Claudia Filipescu

14 Ianuarie 1936. —

Bucureşti

MINERVA

ENCICLOPEDIE ROMÂNĂ

311a
MINERVA,

MINERVA

ENCICLOPEDIE ROMÂNĂ

CU PESTE 1000 CLIŞEE IN TEXT,
100 HARŢI SIMPLE, 10 HARŢI IN COLORI
ŞI 50 PLANŞE ARTISTICE.

CLUJ, 1930
EDITURA COMITETULUI DE REDACŢIE AL ENCICLOPEDIEI ROMÂNE
MINERVA

F J.18077

COMITETUL DE REDACŢIE

PREŞEDINTE:

ALEXANDRU C. PTEANCU
Doctor în litere şi filosofie, inspector general
al învăţământului secundar.

MEMBRI:

AUGUSTIN MAIOR
Inginer, profesor universitar,
directorul institutului de fizică teoretică şi aplicată
al Universităţii din Cluj.

ŞTEFAN METEŞ
Director al Arhivelor Statului din Cluj,
Membru corespondent al Academiei Române.

ROMULUS DEMETRESCU
Doctor în filosofie,
profesor la Seminarul Pedagogic Universitar din Cluj.

Dr. VALERIU L. BOLOGA
Docent universitar, director suplinitor al Institutului
de Istoria Medicinei şi Farmaciei dela Univ. din Cluj.

AURELIAN FLORINESCU
Licenţiat în Matematici şi Geografie, profesor la
Seminarul Pedagogic Universitar, Şef de lucrări
la Institutul de Geografie al Universităţii din Cluj.

VICTOR N. LAŢIU
Doctor în Ştiinţe, profesor la Şcoala Politechnică
din Timişoara.

SEVER POP
Doctor în litere,
asistent la Muzeul Limbii Române din Cluj.

SEPTIMIU POPA
Preot, profesor secundar, publicist.

ANA VOILEANU—NICOARĂ
Prof. titulară definitivă la Conservatorul
de muzică şi artă dramatică din Cluj.

ION MUŞLEA
Doctor în litere, bibliotecar
la Biblioteca Universităţii din Cluj.

Maior ALEXANRDU CHRISTESCU
din Artilerie.

Dr. PETRU B. CIRLEA
Secr. gen. al Comitetului Reg. F. S. S. R. Cluj.

17241

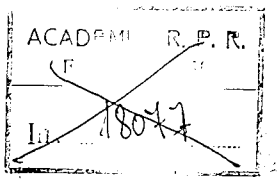

TOATE DREPTURILE REZERVATE:
MINERVA ENCICLOPEDIE ROMÂNA
CLUJ

Imprimeria »Minerva« S. A. Cluj

PRECUVÂNTARE

Enciclopedia „Minerva" apare ca un pios omagiu adus de colaboratori şi de editură sforţărilor făcute de către acei ce s'au jertfit ori au luptat pentru întregirea neamului, — acum când are loc la Alba-Iulia sărbătorirea unui deceniu dela înfăptuirea acestui act măreţ. Spre a uşura continuarea străduinţelor de întregire culturală, am strâns de pretutindeni toate informaţiile ce pot interesa pe orice locuitor ştiutor de carte al ţării, silindu-ne să înregistrăm, pentru toate categoriile de cărturari, noţiunile cerute astăzi unui om cult. *Am încercat să dăm o înfăţişare mai largă chestiunilor de actualitate, deaceea rezultatele culturii contemporane şi moderne au găsit o desvoltare mai mare în această lucrare.* Pentru întâia oară apar în româneşte rezultatele tuturor ştiinţelor, artelor, tehnicei şi ale filosofiei într'o enciclopedie română, alături de evenimentele trecutului istoric şi cultural al popoarelor. Enciclopedia apărută în 1900 la Sibiu, care a adus un real serviciu, odinioară, complect epuizată astăzi, nu mai este actuală. Astfel sperăm că Enciclopedia „Minerva" să poată aduce un folos nemărginit şi să fie călăuza oricărui cititor care va deschide-o. — Putem deci spune, că lucrarea de faţă este cea dintâiu *enciclopedie românească,* în adevăratul înţeles al cuvântului. — Colaboratorii cari au pus atât de multă râvnă şi străduinţă la înfăptuirea acestei opere, îşi dau cei dintâi seama că ea poate avea lipsuri şi mici imperfecţiuni, — de nelipsit oricărui început; — ele se vor putea însă umplea, pe încetul, şi mai ales prin binevoitorul concurs al cititorilor. Rugăm chiar pe cititori, dacă observă lipsuri, neexactităţi sau scăpări din vedere, să ni le comunice, asigurându-i de toată recunoştinţa noastră. Totuşi ar fi o falsă modestie să ne ascundem convingerea ce o avem că enciclopedia „Minerva" umple un gol, definitiv înlăturat astăzi.

Dorinţa noastră este ca această muncă să fie bine primită şi să dea roadele pe care le aşteptăm cu încredere.

ABREVIAȚIUNI:

a. = an
a. Chr. = înainte de Christos
Aep. = Arhiepiscop
alt. = altitudine
alt. max. = altitudine maximă
am. = american
anat. = anatomie
apr. = aproximativ
Ard. = Ardeal
arhit. = arhitectură
Ban. = Banat
Basb. = Basarabia
biol. = biologie
bis. = biserică
bot. = botanică
Bucv. = Bucovina
Buc. = București
cap. = capitol
cat. = catolic
cf. = confer
cit. = citește
col. = colonie
com. = comună
chim. = chimie
cosm. = cosmografie
cristalogrf. = cristalografie
dist. = distanță
dr. = drept
E. = est, răsărit
engl. = englez
ep. = episcop
ex. = exemplu
fig. = figurat
filol. = filologie
filos. = filosofie
franc. = francez
geogr. = geografie
geom. = geometrie
germ. = german
gram. = gramatic, gramatică
gr. = grec
geol. = geologie
ins. = insulă
Jud. = județ
ital. = italian
judec. = judecătorie
lat. = latin, latinește
Lt. = latitudine
Lg. = longitudine
magh. = maghiar
mat. = matematici
med. = medicină
med. pop. = medicină populară
merc. = mercologie
min. = mineralogie
mitol. = mitologie
m. m. = mai multe
mold. = moldovean
Mold. = Moldova
ms. = manuscris
mt. = munte
munt. = muntean
Munt. = Muntenia
n. = născut
nr. = număr
N. = nord, miază-noapte
Oc. = ocean
d. Chr. = după Christos
paleont = paleontologie
petrograf = petrografie
pl. = plasă
pr. ext. = prin extensiune
preist. = preistoric, preistorie
pron. = pronunță
prov. = provincie
psihol. = psihologie
ret. = retorică
Rom. = România
rom. = român
rom. cat. = romano-catolic
rur. = rural
rut. = rutean
S. = sud, miază-zi
sec. = secol
sl. = slavon
sociol. = sociologie
Trans. = Transilvania
Ung. = Ungaria
univ. = universitate
urb. = urban
urm. = următor
v. = vezi
v. c. = vezi cuvântul
V. = vest, apus
Vf. = vârf
vol. = volum
zool. = zoologie
† = mort

A, vocală. 1. cea dintâiu literă din alfabet. De aici simbolic A şi O (Alfa şi Omega): început şi sfârşit. 2. a = Ar, măsură de suprafeţe. 3. à se foloseşte în expresii ca: à 10 lei bucata, 4.=„la", al şaselea ton în scara lui „do" (v. Camerton). 5. (filos.) În logică, A este semnul simbolic al judecăţilor universal afirmative. Ex.: Toate enciclopediile sunt utile, e o judecată A. — (v. Judecată).

A, articol posesiv feminin: a mea, a lui Gheorghe, a treia (masc. al).

Aa (med.) = Ana partes (lat.), înseamnă, la scrierea ordonanţelor medicale: în părţi egale.

Aachen, oraş al Prusiei Renane aproape (5 km) de frontiera belgiană, cunoscut şi sub numele de Aix-la-Chapelle, (156000 loc.). Mine de huilă, fabrici de postav, ape minerale cunoscute din vechime (Aquae Grani). Capitala imperiului lui Carol cel Mare (Charlemagne), care este înmormântat în catedrala oraşului. S'au ţinut mai multe concilii religioase (799, 816-817) ale bisericii catolice, cel mai important la 809 (chestia filioque); s'au încheiat diferite tratate de pace: la 1668 când Franţa câştigă Flandra; la 1748, când se încheie războiul de succesiune la tronul Austriei; la 1818, când se hotărăşte evacuarea Franţei de către aliaţii contra lui Napoleon.

A. A. F. A. R., Arbitrii de football din România formează în cadrele Comisiunii Centrale de Football-Asociaţie a F. S. S. R. o asociaţiune autonomă cu numele: **Asociaţiunea Arbitrilor de Football Asociaţie din România**, sau pe scurt A. A. F. A. R. cu sediul în Bucureşti. Fondată în 1925 sub preşedinţia de onoare a fostului principe moştenitor Carol şi sub preşedinţia d-lui Dr. Sabin Văţianu. Colorile: negru-albastru (ca ale F. S. S. R.). În fiecare regiune F. S. S. R. (12) funcţionează o Subcomisiune Regională a arbitrilor. În cadrele A. A. F. A. R. se deosebesc: arbitri juniori (până la 21 ani), **A.** practicanţi (peste 21 ani), cari după un stagiu de 3 ani devin Arbitri (1928). A. A. F. A. R. este afiliată prin F. S. S. R. corporaţiunei similare a Federaţiunei Internaţionale de Football-Asociaţie şi deleagă arbitri pentru conducerea matchurilor între naţiuni şi la olimpiade. Membrii A. A. F. A. R. au acces liber la toate arenele sportive din ţară.

Aagesen Svend (lat. Sueno Agonis), primul istoric danez (sfârş. sec. al XII), autor al unei istorii a Danemarcei (dela 300—1185): Compendiosa historia regum Daniae, a Skioldo a Canutum VI.

Aalborg, port în Danemarca (Jutlanda), pe Lym fjord. 38.000 loc. Comerţ cu grâne, heringi, ouă, unt. Şcoală specială de navigaţie.

Aalesund, oraş maritim al Norvegiei, centru important pentru pescuitul morunului. Patria şefului normand Rollon, distrus de un mare incendiu în 1904. Refăcut, azi are 17.500 loc.

Aali Paşa, v. Ali Paşa.

Aalsmeer, oraş din Olanda pe malul de E. al lacului secat dela Harlem. Mari culturi de fragi şi căpşuni. 6300 loc.

Aar, râu în Elveţia, afluent al Rinului pe stânga lui.

Aarad, regiune deşertică din N. Saharei Tunisiene, între Golf, Gabes şi podişul Matmata. Cuprinde diferite grupe de oaze: Mareth, Zarad, etc.

Aargau, cantonul cel mai productiv şi mai populat din Elveţia de nord. 1404 kmp. cu ca. 240000 loc. Fabrici de panglici şi ţesătorii de bumbac. Cap. Aarau.

Aaron Florian, prof. ardelean şi publicist, n. 1805 † 1887. Era propagator al ideilor şcoalei latiniste. A participat la revoluţia din 1848, în Ardeal, apoi a fost câtva timp ziarist la Viena şi, întorcându-se în ţară, a ocupat funcţii înalte la cond. şc. A condus cu G. Hill ziarul „România" în Buc. 1837—38. Scrieri: Catehismul omului creştin, moral şi social; Manual de istoria principatului Ţării Româneşti, 3 vol. Manual de istoria lumii 1846, etc.

Aaron Petru Paul, episcop român unit al eparhiei Făgăraşului (v. c.) la Blaj (n. în Bistra). După terminarea studiilor s'a călugărit, devenind apoi vicarul episcopului I. M. Klein (v. c.), 1751 ales de episcop († 1764). Deosebit de cucernic, postelnic şi iubitor de ştiinţă. 1754 a deschis şcoalele din Blaj cu 181 elevi, al căror număr, în curând, s'a ridicat la 500. A mai înfiinţat şi un seminar pentru candidaţii de preoţi şi alte instituţiuni culturale la Blaj, deschizând şi o tipografie, în care s'au tipărit numeroase cărţi româneşti. A scris 7 cărţi între care 3 româneşte şi anume: Învăţătură creştinească, Floarea adevărului şi Păstoriceasca datorie dumnezeieştii turme vestită. Vreme de 11 ani, cât a fost episcop, a purtat în semn de umilinţă un lanţ de fier pe trupul gol, se zice la moartea lui, icoana Maicii Domnului din castelul episcopesc a lăcrimat.

Aasen Ivar Andrei, filolog norvegian (n. 1813 † 1896), autorul unui dicţionar şi a unei gramatici, iar prin acestea creatorul landsmaal-ului (v. c.).

A. A. A. (milit.). Apărarea anti-aeriană. Cuprinde unităţile de artilerie dotate cu material special pentru tirul contra avioanelor.

Abac (mat.), maşină de calculat de origină greacă. Azi se înţelege sub numele de abac orice tablă grafică cu figuri cotate care serveşte a simplifica socotelele prin cele patru operaţii, dând posibilitatea de calcul imediat prin construcţiuni grafice. A. este foarte întrebuinţat în operaţiunile de calcul în tehnica militară, în special în calculele artileristice: A.-ul măsurării presiunii atmosferice, indicarea zonelor bătute şi nebătute, deviaţia produsă de viteza şi direcţia vântului, etc.

Abac (pl. abacuri), în arhit. se numeşte piatra pătrată sau oblungă care se aşează pe capitelul unei coloane. Pe ea se razimă partea superioară a clădirii unui templu grecesc.

Abaclia (2283 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Cogâlnicu. Formată din satele: Abaclia şi Bulgaru. Primăria în Abaclia. Judec. de ocol. Medic. P. U. Românesti, G. Basarabeasca la 7 km.

Abadie Paul, arhitect franc. (n. 1812 † 1844), membru al Academiei de beux-arts (1875). Lui i se datoreşte planul măreţii bisericii „Sacré-Coeur" din Paris (1874).

Abadizi, v. Abbadizi.

Abagar, titlul primei cărţi imprimate în limba bulgară modernă. E o mică colecţie de rugăciuni şi formule pentru vindecarea unor boale, redactată de Filip Stanislavov, episcop cat. de Nicopole, imprimată în Roma (1641).

Abailard, v. Abélard.

Abanos (bot.) se numesc o serie de varietăţi de lemne compacte, dure şi dense în diferite nuanţe de colori: negre şi brune cu pete albicioase, sau albe, roşcate sau verzi, vărgate cu nuanţări variate, care se extrag din lemnul arborelui Diospyros Dendo din Africa de vest şi din speciile sale originare în India (Bombay, Ceylon, Siam), Madagascar, Africa tropicală, Senegal, America centrală. Se întrebuinţează în industria mobilelor scumpe de calitatea cea mai fină şi la fabricarea diferitelor obiecte de strungărie, în special a bastoanelor.

Abasizii, a treia dinastie de califi arabi, urmaşii lui Mahomed, fondată în 750 de Abdul Abbas. După înfrângerea Omeiazilor îşi întinde stăpânirea asupra Musulmanilor, luându-şi reşedinţă în Bagdad. Aceşti califi (37) domnesc până la 1258, când îi înfrânge Hulagu, nepotul lui Genghis Khan. Ei şi-au îndreptat atenţia numai asupra Asiei, a cărei bunăstare au desvoltat-o intens. Pe timpul lui Harun al-Rachid (786—809), imperiul Abasizilor era în fruntea civilizaţiei. Cu sec. al IX decadenţa începe, căci conducerea politică e lăsată (de Radhi), în mâna unui majordom al palatului, califul rezervându-şi numai conducerea spirituală.

Abate (gr.), tată, părinte. E titlul ce l-au avut în vechime, iar în biserica rom. cat. îl au şi astăzi, superiorii mănăstirilor. A.-ţii se aleg de către consiliul general al călugărilor mănăstirii. În biserica rom. cat. se acordă onorific titlul de A. unor preoţi distinşi în amintirea mănăstirilor desfiinţate. Chiar şi unii preoţi români uniţi au posedat titlul de A.

Abatesă, superioara mănăstirii de călugăriţe, în bisericile apusene. În răsărit Stariţă.

Abatiza (milit.), este un obstacol artificial, care se face tăind şi culcând la pământ copacii, care rămân nedespărţiţi de trunchiu. Se întrebuinţează ca obstacol acolo unde există pădure. Se fac pe marginile pădurilor.

Abalos, Ostrov format între două braţe ale Nilului, aproape de Philae şi în care preoţii Egiptului pretindeau că păstrează mormintele lui Osiris şi Isis. Numai ei aveau dreptul să le viziteze.

Abator (franc. abattoir) = zalhana, locul de tăiere al vitelor.

Abauzit (cit. zit), filosof şi teolog protestant (n. 1679 † 1767). S'a refugiat la Geneva, după revocarea edictului de Nantes.

Abazle, v. Marea Abazie.

ABC (Alianţa—), v. Alianţă.

ABC, 1. numele comun al literilor alfabetului; 2. fig. primele cunoştinţe ce se primesc în artă sau ştiinţă.

Abces (med.) colecţie de puroiu în ţesuturile sau cavităţile trupului. Popular: apostimă. **A.** alveolar: A. sub rădăcina unui dinte; pop.: abubă.

Abbad I, primul rege arab de Sevilla (Spania), fondatorul dinastiei Abbadizilor. A domnit până la 1042 (când moare), considerându-se califul omeiad Hicham al II.

Abbadie Antolne Thomson d'A., că-

lător francez (n. 1810 † 1897), fost membru al Academiei de Ştiinţe (din 1807), a explorat Etiopia şi a studiat limba Somalilor şi a triburilor Danachil (1860—1873). A publicat „Géodésie d'une partie de la Haute-Ethiopie".

Abbadie Arnaud-Michel d'A., călător francez, frate cu precedentul (n. 1815 † 1893), au explorat împreună Etiopia şi ţinutul Gallas. A publicat (1868) „Douze ans dans la Haute Enthiopie".

Abbadizi, Numele unei dinastii arabe, fondate de Abbad I, care a domnit în Sevilla (sec. al XI).

Abbai, numele localnic al Nilului-Albastru, până la confluenţa cu Didesa.

Abbas 1. Unchiul lui Mahomed (566—652), strămoşul Abbasizilor, cari au ocupat, dela 750—1258, *Califatul* de Bagdad. 2. **A.** I—IV, şahi persieni; au domnit între 1586—1736.

Abbas, paşă în Egipt (1813—1854). Ostil reformelor europeneşti, el refuză la început să aplice tanzimatul (v. c.). Trimite un ajutor de 15000 soldaţi în războiul din Crimeia. Interzice persecuţia neomenească a Negrilor.

Abbas I, cel Mare, şah al Persiei, dela 1587—1629. Trimite o delegaţie în Europa pentru a încheia o alianţă ofensivă şi defensivă împotriva Turcilor (1600). Alungă pe Turci din regatul său. Încurajează agricultura. Deşi aderent al religiei şiite, el lasă Armenilor liber exerciţiul cultului lor. E considerat cel mai mare şah al Persiei.

Abbate, Niccolo dell—, pictor, sculptor şi arhitect italian (n. ca. 1512 † 1571). La Fontainebleau execută picturi cu subiect mitologic (Viaţa lui Ulixe), iar împreună cu Primaticcio fondează şcoala de pictură dela Fontainebleau. Lucrări: Naşterea lui Isus Christos, Adorarea Magilor, etc.

Abbatucci, numele unei ilustre familii corsicane din Zicavo. Dintre reprezentanţii ei Jacques Pierre (n. 1726 † 1812) a fost general şi mareşal sub Ludovic al XVI, prieten al lui Napoleon Bonaparte, pe care-l urmează în Italia (1796).

Abbazia, staţiune climaterică pe coastele golfului Fiume (Italia). Are una din cele mai bune plaje şi climă dulce. Cam 6000 loc.

Abbe Ernst (n. 1840 † 1905), fizician germ. S'a ocupat îndeosebi cu optica, fiind totodată şi organizatorul fabricii Zeiss din Jena. A. a contribuit mult la îmbunătăţirea fabricaţiei sticlei îndeosebi a lentilelor microscopului, lunetei şi a obiectivelor fotografice. Dela A. avem şi *teoria microscopului.*

Abbeville, oraş din Franţa (Départ. Somme) la 45 km. spre NV. de Amiens. Oraş vechiu, care mai păstrează case vechi din sec. al XV şi XVI, cum şi o biserică (St. Wulfrau) în pur stil gotic. Fabrici de ţesut inul şi bumbacul, mare întrepozit de textile, etc. Vechiu oraş comercial, A. este important prin faptul că este patria geografului Sanson d'A.; a amiralului Courbet şi locul unde s'a încheiat în 4 Dec. 1259, un tratat de pace între Louis IX al Franţei şi Enric al III al Angliei. In 6 Maiu 1918 s'a ţinut aici o conferinţă între reprezentanţii armatelor aliate, când s'au extins asupra întregului front Occidental atribuţiunile date regretatului mareşal franc. Foch prin înţelegerea dela Doullens. Are 20.300 locuitori.

Abd Alah, tatăl lui Mahomed (*n.* 545 † 570). A descoperit fântâna din incinta templului dela Mecca.

Abdallah ben Abdes-Selam, poet arab din Spania (sec. al XI). A scris „Perle aşezate în ordine" (Dorr el-manzhum): divan (v. c.) alfabetic cuprinzând panegirice şi felicitări pentru anul nou.

Abd el-Asis ibn Saud, sultanul din Nedjed (Arabia), n. 1832, venit la tron 1926.

Abd el-Aziz, sultan în Maroc (n. 1878). La început intransigent oricărei influenţe europene, mai târziu însă (influenţat de ministrul de războiu el-Menebhi) aderent al mai multor reforme cutezătoare, care i-au pricinuit detronarea (1908). N'a putut împiedeca anarhia din Maroc.

Abd el-Barr, Abu Omar Yusuf Ibn—, *scriitor arab din Spania* (n. 978 † 1071). Şi-a câştigat reputaţia de a fi cel mai mare cunoscător al „hadith"-elor (v. c.).

Ernst Abbe

Abd el-Kader, emir arab (n. 1807 † 1883). In 1832 începe un războiu sfânt, mai întâiu împotriva Franţei (un războiu de 15 ani: 1832—1847), care iese biruitoare şi-l forţează să se supună (1847). Devine amic al Franţei cu ocazia masacrului din 1860 şi în războiul din 1870—71.

Abd el-Krim (n. 1885), conducătorul triburilor rifane răsculate împotriva Franţei şi a Spaniei în 1925. După multe lupte, neplăcute pentru cele două state, el a fost prins şi deportat (1926) din Africa împreună cu rudele sale. S'a predat fără condiţii (Maiu 1926). Francezii l-au deportat în insula Réunion din estul Africei.

Abd el-Malik, al cincilea calif omeiad, *care a domnit* dela 687—705. Cuprinde Mecca şi Irak-ul şi înaintează în Africa până la Carthagena. Primul care bate *monedă arabă.*

Abdel-Mohsin ben Hamud, poet arab din Syria (n. 1174 † 1245), fost secretar şi ministru al prinţului de Sarkhad, Mameluk Izz-Eddin Aibek. E cunoscută culegerea sa de poezii bachice, asemănătoare poeziilor lui Abu-Nowas (v. c.) şi întitulată „Chcia bucuriilor, lauda vinului" (Miftah el-Afrah fi'mlidah errah).

Abdera (azi Bulustra), oraş grec al vechei Tracii. Patria unor filosofi greci: *Democritos, Anaxarchos* şi Protagoras. Era la gura râului Nestos (azi Kara-Su). Locuitorii erau consideraţi ca cei mai proşti *oameni* (Abderiţii).

Abderam sau **Abd er-Rahman I,** cel Drept, emir de Cordova (756—787). Cuprinde Toledo şi Cordova, după ce scapă din masacrul familiei sale (făcut de Abbasizi, 750), *fondând un nou califat.* Pe timpul său, Carol cel Mare înaintează în Spania. — **A. al II,** Invingătorul, emir omeiad din *Cordova* (821—852), sprijinitor devotat al ştiinţelor, artelor şi al literilor. — **A. al III,** emir omeiad în Spania (912—961). Luptă cu *curaj împotriva* creştinilor. Domnia sa formează epoca cea mai strălucită a Califatului de Cordova.

Abderhalden Emil, *fiziolog german* (n. 1877). A lucrat mai ales asupra biochimiei albuminei. Reacţia lui A.: metodă de a arăta prin procese de dialisă prezenţa de fermenţi de apărare în organism. Astfel de fermenţi se formează şi în primele săptămâni de graviditate; astfel cu R. A. se poate demonstra de timpuriu existenţa graviditătii.

Abdicare, renunţare la tron.

Abdomen (anat.), partea trupului între *torace* şi *basin,* conţinând intestinele. Popular: burtă, pântece, foale, vintre.

Abducţiune (anat.), mişcare prin care se îndepărtează braţul sau piciorul de linia mediană a corpului. Muşchii cari o produc: abductori.

Abd ul-Asiz al XXXII, sultan otoman (n. 1830 † 1876). Îşi începe activitatea (1861) cu reforme liberale. Înfiinţează o curte de comturi, o bancă în Constantinopol, drumuri de cale ferată. Acordă privilegii industriei, drept străinilor la proprietăţi fonciare. Imparte imperiul în 27 *vilaiete* (*judeţe*). Dă drept Moldovei şi Valahiei să-şi aleagă o adunare legislativă unică, cu un singur minister. Are de înfruntat şi răscoale în *Muntenegru* (1862), Serbia (1862), Creta (1866—68), Bulgaria (1868). Aderent al Rusiei, dar şi în legături financiare cu Apusul. Răscoalele din Bosnia şi Herţegovina (1875), din Bulgaria (1876) îl silesc să abdice în favoarea nepotului său Murad.

Abd ul-Hakk Hamid, poet turc (n. 1852). Reprezentantul modernismului în poezia turcească de astăzi.

Abd ul-Hamid I, al XXVII, sultan turc (n. 1725 † 1789). Ales sultan în 1774, e silit să semneze pacea dela Kutčuk-Kainardje (1774), prin care se recunoaşte influenţa rusească în Orient şi independenţa Tătarilor din Crimeia. Războiul reîncepu în 1786, se termină cu înfrângerea totală a Turcilor (1788).

Abdul Hamid al II. (n. 1842 † 1918), sultan al Turciei din 1876, după detronarea fratelui său, Murad V. Imperiul era sguiit de răscoalele din Herţegovina şi Bulaaria, *când ajunge* la tron; iar Serbia şi Muntenegru declarasceră războiu. Sub domnia lui s'a întâmplat războiul ruso-româno-turc (1877—78), *care se termină* prin înfrângerea Turcilor la Plevna de armatele române, venite în ajutorul Ruşilor. Prin tratatul dela Berlin (1878), începe slăbirea puterii turceşti. A. H. ca să se pună în curent cu spiritul vremii, a început să organizeze ţara constituţional. Mai târziu, când a voit să desfiinţeze însă constituţia dată, Junii Turci l-au detronat (1909).

Abdullah-ibn-Husseln, emirul din Kerak (Transiordania) sub protectoratul englez.

Abdullah Khan, emir din Bukhara (n. 1533 † 1598). Cucereşte Bukhara în 1557 şi o alege capitală. După moartea tatălui său e proclamat suveran al populaţiei din sudul Turkestanului (Uzbeks-ilor) şi îşi întinde stăpânirea în Asia centrală. E considerat cel mai important principe al

dinastiei şeibanide. Bun administrator, mare sprijinitor al operelor arhitectonice. Reformează sistemul monetar, construeşte canale, cisterne, poduri, moschee, etc.

Abdul Medjid, 1. Sultan al Turciei (n. 1823 † 1861), a domnit dela 1839—1861. A participat la expediţia din Crimeia. I-a urmat pe tron fratele său Abdul Aziz. 2. A. M. fiul sultanului Abdul Aziz. După alungarea sultanului Mehmed V în 1922 devine Calif ul Islamului, însă în 1924, surghiunit, se refugiază în Elveţia.

Abechr sau **Abéché**, oraş din colonia franceză Tchad. Fostă capitala statului Uadai din Sudanul central. Are 28.000 loc. şi este un centru important pe drumul caravanelor, care merg din Kuka la Khartum prin Darfur şi Kordofan.

Abel Carol, filolog german (n. 1837), care s'a ocupat cu studiul limbilor egiptene, semitice şi arice.

Abel Niels Henrik (n. 1802 † 1829), celebru matematician norvegian. Principalele descoperiri ale lui A. sunt din domeniul analizei matematice şi al algebrei. A. a demonstrat că în general ecvaţiile algebrice de grad superior lui 4 nu se pot rezolvi în radicali.

Abel de Pujol Alexandre-Denis, sculpt. franc. (n. 1785 † 1861). A câştigat mai multe premii mari în Roma şi Paris, membru al Acad. de arte frumoase (1835). Lucrări: Sf. Ştefan predicând evanghelia (biserica St. Etienne-du-Mont, Paris), Fecioara la mormânt (Notre-Dame, Paris), şi multe picturi murale în diferite biserici din Paris.

Abélard Pierre, filos. pedagog şi teolog critic franc. (n. 1079 † 1142), unul din cei mai importanţi scolastici (v. c.), vestit dialectician, părtaş al conceptualismului în „cearta universaliilor" (v. U.). A fost de două ori condamnat de biserică pentru opiniile sale teologice îndrăzneţe şi vestit pentru pasiunea arătată Heloisei şi pentru mutilarea crudă ce i-a produs-o canonicul Fulbert. Ca profesor la Paris, a fost foarte ascultat şi iubit, pentru oratoria, sinceritatea şi îndrăzneala sa.

Abencerragi, familie nobilă mauretană care a avut o covârşitoare influenţă în regatul Grenadei, în sec. al XV. Date precise asupra ei lipsesc. Rivalitatea cu familia Zegris, e considerată una din cauzele căderii regatului.

„Abencerraje y Jarifa" (lit. spaniolă), este o nuvelă morească de câteva pag., dar foarte frumoasă din epoca de aur a lit. spaniole (secol. lui Carol al V) al cărei autor, ce nu se cunoaşte sigur, a compus-o apr. la 1551.

Abeokuta, oraş din ţara Ebba (Guineea orientală). Dela 1892, de când a fost ocupată de Englezi, face parte, împreună cu ţara sa, din dependenţele coloniei engleze Lagos. Are 38.000 loc.

Aberaţia luminii. Raza care vine dela un astru nu cade pe acel punct din câmpul optic al telescopului, pe care ar cădea, dacă telescopul ar fi nemişcat, ci deviază. Cauza A. o aflăm în mişcarea pământului şi cu el a telescopului. Deplasarea aparentă a unui astru din cauza A. poate atinge 20.5".

Aberaţie. 1. Pierderea înţelesului logic al lucrurilor sub înrâurirea unei emoţii puternice sau a unei pasiuni. 2. Anomalie în activitatea unei acţiuni sufleteşti care împiedecă îndeplinirea normală a scopului ei. 3. Abatere dela normal.

Abercromble Lascelles, poet engl. (n. 1881); face parte din grupul neoromantic al „Georgienilor", şi e unul dintre corifeii acestui grup. Artist cultivat, adesea cu inspiraţie metafizică, cu splendide imagini şi tehnică concentrată.

Abercrombry sir Ralph, general englez (n. 1734 † 1801). A luptat cu succes împotriva Franţei în Antille, în Flandra, în Olanda şi în Egipt (unde câştigă o strălucită victorie: Abukir). A fost rănit mortal în faţa Alexandriei. Are un monument în bis. St. Paul din Londra.

Aberdare Henry-Austin Bruce, baron, bărbat de stat englez (n. 1815 † 1895). A făcut parte din partidul liberal. Intrat în guvern (ministru de interne) cu Gladstone (1869—1873), ajunge Lord-prezident de consiliu. Prezidentul soc. de Geografie (1882) şi al Companiei Nigerului.

Aberdeen, capitala comitatului maritim cu acelaşi nume din Scoţia. Ţesătorii, universitate, port la M. Nordului. 158.000 loc.

Aberdeen George-Hamilton Gordon, conte de—, bărbat de stat englez (n. 1784 † 1860). In 1813, ca ambasador la Viena ia parte la tratativele care decid căderea lui Napoleon. De mai multe ori ministru. A format cabinetul din 1852.

Abgar, numele a opt regi din Edessa (Mesopotamia), care au domnit dela 132 a. Chr. — ca. 216 d. Chr.

Abies (bot.), gen de conifere răşinoase cu 25 de specii. Aparţine: Bradul (A. pectinata) cu frunze aciculare opuse, — pe dosul lor cu două linii albe —, care poate creşte până la 50—60 m., cu o grosime până la 2—3 m. trăind 400—500 ani, cu o zonă de vegetaţie în Carpaţii nordici dela 400—1200 m., iar în cei sudici dela 600—1400 m. formând masive impădurite compacte sau amestecate cu fagul şi moliftul. Lemnul său alb-gălbui, cu nuanţe roşictice este un important material de construcţie. Din specia care creşte în America de nord numită A. balsamea se extrage balsamul de Canada.

Abietacee (bot.), familie de arbori sau arboraşi (conifere) cu tulpina dreaptă (de 5—60 m.) cu frunze aciculare perzistente, care se premenesc numai după 2—3 ani, având flori monoice, mai rar dioice, grupate în conuri bărbăteşti şi femeeşti, devenind mature în intervalul de 1—3 ani. Infloresc primăvara şi se polenizează cu ajutorul vântului (anemofile), cu seminţa desvălită (gimnosperme), aripată, în care se găseşte plantula embrion, având 2—16 cotiledoane. (Aparţin, moliftul, pinul, larica, jenupărul, chiparosul, arborele vieţii, bradul alb, jepii sau jneapănul.

Abildgaard Nicolai-Abraham, pictor danez (n. 1744 † 1809). In 1789 director al Academiei din Copenhaga. Lucrări: Socrate, Jupiter cântărind destinul oamenilor, Philoctet rănit, etc.

Ab instantia, v. Absolutiunea A. i.

Ab intestat (dr.), termin juridic care se întrebuinţează: 1. când e vorba de o persoană ce-a murit fără să fi lăsat un testament; 2. Succesiunea (v. c.) care se deschide în lipsă de testament şi când legea prevede transmiterea bunurilor.

Abiogeneză (gr.), se numeşte teoria biologică care explică naşterea vieţii din materia minerală anorganică (v. Autogeneză şi Creaţionism).

Ab irato [sub înţeles: — homine] = se zice de un act că e A. i., când este inspirat din mânie sau din ură. A. i. e o condiţie de atacare a testamentelor, căci atunci testarea s'a făcut prin întunecarea minţii testatorului de mânie ori ură.

Abisală (geolog.), se numeşte zona de adâncime — din apa mărilor şi a oceanelor — dela 1000 m. până la cele mai mari profunzimi cunoscute: de 9184—9427 m. (din răsăritul insulelor Tonga şi Kamerdac din Oceania).

Abisinia, stat în Africa orientală. Numele oficial este Etiopia (v. c.).

Abitaţiune (dr.), dreptul de a te servi de o locuinţă, se stabileşte ca şi uzufructul (v. c.) prin lege s. prin voinţa omului şi se termină tot cu aceasta (v. C. civil rom. art. 565—575).

Abjudecare (dr.), luare prin judecată, a unui bun.

Ablactarea, v. Înţărcare.

Ablaţiune (med.), operaţie prin care se desface un mădular al trupului. — (geolog.) Fenomenul geologic constând în spălarea şi transportarea materialului fărâmiţat, din massa rocelor, de apa de ploaie şi de apele provenite din topirea zăpezii şi a gheţarilor.

Ablativ, unul din cele şase cazuri ale declinării latine, sanscrite, etc. Exprimă separaţia, originea, instrumentul (instrumental), locul (locativ); ex. lat.: imperator, abl. = imperatore.

Ablaut, v. Apofonie.

Abluţiune, la popoarele orientale purificarea religioasă, care consta în spălarea integrală sau parţială a corpului. La catolici vinul şi apa cu care se spală preotul după împărtăşire. In lipsa apei islamiştii simulează această purificare cu pământ sau nisip.

Abo, oraş şi port al Finlandei, aşezat în faţa arhip. Aland. Face comerţ de import (metale, coloniale, alcool, bumbac, etc.) şi export (lemne, hârtie, fier, unt), ca. 35.000 loc. — In limba fineză: Turku.

Abolitionismul (politică). Tendinţele care se străduiesc să suprime anumite măsuri, fiind luate ca crez politic, dau naştere unei mişcări numite „Abolitionism". De ex. mişcarea pentru ştergerea privilegiilor boereşti de pe vremea lui Cuza Vodă şi a lui Kogălniceanu, la noi sau mişcarea împotriva sclăviei Negrilor în America de Nord (1861), ori mişcarea modernă împotriva tolerării Prostituţiei (1880).

Abolitiune sau **Abolire** (dr.), suprimarea unei legi, a unei proceduri, a unor privilegii: „Kogălniceanu a luptat pentru abolirea privilegiilor boereşti".

Abomaz (zool.-anat.), sau închegătorul, se numeşte buzunarul (compartimentul) ultim din stomacul compus al mamiferelor rumegătoare, în care se varsă sucurile glandelor gastrice desăvârşind fenomenul digestiunii.

Abomey, centru comercial important al Negrilor de pe coasta Guineei (Africa), osta capitală a regatului Dahomey, azi col. franceză (dela 1892), ca. 10.000 loc.

Abong-Abong vf. al munţilor Sumatrei, 3139 m.

Ab oportere ad esse valet, ab esse ad oportere non valet (lat.) = din ceea ce trebuie să existe putem deduce realitatea, din realitate nu putem deduce necesitatea: principiu logic.

Abor, populaţie din Assam (Himalaia); ip de trecere între Indonesieni şi Tibetani.

Abordaj (marină). 1. Ciocnire neprevăzută între două vase pe mare sau pe un curs de apă. Art. 672 din codul de comerţ prevede procedeul în privinţa pagubelor cauzate prin A. — 2. Asalt

dat între două vapoare. În istoria marinei A.-ul era o veche manevră de luptă prin care un vas izbia vasul inamic, cu un cioc de fier, numit pinten, prevăzut la partea dinainte a vasului.

Aborigen, indigen, autohton, de baştină, se zice despre omul care e originar din partea locului. Romanii numiau „Aborigenes" mai ales pe locuitorii primitivi ai Italiei centrale.

Abort (med.), v. Avort.

Abortiv (med.), medicament care produce avortul (v. c.).

About Edmond, literat francez (n. 1828 † 1885). Scriitor spiritual poreclit „doublure de Voltaire". Scrieri: la Question romaine, Le roi des montagnes, le Roman d'un brave homme, le Nez d'un notaire, l'Homme à l'oreille cassée. La 1871 a înfiinţat jurnalul: „le XIX siècle" şi e ales membru al Academiei franceze la 1884.

Ab ovo usque ad mala (lat.) = dela ouă până la mere. Aşa se începea şi sfârşia prânzul Romanilor. Aşadar **A.** înseamnă: „dela început până la sfârşit".

Abracadabra, ori Abrasadabra, cuvânt cabalistic, care se scria în formă triunghiulară pe amulete. Cei vechi îl socotiau în stare să vindece anumite boale.

Abramescu Nic., *prof. de matem.* la univ. din Cluj (n. 1884). A publicat cărţi didactice pentru licee; un tratat de „Geometrie analitică" şi un tratat de „Geometrie neeuclidiană". Are lucrări din domeniul geometriei triunghiului şi asupra seriilor de polinoame.

Abrányi Emil (fiul), *scriitor şi compositor* maghiar, (n. 1882), profesor la şc. sup. de muzică şi fundatorul primei reviste muzicale ungureşti. Din 1921—23, directorul teatrului orăşenesc din Budapesta. Are peste o sută de compoziţii.

Abrasax (incorect Abraxas), nume dat de *gnosticul Basilide* din Egipt *divinităţii* supreme. Numele s'a gravat pe amuletele de origine gnostică. A.-urile sunt producţiile artistice cele mai importante ale gnosticilor. Numeroasele studii le-au clasat definitiv. Sunt figuri în ordin compozit, cu inscripţii cu caractere greceşti (v. Gnostici, Gnosticism, Gnostică).

Abraziune (geol.), nume creiat de Richthofen, pentru a desemna efectul acţiunii valurilor asupra coastelor marine, care s'ar coborî pe încetul şi continuu. Este o acţiune distrugătoare, care prelungeşte platforma continentală în interiorul mării. Suprafaţa nivelată de valuri se numeşte suprafaţă de abraziune marină.

Abrogare, desfiinţare, scoatere din uz, suprimare (o lege, de ex.).

Abrud (2226 loc.), com. urbană, jud. Alba, reşed. plăşii Abrud. Are judecătorie, secţie de jandarmi, poştă, telegraf, telefon şi staţie de C. F. R. pe linia îngustă Turda—Abrud.

Abrud, era în sec. al XVIII o mănăstire pe locul numit Pocioveliştе. Generalul Buccow a dărâmat-o în 1761.

Abrud-Sat, (4099 loc.) com. rur. jud. Alba, pl. Abrud. Notariat comunal, judec. ocol şi percepţia la Abrud. Staţia C. F. R. Abrud, la 2 km.

Abruzzi (cit. Abruţi). Formează un podiş, cu înălţimea mijlocie 800 m., dar este şi un basin prin forma sa concavă. E înconjurat de înălţimi mari ca Gran Sasso d'Italia (2921 m.), Termolino (2213 m.), Velino (2487 m.). E în Italia centrală.

Abruzzi (Ludovic-Amedeu-Maria-Ferdinand-Francisc de Savoia, duce de—), fiul ducelui de Savoia-Aosta, fost rege al Spaniei. *Explorator* şi marinar italian, născut la Madrid în a. 1873. A făcut mai multe explorări în Asia şi Africa. A luat parte ca comandant de escadră în răsb. italo-turc din Tripolis (1911—1912), iar în timpul răsb. mondial a fost comandantul şef al marinei italiene (1915—1917).

Absalon (Absolon), fiul lui David, regele Ierusalimului. A conspirat împotriva tatălui său, de aceea a fost silit să fugă. Urmărit, şuviţele părului său lung s'au agăţat într'un arbore. Joab, care-l urmărea, l-a ucis.

Absenţă (*psihol.*). Distracţie aşa de puternică a atenţiei, încât atrage pentru un moment lipsa de adaptare la împrejurări (desorientarea).

Absenţă (dr.). Dispariţia dela domiciliu, părăsirea domiciului fără urme. A. este o piedică pentru soţul celălalt de a încheia *căsătorie înainte* de a se fi dovedit decesul celui dispărut. In caz de A. soţia absentului poate fi autorizată de tribunal (v. autorizare maritală) de a începe judecată sau de a încheia contracte.

Absenteism se numeşte exploatarea *pământului prin sistemul interpunerii* între proprietar şi cultivator a unui arendaş, etc., când proprietarul nu şade pe locul proprietăţii sale şi nu-l cultivă el. Legile de expropriere din 1907—10, 1918/19 şi 1921 tind să suprime pe arendaşi. Deasemeni prin impozite, **Absenteiştii** sunt puşi la dări foarte mari în acelaşi scop.

Absidă (sau sân), bolta unei biserici, acoperită cu o semicupolă, corespunzând cu altarul. A. e laterală: părţile în formă de semicerc din partea dreaptă şi stângă a unei biserici, formând braţele crucii planului ei.

Absidiolă, *absidă mică; capelă mică* în formă de semicerc, construită în jurul absidei; raclă ce conţine oasele unui sfânt.

Absint (chim.), băutură alcoolică-concentrată, preparată cu esenţă (extract) de pelin (Artemisia absinthium) şi chimen sau secărea (Carum carvi), de culoare verzue, distilată. Se *fabrică mai* ales în Franţa, Belgia şi Elveţia. Fiind otrăvitoare, s'a iniţiat oprirea fabricării ei prin proiecte de lege speciale, în Elveţia (din 1908), şi în Franţa (din 1909), interzicându-se complect din 1915.

Absolut, perfect, necondiţionat, nehotărmurit, în opoziţie cu imperfect şi relativ. A. la metafizicieni: punctul de plecare sau temeiul explicaţiei concepţiilor lor despre lume. Ex.: la Fichte „Eul", la Anaximenes „aerul", etc.

Absolutism. 1. In politică: forma de guvernământ, în care monarhul (v. c.) nu e şef constituţional al statului, ci cârmuieşte după voinţa lui, pe baza drepturilor nemărginite şi a puterii absolute ce o are; în sec. al XVII: „cu drept divin" [cf. Tiranie, autocraţie]. 2. Concepţie filosofică (şi teologică), după care realitatea (sau D-zeu) e ceva fără: limite, *condiţii, îngrădiri;* ceva *perfect.* Impotriva A.-lui acesta Metafizico-teologic, se ridică Schopenhauer. 3. A. concepţie după care cunoaşterea umană poate istovi complect întreaga realitate, fără condiţii, arătată la pt. 2. Acest A. coincide în teoria cunoştinţei cu dogmatismul (v. D.).

Absoluţiune, desfacere, deslegare. In biserică **A.** e de trei feluri: 1. deslegarea de păcate cu prilejul mărturisirii (spovedaniei). 2. d. canonică dela pedepse bisericeşti. 3. d. morţilor la înmormântări. 4. (Drept penal). Hotărîrea judecăţii de a scoate un inculpat (v. c.), de sub acuzare sau pedeapsă, atunci când *faptul* pentru care a fost acuzat nu cade sub nici un text de lege. A. prevenitului, civilă (v. c.). Ea se deosebeşte de achitare (v. c.). V. scuză, amnistie, prescriere, lucru judecat.

Absoluţiunea ab instantia (dr.), în procedura penală din Ardeal, mai ales: absoluţiunea (v. c.) din lipsa probelor suficiente.

Absolutoriu (lat.), certificat eliberat după terminarea unei şcoale mai înalte (v. Absolvare).

Absolvare (lat.), dispensare (de taxe, îndatoriri, etc.), terminarea studiilor.

Absorpţie, fenomenul de **A.** are loc când gaze sau vapori pătrund în interiorul corpurilor solide sau lichide, fără a produce compuşi noi chimici. A. razelor luminoase, când acestea dispar parţial sau definitiv, *pătrunzând într'un corp.* A. luminii este şi cauza colorilor corpurilor.

Abstemius Laurenzo, literat italian din al XVI sec., autorul unor fabule latine: Hecatomythium — dintre care a imitat şi La Fontaine câteva.

Abstinenţă, (etică) Renunţarea voită la o plăcere. Renunţarea la satisfacerea unei dorinţe. Stoicii practicau astfel **A**-ea. In medicină: reţinerea dela abuzul cu materii vătămătoare (carne în exces, alcool, morfină). Abstinenţă forţată (morfinişti, alcoolici) produce stări de excitaţie. **A.** sexuală: reţinere de contact sexual.

Abstract (logică), termin introdus de logica scolasticei (v. c.) ca opus cuv. „concret". Azi, se numesc A.-e noţiunile care nu-s însoţite în mintea noastră de vreo imagine. In afară de noţiunile individuale, (v. n. i.), toate celelalte sunt, mai mult sau mai puţin, A.-e. In acest sens A. = noţional. Noţiunile A.-e sunt rezultatul abstracţiei (v. c.) — v. Concret.

Abstracţie (psihol. şi logică), operaţie a gândirii cu ajutorul căreia extragem („abstragere") din materialul intuiţiei simţurilor sau al reprezentărilor, noţiuni sau idei generale. A. este „izolatoare" (individualizantă), când desparte şi izolează o reprezentare, cu ajutorul limbajului, în mod artificial de legăturile ei cu repr. asemănătoare (de care „facem abstracţie") şi accentuiază însuşirile esenţiale proprii. A. e „generalizată" când desprinde însuşirile comune ale unei reprezentări, cu acelaşi mijloc, accentuându-le şi înlăturând pe cele deosebitoare individuale, neesenţiale (v. Generalizare, Gen, Speţă, Intuiţie, Reprezentare).

Abstrus, neclar, neînţeles, încurcat.

Abuba (med. pop.), abces alveolar (v. c.).

Abu Bekr, calif al Arabilor (n. 573†634) dela 632, tatăl unei soţii favorite a lui Mohamed şi un mare aderent al lui. El a redactat pentru primadată Coranul (v. c.).

Abu-Bekr Mohammed Ibn Guzman, poet arab din Spania (sec. al XII), trubadur ambulant, care cânta pe cei puternici, primind recompense. A scris poezii populare, ridicând forma poeziilor improvizate la rangul de literatură.

Abu El-Isfahani No 'aim Ahmed, scriitor arab (n. 948 † 1038). A lăsat „Podoaba profeţilor" (Hilyet-el-anbiya): o istorie

a personajelor sfinte şi pioase şi a minunilor lor, şi „Medicina profetului" (Tibb en-nabi), apoi o istorie a savanţilor din Ispahan, ş. a.

Abu-Firas el-Hamdani, poet arab din epoca Abasizilor, († ca. 967). Era din familia Hamadanizilor, principi domnitori în Alep. Făcut prizonier în lupta cu Romanii în Asia (959), a fost luat captiv la Constantinopol, unde stătu 6 ani şi compuse elegii adresate membrilor familiei sale. Printre acestea e celebră acea adresată mamei sale (tradusă în l. germ. de Ahlwardt). Poeziile lui A. cuprind sentimente sincere în legătură cu viaţa lui aventuroasă.

Abu-Ishaq Ibrahim el-Husri, († 1061) poet arab din Sicilia, originar din Tunisia. A scris poezii despre locul său natal (Kairuan) şi a lăsat trei antologii (Zahr el-Adab) = „Florile literaturii", „Cartea bine păzită" (Kitab el-masun) şi „Lumina privirii" (Nur et-tarî).

Abukir, sat din Egiptul de jos, spre N. E. de Alexandria (26 km.). La 1798 amiralul englez Nelson distruse aici flota franceză comandată de Brueys. La 1799 strălucită victorie a lui Napoleon asupra Turcilor.

Abu 'l 'ala el-Ma 'arrl, poet arab din epoca Abasizilor (n. 973). Versurile sale lirice sunt filosofice: A. făcut parte câtva timp dintr'un cerc de liber-cugetători strâns în jurul lui Abdes Selam din Bassora, directorul unei mari biblioteci de acolo. Poeziile sale din tinereţe „Siqt azzand" („Scăpărări de amnar") şi cele din maturitate, „Luzum malam yalzam" („Obligaţie care nu-i indispensabilă"), scrisorile sale, un tratat despre ascetism şi despre predica în proză şi'n versuri, alcătuiesc întreaga sa operă. I se atribuie un Coran care se zice că era bine scris, dar nu făcea aceeaşi impresie ca cel al Profetului. „Cetiţi-l 400 de ani în moschei, zicea A., şi pe urmă să-mi spuneţi cum vă placel "

Abu'l-Atahiya Ismail ben Qasim, poet arab, (n. 748 † 828), trăieşte în epoca Abasizilor. Stilul său e caracterizat prin folosirea expresiilor simple şi pe înţelesul tuturor. Scrie poezii retorice despre nestatornicia lucrurilor lumii acesteia. Avea mare uşurinţă în versificare şi dicta versuri oricând voia cineva să-i ceară; se şi lăuda că ar putea pune în versuri toată vorbirea lui cu oamenii şi că e „superior oricărei prozodii". Renunţând mai târziu la poezie, a fost chemat de califul El-Mehdi ca să aleagă între moarte şi continuarea meseriei poetice. „Mai bine fac versuri", zise A. şi fu îndată eliberat! Deasemeni a fost închis de Harun er-Raşid când a vrut să se facă ascet, forţându-l să scrie poezii erotice. Se spune că ar fi fost înrâurit de ideile filosofilor greci.

Abulcasim, medic arab din sec. al XI, cel mai mare chirurg al med. arabe medievale.

Abul Ghazi Bahadur Khan, istoriograf turc şi suveranul Kharezmului (n. 1603 † 1663). Se răsboieşte cu Calmucii şi Turcomanii. A lăsat o lucrare capitală: Istoria Genghis-Khan-ului şi a descendenţilor săi (istoria genealogică a Tătarilor), numită Chadjare-i-Turk, neterminată. Abia fiul său A. Muzaffar o termină în 1665.

Abul-Hasan, călător şi astronom marocan dela începutul secolului al XIII. A stabilit coordonate geografice, mai corecte decât ale lui Ptolemeu (v. c.).

Abulie, (psihol.), lipsa voinţii. Starea bolnăvicioasă de a nu fi capabil să iei o hotărâre sau de a o îndeplini.

Abundent, ceeace e în cantitate mare. In logică: Definiţie a.-ă se numeşte definiţia prea vastă = care defineşte mai mult decât trebuie.

Ab universali ad particulare valet, a particulari ad universale non valet (lat.; logică): dela general se poate conchide asupra particularului, (dar) dela particular nu se poate conchide asupra universalului. Procedeul e valabil numai la raţionamentul deductiv, nu şi la cel inductiv (v. Inducţia).

Abu-Nowas, poet arab din epoca Abasizilor, (n. ca. 756 † ca. 810), persan după mamă. Deşi a scris în genurile cele mai felurite: elegii, poezii erotice, poeme de vânătoare, panegirice, etc.; rămâne cântăreţ bachic prin excelenţă şi poet erotic. Poeziile sale de dragoste cântă iubirea pentru sclava Djenan, o femeie instruită şi spirituală, cu care el a făcut şi un pelerinaj la Mecca. A. e cel dintâiu poet arab care descrie în imagini îndrăzneţe frumuseţea corpului iubitei.

Abuz de autoritate (dr.), Exemple: a) contra particularilor: violarea domiciliului, refuz de justiţie din partea instanţei judecătoreşti violenţele funcţionarilor faţă de public, suprimarea sau violarea secretului corespondenţii (v. S. c.); b) contra lucrurilor publice folosirea forţei publice împotriva executării legilor, percepera ilegală de impozite (v. Abuz de putere).

Abuz de putere (dr.), se numeşte actul unui funcţionar, care în loc de a se mărgini să aplice legea într'un caz oarecare, o încalcă spre paguba particularilor. Cazurile şi pedepsele corespunzătoare pentru A. d. p. sunt prevăzute de sect. a V Cod. penal rom. (art. 147—160) şi de §§ 471—481 cod. penal ung.

Abu Zeid, învăţat persan, care, locuind în Siraf pe coasta Golf. Persic, a fost în măsură să cunoască toate informaţiile despre Extremul Orient. A scris (la 880) prima relaţiune arabă despre China şi ţările supuse ei.

Abydos, 1. oraş în Asia-mică, lângă Hellespont, pomenit în tradiţia despre dragostea lui Leandru cu Hero. Aici a făcut Xerxes un pod de corăbii (la 480 a. Chr.); 2. oraş vechiu în partea de N. a Egiptului, unde s'au găsit, în 1817, table cu multe nume de Faraoni.

A. C. (Milit.). Artilerie de câmp sau uşoară.

Acacia (bot.) arabica, arbore cultivat în Africa, Asia şi Australia, din răşina căruia se obţine guma arabică mai ales din speciile care cresc pe coastele Mării roşii în Sudanul egiptean, în special în provincia Senaar, din care se aduce în comerţ, guma de cea mai bună calitate. Deşi arborele A. nu creşte în Arabia, numele produsului său răşinos se datoreşte împrejurării, că cea mai mare cantitate de gumă venia în comerţ prin porturile arabe.

Acadânlar (1234 loc.), com. rur. din jud. Durostor, reşed. pl. Acadânlar. Of. P. local. G. Călăraşi.

Academia, (filos.). a) Şcoala din Atena, în care Plato îşi aduna învăţăceii şi prietenii săi; numită astfel după grădina lui Akademos, în care Plato îşi ţinea prelegerile. Partizanii şcoalei se numiau Academici. In filos. gr. se deosebesc cinci A.: 1. A. veche în care doctrina magistrului e păstrată de elevii lui: Speusippos, Xenokrates, Krates, Polemon, Krantor. 2. A. mijlocie (Arkesilaos). 3. A. nouă (Karneades). A. 2 şi 3 reprezintă Scepticismul (v. c.). 4. A. dogmatică (Philon din Larissa). 5. A. eclectică (Antiochos din Askalon). V. dogmatism şi eclecticism. b) Astăzi se înţelege prin A. o instituţie sau o reunire de învăţaţi, cari contribuesc la înregistrarea şi înaintarea ştiinţelor şi artelor. Ex. A. de médecine A. des beaux Arts (în Franţa). V. A. română; c) Şcoală superioară: A. teologică, A. de drept din Oradea, A. de agricultură, A. de înalte studii comerciale şi industriale, etc.

Academia britanică, întemeiată la 1901; are 100 de membri împărţiţi în 4 secţiuni: istorie şi arheologie, filologie, filosofie, jurisprudenţă şi economie.

Academia comercială, v. Comerciale.

Academia de agricultură din Cluj, a fost înfiinţată de Unguri în 1906. După Unire, a fost românizată şi reorganizată (1919—1921). In acest timp s'a condus după un regim de tranziţie. Din 1922 a adoptat regulamentul Şcolii superioare de agricultură dela Herăstrău. Director: Mihail Şerban.

Academia de drept din Oradea Mare. In Ungaria veche funcţionau în afară de Facultăţile de drept şi aşa numitele Academii, ai căror absolvenţi nu puteau lua diplome de doctorat. Prin alipirea Ardealului, am moştenit şi noi o astfel de Academie. Ea a fost naţionalizată în 1921 şi se conduce după regulamentul Facultăţii de drept din Cluj. Decan: Bogdan Ionescu.

Academia de drept internaţional din Haga (Olanda), a fost înfiinţată în 1914, pentru a ajuta studiile de drept internaţional şi rezolvirea în chip imparţial a problemelor juridice internaţionale. Cele mai multe ţări i-au acordat sprijinul lor între care şi România.

Academia de înalte studii comerciale şi industriale din Bucureşti. A fost înfiinţată în 1913, în baza unui decret lege modificat în 1921. Scopul ei este să dea cunoştinţe superioare şi temeinice în domeniul ştiinţelor comerciale şi economice; să pregătească astfel elementele care se dedică pentru cariere comerciale şi industriale şi pentru funcţiunile administraţiilor publice cu caracter economic. Academia are trei secţiuni: Comerţ, bancă, asigurări; industrială; administraţia economică consulară. Sunt primiţi ca studenţi absolvenţii şcoalelor comerciale superioare şi absolvenţii de liceu. Cursurile durează trei ani. Se conferă diplome de licenţă şi doctorat. In 1926 s'a inaugurat palatul propriu al Academiei, din faţa Palatului Regal. Numărul auditorilor e circa 1000. Academia are cămin şi cantină. Rector: I. N. Angelescu. (Rectorii de la înfiinţare: A. Davidoglu 1913—1919, St. Cihoski 1919—1924.)

Academia de înalte studii comerciale şi industriale din Cluj, a fost înfiinţată de Unguri în 1902. In 1920 a fost românizată şi reorganizată după modelul Academiei din Bucureşti. Rector: George Moroianu.

Academia de ştiinţe din Petersburg, întemeiată în 1725 de Petru cel Mare, s'a împărţit mai târziu în mai multe secţiuni.

„Academia del Pugni" (lit. ital.), scriitorii colaboratori la ziarul „Il Caffé", (1746—1766), formând o asociaţie curioasă numită „A. d. P.", luptau pentru introducerea neologismelor şi crearea de cuvinte noui, servind mai mult cauze internaţionale şi declarând făţiş că renunţă la puritatea limbii italiene şi la gramatică. In acest secol (al XVIII) lit. ital. se găsia într'o perioadă de frământări pentru reînoire, în urma „deca-

denţii" sec. al XVII, ceeace explică ideile celor dela A. d. P.

Academia dei Lincei este una din cele mai vechi societăţi academice ital. Fondată în 1603 de principele Frederic Cesi. Numele ei derivă dela animalul lynx, cei cari erau membri ai acestei A. trebuind să studieze natura „cu ochi de lynx". A fost reînviată în 1870.

Academia della Crusca, una din cele mai vechi societăţi academice ital. Întemeiată în 1582 în Florenţa, de către poetul Grazzini, a urmărit purificarea limbii şi literaturii ital. Dicţionarul ei, a cărui întâie ediţie datează din 1612, este un model al genului.

Académie des Goncourt. In 1896 Edmond de Goncourt a întemeiat o societate lit. numită „A. d. G.", care fu recunoscută de utilitate publică în 1903. Din această Acad. fac parte 10 literaţi cari primesc o rentă anuală de 600 frcs şi trebuie să împartă un premiu anual de 5000 frcs, pentru cel mai bun volum de imaginaţie în proză, mai ales pentru un roman. Premiul acesta se numeşte premiul Goncourt (prix Goncourt).

Academia germană. Mai importante sunt: „Preussische Akademie der Wissenschaften", din Berlin. Înfiinţată la 1700 de Frideric I, după planurile lui Leibniz. Inaugurată în 1711, a fost transformată în 1812 şi divizată în două clase cu 4 secţiuni (fizică, matematică, filosofie şi istorie). Are 70 de membri ordinari. Publicaţiile ei apar sub titlul „Abhandlungen" (până la 1769 sub „Miscellanea Berolinensia", apoi, până la 1830 sub „Mémoires") şi „Sitzungsberichte". S'a distins prin publicaţii de renume mondial, ca „Monumenta Germaniae historica", „Corpus inscriptionum latinarum", etc. „Bayerische Akademie der Wissenschaften" din München, întemeiată la 1759, cuprinde 5 secţii (filosofie, filologie, matematică, fizică şi istorică). „Sächsische Gesellschaft der Wissenschaften" din Lipsca, a continuat după 1846 fundaţia prinţului Alex. Jablonowski (1768). „Akademie der Wissenschaften", din Viena, funcţionează din anul 1847.

Academia Leopoldină—Carolină („Leopoldinisch—Karolinische Deutsche Akademie der Naturforscher") este una din societăţile academice specializate în studiul medicinei. A fost înfiinţată la 1652 în Schweinfurth, schimbându-şi mereu sediul. Din 1878 el e la Halle.

Academia franceză (l'Académie française). Această societate cuprinde 40 de literaţi francezi; a întemeiat-o Richelieu (v. c.), în 1635. Împreună cu l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, l'Académie des Sciences morales et politiques, l'Académie des Beaux Arts, formează „reuniunea celor cinci academii" numită l'Institut de France. A. f. a publicat un dicţionar şi acordă anual premii literare. Secretarul perpetuu e ales pe viaţă (v. Institut de France).

Academia Mihăileană, este cea dintâiu şcoală superioară rom. care o înfiinţase în Moldova, la Iaşi, Mihail Sturdza, domnitorul ţării, cu ajutorul lui G. Asachi, mai ales. In 16 Iunie 1835 a avut loc inaugurarea, în clădiera nouă de pe Str. Arcu, în centrul oraşului, unde e azi „Liceul Naţional". La început cursurile erau de 4 clase (2 inferioare şi 2 sup.); dar cu încetul ajunseră la 7. Se predau, în cursul superior, întâiu filosofia şi dreptul; apoi se întemeiară catedre nouă mai pentru toate ramurile ştiinţifice. Dintre profesori găsim pe Eftimie Murgu, doctorul în filos. venit aici după încetarea cursurilor la gimnaziul „Vasilian" dela Trei Ierarchi, Ion Glica (Muntean) Mihail Kogălniceanu, ş. a. Din A. M., după multe peripeţii, s'a desvoltat Universitatea din Iaşi. La 1847 Kogălniceanu, deschizând cursul său de istorie naţională, deşi făcea multe menajamente Ruşilor, din cauza ideilor sale naţionaliste, fu oprit să mai continue şi A. M. e transformată într'o şcoală inferioară de limba franceză. Prin aceasta protectorii ruşi, sperau să înnăbuşe învăţământul superior în limba română.

Academia Română este cea mai înaltă instituţie culturală a ţării. Locotenenţa domnească a propunerea lui C. A. Rosetti, aprobă la 1 Aprilie 1866 regulamentul pentru formarea „Societăţii litterarie române". Scopul ei era să stabilească ortografia limbii române şi să dea o gramatică şi un dicţionar. Dispoziţiile mai însemnate ale Regulamentului erau: formarea societăţii în Bucureşti şi numirea membrilor ei de către ministerul instrucţiunii şi cultelor, şi anume: 7 din vechiul regat (Vasile Alecsandri, C. Negruzzi, V. Al. Urechia, Ion Heliade Rădulescu, A. Treboniu Laurian, C. A. Rosetti şi I. C. Massim la cari s'au adăugat în 1867: Titu Maiorescu şi Nicolae Ionescu), 3 din Transilvania (Timoteiu Cipariu, Gavril Munteanu şi George Barţiu), 2 din Bucovina (A. Hurmuzachi şi A. Dimitroviciu (înlocuit apoi cu Ioan Sbiera), 2 din Banat (Andreiu Mocioni şi Vincenţiu Babeş), 3 din Basarabia (Al. Haşdeu, C. Stamati şi I. Stroiescu) şi 2 din Macedonia (Cozacoviciu şi I. Caragiani). Întâia întrunire a membrilor (în număr de 16) a avut loc abia la 1 Aug. 1867, în sala Ateneului. In întâile şedinţe s'au întocmit statutele, s'a fixat numele de „Societate Academică Română" şi s'au constituit cele 3 secţii: literară-filologică, istorico-arheologică şi a ştiinţelor naturale. In 1879 Societatea e declarată prin lege instituţie naţională şi-şi schimbă numele în „Academia Română". Membrii Academiei se întruniau la început numai vara, în sesiuni generale, în cursul anului funcţionând numai o delegaţie aleasă de plenul adunării. După organizarea din 1879 se ţin şedinţe săptămânale (afară de vacanţe), în care se fac comunicări, iar sesiunea generală are loc între 25 Maiu şi 10 Iunie şi se ocupă cu rezolvarea chestiunilor generale: alegerea noilor membri, acordarea premiilor, hotărîri asupra publicaţiilor şi achiziţiilor, etc. La începutul ei, Academia se ocupa aproape exclusiv cu lucrări filologice (ortografia, gramatica şi dicţionarul limbei române). Apoi lucrările istorice şi chiar cele de ştiinţe naturale au câştigat şi ele teren. Academia are şi o bibliotecă, cea mai însemnată din ţară, o colecţiune numismatică; întreţine numeroase colecţii şi publicaţii: Analele, Memoriile secţiunii literare, istorice şi ştiinţifice, Studii şi cercetări, Din viaţa poporului român, Discursuri de recepţie, Dicţionarul limbii române, Lucrările secţiunilor, Publicaţiunile „Fondului V. Adamachi", etc. Ea organizează de câţiva ani şi expoziţii, dintre care citâm: „Presa periodică românească" (în 1925), „Cartea Românească veche" (în 1926), „Presa română" (în 1927), etc. Academia dă burse de studii şi premii pentru lucrări diferite. O vreme Academia a fost adăpostită în edificiul Universităţii şi numai în ultimii ani ai secolului trecut s'a mutat în localul propriu din Calea Victoriei. Membrii ei sunt de 3 feluri: onorari, activi şi corespondenţi. Numărul celor activi este de 36. Ei sunt împărţiţi în 3 secţii: literară, ştiinţifică şi istorică. Acestea se compun astfel:

Preşedinte: Ion Bianu

I. Secţiunea literară:

Ion Bianu (1902)
Gh. Bogdan Duică (1919)
Ioan Al. Brătescu-Voineşti (1918).
Ştefan Ciobanu (1918)
Ovidiu Densuşianu (1918)
Silviu Dragomir (1928)
Octavian Goga (1919)
Gh. Murnu (1923)
Iacob Negruzzi (1881)
Alexandru Philippide (1900)
Sextil Puşcariu (1914)
C. Rădulescu-Motru (1923)
Mihail Sadoveanu (1921).

II. Secţiunea istorică:

Gheorghe Balş (1923)
Dimitrie Gusti (1919)
Nicolae Iorga (1910)
Alex. Lăpedatu (1918)
Ioan Lupaş (1916)
Simion Mehedinţi (1915)
Ioan Nistor (1915)
Nicolae Popescu (1923)
Andreiu Rădulescu (1920)
Gheorghe Vâlsan (1920)
Mihail C. Sutzu (1909)

III. Secţiunea ştiinţifică:

Grigorie Antipa (1910)
Petre Bogdan (1926)
Dr. Ioan Cantacuzino (1925)
General Gr. Crăiniceanu (1911)
Ion Inculeţ (1918)
Dr. Gr. Marinescu (1905)
L. Mrazec (1905)
Emil Racoviţă (1920)
Ioan Simionescu (1911)
Gheorghe Ţiţeica (1913)
N. Vasilescu-Karpen (1923)

Membri decedaţi ai Academiei (întâiul an al parantezii e al alegerii, al doilea al morţii):

Vasile Alecsandri (1867—1890)
Petre S. Aurelian (1871—1909)
Vicenţiu Babeş (1866—1907)
Victor Babeş (1893—1926)
Emanoil Bacaloglu (1879—1891)
Gheorghe Barţiu (1866—1893)
Andreiu Bârseanu (1908—1922)
Gheorghe Bengescu (1921—1922)
Ioan Bogdan (1903—1919)
Dr. Dimitrie Brândză (1879—1895)
Augustin Bunea (1909—1909)
Ioan Caragiani (1866—1921)
Gheorghe Ghiţu (1879—1897)
Timoteiu Cipariu (1866—1887)
Grigorie Colbăcescu (1886—1887)
Dimitrie Cozacovici (1866—1868)
Gheorghe Coşbuc (1916—1918)
Barbu Ştefănescu-Delavrancea (1912-1918)
Ambrozie Dimitrovici (1866—1866)
Ioan Eliade Rădulescu (1867—1872)
Constantin Erbiceanu (1899—1913)
Ştefan Fălcoianu (1876—1905)
Dr. Anastasie Fătu (1871—1886)
Dr. Iacob Felix (1879—1905)
Gheorghe M. Fontaninu (1870—1886)
Constantin Giurescu (1914—1918)
Ion Ghica (1874—1897)
Nicolae Gane (1908—1916)
Dr. D. Grecescu (1907—1910)
Spiru C. Haret (1908—1916)
Ştefan Hepites (1902—1922)
Alexandru Haşdeu (1866—1872)
Bogdan Petricicu Haşdeu (1877—1907)
Iosif Hodosiu (1866—1889)
Alexandru Hurmuzaki (1866—1880)
Eudoxie Hurmuzaki (1872—1874)
Nicolae Ionescu (1867—1905)
Constantin Istrati (1899—1919)
Ioan Kalinderu (1893—1913)
Mihail Kogălniceanu (1868—1891)

Nicolae Kretzulescu (1871—1900)
August Treboniu Laurian (1867—1881)
Titu Maiorescu (1867—1917)
Vasile Maniu (1876—1901)
Simeon Florian Marian (1881—1907)
Atanasie Marienescu (1881—1914)
Ioan C. Massimu (1867—1877)
Episcopul Melchisedec (1870—1892)
Andreiu Mocioni (1866—1880)
Ioan Micu Moldovanu (1891—1015)
Gavril Muntcanu (1866—1869)
Anton Naum (1893—1917)
Constantin Negruzzi (1867—1868)
Nicolae Popea (1899—1908)
Alexandru Odobescu (1870—1895)
Dimitrie C. Ollănescu (1893—1908)
Dimitrie Onciul (1905—1923)
Alex. Papadopol Calimach (1876—1898)
Alexandru Papiu Ilarianu (1868—1877)
Petre Poenaru (1870—1875)
Vasile Pârvan (1913—1927)
Petre Poni (1879—1925)
Florian Porcius (1882—1906)
Ioan Puşcariu (1900—1911)
Nicolae Gh. Quintescu (1877—1913)
Alexandru Roman (1866—1897)
Constantin A. Rosetti (1867—1885)
Anghel Saligny (1897—1925)
Ioan Sbiera (1866—1916)
Gheorghe Sion (1868—1892)
Constantin Stamati (1866—1876)
Teodor V. Stefanelli (1910—1921)
Grigorie Ştefănescu (1876—1911)
Ioan Străjescu (1866—1873)
Dimitrie A. Sturdza (1871—1914)
Nicolae Teclu (1879—1916)
Gr. G. Tocilescu (1890—1909)
Vasile A. Urechiă 1866—1901)
Dr. Paul Vasiciu (1879—1881)
Vasile Mangra (1909—1918)
Iosif Vulcan (1891—1907)
Duiliu Zamfirescu (1908—1922)
Alexandru D. Xenopol (1893—1920)

Acadia, veche posesiune franc. la gura fl. Sf. Laurenţiu (America de N.). Astăzi se numeşte Nova-Scotia (v. c.).

Acadiană (Akkadiană), *limba cea mai veche cunoscută din familia semitică*. A. era la origină limba Semiţilor cuceritori ai regiunii locuite de Sumerieni. Sub domnaţia acadiană, sumeriana era limba religioasă şi oficială (al IV mileniu înaintea erei noastre). In mileniul al III, sub formă babilonică, A. are o extensiune mare; în al II mil. apare sub formă asiriană, *limba imperiului semitic* din partea nordică a văii Tigru, cu capitala la Ninive. Când înfloreşte în Babylon un nou imperiu (626—539 a. Chr.) A. ia o formă neobabiloneană. In acest timp ea nu mai era întrebuinţată decât ca limbă savantă şi religioasă. Aproape de era creştină e înlocuită cu armeana. Tot timpul A. a fost scrisă cu caractere cuneiforme (v. Akkad).

Acajou (bot.), sau mahon, varietate de lemn de calitate superioară de coloare galbenă-închisă sau roşcată-brună cu nuanţări de ape întunecate, care se întrebuinţează în industria mobilelor scumpe, în formă de foi cu care se acoperă obiectele fabricate din alte lemne. A. se extrage din lemnul arborelui numit Swietenia Mahagoni care creşte în India şi'n America centrală. Coaja acestuia se mai întrebuinţează încă, sub numirea de coaje-amarant, ca surogat al chininei la combaterea frigurilor palustre (a malariei).

Acalefe (zool.), o subclasă de animale celenterate, urzicătoare din clasa scyphozoarelor, cuprinzând forme de animale marine libere (meduze), care trăiesc la suprafaţa mărilor purtate de valuri, mişcându-se prin contracţiunile corpului lor de forma unei umbrele cu un diametru variat de 10 cm.—2.5 m., având 4—36 tentaculo (braţe). Se înmulţesc prin ouă, care se desvoltă în interiorul unor saci aşezaţi între pereţii umbrelei şi braţe (ex. Aurelia aurita). Unele sunt fosforescente (ex. Pelagia noctiluca) (v. Celenterate).

Acalmie (în marină şi figurat), timpul liniştit îndată după furtună, lipsă de activitate: a. la bursă etc.

Acant (arhit.), ornament întebuinţat în ordinul corintic, asemănător cu planta A. Se crede că a fost întrebuinţat prima dată de arhitectul grec Callimah.

Acanthaceae [Acanthus] (bot.), familie de plante înalte, perene, cu fr. mari penate. In ţară creşte în împrejurimile Orşovei, Vârciorovei şi a Turnului-Severin specia numită „Talpa ursului" (*A. hungaricus, longifolius*) cu flori roşii-liliachii lungi de 4—5 cm. sau mai mici, care înfloresc din Mai—Iulie. Frunzele stilizate ale acestor plante sunt întrebuinţate încă din antichitate, ca modele în arta plastică decorativă, mai ales ale speciei cu flori albe-roşcate (*A. mollis*) care creşte în sudul Franţei şi al Italiei, în Spania şi în nordul Africei, fiind cultivată de Greci şi de Romani ca plantă decorativă.

Acanthias (zool.), gen de rechini (Selacieni) cu diferite specii de dimensiuni uneori considerabile (de 15—20 m.), dintre care specia (*A. vulgaris*) numită şi câine de mare, cu câte un ghimpe mare în faţa aripioarelor dorsale, este foarte frecventă în mările Europei şi în Marea Neagră (Sulina). Pielea acesteia se întrebuinţează la polcirea lemnului.

Acanthocefali (zool.), viermi paraziţi din clasa nemathelminte (v. c.), cari trăiesc în intestinul omului şi al porcului, de pâretele căruia se fixează prin o trompă cu cârliguţe, hrănindu-se prin (piele) suprafaţa corpului. Ex. Echinorhynchus gigas, care în stare larvară trăieşte în corpul larvelor de cărăbuş.

Acanthodes (paleont.), *gen de peşti fosili asemănători selacienilor actuali, cu o coardă dorsală cartilaginoasă şi nearticulată (Proselacieni), cari au trăit în apele mărilor paleozoice, şi din cari s'au diferenţiat în mod progresiv, celelalte ordine de peşti.*

Acanthopterigieni (zool.), grupă de peşti din subordinul Physoclyştilor, având scheletul aripioarei dorsale ghimpos în partea anterioară, ex.: Lacherda (Thynnus) din marea Mediterană din care se prepară conserve de calitate fină şi Bibanul (Perca fluviatilis) din râuri.

A capella (ital.), muzică corală, fără acompaniament de instrumente.

Acapulco, oraş port şi staţiune de cărbuni pe coasta mexicană a Oc. Pacific. Comerţ cu cauciuc, bumbac, textile fabricate, oţel, maşinării, etc. Port bun, având un golf adânc de 45—65 m., escală între San Francisco şi canal. Panama. 6000 loc.

Acarieni, Sarcopţi (zool.), v. Arachnide.

Acarinate (zool.), v. Alergătoare.

Acarnania, regiune din Grecia veche, cuprinsă între golful Patras, M. Ionică, golful Arta şi Etolia. Era locuită de oameni necivilizaţi, pe cari în 225 a. Chr. i-au supus Macedonenii. Capit. A.-ci era Stratos. In 146 a. Chr. Romanii au ataşat-o Achaiei, formând provincia Achaia. Azi A. este unită cu Etolia formând judeţul A.-Etolia, cu capit. Missolonghi, având 7583 kmp. cu 190340 loc.

Acâş (1591 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Supurul de jos. Of. P. local. G. locală.

Acatalasia, defect gramatical (de limbă), în care fraza exprimă urmarea logică a ideilor, fără să ţină seamă de regulele sintactice.

Acatalectic, în metrica veche se numeşte un vers care are complect numărul de picioare. Contrar: catalectic.

Acăţătoare (zool.), ordin de paseri, (scansores), carinate, cu numeroase specii, care îşi caută hrana prin copaci, având o limbă subţire şi lungă cu cârligaşe la capăt, pentru prins insectele. Au o conformaţie a piciorului caracteristică, cu 4 degete dintre care două din mijloc (2 şi 3) sunt îndreptate înainte, iar două din afară (1 şi 4) sunt îndreptate înapoi, având posibilitatea de a se căţăra cu înlesnire pe copaci. Aparţin: Ciocănitoarele, Cucul, Papagalii.

Acatenango, vulcan din Guatemala (America centrală) cu 4150 m. altitudine.

Acca Larentia, după mit. romană soţia ciobanului Faustulus care a hrănit pe Romulus şi Remus. Era considerată şi mama Larilor (v. Larcs) şi a fraţilor Arvali. Avea un cult al ei (Accalia).

Accelerando (ital.), grăbirea treptată a mişcării în muzică.

Accelerat (milit.), se zice că un tun este cu tragere accelerată când funcţionarea şi mânuirea sa se poate face cu o mai mare iuţeală, graţie unor dispoziţive de amortizare a întregului sistem. Se deosebeşte de tragerea repede.

Accent, semn care arată întonarea unei vocale: ´ = A. ascuţit; ` = A. grav; ^ = A. circumflex; 2. A. muzical: întonarea mai intensă a unui ton, în raport cu altul; 3. In fonetică variaţia intensităţii s. a înălţimii vocii în vorbire. Dacă variaţia priveşte forţa cu care sunt emise sunetele, silabele sau cuvintele, accentul se numeşte „accent de intensitate, accent dinamic sau accent respiratoriu"; dacă variaţia se produce în înălţimea vocii, atunci accentul poartă numele de „accent de înălţime, accent muzical" sau „ton" şi „intonaţie". Accentul, atât cel dinamic cât şi cel muzical, poate fi condiţionat de cauze emoţionale, logice sau ritmice. Accentul românesc este a. dinamic.

Accentuat (fon.), v. Tonic.

Acceptant, se numeşte persoana care se obligă prin declaraţia pusă pe o poliţă (cambie) de a plăti la scadenţă în locul datornicului. A.-ul se mai numeşte şi „tras".

Accepţiune, înţelesul *dat* unui cuvânt, unei idei. Ex.: A. modernă a ideii de „atom".

Acces (med.), atacul unei boale (acces de nebunie, febră etc.), pop.: a p u c a t.

Accesiune (dr. civil), este dreptul care decurge din proprietatea unui lucru mobil sau imobil asupra întregii producţii produse de el, precum şi asupra tuturor accesoriilor lui (v. „Accesoriul urmează principalul").

„Accesoriul urmează principalul" (dr. civil), formularea principiului dr. de accesiune (Cod. civil 482, v. Accesiune).

Accident. In filosofie: 1. întâmplare, hazard, ceace se schimbă, în opoziţie cu substanţa (v. c.); 2. însuşire, stare a substanţei; 3. Necesenţialul, în opoziţie cu Esenţa (v. c.); 4. (logică). Sofismul a.-lui constă în a trage o concluzie absolută dintr'un fapt întâmplător. De ex. Din faptul că un medic a făcut o greşeală de

diagnostic, tragi concluzia că medicii nu știu nimic. Această sofismă e foarte frecventă în conversațiile zilnice obișnute.

Accident. In muzică: semn accidental. Orice driez (v. c.), bemol (v. c.), sau becar (v. c.), care nefiind pus la cheia muzicală, se găsește în decursul piesei muzicale.

Accidental (lat.), întâmplător, necalculat mai dinainte, neesențial.

Accidente 1. **de muncă.** Șefii anumitor întreprinderi sau industrii sunt de drept răspunzători, fie că sunt sau nu vinovați, de A.-le întâmplate lucrătorilor lor, pentru că lucrătorii sunt expuși unui risc profesional. Ei primesc în caz de A.-e o îndemnizație, stabilită de lege, proporțional cu salariul. — (Psihol.) Cercetările din ultimul timp asupra cauzelor accidentelor de muncă, arată că apr. 80% dintr'ânsele nu-s datorite defectelor mașinilor sau catastrofelor fizice inevitabile, ci, dimpotrivă, organismului uman. Deobicciu aceste A., au fost puse pe seama neglijenții, a lipsei de grije. S'a constatat însă că astfel de A. nu-s deopotrivă de frecvente în tot decursul de timp al muncii lucrătorilor și că deci „neglijența" trebue să fie în legătură și cu alți factori. Apoi s'a găsit că și „oboseala" poate fi un factor nou dar nu singur, în producerea A.-lor. Însă curba A.-lor din timpul zilei nu urmează curba oboselii, măsurate în decursul muncii: cele mai multe A.-e n'au loc atunci când lucrătorul este obosit, ci tocmai, dimpotrivă, când viteza producției e cea mai mare și când lucrătorii efectuiază cea mai multă muncă. S'a spus atunci că A.-le se datoresc faptului că „atenția" lucrătorului e îndreptată la mașinării și la materialul cu care lucrează, mai mult decât asupra propriului său corp și din această pricină, reacțiunile [măsurile] de protecție lipsesc, ceeace nu s'ar întâmpla dacă munca s'ar desfășura într'un tempo mai încet. S'a constatat însă că chiar în decursul unei perioade mai scurte (de ex. în timpul de 20') de lucru, asemănător cu munca pe care operatorul mașinii ar săvârși-o într'o industrie foarte specializată, există o tendință mai evidentă către accidente sau greșeli, mult mai frecventă în ultima $^1/_2$ de timp decât în prima $^1/_2$. „Monotonia" muncii e suficentă să provoace în câteva momente o distracție de atenție și o lipsă de cugetare în sufletul lucrătorului. Oricât ar fi de simple operațiunile ce se cer în săvârșirea unei munci, cea mai mică greșală la mișcare poate să puie pe lucrător într'o mare primejdie (de ex.: pe un șofer, pilot-aviator, etc.). De aceea factorii producători de A. în muncă sunt de natură covârșitor psihică; acestora li se adaugă alți factori secundari, ai mediului (dintre cari și aceștia sunt mulți de natură psihică). In afară de lipsa de adaptare a atenției la momentele desfășurării muncii mai sunt și alți factori psihici, cari se pot rezuma scurt: „lipsa de aptitudini speciale" pentru diferitele munci sau profesiuni, care face ca lucrătorul să nu se poată adapta muncii de care-i vorba, cum trebuie, sau să i se puie la dispoziție conducerea (folosirea) unei mașini necorespunzătoare aptitudinilor sale. (Cazul șofeurilor neatenți, emotivi cu reacțiuni „leneșe". etc.). 2. A.-le de aviație au demonstrat mai bine că e vorba, înainte de toate, de „echipamentul psihic" și fiziologic al individului, în cazurile acestea nenorocite, mai multe decât de defectele motorului, de condițiile atmosferice și de alți factori accesorii. Analiza psihol. a împrejurărilor A.-lor de aviație a demonstrat că majoritatea factorilor psihici cari produc A.-le sunt: lipsa unei precise facultăți de observație, de punere iute și sigură în situație (adaptabilitate), de reacțiune promptă și exactă, de prezență de spirit, de siguranță, de liniște, de exactitate în mișcări, de iuteală și concentrare nealterată de distracție în urmărirea temei [lucrului] de executat. Aviatorul trebuie să fie în stare să-și reprezinte în același timp mai multe situații alternative, să poată schimba repede dispoziția (adaptarea) atenției, să nu reacționeze pur mușchiular; ci să interpreteze între excitant [perceperea situației nouă] și reacțiunea adecvată, stări sufletești întregi (comparații, hotăriri, deliberări repezi, etc.). El trebuie să distingă și aleagă din câmpul impresiilor pe unele și să elimine pe altele, să poată recunoaște ușor locuri, poziții, etc., să reziste la oboseală, să aibă desvoltat simțul static și al orientării, etc, etc. O statistică făcută în Germania după războiu, demonstrează că aproape 90 și ceva % din A.-le de aviație sunt datorite acestor defecte psihice individuale ce le au piloții și observatorii aviatori. 3. De același fel sunt și cauzele ce produc **Accidentele de circulație** în orașele mari (tramwaie, automobile, etc.), și de C. F. — Psihol. selecțiunii și orientării profesionale (v. c.) caută să descopere pe cei apți la diferite munci și să înlăture aceste cauze de A.-e. 4. **A. de teren** sunt sinuozitățile scoarței pământ., neregularitățile, care se prezintă în lungul coastelor mărilor (golfuri, capuri, strâmt., penins.), părțile uscatului (continente, insule, etc.), cu reliefuł lor (munți, platouri, vulcani, dune, câmpii, podișuri, dealuri, etc.), sau apele continentale (isvoare, râuri, fluvii, lacuri, lagune, etc.).

Accidentul e unul din universalele (v. c.), deosebite de filos. scolastici.

Accius sau **Attius** Lucius, poet tragic latin (n. 170 + 94 a. Chr.). Este primul care a adus pe scena teatrului roman subiecte naționale. A scris 57 piese de teatru, din care s'au păstrat numai titlul tragediilor „Menalippa" și „Clytemnestra" imitate după Euripides și ale tragediilor naționale „Decius" și „Brutus". A scris și culegeri din poeții sc. alexandrine.

Acciz, taxă, dare plătită la barierele orașelor. Taxă asupra băuturilor (în Anglia), etc.

Accords, Tabourot des —, scriitor franc. (n. 1547 + 1590). Autor de poezii ingenioase. Scrieri: les Bigarrures et Touches.

Acera, v. Akra.

Aceacovski, brat secundar în Delta Dunării. Se desparte cam din dreptul bisericei lipovenești din orașul Vâlcov, se varsă în mare. Intre A. și gura Serednai se află ostrovul A. nisipos și într'o continuă mărire prin aluviunile aduse de brațul Chilia și împărțit prin A. și Serednai. Brațul A. tinde să se împotmolească.

Acefal (anat.), monstru uman fără cap.

Acefalele (zool.), v. Lamelibranchiatele.

Aceracee (bot.), familie de plante lemnoase, arbori sau arboraș cu frunze opuse-lobate sau palmate, cu flori poligame mai rar dioice, având câte 5 (uneori 4 sau 9) petale și sepale, 4—10 stamine (8), 2 stigmate, ovar superior bilocular (cu 2 loji) și un fruct aripat (samară). Aparțin: Arțarul (Acer platanoides), paltinul, jugastru, etc.

Aceratherium (paleont.), animal fosil din neamul rinocerilor, cu patru degete la membrele anterioare și cu trei degete la cele posterioare, fără corn pe nas, având dinți incisivi mici în falca inferioară. Trăia în era terțiară din oligocen—pliocen, în Europa și America de N., în țara noastră fiind reprezentat prin specia A. incisivum.

Acervus (filos.). Sofism cunoscut al lui Zenon din Elea care zicea că o grămadă de grăunțe n'ar produce nici un zgomot căzând, deoarece ea e compusă din grăunțe care, căzând izolat, fiecare, nu produce nici un zgomot. Eleații susțineau că multiplicitatea (colectivitatea) lucrurilor este o simplă iluzie.

Acetabul (anat.), cavitatea articulară formată de oasele șoldului pentru capul femurului.

Acetal (chim.), eter dietilic al aldehidei etilice, lichid, solubil în apă, întrebuințat în medicină ca sedativ și hipnotic.

Acetat de plumb (chim.), un corp solid cristalizat — solubil în apă și alcool — cu gust dulce neplăcut. Cu amoniac sau cu oxid de plumb se transformă în acetat bazic, din care se prepară apa de plumb (aqua Goulardi) întrebuințată în medicină.

Acetic, acid—, (chim.), oțetul sau etanoicul, este un lichid mobil, care fierbe la 118° și se solidifică la 17° (a. acetic glacial), solubil în apă cu o densitate de 1,05. Sărurile sale se numesc acetați. In industrie se prepară prin oțetirea vinului, în butoiul lui Schützenbach, descoperitorul metodei de fabricare (în 1823), sub acțiunea oxidantă a unui ferment organizat (Mycoderma aceti), sau prin oxidarea alcoolului cu negru de platină. Esența de oțet este o soluție apoasă de A. acetic (70%), iar oțetul de vin are un conținut de 2—3% A. acetic. A. a. pirolignos se prepară prin distilarea uscată a lemnelor în vase închise. A. acetic se întrebuințează în bucătărie, la înăcrirea și conservarea alimentelor; în medicină ca antidot în cazuri de otrăvire și ca stimulent în sincope; în fotografie și'n laborator. Sărurile sale mai principale sunt: acetatul de aluminiu, întrebuințat ca mordant în vopsitorie, iar alături de acetatul de plumb în medicină, iar acetatul bazic și neutru de cupru dimpreună cu sarea numită arsenit de cupru sunt întrebuințați la fabricarea unor vopsele (verdelo Schweinfurt).

Acetil (chim.) sau etanoil, este un radical organic electronegativ (CH_3CO) derivat din acidul acetic (CH_3COOH), care intră în compoziția chimică alor numeroase combinațiuni organice, de ex.: aspirina este un ester acetil-salicilic antitermic și analsegic; acetopirina este un acetil-salicilat de antipirină indicat în reumatism articular și în nevralgii, etc.

Acetilena (chim.), sau etina este o hidrocarbură gazoasă, incoloră, mai ușoară decât aerul atmosferic, — având o densitate de 0,91 — cu un miros greu, neplăcut de usturoiu, conținând impurități de hidrogen sulfurat și fosforat, din care cauză este otrăvitoare. Cu aerul atmosferic formează un amestec exploziv, la fel cu unele metale (argint, mercur) formează combinațiuni puternic explozive. Aprinsă în aer arde cu flacără strălucitoare, fiind întrebuințată în lămpi speciale, la iluminat (faruri, biciclete etc,). In amestec cu oxigenul — sub forma de oxiacetilenă — prin ardere produce o lumină puternică și desvoltă o căldură mai mare de 2500°,

fiind întrebuințată la tăierea și sudarea autogenă a metalelor. Se prepară din carbid (v. c.) tratat cu apă. A fost descoperită de Davy în 1839 și a fost preparată direct din elementele ei — carbon și hidrogen — de Berthelot în 1862, fiind prima sinteză directă din chimia organică. Prin ardere se transformă în bioxid de carbon și apă, hidrogenată se transformă în etenă, iar aceasta tratată cu acid sulfuric, dă sulfat acid de etil, care tratat mai departe cu hidrat de potasiu se transformă în sulfat acid de potasiu și alcool etilic. Aceste reacțiuni chimice au contribuit la fabricarea alcoolului pe cale chimică din materia primă, carbidul, unul dintre marile progrese realizate în domeniul sintezei organice.

Acetometru (chim.), este un aparat — în forma unui tub de sticlă gradat — cu care se determină cantitatea de acid acetic (concentrația de oțet) dintr'o soluțiune, exprimată în procente —, în mod direct.

Acetona (chim.), sau propanona, corp lichid, volatil cu miros plăcut de fructe, eterat, inflamabil, găsindu-se în urina persoanelor cari suferă de diabet zaharat (boală de zahăr). Se prepară din acetat de calciu prin calcinare. Este un disolvant organic al grăsimilor, camforei, rășinilor și al fulmicotonului.

Acetopirină (med.), acetilsalicilat de antipirină, medicament (praf) antireumatic, antipiretic și antineuralgic.

Achaia. In vechea Grecie se numea astfel ținutul din partea nordică a Peloponezului, ale cărui 12 orașe au format o alianță împotriva administrației macedonene. Achaia a fost cuprinsă de Romani la 146 d. Chr. și a fost transformată, împreună cu Grecia întreagă, în provincie romană.

Achaică, liga—, confederația a 12 orașe din nordul Peloponezului. A cuprins Athena (229 a. Chr.) și s'a opus expansiunii macedonene. Era bazată pe deplină egalitate între membri; pacea, războiul și *alianțele le hotăra consiliul superior* al demiurgilor. Dispare după înfrângerea dela Leuctra (146 a. Chr.), prin care Grecia e supusă Romanilor.

Achali, locuitori ai Achaiei, în vechea Grecie. De rasă pelasgică, se pare că au locuit la început în Laconia. Impinși spre Nord de Dorieni, ei alungă pe Ionieni, întărindu-și orașele. Nu s'au amestecat în luptele politice din restul Greciei. Lor li se datoresc coloniile din Italia. Teritoriul în care se vorbia achaia, a fost restrâns de invazia Dorienilor. In epoca istorică erau numai următoarele dialecte, foarte îndepărtate unul de celălalt: arcadian, (centrul Peloponezului), pamphilian (sudul Asiei mici) și ciprian (ins. Cipru). Această limbă nu e aceeași cu cea care s'a răspândit pe timpul Ligii achaice (*sec. al III a. Chr.*).

Achard Amédée, fecund romancier franc. (n. 1814 † 1875). Scrieri: Belle-Rose, la Cape et l'épée, la Toison d'or. Este un scriitor plin de imaginație și cu sentimente foarte delicate.

Achard Frantz Karol (n. 1753 † 1821) chimist german, care a înființat prima fabrică pentru extragerea zahărului din sfeclă, la 1801.

Achelis Thomas, filos. și sociol. germ. (n. 1850). A publicat lucrări însemnate despre popoarele primitive, psihologia, etnologia și sociologia lor: Die Religion der Naturvölker, Abriss der vergleichenden Religionswissenschaft, Entwiklung der Ehe, Ueber Mythologie und Kultur von Hawai, etc.

Achelous, v. Aspropothamos.

Acheuléen, (preist.), al doilea stadiu de civilizație din perioada paleolitică, caracterizat prin obiecte de silex triunghiular sau amigdaloid cu început de cioplire. Numele vine dela cătunul Saint-Acheul (Dép. Somme, Franța), unde s'au găsit primele resturi.

Achem sau **Atchin** (cit. Așem sau Atșin), fost sultanat independent din Sumatra de N., actualmente o împărțire administrativă a acestei ins. Mari bogății minerale (petrol) și vegetale (aromate, în special piper). 710.000 loc. Capit. Kota-Radja, port la Oc. Indian.

Achenă (bot.) se numește o varietate de fruct cu pericarpul uscat, care învelește o singură semință (ex. ghinda stejarului, aluna, semința de cânepă, de floarea soarelui, etc.).

Acheron, în mit. greacă râul care curgea prin mlaștini și încunjura infernul cu apa lui murdară. El putea i trecut de muritori numai odată, cu jutorul luntrașului Caron.

Acherontia atropos (zool.), fluture păros (de 11—12 cm. lungime), având pe torace un desemn sau o pată nepăroasă de forma unui craniu de om (caput mortuum), numit încă „Sfinxul cu cap de mort" sau „Striga de noapte", din cauza că produce un sunet particular, interpretat de superstiția populară ca o semnificare sinistră. Larvele sale ajung o lungime de 13 cm. trăind pe cartofi.

Acheson Edward Goodrich (n. 1856), american. A descoperit metoda de preparare a grafitului artificial și a carborundumului.

Achikouya (cit. Așicuya), podiș, regiunea de divergență între apele din Africa Centrală: Ogôue, Alima și Lefini, afluent al fluviului Congo.

Achile (Achilleus), fiul zeiței Thetis și al lui Peleus, regele Mirmidonilor, cel mai distins erou în Iliada. Mamă-sa dela naștere l-a cufundat în râul Styx, corpul său devenind astfel invulnerabil, afară de călcâiul de unde l-a prins cu mânile. A participat la asediul Troiei, care nu putea fi ocupată fără el, dar s'a retras din luptă, certându-se cu Agamemnon și nu s'a reîntors decât când a trebuit să răzbune moartea prietenului său Patroclos, omorît de Hector. A fost ucis de Paris, care l-a rănit pe furiș cu o săgeată în călcâiul vulnerabil. Iliada lui Homer tratează acest subiect.

Achillea (bot.), plantă din familia composcelor, cu frunze ramificate (A. millefolium), comună în câmpie și'n regiunile cu pășune deluroase, numită încă „Conda șoricelului", întrebuințată în medicină ca astringent și stimulant, altădată contra hemoragiilor și a frigurilor.

Achilleion, palatul împărătesei Elisabeta a Austriei în insula Corfu, clădit în anii 1889—91 de arhitectul italian Rafael Carito.

Achilleus (logică, ist. filos.), un sofism celebru a filos. eleat Zenon. Acesta voia să demonstreze că orice mișcare este iluzorie. Achilleus, omul cel mai iute de picior, n'ar putea să ajungă o broască țestoasă, animalul care merge cel mai încet, când aceasta s'ar îndepărta de dânsul cu o săritură cât de mică, căci A. ar trebui să ajungă în fiecare clipă mai întâiu în punctul de unde tocmai sărise broasca, și astfel aceasta va fi mereu cu un mic pas înaintea lui A.

Achillinus (Achillini), filos. aristotelician (n. 1463 † 1518), partizan al lui Averrhoes.

Achilare. 1. Răfuială = darea socotelii unui *servitor, s. plata sâmbriei sale.* 2. Implinirea unei îndatoriri s. promisiuni: „M-am achitat de ceea ce-ți făgăduisem la timp". 3. (dr. comerc.) Actul prin care creanțicrul s. mandatarul (v. c.) său eliberează pe *debitor de sarcina sau angajamentul* lui, dându-i o iscălitură (chitanță) în acest sens. 4. (dr. penal.) Actul prin care prevenitul (v. c.) este scos de sub răspundere în fața legii pentrucă: faptul ce i s'a imputat n'are ființă sau când înculpatul nu e răspunzător de acel fapt.

Achiziția (câștigarea) proprietății (dr.), se face în următoarele moduri: a) prin succesiunea ab intestat (v. c.); b) prin donațiune între vii; c) prin donațiune testamentară; d) prin efectele contractelor [vânzare, schimb, ș. a.]; e) prin consimțământ sau încorporare; f) prin virtutea legii; g) prin tradițiie; h) prin ocupație.

Achiziție, 1. câștigarea unei persoane pentru ideile tale ori în serviciul tău; 2. câștig; 3. (psihol.), câștig. unei deprinderi sau însușiri, cu ajutorul experienții. Se bazează pe constatarea că organismul fiind plastic, poate să creieze forme nouă de reacțiuni și de răspunsuri decât acelea cu care se naște echipat (ereditare). El poate deci adăuga însușirilor înnăscute alte însușiri, noui, transformându-le pe cele dintâiu. Dacă analizăm orice deprindere nouă a noastră, ne dăm seama îndată că nu e vorba să adăugăm mișcări noui, sumându-le, la cele vechi, ci trebuie, în orice A. de însușiri nouă, să modificăm mișcări și reacțiuni vechi, adaptându-le [coordonându-le] situațiilor nouă și să le „întărim" apoi prin exercițiu. (Să ne gândim de pildă la învățatul înnotului, a mersului pe bicicletă, ș. a.) In această coordonare și adaptare a mișcărilor vechi are loc un control mai rafinat al lor și atunci, după oarecare timp de exercițiu, însușirea nouă se ivește deodată, dacă condițiile de maturizare ale ei au favorizat-o. Astfel, orice însușire nouă este „centrarea" (focalizarea comportării noastre într'un ritm de mișcări (răspunsuri). A. stă la baza desvoltării aptitudinilor, deoarece din „potențialitățile" energiilor psihico-organice ea favorizează *desvoltarea „capacităților"* de realizare în diverse domenii și pregătește diferențiarea anumitor „abilități" în situații anumite. Astfel cei trei factori ai oricărei aptitudini presupun în desvoltarea lor A. însușirilor nouă. (v. Aptitudine). Intregul „proces de învățare", în sensul psihol. al cuvântului, se întemeiază tot pe posibilitatea de a avea A.-i nouă. Fiziologicește, A. se reduce la stabilirea de „căi" nouă în centrele nervoase și de a face să varieze rezistența ce o întâmpină curentul nervos în sinapsele (v. c.) pe care le străbate alternativ (în special când e vorba de A. inteligentă). In deprinderile din copilărie și ale animalelor, A. este de foarte multe ori neînsoțită de intelingență.

A. Chr. (ante Christum), înainte de nașterea lui Hristos.

Acianopsie (psihol. patol.), neputința de a distinge coloarea albastră (v. acromatopsie).

Aciclice (chim.) sau lineare se numesc hidrocarburile (v. c.) în molecula cărora atomii de carbon se leagă între sine formând o catenă (înlănțuire) deschisă, lineară sau arborescentă. După cum atomii *de carbon din molecula* lor se concatenează cu una, cu două, sau cu câte trei valențe, formând mai multe serii, se clasifică în hidrocarburi aciclice satu-

F.J. 18077

rate sau parafinice (ex. etanul: CH_3—CH_3) cu o simplă legătură, şi în nesaturate cu dublă legătură sau olefinice (ex. etena: CH_2=CH_2) şi cu triplă legătură sau acetilenice (ex. acetilena: CH ≡ CH). Intrucât unii termini din această grupă de hidrocarburi au un caracter gras de alific, se mai numesc şi alifatice.

Acidava, fost oraş roman în Oltenia. Ruinele găsite la Ienuşeşti (jud. Romanaţi) au fost identificate de Tocilescu cu ruinele oraşului A. Pe aici trecea drumul roman dela Romula pe valea Oltului prin Turnu Roşu spre Transilvania.

Acidimetrie (chim.) se numeşte determinarea concentraţiunii unei soluţiuni acide printr'o soluţiune bazică cu o concentraţiune cunoscută (titrată) — operaţiune întrebuinţată în analiza chimică cantitativă (v. Titrimetria). Acidimetrul este un aparat densimetric utilizat la determinarea gradului de concentraţiune al unui acid dintr'o soluţiune.

Aciliu (1106 loc.), com. rur. jud. Sibiu, pl. Sălişte. P. U. Sălişte. G. locală.

Acineta (zool.), v. Infuzorii.

Acloaia (chim.), v. Bronzul.

Acipenser (zool.), v. Peşti ganoizi: Cega, Morun, Păstrugă.

Acitophosan Richter (med.), preparat special antiseptic intern şi analgezic, f. apreciat în boalele prin răcire, mai ales la gripă. Dat la începutul boalei are un efect cupant, poate fi folosit şi ca profilactic. La reumatism şi gută alină durerile şi are efect intern desinfectant. Se vinde în tuburi de 10 şi 20 tablete.

Aciu Alexandru, fruntaş al part. naţ.-lăr., cu rol însemnat în luptele politice din timpul regimului maghiar, prefectul judeţului Sălaj.

Acizi (chim.), corpi compuşi, gazoşi, lichizi sau solizi. In soluţiune apoasă au gust acru şi înroşesc hârtia sau soluţiunea de turnesol sau lacmus (v. c.). Conţin hidrogen în molecula lor, dislocabil prin metale, formând săruri. Se clasifică în: **A. minerali** sau neorganici şi'n **A. organici**. A. minerali după cum conţin în combinaţie cu'n nemetal, numai hidrogen sau şi oxigen în molecula lor se subdivid în hidracizi (a. clorhidric, fluorhidric, bromhidric, iodhidric) şi'n oxacizi (a. azotic, sulfuric, fosforic, carbonic), ambele categorii de acizi, cu bazele formând săruri. **A. organici** au ca funcţiune în molecula lor gruparea atomică CooH, numită carboxil. După numărul carboxililor din molecula lor se clasifică în a. organici, mono- bi şi polibazici. Majoritatea se obţin prin oxidarea alcoolilor primari (v. c.) şi a aldehidelor (v. c.). Cu alcoolii formează esteri (v. c.), iar cu bazele, săruri. Sărurile de amoniu ale a. organici prin calcinare (încălzire) şi deshidratare, se transformă în amide (v. c.), iar acestea mai departe se descompun în nitrili (v. c.). Atât a. minerali cât şi a. organici, se găsesc în natură, parte în stare liberă, parte în combinaţiuni (săruri şi esteri) din cari se prepară prin procedee (reacţiuni) chimice.

Ackermann (Mme Louise Choquet), poetă franceză n. 1813†1890. A scris poezii filosofice pesimiste, în formă frumoasă şi energică, în care găsim ca şi la Vigny, o consolaţie în orgoliu şi simplicitatea expresiilor. Poezii: Poésies philosophiques, Pensées d'une solitaire.

Ackner Ioan M., scriitor sas din Ardeal (n. 1782 † 1862), însemnat prin studiile arheologice şi de ştiinţă naturală. In colaborare cu Fr. Müller a scris despre inscripţii[illegible] rific al Asociaţ[illegible]

Aclamare (lat. [illegible] la alegeri, un[illegible]

Aclimatizare. [illegible] oarecare.

Ac magnetic. [illegible] fel cu un ma[illegible] Barele de oţ[illegible] numesc **A. m.** [illegible] astfel ca să [illegible] axe verticale, [illegible] (V. busolă, [illegible]

S [illegible] N

[illegible]

Acmanghit (Ac[illegible] Cetatea-Albă, pl[illegible] Tatar-Bunar. G[illegible]

Acmariu (150[illegible] ba, pl. Vinţul d[illegible] la Blandiana, ju[illegible] Alba Iulia, pere[illegible] de Jos. Staţia C[illegible]

Acnee (med.), [illegible] de inflamaţia fo[illegible] coşi, fumigei.

Acoelomate (a[illegible] lele nevertebrat[illegible] vitate generală [illegible] ţia lor internă[illegible] mii laţi — (Pla[illegible] Distomum, etc.).

Acolat (milit.) [illegible] militar arată, [illegible] alături de o [illegible] Intr'un sector [illegible] acolate.

Acollas (cit. [illegible] jurisconsult şi [illegible] † 1891), promot[illegible] dintâiu congres[illegible] 1867. A scris [illegible] drept civil".

Acomodare ([illegible] mai vechi, asi[illegible] sunet la altul, [illegible] dentală, se acomod[illegible] devenind însuşi [illegible] te = a împăr[illegible] Meillet) înţeleg[illegible] similarea, totală s[illegible] sunete imediat [illegible] foneticianii vech[illegible] asimilare prin [illegible] asimilarea arm[illegible] distanţă (v. Asim[illegible]

Acomodarea o[illegible] re care se pro[illegible] cristalinul (v. [illegible] ăcând ca imagi[illegible] ărtate de ochi [illegible] (v. c.).

Acompaniament[illegible] rolul secundar [illegible] instrumente faţă [illegible] tul cu caracter [illegible]

Aconcagua, vul[illegible] gentina şi Chili[illegible] alte vârfuri ale [illegible]

[illegible]cia. Membru ono[illegible]iu.

[illegible]t de aprobare, [illegible]

[illegible]rea la un climat [illegible]

[illegible]ăm o bară de o[illegible] se magnetizează. [illegible]gnetizate se nu[illegible]ndăm un **A. m.** [illegible]a în jurul unei [illegible]auna poziţia N.-[illegible]

[illegible]ic.

[illegible] com. rur. jud. [illegible]. Oficiul P. T. T. [illegible] la 12 km.

[illegible]m. rur. jud. Al[illegible]retariat cercual [illegible]Ocol. şi Trib. la [illegible]. T. T. la Vinţul [illegible]ibot la 5 km.

[illegible]a pielei, cauzată [illegible]ebacee; popular: [illegible]

[illegible] numesc anima[illegible]ferioare fără ca[illegible]ăm în organiza[illegible]enteratele; Vier[illegible]ia sau Cordeaua, [illegible]

[illegible] care în limbajul [illegible]ate este aşezată [illegible]ele atingându-se: [illegible]în cu companiile [illegible]

[illegible]mile, politician, [illegible] franc. (n. 1820 [illegible]rganizatorul celui [illegible] din Geneva, în [illegible]ut „Manual de [illegible]

[illegible]upă foneticianii [illegible]parţială a unui [illegible]letul „n", o den[illegible]l „p", o labială, [illegible] „m": în + par[illegible]ţii de azi (A. [illegible]omodare, asimi[illegible]ală, între două [illegible], ceeace numiau [illegible]re organică sau [illegible] în opoziţie cu [illegible]a asimilarea la [illegible]pus: diferenţiere. [illegible] med.), schimba[illegible] ochi, prin care [illegible]odifică curbura, [illegible]etelor neegal de[illegible]adusă pe retină [illegible]

[illegible]zică, se numeşte [illegible] sau mai multor [illegible]a sau instrumen[illegible]

[illegible] Anzii dintre Ar[illegible]lin cele mai în[illegible] (6953 m.).

Aconitină (chim.), alcaloid (v. c.) din planta Omag (Aconitus napellus), în pulbere albă-amorfă solubilă în apă. **A.** şi sărurile sale (clorură, azotat) se întrebuinţează în medicină ca sedativ, antireumatic şi antinevralgic.

Aconitum (bot.), gen de plante veninoase din familia ranunculaceelor, cu frunze alterne lobate şi palmate cu flori albastre, albe-purpurii, ale cărui specii (18), cresc mai ales în regiunile muntoase ale Asiei şi Europei. La noi este comună specia (A. napellus) numită omag sau omeag, rădăcina şi frunzele căreia sunt întrebuinţate în medicină, contra astmei, tusei şi a nevralgiilor, şi ca diuretic şi calmant al durerilor reumatice. Intrebuinţarea ei necesită anumite precauţiuni fiind otrăvitoare, ca toate speciile din acest gen conţinând în special în tulpina lor tuberculoasă principiile toxice, de natură alcoolidă: Aconitina şi Napellina.

Aconto, avans de plată, plata anticipată din salar.

Acord, 1. Inţelegere, învoială; 2. (gram). Potrivirea subiectului cu predicatul în număr şi persoană. Ex. Eu merg, noi mergem; 3. In muzică însemnează sumarea în acelaşi timp a mai multor tonuri de înălţime diferită. Cu explicaţia sensului şi modificărilor posibile ale acorduri-lor se ocupă teoria armoniei.

Acordul dela Spa, v. Spa.

Acosmism, (filos.). 1. Negarea cosmosului (lumii, universului) compus din lucruri individual existente; 2. Negarea existenţii reale a lumii externe. In sensul 1. Eleaţii susţineau că numai întregul unic (o sferă imensă în echilibru, nemişcată, eternă, indivizibilă şi continuă) este singura realitate (v. Parmenides, Melissos, Zenon). Lucrurile separate s. iluzii. A fost numit **A.**, Panteismul (lui Spinoza), pentru că D-zeu (natura) este totul—unic, iar lucrurile sunt modificări ale Dumnezeirii, după Panteism. In sensul 2. Idealismul lui Fichte (v. c.) şi Conscienţialismul lui Berkeley (v. c.) admit **A.**, refuzând să admită realitatea lumii externe.

Acosta Gabriel d'—, n. 1591, dintr'o familie evreiască trecută la catolicism. Având îndoieli în credinţa creştină, fuge în Olanda, unde trece la **judaism**. Nici judaismul nu-l mulţumeşte şi în curând ajunge în conflict cu Evreii. Persecutat de aceştia se sinucide în 1610. Ne-a lăsat două scrieri, dintre care cea mai însemnată e „Exemplar vitae humanae". **A.** G. e eroul principal al unei tragedii scrise de poetul şi dramaturgul german Carol Gutzkow (v. c.).

Acotiledonate (bot.), se numesc, în sistemul de clasificare a lui Jussieu (1789), clasa plantelor fără flori (criptogame), cu embrionul lipsit de cotiledoane. Intre plantele cu flori (fanerogame) numai câteva specii din genul Orobanche, Cuscuta, în mod excepţional, au embrionul lipsit de cotiledoane.

Acquasanta, oraş din Italia (provincia Ascoli), 6000 loc. Are ape termale sulfuroase cloruro-sodice.

Acraniote (zool.) = fără craniu, se numesc vertebratele cele mai inferioare grupate în prezent în clasa cefalocordateloi numite şi leptocardii (cu inima în formă de tub (ex. Amphioxus (v. c.).

Acratopege (grec.-geol.), isvoare de ape reci.

Acratotherme (grec.-geol.), izvoare de ape calde, fără conţinut de gaze şi sărace în substanţe minerale, ex. izvoarele

dela Băile Episcopiei, Felix (31—41°) şi Moniasa (32°) din Bihor.

Acre, râu din Brazilia.

Acre, veche măsură agrară franceză. Azi întrebuinţată în Anglia, America de Nord, Germania (unele părţi) şi în Normandia (Franţa). Are diferite valori. Ex.: în Anglia 0,4047 Ha.; în Scoţia 0,5143 Ha.; Irlanda 0,6555 Ha.; Leipzig (Germania) 0,6135 Ha.; Normandia 0,8172 Ha.

Acreditare, împuternicire dată cuiva; în diplomaţie: ambasadorului de a reprezenta încrederea guvernului, sau în comerţ pentru a deschide cuiva un credit.

Acreditiva, o scrisoare prin care acreditatul poate încassa dela adresat o sumă fixată de bani în contul adresantului.

Acribologie sau **acribie** (filos.), preciziune în folosirea noţiunilor; alegerea cuvântului ce exprimă riguros ideea gândită.

Acrida ruini de cetate veche pe teritoriul comunei Greceşti (jud. Dolj).

Acridina (chim.), substanţă organică, solidă, cristalizată, solubilă în alcool şi'n eter, care se găseşte în cantitate mică în antracen şi se prepară din acesta. Derivaţii săi sunt substanţe colorante, ex. Chrysanilina, de coloare galbenă.

Acroamatice (gr.). 1. Au fost numite de urmaşii săi, tratatele strict ştiinţifice ale lui Aristoteles, care rezultaseră din prelegeri orale s. fuseseră hărăzite pentru acest fel de prelegeri. 2. Prin extensiune, A. se numesc prelegerile academice, spre deosebire de discuţiile „erotematice", limitate la întrebări şi răspunsuri.

Acrocarpi (bot.), se numesc unele specii de muşchi (briofite) cu creştere limitată, având capsula în vârful tulpinei principale.

Acrocefal (anat.), se numeşte un craniu înalt, cu calota ţuguiată.

Acrocomia (bot.), gen de palmieri din America de sud cu seminţe oleaginoase, fiind cultivaţi şi'n sere, purtând în vârful tulpinii (de 6—15 m. înălţime), un mănunchiu de frunze penate, cu fructe brune sau negre.

Acrografie, arta de a grava ornamente, etc., cu ajutorul apei tari (acid azotic) în plăci de zinc, aramă şi oţel sau de a face caractere tipografice (v. Zincografie).

Acroleina (chim.), sau aldehida acrilică (propenalul), este un lichid solubil în apă, cu miros displăcut şi iritant, acru-înţepător de carne arsă, care fierbe la 52°. Se obţine prin deshidratarea glicerinei şi prin descompunerea grăsimilor la friptul cărnii.

Acromatopsie (psihol. fiziol.), este un defect al vederii, care constă în imposibilitatea de a deosebi colorile. A. este parţială: lipsa de vedere a unei singure sau mai multor colori. A. parţială pentru coloarea roş se numeşte „Daltonism". A. parţială pentru albastru „Acianopsie" (v. c.), etc. A. totală este lipsa completă a deosebirii colorilor. Acromatopsicul (cel atins de A.), nu vede atunci decât negrul, cenuşiul şi albul. Cazurile de A. totală sunt rare. A. se datoreşte alterării terminţiunilor senzoriale retiniene. In selecţiunea şi orientarea profesională cazurile de A. trebuiesc bine deosebite, când e vorba de profesiunile în care distingerea colorilor joacă un rol important (şoferi, mecanici C F., semnalizatori, marinari, lucrători în fabrici de stofe şi hârtie colorată, etc.).

Acromegalie (med.), boală caracterizată rin creşterea excesivă a extremităţilor, cauzată de îmbolnăvirea glandei hipofize (v. hipofiză).

Acromion (anat.), vârful crestei omoplatului.

Acropolis, v. Akropolis.

Acrospor (bot.), spor desvoltat la extremitatea unei celule de reproducere (sporofor, bazidă), caracteristic ciupercilor.

Acroter, vârful unui obiect. In arhit.: soclu sau ornament aşezat în vârful frontonului (v. c.) templelor greceşti, servind ca suport pentru diferite ornamente (statui, vaze, etc.).

A.C.R.R. (Automobil Club Regal Român). Singura şi puternică asociaţiune a aderenţilor sportului de automobilism, societate de încurajare, întemeiată în 1904; afiliată Asociaţiei Internaţionale a Automobil Cluburilor Recunoscute (Paris). Preşedinţii de onoare: M. S. Regele Mihai I şi M. S. Regina Maria. Persoană morală. Organul oficial lunar Auto-Sport. Sediul în Bucureşti. Sunt două categorii de membrii: activi (societari) cu toate drepturile şi turişti, cu drepturi restrânse. A.C.R.R. este forul suprem al automobilismului în Ţară, reprezintă acest sport în străinătate, stabileşte legături cu alte asociaţiuni similare, încheie convenţii internaţionale în ce priveşte circulaţia automobilelor, semnalizarea şoselelor, eliberarea carnetelor internaţionale de trecere la vămi; exercită controlul Regionalelor, etc. Cultivarea efectivă a automobilismului în Ţară se face de fapt de acele 4 Automobil-Cluburi Regionale: Cluj (cea mai veche 1921 şi activă), Banat-Crişana (Timişoara), Moldova de sus (Cernăuţi) şi Moldova de jos (Iaşi 1928). Aceste Regionale au o autonomie cât se poate de largă în chestiuni bugetare, organizarea concursurilor, etc. Fiecare îşi organizează concursurile aparte, dar toate sunt obligate a lua parte la concursul internaţional de turism pe ţară, organizat în fiecare an. A.C.R.R. mai patronează şi sportul de motociclism prin Motoclubul Român, întemeiat recent, care însă lucrează aparte, având doar chestiuni comune în ce priveşte reprezentarea în străinătate.

Acrum (med. pop.), v. Mărgăritărel.

Ács Francisc, pictor maghiar (n. 1880). Studiile şi le-a făcut în München şi Baia Mare. Tablourile sunt foarte bine apreciate de marele public.

Acsády Ignácz (n. 1845 † 1912), istoric şi membru al Academiei maghiare. Autor al mai multor opere istorice de seamă, în deosebi despre viaţa agrară, iobăgia maghiară, etc.

Act (lat. lucrare): 1. Proces verbal, scrisori oficiale, dosare. 2. Acta Apostolorum, Faptele Apostolilor, A. Martirum, Viaţa şi faptele Martirilor, A. Sanctorum V. şi f. sfinţilor, A. eruditorum, (lucrările eruditilor), cea dintâiu revistă ştiinţifică a Germaniei, 1682, Lipsca.

Act. a) (Psihol.) 1. Mişcare, acţiune. 2. Mişcarea totală (parţială) a organismului adaptată unui scop. Ex.: A. instinctiv, A. reflex, A. voluntar. 3. Mişcările ce realizează intenţia (v. c) voluntară. b) (Morală). Fapta ce porneşte din imbolduri sufleteşti: A moral, A. caritabil, A. de curaj. c) (Drept). Operaţiune care e urmată de un efect legal. d) (Estetică şi artă) 1. Diviziunea unei piese de teatru alcătuită din mai multe scene (v. c.) ce formează o acţiune (v. c.) unitară. Ex.: Dramă în cinci A.-e 2. In pictură, sculptură, dans, A. exprimă prin mobilitatea mişcărilor, gesturi sau atitudini (v. c.); trecerea dela o mişcare la alta e un act. „Statuarul constrânge pe spectator să urmărească desvoltarea unui A. într'un personaj" (Rodin).

Act (dr.), **A. autentic** este acela făcut cu solemnităţile cerute de lege de către un funcţionar public, care are dreptul de a funcţiona acolo unde s'a făcut actul. **A. sub semnătură privată** sunt acele redactate decătre „părţi", fără intervenţia vreunui funcţionar public şi care cuprinde semnăturile lor. **A. sinalagmatic** este contractul prin care două s. m. multe persoane se obligă reciproc unii faţă de alţii. Opus: contract unilateral (v. contract): Vânzarea este un act sinalagmatic. **A. dotale**, acelea prin care se înscriu şi se „autentifică" foile dotale (v. dotă). **A. stării civile** (v. şi c. Stare civilă). **A. de acuzare** (v. c.).

Act de acuzare (drept pen.), **A.** prin care se trimite un acuzat înaintea juraţilor (v. c.). El cuprinde specificate: a) natura delictului, b) faptul şi toate circumstanţele (v. c.) ce pot îngreuna sau uşura pedeapsa, c) numirea şi descrierea prevenitului (v. c.).

Acta (lat.), colecţia scrisorilor şi documentelor privitoare la o anumită chestie (v. Act).

Acte de guvernământ, acte politice de competenţa consiliului de miniştri şi care nu's supuse decât controlului parlament., nu însă şi judecăţii contenciosului administrativ, ca actele administrative ale funcţionarilor statului.

Acte de stare civilă (dr.) sunt actele care constată starea civilă (v. c.), a persoanelor, adică acelea care privesc condiţiile sociale şi familiare şi în stat ale acelei persoane, condiţii ce sunt înscrise în registrele stării civile, iar „actele" despre acestea sunt extractele autentice din registrele stării civile: act de naştere, contract de căsătorie, act de deces, adopţiune, divorţ, etc.

Acte discreţionare, acte politice ca şi A. de guvernământ, lăsate la discreţia consiliului de miniştri şi care nu au aceeaşi sancţiune ca şi A. l. g.

„Acte şi fragmente latino-româneşti pentru istoria bisericii române", titlul unei col. a lui T. Cipariu publ. 1855, Blaj.

Acteon, în mitologia greacă e cunoscut ca un mare vânător; a făcut imprudenţa să surprindă pe Diana în baie, din care pricină zeiţa l-a prefăcut în cerb, iar câinii lui l-au sfâşiat.

Actinia (zool.), sau **Degetul de mare**, este un hexacoralier din clasa actinierilor, de forma unui cilindru, având în jurul orificiului bucal un cerc de tentacule în forma unor degete de mănuşe trăind în indivizi singuratici fixaţi pe stâncile submarine, fără schelet calcaros. O specie de A.-ii (Adamsia paliata) stă fixată pe scoici de culbeci în care trăiesc racii Pagurus cu cari conveţuiesc (comensualism), apărându-i prin nematoblastele lor (celule urzicătoare) primind în schimb fragmente de alimente din masa acestora.

Actinoelectricitate, electricitate desvoltată prin influenţa razelor luminoase sau călduroase în diferite împrejurări.

Actinograf. 1. Instrument pentru a înregistra intensitatea razelor care au o activitate chimică. 2. Instrument pentru înregistrarea duratei insolaţiei.

Actinolitul (min.), v. Amfibolii.

Actinomicoză (med.), boală cauzată la om şi animale (mai ales la vite), de o ciupercă numită actinomyces.

Actinomorf (grec.), în formă de stea (cu raze) ex. cristalele aciculare din fulgii de zăpadă, florile unor plante, etc.

Actinosphaerium (zool.), v. Heliozoare.

Actinoterapie (med.), tratamentul unei serii de afecțiuni cu ajutorul substanțelor sau aparatelor care emit raze: radiu, raze Röntgen, înfraroșii, ultraviolete, etc.

„Action française", l'—, gazetă zilnică întemeiată la 1908, reprezentând doctrina naționalismului integral franc. Susține necesitatea catolicismului, restaurarea monarhiei ereditare și tradiționale, antiparlamentare și descentralizate. Corifeii acestei politici: Ch. Maurras (v. c.), Jacques Bainville și Léon Daudet. In ultimul timp au intrat în conflict cu Papa.

Actium, oraș al Elladei la intrarea de S. a golf. Ambracia (azi golf. Arta). Victorie navală a lui Octavian și Agrippa asupra lui Antoniu și Cleopatra în anul 31 a. Chr.

Acțiune, lucrare. In opere lit. desfășurarea întâmplărilor povestite.

Acțiune (filos.). „Operațiunea unei ființe considerată ca fiind produsă de însăși aceasta ființă și nu de o cauză exterioară". [Lalande, Voc. de Philos. I. 16] **Filosofia A-ii** susținută de filos. franc. Maurice Blondel în lucrarea „L'Action" expune principiile **F. A.** (v. Blondei) ca o sinteză între intelectualism și pragmatism, raționalism și fideism. In sens larg: pragmatismul, humanismul și instrumentalismul (v. aceste c.) ca concepții opuse intelectualismului. Acest înțeles însă este vag și trebuie respins.

Acțiune, 1. (dr. comerc.), Titlu de comerț (v. c.), care reprezintă interesele și drepturile unui asociat într'o societate comercială (v. c.). Partea anumită a capitalului social dintr'o societate pe acțiuni, cuvenită unui asociat; 2. (dr. civil) **A.** este personală, reală, mobiliară sau imobiliară, după cum dr. exercitat este personal sau real, mobil sau imobil; 3. (dr. penal) **A. publică** = urmărirea infractorului de către ministerul public (v. c.), în interesul societății, pentru a-l condamna să suporte pedeapsa cuvenită. **A. civilă** = cererea făcută justiției de acel care a suferit de pe urma unei infracțiuni, comisă de un altul, ca să i se dea reparația cuvenită. **A. publică** este suspendată în cazul când acuzatul e nebun sau a murit și se prescrie după un timp anumit stabilit de lege, pentru fiecare fel de infracțiune; 4. A intenta o **A.** = a exercita un dr. pe calea justiției, cerând să înceteze o nedreptate ce ți s'a făcut.

Acțiune la distanță. Vechea fizică admitea că forțele naturii ar acționa momentan la orice distanță, fără ca propagarea acțiunii să se facă în un anumit timp, — ca și cum aceste forțe ar sări spațiul. Fizica modernă nu mai admite **A.** Acum admitem un mediu universal oarecare, căruia în lipsa unui alt cuvânt mai propriu îi dăm numele convențional de eter și presupunem că ori și ce acțiune *se propagă prin acest eter cu viteaza* luminii în spațiul liber; iară propagarea ori și cărei acțiuni într'un alt corp se face cu viteză mai mică.

Acțiune militară, manifestarea unui fapt de arme: luptă sau bătălie (v. c.).

Acțiune pauliană (dr. civil). **A.** prin care un creditor este în drept să ceară revocarea unui act făcut fraudulos de către debitor și prin care acesta din urmă aducea creditorului prejudiciarea drepturilor (c. civ. 975).

Activ, avere fără considerație la datorie (pasiv).

Acțiuni raționale (psihol.), v. Comportament rațional.

Activ (gram.), forma **A.-ă** a verbului arată că subiectul face lucrarea care trece asupra unui obiect. — **Activ**, 1. Lucrător, cel ce isprăvește ceva; 2. (milit.) a) *Serviciul activ este prima perioadă* a serv. milit., în timpul căreia soldatul se găsește efectiv sub drapel; b) Parte activă a unei unități se numește acea parte care la declararea stării de război, pleacă pe zona de luptă cu aceea ce are spre deosebire de partea Complimentară (P. C.) care rămâne a-i complecta efectivele. Prescurtat: P. A. Opus: Partea Sedentară: P. S.

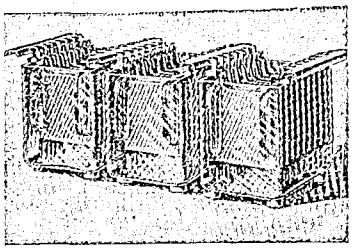

Baterie de acumulatori.

Activă, a (med.), un proces: trecerea unei boale prin insulte externe sau schimbări ale rezistenței organismului din faza latentă în cea manifestă.

Activismul. 1. (filos.) Concepția care susține că viața și mai ales cea culturală nu este o întâmplare determinată în mod pasiv numai, ci și activ decătre voința care-și făurește scopuri și alege mijloace pentru a transforma mijloacele de adaptare la mediu (în sens larg); 2. (în etică) Cerința de a fi activ până la sfârșit, tinzând la înfăptuirea scopului suprem: autocunoașterea și stăpânirea de sine, formarea personalității armonice, crearea și promovarea culturii. In Etică **A.** se opune Scepticismului și moralei stoice. Paulsen, d. ex., *a fost un adept al A. moral* (energism).

Activitate, lucrare, săvârșire.

Activitate de serviciu (milit.), se zice că un ofițer este activ, sau în activitate de serviciu, adică este actualmente în serviciu. Vezi: Serviciu activ.

Act of Parliament, legea engleză votată de parlament și sancționată de rege.

Acton John-Emerich-Edward Dalberg, lord, bărbat de stat și istoric englez (n. 1834 † 1902), șeful partidului catolic liberal. Atacă și distruge partidul ultramontan prin patru scrisori în ziarul Times. Publică înainte de moarte vol. I din Istoria modernă (1902), fiind prof. la Univ. din Cambridge.

Actor (pron. actór), actriță de teatru. Cel (cea) care joacă un rol într'o piesă de teatru.

Actual, important și de interes pentru moment.

Actualism (filos.) teorie din șt. naturale (biol. și geol.) după care forțele actuale din natură și legile lor sunt la fel cu acele care au avut loc în epocele anterioare din istoria pământului. **A.** a fost demonstrat întâiu de germ. Carl Ernst Adolf von Hoff (1822), apoi confirmat de engl. Lyell; iar Darwin i-a arătat rodnicia în studiul și istoria vieții organismelor. **A.** e admis ca principiu și în șt. spirituale. Numai sociologismul (v. c.) francez îl contestă.

Actualitate, stare prezentă (v. actual).

Actualității, teoria—, 1. (filos.). O teorie care susține că realitatea nu este o existență fixă și neschimbătoare ci o veșnică *transformare* (devenire): „în același râu nu te scalzi de două ori" (Herakleitos). Deci: nu există substanță, ci numai devenire (v. c. S. și D.). 2. (Psihol.) Sufletul nu este o substanță, ci constă din chiar fenomenele sufletești trăite imediat. Acestea alcătuesc însăși realitatea vieții sufletești. Actualismul psihologic este formulat de Wundt și e foarte apreciat în timpurile noastre.

Acuitate. 1. Ascuțime, finețe. 2. (Psihol.) **A. senzorială**, gradul fineței, al sensibilității. **A. s.** este: a) „tactilă" = puterea de a distinge atingerea a două puncte foarte apropiate de pe piele, b) „vizuală" = distingerea sau recunoașterea unei distanțe date dintre două puncte s. linii, ori a unei distanțe măsurate, c) „auditivă" = puterea de a distinge înălțimea, ori intensitatea a două tonuri (sgomote). In laboratorul de Psihol. experimentală **A.** se măsoară cu aparate speciale. Ea este util să se stabilească în selecția profesională a persoanelor care au nevoie de o anumită finețe auditivă, vizuală, tactilă, etc.

Acul Cleopatrei, două obeliscuri ale faraonului egiptean Tahutmes al II lucrate în granit roșu de 22 m. înalte, cu diametru de câte 2 m., desgropate în Alexandria, dintre care unul transportat în 1878 la Londra, iar celălalt în 1880 la New-York.

Aculeate (zool.), se numesc o familie de insecte cu organizație socială, din ordinul himenopterelor, la extremitatea abdomenului având un ac de împuns dușmanii, prin care se scurge un venin secretat de anumite glande speciale. Aparțin aici: Albinele, Viespii, etc.

Acumulare (lat.), îngrămădire, înmagazinare.

Acumulator, dispozitiv pentru înmagazinarea energiei mecanice sau electrice. **A.** electrici sunt elemente galvanice, care *înmagazinează electricitatea sub formă* de energie chimică, ce se poate transforma oricând, din nou, în curent electric. **A.** cu plumb constau din două plăci de plumb așezate în acid sulfuric diluat. **A.** lui Edison constă din o placă de fier și una de nichel așezate în soluție de hidrat de potasiu. Tensiunea unui acumulator e ca. 2 V; pentru a avea o tensiune mai mare se asociază mai mulți **A.** în serie.

Acuña, Hernando de—, poet spaniol, (n. ca. 1520 † ca. 1580). In poeziile sale mai mult lirice, a fost influențat de lit. ital. a vremii apoi din Metamorfozele lui Ovidius, scriind „Contienda de Ayax y de Ulises", ș. a.

Acupunctură (med.), operație chirurgicală: înțeparea părții bolnave cu ace foarte fine.

Acurateță, exactitate, preciziune, punctualitate.

Acușor (fr. accoucheur), medic specialist pentru nașteri (v. ginecolog).

Acustică, partea fizicei care se ocupă cu studiul sunetelor. **A.** studiază producerea, propagarea, reflexia sunetului, etc. și stabilește legile fenomenelor sonore.

Acut (med.), proces morbid cu decurs repede, care se termină cu vindecare, moarte sau trecere în formă cronică (v. c.).

Acutifoliate (bot.), se numesc plantele cu frunze ascuțite. **A.-lobate** se numesc petalele, sepalele, frunzele sau fructele cu lobi sau diviziuni ascuțite.

Acută o durere, a —, (med.), a se plânge de o durere.

Acuzat (dr. penal), infractorul vinovat de o crimă și pasibil de o pedeapsă criminală.

Acuzativ (gram.), cazul A. arată obiectul acțiunii verbului: „Am trimis pe Gheorghe".

Acuzatorul (dr.) = pârâtorul. 1. Acela care învinovățește pe altul de o vină oarecare: crimă, furt, insultă, calomnie, necinste, etc. 2. Acela care arată justiției cunoașterea unor crime, cerând pedepsirea el.

Acvarelă (acuarelă), desen în colori muiate în apă, nu în uleiu.

Acvarelist, pictor de acvarele.

Acvariu, rezervor de apă, în care se țin (pentru studii biologice) plante și animale acvatice.

Acvin (și Asvin) zei gemeni în mitologia vedică, corespunzând Dioscurilor greci, reprezentând luceafărul de dimineață și de seară.

A. D. (anno Domini), anul dela nașterea lui Hristos.

Ad absurdum (lat.), până la absurd, p. la nebunie (v. demonstrația A. a.).

Ad acta (lat.), la acte, la arhivă, la dosar, a lua o chestie dela ordinea zilei.

Adagio (ital.), mișcare foarte rară în muzică.

Adaikhokh, vârf al Munților Caucaz cu 4464 m. Dela poalele lui izvorăște fluviul Rion. Are cel mai lung ghețar (15 km.) al lanțului Caucazian.

Ada-Kaleh, 1. Insulă în Dunăre, la vale de Orșova. Tratat. dela Berlin, uitând de existența ei, o lasă Turciei, care o stăpânește până la 1913, când fosta Austro-Ungarie o ia sub protecția ei. Tratatul dela Trianon o dă țării noastre; 2. Com. rur. (728 loc.), jud. Mehedinți. Are resturi de cetate turcească, populația fiind formată din Turci, cari și-au păstrat obiceiurile și religia. Fabrică de țigări făcute cu mâna, cusături orient. frumoase.

Adalbert sfântul, episcop de Praga (numele original ceh Vojtech), a desvoltat activitate misionară între Pruși și Maghiari la sfârșitul secolului X. El a botezat și pe Sf. Ștefan, primul rege al Maghiarilor. † 997, fiind ucis de Prușii păgâni.

Adalia, oraș și port pe coasta de sud a Asiei-Mici în golful cu același nume. Are peste 20.000 loc., iar golful are adâncimi de 500 m. Este ridicată pe ruinele vechei Attalia a Romanilor. In turcește Satalieh.

Adam, cel dintâiu om, strămoșul neamului omenesc.

Adam (2146 loc.), com. rur. jud. Tutova, pl. Jerăvăț. Formată din satele: Adam, Cănești, Mănăstirea Adam și Stietești. Primăria în Adam. P. U. Drăgușeni. G. Tutova la 20 km.

Adam, mănăstire de călugărițe lângă satul cu același nume și la E. de el. Este din sec. XVI. Până la 1836 a fost mănăstire de călugări, iar dela acea dată de maici. Hramul la 15 August.

Adam Albert, pictor bavarez (n. 1786 † 1862), considerat printre cei mai buni pictori de lupte. A însoțit pe princ. Eugen de Beauharnais în Italia, Rusia, apoi pe Radetzky în campania din 1848. Lucrări: Lupta dela Leoben (1812), Lupta dela Moscova și un mare număr de litografii.

Adam Charles, filos. franc. (n. 1857), edit. important al operelor lui Descartes.

Adam Ion, proz rom. (n. 1875 † 1911). A scris: schițe, nuvele și rom., glume și pilde, teatru, note de călăt. A colaborat la „Viața" lui Vlahuță, la „Semănătorul" și alte reviste. Scrieri: Pe lângă vatră, Rătăcire (*roman*), Sybaris (*roman*), Năzuințl, Vorbe de clacă, Leagănul viselor, poem dramatic. In vol. Constanța pitorească, a cântat Dobrogea.

Adam, numele unei familii de sculptori francezi. *Insemnați*: 1. **Lambert-Sigisbert** (n. 1700 † 1759). Obține premiul Romei (1723). Lucrări: Seine și Marne, grup care decorează cascada palatului dela Saint-Cloud; Neptun și Amphitrite, grup din basinul central al lui Neptun în Versailles; 2. **Nicolas-Sébastien** (n. 1705 † 1778), membru al Academiei în 1762. Lucrări: Prometheu sfâșiat de un vultur (Louvre) și mai multe pietre de morminte; 3. **François Balthasar-Gaspard** (n. 1710 † 1761). Obține premiul Romei și e numit sculptor al regelui Prusiei, împodobind palatele și grădinile dela Potsdam.

Adam Paul, poet, publicist și romancier franc. (n. 1862 † 1920). Tendințe filos. și sociale. Incepe ca naturalist cu „Chair molle", trece prin simbolism, se ocupă cu politica, fiind bulangist (v. c.), anarhist și socialist, tendințe ce se manifestă în preocuparea sa de romanul social (Les Coeurs Nouveaux, Le Mystère des Foules). In „Le Trust" găsim puterea formidabilă a banilor, apoi cântarea amintirilor militare în „La Force", „l'Enfant d'Austerlitz", „La Ruse, Au soleil de Juillet", „Le Temps et la Vie". Alte scr.: Irène et les Eunuques, la Ville inconnue, cinci vol. de „Essai"-uri asupra problemelor morale, în care susține ideea latină, solidarismul (v. c.) și patriotismul, ori sacrificiul individului pentru rasă (la Bataille d'Uhde). P. A. a scos romanul din drumul naturalismului.

Adam Robert, arhitect-decorator engl. (n. 1728 † 1792). Introduce în Anglia, pe timpul lui Gheorghe al III, un stil asemănător st. Ludovic al XVI. Exercită o mare influență asupra decoratorului engl. Chippendale. Se *inspiră din arta decorativă* a ultimelor secole din istoria Romei, realizând clasice grupuri de capuri de expresie, de vase antice, coloane frânte, etc. In calitate de arhit. al regelui (1762), A. influențează vreme de o jum. de secol operele arhitecților și artiștilor-decoratori din Anglia. Prin stilul său clasic, e considerat regele *mozaicului*.

Adamachi Vasile (n. 1811 † 1892) mare filantrop român, a dăruit Academici Române suma de 2½ milioane, din care în fiecare an cu 10—15.000 lei, din interese, se premiază cărți cu conținut literar, istoric și științific și se dau burse studenților: fondul A.

Adamaua, regiune din Sudanul central (Camerunul Britanic și Francez) la S. de lac. Ciad, pe ambele maluri ale râului Bénué. Supr. apr. 250.000 kmp. cu vreo 4 milioane loc., din cari 100.000 Fulahi și 200.000 Sudanezi, iar restul Negri. Localitățile principale: Ngaumdere, Tibati, Yola, *etc.*, centre de *comerț*.

Adam-Clissi. 1.Sat în jud. Constanța, pl. Mangalia, așezat pe valea cu același nume. După rezultatele cercetărilor și săpăturilor făcute de Tocilescu, la 2 km. spre N. se găsește *Monumentul triumfal* al Impăratului Traian, iar la 200 m. spre E. de acest monument este Mausoleul. Aceste resturi romane se găsesc pe dealul numit azi Adam-Clissi-Bair, la poalele căruia se întindea Municipium Tropaeensium (după Constantin cel Mare) sau Tropaios (în sec. al VI d. Chr.). 2. Com. rur. din jud. Constanța, pl. Traian. (2343 loc.). Formată din satele: Adam-Clissi, Cherim-Cuius și Urluia. Primăria în Adam-Clissi. Carieră de piatră. *Județ.* de ocol. P. U. și G. Medgidia la 38 km.

Adam de la Halle, poreclit le Bossu d'Arras, (Ghebosul din A.) truver din sec. al XIII. Le Jeu de Robin et Marion este cea mai veche operă-comică cunoscută, al cărei autor este el.

Adam din Bremo, istoric și geograf german din sec. al XI. Scrie întâia oară asupra Danemarcei și Țărilor Scandinave, dând relațiuni asupra locuitorilor, obiceiurilor și ocupațiunilor lor.

Adamello, *masiv muntos* din Alpii calcaroși ai Trentinului italian și cuprins între Val Camonica și Val Rendana. Cel mai înalt punct 3557 m. A. este acoperit cu ghețari. In timpul marelui război, aici s'au dat în 1915—1916, serioase și îndrăznețe lupte de către Italieni. Germanii îl numesc Adamello-Gruppe.

Adamescu Gheorghe, istoric lit. rom. (n. 1869). Profesor secundar și membru corespondent al Acad. rom. A scris bune manuale didactice și o foarte utilă istorie a literaturii *rom.* (bibl. pt. toți, 1913); iar acum în urmă o foarte însemnată „Contribuție la Bibliografia românească". (I—1921, II—1923, III—1928; și continuare în fascicole periodice). A editat m. mulți autori rom. (Alexandrescu, Pann, Alecsandri, Eminescu, etc.) și a scris studii de pedagogie și istoria învățământului rom. (de ex.: „Istoria seminarului Veniamin Costache din Iași", Buc. 1904 și „Primii profesori de filosofie la Sf. Sava". Buc. 1927). Contribuția la bibliografia rom. am utilizat-o și noi în prezenta lucrare, adeseori.

Adamiți, eretici gnostici, din veacurile prime ale creștinismului și de mai târziu, cari sub cuvânt că și-au recâștigat sfințenia originală, umblau goi. Erau aderenții *comunismului* femeilor. Astăzi sunt puțini A. în America de nord.

Adamovici Gherasim (n. 1733 † 1796), episcop al bisericii ortodoxe din Ardeal, (din 1789). fusese călugăr la o mănăstire sârbească. Arhiereu zelos pentru luminarea poporului român, a înființat la Sibiu o școală de învățători. A luptat pentru drepturile politice ale Românilor, mergând cu episcopul unit Ioan Bob la Viena în această cauză, cu memoriul „Suplex libellus Valachorum". A reușit să câștige numai dreptul de exercițiu liber al *cultului ortodox român*. E înmormântat în Sibiu la biserica din str. Lunga, zidită în vremea sa.

Adams Henry, critic și istoric am. (n. 1838 † 1918). Fost secretar de ambasadă la Londra, profesor la Harward, director la „North American Review" (1870—1876). A. este un sceptic care scrie pagini savante ori pline de umor. Nu poate suferi democrația și ideea progresului științific și tehnic îl exasperează. In *romanul* „Democracy" (tipărit anonim) satirizează, în spirit tradiționalist, pe democrați și ironizează argumentele lui Darwin în favoarea evoluției speciilor și pe puritani în „Fecioara și Dynamo". In studiile istorice aplică dogma degradării energiei și a încetinirii vitezei și crede că apogeul civilizației a fost în sec. al XII și al XIII.

Adams Léonie, poetă am. n. 1899, a publicat vol. de versuri pline de realism și de emoții. Scrieri: Those Not Elect.

Adămuș (1815 loc.), com. rur. jud.

Târnava-Mică, pl. Târnava-Sân-Mărtin, Of. P. local. G. locală (Adămuș-Dâmbu).

Adana. 1. Oraș din Turcia Asiatică, pe coasta de S. în câmpia Ciliciei aproape de vărsarea fl. Seihum, 64.000 loc. din care majoritate Armeni. Cunoscută prin culturile de bumbac și grădinile de pomi, dar mai ales prin excesele Turcilor contra Armenilor; 2. La vărsarea fluviului Seihun și în jurul orașului A. Este un șes neted, roditor și format din aluviunile fl. Seihun; 3.Vilaet al Turciei asiatice, ceva mai mare decât vechea Cilicie. 423000 loc. pe 39900 kmp. Cap. Adana.

Adânca (1274 loc.), com. rur. din jud. Dâmbovița, pl. Târgoviște. P. U. și G. Târgoviște la 13 km.

Adâncata (1828 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Drăgănești. P. U. Inotești. G. Ciorani la 5 km.

Adâncata (6057 loc.), com. rur. jud. Storojinet, reșed. pl. Dumbrava-Roșie. Fabrici. Medic. Of. P. local. G. locală.

Adâncata (2815 loc.) com. rur. din jud. Dolj, pl. Melinești. Formată din satele: Adâncata, Ciorobești, Crucile, Goești, Muereni, Pioroști, Pometești, Popeasa, Sălcile, Țăndăra și Vladimir. Primăria în Sălcile. Perc. locală. P. U. Melinești. G Cotofeni la 12 km.

Adâncata (3644 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Siret. Formată din satele: Adâncata, Călugăreni, Mitocu și Poiana. Primăria în Adâncata. Ocol silvic. P. U. și G. Burdujeni la 7 km.

Adânești (1043 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Alexandria. P. U. și G. Alexandria la 7 km.

Adăpost (milit.). Se numește în general orice dispozitiv destinat a proteja omul și materialul în poziție de luptă, în stare de circulație sau de repaus. Poate fi constituit dintr'un accident natural sau artificial al solului: groapă, movilă, etc., sau dintr'o tranșee simplă sau organizată. Se deosebesc: A.-uri subterane la suprafață și de vedere (v. Camuflaj).

Adaptare (lat.). 1. Potrivire, transformare, acomodare. 2. (Biol.) Modificare lentă a organelor ființelor vii la schimbările mediului în care trăiesc, spre a se acomoda condițiilor de existență. 3. (Fiziol.) Modificarea deschizăturii pupilei (v. c.) ochiului: ea se contrage la lumina puternică și se dilată la lumină slabă.

Adaptarea fonetică. Cuvintele când trec dintr'o limbă într'alta, sunt supuse unei adaptări fonetice care le pune în armonie cu accentuarea și fonetismul limbii în care intră. Accentul nu-și păstrează locul care-l avea în limba de unde e originar cuvântul, ci trece pe silaba care de obiceiu e accentuată în limba care împrumută. Fonemele din cuvântul împrumutat, care nu există în limba care-l adoptă, sunt înlocuite cu fonemele cele mai apropiate. De ex. cuvântul francez „bureau", al cărui „u" se pronunță ca un „ü" german, devine în limba română „biurou" sau „birou".

Adaptiune (filos.), v. Adaptare.

Ad Aquas, lac termal la Romanii din Dacia; azi Călan, lângă Streiu.

Adare (Cap—), cap situat la 71°33' Lt. S. pe coasta Continentului din jurul Polului S. teritoriul Victoria, într'un golf. La picioarele unor pereți muntoși de apr. 3000 m. se întinde una din cele mai mari și rare plaje ale continentului antarctic, căutată de toți exploratorii polului S.

Ad audiendum verbum (lat.), spre ascultarea cuvântului; citarea cuiva ca să-și dea seama de faptele sale și să-i asculte mustrarea.

Ad Calendas graecas, la calendele grecești, niciodată. Calendarul grecesc nu avea calende.

Adda (vechea Addua), râu al Italiei. Izvorăște din Alpii Retici, udă Valtelina, trece prin lac. Como, iese prin ramura Lecco și după udă Lombardia, se varsă în fl. Pô între Piacenza și Cremona. Lung. cursului 298 km. A. formează una din liniile principale strategice ale Italiei de N.

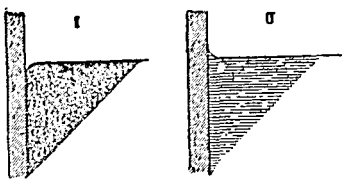

Adeziune.

Addis-Ababa sau **Addis-Abeba,** oraș principal al Abisiniei, (regiunea Șoa), în mijlocul munților frumoși. Fondat la 1885 de împărăteasa Tai-Tu, azi este cel mai important centru comercial al țării. Are peste 70.000 loc. Se mai numește și Tinfini de către Italieni.

Addison Joseph, om de stat și scriitor engl. (n. 1762 † 1719). A editat rev. morale „Tatler" (1709—1711), „Spectator" (1711—1712) și „The Guardian", care au avut mare influență asupra lit. engl. din vremea aceea. A. a contribuit la perfecționarea prozei engl., făcând din ea un instrument pentru exprimarea ideilor. A mai scris versuri și teatru: tragedia clasicistă „Cato" a fost mult apreciată odată.

Addison Thomas, medic englez (n. 1793 † 1860), internist și dermatolog vestit, descoperitorul boalei capsulelor suprarenale, numită boala lui A., caracterizată prin decolorarea brună (bronzată) a pielii și slăbiciune generală.

Ade George, fabulist am. (n. 1866). Umorist reface în scenele frapante fabulele lui La Fontaine. A scris: „Fabule în Argot".

Adea (1780 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Chișineu. Of. P. T. T. și judec. de Ocol la Chișineu-Criș. Percepția la Sepreuș, stația C. F. R. la 7½ km.

Adecvat (filos.), potrivit, conform cu ceva, cu totul întocmai; opus: neadecvat. 1. Reprezentări a-e sunt pentru Spinoza și Locke acele care corespund întocmai obiectelor respective; 2. Cunoașterea a-ă = după Leibniz; c. clară ce se poate analiza în elementele ei. 3. Excitant a. potrivit organului respectiv de simț.

Adelaide, capit. Australiei de Sud (317 mii loc.). La 12 klm. de portul său în golful St. Vincent. Oraș comercial datorit exploatărilor aurifere din regiune.

Adelfie (grec.), se numește în botanică reunirea într'un mănunchiu a filamentelor staminelor (monodelfie), respectiv în două (diadelfie) sau în mai multe (poliadelfie) mănunchiuri.

Adélie (Terre d'—), pământ din teritoriul polului S. Este situat la S. de Tasmania între 66°—67° Lt. S. și 134°—140° Lg. E. Paris.

Adelsberg v. **Postumia.**

Adelung Ioan Christofor, filolog germ. (n. 1732 † 1806). Cel mai distins lingvist înaintea lui Grimm. Dicționarul său gramatical și critic al limbii germane a format epocă în desvoltarea filologiei. În lucrarea „Mithridates oder allgemeine Sprachenkunde". A. studiază limbile asiatice (a terminat numai un volum). Acceptă diviziunea geografică ca principiu de clasificație a limbilor. Specimenele de „Tatăl nostru" cuprind aproape 500 idiome. Sub numele „römisch-slavisch" sau „walachisch" A. trece l. română după familia limbilor slave, împărțind-o în două dialecte principale: unul daco- sau ungaro-român în nordul Dunării și altul traco-român în sudul Dunării.

Aden, golf al Oc. Indian spre N. V. între Arabia și Africa, lung de 900 km. Aproape de fundul lui este orașul Aden. Comunică cu M. Roșie prin Strâmtoarea Bab-el-Mandeb.

Aden, oraș și port întărit pe o mică peninsulă din sud. Pen. Arabia și la golful Aden. Colonie engleză dela 1839. Escală și depozit de cărbuni.

Adenis Jules, literat și autor dramatic franc. (n. 1823 † 1900). A scris drame și librete de operă.

Adenită (med.), inflamație a glandelor și ganglionilor limfatici; pop.: scurtă, tragăn, udmă.

Adenoid (med.), se numește un copil al cărui ganglioni limfatici, mai ales la nas, faringe și în jurul traheei sunt măriți.

Adenopatie (med.), afecțiune a ganglionilor limfatici, îndeosebi la copii, f. des de origină tuberculoasă.

Aderca Felix, scriitor rom. (n. 1891), șef de serviciu în ministerul muncii. A scris versuri și proză, articole politice și de sociol., fiind unul dintre cei dintâi poeți simboliști și dând dovadă de o mobilitate de atitudini caracteristică. În proză a creat o literatură libertină. Scrieri: Motive și Simfonii, Stihuri venerice, Fragmente și Romanțe, Reverii Sculptate, Prin lentile negre. Domnișoara din Strada Neptun, Țapul (roman). Idei și oameni, Personalitatea, Moartea unei republici roșii (roman), Omul descompus (roman), Mărturia unei generații, etc.

Adevărul (filos.). În teoria cunoașterii, A., considerat ca ideal urmărit de cunoștința științifică, este concordanța dintre idei între dânsele și dintre idei și realitate. Concordanța logică dintre idei numai, alcătuiește A.-ul „formal" și „aprioric", independent de conținutul experienții (v. Axiomele). Când deci ideile, care concordă între dânsele nu contrazic însă realitatea, atunci ele sunt și „material" adevărate. Această concordanță nu înseamnă o „identificare", pentru că niciodată ideile noastre nu copiază și nu cuprind, fără rest, realitatea în sine: ci înseamnă o determinare precisă a realității de către gândire, o raportare exactă a gândirii la realitate și deci o raportare general valabilă, adică o raportare de așa natură, încât conținutul gândirii noastre să nu găsească în mintea altora contradicție din p. d. v. logic. În felul acesta A. este sustras bunului plac personal (subiectivismului) și este întemeiat obiectiv (v. Probabilitate, criteriul adevărului).

Adet, tribut, bir.

Adevorante sau **Andevoranto,** localitate din Madagascar, coasta de E., cu 3000 locuitori.

Adeziune, forța de atracție ce se manifestă între moleculele dela suprafața a două corpuri diferite în contact. Pe A. se bazează fenomenele capilare, sudajul, vopsirea, etc.

Adherbal, general cartaginez, care învinge pe consulul roman Claudius Pulcher, în primul războiu punic (249 a. Chr.).

Adhoc (lat.), pentru un anume scop ori caz. Comisiunea **A.** e aleasă numai pentru cercetarea unei anumite cauze. Președinte adhoc, pentru o singură ședință.

Ad hominem (lat.), 1. argumentare **A. h.** prin care se combate un adversar cu propriile sale cuvinte sau acte. 2. (Log.) Argumentare potrivită înțelegerii ori cărui om, fără demonstrație strict logică.

Adiabatică, transformare a unui corp, fără ca să absoarbă sau să cedeze căldură mediului ambiant.

Adiabene, regiunea din vechea Asirie, supusă la început de Perși, mai târziu un regat tributar al Parților, a fost cucerită de Traian, odată cu regatul Parților.

Adiantum (bot.), gen de filicinee din familia polipodiaceelor, cu un număr de specii exotice limitat, dintre care în Europa se folosește, **A.** Capillus Veneris, din frunzele căreia (folia Capilli, herba Capillorum Veneris) se prepară un ceaiu sau sirop, calmant al tusei.

Adiaphora (gr. ad. lit.: ce nu este deosebit s. distinct). In filos. gr. Prodikos numește **A.** lucrurile indiferente din p. d. v. moral. La Cinici **A.** are importanță mare, deasemeni la Stoici.

Adickes Erich, filos. germ. (n. 1866). Bun cunoscător al filos. lui Kant și editor al scrierilor acestuia în marea ediție a operelor lui Kant, publicată de Acad. germ. Concepția lui filos. e înrudită cu a lui Paulsen (v. c.). Membru al Acad. Germ. Scrieri: German Kantian Bibliography, in Philosophical Rev. 1893—94; 1895, 1896, etc. Kantstudien (1895); Kant contra Haeckel, Erkenntnistheorie gegen naturwissenschaftlichen Dogmatismus.

Adige, vechiul Athesis, în l. germ. Etsch fl. al Italiei (325 km.). Izvorăște din masivul Oetzthal, curge pe lângă Verona și Legnano și se varsă în Adriatica după ce și-a amestecat apele sale cu ale fl. Pô în deltă.

Ad ignorantiam (logică), argument care convinge pe adversar, numai din cauza ignoranței sale.

Ad infinitum (lat.), până la nemărginire, poporan: până-i lumea și pământul!

Adinolit (petrograf.), șist silicios compact, verzui sau galben suriu, format din cvarț și albită.

Adipos (med.), gras. Țesut a.: țesutul grăsos.

Adirondacks, masiv de roci cristaline între lac. Ontario și Hudson în U. S. A. Are 1690 m. și este rest al unor munți foarte vechi (Huroniani).

Aditi, zeiță pomenită în Vedas, ai cărei fii, mai ales Mitra și Varuna, cârmuiesc legile prin care păcatul înlănțuie pe oameni. Ea simbolizează libertatea.

Adjaristan, teritoriu din Transcaucazia; a făcut parte din gubernia Kutais. Devenit autonom a fost pus sub protecția republ. Georgia și face parte din federația republ. Transcaucaziene (Republ. federativă sovietică rusă). Are 180.000 loc., din cari 150000 Georgieni, islamizați în sec. al XVII. Capit. Batum.

Adjectiv (gram.), partea de cuvânt care adaugă substantivului o însușire. Ex.: „Când cu zgomote deșarte, vremea trece, vremea vine. — Felurile de **A:** 1. demonstrativ: acel, acea; 2. posesive: meu, tău, său, nostru, vostru, lor. Ex.: Gândul meu; 3. nehotărîte: fiecare, unul, cutare, altul, niciunul, careva, cineva, etc.; 4. relative: care, ce (v. *comparația*.) **A.** se folosesc de regulă cu substantivul împreună. Numai astfel **A.** 1, 2, 3, 4, se deosebesc de pronumele corespunzătoare, care sunt folosite cu pron. adj: a, al, ai, ale.

Adjmir-Merwara, prov. din Industanul englezesc, regiunea Radjputana.

Adjud (3003 loc.), com. urb. nereșed. jud. Putna. reșed. pl. Adjud. Judec. de ocol. Medic, farmacie. Spital. Of. P. local. G. locală. I se mai zice și **A.**-ul Nou.

Adjudecare. 1. Atribuirea prin judecată a unui lucru către o persoană oarecare. 2. A da prin licitație (v. c.) celui care oferă un preț mai bun. 3. Act prin care o persoană înstrăinează bunurile sale, fie de bunăvoie, fie prin autoritatea justiției.

Adjudu-Vechiu (1139 loc.), com. rur. jud. Putna, pl. Adjud. Formată din satele: Adjudul-Vechiu, Șișcani. Primăria la Adjudul-Vechiu. Rafinerie de petrol. Medic. P. U. și G. Adjud la 4½ km.

Adjunct (lat.), ajutor în servicii.

Adjutant sau **aghiotant.** In armată arată mai multe funcțiuni. Ofițer **A.** de piață este un ofițer detașat dela un corp de trupă și întrebuințat în serviciul Comenduirei pieței, sub ordincle Comand. acelei garnizoane. Adjutanții regali sunt ofițeri superiori sau generali, brevetați de Marele Stat Major, atașați pe lângă un membru al Casei regale.

Adjuvant (med.), substanță medicamentoasă care se adaugă unui medicament.

Adler Fricdrich, arhitect german (n. 1872 † 1908).

Adler, 1. Fricdrich (n. 1879), scriitor și om politic austriac socialist; profesor la Universitatea din Zürich; în Oct. 1916 din cauze politice împușcă pe prim ministrul austriac Stürgkh. Condamnat la moarte, revoluția din 1918 îl eliberează. Ajunge membru al adunării naționale a republicei austriace și unul dintre conducătorii partidului social-democrat austriac; 2. **Victor,** om politic austriac (n. 1852 † 1918). Evreu de origine. A fost unul din capii socialismului germ. împreună cu Fr. Engels, K. Kautsky și Liebknecht. La congresul din Hainfeld reușește să unească la un loc (1899) fracțiunile socialiste din Austria. In 1893 întemeiază la Viena ziarul „Arbeiterzeitung" (zilnic).

Adlerfelt Gustav, istoric suedez (n. 1671 † 1709). A însoțit pe regele Carol XII în toate campaniile întreprinse și a scris *istoria militară a acestuia.*

Ad libitum (lat.), mișcare în muzică lipsită de măsură, lăsată la bunul plac al interpretului.

Ad Mediam, v. Mchadia.

Administrare legală (dr.), **A.** ce se dă tatălui în timp ce copii săi căsătoriți sunt încă minori, în privința averii lor.

Administrație. 1. *Funcționari* însărcinați cu aplicarea regulelor ce stabilesc raporturile dintre particulari și stat și *relațiile reciproce dintre diferitele autorități* publice (v. Organizarea administrativă). 2. Conducerea afacerilor: a. averii minorilor, a. *unei moșii.* 3. Serviciile și instituțiile publice cărora li se atribue sarcina dela Nr. 1.

Administrație financiară. 1. Serviciul județean condus de „administratorul financiar" și la care se strâng toate veniturile și se efectuiază toate plățile cuvenite funcționarilor statului din județ. 2. Cassa banilor publici *din județ, de aici* și numirea de „casierie" dată a. f.

Administrație militară = intendență (v. c.).

Administrativ, Drept—, v. Dreptul Administrativ.

Administrator, persoana care îndeplinește actul de administrare a unei averi.

Admiralty Sound, golf strâmt și adânc pe coasta de SV. a Țării de Foc. Se află pe coasta de N. a peninsulei Carlos *do Rumania. In. span. Almirantazgo.*

Admisibilitatea în funcțiuni, este unul din punctele trecute în statutul funcționarilor publici, prin care se cere acestora titluri academice sau concursuri pentru ocuparea diferitelor funcțiuni în stat.

Admonestare, este un grad de pedeapsă prin care se reprimă o greșală prin dojenirea vinovatului sau printr'un advertisment (v. c.) verbal, ori mustrare.

Ad nutum (lat.) 1. Expresie care arată că o persoană poate decide după bunul ei plac într'o chestiune oarecare. De ex. un act e revocabil „**A. n.**". 2. (dr.) Indică în limbajul juridic cazul excepțional când o convenție poate fi ruptă după voința uneia din părți, căci de obiceiu convențiile, făcute prin înțelegerea părților, nu pot fi rupte decât prin consimțământ mutual.

Ad oculos demonstrație (argumentare) (lat.), aduce dovezile cele mai evidente, care „sar în ochi".

Adogmastim (filos.) sistem de gândire care este împotriva dogmelor.

Adolescență. 1. In limbajul comun: vârsta dintre copilărie și maturitate: bărbat: 14—25 ani; femeie: 12—19 ani apr. — 2. (Psihol.) Epocă considerată ca o „a doua naștere" a organismului individual. Se împarte în: a) „stadiul prepuberal", în care organismul e caracterizat printr'o avântare generală a desvoltării corporale ce pregătește pubertatea (v. c.) și b) „stadiul puberal", care începe cu prima menstruație la fete și cu cele dintâiu ejaculări la băieți, ținând până la maturitate. E caracterizat prin intrarea în funcțiune a glandelor sexuale ale cărei secrețiuni sunt supuse unei adevărate isbucniri vulcanice. Sufletește, acum se ivesc simptomele vieții nouă, care *diferențiază* psihicul celor două sexe, definitiv. Apar instinctele respective, până acum latente; și, înflorind din *seva lor sentimente* nouă: amorul, prietenia, sentimentul religios, s. estetic. **A.** e o epocă de „criză". Caracterul adolescentului este instabil, variază în contraste și-l dispune la „stângăcii". In educație părinții și pedagogii trebuie să fie cu multă înțelegere și să cunoască simptomele adolescenții, altfel riscă să devieze individualitățile din calea lor normală.

Adonai (evr. Domn), cuvântul cu care Evreii înlocuiau numele adevărat al lui Dumnezeu, care era Jahveh și a cărui pronunțare era strict oprită.

Adonidina (chim.), glicozid care se extrage din rădăcinile plantelor ranunculacee numite dedeței (Adonis). Prin dedublare dă alcoolul solid cu gust dulce, numit adonita.

Adonis, zeu fenician, de o rară frumusețe; Aphrodita a părăsit Olympul pentru ca să-l poată însoți la vânătoare. In onoarea lui se țineau serbări. Mitologia hellenică are multe variante. **A.** era considerat tipul frumuseții bărbătești.

Adopțiunea (dr. civil) este un contract solemn și irevocabil, care stabilește între adoptat și adoptant o legătură juridică

de paternitate şi de filiaţiune (v. c. paternitate şi filiaţiune). În limbajul curent A. se numeşte „înfiere" (= a lua ca fiu un copil al altcuiva), sau luare de suflet, („copil de suflet"). Prin A. adoptatul primeşte numele de familie al adoptantului pe care-l adaugă la adevăratul său nume. Pentru amănunte şi celelalte efecte ale A-ii, v. cod. civ. rom. Titl. VIII.

Ador Gustav, bărbat de stat elveţian (n. 1845 † 1928), de trei ori prezident al Consiliului de stat. A contribuit la căderea regimului radical, urmându-i un altul liberal şi de o mare toleranţă religioasă. Fost prezident al Comitetului Crucii-Roşii internaţionale, iar în 1919 al Confederaţiei Elveţiene.

Adorare (lat.), închinare, în religie: cultul care se cuvine exclusiv lui Dumnezeu; fig. iubire nemărginită.

Adoxaceae (bot.), familie de plante mici cu rizom având flori hermafrodite: 2-3 sepale, 4-5 petale, 8-10 stamine, ovar cu 3—5 loje (multilocular), semi-inferior şi fructul o drupă cu 3—5 seminţe.

Adra (vechea Abdera) port în S. Spaniei la M. Mediterană. Mine bogate de plumb, ca. 12000 loc.

Ad rem (lat.), la obiect, revenire la chestiune.

Adrenalina (chim.), corp incolor, cristalizat în prizme aciculare cu gust amar, parţial solubil în apă. Având o reacţiune alcalină, cu acizii formează săruri. Se mai numeşte şi suprarenină s. epinefrină, fiind descoperită în 1901 de Takamine, comportându-se ca produs de secreţie al capsulelor suprarenale. Are un rol important în organism ca regulator al nutriţiunii profunde ale ţesuturilor, fiind un hipertensor şi vasoconstrictor.

Adresă. 1. (psihol.), v. Dexteritate; 2. (dr.). Răspunsul pe care corpurile legiuitoare îl dau mesajului tronului şi care cuprinde aprobarea programului anunţat în mesaj sau [ceeace nu se prea întâmplă] desaprobarea acelui program.

Adria, oraş din Italia (Prov. Rovigo), pe canalul Bianco. 16.000 loc. Dela A. derivă numele mării Adriatice.

Adrian, v. Hadrian.

Adrianopole (turc. Edirneh), oraş din Turcia europeană, pe malurile fl. Mariţa. 56.000 loc. Oraş istoric, a fost dat Greciei prin tratatul dela Sèvres (1920), dar reluat de Turcia, prin pacea dela Lausanne (1923). După războiul Româno-Ruso-Turc, A. a început să decadă, iar după schimbul de populaţie (1923—1925), a fost complet distrusă industria.

Adrianow, călător rus a explorat în 1880—1881, regiunea Kuznetsk (Tomsk) şi Ienissei.

Adriatica, Marea—, v. Marea Adriatică.

Adsorbţiune, tratament de—, (med.), prin care se introduce în intestin sau pe răni prafuri cu o mare putere de adsorbţiune. Ele leagă în mod mecanic bacteriile.

Adstringent (med.), medicament care are efect vasoconstrictor, opreşte secreţia mucoaselor şi alină fenomenele de inflamaţie.

Adu sau **Tara Quaqua**, regiune franc. pe Coasta Fildeşului (Africa) între Bandama şi Sassandra.

Adua, oraş din Abisinia (prov. Tigrè) la aproape 2000 m. altitudine, cu aproape 4000 loc. Important loc strategic. Aici a fost distrus corpul expediţionar italian de sub comanda gener. Baratieri la 1 Martie 1896.

Aducere, mandat de A. (dr.). 1. Ordonanţă dată de către procuror în caz de flagrant delict (v. c.) prin care prevenitul (v. c.) e dator să se înfăţişeze, dacă nu e prezent. 2. Ordonanţa prin care judecătorul de instrucţie (v. c.) poate aplica unei persoane „constrângerea corporală" (v. c.), spre a o aduce să-şi dea mărturia.

Aducţiune (anat.), mişcare prin care un membru se apropie de linia mediană a corpului.

Adula, masiv din Alpii Lepontini la izvoarele Rinului. Altit. 3398 m. la Rheinwaldhorn.

Ady Endre.

Adular (min.), varietate de feldspat (v. c.), incoloră, albastră argintie (piatra lunii), aurie roşcată piatra soarelui. Piatră semipreţioasă. În ţară, se găseşte în rocele din reg. Baia Sprie şi Roşia.

Adulter (preacurvie). Violarea credinţii conjugale de către un soţ cu o persoană străină de căsătorie. În legislaţia rom. A. este un motiv de divorţ (C. Civil 211), iar copiii născuţi din A. sunt nelegitimi şi se zic „adulterini". A. e pedepsit de codul penal rom. cu închisoare dela 1—6 luni. Codul penal ung. pedepseşte A. cu închisoare până la 3 luni, dacă A.-ul a provocat sentinţa de divorţ.

Adunare. Una din cele patru operaţiuni fundamentale ale aritmeticei. Adunarea are ca scop reunirea mai multor numere într'un singur număr. Rezultatul adunării se cheamă sumă sau total.

Adunarea federală, Corpurile legiuitoare ale Elveţiei compuse din Consiliul Naţional cu 198 membri aleşi pe 3 ani şi Consiliul Statelor cu 44 m. aleşi pe 1, 2, 3 ani.

Adunaţii-Copăceni (1542 loc.), com. rur. jud. Vlaşca, pl. Călugăreni. Formată din satele: Adunaţii-Copăceni şi Pârlita. Primăria în Adunaţii-Copăceni. P. U. Comana. G. Grădiştea la 12 km.

Ad usum, ad (in) usum Delphini, cărţi u omiteri, pentru trebuinţele moştenitorului de tron francez. Înţelesul de azi: entru trebuinţele şcolarilor.

Advent (lat.: venire), aşa se numesc în biserica romano-catolică cele patru săptămâni premergătoare Crăciunului, închipuind legea veche, care s'a încheiat prin venirea lui Christos.

Adventişti, sectă religioasă întemeiată de farmerul american William Miller († 1849). Aderenţii sectei cred că înainte de sfârşitul lumii Isus va întemeia împărăţia sa pământească de 1000 ani.

Adventiv (lat.), se numeşte un organ vegetal (mugure, ramură sau rădăcină), care se desvoltă într'alt loc decât în acela în care se desvoltă în condiţii normale.

Adverb, (gram.), parte de cuvânt invariabilă care determină acţiunea verbului. Ex.: vino repede. A. de timp, mod, loc, cantitate (v. locuţiune adverbială).

Advertisment (lat.), 1. Observaţie prin care se atrage atenţia cuiva asupra unei atitudini (fapte) ce nu trebuie făcută; 2. Mustrare; 3. Informaţie; 4. Pedeapsă trimisă în scris prin care se atrage atenţia unui funcţionar asupra consecinţelor unei greşeli în cazul repetării el.

Advocatus diaboli (advocatul diavolului), în biserica catolică persoana încredinţată, — cu prilejul canonisării sfinţilor — să reprezinte părerea contrară.

Ady Endre, mare poet magh. (n. 1877 † 1919). In lirica ungară modernă A. este poetul cel mai reprezentativ prin conţinutul bogat şi prin forma absolut nouă a poeziilor sale. Sentimentele cele mai variate şi simţurile caracteristice epocei sale îşi găsesc o individualizare nouă în stilul şi limba surprinzător de originale ale lui A. Acest lucru îi atrage ura tradiţionaliştilor şi are drept consecinţă recunoaşterea târzie a valoarei marelui poet. Iubirea pentru Leda şi cunoaşterea Parisului sunt întâmplările care au răsunetul cel mai mare în desvoltarea personalităţii lui A. La început a scris ziaristică, apoi la rev. „Nyugat". Din opera sa bogată citâm: Versek (1899), Még egyszer (publicate la Oradea Mare, 1903), Uj versek, Vér és arany, Szeretném ha szeretnének, A magunk szerelme, etc. etc.

Aea, oraş în Colchida. Era udată de râul Phasos. Grecii vechi credeau că aici au debarcat Argonauţii, şi că aici ar fi locul incidentelor care au provocat mitul cu Medea, Circe şi Argonauţii. A., ins. în Colchida, locuinţă a vrăjitoarei Circe, după Omer. — A. insulă din M. Tireniană, azi legată de peninsula Italiei, formând peninsula Monte Circeo sau Circello. Locuinţa vrăjitoarei Circe, după credinţa Grecilor vechi.

Aegos-Potamos (fl. Caprei), fluviul din Thracia, în apropierea căruia flota lacedemoniană sub conducerea lui Lysandru a distrus flota ateniană (405 a. Chr.).

Aehrental Alois, baron, apoi conte Lexa de —, diplomat austriac (n. 1854 † 1912). In 1895 ministru plenipotenţiar în România, apoi în Rusia. Aderent devotat al Triplei Alianţe (v. c.) a stabilit şi relaţii prietenesti cu Italia. In 1908 realizează anexarea Bosniei şi Hertegovinei, pentru a împiedeca mişcarea de unire a Sârbilor. O greşală politică răsbunată în 1914.

A. E. I. O. U. = Austriae est imperare orbi universo (Austria trebuie să stăpânească tot universul), deviză a împăratului Frideric al III, care şi-o imprima pe toate obiectele ce le avea.

Aelia Capitolina, numele dat Ierusalimului de către Hadrianus, când a trimis o colonie romană în 122 sau 131.

Aemonia sau **Haemonia**, numele vechiu al Thessaliei (v. c.).

Aeneas, principele troian, fiul lui Anchises şi al zeiţei Venus, eroul principal al epopcei lui Virgil, Eneida. A apărat cu bărbăţie cetatea Troia împotriva Grecilor. După cucerirea Troii a rătăcit mult timp, până ce a ajuns în Latium din Italia unde, căsătorindu-se cu Lavinia, fica regelui Latinus, a întemeiat imperiul roman de mai târziu.

Aeneas Silvius Piccolomini, v. Piccolomini.

„Aeneis", v. Eneida.

Aenesidemos din Knossos, filosof scep-

tic. A profesat în Alexandria în sec. I. d. Chr. Cel mai celebru reprezentant al scepticismului empiric, doctrină care nu atribuie valoare decât fenomenelor realităţii instabile, perceptibilă prin simţuri (v. Sensualism). E precursorul pozitivismului modern. A. se asociază scepticismului pyrrhonian, susţinând relativitatea oricărei cunoştinţi, pe baza celor 10 motive invocate pentru Scepticism (v. c.): diversitatea vieţuitoarelor, a oamenilor între ei, a organelor senzoriale, a stărilor individului, a poziţiilor, a distanţelor, a locurilor, a amestecului obiectului perceperii cu alte obiecte, a diversităţii fenomenelor după raporturile lor; relativitatea în genere, dependenţa de nr. percepţiilor, dependenţa de cultură, moravuri, legi, concepţii religioase şi filosofice.

Aeolia, v. Eolia.

Aeolii, v. Eolii.

Aeolus, v. Eolus.

Aequi, popor italic vechi, învins de Camillus (389 a. Chr.), iar mai târziu supus de Romani (304).

Aerarium, în Roma veche: tezaurul public şi administraţia averii statului.

Aer comprimat, la o presiune de mai multe atmosfere, cu ajutorul unei pompe de compresiune. A. se foloseşte ca mijloc pentru a transmite energia; în industria chimică pentru transportarea a *mari* cantităţi de lichid; pentru a ventila minele, şi tunelele. Se foloseşte la diferite lucrări subterane şi submarine.

Aerel (bot.), v. Ferula.

Aerisire, primenirea aerului în locuinţe.

Aero, coş de papură sau răchită în care soldaţii romani cărau pământ pentru lucrările de fortificaţie.

Aerobiene (med.), v. Microbi.

Aerochir (abrev. aeroplan chirurgical). Aparat improvizat în anul 1910 de către d-rul francez Teste şi senatorul Reymond. A fost utilizat în timpul retragerii în Serbia 1915. În timpul războiului în

Aerostat.

1918—19, casa Voisin, a construit aerochire, prevăzute cu materiale chirurgicale. Dela 1922—24, în timpul luptelor din Maroc şi în Orient, avionul sanitar a putut evacua numeroşi răniţi.

Aerodrom, teren pe care se lansează şi aterisează avioanele, este prevăzut cu multe hangare, ateliere pentru reparaţiuni, instalaţii radiotelegrafice de emisiune şi recepţie, observator, etc. De curând se instalează asemenea unei gări cu oficiu postal, vamă etc.

Aerolit (gr.), v. Meteor.

Aerologie (milit.), corecţie aerologică. Corecţiunea ce se face unghiului de înălţime (distanţa) şi derivei date prin tabla de tragere a unui tun spre a ţinea seamă de presiunea atmosferică, temperatură, starea higrometrică a aerului precum şi de iuţeala şi direcţia vântului.

Aeronavă, numo generic, care denumeşte toate baloanele captive, dirijabilele, avioanele şi helicoptercle.

Aeronaut, acela care se suie pe bordul unui aerostat. Pilot aeronaut (v. Pilot).

Aeronautică, în general tehnica comunicaţiei aeriene, cu ajutorul vehiculelor mai uşoare ca aerul; în cazul acesta se numeşte şi A. aerostatică. Locomoţiunea aeriană cu vehicul mai greu ca aerul: A. dinamică. A. aerostatică are două categorii: sistemul nedirijabil în forma de balon şi sistemul dirijabil cu corp lungăreţ, cilindric, în formă de ţigară. Cel mai vechi balon a fost umplut cu aer cald (Montgolfier). Astăzi se foloseşte ga-

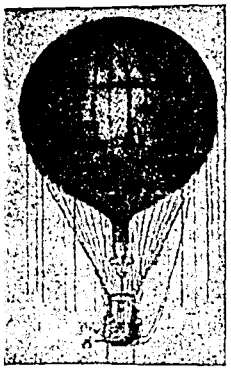

Dirijabil Bayard-Clément.

zul de iluminat, hidrogenul sau heliul. Balonul cu suprafaţa sa sferică întâmpină în deplasarea sa o rezistenţă foarte mare a aerului, în toate direcţiile; dacă ar avea forma lungăreaţă, atunci rezistenţa aerului în o singură direcţie ar fi mai mică. De aceea forma lungăreaţă este preferată pentru dirijabile, în acest caz dirijabilul se plasează cu frontul cel mai mic în direcţia deplasării. Deplasarea se face cu ajutorul motorului care pune în mişcare elicea. Două categorii de dirijabile: sistemul rigid şi cel nerigid. Sistemul rigid cu schelet sau reţea din aluminium (Zeppelin) sau din lemn (Rettig şi Schütte-Lanz); sistemul nerigid: în interiorul corpului dirijabilului sunt plasate balonete, pentru a menţinea în ontinuu sub presiune gazul, cum este sistemul Parseval, cu două balonete în interior. În timpul din urmă avem şi sistemul semirigid. În războiul mondial s'au folosit mai des sistemul Zeppelin şi sistemul Schütte-Lanz (v. şi Aviatica).

Aeroplan, se bazează pe principiul următor: dacă mişcăm în aer un plan înclinat, atunci componenta verticală a rezistenţei aerului tinde a ridica în aer planul înclinat. Deplasarea se face cu ajutorul elicelor, care pătrunzând în aer trag după ele A. Forţa de tracţiune este cu atât mai mare cu cât planul este mai înclinat. În practica aviaţiei planul sau planele sunt puţin înclinate şi forţa de tracţiune desvoltată de motor este mare, pentru a produce o mare forţă de sustentaţie din cauza rezistenţei aerului. A. se clasează în monoplane, biplane şi multiplane. A. este astăzi cel mai simplu, mai răspândit şi mai desvoltat vehicul de aviaţie. Desavantaje: deplasarea după verticală este imposibilă. A. se poate folosi pentru glisare (cu plan inclinat) fără motor. Un accesoriu important al A. este stabilizatorul. O categorie a A. este hidroplanul (v. c.) pentru glisare pe apă.

Aeroport, un teren amenajat special pentru plecarea şi sosirea aeroplanelor unei linii de transport aerian.

Aerostat, aparat care se susţine în aer prin întrebuinţarea unui gaz mai uşor decât aerul. Aerostatele cuprind: baloanele captive şi libere, dirijabilele şi baloanele de sondaj.

Aerostaţie, 1. Ştiinţa care se ocupă cu studiul construcţiei şi manevrei aparatelor care se susţin în aer prin întrebuinţarea unui gaz mai uşor decât aerul. Prima ascensiune în aer a fost realizată de fraţii Etienne şi Joseph Montgolfier, la 5 Iunie 1783, într'un balon de pânză căptuşit cu hârtie, umflat cu aer cald, produs în mod special. 2. (Milit.). Parc de aerostaţie, se numeşte locul unde sunt adunate aerostatele, materialul de manevrare al lor, atelierele de construcţie, hangare, trăsurile de hidrogen, etc.

Aerschot, oraş din Belgia (Brabant) la poala colinelor ce mărginesc spre S. regiunea Campina. Fabrici de bere, distilerii de alcool, tăbăcării, oţelării. Comerţ cu animale, cereale şi lemne. Luptă mare cu o dârză şi eroică împotrivire a Belgienilor în 18 Aug. 1914. Germanii după ce l-au ocupat, au împuşcat un mare număr de locuitori nevinovaţi.

Aesculaplus, v. Esculap.

Aesopus, v. Esop.

Aesthesiometria, v. Estesiometria.

Aëtas sau **Alta**, populaţie negrito din Ins. Filipine. Înălţime mijlocie 1,47 m. Buni vânători.

Aetios din Amidia, medic bizantin din sec. al VI, important pentru compilaţiile sale medicale.

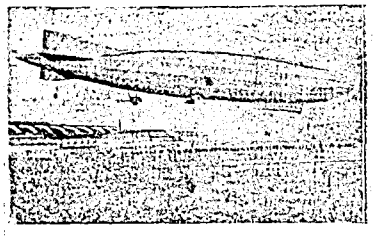

Dirijabil.

Aëtius, general roman, originar din Durostorum († 454). Ajunge pe timpul lui Valentinian al III la cele mai înalte demnităţi. Apărător temut al imperiului roman din Occident, care uneşte în Gallia popoarele germanice împotriva Hunilor şi-i înfrânge pe aceştia în lupta din Câmpiile Catalaunice (451). Valentinian, gelos de gloria lui, îl omoară cu propria sa mână.

Aetna, v. Etna.

Aetolia, v. Etolia.

A. F. = Arx Fogaras, semnul monetăriei din Făgăraş pe banii ce se băteau aici de principii ardeleni în sec. al XVII.

Afaceri străine, v. Externe.

Afonasiev Alexandru Nicolaevič, savant rus şi arheolog de seamă (n. 1826 † 1871). S'a ocupat pentru prima dată cu basmele ruseşti, comparându-le cu ale altor popoare.

Afaniptere (zool.), insecte diptere fără aripi sau cu aripi puţin desvolt. (aphanés c. grec. = ascuns). Aparţine aici: Purecele (Pulex irritans), bun săritor care se înmulţeşte prin ouă depuse în nisip sau între crăpăturile duşumelelor, din care se desvoltă o larvă (vara în 6 zile, iar iarna în 18 zile) care se transformă după 11 zile în nimfă, devenind adultă după alte 11 zile.

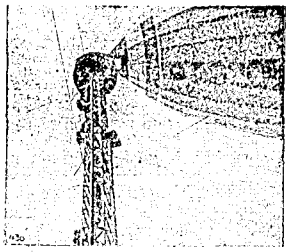

Dirijabil legat de pilon.

Afanitice (petrogrf.) se numesc varietăţile de roce eruptive, compacte, la aparenţă omogene cu o structură microcristalină vizibilă numai la microscop (ex. Bazaltul).

Afar, regiune din Africa de E. pe ţărmul golfului Aden şi M. Roşie.

Afazie (med.), pierderea vocii.

Afect (psihol.), v. Emoţie.

Afectă, a—, a irita, a aduce o schimbare sufletească, a înduioşa, a excita simţurile. Ex. undele eterice afectează retina.

Afectare, năzuinţă de a te arăta lumii mai mult decât eşti.

Afecţiune, 1. (med.), Stare bolnăvicioasă, fără semne clare ale boalei; 2. (psihol.) Inclinare de simpatie faţă de o persoană, bunăvoinţă, schimbarea stării sufleteşti, iritare.

Afeliu, punctul cel mai îndepărtat de Soare al orbitei Pământului sau al orbitei oricărui alt corp ceresc aparţinând sistemului solar. Punctul cel mai apropiat al acestor orbite se numeşte periheliu.

Afereză (Lingvist.), suprimarea sau căderea unui sunet sau a unei silabe la începutul unui cuvânt. În latina vulgară acest fenomen e cunoscut: astfel „illum", „illac" au pierdut pe „i" în toate limbile romanice, iar noi din cel dintâiu avem articolul „lu" iar din al doilea pe „la". Alte ex.: lat. occasionare = rom. căşuna; lat. autumnus = rom. toamnă. A. e foarte deasă în dialectul meglenit: dapă (=adapă), udi (=aude), vem (= avem (v. Proteză, Apocopă).

Afet (milit.), suportul unei guri de foc, în timpul manevrei sau tragerii. Construit din lemn, în antichitate, sau din fier. Prin extensiune, în vorbirea curentă se confundă cu însăşi gura de foc. Se deosebesc: A.-e de câmp, de munte, de coastă, de cetate, de bord, şenilă, apoi A.-e fixe, mobile, rigide şi deformabile.

Affidavit (lat. afiddo). In dr. engl. şi am. se foloseşte ca probă justiţiară în pregătirea proceselor civile sau în chestiuni financiare cu autorităţile, subscrierea unui act oarecare pe care subscriitorul îl întăreşte şi cu jurământ.

Afganistan, stat independent din podişul Iran (Asia). Prin mijloc este o culme (Hinducuş), ce împarte ţara în două părţi distincte. In N basinul fl. Amu-Daria, deci continuarea Turchestanului rusesc cu nisipuri. Clima aridă. In S. terenul înclinat spre depresiunea Hamun, valea Hilmendului. Clima temperată, aspră iarna, cu ploi abundente primăvara. Afganistanul este stat tampon între Rusia şi Anglia, care stăpâneşte Belucistanul. Populaţia numită Afgani sau Paciu, în majoritate nomadă, pornită pe revolte şi înclinată să nu asculte de rege. Comerţ cu cai, blănuri, şaluri, mătăsuri, fructe. Cap. Kabul. Oraşe principale Herat, Kandahar, etc. Supr. 558.080 kmp. cu 6380500 loc. Independenţa este recunoscută prin tratatul Anglo-Afgan, din 22 Noembrie 1921. In urma inovaţiilor, prin care a vrut să modernizeze ţara sa, Emirul Aman Ullah a fost silit să abdice, întronându-se fratele său, care, după o domnie de o singură zi, a fost înlocuit prin capul răsculaţilor, numit Habib Ullah. Acesta, un analfabet, după ce a închis toate şcoalele şi instituţiile culturale, a jefuit averea palatului regal şi s'a retras în munţi, lăsând deschisă chestia tronului. Se pare că această răscoală este opera Sovietelor, care ţintesc a-şi deschide drum liber spre India. — Istorie: Din antichitate A. a fost cucerit de armatele satrapilor Cyrus şi Darius, apoi de Alexandru cel Mare al Macedoniei. După aceştia urmează o dinastie greco-bactriană, care se stabileşte la Bactres (actualul Balkh), conducând ţara dela 250—50 a. Chr. A. suferă de o influenţă iraniană puternică, urmată de una hellenică şi alta hindusă. Civilizaţia tokharică (v. c.) dela 129 a. Chr. — 480 d. Chr. este atribuită Schythilor şi Kuchanilor care s'au iranizat. Urmele acestei civilizaţii le-a descoperit ştiinţa franceză. In prima jum. a sec. al IX A. este convertit la islamism, iar stăpânirea ajunge în mâna a diferite dinastii feudale. Ajunge la o importanţă prin sec. al XVIII când scapă de sub jugul Persiei. Dost Mahummed (sec. al XIX) intră în conflict cu Englezii din India învecinată şi e silit să se supună. Conflictul nu se încheie până în 1887 când o comisiune stabileşte definitiv graniţele A.-ului. In 1919 Englezii au încercat din nou să pună mâna pe această ţară, care caută să-şi menţină o independenţă deplină. — Limba oficială e persana, iar religia dominantă e sunnismul. Intr'o regiune mai mică sunt şi Şiiţi. — Armata numără cam 55000 de soldaţi, din motive economice redusă la 20000. Ministrul de răsboiu e comandantul suprem al armatei regulate. Ea caută să se organizeze în spirit european. In teorie serviciul militar e obligator, dar schimbul cu bani e admis. S'au făcut încercări şi pentru creiarea unei aviaţii.

Afin 1. (bot.), gen de arbor. (Vaccinum) din familia ericaceelor, cu frunze plane pe margini sau puţin dinţate de formă ovală, cu flori albe sau roşietice, fructul său fiind o bacă roşie sau neagră comestibilă; 2. Rudă prin alianţă.

Afinitate (filos.), 1. înrudire prin alianţă; 2. Asemănare; 3. La Kant A. obiectelor diverse este temeiul asociaţiei lor; 4. (dr.) Legătura dintre un soţ şi rudele celuilalt. Inrudire prin alianţă (cod. civil 357 urm.).

Afinitate chimică se numeşte forţa care provoacă combinarea elementelor chimice şi reacţiunile chimice — după noile cercetări — fiind de natură electrică.

Afipte (dr.), publicaţiuni, la vânzări, de ex.: la sechestru (v. c.) licitaţie, etc., care se fixează sau se lipesc pe uşa celor interesaţi, sau la poarta autorităţii respective.

Afium-Kara-Hissar (fortăreaţa neagră a Opiului), oraş din Asia Mică pe podişul Frigiei la 1100 m. altit. cu 25.000 Culturi de mac, comerţ cu opium, ţesături de lână şi arme.

Afon sau **Afonic** (fon.), se zice despre un fonem care se emite cu corzile vocale îndepărtate una de alta, astfel că nu se produc vibraţiile laringiene care constituesc vocea. Lipsa aceasta a vocii caracterizează marea categorie de consonante numite afone, de ex.: p, f, t, s, ş, k, etc., care prin aceasta se deosebesc de categoria consonantelor fonice corespunzătoare: b, v, d, z, j, g, etc. Există şi vocale afone, de ex. în vorbirea şoptită. Dar chiar în vorbirea curentă se constată vocale afone, ca acel „i" final din terminaţiunea pluralului rom.: lupi, pomi. Sinonim: Surd. **Afonie,** (med.), incapacitatea de a produce vibraţii laringiene în urma unei leziuni a corzilor vocale.

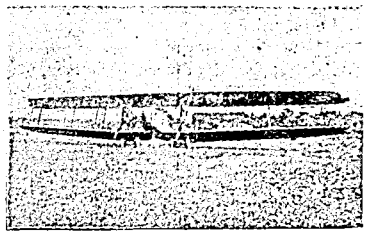

Biplan comercial.

À fond (franc.), dela bază, temeinic.

Aforismă sentinţă scurtă, exprimând anumite adevăruri morale şi filosofice.

A fortiori, Raţionament—, [sub înţeles: „A. causa"]. Când conchidem din adevărul unei judecăţi asupra alteia, pe baza aceloraşi temeiuri ca şi pentru cea dintâiu, dar având convingerea că există şi alte temeiuri pentru adevărul celei de a doua judecăţi, — am făcut un R. A. — „Dacă ai dreptul să ucizi un hoţ cu atât mai mult [A. f.] vei putea să ucizi pe un asasin."

„A fost odată", titlul unei opere poetice a lui St. O. Iosif; e o poveste în versuri.

Afotice (geolog.), se numesc regiunile din marile adâncimi ale mărilor şi oceanelor, lipsite complect de lumină.

Afranius Lucius (n. ca. 95 a Chr.), poet comic latin, a adus pe scenă subiecte naţionale; întemeind comedia romană: „comedia s. fabula togata". Din scrierile sale au rămas numai fragmente.

Africa, unul din cele 5 continente ale pământului şi al treilea din ale lumei vechi. Cunoscută de Greci cu numele Libya şi de Romani cu cel de Africa. Mărginită la N. de M. Mediterană (dela canal. Suez la strâmt. Gibraltar), la V.

de Oc. Atlantic (până la Cap. Bunei Speranțe), iar la E. cu Oc. Indian și M. Roșie, arc 30.500.000 kmp. Până la 1869, A. era strâns legată cu Asia prin Istmul Sucz. Dela această dată, tăindu-se canalul Suez, legătura nu mai este așa de intimă. Dimensiunile ei sunt: 8000 km. dela Cap. Bon la Cap. Bunei Speranțe, 7800 dela Cap. Verde la Cap. Guardafui. Este străbătută de Ecuator și de cele două tropice și având în emisfera N. cea mai mare parte a teritoriului. In cea de S. continentul se subțiază spre S. ca toate continentele Australe. Este foarte veche, din era primară neacoperită de apă, afară de partea atlasiană, care este tot așa de nouă, ca și ținuturile mediteraneene ale Europei. Deaceea și coastele nu sunt așa de mult crestate. Golfurile se prezintă larg deschise, neospitaliere, porturile adăpostindu-se în estuarele fluviilor sau în golfurile tectonice, scobite adânc de prăbușiri locale. Pe coasta de N. Golf. Sidra și Gabes, Cap. Bon și cele două capuri, care formează coasta Africană a Gibraltarului (Ceuta și Spartel). Pe coasta Atlanticului, dela Gibraltar până la Cap. Verde, puține accidente (Cap. Juby și Cap. Blanc), mai importante. De aici până la C. Palmas, coasta este tăiată de gurile fluviilor. Dela Cap. Palmas înainte, coasta Atlanticului are golfuri largi, arcuite mult, capuri stâncoase. Ex. Golf. Guineea cu anexele golf Benin și Biafra, G. Lobito și G. Santa Elena; capuri: Tres Puntas, Lopez, Frio, Buna Speranță. La S. e Cap. Acelor, dela care se obișnuește să se separe apele Oc. Atlantic de ale Oc. Indian. Același fel de coaste și spre E.: G. Delagoa, Sofala; Cap. Corrientes, Delgado, Guardafui. Numai de aici înainte golfurile sunt mai închise, strânse între pereți stâncoși și adaptate natural pentru porturi. G. Aden dela intrarea în M. Roșie este o adevărată pălnie. Dealungul coastelor, Afr. este întovărășită de un roiu de insule: Madeira, Canari, Capului Verde, Fernando-Poo, Principe, Annobon, Zanzibar, Comore, Madagascar, etc. care de fapt nu toate sunt din pământul Afr. ci din pământuri scufundate, sau de origină vulcanică. Prăbușirile întâmplate au scos la suprafață lavele formând vulcanii, unii stinși azi, alții încă în activitate: Virunga, Camerun, Piton de la Fournaise (ins. Réunion), etc. Faptul că pământul a rămas nemișcat din epoca primară, face ca relieful Afr. să se reducă mai mult la niște podișuri care dau Afr. o înfățișare de ceva masiv. In partea de E. sunt și lanțuri de munți înalți Kenia, Kelima-Ndjaro (este 5000 m.), iar în cea de V. vârf. Kamerunul întrece 4000 m. Afară de M. Atlasului, celelalt lanțuri, ce se văd de pe mare, sunt mai mult niște cordilieri cari se lasă brusc spre mări și lento re interior. Lanțuri mai principale nt: M. Arabici, pe coasta egipteană a M. Roșii, continuându-se cu masivul Etiopiei, cu marea despicătură africană a lacurilor până la Mții Drakenberg. Pe coasta de V., afară de munții Camerunului și Futa-Gialon, celelalte înălțimi sunt marginea podișului. Înălțimea mijlocie a Afr. este de apr. 600 m., deci mai joasă decât Asia (1010 m.). Interiorul continentului este format din podișuri sau platouri, ce se îmbină între ele prin depresiuni puțin adânci, în fundul cărora se găsesc lacuri, sau curg domol fluvii mari, care adună apele din regiuni întinse. Principalele podișuri sunt: al Afr. de S., al Camerunului, Adamaua, geria, Kordofan, Darfur, Etiopia, Somalia, iar în N. Cirenaica și Maghreb. Sunt despărțite între ele prin depresiunile: lac. Ciad, Nil, Congo, prin Sahara, sau prin culmi de Munți, unii ridicându-se la înălțimile Alpilor. Acest fel de a se prezenta se găsește și în ins. Madagascar, care este un podiș înalt spre E. coborându-se încet spre V., rest al unui pământ, ce leagă Africa de platoul Dekan (India). — *Clima* Afr. este condiționată de așezarea ei pe glob, de masivitatea ei și de a formelor de teren. Cea mai mare parte aparține ploilor tropicale și vânturilor alizee (între tropice), iar restul, ploilor de iarnă, climei temperate. Cum însă Afr. este masivă, mările nepătrunzând adânc în interior, clima are tendință de uscăciune, ploile neputând ajunge în interiorul ei. Așa se explică supraf. enormă a deșerturilor (mai mare ca supr. Europei). Așezarea simetrică față de ecuator, produce și o simetrie în zonele climatice. Ținând seama de cele spuse mai sus, A. se împarte în următoarele zone reale, a) zona ecuatorială cu ploi regulate tot anul, cu vegetație bogată. Temperatura aproape constantă 25°—26° C.; b) deoparte și dealta sunt două zone, unde bat alizeele, variații sensibile dar cu un anotimp ploios și altul cu tendință de uscăciune (Sudanul și Zambezia); c) la N. și la S. de ele se găsesc două zone uscate (Sahara, Kalahari), lipsite complect de umezeală, norii fiind îndepărtați și de vânturile alizee. E zona deșerturilor, în care omul s'a refugiat în depresiuni, unde stratul de apă este mai aproape și unde prinde și vegetația mai ușor; d) In afară de acestea, sunt două regiuni extreme (pe coasta Mediteranei și a Capului), cu aceleași caractere: temperate calde cu ierni dulci (12° C), ploioase și ce veri calde, uscate. Împărțirea aceasta este simetrică față de ecuator. fenomenele prezentându-se aproape la fel dar invers în regiunile dela N. și S. Datorită climei și formelor de teren, rețeaua hidrografică este influențată mult și rezultă două consecințe: 1) fluviile, care iau naștere pe marginea externă a podișurilor, sunt scurte; 2) cele ce se nasc în interiorul podișurilor, sunt lungi, coborând prin rapide și chiar cataracte din diferitele podișuri. Acest fapt, împreună cu inegala alimentare în apă, face ca unele din aceste fluvii să nu servească la navigație, deci nici la penetrație în interiorul continentului. Ex. Nilul, Nigerul, Congo, Zambezi, Limpopo, Orange, etc. Fundul depresiunilor, majoritatea tectonice, sunt ocupate de suprafețe lacustre, unele trimițându-și apele, cu ajutorul fluviilor, spre Oceane și Mări: Ex. Victoria Nyanza, Tanganyka, Nyassa, Bangweolo; altele având pante nedecise (lac. No) sau trimițându-și apele când spre un fl. când spre altul (lac. Dilolo). Afară de aceastea mai sunt și bazine închise, colectoare de ape (lac. Ciad, Rudolf), din care unele pe cale de secare (Ciad). *Vegetația și fauna* sunt influențate și ele de climă. Se disting trei zone de vegetație: a) a deșerturilor și a stepelor (palmieri, curmali, mimoze) etc. Prin deșerturi, vegetația spinoasă dispare și ea lăsând loc numai nisipurilor dunelor. b) a savanelor și a pădurilor rari (baobabul, bananierul, culturi de porumb, sorg, meiu, etc.) și c) a pădurilor ecvatoriale, virgine, în care vegetația este aproape spontană (palmierul de uleiu, acajù, palisandru, teck, abanos, etc., liane multe, care se încolăcesc în jurul copacilor mari). Această regiune este a pădurilor cu caturi. Afară de acestea, pe coaste se mai găsesc: cocosul, cafeaua (pe coasta de E.), alfa, măslinul, portocalul, vița de vie, grâul, etc., (pe coasta Mediteranei și a S. Afr.). Peste tot însă plantele sunt adaptate la condițiunile speciale de viață: rădăcini lungi, frunze mici, etc. In strânsă legătură cu vegetația este răspândirea animalelor. In regiunile temperate calde animalele domestice ca la noi. Se adaogă cămila, pe care o găsim și în regiunea subdesertică (stepele) a Sudanului, iar maimuțele apar și în regiunea pădurilor virgine ecuatoriale, unde mai sunt și tot felul de păsări sburătoare. La marginea pădurii, spre savane, se găsesc elefanți, rinoceri și bivoli, ca ierbivore, pe spinarea cărora trăiesc carnivorele mari: leul, tigrul, pantera, hiena, etc. Acestea merg și în savane căutându-și hrana printre antilope, gazele, zebre, struți, etc. Prin văile fluviilor, ce străbat regiunea stepelor, se găsesc crocodili, hipopotami, etc. Un caracter specific al pădurei Africane este mulțimea de maimuțe antropomorfe și de reptile mari (boa) și o mulțime de insecte vătămătoare: musca țete, care dă boala somnului; țânțarii cari provoacă malaria și scorpionul. Bogățiile minerale sunt multe, dar nu sunt exploatate peste tot locul. In A. de N. se exploatează fierul, plumbul, zincul, sarea, fosfații; în Colonia Cap diamantele, iar în Transvaal, aurul. Afară de aceste regiuni se mai exploatează, însă în mai mică măsură; aurul în Gold Coast, Abisinia, Rodezia, Madagascar și Katanga; cupru în Katanga; granit cu staniu în Natal, Swaziland și Katanga. Argint poate fi în Riff, în schimb se găsesc titano-magnetite, minereuri de fier cu crom în Senegal și Sudan, dar sunt greu de exploatat. A., fiind un continent vechiu, trebuie să conțină la adâncime zăcăminte de segregare și impregnare, care nu sunt încă cunoscute. Probabil că se găsește și petrol în Maroc și în Egipt. A. se mai numește și continentul negru, prin faptul că este locuită în majoritate de oameni cu culoarea neagră. La începutul timpurilor istorice, A. era locuită de populație albă la N. și de Negri la S. Amestecul între aceștia și cei veniți din altă parte (Greci, Fenicieni, Romani, Arabi, etc.), a fost așa de intens, încât nu se mai pot distinge rasele. Se disting la N.: Berberii (Kabilii, Tuaregii, Șeluhii, Maurii), Etiopienii (Abisinienii, Dankil, Somali, Gallas și o parte din Nubieni). Aceștia se alipesc rasei albe, din cari mai sunt: Felahii, Arabii și Evreii din N. A. Sudanezii, Bantușii, Hotentoții, Cafrii, Piticii, Bușmenii, etc. sunt Negri. In Madagascar sunt triburi Malaeze (Hovas). Peste toți aceștia s'a împrăștiat o pânză de Europeni, în unele locuri mai rară în altele mai deasă. Majoritatea populației (albă sau neagră) este fixată (afară de Bușmeni și unii Pitici), a adoptat practice civilizate (afară de M'Fani, cari sunt canibali), se ocupă cu agricultura, păstoritul și unele mici industrii. Din punct de vedere religios, popoarele A.-ne se împart în: mahomedane, păgâne și creștine. Coastele Africei de N. au fost cunoscute încă din vechime. Aici s'au produs colonizările feniciene, grecești și romane. In interior nu s'au prea avântat. Cu începutul sec. al XVIII s'a început colonizarea și călătoriile de exploatare a interiorului Africei. Secolul al XX a găsit omenirea cu împărțirea teritoriului A-ei între diferite popoare colonizatoare și cu o cunoaștere aproape complectă a ei. Astăzi cei peste 30 milioane kmp. împreună cu apr. 130 milioane loc. sunt împărțiți astfel: state independente, colonii și posesiuni engleze, franceze, belgiene, italiene, portugheze și spaniole, (V. tabela). Din supraf. totală a A. 12% este

pământ bun de agricultură, 35% stepe şi păşuni, 25% păduri şi smârcuri, iar 28% deşerturi, munţi şi alte terenuri neproductive. Din punct de vedere fizic se disting: 14,6% câmpii, 38% câmpii înalte şi coline, 25,8% podişuri, 21,6% munţi. — Istoria. In antichit. A. era puţin cunoscută. Afară de reg. de lângă basinul Mediteranei, geografii vechi nu aveau idee de conturul Africei; insula Madagascar poate o bănuiau. In acest timp însă s'a colonizat Tripolitania şi Maghreb-ul, înaintându-se puţin în Sahara. Cartaginezul Hannon a înaintat pe coastă până în Senegal. Abia în sec. al XIV hărţile întocmite de Evrei catalani pomenesc de partea occidentală a Sudanului. Genois Malfante traversează Sahara până la Niger (1447). Portughezii sunt cei care explorează litoralul A. Vasco di Gama complectează aceste recunoaşteri în 1498, iar la 1500 Diego Diaz, consfinţeşte descoperirea întregului litoral, încercată de Portughezi în curs de aproape un secol. Descoperirea mai temeinică începe abia din a doua jum. a sec. XVIII. In Londra se formează o Societate africană (1788) cu scopul să exploreze interiorul A.-ei. Institutul din Egipt (1798) îşi începe activitatea şi contribuie la lucrările de recunoaştere. Marile expediţii încep însă în 1850, când Allemand Barth explorează Sudanul central şi occidental (1849—1855), iar Dr. Nachtigal complectează această lucrare, studiind şi Ouadai (1869, 1874). Alţi exploratori: Livingstone, Africa australă; Burton şi Speke, lacurile A. ecvatoriale (Tanganyika, Victoria, 1858); Rohlfs, traversează A. dela Tripolis la gurile Nilului; Gandidier, explorează ins. Madagascar; Livingstone, izvoarele râului Congo; Stanley, coboară râul Congo până la vărsare (1876—77), etc. A. este complect descoperită, afară de deşertul Lybiei, care e numai în parte.

Africa:

Numele	Suprafaţa în Kmp.	Populaţia	Densit. relativă	Oraşe principale cu populaţia *în mii locuitori*
State independente:				
Egipt	994300	14169000	14	Kairo (1060), Alexandria (570), Port-Said (103).
Etiopia (Abisinia)	907000	11500000	13	Addis-Abeba (50), Harrar (50), Adua (5), Ankober (2).
Liberia	95400	1500000	16	Monrovia (10), Ediua (5).
Tanger (oraş şi teritoria internaţionalizat)	400	74000	185	Tanger (46).
Protectorate franceze:				
Maroco	572000	4229000	7·4	Marrakech sau Maroco (149), Casablanca (107), Fez (81)
Tunisia	125130	2160000	17	Tunis (186), Sfax (28)
Mandate franceze:				
Togo	52200	747000	14	
Kamerun	431400	187700	4·4	
Colonii franceze:				
Afrique Occidentale Française Algeria, Afrique Equatoriale Française Madagascar, Réunion	9402270	27738000		
Posesiuni engleze				
în suprof. totală 9,940.000 Kmp. cu 52,328.000 loc. Dintre cari, teritorii cu mandat·				
West Togo	32600	188000	5·8	
British Cameroon	80600	667000	8·3	
South West Africa	835100	228000	0·27	
Tanganyika Territory	966000	4139000	4·3	
Posesiuni portugheze:				
Azore, Madeira, Cabo-Verde, Guinea, Africa Occidental, Africa Oriental, etc.	2408000	6134000	2·6	
Colonii italiene:				
Libia (Tripolitania, Cirenaica), Eritrea, Somalia Italiana, Oltregiuba	2266000	1785000	0·8	
Posesiuni belgiene:				
Congo Belgian, Ruanda şi Urundi	2439000	11450000	4·7	
Posesiuni engleze:				
Islas, Canarias, Marruecos, Rio de Oro, Guinea, etc.	347000	1520000	4·4	

Africa Australă Engleză, v. British South Africa.

Africa Centrală Engleză (British Central Africa Protectorate), numele vechiu al regiunei engleze a marilor lacuri. Actualmente se numeşte „Nyassaland Protectorate".

Africa de Nord sau Africa Septentrională, nume dat părţii de N. a Africei, cuprinzând posesiunile franceze: Maroc, Algeria şi Tunis (v. c.).

Africa Ecuatorială Franceză (Prescurtat A. E. F.) este un guvernământ general în Africa, compus din posesiunile franc. situate la N. de Congo şi Ubangui şi cuprinse între coasta golf. Guineea şi Camerunul Englez (la V) până la N. de Lac. Ciad, iar spre E. până la Sudanul Egiptean Englezesc. Capit. este Brazzaville (v. c.). Supraf. este 2256000 kmp. cu o populaţie totală de 2938000 loc. A. E. F. nu este o unitate geografică, căci teritoriul priveşte spre trei puncte: Atlanticul, Congo şi Ciad. Şi din punct de vedere climatic este diferită: la S. climă caldă, umedă şi fără variaţii; la N. din contra, variaţii mari. La S. ploi constante şi abondente, la N. rari. De aici variaţii în reţeaua hidrografică şi în debitul râurilor, în vegetaţie şi faună. Populaţia este neagră-bantu, printre cari s'au intercalat şi albi (Francezi în special) ca administratori, funcţionari exploatatori, dar sunt puţini, doar câteva mii. Este compusă din: Gabon, Moyen-Congo, Ubangui-Chari şi Tchad (Ciad). Capitalele lor sunt respectiv: Libreville, Brazzaville, Bangui şi Abechr. — A. E. F. produce zinc, plumb, cupru, lemne din pădurea ecuatorială, palmieri cu ulei, cafea, cacao, ricin, gome, bumbac, etc. Toate se exportă în Franţa.

Africa Germană de Sud-Vest, v. Deutsch Südwest Africa.

Africa Minoră, nume dat de unii geografi regiunii atlasiene a Africei, sau Africa septentrională.

Africa Occidentală franceză (prescurtat A. O. F.), guvernământ colonial francez din Africa, reunind toate posesiunile franc. din Africa dela Oc. Atlantic (spre V.) până în regiunea Tchad (spre E.), dela golf. Guineei (spre S.) până la hotarul regiunii Territoires du S. din Sahara. La S., pe litoralul golf. Guineea, sunt şi colonii engleze (Nigeria, Gold Coast, Sierra Leone), fosta colonie germană Togo şi statul liber, Liberia. Teritoriul este o serie de podişuri, care se îmbină prin nişte slabe depresiuni. Toate sunt mărginite spre S. de înălţimile de pe coastă, în special ramuri ale lui Futa-Gialon. In exterior, între aceste înălţimi şi Ocean se întind câmpii unele deşertice, altele mlăştinoase şi cu lagune, iar altele bune de culturi. Toată A. O. F. se *cuprinde în regiunea intertropicală* dela N. de Ecuator, deci la N. este zona tropicală a alizeelor, cu cele două anotimpuri, vegetaţia pleacă dela pădure şi merge treptat spre stepă şi deşertul Saharian. La S. regiunea ploilor ecuatoriale cu pădurea deasă, aproape virgină. Populaţia este un amestec de triburi albe (Maurii, Tuaregii), bronzate (Peuls, Habbé) şi foarte multe triburi negre. Şi acestea formând un amestec foarte variat de rase pure şi metişi. Peste toţi o mână de Europeni: soldaţi, administratori, colonişti, misionari, conduc şi pun în valoare avuţiile acestei imense regiuni: 4800000 kmp cu 12300000 loc. Capit. este Dakar. Produce: orez, meiu, manioc, porumb, bumbac, plante oleaginoase, aur, sare. A. O. F. se împarte în opt colonii: Senegal (cu capit. Saint-Louis), Guineea franc. (cu capit. Konakry), Côte d'Ivoire (capit. Bingerville), Haute Volta (capit. Nagadugu), Dahomey (capit. Porto Novo), Niger (capit. Niamey), Sudan Français (capit. Bamako) şi Mauritania.

Africa Occidental Portuguesa, v. Angola.

Africa orientală engleză (East Africa Protectorate), v. Kenia.

Africa orientală germană, v. Deutsch-Ost-Afrika.

Africa orientală portugheză, numele sub care mai este cunoscută vechea colonie portugheză Moçambique. Se mai numeşte: Estado d'Africa Oriental. (v. c.).

Africano-Brazilian (continentul), termen întrebuințat de geologi pentru continentul ce se întindea din America de S. până în Africa de S. Separația primă s'a produs în Cretacic.

Africanus Sextus Iulius, istoric lat. din sec. al III. A lăsat „Cronologiile", considerate ca operă întemeietoare a cronografei creștine.

Africate, acele consoane, care se caracterizează prin faptul că implozionea este ca a unei ocluzive, iar explozionea produce, înainte de deschidere, o slăbire a ocluziunii, fără să se schimbe locul de articulație. Pentru urechea nedeprinsă dau impresia de consoane duble. Sunt multe în limbile slave, în germană (z, pf), italiană (c, g înainte de e și i), engleză, etc.

Afrikander, nume ce se dă Olandezilor născuți în Africa de S. sau cari locuiesc de mult acolo.

Afrique française (Comité de l'—), întemeiat pentru extinderea influenței franc. în centrul Africei. Și-a dat tot sprijinul moral și material tuturor exploratorilor Africei ecvatoriale, până ce s'a terminat cucerirea ei. Apoi s'a îndreptat spre Maroc.

Afrodisia, serbare organizată în onoarea Afroditei, la Grecii antici.

Afrodisiac (med.), medicament care ațâță potența și poftele sexuale.

Afrodite, v. Aphrodite.

Afront, înfruntare.

Afselius Fr. G., filosof suedez (n. 1812). Prof. univ. la Upsala.

Afte (med.), beșicuțe pe mucoasa gurii; pop.: pușchea.

Afumați (1787 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Băilești. Formată din satele Afumați și Amzulești, arc P. U. Băilești. G. Afumați la 4 km.

Afumați (2548 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Pantelimon. Medic. P. U. București. G. Pantelimon la 8 km.

A. G. (Milit.). Artilerie Grea.

Agadem, mare oază în Sahara de S.

Agadir, oraș port la Oc. Atlantic, în S. Marocului, cu 1500 loc. În 1910 a fost locul unui incident între Francezi și Germani, terminat prin acordul franco-german din 1911.

Agafton, mănăstire de călugărițe din jud. Botoșani, satul Agafton, comuna Curtești.

Agamemnon, rege elin din Argos și Mycene, conducătorul armatei grecești în războiul troian. Supără pe Achille prin faptul că-i răpește o captivă. După căderea Troiei se reîntoarce în Mycene, unde este asasinat de soția sa Clytemnestra și de amantul acesteia, Egist. Întâmplările tragice ale vieții lui A. au fost subiectul multor tragedii antice grecești.

Agapia, mănăstire în jud. Neamțu din Moldova. Până la 1893 locuită de călugări, apoi de călugărițe. Are două biserici: una în deal, cea veche zidită de Petru Vodă Șchiopul pe la 1580, și alta în vale, zidită la 1642 de Hatmanul Gavril, fratele lui Vasile Lupu. Una din biserici e zugrăvită de marele pictor Grigorescu.

Agar-Agar (bot.-chim.), substanță mucilaginoasă cu conținut de geloză și mucilagii vegetale, extrasă din unele alge marine (gracilaria, gelidium, eucheuma, etc.), din mările japoneze, chineze și indo-malaeze. Se întrebuințează în medicină ca laxativ, ca aliment în culturile artificiale de microbi, la apretarea stofelor de mătasă, și'n cofetării ca surogat al gelatinei.

Agârbiceanu Ion, ziarist, nuvelist și romancier rom. (n. 1882), preot în Cluj, fost deputat. Scrierile sale aduc în lit. viața țărănească și a intelectualilor ardeleni și viața lor morală, zugrăvind, prin procedee de un realism mișcător, scene din societatea aceasta, cu tendința de moralizare. În ele personajele sunt arătate în mișcare, cu relațiunile lor externe, fără adânci analize sufletești. Schițele lui prind astfel diferite atitudini de personaje bine observate și redate simplu; nuvelele, conflicte viguroase, din care se desprind pagini de adevărat lirism, fără

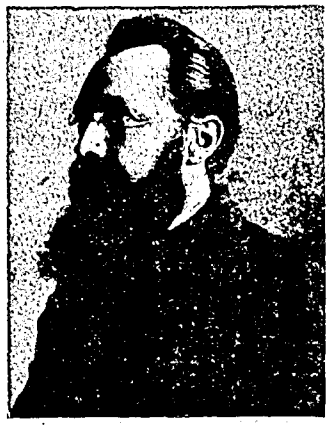

Ion Agârbiceanu.

închegarea unei acțiuni epice complicate. În romane, mai ales în cele din urmă, lit. lui A. prinde subiecte de reală valoare, dar expuse cu puțină concentrare și adeseori într'un stil grăbit și o limbă neîngrijită. Scriitor de mare talent, A. a dat în schițele „Luminița" și „Fefeleaga" două analize psihol. adânci. În ultimele sale romane arată lupta preoților și intelectualilor ardeleni, pentru a-și păstra neînstrăinat sufletul și credința neamului. A colaborat la Tribuna, Luceafărul, Semănătorul, Ramuri, Transilvania. Viața românească, Gândirea și a. rev. și ziare. *Scrieri mai însemnate:* Dela țară, Două iubiri, În clasa cultă, În întuneric, Chipuri de ceară, Trăsurica verde, Luncușoara în Paresimi, (nuvele și schițe). Și romanele: Povestea unei vieții; ed. II; Legea trupului; Arhanghelii; Iubirea iubirilor; Legea Minții (povestea altei vieți); Stana. A. a luat premiul național p. proză în 1927 și încă e în plină activitate.

Agârbiciu (1318 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Șeica-Mare. Of. P. *local.* G. *locală.*

Agaricinee (bot.), familie de ciuperci (basidiomiceți) cu numeroase specii, dintre care unele se cultivă, fiind comestibile, ex. Agaricus campestris sau ciuperca de bălegar, A. caesareus sau ciuciulete (buretele galben); A. deliciosus sau râșcov-opintici; iar altele sunt otrăvitoare, ex. A. muscarius sau muscar, de coloare roșie cu negei albi, conținând un venin puternic numit muscarin (v. *Ciuperci*).

Agăș (1740 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Comănești, secretariat comunal, oficiu P. T. T. și stație C. F. R. în localitate. Judec. de Ocol la Moinești.

Agăș, lupta dela —, la 4 Oct. 1916 între trupele Austro-ungare ce atăcau Valea Trotușului și detașamentul român Colonel Boian. Se termină cu respingerea și retragerea trupelor române pe valea Asăului, care totuși dezorganizează divizia 61 Austro-ungară, făcând prizonieri (v. c. Asău).

Agassiz, nume dat de geologi unui mare lac ce se întândea la sfârșitul epocei glaciare la V. de marile lacuri din America de N. Actualul lac Winnipeg se scurgea în Mississipi prin lac. Agassiz. Lac. A. este deplin scurs astăzi.

Agassiz Jean Louis (n. 1807 † 1873), naturalist elvețian, fost prof. de zoologie la Neuchâtel (1841) și mai târziu director al institutului de anatomie comparată dela Newcambridge din America. Se remarcă prin studiile sale zoologice asupra peștilor actuali și fosili și a aricilor de mare.

Agat (min.) Bioxid de siliciu amorf, Varietate de calcedonie (v. Cvarțul) formată din pături concentrice, diferit colorate. Lustruit, se întrebuințează ca piatră semiprețioasă de calitatea IV și de ornamentație. În natură se 'ntâlnește în golurile din masa unor roce eruptive; în țară la Techerău, Trăscău.

Agatharchides din Cnida, savant alexandrin, a scris pe la 120 a. Chr. un periplu (v. c.) al M. Erythree (M. Roșie).

Agathemeros (sec. III d. Chr.), a scris un rezumat al tuturor geografiilor anterioare lui, în special al geogr. lui Ptolemeu (v. c.).

Agathokles, tiran în Syracusa (n. ca 361 a. Chr. † 289 a. Chr.). Din simplu fiu de olar, prin căsătorie ajunge cel mai bogat în S. În capul unei armate alungă pe tiranul Sosistrates și ia puterea (317 a. Chr.) omorând câteva mii de aristocrați. Poartă războiu cu Carthagena, fără succes însă. Moare otrăvit de nepotul său.

Agathon din Athena, autor dram. gr., (n. ca. 445 a. Chr. † ca. 401). Din opera lui s'au păstrat numai câteva fragmente și titlurile unor tragedii. Numele lui A. figurează în „Banchetul" lui Platon.

Agatirși, o seminție tracică în Dacia muntoasă; se ocupau cu vieritul, albinăritul și exploatarea minelor de aur; se împodobiau cu obiecte de aur și cântau în versuri legile, memorizându-le.

Agave (bot.), americana, plantă din familia amaryllidaccelor, foarte comună în America de Sud și în Mexic, în regiunile noastre fiind cultivată ca plantă decorativă. În frunzele sale cărnoase de 1-2 m. lungime, ghimpate pe margini și acoperite cu o epidermă groasă, poate înmagazina cantități mari de apă, rezistând astfel mult timp la uscăciune. Este o plantă perenă care trăiește foarte mulți ani, ajungând la o înălțime de 1-12 m. În locul ei de origine înflorește după 5-6 ani, în Europa sudică după 8—20 ani, iar în unele florării de seră după 40 ani, având flori albe-verzui grupate în fascicole mari, înflorind în viața ei o singură dată, după care se usucă. Mexicanii din frunzele sale lungi extrag o fibră textilă (manilla) întrebuințată la împletit, iar din sucul dulce extras din tulpina sa, prin fermentare, prepară o băutură alcoolică (pulque) națională (vinul mexicanilor) din care, prin distilare se ob-

ține o băutură alcoolică foarte tare, numită mexicol.

Agen, capit. dep. Lot-et-Garonne din Franța. 23300 loc.

Agenda (lat.), cea ce este de făcut la serviciul divin, ori în birou. **A.** se mai numește și tipicul bisericei rom. cat. **A.** mic notes (carnețel pt. însemnări zilnice).

Agent (filos.), cauza eficientă sau forța activă.

Agent (milit.), agenții de legătură și agenții de transmisiune, sunt agenți (ofițeri, gradați, soldați, animale) însărcinați cu ducerea și transmiterea de ordine, rapoarte sau informațiuni.

Agent provocator (dr. penal), orice individ care prin daruri, promisiuni, amenințări, abuz de autoritate sau de putere, uneltiri vinovate, îndeamnă la infracțiune sau dă instrucțiuni spre a comite infracțiuni, altor persoane. Deasemeni, toți acei cari prin mijloacele de mai sus vor provoca direct pe alții să comită o crimă sau un delict. Codul penal pedepsește pe **A. p.** întocmai ca pe autorii infracțiunilor.

Agenții diplomatici sunt de mai multe categorii: a) Ambasadori, delegați sau nunții (v. Nunțiul papal); b) Miniștri plenipotențiari sau trimiși; c) Miniștri prezidenți; d) Însărcinați de afaceri, acreditați pe lângă ministrul afacerilor străine (de externe). **A. d.** sunt întăriți cu scrisori de acreditare (creanță) pe care ei le remit șefului statului în care sunt trimiși, într'o audiență specială, dacă **A. d.** sunt ambasadori sau miniștri; ori ministrului de externe al acelui stat, când **A. d.** sunt însărcinați de afaceri. In dr. internațional, dr. de reprezentare, de ambasador sau de legație este o urmare a suveranității naționale a statelor. De obiceiu guvernele străine sunt rugate să agreeze alegerea trimișilor pe lângă ele. **A. d.** se bucură de „imunitate" (v. c.) adică: inviolabilitate și libertatea de a corespunde prin curieri, poștă, telegrame cifrate sau necifrate, s. scutiți de orice jurisdicțiune civilă sau penală în statul față de care sunt acreditați; sunt scutiți de impozite și de taxele vamale, printr'o favoare ce li se acordă în special și uneori chiar de dările com., se bucură de dr. de exteritorialitate (v. c.) al ambasadei. **A. d.** sunt „rechemați", atunci când li se acordă funcțiuni nouă sau sunt revocați ori demisionați. Guvernele față de care **A. d.** sunt acreditați le poate cere rechemarea, iar în cazuri grave le trimite pașapoartele, ceeace poate fi considerat de statul care ei îl reprezintă ca o injurie gravă și chiar ca un „casus belli".

Agenții mineralizatori (petrogr.), se numesc soluțiunile, vaporii și gazele din masa magmei (v. c.) și a lavelor vulcanice, prezența și cantitatea cărora promovează procesul și gradul de cristalizare al rocelor erupative.

Agenții modificatori (geol.), se numesc factorii dinamici din natură cari modifică în continuu scoarța solidă (litosfera) a globului pământesc După originea cauzelor care îi produc, se grupează în: 1. **A. modificatori externi**, produși de căldura solară și de puterea atractivă a soarelui și a lunei. 2. **A. modificatori interni** produși de căldura centrală din interorul pământului. Primii au o tendință de nivelare a suprafeței pământului, realizată prin desagregarea fizică și chimică, prin roaderea (eroziune) și transportul materialului măcinat din massa rocelor, ultimii au o tendință de denivelare a scoarței pământului, realizată prin aducerea de nouă roce (magmă, lavă) la suprafață și prin deranjarea rocelor existente. Relieful geografic și structura actuală a scoarței pământului se comportă ca rezultanta luptei continue dintre aceste două categorii de **A.** modificatori, cu studiul manifestării cărora se ocupă geologia dinamică (v. Geologie).

Agenzia Stefani, agentură telegrafică semioficială italiană, întemeiată la 1854.

Agenții telegrafice, servesc la transmiterea telegrafică a știrilor politice, economice sau de altă natură, de obiceiu pe seama ziarelor. Astfel de **A.** sunt în Anglia Reuter, în Franța Havas, în Germania Wolff, în Italia Stefani și în America Associated Press.

Agesilaos al II, regele Spartei (397—360 a. Christos). Fiind de o construcție corporală mică, **A.** s'a impus cetățenilor numai prin istețimea sa. A întreprins o strălucită expediție împotriva Perșilor (396). Sparta fiind amenințată cu armata de o confederație a altor state, **A.** se reîntoarce și bate pe confederați la Koronea (394). Scapă Sparta de dezastru după lupta avută cu Thebanii, conduși de Epaminondas.

Agger, la Romani se numiau toate fortificațiile, zidurile, șanțurile, care apărau un oraș, sau o regiune împotriva dușmanilor.

Aghiazmă, apă sfințită de către preot, care se întrebuințează la diferite slujbe religioase. **A** se folosește la stropirea caselor și a credincioșilor, botezarea copiilor, etc.

Aghireșu (1362 loc.), com. rur. din jud. Cluj, reșed. pl. Aghireșu. Of. P. T. T. și G. locală.

Agigea-Ghiol, lac sărat pe malul mării, în jud. Constanța la S. de orașul Constanța. Supr. 75 ha. Pe malul său și aproape de mare se află un institut pentru studierea faunei Mării Negre. Este organizat și înzestrat conform celor mai moderne cerințî.

Agighiol (2041 loc.), com. rur. județul Tulcea, pl. Tulcea. Medic, infirmerie. Stațiune balneară. P. U. și Portul Tulcea la 18 km.

Agi-Ghiol, lac sărat și cu nămol, ce conține iod și clorură de sodiu. Se găsește în jud. Tulcea, pe malul lacului Razelm. Când apele vin mai mari în Razelm, se revarsă în **A.** și îi micșorează salinitatea. Se întrebuințează la facerea băilor medicamentoase (pentru reumatisme, boli de femei).

Agio, diferența între valoarea nominală și valoarea reală a monetelor sau efectelor. Contrariul e disagio.

Agiograf (gr.), scriitor despre lucrurile sfinte. Se numesc **A**-i, autorii cărților Sf. Scripturi, de ex. Moisi, David, Ieremia, Matei, Marcu, Luca, Pavel, etc.

Agis, numele mai multor regi în Sparta: **A.** I. se crede că a supus pe Hiloți. **A.** al IV (245—241) a voit să restabilească constituția lui Lykurgos.

Agisymba, cea mai de S. regiune muntoasă din Africa, pe care au atins-o Romanii. Corespunde probabil cu oaza Air.

Agitare la desordine, crimă, nesupunere (cod. pen. rom. 181 și ung. § 171-174).

Agitație (lat.), mișcare, propagandă p. răsculărea poporului.

Aglosse (zool.), subordin de broaște cu limba scurtă. ex. Broasca fagure (Pipa americană), cu cămărușe în tegumentul dorsal în care își ține ouăle.

Aglutinoni, de natură să se unească, să se lipsească. (Lingv.) l. aglutinante (sau aglomerante) în care radicalele (rădăcinele) se unesc, f. să se contopească definitiv pt. a forma compuse care să exprime idei nouă (limbile malaio-polineziene, sudaneze, etc.); l. flexionare, care exprimă raporturi gramaticale cu ajutorul flexiunii (caz, număr, persoană, gen) (ex. l. indo-europene: sanscrita, greaca, latina, etc.). La sfârșitul sec. al XIX se credea că acest din urmă tip este punctul culminant la care ajung aproape toate limbile în evoluția lor. Studiile temeinice ulterioare au dovedit că această clasificare nu e justă, sunt multe limbi care aparțin la un tip mixt (de ex. japoneza). Sistemul flexionar, rezultat în general dintr'unul anterior aglutinat, evoluiază la rândul său spre alt tip, care poate fi chiar monosilabic (engleza, franceza), iar monosilabismul poate fi precedat de un stadiu flexibil (chineza actuală a avut un stadiu mai mult sau mai puțin flexionar). Această teorie nu se mai susține, căci nu-i de o valoare științifică, nici practică (A Meillet).

Aglutinație. 1. Reunirea de părticele dispersate. In **med.**: reunirea în grup a bacteriilor dispersate, după amestec cu ser de sânge care a suferit de boala cauzată de bacteriile respective. 2. (Lingv.) Un fel de structură morfologică, în care un cuvânt e format din elemente care au fiecare, la rândul lor un înțeles precis și sunt grupate în oarecare ordine (l. turcească). **A.** se observă și ca un procedeu lexicografic nu morfologic: două cuvinte izolate și diferite la început se unesc formând un cuvânt nou (ex. fără și rușine = fărărușine „obrazuic"). Se întâmplă și contrarul: un cuvânt își pierde înțelesul său și devine un mijloc gramatical: sufix sau desinență; 3. (Psihol.) După Wundt este treapta intimă a legăt. aperceptive dintre reprezentări, datorită căreia din contopirea a două sau mai multe reprezentări ia naștere o reprezentare totală nouă, fără a schimba caracterul independent al reprezentărilor componente.

A. G. M. P. (Milit.). Artileria grea de mare putere.

Agnello, pas peste Alpii de V, la S. de Monte Viso, legând pe la altit. de 2744 m. bazinul râului Durance (France) cu acela al fl. Pô. Peste el au trecut cu armatele în Italia: François I-er (1515) și Maréchal de Berwick (1702).

Agnethler Michael Gottlieb, medic și literat sas (n. 1719 † 1752).

Agnita (4044 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, reșed. pl. Agnita. Of. P. local. Judec. de ocol. G. locală.

Agnoscare (lat.), recunoașterea identității personale.

Agnosie (agnoscie) în psihol. patologică = pierderea facultății de recunoaștere pentru obiecte. Cine sufere de **A.** are senzațiile obișnuite, dar îi lipsește perceperea (v. c.) lor, adică putința de a le tălmăci și a le da înțelesul ce-l au ca semne despre lucrurile corespunzătoare. **A.-il** mai însemnate: **A. vizuală** sau Cecitate psihică (v. c.). **A. auditivă** sau surditate psihică, **A. tactilă**: a) Stereognosie, b) Asymbolie (v. c.), **A. gustativă, olfactivă**, etc.

Agnosie (filos.), la Sokrates: mărturisirea neștiinții conștiente: „știu că nu știu nimic".

Agnosticism (filos.), concepție care susține punctul de vedere al incognoscibilului (= imposibilitatea cunoașterii), după care metafizica științifică e cu neputință să existe și prin urmare, noi nu suntem

în stare să ştim absolut nimic despre ceeace există sau se întâmplă dincolo de graniţele experienţii. Părtaşii A.-lui se cheamă „Agnostici": Huxley, Ch. Darwin, Hamilton, Mansel, Spencer şi Neokantienii (v. c.).

Agnotozoică (gcol.), v. Arhaică.

Agnus Dei (lat.: mielul lui Dumnezeu), o numire a lui Hristos, iar în biserica rom. cat. o parte a liturgiei.

Agonie (med.), lupta organismului când bolnavul trage să moară.

Agonistică (sport) (gr.), echivalent cu atletica; însemnează întrecere, concurs atletic.

Agora, la Grecii antici era principala piaţă publică.

Agorafobie, teama de a trece peste un loc liber.

Agoston Péter (n. 1873 † 1925). prof. la Academia de drept din Oradea, apoi la Universitatea din Budapesta, comisarul poporului la externe în 1919, condamnat la moarte, se refugiază în Rusia.

Agra, oraş în India Engleză, capit. prov. Bengal. Are 188.000 loc. Fostă capitală a Marelui-Mogol, cunoscută prin frumoasa moschee de marmură şi prin comerţul întins ce-l face, fiind centrul comercial al Industanului.

Agrafie, neputinţă de a scrie, deşi funcţiunile intelectuale persistă.

Agram, v. Zagreb.

Agrarieni, partid politic în Prusia, dela 1871, care pretindea îndeosebi apărarea intereselor agriculturii. În acest sens, noţiunea a trecut şi la noi.

Agravante, v. Circumstanţe.

Agregat, Agregaţie. În învăţăm. franc. secundar „concursul de A.", a fost instituit în 1808 pentru recrutarea profesorilor, dar s'a reorganizat în 1821 şi 1883, prin legi speciale. În Franţa sunt A-ii speciale pentru liceele de băieţi şi pentru cele de fete: litere, istorie, filos. limbii vii, ştiinţe matematice, ştiinţe fizice, gramatică. Acest concurs dă un titlu profesional şi un grad universitar; numărul candidaţilor e fixat pentru fiecare an după trebuinţele serviciului şi se admit licenţiaţii cu stagiu în învăţământ, intraţi înainte de a împlini vârsta de 30 ani. La universităţi sunt A-ii la drept, medicină, şi farmacie. La facultăţile de litere şi ştiinţe, conferenţiarii şi cei însărcinaţi cu cursurile (docenţii, la noi) sunt aleşi dintre agregaţii liceelor şi doctori fără concurs special.

Agregaţie, Stare de —, a corpurilor depinde de mărimea coeziunii dintre molecule. Deosebim trei feluri de stări de A.: solidă, lichidă şi gazoasă. Corpurile solide au formă şi volum determinat şi opun rezistenţă mare la schimbarea acestora; dacă această rezistenţă este infinit de mare (caz ideal), corpul se numeşte rigid. Corpurile lichide opun foarte mare rezistenţă la micşorarea volumului, nu au însă formă determinată. Corpurile gazoase nu au nici formă, nici volum determinat; ele ocupă tot volumul ce le stă la dispoziţie, orice formă ar avea. Fenomenele de schimbare de stare de A. sunt: solidificarea, topirea, evaporarea, fierberea, lichefiarea, sublimarea, (trecerea din stare solidă direct în stare gazoasă).

Agresiunea (psihol.), o comportare combativă, care se bazează pe instinctul de afirmare proprie şi e o dovadă a conştiinţei propriei noastre puteri, faţă de lucruri sau de persoane. Desvoltată încă din copilărie sub forma unei atitudini de dominare şi de conducere. Însoţeşte de obiceiu manifestările emotive de mânie. Opus: supunerea, umilirea.

Agresiv, omul obişnuit să atace mereu pe alţii: bătăios.

Agricola Cneius Iulius, general roman (n. 37 † 93), socrul istoricului Tacitus. Desăvârşeşte cuprinderea Marei Britanii. Se pare că a fost otrăvit de Domitianus.

Agricola Rudolf, filos. umanist (n. 1442 † 1485), adversar al scolasticei.

Agricole Georg (Bauer), învăţat germ. întemeietorul mineralogiei (n. 1494 † 1555).

Agricultură, se numeşte lucrarea solurilor arabile (aratul, îngrăşarea sau gunoirea, săparea (prăşitul), în vederea însămânţării cu plante de cultură (cereale, textile, leguminoase). Este una dintre cele mai vechi îndeletniciri ale oamenilor. Omul preistoric, încă din epoca neolitică, părăsind în parte ocupaţia vânatului, a pescăritului şi păstoritului, a început să se ocupe şi cu cultivarea pământului, cultivând în special două plante cereale: grâul şi orzul, trecând astfel în mod natural dela păstorit la viaţa agricolă. În epoca de bronz dispunând de mijloace superioare pentru lucrarea pământului, pe lângă cerealele amintite, a cultivat şi secara, ovăsul, meiul, iar dintre plantele leguminoase, fasolea şi mazărea, iar ca plantă textilă şi oleaginoasă, cultivată încă din neolitic, inul. Instrumentele de care s'a folosit în lucrarea solurilor arabile, sunt primitive. deosebindu-se foarte puţin de acelea întrebuinţate în prezent de triburile primitive actuale. Astfel în epoca neolitică, drept plug pentru arat, întrebuinţa un buştean de lemn ascuţit, sau asortat cu un corn de cerb, iar pentru secerat se folosia de seceri din lemn şi de lame de cremene (silex) ascuţite. În mod progresiv, cu cunoaşterea metalelor şi a modului lor de prelucrare, se perfecţionează şi instrumentele agricole, cultivarea pământului luând o desvoltare mai mare, înmulţindu-se în acelaşi timp şi numărul plantelor de cultură. În prezent A. se adaptează progreselor tehnice, fiind condusă în mod raţional pe baze ştiinţifice, după normele indicate de agronomie.

Agricultură, Ministerul, v. Domenii.

Agricultură, şcoale, v. Şcoale de A.

Agrieş (1291 loc.), com. rur. jud. Someş, pl. Reteag. P. U. Spermezeu. G. Reteag la 37 km.

Agrigente sau **Akragas**, oraş în Sicilia în antichitate, fondat spre 600 a Chr. de Greci şi cucerit succesiv de Cartaginezi şi Romani. Patria lui Empedokles, care i-a dat şi o constituţie. Azi Girgenti.

Agripnie (med.), lipsă de somn.

Agrippa Cornelius, v. Nettesheim.

Agrippa Menenius, v. Menenius.

Agrippa Vipsanius, general roman (n. 63 a. Chr. † 12 a. Chr.) ginerele şi ministrul preferit a lui Augustus. S'a distins prin expediţia împotriva lui Pompeius şi Antonius. El a zidit Pantheonul din Roma (27 a. Chr.).

Agrippina, 1. Fica lui Marcus Vispanius Agrippa, soţia împăratului roman Germanicus, mama lui Caligula. O femee plină de virtuţi şi de bărbăţie care, devenind temută de împăratul Tiberius, a fost exilată de acesta. 2. **A. Iulia** fica celei precedente, mama lui Nero; căsătorită a treia oară cu împăratul Claudius. Nero a omorît o, căci nu putea suferi să fie condus ca împărat de mamă-sa.

Agriş (bot.), semiarboraş (Ribes grossularia) din familia saxifragaceelor, cu tulpina spinoasă, cu frunzele lobate şi dinţate pe margini, cu flori verzi sau roşietice, care înfloresc în Aprilie—Maiu, ca fruct având o bacă comestibilă. Se cultivă în grădini, pentru fructele sale, dar creşte şi în mod sporadic în pădurile din regiunile muntoase (în Moldova şi'n Muntenia).

Agriş (2848 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Şiria, are secretariat comunal, of. P. T. T.; Judec. de Ocol la Şiria, G. Păncota la 9 km.

Agrişul de jos (1291 loc.), com. rur. jud. Someş, pl. Beclean. P. U. Spermezeu. G. Reteag la 37 km.

Agrogeologie, v. Pedologie.

Agronomia (bot.), o ramură a ştiinţelor naturale aplicate, care se ocupă cu studiul raportului dintre calităţile solurilor arabile, şi a plantelor de cultură precum şi cu biologia acestora, indicând principiile şi normele după care trebuie să se facă agricultura în mod raţional, asigurându-se astfel maximumul de producţie. Cel specializat în această ramură ştiinţifică-aplicată se numeşte agronom (v. Agricultură).

A. G. S. (Milit.). Artilerie grea scurtă.

Agua, vulcan activ din Guatemala, la 25 km. depărtare de capit. republicii, Guatemala Nova, pe care o distruse complect în 1918, în timpul unei erupţiuni. Alt. actuală 4438 m.

Aguascalientes, stat din Mexico central, supr. 7644 kmp. cu 19.000 loc. Ape sulfuroase cu o temperatură de 25°—38°. Capit. A. cu 45000 loc.

Aguilar Gaspar, poet spaniol (n. 1561 † 1623). A scris poeme, versuri ocazionale şi comedii cu situaţii neverosimile.

Aguilera, don Ventura Ruiz, poet talentat şi jurnalist spaniol (n. 1820 † 1881). A exaltat sentimentul patriotic al Spaniolilor în „Ecos Nacionales" (legende şi tradiţii) care împreună cu „Cantares" sau „Cântece populare" îl fac să fie supranumit „Béranger al Spaniei".

Ahaggar, 1. Masiv muntos, în formă de podiş în Sahara la V. de Ghat, locuit de o populaţie nomadă. 2. Numele Tuaregilor, cari locuesc aici. Se mai numeşte şi Hoggar.

Ahasver, nume de rege în Persia. In Biblie A. e pronumele lui Xerxes. A. se numeşte şi legendarul „jidov rătăcitor".

Ahmatlar (1694 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Turtucaia. Formată din satele: Ahmatlar şi Salihlar. Primăria la Ahmatlar. P. U. Belica. G. Oltenita.

Ahmed sau **Achmed**, nume de sultani turci: **A. I.** (n. 1589), a domnit dela 1603—17. Pe timpul său s'a încheiat războiul de 15 ani. **A. al III**, sultan dela 1703—30; a dat adăpost regelui Suediei Carol al XII, după lupta dela Pultava; a bătut pe Petru cel Mare în 1711 la Stănileşti; a semnat cu Austria, la Passarowitz, un tratat dăunător Turciei. A fost răsturnat de ieniceri şi a murit în închisoare la 1736.

Ahmedabad, oraş din India engleză, prezidenţia Bombay, 186000 loc.

Aho Juhani, (pseudonimul scriitorului finlandez Juhanni Brotfeld, n. 1861 † 1921). A scris versuri, nuvele şi povestiri; în acestea din urmă descrie viaţa ţărănească şi satirizează administraţia ru-

seasca. A mai scris şi romane psihologice naturaliste.

Ahrens Heinrich, filosof-jurist germ. (n. 1808 † 1874). Fost prof. la Univ. din Bruxelles, la Univ. din Graz şi Leipzig. Scrierile sale: Organische Staatslehre auf philosophisch-antropologischer Grundlage, Naturrecht oder Philosophie des Rechts.

Ahriman, zeul cel rău în mitologia persană, născut ca şi Ormuzd (v. c.) din Zarvana Akarana (v. c.). El e cauza tuturor relelor. Dela crearea lumii A. poartă războiu cu Ormuzd. Acest războiu va dura 9000 de ani şi se va sfârşi cu căderea lui A.

Ahura-mazda, v. Ormuzd.

Ai-Ai (zool.), mamifer lemurien din ordinul semimaimuţelor sau a prosimienilor (Cheiromys), care trăeşte în Madagascar, având corpul greoiu ca bradypul sau leneşul.

Aiax, numele a doi eroi greci, cari au participat la războiul troian: A. I. fiul lui Telamon, care, fiind învins de Ulysse în lupta pentru armele lui Achile, de năcaz, pierzându-şi minţile, a omorît turmele Grecilor, crezând că omoară pe adversari şi apoi s'a sinucis; — A. II. fiul lui Oileu, naufragiat la întoarcerea dela Troia, el a ameninţat pe zei că va scăpa şi fără de ajutorul lor, de aceea l-au înnecat în mare.

Aicard Jean, poet francez, (n. 1848 † 1921). Versuri clare, compoziţie lesnicioasă. A scris romanele: Le Roi Camargue, L'Ibis bleu, Don Juan, piesa Père Lebonnard, foarte jucată şi la noi cu succes, şi Jésus, lucrare cu excelente lecţii de morală teoretică şi practică. A scris şi poeme în versuri.

Aida operă în 4 acte de G. Verdi, text de Ghislanzoni, compusă la 1871. Subiectul e inspirat din legendele culese de pe inscripţiile monumentelor egiptene. Iubirea sclavei Aida pentru răsboinicul Radames, care iubit fiind şi de fata regelui egiptean Amneris pe care o respinge, îşi găseşte moartea împreună cu Aida. Musica lui Verdi e în această lucrare de o rară perfecţie, găsind cele mai intense accente dramatice şi lirice. Orchestraţia colorată cu motive orientale.

Aide mémoire (franc.), colecţie de notiţe, carte auxiliară.

Aidemir (3129 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Doimuslar. Formată din satele: Aidemir şi Tătăriţa. Primăria la Aidemir. P. U. Silistra. G. Călăraşi.

Aidin, vechiul Trales, oraş din Asia Mică (Turcia) pe Tabakciai, în apropiere izvoare minerale. 36250 loc. Turceşte: Guzel-Hissar.

Aigina, v. Egina.

Aiguesmortes, oraş din Franţa (Départ. Gard), pe vremuri port la Mediterana, azi la 4 km. de ea. Din portul A. s'a îmbarcat regele Franţei Saint Louis, când a pornit cruciada contra Egiptului (1248) şi Tunisului (1270). Are 3900 loc. Plajă cunoscută şi vizitată de multă lume (Grau du Roi). Crescătorii de cai şi vii renumite.

Aikawa, cel mai important oraş din ins. Sado (Japonia). Centrul unei exploatări aurifere. Apr. 13000 loc.

Aiken Conrad, poet liric, romancier şi critic am. (n. 1889), la Savannah (Georgia). A studiat în Am.; consacrându-se literaturii în urma unor călătorii. Din 1921, s'a stabilit în Anglia, scriind versuri şi proză, îmbibate de un lirism foarte frumos şi de o mare sensibilitate de spirit: romane, povestiri, nuvele, poeme, etc. Blue Voyage, Earth Triumphant, Bring! Bring! Turns and Movies, etc. etc.

Ailette, v. Lette.

Ailly Pierre d'—, (sau lat. Petrus de Alliaco, n. 1350, † 1420), cardinal episcop de Cambrai, a rezumat cunoştinţele şi închipuirile celor vechi despre pământ, în a sa Imago Mundi (1410). Colomb a fost mult influenţat de această operă.

Aimard Olivier Gloux, zis Gustave, romancier franc., (n. 1818 † 1883). A scris vestite romane de aventuri.

Ain, depart. din Franţa, 5799 kmp. 342.500 loc capit. Bourg-en-Bresse.

Aino, populaţie din răsăritul Asiei (Ins. Sakhalin, Kurilele de sud şi Ins. Yezo), rest a unei a cincia rasă a Asiei. Este pe cale de stingere, azi mai sunt cam 18.000 loc. Oameni robuşti, cu inteligenţă redusă, păroşi, pomeţii ieşiţi în fară, nasul turtit, foarte murdari, dar uni vânători.

Ainsworth William-Francisc, geolog englez (n. 1807 † 1896), a călătorit prin Asia Mică, Kurdistan şi Valea Eufratului între anii 1835 şi 1840. Memoriile sale conţin multe date importante despre regiunile vizitate. A fost şi medic.

Ainsworth William Harrison, romancier engl. (n. 1805 † 1822). A scris multe romane de aventuri cu situaţii neverosimile şi acţiuni exagerate, dar cu descrieri frumoase; apoi romane istorice.

Air sau **Asben**: 1. munţi în legătură cu masivul Ahaggar (Sahara), formaţi din roci eruptive şi paleozoice şi având forme curioase, datorită eroziunii eoliene şi dezagregării mecanice; 2. Oază mare din Sahara de mijloc şi în regiunea mţ Air. Locuită de berberii Kelui.

Airy (n. 1801 † 1892) George-Biddell, astronom şi matematician engl. născut la Almvick; A. a fost primul care a dat teoria complectă a curcubeului.

Aischylos, v. Eschil.

Aisne, 1. Râu din Franţa. Izvorăşte din Argonne şi se varsă în Oise la Compiègne, după ce udă centre însemnate. 280 km. lungime. In timpul marelui răsboiu, au fost pe malurile sale mari lupte: 13—20 Septembrie 1914, Aprilie—Iulie 1917, Mai—Iunie 1918, Sept.—Oct. 1918; 2. Dép. franc. cu capitala Laon.

Aita-Mare (1376 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Baraolt. Of. P. local. G. Apaja la 3 km.

Aita-Mijlocie (1475 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Baraolt. P. U. Aita-Mare. G. Apaja la 6 km.

Aita-Seacă (1681 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Baraolt. P. U. Bătanii Mari. G. Apaja la 25 km.

Aiton (2067 loc.), com. rur. jud. Turda, pl. Mihai-Viteazul. Of. P. local. G. Cluj la 7 km.

Aiu (bot.), sau usturoiu (Allium sativum) plantă alimentară din familia liliaceelor, cu frunze late de 4—10 mm., cu flori alburii sau verzui, cari înfloresc în Iulie—August. Este cultivat ca plantă culinară.

Aiud (8108 loc.), com. urb. jud. Alba reşed. pl. Aiud. Are judecătorie. P. T. T. şi staţie de C. F. pe linia principală Bucureşti—Oradia. Până la noua lege administrativă (1925 Iunie 13), a fost capitala judeţului Alba. — Are şi un batalion de Vânători de munte. Este situat pe malul drept al Mureşului şi mai sus de Teiuş.

Aiudean Clemente, din familia Beldean (n. 1820 † c. 1900), tribun în 1848-9.

Aiudul de sus (1658 loc.) com. rur. jud. Alba, pl. Aiud, notariat cercual, judec. de Ocol, percepţie şi of. P. T. T. la Aiud. Staţie C. F. R. Aiud la 4 km. Numele vechiu Feleiud.

Aix, 1. oraş din S. Franţei, fostă capitală a regiunii Provence. Universitate, Curte de Apel, şcoli, fabrici de săpunuri, uleiuri. Ape termale bicarbonate sodice pentru tratarea eczemei, dermatozelor şi reumatismelor, cunoscute de pe timpul Romanilor, Aquae sextiae.

Aix-la-Chapelle, v. Aachen.

Aix-les-Bains, oraş din Franţa (Savoia), legantă staţiune termală (45°—46°) cu ape sulfuroase iodurate, întrebuinţate în tratarea reumatismelor cronice, gutei, nevralgiilor, chiar şi în afecţiunile de iele. Aşezată la poalele Alpilor, într'o ale cu munţi înalţi, era cunoscută şi pe timpul Romanilor, Aquae Sextiae. sau A. Gratianae), 8680 loc. La 583 km. e Paris.

Ajaccio (lat. Adjacium), capitala insulei Corsica, port bun, 22300 locuitori.

Ajmer sau **Ajmir**, oraş din India Engleză, capit. prov. Ajmer-Merwara, cu o moschee celebră şi 86000 loc.

Ajur (franc. à jour), în sculpt. arhit. etc., ceeace e cu găurele mici (de ex. danteluţe lucrate în ajur).

Ajustare. 1. Potrivirea pe corp a hainelor. 2. Aşezarea precisă a unui instrument. 3. (biol.) Adaptarea unor organisme la situaţii anumite.

Ajutor de sublocotenent, este un grad intermediar între plut.-maj. reangajat şi Sublocotenent, conferit în timpul răsb. ca o recompensă onorifică şi materială pentru acei reangajaţi cari s'au distins pe front.

Ajutor, primul — (med.). Vezi planşa.

Akbar, împărat mongol în India, din neamul lui Tamerlan (n. 1542 † 1605). Măreşte şi organizează imperiul său; sprijineşte agricultura şi favorizează pe savanţi şi artişti. Imperiul ajunge la cea mai mare bunăstare în timpul domniei sale. Dela data suirii sale pe tron se socoteşte începutul erei orientale: era lui Akbar (1556).

Ak-Dagh. 1. Masiv muntos din Asia Mică. Munţii Taurus Lycian. Are altit. de 3000 m. — 2. Masiv muntos din care izvorăsc Susurlu şi Gedis-Ciai. Are 2440 m.

Ak-Hissar, oraş din Asia-Mică (prov. Smirna). 12000 loc. Vechea Thyteira.

Akhlat, oraş din Turcia Asiatică (vilaet Bitlis), pe malul NV al lac. Van. Fostă capitala regilor Armeniei, are astăzi apr. 4000 loc.

Akhmatova Anna, v. Gorenko Andrejevna.

Akiba ben Josel, v. Ben Akiba.

Akkad, s. Agade, oraş fondat sau restaurat de Sargon în a treia mie a. Chr., reşedinţa dinastiei Sargonizilor. Locul n'a fost identificat. — Ţara Akkad sau a Akkadienilor era în regiunea nordică a şesului Mesopotamiei, pe când regiunea meridională era a Sumerilor. Până în epoca persană aceste regiuni erau distincte.

Akkadi, numele unei populaţiuni primitive în Chaldeea de jos a cărei limbă s'a păstrat ca limba oamenilor culţi şi savanţi până la timpul lui Alexandru cel Mare. Erau turanieni sau semiţi.

Akkas, popor pitic negru din Africa

centrală locuind pe malurile Nilului Alb, în zona tropicală a Africei.

Akkerman, v. Cetatea-Albă.

Ak-Kum (deşertul Alb), pustie din Turkestanul Rusesc, între lac. Balcaş şi Syr-Daria. Ramură de SV. a lui Mujun-Kum, are cursuri de apă şi un lac cu apă strânsă din isvoarele Munţilor Kara-Tau.

Akmolinsk, 1. Oraş din stepa Khirgizilor pe râul Iehim, etapă importantă pentru caravane. Centrul comercial pentru blănuri 7000 loc.; 2. Prov. rusească din stepa Khirgizilor. La S. este deşert, la N. fertilă. Multe lacuri sărate. Supr. 594.674 kmp. cu apr. 3/4 milioane loc.

Akra, Akkra sau **Accra**, oraş-port important la Golf. Guineei (Africa) în colonia engleză Coasta de Aur. 10.000 loc.

Akragas, v. Agrigente.

Akrisios, rege mitic în Argos.

Akropolis, partea cea mai înaltă a cetăţilor greceşti, care servia ca cetăţuie şi loc de refugiu dinaintea Barbarilor. In A. se aflau şi templele zeilor. Cea mai celebră A. a fost cea din Atena, zidită pe o stâncă înaltă de 50 m. Aici se aflau templele cele mai însemnate ale zeilor şi statuile cele mai artistic executate.

Aksakov. 1. Sergji Timotejevič, mare povestitor rus (n. 1791 † 1859). Unul din reprezentanţii romanului rus după 1840, alături de Dostoiewskij şi Tolstoi. Cu „Amintirile unui vânător" precedează pe Turgenev prin simplitatea, umorul şi descrierea idealizată a lumii sălbatice şi romantice a pădurii şi stepei. Mai târziu cu „Cronica familiei", „Anii din copilărie a nepotului lui Bagrov" şi „Amintiri" întregeşte un tablou al vieţii patriarhale, căpătând numele de Walter Scott sau chiar de Homer al Rusiei. — Konstantin, fiul lui S. T. A., scriitor rus (n. 1817 † 1860). A scris poezii, drame, pagini de istorie şi critică slavofilă, încercând să împace arta cu naţionalismul (v. Slavofilismul). Drame: „Prinţul Lupovickij", „Moscova liberată în 1812". — Ioan, Sergievič, fratele lui K., scriitor rus (n. 1823 † 1886). A scris şi luptat pentru ideea panslavistă în foile „Den" (Ziua), „Moskva" şi „Rus" (Rusia) întemeiate de dânsul. Cel mai popular dintre A.-i şi dotat cu un talent remarcabil de publicist, colaborator la Societatea imperială de geogr., mare slavofil şi regalist excesiv.

Ak-Serai, v. Archelais.

Ala, la Romani, trupele formate din popoarele aliate imperiului şi ataşate armatei romane. Fiecare A. era compusă din 4200 de soldaţi, împărţiţi în 10 cohorte, conduse de trei ofiţeri romani, restul dintre ofiţerii popoarelor aliate. Regimentul de cavalerie roman. — In casa romană cele două alcovuri din dărătul atriului unde se punea imaginile de ceară ale înaintaşilor familiei.

Alabama, 1. Stat din U. S. A. Intrat în Uniune în 1819. Capit. Montgomery. 136328 kmp. cu 1.828.700 loc. Bumbac, tutun, fier, huilă; 2. Fl. din U. S. A., se varsă în Golful Mexico, aproape de Mobile. Lung. 1350 km. basin 112.600 kmp. navigabil pe 750 km.

Alabandin (min.). Sulfură de mangan, neagră, în pulbere sură-verzue. Se găseşte în ţară, la Săcărâmb, Caraş, Baia de Arieş, Capnic.

Alabastru (min.). Varietate albă, gălbue sau surie, de gips, fin-granulată, asemănătoare marmorei. In ţară se exploatează la Slănic (jud. Prahova), Mişchiu şi Copand (jud. Turda). A. dela Jebuc (jud. Cluj), cunoscut sub numirea de

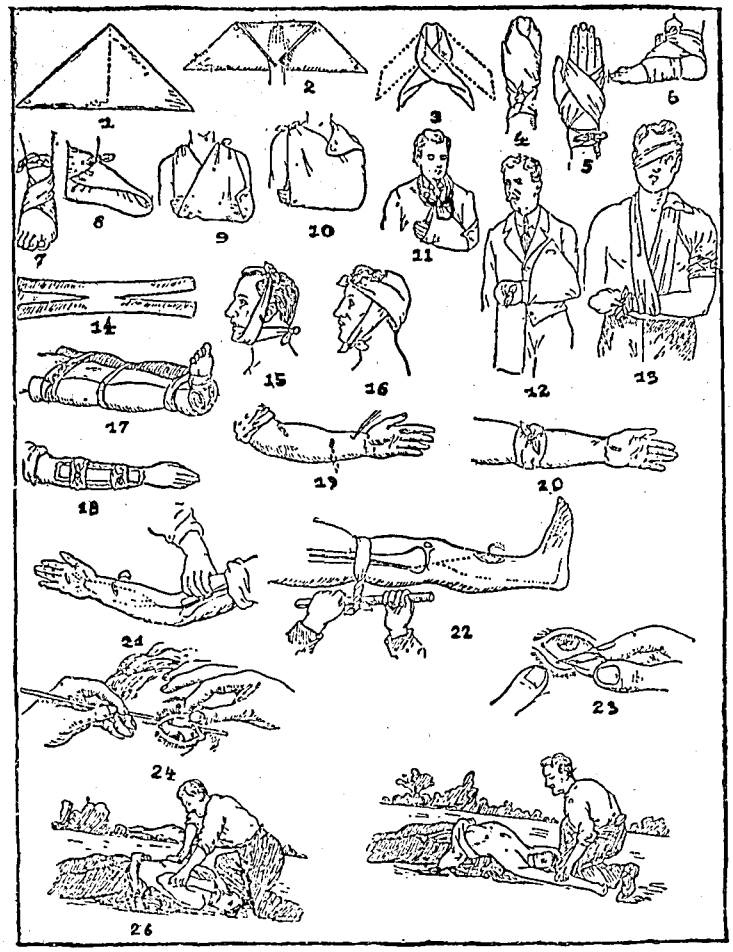

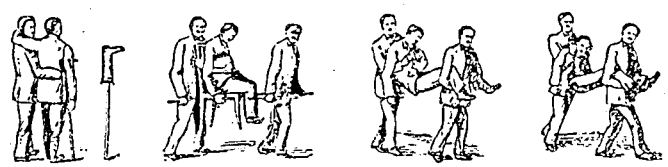

Ajutor (primul): 1. Mitelă (pânză triunghiulară). 2—5. Pansamente la mână cu mitelă. 6—8. Pansamente la picior cu mitelă. 9—10. Suspensiunea antebraţului cu o pânză patruunghiulară. 11. Aceeaşi cu două batiste. 12. Aceeaşi cu aripa hainii. 13. Pansament cu mitela a) la ochi, b) la umăr, c) la braţ, d) la mână. 14. Pânză tăiată pentru pansament. 15. La faţă. 16. La ceafă. 17. Atelă (gutieră) provizorie din paturi. 18. Gutieră provizorie din scânduri. 19. Hemoragii din vene şi arterii. 29. Strângerea arterelor la hemoragii. 21. Apăsarea pe trunchiul arteriei la hemoragie. 22. Strângerea coapsei pentru oprirea hemoragiei arteriale (Nu poate fi menţinută mai mult decât 2 oare). 23. Indepărtarea unui corp străin din ochi. 24. Aceeaşi manoperă pentru pleoapa superioară: întoarcerea pleoapei. 25. Respiraţia artificială: inspiraţia. 26. Aceeaşi: expiraţie. 27. Transportul unui rănit ambulant; cârje improvizată din o cizmă. 28. Transport de bolnav pe scaun. 29. Prindere greşită a bolnavului: se comprimă toracele. 30. Prinderea bună.

„marmoră de Jebuc", rivalizează cu a. renumit dela Voltera din Toscana şi cu cel din Sicilia. Din A. se şlefuesc: călimări, scrumiere, abajure, statuete, cruci, colonade şi obiecte de ornamentaţie.

Alacap (apr. 1500 loc.), com. rur. din jud. Constanţa, pl. Medgidia. Formată din satele: Alacap, Nazarcea, Valea-Dacilor. Primăria la Alacap. Carieră de piatră. P. U. Murfatlar şi G. Dorobanţu la 3 km.

Alacuri (bot.), se numesc varietăţile de grâu cu boabele aderente în spic (Triticum spelta), care nu se deslipesc de învelişş sau pleavă prin simplă treerare şi vânturare, ci se desfac în mod mecanic cu maşina prin care operaţiune se pierde o anumită cantitate din masa bobului. Se pot cultiva şi în terenurile mai slabe, boabele lor fiind bogate în amidon. In Elveţia, Tirol, Alsacia se cultivă varietatea numită grâu pleşuv; în Franţa se cultivă A. de vară (épeautre) bogat în amidon, iar în ţinuturile muntoase se cultivă varietatea numită grâu de Sf. Petru. In România cultura lor e restrânsă mai mult în podişul Moldovei, în Dobrogea şi în şesul Dunării.

Ala-Dagh, 1. Vârf în Armenia (3500 m.) la poalele căruia sunt primele isvoare ale Eufratului; 2. Masiv vulcanic în Persia, la N. de Korassan are 3700 m.; 3. **A. D.** din Cilicia formează zidul exterior din spre SE. al Podişului Asiei-Mici. Peste acest lanţ este faimoasa trecătoare Pyles (porţile ciliciene), care a fost totdeauna de cea mai mare importanţă strategică, căci pe aici trebuia să treacă orice armată, care vrea să meargă dela Constantinopole spre Mesopotamia. Pe aici au trecut Xerxes, Alexandru cel Mare ş. a.

Aladin, v. Lampa minunată.

Alai-Dagh, şir de munţi înalţi (6500—6700 m.) din Turkestanul Rus, la S. de Fergana, prelungirea V. a Mţ. Tian-Şan. Pasul Sari-Kol (3000 m.).

Alain, v. Chartier E.

Alaknanda, râu din Hindustan. Izvorăşte din Himalaia. Din unirea lui cu Bhaghirathi se formează Gangele.

Alama (chim.), sau arama galbenă este un aliaj de cupru (67%) şi zinc (33%) din care se fabrică instrumente muzicale, aparate de fizică, obiecte de artă, mănere de uşi, etc.

Alamanni Luigi, scriitor ital. (n. 1495 † 1554). Primit în Franţa la curtea regelui François I-er, când fu exilat a doua oară. S'a inspirat în versurile sale satirice din Juvenalis (v. c.).

Alămor (1854 loc.), com. rur. jud. Sibiu, pl. Ocna Sibiului. P. U. Loamnăş. G. Loamnăş la 8 km.

Aland (Ins.). Archipelag din M. Baltică, la intrarea în G. Botnic, format din vre-o 300 insule, din care una este m. m. Suprafaţa 1426 kmp. cu 25.000 loc. de origină suedeză, ocupându-se cu agricultura, creşterea vitelor şi pescuitul. Dela 1809 a aparţinut Rusiei, iar dela 1821 Finlandei. In anul 1854 au fost bombardate de flota franco-engleză.

Alanii, în antichitate, popor barbar, stabilit în sudul Sarmaţiei, între Palus Macotide şi Caucaz. In 78 a. Chr. în luptă cu Parţii, apoi în războiu cu Romanii (sec al. II d. Chr.). Alungaţi de Huni la sfârşitul sec. al IV d. Chr., ei pătrund în grupe în imperiul roman şi năvălesc în Gallia în 406. In Spania îi nimicesc Vizigoţii.

Alantoida (zool.), se numeşte sacul embrionar care se formează prin o evaginaţie a entodermului (intestinului) embrionului, în timpul primelor faze ale desvoltării sale embrionare şi care iese prin ombilic, străbătând printre vezicula ombilicală şi amnios, întinzându-se şi învelind în urmă sacul amniotic (v. c.) împreună cu acesta înconjurând embrionul sau fătul. A. este caracteristică în desvoltarea embrionară a animalelor adaptate la viaţa aeriană şi terestră (mamifere, paseri, reptile) care se mai numesc încă în mod colectiv şi animale allantoidene (v. Amnios.)

Alanus din Lille, supranumit doctor universalis († 1203), filos, şi teolog apologet, scrie contra Judeilor şi Mohamedanilor şi arată o cunoştinţă mai bună a filos. aristotelice, apărând doctrina bisericei. Face parte dintre „Sumişti" (v. c.).

Alăptare (med.), lactaţie, alimentarea copilului sugaci cu lapte. A. este naturală (cu lapte de mamă sau doică), artificială (cu lapte de vacă, v. *alimentaţie artificială*), sau mixtă (lapte de mamă şi de vacă). A. cea mai prielnică e cea naturală: prin ea copilul până la 6 luni primeşte toate substanţele necesare, laptele de femeie fiind un aliment complect şi perfect digestibil. Orice femeie sănătoasă e în stare, dacă vrea, să-şi alăpteze copilul. Femeea care alăptează trebuie să aibă multă odihnă, să bea lichide multe şi să se alimenteze bine, eventual să ia şi preparate tonizante (v. c.), mai ales *bogate în vitamine* (ex. Oyomallină). Copilul va suge la ore fixe (când e mic de tot din 2 în 2 ore, mai târziu din 3 în 3 ore, când e mai mare tot la 4 ore). Alăptarea să dureze 10—15 minute, după cum copilul suge tare sau slab.

Alarcón Juan Ruiz y Mendoza de —, scriitor dramatic, spaniol, mexican de origine, fost membru al consiliului Indiilor, (n. 1580, † 1639), e aproape singurul din dramaturgii vremii care şi-a ompus serios şi îngrijit operile. Comediile propriu zise mai însemnate: „La Verdad sospechosa" (el Mentiroso), (A admirat-o mult Corneille) comedie de caracter şi intrigă „Las paredes oyen" (Părejii au urechi), „Mudarse por mejorarse", „L'Examen de maridos" (com. de moravuri). A. duce comedia spre redarea moravurilor şi caracterelor cu tendinţe morale şi filosofice şi scrie intr'un stil îngrijit şi sobru. E scritorul cel mai clasic şi mai apropiat de gustul modern. A scris şi câteva drame.

Alarcon Pedro Antonino de—, scriitor şi om politic spaniol, (n. 1833, † 1891). Membru al cenaclului „Cuerda granadina" (1854—1855) din Grenada, jurnalist, revoluţionar, apoi monarhist, etc. A scris în multe genuri: roman, povestiri de călătorie (En „España", „Alpujarras"), poezii serioase şi umoristice, polemici, discursuri politice şi academice. In afară de nuvele fără valoare, cu inspiraţie străină, a scris nuvele cu inspiraţie spaniolă. Oscilează între romantism şi realism.

Alaric I., regele Visigoţilor (n. 370 † 410), a devastat tot Apusul în deosebi Italia, jefuind şi prădând chiar Roma. A. II., alt rege al Visigoţilor, a fost bătut şi omorît de Clovis, regele Franţei (507).

Alarmă (milit.), semnal pentru a vesti apropierea inamicului. Clopot de alarmă: clopot destinat să prevină un pericol. Post de alarmă, post înaintat cu misiunea de a observa apropierea inamiculul şi *a da alarma*. Baterie de alarmă: baterie destinată ca la primul semnal de alarmă la frontieră să fie gata a face faţă unei eventuale lupte.

Alasca (Teritoriul), formând o peninsulă în NV Americei de Nord, între Oc. Inghefat de Nord, strâmtoarea şi M. lui Behring (la V.), la S. Oc. Pacific, iar la E. o linie convenţională o desparte de Canada. Supraf. 1.376.000 kmp cu o populaţie foarte rară, numai 90.000 loc. Spre coastele Oc. Pacific sunt munţi înalţi: Lagan (6396 m.), Sf. Ilie, un vulcan (5977 m.), iar spre E şi NE, terenul se lasă pe încetul în formă de trepte. In partea de N., clima fiind aspră, vegetaţia se reduce la tundră, animalele de climă înghefată, locuitori numai Eschimoşi. In S. climă dulce, păduri de cedri şi brazi, animale de climă temperată, locuiesc şi Europeni. Afară de argint şi staniu, se găsesc toate celelalte minerale, în special aur. Capit. Junau (3500 loc.) în regiunea auriferă. Alasca face comerţ cu minerale, blănuri, pescării. Coastele sale au fost vizitate de Cook (1774), La Pérouse (1786), Kotzebue Wrangel. A fost explorată în interior de Zagoskin (1842), în urma căruia a fost ocupată de Rusia. Aceasta n'o ţinu decât până la 30 Maiu 1867, când fu vândută Statelor Unite, împreună cu ins. Aleutine, pe suma de 38 milioane franci.

Ala-Tau, lanţ de munţi pe graniţa ruso-chineză, la N. de Tian-Şan. Înălţimi între 1500 şi 3700 m.

Alaunі (chim.). Se numesc sărurile duble, incolore sau colorate, formate din sulfat de aluminium, fier, crom, cu sulfat de sodiu, potasiu, amoniu. Sunt isomorfe (v. c.).

Alaunul (chim.), sulfat dublu de aluminiu şi potasiu, numit şi „piatră acră". Incolor, sau alb-gălbui, solubil în apă cu gust acru-astringent. In natură, sub numirea de Alunit (min.) se găseşte pe părejii şi crăpăturile rocelor eruptive — produs prin acţiunea solfatariilor (v. cuv.), — n ţară la Toria şi Puturosul (jud. Treicaune), în străinătate la Tolfa (Roma), *fonte Dore*. Se întrebuinţează în *medină*, în vopsitorie (boiangerie) şi la tăcirea pieilor.

„Alăuta românească", rev. lit. întemeiată ca supliment lit. al „Albinei rom." lui Asachi, de către Kogălniceanu, la aşi în 1838—9 (foaie bilunară).

Alaux Jean, v. le Romain.

Alavoine Jean-Antoine, arhitect francez (n. 1776 † 1834), autorul planului coloanei „de Juillet" din Paris, în Palace de la Bastille.

Alb (Pârâul—), din jud. Neamţ. Curge pe teritoriul com. Răsboieni. Pe malurile sale s'a dat o mare luptă între Ştefan cel Mare şi Turci, când Moldovenii au fost înfrânţi (26 Iulie 1476).

Alba Ferdinand Alvarez de Toledo, duce de —, general al armatelor lui Carol Quintul şi al lui Filip II (n. 1508 † 1582). A câştigat lupta dela Mühlberg, în 1547, împotriva Protestanţilor. E celebru şi prin cruzimile sale în Ţările de Jos şi în Portugalia.

Alba, jud. din România, mărginit la N. cu jud. Turda, la V. cu jud. Bihor, la S. cu jud. Hunedoara şi Sibiu, iar la E. cu jud. Târnava Mică. Supraf. 3646 kmp. cu 242371 loc. Terenul muntos spre V., se lasă în trepte spre E. până'n lunca largă a Mureşului. Hotarul spre V. este pe culmea cea mai înaltă a Munţilor Apuseni, din cari se lasă o serie de culmi spre E. Munţii Trăscăului. Apusenii au ca vârfuri mai înalte: Dâmbu (1370), Paraianaţu (1293 m.), Negrileasa (1366 m.), etc. Peste lunca largă a Mureşului se întind culmile podişului Transilvaniei. Afară de Mureş, alte râuri sunt: Târnava şi Sebeşul (pe stânga) şi Am-

poiul (pe dreapta). In colțul de NV. al județului, este râul Arieș, care primește râulețul Abrud. Munții jud. A. sunt cristalini, au minerale în special aur, care se exploatează la Roșia Montană, Zlatna, Almașul Mare, Bucium, Corna, etc. Din jurul Zlatnei se scoate argint, aramă, etc. Județul mai are în munți marmoră, piatră de construcție și de var, izvoare cu ape minerale la Noșlac și Horepea, iar dela Ocnele Mureșului și Ocna Sibiului se extrage sarea. Pădurile, care acopăr munții, dau lemne de brad (din care Moții lucrează ciubere, doniți, etc.) și lemne de foc. Pe coastele dealurilor pomi fructiferi, în special pruni și vită de vie. Industria constă în: șteampurile dela Roșia și Bucium, uzina de topit și purificat aurul la Zlatna, fabrică de sodă caustică la Ocnele Mureșului, etc. Județul are două linii de C. F. normale și principale: I-a dela București la Teiuș și a II-a dela Arad la Aiud pe valea Mureșului și două C. F. secundare înguste: Alba-Iulia—Zlatna și o porțiune din Turda—Abrud. Jud. A. este împărțit în 7 plăși, are 140 comune rur. și 4 urb. Capitala lui este Alba-Iulia (v. c.). Celelalte orașe sunt Abrud, Aiud și Sebeș. Are tribunal la Alba-Iulia, face parte din circumscripția Curții de Apel din Sibiu.

Albă, v. Marea Albă.

Alba-Longa, cel mai vechiu oraș al prov. Latium, se întinde dela Mt. Albanus până la lacul Albanus. După legendă, înființată de Ascanio, fiul lui Aeneas, a fost distrusă de celelalte cetăți rivale din Latium, pe timpul regelui roman Tullus Hostilius. Locuitorii, în mare parte, s'au mutat la Roma. Dintre descendenții acestora era și familia Fabia, de patricieni romani.

Albac (3011 loc.), com. rur. jud. Turda, pl. Câmpeni. Of. P. local. C. Câmpeni la 17 km.

Alba-Iulia, numirea veche populară: Bălgrad, oraș din Ardeal, capit. jud. Alba. E situat aproape de vărsarea Ampoiului în Mureș și construit pe ruinele vechiului oraș roman Apulum. Distrusă pe timpul năvălirilor barbare, s'a refăcut și ca oraș și ca cetate. Cea mai grozavă prădare a fost a Tătarilor (1241) și aceia a Turco-Tătarilor din 1658. Cetatea primă se găsia pe locul celei actuale și se numia Weissenburg. In ea și-a făcut Mihaiu Viteazul intrarea triumfală (1 Noembre 1599). In A. I. a fost vechea mitropolie românească ortodoxă a Ardealului, transformată mai târziu în episcopie gr. cat. prin închinarea mitropolitului Atanasie. Inceputul sec. al XVIII

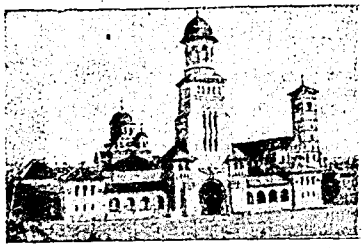

Catedrala Incoronării din Alba-Iulia.

aduce o mare schimbare orașului. Impăratul Austriei, Carol al VI hotărăște reconstruirea cetății după planurile lui Eugeniu de Savoya. Acum s'a botărît și făcut strămutarea orașului de pe platoul din V. cetății, în locul, pe care se găsește astăzi; s'au dărâmat: mănăstirea cea veche a Bălgradului, reparată de Mihai Viteazul, Mitropolia românească și palatul principilor. Construirea cetății s'a făcut între 1715 și 1735. Astăzi cetatea nu mai are nici o valoare defen-

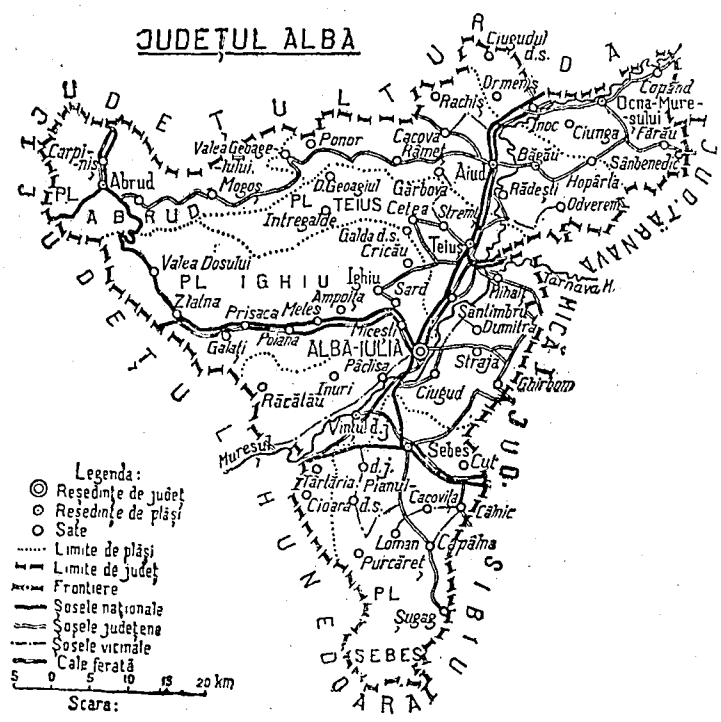

sivă. Clădirile servesc drept cazărmi, casinouri sau locuințe. Tot în cetate se găsește și vechea biserică rom.-cat. Construită la început în stil romanic, a fost reclădită de Ioan Huniade în stil gotic, turnul fiind în stil renaissance. In biserică sunt morminte ale familiei Huniade și ale altor principi ai Ardealului. Alături de ea, spre S., este palatul episcopului rom. cat. de Alba-Iulia. Este o parte dintr'un vechiu palat al principilor Ardealului, cari au locuit în A.-I. Spre N. de biserica rom.-cat. se află Catedrala Incoronării, frumoasă biserică ortodoxă construită după stilul vechilor biserici din vechiul regat. De jur împrejur se află, în formă de careu, o galerie cu coloane, iar la cele 4 colțuri clădiri de locuit. Pe laturea dinspre E. sunt de o parte palatul episcopului ortodox militar, iar de cealaltă palatul regal. La intrarea principală a careului, deoparte și de alta a porții sunt clădirile călugărilor. — Cetatea cea nouă (Karlsburg) construită de Impăratul Carol al VI, a văzut în cuprinsul său m. fapte importante și pentru viața poporului român: Intr'o cămăruță dela poarta de intrare a stat închis Horia; în cetate au fost judecați condamnați și sdrobiți cu roata Horia și Cloșca. Tot aici a fost închis și torturat Avram Iancu după 1848. Zilele de glorie și mărire ale Albei-Iulii sunt: 1 Dec. 1918, adunarea cea mare și 14 Oct. 1922, încoronarea marelui rege Ferdinand, ca rege al tuturor Românilor.

Alba-Iulia. Adunarea dela A.-I. din 18 Noemvrie-1 Decemvrie 1918 a hotărît oficios desfacerea Românilor pentru totdeauna de Ungaria și unirea lor pe veci cu România. In urma hotărîrii consiliului național, ziarul Românul din Arad, din 21 Noemvrie, publică chemarea în termeni calzi a poporului român la Alba-Iulia pentru a ține adunarea națională. Vestea convocării s'a răspândit cu iuțeala fulgerului și lumea se îndrepta în valuri spre cetatea izbăvirii. In ajunul adunării se ține în Alba-Iulia o conferință preliminară cu fruntașii politici și bisericești pentru a fixa programul și hotărîrile adunării. După discuții destul de aprinse se cade de acord asupra tuturor deciziunilor, chiar și din partea socialiștilor români, cari au influențat prin concepțiile lor aceste hotărîri istorice. Mulțimea care venise la adunare se urca la 100—150 mii de Români din toate părțile Ardealului, Maramureșului și Banatului cari putuseră scăpa de sub dominația Sârbilor. Sunt prezenți frații din vechiul Regat: general Leonte, colonel Bancila, foștii deputați Păucescu și Tilică Ioanid, prof. Halița, căpit. Băgulescu și locot. Marculescu, din Bucovina: prof. Alecu Procopovici, din Basarabia: Pan Halippa; iar dintre voluntarii ardeleni, cari luptaseră cu arma și condeiul în Moldova: Victor Deleu, Vasile Osvadă, Dr. Vasinca, ziariștii: Ghiță Pop, Iosif Schiopul și Eugen Goga. — Președintele sfatului național D. Șt. Cicio Pop deschide adunarea, arătând adânc emoționat importanța extraordinară a momentului. Dr. Ioan Suciu raportează că delegații oficiali au venit din 27 județe în număr de 1228. Se proclamă președinți al adunării naționale: Gheorghe Pop de Băsești, episcopii Ioan I. Pap dela Arad și Dem. Radu dela Ora-

dea; vicepreşedinţi: T. Mihali, Şt. C. Pop şi Ioan Flueraş; notari: Dr. Alex. Fodor medic, Dr. Sever Miclea, Caius Brediceanu, Silviu Dragomir, V. Deleu, Iosif Ciser, Ionel Pop şi Gheorghe Crişan. — Preşedintele Pop de Băseşti după câteva cuvinte de mulţumită dă cuvânt lui Vasile Goldiş, care face o privire condensată şi clară asupra drepturilor şi sforţărilor noastre de eliberare în trecut şi citeşte rezoluţiunea următoare aprobată cu însufleţire de toată adunarea: „I. Adunarea naţională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească adunaţi prin reprezentanţii lor îndreptaţi la Alba-Iulia în 18 Noemvrie (1 Decemvrie) 1918, decretează unirea acelor Români şi a tuturor teritoriilor locuite de dânşii cu România. Adunarea naţională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al naţiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureş, Tisa şi Dunăre. II. Adunarea naţională rezervă teritoriilor susindicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituantei, aleasă pe baza votului universal. III. In legătură cu aceasta ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român, adunarea naţională proclamă următoarele: 1. Deplină libertate naţională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra şi judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său şi fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare şi la guvernarea ţării în proporţie cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc. 2. Egală îndreptăţire şi deplină libertate autonomă, confesională pentru toate confesiunile din stat. 3. Înfăptuirea desăvârşită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieţii publice. Votul obştesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporţional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 ani la reprezentarea în comune, judeţe ori parlament. 4. Desăvârşită libertate de presă, asociare şi întrunire; liberă propagandă a tuturor gândurilor omeneşti. 5. Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăţilor mari. In baza acestei conscrieri, desfiinţând fidei-comisele şi în temeiul dreptului de a micşora după trebuinţă latifundiile, i se va face posibil ţăranului să-şi creieze o proprietate (arător, păşune, pădure) cel puţin atât, cât să o poată munci el şi familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potenţarea producţiunii. 6. Muncitorimii industriale i se asigură aceleaşi drepturi şi avantagii, cari sunt legiferate în cele mai avansate state din apus. IV. Adunarea naţională dă expresiune dorinţei sale, ca congresul de pace, să înfăptuiască comunitatea naţiunilor libere în aşa chip, ca dreptatea şi libertatea să fie asigurate pentru toate naţiunile mari şi mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaţionale. V—VI. Adunarea naţională salută pe Românii din Bucovina şi celelalte naţionalităţi eliberate de sub jugul Austro-Ungariei. VII. Adunarea naţională se închină înaintea eroilor Români, cari şi-au vărsat sângele pentru înfăptuirea unităţii naţionale. VIII. Adunarea naţională mulţumeşte puterilor aliate cari prin strălucitele lor lupte au scăpat civilizaţia din ghiarele barbariei. IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor naţiunei române din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, adunarea naţională hotăreşte instituirea unui Mare sfat naţional român, care va avea toată îndreptăţirea să reprezinte naţiunea română oricând şi pretutindeni, faţă de toate naţiunile lumii şi să ia toate dispoziţiunile, pe cari le va afla necesare în interesul naţiunii". Urmează Iuliu Maniu, care într'o cuvântare temeinică justifică punct de punct resoluţia de mai sus. La cuvântul socialistul Iosif Jumanca, care între altele spune: „...Venim să declarăm în faţa D-Voastră, în faţa internaţionalei socialiste şi în faţa întregei lumi că vrem unirea tuturor Românilor. Noi vrem şi suntem gata a lupta cu toate mijloacele pentru înfăptuirea şi apărarea unirii". Vaida comunică lista celor 150 membri al Marelui sfat naţional, plus toţi arhiereii români, care va fi aşa zisul Parlament al Ardealului până la convocarea Constituantei. Episcopul Pap dela Arad încheie adunarea în aplauzele de bucurie generală. Mulţimii de pe câmpia lui Horia îi vorbesc mai mulţi oratori: Dr. A. Vlad, episcopii Dr. Miron Cristea, I. Hossu, Silviu Dragomir, Petru Groza, Aurel Lazăr, etc., toţi lămurind însemnătatea naţională a adunării. Poporul în culmea fericirii şi liber pentru totdeauna pleacă spre casă. Adunarea dela Alba-Iulia din 1 Dec. 1918 e cea mai importantă faptă istorică din toată desvoltarea poporului român din Ardeal. A doua zi după adunare Marele Sfat naţional se întruneşte şi alege un guvern provisoriu numit Consiliul Dirigent, compus din 15 membri sub preşedinţia lui Iuliu Maniu. Aceşti 15 membrii în Consiliul Dirigent: 1. Iuliu Maniu, preşedinte şi interne; 2. Dr. Alex. Vaida, externe şi presă; 3. Vasile Goldiş, culte şi instrucţie; 4. Victor Bontescu, agricultură şi comerţ; 5. Romul Boilă, comunicaţii; 6. Aurel Vlad, finanţe; 7. Ştefan C. Pop, răsboiu; 8. Aurel Lazăr, justiţie; 9. Emil Haţiegan, codificator în secţia justiţiară; 10. Ion Suciu, codificatorul dreptului penal şi organizatorul constituantei; 11. Ioan Flueraş, sociale; 12. Iosif Jumanca, industrie. Fără resort: 13. Vasile Lucaciu; 14. Valer Braniştе şi 15. Octavian Goga. In această şedinţă s'a mai ales o delegaţie de 4 persoane: Episcopii Cristea şi Hossu, Alex. Vaida şi Vasile Goldiş, care avea misiunea să prezinte actul unirii regelui Ferdinand. Inainte de a se intra în desbateri s'a constituit biroul Marelui Sfat naţional astfel: Preşedinte Gh. Pop de Băseşti, 4 vicepreşedinţi: Episcopii Cristea şi Hossu, Andrei Bârseanu şi Teodor Mihali şi 6 notari: Silviu Dragomir, Caius Brediceanu, Mihai Popovici, Gh. Crişan, Ghiţă Pop şi Traian Novac.

Albani Francesco, pictor italian, elevul lui Carracci (n. 1578 † 1660). Compoziţiile sale sunt din domeniul religios, mitologic sau peisaje, cu colorit delicat Diana în baie, Venus adormită).

Albania (Skipenia), regat independent din V. peninsulei Balcanice. Supr. 27.538 kmp. cu 804.000 loc. (recens. 1923). Capit. Tirana. — I. Geografia: A. are forma unui patrulater, latura de V. fiind formată din coasta M. Adriatice, canal Otranto şi M. Ionică. Coasta joasă cu golfuri multe şi multe cordoane litorale, iar pe uscat câmpii mlăştinoase spre mare, uscate şi cultivabile spre interior. Restul A. este muntos sau podiş cu depresiuni ocupate de lacuri (Jez. Mališko) sau culturi. Munţii sunt ramurile de SE. ale Alpilor, iar în S. Munţii Pindului, unii cu altitudine ce trec de 2400 m. In ei râurile au săpat văi adânci cu chei sălbatice. Clima e mediteraniană în câmpiile de pe coaste, iar pe podişuri şi pe munţi este continentală. De aceia: portocali, lămâi, măslini, vite de vie, migdale, etc. pe coaste; iar pe munţi şi podişuri fânеţe şi păduri (ulmi, stejari, fagi, conifere, etc.). Ape principale: Drinul Negru, ce isvoreşte din Lac. Ohrida, primeşte pe Drinul Alb şi apele lac. Scutari, Skumbi, Semeni, etc. Oraşe principale: Tirana (13.000 loc.), capit. Drač (Durazzo) cu 10.000 loc., Valona (14.500 loc.), Koriţa (22.000 loc.), Scutari (37.000 loc.) etc. Populaţia formată din Albanezi sau Skipetari (v. c.) şi mulţi Aromâni (cam 100000) în S. şi E. cu oraş principal Koriţa. Ţara deşi are bogăţii naturale (păduri, petrol) nu are nici industrie, nici comerţ desvoltat, din cauza frământărilor interne. — II. Istoria: Locuită dela început de Skipetari (v. c.) a urmat soarta Macedoniei până la căderea imperiului roman. Intre sec. V. şi XIII Albania a făcut parte din Bulgaria Mare, apoi din despotatul lui Mihael Angelus. In sec. XIII A. este liberă. In sec. XIV luptă contra Veneţienilor şi în al XV, contra Turcilor până la moartea lui Scanderbeg (1467). Ultimul punct liber al A., Scutari, a căzut în mâna Turcilor la 1478. La 1770 Mahmud Butciatly, apoi Mustafa Butciatly au încercat că lupte contra Turcilor pentru independenţă. Zadarnic, căci A. rămâne liniştită până la 1878, când, liga albaneză, a încercat o reînviere. Lupte surde s'au dat până în 1913, când a fost declarat stat independent prin pacea dela Londra. La început monarhie, care nu durează mult (câteva luni), deoarece regele, un germ. (principele de Wied) era străin de popor. Apoi A. a fost condusă de un guvern provizoriu sub formă de republică, când poporul a aclamat ca rege pe Ahmed Zogu, şeful acestui guvern. In timpul marelui răsboiu, A. a fost de trei ori teatru de lupte. In 1915 şi 1916, armata sârbească s'a retras spre Bizerta şi Corfu, prin văile strâmte şi drumurile primitive ale A. Limba: Albaneza sau şkipetar aparţine familiei de limbi indoeuropene, reprezentând un dialect iliric, influenţat şi de limba tracă, iar mai târziu de cea latină. Greutatea precizării rezultă din faptul că n'avem monumentele de limbă decât din sec. al XVI, al erei noastre (Biblia din Sicilia), iar situaţia actuală de asemenea e insuficient studiată. A. e împărţită în două dialecte: gheg la Nord şi tosc la Sud. Mai există colonii albaneze şi în Calabria. Cu limba română a avut raporturi strânse, căci găsim multe cuvinte pătrunse în cea dintâiu (sâmbure, brad, ceafă, mazăre, etc.). Filologi de seamă s'au ocupat cu l. albaneză: Gustav Meyer, publicând un dicţionar etimologic; Fr. Nopcsa; H. Pedersen, care a publicat texte albaneze; G. Pekmezi, o gramatică; G. Weigand, dicţionar; Th. Capidan. Raporturile ei cu limba română. — Literatura este puţin desvoltată din cauze politice şi culturale: lipsa unui alfabet uniform atâta vreme şi lipsa de şcoli în timpul cât Turcii au stăpânit Albania. Alfabetul latin a fost primit după revoluţia junilor turci, prin Congresele dela Monastir şi Elbasan (1908 şi 1910). Cele mai vechi texte scrise în A. datează din sec. al XVII fiind aproape toate traduceri şi scrieri religioase. Mai ales Albanezii italieni au dat naştere unei lit. abia în sec. al XIX. Girolamo di Rada (n. 1815) a scris „Poezii albaneze", a fost şi filolog şi folklorist. Apoi Constantin Cristoforidis, Vincenzo Dorsa, Demetrio-Camarda, ş. a.

Albania caucaziană sau **Aghovania**, partea de E. a Munţilor Caucaz, Alania grecilor vechi, corespunde azi apr. cu Lezghistan şi Daghestan, părţi ale Georgiei.

Albano, lac de origină vulcanică (vechi crater). Pe malurile sale satul Castel-

gandolfo (v. c.). La 20 km. de Roma.

Albano, oraş pe malurilo lacului cu acelaşi nume. Ape minerale cloruro-sodice pentru vindecarea reumatismelor. 6000 loc. Se mai numeşte şi **Albano-Laziale.**

Albano (Monte —), înălţimi vulcanice ce înconjoară spre S. Agro Romano, din Latium. Vârful cel mai înalt, Monte Cavo (951 m.), domina vechiul oraş Alba-Longa. Pe el se făceau sacrificiile comune a confederaţiei celor 30 de oraşe din Latium. Sub domnia regelui Tarquinius Superbus (v. c.) s'a construit pe Monte Cavo templul lui Jupiter Latialis. M. A. este străbătut de C. F. ce leagă Roma cu Napoli.

Albany, oraş din U. S. A., capit. statului New-York. Cel mai vechiu stabiliment european din America de N. înfiinţat în 1625 de Olandezi, purta numele de Fort-Orange. Devine englezesc după tratatul dela Breda (1667). Este la capătul de S. al canalului ce leagă L. Erie cu fl. Hudson, cel mai mare intrepozit de comerţ interior din U. S. A. Are fabrici de metalurgie, face comerţ cu lemne de construcţie şi are peste 113000 locuitori.

Albargin (med.), nitrat de argint cu gelatină.

Albastru de Berlin (chim.), sau de Prusia, este o pulbere colorată albastră-indigo, cu două varietăţi; una solubilă în apă (ferocianură ferică cu conţinut de potasiu), întrebuinţată în vopsitorie şi alta insolubilă în apă (ferocianura ferică).

Albastru de metilen (chim.), colorant bazic, derivat al fenazinei (phenazin), întrebuinţat la colorarea preparatelor istologice şi bacteriologice, pe fibra textilă de bumbac fixându-se cu tanin ca mordant.

Albatros (zool.), pasere înotătoare (Diomedea exulans), din grupul palmipedelor marine, cu ciocul lung, cu picioare de coloare roşie, acoperită cu pene albe cu excepţia celor dela aripi, care sunt negre. Trăieşte în Oceanul Pacific şi Atlantic şi sboară foarte bine la distanţe de sute de km. dela ţărmuri, zile întregi fără a se lăsa pe valuri, fiind o înnotătoare excelentă. Se nutreşte cu animale marine, înmulţindu-se prin depunerea unui ou de coloare albă, bun de mâncare, într'un cuib pe care-l fac pe insule, clocindu-l apoi alternativ, femeiuşca şi bărbăţuşul.

Albatross, vas al marinei americane (U. S. A.) întrebuinţat mult pentru cercetări oceanografice în Oc. Pacific între anii 1888—1902. Pe el s'a îmbarcat Al. Agassiz în 1899, ca să studieze rocifele madreporice şi coralii din Oc. Pacific.

Albeaţă (med.), leucom, v. Ochiu.

Albee Fred H., medic american, chirurg celebru. Vestit mai ales prin metodele sale de chirurgie osoasă plastică.

Albeni (2111 loc.) com. rur. din jud. Gorj, pl. Cărbuneşti. Primăria în Albeni. P. U. Tg. Cărbuneşti. G. Cărbuneşti la 13 km.

Albeniz Don Isaac, compositor şi pianist spaniol (n. 1860, † 1909), socotit între primii impresionişti cu influenţă asupra muzicei franceze moderne.

Albères (Monts), partea de E a Mţ. Pirinci dela cap. Cerbère până la izvoarele râului Tech.

Alberich, celebra retragere ordonată de Hindenburg, pe frontul francez în Martie 1917, aducând trupele germane cu 40 km. înapoia vechiului front pe o poziţie puternic organizată numită linia „Siegfried".

Albert I. 1. (r. 1875) regele Belgiei dela 1909. In războiul mondial a suferit şi a luptat ca un erou pentru Belgia cotropită, alături de Entente; 2. Prinţ al Monacolui (n. 1848 † 1922), oceanograf distins A întemeiat la Paris institutul oceanografic şi la Monaco un muzeu.

Albert V, duce de Austria, rege al Ungariei, împărat al Germaniei sub numele de Albert II, dela 1438—1439. El a stabilit ordine în imperiu şi a întărit puterea Habsburgilor. Ca rege al Ungariei este primul din familia de Habsburg.

Albert-Eduard (Lacul), se mai numeşte Albert-Eduard Nyanza sau Louta-Nzighé, lac din Africa centrală la Nord de Tanganyika (v. c.), înconjurat de munţi înalţi.

Albert Eugen d'—, pianist şi muzicant german (n. 1864), fost profesor la Leipzig, în prezent la Salzburg. Dintre opere mai cunoscute sunt: „La poala munţilor", „Ochii stinşi", şi „Tiefland".

Albert Nyanza sau M'vuta-N'zighé, lac în E. Africei ecvatoriale, la hotarul dintre Congo belgian şi Uganda (engl.). La 720 m. altitudine, primeşte apele lac. Albert-Eduard prin Semliki şi apele lac. Victoria prin braţul principal al fl. Nil. A fost descoperit la 1864 de Baker. Are 4500 kmp.

Albert Paul, literat franc., prof. strălucit şi critic (n. 1827, † 1880. A scris: „La Prose", „La Poésie", „La littérature française" —. Maurice, fiul său (n. 1851 † 1907), critic literar.

Alberti Leon Battista, arhitect, pictor, sculptor, muzicant, humanist italian (n. 1404 † 1472). E considerat geniul cel mai universal al primei Renaşteri. A împodobit cu admirabile monumente Venezia (bis. San Francesco), Florenţa. A edificat la Mantua bis. San-Sebastiano. Autor a multe şi valoroase lucrări: De re aedificatoria, Della statua, De pictura, etc.

Albertini. 1. Luigi, primredactorul ziarului „Corriere della Sera" din Milano şi senator. 2. Luciano, artist italian de cinematograf.

Albertus Magnus, filos, scolastic, dominican, magistrul lui Toma de Aquino (n. 1207, † 1280), autorul spiritual al metafizicei scolastice, care pretindea contopirea metafizicei aristotelice cu teologia.

Albeşti (3048) loc.), com. rur. din jud. Fălciu, pl. Vutcani. Formată din satele: Albeşti şi Corni-Albeşti. Primăria în Albeşti. Infirmerie cu dispensar. P. U. Vutcani. G. Crasna la 1 km.

Albeşti (2054 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Daneş. P. U. şi G. Sighişoara la 4 km.

Albeşti (2368 loc.), com. rur. jud. Botoşani, pl. Sulita. Formată din satele: Albeşti, Costiugeni, Măşcăteni şi Stăneşti. Primăria în Albeşti. Of. P. local. G. Zlătunoaia.

Albeşti (1554 loc.) com. rur. jud. Telcorman, pl. Roşiorii-de-Vede. Formată din satele: Albeşti şi Dulceanca. Primăria în Albeşti. P. U. Roşiorii-de-Vede. G. Ploscа la 6½ km.

Albeşti (2437 loc.), com. rur. jud. Argeş, pl. Argeş. Perc. locală. Ocol. silvic. P. U. şi G. Curtea de Argeş la 8 km.

Albeşti (2213 loc.), jud. Buzău, pl. Câmpu. Formată din satele: Albeşti, Călţuna, Udaţii-Lucieni, Udaţii-Mânzu. Primăria la Albeşti. Perc. locală. Ocol silvic. P. U. Pogoanele. G. Cilibia la 7 km.

Albeşti (1327 loc.), com. rur. din jud. Ialomiţa, pl. Căzăneşti. Formată din satele: Albeşti şi Bataluri. Primăria în Albeşti. Infirmerie. P. U. Ciochina. G. Bogdana la 14 km.

Albeşti (1525 loc.), com. rur. judeţul Muscel, pl. Dâmboviţa. Formată din satele: Albeşti, Căndeşti. Primăria la Albeşti. Fabrică de cherestea. Cariere de piatră. P. U. şi G. Câmpulung la 7 km.

Albeştii-Muru (1828 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Cricov. Formată din satele: Albeştii-Muru, Vadu-Părului. Primăria la Vadu-Părului. P. U. Urlaţi. G. Albeşti la 3½ km.

Albeştii-Paleologu (1111 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Cricov. Of. P. local. G. locală (Albeşti).

Albi (lat. Albiga), oraş, capit. depart. Tarn. Are 29.000 loc. Oraş industrial: pânzeturi, sticlării, licbioruri. A. are multe monumente arhitectonice: palatul arhiepiscopal, catedrala Sf. Cecilia, palat de justiţie, etc. In A. a fost sediul unei secte religioase din sec. XI. Contra loc. din A. s'a pornit o cruciadă la porunca papei Inocenţiu III. In cursul războaielor, oraşul a suferit mult (v. Albigensi).

Albigensi, sectă religioasă, ce s'a răspândit în Franţa, în special în regiunea din jurul oraşului Albi. Este de fapt secta catharilor, desvoltată la Slavii din sudul Europei şi răspândită în Europa încă din sec. al XII. Consta în admiterea a două naturi veşnice contrare şi în doi creatori. Totodată se negă purcederea sfântă, suferinţele, moartea şi învierea lui Christos. Ideile lor sociale erau socotite pe vremea aceia ca subversive. Papa Inocenţiu al III a pornit o cruciadă (1208), care s'a ilustrat prin multe cruzimi comise în numele religiei, de fapt pentru restabilirea atotputerniciei papale.

Albilita (zool.) sau fluturele de varză (Pieris brassicae) insectă din ordinul lepidopterelor, foarte comună de primăvara până toamna — cu 2 părechi de aripi membranoase albe, celea anterioare cu vârful negru sau cu câte două pete negre la mijloc (la femelă). — ale cărui larve (omizi) sunt foarte stricăcioase rozând frunzele de varză.

Albin Eleazar, pictor şi naturalist din sec. al XVIII. A pictat mai ales subiecte din istoria naturală, publicând însuşi o istorie naturală a păsărilor cântătoare din Anglia, împodobită cu gravuri colorate.

Albina, institut de credit şi economii în Sibiu, întemeiat la 1871, cu capital social 300.000 florini, urcat de curând la 50 milioane lei. Primul ei director Visarion Roman, apoi Partenie Cozma, acum Ioan Vătăşianu şi Constantin Pop. Fond de ezervă: 43 milioane. Circulaţia anuală câteva miliarde. Sucursale: Bucureşti, Braşov, Cluj, Dicio-Sân-Mărtin, Lugoj, Mediaş, Târgul-Mureşului, Timişoara. Cel mai solid institut financiar în Transilvania, ajutând foarte mult progresul economic al Românilor de sub stăpânirea ungurească şi înfiinţarea de bănci nouă. In 1895 a înfiinţat în edificiul său „masa studenţilor", dând la 50 de băieţi săraci dela liceele din Sibiu dejun gratuit.

Albina (zool.), domestică (Apis mellifica), insectă himenopteră din familia meliferelor. Trăieşte în colonii (roiu) formate dintr'o regină (femeie-matcă) de 17 m/m. lungime, din 600—800 bărbaţi (trântori) de 16 m/m. lungime şi din 10—30.000 lucrătoare de 12 m/m. lungime. subţiri, cu gura bine desvoltată — cu antene lungăreţe şi cu o conformaţie a

picioarelor posterioare, cu adânciturі sau coşuleţe pe faţa externă şi cu perişori în formă de perie pe faţa internă — pentru a aduna mai uşor polenul de pe flori. Locuinţa şi-o stabilesc (var. sălbatice) în arbori găunoşi, în crepături de stânci, iar A. domestice în stupi sau ştubeie pregătite de om, pe cari îi curăţă prealabil, astupând găurile şi crăpăturile cu o răşină numită propolis, culeasă de pe mugurii copacilor (brad, plop). Lucrătoarele — înzestrate cu un ac veninos — mai produc mierea din nectarul supt din flori şi transformat în guşa lor, pe care o varsă apoi în celulele poligonale a unui fagure din ceară fabricată de glande speciale din corpul lor şi pe care o secretă — sub formă de zolzişori — prin partea inferioară a inelelor de pe abdomen. Din solzişorii de ceară — culeşi de pe abdomen cu picioare şi frământaţi cu gura — prepară un aluat pe care-l lipesc în partea superioară a stupului iar de acesta, un perete vertical de ceară în care, pe ambele fete sapă gropiţe cu capul şi picioarele, care iau forma de cămăruţe hexagonale din cauza presiunei reciproce. In aceste celule lucrătoarele depun mierea şi polenul, iar regina, după ce a fost fecundată de bărbaţi, sburând într'o zi de vară din colonie însoţită de aceştia, depune câte un ou fecundat din care ies după trei zile câte-o larvă, care după 5 zile se transformă în nimfă, iar aceasta după 10—11 zile devine adultă. In alte celule depun un număr limitat de ouă nefecundate din care se desvoltă bărbaţii (trântori), iar în câteva celule, de forma unor butoaie, depun câteva ouă fecundate din care ies regine. Când prima generaţie de A. devine adultă, regina bătrână, însoţită de numeroase lucrătoare, părăseşte ştubeiul (roiu) căutându-şi alt loc, iar bărbaţii (trântorii), spre toamnă, sunt ucişi de lucrătoare. — Indeletnicirea de creştere şi cultivare a A.-lor se numeşte apicultură.

Albinele (zool.) sau meliferele, insecte himenoptere, coloniale sau solitare, producătoare de miere. Unele specii îşi fac cuiburi prin malurile apelor (A. zidari: Antopora, Chalicodoma) sau în lemne vechi (Xylocopele), altele sunt parazite, trăind în cuiburile altor melifere.

Albineţi (1121 loc.), com. rur. judeţul Bălţi, pl. Făleşti poşta şi g. Făleşti la 9 km.

Albini, 1. Septimiu (n. 1861 † 1919), ziarist ardelean, scrie la Tribuna în Sibiu; în procesul Memorandului (1894), condamnat, trece în România, unde ajunge funcţionar la Acad. rom. până la moarte. A publicat şi studii: 1848 în Principatele române (1910) şi Direcţii nouă în Ardeal, Constatări şi amintiri (1916); 2. Vasile (n. 1827 † 1890), tatăl lui Septimiu; vice-tribun în 1848; a studiat la Blaj; după revoluţie a fost notar comunal.

„Albina Românească", primul ziar din Moldova, scos de Asachi la 1 Iunie 1829, cu subtitlul de „gazetă politico-literară" şi având ca frontispiciu un desemn alegoric: o albină, o lîră şi un caduceu aplecat asupra unui glob terestru, înconjurate de razele soarelui; iar sub gravură versurile: „Este albinei doru şi lege, Din flori miere a culege."

Albinizm, lipsă de pigment la oameni, animale şi plante. Cel ce are această anomalie se numeşte albino.

Albion, numele dat de cei vechi Angliei, probabil din cauza albeţei coastelor sale.

Albiruni, geograf şi astronom arab dela începutul sec. al XI. A călătorit prin N. Indiei, când a venit în contact cu ştiinţa brahmană. A tradus, în arabă, o parte din cărţile brahmane şi a încercat să rectifice harta lui Ptolemeu, prin observaţiuni directe.

Albiş (1063 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Marghita la 6 km. de gara Crestur.

Albita (min.), v. Feldspaţii.

Alboin, rege al Longobarzilor (561—573). A năvălit în Italia şi a întemeiat un nou stat în valea râului Pô, cu capitala în Pavia. Moare, ucis de soţia sa, fica unui rege gepid.

Albota (1032 loc.), com. rur. jud. Argeş, pl. Bascov. Formată din satele: Albota de sus şi Albota de jos. Primăria în Albota de sus. P. U. Piteşti. G. Pârvu la 5 km.

Albota (1131 loc.) com. rurală din jud. Cahul, reşed. pl. Dragoş-Vodă. Poştă, post de jand. La 14 km. de G. Taraclia.

Albov M. N., nuvelist rus, n. 1851. A scris schiţe naturaliste, în care zugrăveşte mizeria oamenilor mici din Petersburg. Scrierile sale au fost mult cenzurate.

Albrecht Friederich Rudolf, arhiduce (n. 1817 † 1895) şi general austriac, unchiul împăratului Francisc Iosif I. El conduce armatele austriace în lupta dela Custozza (v. c.), învingând pe Italieni (1866).

Albricci Alberico, general italian (n. 1864). In marele războiu a condus armatele italiene pe frontul francez. In 1921 ministru de războiu.

Albrich Johann, medic sas din Braşov (n. 1678 † 1749).

Albula. 1. Masiv al Alpilor Retici, punct culminant Pic Kesch (3420 m.) în Elveţia; 2. Pasul A. la altit. de 2315 m. a fost întrebuinţat de Romani la construirea unei şosele ce lega Rinul de sus cu Engadina de sus; 3. Un afluent al Rinului superior.

Albuleşti (1931 loc.), com. rur. jud. Mehedinţi, pl. Dumbrava. P. U. Băcleşu. G. Strehaia la 12 km.

Albul ochiului (anat.), sclerotica, v. Ochiu.

Album (lat.), 1. La Romanii cei vechi o tablă de gips pentru însemnări, anunţuri, etc. 2. A. cărţile cu file albe în care se colectează sentinţe, învăţături şi autografe dela persoane a căror amintire vrem să o păstrăm, apoi, colecţiile de opere literare şi artistice, timbre, fotografii.

Albumen (bot.) se numeşte ţesutul celular — provenit din sacul embrionar — din semânţa plantelor, în care se găseşte înfipt embrionul sau plantula, bogat în substanţe (provizii) hrănitoare: amidon, grăsimi şi gluten. La unele plante ex. fasolea) hrana din A. se înmagazinează în frunzişoarele embrionare numite cotiledoane, care cresc luându-i locul.

Albumine (chim.), v. Proteine.

Albuminurie (med.), prezenţa de albumină în urină la unele boale ale rinichilor şi inimii.

Albuquerque (Alfonso d'—) zis cel Mare, conquistador portughez (n. 1453 † 1515). Fiind numit vice rege al Indilor a întins stăpânirea portugheză cucerind Goa, Malacca şi Ormuzd. Supuse la tribut suveranii din Java, Sumatra, Siam, dar în 1515, după ce ocupase şi Ins. Socotra, a fost destituit în urma unor intrigi dela Curtea regelui Emanuel. A murit de inimă rea.

Alca (zool.) gen de paseri din subordinul Brachypterelor, care trăesc în mările nordice, pe insulele stâncoase Feroe, Islanda, Labrador, Noua Scoţie, etc., pe cale de dispariţie. Aparţin: Pinguinul nordic (Alca Torda), brun pe spate şi alb pe pântece de 42—44 cm. lungime, cu aripi lungi până la coada scurtă, cu un cioc gros şi turtit pe laturi, acoperit cu pene dese şi blănoase, trăind în asociaţii mari (v. Pinguinii).

Alcaic, vers grec (iamb endecasilabic), sau o strofă compusă de Alkaios şi adoptată de liricii latini. Versul a. este un iamb de cinci picioare, dintre cari al patrulea e totdeauna un anapest.

Alcala de Hénarès (în lat. Complutum), oraş din Spania (prov. Madrid), are o veche universitate (dela 1508), mult timp rivală celei dela Salamancha. In 1836 a fost transferată la Madrid.

Alcalimetrie (chim.), metodă utilizată în analiza chimică cantitativă, la determinarea concentraţiuni unei soluţiuni bazice printr'o soluţiune acidă cu concentraţiune cunoscută.

Alcaloizii (chim.), sunt substanţe cu o compoziţie chimică foarte complexă, formate din carbon, hidrogen, azot (a. volatili) uneori şi din oxigen (a. ficşi), care se găsesc în numeroase plante, adeseori în combinaţiune cu taninul sau cu diferiţi acizi organici. A. naturali se extrag din plante cu diferiţi disolvanţi organici (eter, cloroform, alcool, etc.), sau prin distilare cu vapori de apă. Cu acizii formează săruri având însuşiri bazice sau alcaline. Majoritatea sunt foarte otrăvitori unii în doze mici, în stare pură sau sub forma de săruri fiind întrebuinţaţi în medicină. Varietăţi: Coniina, lichid otrăvitor, care se găseşte în cucută (Conium maculatum). Nicotina, lichid f. otrăvitor cu miros neplăcut din foile de tutun. Atropina, se extrage din mătrăgună (Atropa belladonna) cristalizând în ace solubile în alcool. Este foarte otrăvitoare, având proprietatea de a dilata pupila din care cauză e întrebuinţată în oculistică; Morfina se extrage din opiu, sucul lăptos secretat, prin crestare, de capsulele de mac (Papaver somniferum). Cristalizează în prisme cu gust amar, foarte otrăvitoare. In cantitate mică produce somn, fiind întrebuinţată în medicină; Chinina, care se găseşte în coaja arborilor din speciile Cinchona (India, America de sud). Cristalizează în ace mătăsoase, solubile în alcool şi eter, cu gust foarte amar. Este întrebuinţată în medicină, pentru combaterea malariei şi contra febrei, sub formă de sulfat bazic, clorhidrat sau de bromhidrat, fiind un medicament foarte preţios; Cocaina din frunzele de Coca. Cristalizează în ace solubile în alcool şi eter cu gust amar. După chinină şi morfină este A. cel mai întrebuinţat în medicină, în boalele de ochi, în dentistică şi în chirurgie ca anestezice, iar în cazurile de otrăvire cu cloroform ca antidot; Strichnina, cristalizată, cu gust amar fiind cea mai puternică otravă vegetală, cunoscută, din plantele de genul Strychnos (S. nux vomica, ignatia). In cantitate de 1 decigram produce moartea. In cantitate minimală se întrebuinţează în medicină contra neurasteniei şi pentru combaterea alcoolismului cronic; Brucina se găseşte în natură alături de strichnină, fiind de zece ori mai puţin toxică decât aceasta; Codeina şi Thebaina întâlnite în natură, alături de morfină, cu o compoziţie chimică în strânsă legătură cu aceasta, pri-

ma mai ales având o deosebită importanță în medicină, contra tusei convulsive; Teina din frunzele de ceaiu, un stimulent al digestiei și al poftei de mâncare; Ptomainele se găsesc în produsele de putrezire ale cadavrelor, libere sau combinate cu diferiți acizi. În lichidele otrăvitoare produse de microbii diferitelor boli, sau secretate (Leucomanie) de unele animale veninoase (scorpioni, șerpi), se găsesc numeroase substanțe otrăvitoare analoage ptomainelor, numite toxine, ambele aparținând din punct de vedere chimic, grupei Alcaloizilor.

Alcaçar-Quivir, localitate din Maroco Spaniol, are 5000 loc. și e cunoscut prin înfrângerea regelui portughez, Sebastian, cu ocazia „bătăliei celor trei regi" (4 Aug. 1578).

Alcantara, oraș întărit din Spania (Prov. Estremadura) pe fluviul Tajos, are 3800 loc. Construit de Arabi pe ruinele unui vechiu oraș roman, Norba Caesarea, a primit numele actual. Se văd și azi ruinele podului construit de Traian. A fost cucerit de Alfonso IX, regele Leonului în 1214. Altădată capit. ordinului militar A.

Alcantara (Ordinul—,), ordin religios și militar spaniol, creiat în 1156 și aprobat de papa, (1177), pentru lupta contra Maurilor. La început purta numele „S. Julianus", iar dela 1221 cel de A, când s'a stabilit sediul în orașul A. Era sub tutela regilor Spaniei. La 1872 suprimat de republică, dar la 1874 reînființat de Alfonso al XII. Azi una din cele mai mari decorații spaniole.

Alcazar, în Spania nume dat fortărețelor din evul mediu, construite pentru siguranța guvernatorilor orașelor principale.

Alcedar (2939 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Rezina. Formată din satele: Alcedar, Curătura, Poiana. Primăria la Alcedar. P. U. Rezina. G. Șoldănești la 10 km.

Alceu în mit. greacă, fiul lui Perseu, moșul lui Hercules, care a primit dela acesta numele Alcide (v. c.).

Alchili (chim.), se numesc o serie de radicali (v. c.) organici, mono (metil: $-CH_3$, etil: $-C_2H_5$, propil: $-C_3H_7$), bi (alchileni: metilen $= CH_2$, etilen: $= C_2H_4$), tri (etenil: $\equiv C_3H_3$) și polivalenți (v. c.) prin pierderea a unui sau a mai multor atomi de hidrogen. Numirea lor derivă dela alcooli (prescurtarea „alc" ca prefix combinat cu sufixul -il) cari se pot considera ca rezultați din combinarea acestor radicali cu oxidrilul (—OH).

Alchimie (arab. al kimia) chimia. In evul mediu A. = chimia, amestecată cu anumite doctrine mistice orientale ale Alexandrinilor și Gnosticilor. Fiindcă Alchimiștii credeau că aurul e metalul cel mai nobil, una din preocupările lor de frunte era să procure cât mai mult aur. A. a devenit astfel, din sec. al XIII, arta transmutării (v. c.) metalelor, a transformării lor în aur. A-știi se siliau să descopere „piatra filosofală" (v. c.) care le va fi ajutat atingerea acestui scop. Arabii au practicat A. și lor se datoresc multe din cuceririle chimiei. Ei au fost mult comentați de primii alchimiști occidentali, începând cu epoca cruciadelor când A. a pătruns în Occident. A-ști vestiți din evul mediu: Albertus Magnus, [filos. și teolog], Thomas de Aquino, Roger Baco, Arnoldus Villanovamus, Raimondus Lullus [v. aceste numiri, cf. Al-Djaber și Avicenna].

Alcidamos din Elea (Asia), sofist gr. discipol al lui Gorgias și retor vestit. A scris „Mousika" și a fost șef al școalei din Elea. Este cunoscut discursul său împotriva lui Palamedo. Aparține periodei lui Isocrate (v. c.).

Alcide, în mit. greacă nepotul lui Alceu și porecla lui Hercule și a descendenților săi.

Alciphron, scriitor gr. din perioda gr.-romană (apr. sec. al III—IV).

Alcoolii (chim.) formează o clasă de compuși organici cari se pot considera ca detrivați din hidrocarburile aciclice prin substituirea a unui sau mai multor atomi de hidrogen din molecula lor cu unul sau mai mulți oxidrili. Nomenclatura lor se face adăogându-se la numele hidrocarburei corespunzătoare sufixul „ol" (ex. metanol, etanol, propanol, etandiol, propantriol, etc.). Gruparea lor funcțională caracteristică fiind oxidrilul, ei se comportă deci ca hidrați ai hidrocarburilor. După numărul oxidrililor din molecula lor, se clasifică în: A. monoacizi, sau monoli, cu un singur oxidril (ex. A. metilic-metanol, A. etilic-etanol, etc.); A. biacizi, dioli (ex. etandiolul sau glicolul); A. triacizi sau trioli, cu trei oxidrili (ex. propantriolul sau glicerina) și A. poliacizi sau polioli cu mai mulți oxidrili în molecula lor (ex. tetroli-eritrita; pentoli: arabita, xilita, adonita; hexoli: manita, sorbita; heptoli: quercita). După locul (poziția) pe care-l ocupă oxidrilul în molecula lor, A. se mai clasifică în: A. primari cu oxidrilul legat de un carbon primar sau terminal ($H-\overset{H}{\underset{H}{C}}-OH$); A. secundari cu OH. legat de un carbon secundar ($H-\overset{H}{\underset{R}{C}}-OH$); și A. terțiari cu OH. legat de un carbon terțiar ($-\overset{R}{\underset{R}{C}}-OH$). A. în natură se întâlnesc (în plante și animale) liberi sau combinați sub forma de esteri, preparându-se prin diferite metode și în mod sintetic. Sinteza lor a fost făcută de chimiștii Berthelot și Würtz în 1854—1856. Din punct de vedere fizic A. sunt lichizi, siropoși și solizi, starea lor fizică fiind în funcțiune de numărul atomilor de carbon și a oxidrililor din molecula lor, cu creșterea numărului acestora din urmă (a oxidrililor) accentuându-se proprietatea lor fizică de a avea un gust dulce. A. prin deshidrogenare sau oxidare parțială se transformă în aldehide și în cetone (v. c.) și în urmă în acizi organici (v. c.).

Alcool amilic (chim.), de fermentație (isopropil carbinol), este un lichid incolor, care fierbe la 151° cu miros neplăcut iritant. In cantitate mică se produce la fermentația alcoolică a substanțelor zaharoase, fiind cu mult mai toxic decât A. etilic, A. amilic terțiar (dimetil etil carbinolul), este un lichid incolor, parțial solubil în apă cu miros plăcut de mentă. Se întrebuințează în medicină, ca hipnotic în insomnia nervoasă a alienaților și alcoolicilor, în epilepsie și în tusa convulsivă.

Alcool benzilic (chim.), lichid aromatic, puțin solubil în apă (fierbe la 206°), întâlnit în natură sub forma de esteri în balsamul de Tolu, Peru, în rășina styrax și în diferite esențe. In mod sintetic se prepară din clorura de benzil cu hidrat de potasiu. Prin oxidare se transformă în aldehidă benzoică și în acid benzoic.

Alcoolul etilic (chim.), sau Etanolul este un corp lichid, mobil care fierbe la 78°4, cu un miros particular și cu un gust arzător, având densitatea de 0,794. Aprins arde cu flacără albăstrue-pală. In industrie se fabrică prin fermentarea alcoolică, a lichidelor care conțin glucoză (v. vinul) și în general a hidraților de carbon (v. spirtul). Fiind un bun dizolvant a unei serii întregi de corpi organici, se întrebuințează în marea industrie și'n laborator, la fabricarea medicamentelor (v. tinctura), a văpselelor, a lacurilor, la prepararea materiilor colorante, la conservarea fructelor și a preparatelor anatomice. In comerț se desface ca spirt cu o concentrație variată de alcool (95—98%). Alcoolul absolut, fără apă, se prepară prin distilare din spirt, care a stat amestecat cu var nestins, 24 ore într'un vas bine astupat. Pentru încălzit și ars, în lămpi speciale, se denaturează (A. denaturat), prin amestecare în anumite proporții, cu substanțe (spirt de lemn, sulfat de cupru, piridină, cetone, etc.), care îl fac impropriu pentru băut și pt. a fi redistilat. Pentru prepararea apei de colonia și a parfumurilor se denaturează cu substanțe mirositoare (esență de levănțică, de bergamot, de flori de lămâie), iar pentru prepararea lacurilor se denaturează cu esență de terebentină. A. denaturat e scutit de taxele impuse alcoolului curat. Abuzul de A. (*alcoolism*) din băuturile alcoolice, alterează arterele și stomacul și duce la nebunie (*delirium tremens potatorum*).

Alcoolism (med.), stare de boală în urma uzului băuturilor spirtuoase. A. acut: beție. A. cronic: la folosirea constantă a alcoolului.

Alcott Amos Bronson, scriitor și filos. am. (n. 1799 † 1888). Voia să dovedească cu ajutorul lui Platon, Plotin, Socrate și înțelepciunea orientală că „adevărul iese din gura copiilor". Este unul din partizanii transcendentalismului și admirator al lui Emerson. A fost înrâurit în părerile sale pedagogice de Pestalozzi și a întemeiat la 1888 în Boston o școală nouă după ideile sale pedagogice, care însă a fost închisă.

Alcov (arab = firidă, boltă), ungher pentru dormit, fără ferestre, care se poate închide și separa de restul camerei, obișnuit mai ales la casele franceze.

Alcuin[us], pedagog franc., eng. de origine (n. ca. 735 † 804). Prieten și sfetnic al lui Charlemagne. A întemeiat multe școli, printre care „l'Ecole du palais", un fel de Acad. princiară ambulantă ce urma pretutindeni curtea împăratului. In acastă școală model A. avut ca elevi pe cele două fice ale lui Charlemagne, pe cei patru fii ai acestuia și pe însuși Charlemagne, care era doritor de învățătură. Metoda lui consta în întrebări puse de elevi la care răspundea magistrul. Răspunsurile erau aforistice, dar artificiale și fără putere de a stârni inteligența elevilor. Totuși activitatea lui A. alcătuiește cea dintâiu încercare de a înfrăți studiile clasice cu Creștinismul.

Alcyonarii (zool.), v. Anthozoare. Coraliul sau *mărgeariul*.

Aldămaș, (ung. áldomás = cinstire, bine cuvântare). Cinste dată la vânzări și cumpărări.

Aldanov Mark, pseudonimul romancierului rus contemporan Mark Aleksandrovič Landau. In romanele sale istorice — „Conspirația", „Puntea dracului", „9 Thermidor", Sfta Elena, mica insulă", A. în-

fățișează evenimente din Europa dela sfârșitul sec. al XIX, în pasaje foarte atrăgătoare și prin zugrăvirea minunată a personajelor, dând o sinteză vie a istoriei și a ficțiunii. A. este un emigrant.

Aldegrever Heinrich, pictor și gravor germ. (n. 1502 † 1558), unul dintre cei mai talentați artiști din Germ. în sec. al XVI. Gravurile sale în daltă, în număr de aproape 300, tratează subiecte biblice, mitologice.

Aldehide (chim.) se numesc corpii organici rezultați prin deshidrogenarea sau oxidarea parțială a alcoolilor (primari). In natură se găsesc în cantitate mică în vin, în compoziția unor oleuri eterice sau sub forma de combinațiuni în glucozizi (v. c.) Numirea le-a fost dată de chimistul Liebig, provenind din prescurtarea expresiunii „alcool dehidrogenat". Se oxidează ușor — adeseori sub influența oxigenului din aer — transformându-se în acizi. In combinațiuni cu hidrogenul, formează alcooli, sub influența bazelor se condensează, iar sub influența acizilor se polimerizează (v. c.). Sunt în general reductoare, reducând unele metale (cuprul, argintul) sub forma de soluțiuni amoniacale din combinațiunile lor. Aparțin: A. formică sau metanalul — preparată din alcool metilic oxidat cu oxigenul din aer în prezența platinei sau a cuprului. Este un corp gazos cu miros înțepător. Sub forma de soluțiune apoasă (de 40%) se dă în comerț ca un desinfectant puternic sub numele de formol sau formalină, care mai are proprietatea de a transforma substanțele albuminoase în corpuri elastice (v. Galalit). Amestecată cu cleiu și oxid de zinc se întrebuințează la fabricarea nasturilor. Soluțiunea alcoolică de săpun de potasiu cu conținut de formol— se întrebuințează ca desinfectant cunoscut sub numirea de lysoform. A. acetică, etilică, sau etanalul — descoperită și preparată de Döbereiner în 1821 — este un lichid ușor volatil (fierbe la 21°), incolor, cu miros caracteristic, sufocant de mere verzi, solubil în apă, alcool și eter. Se prepară din alcool etilic oxidat cu un amestec de bicromat de potasiu și de acid sulfuric. Se întrebuințează în sinteza organică, iar clorurată la fabricarea cloralului — din care se poate prepara cloroformul, și în industria fabricării oglinzilor de argint, reducând argintul în stare metalică, dintr'o soluțiune amoniacală de azotat de argint. A. benzoică, cunoscută în comerț, sub numirea de „esență de migdale amare", în care se găsește sub forma de glucozid numit amigdalină — și din care se și obține prin dedublare sub influența unui ferment numit emulsină. Este lichidă, cu miros de migdale amare, solubilă în alcool și eter, fiind întrebuințată în industria săpunului. A. salicilică cu miros plăcut, găsită în esența extrasă din planta Spiraea Ulmaria. Prin oxidare formează acid salicilic.

Alderney, ins. cea mai de N. din arhip. Anglo-Normand (Channel Islands), una din insulele cele mici. Situată aproape de cap. Hague (16 km.), are 2560 loc., un sol fertil și un port de refugiu, Sainte Anna. Locuitorii se ocupă cu agricultură și cu creșterea vitelor (vaci renumite). Numele franc. este Aurigny.

Aldine. 1. Cărțile tipărite de celebrul tipograf venețian Aldo Manuzio, în sec. al XV și XVI (v. c.); 2. Caractere tipografice, asemănătoare cu cele din Aldine. Azi se numesc A. caracterele tipografice grase.

Aldington: 1. **Richard,** poet engl. (n. 1892). Creatorul „imagismului" în lit. engl. contemporană. — 2. Hilda **Doolittle,** soția lui Richard Aldington, scriitoare engl. (n. 1886). Și ea face parte din grupul poeților „imagiști". A scris versuri libere, cu inspirație clasică („The Garden").

Aldis Mary, poetă și romancieră am. (n. 1893).

Aldona, principesă lituaniană, fica marelui duce Guedimin (1315—1341). Prin căsătoria sa cu Casimir (rege sub numele de Casimir cel Mare), fiul regelui Poloniei se pregătește unirea acesteia cu Lituania, realizată ceva mai târziu.

Aldrich Thomas Bailey, poet am. (n. 1836 † 1896). Povestitor plăcut. Forma scrierilor sale, fastuos împodobită, nu acopere totdeauna lipsa de inspirație; iar sensualismul verbal ascunde adeseori o sensibilitate redusă, asemenea multora din poeții contemporani am.-i. Formă de o tehnică perfectă și imaginație aprinsă.

Aldrovandi Ulisse (n. 1522 † 1605), naturalist italian, numit de către contemporanii săi „pontifex maximus" al științelor naturale. A creat vestita grădină botanică din Bologna, realizând primul herbariu (v. c.) în înțeles modern. Lucrările sale (Ornitologia, Dendrologia naturalis, etc.) în 14 volume — au apărut în mai multe ediții. In ultimul timp al vieții sale a fost profesor de medicină în Bologna.

Aldrovandia (bot.), plantă carnivoră aquatică (A. vesiculosa) din familia droseraceelor, verde măslinie cu frunze umflate, presărate cu peri lipicioși și sensibili, acomodate pentru prinderea insectelor pe care le mistuie cu ajutorul unui lichid secretat de anumite glande pedicilate (tentacule cu extremitatea terminală umflată). In România crește în lacuri și'n bălțile din delta Dunării. Înflorește rar (Iunie—August) având flori mici albe-verzui cu pedunculi mai lungi decât frunzele.

Aldulean Ioan (n. 1821 † 1871), avocat în Brașov, membru al curții de casație în Budapesta (1869), membru al senatului imperial (1863—65) și al sinoadelor și congreselor bis. ort. române, înmormântat în Zârnești.

Alea iacta est (lat.), s'au aruncat sorții. Cuvinte rostite de Caesar când, pentru a porni războiul civil, a trecut râul Rubicon.

Aleatorii, v. Contracte a.

Alecsandri Vasile, poet, om politic și diplomat rom. (n. 1821 † 1890), fiu al spătarului Vasile Alecsandri. După ce-și termină studiile în Iași cu călugărul ardelean Gherman Vida și la pensionul franc. Cuénim, împreună cu Kogălniceanu și Millo, pleacă la Paris în 1834, de unde se întoarce bacalaureat în litere la 1839, după ce încercase să scrie versuri în franțuzește și se împrietenise cu Ion Ghica și viitorul Domn, Ioan Cuza. Stabilit la proprietatea sa din Mircești, trăiește alături de țărani și în mijlocul naturii de pe malul Siretului și din lunca Mircestilor, meditând și scriind. In 1840 publică în „Dacia literară" nuvela „Buchetiera din Florența" și la îndemnul lui Al. Russo străbate țara pentru culegerea poeziei pop. Primește împreună cu Negruzzi și Kogălniceanu conducerea teatrului din Iași, pe care-l organizează toți trei, și începe să publice piese originale pentru întocmirea repertoriului rom., cu „Iorgu dela Sadagura", după care urmează multe vodeviluri, farse, cantonete, comedii și drame. Multe din aceste sunt localizări și imitații după teatrul francez, foarte potrivite însă pentru gustul publicului contemporan și în același timp cuprinzând tendințele naționale și culturale ale lui Alecsandri. Tot acest teatru e un vast document pentru civilizația noastră din prima $^1/_2$ a sec. al XIX. Contribuie la apariția rev. „Propășirea" (v. c.) în care scrie cele dintâiu poezii (1844). Mișcările revoluționare dela 1848 îl prind pe V. A. în vâltoarea lor. El este unul din fruntașii politici ai revoluției și după ce Mihail Sturdza înăbușă mișcarea, A. e silit să pribegească prin capitalele Europei, unde face propagandă pentru interesele nouă ale țării, scriind și vorbind cu personalitățile politice marcante. A luat parte la adunarea dela Blaj din 3/15 Maiu 1848. Intors în țară la 1855, întemeiază rev. „România literară" (v. c.) și scrie multe poezii. După războiul Crimeei, ia parte la mișcarea politică din Moldova, care cere unirea principatelor, participă la divanurile „Ad hoc" (v. c.), este ministru de externe (1858) în timpul Căimăcămiei și stăruiește pe lângă marile puteri pentru împlinirea ideilor politice unioniste. Ajutând la alegerea lui Al. I. Cuza ca Domn al Românilor, primește să susțină recunoașterea noilor schimbări în Italia și Franța, ajunge apoi deputat, vicepreședinte al Camerii și ministru, iar după conspirația dela 11 Febuarie 1866, la care A. și Kogălniceanu n'au luat parte, se retrage la Mircești și se ocupă cu agricultura. La întemeierea Acad. rom., A. este ales membru. Lucrează acolo combatând exagerările latiniștilor. Tot acum A. colaborează la „Convorbirile literare" (v. c.) și din când în când vizitează soc. lit. „Junimea" din Iași și scrie „Pastelurile". In timpul războiului pentru neatârnare din 1877, A. este cântărețul întinerit al eroismul național („Ostașii Noștri". etc.). In 1878 „Societatea pentru studiul limbilor romanice" îl încoronează la concursul ținut în Montpellier ca „bard al latinității" pentru poezia „Ginta latină", care fu pusă pe muzică de ital. Marchetti, tradusă în toate limbile și cântată la 10/23 Maiu 1878 în fața unui număr de 60000 ascultători. „Regalitatea lit." a lui A. își atinge astfel punctul culminant. Sub regele Carol I este ministru plenipotențiar la Paris, și prieten lit. al Carmen Sylvei, regina Rom. — Dacă activitatea politică a lui A. este strâns legată de epoca 1840—1880, și activitatea lui lit. imensă și variată este o fidelă icoană culturală a acestui timp, V. A. fiind prin excelență omul epocii. „Nu e numai cel dintâiu poet..., ci e și cel dintâiu scriitor în toată întregimea înțelesului. Viața socială nu-l amețește, cea sentimentală nu-l răpește îndestul pentru a-l face să-și părăsească scrisul; politica așa de năvălitoare în acel timp, nu-l stăpânește deplin", temperamentul lui echilibrat și optimist, îl face mai înstare decât pe oricine să corespundă nevoilor de tot felul ale vremii sale. „A fost idilic, sentimental, ușor, romantic, satiric, puțin revoluționar, pe rând, după cum cerea societatea în mijlocul căreia trăia..." „fără a fi cel dintâiu în lirică, în epică, în satiră, în fabulă, în descrierea de călătorie, în critică, în teatru, el se întindea pe rând în toate aceste domenii, și, fără să fi inovat în vreunul, el ajunse pe încetul, și rămase pretutindeni în locul întâiu" (Iorga). Datorită imaginației sale bogate și mișcătoare, A. a vibrat în toate ocaziile în care pop. rom. a trecut prin evenimente însemnate și a cântat cu un puternic avânt poetic ocazional aceste întâmplări. Inspirat din poezia poporană, pe care a cules-o și răspândit-o, creindu-și cca mai

mare glorie a sa prin aceasta, **A.** își făurește din ea o limbă aleasă și un mijloc de inspirație fecund. Încântat de farmecul naturii, el îl zugrăvește în „Pastelurile" sale pline de scene idilice și idealizează viața dela țară. Vrăjit de mreaja basmelor și a tradițiilor noastre, el încheagă acțiuni epice în baladele și legendele sale, dându-ne cea mai minunată poemă eroică în „Dan Căpitan de Plaiu". In opera dramatică biciuiește moravurile vechi și apucăturile modei nouă, scoțând efecte comice din șfichiuirea tuturor tendințelor extreme: latinismul, grecismul, franțuzismul, specula străinilor, lipsa de cultură însoțită de pedantism, etc. In dramele sale istorice, **A.** cântă trecutul roman și românesc, redând personaje idealizate, romantic. Marele Eminescu l-a caracterizat astfel în poezia sa „Epigonii": „Acel rege al poeziei, veșnic tânăr și ferice, ce din frunze îți doinește, ce cu fluerul îți zice, Ce cu basmul povestește — veselul Alecsandri". Din opera lui așa de bogată citâm scrierile mai reprezentative: a) **Poezii**: Doine și lăcrămioare; Mărgăritărele; Pasteluri și legende; Ostașii noștri; Varia. Ed. compl. a poeziilor în ed. Cartea Rom. Buc. — b) **Proză**: Istoria unui galben și a unei parale; Buchetiera din Florența; O călătorie prin munți. Proză ed. compl. „Minerva" Buc. — c) **Teatru**: Coconul Iorgu dela Sadagura, Herșcu Boccegiul, Chirița la Iași; Chirița în provincie; Boieri și Ciocoi; Lipitorile satului; Despot Vodă; Fântâna Blânduziei; Ovidiu. — d) **Periodice**: „România viitoare", împreună cu N. Bălcescu și Alecu Russo, la

Vasile Alecsandri.

Paris: „România literară". (Iași 1855). — e) **Poezii populare ale Românilor**, culese și îndreptate de V. A. Despre **A.**: N. Zaharia: „V. A.", 1919; C. D. Olănescu: Teatrul la Români, 1898; G. Bogdan-Duică: „V. A.", 1921.

Alee (franc.), rând de arbori; drum între arbori, potrivit ca loc de plimbare.

Alegerile parlamentare (drept). Constituția nouă. Art. 33, 64—75 și legea electorală, stabilesc normele și condițiile alegerii deputaților și senatorilor, de către cetățenii alegători înscriși în listele electorale (v. c.), întocmite prin îngrijirea delegației permanente (v. c.) comunale sau a comisiei interimare. Aceste liste se afișează la primării și la judecătorii — în tot cursul lunii Ianuarie, pentru a se putea face contestații la judecătorie. Listele se revizuesc anual în toată luna Decemvrie. Biroul electoral județean (v. c.) dispune imprimarea cărților de alegător, care se eliberează dintr'un registru cu matcă, dela judecătoriile circumscripțiilor. Se pot elibera, în caz de pierdere, „duplicate". Votarea se face pe baza cărții de alegător, care trebue prezentată președintelui secției de votare, unde alegătorul e repartizat să voteze (v. Votul). Pentru a fi ales deputat se cere: a) Cetățenia (v. c.) română; b) Drepturile civile și politice; c) Vârsta de 25 ani împliniți; d) Domiciliul în România. Pentru a fi ales Senator, se cer aceleași condiții, numai vârsta trebue să fie de 40 ani împliniți. Aceleași condițiuni, afară de vârstă, se cer senatorilor de drept (v. c.). Spre a fi ales senator în colegiile Camerelor de comerț și industrie, agricultură și muncă (v. c.), în colegiul universitar (v. c.) se cer pe lângă condițiile înșirate și a fi alegător în colegiile respective și să nu cadă în cazurile de incompatibilități prevăzute de legi (v. Incompatibilități, Operațiile electorale, Buletin de vot, votarea, centralizarea rezultatelor). Alegerile deput. durează o singură zi, pentru senat 3 zile.

Alegoria, în lit. și artă = ficțiunea prin care se sensibilizează mai ales idei abstracte: frica, sgârcenia, moartea, etc. 1. Ex.: A. morții din Miorița exprimă ideea morții printr'o serie de metafore care se continuă:

„Să le spui curat
Că m'am însurat
C'o mândră crăiasă,
A lumii mireasă;
Că la nunta mea
A căzut o stea"... etc.

2. Istoria ieroglifică a lui Cantemir e plină de A. 3. Melancholia lui Dürer (v. c.) e o A. (v. Albina rom.).

Aleksej Mihailovič (n. 1629 † 1676), țar al Rusiei, al doilea principe din familia domnitoare Romanov. Ajunge la tron în 1615. Prin *războiul contra Poloniei* (1654—1667), el anexează provinciile Smolensk, Cernigov și o parte din Ucraina. Reunește legile provinciilor ruseștí într'un corp de legi numit: Ulajenie. A fost tatăl lui Petru cel Mare.

Aleluia, v. Aliluia.

Alemán Mateo, romancier spaniol (n. 1547 † după 1613). Dela romanul său Guzman de Alfarache, cunoscut de contemporanii lui sub numele de „El Picaro", care a avut un enorm succes, derivă numirea de roman „picaresc" (v. c. cf. Picarism). Romanul său a fost imitat și contrafăcut la infinit. Plecat la Mexico să-și caute norocul, publică acolo o curioasă „Ortografia Castellana". A mai publicat sub pseudonimul Alonso de Bàrros niște „Proverbios morales".

Alemanic, se numește dialectul german vorbit în Elveția. Se mai numea și un dialect al vechii l. germane de sus, care era vorbit pe teritoriul unde e azi Würtemberg, Alsacia și Elveția germană.

Alemanii sau Alamanii, la început nume dat unor triburi germanice care apar în regiunea Mein-ului în sec. al III d. Chr. Respinși încontinuu din imperiul roman, ei se așează pe dreapta Rinului până în sec. al. IV. Mai târziu reușesc să-și întindă stăpânirea la Metz, Strasbourg, Basel și Augsburg. Aici îi supune regele Franței, Clovis (în lupta dela Tolbiac 496). Carol cel Mare îi silește să se fixeze definitiv. In lupta dintre urmașii lui Carol cel Mare, ei sunt de partea lui Ludovic Germanicul.

Alembert, Jean le Rond d'— (n. 1717 † 1783), scriitor, filosof, fizician și matematician francez. Impreună cu Diderot, puse bazele enciclopediei franc., la care scrise „Discours préliminaire" și multe articole. A fost cel mai bun geometru al timpului

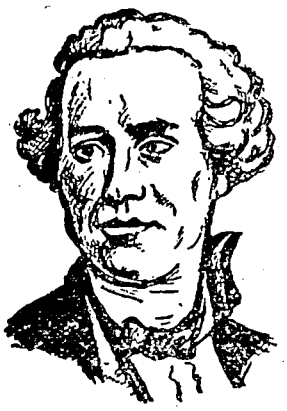

Jean d'Alembert.

Cu un stil sobru îmbrăcă idei înalte și gândiri măestre. Din 1754 membru al Academiei Franceze, secretar perpetuu dela 1772, a fost în corespondență cu Voltaire, Frideric cel Mare și diferiți savanți ai timpului. Ca filozof a fost sceptic, dar prudent, iar în viață drept, independent și mândru, refuzând ajutoarele, care i se oferiau.

Alemtejo, prov. a Portugaliei la S. de Tajos cu 410.000 loc. Capit. Evora, oraș princ. Beja. Regiunea e mlăștinoasă, joasă, stepă, puțin populată, e săracă și fără industrie. Supr. 21.399 kmp.

Alençon, capitala departamentului Orne (Franța), cu 17.850 loc. Pânzeturi și dantele renumite.

Aleppo, v. Halcb.

Aleramo Sibila, romancieră ital. (n. 1876). S'a distins în romanul social

Alergări (curse), cea mai practică ramură a atleticii ușoare și baza tuturor sporturilor, procurând desvoltarea musculaturii, a capacității respiratorii și a inimei. Se practică pe o pistă ovalară special construită din zgură, de 5-7 m. lățime și 400 m. lungime. Parcursul de 100 m. dela început este împărțit în 5 careuri longitudinale, prin linii de var, distanțate la 1,20 m. Linia de plecare este marcată cu var stins și se numește linia de start, trasată în puncte deosebite pentru diferite curse (100—2—400 m.), iar la locul de sosire (potou) se întinde o ață fixată de doi stâlpi, pe care învingătorul, o rupe cu pieptul. Startul (pornirea) se face dintr'o poziție aplecată, întregul corp fiind ghemuit, toți mușchii încordați pentru a fi gata la o destindere subită (start american); peste 800 m. startul se face stând în picioare. Când alergătorii sunt de forță inegală, se introduce handicapul pentru a egala șansele de învingere și a da mai mult interes cursei (v. Handicap). La concursurile, unde numărul concurenților este

prea mare, alergătorii se repartizează în grupuri şi se fac concursuri eliminatorii, primii trei clasaţi din fiecare grup sunt îndreptăţiţi la semifinale, iar învingătorii acestora, la finală. La un concurs de fugă sunt necesare următoarele persoane oficiale, care conduc şi supraveghează concursul: starterul, care dă semnalul de plecare cu ajutorul unui revolver; cronometrorii, cari înregistrează timpul cu ajutorul oroloagelor sistem stopper; doi-trei arbitri de pistă şi juriul însărcinat cu supravegherea şi clasarea ordinei cronologice a sosirii concurenţilor. Costumul alergătorilor constă dintr'un tricou, chiloţi şi pantofi uşori, cu cuie lungi pe talpă, pentru a realiza un avânt mai mare în momentul părăsirei solului. Cursele se împart în: curse pe pistă şi pe drum (c. Maratoniană), c. în teren (cross-country) şi c. cu obstacole (steeple chase). — I. Cursele pe pistă: 1. Curse de viteză: a) Plat 100 m.: record mondial 10,4 secunde (U. S. A.) 1921; record român 10,6 sec. 1927; 200 m. rec. mond. 20,6 sec. (U. S. A.) 1926; record. rom. 22,2 sec. 1927; 400 m. rec. mond. 47,4 sec. (U. S. A.) 1916; record rom. 51,4 1926. b) Cu garduri: 10 bariere de lemn de 1,06 m. înălţime, aşezate din 9—9 m. (la parcursurile de 110 şi 200 m.) ori din 45—45 m. (la cursa de 400 m.) având o anumită distanţă înaintea primului şi după ultimul obstacol, cu teren neted. 110 m. rec. mond. 14,6 sec. (Africa de Sud) 1928; record român 16,5 sec. 1927; 200 m. rec. mond. 23 sec. (U. S. A.) 1924; record român 28,6 sec. 1924; 400 m. rec. mond. 52 sec. (U.S.A.) 1928; record român 1 minut 1926. 2) Curse demi-fond: 800 m. rec. mond. 1 min. 50,6 sec. (Franţa) 1928; record român 2 min. 1928; 1500 m. rec. mond. 3 min. 51 sec. (Germania) 1926; record român 4 minute 16,4 sec. 1926. 3) Curse de fond: 3000 m. rec. mond. 8 min. 20,25 secunde (Finlanda) 1926; record român 9 min. 31 sec. 1926; 5000 m. rec. mond. 14 min. 26,2 sec. (Finlanda) 1924; record român 16 min. 30,2 sec. 1928; 10.000 m. rec. mond. 30 min. 6,2 sec. (Finlanda) 1924; record român 34 minute 41,8 sec. 1928; cursa de o oră rec. mond. 19021 m. (Franţa) 1913; rom. 17.112 m. 1928. — II. Cursele pe drum: cursa Maratoniană în amintirea solului dela Marathon, parcurs de 42195 m., record mondial 2 ore 32 min. 35,8 sec. (Finlanda) 1920. Azi se linde de a se scoate din programul concursurilor, fiind dăunătoare organismului uman. La noi nu se obicinuieşte. — III. Cursa în teren: cross-country introdusă de Englezi la 1867. Se practică iarna şi primăvara, cu participarea unui număr de concurenţi, echipaţi cu costume călduroase. Parcursul de 6—12 km. este semnalizat cu bucăţi de hârtie colorată, ori cu steguleţe, culorile având rostul lor (roşu: întoarcere la stânga; alb: la dreapta; albastru: drept înainte). Principiul concursului: varietatea terenului, obstacolele naturale şi teren accidentat; se evită drumurile şi şoselele. Acestui grup aparţine şi cursa de obstacole: steeplechase (stipl-cez) pe un teren special amenajat şi prevăzut cu obstacole (garduri, ziduri, şanţuri cu apă). Azi se practică din ce în ce mai puţin.

Alergătoare (zool.), ordin de paseri puternice (cursores), cu aripi ncdesvoltate cu pene sburlite, care nu pot sbura, fiind adaptate la viaţa terestră, având gât lung, picioare puternice cu 2, 3 sau 4 degete şi alergând foarte bine. Având osul pieptului (sternul) lipsit de creasta mediană (carena), pe care se fixează muşchii pieptului la paserile sburătoare, se mai numesc şi Acarinate. Trăiesc în cete sau familii şi se hrănesc cu seminţe, cu plante şi cu insecte. Aparţin Struţul african (Struthio camelus); Nandu (Rhea americana) sau Struţul american; Casuarul (Casuarus galeatus); Kiwi (Apterix oweni).

Alergie (med.), schimbarea modului de a reacţiona al organismului după introducerea repetată de substanţe străine, mai ales bacterii.

Alesaj (metalurgie). Operaţiunea de a strunji suprafaţa interioară a unei ţevi sau guri de foc.

Aleşd (2355 loc.) com. rur. jud. Bihor, reşed. pl. Aleşd. Of. P. T. T. şi G. locală.

Alessandrescu Alfred, compozitor şi pianist român (n. 1893), studii de compoziţie la Cons. din Bucureşti cu Alfons Castaldi şi la Schola Cantorum din Paris, cu Vincent d'Indy. A luat premiul „George Enescu" în 1916. Lucrări: Uvertura dramatica „Didona"; poemul simfonic „Actéon", executat de orchestra Colonne, la Paris în 1920; cântece şi lucrări pentru pian. Actualmente dirijor la opera Română şi concertele filarmonicei din Bucureşti.

Alessandria, oraş întărit în Italia, pe Tanaro, afluent al fl. Pô. Are 75.000 loc., este cheia drumurilor, care duc spre Genova şi Nice. Industrie desvoltată de mătăsuri, pânzeturi, postavuri. A fost construită în pripă în anul 1168 de Liga lombardă, ca să ţină în respect pe partizanii împăratului Frederic Barbarossa.

Alet sau **Aleth** (lat. Aletum, sau Electa), com. din Franţa (Départ. Aude), pe vremuri oraş important şi cu o episcopie. Azi important pentru apele sale termale întrebuinţate pentru vindecarea boalelor de stomac. Conţin bicarbonat de sodiu, calciu şi magneziu.

Alethopteris (palcont.), gen fosil de pteridosperme sau cicadofilicinec. cu frunze lunguiete, reprezentând formele de trecere dela Criptogamele vasculare la fanerogamele gimnosperme, întâlnite în formaţiunile carboniferului productiv din era paleozoică, în ţara noastră, mai adeseori în regiunea Reşiţei din Banat.

Aletsch, cel mai mare gheţar al Alpilor şi al Europei, lung de 23 km. şi lat de 2. Se întinde din costa de SE a gheţarului Jungfrau dela alt. 2993 m. până la 1500 m. Este gheţarul, care se coboară cel mai jos în Alpi. Pe marginea sa de E. este lacul Aletsch sau Mărjelen.

Aletschhorn, vrf. înalt (4182 m.) al Alpilor Bernezi. Domină marele gheţar Aletsch.

Aleuron (bot.) sau gluten, substanţă azotoasă cu o constituţie chimică complicată, formată din două substanţe albuminoide: fibrina şi caseine vegetală. Sub forma de granule (de 0,001—0,05 m/m) incolore, uneori vineţii, roşcate, sau gălbui, cu forme variate, rotunde, ovoidale, lungăreţe, sau poligonale se găseşte în semânţa plantelor, iar în cantitate mai mare în semânţa oleaginoaselor (ex. ricin), ca substanţă de provizie pt. planta embrion. Adeseori în massa granulelor de A. se găsesc şi cristale mici de oxalat de calciu. In semânţa cerealelor se găseşte în stare fin-granulată, formând un strat de celule sub tegument, la periferia albumenului în care stă înfipt embrionul. De cantitatea sa, dozată prin drenaj cu un curent de apă în care este insolubil, sau măsurată cu aleuromctrul lui Boland, depinde în parte puterea de panificaţie (de a forma un aluat care creşte prin coacere), a făinurilor în singuraticele sorte de făinuri repartizându-se astfel: 9—14% în făina de grâu, 9,65% în făina de porumb, 11.57% în făina de secară, etc. A. fiind o substanţă albuminoidă cu o proprietate plastică-formativă, determină valoarea nutritivă a pânei întrebuinţată în alimentaţia zilnică. Pânea numită Graham, preparată din gluten cu 5% făină, este foarte hrănitoare fiind recomandată diabeticilor şi în anumite boli de stomac.

Aleutinele, insule din nordul Oc. Pacific, despărţindu-l de Marea Behring. Pe 2.300 km. se înşiră 150 insule între Alaska şi Kamciatka. Suprafaţa este 14.581 kmp. cu vre-o 2.200 loc. Eschimoşi. Vulcani activi, geyseri, climă aspră, zăpada şi ghiaţa se topesc numai în Maiu. Animale cu blănuri scumpe, mamifere marine, peşti, păduri în ins. de Vest. Cea mai mare parte aparţin St. Unite, formând o dependenţă a guvernământului Alaska.

Alevra Nicolae, general român şi om politic (n. 1871). La declararea războiului român în 1916, are gradul de colonel. Este înaintat general de brigadă în 1917 Fiind ofiţer de stat major, încă dela începutul războiului este chemat în marele Stat Major al Armatei, unde în calitate de subşef conlucrează cu generalul Prezan, Şeful Marelui Stat Major, în conducerea operaţiunilor pe frontul român, fiindu-i un preţios colaborator până la sfârşitul războiului, când se retrage din armată, intrând în viaţa politică. Judicios critic militar şi cunoscut publicist, 1928—1929 ministru de comunicaţii în guvernul Maniu.

Alexamenos din Teos, filos. gr. antic din şcoala lui Sokrates. I se atribuie cea dintâiu folosire a dialogului în scrieri filosofice.

Alexander Severus, Marcus Aurelius (n. ca 208 † 235 d. Chr.), împărat roman dela 222. Adoptat de vărul său Heliogabalus, îi urmează la tron. Sfătuit de mamă-sa şi de sfetnici el micşorează impozitele, sprijineşte artele. Apără Mesopotamia împotriva lui Artaxerxes, fondatorul dinastiei Sasanizilor în Persia (232—233). Moare în regiunea Rinului, ucis de un soldat trac.

Alexandra Feodorovna (n. 1872 † 1918), principesa de Hessen, soţia ţarului rusesc Nicolae al II. A fost ucisă împreună cu soţul şi copiii în Ecaterinburg.

Alexandra (Pământul—). 1. Pământ arctic, la V. de Pământul lui Franz-Joseph; 2. Teritoriu din Australia septentrională între 16° şi 26° Lat. S. spre Golful Carpentaria, cu peste 1 milion kmp., dar locuit numai în jurul exploatărilor aurifere.

Alexandreni (3028 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Sturzeni. P. U. Volintireşti. G. Căuşani la 21 km.

Alexandreni (1806 loc.). com rur. jud. Bălţi, pl. Slobozia-Bălţi. G. locală, Of. P. T. T.

Alexandrescu Grigore, poet rom., (n. 1810 † 1885). Din viaţa sa nu ştim nimic până la 1831; f. puţin după aceea. A fost doi ani candidat de ofiţer şi sublocot. (1837). A ocupat apoi funcţiuni diferite, ajungând, sub Cuza-Vodă, ministru ad-interim. A început a scrie pe la 1830, publicând cele dintâiu poezii în „Curierul Românesc". In voi. apar, odată cu trad. din Florian „Eliezer şi Neftali" (1832), şi 10 poezii originale. In fabule, începe prin a imita pe Florian şi La Fontaine; dar, după 1832, tratează subiectele cu originalitate, inspirându-se chiar din împrejurări politice contemp., şi creind situaţii originale, biciuind apu-

căturile rele, scăderi sociale, regimul rusesc, etc. In satire, găsim poezii pline de umor senin, ironic sau violent („Adio"). In epistole, se ia la întrecere cu același gen din lit. franc., dând poezii pline de spirit și ironie, de observație psihol.; aduce chiar o notă nouă în poezie. Unele cuprind și idei filos., ori discuții lit. și confesiuni autobiografice, făcând din acele poezii un monument literar de mare preț. A luptat cu lipsa unei limbi literare nedesvoltate încă. A citit mult, fiind influențat de lit. greacă clasică (Anakreon, Sophokles, Euripides) de lit. clasicistă franc. (Voltaire, Boileau, Racine, La Fontaine, Florian, Chénier), de ital. Metastasio (v. c.), prob. prin trad. franc.; de lit. romantică franc. (Lamartine, C. Delavigne, etc.). S'a inspirat însă și din texte biblice și din trecutul național (v. „Memorialul"). A. nu e pesimit metafizic; el trece însă realitatea observată prin temperamentul său reflexiv-critic și speră în viitor, fiind îndurerat de slăbiciunile, greșelile și mizeriile vieții. In poezia lirică erotică e slab. Reușește în cea analitic-filosofică: meditații. Poezia lui introduce un spirit nou în literatura română. E cel mai mare poet român până la Alecsandri și Eminescu. Colaborează și la „Dacia literară" și „Propășirea". Ia parte la revoluția din 1848; e partizan al Unirii. E arestat ca aderent cunoscut a lui Câmpineanu (v. c). Scrieri: 1. „Poezii"; 2. „Meditații, elegii, epist. și fab."; 3. „Memorial de călătorie" (*proză cu imp. autobiografică*). 4. Corespondență. Monografie despre A.: Eug. Lovinescu, „Grigore A., viața și opera lui".

Alexandretta, v. Iskanderun.

„Alexandria" sau „Alixăndria", carte poporană (v. c.) despre faptele lui Alexandru cel Mare (Machedon), una din cărțile cele *mai citite la noi*.

Alexandria (peste 16.000 loc.), oraș în jud. Teleorman, reședința plășii Alexandria, oficiu P. T. T., judecătorie de ocol, stație C. F. R. la 97 km. de Costești, școală normală de băeți. A. a fost înființată la 1834 prin hrisovul dat de domnitorul Alexandru Ghica. Populația a fost cea venită din Zimnicea și Târgul Mavrodinului. La 1837 s'a adăogat și un mare număr de Bulgari din Șistov, plecați în urma focului ce a mistuit acest oraș. Azi s'au asimilat complect cu populația românească.

Alexandria, oraș în Egiptul de jos, fondat de Alexandru cel Mare în 329 a. Chr. pe locul unui sat, Rhacotis, de pescari și păstori. A fost construit după planurile unui arhitect din Rodos, Dinocrates, pe limba de pământ, ce despărția lac. Mareotis de Mediterana. A fost legată de continent și ins. Pharos. Lucrările au fost terminate spre 279 a. Chr. A. a fost capit. Ptolemeilor și metropola comercială și intelectuală a lumii de pe acea vreme, creind portul, magazii pentru mărfuri cum și marea bibliotecă din A. împreună cu Muzeul (v. c.). Transformată în oraș *roman*, odată cu cucerirea Egiptului de către Octavian (30 a. Chr.), A. a fost și este un oraș cosmopolit. Creștinismul s'a introdus încă din timpurile prime. Și astăzi este un patriarh creștin la Alexandria. Ocuparea ei de către Arabi (640 d. Chr.) a fost începutul decadenței, iar cucerirea turcească (1517) a grăbit-o. Pe timpul luptelor lui Napoleon. A. n'avea decât 7000 loc. Cu sec. al XIX, A. începe să se ridice și ocupă un loc de frunte în viața comercială pe Mediterana. Bombardarea engleză din 1882 a întârziat pentru puțin această desvoltare. Explorările făcute au făcut să se știe că actualul oraș este exact pe locul celui vechiu. (greco-roman). Prin A. se exportă tot ce produce Egiptul. Are 450000 loc.

Alexandrină, școală medicală antică, care a înflorit la Alexandria (Egipt) sub Ptolomei. După medicina hipocratică (v. Hipocrat), med. antică ajunge aici la o desvoltare extraordinară.

Alexandrinică filosofia—, se numește epoca din desvoltarea filos, în ultimul sec. a. Chr. și întâiul sec. creștin, la Alexandria. Școala din Alexandria se reducea la un amestec de filosofie greacă cu misticism (v. c.) oriental. Philo-Judeul (v. c.) este cel mai cunoscut alexandrinist.

Alexandrit (min.), varietate de Crizoberil (v. c.). Șlefuită, în lumină solară apare verde, în lumină artificială, roșie-violetă. Piatră prețioasă.

Grigore Alexandrescu.

Alexandrin, *versul*, e un v. iambic (v. Iamb.) de 12 silabe, folosit în poeziile eroice, în tragedii și poeme mari, mai ales în lit. str. Numele v. A. vine dela ser. Roman d'Alexandre sec. XII (o „Alixandrie" franc. compusă în vers. de truverul A. de Bernay). Schema alex. modificat la noi e următorul:

„Pă-rea că-prin-tre no-uri
S'a fost des-chis o poar-tă".

(Eminescu, Melancolie).

Alexandropol, v. Leninkan.

Alexandros din Aphrodisias, exegetul, filos gr. peripatetic (ca 200 d. Chr.). A făcut comentarii a scrierilor logice și metafizice ale lui Aristoteles. A scris un tratat despre destin și despre puterea liberă.

Alexandrov, oraș din Rusia (gubernia Wladimir) fost Alexandrovskaja-Sloboda din sec. al XVI, când era reședința preferată a țarului Ivan cel Groaznic (după 1564).

Alexandrovsk, oraș și port din Nordul Rusiei (gub. Arkhangelsk) întemeiat în 1895 pe coasta de N. a peninsulei Kola (*Oc. Înghețat de N.*) *într'un punct* în care Golf-Stream ține Oceanul tot anul liber de ghețuri.

Alexandrovsk-Gruşevsk, oraș din Ukraina, într'un important centru huilier.

Alexandru, *numele mai multor țari ruși*: A. I Pavlovici (n. 1777), ales țar dela 1801, după asasinarea tatălui său Paul I. Reorganizează *imperiul* pe *baze* liberale; protejează artele și științele; înființează școale și biblioteci, dă avânt industriei și comerțului, pune bazele Băncii naționale rusești. Desființează iobăgia în Estonia, Letonia și Lituania. In politica externă: este împotriva lui Napoleon I și participă la lupta dela Austerlitz (1805) unde învinge Napoleon. Ajută pe împăratul german Francisc II, în 1806, dar în 1807, prin pacea dela Tilsit îl părăsește și recunoaște statele întemeiate de Napoleon, pentru ca în schimb acesta să accepte anexarea Finlandei și a Principatelor dunărene. Bazat pe stipulațiunile tratatului de pace dela Kuciuk-Kainargi (1774), obține dela Turci numirea pe 7 ani, a Domnitorilor în Moldova și Muntenia. Când protejații lui sunt scoși din domnie, A. sub pretext de a-i reintegra, ocupă Țările române. Declară războiu Turciei și, în 1812, anexează o parte din Basarabia: prima răpire a ei. Succesele lui N. îl înspăimântă și *destace alianța încheiată*. După exped. *nenorocoasă* a lui N. în Rusia, A. năvălește în Franța (1814 și 1815) și restabilește pe *Bourboni pe tronul Franței*. La *parte* la congresul dela Viena, încheie Alianța sfântă, pentru menținerea păcii în Europa, declarându-se, din liberal *ce-a fost* până acum, împotriva ideilor democratice. A fost chiar împotriva răscoalei Grecilor, la 1821. Această contradicție în viața lui l-a zdruncinat mult. Moare în Crimea la 1825. — **A. II Nicolaevici**, fiul țarului Nicolae I, (n. 1818 † 1881) s'a urcat pe tron în 1855, pe timpul războiului crimeic. Introduce reforme în administrație și armată; suprimă revoluția polonă (1863) și introduce politica panslavistă, încercând rusificarea naționalităților din Polonia, Lituania și Țările baltice. In politica externă: amic al Prusiei. A mărit imperiul prin cuceriri în Caucaz și a purtat războiul contra Turciei (v. Războiul româno-ruso-turc), în urma căruia războiu noi am obținut independența. La congresul dela Berlin (1878) ni s'a mai luat o parte din Basarabia, dându-ni-se, în schimb, Dobrogea: a doua răpire a Basarabiei. Moare asasinat de nihiliști. — **A. III Alexandrovič**, succesorul și fiul celui precedent (n. 1845 † 1894). Domnește dela 1881, fiind aderent al ideii panslaviste și continuator al tradiției *absolutiste* și *reacționare*. Persecută pe Germanii din Țările baltice, pe Polonii catolici și vrea să rusifice Finanda cu forța. Părăsește Tripla Alianță (Rusia, Germania și Austria) și se orientează, în politica externă, spre Franța declarând războiu vamal Germaniei.

Alexandru, numele mai multor papi dela Roma. A. I (105—115) martir. A. II (1061—1073) cel dintâiu papă ales de colegiul cardinalilor. A. III (1159—1181) un om energic, care și-a impus voința chiar și față de Enric II, regele Angliei. A. IV (1254—1261), om neputincios. A. V (1409—1410), despre care se zice că a murit otrăvit. A. VI (1492—1503) om imoral, introducând imoralitatea și în biserică. A *murit otrăvit*. A. VII (1655—1667) a condamnat învățăturile Jansenișților. A. VIII (1689—1691) a augmentat biblioteca vaticană.

Alexandru Karageorgevič, principe al Serbiei (n. 1806 † 1885). Ajunge la putere după detronarea lui Mihail Obrenovič (1842). Deși a introdus ameliorări în instrucția publică, justiție și armată, totuși a fost silit să abdice (1858) și să se refugieze în Ungaria.

Alexandru I, regele Jugoslaviei (Serbo-croato-Sloveniei = S. H. S.), (n. 1888), venire la tron August 1921, după moartea tatălui său Petre. Casa Karagheorghevici. Este căsătorit cu principesa Măricara (1922) din familia noastră regală. In timpul marelui războiu a fost comandantul armatei sârbești.

Alexandru Asan, v. Ioan Alexandru Asan.

Alexandru numit şi Nicolae Alexandru, Domn al Ţării Româneşti (ca. 1340—1364). Fiu al marelui Basarab biruitorul Ungurilor, trăieşte în bună vecinătate cu Ludovic cel Mare, rege al Ungariei. Om paşnic, se înrudeşte prin două fete ale sale cu Uroş, stăp. sârbesc, şi cu Strasimir, fiul Ţarului Alexandru al Bulgarilor. A clădit în Câmpulung, locul de reşedinţă, o mănăstire domnească de piatră unde s'a şi înmormântat. La C. de Argeş, clădi o altă biserică şi aşează aici reşedinţa Mitropoliei Ţării Româneşti, pe care o încredinţă, în 1359, episcopului Iachint din Vicina Dobrogei, ca exarh delegat al Patriarhiei din Constantinopol. Sub el s'a organizat mai deplin Ţara Românească: Visticeria, comerţul cu Ardealul, Curtea şi divanul domnesc cu diferitele dregătorii boiereşti, după sistemul Curţilor Împăraţilor bizantini.

Alexandru al II Aldea, fiul lui Mircea cel Bătrân, Domn al Ţării Româneşti, (1431—1435) cu ajutorul lui Alexandru cel Bun din Moldova. S'a închinat, cel dintâiu între Domnii români, Turcilor, pe cari i-a însoţit în Ardeal, în 1432, când au prădat Braşovul şi ţara Bârsei.

Alexandru al II-lea, domn al Moldovei (1448-9, 1451-55) fiul lui Iliaş Vodă. Ajutat de Poloni a purtat lupte pt. domnia sa cu unchii săi Domni, Bogdan şi Petru A.

Alexandru al III. Domnul Ţării Româneşti (1568—1577), fiul lui Mircea al lui Mihnea Vodă cel Rău. De două ori (1568, 1577) taie capetele mai multor boieri de frunte; luptă în 1574 contra lui Ion Vodă cel Cumplit al Moldovei. A clădit o biserică în Bucureşti pe dealul de lângă Mihai Vodă.

Alexandru al III Cornea, Domn al Moldovei (1540—41). Boier, fusese portar al cetăţii Suceava. A domnit câteva săptămâni, Petru Rareş întors, îi taie capul la Galaţi.

Alexandru Coconul, Domn al Ţării Rom. (1627—29) şi al Moldovei (1629—30). Fiul lui Radu Vodă Mihnea. Copil adus de Turci, condus de mama-sa Arghira şi de câţiva boieri, iar la Poartă de socrul său Scherlet, negustor grec, bogat, care îi dăduse pe fata sa Ruxanda, de soţie. A fost mazilit fiind domn slab.

Alexandru cel Bun, Domn al Moldovei (1400—1432). Om paşnic, consolidează ţara sub raport intern şi extern. Graniţele ţării ajung şi se fixează la Nistru şi Marea Neagră. Iau fiinţă mai multe dregătorii înalte boiereşti după cele din Ţara Rom. Comerţul cu ţările vecine are o desvoltare întinsă. Întreţine bune relaţii cu Polonii, — de unde era una din soţiile lui — cărora le dă ajutor ostăşesc care luptă cu vitejie, în 1422, la Marienburg din Brandenburgul german. Întemeiază episcopiile din Roman şi Rădăuţi şi două mănăstiri Moldoviţa şi Bistriţa. Catolicismul a prosperat în Moldova prin cele două soţii catolice ale lui Alexandru.

Alexandru III, Cel Mare, regele Macedoniei, fiul lui Filip, elevul lui Aristotel (n. 356 a. Chr.). Se urcă pe tron în 336. Învinge armatele regelui persan Darius în mai multe lupte; cuprinde Egiptul şi întemeiază oraşul Alexandria. Trece Eufratul şi Tigrul, cuprinde Babilonul, Susa, Persepolis şi ajunge până la râul Indus. Macedonenii refuză să meargă mai departe, din care cauză se întoarce în Babilon, unde moare, în vârstă de 33 ani (a. 323). A fost cel mai mare împărat al timpului, care a ocupat toată lumea cunoscută. Marele său imperiu a fost împărţit, după moarte, de generalii săi, Diadochi.

Alexandru cel Rău, al IV, Domn al Ţării Rom. (1592—1593) fiul lui Bogdan Vodă Lăpuşneanul din Moldova. A trăit exilat prin Constantinopol şi Rodos; însemnat la nas şi urechi; ajunge Domn prin Turci, persecută pe boieri, mai ales pe Mihai, banul Craiovei (Viteazul). Scos din scaun, a fost spânzurat la Constantinopol în 1597.

Alexandru din Hales, filos. şi teol engl. scolastic, călugăr franciscan, supranumit „teologorum monarcha" şi „doctor irrefragabilis". E cel dintâiu scolastic care a făcut cunoscută întreaga filos. a lui Aristoteles aplicând-o la fundamentarea doctrinilor bisericeşti.

Alexandru din Rhodos, misionar creştin, din sec. XVII a scris o relaţie asupra Tonkinului, arătând situaţia din timpul său.

Alexandru din Tralleis, medic bizantin, (525—605).

Alexandru Iliaş, Domn al Ţării Rom. (1616—1618, 1627—29) şi al Moldovei (1620—21, 1631—33), fiul al lui Iliaş Lăpuşneanu. Pus de Turci, a adus în ţară o mulţime de greci, cari l-au ajutat cu bani la tron. Crud, a tăiat boieri de seamă în amândouă principatele. Mazilit de 3 ori pentru nemulţumirile ce a produs, fuge la Constantinopol.

Alexandru Lahovary (1813 loc.), com. rur. jud. Vlaşca, pl. Câlniştea. P. U. Drăgăneşti G. Târnavele la 5 km.

Alexandru al II-lea, ţar al Rusiei.

„Alexandru Lăpuşneanu", titlul nuvelei istorice a lui C. Negruzzi, apărută în „Dacia literară" din Iaşi la 1840. Este realizarea artistică a ideilor din prefaţa revistei care anunţau programatic inspirarea poeţilor şi a scriitorilor din trecutul istoric naţional (v. Curentul istoric). In aceasta capodoperă, Negruzzi povesteşte cum **A. L.** vine dela Constantinopole să se întroneze a doua oară în domnia Moldovei, şi e întâmpinat de către o delegaţie de boieri, compusă din Moţoc-vornicul, Veveriţă, Spancioc şi Stroici, cari-l sfătuiesc să se întoarcă, pentrucă ţara nu-l vrea. „Dacă voi nu mă vreţi, vă vreau eu!", răspunde **L.** Boierii pleacă, afară de vicleanul Moţoc, care se gudură pe lângă **L.**, cerându-i iertare. Acesta-l iartă, ştiind că va avea nevoie de dânsul în luptele sale de exterminare a boierilor şi împotriva lui Tomşa, care era încă pe tronul Moldovei. Ocupând tronul, **L.** începe răsbunarea împotriva boierilor, omorîndu-i fără cruţare la cel dintâiu prilej. Ruxandra-Doamna, căută să-l îmblânzească şi-i ceru să înceteze cu omorurile. **L.** promise că peste puţin timp nu va mai omorî pe nimeni, şi-i spuse Doamnei că a doua zi „îi va da un leac de frică". Dădu de ştire tuturor boierilor să se adune a doua zi la Mitropolie, fiind sărbătoare. Acolo **L.** ascultă smerit slujba, se închină cu sfinţenie şi luând cuvântul spuse boierilor că vrea să trăiască de acum înainte cu dânşii frăţeşte şi-şi ceru iertare de greşelile făcute. Apoi îi pofti la curte să ospăteze împreună. Boierii veniră călări, întovărăşiţi de câte două, trei slugi. Numai Spancioc şi Stroici n'au venit şi în curând au fugit peste Nistru. La masă, când Veveriţă ridică păharul în cinstea Domnului armaşul îl doborî la pământ, lovindu-l cu buzduganul în frunte sub pretext că a ocărît pe Domn; şi asmuţă pe slujitorii armaţi contra celorlalţi boieri. Măcelărirea Boierilor începu. **L.** şi cu Moţoc se retraseră la o fereastră, de unde priviau măcelul. Afară începu lupta între slugile boierilor şi lefegii. In curând, se adună şi norodul din oraş în jurul palatului, făcând larmă. Poporul, care la început nu ştia ce vrea, isbucni într'un glas, cerând capul lui Moţoc, care-i jefuise, sărăcindu-i. Auzind aceasta, Moţoc rugă pe Domn să puie să dea cu tunurile în mulţime, zicând că cei ce strigă sunt nişte proşti. „Proşti, dar mulţi". răspunse **L.** şi porunci să-l arunce în mijlocul mulţimii înfuriate, care-l sfârtică într'o clipă. **L.** puse de reteză capetele celor 47 de boieri omorîţi, făcând din ele o piramidă, aduse pe Ruxandra-Doamna şi i-o arătă (ca leac de frică...). Aceasta leşină în faţa privelişti îngrozitoare, care-i făcea atâta plăcere lui **L.** Incurând **L.** îmbolnăvindu-se greu, şi simţindu-şi moartea aproape, se călugări. In acest timp, fugarii Spancioc şi Stroici cari făgăduiseră (când s'au refugiat peste Nistru) celor trimişi de **L.** să-i prindă, că „se vor revedea până a nu muri", se întoarseră în ţară. Spre a scuti de chinuri pe muribund, Mitropolitul şi cei doi boieri siliră pe Doamna să-i dea otravă. Cei doi boieri îl siliră să bea cupa până la fund. Şi astfel crudul **L.** muri. „A. L." e cea mai bună nuvelă istorică din lit. rom. Personajele sunt bine caracterizate, intriga acţiunii cu măestrie condusă. Cuprinde 4 părţi şi la începutul fiecăreia e pus câte un motto, care rezumă momentul esenţial din acţiunea ce urmează. Atmosfera timpului reînviată cu pricepere, prin descrieri frumoase (ex. portretul lui Lăpuşneanul) şi prin cuvinte adecvate. Limba este un model al prozei noastre literare.

Alexej Nicolaevič, moştenitorul de tron al Rusiei (n. 1904 † 1919), fiul ţarului Nicolae II-lea, a fost omorît la Ecaterinburg.

Alexandru, regele Greciei (1893—1920), ajuns rege în 1917, după regele Constantin. Se crede că a murit otrăvit.

Alexeiew Eugen Ioanovici, amiral rus (n. 1843 † 1917). A condus operaţiile în Kuangton în timpul răscoalei Boxerilor. Mai târziu numit viceregele posesiunilor ruseşti din Extremul Orient. In războiul Ruso-Japonez a fost comandantul tuturor forţelor ruse de apă şi de uscat până la sosirea generalului Kuropatkin.

Alexeiew Mihail Vasilievici, general rus (n. 1855 † 1918). In timpul războiului cel mare a fost Şeful Marelui Stat Major rus, de fapt a condus însă toate operaţiunile armatelor ruseşti, ca Şef, dela 1915 până la isbucnirea marei revoluţiuni bolşevice (1917).

Alexeni (2293 loc.), com. rur. jud. Ialomiţa, pl. Urziceni. Infirmerie. P. U. Urziceni. G. Broşteni la 3 km.

Alexi Artemiu Publiu, profesor de ştiinţele naturale în Năsăud (n. 1847 † 1896). Operele lui: O excursiune botanică în România şi Dobrogea, (1883), Insemnătatea ştiinţelor naturale (1883), Importanţa studiului botanic (1884).

Alexi Ioan, episcop român gr.-cat. în Gherla, (n. 1801 † 1863). A scris şi tipărit la Viena, 1826 „Gramatica Daco-Romana, sive Valachica", o carte bine apreciată chiar şi de învăţatul englez Bruce White, 1861 membru în comitetul permanent pentru eluptarea drepturilor Rom.

Alexi Tcohar (n. 1813). A condus o tipografie, apoi Prima bancă transilvană în Bucureşti (1869—82) şi a fondat sucursala băncii Albina în Braşov, pe care a dirijat-o. A publicat: Dicţionar german-român, Bucureşti (1866), a tradus în limba germană din poeţii români „Romänische Poeten", Braşov 1880.

Alexici G., scriitor istoric-literar rom. ardelean (n. 1864). Fost prof. la Acad. orientală comercială (Budapesta). A scris: Magyar elemek az oláh nyelvben, Budapesta 1888, Român nyelvtan. Cercetări asupra obârşiei limbii române, Texte de literatură poporană română. Cum s'a propoveduit unirea în părţile bihorene, Geschichte der rumänischen Literatur (Leipzig, 1906). A colaborat la „Luceafărul" şi „Convorbiri literare".

Alexie (psihol. patol.), defect morbid, datorită căruia conştiinţa noastră nu poate înţelege cuvintele scrise sau tipărite.

Alexios, numele a cinci împăraţi bizantini. Insemnaţi: **A. I Comnenul** (n. 1048), a domnit dela 1081—1118, ajungând la tron prin usurparea predecesorului Nikephoros al III. Se luptă în Tracia cu Pecenegii, iar în Asia împotriva Turcilor. Armata primei cruciate, pe care a căutat s'o folosească pentru interese personale, i-a pricinuit multe neajunsuri. Domnia sa e un timp de ridicare a imperiului.

Alexis din Turii, autor dramatic gr. antic, încetăţenit mai târziu la Athena. († ca. 287). Unchiul lui Menandru şi probabil tatăl poetului comic Stephanos. Autor al vreo 245 de piese, elegant scrise, vesele şi cu vervă comică, din care ni s'au păstrat numai fragmente. Duşman al filos. şi al sectelor mistice pe care le-a satirizat în piese comice.

Alexis Paul, literat şi autor dramatic franc. (n. 1837 † 1901). Reprezentant al şcoalei naturaliste, scrie: Soirées de Medan.

Alexis Wilibald, pseudonimul scriitorului german Wilhelm Häring, (n. 1798, † 1871). A scris romane istorice: „Cabanis", „Der Roland von Berlin", „Die Hosen des Herrn von Bredow".

Alexis, Vie de saint—, unul din cele m. vechi poeme franceze din I. jumătate a secolului al XI.

Alfa, v. Halfa.

Alfa şi Omega (gr.), începutul şi sfârşitul (v. litera A.) A fi Alfa şi Omega = a fi totul.

Alfabetic, după a, b, c, — adică după alfabet.

Alfabet, o serie de litere (semne) aşezate în ordine convenţională care exprimă sunetele unei limbi A. a fost cunoscut de Egipteni. Ei aveau 24 de semne pentru consonante, însă scrierea lor fiind ideografică (v. c.) nu le-au întrebuinţat. Originea A.-lui este obscură. Primele inscripţii alfabetice datează din sec. al XIII. a. Chr., ele s'au găsit pe mormântul regelui Ahiram, în Fenicia şi sunt semitice (sau feniciene). Paralel cu A. semitic (format poate din acesta), evoluiază cel fenician. Acesta e luat de Greci prin sec. al IX a. Chr., adăugându-i un sistem de vocale şi câteva semne pentru consoane. In sec. al IV a. Chr. A. ionic e întrebuinţat în toată Grecia (avea 24 litere). Se pare deci că A.-ul tuturor limbilor europene derivă din cel fenician, fără să se poată preciza drumul pe unde a venit. Pentru limbile orientale problema nu e definitiv deslegată. Cu toate obiecţiile ce se ridică, origina A., se pare că aparţine popoarelor semitice.

Alfabet fonetic, cel întrebuinţat pentru notarea pronunţării cât mai exacte a sunetelor unei limbi. Are la bază pe cel latin şi atribue o valoare de rostire unică fiecărui semn; la nevoe e sporit cu atâtea semne câte sunt necesare. Aceastâ complectare se face prin: diferite feluri de (litere) semne (italice, majuscule, etc.); prin inversarea unora din ele; prin introducerea de caractere străine (greceşti, etc.); prin adăugarea la semnele (literele) obişnuite altele diacratice şi, în sfârşit, prin inventarea de semne nouă. A. I. mai cunoscute: Cel stabilit la Congresul Orientaliştilor din Geneva (1891), întreb. pentru transcrierea textelor sanscrite; cel dela Revue des Patois gallo-romans, creiat de Gilliéron şi Rousselot (A. atlasului linguistic al Franţei); cel adoptat de Conferinţa din Copenhaga (1925). La noi nu există un A. f. unitar.

Alfabetul Braille, v. Braille.

Alfarabi, filosof arab († 950). A încercat o concordanţă între Platon şi Aristoteles, şi a răspândit printre Arabi doctrinele lui Aristotel. A tradus (s. a comentat) pe Porphyrius. A scris tratate despre „Inteligenţă şi inteligibil", „Sufletul", „Unitatea şi Unul" etc. S'a ocupat şi cu ştiinţele oculte iar în politică, a visat organizarea unitară a lumii întregi.

Alfaro y Gomez Juan, pictor şi poet spaniol (n. 1640 † 1680), elev al lui Velasquez. A pictat portrete mici şi a scris poezii.

Alfatar (3224 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Beibunar. Of. P. local. G. Călăraşi.

Alfieri Vittorio, contele—, celebru scriitor dramatic şi poet italian (n. 1749 † 1803). Ca „odiator dei tiranni", (duşman al tiranilor), tragediile sale, din care unele inspirate din literatura franceză, prezintă lupta dintre asupriţi şi asupritori, libertate şi despotism; idei pe care le încadrează în acţiuni istorice, politice sau sociale, făurind caratere pasionate şi energice. Respectă strict unitatea de acţiune a pieselor care au de cele mai multe ori numai 3 personaje, femei aproape de loc, deci nici dragoste; are mare concisiune în stil şi în versuri, exaltând patriotismul şi ideile sensual umane, sentimentul demnităţii personale, respectă mai totdeauna legea celor trei unităţi (v. c.) şi face analiza psihol. exactă a personajelor. A fost admirat, îndemnat şi iubit de Contesa de Albany, (Luiza de Stolberg, soţia lui Carol Stuart, pretendent la tronul Angliei), regina fără regat, care i-a inspirat cele mai bune „Sonete" din sec. al XVIII. Scrieri mai însemnate: Filippo, Virginia, Oreste, Antigone, Mirra şi capodopera „Saul", toate tragedii. A scris şi comedii, neinsemnate, o importantă autobiografie (Vita), de mare valoare educativă şi „Satire" (în terţine). Tratate politice sociale: Della Tiranide, Del principe e delle lettere, etc. A tradus din Virgil (Eneida), din Salustiu, Terentius, Aristofan (Broaştele). Socotit ca „primul italian modern" şi „restaurator al geniului naţional", A. a contribuit mult prin opera sa la independenţa Italiei.

Alföld, partea din câmpia ungară, udată de Tisa şi partea inferioară a Crişului şi Mureşului. Suprafaţă ca. 35,000 kmp., este acoperită de culturi întinse de grâu, porumb şi tutun, datorită aluviunilor bogate în materii azotoase. Forma cea mai răspândită de aşezări este ferma. Oraşe principale: Szeged, Csongrád, Szolnok, etc.

Alfons, numele mai multor regi din Aragonia, Navarra, Asturia, Castilia, Portugalia şi Spania. Regi din Aragonia şi Navarra: **A. I**, rege dela 1104—1134. A încercat fără succes să ocupe regatul Castiliei, la care-şi formase drept prin faptul că a fost căsătorit (dar acum despărţit) cu Urraca, fica regelui Alfonso al VI de Castilia. Mai norocos însă în luptele împotriva Maurilor, dela care cuprinde rând pe rând oraşele: Tudela (1110), Saragossa (1118), Tarazona, etc., câştigând bătălia strălucită dela Cutanda (1120). Chemat de Mozarabii (creştini din Spania) din Andalusia, el face mai multe expediţii, fiind bătut în 1133 înaintea oraşului Fraga. **A. al II** rege dela 1162—1196; cuprinde Rousillon-ul şi Béarn-ul şi devine conte de Provence. Sprijinitor al artelor. Era şi trubadur. **A. al III**, rege dela 1285—1291. **A. al IV**, cel Blajin, rege dela 1327—1336; poartă un războiu nenorocos împotriva Genovei. **A. al V**, cel Mărinimos, rege de Aragon, de Neapol şi Sicilia, dela 1416—1458. După multe războaie cucereşte Italia meridională, cuprinzând Neapolul (1442). Sprijinitor al ştiinţelor; curtea sa era un loc de întâlnire pentru cei mai distinşi humanişti şi savanţi ai epocii.

Alfons, regi din Asturia: **A. I**, dela 739—757, alungă pe Mauri. **A. al II** dela 791—842. Înfrânge pe Arabi, cuprinzându-le oraşul Lisabona (797). Şi-a fixat reşedinţa în Oviedo. **A. al III**, cel Mare, rege dela 866—910. A stăpânit şi Galicia, Leon şi Asturia. Bate pe Mauri, cucereşte o parte din Portugalia şi Castilia veche. Dările grele de după războiu au răsculat poporul în frunte cu fiul său; de aceea abdică în favoarea acestuia. Moare în 912.

Alfons, regi din Castilia: **A. al VI**, rege dela 1072—1109, stăpân şi asupra Galicei, Castiliei şi Leon. Se luptă împotriva Maurilor, cuprinzând, după 7 ani de asediu, oraşul Toledo, din care-şi face capitală, — de aici atributul „scutul Spaniei". Maurii însă-l bat la Zalaca (1086), iar el îşi pierde o parte din teritorul cucerit. **A. al VII**, regele Galiciei, Castiliei şi Leon (1126—1157), înfrânge pe Mauri la Jaen şi întemeiază ordinul Alcantara (1156). **A. al VIII** cel Nobil, rege dela 1158—1214. Face un plan de alungare a Maurilor din Spania, luptându-se cu mai mare sau mai mic succes împotriva lor. Prin învingerea dela „las Navas de Tolosa", (1212) el dă o lovitură hotărîtoare stăpânirii musulmane în Spania. Fondează la Valencia (1208) prima Universitate în Spania. **A. al X**, Înţeleptul, rege dela 1252—1284, aspirând la demnitatea de împărat. E detronat de fiii săi. El este însă întemeietorul literaturii naţionale castiliene. A terminat codul de legi început de Ferdinand al II; a îndreptat tabelele planetare ptolemaice, a pus pe istoriografi să scrie prima istorie generală a Spaniei. Insuşi mare scriitor, poet, autor al unui tratat de chimie şi o lucrare filosofică. **A. al XI**, rege dela 1312—1350. A contribuit la învingerea dela Tarifa; moare de ciumă la asediul Gibraltarului (1350).

Alfons, regi din Neapol: **A. I**, același cu **A. al V.** rege din Aragonia (v. c.). **A. al II**, rege dela 1494—1495. Abdică în favorul fiului său Ferdinand al II.

Alfons, regi din Portugalia și Spania: **A. I**, Cuceritorul, dela 1139—1185. Când bate pe cinci regi mauri în lupta dela Qurique, soldații îl proclamă pe câmpul de luptă rege (1139). Declară independentă Portugalia de Castilia și Leon. Cucerește Lisabona dela Mauri. Ginerele său, Ferdinand din Leon, gelos de învingerile sale începe un războiu, prin care **A.** e silit să renunțe la teritoriul cucerit. **A. al II**, cel Gros, rege dela 1211—1223. Celebru legislator; dușman al clerului, de aceea moare excomunicat. **A. al III**, dela 1248—1279, cuprinde Algrave dela Mauri, și încearcă să micșoreze puterea ordinelor cavalerești și a clerului. **A. al IV**, îndrăznețul, rege dela 1325—1357. E bătut la Tarifa (1340) de A. al XI, regele Castiliei. Ordonă moartea damei de curte Inez de Castro, din care pricină a venit în conflict puternic cu fiul său Petru, care o iubea foarte mult, ceeace a produs mari turburări în țară. **A. al V**, Africanul, dela 1438—1481. Merge în Africa cu o flotă puternică și cuprinde fortul Alcazar, Arzilla și Tanger. Sprijini artele; sub el apare importanta colecție de legi Alfonsiene (1446), care cuprinde legile și dispozițiile regilor, începând cu **A. al II. A. al VI** (1656—1683), incapabil. Pe timpul său Spania recunoaște independența Portugaliei. **A. al XII**, rege al Spaniei (n. 1857), dela 1874. A încercat să liniștească și să împace pe intransigenții din sud și Carliștii din nord. În 1876, elaborează o nouă constituție. S'a căsătorit a doua oară cu Maria Christina de Austria.

Alfons, XIII (n. 1886) regele Spaniei. Până la majoratul său (1902) a domnit mama sa Maria Cristina. În 1906 s'a căsătorit cu principesa Victoria Ena Battenberg.

Alfons, v. și Alphonse.

Alfred cel Mare, rege anglo-saxon de Wessex (n. 849 † 901). Primește coroana în 871 și înfrânge pe Danezii cari au ocupat nordul Angliei. Prin tratatul din Wedmore, Anglia se împarte între **A.** și regele Danezilor. Această pace scump plătită, **A.** o utilizează pentru organizarea armatei și crearea unei forțe marine. A împărțit țara în județe și a compus un cod de legi. A sprijinit artele și i-a plăcut să fie înconjurat de oameni de litere. Lucrările sale literare (o cronică) au avut o influență hotărîtoare asupra limbii.

Alfvén Hugo, compozitor suedez (n. 1872). Profesor de muzică la Upsala.

Algardi Alessandro, sculptor și arhitect italian (n. 1602 † 1654), elev al lui Carracci. Autor a mai multor statui, dintre care unele de dimensiuni colosale (Statua în bronz a papii Inocențiu al X) și a unui basso-relief, în spiritul lui Bernini, reprezentând pe Papa Sf. Leon, împiedecând pe Attila să intre în Roma (1648).

Algoritm sau **Algoritm**, după numele matematicianului perso-arab Alchwarizimi = 1. Introducere la cunoașterea cifrelor arabe. Calcul cu sistemul numeric al decadelor; 2. (Logică) **A.** e încercarea de a înlocui operațiunile logice cu semne și calcule = „Calculul logic" sau Algebrologica. Logica simbolică sau algebrică. **A.** ar trebui deci să exprime noțiunile și judecățile în felul funcțiunilor și ecvațiilor. Partizanii **A.**-lui: Boole (întemeietorul) W. St. Jevons, Venn, B. Russell, Couturat, Schröder [cf. E. Müller, Abriss der Algebra der Logik, G. H. Luquet, Logique formelle, v. Logistica].

Algarve, provincia cea mai de S. a Portugaliei (4850 kmp. cu 255.000 loc.). Capit. Faro. Clima caldă, fructe de-ale regiunilor calde. Numele îi vine dela arabul El Gharb = țara apusului, un vechiu regat maur cu capit. Silves.

Algarotti Francesco, poet și critic italian, amicul lui Voltaire (n. 1712 † 1764). A trăit la curtea lui Frederic al II și-a contribuit la răspândirea lit. străine în Italia; partizan al răspândirii științelor.

Algau (Alpii **A.**), un masiv principal al Alpilor Septentrionali. Sunt la SE de lac. Konstanz, între Rin și Lech. Vf. principal Hochvogel (2589 m.). Au pășuni renumite, pe care cresc vite cornute, în special vaci renumite.

Algazel (Al Gazali), numele occidental dat filos. jurist și teologului arab El Ghazali Abu-Hamid-Mohamed (n. 1059 † 1111), prof. câtva timp în Bagdad. Atacă pe Aristotelici (v. c.) și încercând să concilieze știința și credința se înfundă într'un misticism panteist, asemănător „sufismului" (v. c.). Cade în scepticism o bucată de vreme, apoi îl părăsește, spre bătrânețe. E unul dintre oamenii cei mai învățați ai vremii. A scris multe lucrări.

Alge (bot.), se numesc plantele cu o organizație mai inferioară, lipsite de organe distincte (rădăcini, tulpină, frunze și flori), corpul lor fiind format dintr'o singură celulă (monocelulare) sau dintr'o reunire de mai multe celule, (pluricelulare) bidimensională sub forma de filament (ex. mătasa broaștei — spirogyra) sau tridimensională (ex. fucus, sargassum, laminaria), care poartă și numele de thal fiind lipsit de țesuturi vegetale diferențiate, din care cauză aceste plante se mai numesc, thalofite. Formele mai inferioare, monocelulare, aparțin celor dintâi apariții de plante în evoluția vieții. Majoritatea trăiesc în ape dulci și'n apa mărilor, iar puținele forme aeriene (ex. pleurococus), trăiesc și ele într'un mediu umed pe stânci pe scoarța copacilor sau pe zidurile vechi. În celulele din corpul lor au clorofilă, fiind deci capabile de a-și pregăti hrana în mod independent, prin asimilațiune și absorbție. Clorofila din corpul lor este singură sau însoțită de un alt pigment albastru, cafeniu sau roșu, după nuanța căruia se clasifică în **A.** verzi (Clorificee) ex. Pleurococcus; **A.** albastre (Cyanoficee) ex. Nostoc; **A.** cafenii (Phcoficee) care trăiesc în apa mărilor, ex. Fucus, Cystoseira; **A.** roșii (Rhodoficee) ex. Chondrus, Iridaea, din apa mărilor, In clasa **A**-lor aparțin și diatomeele, plante unicelulare învelite de o membrană de celuloză impregnată cu silice. **A.** se înmulțesc, în mod asexuat prin diviziune directă (diatomee) sau prin spori (nostoc) și'n mod sexuat mai ales formele superioare, pluricelulare, și anume prin spori mobili (zoospori, ex. Cladofora), sau prin gameți (antherozoizi și oogonii, ex. Fucus, Sargassum).

Algebra, (arab), disciplină matematică. Se ocupă îndeosebi cu teoria ecuațiilor.

Algebrologica (filos.), v. Logica simbolică, cf. Algaritmul.

Algeciras, oraș-port. spaniol în fundul golf. Gibraltar, 12.500 loc. În 1906 s'a ținut aici o conferință internațională asupra Marocului.

Alger, 1. Capit. Algeriei și a depart. Alger. Are 226.000 loc., bun port într'o radă bună. Arhiepiscopie rom. cat., univ., curte de apel. Mare comerț cu cereale, vinuri, alfa, fructe: curmale, banane, etc. Construit pe malul mării, în spatele său (spre S. și V.) se găsesc înălțimi (120 m.), ramuri de-ale Munților Atlas. **A.** este orașul roman Icosium, ruinat de barbari și de cucerirea arabă. În sec. XVI a încercat și Carol Quintul să cucerească Algerul, dar n'a reușit. Locuitorii ocupându-se cu pirateria, Francezii se hotărăsc să-l cucerească. În 1682, 1688 este bombardat, dar e cucerit definitiv în 1830 după lupte grele; 2. Depart. **A.** este cel din mijloc. Începe dela mare și se continuă până în Munții Atlas. Are peste $1^1/_2$ milion loc. Produce: vinuri, tutun, portocale, cereale. Crescătorii de vite, în special oi și cai. Alfa, curmale și cămile.

Algeria, Geografia. Colonie franc. din N.-ul Africei. Mărginită la N. de Mediterana, la S. de Sahara, la E. de Tunisia și la V. de Maroc, are ca supr. 575.300 kmp. cu peste 6 milioane loc. Străbătută dela V. la E. de două șiruri de munți, Atlas Telien și Atlas Saharien, cuprinde trei regiuni: 1. Regiunea Tell (arab = colină), spre Mediterana, culturi de cereale, vii, portocali, măslini, bumbac. Are ape curgătoare, dar scurte. Cel mai principal este Cheliff; 2. Regiunea platourilor cuprinsă între cele două șiruri de munți și a căreia altitudine variază între 700 și 1000 m. Este uscată, arc pășuni și alfa. Pământul mult accidentat, cu lacuri sărate (Chott) în fundul depresiunilor și coline, crestele vechilor cutări. Produce alfa și cresc multe turme de vite. 3. Sahara Algerian la S. Mt. Atlasul Saharian, este o parte din marele deșert, fertil numai în oaze (Biskra, Laghouat), unde crește curmalul. Clima **A.** relativ bună în N., este prea caldă în S. Pe lângă produsele amintite, are și minerale fier, plumb, zinc, cupru, fosfați, marmore, sare de bucătărie. Tot ce produce exportă mai mult în Franța. Importă cărbuni, mașini, stofe, metale și fabricate din metale, etc. Locuitorii se împart în autohtoni (75% Berberi, 15% Arabi și 10% Mauri), coloniști (Francezi, Italieni, Spanioli) și veniți (Evrei, Turci, Negri, etc.). Administrația **A.** se împarte în trei depart.: Oran, Alger și Constantine, fiecare cu câte un prefect; și în fruntea coloniei stă un guvernator numit și ajutat de diferite consilii. **A.** are autonomie și chiar un buget special. — Istoria. **A.** a fost locuită în cele mai vechi timpuri cu indigeni, înrudiți cu popoarele din S. Europei, care vorbiau o limbă libică, asemănătoare cu celelalte limbi din N. Africei. Locuitorii primitivi au suferit o influență egipteană (al II-lea mileniu a. Chr.). Prin întemeierea orașului Carthagena de Tyrieni (814—813 a. Chr.) litoralul **A.**-ei ajunge în stăpânirea acestora. Primește numele de Numidia având rege pe Jugurtha (v. c.), care se luptă cu Romanii. După lupta dela Thapsus (46 a. Chr.), Caesar preface Numidia în provincie romană, iar administrația romană face ca **A.** să se bucure de o mare prosperitate în toate domeniile. Ruinele orașelor de atunci (Lambessa, Tebessa, Timgad) o dovedesc suficient. Începând cu sec. al III d. Chr. **A.** decade prin revoltele interne și certele religioase. Vandalii din Spania trec în **A.**, făcându-se stăpâni pentru scurt timp, căci Bizantinii le iau locul (533). Ei au contribuit la ridicarea **A.**, iar după un secol și jum. sunt înlocuiți de Arabi, numind regiunea Maghreb. După desmembrarea imperiului Califilor, **A.**, aparține califatului de Cordova, Africa, împărțindu-se, mai târziu, în mai multe state, și **A.** a fost condusă de dinastii din partea locului. În sec. al

XVI se stabileşte dominaţia turcească, după Horuk Barbarossa, A. devenind astfel un cuib de bandiţi vreme de trei secole. In 1830, Franţa cuprinde A. şi asigură navigaţia pe Marea Mediterană. Abd-el-Kader (v. c.) a înarmat şi răsculat pe indigeni împotriva Franţei, fiind învins (1847). Astăzi stăpânirea franc. să întinde până în oazele Saharei. Din punct de vedere arheologic A. e un câmp bogat şi important pentru cunoaşterea trecutului diferitelor popoare, care s'au perindat pe aici (civilizaţia feniciană, cartagineză, cea numidică, foarte multe vestigii din cea romană).

Algon, golf mare pe coasta de S. a Africei, (în colonia Capului), între cap. Recife şi cap. Woody. Pe coasta de S. a sa, se găseşte Port Elisabeth, centru important pentru comerţul lânei Africei de S. Engleze.

Algonchini, una din cele 4 mari familii lingvistice ale Pieilor Roşii din Canada şi Statele Unite. Din jurul Golf. Hudson-regiunea lor primitivă, — s'au răspândit până la Atlantic, Munţii Alleghany şi Mississipi. Pe vremuri numeroşi, azi nu mai sunt decât vreo 95.000, din cari 2/5 în Canada. Se împart în triburi, cele mai principale: Chippewas. Ottawas şi Mohicanii.

Algonklan (geol.), v. Archaică.

Alhama de los Baños, oraş din Spania (prov. Grenada), la poalele unei Sierra, ce poartă acelaşi nume. La origină, oraş maur, cheia Grenadei, a fost cucerit de Spanioli (Ferdinand Catolicul) în 1482. Un cutremur puternic o distruse în 1884. Azi are apr. 8000 loc. Ape termale sulfuroase.

Alhambra („Palatul roş"), celebru palat al regilor Mauri lângă Grenada (Spania), o minune de arhitectură maură, care datează, aproximativ, din sec. XIII. Aspectul exterior nu-i impresionant, însă imediat ce treci de intrarea principală, zisă poarta judecăţii, eşti uimit de nesfârşita varietate a desemnelor, a arabesc urilor, a sculpturii, de gustul delicat şi de bogăţia imensă, de cei 12 lei sculptaţi în marmoră neagră (Curtea leilor), de 128 de coloane în marmoră albă. La începutul sec. al XVIII aici au locuit

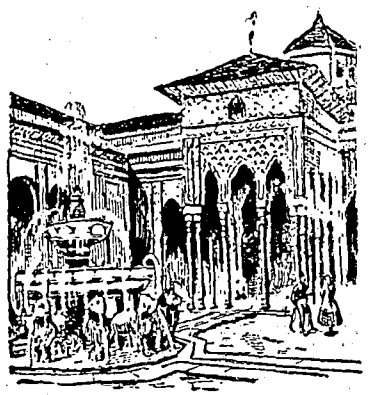

Alhambra.

regii Spaniei, mai târziu a suferit mult din pricina războaielor. Azi este restaurat în spiritul timpului de atunci.

Alhucemas, golf pe coasta de N. a Africei (Maroco). In el sunt insulele A. cc aparţin Spaniei, ca şi coasta Marocului (Riff). Are 322 loc.

Ali, vărul şi ginerele lui Mohamed. El este al IV calif, dela 656—661. Moare asasinat într'o moschee. Urmaşii lui sunt Siiţii.

Ali, supranumit Arslan (Leul), paşă în Ianina (n. 1741 † 1822), faimos prin cruzimile sale. Obţine titlul de paşă (1788), după cc s'a distins în lupte contra Austriei şi Rusiei. Supune Albania, care a adus bune servicii Porţii. Pe Sulioţii creştini îi supune după o îndelungată resistenţă. Când Turcii observă că urmăreşte să se proclame independent şi puterea îi creşte prea mult, îl prind în Ianina şi-l decapitează. Cu toate cruzimile lui, e considerat de unii ca un guvernator cu planuri de europenizare a teritoriului cc-l stăpânia.

Ali-Abbas, medic arab din sec. al X.

Ali Paşa (Aali Paşa), bărbat de stat turc (n. 1814 † 1871), unul dintre însemnaţii reformatori ai Turciei. Ministru de externe (1846), prezident de Consiliu (1848), care a liniştit conflictul grecoturc. In cursul războiului oriental (1854) a condus politica externă, participând (1855) la congresul din Viena pentru delimitarea graniţelor şi la tratatul din Paris (1856) în urma războiului crimeic. Dispoziţiile acestui tratat, referitor la Principatele dunărene, i-au pricinuit greutăţi şi abdicarea dela marele viziriat, până la 1861. Pentru regularea finanţelor. A. secularizează averile bisericeşti. Şeful regenţei, în timpul absenţii Sultanului (Expoziţia din Paris).

Aliaje (chim.), se numesc amestecurile în proporţii anumite sau nelimitate a două sau mai multe metale, care în anumite privinţi se comportă ca nişte combinaţiuni chimice. Astfel duritatea A-lor este mai mare decât a metalelor componente, considerate în mod singuratic, iar temperatura de topire (fuziune) a A-lor este mai mică decât a metalelor componente. A. se obţin prin topirea diferitelor metale împreună sau prin adăugarea unuia sau a unora dintre metale la massa topită a altui metal, preparându-se încă şi din pulberi metalice amestecate sub presiuni mari. Majoritatea metalelor uzuale sunt întrebuinţate în marea industrie metalurgică sub forma de aliaje (v. Alpaca, Bronzul, Alama, Literele de tipar, etc).

Alianţa triplă, v. Tripla alianţă.

Alianţă (milit.), alianţă militară, angajament reciproc în virtutea căreia mai multe state se angajează a-şi da ajutor în vederea unui interes comun. Are întotdeauna un scop bine determinat şi limitat. Se disting: alianţe defensive, ofensive şi defensive-ofensive. Sinonim cu Ligă, coaliţie (v. Tripla alianţă, Sfânta alianţă).

Alianţă, în istorie mai însemnate: 1. Liga din Haga (din 1688), prin care Anglia, Olanda şi Suedia se aliază pentru a împiedeca pe regele Franţei, Ludovic al XIV, în războiul de devoluţiune să-şi întindă stăpânirea. Se termină prin tratatul dela Augsburg (1688). 2. Intre Anglia, Olanda şi Franţa (în 1717), pentru menţinerea stipulaţiilor tratatului dela Utrecht, împotriva tendinţelor Spaniei. Prin aderarea Austriei (în 1718), devine A. cvadruplă. 3. Tripla A. (v. c.) între Germania, Austro-Ungaria şi Italia (mai târziu şi România). 4. A. cvadruplă: între Franţa, Anglia, Spania şi Portugalia (încheiată în Londra, 1834), pentru expulsarea lui Don Carlos şi Don Miguel, care turburau liniştea în peninsula Iberică. — 5. Intre Anglia, Austria, Prusia şi Rusia (1810) împotriva paşii din Egipt, Mehmet Ali şi a Franţei care-l sprijinia. 6. A. Sfântă, încheiată în 1815 în Paris de împăratul Rusiei (Alexandru I), al Austriei şi regele Prusiei cu scopul de a înnăbuşi orice mişcare liberală şi democratică, de a conduce potrivit preceptelor religiei creştine şi de a se sprijini reciproc în orice împrejurări. La această A. au aderat toţi monarhii europeni de atunci, cu excepţia regentului Angliei (pretextând că-l opreşte constituţia) şi Papa. Metternich a utilizat această A. cu multă abilitate în mişcările revoluţionare din Germania, Italia şi Spania (1820—23).

Alianţa ABC., se numeşte alianţa dintre Argentina, Brazilia şi Chili, încheiată în 1910.

Aliaska, numele rusesc prim al teritoriului Alaska. Astăzi se mai numeşte A. numai penins. lungă dela S. peninsulei mari, împreună cu lanţul de insule, ce o leagă de Aleutine.

Aliat, popor care are un tratat de uniune cu un altul. Sub numele de aliaţi se denumesc toate popoarele care în războiul cel mare, au luptat alături contra puterilor centrale.

Alibei, liman maritim, pe coasta Basarabiei, în comunicare cu Sahanul şi Burnasul. Apele sunt sărate.

Ali ben el-Djahm, supranumit Es-Sâmi, poet satiric arab († 863), duşman al Şiiţilor (v. c.) şi al creştinilor, pe care-i insultă cu versurile sale. A fost închis şi exilat din cauza unei satire contra amicului şi stăpânului său, califul El-Motawakkil. Revenind, pe furiş, în ţară a fost acăţat gol o zi întreagă pe o cruce, cum povesteşte singur. A murit spunând versuri, luptându-se cu beduinii.

Alibert François-Paul, poet francez (n. 1873), face parte din grupul intimiştilor. A. construieşte versuri armonios cadenţate sau versuri libere, în care poezia franceză trăieşte o renaştere clasică: Le Buisson Ardent (1913).

Jean Louis Alibert.

Alibert J. L., medic franc. (n. 1768 † 1837), celebru dermatolog francez.

Alibi (lat.), aiurea, într'alt loc, altundeva. A stabili un A. (dr.) a dovedi cu orice fel de probe prezenţa unei per-

soane în alt loc decât acolo unde se credea că fusese când s'a petrecut un fapt anumit în locul din urmă. În instrucția criminală, acuzatul poate scăpa de pedeapsă dacă stabilește un A.

Alibrandi Girolamo, pictor sicilian (n. 1470 † 1524), supranumit Raffael al Messinei. Elev al lui Leonardo da Vinci.

Alicante, oraș din Spania, port la Mediterana, în fundul unui golf cu coastele cele mai frumoase din Spania. Are 55.300 locuitori. Comerț cu vinuri excelente. Port vizitat de vase ale tuturor țărilor comerciale.

Alienare (dr.) = înstrăinare. Acțiunea prin care se trece altei persoane proprietatea unui lucru mobil sau imobil. A. cu titlu gratuit (donațiunile, legatele) A. cu titlu oneros e făcută prin mijlocirea unui lucru echivalent (vinderea, schimbul, etc.).

Alienat (med.), nebun. Casă de a.: casă de nebuni.

Alienist (med.); medic specialist pentru boale mintale.

Alifie, v. Unguent.

Aligator (zool.), specie de crocodil (Aligator mississipiensis), care trăiește în apele râului Mississipi, ajungând o dimensiune de $4^1/_2$ m.

Aligny Claude-Félix-Théodor Caruelle d'—, peisajist franc. (n. 1798 † 1871), elevul lui Watelet și Regnault. Peisajile sale prezintă vederi din Grecia, Italia sau dela Fontainebleau. Picturi decorative în mai multe biserici (Saint-Etienne du-Mont, Paris, etc.).

Alliuia (evr.=lăudați pe D-zeu), cântec de preamărire, adoptat și de creștini. În biserica răsăriteană se cântă mai ales în postul mare, iar în cea apuseană la Paști.

Aliman (1897 loc.), com. rur. din jud. Constanța, pl. Traian. Formată din satele: Aliman, Adâncata și Vlahii. Primăria în Aliman. Carieră de piatră. P. U. și G. Cernavodă la 28 km.

Alimănești (1729 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Drăgănești. Formată din satele: Alimănești, Furculești și Zidari. Primăria la Alimănești. P. U. Drăgănești. G. Romula la 18 km.

Alimănișteanu Alexandru, senator al jud. Olt, membru al part. naț.-țăr.

Aliment (med.), hrană.

Aliment concentrat (med.), v. Tonice.

Alimentație (med.), introducerea hranei în organism; cel mai important proces vital al ființelor vii, prin care se produc substanțele necesare creșterii și înlocuirii energiei pierdute. Din alimentul introdus se separă prin digestie substanțele utile, care se asimilează, și cele de balast, care se elimină. Plantele pot asimila substanțele anorganice, animalele au nevoie în primul rând de cele organice, pregătite de plante (hidrocarbonate, grăsimi și albumine) de apă, săruri și vitamine. A. nu se poate întrerupe timp mai îndelungat fără a se produce inaniție urmată de moarte. Cea mai bună A. este cea mixtă, care conține toate substanțele necesare. A. unilaterală duce cu timpul la boale grave. Rațiunea alimentară medie pe zi pentru un om care muncește este de aprox. 100 gr. albumină, 50 gr. grăsime, 500 gr. hidrocarbonați; absolut necesare sunt și vitaminele, în cantități mici (poame și legume crude).

Alimentație artificială (med.) 1. Alimentarea copilului cu lapte de vacă și alte alimente diferite. Acest fel de alimentare se face la copiii mai mari. La cei mici nu e de dorit s'o facem, putându-le desvolta rachitismul (v. c.) sau dându-le turburări digestive. 2. La adulți: când un bolnav nu poate lua alimentele pe gură (ex. la cancer al esofagului, greva foamei, etc.), i se dă alimentele necesare în formă de clismă.

Alimentator (armament), este un dispozitiv, adaptat la mitralieră, care are rolul de a introduce cartușele înșirate pe o bandă, în dreptul camerei țevei, permițând astfel încărcarea țevei mai înainte de a o închide închizătorul.

Alimoș Toma —, Alnimoș, Lumoș, erou popular din cântecele bătrânești, în special din balada poporană Toma Alimoș (colecț. Alecsandri, col. Madân, col. G. Dem. Teodorescu), etc.

Alimpești (1393 loc.), com. rur. din județul Gorj, pl. Novaci. P. U. Novaci. G. Cărbunești la 30 km.

Alineat, șir nou în scriere, fragment dintr'un articol de lege.

Alinlamente, v. Megalitice, Menhire.

Alimente, valoarea nutritivă a unor

No.	Numirea	100 gr. are Calorii	Conțin. Vitaminele
1	Lapte nesmântânit . .	50	ABC
2	Caşcaval	280	ABC
3	Ouă	175	AB
4	Carne de vită grasă . .	280	ABC
5	Carne de vită slabă . .	120	ABC
6	Carne de oaie grasă . .	310	ABC
7	Carne de oaie slabă . .	150	ABC
8	Carne de vițel slabă . .	110	ABC
9	Carne de porc grasă . .	370	ABC
10	Carne de porc slabă . .	150	ABC
11	Pește de mare . . .	80	B
12	Scrumbie sărată . . .	250	AB
13	Crap	160	AB
14	Carne-conservă	170	AB
15	Șuncă afumată	450	AB
16	Cartaboș	280	AB
17	Sângerete	250	AB
18	Cârnat	500	AB
19	Slănină sărată	700	—
20	Unsoare de porc . . .	880	—
21	Unt	760	AB
22	Margarină	750	—
23	Palmina	770	—
24	Fasole, mazăre, linte .	260	AB
25	Făină de grâu	350	—
26	Făină de secară	320	AB
27	Orez	350	—
28	Pânea albă	250	B
29	Pânea neagră	220	AB
30	Cartofi	90	ABC
31	Morcovi	50	ABC
32	Gulii	50	ABC
33	Varza	70	ABC
34	Spanac	30	ABC
35	Salată	10	ABC
36	Varza acră	15	ABC
37	Mere pere	50	BC
38	Pătlăgea roșie	20	ABC
39	Ciocolata	450	—
40	Zahăr	400	—

Aliniere (milit.). 1. Comandă dată soldaților: „dreapta aliniați!" 2. Linie dreaptă formată de cei cari se aliniază: Un front aliniat.

Alion, munte așezat între Orșova și Vârciorova. În 1848 după sfărâmarea revoluției ungurești, partizanii lui Kossut, au ascuns la poalele lui Coroana Sf. Ștefan, unde mai târziu împăratul Franz Iosif a ridicat o capelă. În 1916 a fost foarte puternic organizat și apărat de Austro-ungari. La 19 August 1916, după patru zile de lupte crâncene este cucerit de trupele române din Divizia I, deschizând astfel valea Cernei.

Aliș (1789 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Lipova. Judec. Lipova. Of. P. local. G. locală.

Alismotacee (bot.), familie de plante perene, acvatice sau de mlaștini, având flori hermafrodite sau unisexuate formate din 3 frunzișoare verzi, externe și din 3 interne, albe sau rozacee petaloide, cu 6 sau mai multe stamine, cu 6 sau mai multe ovare, superioare. Aparțin: Limbarița (Alisma plantago), Săgeata apei (Sagittaria sagittifolia).

Alișveriș, trafic, vânzare, târguială.

Aliterațiune, figură de stil care rezultă prin repetarea unui sau mai multor sunete, regulat, în cuvintele versului sau ale propoziției. Ex.: Prin vârfuri vântul viu vuia (Coșbuc).

Aliură (din franc. allure), manieră de a merge a unui om, a unei trupe sau a unui cal. Aliurile calului sunt: pasul, trapul și galopul. Aliura vie este mersul intr.

Alivenci, plăcinte cu brânză, în Moldova.

Alizarina (chim.); sau dioxiantrachinona este o substanță colorantă cristalizată în prisme aciculare roșii-portocalii, care se topesc la 276°, solubile în apă fierbinte și'n alcool. Prin încălzire sublimă fără ca să se descompună. Se prepară în mod sintetic din antrachinonă (v. c.) dibromurată topită cu hidrat de potasiu, fiind întrebuințată la vărsirea în roșu-frumos a postavurilor, cu ca obținându-se încă nuanțe negre și violete. Înainte de a fi preparată în mod sintetic de chimiștii Liebermann și Graebe în 1868, se extrăgea din rădăcinile plantei, numită roibă sau garanță (Rupia tinctoria), mult timp cultivată în țările industriale pe o scară întinsă.

Alizeele, vânturi regulate, care bat în regiunea intertropicală, atât în emisfera nordică, cât și în cea sudică. Mecanismul formării lor este următorul: aerul dela Ecuator supra încălzindu-se și rarefiindu-se se ridică vertical. In locul lui vine, dinspre regiunile temperate, aerul mai rece, sub formă de vânt continuu, ca să ia locul celui rar. În apropierea Ecuatorului se încălzește suficient, pentru ca să rarefieze și să se ridice. Direcția acestor curenți de aer ar trebui să fie dela N. la S. în emisfera nordică, și dela S. la N. în cea sudică. Dar, din cauza rotației pământului, acești curenți rămân în urmă, așa că vânturile iau direcțiunea dela NE. către SV. în emisfera de N. și dela SE. către NV. în cea de S. Aerul încălzit și ridicat pornește în sens contrar spre a lua locul celui, care a venit spre Ecuator. Aceste curente contrare de aer se numesc contraalizee, care pe măsură ce se apropie de poli, se coboară spre fața pământului. O parte din aerul contraalizeului se coboară atât de mult încât se contopește cu alizeul și formează un circuit continuu. Cealaltă parte merge spre regiunile polare. A. sunt mai mult simțite deasupra oceanelor și mărilor decât deasupra uscatului, unde încălzirea neegală a uscatului și apei exercită o influență perturbatoare asupra A.-lor. Ele joacă un rol principal în for-

marca curenților marini (v. c.) și în viața comercială.

Aljubarrota, oraș din Portugalia, cu o mănăstire (Santa-Maria-da-Batalha) începută de Ioan I al Portugaliei în 1385 și terminată de Ioan al III în 1551. Este unul din cele mai măreț monumente religioase din Europa. A. are 3500 loc.

Alkaios, poet liric grec, născut în insula Lesbos (prin sec. al VII a. Chr.). A scris ode, epigrame, poezii erotice și satire. El este autorul metrului sau versului alcaic (v. c.).

Alkamenes, sculptor grec din a doua jum. a sec. al V a. Chr., elev al lui Phidias. Lucrări: Aphrodita, Urania, Hephaistos (templul din Colonos Agoraios), Dionysos, Hecate. Pe nedrept i se atribuia (de Pausanias) sculpturile frontalului dela templul lui Zeus din Olympia.

Alkestis (Alceste), în mit. greacă fica regelui Pelias, soția lui Admetos, rege în Thessalia. Își jertfește viața pentru a o lungi pe a soțului său. Eroul Hercules o aduce din Infern. Subiectul a fost tratat de mai mulți scriitori din antichitate și din epoca modernă.

Alkibiade, general atenian, descendent dintr'o familie distinsă (n. 450 † 404 a. Chr.). Bărbat cu calități deosebite, dar ambițios și fără moralitate. A fost elevul favorit al lui Socrate. Ajunge conducătorul partidului democratic și târăște țara într'un războiu împotriva Siciliei. — S'a angajat chiar în serviciul dușmanilor, împotriva țării sale. Moare în exil, asasinat.

Al-Kindi, filos. arab († ca. 870). Susține că studiul Logicei, Matematicei și a științelor naturii este o treaptă indispensabilă de trecut pentru cine vrea că studieze metafizica.

Alkinoos, după Odiseie, regele Phaiakilor, a cărui fică a fost Nausikaa, cea care a primit și condus pe Odysseus după naufraj.

Alkmaar, oraș din Olanda, port pe canalul Amsterdam sau canalul de N. Șantiere de corăbii, țesătorii pentru pânză de corăbii (vele), rafinarea sării de mare, bogat comerț cu vite, unt și brânzeturi. In 19 Sept. 1799, ducele de York a fost învins de Brunne la A.

Alkmaion, fiul lui Amphiaraos și al Eriphilei, eroul principal în expediția Epigonilor (v. c.). Pentru ca să răsbune pe tatăl său, ucide pe mamă-sa, care l-a îndemnat să ia parte în dezastruoasa expediție a celor Șapte împotriva Thebei. In urma acestui paricid, Erinyele (v. c.) îl urmăresc.

Alkmaionizii (Alkmeonizii), familie distinsă în Athena. In urma uciderii aderenților lui Kylon (612 a. Chr.) înaintea altarului, întreaga familie a fost exilată din Athena; s'a reîntors condusă de Kleisthenes (510), abia după răsturnarea Peisistraților, reprimindu-și drepturile avute.

Alkmena, fica lui Elektryon rege al Mykenei și soția lui Amphitryon. Zeus, prefăcut într'un bărbat, asemănător cu soțul ei, s'a putut apropia de A. Urmarea a fost nașterea eroului Herakles.

Al Korismi Abu-Abdallah, s. Alchwarizmi (El-Khârizmi) matematician arab, (sec. al IX). autor al unei algebre din care s'a introdus în Europa numărarea decimală, în sec. al IX. d. Chr. (v. Algaritm, Algoritm s. Algorism, Algebrologica, etc.).

Alkyoneus, în mitologia greacă cel dintâiu născut dintre toți giganții (uriașii).

Alla breve (ital.), în muzică este măsura de $^4/_4$, bătută în doi, indicând prin aceasta două unități, în loc de patru. Semnul alla breve este: $\frac{C}{\|}$

Allah (cuv. compus din Al și Ilah), numele lui Dumnezeu la Mohamedani.

Allahabad, orașul sfânt al Hindușilor (India), la confluența Fl. Gange cu Djemma. Peste 175.000 locuitori.

Allais Alphonse, literat franc. (n. 1854 † 1909). Scriitor plin de vervă și veselie umoristică.

Allar André Joseph, sculptor franc. (n. 1845 † 1926), membru al Acad. de arte frumoase (Paris), distins prin câteva statui pline de viață: Jeanne d'Arc ascultând o voce de sus, Alceste luându-și rămas bun, etc.

Allargando (ital.), în muzică înseamnă lărgind, încetinind mișcarea.

Alldeutsch, v. Pangermani.

Alleghanys sau **Apalaches**, munți importanți din America de N., lungime 2000 km., întinzându-se paralel cu coasta Oc. Atlantic din dreptul Ins. Terre-Neuve (în N.) și până în S-ul Statelor Unite (în N. statului Alabama). Pe o lățime de peste 100 km., o serie de trei valuri paralele, dintre care Blue Ridge (Munții Albaștrii) are vârful cel mai ridicat, Black Dome (cu 2044 m.). Văi longitudinale și transversale cu chei impunătoare îi aseamănă cu Munții Jura (v. c.). Sunt formați din strate primare suprapuse peste cristalinul vechiu. Printre ei, întinse basine carbonifere, fac ca A. să fie un centru de atracție a populației ce se ocupă cu exploatarea minelor de cărbuni, petrolului, fierului, etc. Spre E., A. se lasă brusc, prin pante abrupte, spre o câmpie, ce se întinde până în coasta Oc. Atlantic. Este o câmpie sedimentară, în care râurile, ce se lasă din Munți, au tăiat estuare largi, folosite din vechime, pentru stabilirea de porturi. Spre V., A. se lasă pe îndelete și se termină cu o serie de podișuri, purtând numele generic de Podișul Cumberland. Spre NV. podișul este mai întins și poartă numele de podișul Pennsylvaniei, ce se întinde până'n lac. Erie. Această parte este bogată în zăcăminte petrolifere. In Cumberland multe peșteri, dintre care cea mai mare este Grota Mammouth cu 240 km. de galerii, una din cel mai mari și mai frumoase din lume. Numele de A. se dă în special părții S.-ice, cea mai ridicată și cuprinsă între izvoarele r. Alabama și Susquehannah. Spre N. se prelungește prin lanțurile Acadiene, care la rândul lor, se continuă mai spre N. prin culmile Adirondacks Numele le vine dela un trib indian, azi dispărut.

Alleghany, râu din U. S. A. Prin unirea cu Monongahela, formează Ohio, Lung. 480 km. din care 420 navigabili

Alleghany sau **Allegheny**, oraș din U. S. A (statul Pennsylvania), pe malul drept al râului Ohio. In fața lui Pittsburg. Astăzi formează o mahala a acestuia. Are 132000 loc.

Allegrain, numele mai multor pictori și sculptori franc. din sec. al XVII și XVIII. Pomenim: Etienne, pictor și gravor (n. 1653 † 1736) distins prin peisaje istorice, care-i apropie de Fr. Millet. — **Christofor-Gabriel**, sculptor (n. 1710 † 1795), distins prin operele: „Narcisse se mirant dans l'eau" și „Baigneuse", etc.

Allegro (ital.) în muzică arată mișcarea repede cu caracter vesel.

Allen Grant Charles (cit. Olăn) savant, filos. și romancier engl. (n. 1848 † 1899). Fost profesor de Naturale și Logică în Jamaica și cunoscut partizan al Darwinismului. Din 1877, când se stabilește în Anglia, A. este romancier, scriind romane cu temă morală și socială și cu o mare putere de imaginație. Dintre lucrurile sale filos. „The Evolution of God Idea" e o cunoscută critică adusă Creștinismului. A. este și un estetician biologist. Susține că plăcerea estetică e desbrăcată de orice interese practice.

Allen Hervey, poet american (n. 1889). A luptat ca ofițer în armata Mexicului, în 1916, și în Franța, fiind grav rănit în 1918. A colaborat cu Dubose Heyward, cu care a scris și a întemeiat „Societatea de poesie din Carolina de sud", stat în care a trăit între 1919—1924, după întoarcerea din Europa. In urma apariției poemului său „The Blindman", Anny Lowell a fondat premiul intitulat „Blind-*man*", în 1922.

Allenby Henry-Hyman-Edmond, viconte de Megiddo și de Felixtowe, mareșal englez (n. 1861). A avut rol important în războiul sud-african, secondând pe generalul French. In 1914 trimis în Franța comandă diferite unități, distingându-se (1917) în luptele dela Arras. Ca general a fost trimis în Palestina (1917), unde a cuprins Ierusalimul. La sfârșitul marelui războiu e numit feldmareșal și comisar general în Egipt.

Allenstein, oraș din Germania (Prusia Orientală), pe râul Alle, cu 38600 loc. rămas Germaniei în urma plebiscitului din 1920. Topitorii de fier. — Cercul A. are 536000 loc.

Allevard, târgușor din Franța, la 40 km. de Grenoble. S'au găsit aici bogate filoane de Sideroză, origină a industriei siderurgice, topitorii, fabrici de hârtie. Ape minerale întrebuințate pentru tratarea căilor respiratorii. Are 2520 loc.

Alliance Israélite Universelle, prescurtat A. I. U. societate internațională pentru apărarea intereselor evreești. S'a înființat la Paris în 1860. Astăzi are ramificațiuni în toate țările și continentele, numărând peste 50000 membri.

Allil (chim.), radical organic monovalent, nesaturat, ($CH_2 = CH - CH_2 -$), care formează mai mulți compuși: alcool allilic, lichid mobil cu miros înțepător; aldehida allilică sau acroleina (v. c.); sulfura de allil, component al oleului eteric din usturoi și din ceapa roșie; izotiocianatul de allil component al oleului de mustar, etc.

Allium (bot.), v. Liliacee, Ceapa, Usturoiul.

Allobrogii (Allobroges = locuitorii teritoriului străin), popor celtic care locuia în Gallia narboneză, între râurile de azi Rhône (Rhodanus) și Isère (Isara). Au avut orașe principale, orașele de azi: Vienne, Grenoble, Genève. Au încercat să închidă calea Cartaginezilor care treceau Alpii (218 a. Chr.); au bătut pe Romani, dar au fost supuși de aceștia în 121 a. Chr, prin comandantul roman Quintus Fabius Maximus. In 63, delegații lor au descoperit lui Cicero, conjurația lui Catilina.

Allodium, proprietate funciară liberă, asupra căreia posesorul poate dispune în mod nelimitat. Opus: feudă.

Allogamie (bot.), se numește fenomenul general de fecundare al plantelor cu polenul produs de o altă floare de pe

același individ (geitonogamie), sau de pe indivizi deosebiți (xenogamie).

Allons (franc.), Haideți să mergem! **A. enfants de la patrie,** — versul cel dintâi al Marseillaisei.

Allosaurus (paleont.), v. Dinosauricni.

All-rund (engl. oal-raund), sportsmani univ. cu calități bune în mai multe ramuri sportive, sau cu pricepere în mai multe varietăți ale aceleiași ramure sportive.

Allston Washington, pictor și scriitor am. (n. 1779 † 1843), celebru prin finețea coloraturii sale, din care pricină e supranumit „Tiziano american".

Alma, Lupta dela —, victoria Francezilor și Englezilor, conduși de mareșalul Saint-Arnaud și lordul Raglan, asupra Rușilor de sub comanda principelui Menčikov, repurtată în 1854, în războiul crimeic.

Alma, fluviu din Crimeea, izvorând pe versantul de V. al Munților Ciatir-Dagh și vărsându-se în M. Neagră la V. de Sebastopol.

Alma-Dagh (vechiul Amanus), lanț de munți în N. Siriei. La golf. Alexandretta se ridică până la 1843 m.

Almadén del Azogne (A. de Mercur), oraș din prov. Ciudad-Real din Spania. În apropiere sunt cele mai vechi mine de mercur din lume. În ele lucrează apr. 2000 lucrători. Are 8500 loc.

Almageste (arab = f. mare). Un tratat de astronomie compus de Claudius Ptolemaios, un fel de rezumat al cunoștințelor despre cer din sec. I. d. Chr. Conține: un trat. compl. de trigonometrie plană și sferică, un catalog de 1022 stele, cercetări asupra distanțelor soarelui și a lunii o metodă pentru calcularea eclipselor și descrierea *instrumentelor, întrebuințate* în astronomie pe vremea aceea.

Almagrera (Sierra), munte aproape de coasta mării în prov. Almeria (Spania). Conține bogate filoane de plumb argintifer cunoscute și exploatate de Romani.

Almăjelu (1769 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Bălăcița. P. U. Vânju-Mare. G. Tâmna la 35 km.

Almalău (2090 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Silistra. P. U. Portul Ostrov. G. Călărași la 16 km.

Alma Mater, mamă nutritoare, numele latin de odinioară al universităților.

Almamun, Khalif arab din Bagdad (813—832), cult, adânc cunoscător al culturii grecești vechi, s'a înconjurat de cunoscători ai acesteia și i-a îndrumat introducerea printre supușii săi. A pus de s'a tradus în l. Arabă operile lui Ptolemeu (v. c.) și a pus să se măsoare un arc de meridian, ca să se deducă mărimea pământului. Măsurarea nu s'a făcut cu destulă preciziune.

Almanach, odinioară calendar. Cel dintâiu a fost publicat de Regiomontanus în sec. al XV. Dela secolul XVII A. începe a publica bucăți literare și alte lucruri *folositoare* și *distractive. In zilele noastre* A.-ul e un anuar literar, științific ori publicistic. De ex.: Almanahul Sindicatului Presei Române, al societăților literare, etc.

Almandinul (min.), v. Grenații.

Almaș, cnezatul român, în Banat, era situat pe valea A-ului și se mărginea cu Dunărea, având drept capitală cetatea Dreneova. In sec. al XVIII cnezatul A-ului a fost ocupat de Turci, desființându-se în acest chip o veche instituțiune națională.

Almaș, munții, v. Cracu-Almaș.

Almaș (1888 loc.), comună rurală în județul Arad, plasa Sebiș. Of. P. T. T., post de jandarmi și Gară C. F. R. locală.

Almașu (1671 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Almașului. Of. P. T. T.: La 7 km. de stația C. F. R. Huedin.

Almașul-mare (1825 loc.), com. rurală, jud. Bihor, pl. Marghita. Distanță 13 km. de Gara Balc.

Alma-Tadema Laurens, pictor englez, de origină daneză (n. 1836 † 1912). După studii temeinice, a pictat, cu o tehnică deosebită subiecte din viața antică egipteană, greacă și romană.

Almeida-Garrett Ioăo Baptista de —, poet portughez, (n. 1799 † 1854). A scris poemul epic „Camoes". A introdus ideile romantice în drama portugheză. A scris și Nuvele.

Almeria, oraș din Andalusia (Spania), port la Mediterana, cu 45.200 loc. Export de fructe. Vechiu oraș maur, cucerit de Spanioli la 1147, luat de Mauri până la 1489, când reintră definitiv în stăpânirea Spaniei.

Almerini, oraș din Portugalia, aproape de fluviul Tajos. *4000* locuitori. Fosta reședință de vară a regilor portughezi.

Almissa, oraș din Dalmația (Yugoslavia) la vărsarea fluviului Cottina. Are 13.500 loc., comerț cu vinuri. Fostă cap. vechei republici a Morlacilor din Pagglizza.

Almodovar del Campo, oraș din Spania (prov. Ciudad-Real), 12.000 loc., patria lui Juan de Avila († 1569), predicator și considerat apostolul Andaluziei.

Almora, oraș din India (prezidența Bengal) ocupat de Englezi în 1815. Are 71000 loc.

Almoravizii, dinastie berberă, care a domnit în Maroc și în o parte din Spania, dela 1055—1147. Începând cu 1121, o sectă fanatică din Maroc (Almohazii) încep să-i bată. Castilienii din Spania și mișcările interne, au pus capăt domniei A.

Almori (roata de foc), priveghiu în noaptea Paștilor, la care tinerii petrec cu povestiri, cântece și jocuri, în jurul unui foc, obșinuit în unele sate ale Ardealului.

Alocromatici (min.), se numesc corpii minerali colorați, a căror coloare se datorește impurităților (oxizi metalici) pe cari le conțin ca incluziune în *masa lor,* ex.: unii oxizi, carbonați, silicați și clorurile minerale, etc.

Alocuțiune (ret.), 1. Cuvântare scurtă adresată cuiva ocazional. Ex.: cu prilejul sosirii unei delegații etc., 2. se numesc A. cuvântările generalilor către oștire, sau ale Papei către Cardinali. 3. În numismatică, A.-i se numesc medaliile care reprezintă o astfel de scenă militară.

Alodiu, moșie ereditară și scutită de dări în timpul feudalității.

Aloë (bot.), un gen de plante ierboase, de arbuști și de arbori din familia Liliaceelor, cu aproape 100 de *specii* dintre care majoritatea (60 specii) se găsesc în regiunile Capului-Bunei-Speranțe. Din unele specii care trăiesc în Africa de sud se extrage un suc lăptos numit aloe — care conține 10—16% aloint și alți derivați de-ai antrachinonei, în stare uscată — sub forma de pulbere gălbuie, fiind întrebuințat ca purgativ.

Alogia, nesocotință.

Alogic (filos.), lipsit de logică, nesupus legilor gândirii logice, irațional, neinteligibil.

Aloisiu de Gonzaga (n. 1568 † 1591), sf. al bisericei rom. cat. — fiul marchizului Ferdinand G. care părăsându-și rangul și demnitățile a intrat în ordinul iezuit, câștigându-și pânea cu lucrul mânilor.

Alopatie (med.), numirea sistemului folosit în medicină de-a trata boalele cu remedii opuse (de ex. la febră comprese reci; v. homeopatie).

Alopecie (med.), chelie.

Alotigene (min.), se numesc mineralele din compoziția rocelor sedimentare, provenind din massa rocelor eruptive desagregate.

Alotriomorfe (petrogrf.) se numesc mineralele din compoziția rocelor, individualizate în forme geometrice străine de forma lor caracteristică de cristalizare. Sinonim cu xenomorfe.

Alotrople (chim.), este proprietatea unor corpuri simple de a se prezenta în două sau mai multe stări (forme) cu proprietăți fizice și chimice deosebite, ex.: oxigenul-ozon, sulful, arsenul, fosforul, carbonul.

Alov, pseudonimul sub care a scris câtva timp scriitorul rus Gogol (v. c.).

Alpaca (chim.) sau argintul de *China,* este un aliaj argintat de cupru (41—65.24%), nichel (6—31,6%), zinc (5,6—36.9%) căruia i-se mai adaugă în cantități mici variabile, fier, cadmiu, plumb sau argint. Se oxidează mai greu decât argintul și este mai ieftin, imitându-l cu un luciu alb-argintiu. Din A. se fabrică diferite obiecte: tacâmuri, farfurii, portțigarete, etc.

Alpaga (zool.), animal mamifer (Auchenia paco) înrudit cu lama (v. c.), din Peru.

Alpar Ioan, pictor peisajist (n. 1857).

Al-pari, de aceeași valoare; cu preț egal cu valoarea nominală.

Alpes (Basses—), depart. din Franța, 107.250 loc. pe 6954 kmp. Capit. Digne. Exploatări de lignit, marmură și calcar litografic. In partea inferioară a văilor, culturi de măslini și vie, tufe, apicultură. Pe culmi păduri frumoase. Industrie: torsul lânei, mătăsei, inului, etc.

Alpes de Provence, ramuri ale Alpilor Maritimi, prin Provence (Franța de S.). Formați din Calcare, fac legătura cu Massif Central, prin Magnes du Léberon și Alpines. Cel mai înalt vârf, Mt. de Beau Soleil (1130 m.). Versantul de S. îmbrăcat cu verdeață veșnică. Clima Mediteraniană face să se cultive plante de climă caldă: portocali, măslini, mandarine, lămâi, viță de vie, etc.

Alpes Maritimes, țin dela pasul Tenda (1873 m.) până la Vrf. Viso (3840 m.) și au ca punct mai înalt Aiguille de Chambeyron (3400 m.). Din ei se desprind spre V. lanțul Alpes de Provence cu Mt. Pelat (3053 m.), ale cărui ramuri se întind până la fl. Rhône (spre V.) și până la Marseille (spre S.).

Alpes Maritimes, Départ. din S. Franței, pe coasta Mării Mediterane. *Capit.* Nice, 356.350 loc. Produce: măsline, portocale, lămâi, smochine, flori. Industrii: untdelemn, săpun, ceară, paste alimentare, etc. Coasta mării, poartă numele de „Côte d'Azur". Localitățile sunt căutate în special de străini: Cannes, Nice, Menton, Beaulieu, Cap. Martin, etc. In partea de E. a coastei, se găsește principatul Monaco (v. c.)

Alpii, formează cel mai principal, mai mare și mai impunător lanț de munți din Europa. Incep de pe coasta M. Mediterane

şi merg până la Dunăre, aproape de Wien. Fac parte dintr'un sistem de cutări, ce au început din miocen şi au continuat până la sfârşitul terţiarului, rezultate alo unei presiuni venite din S. Au un versant dulce spre N. prezentând în această parte o serie de culmi paralele de înălţimi din ce în ce mai mici, iar spre S. un versant abrupt, invers de cum se prezintă Carpaţii Meridionali (v. c.). S'au înălţat printro masivele şi sistemele vechi (Plateau Central, Vosges, Schwarzwald şi Patrulaterul Boemiei) deoparte, iar pe dealta prin zona Mediterană, de prăbuşire. Prin culmile, care merg spre V. şi NV., trebuie să-i considerăm strâns legaţi cu Jura (v. c.), care de altfel face parte din acelaşi sistem. Se împart în trei secţiuni principale: 1) Alpii Occidentali: A. Ligurici, A. Maritimi, A. Cottiennes şi A. Graies. Aceste patru şiruri ţin dela M. Mediterană până la M. Blanc; 2. Alpii Centrali sau Italo-Elveţieni, împărţiţi în: Elveţieni (Bernezi, Grisoni, Glaris, Tödi, Appenzel, etc.), Pennini, Lepontini, Retici şi Bergamaschi; 3. Alpii Orientali: A. Algau, A. Bavarezi, A. Stiriei, A. Norici, A. Cadorici, Julieni, Dinarici, Carnici (v. c.). Aceştia din urmă (A. Orient.) se desfac în formă de evantai la R. de linia Salzburg-Triest. Ramurile externe merg să facă legătura cu Carpaţii sau Balcanii, iar cele de mijloc se îngroapă în depozitele diluviale ale Câmpiei Panonice (spre E.). Suprafaţa ocupată de A. este de peste 330.000 kmp. (cât România, + Oltenia, + Bucovina). Lungimea totală a lanţului alpin este de apr. 1400 km, iar lărgimea variază: la Mt. Blanc este de 150 km., la Zürich 185 km., la Innsbrück 260 km., la Salzburg 190 km. Înălţimea mijlocie a lor, între 2200 şi 3000 m., dacă nu ţinem seama şi de ramurile desprinse din A.; socotindu-le şi pe acestea, altit. medie este 1400—1800 m. In A. trebue să deosebim două părţi distincte: Alpii şi Prealpii, cu totul diferite una de alta. Prima, formată din suprafeţe mari de şariaje, unde domină rocele cristaline şi având înălţimi mari (3000—4000 m.), gheţari actuali sau urme de alţii vechi şi cu o climă aspră, iar Prealpii sunt valurile de cutare mai mică, înălţimile lor descrescând continuu, cu cât ne depărtăm de lanţul median. Din punct de vedere al constituţiei geologice, A. nu sunt unitari. Cei Orientali sunt formaţi din trei zone longitudinale: una centrală, formată din şisturi cristaline (gnois, micaşisturi, etc.), prin care se găsesc şi şisturi paleozoice şi două laterale, formate din calcare. In A. Centrali şi cei Occidentali, pe versantul italian, lipseşte zona marginală, externă calcaroasă, aşa fel încât Câmpia Lombardiei se sprijină direct pe Cristalin. Dar zona calcaroasă marginală nu este omogenă în A. Orientali deoarece, în massa de calcare apar deodată masive cristaline destul de înalte şi mari: Mercantour (2297 m.), M. Pelvoux (4103 m.), Mt. Blanc (4810 m.), M. Tödi (3623 m.), etc. Pe când calcarele din Alpii Orientali sunt triasice, ale celorlalte două sunt jurasice şi cretacice. In aceste zone marginale râurile şi-au săpat văi atât de frumoase şi de adânci. Zona cristalină mediană a rămas în sarcina gheţarilor. Ei o rod, o nivelează. In Alpii Orientali, zona cristalină mediană formează: Vorarlberg, Oetzthal, Hohe Tauern, Gurk şi Lawanthal, iar cele două zone calcaroase: A. Algau, A. Tirolului, Salzkammergut, A. Dolomitici ai Tirolului, A. Carnici şi Karawanken. Din punct de vedere climatologic, sunt diferite zone, care se aşează în altit. Dela clima Mediteraniană (la Nice) până la clima polară —43°, pe vârfurile înalte, de ex. Mt. Blanc. La ficcare 160 m. înălţime, media temperaturii anuale scade cu un grad. Prin văile de S., apărate de vânturi, este o climă mult mai dulce, decât prin văile de pe versantul nordic, deschise ca o pâlnie spre N. Vânturile sunt puternice, în general. Diferenţele mari de temperaturi între fundul văilor şi vârfuri face să se nască adevărate brize zilnice (mai mult vara). Precipitaţiuni atmosferice multe în regiunile marilor înălţimi (2,50 m. anual), mai puţine la poale (0,80 m. pe an). Dela 2300 m. în sus cade numai zăpadă (până la 18 m. pe an), care, îngrămădindu-se an cu an în circuri, se transformă în gheţari. Ei se găsesc în special prin zona cristalină a Alpilor şi dela 2600 m. în sus (Aletsch, Grindelwald, etc.). Suprafaţa totală a gheţarilor este de 4500 kmp., dintre cari 2000 numai în Elveţia. Topindu-se, atât zăpezile cât şi gheţarii, dau în 24 ore aproape un milion de mc. apă râurilor alpine, afluente ale Rinului, Ronului şi Padului. In toate văile Alpilor se vede un caracter torenţial. In unele locuri, vechi văi alpine, sau văi zăgăzuite de morene vechi, s'au format lacuri, mari rezervoare de apă, din cari se alimentează râurile ce ies din ele. Ex. Genève, Zürich, Konstanz, Como, Maggiore, Garda, celor 4 cantoane, etc. La poalele lor se fac culturi de cereale, se creşte vija de vie, pomi fructiferi, iar la S., prin unele părţi, creşte măslinul şi portocalul. Cu cât mergi în înălţime pe Alpi, acestea dispar lăsând numai coniferele, care şi ele fac loc (între 1200 m. şi 1800 m.) păşunilor întinse. Dela limita zăpezilor perzistente (2600—2800 m.) orice vegetaţie dispare, rămânând numai zăpezile, gheţurile sau grohotişurile, dintre care ies colţii de stânci sau vârfurile înalte. Oamenii au ocupat Alpii, venind pe văile de N. mai accesibile decât cele de S. Azi sunt aproape 10 milioane de oameni, dintre cari 4 milioane sunt Germani (în N. şi centru) 2 mil. Francezi (în V.) mai mult ca un mil. Italieni (în S. şi E.) şi un mil. de Slavi (în E.). Cu toată masivitatea lor, Alpii sunt străbătuţi de 7 căi ferate mari şi de mare trafic internaţional, pentru construirea lor tăindu-se tunele mari: a) dela Lyon la Torino prin tunelul Mont-Cenis; b) dela Lausanne la Milano prin tunelul Simplon; c) dela Zürich la Milano prin tunelul Saint-Gothard d) din valea Rinului spre Inn prin tunelul Albula; e) dela Innsbrück spre Verona prin Brenner; f) dela Wien la Trieste prin Tarwis şi Semering şi g) dela Budapesta la Triest prin Postumia (fost Adelsberg). Astăzi Alpii nu mai sunt greu de trecut cum a fost pe vremea lui Hannibal, Caesar, sau Napoleon. Astăzi n'a rămas nici un colţişor ne explorat; industrii se creiază datorită huilei albe (căderile de apă) şi locuitorii au câştiguri mari. Elveţia a creiat o industrie specială, a hotelurilor, pentru mulţimea excursioniştilor, turiştilor, sportmanilor, ce vin de pretutindeni să vadă aceşti munţi măreţi.

Alpii Apuani, de fapt Subapeninul Toscan cuprins între Marea Ligurică (Golf. Genua) şi Rosaro şi Serchio. In prov. Massa-Carrara.

Alpii Australieni, lanţ de munţi paraleli cu coasta dela N. la S., dela cap. York la Melbourne, şi deacolo până'n pământul van Diémen. Sunt mai înalţi în partea de S. decât de N. Este aşa zisă Great Separation Range a coloniştilor englezi. Sunt de vârstă hercinianâ, când cutarea a ridicat în sus rocile siluriene şi devoniene. Se coboară brusc spre mare şi în trepete spre interior, înălţimile mai mari sunt în S., Kosciusko (2240 m.) şi cu cât ne urcăm spre N. cu atâta ele sunt mai mici. Din A. A. izvorăşte fluviul Murray.

Alpii Austriei, formează partea de N. a Alpilor Orientali. Sunt calcaroşi (triasicul şi infraliasicul) şi se întind la E. de Salzach. Au un podiş calcaros-pietros (Dachstein cu max. 2996 m.), o regiune de lacuri (Salzkammergut) şi o serie de culmi gresii acoperite cu păduri, Kahlenberg cu cel mult 483 m.

Alpii Bernezi, cuprinşi între Rhône, lac. Léman şi Reuss, se mai numesc şi Alpii din Oberlandul Bernez. La V. masive calcaroase: Diablerets (3251 m.), Dent du Morcles (2972 m.), la E. masivul de pe stânga râului Aar format din granite ridicate la înălţime prin presiunea foarte mare, laminate şi străpunse de stratele sedimentare. Vârfuri: Jungfrau (4167 m.), Moench (4104 m.), Finsteraarhorn (4275 m.). Lungimea A. B. este de peste 100 km. Cu toată înălţimea mare, ei au şi puncte mai joase, peste care nu se poate trece decât cu piciorul sau călare: Col de Jaman (1485 m.), Col de Pillon (1552 m.), Rawil-Pass (2421 m.), etc.

Alpii Calcaroşi Bavarezi, sunt la E. de Alpii Algau, între Lech şi Inn, formaţi dintr'un amestec de masive, lacuri, văi torenţiale, fără o ordine bine stabilită. Cel mai înalt vârf Zug-Spitze (2964 m.), domină pe ceilalţi: Karwendel (2641 m.), Kreutz-Spitze (2185 m.). Din ei se desface o serie de culmi ce merg spre N. lăsându-so în trepte, iar spre S. legându-se cu ceilalţi A. răsăriteni, prin Alpii Calcaroşi Tirolezi.

Alpii Carnici, parte din Alpii Orientali cuprinşi între Dreiherrnspitze până la Mt. Terglu, adecă între izvoarele râului Piave şi până la Tarvis. Sunt formaţi din două şiruri: unul la N. format din calcare triasice, altul la S. format din roci primare. Între ele este valea Gail. La N. se lasă brusc spre valea Dravei, iar la S. se scoboară îndelete către câmpia Veneţiei printr'o serie foarte complicată de coline. N'au pasuri importante, ci numai de poteci. Căile Ferate îi ocolesc sau pe la Toblach sau pe la Tarvis.

Alpii Iulieni, grupă de munţi din Alpii de SE, dela linia Gorizia-Cividale-Gemona spre NE. cuprinzând văile superioare ale Savei, Sonra, Bača, Isonzo, etc. Formaţi din calcare, sunt înalţi (Triglav 2864 m., Mangart 2678 m., Kanin 2582 m., etc.) având însă şi curmături peste care trec 5 drumuri de legătură: Predill pass, Flitscher Klause, Robič, etc. Toate din bazinul superior al Savei către valea Isonzo.

Alpii Liguriel se întind de-alungul coastei M. Mediterane, dela pasul Cadibona până la pasul Tenda. Altit. mici, sub 3000 m. Vrf. Ca. Marguareis are 2849 metri.

Alpii Maritimi, v. Alpes Maritimes.

Alpii Neo-Zeelandezi sau **Alpii Mierlelor**, lanţ de munţi înalţi în Ins. de S. din Arhip. New-Zeeland. Sunt pe coasta de V. Formaţi din granite şi şisturi, au vârfuri înalte: Mt. Cook (3764 m.), Aspiring (3112 m.), etc., au şi gheţari, cari se coboară până la altitudinea de 190 m. şi au lungimi considerabile (Tasman 28 km).

Alpii Romsdal, lanţ de munţi prăpăstioşi din mijlocul Norvegiei şi pe coasta Atlanticului. Sunt străbătuţi aproape

pe la mijloc de o vale îngustă cu cascade şi pereţi sălbatici, Rauma.

Alpii Transilvaniei, nume dat de geografii străini Carpaţilor Meridionali, pt. unele caractere ale lor, care seamănă cu Alpii: glaciaţiunea, forma, etc. (v. Carpaţii-Meridionali).

Alpin. 1. Sistem de cutări, cari au dat munţi înalţi, noi şi din cari fac parte: Alpii, Pirineii, Atlasul, Apeninii, Carpaţii Balcanii, Cordillera Betica, Caucazul, Taurus şi Himalaia. Ridicarea lor s'a făcut începând din miocen până la sfârşitul terţiarului. Toţi aceşti munţi sunt datoriţi cutării scoarţei pământeşti în urma unor presiuni laterale ce s'a exercitat dela S. spre N. Presiune, care s'a resimţit cu atât mai mult, cu cât în spre N. se găsiau socluri massive ale vechilor cutări (v. c. hercinian) sau regiuni întregi din scoarţă, nişte scuturi (Suess), care au rămas cu totul nemişcate: Canada de E, platforma rusă şi la N. de lacul Baical. Datorită acestora, toţi sunt îndreptaţi dela V. la E., toţi sunt înalţi, prăpăstioşi, cu văi adânci, chei numeroase. Aproape toţi au în S. câmpii întinse şi fertile rezultate din aluvionarea intensă a golfurilor sau mărilor interioare. Ex. La S. de Pirinei este Câmpia Cataloniei; la S. de Carpaţi, Câmpia Tisei şi Română; la S. de Himalaia, câmpia Gangelui. Munţii din sistemul A. sunt formaţi dintr'un amestec de roci arhaice, împinse în sus de o forţă de expansiune puternică şi din roci sedimentare foarte mult cutate. Toţi sunt străbătuţi de fracturi, falii sau mari linii de ruptură. Toţi sunt în apropierea unor mari prăbuşiri marine; 2. Lacuri A-e, ce sunt în cuprinsul Alpilor. Sunt datorite topirei gheţarilor. Ex. lac. Merjelen, la marginea gheţarului Aletsch; 3. Ascensiuni A-e, urcări pe Alpi. S'au început prin sec. al XV. Gessner s'a urcat pe Mt. Pilatus în 1555. Saussure pe Mont Blanc în 1786 şi 1787. Ghidurile cele mai vechi sunt: Josias Simler, Commentarius de Alpibus în 1574; apoi cel al lui J. Wagner (1684), al lui Ebel (1793). Explorările ştiinţifice le-a început Saussure, după care urmează: Escher, Agassiz, etc; 4. Societăţi A-e, Cluburi, pt. explorări, ascensiuni şi studii: Clubul Alpin englez (1857), cel Austriac (1862), apoi cel Italian împreună cu cel elveţian (la 1863). Cel din urmă înfiinţat: Clubul alpinilor francezi. 5. Vânturi A-e, (v. Foehn); 6. Gheţarii A-i, resturi ale gheţarilor cuaternari, ocupă azi o suprafaţă de aproape 4500 kmp. şi se găsesc deasupra altit. de 2600 m. Cel mai principali sunt: Aletsch, Furka, Oetzthal, Mer de Glace, etc. În zilele călduroase de vară, gheţarii alpini, dau 1 milion m. c. de apă pe zi, întreţinând astfel un debit aproape constant râurilor şi fluviilor, ce-şi au isvoarele în Alpi. Tot gheţarii alpini întreţin puterea de eroziune torenţială a râurilor, în special a celora de pe versantul italian; 7. Regiuni A-e, sunt cele a căror altit. e superioară lui 2000 m. şi inferioară lui 2600 m. (în orice munţi). În aceste regiuni, sunt păşuni bune, pe alocuri tufe de copaci pitici, pinus pumillo şi juniperus nana.

Alpini, trupe de vânători de munte în Italia.

Alpinism, excursiuni întreprinse în munţi, cu riscuri mai mari. A. îţi cere o aprovizionare mai serioasă, fiind mai expuşi la accidente, v. Turism şi alpinism.

Alpujarras, parte muntoasă din Spania, între Sierra Nevada la N. şi Sierras Contravilsa şi do Gador. Zăcăminte metalifere. A fost ultimul refugiu al Maurilor din Spania.

Al-Raşid Omar, Frau—, numele din căsătorie al romancierei germane Böhlau Helene (v. Böhlau).

Alraun, în mit. germ.: 1. spirit profetic; 2. fiinţă în formă de drăcuşor, aducătoare de noroc.

Alsace, veche provincie franceză cuprinsă între Vosges şi Rin, cu relieful determinat de eroziunea cursurilor de ape în supraf. munţilor. Pantele joase ale munţilor sunt ocupate de păduri, iar înălţimile cu păşuni, pe care pasc vite multe. Prin văile larg deschise pătrunde mult soare, satele sunt populate şi vesele. Clima uscată, cu ierni reci şi veri calde face ca râurile să aibă mare variaţie în debit (sărace în apă vara). Afară de Rhin, râul Ill mai principal. Al, ţară agricolă, produce: grâu, orz, sfeclă, tutun, fructe, vinuri, etc. Pădurile ocupă 33% din supr. Are şi exploatări miniere: petrol şi bitumen la Pechelbronn, săruri de potasiu şi sodiu la Stassfurth, etc. Industrii desvoltate: ţesătorii, torcătorii, mori, fabrici de chocolată, zahăr, de aţă şi bumbăcării la Mulhouse. Populaţia mai deasă decât în restul Franţei, total 1.300.600 loc. Reînapoiată la Patria Franceză în urma tratatului dela Versailles. Este împărţită în două departamente: Haut-Rhin cu capit. Colmar şi Bas-Rhin cu capitala Strassbourg. — Istoria: În epoca cea mai veche locuită de Celţi, iar sub stăpânirea romană dela 58 a. Chr. până prin sec. al V d. Chr. În epoca năvălirii popoarelor barbare cutreierată de Alani şi Alemani. Aceşti din urmă sunt înfrânţi şi supuşi de regele Clovis (v. c.) în luptă hotărîtoare dela Tolbiac din 496. Populaţia fiind amestecată (Germani şi Francezi), această provincie a fost măr de ceartă între cele două mari state. Prin tratatul dela Verdun (843) ea se împarte lui Lothar I şi Lothar al II, Neavând urmaşi, succesiunea e deschisă, A. ajungând astfel în stăpânire germană. Dela această dată, 870, până la 1648, A. face parte integrantă din Germania. Prin tratatul dela Münster (1648) împăratul german cedează Franţei landgrafiatul A. de Sus şi de Jos şi prefectura a zece oraşe imperiale. În 1678, prin tratatul dela Nimègue se consfinţeşte această situaţie, anexându-se şi Strasbourg-ul. Prusia însă în 1870—71, o anexează cu puterea, fără plebiscit (tratatul dela Frankfurt), iar Franţa o reprimeşte în urma Marelui Războiu (v. Lorena). — Din punct de vedere lingvistic situaţia în A. e următoarea: Alsacienii vorbesc un dialect german (de tip alemanic), deosebit mult de germana literară, şi nu reprezintă o limbă de civilizaţie. Pe timpul anexării la Germania (1871—1918), în A. limba şcolii şi a administraţiei era l. germană, deci cu rolul de limbă de civilizaţie. Astăzi se manifestă la un număr redus de indivizi oarecare rezistenţă faţă de l. franceză, care totuşi face însemnat progres în A.

Alsace—Lorraine, v. Reichsland. Astăzi unită cu patria franceză, este condusă de un Commissariat Général, dela 1918, până acum în urmă, când a fost desfiinţat şi înlocuit cu o comisiune ce se întâlneşte la Paris.

Alsace (Ballon d'A.) Cel mai important vârf al Munţilor Vosges. Altitudine: 256 metri.

Alsacia, v Alsace.

Alsen sau Als, ins. din M. Baltică, daneză până la 1866, apoi germană până la 1920, când plebiscitul a înapoiat-o patriei daneze împreună cu o parte din Sleswig. 24000 loc. Importantă poziţie strategică, fiind aşezată în strâmtoarea Beltul Mic şi în apropierea întrării în canalul Kiel.

„Als-ob-Philosophie", germ. Filosofia lui „Caşi-când", v. Ficţionalismul, Vaihinger.

„Also sprach Zarathustra" scriere poetico-filos. în proză a lui Friedrich Nietzsche. Aici Nietzsche face teoria supraomului şi a „moralei domnilor" (stăpânilor), pe care o ridică deasupra „moralei sclavilor" (cea tradiţională, care se baza pe iubirea deaproapelui, pe iertarea şi milă s. caritate). Sub o formă strălucită, încărcată de aforisme adeseori fără legătură cu ideea fundamentală a lucrării, Nietzsche îşi expune teoria sa despre dualismul social şi moral, întemeindu-l pe ideea necesităţii evoluţiei dela speţa om la supraom.

Alt, voce de alt, adecă cea mai joasă dintre cele două feluri de voci femeeşti şi de băeţi, cu extensiunea normală: f—f''.

Alt, 1. **Iacob**, pictor şi litograf austriac (n. 1789 † 1872); 2. **Rudolf** (n. 1812 † 1905) pictor vienez, mare maiestru în acvarelă.

Altai, lanţ de munţi din Asia Centrală întinzându-se din Siberia în Mongolia, dela Irtiş până la Gobi şi format din şiruri granitice paralele. Înălţimi: 3450 m. la Bielukha şi 4500 m. la Vf. Kütyn. Conţine: aur, argint, cupru, fier. Minele sunt exploatate de mult. Între A. şi M-ţii Urali, au locuit popoarele barbare cunoscute cu numele altaice sau uralo-altaice

Altaic (limbi altaice), [lingvist.], nume dat unei grupi de limbi formată din l. turcească, mongolă şi tunguză, considerate ca reprezentantele aceleiaşi familii de limbi. Unitatea acestui grup nu este admisă de toţi învăţaţii, deşi există argumente fonetice, sintactice şi lexicale. S'au mai considerat aparţinând acestui grup, dar sub eticheta ural-altaice, şi limbile samoieze şi finougrice, fără ca să poată dovedi suficient înrudirea.

Altamira Rafael, erudit scriitor spaniol (n. 1869). A publicat multe scrieri istorice, juridice şi pedagogice: „Historia de España y dela civilizacion española" (4 vol.) e cea m. vestită.

Altar, masă de piatră, lemn ori pământ, pe care se adun jertfele. Toate popoarele au avut A-e. În biserica creştină pe A. se celebrează Sf. liturghie. În bisericile răsăritene se găseşte numai un A., iar în cele apusene mai multe. Pe A. se păstrează şi Sf. Eucharistie pentru cei bolnavi, de-aceea, trecând pe dinaintea lui, oamenii se închină respectuos. În A. dacă biserica a fost sfinţită de episcop, se păstrează şi moaştele câte unui sfânt, ca o reamintire a obiceiului din timpul catacombelor, de a folosi drept A. mormântul vreunui martir. Când biserica e sfinţită numai de preot, moaştele se păstrează într'o pânză numită artimis, care se aşează pe A. Luteranii au păstrat în bisericile lor A-ul, iar calvinii şi unitarii l-au înlocuit cu o masă simplă de lemn, fără nici o podoabă. În biserica răsăriteană altarul se mai numeşte şi prestol. Toţ în biserica răs. se numeşte A. şi partea de către răsărit a bisericii, despărţită de presbiteriu (v. c.) prin tâmplă (iconostas), în care e aşezat altarul propriu zis (prestolul).

Alticatolicl, sectă religioasă, întemeiată în 1870, după sinodul ecumenic Vatican, de teologul german Döllinger (v. c.). A-ii nu recunosc infalibilitatea Papei, iar la sinodul lor din 1874 au introdus liturghia germană şi au desfiinţat spovedania, postul şi celibatul. Numărul lor în Germania, Franţa, Italia şi Spania se ridică la 200.000 suflete.

Altdorf, oraş din Elveţia, capit. cantonului Uri. Aproape de Lacul celor 4 cantoane. Are 3200 loc. şi celebrul monument al lui Wilhelm Tell. În apropiere mine de zinc şi de huilă.

Altdorfer Albrecht, talentat pictor, gravor şi architect german (n. 1480 † 1538), elevul lui Albrecht Dürer.

Altenberg Peter, v. Engländer Richard.

Altenburg, capit. fostului ducat german Saxa-Altenburg, azi stat federal în Republ. Germană. Este pe r. Pleisse. 40000 loc.

Altenkirchen, târg din Prusia Renană; 2240 loc. In 4 Iunie 1796, Austriacii au fost bătuţi aici de Kléber, iar în 9 August 1796, Marceau a fost rănit mortal în împrejurimile acestuia, apărând retragerea lui Jourdan.

Altere, instrumente de gimnastică (atletică), grele până la 100 kg, care se ridică în diferite poziţii şi atitudini. Un sport ieşit din modă.

Alter ego (lat. = alt eu), substitut, om de absolută încredere. În limba diplomatică spaniolă: suplinitorul regelui.

Alteritate [lat], (filos.). 1. Ceeace face ca o noţiune (un lucru) să fie altfel. Însuşirea de a fi altfel. 2. Lipsa de identitate.

Alternanţă vocalică (fon.), schimbarea vocalei în interiorul aceleiaşi rădăcini după diversele flexiuni ale cuvântului. De ex. vocala radicală a verbului „a ruga" are o triplă alternanţă, „o", „oa", „u", în flexiunea prezentului: rog, roagă, rugăm. Categoriei alternanţelor vocalice aparţine şi *apofonia* şi *metafonia* (v. c.). Alternanţa vocalică propriu zisă se datoreşte tratării deosebite la care sunt supuse vocalele dacă sunt tonice sau atone. De ex. un „o" tonic latinesc e redat astăzi în limba română printr'un „o"; lat. rogo = rom. rog; un „o" aton latinesc e reprezentat în limba română printr'un „u": rogamus = rugăm; accentul este pe a, respective pe ă (v. Metafonia).

Alternare, schimbarea pe rând, dintr'un loc într'altul, dela o situaţie la alta, dela o idee la alta, etc.

Alternativ, ceace se referă la alternare. (logică), Judecăţile alternative se pot schimba între dânsele, fără a li se altera înţelesul: Newton a descoperit gravitatea s. Gravitatea e o descoperire a lui Newton. 2. In judecăţile disjunctive, se numesc a.-e, acelea care au ca predicat numai două posibilităţi, între care poţi alege: oamenii sunt sau bărbaţi, sau femei. Formula lor: S → sau P. sau P'. Aici se aplică principiul: „tertium non datur" (v. Terţiul exclus).

Alternativă, alegerea între două situaţii, posibilităţi, când nu există decât acestea; nu însă şi o a treia.

Alterne (bot.), termen întrebuinţat în morfologia botanică, ex. **Alternifoliate**, se numesc plantele cu frunzele *isolate*, aşezate pe tulpină în mod spiralat sau pe două sau mai multe linii longitudinale, câte una la fiecare nod. **Alternipenate** se numesc frunzele simple penate cu nervurele secundare aşezate la diferite înălţimi pe nervura principală, sau în cazul frunzelor compuse-penate, când frunzişoarele (foliolele) sunt aşezate pe axa frunzei (rachis) câte una în mod alternativ. **Alternipetale** şi **alternisepale** se numesc staminele, logile ovarienc, carpelele şi stilurile cari sunt aşezate pe receptaculul florii în dreptul spaţiilor libere, dintre petale şi sepale alternând deci cu acestea.

Althnea (bot.), gen de plante din familia Malvaceelor ale cărui specii (12) cresc în regiunile temperate. Frunzele, florile şi rădăcina speciei numită „nalba albă sau mare" (A. officinalis) sunt întrebuinţate în medicină ca emoliente. Se cultivă ca plantă decorativă specia numită „nalbă de grădină" (A. rosea) cu flori purpurii, mai rar galbene sau albe.

Altichiero da Zevio, pictor italian, din a doua jum. a sec. al XIV. A lucrat sub influenţa lui Giotto, în Padova două cicluri de frescuri: unul în capela San Felice din biserica San-Antonio (Viaţa lui Isus, Răstignirea) şi al doilea în bis. San-Giorgio.

Altîna (2155 loc.), com. rur. jud. Sibiu, pl. Nochrich. P. U. Nochrich. G. locală.

Altitudine se numeşte înălţimea unui punct de pe suprafaţa pământului, considerată dela nivelul mării. Se determină cu altimetrul.

Altmark, partea de N. a Saxei prusiene şi la V. de Elba. Leagănul monarchiei prusiene, care a avut aici reşedinţe (Salzwedel, Stendal) până în sec. XII. Apoi s'au transportat în Brandenburg.

Altoire (bot.) se numeşte operaţia, practicată în grădinărie, pomicultură şi viticultură, de transplantare a plantelor decorative sau fructifere (roză, pomi fructiferi, viţa de vie, etc.) sub forma unei mlădiţe cu câţiva muguri numită altoi, pe un suport, dintr'o plantă înrudită, din aceeaşi specie sau din acelaşi gen, numit portaltoi, în vederea multiplicării lor. A. se face în despicătură verticală tăiată deacurmezişul în trunchiul portaltoiului, în care se introduce capătul de jos tăiat în formă de pană al altoiului, astfel ca straturile lor generatoare să fie în prelungire directă, legându-se în urmă şi ungându-se cu ceară. A. în mugure sau ochi, se face prin o tăietură în forma de T făcută în liberul portaltoiului până în lemnul său secundar în care se introduce ca altoi un mugure cu puţină scoarţă şi liber secundar, astfel ca ţesuturile lor să se unească, în urmă se ung şi se leagă. In practică se altoieşte viţa europeană pe un portaltoi de viţă americană, a cărei rădăcini nu sunt atacate de filoxeră; se altoiesc diferite varietăţi de roze (trandafiri) pe un portaltoi de măceş, de păr nobil pe păr păduret, etc. In regulă generală nu se pot altoi între ele decât speciile aceluiaşi gen (ex.: persic pe migdal sau pe prun) sau varietăţile aceleeaşi specii.

Altoire (med.), v. Inoculare.

Altona, port al Germaniei (prov. Holstein) la gura fluviului Elba, legat de Hamburg, de care depinde economiceşte. Fabrici de lânuri colorate, săpunuri etc. Comerţ activ. 172600 loc.

Altorelief (sculpt.), relief cu aparenţa unei statui, în care figurile parcă se desprind de pe suprafaţa plană ce le serveşte ca spătar şi cadru.

Altruism (filos.), gândirea sau comportarea ce are ca scop binele aproapelui. Opus: Egoismul. Expresia este făurită de filos. francez Aug. Comte. Raportul între A. şi E. în sociol. şi etică, l-a explicat filos. rom. D. Gusti (v. c.), lucru pentru care e citat des în filos. contimporană.

Alucea (Aloutcha) mare sat tătăresc de pe coasta Crimeei, la 33 km. SE. de Simferopol. Construit pe locul vechei fortăreţe bizantine Alustum, întemeiată sub Iustinian I (sec. VI d. Chr.). Actualmente băi de mare şi vii renumite. Climă plăcută.

Alucida. 1. A. Don Francesco d'—, erou portughez († 1510) într'o luptă cu indigenii din Malakka; 2. A. Nicolo Tolentino d'—, (n. 1745 † 1811), poet satiric portughez; 3. A. Yao Babista Garett d'—, poet şi politician portughez, autor dramatic şi epico-liric (n. 1799 † 1854). Operele principale: Camoëns, Adozinda şi „Llona Branca".

Aluminiu (chim.), metal alb-argintiu, uşor ca sticla cu o greutate specifică de 2,583 foarte maleabil şi ductil, dur şi tenace. Se topeşte la 658° C şi fierbe la 1800°. Este foarte răspândit în natură, în o serie întreagă de minerale, ca oxid şi silicaţi, după oxigen şi siliciu fiind cel mai răspândit element în scoarţa pământului, în o proporţie de 7—8%. Bun conducător de căldură şi electricitate, inoxidabil (nu ruginește) în aierul atmosferic, solubil în acid clorhidric, acidul sulfuric şi azotic concentrat atacându-l în cantitate redusă, la cald. Se extrage din minereurile sale Criolita şi Bauxita, pe cale electrolitică. Din Al. se fabrică vase de bucătărie, instrumente medicale, aeroplane şi cuvertura aeronavelor fiind foarte uşor. Aliajele sale, bronzul de Al alama de Al., sunt dure, rezistente şi uşoare: foarte întrebuinţate în industria metalică. In pulbere sau praf, fiind un reductor puternic, este întrebuinţat în aluminotermie (v. c.). Sărurile şi combinaţiunile sale sunt întrebuinţate în industria lacurilor, (hidratul de Al.), la fabricarea hârtiei, în vopsitorie (sulfatul de Al., alaunul), şi'n medicină (acetatul de Al.), iar unii din compuşii săi naturali în bijuterie (rubin, safir), în industria ceramică (argilele, caolinul, feldspatul).

Aluminotermia (chim.), numită şi metalurgia de buzunar; se bazează pe acţiunea reductoare a prafului de Aluminiu, punând în libertate, metalele, din combinaţiunile lor cu oxigenul (din oxizi). A fost creată de Goldschmidt, întrebuinţându-se la prepararea industrială a manganului, cromului şi a diferitelor aliaje.

Alumni (ital. alunno), 1. se numlau fii boierilor din internatul colegiului dela Trei Ierarhi din Iaşi, întemeiat de Vasile Lupu; 2. Nume dat şi în America unor studenţi, mai cu seamă celor interni.

Aluna americană (bot.), v. Arachida.

Alunar (zool.), pasere din ordinul galinaceelor sau a scurmătoarelor (Tetrao bonasia), care trăieşte prin alunişuri hrănindu-se cu fructe, muguri şi insecte, având o lungime de 45 cm. cu moţ pe cap, acoperită cu pene ruginii, pătate cu alb şi negru.

Alunelul, un dans naţional românesc.

Aluniş (2305 loc.), com. rur. judeţul Mureş, pl. Reghin de sus. Judec. Reghin. Of. P. local. G. locală.

Alunişu (1930 loc) com. rur. jud. **Olt**, pl. Spineni. Formată din satele: Alunişu-de-Jos, Alunişu-de-Sus, Dealul Chinului şi Optăşani. Primăria la Alunişu-de-Jos. Ocol silvic. P. U. Spineni. G. Corbu la 33 km.

Alunit (min.), v. Alaun.

Alunu (1476 loc.), com. rur. jud. Vâlcea, pl. Olteţu. Formată din satele: Alunu, Bodeşti şi Igoiu. Primăria în Alunu. Carieră de piatră. P. U. Horezu. G. Cărbuneşti la 35 km.

Alunul (bot.), arbust (Corylus avellana), care creşte în păduri, crânguri şi este cultivat şi în grădini, din familia Amentaceelor, cu frunzele în formă de inimă, păroase şi dinţate pe margini, cu tulpina în formă de ramuri mlădioase cari se desfac dela suprafaţa pământului. Are florile bărbăteşti reunite în amenţi sau mâţişori, care se desfac în luna Februarie—Martie, iar florile femeieşti sunt adăpostite sub forma de muguri de câteva frunze acoperitoare. Fructul său este o achenă, care închide un sâmbure comestibil, gras (alunele), din care se extrage un ulei întrebuinţat în săpunării şi parfumerii. Din lemnul său moale se fac cercuri, haragi şi nuiele de gard.

Aluta, numele latinesc al R. Olt (v. c.).

Aluviu (geol.), se numeşte epoca a doua a perioadei cvaternare (v. c.). continuându-se şi în prezent. Se caracterizează prin îndulcirea climei şi prin stabilizarea cursurilor actuale de apă. Formaţiunile sale sunt prundişurile de terase (v. c.) depuse de râuri, nisipurile de plaje fluviatile şi maritime, dunele (v. c.), vulcanii actuali şi turbăriile actuale, v. Holocen.

Aluviuni, materialele transportate de un râu sau fluviu în stare de suspensiune, sunt depuse acolo unde panta se micşorează mult: în lunci sau la confluenţă. Cea mai mare parte din văi au fundul lat, datorită a.-lor multe depuse. Tot din a. sunt făcute şi mare parte din câmpiile văilor mari. Ex. Olanda datorită Rinului, Lombardo—Venezzia, datorită fl. Pô, Egiptul (cu Nilul), etc. Sunt a. recente, şi a. vechi. În această din urmă şi-a săpat râul vale adâncă, lăsând şi terase. A. nouă se depun şi acum, formând patul major al râului. Se disting a.: fluvio-glaciare, glaciare (v. c.).

Aluziune, 1. Cuvânt sau expresie ce face să ne gândim la o fiinţă sau un lucru, fără să vorbim anume de ele. Ex. expr. pop.: „Par'c'a văzut pe ucigă-l crucea“ (pe dracul). 2. Fig. poetică care, prin ideea exprimată ne face să înţelegem una similară.

Alva (arab), prăjitură turcească, pregătită din miere, făină arsă şi ulei de sezam.

Alvarez (Francisco), trăieşte în sec. XV. Trimis de regele Manuel al Portugaliei în misiune în Abisinia, se reîntoarce după 6 ani (1527) şi publică (în franc.) memoriile sale de călătorie.

Alvarez, fraţii —, scriitori dramatici spanioli. 1. **Joaquin** (n. 1873). 2. **Serafin** (n. 1871). Au debutat cu mici piese comice, adevărate capodopere. Îndată însă au dat comedii adevărate, obţinând un succes şi mai mare. Din nefericire multe opere sunt intraductibile, fiind scrise în forme dialectale.

Alvarez Gato (Juan), poet spaniol, (n. 1433 † 1496). Poeziile sale („Cancionero“) sunt unele erotice, altele „spirituale şi contemplative“. Excelează mai ales în cele erotice prin eleganţă şi simplitate.

Alvarez José, sculptor spaniol (n. 1768 † 1827), imitator talentat al lui Canova. Autor a mai multor lucrări însemnate.

Alvensleben Gustav d'—, general prusian (n. 1803 † 1881). A luptat în 1866 împotriva Austriei, iar în 1870 la lupta dela Sedan, împotriva Francezilor.

Alveol (anat.). 1. Deschizătura în oasele maxilare, în care stă rădăcina dintelui; 2. Beşicuţele din care e compus plămânul.

Alveolar (fon.), fonem al cărui punct (regiune) de articulaţie se află la alveolele (gingiile) dinţilor superiori. „L“ românesc e alveolar.

Alveole, în arhit. scobiturile sau sânurile ce le au sculpturile care împodobesc porţile şi ferestrele monumentale ale clădirilor în stil gotic.

Alvinczy József, baron de —, feldmarşal austriac (n. 1735 † 1810). S'a distins în războiul de şapte ani, apoi împotriva Turcilor şi Francezilor. A fost învins de Napoleon la Arcole şi Rivoli. Guvernor al Ungariei în 1798.

Alyscamps sau **Allscamps** (din lat. Elysaei campi), necropola oraşului Arles, celebră în evul mediu. Azi mai este o alee mărginită de morminte. Dante ne vorbeşte de ea în Infern.

Amadeo Giovanni-Antonio, sculptor şi arhitect italian (n. 1447 † 1522). A luat parte la edificarea Domului din Milano şi a Certrosei din Pavia. Lucrarea cea mai celebră e însă capela Colleoni a Sfintei Maria-Maggiore din Bergamo.

Amadis, erou din numeroase romane cavalereşti. „**A. de Gaula**“ (= din Gallia s. Wales) cel mai vechiu; s'a ivit prin sec. al XIII în Spania şi povesteşte amorul prinţului A. şi al princesei engl. Oriona.

Amalasuntha (Amalasunda s. Amalaswintha). Fica lui Teodoric cel Mare. Regentă p. fiul său Atalarich din 526. Ucisă în 534. 2. Personaj principal din frumoasa baladă „Regina Ostrogoţilor“ de G. Coşbuc.

Amalfi, oraşel de pe coastele golf. Salerno (Italia). Episcopat rom. cat. cu frumoasă catedrală. 7.800 loc. Apare în sec. VI d. Chr. cu viaţă comercială în legătură cu Orientul. Mult timp republică independentă în rivalitate economică cu Venezzia.

Amalgame, se numesc aliajele mercurului cu metalele. A. de staniu se foloseşte la fabricarea oglinzilor, A. de argint se foloseşte la plombarea dinţilor. (v. Mercurul).

Amalricanii (filos.), erau partizanii lui Amalrich de Vennes, (lângă Chartres, † 1206), care aveau o concepţie panteistă apropiată de filos, neoplatonică, considerând pe Dumnezeu ca esenţă a lumii. Din cauza aceasta Conciliul lateran (1215) i-a condamnat ca eretici şi în curând după aceasta au fost exterminaţi.

Amalthea, în mit. greacă numele caprei care a nutrit pe Zeus când era copil. Cornul ei e semnul belşugului.

Aman-Jean Edmond-François, pictor franc. (n. 1856), elevul lui Lehmann, distins mai ales prin subiecte istorice şi alegorice. Ca decorator şi-a câştigat un bun renume. La expoziţia universală a obţinut o medalie de aur. Lucrări: Jeanne d'Arc, Confidenţă, Femeia cu păunul, etc.

Aman Theodor (n. 1831 † 1891), pictor, unul din întemeietorii şcoalei moderne de pictură la Români. A studiat întâiu în ţară cu pictorul Lecca, apoi în Franţa, fiind influinţat mai ales de Delacroix şi Thomas Couture; întors în ţară a înfiinţat Şcoala de arte frumoase din Bucureşti (1864), al cărei director a rămas până la moarte. Cunoscut în special ca pictor de compoziţii mari, reprezentând scene istorice (d. ex. „Unirea“), dar şi peisajist şi portretist. A lucrat şi în aqua-forte, fiind astfel poate întâiul nostru gravor. Dintre operele sale principale citâm: Autoportret, Vlad Ţepeş şi solii, Bătălia dela Călugăreni, Unirea, etc. Cele mai multe sunt în proprietatea statului şi se păstrează într'un muzeu aparte: Muzeul Aman.

Amance, com. din Meurthe et-Moselle (Franţa) la 13 km. de Nancy. Germanii au fost înfrânţi aici de Francezi la 26 August 1914.

Amanet, (zălog), este un contract prin care datornicul încredinţează cred. său un lucru mobil spre siguranţa datoriei. Creditorul nu poate dispune de amanet în caz de neplată din partea debitorului, poate cere însă judecăţii, ca amanetul să-i rămână lui, drept plată, până la suma datoriei, plus dobânzile, sau poate cere ca Z. (A.) să se vândă la licitaţie.

Amanullah, v. Afganistan.

Amanvillers, com. din Franţa (Alsacia-Lorena), la 11 km. departe de Metz. La A. s'au dat lupte sângeroase între Germani şi Francezi în 1870 (18 August).

Amara (2212 loc.), com. rur. din jud. Ialomiţa, pl. Slobozia. Formată din satele: Amara şi Motâlva. Primăria în Amara. P. U. şi G. Slobozia la 6 km.

Amara, v. Kut-el-Amara.

Amara (1713 loc.), com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, pl. Boldu. Formată din satele: Amara, Maraloi. Primăria la Amara. P. U. şi G. Făurei la 16 km.

Amaradia, râu din Oltenia, afluent pe stânga al Jiului. Isvoreşte dintre dealurile Muerii şi Prigoria, ramificaţii ale Culmei Zănoaga (jud. Gorj).

Amarakosha, celebru dicţionar sanscrit, atribuit lui Amarasinha (poet, lexicograf şi bărbat de stat), probabil dela începutul sec. al VI a. Chr. A fost tradus în limba engleză de Calebrooke şi în franc. de Loiseleur-Deslongchamps (1839—1845).

Amarant (bot.), lemn compact, de coloare violetă sau brună-roşietică în stare lustruită, întrebuinţat în strungărie, care provine din arborele Copaifera bracteata din Guyana, din carc se mai extrage balsamul de copahu.

Amarantacee (bot.), familie de plante anuale, având flori compuse hermafrodite, poligame sau monoice, cu 3—5 sau 2 ori 4 frunzişoare albe sau colorate cu 3—5 stamine, şi cu'n ovar superior. Aparţin: Ştirul (Amarantus) alb şi rosu.

Amarapura (cetatea lui Dumnezeu), una din vechile capit. ale Birmaniei independente, aşezată pe malurile fluviului Irauadi. Azi are 40000 loc.

Amărăşli (2183 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Melineşti. Formată din satele: Amărăşti, Băicanu, Columbelu, Fărcaşu, Fărcăşanca şi Plopu. Primăria în Fărcaşu. Perc. locală. P. U. Melineşti. G. Craiova la 31 km.

Amărăştii de Jos (4507 loc.), com. rur. jud. Romanaţi, reşed. pl. Ocolu. Formată din satele: Amărăştii-de-Jos şi Praporu. Primăria la Amărăştii-de-Jos. Medic, infirmerie. P. U. Celaru. G. Caracal la 26 km.

Amărăştii de Sus (1336 loc.), com. rur. jud. Romanaţi, pl. Ocolu. P. U. Celaru. G. Caracal la 23 km.

Amare (Lacuri —), lacuri sărate ce conţin şi sulfaţi de magneziu. Se formează în mici depresiuni din stepele să-

rate. Se găsesc în America, la nol (lac. Amara) și în Africa. Prin: Marele lac Amar și Micul lac Amar, trece canalul de Suez.

Amari Michele, istoriograf, orientalist și bărbat de stat italian (n. 1806 † 1889). Pentru scrierile sale a fost silit să se refugieze în Franța. După revoluția din 1848 e ministru de finanțe, însă pentru scurt timp, căci revoluția liberală a fost strivită. Fost ministru al instrucției publice. A făcut importante cercetări istorice asupra stăpânirii arabe în Sicilia.

Amaru (1333 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Glodeanurile. Formată din satele: Amaru, Dulbanu, Sinaia. Primăria la Amaru. Perc. locală. P. U. și G. Mizil la 13 km.

Amaryllidacee (bot.), familie de plante monocotiledonate, asemănătoare liliaceelor, cu o organizație a florii formată din șase frunzișoare petaloide la fel colorate, cu șase stamine și cu un ovar inferior cu trei camere (trilocular), fructul lor fiind o capsulă. Înfloresc toamna și primăvara de timpuriu, având o tulpină subterană în forma de bulb mai rar de rizom, iar frunzele de formă lineară (ex. agave, narcisul, ghiocelul).

Amasia sau Amasiah, oraș din Asia M. pe Yechil-Irmak, are apr. 30.000 loc., fabrici de covoare, țesătorii, esențe. Comerț cu fructe, mătăsuri, vinuri, etc. Patria lui Strabon.

Amati, numele unei familii din Cremona, celebră prin viorile excelente ce le construia în sec. XVI și XVII.

Amator (fr. amateur), iubitor de artă, om cu înclinări artistice sau sportive, fără să fie profesionist.

Amatorism. În sport se numește amator sportsmanul, care cultivă orice ramură sportivă din simplă plăcere, fără intențione de câștig ori profesiune (în opoziție cu profesionalul, v. profesionism). Există un regulament de amatorism acceptat de toate națiunile, care se interpretează într'un sens mai strict sau mai larg în diferite țări, dar principiul conducător este, că amatorul afară de premii, medalii și plachete, n'are voe să primească nici o recompensă materială. În majoritatea țărilor, astfel și în România, sportul se cultivă pe baze de amatorism pur. Amatorismul este condiția „sine qua non" a olimpiadelor.

Amaurază (med.), orbire.

Amazon, v. Fluviul Amazoanelor.

Amazoane, în antichitate, femei războinice despre care se crede că au locuit în apropiere de Marea Neagră, întinzându-și stăpânirea până în Scythia și Lybia. Din fragedă tinerețe își ardeau sau comprimau mamela dreaptă, ca să țintească mai bine. Mai distinse: Menalippa care și-a dat brâul lui Hercule; Penthesila care a mers în ajutorul Troiei; Tomyris, regină, care a învins pe Cyrus și l-a omorît. În ist. Bohemiei se cunosc A. prin sec. al VIII. — A. au fost un subiect predilect în artele plastice, atât în antichitate cât și în timpul modern (Rubens, Lupta Amazoanelor, etc.).

Amazonas, stat din Brazilia de Nord, producând cereale, cacao, vanilie, etc., clima fiind sănătoasă. Capit. Manaos (v. c.) 380000 loc.

Amazonia, întregul bazin al fluviului Amazon (v. c.), bogat în păduri tropicale și ecuatoriale, cea mai mare parte virgine. Produce mult din belșug: cauciuc, cacao, lemne colorante, chinchina, alte plante medicinale, etc. Supr. 5.600.000 kmp. cu apr. 1 milion loc.

Amazonit (min.). Varietate de feldspat, verde-vineție. Se întrebuințează ca piatră semiprețioasă, cunoscută sub numirea „piatra amazoanelor"; din Urali, Virginia, Pennsylvania.

Amazygh, nume patrimonic al populațiilor semitice ce vorbesc limbi berbere (A. = nobil). O parte dintre ei vorbesc azi araba.

Amba-Garima, podiș din Etiopia, aproape de Adua, cunoscut prin înfrângerea suferită (1 Martie 1896) de armata italiană comandată de generalul Baratieri. Armata abisiniană era condusă de însuși Menelic.

Ambalaj, învălitoarea mărfurilor pentru transport. A. de obiceiu nu se vinde cu marfa, ci se restitue sau se plătește deosebit.

Ambasador, reprezentantul politic al statului în străinătate. Își prezintă scrisoarea de acreditare șefului statului pe lângă care e delegat. Are prerogativa inviolabilității și a exteritorialității. Funcțiunea lui încetează dacă e rechemat, expulsat, sau prin întreruperea relațiilor diplomatice.

Ambiguitate, (logică), înțeles (sens) al unei noțiuni și al unui cuvânt, care duce în două direcții deodată. Duplicitate de înțeles, datorită neclarității ideilor cuiva sau cuvintelor prin care cineva își exprimă ideile. Adeseori A.-a rezultă din confuzia noțiunilor colective (v. noțiuni) cu noțiunea generală. Ex.: când zic „tot omul" și înțeleg sau orice om, sau fiecare om, toți oamenii (= A. lui „Tot"). Uneori noțiunile cele mai uzuale și mai vechi se pretează la A., iscând multe neînțelegeri sau erori, datorită, adeseori, faptului ce li se confundă nuanțele diferite, sau se ia înțelesul figurat drept înțeles propriu și invers. Astfel, orice lucru este științificește m. m. s. m. puțin „cald", pe când în experiența comună nu putem spune niciodată, de ex. că ghiața este caldă. De fapt „cald" înseamnă excesul de temperatură peste media obișnuită, noțiunea fiind pur relativă față de noțiunea „rece". Deaceea e necesară în discuția științifică o verificare a termenilor, după cum în duel e necesară verificarea armelor de luptă. Discuția ce se desfășură pe bază de A. se cheamă „logomahie". A.-a termenului mediu (v. c.).

Ambivalență (psihoanaliză). O însușire (dispoziție) a emoțiilor, bazată desigur pe faptul ușoarei lor desvoltări în contraste, precum și fenomenelor de „cenzură" și „refulare" psihoanalitice (v. aceste c.), datorită cărora, când o situație anumită trezește în sufletul nostru o emoție pe care conștiința nu o îngăduie, emoția aceasta e împinsă în subconștient; iar în conștiință se focalizează (v. Focalizare) emoția contrară. Astfel, iubirea, oprită pentru o persoană, poate fi respinsă în subconștient și locul ei îl poate lua emoția contrară, ura. A. explică multe cazuri de boli mentale și când se poate corecta, cu ajutorul psihoanalizei, făcând pe pacient să renunțe la dorințele curioase și absurde și îndreptându-l spre alte directive care trebuiesc adâncite în conștiință, vindecarea vine dela sine.

Amblypode (paleont.), gen de animale copitate fosile, dispărute complect, cari reprezentau, în timpul cocenului din era terțiară, formele celea mai gigantice de mamifere cu creer foarte mic, din viața animală continentală. Aparțin: Dinoceras, Coriphodon, etc.

Amblystoma (zool.), gen de amfibii din subordinul salamandrelor din America septentrională, purtând branchii externe, în condițiuni normale, toată viața (perennibranchiate) (v. Axolotl).

Amboine (lemnul de—), fin de culoare alb-roz, sau galben-brun, se întrebuințează pentru încrustat mobilele de lux. Numele vine dela orașul A. din Indiile Olandeze, centrul de export al acestui lemn.

Amboise, oraș din Franța construit ca și castelul său, pe ruinele unui oraș roman (Ambatia). Important centru istoric în luptele religioase (Edictul d'A.) și cele contra conților de Guise, etc. 1480 loc. Castelul actual e cel reconstruit de François I.

Amboise (Conjurația d'), complotul făcut de calviniști și malcontenți pentru a scoate pe tânărul rege Francisc II (de 15 ani) de sub influența ducilor de Guise și a aduce la putere un protestant, pe Condé (1560). Complotul a fost destăinuit ducelui de Guise de un coreligionar al lui, La Renaudie (conducătorul complotului); a luat măsuri drastice, executând pe mulți aderenți ai conspirației.

Ambon, insulița din arhipelagul Moluccelor, posesiune olandeză.

Ambra (biol.), substanță mirositoare cu miros de mosc sau de tutun fin, extrasă din Cașalot (Physeter macrocephalus), fiind produsă de anumite glande epidermice ale acestui animal (uriaș marin) în timpul împerecherii sale, iar după alții, ca produsă în stomacul, în ficatul sau în beșica sa urinară. Este compactă-ceroasă, solubilă în alcool fierbinte și se topește la 100° transformându-se într'un lichid oleios, fiind întrebuințată în parfumerie, iar mai de mult în medicină.

Ambre. 1. Cap d'A., cap muntos situat la extremitatea de N. a Ins. Madagascar. — 2. Mont d'A. (pic de Kibany) vârf (1360 m.) al peninsulei A., care se termină cu Cap d'A.

Ambrosia, mâncarea zeilor, după mitologia greacă. Omul favorit al zeilor, care mânca ambrozie, devenea nemuritor.

Ambrosiana, bibliotecă întemeiată de cardinalul Frederico Boromeo 1602, având 160.000 opere și 8000 manuscrise, apoi, numeroase tablouri ale celor mai celebri pictori.

Ambrosiu, sfânt (n. 340, † 397), renumit păr. bisericesc, dela care au rămas mai multe scrieri dogmatice și exegetice. La 369 consilier și locțiitor al Italiei superioare; 374 ales episcop în Milano. Om de o energie rară, a constrâns pe împăratul Teodosiu cel Mare să facă pocăință publică pentru vărsarea de sânge din Tesalonia. A compus diferite cântări bisericești, între cari și imnul „Te Deum laudamus". El a convertit pe Sf. Augustin.

Ambrus Zoltán, prosator și romancier magh. (n. 1861). A scris recensiuni teatrale și literare, nuvele și romane, ca de ex. Regele Mides, Girofle și Girofla, etc.

Ambulacre (zool.), v. Echinoderme.

Ambulanță (med.). 1. Cameră de spital, clinică sau dispensar unde se tratează bolnavii ușori, veniți din afară (ambulanți). 2. (milit.) Formațiune sanitară mobilă, care urmează trupele în război, fiind destinată a îngriji bolnavii, răniții și gazații. Un spital mic mobil, hipo-, sau automobil.

Amdrup colonel danez, a fost însărcinat să facă recunoașteri în Groenlanda pe sectorul litoral dela 66°—72° lat. N.

Améllneau Emile-Clément, egiptolog franc. (n. 1850 † 1915), renumit prin cercetările arheologice făcute în Aydos (1896—97) și prin studiile asupra civilizației din Egipt.

Amelius (Amerius), numit întâiu **Gentilianus**, filos. gr. din perioada greco-romană, discipol al lui Plotin. Se zice că era creștin. Era adversar al Gnosticilor (v. c.) și a scris 40 de cărți împotriva pretinsei cărți apocaliptice (v. Apocalips) a lui Zostrianos.

Amendă (cod. penal art. 48), pedeapsă care se plătește în bani. Delictele comise pot atrage o A. dela 26 de lei în sus. — **A. polițienească** (ibid. art. 30—37), se plătește pentru contravenții dela 5—25 lei, fie singură, fie însoțită de alte pedepse. Când A. p. nu se plătește, e transformată în închisoare, fiecare zi socotindu-se pe prețul de 10 lei.

Amendă onorabilă, a face —, a cere scuze, a recunoaște greșala (v. mea culpa).

Amendament (dr.), se numește propunerea unei modificări ce trebuie adusă unui proiect de lege, care se discută în parlament. A-ul propus este discutat, votat și respins sau primit.

Amendola Giovanni (n. 1882), om politic italian, aderentul lui Nitti, ministru al coloniilor, șeful partidului liberal constituțional. Adversar al guvernului Mussolini.

Amenoree (med.), lipsa menstruației (v. c.).

Ament (bot.), mățișor sau mânzișor, se numește o reunire de flori (inflorescență) bărbătești sau femeiești pe o axă subțire și flexibilă, care cade după înflorire (ex. alun, plop, salcia).

Amentaceele (bot.), formează o grupă de plante lemnoase — arbori și arbuști — ale căror flori, fără petale, bărbătești și în unele cazuri și cele femeiești (ex. salcia) sunt reunite într'un ament sau mățișor (ex alunul, arinul, fagul, stejarul, castanul, nucul, mesteacănul, salcia, plopul, etc.).

America sau **Lumea Nouă**, formează un continent în lungul meridianului pe o distanță de 128°, dela Cap. Barrow (Alaska) până la Cap. Horn (Țara de Foc), și o lungime de apr. 18.000 km. Deci **Am.**, va avea toate climele de pe pământ: tropicală, cele două temperate și înghețată de N. Lărgimea este însă mult mai mică, nici un punct de pe continent nu e la o distanță mai mare de 2000 km. Neținând seama de pământurile polare nordice, **Am.**, are 41 milioane kmp. Prin faptul că pe la jumătatea ei, **Am.** se îngustează și e formată dintr'o serie de istmuri (Tehuantepec, Guatemala, Panama), cu lățimi ce ajung până la 56 km. și altit. de 50 m, geografii au împărțit **Am.** în **Am. de N.** și **Am. de S.** La acestea s'a mai adăogat o a treia, **Am. Centrală**, formată din regiunea istmurilor. Regiunea aceasta este un rest dintr'o massă primitivă mai întinsă, prăbușită și a cărei martori sunt lanțurile de insule: Antile și Bahama (v. c.). **Am.**, formată în diferite epoce geologice, are diferite aspecte. Coasta de N. adânc și larg crestată, prezintă Golf. Hudson. Cea de E. are îmbucătura fl. Sf. Laurențiu, larg estuar, la intrarea căruia se găsește Ins. Terra Nova. Intre Baia Hudson și Sf. Laurențiu se găsește pen. Labrador (v. c.), rest al vechiului continent, ce se întindea prin Groenlanda, Islanda și Pen. Scandinavică. La S. de Sf. Laurențiu și până la Pen. Florida, o serie de golfuri m. mici, majoritatea estuare de fl. In N., imediat la S. de Golf. Sf. Laurențiu este penins. Noua Scoție, cuprinzând între ea și continent baia Fundy, în care sunt cele mai înalte maree (v. c.) Coasta Oc. Atlantic, până la Cap. Hatteras are golfuri adânci, unele înguste dar strânse între ramuri ale Mților Alleghany. Aici sunt principalele porturi ale Am-ei de N. La S. de Cap. Hatteras, coastele sunt joase, formate de o câmpie joasă. Porturi rare și nepracticc. Dela pen. Florida, care se termină cu Cap. Sable, este marele Golf Mexico, o adevărată mare, mărginită spre N. și V. de continent, iar spre S. de pen. Yucatan și Ins. Cuba (v. c.). Spre E. Pen. Florida îl desparte de Oc. Atlantic. Continuând spre SE. printre pen. Yucatan și Cuba, se intră într'o mare largă, rezultată din prăbușiri, Marea Antilelor, care împreună cu Golf. Mexico formează așa zisa Mediterană americană. In M. Antilelor, pe coasta **Am. Centrale** sunt golfurile Honduras și Darien, iar pe coasta de N. a **Am. de S.** golf. Maracaibo, strâns între ramurile Anzilor, delta fl. Orinoco și larga îmbucătură a fl. Amazoanelor. Cel mai de E. punct al **Am.** de N. este Cap. Charles (Labrador), iar la cea de S. este Cap. S. Roca (Brazilia). Pe coasta de E. a **Am.** de S. golfuri mai mici, rezultate din prăbușirea podișului Brazilian, la S. de care este regiunea joasă a Pampasului cu golfuri larg deschise: îmbucătura fl. La Plata, Bahia Blanca, Sf. Mathias S. Georges. Intre golf. acestea sunt peninsule terminate cu capuri, dintre care (dela N. la S.) sunt: Corrientes, Sao José, Tres Puntas. Cel mai de S. punct al **Am.** de S. este Cap. Horn. Coasta de V. a **Am.** este înaltă mărginită de Munți înalți de încrețire, o Cordillera ce se întinde din N. din Alaska până la Cap. Horn și împărțită în două: Munții Stâncoși (**Am. de N.**) și Anzii (**Am. de S.**). Oceanul este adânc spre coaste în special în largul golf. Arica. Coasta aceasta prezintă golfuri de tipul fiiordurilor la S. de 40° S. și pe coasta **Am. de N.**, la N. de 45° latit. N. Restul prezintă golfuri largi: Arica, Panama, Tehuantepee și unul îngust și adânc, California pe coasta **Am.** de N. Ca relief, **Am.** prezintă spre V. înălțimi mari (noi), Cordillera, cu apariții vulcanice; spre E, niște înălțimi mici (vechi) roase de ape și timp, iar între ele o serie de câmpii. In **Am. de N.** spre E. sunt Alleghany (v. c.), ce nu trec de 2000 m., iar spre V. Cordillera cu ramurile: Stâncoșii, Sierra Madre, Sierra Nevada, Munții Cascadelor. Cel mai înalt vârf este în Alaska, Mt. Mac Kinley (6240 m.). Intre aceste lanțuri se cuprind diverse podișuri: Columbia, Marele Basin, Colorado și Mexico, cc au altit. cuprinse între 1000 m. și 2000 m. Vulcanismul are activitate intensă, probă că prăbușirile din V. sunt proaspete. Cutremurele sunt dese și de multe ori distrugătoare (San Francisco). Intre Alleghany și Stâncoși, pe o lățime de apr. 2500 km. se întinde o câmpie aluvionară dela N. la S. împărțită în două: câmpia arctică, drenată de fl. Mackensie și Nelson, iar la S. câmpia fl. Mississipi sau Prairies. In **Am.** centrală numai munți și podișul Mexico. In cea de S. înălțimile din E. sunt mai masive, formând două grupe: podișul Guianelor și podișul Braziliei. Intre ele este marea depresiune, prin care curge Amazonul. Altit. max. a primului atinge 2500 m., iar cel de al doilea este mult mai jos, cu o serie de culmi muntoase, Serras. Spre V. este Cordillera de los Andes (v. c.) cu o lărgime ce variază între 200 și 800 km. Din ei se lasă culmi ce despart văi adânci (Sierras din Columbia și Venezuela) sau înconjură podișuri înalte (Punas al Perului sau podișul Boliviei). Mai spre S. de acestea, Anzii formează un zid de nestrăbătut, având și culmi cu totul prăbușite, iar vârfurile cele mai înalte sunt vulcanice (Aconcagua cu 7130 m.). Această Cordillerâ, ca și cea din **Am.** de N. este nouă (ca și Alpii). Intre ea și masivele vechi, roase, se găsește o regiune de câmpii: a fl. Orinoco, a Amazonului, Gran Chaco, Pampas. — Din punct de vedere al climei, este o mare variație. Fiind tăiată de Ecuator și cele două tropice, **Am.** va avea o climă intertropicală care cuprinde întreaga **Am. Centrală** și nordul **Am. de S.** (cea mai mare parte a ei). In N. de Ecuator suflă alizeul de NE, iar în S. cel de SE. Ele aduc ploi din belșug, așa că pe coasta Atlanticului sunt regiuni bogate în vegetație, pe când spre V. sunt regiuni deșertice, din cauza lipsei de ploi. In zona temperată, din contra, vânturile de V, dulci și încărcate cu umezeală ar produce multe ploi, dacă n'ar fi marea barieră a munților. Din această cauză, podișurile, enumărate mai sus, sunt adevărate deșerturi. **Am.** de N. are o climă continentală, accentuată pe de o parte de curenții de aer rece, ce vin dinspre N., iar pe alta de direcțiile curenților marini: Golf Stream fuge spre E, lăsând coasta de NE și E a **Am.** do N. să fie scăldată de curentul rece al Labradorului. Coasta de V. este scăldată de curentul Kuro-Shivo, care ar putea aduce o modificare a V.-ului **Am.** de N., dacă n'ar fi lanțul Cordillerei. Pe coasta de V. a **Am.** de S. (Chili) este un curent rece. Aceste fapte fac ca două puncte din **Am.** și Europa, situate pe același paralel să aibă clime cu totul diferite. **Am.** de S. are o climă mai dulce, cea temperată întinzându-se până la Ecuator, datorită podișurilor înalte din Anzi. — Fluviile din **Am.** sunt de două feluri: unele scurte spre Pacific, altele lungi și cu mari bazine de strângerea apelor, spre E. Pe când cele dintâiu nu sunt navigabile, cele de al doilea dau putința de a se întinde navigația până aproape de munți, din cauza regiunilor de câmpii, prin care curg. In **Am. de N.** Mississipi este cel mai lung fl. de pe pământ, dacă-i adăogăm și afluentul său Missuri (în total 7200 km.), în cea de S. sunt: Amazonul (cu 5800 km.), Rio de la Piata (3700 km.), Orinoco (2300 km.). Bazinele lor sunt considerabile: Amazonul cu 7 milioane kmp., Mississipi (3250000 kmp.), Rio de la Plata (3100000 kmp.), Orinoco (960000 kmp.). Debitele lor sunt: Amazonul cu 80000 mc. pe sec., Rio de la Plata cu 42000 mc., Mississipi cu 17400, iar Orinoco cu 14000 mc. In afară de apele curgătoare, **Am.** are o cunună de lacuri, în jurul Golf. Hudson, întinzându-se dela lacul Urșilor până la Ontario, formând cea mai mare suprafață de apă dulce de pe pământ. Lacurilor: Superior, Michigan, Huron, Erie și Ontario li se zice „Marile Lacuri", adevărate mări interioare. — In **Am.** sunt toate zonele de vegetație dela pădurea virgină (selvas) din bazinul Amazonului, până la vegetația deșertică (Atacama, Marele Bazin, etc.) trecând prin vegetația de stepe cu ierburi înalte (Llanos în valea Orinoco, campos în Brazilia, chaco în Argentina), stepe cu ierburi mici ca stepele din Europa (Prairies din valea fl. Mississipi, Pampas din Argentina). Ve-

getaţia mediteraneană este pe coastele golf. Mexico, prin Antile, în California, în Chili central. Pădure nordică, de tipul pădurii Taiga din Rusia şi Siberia, se găseşte în Canada, dar mare parte a fost defrişată şi făcut loc lanurilor de cereale (Canada de S.). Cereale sunt în bazinul fl. Mississipi şi prin acela a fl. La Plata, care sunt marile grânare ale lumii. Terenuri lipsite de vegetaţie se găsesc în N. în regiunea îngheţată (Barren Grounds), stâncăria munţilor şi partea din S. extrem al Am. de S. — Am. produce: grâu, orez, porumb, bumbac, cafea, zahăr de sfeclă şi trestie, cacao, chinchina, cauciuc, tutun, lemne de construcţii din regiunea ecuatorială. etc. Stepele servesc la creşterea animalelor domestice (toate ce sunt în Europa), iar pădurile au animale sălbatice cu blănuri căutate. De aici comerţ cu carne, piei conservate, lapte, lână, blănuri, iar din mări, lacuri şi fluvii se pescuieşte mult. Ca minerale sunt: cele preţioase (aur, argint, platină), cele utile (fier, plumb, staniu, cupru, nichel, mercur). Pe lângă acestea: pietre preţioase, diamante, huilă, petrol, gaz natural, etc. Deci Am. are mari bogăţii minerale. — Populaţia de bază a Am. a fost rasa roşie, din care n'au mai rămas decât câteva triburi numite Indieni. Pe coasta de N. erau Eschimoşii. La descoperirea ei (1492) ele erau numeroase, aveau civilizaţia lor şi formau state cu organizaţii puternice. Dela începerea imigrării albilor (sec. al XVI), populaţia indigenă a regresat continuu şi a dispărut, din cauză că se restrângea spaţiul liber de vânat, ocupaţia indienilor.. Pe de altă parte persecuţiile, omorîrea în masă a lor, pentru că nu predau închipuite comori sau nu primiau să treacă la religia catolică, au împuţinat şi mai mult rasa roşie. In America tropicală însă ei sunt în majoritate. Cum Europenii, cari veniau într'una, nu puteau munci tot pământul care-l ocupau, au început să aducă Negri din Africa ca sclavi. Aproape dela început s'a format o imigrare albă (voită) şi una neagră (silită). Albii s'au împărţit astfel: Spaniolii şi Portughezii în Am. tropicală şi Sudică, căutând aur şi aromate, iar Francezii, Englezii şi Olandezii în Am. de N., unde au format: Franţa Nouă, Anglia Nouă, Olanda Nouă. Intre aceste rase: roşie, albă şi neagră s'a început o încrucişare, care a dat alţi indivizi cu caractere mixte. Astăzi Populaţia Am. se cifrează la apr. 200 milioane, din cari: Indieni puri cam 7 milioane, metişii cam 20 miloane, negri cam 70 milioane, vreo 3 mil. Eschimosii (Innuit), iar restul format numai din Europeni. Peste popoarele amintite, au început să vină prin sec. al XIX Japonezii şi Chinezii, în special în Am. de N., Germanii prin U. S. A. şi Brazilia, Italienii în Argentina, etc. Am. se împarte, din punct de vedere al populaţiilor în: Am. Anglo-Saxonă şi Am. Neolatină, care la rândul ei este compusă din Am. Spaniolă şi Am. Portugheză. — Am. este împărţită într'o serie de state, majoritatea independente. Numai Canada, o parte din Honduras, Guianele şi o mare parte din Antile sunt colonii europene. Din punct de vedere politic (Împărţirea Am.), v. tabloul. — I s t o r i a: Descop. noului cont. e Cr. Columb (v. c.). El a debarcat mai întâiu în insulele Antile (12 Oct. 1492). Inainte de C. prin sec. al X, e sigur că Scandinavii au colonizat Groenlanda şi probabil şi coasta răsăriteană a Americii de nord. Această din urmă expediţie n'a avut acelaşi răsunet şi aceeaşi importanţă economică şi culturală ca şi cea dintâiu. Amerigo Vespucci (v. c.) navigator florentin, a făcut mai multe călătorii în A., începând cu 1499, având onoarea să se numiască noul continent după numele său. Pentru o mai bună şi mai precisă cunoaştere a noului continent, au contribuit mulţi navigatori excelenţi, dintre care menţionăm: 1494 Giovanni şi Sebastian Caboto, în serviciul Angliei, descopăr insula Terra Nova; 1500, portughezul Cabral descoperă Brazilia; 1500—1501 Labradorul de portug. Cortereal; 1500 gura râului Amazon de Yanez Pinzon; 1512 penin. Florida, de Ponce de Leon; 1513 Oceanul Pacific, trecând prin istmul Panama, de Balboa. In 1520 portughezul Magelhaes găseşte drumul pentru India estică. Descoperirile se opresc apoi vreme de o jumătate de secol, căci noii stăpâni ai Lumii nouă, erau preocupaţi să adune imensele bogăţii ce le-au găsit. Sec. al XVII şi al XVIII desăvârşesc cunoaşterea A. prin călătoriile engl. Burnaby în A. de nord (1769—75), a franc. De Pages la Mississipi (1767), a lui Humboldt cu Bonpland în regiunile ecbinoţiale. Spaniolii, Englezii şi Portughezii întemeiază vaste colonii care depind multă vreme de statele din Europa. Coloniştii englezi, cei dintâiu, simţindu-se tot mai mult legaţi de glie se răscoală (1783) pentru ca să-şi obţină independenţa. In 1810 îi imită col. spanioli, în 1822 Brazilia se proclamă independentă, etc. Sec. al XIX dă o formă definitivă şi precisă întregii Americi. Populaţia indigenă începe să fie supusă şi chiar să dispară, pentru ca în sec. nostru să numere foarte puţini indivizi. O civilizaţie nouă se ridică din noul continent, în multe direcţii mai impunătoare de cât pe continentul nostru (v. Statele Unite, Brazilia, Mexico, etc., etc.). — L i t e r a t u r a: Când vorbim de lit. A. se înţelege de obiceiu, greşit, lit. nord-ame-

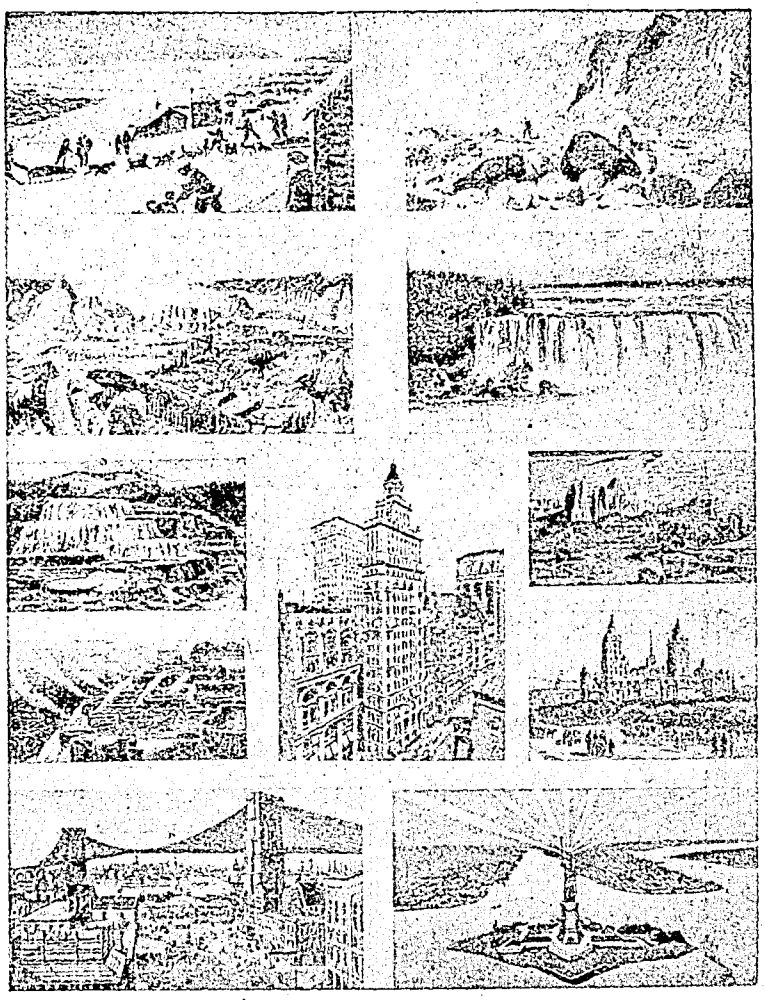

America de Nord: 1. Klondyne. 2. Plaje de Long-Island. 3. Gheţari în Labrador. 4. Niagara. 5—6. Yellowstone-Parc. 7. Sgârie-nori în New-York. 8. Badlands (Dakota). 9. Catedrala din Mexico. 10. Podul Brooklyn (New-York). 11. Portul New-York cu Statuia Libertăţii.

ricană şi în special acea de limbă engleză. Trebuie să amintim că şi în A. de sud găsim o literatură destul de înfloritoare şi chiar mai interesantă pentru noi, pentrucă e de limbă neolatină (spaniolă). De altă parte există chiar în lit. nord-americană o lit. scrisă în limba germană. L. nord-americană este strâns legată de cea engleză, până la războiul de independenţă (v. Istoria St. Unite). a) In prima etapă de desvoltare (1620—1765) l. A. de Nord se caracterizează printr'o puternică marcă puritană şi foarte arareori dă la iveală lucrări cu particularităţi naţionale. S'ar putea considera ca prime începuturi ale acestei lit. descrierile de călătorie scrise de Anne Bradstreet (1650) şi scrierile lui Benjamin Franklin. b) Epoca a doua (1765—1800) se caracterizează prin scrieri ocazionale şi ştiinţifice, mai mult o lit. de gazetă şi istorie, foarte puţine şi neinsemnate contribuţiuni de lit. beletristică. Până în pragul sec. al XIX putem spune că lit. A. nici nu există de fapt. Aceasta se explică prin faptul că în Statele Unite lit. n'a fost nici cel mai însemnat şi nici unicul instrument de exprimare a sufletului naţional, care îşi găsia mijloace de expresie mai comode şi mai practice în tribună, catedră, meetinguri, gazete, sporturi, etc. Sufletul american, curios de noutăţi veşnic altele, este foarte sensibil la surprize ce i se oferă mai mult din afară, fără prea multă cooperare cu reflecţia abstractă, fără introspecţie; şi simte mai cu plăcere atracţiile ce i se dă în massă şi nu individual. De aceea spectacolele oratorilor de stradă sunt foarte atrăgătoare de lume şi trezesc un interes formidabil. Goana după „original" şi după „expediente", puritanismul şi „pragmatismul" american, la care se adaugă desigur superioritatea lit. engl., citită în Am. şi a celorlalte lit. europene, au împiedecat mult timp producţia lit. originală. S'a observat just că între desvoltarea istorică şi cea lit. nu găsim în A. o legătură necesară. Noţiunea de „frumos", şi astăzi chiar se luptă pentru o cucerire definitivă a lit. în Statele-Unite, unde cartea este în primul rând un instrument de acţiune, un mijloc de propagandă. De acea lit. jurnalistică şi lit. uşoară, ce apare în periodice şi care se plăt, scump, căci scriitorul e înainte de toate un profesionist, care trebuie să câştige mult; are încă întâietatel Astfel se explică şi ncegala creştere a diferitelor genuri lit. şi desvoltarea mai mult cantitativă decât calitativă a gustului literar. Cu toate acestea cititorii sunt nenumăraţi. S'a socotit că în A. există un public cititor de 15000000 indivizi, ceace arată că difuziunea scrisului este imensă. c) Epoca a treia (1800—1914) ne poate arăta o desvoltare originală. In domeniul istoriei: George Bancroft, primul istoric naţional, apoi George Ticknor, Motley, Bigelow, Curtis, Wilson ş. a. In domeniul romanului şi al povestirii epice: Fenimore Cooper, Washington Irwing, H. Melville, Anne D. Sedgwick, Nathanael Hawthorne, Mrs. H. Beecher-Stowe, Mrs. Cummins, W. D. Howells, Bellamy, Marion Crawford, Henry James, Savage, Francis Eliza Burnett, John Habberton. Scriitori narativi-umorişti: Mark Twain, Bret Harte, Arthemus Ward. In poezia lirică: Bryant, Emerson, Longfellow, Morris, Poe, Lowell, O. W. Holmes, Leland, Stoddard, Stedman, Whitman, Whittier. Numai Longfellow scrie câteva poezii epice. Moralişti: Emerson, Thoreau, etc. Literatura contemporană are un caracter m. m. social. Găsim povestitori ca: O' Henry, romancieri sociali: Frank Norris, Upton Sinclair şi Jack London; roman de moravuri la: Edith Wharton, povestiri şi romane în care se tratează probleme psihologice şi în legătură cu realitatea vieţii zilnice: Mrs. Deland, Willa Cather, Zona Gale, Dorothy Canfield, Gertrude Atherton (toate femei); apoi Rob. Herrick, Winston Churchill, Booth Tarkinghton. Romanul neorealist e reprezentat de Theodore Dreiser, Sherwood Anderson, Sinclair Lewis, James Branch Cabell. Poezia nouă prin: Edwin A. Robinson, Rob. Frost, Edgar Lee Masters, Carl Sandburg. (Poeţi de trecere, precursori ai renaşterii poetice). Imagişti şi moderniştii: Amy Lowell, Vachel Lindsday, apoi Ezra Pound, Emmanuel Carnevali. Reacţiunea antirealistă reprezentată de: Ben Hecht, Robert Mc Almon, Hemmingway, Cummings ş. a. Din cauza mărei dificultăţi ce o au Americanii de a inventa forme proprii de exprimare, poeţii destul de bine dotaţi de altfel, au trebuit să recurgă la tehnica poeziei moderne şi contemporane din Franţa, Germania şi Anglia. Mai ales simbolismul francez şi modernismul cel mai accentuat a evadat din Europa trecând oceanul Atlantic! Poezia este astăzi foarte abundentă. Una din ultimele antologii numără peste 100 de poeţi! Un adevărat potop poetic... Se pot recomanda pentru informaţie repede „Panorama de la littérature américaine contemporaine" de Régis Michaud şi „Anthologie de la nouvelle poésie americaine" de Eugène Jolas (ambele în ed. Kra, Paris) (v. lit. Sud-americană.

America Centrală, regiunea de legătură dintre Am. de N. şi Am. de S., regiunea de istmuri, cea mai strâmtă a Americei, cea mai muntoasă şi cea mai scuturată de cutremure. Cuprinde 6 republici: Guatemala, Honduras, San Salvadore, Nicaragua, Costa Rica şi Panama; la care se vor adăuga Honduras Britanic şi zona Canalului Panama (v. America).

America de Nord, partea Americei situată în zona temperată şi glacială de N. Cuprinde: Statele Unite Nord Americane (U.S.A.), Dominionul Canada, Teritoriul Alasca ce aparţine Statelor Unite şi Mexico. Alţii consideră ca A. de N. tot uscatul Americei, care se întinde dela istmul Panama, până mai spre N. de cercul polar de N. Cuprind astfel şi America Centrală (v. c.) (v. c. America, etc.).

America de Sud, nume dat părţii meridionale a continentului Am. dela Istmul Panama până la S., strâmtoarea Magellan şi Cap. Horn. Cuprinde statele: Venezuela, Columbia, Ecuador, Peru, Bolivia, Chili, Argentina, Paraguay, Uruguay, Guyanele şi Brazilia.

America Portugheză, nume ce se dă câteodată Braziliei (v. c.).

America Rusească, vechiul nume al penins. Alaska (v. c.).

America Spaniolă, fostele colonii Spaniole împărţite în regenţe. Astăzi libere (mare parte) formând o serie de republici, în lungul Cordillerei, din podişul Mexico până în sudul Americei de S. (Cap. Horn). Acestea sunt: republ. din America Centrală (v. c.), republ. Columbia, Venezuela, Ecuador, Peru, Bolivia, Chile, Argentina, Paraguay şi Uruguay. La acestea trebuesc adăugate: Cuba, Porto Rico, Jamaica, Ins. Trinidad, Honduras Britanic, Haiti şi San Domingo. Din acestea: Porto Rico, Honduras Britanic, Trinidad şi Jamaica sunt posesiuni ale U. S. A. sau Britanice.

American-duel, se numeşte duelul (v. c.) fără arme, când soarta decide care dintre doi adversari să se sinucidă. Legislaţiunile tuturor statelor pedepsesc D. a. cu cea mai mare asprime.

„American Mercury", The —, revistă lit am. în care criticul Henry Mencken luptă cu mult zel împotriva puritanismului.

Americanism, mişcare pornită din U. S. A. cu tendinţe de a reforma catolicismul.

America:

No.	Numele	Felul de guvernare	Supraf. în Kmp.	Populaţia	Densitatea
1	Alaska	Posesiune a USA	1530328	60000	0·4
2	Argentina	Republ. federat.	2790000	10318000	3·8
3	Bolivia	Republică	1332808	3465000	2·6
4	Brazilia	Republ. federat.	8511189	30636000	3·6
5	Canada	Dominion engl.	9368450	8788000	0·9
6	Chile	Republică	751210	3754000	5
7	Columbia	Republică	1283864	6650000	4·6
8	Costarica	Republică	48550	472000	10
9	Cuba	Republică	114524	3569000	31
10	Dominicana	Republică	48577	897000	18
11	Ecuador	Republică	451180	2315000	5·1
12	El Salvador	Republică	20948	1688000	81
13	Guatemala	Republică	109724	2005000	18
14	Haiti	Republică	28676	2090000	71
15	Honduras	Republică	100048	780000	7·8
16	Mexico	Republ. federat.	1969154	14335000	7·3
17	Nicaragua	Republică	118453	638000	5·4
18	Panama	Republică	74522	490000	6
19	Paraguay	Republică	253100	850000	3·4
20	Peru	Republică	1355054	5850000	4·3
21	Statele Unite N-Americane (USA)	Republ. federat.	7996918	119000000	13
22	Uruguay	Republică	179000	1762000	9·8
23	Venezuela	Republ. federat.	945000	3027000	3·2
24	Alte posesiun: Engleze	—	1009550	2477000	—
25	Posesiuni Franceze	—	91250	529000	5·8
26	Posesiuni Olandeze	—	1139	59000	52
27	Posesiuni ale republ. U. S. A.	—	10365	1480000	—
				Din cari 1,417.000 numai în Porto-Rico	

Americanist, cercetătorul care se ocupă în special cu studiul antichităţii americane. Partizan al americanismului înţeles în sens religios (v. Americanism).

Americanizare, tendinţa de a primi şi a imita manifestările caracteristice vieţii americane. De ex.: obiceiurile, felul de viaţă şi de gândire, etc.

Amerigo Vespucci, v. Vespucci.

Amerizare, se zice când hidroavionul coboară luând contact cu marea.

Amerongen, târguşor din Olanda (prov. Utrecht), aproape de Rinul inferior. Are 2200 loc. şi un castel, în care s'a refugiat Kaiser Wilhelm al II, în 1918, când a fugit din Germania.

Amestec (chim.), se numeşte punerea la un loc (amestecarea) a lor două sau mai multe substanţe simple sau compuse în orice proporţie (de ex.: pilitură de fier şi floare de sulf) fără ca să-şi schimbe proprietăţile lor, şi din care substanţele amestecate se pot separa în stare pură prin mijloace fizice deosebindu-se astfel de o combinaţiune (v. c.). Amestec **eutetic**, se numeşte un amestec solid cu o compoziţie determinată, care are un punct de fuziune (topire) şi de solidificare constant numit punct eutetic, ex.: Aliajele care sunt soluţiuni de metale în metale şi care se obţin amestecând două sau mai multe metale în stare topită se comportă ca **A. eutetice**, atunci când componentele lor, cu o proporţie cantitativă determinată, se solidifică deodată (simultan) la o temperatură anumită (ex. aliajul format din 87% plumb şi 13% stibiu).

Amestecarea limbilor, v. Babel.

Amestecuri explozibile (chim.), se prepară din diferiţi corpi gazoşi, amestecaţi în volume determinate, cari prin aprindere se combină cu multă energie şi cu producere de explozie. Atari sunt: **A.** explosibil, format din două volume hidrogen şi un volum oxigen, cari prin aprindere se combină cu explozie producând apă; **A.** explozibil format dintr'un volum de hidrogen cu un volum de clor care explodează deja sub influenţa luminii solare cu producere de acid clorhidric. **A.** de vapori de benzină şi aer din carburatoarele motoarelor cu explozie, dela automobile şi aeroplane; **A.** explozibil foarte violent (numit grizu, v. c.). **A.** de acetilenă sau de alte hidrocarburi şi aer.

Amestecuri refrigerente (fiz.), se bazează pe principiul fizic, că ori decâteori un corp solid se disolvă într'un lichid sau două corpuri solide se topesc (disolvă) reciproc, în ambele cazuri se produce o scădere de temperatură. Astfel amestecând grunjii de sare cu bucăţele de ghiaţă, prin topirea gheţii se disolvă sarea producându-se o răceală de —20°, iar disolvând azotat de amoniu într'o anumită cantitate de apă se obţine o scădere de temperatură de aproape —40°. In practică se prepară diferite amestecuri, întrebuinţate la producerea frigului artificial.

Ametaboliene (zool.), se numesc insectele cu organizaţie primitivă care se înmulţesc şi se desvoltă fără metamorfoză (ex. Apterigotele).

Ametist (min.). Varietate de cvarţ violetă. In ţară se găseşte — în grupări de cristale frumoase — în masa filoanelor din rocele eruptive dela Porcura din Munţii Apuseni.

Ametrie, lipsa de proporţie, v. Simetria.

Amfibienele (zool.), sau batracienele, formează o clasă de animale vertebrate, care duc două feluri de viaţă, în apă sau în apă şi pe uscat, de unde le şi derivă numirea. Uncle au corpul viermiform ca al şopârlelor, numite **urodele** (cu coadă), cu branchii ascunse ca adulte (ex. salamandra gigantică), cu branchii (3) externe cari perzistă toată viaţa (ex. proteul din grotele din Carintia) sau fără branchii, cu plămâni ca adulte (ex. salamandrele, tritonii). Altele au corpul turtit şi scurt, fără coadă numite **anure**, care au branchii externe numai în faza larvară (mormoloci), în stare adultă respirând prin plămâni şi prin piele (respiraţie cutanee) (ex. broaştele). **A.** se hrănesc cu paianjeni, insecte, melci, şi se înmulţesc prin ouă, protejate de materii învelitoare mucilaginoase, a căror desvoltare se face în apă întotdeauna cu metamorfoză. Au temperatura corpului variabilă, şi în timpul iernii cad în amorţire. **A.** au caractere de organizaţie înrudite cu a peştilor dipnoi din cari s'au şi desvoltat — apărând în evoluţia vieţii deja la mijlocul erei paleozoice (Palaeobatrachus, Branchiosaurus, Labirintodonti, etc.).

Amfibolie (logică), dublu înţeles, ambiguitate. **A.** duce totdeauna la concluzii false. Judecăţi a.-ce sunt judecăţi cu dublu înţeles, cum erau sentinţele date de oracolul din Delphi (v. c.), datorită cărora se câştiga mult prestigiu şi avere acolo. Ex. de j. a.-că: de două ori două plus patru = 2×2+4=8 s. 2 (2+4) = 12, ceeace nu-i tot unal — (v. Sofisme. Paralogism).

Amfiboli (min.). Silicaţi de calciu, magneziu, fier cu conţinut de sodiu şi aluminiu, cristalizaţi în sistemul rombic, monoclinic şi triclinic de diferite colori — fiind componenţi ai rocelor eruptive şi metamorfice, cu importanţă în clasificarea petrografică. Varietăţi: Antofilitul, brun-gălbui, fibros; Tremolitul alb-suriu; Actinolitul verzui-suriu; Glaucofanul albastru-suriu; Riebechitul albastru-închis: Hornblenda sau **A.** verde şi Hornblenda bazaltică sau **A.** brun — ambii foarte răspândiţi în compoziţia rocelor. **A.** se găsesc în ţară în masa rocelor dela Oraviţa, Dognecea, Răşinari, Dobrogea, etc.

Amfibolite (petrogrf.), se numesc rocele şistoase, formate din amfibol, fără cvarţ, sau cu cvarţ în cantitate mică, intercalate în complexul şisturilor cristaline, în ţară fiind întâlnite în M-ţii Perşani, ai Făgăraşului, ai Sebeşului şi ai Lotrului.

Amficarpia (bot.), se numeşte însuşirea unor plante (Toporaşi, Coltişori) de a produce fructe de două feluri: unele mari cu mai multe seminţe (epigee) şi altele mai mici şi mai sărace în seminţe (hypogee).

Amfilohie Hotinul, v. Hotinul.

Amfimixis (gr.), fecundare: unirea celulelor sexuale, a „gameţilor" (v. c.).

Amfineurele (zool.), o clasă de animale marine, cu corpul turtit sau cilindric cu o simetrie bilaterală, cu un picior ca o talpă, respirând prin branchii dispuse într'un şanţ din împrejurul corpului numit şanţ paleal. Aparţine aici chitonul (chiton squamosa) din apele oceanului Atlantic. **A.** sunt moluşte cu caractere de primitivitate.

Amfioxus (zool.), animal marin (A. lanceolatus), din încrăngătura Protocordatelor (v. c.), care trăieşte pe fundurile nisipoase ale mării, înfundat în nisip. Are un corp în formă de suveică de 5—8 cm. lungime, cu o creastă înotătoare ce se întinde de pe muchea dorsală pe cea ventrală asemănătoare cu înnotătoarea codală a peştilor. Se înmulţeşte prin ouă în desvoltarea cărora prezintă multă analogie cu peştii, la fel în organizaţia sa internă, având în lungul părţii dorsale un bastonaş rigid, coardă dorsală înconj. cu o teacă de ţesut conjunctiv, deasupra căreia se întinde sistemul nervos iar dedeasuptul ei, în regiunea ventrală, se găseşte inima. Aparţine clasei cefalocordatelor, importante pentru legătura lor de trecere dela nevertebrate la vertebrate.

Amfipode (zool.), ordin de crustacei din grupa arthrostaceilor (v. c.), cu corpul lăţit, pentru respiraţie, servindu-se de membrele anterioare. Aparţine: purecele sau creveta de apă dulce (Gammarus).

Amfiteatru. La Romani construcţie vastă, neacoperită, în formă rotundă, cu mai multe rânduri de trepte, (întrebuinţate ca bănci de şezut pentru spectatori), cu o arenă în mijloc, unde se dădeau spectacolele publice (luptele cu animale

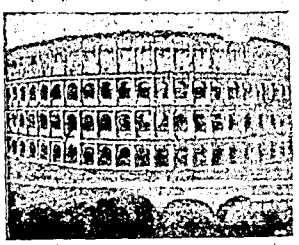

Amfiteatrul Flaviilor (Coloseul) din Roma.

sălbatice, cele de gladiatori, reprezentaţii dramatice). Cel mai celebru **A.** este Coloseul din Roma, în care încăpeau peste 80.000 de spectatori, apoi cele dela Verona, Nîmes şi Arles. Azi se numeşte **A.** o sală cu băncile treptat ridicate, unde se ţin cursuri sau conferinţe. La teatru partea mai ridicată din faţa scenei.

Amlant (min.), v. Asbest.

Amiba (zool.), fiinţă unicelulară din încrăngătura protozoarelor — clasa rhizopodelor — care trăieşte în apele dulci sau sărate, formată dintr'o massă de protoplasmă granulată, lipsită de membrană cu un nucleu în interior, vizibilă numai la microscop. Forma ei se schimbă încontinuu prin producerea şi retragerea unor prelungiri protoplasmatice numite pseudopode (picioare falşe) cu ajutorul cărora se mişcă şi îşi încorporează hrana constătătoare din microbi, pe care o mistuie în aşanumitele vacuole digestive, goluri mici cari se formează în interiorul protoplasmei. Produsele de desasimilare, le elimineză printr'o altă vacuolă contractilă (vesicula pulsatilă) în mediu exterior, având deci o funcţiune de excreţiune. Se înmulţeşte prin diviziune directă, iar când împrejurările de viaţă îi devin nefavorabile — prin uscarea băltilor — se închistează ducând o viaţă latentă. Forme asemănătoare mai sunt Arcella, Rotalia cu o cochilie calcaroasă perforată — din grupa foraminiferelor. Are şi câteva specii parazite cari produc diferite boale ex.: amiba frigurilor de baltă (hematozoarul palustru); **A.** diareei şi a dizenteriei, etc. **A.**-le în general sunt formele cu organizaţia cea mai simplă din regnul animal considerate ca cele dintâi fiinţe vieţuitoare (protiste) individualizate în apariţia vieţii pe pământ.

Amici, acizi—, (chim.), s. substanţe organice cu funcţiune mixtă, rezultate din

acizii bibazici, având în molecula lor o grupare funcțională amidică [O=C—NH₂] și o grupare funcțională acidă, carboxilică [O=C—OH]. Ex.: Acid oxamic/ O=C—NH₂ / O=C — OH

Amicis, Edmondo de—, romancier ital. (n. 1846 † 1907). Celebrul autor al romanului „Cuore", atât de citit și tradus mai în toate limbile; una din cele mai bune cărți educative pentru copiii între 11 ani și adolescență. Când a publicat în „Italia militare" și în „Nuova Antologia" (reviste) schițele sale, cuprinse mai târziu în vol.; „Vita militare", a stârnit un entuziasm puternic. A scris apoi „Ricordi del 1870—71" și impresii de călătorie (Spagna, Olanda, Ricordi di Londra, Marocco, Constantinopoli, Ricordi di Parigi), criticate din cauza exagerărilor și manierismului. A mai scris și un vol. de versuri („Poesie") primit cu simpatie de către public, apoi romane în care reflectă viața poporului: Il Romanzo di un maestro, Fra Scuola e Casa, Il Carozza di tutti, cele mai bune scrieri ale sale. Inscriindu-se între socialiști, sprijină propaganda socialistă și scrie un singur capitol din romanul socialist, proiectat dar neterminat. „Primo Maggio". Meșter făuritor de siluete, slab caracterizator de personaje, dar moralist sincer și destoinic mânuitor al limbii. A. e un scriitor plăcut și util.

Amiciții (Insulele). v. Tonga

„Amicul", titlul mai multor publicațiuni periodice. 1. **A. Familiei** 1863—66, rev. lit. apărută în București și redactată de d-na Constanța de Dunca-Șchiau; 2. **A. Familiei,** rev. lit. Cluj, mai târziu Gherla, apărută 1878—1890 sub dir. Nicolae Fekete Negruțiu; 3. **A. Familiei.** rev. lit. ilustrată Graz (1881—84); 4. **A. libertății,** foaie săptămânală politică, Craiova (1887); 5. **A. Tinerimii,** rev. pentru tinerime, fondată în 1895 de I. Moisil, apare la Tg.-Jiu.

Amida, numele japonez al lui buddha Amitâbha, venerat de toate sectele. **Amidaism,** cult buddhist, care venerează mai ales pe **A.**

Amide (chim.), sunt substanțe organice cu caractere bazice reduse, care sub influența vaporilor de apă fierbinți, a acizilor și a bazelor, se descompun în acizi organici și amoniac. Pot fi considerate ca derivate din acizii organici (v. c.) înlocuind oxidul din gruparea lor carboxilică cu radicalul amino (NH₂), sau înlocuind parțial sau total atomii de hidrogen din molecula amoniacului cu radicali organici acizi. Se prepară din sărurile de amoniu ale acizilor organici prin deshidratare, sau din clorurile acide tratate cu amoniac sau prin hidratarea nitrililor. Aparțin: formamida (amida formică) lichid ușor solubil în apă și alcool, combinațiunea sa cu cloralul (cloralamida) fiind întrebuințată ca narcotic și anestezic. Acetamida, (amida acetică) corp cristalizat în ace incolore, solubile în apă și alcool, cu miros pătrunzător, etc.

Amidonul (chim.), amilul sau scrobeala, este un hidrat de carbon (polizaharid), preparat de plante cu ajutorul clorofilei — a substanței verzi din frunze — din apă și bioxid de carbon, utilizând ca izvor de energie razele de căldură din lumina solară. A. din frunze este înmagazinat în urmă sub forma de materie de rezervă, în tulpină, rădăcină (tubercule) sau în semințe. Sub forma de granule eliptice de diferite forme, în cantitate mai mare se găsește în bobul cerealelor (grâu, secară, porumb, orez, etc.) și în tuberculele cartofilor. A.-l din cartofi se numește feculă. A.-l se prepară din făina de grâu, transformată cu apă în aluat sau cocă. Coca se frământă în urmă într'un curent de apă, care ia A.-l și îl depune. In masa aluatului rămâne substanța numită gluten din care se prepară pâinea pentru diabetici, iar amestecat cu făină diferite paste alimentare (fidea, macaroane, steluțe, tăeței, etc.). Granulele de feculă din cartofi sunt mai mari și se prepară prin raderea cartofilor pe o sită și prin frământare cu apă, care trecând prin sită depune prin repaos granulele de feculă într'un vas exterior. A.-l este o pulbere albă-făinoasă — insolubil în apă rece și în alcool, parțial solubil în apă caldă, cu care formează un aluat sau cocă, care tratată cu cantități mici de iod (sub forma de tinctură) se colorează în albastru la rece, decolorându-se prin încălzire. Incălzit la 160—220° se transformă într'o substanță solubilă numită dextrină, iar cu acid sulfuric diluat se transformă în dextrină și în urmă în glucoză. Deasemenea diastaza vegetală îl transformă în dextrină (20%) și maltoză (80%) — substanțe solubile. A.-l se întrebuințează — afară de valoarea lui alimentară din pâine, cartofi — la fabricarea cleiului de lipit hârtia, la scrobitul pânzeturilor, la fabricarea siropurilor, a glucozei și a alcoolului (v. Spirt) și a dextrinei.

Amidonuri (chim.), se numesc o serie de substanțe (polizaharide), din grupa hidraților de carbon, cari au aceleași proprietăți și caractere, ca amidonul. Aparțin: lichenina din licheni (cetraria islandica); inulina din iarba mare (Inula helenium) și glicogenul din ficatul omului și al animalelor mamifere.

Amiel Henri Frédéric, profesor genovez, poet și moralist francez (n. 1821, † 1881). Vestit prin celebra scriere „Journal intime" în care găsim fine observații psihologice și adânci analize ale conștiinții proprii, alături de o sensibilitate neliniștită și bolnăvicioasă.

Amiens, oraș important în Franța. Cap. de departament (Somme) pe R. Somme, la 131 km. de Paris. Episcopat catolic, frumoasă catedrală în stil gotic, fabrici de stofe de lână, de covoare, de flanele, de catifea. 92000 loc. A. a fost ocupat de Spanioli și recucerit de Henri IV (1597). Des și puternic bombardat în timpul marelui războiu.

Amiens, Pacea dela—, încheiată între Anglia care-și vedea situația periclitată după pacea dela Lunéville (1801) și între Napoleon, care nu voia să lase Englezilor insula Malta. Prin aceasta Anglia păstra ins. Ceylon, India, ins. Trinité; Olandezii primiau Capul bunei sp., Demerari, Berbice; Francezii Martinique și Guadaloupe; Spaniolii ins. Minorque; Malta o primiau ordul Sf. Ioan din Ierusalim, iar Poarta Egiptul (1802).

Amigdalina (chim.), glicozid din sâmburii de migdale amare. Sub influența fermentului numit emulsină sau a acidului sulfuric diluat, se desintegrează în aldehidă benzoică, zahăr (dextroză) și'n acid cianhidric (v. Glicozizi).

Amigdalită (med.), gâlci. v. Angină.

Amilcar, v. **Hamilcar.**

Amilodextrina (chim.), v. Dextrina.

Amilopectina (chim.), este un component (20%) al amidonului (v. c.) alături de amiloză (80%).

Amilopsina (biol.), ferment din compoziția suc. pancreatic, identic cu diastaza salivară (ptyalina) care transformă amidonul prin hidratare în dextrină și maltoză.

Amin (evr.), așa este, așa să fie, — cuvânt folosit în liturghie, la sfârșitul rugăciunilor și a predicii.

Amine (chim.), se numesc combinațiunile organice descoperite de Würtz și *sintetizate de Hoffmann (în 1849)*, care pot fi considerate, ca derivate din hidrocarburi prin înlocuirea a unui sau a mai multor atomi de hidrogen din molecula lor, cu radicalul amino (NH₂). Cu excepția metil-aminei, care este gazoasă, majoritatea sunt lichide cu proprietăți bazice și cu miros caracteristic de pește, desvoltând vapori inflamabili. In natură se găsesc în unele plante (*Chenopodium, Mercurialis, Sorbus*), în sânul de pe lâna oilor, în saramura de scrumbii, iar în cantitate mare între produsele de distilare ale materiilor organice azotoase. In mod sintetic se prepară prin hidrogenarea nitrililor și a derivaților nitrici, sau din halogenurile alchilice tratate cu amoniac (v. Anilina).

Aminoacizi (chim.), se numesc compușii organici, foarte importanți din punct de vedere biologic, cari au în molecula lor o funcțiune mixtă; una aminică (—NH₂) și alta acidă-carboxilică (—CO. OH). Intră în compoziția substanțelor albuminoide sau proteice, molecula cărora este formată din condensarea numeroaselor molecule de A-acizi, prin eliminarea de apă (H₂O). Aparțin: glycocoll sau glicina, alanina, cistina, cisteina, leucina, tirosina. A-a. se produc din substanțele albuminoide prin descompunerea lor sau prin fierberea acestora cu acizi sau cu baze In fenomenul de digestie substanțele albuminoide din alimente prin acțiunea fermenților gastrici (pepsina și mai ales a fermenților duodenali și pancreatici (erepsina și enterochinaza) se transformă în peptone și'n urmă în aminoacizi (tirosină), substanțe solubile și deci asimilabile, care sunt absorbite apoi de către vilozitățile intestinale, trecând în sânge.

Amintiri, titlul unei scrieri a lui Alex. Russo, apărută în „România literară" (1855), rev, condusă de Alecsandri. Importante mai mult pentru cunoașterea atmosferei culturale și sociale, a obiceiurilor și aspirațiilor epocii, decât ca autobiografie; 2. **A-tiri dela Junimea** din Iași, importantă operă monografică a lui George Panu (v. c.), apărută în 2 vol. (Buc. 1908 și 1910). Povestește viața intimă a societății J.; 3. **A. din Copilărie.** însemnată scriere autobiografică a lui I. Creangă, plină de umor senin și de naturalețe. Povestire vie, limbă moldovenească și stilul armonizat bine cu fondul povestirii. Una din cele mai bune scrieri din proza românească; 4. **A. din Junimea,** operă a lui Iacob Negruzzi (1921) asupra societății J., importantă mai ales pentru prima epocă a desvoltării societății lit. din Iași.

Amiral (milit.) (franc.; din arab amir el bahr = Comandantul mării). 1. Demnitate, care corespunde în marină. în Franța funcției de mareșal. In marina română nu există acest rang, având numai gradul de vice-amiral și contra amiral, corespunzătoare gradelor de general de divizie și de general de brigadă în armata de uscat. 2. Vas amiral este bastimentul, pe care se află comandantul șef.

Amiralissim (milit. dela amiral). Comandantul șef al armatei de mare.

Amiralitate (marină), se numește în-

treaga administrație a marinii. Se mai numește tribunalul maritim.

Amirante (Insulele), arhip. din Oc. Indian spre NNE de ins. Madagascar. Descoperite de Vasco da Gama (1502) au fost ocupate de Englezi în 1814.

Amiras Alexandru, croniciar compilator și diplomat rom., originar din Smirna (? † 1730). Om învățat și abil; știa limbi orientale și europene (latina, greacă-mod., ital. și turcă-tatară). A servit pe Carol XII al Suediei, ca ambasador la Constantinopol (1712—1713). Din 1714 apr. îl găsim ocupând diferite funcții în Moldova, până și „postelnic". Sub Gr. Ghica V., în domnia I a lui, e însărcinat să-i scrie evenimentele domniei. A. dă amănunte bogate și uneori originale despre domniile lui Mih. Racoviță (a II domn.), Gr. Ghica (domn. I) și domnia II a lui Nic. Mavrocordat. A prelucrat grecește „Intâmplările lui Carol XII", scrise de capuchehaia lui Brâncoveanu, clucerul Afenduli (în 1712) și traduce (1737) în gr. „Viața lui Petru cel Mare" a ital. Catiforo. Scrieri: „Letopisețul țării Mold. de la domnia lui Istrate Dabija V. V. până la a treia domnie a lui Mihai Racoviță".

Amlacher Albert (n. 1817), scriitor sas. A făcut studii teologice și istorice în Germania; preot în Orăștie. A publicat nuvele, povestiri, studii istorice, care privesc și pe Români.

Amlaș (Amnaș), odinioară cetate și ducat în județul de astăzi al Sibiului, fost în stăpânirea Domnilor Țării Românești (c. 1390—1462).

Amman Jodocus, pictor și gravor elvețian (n. 1539 † 7591), celebru prin activitatea prodigioasă pe care a desvoltat-o.

Ammanati Bartolommeo sculptor și arhitect ital. (n. 1511 † 1592), elev al lui Bandinelli și imitator al lui Michelangelo.

Ammianus Marcellinus, v. Marcellinus.

Ammon (Amun), în mit. egipteană zeul soarelui, numit și Ammon-Ra. Cultul lui a fost răspândit în Theba, capitala Egiptului de mijloc, unde a avut și un templu. El era reprezentat când cu un cap de berbece, când cu înfățișare omenească, dar cu coarne de berbece sau cu capul acoperit de un disc și cu două pene lungi. Cultul lui s'a răspândit și la Greci (Zeus Ammon) și la Romani (Jupiter Ammon).

Ammon, a fost o oază celebră din Libya, cu un oraș, A. Avea un templu celebru și un oracol al lui Jupiter Ammon. Cambyse (v. c.) trimise o armată ca să o distrugă, dar au fost îngropați în nisip toți soldații. Alexandru cel Mare a fost proclamat în A. ca fiu al lui Jupiter (332 a. Chr.).

Ammon sau **Rabbath Ammon**, oraș vechiu din Arabia Pietroasă, la E. de Iordan, capit. Ammoniților. Distrus în timpul războaielor dintre urmașii lui Alexandru, a fost reconstruit de Ptolemaios Philadelphos și i s'a dat numele de Philadelphia.

Ammonius Sakkas, v. Sakkas

Amnar, bucățică de oțel, care, lovită de marginea unei cremene, dă schântei.

Amnaș (1857 loc.), com. rur. jud. Sibiu, pl. Săliște. Of. P. local. G. Săliște la 5 km.

Amnestie (gr. = uitare), iertarea totală și ștergerea pedepsei. A. este o prerogativă regală (v. c.).

Amnezie (med.), lipsa parțială sau totală a memoriei; în boale nervoase.

Amnios (zool.) se numește sacul embrionar, format dintr'o mebrană seroasă plină cu un lichid, care înconjură embrionul sau fătul animalelor adaptate vieții terestre și aeriene: reptile, paseri și mamifere, din care cauză aceste clase de animale se mai numesc, în mod colectiv și Amniote.

Amoc (germ. „Amoklaufen"). La Malaiezi: turburare nervoasă; un fel de turbare, în decursul căreia cel apucat de criza boalei pornește în goană pe străzi și lovește cu pumnalul pe oricine îi iese în cale.

Amometos, istoric gr. antic din perioda Alexandrină. Se știe că a scris o carte despre Hyperboreenii ce ar fi o populație din N. Himalaei.

Amoniacul (chim.) — preparat de Priestley în 1774 — este un corp gazos format din azot și hidrogen, incolor, cu miros înțepător și cu gust arzător, mai ușor decât aerul și foarte solubil în apă. Un litru de apă la 0° disolvă 1270 litri gaz de amoniac. Soluțiunea sa apoasă este o bază puternică, cu acizii formând săruri (v. Țipirigul) — numită hidrat de amoniu. Emulsionând materiile grase, este întrebuințată ca disolvant al grăsimilor la spălarea lânii și a stofelor, la scoaterea petelor de pe haine, ca disolvant în laborator și în medicină contra amețelii și a umflăturilor produse de înțepăturile dureroase ale unor insecte (albine, furnici, ploșnițe). În natură se formează prin putrezirea materiilor organice (cadavre, urină, gunoaie, etc.) găsindu-se permanent în aerul atmosferic, iar în laboratoare se prepară dintr'un amestec — stropit cu apă și încălzit — de clorură de amoniu (țipirig) și oxid de calciu (var ars). Se mai numește și spirt de țipirig sau de salmiac.

Amoniți, popor mic pe malul stâng al Iordanului, care trăia în continuă dușmănie cu Israeliții și despre care se credea că își trag originea dela fata cea mai tânără a lui Lot.

Amoniu (chim.), este un radical monovalent format din azot și hidrogen, cu comportări metalice, formând cu mercurul amalgame, iar în combinație cu apa o bază puternică, numită hidrat de amoniu, care cu acizii formează săruri: clorura de amoniu, sulfatul și carbonatul de amoniu.

Amonoidee (paleont.), animale din cl. cefalopodelor fosile, având o cochilie răsucită în spirală cu o deschidere simplă sau în formă de sghiab fiind împărțită, prin pereți despărțitori în mai multe camere. Pe suprafața cochiliei prezintă o linie de sudură a pereților despărțitori, frântă de creste și lobi, numită „linie lobară" foarte caracteristică acestor animale care apar în evoluția vieții încă din era primară ajungând la cea mai mare desvoltare, ca forme și indivizi, în era secundară la sfârșitul căreia dispar. Sunt reprezentați prin următoarele genuri: Goniatiții cu linia lobară frântă în creste cu vârfuri ascuțite; Ceratiții cu linia lobară încrețită cu creste arcuite și Amoniții cu linia lobară și mai complicată cu numeroase încrețituri. Cochiliile, tiparele și mulajele lor sunt caracteristice pentru determinarea vârstei formațiunilor geologice din era primară și secundară.

Amonte (Marină). În susul unei ape curgătoare, către isvorul ei. Vânt de amonte, care bate în direcția curgerii unui curent de apă. Opus aval.

Amor, în mit. romană zeul iubirii, identificat la Greci cu Eros (v. Eros și Cupidon). În artă ca și în literatură a avut mare rol. În artă de ex. îl găsim reprezentat în formă de copil mic în sec. V a. Chr. la pictorii și sculptorii greci. În timpul Renașterii, restaurându-se cultul divinităților păgâne, A. a fost foarte des și artistic reprezentat de cei mai talentați pictori și sculptori (Botticelli, Raphaële, Correggio, Michelangelo, Bouchardon, Prud'hon, Rodin, Corot, etc.).

Amor și Psyche.
(Statuie antică. Roma, Capitol.)

Amoral, om care nu cunoaște îndatoririle prescrise de morală: Să nu se confunde cu „imoral".

Amoralism (etică), teoria după care omul trebuie să trăiască „amoral", adică dincolo de bine și rău [indiferent] față de valorile morale. Concepția morală a lui Nietzsche a fost numită A. (cf. Nietzsche, Guyau).

Amoraș, statuetă de copil înaripat, reprezentând în arta sculpturală romană pe zeul Amor.

Amorei, poporul cel mai puternic din Canaan și pe care Evreii, venind din Egipt l-au subjugat, dar fără să-l poată stăpâni cu desăvârșire.

Amorfi (cristalogr.), se numesc mineralele și corpii necristalizați (lichidele și sticla) — lipsiți deci de o formă exterioară geometrică. Proprietățile lor mecanice, fizice și optice nu sunt orientate cu direcțiunea — ca proprietățile similare ale corpilor cristalizați — ci au aceeași valoare în toate direcțiunile din masa lor. Se mai numesc și isotropi.

Amoros François, colonel franc. (n. 1770 † 1848). Spaniol de origine, profesor de gimnastică la Madrid, trece în Franța, unde introduce exercițiile militare în toate păturile sociale, înființează numeroase societăți sportive. Apoi este numit inspectorul general al educației fizice militare. El este întemeietorul

gimnasticei și organizatorul educației fizice în Franța.

Amorsă. Pulbere sau explosiv introdus într'un anumit dispozitiv, servind pentru aprinderea încărcăturilor de pulbere în armele de foc. Explosivul înrebuințat este fulminantul de mercur (v. capsă).

Amortizare, în economia politică este deprecierea, cu timpul a valorilor investite. In sens bancar este stingerea gradată a datoriilor. In cazul împrumuturilor cu amortizare, debitorul are facilitatea de a șterge gradat și cu ușurință datoria.

Amos, profet israelit, sec. al VIII a. Chr.

Amovare, scoatere din slujbă, destituire.

Amovibil, care poate fi schimbat din loc, s. strămutat: slujbaș amovibil. Opusul e: inamovibil (v. c.).

Amoy sau **Hia-Men,** port din China de S. într'un golf al ins. Hia-Men. Deschis străinilor din 1842, este centrul exportului opiului și mătăsurilor. 115000 loc.

Amparo, oraș din Brazilia (Sao-Paolo), face comerț mare cu zahăr de trestie și Cafea. 12.000 loc.

Ampelologie, totalitatea cunoștințelor științifice și experimentale despre podgorii.

Ampelusia, numele vechiu al capului Spartei de azi.

Ampère André Marie (n. 1775, † 1836), matematician și fizician franc., născut la Lyon. A descoperit legea fundamentală a electrodinamicei, conform căreia două fire conductoare traversate de curenți se atrag sau se resping, după cum cei

André Marie Ampère.

doi curenți sunt de același sens, sau de sens contrar. Experimentator renumit. El a aflat și principiile telegrafiei electrice. In onoarea lui s'a numit unitatea practică de intensitate de curent: amper. Intensitate de 1 amper are acel curent continuu constant, care în decurs de 1 secundă separă dintr'o soluțiune apoasă de azotat de argint 1,118 mg. argint; 1 amperoră = 3600 coulombi.

Amphicyon (paleont.) animal fosil din familia câinilor (canidae) cu caractere colective de câine și de urs, ale cărui specii, au trăit în oligocen și miocen din era terțiară, fiind răspândite în Europa, India, China și America de nord.

Amphigonia (biol.), generațiunea sexuată.

Amphilocus, fiul lui Amphiaraos și a Eriphylei; a participat la războiul Epigonilor la asediul Troiei.

Amphipyrenina (bot.), se numește substanța care formează membrana nucleară.

Amphiteatru, v. Amfiteatru.

Amphiteca (bot.), se numește stratul de celule extern embrionar din care se desvoltă sporogonul mușchilor (a briofitelor).

Amphitherium (paleont.), animal marsupial fosil, cu măselele trituberculate, înrudit cu Didelphidele actuale din America, din care s'a găsit un singur maxilar în formațiunile jurasice din Anglia, reprezentând cea mai veche formă de transițiie între marsupiale și mamiferele placentate.

Amphitrite, zeița mării, soția lui Poseidon, mama lui Triton și-a mai multor nimfe. Era reprezentată mergând pe apă, într'un car tras de cai de mare, însoțită de Tritoni și Nereide.

Amplasament. Locul de pe o poziție unde se instalează una sau mai multe guri de foc, sau mitraliere pentru a executa o tragere: A.-ul unei baterii.

Amplexicaule (bot.), se numesc frunzele cu baza lățită care încunjoară tulpina complect sau parțial (ex. la mac, drobușor, etc.).

Amplificațiunea (psihol. estetică), un procedeu prin care imaginația artistică schimbă raporturile dintre reprezentările vechi, modificându-le structura, prin adausuri de părți sau forme nouă. In lit. și arta populară A., este foarte ușor de observat în creațiunile fantastice ale basmelor, adeseori o formă a exagerării raporturilor sau proporțiilor lucrurilor și ființelor. De ex.: Uriașii, Pasări-Lăți-lungilă; Gerilă, Setilă, ș. a. In artele ornamentale și decorative ca și în arhitectură A. este o formă de stilizare din cele mai uzitate.

Amplitudine, v. Vibrație.

Ampoiul, râu afl. pe dr. Mureșului, format din mai multe pârae (Valea Dosului, Trâmpoele, etc.) ce izvorăsc din Munții Apuseni. Dela Zlatna, râul astfel format, ia numele de A. Numirea este cuv. latin Ampelum. Pe valea sa duce un drum vechiu de pătrundere în inima munților Apuseni, la minele de aur și la Moți. Afluenți: Valea Vultorilor, Feneșului, Ampoița, Trâmpoele, etc. In tot basinul său sunt numai sate românești, legate printr'o C. F. îngustă și o șosea ce pleacă dela Alba-Iulia. A. se varsă în Mureș la vale de Alba-Iulia.

Ampulla, vas pântecos, 1. pentru vinul și apa dela Sf. Liturghie ori pentru untdelemnul sfințit. E vestită A. Remensis, care dela Clodvig (406) încoace s'a folosit la încoronarea tuturor regilor francezi, 2. pentru păstrarea unor medicamente.

Amputație (med.), operație chirurgicală: tăierea unei extremități.

Amritsar (Lacul Nemuririi), oraș în Pendjab (India), disputând cu Lahore titlul de Metropolă a sectei Sikhs. Are 162.500 loc.

Amsler Samuel, gravor germ. (n. 1793 † 1849), prof. la Acad. de belle-arte din München. A executat artistice gravuri după lucrări celebre.

Amsterdam, oraș în Olanda, la golful Zuidcrzee, al doilea port al țării cu 642000 locuitori. Este legat cu M. Nordului prin două canale, construit pe piloți cu multe canale în loc de strade, o adevărată Veneție a Nordului. Are fabrici multe: hârtie, uleiuri, creioane, rachiu de ienupere. Tot aici se taie și diamantele. Patria filosofului Spinoza, a o mulțime de pictori și oameni de știință.

Amu-Daria, fluviu ce izvorăște din podișul Pamirului (4000 m.) și duce apele în L. Aral, (deltă), după ce udă Khiva și fertilizează multe oaze. Inainte se vărsă în M. Caspică prin Uzboi. E navigabil, are lungime de peste 2500 km. și un debit normal de 3570 mc. pe secundă. In limba arabă Gihun, iar în antichitate Oxus.

Amulet (arab), „pendant", obiect ce se poartă la gât, apărând pe om, după credința unor popoare, de anumite boale și pericole. Uneori pe A.-e erau imprimate semne simbolice și chipuri de zei. Le-au purtat Grecii, Romanii și alte popoare ale antichității, ba chiar și creștinii. In zilele noastre le poartă mai ales popoarele mohamedane. A. se mai chiamă talisman, (v. Abracadabra).

Amundsen Roald, marinar și explorator norvegian, renumit pentru explorările făcute la cei doi poli: în 1911 a întreprins, pe vasul „Fram" expedițiia la pol. S., fiind primul, care a ajuns la acest punct (14 Dec.). In 21 Maiu 1925 a plecat cu două aeroplane spre pol. N. de pe ins. Spitzberg, dar a ajuns numai până la 87° 44′ lat. Nord, în 12 Maiu 1925 a plecat împreună cu Nobile, general italian, cu un aeroplan din Alasca spre polul N., dar n'a putut ajunge pe uscat. In 1928, căutând să vină în ajutorul generalului Nobile, a plecat pe aeroplanul „Latham" împreună cu pilotul Guilbaud. Au dispărut însă amândoi (v. Nobile).

Amur, v. Sakhalin-Ula.

Amur (Provincia A.) din Siberia răsăriteană. Impreună cu provinciile: Transbaicalia și Maritima cu Ins. Sakhalin formează guvernământul Amurului, creiat la 1858. Pe o întindere de 447.667 kmp. este o populație numai de 118.570 loc., cari ocupă aproape numai valea Amurului. Guvernământul întreg are 2,991.356 kmp. cu peste 1 miiion loc.

Amuzie (gr.) 1. Lipsa de sensibilitate pentru artă. 2. Pierderea patologică a perceperii tonurilor sau a însușirii de a înțelege expresivitatea muzicală. 3. Surditate sau cecitate (v. c.) muzicală.

„Amvonul", revistă bisericească, înființată la 1868 în Budapesta, iar mai târziu mutată la Oradea și redactată de Justin Popfiu, unul din cei mai buni oratori ai bisericei române unite.

Amzacea, localitate situată în Dobrogea, la S. de Constanța ca. 50 km. Insemnată prin luptele dela 8 Sept. 1916, când Brig. a XVII (Poetaș) din Divizia a XIX respinge și bate trupele Div. I cav. bulgară. Cucerită de bulgari la 11 Sept., este reluată de trupele române cu un avânt vijelios și prin lupta la baionetă, punând pe fugă inamicul și cucerind 7 tunuri, 2 drapele și prizonieri. Cu toată victoria, din cauza pierderilor grele, la 21 Sept. Românii sunt nevoiți să se retragă.

Amylobacter (bot.), bacterie (baccillus A.) care provoacă trasformarea lichidelor cu conținut de acid lactic și de substanțe zaharoase în acid butiric. Atacă încă celuloza (lignina) vegetală transformând-o în alte substanțe, distrugând țesuturile vegetale din frunze (ex. de plop), din boabele leguminoaselor (fasole) care devin sfărâmicioase și mai ales foița mijlocie (lignina) dintre fibrele textile de cânepă sau de in, provocând astfel deslipirea acestora sau fenomenul de topire.

Anabaptiști (gr. rebotezători), — sectă creștină ivită în timpul reformei lui Luther. A-ii învățau că botezul e valabil

numai dacă se administrează oamenilor ajunși la anii priceperii. Ei propovăduiau și comunismul, iar despre autoritățile civile spuneau că sunt de prisos. In cetatea Münster din Germania au produs și un început de răscoală, care însă, a fost înăbușită cu mijloace drastice (v. și Baptiști).

Anabasis, celebră operă a istoricului grec Xenophon. In partea I ni se istorisește interesant și atrăgător expediția lui Cyrus cel Tânăr, împotriva fratelui său Artaxerxes, regele Persiei (401 a. Chr.); în partea II zi de zi faimoasa retragere sub conducerea lui X., a celor 10000 de Greci, cari au participat la expediția aceasta (această parte se numește și Katabasis).

Anabioză (gr.), se numește fenomenul de reînviere al unor animale, cu o activitate vitală redusă sau suspendată, prin uscare sau înghețare, timp mai îndelungat (ex. Infusorii, Pești, Broaște).

Anblaste (bot.), se numesc tulpinile aeriene ale plantelor cu bulbi sau cu rizomi care se usucă la sfârșitul periodului de vegetație pentru ca să se refacă din nou în primăvara viitoare (ex. Graminee, Liliacee, Orchidee).

Anacanthieni (zool.), grupă de pești din subordinul Physoclyștilor, cu aripioarele posterioare, prinse pe gât având bastonașele articulate. Aparțin aici: Batogul, Calcanul, Peștele sburător (Exocoetes).

Anacardiacee (bot.), familie de plante lemnoase, arborași sau arbori, cu flori monoice sau dioice albe, verzui gălbui cu câte 2—5 petale și sepale, cu 5 stamine, cu 1 ovar superior unilocular cu fructul drupă. Aparține: scumpia și unii arbori originari din Siria, Persia și din America de Nord.

Anacletus, al treilea succesor al Sf. Petru.

Anacolută, construcție eliptică în topica frazei, în care eliminăm un termen corelativ la propozițiunile consecutive ale acelei fraze: ...nu pot să mai stau în picioare, atât sunt de obosit, înloc de: atât sunt de obosit încât nu pot să mai stau în picioare.

Anacreon, v. Anakreon.

Anacreontism, imitarea poeziei anacreontice.

Anacronism: 1. Eroare de cronologie sau de datare a evenimentelor, unele voite, altele scăpări din vedere sau greșeli (la Hugo găsim: Carol cel Mare, spune unei persoane că viseză ca un savant la Sorbona — care nu exista pe atunci). In belle-arte a., când se grupează în aceeași compoziție personagii care au trăit în epoce diferite (Veronese ne prezintă Nunta din Cana în edificii și costume din epoca sa); 2. (fig.) Vorbă sau faptă nepotrivită, ne la locul ei.

Ana de Boleyn, v. Boleyn.

Anadyomene atribut al zeiței Aphrodite, despre care se crede că a ieșit din valurile mării. Tipul acestei zeițe a fost fixat printr'o celebră sculptură „A. din Cnid", admirată chiar în antichitate (scriitorul Lucian).

Anaerobiene, microorganizme (bacterii, etc.), cari trăiesc în lipsa oxigenului liber.

Anafesto Paul Luc, primul doge al Veneției (697—717) căruia i se datorește unitatea insulelor și limitarea frontierelor Veneției.

Anafilaxie (med.), stare de sensibilitate exagerată a organismului după injecții de substanțe străine, mai ales albumine, în care o nouă injecție de cantități foarte mici ale aceleiași substanțe străine produce o reacțiune foarte puternică, chiar și moartea (șoc anafilactic).

Ana-Foca, v. Foca.

Anaforn, raport făcut domnitorului.

Anaforă, bucățele din pânea întrebuințată la lithurgie, care se împart credincioșilor după slujbă.

Anagnost, v. Lector.

Anagramă, cuvânt sau propoziție ce se formează din iitercle altui cuvânt ori altei propoziții, uneori, citindu-le invers. De ex. Roma — Amor.

Anahoreți, credincioși creștini care stau retrași în singurătatea pustiurilor pentru a-și găsi mântuirea sufletului, imitând prin aceasta pe profetul Ilie și pe Sf. Ioan Botezătorul.

Anahuac, vechiul nume dat de Spanioli Mexicului. Azi un podiș înalt (peste 2000 m.) din Mexico. Este înconjurat de munți înalți (Orizaba, Popocatepetl, etc.), acoperit cu scurgeri vulcanice și împărțit în trei basine secundare distincte: Aguas Calientes, Queretaro și Mexico. Este cea mai populată și mai fertilă regiune a Mexicului. A. este centrul vechei civilizații a Toltecilor și Astecilor.

Ana Ivanovna (n 1693 † 1740), împărăteasă a Rusiei, nepoata lui Petru cel Mare. A ajuns la tron în 1730. Pe timpul domniei sale a fost răsb. de succesiune al Poloniei (1733—1735), și unul împotriva Turciei (1736—39). A fost anturată mai mult de străini.

Ana Jagellon, v. Jagellon.

Ana Komnena, v. Komnena.

Anakonda (zool.), șarpe gigantic (Eunectes murinus) de 4.5—8 m. lungime, care trăiește în pădurile și pe lângă apele din Guayana și Brazilia, vara căzând într'un somn (estivație). Naște pui vii și este un răpitor periculos, care atacă, afirmativ, chiar și omul. Pielea, grăsimea și carnea sa este întrebuințată de indigeni.

Anakreon, celebru poet liric grec (n. 560 † 478 a. Chr.). In poeziile sale, păstrate numai în scurte fragmente, el cântă dragostea, vinul și veselia. Prin ritmul construcției versului și ideile exprimate în poeziile sale, el a exercițat o influență asupra multor poeți. Cele mai multe poezii rămase sub numele lui Anacreon, sunt postume, scrise de admiratorii și imitatorii lui, și sunt numite anacreontice. In literatura română merită să fie pomenite anacreonticele lui Coșbuc.

Analcim (min.), v. Zeolite.

Anale, 1. In desv. istoriografiei rom. A. reprezintă prima periodă, cuprinzând sec. al XV—XVI. La toate popoarele de altfel istografia narativă a început cu anale, însemnări făcute an de an, la noi, de călugării modești ai mănăstirilor Mold. îndată după înființarea acestui stat. A. dela Bistrița, Putna, Pobrata, Slatina (v. Cronicele) sunt scrise în slavonește, în limba ce o scriseră în acest gen Bulgarii, și în felul cum le redactaseră în sec. al XV și XVI. A. sârbești. Ale noastre sunt însă superioare acestor modele prin simplitatea stilului și obiectivitatea povestirii, prin lipsa elem. personal în încrestarea faptelor contemporane, dându-le o valoare mare ca izvoare de istorie politică. 2. A. Academiei Române, publ. of. a Ac. Rom. în care apar memoriile diferitelor secțiuni: istorică, științifică etc. (v. Acad. Rom.).

„Analecte literare", 1. Fragmente culese de T. Cipariu în „Chrestomatie sau A. lit.". Blaj 1858. 2. In general, bucăți alese din autori.

Ana Leopoldovna, principesă ruso-germană (n. 1718 † 1746). Ajunge în 1740 regentă, pe timpul minorității fiului său țarul Ivan VI. Stăpânită de favoriții săi germani, fiica lui Petru cel Mare, Elisabeta, o internează și detronează pe Ivan VI.

Analfabeți se numesc cei cari nu știu scrie și ceti. După numărul lor mare sau mic se judecă de obiceiu situația culturală a țărilor. Statisticile analfabeților se fac și prin recensământ direct, dar mai ales prin cercetarea recruților, uneori chiar a celor cari se prezintă la ofițerul stării civile pentru încheierea căsătoriei. Diferitele statistici arată cam această situație: La 10000 de adulți Germania avea (în 1912) 1 analfabet; Elveția 9 (în 1904), Danemarca 20 (în 1897), Suedia 24 (în 1915), Anglia 100 (în 1904), Olanda 210 (în 1904), Franța 400 (în 1903), Finlanda 490 (în 1899), Belgia 787 (în 1913), Austro-Ungaria 1495 (în 1900), Bulgaria 2658 (în 1910), Italia 3072 (în 1903), Serbia 5592 (în 1904), Rusia 6110 (în 1895), România 6900 (în 1904). Grație măsurilor luate în ultimii 10—20 de ani, analfabetismul a dispărut aproape cu desăvârșire într'unele din țările din Apusul Europei, iar în celelalte e în continuă descreștere. In Franța s'au găsit numai 2,03% de recruți analfabeți. In Japonia la 1908 erau abia 2,8% analfabeți. In România, recensământul făcut în 1899 în vechiul regat arată 78% neștiutori de carte (trecuți de 7 ani). In 1909 numărul analfabeților scăzuse la 65,3%. Datele socotelile Ministerului Instrucțiunii numărul neștiutorilor de carte din vechiul regat trebuia să fie în 1924 cam de 43%. Nu se cunoaște numărul analfabeților din Ardeal. După statistica maghiară din 1900, numărul analfabeților români din vechea Ungarie era de 79,7%. In Bucovina, numărul analfabeților români era în 1910, de 60,4 %. In Basarabia starea culturală a Românilor era din cele mai dezastruoase. Aceasta se explică prin faptul că Rusia e una din țările care a avut și are poate cel mai mare număr de analfabeți. In 1907 erau în Basarabia numai 6,1% știutori de carte. Stările acestea s'au îmbunătățit mult în ultimii ani, în special prin înmulțirea școlilor și organizarea cursurilor de adulți care nu existau în vechiul regat până în 1924.

Analfabetic (Sistem—), (fon.). Sistem de transcriere fonetică bazat pe notarea fonemelor prin formule (asemănătoare formulelor chimice) nu prin litere, cum fac sistemele obicinuite de transcriere bazate pe alfabetul latin. Un astfel de sistem de transcriere analfabetic este cel imaginat de foneticianul Jespersen. Fiecare sunet este reprezentat printr'o formulă compusă din litere grecești și latine și din cifre. Literele latine reprezintă organele de articulație imobile (dinții superiori, palatul tare, părețele faringelui, etc.): literele grecești reprezintă organele mobile (buzele, diferitele puncte ale limbii, palatul moale, coardele vocale, etc.); iar cifrele indică forma și mărimea canalului format de cele două organe, zero fiind ocluziunea. Un d este notat: Beta zero e epsilon 1. (Beta = vârful limbii, zero = ocluziune, e = gingiile dinților superiori, epsilon = coardele vocale, 1 = deschizătura cea mai

mică a coardelor vocale). El nu poate fi întreb. pentru notarea fon. a unui text, dar poate fi un bun mijloc didactic, deoarece dă scurt și exact poziția organelor și felul articulației la producerea unui fonem.

Analgezie (med.), medicament care face să dispară durerile.

Analgezie (med.), nesimțirea durerii. A. artificială: la operații (cocaină, etc.),

Analitica (filos.), arta analizei. La Aristoteles, cele patru cărți din scrierile de logică care studiază mai ales teoria raționamentului și a demonstrației, în care el analizează gândirea. „Analiticele" sunt cele mai însemnate cărți din scrierile logice ale lui Aristoteles. 2. **A. transcendentală**, la Kant, în „Critica rațiunii pure", este teoria temeiurilor logice a cunoștinții obiective, în care se face analiza întregii noastre cunoștinți apriorice (v. c.), deosebindu-se în: elementele cunoașterii intelectuale pure, conceptele inteligenții (A. conceptelor) și principiile inteligenții (A. principiilor). Fără acestea, cunoștința nu e posibilă. 3. judecată A-ă este j. în care subiectul conține ca notă (un atribut) noțiunea predicatului. De ex.: toate corpurile sunt întinse. Noțiunea subiect „corpuri" cuprinde ca o notă în conținutul său noțiunea predicat „întinse". Predicatul rezultă deci prin analiză din noțiunea subiect.

Analiza (logică), despărțirea (descompunerea) unui întreg în părțile sale constitutive, a unui complex în componentele sale constitutive, a unui complex în componentele sale. A. elementară face această operațiune fără considerare asupra raporturilor dintre părțile întregului, ci cu scopul de a-l descrie numai. A. cauzală constă în desfacerea componentelor întregului, arătându-se raportul de cauzalitate al lor. A. logică arată legăturile logice (necesare) între părțile constitutive ale unui complex.

Analiză (chim.) se numește operațiunea chimică de descompunere (desfacere) a unui corp compus sau combinațiuni în corpi simpli (componenți), din care este făcut, precum și determinarea calității (a. calitativă) și a cantității (a. cantitativă) — exprimată în volume (volumetric) sau în greutăți (gravimetric) — a corpilor simpli din compoziția unui corp compus. Operațiunea inversă este sinteza, sau producerea unui corp compus din corpii simpli componenți. Ambele operațiuni se fac în laborator sau în industria chimică, cu aplicarea diferitelor metode stabilite de știința chimiei.

Analiză matematică. Este acea parte a matematicei care se ocupă cu calculul infiniților mici; cuprinde între altele calculul diferențial și integral.

Analiza spectrală. Cunoașterea constituției unui corp, câte odată și a proprietăților corpului, după spectrul emis. Fiecare corp gazos și luminos totodată, își are liniile sale proprii în spectru. Liniile acestea particulare din spectru, indică prezența corpului. Primul record al A. a fost descoperirea de elemente nouă, indicate de către prezența unor linii până atunci neidentificate în spectru. Aceste corpuri sunt Rubidiu și Caesiu. Mai târziu a urmat descoperirea elementelor: Galliu, Indiu și Thaliu. Cu ajutorul A. s'a aflat constituția corpurilor cerești, cu lumină proprie de ex. soarele și stelele fixe. In A. a soarelui și a stelelor fixe joacă rol și așa numitul spectru de absorbție. In spectrul de absorbție al soarelui aflăm așa numitele linii ale lui Fraunhoffer. A. ne indică mișcarea proprie a stelelor fixe și erupțiile de pe suprafața soarelui. Cunoașterea spectrului de absorbție este prețioasă în practică pentru identificarea vopselilor și pentru analizarea alimentelor. In medicina legală A. ne indică intoxicațiile cu oxid de carbon.

Analogia (filos.), metodă în logică (pe care o aplică multe științe: istoria, biologia, filologia, etc.; constă în a deduce unele judecăți din însușirile concordante observate la mai multe lucruri, stări sau fenomene. Când bunăoară medicul observă că cutare doctorie are un efect anumit în vreo boală oarecare și conchide că ea va produce aceleași efecte în alte boale similare. A. e o metodă foarte nesigură adesea, fiindcă generalizează însușiri „individuale". Spre a fi mai validă, se cere ca deducerea, arătată mai sus, să se facă pentru însușiri esențiale unei clase întregi de lucruri ori întâmplări. Totdeauna, rezultatele judecății prin A. sunt numai probabile.

Analogie (lingvist.), fenomenul de schimbare a formei sau a sunetelor unui cuvânt sub influența altor sau a altui cuvânt. Studiile de limbă au demonstrat că fiecare individ vorbitor are în subconștientul său un fel de „gramatică" m. m. sau mai puțin regulată. Formelor tip din mintea sa le supune și alte cuvinte nouă sau altele mai înainte intrate în limbă, dacă ele nu mai formează o categorie gramaticală puternică. Ex. verbul „a curge", avea (arc și azi în diferite graiuri) forma „a cură" și se conjuga: eu cur, tu curi, el cură, etc.; prin analogie cu a merge-mers-merg s'a format: curge-curs-curg, ajungând la conjugarca: curg, curgi, curge, etc.

Analogism 1. (filos.) gândire care operează numai prin analogii. Deducție făcută prin analogie. 2. (filol. rom.), teoria lui Aron Pumnul cu privire la lingvistică, potrivit căreia, acesta încercase să dea limbii române o ortografie „practică și o explicație teoretică, întemeiate pe principiile de analogie. Pe baza acestora, Pumnul admite și crearea de cuvinte nouă spre a înlocui neologismele. De ex.: limbământul = gramatică, cugetământ = logică, etc. A. a fost amarnic ironizat de toată lumea, dar mai ales de Alecsandri, cu toatecă fusese foarte răspândit în Bucovina și Mold.

Anamnesa (filos.) 1. amintire; 2. Platon era de părere că cunoștința cu ajutorul ideilor (c. filos.) se întemeiază pe A., adică este o amintire despre ideile pe care sufletul le-a contemplat în existența sa antepământească. Prin urmare cunoștința primei idei nu se bazează pe datele percepției senzoriale. Aceasta se aseamănă numai cu ideea și datorită acestei asemănări are loc A.

Anamniote (zool.), se numesc animalele vertebrate adaptate vieții de apă (acvatice) în desvoltarea lor embrionară fiind lipsite de apariția sacurilor embrionare: amniosul și allantoida (ex. peștii, amfibienele).

Ananas (bot.), gen de plante din familia Bromeliaceelor a cărui specii (A. saliva, Bromelia ananas, etc.), cresc în regiunile tropicale ale Americei de S., în Brazilia, Guayana, Mexico, India, Africa. Au o tulpină, care crește până la $^1/_2$ m. cu frunze lungi (16—26 cm.), spinoase și dințate pe margini, cu flori liliachii și cu un fruct gălbui cărnos (de 3—4 kg) cu miros aromat de fragi-căpșune, comestibil, din care se extrage un oleu întrebuințat la prepararea delicatesselor și a cofeturilor. Din frunzele sale se scoate o varietate de fibre textile, numite pina sau fibre de ananas din care se fac țesături de lux.

Anapest (gr.), vers A. = versul de trei silabe; alcătuit din două silabe scurte și una lungă. Schema: ∪∪—.

Anaplictic se zice despre un sunet care se intercalează între două consonante (ex.: turc. damla, a dat în rom. „dambla"). In unele regiuni românești, se întâlnește un „c" anapitictic între un „s" și un „l", de ex. sclab pentru slab, sclănină pentru slănină (v. Svarabhakti).

Anarhisuml, doctrină politică, etică-socială, după care viața în societatea umană nu trebuie să respecte legile, ci fiecare poate face ce vrea, — refuzând recunoașterea oricărui fel de autorități. „Suveranitatea individuală", cu voința sa, trebuie să hotărească condițiile culturii și ale vieții sociale, ceeace ar schimba cu ajutorul rațiunii A.; dar până atunci trebuie folosită forța brutală spre a transforma societatea. In acest sens și Socialismul când cere distrugerea societății actuale este A. Pregătit de concepțiile lui Proudhon (Qu'est-ce que la propriété 1840), de Karl Marx (v. c.) de egoismul lui Max Stirner (v. c.) A. a fost formulat de agitatorul rus Bakunin (v. c.) și împărtășit de prințul rus sociolog, Peter Krapotkin (v. c.) A. literar se desprinde din operele lui Tolstoi. A. a fost practicat îndeosebi în Rusia. (v. și Nihilismul.)

Ana, Sfânta — v. Sfânta Ana.

Anastasia. 1. Soția lui Iuga Coriatovic, Domnul Moldovei (c. 1372—77), îngropată în mănăstirea dela Rădăuți. 2. Soția lui Roman Vodă al Moldovei (c. 1393—91), înmormântată în biserica din Roman.

Anastasios I, împărat roman din Orient dela 491—518. Partizan al Monofiților, el a persecutat pe ortodoxi și a rupt legăturile cu Roma.

Anastasiu Ion, general rom. din inf. In 1913 ia parte la camp. din Bulgaria. La declararea războiului român, în 1916, are gradul de Colonel și i se încredințează comanda unei brigade în sectorul Jiului; iar mai târziu, comandant al grupului de Jiu, îl conduce cu mult avânt, contribuind în cea mai largă măsură la victoria dela Jiu, pe care cu drept cuvânt a revendicat-o. Un mare animator, patriot și bun român, cunoscut conferențiar și publicist.

Anastomoză (grec.), se numește legarea sau unirea între sine a vaselor de sânge, a nervilor sau a nervurelor din frunza plantelor pentru a se ușura circulația sângelui, a fluxului nervos sau a sevei din organismele vii, animale și vegetale.

Anastrofe (geolog.), se numesc schimbările care s'au produs în mod brusc, saltat, în anumite perioade din evoluția istorică a pământului globului terestru.

Ana Stuart, v. Stuart.

Anatas (min. Colorat în negru, albastru-indigo, incolor, gălbui-roșcat. Este un oxid de titan (TiO_2), trimorf cu Rutilul roșu-sangvin galben, brun sau negru, prismatic și cu Brookita (TiO_2), colorată în brun-roșietic sau gălbui. Se întâlnesc, uneori asociate, pe crăpăturile rocelor granitice, porfirice, în gneisuri și micașisturi. La noi în țară în andesitele dela Uroi (jud. Hunedoara). Se întrebuințează la extragerea titanului (v. c.), la fabricarea vopselelor și la pictarea porțelanurilor.

Anatemă (gr.), excludere din biserică. E o pedeapsă aplicată celor vinovaţi de vreun delict mare, mai ales împotriva credinţii (ereticilor sau schismaticilor). Cel exclus nu mai poate primi sfintele taine, iar în cazul morţii nu se înmormântează cu ritual bisericesc.

Anatolia (gr. Ţara Levantului), nume dat de Greci în special platourilor înalte ale Asiei Mici (v. c.). In sec. al XI a fost o prov. a Imperiului Bizantin.

Anatomie, ştiinţă despre structura fiinţelor vii. A. umană se ocupă cu alcătuirea trupului omenesc. A. descriptivă: descrie organele în parte. A. topografică le studiază în raportul lor cu altele. A. microscopică le descrie în structura lor intimă, invizibilă cu ochiul liber.

Anatomie patologică, a. organismului bolnav, care stabileşte legătura între boale şi preschimbările produse de ele în organe.

Anaxagoras, din Klazomenae (Asia Mică), filos. gr. antic (n. ca. 500 a. Chr. † ca. 428 a. Chr.). S'a ocupat cu probleme de fizică, astronomie, matematică şi Chimie, scriind lucrarea „Peri Physeos". A. nu admite că universul, are o origine (un început), nici că el va avea un sfârşit: „nici un lucru nu se naşte, şi nici nu dispare, ci se alcătuieşte din lucruri existente prin amestec şi prin desprinderea de acestea dispare, sau se desparte". Unirea şi despărţirea lucrurilor este naşterea şi dispariţia lor aparentă. (cf. Eleaţii şi Empedokles). Lucrurile sunt felurite, datorită faptului că ele se compun din infinit de multe elemente diverse şi neschimbătoare „Homeomerii": sămânţa lucrurilor. Acestea, amestecate laolaltă fără ordine, alcătuiau haosul şi erau în repaos. Ele au fost puse în mişcare de-o substanţă deosebită de haos, — de „Nus" — materia gânditoare, cea mai fină, mai uşoară şi mai mobilă dintre Homeomerii, care le-a pus pe celelalte în ordine şi în amestecuri diferite, dând naştere diferitelor lucruri. Astfel lumea se desfăşură la infinit, având legi mecanice, fără a mai reveni la „origine". Vieţuitoarele au ieşit din germeni, căzuţi pe pământ din eter. Ele au, în grade diverse, materie gânditoare: şi omul are numai atâta putere de cunoaştere câtă raţiune are. Cunoştinţa prin simţuri este relativă. Sufletul este numai principiu al vieţii, este suflare, respiraţie.

Anaxandrides, poet gr. antic (sec. al IV a. Chr.), citat adeseori de Aristoteles. A scris piese de teatru în care a pus pe scenă viţiul în toată goliciunea lui.

Anaximandros din Milet, filos, gr. antic (n. ca. 610 † 545 a. Chr.). Făcea parte din „şcoala ioniană", şi e cel mai vechiu prozator hellen, cel dintâiu filosof al Grecici şi cel dintâiu care încearcă să dea o explicare ştiinţifică originei lumii şi a vieţii. Tot ce există s'a născut din apă: chiar omul s'a născut din strămoşi acvatici. Dar materialul prim care alcătuieşte lumea, din care s'au născut lucrurile şi care recad periodic în el, este „nedefinitul" = „apeiron": o substanţă nenăscută şi neperitoare, fără însuşiri definite. Din apeiron se desfac întâiu frigul şi căldura; din acestea umezeala şi apoi celelalte materii. Lumea are forma unei sfere în mijlocul căreia se găseşte pământul, a cărui formă este cilindrică. A. ne dă cea dintâiu încercare de teorie a descendenţii. A. este primul grec, care a desemnat o hartă (555 a. Chr.), în care a pus tot ce se cunoştea pe vremea lui, despre pământ. Socotia din Grecia până în Sicilia 9000 stadii homerice, iar din Sicilia la Coloanele lui Hercule, numai 6000 stadii.

Anaximenes din Milet, filos. gr. (n. ca 588 † 524 a. Chr.) Unul din reprezentanţii filos. ionice (filos. naturalist din şcoala milesiană). Consideră aerul ca principiu fundamental al universului. Din răcceala şi condensarea aerului se nasc celelalte materii, iar prin încălzire se transformă din nou în aer. Aerul este infinit, în veşnică mişcare şi însufleţit (v. Hilozoismul). A. credea că pământul e ca un taler plutind pe aer. După ce universul s'a născut din aer, după un răstimp se va întoarce din nou în aer, ş. a. m. d. va străbate un ciclu veşnic. Din opera lui A. s'a păstrat numai fraza aceasta: „După cum sufletul nostru (psychè = principiu al vieţii animale) este aer şi prin el ne menţinem; la fel şi cosmosul întreg e înconjurat de suflu şi de aer". A. avea şi cunoştinţe astronomice care însemnau mult pe vremea aceea: ştia că luna e luminată de soare şi deosebia planetele de stelele fixe.

Ancelot Jaques, scriitor franc. (n. 1794 † 1854), la 1841 e ales membru al academiei franceze. Opera principală: l'homme du monde.

Ancey Georges, Mathevon de Curnieu, zis Georges, scriitor franc. (n. 1860 † 1917). A scris piese de teatru.

Ancher Michael, pictor danez (n. 1849), distins prin tablourile care reprezintă viaţa marină din ţara sa.

Ancheta. 1. Cercetare făcută de judecători, sau de o comisie constituită legal. A. parlamentară = trimiterea unei comisiuni parlamentare pentru a studia anumite chestiuni care vor trebui raportate Parlamentului. Comisiile de A. parlamentară pot asculta pe funcţionari sau martori, cerceta dosare, etc. Ele pot fi instituite de către Parlament sau de către guvern. — 2. Metodă folosită în diverse ştiinţe (psihol., sociol., filol., etc.), prin care se adună materialul necesar studiului şi destinat prelucrării statistice ulterioare.

Anchilostoma duodenale (zool.), viermuleţ (1 cm.) *filiform* (nematod) parazit din intestinul subţire al lucrătorilor în pământ umed (minieri, cărămidari) sau al oamenilor infectaţi când apă măloasă (ex. Felachii din Egipt). Producând în intestin scurgeri de sânge, provoacă o anemie pronunţată, numită boala minerilor sau cloroza egipteană.

Anchitherium (paleont.), animal mamifer fosil din neamul cailor (Equidae), strămoşul calului actual, de vârstă miocenică.

Anchovis (zool.), peşte din familia heringilor (Engraulis encrasicolus) de 15—20 cm. lungime, din Mediterană şi din Marea Nordică, în care se pescuieşte în cantitate mare, aducându-se în comerţ sub numirea de sardele sărate.

Anciens, Conseil des —, v. Conseil d. A.

Ancon, oraş-port pe coasta Perului. Mine de fier. Tratat de pace (1883) pentru terminarea războiului dintre Peru şi Chili.

Ancona, oraş-port al Italiei, la Adriatica, capit. provinciei A. Comerţ cu vinuri şi cereale cu toate porturile Adriaticei şi cu Anglia. A făcut parte din statele pontificale, dar dela 1860 este al regatului italian.

Ancona Alessandro d'—, fost prof. la Univ. din Pisa, bun cunoscător al lui Dante, critic şi istoric lit. italian (n. 1835 † 1914). Are opere însemnate asupra originii teatrului în Italia. A condus culegerea cântecelor şi poveştilor pop. ital. şi a scris vestitul „Manuale della letteratura italiana". E fondatorul rev. „Rassegna bibliografica della letteratura italiana".

Ancoră (Marină). Un instrument de fier purtat de o navă care este lăsat în fundul apei pentru a o fixa. A asvârli ancora = a se fixa pe apă.

Ancoră (arhit.), termin pentru sistemul de fier, de forma unei ancore de corabie, care uneşte orizontal sau vertical, elementele de construcţie (ancorarea grinzilor, bolţilor, etc.).

Ancus Martius, al patrulea rege legendar al Romei, dela 640—616 a. Chr. Măreşte Roma, prin încorporarea diferitelor oraşele din împrejurimi, construeşte apaducturi (Aqua Martia); formulează normele ceremoniilor religioase; face prima închisoare sub Capitoliu şi fondează portul Ostia.

Ancyra, oraş vechiu din Asia Mică, fost capit. a Galatiei. Azi Angora. La A. s'a ţinut în 314—315 un sinod, supranumit sfântul sinod din Ancyra. Oraşul a fost ocupat de Perşi în 619. Aici a fost înfrânt Bajazed I şi luat prizonier de Tamerlan în 1402. Tot aici s'a găsit şi inscripţia greco-latină a templului. A fost descifrată de G. Perrot şi este traducerea testamentului politic al lui August.

Anczyc (cit. Anţsiuţ) Wladislas, scriitor dramatic polonez (n. 1824 † 1884). A scris comedii populare, patriotice şi satirice.

Andalusia, regiune din S. Spaniei, udată de Guadalquivir. Numele îi vine, se zice, dela Vandali, cari au locuit şi aici. Cuprinde şi munţi (Sierra Morena) şi câmpie. Câmpiile din jurul oraşelor Sevilla, Grenada, Cordoba şi Vega sunt grădini minunate, în care s'a concentrat civilizaţia arabă (v. Spania) şi a lăsat măreţe lucrări de artă (Sevilla, Grenada, Cordoba), cum şi un sistem de irigaţie, ce este întrebuinţat şi azi. A. este vechea Betica, acum ca şi pe vremuri, dens populată.

Andaluză, şcoala — (lit. spaniolă), v. de Herrera Fernando.

Andaluzita (min.). Silicat de aluminiu sticlos, transparent suriu, verzui roşcat, vineţiu, mai rar incolor.

Andamane (Insulele —), arhip. din G. Benegal (v. Oc. Indian), rest al prelungirii Munţilor Arakan din Birmania. Supr. 6500 kmp. cu 24.600 loc. Capit. Port-Blair în Ins. Andamanul de S. Sunt posesiune engleză.

Andamanii, v. Minkopii.

Andante (ital.). în muzică înseamnează mergând în pas, nu prea rar.

An de lumină, distanţa parcursă de lumină în decurs de un an. Distanţele cereşti se măsoară în A. d. l., căci ar fi incomod a exprima aceste distanţe enorme în km. Cea mai apropiată stea fixă (α Centauri) este la 4½ A. d. l. departe de pământ.

Andenne, oraş din Belgia, pe fl. Meuse, 7420 loc. Mare centru industrial al ceramicei (porţelanuri, creusete refractare), al industriei textile (bumbăcării, pânzeturi) şi al industriei hârtiei (papetării). In 1914, armata a II germană (von Bülow) i-a pus foc şi a împuşcat 100 de locuitori.

Andersen Adolf (n. 1818 † 1879), prof. de matematică în Breslau, unul din cei mai mari maieştri de şah ai timpului său.

Andersen Hans Christian, poet şi romancier danez (n. 1805 † 1875). A scris „Poveşti" frumoase şi pline de graţie, poezii, schiţe de călătorie, romane şi drame.

Anderson Sherwood, poet şi povestitor am. (n. 1876). A luptat în răsb. împotriva Spaniei, a încercat apoi afaceri industriale, care au dat greş. Se făcu redactor de afişe şi scrise în timpul liber povestiri. Fu distins în 1921 cu premiul lit. Dial şi deveni repede celebru. E unul din cei mai mari poeţi ce i-a avut America. A creat o operă pur americană.

Andersson Nils-Johann, botanist suedez (n. 1821 † 1880), profesor şi călător, s'a ocupat în special de geografia botanică.

Andesina (min.), v. Feldspaţii.

Andesit (petrograf.). Rocă porfirică-efusivă surie cenuşie sau brună, compactă, formată din feldspaţi plagioclaşi (andesin, labrador), augită, hornblendă, hipersten sau biotită. Erupţiunea andezitelor a început în era terţiară şi se continuă şi azi cu lavele vulcanilor actuali. In România se găsesc masive puternice de roce andesitice în Munţii Apuseni, Tibleş, Rodna, Călimani, Harghita. Se exploatează în cariere, ca material de pavat, pretându-se foarte bine şi la şlefuire şi lustraj.

Andine (State) sunt statele din America de S. străbătute sau având pe teritoriul lor culmi, ce se despart din Cordillera de los Andes. Acestea sunt, dela N. la S.

Andocides, retor gr. antic (n. 468 a. Chr.). Avem dela dânsul trei discursuri autentice, cu o elocvenţă strălucită, îndrăzneaţă şi pasionată, dar stăpânită. Impreună cu cartea lui Tukydides, discursurile lui A. alcătuiesc unul din monumentele cele mai de preţ din proza hellenică.

Andora, (Val d'A.), mică republică pe partea de Sud a munţilor Pirenei, între Spania şi Franţa. Suprafaţa 452 kmp. cu ca. 6000 loc. Dela 1278 este sub suveranitatea episcopului de Urgel şi sub aceea a conţilor de Foix continuaţi prin guvernul Franţei. Plăteşte tribut Franţei 960 franci anual. Locuitorii se ocupă cu creşterea vitelor, tăierea pădurilor şi contrabande.

Andral Gabriel, medic franc. (n. 1797 † 1876), clinician celebru.

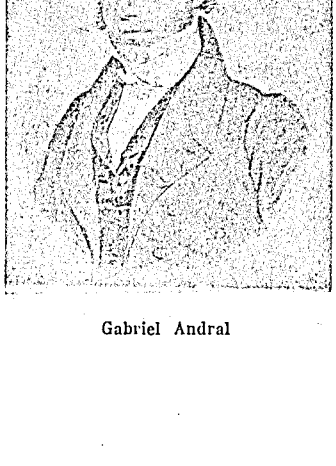

Gabriel Andral

Andrássy Iuliu, conte (n. 1860 † 1929), om politic maghiar; ataşat; în 1906 ministru de interne, în 1913 înfiinţează din nou partidul constituţional; e contra votului universal, şi adversar puternic al lui Tisza; aderent al aliaţei cu Germania; în 1918 ministru de externe; în revoluţia din 1918-19 e în Elveţia pentru cauza maghiară, întors e deputat; vrea întoarcerea regelui Carol, e arestat 2 luni; duşman al guvernului Bethlen.

Andrée. 1. Karl Theodor, geograf german (n. 1808 † 1875), autor a diferite lucrări geografice. Fondator al revistei „Globus" în 1861. — 2. **Richard** (n. 1835 † 1912), fiul preced. a continuat publicarea lui „Globus" şi a lucrat în domeniul etnografiei.

Andrée Salomon-August, inginer şi explorator suedez a proiectat să ajungă la polul N. în balon, cu toată greutatea de a prepara o pătură impermeabilă, care să împiedece desumflarea balonului. A avut un insucces în 1896, după care a reîncercat în 1897, pornind din Arhip. Spitzberg în 11 Iulie în direcţia NE. După ce a trecut de 82° latit. N., nu s'a mai aflat nimic despre el. Toate încercările făcute pentru regăsirea lui au fost zadarnice.

Andreescu Ion (n. 1851 † 1882), pictor. Contemporan şi prietin al lui Grigorescu. Impreună cu acesta şi Aman, e unul din fondatorii şcolii moderne române. A studiat ca şi Grigorescu la Barbizon (Franţa) fiind înfluinţat de Diaz şi Théodore Rousseau. A rămas multă vreme necunoscut, înăbuşit de faima lui Grigorescu în al cărui gen picta. A fost un admirabil pictor de peisaje, de pleinair şi un bun colorist, cu un puternic temperament artistic, a murit însă prea tânăr pentru ca să poată lăsa o influenţă mai adâncă asupra şcolii româneşti.

Andreescu-Skeletti Mihai compozitor, şef de orchestră (n. 1882). Studii muzicale la conservatorul de muz. din Iaşi şi „Conservatoire national de Musique" la Paris. Compoziţii: operele „Copilul Haiducilor", Misterele nopţii", „Strigoii", simfonii: „Satira III (Eminescu), „Visătorul de vise" (M. S. Regina Maria), lieduri, sonate, cuartete. Scrieri: Tratat de contrapunct şi Fugă. A dirijat orchestre simfonice în România, Franţa, Elveţia, Belgia.

Andreeşti (1207 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Gilortu. Formată din satele: Andreeşti şi Bobaia. Primăria în Andreeşti. Perc. locală. P. U. şi G. Bibeşti la $2^1/_2$ km.

Andrei Petru, prof. la Univ. din Iaşi pentru sociol. A scris, pe lângă multe studii de specialitate: „Die soziologische Auffassung der Erkenntnis" şi „Probleme de Sociologie". Pregăteşte un tratat de Sociologie generală.

Andrei, numele a trei regi ai Ungariei: **A. I**, (1047—1060). Sprijineşte o răscoală a Ungurilor păgâni, pentru ca la sfârşit s'o părăsească şi să devină un înfocat aderent al creştinismului, convins fiind că numai aşa se va putea menţine între celelalte state creştine. Fratele său, Bela, îi ocupă tronul. Era căsătorit cu Anastasia, fica principelui rus Iaroslav. — **A. II** (1205—1235), a întreprins în Galiţia o expediţie fără rezultat. Potrivit unei promisiuni făcute tatălui său (Bela III), a făcut, în 1217, o expediţie în Palestina (Cruciata V-a), fără nici un succes. Pentru a pune capăt mizeriei şi anarhiei găsite la întoarcere, dădu Bulla de aur (v. c.) (1222), care a avut o **importanţă în** ist. Ungariei. — **A. III** (1290—1301), ultimul reprezentant din dinastia arpadiană. A trebuit să lupte cu Anjou-eştii, care pretindeau tronul şi cu Habsburgii, care voiau să facă din Ungaria un fief al imperiului.

Andreica Mihai (n. 1827 † 1900), viteaz tribun în 1848—9 în armata lui Iancu.

Andrejev Leonid, (cit. Adreiév), dramaturg, romancier, nuvelist-psiholog şi social rus, n. 1871 † 1919. Pesimismul său, uşor din primele scrieri, s'a accentuat mereu. A. analizează până la desnădejde stările morbide ale sufletului omenesc, fiind de părere că civilizaţia păşeşte repede spre un faliment inevitabil, în toate manifestările sale: ştiinţă, religie, familie, societate. Intre nebun şi normal, nu e nici o deosebire, iubirea este sensualitate goală (nuvela „Gândirea", considerată ca una din cele mai bune nuvele psihol. din lit. universală). In „Râsul roşu" scenele de psihol. şi sociol. patologică şi subiectul luat din războiul ruso-japonez, îi atrag popularitatea. In unele drame, A. slăveşte totuşi într'o ideologie apropiată de pancosmism (v. c. p.) progresul veşnic al omenirii („Către Stele"). Dar dramele „Sava", „Vieaţa omului", „Anatema", „Foamea Ţarului", etc., revin la vechea manieră şi zugrăvesc personaje de maniaci revoltaţi şi deprimaţi. Alte scieri: „Povestea celor Şapte Spânzuraţi", Prăpastia", „Guvernatorul", „Măştile negre", etc.

Andrid (1794 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Valea lui Mihai. Of. P. local. G. Resighea la 12 km.

Andrieşeni (3014 loc.), com. rur. jud. Iaşi, pl. Turia. Formată din satele: Andrieşeni, Buhăeni, Drăgăneşti, Fântânele, Spineni şi Şoldana. Primăria în Andrieşeni. Of. P. local şi G. locală (Şoldana).

Andrieşescu Ioan (n. 1888), profesor la univ. din Bucureşti; dir. al muzeului naţional de antichităţi, membru în Comisia Monumentelor Istorice, membru corespondent al Academiei Rom. (1928). Cel mai de seamă arheolog şi cercetător al preistoriei româneşti. A publicat: Contribuţii la Dacia înainte de Romani, Iaşi, 1912, plină de imense informaţii nouă, apoi Epoca de bronz în România (1916), Consideraţiuni cu privire la istoria veche şi ştiinţele ajutătoare (1920); Din preistoria Olteniei (1921), Piscul Crăsani (1924), Tezaurul din Vâlci-Trâu (Bulgaria, 1925): Dela preistorie la evul mediu (1924); Vasile Pârvan (1927). Aceste studii sunt de cea mai reală valoare.

Andrieux François, poet francez (n. 1759 † 1833). A scris fabule elegante, comedii şi povestiri în versuri. A fost secretar perpetuu al Acad. franc.

Andrievciu-Morariu Silvestru (n. 1818 † 1895). Mitropolit român al Bucovinei. Fiu de morar, a făcut studiile în Suceava şi Cernăuţi, preot, în 1843, în satul Ceahor. In 1862 referent la consistoriul episcopesc din Cernăuţi, iar în 1866 consilier consistorial tot aici. Suspendat din oficiu 1869—1874, fiindcă ajunsese în conflict cu episcopul Eugen Hacman. Se călugăreşte în 1874, ia titlul de arhimandrit şi vicar general în 1879. In 1880 e Mitropolit. A luptat pe teren bisericesc, politic şi cultural pentru progresul credincioşilor. A publicat cărţi bisericeşti şi predici preţuite.

Androceu (bot.), se numeşte totalitatea staminelor din floarea plantelor fanerogame, reprezintând organele de reproducere bărbăteşti ale acestora.

Androgynie (bot.), se numeşte desvoltarea separată a organelor sexuale bărbăteşti şi femeeşti, în flori unisexuate pe aceeaşi inflorescenţă. ex. la *Smochin*. (v. monoicie).

Andromaca, o tragedie a lui Racine, scrisă de acesta la vârsta de 17 ani. A fost jucată la 1667. Subiectul: A. văduva lui Hector şi mama lui Astyanax, devine sclava lui Pyrrus, după căderea Troiei. Acesta se îndrăgosteşte de Andromaca, voind s'o ia de soţie. Hermiona iubeşte pe Pyrrus care-i făgăduise mai înainte c'o ia pe ea de soţie. Oreste e îndrăgit de Hermiona. Andromaca rămâne credincioasă soţului ei şi refuză dragostea lui Pyrrus. Acesta o ameninţă cu moartea lui Astyanax — fiul ei — Andromaca primeşte în cele din urmă să-i fie soţie cu gândul să se omoare în timpul căsătoriei. Hermiona, servindu-se de dragostea lui Oreste, îl convinge pe acesta să omoare pe Pyrrus în templu. Oreste îl omoară şi Hermiona înebuneşte de durere. Andromaca cere răzbunare poporului pentru omorîrea regelui. Este o operă dramatică plină de pasiune. Aduce o mare revoluţie în arta dramatică, prin realismul psihologiei caracterelor şi pasiunilor, aşa de uman încadrate într'un subiect istoric, ceeace deosebeşte teatrul lui Racine, faţă de idealismul mai convenţional al lui Corneille. A. e tradusă în rom. de poetul D. Nanu (v. c.).

Andromeda, în mit. greacă fica lui Kepheos, rege în Aethiopia, cu Cassiopeia. Aceasta din urmă s'a lăudat că e mai frumoasă decât Nereidele, ficele lui Poseidon. Zeul mării s'a supărat şi a trimis un monstru. Oracolul a prezis că atunci va scăpa ţara, când A. va fi dată monstrului. Perseus însă, încălecând pe Pegasus, omoară pe monstru, eliberează pe A. şi o ia de soţie.

Andromonoicie (bot.), se numeşte însuşirea unor plante de a avea în aceeaşi inflorescenţă două feluri de flori şi anume flori hermafrodite şi unisexuale, ex. la unele specii de măcriş, strigoaie (Veratrum), etc.

Andronescu Plautius, inginer, profesor la şcoala politehnică din Timişoara, director general P. T. T. (1929). Lucrări din domeniul Electrotehnicei.

Andronic, numele a 4 împăraţi ai imperiului roman din Orient: **A. I**, dela 1183—85. — **A. II**, Paleolog, dela 1282—1328; a întrerupt tratativele de unirea bisericii ortodoxe cu cea catolică. — **A. III**, Paleolog, dela 1328—1341. Sub domnia sa Turcii înaintează până la Bosfor, iar Sârbii ocupă o bună parte din Epir şi Macedonia. — **A. IV**, dela 1376—1385. A fost scos de tatăl său dela succesiunea la tron.

Andronicus Livius, cel mai vechiu poet epic şi dramatic latin (n. 260 † 209 a. Chr.). Grec de origine, originar din Tarent, a fost adus în Roma ca prizonier. A tradus şi imitat opere de ale scriitorilor greci (Aeschylos, Sophocles, Euripides).

Androsporî (bot.), se numesc sporii mobili (seminţa bărbătească) caracteristici unor specii de alge (Oedogonium).

Androstyl (bot.), se numeşte stilul pistilului concrescut cu filamentele staminelor, purtând în vârf stigmatul înconjurat de anterele libere sau aderente (ex. la Aristolochiacee).

Andrzejowsky R. (n. 1784 † 1868), botanist din Volhinia, de numele căruia se leagă descoperirea şi determinarea a numeroase specii de plante, indicat în cărţile de botanică sistematică prin cuvântul prescurtat **Andrz**, scris în urma numelui generic şi specific al plantelor.

Anecdota, speţă a gen. didactic lit., în versuri sau în proză, în care se povesteşte o întâmplare veselă, cu scopul de a produce râsul ironic faţă de anumite situaţii, sau cusururi comice ale personajelor ce participă la acţiunea povestită. In lit. popor. rom. se cunosc astfel de A. sau glume, caracteristice pop. rom. In lit. cultă Th. Speranţia a scris anecdote cele mai multe, — deasemeni A. Pann, P. Liciu, I. Topîrceanu, ş. a.

Anelide (zool.), sau clasa viermilor inelaţi, cu un corp cilindric segmentat în numeroase inele sau segmente având la o extremitate gura iar la cealaltă anusul; un sistem nervos scalariform format dintr'un lanţ de ganglioni aşezat sub tubul digestiv fiind unit prin o sgardă periesofagiană (din jurul esofagului) cu doi ganglioni cerebroizi aşezaţi deasupra tubului digestiv, lângă gură având simţul gustului şi al mirosului, mişcându-se sau înotând prin contracţiunile corpului pe partea sa inferioară şi laterală având nişte gurguie (parapode) cu perişori, şi înmulţindu-se prin ouă din cari se desvoltă o formă larvară numită trochosferă. A. reprezintă viermii (tereştri, acvatici sau marini) cu organizaţia cea mai superioară, clasificându-se în două subclase: 1. chetopode-polichete (ex. Arenicola) şi oligochete (ex. Râma). 2. Hirudinee (ex. Lipitoarea) (v. Viermii).

Anemie (med.), împuţinarea sângelui în organe sau organismul întreg.

Anemofile (bot.), se numesc plantele a căror polenizare se face cu ajutorul vântului (ex. coniferele, gramineele, etc.).

Anemometru, un aparat ce serveşte la măsurarea vitezei vântului. A. de obiceiu constă din patru aripioare fixate în formă de cruce pe un ax, prevăzut cu roţi dinţate în legătură cu un mecanism de ceasornicărie, care ne dă imediat viteza vântului.

Aneroid, v. Barometru.

Anestetice (estetică), termen folosit de esteticianul franc. Ch. Lalo. Ceeace este opus sentimentului estetic (v. c.). Natura este A.-ă în sensul că frumuseţea ei nu se datoreşte artei umane (v. Estetic).

Anestezie (med.), amorţire, nesimţire, cauzată de leziunea unui nerv, leşin, sau produsă artificial, fie local (prin cocaină, novocaină) sau general (prin narcoză cu eter, cloroform, etc.), pentru a face operaţii fără dureri (v. şi analgezie).

Anet, Claude (cu numele adevărat Jean Schopfer) poet şi romancier franc.-elveţian (n. 1868). Scrierile sale: Ariane, jeune fille russe, Quand la terre tremble (romane) şi piesa Mademoiselle Bourrat nu mai sunt gustate. A scris şi despre revoluţia rusă.

Anevrism (med.), lărgirea patologică a unei artere.

Anexare, în sens politic e încorporarea unui teritoriu sau stat la alt stat, fără voia sau contra voinţii locuitorilor lui.

Angară (grec.), 1. impozit în bani sau natură, dar, în afară de lege; 2. muncă fără plată, ori transport în folosul statului.

Angarii, înseamnă lucrul gratuit făcut de şerbii din Principatele române.

Angeles, Juan de los —, scriitor spaniol din sec. al XVI.

Angeles, Los, v. Los Angeles.

Angelescu Aurel, doctor în matematici, profesor la Univ. din Cluj (n. 1886). A publicat un tratat: „Lecţiuni de calcul diferenţial". Lucrări de analiză superioară, serii ipergeometrice, etc.

Angelescu Constantin, dr. medic, bărbat de stat rom. (n. 1869). Studii speciale la Paris, intern al spit. din Paris 1893—1897, doctor în med. Paris 1897. Dela 1908, profesor definitiv şi director la clinica chirurgicală dela facultatea de medicină din Bucureşti. 1913—16 ministru al Lucrărilor publice şi al Comunicaţiilor, 1917—18 ministru plenipotenţiar al Ţării în Statele Unite din America, 1918—19 ministru al Instrucţiunii şi al Cultelor, 1922—26 şi 1927—28 ministru al Instrucţiunii. Dela 1901 fiind ales deputat sau senator în toate legislaţiunile, este proclamat membru de drept pe vieaţă al senatului. Ca medic, prof. univ. şi medic primar al spitalului Colţea, încă a desvoltat o activitate distinsă. A scris lucrări temeinice despre Terapeutica postoperatorie, Anestezia generală cu ether şi cloroform, asupra chirurgiei abdominale, etc. Şi-a câştigat însă merite neperitoare prin organizarea învăţământului de toate gradele după nevoile Ţării întregite. Ca adevărat „om al şcoalei" şi vrednic urmaş al lui Spiru Haret, dr. A. reorganizează învăţământul pe baze noui. A organizat instituţia Comitetelor şcolare, a dat ţării peste 6000 de localuri şcolare noui; a nivelat şi complectat cadrele tuturor categoriilor de şcoli prin înfiinţare de şcoli noi, prin complectarea construcţiilor şi prin înmulţirea personalului didactic necesar. Pe rând dă Ţării legile fundamentale de organizare a diferitelor ramuri de învăţământ; în 1924 organizează din nou prin legi şi programe învăţământul primar şi normal-primar, în 1925 a introdus bacalaureatul şi a legiferat învăţământul particular, confesional şi minoritar, în 1928 a reorganizat învăţământul secundar, creind legi şi programe noi, după trebuinţele culturale ale Ţării întregite. Meritele ce şi-a câştigat dr. A., ca ministru al instrucţiei, vor rămânea neperitoare.

Dr. Constantin Angelescu

Anghelescu Ion, preşedintele consiliului superior legislativ secţia a III.

Angelescu N. I., prof. la Academia de înalte studii comerciale, titularul catedrei Ştiinţă şi legislaţie financiară, Bucureşti, autorul unui mare număr de lucrări economice-comerciale, de ex. Originea răzeşilor şi moşnenilor, 1909. Despre mortalitate 1912, Avuţia naţională a României (1916), Politica economică a României mari (1919), etc.

Anghelescu Paul, general de divizie, român (n. 1872). O mare parte din carieră

a făcut-o în Statul Major al Casei regale ca adjutant regal şi şef al Casei militare regale. Războiul din 1916 îl găseşte colonel. I se încredinţează la început comanda Diviziei a 8-a şi apoi în 1917 comanda Diviziei a 15-a (Divizia de oţel) pe care o deţine până în 1920 şi o con-

General Paul Angelescu.

duce în marea bătălie dela Mărăşeşti. Ministru de Războiu în ultimul guvern Bratianu (1927—28).

Angelica (bot.), sălbatică, plantă medicinală (Angelica silvestris) din familia Umbelliferelor, care creşte prin locurile umbroase şi umede din păduri, fâneţe şi de pe lângă păraie. Se întrebuinţează în medicină.

Angell Ralph Norman, publicist engl. (n. 1874), capodopera lui: The great illusion (1913), prorocoşte războiul mondial şi consecvenţele economice ale lui. Începe în 1919, propaganda de pace. Luptă cu Keynes pentru revizuirea păcii dela Versailles. Activitatea sa publicistică serveşe pacea lumii.

Angellier Auguste, profesor şi poet francez (n. 1848 † 1911), aparţine epocii de tranziţie dela simbolism la clasicism. Apreciat pentru sonetele sale.

Angelolatria, cultul îngerilor.

Angelologia, partea Dogmaticei referitoare la îngeri.

Angelus Domini, (îngerul Domnului) rugăciune scurtă, care în bis. rom. se rosteşte de trei ori pe zi, la sunetul clopotului.

Angers, capit. départ. Maine-et-Loire din Franţa. Oraş vechiu, are monumente frumoase din evul mediu (sec. al XI—XV) şi moderne. Industrie desvoltată (lichioruri).

Anghel Atanasie, mitropolit de Alba-Iulia, (n. Ciugud), fiul preotului acelei comune. Ales mitropolit după moartea lui Teofil Seremi (v. c.) s'a hirotonit la Bucureşti. Încă în anul prim al păstoririi sale, 1688, a convocat un sinod la Alba-Iulia, în care s'a decis unirea Românilor Ardeleni cu biserica Romei. 4 Sept. 1700 a convocat un nou sinod, la care, luând parte toţi protopopii, reprezentanţii preoţimei şi câte trei delegaţi din fiecare comună, s'a proclamat şi întărit unirea cu biserica Romei în cele 4 puncte diferenţiale, cu păstrarea ritului şi discipline răsăritene († 1713 la Alba-Iulia şi înmormântat în cimtirul bisericei din cartierul Maier al acelui oraş).

Anghel D. Constantin, membru în consiliul superior legislativ, secţia I (Drept public). E unul din cei mai distinşi jurişti ai noştri.

Anghel Dimitrie, poet şi scriitor român (n. 1872, † 1914). Fin şi delicat, influenţat puternic de lit. franc. modernă şi mai ales de Musset şi Verlaine (v. c.) a scris poezii de o gingăşie încântătoare, armonioase şi rafinate, cu imagini sclipitoare şi sugestive, cuprinzând sentimente sugerate discret şi cu multă fantazie, cu îmbelşugate nuanţe de sensibilitate, plastic redată, apropiate de simbolism. E cântăreţul florilor, al nopţilor cu lună şi al murmurului de ape. In proză, a izbutit minunat să scrie poeme adevărate. A colaborat cu Iosif (v. c. A. Mirea). Scrieri: In grădină, Fantazii, Fantome, Oglinda fermecată, Triumful vieţii, Povestea celor necăjiţi. A scris la rev. „Convorbiri lit.", „Semănătorul", „Luceafărul", „Flacăra", etc.

Anghel P., medic român. Prof. de Patologie externă la Univ. Iaşi.

Anghelică (bot.), plantă medicinală (Archangelica officinalis, A. sativa) din familia Umbelliferelor, ierboasă cu flori albe, care creşte prin pădurile muntoase şi subalpine pe lângă torente şi păraie. Rădăcina sa (radix archangelicae) conţine un oleu eteric, având un miros şi gust aromatic, fiind întrebuinţat în medicină şi la aromatizarea lichiorurilor.

Angheluţă Theodor, doctor în matematici, prof. la Univ. din Cluj (n. 1882). Lucrări din domeniul ecvaţiilor integrale. teoria formelor şi analiza superioară.

Prof. I. N. Angelescu.

Anghiari, oraş din Italia (prov. Rovigo-Venezzia), unde Austriacii au fost învinşi de Francezi la 1796. Astăzi are 2300 loc.

Anghina, ţesătură colorată, de fire de bumbac.

Anghirete, numele vechiu românesc al Octoichului. (v. c.).

Anginâ (med.). 1. Sentiment de strângere. 2. Gâlci, amigdalită. — A. de piept: afecţiunea vaselor inimii cu sentiment de strângere la piept, cu sensaţie de frică; se iveşte la unele boale ale inimii şi aortei.

Angiosperme (bot.), se numesc plantele ierboase sau lemnoase, cari au seminţa închisă în interiorul fructului, provenită din fecundarea ovulului închis în ovar. Formează subgrupa cea mai bine reprezentată ca număr de forme şi de specii din grupa plantelor cu flori (fanerogame) apărute în evoluţia vieţii încă în era secundară. După cum plantula embrion din seminţa lor, are una sau două frunzişoare embrionare, cotiledoane, se clasifică în monocotiledonate şi'n dicotiledonate (v. c.).

Angkor, localitate din N. Cambodgelui (Indochina franc.) cunoscută pentru ruinele sale impunătoare şi curioase, reprezentând arta Khmer.

Anglezita (min), sulfat de plumb, incolor sau alb. Se întâlneşte în asociaţia altor minereuri de plumb în massa filoanelor metalifere dela Borşa, Baia Sprie, Dognecia, Moraviţa, Şinca nouă. Se întrebuinţează pentru extragerea plumbului.

Anglia sau Regatul Unit al Marei Britanii şi al Irlandei de Nord, v. Marea Britanie.

Anglicană, biserica —, întemeiată de regele Enric al VIII, care în 1534 a rupt legăturile cu biserica Romei, declarându-se el însuşi cap al bisericii. Prin legea numită „Common Prayer-Book" s'au slăbit (1549) principiile dogmatice şi de organizare a religiei nouă. Mai ales pe timpul reginei Elisabeta (v. c.) s'a consolidat biserica A. Dar nu şi-a putut păstra unitatea, împărţindu-se în High- şi Lon-Church (episcopală şi presbiteriană), iar în sec. al XVIII s'a mai adăogat şi secta methodistă (v. c.). Bis. A. e biserica de stat a Angliei, cu învăţături protestante, păstrând multe forme rituale catolice. Fiind guvernată de episcopi, în frunte cu arhiepiscopul dr. Canterbury, se mai numeşte şi bis. episcopală, în opoziţie cu cea presbiteriană (v. c.).

Anglomania, obiceiul de a imita întru toate pe Englezi.

Anglo-Normande, arhip. din M. Mânecei la NV. de pen. Cotentin (Franţa), făcând parte din Franţa din punct de vedere etnografic şi geografic. Aparţin Angliei având o autonomie largă. Supraf. 196 kmp. cu 90.230 loc. deci e densitate de apr. 463 loc. pe kmp. Englezii le numesc Channel-Islands. Sunt cinci: Jersey, Guernesey, Serg, Herm şi Aurigny.

Anglosaxonă 1. Limba —, (vechea engleză) e o ramură a limbilor vestgermanice, folosită dela sfârşitul sec. al VI ca limbă pop. a Angliei, iar dela sfârşitul sec. al VIII ca limbă literară, alături de cea latină. In 1606 este înlocuită de franceza nordică s. anglonormanică la Curte şi în justiţie şi pentrucă se amesteca cu elemente romanice, prin sec. al XIII dă naştere limbii engl. de astăzi. — 2. Literatura A. cuprinde poemele epice cu subiecte eroice anglosaxonice şi germane: „Beowulf" (v. c.) „Widsith", „Waldere", biblia şi legende, — prelucrările atribuite lui Cădmon „C' s. Paraphrase" şi Cynewulf. Culegeri de legi în proză; „Anglo-saxon Chronicle", traduceri, lit. teologică, culegeri de proverbe şi ghicitori („Riddles", v. Cynewulf) etc. Poeziile epocei anglo-saxone sunt, ca conţinut asemeni poeziei ebraice, repetând aceleaşi idei, în diferite forme, folosind fraze metamorfice. Au metrică accentuată şi utilizează aliteraţiunea (v. c.), sunt lipsite de ritm şi versul n'are un nr. definit de silabe, măsura este variabilă; erau cântate deoarece atunci muzica şi poezia nu se diferenţiaseră ca genuri aparte. Proza are mai mult valoare didactică. Dintre reprezentanţii prozei cel mai important

este Alfred (n. ca. 849) care face traduceri şi imită Meditaţiile lui Boëthius (v. c.). — (A. Compton-Rickett).

Anglo-Saxonii, numele generic dat popoarelor germanice (Anglii Iuţii şi Saxonii) care au năvălit în Anglia (v. Istoria A.-ei) prin sec. V d. Chr. formând aici regate organizate în heptarhie. Ei au fost chemaţi de Briţi din şesurile de lângă râurile Elba şi Wesser, unde locuiau, pentru ca să-i apere împotriva Picţilor şi Scoţilor. Regatele lor, întemeiate în Britania, au copleşit pe Celţii autohtoni, impunându-le moravurile, limba şi religia lor şi dând ţării în proces de romanizare un aspect german. În sec. V—VII pe timpul papei Grigorie I, au primit creştinismul. În 827 regele Egbert uneşte cele 7 regate într'unul numit Anglia (Englaland) cu capitala Winchester. Danezii învecinaţi încep invaziile care ţin vreo trei secole. Urmează invazia Normanzilor (1066, lupta dela Hastings), sub conducerea lui Wilhelm, care înnecă regatele anglo-saxone, iar din această vâltoare a năvălirilor să desvoltă poporul englez. Pentru limba anglo-saxonă, v. Anglosaxonă.

Angola, colonie portugheză din Africa Ecuatorială, pe coasta de V. a Africei, la S. de Congo, la NV. de Sudvestul african şi la S. de Rhodesia şi de Congo belgian. La A. se ataşează şi micul teritoriu Cabinda sau Congo Portughez. Suprafaţă 1.225.775 kmp. cu 2.125.000 loc. Pe coasta mării are o regiune de câmpii joase, cu climă nesănătoasă (caldă şi umedă), iar în interior o regiune de podişuri înalte între 1000 şi 1200 m. cu climă sănătoasă şi fertilă. Aceste două regiuni sunt despărţite între ele prin munţii de podiş din V. Prima regiune are fluvii scurte (Cuango, Cunene), iar podişul este împărţit la două bazine: partea de N. spre Congo cu râurile Cuango, Kassai, Kwila şi partea de S. spre Zambezi cu râurile Cubango, Cuito, Cuando, etc. A. are bogăţii miniere în centru (cupru, fier, petrol, sare, aur, etc.), agricole (culturi tropicale, cereale, cauciuc, bumbac etc.) animale de muncă şi de hrană, animale sălbatice pentru vânat, etc. Portughezii s'au stabilit aici pe la începutul sec. al XVI. La început s'au ocupat numai cu prinderea negrilor şi vinderea lor ca sclavi, iar din sec. al XX. au început să o pună în valoare, făcând C F. (1316 km.) şi linii telegrafice (apr. 11.000 km.). Exportul (minereuri, ulei de palmier, cafea, peşte uscat, ceară, etc.), se face în mare parte spre Portugalia şi importă în special textile. Capit. Sao Paolo di Loanda.

Angolani, populaţia coloniei portugheze Angola. În majoritate negri din familia Bantu.

Angora, (vechea Ancyra), oraş important în podişul Asiei Mici, la 1080 m. altit., capitala Vilaetului cu acelaşi nume şi dela 1920 capitala Turciei. Comerţ întins cu opium, miere, ceară, fructe şi în special stofe din păr de capre. Turceşte Engur. Peste 50000 loc.

Angora. Capră de A., iepure de A., pisică de A., varietăţi renumite cu păr lung şi mătăsos. Pisicile de A. sunt de fapt originare din Persia. Din părul caprelor se pot ţese stofe, întrucât este lung şi moale ca şi lâna oilor.

Angoulême, capit. Départ. Charente (France) cu 35000 loc. Are episcopie, o catedrală curioasă în stil roman, fabrici.

Angoulême Louis-Antoine de Bourbon, duce d'—, ultimul moştenitor la tronul Franţei (n. 1775 † 1844). A încercat să lupte împotriva lui Napoleon, dar a fost învins. N'a fost simpatizat, deşi avea idei liberale. A renunţat la tron în 1830, trăind în exil, când în Anglia, când în Austria.

Angra Pequeña (port. = golf mic), golf pe coasta de SV. a Africei, la N. de vărsarea fl. Orange. Descoperită de Bartolomeo Diaz, a fost ocupată de Germani în 1882 înfiinţând primul stabiliment al lor (Luderitz Bucht). Azi este sub mandat englez ca şi întreaga Africă germană de SV.

Angrivarii (lat. Angrivari). În vechime o populaţie din Germania, care locuia pe malurile râului Wesser.

Angström Anders Jonas (n. 1814 † 1874), fizician şi astronom suedez, profesor la Universitatea din Upsala. Are lucrări importante în domeniul căldurei, magnetismului şi opticei. A. a măsurat mai întâiu lungimile de undă ale liniilor lui Fraunhoffer. După numele lui A. se numeşte 1 A. = 1/10,000,000 mm.

Anguler, familie de artişti franc. din care doi membri s'au ocupat cu sculptura, al treilea cu pictura. — **François** A., prin viaţa dată marmorei din sculpturile sale figurează printre cei mai distinşi sculptori ai sec. al XVII.

Angusticlavii, se numiau, la Romani, persoanele care aveau dreptul să poarte pe tunică „angustus clavus" (panglică mai lată de purpură).

Anhalt, stat al Germaniei, fost ducat, cuprins în provincia Saxei Prusiene. Are 2347 km. cu 331000 loc. Capit. Dessau ca. 57000 loc.

Anhalt, familie princiară din Germania, care datează din 1251. Ramurile mai însemnate, formate în 1603, sunt: A.-Dessau, existentă şi azi; A.-Zerbst dispărută în 1793; A.-Koethen disp. în 1853 şi A.-Bernburg în 1863. Din ea a făcut parte princ. Leopold I (n. 1676 † 1747), care a apărat Brandenburgul pe timpul exped. lui Frideric cel Mare în Silezia, determinând, prin victoria dela Kesselsdorf, pacea dela Dresda.

Anhidride (chim.), se numesc oxizii nemetalelor cari în combinaţie cu apa formează acizi (ex. bioxidul şi trioxidul de sulf, anhidrida sulfuroasă şi sulfurică, A. arsenioasă sau trioxidul de arsen, A. fosforică sau pentoxidul de fosfor, etc). A. în chimia organică se numesc, unii compuşi cu reacţiune neutră, cari sub influenţa apei se transformă în acizi şi cari pot fi consideraţi ca derivaţi din corpii cu oxidrili în molecula lor, prin deshidratarea sau prin pierderea unei molecule de apă.

Anhidrit (min.) Sulfat de calciu incolor, alb sau în nuanţe roşii-vineţii. Asociat cu gipsul, însoţeşte masivele de sare din ţară (Târgul Ocna, Ocnele mari, Slănic, Praid, Uioara, Turda, Dej) şi din străinătate (Wielicka, Stassfurt, Hall, Aussee). Varietatea sa granulară, vineţie-surie numită vulpinit, şlefuită, este întrebuinţată ca obiect de ornament.

Ani sau **Anisi**, oraş ruinat din Turcia asiatică; fostă capitală a regilor Armeni din familia Bagratizilor (sec. al IX—XI). A fost distrus în 1313 de un cutremur de pământ.

Anianus lacus (geogr. veche). Lac din Italia, în Campagna, aproape de Cumae şi numit azi Agnano. Poeţii cei vechi spuneau că aproape de A. l., se găseşte intrarea în Infern. Era în apropiere faimoasa grotă a Cânelui. Existau pe vremea Romanilor: Anianae thermae, azi etuvele sulfuroase San Germano.

Anibal, v. Hannibal.

Anicetus, papă la Roma (157—168).

Anilina (chim.), fenil-amina, sau aminobenzenul este un lichid incolor, mai greu decât apa, slab mirositor, solubil în alcool sau eter, mai puţin solubil în apă. În aer se oxidează înegrându-se. Se prepară din nitrobenzen redus cu hidrogen desvoltat din fier şi acid clorhidric sau acetic. Unverdorben (în 1826) a preparat întâia oară A. prin distilarea uscată a indigoului natural. Se întrebuinţează la fabricarea „colorilor de anilină"" — o serie întreagă de materii colorante (v. colorante, vopsitoria).

Animadversiones in recensionem historiae de origine Valachorum in Dacia, Budae 1814: titl. răspunsului lui P. Maior la o critică apărută într'o revistă vieneză asupra vederilor sale despre orig. Rom., datorită lui Kopitar (v. c.).

Animale, se numesc fiinţele organizate — în continuă transformare în decursul vieţii lor — care se nasc, se nutresc, cresc, se reproduc şi mor, în ansamblul complexităţii numărului şi a diversităţii formelor lor, constituind regnul animal. Acesta se clasifică în subregnul Protozoarelor, al animalelor unicelulare, şi în subregnul Metazoarelor al animalelor pluricelulare, ambele subregnuri, fiind divizate în următoarele grupe, sau încrângături (stylus, phylum): Protozoare, Spongieri (Porifere), Celenterate, Viermi (Helmintozoare). Vermidieni, Molusce (Malacozoare), Artropode, Protocordate şi Vertebrate. Naturalistul francez Lamarck (v. c.) le-a clasificat în baza scheletului şi a coloanei lor vertebrale în nevertebrate şi vertebrate, pe care — în baza sistemului lor nervos — naturalistul Cuvier, le-a împărţit în 4 grupe (anbraşamente): Vertebrate, Molusce, Articulate, Radiate. Deosebirea între animale şi plante este greu de marcat. Naturalistul Linné, a definit A.-le: corpuri organizate vii, care se mişcă şi simt, în opoziţie cu plantele care sunt corpuri organizate vii cari nu simt, deşi sensibilitatea este comună ambelor categorii de fiinţe, iar mişcarea nu este un criteriu de deosebire, căci sunt animale inferioare fixe care nu se mişcă (ex. Spongila) precum sunt plante (zoosporii unor alge) capabile de mobilitate. S'a căutat o deosebire între aceste două regnuri de fiinţe — luându-se drept criteriu, prezenţa clorofilei în celulele corpului vegetal, deşi sunt plante fără clorofilă (ex.: mucegaiurile, ciupercile), la fel celuloza considerată ca produsă numai de celulele vegetale, se întâlneşte, ca manta acoperitoare şi la unele animale (ex. Tunicierii). Pentru retuşarea acestei dificultăţi, în stabilirea unei clasificări raţionale a fiinţelor vii — naturalistul german Haeckel — a creiat o grupă de fiinţe marine cu o organizaţie mai simplă decât a celulei — în forma unor corpuşoare de protoplasmă fără nucleu şi fără membrană — numite monere şi grupate în regnul Protiştelor, din care s'ar fi desvoltat apoi, prin evoluţii succesive, fiinţele vieţuitoare din regnul animal şi vegetal (v. Zoologia).

Animale — Societăţi a. (sociol.). Grupuri de A. („insecte sociale": furnici albine, viespi; păsări şi mamifere, etc.). Sociologia începe studiul vieţii sociale cu S. a. (societăţi „subumane") tot aşa cum Psihol. studiază comportarea animalelor, pentru a scoate, prin comparaţie cu S. a., lămuriri mai depline asupra Societăţilor umane.

Animare (lat.), încurajare, însufleţire.

Animism. 1. (Psihol.) Teoria care susţine că unul şi acelaşi suflet este şi principiul (v. c.) gândirii şi al vieţii organice. 2. (Antropologie) Teorie după care sufletul rezultă din contopirea principiului producător al vieţii şi din „dublul" sau fantoma ce se poate despărţi de corp, d. ex. în somn. 3. (Psihol. comparată) Credinţa popoarelor primitive, care îşi închipuesc că toate lucrurile naturii sunt însufleţite ca şi oamenii. A. este uşor de descoperit în superstiţiile şi farmecile sau descântecele pop.

Aninoasa (1537 loc.), com. rur. jud. Muscel, pl. Râul-Doamnei. Formată din satele: Aninoasa, Broşteni, Valea Siliştei. Primăria la Aninoasa. Medic. Infirmerie cu dispensar. Ocol silvic. P U. Domneşti. G. Schitu-Goleşti la 8 km.

Aninoasa (1186 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, pl. Târgovişte. Are mine de lignit, în exploatare. P. U. Târgovişte. G. Doiceşti la $1^1/_4$ km.

Aninoasa (1352 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Gilortu. Formată din satele: Aninoasa şi Cornişani. Primăria în Aninoasa. P. U. şi G. Bibeşti la 4 km.

Anisofilie (bot.), se numeşte fenomenul produs de gravitaţiune, care se observă la ramurile orizontale sau foarte înclinate pe tulpina principală (plagiotrope), de a avea frunzele de mărimi diferite, şi anume: mai mari pe faţa inferioară, mai mici pe cea superioară şi intermediare pe laturi (ex. Frasinul, Arţarul, Bradul alb, etc.).

Anisol (chim.), eter fenil-metilic cu miros de geranium, component al oleiului eteric extras din fructul aromat al plantei umbellifere Pimpinella anisum (Anison) originară din Egipt, şi cultivată în Europa pentru acest oleu întrebuinţat în medicină şi la prepararea lichiorului anisette.

Anisomyere (zool.), ordin de animale lamellibranchiate (scoici) marine, caracterizate prin unul mai rar, prin doi muşchi închizători ai valvelor neegali cu o organizare primitivă a branchiilor. Aparţin aici: Midia, Stridiile, Dreissenele, Stridia cu mărgăritare, etc

Anisotropi, sunt mineralele şi corpii cristalizaţi în sist.: cubic, patratic, hexagonal, trigonal, rombic, monoclinic şi triclinic. Proprietăţile lor mecanice şi fizice şi optice sunt orientate cu direcţiunea, în direcţiuni cristalografice identice având valori identice, iar în direcţiuni diferite aceeaşi proprietate având valori diferite. Corpii din sistemul cubic sunt anizotropi numai în ce priveşte proprietăţile lor mecanice şi fizice. nu şi cele optice. Sinonim cu herotropi.

Aniversare, sărbătorirea anuală a unui eveniment.

Anjou, veche provincie din Franţa, corespunzând cu ţara Andecavilor. Din A. s'a format départ. Maine-et-Loire, cum şi o parte din Indre-et-Loire, Mayenne şi Sarthe.

Anjou (duce de —), titlu purtat de Henric al III, înainte de a ajunge la tronul Franţei; apoi de Filip al V, care ajunge rege al Spaniei. Această familie a ajuns pe tronul napolitan în 1266 şi, prin încuscrire, a obţinut şi tronul Ungariei.

Ankerit (min.), mineral format dintr'un amestec de dolomit cu carbonat de calciu şi fier în proporţii egale. Se formează în natură prin îmbibarea calcarului dolomitic cu carbonat de fier (ex. la Ghelar, jud. Hunedoara).

Anklam, oraş din Germania (Pomerania) în faţa insulei Usedom. Industrie metalurgică, fabr. de zahăr. 16500 loc.

Ankober, oraş, important centru comercial din Etiopia (Choa).

Ankogel, masiv la extremitatea de E. a lui Hohe Tauern din Alpii Orientali.

Anna Perenna, o zeitate în mit. romană, ale cărei accepţiuni nu-s precise. Se pare că a fost sora Didonei, după moartea căreia s'a refugiat în Italia. Ea ar fi împărţit alimente Plebeilor de pe Muntele sacru.

Annaberg, oraş din Germania (prov. Saxa). Centru industrial.

Annales, la Romani, însemnări istorice în care se înregistrau, an cu an, în mod cronologic evenimentele importante.

Annam, regat din Indochina, sub protectorat francez din 1874. Situat între M. Chinei de S. şi Munţii, cari mărginesc spre E. podişul Laos, formează un fel de fâşie de teren dealungul coastei, Coasta joasă, cu lagune şi mlaştini spre N. se transformă în coastă înaltă, cu golfuri mai mari sau mai mici, rotunde, rezultate din prăbuşiri. Munţii dinspre V. se înalţă până la 2500 m. Terenul mai mult muntos, format din culmi ce se lasă din aceşti munţi, au, pe ici pe colo, mici câmpii aluvionare, în care s'a îngrămădit populaţia. Clima intertropicală, ca a întregii Indochine. Suflă musonul de NE. Vegetaţie bogată: orez, ceai, bumbac. Lemnele de construcţie, preţioase şi colorante formează una din bogăţiile de seamă pentru A. Râuri scurte aleargă repede spre mare. Populaţia rară, industria şi comerţul nedesvoltate. Supr. 135000 kmp. Capit Hué, cu 60000 loc.

Annamiţi, locuitorii din Annam (v. c.) făcând parte din populaţiile mixte din Indochina şi rezultaţi din metisajul vechilor loc. cu invadatorii. Se găsesc din delta Toukinului până în Cochinchina. Se mai găsesc în Laos şi printre Moişi. Peste ei au venit Chinezi, cari le-au dat civilizaţia şi oarecari caractere antropologice. Înălţimea 1,58 m. Sunt între 15 şi 17 milioane indivizi.

Anne d'Autriche (Ana de Austria), regina Franţei, fica lui Filip III regele Spaniei (n. 1601 † 1666). S'a căsătorit cu Ludovic XIII în 1615. În 1643 ajunge regentă. Pe timpul Frondei şi mai înainte e condusă de Mazarin, cu care se pare că a fost căsătorită în taină. Rolul său politic încetează în 1661, cu majoratul lui Ludovic XIV.

„Année psychologique", mare repertoriu anual psihologic şi revistă psihol. franc., întemeiată de H. Beaunis şi Alfred Binet (1895) şi condusă de acesta până la moartea sa (1911), şi de atunci de psihol. franc. H. Piéron, care l-a urmat şi la direcţia laboratorului de Psihol. experimentală de la Sorbona. Este cea mai însemnată revistă de psihol. europeană, mult apreciată mai ales pentru informaţiile şi recenziile de specialitate. Aici s'au publicat studiile lui Binet şi ale colaboratorilor săi despre „scara metrică a inteligenţii" (testele de inteligenţă), şi cele dintâiu cercetări de psihologie aplicată şi diferenţială („individuală") făcute în Franţa, precum şi însemnate cercetări despre metoda psihologiei ştiinţifice. Istoria psihol. dela 1895 încoace e strâns legată de desvoltarea acestui anuar psihol. franc.

„Année sociologique", mare repertoriu şi revistă sociol., întemeiată de Emile Durkheim la Paris, în 1898, cu scopul de a îndrepta studiul problemelor sociologice pe o cale metodică — obiectivă şi inductivă. Prima problemă de studiu era natura faptului social şi a doua explicaţia lui. Faptul social este un fapt general constând dintr'o constrângere exterioară. exercitată de societate asupra individului, sau care poate să exercite o astfel de constrângere. Explicarea faptelor sociale trebuie căutată înafară de fenomenele sufleteşti, în fapte sociale anterioare, în structura mediului social, în felul de grupare a elementelor societăţii. Cu acest program rev. „A. S." a pornit la studiul structurii societăţii (morfologia socială) şi al funcţiunilor vieţii sociale, pregătind un vast material pentru sinteza acestui studiu. S'au studiat probleme în legătură cu Sociol. generală, cu Sociol. religiei, Sociol. morală, Sociol. juridică, Sociol. criminală, Sociol. economică, Sociol. limbajului, etc., etc. Printre colaboratorii mai însemnaţi citâm pe: C. Bouglé, Mauss, H. Hubert, P. Lapie, Simiand, Milhaud, P. Fauconnet, Ratzel (germ.) A. Meillet (lingvist), etc., etc. Apariţia rev. fiind suspendată în preajma războiului, după războiu a apărut din nou, sub conducerea lui Marcel Mauss (director) şi P. Fauconnet (redactor) cu colaborarea lui H. Hubert, Bouglé şi Simiand, toţi elevi ai lui Emile Durkheim. „A. S" a dat Sociol. contemporane un avânt puternic, a contribuit la autonomizarea acestei ştiinţe şi la menţinerea vie a interesului pentru ea.

Annenkov Mihail Nicolaevici, general rus (n. 1838 † 1899), constructorul liniei ferate militare transcaspice (1887) şi autorul planului celei trans siberiene. A participat şi în războiul româno-rusoturc din 1877—78.

Annenski Innokenţ Feodorovič, poet şi eseist rus, (n. 1856 † 1909). E unul dintre rarii reprezentanţi ai celei dintâiu generaţii de simbolişti ai lit. ruse, a cărui valoare nu decurge decât din propriile sale merite, şi nu din teoria acestei şcoale, pentrucă a rămas mult timp necunoscut, în afară de curentul vremii pe care nu-l ştia. E poet gânditor, cântăreţul veşnicei schimbări, a morţii, al nedefinitului existenţii, al aparenţelor şi al fugitivului, înrudindu-se prin aceasta cu simboliştii francezi (v. Verlaine pe care l-a şi tradus, mai ales, alături de Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, Jammes, H. de Régnier, ş. a.). Alături de înşelătoarea siguranţă a vieţii zilnice, A. cântă şi desgustul ce-i inspiră întoarcerea la haosul iniţial a cărui senzaţie o sugerează foarte bine în versurile sale.

Annona, în mit. romană zeiţa productivităţii, reprezentată ţinând în mâna dreaptă spice, iar în stânga un corn (cornul belşugului).

Annonay, oraş din Franţa (départ. Ardèche) Industrie desvoltată. Oraşul natal al fraţilor Montgolfier.

Annuaire du Bureau des Longitudes, publicaţie anuală a sus zisului birou. Primul volum a apărut în 1797. Cuprinde, pe lângă calendarul anului, o serie de date astronomice, meteorlog., ştiinţifice, cum şi notiţe asupra mişcării ştiinţifice din anul ce a trecut.

Annual sau **Anual,** localitate din Rif (N.-ul Maroculuі), ocupată pe vremuri de Spanioli. Luptă grea (21 Iulie 1921) în timpul războiului Spaniolilor contra lui Abd-el-Krim, când aceştia au fost înfrânţi, iar generalul Silevestre a fost omorît.

Annularia (paleont.), gen de equiseta-

cee fosile, cu tulpina subţire şi cu frunze lungi, aranjate la noduri în mod radial din perioada carboniferă a erei paleozoice. Fragmentele lor carbonificate se întâlnesc adeseori în zăcămintele de cărbuni dela Secul din Banat.

Annulate (zool.) sau amphisbaenide forme de şopârle cu trecere la şerpi, cu ochi rudimentari fără pleoape, trăind în sudul Europei (ex. Amphisbena cinerea).

Annulus piscatorius, (inelul pescarului), sigil cu care Papa întăreşte actele de mai puţină importanţă şi pe care e gravat chipul Sf. Petru ca pescar.

Annunciata, numele mai multor ordine religioase şi militare în Occident.

Anod, electrod pozitiv. (v. Electrod).

Anofelul (zool.), este o specie de ţânţar (Anophéles) din regiunile mlăştinoase, a cărui femelă, prin înţepăturile sale, ne inoculează parazitul malariei (plasmodium malariae). Se deosebeşte de ţânţarul comun (culex pipiens) prin particularitatea sa de a se aşeza pe corpii solizi, în poziţie aproape verticală.

Anomalie, greşeală, abuz, abatere dela normal.

Anomalii optice (cristalograf), se numesc însuşirile unor corpi cristalizaţi de a prezenta proprietăţi optice cari nu corespund simetriei lor geometrice, datorite neomogenităţii lor interne produsă prin deformaţiuni mecanice (ex. blenda comprimată) sau unor ingemănări (maclări) mimetice (v. c.) ex. Grenaţii. Unii corpi isotropi (sticla, gelatinele, corpi organci), prin comprimare, frecare, răcire bruscă sau prin acţiuni electrice, pot deveni birefrigenţi, prezentând deci fenomene de A. optice, observate de Brewster în 1815.

Anomalii psihice (psihol.), se numesc astfel abaterile dela starea normală a funcţiunilor psihice, ca: audiţia colorată (v. c.), acromatopsia, paramnesia, fobiile, ticurile, agnosiile (v. c.) ş. a. boale, abateri sau manifestări rare, neobişnuite în viaţa sufletească. Sunt A. congenitale şi A. câştigate. Cele dintâiu se datoresc desvoltării necomplecte a unui organ (de ex. acromatopsia: unui defect în desvoltarea retinei), ori sunt moştenite. Cele câştigate se datoresc experienţii individuale (deprinderii).

Anomie (gr., filos.) 1. Lipsă de regulă în diferite fenomene. 2. Filos. franc. J. M. Guyau o defineşte în morala sa astfel: lipsa de lege fixă care se poate opune „autonomiei" kantienilor. 3. Lipsă de organizare = desorganizare.

Anomita (min.), v. Micele.

Anona (bot.), gen de arbori tropicali din Africa şi America, dintre ale cărui specii, unele (A. muricata) se remarcă prin dimensiunea fructelor sale, delicioase, cu o greutate de 1.5 kg.

Anonim, fără nume sau cu nume necunoscut. Lucrare anonimă, al cărei autor e necunoscut (v. şi Societate a.).

Anonimul din Ravenna, călugăr din sec. VII d. Chr. A trăit în Ravena şi a lăsat o hartă prost construită, de tip barbar şi pe care lumea medievală a reprodus-o în multe exemplare.

Anonymus Belae regis notarius v. Gesta Hungarorum.

Anonymus Lugoshiensis, autorul necunoscut al vocabularului intitulat „Dictionarium valachico-latinum", cum crede B. P. Haşdeu. G. Creţu consideră autor pe un A. Caransebesiensis. Prof. N. Drăganu într'un studiu amănunţit şi ingenios (publ. în Dacoromania IV, 1926, pp. 77—178), susţine că autorul acestui dicţionar în manuscris (86 foi, cu 5000 cuvinte; neterminat; găsit la Sibiu în 1742) este Mihail Halici „nob. romanus civis. de Cáránsebes" (n. 1643), bărbat învăţat, a studiat în străinătate, a fost rector al şcoalei reformate din Orăştie.

Anoplotherium (paleont.) animal mamifer, rumegător fosil, cu două degete la picioare, de mărimea unui tapir, din familia paridigitatelor, care a trăit în regiunile mlăştinoase ale Europei în timpul eocenului din era terţiară.

Anorganici, v. Neorganici.

Anormal (lat.), ceeace se abate dela normal (v. normal, normă, anomalie).

Anormal (biol., med., psihol.), ceeace depăşeşte limita normalului, a regulei obişnuite, sau a mediei. In biol. anormalul se găseşte pe cale experimentală. Se compară, în privinţa însuşirilor anumite, un număr de indivizi adaptabili la anume împrejurări, stabilindu-se astfel datorită acelor însuşiri comparate, o normă — pe baza corelaţiei. Însuşirile ce depăşesc norma, căzând sub sau peste dânsa, sunt demarcări ale A.-ului. De pildă: înălţimea normală a Românilor de 25 ani, vom căpăta-o măsurând un nr. mare de Români la vârsta de 25 ani, din cât mai multe locuri, şi stabilind potrivit calculelor de corelaţie, norma, (etalon = unitate de măsură) cu care apoi comparăm pe orice Rom. de 25 ani. Desigur acest etalon e relativ, oricât, ar fi de aproximativ, în realitate.

Anortita (min.), v. Feldspaţii.

Anortoza (min.), v. Feldspaţii.

Anost, neplăcut, nesărat, fără gust.

Anquetil-Duperron Abraham-Hyacinth, celebru orientalist franc. (n. 1731 † 1805). A mers în India pentru ca să poată studia limba şi religia vechilor Perşi. După extrem de mari greutăţi, poate să-şi adune materialul bogat, publicând, în 1771, textul şi traducerea Avestei (v. c.) şi alte lucrări.

Ansamblu (fr. ensemble), împreună. In teatru şi muzică exprimă unitatea conlucrării mai multor artişti.

Ansarieh sau Ansarié, (Nozairi, Alauiţi), populaţie din Siria franc. (mandat), formând un stat aparte în federaţia Siriană.

Anselm de Canterbury, (filos. n. 1033 † 1109), abate de Bec (Normandia) Episcop de Canterbury, unul din întemeietorii Scolasticei (v. Medievală, filos.—), adversar străucit al lui Roscelinus. Ca aep., s'a distins prin combaterea principiilor gregoriane şi ca apărător al autorităţii bisericeşti: credinţa trebuie să premeargă cunoaşterii spre a putea năzui s'o ajungă: „credo, ut intelligam" (cum zisese Sf. Augustin). In lucrarea „De Veritate", simţurile cunosc singularul, iar spiritul generalul. A. a formulat argumentul ontologic pentru existenţa lui Dzeu, în sensul realismului scolastic: noi ne gândim la Dzeu ca la fiinţa supremă. Dacă Dzeu ar fi numai ca o noţiune în spiritul nostru şi n'ar exista şi ca realitate, din cauza acestui defect s'ar mai putea gândi şi o altă fiinţă perfectă care ar exista şi ea în realitate. Deci ideii de fiinţă perfectă îi corespunde şi existenţa reală. Tot A. formulează teoria cristologică a satisfacţiei, după care datorită justiţiei dîvine, omenirea ar trebui să sufere condamnarea veşnică pentru a ispăşi păcatele ei. Dar iubirea şi bunătatea divină nu permite aceasta. Totuşi neispăşirea păcatelor ar contrazice justiţia divină; deaceea sacrificiul lui Christ, omul devenit D-zeu, e necesar salvării omenirii.

Ansgar, apostolul Danemarcei şi Suediei (n. 801 † 865). A fost primul arhiepiscop de Hamburg, iar în 848 transferat la Brema.

Anspach, 1. Oraş din Germania (Bavaria) capit. fost. principat de A. Are apr. 21000 loc. 2. Fost principat, care înainte de sec. al XII aparţinea burgravţatului din Nüremberg, când trece familiei de Hohenzollern. Mai târziu e stăpânit de Markgrafii de Brandenburg, iar în 1725 trece în stăpânirea ramurii de Bayreuth, formându-se familia Anspach—Bayreuth. La 1791 iarăşi la fam. Hohenzollern (prusiana), iar dela 1806 la Bavaria, formând un cerc administrativ aparte 300.000 loc.

Ant (1169 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Salonta. Dist. de 12 km. de G. Ciumeghiu.

Antagonism. 1. Mecanică: Forţe antagoniste sunt acelea la care momentul rezultantei lor (v. rezultantă) e egal cu diferenţa momentelor forţelor componente (v. c. forţă); 2. Anatomie: Muşchi antagonişti, acei cari se contractă succesiv, dând naştere la mişcări inverse. Când m. a. se contractă simultan, menţin un membru într'o poziţie anumită. 3. Sociol. şi politică: opoziţie. A. între desvoltarea intelectuală şi viaţa socială, susţine că inteligenţa e antagonistă (se opune) binelui social, fiind esenţialmente egoistă şi deci o forţă destructivă a legăturilor sociale. A. e însă numai aparent şi e real numai când rolul inteligenţii este unilateral şi exagerat.

Antakieh, v. Antiochia.

Antalkidas, general spartan, împuternicit să trateze cu Artaxerxes Mnemon, regele Persiei. Prin Pacea lui A. (378 a. Chr.) se termină războiul corintic. Condiţiile: cetăţile greceşti din Asia mică le primeşte Persia, iar toate confederaţiile eline să se desfacă. Amărît de aceastâ pace dezastruoasă pentru Greci, A. se sinucide prin foame.

Antandros (geogr. veche), oraş din Troada (Anatolia), pe golf. Adramytos şi la picioarele Mt. Ida. Astăzi Papazlu.

Antanta („Entente cordiale"), acordul prietenesc. Tratatul încheiat de Anglia (sub regele Eduard VII) şi Franţa (prin ministrul de externe Th. Delcassé), în 1904, pentru ca să stăvilească politica de cuceriri a lui Wilhelm II, împăratul Germaniei, care râvnea la supremaţie mondială. Acest tratat, precedat de unul franco-italian, urmat de altul franco-spaniol şi de împăcarea Angliei cu Rusia (în 1907, regulându-şi interesele în Asia), a unit pe mai multe puteri din Europa. La începutul Războiului Mondial din A. făceau parte următoarele state: Anglia, Franţa, Rusia, Serbia şi Muntenegru. In cursul războiului s'au alăturat Japonia (August 1914), Italia (Maiu 1915), Portugalia (Martie 1916), România (August 1916), Statele Unite (Aprilie 1917), Grecia (Iunie 1917) şi Brasilia (Octomvrie 1917) precum şi altele care au rupt numai vechile lor legături diplomatice (v. Mica-Antantă).

Antar, poet arab din sec. al VI († ca 615 d. Chr.). A scris una din cele 7 „Moallacca" (v. c.). A. a fost şi un războinic celebru.

Antarctanzii, lanţ de munţi din Antarctida de V. în lungul mării Bellingshausen şi pe coasta de V. a pământului lui Graham. Au mare asemănare cu Anzii din Sudul Americei de S., atât din punct de vedere geologic cât şi fizic.

Antarctic (Oceanul —), massa de apă

oceanică în interiorul cercului polar de S. şi înconjurând pământurile antarctice. Se disting trei mări mai importante, ce se despart din O. A.: M. lui Weddell, a lui Bellingshausen şi M. lui Ross. Prima este la S. de Oc. Atlantic, a doua la V. de Păm. lui Graham, iar a treia între Păm. Austral Victoria şi Păm. Regele Eduard al VII. Sunt acoperite cu gheţuri, banchizele fiind uriaşe. Mările lui Weddell şi a lui Ross pătrund adânc în continent şi s'a dedus că ele se unesc printr'o strâmtoare acoperită cu o ghiaţă continuă şi compactă (v. Antarctică). Un fapt carcteristic e că, afară de podişul submarin din jurul Antarcticei, marea se scoboară brusc până la 5700 m. Pe când pământurile Antarctice sunt sărace în animale, O. A. în schimb este bogat în peşti. Foca şi balena au fost aproape distruse în sec. al XIX de pescarii nemiloşi. Insulele de pe margini formează centre de adăpost ale pescarilor, în majoritate scandinavi, lucrând $^1/_2$ ani aici şi $^1/_2$ an în Oc. Arctic.

Antarctica sau Antarctida, continent ipotetic în jurul Polului S., mult mai întins pe vremuri, făcând legătura între uscatul din jurul Polului S. şi Africa, America de S. şi Australia. A. se întindea până prin Ins. Fidji de azi. Actualmente, A. este formată sau dintr'un pământ întins sau dintr'o serie de insule sau poate din două pământuri înegale, întinse, despărţite între ele prin tr'o strâmtoare legând Marea lui Ross cu aceea a lui Weddell şi înghetată în mare parte. Partea de V. (mai mică) ar continua America de S. (v. Antarctanzii), iar cea de E., mai mare, ar cuprinde pământurile dela S. de Africa, cele dela S. de lumea veche şi Oc. Indian

Antarctice (Regiuni —), regiunile din jurul polului S. (v. Regiuni polare şi Polul Sud), situate dela cercul polar de S. până la pol. Puţine sunt pământurile, care trec şi peste cercul polar. Acestea sunt în dreptul Americei de S. (Shetlandele de S., Graham, etc.). Spre Australia se găsesc Pământul Regele Eduard, Păm. Austral Victoria, Adélie, Wilkes, etc. Pământurile Antarctice nu sunt destul de bine cunoscute, deoarece n'au putut fi pe deplin explorate. R. A. fiind formate din ţinuturi muntoase cu ierni şi chiar veri extrem de reci, noaptea polară ţinând ceva mai mult aici decât la Polul N. Ele sunt locuite numai de foce şi pinguini. Cercetătorii cei mai noi ai acestor regiuni sunt: Erik von Drygalski, Otto Nordenskjöld, Scott, Shackleton şi Amundsen. Iar acum în urmă, expediţia condusă de Byrd, a suferit un accident similar cu cel al expediţiei Nobile. Un lucru caracteristic al Pământurilor A.: toate se prelungesc în Ocean (spre N.), printr'o platformă submaritimă scufundată la mică adâncime.

Ante, propoziţiune = înainte, de ex.: A. deluvian, înainte de potop.

Ante acte (lat.), scrisorile premergătoare (d. ex. în vreun proces); întâmplările ce premerg cutărui eveniment.

Ante linîe (milit.), v. Poziţie.

Antebraţ (anat.), partea membrului superior, cuprinsă între cot şi pumn, compusă din două oase, radiul şi osul cubital.

Antecedent (filos.). Ceeace a avut loc mai înainte, ceeace precede. În procesul de devenire A. este cauza unei schimbări, unui început, unei transformări. In demonstraţie, A. este presupunerea sau ipoteza; în raţionament A. e alcătuit de fiecare din cele două premise.

Ante Christum natum (lat.), înainte de naşterea lui Hristos. Prescurtat: a. Chr.

Antedatare, a pune pe o scrisoare sau un act, o dată anterioară celei adevărate. In actele autentice sau în scrierile comerciale A. putând aduce prejudicii unei alte persoane se socoteşc ca fals (v. c.).

Antegardă, v. avangardă.

Anteislamică, poezia — (lit. arabă). Poezia dinaintea epocei Islamismului, adică precedentă „Coranului" lui Mohamed. Ea se găseşte: a) în colecţiunea numită „Mo'allaqa" (poemele „suspendate") sau „es-Samoût = „colierele de perle" şi e datorită poeţilor arabi: Imrou-oul-Qaîs, Tarafa, Zoheir ben Abi-Şolmâ, Lebid, Amr ben Kolthoum, 'Antara, El-Hârith ben Hilliza (după unii ultimii doi ar fi Nâbigha şi A'châ); b) „Divanurile", culegeri de poezii aşezate în ordine alfabetică după rimă; poeziile zise „Mofadd a liyyât; colecţia de poezii a Beduinilor (v. c. B.) „Djamharat Ach'âr el-'Arab"; „Hamâsa" (poezii eroice ale lui Abou-Temmâm); istoria briganzilor — „Akhbâr-el Loçoûc" şi cartea cântecelor: „Kitâb el-aghâni", a lui Abou 'l-Faradj 'Ali el-Içfahâni. Divanurile se mai numesc „colecţia celor şase poeţi". — c) Apoi: poeţii Teabbata Charran, Chanfara, 'Orwa-Ben El-ward, Dhon 'l-Açba 'El-Adwani, Aus el-Hadira, 'Abid ben el-Abras, Hatim, Omayya, El-A'cha, Qaîs şi poeta El-Khansa. d) Poeţii evrei Samaual şi Er-Rabi şi poeţii creştini 'Adi ben Zeîd şi Selâma ben Djandal. Această poezie formează prima epocă a lit. arabe culte.

Anteistoric, sinonim cu preistoric.

Antemnae, oraş din Latium la confl. lui Anium cu Tibrul.

Antemundan (lat.), cecace există înainte de a exista lumea.

Antenă. 1. Un sistem de fire metalice lungi aşezate pe stâlpi înalţi în liber, cari sunt în legătură cu o staţiune de telegrafie şi telefonie fără fir. Serveşte la emiterea sau la recepţionarea undelor electrice. In cazul când ea serveşte numai recepţionarea, A. poate avea forma de cadru care se instalează în odaie.

Antene (zool.) sau cornişe, se numesc organele de simţ, pentru pipăit, mirosit şi auz, ale insectelor, cu forme diferite de biciu (lăcusta) de măciucă (fluture), de şirag de mărgele (scripcăraş) sau de lamele (cărăbuş), forma lor variind după genuri şi după sexe.

Antenist, cuvânt sinonim cu radio-telegrafist, un om specialist, care ştie să mânuiască şi să lucreze cu antena, recepţionând şi transmiţând prin T.F.F. mesagii.

Antenor: 1. după Homer, unul dintre cei mai deştepţi principi troieni. Nişte legende îl fac trădător, iar după tradiţie ar fi venit în Italia, întemeind oraşul Patavium (Padova); 2. Sculptor grec (sec. al VI a. Chr.), autorul statuelor lui Harmodios şi Aristogiton, omorîtorii lui Hiparh, aşezate în Agora Athenei, iar de aici duse de Xerxes în Asia mică şi readuse de Alexandru cel Mare.

Antepost, v. Avanpost.

Antequera, oraş din Spania (prov. Malaga) pe r. Guadalhorce. Oraş foarte vechiu: Anticaria Romanilor, cucerită dela Mauri în 1410. Resturi preistorice: Grotele dela Menga, cele mai mari dolmene din Spania, etc. Are 32000 loc.,

Antere (bot.), se numesc săculeţele (2-4) producătoare de polen din floarea plantelor fanerogame de fundul căreia se prind cu o codiţă numită filament cu care împreună formează o stamină.

Anterioare (Vocale —), vocale formate prin apropierea părţii anterioare a limbii de palatul tare. Se numesc şi vocale palatale. Vocalele româneşti „e" şi „i" sunt anterioare.

Anteriu sau **antereu,** haină lungă încheiată de sus până jos, cu un rând de nasturi. In vechime o purtau şi boierii şi chiar şi domnitorii Munteniei şi Moldovei. Tot A. se mai numeşte şi haina (reverenda) ce o poartă preoţii sub giubea (v. c.).

Antes (Anţii), nume dat Slavilor din est, începând cu sec. al IV d. Chr., în izvoarele greceşti şi latine. Jordanes ne spune că locuiau între râurile Dnistru şi Dnipru. Justinianus şi Justinus, împăraţi romani, îi bat. In urma unei expediţii a Avarilor, organizată împotriva lor, ei nu mai sunt pomeniţi de documente.

Antetren, se numeşte partea dinainte a unei trăsuri militare pe patru roate, care se desparte în două. Cuprinde roţile dinainte cu oiştea. Antetrenul chesonului (v. Cheson).

Anteu, gigant din mitologia greacă, fiul lui Neptun (marea) şi al Terei (pământul), care s'a luptat cu Hercule. Când era trântit la pământ, el primia puteri nouă dela mama sa, de aceea Hercule l-a sugrumat, ridicându-l în aer.

Anthela, (geogr. veche), oraş din Gr. antică (în Thessalia) pe golf. Maliachos şi la intrarea în defileul dela Thermopyle. In fiecare an amfiţionii se întruniau în sanctuarul lui Demeter din A.

Antheridii (bot.), se numesc organele de reproducere (sexuale) bărbăteşti caracteristice plantelor fără flori (criptogame); alge superioare, muşchi (bryofite), ferige (pteridofite), equisetacee (ex. coada calului), lycopodiacee (ex. brăduleţul) şi selaginee (ex. selaginella). A. algelor superioare (ex. fucus) sunt reprezentate prin celule ovoidale prinse de capătul unor filamente subţiri şi ramificate fixate pe pereţii interni a unor încăperi mici ovoidale numite conceptacule. Dintr'o astfel de celulă, prin diviziuni repetate, se formează 64 de antherozoizi, celule mici în formă de pară, fără membrană, mobile, cari se mişcă cu ajutorul celor doi cili (prelungiri protoplasmatice), unul mai scurt, îndreptat înainte, servind drept lopată, şi altul mai lung, foarte mobil, îndreptat înapoi, servind drept cârmă. A. muşchilor au forma unor săculeţe ovale, apărate de câteva rânduri de frunze, roşietice şi mai late din vârful tulpinei. Celulele din conţinutul lor se transformă în antherozoizi spiralaţi provăzuţi cu doi cili fixaţi de capătul lor mai supţiat. La ferige şi la restul criptogamelor vasculare (equisctacee, lycopodiacee şi selaginee) A.-le sunt fixate pe faţa inferioară a unui organ lat şi verde ca o frunză numit prothal, care se desvoltă direct din sporii acestor vegetale. Antherozoizii lor sunt spiralaţi cu un smoc de fire protoplasmatice (cili) la un capăt. In toate cazurile menţionate, celulele modificate — numite antherozoizi —, se mişcă (înoată) prin apă până ce întâlnesc organele sexuale femeeşti ale acestor plante, numite archegoane, sau celulele produse şi eliberate de aceste organe numite oosfere, cu care se unesc, fenomen numit fecundaţie, din contopirea lor rezultând o celulă complectă, imobilă, numită ou, din care se va desvolta apoi prin diviziune o nouă plantă, aparţinând speciei sale.

Antherozoizi (bot.), se numesc celulele sexuale bărbăteşti, caracteristice plantelor fără flori (criptogame).

Anthocianidine (chim.) se numesc pigmenţii roşii, albaştri şi violeţi, disolvaţi în vacuolele celulelor din florile şi din fructele plantelor.

Anthos (grec.) = floare.

Anthoxantine (chim.), se numesc pigmenţii galbeni, din celulele fructelor şi a florilor, produşi de plante.

Anthozoare (zool.), o subclasă de celenterate (v. c.) din clasa *scyphozoarelor*, cuprinzând numeroase forme de animale marine, fixate pe stânci sub forma de indivizi singuratici (ex. Actinia) sau formând colonii arborescente (ex. Madreporarii). Se caracterizează prin apariţia scheletului calcaros (polypier) în organizarea lor, înmulţindu-se prin ouă şi prin segmentare. Morfologia lor externă este asemănătoare cu a unei flori (anthos) de unde le şi derivă numele. Se clasifică în două ordine: 1. Hexacoralieri sau Zoantharii cu 6 sau n × 6 tentacule în jurul orificiului bucal (ex. Actinierii, Madreporarii). Octocoralieri sau alcyonarii cu aspect de floricele din cauza celor opt tentecule penate din jurul orificiului lor bucal (ex. Coraliu) sau mărgeanul, Pentatula sau pana de mare). In evoluţia vieţii apar deja din silurian (v. c.), fiind reprezentate prin forme de corali calcaroşi, trăind la adâncimi mai mari în colonii ramificate.

Anţii, v. Antes.

Antialcoolism, lupta împotriva relelor sociale cauzate de consumarea alcoolului (v. Alcoolism şi Temperanţă). Cele două curente ale A.: 1. Temperenţa. 2. Abstinenţa. Curentul de abstinenţă a dus la rezultate în Statele Unite ale Americei, unde dela 29 I 1919 există completa prohibiţie a alcoolului. La noi mişcarea A. e viguroasă mai ales în Bucovina (Soc. „Trezvia") şi la Saşii ardeleni.

Anti-Atlas, regiune muntoasă din Sudul Marocului, paralelă cu Atlasul.

Antibes (vechiul Antipolis), oraş şi port în Franţa (dep. Alpes Maritimes), renumită staţiune climaterică de iarnă, 20460 loc. In apropiere Cap d'Antibes (v. c.).

Antic (lat.), vechiu, mai ales din timpul Romanilor şi Grecilor.

Antică, obiect (sau obiecte) diferite: vase, medalii, arme, etc., care ni s'au păstrat dela popoarele antice. Se numesc a.-e şi capodoperile de sculptură şi pictură rămase dela Greci şi Romani.

Anticar (lat. antiquarium). 1. Negustor de cărţi vechi, cari de obiceiu nu se găsesc la librării, — ori de obiecte artistice vechi.

Antichitate (vechime), termin colectiv pentru civilizaţia vechilor popoare (v. Arheologie). A. clasică, termin dat în special civilizaţiei greco-romane şi a celorlalte popoare din jurul M. Mediterane, întrucât au fost în raporturi mai intense cu Grecii şi Romanii. A. preistorică: studiul popoarelor care au trăit înainte de timpurile pentru care avem date istorice (v. Antropologie). A. orientală: istoria Egiptenilor, Chaldeenilor, Asirienilor, Fenicienilor, Evreilor, Perşilor, Mezilor, etc., popoare din A. In istoria universală perioada până la 476 d. Chr., începând cu cele mai vechi timpuri cunoscute istoriceşte.

Antichreză (dr. civil), este un contract prin care un debitor lasă creanţierului său ca titlu de garanţie, usufructul unui imobil pentru a-şi asigura achitarea unei datorii. Prin A. creditorul dobândeşte dreptul de-a imputa anual asupra dobânzilor şi apoi asupra capitalului datorit, din usufructul căpătat (cod. civ. 1697).

Anticipare. 1. Prevedere. 2. O cunoştinţă prin care putem şti şi determina ceeace aparţine cunoştinţii empirice, în mod a priori (v. c.). După Kant „Anticipările percepţiei" sunt condiţiile formale aprioriice ale percepţiei.

Anticipare (psihol.), acţiunea caracteristică mai ales actelor inteligenţii, prin care făurim mintal rezultatele comportării noastre într'o situaţie anumită, înainte de a începe reacţiunea. In deliberarea voluntară noi anticipăm mintal mijloacele, scopul şi rezultatele acţiunilor noastre, înainte de a ne decide şi de a înfăptui ceva. A. este o funcţiune esenţială autonomiei (v. c.) eului.

Anticlinale (geol.), se numesc cutele — păturilor din scoarţa pământului — cu o sinuozitate convexă, în formă de şea. In zonă de creastă a acestor cute, apar masivele de sare, şi se îngrămădesc zăcămintele de petrol şi de gaz natural.

Anticlori (chim.), se numesc corpii întrebuinţaţi în spălătoria chimică şi în cazuri de otrăvire (în lupta cu gaze) ca neutralizanţi ai acţiunii distrugătoare a clorului. Ex.: amoniacul, sulfitul şi hiposulfitul de sodiu ($Na_2S_2O_3$), vaporii de anilină, etc.

Anticosti, ins. la intrarea în fl. St. Laurenţiu (Canada).

Antidinastic, în contra dinastiei (v. c.)

Antidot (med.), substanţă care nimiceşte efectele unei otrăvi.

Antidromie (bot.), se numeşte felul de înserare în ordine deosebită al frunzelor şi al ramurilor în lungul unei linii spirale primele dela stânga la dreapta iar ultimele dela dreapta la stânga, ori invers.

Antifebrina (chim.), sau acetanilida se obţine din anilină supusă acţiunii anhidridei acetice. Este o substanţă cristalizată în foiţe strălucitoare, solubilă în alcool, eter, şi'n cloroform, întrebuinţată în medicină ca antipiretic şi antinevralgic.

Antifoane (gr.), stihuri culese din psalmi sau alte cântări biblice, cântate alternativ de ambele strane.

Antigene (gr.), orice substanţă care poate provoca formarea de anticorpi, când este introdusă într'un organism.

Antigona, fiica lui Oedipus, regele Tebei, sora lui Eteocle şi Polinyce. A condus pe tatăl său, când acesta nu mai avea ochi. A fost condamnată să fie îngropată de vie, fiindcă, împotriva voinţei lui Kreon, regele Tebei, a îngropat pe fratele său Polinyce, care venise cu armată împotriva ţării. Ea s'a spânzurat însă, iar Hemon, fiul lui Kreon, care-o iubia, s'a sinucis. Sophocle a eternizat tragedia acestei familii, în piesa Antigona.

Antigua, ins. din Antilele engleze. 279 kmp. cu 32000 loc. împreună cu dependenţele (Barbuda şi Montserrat). Cea mai mare parte coraligenă. Capit. S. John.

Antigua sau **Guatemala l'Antigua**, vechea capitală a Guatemalei, dstrusă în 1773. Azi are 15000 loc.

Antihrist (pop. Antihârt), în „cărţile populare" Inşelător care, după Apocalips, va veni cu puţin înaintea sfârşitului lumii şi va face multe crime şi nelegiuiri, dar va fi învins de către Mântuitor. In viaţa şi minunile lui Vasile cel Nou (v. c.), partea în care se descrie „judecata de apoi" (v. c.) şi a doua venire a Mântuitorului, e vorba şi de A. Deasemenea în „Alixăndria" şi în unele basme religioase. (V. Epist. II Tes. 2—12, etc.). Profet mincinos (Apocalips, 20, 7.) Figurat: Necredincios, ateu.

Antilele, lanţ de insule lung de peste 4000 km. şi legând America de N. cu cea de S. dela pen. Yucatan până în golful Maracaibo. Trece prin dreptul peninsulei Florida. Se împart în: Ins. Bahama sau Lucaye, A. Mari şi A. Mici. Acestea se împart la rândul lor, în Ins. Vântului, dela Porto Rico la ins. Trinidad, şi ins. de Sub vânt, (pe coasta Venezuelii). Antilele Mari împart Mediterana americană în două părţi: Golf. Mexico şi M. Antilelor sau a Caraibilor, comunicând între ele prin str. Yucatan. In Marea Antilelor sunt prăbuşiri adânci de peste 6000 m., iar în Oc. Atlantic, pornind din dreptul ins. Haiti şi mergând spre E., este o groapă adâncă de peste 8000 m. (max. 8526 m.). Astfel A. formează o serie de locuri mai înalte ale unei creste de despărţire între cele două mări de prăbuşiri. Cea mai mare parte din ele sunt formate din conuri vulcanice, unele chiar în activitate. Craterele poartă numele de soufrières. Datorită acestor fapte, pământul Antilelor este într'o continuă mişcare, cutremure multe, erupţiuni pustiitoare (M. Pelee 1902). — Clima lor este tropicală, umedă şi caldă. In A. muntoase, pe partea de NE. cade mai multă apă decât în rest, din cauza alizeului. Cu toată apropierea mării, clima este nesănătoasă pentru Europeni (friguri galbene, anemie). Pe de altă parte sunt bântuite des de cicloni din August în Octombrie. — Datorită climei (căldură şi umezeală), vegetaţia este măreaţă, luxuriantă. Păduri bogate, frumoase, cu lemne de mobile, lemne colorante, iar pe locurile cultivabile trestia de zahăr, cafeaua, cacao, vanilia, tutunul, etc. produc suficient şi abondent pentru export. — Populaţia primitivă a A.-lor a fost tot piei-roşii, dar, exterminată de Europeni (Spanioli, Francezi, Englezi, etc.) a fost înlocuită de aceştia, atraşi de bogăţia insulelor. Au fost aduşi aici Negri sclavi, cari, după desfiinţarea sclaviei au rămas locuitori liberi. Amestecul de populaţii s'a făcut pe sacră întinsă. Pe de altă parte Negrii s'au înmulţit foarte repede încât azi au ajuns 50% din total, cam 20% sunt Europeni, iar restul metişi şi Chinezi. Dintre toate A. numai Cuba şi Haiti sunt independente, cuprinzând trei republici independente. Toate celelalte sunt posesiuni europene: Anglia posedă: Jamaica şi arhip. Bahama; iar din A. Mici: Santa Lucia, St. Vincent, Grenada, Barbados. Trinidad, Tobago, Bermudas, Dominica, Antigua, etc — Franţa are: Martinique, Guadeloupe, Marie-Galante, la Désirada, les Saintes, Saint Barthélemy şi $^1/_2$ din Saint Martin. — Statele Unite Nord-Americane posedă: Porto-Rico, Santa-Cruz, St. John, St. Thomas. — Olandezii au $^1/_2$ din ins. St. Martin, Curaçao, Bonaire, Aruba; iar Venzuela posedă: Margarita, Blanquilla, Tortogua, etc.

Antilelor (Marea —), v. Caraibilor (Marea).

Antiliban, lanţ muntos, paralel cu M. Libanului în Siria şi mărginit spre E. de deşertul Siriei. Este despărţit de Liban prin depresiunea Beka (Coele-Syria). Trecerea spre E. se face prin pasul Bagrada (Altit. 1300 m.). Înălţimea max. a A.-ului este de 2670 m.

Antilogie (logică), contradicţie, absurditate.

Antilopele (zool.) sunt animalele rumegătoare cornute din subordinul paricopitatelor, svelte, cu picioare subțiri și vânjoase, având numeroase specii care trăiesc în Arabia, Tunisia, Abisinia și'n Africa de sud. Ex.: Gazella (A. dorcas), un alergător f. bun, scăpând numai prin fugă de numeroșii săi dușmani (șacal, leu, leopard). In Europa trăiesc două specii, una în sudul Rusiei și alta în Carpați—Balcani—Caucaz, sărind prăpăstii de câte 7 m. (Rupicapra tragus).

Antim Ivireanul, cel mai însemnat scriitor din lit. veche rom. în epoca lui Brâncoveanu (v. c.). A. I. († 1716). Georgian din naștere, din ținutul Iviriei. Adus de Br. în Muntenia pe la 1690, ca meșter tipogr. Se călugărește la Snagov schimbându-și numele din Andrei în A. Conduce tipografia Mitropoliei („Tipogr. Domnească"), căpătând literă arabă, cirilică, grecească și lucrători buni. Ajunge egumen la Snagov, ep. al Râmnicului și în 1707 mitropolit al Ungrovlahiei, rămânând în acest rang până la 1716, când noul Domn, N. Mavrocordat, îl alungă din scaun, îi ia darul călugăriei și exilându-l, pune să-l omoare în drumul spre schitul Sinai, unde trebuia să fie dus. A fost cel mai mare orator bisericesc al nostru, ținând predici la mitrop. din Buc. între 1709 și 1716. Opera sa intitulată Didahii, (predici) publ. cu întrod. cp. Melchisedec al Romanului de către C. Erbiceanu 1888; și Bianu (1886) îndeamnă pe credincioși la pocăință și la împlinirea datoriei.

Antimachiavell, titlul unei scrieri a lui Frideric cel Mare, în care combate doctrina lui Machiavell.

Antimilitarismul, împotrivire față de militarism, adică față de tendința înarmărilor pregătitoare de războiu. Deobiceiu partidele comuniste reprezintă A. Pacifismul crede iarăși că A. c cea mai bună propagandă în vederea păcii universale.

Antimis, un văl de in, pe care e zugrăvit chipul așezării în mormânt a Mântuitorului Isus Christos și în care sunt cusute moaște de ale martirilor. A.-ul ne reamintește cele dintâiu secole ale creștinismului, când liturghia se slujia pe mormântul unui martir. In Joia Mare episcopul sfințește mai multe A.-e distribuindu-le apoi bisericilor. A.-ul se păstrează totdeauna pe altarul bisericei.

Antimodernist, jurământul —, v. Modernism.

Antimonit (min.), sau Stibina. Sulfură de antimoniu cenușie ca plumbul cu strălucire metalică. Se întrebuințează la extragerea antimoniului. Exemplarele de cristale frumoase, răspândite în toate colțurile din lume, provin din filoanele cu antimonită din țară dela Baia-mare, Chiuzbaia, Baia Sprie, Săcărâmb — fiind întrecute numai de exemplarele similare din Japonia.

Antimoniul (chim.), sau Stibiul, metaloid albăstriu cu luciu metalic. Se topește la 630° și fierbe la 1450°. In aer — la temperatură ordinară — nu ruginește, solubil în acizi. Se prepară din Antimonit (v. c.). Producția de antimoniu și plumb din țară a fost 1927 de 836.886 kg. în valoare de 27.639.716 lei. Se întrebuințează la fabricarea literelor de tipar — formate dintr'un aliaj de 50% plumb, 25% antimoniu, 25% staniu, — iar unele din combinațiunile sale, în medicină, ca emetic (vomitiv). [Sb. = 120.2.]

Antimova (1240 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Turtucaia. Formată din satele: Antimova și Sarghiol. Primăria la Sarghiol. P. U. Turtucaia. G. Oltenița.

Antina, urme de cetate veche romană pe teritoriul com. Reșca (jud. Romanați). Se crede a fi ruinele vechei cetăți romane Romula.

Antinevralgic (med.), medicament care produce o alinare a durerilor nevralgice.

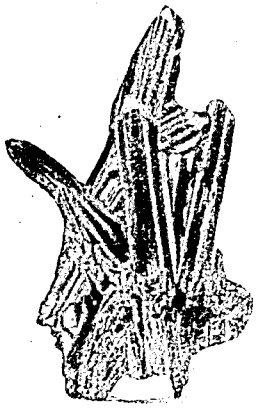

Antimonit.

Antinomie (filos.). Contracția a două judecăți (principii) — teza și antiteza, care se pare că au deopotrivă valoare. „A.-le rațiunii pure" ale lui Kant își au originea în amfibolia (v. c.) conceptelor inteligenții pure. Ele sunt patru: A. „matematice": 1. Lumea are un început în spațiu și timp. Lumea-i infinită ca durată și întindere. 2. Orice substanță e alcătuită din părți simple și nu există decât simplul sau ceeace se alcătuiește din părți simple. Nici o substanță nu-i absolut simplă, și nu există părți simple în univers. 3. Antinomii „dinamice". Cauzalitatea legilor naturii nu-i unica din care se pot deduce toate fenomenele naturii. Există și o cauzalitate liberă. Nu există libertate, tot ce se întâmplă în univers se supune legilor naturii. 4. Există fie ca parte, fie ca o cauză a lumii, o ființă necesară. Nu există nici o ființă necesară, nici ca tot, nici ca parte, care să fie cauza lumii.

Antinous, tânăr roman din Bithinia de o frumusețe deosebită, sclavul favorit al împăratului Adrian. S'a înnecat în apa Nilului (130 d. Chr.). La ordinul lui Hadrian a fost trecut între divinități. Este pomenit ca model de frumusețâ.

Antiochia, astăzi Antakie, capitala de odinioară a Siriei, întemeiată la 301 a. Chr., a patra cetate a lumii după mărire și strălucire. Avea 500.000 locuitori. In A. s'a întemeiat cea dintâiu comunitate creștină alcătuită din păgâni convertiți. Episcopii A.-ei au primit titlul de patriarhi. La 538 a fost distrusă de Perși, mai târziu de Saraceni. La 635 a ajuns sub stăpânire mohamedană. Astăzi abia mai are 18.000 locuitori.

Antiochus, numele a treisprezece regi ai Siriei, din dinastia Seleucizilor. Mai însemnați sunt: 1. **A. I**, fiul lui Seleucus I, rege al Siriei dela 281—260 a. Chr. El scapă țara de o invazie a Galilor. 2. **A. III**, Cel mare, rege dela 222—186 a. Chr. La îndemnul lui Hannibal declară războiu Romanilor; a fost învins la Thermopyle (191). — 3. **A. IV**, rege dela 174—164 a. Chr. Persecută pe Evrei, devastează Ierusalimul și omoară pe cei șapte Macabei.

Antiokhos din Askalon, filos. gr. antic, din școala Alexandrină (Syria) († 68 a. Chr.). A profesat la Athena, Alexandria și Roma, încercând o apropiere între Academie (v. c.) și Aristotelism, în parte, pe baza epicurismului. Făcea parte din Academia nouă și a fost între 79/78 profesorul lui Cicero. Din cauză că scepticismul duce la contradicții, A. îl părăsi îmbrățișând eclecticismul. Adevărul constă în concordanța părerilor filosofilor. In Etică, spunea că numai virtutea nu-i suficientă pentru a fi „prea fericit", însă ajunge pentru câtă fericire este în viață. A. reprezenta scepticismul teoretic și practic.

Antiomorfe (cristalogrf.), se numesc formele cristalografice fără centru de simetrie (ex. tetraedrul).

Antipa Grigore (n. 1867), doctor în științele naturale dela Univ. din Jena, unde a fost unul dintre cei mai distinși elevi ai marelui naturalist german Haeckel. Fost director al pescăriilor statului; membru al Academiei Române; director al „Muzeului național de istorie naturală din București", pe care l-a reorganizat (1906) devenind unul dintre muzeele cele mai metodice și mai frumoase din Europa. A desvoltat o bogată activitate științifică în domeniul zoologic cu numeroase contribuțiuni și studii (despre: „Lucernide" 1891; Noua specie de Drymonema, O nouă Stauromeduză; Thymusul Selacienilor 1892), precum și în domeniul științific al economiei naționale („Lacul Razim" 1894; Studii asupra pescăriilor din România" 1895; „Regiunea inundabilă a Dunării de jos" 1912; „Probleme științifice și economice privitoare la Delta Dunării" 1914), fiind îndrumătorul și organizatorul științific al pescăritului din țară.

Antipa Irod, v. Irod.

Antipapă, papă ales pe cale ilegală.

Antipater sau **Antipatros**, general al regilor macedoneni Filip și Alexandru cel Mare (n. ca. 397 † 317 a. Chr.). A fost însărcinat de Alexandru cel Mare, plecat în expediție, cu guvernarea Macedoniei. Cu acest prilej liniștește Tracia și Peloponezul, răsculate. După moartea lui Al. c. M. stăpânește Macedonia. Se luptă cu Grecii conduși de Demosthenes. Bate pe Athenieni la Crannon (322) și le impune condițiuni foarte grele. După asasinarea lui Perdikkas ajunge regent al întregului imperiu.

Antipatie (Psihol.). 1. Tendința care trezește în sufletul a două sau mai multe persoane dispoziții afective (v. c.) opuse. (Ex.: Omul acesta mi-e antipatic, nu-l pot suferi.). 2. Dușmănie trezită din cauza deosebirilor de înclinări, emoții sau idei. Acest sens al A. se găsește în vorbirea curentă. (v. Simpatie.)

Antiphanes, autor dramatic gr. antic, (n. ca. 405 † ca. 330). A compus cel puțin 280 de piese de teatru, din care s'au păstrat fragmente foarte numeroase dar foarte scurte, — mai toate comedii.

Antiphilos, pictor grec (n. ca. 330 a. Chr.), contimporan cu Apelles. A trăit la curtea lui Ptolemaios I.

Antiphlogistine (med.), preparat special pentru cataplasme plastice, antiseptice și analgezice. Se folosește la toate felurile de inflamații și staze, producând o hiperemie cu efect profund și fiind hidrofilă. Conține: glicerină purissimă

45%, iod 0,01%, acid boric 0,1%, acid salicilic 0,02%, oleiuri de mentol, gualterie și eucalipt câte 0,002%, silicat de aluminiu 54,864%.

Antiphon, orator gr. antic, din sec. al IV. Prof. de retorică. Unul din șefii politici ai nobililor athenieni org. în „hetaire" (soc. secrete ce duceau lupta pol. internă până la asasinat, iar în pol. externă căreau pacea cu orice preț: era epoca răsb. peloponesiace). Dintr'o delegație de pace, nereușită, a participat și A. Find prins, a fost lăsat să se apere în judecata publică. Atunci ținu un discurs foarte meșteșugit și plin de elocvență, dar fu totuși condamnat la moarte, deși avea 60 de ani. Dela A. se păstrează 15 discursuri, importante pentrucă arată cum se studia oratoria la Athena, pe atunci. A. a fost primul logograf gr. (v. c.).

Antipiretic (med.), medicament care face să scadă temperatura.

Antipirina (chim.), substanță cristalizată incoloră (fenil-dimetil-pirazolon) solubil în apă întrebuințată în medicină, în cazuri de gripă, de diabet și'n tusa convulsivă, ca antipiretic și hemostatic.

Antipod, loc de pe pământ diametral opus altui loc. Antipodul Franței este aproximativ Arhip. New-Zealand din Oc. Pacific, iar al țării noastre ar fi o suprafață de apă în sudul Oc. Pacific, având ca centru punctul de coordonate: 156° L. W. Gr. și 46° lat. întrucât punctul central al țării noastre este apr. 24° L. E. Gr. și 46° lat. N.

Antipode (bot.), se numesc celulele, în număr de trei, din fundul sacului embrionar (v. c.) al angiospermelor, reprezentând prothalul femeiesc dela criptogame și gimnosperme.

Antipozilor (Insulele —), grup de mici insule nelocuite în Oc. Pacific, situate la 150 kilometri spre SE. de New-Zealand. Sunt sub stăpânirea engleză și așezate la antipodul Londrei.

Antipsihologism (filos.). Atitudinea contra Psihologismului (v. c.) din teoria cunoștinții. Punctul de vedere care tinde să desfacă originea cunoașterii de orice amestec psihologic. După A., arătând originea psihol. a unei noțiuni sau cunoștințe, n'ai dovedit cu aceasta nimic despre valabilitatea lor logică; n'ai justificat deci „valoarea obiectivă" a lor. A. înlocuiește punctul de vedere genetic-psihologic al adevărului cu cel transcendental-logic. Deaceea A. se mai cunoaște și sub numirea de Transcendentalism (v. c.). Metoda transcendentală (a.-ă) a fost întemeiată în teoria cunoștinții de Kant. A.-i sunt: Kant, Hegel (v. Panlogism), Lotze, Liebmann, Windelband, Cohen, Natorp, Husserl, Cassirer, Külpe, Scheler, Riehl, etc.

Antiqua (lat.), literile latine (străbune) spre deosebire de cele gotice. 2. Numele unui vechiu codice de legi vestgotic. 3. Caractere de tipografie.

Antirabic (med.), v. Turbarea.

Antireforma, mișcare pornită în secolele XVI—XVII, în sânul bis. catolice pt. contrabalansarea propagandei protestante, prin reformarea vieții bisericești „in capitis et membris". In timpul A-ei s'au tipărit numeroase scrieri teologice de valoare, iar sinodul ecumenic tridentin a adus hotărîri însemnate, înfăptuind toate reformele necesare. In lupta contra protestanților, bisericii i-au fost de mare ajutor iezuiții (v. c.).

Antisemitismul, Mișcarea împotriva Ovreilor, foarte răspândită, mai ales după războiul mondial. La început A. a apărut ca o reacțiune împotriva înmulțirii Ovreilor în Sudestul și mai ales Estul Europei, apoi s'a extins asupra întregii Europe. Ca doctrină politică-socială A. susține că Ovreii nu se pot asimila poporației aborigene și că duc o viață parazitară. Căutând să provoace o reacțiune contra Ovreilor, A. este mai ales o mișcare politico-economică. Ca atare, impută Ovreilor acapararea Capitalului (v. Capitalism) și a economiei bancare, uzura, intermediul în toate afacerile comerciale și industriale și deci specula, cu ajutorul cărora exploatează poporația. Pe de altă parte îi acuză că au acaparat, indirect conducerea politică a statelor prin mijloacele arătate mai sus și că sunt factori de răspândire a internaționalismului și a desordinei sociale, după care ar profita mai ușor. Partizanii A.-lui neagă Ovreilor cari pătrund în toate carierele și profesiunile, inteligența, stăruința în muncă și recunoaște doar că ei sunt foarte solidari și aceasta datorită religiei lor care îi consideră ca „popor ales". menit să stăpânească pământul. In România A.-ul a luat o desvoltare mai ales în Moldova, unde Ovreii din Galiția și din Rusia au năvălit tot mai mulți din sec. al XIX, azi ocupând aproape toate orașele și acaparând printr'o vie activitate întreaga viață comercială. După războiu A.-ul s'a desvoltat mai ales în rândurile studenților, datorită acestui fapt și a purtării nepatriotice a unor Ovrei în timpul ocupației germane, care a stârnit vechea ură ce începuse a se potoli. Șeful mișcării antisemite în România este prof. A. C. Cuza dela Iași. In urma acordării drepturilor politice, Ovreii născuți în țară au început a se asimila spiritului și culturii rom., iar reacțiunea A.-lui se îndreaptă mai mult în contra invaziei Ovreilor ruși și galițieni (v. Liga ant. naț. creștină).

Antisepsie (med.), procedeu medico-chirurgical prin care se nimicesc bacteriile producătoare de infecții.

Antisthenes, filos. gr. (n. 449 † 399 a. Chr.). Este întemeietorul școalei filosofice cinice (v. cinică filos.).

Antistrofă, în poezia greacă, era cântecul corului împărțit, în tragedie. A. era o poezie cu exact același nr. de versuri ca și „Strofa" și se alterna cu aceasta, când corul cânta împărțit, comentând acțiunea piesei, ori întregind-o și pregătind evenimentele nouă.

Anti-Taurus, lanț muntos, paralel cu Taurus, în Asia Mică. Punct culminant Soghan-Dagh (2750 m.).

Antiteză, opoziție, figură retorică în care se opun gândiri sau cuvinte în aceeași frază. Negarea unei teze.

Antitoxină (med.), substanță de apărare produsă de organism în contra bacteriilor și produselor lor; serurile curative lucrează prin A. pe care o conțin.

Antitrinitari, contrarii dogmei despre Sf. Treime.

Antivari, v. Bar.

Antofagasta. 1. Oraș principal în Chili (35.000 loc.). Port la Oc. Pacific. 2. Provincie a republicii Chilii, capit. A.

Antofalle, vulcan din Anzii Chilieni. 6370 m.

Antofilit (min.), v. Amfibolii.

Antofore (zool.), albine solitare, care își construiesc cuiburi în pământ cu un fagure în care își depun ouăle și o provizie de miere recoltată din flori. In timpul în care adună polenul din flori se agață pe picioarele lor larvele parazite ale unei insecte numită mamornic (Meloë proscarabeus) pe care le duc în cuibul lor unde acestea hrănindu-se cu miere trăiesc până în primăvara anului viitor, în care interval devin insecte adulte.

Antoine André, critic, actor și director de teatru franc. (n. 1858). Intemeind „le Théâtre libre" (teatrul liber), a adus în artă dramatică multe înoiri interesante. A jucat printre cei dintâiu la Paris pe Ibsen, Tolstoj și G. Hauptmann.

Antoine de Bourbon, rege de Navara prin alianță (n. 1518 † 1562). Trece la protestantism, iar sub influența spaniolă revine la catolicism. La asediul Rouenului cade în mâna protestanților. Moare convertit iar la credința protestantă.

Antokolski Mark, sculptor rus de remarcabil talent și expresivitate în lucrări (n. 1842 † 1902).

Antologie, culegere de bucăți alese: A. poetică, A. prozatorilor, A. muzicală, etc.

Antologie sanscrită, trad. de Coșbuc (Craiova 1897), publ. și în Bibl. pt. toți, — în care ni se dau fragmente poetice alese din literatura sanscrită.

Antologion, extras din Mineiul celor 12 luni, cuprinzând slujbele sărbătorilor și a sfinților mai însemnați, iar pentru cei mai puțin însemnați având „slujbe de obște", cu schimbarea numelui (v. Mineiu).

Antomarchi Francesco, medicul lui Napoleon I, la Sf. Elena, care a scris cartea „Les dernier moments de Napoleon" (1823).

Antonelli Ioan, vice tribun și căpitan în tabăra lui Axentie Sever, apoi, profesor, protopop și canonic la Blaj, (n. 1827 † 1888).

Antonescu Eftimie, prof. la Academia comercială București, titul. catedr.: Drept internațional, public și privat. Lucrări: Codul comercial adnotat (1907—1913), operă premiată de Acad. Română, Codul justiției militare pentru războiu, etc.

Antonescu Em. N., profesor de Drept civil, la univ. din București, fost prof. univ. la Iași (n. 1870).

Antonescu G. George, prof. de ped. la univ. din Buc., dir. instit. de pedagogie teoretică. Reprezintă în pedagogie directiva școalei active, a educației morale autonome, bazată pe desvoltarea individualității. Pune mare preț pe valoarea educativă, a religiei și a artelor. A organizat secția pedagogică din Buc. și împreună cu studenții instit. de ped. teoretică, a pus bazele studiului individualității școlarilor cu ajutorul „fișei" de observație, care a și fost introdusă în școalele normale. Față de direcțiile moderniste ia o atitudine critică și plasează teoriile educației în cadrul filosofic al epocilor studiate. Scrieri mai însemnate: Studii asupra filos. germane contemporane, Studii asupra educației morale și estetice. Din problemele pedagogiei moderne, Baza pedagogică a reorganizării învățământului, Invățământul secundar și Universitatea, Istoria pedagogiei, Educație și cultură.

Antonescu P., arhitect. Prof. la școala superioară de arhitectură din București. Șef al școalei române de arhitectură. Intre operele sale: Catedrala din Galați, Palatul artelor (Parcul Carol), Palatul Administrativ din Craiova, Casa Ion I. C. Brătianu, Ministerul Lucrărilor publice, etc.

Antonescu Petre, inginer consilier silvic, prof. titl. definitiv, catedra: Amenajamente și dentometrie la Școala politehnică din București.

Antonescu Teohari (n. 1866 † 1910), profesor de arheologie la univ. din Iaşi, studii în ţară, apoi la univ. din München şi Paris. Arheolog bine pregătit a publicat: Cultul cabirilor din Dacia (1889) Le Trophée d'Adamclissi (1905), Cetatea Sarmisegetuza (1906), şi Columna lui Traian, vol. I (1910).

Antonescu Victor, actor dramatic, cunoscut societar al Teatrului Naţional din Bucureşti.

Antoneşti (1917 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Alexandria. Formată din satele: Antoneşti, Licuriciu şi Nichita. Primăria în Antoneşti. P. U. şi G. Roşiorii-de-Vede la 17 km.

Antoniade Constantin, fost membru al Cons. superior legislativ. 1 Ianuarie 1928 ministru plenipotenţiar al Românici la Geneva, reprezentând ţara şi la Soc. Naţiunilor. A scris studii filos.

Antonică (bot.), plantă din familia Umbelliferelor (Chaerophyllum aromaticum), care creşte prin poienile, tufişurile şi pe lângă păraiele din pădurile regiunilor muntoase, având o tulpină erbacee îngroşată, frunze divizate şi flori alberoze. Rădăcina tuberculoasă a speciei, numită „baraboiu" (Ch. bulbosum), necultivată sau cultivată este comestibilă.

Antonie. 1. Sf. A. cel mare (n. 250). Încă în tinereţe îşi împărţi averea săracilor, retrăgându-se cu mulţime de ucenici în deşertul Egiptului şi devenind întemeietorul vieţii călug. († 356); **2. A. de Padua**, (n. 1195), 1220 călug. francisc. şi pred. de pocăinţă. Stărăbătu predicând, Franţa sudică şi Italia de Nord. † 1231. E renumit mai ales pentru actele lui de caritate, de aceea e considerat ca un patron al săracilor.

Antonie din Popeşti. Domn al Ţării-Româneşti (1669—1672). Ridicat din mijlocul boierimii ca om bătrân, a fost un Domn paşnic şi fără importanţă deosebită pentru ţară.

Antonie Mitropolit al Moldovei (c. 1730—1739), călugăr dela Putna, a părăsit ţara cu retragerea oştirii ruseşti; în Rusia ajunge în 1741 episcop la Bealograd şi moare în 1748 acolo.

Antonie Ruset, Domn al Moldovei (1675—78) grec de neam, numit şi Chiriţă Draco.

Antonini, nume dat la 7 împăraţi romani: Nerva, Traian, Hadrian, Antoninus, Marcus, Aurelius, Verus şi Commodus; au domnit în perioda de pace (92—192), numită secolul Antoninilor.

Antoniu, numele mai multor principi germani însemnaţi: 1. **A. Clemens Tudor** († 1836) rege al Saxoniei, ajuns la tron în 1827; din cauza vârstei coregent cu Frideric August. Aplică prima constituţie în Saxonia (1831); **2. A. Ulrich**, duce de Braunschwig-Wolfenbüttel (n. 1633 † 1714). In 1685 coregent cu fratele său Rudolf August, iar din 1704 singur. A sprijinit artele şi ştiinţa.

Antoniu, A. A., medic român, întemeietorul sanatoriului cu acelaşi nume în Bucureşti.

Antoniu Ilie, Medic general român, Doctor în medicină şi chirurgie dela Facultatea din Bucureşti şi absolvent al Şcoalei de Medicină dela Val-de-Grâce. Publicist, a făcut nenumărate comunicări, în ţară şi străinătate, de medicină internă şi epidemologie.

Antonius Marcus, triumvir roman (n. 83 a. Chr. † 30 a. Chr.). In 44 ajunge consul după uciderea lui Caesar, ia puterea supremă şi atâţă poporul asupra asasinilor lui. Impotriva lui a ţinut Cicero celebrele sale discursuri numite „Filipice", în urma cărora senatul îl declară duşman al patriei. Deşi învins de legiunile consulare, reuşeşte împreună cu Octavianus şi Lepidus să formeze al II-lea triumvirat. După lupta dela Philippi (42 a. Chr.), prin care Brutus şi Cassius sunt învinşi, triumvirii ajung în posesia întregii puteri de stat. La împărţirea imperiului în 36 a. Chr., Antonius a primit Orientul. Traiul nevrednic cu Cleopatra, îl îndepărtă de Octavian şi avu ca urmare lupta dela Actium (31), din care Octavianus ieşe învingător, iar Antonius se sinucide.

Antoninus Pius, împărat roman (138-161 d. Chr.), fiul adoptiv al împăratului Hadrian. A domnit în pace, interesându-se de soarta cetăţenilor, a redus impozitele, şi a fost tolerant faţă de creşt. Cu toate că nu a purtat războaie mari, a întărit influenţa romană atât înlăuntru cât şi în afară. Domnia lui a fost o epocă de pace şi fericire pentru imperiul roman.

Antonomază, figură stilistică prin care întrebuinţăm un nume propriu în locul unui nume comun şi reciproc. — Ex.: Harpagon p. „sgârcit", „înţeleptul dela Königsberg". p. Kant, etc.

Antracen (chim.), sau antren, este o hidrocarbură (ciclică cu ciclu condensat) solidă, care se topeşte la 210° şi fierbe le 360°. Se extrage prin distilare fracţionată din gudronul de huilă şi anume din porţiunea care distilează între 270—400°. Prin oxidare se transformă în antrachinonă, substanţă cristalizată în ace galbene, care serveşte la sinteza alizarinei, în industria coloranţilor chimici.

Antrachinona (chim.), este o cetonă ciclică care se obţine prin oxidarea antracenului. Cristalizează în prisme aciculare galbene cari se topesc la 273°. Bromurată şi tratată în urmă cu hidrat de potasiu se transformă în dioxiantrachinonă sau alizarină, materie colorantă, mult timp extrasă din planta numită roibă sau garanţă.

Antracit (min.), Varietate de cărbune de o calitate superioară, surie-neagră cu luciu metalic, bogată în carbon C = 94%. Arde cu flacără mică albăstrue, nu face fum şi nu lasă cenuşe, având o capacitate calorică de 8000—9200 calorii. La Schela în jud. Gorj se exploatează antracit cu o valoare calorică de 8800—9200 calorii, cu o producţie anuală de 150 tone (500 tone în 1912), iar la Secul, Sviniţa, Eibenthal în Banat, antracit de o calitate inferioară cu o capacitate calorică de 6—7000 calorii, cu o producţie de 57.513 tone în 1924. Ţările mai bogate în zăcăminte de antracit sunt: Anglia, Belgia, Pennsylvania (Statele Unite). Se întrebuinţează în industria metalurgică.

Antracotherium (paleont.), animal mamifer fosil paridigitat, de felul hippopotamului actual, cu patru degete la picioare, care a trăit în timpul paleogenului din era terţiară.

Antrax, v. Cărbune.

Antrenor v. Training.

Antreu (franc.), v. Entrée.

Antrenament, v. Training.

Antropinele (zool.), sau Oamenii, formează în clasificarea zoologică subordinul cu organizaţia cea mai superioară din ordinul Primatelor, cu statura dreaptă, cu corpul lipsit de păr, cu marea desvoltare a craniului (encefalului) şi a creerului mare, sediul facultăţilor psichice, cu limbaj articulat şi cu degetul mare dela picior, scurt şi neopozabil. După coloarea pielii, constituţia părului şi după înclinarea frunţii (unghiul faţial) se clasifică în mai multe rasse omeneşti.

Antropocentrism, teorie care presupune că omul este scopul universului.

Antropofagi, v. Canibali.

Antropofobia, evitarea întâlnirii cu oameni, ura faţă de oameni.

Antropogenie (gr.) istoria evoluţiei omului şi speţelor umane (Haeckel).

Antropogeografie, ramură a geografiei studiind împărţirea şi aşezarea omului pe faţa pământului cu ajutorul etnografiei şi statisticei. Se mai ocupă cu aşezările omeneşti (case, sate, oraşe, etc.), cu drumurile (şosele, C. F., N. F., S. M.). (V. Geografie Umană). Primul care a dat numele A. şi care a scos şi primul tratat de A., a fost Ratzel.

Antropoide (zool.), sau anthropomorfe se numeşte familia (Simiidae) maimuţelor din lumea veche, aparţinând ordinului Primatelor şi subordinului Katarhinelor, cu despărţitura dintre nări (septa nasală) îngustă având 32 de dinţi, cu coadă păroasă, ex.: Magotul sau Macacul (Inuus ecaudatus) din Gibraltar; Pavianul sau capcânul (Cynocephalus hamadryas) din Africa şi Asia, cu mare abilitate în aruncarea cu pietre contra duşmanilor şi maimuţele (Cercopithecus) mici din menagerii sau fără coadă, ex.: Simpanzeul (Troglodytes niger) uşor dresabil din Africa tropicală; Orang-utanul (Simia satyrus) ale cărui rasse trăiesc în insulele Sunde; Gorila (G. gina) din Africa, Etiopia, Camerun, Guineea, cu braţe robuste şi cu dinţi puternici, mai înalt decât omul şi Gibonii (Hylobates) din India, cari merg în două picioare, apropiindu-se foarte mult de felul de mers al omului. A.-le în evoluţia vieţii apar din oligoceanul erei terţiare, reprezentate prin formele fosile: Mezopithecus, Dryopithecus, Pliopithecus, Pithecantropus şi Anthropopithecus.

Antropologie, studiul omului considerat ca animal (Quatrefages) sau „Studiul geniului omenesc considerat în totalul său, în amănuntele sale şi în legăturile cu restul naturii" (Broca). Începută pe la sfârşitul sec. al XVIII, A. are pe Quatrefages (ca îndrumător) pe drumul cel nou. Există: A. generală, A. zoologică, preistorică, somatică.

Antropomorfe, literile majuscule—, mai ales iniţiale, care reprezintă o figură omenească într'o atitudine al cărei contur imaginează o literă. Des întrebuinţate de miniaturiştii sec. al VIII—IX.

Antropopatism, teorie teologică potrivit căreia Dumnezeu ar avea însuşiri omeneşti, în special ar fi înzestrat cu stări afective pe care le-au şi oamenii.

Antroposofia, doctrina spiritistă, creiată de Steiner. Studiază lumea spiritelor percepută ca lume reală şi metodele cu care se dobândeşte cunoaşterea ei. (v. Spiritism, v. Steiner).

Antsirabe, oraş din podişul central al Ins. Madagascar, la picioarele masivului vulcanic Ankaratra. Are ape minerale radioactive la fel cu cele dela Jáchimov (Cehoslovacia). A. este o staţiune balneară cu renume mondial. Are 7500 loc.

Antuco, vulcan din Anzii republicei Chili. 2250 m. şi, se zice, erupţiunile sunt la fiecare sfert de oră.

Anuar, publicaţiune anuală, cu dări de scamă despre activitatea de peste an a unor instituţiuni.

Anubis, divinitate a vechiului Egipt, reprezentată printr'o figură de om, cu cap de şacal. E fiul lui Osiris, Grecii l-au identificat cu Hermes. Egiptenii credeau

că el păzeşte mormintele şi conduce sufletele morţilor în lumea de jos.

Anuitate, plata anuală a unei datorii ce se face în decurs de mai mulţi ani, până la achitare în sume egale, cuprinzând interesele şi o parte din capital.

Anul comercial, când se fac socotelile afacerilor, încheindu-le cu bilanţ. A. adeseori nu coincide cu anul civil.

Anunţ, înştiinţare, vestire prin scrisori afişate în locuri publice, ori, prin publicarea pentru plată în ziare (v. Inserate).

Anunzio Gabriele d'—, v. D'Anunzio.

Anure, Broaşte (zool.), v. Amfibieni.

Anus (anat.), terminarea maţului rect înafară; deschizătura prin care se elimină fecalele.

Anvers, zis şi **Antwerpen** (în l. flamandă), oraş belgian la gura fl. Escaut, capit. provinciei cu acelaşi nume (304.000 loc.). Port important, fortificat, cu mare mişcare de vapoare. Industrie desvoltată: Şantiere navale, fabrici de juvaere, tăerea diamantelor, fabrici de postav şi covoare, ţesătorii de mătase, dantele, manufacturi de tutunuri şi ţigarete, rafinerii de zahăr, etc. In timpul marelui războiu A. a fost ocupat de trupele germane dela 9 Octombre 1914 până în Novembre 1918.

Anvers, prov. din Belgia de NV. cu 2332 kmp. şi 1.122.000 loc. Capit. Anvers şi având ca oraşe importante: Malines şi Turnhout.

Anville (Jean-Baptiste-Bourguignon d'—) geograf şi cartograf francez (n. 1697 † 1782), geograf al regelui la vârsta de 22 ani, Membru al Academiei de Inscripţiuni (dela 1754), al Academiei de Ştiinţe (din 1773). A scris multe memorii foarte documentate în domeniul geografiei şi metrologiei antice şi a construit peste 200 de hărţi după o critică şi un studiu aprofundat. Atlasul său executat între 1743 şi 1761 şi gravat de fratele său Gravelot, formează un bilanţ al ştiinţei geografice din timpul său. Intre hărţile executate de el sunt şi care privesc ţara noastră: 1. La Dace conquise par Trajan, la Moesie, la Thrace (în 1750); 2. Orbis Romani Pars Orientalis (1764). In foaia a doua a acesteia (1779), Delta Dunării este făcută mai corect; 3. Carte du Cours du Danube depuis son confluent avec la Drave jusqu'a Artzar; 4. Carte pour la description de la Dace de Trajan; 5. In partea a treia hărţii Europei tip. 1760 se cuprind şi părţile româneşti; 6. In harta: Hongrie et Pays Adjacens entre le Golfe de Venise et la Mer Noire, A. cuprinde şi ţările româneşti. Harta este incomplect gravată dar complet desemnată de d'A. D'A. are şi un memoriu asupra noastră: Mémoire sur les Peuples qui habitent aujourd'hui la Dace de Trajan. Citită la Académie des Inscriptions et belles Letres în 2 Martie 1759. Pentru trasarea acestor hărţi şi lucrări, A. şi-a adunat tot materialul cartografic din hărţile existente pe vremea lui. Intre acestea a fost şi harta lui Cantemir, împrumutată lui A. de către fiul acestuia, Antioh-Cantemir. D'A. a fost cel mai conştiincios şi mai mare cartograf al timpului său.

Anxietate, 1. (psihol.). Frică nemotivată, frică fără obiect conştient, bine definit; pentru înlăturarea căreia orice demonstraţie bazată pe inteligenţă nu slujeşte la nimic, cu toate că fricosul îşi dă seama că nu are nici un motiv să-i fie frică. Adeseori însoţeşte boalele în legătură cu sistemul nervos vegetativ, la tipurile emotive de oameni; 2. (psihoanaliză). A.-a este o frică inconştientă izvorîtă din faptul că tendinţele erotice ale persoanei ce sufere de A. fiind înăbuşite (reprimate), ca nepermise ele se deslănţuie pe această cale, înhibând excitaţiile sexuale.

Anxur, un oraş maritim (Latium) clădit de Volosci Era pe marginea sudică a Mlaştinilor Pontine. A fost cucerit (în 406 a. Chr) de Romani, sub conducerea lui Fabius Ambustus. Colonie romană din 338 a. Chr., de când a luat numele de Torracina. Astăzi se numeşte Terracina (v. c.).

Anzac, cuvânt format din iniţialele numirii englezeşti a corpurilor de armată venite din Australia şi Noua Zeelandă, ca să lupte pe frontul de V. în timpul marelui războiu mondial. Numirea era: Australian and New-Zealand Army Corps.

Anzan sau **Anshan**, oraş din Elam (v. c.), care a jucat un rol important în mia a treia înainte de era creştină.

Anzli, munţi din America de Sud (v. Cordillera de los Andes).

Anzin, oraş din départ. du Nord (Franţa), pe fl. Escaut, cu bogate mine de huilă, exploatate încă dela începutul sec. al XVIII. 15300 loc. In parte distrus de Germani între 1914 şi 1918.

A. O. alfa şi omega, prima şi ultima literă a alfabetului grecesc însemnând: începutul şi sfârşitul.

Aon (filos.) 1. Veşnicie. 2. In gnosticism (v. c.), forţele personificate care izvorăsc din Dumnezeu şi care formează laolaltă „Pleroma".

Aones (geogr. veche), locuitorii primitivi ai Beoţiei. Numele vine dela Aon, eponimul mitic al Aoniei, schimbată apoi în Beoţia.

Aorta (anat.), trunchiul comun al tuturor arterelor, care porneşte din ventriculul stâng al inimii.

Aosta, oraş din Italia, prov. Torino, pe R. Doria-Baltea. Are numeroase antichităţi romane. Comerţ cu fân, vinuri şi piei. Apr. 800 loc. majoritatea Francezi. Este vechea Augusta Praetoria, întemeiată de Augustus.

Aosta, prinţ de —, Emanuel Filip (n. 1869) în războiul mondial comandantul armatei a 3-a italiene, a condus atacurile dela Görz; sprijinitor al politicei fasciste. Soţia sa: Elena prinţesă de Orléans, a publicat un volum de versuri franceze.

Apa (2285 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Seini. Of. P. local. G. locală.

Apa (chim.), lichid incolor, transparent, fără miros şi cu gust răcoritor, este unul dintre cei mai răspândiţi corpi din natură, acoperind — sub forma de mări şi oceane — $^4/_5$ p. din suprafaţa pământului, găsindu-se încă în compoziţia a numeroase minerale şi roce, iar în cantitate de 50—70% în corpul plantelor şi al animalelor. A. în natură — în celea trei stări fizice: solidă, lichidă şi gazoasă — se găseşte într'o continuă circulaţie contribuind la desfăşurarea majorităţii fenomenelor fizice şi chimice, la transformarea fizică şi chimică a scoarţei pământului şi la desfăşurarea întregii vieţi vegetale şi animale. Prin evaporarea mărilor şi a oceanelor, vapori de apă rezultaţi sunt transportaţi de către curenţii aerieni în atmosferă deasupra continentelor, unde, prin răcire, se condensează sub forme de nori din masa cărora cad sub formă de ploaie, grindină sau zăpadă. Din cantitatea de apă de ploaie căzută într'un moment dat 1/4 p. se evaporează pe loc reîntorcându-se în atmosferă, 1/4 p. se infiltrează în scoarţa pământului, formând pânzele de apă, subterană (freatice) din care se alimentează debitul isvoarelor şi al puţurilor, iar 2/4 p. se scurge la suprafaţa pământului sub forma de râuri şi fluvii prin cursul cărora ajunge din nou în mări şi oceane. A. de ploaie este aproape distilată şi nu conţine decât o cantitate redusă de corpi gazoşi disolvaţi din atmosferă. A. râurilor şi a. de infiltraţiune având o puternică acţiune fizică de roadere şi de disolvare, însoţită de o acţiune chimică de hidratare, este unul dintre cei mai puternici agenţi modificatori externi ai scoarţei pământului, contribuind prin activitatea sa dublă de distrugere şi de depozitare prin transport, la formarea actualului relief al pământului în continuă transformare. A. se solidifică (îngheaţă) la 0° şi fierbe la 100°, fiind supusă la o presiune atmosferică, având densitatea cea mai mare la +4°, ca o excepţie — pretinsă de economia naturii — dela o regulă generală caracteristică majorităţii corpilor cari au o densitate mai mică în faza lichidă decât în faza solidă. Din punct de vedere chimic este o combinaţiune de două părţi hidrogen cu o parte oxigen (H_2O) într'o proporţie exprimată în greutăţi de 11,2% hidrogen şi 88,8% oxigen. A. în stare pură, distilată, nu este bună de băut fiind întrebuinţată ca disolvant în laborator şi în farmacie. A. naturală potabilă sau bună de băut trebue să fie limpede, fără miros, cu gust plăcut, răcoritor datorit bioxidului de carbon disolvat în masa sa, să aibă o temperatură de 7°—12°, să fiarbă bine legumele şi să facă spumă cu săpunul şi să nu conţină o cantitate disolvată de săruri minerale mai mare de 0,3 gr. la litru. Corpii solizi disolvaţi în apa naturală (într'o cantitate de 0,1—0,5 gr. la litru) sunt formaţi din cloruri alcaline, sulfaţi alcalini, bicarbonaţi alcalini şi de fier, iar corpii gazoşi sunt; bioxid de carbon (8—22 cm^3 la litru), azot (15—21 cm^3 la litru) şi oxigen (7—10 cm^3 la litru). A-le cari conţin o cantitate mai mare de 0,25 gr. la litru, de sulfat şi clorură de calciu au un gust sălciu şi nu sunt potabile fiind vătămătoare sănătăţii, numite A. sălcii sau selenitoase, iar când conţin o cantitate mai mare de bicarbonat de calciu se numesc A. dure sau încrustante, ambele categorii nu fac spume cu săpunul, iar ultimele nu fierb leguminoasele fără să le înălbească. Când A. conţin substanţe minerale disolvate într'o cantitate mai mare, se numeşte A. minerală sau mineralizată.

Apă amară (med.), apă minerală care conţine mai ales sare amară (sulfat de magneziu) şi are efect purgativ. In România cea mai bună A. a. e apa de Breazu (Izvorul Alexandru cel Bun).

Apa de Colonia (chim.), v. Eau de Cologne.

Apa de ploae, rezultată din precipitarea vaporilor de apă din atmosferă, ajungând pe pământ este supusă la: evaporare, curgere şi infiltraţie.

Apă de plumb (med.), v. Goulard, apă.

Apa de var (chim.), este o soluţiune filtrată de hidrat de calciu sau de lapte de var, în care introducând un curent de bioxid de carbon, se tulbură din cauza precipitării carbonatului de calciu insolubil.

Apaduct (apeduct), conducerea apei prin ţevi.

Apafi, numele unei vechi familii nobile care a domnit în Transilvania. 1. **Mihail I**, principele Transilvaniei (1661—

1690); pus pe tron de Turci, om fără energie, a dus Tr. la ruine și desordine, lipsit de autoritate, țara o conducea puternicul nobil M. Teleki. A cedat Tr. împăratului austriac Leopold, încetând astfel acest principat care $1^1/_2$ veac a jucat un rol important istoric. Fiul său 2. **Mihail** al II, principele Transilvaniei (1690—96), fiind minor, condus de o regență cu M. Teleki, când a ajuns vârsta cerută, a fost dus la Viena, unde a și murit în 1713.

Apa gazoasă (chim.), v. Sifon.

Apage Satanas (lat.), fugi satană, cuvintele cu cari Isus a alungat pe diavolul și cari se folosesc și azi, indicând respingerea sfaturilor rele. Popular rom.: piei drace!

Apagogic (gr.), raționament indirect. (logică). 1. La Aristoteles: Un silogism dedus dintr'o premisă sigură sau nesigură, dar cel puțin tot atât de sigură ca și concluzia. 2. **Demonstrația apagogică** = demonstrația indirectă, în care se arată justețea unei judecăți, dovedind necesitatea judecății contrare. Raționamentul indirect caută deci să excludă posibilitățile contrare tezei de demonstrat. El este valabil când nu există alte alternative (v. c.) decât cele puse în discuție, deci numai atunci când cunoaștem toate posibilitățile contrare unei probleme. Formula lui este: S nu este nici 1, nici 2, nici 3, nici 4 . . . etc. Rămâne atunci că S este 5. (Când avem 5 posibilități contrare; și așa mai departe...) Demonstrația a.-ă este mult folosită în matematici. (v. și Reducerea la absurd, Demonstrație).

Apahida (4401 loc.), com. rur. din jud. Cluj, reșed. pl. Someșu. Formată din satele: Apahida și Câmpeni. Primăria la Apahida. Judec. Cluj. Of. P. local. G. locală.

Apalachee Bay, golf larg format pe coasta de S. a U. S. A. de către marele golf Mexico.

Apamea, nume a mai multor orașe din Asia de V. antică. Cele mai cunoscute sunt: 1. A. pe Oronte, fondată sau mărită de Seleucos Nikator, dându-i numele soției sale, A. A jucat un rol important în timpul Cruciadelor, când se numia Temie dela numele turcesc de atunci Famieh. Avea un arhiepiscop și făcea parte din principatul Antiochia. Azi Kalaat-el-Medik; 2. A.-pe-Meandros sau A.-Kibotos, fondată tot de Seleucos Nikator. A fost unul din cele mai importante orașe din Phrygia. Azi Aidin-Guzel-Hissar; 3. A. din Bithynia, cucerită de Lucullus în anul 75 a. Chr. etc.

Apanaj, 1. venitul asigurat membrilor unei familii domnitoare ca să poată trăi conform rangului lor. 2. ceace e inerent (însușire) unui lucru sau persoane, de ex.: slăbiciunea e A.-ul bătrâneții.

Apa oxigenată (chim.), lichid sirupos, oxidant puternic, care fierbe la 69°, prin încălzire și'n o serie de reacțiuni chimice desvoltând oxigen. In soluție apoasă cu o concentrație de 3%, se întrebuințează la decolorarea părului (aureol), a penelor, a fildeșului, a mătăsii, etc. Fiind un antiseptic puternic se mai întrebuințează în medicină la spălarea rănilor și contra unor boale de ochi (catarol). Soluțiunea sa apoasă cu o concentrație de 30% se numește perhidrol.

Aparat (anat.), grup de organe, strâns legate între ele, care toate contribue la desăvârșirea unei funcții cardinale. Ex.: A.-ul respirației e compus din partea respiratorie a nasului, faringe, traheea, bronchii, plămâni, pleure, etc., care toate conlucrează la actul respirației.

Aparat de ochire (milit.). Este un dispozitiv compus din totalitatea organelor, care servesc a ochi o armă sau gură de foc asupra unui obiectiv fixat, înregistrând atât distanțele coresp. unghiului în înălțime cât și depărtarea unghiulară față de un al doilea punct. In artilerie A.-ele de ochire sunt acele aparate care servesc la ochirea tunului. Cuprind înălțătorul, luneta și cadranul. A. de ochire este și colimatorul pentru ochirea tunului precum și înălțătorul cu cursor pentru ochirea armelor și mitralierelor (v. ochire, înălțător, lunetă, cadran, colimator). Înălțătorul cu lunetă panoramică a fost inventat de generalul de artilerie Ghenea Toma înainte de 1900.

„Apărătorii independenței", Medalie comemorativă înființată în 1878 și conferită tuturor celor cari au luat parte la războiul pentru independență. (1877—78).

Aparatul fonator (al omului), constă dintr'o unealtă de suflat, plămânii, o țeavă, traheea-arteră, închisă la extremitatea superioară de un instrument muzical, glota, ale cărui sunete sunt amplificate de rezonatoarele formate de cavitățile faringelui, ale nasului și ale gurii. Dintre aceste rezonatoare, rolul principal îl joacă cele ce se formează în cavitatea bucală, deoarece, în urma marei movibilități a organelor bucale, cavitatea gurii poate forma serii nenumărate de rezonatoare, pe când cavitățile nazale și faringele rămân totdeauna aceleași. Organele care joacă un rol activ în fonațiune sunt: laringele (glota) vălul palatului cu omușorul, limba, buzele și maxilarul inferior; organele pasive sunt: părețele posterior al faringelui, cavitățile nazale, palatul moale și tare, alveolele dinților superiori și dinții.

Apa regală (chim.), se numește amestecul lichid format din 3 părți acid clorhidric concentrat și 1 p. acid azotic concentrat, disolvantul aurului, considerat ca regele metalelor, de către alchimiști, din care cauză s'a și numit aqua regis sau regia. In A. regală se disolvă, afară de aur, platina și majoritatea metalelor.

Aparent. 1. Ceea ce se vede, ceeace apare = vădit. 2. Ceeace nu-i așa cum se vede s. se simte: „mișcare aparentă" (Opus înțelesului dela nr. 1.).

Aparență, înfățișarea unui lucru, felul cum el apare (se prezintă) simțurilor. Sinonim: prezentare (v. c.). Icoana mintală despre un lucru prezent simțurilor, dar deosebită de el. 2. (metafizică) „fenomenul", spre deosebire de lucrul (realitatea în sine s. absolută). 3. Prin ext. de înțeles: iluzie, înșelare.

A parte (franc.), la o parte, separat, deosebit.

Apartament (fr.), locuință, mai ales într'o clădire mare.

Apartinențe, ceeace aparține unui lucru.

Apă sfințită, v. Aghiazmă.

Apașii, trib indian (piei roșii) din U. S. A. rătăcind prin Arizona și prin Mexico de N. Fac parte din Athabaskii de S. Sunt cunoscuți ca buni vânători, îndrăzneți, feroci și foarte îndemânatici la lupte. Lucru contrariu Indienilor Pueblos, cu cari locuiesc împreună. Au culoarea cafelei cu lapte, înalți, slabi, mușchiuloși, îmbrăcați în costume de piele, iubind jocurile de noroc și dansurile. Sunt vioi, își vopsesc corpul cu diferite colori, se împodobesc cu pene și pun pe față o mască de piele. Sunt poligami și cred în Spiritul cel Mare sau cel Bun și în Spiritul cel Rău.

Apața (2071 loc.), com. rur. jud. Brașov, pl. Bârsa de Jos. Of. P. T. T. și G. locală.

Apă tare (chim.), v. Acid azotic.

Apateu (2756 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Ineu. La $12^1/_2$ km. de G. Ineu.

Apáthy Ștefan, istolog și zoolog maghiar (n. 1863 † 1922), fost profesor la Cluj, cunoscut mai ales prin cercetările sale asupra celulei nervoase. A avut și activitate politică, fiind un adversar al naționalităților din fosta Ungarie.

Apatie. 1. (psihol., filos.), lipsă de pasiune de avânt, de vioiciune, moleșire, nonșalanță (v. c.); prin extens. de înțeles: nesimțire. 2. (etică) la Stoici, în special: lipsa de afecte, însemna eliberarea de patimi și turburări sufletești (seninătate). Prin A. ajungem la Ataraxie (v. c.).

Apatin, oraș din Jugoslavia (Voivodice) pe fl. Dunărea.

Apatita (min.), v. Fosfați.

Ape curgătoare, v. Cursuri de ape.

Ape fluviatile = cursuri de ape. (v. c.).

Ape minerale, v. Minerale, ape.

Ape moarte, v. Maree.

Ape sălbatice se numesc apele provenite din ploile mari și, datorită parției și cantității mari, ele nu pot să se concentreze și să meargă spre un canal de adunare (vale, viroagă), ci curg pe toată suprafața luând cu ele pământul vegetal, scormonind puternic solul. Dacă terenul este format din nisipuri, argile, gresii ușor măcinabile sau alte roci puțin consistente, A.-le S. sapă făgașuri adânci ca niște brazde uriașe, lăsând între ele creste ascuțite sau piramide, rezultate din întretăierea a două făgașuri. Când panta este mai mare puterea apelor crește atâta încât pot săpa și în conglomerate solid cimentate. Puterea A.-lor S. crește cu panta și se micșorează aproape total, dacă terenul este împădurit.

Ape stătătoare sunt lacurile, mlaștinile și bălțile (v. c.). Sunt formate de apele, ce se strâng în depresiuni sau basine închise. La acestea se adaogă mările și Oceanele, care ocupă cea mai mare parte din suprafața pământului (v. Ocean, Mare), cam 70,6%, adică 360.250.000 kmp.

Ape torențiale, v. Torent.

Ape vii, v. Maree.

Apeiron (filos.), indefinitul în filos. lui Anaximandros. Ceace nu se poate determina mai de aproape. Veșnicul substrat neschimbător al tuturor lucrurilor. Din A. toate purced, prin desfacere, și la el se întorc toate. Haosul, necreiat, neperitor și în veșnică mișcare.

Apel, chemare. A. **nominal**, strigarea numelui pentru constatarea prezenței.

Apel (milit.). Este un semnal de goarnă pentru adunarea soldaților unei unități în vederea unei corvezi, sau spre a se controla prezența lor, etc. **Apelul de dimineață**, A. de seară; A. **sub arme**, este adunarea unei unități, soldați având armele asupra lor, în vederea controlului și citirii unui ordin cu caracter mai important.

Apele-Vii (2743 loc.), com. rur. jud. Romanați, pl. Ocolu. Formată din satele: Apele-Vii și Ciunei. Primăria la Apele-Vii. P. U. Celaru. G. Caracal la 2 km.

Apelles, celebru pictor grec, care a trăit în sec. al IV. a. Chr. S'a născut în Colophon, în Lydia, și a trăit în Macedonia, la curtea lui Alexandru cel Mare, pe care l-a zugrăvit în celebre tablouri. E considerat, după scrierile timpului, ca un colorist de seamă. Printre opere se

citează: Venus Anadyomene, Charis şi Artemis. Despre el se spune că-şi expunea uneori în public tablourile şi asculta în dosul pânzelor obiecţiile ce i se făceau. Într'o zi un pantofar a criticat sandala unui personagiu, A. a îndreptat greşala. În ziua următoare acelaşi pantofar a început să critice şi alte părţi ale tabloului, atunci A. a ieşit din ascunzătoare şi i-a zis: „Pantofare, rămâi la sandala ta". De aici s'a născut proverbul latinesc: „Ne sutor ultra crepidam", care ar corespunde românescului: „Nu-ţi băga nasul unde nu-ţi fierbe oala".

Apelpisit, extravagant, faimos.

Apelt Friedrich, filos şi matematician germ. (n. 1812 † 1859). Partizan al ideilor lui Fr. Fries. A scris Theorie der Induktion, Epochen der Geschichte der Menschheit şi Reformation der Sternkunde, lucrări care au şi astăzi valoare ştiinţifică mai ales prima şi ultima, pentru metodologia ştiinţei matematice.

Apendice (zool.), se numesc piesele anatomice articulate de pe capul, toracele şi abdomenul arthopodelor.

Apendice cecal (anat.), rudiment de intestin, cu terminaţie în formă de sac, comunicând cu cecul (maţul orb). Inflamaţia sa se numeşte „apendicită".

Apendicularii (zool.), animale marine plutitoare, care trăiesc la suprafaţa mării mediterane şi a oceanului atlantic, având corpul înconjurat de o capsulă gelatinoasă transparentă de mărimea unei cireşe. În coadă se poate distinge un bastonaş rigid (notocorda), înconjurat de muşchi segementaţi, prin a căror contracţiuni ea devine mobilă. Prin apariţia acestui organ numit notocorda, formează puntea de trecere dela nevertebrate la vertebrate, aparţinând clasei urocordatelor (ex. Oikopleura).

Apeninii, lanţ de munţi în formă de şiră a spinării penins. *Italice*. Lung. apr. 1500 km., prin care desparte bazinul M. Tireniene de al M. Adriatice. Deşi înălţimea lor trece pe alocuri de 2000 m., A. sunt nişte munţi uşor de trecut. Sunt 20 de drumuri, cari îi trec deacurmezişul prin pasuri ce se ridică între 900 şi 1000 m. Căi ferate, care să-i străbată, sunt opt. A. s'au format spre sfârşitul erei terţiare, dar s'a terminat ridicarea lor la începutul celei quaternare. Ei prezintă acelaşi contrast al versantelor, ca şi Carpaţi: un versant abrupt spre direcţia de unde a venit forţa, care a *cutat* şi celălalt versant în panta domoală. La A. forţa a venit dinspre SV., prăbuşirea M. Tireniene; de aici concavitatea lor spre V. panta abruptă în această direcţie. Deşi ea a fost acoperită în parte de vulcanism, totuşi se vede M. Tireniană cu adâncimi mai mari de 3000 m. A. sunt cei mai noi munţi ai Europei. Caracteristica lor este faptul că cea mai mare parte a rocilor din care sunt formaţi, o compun argilele şi marnele, pe care apele de ploaie ca şi cele curgătoare le rup şi le transportă cu mare uşurinţă. Cantităţile sunt enorme. Apa, intercalată printre strate, face ca ele să alunece la vale producând adevărate dezastre. A. nu sunt prea înalţi, în mijlociu 900 m. Cel *mai înalt* punct este Monte Corno (2921 m.) din masivul Gran Sasso d'Italia. Afară de acesta mai sunt alte vârfuri, cari trec de 2000 m. A. încep dela pasul Cadibona (490 m. altit.), unde se leagă cu Apii Maritimi şi se termină la strâmtoarea Messina. Prin str. Messina, se continuă cu Munţii din Sicilia şi printr'o creastă submarină (c. Granitola—C. Bon) se leagă cu M-ţii Atlas, din Africa de N. A. se împart în: 1. A. de N., formaţi din A. Ligur şi A. Toscan; 2. A. Centrali se întind până la Valea Crati şi sunt, formaţi din A. Romani, Abruzzi, M-ţii Sabini, A. Subgarganian, şi 3. A. *Meridionali sau* de S., formaţi din: A. Napolitani, M-ţii Calabrici. A. Ligurici formează, cu Alpii Marimiti, un arc de cerc, care e o pavază, contra vânturilor de N. Versantul S.-ic al lor formează Riviera italiană cu vegetaţia ei caracteristică (portocali, lămâi, măslini, palmieri, smochini, etc.) cu oraşe comerciale (Genova), cu staţiuni climaterice de iarnă (San Remo), porturi de răsboiu (Spezzia) şi cu o populaţie deasă, care întrebuinţează orice palmă de terene şi sunt buni marinari. Apr. 1/4 din personalul Marinei de răsboiu sau comerciale italiene este de aici. In A. Ligurici, înălţimea cea mai mare este 1803 m. A. Toscan, ce se întinde prin prov. Toscana, este format din gresii şi marne, spre deosebire de celălalt, care are şi roci cristaline. Printre gresii apar şi serpentine, până la isvoarele Tibrului. De aici înainte ele dispar total şi lasă loc calcarelor triasice şi jurasice. Punct mai înalt este Monte Cimone (2167 m.). Format din şiruri paralele, mai accentuate decât în A. Ligur, A. Toscan are direcţiunea NV. spre SE. Se produc dese alunecări de strate, de aceea drumurile sunt construite mai totdeauna pe creastă. Afară de şosele, sunt şi două C. F. cari îi străbat. Din A. Tosc., se despart Alpii Apuani cu terenuri siluriane şi trasice, având şi marmoră (Carrara). In A. Tosc. râurile rod puternic, numit fiind goi, debitul lor nu este constant, produc inundaţii. Delta lui Serchio înaintează cu 2 km. pe secol, iar a lui Arno cu 4,70 m. pe an. La S. este podişul Toscan (altit. max. 1059 m. la M-te Cornate). A. Tosc. are bogăţii minerale, marmoră, cupru, argint, sare, borax. In partea de S., în special în podişul Toscan, apar rocile vulcanice în Monte Amiata (1734 m.), care domină regiunea. Afară de câteva văi, care au atras populaţie prin fertilitatea lor şi afară de coaste, unde s'au desvoltat câteva porturi, restul Ap. Toscan şi podişul Toscan, au o populaţie rară din cauza aridităţii solului şi lipsei totale de păduri. Pe partea de NE, panta dulce, a atras mai multă populaţie prin văi. A. Centrali sunt mai calcaroşi, au aspect mai alpin, un complex mai mare de culmi şi de podişuri, cu văi, cari fac impresia că sunt nehotărâte. Acest haos se datorează activităţii vulcanice trecute şi actuale. In ei, A. Roman se întinde dela isvoarele Tibrului până la valea Tronto, este format din culmi paralele, rocile ce-l constitue sunt calcarele jurasice. Cu toatecă are înălţimi mai mari (Pretura cu 2447 m., Carno cu 2921 m., Velino cu 2487 m., etc.), pasurile sunt mai joase (Furlo prin care trece vechea Via Flamminia). Podişurile şi basinele interioare sunt mai desvoltate şi mai populate. Ex. baz. Foligno (v. c.), podişul Abruzzi (v. c.). Din A. Roman se desprinde spre V. (de podişul Abruzzi) Munţii Sabini cu înălţimi max. de 2156 (Monte Viglio), împăduriţi bine, cu multe şi bogate isvoare de apă, o parte din ele servind la alimentarea Romei. Spre E., trimete Subapeninul Garganian, culme calcaroasă de max. 1056 (M. Calvo). Caracterul principal al A. Roman, este însă vulcanismul, desvoltat mult în Latium şi M-ţii Albano. Tufurile şi lavele au umplut un golf de apr. 6000 kmp., Erupţiunile, începute la sfârşitul terţiarului, s'au continuat până în primele secole ale istoriei romane. Probă mulţimea de lapili, scorii, isvoare termale, lacuri vulcanice: Bolsena, Bracciano, Albano. La îmbinarea dintre A. Roman şi cel Napolitan se desprinde subapeninul Vesuvian, format exclusiv din roci vulcanice. Intre el, A. Roman şi mare, se cuprinde o câmpie fertilă, al cărui sol este compus din resturi vulcanice şi aluviuni. Este Campania, regiune foarte fertilă. Aici s'a adunat multă lume, au creiat centre înfloritoare, dar, ca şi cele din Latium, suferă mult din cauza cutremurelor. Pe partea de E. culturile de cereale se ridică mult pe versantele munţilor, culmile fiind neîmpădurite. Ap. Meridionali, formaţi din cele două culmi: A. Napolitan şi M-ţii Calabriei, sunt compuşi din două mase cu totul diferite: cei dintâiu, calcaroşi (cretacici), sunt proaspăt legaţi de cei de al doilea, formaţi din cristalin, (gneiss, granit), peste care se găsesc roci primare şi terţiare. Cei dintâiu au depresiuni (Benevento şi Potenza de altit. 500—600 m.), populate şi întrebuinţate de drumuri, cei de-al doilea sunt despărţiţi în două de depresiunea Catanzaro (altit. 250 m.). Această parte a A.-lor, împreună cu regiunea din jurul Vezuvului, sunt cele mai mult bântuite de cutremure.

Apercepţie (filos.), a) prinderea clară prin simţuri a unei impresii, datorită căreia ele sunt „focalizate" (trecute în zona limpede a conştiinţii) cu ajutorul atenţiei; b) Percepţie (v. c.) însoţită de reflecţiune; c) Conştiinţa de sine însuşi; A. „empirică" = conştiinţa eului al cărui conţinut e variabil; A. „transcendentală" identitatea eului la orice fel de reprezentări posibile. [Kant.] Funcţiunile A.-ei: raportarea, comparaţia, sinteza şi analiza. (Wundt).

Aperte, pe faţă.

Apertura unui telescop este orificiul eficace al lentilei sau oglinzei. De apertură depinde şi eficacitaea unui microscop.

Apetale (bot.), se numesc plantele dicotiledonate fără petale, având un singur înveliş floral, caliciul, iar în unele cazuri lipseşte şi acesta.

Apetit. 1. (Psihol.) Inclinaţie sau orice dorinţă în general. O tendinţă în legătură cu o trebuinţă a organismului (de ex. foamea, trebuinţa sexuală, etc.). 2. In limbaj comun = poftă, poftă de mâncare.

Apetiţiune (filos.), termen folosit [de Leibniz întâiaşdată] pentru a arăta dorinţa sau voinţa, spre deosebire de percepţie sau cunoaştere

Apex, nuia de oliv, îmbrăcată cu lână, care se punea pe boneta preoţilor Salieni şi Flaminieni în vechea Romă. — In epigrafia latină, un semn, în formă de virgulă, care se punea deasupra unor cuvinte în inscripţiile pe piatră, pentru a nota lipsa unei vocale dispărute, a unei consonante duble sau pentru aspiraţie.

Aphide (zool.) sau păduchii de plante, sunt insecte din ordinul hemipterelor — subordinul Phytopthierelor, care atacă frunzele plantelor, sugându-le sucul vegetal, provocând astfel veştejirea acestora. Se înmulţesc în proporţii mari — prin ouă de iarnă, fecundate, depuse de femei aripate cari ies toamna deodată cu bărbaţii aripaţi. Din aceste ouă cu o coaje rezistentă — pentruca să poată suporta intemperiile din timpul iernii — primăvara ies femei nearipate care se înmulţesc mai departe în mod partheno-genetic prin ouă nefecundate, până în

toamnă dând naştere la aproape 11 generaţiuni. Stârpirea lor de pe frunzele plantelor decorative de apartament se poate face prin afumare cu tutun sau prin spălare cu săpun şi cu oleu de terpentină. Pe coaja merilor trăieşte o specie periculoasă (de 1.5 mm.) numită păduchele sângeros (schizoneura lanigera), din cauză că sdrobit lasă o pată roşie ca sângele, şi care provoacă moartea lentă a acestor copaci.

Aphrodisia, numele câtorva oraşe gr. numite aşa în cinstea Aphroditei. Cea mai cunoscută era în Asia Mică (Caria). Ruinele sale au fost explorate la începutul secolului actual.

Aphrodite, zeiţa frumuseţii şi a amorului în mitologia greacă (identică cu Venus la Romani). S'a născut din valurile mării, de aceea e reprezentată adesea ieşind din valuri, şi aranjându-şi pletele. A fost soţia lui Hephaistos (Vulcanus, la Romani).

Apia, oraş şi port principal din insulele Samoa, pe coasta de N. a ins. Upolu. Comerţ cu caprah, şi bumbac. A fost posesiune germană dela 1899 până la 1918, când a trecut sub mandatul U. S. A. Are 1300 locuitori.

Apical 1. (fon.) se zice despre un fonem sau articulaţia unui fonem care se produce cu ajutorul vârfului (lat. apex) limbii. Un „l" are în limba română o articulaţie apicală. — 2. In bot. se numeşte dehiscenţă apicală, deschiderea la vârf a anterelor şi a fructelor uscate numite capsule (ex. la cartof, mac, măsălariţă, etc.).

Apicultură (zool.), v. Albina.

Apis, v. Hapi.

Aplanare egalare, netezire, înlăturarea *piedicilor,* împăcarea *conflictelor.*

Aplanat, sistem de lentile, compus din două jumătăţi simetrice acromatice şi corectate de aberaţie sferică; nu descompun lumina şi nu deformează imaginea.

Aplanogameţi (bot.), se numesc celulele de reproducere imobile (aplanospori) întâlnite la unele alge şi ciuperci (conjugaţi şi zygomjecţi).

Aplicaţie, punerea în lucrare. Şcoala de aplicaţie = şcoala, unde candidaţii de profesori sau învăţători fac practică.

Aplomb (Fiziologie). Direcţia cea mai bună şi mai favorabilă a membrelor unui animal, pentru a suporta repartiţia regulată a greutăţii corpului, şi a da putinţa mişcărilor să se facă în cele mai bune condiţiuni. La un animal se disting mai multe feluri de aplomburi. Un cal poate avea aplombul picioarelor: regulate, sub el dinainte sau dinapoi, campat dinainte sau dinapoi, scurt sau lung în chişiţe, panard sau cagnos, dinainte sau dinapoi, cambrat, arcat, strâmt sau larg.

Apo, vulcan înalt (3300 m.), în S.-ul ins. Mindanao (Filipine).

Apocalipsul Sf. Ioan. 1. Carte mistică, obscură, plină însă de poezie, a Sf. Ioan Evanghelistul, în care face apol. rel. creştine şi triumfului ei după domnia lui Antecrist (v. c.) pe care Sfântul Ioan îl vede în şapte arătări, v. Noul Testament); 2. A. alegoric obscură; 3. Apocalipsul Apostolului Pavel sau „cuvântul sfântului Pavel apostolu dela ieşirea sufletului", este un text scos din Codex Sturdzanus (v. c.), scris înainte de 1580.

Apocaliptic, obscur, fantastic, prea alegoric. Ex.: Stil a.

Apocarpie (bot.), termin botanic, care se referă la cazul când gineceul (v. c.), este format din mai multe carpele libere formând fiecare câte un ovar unilocular.

Apocopă, suprimarea sau căderea unui sunet (litere) sau a unei silabe la sfârşitul cuvântului. De ex.: „tu zi" pt. „tu să zici"; dialectal „io fa", pt. „eu fac".

Apocrife, 1. Cărţi apocrife în literatura românească veche sunt cărţi religioase necanonice, cum sunt cele datorite bu*gomilismului* (v. c.) şi altor credinţe eretice. S'au răspândit datorită necunoştinţii suficiente a dogmelor credinţii ort. şi din cauza toleranţei clerului rom. Apocrifele circulă în câte două sau m. m. ediţiuni paralele. Ex. de c. A.: „Epistolia domnului nostru I. Hs.", „Epistolia Maicii Domnului" şi „Minunile Sf. Sisoe" (v. Codex Sturdzanus). 2. In general A. sunt produsele lit. care imită sf. Scriptură, dar nu-s „inspirate", ci sunt fără caracter divin, ori neautentice.

Apocynacee (bot.), familie de plante ierboase sau lemnoase (arboraşi) cu flori mari sau mici roze, albastre, roşii formate din 5 petale, 5 sepale, 5 stamine, 2 *ovare superioare cu* 1—2 stiluri, şi un fruct capsulă, drupă sau bacă. Aparţin: Leandru, Saschiu, Apocynum venetum.

Apodictic (logică), ceea ce este necondiţionat adevărat. 1. Judecăţile a-e sunt judecăţi în care raportul dintre subiect şi predicat este necesar şi se exprimă prin particula trebuie. Ex. „Omul trebuie să moară"; 2. Adevăr a. = adevăr necesar.

Apodoză (gram.), 1. Prop. principală aşezată după secundara condiţională (protază). Ex. Dacă te răsgândiai, (protază) îi spuneai la timp (apodoză). 2. Partea din fraza periodică alcătuită din grupa propoziţiunilor principale. Ex.: In vremea de demult, pe când săria purecele în naltul cerului, fiind potcovit cu 99 oca de oţel, pe când lupii erau prieteni cu oile, pe când D-zeu şi Sf. Petre mergeau pe pământ, [grupa prop. sec.] trăia în ţara vecină un împărat vestit, îmbătrânit de bogăţie şi fericire şi-şi aştepta sfârşitul [grupa prop. princ. = apodoză].

Apofilita (min.) v. Zeolite.

Apofiza uncinată (zool.), sau recurentă se numeşte prelungirea osoasă de pe fiecare coastă dela păsări, care sc. sprijină pe coasta următoare.

Apofize (petrograf), se numesc prelungirile ramificate ale rocelor granitice în masa şi între *formaţiunile rocelor înconjurătoare.*

Apofonie (fonetică), alternarea vocalei din rădăcina unui cuvânt condiţionată de rolul ce-l joacă acest cuvânt în flexiune. De ex. dat=participiu, detei=dădui, perfect; fac = prezent, feciu (forma veche pentru făcui)=perfect. Apofonia are mare însemnătate în gramatica germană, unde este numită Ablaut (de ex. nehmen, nahm, genommen).

Apogamie (grec), se numeşte fenomenul de regresiune sau de dispariţie totală a ambelor organe sexuale de reproducere.

Apogeu, 1. distanţa cea mai mare între pământ şi lună; 2. fig. punctul culminant al unei desvoltări = glorie.

Apogiatură, termin muzical, însemnând o ornamentaţie a melodiei principale prin una sau mai multe note secundare, în general precedând tonul real al melodiei.

Apold (1186 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Hendorf. Of. P. local. G. locală.

Apollinaire Guillaume, pseud. scriitorului franc. G.-A. de Kostrowitsky, după mamă polonez (n. 1880 † 1918). A fondat rev. „le Festin d'Esope" şi „les Soirées de Paris". In opera sa, sunt două epoci: Cea romantică şi simbolistă e ilustrată cu vol. de poezii „Alcools", cea modernistă (cubism şi suprarealism) culminează în vol. „Les Calligrames", poeme în formă de desemn, a căror compoziţie tipografică reaminteşte forma obiectelor de inspiraţie. A mai scris romane („la Femme assise", „Le poête assassiné"), teatru („Les Mamelles de Tirésias"), dramă suprarealistă, ş. a.

Apollinică (filos. dela Apolon, ca zeu al muzelor) este o atitudine spirituală, (meditativ—teoretică, bazată pe ordine, armonie, echilibru şi măsură. E atitudi*nea* „clasică" spre deosebire de cea „romantică" (dionisiacă). Termenul a fost lansat de Friedrich Nietzsche. Tip A-nic, care se manifestă în mod constant în atitudini a.-ce Opus: tip dionisiac (v. Dionisiacă).

Apollinopolis, v. Edfu.

Apollodoros: 1. A. pictor grec (ca. sec. V a. Chr.), celebru prin *faptul* că el ar fi fost primul (după Plinius), care a reprezentat conturele figurilor prin haşuri şi tonuri degradate, producând efecte de umbră şi lumină; 2. A., gramatic şi mitolog din Athena (sec. al II a. Chr), autor al unei geografii generale în versuri iambice. Pe nedrept i s'a atribuit „Biblioteca", *o istorie* a zeilor şi eroilor; 3. A., arhitect din Damasc (ca. 60—125 d. Chr.). Lui i se datoresc: Forul lui Traian (unde e Columna), Arcul şi Statuia ecvestră a împăratului Traian. Din ordinul acestuia a făcut un pod peste Dunăre la Porţile de fier, pentru ca împ. să bată mai uşor pe Daci. Imp. Adrian, îl condamnă la moarte, fiindcă-şi bătea joc de planurile sale arhitectonice.

Apollon, în mit. greacă, Apollo în mit. romană, fiul lui Zeus cu Leto (Latona la Romani), născut în insula Delos, zeul soarelui — în această calitate numit

Apollon. (Statue antică. Roma, Belvedere.)

Phoebus —, al luminii, medicinei, poeziei, muzicei şi al artelor. La Delphi avea templu şi oracol. La Romani se sărbătoria cu ocazia „Jocurilor apolinare" (Ludi apollinares), instituite în onoarea lui. — Reprezentări în sculptură: A. de Belvedere (la Vatican), cea mai frumoasă statue antică.

Apollonia, nume dat mai multor orașe din antichitate, în onoarea lui Apollon. Cel mai important a fost A. din Illyria, la vărsarea lui Aous, centru intelectual și comercial în epoca Greco-romană. Aici a fost învins Filip al III. al Macedoniei, de către Romanii conduși de propretorul Noevius (214 a. Chr.).

Apollonios. 1. **din Molon**, retor gr. antic (sec. I a. Chr.), fost profesor al lui Cicero și al lui Caesar. — 2. **Din Perga**, celebrul geometru grec din școala lui Euclide; opera principală a lui A. o formează cele opt cărți despre „Conice"; A. a murit pela sfârșitul sec. al III a. Chr. — 3. **din Rhodos** (n. ca. 270), gramatic și poet alexandrian, autorul Argonauticilor. Cel mai bun poem alexandrinic care ne-a rămas. Pe lângă importanța literară, acest poem cuprinde multe tradiții și date precise de geografie și entografic. A. a fost bibliotecarul muzeului din Alexandria — 4. **din Tyana**, filos. gr. antic, neopitagoreician († 97 a. Chr.). Viața lui a povestit-o fabulos scriitorul din epoca gr.-romană, Philostratos, scriind-o pentru Iulia Domna, soția lui Septimius Severus. A. era contemporan cu Isus Christos și se bucura de o faimă mare, fiind opus acestuia, ca un fel de Chr. păgân.

Apollonius Dyscolos, gramatic gr. din perioda gr.-romană (n. apr. 80 † apr. 145). I se atribuie cinstea de a fi stabilit întâiași dată regulele sintactice pozitive ale limbii gr. antice.

Apolog (gr.), un fel de fabulă în care narațiunea cuprinde acțiuni la care participă și oamenii. Ex. „Toporul și Pădurea" de Gr. Alexandrescu.

Apologetica, ramură a teologiei, care se ocupă sistematic cu apărarea religiei și care se predă la facultățile teologice, în *seminarii* și *la școalele secundare*.

Apologia. Apărarea cu graiul ori în scris a unui acuzat ori a unor principii.

„Apologin lui Sokrates". 1. Lucrare a lui Platon compusă de acesta la câțiva ani după moartea magistrului său. E un discurs, în care Sokrates e pus să se apere împotriva învinuirii ce i se aduse că corupe tineretul și se închină zeităților străine, precum și în contra acuzării ce i se făcuse filosofiei sale de a fi periculoasă. Pentru a restabili reputația lui Sokrates de înțelept Platon îl face să folosească un stil plin de ironie măsurată și de demnitate morală, din care se întrezărește uneori amărăciunea nedreptățitului sau disprețul elocvent și interesant. E una din cele *mai frumoase* scrieri din filos. gr. antică și o podoabă a lit. universale. — 2. *Lucrare compusă* probabil de Xenophon, puțin după ce s'a întors din *Asia*. E o scriere de *mâna a doua* făcută după documentele adunate de Hermogen, *fiul lui Hipponcios*, amic al lui Sokrates.

„Apolonio, El libro de —", (lit. spaniolă), e o povestire romanescă în 2624 de versuri, despre pățaniile prințului sirian Apolonius din Tyr, care-și pierde, apoi își regăsește pe soția sa, Luciana și pe fica sa, Parsiana. Autorul trebuie să fi avut succes mare pe vremea lui și trebuie considerat printre întemeietorii stilului poetic spaniol. — „El libro de A." datează de la începutul sec. al XIII.

Apomé, lemn din pădurile din Côte-d'Ivoire (Africa). Este *întrebuințat în fabricarea* mobilelor de lux, fie masiv, fie ca *placaj (fourni) pus peste alt fel de* lemn.

Apomorfină (chim.), substanță surie, parțial solubilă în apă, rezultată din morfină prin deshidratare, fiind întrebuințată în medicină ca vomitiv prețios în cazurile de otrăvire și ca expectorant în catarul bronchic.

Apopetale (bot.), se numesc florile formate numai din sepale (caliciu) prin dispariția petalelor (corola). ex. Chenopodiacee, Amarantacee.

Apoplexie (med.), damblă, săgetătură; sângeraro în creier, cauzată de ruperea unui vas; apare fulgerător. Dacă nu omoară îndată, produce paralizii și pareze.

Aporem (gr., filos.), dificultate.

Aporetici (filos.), sceptici (v. c.).

Aporie (logică). 1. Dificultate de gândire. 2. Îndoială logică, obiecțiune. Întâmpinarea unei păreri cu neîncredere.

Aport. 1. În comerț: partea adusă în întreprindere (capital, muncă, etc.). 2. (dr.). Partea adusă în căsătorie de fiecare din cei doi soți. 3. Prin extensiune: Contribuția unei persoane la o activitate sau la o acțiune oarecare.

Apos, lichid—, (anat.), v. Ochiu.

Aposporia (bot.), se numește fenomenul de dispariție a înmulțirii asexuate prin spori.

Apostasie (gr.), 1. lepădarea credinții creștine (de ex. Iulian Apostatul). 2. violarea votului solemn: când de ex.: un preot părăsește preoția, un călugăr iese din cinul călugăresc.

A *posteriori*. Cunoștința A. = din experiență. Valoare A. a judecății = dedusă din *experiență*. Opus: a priori (v. cuvântul).

Apostimă (med. pop.), v. Abces

Apostolescu Nicolae, scriit. rom. (n. 1876 † 1918). S'a ocupat cu critica estetica și istoria lit. A studiat temeinic influența romantismului franc. asupra poeziei rom. Scrieri însemnate: Studii, Literatură, estetică, filologie, L'ancienne versification roumaine, L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine. Multe articole în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie, „Literatura și *arta rom.*", și „Țara nouă", etc. și conferințe. A fost conferențiar *al Casei școalelor*. A murit chiar în a. când fusese numit prof. la univ. din Iași.

Apostoli, (grec. = trimiși), cei 12 bărbați aleși de Isus ca să le încredințeze răspândirea învățăturilor sale. În înțeles larg se mai numesc A-i toți propagatorii creștinismului, mai ales cei cari au creștinat popoare păgâne, de ex. Ciril și Metodiu, A-ii Slavilor.

Apostolic, apostolicese, ceeace se derivă dela apostoli, ori, e în conformitate cu învățătura lor. A. părinte, sf. părinte care a trăit în primele 2 secole ale creștinismului. A. *Simbol*, credeul întrebuințat în bis. apuseană. A. Scaun, scaunul episcopesc al Romei.

Apostolice, constituțiunile, 8 cărți care cuprind constituția bisericii din primele secole ale creștinismului. A. canoane, 85 legi disciplinare bisericești din sec. al V, despre care se credea că se derivă dela apostoli.

Apostolici, eretici din sec. al II (Asia Mică) și al XII (Franța și Germania), cari nu recunoșteau dreptul de proprietate, iar unii din ei renunțau chiar și la căsătorie.

Apostolier, carte care cuprinde Faptele și Epistolele apostolilor, împărțite în pericope (v. c.) ce se citesc la liturghie.

Apostolul, v. Praxapostolul.

„Apostolul dela Voroneț", carte ms. din lit. rom. veche cuprinzând fragmente din faptele apostolilor, din epistola lui Iacob și din întâia și a doua ep. a lui Petru. A fost găsit în Bucovina la mănăstirea Voroneț (v. c.), în anul 1871 de Grigorie Crețu (v. c.) și publicat cu cheltuiala Academiei române la 1885 de I. Sbiera (v. c.). E cel mai vechiu manuscris păstrat. A fost rupt de bunăvoie, cum reiese din însemnarea unui oarecare Const. din Dorna, scrisă în 1733 pe pag. 106 a A.: „Aceasta carte au fost scrisă pe rumânie și nu-i bună de nimica". Se vede credința timp. că numai pe slavonește putea fi scrisă o carte bis. (v. c. Husitism). Ms. păstrat, e o copie făcută în secolul al XVI — de pe traducerea unui text slavon. Orig. fusese scris în vechea slovenă, aparținând grup. de ms. din a IV redacțiune a trad. slave a A. Fonetismul lui dovedește că A. a fost tradus în sec. al XV. Rotacismul, morfologia ș. a. particularități de limbă, dovedesc că A. a fost tradus prob. în Maramureș și f. prob. în același loc; poate fosta mănăstire a Sf. Arhang. Mihail din Peri, distrusă în sec. al XVII pe vremea lui Rákoczi (I. A. Candrea). Traducerea are omisiuni, greșeli, repetiții, etc. Limba seamănă cu cea din Maramureș și Țara Oașului (v. Texte rotacizante, Husitismul, Codicele Voronețean).

Apostrof, un semn ortografic, care se pune numai acolo unde lipsește o vocală: Ex.: „m'am suit în vârf de munte". A. nu se folosește pentru legarea formelor scurte de pronume cu verbul; ci numai linioara. Ex.: l-am dus, dusu-l-am, venit-ai, încearcă a-i spune, etc. (v. Pronumele personal).

Apostrofă, figură în retorică, prin care un orator se întoarce deodată dela cei cărora le vorbește, adresându-se alteia. Ex.: Până când vei abuza oare, Catilina, *de răbdarea noastră*" (Cicero).

Apoteoză, în antichit. admiterea unui erou sau împărat printre zeii din Olymp; de ex.: Hercule, împ. Augustus. Prin extens.: onoruri deosebite aduse unei persoane sau glorificarea unor idei (fanatisme). La Greci și Romani A. era la început un omagiu de recunoștință adus fondatorului unei cetăți sau a statului. (Kekrops și Theseus la Greci; Romulus la Romani). Mormântul devenia un templu, iar persoana era decretată „zeu" și onorată printr'un cult special (de ex. Augustus).

Apoziție (lat. adaus) gram.: atribut substantival adaugat unui substantiv pt. a-i preciza mai bine înțelesul: Ștefan, Domnul Moldovei; A. se desparte prin virgulă de restul propoziției.

Appell Paul Émile, matematician franc. contimporan (n. 1855 la Strasbourg), membru la Institut de France (1892), rector al Universității din Paris (1920). Opera științifică a lui A. este foarte vastă și atinge cele mai importante capitole din Mecanică, Geometrie și Analiza Matematică; cărțile, memoriile și notele publicate de A. sunt în număr de peste 300.

Appenzell, canton, din Elveția, cuprins în cantonul Saint-Gall. Din 1597 este împărțit în două secțiuni-cantoane: Ausser-Rhoden cu capit. Herissau și Inner-Rhoden cu Appenzell. 1. Primul cu 243 kmp. și 55.400 loc. protestanți. Industrii manufacturiere, museline brodate cu mâna sau cu mașina. Centre de excursii. Alt oraș Trogen. 2. Inner-Rhoden cu 172 kmp. și 14.610 loc. capit. Appenzell. Loc. sunt catolici. Tot cantonul A. este muntos, locuitorii de limbă germană, foarte ordonați și curați. S'au despărțit în cele

două semi-cantoane, cu totul autonome unul de altul, numai în urma luptelor religioase și industrializarea laptelui.

Appla (Via—), drum măreț din Italia antică, ducând dela Roma la Brundusium (Apulia). A fost începută de censorul Claudius Appius în 312 a. Chr. Astăzi se mai păstrează câteva resturi importante. Pe o distanță de 5 leghe, eră mărginită de morminte și mausole măreție, ex.: mormântul Ceciliei Metella.

Applani Andrea, pictor ital. (n. 1754 † 1817), supranumit Pictorul Grațiilor. A fost apreciat la curtea lui Napoleon.

Appianos, scriitor gr. din epoca gr. romană (sec. al II). A scris o „Istorie romană", aducând inovația de a nu trata subiectul cronologic, ci evolutiv pentru istoricul fiecărui popor în parte, până la momentul în care acel popor intră în relații cu Romanii. A. a fost avocat la Roma și a trăit sub Trajanus, Hadrianus și Antonius.

Appiaria, oraș și reședință episcopească în Moesia de jos, pe malul Dunării. Episcopi cunoscuți ai A-ei: Martialis și Lupicinus, oameni de origine romană, ca o dovadă a existenței elementului romano-latin la Dunăre.

Apponyi Albert, conte, (n. 1846), om de stat maghiar. Crescut la Iezuiți, a făcut dreptul la Budapesta și Viena, în 1872 deputat, șeful partidului național, 1901 președintele Camerei, în 1906 ministru de instrucție, aduce, legea de distrugere a școlilor românești, mare dușman al Ro-

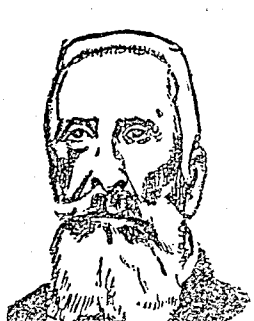

Albert Apponyi

mânilor voind să-i maghiarizeze. Președintele partidului Kossuthist. Mare orator și propagandist în străinătate: Germania, Anglia, America, etc. pentru interesele maghiare și revizuirea tratatului dela Trianon. Reprezintă Ungaria la Liga Națiunilor și toate tratativele externe. Om de mare prestigiu și întinse legături. Membru al Academiei maghiare și al altor instituțiuni culturale. A publicat prețioase memorii și cuvântări.

Approbatae et Compilatae Constitutiones, două colecții de legi ungurești din Transilvania, cea dintâiu cuprinde legile aduse în dieta Transilvaniei dela separația ei de Ungaria 1540 până la 1653, când au f. publicate sub principele Gh. Rákóczy II.— a doua s'a făcut sub Mihail Apafi I și conține legile dela 1653—1669. Ele oglindesc concepția de drept a timpului; multe drepturi și libertate pentru nobili și asuprirea grea pentru țăranii iobagi între cari erau Românii tolerați și fără drepturi.

Apreciare, evaluarea mintală. Operație prin care judecăm nu numai dacă un lucru există sau nu, dar și valoarea lui în raport cu un scop oarecare: teoretic sau practic. Când decidem dacă o judecată e adevărată sau falsă, facem o A. Când constatăm dacă un tablou e frumos, deasemeni.

Aprehenzlune, 1. (Dreptul roman) luare în posesiune; 2. (Filos.) înțelegere. La Kant **A.** = înmănunchiarea într'o intuiție (v. c.) sintetică a impresiilor primite dela obiecte. Condiția A. este apercepția (v. c.).

Après nous le déluge (franc.), după noi, potopul, răspunsul dat de regele Ludovic al XIV, consilierilor săi cari îl sfătuiau să micșoreze cheltuielile, prevăzând apropierea revoluției.

Aprilie luna a patra a calendarului, iar la vechii Romani, a doua.

Aprily Ludovic, poet liric maghiar ardelean (n. 1887). Prof. la colegiul din Cluj, fiind și conducătorul rubricei literare a ziarului „Ellenzók". E unul din cei mai buni poeți maghiari ai Ardealului.

Apriori (filos.), 1. ce nu depinde de experiență, adică cunoștința care își are originea înainte de orice experiență și nu izvorăște din aceasta, dar e o condiție a cunoștințelor empirice. (De ex.: „axiomele.) Cunoștințele A. sunt generalvalabile și necesare. In această categorie intră toate axiomele logice. (v. aposterioril)

Apriorism 1. (Gnoseologie v. c.) admiterea unui apriori. 2. (etică) părerea ca moralitatea își are izvorul în însușiri apriorice, că tendința de a aprecia faptele morale este înăscută și intuitivă (de aici și „Intuiționismul" moral) adică se exercită cu o siguranță imediată: Apriorиștii sunt partizanii acestei concepții. (Socrates, Descartes, Spinoza, Leibniz, Kant, Clarke, Shaftesbury, Schopenhauer, etc.)

Aprobare, 1. Invoirea superiorului la săvârșirea unei lucrări, declarația lui prin care recunoaște că o persoană e potrivită pentru o anumită slujbă ori un lucru pentru un anumit scop, că hotărârea forului inferior este bună, ori, că statutele unei nou înființate societăți sunt bune; 2. din punct de vedere bisericesc împuternicirea dată de episcop preotului pentru administrarea sfintelor taine și peste tot pentru împlinirea funcțiunilor preoțești, apoi, învoirea episcopului la publicarea unei cărți de cuprins religios și în sfârșit, declarația papei, că statutele cutărui ordin călugăresc ori a vre-unei congregații nu sunt potrivnice credinței, ordinul ori congregația se pot înființa și pot să-și înceapă activitatea.

Aprod, în Țările române în vechime, era copilul de boier dat la curte pentru a dvori în pace și în războiu, pe lângă fața Domnului, deprinzându-se acolo cu lumea cea mare, în așteptare ca vârsta să-i permită a fi boierit; ca semn de înaltă încredere, Principele îl trimetea cu porunci la unii și la alții.

Aprodul Purice (1979 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Chilia-Nouă. Formată din satele: Podcoava și Vasieaș. Primăria la Vasieaș P. U. și G. Valul lui Traian la 55 km. Portul Chilia-Nouă la 10 km.

„Aprodul Purice", anecdot istoric, Iași 1837. Astfel intitulează C. Negruzzi poema epică A. P., socotită când a apărut ca un mare eveniment lit. din cauză că glorifica eroismul trecutului nat. realizând astfel programul curentului istoric (v. Curentul istoric), și avea în combinarea momentelor acțiunii epice oarecare destoinicie. Subiectul tratează lupta între Hroiot, un general ung. al lui Matiaș Corvin, cu oștirile lui Șt. cel Mare. C. N. utilizează legenda, arătând cum A. P. se face „moșuroiu" spre a ajuta pe Șt. c. M. să încalice un alt cal, după ce primul căzuse în luptă. Moldovenii izbândesc, punând pe fugă oștile ungurești, iar Ștefan cel Mare dă lui Purice rang boieresc.

Aproximativ = apropiat, aproape de adevăr.

Aprozi (1346 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Budești. P. U. și G. Budești la 3 km.

Apșeron sau **Abșeron**, peninsulă și Cap pe coasta de V. a M. Caspice. Are zăcăminte de petrol exploatate la Baku, Surachany, Balachana, etc. Actualmente face parte din republ. Azerbeigian.

Apsihle (filos.), neînsuflețire, lipsă de conștiință (de viață sufletească).

Aptere (zool.), subordin de insecte fără aripi, parazite pe om și animale, din ordinul hemipterelor sau a rhynchotelor, ex. Păduchele cu numeroase sale specii.

Apterygote (zool.), ordin de insecte fără aripi (apterygos), cu prelungiri abdominale, cu ochi simpli și cu o segmentare analoagă cu a miriapodelor, înmulțindu-se prin ouă, fără metamorfoză. Aparțin: Puricașul (Podura nivalis) care apare la începutul primăverii, sărind ca purecele; Peștele argintiu (Lepisma saccharina), numit popular din cauza solzilor săi argintii, adeseori trăind prin locuințe hrănindu-se cu hârtie, zahăr, lână, etc. Se mai numesc și Thysanure.

Aptitudine, 1. In limbajul comun: dispoziție specială [ce depășește nivelul obișnuit] pentru ceva: muzică, știință, meserii, etc.; 2. (psihol.) a) Orice dispoziție organică sau funcțională, datorită căreia indivizii se diferențiază sufletește în executarea (realizarea) diverselor reacțiuni. = A. în genere. b) Dispoziție organică sau funcțională, datorită căreia indivizii se diferențiază, deși au același nivel mental = A. specială. Analiza A.-lor din p. d. v. psihic ne arată că orice A. are un factor ereditar (dotarea), un altul de capacitate, c â ș t i g a t (v. Achiziție) și un al treilea factor p e r f e c ț i o n a t, bazat pe asimilarea, coordonarea și diferențiarea prin exercițiu (deprindere, antrenament) a celorlalți factori. Factorul ereditar e alcătuit din totalitatea dispozițiilor înăscute („tendințe originare"), ce alcătuiesc primul stadiu al A., care încă nu s'a declanșat: stadiul de p o t e n ț i a l i t a t e. Factorul câștigat e format din deprinderile (habitudinile) cu care individul își îmbogățește echipamentul tendințelor originare, datorită achizițiilor nouă ce se adaugă echipamentului nativ (ereditar), prin experiența individuală. Factorul acesta e stadiul de „capacitate" al A.-ei, arătând și plasticitatea și bogăția de achiziționare a deprinderilor nouă, de care e capabil un individ. Factorul perfecționat care diferențiază echipamentul ereditar și achizițiile, diferențiind și mai mult individualitățile — față de normă — se observă bine în stadiul de perfecționare a A.-lor, când ele-și ating maximul de rendement și de finețe psihică, fiind caracteristice celor „supra dotați". Stadiul acesta este de „abilitate". Procesele de capacitate și abilitate, care con-

tribuiesc la formarea A.-ei, desăvîrșind-o, să mai cunoscă și sub numele de „proces de învățare". Prin urmare orice A. are două aspecte: unul ereditar și altul dobândit. Ambele sunt esențiale în studiul psihologic al A.-lor și alcătuiesc substratul psihologiei individualității umane. Studiul științific al psihol. A.-lor se face prin mai multe metode: a) Metoda statistică a eredității; b) metoda experimentală-comparativă; c) Metoda testelor de nivel și de aptitudine; d) metoda fișelor de observație, etc. Este foarte greu, să deosebim precis, în stadiul de astăzi al cercetărilor psihologiei, ce datorim eredității și ce datorim învățării, în privința A.-lor; deoarece nu putem, aproape niciodată să surprindem factorul ereditar în starea lui nealterată de procesul învățării, din cauză că psihismul infantil, chiar dacă-l cercetăm de timpuriu, încă nu o configurat, nici în dispozițiile sale esențiale, decât deabia după pubertate. Singurul mijloc de diferențiare este să măsurăm gradul de plasticitate al A.-ei, luată global, adică să comparăm „supleţea" celor apți, prin diferențiarea individualităților, datorită exercițiului, în privința adaptării la o aceeași problemă (situație sau reacțiune). La baza acestei procedări este convingerea că cel mai apt (în mod nativ) va avea și posibilitatea (dispoziția înnăscută) a unei mai mari suplețe, rafinări sau perfecționări a însușirilor native. In practică însă și acest lucru e f. greu de realizat. Determinarea A.-lor este fundamentală în psihologia selecției și orientării profesionale.

Apulejus Lucius, filos. și retor roman, (n. ca. 125). A scris „Metamorphoseon", un roman satirico-fantastic cu subiectul povestei Amor și Psyche.

Apulia, regiune din S.-ul vechei Italii. A făcut parte din Grecia mare. Astăzi Puglie (v. c.). A fost colonizată de Gr în urmă cucerită de Romani, iar în evul mediu, stăpânită câteva secole de către Normanzi.

Apulum, oraș roman în Dacia pe ruinele căruia s'a ridicat Alba-Iulia de astăzi. A. a fost capitala regiunii a 3-a romană numită: Dacia Apulensis, care cuprindea toată partea sudică a Transilvaniei. Aici resida comandantul suprem militar al Daciei, era procuratura, monetărie, palate frumoase, etc. Descoperirile arheologice ne dovedesc, că în A. a fost o viață romană foarte înfloritoare și un oraș important în Dacia.

Apus (zool.), crustaceu phylopod (A. productus, cancriformis) din subclasa entomostraceilor (v. c.), cu picioarele subțiri și lățite în forma de foițe, având corpul acoperit cu un scut (carapace) fixat pe cap și pe segmentul prim din torace. Este comun în apele dulci, în fântâni și pâraie.

„Apus de Soare", dramă ist. de Barbu St. Delavrancea. Buc. 1909. Subiectul: ultimul an din viața lui Ștefan cel Mare. Acesta, bătrân și bolnav, se află, cu Maria Doamna, în castelul dela Suceava Totuși se pregătește de războiu pentru stăpânirea definitivă a Pocuției și pleacă pe neașteptate la luptă, toamna. In vara următoare se întoarce dela războiu. E și mai bolnav. Simțind intrigile țesute de paharnicul Ulea și tovarășii acestuia cari urmăriau să puie ca urmaș la tronul Mold. pe Ștefăniță —, Domnul ordonă Clucerului Moghilă să adune la 1 Iulie pe toți boierii și oștenii ce mai rămăseră în Suecava, la curte având de gând să lase domnia lui Bogdan, fiul pe care-l iubia mai mult. In ultimele clipe dă sfă-

turi despre viitoarea conducere a țării, îl pune pe Bogdan pe tron și cade mort, rostogolindu-se pe treptele tronului în brațele Doamnei și a doftorului Cesena. In ac. dramă figura lui Ștefan e măreț caracterizată. Acțiunea lipsește aproape complect. Limba este plină de farmec, având ceva din naivitatea cărților bisericești și din atmosfera arhaică a cronicilor. Imaginația cu multe avânturi retorice a lui Delavrancea suprimă însă acțiunea: conflictul e de natură pur interioară.

Aqua (lat.), apă. In med.: **A. fontis** — apă comună; **a. destillata** = apă destilată.

Aquae Aponi, izvor de ape din Italia, aproape de Padova. I se atribuiau efecte miraculoase: vindecă orice fel de boală, chiar face, pe cel ce bea, să poată prezice.

Aquae Sextiae, v. Aix.

Aquamarin (min.), varietate de Beril (v. c.), verde vineție, în coloarea apei de mare. Se întrebuințează în bijuterie.

Aquifoliacee (bot.), familie de plante lemnoase, arborași sau arbori, cu flori dioice albe, cu frunze ovale sau eliptice, cu ovar superior cu 4 loje, și cu un fruct-drupă. Aparține *Ilex aquifolium*.

Aquila (zool.) = Pajura, Vultur.

Aquila (lat.), numele steagurilor legiunilor romane, precum și a turnurilor mai înalte ale cetăților.

Aquila degli Abruzzi, oraș din Italia. 25.000 loc.

Aquileges, în antichitatea romană numele celor cari se îndeletniceau cu descoperirea izvoarelor de apă. La Greci se numiau Hydroscopi.

Aquileia, orășel din Italia (Istria), aproape de coasta Adriaticei. Pe vremuri port la mare, azi se găsește la 8 km. de ea din pricina aluviunilor depuse de Isonzo la vărsarea lui. Azi A. are numai 2600 loc. Oraș vechiu, întemeiat în 181 a. Chr. a fost câtva timp capitala Imperiului Roman pe timpul decăderii lui. In antichitate eră port la Adriatica și intrepozit comercial pentru schimbul dintre Italia și Illyricum. A fost distrus (452 d. Chr.) de către Attila, o parte din locuitori trecând și contribuind la înființarea Venezziei. In urma conciliului din 381, s'a înființat aici un pariarhat creștin, care a fost desființat de papa Benedict al XIV (în 1750).

Aquileia lex (gr.), v. Lex Aquileia.

Aquilonia, numele vechiu al actualei Carbonara. Era un oraș al Samniților, aproape de graniță spre Apulia. Aici, Romanii conduși de L. Papirius Cursor au bătut pe Samniți comandați de Orius Paccius.

Aquincum, cetate romană pe malul dr. al Dunării, unde se află azi Buda veche (Ungaria). Are cele mai vechi inscripții din 161 d. Chr. Romanii au construit aici un castru puternic pentru apărarea liniei Dunării împotriva popoarelor barbare. S'au făcut în sec. trecut interesante săpături arheologice.

Aquino, oraș din Italia (prov. Caserta), fosta Herniei, are 3250 loc. A fost locul de naștere a lui Juvenalis și a Sfântului Toma de Aquino.

Aquitania, una dintre cele trei mari părți ale Galliei, pe timpul cuceririi romane. Se întindea între râul Garonne, Pirenei și Atlantic și era locuită de mai multe semințiî de origină iberică. La 57 a. Chr. a fost cucerită de Caesar; la începutul sec. al V d. Chr. ajunge sub stăpânirea Vizigoților (412). Carol cel M. în 781 formează un regat al A. Mai târziu devine independentă sub domnitori feudali, vasali ai regelui Franței. Henric II Plantagent, rege al Angliei (v. Istoria) o primește prin căsătorie cu Alienor. După războaie îndelungate cu regii Angliei, Carol VII, în 1453 o recucerește, iar cu stingerea lui Carol, fratele lui Ludovic XI, ajunge definitiv în posesia Franței.

Ar, unitate de măsură de suprafață = 100 m². Prescurtat a. (v. lit. A.), 100 ari = 1 hectar (presc. ha).

Arabagi (1604 loc.), com. rurală din jud. Caliacra, pl. Bazargic. Formată din satele: Arabagi, Ceacâcea, Osman-Facă. Primăria la Arabagi. P. U. și G. Bazargic. — Inseminată prin luptele dela 3—6 Septembrie 1917, între trupele Diviziei 2 și 15 române cu trupele Diviziei 1 bulgare. S'a distins Regimentul 53 prin lupta la baionetă unde a căzut rănit col. Ernest Broșteanu, comandantul Regt. Cu toate atacurile date în această regiune, rezistența română este solidă.

Arabagi (1035 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Beibunar. Formată din satele: Arabagi și Sanebi-Iurtluc. Primăria la Arabagi. P. U. Curt-Bunar. G. Bazargic.

Arabagilar (1650 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Sarsânlar. Formată din satele: Arabagilar și Chemalchioi. Primăria la Arabagilar. P. U. Sarsânlar. G. Oltenița.

Arabescuri, în pictură, sculptură și arhitectură, motive decorative de linii împletite, care alcătuesc frunze, flori, animale, de o deosebită frumuseță. Mai obișnuite în arhit. arabă, de unde au primit și numele.

Arabi Pașa, Amed A. el Husseini, bărbat de stat și ofițer egiptean (n. 1839 † 1911). A organizat „Partidul național", care a protestat împotriva amestecului puterilor străine în Egipt. A ajuns ministru de războiu. Cu toate stăruințele Angliei, el n'a fost scos din această demnitate de Kedivul Egiptului. A. n'a făcut nimic pentru împiedecarea masacrului din Alexandria (1882), de aceea G. Wolsley, îl bate în luptele dela Ramses și Tell-el-Kebir. Prins, e deportat în Ceylon, de unde revine abia în 1904.

Arabia, peninsulă la SV. Asiei. Este cuprinsă între M. Roșie (la V.), Oc. Indian (la S.) și Golfurile Oman și Persic (la E.). Supr. apr. 3.156.000 kmp. și având o populație rară, apr. 13 milioane loc. A. este un podiș înclinat spre N. (Siria) și spre E. (Golf. Persic), o platformă granitică mărginită spre V. de niște munți mai mult sau mai puțin înalți: Gebel-eș-Chafa, Gebel-eș-Ciama, cari sunt continuarea munților din Siria și au înălțimi de peste 2500 m. Acești munți sunt formați din granite și porfire. Urmează spre S.: Gebel Radhua (1800 m.), din granite și gresii, cu forme curioase datorită eroziunii. Apoi înălțimile Hedgiaz, cu aspecte alpine, culmile Assir și Yemen (cu 2000 m.), continuate cu Munții Sana (2750 m.), având 3006 m. la punctul de îmbinarea coastei de V. cu cea de S. Din acest punct înălțimile Hadramaut se pierd cu cât înaintează spre E. Pe coasta Golf. Oman, Gebel Akhdar (3020 m.) cu pante abrupte spre mare. In interior, podișul formează trei depresiuni largi (altit. 1000—1200 m.) și întinse, despărțite de Gebel Tuwaik și sunt: Dahna la S., Neged la mijloc și Nefud (la N.). Aceste forme sunt datorite dislocărilor puternice produse concomi-

Arabia. 1. Posesiuni engleze:

Numele	Forma	Suprafata in Kmp.	Populatia	Densitatea	Oraşe
Transiordania (Kerak)	Emirat (protectorat)	55000	250000	4·5	Amman
Oman	Sultanat (protectorat)	150000	500000	3·2	Maskat
Coasta Piraţilor	Diverşi princip. (protectorat)	16000	80000	5	Şargha (Shardja)
Katar	Principat (protectorat)	22000	26000	1·2	El Bida
Koweit	Sultanat (protectorat)	30000	50000	1·7	Koweit
Aden cu Hadramaut şi dependente	Posesiune	825000	275300	0·3	Aden, Lakedsh
Ins. Bahrain	Posesiune	680	110000	162	Manama
2 State independente crelate in 1916 in timpul războiului mondial:					
Nedjd (Neged)	Sultanat	1675000	2200000	1·3	Er Riad
Statele afiliate la Nedjd. Şammar, Kassim şi El Hassa	Sultanat	1200000	1100000	0·9	El Katif
Hedjaz	Regat (Emirat)	470000	900000	1·9	Mekka, Medina
Asir	Emirat	5000	200000	40	Abu-Arîş
Ymen	Emamat	70000	900000	13	Sanâa, Hodeida, Mokka

După Hickmann

lent cu prăbuşirea M. Roşii şi a G. Oman, când platforma A.-ei a fost ridicată dinspre V. şi S. dându-i-se înclinarea ce o are. Probă numeroşii vulcani stinşi de pe coasta de V. a căror scurgeri de lave au formă de terase. Datorită climei uscate şi calde (tropicul împarte A. aproape în două jumătăţi), interiorul podişului A.-ei este ocupat de deşerturi: Dahna şi Nefud, în interiorul cărora lanţurile de dune sunt întrerupte de depresiuni locale, unele în formă de şanţuri (fuldj), altele eliptice. Pe fundul lor, vegetaţia a prins şi contrastează cu dunele. Pe marginea de V. în special în SV. şi pe coasta golf. Oman, ploile sunt aduse de mussoni: Jemen 75 cm., Mascata 16 cm. Munţii de pe coastă oprind ploile, în interior ele sunt rare şi dau puţină cantitate de apă. Temperatura se ridică vara peste 50°, iar iarna scade sub 0°. În cazul acesta râurile aproape lipsesc pe platformă, Rumma, care pleacă din Neged spre Eufrat, în cei 1300 km. ai săi are apă numai în unele părţi. În schimb, pe coasta de V. munţii sunt brăzdaţi de văi, care arată că pe vremuri a existat o activitate mai mare a ploilor. Astăzi şi acestea au apă puţină. Vegetaţia e săracă pe platformă, dar mai desvoltată pe coasta de V., pe cea de SE. şi spre NE (Eufrat). Populaţia s'a îngrămădit mai mult pe coaste, având aici o mai mare posibilitate de trai: cultura cafelei, curmalelor şi altor plante de climă tropicală, extragerea gomelor, pescuitul perlelor, etc. Din punct de vedere politic, A. se împarte în state libere şi posesiuni engleze (protectorate şi posesiuni depline) v. tabloul. — Istoria. E puţin cunoscută până la apariţia Islamismului. Era locuită în timpurile vechi de seminţii semitice nomade, care trăiau în aşa zisa A. fericită (Yemen), ocupându-se cu agricultura. A. nordică şi-a păstrat independenţa faţă de toţi cuceritorii Asiei. Împăratul Traian (105 d. Chr.) supune această parte imperiului roman. Diferitele triburi erau însă în permanentă luptă unul împotriva celuilalt. Republica creştină a lui Nedjrân se menţine până pe timpul lui Mahomed. Profetul, la sfârşitul sec. al VI, uneşte diferite seminţii şi începe epoca de cucerire. După moartea sa (632) toate provinciile care au fost odinioară sub stăpânire persană sau romană, fac parte din republica musulmană. Islamul nu e considerat numai ca o religie naţională, ci ca o doctrină universală. Inspre Răsărit cuprind Persia, Turchestanul, până în India; spre Apus şi Nord: Siria, Palestina, Egiptul, Nordul Africei, Tripolis, Tunis, Algeria, Marocul. La începutul sec. al VIII d. Chr. atacă Europa: pătrund în Spania, unde rămân 800 de ani. Înaintează în Franţa. Drumul lor de cucerire e stăvilit prin lupta de la Poitiers (732), în care Carol Martel îi bate. Acestui succes îi urmează desmembrarea. Mecca, vechea capitală politică, ajunge să aibă numai importanţă religioasă. În a. 750 sunt trei imperii: Cel din Asia cu cap. Bagdad, Egiptul cu Cairo, Spania cu Cordova. O revoluţie alungă dinastia Omeiazilor şi o înlocuieşte cu a Abassizilor. Partea nordică a Africei (Maghreb) se declară independentă (755), Spania deasemenea cu un calif omeiad, Egiptul urmează aceeaşi tendinţă de separare. Numai în Asia se mai menţine un singur calif (în Bagdad), stăpân al imperiului arab iranizat. În sec. al XIII, papa Inocenţiu al III organizează o cruciată împotriva Arabilor din Spania, sub conducerea regelui Castiliei, Alphons al VIII. În lupta dela „las Navas de Tolosa" (1212) A.-ii sunt înfrânţi; regatul Grenadei se menţine însă, până la 1492, când regele Ferdinand şi regina Isabela îi alungă pentru totdeauna. Aici se încheie rolul A.-lor în istoria universală. În sec. al XIX Englezii ocupă oraşul Aden şi exercită o influenţă însemnată asupra A. A.-ii a avut un rol însemnat în istoria civilizaţiei evului mediu, prin gradul de cultură cc-l aveau. Au introdus în lucrarea pământului sistemul canalelor de irigaţie; au transmis ştiinţa din antichitate, Occidentului. — Limba. Are mai multe dialecte. Limba literară, deci a Coranului, are de bază dialectul din Mecca. Monumente de l. sunt însă şi mai vechi decât Coranul. Dialectul maltez e important pentru că a fost vorbit de creştini şi influenţat de l. italiană; el e singurul care întrebuinţează alfabetul latin. Tot arabei aparţin şi dialectele din Abisinia: ghezul sau etiopeanul, cu inscripţ. din sec. al IV d. Chr. (azi dispărut) şi dial. popular Tigrinja, vorbit în m. m. regiuni. Araba se vorbeşte azi în: A., Siria, Mesopotamia, Egipt şi Africa de nord, cam 37 de milioane indivizi. Alfabetul, format din scriere palmireniană, se compune din 28 litere, toate consoane; cele trei vocale „a", „i", „u" sunt accesorii şi se întrebuinţează excepţional. Lexicul e de o bogăţie proverbială, fiindcă au intrat multe cuvinte dialectale. A. a influenţat mai intens spaniola, portugheza şi în al treilea rând franceza. Ştiinţificeşte a început să fie studiată în secolul al XIX. — Literatura. a) Din epoca începuturilor lit. A. ne-a rămas poezia ante-islamică (v. c.) în resturi de limbă veche arabică (sec. al VIII) şi începuturile de proză nescrisă: povestirile băsmuitorilor nomazi (ca de ex. Nadr ben Hârith din Mecca), povestiri (= „Zilele"), despre faptele Arabilor viteji, călători prin deşerturi, proverbe ce s'au cules târziu de filologi, etc. b) Literatura A. adevărată începe cu „Koranul", redactat definitiv sub califul Abu-Bekr, tatăl femeii Aişa a lui Mohamed (v. Koranul). Acum începe civilizaţia Musulmanilor. c) Sub dinastia Omeiazilor găsim o epocă de desvoltare a poeziei, care imită vechile „qaçîda" (v. c.) şi apoi o „poezie de circumstanţă", reprezentată de mulţi poeţi. Cucerirea musulmană dă extensiune limbii arabe şi face să se ivească încercările literare arabe ale scriitorilor din alte rase. Tot sub Omeiazi se desvoltă istoria, jurisprudenţa şi teologia. Cucerirea Siriei şi alegerea Damascului drept capitală a califatului, aduce influenţa Creştinismului. Acum se culeg proverbele arabe şi începe a se desvolta alchimia (v. c.). d) Sub dinastia Abassizilor, începe o puternică influenţă persană (sec. al VIII) în drept, poezie şi teologie. Lit. A. se desvoltă acum în Persia, Arabia, Egipt, Syria, Sicilia şi Spania. Se naşte acum filologia, în legătură cu interpretarea Koranului, şi sub influenţa logicei lui Aristoteles. Întemeierea Universităţii „Nizhâmiyya" (v. c.) la Bagdad, înseamnă înflorirea literaturii clasice, a poeticei, retoricei şi lexicografiei (înfloreşte istoria sec. al X—XI). In sec. al IX—XIII se desvoltă Istoria provinciilor, biografia şi autobiografia, istoria medicinii (Ibn Abi-Osaibi'a (n. 1203 † 1270), predica (Ahmed el-Khatie el-Baghdadi (n. 1002 † 1071), istoria dinastiilor a lui Bar-Hebraeus (v. c.), fabulele (Kalila şi Dimna) cercetarea tradiţiilor, jurisprudenţa, teologia dogmatică, cu şefii celor patru rituri ortodoxe: Hanefiţii, Malechiţii, Chafeiţii şi Hambaliţii. Apoi secte mai puţin importante ca a Zhahiriţilor, a Şiiţilor (v. Şiiţi). Sub influenţa persană apare Misticismul musulman ascetic, care dă naştere la lucrări teologice, morale şi filosofice. După cucerirea lui Alexandru, spiritul hellenic invadează Asia şi pătrunde şi în Siria şi Mesopotamia, de unde Arabii iau traducerile filos. şi ştiinţei greceşti. Califului El-Mamun întemeiază la Bagdad Universitatea dotată cu o bibliotecă şi cu un observator astronomic, care trezeşte un spirit ştiinţific în lumea musulmană, cu repercuţiuni târzii asupra Europei chiar. Almagesta lui Ptolemeu (v. c.) se traduce în arabă, la fel: Geometria lui Eukleides, Politica lui Aristoteles. Se desvoltă astronomia, medicina şi matematecile (sec. al IX), filosofia (v. „F. arabă") astronomia cu astrologia, geografia şi alchimia, (sec. al VIII—XIII) enciclopedii lingvistice şi juridice

(sec. al XII—XIII). Astfel epoca Abasizilor este o perioadă de mare înflorire pentru întreaga cultură arabă. e) Dela luarea Bagdadului şi până la sfârşitul secolului al XVIII, literatura A. străbate o epocă de decădere. Totuşi găsim acum desvoltându-se poezia, istoria şi rudimente de Sociologie (Ibn Khaldun, v. c.). Turcii încep să scrie în arabă. Acum aflăm „O mie şi una de nopţi" (v. c.) şi „Romanul lui Antar" (v. c.), romane cavalereşti şi fabule. In sec. al XIX centrul de gravitate al lit. arabe se deplasează în diferitele ţări de limbă arabă: Egiptul, Siria, Tunisul, Algeria, Marocul, care au oarecare activitate lit. publicată mai ales în jurnale. Cea mai bună expunere a lit. arabe a dat-o Clément Huart, „Littérature Arabe" (Colin ed. IV, 1923, Paris) v. Filosofia arabă. Arta. De o artă arabă propriuzisă nu poate fi vorba, căci ea s'a desvoltat în toate regiunile cuprinse de Arabi, împrumutând şi adaptând arta celor supuşi după gustul şi necesităţile lor. Accastă artă nouă se numeşte de obiceiu musulmană. A. musulmană a fost influenţată de arta bizantină, persană, egipteană, siriană, indiană şi spaniolă. Arabii cuprinzând o regiune, erau preocupaţi în primul rând de aranjarea unui loc de rugăciune, deci a unei moschee. Biserica creştină găsită, o adaptau noilor trebuinţe. Pentru chemarea credincioşilor la rugăciune zideau minarete (turnuri rotunde sau poligonale, cu balcoane), după modelul Farului din Alexandria. Aceste moschee se disting prin decoraţiunea geometrică, prin belşugul şi varietatea de linii împletite. Decoraţiunea putea fi sculptată, smălţuită, sau în mozaic. Monumentele arabe n'au nici simplitatea celor greceşti, nici soliditatea celor romane, ele se caracterizează prin decoraţiuni în faianţă de colori vii, de marmură, fin şi artistic lucrată, cu scrieri şi cu ghirlande de frunze imaginare (arabescurile, v. c.). Cele mai celebre monumente: Moscheia cea mare din Cordova (sec. al IX), cea din Toledo, Alhambra (v. c.) El-Azhar din Cairo. — Sculptura şi pictura nu s'a desvoltat, fiindcă Coranul interzice reprezentarea figurii omeneşti. Ceramica se caracterizează printr'o surprinzătoare bogăţie în decor şi se împarte în: faianţă cu lustru metalic, nesmălţuită, cu decor în relief şi mozaicuri de faianţă de căptuşit pereţii. In arta ţesătoriilor, Arabii au fost şi sunt neîntrecuţi. Covoarele au renume mondial, şi se disting printr'o artistică armonie a colorilor şi o fineţă a desenului. Filosofia apare târziu, după ce cultura arabă păşise peste opt secole de desvoltare —, lăsând pasul celorlalte ramuri (v. lit. arabă). Această desvoltare este pricinuită de o influenţă europeană. La 529 d. Chr., împăratul Justinian decretase închiderea şcoalelor filos. din Athena, împiedecând astfel pătrunderea înrâuririi hellenice în Occident. Atunci gândirea gr. începu să-şi ia avântul în Orient, unde pătrunsese ceva mai înainte: pentru a reuşi să trimită Occidentului, în sec. al XIII, gândirea lui Aristoteles şi a Neoplatonismului, puţin cam deformate de filosofii sirieni, arabi şi ebrei. Pătrunderea Creştinismului în Mesopotamia şi Siria a înlesnit această difuziune a hellenismului: creştinii acestor ţinuturi fură siliţi să înveţe limba gr. spre a citi vechiul şi noul testament, scrierile părinţilor bisericii şi, pe încetul, şi pe filosofii gr.: Euklcides, Archimedes, Ptolemeus, Hippokrates, Galienus, Aristoteles, Theophrastos şi Alexandru din Aphrodisia, fură traduşi în arabă sau în siriacă din greceşte. In special Aristoteles se bucură de-o mare vază; dar printre lucrările sale se strecurară şi scrieri apocrife. „Teologia lui Aristoteles" şi „Liber de Causis", socotite drept cărţi autentic-aristotelice, înrâuresc m. interpretarea ce se dă acum gândirii, stagiritului: aceste cărţi sunt însă curat neoplatonice! (Prima, o prelucrare a „Encadelor" lui Plotin, a doua din „Elementatio theologica" a lui Proclus). Din această confuzie, întâmplătoare, vor reieşi o hultuire între Aristotelism şi Neoplatonism, asupra cărora se va exercita critica teologilor sec. al XII. Din contactul tradiţiei religioase arabe cu cultura gr., se născu o „Scolastică arabă", în Orient, anticipând pe cea Occidentală. Către 840 Şihab-Eddin Ibn Abir Rabi scrie un tratat politic precedat de o psihologie. Dar primul nume celebru al filos. musulmane e Alkindi (1/2 a II, a sec. IX), un elev inteligent şi harnic al lui Aristoteles, care se ocupa cu matematecile, astronomia şi medicina. El-Farabi sau Alfarabi († 950 v. c.), medic creştin, traduce şi comentează pe Porphyrius şi „Organon"-ul lui Aristoteles. A scris lucrări de logică, morală, politică, matemateci, alchimie şi muzică şi a fost socotit cel mai mare filos. al Islamului. Dela el a primit învăţătura Avicenna (v. c.) sau Abu 'Ali el-Hoseim Ibn Sina. Acesta a scris comentarii teologice asupra Koranului („risala"), o logică, fizică, matemateci, astronomie şi contra astrologiei. Avempace (Ibn Badja) şi Ibn Tofail (Ibn Tupheil) scriu: cel dintâiu despre psihol. (cunoaşterea, instinctul), cellalt un roman filos. curios. Averrhoes (Abu-'l-Ivelid Ibn Roşd) este unul din cei mai însemnaţi filosofi medievali. Influenţa lui A. (v. c.) s'a întins asupra întregului ev mediu şi a Renaşterii, până 'n pragul timpurilor moderne. Cunoscut ca vestit „comentator", al filos. lui Aristoteles, A. a încercat să determine şi raporturile dintre filos. şi religie, arătând atât importanţa Koranului, cât şi a filos. Filosofia lui Averrhoes (v. Averoismul), prin faptul că operele sale s'au tradus în Occident latineşte, se răspândi mai ales în Franţa şi Italia, sub forma unei filos. aristotelico-arabe, în care se accentuă în special latura naturalistă a gândirii lui Aristoteles, înrâurind la destrămarea Scolasticei şi pregătirea Renaşterii. Avempace, Averrhoes şi Ibn Topheil sunt filos. arabi din Spania, sec. al XII.

Arabic (Golful—), nume, ce se dă câteodată Mării Roşii.

Arabiei (Marea —), v. Golf. şi Marea Oman.

Arabii, aparţin semiţilor, ca şi Sirienii şi Evreii. Sunt originari din Arabia, dar s'au împrăştiat spre N. prin Africa de N. unde s'au metisat cu berberii şi spre S. până 'n Zanzibar. Adevăratul tip este de statură mijlocie, de coloare negricioşi (arşi de soare), părul negru, craniul lung şi îngust, faţa ovală, nasul lung, subţiat şi puţin coroiat. Sunt nomazi şi aşezaţi. Primii locuiesc în corturi făcute dintr'o ţesătură din păr de cămilă. Cei de al doilea locuiesc în case grupate în Ksur (sate). A. s. agricultori, păstori sau com. (cei din oraşe). Sunt cinstiţi. Au religie mahomedană, fiind cei mai fanatici şi cei mai harnici propagatori ai religiei lor. Sunt poligami, putând să-şi ia până la 4 neveste legitime. Regulele de viaţă familiară au fost stabilite prin Coran. Felul lor de a fi, adăogat faptului că erau conduşi după nişte prescripţiuni considerate sfinte (Mahomedanismul trebuie să fie o religie universală), i-au făcut să cucerească, la un moment dat, tot imperiul Sassanid cum şi posesiunile romane din Asia şi Africa, chiar să treacă în Europa. Religia lor a păstrat legătura cu viaţa cult. antică, şi a propovăduit-o. Actualmente, A. puri sunt în peninsula Arabiei (v. c.). Din punct de vedere religios, ei se împart în Mahomedani ortodoxi şi Wahabiţi, un fel de protestanţi printre Mahomedani. Aceştia sunt stăpâni pe oraşul sfânt, Mecca. (v. c. Limba Arabă, Literatura şi Geografia Arabă).

Arabikon Mythologikon, v. Halima.

Arabina (chim.) sau guma arabică, este o răşină secretată de un arbore din genul Acacia (v. c.), care creşte pe coastele Mării Roşii (provincia Senaar), fiind formată din combinaţiuni de calciu şi de potasiu ale acizilor arabici.

Arabinoza (chim.) corp solid incolor, cristalizat cu gust dulce (aldopentoză). Se obţine din gumă arabică sau de cireş, ori din măduvă de soc sau de porumb prin fierbere cu acid sulfuric.

Arabistan, ţinut persan în fundul golfului Persic. Local se mai numeşte Chusistân. Este cuprins între Munţii din V.-ul podişului Iran şi câmpia Eufratului (la V.). Udat de râul Karun, afluent al lui Şat-el-Arab, are o regiune mlăştinoasă spre S. Oraşe importante Şuşter şi Disful.

Arabita (chim.), alcool solid-incolor, cristalizat, cu gust dulce, care se topeşte la 102° fiind solubil în alcool.

Arabkir. 1. Oraş din Armenia turcească. Comerţ cu cereale, vinuri şi fructe. Are 20.000 loc; 2. Nume dat Anatoliei de către Arabi şi însemnând Cucerire Arabă.

Aracaju, oraş din Brazilia, capit. a statului Sergipe, aproape de Oc. Atlantic. Export mare de zahăr din trestie. Al doilea port de însemnătate pentru acest fel de comerţ. Are 35.000 locuitori.

Aracee (bot.), familie de plante ierboase cu rizom, cu flori grupate în inflorescenţă, monoice sau hermafrodite cu 2—6 frunzişoare, cu 1—6 stamine, un ovar superior 1—3 locular şi fructul o bacă. Aparţin: Rodul pământului (Arum maculatum), Obligeana, Coada-smeului.

Arachida (bot.), sau aluna americană (Arachis hypogea), plantă leguminoasă din familia Papilionaceelor, originară din America tropicală şi'n Brazilia, care se cultivă şi'n Europa sudică. Fructul său sub forma de păstaie cu 2-3 seminţe se coace în pământ. Din seminţele sale se extrage prin presare un uleiu (40—50%) incolor, nesicativ, cu gust dulce şi cu miros plăcut, întrebuinţat în alimentaţie şi'n industria săpunurilor şi farmaceutică.

Arachnide (zool.) se numeşte o clasă de animale din încrângătura arthropodelor (v. c.), divizată în trei ordine: 1. ordinul **arthrogastrelor** sau a scorpionilor, cu abdomenul segmentat, având şase perechi de apendice dintre care prima pereche este transformată în cleşte (chelicere), aşezate înaintea gurii, iar a doua pereche formează fălcile lungi terminate cu cleşte, compuse din câte 6 articole. Abdomenul lor este lipsit de apendice şi este divizat în 13 segmente distincte, având încă 2—12 ochi simpli (aparţin: Scorpionul, Cheliferul, Phalangium); 2. ordinul **aranienilor** sau a painjenilor cu corpul divizat în cefalotorace cu 8 ochi simpli (oceli) şi dedesupt cu 6 perechi de apendice (chelicere, fălci şi 8 picioare), şi'n abdomen la capătul căruia, prin şase gurguie numite filiere se deschid la

exterior ghinduri particulare care produc un fir de mătasă din care își țes plasă. In abdomen mai au încă două sau patru organe de respirat (plămâni), care se deschid pe partea inferioară, pe marginea dinspre cefalotorace (aparțin: Painjenii, Migala); 3. ordinul **acarienilor** sau a sarcoptilor, cu corpul nesegmentat având abdomenul contopit cu cefalotoracele, cu conformația membrelor adaptată felului lor de viață, dintre cari unele specii sunt parazite (aparțin: căpușa, râia, păduchele găinilor, etc.).

Aracul (chim.), v. Băuturi alcoolice.

Arad sau **Aradus**, oraș din antichitate, v. Arvad.

Arad. Episcopia ortodoxă română. S'a înființat la începutul veacului al XVIII, având primul episcop pe Isaia Diacovici, care își mută reședința, pe la 1705, în A. și supune dieceza sa ierarhiei sârbești, sub care a rămas până la 1864. Succesorul lui Isaia, a fost, dela 1710, Ioanichie Martinovici, care în taină, în 1713, a trecut la unirea cu Roma pentru ași mări eparhia. Sub episcopul Sofronie Ravanovici (dela 1720) trecerile la unire fac progrese. Ajungând însă în fruntea eparhiei, Vichentie Ioanovici, (dela 1726), ortodoxia are un stâlp puternic, și cu toate persecuțiile și greutățile puse, străbate tot Bihorul și în Oradea a aranjat procesiuni mari, întărind pretutindeni poporul în statornicia credinței strămoșești. Urmașii episcopi: Isaia Antonovici (dela 1731) și Snesie Jivanovici (dela 1751) au luptat pentru păstrarea credincioșilor ortodoxi; sub ierarhul Sinesie, limba românească pătrunde în administrația bisericească și cărțile bisericești din Țara Rom., se răspândesc în eparhia A. Sub ultimii episcopi sârbi: Pahomie Knezevici (1770—83), Petru Petrovici (1784—86) și Pavel Avacumovici (1786—1815), bis. ort. rom. n'a progresat în aceste părți, unde guvernul căuta prin toate mijloacele aderenți noi pentru unirea cu Roma. O nouă epocă românească se începe la A. Se înființează școala normală (1813) și seminariul teologic (1822), care alimentează tot mai mult curentul național, în frunte cu Moise Nicoară, cerând despărțirea ierarhică de Sârbi și episcop român în fruntea eparhiei A. Tendințele naționale pronunțate nu convenea de loc guvernului maghiar și astfel lăsă vacantă eparhia 18 ani, în care timp numeroși Români au trecut la unirea cu Roma mai ales în Bihor. Abia un an păstorește bătrânul episcop român Nestor Ioanovici (1829—30), căruia îi urmează profesorul de teologie din A. Gherasim Rat (1835—50), care luptă pentru desfacerea episcopiei de tutela neplăcută sârbească. Datorită acțiunii neobosite a Episcopului Andrei Șaguna și mirenilor Vicențiu Babeș și Andrei și Antoniu Mocsonyi, ajutați de episcopul Aradului, Procopiu Ivacicovici (1850—1873), ajuns Mitropolit în Sibiu, apoi Patriarh al Sârbilor, în 1864 eparhia A. se desparte de Sârbi și să supune Mitropoliei dela Sibiu. Un an numai a păstorit la Arad Miron Romanul (1873—4) trecând la Sibiu ca Mitropolit. Locul îl ocupă Ioan Mețianu (1875—98), care apoi ajunge Mitropolit la Sibiu. Sub episcopul Mețianu episcopia A. a luat o desvoltare însemnată. S'a clădit noul seminar (1885), care adăpostește viitorii preoți și învățători ai satelor ort. S'a înființat o școală superioară de fete, o tipografie și foaia diecezii „Biserica și școala" (1878), pe lângă numeroase fundațiuni și școli primare pe sate. După scurta păstorie la A. a lui Iosif Goldiș (1899—1901), urmează gospodarul bun, episcopul Ioan Pap (1903—1925). Actualul episcop, dela 1925, e Grigorie Comșa, om de carte și de acțiune bisericească și națională în această eparhie de graniță. In eparhia Aradului e veche mănăstirea, relativ bogată, dela Hodoș-Bodrog, condusă de cuviosul arhimandrit de bună ispravă Policarp Morușca. Episcopia A., are 418 mii de credincioși.

Arad, jud. din partea de V. a țării. Mărginit la S. de Mureș, carc-l desparte de jud. Timiș și Severin, spre E. se mărginește cu jud. Hunedoara și Turda, iar spre N. cu jud. Bihor. Spre V. un hotar convențional îl desparte de Ungaria. Supraf. 6005 kmp. cu 402.303 loc. având o densitate de 67 loc. pe kmp. Pământul său are toate ccle trei forme de relief: munți, coline și câmpie. El se coboară în trepte dinspre E. spre V. Munții săi: Codru (spre NE.) și Zarandului (spre S.) se despart din Munții Metalici (Apuseni) și se continuă prin coline, de același aspect cu cele din Muntenia de E. Intre ccl două culmi de munți, Crișul Alb și-a săpat o vale largă, a cărei ieșire în câmpie are înfățișarea unui golf adânc, la fel cu valea Buzăului, când iese dintre dealuri. Cea mai mare parte a munților este formată din roci cristaline peste care s'au suprapus, în unele locuri calcare (terțiarul). Câmpia din jud. A., făcând parte din câmpia Tisei, este aluvionară, deci productivă (cereale). Pantele dealurilor, în special continuarea munț. Zarandului, sunt acoperite de vii renumite (Șiria) și de culturi de pomi fructiferi. Munții sunt bogați în minerale: fier (Zimbru, Desna, Tăuții, etc.), cupru (Arăneag, Șoimuș, Roșia, etc.), mangan (Pârnești, etc.). Clima jud. este aceiași cu aceia din V.-ul țării. Afară de agricultură (cereale), cultura tutunului, viței de vie, extragerea metalelor și exploatarea pădurilor, locuitorii, în majoritate Români, se mai ocupă și cu industriile, care s'au concentrat în orașul Arad (v. c.). Jud. A. are o com. urb. și

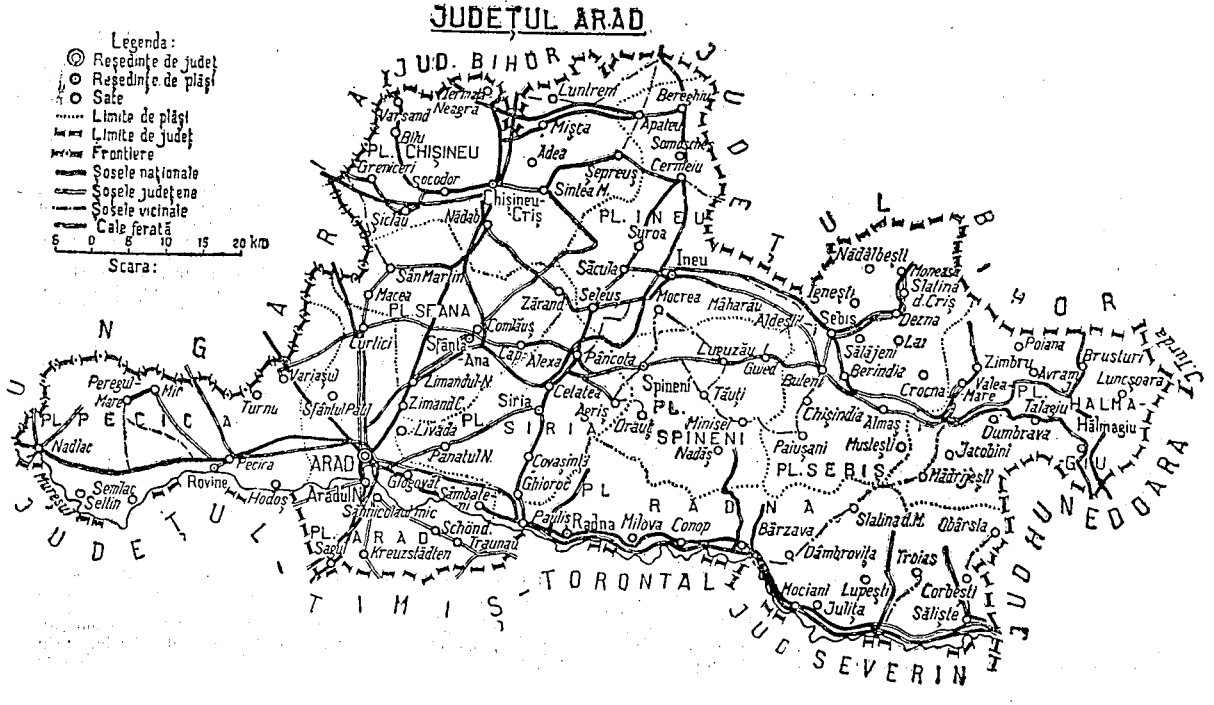

195 com. rur. grupate în 10 plăşi. Capit. jud. este oraşul Arad, iar alte centre importante sunt: Aradul-Nou, Şiria cu fabr. de coniac, Chişineu-Criş, Rovine (fosta Pecica), etc.

Arad, com. urb. capit. jud. A. Are 75.000 loc. Aşezat pe malul dr. al Mureşului, în plină cîmpie, este un oraş comercial şi industrial (mori, fabrici de vagoane „Astra") şi un nod de C. F. Fiind în apropierea graniţei spre Ungaria, A.-ul

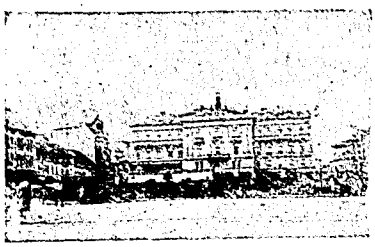

Arad. Teatrul

se va desvolta mult. Are licee, şcoli profesionale, academie teologică română ortodoxă, episcopie ortodoxă. Oraş vechiu, A.-ul este amintit în actele publice încă din 1197. Are o cetate construită în 1752 în stînga Mureşului din ordinul Mariei Teresa. Azi, ac. cetate, nu mai are nici un rol definitiv. In ea se găsesc cazărmile garnizoanei.

„Aradi Közlöny", ziar politic cotidian maghiar în Arad; — în prezent reprezintă politica oficială a partidului maghiar.

Aradul-Nou (5861 loc.), com. rur., jud. Arad, reşed. pl. Arad. Percepţie, of. P. T. T. şi staţie CFR. locală.

Arafa sau **Arafat**, o colină din apropierea oraşului Mecca (v. c.). Pe A. trebue să se urce şi să se roage orice musulman, care vine la Mecca în pelerinaj.

Arago (n. 1786 † 1853), Dominique-François, unul dintre cei mai iluştri savanţi francezi din sec. al XIX; cu Biot a

Dominique François Arago.

isprăvit măsurarea meridianului terestru. La vârsta de 23 ani fu ales membru al Academiei de Ştiinţe din Paris; fost profesor de analiză şi geodezie la şcoala politehnică şi director al observatorului astronomic din Paris. Lucrările lui A., formând 14 volume, sunt în cea mai mare parte din domeniul astronomiei, opticei şi a magnetismului.

Aragon Louis, scriitor francez n. 1897. Tendinţe mistice în poezie. A. a continuat dadaismul (v. c.) prin suprarealism (v. c.). In roman. („Le Paysan de Paris") amestecă descrierile împestriţate şi episoadele mitologice moderne, în fraze ondulate cu o uşurinţă seducătoare.

Aragon, regiune din partea de N. E. a Spaniei. In evul mediu a format un regat independent, care s'a unit cu Regatul Castiliei de abia în 1479. Suprafaţa 46565 kmp. cu aproape 1 milion loc. Capit. Saragossa cu aproape 100000 loc.

Aragonit (min.). Carbonat de calciu — dimorf cu Calcita (v. c.). — Adeseori formează mase compacte incolore, alburii, gălbui, verzui, vineţii, brune, transparente sau translucide, depuse din ape calde sau ape reci sărate. Sunt renumite exemplarele de A. exploatată în carierele dela Corund (j. Odorhei), din care se şlefuesc obiecte de artă: abajure, călimare, scrumiere, statuete. Se găseşte şi la Săcărâmb, Rodna-veche, Dognecia.

Aragonului, Regatul —, regat creştin din Spania, format în sec. al XI în valea râului Ebro. A contribuit, împreună cu cel al Castiliei, la formarea regatului Spaniei (Cap. Saragossa). A. a fost locuit de Ibero-celţi, apoi de Romani, Vizigoţi şi Arabi. In sec. al XII s'a unit cu Catalonia şi a ajuns la mare putere prin cuprinderea Balearelor, Corsicei, Sardiniei şi Siciliei. Cu Castilia se uneşte în 1479.

Aral Hakouseki, poet şi om de stat japonez (n. 1657 † 1725). A scris o autobiografie, lucru rar în lit. japoneză; apoi marea lucrare istorică „Hankampou", în 30 de vol., foarte preţioasă pentru istoria Japoniei, deşi a compus'o în 11 luni! Este recomandată de critici pentru stilul elegant şi viguros. Apoi a scris „Tokousi Yoron" cea dintâiu privire generală asupra istoriei Japoniei timp de două mii de ani, inzistând mai ales asupra epocilor de tranziţie şi a revoluţiilor, şi lucrarea diplomatică „Goziryakou". In „Seiyo Kiboun" (Insemnări despre oceanul occidental), A. dă cea dintâiu descriere japoneză despre religia, geografia şi istoria ţinuturilor europene, făcută după interogatorul luat de el italianului P. Sidotti, misionar creştin arestat în Japonia.

Arala Zicu A., poet aromân (n. 1877). A studiat în Macedonia şi la Buc. Univ. şi şcoala superioară de agricultură Herăstrău. Intors în patrie, e numit (1900) învăţător la Meţovo, apoi la Pretori. Este director al şcoalei din Samarina—Vlahoiani. A scris versuri în dialect şi a tradus în aromâneşte „Moartea lui Fulger" şi „Nunta Zamfirii" de Coşbuc şi poemul „Enoh Arden" al lui Tennyson (v. Papahagi: Antologie aromânească).

Arakčeiev Alexis-Andreievič, general rus (n. 1769 † 1834), intim sfetnic al ţarului Paul I şi intrument al tendinţelor sale tiranice. A fost şi favorit al lui Alexandru I, când a înclinat spre absolutism. După numele său s'a numit epoca influinţii sale nefaste (arakčeievčina).

Arakida Moritake, poet japonez (n. 1472 † 1549). A scris poezii lirice descriptive.

Aral (Marea sau Lacul), lac situat în partea de E. a depresiunii Aralo-Caspice (v. c.). Pe vremuri, era alimentat de multe cursuri de apă, fiind în legătură cu M. Caspică printr'o despresiune, ce este la N. de podişul Ust-Urt şi conduce spre golf. Mertvyi-Kultuk (v. c.). In această depresiune sunt azi lacurile Sam şi Asmatai-Matai. Pe la 1/2 sec. al XIV râul Amu-Daria, părăsind cursul ce-l avea direct spre Caspica (prin Uzboi), apele sale vin toate spre A., totuşi secarea acestuia progresează şi cu ea apele devin din ce în ce mai sărate, pe margine se şi depune sarea. Supraf. sa, fără insule este de 67000 kmp., insulele au 800 kmp. Adâncimea max. este 68 m. pe coasta de V., iar cea mijlocie numai de 16 m. Nivelul său este la 48,15 m. peste celelalte mări şi la 75 m. peste al Caspicei.

Aralia (bot.), gen de plante ierboase din familia Araliaccelor, comune în continentul american şi asiatic. Din măduva şi din rădăcinile presate ale speciei (A. papyrifera) ce creşte în insula Formoza, se prepară hârtia de orez chinezească foarte fină, din care se fabrică, în stare colorată, florile artificiale.

Araliacee (bot.), familie de plante, a căror tulpină se fixează pe arbori prin rădăcini adventive cu ventuze, cu floarea formată din 5—10 petale albe-verzui, cu un ovar inferior cu 5 loje (pentalocular), cu un stil şi cu un fruct: bacă. Aparţine: Iedera zânelor (Hedera helix).

Aralo-Caspică (Depresiunea—), sau Basinul A.-Caspic, este regiunea în care se găsesc L. Aral şi M. Caspică. Cel mai jos punct al ei este în Caspica. Supraf. apr. 3 milioane kmp.

Aram, numele Siriei şi Mesopotamiei, după Biblie.

Arama (min.), v. Cuprul.

Aramaica, limbă vorbită de Aramei (v. c.). O parte din cărţile sfinte ale evreilor şi deci şi vechiul testament al Creştinilor sunt scrise în limba A.

Aramei, popor semit, care a locuit, în timpurile antice, prin Siria şi partea de SE. a Anatoliei. Limba lor era un fel de limbă internaţională a popoarelor civilizate din Asia (din Chaldeea până la M. Mediterană). Pe timpul lui Christos, era limba vorbită de loc. din Galileea şi Judeea. Astăzi a dispărut şi popor şi limbă. Evreii din Kurdistan, vorbesc azi un fel de aramaică vulgară. A. au format, în prima mie de ani a. Chr., regate înfloritoare la Tsoba şi Damasc.

Aranan, oază din Sahara de V. şi la 200 km. N. de Timbuctu. Loc de aprovizionare cu apă pentru caravanele, care merg din Maroc în Sudan.

Aranda Pedro Pablo Abarca y Bolea conte de —, diplomat şi ministru spaniol (n. 1718 † 1799). Prezident de consiliu al Castiliei (1765), a sprijinit activitatea reformistă a lui Carol III, a expulzat pe Iezuiţi şi a reformat administraţia.

Araneag (1196 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Spineni. La 11 km. de g. Târnava.

Araneide, Paianjeni (zool.), v. Arachnide.

Aranjuez, oraş din Spania (Castilia Nouă) la vărsarea râului Jarama cu Tago. Are un palat frumos, fostă reşedinţă de vară a familiei regale Spaniole şi care a fost pentru Spania un adevărat Versailles. A fost construit de Filip al II, reconstruit de Filip al V, şi mărit şi înfrumuseţat de Ferdinand al VI şi Carol al III. In regiunea dinprejur sunt culturi de legume şi de duzi. Creşterea gândacilor de mătase. A. are 13.000 loc.

Arany János, poet magh. (n. 1817 la Salonta-Mare † 1882). Celebru prin baladele

sale. Fost director al societății „Kisfaludy-Társaság" și membru al Acad. magh. A condus, la Budapesta (1860), gazeta lit. „Coroana" (Koszoru) și a fost ales director al Acad. de Științe. În triologia sa eroică „Toldi" exaltă patriotismul magh. A mai scris, printre altele, poemele: „Buda halála", „Murány ostroma", etc., etc.

Arany, muzeul din Salonta, înființat în 1885 prin soc. de comemorare a poetului A. (v. c.), în care se păstrează mobilele, cărțile, manuscrisele, hainele, tablourile și diplomele marelui poet. Muzeul A. este așezat în așa numitul turn neisprăvit din Salonta.

Aranzio, Giulio Cesare, medic și anatom. italian (n. 1530 † 1589).

Arapu Ion, inginer, profesor de fizică industrială la Școala politehnică din București.

Arar, numele lat. al râului Saône.

Ararat, munte din Armenia. Este un vechiu vulcan, azi stins. Coastele lui sunt lipsite de vegetație. Are 5156 m. înălțime la Marele A. și 3915 m. la Micul A. Pe vârful lui se pretinde că s'ar fi oprit corabia lui Noe.

Aratos din Sykyon, bărbat de stat grec (n. 271 † 213 a. Chr.) conducătorul ligii achaice. La vârsta de 20 ani scapă țara de tiranul Nikokles, o face să intre în ligă, al cărei scop voia să fie independența hellenică de Macedonia. A ajuns strateg al ligii (245) și a fost de 16 ori reales. A ridicat prestigiul ligii, chemând pe Macedoneni în ajutor, când Eteolienii s'au aliat cu Sparta. Prin venirea acestora independența hellenică e sfârșită. A. moare otrăvit de Filip V al Macedoniei.

Araucani, v. Mapu-ce.

Araucaria (bot.), gen de conifere (brazi) a cărui specii (10) sunt originare în America de sud și'n Australia. lemnul cărora se întrebuințează la construirea corăbiilor și la fabricarea alor diferite obiecte, în special instrumente de lemn. La noi se cultivă ca arbore de seră.

Aravalli, munți de pe marginea de NV. podișului Dekkan (India), întinzându-se pe o lungime de 500 km.

Araxes, numele lat. al fl. Aras sau Araxe de azi. Fluviu în Armenia.

Arbagic (bot.), plantă (Allium schoenoprasum) din familia Liliaceelor, cultivată pentru bulbul său aproape cilindric ca plantă culinară.

Arbaletă. Un arc perfecționat prin adaptarea unui suport cu un mecanism de încordare. Sec. XIV.

Arbănaș, nume dat Albanezilor în vechiul regat. Erau întrebuințați ca oameni de încredere, de pază sau gardă personală.

Arbeiter-Zeitung, organul central al social-democraților din Austria, apare dela 1888 în Viena.

Arbella (în asiriană Arba-ilû), oraș din Asiria, cunoscut prin lupta ce s'a dat în apropiere între Alexandru-cel-Mare și Persi, în urma căreia a fost distrus imperiul achemenid (persan). La A. era un templu și se dădeau serbări în cinstea unei zeițe războinice numite Istar din Arba-ilû. Astăzi A. se numește Erbîz.

Arbitraj. 1. Căutarea ocaziunilor celor mai favorabile de cumpărare și vânzare ce se oferă pe diferitele piețe comerciale. Se vinde marfa pe piața mai scumpă, după ce s'a provăzut cumpărând pe piața cea mai eftină. Forma cea mai obișnuită a A. e hârtia de valoare și deviza; 2. Judecarea (și sentința v. c.) dată de arbitri (v. c.).

Arbitrajul internațional, v. Curtea permanentă de arbitraj internațional.

Arbitrare, acte A.—, (drept). Orice acțiune juridică sau administrativă, neîntemeiată pe un text de lege sau pe un ordin legal. Ex.: arestare, deținere arbitrară.

Arbitru, liber —, s. franc. — 1. Puterea de autodeterminare, de a lucra cu dela sine putere, din proprie inițiativă, fără de nici o constrângere sau siluire a voinții proprii [nici de oameni, nici de lucruri s. împrejurări și nici de sancțiunile legii]. 2. (Psihol.). Condiția îndeplinită de voința liberă, adică necondiționată în hotărîrile sale de influențe interne (motive s. mobiluri, caracter, dorințe) = nedeterminare absolută, în cazul cel mai extrem. Acest A. este o imposibilitate psihologică și o invenție a psihol. metafizice, căci voința noastră e totdeauna condiționată de mobiluri și motive și de aptitudinile individuale, ceeace nu o împiedecă de a se autodetermina. De aceea azi A. este foarte relativ. Voința liberă se consideră azi aceea care se poate autodetermina fără constrângeri externe (v. Personalitate, caracter). 3. Om ales de către o instanță judecătorească sau de către părțile interesate spre a se pronunța într'un diferend (o neînțelegere). 4. Persoană oficială menită a asigura desfășurarea unei manifestațiuni sportive conform regulamentelor diferitelor ramuri sportive. Sunt arbitri conducători de concursuri și arbitri de linie (tușe). Numai arbitrii de football dispun de organizație națională (A.A.F A.R.) și internațională. Titlul de arbitru se obține prin participare la un curs teoretic și practic și prin trecerea unui examen.

Arbois de Jubainville Marie-Henri d'—, istoric și filolog franc. (n. 1827 † 1910), prof. de limbă și lit. celtică la Collège de France (1882), membru al Academiei de inscripții și bele-arte (1884). A fondat revista „Revue celtique".

Arbore Luca, hatman și pârcălab al Sucevei în vremea lui Ștefan cel Mare. Boier viteaz și cu mare influență în divanul Moldovei, e tăiat fără vină, în 1523, de nesocotitul Domn Ștefăniță. A clădit biserica din Arbore (1502), cu pictura-i frumoasă.

Arbore. 1. **Alexandru** (n. 1890), prof. în Focșani. A publicat articole critice și numeroase studii istorice și etnografice temeinice relative la populația din Dobrogea. — 2. **C. Zamfir** (n. 1848). Român basarabean, care amestecându-se în viața politică rusească a fost exilat și s'a stabilit în România la 1877. Aici a primit funcțiuni la stat, ziarist, scriind la mai multe ziare (Românul, Telegraful), a publicat numeroase articole și studii despre Rusia. Opera principală, premiată de Academia Rom. e: Basarabia în sec. al XIX-lea, București 1899 și Dicționarul geografic al Basarabiei, București 1904.

Arbore (7080 loc.), com. rur. jud. Suceava, pl. Arbore Of. P. local. G. Cacica la 16 km. Biserică în Piatră făcută de Hatmanul Luca Arbore la 1502.

Arborea (1859 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Centru. Formată din satele: Arborea, Cracalia, Liveni-Sofian, Liveni-Vârnav, Popeni, Popeni-Curt, Popeni-Herăscu și Stânca. Primăria în Arborea. P. U. și G. Dorohoi la 13 km.

Arbore genealogic, înfățișarea, în formă de arbore a relațiunilor de consângenitate între m. m. persoane sau limbi.

Arborele vieții (bot.), conifer (Thuja occidentalia) din familia taxaceelor, originar din America de nord, fiind cultivat prin cimitire și prin parcuri, cu frunze imbricate (solzoase) verzi-închise, rășinoase, care înflorește în Aprilie-Maiu.

Arborescent, ceeace crește ca un arbore.

Arbori (bot.), sau copaci, se numesc vegetalele sau plantele lemnoase, cu o înălțime de 5—30 m. în unele cazuri de 140—150 m. (ex. Sequoia din America, Eucalyptușii din Australia), cari au o parte din tulpină mai groasă și neramificată numită trunchiu, și o altă parte ramificată numită coroană. Majoritatea sunt capabili de îngroșare prin apariția inelelor anuale în structura lemnului lor, produse prin activitatea celulelor din cele două straturi generatoare, unul intern în cilindrul central al lemnului și altul extern în scoarță (ex. Stejarul, Fagul, Frasinul, etc.).

Arbuști (bot.), sau copăcei, se numesc plante lemnoase, mai mici (de $^1/_2$—5 m.) a căror tulpină se ramifică dela suprafața pământului neavând deci un trunchiu propriu zis (ex. Alunul, Socul, etc.).

Arc. 1. Partea cuprinsă între două puncte ale unei curbe (circonferențe). 2. Armă cu care se aruncă săgețile: una din cele mai vechi arme.

Arc (arhit.). Origina arcurilor de triumf o găsim în obiceiul pe care-l aveau Romanii de a ridica asemenea monumente învingătorilor, când se întorceau din luptă. La Roma sunt: a lui Drusus, Titus, Septimius-Severus, Galienus, Constantinus, etc. In timpurile moderne s'au zidit două la Paris, în onoarea lui Ludovic XIV, unul numit A. „de la Porte Saint-Denis", iar al doilea de „La Porte Saint-Martin". Pe timpul lui Napoleon I, arcul „Carrousel" (v. c.) și cel de la „Etoile" (v. c.), din Paris, au fost construite în onoarea Marei Armate.

Arc. 1. Fl. din Franța (dép. Bouches du Rhône). Izvorăște din masivul Olymp, curge prin câmpia dela Aix și se varsă în mlaștina Berre (pe coasta mării). Este străbătut de apeductul Roquefavour; 2. A., torent din Franța (Haute-Savoie), apele fi vin din ghețarul Levânna. După 150 km. se varsă în râul Isère. Având apă suficientă, debit aproape constant și pantă mare, este întrebuințat la producerea curentului electric și ca forță motrice în multe uzine; 3. A., pod natural din Franța (v. c. Poduri naturale).

Arc boutant (franc. = arc butant), un fel de arc-proptea, o construcție în formă de semi-arc, făcută în exteriorul unui edificiu, pentru a sprijini zidurile apăsate de bolțile înalte. Este a invenție proprie arhitecturii ogivale, întrebuințată de arhitecții evului mediu (sec. al XII—XIV).

Arc de triomphe du Carrousel (Arcul de triumf de la C.), monument celebru în Paris, lângă Louvre, în piața cu același nume. S'a construit în 1806, după planul lui Percier și Fontaine, care au fost inspirați de arcul lui Septimius Severus din Roma. Decorațiunea: scene în basorelief, ilustrând faptele lui Napoleon. Pe acoperiș se află un car de triumf, în care se află statua unei victorii, iar lângă car alte două.

Arc de triomphe de l'Etoile (arcul de triumf dela E.), monument celebru în Paris și cel mai considerabil în acest gen. Se află la capul marei Avenue des

Champs-Elysées (când pleci din Place de la Concorde), într'o piață de formă rotundă, din care pleacă, ca niște raze, douăsprezece „avenucs" (alee). Ridicarea lui a fost decretată de Napoleon I în 1806, iar construcția s'a făcut după planul arhitectului Chalgrin, inaugurându-se abia în 29 Iulie 1836. Înălțimea: 49 m. 55; lărgimea 44 m. 82; grosimea 22 m. 10. E împodobit cu celebre decorațiunii, compuse din baso-reliefuri, care reprezintă scene din campaniile lui Napoleon și grupuri de statui.

Arc electric, două bare de cărbune fiind legate la polii unei surse electrice și depărtând încet vârfurile lor, după ce au fost puse odată în contact, se iscă

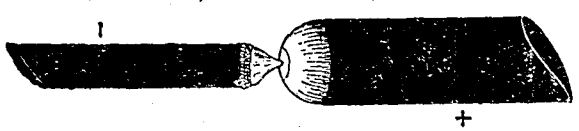

Arc electric.

între cele două vârfuri un arc foarte luminos. La lămpile cu arc electric distanța celor două bare se regulează în mod automat printr'un mecanism electromagnetic. Lămpile cu A. sunt astăzi înlocuite prin lămpi puternice cu incandescență.

Arcachon. 1. Oraș din Franța (dép. Gironde). Așezat pe un teren nisipos, ale cărei dune au fost fixate prin *pini maritimi*. Așezat pe coasta basinului A., are o plajă mult căutată de Francezii din S. Locuitorii (12260) se ocupă, în mare parte, cu ostreicultura; 2. Basin marin în formă triunghiulară, fost golf al Oc. Atlantic azi transformat, dela 1850, în lagună, despărțită de Ocean printr'o limbă de nisip. Comunică cu Oceanul printr'o gură ce se împotmolește pe zi ce merge. Adâncimea e de 8,20 m. în timpul mareei joase.

Arcadă, deschidere în formă de arc, în architectură. A. este necesară pentru a cruța materialul. Are efect decorativ. Importanța practică și artistică a A. se observă și în vechea architectură egipteană.

Arcada zygomatică (zool.-anat.) se numește arcul puternic osos, caracteristic mamiferelor carnivore, pe care se fixează (sub ochi) mușchii foarte puternici, cari susțin mișcările maxilarului inferior.

Arcadia (Țara Ursilor), prov. din centrul Peloponezului (Grecia). Suprafață: 3290 kmp. cu 154.500 loc. Regiune muntoasă cu climă aspră, populată cu păstori. Capit. Tripolița. Este un podiș de 600 m. înălțime mijlocie, brăzdat de munții: Lykeon, Erymathe, etc. Solul calcaros este străpuns de numeroase peșteri (catavothres) și de văi adânci.

Arcadius, primul împărat în Orient (n. 376 † 408). A domnit dela 395 până la moarte. A fost fiul împ. Theodosiu cel mare; la moartea acestuia el împarte imperiul cu fratele său Honoriu, care stăpânește Orientul. Lipsit de inițiativă, trândav, lasă destinele imperiului pe mâna a doi miniștri, Rufinus (gal) și Eutropius, și a soției sale Eudoxia, care persecută pe Sf. Ioan gură de aur. Arianismul se răspândește în timpul domniei sale, Goții chemați, pătrund în Grecia și Asia, iar Alaric devastează imperiul.

Arcan, odinioară funie răsucită, din păr de cal, întrebuințată ca armă de atac. Azi, funie lungă cu un ochiu, cu care se prind caii. Caii sălbateci se prind cu arcanul.

Arcanaua, dans național, jucat de flăcăi în formă de horă, obișnuit în Moldova, Muntenia, Bucovina și unele părți ale Ardealului.

Arcani (1952 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Vulcan. Formată din satele: Arcani, Câmpu-Fornii și Sănătești. Primăria în Arcani. Perc. locală. P. U. Brădiceni. G. Tg.-Jiu la 15 km.

Arcani disciplina, obiceiul vechilor creștini de a păstra secret cu privire la momentele mai sublime ale cultului lor, de ex. eucharistia. Motivul acestui procedeu era teama de profanare.

Arcaș, soldat înarmat cu arc în sec. XV.

Arcate, v. Arcot.

Arcești (1090 loc.), com. rur. jud. Romanați, pl. Oltu de sus. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Archaeopteris hibernica (paleont.), pl. fosilă cu *frunze desvoltate* din familia Criptogamelor primitive, asemănătoare ferigelor (filicineelor), resturile cărcia au fost găsite între formațiunile paleozoice (permo-carbonifere) din Irlanda.

Archaeopteryx macrura (paleont.), aparține primului gen de paseri cunoscut până astăzi, agățătoare, de mărimea unui corb cu pene înfipte în aripi și pe laturile unei coade lungi ca de șopârlă, având

Archaeopterys macrura.
(Din marnele litografice dela Solenhofen.)

dinți în mandibule și ghiare la cele trei degete dela aripi. Este un tip de animal colectiv care formează legătura și puntea de trecere dintre reptile și paseri. Scheletul ei s'a găsit în marnele litografice dela Solenhofen din Bavaria, aparținând ca vârstă jurasicului superior din era secundară.

Archebuză (milit.). Armă de foc care se purta pe umăr în secolul XV—XVI. Se încărca pe la gură și se dedea foc printr'un fitil aprins, iar mai târziu printr'o scăpărătoare de pirită.

Archebuzier. Soldat înarmat cu archebuză în sec. XV și secolul al XVI.

Archegosaurus (paleont.), amfibien fosil din era paleozoică (carbonifer-permian), de forma crocodililor actuali cu o desvoltare gigantică având dinți cu dentina încrețită și aparținând ordinului Stegocefalilor—Labirinthodonți. Resturile sale au fost găsite în formațiunile carbonifere și mai ales în celea permiane, din Germania.

Archelais, oraș vechiu din Capadochia (Asia Mică) azi Ak-Serai. Aici a fost omorît împăratul roman Macriu din ordinul lui Heliogabalus (218 d. Chr.).

Archelaos. 1. A. regele Macedoniei dela 413—400 a. Chr. A mărit puterea Maced. și a sprijinit artele. La curtea sa a trăit Euripides, Zeuxis, etc.; 2. A. general și amiral sub Mithridates cel Mare. Norocos în lupta din Bythinia cu Nicomedes al III, dar bătut de Sylla la Chaeroneia (86 a. Chr.). A fost însărcinat cu pregătirea păcii cu Romanii; 3. A., fiul celui precedent, numit de Pompeius mare pontifice în Comana. Cicero, proconsul în Cilicia l-a expulzat, fiindcă a produs turburări în Capadochia, iar Caesar l-a lipsit de titlul de mare pontifice (47 a. Chr.). Trecut în Egipt a luat în căsătorie pe fica lui Ptolemaios Auletes, alungându-l apoi dela tron. Moarte într'o luptă; 4. A. fiul lui Irod cel Mare, rege al Iudeii. Invinuit de cruzimi înaintea lui Augustus, acesta l-a exilat, iar țara a adăogat-o Siriei, guvernând-o prin procuratori romani († ca. 6 d. Chr.); 5. A., sculptor grec. Se pare c'a trăit la Roma în sec. I. E autorul baso-reliefului „Apoteoza lui Homer".

Archenteron (grec), sau intestin primitiv, se numește cavitatea căptușită de entoderm a formei embrionare numită gastrulă, care comunică cu exteriorul printr'un por din partea posterioară a acestei forme, numit blastopor (v. ou).

Archer William, critic dramatic englez (n. 1856). El a făcut cunoscut pe dramaturgii străini în țara sa, în special teatrul lui Ibsen.

Archias, poet gr. din perioda gr.-romană (sec. I a. Chr.). Amic al lui Hortensius și Lucullus, apărat în celebrul discurs „Pro Archia poeta" de către Cicero (a. 61), când Gratius i-a constatat cetățenia romană.

Archieraticon, cartea slujbelor religioase pe care le săvârșește numai arhierul, de ex. hirotonirea preoților, sfințirea Sf. Mir, etc.

Archilochos, poet liric grec din sec. al VIII a. Chr. Se credea că a inventat versul iambic, care i-a fost o armă teribilă contra dușmanilor în satirele sale. A scris și elegii, un poem „Naufragiul", imnuri în cinstea lui Bacchus: „Iobacchice", ș. a. Din scrierile lui s'au păstrat fragmente neînsemnate.

Archimede (n. 287 † 212 a. Chr.), ilustru *geometru* gr. A inventat scripetele mobil, roțile dințate, mufle, șurubul fără sfârșit, etc.; prin invențiile sale tehnico a ajutat pe concetățenii săi la apărarea orașului natal, Siracuza, contra Romanilor. Legea lui A. din hidrostatică: orice corp cufundat într'un fluid pierde din greutatea sa atât, cât cântărește volumul fluidului deslocuit.

Archir și Anadam, poveste ce face parte din „1001 de nopți", dar care lipsește din cartea pop. Halima și a ajuns la noi independent de ac. tot din cercul bizantin prin filieră slavă (Gaster). E cel mai vechiu ms. al sec. XVII și a fost publ. de Ciparius: „Istoria lui Archirie". Alt text din sec. XVIII: „Ist. lui Sahagrid împărat ci stăpânè țara Dorului". La 1850 A. Pann a publicat „Înțeleptul Archir și

nepotul său Anadam". La sfârşitul poveştei găsim nişte întrebări şi răspunsuri, sub formă de cimilituri (ghicitori v. c.).

Archita (1258 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Daneş. Of. P. local. G. locală.

Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, publicaţia periodică a Societăţii „Verein f. Siebenb. Landeskunde" din Sibiu. Este cea mai însemnată revistă ştiinţifică şi culturală a Saşilor, în care s'au publicat, începând din anul 1843, de când apare, articole şi studii din toate domeniile ştiinţei, de o valoare deosebită. Ca o anexă a ei trebuie considerată publicaţia lunară Korrespondenzblatt.

„Archives de Psychologie", cunoscuta revistă de psihol. elveţiană, întemeiată de Flournoy şi Claparède, în 1901. Apare şi astăzi sub conducerea lui Claparède la Geneva, lunar.

„Archivu pentru filologie şi istorie", revistă înfiinţată de Timoteiu Cipariu; a apărut dela 1867—1871 la Blaj, în care se ocupă de studiul limbii şi trecutului rom., punând bazele cercetărilor de mai târziu în acest domeniu.

Arciz (2464 loc.), com. rur. din jud. Cetatea-Albă, reşed. pl. Cogâlnic. Staţie CFR, of. P. T. T. şi perc. locală.

Arco, oraş din Italia (Trentino), staţiune climatică de iarnă.

Arco George conte de —, (n. 1869), inginer germ. Împreună cu Slaby a lucrat în domeniul telegrafiei fără fir.

Arcole, com. din Italia (prov. Verona), pe râul Alpone, afl. al fl. Adige. Cunoscută pentru victoria repurtată de Napoleon (15, 16 şi 17 Noemb. 1796) în contra a 40.000 Austriaci, comandaţi de Alvincy, podul dela A., fiind apărat de regimentul grăniceresc român din Năsăud.

Archimede

Arcos René, poet francez din grupul „Unanimiştilor" (v. Unanimismul), n. 1881, predică în versurile sale credinţa în D-zeu (Ce qui naît). A suferit multe influenţe: Verhaeren, J. Romains, etc. Arată unele aspiraţii sociale şi internaţionale („Pays du Soir"), cântând în chip variat „Le Bien commun", ajungând uneori la povestiri dramatice şi străbătând toată gama emoţiilor umane. E duşmanul războiului.

Arcoza (petrograf.), varietate de gresie (v. c.), formată din granule de feldspat, de cvarţ şi de mică, fragmente minerale rezultate din desagregarea granitului sau a gneisului, cimentate cu un ciment argilos, silicios sau feruginos. În ţară se întâlneşte în regiunea Mehadiei.

Arctic, de nord, boreal, septentrional. **Arctic (Ocean)**, sau **Îngheţat de nord**, totalitatea mărilor aflate în jurul polului nord şi mărginite de coastele nordice ale Asiei sau Americei şi de arcul polar de nord (66° 33′ lat. N.) înspre Oceane. **Arctic (Polul)**, v. Polii pământeşti. **Arctică** (Regiunea), calota pământească cuprinsă la nord de cercul polar de nord şi cuprinzând polul nord. **Arctice (Pământuri)**, pământurile cuprinse în regiunea arctică: Groenlanda, Spitzberg, Novaia Zemlia etc.

Arctomys (zool.), v. Marmota.

Arcuş (1633 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Sf. Gheorghe. P. U. şi G. Sf. Gheorghe la 3 km.

Arcybaszev Mihail Petrovič, scriitor rus, (n. 1878). (cit. Arţîbaşev). Cu lucrarea „Sanin" şi-a atras duşmănia Sioniştilor, deoarece personajul principal din acest roman se revoltă contra obiceiurilor şi dogmelor vechi, eliberându-se de toate legăturile tradiţionale şi duce o vieaţă fără respect de trecut, fiind egoist, impulsiv, amoral, etc. Morala, ştiinţa, arta — viaţa toată, sunt arătate de A. sub aureola anarhismului, pe care scriitorul îl împărtăşeşte. Aceeaşi concepţie desfăşurată cu deosebit talent o găsim şi în nuvelele lui A.

Ardan (1019 loc.), com. rur. jud. Năsăud, pl. Şieu. Judec. Bistriţa. P. U. Şieul mare. G. Bistriţa la 18 km.

Ardea (zool.), v. Bâtlanul.

Ardeal. Se obişnueşte a se da numele de A., provinciilor, care au făcut parte din fostul stat maghiar şi care s'au unit la patria mumă prin votul solemn ce l-a dat poporul la 1 Dec. 1918, în adunarea dela Alba-Iulia (v. c.). Acestea sunt: Podişul Transilvaniei, Banatul, Ţara Crişurilor şi Maramureşul (v. c. respective). Poporul obişnueşte să numească A. numai partea din centru, N. şi NE. a podişului Transilvaniei. Celelalte părţi s. pentru el: ţara Bârsei, ţara Oltului (Făgăraşului), ţara Pădurenilor (Haţeg) ţara Moţilor (v. c. respective), etc.

„Ardealul juridic", revistă de unificare legislativă, întemeiată în Cluj, la 1921, de un mănunchiu de magistraţi şi oameni de drept, cari au fost „mânaţi de interesele superioare de neam şi solidari cu sforţările judecătorimii ardelene" — cum spune articolul program. Revista este condusă de Vasile M. Dimitriu, consilier la Curtea de apel din Cluj. Scopul cunoscut, atins în mare măsură, a fost: discutarea problemelor juridice prin articole de doctrină în materie civilă, comercială, penală, fiscală, etc., şi de drept public. Semnalarea controverselor mai importante şi soluţionarea lor judicioasă, studii despre unificarea legislaţiei, examinarea conflictelor de drept dintre legile locale şi cele din vechiul regat extinse în Ardeal, adnotarea sentinţelor judecătoreşti din Ardeal în speţele mai complicate, publicarea jurisprudenţelor Curţii de Casaţie, complectele din Ardeal şi Bucovina, publicate în întregime şi fără întrerupere, publicarea legilor nouă ce se aplică în tot cuprinsul regatului rom.; publicarea circulărilor şi instrucţiunilor ministeriale mai utile. La lucrarea acestui imens material au depus sforţări demne de laudă juriştii cei mai de seamă din Ardeal şi mulţi din vechea ţară. Importanţa acestei lupte pentru izbânda culturii naţionale în Ardeal nu poate fi trecută cu vederea, mai ales pentru faptul că ea urmăria ţeluri foarte dificil de atins dar foarte necesar să fie înfăptuite: unificarea legislativă şi a principiilor ce trebuiau să călăuzească pe legiuitorul nou, punându-l la curent cu cunoaşterea stării juridice r e a l e din Ardeal. Dacă unificarea nu se putea face „cu furca" cum s'a spus, nu se mai putea îngădui totuşi primirea legilor învinsului, ci era necesar ca legislaţia bună din ţara veche să fie cu preferinţă primită, alături de legislaţia utilă din Ardeal, ce se putea la rându-i generaliza peste întreaga ţară. La resolvarea acestei probleme rev. „A. J.", a adus contribuţii incontestabile. Citătm ca ex. lucrările lui Laday (v. c.), despre cărţile fonduare şi comentarea codului civil austriac, tradus şi publicat în rom. ca supliment al rev. „A. J.". Problema unificării, a purificării şi a înfrumuseţării limbii juridice, încărcată cu barbarisme urîte, fără folos şi aducătoare de greutăţi s'a urmărit din primul număr. Citătm pentru aceasta dicţionarul juridic, publicat de V. M. Dimitriu şi Laday, jurişti, unul din ţara veche, celălalt din Ardeal, luptând amândoi frăţeşte pentru realizarea acestei nobile ţinte. O a treia problemă a fost deprinderea magistraţilor şi avocaţilor cu perspectiva doctrinei juridice, în care trebuie să se vadă fiecare chestiune de drept şi înlăturarea acelei preocupări restrânse la condiţiile imediate de fapt ale practicei. Desigur că pentru introducerea acestui spirit juridic nou pe care ca popor neolatin, ca popor de obârşie romană, suntem datori a-l cultiva, rev. „A. J." are încă mult de luptat; totuşi pentru toţi oamenii cari se interesează de dreptul românesc şi în special pentru împărţitorii şi apărătorii dreptăţii în Ardeal, rev. „A. J.", este o foaie de prima necesitate.

Ardèche. 1. Départ. din Franţa, hotarul de E. fiind făcut de fl. Rhône. Brăzdat de culmi ale lui Plateau Central (Cevennes), este constituit (spre V.) de roci cristaline (granite, gneis, micaşisturi) peste care se găsesc, pe alocuri, bazalte şi fonolite. Pe teritoriul său izvorăşte fl. Loire. Culturi mediteraneene (măslini, vita de vie, etc.). Sericicultura cu ţesutul mătăsurilor. tăbăcării. fabr. hârtiei. varul. Se scoate piatră de construcţii, de var, ceva marmură, fier şi grafit. Are ape minerale. Supraf. 5530 kmp. cu 289260 loc. Capit. Privas. — 2 A. râu ce izvorăşte din Cevennes şi brăzdează Départ.

Arded (3722 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, reşed. pl. Arded. Of. P. local. G. locală.

Ardelu (bot.), plantă (Capsicum annuum) din familia Solanaceelor, de origină americană, cultivată în mai multe vareităţi pentru fructul său, sub forma de capsulă oblongă sau ovală, suculentă, întrebuinţat în alimentaţie sau sub forma de condiment în arta culinară.

Ardelean Ion, fost profesor în Beiuş şi Blaj, care, pentru sentimentele sale româneşti a fost nevoit să părăsească catedra. La Roma el a colectat numeroase documente privitoare la Români, pe baza cărora a scris: Istoria diecezei române gr. cat. a Orăzii Mari.

Ardeleana, dans românesc cu caracter liniştit. E dansat în părechi, în mişcare de 2/4, pe melodie comună din 2 perioade de câte 8 măsuri. Are diferite numiri după ţinuturi d. p.: „abrudeana", „someşana", etc.

Ardeleana, bancă în Orăştie, înfiinţată în 1885 cu capital de 40000 fl. de Dr. Ion Mihu, care multă vreme a condus-o ca director. Institut solid, în Dec. 1927 avea capital de 5 milioane lei şi rezerve de 1475666. In 1928 s'a făcut urcare de capital la 20 mil. Preşedintele consiliului de administraţie e Dr. Aurel Vlad, ministrul cultelor.

Ardeleană. Şcoala latinistă —, numirea unui curent lit. şi cultural din secolul al XVIII, care a înflorit în Ardeal, având ca iluştri reprezentanţi pe Samuil Micu, George Şincai şi Petru Maior. Ideile şc. A.: a) Problema originii romane a pop. rom. b) Problema latinităţii limbii şi a purificării sale (v. Purismul); c) Studiul chestiunii religioase la Rom. Prima a făcut posibilă desvoltarea istoriografiei române, continuând pe Cantemir; a doua a pus bazele filologiei rom., fireşte sub forma ei speculativă; iar a treia a avut, printre altele, meritul întemeierii istoriografiei relig. şi al întrevederii originii creştinismului nostru. (v. P. Maior.) Dar meritul suprem al şc. l. este trezirea, sub egida ideii latine, a sentimentului unităţii naţionale a pop. rom., lucru care a adus Românismului din Ardeal şi părţile ungurene energia necesară de a mai rezista exact 100 de ani (1821 † P. Maior) asupririlor desnaţionalizatoare ale Maghiarilor. Astfel opera şc. l. are o nesfârşit de mare însemnătate istorico-culturală, nu însă una pur literară. Dar urmărilor şc. l. li se datoresc multe din aspectele lit. şi culturii noastre din sec. al XIX. In limbă, purismul a avut însă urmări nefaste, izolând printr'un strat de mândrie impermeabilă faţă de limba pop. de jos, pe cărturarii, cari au perzistat, din nenorocire să menţină partea cea mai slabă din tendinţele şc. l., exagerând Purismul (v. c.). (V. Purism, Latinitatea limbii rom. Creştinismul la Rom. Curentul latinist. Cronica Românilor de Şincai, Istoria pentru începutul Rom. în Dacia, Lexiconul dela Buda.)

Ardeleanu Carol, scriitor rom. contemporan. A scris: Pe străzile laşului (nuvele), Diplomatul, Tâbâcarul şi Actriţa (roman), Am ucis pe Dumnezeu (roman). Se remarcă prin romanul său psihologic.

Ardennes. Départ. din Franţa, compus dintr'o câmpie uscată (La Champagne Pouilleuse), o parte de coline (argiloase şi calcaroase) şi coaste ale Ardenilor. Clima continentală a podişului îl aseamănă cu unul din judeţele noastre. Numai colinele şi câmpiile au o climă mai dulce. A fost bogat: culturi de cereale, sfeclă de zahăr, legume, cartofi, păşuni întinse şi păduri. Subsolul are şi exploatează: ardezie, marmură neagră, piatră de construcţie, turbă. Industrie desvoltată: postavuri la Sedan, metalurgie şi oţelărie la Givet şi Mézières, topitorii de fier la Revin, industria cuprului la Florimont şi sticlării în Argonne (v. c.). Suprafaţa 5253 kmp. cu 297450 loc. Capit. Mézières.

Ardennes (Ardeni), un masiv format din grezuri şi şisturi primare (devoniene), continuarea masivului şistos renan, spre V. prin Luxemburg, Belgia şi Franţa. Sunt resturi ale vechiului sistem de munţi din primar (hercynienii) ramura armoricană. Astăzi sunt roşi complect şi deşi poartă numele de munţi, n'au totuşi de cât maxim. 695 m. (Botrange) în E.-ul Belgiei, coborându-se mereu până'n colinele Artois. Peneplena formată până la sfârşitul terţiarului şi la începutul quaternarului, a fost puţin înclinată spre NV. şi ridicată puternic dinspre S., în aşa fel, încât râurile şi-au adâncit puternic cursurile lor superioare. Astăzi A. se împart în două: 1) înălţimile cu aspecte de munţi spre S. şi E, şi 2) podişurile subardene sau preardenii. Prima parte mai înaltă (mijlociu 300—400 m.), de aceeaşi înfăţişare ca şi Eifel (v. c.), grezurile descompuse în nisip, sunt acoperite cu păduri, iar şisturile descompuse în argile sunt impermeabile, pădurea lipseşte, în schimb sunt mlaştini şi turbării numite fagnes (germ. Venn). Înfăţişarea este monotonă, în formă de vălurire largă şi cu pane line. Pe fundul lor turbăriile şi mlaştinile. Clima continentală a făcut ca oamenii să se aşeze prin văile (Meuse, Semoy, Ourthe) înguste şi cu pereţii abrupţi. Aici ei se ocupă cu industria. Populaţia acestei regiuni este rară. Regiunea a doua, a preardenilor, este caracterizată prin înălţimi între 200 şi 300 m. şi se întinde în Belgia până'n Sambre şi Meuse, iar în Franţa formează Woëwre şi Argonne. Aici sunt bogate zăcăminte de huilă şi industria desvoltată, care a atras multă populaţie (Charleroi, Namur, Liège). Spre NV., preardenii formează înălţimile Condroz, ce pe alocuri trec de 300 m. Intre ele şi A. este o depresiune (Famenne), de altit. max. 200 m. (spre NE.) şi Lesse (spre V.). Preardenii prin care curg: Ourthe unit cu Heure sunt formaţi mai mult din calcare, în care apele, erodând, au dat forme caracteristice. Se poate cita grota dela Han, una din atracţiile excursioniştilor din aceste părţi. In preardenii *francezi*, s'au desvoltat industriile dela Charleville, Sedan, etc. In timpul războiului mondial, Germanii au devastat această bogată regiune încât şi astăzi se lucrează la reconstruirea ei.

Arderea (chim.) sau oxidarea este un fenomen chimic, o combinare a substanţelor simple sau compuse cu oxigenul. Se deosebesc două feluri de arderi: A. vie sau *combustie*, în care combinarea substanţelor cu oxigenul se face în mod energic cu desvoltare de multă căldură şi cu producere de lumină (ex. arderea hidrogenului, a magneziului, a lumânării, spirtului, petrolului, cărbunilor, lemnului, etc.); A. înceată lentă, în care combinarea substanţelor cu oxigenul se face cu încetul, cu desvoltarea de mai puţină căldură şi fără producere de lumină (ex.: ruginarea metalelor, arderea din corpul animal). Fenomenul de ardere a fost pentru întâiaoară corect interpretat de chimistul francez Lavoisier ((v. Flogiston). Produsele de ardere se numesc oxizi sau rugine. Prin arderea substanţelor organice se obţine ca produse de ardere: apă şi bioxid de carbon.

Arderea cadavrelor, v. Cremaţiunea.

Ardezia (petrogrf.), rocă, şist argilos cu structură lamelară care se desface în lame subţiri, întrebuinţată (varietatea neagră) la facerea tăbliţelor pentru scris şi la *acoperirea* caselor. Se exploatează în Anglia (Scoţia-Irlanda), Belgia, Germania, Franţa (Bretagne, Ardeni), etc.

Ardigo Roberto, filos. şi psihol. ital. (n. 1828 † 1920). A fost o bucată de vreme preot. Studiă adânc *ştiinţele naturale* şi scolastica, filosofia şi teologia (în special dogmatica şi apologetica), dorind să respingă „erorile contemporane", dar nu după mult timp rupse cu biserica şi, în 1881, e numit prof. de filos. la Padua. A. este un positivist evoluţionist. Arată că evoluţia constă din trecerea dela nedeterminat la determinat, printr'o continuitate intactă de forme, străbătută atât de univers, cât şi de gândirea omenească. Acestea la început erau un întreg (tot) nedistinct, în stare latentă sau virtuală, şi, pe încetul, s'au diferenţiat, datorită unui proces de disociaţie (distincţiune). (Aceasta idee a lui A. este foarte curentă *azi în filos. şi ştiinţă.*) Numai observaţia arată ce forme speciale se desvoltă din stare iniţială. Noi nu putem prevedea de mai 'nainte aceste stări: nici matematica, nici metafizica nu-s capabile să reconstruiască natura. In teoria cunoaşterii, A. e un biologist evoluţionist. In Psihol., pleacă dela introspecţie, dar foloseşte metoda *fiziologică*, considerând psihicul şi fizologicul ca două aspecte ale substanţei unice („realtă psicofisica"). In Sociologie şi Etică, admite tot evoluţionismul. Etica („nomologia", prin opoziţie cu Sociol., care e „nomografie" şi „nomogonie"), arată cum, prin legătura individului cu societatea, se desvoltă sentimentele antiegoiste. Datorită „idealităţii sociale", omul se lasă mânat de idei care depăşesc viaţa de o clipă şi interesele ei imediate. Ajuns la apogeu, sentimentul moral e un fel de furie sfântă („furore santo"), care duce pe om până la sacrificiul eului propriu: „Divinul se ridică pe ruinele tragice ale umanului". A. susţine totuşi că acest fel de *comportare* morală eroică e posibilă şi independent de religie, adică fără nici o raportare la supranatural. Scrieri: La psicologia come scienza positiva, L'unità della conscienza, La formazione naturale nel fatto del sistema solare, La morale dei positivisti, etc.

Arditi di guerra (vitejii războiului), o organizaţie a fasciştilor italieni, căreia li erau încredinţate anumite acţiuni politice. In timpul războiului mondial A. se numiau trupele de atac.

Arduin (Harduin), marchiz d'Ivrée († 1016), ales rege al Italiei (la Pavia (1002); împăratul Henric II, l-a detronat.

Ardusat (1455 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Hideagă. Of. P. T. T. local. G. locală.

Areca (bot.), gen de palmieri, a cărui specii (14) sunt originare în regiunile indo-malaeze. *Fructele speciei* (A. catechu), cultivate în întreagă India, pe litoralul mării, rotunde-ovoidale, tari, cu un sâmbure alb, de mărimea unui ou de porumbel (nucile de areca), formează un articol comercial foarte mult căutat, din care se prepară prin fierbere o tinctură (catechu) întrebuinţată contra diareei, a disenteriei, ca apă de gură şi pentru dinţi şi la văpsirea lemnului.

Areiu (1738 loc.), com. rur. jud. Argeş, pl. Argeş. P. U. ş G. Curtea de Argeş la 23 km.

Areg. v. Erg.

Arelate, numele latinesc al oraşului Arles (v. c.).

Arellius, pictor roman, contemporan cu Caesar.

Arena (lat. „nisip"), locul de luptă în amphiteatrele şi circurile romane, presărat cu nisip. Azi: locul unde se *fac* întreceri sportive (a. sportivă).

Arenal Concepción, jurist şi sociolog spaniol (n. 1820 † 1893). A studiat problema penitenciară şi multe alte probleme sociale.

Arène Paul-Auguste, scriitor francez şi poet provensal (n. 1843 † 1896). Operele sale cu stil viu, colorat şi spiritual sunt: Jean de Figues, Au bon soleil, Le Canot des six capitaines.

Arenicola (zool.), vierme inelat cu corp cilindric, din ţărmurii nisipoşi ai mărilor (Grönlanda — Vestul Europei) respirând prin branchii ramificate, lipsit de ochi, antene şi maxile cu *parapodii* puţin vizibile grupate în două rânduri.

Areometru, instrument cu care se poate determina densitatea lichidelor.

Areola (lat.), curte mică, arie mică.

Areopag, tribunal suprem în Atena veche, care judeca afaceri criminale, numit astfel după colina lui Ares, unde-şi ţinea adunările. Legislatorul Solon i-a dat dreptul de supraveghetor al cultului, moravurilor şi a respectării legilor. Era compus din 31 de arhonţi. În pledoariile de aici era interzis pateticul. Acest A. a condamnat şi pe Demosthenes (324 a. Chr.).

Arequipa, oraş din Peru, înfiinţat la 1640; unul din principalele centre literare ale Americei de Sud. Universitate dela 1825. În apropiere vulcanul Misti. Are 35.000 loc.

Ares, în mit. greacă, zeul războiului, fiul lui Zeus cu Hera. Însemnele: lancea şi spada. Umplea Olympul de sgomotul certelor ce le pricinuia. Era prieten al zeiţei Aphrodite. N'a fost popular în Grecia; templele sale au fost rare şi puţin frecventate. În arta greco-romană este mai adesea reprezentat. Identificat cu Mars (Martie) la Romani.

Arest (milit.), pedeapsă care se dă pentru abaterile dela îndatoririle militare, atât ofiţerilor cât şi trupei. Pentru soldat A. constă în a fi închis noaptea într'o sală anume destinată, iar pentru ofiţer a nu-şi părăsi domiciliul în timpul pedepsei decât pentru a merge la serviciu, de care nu este scutit. A. sever este un grad de pedeapsă mai mare pt. ofiţeri şi constă în aceea ca ofiţerul pedepsit stă tot timpul pedepsei închis în camera sa la domiciliu, neputând lua parte nici la serviciu (v. Pedeapsă).

Arest preventiv (dr.), este închiderea provizorie, ordonată de către judecătorul de instrucţie, contra unui individ care-i bănuit că ar fi săvârşit un delict sau o crimă. Tribunalul poate confirma sau infirma mandatul acestei arestări. Cel care e supus acestei arestări se cheamă prevenit (v. c.). După Constituţie (Art. 26), A. p. este oprit în materie de presă; deasemeni când e vorba de contravenţii şi în chestii politice.

Areteu din Capadocia, medic vestit din antichitate, sec. al II—III. p. Chr.

Arethusa, în mit. greacă o nimfă dintre nereide. Scăldându-se în râul Alphcos din Peloponcs, zeii au urmărit-o până în Sicilia, unde zeiţa Arthemis a prefăcut-o în fântână.

Aretino Pietro, scriitor ital. (n. 1492 † 1556). A scris sonete, tragedia reuşită „Orazio" (trag. lui Horaţiu), cinci comedii în care satiriza cele mai urîte obiceiuri. Fu supranumit „il flagello dei principi" (biciul principiilor), din cauza Scrisorilor sale (7 vol.), cu conţinut satiric adeseori. A publicat „Pasquinate" (v. c.).

Aretologie (gr.), Teoria virtuţilor.

Arezzo, (vechul Aretium), oraş din Italia (Toscana), nod de C. F. situat între Firenze şi Perugia. Industrie desvoltată şi activă: mătăsuri, postavuri, pielării, etc. Locul de naştere al multor oameni de seamă: Mecena, Petrarca, Vasari, Aretino, Concini (Mareşalul d'Ancre), etc. Are 60.000 loc. Posedă numeroase şi frumoase biserici şi palate.

Argăsirea, v. Dubirea.

Argat, v. Servitor.

Argea, groapă sub pământ, în care iarna se aşează stupii, iar vara războiul de ţesut.

Argensola, Leonardo de —, Lupercio, poet spaniol (n. 1559 † 1613). A debutat în teatru: trei comedii (Filis, Isabela, Alejandra). A scris apoi poezii, ca şi fratele său Bartolome, cu multă eleganţă şi fineţe, inspirându-se şi el din clasicii latini (Horatius şi Juvenalis).

Argensola, Leonardo de, Bartolome, poet spaniol (n. 1562 † 1631). A publicat foarte eleganta şi prea romanesca poveste „Conquista de las Islas Molucas" apoi „Altercaciones populares de Zaragoza" şi „Anales de Aragon" şi poezii inspirate din clasicii latini, scrise cu bogăţie, adâncime şi putere; multe în ton satiric. Versurile sale, ca şi ale fratelui său Lupercio, sunt un model de limbă curată.

Argenson (De Voyer d'—), numele unei familii distinse franc., din care pomenim pe Marc-Pierre, conte d'A. (n. 1696 † 1764), consilier şi secretar de stat. A înfiinţat, în 1751, în Paris, Şcoala militară. Lui i-au dedicat Diderot şi d'Alembert, Enciclopedia lor.

Argentanul (chim.) sau argintul nou este un aliaj format din 50% Cupru, 25% Nichel şi 25% Zinc, din care se fabrică diferite obiecte de bijuterie, având coloarea argintului.

Argentea Regio, v. Regio a.

Argentina, republică din America de S., mărginindu-se la E. cu Oc. Atlantic, republ. Uruguay şi Brazilia, la N. cu Paraguay şi Bolivia, iar în rest cu Chile. Are supr. 2.790.000 kmp. cu 10.348.000 loc. Relieful A.-ei este format: 1. din Cordillera de los Andes şi culmile ce se lasă din ei. 2. Aceste culmi se continuă spre E, spre Oc. Atlantic printr'o câmpie joasă (Pampas), mărginită la N. şi la S. de câte un podiş: Gran Chaco (la N.) şi Patagonia (la S.). Anzii au prin A. înălţimi mijlocii de 4500 m. şi vârful cel mai înalt, Aconcagua (6953 m.). Contrar versantului de V., cel de E. se lasă în trepte, printr'o serie de coline paralele şi îndreptate în lungul meridianului. Sunt din ce în ce mai mici (Sierra Aconquija cu 5400 m., Sierra Ancaste, Sierra Cordoba cu 2500 m.), şi închid între ele depresiuni, adevărate bazine interioare (unele sărate), altele deschise de eroziunea fluviatilă. Regiunea muntoasă a A.-ei se poate împărţi în mai multe părţi. Partea de N., Puna, prelungirea podişului înalt al Boliviei, are înălţ. mijlocie 3000—3500 m. un şir de munţi vulcanici (Antofalla cu 6370 m.), despart în două: Puna de Jujuy şi P. de Atacama. Spre E. este mărginită de munţi înalţi (până la 6500 m.). La S. de Puna este regiunea cu depresiuni, unde printre o stratificaţie normală, se găsesc şi regiuni cu strate răsturnate, cu apariţii de lave, şi pe alocurea cu vulcani, care formează vârfuri mai înalte decât a lanţului principal. Ex. Aconcagua (v. c.). Această regiune se continuă spre E. prin Pampasul de N. La S. de ea, Anzii sunt întovărăşiţi de adevăraţi precordilieri (Sierra de Matansillan), până la 36° Lat. S. Dela această latitudine şi până la Ins. Ţara de Foc, munţii se schimbă. Culmile ce întovărăşesc Anzii nu mai sunt paralele cu ei, ci au direcţia NV—SE. Sunt formaţi din roci secundare, închid şi ei depresiuni, dar intensitatea vulcanismului a fost mai mare, lavele acoperind pe mari întinderi relieful primitiv. În partea de S. a munţilor, din dreptul Golf. de San Jorge (S. Georges) până la str. Magellan, morenele şi lacurile glaciare (Nahuel, Buenos-Aires, Argentino, etc.), arată o mare activitate a gheţarilor, cari au rupt cantităţi enorme din massa Anzilor. La E., atât podişurile cât şi câmpia (Pampas) se resimt de relieful Anzilor. Oc. Atlantic, în lungul coastei argentiniene prezintă golfuri largi, în formă de arcuri de cerc şi despărţite între ele de penins. în formă de triunghiuri. Dela N. spre S., se pot cita: Estuarul fl. La Plata, Cap. Corricntes, Golf. El Rincon, C. Bermejo, G. de San Matias, Punta Delgado, C. das Bahias, G. San Jorge, Cap. Tres Puntas, şi mai la S. Bahia Grande. Punctul cel mai de S. al părţii continentale este C. de las Virgines. Întinzându-se pe aproape 33° în Latitudine şi fiind străbătută în partea de N. de tropicul Capricornului, A. va avea tot felul de clime împreună cu vegetaţia şi animalele corespunzătoare. În Gran Chaco de N., fiind regiune tropicală, clima va fi caldă şi umedă, variaţii mari la temperaturi, ploi abundente, până la 1,40 m. de apă. De aici şi cultura tutunului şi a trestiei de zahăr cum şi industrializarea lor. Iar în partea de SE, o climă caldă şi uscată cu vegetaţie de stepă. Limita inferioară a zăpezilor este cam la 6000 m. Cu cât mergem spre S., cu atâta se coboară această limită, până ce în Patagonia de S. ea se opreşte la 1000 m. In Pampas, diferenţele de temperatură între anotimpuri sunt apr. de 14° C., iernile (prin Iulie) sunt reci, verile însă sunt mai călduroase decât cele dela noi. Cantitatea de ploaie, care spre Ocean este suficientă, cu cât se merge spre V. scade şi este nevoe de irigaţiuni pentru cultura cerealelor. Acest lucru face ca în Pampasul de E., să se poată cultiva toate cerealele şi o parte din plantele mediteraneene. Şi Pampas este o stepă dar omul caută să o cucerească pentru cultura cerealelor. Deşi mică parte cultivată cu cereale, Pampas este un grânar al lumii. Mare parte însă este întrebuinţată la creşterea vitelor. Patagonia, cu o climă aspră, rece şi lipsită de ploi, bântuită de vânturi teribile, are puţină agricultură în spre Pampas, unde, coloniştii au făcut canale de irigaţiune. In S. se găseşte o stepă ierboasă. Restul e acoperit de plante spinoase, ca şi partea de V. a Pampas-ului. Râurile din A. de N. sunt abundente. Trei râuri mari vin dinspre N., ca să formeze La Plata, imens estuar, un fel de Golf de mare, având însă apă dulce. Aceste râuri sunt: Uruguay, Parana unit cu Paraguay, ce vin din regiunea tropicală cu ploi abundente. Aluviunile aduse de el au creiat câmpia Entre Rios, o adevărată Mesopotamie a Americei de S. Dacă n'ar fi multele cascade şi repezişuri, accste râuri ar fi cele mai bune căi de transport. Celelalte fluvii: Colorado şi Rio Negro au apă puţină, cu toate că vin direct din Anzi. Nu sunt navigabile. Subsolul A.-ei are puţine minerale: cupru, plumb, vanadiu, tungsten şi petrol; dar n'are huilă. Industria sa se rezumează la transformarea produselor agricole şi animale. Are mori, fabrici de paste făinoase, fabrici pentru conservarea cărnii, (Buenos Aires), facerea extractului de carne (Rosario), rafinerii de zahăr extras din trestie (Tucuman), prepararea fructelor (Mendoza). Exportă: grâu, porumb, vinuri, alcool, carne congelată, sărată, extract de carne, piei, lână, în brut etc. Importă: huilă, produse de manufactură, postavuri, metalurgie. A. este o republ. federată, formată din: 14 provincii, 10 teritorii şi un district federal. Puterea executivă este exercitată de un preşedinte ales pe 6 ani, iar cea legislativă dintr'o cameră aleasă de popor şi un senat format din 30 delegaţi ai adunărilor provinciale. Populaţia este formată în majoritate din imigranţi, majoritate de rasă latină: Italieni (48%), Spa-

nioli (82%), Basci și Francezi (5%), iar celelalte popoare dau 15% din imigrați. Pe lângă aceștia, sunt descendenții vechilor coloniști spanioli și resturi ale vechilor locuitori: Indieni, Patagoni și Fuegieni. Aceștia duc o viață mizerabilă, împinși de coloniști fie spre N., prin Chaco, sau spre Anzi, fie spre S. Din contopirea Europenilor cu băștinașii au rezultat Gauchos, buni călăreți și conducătorii turmelor și cirezilor din Pampas. Cum densitatea nu e decât 3,6 pe kmp., urmează că mai este loc suficient pentru imigranți. De repartizarea lor se îngrijește un serviciu special în Buenos-Aires. Orașe principale sunt: Buenos-Aires, Rosario, La Plata, Cordoba, Tucuman, Mendoza, etc. — I s t o r i a. A fost descoperită în 1515, de Juan Djaz de Solis, ajuns la Rio de la Plata. Mendoza face o primă încercare de cucerire (1534). La mijlocul secolului al XVI (1555) începe, din partea Spaniei, adevărata colonizare. In 1580 se întemeiază de Garay orașul Buenos-Aires. A. neavând bogății miniere tot așa de mari ca alte țări ale Americei, colon. s'a făcut mai încet. A. a făcut parte la început din regatul spaniol. In 1810 se începe o mișcare pentru independență. Congresul din Tucuman (1816) hotărește independența „Statelor Unite dela Rio de la Plata". O luptă internă izbucnește: de-o parte partidul centralist, bazat pe statul Buenos-Aires, voi să se înființeze o putere centrală, pe când federaliștii țineau morțiș la independența fiecărei republici. In cele din urmă centraliștii sunt învinși, iar conducătorul federaliștilor, Rosas (Gauchos Manuel de—), proclamat guvernor, exercită (1830), vreme de 21 de ani, o dictatură ne mai pomenită. In lupta dela Monte Caceros, e răsturnat de trupele braziliene, din Uruguay și ale opoziției din A., conduse de gen. Urquiza (1852), care ajunge guvernator. Urmează guverne abile care pe lângă mici lupte se interesează de prosperarea A.; acestea sunt: ale lui B. Mitre (1862), Domingo Sarmiento (1868), Nicolas Avellaneda (1874), gen. Rocca (1868) și Juarez Celman (1886). Buenos-Aires devine capitala confederațiunii regimului central; iar La Plata pentru statul Buenos-Aires. Juarez Celman e silit să abdice din pricina dezordinei financiare (1890), urmând președintele Pellegrini. O epocă de prosperare intensă urmează, în urma căreia A., ajunge cea mai bogată piață mondială de materii prime. In secolul nostru s'a început o mișcare paniberică (de unire a tuturor Spaniolilor), care a apropiat pe cele trei republici: Argentina, Brazilia și Chili, formând societatea A. B. C. (v. c.). Influența europeană e primită favorabil prin comunitatea originii și a civilizației.

Argentit (Argirosa) (min.), Sulfură de argint (Ag_2S) — cenușie — ca plumbul. Se găsește în filoane, în asociație cu minereuri de plumb și argint. Este cel mai important minereu pentru extragerea argintului, cu un aport de 87% argint. Se exploatează la Schemnitz, Freiberg, Mexic, Peru, Chili.

Argentoratum, numele latin al orașului Strasbourg, de azi.

Argeș, Curtea de A., v. Curtea de Argeș.

Argeș, jud. de munte din Rom. Capit. Pitești, Supraf. 4216 kmp. cu 254.889 loc. Are 175 com. rur. și 2 com. urb. împărtite în 10 plăși. Se mărginește la N. cu jud. Făgăraș, de care se desparte prin

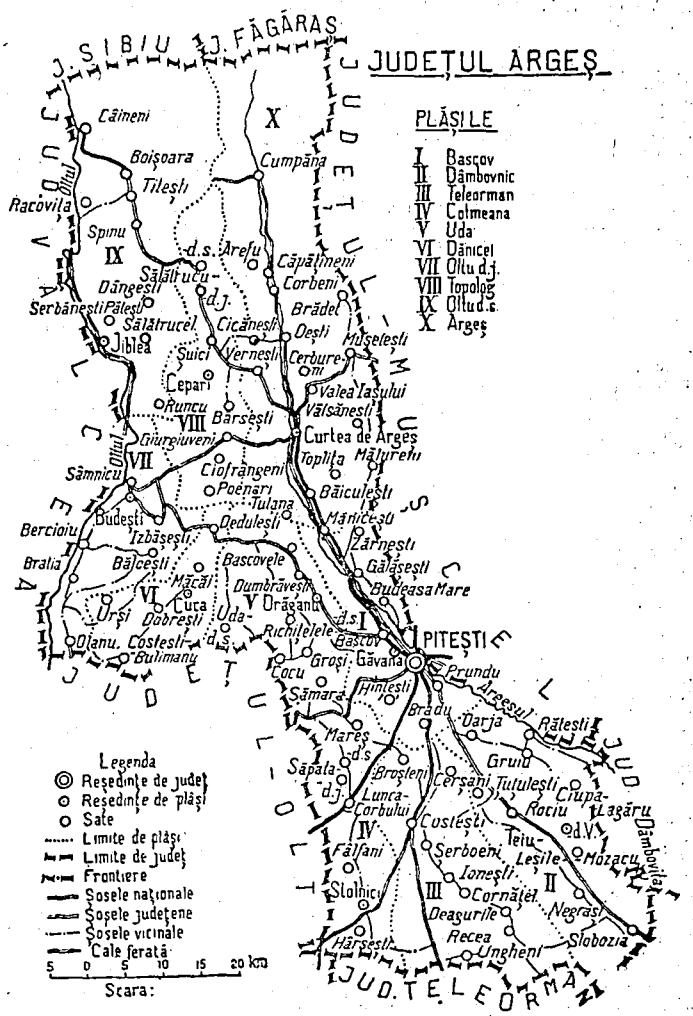

Munții Făgărașului, la V. cu jud. Vâlcea, râul Oltul, fiindu-le hotarul. La S. sunt jud. Olt și Teleorman, iar spre E., jud. Muscel și Dâmbovița, la SE. fiind Vlașca. Relieful este mai mult muntos și deluros, coborând dela 2644 m. (Negoiul) la sub 200 m. în S.-ul județului. Din culmea principală (Făgărașul) se îndreaptă spre S. culmi paralele, cari se continuă prin dealuri până se pierd în Câmpie. Acestea sunt trei : 1. între Olt și Topolog; 2. între Topolog și Argeș și 3. între A. și R. Doamnei. Partea N-ică le este cristalină, iar înspre S. sunt calcaroase. Din punct de vedere hidrografic, jud. A. are, ape destule, cu creșteri brusce primăvara și simțitoare scăderi de debit vara, afară de r. Ar. Dealurile de pe dr. R. Argeșul și la S. de Curtea de Argeș, formează un punct de împrăștiere a apei pe o mulțime de văi, ce se resfiră în formă de evantai, în câmpia înaltă dintre Olt și Argeș. Afară de piatra de construcție și de var, cum și puțin lignit (la Curtea de Argeș), jud. A. n'are bogății miniere. In schimb munții sunt acoperiți cu bogate masive păduroase de brad și fag, ce se exploatează sistematic pe valea superioară a Argeșului. In regiunea de S. se face agricultură, la deal cultura pomilor, produsele schimbându-se fie la târgul din Pitești, fie la cele din reșed. plășilor. Orașele sunt: Pitești, capit. jud. și Curtea-de-Argeș (v. c.). Jud. A. are șosele bune și e străbătut de C. F. R. principală Timișoara—București, având o ramură spre Curtea-de-Argeș. Religios, jud. depinde de episcopia de Argeș, judecătoresc depinde de tribunalul din Pitești și de Curtea de Apel București.

Argeș, episcopia, înființată la 1793 de Alexandru Vodă Moruzi, cuprinde două județe: A. și Oltul. Vestita mănăstire servește de catedrală. Seminarul episcopiei s'a fondat de Alexandru Vodă Ghica la 1839. Au păstorit aici episcopii următori: Iosif (1793—1820), Ilarion (1820—23, 1828—45), Grigorie Rătescu (1823—8); locțiitor Samuil de Sinai (1845—50); Clement de Găiseni (1850—62); locțiitor Neofit Scriban (1862—5), Ghenadie I (1865—68), Neofit Scriban (1868—73), Iosif. Naniescu (1873—5), Ghenadie II Petrescu (1875—93) Gherasim Timuș (1893—1917), Teofil (1918

—21), Visarion Puiu (1921—23) și Nichita Duma (1923—).

Argeș, bătălia, v. Neajlov.

Argetoaia (1238 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Filiași. Formată din satele: Argetoaia-de-Jos, Câmpu-Crucii, Grădinărești și Moara Argetoaia. Primăria în Grădinărești. — Infirmerie. P. U. Filiașu, G. Butoești.

Argetoianu Constantin, om de stat rom., (n. 1871). Doctor în medicină, licențiat în drept. Fost ministru de finanțe, de justiție, de interne, de agricultură. Senator de Dolj. Orator sobru și energic, parlamentar distins.

Arghezi Tudor, pseudonimul lui Ion N. Teodorescu, poet și pamfletar rom., (n. 1880). E socotit ca un reprezentant de frunte al modernismului în poezie, mai ales în timpul din urmă. Și-a formulat părerile estetice, prccizându-și atitudinea în rev. „Linia Dreaptă" (1904), apărută sub conducerea scriitorului Demetrius (v. c.) și în „Cugetul românesc" (1922), arătând rostul poeziei decadento-simboliste. A debutat în „Literatorul" lui Macedonski și a fost rând pe rând: chimist, călugăr, scriitor, ziarist. A scris reviste singur și cu alții (Vieața socială, Cronica). A tradus din Baudelaire. În poezie încearcă a fi un inovator, emancipându-se de influențele puternice ale lui Baudelaire și Eminescu. În proză, A. e reprezentantul cel mai puternic al pamfletului, impunându-se prin violență, inventiune verbală și stil plastic. („Biletele de Papagal"). Poezii: Cuvinte potrivite, Icoane de lemn (proză).

Arghirescu G., prof. Acad. comerc. București, tit. catedr. Geografie economică. Lucrări: Unizele Krupp, Dobrogea, Curs de geografie economică, Teritoriul etnic al Românilor, etc.

Arghirescu Nicolae, general român. Războiul din 1916 îl găsește general de brigadă. Comandă la început divizia 19 cu care operează în Dobrogea și apoi i se încredințează comanda Div. 6 cu care oprește marea ofensivă germană dela Oituz în 1917, dela 8—22 August.

Arghirofilie (grec.), iubire de argint.

Arghita sau **Harghita,** v. Transilvania.

Argila (min.). Silicat de aluminiu hidratat cu conținut de carbonați de Calciu, Magneziu și Oxizi de fier. Se formează în natură prin descompunerea chimică a feldspaților din compoziția rocelor Ar. în general sunt amorfe, moi, unsuroase la pipăit, adesive, răspândesc un miros caracteristic, sunt plastice și se topesc numai la temperaturi înalte. Se întrebuințează ca material prim în industria ceramică. Varietăți: Caolinul — pământul de porțelan — de coloare albă, este argila cea mai pură, întrebuințată la fabricarea vaselor de porțelan și majolică. Argila plastică (pământul de oale) — cenușie, impură, este întrebuințată la fabricarea faianței și a olăriei ordinare. Argila smectică — galbenă-verzuie sau brună, absoarbe grăsimile din stofele de lână — întrebuințându-se în postăvării. Huma, argilă gălbue, roșie sau brună, se întrebuințează la fabricarea cărămizilor, țiglelor, olanelor și a oalelor de flori. Bolul (bolus = argilă) alb sau colorat, bogat în fier, este întrebuințat în medicină și ca vopsea (terra di Siena).

Argint (chim.). Metal nobil, alb-argintiu, cu strălucire metalică, maleabil și ductil, încât poate fi tras în foițe de $^1/_{500}$ mm. grosime. Dur. = 2,5—3; dens. = 10,6. se topește la 968° C, și fierbe cu vapori verzi la 1500—2000° C. Cristalizează în sistemul cubic, mai des se întâlnește în dendrite — (Congsberg — Suedia) — uneori amestecat cu arama. Nu se oxidează — fiind solubil în acid azotic și'n apa regală. În natură se găsește nativ și combinat în massa filoanelor metalifere, în asociație cu minereuri de aur, cupru, plumb, stibiu. Aurul cu un conținut de 20% argint — este metalul numit „Electrum" — al vechilor Foenicieni. În România, argintul se exploatează — din minereurile sale — în regiunea Munților Apuseni, (Brad, Ruda, Zlatna, Roșia, Săcărâmb, Stănija) și în regiunea Baiamare, Chiuzbaia, Baia Sprie, de 54 întreprinderi, cu o producție totală: în 1926 = 2914 kg. argint, în valoare = 12,250.830 lei; în 1927 — 4376 kg. argint, în valoare — 12,472.509 lei. Producția mondială în 1924 a fost 7,435.000 kg. argint, aportul cel mai mare având-l Mexico, iar succesiv: Statele Unite, Canada, Peru, Australia, Bolivia, Chili, India, Japonia, Transvaal. In Europa se exploatează argint și minereuri de argint în Cehoslovacia (Pribram), Saxonia (Freiberg), Suedia (Congsberg), Spania. Se întrebuințează în monetărie, bijuterii, iar combinațiunile sale în fotografie, medicină, la fabricarea oglinzilor și a cernelii de scris pe rufe [Ag = 107.88].

Argint nitric (med.), nitrat de argint, substanță caustică, servește pentru cauterizare. În soluții ca adstringent.

Argintul explozibil (chim.), sau fulminatul de argint, o sare a acidului fulminic de coloare albă cristalizată în ace puțin solubile în apă. Se prepară tratând alcoolul cu acid azotic cu o concentrație de 60—65% în prezența argintului. Prin frecare sau isbire, adeseori prin simpla atingere, produce explozie puternică. Dacă alcoolul este tratat cu acid azotic în prezența mercurului, se obține fulminatul de mercur, numit încă Mercuriu explozibil, alb cristalizat în octaedrii și mai puțin solubil, în apă rece, fiind tot așa de exploziv. Ambii compuși se întrebuințează la fabricarea capselor (v. c.).

Argintul viu (min.), v. Mercurul.

Argo, corabia care a dus pe Argonauți (v. c.), pentru ca să aducă lâna de aur din Colchis. A fost construită, zice-se, cu ajutorul zeiței Athena.

Argolida (geogr. ant.), ținut muntos din Pelopones, la S. de Corint. Avea capit. Argos, iar ca orașe principale: Mykene, Tirynthos, Nauplia și Epidauros. In antichitate a format mai multe republici mici, prospere, probă ruinele dela Mykene și Tirynthos. Romanii au ocupat-o în 146. Apoi a trecut sub stăpânirile: bizantină, francă (pe timpul cruciadelor), venețiană și turcă, până la eliberarea Greciei. Actualmente orașele principale: Argos (capit.), Nauplia, Spețe, Hydra. Formează, împreună cu Corintul, districtul Argolida-Corint.

Argonauții. Eroi greci, cari au plecat pe Marea Neagră, cu corabia Argo (v. c.) ca să răpească lâna de aur din Colchida. Ei au fost, probabil, în număr de 50. După multe rătăciri, care au fost subiect de inspirație pentru poeți, Jason reușește, să răpească faimoasa lână de aur cu ajutorul Medeii, fiica regelui din Colchida, pe care la întoarcere o aduce cu sine în Grecia.

Argonautul (zool.), animal cefalopod-dibranchiat (Argonautes Argo), cunoscut din antichitate, care trăiește în Marea Mediterană. Se remarcă prin particularitatea că femela acestei specii își secretă un fel de scoică în jurul corpului de forma unei nacele pe care o ține lipită de corp cu două din brațele sale, și în care își păstrează ouăle. Bărbatul speciei — este fără nacelă — cu mult mai mic, cu un braț mai lung decât celelalte, terminat într'un apendice filiform, beșicuța căruia umplându-se cu spermă se desprinde de corpul acestuia, în timpul copulațiuni, mișcându-se mai mult timp în cavitatea paleală a femeei. Cei vechi au considerat acest organ drept un animal parazit numindu-l Hectocotylus pe care-l amintește și Aristotel în lucrarea sa „Peri zoon geneseos (despre nașterea animalelor).

Argonne, regiune de coline din Franța, între Meusa și Aisne și la V. de Verdun. Terenul argilos și umed face ca mijloacele de comunicație să fie rare. Aici s'au dat lupte aprige în timpul marelui războiu mondial, în special spre sfârșit.

Argonul (chim.) un gaz de 1.38 ori n ai greu decât aerul, incolor și inactiv, mai solubil în apă decât azotul. Aparține grupei gazelor nobile sau rari, găsindu-se în aerul atmosferic (0,9%) și în gazele din unele ape minerale. A fost descoperit în atmosferă — de Rayleigh și Ramsay în 1895. Se prepară dintr'un curent de aer uscat trecut printr'un tub de stică în care se încălzește pulbere de magneziu. Argon e sinonim cu neactiv, necombinându-se cu nici un element chimic. [A = 39.88.]

Argos (Argus), în mit, greacă un uriaș atoatevăzător, căci avea mulți ochi; pe când unii dormiau, ceilalți veghiau. Zeus s'a îndrăgostit de Io, dar Hera soția lui Zeus, a prefăcut pe Io în vacă și l-a pus pe A. s'o păzească. Hermes a adormit pe A. cu un băț fermecător și a furat pe Io.

Argot, terminul francez pentru „limba specială" a unui grup social, a unei corporații de meșteșugari, de ex. a școlarilor, a cazărmilor, a spălătoreselor, a minerilor, a marinarilor, etc. Mai demult, cuvântul argot, împreună cu „jargon", însemna limba specială a hoților, ceeace s'ar mai putea numi limba șmechereasca, în Germania Rotwelsch sau Gaunersprache, în Ungaria jassznyelv. Limbile speciale numite „argots", nu diferă de limbile comune decât prin vocabular, care e constituit din cuvinte ale limbii curente întrebuințate (cu un înțeles special metamorfic și metonimic), din termini împrumutați dintr'un mare număr de dialecte și limbi vecine (șmechereasca are multe cuvinte unguresti, rusești, idiș, țigănești, etc.).

Arguejo, Juan de —, poet liric spaniol († ca. 1623). A scris vreo șasezeci de sonete, câteva ode și epistole și câteva povestiri, cu talent și cu gust rafinat.

Argument (logică). Un raționament ce alcătuiește un tot distinct: A. apriori, A. aposteriori, ad hominem (v. c.) A. ontologic (v. c.), teologic (v. c.), etc. — (filos.) A.-ele pentru existența lui Dzeu sunt următoarele: 1. A. o n t o l o g i c conchide dela existența ideii (noțiunii) de Dzeu în mintea noastră la existența lui Dzeu în realitate. Existența este un atribut real al divinității. Dacă Dzeu n'ar exista în realitate, ci numai ca idee a minții omenești, atunci acest defect ar contrazice ideea de Dzeu, ca ființă perfectă și ca cea mai reală ființă. A. a fost formulat întâiașdată de Sf. Augustin și prelucrat de Anselm de Canterbury, apoi primit de filos. raționaliști: Descartes, Spinoza, Leibniz, Wolff. Kant a arătat însă că ideea nu implică cu necesitate existența obiectului la care ea se referă.

Dealtă parte, **A. o.** cuprinde un „cerc vițios", când spune că neexistența lui D-zeu ar contrazice atributele divinității, presupunând că divinitatea și există; ori tocmai „existența" divinității trebuia dovedită! — **A. cosmologic** conchide dela existența lumii (cosmosului = universului) la existența unui creator al ei. D-zeu ar fi cauza a toate câte există și se întâmplă, ființa absolută. Acest A. se găsește întâiașidată la Platon și Aristoteles. A fost criticat astfel: Este arbitrar să sfârșim cu căutarea cauzelor, acolo unde experiența se termină, descoperindu-ne ignoranța prin admiterea unei cauze „prime" și absolute. O ființă perfectă, eternă, etc. n'ar putea să nu se întrebe și asupra originei sale proprii (Kant). — **3. A. teleologic** (gr. telós = scop, țintă) numit și „A. fiziotcologic" conchide că dacă există un scop și o ordine (plan) în lume trebuie să fi existat și un fel de arhitect al ordinei (planului). Încă la Stoici găsim acest fel de argumentare în sprijinul existenței zeilor și a providenții (v. c.). S'a obiectat de către Kant că **A. t.** nu e un adevărat A., totuși trebuie să ne închipuim astfel lucrurile ca și cum ele ar fi produse de o rațiune divină. **A. t.** ar putea demonstra cel mult existența unui „arhitect al lumii", cu o putere redusă de natura materialului cu care lucrează înfăptuind planul unui „creator", la ideile căruia se supun toate; dar nu poate demonstra existența acestui creator însuși. Finalitatea apoi (adaptarea mijloacelor la scop) e o idee curat omenească și ea nu se potrivește cu opera divină, deci pe această cale nu putem ajunge la ideea de „creator al lumii". — **4. A. moral** conchide dela existența unei conștiințe morale la existența unui creator al acesteia. (Calvin, Melanchton); sau din admiterea unei ordine morale în lume, deduce existența unui ordonator. Kant arată că „realitatea" unui creator suprem, dătător de legi morale, se poate proba numai pentru „utilitatea practică" a rațiunii noastre, dar teoreticește nu se poate spune nimic despre „existența" lui. In rezumat, Kant conchide că existența lui Dzeu nu se poate demonstra dar nici nu se poate respinge pe cale teoretică. Și aceasta este o idee esențială a filos. sale. Dacă o reținem nu-l putem în nici un caz acuza de ateism pe Kant. El susține că existența lui D-zeu este un postulat al rațiunii practice (v. c.). De aceea în această parte morală, a filos. sale, el întemeiază însăși ordinea morală pe ideea de D-zeu, cerând existența lui ca ideal al minții omenești, ca o necesitate a tuturor năzuințelor noastre supreme.

Argumentare = raționare, fig. demonstrare.

Argumentum baculinum, (logică) un sofism. Conzistă în a proba realitatea lumii externe prin lovirea pământului cu un băț, deci a face apel la mărturia simțurilor ca dovadă; dar aceasta presupune că există tocmai ce trebuie demonstrat!

Argyll, titlu de nobleță a fam. scoțiene Campbell. Insemnați: 1. **Archibald**, conte de—, (n. 1598 † 1661), a fost amic al lui Cromwell și a consimțit la executarea lui Carol I. Moare decapitat din pricina aceasta; 2. **George-John Douglas Campbell**, duce de — (n. 1823 † 1900), cu principii liberale, în 1859 păzitorul sigilului secret, apoi secretar de stat pt. Indii (1868—75). Din pricina proectului de lege în chestia irlandeză se separă de Gladstone și se dedică studiilor istorice și religioase, publicând lucrări de valoare.

Argyrocastrlo, v. Erkeri.

Argyropulos Ioan (n. 1416 † 1486), răspânditorul literaturii grecești în Occident, fost profesor în Padua, Florența și Roma. A tradus operile lui Aristotel.

Arhaică, Arheozoică, Agnotozică, (geologie), se numește era străvechc din istoria pământului, cuprinzând intervalul de timp dela formarea pământului (v. Cosmogonia) ca planetă până la apariția primelor urme neîndoelnice de existență a ființelor viețuitoare. Ca formațiuni arhaice se consideră, celc mai vechi roci granitice și șisturi cristaline, care se cunosc în regiunile centrale ale munților în marile adâncimi din scoarța pământului. Era A. se divide în două perioade: 1. Archeian sau Laurentian, 2. Algonkian sau Huronian. In perioada ultimă s'au înălțat m-ții „Hurcnieni" din Finlanda—America de nord.

Arhaism, 1. cuvânt învechit, care datorită evoluției graiului, a fost alungat din vorbire. A.-le nu pot fi reintroduse în limba lit. decât de către scriitorii buni. **A.** poate fi și felul de a scrie al unui literat, care se apropie de stilul cărților vechi sau ale graiului vechi. (De pildă multe pasaje din Sadoveanu și mai ales din opera acestuia „Hanul Ancuței", sau din „Hronicul Măscăriciului Vălătuc", al lui Al. O. Teodorcanu). Stihul arhaizant se folosește cu mai mult succes îndeosebi în narațiuni; iar A.-le în descrieri și portrete de oameni și lucruri din trecut.

Arhangel, clasa a opta a îngerilor (v. c.). Biserica creștină sărbătorește mai ales pe **A.-ii** *Mihail* și *Gavril* (8 Noembrie).

Arhegoane (bot.), se numesc organele de reproducere (sexuale) femeești, caracteristice plantelor criptogame (fără flori) archegoniate: mușchi bryofite), ferige (pteridofite), equisitacee, lycopodiacee și selaginee. A.-le mușchilor au forma unor sticle de lampă închise la un capăt, fiind adăpostite de mai multe frunzișoare, care formează în vârful tulpinei un boboc. In interiorul lor se desvoltă o celulă mare, sferică, fără membrană — oosfera — care se fecundează prin contopire cu un antherozoid (v. c.) în interiorul acestor organe, transformându-se într'un ou, prin diviziunile căruia se va desvolta o nouă plantă. A. ferigelor și a celorlalte criptogame vasculare, se găsesc pe partea inferioară a unui organ verde și lat ca o frunză numit prothal, fecundarea oosferelor din interiorul lor făcându-se în aceleași condițiuni ca la mușchi (v. c. antheridii). La algele superioare (Fucus) organele sexuale femeești sunt formate dintr'un număr oarecare de celule mari sferice, învelite în trei membrane — numite oogoane, care stau fixate printr'o celulă mică bazilară de păretele intern a unor încăperi ovoidale numite conceptacule. Prin diviziunea repetată a unui oogon se formează opt oosfere, care dupăce se rup membranele oogonului, devin libere, plutind în apa mării unde se fecundează cu antherozoizii, transformându-se într'o celulă complectă numită ou, care cade la fund și se fixează pe vre'un suport, din care apoi prin diviziuni repetate se desvoltă o nouă algă (Fucus).

Arheologie (sens restrâns) cunoașterea tuturor monumentelor din antichitate până în evul mediu; (sens mai larg) studiul întregii antichități, care se ocupă de limbi, religii, arte, monumente, instituții, moravuri. Partea de limbă e studiată de filologie. A. recurge la lumina multor științe: istoria, epigrafia, filologia, numismatica, paleografia, arhitectura, contribuind studiului acestora cu deosebit de prețioase informații. A. datează din epoca Renașterii europene (Dante, Petrarca); în antichitate erau numai amatori. Pe timpul lui Ludovic al XIV, se începe desgroparea monumentelor din antichitate. Epoca științifică începe în sec. al XVIII cu Caylus și Winckelmann. Champollion descoperă alfabetul hieroglific. Sec. al XIX este epoca marilor „corpuri de inscripții, cataloage de statui, monete, etc. (v. Epigrafie, Papirologie).

Arhespori (bot.), se numesc celulele plantelor archegoniate (mușchi-ferege) din care, prin diviziune, se desvoltă celulele mame ale sporilor acestor plante.

Arhetip (filos.). In metafizică: prototipul ideal al lucrurilor, tipul suprem (ex. la Platon, ideile). Model, formă primordială. Opus: variantă, derivat

Arhi —, în cuvinte *compuse*: primul superiorul, de ex. Arhiduce, Arhiepiscop, etc.

Arhichlamidee (bot.), se numește subclasa plantelor dicotiledonate fără petale (Apetaie-amentacce, urticacee) sau cu petale libere (dialipetale sau choripetale) subdivizată în numeroase familii: Ranunculacee, Crucifere, Rozacee, etc.

Arhidiacon. 1. Cel dintâi între diaconi, d. e. arhidiaconul Ștefan. 2. In biserica rom. cat. colaboratorii și suplinitorii episcopului în guvernarea eparhiei (v. Protopop).

Arhidiecezâ, eparhie (v. c.), diecezâ (v. c.) condusă de un arhiepiscop.

Arhiduce și **Arhiducesă**, titlu dat în evul mediu mai multor personaje, dar aplicat în special principilor din Austria. A fost recunoscut mai întâiu de Frideric al III (1453). Primul **A.** a fost Maximilian, mai târziu împărat al Germaniei.

Arhiepiscop, episcopul care în același timp e și mitropolit. Uneori, A.-ul nu e și mitropolit, ci numai episcopul unei cetăți mai de frunte. In România avem A.-i la București (Patriarhul), Iași, Chișinău, Cernăuți și Sibiu. A. gr.-cat. la Blaj, iar rom.-cat. la București.

Arhiereu, preotul cel mai mare la Evrei, iar în bis. creștină episcopii, arhiepiscopii, metropoliții, cu un cuvânt toți clericii cu hirotonire episcopească. In România se dă numele special de A. episcopilor fără eparhie, cari în același timp sunt vicarii (locțiitorii) episcopilor eparhiali. **A.-i** sunt de drept *membrii* ai Sf. Sinod; din rândurile lor se recrutează candidații pentru episcopiile vacante.

Arhiloh, poet grec, v. Archilochos.

Arhimandrit, mai marele mănăstirii. Demnitatea de A. se acordă unor preoți-călugări distinși. Ei poartă cruce pe *piept*, iar *uneori*, au și dreptul de-a purta mitră arhierească.

Arhinalide (zool.), ordin de viermi inelați-policheți (v. c.) fără parapode și ghimpi cu caractere de primitivitate în organizația lor anatomică și'n desvoltarea lor embrionară (ex. Polygordius).

Arhipelag (gr.), grup de insule.

Arhipelagul, v. Marea Egee.

Arhipelagul Asiatic, v. Malaezia.

Arhipresbiter, cel dintâiu între preoți, care, în vechime înlocuia pe episcop la funcțiunile sacre. In Bucovina se numește A. preotul bisericei catedrale, iar în biserica rom.-cat. și gr. cat. prepositul capitlului (v. c.).

Arhiptere (zool.), ordin de insecte primitive-inferioare, având 2 perechi de aripi membranoase asemănătoare, o armătură bucală pentru rupt și amestecat, iar corpul din mai multe segmente uneori cu prelungiri abdominale ca la Apterygote. Din acest ordin de insecte s'au diferențiat Orthopterele (v. c.) și Neuropterele (v c.). Aparțin: Libelulele, Efemerele și Termitele, numindu-se încă și Pseudoneuroptere.

Arhisperme (bot.), numirea dată gimnospermelor — de botanistul Strasburger — reprezentând grupa cea mai veche de plante cu semință (spermaphyte).

Arhitect, cel care compune planul unui edificiu, face devizul și conduce edificarea după normele artei de zidit. A.-ți însemnați au fost în toate timpurile, dar mulți din antichitate sunt anonimi. In timpul Renașterii mai însemnați, Italia: Bramante, Michelangelo, Serlio, Vignole; în Anglia: Inigo Jones și Wren; în Franța: Philibert Delorme, Lescot, Mansart, Le Vau, C. Perrault, L. Percier, Chalgrin, Visconti, Viollet-le-Duc, etc.

Arhitectură, arta de a construi edificii, de proporții mai mari, după regulele artei; felul de a construi, caracterul distinctiv al ornamentații unui edificiu. A. ne dă alături de celelalte arte plastice, cea mai fidelă icoană a vieții culturale a diferitelor popoare în diferite timpuri. Orice edificiu trebuind să fie, în primul rând, cât mai util, arhitectul e nevoit să facă planul în vederea acestui scop imediat. In A. distingem trei mari diviziuni: a) religioasă, b) civilă, c) militară. Din timpurile preistorice găsim urme de locuințe lacustre (v. c.), de fortificații, de monumente în piatră de mărimi uimitoare (menhirii, cromlechurile, dolmenii, v. c.), fără să se poată preciza scopul tuturor acestor opere arhitectonice. A. se pare că s'a desvoltat mai întâiu în Mesopotamia, la Babylon și Ninive, ale căror ziduri, diguri, temple (al lui Baal) și grădini (Semiramis) erau mult apreciate. Proporțiile acestora nu le cunoaștem, ruinele ce se desgroapă ne lămuresc numai asupra amănuntelor. A. egipteană a fost în primul rând de ordin religios, căci se apreciau templele și mormintele mai mult decât monumentele publice. Cele mai vechi date asupra acestei a. sunt din mia a patra a. Chr. (mormintele din Abydos), apoi piramidele (mormintele) lui Cheops, Kephren, templele dela Karnak și Luqsor (v. A. la Mezi, Perși, Indieni, Greci, Etrusci, Romani, Creștini, Bizantini, Arabi și Gotică; apoi stil, ord).

Arhivă, locul unde se păstrează documentele private sau oficiale, scrisori și diplome. In evul mediu mai pretutindeni mănăstirile erau locul, unde se adăpostiau arhivele. Unele mănăstiri, aveau dreptul de legalizare a documentelor, cum era în conventul din Cluj-Mănăștur. Acum sunt A. județene, orășenești și ale statului, unde se concentrează toate actele dintr'un stat.

„Arhiva", organul societății științifice și lit. din Iași, apare sub direcția lui Tiktin în 1889, pentru partea literară și Dr. Eugen Rizu pentru partea științifică. Dela 1893 în conducerea A. D. Xenopol. La început se consacră cercetărilor lit., ist. și filol. Dela 1893 se reorganizează, publicând și contrib. colab. externi. Colab. p. filos.: A. D. Xenopol, (Princip. fund. ale ist.), C. Stere (mai târziu: Incercări filos.). Istorie: Xenopol, P. Răscanu, N. Iorga, I. Tanoviceanu, G. Ghibănescu și (m. târziu), I. Bogdan. Filologie: H. Tiktin și Al. Philippide. P. literatură: A. C. Cuza, N. Beldiceanu, Sp. Hasnaș, Samson Bodnărescu, G. Murnu. Debutează aici: Ovid Densușianu, I. Boniface, Hétrat și Calistrat Hogaș. Pedagogie: I. Găvănescu și C. Meissner, D. A. Teodoru care scrie și art. de critică lit. etc. A. a căutat o bucată de vreme să înlocuiască lipsa „Conv. lit", mutate la Buc.

„Arhiva pentru știință și reforma socială", întemeiată și condusă de prof. D. Gusti, la 1921. Organul Institutului social rom. (v. c.). A publicat și publică foarte importante studii de Sociologie, politică și reformă socială, filosofie, studii documentare asupra problemelor de organizație socială și economică, îndrumând opera de legiferare și de refacere de după războiu. In fiecare număr se găsesc importante recenzii din aceste ramuri ale științii sociale, bogate cronici, bibliografii și informații. A. este o publicație științifică de mare valoare, și una din cele dintâiu reviste dela noi, care *se menține la un nivel european.*

Arhiva românească, rev. lit. a lui Kogălniceanu, în care el tipărește documente istorice. 2 volume: 1841 și 1845, ediția II. 1860.

Arhivele Statului, instituțiune, care păstrează toate documentele publice și private, care privesc trecutul Românilor și în general al Românieі de astăzi în desvoltare istorică. A. pentru Țara Românească s'au înființat în 1831, iar pentru Moldova în 1832, unindu-se în 1862 sub o direcțiune generală în București. Arhivarii la A. Țării Românești au fost: Iordache Rasti (1831—1837). I. Eliade Rădulescu (1843—48), Grigore Alexandrescu (1849—54), Petrache Teulescu (1859—62); la A. Moldovei: Gheorghe Asaki (1832—49 și 1857—8), Vasile Alecsandri, tatăl poetului (1849—53), Gheorghe Sion (1855—6) și Teodor Codrescu (April-Oct. 1856). Directori generali: Grigorie Bengescu fost ministru de instrucție (1862—64), Cesar Boliac (1864-66), Grigore Manu (1866-71), Constantin Aricescu (1871—76), B. P. Hașdeu (1876—1900). Dim. Onciul (1900—1923) și Constantin Moisil (dela 1924). O nouă lege de organizare a A. s'a votat de parlament în Iunie 1925, cu arhivele centrale București, 4 regionale: Cluj (director Ștefan Meteș), Iași (dir. Sever Zotta), Chișinău (dir. I. Boga) și Cernăuți (S. Relli). Dir. gen. C. Moisil a înființat pe lângă Ar. din București o școală de arhivari paleografi în 1925 pentru a pregăti funcționari la Arhive; publică o bună „Revista Arhivelor" dela 1925. Alte publicațiuni mai vechi ale Arhivelor Statului sunt: Arhiva Română, seria I, de arhivarul Teulescu la 1860; Arhiva istorică a României 3 vol. 1 broșură de B. P. Hașdeu (1865—7) și Revista istorică a Arhivelor Românici, 2 vol. de Const. Aricescu (1873—76).

Arhon, în vechime magistrat de frunte în mai multe cetăți grecești, dar mai ales în Athena, după apunerea vechiului regat (1068 a. Chr.). La început unul, pe viață, apoi pe timp limitat (10 ani), iar din 683 a. Chr. pentru un an, fiind însă nouă membri, care, după reforma lui Solon (594), se alegeau din clasa cea mai bogată. Aristides face accesibilă această demnitate tuturor cetățenilor. Un A. devenia membru al Areopagului (v. c.). A. eponim, da numele anului și proteja pe văduve, orfani și familii, A.-rege, îndeplinea funcțiile religioase și judeca crimele; A. polemarc, conducea pe cetățeni în războiu; A. thesmosthetes vedea de toate celelalte cauze (v. Areopag).

Arhondar, călugărul însărcinat cu primirea oaspeților.

Ariadna, fica regelui Minos din Creta. Ea a ajutat pe Theseu, care a omorît pe Minotaur, să scape din Labirint, călăuzindu-se după firul dat de ea. Plecată cu el, acesta a părăsit-o în insula Naxos, iar ea s'a aruncat în valurile mării. După altă versiune, s'ar fi căsătorit cu Bachus. Acest mit este simbolul nerecunoștinței bărbatului și a instabilității femeii. „Firul Ariadnei" însemnează: ceva ce ne poate scoate dintr'o mare încurcătură sau dintr'un impas: idee călăuzitoare.

Arian, v. Arieni.

Ariana (Muzeul —), dat orașului Genève de Gustave Revillod. E mai mult o expoziție mai redusă, aproape universală, a artelor, în care se află, clasate după națiuni și epoce, specimene de artă industrială (ceramică, porțelanuri, faianțe, vitraiuri, argintării, monete). Se află și picturi.

Arica, v. Chile.

Aricescu Constantin, poet, istoric și publicist rom. din epoca lui Eliade și Asachi (n. 1823 † 1886). A publicat poezii în „Curierul românesc" (1846); totuși azi este cu desăvârșire uitat ca poet. Se mai citează câteva din lucrările sale istorice, adeseori mai ales cele privitoare la revoluția din 1821. — Scrieri: Istoria revoluțiunii române din 1821. Istoria Câmpulungului. Indice de documente din Arhiva statului, etc., etc.

Ariceștii-Rahtivanu (1411 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Filipești. Formată din satele: Ariceștii-de-Jos, Ariceștii-de-Sus și Rahtivanu. P. U. Filipeștii-Târg. G. Buda la 8 km.

Ariceștii-Zeletin (1816 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Podgoria. Formată din satul Ariceștii. P. U. și G. Vălenii de Munte la 15 km.

Aricii (milit.), sunt niște apărări accesorii mobile, constând din rețele de sârmă înfășurate pe un schelet de lemn din trei lemne în cruce. Servesc pentru repararea spărturilor (breșe) făcute de artileria inamică în rețelele de sârmă.

Ariciu (zool.), mamifer insectivor (Erinaceus europeus) de 22—25 cm. lungime, acoperit pe pântece cu un păr aspru, brun-cenușiu, iar pe spate cu ghimpi gălbui, ascuțiți și bruni la vârf, făcându-se ghem, când este atacat de dușmani (Vulpea, Bufnița). Vânează noaptea insecte, șoareci și vipere, fiind un animal folositor. Trăește în toată Europa, solitar sau cu părechea, în timpul iernii dormind în gropi acoperit cu frunze și mușchi.

Ariciu, dans țărănesc în Oltenia, jucat de flăcăi și fete în chip de horă.

Arid, uscat, steril. **Ariditate**, secetă, uscăciune.

Arie, o formă mai complexă a cântecului. In operă, aria înfățișează o stagnare a acțiunii pentru reliefarea momentului liric; (muz.), șirul de note muzicale, care compune un cântec; (pop.) melodie, cântec.

Ariel, nume simbolic al orașului Ierusalim.

Arieni, eretici din secolul al IV, cari profesau învățăturile lui Arie (280—336): Fiul nu este de-o ființă, (homousios), ci numai de-o asemănare (homoiusios) cu Tatăl. Învățăturile aceste au tulburat vreme îndelungată pacea bisericii creștine. Au fost osândite la cel dintâiu sinod ecumenic, în Nicea (325).

Arienii sau Indo-europenii se numesc toate popoarele de rasă albă din Asia şi Europa. La sfârşitul sec. al XVIII, cunoscându-se limbile sanscrită şi zendă, s'a recunoscut o înrudire între aceste două şi între aproape toate limbile vorbite din Europa (afară de l. bască, finică, maghiară şi turcă). Toate limbile au primit atunci numele de limbi de origine indo-europeană sau indo-germanică. Înrudirea lingvistică a făcut pe unii savanţi să creadă şi într'una etnologică, considerând pe mai toate popoarele din Europa de aceeaşi origină (v. Indo-europenii).

Arier-gardă, este o parte dintr'o trupă, constituită într'o unitate, care urmează la o oarecare distanţă grosul acelei trupe (grosul Coloanei), care se găseşte în marş spre inamic sau în retragere. Într'un marş înainte rolul ei fiind de supraveghere şi de poliţie a coloanei, efectivul său este slab; într'un marş în retragere rolul ei fiind de luptă defensivă, trebuieşte să fie solid organizată. În războiul marin, se numeşte arier-gardă unitatea navală care se găseşte înapoi într'o formaţie de luptă.

„Arieşana", institut de credit în Turda, fondat 1887.

Arieşul, râu ce izvorăşte din Munţii Apuseni şi se varsă în Mureş la satul Gura Arieşului. Este format din Râul Mare (izv. la Călineasa) şi Râul Vidrei (izv. din Biharia). În general cursul A.-lui este dela V. la E. până la Viişoara, de unde se îndreaptă spre S. Primeşte ca afl.: Valea Abrudului, a Ponorului, a Ierii, a Hăşdatelor (formând cheile Turzei). În bazinul său locuiesc numai Români, afară de câteva încercări de colonizare maghiară în spre Turda. În bazinul superior locuiesc Moţi şi Ţopi, centrul lor fiind Câmpeni şi Abrudul. Valea A.-lui este un centru important al exploatărilor aurifere, centre fiind Roşia Montană şi Baia de Arieş. La Abrud este şi un inspectorat al minelor de aur. Dealtfel în nisipul său se găseşte mult nisip aurifer. Pe valea sa sunt construite o şosea şi o C. F. îngustă până la Abrud, cu ajutorul cărora se pătrunde în inima Munţilor Apuseni, la Moţi. Aici sunt comunele Vidra de sus, locul de naştere a lui Avram Iancu şi la târgul de pe muntele Găina.

Arifi Paşa, bărbat de stat turc (n. 1819 † 1895), cu idei liberale, savant şi poet în acelaşi timp. Ambasador la Viena, ministru de instr. publică, de justiţie, preşedintele Senatului (1876), apoi de Consiliu (1879) şi ministru de externe (1882—84).

Arilică (chim.), se numeşte serie hidrocarburilor ciclice (cu catena închisă) nesaturate, numire derivată dela cuvântul aromatic (dela dezinenţa ar combinată cu terminaţiunea ilic), calificativ al acestor hidrocarburi numite încă aromatice, pentru motivul că toate substanţele mirositoare din plante şi animale, se credea că fac parte din această serie de hidrocarburi. Radicalii organici derivaţi din aceste hidrocarburi precum şi compuşii lor (halogenaţi, aldehide, acizi) se numesc arilici.

Arimathia, oraş în Palestina, astăzi Ramla.

Arin (bot.), sau anin (Alnus glutinosa) arbore din familia Amentaceelor cu mai multe varietăţi: A. negru, A. de munte, comun prin lunca râurilor şi prin pădurile umede din câmpie. Are frunzele brune-verzui păroase, rotunde la vârf, iar tulpina învelită într'o coaje brună, crăpată, iar florile reunite în amenţi cari se ivesc încă toamna şi înfloresc în Februarie-Martie, transformându-se într'un fruct de forma unui con mic de brad. Din lemnul său moale şi fraged, de coloare roşcată, se prepară un cărbune, întrebuinţat în stare pulverisată la fabricarea prafului de puşcă.

Arion empiricorum (zool.), melc-gasteropod din familia Limacidelor, de 12—14 cm. lungime, având o scoică din câteva granulaţiuni calcaroase. Se mai numeşte şi limace cenuşiu (v. Limax).

Arioneşti (7975 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Ataci. Formată din satele: Arioneşti şi Unguri. Primăria la Arioneşti. P. U. Otaci. G. Volcineţ la 12 km.

Ariosto Lodovico, poet celebru ital., (n. 1474 † 1532). Iubitor de libertate şi senin în faţa greutăţilor vieţii, pe care le-a gustat îndestul, opera lui A. se resimte de aceste însuşiri. A scris elegii, satire, comedii în genul lui Plautus (, Cassaria" inspirată din Aulularia), „Supposiţi" (insp. din „Captivii" şi din Terentius); apoi „Negromaute", „Lena" şi „Gli Studenti", toate piese cu intrigi foarte complicate după spiritul vremii, cu glume triviale, dar care stau în locul de cinste pentru lit. sec. al XVI. Cu „Orlando furioso" atinge culmea, dând una din Capodoperele renaşterii italiene: o epopee cavalerească, în care A. se arată un desăvârşit artist, un fin observator psiholog şi un adânc umanist, cunoscător bun, încă din timpul tinereţii, a antichităţii precum şi a lit. romanice începătoare, din care s'a inspirat. A. a făcut „artă pentru artă" (v. c.). Poemul acesta a influenţat mulţi scriitori din diverse literaturi; la noi pe Ion Budai Deleanu, în „Ţiganiada", şi a avut un ecou nesfârşit în lit. italiană de după A.

Arlovist, regele Suevilor (sec. I a. Chr.). Chemat de Sequani împotriva Aeduilor, el i-a învins pe aceştia din urmă, dar a asuprit şi pe unii şi pe alţii. S. au cerut ajutorul lui Caesar, care-l bate pe A. în Alsacia, într'o luptă. A. a scăpat însă şi a trecut Rinul.

Aripă (milit.). Partea laterală a unei armate de uscat sau a unei unităţi navale în marş sau în linie de luptă. Partea extremă a unei lucrări de fortificaţie. În aeronautică: Aripa unui avion este suprafaţa de susţinere a avionului. Ramurile elicei avionului. Marină: Ramurile elicei vaporului.

Aripa câmpului, fătlogofătul, care, după povestile populare bănăţene, scapă soarele, luna şi stelele furate de smei.

Aripe (anat.), organele de sbor, dela insecte, paseri, liliac (v. c.).

Aripioară (aeronaut.). La extremitatea aripilor unui avion sunt aşezate aripioarele care sunt conjugate între ele astfel că atunci când una se ridică cealaltă se lasă. Manevrarea lor dă mişcarea laterală avionului, prin înclinarea ce o capătă poate vira.

Aripioare, se numesc membrele peştilor, care sunt perechi (A. pectorale, abdominale) şi neperechi (A. dorsale, ventrale, codală şi anală).

Aristarchos, 1. A., poet grec. din epoca lui Perikles, a debutat în 454 prin tragedii în memoria lui Sophokles. 2. A. **din Athena**, orator gr. din epoca războaelor peloponesice, ca. 411 a. Chr. contemporan al lui Antiphon (v. c.). 3. A. **din Samothrace**, ca. 215 a. Chr., critic gr. antic din perioada alexandrină. A strâns pe lângă el o întreagă şcoală de eruditi, rivalizând cu şcoala din Pergam. A fost director al bibliotecii din Alexandria. A editat pe Homer, Hesiod, Alkeos, Pindar şi a comentat poesia clasică.

Aristenetos, sofist şi scriitor gr. antic din perioda gr.-romană (sec. V a. Chr.). A lăsat vre-o 51 de „Scrisori erotice".

Aristia Costache, scriitor rom., grec de origine (n. 1800 † 1880). Ca student la Acad. grec. din Buc. a luat parte la revol. din 1821 şi 1848, a fost apoi prieten cu Eliade şi prof. la Sf. Sava. A contribuit a începuturile teatrului rom., a făcut traduceri, ca colaborator al lui Eliade, cunoscând imba elenă, a încercat să traducă Iliada lui Homer (1837), publicând un fragment dedicat Domnului Alex. Ghica, cu prefaţă de Eliade. Traducerea-i nereuşită. A trad. apoi din Plutarh (Paralelele), Biblia (din ultima ed. elenică). A scris şi nişte versuri originale la întronarea domnitorului Bibescu (1842). A fost membru în Societ. Filarmonică (v. c.).

Aristides, general şi bărbat de stat atenian, supranumit Cel drept (n. pe la 540 † 468 a. Chr.). A învins pe Perşi la Marathon (490) dar, în urma rivalităţii lui Themistocle, a fost ostracizat. Ţara l-a rechemat când a fost atacată de Xerxes. S'a luptat la Salamina şi la Platea (479). A participat la formarea Confederaţiei dela Delos şi a administrat finanţele Greciei cu o deosebită cinste încât a murit sărac.

Aristides, pictor grec (sec. al IV a. Christos). El a dat mai întâiu expresivitate personajiilor din lucrările sale.

Aristobul I şi II, regi în Iudeia; — A. istoriograf care a descris viaţa lui Alexandru cel Mare.

Aristobulos-judeul, filosof alexandrin, scriitor din perioada gr.-romană (ca. 150 a. Chr.). A încercat să armonizeze tradiţiile hellenice cu cele ebraice, susţinând că filos. gr. s'a inspirat din Moise.

Aristochină (med.), substituent al chininei (v. c.).

Aristocraţia, formă de guvernământ în care domnesc nobilii, sau clasa de sus, privilegiată prin naştere. Adevărata A. e aceea în care cele mai însemnate acte sociale şi culturale sunt înfăptuite de oamenii cei mai apţi pentru aceasta. Aristocratul adevărat crează valori şi se străduieşte să îmbogăţească valorile altora. O astfel de A. e temelia adevăratei democraţii (v. c. D.) (Steffen). Ee se bazează pe principiul „The right man in the right place" (v. c.).

Aristodemos, primul rege legendar al Spartei, ai cărui fii, Eurysthenes şi Procles, au fost întemeietori a două dinastii spartane; 2. A., rege legendar al Messinei, care a purtat cu Spartanii 24 de ani războiu. In urma prezicerii unui oracul, pentru ca să învingă şi-a ucis pe fică-sa. In momente grele s'a sinucis pe mormântul ei (724 a. Chr.); 3. A. **Malacos**, tiran din Cumes, care obţine puterea după ce învinge pe Etrusci. Domneşte tiranic şi moare ucis (490 a. Chr.). La curtea sa s'a refugiat Tarquinius Superbus.

Aristogiton din Athena, orator gr. antic, adversar al lui Demosthenes, Hyperides şi Lycurgos. Supranumit „cinicul". A compus 64 de discursuri din care s'au păstrat 7 fragmente.

Aristol (chim.), substanţă solidă în pulbere brună, insolubilă în apă, un derivat biiodat al timolului (v. c.) întrebuinţat în medicină ca antiseptic.

Aristolochiacee (bot.), familie de plante veninoase, cu flori hemafrodite colorate,

galbene, verzui-brun roşietice, cu 6—12 stamine cu un ovar interior cu 6 loje, cu 6 sau mai multe stigmate, cu fructul capsulă sau bacă. Aparţin: Mărul lupului (Aristolochia clematitis), Pochivnicul (Asarum europeum).

Aristomenes, comandantul Messenienilor, care a răsculat pe compatrioţii săi şi a purtat al doilea războiu împotriva Spartei (ca. 683 a. Chr.). Umileşte pe Spartani şi-i sileşte să ceară un general dela Athen.; aceştia le trimit pe Tyrtăos (v. c.). A., bătut, se retrage pe muntele Ira, de unde opune o rezistenţă de 11 ani Spartanilor. In sfârşit se refugiază în insula Rhodos, unde moare.

Aristophanes, autor celebru de comedii gr., (n. 450 a Chr. † 386 a Chr.). Reprezintă reacţiunea aristocratică, e partizan al influenţii doriene şi se opune tuturor tendinţelor timpului său: spiritul democratic în politică, educaţie, artă; e contra ştiinţei contimporane şi a transformărilor progresive, caricaturizând societatea ateniană. Dealtfel aprecierile sale sunt subiective şi aparţin numai domeniului lit. Comediile mai însemnate ale sale sunt Babilonienii (jucată la 426), Acharnienii (425), Cavalerii (424), Nourii (423), Vespele (423), Pacea (421), Păsările (414), Sărbătorile lui Ceres (411), Lisistrata (411), Plutos (408), Broaştele (405), Adunarea femeilor (392), etc.

Aristophanes din Bizanţ, celebru gramatic grec (sec. al III a. Chr.). A condus biblioteca din Alexandria şi a fost maiestrul lui Aristarchos. Considerat printre marii filologi ai antichităţii prin studiile gramaticale, lexicografice şi ediţiile critice (Homer). A introdus accentul, pentru a evita coruperea limbii greceşti de popoarele care vorbesc greceşte.

Aristoteles, cel mai mare învăţat şi filos. grec, (n. 384 † 322 a. Chr.), supranumit „Stagiritul", profesorul lui Alexandru Macedon. Spirit enciclopedic, A. e întemeietorul Şcoalei peripatetice (v. c.), întemeietorul logicei ştiinţifice, ajunge să stăpânească şi să cerceteze toate domeniile de cunoştinţă ale vremii sale: zoologia, anatomia şi fiziologia comparată, fizica, politica, estetica, istoria, etica, psihologia, metafizica, etc. Din scrierile lui A. s'a păstrat cam $^1/_3$ (ca. 4000 pag.). Totuşi nu există nici un filos. care să fi exercitat atâta influenţă, chiar până în zilele noastre. Intreg evul mediu, creştin şi păgân (arab, evreu) este sub înrâurirea magistrului ştinţii. Discipol al lui Plato, care-i laudă puterea de muncă, A. profesează filos. după moartea acestuia pe coastele Asiei, apoi în Macedonia. In Athena deschise şcoala numită „liceu" (334 a. Chr.) în care predă filosofia plimbându-se, de unde numirea de „şcoală peripatetică". Spre deosebire de Platonism, sistemul lui A. nu este un idealism, ci un realism. A. admite parte din filos. lui Plato, dar caută să-l completeze. Filos. este pentru el ştiinţa principiilor şi se ocupă de principiile tuturor ştiinţelor. Faptele se subordonează principiilor şi sunt lămurite de spirit cu ajutorul ideilor. Numai cu ajutorul ideilor se poate câştiga ştiinţa adevărată. L o g i c a lui A. e o ştiinţă care arată buna folosire a raţionamentului. Ea trebuie să arate cum putem deduce judecăţile particulare din cele generale cu ajutorul teoriei raţionamentului (Silogistica). Teoria probei (demonstraţia) e cuprinsă în „Analitica", în care A., alături de analiza raţionamentului în judecăţi şi noţiuni, arată şi principiile gândirii logice: principiul contradicţiei (v. c.) şi cel al terţiului exclus (v. c.). Alături de această probă deductivă prin silogism, A. admite şi inducţia (epagogé) numită complectă (v. Inducţia complectă). Pe demonstraţie şi inducţie se bazează definiţia. Toate noţiunile se subordonează categoriilor (v. Categoriile), care sunt „spete principale de judecăţi despre ceea ce există". Şi astăzi încă, după ce tot timpul, evul mediu a cultivat-o şi interpretat-o, logica lui A. se menţine în cea m. mare parte. In M e t a f i z i c ă probl. fundamentală e pentru A. originea şi natura cunoaşterii. Cunoaşterea generalului trebuie să preceadă pe a particularului. Realitatea adevărată e alcătuită din lucruri singuratice definite, adevăratele substanţe. Orice lucru e un întreg format din „materie" şi „formă". Materia este posibilitatea formei şi ea capătă realitate numai datorită formei, care transformă materia în ceva determinat. Forma realizată se cheamă „entelechie". Totalitatea lucrurilor alcătuieşte un sistem evolutiv, pentrucă fiece lucru singuratic este pentru un lucru inferior o formă şi pentru unul superior, materie. La bază sta materia pe care se realizează formele particulare, iar în partea superioară formele speciale, nemateriale şi forma pură, Dzeu. Mişcarea face trecerea dela posibilitate (materie informă) la realitate, de la posibilitate la act, datorită apetitului (avântului) ce-l au posibilele de a se realiza în forme anumite. Temeiul oricărei mişcări este forma pură nemişcată, Dzeu, care e veşnic, neschimbător, imaterial, pur, spiritual, gândirea absolută. Divinitatea crează mişcarea prin faptul că toate lucrurile tind spre ea, deşi Dzeu rămâne unic şi indiferent la această mişcare a materiei spre scopul suprem şi în afară universului. Forma universului infinit este sferică. Pământul nemişcat, şi el o sferă, şi e alcătuit din patru elemente: pământ, apă, aer, foc. In jurul pământului se învârtesc stelele în cercuri concentrice faţă de pământ. Stelele se nasc din eter, care e un element ceresc. Fiinţele vieţuitoare se deosebesc după spete, potrivit unui anumit fel de suflet, care se află în toate ca entelchie a corpului, ca principiu al vieţii. Treapta inferioară a sufletului este cea vegetativă, care e limitată la nutriţie şi reproducere (la plante). Treapta superioară este sufletul animal, limitat la sensibilitate şi mişcare. A treia treaptă o formează raţiunea („nus"), a cărei funcţiune esenţială este gândirea. In E t i c ă: A. e eudemonist şi are o concepţie mijlocie între individualismul şi universalismul etic: Scopul activităţii omeneşti este fericirea, care-i binele suprem, ea se capătă prin viaţa virtuoasă. Există virtuţi dianoetice (v. c.) şi etice. Cele dianoetice sunt superioare: înţelepciunea, cumpătenia, prevederea şi alcătuiesc perfecţiunile intelectuale. Virtuţile eticei se bazează pe obişnuinţă. Cea mai perfectă virtute etică e justiţia; ea e baza vieţii pol. In P o l i t i c ă, A. susţine că „omul e un animal sociabil", care-şi câştigă perfecţia numai în societate. Numai în stat există complectă moralitate şi datoria statului este educaţia cetăţenilor. Constituţia statului trebuie să fie adecvată împrejurărilor şi guvernământul trebuie să aibă grije de binele moral al societăţii. Formele de guvernământ: Monarhia, Aristocraţia s. Democraţia sunt toate bune, dacă urmăresc binele comun. Deasemeni statul se va îngriji de educaţia copiilor, tinzând să-i facă cetăţeni buni. In E s t e t i c ă, crede că orice artă este imitarea naturii. Artele se deosebesc între ele prin mijloacele de expresie şi prin obiectul lor. Frumosul este un întreg intuitiv în care părţile sunt ordonate proporţional şi de mărime mijlocie. — Scrieri: Categoriile, Despre Propoziţii, Cele două Analitici, Topicele, Erorile sofistice = toate scrieri logice, numite mai târziu „Organon". Scrieri fizice şi naturale, Metafizica, Etica Nicomachică, Politica, Retorica, Poetica, etc.

Aristotelici (filos.), se numesc partizanii filosofiei lui Aristoteles. Cei din vechime erau Peripateticii. In evul mediu, când gândirea lui Aristoteles a căpătat o întindere ne mai pomenită încă nici până astăzi, sunt A. filos. arabi în special Averrhoes şi filos. ebraici Maimonides şi Gersonides, cari şi-a câştigat merite neşterse prin răspândirea şi interpretarea întregei opere a lui Aristoteles. Pe urmă scolastica creştină a contopit doctrina filos. aristotelice cu doctrina bisericii. Thoma de Aquino, a cărui filos. este esenţială în biserica romano-catolică, a făcut această contopire. In timpul Renaşterii filos. lui Aristoteles a fost cultivată independent de doctrina bisericii în Italia, la Univ. din Padua, unde A. s'au desbinat în Alexandrinişti (Pomponatius) şi Averrhoişti (Achillinus şi Niphus). Chiar şi mai târziu A. n'au dispărut. In sec. al XIX sunt A. Brentano, Trendelenburg, ş. a. Thomismul de astăzi este împărtăşit de A.

Aristotelism (filos.), 1. Prelucrarea filosofiei lui Aristoteles de către scolastică (v. c.). 2. Filos. lui Aristoteles şi a partizanilor săi, Aristotelicii (v. c.). Ea constă în Logica, aşa cum era la Aristot.: silogistică, în Metafizică cu cele patru principii fundamentale: materie, formă, cauză şi scop, dintre care mai ales cele două dintâiu sunt mult apreciate, în Eudemonismul şi Intelectualismul etic, în concepţia teleologică a naturii şi în formalismul estetic. — A. cultivă deci ideile esenţiale ale filos. lui Aristoteles. El este reprezentat în tot decursul evului mediu, în timpul Renaşterii şi chiar în zilele noastre.

Aristotile Alberti, supranumit Ridolfo Fioravanti, arhitect italian celebru în sec. V. In Rusia, la curtea lui Ivan III, repară Kremlinul (v. c.) şi construieşte în Moscova, între alte edificii şi catedrala Sf. Mihail.

Aritmetică (grec.). Ştiinţa relaţiilor numerice, o disciplină specială matematică.

Arivist, om care vrea să ajungă cu orice preţ, sau care a ajuns lesne ori pe nedrept la o situaţie. Ambiţios fără scrupul.

Arizona (prescurtat Ariz.), stat din U. S. A. Se întinde aproape peste tot podişul Colorado. Suprafaţa sa este de 295.134 kmp. cu 334.000 loc., din cari apr. 42.000 sunt indieni. Climă uscată. A. este fertilizată prin irigaţiuni sistematice. Produce cereale şi bumbac. Regiune de păşuni, are multe vite. Minerale: aur, argint, fier, cupru. A. este străbătută de fl. Colorado, navigabil. O parte este câştigat de U. S. A. dela Mexico în 1848 şi restul (700 km. lungime şi 200 km. lăţ.), cumpărat în 1853. A fost declarat teritoriu federal în 1853, iar în 1912 ca stat. Capit. Phoenix.

Arkansas. 1. Râu din U. S. A., unul din principalii afl. de pe dreapta fluviului Mssissipi. Izvorăşte din M-ţii Stâncoşi (Culmea Sawaich) şi, după ce udă statele Colorado, Kansas şi Oklahoma (terit. Indian), trece în A. străbătând printre M-ţii Ozarck. Se varsă mai la N. de oraşul A. Lung 3400 km. — 2. A. trib indian (Piei Roşii) din U. S. A. statul

A. Astăzi sunt aproape dispăruți. — 3. A. stat din U. S. A. de S. V. Supr. 138.132 cu 1.752.000 loc. Are bogății minerale: bauxită și huilă în Mții Ozarck. Intinse păduri virgine cu celc mai felurite esențe de lemn. Pe valea râului A. și a fl. Mississipi se face agricultură întinsă și se cultivă bumbacul. In timpul războiului din anii 1860—1865 a fost de partea statelor de S. — 4. A. oraș din U. S. A. stat. A., creiat de Francezi în 1865, de când a început și colonizarea văii râului A.

Arkesilaos din Pitane (Xolia), filos. gr. (n. ca. 315 † 241 a. Chr.). Este șeful Academiei (v. c.) mijlocii („Sceptica academică"), înlocuind pe Krates, din care făcea parte și Karneades. Impărtășește întâiu probabilismul (v. c.), dar mai târziu se convertește la platonism sub Polemon și Krantor.

Arkhangelsk, oraș și port al Rusiei la Marea Albă, la vărsarea fluviului Dvina. Cam 30.000 loc. Comerț cu piei, pânzeturi și frânghii. In timpul războiului a fost portul de aprovizionare al Rusiei (în special între 1915—1917). A fost evacuat de aliați în 1919.

Arkwright Sir Richard (n. 1732 † 1792), mecanic englez, împreună cu orologerul Kay a construit o mașină de țesut postav.

Arlaud Jacques-Antoine, miniaturist elvețian (n. 1668 † 1746). La Paris execută, în miniatură, portretele persoanelor străine distinse. Ajuns în Londra (1721) devine prieten al lui Newton.

Arlberg, pas între Alpii Algau și Alpii Retici în Tyrol. Altitudine 1797. Are o șosea bună și o cale ferată. A. tunel lung de 10.270 m. sub pasul de mai sus. Prin el trece calea ferată Paris—Bâle—Wien, evitând Germania.

Arlechino, personaj comic permanent în comedia națională italiană mai ales în piesele care se joacă pe scena teatrului „Commedia dell' arte" din Roma, — un fel de Păcală ori Pepelea. Costumul lui e confecționat din o mulțime de petice în toate culorile, poartă păr scurt și o jumătate de mască neagră, e ușor încălțat și cu o sabie de lemn la brâu.

Arles, oraș în Sudul Franței (dep. Bouches du Rhône). Comerț cu: fructe, vinuri, lână, uleiuri, etc. Antichități romane: arene, statui. Catedrala este dela începutul sec. XII. Are 31.000 loc.

Arlincourt Charles Victor Prevost, vicomte d'—, poet și romancier francez (n. 1789 † 1856). Autorul operei: „Solitaire".

Armă. 1. Este orice instrument care servește în luptă, la atac sau apărare. Arme ofensive sunt acelea care servesc la atac și arme defensive la apărare. 2. Prin extensiune, „cariera armelor" înseamnă serv. militar. „Calea armelor" se întrebuințează în sens de întreprindere militară războinică, duel: a cerut satisfacție pe calea armelor. 3. Fiecare din diferitele feluri din diviziunile ce compun armata. Diferitele arme sunt: artileria, infanteria, cavaleria, geniu, aviația și marina. 4. A. portative sunt acelea care pot fi purtate și mânuite de un singur om. 5. A. albe sunt arme portative din oțel sau fier, ca: sabia, baioneta, pumnalul, etc. 6. A. de foc sunt toate acele arme care întrebuințează forța gazelor unei pulberi oarecare, pentru a deveni vulnerabile. 7. A. cu percuție sunt armele care întrebuințează o capsă cu fulminat de mercur, aprinsă prin căderea unui ciocan numit percutor (v. c.). 8. Piață de A., locul de adunare al trupelor dintr'o garnizoană. 9. Oameni de A., în evul mediu se numeau toți oamenii armați. 10. Sală de A., o sală unde se învață în mod public scrima, sau o sală care cuprinde o colecție de arme. 11. A ridica armele, a lupta contra cuiva: au ridicat armele contra vecinilor dela răsărit, a pune armele jos, a înceta ostilitățile, a depune armele, a se da învins. 12. Cuvântul armă, intră într'un număr oarecare de comenzi militare. Ex. Prezentați arma, la umăr arma, etc., pentru a executa un oarecare număr de mânuiri de arme prescris prin regulamentele militare. 12. Portul armelor, noțiune de drept, dreptul de a purta asupra sa arme de foc prescris prin legi speciale. 14. Cuvântul de armă se raportează și la noțiunea de armament (v. c.) al diferitelor arme, armament ce le diferențiază: Arma infanteriei este pușca sau arma propriu zisă, arma artileriei este tunul, arma cavalerei este carabina.

Armă chimică (Milit.), v. gaze de luptă.

Armada (invincibilă), nume dat de Filip II flotei pe care a trimis-o în Anglia (1588), pentru a răsbuna moartea Mariei Stuart, a detrona pe regina Elisabeta (v. Anglia, Istorie) și a restabilit catolicismul. După moartea marchizului Santa-Cruz, cel mai talentat marinar spaniol, A. ajunge în desordine la Dunkerque și nu obține nici un rezultat. A. avea 130 de corăbii cu 16000 matloți și 19000 soldați. Spania suferă un dezastru mare prin nimicirea ei și își pierde puterea marină.

Armagnacs, unul dintre cele două mari partide care s'au luptat în Franța pe timpul domniei lui Carol VI. A. era opus celui al Bourguignons-ilor. Numele i s'a dat după Bernard VII, conte d'Armagnac (1410). Englezii au profitat de aceste neînțelegeri și au trecut de partea Bourguignons-ilor, iar A. a rămas partidul național, contribuind la desrobirea Franței de sub jugul englez. Prin tratatul dela Arras (1435), între Carol VII și Filip cel Bun, se pune capăt luptei dintre cele două partide. A. au mai neliniștit însă Franța prin hârțueli.

Armament, este totalit. armelor ofensive sau defensive cu care sunt armate diferitele trupe. Armamentul infanteriei este arma cu baionetă, grenada, mitraliera și pușca mitralieră; armamentul artileriei este tunul de diferite calibre, carabina, mitraliera, etc. arm. ofițerului este sabia și pistolul automat. A. unui fort este totalitatea materialului care servește a apăra acel fort. A. unui bastiment de războiu este tot materialul cu care este armat acel vas. „Serv. de A.", este o funcțiune organizată într'o mare unitate (v. c.), care se ocupă numai de armamentul tuturor unităților din subordine.

Arman (1235 loc.), com. rurală din jud. Caliacra, pl. Sf. Dumitru. Formată din satele: Arman, Caragaci, Ciuful-Cuius, Gara-Arman, Hasarlâc, Nebi-Cuius. Primăria la Arman. P. U. Spasova. G. Casim.

Armand Arsène, scriitor franc., v. Clartie.

Armășeni (2066 loc.), com. rurală din jud. Ciuc, pl. Sânmărtin. La 17 km. G. Sân Simion. P. U. Ciuc-Sângeorgiu.

Armășești (1965 loc.), com. rur. jud. Ialomița, pl. Urziceni. Formată din satele: Armășești și Cacaleți. Primăria în Armășești. Of. P. local. Medic, spital. G. locală.

Armășești (1458 loc.), com. rur. jud. Vâlcea, pl. Cerna. Formată din satele: Armășești, Groși și Modoia. Primăria în Groși. P. U. Lădești. G. Băbeni la 22½ kilometri.

Armășoaia (1063 loc.), com. rur. jud. Vaslui, pl. Racova. Formată din satele: Armășoaia, Rădiu și Siliștea. Primăria în Armășoaia. P. U. Pungești. G. Vaslui la 29 km.

Armat, acel care poartă asupra lui armă. Se uzitează cuv. înarmat. „Armat până 'n dinți", puternic înarmat. Prin extensiune un om înarmat cu argumente puternice. Opus: Desarmat. Beton armat (v. Beton).

Armată, este totalitatea forțelor militare ale unui stat, încadrate în trupe regulate. Ex. Armata română. Intr'un sens mai restrâns se mai numește armată o mare unitate organică cuprinzând trupe de diferite arme, formând mai multe corpuri de armată. Este unitatea strategică (v. c.). Prin extensiune înseamnă mulțime: armata funcționarilor. Corpul de armată este o „mare unitate" (v. c.) care conține trupe de toate armele grupate în Divizii (v. c.). Mână armată: a lua cu forța: a pus stăpânire cu mâna armată.

Armata de operațiuni, v. Obligația militară, Activitate, Rezervă.

Armator, este acela care armează sau echipează o corabie. De obicei este și proprietarul vasului. El alege pe comandantul vasului, angajează personalul și prevede vaporul cu tot ce este necesar pentru navigație.

Armătură, 1. Partea interioară a unui generator de curent electric continuu, ca- e se rotește în jurul axei mașinei. Se mai numește și indus. 2. Plăcile de metal care constituesc un condensator electric. 3. O bucată de fier moale care se poate alipi de polii unui magnet în formă de potcoavă, completând astfel circuitul magnetic. Servește la conservarea magnetizării potcoavei. A. prevăzută cu un cârlig servește la ridicarea și transportarea poverilor cu ajutorul magneților puternici.

Armătura, (milit.), totalitatea armelor defensive, care protejează capul, corpul și membrele unui luptător: Casca (v. c.) Cuirasa (v. c.), Scutul (v. c.), etc. „Serviciul armăturii" este o funcțiune organizată într'o unitate, care are însărcinarea de a se ocupa numai de armamentul acelei unități.

Armătură bucală (zool.), v. Bucală arm.

Armean (1562 loc.) com. rur. județul Sibiu, pl. Ocna-Sibiului. P. U. Loamnăș. G. Loamnăș la 13 km.

Armenia, regiune din Asia Occidentală, se mărginește la N. cu M. Neagră și Georgia, la V. cu valea fl. Eufrat, la S. cu aceea a fl. Tigru, iar la E. cu M. Caspică. A. este formată dintr'o serie de podișuri înalte (mijlociu 1500 m.) și este împărțită între Rusia, Turcia și Persia. Punct de întâlnire a multor ramuri de munți, A. a fost pe vremuri locul unei intense activități vulcanice, căreia i se datoresc mai toate vârfurile actuale: Ararat (5150 m.), Alagoez, etc. In depresiunile formate, bazine închise, se găsesc lacuri mari: Gökteiai (alt. 1930 m.), Van (alt. 1625 m.) și Urmiah (alt. 1280 m.). Climă aspră din cauza înălțimei; ploile abondente produc torenți, cari rup mereu din podiș. Apele se scurg spre Eufrat, Tigru, Araxe, Kura, Cioroc, Karasu, etc. Pe văi climă dulce și umedă, care le fac roditoare. Aici se produc: bumbac, tutun, indigo, viță de vie, etc. Pe podiș pășuni bune, hrănesc vite numeroase, iar în munți, bogate filoane au-

rifero şi argintărie. Industria restrânsă la tăbăcării, ţesutul postavurilor şi păturilor, se resimte de persecuţiile Turcilor, care aproape au nimicit poporul armean. Pe dealtă parte, cei rămaşi în regiunea rusească au suferit rigorile administraţiei. Cei rămaşi la Persia au fost mai fericiţi. Astăzi Armenii sunt foarte rari în A. turcă şi rusă. Centrul cel mai principal al întregii Ar. este Erzerum, aşezat la încrucişarea multor drumuri comerciale. Partea persană are ca centru Tabriz şi formează prov. Aderbeidjan. Partea rusească formează o republică autonomă în Uniunea Sovietică, cu capit. Erivan, dar guvernul e la Moskva. A. Turcească este cea mai mare parte şi e împărţită în mai multe vilaete (Kars, Van, Bitlis, etc.). Oraşe principale: Erzerum, Bitlis, Trebizonda, Ardahan, etc. Pacea generală creiase o A. independentă, dar care a dus zile grele până'n 1921 (21 Oct.), când a fost din nou împărţită. Istoria: Armenii au venit din Tesalia sau Tracia prin Helespont şi Bosphor şi s'au aşezat, prin sec. al IX a. Chr. în valea râului care se numeşte azi Aras, formând ţara Arartu. Numele A. derivă din ebraică, ţara lor o numiau Haiasdan. La început a atârnat de Ninive, apoi au cucerit-o Mezii, după ce s'a bucurat de o scurtă independenţă. Înainte de a o supune Alexandru cel Mare şi apoi Seleucizii din Siria, A. a fost şi sub dominaţie persană. Seleucizii o guvernau prin locţiitori. Urmează dinastia Arsakizilor (149 a. Chr.) din care a făcut parte Tigranes care s'a luptat cu legiunile romane. Pe timpul lui Abgar, care stabileşte capitala la Edessa, începe a se răspândi creştinismul. In 428 d. Chr. A. ajunge sub stăpânirea Perşilor, care încearcă să împiedece răspândirea creştinismului în favoarea mazdeismului (v. c.). A. nu poate apoi rezista puterii Arabilor şi ajunge în sec. VII în stăpânirea acestora. Acum califii înlocuiesc pe Sassanizi. Se ridică însă a treia dinastie armeană, a Bagratizilor (885—1079) întemeiată de Aschod cu asentimentul Califilor. Bizantinii cuceresc o bună parte a Armeniei (sec. al XI), dar sunt alungaţi de Seleucizi. Pe timpul decăderii independenţei, o parte din Armeni se refugiază în Cilicia, formând A. mică, care se declară vasală Sf. Scaun şi împăraţilor Germaniei (1198). A. prop. zisă se numia A. mare. A. mică a ajuns la un stadiu de înflorire prin poziţia geografică. In sec. al XIV însă e desfiinţată de Mamclucii (v. c.) din Egipt. Ultimul ei rege (Leon IV) moare în Franţa (1393). A. mare deasemenea suferă în urma invaziei Mongolilor şi în urmă a Turcilor. Desmembrarea şi împărţirea ei începe în sec. XVII, când Persia anexează partea orientală, Rusia încorporează Georgia (1802), iar Turcia o altă parte. Intervenţiile făcute pentru A. prin tratatul dela Berlin (1878) nu se realizează. Şi tot aşa nici deziderateul marilor puteri, care voiau, în urma războiului mondial, să înfiinţeze statul A.-ei. Armenii au umplut pământul (Asia, America, în Ardeal vre-o 8000, Veneţia, Penins. Balcanică, etc.). Cei din Rusia sovietică au format o republică cu capit. Erivan. — Limba: După cercetările cele mai verosimile armeana face parte din grupa de limbi traco-frigiană şi mai ales cea frigiană (grupa satem). In general se distinge vechea a., care se întrebuinţa până în sec. al XIX şi azi în literatură şi ca limbă liturgică şi noua a., limba populară, îmbogăţită cu multe cuvinte turceşti şi persane. Alfabetul armean a fost inventat la sfârşitul sec. al IV de Mesrob şi a înlocuit vechiul alfabet. In acest timp începe epoca zisă clasică a literaturii armene. Limba armeană e însă mult întrebuinţată şi la coloniile din diverse ţări, care au tipografii cu mare tiraj (Veneţia, Viena, Tiflis, Madras, etc.). Literatura, începe cu legende şi cânteco în care se proslăvesc isprăvile eroilor din timpurile glorioase, căci lit. păgână anterioară a fost distrusă de Armenii ce se convertiră la creştinism. La sfârşitul sec. al IV se inventează alfabetul, iar în sec. al V d. Chr. avem cărţi religioase (traducerea bibliei) sau istorice. Scriitorul cel mai însemnat din acest timp este istoricul Moise din Khorene („Herodotul Armeniei"), apoi Lazar de Pharb, Eznig (sec. al VI), Thoma Ardzrumi şi Ioan al VI Catholicos (sec. al IX), Ştefan Açodigh (sec. al X), Grigore Magistros şi Aristakes de Lastivert (sec. al XI). Cilicia, regat al Armeniei mici, a avut şi ea scriitori ca: Nerses „Graţiosul" (sec. al XII), cronicari, cari au scris şi despre cruciate. In sec. al XIII lit. A. decade (v. Istoria Armeniei). Reînvie din nou în sec. al XIX. Acum găsim romancieri, printre care Abowjan Cătcătur şi poeţi lirici ca Smbat-Şah-Asis, Givani, etc.

Armenii, popor indo-european, veniţi din Asia Centrală şi aşezaţi în podişul Armeniei (v. c.). Astăzi sunt în număr de apr. 5 milioane, A. sunt răspândiţi prin Turcia, Persia, Rusia, SE-ul Europei (şi la noi în ţară), prin N. Africei şi chiar în America. Sunt înalţi frumoşi, în special femeile. Muncitori şi inteligenţi, sunt comercianţi buni şi cinstiţi. Din punct de vedere religios sunt creştini şi se împart în armeni ortodoxi (gregorieni), monofiziţi, uniaţi şi uniţi cu Roma.

Armeniş (2533 loc.), com. rur. jud. Severin, pl. Teregova. Of. P. local. G. locală.

Armenizant sau **armenist**, nume dat unei persoane care s'a specializat în cunoştinţa limbii, literaturii sau culturii armene.

Armindenul, v. Maiu.

Arminiani. Remonstranţi, sectari ai protestantismului, urmând învăţăturile profesorului Arminius dela Leyden (1560—1609), care a atacat dogma lui Calvin despre „predestinaţiunea absolută".

Arminius, v. Hermann.

Armistiţiu, încetarea luptelor în timp de războiu, în urma unei înţelegeri. Armistiţiul general este hotărît de guvern, pe când A. local de autorităţile militare ale zonei de operaţii, pentru un timp limitat.

Ar-Moab, oraş din Trans-Iordania de azi, pe râul Arnon, a fost capit. Moabiţilor. Astăzi unii îl identifică cu Rabbath-Moab sau Rabba, care este situat în inima podişului Moab.

Armoarii, blazonul, semnele simbolice prin care se distinge o familie nobilă, un oraş, o corporaţie (v. Blazon).

„Armonia", foaie săptămânală apărută la Roman în 1871—1873.

„Armonia", soc. de cântări în Cernăuţi, înfiinţată la 1881, care a desvoltat o activitate importantă pe teren muzical. Primul ei preşedinte a fost cavalerul Leon Goian.

Armonie, teoria armoniei (germ. „Harmonielehre"), e acea parte din ştiinţa muzicală, care cuprinde regulele despre formarea acordurilor, legile înrudirii şi posibilitatea transformărilor lor; stabilirea consonanţei şi a disonanţei, a modulaţiei, etc. A. formează baza studiului compoziţiei.

Armoniu, instrument ce aparţine clasei instr. de suflat. Are forma unui pianino mic, mecanismul e compus din un rând de ancii (limbi de metal) libere ce stau în legătură cu o claviatură. Vibrarea anciilor, cari produc tonul, e provocată prin curentul de aer produs de nişte foi (burduf). Foii sunt puşi în mişcare prin apăsarea cu picioarele pe 2 tălpiţe numite pedale. Ca şi orga, are mai multe registre. Tonul e inflexibil, ţine îndelung, de aceea e acomodat pentru instrucţie.

Armoricum, v. Bretagne.

Armour Philip Danfort, fabricant am. de conserve de carne (n. 1832 † 1901). A donat Inst. de tehnologie din Chicago (care-i poartă numele) un milion şi jum. de dolari.

Armstrong William George, ing. eng. (n. 1810 † 1900). In 1854 a inventat tunul, care fi poartă şi numele, tun prevăzut cu ghinturi, încărcându-se pe la culasă. Acest material a fost adoptat de artileria engleză dar mai târziu a fost abandonat. A inventat şi un explosiv. A fost înobilat şi făcut pair în 1887.

Armură, este întregul echipament în fier sau oţel al unui luptător din evul mediu (sec. al XIII—XVII).

Armurărie, fabricaţia de arme, fabricile de arme şi comerţul de arme. Intr'un sens mai restrâns, atelier de armurărie al unui corp de trupă este un atelier unde se fac micile reparaţii ale armelor.

Armurariu (bot.), plantă din familia Compositelor, cu frunze lanceolate şi cu spini galbini pe margini, având flori purpurii (Silybum marianum) fiind cultivată. Creşte în regiunile mediteraniane.

Armurier. 1. Fabricant şi comerciant de arme. 2. Soldat sau gradat meseriaş, care este instruit pentru reparaţiile şi întreţinerea armelor.

Armutli (1170 loc.), com. rur. jud. Caliacra, pl. Periş. Formată din satele: Armutli, Paragic. Primăria la Armutli. Of. P. local. G. Casim.

Arnauld Céline, poetă franc., dadaistă (v. c.). Versuri cu imagini strălucitoare.

Arnăut, soldat mercenar de orice neam (dar îmbrăcat în costumul naţional albanez); însemna şi Albanez sinonim cu vechiul „Arbănaş". v. Albania.

Arnăut-Cuius (1212 loc.), com. rurală din jud. Caliacra, pl. Bazargic. Formată din satele: Arnăut-Cuius, Enimahle. Primăria la Arnăut-Cuius. P. U. şi G. Bazargic.

Arneth Alfred d'—, cavaler, erudit şi bărbat politic austriac (n. 1819 † 1897) Prezident al Academiei de Ştiinţe din Viena, membru al adunării dela Frankfurt (1848) şi deputat. A scris o bună istorie a Mariei Tereza (10 vol.), a publicat corespondenţa la mai mulţi domnitori (Iosif II, Caterina a Rusiei, Maria Antoinette, etc.).

Arnică (bot.), numită încă podbal de munte (Arnica montana), plantă ierboasă din familia Compositelor, cu flori galbene, care creşte prin fâneţele şi păşunile umede din regiunea muntoasă şi subalpină. Rădăcina, frunzele şi florile acestei plante sunt întrebuinţate în medicină ca antifebrice şi stimulante, Iar tinctura preparată din flori la vindecarea rănilor (mai ales de popor).

Arnicu, fire de bumbac, vopsite în diferite culori şi răsucite, dar nu aşa strâns ca şi aţa.

Arnim Elisabeth, numită deobiceiu Bettina (n. 1785 † 1859), sora poetului Klemens Brentano, soţia lui Ludwig Joachim (Achim), poet romantic. Cu „Goethes Briefwechsel mit einem Kinde", ea îşi câştigă o adevărată glorie, prin fantazia fermecătoare, limba admirabilă şi descrierea iubirii sale fanatice pentru marele poet, care fac din această carte o operă nemuritoare şi din cele mai pline de avânt artistic.

Arnim, veche familie nobilă prusiană, din ai cărei membri, mai însemnat este: **Harry** (Henric), conte de A. (n. 1824 † 1884), diplomat. Bismarck l-a însărcinat (1871) să participe la tratativele dela Frankfurt. Era duşman al ideilor liberale.

Arno, râu al Italiei (Toscana), lung de 230 km. izvoreşte din Apenini (M. Falterona), udă Firenze şi câmpia Pisei.

Arnobius, filos şi teolog (ca. 300), doctor african, apologet (v. c.). A scris 7 cărţi „Adversus gentes", în care apără unitatea şi veşnicia lui Dumnezeu, împotriva politeismului, căutând totodată să demonstreze divinitatea lui Christ pe baza minunilor sale. Admite ca unic izvor al cunoaşterii percepţia şi spune că un om care ar trăi dela naştere în izolare completă n'ar avea nici o cunoştinţă: idee reluată de senzualiştii sec. al XVIII: La Mettrie şi Condillac.

Arnold de Brescia, discipolul lui Abelard, duşman al ierarhiei, care predică în oraşul său natal sărăcia de bună voie a preoţilor. Fugind de aici în Franţa, apoi, în Roma, se puse în fruntea partidului popular, care cerea revenirea la vechile libertăţi republicane. In 1155 fu spânzurat, iar cadavrul său ars.

Arnold Gottfried (n. 1666, † 1714) istoric bisericesc. Cartea sa „Unparteiische Kirchen und Ketzerhistoire" e o serioasă încercare de istorie critică, obiectivă, a sectelor religioase.

Arnold Matthew, poet, istoric şi critic lit. englez (n. 1822 † 1888). Scriitor original, spirit ingenios şi clar, cu mare putere de interpretare a operelor altora, ceeace face ca criticele lui să fie foarte citite. In loc de atac, el foloseşte de obiceiu ironia. In poezie este senin, ironic şi chiar satiric, aducând şi o notă de intelectualitate delicată şi uşor melancolică, fără a cădea în pesimism.

Arnoldt E., cercetător germ. (n. 1828 † 1905), care s'a distins ca interpretator filolog al operii lui Im. Kant.

Arnolfo di Cambio, arhitect şi sculptor ital. (n. 1232 † 1300 sau 1310). E cunoscut mai ales prin creiarea stilului gotic florentin. A construit biserica Santa-Croce, Palazzo Vecchio şi a început bis. Santa-Maria del Fiore, în Florenţa.

Arnota, mănăstire (jud. Vâlcea), făcută de Matei Vodă Basarab, care a fost îngropat aici (1654), ca şi tatăl său Danciu cel Vornic, care murise în Alba-Iulia în vremea lui Mihai Viteazul.

Arnould Arthur, literat romancier sub pseudonimul A. Matthey, teosof franc. (n.1833 † 1895).

Arnoux Alexandre (n. 1884), prozator şi poet francez. Povesteşte cu vervă şi cu multă imaginaţie, mai ales istorioare militare. Proza lui e plină de dramatism şi de idei. A scris melodrama feerică în versuri Huon de Bordeaux, apoi versuri şi proză.

Arnulf, rege al Franconiei estice († 899), iar dela 896 încoronat ca împărat roman. Impreună cu Arpad a înfrânt pe principele Svatopluc din Moravia (893).

Arogant, îngâmfat, obraznic.

Arogare, însuşire pe nedreptul.

Arolas Juan, poet spaniol (n. 1805 † 1849). In 1842 publică un amestec de poezii, sub influenţa lui Lamartine. In „Orientales" vrea să rivalizeze cu V. Hugo. Deşi preot în Valencia, A. scrie şi „Poesias amatorias". Poet mai mult imaginativ, decât original. A. a murit nebun.

Aroma, substanţe volatile, cărora se datoreşte mirosul şi gustul plăcut al vegetalelor şi preparatelor vegetale.

Aromânii. Una din cele patru ramuri ale poporului român, aşezat în sudul Peninsulei balcanice pe teritoriul următoarelor state actuale: Grecia, Albania, Iugoslavia şi Bulgaria. Din acestea numărul cel mai mare de locuitori aromâni îl are Grecia. Aici se formează un grup compact în munţii Pindului şi două grupuri mai mici, unul la poalele Olimpului şi celălalt pe şesul tesalic, lângă oraşul Larisa. Prin Tesalia, Macedonia aparţinătoare Greciei şi chiar în Acarnania, îi întâlnim sporadic prin sate şi oraşe aromâneşti sau amestecaţi cu Greci şi Bulgari. Cele mai de seamă aşezări în Pind sunt oraşele ca Aminciu (Metsovo) şi sate ca Samarina, Avdela, Siracu, etc.; în Olimp este satul de frunte Vlaho-livadi; în Macedonia grecească comunele Vlahoclisura, Nevesca şi satele din jurul oraşelor Veria şi Vodena. Sunt aşezări aromâneşti şi în Tracia grecească în împrejurimile oraşelor Seres, Drama şi Cavala. — In Albania există iarăşi un grup compact de A., mult mai mic ca cel din Pind, în regiunea Muzachia, adecă pe şesul ce se întinde dealungul ţărmului Adriaticei aproape de portul Valona, cu centrul Fearica (alb. Fieri). Albania de sud-est este presărată cu localităţi aromâneşti sau cu importante majorităţi aromâneşti ca Şipsca, Moscopole, Curceao (Coriţa), Bitcuchi, Fraşeri, etc. — In Macedonia iugoslavă este un centru important aromânesc, oraşul Bitolia (Monastir), cu comunele Gopeş, Târnova, Magarova, Nijopole, etc.; mai la Nord sunt oraşe cu un număr destul de mare de locuitori aromâni, ca Pârleap (Prilep) şi Cruşova. Un alt centru aromânesc mai mic se găseşte la extremitatea nordică a lacului Ohrida cu localităţile Beala de sus şi Beala de jos. — In Bulgaria actuală întâlnim aşezări de A. în munţii Osigova (centrul Nevrocop), munţii Rodope şi chiar în Balcani până la Marea Neagră. Pe lângă aceasta mai sunt colonii de negustori Aromâni, aproape în toate oraşele statelor balcanice. Vedem deci, că terminul de „Macedo-români", pentru A. este impropriu, deoarece majoritatea A.-lor trăieşte în afară de graniţele Macedoniei propriu zise. Numărul A.-lor e foarte greu de stabilit, chiar numai cu aproximaţie, din cauza lipsei de date statistice vrednice de încredere în statele balcanice. După diferiţii autori, numărul lor oscilează între 150000 şi o jumătate de milion, sau chiar mai mult. Ocupaţia de căpetenie a acestor Români, pe lângă agricultură, cu care se îndeletnicesc în mică măsură, este păstoritul sub forma transhumanţei şi mai cu seamă a nomadismului. In cursul lunilor de vară, turmele lor pasc în munţii bogaţi în păşuni ai Pindului, pe muntele Gramoste, în munţii Albaniei, în Rodope, iar toamna le coboară, câte odată la mari depărtări, în Tesalia, în Acarnania, pe ţărmurile mării Egee sau ale Adriaticei ca să petreacă iarna pe un teritoriu mai cald, ferit de ger, unde, chiar când cade puţină zăpadă, oile pot găsi uşor din ce să se hrănească până în primăvară. De cele mai multe ori, această mutare este însoţită de coborîrea familiilor păstorilor la iernatec cu tot avutul lor, astfel că satele lor dela munte rămân pustii. Migraţia aceasta, dela păşunile de vară la adăposturile de iarnă şi viceversa, precum şi păşunatul turmelor şi desfacerea produselor lor, fac A. organizaţi în „fălcări", adecă în grupuri formate din mai multe familii. In fruntea unei „fălcări" stă un „celnic", care este proprietarul unei părţi însemnate din turme, cai şi catâri. Acesta are autoritate asupra păstorilor în toate treburile privitoare la păstorit şi poziţia lui este oarecum moştenită. Cândva averea, vaza şi influenţa acestor celnici au fost considerabile, dar în decursul secolului al XIX bogăţiile lor au tot scăzut, iar ultimele războaie balcanice, războiul mondial şi graniţele nouă au dat ultima lovitură păstoritului aromânesc. O a doua îndeletnicire a A.-lor, care este în legătură cu păstoritul, e „cărvănăritul", adecă transportul cu caravanele. Celnicii aromâni, fiind proprietari de catâri şi cai, îi întrebuinţau pentru desfacerea produselor lor în lapte şi lână, dar în acelaşi timp se angajau să transporte şi mărfuri străine. După pierderea turmelor în urma unei ierni geroase sau a jafului vreunei bande balcanice, păstorul aromân se apucă de obiceiu de cărvănărit. Aceasta însă îl face să se dădea la negoţ. Astăzi comerţul Peninsulei balcanice se poate spune că este în mâna A.-lor (e adevărat) în mare parte desnaţionalizaţi. Prin comerţ au cunoscut artele şi meserile în care excelează dintre toate popoarele balcanice. Fabricarea obiectelor în filigran, învăţată dela Veneţieni, sculptura în lemn, arhitectura, lucrările de giuvaergiu şi cizelar au găsit în A. meşteri neîntrecuţi. Una dintre caracteristicile A.-lor este dorinţa de a se instrui. Mai inteligenţi decât Bulgarii, Sârbii, Albanezii şi chiar Grecii, ei au dat acestor popoare, dar mai cu seamă Grecilor, o elită de intelectuali: învăţători, profesori, medici şi politiciani. — Istoria mai veche a A.-lor este tot aşa de puţin cunoscută ca cea a Daco-românilor. Asemănările cele mari între graiul aromân şi cel daco-român nu pot fi explicate altfel decât că ele derivă dintr'o limbă unică numită limbă străromână. Se ştie că teritoriul limbii străromâne se întindea şi asupra Bulgariei dintre Dunăre şi Balcani şi asupra Serbiei dinaintea războiului mondial. Din acest vast teritoriu al străromânei, graiul aromân, care pe atunci nu se deosebia decât foarte puţin de celelalte graiuri străromâneşti, cu care era în imediată legătură, ocupa poate părţile răsăritene şi apusene (Bulgaria de azi, Serbia veche şi poate prin Croaţia). După invazia Slavilor, A. s'au refugiat la munte întocmai ca ceilalţi Români. Aici, adecă în munţii Balcani, ei au intensificat păstoritul. Rupţi de celelalte ramuri ale poporului român, prin aşezarea Slavilor pe câmpiile de pe ţărmul drept al Dunării, graiul lor păstrează unele particularităţi pierdute la ceilalţi Români sau are inovaţii care nu se întâlnesc în celelalte dialecte româneşti. In urma presiunii exercitate de Slavi, strămoşii A.-lor coboară înspre miazăzi în munţii Rodope şi de aici în Pind. Marea nesiguranţă ce a domnit totdeauna în tot decursul evului mediu în Peninsula balcanică a cauzat trecerea păstoritului aromânesc dela transhumanţă la noma-

dism. Bărbaţii nu puteau să-şi lase familiile pradă năvălitorilor, ci le-au luat cu ei în migraţiile la care îi condamna căutarea păşunilor pentru turme. Intâia menţiune despre A. se face în secolul al X. De pe atunci ei erau aşezaţi în locurile ce le ocupă astăzi. În secolele al XII—XIV ei sunt aşa de numeroşi, încât croniciarii bizantini numesc Tesalia Vlahia-mare şi Acarnania şi Etolia Vlahia-mică. Ceeace arată importanţa elementului arom. în Pen. balcanică e formarea imp. bulgaro-rom. (v. Bulgaria, Istorie) în mare parte din pricina dragostei de libertate şi dărziei acestui clement. In tot decursul evului mediu şi chiar sub dominaţia turcă, A. şi-au putut menţine un fel de autonomie subt conducerea căpitanilor lor. Au putut chiar întemeia oraşe mari înfloritoare, ca faimoasa Moscopole cu 60000 locuitori (sec. al XVIII), cu tipografii, şcoli renumite, principal centru comercial şi cultural al creştinilor în Peninsula balcanică. Libertăţilor *aromâneşti le-a pus capăt* Ali-Paşa din Ianina la sfârşitul secolului al XVIII. Frumoasele lor oraşe le-a ras de pe faţa pământului, iar locuitorii, cari au scăpat, s'au risipit în toate părţile. Pâlcuri din această populaţie au ajuns până în Prusia. Un număr însemnat de refugiaţi aromâni s'au aşezat în Ungaria, Austria şi Transilvania. Negustorii aceştia bogaţi, iubitori de cultură, au contribuit considerabil la miscarea culturală românească din aceste ţări la începutul secolului al XIX. E de prisos să dăm numele bărbaţilor de seamă de origine aromână cari au jucat un rol important, câte odată covârşitor, în viaţa naţională românească din fosta Ungarie (Şaguna s'a născut în populatul cartier aromânesc din oraşul Miskolcz). Dela jafurile lui Ali-Paşa încoace A. sunt în decădere. In tot decursul secolului al XIX au luat parte cu entuziasm în mişcările de eliberare ale creştinilor de sub jugul turcesc. In ultimele decenii ale secolului trecut s'a înfiripat o frumoasă mişcare naţională românească printre păstorii aromâni. Aceasta însă i-a expus nu numai vexaţiilor soldaţilor turci, ca şi până atunci, ci răzbunării sângeroase a bandelor greceşti. In ciuda împrejurărilor aşa de puţin prielnice, ideea românească creştea. Războaiele din urmă au stricat însă totul. După războiul mondial, situaţia A.-lor a devenit insuportabilă mai cu seamă în urma colonizării regiunilor lor cu refugiaţi greci din Asia Mică. Aceasta a determinat exodul unui mare număr de A. în România. In Cadrilater au întemeiat sate înfloritoare iar intelectualii lor se găsesc în toate oraşele României. In Iugoslavia, Albania şi Bulgaria starea lor nu e mai bună. Pretutindeni sunt lipsiţi de şcoală şi biserică. Să nu ne facem deci iluzii, ci să privim ca un fapt inevitabil stângerea acestei ramure a Românismului, întocmai cum s'au stins Românii din Serbia, atât de numeroşi, în evul mediu şi cum sunt pe cale de a pieri şi Românii din Istria. — L i m b a A.-lor formează unul dintre cele patru dialecte ale limbei române. Cu toate că un Dacoroman n'ar putea înţelege graiul aromânesc fără un studiu prealabil din cauza mulţimei cuvintelor greceşti, turceşti şi albaneze, care sunt necunoscute pe ţărmul stâng al Dunării (aromâna a păstrat unele cuvinte latineşti pierdute în daco-română) totuşi nu putem considera acest graiu ca o limbă *deosebită* de cea română. Morfologia, sintaxa, fonologia şi sistemul fonetic sunt, cu puţine excepţii, aceleaşi atât la Dacoromâni ca şi la Aromâni. Particularitatea cea mai izbitoare a dialectului aromân este pronunţarea lui „ce, ci" ca „ţe, ţi". Chiar porecla de „Ţintar", care le-au dat-o vecinii poate îşi are explicaţia în pronunţarea „ţinţi" în loc de „cinci". Alte particularităţi ale acestui graiu sunt: sincoparea (căderea) lui „u" dela sfârşitul substantivului articulat (în loc de „lupulu, omulu" se zice „luplu, omlu"); proteza unui „a", mai cu seamă înaintea unui „r" iniţial („arumân, arămân" sau „armân" în loc de „rumân"). Dialectul aromân se deosebeşte de cel daco-român printr'o serie de particularităţi de limbă mai vechi: de ex. păstrarea diftongului „ea" şi când în silaba următoare urmează un „e" (feate = fete), păstrarea lui „l" palatal care în dialectul daco-român a devenit o semi-vocală „i" (mulieare = muiere, lat. mulierem); conservarea lui „u" final după un grup de consonante format dintr'o lichidă şi o ocluzivă (multu = mult, corbu = corb), etc. Cel mai vechi text aromân cunoscut e Codex Dimonie din Orchida, iar gramatică: Bojadschi (Boiagi): „Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre" (Viena 1813). Studii importante au făcut, G. Weigand (Die Aromunen, 2 vol.), Pericle şi Tache Papahagi. Un dicţionar a scris Dalametra şi acum G. Pascu. Importante sunt, prin abundenţa de date şi aparatul ştiinţific, lucrările lui Th. Capidan: „Raporturile albano-române" şi „Românii nomazi". — L i t e r a t u r a dialectală a Aromânilor e până în sec. al XIX aproape exclusiv numai lit. popor., care însă n'a fost culeasă şi nici studiată suficient, ci numai incidental. In general această lit. mai ales poezia pop. respiră toate restricţiile acestui pop. în cursul veacurilor. Mai ales poezia lirică s'a desvoltat mai mult în legătură cu păstoritul, cârvănăritul, viaţa de codru şi viaţa războinică. Cea epică este mai puţin desvoltată şi mai puţin însemnată. Genul didactic este reprezentat prin proverbe, ghicitori şi snoave. In schimb proza epică are de înregistrat numeroase, frumoase şi interesante poveşti. Literatura cărturărească datează de curând. In poezie s'au distins scriind versuri în dialect: Araia Zicu, Bataria Nicolae, Belimace Constantin, Beza Marcu, Caciona Tache, Ceara George, Foti Ion, Murnu George, Tulliu Nuşi, Velo Nicolae, etc. Dintre aceştia au scris şi proză: Bataria, Beza, Ceara, N. Tulliu, etc.; iar câţiva dintre dânşii au scris şi'n limba literară: Bataria, Beza, Foti, Murnu, N. Tulliu, (v. Tache Papahagi: Antologie aromânească).

Aromata, v. Guardafuy.

Aromatice (chim.), se numesc substanţele chimice sau de origine vegetală cu miros plăcut (aromă) întrebuinţate în parfumerie, în săpunărie, la aromatizarea băuturilor. Unele dintre plantele cu conţinut de substanţe aromatice — ca articole de băcănie — se întrebuinţează la dresul şi aromatizarea mâncărilor (ex. dafin, chimen). A. se mai numesc şi hidrocarburile (v. c.) ciclice.

Aron, Domn al Moldovei (1591—95), fiu al lui Alexandru Lăpuşneanu. Şi-a câştigat Domnia dela Turci, cu mulţi bani, luaţi dela diferiţi creditori. Ca Domn poreclit şi Tiranul, a jefuit ţara pentru a-şi plăti datoriile, a tăiat capetele câtorva boieri, producând o răscoală pentru care şi-a pierdut domnia vre-o câteva luni. Intors, luptă alături de Mihai Viteazul contra Turcilor. Prins de oştaşii săi unguri în frunte cu Hatmanul Ştefan Răzvan, e închis de Sigismund Báthory în castelul din Vinţul de jos. A făcut danii importante bisericii Sf. Nicolae din Şcheiul Braşovului. Moare în 1597, e îngropat în biserica românească din Alba-Iulia.

Aron, fratele lui Moisi, cel dintâiu arhiereu al Israeliţilor.

Aron Vasile, poet (n. 1770, † 1822). Cunoscut prin versurile sale populare care a înrâurit mult clasele de jos ale poporului. Scrieri: „Patimile şi moartea a Domnului şi Mântuitorului nostru Isus Hristos" în zece cânturi, sub influenţa lui Klopstock. „Perirea a doui iubiţi, adecă jalnică întâmplare a lui Piram şi Tisbe", „Vorbire în versuri de glume între Leonat beţivul, om din Longobardia, şi între Dorofata muerea sa" (1815).

Arondare, rotunjire, împărţirea unei ţări ori a unui ţinut în judeţe ori districte.

Arondisment (franc.), circumscripţie administrativă în Franţa, corespunzând unei plase.

Aroneanu (1743 loc.), com. rur. jud. Iaşi, pl. Copou. Formată din satele: Aroneanu, Cuza-Vodă, Dorobanţu, Rediu-Aldei şi Şorogari. Primăria în Aroneanu. P. U. şi G. Iaşi la 6 km.

Arouhiimi sau **Arouhouimi**, râu din Congo belgian, mare afl. pe dr. fl. Congo. Izvorăşte din M-ţii ce sunt pe latura de V. a lac. Albert (v. c.). Curgând prin regiunea intertropicală, unde plouă 2/3 din an, A. nu duce lipsă de apă. Pe malurile sale păduri întinse, cu esenţe preţioase. După un curs de apr. 1300 km. se varsă în Congo la Basoko. Este navigabil şi pe el se poate pătrunde până în inima Africei Centrale.

Arpa, v. Harfă.

Arpad, căpetenia triburilor nomade maghiare la năvălirea acestora în părţile Ungariei de azi. Este ales principe încă în Etelköz (Atelcuz), de câteva seminţi şi conduce pe Unguri, cari erau atacaţi de Bulgari, spre noua ţară, pe la 895. Moare în 907. El este întemeietorul dinastiei Arpadienilor, care a domnit în Ungaria până la 1301.

Arpăşel (1744 loc.) com rur. jud. Bihor, pl. Salonta. Of. P. T. T. G. locală.

Arpaşul de jos (1160 loc.), com. rur. din jud. Făgăraş, reşed. pl. Arpaşul. Judec. Făgăraş. Of. P. T. T. G. locală.

Arpaşul de sus (1698 loc.), com. rur. din jud. Făgăraş, pl. Arpaşul. Judec. Făgăraş. P. U. Arpaşul de jos. G. Arpaşul de jos la 7 km.

Arpegiare, executarea tonurilor unui acord, nu deodată cum sunt scrise, ci succesiv.

Arpino, oraş din Italia (prov. Caserta). Pe timpul Romanilor se numia Arpinum.

Arqua-Petrarca, orăşel din Italia (provincia Padova), are mormântul marelui poet Petrarca, care a murit aici în 1374. Are apr. 2000 loc.

Arras, oraş din Franţa, capit. départ. Pas-de-Calais. Este vechiul Nemetacum. Oraş vechiu, a fost un centru industrial şi comercial în evul mediu. Bogat, şi-a construit multe monumente: catedrală, primăria, turnul, case pitoreşti vechi, etc., pe cari Germanii le-au distrus sistematic prin bombardament, în timpul marelui războiu. Azi s'a refăcut în parte. Are apr. 30.000 loc. Industrie: mori, fabrici de uleiuri, construcţiuni mecanice. Face comerţ cu produsele fabricate şi cu grâu şi vite. La A. s'au încheiat trei tratate: 1) la 1414 între Carol al VI şi Ioan fără Frică; 2) la 1435 între Carol al VII şi Filip cel Frumos, ducele Bur-

gundiei şi 3) în 1482 între Louis al XI şi Maximilian, împăratul Austriei. A. a jucat un mare rol în istoria Franţei, din punct de vedere strategic.

Arrhenalul (chim.) este sarea de sodiu a acidului metil-arsenicic (metil arsinat disodic), de coloare albă, cristalizată şi solubilă în apă. Se întrebuinţează în medicină ca excitant al organelor hematopoetice mărind numărul globulelor roşii din sânge.

Arrhenius Svante, (n. 1859 † 1928). Fizician şi astronom suedez. Autorul teoriei disociaţiei electrolitice. In baza acestei teorii anumiţi compuşi chimici se descompun în mod spontan, în soluţiile sărurilor şi acizilor, dând naştere la ioni pozitivi şi negativi. Este autorul mai multor teorii geniale relativ la epoca de ghiaţă şi relativ la originea vieţii pe diferitele corpuri cereşti. A fost un marc popularizator al ştiinţelor. In anul 1903 a primit premiul Nobel.

Arrighi Jean Toussaint, duce de Padova, general de cavalerie (n. 1778 † 1853), înrudit cu familia Bonaparte. S'a distins în lupta dela Marengo şi a participat în cele dela Friedland, Essling, Leipzig. A fost proscris în 1815. Apoi, rechemat, ajunge deputat al Corsicei (1849) şi senator (1852).

Ars major, numele medieval al algebrei.

Arsache (3081 loc.), com. rur. judeţul Vlaşca, reşed. pl. Dunărea. Judec. de ocol. P. U. şi G. Giurgiu la 19 km.

Arsakizii. 1. Dinastie în Parthia, întemeiată de Arsakes I. Din ea au făcut parte 28 de regi care au domnit în Persia 468 de ani (256 a. Chr.—226 d. Chr.). Ultimul rege, Artaban IV, a murit în luptă împotriva Romanilor. — 2. Dinastie în Armenia, întemeiată de Valarses, ajuns la tron cu sprijinul fratelui său Artabanos Arsakes III, regele Parthiei (150 a. Chr.). De pe tronul Armeniei A. sunt alungaţi de Sassanizi.

Arsen, (chim.). Nemetal de culoare cenuşie deschisă. Arde cu flacără albăstruie răspândind miros de usturoi. In natură se găseşte în stare nativă sau combinat cu oxigenul (Arsenit) cu sulful (Realgar, Auripigment, Arsenopirita) sau cu alte metale, — în ţară la Săcărâmb, Capnic, în străinătate la Joachimsthal, Freiburg. Dintre combinaţiunile sale unele se întrebuinţează în medicină (v. Salvarsan), altele ca otrăvuri violente pentru stârpirea şoarecilor (v. şoricioaică). [As = 74.96.]

Arsenal, stabiliment militar în care se fabrică şi se repară armele sau se armează şi se construiesc vapoarele de războiu (v. Şantier). Arsenalele au apărut, odată cu desvoltarea artileriei.

Arsenferratin şi Arsenferratose Boehringer (med.), preparate speciale de fier şi arsen, uşor asimilabile în cari fierul e legat de albumină; cu efect tonic şi roborant (v. c.), indicate mai ales la anemie, cloroză, stări de extenuare, neurastenie.

Arsenic acid—, (med.), medicament praf otrăvitor, care se dă în doze foarte mici, ca tonic şi la unele boale de piele.

Arşic, os dela încheietura piciorului mieilor, întrebuinţat la un joc, de copii.

Arşin, unitate de lungime folosită în Rusia, Turcia şi Persia. 1 A. rusesc = 71.12 cm. 1 A. turcesc = 68.58 cm.

Arsine (chim.), substanţe organice cu funcţiune arsenică (cu arsen) de forma aminelor, nebazice, gazoase şi foarte toxice, unele fiind întrebuinţate în războiu, în lupta cu gaze (ex. metil-diclor-arsina) iritând mucoasele. Altele sunt lichide, uşor volatile aprinzându-se în mod spontan.

Arsinoitherium (poleont.), animal mamifer fosil protangulat cu pielea groasă (pachyderm) cu caractere anatomice colective de rinocer şi elefant, având cinci degete la picioare, pe osul frontal cu două coarne mai mari şi două mai mici. Resturile sale au fost găsite în formaţiunile eocenice-terţiare din deşertul Libiei, ca o indicaţie că în acel timp, deşertul Saharei era o regiune acoperită cu ierburi şi cu pălcuri împădurite.

Arşiţă, temperatura urcată a aerului, produsă de căldura soarelui.

Arşiţa Huhului, ramură a Obcinei Mestecănişului, între Pâr. Putna şi R. Moldoviţa. Alt. max. 1270 m.

Arsonval, v. D'Arsonval.

Arsuf sau **Arzuf,** com. din Palestina. Situată la 14 km. N. de Jaffa, pe coasta mării Mediterane. Este vechea Apollonia, construită pe locul cetăţii Asor, a lui Solomon în anul 57 a. Chr. In timpul Cruciadelor se numia A. sau Arsufum şi a fost, cu întermitenţe centrul unui ştăturel din 1102 până în 1265.

Arsuri, v. Combustie.

Art. (dr.) prescurtare = articol. Ex.: Art. 480—482 cod. civ. definesc proprietatea.

„Art poétique", (lit. franc.), poemă didactică a lui Boileau, publicată în anul 1674. Intr'însa, Boileau expune metodic regulele ce trebuiesc respectate pentru a scrie bine, continuând părerile sale exprimate în această privinţă în „Satires" şi „Epîtres". „A. p." oferia cititorilor regule şi sfaturi pentru înţelegerea genurilor literare, pentru compoziţie şi stil. Toate aceste precepte au alcătuit de fapt „doctrina clasicistă" franc. a sec. al XVII. In această scriere, Boileau recomandă ca model de perfecţiune lit. capodoperele greco-romane, fără a cădea în exagerările „Pleiadei". E o estetică în versuri.

Arta. 1. Golf pe coasta de V. a Greciei (M. Ionică), vechiul golf Ambrakia. In el se varsă fl. A. La intrarea în golf. A. s'a dat cunoscuta luptă navală dela Actium (v. c.); 2. A. oraş din Grecia, fosta Ambrakia, colonie a Corintului. Capătă o înflorire mare pe timpul Imperiului Byzantin, turcească dela 1449, cedată Greciei.

Artă (înţeles general), înfăptuirea sau aplicarea unei idei (teorii) dând naştere la o creaţiune ce nu există în natură, la un produs artificial (v. tehnică). — **Artă** 1. (filos.), numire dată tuturor formelor de activitate omenească călăuzită de un scop reflectat. Astfel avem: artele plastice, poetice, muzicale, decorative şi toate ramurile tehnicei. Toate aceste arte au în comun trăsătura ce arată că ele deprind şi întăresc dispoziţii preexistente. Ele condiţionează prin legătura ce au cu cunoştinţele ştiinţifice progresul civilizaţiei. 2. (Estetică) A. sau A.-le: formele de activitate omenească având ca rezultat crearea frumuseţii cu ajutorul anumitor producţii (opere) (v. clasificarea artelor). 3. A.-e **frumoase,** A.-le în care scopul principal este crearea de opere frumoase mai ales plastice: de pictură, sculptură, arhitectură, gravură şi arte ornamentale (decorative) (v. clasificarea artelor).

Arta. Originea A.-ei. A. este considerată ca o aptitudine înăscută şi firească a omenirii. Studiul popoarelor celor mai primitive, sau a neamurilor ce trăiesc astăzi pe treapta cea mai de jos a civilizaţiei, ne arată că ele sunt înzestrate cu aceleaşi porniri către muzică, dans, împodobire a corpului propriu, a locuinţii, a mormintelor, a uneltelor şi a îmbrăcămintei. Cercetările, din ce în ce mai stăruitoare din ultimele vremuri, au putut duce la concluzii destul de sigure care să reconstituiască arta şi odată cu aceasta şi religia „oamenilor fosili", aşa fel că, alături de naturalist, au început să se intereseze de „paleontologia umană", psihologul şi sociologul, căutând să reconstituiască sufletul oamenilor fosili, din realizările lor artistice. La baza acestor manifestări se găseşte „instinctul jocului", datorit unei înmagazinări de energie care serveşte ca rezervă şi predispune pe om la avântări superioare acelor reacţiuni interesate imediat satisfacerii trebuinţelor vitale. Instinctul artistic capătă un scop şi o dirijare prin tendinţa de a imita natura, care este şi ea înzestrată adesea cu multe frumuseţi şi forme apropiate de ale artei (formele artistice din lumea animală şi a plantelor, colorile metalelor şi ale pietrelor). Acestea impresionează şi predispun pe om să le imite. De cele mai multe ori însă imitaţia porneşte, mai ales în stadiile civilizaţiei primitive, dintr'o trebuinţă interesată, aceea de a îmblânzi sau de a face inofensive spiritele ce se întrupează în lucruri, în fenomenele naturii sau chiar în animale, prin reprezentarea chipurilor lor. Mormintele dovedesc, că chiar dela începutul „vârstei Renului" şi chiar în Mustereian (v. c.), morţii erau consideraţi ca fiinţe ce au o viaţă după moarte, că-şi păstrează deci şi după trecerea din viaţa pământească o existenţă analoagă ca cea de până atunci. Şi de dincolo de moarte, mortul continuă să întreţină legături cu cei vii, după credinţa primitivilor. Riturile funerare (la noi pomenile, coliva, parastasele, praznicile, etc., etc.) nici nu au alt scop decât acela de a face pe morţi binevoitori sau de a-i împăca acolo unde sunt, făcându-i cât mai puţin primejdioşi posibil. Arta apare astfel ca o mărturie a convingerii religioase în supravieţuirea morţilor şi a eficacităţii anumitor practici cu care cei vii pot să influenţeze pe cei morţi. Primitivul crede deasemeni — cel puţin omul din epoca magdaleniană (v. c.) — că poate înrâuri şi spiritele animalelor. Probabil că dupăce s'a constatat utilitatea practică a deghizărilor de vânătoare, s'a desvoltat credinţa că deghizarea şi măştile au virtuţi magice, lăsate după cum se ştie pe seama vrăjitorilor (vracilor). In special însă credinţa că reprezentarea unei fiinţe dă şi puterea de a o domina, acelui ce o reprezintă, sau celui ce are imaginea acelei fiinţe, explică multe, dacă nu toate, figurile reprezentate în magdalenian. In cele mai vechi manifestări arta reprezintă „frumosul" sub două forme: decorativ şi figurat. Frumosul artei decorative este cu totul estetic: rezultă din plăcerea ce o dau impresiile senzoriale produse prin adăugiri sau modificări aduse obiectelor existente (corpului omenesc sau lucrurilor folosite). Frumosul artei figurative este plăcerea care rezultă din experienţa făcută de către artist cu puterea sa de a plăsmui imagini. Realismul artei primitivului, care constă în reproducerea ideilor din mintea sa cât mai asemeni cu lucrurile şi fiinţele lumii externe, se perfecţionează treptat cu creşterea calităţilor de observaţie şi cu dexteritatea manuală crescândă. Până în culmea magda-

lenianului arta se caracterizează printr'un realism intelectual, asemănător cu acel ale desemnurilor copiilor noştri. În paleolitic, acest realism este dovada unei activităţii psihice originale, deoarece imaginile mintale pe care artistul le traduce în linii nu se reduc la o simplă înregistrare pasivă, ci sunt elaborarea spirituală a impresiilor vizuale. Arta propriu zisă, arta intenţionat practicată ca mijloc de exprimare a frumosului — a isvorît aşadar din activităţi pur utilitare. Omul însă a recunoscut în curând că rezultatul acestui fel de comportament avea şi un caracter estetic. Atunci l-a repetat cu voinţă, reproducând intenţionat frumosul, care la origine a fost datorit unei reacţiuni adaptative-vitale. Deabia în acest stadiu frumosul desinteresat şi intenţionat, ca rezultat al creaţiei fantaziei umane este frumos cu adevărat artistic (estetic). Numai în magdalenian, când găsim convergenţa artei ornamentalo pur geometrice şi a artei figurate fără scop ornamental, s'a născut utilizarea decorativă a motivelor figurate şi atunci poate arta figurată a luat o destinaţie magică (Luquet). Dar chiar în figurile cu rosturi magice executarea a fost îngrijită în vederea efectului estetic. Creaţiunea artistică presupune însă oarecare dotare (înzestrare). Arta este totdeauna o creaţie a spiritelor distinse: ea presupune o anumită dexteritate, destoinicie şi avânt creator; apoi adâncime de gândire, bogăţie sufletească şi fantazie înfrăţită cu emotivitate. Istoria artelor demonstrează că unele popoare au fost mai dotate decât altele, după cum şi unii indivizi sunt mai bine înzestraţi decât alţii. Arta ca şi ştiinţa e produsul unui psihism diferenţial (colectiv sau individual). Oricum, alături de creaţiile ştiinţifice şi tehnice, creaţiile artistice-frumoase sunt încoronarea cea mai splendidă a geniului omenesc. Istoria artei este povestea acestor creaţiuni însemnate ale spiritului uman. (Pentru originea artei: M. Verworn: Anfänge der Kunst, G. H. Luquet: L'Art et la Religion des Hommes fossiles, Yrjö Hirn: The origin of art, Wundt: Die Kunst; vol. III din „Völkerpsychologie").

Artă pentru artă, (estetică şi literatură). Teorie care susţine că datoria scriit. şi a artist. este de a elimina orice tendinţă din arta sa, mai ales din motivele inspiraţiei, care în arta pură sau **a. p. a.**, trebue să fie desinteresată pe deplin. Teoria **a. p. a.** a fost susţinută de Brunetière în Franţa şi de Maiorescu la noi.

Arta populară românească. In fară de arhitectura bisericească noi n'am avut, până 'n sec. al XIX, manifestări de artă cultă. Se înţelege deci toată importanţa ce se dă de-o vreme încoace artei populare, artă de-o vechime care ne duce departe, în vremurile zămislirii poporului românesc şi a elementelor etnice din care a fost format el. Asupra originii artei noastre pop., este, tocmai în urma vechimii ei, greu de spus ceva precis. Se presupune însă că ea cuprinde multe elemente trace. In general se designează ca artă populară toate obiectele făcute de omul din popor (cămăşi, oprege, unelte de agricultură şi păstorit, oale, icoane, porţi şi case, etc.), la executarea cărora s'a considerat nu numai utilitatea obiectului, ci şi o preocupare de înfrumseţare. Diferitele popoare nu sunt dotate la fel în ce priveşte simţul artistic. Românii fac parte din popoarele cele mai talentate. Arta lor populară nu poate fi studiată însă decât paralel cu a popoarelor conlocuitoare şi vecine, căci de-alungul veacurilor au avut loc influenţe şi interpenetraţii care au lăsat urme adânci şi nu pot fi în nici un caz trecute cu vederea. Astfel de studii se pot face însă numai în Muzeele etnografice sau de artă populară, mai ales în cele care posed şi secţii comparative, cuprinzând arta popoarelor conlocuitoare şi vecine. Nevoia imperioasă a creicrii şi înzestrării muzeelor se impune însă şi din alte motive: obiectele de artă populară dispar în faţa valului de produse industriale, portul se schimbă, se corceşte, devine de nerecunoscut, obiectele care se mai găsesc sunt adunate de amatori şi negustori. E timpul suprem pt. ca muzeele noastre etnografice să înceapă o campanie energică pentru a salva ceeace mai trăieşte din frumuseţile artei populare româneşti. Obiectele ei le putem împărţi în mai multe grupuri: 1. Portul rom., are un caracter pur popular, faţă de portul conlocuitorilor Saşi de pildă. Femeia e îmbrăcată de obiceiu cu o cămaşe (iie) care cade până la glesne, şi una sau două „fote" (numite şi „catrinţe" sau „oprege"). Imbrăcămintea aceasta e şi de zi de lucru şi de sărbătoare. Dar simplitatea ei nu e lipsită de bogăţie, căci cămaşa este împodobită, adeseori cu o deosebită măestrie, cu nenumărate broderii de diferite colori, în special la gât, pe umeri („altiţe") şi pe mâneci („râuri"). Aceste podoabe, în motive exclusiv geometrice, variază dela ţinut la ţinut, uneori dela sat la sat. In unele părţi nevestele îşi înfăşoară capul cu o maramă de bumbac sau borangic, care dă o graţie deosebită siluetei Românceior. Cele mai frumoase marame se găsesc de-alungul Carpaţilor (în Săcelele Braşovului, Bran, Sibiu, Haţeg, Muscel, Dâmboviţa, Argeş, etc.). In Banat se poartă în loc de maramă „ceapţa", ţesută din fir de aur şi argint, de-o bogăţie şi fineţe minunată. Cepţele sunt uneori împodobite cu o cantitate de monede de aur sau de argint. Catrinţele din Banat şi Oltenia numite aici „oprege", se deosebesc de piesele similare din celelalte provincii româneşti prin faptul că au în partea de sus o bandă foarte bogat ţesută, de care atârnă liber, până la poalele cămeşii, o mulţime de franjuri (ciucuri) de lână sau arniciu colorat. In celelalte ţinuturi catrinţele sau fotele sunt din bucăţi de stofă, brodate, dar fără franjuri. Cele mai frumoase le găsim în judeţele oltene şi muntene şi pe la Sălişte, unde fotele sunt negre şi cămeşile au mâneci „bufante", împodobite cu „râuri" negre. Cămeşile bărbaţilor sunt împodobite uneori şi ele, la gât, de-alungul „gurii cămeşii" şi la „pumnaşi". In picioare ei poartă cioarecl sau nădragi de pănură. Pe cap căciulă de miel, sau pălării de pâslă. Spre a se apăra de frig, bărbaţi şi femei, poartă pieptare sau cojocele, adeseori împodobite şi ele cu bumbac. Peste ele, minteanul sau şuba de postav. In unele părţi se poartă şi gluga. In picioare, femeile ca şi bărbaţii poartă opinci, care în multe locuri au fost înlocuite cu ghete sau cizme; 2. Broderii, ţesături. In afară de brod. pe care am văzut că le face ţăranca pe îmbrăcămintea femeiască şi bărbătească, ea împodobeşte şi toate piesele ce ies din răsboiul ei de ţesut: feţe de perină, ştergare, „culmi", etc. Broderiile acestea sunt făcute exclusiv cu motive geometrice, spre deosebire de cele săseşti şi ungureşti în care predomineză motivele vegetale şi animale. 3. Covoarele şi scoarţele s. făcute tot de mânile dibace ale ţăr. Scoarţele s. de obiceiu mai mici decât covoarele, nu se pun pe podele, ci se atârnă pe pereţi sau servesc la acoperirea laviţelor („lăicere"). Ele se disting prin varietatea modelelor şi frumseţea colorilor. (Mai înainte lâna din care se făceau ele era colorată cu materii vegetale). Cele mai frumoase covoare româneşti se fac în Oltenia (motive florale, uneori şi pasări sau animale, pe fond deschis), în Moldova şi Bucovina (lungi şi înguste, cu motive geometrice pe fond închis), în Basarabia (motive florale şi geometrice pe fpnd mai ales închis sau verde) şi în Maramureş (ornamente geometrice, colori sobre). 4. Ceramica. Nu se poate preciza nici astăzi ce e românesc din cănile, străchinile, farfuriile, ploştile, etc., care se pot vedea în muzeele ardelene. Se ştie că anumite cănuţe şi farfurii, „sgrafittele" pe fond albastru, sunt săseşti. Din cele smălţuite, împodobite cu motive florale sau animale, e greu de precizat care sunt rom. şi care ung.-săs. In ultimii ani s'a expus la „Muzeul Etnografic al Ardealului" din Cluj, vase de o deosebită frumuseţe, care se fac şi astăzi în regiuni româneşti ca aceea a Beiuşului şi Bihorului, de către olari români. E probabil că avem de a face cu o ceramică românească. De aceeaşi origine par să fie cănuţele şi farfuriile din Maramureş, expuse în Muzeul amintit. Româneşti sunt desigur vasele oltene şi muntene, de formă mediteraneană, întrebuinţate la păstratul murăturilor, ca şi vasele negre care se mai fac şi astăzi în Oltenia. 5. Arta lemnului. Ţăranul este arhitectul şi meşterul casei sale, adeseori şi al bisericii de lemn a statului, aceasta mai ales în Ardeal. (Pentru bisericile de lemn v. capitolul „Arta veche românească"). Mai înainte casele ţărăneşti se făceau aproape exclusiv din lemn. Porţile lor, adeseori monumentale, ca şi stâlpii pridvoarelor şi grinzile, sunt de cele mai multe ori săpate în caractere geometrice, în care cercul apare foarte des. Unele din aceste porţi, ca acea a lui Mogoş din Ceauru—Gorj, care se păstrează împreună cu casa în „Muzeul de Artă Naţională" din Bucureşti, sunt de-o frumuseţe deosebită, dovedind încă odată adânca preocupare artistică a ţăranului român. Frumoase crestături apar pe aproape toate obiectele şi uneltele de lemn ale ţăranului nostru: furci de tors, bâte ciobăneşti, codiriştl, linguri, blidare, solniţe, căpcele sau caucuri (din cari se bea apă la munte sau la câmp), lăzi sau tronuri, fluiere, spărgătoare de nuci şi alune, etc. Uneori peste ornamentele acestea (mai ales la codiriştl şi bâte) se toarnă cositor. O menţiune specială merită troiţele, cruci aşezate la răspântii, uneori monumentale şi impresionante, alteori modeste şi graţioase, pe care le întâlnim mai ales în Oltenia şi Muntenia. 6. Icoanele pe sticlă sunt o particularitate a Rom. ardeleni. Nu se ştie de unde a venit obiceiul zugrăvirii de sfinţi, cu ajutorul unui model de hârtie, pe dosul sticlei, dar e probabil că începutul acestei arte populare la noi e în legătură cu icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, din mănăstirea Nicula Gherlei. Ţăranii de aici spun că de când ţin ei minte s'a zugrăvit la ei astfel de icoane. Din acest sat de pictori, meşteşugul s'a răspândit şi în alte părţi ale Ardealului. Icoanele pictate pe la Braşov, Sebeş şi Sibiu, sunt uneori de-o frumuseţe deosebită, prin finetea desemnului şi armonia colorilor. Mai vechiu probabil, şi desigur în legătură cu meşteşugul zugrăvirii pe sticlă, este acel

al gravurilor pe lemn. Ele s'au făcut în număr mare la Heşdate, tot lângă Gherla. 7. Ouăle încondeiate sau împistrite se fac în vederea sărbăt. de Paşti, de către femei. Ornamentele lor sunt de cele mai multe ori *geometrice*, adeseori însă şi de frunze şi flori. Cele mai frumoase ouă se încondeiază în regiunile muntoase ale ţării, la Bran (Ardeal), Vrancea (Moldova), în Bucovina.

Arta Română. Societate înfiinţată la Iaşi în timpul refugiului, întruneşte un mare număr de personalităţi reprezentative ale artei noastre plastice. Aranjează expoziţii ale membrilor ei. Preşedintele actual este pictorul Theodorescu-Sion.

Arta veche românească. Biserica având în istoria noastră o importanţă covârşitoare, arta legată de instituţia ei este de o bogăţie deosebită. Arta noastră veche este de altfel exclusiv religioasă. Originea ei trebuie căutată, ca la toate popoarele din sud-estul Europei, în arta religioasă bizantină. Sub influenţa ei am rămas de altfel până în ultimul secol şi artiştii contemporani mai încearcă încă o reînoire a ei. Arta bizantină în domeniul arhiteturii apare în Muntenia încă de la începutul secolului al XIV prin Biserica Domnească dela Curtea-de-Argeş, unul din cele mai vechi şi mai curate monumente în stil bizantin, păstrate la noi. Biserica dela Cozia, ridicată către sfârşitul aceluiaşi secol, se resimte de influenţa sârbească şi a Muntelui Athos, ca şi Mânăstirile Vodiţa şi *Tismana*. Mânăstirea Dealului, clădită în veacul al XV prezintă un gen diferit, având o faţadă în care se observă elemente armene şi georgiene. Catedrala din Curtea-de-Argeş, ridicată la 1512 de Neagoe Basarab, una din cele mai frumoase biserici româneşti (din nenorocire reconstruită într'un spirit greşit în secolul trecut), e zidită cam în acelaş gen, dar îmbogăţită cu turle şi împodobită cu bogate motive decorative orientale, în special arabe, înnecate în aur. Multe biserici din secolii următori au imitat această biserică episcopală. — Pe vechiul plan bizantin încep să apară din ce în ce mai multe elemente apusene: gotice, la ferestre şi uşi (Biserica ridicată la Târgovişte de Vasile Lupu), italiene sub domnia lui Şerban Cantacuzino, şi în fine elemente ale Renaşterii, sosite la noi târziu, care se văd în special la bisericile ridicate în secolul al XVIII. Din îmbinarea acestor diferite elemente s'a desvoltat o arhitectură bisericească românească, care culmineză în Mânăstirea Horezu, clădită de Constantin Brâncoveanu. — Arhitectura religioasă a avut o evoluţie cu totul deosebită în Moldova. Biserica din Rădăuţii Bucovinei, clădită într'a doua jumătate a secolului al XIV, poartă pecetea stilului roman, având însă naos şi pronaos, ca cele bizantine. In biserica Sf. Treime din Siret apar influenţe sârbeşti. La începutul secolului al XV avem în Moldova şi o biserică zidită în stil absolut gotic, ridicată de Alexandru cel Bun pentru soţia sa catolică. Elementele de stil gotic au persistat în Moldova şi mai târziu adăugându-li-se şi altele nouă de origine ardeleană şi polonă. Arhitectura bisericilor moldoveneşti se fixează abia sub domnia lui Ştefan cel Mare. Exemplare ale acestui stil original sunt bisericile dela Piatra, Neamţ, Voroneţ, etc. In secolul al XVII elementele orientale încep să apară şi în Moldova, în special în ornamentaţie. Din această epocă avem biserica de o deosebită bogăţie cu sculpturi îmbrăcate în aur „Trei Ierarhi" din Iaşi. — Românii ardeleni, săraci şi asupriţi, n'au putut avea o arhitectură bisericească de strălucirea celei din Principate. Cea mai mare parte a lăcaşurilor lor de rugăciune au fost ridicate de meşteri ţărani, din lemn. Când bisericile sunt de piatră, atunci avem de-a face de obiceiu cu ctitorii ale Voevozilor şi boierilor din Principate (Bisericile din Scheii Braşovului, Făgăraş, d. ex.) ori ale boierilor români din Ardeal. Dacă interiorul bisericuţelor de lemn e de obiceiu în stil bizantino-muntean, exteriorul vădeşte influenţe gotice, explicabile prin vecinătatea bisericilor săseşti. Bisericile de lemn, care constituesc arhitectura caracteristică a locaşurilor de rugăciune ale Românilor din Ardeal, sunt de multeori adevărate opere de artă, cu turnuri svelte şi de-o înălţime surprinzătoare (ca cea dela Fildul de sus, lângă Cluj) şi de-o graţie remarcabilă. Sute de astfel de biserici, care, clădite din stejar au rezistat 2—3 şi mai multe secole, dau şi astăzi un aspect pitoresc anumitor ţinuturi ardelene. Cu tot caracterul gotic al turnurilor acestor biserici de lemn, în întregul lor ele nu pot fi privite ca gotice, ci trebuiesc considerate ca o artă proprie ţăranilor români ardeleni. — Nu se poate închipui biserică românească veche fără picturi murale. De multeori acestea apar şi pe pereţii exteriori. Frescele şi temperele constituesc astfel o originalitate şi-o caracteristică a bisericilor româneşti. Ele sunt lucrate într'o manieră vădit bizantină. Cele mai vechi sunt cele din Biserica Domnească dela Curtea de Argeş, care au fost descoperite abia după războiu. Frumuseţea lor e absolut remarcabilă. Foarte importante sunt şi cele dela Cozia şi cele dela biserica episcopală din Curtea de Argeş. Şi frescele din Moldova prezintă tot caractere bizantine, influenţele occidentale fiind cu totul rare. Pe când în Moldova fresca decade în secolul al XVII, în Muntenia ea înfloreşte până pe la începutul secolului trecut. In afară de picturile murale, bisericele mai erau împodobite cu icoane. Şi acestea sunt făcute, parte în stil bizantin, în special sub influenţa miniaturilor şi a icoanelor dela Muntele Athos, parte sub influenţe apusene, mai ales italieneşti. Începând cu secolul al XVII, predomină însă influenţa rusească. Cele mai frumoase icoane vin din Muntenia. Multe din ele sunt ferecate în aur şi argint, adeseori neputându-se vedea decât faţa şi mâinile personajului. Adevărate şcoli de zugravi par să fi existat în sec. al XVI, la Curtea de Argeş şi Putna, iar un secol mai târziu la Târgovişte, Govora şi Câmpulung. Totuşi, nume de pictori ne-au rămas foarte puţine (Ioan Fogăraşi, Nicolae din Piteşti, Popa Matei din Craiova, Popa Simion Zugravul, Grigorie Zugravul dela Mânăstirea Văcăreşti, etc.). Podoabele sfinte ale bisericilor: candele, cădelniţe, cruci, anafornite, patere, etc.), numai aur şi argint, adeseori împodobite şi cu pietre scumpe, au fost lucrate în parte de bijutierii saşi din Ardeal, cari au provocat o renaştere a acestui meşteşug şi în Muntenia, pe timpul lui Constantin Brâncoveanu. Cărţile de slujbă se ferecau în argint sau aur, ca şi unele din icoane. Manuscrisele erau împodobite cu „enluminure" de o deosebită frumuseţe (ca cele din evangheliarele dela Putna şi Neamţ, datând din sec. al XV). Iconostasele, stranele, tetrapodurile, jeţurile, sfeşnicele, uşile, erau lucrate în lemn sculptat şi adeseori aurite. De o frumuseţe remarcabilă e tâmpla dela Mânăstirea Arnota (sec. al XVII). O deosebită bogăţie prezintă şi hainele preoţeşti, acoperitoarele şi alte piese brodate, lucrate cu mătăsuri grele şi împodobite uneori cu perle, ca cele dela Putna şi Sucevita.

Artachino Constantin, pictor. Prof. la Şcoala de bele-arte din Buc. (n. 1870). Cunoscut mai mult prin portrete şi peisaje.

Artaphernes, comandant persan, care a fost învins de Greci împreună cu Datis, în lupta dela Marathon (490 a. Chr.). A participat şi'n expediţia lui Xerxes (480 a. Chr).

Arţar (bot.), arbore înalt (Acer platanoides) din familia Aceraceelor, cu frunze mari lobate verzi, cu lobii dinţaţi (3—5 dinţi), cu fructul format din două carpele aripate numit samară, care înfloreşte — înainte de a înfrunzi — în Martie-Aprilie.

Arţari (1935 loc.), com. rur. din jud. Ialomiţa, pl. Lehliu. Formată din satele: Arţari şi Vlăiculeşti. Primăria în Arţari. P. U. şi G. Lehliu la 25 km.

Artaxerxes, numele a trei regi ai Persiei: 1. A. I, fiul lui Xerxes, supranumit Lung în mână, domneşte dela 465—425 a. Chr. Primeşte bine pe Themistocle când a fost exilat. — 2. A. II Mnemon, domneşte dela 405—395 a. Chr. Omoară pe fratele său Cirus cel tânăr, răsculat împotriva lui. Desface, cu generalul spartan Antalcidas, confederaţia elină; 3. A. III Ochos, rege dela 361—338 a. Chr. cucereşte Egiptul în 345 a. Chr.

Artega y Alfaro Matias, pictor şi gravor spaniol († 1704), cunoscut prin picturi religioase şi mai ales prin gravuri care reproduc opere de ale lui Murillo, Valdès Léal, Herrera, etc. Lui i se datoreşte fondarea Academiei din Sevilla.

Artele liberale. „Cele şapte A. l." alcătuiesc un învăţământ din evul mediu, asemănător învăţământului secundar de astăzi. In şcoalele mănăstirilor şi mai târziu în universităţi se predau în Apus două cicluri de studii: a) **Trivium**: gramatica latină, retorica şi logica şi b) **Quadrivium**: aritmetica, geometria, astronomia şi muzica. E de observat că în acest program de studii lipsiau cu desăvârşire ştiinţile fizice şi naturale, istoria, etica şi ştiinţele despre lume. El cuprindea numai ştiinţile aşa zise „formale". Teologia nu-şi găseşte un loc printre A. l., din cauză că ea le domina pe toate. Fizica era adeseori cuprinsă în ştiinţele matematice, optica în astronomie, iar acustica în muzică. Această împărţire e datorită lui Marcianus Capella şi Boethius, filos neopitagoreici.

Artemis, zeiţa lunii, a vânătoarei şi a maternităţii în mitologia greacă, fica lui Zeus şi Leto (Latona), sora lui Apollon. La Romani a fost identificată ca Diana (v. c.).

Artemisia, 1. regina Halikarnasului, a însoţit pe Xerxes în expediţia împotriva Grecilor, distingându-se în lupta dela Salamina (480 a. Chr.); 2. A., regina Cariei soţia lui Mausolos, căruia i-a ridicat un măreţ mormânt numit Mausoleu (v. c.).

Artemisia (bot.), gen de plante erbacee din familia Compositelor, cu flori galbene reunite în capitule mici, ale cărui specii (200), cresc prin regiunile temperate de pe suprafaţa pământului. La noi cresc mai multe specii numite „pelin" (bun, negru, peliniţă), întrebuinţate în medicină pentru efectele lor, abortive, vermifuge, aperitive. Din frunzele şi florile speciei numită „pelin bun" (A. ab-

sinthium) se prepară lichiorul numit absint, fiind întrebuințate încă de popor la aromatizarea vinului, devenind un aperitiv cu calități superioare.

Artemisium sau **Artemision**, cap pe coasta de N. a Ins. Eubea. Aproape de A. s'a dat marea bătălie navală între flota persană a lui Xerxe și flota greacă comandată de Eurybiade și Temistocle (480 a. Chr.).

Arteră (anat.), vas sangvin centrifugal, care duce sângele dela inimă la celelalte organe; cu excepția a. pulmonare, în a. circulă sânge roșu, oxigenat.

Arteriosclerozâ (med.), îmbolnăvire a arterelor, în al căror perete țesutul elastic se înlocuiește cu depozite grase și calcaroase. Cauze: sifilis, abuz de tutun și alcool, alimentație cu prea m. carne.

Arteziene (geolog.), se numesc pânzele de ape subterane din regiunile cutate în sinclinale (v. c.) care — în baza principiului vaselor comunicante — țâșnesc pâ-

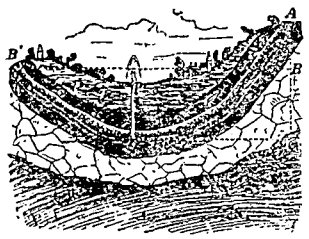

Fântână arteziană

nă la înălțimea corespunzătoare punctului lor de infiltrație, formând puțurile arteziene sau țâșnitoare, din Câmpia română la Craiova, Cotroceni, în Câmpia ungară (pusta) și în regiunea Artois (Franța).

Arthrogastre, Scorpioni (zool.), v. Arachnide.

Arthropode (zool.), se numesc animalele nevertebrate cu o simetrie bilaterală, și cu o segmentație internă și externă, având corpul acoperit cu chitină (schelet extern rigid), iar apendicele (gura și membrele) articulate, formate din mai multe bucăți sau articole. Se înmulțesc prin metamorfoză. A. formează o încrângătură de animale — dintre cele mai bine reprezentate ca varietăți de forme și ca număr de specii, clasificându-se în: 1. miriapode (ex. scolopendra); 2. insecte (cărăbuș, fluture, albină); 3. Crustacee (racul, crabul, dafnia); 4. arachnide (scorpionul, paianjenul, râia). Apariția lor — în evoluția vieții — se înregistrează din era paleozoică. Atât studiul lor paleontologic, cât și organizarea și felul lor de înmulțire, arată înrudirea lor cu anelidele (viermi superiori) din cari s'au desvoltat perfecționându-se prin adaptare la medii de viață variate.

Arthrostracei (zool.), crustacei (malacostracei) cu toracele segmentat, în 7 segmente fiecare cu câte-o pereche de picioare, cu ochi sesili, fixați pe codițe mobile. Aparțin aici amfipodele și izopodele (v. c.).

Arthur, v. Artus.

Arthusa, numele unei nimfe în mit. greacă, devenită muza poemei bucolice.

Articol. 1. Parte a unei scrieri; 2. Singuraticele mărfuri din comerț. 3. Gram. v. Substantiv.

Articolele credinții, adevărurile de credință care trebue să le creadă toți membrii unei religii.

Articulat, Dispozitiv, v. Dispozitiv a.

Articulate (zool.), se numesc, în sistemul de clasificare al lui Cuvier, animalele cu corpul format din inele (articule, segmente), ex. viermii-anelizi, arthropodele.

Articulație (anat.), v. Incheictură.

Articulație. 1. (fon.), mișcările săvârșite de organele vorbirii pentru emiterea unui fonem. Articulația unui „t", de ex. constă din lipirea coroanei (marginei) limbii de alveolele dinților superiori. Orice articulație se împarte în trei faze (stadii); 1. Stadiul preparării sau tensiunea, numit și catastază, în decursul căruia organele vorbirii iau poziția caracteristică unui fonem oarecare; 2. Stadiul ținutei, pe scurt ținuta, timpul cât organele persistă în poziția luată în stadiul precedent; 3. Stadiul destinderii (destinderea) numit și metastază, când organele părăsesc mai mult sau mai puțin brusc poziția caracteristică fonemului spre a reveni în poziția de indiferență, adică în poziția ocupată de organe când nu vorbim, sau merg spre poziția fonemului care urmează imediat fonemul despre care a fost vorba. 2. (psihol.). Sensibilitatea A.-lor: A.-le ne dau o clasă de sensații, datorite corpusculelor nervoase senzoriale, numite „corpusculele lui Krause", care sunt excitate de pozițiile și mișcările articulațiilor.

Artieda, Andrés Rey de—, autor dramatic și poet spaniol (n. 1549 † 1613). Ne rămâne dela dânsul o singură dramă: „Los Amentes de Ternel". A mai lăsat și „Discursos, Epistolas y Epigramas" interesante pentru moravurile vremii; precum și poeziile lirice (Luase pseudonimul de Artemidoro).

Artifice este o piesă compusă dintr'un cartuș încărcat cu o compoziție pirotehnică (v. c.) Se disting trei categorii de artificii. a) A. pentru distracții publice, zise și a. elementare întrebuințate la serbări publice pentru focuri luminoase. Focuri de artificii sunt numite distracțiile publice unde se fac jocuri luminoase de a. b) A. de teatru, care imită fulgerile, incendiile, etc. c) A. de războiu, care cuprind toate preparatele întrebuințate în războiu, distingându-se semnalele luminoase, cartușele de semnalizare sau fuseele (v. c.) și rachetele (v. c.).

Artificial, ceeace e produs pe calc măiestrită, nenatural.

Artilerie se numește totalitatea materialului de războiu, care cuprinde gurile de foc de toate calibrele (și muniția lor), precum și trupele care sunt întrebuințate pentru mânuirea lor. În vremurile vechi înainte de descoperirea ierbei de pușcă, prin artilerie se înțelegea toate mașinile întrebuințate să asvârle bombe (catapultele romane, etc.). După descoperirea ierbei de pușcă prima gură de foc construită a fost archebuza, căreia i s'a mărit calibrul, din care cauză îngreunându-se s'a prevăzut cu un pivot de reazăm. Cu timpul, prin secolul XV calibrul crește, piesa se îngreunează și se adoptă suportul pe roate: afetul; odată cu aceasta se părăsește sistemul încărcărei pe la gura țevii, adoptându-se încărcarea pe la culată, prin ajutorul unui închizător. Ludovic al XIV a fost creatorul și organizatorul artileriei, creindu-și prima trupă de artilerie, iar sub Ludovic al XV se organizează artileria în: art. de câmp și art. de asediu. In 1747 se preconizează ghinturile de către englezul Robin, care nu se introduc decât în 1858, marcându-se o eră nouă în istoria artileristică. In acest timp însă materialul din care se fabrica țeava era bronzul. In 1873 se fabrică primele țevi din oțel prevăzute cu frete (v. c.). Incep să se construiască și să se pună în serviciu calibre din ce în ce mai mari ajungându-se până la 270 m/m (mortier). Tot în acest timp apar frânele de roate, care înlocuiesc saboții și frânele hidraulice; muniția se îmbunătățește, inventându-se pulberea fără fum (1885). In 1895 col. Deport inventează frâna de tragere care marchează o etapă însemnată prin creiarea artileriei moderne cu tragere repede. Odată cu frâna de tragere se îmbunătățește și ochirea prin creiarea aparatului de ochire cu cap mobil și lunetă panoramică. In acest stadiu se găsea art. la 1914 când se declanșează războiul mondial. Acuma se evidențiază rolul cel mare al artileriei grele (creație germană) care pun în luptă tunuri până la 420 m/m. calibru. Tehnica germană inventează și pune în luptă și tunuri lungi cu bătae până la 30 km. cu care au bătut Calais și 120 km. cu care au bombardat Parisul. Azi, după războiu, organizarea artileriei este următoarea: I. Din punct de vedere balistic se împarte în: a) A. ușoară, construită din tunuri și obuziere (calibru 75 și 100 m/m); b) A. grea, scurtă, formată din obuziere mijlocii și puternice (155—220 m/m); c) A. grea lungă, compusă din tunuri cu bătae mijlocie și mare (105—155 m/m); d) A. ușoară, de tranșee (mortiere de tranșee); e) A. grea, de mare putere, cu calibre până la 520 m/m. Tot acest fel de material din punct de vedere al modului cum se deplasează se împarte în: a) A. hipomobilă (v. c.) cuprinzând: art. montată (servanții pe trăsuri); A. călăreață (servanții călări); — pe samare (cu materialul pe samare); — pe jos (cu servanții pe jos); b) A. automobilă, cuprinzând A. purtată (tunurile pe autocamion); A. cu tractor (tunurile trase la remorca unui tractor); c) Art. pe calea ferată, cu tunurile pe platforme speciale; d) A. Caterpilară (v. c.). Trupa de artilerie se împarte în regimente de: a. de câmp; a. de munte; obuziere de câmp și munte; a. grea (A. G.); a. grea de mare putere (A. G. M. P.); a. anti-aeriană (A. A. A.), v. Obuzier, mortier, tun.

Artilerist, militar întrebuințat în serviciul artileriei.

Artiodactile (zool.), sau paricopitate se numesc animalele mamifere din ordinul ungulatelor sau a copitatelor, cu extremitățile degetelor dela picioare învelite în copite, cu 2—4 degete copitate. Aparțin animale rumegătoare — majoritate cornute (ex. boul, zimbrul, bivolul, cămila, lama) și animale nerumegătoare (hipopotam, porc, mistreț).

Artist (franc.), om care practică o artă ca profesionist. Se mai numesc A. acrobații, buftonii și cântăreții din circuri și varieteuri.

„Artistul", revistă teatrală și literară, care apărea la București în an. 1866 sub direcția lui Gh. Angelescu.

Artocarpus (bot.), gen de arbori din familia Urticaceelor, ale cărui specii (40) cresc prin Africa, Asia și Oceania, având fructul și semințele comestibile în stare prăjită cu gust de pâine. Din unele specii so extrag fibre textile (A. incisa) iar

altele au efecte medicinale (A. heterophylla).

Artois, 1. A. veche prov. din N.-ul Franței, avea capit. la Arras. A fost pe vremuri un comté aparținând Flandrei. Trecut pe rând sub diferite case domnitoare, A. a intrat definitiv în patrimoniul Franței, în urma tratatelor: din Pyrenei (1659) și din Nimégue (1678). — 2. Bătăliile din A., trei la număr: a) dela 30 Sept.—14 Dec. 1914, b) dela 9 Maiu—17 Iunie 1915 și c) Sept.—Oct. 1915. In toate aceste lupte Germanii au fost comandați de Ruprecht de Bavaria, iar aliații de gener. Maudhuy și Mareșalii Foch și French (v. c.). In timpul luptelor s'au distrus aproape toate comunele și orașele din A.

Artos, pâne, ori, prescură cu cinci coarne, care se binecuvântă la priveghere (v. c.) și în zilele săptămânii luminate, împărțindu-se apoi credincioșilor.

Artrită (med.), inflamație a articulațiilor.

Artritism (med.), stare de predispoziție spre reumatism, gută, diabet, obezitate și afecțiuni ale ficatului și rinichilor.

Artus sau Arthur, rege legendar al Gallilor (în sec. al VI d. Chr.). El ar fi luptat cu succes împotriva Saxonilor și ar fi stabilit cultul creștin în Anglia. A înființat ordinul Cavalerilor Mesei rotunde (Table ronde, v. c.) — Peripețiile vieții lui au fost subiect de inspirație în literatura medievală (Ciclul lui Artus; v. Masa rotundă).

Aruncări, fac parte din atletica ușoară și se compun din 4 sporturi: A. greutății, a ciocanului, a discului și a suliței. Se cere ca atletul să fie de talie înaltă, cu musculatura bine desvoltată, dar mai ales să fie foarte elastic. 1. A. **greutății:** de proveniență scoțiană, se practică cu ajutorul unui glob de fontă de 7,25 kg. greutate și dintr'un cerc de 2,13 m. diametru, din care aruncătorul în timpul aruncării n'are voie a ieși; în acest cerc se ia avântul. Recordul mondial 15,87 m. (U. S. A.) 1928. Recordul român 14,44 m. 1926. — 2. A. **discului:** sport clasic aproape de 3000 ani, unul dintre cele mai populare sporturi la olimpiadele antice. Se aruncă discul de 2 kg. greutate, 22 cm. diametru și 4,5 cm. grosime la mijloc, 2,2 cm. la muchia rotunjită. Aruncarea se execută cu avânt dintr'un cerc cu diametrul de 2,5 m. și subt un unghiu de 45° cu terenul. Recordul mondial: 48,20 m. 1926 (U. S. A.). Recordul român 46,36 m. 1926. — 3. A. **ciocanului:** se practică cu ajutorul unui glob de fontă de 7,25 kg. greutate, legat de o sârmă cu mâner de 122 cm. lung; aruncarea se execută dintr'un cerc de 2,13 m. diametru. Acest sport cere o greutate corporală mare și un simț deosebit de echilibru, deoarece ciocanul în timpul avântului câștigă o forță centrifugă atât de mare, încât îl scoate pe aruncător din cerc. Recordul mondial 57,77 m. 1913 (U. S. A.). Recordul român 41,69 m. 1924. — 4. A. **suliței** (javelot): sport din antichitate, lancea fiind arma națională a Grecilor și a Romanilor. Sulița este o lance de lemn de 2,60 m. lungă, 2 cm. diametru, 800 gr. greutate, în centrul de greutate prevăzută cu o legătoare de frânghie de cânepă de 16 cm. lățime, pentru a prinde în acest loc. La vârf are un con de fier pentru împlântarea sulițiii în sol. Față de priza veche clasică (la capăt), azi se prinde numai la mijloc. Aruncarea se face cu un avânt de 20 m. La cădere, întâiu vârful de oțel trebuie să atingă solul. Recordul mondial 69,88 m. 1927 (Finlanda). Recordul român 58,23 m. 1928.

Aruncătoare de gaze (milit.), sunt țevi rudimentare de calibru 180—210 m/m, lungi până la 1 m. 10 cu bătae până la 1300 m., care printr'o încărcătură de explozie aruncă bombe încărcate cu gaze de luptă (circa 20 litri la bombă). Sunt grupate pe baterii de mai multe sute de piese care în câteva minute pot arunca 2—3 încărcături. Asvârlirea lor se face instantaneu pentru toată bateria, printr'un dispozitiv de aprindere electric. Se întrebuințează la executarea atacurilor cu gaze. Prima dată au fost întrebuințate de Englezi pe frontul occidental în marele războiu, în anul 1917. Necesită organizare pe trupe speciale: Batalioane de aruncătoare de gaze a 1000 de țevi.

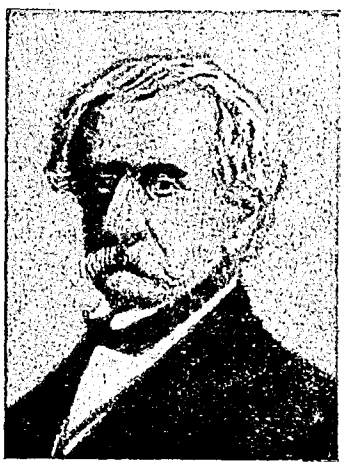

Gheorghe Asachi

Aruncătoare de mine (milit.). Numite de germani: Minenwerfer, țevi rudimentare, care printr'un dispozitiv aruncă bombe la o depărtare de 200—2400 m. S'au întrebuințat în războiul mondial mai ales acolo unde nu s'a putut întrebuința cu folos artil. Calibrul obișnuit 7—21 cm (v. c. Mortier).

Arundel Thomas Howard, conte d'—, mareșal englez (n. 1580 † 1646), distins mai ales pentru cercetările făcute asupra antichităților. A adunat, cu mari sacrificii marmore de Paros cu inscripții, care povestesc primele evenimente din istoria Greciei, dela fondarea Athenei până la 264 a. Chr. De atunci sunt cunoscute sub numele de marmori d'A. (azi în Ashmolean Museum din Oxford).

Arvad sau **Arvadite** sau **Arad**, nume dat de Evrei unui oraș întemeiat de Fenicieni într'o insulă din Mediterana aproape de coasta siriană. Este identificat cu Ruad. Insula era legată de continent printr'un pod. In față era Antaradus (v. c.), portul lui A. Pe timpul Seleucizilor, a fost un oraș înfloritor. A fost ruinat de Arabii conduși de Mohawiya.

Arvers Félix, poet franc. (n. 1806 † 1850). A scris mai multe comedii și vodeviluri în colaborare cu Scribe și poeziile „Mes heures perdues". Se mai citează pentru realismul și elocvența ei, drama „La Mort de François I-er" și pastișul elegant după Molière: „Plus de peur que de Mal" (comedie).

Arvicola (zool.), v. Popândoc, Șoarecele de câmp.

Arvinte, tip de om poznaș, creat de Donici și popularizat de Alecsandri în piesa „Arvinte și Pepelea". In Ardeal A. e un bătrân care dă sfaturi și critică pe oameni, iar în Banat un preot retras în munți și desgustat de lume.

Arvună, înainte ca între doi sau m. m. oameni se încheie un târg sau un contract, se plătește de obiceiu pentru asigurarea învoielii o sumă de bani numită A. Pânăce contractul nu s'a încheiat încă A. nu poate fi cerută înapoi de cel care a dat-o, dar poate renunța la încheierea contractului. Primitorul A.-ei poate cere renunțarea la contract restituind A. dublată. Când contractul se încheie definitiv, A. se restituie sau se socotește în prețul afacerii încheiate (v. vadiu).

Aryas, v. Arieni.

Arz von Straussenburg Arthur, baron, (născut 1857), general austriac, comandant de armată în războiul mondial, în 1917 șeful statului major. Trăiește în Viena. In 1924 își publică memoriile: Geschichte des grossen Krieges. E de origine Sas ardelean.

Asachi Gheorghe, scriitor rom. (n. 1788 † 1869). A copilărit în Galiția, unde se stabilise tatăl său. Acolo a învățat liceul și Universitatea, studiind și ingineria. La 17 ani s'a întors la Iași ca inginer, apoi a continuat matematicile la Viena (1805) și s'a ocupat cu pictura. De acolo se duce la Roma (1809), unde se interesează de arheologie. Vine la Iași în 1812, fiind numit prof. de matem. și inginer hotarnic la Trei Ierarchi (1813). La 1816 fondează un teatru cu diletanți adaptând piesa „Mirtil și Hloe" după Gessner și Florian: e primul teatru în Mold. In 1820 organizează seminarul dela Socola, din însărcinarea mitropol. Veniamin Costache (v. c.), aducând dascăli ardeleni, cari răspândiră în Mold. ideile școalei latiniste, la care ținea și A. La 1821 se refugiază în Basarabia, din cauza Eteriei (v. c.). E apoi repr. Mold. la curtea împărătească din Viena. Cercetează acum arhivele galițiene, găsind documente referit. la ist. Rom. Intors în Mold. e numit referendar (director) al școalelor. Organizează școala dela Trei Ierarhi (șc. Vasiliană). Sub Mih. Sturdza se înființează din ea „Academia Mihăileană" (1835). Sub regulamentul organic, ca cenzor al publicațiilor și teatrului, face politică rusofilă. A. este întemeietorul presei Mold. Scoate „Albina românească", (ziar, 1829, v. c.), înlocuit prin „Gazeta de Moldavia" (1849). Înființează o tipografie și publică alături de G. d. M. „Buletinul oficial" și „Foaia Sătească". La 1841 publică o ciudată foaie rom.-franc. „le Glaneur moldovalaque" („Spicuitorul"). In Albina, A. publică poezii notițe despre artă, litografii, etc. Dela 1850 până la moarte el se ocupă numai cu literatura. A scris foarte diferite lucruri: cărți didactice, piese de teatru (traduceri și originale). Poezii, fabule, nuvele, calendare. Reviste și ziare: Albina românească (1829—1850), Harpa română (1832), Icoana lumii (1840), Spicuitorul (1841), Arhiva Albinei (1841), Gazeta de Moldavia (1850—1859), Patria (1859), etc.

Asa foetida (bot.), rășină-gumă de culoare brună-gălbue cu miros neplăcut secretată de o plantă umbeliferă din genul Ferula, care crește în stepele persiane și în regiunea Caspică.

Asalt (milit.). Este o operațiune violentă într'o acțiune de atac asupra pozi-

țiilor inamice. Se face la începutul atacului, apropiindu-se cât mai mult de poziția inamică. Asaltul se face prin lupta corp la corp. Scopul asaltului este de a cuceri cu orice preț poziția inamicului. În războiul cel mare pentru economisirea forțelor umane s'au întrebuințat carele de asalt (v. c.), care sprijină asaltul infanteriei împreună cu focurile artileriei. Pornirea la asalt se face dintr'o linie numită bază de plecare (v. Bază). A lua cu asalt, a întrebuința forța prin lupta corp la corp: Reduta Griviția a fost luată cu asalt. A luat cu asalt casa de bilete, adică a se îngrămădi spre a cere, a cumpăra bilete. Figurat. A cedat asalturilor continui, adică a cedat insistențelor.

Asalt (assaut) de arme. În scrimă lupta între scrimeuri, pentru obținerea unui număr fixat de atingeri (touche). Învinge acela, care va obține întâiu numărul de lovituri.

Asan, un celnic (= Voevod) viteaz al Aromânilor, care împreună cu fratele său Petru se răscoală (1186) contra stăpânirii apăsătoare a Împăratului bizantin Isac Anghel și fratelui său Alexe, pe cari în mai multe lupte sângeroase îi bate. A. e omorît la îndemnul Bizantinilor de un văr al său Ivancu la 1196.

Asanare, îmbunătățire. În med.: remedierea împrejurărilor dăunătoare sănătății publice, și ameliorarea stării generale igienice a unei regiuni.

Asasinat (dr.), v. Omorul.

Asău, o vale în Carpații Moldovei ce se deschide spre Trotuș, în apropiere de pasul Ghimeș, însemnată prin luptele dintre trupele austro-ungare și detașamentul român Colonel Boian în ziua de 4 Oct. 1916, care s'a terminat cu retragerea Românilor (v. Agăș).

Asbest (min.). Silicat de calciu, magneziu și fier, hidratat, numit și Amiant. În natură se găsește — în fibre albe-verzui moi, mătăsoase sau flexibile — în masa unor roce eruptive și metamorfice; ex. în Banat, Silezia, Urali, Sardinia, Canada. Din A. se fabrică, pânze și haine necombustibile, cortine și decoruri de teatru, hârtie, cartoane, filtre, vată, fitiluri.

Asbjoernsen Christian, naturalist și romancier norvegian (n. 1812 † 1885). A scris istorie naturală și povești.

Asbóth, 1. **A. Ludovic**, general ungur (n. 1803 † 1882). În 1848 a fost comandant în regiunea Banatului și în această calitate a apărat pe Români față de bandele lui Rózsa Sándor; 2. **A. Oskár**, filolog ungur, fost prof. de limbile slave la univ. din Budapesta (n. 1852 † 1920). A cunoscut bine limba română, căci copilărise în Rășinari. Studiile sale slavo-ungaro-române sunt de-o valoare deosebită. Pomenim mai ales următoarele, care interesează direct limba română prin observații și dovezi științifice: „Az oláh nyelvbe átment magyar szók“ și „Az oláh nyelv szláv szavainak kora“.

Ascanio, v. Ollănescu.

Ascanius, în ist. romană fiul lui Aeneas (v. c.), cu Lavinia, iar după altă versiune cu Creusa. A fost fondatorul cetății Alba-Longa.

Ascari (arab = soldat), numele soldaților indigeni din Africa răsăriteană.

Ascarizi (zool.), familie de nematozi sau de viermi cu corpul cilindric, având o gură înarmată cu trei buze chitinoase, și un faringe cu pereții îngroșați, respirând prin piele (respirație cutanee) și înmulțindu-se prin ouă. Sunt paraziți cari trăiesc în intestinele omului și ale animalelor. ex. Limbricul (Ascaris lumbricoides).

Ascendent, 1. înaintaș, în gradul de rudenie, de ex. bunicul. 2. figurat: autoritatea unei persoane culte sau mai în vârstă.

Ascensiune (Aerostat.). Se numește acțiunea de ridicare în aer a unui aerostat.

Ascetism (etica), e morala filos., care crede că adevăratul comportament etic constă în disprețuirea corpului și a tendințelor corporale și că isbăvirea sufletului se câștigă mai ales prin suferințele fizice și prin înfrângerea instinctelor și a pasiunilor. De aceea A.-ul a inventat o întreagă practică de mortificare corporală, cunoscută din biografia sfinților.

Aschaffenburg, oraș din Bavaria (v. c.) pe râul Mein. La început stațiunea romană cu un castellum, se transformă treptat în oraș. Industrial și comercial, are 36.000 loc.

Aschileul-Mare (1071 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Borșa. Dist. 27 km. de G. Valasut-Bontida; P. U. Uifalău—Borșa.

Ascidii (zool.), sunt animale marine care stau fixate pe corpii și stâncile de pe lângă coastele mărilor, corpul lor transparent având forma de sac înconjurat de o tunică secretată de celulele din ectodermul lor. Tunica lor are două orificii unul anterior, gura sau orificiul inspirator și altul dorsal, cloacal, sau orificiul expirator. Se înmulțesc în mod sexuat prin ouă (A. simple) și în mod asexuat prin înmugurire (A. sociale, compuse și coloniale). A. formează o subclasă a tunicierelor sau a urocordatelor (aparțin: Botryllus, Clavelina).

Asclepiade din Bitinia, medic grec (n. 130 † aprox. 50 a. Chr.), care a introdus medicina științifică grecească în Roma și a fondat școala metodică.

Asclepiazi (med.), medici din Grecia antică cari pretindeau că sunt urmașii fiilor lui Asclepios.

Asclepios, v. Esculap.

Ascogon (bot.) sau archicarp, se numește gametul femeesc în formă de filament dela ascomyceți.

Ascoli Cecco d'—, numele lui era Francesco Stabili di Ascoli, poet italian (n. 1257 † 1327), autorul poemului didactic-enciclopedic: „l'Acerba“. A fost astrolog și pentru aceasta fu ars de viu la Florența ca eretic. A atacat pe Dante, acuzându-l de erezie pentru ideile din Divina Comedia.

Ascoli Griazidio Isaia, celebru filolog ital. (n. 1829 † 1907). În 1860 e numit profesor de filologie la Acad. științifică-literară din Milano. În 1880 senator. E socotit întemeitorul dialectologiei romanice. A scris numeroase lucrări în domeniul romanistic și indo-germanistic. Din acestea mai însemnate: Studi critici (1861), Corsi di glottologia (1870), Saggi ladini (1872, care a făcut o epocă în desvoltarea filol. romanice). A fondat rev. „Archivio glottologico italiano“, care apare și azi sub direcția prof. Matteo Bartoli. A publicat în 1845 o lucrare în care arăta înrudirea limbii române cu cea din Friul. A fost ales membru onorar al Acad. române.

Ascomicefii (bot.), formează o grupă de ciuperci cu un myceliu pluricelular simplu sau ramificat. Se înmulțesc prin spori (ascospori) desvoltați în interiorul unor săculețe (sporangii) numite „ascus“ sau theca, prin conidii sau în mod sexuat prin spermații desvoltate în organe speciale de reproducere numite spermagonii. Se clasifică în: 1. Exoascee cu sporangii desvoltați pe myceliu (ex. Exoascus pruni care atacă prunele tinere, Saccharomyces sau drojdia). 2. Carpoascee cu sporangii de diferite forme, sferici sau în formă de amforă (perithece), ori în formă de ceașcă sau farfurioară (apothece) (ex. trufele, Taber), sbârciogul (Morchella, etc.). (v. Ciuperci-Fungii).

Ascon (zool.), tip ideal de spongier (v. c.), imaginat de naturalistul german Haeckel, fiind reprezentat în natură prin specia de spongier: Olynthus, primordialis, având forma de sac fixat la una din extremități pe un corp subacvatic iar la cealaltă o deschidere numită oscul. Pereții sacului, format din trei foițe (ectoderm, mezoderm și entoderm) e străbătut de numeroase orificii sau de pori inhalatori (osteole), prin cari absoarbe apa încărcată cu oxigen și cu substanțe alimentare, pe care o dă în urmă afară, împreună cu produsele de desasimilare prin oscul. Se reproduce prin muguri (asexuat) și prin ouă (sexuat). (v. Spongieri).

Asdrubal, v. Hasdrubal.

Asediu (milit.), operațiunile unei armate față unei cetăți, sau a unei localități întărite cu scopul unic de a o cuceri: Asediul Troei, Asediul Parisului 1870. Starea de A. este o măsură de siguranță publică, generală sau parțială, prin care regimul militar înlocuește acțiunea legilor. Fig.: A asedia cu cererile, a persista.

Aseismic = lipsit de cutremure. Ex.: Harz, Fichtel Gebirge, platoul Valdai, etc. Se mai zice că aceste regiuni sunt cu aseismicitate aproape deplină.

Aseități din lat. „a se est“ (filos.). Ceeace își are temeiul în sine însuși, existența absolut independentă. Prin A. determinau scolasticii deplina independență a lui Dumnezeu cu privire la temelia oricărei existențe.

Aselli Gaspare, medic și anatom italian (n. 1581 † 1682), profesor în Pavia.

Asemănare. 1. (psihol.). Concordanța însușirilor dintre mai multe lucruri și ființe sau dintre părțile ce alcătuiesc un singur lucru sau o singură ființă. A. se stabilește cu ajutorul comparației pe care o operează gândirea noastră raportând însușirile corespunzătoare una alteia printr'un act sufletesc care se numește comparație (sau popular chiar A.). După psihol. asociaționistă există o așa zisă „lege de asociație prin A.“ potrivit căreia când două lucruri se asemănă, imaginarea (reprezentarea) unuia atrage îndată în minte s. evocă imaginarea celuilalt. Pentru aceasta A. nu trebuie să fie perfectă (v. Asociație, cf. contrast). — 2. (logică). Din A. a două noțiuni se pot trage concluzii datorite raționamentului prin analogie (v. c.), deasemeni se pot face raționamente inductive (v. Inducția). — 3. (filos. A. a jucat oarecare rol în filos. lui Pythagoras, Empedokles și Demokritos. Aceștia o socoteau ca temeiu al cunoașterii lucrurilor. În epistemologia lui Plato ideile rezultă din amintirea ce o avem noi percepând lucrurile, despre prototipul acestora cu care ele se aseamănă, și care se găsește în existența antepământească. Asemănarea între lucruri și fenomene este din p. d. v. filosofic foarte relativă, deci foarte redusă. Herakleitos (v. c.) și filosofia mobilismului universal o neagă complect, înlocuind-o cu diversitatea. Totuși prin posibilitatea de a compara însușirile specifice dintre lucruri și fenomene, noi desprindem din fondul pe care acestea se desfășură con-

figurațiuni asemenea, caracteristice claselor de lucruri și fenomene și formăm astfel noțiuni (reprezentări generale) care ne ușurează cunoașterea realității, prin scheme echivalente (asemănătoare) acesteia: aceasta e singura posibilitate potrivită de a cunoaște realitatea. Și rezultatul e că noi creiem adevăruri echivalente, tălmăcitoare ale realității, care se pot întregi, dar care nu pot secătui pe deantregul realitatea. — 4. A. se notează în geometrie și în logica simbolică astfel ~ : (similis).

Asepsie (med.), procedeu chirurgical de a feri rănile de orice microb, pentru care scop tot ce se atinge cu rana se sterilizează mai întâiu.

Aseptic, orice obiect pe care nu se găsesc microbi.

Asertiune. (Logică). 1. Enunțarea unei judecăți care e dată ca un adevăr constatat. A. poate fi și afirmativă și negativă. — 2. Ideea enunțată de o judecată asertorică (v. c.).

Asertoric (logică). 1. Judecata A.-ă este judecata care afirmă sau neagă pur și simplu ceva, fără a constata nimic despre „necesitatea" raportului dintre subiect și predicat. 2. „Raportul dintre subiect și predicat (în judecata A.-ă) e socotit ca real" (Kant) (v. Modalitate).

Asesor, consilier, membru cu vot decisiv al unei corporațiuni. A. consistorial, membru al consiliului eparhial.

Asexuată (biol.), se numește felul de reproducere al plantelor și al animalelor (mai inferioare), prin diviziune (schizogeneză, ex. Amiba, Pleurococcus), prin înmugurire (gemmație strofogeneză, ex. hidra) sau prin spori (sporogeneză, ex. Sporozoare, alge, ciuperci, briofite, etc.).

Așezăminte = instituțiuni s. stabilimente. A. publice = instituțiunile publice organizate direct de către stat și recunoscute ca persoane morale (v. c.) cu drept de administrație proprie. Astfel: Universitățile, Eforiile, Casa școalelor și a culturii poporului, Casa Pădurilor, Eforiile școlare și bisericești, etc. A. particulare sunt inst. cărora li-s'a recunoscut de către stat scopul de utilitate publică și dreptul de a fi persoane morale cu administrație proprie: Soc. „Astra" din Sibiu, Fundația „Regele Mihai I", Eforia Spitalelor civile din București.

Asfalt (min.). Produs de oxidare al petrolului, negru-brun, văscos sau moale. Întărit are aspect sticlos și spărtură neregulată. Se topește la 100° C. În natură se găsește impregnat în calcare și în nisipurile din regiunile petrolifere, sau formând lacuri. (Marea moartă, insula Trinidad din Antile). Egiptenii îl întrebuințau la îmbălsămarea mumiilor. A. se întrebuințează — amestecat cu nisip și prundiș — la asfaltarea străzilor și a trotuarelor; la gudronarea corăbiilor, a pânzelor, a frânghiilor și a lemnelor de construcție și la fabricarea unor lacuri pentru glisarea metalelor. În România se exploatează la Desna, Brusturi (județul Bihor), la Podeni și Matița (jud. Prahova), cu o producție — în 1927 — de 24.891 tone în valoare de 6.222.650 Lei. În străinătate se exploatează în insula Trinidad (Antile), din Marea moartă (India) și în Val Travers (Elveția).

Asfaltit (Lacul —), v. M. Moartă.

„Asfixiante, v. Gaze.

Asfixie (med.). 1. Greutatea sau neputința de a respira. 2. Moarte aparentă: diminuarea externă a funcțiilor vitale.

Ashanți, populație din regiunea Ashanți, de rasă neagră, civilizație destul de înaintată, cultivatori de pământ, industriași și buni lucrători în minele regiunii. Fac comerț cu fildeș, pulbere de aur, etc.

Ashanți sau **Achanți** (cit. Așanți), regiune din Guineea Septentrională (Africa Occidentală), la N. de Coasta de Aur. Pe vremuri un stat de Negri. Dela 1895 este englezesc, încorporat la Colonia Coasta de Aur.

Asher David, filos. germ. († 1890), partizan al filos. lui Schopenhauer.

Ashikaga, familie nobilă japoneză, din care 15 membrii au fost șoguni dela 1336—1573, exercitând puterea la Kyoto. Locuiau în palatul Muromachi din Kyoto, de aici numele epocii Muromachi-lor, care înseamnă în sec al XIV—XVI o epocă de importantă desvoltare a literelor și artelor.

Asia, unul din cele cinci continente ale pământului, formează, împreună cu Europa și Africa, lumea veche. Mărginită la N. de Oc. Înghețat de N., la E. de Oc. Pacific, de Oc. Indian la S., la V. de M. Roșie, canal. Suez, Marea Mediterană și Munții Urali. Între ac. limite se cuprinde o supraf. de 41100000 kmp. cu o populație de apr. 953 mil. loc. Este cel mai masiv dintre continente, neavând golfuri sau mări, cari să pătrundă așa de adânc în interior. Dela N. la S. se deosebesc, din punct de vedere al reliefului, trei regiuni: La N. o câmpie mare, ce se întinde dela Oc. Pacific prin tot N.-ul A.-ei, trecând peste Urali (v. c.) în Europa. Spre Oc. Pacific și spre cel Înghețat de N., A. afară de pen. Kamciatka, nu are alte crestături mai importante. Chiar pen. Taimir, care este spre N., nu este decât un accident, de puțină importanță, pe coastă. Spre V., (Turkestanul rusesc) ac. câmpie este mărginită de o regiune de depresiuni pe fundul cărora se mai găsesc câteva lacuri: Caspica, Arai, Balkaș, resturi de vechi mări. Această câmpie, imensă ca întindere și numită câmpia Siberiei, este de fapt un vechiu podiș din epoca primară, ros de ape. Spre S., câmpia Siberiei se continuă cu o serie de culmi, ce sunt desprinse din regiunea a doua, care este regiunea centrală formată din lanțuri de munți și din podișuri înalte. Centrul acestei regiuni este înaltul podiș Pamir, din care se resfiră patru șiruri de munți îndreptându-se în formă de arcuri largi spre NE, SE, SV și NV. Culmile, care formează arcul întâiu sunt: Tian-Șan, Alatau, Altai, Șaiansk, Kentei, Jablonovyi, Stanovyi. Cea de a doua se continuă prin Karakorum și Himalaia. Între aceste două șiruri de munți, se găsește un altul (Kuen-lun, Altyn Tagh, Nan-Șan), care desparte spațiul cuprins între șirul întâiu și al doilea în două podișuri înalte: Tibetul și Turchestanul chinezesc (v. c.). Spre SV. Mții Suleiman formează zidul de E. al podișului Iranului, care spre N. este mărginit de lanțul al patrulea ce se resfiră din Pamir (Hindu-Kûș, Elburs, Caucaz), iar spre V. și S. de culmi ce se desprind din nodul dela Ararat (v. c.). Aceste lanțuri de munți se termină spre E. printr'o serie de culmi, care determină câteva peninsule muntoase: Kamciatka, Koreea, Indochina cu Malacca. Spre V. culmile (Taurus, Libanul, etc.) închid podișul Asiei Mici (v. c.). La S. de această zonă muntoasă, ridicată aproape în întregime odată cu Alpii (terțiar), este zona a treia de peninsule și insule: Arabia, India, Indochina, cuprinse între mări sau golfuri mari formate de Oc. Indian, M. Roșie, G. Arabic, Oman, Persic, G. Bengal, G. Siam. Toate sunt formate din podișuri separate între ele sau de rest prin câmpii aluvionare întinse și fertile: Mesopotamia, a Gangelui, a Indusului și a Brahmaputrei, a Mekongului, etc. La S. de ac. penins. se găsește o serie de ins. grupate în arhipelaguri (Lakedive, Maledive, Andamane și Nicobare), rezultate a unor serii de prăbușiri mari produse spre sfârșitul terțiarului. — Clima A.-ei este influențată de reliefu și forma prea masivă a ei. În câmpia de la N., este o climă continentală excesiv de rece. Aici este polul de frig (Werkhoiansk). În această regiune frigul iernelor este proverbial, ploile sunt rare, iar verile sunt destul de calde (în special în partea de SV. în Turkestan). În regiunea de munți și podișuri înalte, la care trebuie să adăogăm și Arabia, clima e continentală și cu ierni aspre și veri calde, ploi rare. Din cauzele acestea se găsesc câteva deșerturi, de întindere mai mică decât cele Africane, dar tot așa de pline de dune. Acestea sunt Nedjed și Gobi (v. c.). Regiunea de peninsule și insule din S., la care se adaogă și câmpia chineză, se caracterizează prin ploi abondente vara, când bate musonul de SV., și ierni seci, când bate musonul de NE. Clima e caldă spre S., în regiunea tropicală și temperată mai înspre N., în apropierea munților. — Cât privește hidrografia Asiei, fluviile abondente și lungi sunt spre Oc. Indian, lăsând în interior bazine închise, cu lacuri alimentate de apele ce se scurg de pe versantele munților. Debitele și lungimile râurilor sunt mici. Apele, care merg spre Oc. Înghețat de N. sunt lungi, pantă mică, debite aproape constante, având un timp de înghețat iarna și unul de curgere vara, când se produc adevărate cataclisme la gurile lor. Acestea sunt: Obi, Ienisei, Lena, etc. (v. Siberia). Spre Oc. Pacific: Amurul (în Siberia), Si-Kiang, Yang-tse-Kiang, Hoang-Ho (în China), Menam și Mekong (în Indochina), ca și fluviile din N., spre Oc. Indian: Saluenul Iraudi, Gangele cu Brahmaputra. Indus, Tigrul și Eufratul, își adună apele din partea externă a Munților, au un debit mare, fiind aprovizionate continuu de ploile, ce cad la munte și de zăpezile marilor înălțimi. Topirea acestor zăpezi le face să aibă creșteri enorme, în timpul cărora rup mult din munți și cară la vale. Aceste aluviuni au format marile câmpii amintite mai sus. — Din punct de vedere al vegetației, A. se împarte în patru regiuni: 1. Regiunea de câmpii din N.-ul A.-ei, având la N. o zonă, pe care nu cresc decât mușchi și licheni, este tundra, a doua zonă formată numai din pădure, taiga, la S. de care este o zonă de stepe bune de agricultură (în centru în spre E.), sau o regiune de deșerturi, Turkestanul (spre V.). 2. Asia Centrală cu păduri pe coastele expuse musonului de SV. și cu deșerturi pe partea opusă (Turchestan-chinez, Mongolia, Tibet). 3. Asia Mică, cu o climă aridă pe podișuri și mai moderată pe văile fluviilor, are culturi de cereale în aceste văi sau în regiunile cu irigațiune. Pe podiș sunt pășuni, palmieri, cedrii, chiparoși, eucaliptus, etc. 4. Asia de S. și SE., fiind mare parte în zona tropicală, va avea ceai, orez, cafea, porumb, grâu, viță de vie, duzi, și, cu cât merge mai spre E., păduri dese de bambus, teck, santal, etc. Arabia (v. c.) face deosebirea, vegetația ei, asemănându-se cu aceia a Sudanului din Africa. Animalele sunt și ele diferite. Prin Siberia trăiesc animale cu blănuri scumpe (zibelina, castori, vulpi, urși, etc.), în rest, prin reg. de deșerturi și de Junglă: lei, leoparzi, linx, anti-

lope, maimuţe, etc. Minerale are multe şi din ele o parte sunt exploatate, alta încă nu. Se exploatează: aur (Siberia, Urali), platina (Urali), pietre preţioase (în India), fier, huilă, petrol, etc. Populaţia A.-ei este împărţită între rasele: galbenă la E., albă la V. şi neagră prin S. Rasa galbenă, cea mai numeroasă este reprezintată prin: Chinezi, Japonezi, Corecni, Mongoli, Anamiţi, Samoiezi (etc.); a doua rasă ca număr este cea albă, formată din Indieni (Hinduşi), Persani, Armeni, Arabi, Syrieni, Evrei, etc. A treia rasă, mică la număr, este rasa neagră reprezentată prin locuitorii din podişul Dekkan şi ins. Ceylon. Afară de acestea, mai este o populaţie veche, Aino (v. c.). — Politiceşte, A. se împarte în state libere şi colonii. Cele libere sunt: Turcia, Persia, Afganistan, China, Japonia, Siam şi diferite state mici prin Arabia (v. c.). Posesiunile se împart în colonii şi mandate. Popoarele coloniale din Asia sunt: Ruşii, Englezii şi Francezii. Aceştia deţin: Ruşii apr. 17 milioane kmp. cu 29 mil. loc., Englezii au 6887000 kmp. cu 340875000 loc., iar Francezii 850000 kmp. cu 23250000 loc. Se mai adaogă Portughezii cu 4245 kmp. şi 579000 loc. şi Japonezii (v. Japonia). Pentru Istorie, Limbă, Literatură, etc. v. fiecare stat din Asia.

Asiago, oraş din Italia, capit. districtului „Sette Comuni". Cunoscut prin luptele date în jurul său în timpul marelui războiu. Aşezat pe podişul A., dela poalele Alpilor Dolomitici, a fost cucerit de Austriaci în Maiu 1916, dar l-au părăsit în August, după ce i-au dat foc.

Asia Mică sau **Asia Minoră**, peninsulă a Asiei, între Marea Neagră la Nord, M. Marmara şi M. Egee la V., iar la S. M. Mediterană. Este mărginită de munţi cuprinşi între 1800 m. şi 2500 m. Interiorul este o serie de podişuri etajate, cu altitudini între 800 şi 1000 m., cu o climă excesivă, uscată, cu văi aproape seci, ce merg în lacuri sărate, adevărate bazine interioare. Cea mai mare parte formează statul turcesc, având ca oraşe importante: Brussa, Smirna, Trebizonda, Sinope, etc. Se mai numeşte şi Anatolia. — Istoria. A. M., a fost frământată de multe războaie, fiind o arenă de luptă pentru multe popoare din cele mai vechi timpuri. După tradiţiile sumero-accadieniene, cele mai vechi lupte ar fi fost între principii care stăpâniau bogata regiune a Eufratului şi între regii din regiunea Taurus. Semiţii aveau o înfloritoare epocă pe timpul dinastiei prime a Babylonului (v. c.). In sec. al XIV a. Chr. Hittiţii, unindu-se, formează un puternic regat, care rivaliza cu cel din Egipt, cum s'a dovedit din săpăturile dela Bogaskői, unde s'au găsit importante urme în bibliotecile din cărămizi. Aceştia s'au luptat cu Achai, aşezaţi pe litoralul dinspre Marea Egeică. După căderea Troiei, despre care se găsesc verosimile date în descoperirile amintite, puterea Hittiţilor scade, poate în urma invaziei Dorienilor (v. c.). Sec. al IV a. Chr. este însemnat prin luptele dintre Perşi şi regii Lydiei, urmând apoi războaiele medice, carc se sfârşesc cu expediţia lui Alexandru cel Mare (333 a. Chr.). Intră în arenă, după desmembrarea imperiului macedonean Romanii, care poartă îndelungate şi grele lupte cu regii din Pont, din Armenia şi Parthia. In sec. al VII d. Chr. vine dominaţia arabă. Urmează epoca cruciadelor şi dela 1402 (lupta dela Angora) dominaţia turcească.

Asie française, v. Comité de L'A. f.

Asiento, numele spaniol al monopolului vânzării sclavilor negri în coloniile spaniole. La început a fost concesionat Portughezilor. In 1701 s'a constituit o companie franc., care a încetat activitatea în 1713, când concesia a fost trecută Englezilor. Aceştia o păstrară până la 1750, dar de fapt încetase comerţul încă din 1739. Dela această dată s'a desfiinţat A., vânzarea sclavilor fiind liberă oricui.

Asil (lat. asylum), loc de refugiu în antichitate: templele, altarele şi statuele zeilor; în evul mediu: bisericile creştine, ambasadele şi împrejurimile lor. Cei refugiaţi în A. erau apăraţi de oricc persecuţii, chiar şi în cazul culpabilităţii. In zilele noastre se numesc A.-e aşezămintele speciale pentru copii orfani, găsiţi, alienaţi, infirmi, bătrâni, ori beţivi. De ex. A. Elena Doamna (şcoală pt. copii orfani).

Asimbolie (agnosie tactilă), în psihol. patologică, neputinţa de a recunoaşte prin tact natura unui obiect şi a-i tălmăci însuşirile sensoriale tactile.

Asimetrie, lipsă de simetrie, neproporţionalitate.

Asimilare. 1. (fon.), extensiunea uneia sau mai multor mişcări articulatorii dela un sunet la altul, în urma căreia cele două sunete devin mai asemănătoare unul altuia. De ex. în cuvântul genuchiu (forma veche din lat. genuculum) coborîrea vălului palatului caracteristică lui „n" se extinde şi asupra lui „u" următor făcându-l pe acesta asemănător lui „n", adică un „u" nazal. Acestei nazalităţi a lui „u" i se datoreşte forma mai nouă a cuvântului: genunchiu. Asimilarea poate fi totală şi parţială; totală e atunci, când sunetul care sufere asimilarea devine identic cu cel care produce asimilarea, de ex. când forma veche „inimă" (lat. anima) devine „inimă" în urma asimilării totale a lui i iniţial la „i" din silaba a doua, iar parţială, când prin asimilarea nu se produce identitate între cele două sunete. Procesul de asimilare are loc atât între sunete imediat învecinate, ca între „n" şi „u" din cuvântul genunchiu, cât şi între sunete îndepărtate, de ex. între i şi i din cuvântul inimă. In cazul dintâiu vorbim de asimilare prin contact, sau organică, iar mai nou acomodare (v. c.), iar în cazul al doilea de asimilare la distanţă, sau armonică, sau pe scurt asimilare, când pentru cazul dintâiu se întrebuinţează termenul de acomodare. Se mai distinge încă asimilarea regresivă de cea progresivă, după cum direcţia în care se face este dinainte îndărăt (inimă, inimă) dindărăt înainte (genuchiu, genunchiu). Antonim: disimilare. 2. (sociol.). In viaţa socială A. este acomodarea sau integrarea şi organizarea elementelor nouă în viaţa grupului. Se pot supune A.-ii sociale schimbările dinăuntrul grupului însuşi, persoane străine cu obiceiurile, tradiţiile şi ideile lor (de ex. problema A.-ii Evreilor), grupuri sociale diverse, chiar. Când există deosebiri prea mari în tradiţiile grupurilor, acomodarea lor reciprocă este peste putinţă. Dacă însă se amestecă persoane din grupuri cu cultură egală sau asemănătoare are loc o acomodare reciprocă a tradiţiilor şi obiceiurilor, care duce la îmbogăţirea conţinutului vieţii sociale. A. elementelor felurite, dar nu prea disparate condiţionează progresul social. A. socială presupune: un grad anumit de simpatie, ocupaţii şi muncă comună, contact frecvent între elementul străin şi populaţia grupului asimilator, care să poată favoriza schimbul sau interpenetrarea ideilor, înţelegerea reciprocă şi imitarea comportărilor dela un grup la cellalt, proporţionalitate în drepturi, obligaţii şi privilegii, etc. A. duce la unitatea socială şi este deci un fenomen social foarte însemnat mai ales pentru statele cu populaţie împestriţată. Ea nu trebuie confundată cu desnaţionalizarea.

Asimilat, (milit.), se num. milit. necombatant, dar care are gradele asimilate cu a celor combatanţi, bucurându-se de toate drepturile şi având toate datoriile combatanţilor. Asimilaţi sunt ofiţerii şi reangajanţii (plutonierii). Of. asimilaţi sunt: medicii, veterinarii, farmaciştii, intendanţii şi ofiţerii de administraţie. Inaintea gradului poartă şi denumirea specialităţii. Ex. Medic căpitan, Adm. locot., etc. Plutonierii asimilaţi sunt: Plut. de administraţie, Plut. sanitari şi Plut. infirmieri de cai.

Asimilat, maestrul definitiv numit în învăţământul secundar, care după un stagiu primeşte leafa unui profesor însă cu obligaţiunea de a face în loc de 15 ore de curs 18 ore pe săptămână. Pot fi asimilaţi maestrii de desemn, gimnastică şi muzică, nu pot fi asimilaţi cei de lucru manual. Legea nouă a înv. sec. a desfiinţat a. veche, considerâ însă asimilaţi din oficiu pe toţi maeştrii cari au la baza studiilor lor speciale şi bacalaureatul.

Asimilaţie. I. (psihol.) 1. Procesul psihic prin care o stare nouă sufletească se integrează sau se organizează într'un tot cu stările sufleteşti anterioare. Când A. nu are loc, atunci structura vieţii sufleteşti (a eului) nu este întregită; 2. La Wundt: Un fel de Asoc. simultană care întregeşte contopirea (v. c.), care constă din schimbarea complexelor psihice existente prin introducerea elementelor complexe. Ea joacă un rol însemnat în formarea reprezentărilor, prin aceea că contopeşte în reprezentare factorul experienţii trecute cu cel prezent.

Asimilaţiune (lat. = însuşire, contopire) se numeşte, în actul de nutriţiune celulară transformarea substanţelor alimentare în compuşi identici cu cei din compoziţia protoplasmei deci în substanţe proprii lor. A. clorofiliană se numeşte funcţiunea fiziologică a plantelor verzi de a absorbi bioxidul de carbon (CO_2)

Asia, date statistice (State independente).

Numele	Suprafaţa în Kmp.	Populaţia	Densit. pe Kmp.	Oraşe
Turcia	723000	12550000	17	Angora, Smyrna, Kaisarie, etc.
Afganistan	625000	6500000	10	Kabul, Kandahar, etc.
Arabia	v. c. Arabia			
China	9651300	430000000	45	Peiping, Sanghai, Kanton, etc
Japonia	381250	61900000	157	Tokio, Osaka, Kioto, etc.
Coloniile Japoniei	296385	24800000	82	Scul, Jinsen, Dairen, etc.
Mongolia	1500000	800000	0·5	
Persia	1645000	9000000	5·5	Teheran, Tebriz, Ispahan, etc.
Siam	518159	10000000	19	Bangkok.

din aer şi de a-l descompune cu ajutorul radiaţiunilor de căldură din lumina solară absorbite de clorofila (v. c.) din frunze — în componentele sale, eliminând oxigenul şi reţinând carbonul. Din carbonul astfel rezultat prin combinare cu apa şi cu substanţele minerale absorbite din pământ, frunzele plantelor pregătesc substanţele organice identice cu acele din conţinutul lor celular: celuloză, amidon, glucoză, gluten, legumină, grăsimi, etc. În general corpi organici rezultaţi prin reacţiunile chimice din celulele vegetale vii *sub influenţa energiei solare*, formând hrana plantelor propriuzisă sau adevărată.

Asimptotă este o dreaptă de care se apropie în continuu o curbă însă o atinge numai la infinit.

Asinaros (geogr. ant.), fl. al Siciliei, ducându-şi apele în M. Ionică. În timpul războiului peloponeziac (413 a. Chr.), Atenienii au fost bătuţi de Siracuzani în dreptul gurii acestui fl. Azi Noto.

Asinul, v. Măgarul.

Asir, regiune din Arabia de V. formând un *emirat independent* în supr. 5000 kmp. cu 200000 loc. toţi musulmani sunniţi. Produce: cereale, cafea, gome, bumbac, etc. Oraşe principale: Abu Ariş (capit.) cu 8000 loc. şi Gisan cu 8000 loc. (v. Arabia).

Asiria, v. Assiria.

Asiriologia, ştiinţa care se ocupă cu studierea antichităţilor asiriene.

Asissi, oraşel italian în provincia Perugia, cu 16.300 loc. Aici s'a născut Sf. Francisc de A., fondatorul ordinului franciscan. Are o biserică renumită, cu tablouri de Cimabue, Giotto ş. a. (v. Francisc).

Asistent (lat.), omul care e de faţă la o lucrare, ajutor, colaborator al unui farmacist sau profesor. Aproape toţi profesorii universitari au asistenţi.

Asistenţa judiciară (dr.), instituţie juridică, având de scop uşurarea sau chiar procurarea gratuită a apărării şi urmăririi intereselor în faţa tribunalelor pentru oamenii săraci, ori lipsiţi de mijloace.

Asistenţa socială, este administraţia publică sau privată însărcinată să ajute pe săraci, cerşitori şi infirmi. In Principate ca s'a manifestat încă din sec. al XV prin aziluri pentru nenorociţi, aşezăminte cărora domnitorii le lăsau moşii din care să se susţie. Asistenţa se organizează mai bine în secolul al XVIII. Domniţa Balaşa, fica lui Brâncoveanu construieşte la 1751 în jurul bisericii din Bucureşti, care îi poartă numele, chiliile în care se adăpostesc şi astăzi femeile bătrâne şi lipsite. In secolul trecut operele fondate de filantropi pentru ajutorarea orfanilor, văduvelor şi săracilor, se înmulţesc. Legea dela 1863 a organizării comunelor designează categoriile de cetăţeni cari au drept la asistenţa gratuită. Regina Elisabeta s'a distins prin mulţimea operilor de binefacere susţinute sau iniţiate de ea, cum a fost „Crucea Roşie", „Societatea de binefacere Regina Elisabeta", Institutul pentru orbi „Vatra Luminoasă", etc. Nici instituţiile pentru protecţia copiilor şi orfanilor nu sunt nouă, ele fiind cunoscute din secolul al XVIII. Instituţiile înfiinţate în acest scop în secolul trecut sunt „Obolul" (1883), „Leagănul Sfânta Ecaterina", „Materna" etc. Abia după războiu (1918) ia naştere organizaţia de stat „Asistenţa Socială". Ea se ocupă în special cu protecţia copiilor şi cu igiena preventivă a lor şi a mamelor. O direcţie specială a Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, accea a „Asistenţii sociale" se ocupă de organizarea şi întreţinerea instituţiilor înfiinţate din iniţiativă particulară. Intre aceste instituţii mai importante sunt „Societatea Principele Mircea" şi „Cercurile de gospodine", *ambele subvenţionate de stat*. Ele administrează un număr de 121 de dispensare, dând şi consultaţii la domiciliu. Statistica din 1924 arată 10,000 de copii îngrijiţi în aceste dispensare. Statistica Ministerului Sănătăţii pe 1924 arată următoarele feluri de organizaţii de *asistenţă socială*:

Boli sociale	63
Maternităţi şi puericultură	127
Ocrotirea fetelor şi femeilor	32
Cantine şcolare	10
Colonii de vară	35
Căminuri şcolare	14
Ocrot. copiilor de a doua vârstă	144
Azile şi ospicii de bătrâni	49
De orbi şi surdomuţi	7
Asistenţă la domiciliu	161
Educaţie fizică	4
De caracter general	1
Total	647

Asistenţa socială a Statului este organizată actualmente astfel: Pentru protecţia copilului de prima vârstă ea are 7 centre organizate la Arad, Beiuş, Chişinău, Cluj, Oradea, Timişoara şi Târgu-Mureş. La Cluj mai există şi un cămin de mame şi peste 100 de surori de ocrotire. Asistenţa socială pentru protecţia copiilor de a doua vârstă are organizate nouă aşezăminte; pentru surdo-muţi două (Cluj şi Timişoara), pentru orbi trei (Cluj, Timişoara şi Arad). Pentru anormali două aşezăminte (Cluj şi Ineu). Pentru protecţia adulţilor nevoiaşi, a bătrânilor şi inapţilor la muncă: nouă aşezăminte, precum şi 22 triaje în oraşele principale ale ţării, pentru triarea bătrânilor, vagabonzilor şi cerşitorilor. Un *serviciu special* al Asistenţei sociale se ocupă cu controlul instituţiilor particulare de binefacere al căror număr în 1924 era de 400, dintre cari 217 având personalitate juridică. Tot acest serviciu controlează apelurile la caritatea publică, chetele, etc. In *afară de această* vastă activitate, Asistenţa socială a Statului subvenţionează vreo 90 organizaţii de binefacere, orfelinate, cantine, şcolare, etc.

Askenaz, numele unui popor în Biblie, iar la Evreii medievali, numele Germaniei. Se mai numesc A. Evreii din Germania şi peste tot, cei cari urmează ritul german.

Askenazy Simon, istoric şi bărbat de stat *polonez* (n. 1867), prof. la univ. din Lvov. A scris însemnate lucrări asupra relaţiilor Poloniei în sec. al XVIII şi la începutul sec. al XIX.

Aslan Mihail, general român de infanterie (n. 1857). A luat parte la campania în Bulgaria din 1913 cu gradul de general de brigadă, comandând Divizia III-a. In timpul războiului nostru din 1916 fiind general de divizie i s'a încredinţat comanda armatei a III-a pe frontul dela S. dela Calafat până la Marea Neagră. In bătălia dela Turtucaia a dat dovadă de slăbiciune în comandă şi este înlocuit. Asupra sa cade o parte din răspunderile dezastrului dela Turtucaia.

Asmodeu, numele unui duh rău, care, după cartea lui Tovie, *a ucis pe cei 7* bărbaţi ai Sarei. Se identifică de obiceiu cu Dev Aeshma, demonul mâniei, în religia lui Zoroastru.

Asmus, pseudonimul poetului german Matthias Claudius (v. c.).

Asociat (Associé: franc.) = tovarăş la o afacere comercială.

Associated Press, agenţie telegrafică în New-York, susţinută de ziarele din Statele-Unite.

Asociaţia, 1. (psihol.), legătura dintre stările sufleteşit. Psihologii engl. ai secol. al XVIII, după Aristoteles, socotind că sufletul se compune din „atome" sufleteşti, *construiau din sumarea acestora*, (artificial, desigur) întreaga viaţă sufletească închegată cu ajutorul „legilor" de A. prin asemănare, contrast, atingere şi simultaneitate! Wundt înţelege prin A. contopirile, asimilările, complicările şi legăturile succesive dintre reprezentări, ce au loc când conştiinţa e pasivă. Psihol. nouă găseşte între reprezentări unele legături ce se află şi între obiecte, altele create datorită deprinderilor şi trebuinţilor vieţii şi care se *desprind*, se *combină* sau se precizează, nu din cauze externe, ci datorită tendinţelor şi intereselor cului nostru, tendinţi care predomină anumite reacţiuni şi scot în relief pe unele întunecând pe altele. Exerciţiul întăreşte şi selecţionează pe cele necesare adaptării. 2. (sociol.) = socializare, întrarea într'un grup social (v. gr.). 3. (drept). Constituţia prin art. 29 garantează tuturor Rom. dr. de asociaţie, conformându-se legilor care regulează exerciţiul acestui dr. (v. sindicate, congregaţii, societăţi, etc.).

Asociaţia generală a Medicilor veterinari, *organizaţie profesională* şi *ştiinţifică* a m. v. din România. Editează Buletinul A. g. M. v.

Asociaţia generală a Medicilor din România, cea mai mare asociaţie profesională a medicilor din ţară, cu filiale în toate centrele principale din ţară. Organizează congrese anuale profesionale şi ştiinţifice, editează Buletinul A. g. a M. d. R. Sediul Bucureşti, Str. Isvor 14.

Asociaţia generală a Farmaciştilor din România, organizaţie profesională şi ştiinţifică, cu filiale în toată ţara. Editează Revista Farmaciei.

Asociaţionism (psihol.), concepţie după care întreaga viaţă psihică se reduce la un mecanism dintre reprezentări (alte stări sufleteşti), înlănţuite potrivit „legilor de asociaţie" (v. c.) care conduc desfăşurarea cursului acestor repr. sau stări sufleteşti. A. consideră „sufletul" ca un mănunchiu de atomi spirituali; a fost întemeiat de D. Hartley (v. c.) şi David Hume (v. c.). Psihol. A.-işti de astăzi: Th. Zieben şi G. E. Müller.

„Asociaţiunea craioveană", înfiinţată în Craiova 1874, de G. Chiţu, A. Stolojan, P. Chiţu, A. Aman, etc. După 2 ani, părăsind cei mai mulţi dintre fondatori Craiova, A. s'a desfiinţat, iar capitalul ei a fost dăruit „Academiei Române", ca din interesele lui să acorde premii pt. cărţi didactice.

Asociaţiunea naţională pentru cultura poporului român din jud. Arad, s'a înfiinţat din iniţiativa judelui de tablă Gh. Popa (v. c.). cu concursul mitropolitului Miron Romanul şi a altor fruntaşi din jud. Arad, la anul 1862. Activitatea acestei A.-i s'a mărginit la acordarea de burse pentru studenţi şi elevii români.

Asociaţiunea pentru cultura poporului român din Maramureş, înfiinţată 1861 la iniţiativa lui Iosif Man, Gavriil Mihali, Ioan Jurca, Mihail Pavel şi alţi fruntaşi români maramureşeni. La început, A. a întreţinut o preparandie românească în Sighet, care în 1870 a fost desfiinţată de guvernul maghiar. A ridicat o clădire frumoasă în piaţa Sighetului, numită

„Convict“, care a adăpostit pe tinerii români dela şcoalele din Sighet.

Asociaţiunea transilvană pentru literatura şi cultura poporului român, cunoscută mai mult sub numele prescurtat „Astra“, este cea mai veche şi cea mai importantă instituţie culturală a Românilor ardeleni. A fost înfiinţată în 1861, din iniţiativa Mitropoliţilor români şi a căţorva bărbaţi de seamă dintre cari trebuie să fie necondiţionat amintiţi George Barițiu şi Timoteiu Cipariu. Scopul „Astrei“ a fost şi este răspândirea culturii în straturile poporului, ajutarea elevilor şi meseriaşilor săraci prin burse, editarea şi premierea de lucrări, etc. In fruntea Astrei au fost aleşi cei mai luminaţi bărbaţi ai Ard., începând cu Mitropolitul Andrei Şaguna, întâiul preşedinte (1861—1867), ceilalţi fiind Baronul Vasile L. Popp (1867—1875), Iacob Bologa (1875—1877), Timoteiu Cipariu (1877—1887), George Barițiu (1888—1893), Ion Micu Moldovan (1895—1901), Alexandru Mocsonyi (1901—1904), Iosif Sterca Şuluţiu (1904—1911) şi Andrei Bârseanu (1911—1927). Preşedintele actual este Vasile Goldiş, ales în 1927. Pentru a-şi ajunge scopul principal, răspândirea culturii în masele poporului, Astra s'a organizat în despărţăminte, pe plase şi în „agenturi“ sau „cercuri culturale“, pe comune. Numărul despărţămintelor era în 1928 de 151, al cercurilor culturale 651. Astra a organizat în 1928 un număr de 1290 prelegeri poporale, 697 conferinţe pentru intelectuali şi 357 serate artistico-literare şi teatrale. Cel mai puternic mijloc de propagandă culturală al ei, e cartea. In „Biblioteca poporală“ s'a tipărit până acum aproape două milioane de broşuri, pentru răspândirea cărora s'a organizat în 1928 şi un oficiu de desfacere. Astra mai publică şi o bibliotecă pentru intelectuali, din care au apărut după războiu vreo 15 numere. Ea dispune şi de un organ periodic, cunoscuta revistă „Transilvania“, care a împlinit 60 de ani de existenţă. Afară de aceasta „Astra“ are şi o bibliotecă publică — la Sibiu, unde o reşedinţa Comitetului central, cu vreo 30000 de volume şi un important muzeu (v. c.). In fiecare an, cu ocazia adunării generale, au loc mari serbări culturale. Inainte de războiu ele erau foarte căutate de intelectualii ardeleni, fără deosebire de confesiune. In legătură cu ele organizau expoziţii (de copii, ţesături, crestături, etc.) şi conducte etnografice. In 1921 „Astra“ a fost recunoscută de stat ca persoană morală. Oarecari schimbări au intervenit în statutele ei. Şcoala civilă de fete cu internat înfiinţată de această Asociaţie la 1885, a trecut în 1919 la stat. La fondarea „Astrei“, în 1862 ea înfiinţase trei secţiuni: filologică, istorică şi fizică-naturală. Prin ele avea intenţia să lucreze şi ca o înaltă instituţie ştiinţifică şi literară. După înfiinţarea „Societăţii literare“ din Bucureşti (1866) devenită mai târziu Academia Română, preocupările amintite ale Astrei trec asupra acestei societăţi. Secţiile Astrei se reorganizează abia la 1901, şi acum sunt în număr de cinci. Membrii lor colaborează intens la „Enciclopedia Română“ redactată de C. Diaconovici, publicaţie al cărei merit revine „Astrei“. O nouă organizare a secţiilor urmează în 1925, ele devenind acum zece şi anume: literară şi filologică, artistică, geografică-etnografică, juridică, de ştinţe naturale, medicală-biopolitică, şcolară şi tehnică. In 1927 s'a adăugat secţia feminină. Secţiunile au membri activi şi corespondenţi, în număr limitat. Sediul lor e la Cluj (Preşedinte G. Bogdan-Duică, Secretar Ion Agârbiceanu). Cea mai bogată activitate o desvoltă secţia medicală-biopolitică, ţinând conferinţe în sate şi oraşe şi publicând şi o bibliotecă valoroasă. Şi celelalte secţii îşi au bibliotecile lor în care se publică lucrări ştiinţifice. Membrii „Astrei“ sunt de mai multe feluri: membri onorari, ai secţiilor ştiinţifice, fondatori, „pe viaţă“, activi şi ajutători. Numărul lor în anul 1928 se ridică la 7800. La invitarea fruntaşilor basarabeni, „Astra“ a căutat să întindă şi în Basarabia activitatea sa binefăcătoare. In acest scop a fost numit comisar general dl. O. Ghibu (1926). Activitatea de până acum a „Astrei“ în Basarabia s'a manifestat printr'un mare număr de conferinţe, editarea unei biblioteci (12 numere), înfiinţarea de biblioteci în vreo 12 sate, înfiinţarea de secţii literare-ştiinţifice, etc. In 1927 Astra a înfiinţat şi o „Regională Dobrogeană“ care s'a manifestat prin şezători, înfiinţarea de filiale, coruri, etc.

Asoka, unul dintre cei mai mari suverani din India (273—232 a. Chr.). A unit sub stăpânirea sa Afganistanul, regiunea râurilor Indus şi Gange, India actuală, cu excepţia părţii sudice. Sprijineşte buddhismul.

Asonanţă (versificaţie): 1. identitatea parţială (imperfectă) a rimei (v. rima). Ex.: „Pe coaste de munte — Cu sulițe multe (Dosofteiu). Psaltirea în versuri a mitrop. Dosofteiu are aproape numai A.-e, în loc de rimă. La fel poezia poporană şi toate poemele primitive, din toate literaturile. 2. A. de efect sunt acele A. la care cu cât deosebirea de înţeles e mai mare între cuvintele dela sfârşitul versului cu atât efectul estetic e mai neaşteptat, şi invers. — Ex. Eminescu: dei-şi — ei-şi; Coregio — înţelegi-o, cale şi — galeşi, iată-l — tatăl, adaos — Menelaos, etc. 3. A.-e rime se deosebesc de rimele adevărate prin nepotrivirea nuanţei vocalelor. Eminescu: albastre — noastre, mirare — picioare. Sau care au nevoie de ajutorul unor particularităţi de pronunţare. Eminescu: tâmple — împle, scumpe — rumpe, vindic — îndic, — văzum — cum, sin-mi — inemi, etc. 4. A.-e nepermise, în care deosebirile la sfârşitul versului sunt prea mari ori supărătoare pentru auz.: Ştirbei — săi; frunze — ascunse. (Eminescu.)

Asortare, sortarea mărfurilor după specii.

Asortiment, depozit de mărfuri diferite.

Asparuch sau **Isperich**, conducătorul unui trib turco-tătar, al Bulgarilor, în fruntea cărora trece Dunărea (în 679), alungat de Cazari, şi se aşează între acest fluviu şi munţii Balcanici (poate şi în Dobrogea). Semințiile slave, care ocupau regiunea, au fost supuse şi s'au amestecat cu năvălitorii, întemeind astfel statul bulgar de mai târziu.

Aspasia, femee distinsă în Grecia antică, celebră prin inteligenţă şi frumuseţe, soţia lui Perikles.

Aspdin Joseph (n. 1779 † 1885), arhitect englez, care a brevetat în 1824 metoda de fabricare a cimentului artificial „Portland“, creind fabrica de ciment dela Wakefield.

Aspergillus (bot.), ciupercă parazită (ascomycet-carpoasce), care trăieşte pe substanţele organice sub forma de micegai. Unele specii produc boale la diferite animale.

Aspern, v. Gross-Aspern.

Asperula (bot.), gen de plante ierboase din familia Rubiaceelor, ale cărei specii (80), cu flori mici, albe, albastre, rozacee, cresc în Europa, Asia şi Australia. La noi cresc mai multe specii, ex. Vinariţa sau Mama pădurii (A. odorata) comună în pădurile umbroase, întrebuinţată în medicină, având proprietăţi diuretice şi astringente, contra dispepsiei, a icterului, etc., la conservarea hainelor contra insectelor şi la aromatizarea lichiorurilor din cauza substanţei mirositoare (cumarina) pe care o conţine. Altele specii (A. tinctoria, A. cynanchica) sunt întrebuinţate în industrie la vopsit, fiind tinctoriale.

Asphodelus (bot.), gen de plante liliacee cultivate ca plante ornamentale (A. albus). Din specia A. ramosum, folosită ca plantă medicinală se prepară alcool în Africa şi Spania.

Aspic (franc.), gelatină, cu care se ornează mâncările fine.

Aspidium (bot.), gen de ferige (Filices) polypodiacce (Aspidee), cu numeroase specii (60), care cresc în regiunile temperate şi calde de pe suprafaţa pământului, unele fiind cultivate ca plante decorative, iar rizomul unora (A. sau Polistichum Filix mas) este întrebuinţat în medicină, vlăstarele lor tinere, fiind comestibile, întrebuinţate mai ales în nordul Europei. La noi sunt comune mai multe specii (A. filix mas, A. aculeatum, etc.), în luminişurile de munte şi uneori pe malurile apelor.

Aspirá. 1. A tinde spre ceva, a pretinde ceva. 2. In fisiologie: a trage aer în plămâni. 3. In patologie: a trage deodată cu aerul un lichid sau corp solid în plămâni.

Aspirant, cel ce caută un oficiu ori o slujbă.

Aspirate (Consonante). (Fon.). Consonante ocluzive afone a căror explozie nu coincide cu începutul vibraţiilor laringiene a vocalei următoare, ci glota rămâne încă o clipă deschisă astfel că între explozia ocluzivei şi începutul vocalei se produce o scurtă aspiraţie. Astfel de consonante aspirate sunt ocluzivele afone germane şi engleze. Fonemele p, t, k se pronunţă în germană şi engleză ca p+h, t+h, k+h. In unele limbi există şi consonante fonice aspirate: bh, dh, gh. Gramaticii vechi ai Indiei le-au constatat în limba sanscrită. Aspiraţia care urmează după aceste ocluzive fonice este şi ea fonică (v. Aspiraţia).

Aspiraţia. (Fon) Se naşte când curentul fonator, destul de puternic, trece prin glota deschisă aproape ca pentru respiraţia obicinuită producând un zgomot de frictiune în laringe, celelalte organe ale vorbirii neavând o articulaţie caracteristică. Se poate deci numi o fricativă laringală sau glotică. Se noteazâ de obiceiu „h“. Când aspiraţia se găseşte între două foneme sonore, tinde şi ea să devină sonoră; adecă coardele vocale, în loc de a deschide larg glota, se îndepărtează numai puţin una de alta astfel încât permit curentului de aer să treacă printre el cu o forţă mai mare ca la vocale, dar în acelaşi timp vibrează şi ele dând sonoritate aspiraţiei. In cazul acesta se aud şi vibraţiile coardelor vocale, dar şi zgomotul de frictiune caracteristic unui „h“. In cuvântul „hohot“ al doilea „h“ este foarte adeseori fonic.

Aspiratorul de praf, aparat ce se întrebuinţează 1. în fabrici pentru a aduna praful de pe unelte şi maşini, resturile de materiale, pilitură de metal, aşchii dela strung, etc.; 2. în locuinţe la cu-

rățirea covoarelor și perdelelor de praf. Este pus în mișcare printr'un motor electric, montat în același corp cu aparatul. Ap. este format dintr'un ventilator, care prin învârtirea sa formează un curent de aer, cu care aspiră praful. În clădirile mari și moderne se află instalația centrală de aspirat praful, cu tuburi de canalizație prin perete, iar aparatul aspirator, cu dimensiuni mai mari, se află instalat în pivnița clădirei respective.

Aspirina (chim.), v. Salicilic, acid.

Aspit (geol.), tip vulcanic în formă de scut cu o bază mare și cu o pantă domoală de 5—10°. Majoritatea insulelor, provenite din vulcani submarini, aparțin acestui tip. Se întâlnesc în Islanda și'n insulele Havai.

Asplenium (bot.), gen de ferige (Filices) cu numeroase (350) specii, care cresc pe toată suprafața pământului, unele dintre ele fiind cultivate ca plante decorative, prin grădini și sere. Rizomul unora era întrebuințat în medicină ca astringent și diuretic. În regiunile noastre este comună specia numită „Spinarea lupului" (Athyrium Filix femina).

Aspropothamos (anticul Achelous), fl. al Greciei. Se varsă în M. Ionică, la ieșirea din Golf. Patras. Izvorăște din Munții Peristeri (2194 m.).

Asquith Herbert Henry, (n. 1852, † 1926), om politic englez, s'a distins ca avocat apărător al lui Parnell în contra ziarului „Times", deputat liberal dela 1886, în 1892 contribuie la căderea guvernului Salisbury, în noul guvern Gladstone e mi-

Herbert Henry Asquith

nistru de interne, în 1908—16 prim ministru, 1914 ministru de războiu și astfel declară războiu Germaniei. La alegerile din 1918 cade, în 1919 e din nou deputat, partidul său trece în opoziție, părăsind coaliția. În 1922—3 soția sa Margareta i-a publicat memoriile foarte importante despre politica și războiul englez. O fică a lui A. e măritată după ministrul plenipotențiar român Bibescu dela Madrid.

Assaky Gheorghe, medic român (n. 1855 † 1899). Dr. med. de Paris 1886. După doctorat e numit profesor agregat la fac. de med. din Lille (Franța) și în 1895—96 la Tours. Ajunge prof. de chirurgie la București.

Assam, regiune din NE. Indiei englezești, format din valea largă aluvionară a fl. Brahmaputra și a afluenților acestuia. Clima e potrivită pe câmpie și nesănătoasă la picioarele munților. Produce mult ciai pe pantele munților, iar în câmpie: orez și iută. Cade ploaie abondentă datorită Musonului de SV. Supr. 137303 kmp. cu 7606000 loc. Dela 1912 formează o provincie a Indiei cu capit. Chiliong.

Assaut, v. Asalt.

Asselineau Charles, literat franc. (n. 1821 † 1874). A scris: Histoire du sonnet, l'Enfer du bibliophile, Bibliographie romantique.

Assemblée constituante, statele generale, reunite în Franța la 1789, (subt numele: Assemblée nationale), care au votat constituția din 1791.

Assignate, hârtie monetă de stat în circulație pe vremea revoluției franceze (1790—96); în urma inflațiunii la ca. 50 milioane a scăzut prețul ei la $^1/_2$%.

Assiria sau **Assur**, regiune din valea superioară a fl. Tigru și Eufratul în care s'a desvoltat statul assirian, la început vasal Chaldeci (v. c.). Alte state din valea Tigrului și Eufratului au fost Babilonia sau Chaldeea și Elamul (v. c.). Istoria A.-ei n'a fost cunoscută până la săpăturile consului franc. din Mossul, Botta (1842), decât din Biblie. Multă vreme regii A.-ci au fost vasali ai Babylonului (v. c.). Pe timpul regelui lor Hammurabi, în cap. assiriană, Assur, era o garnizoană babiloneană. Puterea A.-ei crește abia pe timpul slăbirii puterii Hitiților. Desvoltându-și armata, (considerată cea mai bună în acel timp), Assirienii reușesc pe la 1250 a. Chr., să zdrobească pe Babyloneni, făcând prizonier pe regele lor. Primul mare cuceritor a fost Teglath-Phalazar I (pe la 1100 a. Chr.); acesta înfrânge pe Hitiți, ocupă Syria și ajunge la M. Mediterană. Imperiul assirian are cea mai mare desvoltare pe timpul dinastiei Sargonizilor (722—610 a. Chr.). Capit. acum e Ninive. Un fiul al lui Sargon, Sennacherib (705—681) cucerește Fenicia (afară de Tyr), Palestina cu Ierusalimul și pleacă împotriva Egiptului. Cel mai m. rege e Assurbanipal (669—626), care cucerește și devastează Egiptul, Chaldeea și Elamul, ajungând până la platoul Iranului și Ethiopia. Ninive devine o capitală strălucită și plină de bogății. Assirienii au fost cruzi și sălbatici, chiar și cu cei supuși și nu s'au interesat de soarta lor, de aceea imperiul A. decade. O invazie a Scythilor din Europa devastează țara. Babylonenii și Mezii formează o coaliție, atacă imperiul, cuceresc capitala și o prădă (612 a. Chr.). Babylonul (v. c.) supune pentru un secol A. Religia Assirienilor se aseamănă cu cea babyloneană. Zeul suprem Ashur (Binevoitorul) impune ascultare tuturor credincioșilor. E mai mult un zeu războinic. Templele sunt construite în formă dreptunghiulară, ca multe încăperi și aveau mai multe terase. Forma de guvernare: o teocrație militară absolută. — Arta. In arhitectură se întreb. cărămida arsă, și nearsă, la lucrarea căreia erau utilizați mulți prizonieri. Coloanele decorate cu capitele sferice. Palatele: construcții de mari proporții, care dau impresia unui câmp întărit (al lui Sargon din Khorsabad, numit Dur-Șarukin). Au întrebuințat bolta, pilaștrii și coloanele. Sculptura s'a desvoltat prin decorarea templelor și a palatelor cu subiecte religioase, mitologice, genii înaripate cu corp de om, cu ghiare și cu ciocul de vultur, lei, tauri înaripați, cu cap de om, etc. Cele mai însemnate sunt cele cu subiecte istorice (Regii în războiu, la vânătoare). Pictura e cunoscută din câteva resturi de frescuri și smalțuri decorative. Assirienii întrebuințau des cărămizi smălțuite pentru ca să reprezinte figuri omenești (foarte rar femei), animale, plante, colorând hainele persoanelor. Arta A.-ei are mai mult o valoare istorică decât artistică.

Assolament, rotație agricolă, adică metodă de a nu pune în același pământ arat aceleași plante în doi ani consecutivi, ci în fiecare an alt soiu de plantă. Sistemul A. s'a folosit întâiu în Anglia.

Assollant Alfred, romancier franc., (n. 1827 † 1886).

Assouci, Charles Coypeau d'—, poet umorist francez (n. 1605 † 1675), luat în râs de Boileau.

Assuan, oraș din Egipt, pe Nil la 932 km. S. de Cairo. Are 6400 loc. In apropiere ruinele vechei Syene, cariere de granit roșu, prima cataractă a Nilului. In apropierea acesteia și puțin mai la vale de celebra insulă Philae, englezii au construit un mare dig (1966 m. lung) pentru oprirea apelor fluviului. Inmagazinează peste 2 miliarde mc. de apă pentru irigații. Victoria armatelor franceze contra Mamelucilor (1799).

Assur, azi Kalaat-Shergât, cea mai veche capit. a Assiriei.

Astacus fluviatilis (zool.), v. Racul-Crustacei.

Astapus sau **Astusapes** (geogr. ant.) râu din Ethopia, azi Nilul Albastru sau Bahr-el-Azrak.

Asta-Regia (geogr. ant.) oraș din Spania (Betica). Cunoscut prin victoria câștigată (136 a. Chr.) de Romani (conduși de pretorul Caius Attinius) contra Lusitanilor.

Astaroth (geogr. bibl.) azi Tell-Astarah, oraș din Palestina (Transiordania) situat pe podișul Hauran.

Astarte, zeiță feniciană, înfățișată prin o vacă sau prin o femeie cu coarne. Era protectoarea amorului, de aceea, în onoarea ei se făceau cele mai grozave orgii. Mai târziu a fost considerată ca zeiță a lunii și a războiului. Vulgata o numește Astaroth.

Astatic, ac —, două ace magnetice egale, fixate paralel pe o axă comună astfel ca polii lor de sens contrar să fie față în față. Proprietatea esențială a acului A.: câmpul magnetic al Pământului n'are asupra lui nici o influență.

Astenic (psihol.), ad lit. = care slăbește forțele. In biol. și psihol. stările a.-e sunt pricinuite de funcționarea defectuoasă a sistemului nervos sau a glandelor endocrine, oboselii ori surmenajului, când organismul nu mai reacționează cum trebuie. Sentimentele a.-e = acele care sunt însoțite de scăderea vitalității (frica, groaza, etc.) (cf. Stenic.). Kant a împărțit afectele în stenice și astenice. Tip. a. (psihol., patol., psihiatrie) numit și „leptosom" este caracterizat prin slăbiciune, lungime, pielea umedă și sărac în sânge, umeri înguști, brațe slabe, mușchi subțiri, mânele cu oase delicate, unghiurile coastelor ascuțite, pântece mic lipsit de grăsime, greutate medie a corpului la bărbați m. mică decât lungimea. Circumferința pieptului mai mică decât a șoldurilor. In epoca pubertății a.-ii cresc repede și subțiri și nu prezintă ca bărbați înclinări spre îngrășare și mușchiulatură.

Asteride (zool.), clasă de echinoderme cuprinzând stelele (steleride) de mare. Aparțin Steaua de mare comună (Asteracantion rubens) în toate mările de coloare roșie, având 4 rânduri de ambulacre cu ventuze și o mărime de 10—15 cm.; Asterias glacialis cu brațe bine desvoltate având 5 rânduri de ambulacre și

steaua de mare galbenă (Astropecten aurantiacus). cu brațe lungi cu ambulacre fără ventuze dispuse în 2 rânduri având o dimensiune de 45 cm. A. în evoluția vieții apar din perioada cambriană a erei paleozoice.

Asterisc, semn tipografic, în formă de stea (*), cu care se indică o trimitere sau o lipsă. În linguistică: pus înaintea unor cuvinte urată că acestea nu sunt atestate, ci reconstruite pe cale științifică.

Asterism (cristalogr.), se numește fenomenul optic — observat la safir și la unele mice — prin apariția unor figuri luminoase în forma de stele mici cu trei sau șase raze. Se comportă ca produs de reflecțiune regulată a luminei datorită crepăturilor fine, clivajelor, porilor de aer sau incluziunilor în forma de ace sau de foițe mici, dispuse în mod regulat în massa mineralelor cristalizate.

Asterolepis (paleont.), pește fosil placoderm, cu jumătatea anterioară a corpului acoperită cu plăci mari osoase, care a trăit în apele mărilor paleozoice din perioada devoniană.

Asterophyllites (paleont.), gen de equisetacee fosile, din clasa Calamarieelor, cu frunze numeroase încovoiate în sus și reunite, din permo-carboniferul erei primare (paleozoice).

Asteroxylon (paleont.), plantă continentală fosilă aparținând criptogamelor vasculare primitive, cu tulpina și ramurile acoperite cu frunzișoare dese, asemănându-se cu unele specii de lycopodiacee, având în schimb sporangii asemănători cu cei dela ferige. Resturile sale fosilizate au fost descoperite în formațiunile devoniene ale Scoției, aparținând ca vârstă erei paleozoice.

Asti, oraș din Italia (Piemont) cu 33.500 loc., patria lui Alfieri. Țesătorii de mătase, renumite vinuri albe (asti spumante).

Astm (med.), boală nervoasă cu accese de opresiune și sufocare care vin la intervale neregulate.

Astolph sau **Astolf**, rege al Lombarzilor (749—756). A alungat pe Greci din exarhatul Ravennei și a amenințat Roma. Papa Ștefan al II cere ajutorul lui Pépin (Pipin) regele Francilor (753), care îl forțează să încheie pace.

Astor John Jacob, (n. 1763 † 1848), milionar american de origine germană, care și-a câștigat imensa sa avere cu comerțul de blănuri. A dăruit orașului New-York o bibliotecă uriașă.

Astra, v. Asociațiunea.

Astra, fabrică de vagoane în Arad cu capital de 420 milioane lei. Are 632 mașini, 4141 HP. și 2400 muncitori. Fabrică 600 vagoane de persoane, 3000 de marfă, cazane și alte vase de fier de 1000 tone; repară vagoane pentru C. F. R. Director general: Sapira.

„Astra medicală și biopolitică" secție a „Astrei" transilvănene.

Astrachan. 1. Oraș în Rusia, pe fl. Volga și la vărsarea în Marea Caspică a acestui fluviu. Cu 150.000 loc., mare centru comercial cu legături spre interiorul Rusiei, Turkestan, Persia, etc. Are Comerț de blănuri, icre negre, pește, cereale și stofe orientale. Capitala republicii sovietice a Kalmucilor. 2. Blană de miel, omorît imediat după naștere și preparată într'un mod special. Se găsește toldeauna în culoare neagră, vopsit artificial. Oi de A. se găsesc și în Basarabia, dar nu au aceeași calitate.

Astragal (arhit), **moldura** (brâul, ciubucul) formată dintr'o jumătate de cilindru (semicircumferință); se așează între capitel și trunchiu, pe căpătâiul de sus al unei coloane sau pilastru.

Astrală (geolog.), se numește faza gazoasă-nebulară a globului terestru — desprinsă din nebuloasa incandescentă primitivă (v. Cosmogonia).

Astra Română, soc. anon. pentru exploatarea petrolului și a derivatelor lui, sediu București, Bul. Carol 10.

Astre (cosm.), corpurile cerești, fie că au lumină proprie, fie că o au împrumutată dela un alt corp. Astre sunt: stelele fixe, planetele cu sateliții lor și cometele.

Astrofizica, o disciplină a astronomiei care se ocupă cu fenomenele fizice și *chimice ale corpurilor cerești*. A. se bazează în decursul cercetărilor, îndeosebi pe fenomenele luminoase ce se observă pe suprafața corpurilor cerești. Analizând razele astrelor cu aparate optice convenabile (d. ex. spectroscopul) ne putem da seamă de temperatura, agregarea și compoziția chimică a suprafeței astrului respectiv. Spectroscopul ne indică dacă un astru se apropie sau se depărtează de noi. Astfel s'a aflat c ăsistemul nostru solar se apropie de constelația Hercules.

Astrolatria, cultul stelelor, răspândit în antichitate în Asiria, Babilon și Egipt. Asirienii aveau temple asemănătoare observatoriilor astronomice din zilele noastre. Erau adorate unele stele fixe, iar despre planete se credea că au influență asupra pământului și chiar și asupra oamenilor. Influența planetelor asupra unor fenomene pământești o admit și în zilele noastre astronomii. Chiar și Arabii înainte de îmbrățișarea mahomedanismului practicau A.

Astrologhie, (lit. popul. rom.) e o carte de prevestire, în care găsim știri meteorologice și relative la temperatură. Ele sunt puse în legătură cu planeta ce stăpânește în decursul unui an anumit. Există în A. șapte planete: între ele e și soarele și luna. Fiecare stăpânește pe rând, astfel, că într'un ciclu de 7 ani, se perindează toate planetele; iar după această perioadă se repetă împrejurările de meteorologie și temperatură. Ca și celelalte cărți de prevestire, A. se răspândește în legătură cu calendarele, mai ales cu acele pe 140 ani.

Astrologie, știința de a preciza evenimentele din viața unei persoane, sau unui popor; la început A. se confunda cu Astronomia. A. se bazează pe presumpția că între mersul stelelor, în special al plantelor, și între viața indivizilor sau a popoarelor, ar exista o legătură oarecare. Originea A. o aflăm la vechii Chaldeeni. A. dresează un horoscop pentru fiecare persoană, popor sau eveniment; acest horoscop se interpretează după anumite regule. În timpurile mai noi A. este la modă în Anglia și în Statele-Unite ale Americei de Nord. Savanți moderni, cum este Choisnard, au reluat studiul A. vechi, și cearcă să afle în mod statistic dacă există sau nu oarecare corelație între astre și viața de pe pământ.

Astronomie, 1. A. ne învață să calculăm depărtările cerești, să determ. poz. relativă a fiecărui astru, stud. legile mișcărilor univ. precum și const. și configurația astrelor (v Soarele, pământul, luna, planeta, sateliți, stele, etc.). A. s'a desvoltat din vechea Astrologie (v. c.). 2. (istoricul A.) Originea ei e foarte veche. Cele dintâiu observații astronomice le avem dela Chaldeeni și Chinezi, (eclipsa solară din 2697 a. Chr.). Scopul A. în vechime era precizarea viitorului din mișcarea stelelor: Astrologia. Pitagora și alți filosofi greci au susținut rotația și mișcarea pământului în jurul soarelui. Totuși până târziu a fost adoptat „sistemul geocentric" al lui Ptolemeu, după care pământul se află în centrul lumii și în jurul lui se învârtesc toate astrele. În veacul al XV, Copernic a arătat imposibilitatea sistemului geocentric, introducând definitiv „sistemul heliocentric", preconizat de Pitagora. Ramurile astronomiei sunt: Astrognosia, cunoașterea astrelor și constelațiilor, a numirilor și pozițiilor lor reciproce. Astrometria: consideră astrele ca puncte luminoase geometrice și se ocupă numai cu mișcarea și determinarea precisă a poziției lor. Astrofizica: se ocupă cu constituția, evoluția și cu proprietățile suprafețelor astrelor. Mecanica cerească: se ocupă cu adevăratele cauze ale mișcării corpurilor cerești și cu studiul forțelor ce acționează între ele.

Astruc Jean, medic franc. (n. 1684 † 1744), autor al unor scrieri fundamentale asupra boalele venerice.

Astures, ultimul popor supus de Romani în penins. Iberică, locuind în prov. Asturiilor.

Asturia, principat în partea nordică a Spaniei, refugiul populației iberice dinnaintea cuceririi romane. A fost subjugat de Romani în 25 a. Chr., iar mai târziu de Vizigoți. Pe timpul invaziei arabe, Pelage, descendent din regi, a învins pe Arabi (718) și a construit un dig împotriva invaziei lor. Avea cap. la Oviedo. Cu ajungerea la tron al lui Alfonso II Castul, regatul A.-ei poartă numele de reg. de Oviedo, până când Ferdinand I cel Mare îl unește cu Castillia (1037).

Astvatchloi (1374 loc.), com. rur. jud. Durostor, pl. Sarsânlar. P. U. Sarsânlar. G. Oltenița.

Astyages, ultimul rege al Mezilor (584—549 a. Chr.), care a fost atacat de Cyrus II cel Mare, vasalul său, rege din Anzan. Armata revoltată l-a predat lui Cyrus, care s'a proclamat rege al Perșilor și Mezilor.

Astyanax, fiul lui Hector și a Andromacăi. După Iliadă, el ar fi fost aruncat de Ulixe de pe zidurile Troiei. După altă versiune (adoptată de Racine, v. Andromaque) A. ar fi însoțit pe mamă-sa la curtea lui Pyrrhus.

Asunglul de jos (1098 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Cehul-Silvaniei. P. U. Ariniș. G. Ardihat la 5 km.

Asuaglul de sus (1461 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Cehul-Silvaniei. P. U. și G. Ardihat la 6 km.

Asuda, a, v. sudațiune și glande sudoripare.

Asuncion sau **Assomption**, capit. republ. Paraguay, pe rio Paraguay (mal. stâng) la confl. cu Pilcomayo. Apr. 120000 loc. Centru comercial al regiunei La Plata.

Asurbanipal, rege asirian, a domnit probabil dela 667—626 a. Chr. A cucerit Babilonul și a înăbușit răscoala din Egiptul care se afla atunci sub stăpânire asiriană. Biblioteca sa, compusă din cărămizi arse, cu scriere cuneiformă, este un însemnat izvor pentru istoria Asiriei.

Asylum-ignorantiae (filos.) = Refugiul neștiinței. Se consideră de obiceiu ca A. *l. pentru om ideea de D-zeu*, pe care acesta o introduce oridecâteori știința se înfundă în necunoscut.

A. T. (milit.). Artileria de trançee uşoară şi puternică.

Atac (milit.), este o acţiune de ansamblu într'un spaţiu şi timp bine determinat, cu mijloace puternice, cu scop principal de a izbi şi rupe dispozitivul de apărare al inamicului. A ataca, a susţine sau a respinge un atac. Locuţiuni: *Unitatea de atac* (Batalion, Regiment, etc.) este acea unitate însărcinată cu execuţia unui atac.

Atac. (Fon.). Felul cum se produce aşezarea coardelor în poziţie vibratorie în momentul emisiunei unei vocale iniţiale. Actul se numeşte tare când glota, din poziţia respiratorie, înainte de a începe pronunţarea vocalei, se închide ermetic, astfel că, la deschiderea bruscă a glotei, presiunea de aer ce s'a format în plămâni produce un mic zgomot de explozie la începutul vocalei. Acest fel de atac e caracteristic pronunţării germane (în germană: fester Einsatz). Atacul moale (leiser Einsatz), practicat în limbile romanice şi slave, diferă de cel tare prin aceea că glota nu se închide înainte de a pronunţa vocala, ci din poziţia respiratorie, coardele vocale se apropie întâiu uşor *una de alta formând* poziţia vibratorie a glotei şi numai pe urmă începe a trece printre ele curentul de aer din plămâni care le face să vibreze; în cazul acesta vocala începe întâiu puţin intensă, dar repede îşi dobândeşte intensitatea obicinuită, însă fără ca să se producă vre-un zgomot la începutul vocalei. Al treilea fel de atac este atacul aspirat (gehauchter Einsatz). Acesta este caracterizat prin aceea că curentul fonator începe să treacă prin glotă când aceasta e larg deschisă şi nu s'a aşezat în poziţie vibratorie. Trecerea aceasta se numeşte aspiraţie şi se notează „h". Atacul aspirat caracterizează limba ţigăncască; de aceea ţiganii pronunţă înaintea oricărei vocale iniţiale românească un „h": haduc = aduc, hapoi = apoi, etc.

Atac cu gaze (milit.), este o acţiune contra *unei poziţiuni inamice* întrebuinţând arma chimică, gazele de luptă. Se execută prin întrebuinţarea de diferite procedee: 1) Prin gaze *emise în valuri*, întrebuinţând gazele de luptă comprimate la o mare presiune în flacoane de oţel. Operaţie grea. Pentru 1 km. de front

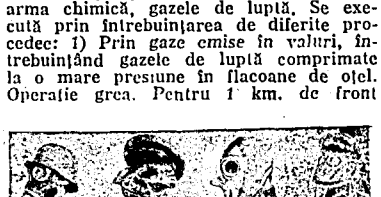

Măşti de gaz.

1. Germ. 2. Engl. 3. Franc. 4. Ruseacă.

de atac sunt necesare 5—6000 flacoane; 2) Prin gaze emise din bombele asvârlite cu „aruncătoarele de gaze". Se poate executa spargerea unui front având în timp scurt o mare cantitate de gaze; 3) Prin întrebuinţarea gazelor în proectile diverse: a) Grenadele pentru lupta apropiată. Sunt grenadele de sticlă şi grenadele aşa zise cu gaze; b) Bombele de trançee, pentru lupta apropiată dar la distanţe mai mari; c) Proectilele de artilerie pentru lupta îndepărtată având tunul ca mijloc de asvârlire. Proectilele, numite „speciale", încărcate cu diferite gaze de luptă au fost întrebuinţate întâia oară de Germani în Pădurea Gruerie din Argonne, la atacul din 20 Iunie 1915. In atac, rolul obuzelor toxice este de a neutraliza bateriile inamice; d) Prin întrebuinţarea gazelor în bombele de avioane.

Aţă de mare (bot.), plantă acvatică (Ruppia rostellata), cu frunze filiforme, care creşte în apele limpezi şi sărate din Transilvania, în Bălţile şi în lacurile de pe litoralul Mării Negre.

Atakamit (min.). Clorură de cupru hidratată verde, verde burnă. Se întâlneşte în filoanele cu minereuri de cupru şi argint, în Saxonia, Peru, Chili, Bolivia.

„Atala", mic roman de Chateaubriand, desprins din lucrarea mai mare „le Génie du Christianisme", şi care a avut mare trecere în epoca romantică şi a inspirat pe pictorul Girodet (les Funérailles d'Atala). Subiectul: Chactas răsboinic dintr'un trib american e făcut prizonier de către un trib inamic, dar este liberat de către A. fica şefului de trib, care-l răpeşte şi fuge cu dânsul. Chactas şi A. se iubesc mult; însă A., care era creştină, crezând că trebuie să rămână fecioară, se otrăveşte. Şi astăzi se pot admira în această scriere minunată descripţii de natură sălbatecă şi pasaje de sinceră emoţie.

Atalanta, eroină mitologică arcadiană, din ciclul theban. Se zice că a fost fica regelui din Scyros. Nu voia să se căsătorească decât cu cel care o va întrece într'o cursă de fugă. Hippomenes, sfătuit de Aphrodite, îi aruncă în cale nişte mere de aur şi reuşeşte s'o întreacă. Zeiţa Demetra i-a prefăcut în lei.

Atalanta (zool.), *specie de melc pelagic*, care înoată la suprafaţa apei marine, stând pe spate cu piciorul în sus, *fiind transformat într'un organ de vâslit* de forma unei lame lungi, verticale. Aparţine subclasei Prozobranchiatelor.

Atalia, fica lui Ahar, regele Israilului, care, ucigând, cu excepţia unuia, pe toţi principii din casa lui David, a ajuns pe tron. După o domnie de 6 ani însă a fost detronată şi ucisă în urma unei conjuraţiuni a preoţilor. E subiectul dramei cu acest nume a lui Racine.

Atanasescu Nicolae, chimist român, (n. 1858), dr. în ştiinţele chimice, profesor titular de chimie medicală la facultatea de medicină din Bucureşti.

Atanasie Anghel, Mitropolit de Alba-Iulia, fiu de preot din Ciugud (jud. Alba), învaţă la Calvinii din Alba-Iulia, se face preot, ales apoi Mitropolit, se sfinţeşte la Bucureşti în 1698, primind multe *daruri şi învăţături* dela *Patriarhul* Dosofteiu, Mitropolitul Teodosie şi Constantin Vodă Brâncoveanu, pentru a-şi păstra neatinsă credinţa ortodoxă. In 1700 trece însă la unirea cu Roma, sfinţindu-se a doua oară de episcop unit în Viena. Intors în Alba-Iulia, păstoreşte până la moartea sa (1713), în condiţii extrem de grele, fiind îngropat în oraşul său de reşedinţă.

Ataraxie (etică), neturburare sufletească, linişte *faţă de desfăşurarea* lumii şi întâmplărilor sbuciumate ale vieţii: în etica Stoicilor, Epicureilor şi vechilor Sceptici eleni, A. era scopul şi avantajul rezervat înţelepţilor, cari înfrângeau prin A. lumea externă şi-şi găsiau fericirea în ei înşişi: „Pacea ce i-a fost visat-o, negăsind-o nicăirea. Caută-ţi în tine însuţi liniştea şi fericirea" (Vlahuţă). (v. apatie.)

Atârnaţi (2513 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Alexandria, P. U. şi G. Smârdioasa la 6½ km.

Ataş, *dispozitiv constând dintr'o caroserie* mică montată pe o osie şi o roată, ataşat motocicletei, pentru transportul persoanei însoţitoare.

Ataşat, funcţionar diplomatic la o legaţiune. A. militar, ofiţer trimis într'o ţară po lângă legaţiune spre a studia şi informa asupra situaţiei militare a acelei ţări. A.-ţii militari sunt numiţi de ministerul armatei bucurându-se de aceleaşi drepturi ca şi personalul diplomatic. A.-ţii navali sunt în aceiaşi situaţie trimişi de ţările cu o marină de răsboiu desvoltată De obicei sunt ofiţeri brevetaţi de St. Major. Mai sunt A.-i *comerciali pt. mijlocirea* legăturilor comerciale, apoi A.-i de presă, cari se îngrijesc de buna informare a presei *cu privire la statul în* serviciul căruia se găsesc.

Ataulf, regele Vizigoţilor, succesorul lui Alaric (v. c.), dela 410—415. A fost când în raporturi de prietenie, când în duşmănie cu împăratul Honorius. Plecat să cucerească Gallia sudică, se căsătoreşte, în Narbonne, cu Placidia, fica lui Honorius, fără ca ca să fi consimţit. In Barcelona e asasinat (415) când voia să meargă împotriva Alanilor şi Vandalilor.

Atavismul, propriu: reîntoarcerea la străbuni. Revenire la însuşirile străbunilor. E particularitatea eredităţii (v. c.) prin care urmaşii reproduc însuşirile ce nu le au înaintaşii lor imediaţi, dar care se găsiau la strămoşi şi au dispărut cu timpul. Asemănarea în caractere moştenite a colateralilor (v. c.) se explică tot prin A., presupunându-se că aceştia reproduc însuşiri avute de un strămoş comun, deşi aceştea nu s'ar afla la urmaşii cari au trăit între *strămoş şi descendenţii colaterali*. A. lămureşte deasemeni multe anomalii anatomice: ele se găsesc la speţe animale învecinate şi se crede că ar proveni dela un strămoş anterior, în evoluţie, diferenţierii speţelor animale. Prin A. strămoşii supravieţuiesc în urmaşii lor. (v. Ereditate, diferenţare, speţă.). Exemple: Urmaşii hibrizilor, proveniţi din împărecherea iepurelui de casă cu cel de câmp, după câteva generaţiuni, încep să varieze, unii primind caracterele iepurelui de casă, alţii ale acelui de câmp. La fel plantele cultivate (porumbul, varza, pepenele, petunii, etc.), după câtva timp, dacă nu sunt îngrijite, manifestează tendinţa de revenire la tipul primitiv (al strămoşilor) din care au derivat.

Atbara, vechiul Astaboras, ultimul afl. al fl. Nil înainte de a se vărsa în M. Mediterană. Lung 1120 km. Vechea ins. Meroe era formată din A. cu Nilul.

Ateismul, atitudine care constă în negarea existenţii lui Dumnezu. In filos. A. şi-a găsit numai arareori o formulare. Chiar filos. *materialişti n'au* combătut ideea divinităţii totdeauna; ci au profesat un fel de panteism (v. c.), admiţând unitatea *dintre Dzeu şi lume pe baza* concepţiei moniste. A. **primar** este o concepţie metafizică şi combate ideea de Dzeu. Este împărtăşit numai de curentele materialiste şi mecaniste care admit, cele dintâiu numai materia reală, cele din urmă numai cauzalitatea oarbă în legăturile fenomenelor. A. **secundar** este o atitudine din teoria cunoştinţii, care decurge din faptul că nu se admite putinţa cunoaşterii realităţii (v. conscienţialismul sau fenomenalismul) deci nici posibilitatea cunoaşterii realităţii divine. Această concepţie nu se poate menţinea însă pe terenul unei critice filosofice. A. secundar se mai cunoaşte şi sub numele

de **A. indiferent.** (v. Monism. Deism. Teism, Argumentele pentru existenţa lui Dumnezeu, Panteism, Panenteism).

Aţel (1670 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Mediaş. Of. P. local. G. locală.

Atelaj. 1. Totalitatea cailor cu care se înhamă o trăsură. 2. (milit.). Totalitatea cailor cu care se înhamă un tun, un chesson, un furgon, etc. Ex. Un atelaj a 6 cai este necesar pentru un tun, un atelaj a 2 cai pentru o trăsură de subsistenţă. In artilerie un atelaj complect se înţelege un atelaj a 6 cai înhămaţi câte 2 succesiv. Un atelaj complect cuprinde 2 cai rotaşi, 2 mijlocaşi şi 2 înaintaşi (v. c. respective).

Atelier (franc.), 1. Sala ori cam. de lucru a pictorilor şi sculptorilor. 2. Sala ori casa unde lucrează mai mulţi meseriaşi şi unde sunt instalate şi maşinile necesare. Există A. de tâmplărie, fotografie, croitorie, pantofărie, fierărie, A.-e tipografice, etc. Diferite instituţiuni publice îşi au A.-le lor, aşa bunăoară Căile ferate, Ministerul Muncii, armata, etc. In România avem A. central de confecţiune şi A. militar de confecţie, care aprovizionează armata cu încălţăminte şi îmbrăcăminte.

Atena (în greaca modernă Athinae), oraş, capit. Greciei şi a districtului Atica-Beotia. Este situată într'o câmpie udată de râurile Kephisos şi Ilissos. Este pe ruinele vechei A. la poalele Acropolei şi Munt. Lykabetos, cari mai păstrează resturi din vechea splendoare. A. este centrul administrativ, cultural, intelectual, industrial şi economic al Greciei. Şcolile sale arheologice străine şi antichităţile sale atrag vizitatori din ce în ce mai mulţi. Refugiaţii din Asia şi faptul măririi ţării au atras spre A. mulţi loc. S'au creiat cartiere noi, moderne, cu tendinţa de a se uni A. cu portul său Pyreos. Astăzi A., împreună cu cele vreo 8 suburbii şi cu Pyreos, are apr. 1 mil. loc.

Ateneul Român (Bucureşti). Societatea culturală cu acest nume a fost înfiinţată în 1866 şi s'a manifestat prin conferinţe şi concerte. Mulţămită deosebitei stăruinţe a vicepreşedintelui C. Esarcu, s'a clădit palatul actual, inaugurat în 1888. In sălile acestuia se ţin conferinţe, concerte, expoziţii. In subsol s'a organizat în ultimii ani o bibliotecă publică şi un cinematograf. Preşedintele societăţii e Dr. C. Angelescu f. ministru al instrucţiunii.

Atentat (lat.), încercarea de a ucide o persoană, de a nimici libertatea, ori nevinovăţia cuiva. In timpul mai nou se foloseşte mai ales pentru a indica încercarea de a ucide o persoană politică şi mai cu samă pe un domnitor. Codul penal român deosebeşte: 1. A. contra vieţii sau persoanei Regelui, care se pedepseşte cu muncă silnică pe viaţă. 2. A. contra libertăţii personale (închisoare până la 2 ani). 3. A. contra bunelor moravuri, siluirea, înlesnirea corupţiunii tinerilor, bigamia, publicarea scrierilor pornografice, etc.

Atenţia (psihol.), este o funcţiune psihică cu ajutorul căreia noi ne pregătim să schimbăm sau ne silim să menţinem o atitudine a eului nostru. Când bunăoară suntem atenţi să auzim ordinul de plecare la o întrecere, etc., eliminăm orice alte impresii strânse şi lămurim calea reacţiunii (sau răspunsului) aşteptat [uneori aşa de mult, încât răspundem înainte de timpul potrivit]. A. pregăteşte reacţiunea, alege din impresiile felurite pe cele necesare reacţiunii aşteptate şi ne încordează, concentrându-se asupra impresiilor însemnate, atrăgându-le în lumina conştiinţii. A. este o explorare sau un început de explorare (Woodworth). Ea poate avea mai multe grade: dela complecta împrăştiere (distracţie), până la cea mai puternică concentrare. Ea poate fi „distribuită" la mai multe obiecte (impresii) sau împărţită, ori fixată asupra unui grup restrâns, ori a unui obiect. A. primitivă se confundă cu instinctul de explorare. Ea este stimulată atunci în mod firesc de orice lucru nou şi neaşteptat. Interesul, curiozitatea şi aşteptarea alcătuiesc latura afectivă în această fază a A.-ei şi ea se manifestă prin mişcările caracteristice ale reacţiunilor instinctive de explorare, examinare, ori aşteptare. A. este una din formele native ale comportamentului. Copilul nu învaţă să fie atent asupra tuturor lucrurilor, ci învaţă să fie atent numai asupra lucrurilor ce nu-i atrag în chip natural A. Unele situaţii atrag A. în chip natural, altele însă ne-o atrag numai datorită experienţii şi exerciţiului. De pildă un sgomot ne face atenţi în mod firesc, o greşală de tipar e văzută mai uşor de cel deprins cu „corectura", care nu asimilează (v. Asimilaţie) eroarea cu textul corect, cum face cel nedeprins cu corectura. Deci în comportarea atentivă avem un factor nativ (ereditar) şi unul câştigat. Deobiceiu A. este atrasă mai mult de unele lucruri decât de altele. Ea e stimulată mai uşor de schimbarea unor situaţii (excitaţii) de vigoarea sau forţa cu care situaţiile din afară (excitaţiile) se prezintă, de noutatea (lipsa de repetiţie) a lor, de neobişnuinţa (calitatea de a fi frapante) cu care se prezintă, de forma definită (configuraţia) ce o au excitanţii, etc. Toţi aceşti factori cari favorizează A, sunt înăscuţi şi numai prin educaţie fiecare dintre noi îşi poate obişnui atenţia să se concentreze şi asupra lucrurilor ce se înfăţişează cu însuşiri opuse celor înşirate mai sus. („Atenţia profesională" a pilotului aviator este o atenţie educată, în mare măsură, care se îndreaptă şi asupra situaţiilor neinteresante, vechi, cu forme nedefinite ş. a. m. d.) Insfârşit, interesul momentan poate atrage atenţia pentru un timp mai scurt, uşurând fixarea anumitor obiecte şi oprind pe a altora. Atenţia poate fi distribuită asupra mai multor obiecte, însă nu cu aceiaşi intensitate. Experimentul arată că atunci când două sau mai multe operaţii se execută de cineva (de ex. adunarea unor cifre şi fixarea cu un stilet electrizat a unor găuri de pe o placă de aramă electrizată ale căror margini nu trebuiesc atinse, căci dacă le atingi te tradează sbârnăitul unei sonerii) atunci una dintrânscle este dominată de A., iar cealaltă (celelalte) se desfăşură automat, fără participarea efectivă a A.-ei. 2. Se numeşte „tensiunea A.-ei", energia cu care acesta poate cuprinde mai multe obiecte într'un singur moment din timp. In laboratorul de Psihologie se poate experimenta acest lucru (v. Tensiunea atenţiei).

Atenuante, v. circumstanţe, v. agravante.

Aterisaj (aviaţie), este întreg dispozitivul unui avion cu ajutorul căruia se sprijină şi merge (rulează) pe pământ. Aterisajul este de lemn sau oţel şi constă din două sau mai multe roate cu pneumatice (cauciucuri), legate la partea dinainte a avionului printr'un dispozitiv de amortizare, şi o piesă de lemn sau metal, numită bekie la partea dinapoi a avionului. Intreg acest dispozitiv pe care se reazemă avionul se mai numeşte şi teren de aterisare.

Aterisare (aviaţie), se zice când avionul coboară luând contact cu pământul.

Athabaskli. v. Indieni.

Athanarlc, regele Vizigoţilor, care a fost învins de împ. rom. Valens. A avut o stăpânire mai scurtă în Dacia, pe urma căreia avem preţiosul tezaur dela Petroasa, cunoscut sub numele Cloşca cu puii (v. c.). Din pricina năvălirii Hunilor, trece în Macedonia şi Tessalia. Cu împ. rom. Theodosiu cel Mare a încheiat pace, iar acesta l-a îngropat cu mare cinste (381).

Athanasescu Aurel, actor dramatic, societar al Teatrului Naţional din Buc.

Athanasescu Dimitriu, bărbat aromân, care a înfiinţat, în 1864, în comuna Târnovo (lângă Monastir) o şcoală românească. A luptat cu energie contra grecismului, publicând mai multe cărţi de şcoală (trei Abecedare, o Gramatică (1865), Istoria Românilor, a Noului testament, etc.). Lucrările lui nu pot fi utilizate pentru studiul limbii, din pricina prea multor tendinţe spre dacoromână. Gramatica lucrată după Boiagi, prezintă mai mare valoare.

Athanasiu, episcop în Alexandria (n. 296 † 373), cel mai mare adversar al ereticilor ariani, om cu vieaţă sfântă şi caracter nepătat. A fost unul dintre cei mai buni oratori ai timpului său, cu rol conducător la sinodul din Nicea.

Athanasiu Ioan, fisiolog şi medic veterinar român (n. 1868 † 1926), profesor de fiziologie generală şi comparată la Fac. de ştiinţe (1904—1926) şi de istologie şi fisiologie la Fac. de med. veter. din Bucureşti. Fost director al şcolii de med. veterin. din Buc. (1907—1910) şi rector al Univ. din Buc. Fisiolog cu renume mondial, savant şi excelent experimentator. Lucrări principale despre: Numărul globulelor de sânge la animale şi om. Acţiunea sărurilor de radium şi zinc asupra sângelui; Cercetări asupra acţiunii muşchilor; Thermoregulaţiunea fisiologică; Studii de metabolism; Acţiunea peptonei asupra sângelui; Coagulaţia sângelui; Acţiunea temperaturilor înalte asupra organismului; Energia nervoasă, etc., etc. A colaborat la Dicţionarul de fisiologie francez.

Athanasiu C. Sava (n. 1861), geolog la Institutul de Geologie al României dela înfiinţarea lui, profesor universitar (din 1910) şi director al Institutului de Geologie dela Universitatea din Bucureşti. membru corespondent al Academiei Române şi al numeroaselor societăţi de ştiinţă din ţară şi din străinătate. A scris şi a publicat numeroase (52) şi valoroase studii şi contribuţiuni ştiinţifice din domeniul geologiei, asupra structurei geologice şi petrografice a diferitelor formaţiuni din pământul ţării noastre (Studii geologice în districtul Suceava, 1898; Morphologische Skizze der nordmoldauischen Karpathen 1899; Stratigrafia muntelui Stănişoara 1905; Clasificarea terenurilor neogene în România 1906, etc.); asupra răspândirii tufurilor vulcanice din România; despre bogăţiile miniere ale României (cărbuni, petrol, săruri de potasiu, minerale şi roce utile, ape minerale), remarcându-se în domeniul paleontologiei prin valoroase contribuţiuni ştiinţifice asupra cunoaşterii faunei mamiferelor fosile, terţiare şi cvaternare din România, publicând şi lucrări de popularizare ştiinţifică (în rev. Natura). A redactat harta geologică a regiunilor carpatice şi subcarpatice din Moldova şi sudul Bucovinei, redactează şi conduce apariţia valoroaselor reviste de speciali-

tate „Anuarul Institutului Geologic al României", şi „Dări de seamă ale şedinţelor Institutului Geologic al României.

Athanasovici Gh., medic bulgar, (n. 1822 † 1892), a trăit mult timp în Rom. Dr. med. de Paris (1848), prof. de medicină legală şi toxicologie la şcoala sup. de med. şi farm. în Bucureşti, membru în consiliul medical super., medic primar la spitalul de copii, medic legist al capitalei. După înfiinţarea Fac. de Med. din Bucureşti (1869) e numit profesor universitar, la parte la războiul din 1877—78. După războiu trece în Bulgaria, unde ajunge ministru de Instrucţie.

Athenaios, gramatic şi retor grec (n. ca. 170 † 260 d. Chr.). A trăit în Alexandria şi Roma. După 228 a scris o lucrare (singura care ne-a rămas): Deipnosophistae [= cei ce la prânz vorbesc de chestiuni ştiinţifice], o culegere în 30 de cărţi, de tot ce a găsit mai interesant în lecturile făcute, un fel de repertoriu universal al antichităţii, de-o varietate uimitoare. Se găsesc citaţii din peste o mie de cărţi, pierdute cu ocazia distrugerii bibliotecii din Alexandria.

Athene, v. Pallas Athene.

„Atheneul român", revistă literară apărută Iaşi 1860—61. Altă revistă cu acest nume a apărut Bucureşti 1866-70, 1872-73 şi 1894-95, acordând o deosebită atenţie cauzei Românilor din Ardeal.

Atheneum. 1. Templul zeiţei Athena. 2. Şcoala înfiinţată de Caligula 37 d. Chr. în Lyon pentru educaţia literară şi istorică a tinerimii. 3. Altă şcoală, de acelaşi fel, înfiinţată de Hadrian 135 d. Chr. în Roma. 4. In zilele noastre diferite clădiri care adăpostesc instituţiuni culturale, având şi sală festivă pentru conferinţe şi întruniri. A.-ele sunt clădite de obiceiu după modelul celor vechi, având şi cupolă pe care sunt zugrăvite muzele (v. Ateneul Român, Ateneul popular „Tătăraşi" din Iaşi).

Athèse, v. Thèse.

Athos, v. Sfântul Munte.

Atia (1468 loc.), com. rur. jud. Odorheiu, pl. Praid, Judec. Odorheiu, P. U. Praid. G. Praid la 8 km.

Atica, dans ţărănesc, propriu judeţului Buzău şi Prahova, jucat de mai multe perechi, sau de un fecior şi o fată, caracterizat prin mişcări din mâini, trei paşi spre dreapta şi alţi trei spre stânga.

Atid (1449 loc.), com. rur. jud. Odorhei, pl. Cristur. Judec. Cristur. Of. P. local. G. Macfalău la 12 km.

Atimia (grec.), pierderea totală sau parţială a drepturilor civile şi politice în Grecia, pentru delapidări, trădare, omor, corupţie. In cazuri grave: exilul pe viaţă şi confiscarea averilor.

Atitudine (psihol.). 1. Fel de a reacţiona în faţa unei situaţii; 2. Punct de vedere cu privire la o problemă sau o teorie (părere). După psihol. franc. Alfred Binet (v c.), orice fapt sufletesc este o „A." = o tendinţă spre acţiune. Când avem în faţa noastră obiectele, activitatea se exprimă prin reacţiuni motorii; când însă obiectele lipsesc activitatea noastră psihică se traduce prin A-i (acte virtuale). După Binet sunt A.-i emotive: însoţite de puternice senzaţii organice şi A-i intelectuale, ilustrate de imagini obiective, (v. Dinamismul psihol. Alfr. Binet).

Atjeh sau **Atchim**, guvernământ din Sumatra (v. c.), supr. 55950 kmp., fost sultanat puternic. Regiune muntoasă, are şi ceva câmpii. Păduri de nepătruns pe munţi, câmpiile sunt fertile: trestie de zahăr, piper. Subsolul are petrol, iar marea peşte mult. Comerţ desvoltat cu petrol şi piper.

Atkinson John-Augustus, pictor şi gravor englez (n. 1775 † 1831). Pe lângă ilustrarea câtorva cărţi şi unele acvarele, el e renumit prin tabloul Bătăliei dela Waterloo.

Atlanta, oraş din U. S. A., capit. stat. Georgia. Comerţ cu bumbac. Apr. 200000 loc. Fondată în 1845, A. este un centru al industriei bumbacului în U. S. A., un nod de C. F. şi punct strategic important.

Atlantic City, oraş din Statele-Unite (Stat. New-Jersey), construit pe o insulă nisipoasă. Peste 40.000 loc. Plajă bună şi renumită.

Atlantic (Oceanul —), v. Ocean.

Atlantida, insulă presupusă de geografii vechi ca existând în Oc. Atlantic, aproape de coasta de V. a Africei şi care s'a prăbuşit în timp de o zi şi o noapte (după Platon). Asemănările dintre fauna şi flora continentului Africei şi a insulelor Canari, Madera şi Capului-Verde, au făcut pe unii învăţaţi să considere ac. ins. ca ultimele resturi ale acestui continent prăbuşit. „Atlantida" a format subiectul unui frumos roman al lui Benoit (v. c.).

Atlantide, fiicele lui Atlas, numite şi Pleiade, care au fost prefăcute în stele.

Atlantosaurus (paleont.) reptilă fosilă dinosauriană cu o lungime de 35 m. şi cu o înălţime de 10 m. scheletul căreia a fost descoperit de prof. Marsh (în 1880) în formaţiunile jurasice ale platoului Colorado—Rocky Mountains din America de N., comportându-se ca cel mai mare animal vertebrat, cunoscut în evoluţia vieţii, de pe suprafaţa pământului (v. Dinosaurieni).

Atlas, în mitologia greacă tatăl Pleiadelor şi Hyadelor, unul din titani, care luând parte în lupta Titanilor împotriva lui Zeus, a fost osândit să poarte pe umăr bolta cerului. Dela el a primit numele ţara legendară „Atlantida" şi Oceanul Atlantic.

Atlas, (Munţii—), lanţ de munţi din Africa de NV. prin Maroc, Algeria şi Tunisia. Sunt formaţi din cutări paralele îndreptate dela VSV. către ENE. Prin Maroc sunt patru lanţuri paralele (A.-ul mijlociu, A.-ul cel Mare, Anti-A. şi Mţii Bani), cari se reduc la două în Algeria (A.-ul Tellian şi A.-ul Saharian) şi la unul singur prin Tunisia. Cele mai mari înălţimi sunt prin Maroc (3000—4000 m.), iar cele mai mici spre E. A.-ul se leagă prin Gibraltar cu Cordiliera Betica din penins. Iberică, deci cu Pireneii, iar prin capul Bonn şi ins. Sicilia cu Apeninii, deci cu Alpii. Se mai leagă şi cu lanţul de munţi (Tassilli), ce separă Sahara în două. Munţii A. s'au ridicat în timpul erei terţiare, cam în acelaşi timp cu Alpii, Apeninii, etc. Sunt formaţi în majoritate cu calcare marnoase şi argile, în special prin Algeria şi Tunisia. Pe lângă acestea, ceva roci cristaline prin A.-ul Tellian şi ceva apariţii vulcanice de diferite vârste. Intre cutele cele mari ale A.-ului, sunt depresiuni ocupate de câmpii înalte: Ziz, Muluya, Dahra Angad (Maroco), Flemcen, Egris, Beni-Sliman, Arib, Setif, Hodna, etc. (Algeria) şi podişul înalt al Tunisiei (cam 600 m.). Clima variază cu altitudinea, cu expunerea la soare şi cu regimul vânturilor. Apele scurte spre Mediterana şi Atlantic, iar spre S. ele se pierd în diferite Şotturi şi Sebke (v. c.). Minerale: marmure, fier, cupru, zinc, etc. Munţii, pe înălţimi acoperiţi cu păşuni, au pe coaste păduri de conifere şi stejari. Prin ele animale specifice (v. Africa, Algeria, Maroc, Tunis).

Atlas, stofă de mătasă lucie, ţesută după un sistem deosebit.

Atlasiane, ţările cari sunt în regiunea munţilor Atlas (v. c.) din Africa: Maroco, Algeria, Tunis (v. c.).

Atlas lingvistic, v. Breton, Catalan, Francez, German, Italian, Italo-elveţian, Român.

Atlet. 1. Om care face în mod activ sport. 2. Sens restrâns: Sportsman care cultivă fuga, saltul şi aruncarea.

Atletica. In antichitate A. era numele colectiv al tuturor sporturilor care s'au introdus treptat la jocurile olimpice, iar în timpurile moderne mai până în zilele noastre, însemnă orice manifestaţiune sportivă, afară de gimnastica. Azi însă sub numele de A. se înţelege aşazisa atletică uşoară: alergările, săriturile şi aruncările (v. pe fiecare). După decăderea Greciei şi sistarea jocurilor olimpice (394 d. Chr.) atletica a stagnat aproape complect timp de 1500 ani, atmosfera religioasă şi cultivarea exclusivă a spiritului ne fiind prielnic culturii fizicului; cu toate acestea aflăm câteva date asupra atleticei în Anglia, cu deosebire alergători profesionişti de prin secolul al XVII—XIX, până „College"-le englezeşti (Eaton şi Exeter) pe la 1850 pun baza atleticei moderne, organizând concursuri internaţionale. Acest început dă impuls celorlalte naţiuni, cu deosebire Statelor Unite, Francezilor, Olandezilor, Suedezilor şi Germanilor; astfel se naşte o concurenţă internaţională atât de mare, încât se ajunge la necesitatea unor concursuri care să întrunească toate naţiunile şi astfel se naşte ideea primei olimpiade la Atena 1896. A. de atunci trece printr'o evoluţie atât de rapidă, încât azi s'a ajuns la rezultate (recorduri) fantastice în ce priveşte capacitatea fizică a atleţilor. A. se împarte în 2 mari grupuri: A. uşoară (alergări, sărituri, aruncări, curse pe jos şi concursuri compuse: pentatlon, decatlon) şi A. grea (luptă, box, ridicarea de greutăţi). In timpurile recente, atletica devine sportul maselor şi formează baza sistemelor de educaţie fizică, începând din copilărie. Astfel arenele sportive se populează tot mai mult de toate păturile sociale, toate vârstele şi mai nou şi de femei active pe tărâmul sportiv, iar dela a IX-a olimpiadă (Amsterdam 1928) femeile sunt admise la olimpiade concurând între ele şi realizând recorduri. In fiecare ţară se organizează campionate de A. şi rezultatele cele mai bune, comisiunea de Atletică a naţiunii respective le omologează ca recorduri naţionale, iar Federaţiunea Internaţională de Atletică controlează şi recunoaşte aceste rezultate, ţinând în evidenţă pe cele mai bune, ca recorduri mondiale. La noi A. arată o tendinţă ascendentă, totuşi în concurenţa mondială încă suntem mediocri. Comisiunea Centrală de Atletică organizează concursuri pentru campionatul regional, naţional şi în fiecare an pt. cea mai clasică trofee sistem challenge: Cupa Carol, donată de exprincipele moştenitor Carol, cel mai înflăcărat aderent şi sprijinitor al A.

Atma, în mit. indică, suflul vital, sufletul universal, pentru toate creaţiunile.

Atmageaua-Tătărească (1135 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Sarsânlar. P. U. Sarsânlar: G. Oltenita.

Atman, v. Hatman.

At Meidan (turc. = Piața cailor, hipodrom), în Constantinopol, o mare și celebră piață publică, situată pe locul unde a fost circul lui Septimius Severus; are un obelisc și columne.

Atmosfera, se numește învelișul gazos, care înconjură pământul, pe o înălțime de 80—150 km., transparent pentru razele solare. Atmosfera este formată dintr'un amestec gazos de 4 vol. Azot (79, 19%), și 1 vol. Oxigen (20,81%), numit aer atmosferic, conținând în cantitate variabilă și mai mică: vapori de apă, bioxid de carbon (CO_2), gaze rare (argon, neon, xenon, kripton, heliu), praf și microorganisme. Prin variațiile de temperatură atmosfera este într'o mișcare continuă formând curenți de aer (vânturi) constanți și periodici, cari favorizează circulația apei în natură, contribuind astfel în mod dublu la întreținerea vieții organice pe pământ. Atmosfera apasă cu o greutate de 1 kg. 33 gr. pe o suprafață de 1 cm^2 la nivelul mării, apăsarea numită presiune atmosferică, care descrește cu altitudinea, fiind măsurată cu barometrul. Temperatura atmosferii descrește cu câte un grad, pentru fiecare 215 m. altitudine. Aerul atmosferic pătrunde și în scoarța pământului — prin porii rocilor până la o adâncime de 200—300 m. Atmosfera prin o acțiune dublă, fizică și chimică, contribuie la o serie întreagă de schimbări ce decurg în natură. v. Meteorologia.

Atofan (chim.), substanță cristalizată în ace gălbui-amare, insolubilă în apă (acid fenil-chinolin-carbonic), întrebuințată în medicină, contra reumatismului articular acut și cronic și'n cazurile de gută.

Atoll, insulă formată pe un recif coralian cu totul cufundat. Forma poate fi circulară, ovală, poligonală, închizând o lagună liniștită, care, câteodată are apă dulce. Atolli se găsesc între 20° lat. N. și 20° lat. S. și mai ales în partea oceanelor care au curenți calzi. Au cel mult 3 m. înălțime și sunt acoperiți de o bogată vegetație tropicală. Neavând apă dulce, nu pot fi locuite. Explicarea formării A.-lor se datorește lui Darwin (v. c.).

Atom. Prin diviziunea continuă a materiei ajungem în cele din urmă la A.-i, cele mai mici particele care mai au forma de existență materială. In baza teoriei cinetice și a unor alte fenomene optice, A. sunt așa de mici încât 10 milioane de atomi, așezați unu lângă altul, încap pe o lungime de un mm. In antichit. Democrit și Epicur au pus baza teoriei atomice. Această teorie, părăsită și aproape uitată în Evul mediu a fost reluată de Gassendi. Boyle a introdus teoria A.-lor în chimie; Newton s'a ocupat intens cu ea, în fine Avogadro i-a dat o formă mai clară. Fenomenele radioactivității, și mai în urmă alte cercetări electrice au dat un nou impuls desvoltării teoriei atomice. Astăzi admitem că ultima particică materială, A.-ul este un mic sistem solar, în al cărui centru se află un sâmbure, cu sarcină positivă, iar în jurul acestui nucleu pozitiv se mișcă mici corpuscule „electroni", cari au o sarcină negativă elec. Legile mișcării acestor electroni sunt identice cu legile lui Kepler, la care se mai adaogă și legile cvantelor. Atracția gravitațională este înlocuită prin atracție electrică. Numărul electronilor și sarcina pozitivă a nucleului sunt specifice pentru fiecare element. De e. în A. Hidrogenului avem un electron, în al Heliului sunt 2, etc. Electronii se mișcă în orbite bine fixate. Electronul când sare de pe o orbită pe alta, emite sau absoarbe lumină. Toți electronii sunt identici, nucleele atomilor însă diferă în greutate și în sarcină electrică. Probabil că nucleul A. este și el format din A. de Hidrogen. Teoria modernă a A.-lor explică o multime de fenomene și este cel mai mare progres al fizicei moderne.

Atomismul (filos.), Teoria despre compunerea lucrurilor din atomi (v. Atom). Teoria A.-lui este întem. de filos. helleni Leukippos și Demokritos. Pentru aceasta Atomul (ceeace nu se mai poate tăia sau divide) are însușirile următoare: umple un spațiu limitat (are corporalitate) și se mișcă în spațiul gol (mișcare). Atomii se deosebesc numai cantitativ nu și calitativ, adică diferă după mărime, formă, poziție, sunt veșnici, necreați și indestructibili, mișcarea lor datează din veșnicie. Ei nu se pot percepe cu simțurile din cauza infimei lor micimi. A. dă o concepție cantitativă despre lume. Teoria lui Demokritos a trecut la Epikuros și dela acesta la Lucretius (v. De rerum natura). In legătură cu A. antic, în sec. al XVII Pierre Gassendi (v. c.) reînoiește doctrina atomistă a lui Epikuros. In Chimie, A. a fost introdus de Robert Boyle și mai ales de Dalton cu mult folos. In timpurile din urmă s'a demonstrat și experimentat constituția atomică a materiei, însă s'a găsit că atomii admiși până acum de chimie se subîmpart în particule și mai mici (electroni, corpuscule), astfel că sensul originar al atomului (indivizibil) nu s'a pututh menținea. Se opun A.-lui, dinamismul, teoria continuității, Energetica.

Atomistă, Psihologia—, este acea teorie psihologică conform căreia „sufletul" se alcătuiește din particele mici spirituale, indecomposabile, deci ultime și elementare (de ex. sensațiile, sentimente elementare, ș. a.). In acest sens Psihol. asociaționistă (v. c.) e o Psihol. a. După P. a. toată structura sufletului se construiește din adițiunarea și sumarea elementelor sufletești, datorită mecanismului legilor de asociație și fiecărui atom (element) psihic îi corespunde paralel sau condițional (prin influență reciprocă) un excitant psihologic ori material. P. a. neagă astfel orice spontaneitate, orice autonomie, continuitate și orice activitate vieții sufletești și este o concepție metafizică foarte discutabilă (v. Structuralism, Configurationism, Monadolgie).

Aton. (Fon.). Se zice despre o vocală, o silabă sau un cuvânt lipsite de accent. In cuvântul Român, vocala „o" e neaccentuată, atonă.

Atout (adut, franc., cit. atú), cartea de bătaie, la jocul de cărți.

A tout prix (franc.), cu orice preț.

Atoxil (chim.), substanță solidă în pulbere albă, parțial solubilă în apă, cu conținut (37%) de arsen, întrebuințată în medicină.

Atracție. In virtutea A., corpurile și părțile aceluiași corp tind a se apropia. Legea A. a lui Newton: forța de atracție între două corpuri este direct proporțională masselor, și invers proporțională pătratului distanței. Coulomb a aflat că legea A. magnetice și electrostatice este aceeași ca și legea lui Newton, cu deosebirea, că sarcinile de polaritate egală se resping, iară cele de polaritate diferită se atrag.

Atreus, rege în Mycena, fiul lui Pelops, tatăl lui Menelaos și Agamemmon, renumit în legendele grecești din cauza urii ce o purta fratelui său Thyeste și a teribilei răzbunări. A omorît pe fii fratelui său și i-a dat să-i mănânce, la un ospăț. Cu accasta s'au început marile certe dintre Atreizi și Pelopizi. A fost omorît de Egist, alt fiu al lui Thyeste.

Atreya, sec. al VI a. Chr., întemeietorul medicinii științifice indiene.

Atribut. 1. Ceeace e propriu sau caracteristic unei ființe sau unui lucru. 2. Semn sau simbol: atributele regalității. 3. (Gram.) In propoziție: vorba care determină subiectul sau pe un substantiv.

Atri dies. la Romani zilele nenorocoase, însemnate în calendar cu negru.

Atrițiune, v. Contrițiune.

Atrium, la Roma partea cea mai veche a casei, un fel de curte interioară, acoperită în mare parte, în jurul căreia se aflau camerele. Lumina pătrundea printr'o deschizătură de formă pătrată din acoperiș, numită compluvium. Acestei deschizături îi corespundea în A. un bazin central, numit impulvium, unde se aduna apa de ploaie. In A. își petrecea familia romană cea mai mare parte a zilei; aici erau primiți oaspeții și se păstrau chipurile de ceară ale strămoșilor. Tot începuse aici a fost vatra focului.

Atrizii, descendenții din Atreus, mai ales Agamemnon și Menelaos, de o celebritate mișcătoare (prin asasinat, paricid, adulter, incest).

Atrocitate, cruzime nemărginită, grozăvie.

Atrofie (med.), slăbirea și micșorarea organelor sau a întregului organism, din lipsă de acțiune, intoxicație, turburare de nutriție sau din cauza bătrâneții.

Atropa (bot.), plantă din familia Solanaceelor, perenă cu frunze ovale și cu flori de coloare violetă-brună, având un fruct, în formă de bacă neagră-strălucitoare de mărimea unei cireșe, sferică și puțin turtită, foarte veninoasă, conținând alcaloidul numit atropină, întrebuințat în operațiunile chirurgicale ale ochiului. Crește prin pădurile umbroase dela munte, dar se și cultivă pentru extragerea atropinei. Popular se numește: Mătrăgună (A. belladonna), iarba codrului, împărătească buruenilor, etc. Intrebuințată în medicină contra boalelor de ochi și nervoase.

Atropatene, numele antic al regiunei Azerbeigian de azi.

Atropina (chim.), v. Alcoloizii.

Attalos. 1. Unchiul Cleopatrei care era căsătorită cu Filip II, regele Macedoniei. La moartea lui Filip, a voit să sprijinească, împotriva lui Alexandru cel M., pe un nepot al său, fiind gata să se alieze chiar cu Demostene. Moare asasinat; 2. **A. I.**, rege al Pergamului (241—197 a. Chr.), care, aliat cu Romanii, a luptat împotriva Macedoniei. Pergamul îi datorește însemnata-i bibliotecă și un celebru altar; 3. **A. III.**, (159—138) a sprijinit artele; 4. **A. IV** (138—133), a lăsat toate averile sale Romanilor, prin testament.

Attâr Ferid-eddîn, poet persan (n. 1119 † 1229).

Attic (arhit.), un etaj mic sau partea de construcție de sub streașină, care ascunde începutul coperișului și dă un aspect mai artistic fațadei clădirii. In cazul prim are ferestre, în al doilea e numai de natură decorativă.

Attic (linguist.). Dialectul a. era vorbit în antichitate de Grecii din Attica și era înrudit cu cel ionic (v. c.). Distingem a. urban vorbit de oamenii instruiți și a. vulgar, vorbit de muncitori și clasa de jos. În desvoltare sunt trei faze: veche, până la sfâr. sec. al V (Thucydides, Aristophan); medie din sec. al V până la jum. sec. al IV (Platon, Xenophon, Lysias) și faza nouă, din mijlocul sec. al IV până la moartea lui Alexandru cel Mare al Macedoniei (Demosthene, Hyperide, etc.). A.-ul a dat primele elemente limbii grecești, numite „comune", întrebuințată de scriitorii greci în epoca hellenistică și romană (Aristoteles, Strabon, Plutarch, etc.).

Attica, regiune din Grecia veche, ocupând toată penins. A. Avea cele mai importante orașe din acele timpuri: Atena, Eleusis, Pireu, Phyle, Marathon, etc.

Atticism (gr.), termen întrebuințat pt. a exprima eleganța și delicatețea spiritului, numită odinioară de Greci asteism.

Atticus Titus Pomponius, scriitor roman, (n. 109 † 32 a Chr.), celebru prin prietenia cu Cicero, care i-a adresat mai multe scrisori cc ni s'au păstrat.

Attila. 1. Regele Hunilor în 434 a întemeiat între Dunăre și Tisa imperiul Panoniei, unind toate hordele Hunilor. În fruntea cetelor sale sălbatice, a cutreerat peninsula Balcanică, Italia și Gallia, pătrunzând până la fluviul Loire; dar fu înfrânt la Câmpiile Catalaunice, de către Aëtius (451), Meroveu și Theodoric, reuniți împotriva lui. Retrăgându-se în palatul său de pe malul Dunării, muri chiar în noaptea când și-a serbat nunta cu Ildico (453). 2. A. e cunoscut în epopeea Niebelungenlied sub numele de Etzel, în ciclul tradițiilor scandinavice cu acel de Atli, iar pentru prăzile și devastările sale, e supranumit biciul lui Dzeu. El a inspirat pe mulți poeți și artiști, cari l-au luat ca personaj principal în lucrările lor. 3. „Attila", tragedie de Corneille (1657), „Attila respins de Sf. Leon", frescă a lui Raffael la Vatican.

Attis sau **Atys**, zeul vegetației, fiul zeiței Chybele la Greci (la Romani: Magna Mater). Cultul lui din Phrigia a ajuns la Roma, unde se celebra cu ocazia începerii primăverii. E reprezentat ca un păstor frigian, cu căciulă, cu bâtă de cioban; costumul îi lăsa desvelită burta.

Aubanel Théodore, poet provensal (n. 1829 † 1886). Autorul scrierii la Mjougrano entreduberto (la grenade entr'ouverte).

Aubé Jean-Paul, sculptor franc. (n. 1837 † 1916), autorul monumentului lui Gambetta din Paris (Place du Carrousel) și a altor statui.

Auber Daniel Francois, *compozitor francez* (n. 1782 † 1871). De la 1842 a fost directorul conservatorului din Paris. A scris 47 de opere, a căror muzică e ușoară, însă plină de finețe și de farmec. Dintre acestea, mai cunoscute: Fra Diavolo, Le Domino noir, L'Ambassadrice; mai importantă: Muta din Portici.

Aubérive, v. Suippe.

Aubert, l'abbé Jean Louis, fabulist francez (n. 1731 † 1814), fost profesor la Collège de France.

Aubryet Xavier, literat franc., (n. 1827 † 1880). Scriitor umorist și spiritual.

A. U. C., ab urbe condita, dela zidirea cetății (Roma), abreviare prin care se notează era (v. c.) romană.

Auckland, oraș principal din Noua Zeelandă. Se află în insula de nord (Ikana-Mawi) pe un istm și are deci două porturi. Comerț întins, 158.000 loc.

Audenaud Philibert, literat și ziarist francez (n. 1815 † 1906).

Audiență, 1. întrarea (pentru a fi ascultat) la un monarh ori funcționar înalt (ministru, inspector, episcop, etc.). 2. (dr.) Ședință în care judecătorii iau interogatorul (v. c.), ascultă pledoariile (v. c.) și pronunță sentința.

Auditiret, familie nobilă de origină ital., stabilită în Franța. Mai însemnat: A. Pasquier Edme-Armand-Gaston duce d'—, bărbat de stat franc. (n. 1823 † 1905).

Auditor (lat.), 1. ascultător. 2. asesor, *consilier*. 3. judecător militar.

Audiatur et altera pars (lat.), să auzim și părerea contrară: principiu aplicat în judecățile magistraților și în analiza polemicelor.

Auditoriu, public ascultător.

Audorf Jak, scriitor germ. (n. 1835 † 1898), autorul cântecului „Arbeitermarseillaise" [melodia după a Marseillaisei].

Audoux Marguerite, romancieră franceză contemporană, crescută într'un orfelinat, apoi păstoriță în Sologne și însfârșit cusutorcasă la Paris; și-a povestit viața în romanele: „Marie-Claire" (1910) și „L'Atelier de Marie Claire", cu o sobrietate remarcabilă și cu un simț ales al amănuntului.

Auenbrugger, Joseph Leopold, medic austro-german (n. 1722 † 1809), inițiatorul diagnosticei fizicale moderne.

Auer K. von Welsbach, (n. 1858), chimist vienez, care a descoperit proprietatea oxizilor de toriu și ceriu de a răspândi, încălziți la incandescență, o lumină puternică, aplicată la sitele cu incandescență dela lămpile cu gaz. A preparat aliajul fero-ceriu întrebuințat la aprinzătoarele de buzunar, și a fost primul care a introdus utilizarea filamentelor metalice în becurile electrice, în locul filamentului de cărbune.

Auernheimer Raoul, scriitor austriac (n. 1876).

Auersperg, veche familie din Corintia, din ai cărei membrii, unii au avut rol politic și literar în Austria. Însemnați: 1. **Adolf**, principe (n. 1821 † 1885), ministru prezident. — 2. **Anton Alex.**, (pseudonim: Anastasius Grün), om politic și poet liric austriac (n. 1806 † 1876). A scris „Spaziergänge eines Wiener Poeten" (poezii politice), „Der letzte Ritter", un ciclu de romanțe.

Aufklärung (ist. filos.), filosofia luminării, „înseninării" care cerea răspândirea ideilor mai clare și lipsite de prejudicii, în toate domeniile gândirii și vieții și eliberarea spiritului de autorități străine adevărului. Epoca direcției A. este secol. al XVIII. A. s'a ivit în Anglia cu John Locke și deiștii englezi, s'a extins apoi în Franța (Pierre Bayle, Voltaire, Helvetius, Diderot, d'Alembert, Turgot, d'Holbach, Lamettrie și, datorită raționalismului germ., și în Germ. până la Kant. Însușirile principale ale acestei directive: mândrie („Sapere aude!") — aibi curaj autocunoștiința spiritului să fie afirmată cu să-ți folosești știința! Desprinderea de sclăvia tradiției și năzuința stăpânirii viitorului, încrederea în progresul neîncetat spre libertatea, demnitatea și fericirea omului. Conștiința răspunderii mari ce o implică autodeterminarea, Curajul de a pune totul sub ciurul rațiunii, prelucrarea nouă a întregii creații spirituale, credința în solidaritatea intereselor, în înfățișarea omenirii pe baza unei culturi intelectuale în veșnică desvoltare. Mișcarea A. avea multe părți dogmatice și ceva utopie, pe lângă lucruri ce au determinat progresul filosofiei ulterioare.

Aufricht-Ruda Hans, literat germ. (n. 1899).

Augé Jean-Claude, distins lexicograf franc. (n. 1854 † 1924). A părăsit învățământul și a intrat la Cassa Larousse, ajungând unul dintre directorii și succesorul lui Pierre Larousse. A condus *publ.* „Le Nouveau Larousse illustré" (7 vol.; 1897—1904) și alte enciclopedii ale editurei și Cassei Larousse, aducând prin aceasta reale servicii, recunoscute de toată lumea.

Augé de Lassus Lucien, autor dramatic franc. (n. 1846 † 1914).

Auger Louis-Simon, literat franc. (n. 1772 † 1829). Secretar perpetuu al Academiei franceze și critic merituos. Opere: „Mélanges philosophiques et littéraires".

Auger Yves, prof. angajat cu contract, titular de limba și lit. franc. la Univ. din Cluj.

Augereau Pierre François Charles, duce de Castiglione, mareșal și pair al Franței (n. 1757 † 1816). Din fiul unui servitor a ajuns la demnitatea de mareșal, pe timpul lui Napoleon, care i-a agreciat just calitățile sale de tactician și comandant bun. A participat în toate campaniile Imperiului, luptându-se *eroic* la Jena, Eylau, Leipzig. După abdicarea împăratului a trecut de partea lui Ludovic XVIII.

Augias, după mit. greacă un principe în Elis, vestit prin nenumăratele-i turme de vite. Grajdurile pline de gunoiu în care *se* adăpostiau aceste vite, Hercules, la porunca regelui Eurystheus, le curăță, mutând prin ele albia râului Menios. La curățirea grajdurilor lui Augias — o faptă destul de grea — se face des aluzie în discursurile politice, înțelegându-se o operă de curățire a administrației sau a unei clase corupte.

Augier Emile, autor dramatic franc.. (n. 1820 † 1889). A debutat în 1844 cu „la Ciguë", combătând, în aceasta piesă în versuri, scepticismul tinerilor blazați ai vremii, și *obținând un mare succes*. A scris apoi multe piese, din care, cele mai însemnate, în versuri: l'Aventurière, Gabrielle, Philiberte, le Gendre de M. Poirier; altele cu tendințe politico-sociale: les Effrontés, le Fils de Giboyer, Mme Caverlet, în proză; și Paul Forestier, în versuri. Prin talentul său de observator conștiincios și just a devenit clasic, excelând în comedia de moravuri, plină de vervă satirică și *idei morale*. Capodopera sa: „Maître Guérin" (1864).

Augita. (min.) v. Piroxenii.

Augitit (petrograf.), varietate de rocă porfirică, bazică, din grupa bazaltelor alcaline, formată din granule de augită. Apare în massivul Bohem.

Augsburg, oraș din Bavaria, pe râul Lech (afl. al Dunării). Este de origină romană, a avut mare importanță în evul mediu, fiind un centru comercial și de popas pe drumul comercial ce lega Veneția cu Țările de Jos (v. c.) prin valea Rinului. Din acele timpuri de mărire i-au rămas: primăria și catedrala (sec. al X—XV). Patria lui Holbein și Brucker. A jucat și un rol important în istoria protestantismului: 1530 la A. s'a prezentat faimoasa confesiune luteraniană; iar în 1686, după revocarea edictului din

Nantes, s'a constituit aici Liga din A., contra lui Ludovic al XIV. In antichitate acest oraș a fost o însemnată colonie romană: „Augusta Vindelicorum" (dela 15 a. Chr.); iar din 1806 a fost încorporat statului Bavariei.

Augsburg: 1. **Confesiunea dela —**, formularul care cuprinde profesiunea de credință a luteranilor (are 28 de articole), redactat de Melanchton (v. c.) și citit în 28 Iunie 1530. Refutația teologilor catolici a primit o replică din partea lui Melanchton: Apologia, care, împreună cu Confesiunea formează punctele de plecare ale credinței luterane; 2. **Dietele dela—**, importante pentru ist. religioasă din sec. al XVI. La cea din 1518 Luther își expune confesiunea de credință. Altele în 1530, 1547—48, când se proclamă Interim (adică regulamentul care arată doctrina ce trebuie urmată) până când conciliul își va da avizul în chestia credinței nouă; 3. **Liga dela—**, formată împotriva lui Ludovic al XIV, care pretindea o hegemonie universală. A fost pricinuită de revocarea edictului de Nantes (1685). Impotriva regelui Franței s'au aliat toți regii protestanți, Vilhelm de Orania, regele Spaniei și Papa. Războiul a început în 1689 —1697, încheindu-se prin pacea dela Ryswick. Succesiunea iminentă la tronul Spaniei (moartea apropiată a lui Carol II) l-a făcut pe Ludovic XIV să fie moderat, ca să-și poată organiza armata.

Augurii (Augures), la Romani, preoții care preziceau viitorul din cântecul și sborul paserilor, din apetitul puilor sacri și chiar din fulger, tunet și din felul cum e cerul. Se pare că Numa a instituit colegiul A.-lor. Erau în număr de 6, 9, 15 sau 16. Importanța lor era mare, fiindcă puteau interzice adunările, zicând că zeii sunt împotrivă (v. Auspiciu).

August, junior, duce de Braunschweig-Wolfenbüttel (n. 1579 † 1666). Și-a câștigat merite în războiul de 30 de ani și prin înființarea unei biblioteci.

August, nume de principi prusieni. Însemnați: **A. Wilhelm**, fratele lui Frideric cel Mare (n. 1722 † 1758) și **A. Frideric Wilhelm Henric** (n. 1779 † 1843). A luat parte în luptele împotriva lui Napoleon și a organizat artileria.

August, nume de principi electori de Saxonia. Însemnați: 1. **A. I**, (n. 1526 † 1586). A domnit dela 1553, contribuind la bună starea țăranilor. A stabilit o formulă de înțelegere care a realizat unitatea luteranilor (1580); 2. **A. II, Frideric**, elector și rege al Poloniei (n. 1670 † 1733). S'a lăpădat de protestantism pentru ca să poată obține tronul Poloniei, după moartea lui Sobieski (1697). Aliat fiind cu Petru cel Mare, e detronat de Carol XII, regele Suediei și restabilit după lupta dela Pultava (1709). A iubit luxul; 3. **A.** elector și rege al Poloniei, fiul celui precedent (n. 1696 † 1763). Obține tronul împotriva lui Stanislas Leszczynscki. A participat în războiul de 7 ani. Fică-sa Maria, a fost mama lui Ludovic al XVI regele Franței.

August, luna a opta a anului, numită după împăratul Octavian August. In vechime se numia „Sextilis".

Augusta: 1. **Maria-Luiza-Catherina** (n. 1811 † 1890), soția lui Vilhelm I (regele Prusiei în 1861) împ. al Germaniei în 1871; 2. **A. Victoria** (n. 1858 † 1921), soția fostului împărat germ. Wilhelm II.

Augustin, sfântul, unul din cei patru mari doctori ai bisericei creștine apusene. N. 354 d. Hr. în Togoste (Africa de Nord) din tată păgân și mamă creștină (Monica). Intrând în societăți rele, a avut o tinerețe aventuroasă și destrăbălată, iar în privința credințelor religioase era manicheu. La stăruințele mamei sale, Sf. Ambrosie episcopul Milanului l-a convertit la adevăratul creștinism, botezându-l deodată cu fiul său natural Adeodat. † 430 ca episcop în Ippo (Africa), lăsându-ne numeroase scrieri dogmatice, filosofico, polemice, exegetice, morale și ascetice, între care cele mai renumit: „Confesiones" (autobiografia), „De civitate Dei". Scrierile îl prezintă ca pe cel mai cult om al timpului său.

Augustiniani, ordin călugăresc apusean, întemeiat în secol. XI, odinioară foarte extins, mai târziu redus prin reformațiune și revoluția franceză. A.-ii și-au câștigat mari merite pe terenul învățământului și științelor.

Augustow, oraș din Polonia (Bialystok) cunoscut pentru victoria Rușilor (gener. Rennenkampf) asupra Germanilor (gener. Schubert). Este lovitura supremă dată invaziunei germane pe frontul: Mariampol-Kalwarja-Suwalki-Ossowiec (25 Sept.—13 Nov. 1914).

Augustulus Romulus, ultimul împărat roman din Occident, fiul lui Oreste, patrician roman. A detronat pe Imp. Nepos, pentru ca să-și pună pe fiul său (475), care stăpânea în numele său. Barbarii l-au lăsat în viață, nesocotindu-l periculos.

Augustus Caius Iulius Caesar Octavianus, primul împărat al Romanilor (n. 63 a. Chr. † 14 d. Chr.), fiu adoptiv al lui Caesar, iar după moartea acestuia triumvir, împreună cu Antonius și Lepidus (43 a. Chr.). La 32 înfrânge pe Antonius la Actium și declară Egiptul provincie romană. Ajuns singur stăpân asupra marelui imperiu, Senatul, pe rând, îl alege pe viață în cele mai înalte funcții preoțești, civile și militare. Obține titlul de „Augustus", care devine mai târziu sinonim cu împărat. Astfel republica veche, sub sceptrul lui Augustus se transformă pe încetul în monarhie. Organizează armata, impunând o disciplină mai severă; lărgește hotarele imperiului, supunând mai multe popoare barbare; organizează administrația provinciilor pe baze nouă. Epoca lui A., e perioada cea mai însemnată de înflorire a artelor și a literilor la Romani, care cuprinde timpul dela 78 a. Chr. (Sulla)—14 d. Chr. (moartea lui A.). A fost ilustrată de marii scriitori: Cicero, Caesar, Sallustius, Cornelius Nepos, Titus Livius, Lucretius, Catullus, Vergilius, Horatius, Ovidius, etc. **Augustus**, după moarte a fost trecut între zei. Are multe statui frumoase în Paris (Louvre) și în Roma (Vatican).

Aula (lat. = curte), 1. La vechii Greci și Romani un loc deschis, eventual curte, înconjurat cu arcade și servind ca loc familiar de întrunire. 2. Curtea principală. 3. Locuința unei persoane princiare (de-aici „curte"). 4. In vechile biserici creștine spațiul rezervat mirenilor. 5. In zilele noastre salele de întruniri și serbări publice ale Universităților, școalelor, palatelor episcopești, etc.

Aulard François Victor Alphonse, istoric însemnat franc. n. 1849, cunoscut prof. la Sorbonne. Apologist al revoluției franc., respinge, bazat pe documente, tema antirevoluționară a lui Taine (v. c.). Concepția sa. îmbibată de idei filos. are tendințe morale și politice.

Aulic, cel care aparține curții imperiale. **Consilier a.** = sfetnic al domnitorului.

Aulich Ludovic, general și ministru de războiu maghiar (n. 1792 † 1849). In 1848 a condus un reg. împotriva Sârbilor. A reținut pe Windischgrätz în Budapesta, asigurând învingerea lui Görgey, asupra armatelor austriace. După depunerea armelor la Șiria, el a fost prins și spânzurat în Arad.

Aulis (geogr. ant.), port de pe coasta Beoției (Grecia). Din A. a plecat flota greacă către Troia. Aici a fost sacrificată Ifigenia. Astăzi, pe locul lui A. este orașul Vathy.

Aumale Henri - Eugène - Philippe - Louis d'Orléans, duce d'—, fiu al regelui francez Ludovic Filip I (n. 1822 † 1897). S'a distins mai ales în Algeria. A ajuns, mai târziu (1847) guvernator general al posesiunilor africane. Retras în Anglia (1848) s'a ocupat cu studii istorice. In 1871 ales membru al Academiei franc. A donat pentru Institut de France domeniul dela Chantilly, moștenit dela principele Condé. A pribegit mai mulți ani, fiind exilat, până în 1889, când i s'a permis reîntoarcerea în urma dorinței făcute.

Aunillon Pierre-Charles Fabiot, literat francez (n. 1684 † 1760). A fost prieten cu Voltaire. A scris comedii și romane.

Aur (chim.), metal nobil de col. galbenă-aurie, iar când conține impurități de cupru sau argint, se prezintă în nuanțe galben-roșcate, sau galben-alburii. Cel mai maleabil și mai ductil dintre toate metalele încât poate fi laminat în foițe de $^1/_{25000}$ m/m. grosime. Are dur. =2.5—3.; dens. = 15,6—19,3; se topește la 1063,5°, fierbe la 1800° C. Pentru comportarea sa chimică — fiind inatacabil de acizi, oxigen și sulf, se numește și regele metalelor. Este solubil numai în apa regală (v. c.). Cristalizează în sistemul cubic. In natură se întâlnește liber — în stare nativă și combinat cu Telurul — combinațiuni numite telururi descoperite întâiadată în 1782 în regiunea Săcărâmb din jud. Hunedoara. Adeseori apare în — dendrite — (v. c.) în massa filoanelor aurifere depus din soluțiuni acide (SiO_2) de apele calde ce însoțesc erupțiunile vulcanice. La întretăierea filoanelor de aur, în massa rocelor riolitice, dacitice și andesitice se produc concentrații cu separări în blocuri massive de aur numite „pepite" — uneori cu o greutate remarcabilă până la 1350 kg. In Transilvania aurul a fost exploatat în sec. al V a. Chr. de Agatârși — din nisipul Mureșului, mai târziu de Romani — în Munții Apuseni — sub dominațiunea romană în Dacia (105—165 d. Chr.) — exploatându-se: 10.000 cvintale aur Producția maximă de aur din Transilvania a fost 2311 kg. — în 1908. In prezent se exploatează de 68 întreprinderi în 1 regiuni: a) Munții Apuseni (Brad—Săcărâmb, Zlatna, Roșia, Baia de Arieș); b) în regiunile Baia Mare, Baia Sprie, Chiuzbaia, Tăuți (jud. Satu-Mare); c) în Oltenia jud. Vâlcea; d) în Banat. Producția de aur a României în 1927 a fost 2006 kg. în valoare de 224,690.035 Lei, fiind țara cea mai bogată în filoane de aur din Europa. Producția mondială în 1908 = 2,221.911 kg. Țările producătoare de aur: California, Canada, Brazilia, Urali, Transwal, Australia, Zeelanda nouă. A. se separă din nisipurile aurifere, sau din pulberea rocelor sdrobite în concasoare prin amalgamare cu mercur, iar din combinațiunile sale prin procedee chimice, pe cale electrolitică. Cele mai moderne instalațiuni pentru extragerea aurului — sistem Californian — din țară sunt uzinele dela Gura-Barza din valea Crișului Alb, de lân-

gă Brad. A. se întrebuinţează în aliaj cu argintul şi cuprul în monetării, bijuterii. Cantitatea de A. dintr'un aliaj cu cuprul exprimându-se în carate (v. c.) ex.: bijuteriile de 14 carate conţin 14 părţi A. din 24 părţi aliaj de cupru. Aurul coloidal şi combinaţiunile sale (Clorura aurică) în *fotografie, medicină* şi'n *industria* chimică [Au = 197.2].

Aurarul, vechiul nume al râului Arieş (v. c.).

Auraria, numele latin pt. Abrud.

Aurelian Lucius Domitius, împărat roman dela 270—275 d. Chr. Alungă pe Germani din Italia şi supune Gallia, care se declarase independentă. In Orient poartă războiu împotriva reginei Zenobia. Aceasta opune mare rezistenţă şi el o face prizonieră. Ca să apere Roma împotriva unui atac neaşteptat al Barbarilor, A. o încunjoară cu ziduri de apărare. Dinaintea deselor atacuri ale barbarilor retrage legiunile din Dacia (la 274). Intemeiază o nouă provincie în cele două Moesii, numită Dacia aureliană (v. c.), ca să nu fie acuzat că a pierdut teritoriu din imperiul roman. Nu toţi locuitorii romani au părăsit Dacia. — cum se susţine de adversarii continuităţii elementului roman în Dacia (v. c.). ci, cei mai mulţi au rămas aici, legaţi fiind de glie, prin mai multe generaţii.

Aurelian Petru S., prof. economist şi om politic rom. (n. 1833 † 1900). Fost ministru de mai multe ori şi preşed. al Camerii. Preşed. al Consiliului 1896—1897. Fost membru al Acad. rom. A colaborat la „Revista rom." (1861—1863) a lui Odobescu. Scrieri: Ţara noastră, schiţe economice asupra României, Bucovina, descriere economică. Catechismul economiei politice. Economia rurală a Rom. A scris rev.: Economia naţională, (economie, statist., finanţe), Revista ştiinţifică (1870—1882), ziarul p. agricultură, comerţ şi industr. Economia rurală (1876—1881—81).

Aurelius Sextus Victor, istoric roman din sec. al IV d. Chr., guvernatorul Pannoniei infer. pe timpul împ. Iulian. A scris o istoric a împ. romani până la Iulian („De Caesaribus"). Lui i se atribuie, poate pe nedrept, „De viris illustribus" şi „De origine gentis romanae".

Aureolă, cerc luminos şi auriu ce se zugrăveşte în jurul capului sfinţilor, simbolizând gloria cerească de care ei au parte. La profeţi şi patriarhi cercul e argintiu. La sf. Treime A. e triunghiulară. 2. radiaţiuni luminoase în jurul conductelor de curente electrice.

Aureole policroice (cristalograf), se numesc petele mici rotunde de obiceiu colorate care au ca sâmbure o incluziune microscopică şi sunt grupate în jurul anumitor minerale (zircon, apatit, rutil, cordierit, casiterită, etc.). Originea lor se atribuie unor concentrări de colori organice sau de elemente chimice colorate (combinaţiuni de fier), sau că se comportă ca produse ale unei acţiuni radioactive, mai ales în cazul incluziunilor de zircon, în granule de turmalină, cordierită, biotită, etc.

Aureolus Manius Acilius, general roman ambiţios, originar din Dacia (sec. al III d. Chr.). S'a proclamat împărat pe timpul lui Gallienus (267). Claudius al III l-a învins lângă Milan, iar soldaţii l-au ucis (268).

Auricul (anat.), cavitatea inimii în care se revarsă sângele din vene. El stă în legătură cu ventriculul (v. Inima, Circulaţia). La mamifere şi om, inima are câte un A. drept şi stâng, complect separaţi. In cel drept se revarsă sângele roşu din plămâni, în cel stâng sângele vânăt (venos) din trup.

Aurignac, com. din Franţa (Haute-Garonne) cunoscută prin grotele sale cu oase preistorice, dela care s'a dat numele unei subdiviziuni a paleoliticului (epoca aurignaciană), intercalată între musterian şi solutreean.

Aurignaciană (geol.), se numeşte prima fază din viaţa omului preistoric aparţinând rasei de Cromagnon din epoca diluvială, ale cărui schelete (17) au fost găsite în peştera din împrejurimile localităţii Aurignac, dep. Haute Garonne din Franţa. In această fază omul s'a folosit de instrumente (vârfuri de săgeţi, ace, pumnale, sule, etc.) de cremene ascuţită pe ambele laturi şi de oase lustruite la vârf.

Aurine (chim.), se numesc unele substanţe organice colorante, cristalizate în prisme aciculare verzi cu luciu metalic, care se disolvă în soluţiuni bazice producând o coloraţiune roşie-violetă.

Auripigment. (min.) Sulfură de arsen, galbenă-aurie. In natură se întâlneşte asociată cu minereuri de plumb, stibiu, argint, în filoanele metalifere (v. c. F.) In ţară la Baia Mare, Baia Sprie, Capnic, Moldova nouă (Banat), asociat cu Realgarul (v. c.). Se întrebuinţează pentru fabricarea vopselelor, la jocuri de artificii, în medicina veterinară şi ca epilator.

„Aurora", Banca—, din Năsăud, după „Albina", al doilea institut românesc de bancă din Ardeal, înfiinţat în 1873 ca reuniune cu capital variabil. A sprijinit timp de 55 ani mişcarea culturală şi economică din toată partea superioară a Văii Someşului-mare (donând peste 100 mii lei în fiecare an). In 1929: cap. 5 milioane, rezerve 4 mil., depuneri 48 mil. lei, o activă de peste 62 mil. lei. Director: Leon Bancu.

„Aurora" titlul mai multor publicaţiuni periodice, ca de ex. A. *Craiovei* 1870—73, A. Română apărută la Cernăuţi ca revistă literară 1881—82 şi 1884. A. Română apărută la Budapesta 1863—65, ca revistă literară bilunară sub direcţia lui Ion Miculescu.

Aurora boreală şi **aurora australă**, fenomene luminoase ce se observă în straturile de sus ale atmosferei îndeosebi în apropierea polilor. Aspectul sub care se pre-

Aurora boreală

zintă A. e foarte variabil, în general se prezintă sub forma de arc de cerc şi îşi păstrează forma mai mult timp, chiar zile întregi, în care caz nu influenţează acul magnetic. Altă formă a A. este cea radiantă, prezentând oscilaţiuni repezi şi influenţează acul magnetic. A. se explică prin faptul că soarele emite particule electrice încărcate negativ, electroni, cari ajungând în straturile superioare rarefiate ale *atmosferei disociază moleculele* de aer, dând naştere fenomenelor luminoase. Fenomenul A. e în legătură cu petele solare.

Aurore polare, v. Polii pământului.

Aurul explozibil (chim.), se prepară din oxid de aur violet întunecat, precipitat dintr'o soluţie de clorură de aur, cu hidrat de potasiu. Tratat cu amoniac se combină cu acesta transformându-se într'o pulbere foarte explozivă.

Auschwitz, v. Oswieczim.

Auscultaţie (med.), metodă de a diagnostica boalele organelor interne mai ales ale plămânilor şi inimii, prin ascultarea zgomotelor produse în ele. Introdusă în medicină de Laënnec (înc. sec. al XIX.). Se ascultă cu urechea liberă sau printr'un tub (stetoscop).

Auslander Joseph, poet am. (n. 1897). In 1922 *prof.* la Univ. din Harvard.

Auspicium, la Romani erau preziceri, din sborul sau cântecul paserilor şi din felul lor de a mânca (v. Augures).

Aussig, v. Ustina-Labe.

Austen Jane, romancier englez (n. 1775 † 1817). A zugrăvit moravurile micii nobilimi („gentry") din Anglia, în romanele sale sociale. Scrieri: Mansfield, Park, Emona, ş. a.

Austerlitz, Friedrich (n. 1862), ziarist socialist, primredactor, dela 1895, al ziarului vienez „Arbeiter Zeitung".

Austerlitz, v. Slavkov.

Austin Alfred, poet satiric, publicist englez (n. 1835 † 1913). Are improvizaţii patriotice şi byronniene, primind demnitatea de „Poeta Laureatus" din 1896.

Austin (Hunter) Mary, poetă am., n. 1868. A scris versuri frumoase şi s'a ilustrat prin culegerea pasionată şi traducerea textelor de lit. am. primitivă stabilindu-se pentru accasta în Noul Mexic.

Australasia, partea de S. şi SE. a Oceaniei (v. c.).

Australia este considerată de unii ca cel mai mic continent de pe pământ, iar de alţii ca cea mai mare insulă. In cazul acesta o consideră făcând parte din Oceania (v. c.).

Australite (petrogrf.), sticle de origine vulcanică, cu conţinut de calciu şi potasiu, de diverse forme (sferice, lenticulare, ovoidale, etc.), până la mărimea unui ou, translucide, negre verzui, întâlnite în Australia şi Tasmania. Originea lor este discutată, fiind considerate: de unii, ca sticle cosmice (meteoritice), provenite în parte din craterele vulcanilor din lună, iar după alţii, comportându-se ca fragmente de sticlă artificială, găsite în mod accidental.

Australopithecul (paleont.), se numeşte forma fosilă de maimuţă antropoidă, al cărei craniu fosilizat a fost descoperit în 1924, de prof. englez R. Dart, la Taungs în Colonia Capului din Africa. Craniul său este dolicocefal, cu oasele malare, cu arcadele zigomatice, cu maxilarele, cu orbitele şi cu fruntea asemănătoare cu ale omului, fiind considerată ca o formă de trecere dela gorilă şi cimpanzeu la tipurile cele mai primitive ale omului, foarte apropiată de Phitecantropus (v. c) din Java, care n'ar fi decât o ramură a sa derivată.

Austria (83833 kmp. cu 6.690.000 loc.) republică, capit. Wien. — I. Rest al vechiului imperiu Austro-Ungar, desmembrat în urma marelui războiu, actuala A. se mărgineşte la N. cu Germania şi Cehoslovacia, la E. cu Ungaria, la S. cu Jugoslavia şi Italia, iar la V. cu Elveţia. Cuprinde vechile provincii: A. de sus, A. de jos, Salzburg, Steiermark, Tirol (partea de N.), Kärnten (Carintia partea de N.), Vorarlberg şi Burgenlandul (v. c.). — II. In S. şi V. ramuri ale Alpilor, fac din A. o ţară muntoasă, lăsând numai un petec mic de câmpie spre NE. şi E. (Burgenland). A. muntoasă (alpină) cuprinde o serie de masive şi de culmi cristaline (gnais, micaşiste, granite, etc.), cu Hohe Tauern (3797 m.), Niedere Tauern. Alpii Stiriei, etc., şi întinzându-se până la Semmering. Deoparte şi de alta, aproape paralele cu lanţul principal, se găsesc două direcţiuni de înălţimi subalpine formate din calcare. La N. se găsesc: Alpii Vorarlbergului, având mai spre N. culmea Alpilor Algau, Alpii Salzburgului, ai Austriei, iar la S. sunt partea de E. a Alpilor Dolomitici şi Alpii Carnici. Aceşte culmi au fost erodate puternic pe partea lor de S. Intre aceste trei şiruri de munţi, se găsesc văi, cari au o mare însemnătate, atât pentru popularea Alpilor, cât şi pentru îndrumarea căilor de comunicaţie. Pe văile acestea, înconjurate de munţi veşnic încoronaţi de gheţuri şi zăpezi, s'au strâns populaţii, graţie fertilităţii unora sau păşunilor altora. Acestea sunt: Inn, Salzach şi Enns la N., iar la S.: Mür şi Drava. Culmea cristalină dela mijloc serveşte şi ca o linie de separaţie a apelor, dar mai mult ca una de despărţirea a două familii de popoare. Prin văile dela N., s'au stabilit numai Germanii, iar prin cele dela S., au intrat Slavii. In partea de N., a A., se găsesc nişte culmi, ce fac legătura între colinele Moraviei şi M-ţii Sumava (Boehmer-Wald). Intre aceste culmi şi ramurile de N. ale Alpilor se cuprinde valea Dunării (v. c.). In partea de E., culmile Alpilor se termină în câmpia Burgenland, ce aparţine acum A.-ei. Munţii fac din A. o a doua Elveţie (munţii ocupând cam 2/3 din suprafaţa ţării), cu o climă continentală, văile interioare primind puţine ploi, iar cele exterioare, abondente. Prin faptul că pe munţii A.-ei sunt zăpezi persistente, care se topesc în timpul verii, râurile au apă din belşug, debitul lor fiind aproape constant. — III. A. este o republică federativă compusă din următoarele state autonome: Oraşul Wien, Nieder-Oesterreich, Ober-Oesterreich, Salzburg, Steiermark, Kärnten, Tirol, Vorarlberg şi Burgenland. Este condusă: 1) de un consiliu naţional ales pe 4 ani, prin sufragiu de tot poporul; 2) de un consiliu federal ales din dietele locale; 3) Adunarea federală, formată din cele două consilii, alege pe preşedintele republicei (4 ani), reeligibil numai o singură dată, cum şi guvernul federal (cancelar, vice-cancelar şi miniştri). Fiecare stat federal are o dietă locală aleasă şi un guvernământ, format dintr'un Landeshauptmann, un Vize-Landeshauptmann şi un număr suficient de membri. Constituţia sa cea nouă datează din 1 Oct. 1920 şi modificată în 30 Iulie 1925.— IV. Din cauza terenului, A., produce puţine grâne şi cartofi, din care e forţată să mai importe. In schimb munţii dau lemne, păşuni şi căderi de apă, pe cari industria le întrebuinţează. Lemnăria pădurilor serveşte la export şi la fabricarea mobilelor, păşunile hrănesc multe vite, a căror produse sunt industrializate, iar căderile de apă produc energie electrică, care înlocuieşte huila. O parte din C. F., în special ccle din Tirol, au fost electrificate, ca să nu se cumpere huilă pentru tracţiune. Subsolul are fier (Graz, Leoben), lignit, plumb (Bleiburg), grafit, sare (Salzkammergut), ape minerale termale (Bad Gastein, Ischl). Industria desvoltată în Stiria (Graz, Leoben) şi pe valea Dunării (Steyr, Wiener-Neustadt, Wien). Produce metalurgii, piei, mobile, hârtie. Are şi torcătorii de bumbac. A. poate deveni o ţară pur industrială şi o ţară de vilegiatură şi excursiuni. Fiind cu totul îndepărtată de mare, A. se serveşte de un loc din portul Triest, şi de Dunăre pentru exportul său. — Istoria. — Asupra teritoriului acesta, înainte de Romani, nu se ştia nimic; abia pe timpul lor devine cunoscut, prin ocuparea Pannoniei şi apoi a Noricumului. Cu invazia pop. barbare Pan. ajunge sub stăpânirea Goţilor şi a Rugienilor, iar Noricum sub Longobarzi. Peste amândouă stăpânesc mai târziu Avarii. Abia cu nimicirea Avarilor de către Carol cel Mare (791—799) începe organizarea unui stat, numit Ostmark (care avea să devină A., Oesterreich), pentru ca să apere graniţele imperiului franc. Popoarele slave, venite pe timpul Avarilor în Boemia, Moravia, Istria, Dalmaţia, sunt separate de invazia Ungurilor (sec. al IX), care, făcând dese incursiuni în Germania, sunt bătuţi, de Otto (Lech, 955). Acesta dă A. în stăpânirea fam. Babenberg, care mai adaugă ţării posesiuni din Ungaria. Dela 996 această ţară s'a numit Österreich. După stingerea fam. Babenberg, s'a născut un războiu între Ungaria şi Ottocar, regele Boemiei, pentru ocuparea tronului. Amestecându-se în ceartă şi Rudolf, rege german şi împ. roman, acesta reuşeşte să o dea fiilor săi (Albert şi Rudolf), întronând astfel fam. Habsburg (1278). A. se măreşte treptat. Albert V (1437—1439) ajunge rege al Boemiei şi al Ungariei. Frideric III, uneşte, în 1440, imperiul romano-german cu casa de Habsburg (1438—1806). Fiul lui, Maximilian I, ajunge rege al Spaniei şi stăpâneşte şi Ţările de jos, câştigate de tatăl său prin căsătorie. Ferdinand I, fratele lui Carol V (cel care a unit toate ţările Habsburgilor), e şi rege al Ungariei, Boemiei şi Moraviei. Pe timpul invaziei turceşti în Ungaria se lăţeşte în A. reformaţiunea. Stăvilită de o reacţiune catolică, în frunte cu Rudolf II (1576—1612) şi Matia (1602—1619). In urma răsb. de treizeci de ani (v. c.) şi a păcii vestfalice A. începe să se separe de Germania. Imp. Leopold I, (1657—1705), obţine, în 1687, dreptul de moştenire, în linie bărbătească, a Habsburgilor la tronul Ungariei. Tot el anexează A.-ei Ardealul (1691) şi contribue la Unirea unei părţi din Români cu biserica Romei. Eliberează Ungaria de sub jugul turcesc (1699), după ce aceştia au încercat să ocupe Viena (1683). Posesiunile câştigate de A. în răsb. spaniol de succesiune (1701—1714) le pierde în cel polon de succesiune. Prin moartea lui Carol VI (1740) se stinge linia bărbătească a Habsburgilor şi ajunge la tron, pe baza Sancţiunii pragmatice (v. c.), Maria Thereza (1740—80). In răsb. de succesiune la tronul său (v. c.) A. pierde Silezia şi două ducate, pe care nu le poate recâştiga în răsb. de 7 ani (v. c.). Totuşi A. se măreşte prin anexarea Galiţiei şi Lodomeriei (la prima împărţire a Poloniei, 1772) şi a Bucovinei dela Turci (1777). Iosif II (1780—1790) exercită o infl. germ. în tot cuprinsul imperiului, pe care îl doria unitar; acordă libertatea religioasă şi ştrege privilegiile, etc. (v. Iosif). Francisc II pierde titlul de împ. german-roman, mulţumindu-se cu cel de împ. al Austriei (1804). Tratatele din 1814—15 (Viena) şi reanexarea Cracoviei (1846) au restituit A.-ei tot ce a pierdut în Rev. franc. Guvernul ultrareacţionar al lui Metternich a sămănat peste tot nemulţumiri, care au izbucnit în 1848—49. Imp. Ferdinand I renunţă la tron, în favorul nepotului său Francisc Iosif, care reuşeşte cu ajutorul Ruşilor, să înfrângă revoluţia maghiară (1848—49) şi să încorporeze Ungaria A.-ei. In răsb. din 1859 cu Sardinia, aliata Franţei, A. pierde Lombardia, iar Prusia, înfrângând-o la Sadova, o scoate din Confederaţia germanică, unde conducea toate afacerile încă dela Congresul dela Viena (1814—15). Nemulţumirile interne, sbuciumă imperiul, căci regimul absolutist nu satisfăcea pe nimeni şi era împotriva multor naţionalităţi supuse. Imp. Francisc Iosif se resemneză şi acceptă regimul dualist (un imperiu cu capitala Viena şi un regat Ungaria cu capitala Budapesta, cu un împărat-rege, cu două parlamente, cu trei ministere comune — externe, finanţe şi răsboiu —, o Curte de conturi şi o Bancă austro-ungară). Prin tratatul din Berlin (1878) se termină Răsb. balcanic, iar Austro-Ungaria mai ocupă Bosnia-Herţegovina. Nemulţumirile diferitelor naţionalităţi cresc, fără să poată fi satisfăcute. In 1879 Austro-Ungaria a semnat un tratat de alianţă cu Germania, la care a aderat mai târziu (1882) şi Italia, formând Tripla Alianţă (v. c.). Se succedează apoi guverne cu dorinţa de a avea raporturi mai amicale cu Franţa şi Rusia (Gluchowski, 1895—1906), iar altele cu vădită tendinţe antislave (Ärenthal, 1906—1912). In 1908 se anexează Bosnia-Herţegovina, iar în 1912 se suspendă Constituţia Croaţilor. Succesele Sârbilor în răsb. balcanic din 1912, nemulţumesc Viena, iar tratatul dela Bucureşti (1913), nu-l poate suferi Contele Berchtold (1912—1915). Pretextul a ataca Serbia s'a găsit în asasinarea arhiducelui moştenitor Francisc Ferdinand (28 Iunie 1914). Prin declaraţia de răsboiu din 28 Iulie 1914, A. intră în conflict cu Rusia, Franţa, Anglia şi Spania, căci era aliata Germaniei. Succesorul lui Francisc Iosif, Carol (1916—1918) a încercat să pună capăt răsboiului, dar n'a putut convinge pe aliaţi de sinceritatea sa, fiind reţinut în alianţa germană de contele Burian (1915—1916) şi de contele Czernin (1916—1918). Absolutismul era reprezentat în A. prin contele Stürgkh, iar în Ungaria prin contele Tisza. Invingerile dela începutul răsboiului fac pe A. să pregătească un întreg program de germanizare. In 1917 situaţia se schimbă, căci diferitele popoare, influenţate de principiile lui Wilson, cer dreptul de a hotărî singure de soarta lor. Manifestul împ. Carol (16 Oct. 1918), prin care se anunţă schimbarea A.-ei într'un stat federal n'a mulţumit nici pe Austriaci. Contele Burian, min. de externe (18. IV — 21. X. 1918), propune pace Aliaţilor prin intermediul lui Wilson; acesta însă sfătuieşte guvernele din Viena şi Budapesta să trateze direct cu popoarele din imperiu. Republica austriacă începe în Oct. 1918, când (în 21 X) s'au întrunit vreo 200 de deputaţi, care au constatat disolvarea vechiului stat austriac şi s'au constituit în Adunare naţională provizorie. In 30 Oct. aceasta publică o declaraţie prin care se anunţă adoptarea regimului republican pentru teritoriile cu limbă ger-

mană. Republica a fost solemn proclamată începând cu 12 Nov. 1918. În alegerile electorale (16. II. 1919) au triumfat socialiștii, dar A. nu s'a putut uni cu Germania, căci independența ei era și este, definitiv hotărîtă prin tratatul dela Saint-Germain (10. XI. 1919). Primul prezident, Dr. M. Hainisch (1920—1924), a fost reales la expirarea mandatului. Refăcându-și situația financiară (1922) A. progresează zi cu zi. Echilibrul european însă depinde dela menținerea independenții sale, nici decum din încorporarea ei la Germania. — Pentru Literatură, Limbă, v. Germania. Harta, v. Elveția.

Austria de jos, guvernământ (provincie) a Republicei Austriace, capitala Viena (Wien). Suprafața 19.301 kmp. cu 1.457.000 loc., iar cu Viena 3.535.000 loc.

Austria de sus, guvernământ al Austriei cu aproape 12000 kmp. și 853000 loc. Capit. Linz.

Austro-Prusian, Războiul —, v. Prusian.

Austro-Ungaria, fostă monarchie în centrul Europei compusă din Austria, cu capitala Viena și din Ungaria cu capitala Budapesta. A avut o suprafață de 676.616 km.^{2} și o populație de 51,400.000 de locuitori. Ea a fost desmembrată în urma Marelui Războiu (1914—1918) formându-se din ea următoarele state: Austria, Ungaria, Cehoslovacia. Apoi o parte, locuită de Români, s'a anexat României (Ardealul, Banatul, Părțile Ungurene, Bucovina), alta Jugoslaviei (Bosnia, Herțegovina, Croația și Slavonia și o parte din Banat), alta Poloniei (o parte din Galiția), alta Italiei (o parte din Tirol).

Austrul, vânt, care bate prin țara noastră. Suflă dinspre V. și SV., este uscat, ajungând la viteze destul de mari (peste 25 m. pe sec.). Suflă prin Banat, Oltenia și o parte a Munteniei.

Ausweis, cuvânt german popularizat și rămas celebru în timpul ocupației germane în teritoriul român, ocupat de Germani în 1916—1918. Era biletul de legitimație, fără care nimeni nu se putea deplasa, trăi, sau avea vre-o ocupație. Deseori dobândirea lui se făcea pe calea mituirei, dând naștere la numeroase afaceri de corupțiune.

Aut (sport), v. Out.

Autarchia (gr. filos.), este pentru Cinici și Stoici suficiența de sine însuși, mulțumirea de tine însuți; și e considerată drept unicul drum al înțelepților pe care vor ajunge să fie fericiți.

Aut-aut, *sau-sau, ori-ori.*

Aut Caesar, aut nihil, ori Caesar, ori nimic. Adică: ori îmi ajung scopul, ori renunț la totul.

Autentic, (lat.), scris de acela căruia se atribuie, nefalsificat, vrednic de crezământ. Document A. doc. învestit în forme legale (v. testament).

Auteuil, fostă comună a departamentului Seine (Franța), azi formând arondismentul XVI din Paris. Renumit hipodrom pentru cursele de cai. În vechime locul unde se adunau literații.

Autigene (min.), se numesc mineralele individualizate în compoziția rocelor eruptive din magmă sau din lavele vulcanice.

Autism (med.), stare sufletească de trezvie în care omul pierde contactul cu lumea din jur și se lasă pradă visurilor dictate de dorințe.

Autobiografia, viața unui om, povestită în scris de el însuși. Ex.: „Amintire din Copilărie", de Ion Creangă.

Autobus (automobil-omnibus), automobil în serviciul permanent al publicului, transportând un număr mai mare de persoane.

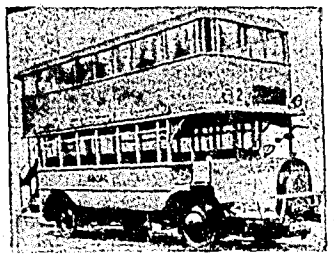

Autobus cu etaj

Auto-chenille (citește autoșenilă), este un vehicol automobil care se deplasează prin ajutorul chenilei (v. c.) sau cartepilar (v. c.).

Autocheson (Artilerie). Este o trăsură automobilă (cheson automobil), care însoțește autotunul și transportă muniția și servanții necesari piesei. Capacitatea unui autocheson este de circa 180 de proiectile de 75 m. m. calibru și trei servanți cu pachetajul lor complect. Viteza de deplasare de aproximativ 20—25 km. pe oră.

Autoclave, se numesc aparatele construite după diferite modele, întrebuințate la sterilizarea substanțelor care pot suporta o temperatură de 110—130°, fără să se descompună. Se mai întrebuințează în tehnica de laborator sau în marea industrie chimică pentru transformarea diverselor produse naturale și la obținerea diferitelor substanțe chimice, la temperaturi ridicate sub presiune mare.

Autocrat, domnitorul care concentrează în mâna sa întreaga putere legislativă și executivă; absolutist. **Autocrație**, formă de guvernământ în care domnitorul are nelimitate puteri și nesocotește legile și pe reprezentanții națiunii.

Autocromație (chim.), se numește procedeul fotomecanic, aplicat la reproducerea în colori a fotografiilor, de pe plăci autotipice pe care imaginea este (desfăcută în linii și puncte) imprimată într'o singură coloare fiind în urmă colorată în mod litografic. — Francezul Lumière desăvârși procedeul prin descoperirea metodei de fotografiat în colori (cromofotografia) cu ajutorul unor plăci speciale, preparate din bobișoare de amidon diferit colorate (roșu, verde, albastru), dispersate în masa stratului de gelatină sensibilizată, având un rol de filtru-selectiv pentru diferitele radiațiuni simple-colorate (*monocromatice*) din lumina solară.

Autodafé (span.), *publicarea* și *executarea* sentinței rostite de vreun tribunal inchizițional, care se făcea în biserică ori în vre-o piață publică după liturghie. După citirea sentinței marele inchizitor rostia formula de deslegare asupra penitenților, iar pe cei osândiți la bătaie, închisoare ori moarte, îi preda autorităților. Cea dintâi A. s'a făcut (1481) în Sevilla, ultima (1815) în Mexico.

Autobus cu anexă. (Pentru 85 persoane).

Autodidact, omul care și-a câștigat cunoștințele singur, fără profesor și fără școală.

Autodrom (velodrom), pistă de ciment de diferite dimensiuni 2—10 km. pentru concursurile de automobil, v. automobilism.

Autoecia (bot.), se numește particularitatea biologică întâlnită la unele ciuperci parazite de a-și petrece întreg ciclul lor evolutiv (accidio-conidio și teleutosporii) pe aceeași plantă ospitalieră ex. Ciupercile numite rugini (Puccinia) de pe Nalbă, Sparanghel, etc. A. este antitetică fenomenului numit heteroecia (ex. la Rugina grâului).

Autofonoscop. Construit după indicațiile profesorului de fonetică experimentală din Hamburg, Panconcelli-Calzia, pentru a putea examina activitatea coardelor vocale proprii. Ca și la periscop, avem un sistem de prisme care permite ca imaginea laringelui să ajungă în ochiul celui ce-și examinează propriul său laringe. Capătul aparatului care se introduce în cavitatea bucală până în faringe este prevăzut cu un minuscul bec electric astfel că examinarea se poate face și cu gura închisă. În același timp și o a doua persoană poate privi aceeași imagine a lingelui prin al treilea braț al aparatului.

Autofretaj (milit.). A.-ul este un mijloc de mărirea rezistențelor interioare a unei țevi de foc, care este bazat pe ecruisaj (v. c.). Constă în a mări limita de elasticitate a unui metal pe cale mecanică. Se realizează prin ecruisaj, care dă metalului unui tub o stare specială, stare care constitue **auto-fretajul**. A-ul țevilor se obține: a) Static, prin ajutorul preselor hidraulice: b) Mecanic prin mandrinaj; c) Balistic, prin trageri.

Autogamie sau autofecundarea, se numește fenomenul de unire a celulei reproducătoare masculine (antherozoid) a unei plante cu celula reproducătoare feminină (oosferă) a aceleași plante (ex. la Alge, Ciuperci, Orchidee). Este antitetic fenomenului de fecundare încrucișată, numit allogamie.

Autogeneză (biol.). se numește după concepția naturalistului german Haeckel, nașterea în mod spontan a ființelor vietuitoare (organismelor) în apa mării, din substanța minerală anorganică, sub forma unor corpușoare de protoplasmă fără nucleu și fără membrană, numite *monere* fiind grupate în regnul Protistelor (v. Animal). A. sinonim cu abiogeneză, cu generațiunea echivocă, spontanee, primitivă sau cu heterogenie.

Auto-gir (aviație), este un tip special de avion ale cărui planuri de susținere în loc să fie fixe, formează patru aripi dispuse în cruce care se învârtesc împrejurul unui ax vertical care corespunde cu centru de suspensie al aparatului.

Autogonia (gr.), generațiunea spontană (v. c.).

Autograf (autogram), scriere cu mâna proprie, manuscris original, scrisul unei persoane renumite, primul tipar al unei cărți din timpul descoperirii tiparului

Autohtoni (geol.), se numesc cărbunii de piatră — din zăcămintele cele mai bogate, exploatate în prezent — formați din îngrămădirea pe loc a resturilor de plante, prin scufundarea progresivă sub nivelul apei, a unei păduri sau mlaștine. Opus: allohtoni, formați prin transport.

Autointoxicație (med.), intoxicație produsă de însuși organismul, ca urmare a formării de substanțe toxice, care răs-

pândite prin sânge, se pot acumula în organe cu o afinitate mai mare pt. elc.

Automat (gr.), 1. maşină astfel construită încât pare că se mişcă cu dela sine putere. Descartes susţinea că animalele sunt A-e, adică maşine fără suflet; 2. **Mişcările A-e** (psihol.), au loc fără voinţa noastră şi inconştient, adică iau naştere prin auto-iritarea imediată a unui centru nervos. M. A-e = automatisme.

Automatism (psihol.). Complexul mişcărilor automate (v. automat) supuse activităţii voluntare sau inteligent-reflectate. Actele automate se reduc la o serie de mişcări care se repetă identic şi sunt pricinuite din cauze exterioare: mişcările animalelor cele mai inferioare sunt foarte apropiate de a.-e. **A.-ul psihologic** este alcătuit după Pierre Janet din formele cele mai simple ale activităţii conştiente şi acestea au două însuşiri: a) sunt spontane şi provocate dar nu creiate de excitantul exterior, b) se desfăşură regulat şi sunt supuse unui determinism riguros lipsit de varietăţi şi de capricii. Astăzi se dă A.-lui un loc în viaţa vegetativă, în reacţiunile voluntare şi chiar în viaţa psihică, deosebindu-se **A.-ul normal** şi **A.-ul patologic**. A.-ul normal cuprinde actele reflexe, multe acte datorită procesului învăţării (habitudini) şi exerciţiului etc. A.-ul provocat cuprinde reacţiunile datorită sugestiei şi hipnotismului.

Automobil, vehicul cu tracţiune mecanică. Pe cadru (şasiu) sunt fixate toate organele trăsurii, caroseria, motorul şi axele cu roţile pneumatice prin intermediul unor arcuri elastice. Mai mult sunt întrebuinţate motoarele cu benzină, mai puţin cu gaz şi electrice. Benzina trece din rezervor în carburator, care produce evaporarea şi amestecul cu aerul necesar arderii. Amestecul este

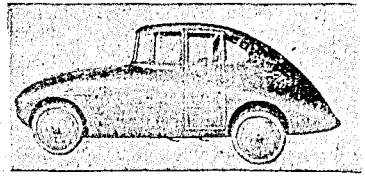

Automobil Jaray

aspirat în cilindrul motorului, comprimat şi aprins cu o scânteie produsă de magnetou. Presiunea produsă prin explozie împinge pistonul, a cărui manivelă învârteşte arborele motor; mişcarea de rotaţie a acestuia este transmisă la roţile dinapoi (transmiterea efortului la roţile dinainte este dificilă, deoarece ele servesc la obţinerea direcţiunii). Schimbarea de viteză nu se face în mod continuu prin variaţia turaţiei motorului, căci puterea lui scade considerabil când scade turaţia, ci prin trei sau patru cuple de roţi dinţate de multiplicatoare. Diferenţialul permite mişcarea independentă a roţilor dinapoi, care la curbe trebuie să facă drumuri neegale. Ambreiajul permite cuplarea şi decuplarea motorului cu arborele de transmisiune din cutia de viteze, face deci posibilă oprirea trăsurii fără oprirea motorului. Motorul este răcit cu apă, care circulă în cămaşa din jurul cilindrilor. Apa încălzită trece în radiatorul din faţa motorului, unde se răceşte prin curentul de aer produs de mişcare şi ventilator. **Automobilul electric** nu produce sgomot şi miros, este însă puţin practic; curentul necesar motorului este furnizat de o baterie de acumulatori care sunt grei şi nu se pot transporta decât pentru o distanţă de apr. 100 km.

Automobilism. Este o ramură a sportului, care prin perfecţionarea mijloacelor tehnice actuale, câştigă din ce în ce mai mulţi aderenţi, afară de aceia cari practică automobilismul din necesitate (mijloc de locomoţie). Se organizează concursuri pe pistă (autodrom) şi pe şosea. Pe pistă se fac concursuri de viteză, iar pe şosele (în străinătate se construiesc şosele anume pentru automobile, din beton, cauciuc, etc.) concursuri de regularitate (consumaţie, capacitate cilindrică, viteză medie) rezistenţă, de turism, pentru diferite „Grand Prix"-uri, de coastă, etc. La noi în Ţară se organizează concursuri internaţionale de turism, concursuri regionale ale Automobil-Cluburilor Regio-

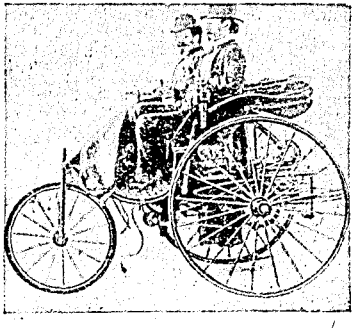

Primul automobil Benz (1886)

nale (v. A. C. R. R.), concurs de coastă pe coasta Feleacului de lângă Cluj, iar în ultimul timp se proectează concursuri de comfort, Rally-uri (Sternfahrt de ex. Monaco—Bucureşti) şi concurs de camionete militare şi civile. Cei mai de seamă virtuoşi ai volanului sunt: Maiorul Seagrave (Anglia), care în 1929 a realizat o viteză de 372 km. pe oră, bătând recordul mondial recent stabilit (1928) de englezul Campbell (332 km). Cei mai de seamă automobilişti români cu reputaţie internaţională sunt: Al. Rakovitza şi G. Ghika. Organizaţiunea internaţională a automobiliştilor este „Asociaţia Internaţională a Automobil-Cluburilor recunoscute" cu sediul la **Paris**, prin care se realizează convenţiunile internaţionale de automobilism. Astfel vechiul sistem cu triptic (document vamal), care

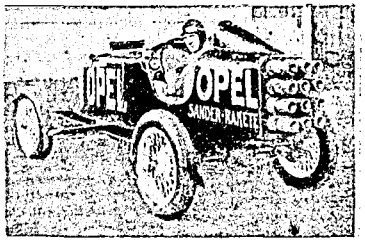

Automobil-racheta, sistem Opel

de curând (1929) este înlocuit cu carnetul internaţional de trecere la vămi, apoi semnalizarea şoselelor, etc. Acestei asociaţiuni este afiliat şi Automobil-Clubul Regal Român (A. C. R. R.), singura şi puternica organizaţie a automobilismului în Ţară.

Automorfe (petrogr.) se numesc minerale din compoziţia rocelor, individualizate în forme geometrice caracteristice simetriei lor moleculare. Sinonim cu **idioforme**.

Autonomie. 1. (filos.) însuşirea unui individ ori a unei colectivităţi de a-şi hotărî singură normele de comportare; 2. (Etică) A-a **voinţii** este pentru Kant însuşirea voinţii pure de a se determina numai prin propria-i esenţă, adică nu mai după formula universală a legii morale. In morala ştiinţifică, A-a este principiul esenţial de comportare al personalităţilor adevărate, întrucât acestea ajung să se desfacă de autoritatea obiceiurilor şi altor constrângeri sociale şi organice dictându-şi singure principiile comportării morale, alese liber şi în deplină conştiinţă a scopului şi mijloacelor morale. Cultura e mijlocul cel mai eficace de a câştiga autonomizarea morală.

Autophyte (bot.), se numesc plantele care îşi prepară singure hrana din mediul înconjurător, trăind din resursele lor proprii, deosebindu-se astfel de plantele saprofite, parazite şi simbiotice (v. c.).

Autopsie, a face A. 1. A se convinge cu ochii proprii despre ceva. 2. In med: disecţie cu scopul de a constata pe organe cauza morţii.

Autor (lat.). 1. Urzitorul unei fapte sau creatorul unui lucru, mai **ales al** unei opere lit., muzicale şi artistice. 2. Făptuitorul principal al unei crime. 3. **A. moral** acela, care n'a

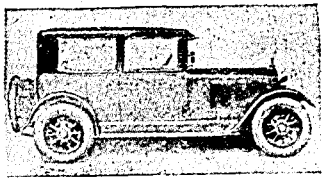

Automobil modern (Daimler—Benz)

luat parte activă la săvârşirea unei crime, dar care a dat îndemnul, porunca ori sfatul.

Autoritate. 1. Puterea (dreptul) cuiva de a-şi impune voinţa, făcându-se ascultat prin ordinile ce le dă. Ex. A.-a părintească. A. superiorului în armată, A. suveranului în stat, A. guvernului, etc. Pentru controlul social A. guvernului este o condiţie vitală. In educaţia familiară A-a părintească deasemeni. Obiceiurile şi tradiţia reprezintă A-a grupului asupra individului, care se emancipează (devine autonom) pe încetul, prin cultură; 2. (dr.). Drept sau obligaţie care izvorăşte dintr'o judecată sau dintr'o sentinţă (v. lucru judecat; A. lucrului judecat); 3. Prin extenziune: reprezentanţii guvernului sau ai administraţiei publice.

Autorizarea, împuternicire, permisiune.

Autorizarea femeei măritate (dr.), e actul, prin care bărbatul sau tribunalul (în cazul că acesta e minor, pus sub interdicţie, absent sau e căzut sub o condam-

nare criminală), dă femeii permisiunea de a încheia acte civile sau comerciale, oridecâteori legea nu dă soției capacitatea de a îndeplini singură aceste acte. A. se mai numește și A. mărităl.

Autorizarea maritală (dr.), act juridic, v. Autorizarea femeii măritate.

Autosugestia (psihol.). Sugestia pe care ne-o producem noi singuri, voluntar sau involuntar: ne punem în minte să ne trezim la oră fixă și ne și trezim. Unii observatori (astronomie, laborator, aviație, căi ferate, etc.) comit greșeli grave adesea datorită A., fiindcă, dupăce s'au convins că se va întâmpla ceva (un lucru așteptat), cred că îl și observă, înainte de a se petrece. „Psihotehnica" (v. c.) trebuie să selecționeze și să înlăture dela aceste ocupații pe cei care suflr de A. s. In psihiatrie (v. c.) A. este un mijloc terapeutic (v. c.) ca și în educație: greutatea ei să pui pe subiect (v. c.) în situația de a se autosugestiona. Dr. Coué a profesat această metodă, (v. Coué).

Autotaxi, automobil prevăzut cu taximetru.

Autotun, v. Tun automobil.

Autran Joseph, poet franc. (n. 1813 † 1877).

Autseider, v. Outsider.

Auxilia, Auxiliares, în armata romană numele trupelor străine ale popoarelor aliate, care se alăturau, fără să facă parte din cadrele unei legiuni. Dela Marius înainte a. formau cavaleria și infanteria ușoară. Abia sub Claudius se încorporează străinii în legiunile romane.

Auxiliar (milit.). Serviciu auxiliar se numește serviciul la care sunt clasați tinerii, care la încorporare sunt găsiți debili, fără a avea vre-o infirmitate, putând totuși a-și face termenul militar, nu însă ca trupă de front. Tinerii dela serv. aux. sunt supuși însă la toate prescripțiunile de disciplină ale combatanților, iar instrucția lor se reduce la strictul necesar, menținerea disciplinei și cunoașterea îndatoririlor. In timp de războiu rămân la Partea Sedentară. Trupe auxiliare sunt formate din miliții de diferite arme, care în timp de războiu sunt afectate serviciului apărării teritoriale (lucrări de artă, depozite, gări, etc.).

Auxospori (bot.), se numesc celulele de reproducere asexuate ale diatomeelor, având o formă sferică fiind învelite într'o membrană celulozică. Trăiesc libere hrănindu-se până când ajung la o mărime anumită, când membrana lor se distruge, iar conținutul lor se transformă într'o nouă diatomee, învelită în două valve mineralizate.

Auzul (psihol.), v. Simțurile.

Ava, Frau A., cea dintâi poetă cunoscută care a scris în limba germ. († 1127). A scris poezii religioase: „Vom Leben Jesu".

Avadzi (Arhip. —), insule din arhip. Japoniei, cuprinse între ins. Hondo și Sikok. Are 546 kmp. cu apr. 200.000 loc.

Avaet, în Principatele române, în epoca fanariotă (sec. al XVIII), era dare, impozit sau taxă, ce se plătea pentru diferite beneficii, slujbe, numiri în slujbă, drepturi, etc.

Aval (Marină). In josul unui curent de apă, adică în direcția lui de scurgere. **Vânt din aval**, care bate în direcția contrară curgerii unui curent de apă (antonim: Amonte).

Avalanșe, v. Lavină.

Avangardă (milit.) se numește o parte din forțele unei unități în marș, care precede restul forțelor constituite în gros, numit și grosul coloanei. A. are misiunea de a pune la adăpost acest gros al coloanei de eventualele surprize din partea inamicului, semnalând și respingând rezistențele întâlnite, dând astfel posibilitate grosului să ia dispozițiunile necesare. A. la rândul său se împarte în: gros, cap, vârf și extrem vârf, cu compunere, efective și la distanțe ce variază după misiune, teren și inamic. De obiceiu A.-le sunt constituite pe Divizii și cuprind elemente din toate armele: aviație, cavalerie, infanterie, artilerie, geniu. Se disting A.-c strategice, care formează trupele de acoperirea frontierelor și A. tactice, care reies din principiul că orice trupă care merge înainte trebuie să fie precedată totdeauna de o A.

Avanpost (milit.). Se numește un element fix de supraveghere și de protecție înaintea unei trupe ce staționează. Linia avanposturilor este formată din aceste elemente înaintate, dispuse într'o linie de apărare, formând o rețea complectă de supraveghere și luptă. Această rețea este organizată pe trei rânduri de linii, formând în lărgime sectoare, iar în adâncime sunt dispuse dinainte înapoi astfel: a) linia de supraveghere eșalonată la rândul ei în adâncime în linie de patrule, linie de santinele îndoite, și linie de santinele la arme; b) linie de rezistență sau a gărzilor mari cu efective de obiceiu de o companie și c) Eșalonul de manevră sau rezerva A.-urilor. Av. de luptă sunt un caz particular însă foarte frecvent în lupta modernă. Poziția avantposturilor. v. Poziția A. sau antepost.

Avans (franc. = avance), anticiparea unei părți din leafă (salar).

Avansare (milit.), înălțare într'un grad superior. (Sinonim cu înaintare).

Avantaje de stat, sunt ajutoarele pe care statul le dă unei ramuri industriale în interesul desvoltării ei. Astfel de A. sunt scutirea de impozite anumite pe un timp determinat, apoi de taxe de vamă și de transport la import și export.

„Avanti", ziarul comuniștilor italieni, apare în Milano, fasciștii, în 1920, le-au dărîmat tipografia pe care au refăcut-o; primredactor Menotti Serrati. Fasciștii au suprimat apariția ziarului.

Avântul Țării. Medalie comemorativă înființată în 1913 și conferită tuturor celor ce au luat parte la campania româno-bulgară din 1913.

Avarie (Marină) 1. Stricăciune produsă unei nave sau încărcăturii unei nave; 2. Cheltuelile de reparația stricăciunilor făcute unei nave.

Avarii, neam hunic din Asia, răsboinic, a avut o perioadă (sec. 5—6 d. Chr.) de luptă prin Asia sudică. In sec. 6 se îndreptă spre Europa prin partea sudică a Rusiei, trimit soi la Impăratul Iustinian din Constantinopol (557 d. Chr.), cari în schimbul unor daruri îi angajează ca apărători ai imperiului roman. Emigrează apoi spre Nord, trec Nipru, și ajung la Elba, sunt bătuți de Sigebert fiul regelui franc. Clotar (ca. 562). Chemați de Longobarzi, alungă pe Gepizi din Panonia, unde se așează apoi ei, și stau vre-o 200 ani, până în 796 când Carol cel Mare le sfarmă cu totul puterea lor.

Avatar, în relig. Inzilor vechi, incarnația divinităților în formă de om (animal) pentru a putea veni în ajutorul oamenilor și a-i scăpa de rău. Vișnu se încarna păstrându-și puterea divină, totdeauna pentru a face bine.

Avdarma (2266 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Ciadâr-Lunga. P. U. Ciadâr-Lunga. G. Culmea la 7 km.

Avdhela (Avela), com. aromânească de vară, la poalele muntelui Cuclo din Pind. Actualmente, după schimbările întâmplate, nu știm numărul locuitorilor; înainte de războiu erau vreo 1500, cu 200 case.

Avdjejev, M. V. (cit. Avdieiev) romancier rus (n. 1821 † 1876). Scrie sub influența lui Turgenev (v. T.). In romanul său „Piatra de sub Apă" a idealizat nihilismul și a avut succes în public, datorită liniștei, clarității și obiectivității stilului. A fost însă aspru judecat de critica lit. Azi e aproape uitat.

Avdula (1648 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Curt-Bunar. P. U. Curt-Bunar. G. Bazargic.

Aveline, fam. franc. de desenatori, gravori și editori de stampe, în sec. al XVII și al XVIII. Insemnat: **Pierre-Alexandre** (n. 1702 † 1760), unul dintre cei mai buni gravori ai sec. al XVIII, cunoscut mai ales prin reproduceri din lucrările lui Watteau, Boucher, Jordaëns, etc.

Avellaneda, licențiatul Alonso Fernandez de —, de Tordesilles (lit. spaniolă), este pseudonimul sub care apare în 1614 la Tarragona, partea a II-a din „El ingenioso Hidalgo Din Quixote de la Mancha". S'a făcut o grămadă de ipoteze spre a destăinui acest pseudonim, dar toate au rămas până astăzi zădarnice. In afară de meritele incontestabile ale lucrării, acest pastiș ce continua partea întâiu a avut marele merit de a-l face pe Cervantes să iasă din indolența cunoscută, să termine și să publice adevărata parte a doua din celebrul său roman cavaleresc, la Madrid în 1615.

Ave Maria, numele latinesc al rugăciunii „Născătoare de Dumnezeu" (v. c.) și „Salutarea îngerească".

Avenarius Ferdinand, poet germ. (n. 1856). A întemeiat revista „Der Kunstwart" (1887) și a publicat vol. de poezii: Wandern und Werden, Stimmen und Bilder, Die Kinder von Wohldorf, Lebe, și o bună Anthologie: „Handbuch deutscher Lyrik". (1903). Ca artist, a întemeiat „Dürerbund".

Avenarius Richard, filos. german, fost prof. celebru la Zürich (n. 1843 † 1896). Intemeietorul concepției filos. cunoscută sub numele de „Empiriocriticism" (v. c.). Dela el a plecat positivismul biologist al lui Mach. (v. c.). El însuși este un biologist. — E contra metafizicii și pentru o cunoaștere a experienții pure. Scrieri: „Kritik der reinen Erfahrung", „Philosophie als Denken der Welt gemäss dem prinzip des kleinsten Kraftmasses", „Der menschliche Weltbegriff". A întemeiat rev. „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie" (1877).

Avencebrol, v. Avicebron.

Aventinus, una din cele șapte coline de pe malul Tibrului, pe care s'a edificat Roma veche. Pe această colină s'a retras plebea romană revoltată împotriva patricienilor. Menelus Agrippa (v. c.), de origină plebeu, a fost trimis să-i liniștească.

Aventurina (min.). Varietate de cvarț de culoare roșie-închisă, cu spărturi în interior și cu incluziuni formate din foițe și fluturași de mică, care produc reflexe gălbui. Piatră semiprețioasă.

Avenue, stradă mare și dreaptă care duce la o clădire (un loc sau o instituție) vestită. Ex.: Avenue de l'Opéra, Avenue des Champs-Elysées, la Paris.

Avenzoar (Ibn Zûr), medic arab din Spania (n. 1113 † 1162), celebru pentru observațiile sale medicale realiste și prin o carte fundamentală despre dietetică.

Avercenko, Arkadij, umorist rus, n. 1881 † 1925. Și-a bătut joc de stângăciile vieții sociale moderne, pe care mica burghezie rusă se silia să și-o asimileze. A scris versuri umoristice și eseuri satirice.

Averescu Alexandru (n. 1859 în Basarabia), general și om politic rom. A participat la răsb. independenței (1877—78). A făcut studii militare strălucite în Italia și Germania; întors în țară a trecut prin toate gradele militare cu distincție, ajungând general, în 1907 e ministru de răsboiu; în 1911 șeful statului major, în 1913 comandant de armată în răsboiul cu Bulgaria; în 1916—18 e comandantul armatei a 2-a, pe care o conduce la biruința strălucită dela Mărăști (Iunie 1917). Strategian și militar de primul rang. În 1918 e prim ministru, și tratează pace silită cu Germania. Înființează un partid politic sub numele „Liga poporului". A ieșit din răsboiu, eroul dela Mărăști, cel mai popular om din România Mare. În guvernul Vaida A. e ministru de interne, îndată, în Martie 1920, prim ministru, guvernând până a sfârșitul a. 1921. Din Martie 1926 până în Iunie 1927 e iarăși prim ministru. A., șeful partidului poporului, nu e numai un mare general, ci și un om cu vastă cultură.

Generalul Alexandru Averescu

Avereşti (1972 loc.), com. rur. județul Roman, pl. Roman-Vodă. Formată din satele: Avereşti, Golani și Isvoru. Primăria la Avereşti. P. U. și G. Roman la 15 km.

Averof, fam. arom. foarte bogată din Metova (Epir). A contribuit mai mult pentru institutele de cultură din Atena, decât pentru cele naționale.

Averroes sau **Averrhoes,** mare filosof arab medieval, (n. 1126 † 1198). A. s'a născut în Cordova și a murit în Maroc. A comentat cu isteime pe Aristoteles, pentru care avea o admirație nesecată, spunând că nici unul din cei ce au scris după el, n'au putut adăugi nimic la spusele sale. Crede că deasupra lumii imperfecte și schimbătoare, lumea „sublunară", există una superioară, veșnică deasupra stelelor. Lumea este eternă și materia este ca un receptacol în care sunt cuprinse dinainte, dar implicit, formele nedesvoltate încă. Primul motor, inteligența, izvorîtă din Dumnezeu extrage incontinuu, din materie, formele ce aceasta le conține și astfel se naște universul cunoscut de noi; A. neagă nemurirea sufletului individual, spunând că nemurirea aparține în schimb întregei spețe umane. Admițând că Coranul e adevărul însuși, A. admite trei feluri de interpretări: a) filosofică, cea mai înaltă: dă știința și adevărurile absolute; b) teologică, terenul interpretării dialectice și probabile, mijlocie și c) religioasă sau de credință, ce trebuie lăsată, cu grijă, celor cărora li-e necesară. Intreaga filosofie medievală, din sec. al XIII încolo, va desbate doctrina lui A. (v. Averroismul). Vestit și ca medic.

Averroism (filos.), directivă din ist. filosofiei aristotelice întemeiată de filos. arab Averroes (v. c.), care neagă nemurirea sufletului și admite o concepție despre univers apropiată de Panteism (v. c.).

Aversiune, neplăcerea profundă față de o persoană ori obiect, care se traduce prin mișcări sau expresii de îndepărtare față de acestea.

Avesnes, oraș din Franța (départ. Nord), pe r. Helpe. Industria lânii: torcătorii, și fabricarea fetrului. Fabrici de bere și brânză. Oraș vechiu, are o biserică interesantă din sec. al XIII. In timpul răsboiului cel mare a suferit mult din partea ocupanților, Germanii. Azi are apr. 5000 loc.

Avesta, v. Zend-Avesta.

Avestița, carte populară apocrifă (v. c.). Se mai cheamă: „A. aripa Satanei". A. e întâmpinată de Arh. Mihail, în momentul când se duce să omoare pruncul ce avea să-l nască Fecioara Maria. Arhanghelul i-a zis: „Stai satana! cine ești și unde te duci? Iar ea zise: pe mine mă cheamă Avestița, aripa Satanei, aripa împăratului nostru voevodului Velzevul; și acum am auzit că Feciora Maria vrea să nască pe Chr.; mă duc cu ale mele meșteșuguri să o smintesc și să omor pruncul. Iar arhangelu o prinse de păr și o bătu cu biciul de foc și îi puse paloșul în coaste"! Arhangelul o silește apoi să spună cele 19 numiri cu ajutorul cărora face ce voiește intrând în casele oamenilor. Unde sunt scrise aceste nume, ea nu se poate apropia cale de șapte mile. Ea le dădu în scris arhang. numai să o ierte. Dar el o blestemă și „apoi o trimete în locul ce-i este gătit în fundul beznii, la tatăl ei Velzevul". (Gaster.) A. e carte pop. înrudită cu Minunile Sf. Sisoe (v. c.).

Avezzano Giuseppe, gen. ital. (n. 1789 †1879). A participat la răscoala genoveză, apoi la expediția lui Garibaldi în Sicilia (1860). In fruntea „Italiei iridente" a căutat să elibereze Istria și Tirolul sudic de sub stăpânirea austriacă.

Avhenan-maa, numele finez al arhip. Aland (v. c.) din M. Baltică.

Aviație. I. In sens general tehnica întregei locomoții aeriene, în sens restrâns este tehnica aeroplanelor. In sens general cuprinde două părți: 1. Aerostatica: se ocupă cu baloanele care plutesc în aer, din cauza gazului pe care îl conțin și care este mai ușor ca aerul; v. balon captiv. 2. Aerodinamica: se ocupă cu mijloacele de locomoțiune aeriene dirijabile, cum sunt aeronavele cu motoare și aeroplanele. Aeronavele cu motoare au forma lungăreață asemănătoare unei țigări, cum sunt Zeppelinele cu un schelet rigid din metal ușor pentru mai mare siguranță și rigiditate. In cazul aeronavelor suprafața și prin aceasta, rezistența aerului este foarte mare, așa încât comunicația nici cu motoare foarte puternice nu este încă prea sigură. De acea în A. rolul mai însemnat îl au avioanele. Avioanele sunt de trei feluri: 1. se ridică în aer cu ajutorul unor suprafețe montate în mod oblic

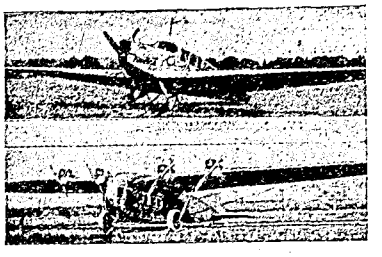

Avion comercial (Junckers)

(v. a.); 2. helicoptere (v. a.) și 3. ornitoptere. Helicoptere sunt capabile a se ridica vertical și a se menținea în aer cu ajutorul elicelor; în timpul din urmă spaniolul Pescara, a reușit de multe ori a se ridica și a pluti în aer. Ornitopterele până acum nu s'au încercat încă în practică din cauza construcției lor foarte complicate și costisitoare. A. modernă se ocupă astăzi și cu transporturile de persoane și mărfuri, — și se folosește în explorări geografice, A. modernă utilizează în mod întins telegrafia fără fir. — II. Istoric. Av. Inceputurile A. sunt atribuite timpurilor mitologice, prin încercările legendare ale lui Icar. Problema aviației a fost pusă însă precis

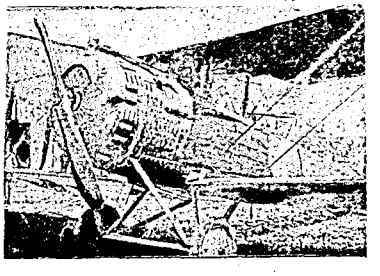

Avion de vânătoare

întâia oară, fără a fi soluționată practic, de Leonardo da Vinci. Inginerul englez Calyley (1809) pune în problema aviației noțiunea de reacție a curenților de aer pe planurile înclinate. Chestiunea este reluată mai târziu 1872 de inginerul francez Alphons Pénard, care a realizat un mic aparat fără succese practice. S'au trecut apoi la încercări cu aparate Orthoptere (v. c.) și Ornithoptere (v. c.) fără rezultate practice. Aplicarea principiului aviației în practică, începe însă odată cu inventarea motorului cu explozie, iar primele adoptări ale motorului la avion și încercări, le-a făcut americanii Lengley și frații Wright, iar în 1906 Santos Dumont este primul care

reuşeşte să execute primul sbor. Epoca 1906—1909 este epoca încercărilor lui Charles Voisin, Henri Farman, Orwille Wright, etc., sfârşind cu trecerea canalului Mânecei 1909 de Bleriot, care marchează începutul epocei de consolidare când aviaţia merge cu paşi siguri spre propăşire. Războiul mondial surprinde aviaţia în această fază de consolidare, deviind-o spre interesele fireşti ale războiului, toate perfecţionările tinzând spre acelaşi scop: lupta. Se diferenţiază de aici diferitele tipuri: uşoare pt. atac, grele pentru luptă şi recunoaşteri. Epoca de după războiu a fost epoca performanţelor de înălţime, durată, greutate, adaptând avionul cerinţelor economice. Se începe organizarea liniilor de transport aerian. Anul 1927 marchează epoca traversărilor atlanticului cu încercările reuşite ale lui Lindberg, Chamberlin, Levin, Byrd şi cu încercările eşuate ale lui Nungesser şi Coli, etc. 1928 marchează epoca performanţelor de înălţime şi viteză. Lt. Champin (franc.) ajungând la 11.729 m. înălţime şi Maiorul italian Bernarde la 479 km. viteză pe oră. III. Trupele însărcinate cu conducerea, manevrarea şi conducerea avioanelor se numesc trupe de aviaţie.

Aviatica, v. Aviaţie, Aeronautică.

Aviaţie fără motor, formează de fapt prima etapă în desvoltarea aviaţiei, în ce priveşte problema sburatului cu un vehicul mai greu ca aerul. A. şi-a conservat importanţa chiar şi după rezolvirea problemei aviaţiei cu motor, şi anume din punctul de vedere al aterizării liniştite chiar şi în cazul unui defect de motor, — după aceea şi din punctul de vedere al cercetărilor ştiinţifice relativ la aviaţie, şi din punct de vedere al sportului; A. fără motor ar avea importanţă şi din punct de vedere economic, fiindcă avionul cu motor este scump, tot aşa şi întreţinerea lui. Protagoniştii aviaţiei au început toţi, cercetările lor cu A., îndeosebi sunt de remarcat lucrările inginerului Otto Lilienthal din Berlin. Cazul cel mai simplu al A. este aşa numitul sbor planat, când cu ajutorul planurilor de direcţie cobori în pantă; cazul cel mai important este când A. se foloseşte de diferiţi curenţi ai aerului, pentru a se ridica şi deplasa în aer. In ambele cazuri startul se face dela o înălţime oarecare.

Aviator. Acela care conduce avionul. Pilot-aviator este a-ul care a urmat şc. de pilotaj şi a reuşit la probele cerute pentru brevetul de pilot de avion.

Aviator Creţu (1866 loc.), com. rur. jud. Tutova, pl. Tutova. Formată din satele: Creţu, Lunca, Recea şi Siliştea. Primăria în Creţu. P. U. Pueşti G. Bârlad la 21 km.

Avicebron, filos. medieval iudaic (n. 1020 † 1070), cunoscut şi sub numele de Avencebrol (Ibn Gabirol). In opera principală „Izvorul vieţii", păstrată în prelucrare ebraică şi lat. face o contopire între teoriile ebraice, aristotelice şi neoplatonice, admiţând mijlocirea voinţii divine între Dzeu şi om, ca creatoare a lumii şi mobil al ei. A influenţat pe scolasticii creştini (Duns Scotus) pe judeii monoteişti şi pe Arabi şi Kabbala. In domeniul moralei a scris un tratat despre „Imbunătăţirea moravurilor".

Avicena, filos. şi medic arab medieval, (n. 980 † 1037). cunoscut sub numele arab de Ibn Sina. A comentat pe Aristoteles. Din 1200 comentariile sale traduse în lat. circulau în Occident, iar cartea sa „Canonul medicinei" a servit secole întregi în învăţământul medical, creştinilor şi Mahomedanilor. In „Al-Schefâ" (Vindecarea) dă o vastă sinteză a aristotelismului la care adaugă o interpretare neoplatonică a creaţiei. El a resolvat în Orient, „cearta universaliilor", înainte ca ea să isbucnească în Occident. Lumea este emanciparea sau efectul veşnic al unui Dumnezeu veşnic, absolut Unul, din care izvorăşte primind inteligenţă şi care cunoaşte lucrurile universale, pe când sufletele cunosc lucrurile particulare. Psihol. lui are un pronunţat caracter empiric şi a avut mare înrâurire asupra urmaşilor.

Avicultura, arta sau meşteşugul creşterii sau cultivării paserilor, prin selecţionare şi crearea de rasse nouă, producătoare de ouă multe şi de carne gustoasă, realizabile prin alegerea unui mediu de viaţă potrivit fiecărei specii. Inmulţirea lor se face de avicultori în mod raţional, cantitativ şi calitativ, înlocuind cloşcele cu maşini de clocit, construite în mod special, în care se clocesc 50—250 ouă, prin încălzire cu apă caldă, la o temperatură constantă de 40°. Puii cari ies din găoace, sunt ţinuţi şi crescuţi apoi timp de o săptămână, la o temperatură potrivită, în maşini de crescut de forma unor colivii, tapisate cu blană în interior, în cari se hrănesc, lăsându-se în urmă în liber.

Avignon, oraş în sudul Franţei, pe valea Ronului, capit. de departament. (48.200 loc.). Fostă reşedinţă papală dela 1309—1348, castelul lor există şi azi. Comerţ cu mătăsuri, şofran, vinuri şi garanţă.

Avila Fernando, pictor spaniol sec. al XVI). A fost pictorul lui Filip II şi a executat, în catedrala din Toledo un Sf. Ioan Botezătorul şi Inchinarea Magilor (1568).

Avila, Juan de —, teolog şi mare orator spaniol (n. 1500 † 1569). Celebru prin extraordinarul succes avut cu predicile sale în Andalusia. A scris pentru Dr. Sancha Carillo o „Parafrază a psalmului XLIV: Audi, Filia", cenzurată de inchiziţie şi publicată în 1577. Multe scrisori, printre care o corespondenţă cu su Sf. Tereza şi un „Tratat despre iubirea lui Dumnezeu".

Ávila y Zúñiga, Luis de —, istoric spaniol (din sec. al XVI). A scris „Comemoratio de la guerra de Alemaña", fiind sfătuit direct de împăratul Carol V, pe lângă care stătea.

Avionetă. Avion de dimensiuni mici prevăzut cu motor slab. Este prin excelenţă avion de turism din cauza preţului mic, consumului mic al motorului, şi spaţiul restrâns ce-l ocupă.

Avis, înştiinţare. A. de trată, încunoştinţare despre cuprinsul cambiilor şi felul acoperirii sau rambursării.

Aviso (Marină), un vas de tonaj mic, destinat staţiunilor maritime îndepărtate. Inainte vreme serviau pentru ducerea ordinelor.

Avitaminoze (med.), boale cauzate de lipsa de vitamine în alimente: scorbutul, pelagra, beriberi, rahitism. v. Vitamine.

Avlona sau Valona, oraş port al Albaniei de S. la golful A. Are 14.500 loc.

Avocat (dr.), persoană care asistă ca profesionist pe fiecare din părţi (v. c.), apărându-le interesele în chestiuni de drept în faţa instanţelor judecătoreşti şi a organelor administrative. Poate fi avocat orice cetăţean care a obţinut diploma de licenţă în dr. şi a depus jurământul profesional. După aceasta, se înscrie într'un barou (v. c.) şi face un stagiu de trei ani ca „avocat stagiar", după care poate profesa avocatura singur. A-ul poate apăra interesele părţilor în faţa oricărei instanţe judecătoreşti din ţară; după propria lui voinţă, afară de cazul când este numit apărător din oficiu şi trebuie să dea asistenţă celor săraci. A-ii sunt supuşi disciplinei de barou şi prevederilor legii speciale de organizare a corpului A.-lor.

Avogadro Amedeo (n. 1776 † 1856), fizician şi chimist italian, care a încercat în 1811 să deie o explicaţie fizică legii volumelor a lui Gay-Lussac, stabilind noţiunea de molecule integrante, ca cele mai mici părticele ale materiei la care se poate ajunge prin mijloace fizice de fărâmiţare, formând ipoteza, cunoscută în ştiinţă sub numele de „legea lui Avogadro", că „volume egale de gaze diferite, indiferent de natura lor, măsurate la aceeaşi presiune şi temperatură, conţin acelaşi număr de molecule", întrebuinţată la determinarea greutăţii moleculare a corpilor gazoşi.

Avoirdupods, măsură de greutate engleză şi nordamericană; 1 pund (pound) are 16 ounces = 435,59 gr. Prescurtat avdp.

Avort (med.), pop. lăpădătură, pierdere. 1. Expulzarea prematură a fătului (embrionului) care încă n'a împlinit 28 săptămâni. După acest termen: naştere prematură. 2. Provocarea prin medicamente sau instrumente a acestei expulsări. Legea permite acest procedeu numai când există o indicaţie stabilită de medic; altcum se pedepseşte sever.

Avram Iancu (6551 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Hălmagiu. Judec. de ocol şi P. U. Hălmagiu. G. Aciuţa la 6 km.

Avrămeni (2715 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Başeu. Formată din satele: Avrămeni, Adăseni, Aurel-Vlaicu, Panaitoaia, Timuş, Valea Răchitei. Primăria în Avrămeni. P. U. Săreni. G. Dângeni la 20 km.

Avrig (3341 loc.), com. rur. jud. Sibiu, reşed. pl. Avrig. Of. P. local. G. locală.

Ax de transmisiune (milit.), este o reţea telefonică a unei mari unităţi, în zona sa, constituită dintr'o succesiune de centre de transmisiuni, pe un itinerar stabilit, dotate cu toate mijloacele de transmisiune.

Axă, dreaptă care trece prin centrul unei sfere; dreapta în jurul căreia se învârte un corp. A. optică a unui cristal cu dublă refracţie; dreapta dealungul căreia se propagă lumina, fără ca raza luminoasă să se descompună în două raze.

Axa lumii. linia ideală în jurul căreia se pare că se învârteşte tot cerul cu stelele şi celelalte corpuri cereşti (v. Mişcarea diurnă).

Axe (cristalograf.) geometrice sau cricăreia se roteşte pământul. Ea nu corespunde cu perpendiculara pe planul eclipticei (v. c.) ci face un unghiu aproape constant într'un an. Valoarea lui este de 23° 27' 21". Inclinarea aceasta atrage după sine inegalitatea zilelor şi anotimpurile, deci neegalitatea de luminare şi de încălzire a pământului în timp de un an.

Axe (cristalograf.) geometrice sau cristalografice se numesc direcţiunile liniare închipuite care trec prin centrul cristalelor, fiind paralele cu muchiile lor. A., de simetrie se numesc direcţiile închipuite în interiorul unui cristal, care

pot coincide cu A.-le sale geometrice fiind paralele cu o muchie existentă sau posibilă a sa. Rotind cristalul cu un unghiu mai mic ca 360°, în jurul unui A. de simetrie, cristalul se substitue, de două ori când unghiul de rotaţie este 180° (A. binar), de trei ori când unghiul de rotaţie este de 120° (A. ternar), de patru ori când unghiul de rotaţie este de 90° (A. cvaternar), sau de şaseori când unghiul de rotaţie este de 60° (A. senar), tiparului său dela început. A. de simetrie din punct de vedere fizic reprezintă direcţii lineare (drepte) în jurul cărora moleculele fizice din massa unui cristal se grupează în mod regulat (simetric), fiind despărţite între ele prin unghiuri egale. **A. optice**, se numesc direcţiile de monorefringenţă din corpii cristalizaţi, anisotropi, în sensul cărora o rază de lumină se propagă cu aceeaşi viteză fără să se descompună. După cum în massa unui cristal se găseşte una sau două direcţii de monorefringenţă, cristalele se clasifică în optic-uniaxe (sist. hexagonal, patratic) şi în optic-biaxe (sist. rombic, monoclinic şi triclinic).

Axe elastice optice. In cristalele cu anisotropie optică presupunem că elasticitatea eterului diferă în diferite direcţiuni. Pentru aceasta atribuim acestor cristale anumite axe elastice optice, cu ajutorul cărora ne dăm seamă de diferitele însuşiri optice ale acestor cristale.

Axente Sever (n. 1821 † 1900), născut în Frâua (jud. Târnava-mare) studiază în Blaj şi Sibiu. Implicat în procesul Lemeny în 1845, părăseşte teologia din Blaj, după 4 ani de învăţătură şi trece la 1847 în România ca profesor de latină şi română; ia parte la revoluţia din Ţara-Românească în 1848, de unde se întoarce în Ardeal luptând cu vitejie, ca prefect al Românilor răsculaţi, în contra Ungurilor. In 1850 refuză decoraţiile împărăteşti, cerând drepturi şi despăgubiri materiale pentru Românii cari s'au sacrificat în 1848 pentru Impăratul. Il însoţeşte pe acesta, în 1852, pe muntele Găina şi la Sibiiu, unde e decorat cu crucea de aur, ordinul Francisc Iosif şi cu cel rusesc, Sfânta Ana. Ocupă slujbe de stat, apoi retras, participă la mişcările naţionale şi culturale ale Românilor ardeleni. † în Braşov, înmormântat în Blaj.

Axil (bot.) = în direcţiunea axei, termen botanic, ex.: seminţe axile, aşezate în axa fructului; mugur axilar, aşezat la subsuoara frunzei sau a ramurei; embrion axil, aşezat în axa seminţei, etc.

Axinte Uricariul, cronicar şi copist de acte mold. cu oarecare cultură (secol. XVIII), pus în serviciul lui Nec. Mavrocordat. In 1715 copiază corpul de cronici moldovene din timpul acestui domn, deci şi a lui N. Costin. Face unele interpolări şi desvoltări, după acte oficiale şi amintiri personale p. evenim. de până la sfârşitul domniei a II a lui N. Mavrocordat. Face unele citaţii latineşti. Este parţial şi nedrept. Scrieri: A doua domnie a lui Neculai Alex. Mavrocordat V în Moldova.

Axintele (1823 loc.), com. rur din jud. Ialomiţa pl. Lehliu. Formată din satele: Axintele şi Bărbătescu. Primăria în Axintele P. U. Bărcăneşti. G. Broşteni la 8 kilometri.

Axiologie (filos.), teoria valorilor sau Ştiinţa Valorilor.

Axioma (log.), adevăr evident prin sine însuşi, care n'are nevoie să fie demonstrat, căci, dacă încercăm demonstraţia lui, trebuie să ne slujim tot de el ca de criteriu (v. c.) al demonstraţiei şi cădem în paralogismul numit „cerc vitios“, (v. c.). A. matematic: două cantităţi egale cu a treia sunt egale şi între ele. Aceasta are în logică formularea: două noţiuni concordând cu a treia, concordă şi între ele; principiul de bază al Silogismului (v. c.). A. logice stau la temelia întregii gândiri ştiinţifice.

Axolotl (zool.), amfibien urodel (Siredon pisciformis) de forma unui triton de 20 cm. lungime, împestriţat cu pete negre şi albe, care trăeşte prin lacurile din Mexico, respirând prin branchii externe, iar când este constrâns să trăiască pe uscat, respiră prin plămâni. După câteva generaţiuni, îşi pierde branchiile şi creasta de pe coadă, transformându-se în Amblystoma (v. c.), fiind considerat ca o stare larvară a acesteia.

Ayala, Adelardo López de —, scriitor, jurnalist, orator şi om politic spaniol (n. 1828 † 1879). A scris piese de teatru istorice şi anecdotice: „Un hombre de Estado“, „Los dos Guzmanes“, „Castigo y perdón“, „Rioja“. Piesele lui importante: El tejado de vidrio, El nuevo don Juan, Consuelo, etc. (arată efectele bogăţiei asupra burgheziei).

Ayala Barnabe de—, pictor spaniol (n. 1673), elevul lui Zurbon şi fondatorul Academiei din Sevilla. Lucrare celebră: Adormirea Maicii Domnului (Sevilla).

Ayala, Pero Lopez de —, poet şi umorist spaniol (n. 1332 † 1407). A făcut multe traduceri (Decadele lui T. Livius, Consolatia lui Boethius, etc.). A scris „Libro de ceteria o' de las aves de caza“ în care vedem gusturile marelor seniori ai vremii. Ne-a lăsat cronica agitatelor domnii ale lui Don Pedro I, Enric al II, Juan I şi Enric al III, importante prin aceea că A. a fost martorul evenimentelor povestite şi iniţiat în multe secrete de guvernământ, deşi uneori parţial. Dând un caracter personal povestirii, cronicele sale, capătă şi o valoare artistică însemnată. Devine însă celebru cu poemul „El Rimado de Palacio“ (sau Libro de las fechos de Palacio, Rimos de las maneras de Palacio) în care satirizează cu groază corupţia, ignoranţa, silnicia, lăcomia şi alte vicii ale preoţilor şi laicilor, regilor, prinţilor, miniştrilor, evreilor, legiuitorilor, soldaţilor şi negustorilor, care aduc nenorociri poporului, fiind nişte paraziţi.

Ayora, Gonzalo de —, scriitor spaniol din sec. al XV. A scris istoria regilor catolici, interesante scrisori politice şi câteva memorii.

Ayrer Jak, poet dram. germ. († 1605). Foarte fecund, a contribuit la desvoltarea dramei germane.

Azalea (bot.), gen de plante din familia Ericaceelor, sinonim cu Rhododendron (v. c.), cu numeroase specii (arbuşti, subarbuşti), care cresc în Himalaia, şi'n Munţii Americei, Asiei şi ai Europei. (Rhododendron ferrugineum). In Carpaţi este comună specia (A. procumbens) cu tulpina târâtoare din genul Loiseleuria. Multe specii se cultivă ca plante decorative, fiind întrebuinţate, altădată, şi ca plante medicinale (v. Rhododendron).

Azara (Don Felix d'—), a cercetat timp de 20 ani regiunile din centrul Americei de S. cu ocazia delimitării frontierei dintre Argentina şi Brazilia, după încheierea tratatului dela San-Ildefonso (1781).

Azarie, cronicar rom. din sec. al XVI. I se atribuie cronica Mold. pentru evenimentele dela 1550—1574, scrisă de el slavoneşte, ca istoriograf al lui Petru Şchiopul. E influenţat de Manasses, scriitor bizantin, din cronograful căruia a folosit în trad. slavonă, împrumută pasaje întregi, ca podoabă, — falsificând povestirea Cr.-ului. A. se mai numeşte şi „Cronica dela Putna“ (v. c.).

Azbuche, numele alfabetului slav. Cuvântul e format din cele două litere: azu, buki ale alfabetului (v. Cirilic, Glagolitic).

Azerbeidjan, v. *Caucazia*, *Persia*.

Az Est, ziar politic maghiar în Budapesta, întemeiat la 1910.

Azhar, celebră moscheie din Cairo, numită mos. splendidă (Djami' el-Azhar). Aici e o universitate, frecventată de mulţi studenţi, pentru ca să primească titlu de cadiu, imam, etc.

Azim el-Mundhiri, Abu Mohammed Abdel—, scriitor arab (n. 1185 † 1258). A lăsat o colecţie de tradiţii, împărţindu-le în două categorii: unele care călăuzesc la bine, celelalte la rău, şi o culegere de biografii despre tradiţionaliştii însemnaţi.

Azimut, unghiul diedru format de verticalul unei astre cu primul vertical. Se măsoară pe orizont în sensul A B C D... Azimutul astrei este ung. A T D, v. Sfera cerească.

Azincourt, com. din Franţa (départ. Pas-de-Calais). In 25 Octomvrie 1415, Englezii, sub comanda lui Henric al V, au bătut aici armatele franceze comandate de ducele de Orléans, Boucicaut, etc.

Azoderivaţi (chim.), se numesc o serie de substanţe organice colorate în galben roşcat, care conţin în molecula lor gruparea funcţională azoică (—N = N—), provenite prin oxidarea substanţelor cu funcţiune hidrazoică (—NH—NH—). Sunt cristalizate, solubile în alcool, derivaţii lor sulfonaţi, fiind întrebuinţaţi în văpsitorie. Se clasifică în chrysoidine (derivaţi ai amido-azobenzenului) şi'n trapăoline (derivaţi ai oxi-azobenzenului). Aparţin: galbenul de anilină, metilorange întrebuinţat ca indicator, etc.

Azov (Marea —), v. Marea Neagră.

Azoospermie (med.), proces morbid în testicule, în urma căruia nu se mai formează spermatozoizi şi individul afectat devine incapabil de a procrea.

Azore, arhipelag de nouă insule în Oceanul Atlantic, la 1330 km. V. de Portugalia. Vechile insule Fortunate, descoperite de Cabral (1431), formează o colonie portugheză în suprafaţă de vre-o 2400 km. cu o populaţie de peste 25000 loc., care scade din cauza emigrărilor în America. Sunt muntoase, vulcanice, supuse deselor cutremure de pământ şi atacului valurilor oceanului. Au o climă temperată dulce şi sănătoasă. Produc portocale, lămâi, cereale, vinuri şi peşte, ananas, etc. Sunt legate cu Lisabona prin cablu telegrafic ce porneşte dela Ponta Delgada, insula cea mai bogată. Capit. este Angra.

Azotic, acid—, (chim.), numit A. nitric sau apă tare, un lichid incolor, fierbe la 86°, se sodifică la —40°. Oxidant puternic întrebuinţat la prepararea substanţelor colorante şi a explozibilelor, iar sărurile sale ca îngrăşăminte în agricultură. Se prepară din aerul atmosferic cu ajutorul arcului voltaic procedeul Birckenland-Eyde dela Nottoden (Norvegia), iar în laborator din salpetru de Chili (NO_3Na) cu acid sulfuric (SO_4H_2). Sărurile sale se numesc azotaţi sau nitraţi, foarte răspândite în natură, — constituind hrana minerală principală a plantelor.

Azotul (chim.), sau nitrogenul este un gaz incolor, fără gust și fără miros, cu o densitate de 0,968, cu puțin mai mică decât a aerului. Primadată a fost preparat de Rutherford în 1772, iar numele i-a fost dat de Lavoisier, din cauză că nu întreține arderea și deci nici viața. Se combină cu alți corpi numai la temperatura arcului voltaic (3000°), formând cu multe elemente (siliciu, bor, calciu, magneziu, etc.), combinațiuni directe numite azoturi. Cu oxigenul se combină formând diferiți oxizi, sub influența descărcărilor luminoase electrice. Se lichefiază la —194° și se solidifică la —214°. In natură se găsește în compoziția aerului atmosferic în amestec cu oxigenul și cu bazele nobile, într'o proporție de 78,10%, exprimată în volume, având rolul de a micșora acțiunea de oxidare și de distrugere prea energică a oxigenului. Combinațiunile sale minerale, sub forma de azotați, provenind din azotatul de amoniu format în aerul atmosferic prin combinarea sa cu oxigenul și vaporii de apă sub influența fulgerelor, sunt foarte răspândite în natură. Numirea de nitrogen derivă dela aceste combinațiuni, însemnând producător de nitru (salpetru, v. c.). Se mai găsește combinat cu alte elemente în compoziția unei serii întregi de substanțe organice, fiind un component însemnat și al substanțelor albuminoase. In industrie se prepară prin distilare din aerul lichid, iar în laborator, prin încălzire, din azotitul de amoniu. In natură A.-ul este într'o continuă circulare. Plantele îl iau din atmosferă sau din pământ sub formă de săruri minerale. Din corpul plantelor ajunge în corpul animalelor erbivore, iar din acestea în corpul carnivorelor. După moartea plantelor și animalelor, prin putrezirea lor, se reîntoarce din nou în atmosferă sau în pământ sub formă de amoniac, care transformat în azotați este luat din nou de plante și mai departe. [N = 14.01.]

Azov, oraș din Rusia, situat pe malul stâng al fl. Don, aproape de vărsarea lui. Este vechea Tanais a Grecilor vechi. A fost mare oraș comercial, intermediar între produsele stepelor rusești și cele meridionale.

Aztecii, numele populației băștinașe din Mexico, venită din NV. In 1325 au întemeiat Tenochtitlan, din care s'a desvoltat mai târziu orașul Mexico. Au construit temple și palate luxoase. Când au venit Spaniolii, capitala lor avea peste 60.000 de case. Aveau și o cultură înaintată. Pe hârtie de agave (v. c.), se însemnau, cu caractere ideografice evenimentele cele mai importante. Aveau împărat, curteni, armată, curieri, ambasadori, etc. Azi încep să ocupe posturi însemnate, treziți din letargia în care au căzut, după supunerea de Europeni (v. Indieni).

Azuero (Peninsula —), o peninsulă a istmului de Panama, mărginind spre V. golf. Panama.

Azuga (2892 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Peleș. Fabrici de ciment, var, postav, bere, șampanie, salam, sticlă. Medic, farmacie. Of. P. local. G. locală. Domeniu al Coroanei și regal. Stațiune climaterică.

Azurita (min.), carbonat de cupru hidratat, albastru ca azurul, transparent sau translucid, cu luciu sticlos-sidefos. Se întâlnește în massa filoanelor cu minereuri de cupru; în țară la Baia de Aramă, Almășel, Moldova nouă, în străinătate la Chessy (Franța), Urali, Bolivia. Se întrebuințează în pictură, la fabricarea obiectelor de artă și la extragerea cuprului.

Baader Friedrich von —, filos. germ. (n. 1765 † 1841). Teosof și mistic, partizan al lui Schelling și Böhme. A atras atenția asupra scrierilor lui Jakob Böhme.

Baal, apelativ care la Cananeeni, Armeni și Arabi se dă divinităților și oamenilor; avea accepțiunea de „Domn, Stăpân". In Biblie: B. = numele colectiv al falșilor zei, de aici Cultul lui B. = idolatrie.

Baalbeck sau **Balbeck**, vechea Heliopolis, oraș din Siria de sub mandat franc. Ruine mărețe din timpul Grecilor și Romanilor. B. are apr. 4000 loc. Se găsește la 80 km. de Damasc, pe drumul spre Beyrut, în depresiunea Bekaa.

Bab Julius, scriitor germ. contemporan, (n. 1880), critic și istoric literar: Neue Wege zum Drama, Kriegslirik von Heute, Der deutsche Krieg im deutschen Gedicht. A scris ca dramaturg: „Der Mensch auf der Bühne".

Baba Fighani, poet persan din sec. al XVI († 1519). A scris mici poezii lirice.

Babadag (lacul —), situat în E.-ul județului Tulcea, are apr. 1600 Ha. suprafață. Se leagă cu lac. Razelm. Fost golf. al M. Negre, pe când lac. Razelm nu era lagună, azi este împotmolit de nisipuri marine (la locul de legătură cu Razelmul), pe care crește trestia și papura, adâncimea s'a micșorat mult. Primește apele râurilor: Taița unit cu Telița, Cairacul, Babadag, etc. Bogat în pește: morun, chefal, somn, etc., este inundat de apele lac. Razelm, când în acesta nivelul crește mult. Pe malul S. se găsesc ruinele dela Enisala, ale unei foste cetăți genoveze, port la mare și unul din vechile contoare de coastă.

Babadag (4686 loc.), com. urb. nereșed. jud. Tulcea, reșed. pl. Babadag. Judec. de ocol. Of. P. local. Ocol silvic. Spital, medic, farmacie. G. locală. El este înconjurat de dealuri înalte. In față, spre E., lacul B., iar mai spre E. Razelmul. Este oraș vechiu. Pe vremurile turcești capit. Dobrogei, când era reședința pașei și avea case, grădini multe și frumoase, multe magazine cu viață comercială desvoltată.

Baba-Dochia, v. Dochia.

Băbăița (1575 loc.), com. rur. jud. Vlașca, pl. Călnistea. P. U. Vida-Cârtojani. G. Videle la 20 km.

Babală (marină). Coloană de fier așezată pe punte sau pe cheiu servind la legarea vaselor.

Baba Novac, căpitan viteaz al lui Mihai Viteazul, ars de viu în piața orașului Cluj (Ianuarie 1601) de Unguri din răsbunare.

Babargul, culme de dealuri, ce se prelungesc spre SE., din culmea lui Isac; vârful Baba (jud. Tulcea).

Baba-Saudul, poet persan (n. 1369 † 1449). A scris un divan (v. c.) de poezii.

Babel Isaac Emmanuilovič, nuvelist rus, (n. 1894). A început să scrie în franțuzește, fiind încurajat de Maxim Gorki. In timpul războiului mondial a luptat ca soldat pe frontul rom. Proza lui poetică: Povestiri din Odessa, Nuvele, Cavaleria roșie, este foarte cizelată și sobră și se opune prin preciziune, concentrare și obiectivitatea lirismului vag și emotiv al prozei contemporanilor săi. Este inspirat din Maupassant și Flaubert.

Babel, Turnul —, numele unui turn puternic în cartierul de Vest al orașului Babilon. Se crede că acesta este turnul neisprăvit, pe care, după istoria Bibliei au voit să-l clădească oamenii cu prilejul amestecării limbilor (v. Babilon).

Babele, 1. munte în jud. Prahova, masivul Bucegilor, spre V. Ialomiței, alt. 2060 m. (v. Buceci). — 2. Stâncă mare în vrf. muntelui Babele (jud. Mehedinți). In jurul lui poporul a compus o frumoasă legendă. — 3. Zilele de la începutul lunei Martie, în care poporul crede că poate prevedea viitorul după cum sunt frumoase sau urîte, alegându-și dinainte una până la trei din ele în acest scop. De obiceiu sunt zile viscoloase: „S'au dus zilele Babei" (Alecsandri).

Babele (1170 loc.), com. rur. jud. Vlașca, pl. Argeș. Formată din satele: Babele și Sterea. Primăria în Babele. P. U. Clejani. G. Filaret la 32 km.

Babele (2902 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Ialpug. P. U. Ismail. G. Valul lui Traian la 45 km.

Bab-el-Mendeb (poarta plângerilor) strâmtoare ce leagă M. Roșie cu golf. Aden. Este cuprinsă între coasta Arabiei (la E.) și a Africei (la V.). Este despărțită în două canale prin ins. Perim. B. este de o mare importanță economică; cea mai mare parte a vapoarelor ce fac transporturi între Europa și Asia, trec pe aici. Coasta Africană este franc., iar cea Arabică este engl.

Babenberg, Conții de —, numele unei vechi familii princiare germ., care se pretindea descendentă din regii franci. Importanță politică a avut abia cu contele Leopold (976). Fam. s'a stins cu moartea lui Frideric al II, cel Răsboinic (1230—1246).

Băbeni (1301 loc.), com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, pl. Orașul. Formată din satele: Băbeni, Drăghești, Răducești, Băile. Primăria la Băbeni. P. U. și G. R.-Sărat la 11 km.

Băbenii-Bistrița (2290 loc.), com. rur. jud. Vâlcea, pl. Oltu. Formată din satele Bonciu-Râioasa, Romani, Ungureni și Valea-Mare. Primăria în Ungureni. Judec. de ocol. Ocol silvic. Of. P. local. G. locală (Băbenii-Vâlcea).

Băbenii-Olteț (1898 loc.), com. rur. jud. Vâlcea, pl. Bălcești. Formată din satele: Băbeni, Olteț, Budești și Diculești. Primăria în Budești. P. U. Bălcești. G. Drăgășani la 25 km.

Băber Zahir ed-Din-Mohammed, fondatorul dinastiei Marilor Mongoli din India (n. 1483 † 1530). La vârsta de 11 ani era suveran al Turkestanului și a Khorassanului. In 1505 cuprinde Hindustanul cu o puternică armată. A scris niște Memorii în turceasca orientală, trad. și în franceză.

Babeș Aurel, chimist român (n. 1853 † 1925), fiul lui Vicențiu B., elev al lui Bunsen. A fost prof. la școala veter. super. din București. A colaborat cu fratele său Victor B. la studiul toxinelor (ex. morvina). Cercetări asupra chimismului patologic în pelagră. Premiat de Acad. rom. Fost președinte al Soc. Chimiștilor români.

Babeș Vicențiu (n. 1821 † 1907). Avocat, apoi profesor și inspector școlar; 22 de ani ocupă locuri importante în magistra-

tura Imperiului austriac, când e scos din motive politice; aproape 30 de ani (dela 1860) e deputat în dieta Ungariei, luptând cu entusiasm şi pricepere pentru interesele poporului român. Lupta pentru despărţirea bis. ort. de Sârbi; Membru al Academiei Române dela întemeierea ei (1866). Preşedinte al partidului naţional, până în 1892, când s'a retras din viaţa politică. A publicat multe articole în ziarele: Foaia pentru minte, Amicul poporului (1848), Gazeta Transilvaniei, Telegraful român din Sibiu, Luminătorul din Timişoara. In 1866 a înfiinţat ziarul Albina, în Viena, apoi în Budapesta, pe care l-a condus 11 ani, atacând toate problemele naţionale şi dând soluţii bune; „Chestiunea naţionalităţilor şi a limbilor în Austria", a avut un larg răsunet în vremea sa, şi prin ea prestigiul politic a lui B. a crescut mult; o scurtă biografie a lui Andreiu Mocsonyi, cu care a avut cele mai strânse relaţii de prietenie.

Babeş Victor (n. 1854 † 1926). Fiul lui Vicenţiu B. Prof. de Anatomie patologică şi bacteriologie la Fac. de Medicină din Bucureşti. Fost membru în Senat; membru al Academiei Române; membru corespondent al Academiei de Medicină din Paris; fost profesor la Univ. din Buda-Pesta; fost decan al Fac. de Med. din Bucureşti. **V. B.** a fost un cercetător de renume mondial, ale cărui lucrări în domeniul bacteorologiei, sunt fundamentale, nu numai în ce priveşte nenumărate cercetări

Victor Babeş

şi descoperiri (Seroterapia, problema turbării, a morvei, a pelagrei, leprei, piroplasmele, etc. etc.), ci şi cu privire la directivele generale ale acestei ştiinţe la a cărei formare el a asistat şi pe care a determinat-o. Din imensa şi multilaterala sa operă medicală mai trebuiesc amintite şi lucrările fundamentale din domeniul anatomiei patologice, a cărei desvoltare în ultimele decenii e datorită postulatului exprimat de dânsul ca ea să fie tratată în strictă corelaţiune cu bacteriologia. A scris în limba română mai multe tratate de bacteriologie şi anatomie patologică. Învăţământul medical român îi datoreşte în bună parte înflorirea sa în ultimul timp.

Babeuf François Emile, socialist utopist franc. (n. 1760 † 1797). Mare agitator politic. In corespondenţa sa şi în broşura „le Cadastre perpetuel", se găsesc cele dintâiu idei comuniste ale lui **B.** La începutul Revoluţiei, întemeiază un jurnal patriotic şi apoi evoluiază lent până la comunismul complect, mai ales în jurnalul său „le Défenseur de la liberté et de la presse". în care **B.** „tribun al poporului" iscălia Gracchus Babeuf. Participând la o conjuraţie contra directoriatului (1793), e trădat de Grisel şi condamnat la moarte prin eşafod, se sinucide cu un pumnal. Visul utopic al lui **B.** a fost întemeierea unei „republici a celor egali", (v. Babuvism).

Babia-Gora, vârf. cel mai înalt din Beskizi. Are 1725 m.

Băbiciu (2610 loc.), com. rur. jud. Romanaţi, reşed. p. Oltu-de-Jos. Formată din satele: Băbici Episcopiei, Băbiciu Moştenesc, Cândeni şi Preajba-de-Câmp. Primăria la Băbiciu-Episcopiei. P. U. Vlădila. G. Frăsinet la 13 km.

Babié de Bercenay François, scriitor franc. (n. 1761 † ca. 1830). Scrieri: Correspondance de Louis XVI (apocrif), Titres de Bonaparte à la reconnaissance des Français, Dictionnares des non-gironettes (lucrare confiscată).

Babilon (Bâb-ili) = poarta lui Dumnezeu. (Geogr. ant.), unul din cele mai mari oraşe ale antichităţii. Fostă capit. a imperiului babilonian (chaldeian), a jucat un mare rol cultural, politic şi economic în vremurile vechi. Distrus şi reconstruit de câteva ori, decade definitiv şi completamente din momentul întemeierii oraşului Seleucia (v. c.). Ruinele sale au servit drept cariere la construirea oraşelor Seleucia, Ctesiphon şi Bagdad. Explorările făcute înainte de războiu de către societatea Orientală germană a dat la lumină multe din monumentele **B.**-ului. Construit pe stânga Eufratului, era străbătut de un braţ al acestuia, avea palate somptuoase, grădini imense şi populaţie numeroasă, printre care mulţi Evrei. Învăţaţii acestora au compus Talmudul din **B.** mult mai sever decât cel din Ierusalim. Pe ruinele sale se găseşte azi Hillé. Azi se numeşte **B.** orice oraş mare, în care îngrămădirea de populaţie aduce oarecare corupţie. Protestanţii dau Romei numele de **B.** Aceasta derivă dela caracterizarea ebraică: marea prostituată, dată anticului **B.**

Babilonia, în vechime numele Chaldeei, care forma, împreună cu Asiria „ţara dintre râuri", adică Mesopotamia, cum o numiau Grecii. Ea ar corespunde vilaetelor Bagdad şi Basra din Turcia de azi. Teritoriul este fertil, chiar trei recolte anuale. Populaţia în majoritate Semiţi, dar şi băştinaşi, adică Sumerieni. — **Istoria B.**-ei se poate împărţi în patru perioade: Pe la 3000 a. Chr. 11 cetăţi regale rivalizau la stăpânirea regiunii Sumer şi Accad, când aliate, când separate. La 2850 a. Chr. este pomenit Sargon, regele cetăţii Agade. Avea o curte strălucitoare. cu peste 5000 de curteni. Epoca a doua e socotită dela 2500—2000 a. Chr., şi e cunoscută prin lupte aprige între principii din Chaldeia, Elam şi Assiria, terminate cu zdrobirea Sumerienilor. Conducătorii semiţi, întemeiază cam în acelaşi timp (2700) un nou imperiu cu capitala la Babilon („Poarta lui D-zeu"). Intre 2220 şi 2100 a. Chr. regii din Babilon reuşesc să facă din acest oraş capit. pol. şi relig. a întregii Chaldee. Regatul ajunge apogeul pe timpul regelui Hammurabi (2100 a. Chr.), Acesta poartă cu succes lupte împotriva Elamiţilor, întinzând graniţele ţării până în Iran; face să fie recunoscut Marduk al **B.** Zeu suprem al Chaldeei; construieşte un canal dela Euphrat la Golful Persic ale cărui urme se văd şi azi. Renumit şi prin Codul său de legi, găsit gravat pe un bloc de piatră neagră, care ne oglindeşte organizaţia socială şi politică de atunci. Epoca a treia: decadenţa **B.**-ului în urma devastării Hittiţilor şi Kassiţilor, aceşti din urmă aşezându-se chiar în oraş. Assirienii însă silesc pe regii Kassiţi să le recunoască supremaţia, iar în 1250 a. Chr. nimicesc **B.**-ul şi fac prizonieri pe regi. Primul marc cuceritor assirian e Teglath-Phalazar I (ca. 1100 a. Chr.), care întinde stăpânirea până la ţărmul Mediteranei, lăudându-se că a supus 42 de popoare cu regii lor. Sub dinastia Sargonizilor imperiul ajunge apogeul (722—610 a. Chr.), având capit. în Ninive. Sennacherib (705—681), fiul lui Sargon, supuse **B.**-ul, Phenicia (afară de Tyr), Palestina cu Ierusalimul; Egiptul scapă numai datorită unei epidemii de ciumă, izbucnită în armata assiriană. Mai târziu, sub regele Assurbanipal (669—626), Assir. devastează Egiptul, Chaldeea şi Elamul cu oraşele Theba şi Babilon. Cruzimile cu cei învinşi sunt dintre cele mai sălbatice. Regatul nu se putea menţine din lipsă de organizaţie şi din pricina nemulţumirilor şi revoltelor popoarelor supuse. Astfel o coaliţie a Babilonenilor cu Mezii, reuşeşte să cucerească oraşul Ninive şi să înfrângă pe Assirieni. Epoca a patra, se caracterizează printr'o domnie scurtă în care Babilonul iar are rolul hotărîtor: Regele Nabucudonosor (604—561), cucereşte Ierusalimul şi aduce pe Evrei în captivitate, înfrumuseţează capitala, supranumită „regina Asiei". Invazia Perşilor însă, sub regele Cyrus, e fatală şi marchează decăderea definitivă a **B.**-ei (539 a. Chr.). Capitala s'a mai bucurat de renume prin însemnatele sale monumente. — Religia: politeistă. — Scrierea: cuneiformă (v. c.), descifrată în 1857 de engl. Rawlinson şi franc. Oppert. — Literatura: imnuri la adresa zeilor, inscripţii care vorbesc de fapte răsboinice, etc.

Babilonie, Exilul (captivitatea babilonică), transportarea forţată a Iudeilor în Babilon după dărâmarea Ierusalimului (586 a. Chr.) pe timpul împăratului Nabucodnosor. Această captivitate a durat până la 538, când Cyrus, regele Persiei şi cuceritorul Babiloniei dete Iudeilor concesiune să se reîntoarcă în patrie. — E. **B.** se mai numeşte şi timpul dintre anii 1309—1378, când papii şi-au avut reşedinţa în Avignon, aflându-se în acest timp sub influenţa regilor francezi.

Babilonie: (figurat) scriere încurcată, amestecătură de mulţime, sgomot mare.

Babin (3726 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Chelmeuţi. Of. P. local. G. Ianăuţi la 8 km.

Babina, lac, jud. Tulcea, com. Chilia-Veche. Inconjurat de stuf, are 2000 hect. Are peşte bun şi se trimite prin cherhanalele dela Chilia şi Mahmudia.

Babinet Jacques (n. 1794 † 1872), fizician francez, fost prof. de fizică la Collège Sf. Louis din Paris, şi membru al Academiei franceze. A construit o pompă pneumatică, un higrometru, un goniometru şi un compensator pentru lumina polarizată.

Babington Anthony, conspirator engl. (n. 1561 † 1568). Cu asentimentul Mariei Stuart a urzit un complot împotriva reginei Elisabeta. Fiind descoperit, mărturisirile lui **B.** au fost cap de acuzaţie împotriva Mariei Stuart.

Babirussa (zool.), animal artiodactyl (Porcus babyrussa) din fam. Suidae (a porcilor) trăind în societăţi mari sau

mici în insula Celebes, căutându-şi hrana noaptea, ziua dormind. E lung de 1 m. şi înalt de 80 cm. cu înfăţişare de mistreţ.

Babism. O tentativă de reformă a islamismului a lui Bab care e născută dintr'o reacţiune contra fanatismului şi tiraniei celor care interpretau Coranul şi a decadenţii morale a Mullaşilor. In practică B. cere emanciparea femeii, înlăturarea vălului de pe faţă şi a poligamiei. Propovăduieşte o dragoste frăţească, toleranţă religioasă şi oarecare bunăvoinţă faţă de creştini. B. a fost înlocuit de Bahâism.

Babiţa (zool.), batcă sau pelican (Pelecanus onocrotalus), pasere mare, palmipedă, acvatică, din fam. Totipalmelor sau a Steganopodelor, cu corpul acoperit cu pene albe cu excepţia celor din aripi, cari sunt negre, având cele patru degete dela picioare unite printr'o pieliţă, cu un cioc lung şi lăţit şi cu un sac de piele sub mandibula inferioară în care adună peştii cu cari se hrăneşte. Are mersul greoiu, în schimb sboară şi înnotă uşor. Este frecvent întâlnit în Dobrogea (Delta Dunării) şi în regiunile acvatice ale Europei meridionale, ale Africei şi ale Asiei.

Babiţa (1095 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Supurul-de-Jos. P. U. Bogdand. G. Supurul-de-Jos la 10 km.

Babits Mihály, poet magh. (n. 1883), dotat cu sensibilitate distinsă. Se remarcă atât prin noblelea conţinutului şi a formei poeziilor sale lirice, prin entuziasmul idealist şi universalitatea în idei, cât şi prin originalitatea limbii. Alături de Ady, e unul din cei mai însemnaţi *poeţi contemp. magh.* B. este redactorul rev. „Nyugat". A scris: Ilerczeg, hátha megjön a tél is, Nyugtalanság völgye (poezii); Golya-kalifa, Karácsonyi Madonna, (proză). A tradus din Dante, Baudelaire, Shakespeare, Sophokles, etc.

Baboi, deal din com. Bălceşti (judeţul Vâlcea). Aici s'au găsit monede romane şi instrumente de fier din epoca romană.

Babord (marină). Partea stângă a unui *vas*. In *marina militară* partea vasului dela babord este partea echipajului pe unde se fac corvezile, pe când tribord (v. c.) este partea pe unde se îmbarcau ofiţerii, fiind socotită ca partea de onoare au unui vas militar.

Babrios Gabrias, fabulist grec din epoca greco-romană, care a servit ca model lui Phedru. Fondul fabulelor sale e cu totul oriental şi anume inspirat din lit. sanscrită. Meritul lui B. este de a fi versificat în gr. aceste fabule, care circulau în întregul Orient şi de a le fi răspândit printre Romanii, cari le-au tradus îndată în lat. Ms. cu cea mai mare parte a fabulelor sale a fost găsit la o mănăstire din muntele Athos (1840). Prima trad. (123 de fabule) în franc. s'a făcut în 1844, la Paris. Fabulele sale au fost mult imitate.

Babşa (1171 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal, pl. Recaş. Judec. Recaş. P. U. Chisătău. G. Belinţ la 10 km.

Babuc (2471 loc.), com. rur. jud. Durostor, pl. Silistra. P. U. Silistra. G. Călăraşi.

Babuendi, populaţie neagră din Congo, între Etuala şi Stanley-Pool. Sunt puternici, înalţi de statură, se tatuiază făcându-şi un crocodil pe piept.

Băbueşti (1343 loc.), com. rur. jud. Argeş, pl. Oltu-de-Sus. Formată din satele: Băbueşti, Dăeşti şi Sâmbotinu. Primăria în Dăeşti. P. U. şi G. Jiblea la 5 km.

Babuin (zool.), maimuţă, (Cynocephalus babuin) o specie de pavian sau de capcân din familia Catarrhinelor, care trăeşte în Africa centrală, în Abissinia şi în Cordofan, având o mărime aprox. de 70 cm. fiind isteaţă şi uşor dresabilă.

Babuko, Negri pitici din Africa centrală, mari vânători de elefanţi. Bărbaţii de abia ajung la 1.40 m. înălţime. Au fost găsiţi, pentru prima dată de Dopper în 1686.

Babuma, Negrii din Congo belgian (valea *râului Kassai*), fabricanţi de olărie, cu care aprovizonează toate triburile vecine. Comercianţi abili, vând peşte uscat, olărie, tutun, etc.

Baburu, Negri pitici, de 0.60 m. înălţime locuind prin pădurea ecvatorială din Africa.

Babuvism (politică). Doctrină formulată de către Babeuf (v. c.) şi partizanii acestuia şi exagerată mult de aceştia din urmă. B.-ul este *cea dintâiu doctrină socialistă*, care nu pleacă dela reverii speculative şi care afişează un program de reforme politice. Acest program e pe scurt următorul: Dreptul fiecărei persoane de a-şi satisface trebuinţele şi de a se bucura de toate bunurile naturale. Acest drept trebuie întărit de societate în mod egal pentru fiecare. Fiecare om trebuie să muncească. Bucuriile şi munca trebue să fie comune, stăpânirea exclusivă a bunurilor şi a pământurilor este considerată ca crimă. Nu trebuie să existe nici săraci, nici bogaţi, ci oameni egali: de aceea pământul şi oricare bun nu poate fi al nimănui, ci aparţin tuturor, prin roadele lor. Poporul este de fapt proprietarul unic al pământului naţional şi el trebuie să decreteze universalitatea muncii. Guvernul va reglementa însă producţia şi va presida repartizarea avuţiilor. Luxul va fi înlocuit cu bunăstarea şi cu simplicitatea. Educaţia dată copiilor în comun va căuta să asigure în chip absolut riguros egalitatea. B. a avut *o înrâurire mare*, deşi indirectă, asupra politicii moderne.

Bac (marină). Vas plutitor ce se remorchează şi serveşte la transportul mărfurilor grele.

Bacă (bot.), boabă, fruct cărnos cu una sau mai multe seminţe (ex. Struguri, Agrişe, Piper, Coacaze, Aline etc.). Plantele cu fructul în forma de B. se numesc bacifere.

Bacalaureat. 1. Grad academic în evul mediu, care se obţinea după doi ani de studii la Universitate. 2. In zilele noastre se *obţine acest grad la Universităţile din* Anglia. In Franţa B.-ul e identic cu examenul de maturitate, care în Germania şi Austria, se face la liceu, după terminarea studiilor liceale, deschizând celor reuşiţi porţile şcoalelor superioare. 3. In România B. a fost organizat prin Regulamentul din 10 Decembrie 1882. Se făcea în câte două sesiuni pe an la Universitate, în faţa unui juriu compus dintre profesorii facultăţilor de litere şi ştiinţe. Conform legii din 1923, B.-ul se face înaintea mai multor comisiuni compuse din profesori secundari sub preşedinţia unui profesor universitar. 4. Cel ce a trecut cu succes examenul de B. se poate înscrie în orice şcoală superioară.

Bacalbaşa, starostele breslei băcanilor în Ţările române în epoca fanariotă (sec. al XVIII).

Bacalbaşa Anton, ziarist şi scriit. rom. (n. 1865 † 1900). Polemist vestit şi scriitor umorist, a avut succes mare în ziaristică, pe timpul lui Haşdeu. A debutat la „Literatorul" cu poezii; a colaborat ca prim redactor la rev. *umoristică* „Moftul Român" a lui Caragiale, unde ironizează pe Haşdeu pentru spiritismul, pentru dicţionarul şi poeziile lui (H. îl aprecia foarte mult ca gazetar). Despărţindu-se de Caragiale, redactează revista „Moş Teacă", spre a continua satirizarea oştirii din vol. cu acelaşi nume, publicat înainte, dar care este un pastiş după „le Colonel Romollot" al scriitorului franc. Leroy. A avut mare succes pe vremea aceea.

Băcăleşti (1910 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Călmăţui. Formată din satele: Băcăleşti şi Rata. Primăria în Băcăleşti. P. U. Turnu-Măgurele. G. Troian la 18 km.

Bacaloglu Constantin, medic român (n. 1871). Prof. de clinică medicală la Univ. din Iaşi. Laureat al Fac. de Med. Paris

Constantin Bacaloglu

şi al Acad. rom. A publicat cercetări importante din domeniul anatomiei patologice şi al clinicii medicale. A înfiinţat în Iaşi Soc. anatomo-clinică.

Bacaloglu Emanoil (n. 1830 † 1890), fizician rom. de orig. grec. Studiile şi le-a făcut la Lipsca şi Paris, reîntors în ţară a fost numit în 1861 profesor de fizico-chimie la şcoala de medicină şi farmacie din Bucureşti, iar la 1863 prof. la Facultatea de Ştiinţe din Bucureşti, fiind iniţiatorul şi preşedintele (în 1868) a Soc. de şt. fizico-naturale. In 1879 a fost ales membru al Academiei române, în urmă vicepreşedinte şi preşedinte al secţiunii ştiinţifice. A desvoltat o activitate bogată, ştiinţifică şi didactică în domeniul fizicei şi al chimiei (influenţa acizilor minerali asupra solubilităţii acidului arsenios în apă; analiza gazelor, seriile homoloage, săruri oxaminice, difracţiunea luminei, pseudoscopia, materia radiantă, etc.) publicând şi cărţi didactice: Elemente de Algebră; Elemente de fizică 1870 ed. I, şi'n 1887 ed. II.

Băcan (bot.), lemn compact de coloare roşie al arborelui Haematoxylon campechianum, care creşte în America centrală, în Columbia şi'n India vestică. Se întrebuinţează în tâmplărie şi la vopsit (fibre textile, ouă, pielării), conţinând principiu colorant roşu-vineţiu numit hematoxylină, exploatându-se mai ales în Antile, în Guyana, Venezuela, Haiti, etc.

Băcani (1876 loc.), com. rur. jud. Bălţi, pl. Chişcăreni. P. U. Făleşti 13 km. şi 18 km. G. Perival.

Băcani (1096 loc.), com. rur. jud. Tutova, reşed. pl. Simila. Formată din satele: Băcani, Druieşti şi Regina-Maria. Primăria în Băcani. Medic. P. U. Bârlad. G. Zorleni la 12 km.

Bacator (chim.), var. de vin galben verzui, recoltat din specia de struguri originari din Neapole (bacca d'oro = boabă aurie) cu boabe roşii-vineţii, sferice, cultivaţi în podgoriile din judeţul Arad, Bihor. Sălaj.

Bacău, judeţ de munte din Moldova, mărginit la N. cu jud. Neamţ, la S. cu Putna, la E. cu Tecuciu şi Tutova, iar la V. cu Ciuc şi Trei scaune. Supraf. 4410 kmp. cu 250.000 loc. deci o densitate de 56 loc. pe kmp. Spre V. lanţul Carpaţilor Orientali, formaţi din fliş, masivi, dar străpunşi de Trotuş şi Uzul, se continuă în spre E. prin coline subcarpatice, paralele cu lanţul munţilor, până se pierde în lunca largă a Siretului. Spre E. în stânga Siretului, jud. B. trece şi pe platforma Moldo-Basarabeană. Râurile principale: Bistriţa şi Trotuşul, se varsă în Siret. Jud. B. are ca bogăţii miniere: petrol (Caşin, Mosoare, Moineşti, Teţcani, Solonţ, Tazlău, etc.), lignit (Comăneşti, Dărmăneşti, Asău, etc.) şi sare (Târgul-Ocna). Munţii şi dealurile acoperite cu păduri de conifere, fagi şi stejari, iar luncile largi ale râurilor sunt ocupate cu agricultura. Afară de industria extractivă (petrol, lignit) şi rafinerii de petrol, B. are puţine fabrici: spirt, mori, ferestrae pentru exploatarea pădurilor şi ceva fabrici de băuturi. Jud. B. depinde de C. de Apel Galaţi, de inspect. şcolar B., de inspect. I. minier B., inspect. industrial B. Populaţia sa este formată în majoritate de Români şi câtiva Ceangăi, peste care au venit şi Evrei. Românii sunt toţi ort. şi depind de episcopia din Roman, iar Ceangăii sunt rom. cat. şi depind de episcopia lor din Iaşi. Din punct de vedere administrativ sunt: 86 com. rur. grupate în 8 plăşi şi 3 com. urb.: Bacău (capit. jud.), Târgul-Ocna şi Moineşti.

Bacău, com. urbană, jud. Bacău, pe malul drept al râului Bistriţa, aproape de vărsarea ei în Siret. Capitala jud. cu acelaşi nume. Are Prefectura jud., Tribunal, Judec. de Ocol, Administraţie financiară, Poştă, Telegraf, telefon. Liceu de băeţi. Staţie importantă C. F. R. cu ramificaţie spre Piatra Neamţ. A fost scaun de episcopie rom. cat. în vechime. Până la 1475 a fost oraş de hotar faţă de Muntenia, dela acea dată anexându-se ţinutul Putnei la Moldova, Bacăul rămâne un important oraş comercial pe drumul Siretului. B. este oraşul natal al lui V. Alecsandri.

Baccarat, oraş din Franţa (Meurthe-et-Moselle) pe malul râului Meurthe. Are o fabrică importantă de sticlărie (cristale), ateliere de broderii artistice, cariere şi exploatajiuni de păduri. În timpul marelui războiu a fost jefuit de trupele germ. de ocupaţie, care l-au incendiat la retragere (Sept. 1914). Acum este aproape refăcut. Are 12000 loc.

Baccealia (1740 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Căuşani. Formată din satele: Băccealia, Florica şi Tricolici. Primăria în Baccealia. P. U. Căuşani. G. Zaim la 8 km.

Baccelli Alfredo, scriitor şi om politic ital. (n. 1863), influenţat de Carducci, a scris poezii filos. Fost ministru, senator şi deputat.

Baccell Guido, medic italian (n. 1832), celebru anatomo-patolog şi medic internist, profesor la Univ. din Roma. A jucat şi ca politican un rol important. S'a ocupat şi cu arheologia. Cercetări principale: Despre malaria, patologia inimii, semiologia pulmonară.

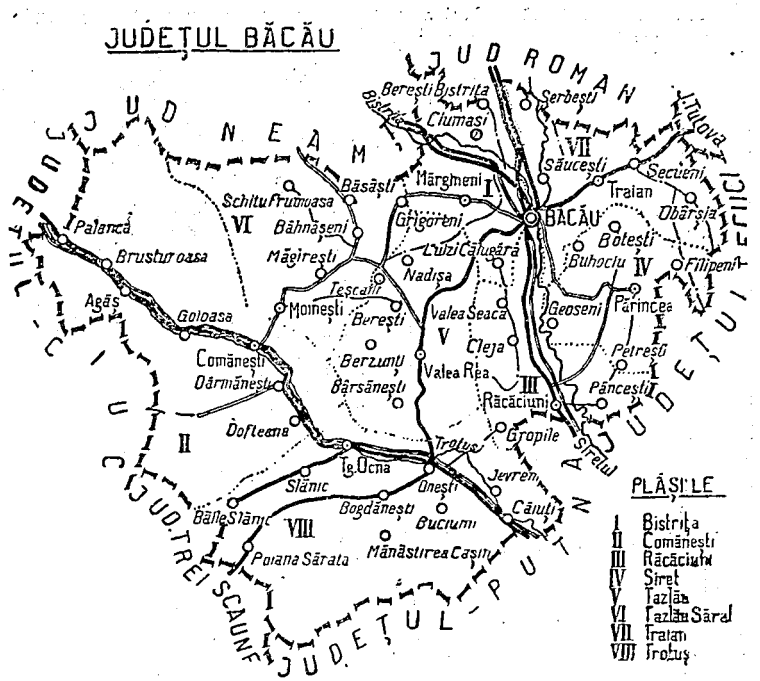

Bacchanalia, la Romani sărbătorile (petrecerile) desfrânate ce se făceau cu ocazia celebrării zeului Bacchus, asemănătoare cu Dionysiacele (v. c.) la Greci. *Adeptii acestui cult, sub pedeapsa de moarte, trebuiau să ţie în secret amănuntele sărbătoririi; la baza cultului era credinţa că omul e liber să facă ceea ce vrea.* În urma acestei devize, bărbaţi şi femei se lăsau transportaţi de o beţie sălbatecă spre orgii. Un proces izbucneşte în 168 a. Chr. din această pricină. În el erau amestecate 7000 de persoane, dintre care multe au fost condamnate cu moartea sau cu închisoarea. Patru preoţi a lui Bacchus au fost decapitaţi, iar cultul interzis. — În artă B.-lele au fost un subiect foarte predilect pentru artiştii antichităţii. Între cei moderni, pomenim pe Tiziano, Poussin, etc.

Bacchantă, preoteasă a zeului Bacchus, numită şi Menadă. Primele B. au fost nimfele care au crescut pe Dionysios. Numele s'a generalizat la toate femeile care însoţiau cortegiul zeului, la preotese şi la cele care celebrau misterele, dansurile şi orgiile. B.-ele deasemenea au fost des reprezentate în artă (A. Carrache, Falguière, etc.).

Bacchus, în mit. romană, zeul vinului, fiul lui Jupiter şi a Semelei, identic cu Dionysos dela Greci. A fost crescut de Nimfe pe muntele Nysa şi a învăţat dela Silenius cultura viţei de vie. La Romani avea origină dublă: se confunda cu Liber Pater (o veche divinitate naţională) şi se identifica cu Dionysos. Cultul lui B., sau Liber e pomenit dela începutul republicei şi era adus din Grecia-mare. Ceva mai târziu se celebra prin sărbători tainice (Bacchanalia, v. c.), primăvara şi la culesul viilor, mai târziu chiar de cinci ori pe lună. Artişti celebri l-au reprezentat în statuj sau pânze: Michel-Angelo (B. beat), Leonardo da Vinci (B.), etc.

Bacchylides, poet liric gr. antic, (n. la sfârşitul sec. al VI a. Chr.), nepot al lui Simonides, contemporan cu Aischylos şi Epicharmos, versurile sale au rămas aproape necunoscute, când în 1897 publicându-se un papyrus egiptean s'au descoperit vreo 20 de poeme ale sale cu peste 1300 de versuri. E remarcat prin graţiozitatea strălucitoare a versului.

Baccialia (1423 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Cismele. P. U. Neruşai. G. Arciz la 25 km.

Bacciochi Felice Pasquale, principe de Luca şi Piombino (n. 1762 † 1841). Dintr'o fam. săracă, B. obţine mâna Elizei, sora lui Napoleon. Ajunge general şi senator, iar prin căsătorie şi principe de Piombino şi Luca. După căderea lui Napoleon şi moartea soţiei (1820) B. se retrage în Bologna.

Bacea (1156 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Potcoava. P. U. Drăgăneşti. G. Frăsinet la 17 km.

Băceşti (2309 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Roman-Vodă. A treia parte. Formată din satele: Băbuşa, Băceşti-Sat, Băceşti-Târg, Ezerul cu teritorul gării Băceşti şi Păltinişu. Primăria la Băceşti-Târg. Pepinieră de pomi. Medic, spital, farmacie. Of. P. local. G. Roman la $30^1/_2$ km.

Bach: 1. **Alexandru**, bărbat de stat austriac (n. 1813 † 1893). Avocat distins, aderent al ideilor liberale. După convocarea adunării naţionale, B. e numit ministru de justiţie (cab. lui Wessenberg, 1848). În 1889, în guv. Schwarzenberg, ministru de interne. Voia transformarea monarhiei într'o împărăţie germ. unitară,

bazându-se pe biurocrație, miliție și biserică. A reușit să elibereze iobăgimea și a introdus obligațiunea militară pentru toți. Aristocrația feudală, care nu-l vedea cu ochi buni, l-a silit să se retragă (1859). E. numit apoi ambasador pe lângă Sf. Scaun. 2. B. Eduard, fratele celui precedent. În 1849 prezid. țării în Bucovina, apoi comisar imp. civil în Transilvania. În această din urmă calitate a arătat multă bunăvoință față de Români, primindu-i în funcții. Apoi prezident al țării în Austria superioară, până în 1854, când sunt ocupate Principatele rom., unde e trimis comisar imp. civil († 1884).

Bach Sebastian Johann, compositor german, descendent al unei familii în care talentul muzical era ereditar și 6 generații succesiv au profesat muzica ca meserie. **J. S. Bach** (n. 1685 † 1750), a atins culmea acestor îndeletniciri artistice. Numele său în istoria muzicei caracterizează o epocă; lucrările sale închizând perioada stilului contrapunctic și polifonic și deschizând drumul muzicei armonice. Operele sale sunt nemuritoare, valoarea lor universală. Din nenumăratele sale lucrări amintim cele mai grandioase: „Mathäus" și „Johannespassion", „Magnificat", 3 oratorii, cantate, „Das wohltemperierte Klavier" lucrări pentru orgă, pian și vioară, „Missa" în si minor și altele. O voluminoasă bibliotecă se ocupă cu viața și operele lui Bach.

Bachelier Jean-Jacques, pictor franc. (n. 1724 † 1806). Primit la Academie ca pictor de flori și subiecte istorice, M-me de Pompadour l-a desemnat să conducă Atelierele de arte decorative și manufactură dela Sèvres. Autor al „Cahiers de fleurs", care, în stilul sec. XVIII, reprezintă cel mai bogat și mai artistic repertoriu de ornamente arhitectonice, reprezentând ramuri și fructe.

Bachelin Henri, romancier și nuvelist franc. (n. 1879). Scrieri: Le bélier, La brebis et le mouton, Le chant de coq, Le péché de la Vierge.

Bachelin Leo, publicist și scriitor (n. 1857). La 25 de ani prof. de literatură franc. și greacă la Academia din Neuchâtel. La noi în țară (1889) bibliotecar regal. A scris: Le château royale en Sinaïa, apoi studii despre basmele noastre (Romanische Revue, 1892), etc.

Bachelli Riccardo, poet ital. (n. 1891). A publicat poeme lirice și drame, o fantazie satirică și un roman istoric. E unul dintre „Rondiști" (v. c.).

Bachnea (1386 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mică, reșed. pl. Bachnea. Of. P. local. G. locală.

Bacil (med.), v. Microbi.

Bacillus (zool.), insectă orthopteră cu forme de bastonașe imitând ramurele uscate (v. *Mimetism*).

Bacin, două lacuri din jud. Tulcea, com. urb. Chilia-Veche, unul supr. 30 Ha., are pește, comunică cu Dunărea prin brațul Tătarul, altul supr. 8 Ha. comunică cu Dunărea (Br. Chilia) prin Suhatul Aliboca.

Băcioiu (4877 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, pl. Ialoveni. Formată din satele: Băcioiu, Băcioiu-Nou, Răvaca, Sângera, Trăisteni. Primăria la Băcioiu. P. U. Ialoveni. G. Chișinău la 12 km.

Baciu (1415 loc.), com. rur. jud. Cluj, reșed. pl. Nădășel. Judec. Cluj. P. U. Nădășel. G. Cluj la 6 km.

Baciu (2237) loc.), com. rur. jud. Brașov, pl. Săcele. G. Dârste la 2 km., Of. P. T. T. la Dârste.

Baciul, băi de apă sărată ce se scoate din ocnele părăsite dela Slănic (Prahova).

Baciul, baltă însemnată în jud. Const., com. Basova. Are o suprafață de 1300 Ha. Acoperită în întregime cu stuf.

Back (engl. beck). Numirea fundașilor la jocul de football. Sunt doi: unul la dreapta și altul la stânga.

Back George, ofițer în marina engl., a luat parte la expedițiile lui Franklin (1819—1827). În 1833 a făcut explorări în valea râului Grand-Poisson.

Backfisch (germ.) = Fetișcană, fată de 14—17 ani; fată din vârsta pubertății.

Backhuyzen sau **Bakhuisen Ludolf**, celebru pictor olandez de subiecte marine (n. 1631 † 1709). S'a distins prin pictarea vapoarelor, porturilor și a diferitelor aspecte ale mării neliniștite. A lucrat pentru regele Prusiei, pt. țarul Petru cel Mare. Ale sale desemne, acvarele și aqua-fortis, sunt îndeajuns de apreciate. Lucrări: Escadra olandeză la gura Texelului, Șantierul Companiei Indiilor, Marea agitată, etc.

Băcleșu (2102 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Dumbrava, Judec. de Ocol. Of. P. local. Medic, spital. G. Târnva.

Bacolor, oraș din Ins. Luçon (Filipine). Are apr. 15000 loc. Este unul din marile târguri ale arhip. Filipinelor. Produse agricole, tutun.

Bacon Delia, scriitoare am. (sec. al XIX), care a sfârșit în casa de nebuni și dela care purcede eroarea, producătoare de atâtea scrieri pseudo-literare și istorice, ce atribuie dramele genialului poet engl. Shakespeare, filosofului engl. Francis Bacon. Pe lângă alte dovezi împotriva acestei eronate afirmații, trebuie să nu uităm, că întregul fel de gândire al lui Fr. Bacon, a fost cu deosebire prozaic și lipsit de inspirație poetică.

Bacon Francis, lord Verulam, filos. și om de stat engl. (n. 1561 † 1626). B. este empirist: recomandă pentru reînoirea spiritului științii și progresul ei, experimentul și observația, iar ca unică metodă științifică „inducția", cu ajutorul căreia te poți ridica la generalități și la „axiome" (legi), iar pe acestea le poți însfârși aplica în practică, stăpânind natura. În acest înțeles B. e un precursor al lui Comte, când zice: „tantum possumus quantum scimus" = atât putem (înfăptui), cât știm. Pentru ca să putem interpreta natura este nevoie să-i punem întrebări și astfel să ajungem la cunoașterea cauzelor, care este adevărata cunoștință („vere scire per causas scire"). Cauzele adevărate se cunosc cu ajutorul tabelelor de prezență, absență și grad, care ne arată prezența, lipsa și variația antecedentelor efectelor observate de noi. În această teorie B. anticipează metodele inductive ale lui J. St. Mill (v. c.), fără a fi însă inventatorul inducției și neglijând și el rolul deducției. B. a vrut să înlocuiască silogismul aristotelic cu inducția. Dar el a atras atenția că percepția sensibilă este necomplectă și înșelătoare, iar intelectul „gol" este nesuficient pentru interpretarea naturii: De aceea el pune preț pe ipoteze și cere să controlăm mereu generalitățile cu experiența, spre a scăpa de erori și de prejudecăți, ori de apăsarea falsei autorități (v. „Idola"). Opera filos. a lui B. încene *cu scrierea, importantă pentru formarea* limbii engl. lit.: „Essays, moral, economical and political" (1597), continuă cu „Advancement of Learning" [o schiță engl. a scrierii enciclopedice lat. de m. târziu „De dignitate et augmentis scientiarum"] și cu „Cogitata et Visa de interpretatione naturae" (o metodologie a precedentei), pe care apoi B. o redă într'o formă mult prelucrată sub titlul „Novum Organum" (v. c.). În 1623 lucr. „De dignitate"... și cu „Novum Org." sunt legate sistematic sub titlul de „Instauratio Magna", în care B. are de gând să dea o restaurare completă și critică a cunoștințelor omenești de până la el, făcând o clasificare a științelor (v. c.) și o valorificare a lor. El desparte definitiv filos. de teologie și desprinde Teosofia și Metafizica din filos. științifică. Toate aceste au avut o mare înrâurire asupra noului spirit care a dominat începuturile culturi moderne și un îndelung răsunet în special asupra desvoltării filosofiei în Anglia. Lui B. i se atribuie, pe nedrept, alte multe scrieri, printre care și ale lui Shakespeare (v. Novum Organum, Idola, Inducția).

Bacon Roger, filos engl. din sec. al XIII (n. ca. 1214 † ca. 1294), călugăr franciscan, fost prof. la Oxford numit în evul mediu „doctor mirabilis". A fost persecutat de Bonaventura (v. c.) pentru libertatea sa de limbaj și închis 14 ani.. El aduce multe lucruri nouă în cugetarea sa care contrastează cu formulele Scolasticei. Apreciind mult pe Aristotel, Albertus Magnus, Thoma de Aquino, filos. arabă și biblia, cere ca aceste izvoare să fie studiate direct, în original. Ridicându-se împotriva prejudecăților de care-i plină lumea: autoritatea, obișnuința, frazeologia, lipsa de autocritică, recomandă preocuparea de „știința experimentală". (termen creat de el). Izvoarele cunoașterii sunt demonstrația rațională și experiența. Mai ales experiența, studiul lucrurilor, e necesară. Însă observațiile empirice trebuiesc ordonate metodic spre a afla cauzele și legile fenomenelor. Matematica e temelia științelor, „scientia experimentalis" e regina lor. Artele magice nu pot schimba cursul fenomenelor naturii. Dar B. nu urmărește sistematic aceste idei științifice, ci le amestecă cu credințe religioase și astrologice și chiar cu păreri fantastice. B. a descoperit lunetele măritoare, a cunoscut efectele prafului de pușcă, a avut idei juste despre reflecția luminii, despre vedere, mărimea soarelui și a lunii. I se atribuie a fi prevăzut invenția vapoarelor și a automobilului.

Bacova (1939 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Buziaș. Of. P. local. G. locală.

Bacovia G., pseudonimul lui G. Vasiliu, poet simbolist rom. (n. 1881). A debutat la „Literatorul" lui Al. Macedonski, apoi a colaborat la mai multe reviste, printre care și la „Viața Nouă" și „Gândirea". Scrieri: Scântei galbene.

Bacșiș (pers.) dar în bani, în Orient pentru anumite servicii, dar mai ales servitorilor, calfelor, ucenicilor și chelnerilor.

Bactereologia, ramură a botanicei aplicate, care studiază viața bacteriilor (v. Microbi). B. e importantă mai ales pentru medicină. B. medicală studiază bacteriile patogene.

Bactres (geogr. ant.), azi Balkh, capit. vechei Bactriana și reședința vechilor regi ai Persiei. Se crede că este orașul natal al lui Zoroastru.

Bactriana (geogr. ant.), regiune din Asia Centrală. Cuprindea sudul Turkestanului, dela Ones (v. c.) și N.-ul Persiei actuale până la Mții Paropamissus (v. c.). Leagăn al religiei lui Zoroastru, a fost pe rând medă, persană, macedo-

neană, siriană, independentă (sec. al III—I a. Chr.).

Bâcul, râu în jud. Chișinău. Izvorăște spre V. de satul Fundul Bâcului și se varsă în Prut, formând în cursul său multe heleștee și bălți. Are 150 km. lung.

Baculinum (logică), v. Argumentum.

Baculite (cristogrf.), cristale microscopice (microlite) în forma de bastonaș (longulite) din massa rocelor sticloase (vitroase).

Badajoz, oraș din Spania (prov. B.), situat pe malurile fl. Guadiana, aproape de Portugalia. Este un oraș industrial (mori, tăbăcării, țesătorii, industria marmorei, etc.). Are 41000 loc. Este vechia Pax Augusta a Romanilor.

Badakchan (cit. Badakșan), regiunea de NE. a Afganistanului, cucerită și anexată în 1869. Cuprinsă între Amu-Daria și Hindu-Kuș, are apr. 100000 loc., bogății minerale: turcoaze, rubine, aur, sare, alaun, etc. Capit. Faizabad.

Badalona, vechea Baetulo a Romanilor, oraș din Spania (Barcelona) cu industrii de bumbac, frângherie, sticlării, etc. Apr. 21000 loc.

Bădărău Eugen (n. 1887), doctor în științe, fizician, profesor la univ. din Cernăuți, diferite lucrări de fizică.

Baden sau **Baden-Baden**, oraș din statul Baden (v. c.), cu ape minerale cloruro-sodice, ce au renume mondial. Cunoscute și de Romani, au început să prospereze prin emigrarea Franc. (după 1789). Are apr. 26000 loc.

Baden, stat liber din Germ. Fost mare ducat până în 1918. Se întinde pe dreapta fl. Rinul dela ieșirea lui din Lac. Konstanz și până la N. de confl. Neckar-ului. Supraf. 15071 kmp. străbătută de Munții Schwarz Wald, iar în N. ramurile S.-ice ale lui Odenwald, continuarea lui Schwarzwald. — Dealungul Rinului este o câmpie. Climă continentală, datorită situației sale și munților. Râuri multe, afl. ale fluv. Rin sau Dunăre, care izvorăște pe teritoriul B.-ului. Bogăția constă în vii, culturi de tutun, cereale, pășuni, păduri, minerale (plumb, argintifer, cobalt, fier, staniu), izvoare minerale. Industria este și ea destul de desvoltată: fabrici de țesut bumbacul (Offenburg și Tell), bijuterii, mătăsării (Friburg), porțelanuri (Pforzheim), mobile, jucării, etc. Populația este destul de densă (155 loc. pe kmp.) și se cifrează la 2336000 loc. Căile de comunicație multe (C. F., canale, șosele) și bine întreținute. Capit. Karlsruhe. Alte orașe: Konstanz, Mannheim Heidelberg și Friburg (cu universități). Istoria. S'a format din vechiul ducat alaman și din câteva părți ale ducatului Suabiei. Clodvig, regele Francilor a bătut pe Alamani (ca. sec. al V). Cu familia Zähringen începe istora B.-ului Dintr'aceasta au domnit cinci principi. Descendenții acestora luând titlul de margraf, au împărțit ducatul: o parte fam. lui Hermann V. din ramura lui Berthold, iar cellaltă lui Henric din fam. Hochberg. După stingerea celei dintâiu urmează fam. a doua, iar după moartea lui Cristofor I, iar se împarte (1527) fam. în: Baden—Baden (catolică), și B. Durlach (reformată). Ducatele au suferit mult pe timpul răsb. de 30 de ani, a lui Ludovic al XIV și pe timpul Răsb. de succesiune spaniol. Carol III fixează capit. la Karlsrube (1724). In 1806 B. ia parte în Confederația dela Rhin, iar în 1813 e împotriva lui Napoleon, asigurându-și integritatea în congresul dela Viena. In 1860 și 1870—71 a fost de partea Prusiei. După nimicirea imperiului german (1918), B. a devenit republică. Marele duce Frideric al II (n. 1857) a trebuit să renunțe la tron în 22 Noembrie 1918.

Baden bei Wien, oraș din Austria (de jos) pe Schwechat, 12.000 loc. Ape termale cloruro-sulfatate contra anemiei, reumatismelor și dermatozelor. Cunoscute de pe timpul Romanilor sub numele **Aquae Pannonia**.

Baden. Școala filos. din Baden, numită și „școala germ. din sud-vest", este o *directivă filosofică întemeiată* de Wilhelm Windelband. Pornind dela „Kritik der Urteilskraft" a lui Kant și dela Fichte și Hegel, face deosebirea între științele naturale-generalizante și științele istorice-individualizante. Cele dintâiu țintesc la formularea de legi generale, celelalte se referă la individual și particular. In această clasificație cele dintâiu se numesc, mai corect, crede Windelband, — științe naturale, iar celelalte științe culturale. Șc. d. B. accentuiază rolul istoriei culturale în filos. și susține importanța teoriei valorilor. Filosofia este știința critică a teoriei valorilor generale (cf. Windelband, Rickert, Lask Münsterberg, J. Cohn, filos. istoriei, la c. Istorie).

Bădeni (1312 loc.), com. rur. jud. Turda, pl. Mihai-Viteazul. Of. P. local. G. *Turda la 11 km.*

Badeni Casimir Felix, bărbat de stat austriac (n. 1846 † 1909). A ocupat diferite funcții adminstrative, ajungând apoi guvernator al Galiției. In 1895 însărcinat să formeze guvernul, a ales colaboratori dintre neparlamentari. A căutat să stabilească raporturi amicale cu națiunile carc alcătuiau imp. austriac. A recunoscut limba cehă, ca limbă oficială, alături de cea germană; a lărgit dreptul electoral, dând cuvenita atenție claslor inferioare. In 1897 și-a dat demisia din pricina reacțiunii produse față de inovațiile aduse.

Baden-Powell, Robert Stephenson Smith (n. 1857), general englez, apărătorul Mafekingului în războiul buro-englez. In 1908 întemeiază organizația Cercetașilor („Boy-scouts").

Bader Clarisse, scriitoare franc. (n. 1840 † 1902). In lucrările sale găsim studii interesante despre situația femeii în lumea antică și modernă.

Bădescu Ioan Scipione, poet și jurnalist ardelean. A scris un vol. de „Poezii originale". A cules poezii pop., a colaborat la „Convorbiri literare" și a redactat „Curierul de Iași". „Noul curier român de Iași". întemeiat de dânsul la 1872 și „Trompeta Carpaților" (Buc.).

Bădescu Iosif (n. 1858), episcop al diecezei Caransebeș (dela 1921), a studiat și dreptul la Budapesta; funcționar la consistor, apoi asesor. și protosnicel în Caransebeș; om blând și cuvios.

Bădeuți (1271 loc.), com. rur. jud. Rădăuți, pl. Dornești. P. U. Rădăuți-Noi. G. Milișăuți la 7 km. Biserică făcută de Ștefan cel Mare în 1481, care a fost distrusă în timpul războiului.

Bădiceni (7701 loc.), com. rur. jud. Soroca reședi. pl. Bădiceni. Formată din satele: Bădiceni, General Poetaș, Grigorești, Holoșnița, Livezi, Sobari, Șolcani și Voroncoveni. Of. P. local. G. Târnova la 35 km.

Badicu (2112 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Ioan Voevod. La 54 km. G. Taraclia.

Bădilița (2195 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Lespezi. Formată din satele: Bădilița, Crivești, Gura-Bădiliței, Hârtoapele, Țintirim. Primăria la Bădăliță. P. U. și G. Lespezi la 8½ km.

Badius Jodocus (n. 1462 † 1537), în Franța, primul dintre tipografii umaniști a cărui ediții sunt apreciate atât pentru partea tehnică cât și pentru comentariile precise care le însoțesc. A tipărit aproape 400 de volume. A editat pe Erasmus, Budé, clasicii greci și latini (cu adnotații).

Băduleasa (1873 loc.), com. rur. jud. Telcorman, pl. Călmățui. Formată din satele: Băduleasa, Iamandi, Șipote și Viroși. Primăria în Băduleasa. P. U. și G. Salcia la 9 km.

Bădulescu I. Virgil, colonel (n. 1882). In 1907 locotenent la Școala Militară Infanterie, până în 1910. Atunci trimis pentru studiul Educației Fizice la Institutul Regal Central de gimnastică din Stockholm. Absolvent al institutului, a venit în țară în 1913, luând parte la campania din Bulgaria. Toamna este însărcinat cu educația fizică — la Liceul Mănăstirea Dealul — primul Liceu organizat pe baze de echilibru al desvoltă-

Virgil I. Bădulescu

rei fizice și intelectual-morale. A făcut campania 1916, organizând primul Batalion de Vânători de Munte pe care l-a comandat în luptele dela Oituz, Tg.-Ocna, Cireșoaia. In 1920—1922, la Marele Stat Major — pentru pregătirea organizării educației în armată. In 1922 însărcinat cu organizarea O. N. E. F. — Pune bazele acestei instituțiuni și a I. N. E. F. — școală cu caracter universitar, creind astfel educației fizice piedestalul științific care o așează în rândul celorlalte discipline. A publicat lucrări de specialitate: manuale de gimnastică, jocuri, etc. Dela 1922 până în prezent îndeplinește funcția de director general al O. N. E. F., director și profesor la I. N. E. F.

Baebia (Gens), familie consulară romană, ai cărei membri s'au distins în secolele al III și al II a. Chr. Insemnați: **Lucius Baebius**, ambasador în Cartha-

gena (200 a. Chr.), a condus armata romană în locul lui Scipio; **Marcus Baebius Pamphilus**, consul în 181, a reprimat răscoala Ligurilor, ducând în massă vreo 40.000 loc. în Samnium, iar orașele lor populându-le cu coloniști romani, etc.

Baebiani (Ligures), populație din Italia antică, originari din Liguria. Trăiau prin Samnium.

Baeckstroem, Per Johann-Edvard —, poet suedez (n. 1841 † 1886). A scris poezii și drame. Opera principală: Dagward Frey, tragedie în versuri.

Baedeker Karl, librar și scriitor germ. (n. 1801 † 1859). A devenit celebru prin „ghidurile" sale de călătorie, care se mai numesc dela el și **„bedeker"**.

Baer Carol Ernst (n. 1792 † 1876), naturalist german, un mare promovator al embriologiei, remarcându-se prin lucrarea sa Embriologia animalelor (Entwickelungsgeschichte der Tiere).

Baeramdede (1938 loc.), com. rur. jud. Constanța, pl. Nouă. Formată din satele: Baeramdede, Cealmagea. Primăria la Baeramdede. P. U. Cobodinu. G. Murfatlar la 42 km.

Băești (1118 loc.), com. rur. jud. Vâlcea, pl. Oltețu. Formată din satele: Dobricea-Strâchinești și Turburea. Primăria în Dobricea. P. U. Grădiștea. G. Băbeni-Vâlcea la 45 km.

Băeștii-Aldeni (1490 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Slănic. Formată din satele: Aldeni, Băești, Ciuciurile, Manadia, Podeni, Poponești. Primăria la Poponești. P. U. Buzău. G. Cândești la 13 km.

Băeșu Aurel. Pictor. Mort în 1928, în floarea vârstei. Plin de talent a lăsat peisagii, nuduri, naturi moarte și în special portrete de țărani amărâți. Toată pictura lui e pătrunsă de melancolie.

Baeumker Clemens, filos. germ. (n. 1853). Vestit cunoscător al filos. medievale și în general al ist. filos. Partizan al Realismului critic, crede că psihol. și filos. nu se pot despărți. Este contra pozitivismului și agnosticismului, partizan al Metafizicei teiste, contra raționalismului. Filosofia e o concepție sintetică despre lume și viață, ea le lămurește teoretic și practic, metafizic și etic. „O astfel de concepție însă e filosofică numai dacă e prelucrată rațional." A colaborat cu articole însemnate la „Staatslexikon der Görres-Gesellschaft" și la „Lexikon der Pädagogik". Scrieri: Avencebrolis (Ibn Gebirol) Fons vitae, ex Arabico in Latinum translatus (1895), Die Patristische Philosophie (in Hinnebergs Kultur der Gegenwart, ed. adăugita din 1923), Anschauung und Denken, Alfarabi über den Ursprung der Wissenschaften, Besprechung von Benno Erdmann, Logik I, articol însemnat în Göttinger Gelehrte Anzeigen 1913; Immanuel Kant (1904), etc., etc.

Baeyer Adolf (n. 1835 † 1917), mare chimist german, fost prof. univ. la Strasburg și în urmă la München, și membru on. al soc. de șt. fizice din București. A descoperit fluoresceinele și scatolul, făcând sinteza albastrului de indigo, a isatinei și a oxidolului făcând cunoscute numeroase combinațiuni de arsen, întrebuințate în vopsitorie.

Baffin William, navigator engl. (n. 1584 † 1622), pilot pe vas. la Découverte, al cărui căpitan era Robert Bylot, pătrunse prin strâmtoarea Davis în Marea care-i poartă numele și pe care B. o credea o mare terminală a Oc. Atlantic. B. a descoperit strâmtorile Smith's Sound, Jones și Lancastre. N'a putut străbate până spre Oc. Pacific, din cauza gheții, care-l opri în strâmtoarea Lancastre. În 1622 moare în luptă contra Portughezilor în fruntea armatei Persane.

Baffin. 1. B. Mare sau Baie adâncă în N.-ul Americei de N. Cu toate că este situată la N. de cercul polar de N., unii geografi o consideră ca o anexă a Oc. Atlantic, în loc să o considere ca făcând parte din Oc. Înghețat de N. Mărginită la E. de Grönland, la S. de cerc. polar de N. legându-se de Atlantic prin Str. Davis. Insulele: B., Nord-Davon și Ellesmere o mărginesc spre V. Printre ele strâmtorile: Lancaster, Jones (spre V.) și Smith Sound continuată Kennedy (spre N.) fac legătura cu Oc. Înghețat de N. Bogată în babue și foce. Marea B. este veșnic acoperită de ceață. — 2. Pământul B., la intrarea golf. Hudson, este una din cele mai mari insule de pe pământ (600000 kmp.).

Baffo Georgio, poet dialectal ital. (n. 1694 † 1768). A scris „Le Poesie di G. Baffo". în dialectul venețian, publicate d. moartea lui (1771). Versurile lui sunt umoristice, grațioase și foarte licențioase.

Bafing = fl. Negru sau fl. Albastru, din Africa franceză de V. Component al Senegalului. Lung 450 km.

Bafulabé, centru comercial important în Sudanul franc. Situat la confl. râului Bakhov cu Bafing, tocmai în punctul unde începe fl. Senegal. Are C. F. și punct de convergență a multor drumuri de caravane.

Bagă (zool.), se numesc plăcile mari cornoase din carapacea speciei marine de broască țestoasă: Chelone imbricata care trăiește în marea Roșie și'n mările calde de pe lângă India și Indochina, ajungând până la 1 m. lungime, cu o greutate de peste 100 kg. Plăcile curățite și lucrate prin roadere și frecare, devin translucide cu nuanțe de culori roșietice sau galbene cu pete negre-castanii și se aduc în comerț din India orientală și din China, fiind întrebuințate la facerea de nasturi, agrafe, mânere de bricege, obiecte de fantezie, tabachere, cutii etc. B. se imitează cu celuloid, corn sau cu preparate din clei.

Bagatela (ital.), lucru de nimic, sumă neînsemnată, fleacuri, palavre, nimicuri.

Bagaudes, țărani gali, care s'au răsculat prin sec. al III d. Chr. împotriva stăpânilor lor și a Romanilor (sub Claudius al II, Diocletianus, apoi în 435). Au fost bătuți odată după cuprinderea orașului Autun, apoi de Maximilian în apropierea Parisului (ca. 280) și, în sfârșit, de Aëtius. Mai amănunțit nu se cunoaște trecutul lor. În sec. al V. B. se numiau în general hoții.

Bagav Andrea, învățător aromân (n. 1857 † 1888). A fost în Rom., adus de arhimandritul Averchie. Reîntors, a fost învățător în Monastir. La închiderea liceului, revine în București. A publicat „Carte de aleagere" în aromânește și mai multe traduceri în dacoromână.

Bagda. 1. Oraș în Mesopotamia, pe Tigru, pe vremuri capitala unui important califat; 145.000 loc. Covoare, bijuterii, mătăsuri, pielărie. 2. B. Drum de fier în construcție dela Adana la Bagdad, care va pune în legătură țărmurile Bosforului (Constantinopole) cu capitala Mesopotamiei. Mare parte este lucrată.

Bagé, unul dintre marile orașe ale Braziliei de S. (stat. Rio-Grande-do-Sul), cu un mare târg de vite. Are gradul de municipiu cu 22000 loc.

Bagehot Walter, economist și sociolog engl. (n. 1826 † 1877). Ca economist e partizan al școalei lui Ricardo. A studiat bursa din Londra „Lombard Street", și a scris lucrarea sociol. „Physics and Politics", în care aplică evoluționismul la sociol. și polit. A condus din 1860 foaia „The Economist".

Baggesen Emmanuel, poet danez, înzestrat cu multă sensibilitate (n. 1764 † 1826).

Bagheria, oraș din Italia (Sicilia), având în apropiere ruinele vechei colonii gr. Solonte. Apr. 21000 loc.

Baghetă, bețișorul de care se servește dirijorul pentru indicarea măsurii unei opere muzicale.

Baghetă magică, o vergea în formă de furculiță, cu ajutorul căreia în evul mediu se căutau isvoare de apă, mine și comori ascunse în pământ. B. m. se spune că se îndoia și făcea diferite mișcări când era așezată pe un teren care ascundea astfel de comori. În sec. al XX-lea a început să se întrebuințeze din nou B. m. cu toate că valoarea ei științifică e controversată.

Băgirathi, numele isvorului cel mai de V. al Gangelui. S'a generalizat ac. nume asupra întregului fluviu. După legenda locală, B. era râul sfânt al cerului, isvorând din urechea lui Vișnù. Venind pe pământ, cădea întâi pe capul lui Çiva, căci altfel ar fi distrus pământul.

Baglar, cap. pe coasta Mării Negre între Mangalia și Constanța.

Baglivi Giorgio, medic italian (n. 1668 † 1706), unul din capii medicinei solidiste și celebru clinician.

Bagnara Calabra, oraș din Italia (Calabria) distrus în mare parte de cutremurul de pământ din 1905 (Messina), s'a refăcut repede. Azi are 11000 loc.

Bagnères de Bigorre, oraș din Franța (Hautes Pyrénées), pe valea fl. Adour, are izvoare minerale calde sulfatate calcice și feruginoase întrebuințate încă de pe timpul Romanilor, contra reumatismelor, anemiei, etc. Este romanul Vicus Aquensis sau Aquae Convenarum. Are apr. 9000 loc.

Bagno (it.: baie), numele dat închisorilor franceze situate lângă porturi, în care erau întemnițați cei osândiți la galeră ori la muncă silnică. Napoleon al III le-a desființat, înlocuindu-le cu pedeapsa deportării. Li s'a dat numele B. după o închisoare din Constantinopol, adăpostită în băile Seraiului.

Bagnoles-de-L'Orne, com. din Franța (Orne), având izvoare minerale calde (sulfuroase) și reci (feruginoase). Se întrebuințează în boalele: varice și urmările flebitei.

Bagnols, com. din Franța (départ. Lozère), cu ape sulfuroase sodice întrebuințate în tratarea bolilor de intestine, ale căilor respiratorii și cele de piele.

Bagration Petru, principe și general rus (n. 1765 † 1812). A luptat în 1792 și 1794 sub Suwarow în Polonia, apoi în Italia și Elveția (1799). În 1805 Alexandru I îi dă o comandă în armata lui Kutuzov. S'a dovedit abil în retragerea din Moravia, după luptele dela Austerlitz și Eylaac și s'a distins în cea dela Friedland. În 1812 conduce armata a doua de vest, când e rănit.

Bagratizii, numele dinastiei a treia din Armenia-mare (858—1079). Primul rege din ac. dinastie, Aschod I, a primit coroana cu asentimentul Musulmanilor; ultimul, Kakig al II, a cedat regatul Bizantinilor (1079).

Bahama (arhipelagul insulelor), arhipelag englez în Atlantic, la M. de Marile Antile, de care e separat prin canalul Bahama; 55.000 loc. într'una din aceste insule, San Salvador a ajuns Columb la descoperirea lumii noua.

Bahama (Canalul —), portiunea din Oc. Atlantic cuprinsă între pen. Florida şi Ins. Lucaye (Bahama), făcând legătura între Oc. Atlantic şi Golf. Mexico.

Baharchioi (1785 loc.), com. rur. jud. Durostor, pl. Acadânlar. Formată din satele: Baharchioi, Beilerchioi şi Sucuiugiuc. Primăria la Baharchioi. P. U. Acadânlar. G. Călăraşi.

Bahel-Sarai, oraş din Crimeea pe râul Ciuruk-Su, fosta capit. a hanilor tătăreşti din Crimeea. Mai are astăzi palatul lor şi moschee frumoase de pe timpul splendorii vechi.

Bahia, stat în Brazilia, *cu suprat. de* 529379 kmp. cu 3334000 loc. Unul din statele cele mai producătoare ale Braziliei: zahăr de trestie, cacao, cafea şi cel mai bun tutun brazilian.

Bahia sau **San-Salvador**, oraş în Brazilia, port la golful Todos os Santos (Tuturor Sfinţilor) (Atlantic), 348000 loc. Zahăr, gări. Are o politechnică şi o facultate de medicină.

Bahluejul, pârâu afl. al Bahluiului (v. c.). Izvorăşte din jud. Fălticeni trece pe la Târgul-Frumos şi se varsă în Bahlui la Podul-Iloaei. Valea este mlăştinoasă în mai toată lungimea ei prin jud. Iaşi.

Bahluiul, 1. Pârâu, afl. al Jijiei (pe dr.), izvorăşte din dealul Runcu (jud. Botoşani), trece pe la Hârlău, Podul Iloaei şi Iaşi. La Podul Iloaei primeşte pe dr. Bahluetul. La vale de Moara Prefectului (Cotnari), valea B.-ui este mlăştinoasă, plină de stuf şi păpuriş. *In lungul său multe iazuri de peşte.* — 2. Deal din jud. Iaşi pe dr. pârâului B. altit. 250 m. deasupra văii.

Bahmut (5541 loc.), com. rur. jud. Lăpuşna, pl. Vorniceni. Formată din satele: Bahmut, Leordoaia, Cornesti-Satu, Cornesti-Gara. Primăria la Bahmut. P. U. şi G. Cornesti la 3 km.

Bahmut, oraş din Ukraina în mijlocul bazinului hulier al Donetului. In apropiere se găsesc ocne de sare.

Bahmutea (3890 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Cimislia. Formată din satele: Bahmutea şi Suinduc. Primăria în Bahmutea. P. U. şi G. Chişinău la 60 km.

Bahna (1358 loc.), com. rur. jud. Storojinet, pl. Răstoacelor. Of. P. local. G. Vişniţa la 5 km.

Bahna, câmpie din Bucovina. Este o depresiune subcarpatică, prin care curg pâraele Mihodra şi Mihoderca afl. ai Siretului. Direcţia V—E. Incepe dela Vijniţa şi ţine până la Storojinet. Inălţime maximă 460 m., iar la Storojinet 358 m.

Bahna, pârâu din jud. Mehedinţi. Izvorăşte din Muntele Baiul şi se varsă în Dunăre la Vârciorova. Pe valea sa a fost o exploatare de cărbuni până la 1889, când a încetat. Se găsesc însă multe minereuri în Munţii de pe această vale.

Băhnăşeni (1558 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Tazlău-Sărat. Formată din satele: Băhnăşeni, Bozeşti, Sărata, Cucueţe, Tărâţă (Gura Solont). Primăria în Băhmăşeni. Infirmerie. P. U. şi G. Moineşti la 16 km.

Bahnsen Iulius, filos. germ. (n. 1830 † 1881), partizan al lui Schopenhauer. Admite pesimismul total, considerând doctrina pesimistă a lui Schopenhauer numai ca o pregătire a pesimismului radical. Scrieri: Beitrage zur Carakterologie, Der Widerspruch im Wissen und Wesen der Welt, etc.

Bahr Hermann, romancier, poet, ziarist şi autor dramatic austriac (n 1863). După ce a încercat adeseori să creeze comedii, a izbutit abia cu drama „Das Konzert", plină de spirit, de idei originale şi de umor, dar care ascund sub aceste însuşiri vesele, întreaga seriozitate a vieţii. Ca poet **B.** este şeful Simboliştilor (v. Simbolism) germ. contemporan, care urmărind, ca şi naturaliştii noi, tendinţe moderniste în stările patologice şi urîte din viaţă, se deosebesc de ei prin latura mistico-simbolică a mijloacelor de expresie. **B.** a luat această tendinţă din Franţa. A întemeiat la Viena rev. „Die Zeit". El a întrodus în lba germ. expresiile: Symbolismus, Dekadenz şi Fin de siècle... Printre nenumăratele-i scrieri se mai pot cita: Das Prinzip. Die Stimme, das Phantom (piese de teatru); Das Hermann Bahr-Buch, Selbstbildniss şi Himmelfahrt (roman), ş. a.

Bahrein Aual sau **Haglar**, insule pe coasta de E. a Arabici, în golf. Persic. Supr. 680 kmp. cu 110.000 loc. Capit. Manama (35.000 loc.). **B.** formează o anexă a Imperiului engl. al Indiilor, având însă şi un şef indigen, un şeih, cu o putere mult redusă.

Bahr-el-Abyad (= fl. Alb), partea superioară a fl. Nilul până la confl. cu Bahr-el-Azrak (v. c.), la Khartum.

Bahr-el-Azrak = fl. Albastru, afl. principal al fl. Nilul. Isvor. în Etiopia. Confl. cu Bahr-el-Abyad (v. c.) la Khartum.

Bahr-el-Gazal (fl. Gazelelor), din Sudanul Egiptean şi afl. fl. Nil (pe stânga), căruia i se zice local Bahr-el-Gebel. De la confl., fl. format se numeşte Bahr-el-Abyad. Basinul lui **B.** din Sudanul Egiptean se numeşte provincia B., cu 2.500.000 loc. şi capit. Vau. Este definitiv engleză dela 1906, deşi Anglia o ocupase încă din 12 Maiu 1894.

Băhrineşti (1235 loc.), com. rur. jud. Rădăuţi, pl. Siretului. Of. P. şi G. locală.

Baia (med.) (scaldă), e simplă, pentru curăţenie, sau **B.** medicamentoasă, în care corpul se pune în atingere intimă cu medicamente disolvate în apă. — **B.** minerale: Ape care izvorăsc conţinând soluţionate diverse săruri şi alte combinaţii minerale: sunt calde (terme) sau reci şi sunt foarte utile la diverse boale cronice. — **B.** de soare: proccdeu terapeutic prin care se expune organismul sau părţi ale sale acţiunii directe a razelor solare; razele active sunt mai ales ultraviolete, f. frecvente în soare la munţi şi marc. — **B. marine** (de marc), cunoscute din antichitate ca factor terapeutic. Efect combinat al climei constante maritime temperaturii şi conţinutului de săruri a apei şi al bătăii valurilor. Indicate: Reconvalescenţă, anemie, stări de oboseală, neurastenie. — La noi: Constanţa, Balcic, Mamaia, Techirghiol (Carmen Sylva), Mangalia, Bugaz, Burnas.

Baia = mină, ocnă, (v. Minerit).

Baia. 1. (3429 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Boroaia. Este formată din satele: Baia şi Bogata. Primăria la Baia. Judec. la Fălticeni. P. U. şi G. Fălticeni la 7 km. — 2. Sat din comuna B. aşezat în valea Moldovei la 7 km. de Fălticeni. La începutul principatului Moldovei, **B.** a fost un mare centru comercial şi cu o intensă viaţă orăşănească datorită coloniştilor saşi şi unguri veniţi din Ardeal. Dragoş a avut şi scaun de domnie aici. Alexandru cel Bun, a construit pentru Doamna sa, Margareta de Losoncz, nobilă maghiară, o biserică catolică, în care ea a şi fost înmormântată (1410) sub baptisteriu, în mijlocul bisericii. Era o biserică mare şi frumoasă. Azi este în ruină. Diferiţii domni ai Moldovei au avut grije de Baia şi au înzestrat-o cu biserici mari şi frumoase: Ştefan cel Mare şi Petru Rareş. La B. s'a dat lupta crâncenă între Moldovenii lui Ştefan cel Mare şi Ungurii lui Matei Corvin (15 Dec. 1465), când oraşul a fost ars de Ştefan, care îi mai pune foc şi înainte de lupta dela Războieni. Dar se reface repede, datorită faptului că era un centru comerial puternic pe drumul comercial spre Polonia şi Bistriţa ardeleană. In sec. XVI (1599) avea 3000 de case, era mare târg anual şi avea o importanţă politică mare. In 1776 aici s'au întrunit comisarii turci şi austriaci pentru delimitarea Bucovinei. *De atunci decade* repede, încât în 1803 nu avea decât 320 de capi de familie. Azi are 2704 loc.

Baia de Aramă (apr. 2000 loc.), com. urb. neresed. jud. Mehedinţi, reşed. pl. Cloşani, la 61 km. de Turnu-Severin. Formată din satele: Dealul Mare, Pistriţa şi Tarniţa. In apropiere e mina Baia-de-Aramă, exploatată prima dată de Romani, apoi de Nemţi, Unguri şi Români. Muntele Baia-de-Aramă din aceeaşi plasă cu înălţime de 800 *m.*

Baia-de-Arieş (1569 loc.), com. rur. jud. Turda, reşed. pl. Baia. Formată din satele: Baia-de-Arieş, Boereşti şi Muncelu. Primăria în Baia-de-Arieş. Of. P. local. G. locală. Mine de aur.

Baia de Fier (1523 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Novaci. Formată din Baia de Fier şi Sohodolu. Primăria în Baia de Fier. P. U. Novaci. G. Cărbuneşti la 30 km.

Baiaderă, numele dansatoarelor din India. Unele, (Devadaşi), dansează şi cântă în temple, altele, (Nacini) în localuri publice.

Baia-Mare (12.877 loc.), com. urb. jud. Satu-Mare, reşed. pl. Baia-Mare. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Baiburt, oraş din Turcia asiatică (Armenia). Oraş industrial: tăbăcării, covoare, arme, tutunuri, etc. Are 10000 loc. Rusii au bătut aici pe Turci în 1916.

Băiceni (2017 loc.), com. rur. jud. Iaşi, pl. Cârligătura. Formată din satele: Băiceni, Balş, Bărbăteşti, Coasta-Măgurii, Cucuteni şi Săcăreşti. Primăria în Băiceni. Carieră de piatră. La Balş izvoare cu apă minerală (sulf, potasă, fier). P. U. şi G. Tg.-Frumos la 11 km.

Băicoi (5011 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Filipeşti. Formată din satele: Băicoi, Cotoiu şi Tufeni. Primăria la Băicoi. Exploatări petrolifere. Rafinerii de petrol. Of. P. local. G. locală.

Băicoianu C. I. director la „Banca Naţională a României" şi censor la „Soc. Naţională de credit industrial".

Baiev, general rus, care a explorat, împrună cu Machkievič, cursul mijlociu al lui Amu Daria (în 1892—1892).

Baïf Jean Antoine, poet franc. unul din cei şapte membri din „la Pléiade" (n. 1532 † 1589), care a exagerat în operele sale „Passe temps", „Mimes, enseignements et proverbes", defectele acestei şcoale şi a scris grăbit şi prolix, propunând reforme ortografice şi metrice, care n'au avut succes. El a creat o academie de poesie şi muzică.

Baikal, lac mare (37.000 kmp.) din Asia Rusească (Siberia). Este de origină

tectonică, având mari adâncimi (peste 900 m.). Situat la N. de M. Saionsk și la V. de podișul Vitim, primește apele râurilor, ce se coboară din ei; mai principale: Selenga și Angara superioară. Plusul apelor sale se duc, prin Angara Inferioară, în fl. Jenisei. Pe marginile sale sunt izvoare termale și conuri vulcanice stinse. Pe la S. este înconjurat de C. F. transsiberiană (pe lung. de 260 km.). Înghețată din Dec. până'n Aprilie, în care timp, pentru scurtarea traiectului C. F., se construiește o C. F. variantă pe ghiață. Fauna sa este un rest al faunei sarmatice (terțiar), care popula marea lagună orientală.

Baikle, Dr., a călătorit în 1854 și a descris cursul inferior al fl. Niger și Râul Benue.

Băile-Govora (799 loc.), com. rur. jud. Vâlcea, reședința pl. Govora. Formată din satele: Curăturile, Gâtejești și Prajila. Primăria în Prajila. Of. P. local. Stațiune balneară cu ape iodurate. Halta Govora la 12 km.

Băilești (11006 loc.), com. urb. din jud. Dolj, reședința pl. Băilești. Judec. de Ocol, Perc. local. Medic, spital, farmacie, moară, gimnaziu. G. locală.

Bailey Nathanael, lexicograf, engl. († 1742). Cunoscut prin vestitul „Universal Etimological Dictionary" (1721), care a servit de bază celui al lui Johnson. S'a ocupat și cu antichitățile din Londra și Westminster.

Bailey Philip James, mare poet engl. (n. 1816 † 1902). A scris poema filos. „Festus", publicată anonim (1839), plină de *lirism*, obscură, însă pe alocurea monotonă și neegală, totuși interesantă și azi. Primele pasaje frumoase. B. nu merită uitarea în care a fost aruncat de faptul că celelalte lucrări ale sale au fost o *imitare* a poemei „Festus".

Baillieston, oraș din Marea Britanie (Scoția), centru minier și industrial (topitorii de fier, țesătorii). 14000 loc.

Baillon André, romancier belgian (n. 1875). A început ca ziarist, apoi a scris romane (En sabots, Histoire d'une Marie, Un homme simple, Chalet I), într'un stil sobru și cu subiecte simple, dând dovadă de un mare spirit de observație.

Baillon Henri Ernst (n. 1827 † 1895), medic și botanist francez, fost director al grădinei botanice medicale din Paris și membru on. al Academiei române. Lucrări: Histoire de plantes Paris (1866—1892); Dictionnaire de botanique Paris (1876—1883) etc.

Baillou Guillaume de, medic francez (n. 1538 † 1616), medicul lui Henri IV, și prof. la Paris, vestit clinician și cunoscător al boalelor epidemice.

Bailly François Anatole, helenist franc. (n. 1833 † 1911), autorul marei lucrări „Le Dictionaire grec-français" (1894) în care menționează toate formele din inscripții și manuscripte grecești. A mai scris o Gramatică greacă și un studiu asupra rădăcinilor grecești și latine. A colaborat cu M. Bréal la „Mots latins", și „Mots grecs".

Bailly Jacques, miniaturist și gravor franc. (n. 1629 † 1679). A fost primit la Academie în 1663 cu miniatura Ghiveciul de flori (Pot de fleurs). Remarcabile s. cele 12 planșe în aqua-fortis, numite: „Divers Fleurs mises en bouquets, dessinées et gravées par B. J. peintre du Roi" — Fiul său Nicolas (n. 1659 † 1736), a pictat peisaje din împrejurimile Parisului. A făcut primul catalog metodic și complect al colecției regale, lucrare apreciată mult în istoria artei.

Baimaclia (2219 loc.), com. rur. din jud. Cahul, reșed. pl. Ștefan cel Mare. Medic de pl. Judec. de ocol, perc. Of. P. T. T. La 35 km. de G. Taraclia.

Bain Alexander, filos. și psihol. engl. din școala lui J. St. Mill (n. 1818 † 1903), fost prof. la univ. din Aberdeen. Are lucrări despre *utilitarism* și monografii psihologice: „Mind and Body", „The Senses and the Intellect" (1855), „The Emotions and the Will" (1859) și un cunoscut manual de logică („Logic, Deductive and Inductive", 1870). B. este un asociaționist și în Logică și în Etică. În psihol., a accentuat importanța sensațiilor mușchiulare pentru desvoltarea vieții psihice și a arătat cum se nasc mișcările voluntare din cele involuntare, pe baza primordialității și spontaneității mișcării. În Etică, a căutat să demonstreze deliberarea voluntară pe baza asocierii sentimentelor de plăcere și neplăcere de mișcări în lupta dintre motivele comportării. B. a întemeiat celebra rev. engl. de psihol. și filos. „Mind" (v. c.).

Balneț (1350 loc.), com. rur. jud. Rădăuți, pl. Siretului. P. U. Climăuți. G. Siret la 11 km.

Bainsizza (Platoul —), situat pe dreapta fl. Isonzo (Italia), la N. de Gorizia, a fost teatru de lupte sângeroase în timpul marelui războiu (August—Oct. 1917).

Bainville Jacques, scr. franc. (n. 1879), unul dintre întemeietorii mișcării regaliste franc. și a foii „l'Action française". A scris foarte clare și apreciate lucrări de istorie, mai ales politică și diplomatică. Ca ziarist e un distins cronicar politic, jalonând evenimentele politice în articole scrise cu multă pătrundere. Sc. mai însemnate: Bismarck et la France, Histoire de deux peuples, Histoire de trois générations. Comment est née la révolution russe, Les conséquences politique de la paix, La Guerre d'Italie, Histoire de France, Le Dix-huit Brumaire, etc., etc.

Baionetă (milit.). Lamă de oțel în formă de cuțit care se aplică la gura unei arme de foc (militară). A fost întrebuințată pentru prima oară în 1693 în luptele dela Marsaglia (Piemont) de Catina. La început era fixată prin mânerul ei în gura armei astupând țeava și nepermițând tirul. Vaubau a imaginat și a construit o B. cu un suport în formă de brățară prin care intra gura țevei, permițând astfel și tragerea. El a adoptat această B. la 1701 pentru infanteria franceză. B.-ele sunt și de diferite forme după modelul armei. Arma română sistem Manlicher are adoptată o B. scurtă și ilată.

Bairac-Bair, vârful cel mai înalt (196 m.) al dealului Bairac jud. Tulcea la S. de Babadag.

Bairakdar Mustafa pașa, mare vizir în imperiul otoman (n. 1775 † 1808), guvernator al Rusciucului. A mers împotriva Constantinopolului pentru ca să restabilească pe sultanul Selim al III, detronat de Mustafa. În locul acestui din urmă (care a obținut tronul) pune pe Mahomed al II, fratele lui Selim. În fața unei revolte nouă, se aruncă dintr'un turn unde s'a refugiat, ca să nu cadă în mânile Ienicerilor.

Bairam, principalele două sărbători ale Mohamedanilor. La B. mic cu o durată de 3 zile, se încheie postul numit Ramazan, iar B. mare, de 4 zile se serba la 70 zile după cel mic. La B. domnii români trimiteau daruri sultanilor turci.

Bairam-Bunar (1938 loc.), com. rur. jud. Caliacra, pl. Stejarul. Formată din satele: Bairam-Bunar, Ceair-Mahle, Kesedgic, Murzuc, Regep-Bunar. P. U. Curt-Bunar. G. Bazargic.

Bairamcea (4816 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Sărata. Judec. de ocol, pere. Of. P. T. T. Dist. 12 km. de G. Culevcea.

Bairam-Dede deal, jud. Constanța, la V. de com. Bairam-Dede, cu direcția N.—S. și vârful Hogea—Buiuk (180 m.).

Bairam-Dede-Bair deal, jud. Constanța, pl. Medjidia, la N. de com. Caraboci. Înălțimea medie 135 m. cu direcția S.V. spre N.E.

Baiseți (1974 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Mălini. Formată din satele: Baiești, Cornu-Luncii și Stănilești. Primăria la Baiești. Of. P. local. G. Păltineasa la 18 km.

Baisse, scăderea cursului la bursă. Se speculează à la B. când cineva vinde mărfuri ori efecte pe termin în nădejdea că mai târziu le va putea procura cu un preț mai scăzut.

Băița (1424 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Cehul-Silvanici. P. U. Băsești. G. Ardihat la 5 km.

Băița (1194 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Baia-Mare. P. U. Tăuții de jos. G. Baia-Mare la 12 km.

Bălța (1180 loc.), com. rur. jud. Someș, pl. Gherlei. P. U. Strâmbu Băiuțului. G. Gâlgău la 60 km.

Baiul, culme pe partea dreaptă a văii Prahovei, paralelă cu Bucegii, începând din Dihanul și cuprinzându-se între valea Râșnoavei și Valea Cerbului. Punct culminant 1375 m.

Baiulescu Bartolomeiu (n. 1831 † 1909), protopop ort. al Brașovului. Prețuit de Șaguna, se preoțește în 1857 fiind preot în Brașov și profesor la școala comercială de aici. A muncit mult pentru consolidarea Românilor din Brașov. A înființat la 1869: „Asociațiunea pentru sprijinirea meseriașilor"; la 1877 Banca meseriașilor români și foaia „Meseriașul român" pe care a condus-o în 1876—80.

Băiuț (1180 loc.), com. rur. jud. Someș, pl. Lăpuș. P. U. Strâmbu Băiuțului. G. Gâlgău la 60 km.

Bajazet, numele mai multor sultani Turci: 1. B. I, supranumit „Fulgerul", sultan dela 1389—1403. Bate pe creștini la Nicopole (1396), dar este învins de Mircea cel Bătrân în diferite rânduri, iar de Tamerlan sau Timur-Lenk, cuceritor tătar, e bătut la Angora și făcut prizonier (1402). Moare în închisoare. — 2. B. II., sultan dela 1481—1512. A avut permanente lupte. Moare otrăvit de fiul său Selim, într'o răscoală a Ienicerilor.

Băjenaru Ion, tenor (n. 1863 † 1921). Stud. la sem. central și Conservatorul din București. La 1887 debutează în „Giroflé-Girofla". Dela 1893 cântă la opera română. Celebrul tenor Picagula asculțându-l spune: „De ce ne mai chemați pe noi, când Românii au astfel de voci." La 1898 cântă cu Darclée la Constantinopol.

Băjești (1341 loc.) com. rur. jud. Muscel, pl. Râuri. P. U. și G. Stâlpeni la 5 km.

Bajza József, poet magh. (n. 1804 † 1858). A scris studii istorice: „Coriolan" „Istoria universală", poezii lirice și patriotice în formă perfectă, dar fără căldură afectivă, însă mult citite și imitate.

Baké-Baké, populație neagră pitică semnalată de Dapper în 1686. A fost identificată în urmă cu Babukos (v. c.).

Baker (Sir Samuel), călător și explorator engl. (n. 1821 † 1893), a vizitat și explorat Ins. Ceylon, cursul superior al Nilului, când descoperi lacul Albert Nyanza.

Bakhos, în mit. greacă atribut al zeului Dionysos, zeificat mai târziu, Fiul lui Zeus și al Semelei. A plantat via. La Romani a trecut sub numele Bacchus (v. c.).

Bakhoy sau fluviul Alb, unul din râurile, care împreună cu Bafing și cu Baulé formează fl. Senegal. Aluviunile sale conțin fluturași de aur.

Bakhuyzen Van den Brink, scriitor olandez (n. 1810 † 1863), fost director al arhivelor Olandei și întemeitor al revistelor „Muzele" și „Gids".

Baki Mahmud (Molah) Abd-el —, poet turc (n. 1526 † 1609). A scris un „divan" de poezii lirice mult citite și astăzi. A compus și o Istorie a Meccei.

Bakin Kiokoutei, romancier japonez (n. 1767 † 1848). Considerat ca scriitor fără rival în Japonia. Afară de cel mai vestit roman japonez „Hakkenden" „Istoria celor opt câini" care în forma originală avea 106 vol., a scris „Le iyonki" (călătorie spre Răsărit) o adaptare de pe un roman chinez „Nen-Ke no Youmé (o povestire cu zâne) „Yenseki Zasci" (eseuri de pe folklor și superstițiile pop.) și alte romane.

Bakker Aug. Immanuel, filolog germ. (n. 1785 † 1871), prof. de lit. gr. la univ. din Berlin (1807), apoi membru al Academiei de științe (1815). A publicat: Anecdota graeca (1814—21), o mare ediție a lui Platon (1814—21), și a preparat „Corpus inscriptionum graecarum" și ediții făcute cu multă îngrijire a autorilor: Aristofanes, Thucydides, Aristoteles, etc.

Bakony, culmi cuprinse între r. Raab și lac. Balaton, din Ung. de V. Direcția SV. către NE. până în Dunăre până aproape de Gran. Au păduri și vii.

Bakst Rosenberg, *pictor* și *decorator* rus, de origină evreu (n. 1866 † 1924), elev al Academiei de bele-arte din Moscova și apoi din Paris. Reprezentant al artei decorative prin colori vii, pline de realism, cu accente orientale; renovator al decorațiunii teatrale rusești. Portretele, nudurile și peisajele sale sunt de asemenea apreciate.

Baku, oraș și port (la Caspica) din Azerbeigian (Transcaucazia). Situat la S.-ul penins. Apșeron, este centrul exploatărilor petrolifere dinprejur. Rusesc între 1732—1735, cum și dela 1813, a prosperat după 1869, prin începerea exploatărilor petrolifere. În timpul marelui războiu a fost centrul de rezistență contra Turcilor și Germ., cari voiau să ocupe regiunea petroliferă.

Bakunin Mihail Aleksandrovič, anarhist, scriitor și agitator rus (n. 1814 † 1876). Ofițer până la 1838, s'a ocupat cu filosofia anarhistă și comunistă, studiind pe Hegel și pe Stirner. A fost exilat din Rusia. A fost trimis și în Siberia (1857), de unde a evadat și după ce a stat în mai multe țări s'a stabilit în Elveția. A condus revoluția comuniștilor din Dresda, în Mai 1849; iar în 1868 întemeie o „Alliance internationale de la démocratie socialiste" în Elveția.

Bal, unitate de măsură; 1 B. hârtie = 10,000 coale; 1 B. bumbac american = 197 kg.; 1 B. bumbac egiptean = 170 kg.

Băla (1283 loc.), com. rur. jud. Mureș, pl. Râciu. Judec. Reghin. P. U. Ormenișul-de-Câmpie. G. Craifalău la 10 km.

Balaban, 1. pisc de munte în jud. Buzău, de 1600 m. altit.; 2. B. insulă în Dunăre, jud. Ialomița în arcul ce-l face Dunărea până în apropiere de gura Ialomiței.

Balabancea (1424 loc.), com. rur. jud. Tulcea, pl. Isaccea. Formată din satele: Balabancea și Islam Geaferca. Primăria la Balabancea. P. U. Măcin. G. Brăila la 48 km.

Bălăbănești (1609 loc.), com. rur. jud. Tutova, pl. Jerăvăț. Carieră de piatră. Judec. de ocol. P. U. Bârlad. G. locală.

Bălăbănești (1075 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, pl. Budești. Formată din satele: Bălăbănești, Mălășești. Primăria la Bălăbănești. P. U. Valea lui Vodă. G. Chișinău la 18 km.

Balabanlar (1093 loc.), com. rur. jud. Durostor, pl. Doimuslar. Formată din satele: Balabanlar și Caravelichioi. Primăria la Balabanlar. P. U. Doimușlar. G. Călărași.

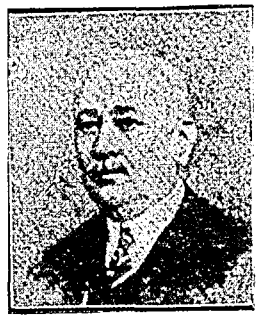

I. Bălăcescu

Balabanul, 1. insulă pe Dunăre, jud. Ialomița, în dreptul satului Lăteni de 4 km. lung.; 2. B. munte însemnat în jud. Buzău, la N. de Penteleu. Are 1670 m. și pășuni excelente.

Bălăceana (2520 loc.), com. rur. jud. Suceava, pl. Ilișești. P. U Ilișești. G. Miron Costin la 6 km.

Bălăceana (1190 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, pl. Bujoru. Formată din satele: Bălăceana, Negrea, Sofia. Primăria la Bălăceana. P. U. Lăpușna. G. Bucovăț la 45 km.

Bălăceanu (1075 loc.), com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, pl. Galbenu. Of. P. local. G. Joița la 12 km.

Bălăceanu, 1. Constantin, aga, boier în Țara Românească, ginerele lui Șerban Vodă Cantacuzino, aderent al Austriei, cu ajutorul căreia voia domnia țării; în lupta dela Zârnești (1690), Constantin Vodă Brâncoveanu înfrânge pe Austrieci conduși de generalul Veteran. B. e omorît. — 2. **Constantin**, boier muntean (n. la 1776 † 1850), cunoscut pentru ideile sale înaintate față de ale altor boieri ai vremii și ca un mare patriot. Când G. Lazăr veni din Ardeal, B. l-a ajutat să puie bazele învățământului rom. în Buc. — 3. **Ioan** (n. 1825 † după 1911), om politic român. A făcut studii în Franța; participă la revoluția din 1848, exilat, se întoarce în 1857. Prefect de poliție în București, ministru de externe în guvernul L. Catargiu (1876), apoi agent diplomatic și ministru plenipotențiar al României la Paris, Constantinopol, Viena, Roma și dela 1893 în Londra.

Bălăcescu Costache, scriitor rom. (n. 1809 † 1880), apreciat pela 1840 pentru *poeziile* lui vesele și satirice. A mai scris fabule, piesn de teatru „Buna educație", s. a. Astăzi este uitat cu totul.

Bălăcescu I., medic român (n. 1870). Prof. de clinică chirurgicală infantilă și ortopedie la Univ. din București. Decan al Fac. de Med. și senator al Univ. din București. A publicat lucrări importante din domeniul chirurgiei, în special al chir. infantile.

Balaci (1882 loc.), com. rur. jud. Teleorman, reșed. pl. Balaci. Formată din satele: Balaci și Cățălești. Medic, farmacie. Of. P. local. G. locală.

Balada franc. *din provensala „ballóda"* 1. cântec de joc. la pop. romanice din sud începând din sec. al XII, cântec scurt care însoțește dansul. In sec. al XIV în Anglia și Scoția cântecul epic poporan al „Ministrelilor" (v. c.). In Germania a fost introdusă de Bürger. 2. Poemă scurtă cu formă fixă din trei strofe egale, simetrice cu o cupletă mai scurtă, numită „envoi". Fiecare din ele se termină cu un refren (v. c.). Baladele cu formă fixă le găsim la poeții provensali Froissart, Eustache Deschamps, Alain Chartier, Ch. d'Orléans, Villon (v. c.), care a și excelat în acest gen, la Cristine de Pisan, Marot, La Fontaine, Th. de Bainville, Fr. Copée. 3. Poezie epică în care se povestește un fapt legendar sau fantastic, într'o acțiune simplă; care trebuie să fie motivată și unitară. Barzii scoțieni, Robert Burns și Thomas Moore, poeții germani Bürger, Schiller, Goethe, Uhland, Lenau și Heine, poetul franc. V. Hugo, poeții rom. Bolintineanu, Alecsandri, Coșbuc și Iosif au scris balade frumoase. (v. Cântecul bătrânesc.)

Baladă (muzică), se numește (din sec. XVIII încoace) în general o compoziție pt. voce acompaniată de un instrument, cu subiect epic-liric adeseori întrețesut cu elemente mistice. Se pretează și pentru compoziție corală, sau pentru cor, soli și orchestră (d. p. „Mama lui Ștefan cel Mare" de Dima).

„Balade și Idile", titlul unui vol. de poezii, a poetului rom. George Coșbuc. Printre piesele mai importante citâm: El Zorab, Regina Ostrogoților, Moartea lui Fulger, Nunta Zamfirei (balade); Noapte de vară, Vântul, Pe lângă boi, Fatma, la Oglindă, Păsorița, Prahova, La pârâu, Spinul, Pe Bistrița (poezii idilice-pastorale) etc. In aceste poezii Coșbuc se arată ca un maestru zugrav al vieții de la țară și ca un povestitor plin de emotivitate dramatică (v. Coșbuc).

Balagea (1035 loc.), com. rur. jud. Caliacra, pl. Vulturești. Formată din satele: Balagea, Sahinlar. Primăria la Balagea. P. U. Bazargic. G. Bazargic la 15 km.

Balaguer Victor, scriitor și om politic italian. Fost ministru (n. 1824 † 1901). S'a distins ca poet cu drame, (Don Juan de Terralonga), ca poet liric, ca istoric („Istoria trubadurilor", „Istoria Cataloniei") și ca orator. E printre cei dintâi care a contribuit la ridicarea lit. a dialectului catalan.

Balakirew Mily Alexejevič (n. 1837 † 1910), cel mai de seamă reprezentant al muzicei moderne rusești, compozitor și pianist. Lucrări mai însemnate: poemele simfonice „Tamara" și „En Bohême", 2 simfonii, 4 uverturi „Islomey" pentru pian și o valoroasă culegere de cântece populare rusești.

Balaklava, oraș și port din republ. tătărească a Crimeei, cunoscut prin luptele din timpul războiului Crimeei (Oct. 1854). Este fosta Symbolon (în greaca veche), sau Cembalo (Genovezi).

Balalaică, instrument muzical, un fel de chitară, cu două sau patru coarde. Se întrebuințează mai ales în Rusia, pentru a acompania cântecele și jocurile lor populare.

Balambér, primul rege al Hunilor, pomenit de Jordanes în lucrarea „De rebus Geticis". A condus, pe la 374, pe Huni dincoace de Volga, alungând pe Alani, Ostrogoți și Vizigoți.

Bălan Ion, canonic și în mai multe rânduri rector al Academiei teologice din Blaj (n. 1880). Orator bisericesc distins, a scris „Viața lui Isus" pe înțelesul poporului, numeroase articole prin diferite reviste și alte scrieri de cuprins religios.

Bălan Nicolae (n. 1882), Mitropolitul ortodox al Românilor din Transilvania. Studii secundare la Năsăud, teologie la Cernăuți și Breslau. Profesor de dogmatică și morală la seminariul „Andreian" din Sibiu dela 1905—1920. În 1920 e ales Mitropolit. A întemeiat „Revista teologică" în 1907, iar în 1926 un nou seminar pentru preoți, iar cel vechiu l-a ridicat la rangul de Academie teologică. Arhiereu cu influență, bun ortodox, aderent al unirii bisericelor românești și altora, participă la congresul interconfesional din Stockholm. Scriitor bisericesc cu limbă clară, a publicat câteva studii prețioase.

Bălan Teodor (n. 1885), profesor, a publicat numeroase studii istorice: Familia Hurmuzaki, Țara Sepenicului, Documente câmpulungene, etc.

Bălan (1382 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Buciumi. P. U. Chechiș. G. Jibău la 12½ km.

Bălănescu Nicolae, director la „Banca Națională a României".

Bălănescu Grigorie, director general la Ministerul agriculturii și domeniilor, subdirecția veniturilor.

Bălănești (1181 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Ocolu. Este formată din satele: Bălănești, Pisteștii din Vale și Viezuri. Primăria în Bălănești. Perc. locală. P. U. Tg. Jiu și G. Copăciosa la 9 km.

Bălănești (2558 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Pârscovu. formată din satele: Bălănești, Berești, Bodromirești, Cocârceni, Cozieni, Mărculești, Turburea, Valea-Banului, Valea-Iepei. Primăria la Bălănești. Perc. locală. Infirmerie. P. U. și G. Pârscovu la 13 km.

Bălănești (1894 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, pl. Nisiporeni. Formată din satele: Bălănești, Găurenii-de-Sus. Primăria la Bălănești. P. U. Chișinău. G. Pârliți la 20 km.

Bălănești (1433 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Răsboieni. Formată din satele: Bălănești, Dârloaia, Ghilăești, Hârtop și Vlădiceni. Primăria la Bălănești. P. U. și G. Piatra-Neamț la 24¾ km.

Bălănești (1843 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Drăgănești. Formată din satele: Bălănești și Malu-Roșu. Primăria la Bălănești. P. U. Drăgănești. G. Romula la 12 km.

Bălani (2988 loc.), com. rur. jud. Bălți, pl. Răscani. Poșta Glodeni. G. Fălești.

Balanide (zool.), familie de crustacei marini din ordinul Cirripedelor, ale cărei specii trăiesc pe scoice, pe broaște țestoase marine, sau pe balene. În Oceanul Pacific și Atlantic e frecventă specia comestibilă Balanus tintinnabulum, lipită uneori pe fundul corăbiilor.

Balaninus (zool.), gen de gândaci cu numeroase specii (44) cu antene subțiri și lungi, cari se hrănesc cu frunze de pomi, iar larva lor se desvoltă în fructe.

Balanites (bot.), gen de arbuști cu două specii cari cresc una în Africa, alta în Asia tropicală. Fructele speciei (B. aegyptica) din Africa sunt comestibile.

Balanoglossus (zool.), gen de protocordate (hemicordate) din familia Enteropneustelor, ale cărui două specii (B. minutus și B. clavigerus) trăiesc afundate în nisip, în golful Neapole. Au corpul în forma unui vierme gălbui sau roșietic, ascuțit la extremități împărțit în trei regiuni: trompă, guler sau gardă și trunchiu. În trompă au un organ special, coarda dorsală, iar în regiunea anterioară a trunchiului, pe fața dorsală au un număr mare de crepături (deschiderile branchiale) dispuse pe două rânduri și care se deschid în esofag, servindu-le la respirație. Se înmulțesc prin ouă, sexele fiind separate. Din aceste se desvoltă o larvă, Tornaria, care trece prin metamorfoză fiind asemănătoare larvei echinodermelor și a viermilor (trochosfera) anelizi.

Balanophoree (bot.), familie de plante dicotiledonate din regiunile tropicale și subtropicale, cu înfățișare de ciuperci, trăind parazite pe rădăcini (ex. gen. Balanophora).

Balanță, aparat fizic ce servește la măsurarea greutății unui corp prin compararea cu o altă greutate cunoscută. Deosebim: 1. **B. comună** sau cu brațe egale întrebuințată îndeosebi în laboratoare, farmacii, etc. 2. **B. romană**, sau cu brațe neegale cunoscută chiar de Romani; se întrebuințează în comerț. 3. **B. zecimală**, precum și cea centesimală întrebuințate la măsurarea corpurilor grele. 4. **B. hidrostatică**, a cărei întrebuințare se bazează pe principiul lui Archimede și care se întrebuințează la măsurarea densității corpurilor.

Balanța comerțului, v. Mercantilism.

Balantidium (zool.), protozoar ciliat (B. coli), parazit, din intestinul gros al oamenilor bolnavi de tifos, diaree perzistentă și de catar cronic intestinal, comunicat de către porc.

Balanții, populație neagră din Africa, pe malurile fl. Casamance, trăind împărțiți în triburi, ce se războiesc între ele. Sunt necivilizați și au obiceiuri crude.

Balar-Bair, deal, jud. Tulcea pl. Babadag, com. Armutli. Direcția S—V spre N—E, înălțimea 247 m.

Bălăria (1326 loc.), com. rur. jud. Vlașca, pl. Argeș. P. U. Ghimpați. G. Filaret la 30 km.

Bălașa, 1. Doamna lui Constantin Vodă Basarab, îngropată în biserica Sf. Vineri din Târgoviște (1654), pe care a ridicat-o cu cheltuiala sa, ca și mănăst. Jitianul.

Bălașa, Domnița —, biserică în București, zidită în amintirea B.-ei, fica lui Constantin Brâncoveanu, care și-a lăsat toată averea pentru fondarea unui azil. Dărâmată de cutremurul din 1838, a reconstruit-o băneasa Safta Brâncoveanu, adăogându-i-se un spital și un azil pentru femei bătrâne. Așezată în mijlocul unui parc frumos, așa cum a fost reclădită a treia oară de epitropia spitalelor Brâncovenești, cu cele 5 turnuri ale sale, face o plăcută impresie. E bogată în picturi, iar mobilierul e lucrat cu multă artă.

Bălășescu Nicolae (n. în Hașag lângă Sibiu) profesor la seminariul din București, apoi călugărul Nifon la Cernica; în 1848 e la Blaj, ia parte la revoluție. Arestat în Sibiu, fuge în Țara Românească. A publicat cărți de școală și un bun dicționar latin-român.

Bălășești (1093 loc.), com. rur. jud. Tutova, pl. Jerăvăț. Infirmerie. P. U. Bârlad. G. Bălăbănești la 6 km.

Bălășoeni (1204 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Bolintin. Fabrică de postav. P. U. Bolintinu din Vale. G. București la 30 km.

Balata (bot.), suc lăptos, alb-roșietic, secretat de un arbore (Bully-tree, Sapota Muelleri), din Guyana, întrebuințat în stare solidificată ca izolator la aparatele electrice, în chirurgie, la fabricarea de curele și pingele fiind mai elastic decât gutaperca (v. c.).

Balaton, în germ. Platten-See, lac din Ung. de V. Are apă salmastră, rest al vechei mări Panonice. Supr. apr. 690 kmp., adânc. max. 11 m., altit. 133 m. Comunică cu Dunărea prin Sio, numai în timpul apelor mari. Pe marginile sale multe stațiuni balneare, între care B.-Füred cu izvoare minerale căutate.

Bălaur, după mitologia populară un șarpe monstruos cu o falcă în cer și cu una în pământ, uneori cu trei, iar alteori cu șapte capete. De obiceiu B.-ul e învins de Făt-Frumos (v. Smeul).

Balazinovici Cornel, director gen. în Ministerul industriei și comerțului (Dir. gen. a Minelor).

Balázs Andrei (n. 1869), canonic. Teologia isprăvită în Viena; 1921 referent al Statusului catolic, prelat papal. În 1925 a înaintat plângere la Liga Națiunilor din partea episcopiilor maghiare în chestia școalelor ungurești, care în vremea apărării ministrului dela Berna Petrescu Comnen și Alex. Pteancu inspector general școlar, a fost respinsă ca neîntemeiată. B. e supraveghetorul școlilor statusului catolic. A publicat articole într'un studiu cu documente despre Statusul catolic.

Balbareu Ioan, profesor de metalurgie la „Școala politehnică" din București.

Balbinus Decimus Coelius, împărat roman dela 237—238. La moartea celor doi Gordieni, uciși în Africa, de pretendentul Maximin, senatul numește pe B. împărat civil, iar pe Puppienus împ. militar, ca să întâmpine pe Maximin, ales de soldați. După liniștirea unui conflict între pretorieni și popor, cei doi au guvernat cu destul cumpăt. Neînțelegerea dintre ei pricinuește masacrarea amândurora de pretorieni.

Balbo Prosper, conte de Castelgentile și de Vinadio, erudit și bărbat de stat ital. (n. 1762 † 1837), ambasador la Paris (1796—98). Neputând împiedeca ocuparea Piemontului, e exilat în Spania. Din 1807 primește funcț. administr. dela Napoleon și alcătuește în casa sa o „Academia di Concordi", pt. apărarea l. italiene de influențele străine. Carol Albert l-a numit prezident de consiliu. La Torino a prezidat Acad. regală de științe.

Balboa (Vasco-Nuñez-de), conquistador spaniol (n. 1475 † 1517). A fost un bun administrator al coloniei spaniole Castilia de Aur. A străbătut istm. Panama, a fost primul care a ajuns la coasta Oc. Pacific. A fost însă înlocuit în funcțiuni de Pedrarias d'Avila, care intrigase la curtea Spaniei. Din ordinul acestuia, B. a fost decapitat tocmai în momentul, când pleca spre Peru.

Balboa, unitate monetară a republ. Pa-

nama. Are 100 cents. 100 B. = 100 Dollari.

Balbuenza, Don Bernardo—, episcop de Puerto Rico, poet spaniol (n. 1568 † 1627). A scris poezii epice (Bernardo o Victoria de Roncesvalles) pline de imaginaţie şi cu descripţii frumoase şi pastorale („Siglo de oro en las selvas de Erifile"), în care imită pe Theocritos, Vergilius şi Sannazar.

Balbus Lucius Cornelius, consul rom. în 40 a. Chr. Dela Pompeius a primit titlul de „cetăţean roman", pe care şi l-a putut menţine numai în urma pledoarii lui Cicero în favoarea sa.

Balbus supranumit Mensor, geograf roman din timpul lui Augustus. A lucrat la cadastrarea imperiului roman.

Bal sau **Balita**, Voevod în Maramureş (în sec. al XIV), fiul lui Sas Vodă, care a întemeiat aici mănăstirea Peri. B. cu fratele său Drag merg la Patriarhul din Constantinopol Antonie, la 1391, şi-i închină mănăstirea Peri, pe care Antonie o face stavropighie, a cărei egumen, Pahomie, ajunge exarh peste un întins teritoriu, care pare a fi fost tot sub cârmuirea lui B. şi Drag. Aici s'au copiat, foarte probabil, primele texte rom. rotacizante (v. Psaltirea scheiană, etc.).

Balc (1288 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Marghita. Staţie C. F. R. locală. Of. P. T. T.

Balcaciu (1700 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mică, pl. Valea-Lungă. Judec. Valea-Lungă. P. U. şi G. Valea-Lungă la 5½ km.

Balcani, munţi din penins. Balcanică, în formă de arc între Porţile de Fier (v. Dunărea) şi M. Neagră. Sunt de vârstă alpină. Partea de V. formată din roci vechi şi primare, cea de E. cretacică. B. se divid în 3 părţi: 1. B. orientali, dela capul Emineh, pe marea Neagră la oraşul Sliven. Stâncile cretacee dominând, trecătorile sunt numeroase şi la mici altitudini, iar valea Kamtschik deschide o crăpătură adâncă. 2. B. centrali, numiţi de Bulgari şi Stara Planina (munţi vechi) se întind dela Slivno la trecătoarea Iskerului. Aici înălţimile sunt considerabile şi pasurile mai ridicate. Piscul cel mai înalt e Iumruchtchal (2374 m.). Printre trecătoriile însemnate este Chipka (1333 m.), care duce dela Gabrova la Kazaulik şi care *a fost teatrul luptelor* înverşunate în războiul 1877. B. se scoboară la N. printr'o serie de terase. La S. sunt sate musulmane formând un contrast isbitor. Acest contrast e şi mai mare între clima şi vegetaţia celor 2 versante ale Balcanilor. Versantul N. are ierni lungi şi grele şi cel de S. o climă dulce şi culturi meridionale. Valea lui Tundja, afluentul Maritzei, e renumită pentru viile şi trandafirii săi. 3. B. occidental sau de V. mai ridicaţi, se opresc în valea Timocului, un afluent al Dunării. Trecătoarea Sfântul Nicolas (1374 m.) deschide o cale foarte umblată odată. Între Timoc şi Morava e Golubinie Pianina (muntele cu porumbei), care se termină la Porţile de fier şi cari împreună cu Alpii Transilvaniei şi B. închid bazinul dunărean.

Balcanică, peninsula —, cea mai orientală dintre peninsulele din S.-ul Europei, îşi trage numele dela M-ţii Băcani (v. c.), cari o străbat, în formă de arc, prin mijloc dela Varna până la Dunăre (Porţile de Fier) pe o lungime de 600 km. Mărginită la N. de Dunăre, la V. de M. Adriatică şi Ionică, la S. de Mediterana şi M. Egee, iar la E. de M. Neagră, pen. B. are spre E. câmpii mai joase aluvionare, spre N. un podiş prebalcanic, a cărei altit. medie este 300 m., iar spre S. o mulţime de peninsule, golfuri şi capuri, iar paralel cu coasta, o mulţime de insule, ca picioarele unui pod între Grecia şi Asia Mică. Toate rezultat al prăbuşirii vechii suprafeţe continentale. Peninsulele sunt: Koreea, Atica, Calcidica. Golfurile: Arta, Corint, Salonic, etc., toate adăpostesc porturi bune. Insulele: Ionice, Sporade, Ciclade, Candia, sunt toate muntoase, vârfuri ale foştilor munţi sau vulcani activi ori stinşi. Relieful (Munţii şi câmpiile) se poate împărţi în două: partea occidentală formată dintr'un soclu de stânci primare (Masiv. Rodope, podişurile: Macedoniei şi Serbiei), partea de E. şi S. formată din cutări posterioare, de vârstă alpină (Balcanii şi Pindul), despărţit în compartimente, prin cutări şi prăbuşiri, cuprinde câmpii aluvionare fertile: Vardarul, Marija, etc. Clima, spre N. de Balcani, continentală, iar spre S. mediteraneeană. Râurile din N. de Balcani merg spre Dunăre, iar cele din S., scurte, torenţiale se scurg spre M. Egee. Cele din Albania, merg spre M. Ionică. Este împărţită în următoarele state: Jugoslavia, Bulgaria, Albania, Grecia şi Turcia Europeană (v. c.).

Bălcăuţi (2058 loc.), com. rur. jud. Rădăuţi, pl. Dorneşti. Of. P. local. G. Dorneşti la 8 km.

Bălcăuţi (3926 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Lipcani. Formată din satele: Bălcăuţi şi Nesfoaia. Primăria la Bălcăuţi. P. U. Şendreni. G. Mămăliga la 12 km.

Bălcescu Nicolae, istoric şi om politic rom. (n. 1819 † 1852). A învăţat întâiu la un arhimandrit grec, apoi la Sf. Sava şi cu bănăţeanul Murgu, studie în particular fiios. Câtva timp cadet în cavalerie, apoi

Nicolae Bălcescu

devotându-se cu totul politicei „partidei naţionale", fu arestat mult timp la o mănăstire, sdruncinându-şi sănătatea. Scapă la începutul domniei lui Bibescu. A fost fruntaş pol. în revol. dela 1848 şi secretar de stat al guvernului provizoriu, alături de C. A. Rosetti şi I. C. Brătianu. Nereuşita revol. îl face să fie exilat. Se duce în Ardeal şi ia parte la mişc. polit. de acolo, având iluzia că ar putea împăca pe Unguri cu Românii, ca să lupte împotriva Austriei şi Rusiei. Tratativele duse de B. cu şefii Ung. au dat însă greş, aceştia nevoind să recunoască existenţa Rom. ca naţiune şi să renunţe la politica de maghiarizare. A cunoscut pe Avram Iancu şi pe luptătorii ardei. dela 1848. *Se îmbolnăvi din cauza nenumeratelor suferinţe supraomeneşti îndurate în timpul deselor arestări ce le-a suferit* p. propagarea ideilor naţionale. Oftica îl chinui până la moarte. A răbăcit prin Franţa, Anglia şi Italia, studiind şi luptând, p. cauza neamului său. Muri singur şi în extremă sărăcie, în ziua de 29 Noemvrie 1852, în „Locanda Trinacria" din str. Butera No. 31 din Palermo şi fu îngropat în cimitirul săracilor (cim. Rotoli), într'o groapă comună. Toată viaţa sa s'a ocupat, de timpuriu încă, cu documentele şi studiile istorice. Ca ist., B. aduce două idei importante: providenţa ca determinant al procesului evenimentelor şi importanţa instituţiilor sociale în istorie. E printre cei dintâiu care utilizează documentele ist. şi studiind importanţa isvoarelor istoriei (v. c.), tipăreşte cronici şi documente vechi. A cunoscut pe istoricii francezi ai vremei şi opera italianului Cantu (v. c.) care l-a influenţat. La Paris, întâlnindu-se cu Kogălniceanu, Alecsandri, Eliade ş. a. a tradus „Cântarea României" a lui Russo, care i-a *fost atribuită multă vreme pe nedrept ca* operă proprie. Tot la Paris a întemeiat „Societatea studenţilor Rom.", în care se nutria ideia Unirii. În primăvara lui 1848 la Bucureşti, scoate cu alţii, ziarul „Poporul Suveran", înainte de căderea revoluţiei. La 3/15 Maiu 1851 când stud. rom. aniversau revoluţia ardeleană la Paris, ţinu un discurs despre „Mişcarea Românilor din Ardeal" şi scoase cu Alecsandri şi Russo ziarul revoluţionar „România Viitoare" (v. c.) în care publică el „Cântarea României". B. a debutat ca scriitor în „Propăşirea" din Iaşi (v. c.), la 1844, scriind despre puterea armată. Scrieri: Puterea armată şi arta militară dela întemeierea principatului Valahiei până acum. Magazin istoric pentru Dacia (v. c.) 5 vol. (în col. cu A. T. Laurian), Question économique des principautées danubiennes (v. Ref. soc. la Rom.) Mişcarea Rom. din Ardeal la 1848, publ. în „Junimea română", Paris 1851 Nr. 3. Cântarea României, publ. în „Rom. viitoare", Paris 1851, Istoria Rom. sub Mihaiu Vodă Viteazul (v. c.), Manualul bunului român (v. c.). Scrisorile lui B. s'au publicat în „Revista Nouă" IV, „Convorb. lit." 1902 şi 1916. „Semănătorul", 1902, etc.

Bălceşti, (1740 loc.), com. rurală din judeţul Gorj, pl. Novaci. Formată din satele: Bălceşti, Cânepeşti, Cârligele şi Pereşti. Primăria în Bălceşti. Perc. locală. P. U. Novaci. G. Cărbuneşti la 20 kilometri.

Bălceşti (1051 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Călata. G. Călăţele la 17 km., P. U. Călăţele.

Bălceşti (1010 loc.), com. rur. jud. Argeş, pl. Oltu-de-Jos. Formată din satele: Linia Hanului, Măzăracu, Rotăreşti şi Valea-Bălcească. Primăria în Rotăreşti. Of. P. local. Medic veterinar. G. Râmnicul-Vâlcea la 15 km.

Bălceşti (1836 loc.), com. rur. jud. Vâlcea, reşed. pl. Bălceşti. Formată din satele: Bălceşti, Bălceţei şi Ulicioiu. Primăria în Bălceşti. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, spital, farmacie. G. Bălşu la 35 km.

Bălciu, târg iarmaroc, care se ţine la dată fixă.

Baldachin. Acoperământ în formă de cort, lucrat din stofă fină, (care în evul

mediu se aducea din Baldak, Persia), fixat deasupra vreunui altar, ori pat. Uneori se poartă la procesiuni deasupra Sf. Euharistii (d. ex. la Joia Verde), mai ales în biserica rom. catolică. B. se numește și învelitoarea răzimată de coloane, deasupra statuelor, amvonului, ori tronului episcopal sau regal.

Baldensperger Fernand, scriitor franc. (n. 1871), fost profesor la univ. din Nancy, Lyon, Boston, New-York, Strasbourg. A publicat însemnate lucrări de lit. comparată, studii literare, monografii și versuri sub pseudonimul Fernand Baldenne, apoi Contes et Récits Vosgiennes și un studiu despre Charle Guerin. Celelalte scrieri mai însemnate: Etudes d'histoire littéraire; la Littérature; l'Avant-guerre dans la littérature française; Orientations étrangères chez Balzac. Împreună cu P. Hazard, B. redactează „la Revue de littérature compareé".

Balder, în mit. scandinavă fiul lui Odin și a Friggei, căsătorit cu Nanna. E considerat cel mai bun, mai frumos dintre cei 12 Asi sau Zei de frunte. A fost omorît de zeul orb al războiului, de Hodex. Ajuns în împărăția morții, unde stăpânește Hel, el se va reîntoarce la Marele crepuscul (Ragnarök), când va zidi cerul, împreună cu frații săi, și va stăpâni în veșnicie.

Baldini Antonio, poet ital. (n. 1889). E unul dintre cei mai gustați „Rondiști" (v. c.) datorită fantaziei sale ușoare și a muzicalității stilului precum și pentru lirismul fin și arguția sa ironică.

Baldissera Antonio, general ital. (n. 1838 † 1917). Participă în lupta dela Custozza în armata austriacă. După anexarea Veneției la Italia, intră în armata ital. Ajunge guvernator al Erythreei, întinzând stăpânirea ital. și alcătuind o armată indigenă. Mai târziu a încheiat cu Menelik o pace onorabilă. În 1904 a fost ales senator.

Baldo (Monte —), masiv din Alpii Trentinului Ital. între lac. Garda și fl. Adige. Cel mai înalt punct are 2218 m.

Baldovin G. Cunoscut actor al Teatrului Național din București.

Baldovinești (1577 loc.), com. rur. jud. Romanați, pl. Oltețu. Formată din satele: Baldovinești, Gubandru și Pietriș. Primăria la Baldovinești. P. U. și G. Balș la 6 km.

Balducci Francesco, poet ital. (n. 1579 † 1642). A scris „Idile" și „Cântece siciliene", în care găsim o reacțiune împotriva influenței lui Marino.

Balduin, v. Baudouin.

Baldung Hans, supranumit Grün, pictor, desenator și gravor alsacian (n. ca. 1476 † 1545), elev al lui Schongauer, Dürer și Grunewald. Lucrări: Incoronarea Sfintei Fecioare (plină de realism, în catedrala din Friburg), Închinarea regilor Magi, Portrete și alte tablouri și o carte prețioasă cu schițe.

Baldwin James Mark (cit. Bolduin) filos., psihol. și sociol. am. (n. 1861). Are lucrări importante despre desvoltarea psihică și socială a omului precum și un minunat dicționar de filos. și psihol. care au adus nespuse foloase pentru progresul studiilor științelor respective. A publicat și o foarte sugestivă și frumoasă istorie a psihol. În logică, reprezintă o directivă modernistă, care se reduce la *psihologism* (v. c.). B. introduce ideea evoluționistă în logică: și indvidul și umanitatea străbate un stadiu prelogic, apoi unul quasilogic și în sfârșit, ajung la funcțiunile logice și supralogice (estetice și morale). Prin aceasta B. se apropie de Sociologismul franc. (v. c.). Scrieri: Mental Development in Child and Race; Social and Ethical interpretation in Mental Development; Development and Evolution; Thonyht and Thuggs; Darwin and the Humanity; The individual and the Society; History of Psychology; Dictionary of Philosophy and Psychology (2 vol.).

Baldwin Stanley (n. 1867), om politic englez, membru al partidului conservator, secretar de stat la finanțe, ministru de comerț în 1923 și, înlocuind pe Macdonald, devine în 1924 prim ministru.

Bale (med.), v. Salivă.

Bâle, în germ. Basel, oraș din Elveția de NV., centru important în tranzitul european, prin St. Gothard. Nod de C. F., port la Rin, oraș industrial și comercial. Are fabrici de panglici de mătase, de coloranți chimici, de produse farmaceutice, etc. Tipografii mari, bănci, societ. de asigurare, etc. Universitate veche (dela 1460), unde au profesat: Erasmus, Euler, Bernoulli, etc., muzee, pinacoteci, construcții frumoase. Este vechea Basileia, capit. Rauracilor.

Băleanu, 1. Constantin (n. 1764 † 1831) mare vornic, ban în Țara Românească, iubitor de cultură și patriot, a sprijinit larg acțiunea școlară și națională a lui Gheorghe Lazăr, dascălul venit din Transilvania; 2. Emaniol, comandantul noii oștiri din Țara Românească (1831), deputat (1834—42); în 1848 a fost contra revoluției, a fost caimacan (1848, 1858—9).

Baleare, insule în Mediterana apuseană, ale Spaniei, de care sunt despărțite prin canalul Balearelor. 311.700 loc. Aceste insule sunt: Maiorca, Minorca, Formantera, Ivița, Cabrera, Conjera și alte mai mici. Capitala în Palma (Maiorca). Clima foarte dulce.

Băleasa (1146 loc.), com. rur. jud. Romanați, pl. Oltețu. Formată din satele: Băleasa și Strâmba. Primăria la Băleasa. P. U. și G. Balșu la 9 km.

Balena (zool.) sau chitul (Balaena mysticetus), *mamifer marin din ordinul* Cetomorfelor, subordinul mysticetelor (Cetacee-Natantia), cu un corp lung de 16—20 m. și cu o greutate de peste 100000 kg, acoperit cu o piele cenușie-neagră, albă pe pântece, terminat în o coadă orizontală. Are capul mare ($^1/_3$ din lungimea totală) cu două înnotătoare laterale, late, cu ochi mici și cu o gură foarte mare, în care — în loc de dinți — are niște plăci cornoase triunghiulare de 3—6 m. lungime, numite *fanoane*, fixate în număr mare pe falca superioară servindu-i ca să strecoare prin ele apa și să rețină animalele mici (melci, pești, raci, etc.) cu care se hrănește, având o înghițătoare foarte mică. Trăiește în regiunile nordice ale Oceanului Pacific și Atlantic, vânându-se pentru grăsimea și oasele sale, din o B. de 70000 kgr. greutate, recoltându-se 30000 kg. grăsime și 1600—2000 kg. „oase de pește" sau fanoane, cari lucrate sunt elastice și translucide, fiind întrebuințate la fabricarea corsetelor, a nasturilor, umbrelelor, la bastoane, haine de dame, etc. În regiunile polare nordice și sudice trăiesc încă speciile Balaenoptera borealis, B. musculus și Balena australis, pe cale de dispariție din cauza vânătoarei.

Băleni (2861 loc.), com. rur. jud. Covurlui, pl. Bujor. Formată din satele: Băleni, Zăgancea și Ciulei. Primăria în Băleni. Perc. locală. Medic și infirmerie cu dispensar. P. U. Bujor. G. Maria la 10 km.

Băleni-Român (2386 loc.), com. rur. jud. Dâmbovița, pl. Necetu. Perc. locală. Of. P. local. Infirmerie. G. Nucet a $8^1/_2$ km.

Băleni-Sârbi (1807 loc.), com. rur. jud. Dâmbovița, pl. Nucetu. P. U. Băleni-Români. G. Nucet la $8^1/_2$ km.

Bălești (1767 loc.), com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, pl. Măicănești. P. U. și G. Râmnicu-Sărat la 10 km.

Bălești, (1839 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Ocolu. Este formată din satele: Bălești, Rosova și Voinicești. Primăria în Bălești. Perc. locală. P. U. și G. Tg.-Jiu, la $6^1/_2$ km.

Balet, dans de mimică, (gesturi, semne), acompaniat de muzică, reprezintând de multeori un subiect. La operă sau la teatru B. este grupul de dansatoare, care execută dansurile din piesele ce se reprezintă. Forma cea mai veche a B.-lui se găsește la popoarele sălbatice, cu ocazia jertfelor. Ca parte esențială a operelor B.-ul este introdus de Noverre, prin sec. XVIII. Compozitori de balete: Méhul, Cherubini, L. Délibes, etc. Există și ca gen propriu, susținând acțiunea exclusiv prin mimică și gest. În acest caz se numește pantomimă.

Balfour Arthur James (n. 1848), om politic englez, ministru de mai multe ori în guvernele conservatoare, fiind șeful conservatorilor, prim ministru în 1902—5, în guvernul de coaliție al războiului mondial, primul lord al amiralității, apoi ministru de externe în 1921—2. Opera principală: The Fondations of Belief. E unul dintre cei m. populari scriitori de filosofie.

Balfour Francis Maitland (n. 1851 † 1882), naturalist (zoolog) englez, autorul a mai multor lucrări de embriologie, tipărind și 2 vol. de embriologie comparată (1880—82).

Bali, 1. Insulă din Malaezia Olandeză situată între Java și Lombock. Este de origine vulcanică, cu supraf. de 5808 kmp. cu 1565000 loc. Vulcanul Agung are 3200 m., păduri tropicale, câmpiile cultivate cu: orez, bumbac, cafea, indigo, etc. Munții au mine de aur, cupru, fier; iar râurile au nisipuri aurifere. $^2/_3$ din suprafața ins. este olandeză, iar restul mici regate sub protectorat olandez. Locuitorii sunt Malaezi amestecați cu Hinduși. — 2. B. strâmtoare ce desparte ins. B. de Java, lată la N. de 2 km., iar la S. de 54 km.

Bali, în mitologia indică un demon gigantic, dușmanul zeilor. Vișnu, în formă de pitic, îi ia cerul și pământul, lăsându-i stăpân al Infernului.

Băligarul (zool.), insectă (Geotrupes stercorarius) din ordinul Coleopterelor, comună prin băligare și prin materiile organice în putrezire, având un corp oval negru-albastrui, iar pe aripi striațiuni punctate, adeseori plină de niște păduchi.

Bălii (lacul —), cel mai mare lac din munții Făgărașului, la poalele piscului B. la 2050 m. altitudine. Este un lac glacial sau ochiu de mare. Din el iese râul B. ce formează frumoase cascade în Transilvania.

Balin (1423 loc.), com. rur. jud. Cernăuți, pl. Colacinului. Carieră de piatră, ipsos și alabastru. Of. P. local. G. Ștefănești la 3 km.

Balinezi, populație malaeză amestecată cu Hinduși. Sunt împărțiți în caste, primele două dând rajahi. Practică poligamia, unii având până la 100 femei.

Balingen, oraș din Würtemberg (Ger-

mania), are fabrici de mănuşi, sticlă şi tricotaje, izvor de apă minerală. Apr. 9500 loc.

Balint (1029 loc.), com. rur. jud. Severin, reşed. pl. Balint. Of. P. local. G. locală.

Balint Simion (n. 1810 † 1880), preot unit, prof. în 1898-9, cunoscut s. n. „popa Balint". A studiat în Cluj (1817—22), în Blaj (1824—26), în Sibiu (1826—9) şi teologia în Blaj (1830—34) având profesor pe Timoteiu Cipariu. In 1834 e preot-capel. în Roşia montană (lângă Abrud). Arestat şi bătut în 1848, eliberat, ia parte activă ca prefect la luptele cu Ungurii, pe care îi bate de mai multe ori. Pentru meritele sale de vitejie primeşte 2 decoraţii de aur dela Impăratul din Viena şi Ţarul Rusiei (1850). Pentru pagubele îndurate i se dă 9500 florini. Stăruie mult pentru înfiinţarea unei Academii româneşti de drept în Sibiu. In 1852 e numit asesor consistorial în Blaj, iar în 1862 e ales protopop al tractului Roşia. E îngropat în satul unde a păstorit 47 de ani.

Balinteşti (1081 loc.), com. rur. jud. Covurlui, pl. Horincea. Formată din satele: Balinteşti, Ghibărţeni, Ciomagi şi Pochişcani. Primăria la Bălinteşti. Of. P. local. G. Ghibărteni la 2½ km.

Baliol sau **Bailleul**, familie nobilă din Anglia, care a jucat un rol important în istoria Scoţiei şi a Angliei în sec. al XIII şi al XIV.

Balistă (armament). Maşină de războiu cunoscută în antichitatea romană, care servea la asvârlirea săgeţilor sau pietrelor, în greutate până la 100—150 kgr., la distanţe de circa 150—160 metri. Era un fel de arc puternic şi de dimensiuni foarte mari aşezat pe un suport în formă de trepied şi a cărui coadă se întindea cu ajutorul unui scripete dealungul unui trunchiu de lemn scobit cu un şanţ în care se aşeza proectilul de asvârlit.

Balistic. Cciace se referă la arta de a arunca proectilele.

Balistica este ştiinţa care se ocupă cu studiul mişcării corpurilor asvârlite în aer şi în *mod special* se ocupă cu studiul proectilelor asvârlite de armele de războiu. Se împarte în interioară şi exterioară. a) **B. interioară** se ocupă cu studiul mişcării proectilelor în interiorul ţevii. Bazele ei ştiinţifice le-a pus generalul Piobert în 1839, în urma studiului arderii pulberilor în vasele închise. Se deosebeşte: b. teoretică şi b. experimentală, prin întrebuinţarea cruşerilor (v. c.). b) **B. exterioară** este cunoscută cu mult înaintea celei precedente; traectoria (v. c.) este cunoscută încă din 1537 de Nicolas Tartaglia şi studiată de Galilei, Toricelli, Newton şi în sfârşit de Robins (1742), care creiază B. exterioară experimentală, înventând pendula balistică.

Balize, capit. Hondurasului Britanic. Centru comercial, mare târg cu lemn de acaju. Apr. 12000 loc.

Balkaş, lac mare situat la hotarul dintre Siberia şi Turkestanul rusesc, pe cale de secare. Azi are numai 18400 kmp., adâncimi de 10—20 m. La N., B. are maluri înalte formate de podişul Kirghiz, iar la S. maluri joase, mlăştinoase, datorite nămolurilor aduse de râul Illi şi alte şase din Munţii Ala-Tau şi Tarbagatai. Se poate spune că B. este o mare mlaştină sărată, afară de locul dela vărsarea r. Illi, unde creşte multă trestie. Este îngheţat din Noembrie până prin Aprilie.

Balkh, oraş din N.-ul Afganistanului, pe locul vechei Baatres, capit Bactrianei. Fabrici de ţesături orientale şi de arme. B. a fost un mare centru comercial pe vremuri.

Ballay, Dr. N.-E., explorator franc. (n. 1847 † 1902), a întovărăşit pe Brazza în călătoriile lui prin Africa centrală (Ogône), pe valea fl. Congo, etc. A fost creatorul coloniei franc. a Guineei, al cărui administrator a fost. A încheiat activitatea ca guvernator general al Africei Occidentale franceze. Oraşul Konakry îi poartă azi numele.

Ballanche Pierre-Simon, scriitor franc. (n. 1776 † 1847). La început tipograf, apoi scriitor. Important prin faptul că lucrarea sa „Du Sentiment considéré dans son rapport avec la littérature", a inspirat pe Chateaubriand în „Le Génie du Christianisme". Din 1812 este în legături cu M-me de Récamier, devenind unul din cei mai cunoscuţi oaspeţi la Abbaye-aux-Bois şi propagând misticismul acesteia în lucrările: Antigone, Essai sur les institutions sociales, Le Vieillard et le jeun homme, Essai de palingénésie sociale, *toate scrise într'un stil strălucit* şi plin de poezie. B. a fost membru al Acad. franc.

Ballangé Joseph-Louis-Hippolyte, pictor litograf şi ilustrator franc. (n. 1800 † 1866). *S'a distins îndeosebi prin* subiecte istorice (câteodată anecdotice): Lupta dela Moscova, reîntoarcerea din ins. Elba, Bătăliile dela Fleurus, Wagram, Altenkirchen. Litografiile şi ilustraţiile sale dovedesc acelaşi talent ca şi operele de pictor.

Ballarat, oraş din Australia (Victoria) construit la poalele Munţilor Great-Divning-Range în mijlocul unei regiuni aurifere, exploatată *din primele timpuri ale* colonizării. Oraş industrial: metalurgie, textile, etc.; are apr. 40.000 loc.

Ballard Antoine Gérome (n. 1802 † 1876), chimist franc., fost prof. de chimie la Sorbona şi la Collège de France. In 1826 a descoperit bromul, studiind derivaţii bromuraţi şi metodele de extragere a sărurilor din apa mărilor.

Ballestrem Francisc, conte de —, bărbat de stat german (n. 1834 † 1910). A luat parte în răsb. din 1866 şi 1870, împotriva Austriei şi a Franţei. A avut rol însemnat pe timpul Kulturkampfului, în luptele catolicilor împotriva lui Bismarck. Pe timpul lui Wilhelm al II, susţine politica navală a acestuia.

Ballin Albert (n. 1857 † 1918), directorul general al liniei de navigaţie Hamburg—America. Om de încredere al Impăratului Wilhelm, a contribuit la desvoltarea flotei comerciale germane. In ziua înfrângerii Imperiului s'a sinucis.

Ball-Platz, numele ce se dă Ministerului de Externe al Austriei. In timpul începuturilor marelui războiu mondial, B.-P-ul era dese ori pomenit.

Ballu Théodore, arhitect franc. (n. 1817 † 1885). A edificat biserica Trinité din Paris (1861—75), a restaurat turnul St.-Jaques şi a reconstruit Hôtel de Ville din Paris. A ajuns membru la Institut în 1872, după Vaudoyer.

Balmaceda José Manuel, prezident al republ. Chili (n. 1838 † 1891). In 1870 deputat liberal, membru marcant în partidul liberal, apoi ministru de interne. In 1886 e ales prezident. A sprijinit instrucţia publică şi construirea de căi ferate. A ajuns însă în 1890 în conflict cu Congresul, din care pricină opoziţia părăseşte Santiago, iar el, înfrânt de Congresişti (sprijiniţi de armata marină), se refugiază în Argentina, unde se sinucide.

Balmaz (5968 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Căinari. Formată din satele: Balmaz, Cioban, Zonacu-Zvolinschi, Dunduc, Nicoleanca-Nouă, Pădureţ, Satu-de-Sus, Scroafa, Ştefăneşti, Troiţa-Nouă. Primăria în Balmaz. P. U. şi G. Tighina la 18 km.

Balme (Col de —), şea peste Alpi la N. de Mont-Blanc. Altit. 2202 m. Prin C. B. se face legătura între Franţa şi Elveţia prin văile: Arve sau Chamonix cu Trient.

Balmes Jaime Luciano, filos. spaniol (n. 1810 † 1848), preot şi prof. catalan. In scrierile sale: „El criterio" (logică), „Filosofia fundamental" (4 vol. 1846) şi „El Protestantismo comparado con el catolicismo en sus relaciones con la civilizacion europea" şi „Ecritos politicos", arată oarecare originalitate de cugetare aplicată filos. la apologia catolicismului.

Balmont Konstantin Dimitrţevič, poet liric rus (n. 1867). Primul talent al poeziei simboliste, sub forma decadentă, în Rusia. Duşman al lit. de propagandă. Din 1894, începe ascensiunea lui repede continuând cu scrierile: Sub cerul Nordului, In nemărginit, Linişte, Clădiri aprinse, şi cu apelul dionisiac: Să fim ca soarele. In aceste poezii, B. are meritul introducerii unei forme şi unui limbaj nou. Traduce în întregime pe Shelley (v. c.).

Balmoral, reşedinţa de vară a familiei regale engl., construită în 1885 pe malurile râului Dec (din Scoţia) într'o regiune de toată frumuseţea.

Bălnaca, (1470 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Bratca, Staţie C. F. R. Bratca la 4 km., P. U. Bratca.

Balneologie, specialitate a medicinei, care se ocupă cu băile, apele minerale şi acţiunea agenţilor fizici naturali asupra organismului.

Balneum, numele băilor romane, foarte numeroase la Romani (în Roma peste 900). Aveau următoarea împărţire: tepidarium (apă la temperatură mai mică, un fel de duş), caldarium (cu o temp. mai urcată), frigidarium (cu apă rece, unde se ungea corpul şi cu oleiuri mirositoare), apodyterium (locul pt. desbrăcat şi pentru depus îmbrăcămintea).

Balogh Artur (n. 1866), fost profesor de drept constituţional la universitatea din Cluj 1905, membru corespondent al Academiei Maghiare. A publicat mai multe opere însemnate în specialitatea sa. A tipărit cărţile: Constituţia nouă a României (Cluj, 1923); Les droits des minorités et la défense de ces droits en Roumaine (Genève, 1923), a reprezentat partidul maghiar la toate congresele internaţionale minoritare şi bisericile ungureşti la Liga naţiunilor (1925) unde a pierdut cauza apărată ca neîntemeiată. In 1926 a fost ales senator în jud. Cluj (v. Balázs Andrei).

Balogh Iosif, călugăr iezuit († 1756), numit teolog lângă episcopul român unit Inocenţiu Clain (v. c.), cu care însă a trăit în relaţiuni foarte încordate. Lui i-a atribuit marele episcop căderea ce l-au ajuns.

Balon (marină), burduf de pânză umflat cu o materie moale care se pune între vase şi cheiu, pentru a se amortiza izbirea la acostare şi a se înlătura astfel stricăciunile.

Balon (Aeronaut.). Este un aparat de formă sferică sau alungită format din balonul propriu zis sau învelişul, din pânză de mătase impermeabilă, care se umflă cu hidrogen, heliu sau gaz aerian şi

dintr'o nacelă care este prinsă de balon prin niște coarde legate de o plasă de sfoară, care învelește complect partea sferică. De nacelă sunt prinși saci de lest car se aruncă pentru a lua înălțime mai mare. Balonul comunică cu nacela cu o coardă legată de o supapă la partea superioară a balonului care se deschide lăsând să iasă gazul atunci când se scoboară. Mai are o coardă legată de segmentul de rupere de care se trage atunci când se voește a se desumfla instantaneu când este luat de vânt. Baloanele se împart în: libere și captive. B. Captiv, este înălțat și stabilizat în aer de o coardă. Poate avea diferite forme. Cea mai utilizată este acea alungită (tip Drachen). Este un balon tip militar care servește pentru observare, pentru diferite reperări în zona inamică și pentru a regula tragerea artileriei. — Observatorul este legat cu pământul prin fir telefonic. A fost întrebuințat întâia oară în bătălia dela Fleurus (1793). A fost întrebuințat frecvent în războiul mondial, (v. Aerostație).

Balonet (aeronaut.), un balon mai mic, care se introduce în corpul dirijabilelor moi, pentruca, umflat, să le mențină forma.

Băloșescu Isaia, episcop al Bucovinei, (n. 1827 † 1834), crescut la Putna și Dragomirua, unde e egumen, apoi arhimandrit, ca episcop înființează în Cernăuți un institut teologic.

Baloșin St. D., cunoscut arhitect rom. contemporan.

Balota, (1063 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Balta-Verde. Formată din satele Balota de jos, Bușteni și Crucile. Primăria în Bușteni. P. U. și G. Craiova la 25 km.

Balotaj (dr. electoral), se numește scrutinul definitiv, care urmează după întâia alegere, care n'a dat rezultate decisive pentru un candidat sau o listă.

Baloteștl (1360 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Ocolul. Formată din satele: Baloteștl, Pârlagele, Schitul-Topolnița. Primăria la Baloteștl. P. U. și G. T.-Severin la 16 km.

Baloteștl (1332 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Băneasa. Formată din satele: Baloteștl, Ioan Lahovari, Petrești, Preoteștl și Săftica. Primăra în Baloteștl. P. U. și G. Periș și Buftea la 14 km.

Balotina (2887 loc.), com. rur. jud. Bălți, pl. Glodeni, jud. de Ocol, of. P. T. T., perc., la 18 km. G. Rediu.

Balș Gheorghe, arhitect cu studii remarcabile în Franța. Membru al Comisiunei Monumentelor Istorice, a contribuit, prin cercetările serioase la cunoașterea vechii arhitecturi, românești în deosebi din Moldova. Ales membru al Academiei (1923), pentru numeroase lucrări de știință din care amintim: l'Arhitecture religieuse Moldave (Paris, 1922); Bisericile lui Ștefan cel Mare (1926), și Bisericile moldovenești în sec. al XVI, etc.

Balș (4383 loc.), com. urb. nereșed. jud. Romanați, reșed. pl. Oltețu. La B. s'a alipit comuna Vârtina cu satele: Vârtina, Corbeni, Romana. Judec. de ocol. Medic, spital, farmacie. Of. P. local. G. locală. A fost ridicat la rangul de oraș prin legea administrativă din 1925.

Balș (3400 loc.), com. urb. nereșed. jud. Romanați, reșed. pl. Oltețu, la care a fost alipită comuna Vârtina cu satele: Corbeni, Romana și Vârtina. Judec. de ocol. Of. P. T. T., gară locală.

Balsaminacee (bot.), familie de plante ierboase — cu flori ermafrodite formate din 3—5 sepale, din 5 petale dintre care două laterale sunt concrescute, având 5 stamine și un ovar superior cu 5 loje și cu numeroase semințe închise într'o capsulă care se desface în cinci valve elastice răsucindu-se dintr'odată, împrăștiind astfel semințele. Aparține specia numită Slăbănog (Impatiens nolitangere) cu flori galbene pătate cu roșu, care crește prin păduri umede și umbroase. În grădini se cultivă adeseori specia (I. balsamina) cu flori albe, roșietice sau pestrițe.

Balsamodendron (bot.), gen de plante lemnoase balsamifere din fam. Burseraceelor, cari cresc prin Africa și Asia tropicală și subtropicală. Specia B. Myrrha care crește în Africa și Abisinia, secretează substanța-balsamică-rășinoasă numită Smirnă (v. c.).

Balsamon, renumit canonist grec, (n. secol. XII, Constantinopol), care a făcut prețioase comentarii asupra canoanelor apostolice și a altor canoane. Dela el ne-a rămas și o prețioasă colecție de legi bisericești externe din Digeste (v. c.), și Novelele lui Iustinian (v. c.).

Balsamuri (chim.-bot.), se numesc rășinele lichide sau vâscoase naturale, amestecate cu eteri de ai acizilor cinamic benzoic, etc, provenite prin disolvarea rășinelor în esențe naturale (terpene). Aparțin: B. de Canada, galben deschis-verzui cu miros plăcut. Se extrage din coaja coniferului Abies balsamea din Canada, fiind întrebuințat la prepararea lacurilor și la facerea și conservarea preparatelor microscopice. B. de Copaivă, lichid vâscos, galben-fluorescent cu gust amar și miros aromatic, secretat de unii arbori din familia Copaiferelor cari cresc în America de S. (Brazilia, Venezuela), fiind întrebuințat în industria lacurilor și în medicină. B. de Mecca, este sucul unui arbust (Balsamodendron gileadense) din Arabia, gălbui-roșietic cu miros aromatic și gust amar, întrebuințat în cosmetică. B. de Peru, de San Salvador sau de sonsonate, sirupos, brun cu gust amărui și cu miros de vanilie. Este secretat de unii arbori (Myroxylon sonsonate, M. peruiferum) din America Centrală și din San Salvador, fiind bătuți cu ciocane de lemn, după epoca ploilor (în Nov.—Decemvrie), aducându-se în comerț prin Peru, fiind întrebuințat în medicină contra boalelor de piele, a râiei, la răni externe, în parfumerie și ca adaus la ciocolată. B. de Tolu, de coloare gălbue-roșietică sau brună cu gust dulce și cu miros de vanilie, secretat de Myroxylon toluiferum din M-ții Columbiei (provincia Tolu-Honduras). Se întrebuințează la afumatul camerelor, în parfumerie și'n medicină. — In med.: extrase vegetale lichid sau semilichide, care conțin substanțe parfumate, desinfectante sau excitante. B. de Canada servește în tehnica microscopică. B. de Peru în tratamentul rănilor și râii. B. copaiva întren la blenoragie. — In farmacii se pregătesc și B.-uri artificiale: B. dentar, B. opodeldoc, etc.

Bâlta (2310 loc.), com. rur. jud. Gorj, pl. Vulcan. Formată din satele: Bâlta, Bălțișoara și Valea-Mare. Primăria în Bâlta. P. U. Brădiceni și G. Tg.-Jiu la 22 km.

Balta (1555 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Cloșani. Formată din satele: Balta, Sfodia. Primăria la Balta. Judec. de ocol. Medic, spital. Of. P. local. G. Vârciorova la 32 km.

Balta-Albă, lac în jud. R.-Sărat, de 1000 Ha. O parte e rezervată pentru băi, contra bolilor de piele și reumatism.

Balta-Bair deal, jud. Tulcea, pl. Babadag, com., urb. Babadag, înălțimea de 280 m.

Balta-Doamnei (2781 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Câmpu. Formată din satele: Balta-Doamnei, Bâra, Cucurbeu și Lacul-Turcului. Primăria la Balta-Doamnei. Domeniul Coroanei, (fermă). P. U. Gherghița. G. Crivina la 14 km.

Baltaglu-Nou (1587 loc.), com. rur. jud. Durostor, pl. Doimușlar. P. U. Doimușlar. G. Călărași.

Balta Ialomiței, ostrov mare din jud. Ialomița, între Dunăre și Borcea, de apr. 80.000 Ha. Are păduri de salcie și plop, pășuni bogate, bălți pline de stuf și canaluri, care dau mare cantitate de pește. B. I. este, ca și B. Brăilei, lunca largă a Dunării cuprinsă între cele două brațe. Alții o consideră ca o deltă interioară a Dunării.

Balta-Liman, com. de pe malul europ. al Bosforului, la 12 kilometri de Constantinopol.

Balta-Liman. Convenția dela B. L., s'a încheiat între Turcia și Rusia (1 Maiu 1849) în cartierul cu acest nume al Constantinopolului. Stabilește: Domnii principatelor române vor fi numiți pe 7 ani; adunările obștești vor fi desființate și înlocuite cu divanuri, orânduite de Vodă, din boierii fruntași; divanurile vor revizui legile existente, sau schimbările propuse ce trebuie aprobate și de Ruși și de Turci; principatele vor fi ocupate de 25-30 mii Turci și Ruși, după organizarea complectă și liniște de 10 ani, apoi vor ieși cu totul, gata însă a reveni la orice eventualitate; 2 comisari (turc și rus) vor supraveghea totul și vor propune măsuri pentru liniștea principatelor. Se numesc Domni: Barbu Știrbey pentru Țara Rom. și Grigore Ghica pentru Moldova.

Balta-Mare, baltă în jud. Dolj, com. Măceșul de jos, de 70 pogoane. Comunică la E. cu balta Nedeia.

Băltanele (1411 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Motru-de-Jos. Formată din satele: Băltanele, Sălătrucu, Valea-Petrii, Vârgatu. Primăria la Băltanele. Fabrică de spirt. P. și G. Strehaia la 6 km.

Baltard Victor, arhitect franc. (n. 1805 † 1874), director de lucrări în Paris, în care calitate a construit mai multe edificii publice și a restaurat mai multe biserici. A scris și lucrări. A fost numit și membru al Institutului.

Băltăreț (zool.), paseri (Grallatore) cu corpul comprimat pe laturi, cu gâtul lung, cu ciocul drept sau curbat, lung sau scurt, cu aripi lungi și coadă scurtă, cu picioarele golașe și lungi, terminate în degete lungi, lobate sau palmate, căutându-și hrana (viermi, broaște, pești, mai rar plante) prin bălți și în lacuri mocirloase. În sbor își țin picioarele îndreptate spre coadă. Trăiesc pe toată suprafața pământului, unele specii din regiunile temperate fiind migratoare. Se clasifică în: Otididee (Dropii), Ardeide (Bâtlani), Charadriide (Fluturași). Scolopacide (Sitarii).

Băltărețul, vânt călduț, ce bate prin Oltenia și Muntenia dinspre S. și aduce nori și ploaie.

Balta-Sărată (1127 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Călmățui. P. U. și G. Salcia la 12 km.

Bălășeanu N. Cunoscut actor dramatic, stagiar al Teatrului Național din București.

Bălțătești (2601 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Cetatea Neamț. Formată din satele:

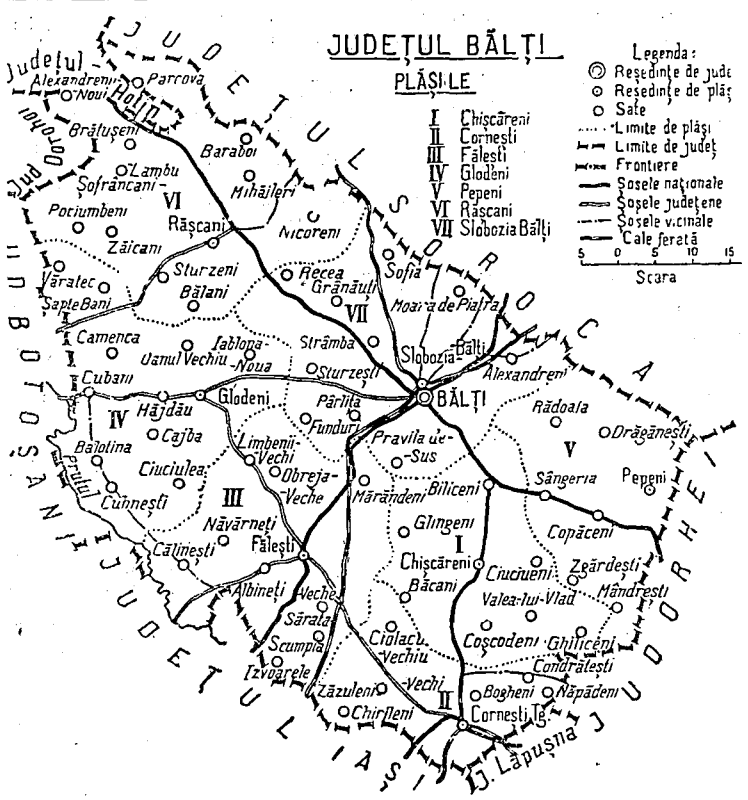

Bălțățești, Valea-Arinu și Valea-Seacă. Primăria la Bălțățești. Of. P. local. Stațiune balneară. G. Piatra-Neamț la 28½ km.

Bălțați (1489 loc.), com. rur. jud. Iași, pl. Cârligătura. Formată din satele: Bălțați, Făcuți, Sârca și Valea-Oilor. Primăria în Bălțați. Pere. locală. P. U. Tg.-Frumos. G. Sârca la 3 km.

Bălțați (2172 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Roșiorii-de-Vede. Formată din satele: Bălțați, Bratcov și Gresia. Primăria în Bălțați. Exploatare forestieră. P. U. și G. Roșiorii-de-Vede la 12 km.

Bălțați (1668 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Potcoava. Formată din satele: Bălțați, Mărgineni-Slobozia și Mihăilenii-Popești. Primăria la Mărginenii-Slobozia. P. U. și G. Potcoava la 7½ km.

Bălțatu Adam. Pictor, dintre cei mai promițători din generația tânără.

Balta-Verde (2326 loc.), com. rur. din jud. Dolj, reșed. pl. Balta-Verde. Formată din satele: Balta-Verde, Braniștea, Lascăr-Catargiu, Popoveni și Romanești. Primăria în Braniștea. Medic. P. U. Craiova și G. Livezile la 3¼ km.

Balta-Verde (1144 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Blahnița. P. U. Gruia. G. Tâmne la 45 km

Baltazar Abgar (n. 1880 † 1909). Pictor de talent, cunoscut mai ales prin portrete și compoziții.

Baltazar Camil, pseudonimul lui Lupi Goldstein, poet modernist (n. 1902). A fost remaract la rev. „Sburătorul" de criticul Eug. Lovinescu. Scrieri: Vecernii; Flaute de Mătase; Reculegeri în nemurirea ta; Biblice; Cântări trupești pe lângă glesne, etc.

Baltazar, 1. Numele biblic al lui Naboned (v. c.), ultimul rege babilonean; 2. După tradițiile medievale numele unuia dintre magii cari s'au închinat pruncului Isus (v. Magii).

Bălteni (2164 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Potcoava. Of. P. local. G. Mierlești.

Bălteni (1374 loc.), com. rur. jud. Vaslui, pl. Peneș-Curcanul. Formată din satele: Băltenii-de-Deal, Băltenii-de-Vale, Capul-Rediului și Valea-Târgului. Primăria în Băltenii-din-Vale. P. U. și G. Bălteni (locală).

Bălteni (1023 loc.), com. rur. din jud Gorj, pl. Jiu, formată din satele: Bălteni și Cilibii. Primăria în Bălteni. P. U. Pesteana de Sus. G. Cărbunești la 24 km.

Bălți, jud. din Basarabia. Se mărginește la N. cu Hotin, la NE. cu Soroca, la S. și SE. cu Iași, Lăpușna și Orhei, iar la V. cu Dorohoiu, Botoșani și Iași. Supr. 5260 kmp. cu 372.012 loc., adică o densitate de 70 loc. pe kmp. Tot județul este cuprins pe platforma Moldo Basarabeană, deci de geologie foarte simplă. Terenul este în parte ocupat de păduri de fagi și stejari, iar cea mai mare parte fiind întrebuințată pentru agricultură (cereale, tutun și leguminoase). Datorită avuției sale numai agricole, jud. B., are o prea slabă industrie, redusă la: fabrici de spirt, mori, uleiu de floarea soarelui, de săpun. Din punct de vedere administrativ, prin noua lege dela 1925, jud. B. a pierdut o parte din comune, cedându-le județelor învecinate, rămânând cu 77 com. rur. împărțite în 7 plăși și o com. urb. B., reședința jud. Depinde de Curtea de Apel Chișinău, de inspect. școlar Chișinău, inspect. industrial B., inspect. I minier Bacău.

Baltia, numele vechiu al penins. Scandinavice.

Baltic (Scutul), regiunea de terenuri foarte vechi, ce înconjură M. Baltică. Finlanda este regiunea tipică a acestui scut.

Baltic (Lingvist.) Grupul de limbi indoeuropene, care cuprinde vechea prusiană, lituana și leta (v. c.). Are multe asemănări cu grupul slav, datorite unei paralele desvoltări, cu aceleași inovații; nu pot fi grupate sub eticheta limbi „balto-slave" cum s'a făcut până acum.

Baltica Marea —, mare aproape închisă cuprinsă între Germania, țările baltice, Pen. Scandinavică și pen. Jutland. Comunică cu M. Nordului deci cu Atlanticul printr'un sistem de strâmtori: Skager-Rack, Kattegat, Sundu, Beltul M. și Beltul Mic. Supraf. 406.700 kmp. Golfuri puține, cele mici sunt de puțină importanță, iar cele mari sunt adânci și în formă de pungi: Danzig, Riga și Finlandic. B. este o mare de înec, adâncimile sunt mici. La V. de ins. Bornholm, ele sunt mai mici de 56 m., iar la E. de insulă sunt adâncimi mai mari, dar nu trec peste 200 m. decât în preajma ins. Gotland (255 m. la E., și 325 m. la N.V.). M. B. este cea mai puțin sărată din lume, din cauza marei cantități de apă dulce adusă de fluvii (Oder, Vistula, Niemen, Duna, Narva, Neva, etc.). La adâncime, apa este mai sărată, ajungând până la 2%. Cea mai mică salinitate este 0,26% în S. de Umea. O parte a anului, M. B. înghează, în special G. Botnic (din Oct.—Iunie). In timpul acesta transporturile se fac prin sănii cu pânze, asemenea corăbiilor. Porturile cele mai importante sunt: Copenhaga, Kiel, Lübeck, Danzig, Riga, Talim, Kronstadt, Helsinski, Turku, Stockholm, etc. Polonezii construiesc un port nou, Gdynia, pe coasta mării B., ce le aparține.

Baltice (Provinciile —), fostele provincii suedeze: Estonia, Livonia și Curlanda, cucerite de Petru cel Mare și contopite la Rusia (1721). Au format patru gubernii: Estonia, Livonia, Curlanda și Kovno, până la sfârșitul anului 1918. Astăzi formează republicele libere: Estonia, Letonia și Lituania (v. c.).

Baltimore, oraș în Statele-Unite (Maryland) pe Patapșco; 558.000 loc. Port foarte însemnat; țesătorii de bumbac, metalurgie, cereale.

Baltramajtis Silvestru, geograf și etnograf lituanian. A publicat o bibliografie a topografiei Lituaniei (1892). S'a născut în 1863.

Balucki Mihail (cit. Balûțchi), scriitor dramatic și romancier polonez (n. 1837 † 1901). A excelat în zugrăvirea vieții burgheze în romanele „Pentru un petec de pământ", „In ghiara Ovreilor", „Pentru păcatele nesăvârșite". Cel mai mare succes l-a avut în poezia dramatică: „Goana după bărbați", „Teatru de amatori", „Familia Drylert", etc.

Balunda, popor din Congo Belgian. Inalți la trup, indivizii B. au coloarea pielii mai deschisă, buzele nu așa de grase ca a altor Negri, sunt primitori. Nu se războiesc.

Bălușeni (3217 loc.), com. rur. jud. Botoșani, pl. Corui. Formată din satele: Bă-

luşeni, Dracşini, Pârlita şi Tocileni. Primăria în Bălușeni. P. U. şi G. Botoşani la 17 km.

Bălușești (1551 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Roman-Vodă. Formată din satele: Bălușești, Mesteacănu şi Tabăra. Primăria la Bălușești. Infirmerie. P. U. şi G. Roman la 14 km.

Balustradă, împrejurime, parmaclâc, parapet din piatră, metal sau lemn, întrebuinţată la scări, terase sau balcoane în locurile unde circulaţia e periculoasă. Ele sunt pline (când e un zid masiv), ajurate (când sunt în zid deschizături de diferite forme), simulate (când deschizăturile sunt pe un fond de zidărie).

Balustru (arhit.) o columnă mică bombată, netedă sau cu desemne bogate, întrebuinţată ca stâlp sau împrejmuire. S'a întrebuinţat mai întâiu pe timpul Renaşterii, fără să se poată stabili originea acestui motiv decorativ.

Baluze Etienne, erudit franc. (n. 1630 † 1718), bibliotecar al lui Colbert, apoi prof. de drept la Collége royale [de Fr.]. A fost în legături de prietenie cu Du Cange şi a publicat ediţii admirabile a scriitorilor eclesiastici. Importante lucrări: Capitularia regum Francorum (1677), Vita paparum Avenionensium, etc. Avea o bibliotecă de peste 10.000 volume.

Bălvănești (1147 loc.), com. rur. jud. Mehedinţi, pl. Cuşuştea. Formată din satele: Bălvănești, Călinești-de-Jos şi Călinești-de-Sus. Primăria la Bălvănești. P. U. Ciovârnăşani. G. T.-Severin la 21 km.

Balzac Honoré de —, celebru romancier franc. (n. 1799 † 1850). Deşi trăind în epoca de înflorire a romantismului, B. aparţine, prin opera sa, realismului al cărui distins maestru este. În romanele sale nenumărate, B. a creat o lume nouă, în care sunt reprezentate toate clasele şi toate condiţiile unei adevărate societăţi, care este înlănţuită după un singur plan general, formând un întreg, căruia B. îi dă numele de „Comédie humaine". Acesta este titlul întregii scrii de romane a lui B., cuprinzând 40 de vol. Ele se clasifică astfel: a) Scene din viaţa privată: la Femme de trente ans, le Colonel Chabert, Modeste Mignon, la Maison du Chat qui pelote. b) Scene din viaţa provincială: Eugénie Grandet, Ursule Mirouet, le Lys dans la Valée. c) Scene din viaţa Parisului: le père Goriot, Grandeur et décadence de César Birotteau, les Parents pauvres, la cousine Bette, le cousin Pons, la Maison Nucingens. d) Scene din viaţa politică: le député d'Arcis, Une ténébreuse affaire, e) Scene din viaţa militară: les Chouans, f) Scene din viaţa dela ţară: le Curé de Village, les Paysans, le Médecin de Campagne, g) Studii filosofice: le Peau de Chagrin, Louis Lambert. h) Studii analitice. i) Romane din tinereţe, povestiri, teatru. In toate aceste povestiri B. dă descrierile cele mai amănunţite ale oamenilor şi lucrurilor şi analizele cele mai stăruitoare, folosind observaţia imparţială a naturalistului, fără a se indigna, fără a condamna, fără a părtini. Toată opera sa este rezultatul unei munci enorme. Fără a reuşi să zugrăvească aspectul superior al vieţii, B. excelează în înfăţişarea burghezimii şi a claselor de jos, oprindu-se cu predilecţie asupra declasaţilor, neisprăvăţilor, anormalilor; studiindu-le diferitele aspecte din întreaga desfăşurare a vieţii lor şi arătând cum o stare sufletească, exagerându-se, desechilibrează individualitatea personajelor până la monstruozitate, robind-o pasiunilor: avariţia la Père Grandet, sensualitatea instinctivă la baronul Hulat, slăbiciunea părintească în Père Goriot, ambiţia la Rastignac. Realismul acesta al lui B. „e lipsit de adevăr, pentrucă înfăţişează numai o parte a realităţii". El nu isbuteşte să ne arate nobleţa, gingăşia, eleganţa, generozitatea, într'un cuvânt: însuşirile superioare ale vieţii; ci numai însuşirile mediocre ale unei lumi mijlocii. Romanele sale, greu de citit şi prea încărcate, prea „complecte" şi plictisitoare adesea, înfăţişează totuşi cu o imaginaţie uriaşă şi cu o gândire bogată, o lume echivalentă celei reale, cu patimile, instinctele şi pornirile ei: o adevărată „comedie umană".

Balzac Jean Louis Guez de —, scriitor franc., (n. 1594 † 1654). Foarte apreciat în timpul său, el a fost unul dintre marii reformatori ai prozei franc., aducând pe atunci mari servicii lit. inventând o formă nouă pentru proza franc. Celebru prin „scrisorile" sale (Lettres), B. a mai scris „Entretiens", „Le Prince" (în care face elogiul lui Louis XIII), „Aecippe ou de la Cour", (elogiul lui Richelieu), „le Socrate chrétien", în care frazeologia şi retorismul mişună intenţionat: „trebuie să căutăm câte un expedient retoric", scrie el, „şi să deghizăm realitatea oratoric şi poetic". Importanţa lui B., este însă în influenţa ce el a exercitat-o asupra prozei franc., dându-i o măsură, o armonie (exterioară) şi elocvenţa caracteristică. B. a făcut parte din Hotel de Rambouillet (v. c.).

Bamalip (logică), numirea mnemotehnică a primului mod din a IV figură silogistică, în care premisele majoră şi minoră sunt universal afirmative (a), iar concluzia este particular afirmativă (i). Are forma:

P — M : Toate patratele s. dreptunghiuri.
M — S : Toate dreptungh. s. paralelograme.
¹/S — P : Unele paralelograme s. patrate.

Bambarași, locuitori negri-mandingue Africa Occid. franc. (Sudan, Senegal şi Volta de sus). După recensământul din 1921, sunt în număr de 850000 indivizi. Sunt negricioşi, înalţi, se ocupă cu agricultura, comerţul şi cu industrie locală. Buni hamali în porturi, sunt muncitori. Sunt răsboinici.

Bamberg, oraş din Germ. (Bavaria) în apropierea confl. lui Regnitz cu Main. Oraş vechiu, fondat prin sec. al IX, este azi unul din oraşele industriale ale Germaniei: turnătorii de fier, fabrici de coşuri de fier pentru fabrici, fabr. de postav, mătăsuri, mobile, etc.

Bambino (copil mic) o statue a copilului Isus în biserica Ara Coeli din Roma, privită ca făcătoare de minuni.

Bamboche Pierre de Laar, pictor olandez (n. 1613 † 1673). De tânăr, a pictat cu mult succes la Roma, scene rustice şi populare, caracteristice prin expresie şi mişcare, desemn corect şi accente pătrunzătoare. Are şi câteva gravuri apreciate.

Bambouk, regiune din Sudanul franc. având mine de aur şi cupru. Sub protectorat franc. din 1858 prin stăruinţa lui Faidherbe. Capit. Farabana.

Bambusa (bot.), gen de plante graminee, cu o tulpină cilindrică, lemnoasă şi tare, goală în interior (fistuloasă) cu noduri pline din care se scurge un lichid dulce cu gust plăcut întrebuinţat la prepararea unui licheor. Speciile (vreo 24) acestui gen cresc în regiunile tropicale ale Asiei, Africei şi ale Americei. Specia numită Trestia de bambus (Bambusa arundinacea) originară din India orientală, care creşte până la 18 m. înălţime, având o tulpină foarte rezistentă, este întrebuinţată la diferite construcţii, pentru stâlpi de telegraf, cataroguri, apaducte, la confecţionarea de mobile şi bastoane. Din tulpinele sale tinere şi elastice, se fac funii, împletituri de rogojini, învelişuri de vase din sticlă, iar din fibrele sale se fabrică hârtia de China.

Bame (bot.), plantă (Hibiscus esculentus) din fam. Malvaceelor, originară din India estică, fiind cultivată pentru fructele sale comestibile.

Bani, mijloc de schimb şi de plată, măsurător de valori al bunurilor economice. Se întâlneşte de regulă în formă de aliaj, metalic preţios, forma, mărimea, greutatea şi finetea se stabileşte prin lege. B. de metal preţios au folosit primadată popoarele semitice. Cu ivirea în epoca modernă a unei mari circulaţii, şi în urma înlesnirilor tehnice, locul B. metalic l-a ocupat hârtia-monetă, care e perfect potrivită pentru înlocuirea B. metalic, dacă are acoperire metalică. Dacă se emit fără acoperire bancnote de stat şi bilete de bancă şi ajung în circulaţie prin curs forţat, aceasta dovedeşte că finanţele statului sunt desordonate şi că valoarea lor scade în proporţie cu emisiunea neacoperită.

Ban. Titlu, conferit de regii Ungariei întâiu unor nobili de rang inferior din Transilvania (tradus în latineşte prin magister), apoi comandanţilor unor provincii de graniţă (tradus în latineşte uneori prin comes, alteori prin banus, în această din urmă calitate se găseşte întâi, în sec. XII—XIII, ca titlul al guvernatorilor sau comandanţilor militari ai provinciilor sud-estice ale regatului ungar sau al stăpânitorilor unor ţinuturi sârbeşti (Croaţia, Bosnia, Slavonia, Damaţia); mai ales banul Severinului). Prin luarea în stăpânire a unei părţi din Banatul Severinului de către Domnii Ţării-Rom., aceştia îşi adaogă în titulatură şi titlul de ban al Severinului (1368—90). Titlul de B. al Severinului (de pe la începutul veacului al XVI) „Ban al Craiovei" trece apoi asupra întâiului dignitar al ţării, după Domn, administratorul suprem al Olteniei, care avea şi semnul său deosebit, „grapa" şi pecetie deosebită; chiar mai târziu, când va bănia nu mai era decât o treaptă în ierarhia boierească, banul („marele ban") rămase cel dintâi între boieri. In Moldova bănia se introduce pe la sfârşit. sec. al XVII şi se statorniceşte pela începutul sec. XVIII, când banul fu aşezat după marele spătar şi înainte de marele paharnic. Titul de „ban" după desfiinţarea vechilor boierii româneşti nu se mai întrebuinţează; el s'a mai păstrat numai în Croaţia până în 1918, unde banul sta în fruntea guvernului autonom al Croaţiei şi al Slavoniei.

Ban Matei, poet şi ziarist sârb, (n. 1818 † 1903). Influenţat în tinereţe de lit. ital.; a scris atât italieneşte cât şi franţuzeşte lucrări cu conţinut politic. In lit. a scris poezii, remarcându-se însă în special prin drame şi tragedii: Ţarul Lazăr, Meirima, cu care a obţinut un succes frumos. A editat ziarul „Dubrovnik".

Banaka, populaţie neagră, care locuieşte pe coasta occid. a Africei între baia Corisco şi gura fl. Camerun.

Banal (franc.), de toate zilele, comun, neînsemnat.

Banane (bot.), se numesc fructele come-

stibile, cărnoase şi făinoase — bogate în substanţe aromatice şi zaharoase — ale unor plante scitaminee din genul Musa numit şi Bananier. Speciile (vreo 20) acestui gen, originare în regiunile tropicale (India orientală, insulele Tahiti, malaeză, Antile) sunt plante erbacee, ajungând uneori înălţimi considerabile, având o tulpină cărnoasă şi cu frunze late şi mari de 2—3 m. lungime, unele fiind cultivate ca plante decorative (Musa Ensete originară din Abisinia), iar cele mai multe pentru fructele lor comestibile. Astfel specia numită Musa sapietium, este cea mai mult cultivată în ţările tropicale, cu fructe cilindrice de 10—17 cm. lungime, dulci, gustoase şi aromatice, cu o recoltă de 2000 kg. la o suprafaţă cultivată de 100 m. p. Specia numită M. paradisiaca cu fructe făinoase mari până la 30 cm. lungime, în legendele orientale, este considerată ca arborele cunoştinţei binelui şi a răului, ale cărui fructe (pomul cel oprit) ar fi tentat pe Eva, şi cu ale cărui frunze şi-ar fi acoperit corpul strămoşii neamului omenesc. Din frunzele speciei numită M. textilis din insulele Antile, se extrag fibre textile albe-gălbui, mătăsoase şi rezistente până la 2 m. lungime, cunoscute sub numirea de Abaca sau Cânepa de Manile, întrebuinţată la împletit de sfori şi la ţesături.

Banat, regiunea dintre Dunăre, Carpaţi, Mureş şi Tisa, împărţită, de tratatele de pace din 1920, între noi şi Sârbi. Din supraf. totală (27721 kmp.) noi avem 18393 kmp., iar Sârbii 9328 kmp. Ca şi Muntenia de E., Banatul are o regiune de munţi (spre E.) prelungită spre V. printr'alta de dealuri, care se termină brusc în câmpie. Spre E., B.-ul se sprijină pe Munţii Cernei şi Poiana Ruscăi, de care se despart prin văile Cernei şi Timişului. Acestea sunt legate între ele de aşa zisul Culoar dela Caransebeş (v. c.) de natură tectonică. La V. de aceste văi sunt drept în mijlocul B.-lui două masive de munţi, resturi ale altora mai vechi: Semenicu şi Almaşu sau Cracu Almaşului (v. c.). Înălţimile lor sunt mici (sub 1500 m.). Se termină spre S. brusc în valea Dunării la Clisura Cazanelor, iar spre V. cu dealuri ca: ale Buziaşului şi Caraşului. Între dealuri se găsesc largi văi aluvionare, fertile, cu sate mari şi bogate. Spre V. câmpiile largi din văile râurilor dau direct în câmpia Tisei (v. c.) productivă, dar cu mlaştini (R. Timiş, Bârzava) sau dune de nisip (Delibilat). Clima B.-ului este mult mai dulce decât a restului ţării. La aceasta contribuie şi faptul că este apărat de munţi spre E., iar spre S. şi V. este total deschis. Acest fapt face ca să-i poată ajunge aerul cald de pe Adriatica. Dar câte odată, Sărăcilă (Austrul) îi strică recolta. La fel şi vântul puternic şi rece, Coşava. Clima specială face să găsim pe alocurea şi plante şi animale de regiuni mai S.-ice, iar ploile abundente, cari cad în partea noastră, ridică productivitatea câmpiilor. Râurile mai principale ale B.-lui sunt: Timişul, Caraşul, Nera şi Cerna, care merg direct în Dunăre, şi Begheul (Bega), care merge în Tisa. Datorită canalizării Begheului, oraşul Timişoara este un port destul de frecventat în ultimii ani. În partea revenită nouă, cea mai mare parte din locuitori sunt Românii, aşezaţi prin văile munţilor şi dealurilor. Peste ei au venit, aduşi, coloniştii Şvabi şi Sârbi, după alungarea Turcilor din B. Din punct de vedere religios, majoritatea loc.-lor sunt ortodoxi, conduşi de doi episcopi, unul Român la Caransebeş şi altul Sârb la Timişoara. Greco-catolicii, mult mai puţini, au un episcop la Lugoj. Din punct de vedere administrativ, până la 1925, erau două judeţe: Caraş-Severin (cu 11080 kmp. şi 455154 loc.) şi Timiş-Torontal (7313 kmp. cu 495814 loc.). Dela 1925 s'a despărţit jud. Caraş-Severin în două: Caraşul cu capit. Oraviţa şi Severinul cu capit. Lugoj. Subsolul B.-ului e bogat în minereuri, în special fier (Bocşa, Anina), pirite (Oraviţa), Mangan (Delineşti), Plumb şi Antimoniu (Ruschiţa), Huilă (Domaşna, Bârzasca, Eibenthal, Anina), Antracit (Secul), cărbuni bruni (Mehadia), Ape minerale termale (Băile Herculane), ape carbonatate (Buziaş). Industria este desvoltată: metalurgie (Reşiţa, Anina, Nădrag), morăritul (Timişoara), fabrici de bere, săpun, industrie alimentară (Timişoara), sticlă (Tomeşti), fabrici de postav (Timişoara), de mătase (Lugoj), pălării (Timişoara, Jimbolia), tăbăcării, fabr. de mobile, butoaie, ţigle, chibrite (Timişoara), tutun (Timişoara), etc.

Bănăţeanul Popoviciu Ion, scriitor rom. originar din Banat (Lugoj), (n. 1869 † 1893). A studiat teologia şi pedagogia fără a termina şcoala, deoarece pleacă la Bucureşti, unde e câtva timp funcţionar. Cunoscând pe Titu Maiorescu, e ajutat de acesta. Întors acasă, moare tânăr de o boală crudă. A colaborat la „Convorbiri literare". A scris nuvele şi câteva poezii. Acestea imită prea puternic pe Eminescu şi Vlahuţă şi sunt slabe. În proză a reuşit mai bine în redarea caracterelor sfioase: „Din Viaţa meseriaşilor".

„Banater Deutsche Zeitung", ziar germ. redactat de Robert Reiter. 1918 şi-a schimbat numele în „Schwäbische Volkspresse".

„Banatia", institut pentru educaţia băeţilor rom.-cat. germ., înfiinţat în 1926, la Timişoara, întreţinând 235 băeţi. În edificiul institutului sunt instalate: şcoala normală şi de aplicaţie şi liceul episcopal, înfiinţat în 1926. Directorul B.-ci Iosif Nischbach.

Banatului, Muzeul —, înfiinţat 1872 în Timişoara şi susţinut de „Societatea istorică şi arheologică bănăţeană". Are bogate colecţiuni etnografice, apoi, 30.000 bucăţi monede vechi şi 17.000 obiecte preistorice. În secţia artistică a M. B. se păstrează: 19 statui, 463 tablouri, vreo 2000 portrete şi desene, iar biblioteca are 14.000 volume.

Banbury, oraş din Anglia (comit. Oxford), industrie desvoltată: topitorii de fier, fabrici de bere, fabrici de ghete. Are apr. 14.000 loc.

Bancă, e un institut, care face şi primeşte plăţi în contul altora, vinde şi cumpără în contul său sau al clienţilor, metale mobile, aur şi argint, vaultă străină, cambii, asignate, hârtii de valoare, efecte, obligaţii de stat şi particulare, dă împrumuturi şi primeşte depuneri spre fructificare. Cuvântul B. e de origine italiană, fiecare zaraf avea în piaţă o bancă sau o masă pe care făcea operaţiunile de plată şi primirea banilor. Cea mai veche B. s'a înfiinţat în Veneţia, la 1171, de Mihail Vitalis. În 1609 s'a întemeiat în Amsterdam, prima B. de gir. Cea mai veche B. în România e cea dela 1825 a lui Mihail Daniel din Iaşi; apoi Halfon (1830), Ghermani (1834), Fraţii Elias (1837) şi Jacob Marmorosch (1848), Banca Moldovei (1857), B. Naţională a României (1880).

Banca Angliei, s'a întemeiat ca societate pe acţiuni, în 1694, din iniţiativa lui W. Patterson. Împrumutând cu sume mari statul, a primit dreptul de a emite bancnote. E prima bancă modernă, care s'a ocupat cu scontul. Are 2 secţii principale: secţia de emisiune şi secţia de bancă. După bilanţul din 31 Dec. 1924 are capital de bază 17,896.000 lire sterline.

Banca Agrară din Cluj, înfiinţată în 1920. Institut privilegiat de stat pentru finanţarea reformei agrare în Ardeal. Guvernul liberal în 1923 i-a luat prin decret acest privilegiu. În urma procesului contra statului în 1927 s'a ajuns la înţelegere ca statul să plătească băncii despăgubire de 65 milioane, din care 31 milioane pentru diferite necesităţi ale băncii, 25 mii. pentru fondul de rezervă, 5 mil. fond pentru ajutorarea funcţionarilor şi 4 milioane la fond de pensii. După bilanţul din Dec. 1927 capitalul e 55 mil. şi fonduri de rezervă 50,253.165 lei. Preşedintele consiliului de administraţie: Octavian Goga şi director general: Aurel Esca. Sucursale are în Beiuş, Lipova şi Timişoara.

Banca, Banka, v. Bangka.

Banca Centrală pentru industrie şi comerţ, S. A. Cluj, înfiinţată în 1918 cu un capital social de 50 milioane lei. Preşedintele cons. de admin.: Valentin Poruţiu, director executiv Ionel Comşa. Are filiale la Arad, Bistriţa, Alba-Iulia, Haţeg, Sibiu şi Turda.

Bancă de credit financiar, institut care acordă credit în bani unui proprietar, servind ca garanţie o moşie sau casă. Cea dintâi B. de acest fel a făcut-o regele Prusiei Frideric al II cel Mare la 1763 spre a ajuta proprietarii din Silesia, cari sărăcisără în războiul de 7 ani.

Bancă de economii, v Cassa de economii.

Bancă de emisiune, institut pentru emiterea bancnotelor, care servesc ca un mijloc legal de plată. Sunt, în urma marelui lor capital, izvoarele principale de credit pentru stat şi particulari şi îndrumă tot creditul. Stocul de aur, care garantează bancnotele emise, se păstrează

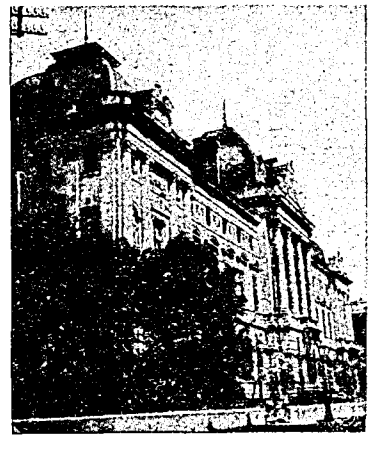

Banca Naţională a României

în tresoreria băncii sub mare pază. Cantitatea bancnotelor emise de B. se fixează prin lege şi B. are datoria să facă din timp în timp dare de seamă despre circulaţia bancnotelor. Cea mai veche B. e cea engleză din 1694. La noi e Banca **Naţională a României**, care are drept de a emite bancnote. Înfiinţată la 1880 cu

un capital de 30 mil., din care 10 mil. franci sunt ale statului şi restul ale particularilor. Guvernul are dreptul de a controla toate operaţiile B., numeşte pe guvernator, 2 din cei 6 directori, 3 din 7 censori şi un comisar, cari supraveghiază emisiunile de bilete şi scontul. Guvernatorul cu 6 directori, formează consiliul de administraţie şi împreună cu cei 7 censori consiliul general. Bilanţul din 31 Dec. 1927 ne dă aceste date: Capital social 164,079.300 lei; fond de rezervă 251,962.809 lei; împrumuturi 699,808.700 lei; a emis bilete de 21,010,599.229 lei; împrumuturi statului 10,678,975.705 lei; beneficiu net 187,427.713 lei; circulaţia totală: 108,273.489.711 lei. Guvernatorul băncii e: Dim. M. Burilianu; vice-guv. Oscar Kiriacescu; directori: I. C. Atanasiu, C. I. Baicoianu, N. Bălănescu, D. I. Gheorghiu, G. G. Stroescu şi Ion Lapedatu. Comisar al guvernului: Dr. Gh. Crişan.

Bancă de gir, institut financiar, care regulează plăţile clienţilor săi prin creditarea şi debitarea conturilor lor.

Banchiza, stratul de ghiaţă, ce se formează în regiunile polare prin îngheţarea apei Oceanelor în lungul coastelor. Gheaţa din apă este de 4,29 ori mai groasă decât aceea de deasupra apei. E cunoscută catastrofa vasului Titanic (1912) (v. Iceberg) din cauza unei B.

Băncilă Octav. Pictor, profesor la Şcoala de bele-arte din Iaşi.

Bancnotă, un bilet al băncii, emis asupra sa, despre o sumă fixată, de obiceiu rotundă, pe care banca promite a o plăti, fără dobândă, în monetă sunătoare, aceluia, care se va prezinta cu el la plată, In general se numesc B. tot felul de bani de hârtie, chiar şi aceia, cari n'au acoperire metalică. — **B. de stat**, e emisă de guvern pe baza unei împuterniciri legale. Modul emiterii e: statul, celor cari aşteaptă dela el plăţi (funcţionari, etc.), nu le plăteşte cu monetă sunătoare, ci cu B. de stat, dar în schiub se obligă, să primească aceste B. în plăţile ce trebuie să i se facă din partea cetăţenilor. Statul dă B. o circulaţie forţată.

Bancocraţia, afirmarea puterii politice a capitalului bancar.

Bancrof George, istoric şi bărbat de stat am. (n. 1800 † 1891). A înfiinţat la Round-Hill un fel de gimnaziu sistem germ. căci a studiat şi la Göttingen. In 1844, intrat de mai înainte în pol., ajunge ministru marinei, şi înfiinţează Acad. navală dela Anapolis, reformează observatorul din Washington şi ordonă ocuparea Texas-ului. A fost apoi ministru la Londra. Opera lui fundamentală e însă Istoria Americii în 12 vol. (1834—1874).

Bancu (1406 loc.), com. rurală din jud. Ciuc, pl. Sânmărtin. La 10 km. de staţia C. F. R. Sân-Simion. P. U. Ciuc-Sângeorgiu.

Bancuri (geol.), se numesc îngrămădirile de nisip din straturile geologice din scoarţa pământului, sau îngrămădirile actuale care se formează la vărsarea râurilor în mare, în apropierea ţărmurilor maritimi, în strâmtori sau în golfuri, formând un obstacol pentru navigaţiune.

Band (3548 loc.), com. rur. jud. Mureş, reşed. pl. Band. Judec. Tg.-Mureş. Of. P. şi G. locală.

Bandă (ital.) 1. tovărăşie de tâlhari; 2. legătură, faşă; 3. corabia puţin plecată „dă banda într'o parte".

Bandaj (franc.), legătură cu fâşii de pânză, aplicată unei părţi rănite, strivite, fracturate sau inflamate a corpului.

Bandel Ernest de —, sculptor germ. (n. 1800 † 1876), însemnat prin stilul şi factura clasică a lucrărilor sale. Autorul statuei lui Hermann, eroul naţional al Germ. Alte lucrări: Venus, Amor şi Psyche, Arminius, etc.

Bandelas sau Bundelas, populaţie din Bandelkhand (v. c.) întinzându-se până'n bazinul fl. Gange. Sunt aproape 2½ milioane. B. este o populaţie mult amestecată, vorbind limba sanscrită amestecată cu persana. Oraşe importante ale lor: Datia, Jhansi, Bilawar.

Ban-de-la-Roche, regiune din Alsacia formată din 8 comune. Este prosperă datorită pastorului Oberlin (1740—1826), care a introdus cultura cartofilor şi ţesătoria.

Bandelkhand, regiune din India centrală Engl. cuprinzând cam 30 de principate indiene, dintre care o parte sunt guvernate şi azi de Rajahi tributari Engl. iar o alta sunt posesiuni engl. dela 1817. B. are apr. 1400000 loc.

Banderolă (milit.). O faşie de stofă lungă şi îngustă care se termină în unghiu cu deschizătura în afară, şi care se agaţă la vârful unui catarg sau lance. Cavaleria are lancea prevăzută cu banderolă.

Bandolina (chim.), substanţă cleioasă (gelatinoasă) preparată din Tragacantha sau din gutuie, întrebuinţată la fixarea părului.

Bandulieră (milit.). In vechime se numea o bandă de curea, de obiceiu ornamentată, care se purta pe umăr, în traversă, pentru a susţine o armă. Ofiţerii de art. şi cavalerie poartă ledunca în bandulieră. Mantaua în bandulină, se zice când împachetată sul, se prinde la un loc şi se leagă cu o curea ambele capete, formând un colac, care se pune peste umăr în traversă. In marş şi pe timp bun, soldaţii poartă mantaua în bandulieră.

Bandung (scris Bandoeng), oraş din Java, capit. regenţei Preang. Oraş frumos, cu părţi moderne, construit într'o poziţie sănătoasă şi frumoasă. Apr. 136.000 loc. între cari mulţi Olandezi (funcţionari). B. este un centru administrativ şi comercial (depozitele oficiale ale statului Olandez) pentru Java de V.

Bandusia, fântână făcută nemuritoare de Horaţiu în Odele sale (III,13). In apropierea ei, poetul avea o casă de ţară.

Băneasa (1573 loc.), com. rur. jud. Vlaşca, pl. Marginea. Medic. P. U. Mihai-Bravu. G. locală.

Băneasa (1855 loc.), com. rur. judeţul Ismail, pl. Ialpug. P. U. Sichirlichitai. G. Valul-lui Traian la 30 km.

Băneasa (1635 loc.), com. rur. jud. Covurlui, pl. Bujor. Of. local. G. Fulgereşti la 1 km.

Băneasa-Herăstrău (3619 loc.). com. suburbană a municipiului Bucureşti, reşed. pl. Băneasa. Formată din satele: Băneasa, Dămăroaia, Florească şi Herăstrău. Primăria la Băneasa. Fabrică de glucoză şi scrobeală. Of. P. local. Ocol. silvic. Şcoală superioară de agricultură. G. Mogoşoaia.

Bănesa (1146 loc.) com. rur. jud. Teleorman, pl. Călmăţui. P. U. şi G. Sălcia la 2½ km.

Bănescu Nicolae, prof. de Bizantinologie la Univ. din Cluj, membru coresp. al Academiei române, fost director al Operei şi Teatrului Naţional din Cluj, fost rector al Univ. (n. 1879). A scris despre teatrul grec antic (Eskyl, Sophokles, Euripides, etc.) prin rev. „Literatura şi arta română", o monografie despre „Gh. Barițiu", şi mai multe studii de istorie culturală română şi de bizantinologie: Un capitol din Istoria mănăstirii Neamţului, Corespondenţa familiei Hurmuzachi cu G. Barițiu, Ion Maiorescu (în colab. cu V.

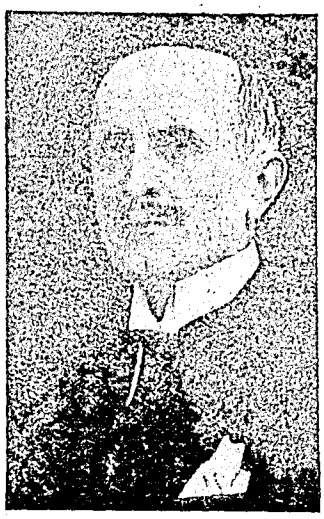

N. Bănescu

Mihăilescu). Un dascăl uitat: Gr. Pleşoianu, Cele mai vechi ştiri bizantine asupra Românilor dela Dunărea de jos. Un poème grec vulgaire relatif à Pierre le Boiteux. Deux poètes byzantins. Contribuţii la ist. lit. Bizantină. Premiers témoignages byzantins sur les Roumains du Danube; Macarios Calorites et Constantin Anagnostes, etc, etc.

Băneşti (1596 loc.) com. rur. jud. Orhei, pl. Teleneşti. Formată din satele: Băneştii-Noui şi Băneştii-Vechi. Primăria la Băneştii-Vechi. P. U. Teleneşti. G. (Călăraşi) Unirea la 37 km.

Băneşti (2553 loc.) com. rur. jud. Prahova. Formată din satele: Urleta şi Băneşti. Primăria la Băneşti. P. U. şi G. Câmpina la 5 km.

Bánffy Miklós, contele —, (n. 1873), ca scriitor: Kisbán Miklós. Fost deputat, iar din 1912—18 dir. de teatru. In 1921 ministru de externe. Din 1926 cetăţean rom. S'a distins în lit. cu piesele de teatru: „Nagyur" (Marele Domn: Attila) şi „Naplegenda" (Legenda soarelui).

Bangalore, oraş din India situat la 1000 m. altit. pe podişul Mysore. Apr. 120.000 loc. Oraş industrial (metalurgie, ţesătorii, etc.), aşezat într'o regiune agricolă (cereale, susan) de înălţime.

Bange (Charles Ragon de —), colonel franc. (n. 1833, † 1914). Este creatorul artileriei numită „De Bange", cu un material foarte precis, însă cu tragere înceată. Caracteristica sistemului său de artilerie era următoarea: Ţeava de oţel fretată şi ghintuită (ghinturile cu pas progresiv), încărcătura pe la culetă, obturator plastic şi afetul rigid. Cuprindea calibre diferite până la mortierul de 220 mm. Franţa a adoptat sistemul său pentru armată la 1877. In războiul mondial, deşi întreaga artil. franc. avea materialul cu tragere repede, totuşi din lipsă de artilerie grea, au folosit în răs-

timpul dela 1914—1915, materialul „De Bange", tunuri şi mortiere cu foarte mare succes. La intrarea în războiu, România a avut şi ea materialul „De Bange", câteva baterii de coastă şi artilerie grea de cetate.

Bangka sau **Banka**, ins. din arhip. Malacz, la N.E. de Sumatra. Cunoscută prin minele sale de staniu. Supr. 11.340 kmp. cu apr. 155.000 loc. Între ins. B. şi Sumatra este strâmtoarea lungă de 140 km. şi lată de 30 km. în medie.

Bangkok sau Bankok, capitala regatului Siam, port fluvial important aproape de vărsarea lui Menam; 600.000 loc. Fildeş, orez, piei, lemne preţioase.

Bang-Lang, lemn din Indochina, specie de langer stocmii, întrebuinţat în timpul marelui războiu la fabricarea elicelor de aeroplan. Din el se fac pipe de fumat opium, etc.

Banguelo sau **Bemba**, lac din Africa de S. Situat la SV. de lac. Tanganyka, este cel mai de S. rezervor, din care se alimentează fl. Congo. Supr. apr. 3000 kmp. A fost descoperit de Liwingstone în 1868. Este situat la 1100 km. de Oc. Indian şi la 1700 km. de Oc. Atlantic.

Bănia (2468 loc.), com rurală din jud. Caraş, pl. Bozovici, 39 km. de G. Anina.

Banieră. In evul mediu, drapel feudal. Astăzi un drapel pătrat agăţat la un mâner de lemn sau la o trompetă, prin două cordiţe.

Bănila-pe-Ceremuş (4649 loc.), com. rur. jud. Storojineţ, pl. Ceremuşului. Rafinerii de spirt. Of. P. local. G. locală.

Bănila-pe-Siret (7864 loc.), com. rur. jud. Storojineţ, pl. Siretelului. Isvoare sărate. Of. P. local. G. Ciudeni la 16 km.

Banjo, instrument muzical al Negrilor din America; se întrebuinţează azi la jazz-banduri. Are forma unei ghitare, cu 5—9 coarde.

Bánki Donát (n. 1859 † 1922), distins inginer, fost profesor la Politehnica din Budapesta. Are lucrări în domeniul maşinelor hidraulice. A inventat carburatorul.

Banks (Sir Joseph —), naturalist şi călător explorator engl. (n. 1743 † 1820). A întovărăşit pe Cook în prima sa călătorie, după ce explorase singur Terra Nova şi Labrador. Bogatele sale colecţiuni şi vasta sa bibliotecă sunt la British Museum. Numele său a fost dat la mai multe insule şi strâmtori.

Banky Vilma, vestită artistă de cinematograf am. (n. 1902), maghiară de origine. S'a încetăţenit de curând în U. S. A., deoarece fusese foarte rău primită în Ungaria, în 1928, când a refuzat să-şi puie talentul în serviciul propagandei iredentiste.

Banloc (2527 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal, pl. Deta. Of. P. local. G. locală.

Banquo sau **Banco**, guvernator în partea nordică a Scoţiei, sub regele Duncan, în sec. X. Când Duncan este omorît de Macbeth, el, deşi ştia, a rămas pasiv. Mai târziu Macbeth, pentru ca să poată menţine coroana regală, sugrumă pe Banquo, care singur ştia de crima ce-i păta tronul, cu prilejul unui ospăţ. Shakespeare tratează acest subiect în celebra tragedia Macbeth. La scriitori, B. este întruchiparea mustrării conştiinţei păcătoase.

Bantù, Negrii din Africa Centrală şi de S. Impărţiţi în mai multe triburi şi vorbind toţi limbi asemănătoare, dar din punct de vedere etnic sunt de tipuri diferite. La bază sunt Negri, amestecaţi însă cu Negrilo şi Etiopieni la N., iar la S. cu Hotentoţi.

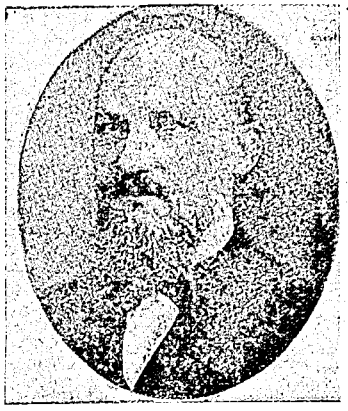

Const. Banu

Bantu (Lingvist.), numele dat unui gr. de limbi din Africa. Se pare că limbile vorbite de Negrii din Africa derivă dintr'o limbă comună. Dintre acestea mai însemnată e fam. B., care se vorbeşte în zona sud-ecvatorială, cu excepţia limbilor hotentotă şi boşimană. Cu studiul limbii B. s'au ocupat mulţi lingvişti.

Banu Constantin (n. 1873), om politic român. Studii în ţară şi Franţa, profesor de istorie la liecu şi seminar în Bucureşti. Membru marcant al partidului liberal, deputat de mai multe ori, ministru al cultelor (1922—23). Orator bun. A publicat numeroase articole în ziare şi în revista Flacăra, pe care a întemeiat-o în 1911 şi a condus-o ca director (v. Mefisto).

Gavril Bănulescu

Bănulescu Gavril (n. 1750 † 1821). Mitr. Basarabiei. A făcut studii strălucite la Academia teologică din Chiew; în 1778 profesor de latină în Iaşi, în 1779 călugărit la Constantinopol, 1781 predicator la Mitropolia din Iaşi, în 1782, 1789, profesor în Pultava, în 1784 arhimandrit, 1789 arhiereu în Moldova al Chievului şi Haliciului, 1801 membru al Sf. Sinod rusesc; în 1803—1807 se retrage fiind bolnav, în 1808—12 exarh în Principatele române cu sediul în Iaşi, în 1812 Basarabia trecând în stăpânirea Rusiei, B. revine Mitropolitul Basarabiei până la moartea sa 1821. Om foarte cult s'a învrednicit din partea Rusiei de cele mai înalte distincţii şi ajutoare. B. a fost un mare organizator şi apărător al cauzei moldoveneşti din Basarabia. A luptat pentru autonomia şi păstrarea caracterului moldovenesc al Basarabiei, a organizat biserica de aici, a tipărit toate cărţile bisericeşti necesare, a înfiinţat: şcoala duhovnicească, seminarul duhovnicesc, tipografia arhidiecezană şi reşedinţa mitropolitană. A întreţinut relaţii cu Românii din Moldova.

Bănuţ Aurel P., doctor şi licenţiat în drept, absolv. de conservator, prefect al jud. Târnava-Mare (n. 1881), în guv. Maniu. A editat şi a fost redactor responsabil al rev. „Luceafărul" (1902—1903) din Budapesta; fost director al cotidianului „Renaşterea română" din Sibiu (1919). A colaborat la mai multe reviste. Pentru multe merite: cavaler al „Coroanei României" cu spade.

Bănuţei (bot.) sau **bănuţi**, plantă (Bellis perrenis) din fam. Compozeelor, cu flori albe uneori roşcate pe dos, cultivată ca plantă ornamentală, prin grădini.

Banville Théodore de —, poet franc. (n. 1823 † 1891), partizan al concepţiei „artă pentru artă", ca şi T. Gautier (v. c.) a exagerat îngrijirea formei în Les Cariatides, Stalactites şi în Odes funambulesques. Caută ritmuri îndrăzneţe, rime de o bogăţie fabuloasă ce ajung până la calambur; se joacă cu dificultăţile, căutând să încânte simţurile, dar nu ne atrage gândirea.

Banyail, Negri din Africa de S., de pe valea fl. Zambezi. Agricultori şi buni vânători, formează un fel de republ. feudală, în care femeia porunceşte în menaj. Sunt poligami şi sunt puternic metisaţi cu Arabii.

Baour Lormian Pierre, poet franc. (n. 1770 † 1854), adversarul romantismului. A tradus mediocru poeziile lui Ossian.

Bapaume, oraş în Franţa (depart. Pas-de-Calais), 2950 loc. Insemnat prin victoria lui Faidherbe contra Prusienilor (2—3 Ian. 1871) şi prin crâncenele lupte dintre armata engleză şi germană în timpul marelui războiu (17 Martie 1917—29 Aug. 1918).

Baptisteriu, în antichitate se numia scăldătoarea caldă, iar la creştini, capela în care se oficia botezul, clădită de obiceiu în legătură cu biserica. E renumit baptisteriul lui Constantin cel Mare din Roma, apoi, cel din Ravenna, Pisa, Florenţa, etc. Bisericile româneşti nu au B.

Baptişti, sectă nouă protestantă, răspândită mai ales în Anglia, America şi Germania, care nu recunoaşte botezul copiilor, ci numai al adulţilor şi numai prin cufundare. Drept izvor al revelaţiei dumnezeieşti ei nu recunosc decât S. Scriptură. In timpul din urmă s'au răspândit şi în România.

Bar (engl.), cârciumă de noapte.

Bar sau **Antivari**, oraş al Jugoslaviei (Montenegr.), port la golful cu acelaşi nume. 4000 loc.

Bar, oraș din Ukraina (Podolia) pe rîul Rov, cunoscut prin confederația dela Bar, formată în 1768 de patrioții polonezi, ca să lupte contra tendințelor rusești de ocupare. Înfrîngerea lor (1772) a adus prima împărțire a Poloniei.

Bară, piedecă, obstacol format prin îngrămădirea de nisipuri, nămol sau pietre la întrarea într'un port sau pe gura unui fluviu. Sunt paralele cu coastele. Contra lor se luptă cu dragajul. Bara dela gura Sulinei împiedecă adesea întrarea vaselor de tonaj mare pe fluviu, aducînd pagube mari porturilor: Brăila, Galați, Reni, etc. Bare se găsesc aproape la toate fluviile.

Bâra (3214 loc.) com. rur. jud. Roman, reșed. plășii Scheia. Formată din satele: Bâra-Sat, Bâra-Târg, Călugărița-Negrești Oțeleni, Principele Carol și Rediu. Primăria la Bâra-Târg. Medici, spital. Judec. de Ocol. Of. P. local. G. Roman la 15 km.

Bara (1062 loc.) com. rur. jud. Severin, pl. Balint. P. U. Balint. G. Balint la 12 km.

Bărăbanț (1224 loc.), com. rur. jud. Alba, pl. Ighiu, G. Vințul de jos la 5 kilometri.

Barabás Béla (n. 1858), advocat în Arad și om politic maghiar. Este președintele partidului maghiar din orașul Arad. 1926 senator în jud. Arad; membru în consiliul orașului Arad. În 1929 a publicat lucrarea „Emlékirataim".

Baraboi (6580 loc.), com. rur. jud. Bălți, pl. Rășcani. P. U. Bricev. G. Târnova la 8 km.

Baraboiu (bot.), plantă (Chaerophyllum bulbosum) din fam. Umbelliferelor, comună prin tufișuri, pe lîngă garduri și prin locuri necultivate.

Barac Ion, scriitor rom., foarte popular pe vremuri (n. 1776 † 1818), fost institutor în Avrig, ziarist și avocat în Brașov. A fost redactor la „Foaia Duminecii" (1837). Este cunoscut mai ales ca traducător, popularizator și harnic prelucrător de cărți poporane: „O mie și una de nopți istorii arabicești sau Halima întâiaș dată tradusă din nemțește de I. B."... etc. „Nașterea și toată viața minunatului Piticot de un cot", „Cei trei frați Gheboși", „Tilu Buh Oglindă" (Tyll Eulenspiegel), ș. a. Cea mai însemnată scriere a sa este „Istoria prea frumosului Argbir și a prea frumoasei Elena cea măiastră și cu părul de aur", prelucrată după „Vulgo Argirus Historiaja" o compoziție în versuri a lui Albert Gergei, un scriitor ung., unde B. voia să povestească simbolic felul în care Traian a cucerit Ardealul. A scris poezii fără valoare în „Foaia pentru Minte" (1839, 1840, 1843).

Baracă, edificiu mic, de durată provizorie, din lemn, beton, etc. Se folosește: izolarea bolnavilor în caz de epidemie, pentru muncitori, pentru scopuri militare. În timpul războiului B. au avut un rol însemnat, iar acum servesc pentru remediarea lipsei de locuințe.

Bărăganul, partea cea mai importantă din Câmpia Română. Cuprins între Mostișea (la V.), Borcea (la E.), Dunărea (la S.) și Buzăul (la N.), este un adevărat șes înalt, un pod ce se lasă pe îndelete spre depresiunea dela mijloc (v. Ialomița). Perpendicular pe aceasta, se găsesc valuri paralele, vechi dune consolidate. Din distanță în distanță, sunt depresiuni, adevărate farfurii, în unele adunându-se apa formând lacuri, unele sărate. În timp de vară, cele mici seacă formând sărăturile, iar celor mari, prin evaporare, le scade nivelul. Pe malul drept al Ialomiței, dela Țăndărei—Hagieni spre S. până spre Feteși, iar spre E. până'n Borcea, se întinde podul dela Hagieni, mai înalt spre Borcea și lăsat spre NV. Altitudinile cuprinse între 80 m. și 100 m. Fiind deschis spre N. și NE. și neavând nici o barieră contra vântului de NE. (Crivățul), B. este cumplit bântuit de vânturi cu viteze mari. Iarna, zăpada căzută este spulberată și, pe unde este C. F. sau vreun obstacol, se formează troene, care înzăpezesc C. F. și șoselele, izolând complet satele pentru câtva timp. În timp de vară B. este secetos. Cursuri de apă, afară de Ialomița, nu are decât pe Călmățuiul, un vechiu curs al Buzăului. B. și vecina sa Dobrogea sunt stepe despărțite de cele două regiuni Balta și Dunăre (v. c.). Satele se înșiră pe malul Ialomiței, sub terasa Dunării, sau în coada Bărăganului, pe valea Buzăului. Satele care se încumetă să se așeze în mijlocul B.-lui nu prosperează din cauza lipsei de apă și din greutatea procurării ei. Pământul este bun pentru agricultură, producând grâu și porumb în abondență. Mai înainte, locul unde se putea vâna dropiile și pe care pășteau oile Mocanilor dela munte, azi B. este o câmpie plină de arături și având tendința a deveni grânarul nostru.

Barahona de Soto, Luis —, poet epic spaniol (n. 1548 † 1595). A scris „Lágrimas de Angélica", poeme în care vrea să continue seria poemelor romanești italiene.

Baraj, piedică, în calea apelor. Pot să fie construite de fenomenele naturale (de dărămături de stânci, morene, scurgeri de lavă, etc.), pot fi chiar naturale (strate dure intercalate prin stratele mai moi), formând rapidele. B.-ele pot forma lacuri de B. (v. c.).

Baraj (milit.). Foc de baraj sau tragere de baraj este o tragere astfel organizată ca să se arunce proectilele înaintea unei trupe, așa de dese încât să samene cu o piedecă de nepătruns, pentru a proteja contra atacului inamicului sau pentru a ajuta executarea unui atac. B.-ul trebue să fie dens foarte repede executat și deslănțuit instantaneu. Tragerile de baraj se numesc trageri de oprire. B.-ul rulant, este perdeaua de foc care se declanșează înaintea unei trupe care înaintează la atac, însoțind-o tot timpul, precedând-o la aceeași distanță înainte prin mărirea progresivă a distanței de tragere. Se execută în general de artilerie de câmp cu tragere repede.

Barancevič K. S. (cit. Barănțevici), nuvelist rus (n. 1851). Ca și Albov (v. c.) zugrăvește în scrierile sale mizeria claselor mici din Petersburg, în scene epice naturaliste.

Barante Amable-Guillaume-Prospèr Brugière, baron de —, istoric, publicist și bărbat politic franc. (n. 1782 † 1866). Prefect pe timpul lui Napoleon I, apoi deputat, iar pe timpul lui Ludovic-Filip, pair de France și ambasador. Cu lucrarea sa „Histoire des ducs de Bourgogne" (1824) a intrat la Academie, unde a fost considerat șeful școlii narative (scriitorul să reproducă fidel și cu viață evenimentele, fără aprecieri personale).

Baraolt (2651 loc.) com. rur. jud. Trei-Scaune, reșed. pl. Baraolt. Of. P. local. G. Augustini la 6 km.

Barasch (Baraș) Iuliu, medic evreu, naturalizat român (n. 1815 † 1863). Doctor în med. din Berlin. A fost medic de spital în București, profesor de istorie naturală la liceul Sf. Sava și profesor la Școala națională de Medicină din Capitală. B. fu primul evreu numit într'o funcție publică medicală. Filantrop și savant vestit. Pe lângă lucrări științifice de valoare publicate în limbi străine, i se datoresc o seamă de scrieri românești de popularizare, care au contribuit mult la desvoltarea interesului pentru știință și medicină la Români. Între 1856—63 a redactat în București o foaie f. bună de popularizare „Isis".

Iuliu Barasch

Baraschi Constantin. Sculptor de talent, distins de juriul Salonului Oficial din 1927 pentru remarcabilul său „Cap de fată".

Bărăști (3891 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Boroaia. Formată din satele: Bărăștii-Boroaia, Giulești, Nemțeni, Prazia. Primăria la Bărăștii-Boroaia. Judec. de ocol. Infirmerie. Of. P. local. C. Fălticeni.

Bărăștii-de-Cepturi (1506 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Spineni. Formată din satele: Bărăștii-de-Cepturi, Lăzărești, Mărunței, Prodani, Răchioara, Vărsești. Primăria în Mărunței. P. U. Spineni. G. Corbu la 30 km.

Bărăștii-de-Vede (2395 loc.) com. rur. jud. Olt, pl. Spineni. Formată din satele: Bărăștii-de-Vede, Ciocănești, Cornești, Mojoești și Popești. Primăria la Bărăștii-de-Vede. P. U. Spineni. G. Costești la 24 km.

Baratinskij Jevgenij Abrahamovič, poet liric rus (n. 1800 † 1844), admirator al lui Goethe. Versurile lui B. cântau iubirea nefericită, excepțional natura finlandeză; conțin puține idei și nu se ridică la înălțimea formei lui Puszkin. (v. c.).

Barba caprei (Tragopogon), sau a popii plantă din fam. Compozeelor cu mai multe varietăți (T. porrifolius, dubius, floccosus) cu flori purpurii-albăstrui sau galbene, comune prin fânețe și prin locurile aride-nisipoase.

Barbă-cot, în poveștile rom., este numele piticului (v. Statu-palmă).

Barba împăratului (bot.), sau trei frați pătați (Viola tricolor), plantă din fam. Violaceelor, cu flori galbene sau violacee comună pe câmpuri și prin tăieturi de păduri.

Barbara (Sancta —), sau Barbaraeum, seminar teologic fondat în Viena (1775) de împ. Maria Tereza, pentru educația Clericilor gr.-cat. (Uniților) cari cercetau universitatea de acolo. Imp. Iosif al II l-a închis în 1784, fiindcă înființase unul în Lemberg, dar Francisc I îl redeschide în 1804. În 1853 a fost declarat seminar central pentru gr.-catolici. Aici au primit o educație aleasă și vaste cunoștințe mulți bărbați iluștri din Transilvania (Samuil Micu, George Șincai, etc.). Micu a fost aici câtva timp și director de studii.

Barbara, v. Varvara.

Barbara (logică), primul mod al primei figuri silogistice, în care premisele majoră, minoră și concluzia sunt universal afirmative (= a):

M a P
S a M
S a P

Barbarea (bot.), gen de plante ierboase din fam. Crucíferelor, bianuale sau perene cu flori galbene și fructul o silicvă, având vreo 20 de specii care cresc în regiunile cu climă temperată. La noi crește Crusăteana (B. vulgaris) frunzele căreia se consumă ca salată cu proprietăți diuretice și antiscorbutice, iar unele var. de ale sale ca plante decorative.

Barbari, astfel numiau Grecii și Romanii toate popoarele streine de civilizația lor. În istorie se numesc Barbari, popoarele care au năvălit în imperiul roman începând cu sec. III—VI al erei noastre (Goții, Ostrogoții, Hunii, Avarii, Gepizii, Cumanii, Pecenegii, Tătarii, Ungurii, etc.). Pe ruinele imperiului roman din Occident, nimicit de ei, au înființat state mai mult sau mai puțin trainice. Barbarii au fost de rasă germană, slavă sau ural-altaică (v. Invaziune).

Barbari (log.), numirea mnemotehnică a modului subaltern, obținut în întâia figură silogistică prin subalternarea (v. c.), concluziei modului Barbara (v. c.). Are forma:

M — P
S — M
1/S — P.

Barbaria, numele coastei de N. a Africei. B. este o corupere a cuv. Berberia. Corespunde ac. nume cu: Statele Barbariei sau Africa Minoră sau Africa Atlasiană. Arabii o numiau Maghreb. B. cuprinde Maroc, Algeria și Tunis.

Barbarism, 1. Exprimare barbară, grosolană, neelegantă; 2. Cuvânt făurit într'o limbă în care el nu există. Ex. „a curenta", „a scrie sus", (aufschreiben), „a puțului", etc., sau dacă există, cuvânt stropșit, stâlcit prin exprimare necorectă. Ex. „levorver" = revolver, „catindat" = candidat, etc. Prin extensiune: orice greșeală de limbă care prezintă însușirile dela nr. 1. Grecismele franțuzismele, ungurismele, germanismele, etc. sunt pentru limba română B.-e. B.-le sunt pentru limba lit. paraziți cari îi împiedecă înflorirea și îi pierd frumusețea estetică.

Barbarossa („Barbă roșie"), supranumele dat împăratului german Frideric I. (v. Frideric).

Barbaroux Charles-Jean-Marie, bărbat de stat franc. (n. 1767 † 1794). Amestecându-se în revoluție, s'a bucurat de mare autoritate în Marsellle; venit la Paris, a adus un batalion de voluntari. În „Convention" deputat girondist, votând și el moartea regelui, cu asentimentul poporului. În urma coliziunii de vederi cu Marat și Robespierre, moare ghilotinat.

„**Barbarus** hic ego sum, quia non intelligor illis", vers din opera poetului latin Ovidius (Tristia, cartea V, elegia X, v. 37) = Aici eu sunt barbar, căci nu sunt înțeles de ei. Ovidius, exilat la Geți, (considerați ca barbari, de Romani) i se pare că el e cel inferior, cel străniu.

Bărbătești (1372 loc.) com. rur. jud. Gorj, pl. Gilortu. Formată din satele: Bărbătești, Socu și Voicu. Perc. locală. P. U. și G. locală.

Bărbătești (1908 loc.) com. rur. jud. Vâlcea, pl. Govora. P. U. Băile Govora. G. Râmnicu-Vâlcea la 14 km.

Bărbăție și credință. Decorație, medalie rom. Se deosebește: a) cu spade: clasa 1 de aur, clasa 2 de argint și clasa 3 de bronz și b) Fără spade cu bareta 1913.

Bărbat Virgil, prof. de Sociologie și Etică la Universitatea din Cluj, (n. 1879). Președinte și membru fondator al asociației culturale „Extenziunea Universitară" (v. c.), bun cunoscător al societății și educației americ. Scrieri: Naționalism și democrație; Nietzsche: Tendances et problèmes. Imperialismul american; Dinamismul cultural, ș. a. Fost decan al facultății de Filosofie și Litere în 1925.

Barba ungurului (bot.), plantă (Dianthus spiculi folius) din fam. Caryofilaceelor cu flori albe sau roze, comună în regiunile alpine și subalpine din Carpați.

Barbe (zool.), se numesc ramificațiile rigide laterale ale penelor mari dela pasері, ale căror ramificații mici unite între ele prin cârlige se numesc barbule.

Barbelian A. Actor dramatic cunoscut, societar al Teatrului Național din București.

Barbenius Joseph Benjamin, medic sas brașovean (n. 1754 † 1814), fost physicus al Brașovului și practician vestit, chemat și în Moldova și Muntenia. A introdus mai întâi vaccinația în Brașov. Are merite pentru desvoltarea balneologiei și literaturii balneare ardelene.

Barberini, o familie ilustră din Florența, din care a făcut parte cardinalul Maffeo, ales papă sub numele de Urban al VIII (1623—1644). Această familie a zidit palatul Barberini din Roma. — **Palatul B.** în Roma, zidit de Bernini, pentru familia Barberini. Aici este ambasada Spaniei, o frumoasă galerie de pictură și sculptură și o bibliotecă.

Barbero Francisco Sánchez, scriitor umanist spaniol (n. 1764 † 1819). S'a inspirat din evenimente politice. A scris tragedii („Saul", „Coriolano", etc.), și o poemă și compoziții satirice.

Barbès Armand, politician franc. (n. 1809 † 1870). Membru în „Société des droits de l'homme". A fost în fruntea revoluționarilor din Paris, în 12 Maiu 1839, din care pricină a fost condamnat la moarte, pedeapsă ce i s'a schimbat în închisoare perpetuă, în urma intervenției lui V. Hugo. Scrisoarea, plină de patriotism, adresată unui prieten cu ocazia Răsboiului Crimeic, i-a adus agrațierea din partea lui Napoleon al III.

Bărbești (1940 loc.) com. rur. jud. Storojinet, pl. Ceremușului. Of. P. local. G. locală.

Barbey d'Aurevilly Jules, romancier și critic francez (n. 1808 † 1889), însemnat prin reacțiunea împotriva naturalismului, în special al lui Zola, ceeace-i dădu importanța unui șef respectat de cei tineri. Catolic și regalist, exaltă idealul monastic și răsboinic. El este adeseori monoton și retoric, însuflețindu-se mai ales în pasajele tragice și în descrierea personajelor misterioase. Fiind un strălucit causeur, arată și în paginile sale de critică aceste însușiri, când afirmă idealismul său viril contra naturalismului și realismului. În poemele sale (Poussières) e romantic cu atitudini și gesturi teatrale. Scrieri mai însemnate: Une Vieille Maîtresse, Le Chevalier Destouches, Les Diaboliques, l'Esprit de Barbey d'Aurevilly (antologie critică). Les oeuvres et les hommes du XIX-e siècle.

Barbier Henri Auguste, poet franc. (n. 1805 † 1882). A scris: „Iambes", poeme pline de vervă.

Barbier Jules, scriitor franc. (n. 1825 † 1901). A scris drame și librete de operă pentru Galatée, les Noces de Jeanette, Faust, Romeo et Juliette, Philimon et Baucis, Mignon, Reine de Saba, etc.

Bărbierul din Sevilla, operă comică în 2 acte, de G. Rossini, textul după Beaumarchais, compusă la 1817. Capodopera lucrărilor lui Rossini, ultima izbândă a operei italiene autentice. Muzica e capricioasă și admirabil caracterizătoare, plină de grație. Intriga e naivă, cu numeroase intrigi burlești.

Barbiturie (chim.) sau malonilurea, acid organic cristalizat în prisme incolore solubile în apă caldă. Se obține din uree și acid malonic prin încălzire la 100° cu oxiclorură de fosfor. Derivații săi dietilați și fenil-etilați, veronalul și luminalul precum sarea de sodiu a veronalului numită medinal, cu proprietăți hipnotice și sedative sunt întrebuințați în medicină.

Barbizon, sat în Franța, în departamentul Seine-et-Marne, la marginea pădurii dela Fontainebleau, cu 480 loc. Școala dela B. creiată de pictorii peisajiști francezi, cari iubiau mai mult pictura în „plein-air" decât cea de interior. În mijlocul naturii pictura lor a devenit mai realistă, prin varietatea de coloare și de lumină. Însemnați: Corot, Dupré, Rousseau, Millet, Monticelli, Troyon, Daubigny și Diaz. Grigorescu a studiat și lucrat aici.

Bărboasă (bot.), plantă graminee, furageră (Andropogon ischaemum) numită încă Fășcă, foarte comună prin câmpuri aride și pe dealuri, având spice cilindrice digitate.

Bărbolu (1204 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Dumbrava. P. U. Băcleșu. G. Butoești la 33 km.

Bărboși (1267 loc.), com. rur. jud. Turda, pl. Luduș. P. U. și G. Sânger-Tăureni la 10 km.

Barbu (jud. Buzău), mănăstire, zidită cu banii Vel Căpitanului Barbu și soția sa Rada și terminată de Antonie Vodă din Popești la 1669; egumen Petronie. In 1924 avea 26 monahi.

Barbu Ioan, pseudonimul lui Dan Barbelian, poet român (n. 1895). S'a dedat poeziei; a făcut studii superioare de matematici. A fost remarcat la rev. „Sburătorul" de criticul Eug. Lovinescu. Intâiu scrie versuri de factură parnasiană, exprimându-și cu originalitate emoția prin elemente cosmice, apoi se îndreaptă spre o manieră orientală à la Anton Pann. (ciclul „Isarlâk") cu vastă inspirație poporană, și în fine sub înrâurirea suprarealismului (v. c.) franc. I. B. îmbrățișează modernismul cel mai avansat. Scrieri: După melci (poezii).

Barbu Lăutarul, vestit rapsod al Moldovei (1800—1893), cântăreț și improvizator care a desfătat toate casele boerești de pe vremuri.

Bărbuceanu (1155 loc.) com. rur. jud. Dâmbovița, pl. Bilciurești. Formată din satele: Butimanu, Fântânele și Poenari. Primăria în Butimanu. P. U. Bilciurești. G. Periș la 11 km.

Barbul Eugen. Directorul Bibliotecii Universității din Cluj (n. 1873). Doctor în filosofie dela Universitatea din Budapesta. Profesor secundar, apoi funcționar superior la Biblioteca Univ. din Budapesta. În 1920 a fost numit în funcțiunea actuală. În mai multe rânduri a fost ales deputat. A publicat studii de istorie literară și filologie.

Barbula (bot.), gen de mușchi de diferite mărimi (acrocarpi), care cresc pe zidurile vechi și umbrite, pe stânci și pe pământ, ex **B. muralis**, cu un peristom în forma unei barbe (smoc de peri).

Bărbulescu Ilie (n. 1873 în Ardeal), slavist-român. A studiat liceul și universitatea în București și Zagreb, unde a luat titlul de Dr. (1898). Profesor de limbile slavice la universitatea din Iași și director al revistei „Arhiva din Iași" (1921—27). A publicat numeroase studii în domeniul său: Cercetări istorico-filologice (1909), Studii privitoare la limba și istoria Românilor (1902), Relațiile Principatelor române cu Croația (1903), Fonetica alfabetului critic în textele rom. din sec. 16—17 (1904), Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares et les Grecs (1912), Curente literare în perioada slavonă (1928), și altele prin reviste rom. și slave.

Bărbulești (1613 loc.), com. rur. jud. Ialomița, pl. Urziceni. P. U. și G. Urziceni la $3^1/_2$ km.

Bărbulețu (1714 loc.), com rur. din județul Dâmbovița, pl. Voinești. Formată din satele: Bărbulețu și Băsești. Primăria în Bărbulețu. P. U. Voinești. G. Pucioasa la 25 km.

Bărbulețului (Cura —), v. Gura B.

Bărbun (zool.), pește teleosteen (Barbus fluviatilis), care poate ajunge 70 cm. lungime, de 4—5 kg. — excepțional 12 kg. greutate, verde-gălbui pe spate, alburiu pe pântece, fiind comun în apele curgătoare, având o carne gustuoasă. În Marea Mediterană și în Marea Neagră trăiește în grupe mari specia marină Mullus Barbatus, de coloare roșie-mată, cu un corp lungăreț și cu două mustețe lungi, care se pescuiește în cantități mari la Mangalia și Constanța, în timpul primăverii când vine la coaste spre a-și depune icrele.

Barbusse Henri, poet și romancier, polemist și gazetar francez, n. 1874. Debutează cu poemele Les Pleureuses, în care dă dovada unei sensibilități ușoare și a unui lirism familiar. În roman, apare întâiu ca urmașul lui Zola, (L'Enfer), prinzând în special latura sentimental-scăpărătoare a ideilor concrete. În romanul cu subiect din războiul mondial, Le Feu, sinceritatea lui pentru descrierea vieții din tranșee, îi atrage un enorm succes de librărie. Satirizează amarnic societatea răsboinică, apărând ca un pacifist înfocat. Aceasta îl târăște spre politică și pamflet dedându-se la polemici cu temă comunistă și la proslăvirea Internaționalei. Amestecul în chestiunile politice ale altor țări, i-au atras multe neplăceri și l-au făcut să exagereze credințele sale; de altă parte l-au făcut foarte cunoscut și citit, aducându-i o glorie exagerată.

Bâre, partea cea mai mică a muntelui Piatra-Craiului din munții de S. ai Transilvaniei. Se întinde dela râul Zernești spre V. și se desparte de partea mai mare a Pietrii-Craiului printr'o mare despicătură, numită Crăpătură. Piscul cel mai înalt al B. este 2241 m. La poalele sale e com. Zărnești.

Barca, podiș calcaros din colonia Ital. Tripoli. Brăzdat de văi adânci și scurte. Altit. medie 400—500 m., având pe alocuri înălțime de 800—1000 m. Se lasă pe îndelete spre S.

Bârca (3691 loc.), com. rur. din jud. Dolj, reșed. pl. Bârca. Judecătorie de Ocol, Perc. locală. Of. P. local. Medic și infirmerie. G. Portărești la 8 km.

Bărcănești (3583 loc.) com. rur. jud. Ialomița, pl. Urziceni. Perc. locală. P. U. local. G. Urziceni la 9 km.

Bărcănești (3890 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Drăgănești. Formată din satele: Bărcănești, Vâlcelele-de-Jos și Vâlcelele-de-Sus. Primăria la Vâlcelele-de-Jos. P. U. Drăgănești. G. Mierlești la 20 km.

Bărcănești (1530 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Câmpu. Formată din satele: Bărcănești și Românești. Primăria la Bărcănești. P. U. și G. Ploești la 6 km.

Bârcani (2076 loc.), com. rur. județul Brașov, pl. Săcele. Trib. Brașov, judec. de ocol. Intorsătura-Buzăului. P. U. și G. Boroșneul-Mare la 26 km.

Barcarola, cântecul gondolierilor italieni și în deosebi al celor din Veneția (măsura 6/8). Mai celebre sunt: Cântecul Nimfelor (Obéron de Weber), Vin' în barca mea (Vilhelm Tell, de Rosini) și altele: de Schumann, Saint-Saëns, Chopin, etc.

Bârcău, râul —, un afluent al Crișului repede. Izvorăște din munții Metalici ai Bihorului și se varsă în Someș.

Bârcău, v. Beretău.

Barcea (2871 loc.) com. rur. jud. Tecuci, pl. Ivești. Formată din satele: Barcea-Nouă, Barcea-Nouă II, Barcea-Veche, Dorăști și Podoleni. Primăria în Barceanouă I. Of. P. local. G. locală.

Barcelona, oraș și frumos port al Spaniei, la Marea Mediterană, capit. Cataloniei și provinciei Barcelona. Industrie: rafinării de petrol și de zahăr; comerț desvoltat: covoare, lenajuri, mătăsuri, dantele, vinuri, fructe. 587500 loc. Portul este artificial și în pericol de a se înisipa. Centru cultural catalan. Universitate veche (1430).

Barchet (merc.), pânză de bumbac cu țesătură încrucișată, având firul din bătaiă nețintins, lăsând cârcei pe o față a țesăturii, întrebuințată pentru ștergare (prosoape), covorașe, etc.

Barclanu, 1. **Sava Popovici** (n. 1814 † 1879), scriitor român. A studiat la Sibiu, Cluj și Viena, preot, profesor la seminarul teologic din Sibiu, chemat de Șaguna, asesor consistorial, apoi retras ca preot la Rășinari, locul natal. A publicat: scrieri morale, gramatici și un bun dicționar român-german și germ.-rom; 2. **Daniile Popovici**, fiul lui Sava (n. 1847, † 1900. A fost, dela 1876, profesor la seminarul pedagogic-teologic din Sibiu, director al școalei de fete a Asociațiunii transilvănene, și secretarul acestei societăți. Membru în comitetul național, la parte la viața politică și e condamnat în procesul Memorandului (1894) la $2^1/_2$ ani. A publicat studii de istorie naturală, a redactat rev.: „Foaia ilustrată" (1891) și „Foaia Pedagogică" (1897).

Bârcoace (bot.), arboraș (Cotoneaster tomentosa), cu flori mici roșcate și cu fructo roșii din fam. Rozaceelor, comun în regiunile stâncoase din Carpați și din Dobrogea.

Barcsay, familie nobilă maghiară în Transilvania, cu proprietăți în părțile Hațegului. — **Akós B.** (n. 1619 † 1661), a îndeplinit misiuni diplomatice în Muntenia și Moldova. După expediția nenorocoasă a lui Gh. Rákóczy al II, a fost numit principe al Ardealului.

Bârcuț (1088 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Hendorf. P. U. Cincul-Mare. G. Hendorf la 14 km.

Bărbuleților (Gura —), v. Gura B.

Bârcuț-Moha, Bătălia dela —, localități la N. de Făgăraș între Făgăraș și Sighișoara, însemnată prin luptele crâncene din 19 Sept. 1916 ce s'au dat între trupele Diviziei 6 Română și trupele germane ale lui V. Morgen atacatoare. Bătălia s'a terminat prin sfărâmarea ofensivei germane, care lasă mulți prizonieri, oameni, armament și material de răsboiu. Deși bătălia a fost câștigată, divizia a 6-a a trebuit să urmeze mișcarea de retragere a armatei a II-a.

Bard, Barzi, 1. Cântăreții și poeții naționali ai Celților, B. împreună cu druizii și ovații, formau clasa preoților la Gali și cântau pe stăpânii care-i întreținеau. Uneori cântau și versuri satirice. B-ii au dispărut apr. prin sec. al II d. Chr.; 2. Prin extensiune: orice poet eroic sau liric cu renume. Ex. Bardul dela Mircești, sau bardul latinității: V. Alecsandri.

Bârdaru (4349 loc.) com. rur. jud. Lăpușna, pl. Hâncești. Formată din satele: Bârdaru, Fundu-Galben, Pojoreni. Primăria la Bârdaru. P. U. Ialoveni. G. Chișinău la 18 km.

Bardeleben Heinrich Adolf von, medic german (n. 1819 † 1895). Chirurg celebru, mai ales în domeniul chirurgiei militare. A avut legături cu Curtea română; fica sa, Mite Kremnitz, a trăit mult timp în Țară.

Bardia Iosif, cel dintâi teolog iezuit al bisericei române unite, (n. 1668 † 1720). În timpul vacanței scaunului episcopesc după moartea mitropolitului Atanasie Anghel (v. c.) el, împreună cu vicarul general a guvernat biserica română unită.

Bardili Chr. Gottfr., filos. germ. (n. 1761 † 1803) a vrut să formuleze un sistem de „realism rațional", combătând distincția făcută de Kant între existență și gândire. Este influențat de Aristoteles și de Schelling. A scris: Grundriss der ersten Logik, gereinigt von den Irrtümern bisheriger Logiken überhaupt, der Kantischen insbesondere; Keine Kritik, sondern eine medicina, brauchbar hauptsächlich für Deutschlands kritische Philosophen, etc.

Barebone, curelar din Londra, membru al Parlamentului convocat de Cromwell în 1653. Era cel mai tipic reprezentant în acest parlam. fanatic, de aceea Parlamentul s'a numit după numele său. B. se bucura de multă popularitate. „Micul Parlament" („B. Parlament") a adus m. legi care nu s'au executat. După cinci luni, l-a desființat chiar dictatorul.

Bărdo (Brdo), însemnat sat rom. în Istria (Italia), aproape de locul Cepici. Limba acestui sat a studiat-o dr. Anton Joe (publ. de Fr. v. Miklosich). Face parte din comuna politică Valle d'Arsa (v. Istro-Românii).

Barejurĭ (merc.), țesături de bumbac în formă de muselin, întrebuințate pen-

tru rochii şi bluze de dame. Primaoară s'au lucrat în valea Barége din Pirenei.

Barekzai, un mare trib afgan cuprinzând peste 200.000 familii. Se întinde pe teritoriul dintre Kandahar şi Pechaver.

Bären Eiland, golf din Spitzberg, ocupat de Germania în 1893, ca să facă un centru al vânătorilor germani de balene. Acum aparţine Norvegiei, ca şi întregul arhip. Spitzberg.

Barentz (Wilhelm), marinar şi explorator olandez, (n. la jum. sec. al XVI, † 1597), a condus trei călătorii prin N.-ul Europei şi Asiei pentru căutarea unei treceri spre India pe la N. Lui se datoreşte descoperirea pământurilor Spitzberg şi Nowaia Zemlia. A murit pe coasta de N. a ins. Nowaia-Zemlia. Numele său s'a dat mării prin care a explorat şi insulei de E. a arhip. Spitzberg.

Barère de Vieuzac Bertrand, membru Convenţiunii („Convention") franc. (n. 1755 † 1841). Avocat şi deputat. A fondat primul jurnal revoluţionar „Le point du jour", în care dădea relaţiuni despre desbaterile Adunării, arătându-se partizan al Reformei. După disolvarea constituantei a fost numit jude de Casaţie. A prezidat condamnarea la moarte a lui Ludovic al XVI. Apărător al măsurilor teroriste, B. a fost supranumit „Anacreon al Ghilotinei". H. Carnot i-a publicat Memoriile, care-s importante prin amănunte asupra celebrului „Comité du salut public".

Baret Eugène, literat franc. (n. 1816 † 1887). Are studii importante asupra literaturii spaniole.

Bareţă (milit.). Lamelă mică de metal cu inscripţia luptelor principale din războiul României 1916—1919, care se ataşează pe panglica medaliei Crucea comemorativă a războiului 1916—1918. Există următoarele barete: Turtucaia, Dunărea, Dobrogea, Ardeal, Jiu, Olt, Carpaţi, Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz, Târgul-Ocna. S'a adăogat mai târziu şi bareta 1919 pentru campania din Ungaria şi bareta Nistru pentru campania din Basarabia, paza pe Nistru.

Baretti Giuseppe, critic lit. ital. (n. 1719 † 1789). Aspru în păreri şi impetuos, dar sincer în combaterea exagerărilor şi atitudinilor false din timpul său, deşi fără păreri sistematice, a contribuit simţitor la redeşteptarea lit. Fost director al teatrului ital. din Londra şi profesor. A scris şi în engl., apărând opera lui Shakespeare de critica lui Voltaire într'un discurs rămas celebru. Sunt foarte apreciate ale sale „Lettere familiare ai suoi tre fratelli". Cât a stat în Italia a redactat foaia „La frusta letteraria", în care semna Aristarco Scannabul (taie-boil). A comis unele nedreptăţi prin critica sa: combaterea realismului comediilor lui Goldoni. Ideile sale au fost susţinute şi de grupul dela foaia „Il Caffè".

Bărgău (1304 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Baia-Mare. Of. P. local. G. locală.

Bărgăoani (1389 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Miron Costin. Formată din satele: Bărgăoani şi Certeni. Primăria la Bărgăoani. P. U. şi G. Piatra-Neamţ la 24¾ km.

Bărgăul, (pasul B.-lui), un pas între Transilvania şi Bucovina. Şoseaua porneşte dela Bistriţa, trece pe valea Bistriţei pe la Borgo-Suseni. Pasul începe la Borgo-Prund. La satul Borgo-Mureşeni, şoseaua urcă pe muntele Măgura Calului (1230 m.). S'a construit între 1812 şi 1817.

Bargello, palat din sec. al XIII în Florenţa (Italia). Locuinţa primului magistrat (sau a primarului) al oraşului, până în sec. al XVI, apoi a şefului poliţiei („bargello"). Restaurat (1859), cuprinde bogatul Muzeu naţional.

Bărghiş (1188 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Agnita. Of. P. local. G. Verg la 5 km.

Bari sau **Barri delle Puglie**, oraş din Italia (Puglie), port la Adriatica cu 146000 loc., vechiul Barium. A fost pe rând capit. posesiunilor italiene ale Saracinilor, Bizantinilor, Normanzilor din cele două Sicilii. Actualmente mare port ital., industrie desvoltată: uleiuri, săpunuri tăbăcării. — Provincia B. are 5156 kmp. cu 924000 loc.

Baribalul (zool.) sau ursul negru american (Ursus americanus), animal mamifer carnivor, cu un corp lung de aprox. 2 m. cu coadă scurtă, acoperit cu o blană neagră, lungă, lucitoare şi netedă, cu pete gălbui pe bot, comun în regiunile nordice ale Americei de nord, unde se vânează pentru grăsimea, carnea şi blana sa.

Baricadă, obstacole, ridicate în grabă deacurmezişul străzilor, din pietre şi diferite obiecte (copaci, căruţe, etc.) pentru a rezista unor atacuri. B.-ele au fost întrebuinţate mai ales în revoluţiile franceze, dar şi în Belgia la 1830, iar la Berlin, Dresda şi Viena în anii 1848 şi 1849.

Gheorghe Barit

Barieră (franc. barrière, gard). Se întrebuinţează la sporturile de fugă: alergare la 110 m. garduri, 400 m. garduri şi la cursele de cai cu obstacole.

Barieră (Marea —), v. Marea Barieră.

Bărilă Dumitru, numele mirean ce se cred că l-a avut mitropolitul Dosoftei (v. c.) al Moldovei.

Barisan, lanţul muntos al Ins. Sumatra, format în special din 66 vulcani, din cari o parte activi (Merapi, Indrapura, etc.), alţii în parte stinşi, cu m. fenomene post-vulcanice: fumerole, mofete, etc. Multe isvoare termale şi sulfuroase. B. este o continuare a M-ţilor Birmaniei prin Andamane şi Nicobare.

Barisferă (geol.), se numeşte zona centrală (centrosfera) din massa pământului, cu cea mai mare densitate (6—12) — după ipoteza geofizicianului scandinav S. Arrhenius — fiind formată din gaze în stare de complectă disociare (monoatomice), care sub influenţa presiunilor mari din centrul pământului formează o massă gazoasă cu rigiditatea oţelului.

Barit Gheorghe, scriitor, profesor şi luptător politic rom. din Ardeal (n. 1812 † 1893). Fost secretar, redactor şi preşedinte al „Astrei", ale cărei statute le-a scris în 1860, membru al Acad. rom. (1866) şi preşedinte al ei. B. a întemeiat cea dintâiu foaie rom. din Ardeal, scoţând la 1838 „Gazeta de Transilvania", în care luă, cu avânt, atitudine în chestiile politice din Ardeal, unde pregăti sufletele pentru adunarea de pe Câmpia Libertăţii şi în chestiile politice din Principatele Române. Aici au publicat articole şi scrieri lit.: Kogălniceanu, Gr. Alexandrescu, Alecsandri, I. Ghica ş. a. scăpând de cenzura pusă în Principate şi combătând în ele politica rusească. In acelaşi an a scos şi revista „Foaia literară". A participat, ca fruntaş, la revoluţia din 1848 în Ardeal, pribegi apoi prin Muntenia, fiind arestat de Ruşi, apoi în Bucovina. Intors în Ardeal făcu să reapară „Gazeta". A fost deputat în camera austriacă şi a condus ziarul „Observatorul" din Sibiu şi revista Astrei, „Transilvania" (1861—1888). Activitatea lui se desfăşură mai ales în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură". Intemeiată de el la 1838. Ca istoric, B. a lăsat o istoria a Transilvaniei („Părţi alese din Istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă", 3 vol.). A fost un m. luptător pt. şcoala şi cultura rom. şi a îndemnat pe Rom. să ia parte activă la viaţa economică din Ardeal. In 1912 întreaga Românime a sărbătorit împlinirea a 80 de ani de către B. Atunci Acad. rom. a bătut o medalie comemorativă. Acest mare luptător pentru „maturitatea" politică a Rom. şi pentru o „naţie întreagă la suflet şi la inimă", cerea ca ţintă ultimă a sforţărilor româneşti „unitatea organică a celor trei milioane de Români". El a luat parte şi în luptele pentru formarea şi îngrijirea limbii literare, dând dovadă de mult tact şi înţelegere. (Clişeul nostru e după un portret al pictorului P. Capidan.)

Baritina (min.) Sulfat de bariu, incolor sau în nuanţe galbene, cristalizat în sist. rombic. Supus insolaţiunii, la întunerec devine fosforescent. Este foarte răspândit în masa filoanelor metalifere dela Baia-Sprie, Boiţa, Săcărâmb, Baia de Arieş şi'n masa calcarelor dela Copand-Turda. Se întrebuinţează la prepararea combinaţiunilor de bariu, ca vopsea albă, la falşificarea făinei şi a zahărului şi pentru examinarea radiologică a tubului digestiv.

Bariton, voce bărbătească de registru mediu, întrunind calităţile primordiale ale unei voci de bărbat, puterea vocii de bas cu strălucirea celei de tenor.

Bariu (chim.), metal moale, galben-alburiu cu o greutate specifică de 3.8. Se prepară pe cale electrolitică din clorură de bariu. Se oxidează cu uşurinţă la aier, descompunând apa cu desvoltare de hidrogen. In natură se găseşte combinat (Baritina, Witerita). Compuşii săi sunt otrăvitori. Cei volatili colorează flacăra de gaz sau spirt (clorura şi azotatul de Bariu) în verde frumos, întrebuinţându-se la focurile de artificii. Sulfatul de bariu se întrebuinţează în vopsitorie, agricultură la stropitul sfec-

lei de zahăr şi în medicină, la examenul radioscopic al tubului digestiv. [Ba = 137.37.]

Bârjoveni (2176 loc.) com. rur. jud. Roman, pl. Miron Costin. Formată din satele: Bârjoveni, Bogzeşti, Butnăreşti, Cucoşi, Giuleştii-din-Deal, Giuleştii-din-Vale, Prăjeşti şi Unceşti. Primăria la Butnăreşti. P. U. Roman. G. Secueni la 13 km.

Barkhane (geol.), dune (v. c.) cu formă semilunară, izolate sau îngemănate, cu'n versant scobit şi cu altul prelungit, întâlnite în deşerturile nisipoase din Turkestan şi Sahara.

Barkla Charles, (n. 1877), fizician englez, prof. univ. laureat cu premiul Nobel în 1917, pentru cercetările sale ştiinţifice făcute cu ajutorul razelor Röntgen

Bar-Kochba Simon, conducătorul iudeilor în răscoala lor împotriva Romanilor, pe timpul împăratului Hadrianus (132—135 d. Cr.). S'a proclamat rege al Ierusalimului, dar a fost biruit de Iulius Severus. Moare la asediul fortului Beth—Ther.

Bârla (1760 loc.) com. rur. jud. Teleorman, pl. Balaci. Formată din satele: Bârla şi Şelăreasa. Primăria în Bârla. P. U. Balaci. G. Miroşi la 14 km.

Barlach Ernst, sculptor şi dramaturg germ. modern (n. 1870). Operele sale se disting prin masivitatea lor monumentală. Mai cunoscute „Die sorgende Frau" şi „Sterndeuter".

Bârlad, râu, izvorăşte din fundătura a două dealuri din pl. Fundul, jud. Roman, prin două mici izvoare. Udă jud. Roman, Vaslui, Tutova şi Tecuci, vărsându se în Siret, pe stânga.

Bârlad (25.402 loc.), oraş, capit. jud. Tutova. E foarte vechiu. Se pomeneşte de el prin documente vechi, anterioare întemeierii principatului Moldovenesc. Unii fac din el capit. unei republici sau principat „Terra Blacorum". La 1374, Juga Koriatovic dă un uric din Bârlad. Alex. cel Bun înfiinţează vornicia mare a Târii de jos cu reşedinţa la Bârlad. In 1422 era oraş comercial cu vamă importantă. La 1441 Bârladul e ars de Tătari până'n temelie. La 1460 este refăcut şi centru important comercial pe drumul Galaţi—Suceava—Polonia şi Galaţi—Iaşi. La 1683 e prădat de Tătarii lui Murad Ghiari, hanul din Crimeea. La 1686 de armata poloneză a lui Sobieschi, pe timpul lui Cantemir. Azi are prefectura judeţului, tribunal, liceu de băieţi şi de fete, şcoală normală de băieţi, şcoală profesională de fete şi de meserii pentru băieţi, spital, etc.

Bârlădeni (2107 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Edineţa. Formată din satele: Bârlădeni şi Paladia. Primăria la Bârlădeni. P. U. şi G. Dânjeni la 14 km.

Bar-le-Duc, oraş din Franţa, capit. départ. Meuse. Oraş vechiu, este, împreună cu Mulhouse, unul din primele oraşe, care au introdus industria bumbacului în Franţa. Oraş industrial. B. are fabrici de ciorapi, de bere, de marmelade, etc. Este locul de naştere al fizicianului Lucien Poincaré şi al fratelui său Raymond Poincaré, fost preşedinte al Republ. Franceze.

Bârlogu (1479 loc.) com. rur. jud. Argeş, pl. Dâmbovnic. Formată din satele: Bârlogu şi Buta. P. U. Rociu. G. Costeşti la 18 km.

Barlow Joel, poet american (n. 1755 † 1812). Convenţia i-a acordat titlul de cetăţean francez. A scris „Hasty Pudding" *poem eroi-comic.*

Barmecizii sau Barmekizi, familie de origină iraniană, din care au făcut parte însemnaţi bărbaţi de stat pe timpul primilor califi abassizi. Era descendentă din oraşul Balkh din Khorasan. Bogăţia adunată de membrii acestei familii (Khaled, Yahya, Fazl, Djafar, etc.) influenţa şi autoritatea câştigată (mai puţin probabil legăturile între Djafar şi sora califului Harun), în 803 căderea în disgraţie, unii membrii fiind omorîţi, alţii deportaţi.

Barmen, oraş în Germ. (Prusia-Renană) pe Wupper, în faţa lui Elberfeld, de care-l desparte numai un pod. Unul din cele mai mari centre industriale din Germ. Se fabrică: maşini, panglici, dantele, pânzeturi, articole de confecţiuni, etc. Face comerţ întins. Are apr. 190000 locuitori.

Barnabiţi, ordin călugăresc, numit şi al Sf. Paul, ai cărui membri poartă titlul de canonici. Numele B. îl au dela biserica Sf. Varnava din Milano. Reşedinţa generalului lor e în Roma.

Bărnaru, munte, com. rur. Broşteni, jud. Suceava, înalt de 1704 m.

Barnave Antoine-Pierre-Joseph-Marie, politician franc. (n. 1761 † 1793). Avocat de frunte în Grenoble. Trimis deputat în 1789 la „Etats Généraux" are aproape acelaşi rol ca Mirabeau. Era partizan al monarhiei constituţionale. Menţinând corespondenţă cu familia regală, e arestat şi condamnat de Teroare la ghilotină.

Bârnova (1082 loc.) com. rur. jud. Iaşi, pl. Codru. Formată din satele: Bârnova, Pietrăria şi Todirel. Primăria la Bârnova. P. U. Iaşi. G. locală. Sanatoriu de tuberculoşi.

Bârnova, mănăstire în jud. Iaşi, zidită cu cheltuiala Domnilor Miron Barnovschi şi Istrate Dabija, care s'a înmormântat aici (1665) cu fica sa Maria (1677).

Barnovski Miron, Domn al Moldovei (1626—29, 1633), înrudit prin mama sa Elisabeta, cu Movileştii; fusese Hatman, iubit de boieri e ales Domn; ginere a lui Radu Vodă Mihnea, populează ţara, o apără de lăcomia Turcilor, cărora le refuză noile cereri de bani pentru a nu împovăra ţara cu biruri. Mazilit, se retrage în Polonia la Ustie. Domn drept, blând şi nelacom; evlavios, „în multe nopţi l-a zărit — zice boierul său Toma Postelnic — în miezul nopţii, îngenunchiat înaintea icoanei la rugă cu mare osârdie". A zidit mănăstiri şi biserici: Barnovski şi Sf. Ioan în Iaşi, Bârnova, Hangu, a terminat mănăstirea Dragomirna şi bis. moldovenească din Lemberg. A luat măsuri contra abuzurilor şi reformează viaţa călugărească. Mergând la Constantinopol pentru a cere cu boierii a doua oară Domnia, Turcii îi taie capul (2 Iulie 1633).

Barnum Phileas Taylor (n. 1810 † 1891), proprietar de circ american, mare meşter al reclamei.

Bărnuţiu Simeon, profesor, orator şi luptător politic rom., originar din Ardeal (n. 1808 † 1864). După ce fusese profesor la Blaj, studiă dreptul la Sibiu, Viena şi Pavia (Italia), e chemat ca profesor de filosofie la un liceu din Iaşi (1855) şi, îndată după aceea, ca prof. de dr. public al Rom. şi de filosofie la Univ. de acolo. In Iaşi, unde B. rămâne până la moarte, se formă repede o „Şcoală a lui B.", în care şeful şcoalei era admirat fără rezerve şi exercita o influenţă fascinantă mai ales asupra tineretului universitar. In toată activitatea sa B. a fost un convins luptător în serviciul ideilor de latinitate şi de naţionalitate. De aceea la Iaşi a fost unul din partizanii mişcării antisemite. In Martie 1848 B. a răspândit o proclamaţie anonimă cu prilejul adun. preliminare dela Sibiu, arătând marea primejdie a Unirii Rom. cu Ung. Cu prilejul adunării pe Câmpia Libertăţii, B. rosteşte celebrul discurs din catedrala dela Blaj: o minunată îmbinare de argumentări istorice solide, de critică juridică şi sociologică a stării politice a Rom., de inspiraţie poetică faţă de viitorul neamului rom. şi de apologizare a ideii naţionalităţii, precum şi o măiastră cunoaştere a tehnicei genului retoric. Păcat că limba lui B., ca şi ortografia scrierilor sale, se resimţia prea mult de ecourile latinismului. Din această pricină lucrarea sa „Dreptul politic al Românilor" (1861) a fost aspru şi cu oarecare exagerare criticată de Tit. Maiorescu. Deasemeni, tot latinismului exagerat se datoresc şi unele idei ciudate ale lui B. de mai târziu: republicanismul, de dragul imitării Romei vechi, etc. Oricum B. rămâne o personalitate uriaşă, mai ales datorită rolului însemnat ce l-a avut în convocarea şi organizarea adunării din 15 Maiu 1848 la Blaj şi în activarea conştiinţii naţionale, atât în Ardeal cât şi în Moldova. B. a ţinut cel dintâiu curs de filos. în rom. la „Liceul episcopesc" din Blaj (1839).

Simion Bărnuţiu

Baroc (ital. barocco, franc. baroque, din span. barrueco = perle neregulate). Înţeles propriu: perlele care n'au forma obişnuită, sunt neregulate. De aici, prin extensiune: ceva neaşteptat, straniu, bizar. B. în artă: stilul arhitectural sau decorativ, plin de ornamente, care preferă liniilor drepte pe cele curbe. Stilul B. s'a desvoltat în Italia, sub influenţa operelor lui Michel Angelo, de elevii acestuia, cari au dat mai mult frâu liber fantaziei. Se consideră un fel de „degenerescenţă a Renaşterii apropiate", prin defecte, de arta gotică strălucitoare (*flamboaiantă*) a sec. al XV. In biserică îi corespunde stilul iezuit, caracterizat prin tendinţa de a orbi privirea spectatorului prin bogăţie şi varietate de motive, fără nici o considerare de rolul şi locul ornamentaţiei. Reprezentanţii principali ai B.-ului sunt: Bernini, Rubens, Luca, Giordano, etc. (v. Rococo).

Barocci Frederigo, pictor şi gravor italian, v. Urbino.

Baroco (logică), numirea mnemotehnică a unui mod din figura a II silogistică, în care majora e universal afir-

mativă (a), iar minora şi concluzia sunt particular negative (o), ceace arată vocalele cuv. B. Are forma:

P → M: Toate mamiferele nasc pui.
1/S ← M: Unele animale nu nasc pui.
1/S ← P: Unele animale nu-s mamifere.

Baroda, oraş din India de V., capit. statului B. tributar al Indiei, are 95000 loc. Produce bumbac, trestie de zahăr, plante oleaginoase şi meiu. Supr. 21191 kmp. cu 2197000 loc., apr. 100 loc. pe kmp.

Barograf, barometru prevăzut cu aparat de înregistrare automată.

Baroja Pio, mare romancier spaniol, (n. 1872). A descris moravurile şi peisajele ţării sale în „Idilios vascos", „la Casa de Aizgorri" şi „Mayorazgo de Labraz". A scris apoi patru serii de romane intitulate: „La vida fantástica", „La lucha por la Vida", „El pasado", şi „Memoriile unui om de acţiune", care cuprind peste 15 romane, apoi câteva studii din lumea anarhistă spaniolă, romane de aventuri, studii cu caracter filosofic („El arbol de la ciencia"). In aceste scrieri B., se interesează mai ales de săraci, vagabonzi, declasaţi şi revoltaţi pe care-i simpatizează, învălindu-le descrierea vieţii, într'o uşoară umbră de pesimism.

Barometru, instrument ce serveşte la măsurarea presiunii aerului. B. cu mercur se bazează pe următoarea experienţă făcută de Toricelli: Dacă umplem un tub închis la un capăt cu mercur, apoi îl întoarcem şi-i cufundăm capătul deschis în mercur, observăm că mercurul nu curge din tub ci rămâne la o înălţime de ca. 76 cm. dela suprafaţa mercurului din vas. Coloana de mercur ţine echilibrul presiunii aerului atmosferic. Pentru a măsura înălţimea coloanei de mercur, tubul e divizat în mm. B. **aneroid**, constă dintr'o cutie metalică în care e făcut vid şi al cărei capac e mai mult sau mai puţin deformat de presiunea aerului atmosferic. Printr'un dispozitiv de pârghii această deformare se transmite asupra unui indicator care dealungul unei scale ne arată presiunea aerului. B. serveşte indirect şi la măsurarea înălţimilor şi la prevestirea timpului. Schimbarea timpului e în legătură cu schimbarea presiunii; presiunea mare deobiceiu arată timp frumos, constant, pe când o presiune joasă înseamnă schimbarea timpului: vânt, ploaie, furtună, etc. B.-ii întrebuinţaţi în viaţa de toate zilele sunt deobiceiu prevăzuţi cu o scară pe care sunt notaţiile: timp frumos, variabil, ploaie, etc.

Baroni Vitold, medic român (n. 1883). Prof. de Bacteriologie la Univ. din Cluj. Membru în secţiunea de Igienă a Ligii Naţiunilor. A publicat lucrări despre anafilaxie, despre patologia şi bacteriol. turbării, tuberculozii, disenterii şi holerii.

Baronius Caesar, cardinal şi istoriograf bisericesc (n. 1538 † 1607). A scris Martirologu (v. c.), Istoria bisericească până la anul 1198 şi alte cărţi de cuprins istoric, tratând, dar nu totdeauna cu exactitate şi evenimentele din biserica orientală.

Baronzi George, scriitor rom. (n. 1815 † 1896), azi uitat cu totul. A scris versuri, unele din ele se mai pot citi: „Nopturne", „Oarele dalbe", „Satire" şi un roman: „Misterele Bucureştilor".

Barotul (munţii), grupă de munţi, ce se despart din Harghita spre S. până la Olt, care-i înconjură de 3 părţi: la E., S. şi V. Sunt formaţi din roci vulcanice (în cea mai mare parte).

Baroul de avocaţi din România. Corpul avocaţilor din ţară, al căror număr se urcă la circa 8000, este organizat pe judeţe, în barouri. Ele au în frunte decani, cari sunt următorii:

1. Arad — Justin Marşieu
2. Argeş (Piteşti) — N. D. Popescu
3. Bacău — Dionisie Ionescu
4. Bălţi — Nicu Ursulescu
5. Bistriţa — Dionisie Loginu
6. Botoşani — Constantin I. Mighiu
7. Brăila — Constantin Janculescu
8. Braşov — Eug. Meţianu
9. Cahul — Ştefan Popovici
10. Caliacra (Bazargic) — Vasile Covata
11. Cernăuţi — Romulus Rcuţ
12. Cetatea-Albă — Filaret Filipescu
13. Chişinău — Luca Brândză
14. Cluj — Dr. Alexandru Dragomir
15. Constanţa — Gh. D. Benderli
16. Covurlui (Galaţi) — Cristache D. Th.
17. Dâmboviţa (Târgovişte) — Polizu C. Dragomirescu
18. Dej — Iosif Boca
19. Deva — Eugen Tătar
20. Dolj (Craiova) — Dem. D. Stoenescu
21. Dorohoi — Ernest Cănănău
22. Durostor (Silistra) — C. Hentzescu
23. Făgăraş — Octavian Vasu
24. Fălciu (Huşi) — V. Băltenoiu
25. Fălticeni — Artur Gorovei
26. Gorj (Tg.-Jiu) — I. I. Căprescu
27. Hotin — Petru Cernescu
28. Ialomiţa (Călăraşi) — Stelian Bogdănescu
29. Iaşi — Eugen Herovanu
30. Ilfov (Bucureşti) — Jean Th. Florescu
31. Ismail — Alexandru Ionescu
32. Lugoj — George Dobrin
33. Mehedinţi (T.-Severin) — Grigore Constantinescu
34. Miercurea-Ciuc — Iosif Abraham
35. Muscel (C.-Lung) — Ioan Giurculescu
36. Neamţ (Piatra-N.) — Vasile C. Şoarec
37. Odorhei — Gavril Jodál
38. Olt (Slatina) — Scevola Zăgănescu
39. Oradea — Dimitrie Kiss
40. Oraviţa — Vacant
41. Orhei — Mihail Rusu
42. Prahova (Ploieşti) — Nicolae N. Pârvulescu
43. Putna (Focşani) — Nicolae S. Raiu
44. Râmnicul-Sărat — Christea Manea
45. Roman — Const N. Roiu
46. Romanaţi (Caracal) - Marcu Celăreanu
47. Satu-Mare — Ştefan Darabant
48. Sibiu — Lucian Borcea.
49. Sighet — Florent Mihályi
50. Sighişoara — Friedric Ipsen
51. Sorcca — D. Nicolescu
52. Târgu-Mureş — Aurel Baciu
53. Tecuciu — C. Condurache
54. Teleorman (T.-Măgurele) — Florea Sprânceană
55. Tighina — C. Diaconescu
56. Timişoara — Liviu Cigăreanu
57. Tulcea — Gh. Şerban
58. Turda — Valeriu Moldovan
59. Tutova (Bârlad) — Mihai V. Cristescu
60. Vâlcea (Râmnicul-Vâlcea) — N. Iepure
61. Vaslui — Teodor S. Mandrea
62. Vlaşca (Giurgiu) — Anghel Rădulescu
63. Zalău — Gheorghe Pop

Barras Paul vicomte de —, ofiţer şi om politic francez, membru în partidul poporului (n. 1755 † 1829). A fost unul dintre conducătorii reacţiunii din Thermidor (v. c.), mai târziu membru al Directoratului. B. a recomandat pe Bonaparte ca general suprem al armatei din Italia şi a mijlocit căsătoria acestuia cu văduva Beauharnais. El este autorul unor Memorii, puţin veridice, dar interesante.

Barrel (engl.), bute; unitate engleză pentru măsurarea volumului şi a greutăţii. 1 B. bere = 163.5 l., 1 B. făină de grâu = 89 kg., 1 B. carne conservată = 200 fonţi englezi.

Barrère Camille, diplomat franc. (n. 1851). In 1880 delegat în Comisia europeană a Dunării. După funcţii diplomatice în mai multe state, în 1897 e numit ambasador la Roma. In această calitate, vreme de 28 de ani, a încercat să apropie Franţa de Italia, cu care, fiind în Tr. Alianţă, nu era în raporturi amicale. Rezultatul activităţii sale a fost neintrarea Italiei în Marele războiu, în 1914, alături de Puterile centrale şi mai ales în 1915, când ea aderă la Entente (Antanta), împotriva vechilor aliaţi. A ieşit din diplomaţie în 1924.

Barrès Maurice, romancier şi scriitor politic francez, membru al Academiei, n. 1862 † 1923. In 1914 a fost ales preşedinte al ligii patriotice. Şef al doctrinarismului conservator-naţionalist, exaltă iubirea de patrie şi de trecut şi cultul eului. Susţine ideea de revanşă împotriva Germaniei (B. e din Lorraine), îşi bate joc de regimul parlamentar, e părtaş al catolicismului regalist, cere o sforţare de energie şi afirmă drepturile pasiunii active împotriva intelectualismului: „Napoleon a fost o metodă în serviciul unei pasiuni". — Scrieri: Sous l'oeil des Barbares, l'Homme libre, le Jardin de Bérénice [trei romane ideologice sub titlul comun „le Culte du Moi", 1888—1891], l'Ennemi des Lois; Du Sang, de la Volupt. et de la Mort, les Déracinées, l'Appel au Soldat, Au service de l'Allemagne Amori et Dolori Sacrum, la Colline inspirée, Un Jardin sur l'Oronte, (1922).

Barricades (Journées des —) = zilele baricadelor. In ist. Franţei, nume dat răscoalei Parizienilor împotriva regimului (12 Maiu 1588 şi 27 Aug. 1648). Regele Henric al III a devenit foarte nepopular, iar Liga pariziană a chemat pe fanaticul Henric de Guise, pentru ca să-l detroneze. Cetăţenii au ridicat baricade, din dosul cărora au tras cu tot ce le-a ieşit în cale asupra celor 6000 de soldaţi ai regelui, ieşind învingători. A doua oară s'au ridicat de Parizieni pt. apărarea Parlamentului. Mazarin (v. c.) la vestea învingerii lui Condé la Lens, arestează din membrii Parlamentului (chiar şi pe popularul Broussel). La intervenţia reginei-mame, înspăimântată de graba cu care se făceau baricade în toate străzile, Mazarin liberează pe cei arestaţi.

Barrie James-Matthew, romancier şi scriitor dramatic engl. (n. 1860). A întemeiat în 1888 „The Kailyard School". A scris romane şi povestiri (Peter Pan) Auld Licht Idyll, etc. In teatru burlesc sau fantastic, continuă tradiţia comediei uşoare cu foarte mult talent.

Barrière Théodore, autor dramatic franc., n. 1823 † 1877. A scris: Les Filles de marbre, l'Héritage de M. Plumet, Faux bonshommes, etc.

Barringtonia (bot.), gen de arbori din fam. Myrtaceelor, întotdeauna verzi, comuni în Africa, Asia şi în Australia.

Barrow (Sir John), călător şi geograf engl. (n. 1764 † 1848). Unul din întemeietorii Soc. Geogr. engl. din Londra. A scris numeroase opere geogr. asupra călătoriilor sale prin China, Colonia Cap, etc. Numele său este dat unei strâmtori din Oc. Inghetat de N. partea americană şi unui cap. de coasta teritoriului Alaska.

Barry Jeanne Bécu, comtesse du —, favorita lui Ludovic al XV, n. 1743 † 1793. N'a jucat un rol politic, ci a cheltuit sume fantastice cu luxul ce-l făcea. In Revoluție a fost condamnată la moarte și ghilotinată.

Bârsa (1445 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Ineu. Stația C. F. R. Bârsa la 2 km.

Bârsa (Țara B.-ei), un ținut în colțul SE. al Transilvaniei. In mijloc are un mic șes, șesul B., care la NE. se leagă cu șesul Trei-Scaune. La S. e mărginită cu Munții B.-ei, la V. de munții Perșanilor, iar la N. de râul Olt, dela care se întind munții Barotului. E udată de râurile: Bârsa, Ghimbav, Timiș și afluenți mici ai Oltului. Are 3 pasuri: Pasul Branului, Predealului și Șanțului. Are comune mari și frumoase, între cari orașul Brașov, cel mai însemnat. E locuită de Români și Sași.

Bârsan Olimpia Alexandra, artistă dramatică și protagonistă a Teatrului Național din București și Cluj. A făcut studiile la București și în Italia, fiind eleva prof. Rossi dela Florența. A abordat toate genurile, interpretând și creind f. multe roluri de frunte (Electra, Messalina, Polyeucte, Trandafirii Roșii, Apus de Soare, Năpasta, etc.). In tovărășia lui Zaharia Bârsan, soțul său, a desfășurat o mare activitate culturală în Ardeal și Bucovina în timpul epocei austro-maghiare, prin turneele teatrale.

Bârsan Zaharia, artist și scriitor dramatic, poet și nuvelist rom. (n. 1880). A colaborat regulat la rev: „Semănătorul" (1902—1908) și „Luceafărul" (1903—1914), apoi la rev. „Viața literară și artistică", „Ramuri", „Junimea literară"

Zaharia Bârsan

(Cernăuți), „Flacăra", etc. A făcut turnee culturale cu trupa teatrului național din Buc. în Ardeal, obținând un succes frumos. A tradus diferite piese de teatru și a scris teatru: „Mărul" (dramă în 2 acte), „Sirena" (piesă în 4 acte), „Jurământul" (piesă, 1 act), „Se face ziuă" (dramă), „Trandafirii Roșii" (poem dramatic în 3 acte), „Poemul Unirii" (scenetă). In deosebi drama „Se face ziuă" și poemul „Trandafirii Roșii" au fost primite cu mare entuziasm. In cea din urmă a jucat cu distincție însuși autorul. B. a scris și nuvele și schițe precum și interesante „Impresii de teatru din Ardeal" (edit. Tribunei). Este unul dintre cei mai distinși artiști ai scenei rom. A fost cel dintâiu director al teatrului național din Cluj, pe care l-a organizat și l-a condus cu pricepere până în 1927, când a demisionat. Ca scriitor B. este unul din vechii „Semănătoriști".

Bârsana (3317 loc.) com. rur. jud. Maramureș, pl. Șugătag. Judec. Sighet. Of. P. local. G. Sighet la 20 km

Andreiu Bârseanu

Bârsănești (3435 loc.) com. rur. jud. Bacău, pl. Tazlău. Formată din satele: Albele, Bârsănești, Brătești, Caraclău, Glodosu și Gura-Văii. Primăria în Bârsănești. Judec. de ocol. P. U. și G. Tg.-Ocna la 9 km.

Bârsănești (1252 loc.) com. rur. jud. Botoșani, pl. Ștefănești. Formată din satele: Bârsănești, Bivolari și Dobârceru. Primăria în Bârsănești. P. U. Ștefănești. G. Truseşti la 8 km.

Bârsăul-de-Sus (1510 loc.) com. rur. jud. Sălaj, pl. Cehul-Silvaniei. Of. P. local. G. Borlești la 10 km.

Bârseanu Andreiu (n. 1858 † 1922), profesor la liceul și școala comercială din Brașov de istorie, geografie și literatură română (dela 1881), președintele Astrei transilvănene (1912—1922), membru al Academiei Române (dela 1908), Șef inspector al învățământului (1920—1), senator (1922). Profesor model, român integru, bun orator și scriitor cu suflet cald și limbă literară frumoasă și clară. A publicat pe lângă multe articole de reviste și ziare, poezii și anecdote poporane, Istoria școalelor românești din Brașov (1902) premiată de Acad. Rom.

Bârseanul Ion, scriitor rom. contemp. A făcut parte din grupul dela „Semănătorul" și a publicat versuri și proză. Scrieri: Primele Cântări, Budapesta 1906, Popasuri Vânătorești, Dor Pustiu, Rapsodii și Balade.

Bârsei, Munții —, un șir de munți din Carpații meridionali. Se compun din m. m. grupe: La V. Piatra-Craiului, 2241 m.; Bucegi, cu piscul Omul de 2508 m. și Piatra-Mare, cu un pisc de 1840 m. Sunt tăiați de 3 pasuri: Bran, Predeal și Șanț.

Bârsei, Muzeul săsesc din țara —, înființat 1908. Secția preistorică a acestui M. are 5000 obiecte, cea istorică 1700, cea etnografică 1500 și cea a științelor naturale 1800.

Bârsescu Agatha. Tragediană cu renume european, născută în București, unde a făcut și conservatorul. De aici trece la cel din Viena. In 1883 este angajată la Burgtheater, unde rămâne 7 ani. La 1890 e angajată la teatrul din Hamburg, apoi la Berlin și iar la Viena, la teatrul Raimund. Actualmente e profesoară la Conservatorul din Iași. Din creațiile sale în țară și străinătate amintim: Iphigenia, Fecioara din Orleans, Magda de Sudermann, etc.

Bârsești (1499 loc.) com. rur. jud. Argeș, pl. Topolog. Formată din satele: Bârseștii-de-Jos, Bârseștii-de-Sus și Vlădești. Primăria în Bârseștii-de-Jos. P. U. Tigveni. G. Curtea de-Argeș la 16 km.

Bârsești (1843 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Ocolu. Este formată din satele: Bârsești, Bălani, Polata, Slobozia, Ursați și Urseşti. P. U. și G. Tg.-Jiu la 5½ km.

Bârsești (1314 loc.) com. rur. jud. Olt., pl. Drăgănești. Formată din satele: Bârseștii-de-Jos, Bârseștii-de-Sus și Crețești. Primăria la Crețești. P. U. Drăgănești. G. Caracal la 30 km.

Bârsești (1454 loc.) com. rur. jud. Putna, pl. Vrancea. Formată din satele: Bârsești, Topești. Primăria la Bârsești. Medic. P. U. Vidra. G. Odobești la 40 km.

Bârsoiu (1338 loc.) com. rur. jud. Argeș, pl. Dănicei. Formată din satele: Delureni, Hărdăbei și Nițulești. Primăria în Hărdăbei. P. U. Dănicei. G. Ionești-Vâlcea la 18 km.

Barsuma, călugăr aderent al ereziei lui Eutichie (v. c.), care năvăli în fruntea unei cete de călugări fanatizați în localul sinodului convocat în Efes 440 și maltrată pe episcopii dreptcredincioși, constrângându-i să aducă o decisiune favorabilă ereticului. Patriarhul Florian al Constantinopolei pe urma acestor maltratări muri. De aceea, sinodul dela 440 se numește latrociniul efesin.

Bartas Guillaume de Salluste, seigneur du —, poet franc. (n. 1544 † 1590). A scris poemul remarcabil prin măreția inspirației: „la Semaine ou la Création du monde". Are stilul adesea cam bombastic și bizar.

Bartel Max, poet germ. (n. 1893). Cântăreț al războiului, fost lucrător de uzină. Din poeziile sale respiră compătimirea adâncă a omenirii ce se bate orbește: Arbeitersecle, Erzählungen.

Bartels Adolf, romancier și critic german (n. 1862). A scris: „Die deutsche Dichtung der Gegenwart", „Geschichte der deutschen Literatur", „Heimatskunst", romanul „Die Dithmarscher".

Barth Paul, sociol., pedagog și filos. germ. (n. 1858 † 1922). In „Die Philosophie der Geschichte als Soziologie" B. cercetează toate încercările sociologice, care pornesc dela principii diferite și concepțiile unilaterale de filos. istorici, căutând să dea o istorie critică a sociologiei și o definiție a preocupărilor acestei discipline. B. crede că sociol. este chiar știința istorică în care el deosebește „investigația", „scrierea" și „știința" istorică, trei stadii ale cunoștinții istorice. A mai scris o foarte erudită și frumoasă „Geschichte der Erziehung in soziologischer und geistesgeschichtlicher Beleuchtung", „Elemente der Erziehungs- und Unterrichtslehre". „Die Stoa", ș. a. B. a redactat din 1902—1910 rev. „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philo-

sophie und Soziologie", care dela 1849—1901 a apărut fără adausul „und Soziologie".

Barthélemy (Massacre de la Saint —), v. Bartolomeu.

Barthélemy Auguste-Marceille, poet franc., n. 1796 † 1867, autorul unei bune traduceri în versuri a Eneidei şi împreună cu Méry a scris despre Napoleon în Egipt şi celebra Némesis, jurnal săptămânal şi satiric în versuri.

Barthélemy Saint-Hilaire, Jules (n. 1805 † 1895), filosof şi om politic francez, profesor, deputat, ministru de externe în 1880. A făcut studii temeinice de literatura sanscrită şi greacă. A publicat traducerea operelor lui Aristotel. De l'Ecole d'Alexandrie, Du Bouddhisme, Mahomet et le Coran, De la métaphysique, L'Inde Anglaise, etc.

Barthez Paul Joseph, medic francez (n. 1734 † 1806), clinician şi teoretician celebru. Prof. la Montpellier, medic al regelui. A susţinut ideia „principiului vital" (v. Vitalism) în medicină.

Bartholdi Fr. August, sculptor francez (n. 1834 † 1904). S'a ocupat mai întâiu cu pictura; şi-a câştigat însă renume în sculptură. Autorul celebrei statui a Libertăţii din New-York (La liberté éclairant le monde) şi a Leului dela Belfort, simbolizând rezistenţa Francezilor, în 1870—71, împotriva Germanilor.

Bartholinus; 1. **Thomas**, medic danez (n. 1585 † 1629). — 2. fiul său **Casparus** sen. (n. 1616 † 1680). — 3. fiul acestuia, **Casparus** jun. (n. 1655 † 1738). Toţi trei vestiţi anatomi şi autori fecunzi. Au cercetat anatomia creerului, a vesicii biliare, a glandelor salivare şi organelor genitale.

Bartholomé Paul-Albert, pictor şi sculptor francez (n. 1848). Prin capodopera sa Monuments aux morts, din cimitirul Père-Lachaise din Paris, a demonstrat, prin marele său talent, că sculptura n'a încetat să rămână un limbaj elocvent al emoţiilor profunde.

Barthou Jean Louis, (n. 1862), avocat, ziarist, membru al Academiei franc., deputat în 1889, 1893, ministrul lucrărilor publice în 1894 şi de interne în Guvernul

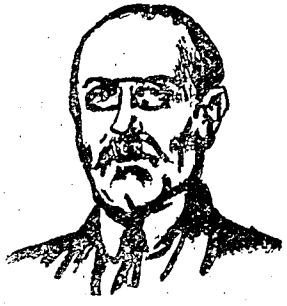

J. L. Barthou

Méline în 1896, prim ministru în 1913, ministru de războiu în 1921, apoi de justiţie în 1922—4 şi preşedintele Comisiei de reparaţie. Opere: Mirabeau, Lamartine, Sur les routes de droit, etc.

Bartók Béla (n. 1881), reprezentantul cel mai de frunte al muzicei moderne maghiare. A urmat studiile la Acad. de muzică din Budapesta cu profesorul Thomar, pian şi Kössler compoziţie. Din 1907 e numit profesor de pian la Acad. de muzică din Budapesta. Muzica lui Bartók se distinge prin ritm puternic, armonii îndrăzneţe şi are rădăcini în folklorul muzical, pe care îl cercetează şi adună cu deosebită râvnă. Dintre numeroasele sale lucrări pentru orchestră, voce, pian şi vioară notăm: 40 cântece pop. rom. şi slovace (1908), baletul „Fából faragott királyfi" (1914), „Dansuri şi colinde româneşti", pantomima „Prinţul miraculos", (1919) şi lucrarea „Cântece populare româneşti din Bihor" publicată de Academia română.

Bartoli Matteo (n. Albona, Istria), distins lingvist ital. la univ. din Torino, mare filoroman, directorul Atlasului linguistic italian. În lucrarea sa Alle fonti dello neolatino, B., se declară împotriva neogramaticilor (v. c.), considerând legile fonologice „o invenţie practică, născocită de paleogramatici şi desvoltată de neogramatici"; fiecare cuvânt are viaţa sa particulară, „istoria reflexelor fonetice, întocmai ca istoria limbilor şi a oricărei fiinţe, e o istorie a iubirii şi a morţii". Împreună cu G. Bertoni a publicat „Breviario di neolinguistica", lucrare plină de idei nouă. Conduce revista „Archivio glottologico italiano", secţia neolatină (înfiinţată de Ascoli). A colaborat cu S. Puşcariu la Studii istroromâne, însuşi scriind articole şi studii temeinice şi bine documentate asupra acestui dialect al limbii române. A studiat cu deosebit aparat ştiinţific limba dalmată („Das Dalmatische", în Anal. Ac. din Viena), etc. etc.

Bartolomeu, v. Noaptea Sf. Bartolomeu.

Bartolommeo Fra (propriu Baccio della Porta), călugăr din ordinul Dominicanilor şi pictor italian (n. 1469 † 1517), au-

Fra Bartolommeo: Coborârea de pe cruce

torul unor tablouri cu subiecte religioase pline de expresie. Insemnate: „Fecioara Maria şi Pruncul", „Naşterea" în Florenţa.

Bartolozzi Francesco, gravor ital. (n. 1728 † 1813). S'a distins printr'un număr considerabil de planşe, vre-o 700, din lucrările mai multor maeştri din Italia, Franţa şi Anglia. După ce-a lucrat multă vreme în Anglia, a fost invitat de către rege, în Portugalia, unde a devenit director al Academiei.

Bartos Francisc (cit. Bartoş), profesor şi savant morav (n. 1837 † 1906), important prin temeinicele sale studii asupra dialectelor morave şi prin studiile etnografice şi prin bogata colecţie de cântece poporane (peste două mii). Lucrări mai importante: Dialectologie moravă (1886—1889), Dicţionarul dialectelor morave, Zece ani de studii etnografice, etc.

Barisch Karl, filolog germ. (n. 1832 † 1888), prof. de filol. romanică şi germ. la Heidelberg. Dintre lucrările sale de romanistică, mai însemnate sunt: Monumente de literatură provansală (1856), O istorie şi o chrestomatie a lit. provansale şi, în colaborare cu Ad. Horning şi Ch. Leclerc, Limba şi lit. franc. din sec. al IX—XIV.

Bartsch Rudolf Hans, romancier, nuvelist şi poet austriac, (n. 1873). In romanele „Zwölf aus der Steiermark", „Die Haindlkinder" şi în nuvelele „Bittersüsse Liebesgeschichten", „Vom sterbenden Rokoko", se remarcă prin forma aleasă, sentimentalism, descrieri fermecătoare de natură şi optimism plin de umor. In romanul „Das deutsche Leid", zugrăveşte lupta Germanilor contra Slavilor în Steiermark; iar în „Schwammerl", tragicul vieţii compozitorului muzical Schubert. In „Geschichte von der Hannerl und ihren Liebhabern", iubirea slabă şi liniştită a unei fete, pentru care B. arată milă iertătoare. Ca poet, a scris o legendă despre Christ: „Ein Buch der Andacht". A mai publicat şi o Autobiografie (1922).

Barwinsky Volodymyr, publicist rutean (n. 1850 † 1883), organizatorul partidului naţional democratic al „Tinerilor Ruteni", conducătorul publicaţiei „Pravda" şi a societăţii de instrucţie populară „Prosvita". Jurnalul actual al Rutenilor, „Dilo", l-a fondat el în 1880.

Barye Antoine-Louis, sculptor franc. (n. 1795 † 1875). S'a ocupat la început cu argintăria şi aurăria. A debutat ca animalier. Pt. Colonne du Juillet din Paris a făcut „Leul în mers". In 1868 a fost ales la Academia de bele-arte din Paris.

Barza (1411 loc.), com. rur. jud. Ialomiţa, pl. Ciocăneşti. P. U. Ciocăneşti. G. Călăraşi la 21 km.

Barza (zool.) sau cocostârcul, pasere din ordinul cataligeelor sau a Piciorangelor, bălţăreaţă, cu 2 varietăţi: B. albă (Ciconia alba), cu ciocul roşu, drept şi lung, acoperită cu pene albe, iar la aripi cu pene negre, cu picioare lungi şi roşii şi cu un gât lung având o coadă relativ scurtă (26 cm.), în raport cu lungimea (110 cm.) corpului şi a aripilor (68 cm.). Pasăre migrătoare, la noi sosind primăvara (în Martie) din Africa şi Asia, şi plecând în August. Cuibul şi-l face pe casele satelor hrănindu-se cu insecte, broaşte, şerpi, şoareci, peşti, etc. vânate din bălţi şi din şesurile umede. B. neagră (Ciconia nigra) cu puţin mai mică, acoperită cu pene brune-negrii cu reflexe verzi şi purpurii, de coloare albă pe pântece şi pe şolduri. Trăieşte mai mult în pădurile vechi şi umede, fiind mai spărioasă, în ţara noastră venind mai rar.

Bârza (1151 loc.) com. rur. jud. Romanaţi, pl. Olteţu. Formată din satele: Bârza, Bârzuica şi Teişu. Primăria la Bârza.

Bârza (2145 loc.) com. rur. jud. Dolj, pl. Gângcova. Formată din satele: Bârza şi Tugureşti. Primăria în Bârza. Infirmerie. Ocol silvic. P. U. şi G. Segarcea la 20 km.

Bârzasca, un râu din Banat, ce izvorăşte din Munţii Semenicului şi se varsă în Dunăre.

Bărzăunii (zool.) sau bondarii (Bombus), albine mari cari trăiesc în societăţi mici, depunându-şi mierea în cuiburi făcute în pământ, printre pietre sau muşchi. Când sboară produc un sunet particular, sbârnâituri, datorită vibraţiunii unor coarde elastice din orificiile organelor respiratorii. Peste iarnă nu trăieşte de-

cât regina, ascunsă prin crepăturl, în stare de amorţire.

Bârzava (1481 loc.), com. rur. judeţul Arad, pl. Radna. Staţie C. F. R. locală, Of. P. T. T.

Bârzava, râu în Banat, afl. al Timişului. Izvorăşte din Munţii Semenic. Pentru că se revarsă i s'a constituit canalul B.

Bârzeiu (1603 loc.), com. rurală din judeţul Gorj, pl. Amaradia. Format din satele: Scurtu, Liuleşti, Paschii, Pârâul Viu, Bârzeiu şi Glăvani. Primăria în Bârzeiu. P. U. Tg. Cărbuneşti. G. Cărbuneşti la 16 km.

Bârzeşti (1231 loc.), com. rur. jud. Muscel, pl. Argeşel. Formată din satele: Aibuleşti, Bârzeşti, Voroveni. Primăria la Bârzeşti. P. U. şi G. Clucereasa la 15 km.

Barzilai Salvatore (n. 1860), om politic şi publicist italian, şeful mişcării iredentiste, membru în guvernul războiului în 1915—19, ambasador la Paris în 1920, unul dintre cei mai renumiţi oratori italieni.

Barzini Luig, ziarist italian (n. 1880), renumit mai ales prin corespondenţele lui din războiul ruso-japonez. In 1908 şi-a tipărit cartea: Dela Peking la Paris în automobil.

Bas, cea mai adâncă dintre cele patru categorii de voci omeneşti. Are nuanţele „bas profund", şi „bas buf", mai puţin profund, dar cu mai multă agilitate pentru caracterizarea rolurilor comice.

Basanavicius, savant lituan (n. 1851 † 1927), considerat de compatrioţi, autorul Renaşterii lituaniene în a doua jumătate a sec. al XIX. A studiat medicina, pe care a profesat-o în Bulgarja. La Tilsit a înfiinţat rev. lituană Ausra (Aurora), care a redeşteptat mult sentimentul naţional. Reîntors, în 1884, în Bulgaria se ocupă cu studii lituaniene, fiind amic şi cu Stambulov. In revoluţia rusă din 1905 pleacă la Wilno, unde e ales prezident al adunării naţionale. După eşuarea acestei tentative de independenţă, B. înfiinţează la Wilno o bibliotecă şi un muzeu naţional. Pe timpul ocupaţiei germ. din marele războiu, el e membru în Consiliul naţional.

Basanit (petrograf.), rocă vulcanică de constituţia bazaltului care pe lângă granule minerale de plagioclaşi, augită şi olivină, mai conţine nefelină (nefelinbasanit) ori leucită (leucitbasanit) sau ambele minerale. Se întâlneşc în Germania, Boemia, Vesuv, ins. Canare.

Basarab, Domn al Ţării Rom. (1320—1352), fiul lui Ivanco sau Tihomir Voevod. La început era dependent de Ungaria, dar în curând scăpă de această suzeranitate, ne mai plătind tribut anual de 7000 mărci. Îşi măritâ o fată după Alexandru, ţarul Bulgarilor, iar alta după Ladislau de Opeln, Palatin al Ungariei, fiind îngropată în Oradea-Mare. In 1325 ocupase dela Unguri banatul Severinului. Martin Bogar, comitele Sălajului, omul de încredere al regelui Carol Robert, vine de câteva ori la B. tratând în zădar cedarea Severinului. Carol Robert aşteaptă momentul răsbunării, pe care-l crede după lupta dela Velbujd, când B. împreună cu ruda sa Mihail, ţarul Bulgarilor, au fost învinşi de Sârbi (1330). In Sept. acest an, Carol Robert, cu o puternică armată şi cu fruntaşi viteji ai ţării, pleacă pentru a pedepsi pe „vasalul" său B. Ocupă Severinul şi înaintează prin Oltenia spre cetatea Argeşului şi de aici spre reşedinţa Domnului român, la Câmpulung. Oferta de pace e refuzată de mândrul Craiu al Ungariei, deşi i se promitea vechiul tribut şi un fiu la curte ca garanţie „numai vă întoarceţi în pace şi vă feriţi de primejdii, că de veţi veni mai încoace, nu veţi scăpa de dânsele". Falnica oştire ungurească prinsă într'o vale îngustă şi prăpăstioasă, la Posada, dela Câmpulung spre Bran, de ostaşii lui B. a fost cu desăvârşire nimicită în lupta de 4 zile (9—12 Noemvrie 1330), abia a scăpat regele Carol Robert, din acest măcel cumplit, cum nu mai păţiseră dela Augsburg (955). Prin biruinţa aceasta strălucită a lui B. s'a pus bază puternică independenţei Ţării Româneşti, care pe urmă s'a întărit şi s'a lărgit în hotarele sale. B. a domnit, împreună cu fiul său Alexandru vre-o 10 ani la urmă; şi a murit în 1352, fiind îngropat la Argeş, împreună cu soţia sa Margareta.

Basarab II Laiotă (= Negrul). Domn al Ţării R. (1431, 1473—77) fiul lui Dan Vodă al II-lea. A pribegit prin Ardeal, în Braşov, de unde după ce a ajuns Domn, duce la curtea sa pe popa Costea din Scheiu, fiindcă l-a miluit în vremuri grele. Domnia a luat-o cu sprijinul lui Ştefan cel Mare, dar îl tradează, trecând la Turci. Părăsind tronul se retrage în Braşov cu care avusese dese relaţii comerciale. Aici moare în Oct. 1480.

Basarab III cel Tânăr zis şi Ţepeluş, Domn al Ţării Rom. (1477—1482), fiul lui B. Laiotă, pe care l-a scos din scaun cu ajutorul lui Ştefan cel Mare. Trece la Turci cu cari vine în Ardeal, fiind învins pe Câmpul Pânii (1479) de Bathory şi Kinizsi. A murit în luptă cu un pretendent, în 1482, la Glogova (jud. Mehedinţi).

Basarabescu Ion, general român. La începutul războiului român în 1916 a comandat Divizia 9-a Silistra. S'a remarcat prin inactivitatea din timpul asediului Turtucaei şi prin slăbiciunea în comandă. Scos dela comandă la 30 August 1916.

Basarabi (1358 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Calafat. Of. P. şi G. Goleni la 4 km., G. Calafat la 6 km.

Basarabia, provincia dintre Prut şi Nistru a Ţării Noastre. A făcut parte din Moldova, până la 1812, când ne-a fost răpită de Ruşi. In urma votului Sfatului Ţării (v. c.) B. s'a unit cu ţara mamă, contrar tendinţelor potrivnice ale unor agenţi provocatori străini şi a unor coade de topor dintre Români. — Terenul său, ca şi al Moldovei, până la Siret este o platformă, continuarea aceleia Podolice. Datorită eroziunei şi unei uşoare bombări pe linia arcuită: Roman—Răducăneni—Vorniceni—Molochiş (pe Nistru), B. are, din punct de vedere hidrografic, două caractere deosebit distincte. Partea de N. de ac. linie, are văile îndreptate dela NV. spre SE., iar cealaltă parte, le are îndreptate dela N. spre S. Partea de N. are văi adânci, majoritatea în formă de V, iar în cea de S. majoritatea văilor sunt cu fundul lat. deci cu lunci. Chiar şi văile care trec din prima în a doua regiune se resimt de acest fapt. Ex. Bâcul, Răutul. Eroziunea şi uşoara înclinaţie spre S. a platformei au făcut ca regiunea dela S. de linia Fălciu—Cimişlia —Tighina să aibă caracterul podului Olteneşc din Câmpia Română şi să se termine cu parte joasă presărată cu lacuri şi lagune fluviatile sau maritime, vechi capete de văi inundate de apa râurilor sau a mării, când s'a ridicat nivelul M. Negre (v. c.). B. la S. de această linie, este o stepă, Bugeacul, datorită în mare parte a stăpânirii tătăreşti de pe vremuri. La N. de ea şi până la o linie Ungheni—Văşcăuţi este regiunea de păduri, iar de aici în rest. este o regiune cu păduri rari, defrişarea lor va avea ca rezultat transformarea totală în stepă şi a acestei părţi a B.-ei. Clima este influenţată de faptul că e larg deschisă spre E. şi NE. Din cauza vânturilor ce vin din spre stepa rusească, satele fug de pe platformă şi se aşează prin văile râurilor. B., în regiunile de N. şi S. este agricolă, producând toate cerealele. In regiunea de mijloc, pădurile, în special de fagi şi stejari, dau lemne de construcţie şi de foc. Regiunea de bălţi şi de lagune (iezere), are aproape toţi locuitorii îndreptaţi spre pescuit. Afară de oraşele, capit. de jud. în B., sunt şi unele centre rurale mari, datorită bogăţiei regiunii, în care se află. Populaţia, în majoritate românească la 1812, a fost împestriţată de colonişti aduşi de Ruşi. Totuşi, noi, Românii suntem în majoritate. Vin apoi: Rutenii (în N.), Ruşii, Bulgarii, Găgăuţii, Germanii, ceva Francezi (în S. în Bugeac), şi Evreii peste tot, în special prin oraşe, ocupându-se cu negoţul. Pe acest amestec din S. se bazează propaganda bolşevică. — Din punct de vedere administrativ, B. se împarte în 9 judeţe, având o supraf. totală de 44422 kmp. cu 2956934 loc., adică o densitate de 66 loc. pe kmp. In afară de judeţele pur basarabene, judeţele: Dorohoiu, Botoşani, Iaşi şi Fălciu trec Prutul în Basarabia, alipindu-li-se, prin legea dela 1925 mare parte din comunele ce le aparţinuseră înainte de 1812.

Tabloul judeţelor

Numele	supr.	loc. (1922)	dens.	Capitala
Bălţi	5260	372012	70	Bălţi
Cahul	4482	147266	33	Cahul
Cetat. Albă	7595	374806	49	Cetat. Albă
Hotin	3782	399532	106	Hotin
Ismail	4212	228878	54	Ismail
Lăpuşna	4181	395596	94	Chişinău
Orhei	4246	342557	80	Orhei
Soroca	4331	381509	88	Soroca
Tighina	6333	314778	50	Tighina
Total	44422	2956934	66	

Din punct de vedere religios, majoritatea loc. sunt creştini ortodoxi. Sunt conduşi de 1 Arhiepiscop (Chişinău) şi 2 episcopi (Bălţi, Ismail). (v. numele jud.-elor, c. episcop, etc.).

Băsăşti (3380 loc.) com. rur. jud. Bacău, pl. Tazlău-Sărat. Formată din satele: Balcani, Băsăşti, Câmpeni, Hăineala, Ludaş, Frumoasa şi Pârjol. Primăria în Băsăşti. Perc. locală. Ocol silvic. P. U. şi G. Buhuşi la 16 km.

Bâsca-Chiojdului, râu din jud. Buzău, se varsă în Buzăul la Cislău. Este format din păraele Bâsca cu cale şi Bâsca fără cale. Volumul nestabil, vale de munte cu pantă mare de curgere.

Bâsca Mare, pârâu ce izvoreşte din Munţii Transilvaniei şi după cc se uneşte cu Bâsca Mică şi sub numele de Bâsca-Rozilei se varsă în râul Buzău. Sunt vestite pentru claritatea, limpezimea apei lor şi regiunile frumoase ce străbat.

Başcalia (1687 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Cogâlnicu. P. U. Comrat. G. Culmea la 10 km.

Basce (Provinciile —), în spaniolă Provincias Vascongodas, sunt cele trei provincii: Alava, Biscaya şi Guipuzcoa şi Navarra, locuite de Basci în Spania.

Bascii, populaţia pe cele două versante

ale Pirineilor, în Navarra. În număr de apr. 1 milion din cari 800000 în Spania și 200000 în Franța. Populație de munte. L i m b a. Numită de ei înșiși „eskuara" sau „euskara", limba bască este izolată în Europa. Până acum nu s'a putut pune de lingviști în legătură cu nici o limbă indo-europeană. O asemănare cu iberica ar fi probabilă, dar din aceasta nu cunoaștem decât câteva numiri topice și de persoane, încât e riscată o afirmație absolută. Se pare că b. continuă o limbă care se vorbia în Peninsula iberică și Gascogne, al cărei domeniu s'a restrâns prin procesul de expansiune al limbilor indoeuropene, vechea l. gallică și dialectele romane. Se mai încearcă de unii învățați a o alătura limbilor caucaziene, reprezentând, împreună cu acestea, restul unor familii de limbi ce se vorbiau în Europa înainte de venirea Indoeuropenilor. B. suferă azi o puternică infl. franceză și spaniolă. Cel mai vechiu text este din sec. al XVI. Gramatica este foarte originală.

Bascovici Șerban, poet rom. (n. 1891). A colaborat la „Literatorul" și „Viața Nouă" ș. a. rev. Are o culegere de poeme „Destăinuiri".

Base-ball (engl. bes-bol). Joc național al americanilor, inventat de Doubleday în 1839; se joacă exclusiv în America. Seamănă foarte mult cu oina noastră; deosebirea este că jucătorii dela bătaie trebue să înconjoare un teren pătrat (având 27 m. de o latură), în al cărui unghiuri sunt 4 platforme de cauciuc alb, numite case (bases), unde jucătorii sunt feriți de lovituri. Sunt 2 echipe, una la bătaie și alta la prindere. Mingea de piele de 7 cm. diametru, se bate cu un băț lung de 108 cm.

Basedow Karl A. von, medic german (n. 1799 † 1854). El a descris mai întâi „morbul lui B.", gușa exoftalmică (1840) care e cauzată de turburări de secreție internă a glandei tiroide; simptome: proeminența ochilor din orbite, accelerarea pulsului, excitație nervoasă.

Basedow Johann Bernhard, teolog și pedagog germ. (n. 1724 † 1790). A ridicat cu ajutorul prințului Franz von Dessau un „Philantropin" (1774) în care se predară toate materiile gimnaziilor și școalelor reale, după principiile lui B. Copiii locuiau în filantropin, iar primul examin al acestui institut îi aduse o mare faimă. B. a încercat o reformă a educației și învățământului, cerând ca scop pregătirea spre o viață patriotică și fericită. Începând și chiar dela nașterea copiilor. Prelua educația fizică și igienică. Disciplina cerută trebuie impusă până la 12 ani, cu blândețe însă. Pedepsele se vor administra și gradat. Copilul trebuie să crească în societatea altor copii și trebuie învățat cu răbdarea, cumpătarea, blândețea, iubirea ordinei și curățeniei, etc. În special pudoarea lor trebuie păstrată. Educația e mai importantă decât instrucția. Copilul trebuie să învețe pe rând, dar cu plăcere și ordonat, cu dificultăți gradate și ceeace este folositor numai. B. apreciază învățarea intuitivă față de memorizare. I se vor preda științile naturale, matematicî, fizică și morala, bazate pe deprinderi și exemplificări istorice. Învățarea limbilor se va face treptat, începând cu franceza, dela 7 ani. Gramatica nu se va preda decât dela 15 ani și tot atunci scriitorii clasici, după bucăți alese. Nu se va preda de loc limba greacă. Învățământul religios va începe cât mai devreme, nu se va reduce însă la o memorizare de verbe și principii iar învățământul confesional va începe târziu de tot (v. Filantropism).

Basellan, sinodul ținut între anii 1431 și 1449 la Basel (az. aparț. Elveției), care voia să restrângă puterea papală. Biserica apuseană nu-i recunoaște ecumenicitatea.

Basella (bot.), plantă acățătoare (B. rubra) din fam. Chenopodiaceelor, cultivată în regiunile tropicale din Africa și Asia, având întrebuințarea spanacului din regiunile noastre, ca plantă culinară.

Baselstadt, v Bâle.

Băseni (1665 loc.) com. rur. jud. Argeș, pl. Teleorman. Formată din satele: Băseni, Stârcii-de-Jos și Stârcii-de-Sus. Primăria în Băseni. P. U. Costești. G. Costești la 3 km.

Băsești (1158 loc.) com. rur. jud. Sălaj, pl. Cehul-Silavniei. Of. P. local. G. Băsești la 3 km.

Băsești (2156 loc.), com. rur. din jud. Fălciu, pl. Vutcani. Formată din satele: Băsăști, Viltotești și Vălenii. Primăria în Băsești. Pere. locală. Medic. Infirmerie cu dispensar P. U. Vutcani. G. Reșești la 12 km.

Băsești (1259 loc.) com. rur. jud. Mehedinți, pl. Cosușteа. Formată din satele: Băsești, Budănești și Craiul-Lung. Primăria la Băsești. P. U. Ciovârnășani. G. T.-Severin la 25 km.

Băsești (2112 loc.) com. rur. jud. Teleorman, pl. Călmățui. Formată din satele: Băsești și Ionășcu. Primăria în Băsești. P. U. Salcia. G. Troian la 12 km.

Băsenl, afluent (pe dreapta) al Prutului. Izvorăște dela Cristinești (jud. Dorohoi) și se varsă în Prut la Ostopeeni.

Başi-buzuc (başbuzuc) turc = cap stricat). (Milit.). Soldat turc, care în vechime se recruta atunci când imperiul otoman era în pericol. B.-ii formau trupe neregulate vestite prin sălbăticia lor.

Başilanghe, populație negroidă Bantu din Africa Centrală, locuind prin cursul mijlociu al râului Kassai și pe valea râului Lulua. Înălț. 1,68 m.

Basilescu Nicolae, profesor universitar (n. 1860). Politist la Facultatea de drept. Studiile juridice le-a făcut la Paris 1882—1886, prof. la univ. din Iași.

Basilică, edificiu monumental; la vechii Romani B. era locul tribunalelor; tot la B. își aranjau marii negustori afacerile. Vechii Creștini se folosiau de B. — cu mici transformări — pentru servicii divin. Astăzi B. se numesc câteva biserici principale, d. ex. basilica Sf. Petru din Roma.

Basilides, filos. gr. (sec. al II-lea d. Chr.), celebru gnostic eretic din Alexandria. A vrut să transforme creștinismul într'o cosmologie și să impună lumea intelectuală a religiei ca dominantă asupra celei imperiale și să contopiască printr'o nouă ființă proprie, religia aceasta nouă cu aristotelismul și stoicismul. Credea că lumea n'a fost creată imediat de către Dumnezeu, ci a ieșit printr'o dezvoltare ce se explică, — prin faptul că perfecțiunea atrage imperfecțiunea, — dintr'un principiu nedeterminat, ființă deosebit de ne-existență.

Basilius, nume de împărați bizantini însemnați B. I, fondatorul dinastiei macedonene († 886). A eliminat pretectia imp. Mihail al III, pe care l-a asasinat apoi, pentru ca să poată stăpâni la tron (867). Ca imp. s'a remarcat prin organizarea imperiului. Restabilește în Italia sfânta autoritate bizantină, iar în Orient își apără norocos țara împotriva Arabilor asupra Bulgarilor exercită o puternică influență. În interior destitue pe Photi (conciliul ecum. din Constantinopol 869-870), care totuși ajunge să ocupe, în 878, scaunul de patriarh. — B. al II-lea (957 † 1025), împărat dela 976—1025. F imp. Romanos al II, B. ajunge târziu conducă singur destinele țării. A prin atributul Bulgarocktonos (omorâtorul Bulgarilor), pentru războiul purtat 25 ani împotriva Bulgarilor, reușind să-i pună atât în 1018, granițe imperiu ajunge astfel la întindere. Intră în rel cu Venețienii, cărora dorește de expan ne în Italia și împăratului germ. Oth al III (982), și căpătă ajutor împotri Maurilor.

Basilian, fondat —, se administrez de către mitropolia din Blaj, având mănăstirea la Blaj, Bistrița (jud. Alba), nade (j. Târnava Mică) și Feleac (j. Cluj). Din acest fond se plătesc salar călugărilor și ai profesorilor din Blaj.

Basilii, călugări orientali, aparținând ordinului fondat de Sf. Vasile cel Ma Ei sunt laici, monahi (v. c.) și pr hieromonahi (v. c.). Îndatoririle lor a mântarea de rugăciuni, post și exemplu pietate. B.-ii au avut mare rol în isto bisericii orientale. Odinioară ei erau preape singuri cultivatori ai științei Călugării rom. aparțin toți ordinului, ar având numeroase mănăstiri în M tania, Moldova și Basarabia, în Ard B.-ii ortodocși au o mănăstire veche Hodoș-Bodrog, iar în timpul mai s'au înființat unele mănăstiri noui, de la Popăuți. B.-ii greco-catolici ardeleni mănăstirea la Blaj. Printre ei Elenad în călugării dela Blaj s'au distins pe s tem Gherasim Șincai, Petru Maior Samuil Micu, Fiul la episcopul Bob ei) episcopii rom. unii erau călugări a fost primul care nu s'a călugărit, fiecărui din mănăstirea călugăr și constituindu-și capitol (v. c.) nu din preoții mireni la biserica protod episcopii și ai unei călugări B.-ii M stiri de B.-i sunt și în Italia, Ungu ceea mai recentă e la Grottaferrata aparținea Ordinul Mănăstirilor de c ziție lua fiecăr Sf. Mucenic, afară Vasile cel Mare, pentru care tot a stânt a respectă regulile de viață. ceea în Orient și călugărițele se nu Basilienne.

Basilius Valentinus, alchimist, cel benedictin pe care l-a descoperit di pretinsului alchimist călugăr în mănăstirea Sf. Petru din Erfurt, autor al unei cărți intitulată Despărțirea elementelor (Apocalypsis chymica, Currus triumph Antimonii, etc.).

Bază, despre forme, regimuri sociale în societatea primitivă proprietatea sau asupra pământului, vânatului, sau din hrănirea animalelor în locul vânatului, în fine dispariția de după sedentarizare, împărțirea în familii. Bază se mai pot forma și pe baza alfabetului, numărului sau a B.-ele pot fi acoperite cu ajutorul unui pe, sau pot fi ele însele acoperite cu un lan, când sunt cuprinse între rânduri, regimul în acest caz este de asemenea interesant sau fiul spurcat. Ex. (Despre). — Ami, Marele B., șahul, Toate regimurile de vânat se aplică cu unele mici modificări, când vânatul se numește B.-ul arabic Oryx, iar B.-ele bălănitoare, în genere, de sedentarizare, despre la mai multe dintr de apă în egiptele gazelele sunt mari deprinderi sănătoase, a pământ se vânat pe ele, generali vechi. Ex. B.-ul Parisului. B. Ar

lui, etc. Aceste B.-e nu corespund B.-elor hidrografice. B. de recepţie, este locul de adunarea apelor de ploaie sau de zăpadă, care, rostogolindu-se la vale, formează torentul (v. c.). B. de recepţie dela torente, corespunde cu câmpul de ghiaţă la gheţari (v. c.). Se mai dă numele de B. şi grupării geografice a zăcămintelor minerale, în special de cărbuni. Ex. B.-ul carbonifer dela Pietroşani.

Basin (anat.), şoldul, centură osoasă care termină trunchiul animalelor vertebrate şi serveşte ca punct de sprijin oaselor extremităţilor inferioare. B. e compus din osul sacru (osul crucii), oasele iliace (oasele şoldului) şi oasele pubiene (oasele ruşinoase).

Basinet (milit.), o mică piesă la vechile arme de foc, care constă dintr'o escavaţie în locul unde cade cocoşul, şi unde se punea pulberea de amorsaj.

Baskett-ball (engl.) (mingea la coş). Joc inventat de J. Naismith în America, în 1892. Pe un teren de 35×20 m. dimensiune, la cele două capete sunt 2 stative de 3 m. înălţime, purtând fiecare un cerc de fier de 45 cm. diametru, prevăzut cu o plasă, în care se prinde mingea. B. se joacă de 2 echipe de câte 5 jucători (2 înaintaşi, un mijlocaş şi 2 fundaşi) cu o minge de foot-ball. Principiul jocului constă în a arunca mingea în cercul de fier. Jocul durează 2×20 minute cu pauză de 10 minute. Azi se practică tot mai mult la noi cu deosebire la Bucureşti.

Baškirčeff Maria, pictoriţă rusă (n. 1860 † 1884), eleva lui Bastien Lepage. In câteva tablouri şi-a arătat măsura talentului său (Meeting, în Luxemburg). Moare tânără (24 ani) lăsând 510 franci pt. un premiu anual la Salon.

Baskir, popor de origină mongolică, care locuieşte în S. E. Rusiei Europene. Aproximativ $1^1/_2$ milion de indivizi.

Baskiria, Başkiria sau Republica Baskirilor, stat autonom din Republ. Rusiei, cu 158100 kmp. şi 2,741.000 loc. Formată pe cele două versante ale Munţilor Urali, între Bazinul superior al fl. Volga şi râului Tobol, are bogate mine de aur, platină, fier. Locuitorii, seminomazi, se ocupă cu creşterea vitelor şi agricultura. Ruşii au ocupat-o începând dela 1558, de când au început să exploateze minele. Recunoscută ca republ. autonomă în 14 Iunie 1920, B. are capit. Ufa şi oraşe principale: Zlatoust, Troitsk, Verhné-Uralsk, etc. Locuitorii sunt de origină mongolă şi $^3/_4$ sunt de religie mahomedană.

Basm, [poveste], se chiamă o naraţiune epică în proză, a unor întâmplări fictive. In povestire miraculosul şi toate procedeele combinative ale fantaziei, plăsmuiesc o lume ideală, în jurul anumitor fapte omeneşti, motivate însă de cele mai multeori prin supranatural. Personajul principal din basme este de obiceiu omul. De cele mai rareori animale, ca de nilda în „Capra cu trei iezi" a lui Creangă. In cazul din urmă povestirea întâmplărilor redă o acţiune foarte analoagă cu evenimentele vieţii omeneşti. Faptele omului sunt puse în legătură cu alte fapte ce provin dela fiinţe supranaturale, bine sau rău intenţionate faţă de personajul principal, sau acţiunea e pusă pe baza personajelor umane cu însuşiri supranaturale, ori a fiinţelor fantastice (smei, balauri, etc.). Exagerarea şi mărirea proporţiilor este procedeul de fantazie care transformă în basm atât personajele cât şi evenimentele. De obiceiu punctul culminant al acţiunii este în momentul când personajul principal reuşeşte să anihileze sau să împedece uneltirile personajului sau personajelor adverse. Tipul naţional de erou al basmelor noastre este, pentru flăcăi, Făt-frumos şi pentru fete, Ileana Cosinzeana, personaje în care însuşirile de perfecţiune corespunzătoare sunt superlative. Desnodământul basmelor e de obiceiu favorabil eroului principal. Lazăr Şăineanu, a încercat să clasifice B. la rom. astfel: a) B. pur fantastice (ex.: „Harap Alb" de Creangă); b) B. elico-fantastice (Ex.: Omul de Piatră" de P. Ispirescu); c) B. religioase (acele care înfăţişează pe D-zeu şi sfinţi, coborându-se printre oameni). Foarte m. basme (cele „călătoare") îşi au originea în India. Cartea de poveşti celebră este pentru lit. orient. „O mie şi una de Nopţi", care s'a popularizat în multe lit. europene. Sunt celebre în lit. germ. aşa zisele „Kinder- und Hausmärchen" a Fraţilor Grimm, în lit. franc. basmele lui Perrault, iar în lit. rom. alături de minunatele B. poporane, culegerile lui I. Fundescu, Pop Reteganul, N. D. Popescu şi B.-ele lui Creangă, Ispirescu şi Slavici, etc. Cel mai frumos basm din lit. rom. cultă este „Făt frumos din lacrimă" de Mihail Eminescu.

I. A. Bassarabescu

Basmadjian Karapet, patriot armean (n. 1864), arestat de şase ori de vechiul guvern turcesc pentru răspândirea ideilor naţionale. In 1906 merge în Franţa şi se naturalizează. A publicat lucrări interesante asupra Armeniei şi asiriologiei. [Istoria modernă a Armeniei dela căderea regatului până la tratatul de la Sèvres (1735—1920), etc.].

Başotă Vasile Moţu Dâmbul (n. 1836 în Zagra, lângă Năsăud); jude regesc, apoi advocat. A făcut o fundaţie care-i poartă numele pentru burse pe seama studenţilor din districtul Năsăud şi munţii apuseni. A publicat studii istorice şi ştiinţifice în revistele din Transilvania, iar în 1883 un studiu geologic asupra munţilor apuseni.

Baş-Punar-Bair, deal, jud. Constanţa, între satul Baş-Punar şi satul Terziveli. Are direcţia S.—E. spre N.—V. şi înălţimea 167 m.

Bassano, numele unei familii de pictori ital. Insemnat: **B. Jacopo da Ponte** (n. 1510 † 1592). La Veneţia e influenţat de Tiziano. A pictat mai ales subiecte religioase, pe care-i plăcea să le fixeze în mijlocul unui peisaj, cu accente locale şi în colori prea puternice. A lucrat şi câteva peisaje şi animale. Tablourile sale sunt în muzeele din Viena, Veneţia, Madrid, Dresda, München, Paris, etc. Fii săi Francesco (n. 1549 † 1592) şi Leandro (n. 1558 † 1623) s'au bucurat de un renume bun, prin operele executate.

Bassarabeanu St. Dr. (pseudonimul lui Victor Crăssescu), (n. 1850 † 1920). Scriitor rom., originar din Basarabia. A fost o vreme sub înrâurirea ideilor socialiste ale lui Gherea, apoi a studiat şi terminat medicina. A murit de tifos exantematic, la Slănicul Prahovei, făcându-şi datoria de medic faţă de populaţie în timpul ocupaţiei germane. A debutat în „Contemporanul" la 1882. A scris nuvele (4 vol.), un roman social: „Ovreiul", ş. a.

Bassarabescu I. A., nuvelist român (n. 1870). In schiţe şi nuvele B. e un povestitor dotat cu o observaţie exactă şi realistă, aproape meticuloasă, lipsit de lirism şi descrieri de natură, dar cu o desfăşurare simplă a acţiunilor povestite, mai toate înfăţişând întâmplări din viaţa familiilor orăşeneşti. Scrierile sale sunt pline de umor senin. B. e membru corespondent al Academiei române şi prof. la Ploieşti. Scrieri Nuvele (1903); Vulturii; Un dor împlinit; Ovidiu Şicană (farşă într'un act); Un om în toată firea; ş. a.

Basset Louis, prof. elveţian (n. 1846), venit la noi ca secretar particular al regelui Carol I şi administrator al Curţii regale (1869).

Bassia (bot.), gen de arbori din fam. Sapotaceelor, originari în India orientală (B. longifolia, latifolia, butyracea), cu flori şi fructe-bace comestibile, cultivaţi la noi în sere calde. Din florile lor se prepară un lichior a cărui consumare — în cantitate mare — cauzează mortalitatea frecventă a trupelor europene din Indii.

Bassora sau **Basrah**, oraş important al Irakului (Mesopotamia). Pe timpul stăpânirii turceşti a fost capit. unui vilaiet. Port la fl. Şat-el-Arab, B. este aşezat în mijlocul unei regiuni cu palmieri. A fost ocupat de Trupele anglo-indiene încă din 21 Noembrie 1914.

Basso-relief, un fel de sculptură, în care figurile sunt mai mult sau mai puţin ridicate pe un plan, fie sculptate în materialul acestuia, fie fixate pe acesta. Se distinge: basso-r. [când figurile nu se desprind mult din fond, ci sunt turtite], alto-r. [când figurile se desprind bine din fond şi par atârnate sau fixate în el]. Decoraţia cu B. au practicat-o Egiptenii (în temple, obeliscuri, etc.), Grecii la decorarea frizelor templelor (Parthenon) iar Romanii la monumentele lor celebre (arcul lui Titus, Columna lui Trajanus, Constantinus, etc.). Pe timpul creştinismului această artă e în decadenţă, luând un mare avânt deodată cu arta gotică. Azi B. e mai puţin obişnuit ca pe timpul Renaşterii.

Bassorina (chim.), component al gumei extrase din seminţele fructelor de gutui (Cydonia vulgaris) întrebuinţată la apretarea stofelor, în cosmetică şi'n medicină.

Bassuto, sau local **Lessuto**, regiune din Africa de S., azi colonie engl. (dela 1871), mărginită la SE. de M-ţii Drakenberg, la S. de Colonia Cap, la NV. de Orange, iar la NE. de Natal. B. are 30.000 kmp. cu apr. 500.000 loc.

Basta Gheorghe, comandant de armată al împăratului austriac Rudolf al II (n. 1550 † 1607), de origină albanez (după tată). Un om ambiţios, egoist şi fără scrupule morale. Din ordinul împăratului intră în Transilvania să o ocupe dela

Mihaiu Viteazul care o stăpânea. La somaţia lui Mihaiu, Basta o părăseşte, dar ajâţă pe Unguri şi pregăteşte terenul la Viena pentru sine, prin sfruntate neadevăruri (înţelegerea lui M. cu Turcii). Se luptă cu Mihaiu la Mirislău, reuşind să-l învingă printr'o prefăcută fugă. Mihai se duce la Viena să convingă personal pe împărat de intenţiile sale. Abia plecat, Ungurii se declară pt. Sigismund, arestează pe Basta şi-l expulzează. Abia acum recunoaşte împ. utilitatea lui Mihaiu: îl trimite, cu B., să ocupe Transilvania dela Unguri. Sigismund este bătut la Goroslău, iar B. egoist nu mai poate suferi conducerea lui Mihaiu, de aceea plasează intrigi la Viena. Neînţelegerea izbucneşte: Mihaiu nu vrea să i se supună, să-l asculte, de aceea în 21 Aug. 1601, hotăreşte uciderea lui şi pune pe Jaques Beauri s'o execute (1601). B. ajunge stăpân, după înfrângerea lui Báthory venit cu ajutor turcesc, dar cruzimile sale au nemulţumit pe toţi. In 1604 a chemat pe nobilii unguri la Cluj la dietă şi spânzură pe câţiva din ei. Rudolf l-a rechemat în 1604, scăpând Transilvania de acest ingrat.

Bastard (biol.), o fiinţă ieşită din încrucişarea diverselor rase sistematice. In sens mai restrâns, B. este (în ereditate) fiecare individ care posedă perechi de cromosomi heterozigoţi (v. c.) adică a fost născut din unirea a două celule sexuale deosebite (nu la fel).

Bastarnii, popor de neam germ. sau celtic, care se întindea între Vistula şi Dunărea de jos, începând cu sec. a II a. Chr. Regele Filip al Macedoniei i-a ridicat împotriva Romanilor. Împăratul roman Probus a aşezat vreo 100000 dintre ei în Thracia.

Bastia, oraş din Corsica. Centru comercial, judecătoresc (Curtea de Apel), port activ pentru exportarea produselor locale (uleiuri, piei tăbăcite, paste alimentare, etc.) şi ale insulei. Oraş vechi, a fost capit. insulei pe timpul stăpânirii genoveze.

Bastiat Frédéric (n. 1801 † 1850), economist francez; e unul dintre cei mai insuflaţi aderenţi ai liberschimbismului. A publicat: Le fisc et la vigne (1841); Cobden et la Ligne. A înfiinţat şi o asociaţiune: La liberté des échangés.

Bastidă. O mică lucrare provizorie în arta fortificaţiei, care în vechime se ridica pentru nevoile unui atac. Este o cetate volantă cunoscută din timpurile Romanilor. Cu timpul, prin sec. XI—XV, bastidele se construiau pentru a primi şi apăra populaţia în timp de războiu.

Bastien-Lepage Jules, pictor francez, (n. 1848 † 1881). Reprezentantul remarcabil al şcoalei în „aier liber" („pleinaire"), care a căutat să dea o lumină egală peisajului şi figurilor ce le cuprindea. „Plenerismul" („pleinairisme") lui B.-L. se regăseşte la mulţi pictori (Gervez, Duez, Albert Maignan, Roll). Tablouri: „Ţărani la odihnă", „Grădina primăvara".

Bastille, fortăreaţă construită la poarta Saint-Antoine din Paris. Edificarea ei s'a început pe timpul lui Carol V (1370) şi a fost terminată în 1382. Incepând cu Ludovic XIV, ea a fost întrebuinţată ca închisoare pentru deţinuţii politici. Aici au fost închişi mulţi bărbaţi iluştri: Fouequet, Ducele de Orléans, Voltaire, etc. Considerată ca simbol al absolutismului regal şi al regimului bunului plac, poporul răsculat a cucerit-o prin asediere, a masacrat garnizoana, împreună cu comandantul ei, Delaunay, şi a dărâmat-o din temelie, în 14 Iulie 1789 prima zi a Revoluţiei. Această zi a fost declarată de Francezi, în 1880, ca sărbătoare naţională. In locul unde a fost această închisoare, în 1840, s'a ridicat un monument impozant (azi: Place de la Bastille).

Bastion (milit.). Un uvraj de fortificaţie permanentă de formă pentagonală, pe ieşindul unui fort, prezentând două flancuri şi două feţe.

Bastit (min.), varietate de serpentinălamelară, provenită prin descompunerea unui piroxen rombic, întâlnită în massa unor melafire (Schwarzwald).

Bastonada, exerciţiu de supleţă, specific francez pentru apărare în stradă. Exerciţiile sunt asemănătoare celor de sabie: parări, eschivări, etc.

Batn (1332 loc.), com. rur. jud. Severin, pl. Birchiş. Of. P. local. G. Bătuta la 4 km.

Batacla-Başa, deal, jud. Constanţa, pl. Hârşova, com. Tătar, înalt de 350 m., Este în formă de arc cu direcţia N.—V.

Bătale de soare, v. Insolaţie.

Bataille Henry, celebru autor dramatic franc., poet (n. 1872 † 1922). Ca poet: emoţie uşoară şi spontană, gândire neprecisă, estetism (v. c.) pretenţios, retorism: le Beau Voyage. In drame: subiecte îndrăzneţe, chiar scandaloase şi brutale, idei pedante, situaţii neverosimile, interes pentru eroine în decadenţă fizică şi morală cu pasiuni perverse şi analiză împinsă până la exaltarea prostului gust şi a mediului echivoc. A avut însă un mare succes în teatrul contimporan. Drame: la Femme nue, les Flambeaux, le Phaléne, le Scandale, la Vierge folle, les Soeurs d'Amour, l'Enfant de l'Amour, Maman Colibri, Poliche, etc.

Bataki, populaţie semicivilizată din Malaezia. Au casele pe piloţi, sunt buni agricultori şi ştiu să scrie. Inainte vreme îşi mâncau prizonierii de războiu şi bătrânii.

Batalion (milit.). O unitate de infanterie, subdiviziune dintr'un regiment şi compus din mai multe companii. B.-ul este unitatea tactică a infanteriei. Cuprinde până la 1000 oameni. Azi cuprinde 2 sau mai multe companii de puşcaşi şi 1 comp. de mitraliere. B.-oanele de vânători de munte sunt unităţi constituite independent. Mai multe batalioane de vânători de munte formează o divizie de V. munte.

Bătanii-Mari (1994 loc.) com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Baraolt. P. U. şi G. Augustini la 12 km.

Batâr (1868 loc.) com. rur. jud. Tighina, pl. Căinari. P. U. Taraclia. G. Schinoasa la 4 km.

Batăr (1939 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Tinca. Staţie C. F. R. locală. Of. P. T. T.

Bătarci (1700 loc.) com. rur. jud. Satu Mare, pl. Ugocea. Of. P. local. G. Halmei la 7 km.

Bătăşani (1911 loc.) com. rur. jud. Vâlcea, pl. Bălceşti. Formată din satele: Blejani, Glugeşti, Mătăleşti, Pieleşti, Pueşti şi Ţărcăneşti. Primăria în Blejani. P. U Bălceşti. G. Drăgăşani la 27 km.

Bătătura, loc umblat (călcat), curtea dinaintea casei, locul unde se face „hora", locul de odihnă al ciurzii de vite.

Batavia, oraş în insula Java; 140.000 loc. Port militar întins. Golf pe coasta N. V. a Javei. Capit. provinciei cu acelaşi nume. Comerţ mare cu zahăr, cafea, ceai, tutun şi indigo.

Batavia (mere.), ţesătură cu pătrăţele făcută din urzeală de lână pieptănată şi din băteală de lână dărăcită.

Batavice (chim.). v. Lacrimi batavice.

Batavli (geogr. ant.), numele unei populaţii germanice, ce locuia prin Olanda de azi. Supuşi Romanilor, independenţi mai în urmă trec sub dependenţa Austrasiei, sub Merovingieni. Numele lor dispare din istorie pe timpul Carolingienilor.

Bătea-Doamnei, deal-platou, jud. Neamţ, cu ruinele unui palat domnesc, unde a locuit Domniţa Ruxandra, fica lui Petru Rareş.

Bate munţii în capete, un uriaş în povestile populare româneşti, care, se joacă de a mingea cu 2 munţi.

Baterie, grup de elemente galvanice sau acumulatori.

Baterie (milit.). 1. Totalitatea personalului şi materialului pus sub comanda unui căpitan, constituind cea mai mică şi completă unitate administrativă şi de foc din artilerie. — 2. Un uvraj din fortificaţia permanentă, organizat cu gurile de foc şi personalul adăpostit. — 3. In marină se numeşte o grupare de tunuri din armamentul de pe bordul vaselor de războiu. Bateriile se numesc cu numărul calibrului lor sau după caracteristicile materialului. Bat. de 76; Bat. de câmp; bat. călăreaţă; bat. antiaeriană; bat. intermediară; bat. de coastă, etc. O baterie de câmp se subdivide în baterie de tragere, tren de luptă şi tren regimentar: B. tragere are 4—6 tunuri şi 4—6 chesoane; tren luptă are 4—8 chesoane; tr. regimentar cu subsistenţele.

Baternay alias **Bătrâneanul Alexandru** (n. în Balda), tribun şi martir. Cleric eliminat din Blaj de episcopul Leményi, studiază apoi dreptul; în 1848 numit tribun pe Câmpie, prins de Unguri, când organiza poporul, a fost dus la Cluj, bătut, chinuit, a fost spânzurat în 3 Oct. 1848 împreună cu alt tribun Vasile Simonis. B. om viteaz a dispreţuit moartea şi pe cei ce-l condamnase.

Báthory, familie nobilă magh. de origină străină, din care au făcut parte mai mulţi principi ai Transilvaniei şi un rege al Poloniei. Insemnaţi: 1. **Ştefan B.** (n.

Ştefan Báthory

1533 † 1586), princip. în Transil. dela 1571 până în 1576, când, după fuga lui Henric de Valois, ajunge rege al Poloniei. In această din urmă calitate, fondează Academia din Wilno şi pune bazele cavale-

riei polone. — 2. **Sigismund B.**, ales principe al Transilvaniei în 1581, la vârsta de 9 ani. Din 1588 guvernează singur, cu întreruperi până în 1602. În 1596 a participat în lupta dela Călugăreni, căci doria să scape de Turci. Pentru 50000 galbeni pe an, vinde Transil. împăratului austriac Rudolf al II. Acesta trimite soli, cari primesc jurământul de supunere în Alba-Iulia (1589). S. se reîntoarce (1598) şi regretând cele făcute, în 1599, chiamă domnitor pe vărul său, cardinalul **Andrei B.** În vremea aceasta Mihaiu Viteazul intră în Transilvania, bate pe Andrei (care e ucis de Săcui) la Şelimbăr. După alungarea lui Mihaiu V., S. e numit iar principe. În lupta dela Goroslău e bătut de Mihai V. şi Basta. În urma acesteia se retrage pentru totdeauna, mulţumindu-se cu renta anuală a împăratului († 1613). — 3. **Andrei B.** pentru scurtă vreme principe în 1599 (v. la Nr. 2.). Capul său a fost prezentat de Săcui lui Mihaiu Viteazul, care, deşi i-a fost duşman, a lăsat să fie îngropat cu mare pompă în bis. din Alba-Iulia. — 4. **Gavril B.**, ales princ. în 1608; un desfrânat, care a jefuit populaţia oraşului Sibiu. A alungat din domnie pe Radu, domnul Ţării Rom., prădând ţara. Radu să răzbună, cu ajutor polon, în lupta de la Braşov. Refugiat la Sibiu, a trimis pe Gavril Bethlen după ajutor turcesc. În faţa armatei turceşti Radu şi gen. împăratului austriac Forgács s'au retras în Ţara Rom. G. B. s'a răzbunat omorînd mulţi tineri din Braşov. Moare ucis de doi nobili, care-şi răzbună insulta adusă soţiilor lor.

Bathybius Haeckeli (zool.) a fost numit organismul primitiv descoperit de naturalistul Huxley în 1857 — examinând un depozit argilos provenit dela o adâncime mai mare de 4000 m. din Oceanul Atlantic — considerându-l că este substanţa vie primitivă, presupusă de nat. Oken ca existentă în fundul mărilor, luând naştere în mod spontan la o anumită epocă din istoria pământului şi din care s'ar fi desvoltat toate fiinţele vieţuitoare. Cercetările biologice ulterioare au dovedit că nu este o fiinţă vie, ci un depozit coloidal rezultat prin precipitarea sărurilor de calciu din apa mării.

Bathykles, sculptor gr. în sec. al VI a. Chr., originar din Magnesia. A făcut un tron de mari proporţii, pentru sanctuarul lui Apollo din Amyklae în Lakonia; reliefurile acestuia au fost descrise de Pausanias.

Batic, sistem de coloratură, originară din Java. Pe stofă se desemnează felurit modele dorite, iar partea care rămâne necolorată se unge cu ceară topită, aşezându-se apoi stofa în lichidul colorat, şi în sfârşit, ceara se înlătură cu apă fierbinte ori benzină.

Batignolles (Les —), parte (cartier) din Paris, citat pentru prima oară în documente prin 1414. Anexat oraşului în 1860.

Băţăitoare (zool.), sau codobature sunt paseri migrătoare din familia Motacillide având o coadă lungă cu care bat încontinuu. Trăiesc prin arături şi pe lângă ape hrănindu-se cu insecte, ex. **B. albă** (Motacilla alba) şi **B. galbină** (M. flava). Paseri folositoare.

Bătineşti (1082 loc.), com. rur. jud. Putna, pl. Zăbrăuţi. Formată din satele: Bălţineşti. Igeşti şi Patrăşcani. Primăria la Bălţineşti. P. U. Mărăşeşti. G. Putna-Seacă la 4 km.

Batist (merc.), pânză de in sau de bumbac, fină, rezistentă, deasă şi translucidă fiind o specialitate a industriei textile franceze. Cei mai fin **B.** este fabricat în Indii (Bastas). Se întrebuinţează pentru lingerie fină, iar colorat şi imprimat la toalete de dame.

Bătlani (zool.), gen de paseri băltăreţe, piciorange din familia Ardeide, cu cioc lung şi ascuţit, cu cap îngust şi cu gât lung, cu aripi lungi şi late sburând uşor. După coloarea penelor şi după mărime se disting mai multe specii: **B. cenuşiu** (Ardea cinerea) un bun vânător de peşti de pe lângă ape, **B. alb**, (A. alba) şi **B. mic** sau garzetta. Penajul lor se valorizează în comerţ ca pene decorative.

Batog (zool.), peşte teleoşteen (Gadus Morhua) din grupa Anakanthienilor, comun în părţile nordice ale oceanului Atlantic, având trei aripioare dorsale şi o coloare cenuşie cu pete galbene şi care poate atinge o lungime de 1.5 m. şi o greutate de 50 kg. Se prinde în cantităţi mari mai ales în Finlanda nouă şi în Labrador.

Batolite (petrograf.) se numesc massivele mari de roce granitice, intercalate şi consolidate între rocele sedimentare din profunzimea scoarţei pământului, având forme variate cu numeroase apofize (prelungiri magmatice) dealungul şi în massa stratelor sedimentare pe care le-a metamorfozat adânc (v. Lacolite).

Batoş (1559 loc.), com. rur. jud. Mureş, pl. Teaca. Judec. Teaca. Of. P. local. G. Reghin la 15 km.

Baţoţi (1513 loc.), com. rur. jud. Mehedinţi, pl. Blahniţa. Formată din satele: Atârnaţi, Baţoţi şi Tismana. Carieră de piatră. P. U. şi G. T.-Severin la 29 km.

Batoză, v. Maşini de treerat.

„Batrachomyomachia" sau „lupta broaştelor şi a şoarecilor", este un mic poem tragi-comic, din literatura greacă antică. Această mică epopee artificială, nu pare a fi parodia marei epopei homerice. **B.** e atribuită de unii lui Homer, de alţii lui Pigres, fratele reginei Artemisa.

Batraciene (zool.), v. Amfibicne, Broaşte.

Bătrâna, munte, com. Lereşti, jud. Muscel, pl. Dâmboviţa. E situat la nordul com., pe culmea Carpaţilor; 2. **B.** munte în Transilvania, jud. Hunedoara, aproape de Grădiştea nouă, la 1794 m. altit.

Bătrânii (1946 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Teleajen. Formată din satele: Poiana-Mare şi Bătrâni. Primăria la Bătrâni. P. U. şi G. Vălenii-de-Munte la 17 km.

Battenberg Alexandru (al Bulgariei), (n. 1857 † 1893), domnitor al Principatului Bulgariei (1879). În 1885 uneşte Rumelia răsăriteană cu Bulgaria. Nu era bine văzut de Ţarul Rusiei, din care pricină în 1886, în urma unei conjuraţii, e silit să se retragă, lăsând conducerea ţării unei regenţe. El ia numele de Conte de Hertenau, intră în armata austriacă şi moare ca comandant de divizie în Gratz, regretat de foştii săi supuşi.

Batteux Charles l'Abbé —, scriitor şi filos. franc. (n. 1713 † 1780). Fost membru la Acad. des inscriptions et belles-lettres, prof. secundar şi prof. de filos. la Collège de France, apoi membru al Acad. franc. A scris despre artă: les Beaux Arts réduits à un seul principe; Cours de belles-lettres (foarte apreciată) şi studii filos.: la Morale d'Epictète tirée de ses propres écrits.

Batthyány, vestită familie ungurească, din care a făcut parte unul din conducătorii independenţei maghiare, **B. Ludovic** (1806—49) primul ministru preşedinte al Ungariei, în revoluţia din 1848/49 capul opoziţiei, împuşcat la Pesta de Austrieci.

Battisti Cesar, om politic şi martir din Trentino (n. 1875 † 1916), a luat parte la mişcarea de emancipare a Italienilor din Trentino (fost Tirolul de S. austriac), profesând idei socialiste şi organizând în deosebi mica burghezie. A fost deputat în parlamentul austriac. Refugiat în 1915 în Italia, agitează pentru intrarea ei în războiu. După declaraţia de războiu intră căpitan voluntar în armata italiană, şi se distinge ca un erou. Prins de Austrieci în 10 Iulie 1916 după o luptă nefericită, e judecat şi spânzurat mişeleşte în castelul din Trento în 12 Iulie 1916. A murit strigând „Eviva l'Italia".

Battistini Mattia, celebru bariton italian (n. 1857 † 1928), excelând mai ales în oluri de bas buf, din operile comice.

Battyaneum, bibliotecă şi muzeu în Alba-Iulia, întemeiat de epsicop. maghiar rom.-cat. contele Ignatz Battyány. Colecţia de manuscrise foarte importante şi vechi din sec. XVI-lea şi chiar al IX-lea, evanghelia lui Luca. Sunt cărţi vechi şi rare, o colecţie ilustrată de Biblii vre-o 600 de ediţii diferite.

Batu-Chan, celebru conducător tătar, chanul „Oardei (celei) de aur", în sec. al XIII. Trimis în occident de Gengis Chan, tatăl său, **B.** a stabilit pt. multă vreme domnaţia tătară asupra Ruşilor. A pătruns apoi în Polonia până la Cracovia, a distrus oraşul Breslau şi a pustiit în lung şi lat Ungaria până în Dalmaţia. A fost rechemat la Volga să înlocuiască pe răposatul chan Oktai. A edificat pe Volga cetatea Sarai, care a devenit capitală a acestei seminţii.

Batum, oraş din Georgia, port la M. Neagră şi cetate construită de Turci în sec. al XV. Ocupat de Ruşi în 1878, apoi de Turci în 4 Iunie 1918. După armistiţiu (1918), Englezii ocupă **B.** în vederea ocupării şi a regiunei petrolifere dela Baku. Au fost însă nevoiţi să-l cedeze Rusiei în 1921. Oraş comercial important în E.-ul M. Negre, exportă petrolul adus prin conducte (pipeline) dela Baku, cum şi minereuri din regiune: staniu, cupru, plumb. În timpul ţarismului a fost un început frumos de metalurgie, azi distrusă din cauza revoluţiei comuniste.

Bătuta, dans poporan românesc jucat de un grup de tineri. Deosebit de alte ţinuturi, bătuta se joacă în Ardeal de „călueşeri". Melodia constă din două perioade de câte 8 măsuri în tact 2/4 cu mişcare repede. Dansul constă dintr'o introducere şi 4—6 figuri precedate de o „preumblată". Vătaful conducător execută mai întâiu singur fiecare figură, care e repetată de grupul întreg.

Batzaria Nicolae, scriitor şi om politic aromân, în ultimul timp şi ziarist în Buc. (n. 1874 la Cruşova), fost prof. de liceu la Cruşova, la Ianina, Bitolia, apoi inspector şcolar al vilaetelor Cruşova şi Salonic. În 1908 senator în parlamentul junilor Turci din Constantinopol, ministru de lucrări publice în acelaşi guvern şi delegat al guvernului turc pentru semnarea tratatului de pace din Londra (1913). După războiu senator român în guvernul Averescu. A înfiinţat la Salonic primul ziar aromân: „Deşteptarea" şi a scris „Anecdote populare" în dialect, nuvele şi schiţe şi romane în limba lit.

Baucis (mit gr.), v. Baukis.

Baudelaire Charles, poet simbolist franc., n. 1821 † 1867. Spirit original şi ciudat, a început să scrie articole fine de critică muşcătoare, devenind, deodată,

celebru cu volumul de poezii „les Fleurs du Mal", care aducea o „înfrigurare nouă" în versul franc. Volumul a făcut scandal: autorul fu urmărit de justiție ca pervertitor de suflete, datorită brutalității, gustului de macabru, sensualității și gustului pentru tot ce e bolnăvicios. Unica idee a lui B.: ideea morții, desgustul de viață. Pt. el moartea e visibilă în putreziciunea corpului și mirosul de cadavru. Imagini exclusiv vizuale și olfactice. B. e un artist puternic și rafinat, atingând deseori perfecțiunea. Preferă poema simbolică, în formă scurtă, concentrată, îndrăzneață și savantă. Versul sonor și grațios, plin de armonie. A exercitat o influență considerabilă în lit. franc. și în cele străine contemp. Opere: Les fleurs du Mal, l'Art romantique, Petits poèmes en prose, Lettres à sa mère.

Baudeloeque Jean Louis, medic francez (n. 1746 † 1810), celebru ginecolog și obstetrician, prof. la Fac. de Med. din Pa-

J. L. Baudelocque

ris, prim-acușor al împărătesii Maria-Luisa. El e unul din întemeietorii obstetricei moderne (descrierea nașterii naturale).

Baudier Michel, istoric franc. († 1645), care a primit, pentru merite, titlul de „gentilhomme de la maison du roi" și istoriograf al Franței. A scris mai multe lucrări, dintre care pomenim: Istoria generală a religiei Turcilor (tradusă și în limba arabă), Istoria curții regelui Chinei, etc.

Baudissin Wolf Heinrich, Graf von —, scriitor germ. (n. 1789 † 1878). Cunoscut traducător ale lui Shakespeare, a vechilor drame engl., al lui Molière, Goldoni. A scris romane cu pseudonimul Freiherr von Schicht.

Baudouin, numele a cinci regi ai Ierusalimului din familia conților de Flandra. Însemnați: **B. I.** († 1118), fratele lui Godefroy de Bouillon. A primit titlul de rege al Ierusalimului după moartea fratelui său (1100). A mărit noul stat latin prin cucerirea mai multor orașe (Beyrouth, Sidon, etc.). — **B. II.** scapă Antiochia de Musulmani. Merge în ajutorul contelui de Edessa (Josselin de Courtenay) și cade în prinsoare arabă. Scăpat, lasă la moarte regatul cu o mare întindere.

Baudouin I, împărat în Constantinopol (n. 1171 † ca. 1206). A fost unul din conducătorii cruciadei a IV. La insistența lui Alexis al V (1204), ajungând el împărat, Grecii nemulțumiți, chiamă pe Ioaniță (Ioannitius 1197—1207) țarul româno-bulgar. **B.** este înfrânt de acest aromân în lupta dela Adrianopole (1205), făcut prizonier și aruncat în închisoare la Târnova, unde se zice că a murit în chinuri grozave. — **B. al II**, ultimul împărat latin în Constantinopol (n. ca. 1217 † ca. 1273), fiul cel mai tânăr al împăratului Petru al II și al Iohannei de Hennegau. Pe timpul minorității sale (1228—1237), regența a fost încredințată lui Jean de Brienne, care a căutat să împiedece avansarea lui Ioan Asan, țarul româno-bulgar, scăpând Constantinopolul (1236). In 1261 însă Mihail Paleologul, împărat în Niceea, cuprinde capitala imperiului, silind pe **B.** să fugă în Occident.

Baudoin de Courtenay, Ioan Ignațiu, lingvist polonez (n. 1854). A publicat un studiu asupra limbii vechi poloneze înainte de sec. al XVI, iar în 1875 o lucrare asupra dialectelor friulane, obținând, cu aceasta din urmă, titlul de doctor în lingvistica comparată la univ. din Petersburg. A fost prof. la univ. din Cracovia (1893—1899), apoi la Petersburg (1900—1914), iar în urma marelui războiu prof. de lingvistică comparată la univ. din Varșovia.

Baudrillart Henri-Joseph-Léon, econ. franc. (n. 1821 † 1892). A redactat „Le Journal des économistes" și s'a făcut cunoscut cu lucrările Histoire du luxe public et privé; Etat moral et materiel des états agricoles, în urma unei anchete ce i s'a încredințat de către Acad. des Sciences morales, la care era membru. Lucrarea sa celebră este „Philosophie de l'économie politique".

Baudry Paul-Jaques-Aimé, pictor francez (n. 1828 † 1886), elevul lui Drolling. A obținut premiul Romei în 1850 cu lucrarea „Zenobia găsită pe țărmul râului Arax". S'a remarcat prin portrete (Guizot, Guillemette, Edmund About, etc.), excelând însă în decorațiile murale la operă (peste 30 de pânze), Curtea de casație din Paris, la castelul din Chantilly, etc. In 1870 a fost primit la Academia de bele-arte din Paris. Impreună cu Gustave Moreau a reprezentat în Franța direcția prerafaelistă engl. In opera sa se resimte și o influență ital. Alte lucrări: Leda, Norocul (la Luxembourg), Tânărul copil, etc.

Bauer Henry-François, scriitor și critic francez (n. 1851 † 1915). A apărat simbolismul și teatrul liber.

Bauer Bruno, filosof hegelian și critic germ. (n. 1809 † 1882). A încercat să împace teol. cu filos. hegeliană. 2. **Gustav** (n. 1870), conducătorul sindicatelor muncitorești, în 1918 ministru muncii, în 1919—20 cancelar. A primit pacea dela Versailles, apoi ministru de finanțe, aderent al politicii de inflație monetară. — 3. **Otto** (n. 1882), om politic socialist austriac, publicist; ministru de externe în primul guvern republican; a publicat opere despre bolșevism, revoluția austriacă, etc.

Bauernfeld Eduard von-, poet dramatic germ., n. 1802 † 1890. A scris comedii ușoare și pline de spirit: Bürgerlich und romantisch.

Bauhinia (bot.), gen de plante lemnoase din fam. Leguminoaselor, comune în regiunile tropicale, la noi fiind cultivate în florării. Florile, frunzele și scoarța unor specii sunt întrebuințate în medicină, contra disenteriei și a inflamațiunilor (**B.** tomentosa), ca laxative și emoliente (**B.** acuminata, **B.** *forficata*), etc.

Baukis în mit. gr. soția lui Philemon, pereche vestită prin bunătatea și inima deschisă cu care au primit și găzduit, fără să știe, pe Zeus și Hermes, dându-le tot ce-au avut mai bun în modesta și săraca lor viață casnică. Zeii, drept mulțumită, au prefăcut bordeiul lor în templu, acordându-le fericirea de a muri în același timp. **B.** a fost prefăcută în teiu, iar Philemon în stejar. Acest subiect a fost tratat cu mult talent de Ovidius și La Fontaine. In mit. rom. s'ar putea apropia cu Dumnezeu și Sf. Petru, ca în colinda „Avutul și Săracul".

Baumann J. B., filos. *germ.* (n. 1837). Partizan al realismului înrudit cu concepția lui H. Lotze.

Baumbach Rudolf, poet neoromantic germ. (n. 1840 † 1905), un urmaș al lui Scheffel. A scris poeme epice: „Zlatorog", „Truggold", povestire din sec. al XVII, „Die Lieder eines fahrenden Gesellen", „Die Spielmannslieder", astăzi puțin gustate. Altele: „Enzian, ein Gaudeamus für Bergsteiger, Thüringer Lieder, Sommermärchen, ș. a. **B.** a fost foarte apreciat în timpul său.

Baumé Antoine (n. 1728 † 1804), chimist și farmacist francez, remarcat în domeniul chimiei *farmaceutice* pentru îmbunătățirea mai multor medicamente și'n fizică pentru areometrele utilizate la aflarea gradului de concentrație a amestecurilor (soluțiunilor) de lichide.

Baumgarten Alexander, filos. germ. (n. 1714 † 1762), partizan al lui Wolff, contemporan cu Gottsched (v. c.), fost profesor de filos. la Halle și Frankfurt a/O. Cunoscut teoretician al Esteticei considerată ca „teorie a sensibilității", având ca obiect frumusețea, care e perfecțiune sensibilă, față de adevăr, perfecțiunea logică. Frumusețea e un adevăr mai desordonat, mai confuz. Arta imită natura. **B.** a îmbogățit limbajul filos. cu cuv. Estetică și cu alți termeni de artă. Cărțile lui s'au folosit mult, chiar în prelegerile lui Kant. Lucrarea cea mai renumită: Metaphysica.

Baumgarten Johann B. Christian (n. 1756 † 1843), botanist german, trăind la Sighișoara, remarcat prin lucrarea sa în 3 tomuri: „Enumeratio stirpium Magno Transilvaniae principatui praeprimis indigenarum" — și prin alte lucrări.

Baumgartner Gallus Jaques, bărbat de stat elvețian din cantonul Saint-Gall (n. 1797 † 1868). A luat parte activă la luptele acestui canton și le-a reprezentat în Consiliul statelor Confederației. A scris: „Die Schweiz in ihren Kämpfen und Umgestaltungen von 1830—1850" (4 volume) și „Geschichte des schweiz. Freistaates und Kantons St. Gallen" (2 volume)

Baur Ferdinand Christian, teolog protestant, întemeietorul școalei teologice critice din Tübingen, n. 1792 † 1860. In numeroasele sale opere a scos la iveală păreri foarte nouă asupra creștinismului primitiv.

Baurci (3500 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Traian. Perc. Of. P. T. T.; La 15 km. de G. Valul lui Traian.

Bausch Joannes (n. 1605 † 1665), naturalist german, unul dintre fundatorii instituției „Academia naturae curiosorum" — unde și-a publicat memoriile sale.

Baussé-Roussé, v. Grimaldi (Grotele).

Baussnern Waldemar, compozitor german de origine transilvăneană (n. 1866). Compozitor recunoscut mai ales în Germania, fost dirijor al mai multor societăți corale (Mannheim, Dresden), profesor la conservatoarele din Köln, Weimar și Frankfurt. Lucrări: 4 simfonii, 1 uvertură, 1 quartet, 2 quintete, lieduri cu orchestră, coruri, sonată pentru pian, 5 opere, opul său fundamental: „Das hohe Lied vom Leben und Sterben" pentru cor, soli și orchestră, lieduri, piese pentru pian, etc.

Baulain Louis-Eugène-Marie, abbé, filos. și teol. franc. Fost prof. de filos. la univ. din Strasbourg și de teologie morală la Paris. Susține neputința rațiunii în cunoaștere și supremația credinței. A fost pus la index de Papa (1838), fiind acuzat de fideism (v. c.). A scris despre filos. Creștinismului, filos morală și o „Psychologie expérimentale".

Băuturi alcoolice (chim.), se numesc lichidele cu conținut de alcool, rezultat din fermentarea unor varietăți de zahăr (glucoză, levuloză, maltoză, etc.) și care se beau în consumul zilnic. Se clasifică în două grupuri: **B.** alcoolice nedistilate, care se dau în comerț așa cum rezultă dela fermentare, alcoolul aflându-se în însuși conținutul lichidului fermentat (ex. vinul, berea, cidrul); **B.** alcoolice distilate, preparate prin distilarea lichidelor alcoolice fermentate, astfel: Cognacul se obține prin distilarea vinului, păstrându-se în vase de stejar, pentru a-și lua coloarea caracteristică; Romul se obține prin fermentarea și distilarea melasei (mustul), care rămâne la fabricarea zahărului colonial din trestia de zahăr. Se falsifică cu spirt preparat cu diferite esențe; Aracul se prepară din melasă, sau din orez zaharificat și fermentat; Țuica se fabrică prin distilarea borhotului obținut din prune dospite sau fermentate în zăcători speciale; Rachiul de drojdie, se prepară prin distilarea drojdiei de vin care se depune pe fundul butoaielor în timpul fierberii vinului; Rachiul de tescovină se prepară prin fermentarea și distilarea tescovinei obținute dela tescuirea strugurilor; Lichiorurile se prepară din spirt îndulcit cu zahăr (10%) și aromatizat cu vanilie, ananas, sau cu alte esențe de fructe (de mere, pere, etc.), preparate în mod artificial.

Bauxita (min.). Un amestec de oxid de aluminiu cu oxizi de fier conținând ca impurități cvarț, silicați și minerale de titan. Colorat în alb, galben, roșu, brun, fiind minereul principal pentru extragerea aluminiului, exploatat până în prezent în Franța în regiunea Baux. În țară, în jud. Bihorului se găsește în cantități considerabile, evaluate în 3—10.000.000 tone, suficiente pentru a alimenta producția de aluminu a întregii lumii pentru un interval de 15—20 ani. **B.** din Bihor este superioară celei din Franța (cu 37% aluminiu), având un conținut de 50,77% aluminiu. Această imensă bogăție a subsolului țării noastre a fost descoperită în intervalul 1910—1916, întâlnindu-se într'un platou calcaros de 170 km². Exploatarea **B.** în prezent se face în cantitate redusă, la Bratca, Râmeț, Vadul Crișului, Coasta Arsă, rămânând ca o rezervă pentru o intensivă exploatare în viitor. Producția **B.** în România a fost în 1926: 745 tone — în valoare de 134.100 Lei, în 1927: 1706 tone în valoare de 307.080 Lei.

Bavarezii, locuitorii Bavariei. Sunt germani, a căror limbă este un dialect al Germaniei de S.

Bavaria, în limba germ. Bayern, stat din Germ. de S., în supr. de 75.996 kmp. cu 7.412.000 loc., fără teritoriul Saar (Pfalz). Mărginită la S. cu Austria, de care se desparte prin ramuri ale Alpilor; la V. cu Würtemberg, Baden și Hessa; la N. cu Prusia; iar la E. cu Cehoslovacia și Austria. Din punct de vedere geografic, **B.** nu este ceva unitar. Din culmile alpine din S. se lasă culmi ce formează un podiș de altit. medie 530 m. Se întinde până'n Dunăre și e puțin fertil. Pe malul stâng al acesteia se întinde, în formă de arc, Jura Franconian, care aproape formează limita dintre bazinele Dunării și Main-ului. Dela Jura spre N., Bavaria este un ținut de culmi, cuprinzând între ele bazine interioare etajate, unele străbătute de râul Main, altele de afluentul său Regnitz. Spre E., acest relief se sprijină pe M-ții Boehmerwald (Česky Lés și Šumava), (v. c.), abrupți spre **B.** În colțul de NE, se găsește Fichtelgebirge, de aceeași constituție petrografică și de aceeași vârstă herciniană, ca și precedenții. Afară de câteva bazine interioare și de unele locuri din văile râurilor, **B.** n'are terenuri fertile. Podișul **B.**-ei (Șuabia și **B.** de S.) sunt sărace din cauza morenelor vechilor ghețari. Clima este aspră, continentală excesivă. Datorită verilor calde, ghețarii se topesc și râurile alpine, ce se duc spre Dunăre, au apă din belșug vara. Are două canale principale de adunarea apelor curgătoare: Dunărea și Mainul, care merg în sens contrar. Dunărea dela Ulm (intrarea ei în **B.**) și Mainul, dela Bamberg, sunt navigabile, pentru vase mici. Ele sunt legate prin canalul Ludwig. Aceste ape principale adună apele râurilor: Lech, Amper, Inn, Altsmühl, Naab, etc. (spre Dunăre), Regnitz, Saale, Kinzing, etc. (spre Main). Dela 14 August 1919, ea este o republ. democratică, membru al Reich-ului Germ. Bavarezii sunt în majoritate (70%) catolici, restul protestanți. În calea marelui drum comercial, care leagă apusul Europei cu răsăritul ei, **B.** are un desvoltat comerț de tranzit. Produce: secară, orz, ovăz, ceva grâu, hameiu, cartofi, miere, fructe. **B.** are un mare număr de vite de o rasă bună (Algau). Industria, deși nu este desvoltată, totuși sunt furnale, uzine metalurgice, fabrici de bere, de bijuterii (Augsburg), de jucării (Nürnberg și Fürth), fabrici de materiale electrice, de produse chimice, etc. Capitala este München, alte orașe mai principale: Bayreuth, Ratisbona, Landshut, Ausbach, Bamberg, etc. — I s t o r i a. Pe timpul Romanilor se numea Vindelicia și era locuită de semințiî celtice mai întâi și apoi de cele germanice. Drusus și Tiberius au supus-o imperiului roman, formând prov. Raetia secunda. În sec. al IV d. Chr. e ocupată de Marcomani și Quazi, iar în sec. al VI de regii Austrasiei. Mai târziu face parte din regatul lui Ludovic Germanicul. Începând cu sec. al XI aparține dinastiei Guelfilor, ai cărei reprezentanți fondează orașul München. Frideric Barbă-roșie o cucerește (1180) pt. Otho de Witelsbach, ai cărui descendenți au domnit în **B.** până la revoluția din 1918. În acel timp **B.** cuprindea ținutul dintre Dunăre, Inn, Lech, Alpii și Pădurea Boemiei (Böhmerwald), cu tendințe de expansiune. Astfel, în 1214, se alătură Palatinului Rinului, și o parte din domeniul familiei de Șuabia (1268). Albert al IV, care domnea în München (1505), unește sub sceptrul său toată **B.**, cu excepția a două principate (Sulzbach și Neuburg). Sub descendenții săi **B.** are primul rol ca stat catolic în Germ., câștigându-și o autoritate monarhică cu ajutorul lui Maximilian cel Mare (șeful partidului catolic din Germ.). Maximilian-Iosif (1745—1777), neavând urmași, Austria și Prusia nu recunosc pe electorul palatin Carol-Teodor, ceea ce dă naștere Războiului de succesiune la tronul **B.** terminat prin pacea dela Teschen (1779); în urma acesteia Austria câștigă regiunea Innului, iar Prusia expectativa margrafiatelor Anspach și Bayruth, iar lui Carol-Tudor i se recunoaște dreptul de succesiune, iar după el († 1799) vărului său Maximilian al IV (1756—1825). În 1813, înainte de lupta dela Leipzig, **B.** se declară împotriva Franței, participând la Congresul dela Viena și intrând în confederațiunea germ. Fiul lui Maximilian I (care a primit coroana în 1806 dela Napoleon), Ludovic I (1825—1848) au făcut din München un oraș de frunte din punct de vedere cultural. Răstuțnat în 1848, îi urmează fiul său Maximilian al II (dela 1848—1864); acesta separă justiția de administrație și introduce reforme liberale. Sub Ludovic al II (1864—1886) **B.** se aliază cu Germ. luptându-se în 1871 împotriva Franței. Urmașul său a fost Otho I (dela 1886—1912), care, fiind nebun, e declarat regent Luitpold (1886—1912). La moartea acestui din urmă, ajunge pe tron fiul său Ludovic al III (1913—1918). Acesta în urma marelui război, e silit să abdică (8 Nov. 1918). Principele Ruprecht a încercat (Nov. 1925) să reia tronul, dar autoritățile republicei s'au opus cu deosebită hotărîre.

Bayard Pierre du Terrail (senior de), comandant francez ilustru (n. probabil 1473 † 1520), supranumit „cavalerul fără frică și fără reproș", S'a distins în războiul lui Carol VIII, Ludovic XII și Francisc I. Moare lovit de o arhebuză, în lupta dela Abbiategrasso.

Bayet Albert, filos. franc. contemporan. Se preocupă de o ramură particulară a științii sociale: ethologia = studiul descriptiv și explicativ al regulelor și judecăților morale, făcând abstracție de tot ce poate fi atribuit individului și originea lor. Lucrarea „La Science des faits moraux" și „Le Suicide et la morale" ilustrează acest punct de vedere

Bayeux, Tapissierie de —. În realitate o fâșie de pânză brodată cu acul, cu lână de opt culori, lungă de 70 m. 34 și lată de 0,50 m. Reprezintă istoria cuceririi Angliei de Vilhelm de Normandia, în 1066. În aceasta figurează 530 de personaje, identificate printr'o inscripție latină. În partea de jos și de sus sunt o bordură de frunze și scene de vânătoare. Reprezintă un document prețios pt. istoria vieții militare, a costumelor și armelor din sec. al XI. Probabil a fost lucrată între 1088—1092.

Bayle Pierre, scriitor și filos. franc. (n. 1647 † 1706); autorul unui dicționar istoric și critic, în care sunt tratate chestiuni de teologie și istorie religioasă într'un spirit de scepticism critic și de toleranță umanitară. Acest dicționar a avut o mare influență asupra filosofilor din sec. al XVIII. **B.** a fost unul din cei dintâiu luptători pentru filosofia luminilor, fiind influențat de Bacon, Descartes, Malebranche ș. a. Lucrarea fundamentală: Dictionnaire historique et critique.

Baynes Thomas Spencer, scriitor și filos. engl. (n. 1823 † 1887). A fost redactor la „Daily News", profesor de logică, retorică și metafizică la univ. St. Andrews (Scoția). A scris studii savante

tualmente face parte din départ. Basses-Pyrénées. Capit. eră Pau. B. a păstrat, ca: „An essay on the new analitic of logical forms", lucrare însemnată de logică şi a condus ed. a IX din celebra „Encyclopaedia Britannica".

Bayonne, oraş din Franţa (Bases Pyrénées) pe malurile fl. Adour. Oraş vechiu (anterior sec. al X), renumit în evul mediu prin fabricile sale de cuţite şi arme, B. trece ca oraşul unde s'a inventat baioneta. Industrie a cărnurilor (şunci, mezeluri, etc.), distilerii. Portul, care în evul mediu a avut o mare importanţă, este azi aproape împotmolit din cauza barei fluviului Adour. B. are 32000 loc.

Bayreut sau **Baireuth**, oraş din Bavaria, situat pe râul Main, cu 33.000 loc. Aici s'a constituit de Ludovic II un teatru (1873—75) pentru reprezentarea operelor lui Wagner. Aici se dau reprezentaţii anuale din operele lui Wagner, de artişti cu reputaţie mondială. (S'au reprezentat, în 1876 şi 1882, Trilogia Nibelungilor şi Parsifal.)

Bază, suprafaţa pe care este aşezat un corp; partea inferioară a unui corp.

Baza de articulaţie (fon.). Totalitatea obiceiurilor, a tendinţelor articulatorii care caracterizează pronunţarea unei limbi. Se numeşte şi bază organică. Un individ pronunţă rău o limbă străină atâta timp cât nu-şi însuşeşte baza de articulaţie, căci el o pronunţă cu baza de articulaţie a limbii materne.

Bazaillas A., filos. şi psihol. franc. contemporan din şcoala lui Bergson. In lucrarea „la Vie personnele" (1905) arată că eul conştient izvorăşte dintr'o vastă regiune inconştientă, nesuficient apreciată de psihologia contemporană, dar care e forma profundă şi primitivă a vieţii interioare. Arta şi nu formele „culturii raţionale şi poetice", care disimulează această realitate a vieţii personale ne poate iniţia şi transpune în mijlocul acestei realităţi („*Musique et inconscience*"). Lucrările lui B. au fost foarte apreciate.

Bazaine Francisc Achile (citeşte Bazen), mareşal de Franţa (n. 1811 † 1888). A început cariera militară în Algeria şi războiul din Crimeia. Luă parte la campania din Italia şi Mexic. In timpul războiului Franco-German (1870), a primit comanda armatei de Lorena. Este bătut şi respins în Metz, unde după câteva luni de asediu capitulează. Acuzat pentru vina de trădare în capitularea Metzului este condamnat la moarte. Schimbându-i-se pedeapsa în detenţiune pe viaţă este trimis pe insula Sf. Margareta, de unde evadează şi fuge în Spania, unde a murit disprefuit de toţi.

Bazală (bot.), se numeşte celula primordială dela baza archegoanelor şi a anteridiilor, care nu se mai divide.

Bazalt (petrograf). Rocă porfirică, compactă cu o rezistenţă de 3500 kg/cm² de coloare neagră, întunecată, formată din granule minerale de plagioclaşi, de augită şi olivină, cu conţinut de magnetită. In natură se găseşte sub forma de îngrămădiri mari separate în coloane prismatice hexagonale, produse prin erupţiunile vulcanice din era terţiară. In ţară se găseşte la Detunata, Topliţa Română, Racoşul de jos, exploatat în carieră, fiind întrebuinţat în blocuri patratice ca piatră de pavaj şi la construcţii, iar ca material colţurat la pavajul şoselelor şi la terasamentul căilor ferate.

Bazancourt César de —, literat franc. (n. 1810 † 1865), a scris romane şi admirabile povestiri de războiu din al doilea imperiu.

Bazar (pers.). 1. In orient străzi ori terenuri largi, iar în occident hale mari ori case cu pasaje, în care se vând diferite mărfuri, mai ales de lux. 2. numele unui mare jurnal de modă din Berlin.

Bazargic (17.102 loc.), com. urbană jud. Caliacra, reşed. pl. Bazargic. Of. P. local. G. locală.

Bazargic, Bătălia dela —. Localitate situată în cadrilaterul Dobrogei. Insemnată prin luptele dela începutul întrării noastre în războiul mondial între 23—25 August 1916, lupte ce s'au dat în jurul oraşului şi pe înălţimile dela Nord. Eveniment istoric de o importanţă mondială, deoarece pentru prima oară Bulgarii au stat ca duşmani în faţa Ruşilor, luptând contra lor. Trupele ruso-române au luptat contra celor bulgaro-turce. S'a remarcat masacrele şi ororile la care s'au dedat Bulgarii asupra populaţiei româneşti.

Baze (chim.), sau leşii (alcalii), se numesc *corpi compuşi cari* în soluţiune apoasă au gust leşietic şi înalbăstresc soluţia sau hârtia roşie de turnesol, cu acizii formând săruri. Hidraţii metalelor alcaline (hidratul de sodiu, de potasiu) şi a metalelor alcalino-pământoase, (hidratul de calciu, etc.) se comportă ca baze tari, primii având proprietăţi caustice (soda şi potasa caustică). Bazicitatea sau alcalinitatea *hidraţilor* celorlalte metale suferă o reducere treptată, fiind determinată de gradul lor de disociaţie electrolitică (v. c.).

Bazeilles, com. din Franţa (Ardennes), cunoscută prin rezistenţa dârză a Francezilor contra Germanilor în 1 Sept. 1870. Eroica „maison des dernières cartouches" este transformată azi într'un muzeu al amintirilor vremii.

Bazicitate (chim.), se numeşte proprietatea acizilor (v. c.) de a intra în reacţiune cu bazele, în funcţiune de numărul atomilor de hidrogen (sub forma de oxidrili) dislocabili prin metale din molecula bazelor — cu formare de săruri.

Bazidă (bot.), celule de bază (bazilare) din organul sporifer-himenial al ciupercilor, cu 2—8 ramuri scurte la vârf (sterigme), terminate cu câte un spor numit bazidiospor.

Bazidiomycete (bot.), ciuperci care se înmulţesc prin bazidiospori (v. c.), produşi de celule bazilare numite bazidii (v. c.). Se clasifică în două ordine cu numeroase genuri: 1. *Protobazidiomycete* cu bazide divizate, longitudinal sau transversal, în mai multe celule cu câte-o sterigmă, iar aceasta având un bazidiospor. 2. Autobazidiomycete, cu bazide nedivizate cu câte 2—8 sterigme terminate, fiecare cu câte-un bazidiospor [ex. Ciuperca de câmp (Agaricus), Pălăria şarpelui (Amanita), etc.]. Se mai numesc şi Bazidiosporee.

Bazidiospori (bot.), spori produşi în bazidiile (v. c.) bazidiomycetelor (v. c.).

Bazilar (lat.) termen ştiinţific; botanic, referitor la diferite organe bazale, ex. embrion **b.** care e la baza seminţei (în bobul cerealelor); placentă **b.** care e fixată în fundul ovarului. Stil **b.** dela baza ovarului. Celulă bazală (v. c.).

Bazilica Sf. Petru, biserică monumentală în Roma, clădită deasupra mormântului Sf. Petru, între anii 1506—1626 după planurile lui Bramante (v. c.) sub conducerea arhitecţilor Giulio da Sangallo, Raffaello, Ant. da Sangallo, Michelangelo, Giaccomo della Porta, C. Maderna şi L. Bernini. E cea mai mare biserică a lumii. Suprafaţa ei e de 15.160 m², lungimea naosului mijlociu 187.5 m., iar a naosului transversal 137 m. Diametrul cupolei e de 42.5 m., iar înălţimea clădirii dela bază până la vârful crucei 132.5 m.

Bazilisc (zool.), gen de şopârlă cu limba groasă (crassilinquae) din familia Iguanidelor, cu capul şi gâtul scurt, cu o coadă lungă, având pe cap o ecrescenţă epidermică triunghiulară în formă de coif, iar pe spate şi pe coadă o creastă dinţată mobilă. O specie a sa (B. americanus), brună-verzue, cu striaţiuni transversale întunecate, de 80 cm. lungime, trăcşte pe arborii din pădurile din Panama şi Costarica, vânând insecte, iar o altă specie vărgată (B. vittatus) este foarte frecvent întâlnită în Guatemala. **B.**, în antichitate, era simbolizarea principiului răufăcător, în forma unui şarpe veninos legendar cu privirea ucigătoare.

Bazin, recipient mare adânc, pentru păstrarea lichidelor. **B.** e construit din table de fier, din cărămidă, sau din beton.

Bazin René, romancier-psiholog şi moralist franc. n. 1853. Membru al Acad franc. Povesteşte subiecte provinciale şi regionaliste în: la Terre qui meurt, la Sorcelle bleue, Donatienne, De toute son âme; scene patriotice alsaciene, în les Oberlé. Alte scrieri: le Blé qui lève, ş. a. romane.

Bazirghian (1157 loc.), com. rur. jud. Durostor, pl. Doimuşlar. Formată din satele: Aidogdu şi Bazirghianu. Primăria la Bazirghianu. P. U. Doimuşlar. G. Călăraşi.

Bazirgian, vârf al dealului Bazirgian, jud. Constanţa, pl. Silistra-Nouă la N. de com. Dobromirul-din-Vale, înalt de 187 metri.

Bazna (1676 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mică, pl. Târnava-Sân-Mărtin. Of. P. local. G. Mediaş la 8 km.

Bazoche, v. „Clercs de la Bazoche".

Bazoş (1451 loc.), com. rur. jud. Timis-Torontal, pl. Recaş. Judec. Recaş. P. U. şi G. Recaş la 7 km.

B. C. G. (med.), prescurtare pentru vaccinul antituberculos al Profesorului Calmette (v. c.), care e în curs de aplicaţie mai generală. Rezultatele par a fi excelente când se aplică la copii periclitaţi imediat după naştere. La noi se ocupă în prezent profesorul I. Cantacuzino şi elevii săi cu încercarea **B. C. G.**-ului.

Bdelostoma (zool.), peşte ciclostom cu şase orificii branchiale pe o latere a gâtului şi cu şapte pe cealaltă, comun în mările sudice.

Beachy Head (franc. cap. Bévéziers), cap de coastă de S. a Marei Britanii şi punct de plecare a două cabluri telegrafice de legătură cu Franţa (**B.** Cap d'Antifer şi **B.** Dieppe). In apropierea lui **B.** în 1690 a fost distrusă de Tourville o flotă anglo-olandeză. Este format din roci cretacice. Alt. 179 m.

Beaconsfield, v. Disraeli.

Beala, numele a două sate aromâneşti spre Nord de Ohrida. Inainte de marele războiu aveau 1200 locuitori.

Beardsley Aubry, desenator engl. (n. 1874 † 1898). A lucrat la început în direcţie preraphaelistă, mai târziu a studiat pe Dürer şi Botticelli. A ilustrat cu puternic accent decorativ mai multe opere: Salomea de Oscar Wilde, Poveştile lui Poë, etc.

Béarn, regiune din S.-ul Franţei, ac-

până la marea revoluție franc., o autonomie, având chiar parlamentul special.

Beaulore (engl.), sinonim cu cuv. franc. Faune populaire, faună populară, cuprinzând credințele și superstițiunile poporului despre diferitele animale, reprezentate în lit. noastră prin scrierile lui S. Fl. Marian (Ornitologia) și ale lui Lazăr Șăineanu în studiile sale de folclor.

Beata (lat.), — fericită. B. numire dată de Papa femeilor sfinte. Cultul lor se practică însă numai în anumite biserici particulare, nu în toate bisericile, ca al sfinților.

Beatificare, actul prin care un om răposat e declarat „fericit" și prin urmare i se cuvine cult public, numai în anumite regiuni sau țări. In biserica rom. cat. B. e rezervată papei.

Beati possidentes (lat.), fericiții posesori. Formulă juridică, indicând precăderea posesorului de fapt față de orice reclamant. Nu posesorul, ci reclamantul trebuie să-și dovedească dreptul.

Beatitudine (psihol.). 1. Stare afectivă de satisfacție deplină, lipsită de griji. Fericire. 2. Stare de patologie mintală, euforie permanentă și indiferență față de situațiile și întâmplările externe.

Beatrice Portaniri, frumoasa florentină iubită de Dante cu o dragoste ideală și cântată de acesta în „Vita Nuova" și „Divina Commedia" (n. ca. 1265 † 1290). Dante o divinizează, făcând din ea un înger călăuzitor, care, după moarte îl păzește de ispite arătându-i calea mântuirii.

Beattie James, poet și critic scoțian, n. 1735 † 1803; este partizanul filosofiei sensului comun și a contribuit la apropierea romantismului. Scrieri: The Ministrel, The Progress of Genius.

Beatty David, viconte de Borodal, amiral englez (n. 1871). S'a distins în luptele din Egipt, apoi în campania din China. In 1910 numit contra amiral și prim lord al amiralității. In 1913 primi comanda escadrei de crucișătoare, în care calitate intră în Marele Războiu (1914). Se distinge în demonstrația navală din Heligoland și în lupta navală dela Dogger-Bank (1915), înaintează viceamiral și i se dă comanda forțelor navale Engleze din Marea Nordului. Luă parte la marea acțiune navală dela Jutland, unde flota germană a fost înfrântă (1916), după care a fost înaintat, dându-i-se comanda supremă a forțelor navale Britanice. In 1921 guvernul Englez îl răsplăti pentru meritele sale numindu-l viconte de Borodal, Baron de Marea Nordului și primul lord al amiralității.

Beauharnais: 1. **Alexandre** de — (n. 1760 † 1794) general francez în armata dela Rin (1792) și în marea revoluție. Moare pe eșafod. A fost căsătorit cu Joséphine Tascher dela Pagerie, soția de mai târziu a lui Napoleon. 2 **Eugène** de B. fiul celui precedent și fiu vitreg al lui Napoleon (n. 1781 † 1824) vice regele Italiei; s'a distins în mai multe bătălii, și a fost cel mai credincios om al lui Napoleon.

Beaumarchais Pierre-Augustin Caron de-, scriitor franc., n. 1732 † 1799. Lucrările lui se disting prin vervă satirică și bogății de imagini. A scris: „Barbier de Séville", „Mariage de Figaro", „Mère Coupable". Avea un caracter aventuros, înflăcărat și îndrăzneț. A scris și „Memorii" cu impresii culese din cele 3 procese câștigate contra consilierului Goëzman: Un fel de pamflete, cu care a obținut un succes enorm în public, dar fu condamnat de parlament.

Beaumont Francis, poet dramatic engl., n. 1584 † 1616. A scris poemul „The Metamorphosis of Tabacco", apoi a scris piesele: „The Woman Hater", „The Maske of the Gentlemen of Grayes-Inne, and the Inner-Temple". A colaborat apoi mult la alte piese de teatru cu John Flechter (v. c.). De aceea e greu de a-i caracteriza pe unul fără celalalt.

Beaumont de la Bonnière, Gustave Auguste de —, publicist franc., (n. 1802 † 1866). A fost trimis cu Pocqueville în U. S. A. să studieze sistemul penitenciar de acolo. A scris: le Système pénitenciaire aux Etats-Unis (împreună cu Tocqueville), Marie ou l'esclavage aux États-Unis, L'Irlande sociale, politique et religieuse — toate îmbibate de idei liberale și simpatie pentru cei apărați.

Beaune, oraș din Franța (Côte d'Or), târg de vinuri renumite (de Bourgogne). Fabrici de oțet, de lichioruri, de coniac, de mașini agricole și de butoaie. Locul de naștere al lui Monge (marele matematician). Oraș cu multe monumente artistice, B. are 12000 loc.

Beaunier André, literat franc., n. 1869 † 1925. A scris încercări critice fine („la Poésie nouvelle", etc.). E și autor de romane.

Beaunevair, com. din Franța (Aisne), aproape distrusă în timpul marelui războiu. Din populația veche nu mai are azi decât vreo 2000 loc.

Beauvais, oraș din Franța (Oise), exista pe timpul Romanilor. Monumente vechi și frumoase. Fabrici de tapete și decorațiuni, de țesături speciale pentru mobile. Apr. 20000 loc.

Beaver (engl.), stofe de iarnă din lână și bumbac, cu pieri lungi, țesute ca postavul, în diferite colori, fabricate primadată în Anglia.

Beauvoir, Roger de Bully, zis Roger de-, literat franc., n. 1809 † 1866. A scris romane romantice.

Beaba-Veche (apr. 1500 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Sânnicolaul-Mare. P. U. și G. Vălcani la 18 km.

Bebek, cel mai frumos golf al Bosforului, la 9 km. de Constantinopol. In fundul lui se află târgușorul B. Loc de excursii al tuturor celor ce vin să viziteze Constantinopolul.

Bebel August Ferdinand (n. 1840 † 1913), politician socialist, șeful democrației socialiste germane; strungar de meserie, membru al Parlamentului dela 1871—1913. In 1870 a votat împrună cu Liebknecht contra împrumutului pentru războiu; amestecat în procesul de trădare, dela Lipsca, în 1872 e condamnat la 2 ani temnită. Opere importante: Die Frau und der Sozialismus, Christentum und Sozialismus, Akademiker und Sozialismus și memoriile Aus meinem Leben.

Bebeni (1049 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Jibou. P. U. Cuciulat. G. locală (Băbeni-Ardeal).

Becar, semnul care indică în muzică restituirea tonurilor suite sau coborîte. prin semne de alterare, la înălțimea lor originală.

Becața (zool.) sau Sitarul, pasere băltăreață.

Becațina (zool.), pasere băltăreață (gallinago media) înrudită cu becața sau sitarul (v. c.), de cât aceasta fiind mai mică (26 cm.), comună în Europa și Asia, vânându-se pentru carnea sa comestibilă.

Beccaria Cesare Bonesano, marchizul de—, filos. și criminalist ital., (n. 1738 † 1794). Teoriile sale au reînoit dreptul penal, înlăturând procedura secretă, tortura, nedreptatea în aplicarea pedepselor după considerații personale. Opera sa: „Dei delitti e delle penne" (1764), e o lucrare cu mare răsunet, devenită celebră pentru dreptul penal.

Becelaere, com. din Belgia (Flandra Occidentală), distrusă completamente în timpul marilor lupte dela Ypres (18 Oct.—30 Noembrie 1914). Pe cale de refacere.

Beceni (2212 loc.), com. rur. jud. Buzău, reșed. pl. Slănic. Formată din satele: Beceni, Dogani, Ienculești, Florești, Gura-Dimienii, Gura-Ocnei, Mărgăriți. Primăria la Gura-Dimienii. Ocol miner. Judec. de ocol. Farmacie. P. U. și G. Buzău la 33 km.

Becerra Gaspard, pictor, sculptor și arhitect spaniol (*n. 1520 † 1570*), elevul lui Vasari și pictorul și sculptorul lui Filip al II. A decorat sala Alcazar din Madrid; a executat și sculpturi celebre.

Béchamp I. A. (n. 1816 † 1888), mare chimist francez, doctor în chimie și medicină dela Strassburg, după ce studiile pregătitoare în tinerețe sa și le-a făcut la București unde a învățat farmacia venind în țară cu unchiul său, consul francez. Mai târziu deveni prof. în Montpelier (1856) de unde s'a retras la Nancy și'n urmă la Paris, având până la sfârșitul vieții sale mari simpatii pentru România. A scris numeroase și valoroase lucrări din domeniul chimiei: „Leçons sur la fermentation vineuse" (1863); „De la circulation du carbone dans la nature" (1868) etc.

Becher Erich, filos. germ. (n. 1882), discipol al lui Benno Erdmann. Studiile de fizică, matematică și psihol. l-au făcut să se îndrepte cu predilecție spre problemele de teoria cunoașterii și metafizicei, pe care le tratează în lucrările: Philosophische Voraussetzungen der exakten Naturwissenschaften, Naturphilosophie, Kultur der Gegenwart, Weltgebäude, Weltgesetze, Weltentwicklung, Geisteswissenschaften und Naturwissenschaften, etc., etc. In etică a scris: Die Grundfragen der Etik, în care caută să întemeieze eudemonismul moral. Gehirn und Seele, e o lucrare foarte însemnată pentru Psihol. și Metafizică. B. împărtășește sub infl. lui J. St. Mill, empirismul critic, realismul critic, iar în etică eudemonismul. E unul din fruntașii filos. științifice contemporane în Germ.

Bechet (2351 loc.), com. rur. jud. Dolj, reșed. pl. Gângeova. Formată din satele: Bechet și Bechetu-Nou. Primăria în Bechet. Pere. locală. Judec. de ocol. P. U. local. Medic, spital, farmacie. C. Segarcea la 51 km. Port la Dunăre.

Bechet, înființat la 1830 la locul numit Schela Ciobanului (Gura-Jiului). In 1598 a fost o luptă între Mihai Viteazul și Turci, în 1829 Rușii, sub comanda lui Geisamr, au trecut pe aici Dunărea de au ocpuat Rahova. La începutul răsb. indep. a fost prădat de Turci (11 Maiu) și ars, iar în 14 Sept. de aici s'a început acțiunea de împresurarea cetății turcești Rahova, care cade în 8 Oct.

Bechstein Carol (n. 1826 † 1900), fabricantul pianelor de comert celebre cu același nume.

Bechtel Friedrich, lingvist germ. (n. 1855 † 1924), prof. de lingvistică comparată la univ. din Göttingen, apoi la Halle. E considerat în Germania ca un distins indogermanist. Lucrări: Proble-

me fundamentale de ling. indogermană dela Schleicher încoace; Inscripții în dialect ionic, etc.

Bechterew Vladimir, medic rus (n. 1857 † 1927), celebru neurolog și psihiatru. Are cercetări fundamentale despre anatomia și fiziologia creerului și importante lucrări în domeniul psihologiei comportamentiste (reflexologia). A scris o „Psihologie obiectivă".

Becicherecul-Mic (3642 loc.) com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Chișoda. Of. P. local. G. locală. (Pescărețul-Mic).

Beciu (1799 loc.) com. rur. jud. Olt, pl. Drăgănești. Formată din satele: Beciu și Smârdan. Primăria la Beciu. P. U. Drăgănești. G. Frăsinet la 17 km.

Beck Günther de Mannagetta (n. 1856), naturalist german (botanist), custodele și organizatorul marelui herbar din muzeul de șt. naturale din Viena, remarcându-se prin numeroase lucrări din domeniul botanicei.

Beckenham, oraș din Anglia (Kent), situat în vecinătatea Londrei, are industrie desvoltată: uzine metalurgice (topitorii, biciclete, fabrici de mobile, țesătorii.

Becker Nikolaus Reinhold, poet și patriot germ., n. 1809 † 1845; a scris: Imnul Rhinului (1840), care a avut un mare succes, fiind cântat de toți pe vremea aceea în Germania, ca o provocare împotriva Franței: „Sie sollen ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein"... Dar marele Musset a răspuns cu poezia fulgerătoare, care începe cu versurile:

„Nons l'avons eu, votre Rhin allemand,
Il a tenu dans notre verre"...

In timpul războiului mondial ambele poezii au redevenit actuale. Soarta a dat însă dreptate Franței.

Becket (Sfântul Thomas), arhiepiscop în Canterbury (1117—1170). A fost timp de opt ani, ministrul favorit al lui Henric II Plantagentul. Ales arhiepiscop, luptă împotriva regelui, pentru interesele clerului. S'a refugiat în Franța, iar la întoarcerea în Anglia, a fost ucis. E proclamat sfânt, în 1172.

Béclard: 1. Pierre-Augustin, medic francez (n. 1785 † 1825), anatom vestit. 2. Jules, fiul său, (n. 1818 † 1887), fiziolog vestit, fost decan al Fac. de Med. Paris.

Beclean (3088 loc.), com. rur. jud. Someș, reședința pl. Beclean. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Becq de Fouquières Louis, literat franc., n. 1831 † 1887; cunoscut prin lucrările sale asupra lui André Chénier.

Becque Henry, autor dramatic franc. n. 1837 † 1899. Refuzat întâiu pe toate scenele, a fost în urmă apreciat peste măsură. Teatru social și de moravuri cu scene din viața zilnică, observate admirabil, reproduse cu cruzime. Revine la teatrul naturalist. Drame: Les Corbeaux, La Parisienne.

Bécquer Gustavo Adolfo, poet liric spaniol (n. 1835 † 1870). A dus o viață sărăcăcioasă și îndurerată și a murit tânăr. Scrierile sale în proză: 18 legende în proză, în care evoacă trecutul, apoi „Cartas de mi celda" (Scrisori din celula mea), scrise din timpul boalei poetului în mănăstirea Vernela și impresii din călătorie. Versurile sale „Les Rimas", aduc o notă nouă în lit. spaniolă. Ele se referă mai toate la o dragoste nenorocită și au înrâurit adânc tinerimea, care îi declamă versurile, devenite celebre, ale acestui poet.

Becquerel Antoine-Cézar (n. 1788 † 1878), fizician franc. Membru al Academiei de Științe (1829) și profesor de fizică la Muzeul de istorie naturală (1837) din Paris; a lucrat în deosebi în domeniul electricității și este unul din creatorii electrochimiei. Fiul său Alexandre (n. 1820 † 1891) precum și nepotul său **Henri** (n. 1852 † 1908) au fost deasemenea fizicieni de valoare. Henri B. a fost între primii cercetători din domeniul radioactivității: el a observat, că placa fotografică este influențată de sărurile elementului, numit uran.

Becurile cu gaz (chim.), se întrebuințează în laborator, la încălzit, permițând obținerea unei flăcări cu dimensiuni și cu intensități de lumină sau de căldură (800—1560°) diferite. Cel mai vechiu model este B.-ul Bunsen, construit dintr'un tub vertical cu un inel găurit la baza sa, cu ajutorul căruia se regulează întrarea aerului în interiorul tubului pentru alimentarea flacării de gaz. B.-ul Teclu (v. c.) este mai perfecționat având la baza sa lărgită în formă de pâlnie, un șurub pentru regularea debitului de gaz și o placă circulară, — prin înșurubarea și deșurubarea căreia se regulează întrarea aerului.

Beda, numit și venerabilul, călugăr benedictin engl., autorul unor însemnate opuri teologice, filosofice și biblice (n. 673 † 735). El a scris și istoria bisericească a Anglilor în 5 volume.

Bederniță, v. Epigonation.

Bedeus. 1. Iosif sen., baron de Scharberg (n. 1773 † 1858), comisar civ. pt. Transilv. (1833), apoi *comisar suprem aici*. Avea mare influență în guv. provinciei, în deosebi în chestiuni industriale; a luat parte la dieta din 1840. In 1848—9 se refugiază în Țara Rom., ca credincios al împăratului se reîntoarce acasă, ocupându-și vechea slujbă. In 1853, ca pensionar primește rangul de baron. S'a *ocupat cu studii istorice*, pentru care l-au ales președinte pe viață a societății săsești: „Verein für siebenbürgische Landeskunde", a lucrat pentru această societate și pentru biserica săsească. — 2. Iosif jun. baron de Scharberg (n. 1826), a studiat dreptul, funcționar, apoi *director al marelui institut* săsesc „Bodenkredit". Are mari merite pentru progresul economic al Sașilor.

Bedford, oraș din Anglia (Bedford), comerț cu grâne, fabrici de dantele și împletituri de paie. Are 42000 loc., monumente frumoase gotice.

Bedford Jean de Lancaster, duce de —, (n. 1389 † 1435) al treilea fiu al regelu Henric al IV. A fost denumit de către Henric al V, regent al regatului Franței (1422). In alianță cu ducii de Bourgogne și Bretagne a supus aproape în treagă Franța. Aparițiа Jeanei d'Arc schimbă situația. B. moare în Rouen (1435) în cursul tratativelor de pace.

Bédier Joseph, istoric lit. franc. (n. 1864), discipol al lui Gaston Paris; i-a rafinoit teoriile și spiritul studiilor medievale, adâncind originele lit. franc. Are frumoase studii asupra lit. epice (Légendes épiques). A demonstrat că „les Chansons de geste", păstrează, sub masca împrumuturilor din epocile anterioare, m. aspecte ale Franței din timpul cruciadelor. Are o vestită adaptare a Romanului „Tristan et Iseult", căruia i-a restituit înfățișarea adevărată medievală. Este membru al Acad. franc.

Bedreag G. Constantin (n. 1883), doctor în științele fizice, profesor de fizică la univ. din Cernăuți, diferite lucrări, mai ales din domeniul electricității.

Beduini, arabi nomazi dela marginea deșerturilor din nordul Africei din Siria și Arabia. Sunt nomazi, crescători de vite, războinici și prădalnici. Trăiesc în sate (duari) formate din corturi și conduse de șeici. Sunt mahomedani. Ieșiți *din amestecul* Arabilor cu Berberii (ex. B. din Egipt), au un dialect arab.

Bedwelty sau **Bidwelty**, oraș din Anglia (Wales), cu bogate mine de fier și industrie metalurgică (topitorii, laminoare, etc.), fabrici de produse chimice și țesături de bumbac. Apr. 39000 loc.

Beecher-Stowe Harriet, scriitoare am. (n. 1812 † 1896), soția ferventului abolitionist Stowe. Inspirată din mizeriile sclăviei, scrie „*Uncle Tom's Cabin*", care îi atrase mari simpatii și laude, iar lucrarea deveni o scriere de propagandă, în serviciul abolirii sclaviei, fiind tradusă în foarte multe limbi. Celelalte scrieri ale sale (Dred, Oldtown Folks, The Minister's Wooing, etc.), deși superioare celei dintâiu, au fost umbrite de aceasta.

Beechey Frederic-William, navigator engl. (n. 1796 † 1856). După ce a întovărășit în călătoriile lor pe Franklin și Buchau (1818) sau pe Parry (1819) prin ținuturile arctice, B. a explorat cu fratele său coasta Tripolitaniei la E. de Tripolis; în 1827 pe cea de N. a pen. Alaska. A publicat descrierea călătoriilor (1831).

Beef (cit. *bif.* engl.), vită, *carne de vită*.

Beerblock Maurice, poet franc. (n. 1880). Colaborator la l'Intransigéant și la rev. „Fronde", „Arène", „Revue Mande", „Faculté", „Mercure de France", „Renaissance de l'Occident", etc.

Beethoven Ludwig van — (n. 1770 † 1827), compozitor de origine flamando-germană, continuatorul și desăvârșitorul stilului clasic în muzică, aducând ca aport personal nota de *profundă simțire* umană. Operile sale în parte covârșitoare instrumentale, depășesc formele muzicale ale înaintașilor, cari zăgăzuiau în mare parte simțirea printr'o încadrare prea matematică în anumite formule. Lucrările sale, pe lângă o formă perfectă, exprimă cu putere unică *simțirile* cele mai înalte și au accente pentru cele mai intime conflicte sufletești. Notăm din operile sale monumentale: „Missa solemnis", opera „Fidelio", trei uverturi „Leonore", nouă simfonii dintre care cele mai celebre sunt „Eroica" (No. 3), „Schicksalssymphonie" (5) „Pastorala" (6) și *Simfonia a* 9-a cu cor (imnul lui Schiller „An die Freude"), cinci concerte pentru pian și orchestră, un concert pentru vioară și orch., 32 Sonate pentru pian, 10 Sonate pentru vioară și pian, 5 Sonate pentru violoncel și pian, 16 Quatuor-uri pentru *instrumente de coarde*, etc.

Beg sau **Beiu**, domn, titulatură ce se dă fiilor de pașă și înalților funcționari turcești.

Bega, râu din Banat; izvorăște din munții Poiana-Rusca și se varsă în Tisa la Titel. Deoarece prin revărsări aducea mari stricăciuni, s'a făcut canalul B. de 70 km. Nefiind destul numai el, s'au mai făcut două; unul la Coșteiul-Mic și altul la Topolovăț.

Begas Reinhold, sculptor german (n. 1831 † 1911). S'a remarcat la început prin *lucrări* cu subiect mitologic (Mercurius și Psyche), iar mai târziu prin compoziții decorative (Monumentul lui Schiller, apoi A. von Humboldt, Bismarck, la Berlin).

Begglatoa (bot.), bacterii sulfuroase (thiogene, sulfobacterii), care trăiesc în număr mare în apele sulfuroase, sub forma da filamente monocelulare pline cu granule (cristale mici) de sulf. Descompun sulfaţii din aceste ape cu desvoltare de hidrogen sulfurat (H_2S), din care prin o nouă oxidare precipită sulful înmagazinându-l în corpul lor, eliminându-l în urmă din nou sub forma mai ales de sulfat de calciu.

Begoe, în mit. etruscă şi romană o nimfă care prezicea viitorul din examinarea fulgerului.

Begonia (bot.), gen de plante ornamentale din familia Begoniacee, reprezentat prin aproximativ 330 specii, răspândite mai ales în America tropicală şi subtropicală, în Africa, etc. Numeroase specii (B. manicata, semperflorens etc.) şi varietăţi erbacee şi vivace cu frunze lobate şi neregulat dinţate pătate sau vărgate cu diferite colori, şi cu flori în nuanţe vii de colori, sunt cultivate prin grădini şi'n sere ca plante decorative.

Behaim Martin, cosmograf şi marinar germ. (n. 1459 † 1506), a luat parte la expediţia lui Diego Cam (1484—1490) explorând toată coasta de V. a Africei până la estuarul fl. Congo. Întorcându-se în patrie (Nürnberg) a construit un glob pământesc celebru, prin care rezuma toate cunoştinţele geografice ale timpului.

Behaism, religia *discipolilor* lui Beha-Ullah, născută din Babism (v. c.). S'a răspândit din 1844 nu numai în ţările musulmane ci şi în alte state din Europa, Statele Unite, Canada, Japonia, Indii, etc.

Beham Hans-Sebald, pictor şi gravor germ. (n. 1500 † 1550). Gravurile sale în lemn sau aramă mai ales dovedesc m. originalitate şi execuţie ireproşabilă. Acestea îmbrăţişează scene din viaţa soldaţilor şi a ţăranilor.

Behavio[u]rism (psihol.: dela engl. „behavior", sau „behaviour") cit. Biheivio-rism. Teoria psihologică a comportamentului = Comportamentism. Behavioniştii se pot grupa azi în mai mai multe partide: a) Psihologii strict behavionişti (partida „S.B."), cari refuză să recunoască orice rol conştiinţii (intraspecţiei), în Psihol. şi totodată refuză să recunoască faptul că nu putem descrie comportarea în mod adecvat şi nici s'o interpretăm inteligibil, fără a ne folosi de limbaj, care arată natura finală a oricărei comportări. Reprezentantul grupei e John B. Watson. b) Grupul behavioniştilor purposivişti (engl. purpose = scop), (partida „P.B") pe care-i ilustr. perfect atitudinea psihol. E. C. Tolman, şi cari nu vor să recunoască numai faptele activităţii conştiente, dar admit că comportarea e un proces final (purposiv). c) A treia grupă o formează psihol. ce nu simpatizează nici cu „S.B.", nici cu „P.B.". Ea e reprezentată de psihologul am. Prof. F. A. Allport, autorul celebrei „Social Psychology". Aceştia nici nu neagă, nici nu ignorează faptele activităţii conştiente şi intraspecţia, dar le neglijează şi admite ca metodă, descrierea „reacţilor muşchiulare": orice aspect al comportării umane ar fi după ei, mai ales un răspuns reflex-mecanic la un stimul senzorial. Ei închid ochii faţă de aspectul dirijat spre scopuri a proceselor comportării. Aceşti psihol. sunt de fapt cei mai apropiaţi de grupul „S.B." şi sunt numiţi partida „N.B." (near-Behaviorists, engl. near = aproape). Sub toate aceste trei forme — strict, finalist şi apropiat — behaviorismul este cultivat mai ales în psihol. nouă anglo-americană, deşi, ca teorie generală, el nu prezintă nimic nou: „tot ce este pozitiv în metodele şi principiile Behaviorismului s'a practicat activ şi s'a gândit de anumiţi biologişti mai înainte, de oameni ca Albrecht Bethe, Jacques Loeb, Bechterew, Pavlov. Uexküll, ş. a. Singura noutate în programul B.-lui este pretenţia hotărîtă că faptele conştiinţii nu prezintă nici un interes pentru cel ce studiază firea omenească . . . " [scrie psihol. W. Mc Dougall]. Bechterew şi cu Pavlov, susţinuseră mai dinainte că studiul reflexelor e esenţial pentru întreaga viaţă psihică traducând-o obiectiv prin reacţiuni specifice. Negând faptele conştiinţii observate întrospectiv, B. şterge orice limită între psihologie şi fiziologie şi subminează întregul edificiu ştiinţific al psihologiei (v. Watson, cf. Mc. Dougall).

Behistun sau **Bisutim**, sat din Persia (Kurdistan), unde s'a găsit o inscripţie şi basoreliefuri săpate în stânca muntelui Bagistan. Au fost copiate şi desciferate de Rawlinson (1873).

Behn Mrs Afra —, autoare dramatică, poetă şi romancieră engl. (n. 1640 † 1689). A scris piese de teatru adeseori indecente şi mai multe romane, din care cel mai vestit este „Oronosko or the royal Sclave", inspirat din simpatia pentru sclavii Negri. A scris şi poezii.

Behring Emil, medic german (n. 1854 † 1914), unul din descoperitorii seroterapiei (serul antidifteric şi antitetanic). Fost profesor de higienă la univ. din Marburg. Premiul Nobel 1901.

Beidaud (1443 loc.) com. rur. jud. Tulcea, pl. Casimcea. Of. P. local. Infirmerie. Portul: Hârşova la 54 km.

Bellan, târg mare din Siria franc. (pr. Alexandretta). În apropiere este cunoscuta trecătoare Porţile Siriene (Pylae Syriae), care au văzut pe Alexandru cel Mare trecând spre Persia, când l-a bătut pe Darius la Issus.

Beilic (1728 loc.), com. rur. jud. Constanţa, pl. Traian. Formată din satele: Baccnius, Beilic şi Mircesti. Primăria în Beilic. P. U. Cuzgun. G. Cernavoda la 38 km.

Beilic, 1. Înainte vreme palatul înalţilor demnitari ai Porţii în Bucureşti; 2. Rechiziţie anuală de oi în folosul Constantinopolului; 3. Clacă în folosul Domnului; 4. Vită de B. = cea pusă la munci grele, la corvoadă.

Beisa (zool.), antilopă (Antilope B.) comună în Africa de nord, cu coarne drepte netede şi lungi (aprox. de 1 m.), şi cu o coloare a părului gălbue-cenuşie, albă la ochi, pe nas, bot şi urechi, identică probabil cu *Oryx B.* cunoscută de antici.

Belschlag, politician germ. pe timpul Împ. Iosif al II. A studiat situaţia grea a Românilor din Transilvania în raport cu celelalte naţiuni privilegiate şi, la cererea curţii din Viena, a înaintat un raport în sensul căruia şi Rom. pot intra în cadrele constituţiunii transilv. După moartea împăratului, guv. din Sibiu l-a socotit trădător pt. că a cutezat să facă această propunere.

Beiu (1783 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Zimnicea. Formată din satele: Beiu şi Cârţocleasa. Primăria în Beiu. P. U. şi G. Smârdioasa la 2½ km.

Beiuş, oraş din jud. Bihor (apr. 4000 loc.). Este un centru de cultură, industrie şi comerţ. Are o judecătorie, şcoli însemnate. Aici a fost odată castelul principilor Crişanei.

Beluş, liceul din —, înfiinţat în 1828 de Samuil Vulcan, episcop gr.-cat. rom. de Oradea. Până la 1838 a funcţionat ca gimnaziu cu 4 clase, de-atunci până la 1851 cu 6 clase, 1851 ridicat la rangul de liceu cu 8 clase. In această şcoală şi-au făcut studiile aproape toţi cărturarii români din părţile ungurene. Pentru ajutorarea elevilor liceului au înfiinţat burse însemnate episcopii Vulcan, Erdélyi, Pavel şi Radu. Episcopul Pavel (v. c.), a clădit şi un internat de băeţi. 1928 s'a serbat jubileul de 100 ani al liceului, de faţă fiind şi generalul Berthelot (v. c.).

Belzadea, fiu de beiu, adică de Domn.

Beţan Vasile I., medic român (n. 1852 † 1903). Fost prof. de clinică obstetricală la Universitatea din Iaşi.

Bekle (aviaţie). Este o piesă de lemn sau metal, îndoită înspre înapoi, care legată de avion la partea dinapoi, susţinând fuselajul avionului pe pământ. Face parte din trenul de aterisaj (v. Aterisaj).

Béla, numele a patru regi ai Ungariei: 1. B. I., dela 1061—1063; a cucerit tronul cu ajutorul regelui Poloniei. Boleslav, omorând pe fratele său Andrei. Înfrânge ultima răscoală a Ungurilor păgâni; 2. B. II dela 1131—1141, supranumit „cel orb", de când vărul său Ştefan al II, i-a scos un ochiu. Pe timpul său, probabil, s'a scris o cronică ce vorbeşte despre venirea Ungurilor şi despre popoarele găsite de ei aici între care cu mare probabilitate erau şi Românii (v. Notarius Belae regis etc.); 3. B. al III dela 1173—1196. A crescut la curtea împăratului bizantin Komnenos. A pus pe tronul princip. Halci pe fiul său Andrei, pricinuind prin aceasta îndelungate certe cu Polonia. Sileşte pe Andronic Komnenos să abdice din demnitatea de împ. al Constantinopolului. Imp. Isaac al II a luat în căsătorie pe mamă-sa; 4. B. al IV dela 1235—1270. A apărat poporul şi coroana împotriva aristocraţiei. Pe timpul său invadează Tătarii Ungaria (1240—41). După retragerea lor, B. întemeiază oraşe şi contribue la refacerea ţării, de aceea e supranumit al doilea întemeietor al Ungariei.

Beladona, mătrăgună, v. Atropa.

Belajew Mitrofan (n. 1836 † 1904), a înfiinţat la 1885 o mare editură pentru muzică rusească la Leipzig publicând cele mai de seamă lucrări ale lui Borodin, Rimsky-Korssakow, Glasunow, Tanejew, Gretschaninow, Skrjabin, etc. Tot la 1885 a înfiinţat la Petrograd concertele simfonice ruseşti. A lăsat prin testament întreaga sa avere de 2 milioane ruble pentru propagarea şi încurajarea muzicei naţionale ruseşti.

Bela Reca, râu în Banat. Izvorăşte din munţii Semenic şi se varsă în Cerna în apropiere de Mehadia.

Belăuţi (2436 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Suliţa. Formată din satele: Belăuţi şi Cruglic. Primăria la Belăuţi. P. U. şi G. Mămăliga la 12 km.

Bel canto, termin ce caracterizează metoda italiană în studiul cântului, preocupată în special de formarea cât mai perfectă a tonului, în contrast cu sistemele mai nouă care urmăresc mai ales expresivitatea caracteristică momentului dramatic.

Belceşti (4402 loc.), com. rur. jud. Iaşi, pl. Cârligătura. Formată din satele: Belceşti, Muntenii şi Satul-Nou. Primăria în

Belceşti. Perc. locală. Of. P. local. Medic, infirmerii. G. locală.

Belciugata, lac mic, com. rur. Ciobanul jud. Constanţa, pl. Hârşova, are o formă curioasă ce seamănă cu un ciocan şi-o nicovală unite prin cozile lor. Supr. 25 Ha.

Belciugatele-Cojeşti (1223 loc.) com. rur. jud. Ilfov, pl. Pantelimon. Formată din satele: Belciugatele-de-Jos, Belciugatele-de-Sus, Cândeasca şi Cojeşti. Primăria în Belciugatele-de-Sus. P. U. şi G. Brăneşti la 6 km.

Beldie Vasile, prefectul jud. Tecuci.

Beldiceanu Nicolae, poet şi publicist rom. (n. 1846 † 1896). A debutat la „Convorbiri lit.", apoi a scris la „Contimporanul", „Arhiva", „Sămănătorul", ş. a. reviste. A scris studii de istorie. Pastelurile *sale amintesc mult poeziile* lui V. Alecsandri, apoi pe ale lui Eminescu. Scrieri: Poezii, Antichităţile dela Cucuteni, Epifatul aflat la Bucureşti, etc.

Beldiceanu N. Nicolae, poet şi nuvelist rom. († 1923), fiul lui N. Beldiceanu. Nuvelele şi schiţele sale în geniul lui Caragiale şi Sadoveanu încearcă să isbutească la o notă originală în povestirea *scenelor* de mahala. Scrieri: Chipuri de Mahala, Cea dintâiu iubire, Maica Melania, Taina, Povestiri mărunte, La un han odată, Neguri, Chilia dragostei.

Beldiman Alexandru, *Vornicul* (n. 1760 † 1826), poet rom. Autorul unei poeme, în care versifică evenimentele politice ale vălmăşagului greco-român din 1821. Versuri de cronică rimată, fără putere, simţire şi coloare: „o jalnică tragedie a Moldovei". A tradus „Moartea lui Avel" din Gessner, „Tragedia lui Orest" din Voltaire, „Istoria lui Numa Pompilie" din Florian, foarte apreciate acum, la începutul sec. al XIX; a mai făcut multe traduceri, rămase în ms. Scrieri: „Tragedia sau mai bine a zice jalnica Moldovei întâmplare după răsvrătirea Grecilor", „Moartea lui Avel", după Gessner, Buda (edit. lui Z. Carcalechi, v. c.), „Istoria lui Numa Pompiliu" după Florian, Buda, ibidem, „Tragedia lui Orest", după Voltaire, Buda.

Beldiman Alexandru (n. 1832 † 1897), ziarist, fost prefect de Ilfov (1864—5), prefect de poliţie în 11 Febr. 1866 când l-au detronat pe Alexandru Vodă Cuza. Antidinastic hotărît şi foaia sa „Adevărul" dela Iaşi 1872 lupta contra dinastiei române, fiind dat în judecată a fost achitat de juraţi între care era şi D. A. Sturdza. In 1888 înfiinţează la Bucureşti ziarul care trăieşte până astăzi „Adevărul", care la început era pentru dinastia pământeană, deci contra celei străine, pe urmă a devenit republican.

Béldy, *familie* secuiască de *nobili*. B. Pavel (n. 1621 † 1678), crescut la curtea principelui Rákóczy I, a comandat cavaleria în expediţia lui Rákóczy II în Polonia. Apoi omul lui Apafi I, scos din slujbă prin intrigile lui Mihail Teleky, B. se refugia la Constantinopol, unde a restat moare în Iedicula.

Belemniţi (paleont.), v. Cefalopode.

Belenus, divinitate a Galilor, identificată cu Apollon. Monetele lor din sec. al II şi III a. Chr., reprezintă capul şi carul lui Apollon.

Beleţi (2078 loc.), com. rur. jud. Muscel, pl. Podgoria. Formată din satele: Beleti, Negreşti, Zgripţeşti. Primăria la Negreşti. Infirmerie. P. U. Viticheşti. G. Călineşti la 16 km.

Beletristică (dela franc. belles lettres): literatura frumoasă: poezia, retorica, critica, etc.

Belfast, în irlandeză **Beal Feirste**, oraş şi port în Irlanda engl. (Ulster), a căreia capit. este. Apr. 386000 *loc. Mare comerţ* de export: ţesătorii de în (pânzeturi de olandă), de bumbac şi de iută. Uzine de produse chimice, distilerii, şantiere navale, etc. B. este al doilea oraş al Irlandei.

Belfort, oraş întărit în Franţa de E. Capit. teritorului B., rest al départ. Haut-Rhin din nainte de 1870. După *tratatul* din Frankfurt a/Main, B. rămâne francez, datorită rezistenţei sale dârze. Are 41000 loc. Nod de C. F., B. este înconjurat de multe com. industriale, în special metalurgia: oţelării, maşini agricole, maşini de scris, construcţiuni metalice, maşini de precizie, ceasornice, etc. In *Térritoire* de B. se cultivă şi grâne. Are 608 kmp. cu 97000 loc.

Belga, monetă creiată în Belgia în 25 Oct. 1926 pt. transacţii cu străinătatea, singura cotată la schimb. Are o greutate de 0 gr. 209,211 aur fin. După stabilizarea făcută de guvernul Francqui, începând cu 15 Ian. 1927, Banca naţională belgiană a emis *bilete de 100 de belga*.

Belgia, ţară din V.-ul Europei, în supraf. de 30450 kmp. cu 7680000 loc. şi densit. 245 loc. pe kmp. Geograficeşte face parte din marea câmpie, care se întinde în N.-ul Europei, dela Mţii Urali până în Franţa. Spre S. şi SE., B. mai cuprinde Munţii Ardennes (v. c.) ramura de V. a masivului şistos renan. Aceste două regiuni diferite ca aspect, Campina (v. c.) şi Ardennes, sunt diferite şi geologiceşte. Prima de vârsta cu totul nouă, ca aluviuni nouă, a doua de vârstă veche (cute hercyniene), formată de roci cristaline sau metamorfozate. Intre ele este o bantă de roci calcaroase de vârstă intermediară (*Condroz, Borinage*, etc.). Pe când altitudinile Ardennilor se ridică până la cel mult 695 m., câmpia este joasă (15 m. la Bruxelles), brăsdată pe alocuri de înălţimi, datorite dunelor vechi (terţiare). Clima este maritimă. Cursuri de apă mai importante: Meuse, cu afl. Sambre, Escaut cu Senne, şi altele mai mici. Pe când *Campine* şi partea de vest este agricolă, regiunea de SE. (Ardennes) este minieră şi industrială. Are cărbuni mulţi, în special huilă (bazinele: Borinage, Charleroi, Liège), lângă care se găseşte şi fier. Deci o industrie metalurgică desvoltată pe valea Sambre şi Meuse, cu centrele: Mons, Charleroi, Seraing, Liège, etc. In restul ţării mari fabrici textile (Bruxelles, Gand, etc.), dantele (Bruxelles, etc.). Centre populate: Bruxelles (capit.), Anvers (unul din *marile porturi ale lumii*), Gand, Liège, Bruges, Malines, Charleroi, etc. oraşe industriale. Populaţia este formată din Wallon-i (în S. basinul fl. Meuse), cari vorbesc un dialect franc., flamanzi (în N. în Campine) şi Germani (în teritoriile anexate, Eupen, Malmédy, St. Vith). B. prin activitatea densei sale populaţiuni, este una din ţările exportatoare prin excelenţă. Are o colonie, Congo (v. c.), care-i trimite: fildeş, cauciuc, cupru, din Katanga, uleiuri de palmier. Istoria. B. există ca stat independent abia din 1831. Inainte de această dată nu poate fi vorba de un stat belgian propriu zis, ci de o regiune fără graniţe naturale, colonizată de Romani, după cucerirea ei de Iulius Caesar în 52 a. Chr. Până în al IV d. Chr. B. era împărţită în patru părţi şi era înglobată Galliei romanice. Cu invazia Barbarilor, B. sufera invazia Francilor şi se germanizează. Din acest amestec cu latina s'a desvoltat limba flamandă de azi. Face apoi parte din imperiul franc merovingian şi carlovingian, până ce, prin *tratatul* dela Verdun (843) se împarte, din punct de vedere politic, între Franci şi regatul Lotharingei. Diferitele provincii au încercat să se unească pentru a *forma un stat independent*. Pentru moment, în sec. XIV şi XV ducii de Bourgogne (1385—1477) au realizat această unire, ce a *devenit fapt definitiv în sec. al XIX*. Bazinul râurilor Meuse şi Escaut devin un centru mare, de schimb, unde se întâlnesc două civilizaţii (latină şi germană) a două popoare de rasă deosebită. Trecând, dela 1477, sub stăpânirea casei de Austria, B. e un câmp de luptă pentru Europa. Pe timpul lui Carol Quintul, *regele Spaniei* (1516) şi *împ.* al Germaniei (1519), partea cea mai occidentală a B.-ei este anexată Spaniei. In acest timp Belgienii participă la colonizarea regiunilor nou descoperite. La începp. sec. al XVIII, Carol VI întemeiază în Ostende o Companie de comerţ şi colonizare. Regii Franţei au căutat la sfârşitul sec. al XVIII să-şi întindă stăpânirea asupra întregii Gallii de altă dată. Revoluţia franc. reuşeşte să formeze din B. un *departament* francez (1795—1815). Prin tratatul dela Viena (1815), după căderea lui Napoleon, B. este anexată Olandei, formând împreună regatul „Ţărilor de jos" (v. c.). In 1830, profitând de revoluţia din Franţa, B. se răscoală şi se proclamă independentă. Statele Europene (Congresul din Londra) au fost silite să *recunoască* B. ca regat independent, devenind astfel un fel de stat tampon între Franţa şi Germania. Primul rege a fost Leopold I, dela 1831 (când depune jurământul pe constituţie) până în 1865, când îi urmează fiul său Leopold II. Pe timpul acestuj din urmă se începe epoca colonizărilor, se înfiinţează statul independent Congo, care devine în 1908 colonie belgiană. Politica internă s'a desfăşurat dela începutul regatului între partidul liberal şi catolic. Desvoltându-se o puternică şi importantă industrie şi comerţ în valea râurilor Sambre şi Meuse, în oraşele Bruxelles şi Anvers, în 1865 se înfiinţează de César de Palpe un partid socialist, care ajunge să aibă şi rol politic. In 1893 se votează schimbarea constituţiei din 1831, precizându-se articolele de schimbat. In 1894 se aplică pt. prima dată votul universal (mai moderat), sub ministerul lui Burlet. Lui Leopold al II îi urmează, în 1909, regele Albert I, sub care se desfăşoară războiul mondial. Prusia a contrasemnat tratatele din 1831 şi 1839 prin care se garanta integritatea teritorială a B.-ei. Cu toate acestea, P. şi cu ea toată Germania, avea convingerea că scopul scuză mijloacele. Pr. ca să zdrobească mai curând Franţa, era necesar un atac repetin şi neaşteptat prin B. Cancelarul Bethman-Hollweg a declarat, dela tribuna Reichstag-ului: „necesitatea nu cunoaşte legi". In seara de 2 August 1914 B. e somată de Germania să lese drum liber armatelor sale. Cu o mândrie naţională B. dă următorul răspuns: „Dacă guvernul belgian ar accepta propunerile făcute şi-ar sacrifica onoarea sa de naţiune şi ar trada interesele sale faţă de Europa". Germania n'a ţinut seamă de „petecul de hârtie". a invadat B., a devastat-o în chipul cel mai cumplit. Guvernul, după rezistenţa eroică dela Liège, se transportă la Furnes şi apoi la Havre. Armata belgiană luptă alături de armatele aliaţilor (v. Războiul mondial). Viaţa naţională a B. renaşte în urma armistiţiului. In 1919 se fac alegeri generale având la bază vo-

tul universal. Guvernul se formează dintre reprezentanții partidelor catolic, liberal și socialist. B. intră în Liga Națiunilor (dela care primește, cu mandat, posesiunile germane din estul african), ia parte la acordul dela Locarno și a încheiat cu Franța un tratat de alianță defensivă. — L i m b a. B. din punct de vedere lingvistic e împărțită în două părți: Nordul, de rasă germanică cu l. flamandă, și S. de rasă celto-lat. cu limba franceză (wallonne). Din pricina acestui dualism, există un permanent conflict între cele două limbi, sprijinit de frământările politice. După rev. din 1803, franceza ajunge limba oficială dominând până la sfârșitul sec. al XIX, când la conducerea țării ajung și elemente flamande (germane), care obțin pt. această limbă egale drepturi cu franceza. După o luptă aprigă partizanii flamandei (limbă locală, căci afară de B. ea e vorbită numai în Olanda) reușesc s'o introducă (1923) și la Univ. din Gand, care era focar de cultură franceză. — A r t a. Arhitectura romană e reprezentată prin cripte (Saint-Bavon de Grand), mănăstiri (la Tongres și Nivelle) și prin catedrale (la Tournay); cea gotică începe pe la 1197 cu abația dela Villiers, continuându-se în frumoasele catedrale din Bruxelles, Malines, etc. Renașterea începe abia din 1550—1789, prin monumente de ordin religios. In arhit. contimporană figurează Bursa, Banca Națională și Palatul de Justiție din Bruxelles. — Pictura s'a desvoltat intens în miniaturile din evul mediu, apoi prin lucrările devenite celebre ale lui Jean Van Eyck (el lucrează mai întâiu tablouri în uleiu), Roger Van der Weyden și Hans Memling. Renașterea italiană exercită influență prin sec. al XVI, silind pe pictori să părăsească naivitatea și misticismul predecesorilor. Pictorul Rubens în acest timp (sec. al XVI) reprezintă geniul creator și figura cea mai importantă a epocii, alături de Jordaens și Van Dyck. In sec. al XVII se remarcă Breughel, Brauwer și Craesbeek. In sec. al XIX exercită o puternică influență pictorul David. Dintre moderniști însemnați sunt: H. Leys, Alf. Stevens și Evenepoel. — Sculptura n'a avut aceeași importanță desvoltare ca pictura. Ea s'a mărginit la ciselarea obiectelor de aur și argint, la baso-reliefuri în piatră sau lemn, pentru înfrumusețarea bisericilor. Primii sculptori de seamă: Fr. Duquesnoy și A. Quellyn (sec. al XVII). După proclamarea independenței sculptura iar ia un avânt prin Geefs, Simonis și Fraikin, continuându-se cu J. Lambeaux, Meunier, etc. Arta belgiană se distinge și prin dantele, broderii, cristale și vaze (cele din Flandra). — Muzica. S'a desvoltat încă din sec. al XIV, exercitând o influență generală mult apreciată. Astfel Guillaume Dufay a fost atașat, în 1830, la capela pontificală, iar J. Okeghem, maestru la capela regelui franc. Carol VII și VIII și Ludovic XI. In sec. al XV s'a format școala franco-flamandă, care a pricinuit în acest secol și cel următor, marea renaștere muzicală. In sec. XVII se distinge organistul H. Dumont, maiestrul capelei lui Ludovic XIV. In timpul contimporan s'au remarcat compozitorii Grisar, Linnauder, Fetis și Gevaert, acești din urmă directori ai conservatorului din Bruxelles. Astăzi sunt socotiți printre cei mai distinși Sylvain Dupuis, Joseph Jonger, Désiré Pâque, etc. Conservatoarele din Bruxelles, Liège, Gand și Anvers se bucură de un renume mondial, prin organizație și distinșii maeștrii ce le conduc. Școala de vioară a fost totdeauna mult apreciată. Literatura muzicală deasemenea e bogată și ilustrată prin valoroase opere. Ș t i i n ț e l e au dat bărbați celebri în persoana consmografilor Genima Frisius, Mercator și Ortelius, a botanistului Dodoens, a matematicianului Simion Stévin, a chimistului Van Helmont. In epoca noastră sunt: naturalistul Ch. Van Beneden, geologul d'Omalius, chimiștii Stas și Melseus, etc. L i t e r a t u r a e scrisă în cele două limbi vorbite în B.: franceză și flamandă. Lit. franc. din B. este f. veche. Cel mai vechiu monument poetic din limba franc. „Cantilène de Sainte Eulalie“ (v. c.) se crede că ar proveni din provinciile wallone, aparținând astăzi la B. In evul mediu, lit. franc. are adevărate centre de cultivare la curtea contilor Flandrei, a ducilor de Brabant și mulți scriitori, născuți în provinciile aparținând azi B.-ei, au contribuit la formarea prozei franc.: Froissart, Commines, Colin Hainaut, Jean d'Outremeuse, Chastelain. Jean Lemaire, considerat ca precursor al lui A. Marot, are în sec. al XV o faimă europeană. In sec. al XVI activitatea literară se face în latinește. Numai pamfletarul religios Marnix de St. Aldegonde, scrie când în flamandă, când în franceză. In sec. al XVII „Țările de jos“, trec o epocă de decădere, datorită războaielor civile și externe, în care lit. B.-nă nu are nici un reprezentant. Odată cu neatârnarea politică (1830), se pregătește o renaștere, care în 1880 se manifestă puternic prin rev. „la Jeune Belgique“, întemeiată de poetul Max Waller. Gruparea aceasta e mult înrâurită de Baudelaire și Parnasianismul franc. Acum găsim pe poeții: Yvan Gilkin, Albert Giraud, Valère Gille, Fernand Sévérin și pe prozatorii: Georges Eekhoud, Eugène Demolder, Léopold Courouble, Henry Maubel. Simbolismul franc. e viu reprezentat de Emile Verhaeren, Charles Van Lerberghe, Albert, Mockel, Grégoire Leroy, Max Elskamp și mult cititul Maurice Maeterlink. Acesta din urmă este apreciat ca filos., dramaturg și poet în toată Europa, alături de poetul Verhaeren. Azi lit. belgiană de limbă franc. e socotită ca o ramură a celei franc. și numără mulți romancieri, poeți și critici esseiști și istorici (v. Flamandă, lit.—).

Belica (1309 loc.), com. rur. jud. Durostor, pl. Turtucaia. Of. P. local. G. Oltenița.

Bellmace Constantin, scriitor aromân, (n. 1848 în Moloviște). A fost un mare luptător naționalist, scoțând rev. arom. „Macedonia“. A condus ca intendant liceul-internat rom. din Bitolia, iar în timpul războiului a fost ostatec în Bulgaria și a descris într'un poem de peste 2500 versuri peripețiile prin care a trecut.

Belin (2212 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Baraolt. Of. P. local. G. Apața la 8 km.

Belina, insulă în Dunăre, între gura Oltului și a Vedei. Supr. 23 Ha.

Belinț (2234 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Recaș. Judec. Recaș. Of. P. local. G. locală.

Beliu (2197 loc.), com. rur. jud. Bihor, reșed. pl. Beliu. La 7 km. de G. Bocsig. Jand., of. P. T. T.

Belizar, general bizantin (n. pe la 494 † 595). Pe timpul împăratului Iustinian bate pe Perși, Vandali, Ostrogoți și alungă pe Huni. Împăratul nu vedea cu ochi buni succesele lui, de aceea a fost disgrațiat de mai multe ori, dar rechemat la post când interesele statului îl reclamau. După o greșită tradiție, el ar fi fost orbit și silit să cerșească.

Belize, capit. coloniei Honduras Britanic. Port la golf. Honduras. Export de *cafea, lemne din pădurile tropicale, etc.*

Bell Alexander Graham (n. 1847 † 1922), fizician american. A inventat în 1875 telefonul lui B., iar în 1880 fotofonul (aparat pentru transmiterea sunetului prin raze luminoase).

Al. Graham Bell

Bell Benjamin, medic englez, (n. 1749 † 1806), chirurg celebru.

Bell Currer (Charlotte Bronte), romancieră engleză, (n. 1816 † 1855). Obligată întâiu, din pricina sărăciei să deschidă un pensionat, apoi să fie guvernantă, publică cu surorile sale *Emily* și Anne „Poems“ sub pseudonimul Currer, Ellis și Acton Bell. Charlotte obținu însă un succes formidabil cu romanul autobiografic „Jane Eyre“, plin de o sinceritate emoționantă în care isbucnește strigător sufletul femeei îndrăgostite și nesatisfăcute. In celelalte romane: „Shirley“ și „Villette“ tot experiența personală formează țesătura povestirii, dar stilul e mai sobru și m. puțin artistic: Opera Ch.-ei B. întrece ca putere romantică pe cea a lui George Sand și se caracterizează prin trei însușiri specifice: intimitate, pasiune și revoltă. — 2. *Emily* Bronte (n. 1818 † 1848), a scris cele mai frumoase poeme din colecția dela nr. 1., precum și romanul „Wuthering Heights“. — 3. Anne, (n. 1820 † 1849), a scris două romane: „Agnes Grey“ și „The denant of Wildfele Hall“.

Bella Johann Leopold, compozitor reputat de origine cehă (n. 1843). A trăit ca profesor și dirijor al școalelor și reuniunilor muzicale săsești din Sibiu (Ardeal) conducând mai mulți zeci de ani viața muzicală a Sașilor sibieni. A scris numeroase compoziții bisericești, muzică de cameră, opere, poeme simfonice, piese pentru pian, lieduri și lucrări corale. Fiul său Rudolf (n. 1890), deasemenea compozitor de mare talent; remarcăm din lucrările sale opurile mari corale „Saul“, „Requiem“, 1 simfonie, lieduri, lucrări de muzică de cameră, etc.

Belladonnina (chim.), alcaloid amorf, incolor, puțin solubil în apă, cu gust amărui și arzător, fiind întrebuințat în medicină având proprietatea de a dilata pupila ca și atropina (v. c.) împreună cu care se extrage din planta numită Mătrăgună (Atropa belladonna).

Bellaggio, oraș din Italia (Lombardia,

Como) așezat pe o peninsulă din lac. Como. Stațiunea cea mai căutată pentru repaus. Multe vile construite în stiluri frumoase.

Bellaire, oraș din U. S. A. (Ohio) cu o universitate, industrie metalurgică. Are 16000 loc.

Bellamy Edward, gazetar și romancier am. (n. 1850 † 1898). A întemeiat rev. „Springfield News" (1879) și a scris m. m. romane, dar a avut succes mare cu romanul utopic-socialist „Looking Backward". A publicat ș. a. scrieri mai puțin însemnate.

Bellarmin Roberto (n. 1542 † 1621), iezuit și teolog scolastic, mare apărător al catolicismului. Principala lui operă: „Disputationes de controversiis christianae fidei".

Bellay Joachim du —, poet franc. și teoretician al Pleiadei (n. ca. 1525 † 1560). In manifestul „Déffence et illustration de la langue française", ia apărarea limbii franc. contra celor cari-i contrazic progresul, sărăcind-o și cari o disprețuiesc preferind să scrie latinește. Du B. cere să se scrie în franțuzește spre a se îmbogăți această limbă și pretinde să se rupă cu trecutul, suprimând scurt vechea poezie franc. și cerând instalarea genurilor antice reînoite (epigramă, odă, satiră, egloga, tragedie și comedie, sonetul: inovație ital., dar în special poema epică), recomandă și adaptarea și compunerea cuvintelor franc. după limba greacă, precizând un adevărat „asalt" al antichității! Căutând să aplice teoriile din Deffence, B. dă două culegeri („Odes" și „Olive") și emancipându-se dela propriile sale teorii dă o culegere originală: „Les Regrets", apoi „Jeux rustiques".

Belle-Alliance, grup de case din Belgia (Brabant), în câmpul de luptă dela Waterloo. La B.-A. a fost centrul operațiilor marei lupte din 18 Iunie 1815. Tot aici a fost postul de comandă al lui Napoleon în timpul marei lupte.

Belledonne, masiv granitic din Alpi (Dauphiné în départ. Isère). Mărginit de frumoasele văi Graisivaudan și la Romanche. B. are cel mai înalt punct B. cu 2981 m.

Belleforest François de —, literat franc. (n. 1530 † 1583). A scris: Histoires prodigieuses extraites de plusieurs fameux auteurs, de unde și-a luat Shakespeare subiectul din Hamlet.

Bellegambe Jean, pictor flamand (n. 1470 † 1534), supranumit de contimporani „maiestrul colorilor", autor al renumitei „Polyptique" dela abația din Anchin. Muzeul din Douai posedă o bună parte din lucrările sale.

Belle-Isle, strâmtoare între coasta Labradorului și Terra-Nova. Lungime 130 km. Trecerea este îngreunată din cauza curentului sau gheței plutitoare, ce vine din spre N.

Belle-Isle sau Guerveur (ant. Vindilis), insulă pe coasta de S. a Pen. Bretagne (Franța) cu 8961 Ha. și apr. 7000 loc. Formată dintr'un podiș cristalin, are pășuni bune pentru caii renumiți, rasa bretonă. Se pescuiește mult: sardele, homari, etc. Fabrici de conserve de pește. Cultură de cartofi introdusă de Francezii, ce s'au repatriat din Acadia (v. c.), când Franța a pierdut această colonie (1765).

Bellême, târgușor din Franța (Orne). In pădurea din apropiere multe antichități preistorice: dolmene, pierre des Marchandos, etc. Isvoare feruginoase (la Herse) cunoscute și de Romani și întrebuințate în gastralgii, nevroze și chloroze.

Bellerophon, în mit. greacă un erou din Corinth, fiul lui Poseidon. Din pricina omorîrii fratelui său sau a unui nobil corintean numit Belleros, B. e silit să se expatrieze. Ajuns la regele Iobates, al Lykiei, acesta îi ordonă să omoare Chimera (un monstru al cărui corp era jumătate leu și jumătate capră, iar pe gură arunca foc). Cu ajutorul calului Pegas, dat de zeița Pallas, omoară pe monstru, iar regele, încântat îl face ginere și succesor.

Bellessort André, scriitor franc., n. 1866. A scris poeme: „la Chanson du sud" și povestiri de călătorie: la Jeune Amérique; la Roumaine moderne; les Journées et les Nuits japonaises.

Bellevue (franc.), priveliște frumoasă.

Belley, orășel din Franța, vechiul Belitium distrus de Alaric (sec. al IV), locul de naștere al lui Brillat-Savarin. Exploatațiuni de piatră litografică. Apr. 5000 loc.

Bellimo, oraș din Italia (Venezzia) pe râul Piave. Cunoscut prin victoria lui Masena contra Austriacilor (13 Martie 1797). Mătăsării. Apr. 28000 loc.

Bellincioni Gemma, cântăreață dramatică ital. (n. 1866), care s'a remarcat mai ales în Otello, Gioconda, Barbierul din Sevilla, Faust, Manon, Carmen, etc. A fost admirată în Germania, Franța și America. La Paris a cântat la Opéra comique.

Bellini, numele unei ilustre familii de pictori venețieni: Jacopo B. (n. 1400 † 1464), se distinge prin picturi cu subiecte religioase. Mai puțin desăvârșit în redarea mișcărilor, dar în privința desvoltării tehnicei picturii în uleiu întrece pe înaintașii săi. Fiul său mai mare Gentile (n. 1421 † 1501), s'a remarcat prin arta cu care a reprezentat scene din viața

Giov. Bellini: Fecioara și Pruncul

venețiană (Procesiunea pe Piața S. Marco, la Acad. din Veneția). In timpul ședерii la Constantinopol a făcut portretul lui Mahomed II. — Al doilea fiu Giovanni (n. 1430 † 1516), a trăit 86 de ani și a desvoltat o activitate laborioasă și diversă, încât se poate numi mai curând o școală de pictură, decât un pictor. Lucrările dela bătrânețe sunt capodopere. Opere: Fecioara și Pruncul (în două tablouri: 1. Acad. din Veneția; 2. Acad. Carra (în Bergamo), Pietà (Muzeul din Milano).

Bellini Vicenzo, compozitor italian (n. 1801 † 1835). S'a ocupat mai întâiu cu muzică sacră și instrumentală; în 1824 debută în muzica dramatică. Instrucția muzicală insuficientă din operile sale este complectată prin o inspirație plină de noutăți și farmec. Opere însemnate: Puritanii (reprezentată la Paris); Zaira, Piratul, Somnambula.

Bellmann Karl-Michael, poet suedez (n. 1740 † 1795). Este supranumit: Anacreonul Suediei. A scris sub pseudonimul Fredmann.

Bellonna, în mit. romană zeița războiului, sora sau soția zeului Mars. A fost identificată cu marea zeiță asiatică din Comana, iar cultul ei a fost introdus în Roma de Sulla, după războaiele împotriva lui Mithirdates (ca. 80 a. Chr.). B. avea în Roma două temple, unul vechiu, iar altul zidit de Appius Claudius Caecus, cu ocazia războaielor samnite. In acest din urmă erau primiți delegații popoarelor streine, cărora le era interzisă intrarea în cetate.

Belmontet Louis, poet dramatic și om politic franc. (n. 1799 † 1879). A scris împreună cu Al. Soumet, tragedia „Une Fête sous Néron".

Belmontina (chim.), preparat englez, extras din gudronul indian, asemănător parafinei, întrebuințat la fabricarea lumânărilor.

Belodon (paleont.), reptilă gigantică antidiluviană, asemănătoare crocodilului, resturile căreia au fost găsite în formațiunile nisipoase de lângă Stuttgart, în Germania.

Belone (zool.), pește (B. vulgaris), comun în mările europene, cu fălci lungi în formă de cioc, provăzute cu dinți conici.

Belonite (cristalograf), microlite aciculare cu vârfurile rotunzite, din massa rocelor vitroase (din obsidianuri).

Belot Gustave, filos. și psihol. contemporan. Susține că cunoașterea legilor naturii umane și sociale pot da naștere unei „tehnice morale", a unei arte cu care să putem atinge scopurile noastre, adaptând la acestea mijlocele cele mai potrivite. E destul să cunoști natura legilor sociale pentru a te sforța să le modifici sau să le eviți anumite efecte. („Etudes de morale positive.") Pentrucă omul nu poate trăi decât în societate, orice scop al său individual nu poate fi înfăptuit decât prin mijloace sociale. Interesul social e un scop universal și necesar al oricărei activități rezonabile și, ca atare, obiectul necesar și universal al modalității. G. B. a colaborat la marele „Traité de Psychologie" a lui G. Dumas.

Belotinț (1060 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Lipova. Judec. Lipova. P. U. Conop. G. Nadăș la 3 km.

Belousouca-Mare (2911 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Secureni. Formată din satele: Belousouca-Mare și Belousouca-Mică. Primăria la Belousouca-Mare. P. U. Secureni. G. Romăncăuți la 9 km.

Below, 1. **Fritz** von (n. 1853 † 1919), comandantul oștilor germane pe frontul francez. 2. **Otto**, comandantul armatei germane în Serbia în 1914, pe frontul italian în 1917 și pe cel francez în 1918.

Belthing (2487 loc.), com. rur. jud. Satu Mare, pl. Arded. Of. P. local. G. Acâș la 6 km.

Beltul, numele câtorva strâmtori din Arhip. danez. Ex. Store Belt (B. Mare), Langelands Belt, Fehmaru Belt, Lille Belt (B. Mic), Samsö Belt, etc. In limbile scandinave, B. înseamnă cingătoare.

Beluclstan, antica Gedrosia, regiune din Iran (v. c.), cuprinsă între Persia (la V.) şi India (la E.), deoparte, iar dealta Afganistan (la N.) şi Golf. Oman (la S.). În mare parte muntos, culmile îndreptându-se în formă de arc dela N.E. spre V. Partea de N. V. este un podiş destul de înalt, cu depresiuni sărate, climă deşertică şi chiar cu dunele de nisip. Clima caldă şi nesănătoasă este şi în S. Din ac. cauze, nu sunt cursuri de ape decât în partea de E. a ţării, unde este îngrămădită şi populaţia. În ac. parte sunt şi prov. engleze cu capit. Quetta. Locuitorii: Brahui şi Beluci, se ocupă cu exploatarea minelor ţării: crom, antimoniu, fier, cărbuni, etc. Se fabrică covoare şi se ţes şaluri de mătase. Este ocupat de Englezi sub formă de protectorat în 1877. Persia ocupase o parte (Mekran) din 1872. Constituirea unei provincii pur engleză (1879), dominând trecerea peste pasul Bolon, are o mare importanţă strategică şi comercială. Pentru aceste motive Englezii au construit o C. F., care să lege B.-ul englez cu India şi Persia de S. Supraf. totală a B.-ului este 348.700 kmp. cu apr. 800.000 loc. Dintre acestea, 140.445 kmp. cu 421.000 loc. formează prov. engleze.

Beluş, fiul voievodului sârb Uroz, frate cu Elena, soţia regelui Béla al II, al Ungariei, ajuns guvernator şi palatin al Ungariei (1156). Lui i se atribuie colonizarea Saşilor în Transilvania.

Belvedere (ital.; franc. Bellevue). 1. Pavilionul sau terasa unei clădiri, de unde se deschide o priveliştе frumoasă. S'au construit mai întâiu în Italia. — 2. B., se numeşte la Palatul Vaticanului un pavilion de vară, construit de papa Inocenţiu al VII, unit cu acesta de arhitectul Bramante. In curtea lui B. se află statuele celebre: Laocoon, Apollon de B., Antinoos, etc. — 3. B. în Varşovia azi, palatul unde stă şeful statului polonez.

Belzebub era numele zeului punic Baal, zeul soarelui. Evanghelia numeşte B. pe domnul lumii acesteia, duhul cel rău, care împiedică venirea împărăţiei lui Dumnezeu. In România-veche se zice Belzebuth.

Bem Iosif, general polon (n. prob. 1795 † 1850); însărcinat, în 1848 cu apărarea Ardealului împotriva Ruşilor, n'a putut rezista şi a fost bătut la Sighişoara şi mai târziu la Timişoara. S'a refugiat în Turcia şi a murit în Alep. Osemintele s'au exhumat şi dus în Polonia (1929).

Bemol, semnul b care indică în muzică scoborârea tonului cu un semiton.

Bena Augustin, compozitor şi prof. de muzică, licenţiat în teologie şi doctor în litere (n. 1880). Studii muzicale la Academia de muzică din Berlin, studii speciale de muzică rom. în Bucureşti. Din 1919 profesor de armonie la Conservatorul din Cluj; din 1925 directorul acelui Conservator. Lucrări: pentru orchestră, coruri a capella, două liturghii. Scrieri: Teoria muzicei, Acustica muzicală, Istoria muzicei şi dirijarea.

Ben Akiba Josef —, rabin celebru (n. 50 † 133 d. Chr.). Călătorind în nenumărate locuri se stabileşte în cele din urmă în Jaffa şi sluji acolo. A fost unul din principalii inspiratori ai doctrinei talmudice, fiind socotit ca un părinte al „Mischna"-ei. A participat la revoluţia lui Bar Kochba, pe care-l unse ca pe Messia cel adevărat. Romanii au distrus revolta lor şi A. fu omorît în chinuri. El spunea: „Nu există nimic nou."

Benalcazar sau Belalcazar (Sebastiano de —), explorator şi cuceritor al Americei de S., de fapt un aventurier spaniol (n. 1495 † 1550). A explorat şi cucerit: istmul Panama, apoi Peru (împreună cu Pizarre), a pătruns în Columbia. A fost guvernator al regiunei Popayan (Columbia), în care post a fost crud şi fără mustrare de cuget.

Benares, oraş din India engleză, pe valea Gangelui, 209400 loc. Oraşul sfânt al Hinduşilor şi reşedinţa principală a literaturii brahmane.

Benavente Jacinto, scriitor dram. span. (n. 1866). In afară de câteva vol. de proză, teatrul său este foarte important prin puterea de observaţie a cusururilor societăţii şi prin puterea de invenţie a autorului. A luat (1922) premiul Nobel pentru literatură.

Bencecul-de-Sus (1566 loc.) com. rur. jud. Timiş-Torontal, pl. Recaş. P. U. şi G. Pişchia la 8 km.

Benda Julien, povestitor, pamfletar şi polemist-filosof franc. n. 1867. Luptă împotriva intuiţionismului (v. c.) lui Bergson şi combate pe Sorel: „filosofia patetică", denunţând gustul p. misticism (v. c.) şi oroarea p. raţional a societ. franceze actuale. Filosofie: le Bergsonisme ou une Philos. de la mobilité, Une Philosophie pathétique, Réponse aux défenseurs du bergsonisme, art. celebr. în Mere. de France. Povestiri: la Croix de Roses. Roman: l'Ordination. — Alte scrieri: Dialogue d'Eleuthère, Les Amorandes, Les Sentiments de Critias (contra ideilor importate din Germania), Le Bergsonisme, Belphégor.

Bendela Teofil, arhiepiscop şi mitropolit al Bucovinei 1873—1875 (n. 1814 † 1875). A muncit mult pentru întărirea bisericei sale, luptând pentru drepturile poporului său. A scris şi unele cărţi didactice, de ex. Fizica pentru şcoalele poporale.

Bender, vechiul nume al cetăţii Tighina (v. c.) din Basarabia.

Bendis, la Traci zeiţa lunii, identificată cu Artemis şi Hecate în mit. greacă.

Benecke Berthold (n. 1843 † 1886), naturalist german (ichtiolog), fost prof. la Kônigsberg, un bun cunoscător al faunei peştilor din mările germane. Lucrări: Handbuch der Fischzucht und Fischerei 1886.

Benedek Elek, prozator magh. ardelean (n. 1859). S'a consacrat ziaristicei, redactând, la Budapesta mai multe ziare şi reviste. După încheierea războiului mondial s'a stabilit la moşia sa din jud. Odorhei. E conducătorul aşa numitei direcţii săcuieşti a tinerilor scriitori magh. ardeleni.

Beneden Pierre Joseph (n. 1809 † 1894), naturalist (zoolog) belgian, fost prof. în Gent şi'n Lôwen, remarcându-se prin studiile sale asupra paraziţilor: „Iconographie des helminthes ou des vers parasites de l'homme. 1860; Zoologie médicale 1859 etc.;

Benedetti Vincent, conte —, diplomat franc. (n. 1817 † 1900). Director al secţiei politice în ministerul de externe apoi ministru la Torino şi ambasador la Berlin (1864), în care calitate a încercat să împiedece anexările cu care s'a încheiat răsb. din 1866 (lupta dela Kôniggrâtz). In 1870 a cerut (fără rezultat) regelui Prusiei Wilhelm să pretindă dela prinţul de Hohenzollern o declaraţie în scris de renunţare la tronul Spaniei. Când se declară războiul din 1871, îşi cere demisia. A scris: Ma mission en Prusse şi Essais diplomatiques.

Benedict Sfânt (480—543). Desgustat de moravurile timpului său s'a retras într'o peşteră solitară de lîngă Sabiaco, spre răsărit de Roma, petrecându-şi timpul în rugăciuni şi ascetism sever. In 529 a fondat un ordin călugăresc cu sediul în mănăstirea dela Monte-Casino, devenind astfel întemeietorul vieţii călugăreşti în Occident.

Benedict, numele mai multor papi, 15 la număr. Mai renumiţi sunt B. al XIV (1740—1758), erudit şi bun politician; energic prevenitor şi moderat. E autorul unui însemnat număr de opere ştiinţifice şi religioase. B. al XV, actualul papă, (din 1914) a adresat un mesaj către statele beligerante în războiul mondial.

Benedictini, călugări cari urmează regulele Sf. Benedict, întemeietorul vieţii călugăreşti în biserica apuseană. In evul mediu mănăstirile B.-e erau adevărate centre de cultură. Ei şi-au câştigat mari merite în opere de creştinizare a popoarelor barbare, iar în secolele lor erau cele mai renumite în Europa (v. Benedict).

Benedite Georges, egiptolog franc. (n. 1857 † 1926), membru al Acad. de inscripţii şi al misiunii arheologice din Cairo (1887), supleant al lui Maspero (1889—1914) la catedra de filol. şi arheol. egipteană la Collège de France. Autor al mai multor lucrări asupra limbii, artei şi obiceiurilor vechiului Egipt.

Benefey Teodor, filolog şi orientalist germ. (n. 1809 † 1881), prof. de sanscrită şi filol. comparată la univ. din Göttingen. A emis teoria migraţiunii basmelor din India. Lucrări: Lexic al rădăcinilor greceşti, Inscripţiile persane, Dicţionar sanscrit-englez, Introd. în gram. limbii vedice, Ist. lingvisticei şi filol. orientale în Germania dela începp. sec. al XIX, etc.

Beneficiu de inventar, 1. accepţiune sub— expr. folosită în drept cu privire la datoriile succesiunii (v. c.), care pot fi primite sub B. d. i., moştenitorii făcând o declaraţiune la grefa (v. c.) tribunalului civil, care alcătuieşte un inventar (tablou de avere şi datorii) la cererea şi pe cheltuiala moştenitorilor într'un interval anumit. De la acest termen li se mai acordă 40 zile pentru a putea declara dacă primesc ori „abandonează" succesiunea. Tutorul unui minor nu poate primi o succesiune pentru pupilul său decât sub B. d. i. 2. Orice primire „cu condiţii" se zice prin extensiune: primire sub B. d. i.

Beneke Friedrich Ed., filos. şi psihol. germ. (n. 1798 † 1854), influenţat de Schleiermacher, Fries, Jacobi, Herbart şi de filos. engl. Consideră psihol. ca ştiinţă fundamentală, (v. Psihologism), bazând-o pe experienţa internă, şi acordându-i metodele ştiinţelor naturale: inducţie, ipoteză, etc. A redactat rev. „Archiv für die pragmatische Psychologie". Singurul lucru sigur este după B. experienţa autoconştientă imediată. Nu admite idei înăscute şi „facultăţi" sufleteşti. Psihologia lui este atomistă: din elemente psihice („forţe primitive") se nasc fenomenele complicate de conştiinţă. Ele lasă „urme" în suflet ce se reproduc mai târziu. Sufletul uman se deosebeşte ca grad de cel animal printr'o conştiinţă mai clară şi nu e fixat de nici o parte a corpului (Lehrbuch der Psychol. als Naturwissenschaft, Erfahrungsseelenlehre, Psychologische Skizzen). In Etică, (Natürliches System der praktischen Philosophie), B. combate aprioriismul lui Kant (combătuse şi aprioriismul categoriilor logicei) socotind valorile etice ca un produs al evoluţiei vieţii psihice.

In educație cere (Erziehungs- und Unterrichtslehre) ordonarea receptivității excitațiilor și întărirea, îmbogățirea și desvoltarea dispozițiilor primordiale în direcția unui scop anumit. Spune că nu putem ști dacă există nemurirea personală și D-zeu [Metaphysik oder Religionsphilosophie], dar putem crede și bănui aceasta. B. respinge Panteismul și e partizan a unui fel de „teism critic".

Benelli Sem, poet ital. (n. 1877). A scris teatru poetic: Moscheia di Brutto și La cena delle beffe. *Ultima a fost* tradusă de Jean Richepin în l. franc. sub titlul „La Beffa".

Bene Merente, decorațiune rom. fondată de regele Carol (1876). Se acordă de Ministrul Artelor pentru recompensarea meritelor literare și artistice. Cuprinde 2 clase. Medalia cl. I de aur, iar a cl. a II de argint.

Beneș Eduard (n. 1884), profesor în Praga 1917, propagandist ceh la Paris, împreună cu Masaryk, unde publică o

E. Beneș

carte despre problema cehă, dela 1918—28 ministru de externe al Cehoslovaciei, 1921—23 prim ministru; reprezintă țara sa la Liga Națiunilor, unul dintre întemeietorii Micii Entente.

Beneșți, o veche com în j. Vâlcea, pl. Bâlcești. Pe la 1362 cu o veche bis. Sf. Treime, unde au fost lupte între pandurii lui T. Vladimirescu și boerii ascunși aci (1821).

Benet Stephen Vincent, poet și scriitor am. n. 1898, fratele cel mai tânăr al lui W. R. Benet. Scrieri: Five Men and Pompey, Young Adventure, Heaven and Earth, King David, Tiger Joy.

Benet William Rose, — poet am. n. 1886. Directorul rev. lit. „New-York Post" și din 1924 unul din întemeietorii și directorii dela „Saturday Review of Literature". A scris mai multe vol. de poezii.

Benetier (zool.), sau scoica uriașă (Tridacna gigas) cea mai mare specie din neamul scoicelor, având o mărime de 1—2 m. și o greutate de 200—300 kg. trăind în Oceanul Indic. Carnea sa se mănâncă, iar valvele sale (cochilia) albegălbui, groase și grele, sunt întrebuințate de indigeni ca vase de spălat în templele lor.

Benevento, oraș din Italia (Campania), vechiul Malventum schimbat de Romani în Beneventum (în 275 a. Chr.). Renumit prin rolul istoric, care l-a jucat (concilii, lupte), prin ruinele sale (amfiteatru, terme, arcul lui Trajan, etc.) și monumentele sale arhitectonice. Are apr. 28000 locuitori.

Bengal, golf, format de Marea Indiilor, între Pen. Indici și Indochina. În partea de N. fundul Golfului se varsă Gangele și Brahmaputra. — **B.** un guvernământ în India engleză, cea mai importantă împărțire; 74.745.000 loc. Capit. Calcuta.

Bengal (Focul —), amestec de cărbune, salpetru cu săruri de bariu, stronțiu, sodiu, etc., și care aprinse dau flăcări diferit colorate.

Bengescu 1. **Dabija** George, scriitor dramatic rom. (n. 1837). A scris comedii: O palmă la bal mascat, Nu-i pentru cine se pregătește și dramele Radu al III și Pygmalion. **B.** a colaborat la „Convorbiri literare". Azi e cu totul uitat.

Bengescu Ghcorghe (n. 1884 † 1922), diplomat și istoric literar. Magistrat, în 1882 secretar la legația română din Londra. Dela 1891 ministru plenipotențiar la Bruxelles; Membru al Academiei Rom. (1921). A publicat studii numeroase în rom. și franțuzește: Alexandre le Bon de Moldavie (cu E. Picot, 1882), 4 vol. din Bibliografia operilor lui Voltaire (1882—90), premiate de Acad. franceză, și încă câteva publicații despre Voltaire, Bibliografia franco-romană, Paris, 1895. In românește amintește iarăși câteva: Vasile Alecsandri (1886—8), Regina Elisabeta a României (1906); Activitatea literară a unor membrii ai fam. Golescu (1923).

Bengești (1726 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Amaradia. Formată din satele: Bengeștii de sus, Bengeștii de jos, Bengeștii de mijloc și Bircii. Primăria în Bengeștii de mijloc. Of. P. local, G. Cărbunești *la* 12 *km.*

Benguela. 1. Parte din colonia portugheză a Africei de Vest, constituind un district al acesteia. Este fertilă și sănătoasă pe podiș, iar pe coasta mării nesănătoasă și neproductivă. Capit. São-Fclipe-de-Benguela. — 2. Curentul rece al B.-elei (v. Curenți reci).

Beni-Hassan, sat din Egiptul de Sus, pe malul drept al Nilului. În apropiere se găsesc frumoasele și interesantele cripte mortuare ale dinastiei a XII-a a vechiului Egipt.

Benin, golf larg (baie) component a marelui golf al Guineei și despărțit de golf. Biafra prin delta Nigerului.

Benincasa (bot.), gen de plante din fam. Cucurbitaceelor, originare din Asia tropicală, având o cultură răspândită în toate țările tropicale și subtropicale pentru fructele lor cilindrice-ovoidale acoperite cu ceară, comestibile (B. cerifera).

Beni-Suef, oraș în Egiptul de Sus, port pe malul Nilului. Centru administrativ și comercial. Apr. 39000 loc.

Benkner Johannes, (Haneș Beagnăr), jude săsesc din Brașov. (sec. al XVI), întemeiază o tipografie în acest oraș, aducând ca meșter tipograf pe diaconul Coresi din Târgoviște, să tipărească aici cărți rom. Prin străduința lui B. apare la Brașov „Evanghelia" dela 1560—61. Judele **H. B.** sprijinea materialicește aceste tipărituri de dragul răspândirii protestantismului printre Românii ardeleni. Rom. trebuie să-și amintească de el, pt. că apariția în rom. a cărților religioase a dat indirect un avânt limbii și lit. rom. și a condiționat desvoltarea culturală a poporului nostru. Tot B. a înființat la 1546 cu Honterus și Fuchs, cea dintâiu fabrică de hârtie din Ardeal.

Benkő Iosif (n. 1740 † 1814), scriitor secuiu. Preot dela 1767 vre-o 20 de ani în Aita de *mijloc*, profesor la colegiul din Odorheiu (1787—9). Scos din slujbă, persecutat a trăit toată viața în mare mizerie cu o familie numeroasă. A iubit știința și a servit-o, istoria, geografia Transilvaniei și botanica. A publicat opere mult prețuite: „Transilvania principatus", 2 vol. Viena 1778; Milkovia, 2 vol. Viena 1781; Erdélyi oláh nemzet képe, Pozsony 1785, etc.

Benn Gottfried, medic și scriitor germ. modern (n. 1886). Scrieri: Morgue, Fleisch. Schatt, Gehirne; Der Vermessungsdirigent (dramă); Das moderne Ich.

Benndorf Otto Frideric August, arheolog germ. (n. 1838 † 1907), prof. la univ. din München, Praga și Viena. Autor al mai multor lucrări de seamă: Die Metopen von Selinunt (1873), Griechische und sicilische Vasenbilder, Neue Untersuchungen auf Samotrake, Reisen in Lykien und Karien, etc. A fost ales membru onorar al Academiei române.

Bennet Enoch Arnold, romancier distins și jurnalist engl. (n. 1867). In romanele sale multiplicitatea amănuntelor denotă observație fină și putere de descripție și obiectivitate (trilogia: Clayhanger, Hilda Lessways, The twain). In „Old Wives' Tale" dă o remarcabilă descriere a vieții domestice dintr'un oraș mic de provincie, arătând limpede micimea existenții umane și nestatornicia lucrurilor. In „Anna of the five Towns", „Clayhanger", „Buried Alive", „The Card" și „The Grand Babylon Hotel", B. este umorist, neputând să rămână senin, fără să se amuzeze câteodată pe seama mulțimii. Prin realismul său B. e un discipol al lui Honoré de Balzac.

Bennett James-Gordon, publicist am. (n. 1795 † 1875), fondatorul ziarului „New-York Herald", primul care a întrebuințat telegraful pentru nevoile de informație ale presei. Imbogățit, a trimis, în 1869, pe Stanley să caute pe exploratorul african Livingstone.

Benois Alexandre-Nicolaevič, pictor decorator de teatru și istoric de artă rus (n. 1870). Ajuns la Paris s'a remarcat prin acvarele care reprezentau scene de pe timpul Caterinei și a lui Ludovic al XV. Ca decorator de teatru, el produce o revelație prin combinarea artelor plastice cu muzica. A scris o Istorie și Bogăția artei ruseți (1901—1902).

Benoist Charles, publicist și bărbat politic franc. (n. 1861), redactor la ziarul „le Temps" și la „Revue des Deux Mondes" și deputat (1902 și 1906); unul dintre raportorii tratatului dela Versailles în 1919. Autor al mai multor lucrări, dintre care cea din 1927 „les Lois de la politique française" în arată aderent al doctrinelor dela „l'Action française" (v. c.).

Benoit Pierre, poet și romancier franc. In poezia sa de evocații legendare și istorice, are versuri cu expresii ce nu spun nimic. In romane a reușit mai bine, profitând cu subiectele alese din atmosfera de după războiu. Intriga romanescă (v. c.) stil ales, însă multe defecte, acoperite de ingeniositatea lui de scriitor. — Subiecte exotice și de aventură. Versuri: Diadumè, les Suppliantes; romane: Koenigsmark, l'Atlantide, Le lac salé, La Chaussée des Géants, Puits de Jacob, La Châtelaine du Liban, Mademoiselle de la Ferté, Pour Don Carlos.

Bentham Jeremy, filos. engl. (n. 1748 † 1832), mai mult jurist și filantrop, de

cât filos. propriu zis, e reprezentantul cel mai popular al utilitarismului: „cea mai mare fericire posibilă pentru cât mai mulți". Experiența decide care-s comportările utile. Binele pentru bine nu există: fiecare se gândește în primul rând la interesul personal. Este însă util pentru fiecare din noi să avem în vedere și interesele aproapelui. Și drepturile omenești se bazează pe „armonia intereselor". Principiul utilității se reduce la B. în ultimă analiză la satisfacția propriilor plăceri. A fost influențat în concepția sa jurid. de penalistul ital. Beccaria (v. c.), în lucrarea „Introduction to the Principles of Morals and Legislation". În cartea postumă „Deontology of the Science of Morality", morala lui B. se bazează pe înțelepciunea și prevederea individuală. B. a încercat să stabilească o curioasă „scară a plăcerilor" („aritmetica morală"), ierarhizându-le după intenzitate, durată, fertilitate, puritate și extensiune . . . și susținând că cu cât o plăcere întrunește mai multe din aceste condiții, cu atât este mai morală . . . „Utilitarismul (v. c.) și Utilariștii s'au făcut cunoscuți în rev. engl., special creiată pentru propagandă, „Westminster Review".

Benton (biol.). Lumea ființelor viețuitoare din profunzimile mărilor.

Benz Karl (n. 1844), inginer german, a construit în 1878 primul motor cu gaz, iar în 1885 primul automobil cu benzină.

Benzaldehida (chim.), sau aldehida benzoică, lichid oleios cu miros aromatic de migdale amare, insolubilă în apă și fierbe la 179°. Se găsește sub forma de glucosid în sâmburii diferitelor fructe (v. Amigdalina, Aldehide).

Benzi Massimilano Soldani, pictor, sculptor, gravor de medalii și turnător ital. (n. 1658 † 1740). A executat statuete pt. Cristina reg. Suediei, pt. papa Inocențiu al XI și pt. alte personalități distinse ale timpului. Medalia lui Ludovic al XIV e mult apreciată.

Benzidina (chim.), substanță cristalizată (difenil-diamină) puțin solubilă în apă, care se topește la 122°, având caractere bazice. Se întrebuințează la prepararea coloranților diazoici (ex. roșu de Congo).

Benzina (chim.), este un lichid incolor, mobil (volatilizabil), ușor inflamabil, cu o densitate aproxim. de 0,70, care se extrage din petrol prin distilare fracționată, distilând între 80—110°. În amestec cu aerul, aprinsă, produce explozie. Din punctul de vedere chimic este un amestec de hidrocarburi aciclice-saturate, lichide, cu un miros care aduce a petrol. Se întrebuințează pentru curățirea petelor, fiind un disolvant al grăsimilor, la disolvarea cauciucului și cu deosebire în motoarele cu explozie de la automobile, aeroplane.

Benzină, motor cu —. Benzina fiind o substanță volatilă și în amestec potrivit cu aer, foarte explozibilă, este aproape exclusiv întrebuințată la motoarele cu explozie. Din rezervor trece printr'un regulator cu plutitor în carburator unde se pulverizează și se amestecă cu cantitatea necesară de aer, ajunge apoi în cilindru în stare de vapori și prin explozia produsă de o scânteie electrică, produce mișcarea pistonului, (v. Gaz, motor cu —.).

Benzoe (chim.) rășină solidă, brunăgălbue cu miros plăcut, care se extrage din coaja arborelui Styrax benzoin din Java și Sumatra. Cea mai prețioasă varietate din comerț este B. de Siam. În soluțiune alcoolică se întrebuințează în medicină ca tinctură de B.

Benzofenona (chim.), sau difenilcetona, substanță cristalizată din grupa cetonelor (v. c.), derivată din difenilmetan. Prin reducere cu hidrogen se transformă în benzhydrol sau difenilcarbinol, alcool secundar.

Benzoflavin (chim.), colorant organic (diaminofenilacridină) preparat prin condensarea benzaldehidei cu metafenilendiamina. Se întrebuințează la văpsirea în galben frumos a bumbacului, a mătăsii și a stofelor de lână.

Benzoic, acid —, (chim.), corp crist., în lamele sau ace albe incolore, sublimabile, care se topesc la 120°, solubil în alcool și eter, puțin solubil în apă. În stare naturală se găsește în smirnă (styrax benzoin). Se întrebuințează în medicamente în afecțiuni pulmonare, bronșită, etc. Sărurile sale se numesc benzoați.

Benzonaftol (chim.), substanță albă în pulbere cristalizată, insolubilă în apă, întrebuințată în medicină contra diareei și ca antiseptic în boale infecțioase.

Beograd sau **Belgrad**, capit. regatului Jugoslaviei, situat la confluența Savei cu Dunărea. 90.000 loc. Arme, stofe, obiecte de aramă. Orașul a devenit un port fluvial foarte însemnat, pentrucă este în capul liniei drumului de fer dela Salonic.

Beoția, provincie în vechea Grecie; capit. Theba. Locuitorii treceau drept oameni proști.

Beotic, dialect vechi grecesc, care aparține grupului eolic, cunoscut din sec. al VI a. Chr. în inscripții.

„Beowulf" (lit. engl.). Poemă engl. scrisă în limba anglo-saxonă (v. c.), în sec. al VIII, cuprinzând 6359 de versuri cu accent aliterativ (v. Aliterațiunea) ceeace e o dovadă a primitivității formei sale și a vechimii. Poema are scene eroice violente și sălbatice și e lipsită de descripția naturii.

Béranger Pierre Jean de —, celebru șansonier franc. (n. 1780 † 1857). După ce a încercat să scrie poezii satirice și epice („Clovis", poemă) s'a fixat în „șansonete", excelând în genul cântecelor patriotice, politice și sociale, în care el strecura cu pricepere și o mică notă de pamflet, devenind foarte popular. A lăsat și o interesantă Corespondență.

Béraud Henri, jurnalist și romancier franc. (n. 1885). În ziaristică, a cultivat pamfletul cu o sensibilitate nedisciplinată artistic. A scris amintiri din copilărie (La gerbe d'or). Cu le Vitriol de Lune și cu le Martyre de l'Obèse a luat premiul Goncourt. Romane: Lazare, Au Capucin Gourmand și Ce que j'ai vu à Moscou etc.

Berbec (milit.). Mașină de războiu, întrebuințată în vechime, încă în timpul Romanilor la asediul cetăților, pentru dărâmatul zidurilor sau porților. Se compunea dintr'o bârnă solidă, care avea în cap o bucată de fier, în formă de cap de berbec. Protecția oamenilor care manevrau era făcută de un acoperiș de lemn.

Berbecel (zool.), pasere cântătoare (Lanius excubitor) din fam. Laniidae, numită încă capra dracului sau lupul vrabiilor, din cauza că imitând cântecul păsărelelor le amăgește apropiindu-le pentru ca să le atace. Are un penaj, alb pe pântece, cenușiu pe spate, cu o fâșie neagră pe cap, și cu pene negre în aripi. O specie a sa ruginie (Lanius collurio), își înfige prada în țeapă (spini) sau o sufocă între două crengi. În general sunt paseri în parte staționare în parte migrătoare, ucigașe și îndrăsnețe, hrănindu-se cu insecte, păsărele și mamifere mici.

Berbecki Leon Piotr —, general polon. (n. 1875). Ofițer la 1895 în armata rusă, luând parte la războiul ruso-japonez, ca comandant de companie. La izbucnirea războiului mondial, intră în cadrele legiunii poloneze, în care face campania. În 1917 având gradul de colonel este numit Șef de Stat Major al Corpului de rezervă polonez. În războiul Poloniei, cu Sovietele, comandă div. a III. Comandant de Corp de Armată și apoi Inspector de Armată în 1928.

Berberă, Limba —, vorbită de Berberi, aparține marei familii de limbi hamitosemitice, însă locul ei exact într'acest grup rămâne de precizat. E vorbită mai ales în Maroc, cam de 7 mil. de indivizi. Scrierea veche (tuaregă) s'a păstrat în inscripții, cea nouă s'a modificat prin contactul cu Arabi.

Berberi, rasă din Africa de N. Cuprinde pe Tuaregi, pe Kabili, diferite triburi din Maroc, Șauia (Chaouïas) și pe Mzabiți. În total sunt cam 7 milioane, dintre care 3 în Maroc, 1½ mii. în Algeria, restul împrăștiați prin Sahara și S.-ul Tunisei și Tripolitaniei până'n oazele Gadames și Siuah. Vechii Numizi și Sarasinii erau de rasă berberă. Actualii sunt metisați cu foștii și actualii stăpânitori (Cartaginezii, Romanii, Arabii). Sunt semiți, alții îi pun alături de vechii Egipteni constituind astfel familia Hamită.

Berberidacee (bot.), familie de plante dicotyledonate din regiunile temperate cu flori galbene, albe sau violacee, reprezentate prin numeroase genuri (vreo 19) și specii (aprox. 100) ierboase sau lemnoase (arbuști și subarbuști). Aparține: arbustul numit Dracilă, — Berberița sau Drăgină (Berberis vulgaris), înalt de 1-3 m. care crește pe coline, uneori fiind cultivat prin grădini alături de alte genuri (Nandina, Epimedium, etc.), din această familie.

Berberina (chim.), alcaloid (v. c.) cristalizat, care se extrage din rădăcina arborașului numit Dracilă sau Drăgină (Berberis vulgaris) cu proprietăți antipiretice și toxice.

Berberis (bot.), gen de plante lemnoase, arbuști din fam. Berberideae cu aprox. 50 specii răspândite prin Asia în regiunile muntoase ale Americei, unele fiind cultivate în grădini pentru garduri și ca plante decorative. In Europa este comună specia numită Berberiță, Dracilă, Lemn galben (B. vulgaris), din fructele căreia se prepară limonade și siropuri răcoritoare, rădăcina sa având proprietăți medicinale (tonice și febrifuge), iar lemnul său fiind întrebuințat în industrie pentru însușirile sale tinctoriale. Pe frunzele acestei specii trăiește ciuperca parazită Puccinia graminis care produce rugina grâului.

Berbești (2271 loc.), com. rur. jud. Maramureș, pl. Sugătag. Judec. Sighet. Of. P. local. G. Sighet la 11 km.

Berbiliu (zool.), pasăre cântătoare de mărimea unei vrabii, cu penaj ruginiu pe spate și suriu pe pântece, trăiește prin tufișurile dese, hrănindu-se cu insecte adulmecate din fugă. Pentru cântecul său melodios și variat este cea mai plăcută pasărea din Europa, aparținând fam. Sylviidae-lor (Privighetorilor).

Berca, mănăstire în jud. Buzău, comuna Pâclele, fondată în 1694 de Mihalcea Cândereu și soția sa Alexandrina

Cantacuzino. Însemnată pentru arhitectura ei și sculpturile din piatră.

Berceni (2095 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Vidra. P. U. Jilava. G. Vidra la 6 km.

Berceo Gonzalo de —, poet spaniol (n. din sec. al XII—XIII). Opera sa are un caracter aproape exclusiv religios și hagiografic. A scris despre viețile sfinților, poeme în cinstea Sf. fecioare și alte poezii pioase. Unele dintrânsele sunt foarte lungi, sau imitații, ori traduceri din opere străine. Scrierile sale se adresează mai ales claselor popor.; ceace le păstrează și azi interesul, iar prozaismele sale sunt umbrite de naturaleța, simplitatea și candoarea stilului.

Berceuse (franc.), 1. cântec de leagăn; 2. Numele unor comp. muzicale cu acest subiect: B. de Chopin, Schubert, Schumann, Rubinstein, etc.

Berchet Guiglelmo, istoric ital. (n. 1833), care și-a consacrat toată viața la studierea raporturilor Veneției cu Orientul. Din arhivele venețiene a publicat 11 volume de o deosebită valoare istorică: Relazioni lette al Senato degli Ambasciatori veneti nel secolo XVIIIo. (în colab. cu N. Barozzi).

Berchet Giovanni, poet ital., (n. 1783 † 1851); cel mai bun liric din Lombardia, este supranumit Tyrteu al Italiei. Autor al imnului „Su figli d'Italia". Cântă sentimente patriotice și e promotor al Romantismului. Scrieri: I Profughi di Praga (poem epic-liric), Fantasie (la fel), etc.

„Berchinade" (franc. Berquinades) = Dulcegării stilistice à la Berquin (v. Berquin Arnaud).

Berchișești (1937 loc.) com. rur. jud. Suceava, pl. Ilișești. P. U. Capu-Codrului. G. Păltinoasa la 18 km.

Berchoux Joseph, poet franc. (n. 1765 † 1839). A scris poemul „la Gastronomie".

Berchtesgaden, stațiune balneară și climaterică din Alpii Bavarezi de S. E. Cu 30000 loc. Vestită mină de sare.

Berchtold Leopold conte, diplomat și bărbat de stat austriac (n. 1863). A fost în mai multe misiuni diplomatice. Ca continuator al politicei lui Ærenthal (1912) s'a opus multă vreme partidului militar austriac, care voia să acționeze împotriva Serbiei. Abia în 1912—13 cedează, când vede mișcările panslaviste. Războiul împotriva Serbiei era hotărît de Germania pt. 1914, iar moartea principelui moștenitor n'a fost decât un pretext. B. cu politica sa de duplicitate, desigur n'a fost străin de tendințele Germaniei. Din 1915 a trecut în retragere.

Bercioiu (1344 loc.), com. rur. jud. Argeș, pl. Oltu-de-Jos. Formată din satele: Bârsești, Bercioiu și Ruda. Primăria în Ruda. Perc. locală. P. U. și G. Râureni la 4 km.

Berde Iuliana Maria, scriitoare magh. ardeleană (n. 1889), în prezent profesoară la școala comercială superioară a statului, în Tg.-Mureș. Prin povestirile și versurile sale s'a ridicat în rândurile scriitorilor celor mai populari din Ardeal.

Berdiansk, oraș din Ucraina, port la M. de Azov. Pescării mari. Comerț cu pește și cereale; 33000 loc.

Bere (chim.), este o băutură alcoolică slabă, nedistilată, cu un conținut de 2—7% alcool. Se prepară prin fermentarea maltului — un must provenit din orz încolțit (germinat) sau orzoaică—căreia i-se adaugă apă caldă de 35°—75°, drojdie de bere (fermentul numit Sacharomyces cerevisiae și se aromatizează cu flori (femele) uscate de hameiu. Fermentația se petrece în mai multe faze, într'un interval de 8—12 zile — pentru berea ușoară de fermentație joasă — sau de 4—6 luni pentru berea de o tărie mai mare (concentrată), de fermentație înaltă. B. obicinuită este un lichid galben-auriu, răcoritor având bioxid de carbon, densitatea ei variind între 1,00—1,03. Este nutritoare, conținând zahăr și substanțe albuminoase; tonică conținând fosfați; diuretică datorită substanțelor amare din florile de hameiu, și îngrașe. B. neagră se prepară din malt prăjit la 85—90°, sau prin colorare artificială cu zahăr ars (caramelizat). În țară se fabrică la Turda, Brașov, Azuga, București, Cluj și Timișoara.

Berechet Stefan (n. 1887), fost profesor la facultatea de teologie din Chișinău (1926—7), acum profesor la facultatea de drept din Iași. Foarte bun cunoscător al limbilor slave, a publicat multe documente și știri rusești despre trecutul nostru. A întemeiat revista „Spicuitor în ogor vecin" (1920—24). Publicații: Documente slave din arhivele rusești, 3 fasc.; Particularitățile conjuratorilor la Români; Judecata la Români până în sec. al XVIII (1926); Isvoarele dreptului vechiu rus și bulgar.

Berechiu (1728 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Ineu. La 11 km. de G. Cermeiu. P. U. Cermeiu.

Beregata, v. Laringe.

Beregsasy, oraș din Cehoslovacia pe râul Borsova. Mine de alaun, vii bune. Apr. 14000 loc.

Beregsăul-Mare (2189 loc.) com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Chișoda. Of. P. local. G. locală.

Beregsăul-Mic (1066 loc.) com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Jimbolia. P. U. și G. Beregsăul-Mare la 4 km.

Berengar, rege al Italiei în 888, și împărat roman în 916, încoronat de Papa Ioan al X. A fost bătut la Plaisance (923) de rivalul său regele Rudolf al Burgundiei (Bourgogne). Moarte asasinat (924).

Berengar din Tours, filos. medieval scolastic, învățăcel strălucit al lui Fulbert (n. 999 † 1088). Arată că autoritatea părinților bisericii, a sinoadelor și consiliilor este schimbătoare și că Biblia, dacă e lipsită de interpretarea spirituală, devine o carte de povești; „Buchea omoară", spunea B. Adevărul își are originea în Dumnezeu, dar pe pământ el se află numai în rațiune, care se realizează în dialectică (v. c.). Amenințat de Curia romană, B. i se închină „cu laudă".

Berenger, legea (principiul) lui B. (dr.), votată în 26 Martie 1811. Celebru căci pt. întâia oară se legiferează principiul penal de suspendare a pedepsei pronunțate prin sentință și se stipulează agravarea pedepsei în caz de recidivă, având-se în vedere îndreptarea infractorului după principiul pedagogic că pedeapsa trebuie să fie vindicătoare și nu vindicativă (răsbunătoare). B. a fost magistrat și om politic franc., (n. 1830 † 1915), unul din fondatorii Republicii și a societății generale a închisorilor. Membru la Acad. des Sciences morales et politiques. A dus o celebră campanie împotriva imoralității publice, ceeace i-a atras porecla de „Père-la-pudeur".

Berenike (Berenice), numele mai multor principese egiptene și ebree. — B. (n. 28) din familia lui Herodes, după asediul Ierusalimului a fost adusă în Roma de Titus, încântat de frumusețea ei, dar de frica nemulțumirii Romanilor, renunță să se căsătorească cu ea.

Beresford John Davis, romancier engl. (n. 1873). A scris „The Hampdenshire Wonder", roman filosofico-social, și trilogia autobiografică „A Candidate for Truth", „The Early History of Jacob Stahl și The Invisible Event". Din 1906 a fost primit critic la Westminster Gazette. În cele din urmă a publicat multe romane psihoanalitice cu o mare putere de evocare.

Berești-Bistrița (2360 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Bistrița. Formată din satele: Berești, Bradu, Climești și Pădureni. Primăria în Berești. Perc. locală. P. U. și G. Galbeni la 6 km. Halta Fântânele la 6 km.

Berești-Tazlău (2141 loc.), com. rur. din jud. Bacău, pl. Tazlău. Formată din satele: Berești, Turluiana și Verșeștii-de-Jos. Primăria în Berești. P. U. Tețcani. G. Moinești la 25 km.

Bereteu, v. Bărcău.

Berevoești (1143 loc.), com. rur. jud. Muscel, pl. Râul-Doamnei. Formată din satele: Berevoești-Pământeni, Oțelu. Primăria la Berevoești-Pământeni. Mină de lignit. P. U. Domnești. G. Schitu Goleși la 7 km.

Berezeiu (2070 loc.), com. rur. din jud. Fălciu, pl. Fălciu. Formată din satele: Berezeni și Copăceanu. Primăria în Berezeni. Infirmerie cu dispensar. P. U. Fălciu și G. Huși la 44 km.

Berezina, râu din Rusia, afluent pe dreapta al Niprului. Un canal îl leagă cu Ulla, afluent al Dunei. Celebru prin trista retragere a armatei lui Napoleon între 26—29 Noemvrie 1812 și prin luptele violente dintre Polonezi și bolșevici în 1920.

Berezlogi (2200 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Susleni. Formată din satele: Berezlogi, Bolohani, Hâjdieni. Primăria la Berezlogi. P. U. Orhei. G. Șoldănești la 40 km.

Berezovskij, oraș din Rusia (Perm), cu zăcăminte de aur, exploatate de mult. Apr. 11000 loc.

Bergama, anticul Pergamos, oraș din Turcia (Smirna), face comerț cu piei fine (marochin). Apr. 10000 loc.

Bergamo, oraș din Italia (Lombardia). Așezat la contactul dintre munți (Alpi) și câmpia Padului, B. este din vechime un târg mare și important în timpul lunii August: vite, grâne, vinuri, fabricate metalurgice, etc. Este și un oraș industrial: textile (bumbac), topitorii de fier, etc. Clădiri monumentale vechi. Locul de naștere al muzicantului Donizetti și a multor alți învățați italeni.

Bergamotă (bot.), var. de pară, rotundă sau turtită cu miez dulce, originară din Bergama (Asia mică).

Bergen, oraș în Norvegia, în fjordul B. 93.000 loc. Port însemnat. Conserve de pește. Untură de pește. Construcții navale. În timpul marelui război mondial capătul liniilor de vagoane, care făceau legătura între Anglia și Norvegia, pentru transporturile dintre aliații din V. (Anglia, Franța) și cei din E. (Rusia, România).

Bergerat Emile, literat franc., n. 1845 † 1923. A scris cu o vervă mare în toate genurile și mai ales în cronicile sale semnate Caliban și în „Souvenirs d'un enfant de Paris".

Berghaus Heinrich, geograf-cartograf german (n. 1797 † 1884), autorul unui bun Atlas de geogr. fizică (1884), între alte lucrări. Atlasul lui B. a fost revăzut, complectat și reeditat (1886) de nepotul său Hermann B. (n. 1828 † 1890).

Berghem sau **Berchem** Nicolas-Pierre, distins peisajist olandez (n. 1620 † 1683). Elev al lui Van Goyen şi J.-B. Weenix, a stat mai multă vreme în Italia fiind influenţat de peisajiştii ei. A reprezentat cu predilecţie viaţa patriarhală de la ţară: ţăranii cu vitele lor (Peisaj şi animale, Reîntoarcerea animalelor, Adăpătoare, etc.). Lucrările sale se află în diferite muzee din Europa: Amsterdam, Haga, Petrograd, în Germ., etc.

Berghin (1841 loc.) com. rur. jud. Alba, pl. Vinţul de jos. La 15 km. staţia C. F. R. Alba-Iulia; P. U. Alba-Iulia.

Berginizare (chim.), se numeşte metoda de preparare a uleiurilor de ars, şi de uns precum şi a benzinei din cărbuni minerali, — supuşi acţiunii unui curent de hidrogen la temperatura unei băi de plumb topit şi la mai multe sute de presiuni atmosferice. — descoperită de prof. german Bergius.

Bergmann Ernst v., medic german (n. 1836 † 1907), chirurg celebru, prof. univ. în Berlin. Are cercetări şi descoperiri mai ales în domeniul chirurgiei oaselor, creerilor şi a chir. de războiu.

Bergmann-tub, este un tub pregătit din hârtie îmbibată cu materii izolante şi presată — serveşte la apărarea şi mascarea conductelor electrice. **T. B.** se plasează sau în părete sau la suprafaţa păretelui. Sunt trei feluri de *T. B.*: 1. fără înveliş de protecţie; 2. tablă plumbată,; 3. cu înveliş de armatură de oţel.

Bergson Henri, filos. franc. (n. 1859), membru al Acad. franc. şi al Acad. de şt. morale şi polit., prof. la Collège de France. Opera sa a exercitat o influenţă nemărginită asupra întregii gândiri contemporane prin satisfacerea gustului artistic, datorită formei strălucitoare de expunere şi prin tendinţa antiintelectualistă şi afirmarea aproape mistică, a *intuiţionismului* (v. c.) şi a elanului vital (v. c.) (v. Panvitalism). Susţine Iraţionalismul (v. c.) şi e înrudit cu pragmatismul (v. c.). Admite existenţa metafizicei, cu care se confundă filos. adevărată, ce trebuie să cunoască în mod absolut realitatea, dar numai prin metoda intuiţiei (v. c. I. bergsoniană). Ştiinţa are numai scopuri practice p. viaţă şi nu poate cuprinde realitatea cu ideile sale abstracte, ireale, care exprimă doar raporturi superficiale între lucruri. Viaţa este un „avânt" (elan) spre desfăşurarea formelor noui; ea nu se reduce nici la mecanicism şi nici la finalism (v. c.); ci se crează, opunându-se materiei şi reînoindu-se mereu: trece printr'o „evoluţie creatoare". Fiinţele vii se diferenţiază în trei direcţii divergente: „toroperală vegetativă", „instinct", „inteligenţă". Dintre toate acestea, inst. este adevărata „intuiţie" a desfăşurării şi a cunoaşterii vieţii. El ne transpune în „durata pură" a vieţii sufleteşti calitative, refractară numărului, cantităţii şi spaţiului şi în care trebue să facem un fel de baie sensibilă în curgerea veşnică a fenomenelor, trăindu-le spre a le afla realitatea lor întreagă. Memoria este facultatea fundamentală a spiritului, reprezentând retrăirea trecutului în prezent şi nu e condiţionată de stări corporale, ca memoria organică: un rezultat al habitudinilor. Creerul e o unealtă a spiritului, prin care-şi *afirmă libertatea*, lucrând asupra materiei prin creaţia liberă. Acolo unde viaţa încremeneşte şi scade tensiunea elanului vital, se naşte materia. Libertatea adevărată constă în eliberarea de formele materiei, raţiunii, deprinderilor şi societăţii şi trăirea profundă a cursului dinamic a impulsiunilor vieţii. Scrieri: Essai sur les données immédiates de la conscience, Matière et Mémoire, Introduction à la Métaphysique, L'Évolution créatrice, Energie spirituelle, etc. **B.** a luat premiul Nobel în 1928.

Berheciul, râu afl. al Bârladului, dealul Raiul şi se varsă în râul Bârlad la com. Berheiu (jud. Tutova).

Berhomete pe Prut (1053 loc), com. rur. jud. Cernăuţi, pl. Şipenţului. P. U. şi G. *Grigore Ghica Vodă* la 5 km.

Berhomete-pe-Siret (3640 loc.) com. rur. jud. Storojinet, pl. Răstoacelor. Formată din satele: Berhomete-pe-Siret şi Lăpuşna. Primăria la Lăpuşna. Of. P. local. G. locală. (Berhomet-pe-Siret). Staţiune balneară Lăpuşna.

Beriberi (med.), boală din grupul avitaminozelor (v. c.), frecventă în Asia răsăriteană (japon. „kakke"), cauzată de alimentaţie excesivă cu orez cojit.

Beril (min.), silicat de beril şi aluminu, incolor sau cu diferite colori. Varietatea sa colorată în verde se numeşte Smaragd, iar varietatea sa incoloră sau galben-verzue se numeşte Beril nobil. Ambele sunt întrebuinţate în bijuterie ca pietre preţioase de calitatea a II. Se exploatează din nisipurile râurilor sau din massa filoanelor cu minereu de staniu, din Urali, India, Brazilia.

Beriliu (chim.), *metal* alb strălucitor — preparat primadată de Wöhler în 1823 — cu o densitate de 1,85 şi cu un punct de topire aprox. de 900°, asemănându-se mult cu magnesiu, având o greutate atomică de 9.1. In natură se găseşte în compoziţia mineralelor beril cu var. smaragd şi aquamarin (v. c.) şi crizoberil (v. c.) sub forma de silicat şi de aluminat. La temperatura ordinară nu se oxidează ci numai prin încălzire acoperindu-se cu un strat de oxid (Be O). Combinaţiunile sale — în care este bivalent —, sunt: clorura (Be Cl 2), hidratul [Be (OH) 2], sulfatul (Be SO 4) şi carbonatul (Be CO_3).

Berindei I. Arhitect. Cunoscut în special prin monumentul Palat. Administrativ din Iaşi.

Bering Vitus, marinar şi explorator danez (n. 1680 † 1741), intră în 1706 în serviciul ţarului Petru cel Mare. A fost trimis să exploreze coastele Pen. Kamciatka (1725—1728) a ajuns la concluzia că Asia nu e unită cu America pe la N.-ul Oc. Pacific. A început o a doua expediţie de explorare în 1740, dar a murit în ins. Avatcia, care de atunci, se numeşte ins. **B.**

Bering, marea —, între Asia, America şi insulele Aleutine. Supraf. 2.275.000 kmp. Primeşte apele fluviilor: Anadir şi Yucon (v. c.). Multe fenomene vulcanice, ce se repetă des. 2. **B.** strâmtoare, între Asia şi America de Nord, unind Oc. Pacific (Marea B.) cu cel Inghetat de N. Descoperită în 1728 de navigatorul danez Vitus Bering. Lungă de apr. 200 km. şi lată de 92 km. în punctul cel mai strâmt, este înghetată mare parte din an. 3. **B.** cea mai mare ins. din arhip. Comandorului (Marea B.), a fost descoperită în 1740 de Vitus **B.** Inainte de moartea acestuia, ins. **B.** fusese numită ins. Avatcia.

Beriot Charles Auguste (de) violinist şi compozitor belgian (n. 1802 † 1870). Opere principale: 10 concerte p. vioară, 4 trio-uri, Sonate şi numeroase studii pentru vioară.

Berkeley George, filos. engl. (n. 1685 † 1753). A fost multă vreme episcop anglican. **B.** este reprezentantul tipic al idealismului subiectiv. Toate calităţile pe care noi le dăm lucrurilor: formă, întindere, mişcare, coloare, lumină, există numai în conştiinţa noastră. Percepţia „obiectelor" e datorită numai legăturii ce noi o facem între datele simţului vederii şi ale pipăitului; deasemeni şi distanţa dintre obiecte. Obişnuinţa (experienţa), ne face să deducem că obiectele sunt aşezate în spaţiu. In sine spaţiul e numai o vorbă goală: *el se naşte numai din asociarea percepţiilor noastre.* La fel cu toate celelalte „idei" (reprezentări) ale noastre. Idei abstracte nu există. **B.** neagă, astfel, existenţa reală a lumii corporale, orice lucru nefiind decât un întreg de senzaţii care există numai în conştiinţă, în momentul când acesta le trezeşte. De îndată ce facem abstracţie pe rând de însuşirile lucrurilor — ce se reduc la aceste senzaţii — şi le izolăm succesiv, la urmă nu mai rămâne nimic corporal (o substanţă), ca suport al lor. Singura substanţă posibilă e spiritul (fiinţa gânditoare) ca purtător al reprezentărilor sale. Astfel se nasc toate lucrurile: „întregul cor ceresc şi mulţimea obiectelor pământeşti", numai în reprezentarea noastră. A fi este a fi perceput (Esse = percipi). Dar dacă însuşirile lucrurilor nu depind de ele ci de spirit (= Conştiinţă), cine le-a pus la dispoziţia conştiinţii? D-zeu a dat conştiinţă primelor idei. D-zeu şi spiritele individuale *sunt singurele* existenţe. Iar e u l (spiritul), prin natura sa este perceperea; noi îl cunoaştem numai prin efectele sale. Legile generale ale materii sunt simple „semne" şi nu cauze efective, după cum ideile abstracte şi numerele sunt semne cărora nu le corespunde nimic. **B.** a neglijat necesitatea legăturii dintre intuiţia sensibilă şi gândire; de aceea a nesocotit şi însemnătatea ideilor fundamentale din matematică şi ştiinţele naturii.

Berlepsch August, baron (n. 1815 † 1877), apicultor (stupar) german, popularizatorul metodei (Dzierzon) pentru cultivarea raţională a albinăritului, punând apicultura pe baze ştiinţifice.

Berlichingen Goetz von —, cavaler german (n. 1480 † 1562), supranumit „Mâna de fier", fiindcă cu ocazia asedierii oraşului Landshut şi-a pierdut mâna dreaptă, pe care a înlocuit-o cu una de fier. In *Războiul ţărănesc din 1525, a luptat* silit în rândurile răsculaţilor. A stat peste 10 ani prins în Hornberg. S'a luptat şi cu Turcii şi Francezii. Goethe l-a făcut eroul dramei „Götz von Berlichingen" (1773).

Berlin, oraş în Germania, capitala Germaniei şi Prusiei, aşezat pe râul Spree; 1.902.000 loc. oraşul propriu zis şi 4.012.000 loc. cu anexe. La egală distanţă de Elba şi Oder, în mijlocul câmpiei germane, *nisipoasă şi nefertilă. N'a devenit capit.* monarhiei prusiene şi mai apoi a Germaniei decât, datorită deciziei şi minţii suveranilor prusieni, cari l-au transformat încetul cu încetul, în toate privinţele. Dintr'un oraş nesănătos şi murdar, au făcut o cetate cu cartiere curate şi care au progresat. Alături de mici strade strâmte Berlinul are astăzi de lung timp chiar bulevarde destul de mari şi celebra promenadă Unter den Linden cu frumoase monumente ca: parlamentul, arsenalul, muzee, etc. imitate adesa după edificiile franceze din sec. XVIII. O adevărată capitală, nu numai politică şi militară, ci şi economică şi intelectuală. Este o piaţă financiară foarte importantă, iar industria a luat un mare avânt (fabricaţia maşinilor, confecţiuni etc.). Are o universitate şi o bogată bibliotecă; ast-

fel încât ținând seama și de numărul și valoarea societăților savante, merită numele de „Atena de la Sprea“ sau „Orașul inteligenții“. Populația protestantă, cea mai mare parte. Berlinul e administrat de o comisiune executivă de 17 membri. Este un nod de căi ferate și canaluri, căi navigabile. A fost capitala margrafiatului de

Vedere din Berlin (Hochbahn)

Brandebourg. Desvoltarea cea mare a luat-o în timpul lui Frederic-Wilhelm, care în a 2-a jumătate a sec. XVII a mărit și înfrumsețat Berlinul, atrăgând coloniști, protestanți francezi. In 1701 devine capit. regatului prusian și ia o desvoltare și mai mare în timpul lui Frederic II cel Mare. In timpul epocii imperiale a suferit transformări considerabile, care au făcut ca Berlinul să fie unul dintre cele dintâi orașe ale Europei.

Berliner Tageblatt, ziarul consorțiului berlinez Rudolf Mosse, face politica partidului democrat german. Vestitul ziarist Theodor Wolff e colaboratorul ziarului.

Berlioz Hector, celebru compozitor și critic muzical francez (n. 1803 † 1869).

Hector Berlioz

Atras de muzică, a părăsit medicina, la care-și începuse studiile. In muzică a devenit celebru și a obținut premiul Romei (1830), cu cantata „Sardanapale“, după ce a participat de patru ori la concurs. A scris articole muzicale în diferite ziare și reviste. Opere: simfonia „Harold en Italie“, „Requiem“, opera „Benvenuto Cellini“, simfonia în cor „Romeo et Juliette“, legenda dramatică „La damnation de Faust“, „Te Deum“, „Missa“, etc., toate remarcabile prin arta orchestrației și prin puterea sentimentului dramatic. B. a avut mare influență asupra succesorilor.

Berlitz M. D., autor american de manuale didactice, pentru învățarea limbilor moderne († 1921). Sistemul său consistă în a învăța o limbă prin metoda directă, adică predându-se dela prima lecție numai în limba ce se învață.

Bermudele, arhip. format din ins. coraliene mărginite de o linie de recife. Sunt în Oc. Atlantic la NE. de Antile și la E. de cap. Hatteras. Au 50 kmp., 17500 loc, $^2/_3$ Negri. Sol fertil. Culturi de cafea. Capit. Portul Hamilton, orașul St. George este stațiune navală pentru aprovizionarea cu cărbuni. Au fost descoperite de Spanioli în 1522 și luate de Engl. în 1611. Azi loc de deportare.

Bern sau **Berne** (Cantonul), cel mai populat canton din Elveția (674000 loc. pe 6884 kmp.), având spre S. înălțimile Alpilor B.-ezi, spre V. Mții Jura, iar spre centru câmpia râului Aar. Apele se îndreaptă spre două canale: cele din Jura spre Doubs, iar cele din Alpi spre Aar (v. c.). Locuitori sunt Germani (cei din văile Jurei). Ei se ocupă cu: agricultura, creșterea vitelor, industrializarea laptelui (brânzeturi și unt), fabricarea pânzeturilor și a pieselor de ceasornice. Majoritatea loc. sunt protestanți (spre S.), iar restul catolici (la N.).

Berna, capitala Elveției, pe Aar, la 577 km. de Paris. 99.000 loc. Industrie însemnată: numeroase instituții științifice.

Bernadotte Jean-Baptiste-Jules —, mareșal francez (n. 1764 † 1844). S'a distins în luptele din marea Revoluție fiind general al lui Napoleon. In 1810 îl adoptă Carol XIII, regele Suediei. In 1813 și-a uitat originea și se luptă împotriva Francezilor. Devine rege al Suediei, în 1818, subt numele de Carol XIV s'au Carol-Ioan. Dinastia sa domnește și acum în Suedia (v. Carol XIV).

Bernády Gheorghe dr. (n. 1864). 1889 farmacist diplomat; face și dreptul. A lucrat foarte mult pentru a face din Tg.-Mureș un oraș modern. In România, a fost deputat în 1922—27 și primar al orașului Tg.-Mureș, din 1926, ajutat de liberali. In 1927, a demisionat din partidul maghiar.

Bernáldez Andrés, scriitor spaniol († 1513), care împreună cu Gonzalo de Ayora (v. c.) a scris „Historia de los Reyes Católicos“.

Bernard, nepot al lui Carol cel Mare, primul rege național al Italiei dela 817—818, pe care o stăpânea Pépin (Pipin) în numele lui Charlemagne. Revoltându-se împotriva împărțirii din 817, i se scot ochii și moare de durere (818).

Bernard Charles du Grail de la Villette de —, romancier franc., n. 1804 † 1850. A scris: la Femme de quarants ans, le Gentilhomme Campagnard, la Chasse aux amants...

Bernard Claude (n. 1813 † 1878), fost profesor de fiziologie la universitatea din Paris. De numele său se leagă numeroase și importante descoperiri din domeniul fiziologiei umane, în legătură cu fenomenul de digestiune, descoperind la 1857 funcțiunea glicogenică a ficatului, și'n legătură cu aceasta natura diabetului (a boalei de zahăr). După concepția sa, sângele reprezintă mediul intern din care organele corpului își trag substanțele nutritive necesare funcționării lor, și'n care acestea secretează produsele de desasimilare pentru a fi eliminate în fenomenul de respirațiune și excreție.

Bernard de Clairvaux, sfânt (n. 1090 † 1153) care pentru răpitoarea lui elocvență fu supranumit „Doctor mellifluus“. Intrând în ordinul călugăresc al cisterciensilor, în 1146 însuflețí Europa pentru a doua expediție cruciată. 1173 a fost sanctificat.

Bernard Jean-Marc, poet franc. (n. 1881 † în războiul mondial 1915). A întemeiat cu Raoul Monier, rev. „Les Guêpes“ (1909), la care se grupează scriitorii neoclasici: P. J. Toulet, Francis Carco, H. Martineau, H. Clouard, L. Thomas, Em. Bernard, Jules Romains, J. B. Rey, de Poucheville, Batault, ș. a. Dintre vol. sale de poezii citâm câteva mai însemnate: l'Homme et le Sphinx, La Mort de Narcisse, Quelques essais, Sub Tegmine Fugi. Este un tradiționalist în urma convingerilor politice, ceeace se vede și în colecția „Pages politiques des poètes français“. A fost influențat de Moréas.

Bernard Tristan, autor dramatic franc., n. 1866. A scris comedii foarte gustate, care au toate ca temă încercarea oamenilor de a răsturna ordinea obișnuită a lucrurilor. Personajele sale au siluete fermecătoare. Reușește mai puțin în studiul aprofundat al caractelor. Posteritatea va reduce desigur, din gloria ce i s'a conferit în viață. — Opere: l'Anglais tel qu'on le parle, Daisy, Danseur inconnu, Petit Café, Triple-Patte, etc.

Bernard Valère, pictor, sculptor, gravor și poet provensal (n. 1860). In tablourile sale reprezintă cu vii colori și frumusețea mării și a vieții de pe lângă Mediterana; poezia sa e cu tendințe socialiste și pesimiste, neobișnuită în cercul Felibrigilor.

Bernard Victor, autor dramatic franc., (n. 1829). A scris comedii, vodeviluri și librete: le Grelot, le Moulin du Vert-Galant, la Brebis égarée, etc.

Bernardin (zool.), rasă de câine mare cu păr lung, dresat de călugării din Muntele S. Bernard, pentru a căuta călătorii rătăciți și a-i conduce.

Bernardin de Saint-Pierre (Jaques-Henri), scriitor și naturalist franc., n. 1737 † 1814. In opera lui găsim o sentimentalitate bogată și descrieri foarte precise de natură, introducând în literatura franceză nota exotică. E precursor al Romatismului. Operele: Paul et Virginie, La Chaumière indienne, Etudes de la nature, etc. — sunt foarte citite pretutindeni, pentru pitorescul și coloritul lor descriptiv.

Bernardo Thomas John (n. 1845 † 1905), medic, mare protector al copiilor, care în 1867 a deschis cel dintâiu azil de copii.

Bernáth-Lendvay Alfred Nicolae, chimist croat, naturalizat rom. (n. 1836 † 1926). Dr. în chimie de Viena. Fost asistent la celebrul Redtenbacher. Recomandat de R. lui Davila, e chemat în România la 1862 și ocupă postul de expert-chimist la Min. Justiției din Buc. La 1864 e numit profesor de chimie analitică la noua înființata școală de medicină din Buc. (mai târziu fac. de Med.). Ocupă posturi înalte în învățământul medical și în administr. medicală a Ro-

mâniei. Incetățenit în România la 1884. Membru onorar al Ac. Rom. A studiat o mare parte a apelor minerale din România veche. Studii de chimie alimentară. B. L. a fost unul din întemeietorii studiului chimiei moderne și a dat mari impulsuri învățământului științific în România. Face parte din pleiada întemeietorilor învăț. medical din România, grupați în jurul lui Davila.

Bernay Louis Camille, scriitor dramatic, și romancier franc., n. 1813 † 1842. A scris: Sous les toits, le Roi s'ennuie, Dante, Irène, etc...

Bernède Arthur, autor dram. și rom. franc. (n. 1871). Operele sale sunt: La Duchesse de Berry; les petites Vestales, Sous l'épaulette; Conte â Nicette....

Bernhardt Sarah, tragediană franceză (n. 1844 † 1923), evreică de origine, dar botezată și crescută la o mănăstire. La 1872 a fost angajată la Comedia franceză, unde și-a câștigat un mare renume, în deosebi în piesele lui Sardou. Deși, i-a fost amputat piciorul drept în 1915, ea totuși nu s'a retras de pe scenă. Cel din urmă mare rol l-a avut în piesa „l'Aiglon" a lui E. Rostand. Rolurile ei celebre: Chérubin în „Le mariage de Figaro", Dona Sol în „Hernani". Figurează printre cei mai mari artiști contimporani, prin farmecul vocii, prin dicția admirabilă și prin puterea dramatică de creație. A fost, din 1907, profesoară la Conservatorul din Paris. S'a ocupat și cu desemnul și sculptura.

Berni Francesco, poet ital. (n. 1497 † 1535). A dat poeziei burlesci o formă așa de reușită, încât aceasta se cheamă dela el poezie „bernească". A scris latinește elegii și epigrame, apoi farsa în dialectul țărănesc, „Catrina". In proză: „Dialogo contro i poeti", devenind celebru însă cu „Il rifacimento dell' Orlando Innamorato", o refacere a poemei „Orlando innamorato" a lui Boiardo. Are un gust accentuat pentru obscen și grotesc și un puternic spirit satiric. In sonetul celebru „Un papato composto di rispetti", scrie o satiră violentă contra politicei papei Clement al VII, iar în „Ritratto burlesco della mia donna" (Portret burlesc al iubitei mele) își bate joc de femeia idealizată de petrarchiști.

Bernina, masiv granitic dela isvoarele râului Inn, cu vârful cel mai înalt, pis. Bernina (4052 m.). Plin de ghețari (15156 Ha). B. este locul către care se îndreaptă mulți excursioniști. Spre E. este pasul B. care face legătura între Engadina (St. Moritz) și Valtelina (Tirano). Deși înalt (2327 m.), șoseaua și C. F. electrică sunt practicabile tot anul.

Bernini Giovanni Lorenzo, pictor, sculptor și arhitect ital. (n. 1598 † 1680), unul dintre promotorii stilului baroc, autorul celebrului grup Sfânta Thereza în extaz. Pe timpul lui Ludovic al XIV a fost în Franța. Ca arhitect a continuat biserica Sf. Petru din Roma, lucrând la interiorul și exteriorul ei. Piața Sf. Petru din Roma, cu colonadele dorice cvadruple (284 colone și 88 pilaștri) este capodopera sa. Alte opere: Apollon și Daphne (Galeria Borghese, Roma), Sf Augustin (Roma).

Bernouard François, poet franc. (n. 1884). A întemeiat periodicele: „Le Témoin", „Schéhérazade", „la Vogue Française", „Panurge". Ca poet și editor a creiat „La Belle Edition". A scris poeme („Les Rozes sous la Brume", „Le Bonheur du Jour", etc.) și teatru.

Bernoulli, 1. Jacques (n. 1654 † 1705), matem. elvețian, are lucr. import. în teoria probabilităților și în analiză, a dese. numerele lui B. numite după dânsul; 2. **B. Jean** (n. 1667 † 1748), matematician elvețian, fratele precedentului, profesor la Basel, are lucrări în analiză și mecanică, unde a introdus noțiunea de lucru mecanic; 3. **B. Daniel** (n. 1700 † 1782), matematician elvețian, fiul lui Jean, are lucrări în legătură cu principiile fundamentale ale mecanicei, este primul care studiază hidrodinamica cu ajutorul analizei, tot așa în acustică stabilește legile vibrației coardelor și a barelor.

Bernstein Eduard, filos.-sociol. germ. (n. 1850). Este reprezentantul critic al marxismului, căutând să îndepărteze socialismul de tendințele exclusiv istorico-economice. A arătat că marxismul a fost lipsit de o teorie a cunoștinței metodică și conștientă, prin înlăturarea factorului moral și a cerut o accentuare a elementului „ideologic" (v. c.), alăturându-se de criticismul lui F. A. Lange și de deviza acestuia: „înapoi la Kant!" Prin aceasta, directiva lui B. și a celor înrudiți cu el, se cheamă „Revizionism" (v. c.). B. a redactat mai mulți ani rev. istorico-bibliografică „Dokumente des Sozialismus". Scrieri: Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgabe der Sozialdemokratie; Wie ist wissenschaftlicher Sozialismus möglich? etc.

Bernstein Henry, autor dramatic franc., evreu de orig., n. 1876; a încercat genuri diverse în teatru: comedia ironică, (Le Détour), de caracter, (Le Secret) drame: la Rafale, Le Voleur, Samson, l'Assaut, cu mare succes asupra nervilor publicului, fascinat de subiecte obișnuite la curtea cu juri, cu teme exagerate, abil combinate într'un „dozaj de barbarie și literatură" (Lalou). Deși gustat de majoritatea publicului, unele piese au provocat la început scandal, fiind fluerate, ori scoase de pe afiș. — Piesele lui B. sunt mult jucate pe toate scenele europene.

Bernstorff Johann Heinrich, conte, politician prusian (n. 1862).

Berossos (Berosos) preot, istoric și astronom asirian de pe vremea lui Alexandru cel Mare (n. ca. 330 a. Chr.). A întemeiat în insula Cos, o școală de astrologie caldeeană, stârnind un mare interes pentru această știință, apoi a fost profesor la Athena. El a scris pt. Antioches al III Soter o lucrare în trei cărți „Despre Chaldeeni" și alta, în două cărți „Despre Assirieni", prin care răspândește în Grecia o mulțime de tradiții și doctrine orientale, până atunci necunoscute. B. a inventat un cadran solar și era foarte prețuit în științele exacte.

Berović Peter, savant și patriot bulgar (n. 1797 † 1871) care, deși persecutat de Turci și refugiat în Anglia și Franța, a contribuit la ridicarea intelectuală a țării sale prin înființarea a numeroase școale de fete și prin publicarea primei cărți de curs primar (Bucvar 1824).

Berquin Arnaud, literat franc., n. 1747 † 1791, a scris: l'Ami des enfants, opere cu dulceață așa de fadă, încât au fost numite: „berquinade" = dulcegării à la B.

Berr de Turique-Julien, literat și autor dramatic franc., n. 1863. A scris romane și comedii cu stil elegant și grațios.

Berry-au-Bac, com. din Franța (Aisne) situată într'o importantă poziție strategică. Lupte mari date de Caesar contra poporului Belgae în 56 a. Chr., de Napoleon în Martie 1814 și în timpul marelui războiu mondial (Sept. 1914 și Apr. 1917). In timpul acestora B. a fost cu totul distrus. Puține familii s'au mai înapoiat.

Bersaglieri (cit. bersalieri), trupele de vânători în armata italiană.

Berserk, asociație de războinici nordici (Norvegieni și Suedezi), cărora superstițiile le spuneau „stăpâniți de diavol". Biserica de Apus i-a distrus prin mijloacele cele mai crude.

Berta, sfântă, fica lui Charibert, regele Franconilor (500 d. Chr.), care a convertit pe soțul său, regele Ethelbert de Kent la creștinism, promovând prin aceasta răspândirea creștinismului între Anglosaxoni. Comemorarea 14 Iulie.

Bertău sau **Bărcău**, afluent principal al Crișurilor unite. Isvorăște din Munții de Aramă, dela Vrf. Ponor. La Sălard intră în Câmpia Tisei. Lung. 364 m., cădere totală e de 553 m. Bazinul 5180 kmp. Canalizat pe 19 km.

Bertaut Jean, poet franc., n. 1552 † 1611, contemporan cu Ronsard. A scris poezii melancolice și pline de grație.

Berteşti-de-Jos (1268 loc.), com. rur. jud. Brăila, pl. Viziru. Formată din satele: Berteștii-de-Jos, Gura-Gârlușei și Nicolești. Primăria în Berteșii-de-Jos. P. U. Viziru. G. Cioara la 20 Km.

Bertha (Die Dicke), porecla dată tunurilor germane de 420. Numele vine dela Bertha Krupp (v. Krupp).

Berthelot (Henri-Mathias), general francez (n. 1861). Făcând parte din Marele Stat Major Francez a luat o însemnată parte în pregătirea și conducerea primelor operațiuni dela începutul Marelui Războiu (1914). In 1917 a fost numit șef al misiunei militare franceze în România,

Henri-Mathias Berthelot

unde în calitate de consilier tehnic în Marele Cartier General a contribuit la organizarea armatei române în partea a 2-a a campaniei. In 1918 pe timpul grelelor evenimente, s'a reîntors în Franța, unde a comandat o armată, a condus operațiile pe frontul din Balcani, eliberând România de sub ocupația germană, apoi, după încetarea ostilităților, a fost numit guvernator al Strasbourgului și membru în consiliul superior al războiului. Pentru concursul dat cauzei române în timpul războiului, guvernul român pe

lângă titlul de cetățean de onoare, i-a dăruit o fermă în județul Hunedoara.

Berthelot Marcelin Pierre Eug. (n. 1827 † 1907), celebru chimist franc., fost prof. la Collège de France, fost membru și secretar al Academiei de Științe și membru al Academiei franceze, fost ministru al instrucțiunii publice din Franța, ilustrându-se ca unul dintre chimiștii cei mai mari mondiali, realizatorul primei sinteze directe (1862) organice (al acetilenei) și creatorul termochimiei, desvoltând o activitate științifică prodigioasă, de numele său legându-se marele adevăr formulat în felul că „chimia își creiază obiectul studiilor sale". Lucrările sale principale sunt: Chimie organique fondée sur la synthèse 1860, La synthèse chimique, 1875; Mécanique chimique, fondée sur la thermochimie 1879, Les origines de l'Alchimie, 1885; Chimie des anciens 1889, La révolution chimique-Lavoisier 1890, etc.

Berthelot René, filos. franc. contemporan (n. 1872), prof. la univ. din Bruxelles. Membru la Acad. de Belgique. Partizan al unui „idealism rațional", R. B. a studiat temeinic, „pragmatismul" pe care l-a numit „romantism utilitar", „Un Romantisme utilitaire. Etude sur le monument pragmatiste: I. Le pragmatisme chez Nietzsche et chez Poincaré, II. Le pragmatisme chez Bergson". Arată că „pragmatismul" bergsonian pleacă dela reacțiunea împotriva unei false filos. matematice, în care spațiul, ca ansamblu de relații simultane este totul. B. cere să se admită o întindere și o durată sensibilă, intuitivă; și un timp și un spațiu inteligibile, omogene, continue de care au nevoie toate științele.

Berthet Elie, romancier franc. (n. 1815 † 1891). A scris romane adesea emoționante: la Danseuse de Pompéi, Cleopâtre, les Vierges de Syracuse.....

Berthollet Claude Louis, conte (n. 1748 † 1822), chimist francez, fost prof. la școala politechnică din Paris, membru al Academiei franceze ilustrându-se prin numeroase lucrări științifice din domeniul chimiei asupra amoniacului, acid cianhidric, hidrogenul sulfurat, clorului, și fulminatului de argint, descoperind cloratul de potasiu și stabilind legile reacțiunilor chimice.

Bertholletia (bot.), gen. de plante (arbori) din familia Myrtacee din America tropicală cu o singură specie (B. excelsa) având un fruct în formă de pixidă globuloasă cu semințe triunghiulare învelite într'o coaje tare închizând un sâmbure comestibil, din care se extrage un oleiu dulce ca cel de masline. Se vând în băcănii sub numirea de nuci de America.

Berthoud sau **Burgdorf**, oraș din Elveția (cant. Bern) pe râul Emmenthal. În castelul din ac. oraș și-a instalat prima școală pedagogul Pestalozzi. Fabrici de mașini și țesători (pânză). Are 9400 loc.

Bertillon Alphonse, antropolog francez (n. 1853 † 1914). Constatând că după împlinirea a 20 de ani, sistemul osos al omului nu se mai schimbă, B. a stabilit un sistem de identificare prin măsurături ale oaselor, numit sistemul lui B. și aplicat mai ales în criminalistică.

Bertin Jean-Victor, peisajist franc. (n. 1775 † 1842), care și-a câștigat merite mari prin introducerea în Franța a peisajului istoric.

Berloldo, erou din lit. populară. Carte popor. tradusă după un text gr., care e tradus după textul ital. al lui Giulio Cesare della Croce.

Bertolini Francesco, profesor și istoric ital. (n. 1836 † 1909). A ajuns prof. la Universitatea din Bologna. In lucrările sale istorice se resimte o puternică influență a lui Niebuhr. Lucrări: Storia primitiva di Roma (1860), Storia antica d'Italia (1876), Storia d'Italia sotto le dominazioni barbarische (1876).

Bertoloni Antonio (n. 1775 † 1869), botanist italian, fost prof. la Bologna, ilustrându-se prin numeroasele sale scrieri botanice: „Florica italica cryptogamica", Bologna 1858—67, etc.

Bertrand Alexandre, arheolog franc. (n. 1820 † 1902). A contribuit la fondarea muzeului din Saint-Germain (1862), ajungând apoi director. Membru al Acad. de inscripții. Lucrări: Studii de mitologie și arheologie greacă (1858), Drumurile romane în Gallia, Celții în valea lui Pô și a Dunării (1897) (cu S. Reinach).

Bertrand Louis, romancier și critic francez, n. 1866. Lucrări critice: la Grèce du Soleil et des paysages, le Mirage Oriental, Gustave Flaubert. Romane cu subiect algerian, (african: B. e Algerian prin adopțiune) Le Sang des Races. Le Mirage Oriental, Pépète et Balthasar, La Cina, în care întâlnim o întreagă lume mediteraniană. E membru al Academiei franceze.

Berveni (2130 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Carei. Of. P. local. G. locală.

Berytus (geogr. ant.), oraș din Fenicia, port la Mediterana, distrus în 140 a. Chr., refăcut de Romani ajunge la mare înflorire. Cunoscut prin celebra sa școală de drept din timpul Imperiului. Ruinele sale sunt aproape de Beyrut.

Berzasca (2200 loc.), com. rur. jud. Caraș, pl. Moldova-Nouă. Judec. la Orșova. Of. P. local. Port la Dunăre.

Berzelius Jöns Jacob (n. 1779 † 1848), chimist suedez. A pus bazele științifice ale clasificării minerale, fiind inițiatorul modului de reprezentare (simbolizare) al atomilor elementelor chimice. A scris un tratat de chimie (1808—1818) și a scris aproape 200 de publicațiuni științifice.

Berzeviczy Albert (n. 1853), om politic și scriitor maghiar, ministru de instrucție în guvernul Tisza (1903), membru și președinte al Academiei maghiare.

Berzovia, fost castru roman, în apropiere de satul Jidovini, în Banat, lângă Bocșa.

Berzovia (1708 loc.), com. rur. din jud. Caraș, pl. Bocșa. Judec. Bocșa. Of. P. local. G. locală

Berzsenyi Daniel, poet magh. (n. 1776 † 1836). A reînviat poezit lirică ungară. Odele sale au trezit mare entuziasm pe vremea lui. E unul din reprezentanții clasicismului.

Berzunți (2353 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Tazlău. Formată din satele: Buda, Butucari, Dragomir, Moreni, Chilea și Martin-Berzunț. P. U. Valea Rea. G. Onești la 25 km.

Berzunțului Munții —, culme ce se întinde pe stânga Trotușului, dela Comănești și până la Tg.-Ocna. Ramurile sale se întind spre E. până în valea Taslăului. Punct mai înalt Berzunțul (990 m.). La poalele sale, spre Tg.-Ocna sunt ocnele de sare, mici exploatări petrolifere la: Păcurele și Moinești.

Beșalma (2735 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Ștefan cel Mare. P. U. Comrat. G. Ceadâr-Lunga, la 13 km.

Besançon, oraș din Franța, capit. departamentului Doubs, are 58.000 loc. Oraș fortificat, industrial și comercial. Fabrici de ceasornice cu aproape 13.000 lucrători și producând cam 350.000 ceasornice pe an. Este și o școală specială de ceasornicărie. Universitate.

Besant, 1. Annie (n. 1847), dela a. 1907 președinte societății teosofice engleze. **2. Walter**, literat englez, mmbru activ și foarte productiv al soc. „Rabelais".

Beseler Wilhelm Hartwig, unul dintre principalii conducători ai mișcării politice din Schleswig-Holstein (n. 1806 † 1884) dela 1848—51. Ca avocat în Schleswig, B. a susținut independența ducatului, ajungând șeful opoziției împotriva Danemarcei. In 1848 membru în guv. provizoriu, apoi prezident și, ca deputat, ajunge vicepreședinte în Adun. nat. germ. Retrăgându-se, e numit administr. al univ. din Bonn.

Beșenova-Nouă (2456 loc.), com. rur. j. Timiș-Torontal, pl. Chișoda. Of. P. local. G. locală Vesenova-Nouă).

Beșenova-Veche (5917 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Sânnicolaul-Mare. Of. P. local. G. locală.

Beș-Ghioz (2368 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Ciadâr-Lunga. P. U. și G. Ciadâr-Lunga la 6 km.

Beșica înotătoare, organ caracteristic peștilor, de forma unui sac lateral al esofagului plin cu aer, care funcționează ca un aparat hidrostatic, făcând variabilă greutatea specifică a acestora și contribuind la schimbarea punctului lor de greutate, iar la unele specii (Dipnoi) servind la respirațiune.

Beșicată (bot.), var. de strugure cu boabe albe-sferice cu o pieliță subțire.

Beșicoasă (bot.), plante lemnoase (Colutea arborescens, C. orientalis) din fam. Leguminoaselor, cu flori galbene sau sanguinee, cultivate prin grădini ca plante ornamentale.

Beșineu (1160 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mică, pl. Iernut. P. U. și G. Sânpaul la 5 km.

Beskizi, culme din Carpații de NV., la hotarul dintre Cehoslovacia și Polonia. Mărginiți între pasurile: Jablanika și Dukla, au cel mai înalt punct Babia-Gora (1725 m.). Din ei isvorăște Vistula. Uhlig a găsit o pânză de șariaj în partea externă (de N.) și pe care a numit-o zona B.-lor. In 1915 mari lupte între Ruși și Austriaci.

Besnard Paul-Albert, pictor franc. (n. 1849). Elev al lui Cabanel, a obținut în 1874 premiul Romei, iar în 1924 a fost ales membru al Acad. franc. Pictura sa se distinge prin combinații de lumină și reflexe (la Femme qui se chauffe), printr'o coloare care mângâie ochiul și un puternic efect decorativ. Lucrări: decorarea vestibulului Școlii de farmacie din Paris, amfiteatrul de chimie dela Sorbonne, plafonul dela Comédie-française, Dans spaniol, Târgul de cai arabi, etc.

Besnea St., medic român (n. 1865). Prof. de Istologie la Univ. din București. Are cercetări importante din domeniul Istologiei, mai ales a sistemului nervos. Apreciat și ca medic practic.

Bessarion Ion Vasile, archiepiscop de Nicea (n. 1403 † 1472). Participând la sinodul ecumenic din Florența (v. c.) mijloci reunirea orientalilor cu biserica Romei. Trecând mai târziu la bis. latină, Papa Eugen al IV, îl numi cardinal. A fost unul dintre primii umaniști, autorul unor lucrări de mare valoare. Colecția sa de manuscrise grecești o dărui bisericei San-Marco din Venetia.

Bessel Friedrich Wilhelm (n. 1784 † 1846), celebru astronom german; eminent teoretician, a fost în același timp creatorul metodelor nouă pentru observarea precisă a fenomenelor astronomice. In tinerețe a fost ucenic de prăvălie într'o casă comercială din Bremen, apoi s'a dedicat cu ardoare studiilor astronomice și pe cale autodidactică și-a făcut o vastă cultură științifică; a fost profesor de astronomie și director al observatorului astronomic din Kônigsberg.

Bessels Emil (n. 1847 † 1889), naturalist german și explorator al regiunilor polare arctice (Spitzberg, Norvegia, Semlja, Gillisland) din oceanul ghiețos de nord (1869), ilustrându-se prin lucrările sale hidrografice și de sondare a mărilor, constatând pentru primaoară existența curentului Golf în apele mării la est de Spitzberg. In 1871 a fost chemat în Statele Unite pentru a conduce expediția de explorare a lui Ch. Tr. Hall, la polul nordic.

Bessemer Héury (n. 1813 † 1898), inginer englez, remarcat prin multimea invențiunilor sale însemnate, realizând noui inovațiuni în industria sticlăriei și la frânele dela calea ferată. In 1856 descoperi un nou procedeu pentru fabricarea oțelului, întroducând în metalurgia fierului metoda convertisorului care-i poartă numele.

Bessenyei György, poet magh. (n. 1747 † 1811). A întemeiat la Viena un mic cenaclu, care se ocupa cu lit. franc. și însuși fu înrâurit de Voltaire. Prin tragedia sa „Agis" (1772) lit. magh. începe o epocă de înnoire. Piesele sale de teatru, pregătesc o atmosferă europeană în lit. magh. Este reprezentantul clasicismului franc. în această lit.

Bessi, în vechime un popor trac, care trăia pe teritoriul de azi dintre munții Rhodope și cursul superior al Mariței (Hebrus). S'a opus victorios Macedonenilor și Romanilor, încât numai după îndelungate lupte au putut fi supuși. Ei au trecut și în nordul Dunării, căci îi întâlnim în Carpații septentrionali.

Beș-Tepe, deal pe teritoriul com. Beș-Tepe și Mahmudia (jud. Tulcea). Are 5 vârfuri de unde și numele. Cel mai înalt e de 212 m. Acoperit numai cu pășuni. La poale s'au descoperit urme de vechi tabere turcești și o fântână cu inscripții romane.

Beștepe (2133 loc.) com. rur. jud. Tulcea, pl. Tulcea. Formată din satele: Beștepe, Carasuhat-de-Jos, Carasuhat-de-Sus. Infirmerie. P. U. Mahmuia. Portul Tulcea la 21 km.

Bestiarius, la Romani, nume dat celui care se lupta în circ cu animalele sălbatice. Se recruta dintre condamnații la moarte, dintre sclavi sau era profesionist.

Beștimac (1278 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Cantemir. P. U. Cimișlia la 18 km. G. Schinoasa la 32 km.

Betaina (chim.) sau oxineurina, substanță cristalizabilă cu proprietăți bazice reduse. Se găsește în sfecla de zahăr (Beta vulgaris), făcând parte dintr'o serie de corpi din grupa betainelor cu funcțiune de anhidridă (ex. Betonicina, Carnitina, Ergothioneina, Trigonellina etc.), întâlniți în natură în diferite plante ex.: Trigonella (Molotru), Betonica etc.

Betchuana, negri din Africa de S. în jurul deșertului Kalahari, împărțiți în mai multe triburi. Se ocupă cu creșterea caprelor și oilor. Sunt semi sălbateci.

Betchuanaland, regiune din Africa de S. cuprinsă între fl. Zambezi, Transvaal și colonia Cap, în supr. de 712237 kmp. cu o populație de 153.000 loc. și o dens. de 0,2 loc. pe kmp. Locuită de triburi Betchuana, cari se ocupă în special cu păstoritul.

Betel, plantă agățătoare din Asia. Frunzele ei, amsetecate cu var nestâns și cu nucă de areca, sunt întrebuințate de indigeni ca masticativ.

Betelie, fâșie de stofă sau pânză, în care se strâng creturile rochiilor, ori ale mânecilor dela cămeși.

Bethania (geogr. bibl.), două orașe din Palestina, unul pe drumul spre Ierichon, altul peste Iordan. In primul locuiau: Marta, Maria și Lazăr, pe care l-a înviat Mântuitorul. Al doilea B. a fost punctul de plecare al apostolatului lui Ioan Botezătorul.

Bethesda (evr. = lăcașul harului), o scăldătoare în Ierusalimul de odinioară, numită și lacul oii. Apei acestui lac i se atribuia putere miraculoasă. Isus a tămăduit un paralitic la B. Numele B. l-au adoptat numeroase societăți de binefacere și spitale creștine.

Bethleem (geogr. bibl.), azi Beit-Lahm, sat din Palestina. Locul unde s'a născut Mântuitorul. Are o biserică mare construită de împărăteasa Elena și Impăratul Constantin din Byzanț. Ocupat de Englezi în 22 Noembrie 1917, face parte acum din Palestina și are 6700 loc.

Bethlen, 1. G. principe al Transilvaniei (n. 1580 † 1629), ales în 1613. Cu învoirea sultanului a sprijinit pe protestanții din Ungaria în războiul de 30 ani și a reușit

Bethlen Gábor

să fie ales rege al Ungariei, asigurând, prin pacea dela Nikolsburg (1622) libertatea religioasă a protestanților din Ung. — 2. B. Ioan, istoric († 1678). A publicat în Sibiu (1663) o istorie a Transilvaniei: „Rerum transilvanicarum libri IV".

Bethlen György, conte (n. 1888), președintele partidului maghiar din România. Dreptul în Pressburg și Cluj. 1913 ia parte activă la viața publică a județului Cluj. 1924 vicepreședinte, iar 1926 președinte al partidului maghiar. Deputat în două legislaturi (1926, 1927).

Bethlen colegiul, numele școalei superioare reformate, întemeiată de principele Gavriil Bethlen în 1622 la Alba-Iulia, iar în 1662 mutată la Aiud.

Bethmann Hollweg, Theobald (n. 1856 † 1921), om de stat german, cancelarul Germaniei în 1909—17, a căutat să facă înțelegere cu Anglia, dar Impăratul german nu l-a sprijinit. A ajuns în decursul războiului mondial în conflict cu comandamentul armatei pentru reformele sale interne. A căzut pentru contribuția sa la războiul cu submarinul. Concepțiile sale politice le-a publicat în 2 vol.: „Betrachtungen zum Weltkriege".

Beth-Phagea (geogr. bibl.), târguleț din Palestina, la 3 km. de Ierusalim. De aici și-a luat Mântuitorul măgarul, cu care a intrat în Ierusalim în ajunul prinderii și condamnării sale.

Beth-San sau **Beisan** (geogr. ant.), oraș din Palestina, azi ruinat dela 1183. In urma săpăturilor nouă (1921), rezultă că B. este cel mai vechiu oraș din acele părți, fiind din cea mai veche epocă chananeeană.

Betica (geogr. ant.), partea de S. a Penins. Iberice, mărginită la V. de fl. Anas (Guadiana), la S. și E. de Mediterana, iar la N. de Munți. Era udată de fl. Betis (Guadalquivir) și considerată ca adevăratele câmpii Elizee, datorită fertilității și bogăției miniere. Corespunde cu Andaluzia și Grenada, de azi.

Beție, ebrietate, v. Alcoolizm.

Beton (chim.), se numește amestecul preparat din var hidraulic sau din ciment cu nisip și pietriș, care tratat cu apă face priză transformându-se într'o massă compactă și foarte rezistentă, fiind întrebuințat la facerea diverselor construcții: stâlpi, picioare de poduri, fundamente la clădiri, canaluri, diguri, faruri, blocuri de piatră artificială etc.

Beton armat, betonul prezintă mare rezistență la presiune, și relativ mică la tensiune, în schimb fierul este destul de rezistent la tracțiune. Combinația fierului și betonului ne dă un material, bun pentru construcții, care prezintă atât pentru presiune, cât și pentru tracțiune o rezistență mare. B., este prin urmare rezistent și la flexiune. O grindă, susținută de doi stâlpi, și purtând deasupra o sarcină, va fi supusă în partea de jos unei tracțiuni, iar în partea de deasupra unei presiuni. Dacă grinda va fi din B., atunci în betonul din partea inferioară a grinzii vom pune o rețea convenabilă de fier, ca aici B. să reziste tracțiunii, iar deasupra lăsăm numai beton care rezistă presiunii. Avantajul mare al B.: este relativ ușor, rezistență mare, mare adaptabilitate tuturor cerințelor construcțiilor moderne, și ușurința de fabricație. B., prin supleța sa permite construcțiile cele mai svelte și frumoase. La căile ferate se folosește la fabricarea traverselor; de curând s'a încercat să se fabrice stâlpi de telegraf și telefon din B. S'au construit din B. și vapoare.

Betonica (bot.), plantă ierboasă, (B. officinalis) din fam. Labiatelor, cunoscută de popor sub numirea de Iarba tăieturii, sau Vindecea, întrebuințată altădată în medicină, în prezent fiind cultivată prin grădini ca plantă decorativă, pentru florile sale purpurii reunite într'un spic.

Bettinelli Saverio, literat ital. (n. 1718 † 1880). A contribuit la cunoașterea lit. străine în Italia. Lucrarea sa cea mai însemnată „Risorgimento d'Italia negli studi, nelle arti e nei costumi dopo il mile", folosește felul de explicație istoric al lui Voltaire. In „Lettere dieci di Virgilio agli Arcadi" se revoltă contra tradiției. In „Lettere inglesi", atacă pe Dante și pe imitatorii acestuia. Scrisorile lui virgiliane au provocat un adevărat scandal. Contemporanii au apreciat mult pe B., considerându-l ca Nestor al lit. italiene.

Betulacee (bot.), familie de plante lemnoase — arbori și arbuști — cu flori mo-

nolce aranjate în amenți. Cresc, în regiunile temperate și reci-nordice, și în regiunile munoase înalte având o zonă de vegetație până la limita zăpezilor veșnice. În țara noastră, crește mesteacănul (Betula alba) — cu scoarța albă, amară și astringentă, din frunzele căruia se prepară o infusiune întrebuințată contra reumatismului și a gutei — cu mai multe specii unele fiind cultivate prin grădini ca plante decorative (B. nigra, B. alba, B. pumila, etc.). Aparțin încă: Carpânul (Carpinus betulus), Alunul (Corylus avelana) și Arinul (Alnus glutinosa) (v. Amentacee).

Beuca (1736 loc.), com. rur., jud. Teleorman, pl. Balaci. Formată din satele: Beuca și Plopi. Primăria în Beuca. Of. P. local. G. locală.

Beulé Charles-Ernest, arheolog și bărbat pol. franc. (n. 1826 † 1874), fost membru al Școlii franc. din Athena, în care calitate a descoperit la Acropolis o poartă monumentală și o scară romană. A făcut săpături arheol. și la Carthagena. În 1860 ales membru al Acad. de inscripții și al celei de bele-arte. În 1871 deputat și apoi ministru de interne. — Lucrări: l'Acropole d'Athène, Fouilles à Carthage, Histoire de l'art grec avant Périclès, etc.

Beuserade Isaac de —, poetul curții lui Ludovic al XIV (n. 1613 † 1691). A scris tragedii, rondele și sonetele vestite, dintre care unul: „le sonnet de Job" a fost foarte apreciat, rămânând celebru. A scris versuri pentru balet.

Beust Friedrich Ferdinand, conte și bărbat de stat saxon și austriac (n. 1809 † 1886). În 1848 ministru al Saxoniei la Berlin; în funcția de ministru de externe cere ajutorul Prusiei pt. potolirea revoluției (1849). A încercat să grupeze micile state germ. într'o confederație pt. a micșora rivalitatea dintre Prusia și Austria. După înfrângerea dela Sadowa (1866) ajunge ministru de externe în Austria, în care calitate a creiat dualismul (v. c.) împreună cu Deák și Andrássy, care a existat între Ungaria și Austria până în 1918. A scris și niște memorii.

Beuthen, oraș din Germania (Silezia), mare centru minier și industrial: mine de fier, huilă, zinc, fabrici metalurgice, mari topitorii, oțelării, etc. Oraș vechiu (sec. al XI), B. are azi apr. 93000 loc. împreună cu oraș. Rossberg, cu care a fost contopit în 1928.

Beutfner Oskar, medic elvețian (n. 1866 † 1929). Ginecolog vestit, profesor la univ. din Geneva. Însurat cu o română, a fost în timpul marelui războiu în misiune sanitară în țara noastră și a îngrijit răniții români. Are o seamă de cercetări importante asupra chirurgiei ginecologice.

Beyerlein Franz Adam, dramaturg și romancier germ., n. 1871. Din dramele sale „Zapfenstreich", deși a devenit celebră câtva timp prin subiectul luat din viața ofițerească, este lipsită de motivare și de caracterizările necesare. Romanele „Jena oder Sedan" — lipsit de poezie și tendențios, — și „Stirb und werde" sunt mai norocoase. Cele mai bune lucrări sunt nuvelele „Das Jahr des Erwachens". A scris și poezii cu subiect din războiul mondial.

Beyrut, oraș din Siria de sub mandat franc. Este capit. republicei Libanului, port la Mediterană. Are apr. 92000 loc. Oraș cu un comerț desvoltat. Industria mătăsei și a covoarelor. Universitate (din 1875). B. este antica Beryte sau Barut din timpul cruciadelor.

Beza Marcu, scriitor aromân, diplomat rom. (n. 1885 în Clisura). Prin lucrarea despre „Raportul dintre Filozofie și Poezie", atrage, ca student, atenția lui T. Maiorescu și începe a colabora la „Convorbiri literare" (cu poezii, schițe, nuvele). A scris și în limba lit. „Pe drumuri", „O viață" „Romanul englez", etc. Acum este consul al Rom. la Londra și Conferențiar la Univ. de acolo pentru limba și lit. rom., publicând „Paper on the Roumanian People and Literature", „Roumanian Proverbs", etc. A contribuit la cunoașterea lit. rom. în Anglia.

Beza Teodor, reformator din Geneva, (n. 1519 † 1605). După Calvin el a socotit ca cel mai mare teolog al bisericei sale.

Bezdeadu (3468 loc.) com. rur. jud. Dâmbovița, pl. Pucioasa. Formată din satele: Bezdeadu, Costișata și Râmata. Primăria în Bezdeadu. Perc. locală. Judec. de Ocol. Medic și infirmerie cu dispensar. P. U. Petroșița și G. Buciumeni la 6 km.

Bezdechi Ștefan, prof. de limba și lit. elenă la univ. din Cluj (n. 1888). A făcut traduceri din Platon (Dialoguri), Aristofan (Norii) Euripides (Bacantele, Alceste, Ciclopul). Lucrări din Samosata (Dialoguri și conferințe), Xenofon (Apologia lui Socrate), Marcu Aureliu ș. a. și a publicat interesante studii despre lit. clasice: Aristofan și Contimporanii săi, Gânduri și chipuri din Grecia veche, Ioannes Chrysostomos et Plato, Nicephori Gregotae epistulal XC (ultimele două în „Ephemeris dacoromane", în lat.).

Ștefan Bezdechi

Bezid (1165 loc.), com. rur. jud. Odorhciu, pl. Sângeorgiul-de-Pădure. Judec. Cristur. Of. P. local. G. Sângeorgiul-de-Pădure la 7 km.

Béziers, oraș din Franța (Hérault). A jucat un rol important în războaiele religioase din Franța. Are construcțiuni vechi în special biserici (din sec. al XII—XVI). Azi oraș cu vinuri bune și industria rachiurilor, coniacului, etc. B. are apr. 66000 loc.

Bezmen, se numia în Moldova și dijma de ceară și său.

Beznea (1817 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Bratca. La 4 km. de G. Bratca. P. U. Bratca.

Beztužev (cit. Bestujev) Aleksey Aleksandrovič, nuvelist și critic rus (n. 1795 † 1837). A scris sub pseudominul A. Marlinskij nuvele, polemice critice și printre altele, romanul sentimental „Ammalat-Beg". E autorul întâiului almanach ce-a apărut în Rusia: „Steaua Polară".

„Bhagavat-Gita", cea mai frumoasă poemă a lit. indice: „Cântarea celui prea înalt". Este o poemă mistică, un fel de predică religioasă și morală, pusă în gura lui Krishna (zeu ind.), care, în clipa când e să izbucnească lupta între două triburi indiene, înrudite — Kuruizii și Pandaluzii — intervine spre a le demonstra trebuința păcii și a le descoperi prezența divinității pretutindeni. Krishna (Crișna) se identifică aici o divinitate supremă indiană, Vishnu. Poema e inserată în marea epopee Mahâbhârata (v. c.) și are valoare filosofico-religioasă.

Biafra, baie largă din golf. Guineea (v. c.). Situat la E. de delta fl. Niger, are ins. Fernando-Po. Pe coasta sa sunt stabilimente coloniale engleze (Nigeria de E.) și franc. (Camerun și Congo franc.).

Bila (1165 loc.), com. rur. jud. Vlașca, pl. Călugăreni. P. U. Ghimpați. G. Jilava la 27 km.

Biala, numele a două râuri din Polonia, unul se varsă în Vistula, altul în Dwina. — B. oraș din Polonia (Krákov) cu topitorii de fier și metalurgie. 7800 loc. — B. Podlaska oraș din Polonia (Lublin) cu resturi ale unui castel al lui Radziwill. Fabrici de cuie. Apr. 13000 locuitori.

Bialystok, oraș important industrial (textile) din Polonia pe râul Biala. Are 78000 loc.

Blanchert Giuseppe, bărbat politic ital. (n. 1821 † 1903), adversar hotărît față de politica unitaristă a lui Cavour și Vittorio Emanuelle. Deputat și mulți ani deărândul președinte al camerei deput. Orator de talent și om cumpătat, B. a jucat un rol de arbitru între partide. A scris și câteva lucrări.

Bianchi Nicomed, celebru istoric ital. (n. 1818 † 1886). A luat parte activă la mișcarea din 1848. Lucrările sale, deși pline de patriotism (care câteodată întunecă valoarea istorică) totuși sunt de un mare interes și mai ales: Storia della politica austriaca rispetto ai governi e ai sovrani ital., del 1791 al 1857; Storia documentata della diplomazia europea in Italia, dal 1814 al 1861; Storia della monarchia piemontese, etc.

Blanu Eugen dr. (n. 1888), subdirector general al Siguranței Statului în București, avocat. A redactat revista studențească din Cluj „Noi" (1913); a publicat articole în diferite reviste.

Blanu Ioan, profesor universitar rom. (n. 1856), originar din Ardeal, actual președinte al Acad. române. După studii temeinice în Milano și Paris, reîntors în țară, e numit prof. la liceul „Sf. Sava". Prietenia lui Dimitrie Sturdza, sprijinul prof. său B. P. Hașdeu și admirația pt. T. Maiorescu i-au deschis orizonturi largi și un neînfrânt dor de muncă, ridicându-se prin talent și stăruință la un loc de frunte între filologii și istoricii noștri. Biblioteca Acad. noastre, B. a organizat-o cu pricepere și talent. Comorile nepretuite de cărți vechi și manuscrise sortite peirii le-a adunat cu multă strădanie pe seama Acad. rom. și a publicat splendida „Bibliografie românească veche" (împreună cu Nerva Hodoș, 1903—1912), cea mai importantă publicație pt. istoria literaturii și culturii noastre vechi. Spiritul său de abil cercetător a simțit necesitatea unui mijloc de orientare în bogata colecție de ms., de aceea a publicat „Catalogul manuscriptelor românești". Alte lucrări valoroase: Documente românești, Documente de artă românească din manuscripte vechi (arată lumii că noi am

fost în trecut purtătorii celei mai pure şi înfloritoare arte decorative din sud-estul Europei); Psaltirea Scheiană (în facsimile); apoi studii lit.: Despre cultura şi lit. română în sec. XIX (1891); Despre introducerea limbii rom. în Biserica Ro-

Ion Bianu

mânilor; Viaţa şi activitatea lui Maniu Samuil Micu, etc., etc., etc. Întreagă Academia Română îi datoreşte nespus de mult talentului său de organizator, devotamentului şi altruismului cu care a gospodărit şi gospodăreşte cel mai înalt Institut de cultură rom.

Bianu Vasile, inginer, dr. în ştiinţele fizice, profesor de fizică la Şcoala politehnică din Buc., autorul mai multor manuale şcolare.

Bianu Vasile, medic român originar din Ardeal (n. 1858). A fost medic primar al spitalului din Buzău. Chirurg apreciat. A publicat lucrări de Igienă, chirurgie şi un excelent dicţionar medical. A fost după Unire senator.

Biarmia sau **Bjarmia**, numele vechiu al Laponiei ruseşti. Numele îi vine dela loc. primitivi, Biarmii sau Bjarmii, de origină fineză. Ei au fost într'o continuă luptă cu locuitorii din Novgorod şi cu piraţii nomazi. Dispar din istorie prin sec. al XIV.

Biarritz, oraş din Franţa (Basses-Pyrénées), mic port la coasta golf. Biscaya (v. c.). Una din cele mai elegante şi mai moderne staţiuni balneare din Franţa. În timpul evului mediu, B. a fost un port important pentru pescuitul balenelor. Cu dispariţia lor din regiune, decade şi se ridică numai prin intervenţia fostei împărătese Eugenia. Are apr. 21000 loc.

Biart Lucien, literat franc. (n. 1828 † 1897). A scris romane de călătorii şi aventuri.

Bias, unul dintre cei şapte înţelepţi ai Greciei, originar din Priene (sec. VI a. Chr.), considerat ca un om al dreptăţii, căci cunoaşterea acesteia o considera el cel mai de frunte lucru. Deşi f. bogat, când locuitorii din Priene se refugiau dinaintea armatei lui Cyrus, B. era liniştit şi nu se preocupa de nimic, spunându-le celor curioşi: „Toate ale mele le duc cu mine“, considerând între acestea ideile şi concepţia sa despre lume.

Biauricular, auzul —, (psihol.) este percepţia unui sunet, deodată cu amândouă urechile. Datorită auzului b., noi putem şti din ce direcţie vine sunetul sau zgomotul. Direcţia lor se înseamnă prin diferenţa de intenzitate a impresiilor înregistrate de fiecare din cele două urechi. Funcţionarea anormală a unei urechi scade fineţia localizării direcţiei sunetelor şi zgomotelor.

Biban (zool.), peşte teleosteen (Perca fluviatilis) din grupa Acanthopterigienilor, comun în toate apele curgătoare ale Europei cu excepţia celor de munte, de coloare verzue pe spate şi galbenă-alburie pe pântece cu 5—9 dungi transversale negre-verzui, ajungând uneori până la 2 kg. greutate. Este hrăpăreţ nutrindu-se cu icrele şi cu puii altor peşti, sau cu insecte, melci, viermi, depunându-şi icrele în lunile Aprilie—Maiu. În ţările nordice se extrage din pielea sa un cleiu de calitate superioară.

Biberon (med.), sticlă cu sfârc de cauciuc pentru alimentarea artificială a copiilor sugaci.

Bibescu Anton, ministru plenipotenţiar al României în Madrid, fost ministru plenipotenţiar în Statele Unite la New-York.

Bibescu. 1. **Gheorghe** (n. 1804 în Craiova, † 1873 în Paris). Domn al Ţării Româneşti (1 Ianuarie 1843—Iunie 1848). Studiază la Bucureşti şi Paris, în 1824 e funcţionar în ministerul de justiţie, apoi de externe, demisionează în 1834 şi trăieşte la Paris şi Viena până la 1842. E ales domn cu ajutorul Rusiei. Cedarea exploatării minelor unui rus, a produs mari nemulţumiri în ţară contra lui B. ca şi introducerea limbei franceze în şcolile superioare ca limbă de predare. În revoluţia din 1848 a abdicat şi silit a părăsit ţara. — 2. **Gheorghe** fiul celui precedent (n. 1834 † 1900). A făcut şcoala militară la Paris, ca ofiţer în armata franceză a luat parte la războaiele din Mexico (1862), Algeria (1867) şi cu Germania (1870). S'a întors în România şi a administrat, dela 1890, institutele filantropice Brâncoveneşti (spital, asil şi şcoală) intrând în conflict cu Mitr. Ghenadie, a contribuit la destituirea acestuia (1896). A scris mai multe studii militare şi istorice. — 3. **Ioan**, ministru de culte în Ţara Românească (1849—53), când a fost delegat, împreună cu alţi miniştri, de Barbu Ştirbey să salute, la Sibiu, pe Împăratul Francise Iosif (Iulie 1852).

Bibilica (zool.), pică, picherea (Numida meleagris), pasere galinacee (găină) din genul Numida ale cărui specii sălbatice trăesc în cete numeroase în Africa. Are penaj cenuşiu pătat cu puncte albe, cu un cap golaş cu coif cornos, domesticită, bună ouătoare.

Biblia (grec.: cărţi), colecţia cărţilor sfinte, care, după credinţa bisericilor creştine sunt inspirate de D-zeu şi care formează principalul (iar după concepţia protestanţilor unicul) izvor al revelaţiunii divine. B. se împarte în 2 părţi: Testamentul vechiu şi Testamentul nou. T. V. cuprinde cărţile scrise înainte de naşterea lui Isus Hristos, pe care şi Evreii le consideră drept cărţi inspirate. Unele din aceste sunt istorice (de ex. cele 5 cărţi ale lui Moise, cărţile judecătorilor, ale regilor, etc.), altele profetice (Isaia, Eremia, Baruch, etc.) şi altele didactice (Pildele lui Solomon, Paralipomenele, etc.). Cărţile T. V. s'au scris în limba ebraică şi sirochaldaică, iar una din ele greceşte. Cărţile istorice ale T. N. sunt Evangeliile şi Faptele apostolilor, iar cele didactice epistolele Sf. Apostoli Pavel, Ioan, Petru, Iacob şi Iuda. T. N. are o singură carte profetică: Apocalipsul Sf. Ioan (v. c.). Despre Evangelia Sf. Marcu se afirmă că a fost scrisă în limba latină, iar celelalte toate au fost scrise în dialectul alexandro-macedon al limbii greceşti. Pentru mai buna orientare a cititorului, singuraticele cărţi ale B.-ei sunt împărţite în cărţi şi stihuri. Împărţirea în stihuri o făcu diaconul Euthailus (402 d. Chr.), iar în capitole cardinalul Hugo, sec. al XIII. Originalul gr. al T. V. a fost tradus în l. greacă de cei 72 înţelepţi din Alexandria sec. al II a. Chr. În l. latină a tradus B. Sf. Ieronim (v. c.) sec. al IV d. Chr. traducere numită Vulgata (v. c.), singura recunoscută ca oficială în bis. rom. cat. Mai târziu s'au făcut şi alte traduceri în alte limbi, de ex. Ulfila (v. c.) a tradus-o în l. gotică, fraţii Ciril şi Metodiu (v. c.) în l. slavonă, Luther sec. al XVI în l. germ., etc. La Români găsim fragmente din B. în diferite codice (Voroneţean, Palia dela Orăştie, etc.). B. dela Buc. a lui Şerban, tipărită 1688 (complectă). Altă B. a tipărit Samuil Clain la Blaj 1795, iar mitropolitul Şaguna, ca episcop (1856) o B. ilustrată. De curând scriitorul Gala Galaction (v. c.), pregăteşte o nouă traducere a B.-iei.

Gheorghe Bibescu

„Biblia lui Şerban“. Numire literară dată primei biblii întregi, apărută la Buc. (în 1688), într'o splendidă ediţie rom. Se zice că traducerea au făcut-o fraţii „pedepsiţi întru limba elinească“ Radu Greceanu şi Şerban Greceanu, Mitrofan episcopul Huşilor, călugărul Germano Nissis (dela Niş). Acesta murind domnitorul a pus „pe alţii care s'au întâmplatu... şi despre altă parte ai noştri oameni ai locului nu numai pedepsiţi (învăţaţi) întru a noastră limbă, ci şi din limbă elinească, având ştiinţă ca să o tălmăcească“. Aceştia „luând lumină şi dintr'alte izvoare vechi“ care sunt: textul primei traduceri a bibliei,

datorit spătarului Neculai Milescu-Cârnul, Noul testament din 1648 (din Bălgrad = Alba-Iulia) a mitropolitului Simion Ştefan şi Psaltirea Slavo-română a Mitropolitului Moldovei Dosofteiu. Acestea au fost alăturate de textul elinesc, de către arhiereul Germano Nisis (din Niş), episcopul Mitrofan al Huşilor, care a fost „atot meşteşugul şi îndreptării cuvintelor româneşti ostenitorlu" (ultima foaie) şi probabil Stolnicul Const. Cantacuzino (dintre „ai noştri oameni ai locului", alături de Mitrofan). Dl. N. Iorga atribuie întreaga traducere Stolnicului şi presupune că el a fost ajutat de directorul şcoalei greceşti din Buc., Sevastos Kymenites, ambii fiind conduşi de Dosofteiu, patriarhul Ierusalimului, care scrie şi el o prefaţă acestei Biblii. Rezultă, într'adevăr, că tiparul (osteneala) şi „îndreptarea" textului s'a făcut de către mai mulţi „ce s'au întâmplat Dascali" (cărturari); iar că fraţii Greceni au controlat (după moartea lui Germano Nisis) textul elin: „mai multu desluşindu-se pre limba românească", de către aceştia. Astfel B. I. Ş. este în lit. rom. una din tipăriturile cele mai importante, pentru desvoltarea limbii literare, fixând definitiv drumul pe care are să-l urmeze în viitor limba scrisă bisericească. Ea a utilizat tradiţia fonetică şi morfologică a textelor lui Coresi, Varlaam şi Simeon Ştefan, îmbogăţind însă lexicul şi perfecţionând sintaxa. In acelaşi timp acest text, prea însemnat, apare ca un simbol al unităţii limbii şi a neamului, datorită bărbaţilor cari şi-au unit puterile spre a-l scoate la iveală.

Biblia pauperum (lat.), B. celor săraci cu duhul, adică a analfabeţilor, se numia în evul mediu o colecţiune de icoane reprezentând scene biblice.

Biblică, arheologia —, ştiinţa care cercetează stările politice, sociale şi economice ale popoarelor din timpul când s'a scris Biblia.

Biblică, geografie —, descrierea Palestinei şi a ţărilor învecinate, cu considerare la situaţia acestora din timpul când s'au scris cărţile Bibliei.

Biblică, isagogia —, ştiinţa care tratează origina şi istoria singuraticelor cărţi ale Bibliei, autenticitatea şi integritatea lor, tratând din punct de vedere critic şi conţinutul lor. Interpretarea autentică a B.-ei în bis. rom. cat. şi ortodoxă cade în competinţa autorităţii bisericeşti.

Biblică, istoria —, povestirea pe scurt a întâmplărilor descrise în Biblie.

Biblice, Societăţi —, înfiinţate mai ales de protestanţi în scopul răspândirii Şf. Scripturi în massele populare, tipărind ediţii ieftine. Cea mai veche a fost înfiinţată 1710 de baronul Canstein în Halle. Azi, cea mai renumită e soc. principală B. din Berlin, fondată în 1814, iar cea mai mare şi mai puternică din toată lumea e Soc. B. britanică şi pentru străinătate, care a tipărit şi câteva ediţii rom. ale Bibliei.

Biblie, numele dat în literatura franc. poemelor satirice în versuri de câte 8 silabe, ale lui Gujot de Provius, din secolul al XIII, satirizează clerul şi societatea contemporană. La fel: „La bible du seingnor de Berzé".

Bibliofilia (gr.), iubirea cărţilor, plăcerea pasionată de a aduna şi de a avea cărţi, mai ales exemplare rare sau alese cu gust, cu pricepere. Când această pasiune e exagerată, B. se transformă în Bibliomanie. Cel care se ocupă cu adunare de cărţi rare, din plăcerea de a le avea se cheamă bibliofil.

Bibliografie, consemnarea productelor literare, din diferite puncte de vedere, de ex. în ordinea alfabetică ori cronologică, după limbi sau ţări, după valoarea ori specialitatea cărţilor, etc. B.-a e de 2 feluri: pură, care arată în general ce s'a scris şi tipărit, — şi aplicată, care mai face şi o apreciere a cărţilor înşirate. Lucrări bibliografice româneşti: D. Iarcu „B. cronologică română 1550—1873", Codrescu „Biblio-hronologia română", I. G. Popescu „Trei ani din lit. rom." (1874—6), Al. Pop „B. publicaţiunilor periodice româneşti (1817—87)", I. Bianu şi N. Hodoş „B. română veche", etc.

Biblioteca. In Asira şi Babilon s'au descoperit, în urma săpăturilor, mari biblioteci compuse din cărămizi pe care erau gravate cu scrieri cuneiforme. B. din Alexandria a avut câteva sute de mii de suluri de papirus scrise. In Roma, în veacul al IV d. Chr., erau vre-o 28 B. publice. In evul mediu sunt numeroasele B. de mănăstiri (Clugny, Fulda, St. Gallen, Lorsch). Humanismul a pus baza B. vestite: Marc din Veneţia (1450), Ambrosiana din Milano, Laurentiana din Florenţa şi Vaticana din Roma. După descoperirea tiparului B. mari au luat un avânt extraordinar. Mai vechi: B. Escorial din Madrid şi Fugger din Augsburg. B. moderne vaste sunt B. Naţională din Paris (cu 3,600 mii volume tipărite şi 100 mii manuscrise), British Muzeum din Londra şi B. universităţii din Berlin (cu 1,200 mii volume şi 30 mii manuscrise, şi în Statele-Unite Nord Americane. In România sunt câteva B., cari au peste o sută mii volume, aşa: B. Academiei, cea mai mare dintre toate, apoi cea a Universităţii din Cluj, a Fondaţiunii universitare Carol din Bucureşti, a Astrei din Sibiu, a lui V. A. Urechiă din Galaţi. Mai sunt B. însemnate: a Univ. din Iaşi, Arhidiecez. Blaj, a oraşului T.-Severin şi a câtorva licee din ţară. B. particulară cea mai mare e a lui N. Iorga. B. minoritare la noi sunt importante: săsească Bruckenthal din Sibiu, ungureşti: Bathyanyi din Alba-Iulia, Teleki din Târgu-Mureş şi colegiul reformat Bethlen din Aiud. Prin lege sunt obligate toate tipografiile să trimită câte 2 exemplare din fiecare tipăritură pentru B. Academiei, Astrei din Sibiu, Universitatea din Cluj.

Biblioteca Academiei Române, este cea mai mare colecţiune de tipărituri, manuscrise, documente, hărţi, stampe şi portrete româneşti. Ea corespunde bibliotecii „naţionale" din Apus. Istoricul ei e legat de acel al Academiei: nu se putea concepe o societate academică fără bibliotecă. In întâii ani ea s'a desvoltat însă foarte încet şi majoritatea publicaţiunilor erau de filologie. La 1871, B. avea abia 441 vol. La 1877 numărul lor crescuse la 3423. Importante donaţii au fost făcute de A. Papiu-Ilarianu, D. C. Sturdza Şcheianul (7431 volume), filoromânul Ubicini, călugărul Nifon Bălăşescu şi alţii. Incepând cu anul 1885, Academia primeşte, datorită legii imprimatelor legale votată în acel an, câte 3 exemplare din toate tipăriturile executate în ţară. In 1901 ea intra în posesiunea depozitului de cărţi al „Bibliotecii centrale" din Bucureşti. Astăzi Biblioteca Academiei, are aproape 300.000 volume, peste 7000 manuscrise şi aproape 50.000 documente. Bibliotecar: Ioan Bianu.

Biblioteca Fundaţiei Universitare Carol I. este destinată studenţilor din Bucureşti, corăspunzând bibliotecilor universitare. Are cam 100.000 volume. Tot aici e şi „Biblioteca Societăţii Regale Române de Geografie".

Biblioteca Palatului Cultural din —, v. Palatul Cultural.

Biblioteca pedagogică a Casei Şcoalelor (Bucureşti). Cuprinde cărţi şi reviste de pedagogie şi filosofie, precum şi o colecţie de cărţi didactice, în total peste 24.000 volume.

Biblioteca Universităţii din Cernăuţi, are peste 270.000 volume (cu broşuri, teze, etc. la un loc). Director: Const. Mandicevschi. Sub-director: Robert Clement. Personalul ştiinţific se compune din 5 bibliotecari, 4 asistenţi şi 1 arhivar.

Biblioteca Universităţii din Cluj. A fost înfiinţată odată cu crearea Univ. Unită cu „Biblioteca Muzeului Ardelean" (aceasta înfiinţată la 1859), cele două biblioteci au fost depozitate întâi în vechea clădire a Univ., apoi în cea nouă. In 1906 s'a început edificarea actualului palat al Bibliotecii, în care colecţiile au fost trecute în anii 1908—1909; este una din cele mai moderne biblioteci din sud-estul Europei. Numărul tipăriturilor se ridica în 1919 la 129.508 (Biblioteca Univ.) şi 151.715 (Muzeul Ardelean), fără a socoti incunabulele, revistele, ziarele, etc. După Unire s'a urmărit în special complectarea materialului românesc, tratat cam vitreg sub dominaţia ung. Astăzi Bibliotecile unite au 514.443 de tipărituri (334.479 ale Bibl. Univ., 179.964 ale Muzeului Ardelean), vreo 150.000 diferite imprimate, circa 2000 hărţi şi 4000 manuscrise. Arhiva Muzeului Ardelean are o colecţie de circa 500.000 de documente, depozitate de către familiile nobile din Ardeal. Directorul Bibl.: Eugen Barbul. Personalul ştiinţific constă din 2 primi-bibliotecari, 7 bibliotecari, 3 sub-bibliotecari, 1 arhivar şi 5 cartotecari. Impreună cu funcţionarii administrativi şi servitorl: 51 de persoane. Biblioteca adăposteşte şi bogata colecţie de cărţi vechi româneşti, stampe, monede a d-lui George Sion.

Biblioteca Universităţii din Iaşi, are la bază Biblioteca Mihăileană, fondată de Mihail Sturdza la 1840. In 1860 număra peste 7500 de volume. Sub Vodă Cuza ea devine Bibliotecă a Universităţii, se îmbogăţeşte cu cărţile teologice din vechea bibliotecă a Mitropoliei, cu donaţii şi imprimatele legale. Intre bibliotecarii cari au ilustrat-o trebuie citat numele lui Haşdeu şi Eminescu. La terminarea palatului Univ. (1897) Biblioteca e adăpostită în noua clădire. Numărul volumelor trecea de 70.000. De atunci colecţiile au crescut mult, (situaţia actuală circa 160 mii volume), biblioteca însă nu e nici astăzi aranjată. Director: Prof. P. Andrei.

Biblioteca „V. A. Urechia" (Galaţi). Infiinţată în 1889. Colecţia de bază a fost donată de învătatul al cărui nume îl poartă.

Bicaciu (1322 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Cefa. Dist. 7 km. de staţia C.F.R. Ceica.

Bicameral, sistemul B. în dr. constituţional înseamnă reprezentanţa naţională alcătuită din două corpuri legiuitoare: camera şi senatul. Originea lui este în Anglia, care, până la 1246, avea o singură cameră (sist. monocameral) reprezentând aristocraţia: nobili şi clerici la care se adaugă acum spre a lupta împotriva abuzurilor regale şi burgurile (oraşele, de aici „burghezi"). La 1295 aristocraţii se despart de repres. pop. şi aşa iau naştere două adunări „Camera Lorzilor" (aristo-

craţia) şi „Camera Comunelor“ (democraţia), păstrate până azi. In Franţa Const. din 1791 era o singură adunare reprezentativă, care se păstră până la Directoriat (1795), sub a doua republică şi la începutul celei de a treia (1871—75). In celelalte epoci ale sec. al XIX parlamentul avea mai multe Camere. Constit. din 1875 are sistem bicameral: cameră şi senat, întâiu la Versailles apoi la 1879, la Paris. In România s. b. s'a introdus prin imitaţie datorită superiorităţii asupra sistemului monocameral: asigură un control mai uşor al puterii executive, căci înlesneşte separaţia puterilor (v. c.). Dă mai mult temeiu legiferării, senatul fiind un corp mai matur şi „ponderator“, mai ales datorită senatorilor de drept, cari prin situaţia lor în stat şi experienţă mai bogată, pot înlesni temcinicia legiferării.

Bicapsulat (bot.), fruct divizat în două capsule.

Bicarbonaţi (chim.), sau carbonaţi acizi se numesc sărurile acidului carbonic ($CO_3H_2 = CO_2.H_2O$) rezultate prin înlocuirea parţială ($^1/_2$) a hidrogenilor din molecula sa cu un echivalent al unui metal (potasiu, sodiu, calciu, bariu, etc.) ex. bicarbonatul de sodiu ($NaHCO_3$) întrebuinţat în medicină ca neutralizant al aciditătii gastrice.

Bicaz (3065 loc.), com. rur. jud. Neamţ, pl. Piatra. Formată din satele: Bicaz, Cârnu, Chisirig, Ciungi, Capşa, Hamzoaia, Isvorul Muntelui, Mărceni, Poiana Cârnului, Potoci, Secul, Taşca şi Ticoş-Floarea. Primăria la Bicaz. Ferma Domeniului Coroanei. Medic, farmacie. Of. P. local. G. Piatra-Neamţu la 26 km.

Bicaz, pas prin curmătura dintre Munţii Bicazului şi Ceahlăul. Prin el curge părâul B.-ului. Altit. 5588 m.

Bicazul, munte, com. rur. Bicazul din jud. Neamţ.

Bicazul, 1. izvor de ape minerale în jud. Neamţ. Conţine hidrogen sulfurat. 2. B. părâu ce izvorăşte din munţii Transilvaniei şi intră în Ţară pe la Mănăstirea Bicazului. Puţin mai la vale de izvorul său se găseşte cunoscutul lac Gyilkos, la vale de care sunt frumoasele şi strâmtele chei ale B.-ui.

Bicazul-Ardelean (6980 loc.), com. rur. jud. Neamţ, pl. Piatra. Of. P. local. G. Gheorgheni la 30 km.

Biceps (lat. = cu două capete), epitetul Zeului Janus, se mai numeşte încă în anatomie un muşchiu al braţului care se inseră cu un capăt pe humerus (osul braţului), iar cu celalalt capăt pe osul radiar (radius) al antibraţului.

Bicfalău (1946 loc.), com. rur. j. Trei-Scaune, pl. Ozun. P. U. şi G. Ozun la 6 km.

Bichat Marie François Xavier, medic francez celebru (n. 1771 † 1802), unul din cei mai geniali cercetători medicali ai veacului trecut şi întemeietorul anatomiei microscopice moderne. Ideile sale luminoase au dat impulsuri de tot nouă anatomiei normale şi patologice şi fisiologiei. A fost profesor la Fac. de Med. în Paris.

Bicicleta. In 1817 baronul K. F. Drais a construit un aparat de locomoţie cu 2 roate şi şea, fără transmisiune, numit drezină, din ea s'a desvoltat B. înaltă, construită pe la mijlocul sec. al XIX. In 1884 s'a inventat în Anglia B. joasă cu transmisiune, în 1891 s'a perfecţionat, aplicându-i-se la roate pneumaticele. Tricicleta, cu 3 roate, e mai stabilă şi serveşte mai ales ca vehicul pentru transport de greutăţi. In prezent se aplică la B. şi motoare de benzină demontabile. B. cu motor stabil, de construcţie mai rezistentă şi adoptată, se chiamă motocicletă. — B. şi motocicleta, pe lângă utilizare ca vehicul, serveşte şi pentru sport (ciclism): curse în arenă, de distanţă, de munte, pentru viteză şi rezistenţă. In Apus sunt f. populare cursele de 6 zile, în care perechi de concurenţi umblă cu B. cu schimbul 6 zile de-a rândul. „Tour de France“: curse anuale de biciclete în interiorul Franţei pe distanţe de 5000 km.

M. Fr. X. Bichat

Bicolateral (bot.), fascicol libero-lemnos cu două zone liberiene, una pe faţa internă şi alta pe faţa externă a lemnului.

Biconjugate (bot.), frunze cu un peţiol principal, purtând peţioluri secundare cu câte două foliole (frunzişuri).

Bicsad (1889 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Sf. Gheorghe. Of. P. local. G. locală.

Bicsad (1702 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Oaşiu. Of. P. local. G. locală.

Bidens (bot.), gen de plante ierboase din fam. Composeelor cu aprox. 50 specii (ierburi) care cresc în regiunile calde şi temperate, mai multe în America. La noi sunt comune pe lângă ape speciile: Doi dinţi, Dentiţă (B. tripartita, B. cernua), întrebuinţate pentru extragerea unei colori galbene, — şi în medicină mărind secreţiunea salivei.

Bidigitat (bot.), frunză cu nervură palmată divizată în doi lobi profunzi.

Bidigitipenat (bot.), frunză compusă cu două foliole la vârf, divergente, ca două degete îndepărtate.

Bie Oscar, scriitor german (n. 1864), redactor la „Neue Rundschau“. S'a ocupat cu arta şi cu estetica muzicală. A scris lucrări estetice (Der Tanz şi Die Oper).

Biebrz, râu din Polonia de N., cu un curs de 800 km. Importante şi sângeroase lupte între Germani şi Ruşi în Iulie 1915.

Biela Baron Wilhelm, n. 1782 † 1856. Astronom austriac, s'a ocupat în special cu descoperirea cometelor. A descoperit renumita cometă Biela.

Bielinskij Vissarion Grigorjevič, mare critic rus (n. 1810 † 1848). In lucrările sale despre Puszkin, Gončarov şi mai ales Gogol, cere înoirea moravurilor sociale, prin reforme, nu prin piedici şi rugăciuni. Anticlerical şi naţionalist, dar pătimaş. A fost supranumit „Orlando furioso“ al criticii. Precursorul naturalismului în lit. rusă. — A scris vre-o zece volume de studii critice.

Bielke, numele mai multor ilustre familii suedeze, pomenite prin sec. al XIII, din care au făcut parte mai mulţi bărbaţi distinşi.

Biella, oraş vechiu din Italia (Piemont), cu importanţă industrială: mătăsărie, hârtie, pânzeturi, etc. Are apr. 26000 loc.

Bielski Joachim (sfârşitul sec. al XVI), ultimul cronicar polonez, fiul lui Martin B., autor al unei cronici celebre „Kronika Polska“, în care complectează şi transformă cronica tatălui său şi din care s'a informat Gr. Ureche, pentru că ea conţinea multe ştiri despre Mold., pentru epoca dela 1359—1582. J. B. a inspirat pe Ureche şi în felul scrierii cronicei: ideile, caracterizările domnitorilor, etc. Comparaţia critică făcută de curând (de către P. P. Panaitescu) între cronica lui B. şi cronica Ureche Sim. Dascălul, a putut lămuri multe chestiuni privitoare la începutul istoriografiei naţionale rom. şi asupra influenţii polone. (v. Ureche, Cronica lui U. şi Simion Dascălul).

Bielski Martin, mare croniciar polonez din sec. al XVI. Autorul celebrei „Kronika wszystkiego s'wiata“ = „Cronica întregii lumi“ (1550—54—64), care cuprinde, între altele şi o scurtă istorie a Rom. B. vorbeşte despre originea Rom. şi dă chiar câteva date geografice confuze. Explică, după Aeneas Sylvius Piccolomini (v. c.), numele Vlahiei prin Flaccus şi crede că adevărata origine a Rom. e din răufăcători trimişi de Romani în exil prin locurile noastre. Dintre aceştia făcea parte, crede B., şi Ovidius... Cronica lui M. B. a fost foarte răspândită şi imitată, tradusă încă din sec. al XVI, în ungureşte şi ruseşte. (Trad. rusă e în ms.) Probabil că aceste traduceri au favorizat să se lăţească legenda cu „Laslău Craiu“ (v. c.). Inregistrată poate şi din tradiţie de prelucrarea cronicei lui Ureche, ce a făcut-o Simion-Dascălul.

Bielsko, vechiul Bielitz, oraş din Silezia poloneză, cu industrie mare şi multe fabrici: topitorii de fier, fabr. de maşini, ţesătorie, industrie textilă (postavuri, ţesăt. de in şi iută, etc.). Apr. 20000 loc.

Blenvenu Léon, zis Touchatout, jurnalist şi literat franc., n. 1835 † 1911. Este mai ales cunoscut prin „l'Histoire tintamarresque de Napoléon III“ şi „le Trombinoscope“.

Bier August, chirurg vestit german (n. 1861), cunoscut prin cercetările sale asupra efectului vindecător al hiperemiei în procese supurative, a anesteziei lumbale. E azi una din personalităţile conducătoare în chirurgia germană. Prof. la Fac. de Med. din Berlin.

Bierce Ambrose, romancier am. (n. 1842 † 1914). Scriitor inegal şi iubitor de fantastic împingând până la exces gustul pentru macabru şi desnodăminte paradoxale. Mult superior în scrierile de morală şi umoristice: Catchismul diavolului (Devils' Catechism). In the Midst of Life, etc.

Biertan (2237 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Mediaş. Of. P. local. G. Dumbrăveni la 11 km.

Bieşti (4780 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Chiperceni. Formată din satele: Bieşti, Cegoreni, Slobozia-Godoroja. Primăria la Bieşti. P. U. Pohribeni. G. Şoldăneşti la 41 km.

Bifrons, statue sau bust cu două fețe, întocmai cum e reprezentat zeul Ianus. Se mai numesc și monumentele ale căror fațade prezintă aceleași proporții sau chiar ornamente decorative.

Bifurcație, despărțire în două a unui râu, a unui drum, a unei căi ferate, etc.

Bifusiform (lat.), organ fusiform (în forma de fus) sugrumat la mijloc.

Biertan: Biserica-castel luterană

Biga, la Romani, car cu două (sau patru roate) tras de doi cai, întrebuințat în războiu sau la curse.

Bigado, gogoși de viermi de mătasă, întrebuințate ca hrană pentru paseri, în stare uscată și pulverizată.

Bigamia (dr.), e crima aceluia, care fără să fi rupt întâia căsătorie, contractează o căsătorie nouă. In materie de B. tentativa e pedepsită la fel cu crima. Codul penal Art. 271 pedepsește pe bigami și pe preotul și ofițerul stării civile care săvârșesc căsătoria, cu maximumul închisorii.

Bigeminat (bot.), patru organe (4 flori) dispuse două câte două pe o axă (peduncul).

Bighigiu (1102 loc.), com. rur. jud. Năsăud, pl. Năsăud. Judec. Năsăud. P. U. Năsăud. G. Salva la 15 km.

Bignon Louis-Pierre-Edouard, bărbat de stat și istoric franc. (n. 1771 † 1841). A fost în mai multe misiuni diplomatice; a administrat Prusia și Austria pe timpul ocupației lui Napoleon, interesându-se în special de reorganizarea Poloniei. La dorința împăratului a scris: Histoire de France depuis le 18 Brumaire jusqu'en 1812, continuată apoi de ginerele său, Ernouf.

Bignoniacee (bot.), familie de plante gamopetale, lemnoase — arbori și liane — cu numeroase genuri (53) din regiunile tropicale ale Americei de sud, unele fiind aclimatizate și'n Europa, fiind cultivate ca plante decorative (cățărătoare) prin parcuri, grădini și'n florării (ex. Bignonia magnifica, Catalpa bignomoides cu flori albe pătate galben și brun-roșietic, etc.).

Biharia (3619 loc.), com rur. jud. Bihor, pl. Seleuș. Of. P. T. T. și G. locală.

Bihor, jud. din Țara Crișurilor, mărginit la E. cu jud. Cluj și Turda, la N. cu jud. Sălaj, la S. cu jud. Arad, iar la V. cu Ungaria. Supraf. lui este 7897 kmp. cu 513.866 loc., adică o densitate de 65 loc. pe kmp. Spre E. terenul jud. B. este muntos (Metaliferi și ai Bihorului), cu înălțimi destul de mari: Cucurbeta (1846 m.), Biharia, etc. Din M-ții Metaliferi, se desprinde spre NV. culmea Codrului, iar spre V. este o câmpie (alt. minimă 100 m.), continuarea spre E. a câmpiei Tisei. Între ele este o zonă de dealuri ce se termină brusc în câmpie, la fel ca cele din jud. Buzău. Între ele, dealurile cuprind câteva bazine interioare importante pentru viața poporului nostru (cel dela Beiuș în special). Munții și colinele au interesante fenomene carstice (doline, peșteri, avenuri, isbucniri), o vegetație bogată, pe cei cristalini, și sărăcă pe calcare. Brăzdat de două, din cele trei Crișuri, (cel Repede și cel Negru), cum și de râul Bărcău. In partea de N. a jud. B. este valea Ierului (v. c.) interesantă prin problemele, ce se pun asupra cursului ei. Cazone de vegetație, pe cea de stepă n'o găsim decât în SV., pe la Salonta-Mare. Constituția geologică a jud. B. e foarte complexă (cristalin, eruptivul vechiu, permian, jurasic, etc.). Datorită ei, și bogăția minieră: bauxită (Vad, Dobrești, Roșia, Remetea), cupru (Băița), mangan (Vașcău, Pietroasa), asfalt (Desna de Sus, Brusturi, Budei, Săcălașiu), lignit (Borodul-Mare, Săcălașiu, Budei, etc.), marmoră (Vașcău), piatră de construcție și de var. Munții și dealurile sunt acoperite cu păduri (conifere, fagi, stejari, iar vârfurile lor sunt bune regiuni de pășunat. Pe coastele de V. ale dealurilor sunt multe vii și livezi de pomi fructiferi, iar șesul dă multe cereale. In jud. și în special în Capit. Oradia sunt multe fabrici: motoare, mobile, mașini agricole, turnătorii de metale, industria lemnului, o rafinărie de petrol (Tileagd) industrii chimice, mori, etc. Din punct de vedere industrial, jud. B. are 416 com. inspectorat special. Jud. B. are 416 com. rur. împărțite în 14 plase, 3 com. urb. (Beiuș, Salonta, Vașcău) și un oraș-municipiu, Oradia (v. harta).

Bihoreana, bancă în Oradia-mare. Înființată în 1898, a adus folos național în vremea stăpânirii ungurești. In Romania i-a scăzut importanța așa că în bilanțul din Dec. 1927 are capital 5,138.810 lei, în fond de rezervă 856.936 lei. Sucursale în Marghita, Aleșd, Tinca, Salonta și Beiuș. Președintele Consiliului Dr. Nicolae Zigre și Director general Gh. Dumitrescu.

Bihorului, Munții —, v. Munții Bihorului.

Bila (1476 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mică, pl. Valea-Lungă. P. U. Șona. G. Șona la 1 km.

Bildea, munte în com. Rușiavățu, jud. Buzău, pe malul stâng al Buzăului. Pe coastele lui s'a dat, în 1821, o luptă crâncenă între Turci și Eteriști.

Biju Leon, pictor. Unul din cei mai înzestrați artiști din generația tânără, cu noscut în special prin peisajii.

Bilugat (bot.) = frunză compusă — penată, cu două părechi de foliole (frunzișoare).

Bijuterie, obiect de podoabă, făcut din metale nobile decorat cu nestemate (pietre prețioase) sau cu imitații de ale acestora.

Bilă (med.), fiere, produsul secreției externe a ficatului, care se adună în vesica biliară și se elimineză în cursul digestiei în intestinul subțire. Rolul ei principal este digestia grăsimilor.

Bilabial (fon.), fonemul (sunetul) rostit cu amândouă buzele. Sunetele „p", „b", „m", sunt bilabiale, deoarece ocluziunea ce le caracterizează se face prin lipirea buzelor una de alta. Un „f" nu este bilabial, căci pentru a-l pronunța buza superioară nu are nici un rol. Există însă în unele limbi un „f" sau un „v" bilabial, care se naște în urma trecerii suflului prin strictura formată de apropierea buzelor una de alta.

Bilanț, cumpănă; compararea activelor cu pasivele pentru a stabili averea și câștigul sau pierderea unei afaceri într'un timp anumit.

Bilașcu Gheorghe, medic român (n. 1863 † 1926). Profesor de clinică stomatologică la Universitatea din Cluj, fost stomatolog în Budapesta. Fost senator. A publicat între altele asupra transplantă-

Gheorghe Bilașcu

rii dinților și despre anestezia dentară. Are meritul de a fi organizat mai întâi în România învățământul stomatologic și de a fi luptat pentru clarificarea situației medicilor stomatologi față de dentiștii tehnicieni. A înființat și condus Asociația doctorilor stomatologi din Țară și „Revista stomatologică" (Cluj, 1921—26).

Bilateral, act încheiat între două părți. Contrac b., v. Contract.

Bilavăț (3979 loc.), com rur. din jud. Hotin, pl. Lipcani. Formată din satele: Bilavăț, Berlinți și Gromozeni. Primăria Bilavăț. P. U. și G. Lipcani la 14 km.

Bilbao, oraș în Spania, la Golf. Biscaya, port pe Nervionul canalizat, tributar Oceanului; 93.600 loc. Comerț însemnat cu lână și minereuri de fier.

Bilbor (1200 loc.) com. rur. jud. Neamț, pl. Ceahlău. Of. P. local. G. Toplița la 25 km.

Bilca (3140 loc.), com. rur. jud. Rădăuți, pl. Vicovelor. Of. P. local. G. Vicovul de Jos, la 6 km.

Bilciurescu Grigore, ministru plenipotențiar al României la Sofia.

Bilciurescu Victor, ziarist și scriitor rom. (n. 1865). A colaborat la „Revista Nouă" a lui Hașdeu, și la „Literatorul" lui Macedonski. A scris nuvele, schițe, („In patimi", „Firave") și versuri, uneori sub pseudonimul Torbil.

Bilciurești (1923 loc.) com. rur. jud. Dâmbovița, reșed. pl. Bilciurești. Formată din satele: Bilciurești și Cloșcaru. Perc. locală. Judec. de Ocol. Școală de meserii. P. U. local. Medic și dispensar. G. Ghergani la 14 km.

Bilderdijk (cit. deic), poet olandez, n. 1756 † 1831. Este socotit ca unul din cei mai mari poeți ai țării lui.

Biled (3861 loc.) com. rur. jud. Timiș-

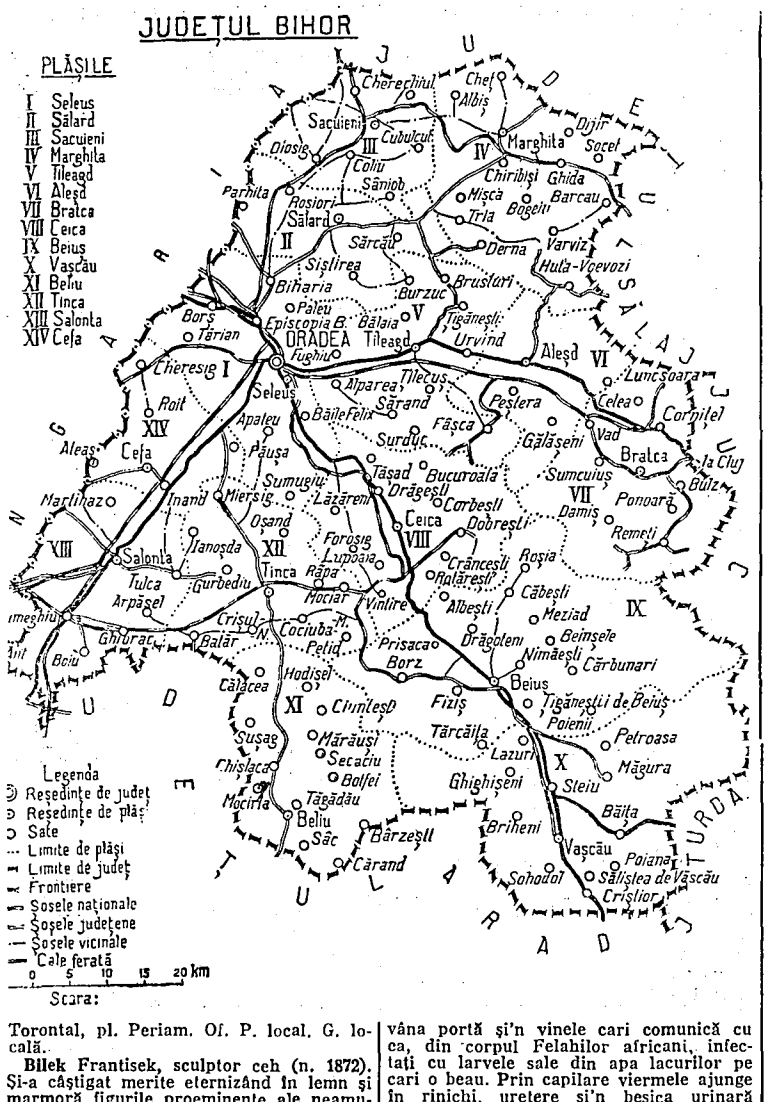

Torontal, pl. Periam. Of. P. local. G. locală.

Bilek Frantisek, sculptor ceh (n. 1872). Și-a câștigat merite eternizând în lemn și marmoră figurile proeminente ale neamului său.

Bilet la ordin (dr. comercial), un înscris comercial prin care o persoană („subscrisul") se angajează față de o alta să plătească la un termen dinainte fixat o sumă anumită de bani la ordinul său, adică aceluia căruia efectul (inscrisul) comercial va fi cedat prin andosare (gir). **B. l. o.** trebuie: iscălit, datat, să cuprindă suma de plată, numele persoanei, la ordinul căreia el este subscris, data efectuării plății. Juridicește dispozițiile ce privesc cambia se aplică și **B.-lui l. o.** (cf. poliță, cambie, trată).

Bilet la purtător, un bilet la ordin, plătibil la „purtător", adică oricărei persoane, fără ca numele beneficiarului să fie însemnat în el.

Bilharzia hematobia (zool.), vierme distomien în formă de cordea, din ordinul Trematodelor, care trăește parazit în vâna portă și'n vinele cari comunică cu ea, din corpul Felahilor africani, infectați cu larvele sale din apa lacurilor pe cari o beau. Prin capilare viermele ajunge în rinichi, uretere și'n beșica urinară îmbolnăvindu-le, din care cauză urina oamenilor infectați e lăptoasă sau amestecată cu sânge. Femela viermelui e mică trăind într'un șanț din corpul bărbatului.

Bilhaud Paul, autor dramatic franc., n. 1854. A scris comedii-vodeviluri.

Biliard (franc. biliard), joc practicat pe o masă cu 6 picioare perfect orizontală, având lungimea de două ori cât lățimea (250×125 cm.), acoperită cu stofă verde și la margini prevăzută cu niște borduri elastice de cauciuc, numite „mantinell". Originea din Italia (sec. al XVI-lea) unde se juca pe pământ (boccia); acest joc se transformă apoi în Franța, în B., iar în Anglia în croquet. În forma de azi se joacă din timpul lui Ludovic al XIV-lea, primul care joacă pe masă, pentru a nu se pleca la pământ. La început jocul exclusiv al nobilimei, azi se joacă pretutindeni. **B.** se joacă în mai multe feluri: 2 sau mai multe persoane (joc simplu, rusesc, aleger, piramidă, duble, carambol, popicc), cu un număr variat (de obicei 3) de bile de fildeș de 6 cm. diametru și 200 gr. greutate și cu ajutorul unor bastoane de lemn, numite cheuri (dac) lungi de 1.50 m. terminându-se într'un disc de piele. Cheul se ține în mâna dreaptă, vârful rezimat pe mâna stângă așezată pe masă.

Billceni (1750 loc.), com. rur. jud. Bălți, pl. Chișcăreni. Of. P. T. T. Valea lui Vlad. Distanță 15 km. de G. Bălți.

Billești (1892 loc.), com. rur. jud. Putna, pl. Mărășești. Formată din satele: Bilieșți și Sasu. Primăria la Bilieșți. P. U. și G. Focșani la 15 km.

Billion = 1000 de milioane, v. Miliard.

Bilirubină (chim.), se numește substanța (C_{16} H_{18} N_2 O_3) colorată roșie, din fiere sau bilă, care în soluțiune alcalină la aer se colorează în verde, transformându-se în biliverdină (C_{16} H_{18} N_2 O_4) prin absorbție de oxigen.

Bilk, cartier industrial al orașului Düsseldorf din Germania. Mari uzine de material de C. F.

Bill, (engl. = document, scrisoare bilet) în dr. engl. = proiectul de lege care n'are încă formă definitivă și nu e încă un „act of Parliament" (v. c.). Uneori B. e sinonim cu act sau lege.

Billaut Adam, zis Maître Adam, poet franc. (n. 1602 † 1665), supranumit „Virgil au rabot", din cauză că fusese pe vremuri tâmplar. A făcut 3 culegeri: les Chevilles, le Vilebrequin, le Rabot.

Billroth Theodor, chirurg celebru german (n. 1829 † 1894), întemeietorul chirurgiei moderne a esofagului, intestinului și laringelui, autor al unui mare și clasic tratat de chirurgie. A fost profesor în Viena.

Bilma, oază franc. din Sahara de S. cu zăcăminte de sare. Ocupată de trupele franc. în 1907.

Bilobat (lat.), organ cu doi lobi, diviziuni obtuze sau rotunde la vârf.

Bilocular (bot.), organ (anteră, ovar) cu două cavități (loje) în interior.

Bilston, oraș din Anglia (Stafford). Industrie metalurgică desvoltată sprijinită pe minele bogate de fier și huilă. Apr. 28000 loc.

Biliiu Ștefan, canonic în Gherla (n. 1814 † 1896). A luptat pentru scoaterea parochiilor rom. de sub jurisdicțiunea episcopului rutean dela Muncaciu, iar în 1852 a cutreerat toate satele jud. Satumare îndemnând poporul să ridice școale. Pentru sentimentele sale naționale a îndurat mari persecuții din partea guvernului magh.

Bimane (zool.) = cu două mâni, în sistemul de clasificare a lui Blumenbach și Cuvier, se numește un ordin de mamifere cu o singură familie, a oamenilor (homo sapiens).

Bimetalism, sistem monetar cu etalon dublu; admite ca curs legal monedele bătute în aur și în argint. E practicat în Franța, Italia, Belgia, Elveția, Grecia, etc. = țări bimetaliste. Pentru a stabili o unitate în acest sistem, se fixează un raport legal de valoare între cele două metale, care s'a fixat la 1—15,5 și care înseamnă că, la greutate egală, aurul prețuiește de 15 ori și $^1/_2$ mai mult decât argintul.

Binari (chim.), compuși formați din combinarea a lor două elemente chimice ex. hidrocarburile formate din carbon și hidrogen.

Binat (bot.), organ format din două părți unite la bază; frunză compusă cu două foliole opuse.

Binche, oraș din Belgia (Hainaut) cu industrie desvoltată, cu toate că fabricile au fost completamente devastate de trupele germane în timpul marelui războiu. Se fabrică în special dantele renumite, mai bune și mai frumoase decât cele de Valenciennes, lingerie bărbătească, cuțite, etc. Are 15.000 loc.

Bindea, munte în com. rur. Corbi, jud. Muscel, pl. Nucșoara. Din el izvorăște râul Doamna.

Binder Gheorghe Paul Dr. (n. 1784 † 1876), episcop al Sașilor din Transilvania. A studiat teologia în Iena. Profesor al liceului săsesc din Sighișoara, apoi ajunge episcop (ca. 1840—1867). După moartea lui s'a mutat reședința episcopească la Sibiu din Biertan.

Bine. 1. (Filos. generală). Tot ceeace poate mulțumi sau produce aprobare în vederea unui scop anumit poate fi considerat ca rezultatul unei judecăți apreciative, în acest sens. — 2. (Etică). **B.**-le moral este *ideea fundamentală* (norma fundamentală) după care apreciem comportarea morală a cuiva. Se deosebește de datoria morală pentru că nu implică nici o obligație, ci numai ideia de normal și perfecțiune: Spinoza numește **B.** ceva despre care știm sigur că este un mijloc spre a ne apropia de idealul naturii omenești, pe care noi ni-l făurim, *tot mai mult*.

Binecuvântare, act al cultului divin, însoțit de semnul crucii făcut cu mâna dreaptă și de cuvintele: Pace tuturor, Darul Domnului să fie cu voi, etc. Există **B.**-i personale și reale, după cum se binecuvântă persoane sau obiecte, de ex. apa, unt-de-lemnu, etc.

Binefacere (etică), o comportare morală care constă în a *face bine altora*. E traducerea term. engl. „Beneficence", introdus în etică de H. Spencer, pentru a denumi datoriile și acțiunile morale ce depășesc justiția propriu zisă, adică obligația juridică (v. Caritate).

„Binele public", ziar politic apărut în București, 1879—1882.

Binele suprem (etică), v. Summuna bonum.

Binet Alfred, mare psihol franc. (n. 1857 † 1911). Fost colaborator al lui Charcot, director adjoint, apoi director al laboratorului de psihol. fiziologică la Sorbonne. A întemeiat cu Beaunis (1898) și a condus până la moarte, rev. „Année psychologique" (v. c.), cel m. vestit repertoriu de psihol. contemporană. A stabilit în școala primară de pe str. Grange-aux-Belles (Paris) un laborator de pedagogie și prin scrierile sale a ajuns să ia poziție contra *asociaționismului* și *empirismului* engl. și să formuleze principiile directivei de psihol. experimentală franc., numită „școala din Paris", în opoziție cu cea din Leipzig; accentuând experimentarea funcțiunilor spirituale superioare și complicate, care diferențiază indivizii. Opera esențială în acest sens e „l'Etude expérimentale de l'intelligence", în care **B.** schițează definitiv teoria „tipurilor mintale" și a „gândirii fără imagini", reluată — ca ceva original — mai târziu, pe nedrept — de Școala din Würzburg (Külpe). **B.** împărtășește dinamismul psihologic și susține că fiece fapt mintal e o atitudine (v. c.). Folosește metoda testelor (v. c.) în cercetările inteligenții copiilor, dând un mare avânt acestei metode, azi atât de răspândită și stabilește o „scară metrică pentru măsurarea inteligenții". Împreună cu Dr. Simon, **B.** a mai pus bazele psihologiei diferențiale („individuale") a psihol. aplicate, perfecționată după el, de Germ. și Anglo-Americani. A studiat oboseala intelectuală, (Fatigue intellectuelle), alterările personalității (Les Altérations de la personnalité) și a scris cea dintâiu metodologie a psihol. de laborator: „Introduction à la psychologie expérimentale" și una din cele dintâiu lucrări psihologice despre școala nouă: „Les idées modernes sur les enfants." A avut ca colaborator la laborat. de psihol. dela Sorbonne, printre alții, și pe rom. N. Vaschide, care a juns acolo „directeur-adjoint".

Biniș (1593 loc.), com. rur. din jud. Caraș, pl. Bocșa. La 3 km. de stația C.F.R. Doclin.

Binocular, vedere — (psihol.). Vederea cu amândoi ochii deodată a unui lucru și datorită căreia noi putem aprecia distanța și relieful obiectelor. Dacă „imaginile" celor două puncte de pe retină ale ambilor ochi *nu* s'ar suprapune și ochi n'ar face mișcarea de convergență sau divergență și pe cea de *coordonare*, vederea ar fi lipsită de aceste calități.

Binom. Expresie matematică, care se compune din doi *termeni* (a+b). Formula binomului: e aceea care exprimă sub forma unei serii un binom ridicat la o putere oarecare.

Binomul lui Newton, formulă dată de Newton (în 1663) pentru desvoltarea puterilor unui binom de forma $(x+a)^m$ Formula a fost întrezărită mai înainte de Viète și Briggs, Chiar Pascal în triunghiul său a dat metoda calculării rapide a coeficienților. Formula a fost gravată pe mormântul lui Newton (Westminster Abbey).

$$(x+a)^m = x^m \quad max^{m-i} \quad \frac{m(n-j)}{1\cdot 2} a^2 x^{m-2} \quad \ldots$$

$$\ldots \quad \frac{m(m-i)\ldots\ldots(m-n+1)}{1\cdot 2 \ldots\ldots n} a^n x^{m-n} \quad \ldots\ldots + a^m$$

Coeficienții termenilor echidistanți sunt egali.

Biochimia sau chimia biologică, este o ramură specializată a chimiei, care studiază natura și legile fenomenelor chimice care se petrec în organismele ființelor vii.

Biofenomenologia (grec.), știință care se ocupă cu fenomenele (manifestările) vieții.

Biogenia (biol.) exprimă paralelismul manifestat în desvoltarea individuală (ontogenia) a organismelor vii și în desvoltarea speciei (*filogenia*) la care aparțin — în înțelesul stabilit de marele naturalist german Ernst Haeckel (1834—1919), că „ontogenia repetă filogenia" — cunoscut în biologie sub numele de „legea fundamentală biogenetică". Astfel orice ființă vie în decursul desvoltării sale embrionare, din ou până la forma definitivă, repetă sau trece prin toate fazele de desvoltare prin care a trecut specia sa în decursul evoluției sale din epocele geologice, desvoltarea individului sau ontogenia nefiind altceva decât o repetare prescurtată și fidelă a desvoltării speciei sale sau a filogeniei. Embrionul speciei umane, în desvoltarea sa din oul fecundat — reprezentând stadiul de ființă unicelulară (protozoar) — prin segmentare și diviziune repetată trece în faza de morulă, blastulă și gastrulă — faze de protozoare coloniale și de celenterate — pentru ca într'un stadiu mai avansat al desvoltării sale să prezinte caractere de ale peștilor, prin apariția deschiderilor branchiale, etc. repetând astfel fazele ancestralo ale evoluției speciei sale din timpurile geologice.

Biogeografie, partea geografiei, care se ocupă cu răspândirea vieții pe pământ și cu problemele acestei răspândiri. Când se ocupă de animale, poartă numele de Zoogeografie (v. c.), când plantele formează obiectul, atunci se numește phytogeografie.

Biografia, narațiunea vieții unei persoane. Descrierea însușirilor caracteristice din viața unei individualități. Ea are însemnătate mare culturală (în istorie, artă, literatură, etc.). Biografii celebre „Viețile paralele ale oamenilor iluștri", ale lui Plutarh, „Viețile celor doisprezece Cezari".

Biologia (gr.) este știința care se ocupă cu studiul ființelor vii, plante și animale, sintetizând întregul complex al cunoștințelor pe cari le avem despre aceste ființe și despre viață în general. **B.** se divide în: 1. Morfologie, care studiază formele externe și interne a organismelor vii precum și relațiunile dintre ele, având următoarele subdiviziuni: a) Promorfologia, care studiază principiile după cari organismele animale și vegetale simple cu o organizație inferioară s'au modificat transformându-se în curs de milioane de ani, în ființe *viețuitoare mai complicate* cu o organizație mai superioară, b) Anatomia sau Tectologia, care studiază structura internă (forma și raportul organelor), a ființelor vii unicelulare, protozoare și protofite, a organismelor pluricelulare (prosopologia) și a organismelor coloniale (cormologia). c) Histologia, care studiază elementele (citologia) anatomice, precum și constituția țesuturilor și a organelor din care se sintetizează corpul *ființelor viețuitoare*. d) Filogenia, care studiază desvoltarea progresivă a speciilor, genurilor, etc., stabilind arborele genealogic al regnului vegetal și animal. e) Ontogenia sau Embriologia, care studiază fazele de desvoltare embrionară ale individului animal sau vegetal, din momentul concepției sale până la desvoltarea sa complectă, desăvârșită în timp relativ scurt. 2. Fiziologia, care studiază proprietățile diferitelor țesuturi și funcțiunile diferitelor organe din corpul animal și vegetal, descriind și explicând astfel fenomenele vieții. 3. Ecologia (oecologia) sau biologia în înțeles strâmt, studiază relațiunile dintre ființele vii și mediul extern (lumină, temperatură, umiditate, sol, alimente, simbioză, parazitism, etc.), precum și condițiunile de adaptare ale acestora la mediul în care trăesc. 4. Corologia sau Geografia animală și vegetală (fitogeografia), studiază răspândirea ființelor vii pe suprafața pământului, stabilind ariile lor de distribuțiune geografică.

Biologismul. 1. (filos.). In teoria cunoașterii **B.** susține că tot ceeace noi apreciem ca „adevăr" este rezultatul exclusiv al unei selecțiuni în evoluția omenirii și că criteriul adevărului (și temeiniciree lui) se găsește în utilitatea lui, datorită căreia el a și fost selecționat ca atare. **B** nu explică valoarea adevărului, ci atunc când vrea s'o întemeieze evolutiv o pre supune. (Reprezentați: Mach, Avenarius pragmatiștii, etc.). — 2. (sociol.). Teoria evoluționistă după care viața societății s reduce la funcțiuni biologice și societa tea este un produs al selecției și adap

tării, iar formele și funcțiunile societății sunt explicate prin analogie cu formele și funcțiunile organismului (Schaeffle, Spencer). — 3. (psihol.). Teoria care explică conștiința sau toată viața psihică, drept un rezultat al adaptării la mediu al organismelor și deci ca un rezultat al diferențierii și coordonării tot mai mari a structurii și funcțiunii organismelor. B. e una din metodele cele mai fecunde în psihol. contemporană.

Biomagnetism (grec.) = magnetism animalic.

Biometrie, metodă de cercetare a fenomenelor vitale prin măsurături și statistică. A fost inaugurată de englezul Galton (sec. XIX.).

Bion, filos. gr. antic (sec. al III a. Chr.). Face parte din școala „cinicilor tineri" [Diogenes, Krates, etc.]. A fost acuzat de ateism și e celebru prin ieșirile sale satirice.

Bion. 1. Poet tragic gr. antic (sfârșitul sec. al V a. Chr.), fiul lui Aridylos; 2. Poet bucolic gr. antic din perioada alexandriniană, contemporan al lui Théokritos (sec. al III a. Chr.). A scris mai multe „Idile", în „Epitaphion lui Adonis" (cântec funebru în onoarea lui A.), rece și plictisitor, „Epitalamiul lui Achille și a Dedamiei" în care voluptatea grosolană reiese în primul plan.

Biondelli Bernardino, filolog și arheolog ital. (n. 1804), profesor de arheol. și numismatică la Academia regală. Academia rom. l-a ales membru onorar în 1871. Lucrări: Studii linguistici (1856), Atlante linguistico d'Europa, Sulle monete aurea dei Goti in Italia (1861), etc.

Bionomia (grec.), învățătura despre legile de manifestare ale vieții.

Biopolitica, v. Eugenia.

Bioscopia (grec.) studiul de observare a manifestării fenomenelor de viață ale organismelor.

Biostatica (grec.), studiul duratei mijlocii a vieții, sau a numărului mijlociu al (media) populației.

Biot (n. 1774 † 1862) Jean-Baptiste, astronom, matematician, fizician și chimist franc., prof. la Collège de France (1800), membru al Academiei de Științe (1803) și al Academiei franc. (1856); cu Arago a continuat măsurarea meridianului terestru; legea lui Biot-Savart determină câmpul magnetic datorit unui element de curent.

Biotaxia (grec.), descrierea și clasificarea organismelor vii.

Biotita (min.), v. Micele.

Bioxidul de carbon (chim.), gaz fără coloare și fără miros, care nu arde, nu întreține arderea și deci nici viața. In proporție de 30% dintr'un volum de aer produce moartea omului și a animalelor. Se găsește permanent în aerul atmosferic în o proporție de 0,03—0,04%, ca produs al respirațiunii animalelor (un om producând prin respirație 1 kg de bioxid în 24 ore), al arderilor materiilor combustibile, al fermentații și descompunerii materiilor organice și ca produs de emanație gazoasă (v. mofete) al erupțiunilor vulcanice. Cu aproximație, din cantitatea de cărbuni arsă în diferite instalații, de pe suprafața pământului s'ar produce anual 6 miliarde tone bioxid de carbon. B. de carbon este asimilat de plante transformându-l în țesut vegetal și în oxigen liber, contribuind astfel la menținerea vieții animale și la circulația bioxidului de carbon în natură. In mod sintetic se prepară din marmoră tratată cu acid clorhidric, întâlnindu-se încă disolvat în o serie de ape minerale (borvizuri, Borsec, Vâlcele, Tușnad) și în compoziția carbonaților. Se întrebuințează la fabricarea apei gazoase (v. sifon) a zahărului, a șampaniei și a limonadelor, iar în stare lichidă, la producerea temperaturilor scăzute.

Bioze (chim.) sau biglucoze sau bizaharide (v. Zaharoze).

Biped (lat.), animal cu două picioare.

Bipenatifid (bot.), frunză cu limbul divizat în segmente divizate în mod secundar (ex. Ferige).

Bipenatisecat (bot.), frunză cu limbul divizat până la nervura mediană în segmente divizate în mod secundar la fel.

Biplan, aeroplan cu două planuri de susținere. B. a fost perfecționat îndeosebi de franc. Farman și de frații Wright din America.

Biporos (bot.), cu doi pori.

Bipunctat (bot.), cu două puncte.

Bir, v. Impozit.

Birchiș (1527 loc.) com. rur. jud. Severin, reșed. pl. Birchiș. Judec. de ocol Făget. Of. P. local. G. Săvârșin la 10 km.

Bircii (1761 loc.) com. rur. jud. Olt, pl. Potcoava. Formată din satele: Smârdan, Bircii. Primăria la Bircii. P. U. și G. Potcoava la 7 km.

Birefringență (cristalogr.), se numește diferența între viteza de propagare a razei de lumină polarizată și dedublată în diferite direcții în massa corpilor cristalizați anizotropi.

Birefringente (crist.) se numesc mineralele anisotrope, cristalizate în sistemele: hexagonal, patratic, rombic, monoclinic și triclinic, care au proprietatea — în lame transparente — de a descompune o rază de lumină incidentă în două raze refractate și polarizate (una ordinară și alta extraordinară), fenomen numit „dublă refracție" observat prima oară de olandezul Erasmus Bartholinus, în 1669, la Spatul de Islanda (Calcita). Cu ajutorul dublei refracții, putem deosebi corpii isotropi de cei anisotropi (v. c.).

Biremă, în antichit. romană, navă de războiu cu două rânduri de vâsle. Ea putea avea chiar peste o sută de vâslași.

Birmania, în engl. Burma, regiune din Indochina de V., făcând parte din imperiul englezesc al Indiei. In supraf. de 597.849 kmp. și având o populație de 13.212.000 loc. deci o densitate de 22 loc. pe kmp., B. este o țară muntoasă, culmi ce se lasă din Tibet și Yunan (v. c.). Are păduri, unele aproape virgine: lemne de teck, arbori cu esențe, etc. teren. fert.: orez, grâu, trestie de zahăr, bumbac, oleaginoase, etc. Subsolul produce petrol (valea fl. Irauadi), pietre prețioase (rubine, safire, turmaline, etc.), staniu, metale rare (tungsten), etc. Udată de fl. Irauadi și Saluen, bune căi navigabile, care au cucerit-o treptat (1825—1885), și care i-au pus în valoare produsele și bogățiile. Cap. Rangoan, pentru Birmania de jos și Mandalay, pentru Birmania de sus.

Birmingham, oraș în Anglia pe Rea; 533.000 loc. In împrejurimi, mine de fier și de huilă. Insemnate manufacturi, metalurgii, țesătorii, fabrici de mașini cu vapori. In același timp e și un centru însemnat politic. — B. oraș în Statele-Unite (Alabama); 35.000 loc. Mari uzine și țesătorii de bumbac.

Birot Pierre Albert, poet și autor dramatic franc. Versuri: Cihéma. Piese de teatru: Natoum et Téviber, la Foie des Sept Couleurs, etc.

Birou, v. Biurou.

Birou de plasare, e o instituție, care depinde de ministerul muncii și care îndrumează pe muncitori (servitori), la locurile libere ce le-ar putea ocupa, oferindu-și serviciile. Deobicei în fiecare capitală de județ (și oraș mai mare) există B. d. p.

Biroul de presă, e o secție în fiecare minister, care urmărește cu atențiune presa zilnică și informează opinia publică prin presă. La noi cele mai importante B. sunt la Președenția consiliului și Ministerul de externe.

Bisanuale (bot.), biene sau diciclice, se numesc plantele care au o durată de existență de doi ani, ciclul complet al vieții lor desăvârșindu-se complect în acest interval de timp, majoritatea înflorind în anul al doilea (ex. Sfecla, morcovul, pătrânjelul, sulfina, scaiul etc.).

Biscaya 1. Provincie în Spania; 311.400 loc. 2. Golf al Oc. Atlantic între Franța și pen. Iberică (Spania). Coasta spaniolă, muntoasă și abruptă, are porturi bune (Santander, San Sebastiano, Bilbao), pe când cea franceză, joasă și nisipoasă, are porturi ce se întrețin cu multă greutate (Bordeaux). Pe coasta franc. se varsă fl. Adour și Gironde. In fundul golf. este regiunea locuită de Basci. Se mai numește și Golful Gasconiei.

Bischoff Carol Gustav (n. 1792 † 1870), geolog german, fost prof. la Bonn, creatorul geologiei chimice.

Bischoff Gottlieb Wilhelm (n. 1797 † 1854), botanist german, fost prof. la Heidelberg, ilustrându-se în domeniul studiilor asupra criptogamelor (Muschi-Equisetacee), autor de tratate de botanică: Lehrbuch der allgem. Botanik 1834—1839, etc.

Bischoff T. Ludovic (n. 1807 † 1882), anatomist și fiziolog german, fost prof. la Heidelberg, Giesen și în München, ilustrându-se prin studiile sale embriologice (Entwickelungsgeschichte der Säugetiere und des Menschen) 1842, etc.

Biscutella (bot.), gen de plante din fam. Cruciferelor, reprezentate prin specii ierboase cu flori galbene și cu fructul o siliculă, la noi crescând în regiunea alpină și subalpină a Carpaților (Bucegi), specia numită Ochelariță (B. laevigata), iar în Carpații sudici specia B. alpestris, uncle cultivându-se ca plante decorative pe stâncării (B. sempervirens).

Bis dat, qui cito dat (lat.), îndoit dă acela care dă repede. E fraza cu care se încheie uneori apelurile la caritatea publică.

Bisecat (bot.), frunză simplă cu limbul divizat până la nervura mediană în doi lobi.

Bisect, anul al IV, atât după calendarul Iulian, cât și după cel gregorian. Anul B. are 366 zile. Conform rânduielilor calendarului gregorian tot la 400 ani se lasă afară trei ani bisecți, și anume, anii seculari ai căror prime cifre nu sunt divizibili cu 4, cari, se consideră ani comuni (v. c.). In acest chip se corectează greșala calendarului Iulian (v. c.).

Bisectrițe (crist.) se numesc cele două direcțiuni de elasticitate optică (maximă și minimă) perpendiculare între sine, care înjumătățesc unghiul ascuțit (B. ascuțită) și obtuz (B. obtuză) al axelor optice, caracteristic cristalelor optic-biaxe (cristalizate în sist. rombic, monoclinic și triclinic). Cristalele biaxe sunt optic pozi-

tive şi negative, după cum bisectriţa unghiului ascuţit este direcţiunea de elasticitate optică minimă, respectiv maximă. Axele optice şi cele două bisectriţe se găsesc într'un singur plan, care se orientează după anumite direcţiuni cristalografice ale corpilor biaxşi, numit planul axelor optice perpendiculara căruia este direcţiunea de elasticitate optică medie, numită încă normala optică.

Biserîale (bot.), frunze aşezate pe două rânduri paralele.

Biserica (lat. basilica). 1. Edificiul consacrat cultului divin al creştinilor. La început creştinii săvârşiau actele cultului divin în case particulare; pe timpul persecuţiilor în catacombe (v. c.), iar după triumful creştinismului şi-au clădit şi B.-i după modelul *basilicilor* (v. c.). Mai târziu s'au desvoltat diferite stiluri de clădire a B.-lor. In răsărit e mai răspândit stilul bizantin, iar în Occident cel gotic, roman, renaissance, roccoco, etc. B., se împarte în trei părţi: a) tinda, locul dela intrare, destinat în vechime catecumenilor (v. c.) şi energumenilor (v. c.); b) naosul (nava) (v. c.) credincioşilor şi c) altarul, împărţit şi el în presbiteriu (v. c.) şi sanctuar (v. c.); 2. Soc. religioasă a creştinilor cari mărturisesc aceeaşi credinţă şi întrebuinţează aceleaşi mijloace de mântuire. Sunt mai multe B.-i, care se deosebesc între ele în privinţa doctrinei şi ritualului. Cele mai însemnate sunt: a) B. catolică, cu organizaţie unitară şi recunoscând drept cap suprem pe Papa dela Roma. B. catolică îşi are subdiviziunile: catolică latină sau romano-catolică, greco-catolică (v. c.), armeano-catolică, melchito-catolică, coptocatolică, etc.; b) B. ortodoxă (v. c.); 3, B.-le protestante: luterană, calivină, anglicană, unitaristă, etc. (v. c.). După calitatea membrilor deosebim: B. învăţătoare, adică, clerul, şi B. ascultătoare, adică restul credincioşilor; v. şi Comuniunea sfinţilor, precum şi la singuraticile B.-i.

Bisericani mănăstire (jud. Neamţu), zidită de Ştefan cel Mare (1498), refăcută şi întregită de Miron Vodă Barnovski, îmbogăţită cu daruri dela diferiţi boieri, în sec. 17—18 a fost un atelier de traducere şi copiere a cărţilor bisericeşti din partea călugărilor, din mijlocul cărora au eşit episcopi. In 1786 egumenul Ioil a refăcut-o din temelie.

„Biserica ortodoxă-română", revistă lunară bisericească, organul oficial al Sf. Sinod, apare în Bucureşti dela 1874.

„Biserica şi şcoala", revistă bisericească şi şcolară, organul oficial al eparhiei ort. rom. a Ardealului, apare la Arad, dela 1877.

Biserică şi stat. In ce priveşte raportul dintre B. şi S. punctul de vedere al bis. catolice e că atât B. cât şi S. sunt instituţiuni divine. B. aşadar nu e o instituţiune a statului, ci parte întregitoare a B.-ei universale şi ca atare, nu e supusă nici-unei autorităţi lumeşti în cele spirituale. Tot astfel e absolut independent şi S. în chestiile curat civile. Pentru evitarea controverselor în chestiunile nelămurite, relaţiunile dintre B. şi S. se fixează în convenţiuni, numite şi concordate (v. c.). încheiate între S. şi Scaunul apostolic (v. c.). Relaţiunile dintre S. şi celelalte B.-i, care nu recunosc supremaţia Papei, se fixează prin legi, ca de ex. Legea cultelor, votată în parlamentul României în 1926. Atât concordatele, cât şi legile speciale fixează în amănunte cercul de activitate al S. şi al B.-ei stabilind condiţiunile de alegere ale episcopilor, salarizarea clerului, etc. In unele S.-e, ca de ex. Franţa şi America, s'a proclamat principiul separaţiunei (v. c.) dintre B. şi S. Socialiştii socot religia ca o afacere particulară şi prin urmare, ei cred că S.-ul nu trebuie să-şi bată capul cu B.-a.

Bisericuţa, vechi ruine pe teritoriul com. Jurilovca, pl. Babadag, jud. Tulcea.

Bisexualitate. 1. In *biologie*: existenţa simultană de organe genitale masculine şi feminine. — 2. In *psihiatrie*: Sistemul psihoanalitic (Freud) admite, contrar părerii curente, coexistenţa la fiecare individ normal a unei atracţii sexuale şi faţă de indivizi de acelaşi sex, pe lângă atracţia dominantă faţă de sexul contrar. B. sufletească (Heterosexualitate dominantă, homosexualitate în subconştient): Tendinţa homosexuală se jugulează sau se derivă în *prietenie, spirit de asociaţie*, etc. B. fizică se manifestă în existenţa de caractere rudimentare ale sexului contrar, ex. mamelon (sfârcul ţâţii) la bărbaţi. Acestea pot fi mai desvoltate: basin larg la bărbaţi, păr pe trup, voce groasă la femei; exagerarea acestei desvoltări duce până la hermafroditilism (v. c.). Dacă componenţa homosexuală e foarte accentuată, se poate desvolta un homosexualism exprimat.

Bisexuate (bot.), se numesc florile cari au organele ambelor sexe: staminele ca organe mascule şi carpelele ca organe femele. Sinonim cu hermafrodite.

Bismarck Otto Eduard Leopold, cancelar vestit al imperiului german şi prim ministru prusian, (n. 1815 † 1898), supranumit Cancelarul de fier. Descendent dintr'o veche familie nobilă, a fost ales mai

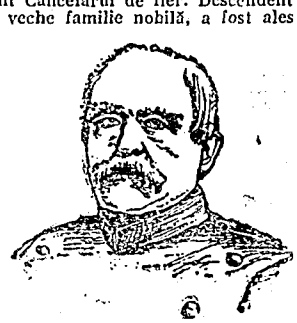

Otto Bismarck

întâiu deputat în parlamentul provinciei Saxonia. Din 1859 el luptă pentru ca Prusia să se emancipeze de sub tutela Austriei şi să obţină hegemonia asupra tuturor provinciilor germane. Ca ambasador la Petrograd, el îşi câştigă simpatia Ţarului. Ajuns ministru preşedinte (1862), el cheltui împotriva voinţei camerii, sumele necesare pentru reorganizarea armatei, căci marile chestiuni politice — susţinea el — nu se rezolvă prin discursuri şi tratative, ci prin „fier şi sânge". In vederea înfăptuirii unităţii germane, cucereşte dela Danemarca ducatele Schleswig şi Holstein, Austria o învinge la Sadova, iar în urma războiului din 1870—71, anexează dela Franţa Alsacia şi Lorena. Prin tratatele dela Versailles, toate statele germane au intrat în federaţiunea de sub conducerea Prusiei. Cu ocazia înfiinţării imperiului german, el este numit cancelar şi i se dă rangul de principe. Austriei slăbite îi propune o alianţă, în care a intrat mai târziu şi Italia, formând Tripla alianţă (v. c.). Lui i se datoreşte marele imperiu colonial pe care-l avea Germania înainte de războiu. In politica internă: a urît parlamentul şi „democraţia ruşinoasă", iar în cea externă: a urmărit supremaţia Prusiei asupra statelor germanice şi izolarea Franţei în Europa. A fost sfătuitor şi mai mult conducător al împăratului Vilhelm I, hotărând timp de 25 de ani destinele Prusiei şi adesea ale Europei întregi. Vilhelm II temându-se de autoritatea lui, îl disgraţiază în 1890. Azi multe din concepţiile acestui politician naţionalist fanatic s'au năruit.

Bismjoelhin-Pamfil (med.), preparat antisifilitic de jodobismutat bazic de metilcupreină, compus de prof. Gh. Pamfil Cluj. E unul din cele mai eficace preparate de bismut, uşor administrat şi bine tolerat.

Bismutina (min.), sulfură de bismut, cenuşie-surie. Se găseşte în filoanele metalifere dela Băiţa (Bihor) şi Oraviţa. Se foloseşte la extragerea bismutului.

Bismutul (chim.) [Bi = 209.0], metal de coloare *argintie cu reflexe roşietice*, cristalizat lamelar sau grăunţos, sfărâmicios, topindu-se în flacăra unei lumânări (la 269°). In natură se găseşte în masa filoanelor cu minereuri de cobalt şi nichel în Saxonia. Cu plumbul şi stanul formează aliaje care se topesc uşor. Se întrebuinţează în metalurgie. Se extrage şi din sulfura de bismut (Bismutina), care se întâlneşte în masa filoanelor metalifere dela Băiţa (Bihor) şi Oraviţa.

Bisoca (1959 loc.) com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, pl. Dumitreşti. Formată din satele: Bisoca, Lopătăreasa, Recea, Sările şi Şindrila. Primăria la Bisoca. P. U. Dumitreşti. G. Râmnicu-Sărat la 54 km.

Bisoca, munte la hotarul dintre judeţele Buzău şi R.-Sărat, înalt de 973 m. Bogat în minereuri de: fier, plumb, cupru, sulf şi aur. Descris de Odobescu în Pseudokinegheticos.

Bison (zool.), v. Zimbru.

Bisson Alexandre, autor dramatic franc. n. 1848 † 1912. A scris comedii uşoare în care domină comicul de cuvinte şi nota vodevilului, mult apreciate odată: le Député de Bombignac, les Surprises du divorce, la Famille Pont-Biquet, etc.

Bistra. 1. Râul şi valea ce duce din Caransebeş în ţara Haţegului. Izvorăşte din Hunedoara, poalele muntelui Vârful Pietrii şi se varsă în Timiş. Intre râul B. şi râul Haţegului este o culme, cu pasul Poarta de fier, cunoscută de pe timpul Romanilor. — 2. B. vârf în munţii Sebeşului la 1836 m. altit. Este un loc climateric, unde se duc bolnavii de piept.

Bistra (4224 loc.), com. rur. jud. Turda, pl. Câmpeni. P. U. Câmpeni. G. locală.

Bistreţu (4195 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Bârca. Formată din satele: Bistreţu şi Bistreţu Nou. Primăria în Bistreţu. Perc. local. Of. P. local. Infirmerie. G. Portăreşti la 20 km.

Bistreţul, baltă în jud. Dolj, com. Bistreţul. Are 800 Ha. şi e aşezată la 4 km. de Dunăre, în lunca ei.

Bistricioara (1986 loc.) com. rur. jud. Neamţ, pl. Ceahlău. Formată din satele: Bistricioara, Grinţieşul-Mare, Grinţieşul-Mic şi Poiana. Primăria la Grinţieşul-Mare. Of. P. local. G. P.-Neamţ la 9½ km.

Bistricioara, pârâu, izvorăşte din M-ţii Transilvaniei, dela Corbu, trece pe la satul Tulgheş, formând trecătoarea Prisăcani cu renumitele chei. Valea ei are o lungime de 18 km. şi o lărgime de cel mult 3 km. până la vărsarea în Bistriţa, pe dreapta, între satele Călugăreni şi Răpciuniţa.

Bistrița, 1. râu din Moldova. Izvorăște de sub muntele Prislopul. Cursul său e foarte iute și înfățișează o variație de tablouri, care mai de care mai frumoase. Plutele coboară pe ea lemne din munți, cu mare pericol. Cursul e de 280 km., se varsă în Siret la Bacău. 2. **B.** râu în jud. Vâlcea. Izvorăște din muntele Briota, se varsă în Olt la com. Băbeni, după o lungime de 50 km. 3. **B.** râu în jud. Gorj. Izvorăște din muntele Oslea și se varsă în Jiu. 4. **B.** culme de munți din jud. Vâlcea cu vrf. principal Cocorul. Este între valea râului Horez și a râului **B.**

Bistrița, mănăstire, 1. în jud. Ncamțu. zidită de Alexandru cel Bun, care e înmormântat aici cu soția sa Ana. A fost reînoită complect de Alexandru Lăpușneanu (1554). Aici s'au înmormântat: Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare, apoi Cneajna, soția lui Ștefan Vodă Lăcustă; Atanasie, Mitropolitul Sucevei (1632), episcopul Simion [de Roman?] (n. 1564), etc; Ștefan cel Mare, la 1498, a făcut clopotnița. Petru Rareș a zugrăvit mănăstirea, care s'a bucurat de tot sprijinul Domnilor și Boierilor; 2. în jud. Vâlcea clădită de banul Craiovei Barbu, la 1498, reînoită de Constantin vel Spătar în 1683, (viitorul Domn Brâncovean și prefăcută apoi de Bibescu în 1846, Barbu Știrbey (1856). A fost un focar de cultură slavonă în sec. 16. Ne-a rămas o mulțime de manuscrise de toată frumusețea, care se păstrează la muzeul național din București. Aici se păstrează moaștele Sf. Grigorie decapolitul și sunt îngropați unii din ctitori și Moise Vodă (1530).

Bistrița (1282 loc.), com. rur. jud. Neamț, reșed. pl. Peatra. Formată din satele: Agârciu, M-rea Bistrița și Viișoara. Primăria la M-rea Bistrița. Infirmerie. P. U și G. P.-Neamțu la 3 km. Mănăstirea Bistrița. zidită la 1420 de Alexandru cel B.

Bistrița (1404 loc.), com. rur. jud. Mebedinți, pl. Ocolul. P. U. T.-Severin. G Șimianu la 5 km.

Bistrița (15.000 loc.), oraș în jud. Năsăud. Reșed., poștă, gară. Liceu săsesc vechiu și rom. „Al. Odobescu".

Bistrița-Bârgăului (2572 loc), com. rur. jud. Năsăud, pl. Bârgăului. Judec. Bistrița. P. U. Prundul-Bârgăului. G. Prundul-Bârgăului la 3 km.

„Bistrițana". institut de credit și economii în Bistrița, întemeiată 1888.

Bistriței Munții —. Partea Carpaților răsăriteni, cari formează Valea Bistriței din regiunea Dornei până la confluența Bicazului cu Bistrița. Sunt formați din două șiruri: Culmea Stânișoara pe stânga Bistriței, mai joasă, iar pe dreapta o serie de masive înalte: Pietrosu, Grințieșu și Ceahlăul cu văi strâmte și adânci.

Bisturiu (med.), cuțitaș chirurgical, care servește la incizii în țesuturi moi.

Bisulce (zool.), animale mamifere cu două copite.

Bitay Árpád (n. 1896), lingvist. Profesor la teologia catolică din Alba-Iulia. Desvoltă o vie activitate de apropiere între Maghiari și Români. Traduce din românește în ungurește și invers. Lucrări A román irodalom összefoglalé áttekintése; Az erdélyi románok a protestáns fejedelmek alatt, etc.

Biternate (bot.), frunze compuse cu un pețiol principal divizat în trei pețioluri secundare cu câte 3 foliole.

Bithynia (geogr. ant.), regiunea din Asia Mică între Pontus Euxinus și Propontida. Locuitorii erau Traci. Pe rând supusă Perșilor și Macedonenilor lui Alexandru cel Mare. După moartea acestuia, **B.** formează un regat independent până în 75 a. Chr. când regele Nicomede III o lasă Romei, prin testament. Orașe principale Prussa (azi Brussa), Nicomidia, Chalcedonia, Nikeea, etc.

Bitolia, sau **Bitule**, numele aromân dat orașului Monastir (v. c.).

Bitonto. oraș din Italia (Puglie) cu 32000 loc. și comerț cu vinuri renumite, Zagarello. Este vechiul Bidruntum sau Butuntum.

Bittner Julius, compozitor german (n. 1874 la Viena). Cultivă cu predilecție genul operei populare. Opere mai cunoscute: „Hermann", „Der Musikant", „Das höllisch Gold", etc.

Bitum (geol.-petrograf.), v. Asfalt-petrol.

Biturigii, mare popor celtic din Gallia, care la venirea lui Caesar trăia împărțit în două mari grupe (**B.** Cubi și **B.** Vivisci). Metropola lor era Avaricum, — care a luat apoi numele de Biturgia, azi Bourges, — asediată de Caesar în 52 a. Chr.

Bitzius Albert, poet dialectal germ. din sec. al XVIII (v. Gotthelf Jeremias).

Biulbiul (1923 loc.) com. rur. jud. Constanța, pl. Medgidia. Formată din satele: Biulbiul-Mare, Biulbiul-Mic. Primăria la Biulbiul-Mare. P. U. Cobadin. G. Murfatlar la 13 km.

Biuretină (chim.) amidă (C_2 H_5 N_3 O_2) a acidului allofanic derivat din uree, incolor cristalizată, solubilă în apă și alcool. Tratată cu o soluțiune de hidrat de sodiu și cu câteva picături de soluție diluată de sulfat de cupru, dă o colorațiune roșcată-liliachie, reacțiune caracteristică a substanțelor albuminoide sau proteice și a produselor lor de descompunere.

Biuroul central „La carte du monde au millionième", a fost înființat în 1913, cu scopul de a se ajunge la publicarea unei hărți topografice a lumii, pe o scară și după un sistem unitar. Între țările care au aderat e și România. Biuroul își are sediul la Southampton (Anglia). Secretar N. N. Macleod. Biuroul publică un raport anual.

Biuroul de schimburi internaționale din București, are ca scop facilitarea schimbului de publicațiuni între institutiile de stat, societățile științifice, literare și economice, din țară cu cele similare din străinătate. Sediul lui este la Institutul meteorologic central. Director: Enric Otetelișanu.

Biurou electoral județean (dr. electoral). In fiecare circumscripție electorală, funcționează pe lângă tribunalul județean, un **B. e. j.**, prezidat de prim-președintele tribunalului, alături de un judecător care îl asistă și-l înlocuiește în caz de lipsă. Atribuții **B. e. j.**: supravegherea și controlul imprimării cărților de alegător și a eliberării lor, primirea declarațiilor de candidatură și fixarea localurilor de votare, îngrijirea de imprimarea și distribuirea buletinelor de vot, totalizarea rezultatelor scrutinului (v. c.) dela toate secțiile de votare pentru Cameră și comunicarea lor la Comisia centrală din Ministerul justiției. Centralizarea rezultatelor votării dela secțiile de votare pentru Senat, proclamarea rezultatului și atribuirea mandatelor (același lucru pt. Cameră, în alegerile parțiale), eliberarea certificatului constătător al mandatului obținut de către senatori, deputați și supleanții lor, primirea contestațiilor la alegeri și înaintarea lor la Comisia centrală sau la Adunările legislative, supravegherea ordinei în timpul alegerii, etc., etc. (Legea electorală Art. 33—34).

Biuroul internațional al Curții permanente de arbitraj (Haga). Funcționează pe lângă Curtea permanentă de justiție internațională. Înființat prin convenția dela 29 Iulie 1899 cu scopul de a facilita recursurile imediate ale arbitrajului pentru diferendele cari nu pot fi rezolvite pe cale diplomatică. Între puterile semnatare a fost și Rom. Consiliul administrativ al Biroului se compune din reprezentanții diplomatici ai puterilor contractante acreditați la Haga. Președinte e Ministrul de externe al Olandei. Cheltuelile Biroului sunt suportate de puterile contractante. Șeful Biuroului și secretarul general e baronul Michiels van Verduynen. Biuroul publică: raportul anual al Consiliului de administrație, tratatele generale de arbitraj ce i se comunică, etc.

Biuroul internațional al etaloanelor fizico-chimice, a fost înființat în 1921 cu scopul de a forma un centru pentru studiarea modului preparațiunii și constantelor fizice ale corpurilor pure, precum și pentru formarea unei colecții de substanțe-etalon, ținute la dispoziția membrilor Uniunii internaționale de chimie pură și aplicată. Între țările membre ale biuroului, e și România. Sediul lui e la Bruxelles (Belgia). Biuroul publică monografii, memorii rapoarte, etc.

Biuroul internațional de greutăți și măsuri, cu sediul la Bretcuil Sèvres (Franța). A fost înf. în 1875 pt. a compara și verifica prototipurile metrului și kg.-ului, păstrarea etaloanelor-prototip al acestor unități și compararea lor cu etaloanele naționale; pt. determinarea constanțelor fizice și fixarea valorii numerice; pentru asigurarea uniformității internaționale în diversele domenii ale științelor de precizie. Intre cele 18 state contractante a fost și Rom. Biroul ține conferințe generale tot la 6 ani și comitetele internaționale ale membrilor din 2 în 2 ani. Publică dări de seamă și lucrări de specialitate. Director: Ch.-Ed. Guillaume.

Biuroul internațional pentru publicarea tarifelor vamale (Sediul Bruxelles). Înființat prin convențiunea internațională din 1890, cu scopul de a traduce și publica în 5 limbi tarifele vamale ale tuturor țărilor contractante, precum și modificările aduse. Intre țările aderente este și Rom. Biroul publică un buletin internațional vamal. Președinte: Jules Brunet.

Bivalve (zool.), molusce (scoice) cu o cochilie calcaroasă formată din două valve, numită încă Acephale. Pelecypode ori Lamellibranchiate (v. c.).

Bivol (zool.), animal rumegător (Bos Bubalus), robust și greoiu cu fruntea turtită, cu coarne scurte și late aduse înapoi, de coloare neagră, acoperit cu păr aspru și gros. In țară trăiește domesticită specia de **B.** asiatic (Bubalus buffelus), cu o lungime de 2.25 m. și cu o înălțime de 1.4 m., răspândită încă în India, Mesopotamia, Siria, Egipt. In Africa sudică și de mijloc trăiește în regiunile lacustre, specia nărăvașe numită **B.** cafrilor (Babulus caffer) iar în Guinea, **B.** pitic (Bubalus pumilus). După datele statistice oficiale, numărul bivolilor din România, în 1927, se repartizează pe provincii astfel:

Vechiul regat	47137
Basarabia	—
Bucovina	40
Transilvania	145091
Total	192268

Bivol (2180 loc.) com. rur. jud. Dorohoi, pl. Lascăr. Formată din satele: Bivolu-Mare, Bivolu-Mic şi Cuza-Vodă. Primăria în Bivolu-Mare. Pere. locală. P. U. Rădăuţi şi G Ungureni la 36 km.

Bivolari (2950 loc.) com. rur. jud. Iaşi, pl. Turia. Formată din satele: Bivolari, Cornul-Negru şi Solonet. Primăria la Bivolari. Of. P. local. Medic şi spital. G. Vlădeni.

Bivolari, localitate pe marginea Oltului, jud. Argeş, com. Jiblea, aproape de mănăstirea Cozia. S'a descoperit aci un izvor termal de 27° şi ruinele unor băi romane. Azi este pierdut, din cauza greşelii inginerilor străini chemaţi spre a lucra la captarea lui.

Bivolul-Dalia, Munte în jud. Neamţ, cu 1534 m. altitudine.

Bivolul Mic, Lipan sau **Spinoasa**, sat din jud. Dorohoiu, com. rur. Bivol (434 loc.). In 1650 a suferit cumplit jaf din partea Tătarilor, când aceştia au atacat Moldova şi au făcut raita prin Iaşi, Dorohoiu, Cernăuţi, Chişinău etc.

Bivuac (milit.). 1. Un loc ales pentru staţionarea trupelor în corturi, sub cerul liber, sau sub adăposturi împrovizate. B.-ul este recunoscut, ales şi pregătit de serv. de cuartiruire (v. c.). Staţionarea în B. se face acolo unde nu se găsesc localităţi şi unde situaţia tactică o cere. In prezenţa inamicului staţionarea se face numai în B. — 2. Cantonament B. (v. Cantonament.) 3. Siguranţa se face prin avantposturi. (v. c.).

Bixacee (bot.), fam. de plante lemnoase din regiunile calde ale Americei. Aparţine specia B. Orellana — plantă tinctorială din fructele căreia se extrage substanţa roşie colorantă numită orlean.

Bizanţ (geogr. ant.), colonie greacească întemeiată pe Bosfor de Algerieni în sec. al VII a. Chr., care pe urmă a luat o mare desvoltare şi a devenit una din capit. imperiului roman, sub numele de Constantinopol (v. c.).

Bizantin (Imperiul —). Se numeşte acea parte a imperiului roman, care se întindea (aproxim.) dela Marea Adriatică spre Răsărit, cuprinzând mai ales o parte bună din Penins. Balcanică, Asia mică, Palestina, Egiptul, etc., cu cap. în Constantinopol. La formarea lui au contribuit multe împrejurări. Prin sistemul tetrarhic al lui Diocletianus (248—305) imperiul roman s'a desmembrat şi a luat aspectul unei monarhii orientale. După abdicarea lui erau în imperiul roman şase împăraţi în acelaşi timp. Imp. Constantin ajunge singur stăpân (324) al imperiului, după înfrângerea lui Maxentius, lângă Roma (312) şi a lui Licinius, care guverna Occidentul. Prin edictul din Milan (313), Const. acordă oficial aceleaşi drepturi creştinismului, ca şi păgânismului. Pe lângă acest fapt, întemeiază Constantinopolul (326) şi-l alege (330) capitală a imperiului. Chiar şi imp. Diocletianus a părăsit Roma, alegându-şi capit. Nicomedia, în Asia Mică. Imp. Const. voia să aibă o capit. de unde să poată supraveghea Orientul şi gurile Dunării; pentru aceasta Constantinopolul (vechiul Bizanţ, întemeiat cu aproape o mie de ani mai înainte, de coloniştii greci) era *l.* potrivit: era la întâlnirea celor două continente, la poalele unor coline uşor de apărat, aproape de un minunat port (Cornul de aur), era încăpător pt. mai multe mii de corăbii. Oraşul s'a desvoltat repede şi era socotit centru comercial de primul rang, plin de bogăţii şi bine întărit, încât a putut rezista 11 sec. tuturor invaziilor barbare. Pe timpul domniei sale s'a răspândit mai intens creştinismul în limba latină, în nordul Dunării, în Dacia. După moartea lui Const. istoria imperiului B. este ilustrată prin următoarele fapte: triumful definitiv al creştinismului, despărţirea imperiului roman în cel de Răsărit (Orient) şi cel de Apus (Occident) şi nimicirea acestui din urmă prin năvălirea Barbarilor. Imp. Iulian Apostata (361—363), a încercat să împiedece lăţirea creştinismului, fără rezultat însă. Theodosius, ajuns împărat (379—395) interzice definitiv cultul păgân şi permite bisericii să se organizeze (Sf. Augustin, Leon cel Mare). Inainte de a muri, în 395, împarte imperiul între fiii săi: Arcadius şi Honorius. Dela această dată putem socoti existenţa deosebită a imp. de Răsărit, al cărui punct de plecare trebuie socotit în mod logic, fondarea Constantinopolului. Sub urmaşii lui Theodosius (Arcadius 395—408; Theodosius al II 408—450; Marcianus 450—457; Leon 457—474; Zenon 474—491 şi Anastasius 491—518), imper. B. ia o formă proprie şi se apără împotriva Barbarilor, tot mai numeroşi la graniţele imperiului. După Imp. Iustin 1 (518—527), urmează Iustinianus (527—565), cel mai vestit Imp. al imp. B. El avea ambiţia să reconstitue vechiul imp. roman, cu toată splendoarea lui. Generalii săi, Belisarius şi Narses, din pricina ac. cuceresc Africa de Nord (533), Italia în urma unui răsb. de 20 de ani (536—553) şi Spania. Văzând că din Constantinopol nu poate conduce partea apuseană a imperiului, I. trimite în Ravenna un locţiitor (exarhatul de R., care durează puţin, căci în 568 e nimicit de năvălirea Longobarzilor). Pe timpul lui I. s'a zidit bis. Sf. Sofia din Constantinopol, cea mai măreaţă clădire în spirit bizantin. Sub conducerea învăţatului Trebonianus, e numită o comisie de jurişti care au adunat toate legile (Corpus iuris civilis). In 533 a înfiinţat la Tauresium (Serbia de azi) o arhiepiscopie numită „Iustiniana Prima". Arhiepiscopul de aici Catolianu stăpâneşte şi asupra bisericii din nordul Dunării, căci „cu ajutorul lui Dzeu, întru atât a sporit împărăţia noastră, încât amândouă malurile Dunării sunt cuprinse de cetăţile noastre" (*Iustinianus*, în Novella XI). Această ştire e un document preţios pt. continuitatea elem. romanic în nordul Dunării şi legăturile lui cu Constantinopolul în sec. al VI. Urmaşii lui I. (565—602) caută să reziste invaziei Avarilor, Slavilor, Longobarzilor şi Perşilor, cu mai mult sau mai puţin succes. Urmează împăraţi din dinastia lui Heraclius (610—717). Acesta domneşte dela 610—641 şi învinge în diferite lupte pe Perşi. Arabii în vremea aceasta înaintează în Palestina, Siria, Mesopotamia şi Egipt. Ameninţă Africa şi ajung sub zidurile Constantinopolului, de unde sunt respinşi de Constantin Pogonatul (668—685). Slavii şi Bulgarii au pătruns în Pen. Balcanică, cei din urmă reuşind să formeze un regat puternic (v. Bulgaria, Istorie). Pe timpul împ. din dinastia isaurică (717—867), înaintarea Arabilor e zădărnicită sub zidurile capitalei (717), iar cea a Bulgarilor e stăvilită în Thracia. Tot în acest timp izbucneşte cearta pentru icoane (v. Iconoclasti), prin care, se pare că împăraţii căutau să-şi mărească autoritatea în detrimentul influenţii eclesiastice. Împăratul Leon al III (717—740) a oprit cultul icoanelor şi a persecutat pe călugării care cutezeau să-l practice. Imp. Irina (780—802) restabileşte cultul icoanelor (conciliul dela Niceia 787). Leon armeanul ajunge la tron (813—820) porneşte iarăşi o luptă împotriva adoratorilor icoanelor. Abia în 842, printr'un sinod, regenta Theodora pune capăt acestor lupte care au frământat şi slăbit Imp. B., pricinuind ruperea legăturilor cu Papa şi pierderea Italiei. Acestei epoci de decadenţă îi urmează un secol şi jum. de înflorire, care pregăteşte marea renaştere a sec. al X. In acest timp domnesc împ. din dinastia macedoneană (867—1057). Dintre aceştia, mai însemnaţi sunt: Basilios I (867—886), Constantin al VII (912—959), Ioan Tzemisces (969—975) şi Basilios al II, numit Bulgaroktonos (975—1025). Asia Mică a fost eliberată de Arabi, ins. Creta cucerită, apoi Cilicia, partea nordică a Siriei şi Mesopotamia. In Penins. Balcanică, Basilios al II într'un răsboiu de treizeci de ani înfrânge pe Bulgari, de aici supranumele „Omoritorul de Bulgari". Imp. bizantin atinge în Asia Mică vechile graniţe ale stăpânirii romane de altă dată, iar în Europa multe popoare recunosc suveranitatea împăraţilor bizantini. Constantinopolul ajunge primul oraş mondial, atât prin situaţia culturală, cât şi prin luxul şi splendoarea curţii imperiale. Antagonismul dintre bis. orientală şi a Romei ajunge punctul culminant. Photius (Fotie) (857—886) începe conflictul, care se termină prin separaţiunea definitivă a bis. răsăritene, pe timpul lui Mihail Celularius (1054). Urmează împăraţi din dinastia Comnenilor (1080—1204) care se arată energici, reuşind să păstreze neştirbite graniţele imperiului. Mai ales imp. Manuel (1143—1180) stăruie să adune lumea creştină într'o singură împărăţie, cu centrul în Constantinopol. Se luptă cu Ungurii (1164), împotriva cărora ridică numeroase oşti de Români de pe lângă Marea Neagră (scriitorul grec Kinnamos). Fiul său, Alexios, pierde tronul, pe care-l ocupă gener. Isac Anghelos. Acesta, căsătorindu-se cu fica regelui ungur Bela al III, caută să-şi acopere cheltuielile exagerate prin grele impozite, care au nemulţumit pe Românii din sudul Dunării. Fraţii Petru şi Asan, răscoală pe Români şi Bulgari împotriva împăratului. Isac e învins, iar ei întemeiază imperiul româno-bulgar (1186). Urmează epoca imperiului latin. Balduin (Baudouin), unul dintre conducătorii cruciadei a IV (1202—1204), în urma insistenţei lui Alexios Angelos (1195—1203) şi a diplomaţiei Veneţienilor, în loc de a merge la Ierusalim, se îndreaptă asupra Constantinopolului, îl cuprinde şi detronează pe Alexios al V (1204) şi întemeiază imperiul latin (1204—1261). Acesta s'a dovedit mult mai slab decât cel grecesc, căci Veneţienii urmăriau numai interesele lor comerciale. Împăratul imperiului româno-bulgar, Ioaniţă, învinge pe Balduin lângă Adrianopol şi-l aruncă în închisoare. Mihail al VIII, Paleologul, cucereşte din nou Constantinopolul (1261) şi restabileşte pt. scurtă vreme imp. B. (1261—1453), care pierduse mult teritor (Veneţienii câteva insule, Bulgarii o parte din Thracia, imperiul grec din Trapezunt [Trebisonda] — fondat în 1204 de Alexiu Comnen — o parte din Asia). Luptei dintre Latini şi Grecii schismatici îi pune capăt invazia Turcilor. Mihail al VIII (1261—1282) e ultimul împ. bizantin care încearcă să restabilească ţara. Succesorii lui sunt slabi, ei nu pot rezista ravagiilor făcute de armata mercenară a imperiului, iar neînţelegerile şi intrigile la ocuparea tronului devin tot mai dezastruoase. Turcii ocupă Bithinia, iar sultanul Mu-

rad I, şi stabileşte capit. la Adrianopol (1360), de unde supune popoarele penins. Balcanice, încercuind Imp. B. Ultimul împărat al Bizanţului a fost Constantin Dragodes (Dragazes) (1448—1453). Acesta, în fruntea unei armate de 14000 soldaţi faţă de 200.000 Turci (cu 250 de corăbii), a murit apărându-şi capitala, asediată de Mahomed II (29 Maiu 1453). Bizanţul a fost pentru lumea slavonă şi orientală, ceea ce a fost Roma pentru popoarele Occidentului. Anul 1453 este o capitală etapă în istoria universală: sfârşitul evului mediu. — **Literatura**, această ramură a cult. B.-e cuprinde m. toate genurile. Din sec. al IV lit. B.-nă are însuşiri proprii, deşi e puternic pătrunsă de tradiţia antică. S'au desvoltat m. ales lit. bisericească, în care părinţii bisericii, discută dogma şi o discută în scrieri polemice, precum şi istoria: Prokopios, Aghatios, Menandros, Theophylactus şi cronicarul Malalas. In sec. al VI înfloreşte poezia religioasă cu Romanes. In acest sec. lit. B. are caractere proprii. Sec. VI—VII este o epocă de întunerec, dar de aici încolo găsim o desvoltare continuă. In sec. al IX, reînvie istoriografia cu cronicele lui Nicephoras şi Theophanes. Odată cu restaurarea universităţii din Constantinopole şi datorită contactului cu antichitatea profană, are loc în Bizanţ o renaştere lit., în epoca lui Photios. Sec. al X ne dă la iveală enciclopedii istorice, juridice (Basilicele), gramaticale, administrative sau hagiografice, pe care se va sprijini toată activitatea secolelor ce vin. Contactul cu antichitatea a făcut ca Bizanţul să păstreze o mulţime de opere clasice. In mai puţină măsură se poate vorbi acum de opere originale la istoricii retori şi filosofii Bizanţului. Totuşi câteva lucrări arată un talent adevărat. In sec. al XI găsim pe Mihail Psellos, filosof, retor, teolog şi istoric, un spirit univ., pe istoricii Leon Diaconul, Mihail Atalialul, Skylitzes. O strălucire deopotrivă de mare prezintă epoca Comnenilor, chiar pentru istorie: Nikephoros, Ana Comnena, Cinnamos, Nikitas Acominatul, Mihail Acominatul şi Eustaţiu episcopul din Tesalonic, sunt destonici comentatori ai clasicilor, iar lucrările lor au o valoare nepreţuită pt. studiul antichităţii. Teodor Prodrom (sec. al XII), face încercări în poezia profană şi alături de lit. savantă mijesc acum zorii unei lit. în greaca vulgară, după ce în sec. al X înflorise, în acceaşi limbă, epopeea lui Digenis Akritas, un adevărat „chanson de geste" bizantin. Epoca Paleologilor ne înfăţişează o mişcare culturală pregătitoare a umanismului Renaşterii prin filosofii, filologii şi gramaticii ei. Istoria e cultivată de Georgios Akropolitul, Pachymeros, Nikephoros Gregoras şi alţii, cari cultivă ştiinţa. Tot acum găsim spiritele enciclopedice ale lui Gemistos Pleton şi Bessarion, cele mai strălucite talente ce le-a văzut Bizanţul în pragul amurgului culturii sale. Literatura bizantină merită, desigur, cea mai mare atenţie mai ales pentru puternicul avânt ce-l ia istoriografia în toată desvoltarea ei. In sec. al XIII şi al XIV înfloreşte iarăşi lit. în limba vulgară. Trebuie să nu uităm deasemeni că o mare parte din comorile orientului au pătruns în occident prin filieră bizantină şi aceasta, adeseori, chiar la noi Românii, pentru care, atât istoriografia cât şi lit. profană a Bizanţului, este de un interes primordial. — **Arta**. A primit o intensă desvolt. dela întem. Constantinop., împăratul Constantin contribuind la zidirea multor edificii prin arhitecţi de seamă. In Bizanţ s'a încrucişat arta greco-romană cu cea orientală, mai ales din Siria. Din această întâlnire a rezultat (după un proces de câteva secole) pe timpul lui Iustinianus, arta bizantină, în deplina ei splendoare. Creştinismului, recunoscut ca religie de stat, i se datoreşte în bună parte această evoluţie. Mai ales două tipuri de biserici sunt mai reprezentative: basilică cu cupolă şi cu plan în cruce grecească. Tipul clasic este biserica Sf. Sofia, zidită de imp. Iustinianus dela 532—537, prin arhitecţii Anthemios din Tralles şi Isidor din Milet. Grandioasa ei cupolă, sprijinită de patru arcuri mari (prin pendentive) şi apoi pe patru pilaştri colosali, decoraţie bogată în marmuri policrome şi mozaicuri, produc o puternică şi neuitată impresia asupra vizitatorilor, rămânând un monument unic şi neîntrecut în evoluţia artei. Procopius considera cupola „mai curând atârnată printr'un lanţ de aur din înălţimile cerului, decât sprijinită pe zidărie". Cupola actuală nu e cea originală, ci una reconstituită (după surparea din 558) de Isidor cel Tânăr (v. Sf. Sofia). Lupta Iconoclaştilor n'a fost în detrimentul artei, ci a îmbogăţit-o prin sprijinul împăraţilor şi influenţa modelor antice şi arabe. Pe timpul domnii dinastii Macedonenilor, Comnenilor şi Paleologilor, arta bizantină ia un avânt remarcabil prin ornamentaţia şi pictura extrem de bogate. In această epocă ea exercită o puternică influenţă în Italia de Sud, Sicilia, Veneţia (unde bis. San Marco cu mozaicurile sale e un produs al artei bizantine), Sudul Franţei, Germania, Bulgaria, Serbia, Georgia şi Armenia. Se admite însă şi o influenţă occidentală (Richter) asupra renaşterii artei bizantine, prin comercianţii din Occident şi Cruciaţii care au pus stăpânire asupra Bizanţului, etc. La noi infl. bizantină este la Biserica domnească dela Curtea de Argeş (zidită în sec. al XIII), a cărei cupolă e executată cu multă măiestrie şi talent. Arta bizant. s'a perpetuat şi în monumentele zidite de Turci, după cucerirea Contantinopolului.

Bizaninism, supunere umilită şi exagerată faţă de superior, practicată mai ales la curtea împărătească din Bizanţ.

Bizerte, oraş din Tunisia, port militar şi de comerţ. Apr. 21000 loc. majoritatea europeni. Portul militar este unul din importantele de pe litoralul Mediteranei. Este vechiul Hippo-Zarytos. La B. au fost duse rămăşiţele armatei sârbeşti retrase prin Albania, în timpul marelui războiu mondial. Comerţ cu bureţi (spongieri) şi corali.

Bizet Georges, compozitor francez (n. 1838 † 1875). Obţine, după terminarea studiilor la Conservatorul din Paris premiul Romei şi scrie în Italia operile: „Don Procopio" şi uvertura „La Chasse d'Ossian". Reîntors la Paris, scrie operile: „Les pêcheurs de perles", „l'Arlésienne", iar la 1875 opera „Carmen", care îi poartă faima în lumea întreagă.

Bizet René, poet franc. (n. 1887). A scris „Une histoire", „Front aux vitres", „Aux oiseaux des Iles", (poeme) şi „La Sirene hurle", „Peines de Rien" „L'Aventure aux Guitares", „Avez-vous vu Barcelone?" (nuvele şi romane).

Bjelyj (cit. Belüi) Andrej, pseudonimul lui Boris Nicolajevič Bugajev, poet liric modernist rus, n. 1880. Caută forme şi materialuri nouă, scriind în proză „Simfonii" reci, apoi versuri optimiste. („Aur în Azur"). A izbutit să dea accente profunde în poezii pesimiste („Cenuşă") ce exprimă spulberarea iluziilor şi îndoiala în prezentul şi viitorul poporului. Alte scrieri: „Urne" (consideraţii polemice, mistico-filosofice despre natura şi scopurile simbolismului). Romane: Porumbelul de argint şi a.

Björnson Björnstjerne mare scriit. norvegian (n. 1832 † 1910). S'a distins ca poet, romancier, dramaturg, orator, gazetar şi agitator politic. Impreună cu Ibsen, e una din figurile marcante din sec. al XIX în cultura nordică. A contribuit la separarea Norvegiei de Suedia. Sunt vestite povestirile sale: „Synnöve Solbakken", romanele: „Fata pescarului", „Magnhild", „Poeme şi cântece" şi piesele de teatru: „Sigurd Sleimbo", „Arnljot Gelline", „Sigurd Jorsalfar", „Leonardo", „Laboremus", ş. a.

Black Iosif (n. 1728 † 1799), chimist englez, fost prof. de medicină în Glasgow şi de chimie la Edinburg, ilustrându-se prin cercetările sale epocale asupra gazelor şi a căldurii latente.

Georges Bizet

Black Macknight, poet şi publicist am. (n. 1896), fost reporter la „Philadelphia Public Ledger", colaborator la rev. „The Dial", „Nation", „Books", „Forum", etc.

Blacke William, poet engl. (n. 1757 † 1827). A fost şi pictor. Poemele sale au conţinut mistic (Songs of Innocence).

Blaeuw sau **Blaeu** (Wilhelm). geograf şi tipograf olandez (n. 1571 † 1638), pe lângă alte lucrări este autor al unui atlas Theatrum mundi, etc. Fiul său a început să publice un „Atlas major", dar a rămas neisprăvit.

Blaga Iosif (n. 1864 în Lancrăm). Studiat liceul în Alba-Iulia, teologia Sibiiu şi filosofia în Budapesta, profesor la liceul din Braşov din 1891; inspector şcolar (1921—23), protopop al Braşovului (dela 1923). Senator al partidului naţional-ţărănesc (1928). A publicat pe lângă studii şi art. în reviste, aceste lucrări: Teoria dramei (1899), Din estetica traficului (1900), Analize psicologice (1902).

Blaga Lucian, poet modernist ardelean (n. 1895), relevat de prof. Sextil Puşcariu. Unul dintre întemeietorii rev. „Gândirea" (la Cluj). Esseist, estetician şi filos., ziarist, a colaborat la multe rev. şi ziare. A fost ataşat de presă la Praga. A scris poeme într'un vers liber, lapidar-aforistic şi cu un conţinut sufletesc adânc, răsfrânt într'un expresionism, plin de imagini uimitoare (Poemele luminii, Paşii profetului, Pietre...). Uneori poemele sale tresar de nelinişte metafizică, de cele mai multe ori sunt senine. In teatru este expresionist. Scrieri: a) Poemele luminii, Pietre pentru templul meu, Paşii profetului. In marea trecere (poeme); b)

Zamolxe, Mister păgân, Turburarea apelor, dramă, Daria, Fapta, etc. (teatru); c) Cultură şi cunoştinţă, Filosofia stilului, Feţele unui veac, Fenomenul originar (esseuri estetice şi filos.), etc.

Lucian Blaga

Blăgeşti (1702 loc.) com. rur. jud. Neamţ, pl. Bistriţa. Judec. de ocol. Infirmerie. P. U. şi G. Buhuşi la 6 km.

Blăgeşti (2377 loc.) com. rur. jud. Tutova, pl. Murgeni. Formată din satele: Blăgeşti şi Igeşti. Primăria în Blăgeşti. P U. Murgeni. G. Bereşti la 10 km.

Blaj, oraş în jud. Târnava-Mică, la unirea celor două Târnave (v. c.). In sec. al XIII se numia vila lui Herbold, voevodul Ardealului. In 1395 regele Sigismund donă această vilă lui Blasiu Czerei de N. Barot, dela care probabil şi-a căpătat numele. In 1738 a fost dăruit episcop. rom. unite a Făgăraşului. Până la unirea cu patria mamă, B.-ul a fost unicul orăşel rom. în Ardeal. In 1738 era un sat cu câteva case în jurul vechiului castel nobiliar. Episcopul Ioan Inocenţiu (Micu) concepu şi execută planul unui oraş rom, în Ardeal. După planul italianului Ioan Martinelli el clădi catedrala şi mânăstirea. In 1754 succesorul său Petru Pavel Aron (v. c.) deschise şcoalele, zidind şi un seminar în curtea episcopală şi o mânăstire de călugări (v. c.). Cei dintâi profesori ai şcoalelor din Blaj au fost: Silvestru Caliani, Atanasie Rednic, Grigorie Maior, Leontie Cotorea şi Constantin Dimitrievici. In anul deschiderii numărul elevilor a fost de 178, care în câţiva ani s'a ridicat la 500. Ep-pii Atanasie Rednic, Grigorie Maior, Ion Bob şi Ion Leményi, au adus mari jertfe pentru consolidarea şcoalelor din B. Maior a întemeiat fundaţiunea pe pâine (ţipăi), iar Leményi, în legătură cu gimnaziul a deschis şi cursul de filos. de 2 ani. După 1850 numărul claselor s'a ridicat la 8 conform noii organizaţiuni a învăţământului secundar în imperiul austriac. Mitropolitul Alexandru Şt. Şuluţiu a mai deschis şi şc. normală (preparandia) cu un curs de 2 ani, ridicat pe timpul succesorului său la 3. Mitropolitul Vancea (v. c.) a mai ridicat pe cheltuielile sale o nouă aripă la Seminarul teologic, o sală de gimnastică la liceu, apoi, două internate, unul de băieţi şi unul de fete, înzestrându-le cu fundaţiuni de burse şi devenind al II întemeietor al B.-ului şi al şcoalelor sale. După unirea Ardealului cu patria mamă, prin neobositele stăruinţe ale actualului mitropolit Vasile Suciu, s'a ridicat „Institutul Recunoştinţii", un edificiu măreţ, care adăposteşte liceul şi şcoala normală de fete. De numele B.-ului sunt legate multe evenimente istorice însemnate, între care amintim: tratatul dela B. 27 Oct. 1687 între împ. Austriei şi principele Ardealului; marea adunare naţională românească dela 15 Maiu 1848, ţinută pe Câmpia Libertăţii (v. c.); „Pronunciamentul" (v. c.) din 15 Maiu 1898, etc. Actualmente B.-ul are ca. 4000 locuitori, între cari 612 unguri şi evrei, iar restul rom. Şcoalele de azi ale B.-ului: Liceu de băeţi, liceu de fete, şcoală normală de băeţi, şc. norm. de fete, şcoală primară de stat, Academie teologică, şcoală de meserii, etc. E reşedinţa mitropolitului de Alba-Iulia şi Făgăraş, iar 1925 proclamată reşedinţă a judeţului Târnava-Mică. Ioan Eliade Rădulescu, fiind în 1848 în B. şi descoperindu-şi capul în faţa şcoalelor a exclamat: „De aici a răsărit soarele Românilor."

Blaj, Biblioteca centrală din —, întemeiată 1727 şi augmentată an de an prin donaţiunile episcopilor şi a altor bărbaţi de seamă. Numărul volumelor B. c. se ridică la 50.000, având preţioase codice latine, greceşti şi slave, apoi, numeroase manuscrise din epoca şcoalei latiniste şi renumita bibliotecă a lui Cipariu (v. c.). B. c. e una din cele mai bogate în manuscrise şi cărţi orientale în toată ţara. *Bibliotec.*: Alexandru Lupeanu.

Blăjani (2126 loc.) com. rur. jud. Buzău, pl. Câlnău. Formată din satele: Blăjani, Soreşti. Primăria la Blăjani. P. U. şi G. Buzău la 20 km.

Blăjel (1477 loc.) com. rur. jud. Târnava-Mică, pl. Târnava-Sân-Martin. P. U. şi G. Mediaş la 6 km.

Blăjeni (3102 loc.), com. rur. din jud. Hunedoara, pl. Brad. Judec. Brad. P. U. Cristior. G. Brad la 24 km.

Blam, vot de —, hotărîrea din care resultă neîncrederea faţă de cineva. De ex. când o corporaţiune aduce o hotărîre diametral opusă părerilor preşedintelui, ori, când parlamentul ia atitudine contrară celei luate de guvern.

Blamaj (franc.), fapt prin care te faci de râs, ori, prin care eşti discreditat.

Blanc August-Alexandre-Philippe-Charles, critic de artă franc. (n. 1813 † 1882). In 1876 a fost ales membru al Academiei franc., apoi prof. de estetică la Collège de France. A scris, în colaborare cu mai mulţi, valoroasa lucrare „Histoire des peintres de toutes les écoles" în 14 vol. şi multe alte lucrări interesante. A fondat revista „Gazette des beaux-arts".

Blanc Jean Joseph-Charles-Louis, om politic, istoric şi sociol. franc. (n. 1811 † 1882). S'a făcut celebru cu scrierea sa „l'Organisation du travail" (1840). Apoi a scris „Histoire de dix ans", care a contribuit la căderea guvernului din Iulie (1841). Fost membru al guvernului provizoriu şi preşedinte al comisiei muncitoreşti. Ca membru al Adunării Naţionale a fost convins partizan socialist. Formula sa politică era: „Fiecăruia după trebuinţele sale, fiecăruia după facultăţile sale". Este şi azi însemnată scrierea sa „Histoire de la Révolution française". Proclamând dreptul la muncă el voia ca statul să organizeze, subvenţionându-le, asociaţiile muncitoreşti potrivit formulei sale, spre a putea lupta contra capitalismului. In 1848 L. B. obţinu un credit de 3 milioane franci care fură repartizaţi între 56 asociaţii muncitoreşti, dar care dispărură repede din cauză că n'au muncit cu pricepere, cu tot capitalul avut. A fost unul din partizanii solidarismului.

Blanchard Raphael A., vestit parasitolog francez (n. 1857 † 1919), întemeietorul învăţământului parasitologic francez modern şi totodată unul din capii mişcării medico-istorice din lume. El a fondat Soc. de Zoologie din Franţa.

Blanchet, l'abbé —, literat franc. (n. 1707 † 1784); autor de apologuri şi povestiri apreciate.

Blanchetă, foaie albă cu text tipărit, dar şi cu anumite goluri, care trebuiesc complectate cu mâna.

Blanco-White José-Maria, poet spaniol (n. 1774 † 1841). A scris multe articole critice în gazetele vremii, dar mai ales în Semanario patriótico, El Español, les Variedadas, pe care el le întemeiase la Londra. A scris câteva poezii emoţionante, apoi „Lettres from Spain", sub pseudonimul „Leocadio Doblado" şi opere de polemică religioasă. A trăit multă vreme în Anglia ca exilat.

Blândeşti (1650 loc.) com. rur. jud. Botoşani, pl. Suliţa. Formată din satele: Blândeşti, Cherchejeni şi Silişeani. Primăria în Blândeşti. P. U. Botoşani. G. Truseşti la 16 km.

Blandrata Gheorghe, medic, reformator religionar (n. 1515 † 1585). Din cauza religioasă se refugiază din Piemont la Geneva, unde devine calvinist. S'a certat cu Calvin din pricina ideilor sale antitrinitare. Pleacă în Polonia, de unde, urmărit, ajunge medicul principelui ardelean Ion Sigismund ca fervent unitarian.

Blankenberghe, oraş din Belgia, una din staţiunile maritime de cură cu renume mondial. Are apr. 8000 loc.

Blanqui, 1. Adolphe Jerôme, economist franc. (n. 1798 † 1854). Membru al Acad. des Sciences morales, a urmat la catedra lui J. Bapt. Say, fiind un mare partizan al liberschimbismului, ca şi acesta. Opere principale: Histoire de l'économie politique en Europe; les Classes ouvrières en France; 2. Louis-Auguste, com. franc. (n. 1805 † 1881), a cărui viaţă a fost un şir neîntrerupt de conspiraţii şi de condamnări, stând în închisoare vreo 34 de ani. Scopul său final se pare că era comunismul, pe care-l credea realizabil prin deposedarea burghezimii şi organizarea unui guvern popular dictatorial.

Blănuri (merc.), se numesc pieile animalelor domestice şi sălbatice, valorizate în comerţ, după'ce au fost tăbăcite şi adeseori colorate, fiind întrebuinţate la vestmintele de iarnă, pentru căptuşeli, gulere, manşoane etc. Celea mai frumoase blănuri se recoltează dela animalele vânate în timpul iernii, în regiunile nordice ale Europei, Asiei şi ale Americei, având două feluri de păr, unul lung strălucitor cu un rol protector contra umezelii şi altul scurt, moale şi des păstrător de căldură şi protector contra frigului. Animalele din regiunile calde ale emisferului sudic au blănuri mai puţin frumoase cu un singur fel de păr — lung sau scurt — şi acela foarte rar. Dela unele animale care au blană frumoasă, moale şi durabilă, aceasta se valorizează în întregime, iar dela altele numai anumite părţi şi anume: spatele, coada sau laturele (ex. hermelin). In ambele cazuri, B. înainte de ce se desfac în comerţ, se curăţă de carne şi de grăsime, se sărează sau se tratează cu substanţe antiseptice pentru a se conserva şi'n urmă se tăbăcesc cu tanin, a-

laun sau cu ulei, apoi se usucă, şi se colorează sau se lustruesc. Prioritatea comerţului cu B. o deţine Rusia cu târgurile principale: Lipsca (la Paşti), Kiachta, Nijni-Novgorod, pe piaţa cărora se valorizează mai ales blănurile dela animale vânate în Siberia. În prezent comerţul cu B. începe a gravita tot mai mult în spre Canada, cu blănurile nordamericane a căror piaţă de desfacere o deţin Englezii în Londra. Păstrarea B.-lor reclamă îngrijiri speciale. Pentru a nu fi atacate de molii şi de alte insecte, trebuiesc scuturate, bătute, aerizate şi ţinute la soare preserându-se în urmă cu substanţe mirositoare, care distrug şi împiedecă desvoltarea larvelor de molii, ex. camfor, naftalină, tutun. Principalele varietăţi de B. sunt următoarele: B. de oaie, şi'n special celea de mioare, fiind mult apreciată B. de miel lăpădat din Astrahan şi Crimea, sau pielea numită Karakûl cu păr creţ, *obţinută dela miei* înfăşuraţi după naştere strâns într'o faşă, B. de pisice domestice şi sălbatice, durabile, dar cu miros greu; B. de iepuri de casă şi de câmp, întrebuinţate mai ales la imitarea blănurilor *mai scumpe*; B. de urs, brun şi negru; B. de bursuc sau viezure, cenuşie cu burta neagră; B. de lup bogată în păr, galbenă-cenuşie, mai puţin rezistentă; B. de vulpe galbenă, albă, albastră (lsatis), argintie, neagră. B. Petit-gris, gri-argintie, a veveriţelor din Siberia şi Japonia; B. de vidră, brună cu burta cenuşie; B. de vidră marină neagră închisă cu vârful perilor alb, cea mai scumpă după B. de Samur sau Jibelia din Siberia, deasă brună-cenuşie cu vârful perilor cu strălucire argintie sau aurie. B. de hermelin sau Cocom, albă, strălucitoare, foarte scumpă, cu care se decorează şi se căptuşesc *mantiile* regale; B. de dihor galbenă cu vârfuri negre; B. de jder brună, strălucitoare cu gâtul gălbui; B. de castor, brună, strălucitoare mătăsoasă, falşificată adeseori cu iepure vopsit; B. de *ris*, galbenă-roşietică, brună, uneori pătată; B. de cârtiţă neagră, deasă şi moale; B. de nevăstuică şi de hârciog, brune-roşietice; B. de polifag sau de pisică de stâncă, castanie cu pete întunecate; B. de *oposum*, neagră; B. de chinchinela, albă-argintie cu burta gălbuie; B. de tigru, galbenă cu dungi negre; B. de leopard şi panteră galbenă cu pete rotunde întunecate; B. de jaguar cu pete inelare; B. de leu, galbenă-aurie; B. de căprioară, de focă, de urs de mare, de animale puturoase (dihori), de cangur etc.

Blaps (zool.), gândac puturos (B. mortisaga), comun în locuinţele întunecoase, umede şi în pivniţe, considerat în mod superstiţios, ca prevestitor de nenorocire.

Blaramberg Nicolae (n. 1837 † 1896). Procuror la C. de Casaţie, de unde demis. în 2 Maiu 1864, când Cuza face lov. de stat, e între conspiratorii lui Cuza (11 Febr. 1866). La început pentru Carol Vodă, apoi antidinastic, deputat conservator, în 1889 cere darea în judecată a guvernului Brătianu, fără nici un rezultat, în 1891 e ministru în guvernul generalului Florescu, apărând dinastia. A contribuit la redactarea unor ziare: Revista Dunării (1865), Desbaterile (1866), Ţara (1870). A publicat: „România şi războiul actual" şi o slabă „Încercare asupra legilor şi instituţiunilor României".

Blasco Ibañez Vicente, celebru romancier şi om politic spaniol (n. 1867 † 1928). A trebuit să se expatrieze de tânăr din pricina ideilor sale liberale şi a trăit în Franţa, în urma unei tentative revoluţionare. Repatriindu-se (1891) face gazetărie la foaia întemeiată de el „Pueblo". Tot atunci scrie majoritatea romanelor sale publicate sub titlul „Cuentos valencianos", preţioase pentru istoria socială şi economică a Valencei: Arrozy Tartana, Flor de Mago, La Barraca, prima lui capodoperă, cu care se şi făcu îndată celebru (1921), Sónnica la cortesana, Entre naranjos, Cañas y barro, altă lucrare celebră. O altă serie de romane au conţinut social, în ele se găseşte ecoul vieţii politice dela începutul sec. al XX, în Spania, la care B. I. a participat ca deputat, republican şi libergânditor, după ce fusese închis la isbucnirea războiului spano-american: La Catedral, El intruso, La Bodega, La Horda, La Maja Desmida, Sangre y arena, Los cuatro ginetes del Apocalipsis (1916 — un tablou viguros a grozăviilor războiului, şi care a obţinut un succes nemaipomenit) apoi „Mare nostrum", o protestare împotriva atrocităţilor Germ. din vremea *războiului mondial* (S'a tradus şi în rom.) Plecat dela Zola, B. I. şi-a recăpătat independenţa de scriitor, creindu-şi o manieră proprie, în care imaginaţia svâcnitoare şi cultul amănuntului realist se înfrăţesc *neobişnuit de bine*. Meşter zugrav al ţinutului valencian, impresionant făuritor de situaţii profund umane, B. I. e unul din marii scriitori ai Europei contemporane şi un maestru al limbii şi *lit. spaniole*.

Blasfemia, jignirea lui Dumnezeu, a religiei, a persoanelor şi lucrurilor sfinte prin cuvinte necuviincioase. În vechime B. se pedepsea cu moarte. În România se pedepseşte cu închisoare şi amendă.

Blasian I. Victor, inginer diplomat al Acad. superioare de Mine din Schemnitz, prof. de exploatări miniere şi decanul *secţiei de mine dela Politecnica din Timişoara*, un distins cunoscător al problemelor miniere din Transilvania, cu o bogată activitate în această direcţie.

Blaskovits Franz (n. 1864), prepozit catolic şi fruntaş al Şvabilor, prof. la teologia din Timişoara. A înfiinţat în 1891 „*Uniunea economică* a Şvabilor" în Banat şi jud. Arad cu 82 sucursale şi cu 6500 membri. Redactează două ziare economice: Der Landbote şi Banater Landwirt. Joacă rol important în viaţa politică, culturală şi economică a *Germanilor* din România.

Blast (grec.), embrion (*dela graminee*), corp susceptibil de desvoltare.

Blastem (grec.), termen botanic = axa embrionului; substanţă organizată sinonimă cu protoplasma.

Blastocol (bot.), se numeşte substanţa galbenă-verzue cu gust amar şi miros aromatic, cleioasă şi reşinoasă (balsamică) de pe solzii externi ai mugurilor de frunze şi flori (*plop, liliac, prun*, etc.) întrebuinţată la prepararea pomadei populeum. Este secretată de celulele epidermice din solzii mugurilor având un rol de protecţiune contra frigului şi a umidităţii.

Blastoderm (grec.), se numeşte păretele *celular* al blastulei (v. c.) (v. *Foile embrionare, ectoderm, mezoderm, entoderm*).

Blastogenia (grec), desvoltarea formei a corpului animal.

Blastoidee (paleont.), clasă de animale echinoderme, fosile cu un corp oval cu o simetrie pentaradiară cu braţe cu zone ambulacrale, din era primară (paleozoice).

Blastopor sau prostoma (grec), porul (gura) dela polul posterior al formei embrionare, numită gastrula (v. c.).

Blastos (grec.), generator, *formator*.

Blastulă (zool.), se numeşte o *fază de desvoltare prin segmentaţie a oului* animalelor metazoare, reprezentată prin o sferă goală, formată din celule aranjate la periferie, delimitând o cavitate de segmentaţie plină cu un lichid.

Blaţa, comună aromânească în Balcan, aproape de Vlahoclisura. Avea, înainte de *marele războiu vreo 800 de suflete*, supuşi unei înaintate grecizări.

Blatele (zool.), insecte orthoptere (v. c.) cu aripi chitinoase scurte şi cu picioare lungi bune pentru alergat, răspândite pe toată suprafaţa pământului, unele specii trăind pe sub frunze moarte, iar altele prin case, în bucătării sau în brutării şi'n vapoare, hrănindu-se cu pâine, carne, obiecte de piele etc., ex. Şvabii sau Corhanii (Blatta germanica) de coloare neagră şi castanie, ambele specii — sub numirea de gândaci de bucătărie — fiind răspândiţi în toate continentele.

Blatta (6800 loc.), port de pescari în Jugoslavia, în insulele Curzola.

Blavatsky Elena, spiritistă rusă. În 1875 a întemeiat împreună cu colonelul S. Olcott la New-York cea dintâi societate teosofică.

Blaydon-on-Tyne (33.370 loc.), oraş în Anglia pe Tyne. Produse chimice, turnătorii de fier şi cupru.

Blazat (franc.), *plictisit, indiferent*, desgustat.

Blaze de Bury, Ange-Henri, literat şi critic franc. Scriitor erudit şi elegant (n. 1813 † 1888). A tradus „Faust" şi a scris critici literare.

Blazon, armele ce formează scutul unei familii, armoariile.

Bleanda (zool.), Vinderel, gaia găinilor sau hingherel (Falco aesalon), specia cea mai mică de şoim cenuşie-rugmie, întâlnită în ţara noastră în intervalul Oct.—Martie.

Blech Leo, compozitor germ. (n. 1871), fost dirijor al teatrului din Praga; dela 1906 dirijor al operei de stat din Berlin; dela 1913 *director general al acelui institut*. Din lucrările sale remarcăm: opera comică „Das war ich", operele „Cenuşăreasa" şi „Versiegelt", apoi trei poeme simfonice, coruri, lieduri, piese pentru pian şi *opereta* „Die Strohwitwe".

Blechnum (bot.), gen de plante criptogame vasculare, ale cărui specii cresc în regiunile calde de pe suprafaţa pământului, răspândite mai ales în Australia şi'n America, unele specii fiind cultivate la noi în florării ca plante decorative — pentru înfăţişarea lor impozantă.

Bled, reşedinţa de vară a suveranilor Jugoslavi. B. este o staţiune balneară, la *confl.* râului Sau (Sava) cu râul Bled (Veldeš). Se află în V.-ul ţării, în fosta prov. Carniola a Austriei.

Blefarita (med.) v. Ochiu.

Blei Franz, critic germ.-austriac (n. 1871). A scris: Menschliche Betrachtungen zur Politik, Bestiarium Literarium, Das Kuriositäten-Kabinett der Literatur, ş. a. A exercitat influenţă marcantă pt. selecţia operelor lit. contemporane, prin inteligenţa sa pătrunzătoare şi nobilă.

Bleibtreu Karl, nuvelist, romancier şi poet naturalist germ. (n. 1859); fiul cunoscutului pictor Bleibtreu. A fost cel mai credincios tovarăş de luptă a lui M. C. Conrad, la revista naturalistă „Die

Gesellschaft" (v. c.) în 1888—1889; după ce editase rev. „Das Magazin für die Literatur des In- und Auslandes" (1887—1888). A fost membru fondator al societății „Deutsche Bühne" (1890). Poemele sale Dies irae, Sedan, Gravelotte, Paris ș. a. dau scene crude, minunate, din războiul dela 1870, iar nuvelele „Schlechte Gesellschaft" zugrăvesc viața colțurilor celor mai obscure din orașele mari, ca și în romanele „Grössenwahn" și „Propaganda der Tat". Ca teoretician, **B.** a scris pagini de critică și ist. lit. în: Revolution der Literatur [manifest naturalist] și „Geschichte der englischen Literatur". A scris și câteva drame, multe culegeri de poezii lirice, din care citâm: Tiroler Liederbuch și Welt und Idylle.

Bielci (1070 loc.) com. rur. jud. Argeș, pl. Oltu-de-Jos. Formată din satele: Opătești, Popești și Prodănești. Primăria în Prodănești. P. U. Tigveni. G. R.-Vâlcea la 9 km.

Blejoi (1559 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Târgșor. Formată din satele: Cocășești și Blejoi. Primăria la Blejoi. P. U. Ploești. G. locală.

Blejești (2623 loc.) com. rur. jud. Vlașca, pl. Glavacioc. P. U. Vida-Cârtojani. G. Videle la $5^1/_2$ km.

Blémont, Léon-Emile Petitdidier zis —, literat franc. (n. 1839). A scris poeme delicate: Poèmes d'Italie, Portraits sans modèles, etc. Nouvelles Contes et féeries, Théâtre moliéresque et cornélien, etc.

Blenda, (min.), sulfură de zinc, numită și Sfalerit, brună-galbenă, roșcată, mai rar incoloră sau verzuie. Este foarte răspândită în filoanele metalifere, în țară la Rodna, Fizeș, Capnic. Se întrebuințează pentru extragerea zincului și pentru prepararea sulfatului de zinc.

Blennius (zool.), gen de pești acanthopterigieni, acoperiți cu solzi mici, cu o înotătoare dorsală și cu un bot scurt (vreo 38 specii) majoritatea trăind în apa mărilor, mai puțini în ape dulci sau lacuri. In Marea Neagră trăiește ascunsă printre alge (la Constanța) specia numită maimuța de mare (B. ocellaris), cu câte un apendice deasupra ochilor având un aspect curios.

Blenoragie (med.). 1. In general orice inflamație a mucoaselor caracterizată de secreție de puroiu abundentă; 2. Gonoreea, sculament: o boală venerică foarte răspândită. Inflamație a mucoasei uretrei, (la femei și a vaginului și uterului), cu secreție de puroiu, cauzată de gonococul lui Neisser. Incepe cu mâncărime la orificiul uretrei; când se pornește secreția de puroiu, bolnavul simte arsuri și dureri, mai ales când urinează. Tratată la timp și energic, de specialist, înainte de a fi progresat asupra părților posterioare ale uretrei, se vindecă complect în 4—6 săptămâni. Neglijată, dă complicațiuni grave (artrite, inflamație a testiculilor, sterilitate la bărbați, inflamație a uterului și ovarelor, sterilitate la femei) sau devine cronică și f. greu de tratat. Dacă gonococul ajunge în ochi, dă inflamații grele, care adesea produc orbire. Pentru a se evita infectarea ochilor noilor născuți, moașele sunt obligate să le facă întotdeauna, imediat după naștere o spălătură de ochi cu soluție de nitrat de argint.

Blepharis (bot.), gen de plante din fam. Acanthaceelor, comune în Africa, Australia, Persia și'n India — folosite ca legumă (B. edulis), la noi cultivate în florării ca plante decorative (B. capensis).

Blériot Louis (n. 1872), inginer franc., unul din protagoniștii aviației. B. a fabricat întâiul monoplan. Cu ajutorul monoplanului său Nr. XI la 25 Iulie 1909 B. a zburat peste canalul La Manche în decurs de 23 minute.

Blestem, cuvinte prin care cineva dorește ca D-zeu să-i facă lui sau altuia vreun rău. B. se mai numește și formula liturgică prin care se alungă spiritele necurate, de ex. B.-ele Marelui Vasile.

Blești (3724 loc.) com. rur. jud. Dorohoi, pl. Lascăr. Formată din satele: Blești, Brânzeni, Buzdugeni și Volodeni. Primăria în Blești. P. U. Ediniți. G. Dondușani la 29 km.

Blicher Steen Steensen, poet și literat danez (n. 1782 † 1824). A scris poezii, romane, nuvele.

Blindat (milit.). 1. Acoperit și apărat de blindaj. — 2. Tren blindat se zice de un tren constituit din mașină și vagoane amenajate special pentru a fi protejate contra proectilelor. Sunt armate cu tunuri lungi de mare bătae.

Blocadă, împrejmuirea unui oraș, cetate, ori port, în cazul din urmă cu armată marină și corăbii de războiu, ca să împiedice pe cei împrejmuiți dela ori ce comunicare cu lumea externă. Dacă prin B. se închide ori ce intrare ori ieșire din localitatea blocată, B.-a e efectivă. Ca mijloc de constrângere B.-a se poate aplica și în timp de pace față de statul renitent. Chiar și Liga Națiunilor poate să aplice B.-a față de un astfel de stat.

Bloc central, instalație de —. La mișcarea pe căile ferate pentru siguranța circulației și înlăturarea ciocnirilor de trenuri prin întâlnirea unuia cu altul sau ajungerea din urmă a unui tren de către altul, se întrebuințează instalația numită de Bloc-Central. Aceasta constă din centralizarea tuturor comenzilor, de manipularea acelor (macazurilor) și semafoarelor. Comanda se dă pe cale electrică de către funcționarul de mișcare din stație, iar după ce aparatul respectiv a executat acea mișcare, se primește de către ap. din stație semnalul de executarea acelei comenzi, astfel că există deplină siguranță.

Bloccondensator, se întrebuințează în radiotechnică pentru a închide drumul curentului continuu. B. are proprietatea că lasă să treacă un curent alternativ și închide drumul celui continuu. Putem astfel separa într'un aparat, cu ajutorul unui B. curentul alternativ de cel continuu, lăsând să treacă numai curentul alternativ.

Bloch Jean-Richard, scriitor franc., evreu de orig. (n. 1884). A fondat în 1910 revista „l'Effort", continuată mai apoi sub titlul „l'Effort libre", revistă de civilizație revoluționară. Influențat de Sorel și Rolland: Carnaval est mort, culegere de articole, în care, pe baza ideilor umanitar-democratice, a misiticismului și a unirii ideii de proletariat și tradiție democratică, militează pentru o „civilizație nouă". Romane cu subiecte din societ. evreească franceză: Lévy et Cie. Alte lucrări: Premier livre de Contes, Scherzo alla Kipling, La Nuit kurde. B. s'a format la șc. unanimistă.

Bloch Oscar, profesor de dialectologie la Ecoles des Hautes études din Paris, urmașul lui Gilliéron. Autor a mai multor studii interesante în domeniul Geografiei lingvistice: Les parlés dés Vosges meridionales, Atlas linguistique de Vosges meridionales, etc. Colaborator și harnic conducător al revistei „Revue de linguistique romane".

Block Aleksander Aleksandrovič, poet simbolist rus, n. 1880 † 1921. Vestit cântăreț al vieții marelor orașe, capricios și expresiv, unul din creatorii atmosferii contemporane în poezia rusă.

Blockhaus (milit.). 1. Uvraj defensiv solid construit, destinat pentru apărarea unui punct special sau ca adăpost pentru mitraliere sau tunuri izolate destinate să bată anumite puncte. — 2. în marină se numește un adăpost blindat cu posibilitate de vedere în toate direcțiile destinat pentru adăpostirea comandantului pentru supravegherea luptei.

Blocuri eratice (geol.), sau rătăcitoare, se numesc stâncile mari transportate de ghețari la distanțe considerabile de locul lor de proveniență, fiind așezate, după retragerea prin topire a ghețarului, de multeori în pozițiuni ciudate, pe vârf cu baza în sus. Se deosebesc de rocele regiunei în care au fost transportate, prin compoziția lor petrografică diferită și străină de a rocelor înconjurătoare, caracter esențial prin care se poate determina originea și locul lor de proveniență (ex. Piatra marmotelor din Elveția, cantonul Wallis este un bloc eratic de peste 2000 m^3 provenit din massivul Mt. Blanc).

Blocus continental (Blocul continental), măsurile luate de Napoleon I, pentru închiderea tuturor porturilor europene față de comerțul englez. Dispozițiile principale s'au stabilit la Berlin în 21 Noembrie 1806. Prin B. c. Napoleon I a pricinuit multă pagubă Angliei, dar și-a făcut șieși rău, fiindcă Europa s'a declarat împotriva lui.

Bloem Walter, romancier germ. (n. 1888). In triologia „Des eiserne Jahre", „Volk wider Volk" și „Die Schmiede der Zukunft", ne dă un roman cu subiectul din războiul franco-germ. dela 1870, știind să se însuflețească de sentimentul național, dar și de grozăvia luptelor din care dușmanul își trage partea lui de laudă, iar autorul nu reușește să închege în afară de tendința romanului caractere viabile. In „Das verlorene Vaterland" (1914), roman cu subiect din Alsacia, se silește să arate acțiuni brodate pe sentimentul iubirii, în care personajele — francezi și germani — sunt alese cu intenție, iar caracterele se pierd în materialul povestirii. A scris și drame.

Blondeau Henri-Marie-Gabriel, autor dramatic franc. (n. 1841 † 1925). A scris multe vodeviluri și librete de operete (le Paradis de Mahomet, etc.).

Blondel Charles, medic și psiholog franc. contemporan; prof. la Univ din Strasbourg. In lucrarea „La Conscience morbide, essai de psycho-pathologie générale" (1914), a încercat să arate că conștiința morbidă nu-i altceva decât adaptarea și deformarea unei intuiții psihice absolut originale, diferită dela individ la individ, pe care cerințele gândirii conceptuale ale limbajului și vieții în comun ar constrânge-o să intre în aceste cadre banale. Bolnavii, nesupunându-se la această „Socializare impersonală" a vieții lor interioare, păstrează originalitatea primordială și ireductibilă a viziunii proprii despre lucruri. Plecând dela această temă, înrudită cu bergsonismul, B. în „Introduction à la psychol. collective" susține că colectivul e tocmai această socializare a individualului. A colaborat la „Traité de Psychologie" a lui G. Dumas.

Blondel Maurice, filos. franc. (n. 1861).

Prof. la Univ. din Aix-Marseille. Partizanul şi teoreticianul aşa numitei filos. a acţiunii. În lucrarea sa „L'action", M. B. spune că filosofia acţiunii va studia raporturile gândirii cu acţiunea, alcătuind o critică a vieţii şi o ştiinţă a practicei, spre a decide în cearta dintre intelectualism şi pragmatism, ajungând la o concepţie proprie care să cuprindă o „filos. a ideii" în loc de a o exclude sau de a o limita. De altă parte va cerceta raporturile ştiinţii cu credinţa şi a filos. celei mai autonome cu religia cea mai pozitivă, spre a evita atât raţionalismul cât şi fideismul. Acţiunea e principiul în care descoperim „suprafenomenalul".

Bloy Léon, scriitor franc. (n. 1816 † 1917). A scris romane autobiografice: le Désespéré, la Femme pauvre şi opt volume de jurnal: le Mendiant ingrat, Mon Journal, Quatre ans de captivité à Cochons-sur-Marne, l'Invandable, le Vieux de la Montagne, le Pélerin de l'Absolu, Au seuil de l'Apocalypse, la Porte des humbles. Scriitor vizionar, satiric social, cu subiecte religioase, catolic exclusivist. Exaltă sărăcia şi cerşetoria. Susţine omniprezenţa şi libertatea solidarităţii creştine, condamnă morala uşoară a prostiei, prevestind răsturnarea societ. actuale.

Blücher Gebhard Leberecht de-, principe de Wahlstatt, (n. 1742 † 1819) şi mareşal prusian. Din serviciul armatei suedeze, a trecut în al celei prusiace. A participat în Războiul de şapte ani şi în lupta de la Lipsea. În lupta dela Waterloo a hotărît înfrângerea lui Napoleon, prin faptul că a sosit la timp pe câmpul de luptă cu armatele sale. După această bătălie a fost numit şeful armatei prusiene, cu care intră în Paris. Din cauza repeziciunii mişcărilor a fost supranumit şi „Mareşalul înainte" (Vorwärts). E considerat ca cel mai mare rival al lui Napoleon.

Blue stocking (engl. ciorapi albaştri), nume dat în Anglia femeilor de cultură superficială, care voind cu orice preţ să apară ca nişte femei distinse şi culte, îşi neglijează datoriile familiare.

Bluette (franc.). 1. bucată lit. sau muzicală fină şi fără pretenţie. 2. Dans, care poartă acest nume.

Bluff (engl.), surpriză, ceva cu totul aşteptat, ce nu se poate explica prin antecedenţe.

Blum Ernest, autor dramatic şi jurnalist franc. (n. 1816 † 1907). Scrie în multe genuri: reviste, drame, vodeviluri, librete de operetă: la Jolie Parfumeuse, Rocambole, Madmoiselle Gavroche, etc.

Blum Léon, politician franc. (n. 1872), şi scriitor. A colaborat la gazetele: l'Humanité, Comoedia, etc. E printre reprezentanţii de seamă a partidului socialist şi autorul „Blocului de stânga" în Parlamentul franc. A căzut în alegerile din 1928.

Blumauer Alois, poet germ. (n. 1755 † 1798). Lucrarea care i-a creiat reputaţia de „Scarron germ." şi care a avut un succes imens în Germ. a fost „Die Travestie von Vergil Aeneis".

Blume K. Ludowig (n. 1796 † 1862), naturalist olandez, fost director al grădinei botanice dela Buitenzorg (Java) şi al herbarului din Leyden (Olanda), remarcându-se prin numeroase scrieri asupra mai multor fam. de plante (Palmieri, Orchidee, Piperacee, etc.), făcând cunoscută flora din Java şi din insulele vecine.

Blumenbach I. Frideric (n. 1752 † 1840), naturalist germ., fost prof. de medicină la Göttingen, inauguratorul studiilor de anatomie comparată în Germania (Handbuch der vergleichenden Anatomie"), înfiinţând şi o colecţiune de craniologie.

Blumlisalp, masiv muntos în Alpii Bernei (Elveţia) cu înălţimi de 3669 m.

Bluntschli Johann Kuspar, jurist germ. (n. 1808 † 1881). Elveţian din naştere. Fost prof. de drept la Zürich, apoi prof. de dr. privat germ. şi de dr. constituţional general la Münich şi prof. de ştiinţe politice la Heidelberg. B. e unul din întemeietorii Institutului naţional pentru dr. ginţilor, pe care l-a şi prezidat (1875—1877). Operele sale fundamentale sunt, printre multe altele: „Allgemeines Staatsrecht", „Deutsches Staatswörterbuch (operă monumentală: 11 vol.), etc.

Blüthner Julius, întemeietorul fabricei de piane cu acelaşi nume (1853 Leipzig). Instrumentele sale se remarcă prin tonul cantabil şi moale şi sunt deosebit de răspândite.

Boabab (bot.), arbore gigantic (Adansonia digitata sau A. Boabab) din fam. Malvaceelor, ce creşte în Africa considerat de negrii ca arbore sfânt, tulpina sa scorburoasă fiind întrebuinţată la construirea de bărci şi la îngroparea cadavrelor vrăjitorilor, servind ca un fel de criptă. Cu frunzele sale uscate îşi prepară un fel de mâncare numită „lalo", frunzele şi florile sale fiind întrebuinţate ca emoliente în afecţiunile aparatului respirator şi digestiv, iar din scoarţa sa ierboasă se extrag fibre textile. Unele exemplare (observate de botanistul Adanşon) ating grosimi considerabile cu o circumferinţă până la 30 m. stabilinduli-se o vârstă de 6000 ani. Unele din var. sale cresc încă în Australia şi în Asia tropicală.

Boa constrictor (zool.), şarpe gigantic, care naşte pui vii, cu o lungime până la 6 m. acoperit cu solzi netezi, cu trei dungi întunecate pe cap şi cu o dungă lată dinţată cu pete ovale galbene-cenuşii, pe spate. Trăeşte încolăcit pe arbori în regiunile din nordul şi estul Americei sudice, hrănindu-se cu paseri şi mamifere (şoareci, guzgani), uneori până la mărimea unui viţel, pe care le sdrobeşte prin puternica lui strânsoare încolăcindu-se în jurul lor. De oameni se teme, fiind mai puţin primejdios. Pielea sa se întrebuinţează în stare tăbăcită la cizme şi ghete.

Boacsin, insulă în Dunăre în dreptul Oltenitei, jud. Ilfov.

Boală, maladie: orice vătămare a sănătăţii; omul cu sănătatea alterată se numeşte bolnav. Semnele **B.** = simptome. B. interesează sau un organ (sau grup de organe) sau e generală. După durată, B. se împart în acute (de durată scurtă, de obiceiu cu simptome bătătoare la ochi, alarmante; se termină cu vindecare, moarte sau trec în forma cronică) şi cronice (de lungă durată, adesea cu simptome mai line). — **B. ereditare: B.** care se moştenesc dela tată sau mamă la copii, fără a exista un factor extern care le produce (Să nu se confunde cu boale infecţioase, care se transmit dela părinţi la copii). Ele există în copil adesea din momentul naşterii, alteori se ivesc abia mai târziu. — **B. infecţioase: B.** care se transmit dela om la om; sunt întotdeauna produse de microorganisme specifice. (Ex. Scarlatina, Holera, Tuberculoza, Sifilis.) — **B. venerice** (lumeşti): **B.** infecţioase care se transmit mai ales prin contact sexual (Sifilis, Blenoragie, Şancrul moale). În mod greşit ele se consideră adesea drept boale ruşinoase. — **B.** mintale, v. Psihoze. — **B. de mare:** ameţeli, vărsături, care apucă pe indivizi neobişnuiţi cu mişcările corăbiilor, atunci când călătoresc pe marea neliniştită. — **B. de munte:** greaţa, slăbiciune generală, vărsături, diaree, bât. de inimă, cauzate de rărirea aerului la înălţimi mari. — **B. somnului:** 1. Boală tropicală (tripanosomiază). 2. Encefalita letargică (v. c.).

Boambă H. (n. 1877 † 1923). Sculptor de mare talent, impresionist, mort prea tânăr pentru a-şi putea da toată măsura talentului său.

Boazului (Gura), ostrov în Dunăre, în dreptul com. Islazul, jud. Romanaţi; are pădure.

Bob Ioan, episcopul Făgăraşului, cu reşedinţa în Blaj (n. 1739). Studiile şi le-a făcut la Cluj, de unde, trecând la Blaj şi întrând ca novice (v. c.) în ordinul călugăresc al Basiliţilor a predat câteva luni retorica şi gramatica la liceu. Din cauza regimului aspru, impus călugărilor de episcopul Rednic, părăseşte mănăstirea; iar în 1769 ajunge zeciuitor (v. c.) al călugărilor. În 1773 e trimis la Tyrnavia pentru complectarea studiilor. Reîntors la Blaj, funcţionă câtva timp în cancelaria episcopală. În 1778 fu numit protopop la Daia, iar în 1779 la Târgu-Mureş. În 1782 ales episcop, instalându-se în 1784 cu mare solemnitate. A întemeiat capitlul (v. c.), numit după numele lui „bobian" cu 7 canonici, a zidit pe cheltuiala sa biserici la Cluj, Tg.-Mureş, Mediaş, Reghin, etc. contribuind în acest chip la întărirea elementului rom. în oraşe. Împreună cu episcopul ortodox Gerasim Adamovici, a înaintat la curtea împărătească memoriul numit „Supplex libellus Valachorum", cerând eliberarea neamului său din sclăvia politică. În timpul foametei din anii 1816—1817 a ajutat cu cereale pe ţăranii din jurul Blajului, dând în tot timpul păstoririi sale însemnate ajutoare şcolarilor. A fost un duşman neîmpăcat al lui Micu şi Şincai, pe cari i-a persecutat. † 1830 în vârstă de 91 ani.

Bob Vasile Fabian, scriitor rom. (n. 1795 † 1836), Rudă cu episcopul Ioan Bob din Blaj, adus din Ardeal (1820), ca profesor la seminarul din Iaşi de către G. Asachi, apoi profesor la Acad. Mihăileană pentru filos. A întâmpinat greutăţi să-şi facă o situaţie în Ardeal, cu toate titlurile ce le avea. A predat latina, geografia şi matematica şi a propagat ideile latiniştilor. B. a scris versuri publicate în „Foaia pentru minte". Unele dintr'însele se referă la Eterie: „Moldova la anul 1821". Fireşte n'au nici o valoare estetică. Alte scrieri: Geografia elementară.

Bob (bot.), plantă leguminoasă (Vicia faba), cu leguma umflată şi cu seminţe oblonge, cultivată ca plantă furageră şi alimentară.

Bobadilla Emilio, critic, poet şi rom. spaniol (n. 1868 † 1921). Se distinge în scrierile sale (Afuego lento, En la noche dormida, Novelas en germen, El auto da fe) prin realismul excesiv, stil simplu, clar şi nervos. Fiind consul, a călătorit mult şi şi-a scris impresiile: Viajando por España, La ciudad sin vértebres (impresii din Londra), Por Escandinavia, etc. A publicat poezii (Fiebres Relámpagos, Mostazas, Vortice), dar s'a distins în special ca critic literar, plin de vervă satirică, pasionat şi chiar nedrept. Escaramuzas, Capiratozas, Triquitraques, Solfeos, Grafomanos de América. A través de mis nervios, Sentiéndome vivid sunt titlurile semnificative ale vol. sale critice care rămân, oricum, o dovadă de

independenţă, de bogată cultură şi de justă înfierare a nulităţilor şi lipsei de talent.

Bobeşti (2718 loc.), com. rur. jud. Storojineţ, pl. Ceremuşului. Of. P. local. G. Lujeni la 16 km.

Bobeşti-Bălăceanca (2290 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Pantelimon. Formată din satele: Bălăceanca, Bobeşti, Căţelu, Gliua-Gherman, Manolache, Poşta şi Sărbănica. Primăria în Gliua-Gherman. Azil de infirmi. P. U. Bucureşti. G. Cernica la 4 km.

Boblan, fondul —, întemeiat de episcopul Ioan Bob (v. c.) pentru ajutorarea preoţilor, studenţilor şi şcolarilor săraci. În 1895 acest fond s'a ridicat la suma de 723 mii floreni.

Bobiceşti (1344 loc.) com. rur. jud. Romanaţi, pl. Olteţu. Formată din satele: Bobiceşti, Chinteşti, Comăneşti şi Govora. Primăria la Bobiceşti. P. U. şi G. Balşu la 14 km.

Bobină de reacţiune, este o bobină de obiceiu cu un miez de fier. Din cauza selfinducţiei prea mari ea măreşte impedanţa unui circuit de curent alternativ, astfel că pentru curenţii alternativi joacă acelaşi rol ca şi rezistenţa pentru curenţii continui. Din cauza că B. de r. lasă să treacă curentul continuu şi împiedică pe cel alternativ, în tehnică serveşte la separarea curentului continuu de acel alternativ, lăsând să treacă numai curentul continuu.

Bobloaca (2468 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Bolgrad. P. U. Bolgrad la 30 km. G. Etulea la 16 km.

Boboc (bot.), mugure fructifer sau florifer, din vârful tulpinei (terminal) sau dela subsuoara frunzelor sau a bracteelor (axilar), solzos sau neînvelit de bractee (solzi).

Bobohalma (1216 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mică, pl. Iernut. P. U. Târnava-Sân-Mărtin (Diciosânmărtin). G. Târnava-(Dicio)-Sânmărtin la 5 km.

Boborykin Peter Dimitrijevič (cit. Boborûchin), publicist, dela 1860 romancier, dramaturg, critic-foiletonist şi estetician rus, n. 1836 † 1921. În studiile sale, a luat atitudine estetică neobosită faţă de toate curentele. În romanele lui găsim vălmăşagul schimbărilor de oameni şi epoce. B. e unul din fruntaşii epocei reacţionare de după 1867 (v. lit. rusă).

Bobota (1461 loc.) com. rur. jud. Sălaj, pl. Şimleul-Silvaniei. Of. P. local. G. Derşida-Mică la 1 km.

Boboteaza (Arătarea Domnului, Epiphania), veche sărbătoare creştină pentru amintirea botezului D. N. Is. Hs. la râul Iordanului şi a începutului activităţii sale publice. În biserica ortodoxă se serbează cu deosebită solemnitate, făcându-se procesiune la vreun râu ori la vreo fântână. În ajunul B. preotul vizitează pe toţi credincioşii, stropindu-le casele cu aghiazmă. Atât în Occident, cât şi în Orient B. se serbează la 6 Ianuarie.

Bobruisk (40.000 loc.), oraş din Rusia (republica sovietică a Rusiei Albe), pe Berezina. Asediat de Francezi în 1812.

Bobsleigh. Sanie dublă, întrebuinţată pentru primaoară de englezul Wilson Smith în 1889. Are talpa şi caroseria din fier, compusă din 2 sănii, prima prevăzută cu o cârmă (volan), iar a doua cu frână dublă. Are loc pentru 8 persoane. Greutatea între 200—300 kgr. În anul 1897 s'a făcut prima pistă de bob la St.-Moritz, însă foarte rudimentară, cu 5 ani mai târziu apoi s'a construit tot aici o pârtie specială de 1519 m. lungime, cu diferenţa de nivel de 130 m. La noi avem o pistă f. bine amenajată la Sinaia, numită „Principesa Elena", în lungime de 2170 m., cu diferenţa de nivel de 232 m., pe ea se organizează concursurile F. S. S. R. în fiecare an. La congresul „Fédération Internationale de Bobsleigh et de Tobogganing" din anul 1924 se afiliază şi România şi sperăm că în curând şi ţara noastră va primi musafiri străini pentru concursuri internaţionale de bob.

Bobu (1552 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Cărbuneşti. Formată din satele: Bobu, Hăeşti şi Mogoşani. Primăria în Bobu. Perc. şi Of. P. local. G. Cărbuneşti la 12 km.

Bobulescu Iosif (n. 1818 † 1890), episcop al Râmnicului. A studiat în seminarul Veniamin din Iaşi; 1846 catihet în Botoşani; 1856 profesor la seminarul Veniamin; 1860 preot în armată; 1862 arhiereu cu titlul de Sevastis: în 1880 ales episcop de Râmnic până în 1886, când din motive de boală se retrage. A publicat câteva studii de istorie bisericească.

Boca Kotorska, golf adânc cu maluri muntoase pe coasta de V. a Jugoslaviei. Format din mai multe basine legate între ele prin defileuri, B. K. pare o vale scufundată. În fundul lui, oraşul Kotor fost Catarro.

Bocage (Barbié du —), geograf franc. (n. 1760 † 1825), a fost conservator al colecţiei de hărţi a Bibliotecii Naţionale din Paris, membru al Academiei de Inscripţii, profesor la Sorbona. Este întemeietorul societăţii de Geografie din Paris (1821), al cărui prim preşedinte şi îndrumător a fost. A lucrat mult în domeniul geogr. antice.

Bocardo (log.), numirea mnemothenică a unui mod din figura a III silogistică în care majora este particular negativă şi minora universal afirmativă, având forma:

1/M ← P : Unele corpuri nu-s lichide.
M → S : Toate corpurile sunt grele.
1/S ← P : Unele corpuri grele nu-s lichide.

Boccaccio Giovanni, poet şi scriitor umanist ital. (n. 1313 † 1375). Mare admirator al lui Dante, prieten cu Petrarca şi cu Leonzio Pilato, fruntaş al Renaşterii lit. italiene. A scris: „Il Filocolo", un fel de roman în stil retoric şi cu abuzuri mitologice, în care păgânismul ia o travestire creştină; „Filostrato" (vinto e sbatuto d'amore = învins şi abătut de iubire), tot un fel de roman, în care B. strecoară şi câteva pasaje personale şi elemente din „chansons de geste" franc.: „Teseide", romanul Tebei imitat după Statius. În „Rime" şi mai ales în „la Fiametta" se inspiră din dragostea pentru Maria d'Aquino, fica naturală a lui Robert de Neapole, „flacăra" ce i-a inspirat mult operele din tinereţe. A mai scris opere de erudiţie, apoi ecloge, epistole şi un elogiu al lui Petrarca, în latineşte. Dar opera sa de maturitate, care l-a făcut celebru, este „Il Decamerone", o colecţie de 100 nuvele împărţite în zece zile şi precedate de un prolog, mai toate cu teme sensuale, dar scrise într'o strasnică avântare satirică, în care B. şarjează impetuos clasa preoţilor, burghezimea şi cavalerii, oglindind moravurile societăţii ital. din sec. al XIV. Prin Decameron (v. c.) B. pune bazele prozei ital. Alte scrieri: „Corbaccio", o violentă satiră împotriva femeilor şi „Commento sopra la Commedia di Dante", un comentar al Infernului, care se opreşte la cântul al XIII şi e cel mai bun din sec. al XIV.

Bocherini Luigi, compozitor italian (n. 1743 † 1805). A trăit la Madrid în calitate de compozitor al curţii regale, compunând în majoritate lucrări pentru muzică de cameră. A scris 91 quartete, 125 quintete, 54 trio-uri, 16 sextete, 2 octete, 20 simfonii şi diverse lucrări bisericeşti şi lumeşti. Reputate sunt menuetele sale, lucrări de o rară frăgezie şi cizelare.

Bocchetta, defileu în Apeninii la altitudinea de 800 m. pe unde trece drumul dela Genova la Novi.

Bocet (lit. popor. rom.), cântece de jale. Nişte producţiuni lirice cântate m. ales la ţară la înmormântări, prin care de obiceiu membrii familiei alteori femei anume plătite pentru aceasta [„bocitoarele"] „bocesc" pe cel dispărut. B.-le sunt foarte vechi. Le aveau Romanii, cari le numiau Nenial, după numele zânei înmormântării, Nenia, şi erau însoţite de cântece din fluer. Ca fond B.-le cuprind sentimente de durere, de iubire şi duioşie, adeseori exprimate prin frumoase comparaţii cu natura.

Boche (franc. cit. boş). Sinonim cu „german" în limba populară. Nume cu care erau arătaţi germanii în timpul marelui războiu. Expresie de dispreţ faţă de tot ceia ce era nemţesc: individ sau obiect.

Bochnia (11.000 loc.), oraş în Polonia cu însemnate ocne de sare.

Bocholt (28.000 loc.), oraş din Germ. (Westfalia). Fabrici de maşini, de vată. Turnătorii de fer, pânzeturi, bumbac şi in (olandă).

Bochum, oraş industrial şi minier din Germ. (Westfalia), cu 217.000 loc. Expl. de huilă şi minereu de fier. Industrie metalurgică desvoltată: maşini, material rulant de C. F., materiale electrice, locomotive, etc.

Bocîu (1081 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Calata. Dist. 2 km. de G. C.F.R. Gălgău.

Bock Hieronymus (n. 1498 † 1554), botanist german, care a făcut prima încercare de clasificare naturală a plantelor, grupând: composeele, labiatele şi cruciferele.

Böckh August, filolog germ. (n. 1785 † 1867), prof. la univ. din Berlin, reprezentantul metodei istorice şi politice, deci cu tendinţa de reconstruire a vieţii sociale şi politice a unui popor într'o epocă determinată. Autor a mai multor lucrări: Corpus inscriptiorum graecorum; Die Staatshaltung der Athener, etc.

Bocono (13.000 loc.), oraş din Venezuela (Trujillo), la poalele Cordilierilor do Merida.

Bocşa (1007 loc.), com. rur. jud. Sălaj, reşed. pl. Bocşa. P. U. Borla. H. locală (Bocşa Română pe linia Careii Mari—Zalău).

Bocşa-Montană (3079 loc.), com. rur. jud. Caraş, reşed. pl. Bocşa. Staţie C. F. R. şi Of. P. T. T. locale.

Bocşa Română (3024 loc.) com. rur. din jud. Caraş, pl. Bocşa. Staţie C. F. R. şi Of. P. T. T. locale.

Bocskay István, principe al Transilvaniei (1605—1606); rudă de aproape cu principii Bathoryeşti. La început aderent al Austriei, pe urmă partizan al Turcilor, a purtat războaie norocoase cu veştiţii săi haiduci; ales principe a ştiut să se impună, încheind pace la Viena (1606) cu Împăratul Rudolf, asigurând

libertatea confesională protestanților săi din Ungaria. A contribuit la pacea dela Vitva (1606 Noembrie) între Rudolf și Sultanul pe 20 ani. A îndreptat, în cei doi ani, o parte din relele cauzate de guvernarea nenorocită a lui Basta, în Ardeal.

Bocu Sever (n. 1874), absolvent al școalei comerciale, contabil, pe urmă ziarist cu bun renume, primredactor al ziarului „Tribuna" din Arad, care a avut un rol așa de important în luptele politice și naționale în Ungaria A suferit temnița pentru scrisul său românesc. În 1914 trece

Sever Bocu

în România, unde ia parte activă la agitația pentru intrarea României în războiu. A luptat pentru aducerea ostașilor voluntari din Rusia și formarea din ei a unui corp care se lupte pentru desrobirea Ardealului. B. a trecut la Paris, unde a scris și luptat pentruca tot Banatul să rămână României. Din 1919—1929 e membru marcant al partidului național și deputat, iar dela 1928 e ministru în Guvernul Maniu, reprezentând Banatul.

Bod (2393 loc.), com. rur. jud. Brașov, pl. Bârsa de jos. Stație C.F.R. locală, Of. P. T. T. Fabrică de zahăr.

Bod Petru (n. 1712 † 1768), istoric maghiar a studiat la universitatea din Olanda; paroh reformat în Ighiu. A publicat: Magyar Athenas, Sibiu 1766, etc.; iar Brevis Valachorum Transilvaniam historia s'a răspândit numai în manuscris.

Bodăești (1339 loc.) com. rur. jud. Dolj, pl. Melinești. Formată din satele: Bodăești, Drumu-Mare, Ohabă și Valea-Muerii. Primăria în Bodăești. P. U. Melinești. G. Filiași la 17 km.

Bodârlău (zool.), pasere mare, înnotătoare (Colymbus septemtrionalis) din fam. Colymbidae, cu penaj negru strălucitor pe cap și pe spate cu puncte albe, iar pe pântece și sub gât de coloare albă, comună în regiunile nordice ale Europei unde se hrănește cu pești, insecte, broaște. În timpul iernii migrând spre sud, se abate și pe la noi.

Bodenheim Maxwell, poet și romancier american (n. 1892). Și-a terminat studiile în armata americană în care se angajase în 1910. A studiat puțin dreptul la Chicago, dar a fost atras de poezia nouă, către literatură, căreia i s'a consacrat, în cele din urmă. E unul dintre cei mai buni poeți lirici expresioniști cont. ai Am. Poesie aspră, ironică și misterioasă.

„Bodenkreditanstalt", institut financiar săsesc cu sediul la Sibiu, înființat în 1872. Președintele cons. de administrație: Friedrich Walbaum, director executiv: Felix Schullerus.

Bodenstedt Friedrich, poet germ. (n. 1819 † 1892). A scris poezii cu caracter oriental, în care dă un mozaic de gândiri comune, astăzi fără nici un efect: „Lieder des Mirza Schaffy". A condus teatrul din Meiningen și a întemeiat „Die täglische Rundschau". A scris memorii de călătorie în Orient: „Tausend und ein Tag" și a tradus din poesia persană.

Bodești (1609 loc.) com. rur. jud. Vâlcea, pl. Govora. Formată din satele: Bârzești și Bodești. Primăria în Bodești. P. U. Băile Govora. Halta Govora la 24 km.

Bodești-Precista (3864 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Cetatea-Neamț. Formată din satele: Bodeștii-de-jos, Bodeștii-de-sus Coroi, Dumbrăvele și Oșlobeni. Primăria la Bodeștii-de-sus. P. U. și G. Piatra-Neamț la 14 km.

Bodin[us] Jean, filosof franc. (n. 1530 † 1590). Cugetarea lui e importantă pt. filosofia dreptului, a istoriei și a religiei. Influențat de Aristoteles, Cicero și Stoici, susține că scopul vieții sociale este dreptatea, care decurge din lumina naturală a sufletului omenesc. B. este partizan al monarhiei și al ideii de suveranitate absolută, cere însă ca șeful statului să domnească după legile divine sau ale naturii („De la République"). În filos. istoriei are meritul de a fi arătat, în lucrarea „Methodus ad facilem historiarum cognitionem", condițiile geografice și economice precum și posibilitatea legilor desvoltării istorice. În filos. religiei B. este pentru toleranță, convins că în fiecare religie se găsește credința în D-zeu, libertatea și nemurirea sufletului sădite în natura sufletului omenesc. Statul trebuie să tolereze toate confesiunile și să le protejeze.

Bodlelană (Bibliotecă —), o celebră bibliotecă din Oxford, fondată de Thomas Bodley cu 200.000 fonți sterlingi. Ea cuprinde aproape 460.000 de volume și 30.000 de manuscripte.

Bodley Thomas, diplomat englez (n. 1545 † 1613), fondatorul Bibliotecii bodleiene (v. c.) la universitatea din Oxford.

Bodmer Johann Jakob, poet și estetician germ.-elvețian (n. 1698 † 1783), fost și prof. de istorie în Zürich. A editat împreună cu Breitinger (v. c.) revista „Die Discourse der Maler", 1721—23, în care a combătut directivele artei și poeziei franc. de atunci și a venit în conflict cu Gottsched (v. c.), din pricina aceasta. A contribuit apoi la trezirea interesului pentru poezia germană a evului mediu: „Nibelungen, u. Minnesänger".

Bodnár Zsigmond, scriitor și prof. maghiar (n. 1839 † 1907). Cunoscut mai ales ca prieten al Rom., și ca autor al unei vestite istorii a lit. magh., în care stabilește o „lege a progresului spiritual", distingând trei stadii de progres în istoria culturii umane: ideal, ideal-real și real. Aceste trei etape se succed una alteia.

Bodnărescu Samson (n. 1841 † 1902), din cenaclul „Junimea", dela Iași, Bucov. de origine, mult apreciat acolo, ca poet filosof, chiar de Maiorescu. Astăzi însă, datorită stilului său obscur și confus, e aproape în întregime uitat. Dramele sale sunt fără nici o valoare (Rienzi, Lăpușneanu Vodă). A scris și epigrame.

Bodo (1560 loc.), com. rur. jud. Severin, pl. Babiț. Of. P. local. G. locală (Babiț).

Bodoc (919 loc), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Sf. Gheorghe. Judec. de Ocol Sf. Gheorghe. Of. P. T. T. și G. locală. În B. este renumitul isvor „Matild" cu ape bicarbonatate gazoase de masă și cură.

Bodrogul-Nou (5174 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Periam. Formată din satele: Bodrogul-Nou și Vinga-Nouă. Primăria în Bodrogul Nou. P. U. Zădărlac. G. locală.

Boehmeria (bot.), gen de plante lemnoase din fam. Urticaceelor, originare în America și în Asia. Din o specie (B. tenacissima) cultivată în Java ca plantă textilă foarte importantă se extrage fibra textilă cu calități superioare numită ramie.

Boehmer-Wald, v. Česky Lés.

Boeklin Arnold, pictor elvețian (n. 1827 † 1901). S'a distins mai ales prin subiecte mitologice („Nereiadele", în Muzeul din Bâle; „Insula morților", „Jocul valurilor", „Venus Genetrix", etc.) și prin

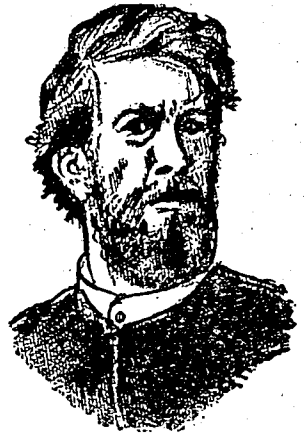

Boecklin Arnold

peisajii de o reală valoare. Opera lui a avut o profundă influență atât asupra publicului cât și asupra desvoltării picturei de mai târziu. Indeosebi lucrările sale cu subiect mitologic impresionează prin misticul lor.

Boema, operă în 4 acte de G. Puccini, text după romanul lui Murger, compusă în 1897. Subiectul tratează viața poeților, pictorilor, a acestor boemi, cu toată duioșia și tragicul ei. Muzica e fină, lirică, pur romantică, prin excelență italiană.

Boemia. Provincie din Europa centrală, care face parte din Cehoslovacia. Are 54000 km² și 6700000 loc. Capit. Praga (Praha). (Pt. amănunte geografice v. Cehoslovacia). Istoria. Cel mai vechi popor din această regiune au fost Boii (v. c.), de viță celtică, dela cari s'a numit și țara (Boihenum—Boemia). Înainte de era creștină ei dispar dinaintea Marcomanilor, care la rândul lor, prin sec. al V d. Chr. sunt înlocuiți prin triburile slave venite dinspre E. Această semințe slavă,

compusă din mai multe triburi, s'a contopit într'unul, numit al Cehilor. Prin sec. al VI d. Chr. ei suferă invazia Avarilor, iar după înfrângerea acestora de Carol cel Mare, ajung vasali ai acestuia. Svatopluk, regele Moraviei, îl convertește la creștinism prin apostolii Ciril și Metodiu (sec. al IX). In acest timp năvălesc Ungurii, nimicesc regatul Moraviei, iar B. este anexată bisericii germ., deci și suzeranității ei politice. In sec. al XII, Frederic Barbă-roșie, conferi lui Vladislav al B.-ei titlul de „rege" ereditar, începându-și astfel domnia dinastia Prjemyslizilor. Otokar al II (1253—1278) ridică mult prestigiul regatului. Cu stingerea acestei dinastii (1306), ajunge la tron Ioan de Luxembourg (1310), fiul regelui germ. Henric al VII. Procesul de germanizare, început odată cu anexarea ei la Germania, se desăvârșește, căci noul rege se ocupa foarte puțin de B.-i. Pe timpul său se anexează Moravia și Silezia, constituindu-se B. cunoscută în timpul modern. Fiul său Carol I (și C. al IV, ca împărat roman, 1347—1378) s'a interesat mult de țară, reușind să facă din Praga, un oraș de frunte în Europa (Parisul Europei centrale). Fondează univ. și un arhiepiscopat independent (1344). Fiul său Venceslav al IV (1378—1419) pierde în 1410 coroana germ. și nu știe să facă față curentului reformațiunii. Sub succesorul său Sigismund (1419—1439) încep luptele Husiților (v. c.) sub conducerea lui Ioan Zizka de Torknov și mai târziu a lui Procop Holy. Era mai mult o luptă de rasă, decât una religioasă. Nobilimea dela curte și burghezimea, în majoritate germ., au fost decimate. Aceste lupte se termină în 1436 prin așa numitele „Compactata" (consiliul din Basileia acordă câteva libertăți relig.), iar B. scapă de infl. străine. Cu stingerea dinastiei de Luxembourg (1437) nobilimea ajunge la putere hotărând sclavajul țărănimii (prin legea din 1487), iar coroana acordând-o când unui aderent de-al lor (George de Podebrady, 1457—71), când Iagellonilor din Polonia (Vladislav al II 1471—1516), iar în sfârșit lui Ferdinand de Habsburg, fratele lui Carol Quintul (1526—64), devenind un „patrimoniu" pt. această familie. Curentul catolic începe să se înfiripeze, iar nobilimea fiind protestantă, conflictul izbucnește prin aruncarea pe fereastră a locotenenților din Praga (1618). Această nobilime n'a știut să se organizeze, încât în lupta dela Muntele Alb, (lângă Praga 1620) e înfrântă, iar Ferdinand în 1621 a pedepsit-o aspru (confiscarea averilor, exilare, reducerea libertăți dietli, acordarea aceloraș drepturi pt. limba germ. relig. cat. singura îndreptățită etc.), ceeace a pricinuit imigrarea unui număr de peste 30 mii de familii. Sistematica germanizare de pe timpul Mariei Tereza și a lui Iosif al II a periclitat existența națiunii boeme. Reacțiunea salutară a venit mai întâiu prin literatură și apoi pe cale politică, prin deșteptarea conștiinții naționale. In 1848 B. și-a cerut fără rezultat aceleași drepturi pentru limba sa ca și pentru limba germ. și s'a preocupat de soarta tuturor Slavilor din conglomeratul Austro-Ungar. In 1867 reclamă autonomia, lovindu-se de opoziția Ungurilor. După lupte îndelungate și dârze în 1891, contele Badeni, prim ministru, recunoscu pt. l. cehă aceleași drepturi ca și pt. l. germ., dar când a fost în fața Parlamentului a trebuit să se retragă față de obstrucția făcută de cei care nu admiteau asemenea libertăți. In 1914, la începerea războiului Junii-cehi nu mai aveau trecere politică, căci se organizase alte partide, între care și cel realist (progresist) al prof. Masaryk. Lupta împotriva Puterilor centrale se ducea pe față, cu toate sângeroasele represiuni. In 1917, în Reichsratul din Viena, B. își cere independența, iar în 3 Sept. se constitue la Paris un guvern provizoriu, iar în 28 Oct. Comitetul național ceho-slovac, ia puterea în Praga, proclamându-se, în 14 Nov. 1918, suveranitatea B.-ei, prin tratatul dela Saint-Germain (10 Sept. 1919), ea intră în noul stat Cehoslovacia. — Pt. Limbă, Literatură, v. Cehoslovacia.

Boeoția sau **Beoția** (geogr. ant.), regiune din Grecia peninsulară, care producea grâu și pe coastele dealurilor avea vii, producătoare de vin bun. O mulțime de savanți greci s'au născut în Beoția: Hesiod, Pindaros, Plutarchos, etc. Orașe principale: Teba, Plateea, etc.

Boerescu Vasile, om politic, orator și jurisconsult rom., n. 1830 † 1883. A participat la revoluția din 1848. A prezentat, deși era abia student, un memoriu despre starea politică și economică a Principatelor, congresului dela Paris (1856), din care scoate apoi lucrarea: „La Roumanie après le traité de Paris du 30 Mars 1856". Își dă doctoratul juridic cu lucrarea „Traité comparatif des délits et des peines au point de vue philosophyque et juridique"

Vasile Boerescu

(1857). Devine prof. al facultății juridice din București, fiind foarte apreciat și ca avocat. E partizan al Unirii țărilor sub Cuza Vodă și vorbește, ca bun orator, în acest sens în parlament. Ministru de justiție (1860). A lucrat în comisia de reformă a legislației alcătuind el „Procedura civilă". A fost apoi ministru de culte și instrucțiune publică, de externe (1873—75), președinte de consiliu, ministru plenipotențiar la Paris, senator și deputat. El a întemeiat la 1875 cea dintâiu societate de asigurare rom. „Dacia". A publicat colecția legilor române după Unirea Principatelor, sub titlul: „Codicele română ne Alecsandru Ioan sau colecțiune de legile Principatelor Unite Române în 1865" (Buc.).

Boerhaave Hermann, medic olandez vestit (n. 1668 † 1739), unul din marii reformatori ai medicinii moderne și ai învățământului medical. Fost profesor în Leyden. El a pus bazele sistematice ale patologiei generale și a introdus consecvent învățământul medical la patul bolnavului. Școala medicală vieneză, fondată de elevii săi, e în ultima analiză opera sa.

Boethius, filos. roman neoplatonic (n. 480 † 525). A fost partizan al creștinismului. Totuși, lucrarea sa „De consolatione Philosophiae". — scrisă în închisoare, unde l-a pus Teodoric, al cărui ministru era și de unde a fost scos numai spre a fi executat — e scrisă într'un spirit păgân. Prin comentarele sale numeroase (scrise latinește) în special despre scrierile logice ale lui Aristoteles și Porphyrius, B. a înrâurit întreg evul mediu creștin. E considerat ca ultimul filos. al antichității și întâiul filos. al Scolasticei.

Boex-Borel (Rosny aîné), filos franc. contemporan, devenit celebru cu scrierea „le Pluralisme", prin care tăgăduiește realității omogenitatea primitivă, înlocuind-o cu o amplă „varietate de lucruri", care niciodată nu pot fi cunoscute complect, deoarece în univers nu există un termen comun. Orice lucru se deosebește de celelalte lucruri". In „Les Sciences et le pluralisme", B. arată, trecând în revistă situația prezentă a știinților fizice și biologice, că „nu vom ajunge nici într'un caz să desființăm conceptul de diferență"; dar B. rămâne la o concepție realistă naivă (v. Realism), când încearcă să se menție la teza pluralismului radical pe care nu l-ar desvălui sau sugera realitate însăși.

Bogan Louise, poetă am. (n. 1897), una din poetele cele mai talentate ale generației tinere (Body of this Death).

Bogata (2352 loc.), com. rur. jud. Turda, pl. Luduș. Of. P. local. G. locală. (Bogata de Mureș).

Bogați (2966 loc.), com. rur. jud. Dâmbovița, pl. Bogați. Formată din satele: Chitești, Bogați și Clâmbocelu. Primăria în Bogați. Perc. locală. Infirmerie. P. U. și G. Leordeni la 12 km.

Bogaz-Kioi, localitate din Asia Mică, la SE. de Sinope, construită pe ruinele anticei Hatti. S'au descoperit multe inscripții și texte în diferitele limbi din Asia-Mică.

Bogdan, numele mai multor Domni ai Moldovei. **B. I.** întemeietorul principatului Moldovei, unde a domnit c. 1360—1365. A trăit ca Voevod în Maramureș (1342—45) unde avea moșii, ajungând în conflict cu regele Ludovic cel Mare, căruia n'a voit să i se mai supună și a trecut în Moldova (c. 1360), unde mai înainte stăpâniseră Dragoș Vodă și fiul său Sas Vodă, ca vasali ai regelui Ungariei. B. în Moldova se declară Domn independent și bate oștirea lui Ludovic, care venise să-l supuie și pune baze principatului Moldovei ale cărei hotare le întinde spre Sud și Răsărit. Reședința o avea în târgul Baia. Țara s'a numit după numele lui și Bogdania. A bătut monetă cu inscripția: Moneta Moldaviae - Bogdan Waiwo(da). A fost înmormântat în biserica zidită de el la Rădăuți. — **B. al II.** domn al Moldovei (1449—1451), fiu din flori a lui Alexandru cel Bun. Ostaș viteaz care adeseori a bătut pe Poloni. In bune relații a trăit cu eroul Ioan Huniade. Soția sa a fost Oltea. A fost omorît de fratele său Petru-Aron în satul Răuseni, unde fiul său Ștefan cel Mare ridică o biserică, iar trupul îl așează în biserica dela Rădăuți. **Bogdan al III** Orbul (1504—17) Domn al Moldovei, de fapt a fost numai chior și nu orb. Fiu al lui Ștefan cel Mare. A purtat lupte cu Polonii, Muntenii și Tătarii, dar neavând nici un sprijin a închinat țara Turcilor în 1514. A avut soții pe Stana, Nastasia și Ruxanda, fica lui Mihnea cel Rău din T.

Rom. A bătut bani. E îngropat la Putna. — **B. al IV**, Domn al Moldovei (1568—72), fiu al lui Alexandru Lăpuşneanu iubit de boieri la început, având 15 ani, mama sa Ruxanda purta trebile ţării, după moartea ei, asculta de Poloni şi de tineri; astfel boierii îl duşmăneau, Turcii îl mazilesc, fuge în Polonia, moare în Moscova. — **B.** boier în Ţara Românească, cumnat cu Radu Vodă cel Mare, pe a cărui soră, Caplea, o ţinea de soţie. Patriarhul Nifon cerea lui Radu Vodă să despartă pe sora sa de acest B. care-şi câştigase mare trecere la curtea lui Radu. Dorinţa lui Nifon nu s'a împlinit şi a plecat din ţară supărat (1508).

Bogdan Alexandru, (n. 1881 † 1914), profesor român. Universitatea în Lipsca, unde ia titlul de Dr. cu teza: Die Metrik Eminescus (1904). Profesor distins la liceul român din Braşov. A murit ca ofiţer în luptele din Galiţia. A scris în diferite reviste şi: Ritmica cântecelor de copii în An. Ac. Rom. şi Altă ortografie.

Bogdan Alexandru, general rom. din cavalerie. In campania din Bulgaria (1913) s'a distins în calitate de comandant al Diviziei 1-a de cavalerie prin îndrăsneala cu care a manevrat şi dibăcia cu care a condus acţiunea dela Ferdinandovo, capturând o întreagă brigadă de infanterie bulgară, cu artileria corespunzătoare, comandată de generalul Serakof, din armata I bulgară, care se retrăgea din Serbia.

Bogdan Catul, pictor, profesor la şcoala de Bele-arte din Cluj. A făcut studii la Paris. Unul dintre cei mai promiţători artişti ai generaţiei tinere, premiat al Salonului Oficial din 1927 pentru o frumoasă „Compoziţie".

Bogdan George, medic român (n. 1859). Prof. de Medicină legală la Univ. din Iaşi. Fost rector al Univ. şi decan al Fac. de Med., fost senator. A publicat numeroase lucrări valoroase de specialitate de mare valoare şi un apreciat „Curs de medicină legală" (5 voi.) A condus mult timp Soc. de medici şi naturalişti din Iaşi.

Bogdan Petru (n. 1873), licenţiat al universităţii din Iaşi (1897) şi doctor în ştiinţe al universităţii din Berlin (1902), profesor universitar de chimie fizicală (1915) la Universitatea din Iaşi, doctor „honoris causa" dela Universitatea din Nancy (1924), fost decan al Facultăţii de ştiinţe dela Univ. din Iaşi (1925) şi în prezent rector al Univ. din Iaşi, membru a numeroase soc. de ştiinţă din ţară şi străinătate. Mare personalitate în domeniul ştiinţific al chimiei fizicale, fiind primul reprezentant al acestei moderne ştiinţe în învăţământul nostru universitar, remarcându-se prin originalitatea lucrărilor sale de înaltă concepţie ştiinţifică, asupra diferitelor probleme din chimia fizicală (studiul corpilor lichizi şi solizi; nouă aplicaţiune a teoriei lui Van der Waals; viteza sunetului în lichide; starea de disociaţie a acidului azotic; polimerizarea lichidelor; conductibilitatea acidului clorhidric şi azotic în soluţie apoasă; constanta capilarităţii şi coeficientul de compresibilitate al lichidelor) publicate în diferite reviste de specialitate din ţară şi străinătate — publicând primele tratate de chimie fizicală în românește: „Introducerea în studiul chimiei fizicale I Teoria cinetică, 228 p. Iaşi 1921, II Termodinamica, 353 p Iaşi 1925, „Curs de fizică experimentală" I Mecanica, corpuri solide, lichide, gazoase" p. 203. Iaşi 1921.

Bogdan-Duică Gheorghe, istoriograf, istoric şi critic literar rom. (n. 1865), fost ziarist, prof. de istoria lit. moderne la univ. din Cluj, membru al Acad. Rom., fost rector al Univ. din Cluj şi senator liberal. A colaborat la „Tribuna" (v. „Partea mea la Criza Tribunei", Oraştie 1896), a redactat doi ani „Gazeta Bucovinei". Fost profesor şi director de liceu în Buc. A adus foarte însemnate contribuţii la cunoaşterea lit. rom. moderne şi în special a lui Gr. Alexandrescu („Despre Gr. Alexandrescu", Buc. 1900), I. Budai-Deleanu („Despre Ţiganiada", Buc. 1902), Conachi, Alecsandri, Negruzzi, Emi-

Gheorghe Bogdan-Duică

nescu, etc. A scris articole de critică lit. la „Semănătorul" (1904—1909), „Luceafărul" (1906—1919), „Convorbiri literare" (1901—1906), „Viaţa românească" (1906, 1922, 1924, 1925), „Societatea de Mâine" (1924—1925), etc. Alte scrieri mai însemnate: Petru Maior, un studiu biografic, Cernăuţi 1893; Bucovina, un studiu asupra situaţiei, Sibiu 1895; Românii şi Ovreii Buc. 1913; Orarul antemeridian în gimnazii şi licee, Buc. 1915; Titu Liviu Maiorescu, discurs de recepţie, Buc. 1921; Istoria Ţărănismului (1922); Istoria literaturii române moderne. Intâii poeţi munteni, Cluj 1922; Gheorghe Lazăr, Buc. 1924; Viaţa şi ideile lui Simion Bărnuţiu, Buc. 1924; V. Alecsandri, povestirea unei vieţi (1926), etc, etc.

Bogdan Ion, distins slavist rom. şi prof. la Universitatea din Bucureşti (n. 1864 † 1919). S'a ocupat în special cu documentele slave din trecutul istoriei noastre. A publicat importantele documente slavone asupra domniei lui Ştefan cel Mare şi altele asupra relaţiilor Braşovului cu Ţara Românească. S'a ocupat cu originea alfabetului cirilic publicând un important studiu. Membru şi preşed. al Acad. române.

Bogdana (1926 loc.) com. rur. jud. Tutova, pl. Simila. Formată din satele: Bogdana, Fântâna-Blănarului, Lacu-Babei şi Suceveni. Primăria în Bogdana. P. U. Bogdăneşti. G. Munteni la 14 km.

Bogdana, mănăstire (jud. Bacău), înfiinţată la 1670 de marele boier Solomon Bărlădeanul, la sfinţirea ei participă şi Patriarhul Dosofteiu al Ierusalimului, adăposteşte în 1676 pe Mitropolitul Teodosie. Prădată, se reface. In 1921 are 4 călugări.

Bogdana (3603 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Călmăţui. Formată din satele: Alimăn, Bogdana, Brosteanca şi Margareta. Primăria în Bogdana. P. U. şi G. Salcia la 17 km.

Bogdana (1489 loc.) com. rur. jud. Bacău, pl. Trotuş. Formată din satele: Bogdana, Cerchezeşti-Lahovari. Gârbovana. Livada, Negoeşti şi Valea-Scacă. Primăria în Negoeşti. Mănăstire, Perc. locală. Infirmerie. P. U. şi G. Rădeana.

Bogdăneşti (2687 loc.) com. rur. jud. Bacău, pl. Trotuş. Formată din satele: Bogdăneşti, Bahna, Filipeşti, Nicoreşti şi Satu-Nou. Primăria în Bogdăneşti. P. U. şi G. Oneşti la 8 km.

Bogdăneşti (2388 loc.) com. rur. jud. Fălticeni, pl. Boroaia. P. U. şi G. Fălticeni la $11^1/_2$ km.

Bogdăneşti (2330 loc.) com. rur. jud. Iaşi, pl. Bahlui. Formată din satele: Bogdăneşti, Dârjeni, Horleşti, Lungani şi Scopoşeni. Primăria în Bogdăneşti. P. U. şi G. Cucuteni.

Bogdanovič Hippolyte-Fedorovič, poet rus (n. 1743 † 1803). A devenit celebru prin poemul „Psyche" în care zugrăveşte alegoric moravurile aristocraţiei ruseşti. A mai scris „Proverbe dramatice" şi o „Culegere de poezii lirice". A fost supranumit „Anacreon al Rusiei".

Boghead (geol.), varietate de cărbune bituminos, mai bogată în conţinut de bitum (hidrocarburi) decât huila grasă, întrebuinţată la fabricarea gazului de iluminat. B. ca origine este format din taluri de alge, din spori de criptogame şi din polen de gimnosperme. Se exploatează în Australia, Scoţia, Transvaal (v. Cărbunii şi Cannel-coals).

Bogheşti (1660 loc.), com. rur. jud. Tecuci, pl. Nicoreşti. Formată din satele: Bicheşti, Bogheştii-de-Jos, Bogheştii-de-Sus şi Chiţcani. Primăria la Bogheştii-de-Jos. P. U. Podu-Turcului. G. Ghidigeni la 14 km. Exista ca sat pe timpul lui Ştefan cel Mare. Se numia Butzeşti.

Boghicea (2642 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Şcheia Formată din satele: Boghicea, Căuşeni, Ghidinoiu, Nistera şi Slobozia. Primăria la Boghicea. Infirmerie cu dispensar. P. U. Bâra. G. Roman la 20 km.

Boghiceni (2941 loc.), com. rur. jud. Lăpuşna, pl. Bujoru. Formată din satele: Boghiceni, Mlădineşti, Paşcani. Primăria la Boghiceni. P. U. Bujor. G. Bucovăţ la 28 km.

Boghiş (1827 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Şimleul-Silvaniei. Formată din satele: Boghiş şi Bozieş. Primăria la Boghiş. Of. P. local. G. Satu-Mare în Sălaj la 9 km.

Bogomili, eretici bulgari. Originea acestei secte se află în doctrinele dualiste orientale şi anume în Manicheismul din Persia, [erezie, astfel numită după Manes, autorul ei, care a vrut să reformeze creştinismul amestecându-l cu dualismul persan—mazdeist]. Răspândindu-se apoi în Nordul Africei şi luând un mare avânt în sec. al IX în Armenia, bogomilismul luă numele de Pavlicianism (după numele eresiarhului armean Paul). De aici se răspândi în Thracia şi de aici în ţările balcanice, unde, deşi combătută în mai multe rânduri, secta B.-ilor, se întinse prin sec. al XII şi XIII, pătrunzând în mănăstirile dela Sf. Munte (Athos), ajunse chiar în Bosnia şi a contribuit la ivirea Reformei religioase.

Bogomilică, literatura —. După cercetătorii mai vechi se credea că unele texte din lit. veche rom. şi anume textele apocrife din „Codex Sturdzanus" (v. c.) ar fi de origine bogomiliară (v. Bogomili, Bogomilism). Cercetările din urmă trag la îndoială această ipoteză, mai ales în urma studiului făcut de prof. D. Russo („Studii bizantinoromâne: textele eshatologice din Codex Sturdzanus şi pretinsul lor bogomilism, Invăţăturile lui Neagoe"), care dovedeşte originea mai ales bizantină a multora din aceste texte.

Bogomilism, numele dat doctrinei religioase, eretice, a Bogomililor, după Bogomil Ieremia, preot bulgar. Bogomilii credeau că D-zeu a avut doi fii: cel mai mare Satanail, răsvrătit contra puterii divine, deveni elementul rău; cel mai mic, Mihail-arhanghelul, identificat de Bogomilii cu Chr. Satanail creiază în urma căderii sale întreaga natură văzută deci şi pământul. Omul reprezintă însă un compromis între D-zeu, căruia-i datoreşte sufletul, şi Satanail, dela care are corpul. În omenire, corpul a dominat mult timp sufletul, până ce arhanghelul Mihail s'a întrupat în persoana lui Chr. Fiind prins de către Chr., Satanail e aruncat în iad, despoiat de finalul II şi lăsat cu numele de Satan. Totuşi puterea Satanei a mai durat şi chiar răstignirea lui Chr. este datorită uneltirii diavolilor. Bogomilii sunt contra riturilor, a ierarhiei bisericeşti, a botezului, a tainei căsătorici, pe care o admiteau numai cu dreptul de a o desface după voinţă. Ura autorităţii, a instituţiilor, a bogăţiilor, antipatriotismul B.-lui, sunt atâtea însuşiri care-i dau aspect antisocial şi revoluţionar. B.-ul se consideră totuşi drept unicul creştinism adevărat şi susţine că ortodoxismul întreg cu ritul şi organizarea lui, c opera Satanei. Nu recunoaşte altă rugăminte, de cât „Tatăl nostru", nesocoteşte liturgia şi sărbătorile ortodoxe, cere respectarea Lunei, Miercurii şi Vinerii ca zile de post. B.-ul şi bogomilii cu lit. (v. c. b. l.) s'au răspândit şi la Rom. prin Armenii pavliceni şi prin Bogomilii din Bulgaria, datorită ignoranţei dogmatice a clerului şi a toleranţei precum şi datorită marei importanţe ce Rom. o dau cultului Sf. apostol Pavel.

Bogota sau **Santa-Fé-de-Bogota**, capitala republicei Columbiei şi statului Cundinamarca, aproape de râul Bogota, afl. r. Magdalena. 15000 loc. Săpunuri, covoare, pânzeturi, pielărie. Universitate, oraş modern, centru intelectual şi cultural al statelor Andine, poreclită şi Atena Americei de S. B. este înfiinţată în 1538 şi capit. vice-regatului spaniol al Noii Grenade. După declararea independenţei devine capit. republicei Columbia. Cutremure dese de pământ.

Bogovlč Mirko, poet şi om politic croat, (n. 1816 † 1893). Mare adversar al absolutismului austriac şi partizan al raporturilor cu Ungaria. A scris poezii lirice, drame, ş. a.

Bogrea Vasile, filolog, prof. de limba latină la univ. din Cluj (n. 1881 † 1926), membru corespondent al Acad. române. Dotat cu o memorie fenomenală, cu un ascuţit spirit de pătrundere şi cu o neînfrântă putere de muncă, B. a fost profesorul admirat de ascultătorii cursurilor sale pe care-i fascina cu noianul cunoştinţelor şi cu verva şi căldura expunerii sale. Sprijinitor şi înţelegător al aspiraţiilor generaţiilor tinere, a fost un tată pt. mulţi dintre elevi săi. Lucrări de multe sute de pag. n'a publicat, ci mai mult studii mărunte în „Daco-romania", buletinul Muzeului Limbei Române şi în Anuarul Institutului de Istorie naţională din Cluj. În acestea (Cazuri de etim. populară în nume de plante; Cercetări de lit. populară; Etimologii; Apucături ştiinţifice; Studii de semantică, etc. Originali-

Vasile Bogrea

tatea poeziei române, sub tipar) scânteie în fiecare pag. talentul şi ingeniozitatea argumentelor sale. O neîntrecută activitate a desvoltat la ziarele „Neamul Românesc", „Conştiinţa românească" şi la foarte multe reviste.

Bohăţiel Alexandru (n. 1816 † 1897), căpitan suprem al distr. Năsăud. De origine nobil. Studia în Blaj şi Cluj, unde a practicat avocatura; 1848 deputat în dieta din Cluj, apoi şi în cea din Pesta. 1849 scapă ca deputat, dela închisoare şi moarte chiar pe mulţi grăniceri din Năsăud. 1861 căpitan suprem al distr. de grăniceri din Năsăud, contribue la înfiinţarea gimnaziului de aici, deputat în dieta din Sibiu (1863—4) şi cea din Cluj (1865—9), unde protestează contra unirii cu Ungaria. Membru al Casei Magnaţilor, (1886—97) preşedinte al băncii „Economul" din Cluj.

Böhlau Helene, romancieră germ., soţia lui Omar al-Raşid-Bey (n. 1859 † 1911). Modernistă moderată, după ce în romanele „Recht der Mutter", „Halbtier" n'a reuşit să le ridice la creaţii artistice, fiind departe de intuirea senină a vieţii feminine, pe care vrea s'o zugrăvească, în „Der Rangierbahnhof"; tendinţa exagerată scade, iar cu „Ratsmädelgeschichten", „Sommerbuch" şi „Kristallkugel", se ridică la romane cu reală valoare artistică. H. B. înfăţişează satiric pe fetele tinere modernizate, care din această pricină nu găsesc fericirea adevărată şi a vieţii feminine. Ultimele trei scrieri sunt pline de umor, poezie şi optimism. A mai scris: Der gewitzige Hund.

Böhl von Faber, Nicolas —, critic spaniol, germ. din naştere (n. 1770 † 1836), stabilit la Cadix. A introdus în lit. spaniolă, critica lui A. G. Schlegel. A publicat „Floresta de rimas antiguas castellanas" şi „Teatro español anterior à Lope de Vega" şi minunate antologii: Biblioteca selecta de literatura española.

Böhme Jakob, filos. germ. (n. 1575 † 1624). E socotit alături de Meister Eckehart ca cel mai profund şi mai însufleţit mistic germ., deaccea a şi primit numele de „philosophus teutonicus", iar de curând este foarte admirat în Germ., după ce a influenţat câtva desvoltarea idealismului lui Schelling şi Baader. A scris: „Aurora im Anfange", scriere apreciată în cercurile de pe lângă Paracelsus (v. c.), apoi „Der Weg zu Christo", „Von den drei Prinzipien des göttlichen Lebens", „Vierzig Fragen von der Seele oder Psychologia vera", „Mysterium Magnum", Deşi cizmar de meserie, B. a fost o minte speculativă care şi-a pus o problemă centrală de cugetare: problema teodiceei (v. c.). B. crede că D-zeu e principiul, substanţa şi scopul existenţii. Atât binele cât şi răul, necesare pentru unitatea lumii, purced dela Dumnezeu.

Bohn Georges, naturalist şi psiholog franc. contemp. Crescut şi educat în mijlocul naturii, B. îmbrăţişează în opera sa aproape toate ramurile ştiinţelor biologice. În fiziologia comparată a studiat respiraţia crustaceelor; în fiziologia biologică a cercetat perzistenţa influenţelor trecute, teratogeneza; în fizica şi chimia biologică: influenţa luminii, magnetismului, presiunii osmotice, a radiumului asupra materiei vii; în psihol. animală: tropismele, sensibilitatea diferenţială, memoria asociativă, instinctele. Are o concepţie chimică despre viaţă. Lucrările de psihol.: „La naissance de l'intelligence", „la Nouvelle Psychologie animale" şi l'Evolution de la mémoire, reduc viaţa psihică la un determinism chimic (v. Tropismele, cf. sensibilitatea diferenţială), înrudit cu concepţia lui Loeb.

Bohorič Adam, savant sloven, elev al lui Melanchton († 1596), director şi apoi inspector al şcolii provinciale din Ljubljana. Renumit fiindcă a scris prima gramatică slovenă (1584), după modelul celei latine a lui Melanchton, considerată ca cea mai bună până ce Kopitar publică alta în 1808. A colaborat şi la Biblia slovenă.

Bohotin (1983 loc.), com. rur. din jud. Fălciu, pl. Răducăneni. Formată din satele: Bohotin, Gura Bohotin şi Isaia. Primăria în Bohotin. Medic. P. U. Răducăneni. G. Huşi la 41 km.

Bohr Niels (n. 1885), fizician danez, profesor la Universitatea din Kopenhaga. S'a ocupat mult cu constituţia electronică a atomului. Folosindu-se de teoria emisă de Rutherford relativ la constituţia atomului, — şi folosindu-se de teoria cvanţelor, a ajuns să ne dea cea mai perfectă teorie cantitativă a fenomenelor atomice. În a. 1922 a luat premiul Nobel.

Bohuş Tenora, cercetătorul filolog, care a dovedit că: 1. Originalul după care a fost tradus „Apostolul dela Voronet" este un text vechiu slovenic şi nu unul latin, grec ori maghiar, cum s'a crezut. 2. Că Apostolul aparţine unui grup de manuscipte din a IV redacţiunii slavă a traducerii Apostolului. 3. Ap. este o copie de pe ms. original al traducătorului. Aceste trei dovezi mai însemnate relative la A. sunt întemeiate pe o vastă demonstraţie cu nenumărate probe din textele comparate de către B. T. (v Apostolul dela Voronet).

Bola, corp plutitor, având formă cilindrică, ori piramidală, servind pentru a indica vapoarelor şi altor vase şi corăbii locurile primejdioase. Deobiceiu B. e provăzută şi cu o lampă puternică.

Bolagi (Boiadji) Mihail, aromân, n. la Buda (ca. 1780). A publicat la Viena (1813) întâia gramatică aromână: „Romanische oder Macedowlachische Sprach-

lehre", carte redactată în greceşte şi nemţeşte la care se mai adaugă o colecţie de „Fabule, ică Paramithe shii istorii alepte". Cuvintele rom. sunt scrise cu alfabetul latin şi cu o ortografie fonetică specială.

Bolan (4068 loc.), com. rur. din jud. Cernăuţi, reşed. pl. Prutului. Rafinerii de spirt. Of. P. local. G. locală. Aici a biruit Constantin Cantemir pe Polonj în 1685, cu ajutorul Turcilor. In ultimul războiu, lupte mari între Ruşi şi Austro-germani, în urma cărora B. a fost distrus. S'a refăcut uşor.

Bolangeria (chim.), sau vopsitoria, este operaţia tehnică din marea industrie, care se bazează pe aplicarea diferitelor metode de văpsit sau de colorat, cari depind de natura fibrelor textile şi a materiilor colorante întrebuinţate. Stofele şi ţesăturile făcute din cânepă, in, bumbac, mătasă sau din lână, înainte de vopsire sunt spălate cu soluţiuni alcaline de amoniac, de carbonat de potasiu (leşie) sau de sodiu (sodă) cu concentraţie diferită, eventual cu săpun, operaţiune prin care sunt curăţite de cleiu şi de grăsime (degomate şi degresate) pentru a se putea îmbiba cu soluţiunea colorantă, dupăce au fost prealabil albite cu apă oxigenată, bioxid de sulf sau cu hipoclorit de calciu. Unele materii colorante se fixează direct pe fibrele animale (lână, mătasă), altele se fixează pe fibrele vegetale (bumbac, in, cânepă), numindu-se m. colorante substantive. Materiile colorante care nu se fixează direct pe fibrele textile, animale sau vegetale se numesc adjective. Fixarea acestora se face cu ajutorul unor substanţe numite mordanţi acetaţi de aluminiu, fier, zinc, crom, taninul. Inainte de vopsire fibra se îmbibă cu soluţia mordantului corespunzător, se usucă apoi cu un curent de vapori supraîncălziţi, până ce mordantul rămâne fixat pe fibră, introducându-se în urmă în soluţia materiei colorante. In ambele cazuri, fibrele sau ţesăturile vopsite se usucă şi se spală cu apă, când operaţiunea de colorare este terminată.

Bolardo Matteo Maria, conte de Scandiano, poet ital. (n. 1434 † 1494). A fost un spirit variat, influenţat de Clasicismul lat. şi grec, de Dante şi Petrarca. A scris comedia „Il Timone", inspirându-se dintr'un dialog al lui Lucian din Samosata (v. c.) şi a lăsat poemul eroi-comic neterminat „L'Orlando Innamorato" (69 de *cânturi*), în care găsim unite aventura cu eroismul. B. a utilizat ca izvoare ciclurile cavalereşti carlovingian şi breton, precum şi epopeea clasică: Homer şi Vergilius.

Bolcescu Alexandru, medic român (n. 1853 † 1893). Fost prof. la Fac. de Med. Bucureşti (clinica infantilă). A publicat lucrări de neurologie, clinică medicală şi cl. infantilă, şi un tratat de clin. infantilă.

Boicot, excluderea persoanelor din societate, sau firmelor şi mărfurilor. Numele e dela căpitanul englez Boycott, care a fost aşa de mult urît, încât nimeni nu voia să servească la el, nici să cumpere dela el, nici să-i vândă.

Boieldieu François-Adrien, ren. comp. franc. de opere comice (n. 1775 † 1834). A stat multă vreme în Rusia; în 1817 a fost numit profesor la Conservatorul din Paris. A compus 40 de opere, dintre care mai însemnate sunt: La Dame blanche, Le Calif de Bagdad. B. are multă fineţă şi farmec în operele sale, alături de o inspiraţie bogată şi aleasă, completate acestea prin o factură foarte remarcabilă.

Boier. In Principatele române, boierii erau marii proprietari de pământ; ei formau clasa aristocratică, privilegiată, noblimea. Calitatea de boier nu era legată numai de titluri noblitare, ereditare, care n'au existat la Români, nici de dregătorii; semnul ei distinctiv era moşia, adecă stăpânirea unei întinderi mai mari de pământ, la origine (mai ales în Moldova, unde a fost pe lângă o descălecare politică şi una etnică), în deobşte o donaţiune domnească; ea impunea proprietarului anume îndatoriri militare faţă de Domn, din care cauză transmiterea ei, prin vânzare sau *moştenire*, era supusă confirmării Domnului. In schimbul îndatoririlor militare, boierii erau scutiţi de impozite. Incepând din sec. XVI însă, cu căderea tot mai adâncă a Principatelor subt Turci, Domnii *se văd nevoiţi* a supune şi pe boieri la impozite (însă numai la dările către Poartă: dajdea haraciului, oieritul din 3 în 3 ani, cu prilejul mucărerului şi al unei domnii noui, etc.). Curând după întemeierea Principatelor, organizarea ţării şi crearea unei întinse ierarhii administrative şi militare a avut drept urmare o împărţire a boierilor în boieri dregători şi boieri fără nici un fel de dregătorie. Cei dintâi ajung, firesţe, cei mai însemnaţi; ei îşi pot păstra şi mări averea, pe când lipsa dregătoriei atrage după sine mai totdeauna fărâmiţarea proprietăţii între urmaşi şi odată cu ea, căderea boierilor în rândul răzeşilor şi moşnenilor. Din această cauză, noţiunea de boier ajunge în vorbirea obicinuită, sinonimă cu aceea de dregător, cu toate că în realitate sfera era cu mult mai largă. Cu timpul, boierimea s'a împărţit în mai multe categorii: a) Boierii de divan, care ocupau cele mai însemnate poziţii şi alcătuiau, cu mitropolitul şi episcopii, divanul domnesc. Ei erau împărţiţi după rangul boieriei. în 3 clase: A) Boierii mari (veliţi) sau de clasa I: banul (numai în Tara Românească) logofătul, vornicul (în Moldova erau 2: de tara de jos şi de tara de sus), hamanul (numai în Moldova. începând din a 2-a jumătate a sec. XVI), postelnicul, spătarul, paharnicul, vistiernicul, stolnicul. comisul, medelniccrul (numai în sec. XVII), clucerul, serdarul, slugerul, jitnicerul, pitarul, şetrarul. armasul şi aga. la care se mai adăogau logofătul al doilea, uşierul (în Tara Rom. portarul), postelnicul al doilea, logofătul al 3-lea şi căpitanul de dorobanţi. Cei dintâi 8 boieri erau sfetnicii obicinuiţi ai Domnului, din ei se mai numeau şi boieri de sfat. B) Boierii de clasa II (vtori), care ocupau cam aceleaşi dregătorii, dar do rangul al doilea: spătarul II, paharnicul II, vistiernicul II, stolnicul II, comisul II, medelnicerul II, clucerul II, slugerul II, jitnicerul II, pitarul II, şetrarul II, armaşul II şi uşerul II. C) Boierii de clasa a III-a (treti), având aceleaşi dregătorii de rangul al treilea: postelnicul III, păharnicul III, spătarul III, vistierul III, comisul III, slugerul III, jitnicerul III, la care se mai adăogau cămărăşul de slugerie, cămărăşul de jitniţă, vornicii de poartă ş. a. (Organizarea aceasta se constată în a doua jumătate al sec. XVII. Ea nu este exact aceeaşi în amândouă Principatele. In afară de deosebirile semnalate mai sus, mai erau şi altele; la începutul organizării Principatelor, deosebirile erau şi mai însemnate. In Moldova, de pildă, în fruntea boierimei se aflau pârcălabii cetăţilor. Cu căderea sub Turci, cetăţile no mai având însemnătatea de altădată, pârcălabii îşi pierd şi ei importanţa, rămânând cârmuitorii ţinuturilor (cf. ispravnici). La Putna, la Cernăuţi nu erau pârcălabi, ci starosţi. Schimbările de Domni dintr'o ţară în cealaltă au avut drept urmare uniformizarea boierilor în amândouă principatele; aceasta uniformizare se desăvârşeşe în sec. al XVIII. b) A doua categorie de boieri erau boierinaşii cari ocupau diferite slujbe mai mici la Curte şi pe lângă Domni. Cămărăşii, vătafi, cupari, cihodari, pivniceri, diaci, uricari, etc. c) Curtenii în Moldova şi roşii în Ţara Rom., erau boierii nedregători, care-şi păstrasera o parte din îndatoririle militare dela început. d) Călăraşii şi dorobanţii la care se păstraseră îndatoririle militare, fără privilegiile boierimei, şi care împreună cu e) Răzeşii şi moşnenii formau legătura dintre poporul de rând şi boierime. Regulamentul organic (1831) a întărit şi sporit privilegiile boierimei. Insuşirea de boier, independentă de acum înainte şi de moşie şi de funcţiune, constituia un privilegiu de naştere; ea se stabilea prin registrul de neamuri, în care erau trecute toate familiile boierilor. Prin Convenţia dela Paris (1858). privilegiile fiind suprimate, boierimea a încetat de a mai forma o clasă socială privilegiată deosebită de restul ponorului (*cf. C. Giurescu, Despre boieri*, 1920). Şi în Maramureş şi Ţara Făgăraşului au fost boieri, dar puterea şi rolul lor a scăzut sub stăpânirea ungurească, tot mai mult până ce au ajuns nişte simpli ţărani, supuşi *tuturor nedreptăţilor* şi exploatărilor străine.

Boii, un popor celtic care apare mai întâiu în centrul şi sudul Germaniei. Prin sec. al IV a. Chr. o ramură imigrează în Italia şi alta în Boemia (v. c.). Cei din Italia sunt supuşi de Romani, iar cel din Germ. se unesc cu Helveţii ca să năvălească în Gallia. Au fost bătuţi de Cacsar.

Bolliă Romul (n. 1879), prof. titular de drept constituţional la Univ. din Cluj. Fost decan al facult. juridice din Cluj (1923—24), membru în Consiliul dirigent la comunicaţie (1919—20), deputat şi senator, vicepreşedintele senatului (1928—29), membru marcant în partidul naţional-ţărănesc şi în consiliul de revizuire legislativă sub guvernul Maniu. A publicat lucrări de drept constituţional şi administrativ, etc.

Bolleau-Despreaux, Nicolas, poet şi critic franc. (n. 1663 † 1711), fost istoriograf al lui Louis XIV şi membru al Acad. franc. Pregătit pentru lit. prin citirea poeţilor lat. Horatius, Juvenalis şi al lui Regnier, B. şi-a luat însărcinarea să combată pe scriitorii mediocri şi lipsa de gust din lit. timpului său. Deschise campania cu „Satires". încrezător în puterile sale şi în bunul simţ al publicului. Astfel putu să se bucure de izbânda sa deplină, pe care o consolidă prin „Epîtres" şi prin poema eroi-comică „Le Lutrin". Aici opune genului burlesc al lui Scarron din „Virgile travesti" comicul ce parodizează preţiozitatea lit. epice de atunci. Continuă lupta cu „l'Art poétique (v. c). In „la Querelle des anciens et des modernes" este de partea celor vechi, contra susţinătorilor „modernilor". A mai scris câteva epigrame şi poezii diverse („Stances"). Fără a avea propriu zis calităţi noetice, strălucirea şi bogăţia formei, B. este expresia cea mai înaltă a criticei franc. din sec. al XVII. Doctrina lui nu admite că judecata estetică este relativă cu timpul şi cu persoanele: operele de artă au regule anumite ce trebuiesc respectate şi acestea se pot învăţa. Astfel rolul criticei este legitim.

Pentru el arta și în special poezia, trebuie să facă apel mai mult la rațiune decât la imaginație: raționalismul sec. al XVII transpiră și în doctrina lui B. La baza acestei doctrine raționaliste, B. pune iubirea de adevăr și bunul simț, precum și lipsa totală de pasiune în judecata operelor de artă. Aceasta este de fapt formularea „doctrinei clasiciste" în literatura franc. B. n'a avut altă pasiune decât ura împotriva cărților prost scrise. Dacă azi nu mai putem susține dogmatismul normelor fixe ale artei sale poetice, admirăm totuși încă multe din învățăturile și preceptele lui.

Boine Giovanni, critic lit. ital. (n. 1887 † 1917). Cere ca opera de artă să aducă o creștere (o „dilatare") a personalității sau cel puțin sentimentul acestei creșteri. A jucat un rol de frunte în discuțiile literare dinaintea marelui războiu.

Bois Jules, scriitor franc. (n. 1870). A scris multe lucrări consacrate subiectelor din lumea de apoi și printre altele piesa „la Furie". Alte lucrări: le Satanisme et la magie, (v. Satanism), Visions de l'Inde.

Bois de Boulogne, altădată numită Bois de Rouvray, aranjată în 1852 de Alphand. Plimbarea obișnuită a Parisului elegant, foarte frecventată. Principalele sale atracții sunt: castelul Bagatelle, Jardin d'acclimatation, tirul de porumbei și cele 2 hipodroame dela Longchamps și d'Auteuil.

Bois-le-Duc, v. S'Hertogenbosch.

Bois-Robert, l'abbé François Le Metel de —, poet și autor dramatic franc., n. 1592 † 1662. A scris 18 piese de teatru, dintre care la Belle Plaideuse (655) se crede că a inspirat câteva scene din Avarul lui Molière. E unul dintre cei dintâiu membri ai Acad. franc. și se zice că el i-ar fi sugerat lui Richelieu ideea înființării acestei institutii. Pe academiciani i-a ironizat dealtfel cu umorul său vestit, mai ales în chestia încetinelii cu care lucrau la dicționarul Academiei.

Boissier Gaston, scriitor filolog și istoric francez, n. 1823 † 1908. Fost secretar perpetuu al Acad. franc. A scris cu multă erudiție, dar și cu artă, studii despre lit. și moravurile romane: Cicéron et ses Amis, la Religion romaine, la Fin du paganisme, etc.

Boissier Pierre Edmond (n. 1810 † 1885), mare botanist francez, un bun cunoscător al florei orientale (Grecia, Antalia, Siria, Egipt) și spaniole și portugheze, explorând încă Apeninii, ins. Baleare, Norvegia, etc., bogatele și prețioasele sale colecțiuni aflându-se în muzeul din Geneva (Herbier Boissier).

Boito Arrigo, poet și compozitor ital. (n. 1842 † 1918). A trăit la Milano, foarte respectat în deosebi pentru literatura sa. A scris librete de operă pentru Verdi (Otello și Falstaff), a tradus în italienește opere de Wagner, etc. Compoziții: operele „Mefistofele", „Nerone", „Orestiade", 2 cantate, etc.

Bolu (2025 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Daneș. P. U. Dumbrăveni. G. Sighișoara la 8 km.

Bolu Zaharia, preot, învățător, apoi profesor și poet rom. (n. 1834 † 1903). Înafară de multe cărți didactice și articole ziaristice (în „Telegraful Român" pe care l-a redactat între 1863—65) Z. B. cunoscut prin câteva poezii bune din vol. „Sonete și resunete". A fost redactor al rev. „Transilvania", secretar al „Asociațiunii (1891—95) și membru coresp. al Academ. Rom. A publ. câteva volume de predici cunoscute.

Bojador, cap pe coasta de V. a Africei. În Evul Mediu a fost punctul cel mai de S. până unde au înaintat Portughezii. În jurul lui se vorbiau tot felul de inexactități, datorite superstiției medievale. În 1434 Gil Eannes a trecut de el.

Bojer Johan, actor, autor dramatic și romancier norvegian (n. 1872). Opera lui e foarte bogată și colorată. B. și-a câpătat un renume european cu romanele sale. „Puterea minciunii", „Maternitate", etc., care au fost traduse în franțuzește.

Bojinca Damaschin, bănățean de origine, scriitor și jurisconsult rom. (n. 1801 † 1866). A fost de două ori director la Seminarul Teologic „Venlamin Costache" din Iași (la 1834 și 1840). A colaborat la întocmirea codului Callimach, introducând principii din cod. austriac (v. c.). A predat dr. roman și civil la Acad. Mihăileană din Iași. A publicat: „Anticele Românești" Buda 1832, a tradus răspunsurile lui P. Maior, în discuția cu Kopitar (v. Animadversiones...). Diregătoriul bunei creștere, Buda 1830, etc. A colaborat la rev. lit. a lui Karkalechi cu scrieri și trad. lit., etc.

Bojoc = plămânul animalelor.

Bojor Victor, canonic gr. cat. la Gherla, autorul mai multor scrieri de cuprins religios.

Bokay, tatăl și fiul, medici maghiari. 1. **János** sen. (n. 1822 † 1884), întemeietorul pediatriei maghiare, prof. univ. la Budapesta. — 2. **János** jun. (n. 1858), vestit și savant pediatru și istoriograf al pediatriei, prof. univ. la Budapesta.

Bolandiștii sunt autorii monumentalei opere Acta Sanctorum (Viețile Sfinților). Cel dintâiu a fost iezuitul Jean Bollandus (n. 1596 † 1665), pe care ordinul său l-a însărcinat cu redactarea lucrării. A. S. Lucrarea continuată de urmașii lui, B.-ii e alcătuită din 62 vol.

Boldelu (zool.) sau coteiu, câine de vânat cu picioare scurte întrebuințat în locul câpăilor, la vânatul vulpilor și a viezurilor pe cari îi scot din viezuină.

Boldești (1609 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Tohani. Formată din satele: Boldești, Grădiștea. Primăria la Boldești. P. U. și G. Mizil la 18 km.

Boldu (2210 loc.), com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, resed. pl. Boldu. Judec. de ocol. Medic. P. U. și G. Râmnicu-Sărat la 17 km.

Boldul, ostrov pe șenalul Dunării, depinde de com. Celeiul, jud. Romanați. Are 50 hect. pădure.

Boldului (Culmea—) culme, care constituie un platou, deasupra orașului C.-Lungul Muntenesc.

Boleln, Ana de —, regina Angliei, a doua soție a lui Henric al VIII, mama reginei Elisabeta. Acuzată de trădare și adulter, a fost condamnată la moarte și executată în Turnul Londrei (v. c.) (n. 1507 † 1536).

Bolero, dans național spaniol, de caracter vioiu, în măsură de 3/4, acompaniat de chitară și castagnete.

Boleslaw, în evul mediu numele m. multor princ. din Boemia și Silezia precum și a unor principi și regi poloni. Dintre primii mai distinși sunt: B. I (935), care a cucerit Boemia, anexându-i teritorii limitrofe; B. al II. (967), care a creiat episcopia din Praga Dintre cei din urmă: B. I. (992) primul rege al Poloniei, cu aprobarea împ. Otton al II. A cucerit Moravia.

Boletta (it.), bilet de vamă.

Boletus (bot.), gen de ciuperci basidiomycete (fam. Polyporee) cu o pălărie cărnoasă galbenă-cafenie, sprijinită pe un picior gros alb, — pătat, având un himeniu format din tuburi verticale cu deschideri mici, pe fața lor internă purtând sporii. Speciile (20) acestui gen, crese prin pădurile de brad, fag și mesteacăn din regiunile temperate și reci ale Europei, majoritatea fiind comestibile, nutritive cu parfum plăcut, întrebuințate proaspete sau uscate, cunoscute sub numirea de Mănătărci (B. edulis, B. luteus). Unele specii sunt veninoase (Boletus satanas).

Bolgrad (18.000 loc.) com. urbană, neresed. jud. Ismail. resed. pl. Bolgrad. Medic, medic veterinar, spital, farmacii. Judec. de ocol. Of. P. local. Monumente publice. G. locală. E așezat pe locul unei vechi cetăți numită Tanota, unde s'a format mai târziu cetatea romană Paloda. Împreună cu Cahul și Ismail a trecut după pacea dela Paris în stăpânirea Românilor, iar, în 1878 a trecut la Ruși până la 1918 când s'a alipit din nou la patria Română. În 1883 s'a ridicat cea mai frumoasă biserică din Basarabia. Are un liceu românesc și un altul particular bulgăresc.

Bolid, fragment de corp astral (v. Meteorite).

Bolii (cetatea), un vechiu turn ruinat în valea Hațegului pe un munte din com. Crivadia. Se crede că ar fi fost zidită pe timpul Romanilor, servind de pază. Peștera B. o peșteră cu multe intrări și ramificări, prin care curge râul Banița. Are pereții calcaroși cu pete roșietice.

Bolingbroke, Lord — (filos. engl.) (n. 1625 † 1751). Face parte din grupul „liber gânditorilor" engl. din sec. al XVIII, moraliști și raționaliști, cari au prelungit filos. „luminării" în Anglia, și cari admiteau o religie rațională pentru oamenii culți și pe cea obișnuită pentru mulțime. B. a formulat cu cinism această concepție spunând că în saloane ideile religioase obișnuite trebuiesc ironizate; ele sunt însă indispensabile în viața publică, deoarece servesc la stăpânirea maselor! . . .

Bolintineanu Dumitru, scriitor rom. (n. 1829 † 1872). Tatăl său era aroman, ceeace explică pentru ce B. a luptat mereu să trezească interesul pentru Rom. macedoneni. Remarcat pentru poezia „O fată tânără pe patul morții", inspirată din Chénier (La jeune captive) e trimis la Paris. În 1848 întemeiază ziarul „Poporul Suveran", ia parte la revoluție și e exilat. La Paris scoate „Junimea Română" (1851) și scrie cartea „Les Principautés Roumaines". A călătorit în Macedonia, Arhipelag și Egipt. Sub Cuza Vodă a fost ministru de externe și de instrucțiune publică. Ca poet B. a găsit un răsunet furtunos de admirație din partea publicului. Romantismul său sentimental, retoric, cu o muzicalitate exterioară, anticipând poezia simbolistă, subiectele melodramatice, exotismul cadrului („Florile Bosforului", Macedonele"), exaltarea trecutului istoric-național și lipsa de pregătire estetică a publicului, justifică acest mare succes. Poezia lui însă e monotonă, banală, prea adeseori seacă de orice emoție (chiar „San Marina") și plictisitoare; ca și a lui Eliade, care l-a apreciat. Are însă o ușurință de versificație uimitoare și o sonoritate aproape magică, sub care banalitatea fondului se deghizează, de

multe ori prea lesne. A încercat să dea o epopee „Traianida“ şi n'a isbutit să creeze nimic valabil cu încercările de dramă istorică: „Mihai Viteazul condamnat la moarte“, „Ştefan Vodă cel Berbant“, „Alexandru Lăpuşneanu“, „După bătălia dela Călugăreni“, etc. A scris şi romane: „Manoil“, „Elena“. Tendinţa naţionalistă, retorismul, moralismul, lipsa de acţiune şi imitarea lit. franc. îl împiedică să reuşească, deşi îl face aproape deschizător de cale în acest gen. N'a reuşit nici în fabule şi satire. Descrierile sale de călătorie sunt în cea mai mare parte cu subiect rom. şi respiră aceeaşi tendinţă naţionalistă, accentuată. Cusurul poeziilor lui B. este abuzul de maxime şi abstracţiuni, lipsa de sensibilizare şi de concentrare, precum şi abuzul imaginilor imperfecte; prea multe neologisme. Totuşi multe din baladele sale au fost şi sunt şi astăzi prima lectură a tineretului.

Bolintinul-din-Deal (2677 loc.), com. rur. Ilfov, pl. Bolintin. Formată din satele: Berceni şi Bolintinul-Băleanu. Primăria în Bolintinu-Băleanu. P. U. Bolintinu-din-Vale. G. Chitila la 12 km.

Bolintinul-din-Vale (3549 loc.), com. rur. jud. Ilfov, reşed. pl. Bolintin. Medic, infirmerie, Farmacie. Of. P. local. G. Ciocăneşti la 20 km.

Bolivar. 1. Departament în republica Columbia, cu capit. Cartagena. Are 457.000 loc. 2. B. provincie în republica Venezuela, capit. Ciudad-Bolivar. Are 85.000 loc. 3. B. provincie în Ecuador, capit. Guaranda. Are 50.000 loc. 4. B. oraş în republica Argentina (prov. Buenos-Aires). cu 50.000 loc. Mare centru agricol.

Bolivar Simion, general şi bărbat de stat american, supranumit Washington al Americii de Sud, n. 1783 † 1830. Scapă de sub dominaţia spaniolă Venezuela şi Noua-Grenadă, grupându-le în republică independentă.

Bolivia, republică în America de Sud. Supr. 1.332.808 kmp. cu 3.465.000 loc. Străbătută de înaltele podişuri ale Cordilierii Anzilor, această ţară muntoasă are un pământ puţin roditor însă care conţine multe bogăţii minerale (aur, argint, aramă, wolfram, plumb, staniu, antimoniu, etc.). Populaţia este formată în majoritate din Indieni şi metişi Cholos. Mai sunt negri şi mulaţi. Albii sunt puţini, apr. 200.000. Ei sunt spanioli şi mai toţi sunt proprietari. Limba oficială e cea spaniolă, dar se vorbesc şi dialecte indiene. Oraşe principale: La Paz (100.000 loc.), care e şi capit. cea nouă, situată la altit. de 3650 m.; Sucre, capit. cea veche (35.000 loc.), la 2700 m. altit., Potasi (30.000 loc.), la 4000 m.; Oruró (32.000 loc.), la 3800 m. altit. Face export cu chinină, cacao, cafea, cauciuc, tutun, etc. — Istoria. A făcut parte la început din imperiul Incaş ilor. Ajunsă sub domnie spaniolă, ea depindea de vice-regele din Peru, iar din 1796 de cel din La Plata. Luptele pt. libertate încep în Peru în 1809 şi se termină abia în 1825 (6 Aug.), când Peru de Sus se proclamă independent, constituindu-se în „Republica Boliviei“, cu Bolivar prezident. Urmează Santa-Cruz pe timpul căruia se naşte războiul cu Chili, care nu vedea cu ochi buni o confederaţie între B. şi Peru. Un conflict nou între cele două state s'a născut din cauza silitrei care se afla în reg. Atacama; acesta s'a terminat prin acordul din 1866. In 1879 izbucneşte din nou din pricina tendinţelor de acaparare ale B.-ei; de data aceasta B. e silită să predea prov. Chili litoralul maritim (Antofagosta şi Atacama). Dela această dată calmul stăpâneşte sub conducerea a diferiţi prezidenţi.

Boliviano, unitatea monetară întrebuinţată în republica Bolivia. 100 B. = 34.75 Dollari. 1 Bol. = 100 Centavos.

Bolliac Cezar, poet, arheolog şi om politic rom. (n. 1813 † 1880). Fire impresionantă, dar stăruitor şi activ, a luat parte la pregătirea revoluţiei din 1848, a crezut că poate împăca pe Rom. ardeleni cu Ungurii. La Braşov s'a împretinit cu generalul Bem şi la Pesta cu Kossuth. A scris poezii patriotice, sociale şi erotice, meditaţii inspirate din Lamartine, epistole şi satire după Boileau. Ideile sale sunt foarte apropiate de Socialism. Sentimentalismul exagerat, imperfecţiunile de formă şi retorismul fac ca versurile lui B. să aibă prea mică valoare. Ca istoric, arheolog a studiat chestia mănăstirilor închinate. Deşi e primul nostru arheolog, Odobescu îl ridiculizează pentru nepregătirea sa. A reuşit în ziaristică. A scos trei ziare: „Curiosul“ (1837), „Expatriatul“ (1849) şi „Buciumul“ (1857). Scrierile sale în versuri au apărut în 1. franc. la Paris (1857) „Poésies“. Mănăstirile din România 2 vol. Excursiune arheologică.

Bolniţa, veche biserică lângă mănăstirea Bistriţa, jud. Vâlcea, cu inscripţii vechi şi interesante.

Bologa Iacob (n. 1817 † 1888), consilier aulic transilvanian. A studiat în Sibiu şi Cluj, 1847 cancelist de tabla reg. din Târgul-Mureşului, 1848 notar al adunării din Blaj (3/15 Maiu), consilier la tribunalul din Dej (1852), la cel provincial din Sibiu (1853), la Curtea de apel a ţării (1858), în 1865—67 consilier aulic la cancelaria trans. din Viena. Retras ia parte activă la viaţă publică românească, ocupând cele mai înalte demnităţi, deputat în dis. Sibiu (1863-4), deputat în sinoadele şi congresele bis. ort. în 1871, are isbândă contra Saşilor cu Universitatea lor; membru şi preşedinte al Asociaţiunii transilvane, contribue la înfiinţarea Albinei şi soc. de asigurare „Transilvania“; în 1875 membru la fondaţiunea Gojdu.

Bologa Valeriu Petru, economist român (n. 1853 † 1899), fiul lui Iacob B. După studii la politehnica din Viena şi după ce a servit ca ofiter în corpul tehnic militar austriac, a luat în 1887 postul de diriginte al filialei „Albina“ din Braşov. Prin activitatea sa, filiala din Braşov s'a ridicat într'un timp critic dela mici începuturi devenind un factor hotărîtor în piaţa Braşovului şi în desvoltarea mai departe a băncii „Albina“ (v. c.). Indeosebi s'a străduit cu succes să intensifice relaţiile filialei cu vechiul regat şi să dea viaţă nouă comerţului român braşovean. A avut merite şi pentru introducerea marilor reforme edilitare (apaduct, canalizaţie) în Braşov. Publ. „Memoriu“, 1896.

Bologa (1014 loc.), com. rur. jud. Cluj, pl. Crişului. Judec. Huedin. P. U. Poeni. G. Poeni la 3 km.

Bologna (204.870 loc.), oraş mare şi frumos din Italia (Emilia). Prin aşezarea sa la întretăierea celor mai însemnate căi a peninsulei, are o mare importanţă economică. B. are o veche universitate (1425 d. Chr.) şi monumente frumoase. Industria mătăsii este mult desvoltată.

Bologna Giovanni da —, sculptor, de origină flamand (n. 1524 † 1608). Stabilit în Florenţa şi aşezat la curtea familiei de Medicis. Opere: Samson învingând pe Philisteni, Răpirea Sabinelor, Mercurius sburând.

Bolohănişul, culme de munţi (altit. 1300 m.). în jud. Neamţ.

Bolometru, instrument cu care se măsoară variaţii foarte mici de temperatură.

Boloteşti (2133 loc.) com. rur. jud. Putna, pl. Milcov. Formată din satele: Băncila, Boloteşti, Căpoteşti, Ivăneşti, Purceleşti, Scânteia. Primăria la Boloteşti. Ocol silvic. P. U. şi G. Odobeşti la 10 km.

Bolovani (1509 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, pl. Titu. Formată din satele: Bolovani şi Crângaşi. Primăria în Bolovani. Infirmerie. P. U. şi G. Titu la 11 km.

Bölsche Wilhelm, naturalist, estetician şi romanc. germ. (n. 1861), unul dintre partizanii naturalismului universal în lit. germ. contemporană. A formulat în 1887 o estetică pe temeiurile şt. naturale: Die naturwissenschaftlichen Grundlagen der Poesie şi a avut un succes răsunător cu romanul spiritist Die Mittagsgöttin. A redactat în 1890, 1892—93 revista „Die freie Bühne“ (v. c.). In estetica sa, se părerile revistei „Durch“, importantă pentru începutul lit. germane contemp. Alte scrieri însemnate: Das Liebeslebcn in der Natur, Aus der. Schneegrube.

Bolsena, lac de crater în Italia de N. Are 100 km. In vechime se numea lacul Vulsinientis. Pe malul lui este oraşelul B., fostul Volsinii etrusc.

Bolşevismul (rus. bolşinstvo = majoritate, bolşevic = majoritar). Este o ramură a socialismului marxist, răspândită foarte mult după războiul mondial, în Rusia de către Wladimir Uljanov Ilijč, zis Lenin (v. c.), cel dintâiu comisar al pop. din republica Sovietelor, preşed. al lor încă din 1903. — B. a cerut maximul de revendicări socialiste şi revoluţionare (Maximalism); controlul economiei sociale de către proletariatul înarmat, întemeierea unei administraţii sociale colective bazată pe sfaturi (Soviete), pe datoria de a munci, pe socializarea tuturor mijloacelor muncii precum şi a proprietăţilor şi pământului, care trebuesc împărţite ţăranilor sub forma de uzufruct, statul păstrându-şi dr. de proprietate colectivă. Principiile B. care au dus la revoluţia din 1917, Octomvrie, răsturnând ordinea de stat în Rusia (v. Sovietele) n'au fost primite de ţărani decât în parte. Lenin scrie în „Krasnaia Armia“ (1922): „Scopurile ţăranilor, dictate de interesele lor economice, nu mergeau mai departe de câştigarea condiţiilor celor mai avantajoase pentru desvoltarea micii proprietăţi individuale.“ De aceea în 1923 guvernul bolşevic a fost silit, pentru a rezista, să recunoască „proprietatea individuală“ asupra pământurilor date la ţărani, renunţând la colectivism şi la comerţul etatist al grânelor. In politică B. a ajuns o autocraţie înspăimântătoare, introducând un regim de teroare în Rusia, ceeace a făcut ca „inteligenţa“ în mare parte şi nobilimea să emigreze, iar Rusia să decadă (v. Trotzkij, Bucharin şi Revoluţia rusească).

Boltă, în arhitectură plafond cu suprafaţa curbă, şi sprijinit pe stâlpi sau păreţi. Prezintă multe varietăţi după stilul întrebuinţat şi după felul construcţiei.

Bolta Tălharilor, peşteră vestită într'o stâncă din Dealul Mare, jud. Botoşani.

Bolton sau **Bolton-le-Moors,** oraş în Anglia (Lancaster), pe râul Croal; 181.000 loc. Mare industrie a bumbăcăriei, uzine metalurgice, produse chimice, fabrici de hârtie. Mare nod de C. F.

Boltraffio (sau Beltraffio), Giovanni An-

tonio, pictor italian (n. 1467 † 1516), elevul şi urmaşul lui Leonardo da Vinci, autorul de portrete şi tablouri religioase remarcabile (Fecioara, în Muzeul Poldi-Pezzoli din Milano, Fecioara familiei Cassio, la Louvre).

Boltzmann Ludwig (n. 1844 † 1906), fizician german, profesor la Graz, Viena, Lipsca, München. Are lucrări importante în teoria cinetică a gazelor, a verificat asupra gazelor relaţia dintre indicele de refracţie şi constanta dielectrică, a stabilit legea numită Ştefan-B. privitoare la energia radiantă. A fost şi filosof de seamă cu o nuanţă pronunţată contra metafizicei.

Bolul (min.), v. Argila.

Bolyai Farkas, matematician magh. (n. 1775 † 1856), prieten cu Gauss. Opera sa cea mai de preţ este Tentamen juventutem studiosam in elementa matheseos purae introducendi (2 vol.) tipărite în 1832. A fost profesor la colegiul calvin dela Târgul-Mureş.

Bolzano fost **Bozen** (25.230 loc.), oraş din Italia. Are însemnate teşătorii, fabrici de mătase şi ciorapi. A devenit italian după marele războiu. Are un vechiu castel pitoresc şi este punctul de plecare al drumului pe Dolomiţi.

Bolzano B., teolog şi filos. germ. (n. 1781 † 1848). E precursor al teoriei formulată mai târziu de Husserl (v. c.); „Metoda fenomenologică" (v. c.) şi e partizan al raţionalismului, ceeace i-a atras îndepărtarea dela catedra de teologie ce o avea şi a trebuit să scrie sub diverse pseudonime, iar în urmă să se ocupe de Matematici (Paradoxien des Unendlichen) şi de logică (Wissenschaftslehre) fiind foarte apreciat în aceste domenii.

Bombă (milit.). 1. Proectil de formă sferică, cu mijlocul găurit şi umplut cu pulbere, prevăzut cu un fitil care comunică focul la încărcătură, care se asvârlea de bombarde. Se întrebuinţa în evul mediu ca proectil. A apărut în Germania prin secolul al XVI. — 2. Azi se numesc bombe, proectilele trase de mortierele din tranşee. Au fost întrebuinţate şi perfecţionate în războiul mondial la început de Germani prin adaptarea de tunuri speciale: Minenwerfer, la care s'a răspuns de aliaţi prin creiarea artileriei de tranşee. Sunt de formă alungită, cu pereţii foarte subţiri, conţin o cantitate mare de pulbere. Sunt prevăzute cu o coadă de 4—6 aripioare, care permit stabilitatea lor pe traectorie. In cap au un focos. — 3. B.-le de avion au forma alungită.

Bombardament (milit.) Acţiunea de a bombarda. Se distinge a) B. de artilerie executat cu material de artilerie de toate calibrele întrebuinţând obuzele: brizante, explosibile, incendiare şi toxice; b) B. de aviaţie executat de avioane speciale cu bombe. Avioanele de b. sunt aparate de sbor, special construite, purtând bombele în interiorul fuselajului sau sub aripi, declanşarea lor făcându-se printr'un dispoziliv, una câte una sau simultan.

Bombast (engl.), umplut cu bumbac. In înţeles figurat: emfatic, umflat, vorbărie goală.

Bombax (bot.), gen de arbori din fam. Malvaceelor din regiunile tropicale ale Americei. Perii albi cari învălesc semintele, precum şi rădăcina pulverizată şi guma adstringentă a speciei B. pentandrum singura care creşte în India orientală — sunt întrebuinţate în medicină. Bucăţi fasonate din lemnul speciei B. ventricosum şi-le introduc în urechi şi buze — ca decor, indivizii din neamul Botocuzilor.

Bombay, oraş din India engl. port la marca de Oman. Situat în ins. B., este capitala unui mare guvernământ, al Indiei. Industrie desvoltată: bumbac, stofe, metalurgie, tăbăcării, etc. Este al doilea oraş şi port al Imperiului Indiei. Fondat de Portughezi, B. este engl. din 1661. Azi arc 1.176.000 loc.

Bombon (castelul din —), Franţa (dep. Seine-et-Marna), care a fost cartierul general al mareşalului Foch, în perioada decisivă a marelui războiu.

Bombycide (zool.), fam. de fluturi la care aparţin şi fluturii, gândacii sau viermii de mătasă.

Bombyx (zool.), v. Fluturele de mătasă.

Bon, însemnare prin care dai cuiva autorizaţia să ia anumite lucruri sau o sumă de bani dela o anumită persoană pentru tine. Ex. bon pentru 10 exemplare din „Enciclopedia Minerva", B.-ul se păstrează de cel care-ţi pune la dispoziţie obiectul cerut şi se plăteşte la prezentare sau după învoiala specificată anume în el.

Bonachi M. Eugen, consilier C. de Apel Galaţi (n. 1875).

Bona Dea, în mit. romană fica zeului Faunus, considerată zeiţa fecundităţii. Avea un cult special la a cărei mistere puteau participa numai femeile. Avea un templu pe muntele Aventin în Roma. Se identifica cu Ops sau Maia, Hecate şi Proserpina.

Bona fides (lat. bunăcredinţă), loialitate. A stăpâni bona fide un bun al altuia când din eroare ai crezut că este al tău, când te-ai înşelat crezând că e al tău. 2. In dr. roman B. f. era încrederea reciprocă la încheierea negocierilor fără observarea tuturor formalităţilor civile.

Bonald Louis Gabriel-Ambroise de —, filos franc. (n. 1754 † 1840). A redactat sub imperiu „Le Mercure" şi a fost făcut pair de France sub Restauraţie (v. c.). Adversar al sensualismului: „l'homme est une intelligence servie par ses organes". Este cunoscut partizan al tradiţionalismului. Tradiţia e după de B. amintirea învăţăturilor divine, prima lui educaţie. D-zeu care a scos lumea din haos, a învăţat pe om limbajul, gândirea şi într. civilizaţie. Omul în ciuda credinţelor sec. al XVIII n'a inventat nimic. Dzeu, crede de B., a creat totul deodată, în stare perfectă. El preconizează o reîntoarcere la evul mediu în religie şi în politică, la teocraţia şi monarhia absolută, singurele forme naturale de guvernământ. Filos. sa este adeseaori naivă şi expusă într'o formă retorică. A înrâurit mult asupra sec. al XIX şi XX în Franţa.

Bonaparte (ital. Buonaparte) celebră familie italiană. Din ramura stabilită în Corsica prin sec. XVI, a făcut parte Napoleon. — **Carol B.** (n. 1746 † 1785), tatăl lui Napoleon, a fost avocat, la început adversar al partidului francez şi apoi aderent înfocat. Căsătorit cu Letiţia Ramolino, a avut cinci copii şi trei fete: 1. **Giuseppe** (n. 1768 † 1844), făcut de Napoleon rege al Neapolului (1806) şi apoi al Spaniei (1808—1813). După înfrângerea dela Waterioo se retrage în America. 2. **Napoleon B.** (v. c.). 3. **Lucien B.** (n. 1775 † 1840), plin de curaj şi resolut, preşedintele consiliului de cinci sute (v. c.); pregăteşte lovitura de stat din 18 Brumar (adică 9 Novembrie 1799), prin care Napoleon ajunge consul. Din motive de ordin familiar şi politic, el cade în disgraţia lui Napoleon. 4. **Louis B.** (n. 1778 † 1846), rege al Olandei de la 1806—1810 şi tatăl lui Napoleon III. Fiind în permanent conflict cu imperiul francez, el e silit să abdice. 5. **Jérôme B.** (n. 1784 † 1869). După înfrângerea dela Waterloo, se retrage în Italia. In Franţa revine numai sub a doua Republică şi este numit „guvernator" la „Invalides" (1848); mai târziu primeşte titlul de mareşal. Surorile lui Napoleon au fost: **Maria Ana Eliza**, căsătorită cu Felix Bacciochi, mai târziu principe de Luques şi Piombino; **Maria Paulina**, soţia generalului Leclerc; devenind văduvă, se căsătoreşte cu principele Camil Borghese şi devine ducesă de Guastalla; **Carolina Maria Annonciade**, devine mare ducesă de Berg şi Clèves, apoi regină a Neapolului.

Bonaventura, sfântul, Giovanni Fidanza zis —, teolog şi filos. medieval (n. 1221 † 1274), profesor la Paris, episcop şef al Franciscanilor şi apoi cardinal, supranumit „doctor seraficus". Intreaga lui doctrină urmăreşte un singur ţel: iubirea lui Dumnezeu şi căile [teologice] ce ne duc la dânsa. Deosebeşte trei trepte în teologie: simbolică, proprie şi mistică, şi şase trepte de cunoaştere: simţurile, imaginaţia, raţiunea, inteligenţa, spiritul şi „apex mentis", — unirea cu mirele cerului — un fel de „ignoranţă savantă" prin care spiritul se ridică prin extaz până la Dumnezeu (Intinerarium mentis in Deum). A persecutat pe Roger Bacon (v. c.).

Bonebed (petrograf.), este o varietate de breccie (v. c.) de oase, formată din dinţi, din fragmente de oase de saurieni, din solzi de peşti, etc., caracteristică formaţiunilor mezozoice, triasice şi liasice.

Boner Ulrich, poet germ. din sec. al XIV, călugăr din Berna. A scris „Der Edelstein", o colecţie de 100 de fabule şi povestiri („bîschafte") în care ironizează toate cusururile omeneşti. Aceasta e cea dintâiu carte germ. tipărită (1461).

Bonetă frigiană, o bonetă roşie, asemănătoare celei care o purtau vechii Frigieni, adoptată în Franţa pe timpul Primei Republici, ca semn al libertăţii.

Bonfini, cronicar ital. (n. 1427 † 1502), cunoscut prin lucrarea „Rerum ungaricum decades" (Basel 1543 şi în ed. completă 1690). B. a fost lectorul soţiei lui Mateiaş Corvin: Béatrix de Aragon. A servit ca isvor cronicarilor noştri: Stolnicului Const. Cantacuzino îi serveşte ca sursă despre Daci şi Geţi, iar principele Dumitru Cantemir spune că a tot răsfoit cartea lui B. de mai era s'o rupă.

Bonheur Rosa, pictoră franceză (n. 1822 † 1899), sărbătorită în sec. XIX pentru tablourile sale care reprezentau cu autoritate viaţa de la ţară, îndeosebi a animalelor (Labourage nivernais; Le marche aux chevaux, etc.).

Bonhomie (franc.), caracter de Bonhomme (v. c.).

Bonhomme (franc.), om cu suflet bun, şugubeţ şi cu temperament vioiu.

Boni Giacomo, arheolog ital. (n. 1859 † 1925). A continuat săpăturile în Forum descoperind lucruri de o deosebită de mare valoare (Lapis niger, cimitirul antic din Via Sacra, Victoria înaripată, etc.). Lui i se datoreşte decoraţia florală din Forum, „unde arheologii au făcut o carieră de piatră".

Bonifaciu, numele mai multor papi. I 418—422, II 531—532, III (607), IV 608—614, transformă panteonul din Roma, zidit de Agripa, în biserică creştină. V 619—625, VI 897, VII 974, VIII 1294—1303, a luptat

cu Filip cel Frumos pentru supremație, IX 1389—1404.

Bonifacio, Strâmtoarea —, care desparte Corsica de Sardinia. Are o lărgime de 10 km., dar e redusă la jumătate de insulele cele mici.

Bonifatius Winfried (n. 680 † 755), apostolul Germanilor. In 747 arhiepiscop în Mainz.

Bonificație (finanțe), alocația intereselor acordate din trezorărie ca scont la debitori, eliberați prin anticipații. Despăgubire.

Bonillay San Martin, scriitor spaniol, (n. 1875), prof. jurisconsult, istoric, poet și romancier. A scris sub pseudonimul Alonso de San Martira „La hosteria de Cantillana". A scris interesante studii asupra marelui umanist Luis Vives, apoi „Fernando del Córdoba y los origines del renacimento filosófico en España", și a redactat „Anales de la literatura española" și „Origenes de la novela".

Bonin, grup de insule în Oc. Pacific, la SE. de Kyu-Shyu și aparținând Japoniei.

Bonin Charles-Endes, explorator și diplomat franc. (n. 1865). In diferite rânduri a străbătut Indochina și China (între 1893—1900) descoperind și vechiul drumul comercial al mătăsii, pe care umblase Marco Polo. Este directorul arhivelor Minist. de Externe franc.

Bonington Richard Parkes, pictor engl. cu educația franc. (n. 1801 † 1828), distins, deși tânăr, prin coloratura, finețea și accentul romantic al lucrărilor sale. A fost mult apreciat de Delacroix și comparat cu Gainsborough și Lawrence. Lucrări: Piața San-Marco, Vedere dela Versailles, O femeie bătrână, François I și regina de Navarre, etc.

Bonmot (franc.), glumă bună, spirituală.

Bonn, oraș în Germania (Prusia) pe Rhin; 92.000 loc. Universitate celebră. Faianțe, metale lucrate. Patria lui Beethoven.

Bonnard le chavelier Bernard de —, poet franc. (n. 1810 † 1892), a scris versuri naturale și delicate.

Bonnat Joseph Léon, pictor francez (n. 1861 † 1912). A scris opere asupra lit. rul Școalei de bele-arte din Paris (1905). Prin umbre puternice el scoate în relief persoanele și ne forțează să le vedem numai expresia feței. Celebre sunt portretele: Cardinalului Lavigerie (Muzeul Luxembourg, din Paris), a lui V. Hugo; apoi Martyre de Saint Denis, Job, etc.

Bonnefon Jean Paul, literat franc. (n. 1861 † 1912). A scris opere asupra lit. sec. al XVI: Montaigne et ses amis, etc.

Bonnet Charles (n. 1720 † 1793), naturalist-filosof francez, susținătorul teoriei preexistenței germenilor (Considerations sur les corps organisés) și descoperitorul partenogenezei purecilor de pe plante.

Bonpland A. Jaques Alex. (n. 1773 † 1858), naturalist francez cunoscut încă sub numele adevărat de Goujaud, însoțitorul lui Alex. de Humboldt în America (1799) și intendent al grădinelor botanice dela Navarre și Malmaison. Lucr.: Description des plantes rares cultivées à la Malmaison et Navarre, 1813.

Bonstetten Charles-Vidor, scriitor elvețian (n. 1745 † 1832). A scris și în franțuzește și în nemțește: Voyage sur la scène des six derniers livres de l'Enéide.

Bontempelli Massimo, literat italian (n. 1878). Directorul și fondatorul rev. 900 („Novecento"). A debutat cu egloge și „Ode siciliene" inspirat din antichitate. La început a fost carducian Apoi a străbătut o perioadă futuristă și a scris o serie de povestiri „irealiste" sau umoriste. In nuvele, povestește aventuri imaginare scrise cu un realism de detaliu și psihologic. B. este însă mai ales un modernizator al tradiției lui Aristo. A scris teatru.

Bonțida (2306 loc.) com. rur. jud. Cluj, pl. Someșu. Judec. Cluj. P. U. și G. locală.

Bon ton (franc.), purtare aleasă, maniere fine cerute de modă.

Bonvivont (franc.), om de lume, iubitor de petreceri. In arta dramatică actorii cărora de obiceiu li-se distribue astfel de roluri.

Book-maker (engl. cit. bukmeker), persoana autorizată care se ocupă cu prinsori pe cai la cursele hipice. Sunt birouri bine organizate și autorizate pentru acest scop.

Boom (18.500 loc.), oraș din Belgia (prov. Anvers) pe Rupel. Un mic port cu șantiere de construcții navale. Distilerii și cărămidării (țiglă). Fabrici de obiecte de zinc, de plumb, etc.

Boot William (n. 1829 † 1912), întemeietorul sectei numite „Oastea Mântuirii". La început a fost preot anglican, apoi metodist.

Boothia-Felix, o peninsulă în Canada, în oceanul Glacial de N. între strâmtorile Barrow și Ross. E punctul cel mai de N. al Americei și aici se găsește polul N. magnetic.

Bootle-cum-Linacre (72500 loc.), oraș în Anglia (comitat Lancastre). Stațiune balneară. Șantiere și turnătorii. Imbarcarea pachebotuilor americane ce vin la Liverpool este la B. c. L.

Bopp Franz, filolog germ. (n. 1791 † 1867), întemeietorul gramaticei comparate. Din 1824 prof. pt. filol. și lit. orient. la univ. din Berlin. In fundamentala sa lucrare „Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Armenisch, Griechisch, Lateinisch, Lituanisch, Gotisch, Deutsch [și mai târziu] und Altslavischen" (1833—1852), B. din confruntarea critică a formelor gramaticale din limbile pomenite, stabilește principii și raporturi generale asupra formării și diferențierii acestora. B. a neglijat partea fonologică, psihologică și etimologică a limbii, totuși, a deschis un orizont nebănuit studiilor lingvistice. Alte lucrări: Sistemul de conjugare al sanscritei comparat cu al limbilor greacă, latină, persană, germană, etc.; Gramatica critică a limbii sanscrite; Limbile celtice, etc.

Bora. Vânt puternic din direcția NE, pe Adriatică.

Boracita (min.), borat de magneziu clorurat, incolor, alb în nuanțe gălbui sau cenușii. Se găsește în zăcămintele de gips, anhidrită și carnalită, dela Strassfurt (Prusia orientală), Lüneburg și Segeberg (Holstein).

Boraginee (bot.) familie de plante gamopetale, caracterizate prin frunzele lor aspre la pipăit fiind acoperite cu peri rigizi. Cuprinde numeroase specii (1200) ierboase, rar lemnoase, unele fiind cultivate ca plante industriale, alimentare sau decorative, altele având proprietăți medicinale. Din rădăcina unora (Alcanna tinctoria) se estrage o substanță colorantă roșie-carmin. Aparțin: Pulmonaria (Mierea ursului), Myosotis (Nu mă uita), Borrago (Limba mielului), Anchusa (Limba boului) etc.

Borăneștl (1637 loc.), com. rur. jud. Ialomița, pl. Urziceni. Formată din satele: Borănești și Siutești. Primăria în Borănești. P. U. și G. Urziceni la 10 km.

Borangic (merc.), se numește mătasa brută fină și gălbue, trasă din gogoșile fluturilor de mătasă, pe care țărancele o torc și o țes, făcând broboade, costume și ștergare brodate și lucrate cu multă lineță și măestrie.

Borăscu (1623 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Jiu. Formată din satele: Borăscu și Gura Menții. Primăria în Borăscu. Percepție. P. U. Turcenii de sus. G. Strehaia la 17 km.

Borassus (bot.), sau palmierul de zahăr (B. flabeliformis) originar în Asia și'n Africa, cu fructe comestibile, din care se prepară un aliment numit punata, iar din sucul său zaharos se face o băutură alcoolică („toddy").

Borați (chim.), sărurile acidului boric.

Borăuți (1236 loc.), com. rur. din jud. Cernăuți, pl. Colacinului. Carieră de piatră. Of. P. local. G. Ștefănești la 6 km.

Boraxul (min.), Borat de sodiu hidratat, incolor sau alb cu gust alcalin. La flacără se umflă topindu-se într'o perlă incoloră. In natură se găsește disolvat în apa unor lacuri (Tinkal) din Tibet, India, California, Nevada. Se întrebuințează ca antiseptic în medicină, la analiza metalelor, la fabricarea sticlei și a smalțurilor și în laborator.

Borbeck (75.000 loc.), oraș din Germ. (Prusia). Insemnată industrie: turnătorii de fier, zinc, oțel, fabrici de mașini și biciclete, etc.

Borca (2073 loc.) com. rur. jud. Neamț, pl. Broșteni. Formată din satele: Borca, Sabasa și Soci. Primăria la Borca. Domeniul Coroanei. Medic. P. U. Broșteni. G. Fălticeni la 81 km.

Borca, izvor de apă minerală la 4 km. de gura Borcei (jud. Neamț). Se află într'o vale îngustă înconjurată de munți. Se întrebuințează ca și apele feruginoase. La 10 m. de izvor sunt minele băilor Domnitorului Mihail Sturdza.

Borcea, cel mai mare braț al Dunării, jud. Ialomița. Lungimea e de 100 km. și lățimea între 80—150 m. Când apele sunt în creștere B. e navigabilă. Pe țărmul stâng al acestui braț se află portul Călărași. Pe cel drept e insula Balta. Peste acest braț, lângă Feleștl se alla un pod, care a fost distrus în timpul războiului cel mare. Refăcut prin uzinele dela Reșița, v. Podul Carol I.

Borcea Ioan (n. 1879), doctor în st. naturale, prof. universitar, director al Institutului de Zoologie dela univ. din Iași și al stațiunii pentru studiul faunei Mării Negre, dela Agigea, fost ministru al Instrucțiunii publice în cabinetul Vaida-Voevod (1919—20), membru a numeroase soc. științifice din țară și străinătate, ilustrându-se printr'o bogată activitate științifică desvoltată în diferite domenii ale studiilor zoologice, fiind cel mai bun cunoscător al faunei Mării Negre, al cărei studiu îl dirijează cu marea sa pricepere și erudiție științifică.

Borceag (1715 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Dragoș-Vodă Pere. și of. P. T. T. la Albota. G. Folteștl.

Borcia Ioan (n. 1880 † 1912), profesor român. Studii universitare în Lipsca; profesor la școala de fete a Asociațiunii din Sibiiu. A publicat poezii și articole culturale în reviste și traduceri de piese din Goethe.

Bordeasca (1268 loc.), com. rur. j. Râmnicu-Sărat, pl. Coteşti. Formată din satele: Bordeasca-Nouă, Bordeasca-Veche. Primăria la Bordeasca-Veche. P. U. Măicăneşti. G. Gugeşti la 16 km.

Bordeaux, (vechiul Burdigala), oraş în Franţa, capit. départ. Gironde, situat pe ambele maluri ale fl. Garonne; vechea capitală a Guianei; port însemnat la Oc. Atlantic. B. este situat într'o regiune bogată în vii şi culturi agricole, are şi industrii: metalurgică (vagoane-Bacalan), rafinerii de zahăr colonial, distilerii de cognac, fabrici de conserve, de tutun, etc. Face comerţ cu vinuri renumite, vinurile de B. Universitate, Curte de Apel, 258.030 loc.

Bordeaux Henri, romancier francez. (n. 1870). Membru al Acad. franc. A scris romane, a căror temă e viaţa provincială de familie, expusă adesea plictisitor. A încercat cărţi cu subiecte din războiu, pripite, ex.: La Nouvelle Croisade des Enfants. Scrieri: Robe de laine, La Neige sur les pas, La Maison, Les Roquevillard.

Bordeaux-Lafayette, numele oficial al celei mai puternice staţiuni de T.F.F. din Franţa şi din lume. Construită la 25 km. de Bordeaux, pentru o strânsă legătură telegrafică între corpul expediţionar american (gener. Pershing), din Franţa 1917), azi este comandată dela Paris.

Bordei (1280 loc.), com rur. din jud Cernăuţi, pl. Cosminului. P. U. Chelmeuţi. C. Ianăuţi la 6 km.

Bordei-Verde (1176 loc.), com. rur. jud. Brăila, pl. Ianca. Perc. locală. P. U. şi G. Ianca 10 km.

Bordeiu, locuinţă săpată în pământ, cu acoperişul deasupra solului. Probabil şi Dacii au locuit în B.-e, şi tot astfel Germ.

Bordeni (2001 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Prahova. Formată din satele: Bârcă, Bordenii-Mari şi Bordenii-Mici. Primăria la Bordenii-Mari. Exploatări petrolifere. Judec. de ocol. P. U. şi G. Băicoi la 15 km.

Bordeşti (1296 loc.) com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, pl. Plăineşti. Formată din satele: Bordeştii-de-Sus, Nemţari. Primăria la Bordeştii-de-Sus. P. U. Plăgineşti. G. Sihlea la 7 km.

Bordeu Théophile, medic francez (n. 1722 † 1776), a fost practician în Paris. Întemeietorul curentului vitalist (v. Vitalism) în medicină.

Bordj-Menaïel (18.340 loc.), oraş în Algeria, unde se fabrică păr vegetal.

Bordone Paris, celebru pictor italian, n. 1500 † 1571, elevul lui Tiziano. Tablourile lui se găsesc în diferite muzee din Italia (Milano, Veneţia, Florenţa). Opere: Sf. Gheorghe, (Pinacoteca Vaticanului), Venus, Mars şi Amor (Galeria Doria-Pamphili, Roma), Adoraţia Magilor, etc.

Bordură (fr.), cadru (pentru icoane îbroderii, etc., compuse din ghirlande sau dantele). Orice desemn sau ornament de pe marginea unui obiect.

Bordușani (2334 loc.) com. rur. jud. Ialomiţa, pl. Feteşti. Perc. locală. P. U. şi G. Feteşti la 13 km.

Boreal, cel ce e la N. Ex. Ocean B. e oceanul glacial de N. Polul B. = polul N. Emisfera B.-ă = emisfera de N., aceea care cuprinde polul B.

Borel Felix-Edouard Emil, mare matematician franc. (n. 1871), membru al Academiei de ştiinţe din Paris, director al Şcoalei Normale superioare, profesor la facultatea de ştiinţe din Paris, a lucrat şi publicat în domeniul Analizei Matematice. A fost deputat (1924), ministru de marină (1925), etc.

Borghese, familie nobilă din Roma. 1. **Camillo B....** (1605—21) a urcat scaunul papal, luându-şi numele Paul V. 2. **Camillo B.** (1775—1832) s'a căsătorit cu Paulina, sora lui Napoleon, primind demnitatea de prinţ. 3. Palatul B. din Roma, zidit 1590, cu o bogată galerie de tablouri. 4. **Vila B.** lângă Roma, zidită sec. XVIII de cardinalul Scipio B., cu o renumită colecţiune de antichităţi.

Borgheze G. Antonio, literat şi critic ital. (n. 1880), prof. la univ. din Milano. Critica sa este o derivaţie a concepţiei lui Croce, în: „La Istoria della critica romantica în Italia" şi în monografia asupra lui „D'Annunzio". Alte articole critice şi le-a reunit în seria „La Vita e il libro" (3 vol.). În romanul său de după războiu, „Rube", B. zugrăveşte minunat desechilibrul sufletesc al unui personaj, avocatul Filippo Rube, în vălmăşagul marelui războiu şi moartea tragică a acestuia în timpul desordinelor bolşevice din Italia. B. a mai scris „Poezii" şi teatru. Are şi activitate jurnalistică.

Borgia, familie italiană, de origină spaniolă. Din ea au făcut parte: **Rodrigue B.**, care ajunge papă sub numele Alexandru al VI (v. c.). — Cardinalul Cesare B. n. 1475 †1507, fiul papei Alexandru; un politician abil, dar neonest, care s'a compromis prin multe crime. Moare într'o luptă, ca condotier în serviciul regelui de Navara. — **Lucreţia B.** n. 1480 † 1519, de o frumuseţă şi cultură rară. Cercetările mai noui au micşorat renumele rău ce-l avea. La Ferrara a întrunit mulţi savanţi şi artişti ca sprjinitoare a ştiinţelor şi artelor.

Borgis, v. Litere.

Borgo San Lorenzo (16200 loc.), oraş în Italia. Mari torcătorii de mătase.

Borgovan V. Grigore, pedagog român (n. 1850 † 1926). După ce a fost câţiva ani prof. la „preparandia din Gherla", B. trece în vechea ţară unde se ocupă cu problemele de pedagogie, cu multă însufleţire, fiind director la câteva şcoale normale în Bucureşti şi Turnu-Severin. Lucrări: Istoria pedagogiei (1897) şi diferite manuale pt. şcoală, unul în colaborare cu Odobescu.

Borgovan Ioan, compozitor doctor în medicină. Elevul maestrilor Chiriac, Scărlătescu, Castaldi. Cronicar muzical al revistei franceze „Le Courier muzical" din Paris. Lucrări: patru cântece de războiu, un quatuor de coarde, aquarele de primăvară. Suita mistică pentru orchestră, 6 coruri mixte şi opereta „Le Paradis de Montmartre".

Boric, acid (med.), desinfectant (praf) foarte slab. Se dă în soluţiuni de 4% pentru gargarisme, spălături de ochi sau în vaselină (vas. boricată).

Borîe (chim.), acid, (v. Sasolin, Borax, Bor).

Borîs, numele mai multor principi ruşi şi bulgari. Dintre aceştia din urmă B. I. (sau **Bogoris**), principe dela 852—888, are importanţă prin convertirea Bulgarilor la creştinism (864). La început a şovăit între Constantinopol şi Roma, rămânând legat bisericii ortodoxe. S'a retras la o mănăstire († 907). — **B. al III** regele actual al Bulgariei (n. 1894), fiul lui Ferdinand I. Se urcă pe tron în 3 Oct. 1918, după abdicarea tatălui său. S'a arătat dispus să execute tratatul dela Neuilly şi să ducă o politică de apropiere faţă de Franţa, deci şi faţă de noi. Până în 1923 autoritatea sa a fost micşorată de regimul dictatorial al lui Stambulinsky.

Borisauca (1280 loc.), com rur. jud. Ismail, pl. Cişmele. P. U. Tătăreşti. G. Sătrata la 24 Km.

Borissow (18.450 loc.), oraş în Rusia. Comerţ cu tutun. În împrejurimi a fost trecerea Berezinei de armata franceză cu Napoleon I.

Borla (1137 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Bocşa. Of. P. local. G. locală.

Borlea Sigismund (n. 1828 în Siria Aradului † 1883 în Tebea), om politic român în Transilvania. A studiat teologia în Arad şi filosofia în Pojon, dela 1862 protonotar al jud. Zarand şi dela 1865 deputat al Halmajului în dieta Ungariei, unde a luptat cu mult suflet pentru cauza românească.

Borleşti (2629 loc.) com. rur. jud. Neamţ, pl. Bistriţa. Formată din satele: Borleşti, Puriceni şi Ruseni. Primăria la Borleşti. P. U. şi G. Roznov la 10 km.

Borleşti (1453 loc.) com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Seini. P. U. Pomi. G. locală.

Borlova (1438 loc.) com. rur. jud. Severin, pl. Caransebeş. P. U. şi G. Caransebeş la 13 km.

Born Ignaţiu (n. 1742 † 1791), mineralog şi metalurgist, descoperitorul metodei de amalgamare a metalelor.

Bornaj (franc.), fixarea după măsurare, cu ajutorul pietrelor (ţăruşilor) de hotar, a limitelor dintre două terenuri vecine. Sinonim rom. hotărnicire.

Bornemisa Sebastian (n. 1889), ziarist. A înfiinţat în Orăştie o libr. rom., rev. „Cosinzeana" şi un Almanah al scriit. ardeleni în viaţă. În decursul războiului a fost profesor în vechiul regat şi Basarabia. În 1919—20 deputat al partidului naţional, iar în 1926—7 al partidului poporului. Are tipografie şi ziar propriu „Lumea şi Ţara", bine scris şi răspândit în popor. A întemeiat în 1928 o bancă, pe care o conduce ca director.

Borneo, insulă mare în arch. Sondelor, stăpânită în mare parte de Olandezi şi mai puţin de Engl., este după Australia, insula cea mai mare de pe glob. Supraf. 736.000 kmp. cu apr. 2 milioane loc. Terenul este muntos (vârf. de peste 3000 m.), cu cel mai înalt vrf. Kinibalu (4560 m.). Populaţia este formată dintr'un amestec de: Malaezi, Chinezi, Hinduşi şi Arabi. Subsolul său are: nisipuri aurifere, huilă, petrol, staniu, diamante; iar solul produce: orez, tutun, etc. Împărţită între Olandezi, cari au 2/3 din supraf. insulei Borneo, iar engl. au restul.

Borneol (chim.), alcool (C_{10} H_{17} OH) cristalizat, incolor, care se topeşte la 203° şi fierbe la 212°, fiind insolubil în apă, solubil în eter, alcool şi în oleiurile eterice. Este secretat de arborele Dryobalanops camphora cultivat în insulele Borneo şi Sumatra fiind cunoscut şi sub numirea de borneo-camfor (v. Camfor).

Bornholm, ins. în formă de paralelogram, lung de 30 km., în Marea Baltică la SE. de penins. Scandinavică. Supr. 588 kmp. cu 46.000 loc. Aparţine Danemarcei, formând un guvernământ special. Coaste abrupte, lipsă de golfuri, deci şi porturi. Capit. Ronne.

Bornier viconte Henri de —, poet dramatic franc. (n. 1825 † 1901). A scris: „Fille de Roland", a fost membru Academiei franc.

Bornita (min.), sulfură de cupru şi fier, roşie-arămâie cu nuanţe brune. Se găseşte în filoane la Techerău, Dognecia. Se întrebuinţează pentru extragerea cuprului.

Borno Louis), preşed. republ. Haiti pentru timpul 1926—1930.

Bornu, regiune din Africa (Sudan), fost regat negru puternic, înfiinţat în sec. al XI. Desmembrat şi împărţit (în 1898) între Franţa (Africa Ecuatorială), Anglia (Nigeria) şi Germania (Camerun). Teritoriul luat de Anglia formează prov. B., iar teritoriile luate de Franţa cum şi cel al Camerunului (Zinder) formează „teritoriul Nigerului".

Boroaia (1519 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, reşed. pl. Boroaia. Formată din satele: Boroaia, Moişa şi Săcuţa. Judec. de ocol. Infirmerie. Of. P. local. G. Fălticeni la 12 km.

Borod (3320 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Bratca. La 10 km. de G. Vad.

Borodin Alexandru, compozitor rus (n. (1834 † 1887), doctor în medicină, profesor la universitatea din Petrograd, muzician reputat în pleiada compozitorilor contimporani ruşi. Din lucrările sale re marcăm 2 simfonii, 1 poem simfonic, lucrări pentru pian, 2 quartete şi opera „Principele Igor"" terminată de Rimsky-Korszakow şi Glazunow.

Borodino (2281 loc.), com. rur. din jud. Cetatea Albă, pl. Decebal.

Borodino, sat în Rusia, situat pe malul râului Kaluga, în apropiere de Moscova. La B. s'a dat vestita luptă dela 7 Septembrie, 1812 de Napoleon I. contra Ruşilor.

Boroevics Svetozar, baron (n. 1856 † 1920), mareşal austriac. In războiul mondial ca comandant suprem de armate a luptat contra Ruşilor şi în Italia.

Borogani (1566 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Ştefan cel Mare. P. U. Vişineşti. G. Iargara la 10 km.

Borolanu Dumitru dr. prof. şi fost decan al Facultăţii de teologie dela Universitatea din Bucureşti (n. 1865). A tipărit numeroase lucrări din domeniul dreptului bisericesc, de catehetică şi omiletică.

Borolea (apr. 1700 loc.) com. rur. jud. Dorohoi, pl. Başeu. Formată din satele: Borolea, Coloniştii-Sărate, Principele-Mihai şi Zahoreni. Primăria în Borolea. P. U. Săveni. G. Dângeni la 5 km.

Boros György (n. 1855), episcop unitarian, teologia în Londra. 1879 profesor la teologia unitară din Cluj, pe care o reorganizează; 1928 episcop unitar. Pe lângă traduceri a publicat: Teologia lui Francisc David, Biografia lui Samuil Brassai, ş. a. A întemeiat rev. bisericească „Unitárius Közlöny".

Boroş Ioan, arhiereu, canonic-prepozit al eparhiei Lugojului.

Boroşenii Noui (1121 loc.), com. rur. jud. Bălţi, pl. Răşcani. P. U. şi G. Drochia la 43 km.

Boroşneul-Mare (1438 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Covasna. Of. P. local. G. locală.

Boroşneul-Mic (1619 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Covasna. Of. P. local. G. Boroşneul-Mare la 2 km.

Borovicica (chim.), băutură alcoolică (rachiu) preparată din fructe de jneapăn.

Borromee (Insulele —), mic arhip. din Lacul Maggiore, transformate în parcuri de fam. Borromeo. Datorită climei speciale, sunt culturi de plante africane, cari contrastează frumos cu decorul Alpilor, a căror vârfuri sunt încoronate de zăpezi.

Borromeo Carlo, conte, cardinal şi arhiepiscop în Milano (n. 1538 † 1584). Erudit, iar în viaţa privată moral. Participând la sinodul ecumenic tridentin a contribuit ca hotărîrile disciplinare ale acestuia să fie cât mai severe, iar între preoţii şi călugării eparhiei sale a introdus o disciplină ne mai văzută până atunci. A unit cele 7 cantoane catolice ale Elveţiei în lupta pentru apărarea credinţii. E autorul mai multor cărţi teologice. La 1610 a fost canonizat.

Borromini Francisco, arhitect ital. (n. 1599 † 1667), elevul lui Maderna şi asociatul lui Bernini, pt. care avea o mare gelozie. E maiestrul stilului baroc şi a contribuit mult la înfrumuseţarea Romei.

Borş (1222 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Seleuş. Staţie C. F. R. locală.

Borş, lichid acru preparat prin dospire, din tărâţe puse în apă caldă, fiind întrebuinţat la prepararea ciorbei şi a altor mâncări.

Borşa (2469 loc.), com. rur. din jud. Cluj, reşed. pl. Borşa. Of. P. T. T. şi Perc. La 13 km. de G. Valasud Bonţida.

Borşa (1451 loc.), com. rur. jud. Maramureş, pl. Vişeu. Judec. Vişeul-de-Sus. Of. P. local. G. locală.

Borsec (1418 loc.), com. rur. jud. Neamţ, pl. Broşteni. Of. P. local. G. Topliţa la 27 km.

Bort (min.), v. Diamantul.

Bortnianski Dimitrie, compozitor rus (n. 1751 † 1825), fost dirigent al capelei imperiale din Petrograd. A scris numeroase compoziţii bisericeşti de mare valoare, liturgii, imnuri, concerte, etc., apoi 5 opere, muzică de cameră, o simfonie, etc., etc.

Borul (chim.), este un praf brun-verzui, nemetalic, rău conducător de electricitate, cristalizat sau amorf. In oxigen arde cu lumină, iar în fluor se aprinde, transformându-se în oxid sau în flurorâ. In natură se găseşte combinat (v. Borax, Sasolin). Combinaţiunile sale (acidul boric şi tetraboratul de sodiu) se întrebuinţează la fabricarea smalţurilor, în industria lumânărilor, în medicină ca antiseptice şi'n analiza chimică. [B = 11.0].

Borussi (geogr. ant.), triburi înrudite cu Letonii şi Slavii de pe coastele M. Baltice între Vistula şi Niemen. In parte distruşi sau împrăştiaţi de cavalerii teutoni, pentru că se împotriviau creştinării.

Borviz (chim.), apă gazoasă naturală, care se bea cu vin, exploatată din izvoarele dela Borsec (v. Ape minerale).

Bory de St. Vincent Jean Baptist, baron (n. 1780 † 1846), naturalist franc., ilustrându-se prin numeroasele sale lucrări asupra criptogamelor şi'n special asupra algelor.

Boryslaw, oraş din Polonia (Lwow) cu 16000 loc. Exploataţiuni petrolifere (peste 270 sonde), industria petrolului, fabrici pentru instrumente de foraj, exploatări de ozocherită, gaze naturale, etc.

Borza Alexandru (n. 1887), doctor în şt. naturale, protopop onorar, prof. universitar, directorul Institutului de Botanică Sistematică, al Muzeului Botanic şi al grădinei Botanice dela univ. din Cluj, ales decan al Facultăţii de Ştiinţe (1929—1930) dela această univ., secretar general (1 Iunie 1928), al Ministerului Instrucţiunii Publice, membru a numeroase soc. ştiinţifice. A desvoltat o bogată activitate ştiinţifică în domeniul Botanicei sistematice (taxonomie) determinând numeroase specii nouă de plante din genul Cerastium, ilustrându-se şi în domeniul geografiei botanice (Flora insulei Şerpilor din punct de vedere fitosociologic; studiul fitosociologic al Câmpiei Transilvaniei, etc), în Ecologia botanică (Originea florelor insulare), în Etnobotanică (Flora Grădinilor ţărăneşti),

Alexandru Borza

fiind promotorul mişcării pentru protecţia naturii în ţara noastră. A reprezentat univ. din Cluj la Congresul internaţional de botanică (1927) din Ithaca (St. U.), făcând studii ecologice şi colectând un bogat material floristic din statul New-York (Chicago-Yellowstone, etc.), participând şi la excursiunea geobotanică internaţională din Cehoslovacia—Polonia (1928). A organizat grădina botanică din Cluj, după modelul grădinilor similare din Apus, redactând un Buletin al grădinei Botanice şi monumentala publicaţie a Muzeului Botanic „Flora Romaniae exsicata", trimisă în schimb de publicaţii şi de material ştiinţific, la 30 Muzee din străinătate.

Borzeşti (1475 loc.), com. rur. jud. Dorohoi, pl. Başeu. Formată din satele: Borzeşti, Colonişte, Plopenii-Mari, Plopenii-Mici, Podu-Stamate, Tăuleşti şi Vicoleni. Primăria în Plopenii-Mari. P. U. Săveni. G. Vorniceni la 5 km.

Borzeşti (235 loc.), sat din com. Borzeşti, jud. Bacău, pl. Trotuş. Aici s'a născut (1436) Ştefan cel Mare şi a copilărit. El a ridicat în sat (1493) o biserică. Ştefan moştenise această moşie din moşi-strămoşi. Tot aici sunt şi casele vechi ale vornicului Vasile Alecsandri.

Borzeşti (1136 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Trotuş. Formată din satele: Borzeşti, Gutinaş şi Rădeana. Primăria în Rădeana. Of. P. local. G. Rădeana.

Bosancea (4982 loc.), com. rur. jud. Suceava, pl. Bosancea. Of. P. local. G. Iţcani la 12 km.

Boscán Almogaver Juan, scriitor spaniol (n. 1490 † 1542). E cel dintâiu, care a introdus procedeele poeziei lirice ital. în Spania. Poeziile sale s'au publicat după moartea lui. A reînoit metrica spaniolă şi a dat traduceri şi elegante scrieri în proză.

Boşcana (1361 loc.), com. rur. jud Orhei pl. Criuleni. P. U. Criuleni. G. Chişinău la 26 km.

Bosch Hieronymus van Aken, pictor, sculptor şi gravor flamand (n. 1640 † 1516). Se distinge dintre contimporanii săi, cari căutau să reprezinte real natura, prin o remarcabilă putere de invenţie, prin jocul de colori, prin o ascuţită satiră şi o caricaturizare excesivă. Opere: L'adoration des Rois (Muzeul din Madrid), Le Christ aux outrage, Le portement de la Croix (Muzeul din Gand).

Boscia (*bot.*), plantă (B. *senegalensis*), din Africa tropicală, cu fructe (bace) comestibile.

Bosco Don Giovani (n. 1815 † 1888), întemeietorul ordinului călugăresc al Salesienilor, cari se ocupă cu creşterea copiilor orfani.

Bosco-Reale, oraş în Italia (Vezuviu). Aici s'a găsit o comoară preţioasă veche de argint, din perioada alexandrină şi care azi în bună parte e la Louvre (v. c.). Centru însemnat viticol şi agricol. Apr. 9000 loc.

Boscoteni (1345 loc.) com. rur. jud. Botoşani, pl. Ştefăneşti. Formată din satele: Boscoteni, Dămideni, Ostopcenii-Balş, Ostopcenii-Răzeşi, Ostopcenii-Romaneşti. Primăria în Boscoteni. P. U. Ştefăneşti. G. Zlătunoaia la 14 km.

Bosfor, numele vechiu al canalului Constantinopolului, canal adânc şi întortochiat, care face comunicaţia între Marea de Marmara şi Marea Neagră.

Bosia (1973 loc.), com. rur. jud Iaşi, pl. Copou. Formată din satele: Bereşti, Bosia, Coada-Stâncei, Mânzăleşti. Primăria în Bosia. P. U. şi G. Ungheni la 5 km.

Bosianu Constantin (n. 1813 † 1882) avocat şi profesor. Director al Eforiei şcoalelor, apoi al ministerului de justiţie, deputat şi senator, de mai multe ori ministru şi prim ministru. După detronarea lui Cuza a prezidat consiliul de stat şi unificarea legiuirilor româneşti moderne. Profesor la Universitatea din Bucureşti la 1872, decanul baroului din Bucureşti în 1873—74; întemeietorul revistei „Dreptul" în 1871 şi membru onorar al Academiei române, ales în 1879.

Boşiman, rasă umană din Africa de S. De statură *mică* (1,37 pentru bărbaţi şi 1,22 m. pentru femei). Sunt în stare cu totul înapoiată, se ocupă cu vânătoarea cu arcul, iar cei din Kalahari (Sân) se ocupă cu creşterea unor animale domestice.

Boscof George, virtuos pianist român. Studii făcute la Paris. Concerte strălucite în ţară şi străinătate. Are compoziţii pentru piano, mai ales variaţiuni pe diferite motive populare.

Bosna, râu care a dat numele prov. Bosnia din Jugoslavia. Pe malurile sale se găseşte Sarajewo, fosta capit. a provinc. Bosnia-Herzegowina. Prin valea sa se poate face legătura lesnicioasă de C. F. între Adriatica şi Dunăre.

Bosnia, ţinut, făcând parte din regatul jugoslav dela 1919. 1.348.000 loc. Capit. Sarajevo. Regiune muntoasă; zăcăminte metalice abundente, încă neexploatate. Alte oraşe: Banja Luka, Travnik, Tuzla, etc. B. şi Herzegovina. Istorie: In timpurile vechi, în această reg. era Illyria, m. frământată în timpul năvălirii popoarelor barbare. Prin sec. al VI şi al VII, când vin Slavii, aici se face o organizaţie sub conducerea unor „Bani", care-şi menţin prin lupte independenţa, când faţă de Croaţi, când faţă de Greci, iar mai târziu de Unguri. In sec. al XII B. devine centrul *bogomilismului*, expulzat din celelalte ţări. In al XIV, sub conducerea lui Ştefan Kotromanič (1322—1352), îşi menţine independenţa (dar vasală Ungariei) faţă de ţarul sârb Şt. Dušan. Sub banul Twrtko I, fiul celui precedent, B. se proclamă stat independent (1377). După căderea Constantinopolului e cucerită de Mahomed al II, după o rezistenţă eroică, în 1463 şi islamizată repede. In sec. al XVII principele Eugen de Savoia, o cuprinde, dar prin pacea dela Karlowitz (1699), e restituită Porţii. Sub regimul turcesc B. trăeşte într'o epocă de mediocră stare intelectuală. In sec. al XIX Serbia vrea să şi-o incorporeze, dar tratatul dela Berlin (1878), o dă Austriei, ca s'o administreze, păstrând sultanatul suzeranitatea. B. a fost mai refractară acestei noui stăpâniri, decât Herzegovina, căci avea şi are credinţa musulmană, mult mai înrădăcinată. Din această administrare, Austria face o anexare cu forţa în 1908. Acest act a produs o mare nemulţumire în Muntenegru şi Serbia, nemulţumire, care a izbucnit în 1914, prin asasinarea lui Francisc Ferdinand. In 1918 B-H. s'au alăturat Jugoslaviei, iar tratatul dela Saint-Germain (10 Sept 1919) a consfinţit acest fapt. In general însă Musulmanii din B. nu sunt pentru regimul centralist sârbesc, ci doresc mai mult autonomia, influenţaţi, desigur şi de separatiştii croaţi din partidul lui Radič. Din pricina acestor stări, există în Jugoslavia chestia Musulmanilor.

Boşorogeală, v. Hernie.

Boşoteni (1080 loc.) com. rur. jud. Romanaţi, pl. Tesluiu. Formată din satele: Argetoeni, Boşteni, Romăna şi Urieni. Primăria la Boşoteni. Judec. de ocol. Medic, spital. P. U. şi G. Caracal la 22 km.

Bossard Johannes, sculptor german (n. 1874), profesor la Şcoala de artă industrială din Hamburg (1907). La început a fost simplu lucrător de ceramică. In afară de opere plastice, s'a ocupat cu colorarea faianţei, decoraţiuni de cărţi şi litografie.

Bosselt Rudolf, din lucrător de uzină ajunge sculptor german (n. 1871). In 1901 numit profesor la Şcoala de artă industrială din Düsseldorf, apoi director la Magdeburg. In plachetele sale se remarcă multă fineţe.

Bossi Enrico, comp. ital. (n. 1861 † 1925), una din personalităţile cele mai marcante ale vieţii muzicale contimporane în Italia. Fost profesor şi director la conservatoriile din Neapole, Veneţia, Bologna, Roma. A scris compoziţii pentru pian, 2 triouri, sonată pentru orgă, sonată pentru violină, un Requiem, „Canticum canticorum" pentru cor, soli, orgă şi orchestră, 3 opere şi lucrări pentru orchestră, cor, etc.

Bossi Joseph baron de — (n. 1758 † 1823). Era şeful partidului francez în Italia.

Bossism, organizaţie electorală f. desvoltată în Statele Unite; alegătorii se grupează în jurul şefului lor (boss) şi îi ascultă cu oarbă supunere ordinele sale.

Bossons (gheţarul), unul dintre cei mai celebri gheţari ai masivului Mont-Blanc. Lungimea de 8 km.

Bossuet Jaques Bénique (n. 1627 † 1704), preceptor al Dauphin-ului şi episcop de Meaux. Mare orator de amvon şi istoric franc. Plin de bun simţ, înzestrat cu spiritul ordinei şi al disciplinei, B. este duşman al exceselor în gândire, al misticismului şi scepticismului teologic. Astfel se explică corespondenţa lui cu Leibniz, dorind să ajungă la împăcarea raţiunii cu credinţa. In „Discours sur l'histoire universelle" arată un viu interes pentru toate manifestările vechilor civilizaţii şi pentru operele omeneşti, deşi explică desfăşurarea evenimentelor istorice pe baza providenţei divine, iar în Exposition de la Foi catolique, Histoire des variations des Eglises protestantes, Meditations sur l'Evangile şi Elévations sur les Mystères face pasionat elogiul şi apărarea catolicismului. In „Maximes sur la Comedie" se ridică împotriva teatrului. El converteşte la catolicism pe Turenne. In „Traité dela Connaissance de Dieu", B. apare ca adept independent al lui Descartes. El e celebru prin predicile sale („Sermons"), patetice precum şi prin discursurile funebre („Oraisons funèbres"), cea mai populară operă a sa. Dintre acestea sunt mereu citate acel ţinut p. Henriette de France (regină a Angliei), p. Henriette d'Angleterre, ducesă de Orléans şi p. marele Condé, pentru măreţia formei, simplitatea şi arhitectonica lor perfectă. B. a fost cel mai mare orator al sec. al XVIII.

Boştine, 1. se numesc drojdiile obţinute, după stoarcerea cerii din faguri, prin tescuire şi topire, formate din ceară, polen, răşină şi din substanţe minerale, formând un articol comercial valorizat de Românii (mărgineni) din regiunea Sibiului; 2. strivitura boabelor de struguri întrebuinţată la prepararea rachiului de tescovină (trevere).; 3. miezul legumelor şi al poamelor.

Boston. 1. Oraş în Anglia (comt. Lincoln) pe Witham; 15.000 loc. Fabrici de pânză, topitorii. 2. B. oraş din U. S. A., capit. statului Massachusetts; 770.000 loc. Mare industrie metalurgică şi ţesătorii. Comerţ însemnat cu lână. Port important la Oc. Atlantic. Patria lui Franklin. Din B. a pornit mişcare revoluţionară pentru independenţa U. S. A.

Bostrichide (zool.), familie de insecte (gândaci) la care aparţine şi Cariul tipograf (v. c.).

Boström Christian J., cel mai mare filos. suedez (n. 1797 † 1866). Influenţat de filosofia lui Kant în oarecare măsură, a înrâurit mult asupra desvoltării idealismului raţionalist în Suedia.

Boswellia (bot.), gen de arbori (cu 3-4 specii), fam. Burseraceelor, originari în Africa—Abisinia (B. papyrifera) şi'n India—Indochina—Bengal (B. serrata), cari produc o răşină gălbue sau roşcată sfărâmicioasă, cu miros plăcut şi cu proprietăţi stimulante, numită tămâia (oliban) întrebuinţată pentru afumat în biserică şi'n case.

Bota, Ioan Pop de —, filantrop rom., f. funcţionar de stat (n. 1818 † 1888). A lăsat o fundaţiune de burse pentru studenţi, administrată de capitlul din Blaj.

Botanica (grec.), este ştiinţa care se ocupă cu studiul plantelor, o ramură specializată a biologiei, divizată în B. generală, care studiază seria întreagă a plantelor şi'n B. specială limitată la studiul unei specii, gen, familie sau ordin de plante. Ambele diviziuni ale B.-ei sunt constituite din următoarele subdiviziuni: 1. Morfologia şi Anatomia vegetală (cu cap. istologia şi organografia vegetală), limitată la studiul formei şi al structurii plantelor; 2. Fiziologia vegetală, care se ocupă cu studiul manifestării fenomenelor (fizice şi chimice) de viaţă vegetală; 3. Ecologia vegetală sau studiul a-

daptării organismelor vegetale la mediu; 4. Taxonomia sau sistematica vegetală, studiază principiile de clasificare a plantelor pe baza înrudirii lor; 5. Fitogeografia sau Corologia, studiază formațiunile și asociațiunile vegetale, stabilirea ariilor lor geografice de distribuție precum și cauzele care favorizează sau împiedecă răspândirea plantelor pe suprafața pământului; 6. Fitopaleontologia sau Cronologia, sau studiul apariției plantelor și al distribuției lor pe suprafața și'n scoarța pământului în diferitele timpuri geologice; 7. Morfologia vegetală (cu cap. istogenia și organogenia) sau studiul originei și al desvoltării organelor vegetale și al elementelor lor anatomice; 8. Filogenia sau Genetica veget., studiază evol. filogenetică a regnului vegetal; 9. Fitopatologia sau Patologia vegetală, studiază boalele vegetale; 10. Botanica aplicată (agricolă, horticolă, silvică, medicală, farmacognostică, industrială), studiază aplicarea practică a cunoștințelor despre plante în economia omenească. In desvoltarea istorică a B.-ei cultivată încă de Indieni, Egipteni, Babiloneni, Greci și de Romani, se deosebesc două perioade: I. Perioada predarwiniană, subdivizată în: a) faza pur ultilitară (practică), cuprinzând începuturile B.-ei, până în sec. XVI, b) faza descriptivă a B.-ei, ca știință de constatare și de clasificare, din sec. al XVI — la 1870. II. Perioada posdarwiniană, în care B. devine o știință explicativă cu un adevărat caracter științific.

Botany-Bay, o mare baie pe coasta răsăriteană a Australiei, descoperită de Cook în 1770. Pe coastele sale floră bogată.

Botescu Haralambie, medic român (n. 1874 † 1917). Fost ajutor de primar al capitalei și deputat. A publicat câteva lucrări bune din domeniul anatomiei, chirurgiei și ginecologiei. A murit în războiu, victimă a tifosului exantematic.

Boteștii (1243 loc.), com. rur. din jud. Dâmbovița, pl. Voinești. Perc. locală. P. U. Voinești. G. Călinești la 25 km.

Boteștii (2251 loc.), com. rur. din jud. Fălciu, pl. Oltenești. Formată din satele: Botești, Găneștí, Porcișeni și Tălpigeni. Primăria în Boțești. Infirmerie cu dispensar. P. U. și G. Huși la 21 km.

Boteștí (2154 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. V. Alecsandri. Formată din satele Bărticești, Nispreștí, Boteștí și Zăpodia. Primăria la Boteștí. P. U. Mircești. G. Hălăucești la 9 km.

Boteștí (1490 loc.), com. rur. j. Bacău, pl. Siret. Form. din satele: Bârtășești, Boleștí, Iapa și Viforeni. Primăria în Viforeni. P. U. Parincea. G. Bacău la 17 km.

Botez A. Constantin, căpitan (n. 1897 † 1927). Absolvent al Liceului Militar „Mănăstirea Dealului", sublocot. în 1917, ia parte la campania din Moldova. In 1922 trece la Institutul Național de Educație Fizică. In 1924 trimis în Statele Unite, unde termină studiile Universitare la Springfield-College, luându-și licența în științe și educație fizică „cu laudă". In 1926 e numit subdirector de învățământ la I. N. E. F. și profesor de sporturi. In 1927 moare tocmai în preajma pregătirilor pentru Elveția, ca să-și ia doctoratul în Educație fizică. A tradus mai multe lucrări însemnate de educație fizică și numeroase articole în buletinul „Educația Fizică".

Botez A. Mihail, medic român (n. 1881). Profesor de patologie generală și experimentală la Univ. din Cluj, fost profesor agregat de Igienă. A publicat lucrări din domeniul bactereologiei și igienii. Decanul fac. de Med. 1927—28.

Botez Constantin, medic român (n. 1854 † 1910). Fost profesor de patologie chirurgicală la Univ. și președinte a Soc. de Medici și naturaliști din Iași (1900—1903). A publicat lucrări de chirurgie.

Constantin A. Botez

Botez Corneliu, jurisconsult rom., consilier la Inalta Curte de Casație (n. 1870 † 1928). Dotat cu o cultură vastă și cu mare putere de muncă. A publicat: „Codicele de ședință al judecătorului de Ocol" (lucrare premiată de Acad. rom.), a adnotat cu erudiție legea timbrului, la elaborarea căreia a și luat parte, legile silvice și a chiriilor. A fost câtva timp membru în Consiliul legislativ și în diferite comisiuni de unificare legislativă, contribuind, printre altele, la elaborarea unificării unor capitole din procedura civilă. A fost și membru la „Institutul social român" (v. c.) și președintele secției

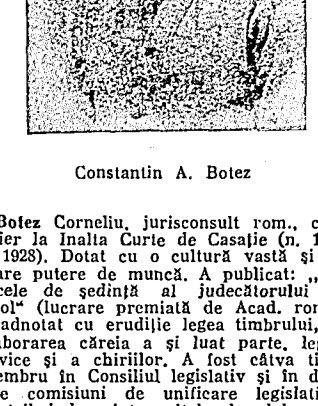

Corneliu Botez

de studii juridice dela acest institut, precum și președintele secției juridice la Institutul de Știință Administrativă. Ca secretar general în Ministerul Justiției (1919—1920) a contribuit la reorganizarea justiției după războiu. Lui i se datorește ridicarea celei dintâi statui lui Eminescu.

Botez Demostene, poet modernist (n. 1893), avocat. Face parte din grupul dela „Viața românească" din Iași. D. B. e un poet liric. El modernizează în cascade de imagini un material obișnuit în poezia contemporană, scriind versuri armonioase, în care iubirea se împletește în peisaje colorate și luminoase, alături de tristețea vieții provinciale, care trezește în sufletul poetului o melancolie potolită. Și în proza sa lit. D. B. este un emotiv, un liric. Scrieri: Munții, Floarea pământului, Povestea omului, Zilele vieții (poezii). A mai scris și schițe sentimentale: Roman perpetuu.

Botezat Eugen (n. 1871), doctor în șt., prof. univ. de zoologie, fost decan și fost rector al univ. din Cernăuți, director al inst. de Zoologie dela această universitate, membru coresp. al Acad. române și a numeroase soc. științifice din țară și străinătate. A desvoltat o bogată activitate științifică în domeniul zoologiei, cu un aport de 34 lucrări, de morfologie, anatomie, fiziologie și filogenie animală, autorul a numeroase lucrări de popularizare științifică și vânătorești, editând în domeniul didactic „Zoologie pentru cursul universitar" 5 fac. p. 1—800, „Istoria naturală", pentru școlile primare.

Botezul, taina cea dintâiu și cea mai importantă între cele 7 taine ale bisericii creștine. Se administrează prin spălare sau cufundarea copiilor în apă naturală și invocarea celor 3 persoane ale Sf. Treimi. Efectele B.-ului sunt: curățirea de păcatul original și de toate păcatele făcute înainte de B., renașterea spirituală și primirea harului sfinților (v. c.). Cel botezat, prin actul B.-ului devine membru al bisericii lui Hristos. B.-ul îl face episcopul ori preotul, iar în caz de necesitate urgentă îl poate administra orice om ajuns la anii priceperii. In vechime se administra cu mari ceremonii la sărbătorile principale.

Botha Louis (n. 1862 † 1919), comandantul suprem al armatei bure în contra Englezilor în 1900 și prim-ministru în Transvaal la 1907, și al republicei sud-africane în 1919. In războiul mondial a ocupat coloniile germane. A participat la congresul dela Paris și a stăruit pentru condiții de pace mai domoale.

Bolîș Teodor, profesor de teologie ort. rom. în Arad (n. 1873). 1917—1927 a redactat revista „Biserica și Școala". Cartea sa intitulată „Istoria școalei normale și a institutului teologic ort. rom. din Arad", a fost premiată de Acad.

Botiz (1505 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Satu-Mare. Formată din satele: Botiz, Oșvarău. P. U. Oșvarău. G. locală.

Botiza (1861 loc.), com. rur. jud. Maramureș, pl. Iza. Judec. Vișeul-de-Sus. P. U. Rozalvea. G. Vișăul-de-Jos la 31 km.

Botna, râu în jud. Chișinău și Tighina. Izvorăște din pădurile mănăstirei Chiprieni și se varsă în Nistru printr'un braț, iar un alt braț duce apele în lacul Voivodina. Are apr. 220 km. din cauza multelor cotituri.

Botni (2236 loc.), com. rur. jud. Mușcel, reșed. pl. Argeșel. Formată din satele: Balabani, Boteni. Primăria la Boteni. Judec. de ocol. Medic. Infirmerie cu dispensar. P. U. Câmpulung. G. Mihăești la 12 km.

Botnic, golf în partea de N. a Mării Baltice, cuprins între Finlanda și Suedia. Apele puțin sărate sunt înghețate, mare parte a anului (6 luni). Seamănă cu un lac despărțit în două părți de un prag sub-

marin, care se ridică la 20 m. dela suprafață în dreptul arhip. Aland. La N. adâncimi mai mari.

Botocuzii, popor indigen al Americei de Sud, răspândit în pădurile virgine ale Braziliei. B., vânători nomazi, sunt foarte înapoiați în civilizație. Erau antropofagi, acum sunt primitori cu străinii. Bruni la piele, părul negru și gros, fața mare, nasul drept și scurt. Pescari și vânători, trăiesc în colibe de frunze. Umblă goi, însă se împodobesc cu picturi pe corp. O podoabă specială a lor este „botocul" un disc de lemn de 6 cm. ce-l introduc în buza inferioară.

Botoroaga (2846 loc.), com. rur. jud. Vlașca, pl. Călnițea. Trib. Giurgiu. Judec. ocol Drăgănești. P. U. Băbăița. G. Târnavele la 1/2 km.

Botoșana (2383 loc.), com. rur. jud. Suceava, pl. Arbore. P. U. Comărești și G. Cacica la 8 km.

Botoșani, jud. din Moldova de N., mărginit la S. cu jud. Iași, la E. cu Bălți, la N. cu Dorohoiu, iar la V. cu Suceava și Fălticeni. Supraf. apr. 2900 kmp. și 300.000 loc. Se întinde în reg. format din dealuri de podiș, rezultat al puternicei eroziuni fluviatile în masa platformei. Toate dealurile și văile au direcțiunea NV. spre SE. Cea mai mare parte a apelor jud. B. merg spre R.-Prut. Acestea sunt: Bașeul, Jijia cu Miletinul și Baliliuiul. În V. este Siretul cu lunca lui largă. Terenul jud. B. este ocupat cu păduri (fag și stejari) și cu agricultura (cereale, leguminoase, sfeclă de zahăr, etc.). Sărăcia subsolului și producția solului face, ca toată industria acestui jud. să se rezumeze în: mori, fabr. de zahăr (Ripiceni), de Spirt, băuturi alcoolice, ferăstrae pentru exploatarea forestieră, și fabr. de săpun. În S.-ul jud. la Hârlău, a fost o exploatare de pietre de moară. Administrativ, jud. B. are 72 com. rur. grupate în 6 plăși, și 2 com. urb. Botoșani, capit. jud. și Hârlău. În urma legei din 1925, jud. B., a trecut și peste Prut, anexând, câteva comune. Centre importante sunt: Târgul Bucccea și Tg.-Ștefănești. Acest jud. depinde de Curtea de Apel din Iași, de inspect. școlar Iași, de cel minier din Bacău și de cel industr. din Iași.

Botoșești-Paia (1822 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Brabova. P. U. Băcleșu. G. Tâmna la 35 km.

Botriocefali (zool.), viermi paraziți în intestinele omului din ordinul Cestodelor, cu forma de panglică sau de cordea și cu o lungime de 14—15 m., având până la 4000 de proglotiști. Astfel la noi în țară este frecventă infectarea din carnea de pește cu panglica numită Botriocephalus latus, având un scolex (cap) oval cu două ventuze lungi (botridii), deosebindu-se de Tenie sau de Cordea (v. c.) prin faptul că are porul prin care ies ouăle pe partea de mijloc a feței proglotiștilor și nu lateral ca aceasta. Acest vierme supărător cauzează anemii grave consumând o mare parte din hrana corpului infectat și otrăvindu-l cu mari cantități de leucomaine.

Botros (zool.), v. Căldăraș.

Botrychium (bot.), gen de plante criptogame vasculare, din regiunile reci, calde și temperate. La noi e mai des întâlnită specia numită navalnic (B. Lunaria).

Botryllus (zool.), gen de ascidii coloniale marine, al căror indivizi se fixează pe stânci, alge, etc. așezați în formă de rozete cu coloratiunile cele mai frumoase.

Botrytis (bot.), specie de ciupercă parazită (B. Bassiana), care distruge viermii de mătasă.

Botta Paul-Emile, arheolog franc. (n. 1802 † 1872), consul în Alexandria, Mosul și Tripoli. Primul care a făcut săpături la Koyoundjik și Khorsabad, descopând o parte din palatul lui Sargon. Lui i se datorește descoperirea orașului Ninive și mișcarea științifică, care a ajuns la descifrarea definitivă a scrierii cuneiforme accadiene.

Böttger Johann Friedrich (n. 1685 † 1719), alchimist, care a preparat din argilă brună-roșie de Meissen, porțelanul fiind încarcerat la Dresda, devenind ulterior administratorul fabricelor de porțelan din Meissen.

Böttger Rudolf Christian (n. 1806 † 1881), chimist germ., fost prof. la Frankfurt, descoperitorul preparării bumbacului explosiv, a collodiului, a chibriturilor suedeze, etc.

Botticelli Sandro, celebru pict., desemnator și gravor ital. (n. 1444 † 1510), elevul lui Fra Filippo. În pictură e considerat ca un geniu creator, care a obținut admirabile efecte artistice prin îmbinarea colorii cu linia caligrafic tratată. Pictura lui a fost apreciată și gustată mult în ultima jum. a sec. al XIX. A tratat subiecte mitologice și a lucrat și frescuri la Capela sixtină. Tablouri: Alegoria primăverii (Florența), Fecioara cu pruncul și îngerii (Pinacoteca ambrosiană, Milano).

Botușanița (1111 loc.), com. rur. jud. Rădăuți, pl. Siretului. Formată din satele: Botușanița și Gropni. Primăria la Botușanița. P. U. Bălcăuț. G. Siret la 10 km.

Bou (zool.), animal domestic rumegător (Bos taurus) din familia Cavicornelor, descendent al Urului (Bos primigenius) antidiluvian. Se caracterizează prin talia mare și pielea groasă și prin lipsa completă a incisivilor din falca superioară. După conformație și coloarea părului (albă, cenușie, galbenă, roșie, castanie, neagră) se disting numeroase rase de bovine, unele produse prin selecțiune naturală, iar altele create de om prin selecțiune artificială, având o deosebită importanță economică pentru carnea, laptele, pielea, părul, coarnele, unghiile și oasele lor, precum și pentru forța și capacitatea lor de lucru. Rase indigene: B. de Moldova, osos, cu coarne în formă de liră și cu spinarea aproape dreaptă, de coloare cenușie (jud. Botoșani, Dorohoi); B. unguresc cu coarne mari cu o direcție a coloanei vertebrale înclinate, având partea anterioară a corpului mai înaltă decât cea posterioară (în Ardeal); B. de Ialomița cu coarne scurte și ascuțite laterale, având o talie mai mică (în Bărăgan). În Moldova se remarcă încă tipul Bucșan, de talie mai mică care se îngrașe repede, bun pentru măcelărie, având o carne împănată cu grăsime cu gust plăcut. Carne gustoasă are încă tipul de munte, de statură mică, cu coarne mici și cu o coloare cenușie cu nuanțe roșietice, resistent și cu o capacitate mare de lucru, asemănându-se cu acesta tipul dobrogean de coloare cenușie-deschisă cu picioare scurte, cu aceleași calități. Dintre rasele străine, mai cunoscute sunt: rasa Durham din Anglia, rasa de Svițera, Olandeză, Pinzgau, Charoleză etc. După datele statistice numărul vitelor în 1927, pe provincii se repartizâ astfel:

Vechiul regat	2,295.258
Basarabia	503.801
Bucovina	195.818
Transilvania	1,557.289
Total România . . .	4,552.166

specii bovine.

Boucher François, pictor și gravor francez, n. 1703 † 1770, pe timpul lui Ludovic XV. Decorator ingenios și desenator pasionat, preocupat mai mult de subiecte mitologice. Acest „pictor al Grațiilor" se distinge prin o facilitate de compoziție, fiind stăpânit mai mult de interesantul decorativ, decât de fidelitate în prezentarea subiectelor. Panourile sale, cu care a împodobit castelele dela Fontainebleau și Versailles, sunt neîntrecute. Opere: Diana în baie (Louvre), Venus făcându-și toaleta (Louvre), Venus, Mercurius și Amor (colecția împăratului Germaniei).

Boucherdy Joseph, dramaturg franc. (n. 1810 † 1870). Autor de melodrame complicate: Gaspardo le Pêcheur, Lazare le Pâtre, etc.

Boucheron Maxime, autor dramatic franc., n. 1846 † 1896. A scris operete spirituale și vodeviluri: le Ménage Popincourt, Miss Helyett.

Bouches-du-Rhône, départ. din Franța do S. cuprinzând și delta fl. Rhône. Brăzdat de coline paralele cu coasta mării. Clima caldă și uscată (suflă Mistralul), face să existe o floră Mediteraneeană bogată: măslini, portocali, migdali, vii multe. Culturi întinse de trufandale, care alimentează aproape toate orașele din nordul Franței. Pășunile servesc la creșterea vitelor în special oi. Subsolul dă lignit, bauxite, etc. Industrie desvoltată: undelemn, uleiuri, rafinării, țesătorii, etc. Centre importante: Marseille, Aix, Arles, Tarascon, etc.

Bouchet Jean, poet franc., n. 1476 † 1550. A scris „Analles d'Aquitaine". Este primul care a folosit în operele sale amestecul alternativ al rimelor masculine și feminine.

Bouchor Maurice, poet franc., n. 1855. Scrierea sa „les Chansons joyeuses" are la început poezii pline de vervă, iar mai târziu străbătute de un idealism mistic (l'Aurore, Symbole).

Bou de baltă (zool.), sau Buhaiu de baltă (Bombinator igneus), broască de coloare brună-maslinie, pe pântece roșie-portocalie cu pete negre-albăstrui, veninoasă, trăind în bălți și în ape curgătaore, unde își depune ouăle în luna lunie; când e supărată secretând un suc alb spumos (v. Broaște).

Bou ghebos (zool.), mamifer (Bos indicus, Bos zebu) cu o cocoașe pe spate, de mărimea boului european cu care se aseamănă, având diferite colori, alb, gălbui, roșietic sau brun, comun în India estică. Asemănător cu acesta este Sanga (Bos africanus) din Africa, de coloare brună.

Boug sau **Bog**. 1. Râu de 776 km. în Polonia, afl. pe dr. Vistulei. Izvorăște din podișul Podoliei și este un râu de câmpie. — 2. B. fl. din SV. câmpiei ruse. Izvorăște din mlaștinile Volhyniei (frontiera Podoliei), udă Ukraina până la vărsarea în limanul Niprul Bug. Are o lungime de 750 km. Pe malurile sale este orașul Nicolaiev (v. c.).

Bougie (med.) sondă moale pentru explorarea canalelor din organism (uretră, esofag, etc.).

Bouglé Célestin, filos. și sociol. franc. contemporan, prof. de sociol. la Sorbonne, discipol independent al lui Durkheim, a debutat la „Année sociol." cu „les Idées égalitaires" și cu „le Régime des Castes", în care a căutat să arate formele și condițiile sociale care favorizează și care împiedecă tendințele egalitare. Partizan al sociologiei obiective,

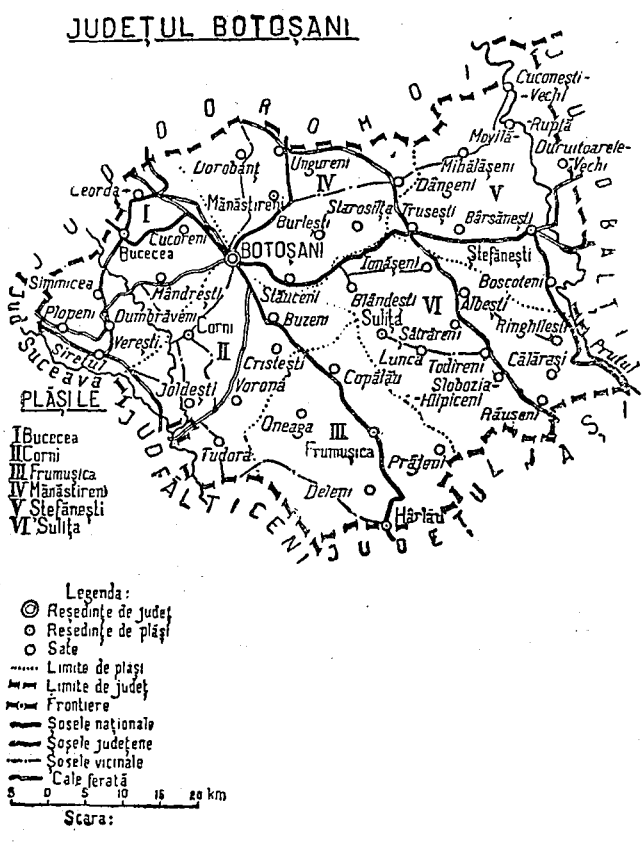

nu renunță ca maestrul său la explicațiile psihologice individuale în sociol. și nu admite dogma eterogenității radicale a „reprezentărilor colective" față de cele individuale, ci combină metodele opuse ale lui Durkheim și Tarde. In lucrarea „Sociologie des Valeurs" arată că valorile au o obiectivitate adevărată impunându-se individului ca „posibilități permanente de satisfacție". Societățile se perpetuiază prin transmiterea valorilor, care se diferențiază crescând, cu timpul, dar și aceeași valoare poate fi urmărită pentru scopuri foarte diferite, mijloacele devenind scopuri („legea politelismului"). Ac. lucrare, foarte apreciată, se resimte mai mult de influența lui Durkheim și a lui Wundt.

Bouhélier St.-Georges de —, poet dramatic satiric-social franc. (n. 1876). Singura lucrare suportabilă e „le Carnaval des Enfants".

Bouilhet Louis, poet liric și autor dramatic franc. (n. 1822 † 1869); a scris piesele de teatru: la Conjuration d'Ambroise, l'Oncle Million, Dolorès, Madame de Montarcy și poeziile Festons et astragales, Dernieres Chansons (poezii postume). A fost prieten de copilărie cu Flaubert.

Bouillon, v. Godefroy de Bouillon.

Bouilly Jean-Nicolas, autor dramatic franc. (n. 1763 † 1842). A scris multe comedii și opere comice: Fanchon la Vieilleuse, le Jeune Henri.

Boulanger Georges Ernest (n. 1837 † 1891). General și om politic franc. Luptă în războiul cu Germanii (1871). Ocupă Tunisul (1884). Ministru de război (1886) câștigă mare popularitate prin atitudinea patriotică în incidentul cu Germania (1887), deputat în 1888. Voia revizuirea Constituției, cu ajutorul armatei și președinția Republicii sau întronarea Monarhiei. Voind să-l aresteze, se refugiază în Bruxelles, unde se sinucide, după ce fusese condamnat în contumacie în 1889.

Boulogne-sur-Mer, port francez la Marea Mânecii, 55.350 loc. Este cel mai important port francez pentru pescuit. In același timp e și un port însemnat de comerț. Fabrici de ciment, țesătorii, fabrici de săpun și produse chimice.

Boulogue-sur-Seine sau **Boulogne Billancourt** (75.560 loc.), oraș la 9 km. de Paris, în comit. Seine. Uzine, fabrici de parfumuri și săpunuri, produse chimice, biciclete și automobile.

Bou moschat (zool.), mamifer ovibovid (Bos (ovibos) moschatus) din Groenlanda, având o lungime de $2^1/_2$ m. și o înălțime de 1 m. cu coamă lungă și cu păr des de coloare brună, iar carnea sa cu miros de mosc, asemănându-se cu boul și cu oaia.

Bour (zool.), v. Zimbru.

Bourbon, veche familie princiară franc. din care a făcut parte regi din Franța, Spania, cele două Sicilii, Parma, etc. Ea e pomenită prin sec. al X și a avut peste 600 de membri, întrecând în lux pe toate celelalte familii domnitoare din Europa. In sec. al XVII ea ocupa patru tronuri. Regii Franței se trag din ramura B. La Marche, trecută în B. de Vendôme. Strămoșul acesteia a fost Ludovic de B. († 1446). Dintre cei din Franța: Henric al IV († 1610), Ludovic al XIII († 1643), Ludovic al XIV († 1715), Ludovic al XV († 1774), Ludovic al XVI († 1793), Ludovic al XVIII († 1824), Carol al X († 1836), iar din ramura B.-Orléans: Ludovic-Filip I († 1850). Dintre cei din Spania: Filip al V (duce de Anjou, nepotul lui Ludovic al XIV) († 1746), Ferdinand al VI († 1759), Carol al III († 1788). Carol al IV, care renunță la coroană în favoarea lui Iosif Bonaparte 1808), Isabela a II, până la 1868 (dela 1833), când a fost detronată în favoarea fiului său Alphonse al XII († 1885), Alphonse al XIII, actualul rege al Spaniei.

Bourdaloue Louis (1632 † 1704), iesuit francez, „oratorul regilor și regele oratorilor". Predicile sale s'au tipărit în anii 1707—34 în 17 volume.

Bourdelle Emil, sculptor franc. (n. 1861), elevul lui Falguière și colaboratorul lui Rodin. Bun portretist. Lucrează cu deosebit talent în spiritul Grecilor antici. Autor de lucrări mult apreciate: Monumentul combatanților, Epopeie poloneză, Adam, etc.

Bourel (zool.), v. Ochiul boului.

Bourenî (1458 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Băilești. P. U. și G. Băilești la 8 km.

Bourget (Le —), orășel din apropierea Parisului (10 km.), cunoscut prin marele său aeroport militar și civil. Diverse linii internaționale de aeroplane, pleacă dela B. Totodată este și un centru industrial: ateliere de reparații de aeroplane, fabrici de construcțiuni mecanice și de buloane.

Bourgeois (Joseph-Emil-Robert). General și savant francez (n. 1857). Șeful serviciului geografic, al armatei. In timpul războiului mondial a organizat secțiile de observație terestră ale armatei franceze, precum și secțiile de reparaj prin sunet. Membru al Academiei de științe din Paris (1917).

Bourgeois Léon, om politic franc. (n. 1851 † 1925), fost ministru în repetate rânduri și președinte al Camerei franc. Este formulatorul teoriei sociol. numită Solidarism. E unul din precursorii și fost președ. al Ligii Națiunilor. In 1920 a obținut premiul Nobel pentru pace. Scrieri: „Solidarité".

Bourges (44250 loc.), oraș din Franța (Cher). Curte de apel, tribunale, școli, arsenal de construcții, comerț cu vin, lână, piei, lemne, fabrici, țesătorii de lână, bonete, imprimerii. Catedrală frumoasă (1182—1324).

Bourges Elémir, romancier francez (n. 1852 † 1925). Romane de imaginație, inspirat din lit. engl. Le crépuscule des Dieux, Sous la hache, Les oiseaux s'envolent et les fleurs tombent, La Nef. A fost membru la Academia Goncourt.

Bourget Paul, romancier-psiholog, critic și poet francez (n. 1852). Membru al Acad. franc. A debutat scriind versuri (sub înrâurirea lui Musset și Baudelaire), de o mică valoare poetică, interesante prin narea lor valoare psihol. Continuă cu studii critice, romane psihol. și so-

ciale. Primele romane alcătuesc epoca de dibuire a talentului său: Cruelle énigme, Profils perdus, Crime d'Amour, Mensonges şi André Cornélis. Epoca marilor romane cuprinde: Le Disciple, l'Etape, Cosmopolis, Le démon de Midi, Le Sens de la Mort, Terre promise, Un divorce, L'Emigré... In aceste romane, B. îşi arată puterea de analiză psihologică, meritând numele de „cel mai mare maestru al romanului psihologic" franc. (Lanson); sau apare ca sociolog şi predicator de reforme sociale, susţinând monarhia, făcând apologia religiei şi a ordinei sociale, fiind şi teoreticianul modern al Franţei conservatoare (în special l'Etape). El e contra revoluţiei şi naţionalist aristocrat. A scris şi piese de teatru cu caracter social, pe aceeaşi temă: Un Divorce, La Barricade, Le Tribun. Critică şi însemnări de călătorie: Essais de psychol. contemporaine, 2 vol., Études et portraits, 3 vol., Outre-Mer, 2 voi., Sensations d'Italie, Pages de critique et de doctrine, 2 vol. Multe nuvele, din care citäm: L'Eau profonde, Les deux Soeurs, L'Irréparable, Complications Sentimentales, etc. Versuri: La Vie Inquiète, Petits poèmes, Edel, Les Aveux, Poésies inédites. A fost foarte criticat p. aristocratismul său politic şi literar, fiind însă foarte citit pretutindeni.

Bourgogne (Burgundia), veche provincie în E. Franţei, supr. aprox. 25000 kmp. Azi împărţită între mai multe departamente. Pe timpul merovingienilor a format un regat, în urmă un ducat, care a dat mult de lucru regilor Franţei, în special lui Louis XI. Acesta o şi anexează coroanei franceze (1477). Produce vinuri renumite (v. Burgunzii).

Bournemouth (91.750 loc.), oraş din Anglia (Southampton), în golf. Poole, Canalul Mânecii. Staţiune balneară şi izvoare de apă caldă.

Bournonita (min.), sulfură de stibiu, cupru şi plumb, sură-plumburie, neagră cu luciu metalic. Se găseşte în filoane asociată cu minereuri de cupru şi plumb, la Capnic, Săcărâmb. Se întrebuinţează pentru extragerea plumbului, stibiului şi a cuprului.

Bournouf Eugène, orientalist franc. (n. 1801 † 1852); s'a remarcat în special prin studiul limbii zendice, pe care a descifrat-o cu ajutorul sanscritei. Cea mai însemnată lucrare pe acest teren e: Commentaire sur le Jaçna (1833—34). Tot el a contribuit prin lucrarea Introduction à l'histoire du bouddhism (1845) la cunoaşterea în Europa a acestei religiuni.

Boursault Edme, autor dramatic franc. (n. 1638 † 1701), scrierile principale s. comediile: Mercure galant şi Fables d'Esope.

Boussenard Louis-Henri, scriitor franc. (n. 1847 † 1910). A publicat multe romane de aventuri şi de călătorii bune pentru tinerime. Se remarcă: le Tour du monde d'un gamin de Paris; Aventures d'un gamin de Paris au pays des bisons, au pays des tigres; les Robinson de la Guyane; l'Ile en feu, etc.

Boussingault F. B. F. Dieudonné (n. 1802 † 1887), chimist şi agronom franc, fost prof. la Lyon. Scrieri: Economie rurale. Paris 1844; „Agronomie, chimie agricole et physiologie" în 5 vol., 1860—1874.

Bouşori (1053 loc.) com. rur. jud. Vaslui, pl. Peneş-Curcanul. Formată din satele: Bouşori şi Valea-Siliştei. Primăria în Bouşori. P. U. Codăeşti. G. Vaslui la 15 km.

Boutelleau, romancier franc., v. Chardonne.

Boutet Fréderic (n. 1874). Unul dintre cei mai de frunte nuvelişti ai Franţei contemporane.

Boutmy Emile, scriitor sociolog şi prof. franc. (n. 1835—1906). A întemeiat „l'Ecole libre des Sciences politiques". A studiat istoria constituţională comparată şi psihol. politică în cunoscutele lucrări: Etudes de droit constitutionel, Essai d'une psychologie politique du peuple anglais au XIX-e Siècle, Essai d'une psychologie politique du peuple américain; le Développement de la Constitution et de la Société en Angleterre, datorită cărora a fost ales membru la Academia des Sciences morales.

Boutroux Emile, mare filos. franc. (n. 1845 † 1921). Fost prof. de filos. la Sorbonne, membru al Acad. des sciences morales, membru al Acad. franc., director al fundaţiei Thiers. Prin teza sa celebră „De la Contingence des lois de la nature" (1874) E. B. formulează aşa numită filos. a contingenţei (v. c.), care se opune teoriei mecanismului univ. şi cauzalităţii mecanice, găsindu-se în nat. întreagă. Filos. Contingenţei arată că axiomele mecaniste sunt de fapt simple postulate (v. c.), că în natură este discontinuitate, ca şi în viaţă, că peste concepţia cantitativă a realităţii trebuie să se suprapuie una calitativă, că pe lângă şi mai presus de înlănţuirea mecanică a fenomenelor trebuie să vedem finalitatea lor şi progresul. Diversele categorii de fenomene: mecanice, fizice, biologice şi psihologico-sociologice, sunt ireductibile între ele şi suprapuse în mod contingent, ceeace nu permite o trecere evolutivă dela stadii inferioare la stadii superioare decât dacă facem o sinteză progresivă a formelor ce nu se pot reduce una la alta. B. arată că necesitatea absolută nu poate fi atribuită relaţiilor dintre fenomene (legilor naturale) ci numai legilor (axiomelor) logice şi acestora considerate numai formal (golite de orice conţinut material). Numai axioma identităţii (v. principiile gândirii logice), este o judecată absolut necesară. „De l'idée de loi naturelle dans la Science et la philosophie" (1894). Nu există deci decât o necesitate relativă. Legile ştiinţifice fixează o slabă şi îndepărtată barieră între posibil şi imposibil şi nu pot fixa amănunţit desfăşurarea fenomenelor, existenţa lucrurilor şi activitatea omenească. Nici în viaţa omului necesitatea nu poate învinge libertatea şi spontaneitatea. De aceea B. admite liberul arbitru (v. c.), absolut: „voinţa e atât de puţin determinată de motive în cât ea singură şi le făureşte". B. face deosebirea între necesitate şi determinism: „necesitatea exprimă imposibilitatea unui lucru de a fi altceva de cât ceeace este; determinismul arată totalitatea condiţiilor datorită cărora un fenomen trebuie considerat aşa cum este". Aceste condiţii sunt însă de natură pur experimentală, sunt date de fapt = empirice, deci contingente. De fapt legile fenomenelor sunt simple „invenţiuni ale spiritului" (v. Kant, cf. Idealismul). In „Science et Religion dans la philosophie contemporaine", B. formulează o filos. a religiei, în care caută să concilieze ştiinţa cu credinţa. Filosofia are chiar rostul să fie pe lângă o explicaţie ştiinţifică a fenomenelor şi un act al sentimentului şi al voinţii libere şi infinite, dând alături de constatările positive o concepţie despre obligaţiile morale, educative, etc., ale vieţii. B. s'a distins şi ca strălucit istoric al filos. („Pascal", „William James", „Etudes d'histoire de la philosophie"). Concepţia lui e spiritualistă-mobilistă şi se aşează ca un puternic pion în marea mişcare anti-intelectualistă contemporană din gândirea franceză, având afinitate şi cu Bergson, dar şi cu neocriticismul lui Renouvier.

Bovarism, Caracterul unei persoane, care se crede altfel de cum e în realitate imitând felul de a se comporta al altora, ca şi Emma Bovary, din romanul „M-me Bovary", al lui Flaubert. Termenul B. a fost creat de filos. franc. Jules de Gaultier.

Bovista (bot.), gen de ciuperci de forma unor corpuri sferice cu un înveliş dublu din două foiţe, care se crapă la vârf, când ajung la maturitate, eliberând o mare cantitate de spori sub forma unei pulberi de coloare brună. Cresc la suprafaţa pământului prin păşuni şi fânaţe, fiind cunoscute de popor sub numirea de pufai.

Bowdichia (bot.), gen de arbori din fam. Leguminoaselor, originari din Brazilia. Din scoarţa specii B.-major se prepară un decoct întrebuinţat în medicină la diferite boale de stomac şi de piele, iar lemnul său la construcţiuni.

Box (1050 loc.), com. rur. jud. Sibiu, pl. Mercurea. P. U. Cunţa. G. Cunţa la 8 km.

Box (pugilaţie), sport cultivat şi de Greci şi Romani. In sec. al XVIII se reia acest sport de Englezi, se inventează nenumărate lovituri şi figuri, iar în 1880 apoi marchizul Queensbury îi dă forma actuală. B. este un sport bărbătesc, cu influenţă mare asupra desvoltării fizicului, a spiritului de observaţie şi a instantaneităţii deciziunilor. Azi este în continuă difuziune în masele mari şi în Apus, matchurile de box sunt cele mai frecventate spectacole. Boxul se practică într'un spaţiu pătrat de 4—6 m², numit „ring", cu podea solidă, acoperită cu o pânză bine întinsă. Ringul e înconjurat de 3 rânduri de frânghii de cânepă, bine întinse şi astfel aşezate: prima la 40 cm., a doua la 80 cm., a treia la 1.20 m. de podea şi prinse de cei 4 stâlpi. Ţinuta boxeurilor este un tricou, culoţi şi ghete uşoare, fără tocuri. Fiecare boxeur va avea 2 mănuşi de piele de cel puţin 228 gr. greutate, iar sub mănuşi este admis numai un bandaj moale de stofă. Inainte de concurs, fiecare concurent va fi examinat de un medic. Fiecare match va cuprinde 4 reprize numite „rounduri" (la campionat 3) de câte 3 minute, separate prin pauză de 1 minut. Durata rundurilor şi a pauzelor o măsură un cronometror. Deciziunea se dă de un juriu de 3 şi de arbitrul conducător de luptă. Concurenţii strâng mâna la începutul celei

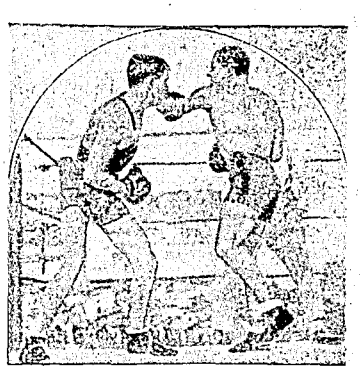

Box

dintâiu şi celei din urmă reprize. Loviturile se dau cu pumnul închis, cu acea parte a mănuşilor, care învelește încheieturile degetelor. Nu sunt permise decât loviturile pe corp mai sus de centură. Loviturile cele mai obicinuite: swing: se dă cu mâna întinsă, dela distanță, în orice parte a corpului; ubercut: din apropierea corpului, sub bărbia adversarului; croşeu: din apropierea corpului, cu braţul îndoit; lovituri directe în partea anterioară a capului cu braţul întins; jap (ciocan): lovituri dese, instantanee de ciocan asupra nasului. Toate aceste lovituri se dau cu întreaga greutate a corpului, făcând cu picioarele în acelaşi timp o flexiune sau extensiune, pentruca lovitura să fie mai puternică. Uneori boxeurii în timpul luptei ajung corp la corp şi se ţin reciproc cu braţele (clinh), atunci arbitrul îi separă, pentru a reîncepe din nou dela un pas. Sunt puncte periculoase în anumite regiuni, pe care boxeurii caută să le lovească, pentru a scoate pe adversar din luptă. In cazul, când unul dintre luptători cade la pământ fie în urma unei lovituri, fie a unei slăbiciuni, sau este dezechilibrat şi rezimat sau agăţat în frânghii, atunci arbitrul începe îndată să numere tare dela 1, păstrând intervale de câte o secundă între fiecare număr. Dacă concurentul căzut sau dezechilibrat, nu s'a ridicat până la numărul 10, arbitrul îl declară învins prin „knock-out“ (scoatere din luptă). Dacă nu se ajunge la „knock-out“, victoria va fi decisă prin puncte, ţinând cont de atacurile efective, apărarea, stilul, puterea loviturilor, rezistenţa boxeurilor.

Boxer, instrument de fier originar din China, întrebuinţat la bătăi. Este constituit dintr'o lamă de metal cu găuri. în care intră degetele, iar în afară corespunzător fiecărui deget având câte o proeminenţă. Purtarea şi întrebuinţarea lui este interzisă.

Boxeri, membri unei societăţi politice secrete în China, care au instigat răscoalele din 1900 împotriva streinilor (v. Kuang-Su).

Boxeur, sportsmanul care cultivă boxul, v. Box.

Boyaca (700.000 loc.), depart. în republ. Columbia, capit. Tunja.

Boyle Kay, poetă am. n. 1903. Scrieri în rev. Poetry, The Forum, This Quarter, The Calender, Transition; şi în rev. pe care a condus-o în colaborare cu Lola Ridge, „Broom“.

Boyle Robert (n. 1626 † 1691), fizician, chimist şi filos. engl., cultivator al chimiei şi fizicei experimentale. In 1662 — studiind raportul dintre volumul, temperatura şi presiunea corpilor în stare gazoasă, a emis legea (stabilită mai târziu (1679) independent de el, şi de Mariotte din Franţa) relaţiunii dintre volum şi presiune. la temperatură constantă — cunoscută în fizică sub numirea de „legea lui Boyle-Mariotte“, care se enunţă astfel: „volumul unui gaz — independent de natura sa — la temperatură constantă, este invers proporţional cu presiunea la care e supus“, sau: produsul dintre volumul şi presiunea unui gaz, este un număr constant atât timp, cât temperatura gazului rămâne neschimbată, oricum am face să varieze presiunea“. Concep. filos.: crede că D-zeu a creiat lumea şi mişcarea atomică şi că întreaga creaţie, inclusiv omul, se supun legilor mecanice, iar forţele mistice n'au nici un rol în desvoltarea universului. In lucrarea sa „Chemista scepticus“ B. a întemeiat chimia ca ştiinţă ce are ca obiect alcătuirea materială a corpurilor. Ea se bazează pe cunoaşterea faptelor şi nu pe specularea asupra forţelor oculte. Astfel el stabileşte o „filosofie corpusculară“, conformă căreia existenţa se reduce la materia unică, o substanţă întinsă şi impenetrabilă. Datorită mişcării imprimată de D-zeu, materiei, se nasc părţi şi particele mai mici (corpuscule) care se amestecă cu corpuri secundare compuse (moleculele). B. a înlocuit cele patru elemente ale lui Aristoteles şi cele trei „principii“ ale alchimiştilor cu noţiunea modernă de element considerată ca parte a materiei care nu se mai poate divide. In med. a arătat că ef. medicam. nu se datoreşte unor presupuse „forţe“ ascunse, ci structurii lor, ce au un raport anumit cu organismul. Tot B. foloseşte termenul de „calităţi secundare“ pentru însuşirile senzoriale. Concepţia lui naturalistă se află în lucrarea „De ipsa natura“.

Boylesve René, (pseud. lui R. Tardiveau), romancier francez cu subiecte provinciale, n. 1867 † 1926; membru al Acad. franc. Primul roman: Le médicin des âmes de Néans; romanul cel mai puternic: Mademoiselle Cloque. Alte opere: Nymphes dansant avec des satyres (povesti). La leçon d'amour dans un parc, La Becquée, L'Enfant à la balustrade, Élise, etc. Caută să reabilitezo frumuseţa conservativismului în scene şi figuri co mune familiei provinciale franc.

Boy-scout (cit. boiscaut), v. Cercetăşia.

Boz (bot.), plantă (Sambucus ebulus), din fam. Caprifoliaceelor, comună prin locuri necultivate, ogoare, pe lângă drumuri şi garduri, având flori albe; pe partea lor externă de coloare roşietică, cu fruct în forma de bace negre întrebuinţate la vopsitul pieilor în cismării (ciobotării).

Bozieni (2954 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Roman-Vodă. Formată din satele: Băneasa, Bozieni, Crăeşti, Cuci, Iuşca, Săcăleni şi Vadu. P. U. Băceşti. G. Roman la 27 km.

Bozieni-Baiş (1789 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Miron Costin. Formată din satele: Bozieni şi Ruginoasa. Primăria la Bozieni. Infirmerie. P. U. şi G. Roman la 20 km.

Bozioru (2047 loc.), com. rur. jud Buzău, pl. Pârscovu. Formată din satele: Bozioru, Buduile, Fişici, Căvanele, Gârla, Geambaşu, Nucu. Rasti, Rău, Scăeni, Ulmetu, Văvălucile. Primăria la Gârba. P. U. şi G. Pârscovu la 16 km.

Boživoi, duce al Boemiei şi primul principe creştin al ţării sale (sec. al IX). A primit creştinismul prin 894 împreună cu soţia sa Ludmila, dela Metodiu şi a introdus cultul greco-latin.

Bozovici (3557 loc.), com. rur. jud. Caraş, pl. Bozovici. P. U. şi G. Anina la 31 km.

Brăbănoc (bot.), plantă (Vinca minor, V. herbacea) sinonimă cu saschiu.

Brabant, două provincii, una din Belgia şi alta din Olanda. B.-ul Belgian sau Meridional, district din Belgia de N. supr. 3283 kmp. cu 1628000 loc. deci o densitate de 496 loc. pe kmp. Cel de al doilea B. este cel Septentrional sau Olandez (Noordbraband), în supraf. de 5099 kmp. cu 841000 loc. sau o densitate de 165 loc. pe kmp. Acestea două sunt despărţite între ele prin prov. Anvers, făcând toate parte din fostul ducat medieval al Brabantului. Ambele provincii sunt situate în câmpie, deci ambele vor avea agricultură desvoltată (cereale, in, orz, etc.). Pe lângă acestea, B.-ul belgian este şi o regiune industrială (Bruxelles, Louvain, etc.). Capit. B.-ului belgian este Bruxelles, iar a celuilalt este S. Hertogenbosch (Bois-le-Duc).

Brabeţi (1736 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Gângeova. Formată din satele: Brabeţi şi Locusteni. Primăria în Brăbeşti. P. U. şi Portul Bechet la 20 km.

Brabova (1408 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Brabova. Formată din satele: Brabova, Burtoiu şi Berceni. Primăria în Brabova Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, spital. G. Craiova la 33 km.

Bracciolini Francesco, poet ital. (n 1566 † 1645), înzestrat cu multă imaginaţie dar fără adâncime, în „Croce riacquistata“, a imitat pe Tasso, povestind luptele lui Heraclius contra Persanilor spre a redobândi lemnul sf. cruci. In „Scherno degli Dei“, poemă eroi-comică, a dat o parodie a mitologiei clasice, în 14 cânturi.

Bracco Roberto, nuvelist şi scriitor dramatic ital. (n. 1862). Nuvelele sale sunt foarte căutate, iar în dramă exprimă bine aspiraţiile italiene. A mai scris şi comedii uşoare. Asupra teatrului său, s'a exercitat influenţa literaturii scandinave, dar piesele sale nu-şi pierd originalitatea, tratând subiecte sociale, psihologice şi morale. Excelează în zugrăvirea sensualităţii şi a stărilor psihol. şi morale aproape morbide.

Brachicefal, în antropologie numirea craniilor al căror diametru longitudinal e numai cu puţin mai mare decât diametrul transvers. Caracterizează unele rase.

Brachidiogonala (grec.) = diagonala mai scurtă a unei secţiuni rombice, sau axa cristalografică orizontală sau înclinată, mai scurtă, a formelor cristalografice din sist. rombic şi triclinic.

Brachiopode (zool.), clasă de animale marine din încrăngătura Vermidienilor, mult timp considerate ca molusce, cuprinzând 2600 specii cunoscute, majoritatea fosile cu un rol foarte important în timpurile geologice (Lingula, Productus, Spirifer, Rhynchonella, Terebratula etc.) apărute deja în silurianul paleozoic, dintre care în mările actuale mai trăiesc abia 110 specii. Au corpul moale cu o simetrie bilaterală învelit într'o manta membranoasă care secretă o scoică formată din două valve calcaroase neegale; una dorsală mai mică şi alta ventrală mai mare, cu o deschidere perpendiculară pe planul de simetrie al corpului, deosebindu-se astfel de Lamellibranchiate (v. c.) care au o valvă dreaptă şi alta stângă, cu o deschidere paralelă planului lor de simetrie. Animalul se găseşte în partea posterioară a scoicei, în jurul gurii având două braţe spiralate (tentacule) susţinute de un schelet calcaros fixat de valva dorsală (ex. Terebratula vitrea) care poate să şi lipsească (ex. Lingula). Se clasifică în două grupe: B. articulate sau Testicardii, fără anus şi cu o scoică cu ţâţână (ex. Terebratula), B. nearticulate sau Ecardinii, cu anus şi cu valvele neunite prin ţâţână (ex. Lingula), ambele grupe având sexele deosebite, înmulţindu-se în mod sexual prin ouă, fiind în general animale marine fixe, fără cap şi fără picioare, respirând prin tentacule şi prin faţa internă a mantalei.

Brachiptere (zool.), paseri palmipede cu aripele scurte ex. Cufundarul (Podiceps Cristatus). Pinguinii (Aptenodytes), Alcul (Alca Torda).

Brachluri (zool.), v. Crabi.

Brachvogel 1. **Albert Emil**, scriitor germ. (n. 1824 † 1878). A scris tragedii şi romane. Din operele sale se pot cita romanul istoric „Friedmann Bach" şi tragedia „Narziss". — 2. **Cary**, scriit. germ. (n. 1864). A scris romane şi monografii.

Bracciollini Poggio, scriitor, mare umanist ital. (n. 1380 † 1459). A descoperit multe dintre operele latinităţii clasice, fiind primul filolog, critic de texte şi literat care a făcut cunoscută antichitatea. Printre operele clasice descoperite de B. sunt: Institutio oratoria a lui Quintilianus, Argonautica a lui Valerius Flaccus, multe discursuri şi tratate ale lui Cicero, comedii de-ale lui Plautus, Silvae-le de Statius, De rerum natura de Lucretius, Astronomicon de Manilius, De re rustica de Calumelo, ş. a. El însuşi scrise „Facetiae". A fost scriitor apostolic al papei Bonifacius al IX şi cancelar al republicei florentine.

Bracteat (bot.), termen botanic sinonim cu provăzut cu bractee (v. c.), ex. Conurile (fructul) de brad, pin etc.

Bractee (bot.), bracteole, sunt frunze şi frunzişoare modificate de diferite forme, caduce, perzistente şi colorate, solitare sau reunite mai multe la baza unui mugure, a unei flori sau inflorescenţe (caliciu, involucru, involucel), având un rol protector al mugurilor şi al florilor în faza de boboci.

Brad (bot.), v. Abies-Abietacea.

Brad (3745 loc.), com. urb. din jud. Hunedoara, reşed. pl. Brad. Judec. de ocol. Of. P. local şi G. locală. Este aşezat în valea Crişului-Alb, are un gimnaziu românesc vechiu (de pe timpul stăpânirei maghiare), una dintre vechile bănci româneşti „Crişana". B. este centrul unei activităţi miniere importante: cărbuni şi aur. Cele de aur sunt cele mai bine înzestrate mine din Europa. In 1891, în câteva zile au dat apr. 100 kgr. aur, din cari 90% aur nativ. Primele exploatări le-au făcut Dacii, apoi Romanii; uitate în evul mediu, minele au fost redeschise în sec. XVIII. Exploatarea minereului se face din muntele Barza, mina Ruda cei 12 Apostoli. La Gura Barzei sunt şteampurile mecanice de tip modern. Aurul extras este de 17 carate (70% aur şi 30% argint). La B. a fost începutul revoluţiei lui Horia, Cloşca şi Crişan (2 Noembrie 1784) iar în 1848, aici au fost bătuţi Ungurii de armata lui Avram Iancu. In apropiere este localitatea Ţebea, unde se află mormântul marelui erou naţional Avram Iancu.

Brada Henrietta Sansom, comtesse de Puliga zisă —, romancieră franceză (n. 1850); a scris romane spirituale: Leurs excellences, Mme d'Epone.

Braddon Marie Elisabeth, romancieră engleză (n. 1837 † 1915); scrie romane cu intrigă complicată: Aurora Floyd, Ishmael ş. a.

Brădeanu (2966 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Câmpu. Formată din satele: Brădeanu, Mitropolia, Smârdan. Primăria la Brădeanu. P. U. Pogoanele. G. Cilibia la 7 km.

Brădeştii din Faţă (1481 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Filiaşi. Formată din satele: Brădeştii din Faţă şi Brădeştii de Sus. Primăria în Brădeştii din Faţă. Perc. locală. Infirmerie. P. U. Filiaşi. G. Cotofeni la 6 km.

Bradford, (290.000 loc.), oraş în Anglia (comit. York). Manufactură de covoare, pânzeturi, stofe de alpaga, mohair, catifele. Turnătorii de fier. Fabrici de produse chimice. In apropiere mine de huilă şi de fier.

Bradford (merc.), stofe variate de lână, mătase, etc. întrebuinţate pentru haine bărbăteşti.

Brădiceni (1431 loc.), com. rur. din Gorj, reşed. pl. Vulcan. Formată din satele: Brădiceni şi Drăgoeşti. Primăria în Brădiceni. Perc. locală. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic şi infirmerie. G. Tg.-Jiu la 21 km.

Brădiceşti (1417 loc.), com. rur. din jud. Fălciu, pl. Răducăneni. P. U. Răducăneni, G. Huşi la 30 km.

Bradip (zool.), v. Leneşul.

Brădişoara (zool.) sau Alunarul (Tetrao Bonasia), pasere din ordinul găinilor sau a scurmătoarelor, de 45 cm. lungime, întâlnită prin alunişuri, unde se hrăneşte cu fructe, insecte şi muguri. Are un moţ pe cap, iar ochii încadraţi cu o piele roşie, cu un penaj ruginiu pătat cu negru şi alb.

Brădişteanu Ştefan, secretar general în Ministerul cultelor şi artelor.

Bradley (n. 1692 † 1762) James, astronom engl. B. a descoperit aberaţia luminei (1727) şi nutaţia axei pământeşti.

Bradu (1146 loc.), com. rur. jud. Sibiu, plasa Avrig. P. U. Avrig. G. Avrig la 4 km.

Bradu-de-Sus (1045 loc.), com. rur., jud. Argeş, pl. Bascov, P. U. la Bradul-de-Jos. G. Pârvu la 7 km.

Bradu, frumoasă mănăstire, com. Tisăul, jud. Buzău. Insemnată prin trecutul său.

Brăescu Gheorghe, nuvelist, fost ofiţer. A scris schiţe şi nuvele satirice. In special satirizează scăderile vieţii militare şi înfăţişează psihologia primitiv-realistă a ţăranului cu o intuiţie justă, reprezentând din acest punct de vedere antipodul procedeului de idealizare a ţăranului, ce-l găsim la V. Alecsandri. — A fost remarcat de criticul E. Lovinescu în revista „Zburătorul". Scrieri: Vine Doamna şi Domnul General; Maiorul Boţan, schiţe, Doi vulpoi, schiţe; Schiţe Vesele; Nuvele; Un scos din pepeni, schiţe; Cum sunt ei, schiţe; La Clubul Decavaţilor, Moş Belea, romane; etc.

Brăeşti (1826 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Pârscovu. Formată din satele: Brăeşti, Pinu, Ruginoasa. Primăria la Brăeşti. Perc. locală. P. U. şi G. Pârscovu la 23½ km.

Brăeşti (2620 loc.), com. rur. din jud Dorohoi, pl. Siret. Formată din satele: Brăeşti, Busuicenii-Vale, Busuicenii-Popei, Poiana şi Pristeşti. Primăria în Brăeşti. P. U. Dorohoi. G. Văculeşti la 4 km.

Braga Théophile, scriitor portughez şi om politic, (n. 1843.) A scris: Istoria literaturii portugheze în 23 vol. Este numit în 1910 preşedinte republicei din Lisabona.

Braga (22000 loc.), oraş din Portugalia, capit. de district. Ţesătorii de lână, de pânzeturi, aurării, vechi şi interesante ruini romane ale vechei Bracara Augusta. Are monumente arhitect. importante: catedrala (sec. al XII), cetate, etc.

Bragă, băutură preparată din sămânţă de meiu, conţinând până la 1% alcool, întrebuinţată în România şi ţările balcanice.

Bragadiru (1880 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Domneşti. Formată din satele: Bragadiru, Bulgaru şi Lupeasca. Primăria în Bragadiru. Fabrică de spirt şi acid carbonic. Fabrică de articole de beton armat. Pepinieră de viţe. P. U. Domneşti. G. Dealu Spirei la 8 km.

Braganza, familie care a domnit în Portugalia dela 1640 până la 1910, când a fost detronată. Primul rege a fost Ion I şi ultimul Manoil al II.

Bragg Wm. Henry (n. 1862), fizician şi matematician englez, prof. univ. la Londra. S'a ocupat împreună cu fiul său, Wm. Lawrence B. (n. 1890), prof. univ. în Manchester, cu structura cristalelor şi cu razele Röntgen. In 1915 a primit premiul Nobel.

Braghina (bot.), varietate de struguri cu boabe rotunde şi mici de coloare roşie.

Brahă, drojdii de rachiu, rămase în cazan.

Brăhăşeşti (1961 loc.) com. rur. jud. Tecuci, pl. Nicoreşti. Firmată din satele: Brăhăşeştii-de-Jos, Brăhăşeştii-de-Sus, Corcioveni şi Cosiţeni. Primăria la Brăhăşeştii-de-Sus. Judec. de ocol. Medic, infirmerie. P. U. Podul-Turcului. G. Berheci la 10 km.

Brahe Tycho de (n. 1546 † 1601), întemeietorul astronomiei practice. Observaţiile sale le-a făcut în cea mai mare parte pe insula Hven lângă Copenhaga, iar dela 1599 la Praga împreună cu Kepler. In baza observaţiilor lui B. a stabilit Kepler legile sale.

Brahma[n] (filos.). In filos. indică este totul-unic = unica existenţă, absolutul, ceeace e mai presus de orice realitate finită, originea tuturor lumilor, forţa divină supremă sau sufletul universului. B. e identic cu „athman" [sufletul individual, eul sufletesc al omului]. In cunoştinţa acestei identităţi [„Tat twam asi = acesta eşti tu] sufletul îşi găseşte liniştea eternă şi isbăvirea tuturor sbuciumărilor la care a fost supus întrupându-se mereu în forme nouă. Teoria aceasta e desfăşurată în „Upanişade" (v. Veda). Eminescu s'a inspirat din această doctrină

Brahmani = inspiraţii; preoţii indieni, organizaţi în caste sacerdotale şi consideraţi ca persoane sfinte. Brahma[nul] e singurul autorizat să oficieze liturgia şi să aplice „Veda" (v. c.) la sacrificii, comentând şi învăţând tradiţia. B.-ii se apropie mult de „magii" persani şi de „druzii" celtici şi mai puţin de preoţii greco-romani.

Brahmanism (filos. sociol.). Concepţie religioasă-metafizică din India. Din p. d. v. social B.-ul este un regim de castă, în care predomină preoţii (brahmanii, v. c.), deţinători ai tradiţiei vedice (v. Veda) şi ai culturii. B.-ul datează ca organizare socială din prima mie de ani a. Chr. Azi numără ca. 150.000.000 credincioşi. Ca religie, B.-ul este un complex de rituri şi obiceiuri cuprinzând toate actele vieţii individuale şi sociale. B.-ul este un panteism monoteist, o doctrină a emanaţiunii, căci toate cele câte există au ieşit din dumnezeu-unicul, Brahma, sursă universală, absolutul, în care se unesc şi se adună toate. Acest Brahma este clădităr şi distrugător, rând pe rând a universului, reînoind lumile una după alta. Mai târziu se deosebeşte în fiinţa creatoare infinită a lui Brahma, zeul distructor „Siva" căruia i se adaugă zeul reparator, conservator şi mântuitor, Vişnu. Astfel avem în B. o trinitate — Brahma-Siva-Vişnu — reprezentând sub numele de „Trimurti" creaţia, distrugerea şi renaşterea. Toate acestea sunt însă numai trei aspecte diferite ale aceleiaşi puteri divine. Doctrina trinităţii divine

conduce la teoria incarnațiunii dela care se trece cu ușurință la „transmigrațiunea sufletelor" sau metempsihoză (v. c.). Fiindcă sufletul — principiu al vieții — este indestructibil, el se poate încarna în diferite forme exterioare, mai josnice sau mai înalte, după valoarea lui. De aceea toate relele omenirii purced din răutatea morală pricinuită într'o existență anterioară, pe care o ispășim noi azi în viața actuală. In felul acesta, există o forță internă ce conduce viața omenirii: fiecare ființă, prin virtuțile sau viciile sale își croiește destinul: desfășurările lumii se fac potrivit legii morale. Din p. d. v. practic morala B.-lui recomandă înaintea tuturor virtuților religioase: devotamentul, rugăciune, contemplarea solitară și tăcută precum și *modestia* și mila pentru slabi, bătrâni, săraci, bolnavi și pentru femei: „nu trebuie să lovești pe femeie niciodată, măcar și cu o floare". Doctrina castelor viciază morala B.-lui. Castele își au origina în Brahma, care a produs pe preoți din gura sa, pe războinici din brațul său, pe lucrători din coapsa sa și pe sclavi din picioarele sale. Astfel în cele patru caste, peste care predomină despotic brahmanii, se nasc prăpastii de netrecut ce înlătură ordinea și progresul social (v. Brahman, Veda, Upanișade).

Brahmaputra, fluviu (lung de 3000 km.), în Asia, care izvorăște din Himalaia și se varsă în golful Bengal, după ce, unindu-și apele cu ale Gangelui, a format o mare deltă. E unul din marile fluvii ale lumii și revărsările lui periodice fac fertile pământurile din Assam și Bengalul răsăritean. L. 1300 km. navigabil cu vapoarele.

Brahms Johannes, compozitor german (n. 1833 † 1897). Se distinge în tinerețe ca pianist. A trăit la Hamburg și din 1864 la Viena; a fost ales membru al Academiei din Berlin. E considerat ca personalitatea cea mai marcantă a muzicei ger-

Johannes Brahms

mane neoclasice și e renumit prin invenția melodică, varietatea ritmică, bogăția armoniei și finul colorit orchestral. Până la moarte a fost un adversar al muzicei wagneriene. A abordat toate genurile compoziției muzicale: simfonii, uverturi, serenade, concerte cu orchestră, muzică de cameră, sonate, muzică de pian, cântece, duete: celebru mai ales în „Deutsches Requiem", cu orchestră.

Brahoius, veche populație în Belucistan, în număr de 175.000. După limbă și caractere fizice sunt din familia dravidiană. Sunt nomazi, păstori de numeroase turme de oi și capre. Sunt mahomedani.

Braid James (n. 1795 † 1860), medic englez, considerat ca descoperitorul hipnotismului. El a constatat întâia oară că fixarea obiectelor strălucitoare transpune pe om în stare hipnotică.

Brăila, județ de câmpie din Muntenia. Se mărginește la N. cu jud. Covurlui, de care se desparte prin r. Siret, la NV. este jud. Râmnicul-Sărat, hotar râul Buzău, la V. jud. Buzău, la S. jud. Ialomița, iar la E. jud. Tulcea, hotarul făcându-l Dunărea. Terenul este o câmpie cu prea mici ondulațiuni. Ca ape curgătoare: râurile Buzăul și Călmățuiul, o fostă vale primitivă a Buzăului. Solul, în mare parte cernoizem, are petece de terenuri nisipoase (malul Siretului și pe dreapta Călmățuiului) și de sărături (malurile Buzăului). Dealungul Dunării, și râurilor se mai găsesc aluviuni moderne. Tot de județul Brăila mai ține și Balta Brăilei (v. c.), teren nou cu o mulțime de bălți și gârle, aluviuni cu totul nouă. Jud. B. făcând parte din partea de NE. a Bărăganului, este pur agricol, producând multe cereale. Industria s'a localizat în orașul B. (v. c.). Administrativ se împarte în 4 plăși cu 98 com. rur. și un oraș-municipiu, Brăila. Centre principale: Făurei, nod de C. F. (Buzău—Brăila—Galați și Făurei—Fetești), Viziru, Ianca, etc. Din punct de vedere industrial, formează un inspectorat special, iar din punct de vedere minier, depinde de inspectoratul al II. Buzău. Face comerț desvoltat cu grâne, făină, alcool, fabricate metalurgice (unelte, mobile de fier, etc.), produse în special în fabricele concentrate în jurul orașului B. Din Dunăre se pescuiește mult, în special din regiunea Filipoiu (v. c.), unde s'au făcut instalațiuni speciale. — Jud. B. a format pe vremuri raiaua B. (v. c.). Supraf. 4286 kmp. cu 191426 loc. adică cu o densitate de 44 loc. pe kmp.

Brăileanu Traian, prof. de Sociol. și Etică la univ. din Cernăuți (n. 1882). A publicat lucrări de filosofie, sociologie și Etică în rom. și în nemțește: Despre condițiunile conștiinței și cunoștinței, Die Grundlegung zu einer Wissenschaft der Ethik (Wien u. Leipzig, 1919); Introducere în Sociologie; Sociologia Generală (premiată de Academia Română); Ethik und Soziologie, Ein Beitrag zur Lösung des Problems „Individuum und Gesellschaft" Cernăuți, 1926). Politică: Sociologie und Politik (în „Archiv für Systematische Philosophie und Soziologie", Bd. XXXI. H. 3 u. 4).

Brăilița (6793 loc.), com. rur. jud. Brăila, pl. Siliștaru. Trib. Brăila. Primărie, percepție, infirmerie. P. U. Brăila. G. Brăila la 2 km.

Braille Louis, prof. la Institutul de orbi din Paris (n. 1806 † 1852). Orbind la vârsta de trei ani, B. s'a ocupat cu muzica în Instit. de orbi. Ajuns prof., el a inventat un nou sistem de scris pt. orbi, cu puncte ridicate. Acest sistem l'a adoptat și'n muzică (v. Orbi).

Brăiloiu Constantin, compozitor și critic muzical (n. 1893). Inițiatorul societății compozitorilor români (1920) și organizatorul concertelor dată de această societate. Se ocupă în deaproape cu folclorul muzical român. Compoziții pentru orchestră, lieduri etc. Actualmente profesor de istoria muzicei la Conservatorul din București, directorul Academiei de muzică bisericească și secretarul societății *compozitorilor români*.

Braloștița (1406 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Filiași. Formată din satele: Braloștița, Ciocane, Cotina, Ochișor, Purcărești și Schitu. Primăria în Braloștița. P. U. Filiași. G. Răcari la 4 km.

Bramante Donato d'Angelo, architect italian (n. 1444 † 1514). A zidit biserica Sf. Maria delle Grazie (Milano); a făcut planul bis. Sf. Petru (Roma), terminată de Michel Angelo. E plin de sobrietate și ampolare, inaugurând, prin opera sa, o perioadă nouă pentru renașterea arhitecturii italiene.

Bran (pasul —), trecătoare peste munții Bârsei. La 1270 m. altit. Leagă Brașovul cu Câmpu-Lungul și Târgoviștea, pe valea Dâmboviței. Șoseaua trece prin Rișnov. Pe marginea drumului se zăresc ruinele unei fortărețe. Trece prin defileul B.-lui, unde se află un grup de sate românești. La V. un perete stâncos, Piatra Craiului. Șoseaua pe valea Dâmboviței străbate regiuni pitorești; 2. B. castel zidit la 1212 de cavalerii teutoni, azi proprietatea M. S. Regina Maria, care l-a reparat și mobilat artistic.

Brâncă, v. Erisipel.

Brancardă (milit.), un fel de targă pe care se transportă bolnavii sau răniții. Se compune din două pârghii de lemn, constituind mânerele, egal depărtate între ele prin două traverse mobile cu picioare. In mijloc se întinde o pânză tare. De mânere sunt fixate două bretele.

Brancardier (milit.), se numește purtătorul brancardei. B.-ii sunt oameni special instruiți, care în timp de războiu au rolul de a căuta răniții pe câmpul de luptă și de a-i transporta cu ajutorul brancardelor la posturile de ajutor. Fiecare subunitate dintr'un regiment are un număr de brancardieri.

Brâncenf (2153 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Alexandria. P. U. Alexandria. G. Țigănești la 1 km.

Branchii (zool.), *se numesc organele de* respirație ale animalelor cari trăiesc în mediu aquatic (apă) dulce, salmastru sau marin (ex. Anelizi, Vermidieni, Moluște, Artropode, Protocordate, Pești și Amfibieni).

Branchiopode (zool.), crustacei inferiori (entomostracei) din ordinul Phyllopodelor, cu mai multe părechi de picioare subțiri, lobate și lățite provăzute cu apendicii respiratorii. Aparține: Branchipus stagnalis, cu corpul lungăreț, comun în bălțile cu apă dulce; Artemia salina, cu 11 părechi de picioare, trăind în apele *salmastre* (sărate), în mare număr în apa lacului sărat de lângă Brăila; Artemia milhauseni din apa de mare, etc.

Branciog, șes pietros; numire ce se dă câmpiei din râul Prahova până la poalele dealurilor subcarpatice. Este de fapt conul de dejecție al Prahovei vechi. Se cultivă porumb.

Branco, 1. insulă în archip. spaniol al Capului Verde. Are o faună și floră specială. 2. B. (rio) râu în Venezuela, principalul afluent al lui Rio-Negro. Cursul său e de 600 km.

Brâncoveanu Constantin (n. 1654 † 1714), Domn al Țării Rom. (1688—1714). Fiul boierului Popa și Stanca Cantacuzino din Brâncoveni, oameni f. bogați și cu infl. B. ajunge Domn în vremuri grele pt. țară, ajutat de partidul creștin al boierilor, contra Turcilor a căror putere scădea necontenit. Caută bunăviețuire și cu

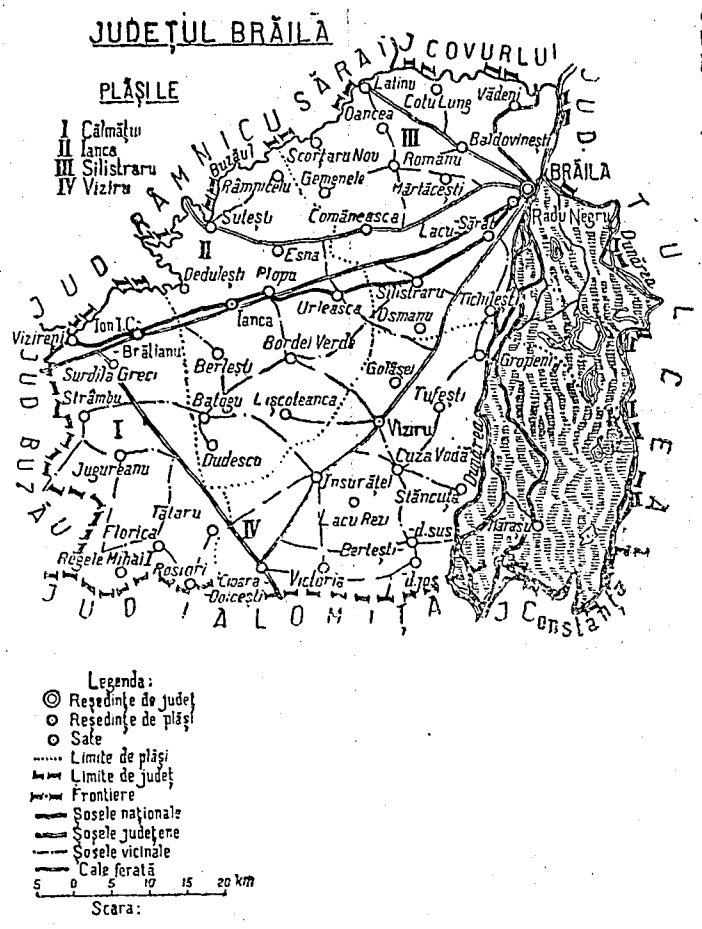

Legenda:
- Reședințe de județ
- Reședințe de plăși
- Sate
- Limite de plăși
- Limite de județ
- Frontiere
- Șosele naționale
- Șosele județene
- Șosele vicinale
- Cale ferată

Scara: 5 0 5 10 15 20 km

Turcii, cari-l întărise ca Domn, dar inima lui era pentru Imperialii creștini, cari-l fac în 1697 principe al imperiului roman: intrigi de tot felul se țes în jurul acestui Domn pentru a fi scos din scaun. In fruntea dușmanilor săi sta învățatul stolnic Constantin Cantacuzino, care dorește să-l înlocuiască pe B. prin fiul său Ștefan. Poarta bucuroasă de înlăturarea unui Domn hain din scaun pentru ai fi confiscat toată averea, îl cheamă pe **B.** la Constantinopol, unde împreună cu cei 4 fii e decapitat. B. însuflețea pe copiii săi cu cuvintele: Fiți cu curaj, am pierdut ce aveam în lume, să ne salvăm sufletul... să spălăm păcatele noastre cu sângele nostru". Doamna Maria în 1720, a adus trupul *soțului* ei și l-a înmormântat în bis. Sf. Gheorghe Nou din București. Domnia lui B. de 26 ani, susținută cu o diplomație rară între Turci, Austrieci și Ruși, a fost epocă de glorie cum Țara Rom. înainte nu avusese. Literatura și artele luaseră o desvoltare excepțională. Cărțile românești au inundat tot pământul românesc, precum cele tipărite în limbile tuturor ortodocșilor supuși s'au răspândit în tot Orientul ortodox. Milostenia lui B. nu cunoaștea margini. Banii și daniile lui s'au revărsat la toate Patriarhiile, episcopiile și mănăstirile ortodoxe ale Răsăritului. Stilul brâncovenesc predomină în sec. al XVIII în arhitectură, sculptură, pictură, aurărie și mobilier. Zidește biserici și mănăstiri între care cea mai frumoasă e cea dela Hurez, apoi la Râmnicul-Sărat, Sfântul Gheorghe Nou din București, biserica din Făgăraș, Brâncoveni, Surpatele, Viforâta. Diferitele curți și palate vestesc mărirea lui Br. în interiorul țării și desparte în afară. — Epoca lui Constantin **Brâncoveanu.** În literatura rom. veche, se numește astfel, pentru că în timpul acestui domn bogat și cult lit. rom. a înflorit mult, el sprijinind ortodoxia și cultura orientală. Scrierile iau un avânt mare în această epocă. Găsim acum pe Stolnicul Const. Cantacuzino, sfătuitor și îndrumător pentru scriitorii vremii. Iordachi Cantazino tipărește Evanghelia din 1682 și Vel paharnicul Șerban Cantacuzino tip. Liturgia din 1712. Tot în epoca aceasta trăiește moldoveanul Nic. Milescu-Cârnul, învățat vestit. — La Snagov lucrează tipografia, în care se tipăresc cărți în grecește, limbă oarecum oficială pe atunci. Aici se tipăresc cărți pentru apărarea ortodoxiei. Liturghia greco-arabă din 1701 e tipărită la S., deasemeni o Biblie cu carctere georgiene, trimisă în Georgia. La Tiflis (capit. Georgiei) s'a întemeiat apoi o tipografie cu lucrători trimiși din Buc. Acum influența slavonă decade și se simte nevoia de a se tipări de către Antim Ivireanu (v. c.) sub imboldul lui C. B. o gramatică slavonească. Voivodul își pune copiii să se exercite în predici grecești, atât în Moldova, cât și în Muntenia și ei aveau chiar predicatori personali. Influența lui C. B. so întinde acum și în Ardeal și Moldova. Stolnicul C. Cantacuzino, ducându-se în Moldova, aduce o copie a cronicii lui Ureche. In acest timp găsim pe lângă tipogr. dela Snagov încă șase: Buc., Iași, Sibiu, Alba-Iulia, Buzău, Sas-Sebeș. La Cluj, există o tipogr. cu litere latine, care tip. o carte rom. Epoca lui C. B. ține apr. între 1670 și 1730.

Brâncovenești, așezămintele (v. și Spitale), înființate la 1835 de Doamna Safta Brâncoveanu, sunt instituții de asistență socială complet autonome cu vestitul Spital B. din București. Spitalul servește în prezent și învățământului medical din Capitală. El a înregistrat în 1926 un total de 2149 bolnavi din cari 1855 rom. și 294 diferite naționalități, față de 1912 bolnavi în 1925, din cari 1646 rom. și 266 diferite naționalități.

Brâncovenești (1228 loc.), com rur. jud. Mureș, pl. Reghin-de-Sus. Judec. Reghin. Of P. local. G. locală.

Brâncoveni (1864 loc.) *com.* rur. jud. Romanați, pl. Oltu-de-Sus. Formată din satele: Brâncoveni și Văleni. Primăria la Brâncoveni. Mănăstirea „Brâncoveni". Medic, spital. Azil de invalizi. P. U. și G. Piatra-Olt la 4 km.

Brancovici Emanuil, prof. la Academia de înalte studii comerciale din Buc. Lucrări: Reforma financiară în România, Incurajarea industriei morăritului în România, Tehnica comerțului de cereale, Dobrogea, un răspuns „Uniunii scriitorilor savanților și artiștilor bulgari, etc.

Brancovici, veche familie sârbească, din care mai însemnați sunt: **1. George,** principe sârb (n. 1367 † 1456), care ajunge la tron în 1427, prin căsătoria cu fica principelui Lazăr I. El a fost un dușman neîmpăcat al fam. Huniadeștilor. — **2. George** (n. 1830 † 1907), preot apoi, călugărindu-se, episcop al Timișoarei (1882), iar în 1890 patriarh în Carlowitz.

Brancovici Longhin, Mitropolit cu reședința în Inău, j. Arad, ca. 1628—ca. 1642. A fost de două ori la Țarul Rusiei pentru milostenie. In 1643 retras, lucrează o icoană pentru Mateiu Vodă Basarab la mănăstirea Comana din Țara Românească, unde e și îngropat. La 1656 Sept. 14 trăia încă, căci participă la sfințirea de mitropolit a nepotului său Sava **B.**

Brancovici Sava (n. 1620 † 1683). Mitropolit ortodox rom. de Alba-Iulia (1656—1680). Ales mitrop. în 1656 în Târgoviște. Intors la Alba-Iulia **B.** păstorește în împrejurări grele și între mulți dușmani, pe cari a știut o vreme să-i împace pentru a-și păstra scaunul fiind, când cu Rákoczy, când cu Barcsay și când cu Kemény, principii Ardealului. Tine sinoade, face vizitațiuni canonice. Pentru a reface biserica din A.-Iulia pustiită, merge în Rusia (Ian.—Aug.. 1668), unde e foarte bine primit de Țar, încărcat cu daruri se întoarce la reședința sa. In 1669 calvinii, cu Apafy în frunte îi impun 19 condiții calvine, pe care Brancovici nu le-a executat. Prin fratele său Gheorghe, face înțelegeri secrete cu Grigore Ghica Domnul Țării Rom. pentru ca acesta să ocupe Ardealul. Dușmăniile față de B. cresc tot mai mult, din cauza trădării desigur descoperită și neexecutarea con-

dițiilor calvine. In 1680 e destituit, bătut și închis în castelul Iernu (jud. Mureș). La intervenția lui Șerban-Vodă Cantacuzino, Apafy îl eliberează, dar bolnav, n'a mai putut reocupa scaunul vlădicesc. Om deștept, îndrăznet, a fost pela multe curți importante, complotând și făcând politică pt. care împ. Leopold îl face baron (1683) după ce zbuciumatul vlădică murise.

Brâncuși Constantin, sculptor celebru. Născut în 1875 *dintr'o familie de țărani* gorjeni. A urmat întâi Școala de arte și meserii din București, apoi cea de Belearte. La 1906 pleacă la Paris pentru a-și continua studiile și rămâne acolo. Este cel mai cunoscut și mai mare sculptor român, privit chiar în străinătate ca unul din animatorii principali ai plasticei noui și ca unul din întemeietorii școalei moderne în sculptură. Artiști cu renume mondial ca Arhipenko și Lehmbruck sunt considerați ca elevi ai lui. Pe când la noi marele public abia de-i cunoaște numele. In apus e aproape idolatrizat. Revistele străine îi dedică numere întregi O călătorie în America i-a adus și o glorie transoceanică. Este un creator de cea mai pură speță, un fanatic, un iluminat. Acest mare vizionar nu vrea să știe de convenții în artă. Pasionat al materialului, el posedă un extraordinar elan constructor. Lucrări ale lui se găsesc la București în Muzeul Simu, în muzeele Olandei, ale țărilor Scandinave și Statelor Unite. Câteva din operele lui: Pasărea măiastră, Cumințenia pământului, Coloana fără sfârșit, Îmbrățișarea (la cimitirul „Père Lachaise" din Paris), etc.

Brâncuță (bot.), plantă (Sisymbrium officinale) din fam. Cruciferelor, comună pe câmpii pe lângă drumuri și pe coline, întrebuințată în medicină.

Constantin Brâncoveanu

Brandenburg, regiune din Prusia, fostă marcă germ. In mare parte este o câmpie nisipoasă între Elba și Oder. Prin B. curge Havel și Sprea. Cu toată sărăcia terenului, B.-ul a fost pus în valoare, datorită stăruinții și muncii statornice a locuitorilor. Din supraf. sa (39036 kmp): 33% sunt păduri, 3% mlaștini, 10% pășuni, pe care pasc oi. Desvoltarea mare, pe care a luat-o B.-ul o datorează Francezilor protestanți, cari, între altele, au înființat fabrici: de arme (Spandau și Potsdam), de pânzeturi (Spremberg, Krossen, Soldin), cum și cea mai mare parte a fabricilor vechi din Berlin. B.-ul are 2615000 loc. fără Berlin (3,954.000 loc.). Populația primitivă a B.-ului a fost slavă, peste care au venit coloniști germ. Se mai găsesc și azi comune întregi, a căror locuitori prezintă caractere slave (vende).

Brandenburg (52.000 loc.), oraș în Germania pe Havel. Țesătorii de lână, cărămidării, construcții de mașini și articole de fier alb. Comerț cu tutun, țesături, etc. Orașul natal al lui Bismark.

Brandenburg (milit.). Tunică militară originară din Brandenburg, prin sec. al XV, cu două rânduri de nasturi legați între ei cu șnur. Azi a rămas numai denumirea galonului de diferite culori care leagă nasturii și formează butonierele. Brandenburgurile au rămas numai la tunica ofițerilor de cavalerie.

Brandes Georg-Morris-Cohen, critic și istoric lit. danez (n. 1842). A făcut studii asupra literaturilor străine, distingându-se prin simțul superior în selecția operelor lit. important din p. d. v. cultural și prin interpretarea psihologică a operilor literare. Scrieri: Curentele fundamentale în lit. sec. al XIX; Voltaire, etc.

Brandon, 1. (18.600 loc.), oraș în Anglia, comit. Durham. Cărbuni. 2. B. oraș în Canada (Manitoba) de 15.400 loc. Mare târg cu cereale, fabrici de instrumente agricole și încălțăminte.

Brandsch Rudolf (n. 1880), politic. sas. Dela 1919—29 e deputat în Parlamentul rom.; președ. al uniunii germ. din Rom. și al grup. min. germ. din Europa, pe care-l prezintă la congresele internaționale. Editează în Sibiu revista: Deutsche Politische Hefte (1921—28) și în Viena cu alții: Nation und Staat (1927). B. e om cu mare influență în viața sășească.

Brândușa (bot.), plantă (Colchicum autumnale) din fam. Liliaceelor, comună prin pășunile și fânețele umede cu flori liliachii înflorind toamna, excepțional primăvara, numită încă B. de toamnă. In pădurile și'n livezile din regiunile Carpaților înflorește primăvara de timpuriu. Br. de primăvară (Crocus banaticus), din fam. Iridaceelor, cu flori mari liliachii.

Brănești (3556 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Pantelimon. Formată din satele: Brănești, Islaz și Vadul Anii. Primăria în Brănești. Fabrică de oțel. Școală superioară de silvicultură. Medic. Of. P. local. G. locală.

Brănești (1298 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Jiu. Formată din satele: Brănești, Brebenei și Spătărăi. Primăria în Brănești. P. U. Turcenii-de-Sus. G. Gilort la 10 km.

Brănești (2027 loc.), com. rur. din jud. Dâmbovița, pl. Pucioasa. Formată din satele: Brănești și Scârlențea. Primăria în Brănești. Pere. locală. Infirmerie. P. U. Pucioasa. Haltă locală.

Branisce Valer, publicist și om politic (n. 1869 † 1928). Studiile univ. la Budapesta unde și-a luat în 1891 și diploma de doctor în filozofie. Timp de trei ani a fost profesor la liceul din Brașov, părăsind apoi cariera didactică pentru a se dedica ziaristicei și politicei militante. Redactor la „Tribuna" din Sibiu, apoi al „Dreptății" din Timișoara, e condamnat în 1895 pentru procese de presă și face doi ani de temniță la Vaț. Silit să părăsească Banatul, trece în Bucovina spre a-și continua activitatea de luptător al cauzei românismului integral. In 1897 fondează la Cernăuți ziarul „Patria". Expulzat și de aici (1900), revine în Banat și înființează la Lugoj ziarul „Drapelul" pe care îl conduce până în 1918, când e din nou aruncat în temniță, la Seghedin. Scapă abia la isbucnirea revoluției. Membru în Consiliul dirigent, i se încredințează resortul cultelor și instr. publice. Branisce a fost unul din cei mai dârzi luptători ai Românilor ardeleni și un mare ziarist. A publicat și studii de istorie literară și folklor, dintre cari citâm: Andrei Mureșianu (1891), Ciprian Porumbescu (1908), Pagini răslețe (1910), etc.

Branisce Victor, (n. 1874), ziarist, redactor la ziarul Patria (1897—9). Persecutat pentru agitație politică trece la Iași (1900—1). 1903 redactor, apoi director al ziarului Gazeta Transilvaniei până astăzi. 1928 senator. In toată cariera lui ziaristică a luptat pentru drepturile și progresele poporului român.

Branișta (5158 loc.) com. rur. jud. Botoșani, pl. Ștefănești. Formată din satele: Avrameni, Branișteа. Isvoare și Răteni. Primăria în Branișteа. Of. P. local. G. Truseşti la 20 km.

Brăniștarl (1100 loc.) com. rur. jud. Vlașca, pl. Călugăreni. P. U. Călugăreni. G. Comana la 9 km.

Branișteа (2134 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Câmpul. Formată din satele: Branișteа și Goanța Primăria la Branișteа. P. U. Vânători. G. Motăței la 40 km.

Branișteа (2731 loc.), com. rur. din jud. Dâmbovița. pl. Titu. Sonde de petrol. P. U. și G. Titu la 2 km.

Branișteа (2315 loc.), com. rur. din jud. Covurlui, pl. Pechea. Formată din satele: Branișteа, Lozova. Traian și V. Alecsandri. Primăria în Branișteа. Școală de agricultură. Perc. locală. Of. P. local. G Șerbești.

Branișteа (5158 loc.) com. rur. jud. Someș, pl. Beclean. P. U. si G. Beclean la 9 km.

Brankwyn Frank, pictor engl. (n. 1867) și gravor cu aqua-forte. Tablourile sale au o coloratură pronunțată.

Branly Eduard (n. 1846), fizician francez. A inventat un instrument pentru recepționarea undelor electromagnetice: Coherorul lui B.

Bran-Poartă (1010 loc.), com. rur. din jud. Brașov, pl. Zărnești. Of. P. T. T. La 8 km. de G. Tohanul vechiu.

Brant Sebastian, scriitor german din Strassburg († 1531). In „Narrenschiff", o poezie satirică, biciuiește cu severitate viițiile și infracțiunile, își bate joc de cunoștințele nefolositoare, de furia scrisului și a tipăririi, a modei luxoase și a lăcomirii după plăceri, recomandând cunoștința de sine, ca centru al înțelepciunii și prețuind sărăcia, mamă a tuturor virtuților. Toate viițiile se pot îndrepta numai respectând Biblia și „învățăturile sfinților părinți". Cartea e scrisă în dialectul alsacian.

Branting Karl-Hjalmar, bărbat de stat suedez (n. 1860 † 1925). S'a ocupat la început cu matemat. și astronomia, aban-

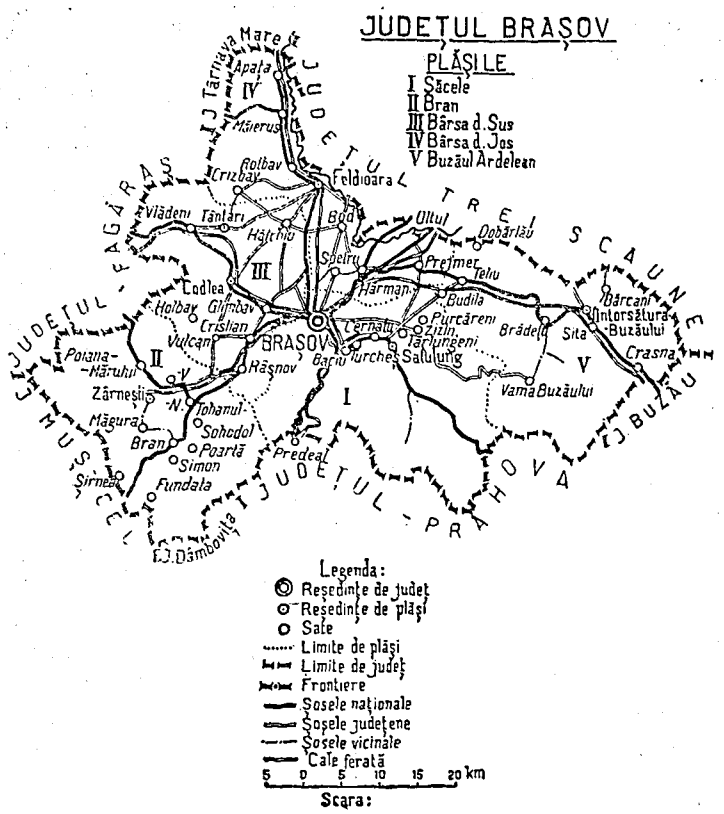

donându-le s'a dedicat socialismului, ajungând reprezentantul acestuia în parlament. In cursul răsb. a fost partizanul neutralității și ministru. A dat part. socialist o direcție cumpătată și o trad. politică sinceră. A devenit o figură europeană prin cultura sa și moderație, câștigându-și acest renume prin reprezentarea Suediei la Liga Națiunilor.

Brantôme (Pierre de Bourdelles, seigneur de —), memorialist franc. (n. ca. 1535 † 1614). A făcut politică militantă și multă vreme a luptat ca ostaș, luând parte la cel dintâiu și la cel de al doilea răsboiu religios și a povestit întâmplările la care a participat: Les vies des hommes illustres et des grands capitaines étrangers; les Vies des hommes illustres et des grands capitaines français; les Vies des dames illustres, des dames galantes; discours sur les duels, etc. (lucrări postume).

Brânza (chim.), produs alimentar preparat din caseina (v. c.) laptelui de vacă sau de oaie, coagulată prin fermentație sau cu chiag preparat din stomac de miel sau de vițel, uscat și conservat. Caseina se separă sub forme de caș (dulce), care se separă de zer, se sară, se tescuiește (prescază) și se pune la răcoare. După calitatea laptelui și după diferitele metode de preparare, în comerț se disting diferite varietăți: B. olandeză; B. de Limburg din Belgia; Chester și Glouchester din Anglia; Cantel și Roquefort din Franța; Parmesan și Stracchino din Italia; Ementhal, Gruyère din Elveția care produce cantitatea cea mai mare; Olmütz, Quargel, Liptau din Austria și Ungaria. — In România industria brânzeturilor este reprezentată prin mai multe întreprinderi (București, Timișoara, Sibiu, Caransebeș, Tirimia, Baraolt etc.), producându-se trapist, cașcaval, ementhal, gervais, gruière, etc.

Brânza (1304 loc.), com. rur jud. Ismail. pl. Reni. P. U. și G. Reni la 28 km.

Brânză Dimitrie (n. 1846 † 1895), mare botanist rom., creatorul stud. serioase de botanică din Rom., prin neobosita sa activitate făcând cunoscută flora țării noastre. Licențiat în științele naturale (1866) și doctor în medicină (1869), dela universitatea din Paris, laureat al Facultății de științe dela această universitate pentru teza sa asupra Gentianaceelor. Reîntors în țară în 1867, iar definitiv în 1869 a fost numit profesor de botanică și zoologie la Facultatea de Științe din Iași, pe lângă activitatea sa profesorală desvoltând și o bogată activitate medicală ca medic secundar la spitalul Sf. Spiridon, și'n calitate de custode al muzeului soc. de medici și naturaliști din Iași, studiază flora Moldovei din prețioasele colecțiuni avute la dispoziție. In 1874, a fost transferat la Facultatea de științe din București, deținând dela 1882 catedra de botanică dela aceasta Universitate, până la moartea sa, inițiind (1885) în acest interval înființarea frumoasei grădini botanice dela Cotroceni. A desvoltat o bogată activitate didactică și științifică, din domeniul botanicei — publicând numeroase scrieri asupra florei din țară, lucrarea sa principală în manuscris „Flora descriptivă a Dobrogei" 1891, 3 vol. — fiind premiată de Academia Română.

Brânzeni (2052 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Răspopeni. Formată din satele: Brânzenii-Noui, Brânzenii-Vechi. Primăria la Brânzenii-Vechi. P. U. Căzănești. G. Rogojeni la 15 km.

Brânzeu Nicolae, canonic gr.-cat. din Lugoj și scriitor bisericesc (n. 1883). Lucrări mai importante „Pocăiții" și „Chestii contimporane". Dela 1920 încoace redactorul revistei „Sionul Românesc", din Lugoj.

Brașov, jud. din partea de S. a podișului Transilvaniei, mărginit la S. cu lanțul Carpaților Meridionali, cari îl despart de jud. Dâmbovița, Prahova și Buzău. Spre E. și NE. cu jud. Trei Scaune, spre V. cu Târnava Mare, Făgăraș și Muscel. Carpații pot fi trecuți în acest jud. prin pasurile: Bran, Predeal, Bratocea, Tătarului și Buzăului. Ei sunt calcaroși cu frumoase fenomene carstice și cu înălțimi ce trec pe alocuri de 2500 m. (Omul 2506 m.). Din Carpați se desprind culmi scurte, ce se îndreaptă spre N. terminându-se brusc în Câmpia Bârsei (v. c.), vechiu lac intracarpatic, colmatat. Clima jud. B. e la fel cu aceia a Transilvaniei, cu o mențiune: la satul Bod, este temperatura cea mai scăzută, cu variațiile cele mai mari și mai brusce. Apele jud. B. sunt adunate în mare parte de Râul Olt. Acestea sunt: Târlungul, Temeșul, Bârsa, etc. Spre E. este Buzăul. Munții au pe vârfuri pășuni bune cu stâne multe, iar pe coaste păduri frumoase de conifere și terminându-se amestecate cu fagul. Câmpia Bârsei este producătoare (grâne, sfecle de zahăr, legume, etc.). Prin constituția sa geologică (majoritatea calcare: cretacice și jurasice), jud. B., nu are alte exploatațiuni miniere de cât: lignite (Cristian, Codlea, Vulcan), piatră de var și de construcții. Industria e concentrată mai mult în capitală. Ea este reprezentată prin: industria forestieră, fabr. de mobile de lemn și fier, industrie metalurgică (Brașov), rafinărie de petrol (B.), fabrică de zahăr (Bod), fabrică de hârtie la Zărnești. Din punct de vedere administrativ, jud. Br., a fost mărit prin legea din 1925. Are 48. com. rur. împărțite în 4 plăși (v. har-

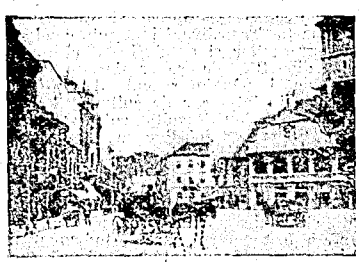

Brașov. Piața Libertății

ta) și un oraș municipiu, Brașov, care e capit. județului. Jud. B, depinde de C. de Apel B., inspect. școlar circ. B., Inspect. III Minier Ploești, cel industrial B. Locuitorii sunt în majoritate Români și Sași. Cei mai mulți români sunt ortodoxi și depind de Mitrop. Sibiu. Puținii gr.-cat. depind de Mitropolia din Blaj.

Brașov, Bătălia dela —. Localitate însemnată prin marea bătălie din zilele de 24—25 Sept. 1916 în timpul răsboiului ro-

mâno-german din 1916, între trupele germane ale grupului Staabs (5 divizii germano-austro-ungare) care voiau să cucerească Braşovul şi trupele române ale armatei a II-a, General Crăiniceanu (3 divizii plus resturile diviziei 4 şi 6) care l-au apărat. Prin bătălia dela Braşov se înţelege, toate luptele din jurul Braşovului ce s'au desfăşurat pe o zonă dela Zerneşti, N. Braşov, Sânpietru cu episoade principale în câmpia dela Sâmpietrul şi Bartolomeu. Se termină prin retragerea noastră lăsând în mâna Germanilor Braşovul cu 1000 prizonieri şi 25 tunuri sfărâmate.

Braşov (50.000 loc.), municipiu, capitala jud. B. Oraş locuit aproape în părţi egale de Rom., Saşi şi Magh. Important centru industrial, comercial şi cultural. Fabrici de bere şi postav, uzine metalurgice, distilerii de petrol, fabr. de avioane. Şcoli superioare rom., săseşti şi ung., vestite din trecut. În apropierea actualului B. pe dealul Tâmpa, a existat încă la începutul sec. al XIII un castel fondat de cavalerii Teutoni, la adăpostul căruia pare a se fi format cele dintâiu sălaşuri omeneşti. Mai târziu Saşii imigraţi în ţara Bârsii, au fondat oraşul propriu zis. Românii locuiau la sud în suburbia care se întinde spre Poiana-B.-lui, Scheii. Tradiţia susţine că aceşti Rom., porecliţi „Trocari", ar fi Bulgari romanizaţi, aduşi de Saşi ca muncitori la zidirea Bisericii negre. De fapt cercetările mai noui au stabilit că aceşti trocari sunt de origine aromânească. Un alt nucleu compact de Rom., infiltraţi din Tara Bârsii, trăesc în B.-vechiu. In sfârşit trebue amintit un al treilea grup de Rom., comercianţii înstăriţi, cari sub scutul privilegiilor companiei levantine s'au putut aşeza în centrul oraşului. Rom. braşoveni, harnici şi oameni de afaceri versaţi, s'au caracterizat întotdeauna prin spirit progresist, iniţiativă fecundă, spirit naţional foarte desvoltat şi tendinţe culturale. În B. s'au tipărit cele dintâiu cărţi româneşti ale lui Coresi. Comercianţii braşoveni, cari mergeau cu chervanele lor până la Lipsca şi Constantinopole, aduceau cu ei cunoştinţa de oameni, ţări şi curente noi. Aici trăiau scriitori, ca Radu Tempea, Ioan Barac, Anton Pann. In B. s'a fondat prima gazetă rom. în Ardeal („Foaia pentru Minte, Inimă şi Literatură" şi „Gazeta Transilvaniei"), sub conducerea Mureşenilor şi a lui Gh. Bariţiu. Şc. rom. din B., ale căror începuturi se pot urmări până'n veacul al XVII au fost principalul focar de cultură al Rom. ort. Din ele s'au desvoltat sub oblăduirea lui A. Şaguna, a lui Popazu şi a comercianţilor bogaţi la începp. sec. trecut şc. centrale, din cari s'au format în 1850, Gimnaziul Ort., azi liceul „Andrei Şaguna". Această şcoală braşoveană, animată şi ea de spiritul progresist al soc. rom., a fost centrul care a îndrumat tinerimea rom. în mai mare măsură spre cariere practice. Mult a contribuit în această direcţie şi Scoala Comerc. Sup. întemeiată scurt timp după liceu, singura de acest gen în Ardeal, dinaintea unirii. Mişcarea nat. din 1848, a găsit aici cel mai puternic ecou. In B. s'au format trupe revoluţionare rom. bine organizate şi Braşovenii au fost dintre cei mai activi participanţi şi promotori ai adunării de pe Câmpul Libertăţii. In a doua jumătate a veacului al XIX, cu toată decăderea financiară a vechii soc. de comercianţi, rom., în urma înfiinţării căii ferate, care nimicise comerţul cu chervanele, B. totuşi a rămas unul din cele mai importante centre cult. rom. ale Ard. Aici se tipăreau rev. „Transilvania" şi „Gazeta Transilvaniei", de aici s'au ridicat familiile de cărturari Bogdan Mureşianu, Puşcariu, Bran de Lemeni. In B. s'a născut primul mare chimist ard., N. Teclu, poetul Iosif, în şcolile Br., s'au format cea mai mare parte a intelectualilor români ort. din zilele noastre. E caracteristic că B. a fost singurul oraş din Ard. care era totodată şi un centru medical rom. Semnificativă pentru starea de spirit a soc. rom. braşovene a fost legătura vie cu intelectualitatea din Principate, ale căror progrese Rom. braşoveni le urmăreau şi înregistrau cu deosebită sensibilitate şi pricepere, ba chiar le influenţau uneori hotărîtor. Astfel în Ard. B. a fost centrul rom. unde s'a înfiripat mai de timpuriu şi mai temeinic unitatea culturală a tuturor Românilor, unde ideia unităţii politice a fost întotdeauna mai vie şi unificarea sufletească a găsit cel mai prielnic teren. B. al cărui centru are încă multe trăsături medievale, are unele zidiri interesante din punct de vedere arhitectonic. Cea mai importantă zidire e biserica catedrală evangh. lut., numită Biserica Neagră, cu frumoase elemente gotice. Din zidirile rom., e de remarcat Biserica Sf. Niculae din Scheii. B. are un foarte interesant muzeu săsesc (Muzeul Ţării Bârsii), cu o colecţie preistorică foarte importantă şi un început promiţător de muzeu rom. (Muzeul „Astra"). Şi în viaţa cult. a Saşilor B. a jucat un rol important. Şcolile lor foarte vechi (Liceul Honterus) şi bine organizate, literaţi de seamă în toate timpurile au contribuit mult la aceasta. De aci s'a pornit la finea sec. al XV, reforma religioasă a Saşilor (Honterus). In prezent generaţia scriitorilor tineri Saşi e grupată într'un cenaclu literar braşovean în jurul talentatului Zillich. Prin situaţia sa admirabilă, centrul unei regiuni turistice subalpine şi alpine, B. este astăzi şi una din cele mai căutate localităţi balneare.

Braşovul vechiu. 1. La marginea lui s'a dat marea luptă a lui Radu Vodă Şerban, biruind oştirea ungurească şi omorând pe principele Ardealului Moise Szekely (7 Iulie 1603). — 2. Intre satul Sânpietru şi Moara de hârtie din marginea Braşovului Radu Şerban distruge în luptă, armata principelui Gavril Báthory (10 Iulie 1611).

Brassai Samu (n. 1800 † 1897), f. prof. universitar în Cluj, membru al Academiei Maghiare. Cunoştinţele sale s'au extins asupra tuturor ramurilor ştiinţii: filologie maghiară şi clasică, ştiinţe naturale, matematică, filosofie, geografie, pedagogie, muzică.

Brasseur de Bourbourg Charles Etienne, scriitor franc. (n. 1814 † 1874). A studiat antichităţile americane.

Brassica (bot.). gen de plante erbacee majoritatea bisanuale din fam. Cruciferelor, cu flori galbene mai rar albe, având vreo 80 de specii răspândite în Europa, Africa şi în Asia, dintre care în ţara noastră sunt mai însemnate: muştarul cu var. sale, rapiţa, napii, varza, guliile, conopida, (v. c.).

„Brassoi Lapok", ziar cotidian magh., apare în Braşov. A avut şi are adeseori o atitudine şovinistă.

Brătăşanca (1168 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Filipeşti. Formată din satele: Brătăşanca-Ungureni, Brătăşanca, Ezini, Zalhanaua. Primăria la Brătăşanca. P. U. Filipeştii-Târg. G. Buda la 18 km.

Brătăşani (1181 loc.) com. rur. jud. Teleorman, pl. Slăveşti. Formată din satele: Brătăşani, Tâlpeni-Netoţi şi Tugueţii-de-Jos. Primăria în Tugueţii-de-Jos. P. U. Slăveşti. G. Roşiorii-de-Vede la 28 km.

Bratca (1672 loc.), com. rur. jud. Bihor, reşed. pl. Bratca. Staţie C. F. R. locală.

Brăteni (1852 loc.), com. rur. jud. Botoşani, pl. Ştefăneşti. Formată din satele: Brăteni, Cismăneşti, Nastasa şi Păun. Primăria în Brăteni. Perc. locală. P. U. şi G. Dângeni la 12 km.

Brateş (1043 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Covasna. Of. P. local. G. locală.

Brateş, lac Intre Dunăre şi Prut, la NE. de Galaţi. Are raci şi peşti mulţi. Se alimentează cu apă prin infiltraţie sau din viiturile mari ale Prutului. Ridicarea nivelului apelor sale constitue un pericol continuu pentru mahalalele joase ale oraşului Galaţi.

Brătescu Constantin (n. 1882). Prof. de Geografie la Univ. din Cernăuţi. Şi-a făcut studiile la Bucureşti, Berlin şi Leipzig. Lucrările sale privesc în special Dobrogea: Lacul Mangalia, Delta Dunării, etc. Este directorul revistei „Analele Dobrogei", iar în 1928 a organizat „Expoziţia semicentenarului Dobrogei", dela Constanţa.

Brătescu-Voineşti, Ion Alexandru —, mare nuvelist rom. (n. 1867), avocat, secretar general al Camerii Deputaţilor, membru al Acad. rom. Format la „Convorbiri Literare", publică la început poezii, apoi schiţe şi nuvele. La apariţia primului vol. („Nuvele şi Schiţe" 1903) nu e apreciat suficient. Mai târziu însă e foarte admirat şi gustat, chiar în scrierile mai vechi, pentru schiţele sale cu

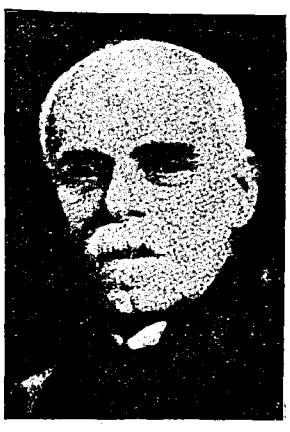

I. Al. Brătescu-Voineşti

fine analize psihologice. Personajele povestirilor sale sunt tipuri de oameni neobişnuiţi, de cele mai multe ori. Ei sunt mânaţi de imbolduri ascunse şi de neînvins care le covârşesc întreaga viaţă, ori de câte o patimă ce-i face să se izbească de greutăţile vieţii resemnându-se, împăcaţi sau indignaţi (Până Trăsnea, Microbul, etc.), sau fiind înfrânţi. Toate aceste caractere sunt însă de o nobilă distincţie sufletească, neobişnuită la cei cu care trăiesc (Isaia, Conu Alecu, Niculăiţă Minciună); sau reprezintă o clasă de oameni aleşi cari dispar şi sunt învăluiţi într'o atmosferă de simpatică melancolie, pe care Br.-V. ştie s'o eviden-

ţieze cu o sobrietate plină de măreţie. Simplu, lipsit aproape complect de elementul descriptiv, stilul lui **Br.-V.** este precumpănitor analitic. Fin observator al lumii mici („Puiul", „Priveghetoarea", etc.), graţiosul şi gingăşia formează notele lui esenţiale, alături de talentul analizei. Naraţiunea lui **Br.-V.** are mai multă înrudire cu drama decât cu epica. Acţiunile inventate de el sunt doar indirect motivate de faptele personajelor, căci lucruri şi oameni sunt supuşi întâmplărilor determinate strict mai dinainte de complexul legilor naturii şi vieţii: Cunoscător deplin al vieţii animale — pescarul şi pasionatul vânător **Br.-V.** — ascunde în paginile schiţelor şi nuvelelor sale o domoală filos. a vieţii pe care o vedem cum se ridică din tainiţele obscure ale instinctelor la fulgerările conştiente ale inteligenţii vii, sau a pasiunilor repezi. La baza acestei filos. stă convingerea biologică, după care rostul vieţii se surprinde în „năzuinţa de a oglindi în tine o cât mai mare parte a lumii în care trăieşti. Setea asta de pricepere, de pătrundere a tainei care te încunjoară . . . e setea lumii întregi, e setea substanţei din care e alcătuită. A trăi fără potolirea ei, înseamnă osânda de a te întoarce la una din formele trecute de care natura n'a fost mulţumită..." Şi „în lungul lanţ al vieţuitoarelor până la om deosebirea de căpetenie de la una la alta, a fost un spor de pricepere". Ideia aceasta „filosofică" formează unitatea de concepţie a tuturor scrierilor lui **Br.-V.**, iar diferitele sale schiţe şi nuvele nu sunt decât scene şi aspecte de viaţă, în care se realizează plastic concepţia autorului. De aceea, paginile lui **Br.-V.** au o accentuată nuanţă personală şi par scurte fărâturi de autobiografie. Scrieri: In lumea Dreptăţii. Intuneric şi Lumină, Pe marginea cărţilor, In slujba Păcii, Rătăcire. Şi ultimul vol. „Fărâmituri" apărut în 1929. Teatru: Sorana.

Ionel I. C. Brătianu

Brăteşti (1102 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, pl. Nucetu. Formată din satele: Brăteştii-de-Jos, Brăteştii-de-Sus şi Bungetul. Primăria în Bungetul. P. U. şi G. Văcăreşti la 6 km.

Bratia (1066 loc.), com. rur. din jud. Ialomiţa, pl. Lehliu. Formată din satele: Bratia şi Panduri. Primăria în Bratia. P. U. Urziceni, G. Broşteni la 5 km.

Brătianu. 1. Ion C. (n. 1821 † 1891), om de stat român. Face studii la Paris (1841—48). Intors în ţară participă la revoluţia din 1848; exilat se întoarce la Paris unde stă până la 1857; luptă şi scrie pentru cauza României, câştigă pretenia mai multor bărbaţi politici străini revoluţionari; conspiră contra lui Napoleon al III, e arestat 3 luni. In 1857 vine în ţară şi e ales membru în Divanul adhoc şi în 1859 deputat în Cameră şi luptă pentru unirea Principatelor. Con-

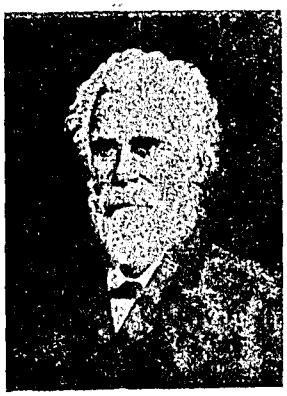

Ion C. Brătianu

tribue la detronarea lui Cuza-Vodă (11 Februarie 1866) şi la aducerea Principelui Carol de Hohenzollern, cu care vine în ţară în 8 Maiu 1866. E ministru de finanţe în primul minister al principelui Carol. In opoziţie e amestecat în conjuraţia lui Candiano-Popescu din Ploieşti (8 Aug. 1870), pentru detronarea princ. Carol, dat în judecată e achitat. Face parte din coaliţia dela Mazar-Paşa şi în 1876 **B.**, e prim-ministru timp de 12 ani, când e războiul de independenţă (1877-8), pe care-l câştigăm, dar Ruşii ne fură Basarabia în schimbul Dobrogei. In 1881, România se proclamă regat cu regele Carol în frunte. In 1888 **B.**, se retrage dela Guvern, fiind senator în opoziţie. E îngropat la moşia sa Florica în 1891. A fost un mare patriot, sub guvernarea lui ţara s'a consolidat foarte mult pe toate terenurile, fiind **B.**, un factor hotărîtor în rezolvarea chestiunilor importante naţionale şi de stat. Personalitate politică de primul rang, **B.**, a adus cele mai mari servicii poporului rom. pe teren naţional şi pol.; 2. Ionel, om de stat rom. (n. 1864 † 1927). Fost mai multe ori prim ministru. Fost şef al partidului naţional liberal. A presidat marele evenimente politice de sub regele Ferdnand I: Improprietărirea ţăranilor, votul universal şi intrarea în războiul pentru întregirea neamului. In decursul războului mondial în 1914 a susţinut împreună cu alţii, contra părerii regelui Carol şi a lui P. Carp în consiliul de Coroană din 3 Aug. dela Sinaia, importanţa neutralităţii Rom., aşteptând momentul cel mai prielnic pentru a intra în războiu. Părtaş al intervenţiei, **I. B.** reuşise cu abilitate să-şi ascundă intenţiile, de aceea diplomaţia europeană îi zicea „Sfinxul". Din Sept. 1914 a încheiat cu Rusia o convenţie secretă şi a trimis la Paris şi Roma misiuni confidenţiale şi la Paris o misiune militară permanentă pentru cumpărarea materialului de războiu. S'a străduit pe cât a putut să ne scoată din starea de anexă a puterilor centrale, care ne cunoşteau întreaga organizare, gata de a începe lupta alături de aliaţi, conducând cu dibăcie tratativele pentru asigurarea revendicărilor noastre naţionale, cu Ruşii în 1915, reprezentaţi în politica externă de Sasonov (v. c.) şi în 1916, cerând R.-lor ca obligaţiile luate faţă de noi să fie contrasemnate de celelalte puteri aliate. La 4/17 Aug. 1916 încheie cu Rusia, Franţa, Anglia şi Italia un tratat politic şi o convenţie militară privitoare la intrarea în războiu şi condiţiile păcii. La 14/25 Aug. 1916 se ţine al doilea consiliu de Coroană la Buc. sub preşid. reg. Ferdinand, la cerinţa lui **I. B.** care a declarat că şi învinşi ne vom asigura unitatea naţională, având şi garanţia celor 4 puteri. Atunci s'a hotărît intrarea Rom. în marele războiu, fiind la ministerul de războiu **I. B.** însuşi. In timpul războiului a fost sfetnicul cel mai de seamă al regelui Ferdinand, mai ales în grelele zile dela Iaşi, în decursul revoluţiei ruseşti şi a defecţiunii Ruşilor. Se retrage în Februarie 1918 pentru a nu semna armistiţiul. Guvernul germanofil Marghiloman îl dă în judecată, făcându-l răspunzător de „dezastrul războiului" contra Germaniei! Dar evenimentele se precipită neaşteptat şi în Septemvrie 1918 **I. B.** revine la cârma ţării. Participă ca primdelegat al Rom. la Conferinţa păcii, unde luptă cu înverşunare pentru izbânda promisiunilor făcute Rom. când a intrat în războiu, şi se retrage violent, în 1919, dela Conferinţă, nevoind să cedeze Banatul Serbiei şi să semneze tratatul cu Austria. Formează în 1922 din nou guvernul, obţinând un formidabil succes electoral şi cu ajutorul unei mari majo-

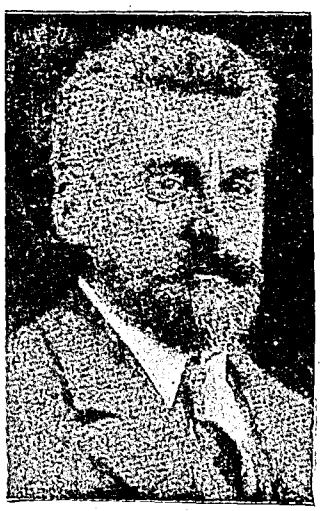

Vintilă I. C. Brătianu

rităţi, presidează modificarea constituţiei (1923) şi desăvârşirea reformelor agrare, electorale, ş. a., apropiind ţara în politica externă de Franţa, Polonia şi de

Mica înțelegere. În 1926 se retrage dela guvern. Îndată însă e rechemat (în 1927 iunie) și atunci proiectează o mare reorganizare culturală a țării. Moare însă în același an, îndată după regele Ferdinand, din cauza unei laringite infecțioase, lăsând un mare gol în partidul liberal, pe care l-a condus cu autoritate și mare energie și în politica țării întregi. I. B. a fost îngropat la moșia sa Florica. 3. **Vintilă** I. C., om politic român, (n. 1867). Fost ministru de războiu în timpul războiului mondial, apoi de mai multe ori ministru de finanțe al guvernului liberal sub I. I. C. Brătianu, sub care a început opera de consolidare a finanțelor țării. În acest scop a impus un regim sever de întrebuințare a banului public de către administrațiile statului și un nou sistem de impozite. A luat măsuri în ultima guvernare liberală pentru a se face stabilizarea leului, dupăce ajunsese să încheie legături în acest sens cu finanța străină și să zăgăzuiască inflațiunea monetară internă. Din 1928, după moartea lui I. I. C. Brătianu a fost ales șef al partidului liberal, încredințându-i-se șefia guvernului, pe care l-a condus până la venirea cabinetului I. Maniu. V. B. este și un distins economist; 4. **Gheorghe** prof. univ. de istorie universală la univ. din Iași, membru marcant în Partidul liberal, deputat. A făcut interesante cercetări în arhivele din Italia, a publicat un volum de documente și alte studii. 5. **Constantin,** om politic și economist. Fost de mai multe ori deputat, fost președinte al Consiliului de direcție al Creditului Funciar Rural.

Brătianu G. Ionel, compozitor și profesor de muzică (n. 1885 † 1921). Și-a făcut studiile în țară la Conservatorul din București. Are patru operete, dintre care cea mai bună e „Dragostea Corinei", toate cântate de companiile de operete a lui Grigoriu și Leonard. Are foarte multe compoziții de muzică corală pentru 2, 3 și 4 voci bărbătești sau femeiești și coruri mixte.

Brătianu, nume de comune, v. Ion C. Brătianu.

Brătianu (1651 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Roman-Vodă. Formată din satele: Brătianu, Brătești, Cotu lui Bălan, Munlu-Durei, Răcea. Primăria la Brătianu. P. U. și G. Roman la 9 și 1 sfert km.

Brătianu (2184 loc.), com. rur. jud. Ialomița, pl. Țandărei. P. U. Slobozia. G. Cioara la 13 km.

Brătila (1468 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Tazlău. Formată din satele: Brătila-de-Mijloc, Brătila-de-Jos, Brătila-de-Sus și Ciortea. Primăria în Brătila-de-Mijloc. P. U. și G. Onești la 6 km.

Bratislava (fost Pozsony s. Pressburg), oraș din Cehoslovacia, situat pe malul stâng al Dunării în apropiere de hotarul cu Ungaria și Austria. B. este portul la Dunăre al Cehoslovaciei. Oraș industrial: rafinării de petrol, fabr. de dinamită, de cabluri electrice, de conserve, etc. Are 93000 loc.

Bratocea, trecătoare, plaiul Peleșul, jud. Prahova. Face trecerea între Muntenia și Transilvania. La o altitudine de 1500 metri. Importanța strategică a B.-cei a atras în 1916 sforțările germ. în lupta pentru cele „șase trecători" spre a găsi cel mai scurt drum la Buc. Aici au avut loc lupte crâncene între Germ. și Rom. Ofensiva gen. Falkenhayn a fost paralizată.

Bratovoești (2095 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Secuiu. Formată din satele: Adunați, Bădoși și Bratovoești. Primăria în Bratovoești. Perc. locală. Infirmerie. P. U. și G. Craiova la 25 km.

Bratu Gheorghe (n. 1881), matematician, profesor la Univ. din Cluj. Tratatele: „Matematici generale", „Lecțiuni de Calcul integral". Lucrări din analiza superioară și mecanica firului. Fost observator la Observatorul Astronomic din Paris, dir. obs. astronomic din Cluj.

Bratula (2070 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Ocolu. Formată din satele: Brătuia, Lazu, Merfulești, Trocani și Țiruleșți. Primăria în Brătuia. P. U. și G. Tg.-Jiu la 16 km.

Brătușeni (5249 loc.), com. rur. jud. Bălți, pl. Rășcani. Formată din satele: Brătușeni, Brătușenii-Noui, Cupcin. Primăria la Brătușeni. P. U. Edineți. G. Târnova la 25 km.

Brâu, cingătoare. 1. B. ornat bisericesc cu care preotul și episcopul se încinge peste stihar, simbolizând înfrânarea patimilor trupești și sufletești; 2. B., dans popular românesc, executat de mai mulți flăcăi, cari îl joacă ținându-se pe după talie și conduși de un vătav. Acesta face cu B.-ul de flăcăi diferite figuri, după plac.

Brâu, dans național românesc, jucat în coloană, de feciori. Muzica constă din 2 perioade de câte 8 măsuri, în tact de $^2/_4$, mișcare vioaie.

Braud (Milit.) Sabie de cavaler ungă. Ială și lama groasă cu garda simplă, în cruce. De origine germană apare prin sec. al XII-lea.

Braula coeca (zool.) sau păduchele albinelor, care trăiește parazit pe regină și pe trântori, având o dimensiune de $1^1/_2$ m/m.

Braun Alexandru (n. 1805 † 1877), botanist german, fost prof. de șt. naturale la politehnica din Karlsruhe și'n urmă prof. de botanică la univ. din Freiburg. Giessen și Berlin, ilustrându-se prin numeroasele sale lucrări asupra criptogamelor și a morfologiei botanice generale asupra dispoziținii frunzelor.

Braun 1. **Friedrich** (n. 1863 † 1923), unul din conducătorii partidului socialist german și renumit agricultor. 2. **Lily,** născ. von Kretschmann (n. 1865 † 1916), scriitoare socialistă, a avut mare rol în mișcarea feministă din Germania; 3. **Otto** (n. 1872), tipograf, deputat socialist în 1914, în 1918 ministru de agricultură, dela 1920 primministru de mai multe ori în Germania, mare orator.

Braun Karl Ferdinand (n. 1850 † 1918), fizician germ., profesor la univ. din Strasbourg și Karlsruhe. Sunt importante cercetările sale în legătură cu telegrafia fără fir, unde a introdus circuitul oscilant cuplat, și pentru care a luat premiul Nobel împreună cu Marconi.

Braunita, (min.), oxid de mangan brunnegru. Se întâlnește în zăcămintele cu minereuri de mangan, întrebuințându-se pentru extragerea manganului.

Braunschweig, stat din Germania de N. înconjurat de provincii ale Prusiei. În S. are ramificațiuni ale munților Harz, iar spre N. o regiune de câmpie. Udat de fl. Weser și afl. de ai lui, B. este, în general, o țară agricolă: cereale, cartofi, sfecla de zahăr, cânepa, inul, etc. Subsolul are: fier, zinc, cupru, cari sunt exploatate. Orașe principale: **Braunschweig** (capit.), Helmstedt (cu ape minerale), Wolfenbüttel, etc. B. a fost un principat, până la revoluția din 1918. De atunci este o republică, condusă de o dietă, de 60 deputați, cari aleg un guvern de 4. Supr. 3672 kmp. cu 509000 loc., densit. 139 loc. pe kmp.

Braunschweig (Brunswick), oraș în Germania, capit. Statului Brunswick, pe r. Ocker, afl. lui Weser; 139.540 loc. Biserici din sec. XV. (catedrala, Sainte Catherine și Saint-André); primăria o interesantă arhitectură din sec. XIII și XIV; case din lemn cu sculpturi. Centru industrial și comercial; turnătorii de tablă, țesături. Exista ca oraș pe timpul lui Carol cel Mare. Și-a luat avânt în sec. al XV și în 1813 a fost al doilea oraș al regatului napoleonian al Westfaliei.

Bravais August (n. 1811 † 1863), fizician cristalograf franc., autorul teoriei „structurii reticulare a sistemelor tridimensionale" (1847), (rețele moleculare), transformată de fizicianul L. Sohncke din München și de cristalograful P. von Groth, în teoria așa numitelor „sisteme de puncte", completată ulterior de A. Schönflies și de E. von Fedorow, servind de bază Cristalografiei fizice moderne. Lucrări: Études cristallographiques". Paris 1861.

Bravicea (7808 loc.), com. rur. jud Orhei, reșed. pl Bravicea. Formată din satele: Bravicea, Frumoasa. Primăria la Bravicea. Medic de plasă Of. P. local. G. Unirea (Călărași) la 9 km.

Braviceni (1284 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Isacova. Formată din satele: Braviceni, Mălăești și Târzieni. Primăria la Braviceni. P. U. Ciocălteni. G. strășeni la 50 km.

Branzin (zool.), pește (Labrax lupus) din ord. Acanthoptorygienilor, de 0,5—1 m. lungime, comun în marea Mediterană și'n Oceanul Atlantic, cunoscut încă din antichitate. Aristotel numindu-l Labrax, iar Pliniu, lupus.

Brayera (bot.), arbore (B. anthelmintica) din fam. Rozaceelor, cultivat în Abissinia, fructele căruia uscate la soare, înainte de a ajunge la maturitatea semințele lor, se întrebuințează în medicină, contra teniei sau a cordelei.

Brazi (2027 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Câmpu. Formată din satele: Bățești, Brazii-de-Jos, Brazii-de-Sus și Pisculești. Primăria la Brazii-de-Sus. Of. P. local. G. locală.

Brazier Nicolas, scriitor franc., n. 1783 † 1838; A scris: Chronique des petits théâtres de Paris.

Brazilia, cel mai mare stat din America de Sud, mărginit la V. de statele Equator, Peru, Bolivia, Paraguay și Argentina; la E. de Oceanul Atlantic și la N. de Columbia, Venezuela și Guyana. Are o supr. de 8.492.540 kmp. Golfurile însemnate Toți-Sfinții, Rio-de-Janeiro, Paranagua, capul Fio și Saint-Roch. La S. de insula Sf. Catherina, marile lagune formează mici mări interioare ca: Los Patos și Mirim. Reliefu B. se împarte în 3 părți: 1. Basinul Amazoanelor, o câmpie tropicală, plină de păduri. 2. Podișurile Matto Grosso și P. B., care la S. se mărginesc cu Sierras do Espinhaco și do Mar. 3. B. de S. regiune mai sănătoasă și mai favorabilă colonizărilor. Clima în N. e caldă și umedă, ploile sunt abundente. Pe coaste, temperatura medie e numai 18°. Fluviile B. sunt printre cele mai mari din lume. Cel mai important e Amazonul

(5400 kilometri). Et are un debit enorm, iar vapoarele mari pot merge până la Rio Negro. Formează o bară enormă la întâlnirea apelor sale cu marea. Intr'un braţ al Am. e marea insulă Marajo. Alt fluviu e Sao Francisco (2500 km.) care izvorăşte din Mont Itatiaia. Formează cascade numeroase Paulo Alfonso. Un alt fluviu mai important e Parnahyba. Pădurile dau lemn, cauciuc, sunt culturi de cafea, trestie de zahăr, tutun, cacao manioc şi bumbac. In S. se cultivă porumb, grâu şi mate. Creşterea vitelor e desvoltată. Subsolul are fier şi huilă în abundenţă, aur şi argint mai puţin. B. are 31 mil. loc. albi, negri, indieni şi mestiţi. E republică federativă, compusă din 20 state autonome, un district federal şi un teritoriu. Oraşe principale: Rio-de-Janeiro, fondat de Portughezi, un mare oraş comercial, capitala B., Bahia, în golful Toţi-Sfinţii, un bun port Sao-Paulo, Santos, Recife, Para şi Porto-Alegre. — Istoria. A fost descoperită mai întâiu (1499) de span. Vincente Yanez Pinzon şi din întâmplare în 1500 (22 Aprilie) şi de port. Pedro-Alvarez Cabral. Acest fapt a pricinuit o luptă aprigă între Spania şi Portugalia, care s'a terminat abia în 1526 prin confer. dela Badajoz, care o dă Portug. Aceasta din urmă cade însă în mâna Spaniei în 1580, iar astfel B. rămâne sub jug. spaniol până în 1641. Dela 1624—58 o bună parte a ţării a fost sub stăpânire olandeză, când Olanda renunţă la poses. sale în urma unei sume de bani. Sec. al XVII şi al XVIII sunt un şir continuu de lupte cu coloniştii span. din apropiere; chestiuni litigioase de frontieră perpetuându-se până aproape în timpul nostru. In 1808, în urma cuceririlor lui Napoleon în Europa, aici s'a refugiat fam. regală din Portugalia. Regele Ioan al VI extinde şi asupra B.-ei constituţia votată în Lisabona (1820) şi lasă guvernator pe fiul său Don Pedro, care proclamă ţara independentă, însuşi luând titlul de împărat (1822). Portugalia recunoaşte această independenţă (1825). Don Pedro I. ajungând rege al Portug. (1831), renunţă la tronul B. în favorul fiului său, Don Pedro al II (1840—1889), încă minor. In cursul domniei sale au fost lupte între conservatori şi liberali. In 1880 se introduce o reformă electorală. In 1888 s'a şters sclavajul, fapt care a nemulţumit pe mulţi. In 1889 o revoltă militară (mareşalul Deodoro da Fonseca) răstoarnă imperiul şi proclamă republica. Un congres în 1890 dă ţării o nouă constituţie, iar în 1891 Fonseca e ales prezident de republ. Şi prezidenţii următori (Fl. Peixoto, Dr. de Moraes, de Campos Sallès, de Rodrigo Alvès) au fost aleşi dintre bogaţii oligarhici din Sao-Paolo. In 1906 prez. Penna extinde dreptul de vot, reuşind prin aceasta să domolească spiritele şi să asigure ţării o prosperare economică. B. a intrat şi în mişcarea panibericâ al cărei rezultat este apropierea între cele trei mari puteri ale Americii latine: Argentina, B. şi Chili, formând alianţa ABC.

Brazilina (chim.), substanţă colorantă, cristalizată în prisme incolore, solubilă în apă şi'n alcol, colorându-se în galben, iar în soluţiune alcalină în roşu-carmin. Se extrage din lemnul de Brazilia şi de Pernambuco (v. Băcan).

Brazos, fl. din Statele-Unite, statul Texas. Curge în direcţia N. N. V.—S. S. E. şi se varsă în golful Mexic la V. de Galveston. Lung 1350 km.

Brazza, Savorgnan de —, explorator franc. (n. 1852 † 1905), ital. de origină. A călătorit prin Africa centrală (baz. fl. Congo) şi poate fi socotit ca întemeietorul colonici franc. a Congolui.

Brazza (20000 loc.), ins. pe coasta dalmată în Adriatica.

Bréal Michel-Jules-Alfred, lingv. franc. (n. 1832 † 1915). A lucrat cu Bopp şi Weber la Berlin. Reîntors, B. ajunge prof. de gramatică comparată la Collège de France (1864), membru al Acad. de inscripţii şi director la Ecole des hautes etudes. Lucrări: A tradus în franc. Gramatica comparată a limbilor indoeuropene (1867—72), apoi un Dicţionar etimologic al limbii latine, Reforma ortograf. franc. şi importanta lucr. „l'Essai de semantique" (1897). B. e important în linguistică prin punctul de vedere semantic (al înţelesului) în cercetările etimologice; nu numai legi mecanice de desvoltare, ci şi înţeles, căci „les organes de la voix sont les serviteurs et non les maîtres du langage".

Breasta (apr. 2800 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Balta-Verde. Formată din satele: Breasta, Constanţa, Cotu-Bibescu, Cotu Paliu, Creteşti, Crovna, Mahalaua, Marioara-Moreni şi Obedinu. Primăria în Breasta. Perc. locală. Medic. Infirmerie. P. U. şi G. Craiova la 12 km.

Breaza (1582 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Tohani. Perc. locală. P. U. Mizil. G. Vintileanca la 7½ km.

Breaza (2485 loc.), com. rur. din jud. Câmpulung, pl. Moldovei. Carieră de piatră. Of. P. local. G. Fundul-Moldovei la 14 km.

Breaza (1199 loc.), com. rur. jud. Mureş, pl. Reghin-de-Jos. Judec. Reghin. Of. P. local. G. Reghin la 12 km.

Breaza (1101 loc.), com. rur. din jud. Făgăraş, pl. Cincul. Judec. Făgăraş. P. U. Sâmbăta de Jos. G. Voila la 13½ kilometri.

Breaza-de-Jos (3195 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Peleş. Formată din satele: Breaza-de-Jos, Podul-Vadului, Valea Lungă şi Valea Târsei. Primăria la Breaza-de-Jos. Of. P. local. G. Breaza la 1 km.

Breaza-de-Sus (3787 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Peleş. Formată din satele: Breaza-de-Sus, Gura-Beliei, Nistoreşti şi Surdeşti. Primăria la Breaza-de-Sus. Fabrică de var hidraulic, ciment. Carieră de piatră de var. P. U. Breaza. G. Breaza (locală).

Brebenei (bot.), plantă (Corydalis solida) din fam. Papaveraceelor, cu flori roşii-liliachii, mai rar albe, comună prin pădurile şi dumbravele din ţară.

Brebeni (1757 loc.) com. rur. jud. Olt, pl. Potcoava. Formată din satele: Brebenii-Români, Brebenii-Sârbi, Ordoreşti, Puturoasa. Primăria la Brebenii-Sârbi. P. U. şi G. Slatina la 13 km.

Brebi (1220 loc.) com. rur. jud. Sălaj, pl. Boceşa. P. U. Mirşid. G. Mirşid la 3 km.

Brebu (1694 loc.), com. rur jud. Maramureş, pl. Şugătag. Judec. Sighet. P. U. Ocna-Şugătag. G. Oc.-Şugătag a 6 km.

Brebu (4741 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Prahova. Formată din satele: Brebu-Mănăstirei, Brebu-Megieşesc, Petricana, Podul-Cheii. Primăria la Brebu-Mănăstirei. Fabrici de var hidraulic. Schitul „Brebu" fondat de Mateiu Basarab (1650) şi soţia sa Elena. Staţiune balneară. P. U. Telega. G. Doftana la 5 km.

Brebul (1278 loc.), com. rur. din jud. Caraş, pl. Reşiţa. La 12 km. de G. Reşiţa.

Brecht Berthold, autor dramatic germ. (n. 1898). In piesele sale „Baal", „Trommeln in der Nacht", B. îşi arată pesimismul şi cinismul său „pan-animalist". In „Eduard IV" aplică vederile sale dramei istorice. A mai scris: „Man ist Mann" şi „Hauspostille" (poezii).

Brecie (petrogrf.), rocă conglomeratică, formată din fragmente minerale colţuroase, cimentate printr'un ciment calcaros, argilos, feruginos sau silicios. Se formează prin sdrobirea, frecarea sau frământarea rocelor, dealungul liniilor mari de fractură (falii) din scoarţa pământului, clasificându-se în Br. de sdrobire, de frecare (milonite) de frământare, de contact, iar după natura elementelor minerale din massa sa în Br. calcaroasă, marmoriană, cochiliferă, vulcanică (porfirică) şi de oase (bonebed). In ţară se întâlneşte în jurul massivelor de sare (Br. sării) din Carpaţi şi Subcarpaţi, în valea Oltului, etc. B. se întrebuinţează ca material de construcţie, iar var, frumos colorate ca material decorativ (ex. Br. marmorienc brocatel, cochilifere, etc.).

Breda (29.650 loc.), oraş în Olanda, pe râurile Merk şi Aa. Fabrici de postav, lână, etc. Biserici vechi şi monumente însemnate.

Bredicennu Caius (n. 1879). Studiile liceale în Lugoj şi Iaşi, universitate în Viena şi Paris; avocat de profesiune; a participat la conferinţa de pace (1919) reprezentând interesele Banatului; ministru în guvernul lui Tache Ionescu (1921); membru marcant al partidului naţional ţărănesc, fiind deputat de două ori (1922—27). Din 1929 e ministru plenipotenţiar la Vatican.

Brediceanu Coriolan (n. 1850 † 1909). Om politic şi avocat în Lugoj. Membru marcant al partidului naţional, foarte popular în Banat, orator distins, naţionalist înfocat; deputat în dieta Ungariei (1905), în sinoadele şi congresele bis. ort. române. A scris şi literatură.

Brediceanu Tiberiu, compozitor, dr. în drept, directorul băncii „Albina" sucursala Braşov (n. 1878). Folclorist entusiast, adună cu mari sacrificii muzica poporană a Banatului şi Ardealului, publicând în 10 volume melodiile culese, doine, cântece haiduceşti şi de joc, colinde, salvând dela pieire aceste comori naţionale. Autorul operei „Seara mare", şi a poemei „Serata etnografică", autorul mai multor piese originale p. pian. A luat marele premiu naţional la 1928. Infiinţează la 1919 opera română din Cluj în calitate de şef al resortului artelor din Consiliul dirigent al Ard. Lucrează la „Poemul Unirii".

Bregenz (13000 loc.), oraş în Austria pe lacul Konstanz.

Breguet (aviaţie). Marcă de avion din fabricele franceze Breguet, în serviciu în armata română. Avion de bombardament şi de recunoaştere.

Bréhat Alfred Guézennec, zis de —, romancier franc., n. 1826 † 1866. A scris: Bras d'acier, des chauffeurs indiens, etc...

Bréhier Emile, filos. franc. contemp. mancier franc. (n. 1826 † 1866). A scris: lentă „Histoire de la philosophie allemande", scrisă cu multă erudiţie. Publică o monumentală „Histoire géné-

rale de la Philosophie", care apare la Paris în editura Alcan.

Brehm Alfred (n. 1829 † 1884), naturalist german. A întreprins o serie de escursiuni în regiunile exotice, făcând nenumărate observaţii asupra vieţii animalelor, descrisă atât de plastic şi sugestiv, în valoroasa şi importanta sa operă: „Tierleben" (Viaţa animalelor) redactată în 10 volume.

Breithaupt Johann Aug. Friedrich (n. 1791 † 1873), mineralog german, fost prof. la Acad. de mine din Freiberg, remarcat pentru scrierile sale asupra mineralogiei sistematice. Charakteristik des Mineralsystems, 1820.

Breithaupt Rudolf, pianist şi teoretician reputat german (n. 1873). Actualmente profesor la conservatorul „Stern" din Berlin. Scrierile sale despre tehnica cântatului la pian au fost revoluţionare, aşa încât metoda preconizată de el, şi adoptată în Germania poartă numele său (Methode Breithaupt).

Breitinger Johann Jakob, scriitor germ. (n. 1701 † 1776), a editat cu Bodmer (v. c.) revista „Diskourse der Maler" (v. c.), în care începe adevărata critică lit. germ. A scris „Kritische Dichtkunst".

Breitkopf und Härtel (Leipzig), editură muzicală de importanţă mondială, fondată ca tipografie şi adaptată pentru tipărirea notelor la 1765.

Bremen (300.000 loc.), unul din cele 3 oraşe libere ale Germ. de N. pe Weser. Insemnată navigaţie fluvială. Capit. Statului Bremen, care are 333.000 loc. Activitatea maritimă e la Bremerhaven, însă B. rămâne centrul comercial. Şantier de construcţii navale. Turnătorii de fier; ateliere de lucrat lâna, bumbacul, iuta. Mare comerţ cu cereale, zahăr, petrol şi produse textile. Populaţia mai mult protestantă c condusă de doi primari, aleşi pe 4 ani.

Bremer Frederika, romancieră suedeză (n. 1801 † 1865), a scris „Tablouri din viaţa zilnică".

Brenet (Lacul), lac în Jura elveţiană, în valea Joux la 1008 m. altitudine. E de 79 hect. şi 20 m. adânc. Comunică cu lacul Joux printr'o strâmtoare. Citat în tratatele de geografie fizică.

Brenner, trecătoare din Alpii centrali, la picioarele munţilor, cu acelaşi nume (2027 m.). Face comunicaţia între Tirolul de Nord, Munich şi Innsbruck cu Tirolul de Sud, adică cu Bolzano, Trento şi Verona. Desparte masivul cristalin Oetzthal de Hohe Tauern, cristalin şi el. Altit. pasului 1362 m. Şoseaua este construită din 1772, iar C. F. din 1867.

Brennus, comandantul Gallilor senoni; a năvălit în Etruria (390 a. Chr.) şi a bătut pe Romani la Allia, a intrat în Roma şi a masacrat pe 80 consulari rămaşi pe scaunele lor curulice. Capitoliul a scăpat, după tradiţie, prin gâgăitul gâştelor, care au simţit noaptea apropierea duşmanilor. B. a consimţit să plece în urma unui tribut de 1000 livre aur, la socotirea căruia şi-a aruncat şi sabia sa în balanţă, zicând: „Vae victis" (vai de cei învinşi). Singurul adevăr istoric e numai pătrunderea Gallilor în Roma.

Brenta (La —) fl. de 180 km. în Italia. Izvorăşte din Alpii Tirolului (lacul Caldenazzo) şi se varsă în laguna Veneţiei. Este un fl. venetian.

Brentano Clemens, poet romantic germ. (n. 1778 † 1842). E tatăl filos. şi psihol. Franz B. şi fratele Bettinei (Elisabeta), v. Arnim (v. c.). Celebru prin colecţia de poezii pop. germ. „Des Knaben Wunderhorn", editată împreună cu Achim von Arnim, dedicată lui Goethe şi care a avut un mare răsunet asupra desvoltării lit. romantice. Celelalte scrieri: „Geschichte vom braven Kasperl und schönen Annerl" (nuvelă), povestea naivă umoristică „Gockel, Hinckel, Gackeleia", „Reinmärchen" şi romanul „Godwi", — sunt perle ale lit. romantice.

Brentano Franz, filos. şi psiholog germ.-austriac (n. 1838 † 1917). A fost un bun cunoscător al lui Aristoteles. La început teolog, a fost exclus din biserică din cauza concepţiilor sale. Ca filosof Br. este un reprezentant al psihologismului (v. c.). El a determinat un întreg curent în acest sens în Austria [Şcoala Austriacă sau şcoala lui Brentano]. După principiile acestei şcoli cele trei funcţiuni fundamentale — reprezentarea, judecata şi simţirea (= voinţă) sunt la baza celor trei discipline filos. fundamentale: Estetica, Logica şi Etica. („Psychologie vom empirischen Standpunkte"). Şcoala „fenomenologică" (v. c.) a lui Husserl şi psihologia cu teoria valorilor a lui Meinong, von Ehrenfels, Kreibig şi Höfler, pornesc dela Br.

Breşă (milit.), spărtura, deschizătura sau drumul făcut într'un obstacol, — constituind o apărare accesorie, — prin mijlocul proectilelor, pentru a servi de trecere infanteriei în cazul unui atac.

Breseia, oraş din Italia (Lombardia), cu 102.000 loc. Are catedrala frumoasă din sec. al XV, bibliotecă bogată (Quirinalia) şi muzee importante. Oraş frumos cu multe fabrici.

Brešč-Litewski, fost **Brest-Litovsk**, oraş în Polonia pe Bug; 30.000 loc. Mare nod de C. F. În împrejurimi au avut loc lupte mari în 1915, în timpul războiului mondial. Aici s'a încheiat cunoscuta pace dintre puterile centrale şi Rusia

Breslau, capit Sileziei germane, este aşezat pe malurile fl. Oder, într'o câmpie fertilă. Are 564.000 loc. atraşi de marele centru industrial B. Industrie: piane, ţesături, maşini, etc. Comerţ: cereale, vite, lemne, cărbuni, metale brute şi manufacturate. Universitate cunoscută „Leopoldina".

Bresle, sunt organizarea medievală în asociaţii sau frăţii a meseriaşilor şi negustorilor pentru apărarea intereselor lor. În fruntea unei B, stătea un staroste. B. cuprinde meşterii, calfele şi ucenicii branşei respective. Meseria putea s'o exercite numai acei cari erau membrii B. B. îşi fixa numărul membrilor ei, preţul şi calitatea produselor, şi se înteresa de aproape de situaţia materială şi morală a membrilor ei. Cea mai veche B. în Moldova e cea a zugravilor din Suceava în 1570. In Ardeal, la Făgăraş, în 1640 e B. timarilor, în veacul al XVIII-lea apar toate breslele organizate şi în Ţara Rom. In sec. al XIX-lea se desfiinţează toate.

Bresniţa-de-Motru (2416 loc.), com. rur. jud. Mehedinţi, pl. Motru-de-Jos. Formată din satele: Bresniţa-de-Motru, Higiu-Drăgheşti, Pârlita. Primăria la Bresniţa de-Motru. Fabrică de ţiglă. P. U. şi G. Strehaia la 10 km.

Breşniţa-de-Ocol (1539 loc.), com. rur. jud. Mehedinţi, pl. Ocolul. Formată din satele: Breşniţa-de-Ocol, Megheru, Primăria la Breşniţa-de-Ocol. P. U. şi G. T.-Severin la 6 Km.

Brest (68.000 loc.), oraş port din Franţa (Finistère). Are o radă imensă şi bine adăpostită. Port militar la vărsarea râului Penfeld şi comercial la Porstein. Are şcoli navale superioare. Importă şi exportă cărbuni, lemne de construcţii, fier, grâu şi produsele pescuitului.

Brest-Litovsk. Tratatul dela —. A fost încheiat în 3—7 Martie 1918, între Germ., Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia, deoparte şi între Rusia de-altă parte. Prin acesta se consfinţia ocuparea Poloniei şi a provinciilor Baltice de Germ., câştigând şi avantage mari în Orient. In urma victoriei Aliaţilor asupra Puterilor centrale şi în sensul armistiţiului din 1918 şi a păcii din 1919, acest tratat şi cel dela Bucureşti, au fost abrogate, guvernele beneficiare nemai putând invoca stipulaţiile lor.

Bretagne, penins. de NV. a Franţei, formând pe vremuri o prov. separată. Azi este împărţită în 5 départ. Coastele sunt adânc crestate cu golfuri, în formă de nas sau de fijorduri, bune pentru adăpostit vapoarele. B. este formată aproape numai din terenuri primare, este un podiş vechiu, o peneplenă, rest al masivului armorican (v. hercynian). Cutele acestuia sunt paralele şi îndreptate dela V. la E. Altit. mijlocie este 250—280 m. Localnicii împart ţara lor în: Armor = regiunea maritimă şi Argoat = ţara din interior. Clima maritimă, cu ploi abundente şi multă ceaţă face ca să se cultive pe aici: secară, ovăz, cartofi, chiar grâu în unele părţi, peri, meri (cidru). In părţile unde terenul este sărac, păşuni multe, pe cari cresc multe animale: vaci şi boi, în special spre E. caii spre V. (Finistère). Populaţia (apr. 3 milioane) este mai densă pe coaste decât în interior. Ea este un rest al vechei populaţiuni celtice. Numele latin Britania Minor sau Armoricum. Centre importante: Brest, Rennes, Saint-Malo, Lorient, St. Nazaire, Nantes, etc.

Breţcu (3275 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, pl. Târgu-Săcuesc. Formată din satele: Breţcu şi Oituz. Primăria în Breţcu. Of. P. local. G. locală.

Breton. Atlasul lingvistic —. („Atlas linguistique de la Basse Bretagne"), redactat de Pierre Le Roux, în urma unor cercetări (anchete) temeinice (1911—1913) în 77 de comune. Chestionarul său a avut 1200 de chestiuni, adesea fixate în fraze foarte simple. Ac. operă, în curs de publicare (au apărut peste 300 de hărţi), aduce reale servicii filologiei franc. şi lingvisticei în general; e un muzeu al limbii bretone în sec. al XIX (v. Atlas).

Breton de Los Herreros, don Manuel —, poet şi ziarist spaniol (n. 1796 † 1873); a imitat piesele franc. E clar, spiritual şi observator fin. A scris 117 comedii, din care 103 originale, 64 traduceri şi 10 prelucrări („refundaciones"), 386 de poezii, critică şi articole de ziare şi reviste. Excelează în portrete feminine („Una de tantas", „Ella es él"). Opera lui e un tablou complect şi interesant asupra societăţii din timpul Christinei şi a Isabelei.

Bretonneau Paul, medic francez (n. 1771 † 1862), a descris mai întâiu tabloul clinic al difteriei (1826).

Breuil Henri-Edouard-Prosper, antropolog şi arheolog francez (n. 1877). Prof. de etnografie preistorică la institutul de paleontologie umană din Paris. Vestit mai ales prin descoperirile sale asupra artei paleolitice. In 1924 B. a fost şi în România şi a ţinut conferinţe la univ. din Bucureşti şi Cluj. Impreună cu M. Roska (Cluj) a făcut cercetări sistematice în Ardeal şi a dat dovezi precise că şi în România există paleolitic.

Breughel, v. Brueghel.

Brevă, scrisoare papală, mai puțin importantă, decât bula.

Brevet de invenție (dr.), titlu dat de un stat pentru confirmarea dreptului de proprietate al unui inventator pentru a putea exploata, într'un timp anumit, descoperirea sau invenția sa.

Breviarium (Romanum), cartea celor 7 laude dumnezeiești pe care preoții și călugării rom.-cat. sunt datori să le citească zilnic și care în vechime se oficiau în biserică înainte de liturgie; v. Mineiu, Triod, Penticostar, Ceaslov, Octoih, Strastnic.

Brevilingue (zool.), subordin de șopârle cu limba scurtă, fără membre sau cu membre scurte, ex. Orvetul, năpârca sau șerpele de sticlă (Anquis fragilis), lipsit de picioare.

Brevi manu (lat. = cu mână scurtă), sumar, fără formalități.

Breysig Kurt, istoric germ. contemporan, reprezentant de frunte al istoriei culturale. Caută să construiască din istoria statelor o istorie universală, convins că ordinea împrejurărilor publice este cel mai puternic produs al comportării social-sufletești a omenirii și poate să ofere cea mai bună bază a unei construcții de filos. istorică. B. alcătuiește o construcție treptată „piramidală" cu trepte tot mai mici: timpurile preistorice, Antichitatea, Evul mediu, Evul modern și epoca contemporană. Bazat pe „metoda comparativă" B. fixează 24 legi istorice ce domnesc în această evoluție a omenirii („Der Stufen-Bau und die Gesetze der Weltgeschichte", etc.). In lucrarea mai nouă „Ueber das geschichtliche Werden" (2 vol.), B. formulează complectându-și-o, concepția sa despre filos. istoriei, insistând asupra raportului dintre individ și colectivitate în desvoltarea omenirii.

Brezeanu Ion (n. 1869), unul dintre cei mai mari actori ai noștri. Societar la Teatrul Național din București. Cu-

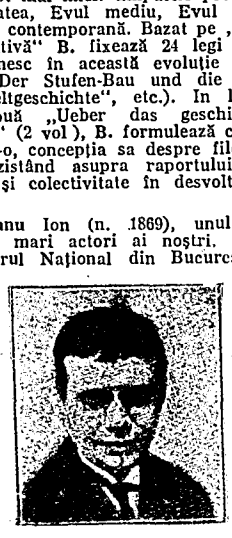

Ion Brezeanu

noscut în special prin creațiile din piesele lui Caragiale (Ion din „Năpasta", Cetățeanul turmentat, etc.) și din repertoriul european. In rolul lui „Harpagon" din „Avarul" lui Molière a dat o creație din cele mai desăvârșite, care se pot închipui.

Brezina Ottokar (Vaclav Jebary), poet ceh (n. 1868). A scris versuri simboliste și expresioniste.

Brezoianu Ion, pedagog român (n. 1817 † 1882), prof. la școala de „candidați" [normală] din Cerneți. A lucrat mult pentru ridicarea școalei. In 1839 reușește să deschidă în jud. Mehedinți peste 250 de școale. A luat parte la revol. din 1848 și era colab. la „Curierul românesc" al lui Eliade Rădulescu. Autor a mai multe cărți de curs primar și lucrări: Mănăstirile zise închinate și călugării străini, Reformele Românilor, Vechile instituții ale României (1327—1866), etc.

Brezoiu (2554 loc.) com. rur. jud. Vâlcea, pl. Cozia. Mine de aur, argint, pucioasă. Exploatări forestiere; Cariere de piatră de var. Judec. de ocol. Of. P. local. Ocol silvic. Farmacie. G. Lotru la 5 km.

Brialmont (Henri-Alexis), general belgian și scriitor militar (n. 1821). Ofițer de geniu a condus fortificarea Diestului și făcu planurile după care se fortifică orașul Anvers. Avansat general în 1877 a fost însărcinat de regele Carol să studieze proectul fortificării Bucureștilor și lucrările de apărarea Regatului Român. In urma intervenției Austriei, care desavua fortificarea României, se retrase din armată punându-se în serviciul nostru. Reintegrat ulterior, la 1887 se retrase definitiv din armată. A scris mai multe lucrări asupra istoriei militare și fortificației († 1903).

Briand Aristide (n. 1862), om politic francez, avocat, întâiu membru al partidului socialist, apoi al celui republican radical, directorul ziarului „La Lanterne", deputat (1902), ca ministru de instrucție (1906), desparte statul de biserică, ministru de justiție, prim ministru și ministru de externe, făcând concesiuni în politica de reparații germane la întâlnirea dela Cannes în 1922, cade dela guvern; în Aprilie 1925 ministru de externe, apoi primministru până în August 1926, când intră în guvernul Poincaré, ca ministru de externe păstrându-și până astăzi postul. Orator distins, personalitate cu mare renume în politica europeană.

Briceni (13711 loc.), com. rur. din jud. Hotin, reșed. pl. Briceni. Formată din satele: Bricenii-Sat, Bricenii-Târg, Grimăncăuți și Tabani. Primăria la Bricenii-Târg Medic, spital, medic veterinar. Judec. de ocol. Of. P. local. G locală.

Briceni (5351 loc.) com. rur. jud. Soroca, pl Otaci. Formată din satele: Briceni, Gârbova și Săuca. Primăria la Briceni. P. U. Otaci. G. Volcinet la 10 km.

Briceva (11.725 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Târnova. Formată din satele: Antoneni, Briceva, Caraiman, Codrenii-Noui, Elena-Doamnă, Frasân, Ghizdita, Ionești, România-Mare. Primăria la Briceva. Of. P. local. G. Târnova la 5 km. și locală (Ghizdita).

Brichete (chim.), se numesc amestecurile — în formă de pastă comprimată — de praf de cărbune cu țiței și cu reziduri de gudron sau de petrol (8—10%), întrebuințate ca material combustibil, cu volum mic, în forma unor cilindri, turte sau cărămizi, ușor de transportat, arzând tot așa de bine ca și huila, lăsând 2—8% cenușe. B. se mai pot face și din răzătură de lemn și în general din orice material combustibil în stare de pulbere.

Brick (marină). Corabie cu pânze și cu două catarguri, de tonaj până la 300 tone și armată cu tunuri ușoare. In flotele moderne bricul a dispărut; în marina noastră Bricul Mircea servește de vas-școală al Școalei de marină dela Constanța.

Bridel Phllippe, zis le Doyen, literat elvețian (n. 1757 † 1845). Scrie: „Mélanges helvétiques" operă plină de umor care a provocat o renaștere literară în Elveția franc.

Brienz (Lacul), în Elveția, cantonul Berna, într'o vale a Alpilor, pe unde curge Aar.

Brieux Eugène, autor dramatic franc. (n. 1858); piese cu tendințe moralizatoare, sociale și filosofice. A început a scrie sub formula teatrului liber. Membru al Acad. franc. Scrieri mai însemnate: Blanchette, L'Évasion, La Robe rouge, les Remplaçantes, les Hannetons, la Foi, etc.

Brifaut Charles, poet liric și tragic franc. (n. 1781 † 1857). A scris tragedii mediocre: Jane Grey, Ninus II, etc.

Brigadă (milit.). Un corp de trupă, cuprinzând două regimente de aceeași armă: B. de artilerie, de infanterie, de cavalerie, etc. Este o formațiune tactică întrebuințată pentru întâia oară de Gustav Adolf pe câmpul de luptă și a rămas ca cea mai mare unitate tactică până în 1748 când s'a constituit Divizia de mareșalul de Saxa. Este comandată de un ofițer general numit general comandant de brigadă.

Briganti. 1. Cel mai puternic popor al Britaniei romane, capitala lor era Eboracum (York). Ei au fost supuși de Agricola în timpul lui Domițian. 2. In evul mediu soldați mercenari. 3. In zilele noastre bandiți tâlhari, mai ales în Italia. (Briganzi.)

Brigantină (Marină). Un mic vas asemănător brickului cu două catarguri și o singură punte.

Briganzi, v. Briganti.

Brigg, bastiment cu 2 catarge.

Briggs Henry, matematician englez (n. 1556 † 1630), cunoscut pentru lucrările sale asupra logaritmilor. El introduce baza 10.

Brigheță, aparat care printr'o scânteie produsă de obiceiu prin frecare, aprinde o substanță ușor inflamabilă. Pentru producerea scânteielor se întrebuințează astăzi un aliaj de fier și ceriu, care este frecat cu o suprafață dură. La B. electrică scânteia este produsă prin întreruperea unui curent.

Bright Richard, medic englez, n. 1789 † 1858, practician în Londra, a descris mai întâiu tabloul clinic al boalei de rinichi, numită mai apoi maladia lui B. (1831), și atrofia galbenă a ficatului.

Brighton sau **Brightheimstone**, oraș din Anglia comit. Sussex. Cel mai apropiat oraș cu plajă de mare pentru loc. din London (80 km). Are 131.200 loc., un splendid aquarium. Pe vremuri a fost port militar, azi înisipat.

Brilliant, este forma în care se taie diamantul, formată din două piramide trunchiate lipite prin bază, având 58—66 de fețe sau fațete. In formă de B. se taie uneori și alte pietre prețioase.

Brillat-Savarin Anthelme (n. 1755 † 1826), gastronom francez, autorul renumitei cărți „Physiologie du gout".

Brillantine (chim.), 1. Substanță cosmetică preparată din oleu de ricin, glicerină și din alcool parfumat; 2. Substanță, pentru lustruitul metalelor și al sticlei preparată dintr'un amestec de extract de guano, de tripoli, de făină de grâu și de sare.

Brinkmann John, poet germ. (n. 1814 † 1870). Romanul său „Kasper Ohm un ick" e scris în dialectul „plattdeutsch".

Brindisi, oraș în Italia (Puglie), pe Adriatica. Port însemnat pentru tranzitul dintre Europa și India; comerț cu untdelemn, vin și smochine; 35.000 loc. Aici a murit poetul Virgiliu.

Brio (ital.), cu avânt, căldură, vivacitate (în literatură și artă).

Briolă (bot.), plantă (Meum athamanticum) din fam. Umbeliferelor cu flori albe, comună în regiunile stâncoase din munți.

Brion Gustav, pictor franc. (n. 1824 † 1877), cunoscut prin lucrări care reprezintă costumele țăranilor de pe Rhin (Lectura Bibliei în Alsacia, Lemnarii din Forêt Noire, etc.).

Briozoare (zool.), clasă de animale acvatice, marine sau de ape dulci, din încrengătura Vermidienilor, considerate odinioară ca moluște cu aproape 2000 de specii, majoritatea fosile, astăzi trăind numai 600 de specii, în indivizi izolați sau în colonii fixate pe corpuri (pietre, scoici, coralieri), subacvatice, pe care le acoper ca niște mușchi (Briofite) de unde le și derivă numirea. Au un corp mic ovoidal fixat la un capăt, iar la celălalt o coroană de tentacule ciliate prin care respiră în mijlocul căruia au deschizătura bucală (gura) iar ceva mai în jos pe fața dorsală, anusul, situat în interiorul (Entoprocta) sau în afară (Ectoprocta) coroanei de tentacule, jumătatea inferioară a corpului lor fiind învălită într'o celulă chitinoasă (zoecia), de care e fixată printr'un cordon celular (funicul). Se înmulțesc prin ouă, care se desvoltă la unele forme marine într'o capsulă specială (ovicelle) și din cari iese o larvă ciliată plutitoare asemănătoare cu trochosfera viermilor, sau se înmulțesc prin înmugurire, dând naștere la colonii, asemănătoare celor dela Celenterate, prezentând uneori chiar polimorfism colonial (Avicularii, Vibracularii). Aparțin: Cristatella, Flustra, etc.

Brisbane, capitala statului Queensland (Australia); Apr. 274.000 loc. Port foarte însemnat, centru industrial.

Briseis, după mit. greacă fica preotului Brises din Troia. Ajunge sclava lui Achile, dar i-o ia Agamemnon. Din această pricină Achile se supără și se retrage din lupta cu Troienii (subiectul Iliadei).

Brisseau-Mirbel, Charles François (n. 1776 † 1854), botanist francez, fost prof. și academician, ilustrându-se printre cei dintâi în domeniul anatomiei și al fiziologiei vegetale.

Brisson Adolphe, cronicar și critic dramatic franc. (n. 1860 † 1925). A fost directorul revistei „Annales politiques et littéraires", întemeiată de tatăl său Jules B. A scris foiletoane dramatice în „Le Temps" și interwievuri cu celebrităților contemporane (Promenades et Visites). Soția sa este Yvonne Sarcey, cronicară la revista „Les Annales". A scris: Portraits intimes, Pointes sèches, și romanul: Florise Bonheur.

Britania, cea mai mare ins. din Arhip. englezesc. In ea se cuprind fostele regiuni: Great Britain (B. Mare), Scotland (Scoția) și Wales (Țara Galilor). Supr. apr. 229000 kmp. cu apr. 43 milioane loc. (v. și Marea Britanică).

Britanic (Imperiul —), v. Imperiul Britanic.

Britannicus, fiul împ. roman Claudius și a Messalinei (n. ca. 40 d. Chr. † 55), moștenitorul presumptiv al tronului. A doua soție a lui Claudius, Agrippina, l-a înlăturat dela tron, făcând pe împ. să considere succesor pe Nero, fiul ei din prima căsătorie. După moartea împ., Neron aruncă în închisoare pe B.

British Museum, celebru Muzeu din Londra, proprietate națională, înființat în 1753, prin donațiuni și cumpărarea unor muzee și biblioteci particulare. De atunci și până azi s'a înmulțit cu obiecte aduse din toate părțile marelui imperiu colonial britanic. Are o bibliotecă de 2 milioane de volume. Sala de lectură, rotundă, permite la 600 de persoane să citească și să scrie deodată. Biblioteca m. are colecții foarte bogate de monede, stampe, desenuri, manuscrise de mare valoare. Muzeul se află în același edificiu cu bibliot. și este unul din cele m. bogate muzee mondiale: sarcofagii, basoreliefuri assiriene, statui din Parthenon, frize ale aceluiași templu, mormântul lui Mausolos, papirus-uri, tablouri, vaze, ceramică, etc. B. M., are un budget de 1 mii. anual. E împărțit în 12 departemente, fiecare condus de un conservator. Catalogul bibl. cuprinde vreo sută de volume.

British South Africa (Africa Australă Engleză), este regiunea englezească din sudul Africei (Dela fl. Zambezi la S.). Un podiș lăsat în mijloc, dar mărginit de munți. Clima e variată: uscată, deșertică prin regiunea Kalahari (la NV.), mediteraneană (la S.), iar spre E. și SE. clima e semitropicală pe coasta mării, iar pe podiș (Transvaal și Orange) este uscat și cu variații. Populația primitivă a fost formată din Hotentoți-Boșimani, peste cari au venit Negri Bantu (dinspre E. și N.) și mai târziu (sec. al XVII) au venit pe Mare, Europenii (Boerii englezi). Astăzi A. A. E. se numește numai regiunea Rhodezia (v. c.). Celelalte subdiviziuni ale acestei mari colonii engleze sunt reunite în așa numita Uniunea sud Africană și este formată din: Colonia Cap, Natal, Transvaal, Oranje și dependențele (v. numirile de mai sus). A fost organizată de Compania engleză a Afr. de S. constituită la Londra în 15 Octombrie 1889.

Briza (bot.), gen de plante erbacee din fam. Gramineelor, cu vreo 10 specii, răspândite în Africa, Asia, America și'n Europa în țara noastră crește prin fânețe și pășuni, specia numită Tremurătoare, Iarba-iepurelui, Parasin (B. media) unele specii (B. minor, B. maxima) fiind cultivate ca plante ornamentale întrebuințate la decorarea buchetelor de flori.

Brizanță (explozivi). Calitatea unui exploziv de a sfărâma corpurile care se opun expansiunei gazelor provenind din explozie. Este în raport direct cu iuțeala creșterii presiunei gazelor.

Brizeux Auguste, poet breton (n. 1806 † 1858). A scris poemul „Marie", epopeia rustică „les Bretons" și poezii pastorale, în care găsim sentimentul naturii bine descris.

Brjusov Valerij Jakovlevič, (cit. Briusov) poet liric rus (n. 1873 † 1924). B. este poet psiholog simbolist. Poezia lui se mișcă în cântarea contrastelor, ca și a lui Balmont. A scris nuvele cu subiect psihol. fantastice și un roman pseudo-istoric simbolist (cu personaje, acțiuni și scene transpuse în atmosfera medievală). A tradus admirabil pe simboliștii francezi.

Brno (fost Brünn), oraș din Cehoslovacia, centrul politic și economic al Moraviei. Are 225.000 loc. Se găsește la confl. râurilor Swittava cu Svarcava. Oraș vechiu (catedrală, biserici, fosta dietă provincială), în apropriere faimoasa citadelă Spielberg. Multe fabrici de tors și țesut lâna și bumbacul.

Broaște (zool.), batraciene sau anure, ordin de animale amfibiene, cu un corp scurt fără coadă acoperit cu piele goală și netedă, în stare adultă respirând prin plămâni și prin piele (respirație cutanee), iar în stare larvară (mormoloci) prin branchii externe. Au 4 picioare dintre care celea posterioare sunt puternice și mai lungi, terminate cu 5 degete lungi, unite cu o pieliță interdigitală, fiind transformate în lopeți înnotătoare. Trăiesc în apă și pe uscat și se hrănesc cu insecte pe cari le prind cu o limbă cleioasă care se poate lungi, fixată pe marginea anterioară a fălcii de jos cu vârful îndărăt. Se înmulțesc prin ouă, gălbui acoperite cu gelatină, care le apără de dușmani și mai servește ca hrană mormolocilor (larvelor) cari se desvoltă din ele prin clocire la soare și cari trec prin metamorfoză până ce devin adulți. Se clasifică în: a) Aglosse sau B. cu limba scurtă, ex. Pipa americana sau B. fagure, în tegumentul dorsal având niște cămărute în cari își ține ouăle; b) Phaneroglosse sau B. cu limba desvoltată, ex. B. verde (Rana viridis), B. comună (Rana esculenta), B. de ploaie (Rn. temporaria), Buhaiul sau boul de baltă (Bombinator igneus) cu pântecele roșu; Buratecul (Hyla arborea), verde, care se urcă pe copaci cu ajutorul unor ventuze dela degete, bărbații mai ales producând sunete puternice; B. râioasă (Bufo cinereus), care trăiește pe uscat.

Broaște țestoase (zool.), v. Cheloniene.

Broca Paul, medic și antropolog francez (n. 1824 † 1880), fost prof. la Fac. de Med. din Paris, deopotrivă celebru ca anatomo-patolog, chirurg și antropolog. In Antropologie a introdus un sistem de măsurături precise ale craniului. El a descoperit în creer, în circumvoluția numită după el, centrul vorbirii. A fondat societatea franceză de antropologie (1860) și institutul antropologic din Paris (1876).

Paul Broca

Brocat, stofă grea de mătasă, bumbac sau catifea, țesută cu aur și argint, iar uneori înflorită. Din B. se confecționează odăjdiile (v. c.), acoperitoarele de mobile, etc. Cele mai frumoase B. se fabrică în Lyon.

Brochard Victor, filos. franc. (n. 1848 † 1907). Fost prof. de istoria filos. vechi la Sorbonne, unde a făcut școală. A scris lucrarea „l'Erreur" sub inspirația neocriticismului (v. c.), apoi „les Sceptiques Grecs", și a lăsat opera postumă „Etudes de philosophie ancienne et de philosophie moderne".

Brockdorff-Rantzau Ulrich, conte (n. 1869), diplomat german, în 1918—9 minis-

tru de externe și reprezentantul guvernului german la tratativele dela Versailles, în 1922 ambasador la Moscova. Memoriile sale: Dokumente.

Brocken, munte de granit în Germania, în Harz (1142 m.). Peisajii minunate, de unde mitologia germană și-a luat subiecte (noaptea Walpurgiei).

Brockes Barthold Heinrich, poet germ., n. 1680 † 1746. Cu „Irdisches Vergnügen in Gott" (9 vol.) B. e socotit ca întemeietorul poeziei descriptive. La 1714 a întemeiat cu J. Ulr. König societatea „Teutschübende Gesselschaft", care scoase rev. „Der Patriot" [1724—1726].

Brockhaus, familie renumită de librari-editor în Germania (B. Friedrich Arnold † 1823, Friedrich † 1865, Heinrich † 1874, Heinrich Rudolf † 1898). In editura librăriei lor s'a tipărit în anii 1808—1811 renumitul „Konversations-Lexicon", cea dintâiu enciclopedie germană.

Brockhaus Hermann, orientalist germ. (n. 1806 † 1877), care s'a ocupat în special cu limbile sanscrită și persană. A scris lucrări însemnate: Textul la Vedidad sade, Dicționarul și glosarul limbii zendice, etc.

Brocky Carol, pictor, fiul unui bărbier din Timișoara. După multe greutăți ajunge la Londra pictor respectat. In portrete e influențat de portretiștii englezi, iar subiectele mitologice îl apropie de școala venețiană.

Brockton (66.130 loc.), oraș în Statele-Unite (Massachusetts) pe Salisbury. Fabrici de încălțăminte și mobile.

Brod Max, romancier germ. (n. 1884), evreu de origine, a zugrăvit psihol. femeii în „Die Jüdinen"; este expresionist în „Das grosse Wagnis", iar în „Tycho Braches Weg zu Gott" leagă soarta omului de mersul astrelor, câștigând un succes mare cu acest roman optimist. A mai scris poezii și drame („Klarissas halbes Herz").

Brodina (3467 loc.) com. rur. jud. Rădăuți, pl. Putilei. Formată din satele: Brodina, Ehrești, Fălcău, Frasin, Nisipul și Paltin. Primăria la Brodina. P. U. și G. Seletin.

Brodoc (1482 loc.) com. rur. jud. Vaslui, pl. Peneș-Curcanul. Formată din satele: Brodoc și Rădiu. Primăria în Brodoc. P. U. și G. Bălteni.

Brody (18.000 loc.), oraș în Polonia (Galiția). Face comerț însemnat cu cereale și animale.

Brodzinski Cazimierz, poet și critic lit. polonez (n. 1791 † 1835). A fost și prof. la univ. din Varșovia. La o poziție intermediară între clasicismul franc. și romantismul germ., recomandând revenirea la lit. națională. Inspirația din literatura poporană, dar și forma perfectă și stilul fin al clasicismului. El este cel dintâiu teoretician al romantismului în Polonia și studiază într'un memoriu celebru, atât clasicismul cât și romantismul. In poema sa rustică „Wieslaw", înfățișează viața idilică dela țară și păstrând forma clasică, introduce în poemă moravurile țărănești cu dansurile și cântecele poporane. Prin aceasta este considerat ca precursor al lui Mickiewic (v. c.).

Bröger Karl, poet germ. (n. 1886), zarist socialdemocrat. A făcut culegerea de poezii din războiu „Kamerad, als vormarschiert!" A scris poezii în ton popular și povestiri: „Der Held im Schatten".

Broglie sau **Broglio**, veche fam. piemonteză, pomenită în sec. al X. B. François-Marie de —, a intrat în 1634 în serviciul Franței. Membri mai însemnați: 1. **B. Victor-François**, duce de — (n. 1718 † 1804), mareșal franc. (1762); s'a distins în răsb. de 7 ani. La începutul revol. franc. (1879), Ludovic XVI l-a făcut ministru de răsb., dar a fost de scurtă durată. Ultimii ani a fost în serviciul Angliei și Rusiei; 2. **B. Achille-Charles-Léonce-Victor**, duce de — (n. 1785 † 1870), diplomat franc. S'a distins apărând pe mareșalul Ney. In 1830 ministru de instr. apoi de externe și prez. de consiliu (1835). Din 1851 s'a retras din politică ocupându-se cu studiul, ajungând în 1856 la Academie; 3. **B. Jacques-Victor-Albert**, principe și duce de — (n. 1821 † 1901), bărbat de stat și istoric franc. Ocupă funcții de diplomat. Cu lucrarea „L'église et l'Empire romain au IV-e siècle". ajunge la Academie. La Paris a condus opoziția monarhică împotriva polit. republic. a lui Thiers. In 1877 ajunge președinte de consiliu și ministru de just. și disolvă camerile. După alegeri a fost silit să se retragă din politică ocupându-se cu studiile sale istorice (Frédéric II et Marie-Thérèse, etc.).

Bromeliacee (bot.), fam. de plante monocotyledonate din regiunile tropicale și subtropicale ale Americei, multe specii cultivându-se la noi în sere calde ca plante ornamentale și decorative.

Bromhidric (chim.), acid gaz incolor (H Br) cu miros înțepător, solubil în apă. Sărurile sale se numesc bromuri (v. Brom). Se prepară din bromură de fosfor tratată cu apă.

Bromipin (chim.), medicament lichid de coloare brună, insolubil în apă, preparat din oleiu de sesam cu brom (10—33%).

Bromlecithin-Richter (med.), preparat special calmant și roborant al sistemului nervos. Prin lecitină se întărește organismul și totodată se face bromul mai asimilabil. Indicat în diverse boale nervoase, ex. neurastenia.

Bromoformul (chim.), sau metanul tribromurat (C H Br$_3$) este un lichid dens (2,834) cu miros plăcut, care fierbe la 151^0 volatil și insolubil în apă, fiind întrebuințat în medicină contra tusei convulsive.

Bromul (chim.), este un element halogen, lichid, otrăvitor, roșu-brun, cu gust acru-arzător și cu miros neplăcut-înecăcios. Fierbe la 63^0, vaporii săi distrugând căile respiratoare. In natură se găsește sub forma de săruri numite bromuri (bromura de sodiu, potasiu, magneziu) în apa mărilor, în unele ape minerale și'n ocnele de sare dela Stassfurt (Prusia orientală). Sub forma de bromură de sodiu sau de potasiu e întrebuințat în medicină pentru calmarea sistemului nervos, iar ca bromură de argint în fotografie la acoperirea și sensibilizarea filmelor și a plăcilor de fotografiat [Br = 79.92].

Bromura de argint (chim.), corp solid, alb-gălbui, solubil în amoniac și hiposulfit de sodiu, care se prepară dintr'o sare de argint (azotat) tratată cu bromură de sodiu sau de potasiu. Sub influența acțiunii razelor violete din lumina solară, se descompune înegrindu-se (reacție fotochimică) din care cauză se întrebuințează la sensibilizarea gelatinei de pe filmele și plăcile fotografice (v. Fotografia).

Bromura de potasiu (chim.), corp solid în cristale incolore, solubil în apă, în parte în glicerină, mai puțin în alcool și insolubil în eter, cu gust sărat. Se întrebuințează în medicină sub forma de prafuri, sirop, sau soluțiune, ca un calmant puternic al sistemului nervos (v. Potasiul).

Bromural (chim.), substanță medicamentoasă (isovalerianiluree monobromurată) albă, cristalizată, solubilă în apă, cu proprietăți hipnotice și sedative, fiind întrebuințată în cazuri de insomnie nervoasă, histerie, neurastenie, menopauză, dismenoree.

Bromuri (chim.), sărurile acidului bromhidric ex. bromura de sodiu (Na Br), potasiu (K Br), de argint (Ag Br).

Bromus (bot.), gen de plante graminee cu vreo 40 specii erbacee, anuale sau perene din regiunile temperate ale emisferei boreale, majoritatea fiind plante furagere (de nutreț), iar unele cultivate (B. brizaeformis) ca plante decorative la confecționarea buchetelor uscate, pt. spiculețele lor frumoase. In regiunile noastre sunt comune mai multe specii, ex.: Obsiga sau iarba vântului (B. secalinus).

Bronchii, bronșii, (Anat.), țevile membranoase, care încep la bifurcațiunea traheii și duc în plămân, unde se despart în nenumărați bronchioli. Ele conduc aerul la plămân.

Bronchită, bronșită (med.), inflamația bronchiilor, cauzată de răceli, inhalarea de vapori iritanți sau praf. Adesea întovărășește boalele infecțioase sau ale inimii. **Br. capilară**: inflamația rămurelelor mici ale bronchiilor, are tendința de a trece în broncopneumonie.

Broncopneumonie (med.), inflamație a vesiculelor pulmonare întovărășită întotdeauna de bronchită capilară. F. frecventă la copii mici.

Bronnen Arnold, autor dramatic și romancier germ. (n. 1895). In scrierile sale B. înfățișează personaje ce sunt mânate de instict, sensuale. Scrieri: Vatermord, Exzesse, Anarhie in Silliam, Napoleons Fall, Katalaunische Schlacht, Rhein-Rebellen, Reparation, etc.

Brontosaurus (paleont.), reptilă ierbivoră fosilă de 16—20 m. lungime cu o greutate probabilă de 20 tone, având un gât lung de 7 m. și o coadă de 9 m. lungime, cu un cap disproporțional de mic în comparație cu enormitatea corpului său înalt de 5 m. Resturile sale au fost găsite între formațiunile jurasice din Colorado, din America de Nord, trăind deci în timpul erei mezozoice (v. Dinosaurieni.)

Bronzita (min.) v. Prioxenii.

Bronzul (chim.) sau acioaia este un aliaj de cupru și staniu, din care se fac clopote (20—25% staniu), tunuri (cu 10% staniu), medalii și monete (4% staniu + % zinc), oglinzi-telescoape (33% staniu). Proporția variată de staniu, mărește duritatea și tenacitatea cuprului în aliaj, iar zincul fluiditatea aliajului. Bronzul de aluminiu, aliaj de cupru (10%) și aluminiu (90%) galben-auriu, dur și elastic, iar bronzul de oțel aliaj de cupru (90%) și staniu (10%).

Brooke Henry, poet tragic irlandez (n. 1706 † 1783). Cea mai bună tragedie este „Gustav Wasa".

Brookita (min.), v. Anatas.

Broscari (1748 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Blahnița. P. U. și G. Prunișor la 14 km.

Broscariță (bot.), gen de plante (Potamogeton) din fam. Patamogetonaceelor, comune (P. natans) prin apele stagnante și curgătoare, ex. Broasca apei (P. lucens).

Broscăuți (2736 loc.) com. rur. jud. Dorohoi, pl. Centru. Formată din satele: Broscăuți și Slobozia. Primăria în Broscăuți. Perc. locală. P. U. și G. Dorohoi la 3 km.

Broscăuții-Noui (2044 loc.) com. rur. jud. Storojineț, pl. Ceremușului. P. U. Bobești. G. Storojineț la 15 km.

Broscăuții-Vechi (2843 loc.) com. rur. jud. Storojineț, pl. Ceremușului. P. U. Bobești. G. Storojineț la 14 km.

Broscoșești (apr. 1200 loc.), com. rur. din jud. Fălciu, pl. Stălinești. Formată din satele: Broscoșești, Condrea, Mătăsaru și Tochile-Răducani. Primăria în Tochile-Răducani. P. U. și G. Huși la 15 km.

Brosses Charles de —, zis le Président de Brosses, literat franc. (n. 1709 † 1777), este renumit prin Lettres sur l'Italie.

Broșteni (1390 loc.) com. rur. din jud. Gorj, pl. Jiu. Formată din satele: Broșteni, Ceplea, Isvoarele, Atârnați și Cursari. Primăria în Broșteni. P. U. Turcenii de Sus și G. Gilort la 12 km.

Broșteni (1440 loc.), com rur. din jud. Caraș, pl. Oravița. La 4 km. de G. Oravița. P. U. Oravița.

Broșteni (1915 loc.) com. rur. jud. Argeș, pl. Teleorman. Formată din satele: Broșteni, Lăceni și Pârvu-Roșu. Primăria în Broșteni. Infirmerie. P. U. și G. Costești la 5 km.

Broșteni (1167 loc.) com. rur. jud. Dâmbovița, pl. Găești. Formată din satele: Broștenii-de-Deal, Broștenii-de-Vale și Isvoru. Primăria în Broștenii-de-Deal. P. U. și G. Găești la 15 km.

Broșteni (1428 loc.) com. rur. jud. Ialomița, pl. Urziceni. P. U. și G. locală.

Broșteni (2359 loc.) com. rur. jud. Putna, pl. Milcov. Formată din satele: Broșteni, Pituluța, Valea-Rea, Vulcăneasa. Primăria la Broșteni. P. U. și G. Odobești la 2½ km.

Broșteni (2162 loc.) com. rur. jud. Neamț pl. Broșteni. Formată din satele: Broșteni, Cotârgași, Holda, Holdița, Neagra-Broșteni. Primăria la Broșteni. Judec. de ocol. Medic, medic veterinar, spital, farmacie. Of. P. local. Pepiniera silvică a Domeniului coroanei. G. Fălticeni la 95 km.

Broșteni (1804 loc.) com. rur. jud. Vâlcea, pl. Cerna. Formată din satele: Bondoci, Broșteni, Hotărasa, Șerbănești și Vețelul. Primăria în Hotărasa. P. U. Lădești. G. Băbeni la 22 km.

Brotăcel (zool.), v. Buratec.

Brouardel Paul-Hypolyte-Camille, medic francez (n. 1837 † 1906), prof. la Fac. de Medicină din Paris, celebru medic legist și unul din *reformatorii medicinii legale moderne*. Mai vestite și fundamentale sunt lucrările sale despre combustie (1883 și 1884). El a înființat împreună cu Gilbert clasicul „Traité de Médicine".

Brouillon (franc.), (cit. bruion), schiță, concept.

Broussais François-Joseph-Victor, medic francez celebru (n. 1772 † 1838), prof. la facultatea din Paris, întemeietorul așa numitei „medicini fisiologice". Deși a dominat două decenii medicina franc., sistemul său unilateral și simplist a căzut prin însăși defectele sale în desuetudine.

Broussonetia (bot.), gen de arbori din fam. Urticaceelor originari în archipelagul malaiez, în Japonia și'n China.

Brouwer Adriaen, pictor olandez (n. 1606 † 1638), elevul portretistului Frans Hals. S'a distins prin reprezentarea de scene din viața cea mai simplă a țăranilor primitivi, a bădăranilor, pe care le-a executat cu o tehnică deosebită, o imaginație vie, influențând pictura flamandă și olandeză.

Brown Robert (n. 1773 † 1858), naturalist engl., cel mai mare botanist al Angliei, fost custode la British Museum din Londra. A desvoltat o bogată activitate științifică, stabilind un număr mare de genuri și de familii de plante, studiind și desvoltarea ovulului, fecundațiunea, morfologia și relațiunile filogenetice ale plantelor. A fost primul botanist care a studiat în mod științific flora Australiei, participând la expedițiunea căpitanului Flinders în acest continent (1801—1805).

François Broussais

Brown-Séquard Charles Edouard, celebru fisiolog francez (n. 1818 † 1875), alături de C. Bernard întemeietorul fiziologiei experimentale moderne. A studiat îndeosebi fiziologia sistemului nervos și secreției interne a glandelor sexuale. Toată Endocrinologia modernă se bazează pe primele sale cercetări.

Brownianâ (fiz.-chim.), se numește mișcarea vie a particulelor fine, organice și anorganice, în suspensiune observată prima oară de botanistul englez Brown (v. c.) la 1827. Mărimea acestei mișcări depinde de mărimea particulelor în suspensiune, iar iuțeala ei variază cu fluiditatea mediului lichid sau gazos în care se face în toate direcțiunile în mod desordonat fiind spontană și vecinică, după J. Perrin, fiind datorită mișcării interne și spontane a moleculelor mediilor lichide și gazoase al căror repaus în echilibru, nu ar fi decât aparent. Substanțele coloide în soluțiune prezintă aceeași mișcare vie, observabilă cu ultramicroscopul.

Browning. 1. **Elisabeth** Barett —, poetă engl. (n. 1806 † 1861). Soția poetului Browning. Scrierile sale: Poems. Sonnets from the Portuguese (poezii erotice). Aurora Leigh (mare roman filos. în versuri albe). E socotită drept cea mai mare poetă lirică a Angliei; 2. **Robert**, poet și autor dramatic engl. (n. 1812 † 1889). Debutează cu lucrarea „Pauline", ca romantic fervent, scrie apoi seria de monologuri „Paracelsus", tragedia istorică „Life of Strafford", „The Ring and the Book" (capodopera lui B.), „Dramatic Lyrics" și „Dramatic Romances" (poezii). Geniul său isbucnește în poemele epice.

Browning (citește brounuig). Numele inventatorului pistolului automat căruia i-a dat numele.

Bruant Aristide, poet șansonier franc. (n. 1851 † 1925). Și-a cântat singur versurile la „Chat noir" și la „Montmartre". Creator al cançonetei realiste satirice, în subiecte luate din viața tavernelor și de stradă. A scris romane de foileton, La Loupiotte, Aux Bat'd'Af și cântece: Dans la Rue, Chansons nouvelles.

Brucea (bot.), gen de arbori din regiunile tropicale ale Africei, Asiei și ale Australiei din specia **B.** antidysinterica, comună în Abisinia, preparându-se un medicament efectiv contra disenteriei.

Bruch Max, compozitor german (n. 183? † 1920). Autor de numeroase lucrări corale, în care muzicalitatea și armonia bogată a stilului său romantic îi asigură viață durabilă. A trăit ca dirijor și profesor în Germania, Anglia. A fost ales doctor onorific al mai multor universități, primind ordinul „Pour le mérite" (Berlin 1908). Lucrări pentru cor mixt și orchestră „Schön Ellen", „Das Lied von der Glocke", oratoriul „Moise" etc. (cu totul 22 lucrări corale cu orchestră, 18 opuri pentru cor de bărbați și orchestră, 3 concerte pentru violină, fantasie scoțiană (violină), „Kol Nidrei" pentru violoncel și orch., simfonii, lucrări pentru muzică de cameră, piese p. pian și lieduri.

Bruchide (zool.), familie de insecte din ord. Coleopterelor ale cărei specii și mai ales larvele lor trăiesc în boabele de mazăre (Bruchus pisi), de linte (B. pallidi cornis), de bob și de fasole (B. rufimanus).

Bruchion sau **Bruchium** (geogr. ant.), un vechiu și cel mai important cartier din Alexandria lui Ptolomeu. Aici se găsia muzeul, biblioteca și palatul Ptolemeilor.

Brucina (chim.), v. Alcaloizii.

Bruckenthal Samuel (n. 1721 † 1803), guvernatorul Transilvaniei; cel mai de frunte om politic al Sașilor. Bine văzut la curtea împărătească din Viena, mai ales sub Maria Tereza, a făcut f. mult pentru prosperarea națiunii săsești. Om luminat și iubitor al artelor și al științelor, a înființat marele muzeu din Sibiu, care-i poartă numele.

Bruckenthalia (bot.), plantă (B. spiculifolia) din familia Ericaceelor, caracteristică regiunilor alpine și subalpine din Carpații meridionali și din Balcani.

Bruckner Alexandru, filolog polon (n. 1856), prof. de filol. slavă la univ. din Berlin (1892—1924), membru a Academiei din Cracovia și Petrograd. S'a ocupat intens cu studiul limbii poloneze. A scris lucrările: Istoria literaturii poloneze (ediție nouă 1924), a limbii poloneze și alta a literaturii rusești.

Bruckner Anton, compozitor austriac (n. 1824 † 1896). A scris 9 simfonii, 3 liturghii, un Tedeum și peste o sută de compoziții mai mici. Adoptând stilul și orchestrația lui Wagner, în simfonii, compozițiile sale sunt greoaie.

Bruckner Ion, medic român († 1917). Fost profesor la Fac. de Medic. din București. A murit în războiu ca medic-colonel, jertfă a tifosului exantematic.

Brueghel sau **Breughel**, celebră familie de pictori flamanzi. Însemnați: 1. **Pieter B.**, cel Bătrân (n. pe la 1530 † 1600). A pictat scene reale din viața țărănească (supranumit Cel caraghios); 2. **Pieter B.**,

cel tânăr (n. pe la 1565 † 1637), fiul celui precedent; a pictat mai ales scene care inspiră groază (supranumit Iadul); 8. **Jan B.**, fratele celui precedent (n. 1568 † 1625), Se distinge în pictură prin florile lucrate, care dau o impresie de prospețime (supranumit Floare).

Brueys David Augustin de —, literat franc. (n. 1640 † 1723). Este autorul operii „l'Avocat Patelin", în colaborare cu Palaprat.

Bruges sau **Brugge**, oraș în Belgia, capit. Flandrei occidentale, la întretăierea canalurilor Gand, Elluse și Ostende și legat de portul sau Zeebugge la marea Nordului. Canal special; 52.300 loc. cu mahalalele 72.000 loc. Biserică frumoasă unde se află mormântul lui Carol Temerarul și a ficei sale, Maria de Bourgogne. Stofe, dantele, pânzeturi, etc.

Brugmann Karl, distins filolog germ. (n. 1849 † 1919), prof. de filologie comparată la univ. din Freiburg și Leipzig. Împreună cu Osthoff, B. stabilește în „Morphologische Untersuchungen" principiul următor în cercetările lingvistice: „Orice schimbare fonetică, prin faptul că se întâmplă în mod mecanic, se face după legi fără excepție, adică la toți membrii unei comunități lingvistice, direcțiunea evoluțiilor fonetice este totdeauna aceeași, afară de cazul separațiunii dialectale, și toate cuvintele în care se găsește sunetul supus schimbării fonetice, sunt atinse fără excepție de această direcție. Cazurile refractare și excepțiile aparente au totdeauna o cauză bine determinată și se explică prin analogie". Acest principiu este al „Neogramaticilor" și a avut un important rol pt. studiile lingvistice, căci le-a pus pe o bază de cercetare sigură, asemănătoare cu cea din științele exacte. Alte lucrări: Stadiul actual al filologiei (1885), Principii de gramatică comparată a limbilor indogermanice (cu Delbrück) (1886).

Brumă, un meteor apos care se prezintă deobiceiu primăvara și toamna, când temperatura solului e sub 0^0 C. B. nu e altceva decât rouă înghețată.

Brumaire (franc.), numele lunei Noembrie în calendarul Revoluției franceze din 1789. In 18 B. Napoleon Bonaparte, reîntors din Egipt, răstoarnă Directoriatul și se proclamă *prim consul* (*corespunde cu* 9 Noembrie 1799, anul VIII al Republicii).

Brumar, Noembrie, în vechea nomenclatură românească a lunilor anului. Simbolizează timpul când cade bruma groasă.

Brumărel, Octombrie, în vechea nomenclatură românească a lunilor anului. Simbolizează, timpul când începe să cadă bruma.

Brumărele (bot.), plante ornamentale (Phlox paniculata, Ph. Drummondii) din fam. Polemoniaceelor, cu flori roșii-liliachii, albe sau variat colorate, cultivate prin grădini.

Brun (chim.), nuanță de coloare galbenă care bate în negru, ex. B. de Berlin preparat din albastru de Berlin (v. c.) prin încălzire la aer, fiind un amestec de carbon, fier și oxid de fier, durabil și frumos, întrebuințat în pictură; B. lui Bismarck sau de Manchester, o fenildiamină [$C_6H_4(NH_2)_2$] în pulbere brună solubilă în apă întrebuințată la colorarea bumbacului, a lânei și a pieilor. Se prepară prin acțiunea acidului azotic asupra *metafenilendiaminei* sau prin reducerea (hidrogenarea) dinitrobenzenului [$C_6H_4(NO_2)_2$]. Se mai numește și Vesuvină. **B.** de Breslau, Florentin sau Hattchet, este o ferocianură cuprică ([Fe/C N/6] Cu 2), frumoasă, brună închisă dar puțin durabilă; **B.** Van Dyk, pământ sau umbra de Colonia, este o coloare brună de calitate superioară, un cărbune brun pământos exploatat în apropierea orașului Colonia, din care se prepară o serie de colori și vernisuri, brune, întrebuințat în fabricele de pânză ceruită, și la colorarea pieilor.

Baronul Samuel Bruckenthal

Brunelleschi sau **Brunellesco** Filippo (n. 1377 † 1446), florentin de origină, cel mai mare arhitect al primei Renașteri, restauratorul arhitecturii greco-romane. A construit cupola catedralei din Florența și a început palatul Pitti.

Brunetière Ferdinand, critic și istoric lit. franc. (n. 1849 † 1907). A condus „la Revue des deux Mondes", a ținut cursuri și a scris studii critice despre *lit. franc.* A aplicat în ist. lit. teoria evoluționistă, susținând principiul selecției și teoria artei pentru artă (v. c.). Opere: Evolution des genres dans l'histoire de la littérature, Evolution de la poésie lyrique en France au XIXe siècle, l'Evolution de la critique, Les époques du Théâtre français: 1636—1850.

Brunfels Otto (n. 1488 † 1534), botanist german ale cărui cărți: Herbarum vivae eicones, Onomasticon medicinae — au fost tipărite în mai multe ediții.

Brunfelsia (bot.), gen de plante lemnoase din fam. Solanaceelor originare în *Antile* și în *America* sudică.

Brunhild, o valkiră (ursitoare) în legenda Niebelungilor. Logodită cu Siegfried e părăsită de acesta de dragul Krimhildei. Drept răzbunare, ea pune pe Haagen să ucidă pe necredinciosul logodnic. Altă B. a fost fica regelui Vizigot Athanagild, † 613.

Brünn, oraș în Cehoslovacia, v. Brno.

Bruno Giordano, filos. ital., (n. 1548 † 1600), ars pe rug în Roma, Campo dei fiori. A propagat filosofia lui Raymondus Lullus, apoi filos. greacă, afară de cea a lui Aristoteles. In 1576 părăsi ordinul călugărilor dominicani și rătăci în m. m. țări, până ce fu prins (1592) prin Veneția de inchiziție și închis 7 ani la Roma. Din cauză că n'a vrut să renunțe la convingerile sale, fu condamnat, ca eretic, la moarte. **B.** e un filos. clasic al Renașterii și cel dintâiu filos. creștin care intră în conflict fățiș cu biserica. In sistemul său panteist, el susține infinitatea universului și homogeneitatea tuturor părților sale. D-zeu nu este în afară de natură, ci în ea însăși. Forța divină — lege veșnică — guvernează lumea și ordonează după un plan artistic totul. Tot universul e însuflețit și plin do simpatie și antipatie, forțe de atracție și repulsie a părților lumii. Elementele constitutive ale lucrurilor sunt monadele, niște părți minime însuflețite, centre de forță, nenumărate, eterne; numai raporturile lor sunt mereu variabile. D-zeu este „monada monadelor". Cine privește astfel lumea nu poate să nu admire legea divină și să nu se plece înaintea lui D-zeu. Religia adevărată izvorăște din știința adevărată, ca și moralitatea. Aceasta constă din eroismul înțelepciunii. B. și-a bătut joc de călugări și de preoți, a refuzat să creadă în miracole (v. c.) și le-a negat existența, tăgăduind, din nenorocire, și eficacitatea rugăciunii. A considerat mitologia biblică asemeni miturilor păgâne. Relativismul, panteismul, libertatea sa de gândire, i-au atras dușmănia bisericii și tragica moarte. Posteritatea a adus însă și de data aceasta o împăcare: lui B., care a murit eroic spunând adversarilor: „Judecata ce mi-o aplicați mie, vă înspăimântă mai mult pe voi decât pe mine" i s'a ridicat o statuie în Napoli (1865), în fața căreia studenții univ. au ars vestitul „Syllabus" al Papei Pius al IX, și una în Roma, pe Campo dei Fiori. Influența lui B. a fost mare, în special asupra lui Schelling. Scrieri: Della causa, principio et uno; De l'infinito universo e mondi; La cena delle ceneri; Spaccio della bestia trionfante; Degli eroici furori (v. c.).

Brunot Ferdinand, prof. și lingv. franc. (n. 1860). A urmat lui Petit de Julleville la catedra de ist. limbii franceze (1900). Cea mai importantă lucrare e „Histoire de la langue française des origines à 1900", apoi: Grammaire historiques de la l. française și „La Pensée et la langue" (1922), în care **B.** renunță la clasificarea tradițională a formelor gramaticale, încercând să bazeze totul pe categoriile gândirii. Decan al Fac. de litere dela 1919—1923.

Brunschvicg Léon, filosof francez (n. 1869), prof. de filos. generală la Sorbonne membru la Académie des sciences morales. Plecând de la Kant, scoate din studiul științelor concluzii interesante pentru idealism (v. c.): Introduction à la vie de l'esprit, L'*idéalisme* contemporaine, les étapes de la philosophie mathématique, l'Experience humaine et la causalité physique, le progrès de la conscience dans la philosophie occidentale: toate aceste lucrări împărtășesc „noul idealism", în care activitatea intelectuală, luând conștiință de ea însăși, caută să priceapă mersul științelor pozitive fără a nega drepturile rațiunii. Admițând că gândirea filosofică nu-i în stare decât să regăsească etapele gândirii științifice și să le gândească din nou, idealismul lui **B.** se reduce la pozitivism.

Brussilov Alexis-Alexievici, general rus din arma cavaleriei (n. 1853). A luat parte la războiul româno-ruso-turc dela 1877—78. Servește în cadrele școalei de cavalerie, iar înainte de începerea Războiului Mondial 1914 era comandant de Corp de Armată. Chiar dela începutul războiului i s'a încredințat comanda corpului VIII de Armată cu care operează în Podolia la granița austriacă; pătrunde în

Galiția, cucerește Lembergul, trece Carpații și coboară în Ungaria. În 1916 numit comandant al grupului de armată dela Sud, execută faimoasa „ofensivă a lui Brussilov", care se termină cu înfrângerea generală a Austriacilor. Nu s'a putut exploata succesul din cauza anarchiei care începusă să descompună armatele ruse. Numit generalisim în 1917 nu a putut opri mișcarea revoluționară. Sub regimul bolșevic a devenit unul din principalii colaboratori în organizarea armatei roșii, fiind numit mai târziu inspector († 1926).

Brussa, oraș al Asiei Mici, pe coastele M. Marmara. Peste 80.000 loc. din cari mulți creștini. Sericicultură, vii, țesătorii de mătase.

Brusture (bot.), numire populară alor mai multe plante din fam. Compozeelor, ex.: **B.** de pe lângă drumuri și din locurile necultivate (Arctium s. Lappa maior, L. minor); **B.** dulce (Petasites officinalis și **B.** oaiei (Telekia speciosa) din pădurile umbroase ale munților; **B.** negru (Symphytum cordatum) din fam. Borraginaceelor comun în pădurile umbroase și umede alpine și subalpine.

Brusturi (1059 loc.) com. rur. jud. Arad, pl. Hălmagiu. La 12 km. de G. Hălmagiu. P. U. Hălmagiu.

Brusturi (2032 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Tileagd. La 16 km. de G. Tileagd. P. U. Tileagd.

Brusturoasa (2025 loc.) com. rur. jud. Bacău, pl. Comănești. Formată din satele: Brusturoasa, Burueniș, Camânca, Cuchiniș și Surdu. Primăria la Brusturoasa. Medic și infirmerie. P. U. și G. Palanca.

Brutto (ital.). Greutate **B.** este marfa împreună cu învelișul. Incasare **B.** este incasarea totală. Venit **B.** este venitul total. Prescurtat Bto, sau Bo.

Brutus Lucius Iunius, principalul autor al revoluției prin care Lucius Tarquinius Superbus este alungat din Roma. Prin aceasta regatul Romei se transformă în republică (509 a. Chr.). Fiii săi complotează pentru readucerea lui Tarquinius, iar el, în calitate de consul, îi condamnă la moarte și asistă la executarea lor. Moare într'o luptă cu Arnus, fiul lui Tarquinius S., în 536 a. Chr. **B. Marcus Iulius** (n. 86 a. Chr.), aderent al lui Iuliu Caesar, considerat de acesta ca un fiu al său, mai târziu, când a văzut că I. C. tinde spre autoritatea supremă, devine unul din cei mai înfocați adversari. Împreună cu prietenul său Cassius, ia parte la o conspirație împotriva lui Caesar. Când Caesar a văzut pe Brutus între asasini ar fi zis: „Și tu, fiul meu Brutus" (Et tu me fiii, Brute). Antonius și Octavianus persecută pe Br. și pe aderenții săi și-i înfrânge la Philippi unde **B.** se sinucide (42 a. Chr.).

Bruun Laurids, romancier modern danez (n. 1864).

Bruxelles, capitala Belgiei, reședința provinciei de Brabant la 310 kl. de Paris, pe Senne. 831.000 loc. O frumoasă primărie din sec. XV. Muzee bogate în picturi și arte decorative. Industrie desvoltată și f. variată. Metalurgie, construcție de mașini, fabricația obiectelor de cauciuc. Industria renumitele dantele de Bruxelles.

Bryacee (bot.), fam. de muschi, cu o tulpină subțire cu numeroase frunze, fixată în pământ prin fire subțiri numite rizoizi, purtând în vârf o capsulă (sporogon) plină cu spori, acoperită cu un capac (opercul) și cu o scufie. Cresc în asociații formând așternuturi verzi pe scoarța copacilor și pe pământ iubind umezeala. După cum sporogonii lor sunt terminali sau laterali se subdivid în: Acrocarpi (ex. Bryum, Mnium, Polytrichum, Funaria) și'n Pleurocarpi (Hypnum, Fontinalis).

Bryan William Jennings (n. 1860 † 1925), om de stat american, candidat de mai multe ori la președenția Statelor Unite. In 1913 a condus politica externă în Guvernul Wilson, în 1915 demisionează în urma notei aspre date cu prilejul cufundării vaporului Lusitania.

Bryant William Cullen, poet am. (n. 1794 † 1878). In „Phanatopsis" ridică un cântec frumos de slăvire morții.

Bryce James, scriitor și bărbat de stat engl. (n. 1838 † 1922), prof. de drept civil la univ. din Oxford, numit în urma lucrării sale: Istoria Sf. imperiu roman (The Holy Roman Empire). In 1889 e numit subsecretar de stat la externe. E numit apoi viconte de Dechemont, desvoltând, în cursul războiului mondial o m. activitate ca șef al propagandei britanice. Alte lucrări: Republica americană, Democrațiile moderne, etc.

Bryofite (bot.), v. Muscinee, Mușchii.

Bryologia (bot.), un capitol din Botanică care se ocupă cu studiul morfologic, anatomic, fiziologic și taxonomic al mușchilor (v. Muscinee-Muschii).

Bryonia (bot.), gen. de plante erbacee din fam. Curcubitaceelor, ale cărui specii (12) cresc prin regiunile temperate și tropicale din Africa, Asia și Europa, conținând în rădăcina lor o substanță activă (bryonina), un purgativ drastic întrebuințat în medicină, având încă și proprietăți hemostatice. La noi sunt comune prin tufișuri și pe lângă garduri speciile numite: Mutătoare (B. dioica) cu poame roșii și Impărăteasa (B. alba) cu poame negre.

Buat (Edmond-Alphonse-Leon), general francez de artilerie (n. 1868). Scriitor și critic militar; a publicat nenumărate studii înainte de Războiul cel Mare. A fost profesor la Școala superioară de războiu. Intrat în războiu cu gradul de Locot.-Colonel a fost pe rând: Șef de stat major al armatei de Alsacia, apoi șef de cabinet al ministrului de războiu Millerand, comandant de brigadă, iar în 1917 numit comandantul rezervei generale de artilerie grea al cărei organizator fusese. In 1918 a comandat armata V și apoi a fost un prețios colaborator al generalului Petain la grupul de armată din Nordul Franței. După terminarea războiului este numit Șeful statului major general al armatei. — († 1923). Inainte de a muri a publicat două lucrări, studii asupra lui Ludendorff și Hindenburg.

Buba rea (med. pop.) v. Antrax.

Bubastis, vechi oraș în delta Nilului (Egipt). E important din timpurile preistorice încă, a devenit mai târziu capitala Iksoșilor. Infloritor în timpul perioadei alexandrine, decade sub stăpânirea Romanilor și se stinge în timpul dominației arabe. Insemnat pentru ruinele sale.

Buboane (med. pop.), v. Șancru moale.

Bubueci (1950 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, pl. Budești. Formată din satele: Băc, Broasca, Bubueci, Ciocona Nouă, Hatmana, Otovosca. Primăria la Bubueci. P. U. și G. Chișinău la 6 km.

Bucal (fon.). Un fonem pronunțat cu vălul palatului ridicat, adică lipit de părețele posterior al faringelui, încât nu lasă să treacă curentul fonator în cavitățile nazale. Fonemele bucale sau orale se opun fonemelor nazale (v. c.).

Bucală, armătură (zool.), se numesc piesele anatomice (apendice) care încunjoară deschiderea bucală sau gura insectelor, și anume: buza superioară sau labrum, fălcile superioare sau mandibulele tari și dințate pe margini, fălcile inferioare sau maxilele cu 2 filamente articulate (palpi maxilari) și buza inferioară sau labium cu 2 filamente articulate (palpi labiali). Conformația acestora variază după regimul alimentar, distingându-se patru tipuri de A.: 1. **A. b.** pentru rupt și mestecat (ex. la Coleoptere-Cărăbuș, Ortoptere-Lăcusta, etc.). 2. **A. b.** pentru lins (ex. la Himenoptere-Albina). 3. **A. b.** pentru împuns și supt (ex. la Diptere-Musca; Rhynchote-Hemiptere-Păduchele). 4. **A. b.** pentru supt (ex. la Lepidoptere-Fluturi).

Bucclnum (zool.), gen de gasteropozi (melci) marini, viu colorați, cu sexe deosebite, având două tentacule cilindrice pe cap la vârful cărora se găsesc ochii, și o cochilie în formă de trompetă.

Bucecea (3289 loc.) com. rur. jud. Botoșani, reșed. pl. Bucecea. Formată din satele: Bucecea-Sat și Bucecea-Tg. Primăria în Bucecea-Tg. Perc. locală. P. U. Judec. de Ocol. G. locală.

Bucefal, v. Bukephalos.

Bucegi, masiv muntos, jud. Prahova, cuprins între râul Ialomița la V., râul Prahova la E., Carpații, la N. și Torentul izv. la S. E acoperit cu ienuperi

Bucegi: Vârful Omul

și are piscuri de peste 2000 m. înalți, iar în multe locuri zăpada nu se topește. Fiecare pisc din Bucegi se deosebește unul de altul încât formează atracția vizitatorilor. Vârfurile sale mai principale sunt: Omul, Caraimanul, Coștilela, Jepii Mari, Jepii Mici, ete.

Bucentoro (ital.) barcă de lux (galeră) venețiană, pe care în ziua Inălțării Domnului se îmbarcau dogele Veneției însoțit de nunțiul papal și ambasadorul Franței. **B.** a fost arsă de Napoleon I după ocuparea Veneției.

Bucer (zool.), pasere (Buceros rhinoceros) din ord. Coracornitelor, cu o lungime peste 1 m. comună în insulele Java și Sumatra, având un cioc mare cu o ecrescență cornoasă lată, coadă lungă și aripi rotunde, acoperită cu pene negre, celea de pe piept și pântece având o coloare albă.

Bucerdea-Grănoasă (1971 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mică, pl. Blaj. P. U. Crăciunel-Gară. G. Crăciunel la 3 km.

Bucerdea-Vinoasă (1404 loc.), com. rur. jud. Alba, pl. Ighiu. La 5 km de Stația C. F. R. și de P. U. Șard.

Bucești (3551 loc.) com. rur. jud. Tecuci, pl. Ivești. Formată din satele: Blăjenii-de-Jos, Bucești, Diecheni și Vultureni. Primăria în Bucești. P. U. și G. Ivești la 4 km.

Buceveschi Epaminonda, pictor rom. (n. 1843 † 1891). Tablourile lui reprezintă scene din viața poporului rom., iar în pictura bisericească a inaugurat direcția idealizării tipurilor orientale. El a zugrăvit iconostasul catedralei din Zagreb (Jugoslavia, Croația) și al bisericei dom-

neşti Sf. Nicolae din Iaşi. A ocupat slujba de pictor al archiepiscopiei de Cernăuţi. Dintre tablourile lui cu subiect rom. remarcăm: Deşteaptă-te Române, Păstorul întristat, Colindătorii, O întâlnire la fântână, etc.

Buchanan Sir Georg (n. 1854 † 1924), dipl. engl., ambasador la Petersburg în 1910—19, învinuit a fi înlesnit detronarea ţarului, în 1919 ambasador la Roma. Memoriile sale cuprind ştiri preţioase despre detronarea ţarului şi revoluţia bolşevică.

Bucharia, vechiu Khanat din Turchestanul Rusesc, pe valea fl. Amu-Daria. Supraf. 205.000 kmp, cu o populaţie de 1.800.000 loc. Cum populaţia este formată dintr'un amestec de popoare: Uzbecki, Tadjiki, Kirghizi, Hinduşi, Afgani, Tătari, Ovrei, etc. Guvernul sovietic a desmembrat B, formând împreună cu alte ţinuturi, republ. sovietică Uzbekia (v. c.). Este vechea Sogdiana. Localităţi importante: Buchara, Taskent, Samarkanda, etc.

Büchner Georg, scriitor de drame, germ. a căutat să revoluţioneze drama prin introducerea expresionismului: „Dantons Tod", etc.

Büchner Ludwig, filos. germ. (n. 1824 † 1899). Materialist, mai mult popularizator decât teoretician, a avut un succes formidabil cu lucrarea „Kraft und Slaff" (Forţă şi Materie) tradusă mai în toate limbile. Materia şi forţa sunt singurii factori consitutivi ai universului, eterni şi indispensabili. Chiar viaţa spirituală se reduce la aceste componente: sufletul e o funcţiune a creerului. Desfăşurarea tuturor fenomenelor se impune legilor conservării materiei şi a forţei: din determinismul (v. c.) lor, sau din hazardul (v. c.) împletirii forţelor se explică totul . . . B. nu admite dualismul (v. c.). Simplismul explicaţiilor lui B. a făcut din cartea sa o evanghelie a semidocţilor. El n'a avut nici un pic de înţelegere pentru problemele etice şi sociale.

Bucinişu (2209 loc.), com. rur. jud. Romanaţi, pl. Ocolu. Formată din satele: Bucinişu şi Bucinişu-Mic. Primăria la Bucinişu. P. U. Obârşia. G. Vişina la 18 km.

Bucinişul, munte, jud. Suceava între Dorna, Şarul-Dornei, Neagra Şarului şi Transilvania. Are 1536 m.

Bucium, instrument de suflat, întrebuinţat azi de păstori. Are forma unui tub, ce se lărgeşte în partea inferioară şi se face din coajă de lemn. Se mai numeşte B. şi cornul de sunat. În timpurile vechi cu B. se dădea la Rom. semnalul de războiu, întreţinându-se şi la solemnităţile publice.

Bucium (3476 loc.), com. rur. jud. Alba, pl. Abrud. Notariat, judec. Ocol şi percepţie la Abrud. Are oficiu P. T. T., post jandarmi, iar staţia CFR, Roşia, este la 5 km.

Buciumeni (1010 loc.), com. rur. jud. Dâmboviţa, pl. Pucioasa. Perc. locală. P. U. şi G. locală (Ţepeş-Vodă).

Buciumeni (1314 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Budeşti. Formată din satele: Buciumeni şi Graniu. Primăria în Buciumeni. P. U. şi G. Budeşti la 14 km.

Buciumeni (1007 loc.) com. rur. jud. Olt, pl. Dumitreşti. Formată din satele: Buciumeni şi Geamăna. Primăria la Buciumeni. P. U. Drăgoeşti. G. Zăvideni la 9 km.

Buciumeni (2872 loc.) com. rur. jud. Tecuci, pl. Nicoreşti. Formată din satele: Argea, Buciumeni, Hănţeşti, Tecucelu-Sec şi Vizureşti. Primăria la Buciumeni. Mănăstirea „Sf. Treime". P. U. Nicoreşti. G. Berheci la 14 km.

Buciumi (3041 loc.) com. rur. jud. Iaşi, reşed. pl. Codru. Formată din satele: Bucium, Lunca-Cetăţuii, Păun, Socola, Vişan şi Vlădicuri. Primăria în Buciumi. Carieră de piatră. Infirmerie. Medic. Sanatoriu, Ospiciul de alineaţi (Socola). P. U. şi G. Iaşi la 7 km.

Buciumi (2103 loc.) com. rur. jud. Bacău, pl. Trotuş. Formată din satele: Buciumi şi Răcăuţi. Primăria la Buciumi. P. U. Oneşti şi G. Oneşti.

Buciumi-Bodia (1840 loc.), com. rur. jud. Sălaj, reşed. pl. Buciumi. Formată din satele: Buciumi şi Bodia. Primăria la Buciumi. Of. P. local. G. Zalău la 12 km.

„Buciumul". 1. Societate simfonică română din Bucureşti, sub presidenţia de onoare a lui Titu Maiorescu şi direcţia artistică a profesorului C. Dimitrescu. Primul concert l-a dat în 4 Nov. 1884; 2. Ziar politic, literar şi comercial, apărut la Bucureşti 1862—1865 sub direcţiunea lui C. Boliac.

Buckinck Arnold, gravor de cupru, a gravat hărţile ptolemeiane ale ediţiei dela Roma din 1478.

Buckingham 1. **Georges** Villiers, duce de —, favoritul regilor Iacob I şi Carol I ai Angliei (n. 1592 † 1628). A ştiut să obţină cele mai mari titluri de noblеţă (baron, conte, marchiz, lord şi mare amiral) şi a condus întreagă politica acestor doi regi, disolvând adesea chiar parlamentul, dacă nu se supunea planurilor sale. Moare ucis de un marinar fanatic. 2. **Georges** Villiers, duce de — (n. 1627 † 1688), favorit al lui Carol II, acesta îl onorează cu mari demnităţi; ajunge membru în faimosul minister „Cabal" (1669 — numit după iniţialele numelui principalilor membri; a susţinut: regalitatea absolută, oprimarea presbterianismului, etc.), iar prin intrigă cel mai urgisit individ în Anglia. 3. **Richard** Plantagenet, duce de —, bărbat politic engl. (n. 1797 † 1861), în Camera comunelor specialistul în chestii de economie rurală, de aici supranumele „Amicul fermierului". Ruinându-se prin cheltuieli exagerate, s'a ocupat cu cercetarea arhivei familiei sale.

Buckle Henry Thomas, istoric şi filos. engl. (n. 1821 † 1862). Dotat cu o memorie prodigioasă se consacră studiilor istorice şi arată în lucrarea celebră „History of Civilization in England", cum legile filosofici istoriei (v. istoria) se pot aplica la desvoltarea civilizaţiei engl. Concepţia lui despre istorie este că obiectul adevărat al acesteia nu este nici decum povestirea „anecdotelor despre regi şi curţi", nici „raportările nesfârşite despre campanii, bătălii şi asediuri", ci arătarea „progresului ştiinţii şi a felului în care a înrâurit răspândirea ştiinţii asupra omenirii". Progresul ştiinţii influenţează progresul societăţii şi al moralităţii omeneşti. B. este deci un reprezentant al istoriei culturale.

Buckland William (n. 1794 † 1856), geolog englez, fost prof. de mineralogie şi geologie la Oxford şi'n Westminster, remarcându-se prin operele sale: „Reliquiae diluvianae", „Geology and mineralogy considered with reference to natural theology".

Buckskin (merc.), flanele încrucişate din urzeală de mătasă şi bătătură de lână, întrebuinţate ca îmbrăcăminte între cămaşe şi haină.

Bucoavna, se numia vechiul Abecedar tipărit cu slova chirilice.

Bucov (1781 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Târgşor. Fabrici de spirt, ceramică. P. U. şi G. Ploeşti la 7 km. Este fosta capit. a desfiinţatului jud. Săcuieni.

Bucov-Adunaţi (1360 loc.) com. rur. jud. Teleorman, pl. Slăveşti. Formată din satele: Adunaţi, Bucovul-Ciuculeşti. Primăria în Bucovul. P. U. Balaci. G. Miroşi la 8 km.

Bucovăţ (1314 loc.) com. rur. jud. Timiş-Torontal, pl. Recaş. Judec. Recaş. P. U. şi G. Remetea la 3 km.

Bucovăţu (3557 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Balta-Verde. Formată din satele: Bucovăţu. Cânligei, Leamna de jos, Moşleni şi Palilula. Primăria în Bucovăţu. Judec. de Ocol. Ocol silvic. Închisoarea „Bucovăţu". Infirmerie. P. U. şi G. Craiova la 4 km.

Bucoveni (3704 loc.), com. rur. jud. Ilfov, reşed. pl. Buftea-Bucoveni. Formată din satele: Atârnaţi, Buciumeni, Buftea şi Flămânzeni. Primăria în Buftea. Fermă de lăptărie şi pepinieră Ştirbei. Fabrică de conserve, de vată. Judec. de ocol. Medic, infirmerie. Of. P. local. G. Buftea (locală). Gimnaziu.

Bucovina, bucată din Moldova ruptă şi deslipită de Austrieci în 1775 şi reîntoarsă la patria mamă în 1918. Este în supraf. de 10442 kmp. cu o populaţie de apr. 815000 loc. Este împărţită în 5 judeţe: Câmpulung, Cernăuţi, Rădăuţi, Storojineţ şi Suceava (v. c.). Oraşe importante cele cu aceleaşi nume ca şi judeţele. — Din punct de vedere fizic, B. se împarte într'o regiune muntoasă, într'una de coline şi o a treia de podiş, continuarea celui din Moldova şi Basarabia. Munţii sunt în partea de SV. înalţi, compacţi, în formă de valuri paralele (obcine), din ce în ce mai joase până se topesc în massa podişului. Aceste culmi sunt acoperite, în marea majoritate, cu păduri de brazi şi fagi, iar podişul cu arături, culturi de cereale, legume, sfecle, etc. Clima B.-ei este aceeaşi cu a Moldovei de N. (continentală excesivă). Cea mai mare parte a râurilor sale se duc spre Siret. Dacă solul e productiv şi subsolul are minereuri: mangan la Iacobeni, ape minerale la Vatra Dornei, sare la Cacica, etc. Populaţia este în majoritate formată de Români, dar, datorită stăpânirii austriace, s'au infiltrat şi alte naţionalităţi: rutenii în N. şi V., Huţuli în V. câteva colonii de Germani şi Unguri şi mulţi Evrei. Românii şi Rutenii sunt creştini ortodoxi conduşi de Mitropolitul din Cernăuţi. În urma legii administrative din 1925, B. este împărţită în 5 judeţe, constituite astfel încât să treacă peste vechiul hotar. Acestea sunt:

		Kmp	loc.	densit.
1	Câmpulung	2349	64592	27,4
2	Cernăuţi	1771	285870	161,4
3	Rădăuţi	2360	159496	67,6
4	Storojineţ	2653	167608	63,2
5	Suceava	1309	134155	102,4

(v. numele fiecărui judeţ.)

Bucur, biserică în Bucureşti, pe malul stâng al Dâmboviţei. După tradiţie a fost clădită din lemn de Bucur Ciobanul şi zidită din cărămidă de Mircea Basarab. E un vechiu monument istoric în capitala României.

Bucureşti, capitala ţării noastre şi a jud. Ilfov, aşezat pe ambele maluri ale Dâmboviţei, are peste 700 mii loc. Ocupă vechea luncă şi ambele terase ale Dâmboviţei şi este cel mai mare ca teritoriu, cel mai populat şi cel mai însemnat oraş din ţară. Data întemeierii lui se pierde

în negura vremurilor. Trebue să fie foarte vechiu şi de sigur s'a întemeiat ca un loc de popas pe drumul Giurgiului. Pomenit când ca Cetatea Dâmboviţei, când ca cetatea Bucureştilor. *Devine capitala* Ţărei Româneşti în 1883, când Mircea Basarab, construieşte o curte domnească cu biserică (Curtea Veche de azi), la 1460 Radu cel Frumos, şade în scaunul cel nou dela Bucureşti, pe care-l cuprinde Ştefan cel Mare, în 24 Noembrie 1473. Pe timpul lui Mircea-Ciobanul (1546—1554), B. ajung la o desvoltare apreciabilă, se construiesc biserici, clădiri publice şi particulare. S'a mărit palatul domnesc început de Mircea Basarab, au venit artişti, literaţi străini, dând oraşului o fizionomie destul de strălucită. Turcii, cari erau dornici de lucruri de preţ (aurării şi argintării), vin, pun foc şi prădează oraşul de toate lucrurile de preţ ale bisericilor, palatului şi boierilor (1554). Pe timpul lui Mihai-Viteazul, oraşul B. are de suferit de pe urma Turcilor, cari ocupă şi distrug biserica Radu-Vodă. De atunci începe decăderea B.-lor, activată fie prin acţiunea Turcilor, fie prin luptele de stradă dintre partidele aspiran-

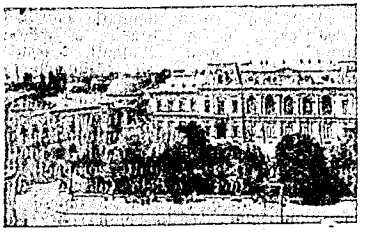

Bucureşti: Palatul regal

ţilor la domnie. Venirea la domnie a lui Mateiu Basarab (1632—1654), face ca B. să se ridice şi să recapete splendoarea trecută. Se ridică palate, biserici, mănăstiri, făcu şcoli în l. română, îmbunătăţi uliţile. După moartea sa, B. decad iarăşi, fură prădaţi şi multă lume ucisă (răscoala seimenilor, atacuri ale Turcilor). Grozăvia cea mare a fost în 1680, când peste toate nenorocirile a venit şi ciuma, de-a secerat cea mai mare parte din populaţie. După această dată, începe pentru B. o eră de nesiguranţă, cu alternanţe de timpuri rele şi clipe de viaţă tihnită. Una din aceste epoci este a lui Şerban Cantacuzino, când noul său palat, azi legaţia Rusiei, era locul de întâlnire şi adăpost a tuturor diplomaţilor şi călătorilor străini. Dar după moartea acestui domnitor, năvăliră (1689) armatele austriace şi se purtară mai rău decât barbarii. Rezultat: B. decad din nou. Fug însă din cauza intrării Tătarilor în ţară. Const. Brâncoveanu, rămânând domnitor al ţării, în timpul celor 25 ani de domnie, înzestrează B. cu palate, biserici şi case noi de piatră, repară pe cele vechi, dă un impuls nou culturii. Epoca lui Brâncoveanu este cea mai strălucită. După ea *vine epoca regelui* Carol în continuare azi. Între aceste două epoci, este un timp de alternanţă între bine şi rău, dar mai mult rău. Domniile fanariote săcătuiră complet averile particulare, puseră mâna pe mănăstiri şi biserici şi le jefuiră complet. Peste toate vin ocupaţiile străine: Austriacii, Turcii, Ruşii, cari mai jefuesc, ce lăsaseră Grecii. Cutremurele, holera, *ciuma, focurile, desăvârşesc această epocă* tristă. Totuşi B. rezistă, până în sec. al XIX, la reîntronarea domniilor române, când domnii români caută să ridice capit. lor din ruini, construind palate, reparând bisericile şi mănăstirile şi refăcând uliţile. Adevăratul progres *începe pentru B., cu domnia* lui Cuza-Vodă, adusă la apogeu în timpul domniei regilor Carol I şi Ferdinand. In acest timp s'au construit palate moderne pentru autorităţile statului şi particulare. Azi B. este un oraş modern, cu parcuri, bulevarde, cartiere frumoase, etc., căruia, ocupaţia germană din 1916—1918, cu prădăciunile şi nenorocirile ei, nu i-a oprit în *loc desvoltarea, ci numai* i-a întârziat-o cu puţin. Azi în B. pe lângă ministere şi alte autorităţi, se găsesc şi cele mai mari institutii bancare şi economice, cum şi cele culturale. In B. se pot admira: Palatele regale, ale Ministerelor, Universitatea, Academia Română, biblioteci mari şi bogate, teatre, muzee, biserici frumoase, spitale moderne, Banca Naţională, Românească, Marmoroş-Blank, etc. In plină desvoltare, B. capitala unei ţări de aproape 18 milioane de locuitori, tinde să devină un Paris al Orientului.

Bucureşti, Căderea B.-lor şi ocuparea lui de trupele germane ale lui Mackensen la 23 Noembrie 1916 ora 12, în urma bătăliei de pe Neajlov şi Argeş pierdute de armatele române, care s'au retras luptând în Moldova.

Bucuţa Emanoll, poet şi romancier rom. (n. 1887). Directorul Muzeului social din Ministerul Muncii. Intemeietor (cu alţii) al Hanului Drumeţilor. Redactor la Buletinul Cărţii, Cugetul românesc şi Ideea europeană. Scrieri: Florile inimei, Miniaturi, oglinzi, cântece de leagăn. Românii dinrte Vidin şi Timoc. Legătura roşie, nuvele; Fuga lui Şefki, roman.

Bucşău (bot.), arboraş (Spartium junceum) din fam. Leguminoaselor cu frunze puţine şi cu flori galbene aşezate la vârful unor ramuri foarte lungi, fiind cultivat prin grădini ca plantă decorativă.

Bucşani (1205 oc.) com. rur. jud. Vlaşca, pl. Argeş. P. U. Crevedia. G. Vidra la 23 km.

Bucşani (2024 loc.) com. rur. jud. Dâmboviţa, pl. Nucetu. Formată din satele: Bucşani şi Răţoaia. Primăria în Bucşani. P. U. Târgovişte. G. Nucet la 14 km.

Bucşeşti (2116 loc.) com. rur. jud. Bacău, pl. Tazlău-Sărat. Formată din satele: Băleni, Bucşeşti, Cornu şi Cornet. Primăria în Bucşeşti. P. U. şi G. Moineşti la 10 km.

Bucşoaia (1075 loc.), com. rur din jud. Câmpu-Lung, pl. Humorului. P. U. şi G. Frasin la 2 km.

Bucşoiul, vrf. de munte (2477 m.), situat la N. de muntele Omul şi la N. E. de muntele Moraru. Serveşte de limită între jud. Prahova şi Dâmboviţa.

Bud Ioan (n. 1880), fiu de preot român din Maramureş, profesor la politechnica din Budapesta, în 1921 e secretar de stat, apoi ministru al alimentaţiei, în 1921—7 ministru de finanţe, azi ministru al economiei naţionale în Ungaria, a consolidat situaţia financiară a Ungariei.

Buda (1673 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Domneşti. Formată din satele: Buda, Drăgănescu şi Poşta. Primăria în Buda. P. U. Domneşti. G. Dealul-Spirei la 14 km.

Buda (1019 loc.) com. rur. jud. Vaslui, pl. Ştefan-cel-Mare. P. U. Negreşti. G. Buhăeşti la 20 km.

Buda (1806 loc.) com. rur. jud. Tecuci, pl. Stănişeşti. Formată din satele: Barcana, Brătoaia, Buda, Dănăila, Farcaşa, Magazia, Putini şi Sallahori. Primări la Buda. P. U. Stănileşti. G. Bârlad şi Bacău la 42 km.

Buda (1874 loc.) com. rur. jud. Neamţ, pl. Bistriţa. Formată din satele: Buda şi Şipotele Primăria la Buda. P. U. şi G. Buhuşi la 6 km.

Buda (1894 loc.), com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, pl. Dumitreşti. Formată din satele: Buda, Toropăleşti, Valea-Largă. Primăria la Buda. P. U. Dumitreşti. G. Râmnicu-Sărat la 21 km.

Buda (1314 loc.), com. rur. din jud. Cernăuţi, pl. Prutului. P. U. şi G. Mahala la 2 km.

Buda (4141 loc.) com. rur. jud. Dorohoi, pl. Herţa. Formată din satele: Buda-Mare, Buda-Mică, Godineşti, Mogoşeşti, Păsatu, Slobozia şi Slobozia-Ruptă. Primăria în Buda-Mare. P. U. Herţa. G. Dorohoi la 38 km.

Budachi (2454 loc.), com. rur. din jud. Cetatea-Albă, pl. Liman. Formată din satele: Budachi, Catorga, Ciobana, Codăeşti, Dacia, Neufeld. Primăria la Budachi. Staţiune balneară la limanul marin Şabalat. Of P. local. G. Cetatea-Albă la 24 km.

Buda-Palanga (1307 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Câmpu. Fabrică de spirt. P. U. Gherghiţa. G. Netoţi la 8 km.

Budai-Deleanu Ion, poet şi filolog rom. orig. din Ardeal (n. 1760 † 1830). A învăţat teologia la Blaj şi Viena, dar nevoind să se facă preot, e numit în adminstraţie; iar pe la 1790 trece ca „sfetnic chezaro-crăesc" la Lemberg, unde rămâne până la moarte. Cât a trăit, activitatea lui a rămas necunoscută, ba chiar mult şi după aceea. Nimeni nu ştia că „dânsul ne lăsase o operă poetică ce e unică în felul ei în lit. noastră de acum un secol, o creaţiune viguroasă care consacră pe cineva deodată ca scriitor" (O. Densusianu) şi anume: epopea eroi-comică „Ţiganiada" (v. c.). S'a mai păstrat *dela el* poemul epic „Trei Viteji", scris tot în spiritul Tiganidei şi lucrări filologice „Temeiurile gramaticei româneşti", „Dascălul românesc pentru temeiurile gramaticei româneşti". msse pe care le preface în latineşte: „Fundamenta grammatices linguae romaenicae" (1812). Aici discută latinitatea limbii rom., apropiindu-se uneori de părerile lui P. Maior, susţinând de ex. că derivarea lbii rom. trebuie făcută din latina vulgară, dar, cu tot latinismul său, întrecând pe filologii latinişti şi căutând cel dintâiu să deosebească elementele străine: slave, albaneze, greceşti, ungureşti şi chiar gotice... Tot în problema limbii **B. D.** dându-şi seamă de „neajungerea" ei, introduce cuvinte latine, italieneşti şi chiar franceze — (cunoaşte franceza) şi explică limpede folosul neologismelor (v. Neologisme!), dar introduce cuvinte şi din limba vorbită de popor, şi anume din graiul ţinutului Huniedoarei, unde era locul lui de naştere: expresii „umilite", cum le zicea dânsul. A lăsat şi câteva lucrări istorice şi etnografice: „De originibus populorum Transylvaniae", „De Unione trium nationum Transylvaniae" şi „Scurte observaţiuni asupra Bucovinei", scrise în nemţeşte "[Kurzgefasste Bemerkungen über Bukovina]"; apoi unele scrieri juridice: „Rânduiala judecătorească de obşte" (Viena, 1787), „Pravila de obşte asupra faptelor reale şi pedepsirea lor" (Viena, 1788) ş. a.

Budapest, capit. Ungariei, pe malurile Dunărei. Are 1287000 loc., din cari oraşul

propriu zis 978000 loc. cu peste 200000 evrei. **B.** este format din două orașe, Buda și Pesta, reunite într'unul singur în 1873. Buda este vechiu, construit pe locul unui oraș roman, distrus de Attila. A fost ocupat de Turci dela 1526—27 și 1529—1686. Este fosta capit. a regilor unguri. Pesta este orașul nou și modern. **B.** este și oraș comercial și industrial: Mori, fabrici de zahăr, distilerii de lichioruri, pielării, fabrici de mobile și obiecte de lux, țesătorii de lână, fabrici metalurgice, etc.

Budde Fr., filos. germ. (n. 1667 † 1729). Filosofia sa este eclectică. E adversar al lui Wolff (v. c.).

Buddhismul (filos., sociol.) este religia profesată în India, în China, Indochina, Japonia și în Tibet și întemeiată de Gautama Sakyamuni sau Siddharta, zis **Buddha** (v. c.), adică „spirit treaz", iluminatul. **B.** a fost o reacțiune democratică împotriva ritualului pedant al brahmanilor, a apăsărilor și castei preoților privilegiați. In fond, doctrina **B.**-lui este împrumutată filosofiei brahmane. In India **B.** a dispărut cu totul din evul mediu (sec. al X). Astăzi, sub diferite forme, filos. religioasă a **B.**-lui are vreo 500.000.000 de partizani, fiind amestecată cu diverse religii. **B.** se poate rezuma în următoarele puncte: 1. Durerea nu se poate despărți de existența care este rea. 2. Cauza principală a durerii este dorința. 3. Durerea, suferința se poate suprima numai prin suprimarea dorințelor. 4. Mijlocul de a ajunge treptat la înlăturarea dorințelor este practicarea disciplinei buddhiste, care aduce ca răsplată „Nirvana" și înlăturarea nimicirii existenții individuale și a celei externe („Maya"). Pentru Buddha toți oamenii se pot bucura, fără deosebire de castă, de egalitatea religioasă, respectând cele zece regule de Viață, adică abținându-se dela cele 10 păcate: 1. omorul, furtul, minciuna, injuria, invidia, ura, defăimarea, abuzul, limbuția, eroarea dogmatică și prin observarea celor „cinci oprelișți": amorul, furtul, adulterul, minciuna, beția. **B.** recomandă deasemenea „șase virtuți transcendente": pomana, perfecta moralitate, răbdarea, energia, bunătatea, caritatea sau iubirea aproapelui. Această practică salvează sufletul de migrație prin diferite forme. Dimpotrivă, păcatul condamnă sufletul să rătăcească prin feluirite forme inferioare în care renaște, după moarte, pe când înțeleptul renaște într'o condiție mai bună (geniu, zeu, bodhistattva și în fine chiar Buddha, când nu mai renaște și ajunge în nirvana, fericirea perfectă). **B.** este o concepție pesimistă despre viață. Punctul de plecare al doctrinei este suferința individuală nedespărțită de existență, iar fondul acestei concepții este mila (compătimirea) pentru suferințele tuturor. La început ateu (lipsit de zei, căci Buddha nu s'a considerat niciodată cu puteri divine), **B.** a ajuns să creeze, sub presiunea buddhismului un întreg panteon și o multime de temple subterane în India (v. Arta în India), dar mai ales în celelalte țări, în care el este și astăzi profesat (v. Maya, Nirvana, Brahmanism).

Buddleia (bot.), gen. de arbori și arbuști din fam. Loganiaceelor, ale cărui specii (70) cresc în regiunile tropicale și subtropicale. La noi se cultivă ca plante decorative, unele specii (**B.** curviflora, Lindleyana) originare din Japonia și China.

Budé Guillaume, filolog și erudit franc. (n. 1468 † 1540), cel mai distins hellenist al secolului. A fost secretar al regelui, bibliotecar, ambasador pe lângă Leon al X. Prin infl. ce o avea asupra lui Francisc I, îl face pe acesta să întemeieze Collège de France (1530). Lucrări: Adnotații pe Pandecte, Un studiu *asupra monedelor și măsurilor la Greci* și Romani, Lettres grecques, foarte interesante pentru istoria literară a timpului.

Budeanu I. Constantin, inginer, profesor de măsuri electrice și tracțiune electrică la Școala politehnică din Buc.

Budejovice, oraș în Cehoslovacia (Boemia) pe râul Vltava (Moldau), 30.000 loc. Fabrici de porțelan și de creioane (Hardtmuth).

Budeni (2838 loc.) com. rur. jud. Fălticeni, pl. Lespezi. Formată din satele: Buda, Budeni, Siliștea-Nouă (zisă peste Siret). Primăria la Budeni. P. U. și G. Lespezi.

Budeniți (1056 loc.) com. rur. jud. Storojineț, pl. Siretelului. P. U. și G. Ropcea la 6 km.

Budești (4243 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, reșed. pl. Budești Formată din satele: Budești, Buga, Cheltuitori, Ciocana-Veche, Colonița, Cruzești, Fundu Togatinului, Maximni, Movileni, Togălin, Valea-Coloniței, Vallea-Paladi, Valea Satului. Primăria la Budești. P. U. și G. Mereni la 10 km.

Budești (1488 loc.), com. rur. jud Argeș, pl Bascov. Formată din satele: Barza și Budești. Primăria în Budești. Judec. de ocol. Medic. Infirmerie cu dispensar. P. U. și G. R.-Vâlcea la 6 km.

Budești (2151 loc), com. rur. jud. Maramureș, pl. Șugătag. Judec. Sighet. P. U. și G. Ocna Șugătag la 8 km.

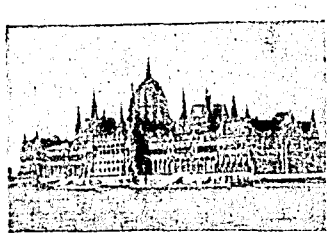

Budapest: Parlamentul

Budești (2806 loc.), com. rur. jud. Ilfov, reșed. pl. Budești. Medic, spital, farmacie. Of. P. local. G. locală.

Budești (1680 loc.), com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, pl. Cotești. P. U. și G. Cotești la 9 km.

Budeștii-Ghica (2835 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Miron Costin. Formată din satele: Budeștii Ghica, Climești, Tăuci, Micsunești, Tatomirești. Primăria la Tăurei. Infirmere. P. U. și G. Roman la 20 km.

Budieni (1321 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Ocolu. Formată din satele: Budieni, Drăgoeni și Pisteștii de Deal. Primăria în Budieni. Infirmerie. P. U. Tg.-Jiu. G. Copăcioasa la 3 km.

Budila (1807 loc). com. rur. jud. Brașov, pl. Săcele, Of. P. T. T. La 3 km. de stația C. F R. Prejmer P. U. Budila.

Budișteni (1743 loc.), com. rur. jud. Muscel, pl. Podgoria. Formată din satele: Budișteni, Băila, Glodu, Schitu-Scoicești Primăria la Budișteni. P. U. și G. Leurdeni la 2½ km.

Budolu (1095 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Marghita. La 18 km. de G. Tileagd.

Budwels, v. Budejovice.

Buenos-Ayres. 1. Cea mai import. prov. din rep. Argentina, supr. 305.121 kmp. cu 281.500 loc. Solul fertil. Pe lângă agricult., mai sunt și multe spații pentru pășuni. **B.** are mori, fabr. de conserve și tăbăcării. Capit. La Plata. — 2. **B.** oraș, capit. republ. Argentina. Oraș modern, frumos, curat, așezat la estuarul La Plata. Fondat în 1535 de Piedro de Mendoza, **B.** are azi 1973000 loc. și împreună cu orașele anexate, are un total de 2800000 loc. Centru intelectual și comercial, **B.** concentrează viața republicei. Portul său, unul din cele mai bine înzestrate din America de S., exportă cea mai mare parte din produsele Argintinei: cereale, lână, săpunuri, conserve alimentare, piei crude și tăbăcite, etc.

Bueşti (1342 loc.), com. rur. jud. Ialomița, pl. Căzănești. P. U. Ciochina. G. Bogdana la 14 km.

Buettneriacee (bot.), fam. de plante sinonime cu fam. Sterculiaceelor, răspândite în regiunile subtropicale, în special în America, unele specii (**B.** scabra, **B.** dasyphylla), fiind cultivate la noi în florării. In Venezuela se folosesc unele specii sub numirea de zarzahueca ca sudorifice și depurative.

Bufet (franc.), dulap pentru mâncări și vase, masă încărcată cu mâncări, restaurant la care se servesc mâncări.

Buffalo, oraș al Americei de N. (U. S. A.) situat pe malul de E. al lac. Erie și aproape de cascada Niagara, 424.000 loc Face mare comerț cu grâne, conserve de carne, lemne, cărbuni, fier. Torcătorii și fabrici mișcate cu electricitate produsă de Niagara.

Buffon Georges-Louis-Leclerc, conte de —, (n. 1707 † 1789). Scriitor și naturalist franc. Se remarcă prin „Memoires sur les sciences", fiind numit intendent al grădinii regelui (o grădină botanică). Din proiectul de a scrie o istorie naturală universală a naturii, a realizat 36 de volume, apărute dela 1749—1788, care cuprind: „Théorie de la terre", „Epoques de la nature", „les Minéraux", „l'Homme", „les Quadrupèdes", „les Oiseaux". A ajuns atât de celebru ca scriitor naturalist, încât niște corsari i-au trimis un dar, găsit de dânșii, iar după moarte i s'a ridicat o statue cu *inscripția*: „Majestati naturae par ingenium". A fost ales membru al Acad. franc., unde a ținut celebrul „Discours sur le Style" (1753). Ca stilist **B.** este un mare magistru al compoziției lit. preocupat mereu de perfecțiunea cam afectată a formei și claritatea înlănțuirii ideilor. E unul din cei mai mari scriitori, pe cari i-a avut Franța.

Bufna-Bufnița (zool.), v. Buha.

Bufon (ital.) buffone, fr. bouffon), personaj comic: 1. din operă; 2. din circ; 3. cel ținut de regi pentru ca să i distreze prin glume; 4. un măscăriciu, un caraghios.

Bufonide (zool.), familie de broaște cuprinzând 4 genuri cu numeroase specii (100) dintre care m. comună în țara noastră este așa numita broască râioasă (Bufo vulgaris) lungă de 8—20 cm., de coloare cenușie-neagră cu umflături neregulate în piele, comună prin locuri umede și întunecoase (pivniță, grădini, ziduri vechi, sub pietri). Se hrănește cu insecte vătămă-

toare, cu larve şi omizi, fiind deci folositoare (v. Broaşte).

Bug (vechiul Hypanis), fl. în partea de S. a câmpiei ruseşti. Iese din mlaştinile Volhyniei, udă Ukraina şi se varsă în M. Neagră printr'un liman lung. Are 750 km. lung. La vărsarea sa se află oraşul Oceacov iar pe estuar oraşul Nicolaiev.

Bugaz, un perisip cu far pe malul de S. al gurii Ţarigradului, din limanul Nistrului.

Bugeacu. 1. Cel mai de nord punct al dealurilor dobrogene. Are 86 m. înălţime. 2. Malul înalt basarabean dela punctul cel mai de S. al Braţului Chilia (la SE. de Ismail) este acoperit de vii ce se întind dela Ismail până la Necrasovca. 3. Ţinutul de stepă din S. Basarabiei, partea de S. a podişului Moldovo-Basarabean dela valul lui Traian până'n Dunăre. Fiind înclinat dela N. la S. şi fiind acoperit cu Cernoizem, este foarte bun pentru agricultură (cereale multe), iar pe coastele dinspre M. Neagră, este acoperit cu vii. A fost culoarul de trecere a tuturor barbarilor. Ultimii Tătari, s'au instalat aici şi l-au stăpânit până târziu. Din cauza lor, a rămas nepopulat. Fosta stăpânire a favorizat colonizarea cu străini: Bulgari, Germani, Francezi, etc.

Bugetul statului este un fel de lege votată numai de Cameră prin care se prevăd veniturile şi cheltuielile statului pe timp de „un an bugetar", 1 Ian.—31 Dec. a anului corespunzător. B. e întocmit de Ministerul finanţelor, care apreciază veniturile anului viitor, făcând media veniturilor ultimilor cinci ani. B. după ce e votat se sancţionează de Rege. B. trebuie să prevadă toate nevoile curente ale serviciilor statului şi a celorlalte unităţi administrative (v. c.), arătând la fiecare cheltuială veniturile din care se va acoperi. B. trebuie aplicat în întregime în decursul anului bugetar pentru care a fost alcătuit. Suma din tabloul cheltuielilor nu trebuie să depăşească veniturile, ci să fie mai mică spre a rămânea un „excedent", pentru „cheltuieli neprevăzute". În acest caz şi dacă statul nu cheltuieşte mai mult decât încasează, avem un B. echilibrat.

Bughea (4190 loc.), com. rur. jud. Muscel, pl. Dâmboviţa. Formată din satele: Bughea-de-Sus, Bughea-de-Jos, Maiu. Primăria la Bughea-de-Jos. Trib. şi Judec. de ocol Câmpulung. P. U. şi G. Câmpulung la 4 km.

Bughile (1030 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Teleajen. Formată din satele: Bughile-de-Jos şi Bughile-de Sus. Primăria la Bughile-de-Jos. P. U. şi G. Vălenii-de-Munte la 12 km.

Bugoviţa (3434 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Chelmeuţi. Formată din satele: Bordiug şi Buzoviţa. Primăria la Buzoviţa. P. U. Chelmeuţi. G. Ianăuţi la 4 km.

Buhăeşti (1313 loc.), com. rur. jud. Vaslui, pl. Ştefan-cel-Mare. Of. P. local. G. locală. (Buhăeşti.)

Buhaiu, instrument poporan întrebuinţat în vechiul regat de colindători, când umblă cu pluguşorul în ajunul anului nou. Constă dintr'o coşă (botă) goală, legată la gură cu o piele de oaie, argăsită, întinsă bine. Prin mijlocul pielei trece o şuviţă de păr de cal, care udată cu apă, e trasă succesiv cu mâna, producând un muget asemănător ca al buhaiului (taur) (v. Pluguşorul).

Buhalu de baltă (zool.), pasăre bălţăreaţă (Botaurus stellaris) cu cioc lungăreţ şi ascuţit, acoperită pe spate cu pene galbene-ruginii cu desenuri pe foale mai deschisă, cu creştetul negru şi cu gâtul alb, cu mandibula inferioară şi cu pielea *picioarelor de coloare verde.* Trăieşte prin stufăriile de lângă ape, având obiceiul de a-şi băga capul în apă, producând un muget repetat ca de viţei, considerat de popor ca simptom al unui an mănos (v. Hidrofilul şi Broastele).

Buhalniţa (2329 loc.) com. rur. jud. Neamţ, pl. Broşteni. Formată din satele: Buhalniţa, Isvorul-Alb, Poenari, Ruginesti şi Secu. Primăria la Isvorul-Alb. Ocol silvic. P. U. Hangu. G. Piatra-Neamţ la 39½ km.

Buhe (zool.), paseri răpitoare nocturne cu cap mare, cu moţ sau fără moţ, prevăzut cu cioc puternic şi încovoiat, cu ochii îndreptaţi înainte cu pupila mare înconjuraţi cu un cerc de pene subţiri şi tari (vălul), fiind acoperite cu pene moi de coloare mohorîtă, având un sbor lin şi fără sgomot. Ziua petrec prin stânci, ruine şi scorburi de copaci ieşind la vânătoare noaptea, nutrindu-se cu şoareci, păsărele şi cu insecte. Pentru înfăţişarea lor tristă şi ţipetul lor jalnic, poporul, în superstiţia sa, le consideră ca prevestitoare de nenorociri. Aparţin: B. mare (Stryx bubo) numită încă: bou de noapte, uhu, bufniţă, bufnă, specia cea mai mare cu moţ pe cap şi cu pene ruginii, trăind prin păduri, caverne şi arbori scorburoşi; Buhurezul (Stryx otus) cu penaj oacheş-gălbui, numită încă huhurez, trăind prin păduri; Huhurezul mic (Stryx scops) sau buf, specia cea mică de buhă cu moţ pe cap; Cioful sau Ciuf (Stryx brachyotus) din regiunile nordice ale Europei, moţată, la noi abătându-se toamna şi iarna; Striga (Stryx flamea) sau B. mascată, *cu cârpă, cu penaj* cenuşiu, cu ochi portocalii, harnică distrugătoare de şoareci; Cucuveica (Athene, stryx noctua) sau cucuvaia surie, puţin mai mică; Ciuvica (Glaucidium passerinnus) cu pene oacheşe, de mărimea unei vrăbii trăind prin păduri; Cera (Stryx aluco), cu cioc gălbui şi cu pene de coloare neagră, făcându-şi cuibul pe arbori.

Buhociu (1497 loc.) com. rur. jud. Bacău, pl. Siret. Formată din satele: Buhociu, Buhocel şi Coteni. Primăria în Buhociu. P. U. şi G. Bacău la 10 km.

Buhoglindă Till (germ. Eulenspiegel), păcălici popular german din secol. XIII. Viaţa lui a fost povestită de Thomas Murner într'o carte cu titlul de mai sus, care la 1846 a apărut la Braşov şi în traducere românească. De atunci s'au mai tipărit şi alte ediţii ale acestei cărţi la Sibiu, Bucureşti şi Braşov.

Bula (1249 loc.) com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Şeica-Mare. P. U. şi G. Şeica-Mare la 12 km.

Buiceşti (2354 loc.), com. rur. jud Mehedinţi, pl. Motru de jos. Formată din satele: Buiceşti de Gura Motrului, Buiceşti de Plută. Primăria la Buiceşti de Gura Motrului. Mănăstire. P. U. şi G. Filiaşu la 6 km.

Bulciu Hristea, medic român (n. 1857 † 1915). Fost prof. la Fac. de Med. din Bucureşti. A publicat lucrări din domeniul neurologiei şi medicinii interne. A fost medicul Curţii regale.

Buitenzorg sau Sans-Souci, oraş din ins. Java, la 32 km. de Batavia, reşedinţa guvernământului general al Indiilor Olandeze. Un institut şi grădină botanică vestite. Are 47000 loc.

Buluc-Osen-Bei-Tepe, vârful dealului Sulugeac-Bair aşezat la SE. com. rur. Calfa jud. Constanţa. Înălţimea lui este 243 m.

Bujor Victor dr., canonic gr.-cat. la Gherla, fost profesor de teologie, autorul mai multor scrieri religioase.

Bujor (bot.), plantă (Paeonia officinalis) din fam. Ranunculaceelor, aclimatizată şi cultivată prin grădini ca plantă decorativă pentru florile sale mari cu petale roşii. B. de munte (v. Rhododendron).

Bujor Paul (n. 1862), doctor în ştiinţele naturale, prof. universitar, directorul Institutului de Morfologie animală dela Universitatea din Iaşi, membru a numeroase soc. ştiinţifice din ţară şi străinătate, ilustrându-se printr'o bogată activitate ştiinţifică din domeniul morfologiei, anatomiei, ecologiei şi al fiziologiei animale, iniţiată prin teza de doctorat „Contribution a l'étude de l'ammocoetes branchialis en Petromyzon Planeri" (1891, Geneva).

Bujoru (3035 loc.), com. rur jud. Lăpuşna, reşed. pl. Bujoru. Formată din satele: Bujoru, Drojdieni. Primăria la Bujoru. Of. P. local. G. Bucovăţ la 35 km.

Bujoru (1998 loc.) com. rur. jud. Vlaşca, pl. Dunărea. P. U. Giurgiu. G. Smârdioasa la 19 km.

Bujoreni (2583 loc.) com. rur. jud. Vâlcea, *pl. Cozia. Formată din satele:* Bogdăneşti, Bujoreni, Gura-Văii, Lunca, Malul-Alb, Malul-Vârtop, Mosoroasa şi Olteni. Primăria în Lunca. P. U. şi G. Râmnicu-Vâlcea la 7 km.

„Bukarester Tageblatt", ziar german, ce apare la Bucureşti dela 1880.

Bukephalos (bucefal în lit. pop. rom. ducipal), numele calului zburdalnic pe care l-a încălecat Alexandru cel Mare la vârsta de 15 ani. Pe Alexandru ajuns împărat, acest cal favorit l-a însoţit în toate războaiele. Când B. a căzut în unul din războaiele stăpânului său, A. a întemeiat în India un oraş, numindu-l Bucephala.

Bulă, în vechime numele documentelor împărăteşti prevăzute cu sigil atârnat. In zilele noastre se numesc B. scrisorile (*constituţiuni, legi) papale mai importante,* care se trimit prin cancelaria apostolică şi sunt scrise cu litere longobardice sau teutonice. Pe o parte a sigilului de plumb, prins de document cu un fir de mătasă sau cânepă e zugrăvită icoana SS. Apostoli Petru şi Pavel, iar pe cealaltă e scris numele Papei care a semnat bula.

Bula de aur, documentul prin care regele Andrei II stabileşte în Ungaria un fel de constituţionalism, mărind şi limitând drepturile regelui, restaurând organizaţia de stat de pe timpul lui Ştefan cel Sfânt (v. c.) şi precizând şi asigurând drepturile nobilimii.

Bulăeşti (2392 loc.), com. rur. din jud Orhei, pl. Susleni. Formată din satele: Bulăeşti şi Mârzaci. Primăria la Bulăeşti P. U. şi G. Chişinău la 60 km.

Bulamace sau **Balamace,** familie fărşerotă în Albania, Şeful „fălcarii" (tribului) a fost celnicul Spiru B. Acesta, fratele său mai mic Nicolae B., şi fiul acestuia Haralambi B. (preot şi dascăl în Corciană) au lucrat mult spre binele elementului aromân din Penins. Balcanică.

Bulandra Tony. Cunoscut actor dramatic, *codirector al companiei,* care *joacă* la „Teatrul Regina Maria" din Bucureşti.

Bulb (bot.) sau ceapă, este corpul subteran rotund umflat şi cărnos dela baza

tulpinel plantelor bulboase (Liliacee, Amarilidee, Iridee, Orchidee) format dintr'o axă conică, alungită sau lățită în forma de disc, pe care stau fixate mai multe frunze modificate, îngroșate, umflate și zămoase, pline cu substanțe de rezervă (amidon, zahăr, apă), învelite la exterior de o frunză modificată, subțire și uscată, în interior conținând un mugure (axilar) din care prin încolțire se desvoltă un lujer.

Bulbili (bot.), bulbi mici formați din mugurii axilari (ex. căței de usturoi) dela subsuoara frunzelor aeriane sau subterane, sau a florilor, prin îngroșare și îngrămădire cu substanțe hrănitoare de rezervă din care se desvoltă o nouă plantă (ex. Crin, usturoi, untișor etc.).

Bulboaca (3257 loc.) com. rur. jud. Tighina, reșed. pl. Bulboaca. Formată din satele: Bulboaca, Conacu-Nou, Conac-Plămădeală, Galilești și Roșcani. Primăria în Bulboaca. Medic. Of. P. local. Judec. de ocol. G. locală.

Bulbochaete (bot.), alge verzi în forma de filamente celulare ramificate răspândite pe toată suprafața pământului, trăind în apele dulci sau puțin sălcii.

Bulbocodium (bot.), plantă erbacee (B. vernum) din familia Liliaceelor, care crește prin pășuni înflorind deja la începutul lui Martie. Pentru florile sale frumoase rozacee, se cultivă ca plantă decorativă.

Bulbucata (1731 loc.), com. rur. jud. Vlașca, pl. Argeș. Formată din satele: Bulbucata și Velea. Primăria în Bulbucata. P. U. Clejani. G. Filaret la 35 km.

Bulbuci (bot.), de munte, plantă (Trollius europeus) din fam. Ranunculaceelor, cu flori mari galbene cu dungi mici verzi, fiind o podoabă a pășunilor din regiunea subalpină a Carpaților.

Bulbosina (chim.), alcaloid extras din Ciuperci (v. Alcaloizi).

Buldogg (zool.), rasă de câine (Canis familiaris molossus gladiator), curajos și fidel, mai puțin inteligent având un cap mare și rotund, cu fălci *proeminente* și cu un bot cârn, scurt și gros.

Buletin de vot (dr. electoral), este o foaie pe care se află tipărite listele candidaților la alegeri. În atâtea exemplare câți alegători sunt în fiecare circumscripție +10. Ele se distribuiesc de către biroul electoral județean președinților secțiilor de votare și câte două exemplare, vizate și semnate de președintele biroului electoral județean, se afișează, înainte de alegere, la tribunal și la toate judecătoriile. B. are forma unei coale de hârtie de scrisori în patru pagini și dimensiuni fixate dinainte de președinte biroului electoral județean. B., împărțit în pătrate care cuprind listele de candidați și sunt numerotate și au semnul distinctiv al listei respective, imprimat orizontal în fruntea listei. Alegătorul aplică ștampila cu mențiunea „votat" înlăuntru pătratului, care cuprinde lista ce voiește s'o voteze, apoi îndoaie B. în patru, astfel ca pag. albă, care poartă sigiliul de control să fie înafară și-l predă președintelui secțiunii care-l introduce în urnă. (Legea electorală din 1926 Art. 56—63 și 76.)

Buletinul Asociației Generale a Corpului Farmaceutic din România. Înființat 1898. Apare în prezent în București ca „Revista Farmaciei".

Buletinul Asociației Generale a Medicilor din România. Organul oficial al Asociației. Se ocupă mai ales de chestiuni profesionale. Înființat 1897. Apare în București.

Buletinul Asociației Generale a Medicilor Veterinari. Revistă de medicină veterinară și Zootehnică. Dir. Dr. C. Constantinescu. Apare în București.

Buletinul Eugenic și Biopolitic. Publicat de secția medicală și biopolitică a Astrei. Apare în Cluj lunar. Dir. Prof. I. Moldovan. Înființat în 1927.

Buletinul Societății de Medici și Naturaliști din Iași. Înființat în 1887. În prezent apare sub numire de „Revista medico-chirurgicală din Iași" (v. c.).

Buletinul Direcțiunii Generale a Serviciului Sanitar. Foaie oficală. Înființat în anul 1889. Contopit cu „Sănătatea publică".

Buletinul Institutului balneologic. Apare trimestrial în București. Dir. Prof. Theochari.

Buletinul Societății naționale de Crucea Roșie a României. Înființat 1921. Apare în București.

Buletinul Societății române de Otorinolaringologie. Înființat în 1927. Apare în București.

Bulevard (franc.), orig. val de întărîtură, (v. c.), azi, parc de plimbare ori stradă plantată în locul valurilor de odinioară. Străzile largi în orașe mari.

Bullinski R. Cunoscut actor dramatic, fost societar al Teatrului Național din București. Actualmente codirector al companiei dramatice care joacă la „Teatrul Mic" din București.

Bulgakov Mikajl Afanasievič, scriitor rus, (n. 1891). A debutat în ziaristică, apoi a scris nuvele și un roman cu care se făcu cunoscut. A obținut un succes enorm cu „Viața turbinelor". A mai scris romanul realist „Garda Albă", povestirea „Diabaliada", în care B. excelează mânuind absurdul și care este opera sa cea mai personală.

Bulgaria, stat constituțional din Pen. Balcanică, are supraf. 103146 kmp. cu 5483000 loc. deci o dens. de 53 loc. pe kmp. B. este o țară formată din două regiuni cu totul distincte: una la N. de Balcani, un podiș (Prebalcanic), alta la S. de Munți, un ținut de câmpii, cea mai mare parte aluvionare (Marița). Clima țării este continentală excesivă în N. de munți și ceva mai dulce în S. O mare parte din supraf. B.-ei e ocupată de Balcani (v. c.) și ramurile lor. Din această cauză, în B. sunt multe păduri, agricultura rămânând prin văile aluvionare și prin podiș. În valea Mariței se cultivă și orezul. Râurile se duc spre două fluvii: Dunărea la N. și Marița la S. Subsolul B.-ei are și minereuri: fier (Pernik), plumb, cupru (Fakalnița) și cărbuni. Pășunile hrănesc multe animale, în special oi. Industria nu e mult desvoltată: postavuri, ceramică, fabrici de bere, de zahăr, de tutun, etc. Exportă: piei de oi și capre, cereale, esență de trandafiri, etc. Capit. Sofia, alte orașe: Rusciuc (port la Dunăre), Varna și Burgas, porturi la M. Neagră, Filipopoli. Bulgaria e monarhie. Istorie. B. de azi a fost locuită în antichitate de Traci, iar pe *timpul* dominației romane a purtat numele de Moesia, iar Rumelia se numia Tracia. B. este rezultatul unui amestec de triburi slave (slovene sau serbo-croate) așezate pe acest teritor pe cale pașnică prin sec.. IV-VI, cu triburile turco-tătare (înrudite direct cu Hunii) care au venit aici din regiunea fluv. Volga și Don în 679. [Alte triburi bulgare au rămas în Rusia, întemeiând imperiul bulgar dela Volga, cu capit. Bulgar sau Bolgary. Acest imperiu dispare pe la 1237 când Tatarii formează regatul musulman și tataro-bulgar dela Kazan, (care la rândul său, e supus de princip. Ivan III, în 1467)]. Asparuch sau Isperik, a condus pe Bulgari spre noua patrie. În Balcan ei vin în conflict cu imperiul bizantin. Imp. Constantin V întreprinde nouă expediții împotriva lor (sec. VIII). Principele lor Krum (803—814) înaintează până sub zidurile Constantinopolului. Boris, în 864, primește creștinismul prin apostolii Ciril și Metodiu, recunoscând supremația bis. a Constantinopolului, nu a Romei. Alt rege, Simeon (893—927) întinde mult granițele imperiului și avea șanse să cuprindă chiar Constantinopolul. Tot el ia și titlul de „țar al Bulgarilor și Imp. al Romanilor". Sec. X și XI sunt epoca de decadență, când B. suferă invazii și este anexată imperiului grec (1018) în urma cruntului război purtat 25 de ani de Basileos II din Bizanț, supranumit „Bulgaroctonul". Epoca de înflorire începe în sec. XII cu imperiul româno-bulgar. Aromânii s'au răsculat împotriva stăpânirii bizantine, din pricina marilor dări puse asupra lor de Imp. Isac Anghel (1186) și au reușit, împreună cu Bulgarii, să restabilească imperiul țarului Simeon. Frații aromâni Petru și Asan bat pe Imp. bizantin și ajung, la răsărit până la mare, spre apus până la Niș și cuceresc Sofia. Asan și Petru, în urma intrigilor bizantine, mor uciși de o rudă. Urmează la tron al treilea frate Ioaniță (Ioanitius 1197—1207), numit de Bizantini Calloianus. Lui i-a trimis Papa scrisori în care-i vorbia de origina lui romană, ca să fie și după credință ceea ce e după neam („ut sicut genere, sic sis etiam imitatione Romanus"). Un legat papal l-a încoronat rege al Bulgarilor și al Valahilor (1204). Tot Ioaniță învinge pe Balduin în lupta dela Adrianopole (1205), îl prinde și-l închide la Târnova. Ioan Asan II, a fost cel mai însemnat dintre Asănești (1218—1241). În capit. Târnova (Trnovo) erau biserici, palate, negustori numeroși. Luptele cu imperiul latin le-a urmat cearta cu Papa și despărțirea de Roma a bisericii bulgare. Târnova (după spusele Grecilor „un al doilea Constantinopol") e ridicată la rangul de patriarhie, iar Asan trece de partea lui Frederic II în lupta dintre biserică și imperiu. Papa îndeamnă pe regele Ungariei să ducă o cruciadă împotriva lui. După moartea lui urmează iarăși o decadență, care se menține până în sec. al XIX. B. se împarte în două regate, cu două capitale, una la Trnovo, alta la Vidin, care cad la sfârșitul sec. al XIV în mânile Turcilor. B. de acum înainte e un pașalâc turcesc până în 1877—78, când Rușii, în urma atrocităților turcești, declară războiu Turciei (Războiul româno—ruso—turc). La eliberarea B.-ei și de această dată contribuie Românii (din nordul Dunării) în lupta dela Plevna. În urma tratatului dela Berlin (1878) se înființează în nordul B.-ei un principat vasal Turciei, cu un principe ales cu asentimentul Marilor puteri, iar în sud provincia autonomă a Rumeliei orientale, cu un guvernator creștin, numit de Sultan. În 1885 Rumelia proclamă unirea cu B. de nord, alegând guvernator pe princ. Alexandru, care dimisionează în 1886. În 1887 e ales domnitor Ferdinand, din fam. Saxa-Coburg. Aceasta duce o abilă politică față de Poartă, până în 1908 când se proclamă complect independent (în Turcia era răscoala Junilor turci), iar Marile puteri recunosc acest act în 1909

In 1912, în urma unui tratat cu Grecii, Sârbii şi Muntenegrenii, Bulgarii atacă pe Turci, reuşind să-i bată şi să înconjoare Adrianopolul. Neînţelegerea izbucneşte între ei şi Sârbi, căci Bulgarii cereau toată Macedonia. De data aceasta România faţă de aceste tendinţe de expansiune nu rămâne pasivă, ci pătrunde în Bulgaria (Iulie 1913). Pacea se încheie la Bucureşti, prezidată de Titu Maiorescu, atunci prezident de consiliu. Prin aceasta, Serbia păstrează o mare parte din Macedonia, Grecia ia Salonicul, iar B. trebuie să se mulţumească cu o ieşire la Marea egeică, iar România a anexat un teritoriu de 7000 km² la sud de Silistra şi Mangalia, aşa numitul Cadrilater. In marele războiu B. se aliază Puterilor centrale şi atacă Serbia. In 1918, după înfrângere, regele Ferdinand se retrage, urmându-i Boris III. Prin tratatul dela Neuilly (27 Nov. 1919) pierde vreo 10000 km² în Macedonia. In 1919 vechile partide politice au fost înfrânte în alegeri, reuşind comuniştii şi agrarienii (conduşi de Stambulinsky). Partidul agrarian cu Stamb. a exercitat din 1920 până în 1923 o dictatură în B., fiind răsturnat printr'o dictatură militară. Următorul guv. a fost al lui Cankov (Ţancov), din partidul democratic. In 1923 s'a introdus legea marţială, din pricina *turburărilor interne*. Mişcările comuniste din 1925 au făcut atentatul dela catedrala din *Sofia* (16 III), care a pricinuit moartea a aproape 200 de pers. — *Limba* bulgară ţine, împreună cu serbo-croata şi slovena, de ramura sudică a familiei limbilor slave. Dintre toate limbile acestei familii L. B. are cea mai veche literatură. Intr'un dialect bulgar, cel din regiunea Salonicului, au tradus fraţii Ciril şi Metod în sec. IX unele cărţi sfinte pentru trebuinţele Slavilor care atunci începeau să treacă la creştinism. Limba fraţilor Ciril şi Metod, numită de ei „sloveneasc㓠iar de lingviştii de astăzi „vechea slavonă bisericească“ sau „veche bulgară“, a devenit limba de cultură a tuturor Slavilor. Cu timpul limba unitară bisericească a Slavilor a luat un colorit local în diferitele ţări slave din cauza influenţei limbii populare. Astfel s'a format o slavonă rusă, o sl. sârbă, croată, o sl. cehă şi o sl. bulgară. Acesteia i se zice şi „mediobulgară“. Limba slavonă, întrebuinţată în biserica românească şi în cancelariile Principilor români (mai cu seamă munteni) a fost slavona bulgară, cu unele caractere sârbeşti (limba cancelariei moldoveneşti a avut o nuanţă mai degrabă slavonă rusă). Incepând din sec. XVII, Bulgarii părăsesc limba slavonă bisericească şi încearcă să ridice limba populară la rangul de limbă literară. Aceasta le reuşeşte însă numai în decursul secolului al XIX, după ce au îmbogăţit limba populară cu o mulţime de neologisme *împrumutate* din ruseşte. Istoria limbei bulgare are trei epoce: Epoca veche bulgară (sec. IX—XII), epoca mediobulgară (sec. XII—XIV), epoca Bulgariei moderne, din sec. XIV până azi. Limba română a avut multiple relaţii cu L. B. în epoca veche bulgară şi în medio-bulgară. Majoritatea elementelor slave din limba română datează de atunci. Pe lângă o mulţime de cuvinte, limba română are comun cu L. B. o seamă de particularităţi fonetice, morfologice şi sintactice (dealtfel împreună cu albaneza şi în parte cu neo-greaca şi serbo-croata). Aceste particularităţi comune balcanice se explică, de unii, prin influenţa substratului comun traco-iliric al acestor limbi, de alţii prin lunga împreunăviejuire a lor, în decursul căreia fiecare limbă atâta a dat celor vecine cât a primit şi ea dela acestea. E foarte probabil că pierderea declinării slave şi introducerea articolului postpozitiv în L. B. sunt datorite influenţii limbii române. In epoca mai nouă, a intrat un număr considerabil de elemente româneşti în L. B. populară modernă, mai cu seamă în dialectul bulgar din Nord-Est. Dialectele bulgăreşti sunt următoarele: Dialectul occidental, dialectul oriental cu subdialectele de Nord-Est şi de Sud-Est, dialectul macedonean. Limba literară are ca bază dialectul oriental, mai ales cel de Sud-Est, cu toate că Sofia, capitala, se află pe teritoriul Bulgariei occidentale. — *Literatura* bulgară. Din cauza distrugerii multor manuscrise, până în sec. al XIX, de către clerul care voia să grecizeze ţara şi să şteargă urmele „barbariei“ bulgare, lit. b.-ă prezintă o lipsă de continuitate între epoca veche şi cea modernă. **Vechea lit. b.-ă** era scrisă în slavonă şi avea un caracter exclusiv teologic, stând sub influenţa bizantină şi cuprinzând mai mult traduceri şi compilaţiuni. In sec. al IX Metodiu şi Ciril, traduc în vechea slovenă (bulgara bisericească) biblia şi cărţile liturgice. Din această epocă lit. nu a rămas nici o poemă şi nici o cronică. Strâns legaţi, ca şi Sârbii de fazele limbii sfinte, şi Bulgarii din epoca literaturii medievale, vorbiau o limbă deosebită de „vechea slavonă bisericească“. Deaceea şi cărţile Sf. rămân în această formă dela început, comună tuturor Slavilor şi aproape neînţeleasă tuturora. Actele publice, hrisoavele, sunt bine înrâurite de limba vie, care se *prefăce necontenit*, dar pe care nimeni n'o înseamnă pe hârtie aşa cum se înfăţişează într'un anumit moment.“ (N. Iorga). Din această epocă poate fi socotită evanghelia slavonă a călugărului sârb Nicodim, ctitorul mănăstirilor oltene, scrisă pe pergament în 1404 (1405). E interesant să se ştie că în vremea descompunerii statului bulgar, începând cu „Liturghierul“ slavonesc, tipărit de Macarie la Târgovişte (1508), cu „Octoihul“ din 1510 şi „Evangeliarul“ din 1512 [tipărite tot acolo] şi până în sec. al XVIII, se desvoltă o întreagă lit. slavonă în Principatele rom., câtă vreme în lit. bulgară nu găsim nimic. După multe sec. de întuneric începe o reînviere lit. cu călugărul Paisii, care în 1762, scrie o cronică, şi cu episcopul Sofroni (1739—1815), care ţinu predici bulgăreşte şi scrise memorii preţioase. Până în sec. al XIX nu putem vorbi de o adevărată lit. beletristică bulgară. Cea dintâiu carte şcolară se tipăreşte în B. la 1824 şi prima gazetă la 1849. Eliberarea politică la care a contribuit şi România, dă naştere unei mişcări naţionale, care-şi află şi pe teritoriul rom., un sprijin, adeseori. Poetul Christo Botev, aduce o renaştere poetică, romancierul, poetul şi nuvelistul Ivan Vazov, capătă o reputaţie care trece graniţele ţării. Se remarcă şi poeţii Penčo Slaveikov, Javorov, Cristov precum şi prozatori ca Petko Teodorov, Straşimirov, Stamatov, ş. a. In sec. al XIX, spre a II jumătate, se resimte în lit. B.-ă influenţa rusească şi franceză. După războiu, aceste înrâuriri s'au mai accentuat şi lit. bulgară îşi are şi ea „modernismul“ său. Dintre genurile mai bogat cultivate remarcăm poezia: Ivan Grozev, Todor Trajanov, Nicola Rainov, Ludmil Stoianov. Alături de lit. cultă, trebuie să mai amintim şi lit. poporană, foarte bogată în balade şi producţii lirice, unele în legătură directă cu lit. noastră poporană.

Bulgariacee (bot.), fam. de ciuperci (ascomycete), cu un fruct gelatinos rotund în forma de cupă sau de bulbucătură, înmulţându-se prin ascospori împrăştiaţi cu putere.

Bulgarica (2306 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Traian. P. U. Bolgrad şi G. Valul lui Traian la 1 km.

Bulgarii, popor de origină turco-tatară, venit în Europa de prin stepele Asiei şi despărţit în două ramuri spre sfârşitul sec. V. O ramură apucară spre V. intrând în penins. Balcanică la 679 şi înfiinţară un stat Bulgar în N., iar cealaltă se îndrumară spre N. pe Volga şi înfiinţară un stat la confl. Kamei cu Volga Pe când cei dintâiu se amestecară cu Slavii, adoptându-le limba şi religia creştină, ceilalţi se mahomedanizară şi amestecară, cu timpul, cu Tătarii. Cei din S. au şi azi statul lor (v. Bulgaria), iar ceilalţi au fost împrăştiaţi la 1237 de Tătari. Azi se mai găsesc câţiva prin Caucazia şi prin ţinutul fl. Volga.

Bulgarin Tadeu, romancier rus (n. 1789 † 1859). Are romane scrise în maniera lui Walter Scott, care au fost traduse în franţuzeşte, ca „Mazeppa“, „Ivan Vyzigin“ ş. a.

Bulgăruş (2453 loc.) com. rur. jud. Timiş-Torontal, pl. Comloş. Of. P. local. G. locală.

Bulimie (med.), sentiment de foame exagerată. La unele boale nervoase.

Bulin. 1. Aluat nedospit de făină, întrebuinţat sub forma de discuri subţiri diferit colorate la sigilat şi la confeturi; 2. Ostia întrebuinţată de biserica rom.-cat. la cuminecătură.

Buline (med.), capsule făcute din ostie (azimă) sau gelatină, care servesc la acoperirea unor medicamente cu gust neplăcut.

Bulion, supă (extract lichid) preparată prin fierberea cu apă din carne de vită.

Bulletin et Mémoires de la Société Roumaine de Neurologie, Psychiatrie, Psychologie et Endocrinologie. Infiinţat de prof. Parhon în 1919. Apare în Iaşi.

Buletin et Mémoires de la Société Médicale des Hopitaux de Bucarest. Infiinţat în 1919. Apare în Bucureşti.

Bulliard Pierre (n. 1742 † 1793), botanist francez, care a publicat numeroase lucrări din domeniul botanicei, ocupându-se în special cu studiul ciupercilor.

Bülow 1. Bernhard prinţ von — (n. 1849) *diplomat german*; în 1888 ministru plenipotenţiar la Bucureşti, 1894 ambasador la Roma, 1897 *secretar de stat* la externe; în 1900—1909 cancelar. A făcut politică contra Angliei, căreia i-a respins, în 1901, oferta de alianţă. A avut succese în chestia Marocului, pentru care a primit titlul de prinţ. Politicii lui B. se datoreşte că Puterile Centrale au fost încunjurate de duşmani. Ambasador la Roma, în 1914—5, n'a putut împiedeca intrarea Italiei în războiu. Locuieşte în Roma. Opera de frunte: Deutsche Politik. — 2. Karl von — (n. 1846 † 1921). Feldmareşal german. Fratele precedentului. In timpul Războiului cel Mare, în 1914 s'a remarcat în calitate de comandant al armatei a II-a germ. în luptele din Belgia şi apoi în bătălia dela Marna unde a fost înfrânt. Asupra luptelor dela Marna a lăsat memoriile sale: Mein Bericht zur Marneschlacht.

Bülow Hans, dirijor şi pianist germ. (n. 1830 † 1894), una din personalităţile cele mai strălucite ale istoriei muzicei sec. XIX. Dela studiul dreptului trece la al muzicei, şi instruit de Fr. Wieck în pian şi Hauptmann în teorie, se afiliază ideilor lui Wagner, sub a cărui conducere se desăvârşeşte în dirijare. B. a fost unul din pia-

niştii cei mai de seamă ai tuturor timpurilor, nu un virtuos, ci un educator, care analizează şi pătrunde un op până în cele mai ascunse cute. Avea o memorie fenomenală, dirija totul fără note; a lăsat şi câteva compoziţii şi a editat numeroase opuri clasice.

Buluc-başa (turc.), şeful unei cete de ostaşi.

Bulz (2183 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Bratca. La 10 km. de G. Bratca.

Bulzeşti (2557 loc.), com. rur. din jud. Hunedoara, pl. Avram Iancu. Judec. Baia-de-Criş. P. U. şi G. Baia-de-Criş la 13 km.

Bulzeşti (1799 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Balta-Verde. Formată din satele: Bulzeşti, Gura Racului, Năstăseşti, Seculeşti şi Mătăsoaia. Primăria în Bulzeşti. P. U. Melineşti. G. Craiova la 27 km.

Bumbac (bot.), plantă (Gossypium herbaceum) din fam. Malvaceelor, cu frunze palmate, cu flori galbene şi cu un fruct în formă de capsulă, conţinând multe seminţe cu numeroşi peri albi sau gălbui, cari formează materia textilă numită bumbac. Cele 30 de varietăţi de B., cunoscute şi cultivate, aparţin următoarelor specii: 1. Gossypium barbadense din America (Georgia, Virginia, Florida, etc.), cu o subspecie G. peruvianum cultivată în Peru, Brazilia, Ecuador, Uruguay-Antile cu peri uşor de separat de pe seminţe; 2. G. arboreum, originară din Africa tropicală, cultivată în Egipt, Arabia, şi'n India orientală, cu flori purpurii şi cu peri albi; 3. G. herbaceum originară din India cu două subspecii: G. religiosum cu flori galbene şi peri galbeni şi G. hirsutum cu flori glabene cu nuanţe purpurii pe faţa lor internă, ultima — după experienţele făcute — fiind cultivabilă şi'n ţara noastră. B. se întrebuinţează în industria textilă, aducându-se în comerţ în formă de tort, fire toarse şi legate în jurubiţe, gheme albe sau colorate. Din B. se ţes diferite pânze şi ţesături (percal, chifon, nanking, creton, barchet, batist, piquet, organdin, etc.). Întrebuinţându-se încă în medicină ca vată, în pirotechnie la fabricarea piroxilinei, a colodiului şi la fitiluri. Din seminţele sale se extrage un olciu (15—18%) brun-roşietic „oleiul de coton", întrebuinţat ca ol. de masă, la ars, la unsul maşinelor, în săpunării, iar rafinat la falşificarea oleului de măsline.

Bumbac Vasile, scriitor rom. bucovinean (n. 1837 † 1918), fost prof. la Suceava. A scris poezii în diferite rev. (Foaia pentru Minte, Gazeta Transilvaniei, Concordia, Familia, Albina, etc.) şi un început de epopee, care se disting prin limba lor apropiată de cea a poporului.

Bumbăcăriţă (bot.), plante din genul Eriophorum fam. Cyperaceelor, având o tulpină cu un spiculeţ sau cu mai multe spiculeţe, comune prin locurile umede (turbării), mlăştinoase, din regiunea alpină până în regiunea de câmpie (E. gracile, vaginatum, latifolium, etc.).

Bumbăcila (zool.), pasere cântătoare (Bombycilla garulla), comună în pădurile de brad din nordul Europei, unde se hrăneşte cu bobiţe şi insecte, la noi venind mai rar în timpul iernii. Pe cap are un moţ de pene mobil, cu un cioc scurt şi cu un penaj moale mătăsos suriu-roşcat, pe gât şi la aripi de coloare neagră pătat în nuanţe albe, galbene şi roşii.

Bumbacul explozibil (chim.), v. Fulmicotonul.

Bumbeşti-Jiu (1791 loc.) com. rur. din jud. Gorj, pl. Ocolu. Formată din satele Bumbeşti-Jiu şi Bârleşti. Primăria în Bumbeşti-Jiu. P. U. şi G. Tg.-Jiu la 19 km.

Bumburez (bot.), plantă (Schoenus nigricans) din fam. Cyperaceelor, cu spiculeţe negre castanii, comună prin fânaţele mlăştinoase şi prin nisipurile umede.

Bumerang (Boomerang), armă pentru aruncat, lucrată din lemn curbat dela o curbă de vază mică până la sfert de cerc sau chiar un echer, al cărui plan este ondulat. Cunoscut de Egipteni, este întrebuinţat azi de Australieni la vânat şi în războiu.

Bunai, v. Mapia.

Bun, 1. (econ. polit.). Tot ceeace poate satisface o trebuinţă. 2. (drept.). Orice avere sau proprietate. B.-ri mobile sau mişcătoare şi B.-uri imobile sau nemişcătoare. „Bun de imprimat" (tipogr.), probă a unei tipărituri ce se trimite „la maşină" pentru imprimare. B. trebuie să fie datat, semnat şi când e cazul, să arate cifra tirajului. Când B. nu e dat de autor, ci de angajaţi ai întreprinderilor, el se plăteşte separat celuia care-l dă.

Bunavestire (Blagovestenie), sărbătoare legată la 25 Martie, atât în biserica răsăriteană, cât şi în cea occidentală, întru amintirea vestirii naşterii Mântuitorului de partea arhangelului Cavriil. E prima sărbătoare a primăverii, după trecerea căreia ţăranii seamănă porumbul.

Bunea Augustin dr., istoric ardelean şi renumit orator bisericesc (n. 1857 † 1909). Teologia şi filosofia la Roma. Reîntors, după terminarea studiilor, la Blaj, ocupă diferite oficii bisericeşti, iar în anii 1886—1888 catedra de dogmatică la seminarul teologic. 1888—1898 secretar mitropolitan, iar 1898 canonic în capitlul bobian (v. c.). Tot atunci ales membru corespondent, iar 1908 activ al Academiei Române. A luat parte la toate mişcările politice şi naţionale rom. din timpul său. Scrieri: 1. Chestiuni din dreptul şi istoria bisericei unite; 2. Biografia mitropolitului Ioan Vancea; 3. Ioan Inocenţiu Klein; 4. Petru Paul Aron şi Dimitrie Novacovici; 5. Mitropolitul Sava Brancovici; 6. Discursuri. A scris numeroase articole politice în „Foaia bisericească", „Tribuna" şi „Unirea". In procesul „Memorandului" a avut şi el rolul de apărător al acuzaţilor. In luptele pentru apărarea drepturilor bisericei române unite cuvântul lui B. a fost întotdeauna hotărâtor. Distins orator.

Bunei Speranţe (Capul —), promontoriu al Africei de S. în Atlantic. Descoperit de B. Diaz, în 1486. A fost numit capul furtunelor şi regele Ioan II îl numeşte C. Bunei Speranţe.

Bunescu Marius, pictor (n. 1881). Unul din cei mai însemnaţi peisajişti români. Pânzele lui reprezintă în special aspecte de oraşe mari, peisajii dunărene şi din Dobrogea-Nouă, care se disting printr'o deosebită puritate şi delicateţă. Este custodele Muzeului Simu din Bucureşti.

Buneşti (1730 loc.), com. rur. din jud. Fălciu, pl. Drânceni. Formată din satele: Buneşti şi Podul-Oprea. Primăria în Buneşti. Şcoală de meserii. Infirmerie cu dispensar. P. U. şi G. Huşi la 23 km.

Buneşti (2384 loc.) com. rur. jud. Vâlcea, pl. Govora. Formată din satele: Buneşti, Firesti, Teiuşu şi Titireciu. Primăria în Titireciu. Carieră de piatră, Fabrică de magiun de prune şi fructe. P. U. şi G. Ocnele-Mari la 11 km.

Buneşti (1087 loc.) com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Rupeni. P. U. Criţ. G. Archita la 14 km.

Buneşti (1180 loc.) com. rur. jud. Fălticeni, pl. Liteni. Formată din satele: Buneştii-Fălticeni, Buneştii-Suceava, Petea. Primăria la Bueştii-Fălticeni. P. U. şi G. Fălticeni la 2 km.

Bunge G., von — (n. 1841). Filos. germ. Partizan al neovitalismului în filosofia naturii organice. Admite o „forţă vitală" necesară în explicarea vieţii şi cere ca să se plece dela lumea internă, cunoscută, la cea externă, necunoscută, în explicaţiile biologice. E înrudit ca concepţie cu H. Driesch. A scris: Vitalismus und Mechanismus. Lehrbuch der Physiologie des Menschen.

Bungeţianu Dumitru, profesor universitar Buc., titularul catedrei de fizică (n. 1860). Lucrări în domeniul acusticei: Viteza sunetului în lichide.

Bungeţeanu Constantin, prof. la Acad. de înalte studii comerciale, Buc. Lucrări: Industria lemnului în România, Funicularul Buşteni—Breteni şi fabrica de hârtie din Buşteni, Cooperaţia rurală, Istoria doctrinelor economice, Piaţa mondială a lemnului, etc.

Bunghişor (bot.), plantă (Erigeron uniflorus) din fam. Compozeelor, cu flori liliachii sau alburii, comună în păşunile din regiunile pietroase alpine. Pe lângă drumuri, locuinţe, dărâmături şi prin locurile cultivate şi necultivate creşte specia numită Erigeron canadensis cu flori albe-roşietice.

Bunias (bot.), gen de plante, anuale, bisanuale sau perene, din fam. Crucifere-lor, cu flori galbene, având vre-o 4 specii răspândite în Asia şi'n Europa. La noi se întâlneşte prin locuri necultivate şi prin sămănături specia numită Hreaniţă (B. erucago), cu un miros penetrant şi Brăbinul (B. orientalis) de pe coline aride, uneori cultivată prin grădini.

Bunii Templieri, ordinul —. E o societate antialcoolică întemeiată la 1852 în Statele Unite ale Americei. Statutele ordinului B. T. înterzic membrilor întrebuinţarea băuturilor alcoolice, obligându-i la abstinenţă totală. In Europa au fost organizaţi de Forel.

Bunin Ivan, scriitor şi poet rus (n. 1879). In poezii cântă viaţa marelor oraşe şi în versuri mistice, pe Dumnezeu. Scrie schiţe şi nuvele, multe cu subiecte din viaţa intelectualilor, ridiculizând pe cei lipsiţi de inteligenţă („Tarantella") şi roşi de uşurătatea apucăturilor. B. este realist şi contra modernismului, rămânând fidel poeziei tradiţionaliste.

Bunodonte (zool.), Ungulate sau Copitate, animale nerumegătoare.

Bunsen B. Chr. Carol Josias de —, savant şi diplomat prusian (n. 1791 † 1860). După temeinice studii la Paris, B. e numit secretar de ambasadă la Roma, unde, împreună cu Champollion, a fondat Institutul de arheologie. A primit însărcinări diplomatice în Berna, Londra, ajungând prim-ministru după retragerea lui Niebuhr. Autor al mai multor lucrări: Die Verfassung der Kirche der Zukunft, Aegyptens Stelle in der Weltgeschichte (5 vol.), etc.

Bunsen Robert Wilhelm (n. 1811 † 1899), mare chimist german, fost prof. la politechnica din Cassel şi la Univ. din Marburg, Breslau şi Heidelberg, ilustrându-se prin numeroase descoperiri în domeniul chimiei şi al fizicei. Astfel a construit o lampă de gaz sistem propriu

(v. becuri), a inventat un nou element galvanic, a descoperit lumina de magneziu şi'n colaborare cu Kirchhoff, analiza spectrală (1860), a descoperit metalele alcaline, rubidul şi cesiul, oxihidratul de fier, antidotul acidului arsenic, a preparat (1845) magneziu, electrolizând clorura topită etc. — fiind o mare personalitate ştiinţifică al sec. al. XIX.

Robert Bunsen

Bunsenit (min.), minereu de nichel, oxid, (NiO) de coloare verde cristalizat în octaedri, găsindu-se în Saxonia. Johangeorgenstadt, fiind întrebuinţat la extragerea nichelului.

„Bun şi aprobat", formulă ce se foloseşte în dr. comercial la cambia (v. c.) sub semnătură privată, adică redactată de chiar persoanele care o semnează, fără intervenţia vreunei autorităţi publice. Ea se scrie de către debitor, când acesta nu e comerciant, industriaş, plugar, vier, slugă sau lucrător cu mâna, dedesubtul semnăturii sale, arătând în litere şi suma pentru care se obligă (cod. comercial, 275).

Bun simţ (filos.). Descartes îl defineşte astfel: „Puterea de a judeca bine şi a deosebi adevărul de falşitate". B. s. presupune calmul şi justeţea în judecată sau aprecierea activităţii sau lucrărilor proprii şi străine, bazându-ne pe evidenţa logică. Se deosebeşte de „simţul comun" (v. c.). Dela B. s. pleacă şi Boileau în aprecierile sale.

Bunuri (dr.), orice fel de lucruri, care pot alcătui o proprietate individuală şi pot astfel mări averea noastră. B. **mobile** sunt obiectele ce se pot deplasa; B. **imobile** cele nemişcătoare; B. **publice**: obiectele care nu pot alcătui proprietatea privată: drumurile, străzile, râurile, porturile, etc. (v. Domeniul public). Opus: B. **private**, B. **dotale** şi B. **parafernale** (v. Dotă şi Paraferna). B. **fără stăpân**, acele care nu aparţin nimănnui şi al căror uz este comun tuturor. Ele sunt de fapt ale statului (C. civ. Art. 646—7).

Bunyan John, scriitor englez (n. 1628 † 1688); a scris „The Pilgrim's Progress", care a avut o mare popularitate printre protestanţi, datorită pasiunii teologice şi morale, precum şi artei cu care e scrisă această carte. Alte scrieri: „The Holy War" (o alegorie) şi „The Life and Death of Mr. Badman" un fel de roman realist. B. este unul din marii prozatori ai Renaşterii engleze. S'a inspirat din Biblie, viaţa martirilor şi Spencer.

Buonaroti, v. Michel-Angelo.

Buphtalmum (bot.), gen de plante compozee, comune prin tufişurile şi pădurile din regiunile muntoase ex. Iarba mare (B. cordifolium), plantă impozantă cu flori (capitoli) mari.

Bupleurum (bot.), gen de plante ierboase din fam. Umbelliferelor, dintre cari la noi mai comună este specia numită Urechea iepurelui sau Urechelniţa (B. rotundifolium), care creşte prin semănături sterpe şi prin fânaţele din păduri şi specia B. falcatum din regiunile muntoase, unele specii (B. fructicosum), fiind cultivate prin grădini.

Buprestide (zool.), fam. de insecte coleoptere din ţările tropicale (cu aprox. 2600 specii), caracterizate prin varietatea colorilor lor cu sclipiri metalice.

Bură (muniţie). Tot ceeace se pune peste încărcătura unui cartuş de armă de foc sau încărcătura unei mine pentru a micşora camera de gaze mărind puterea de explozie. De obiceiu burele sunt nişte rondele de câlţi de dimensiunea cartuşului care îl astupă.

Burada Teodor (n. 1839 † 1923). A luat licenţa în drept la Paris (1865), profesor la conservatorul din Iaşi; membru corespondent al Acad. Rom. (dela 1888). A publicat numeroase scrieri despre muzică, cântece şi datine populare româneşti din toate ţinuturile; studii istorice. Scrieri: Românii din Istria, din Bithinia, Asia mică, din Moravia, din insula Veglia. A cercetat pe Românii din Macedonia, Basarabia şi Ardeal, scriind despre ei. A mai tipărit: Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir (ed. Acad. Rom. 1911), Istoria teatrului în Moldova (Iaşi, 1915, vol. I).

Buran, furtună violentă de zăpadă în câmpiile siberiene.

Burani Urbain Roucoux, zis Paul (n. 1845 † 1901). A scris: les Pompiers de Nanterre, le Sire de Fiche-Ton-Kan, şi vodeviluri.

Buratec (zool.), broţăcel, sau răcănel (Hyla arborea), broască phaneroglossă, de 3—4 cm. lungime, verde pe partea dorsală şi de coloare albă pe pântece, urcându-se uşor pe copaci cu ajutorul unor umflături discoidale (ventuze) dela degete. In timp de ploaie bărbaţii produc un sunet (răcănesc) particular, considerat de popor că ar avea influenţă asupra ploilor. Poporul mai crede că cine sărută un B. de 3 ori pe pântece nu se îmbolnăveşte de friguri, iar urina sa se dă femeilor sterile pentru băut pentru a avea copii.

Buburuza (zool.), Boul lui Dzeu, mămăruţa, etc.), insectă coleoptera (Coccinella septempunctata), gândecel de coloare roşie cu 7 puncte negre, alergând cu mare uşurinţa pe firele de iarbă, atât insecta adultă cât şi larva sa hrănindu-se cu păduchi de plante. Când este atinsă îşi ascunde picioarele şi cade de pe firele de iarbă ca moartă, secretând un lichid gălbui cu miros neplăcut ca mijloc de apărare contra animalelor insectivore. E folositoare.

Burchiello, Domenico di Giovanni zis —, poet ital. (n. 1404 † 1448), întemeietorul genului burlesc în lit. ital. Prin uşurinţa improvizaţiei a ajuns celebru. A scris şi satire (sonete satirice).

Burckhardt Jacob, istoric şi filos. al ist. germ. (n. 1818 † 1897), fost prof. de istorie generală şi istoria artelor la univ. din Zürich şi la Basel. Celebru pentru lucrarea fundamentală asupra Renaşterii ital.: „Die Kultur der Renaissance in Italien" şi Griechische Kulturgeschichte. A înrâurit pe Fr. Nietzsche în concepţia sa despre cultură şi a avut o mare influenţă în tot sec. al XIX.

Bureuş Şt., arhitect, prof. la Şcoala superioară de Arhitectură din Bucureşti. Din operele sale: Catedrala din Galaţi, Palatul Artelor (Parcul Carol), Banca Crissoveloni (Bucureşti), etc.

Burdea (Câmpia), podul, cuprins între râul Teleorman şi Vedea, continuarea spre E. a podului oltenesc. Văi mai multe decât la Burnas şi Bărăgan. Pereţii abrupţi ai văilor le dau înfăţişare de canion. Vara seacă din cauza permeabilităţii mari a solului. Are ceva păduri, multă agricultură, dar produce puţin.

Burdusaci (1056 loc.) com. rur. jud. Tecuci, pl. Stănişeşti. Formată din satele: Bucşa, Burdusaci, Burlug, Cârna, Deleni, Gunoaia şi Gura-Sohodol. Primăria la Burdusaci. P. U. Stănişeşti. G, Ghidigeni la 36 km.

Burdwan sau Bardwan, oraş în India engleză (Bengal) cu 36000 loc.

Burebista, cel mai mare şi mai înţelept rege al Dacilor. Sub domnia lui (c. 70 — c. 44 a. Chr. imperiul dac şi-a ajuns culmea extensiunii sale. Nistru, Tisa, Dunărea şi Marea Neagră îi spălau graniţele, iar în sud toată Dobrogea noastră de astăzi, cu bogatele oraşe greceşti, dela Olbia în Nord până la Apollonia în Tracia. Cumnat cu puternicul rege al Germanilor Ariovist, stârpeşte beţia de vin la Daci, organizează o armată de 200 mii ostaşi pentru a ataca imperiul roman condus de vestitul Iuliu Caesar, cu al cărui duşman, Calus Pompeius, intră în bune relaţii. Moartea lui B. prea de vreme pune capăt acestor planuri îndrăzneţe, şi mărirea Dacilor apune aproape o sută de ani, când apoi se iveşte Decebal.

Bureli (bot.). v. Ciuperci.

Burelii (zool.) sau spongia, provin din scheletul fibros şi elastic cu pori fini al speciei de spongier Euspongia *Officinalis*, care se pescueşte în marea Mediterană, pe ţermurul Africei, Siriei, Asiei mici şi în Adriatică, fiind desprinsă de pe stâncile din fundul apei cu ajutorul unor furci, lăsându-se în urmă în gropi cu apă dulce ca să-i putrezească carnea pentru a putea fi separat scheletul său cornos de părţile organice, care în urmă se decolorează în mod artificial. Se întrebuinţează la spălat şi şters table, ca B. de toaletă, de baie şi în medicină la dilatarea rănilor, a fistulelor şi a orificiilor naturale, mai ales în intervenţiile chirurgicale, fiind preparaţi în cazul din urmă prin îmbibare cu ceară sau cu gumă. Centrele principale ale comerţului cu B. sunt Smirna şi Tripoli (v. Spongieri).

Burgas, oraş în Bulgaria, port la Marea Neagră. Face pipe şi industria argilei fine e desvoltată. In apropiere sunt ape sulfuroase. Are apr. 31.000 loc.

Burgenland, regiune din V.-ul fostei Ungarii, anexată la Austria prin pacea dela St. Germain şi Trianon (1920). In urma unui plebiscit, s'au desprins din B. oraşul Sopron şi comunele vecine rămânând Ungariei. Culturi de cereale, sfecle de zahăr, etc. Fabrici de zahăr şi mori. Supraf. 3967 kmp. cu 286.000 loc. adică 72 loc. pe kmp. Oraşe: Eisenstadt, Neusiedl a. See, etc.

Bürger Gottfried August, poet germ. (n. 1747 † 1794). Celebru prin baladele sale în

care s'a inspirat din Blätter von deutscher Art und Kunst, ale lui Herder şi din baladele pop. engl. din col. lui Percy (Reliques of Ancient English Poetry, 1765). A mai scris sonete, foarte muzicale, socotite printre cele mai bune poezii germ. în această formă, şi cântece („Lieder"). (Celebre: „Herr Bacchus ist ein braver Mann" şi „Ich rühme mir mein Dörfchen hier") foarte drăguţe şi apropiate de tonul pop. Dintre balade este cunoscută pretutindeni vestita „Lenore", capodopera lui B., inspirată dintr'o legendă pop. comună lit. anglo-saxonice (nordice), despre un strigoiu care vine din mormânt şi-şi fură iubita, într'o noapte cu lună.

Burgkmair Hans, pictor şi gravor german (n. 1473 † 1531). A fost influenţat în opera sa de Dürer şi de şcoala italiană, cu ocazia şederii sale la Veneţia. S'a distins prin peisaje, portrete, şi prin gravura în lemn. La Augsburg, oraşul său natal, i se păstrează aproape toate operele.

Burgtheater, teatrul imperial din Viena, înfiinţat de Maria Tereza, în 1776, sub numele de „Hoftheater". El putea fi frecventat numai de membri aristocraţiei; Iosif II l-a deschis şi pentru marele public, numindu-l „Nationaltheater". Aici s'au reprezentat, până în 1918, numai piese clasice, care erau admise de o cenzură, instituită anume, ai cărei membri erau numiţi de Comandamentul curţii Imperiale. După desfiinţarea imperiului, B.-ul a rămas şi mai departe şi este teatrul cel mai de frunte din Austria.

Burgugia (3497 loc), com. rur. din jud. Cetatea-Albă, pl. Copalnic. P. U. şi C. Arciz la 18 km.

Burgundia, v. Bourgogne.

Burgunzii, populaţie germanică ce locuia în vechime împreună cu Vandalii în Pomerania orientală şi pe ţărmul Mării Baltice. Romanii, cărora îşi oferă serviciile, îi aşează pe Rhin, în jurul oraşului Worms, ca „lacderati". In această regiune sunt menţionaţi de poemul Niebelungen. In lupta cu Hunii, din 437, pierd pe regele lor Gunther. Resturile sunt aşezate de Romani în Sabaudia (Savoie), de unde se extind şi asupra Sequaniei (456). Urmează apoi Vizigoţilor în Provence, având Rhône-ul şi Saône când graniţe, când artere de comunicaţie. In 534 s. supuşi de Franci.

Burian Ştefan, conte de Raicc (n. 1851 † 1922), consul maghiar în Stuttgart, apoi în Athena, de două ori f. ministru de finanţe al Austro-Ungariei, aderent al politicei interne a lui Stefan Tisza, ministru de externe în 1915—6, când preconizează unirea austriacă-maghiară-polonă; căderea lui Czernin, ca ministru de externe, a făcut propunere de pace lui Wilson.

Buric (anat.), v. Ombilic.

Buricul apei (bot.), plantă (Hydrocotyle vulgaris) umbelliferă, cu flori albe, roşietice sau verzui, comună în regiunile mlăştinoase din Munţii Moldovei.

Buridan J. filos., şcolastic, († apr. 1350). Fost rector la Univ. din Paris. Partizan al lui Occam, Nominalist (v. c.). L'au preocupat m. m. chestiunile psihol. libertatea voinţii, care se determină sau nu după cum este îmboldită de intelect sau cu totul independent (liberum arbitrium). El a spus cel dintâiu că legile mecanicei terestre şi ale mecanicei cereşti sunt identice: idee ce va fi roditoare în tot timpul Renaşterii. **Măgarul lui B.,** un exemplu atribuit, pe nedrept scolasticului Buridan, prin care se caută o explicaţie a imposibilităţii libertăţii voinţii; un măgar flămând aşezat între două legături de fân deopotrivă de mari este în imposibilitate de a se hotărî pe care s'o mănânce şi moare de foame. In scrierile lui Buridan (tipărite) nu se găseşte acest exemplu, care probabil că i-a fost atribuit de vreun adversar şi e mai vechiu. Se zice că cineva e în situaţia „M. I. B.", când nu se poate decide între două alternative.

Buril, colonişti neirlandezi, întâi, la Capul Bunei-Speranţe, apoi răspândiţi în diferitele părţi ale Africei australe. In urma venirei Olandezilor în 1652, indigenii, din cauza severului tratament se depărtează de coastă şi fac culturi în mijlocul provinciei. Venind Englezii, trec fluviul Orange şi se aşează pe platoul situat mai la N. Ei se fixează între Orange şi Vaal, formează 2 republici, independente până la sfârşitul sec. XIX. In urma descoperirei minelor de diamant au dese certuri şi războaie cu Englezii sub a căror stăpânire cad.

Burila-Mare (1779 loc.), com. rur. jud. Mehedinţi, pl. Blahniţa. Formată din satele: Burila-Mare, Isvorul-Frumos. Primăria la Burila-Mare. Judec de ocol. Medic, spital. P. U. Vânju-Mare. G. T.-Severin la 38 km.

Burileanu Dimitrie N. (n. 1869), profesor de literatură greacă la universitatea din Bucureşti. Senator liberal (1913), director general al învăţământului superior (1922—26, 27). A publicat studii relative la cultura şi literatura greacă şi latină.

Burileanu Ştefan, general rom., din arma artileriei (n. 1874). Ofiţer cu studii speciale în ţară şi străinătate. Războiul din 1916 îl găseşte cu gradul de Locot.-Colonel la direcţia tehnică din Ministerul de Război. Este imediat înaintat colonel, iar în 1918 general de brig. Tot timpul războiului a lucrat în domeniul tehnic artileristic, contribuind, prin capacitatea şi munca neobosită, la organizarea artileriei din punct de vedere tehnic. I se datoreşte începutul artileriei antiaeriene, construind cu material din ţară, primele tunuri anti-aeriene, după un sistem propriu numit „tunul Burileanu". De asemenea a montat pe afete, aproape întregul material de artilerie, scos din cupolele forturilor, organizându-l în artilerie mobilă. Prin experienţe continue a mărit calităţile balistice ale artileriei noastre, construind noi table de tragere. Având studii înalte speciale în străinătate, fiind doctor în ştiinţele matematice, fără a părăsi armata, este numit profesor la universitatea de ştiinţe din Cluj.

Burke Edmond, scriitor şi orator engl. (n. 1730 † 1797). Este celebru prin atacurile contra Revoluţiei franc. A scris: „Reflections on the Revolution in France", lucrare istorică unilaterală, declamatoare, care a exercitat o influenţă puternică. Apoi: „Essay on the Sublime and Beautiful", lucrare de estetică foarte apreciată, „A Sketch of American History" ş. a. Emanciparea de catolicism, abolirea sclăviei şi revoluţia franceză l-au preocupat în lucrările sale istorice, în care introduce o imaginaţie pompoasă, un stil nervos şi vederi filosofice.

Burla (ital.), glumă. De aici derivă cuv. burlesc (v. c.).

Burla (2224 loc.), com. rur. jud. Rădăuţi, pl. Dorneşti. P. U. Valoraţ. G. Rădăuţi la 7 km.

Burlacu (1907 loc.), com. rur. din jud Cahul, pl. Dragoş-Vodă. Formată din satele: Alexandreşti, Burlacu. Primăria la Alexandreşti. P. U. Albota sau Baimaclia. G. Tarcalia la 31 km.

Burlesc, glumeţ, batjocuritor, poezie glumeaţă, tri vială, piese teatrale de acelaşi gen.

Burleşti (1440 loc.) com. rur. jud. Botoşani, pl. Mănăstireni. Formată din satele: Burleşti şi Soroceni. Primăria în Burleşti. P. U. Botoşani. G. Truseşti la 16 km.

Burmeister Hermann (n. 1807 † 1892), naturalist german, fost prof. în Halle, fondator şi director al Muzeului de istorie naturală din Buenos-Aires, iar mai târziu curator al Fac. de şt. naturale din Cordova. A scris un tratat de entomologie (Handbuch der Entomologie) în 5 vol. şi numeroase memorii din călătoriile sale făcute în Brazilia, Uruguay şi Argentina.

Burmester Willy, violonist celebru german (n. 1869). Elevul lui Joachim, trăeşte la Berlin. Unul din violoniştii de faimă mondială, cunoscut în toată lumea prin concertele sale. Are şi compoziţii de bravură pentru violină.

Burnas, o vastă câmpie în jud. Vlaşca. Păduri rare, satele la fel, văi puţine, adânci şi cu pereţii abrupţi. Numai din distanţă în distanţă movile mari, între care: Măgura, Bălănoaia, Toporu, Cacaleţi. B.-ul este de fapt continuarea podişului Olteniei spre E. între râurile Teleorman şi Argeş. Se continuă spre E. între Argeş şi Dunăre, pe la N. de Balta Greaca.

Burnas, liman pe coasta Basarabiei. Comunică cu Alibei şi Sahan. Apa din B. este atât de sărată, încât se extrage sarea, ca şi din lagunele de pe coastele Atlanticului. In el se varsă valea Alcalia.

Burne-Jones, pictor englez (n. 1833 † 1898), din şcoala preraphaelită, cu un talent înclinat spre misticism şi sentimentalism.

Burnett Francis Hodgson, scriitoare am. (n. 1849 † 1925). A scris romane în genul lui Alexandre Dumas şi Bulwer Lytton. A debutat cu nuvele dar popularitatea ei din America o datoreşte romanelor sale: „That Lass o'Lowries, Trough one Administration, Haworth şi Little Lord Fauntleroy (Micul lord) care a avut un succes imens, fiind tradus în toate limbile Europei.

Burnot, praf mărunt de tutun, care se trage pe nas, constrângând pe om să strănute. In vechime folosirea B.-ului era foarte respândită.

Burns Robert, cel mai mare poet scoţian şi cel mai mare poet liric engl. din sec. al XVIII (n. 1759 † 1796). Are originalitate bogată. A scris: Cântece populare scoţiene, pline de duioşie şi imagini. Poezia lui se distinge prin umor, bărbăţie, umanitate şi demnitate.

Burnus, manta albă în formă de glugă a Beduinilor.

Burrow, licoarea lui — (med.), v. Aluminiu acetic.

Bursa, o instituţie unde se adună negustorii, samsarii de mărfuri, de producte, căpitani de corăbii, etc., pentru încheierea de transacţii. Scopul B., e să înlesnească şi să reglementeze circulaţia comercială a tuturor mărfurilor, efectelor de stat sau private, acţii, monete, poliţe, etc. Transacţiile la B., se fac pe baza unui regulament de B., şi sunt controlate de comisarii B. B. cele

mai mari şi mai importante sunt în Londra, Paris, Berlin, Viena, Amsterdam, şi New-York. In România cea mai însemnată B. e cea din Bucureşti, care se ocupă aproape cu tot soiul de transacţiuni. E condusă de un comitet presidat de sindic.

Bursch (germ.), băiat; student universitar, membrul unei societăţi studenţeşti (Burschenschaft).

Burseraceae (bot.), fam. de plante lemnoase dicotiledonate olcifere şi balsamifere, cu mai multe genuri (Balsamodendron, Boswellia, etc.), dintre care genul Bursera este reprezentat prin mai multe specii de arbori din regiunile tropicale ale Americei, unele (B. gummifera, B. serrata), fiind cultivate la noi — în seră caldă — ca plante decorative. Serul balsamic al speciei B. balsamifera se întrebuinţează în medicină la răni, bube, în blenoragie şi ca antithelmintic.

Bursuc (zoi.), v. Viezure.

Bursuca (bot.), plantă perenă (Bartschia alpina) din fam. Scrophulariaceelor, cu flori brune-liliachii, comună în regiunile alpine din Carpaţi.

Bursucar (zool.), varietate de câine (Canis familiaris vertagus), curajos şi puternic, fidel, inteligent şi dresabil, întrebuinţat pentru vânătoare (şi pentru mistreţi), cunoscut încă din antichitate. Are un corp cilindric cu picioare scurte şi labe mari, cu cap mare cu urechi plecate şi cu dinţi puternici.

Bury, oraş din Anglia (Lancaster), cu multe fabrici de postav. Pe timpul lui Eduard al III fusese centrul fabricilor de postav. Are apr. 58700 loc. Formează cu County borough (v. c.).

Burzuc (1125 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Tileagd. La 15 km. de G. Oradia. P. U. Sârbi.

Bușăuca (5678 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Chiperceni. Formată din satele: Bușăuca, Ghiduleni. Primăria la Bușăuca. P. U. Chiperceni. G. Şoldăneşti la 43 km.

Busento, râu ital. (prov. Calabria). Izvorăşte din M. Cocuzzo şi se varsă în R. Gratti la Cosenza. Aici a fost îngropat în 410 Alarich, regele Visigoţilor.

Bushel, măsură de volum. B. englez = 36,35 l. = 8 gallon. B. american = 35,238 l.

Busiris, personaj mitic greco-egiptean, care sacrifica zeilor pe toţi streinii, care veniau în Egipt.

Buşilă D. Constantin, inginer, profesor de tehnologie mecanică şi organe de maşini la Şcoala politehnică din Buc.

Buslajew Teodor-Ivanovič, lingvist şi savant rus (n. 1818 † 1897), prof. la univ. din Moscova, considerat întemeietorul învăţământului lit. ruseşti. A scris: Gramat. ist. a limbii ruseşti. O crestomatie ist. a limbii rus., Apocalipsul rus, ilustr. (cu peste trei sute facsimile), etc.

Busnach Wiliam-Bertrand, autor dramatic franc. (n. 1832 † 1907). A pus pe scenă mai multe romane de Zola: l'Assomoir, Nana, Germinal, etc.

Busolă, cadran deasupra căruia se mişcă un ac magnetic, care ia întotdeauna, foarte sensibil, direcţia magnetică, N.-S. Busola a fost cunoscută de cei vechi. Dar se pare că Chinezii se serveau de ea cu 1000 de ani înainte de eră creştină. Dela ei au luat-o Arabii şi dela aceştia Occidentalii, în epoca cruciatelor. Cercul pe care-l parcurge acul este împărţit în 32 părţi şi se numeşte roza vânturilor. B. este indispensabilă navigatorilor şi exploratorilor; ea le ajută să se orienteze în mijlocul mărilor şi regiunilor necunoscute. Cadranul B. se mai împarte şi în 360 grade.

Busoni Feruccio, compozitor, pianist şi dirijor italian (n. 1866 † 1924), muzician de cultură universală, urmărind probleme moderne, experimentând armonii şi culori inedite în muzică. Personalitate uriaşă cu vaste influenţe asupra mişcării muzicale actuale. Pianist de valoare mondială, fost profesor la Conservatoriile din Helsingfors (1888—90), Moscova (1890—91), Boston (1891—94), Viena (1907—1908), Bologna (1913—1915), Berlin (1920). Lucrări pentru pian, scene de balet, 24 preludii, piese pt. instrucţia tineretului, „Fantasia Contrappuntistica", 5 sonatine, 5 volume exerciţii, „Fantezia Indiană", piese de concert, 2 quartete, sonate pentru vioară, suită simfonică, poem simfonic, concert pentru vioară, numeroase lied-uri, 4 opere şi alte numeroase lucrări.

Busse Karl, poet liric germ. (n. 1872). Cântăreţ al bucuriei şi al noroculuı, altminteri şi al primăverii. Versul „E bucurie 'n Univers şi'n Univers e numai soare" [Es ist ein Jauchzen auf der Welt, und auf der Welt ist nichts als Sonne] e caracteristic pentru concepţia lui B. Scrie într'o limbă perfectă, simplă şi plină de artă, poezii fără adâncimi de gândire, deşi pe lângă bucuria vieţii el cântă şi seriozitatea ei: „Ilcilige Not".

Bussy-Rabutin, Roger de —, (n. 1618 † 1693). A scris: l'Histoire amoureuse de Gaules, Memoires şi Correspondance.

Bust, lucrare de artă plastică (de sculptură, pict.), care reproduce în marmoră, bronz, ceară, etc., partea superioară a corpului omenesc (capul şi o parte din piept). Se deosebeşte de hermă (v. c.), prin faptul că aceasta din urmă are umerii, pieptul şi spatele tăiate în planuri verticale.

Buştenari (1145 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Prahova. Of. P. local. G. Doftana. Exploatări petrolifere.

Buşteni (2478 loc.) com. rur. jud. Prahova, pl. Peleş. Fabrici de hârtie, celuloză, mobile, brânzeturi. Medic, farmacie, infirmerie. Of. P. local. Staţiune balneară. G. locală.

Busu (1475 loc.), com. rur. jud. Mehedinţi, pl. Dumbrava. Formată din satele: Busu, Busuleţu, Stăncesti. P. U. Băcleşu. G. Tâmna la 35 km.

Busuioc (bot.), plantă (Ocimum basilicum), din fam. Labiatelor, cu flori albe sau roşietice pentru mirosul său fiind foarte mult cultivată mai ales la ţară.

Busuioc sălbatic (bot.), plantă (Prunella grandiflora) din fam. Labiatelor, cu flori albastre-violacee, comună prin fânaţele uscate (în Basarabia).

Busuiocul cerbilor (bot.), plantă din fam. Labiatelor (Menta pulegium), specie de ismă (v. c.), cu flori purpurii sau liliachii, comună prin locurile mlăştinoase şi pe malurile apelor.

Busulocescu Dumitru, profesor de economie politică şi socială, drept administrativ şi legislaţie industrală la Şcoala politehnică din Buc.

Butan (chim.) hidrocarbură saturată aciclică ($C_4 H_{10}$), gazoasă care se găseşte — amestecată cu alte hidrocarburi, — în compoziţia petrolului natural, brut.

Butaş (bot.), sau butura (talaca), se numesc fragmentele de tulpini ramuri, rizomi bulbi, tuberculeţ, rădăcini sau frunze, întrebuinţate la multiplicarea plantelor prin procedeul numit butăşire (v. c.).

Butăşire (bot.), se numeşte procedeul de multiplicare al plantelor prin butaşi, aplicat în horticultură (grădinărit) şi'n viticultură (vierit), care consistă în a tăia o ramură cu muguri (butaş) şi a o înfige în pământ cu partea tăiată din care desvoltându-şi apoi rădăcini adventive (musteţi), se va obţine o nouă plantă (o viţă de vie).

Bute John Stuart (n. 1713 † 1792), naturalist scoţian, celebru pentru lucrarea sa luxoasă „Botanical tables" în 9 vol. asupra plantelor din Marea Britanie, scoasă numai în 12 exemplare, pentru raritatea cărora se plătesc sume considerabile.

Butea (bot.), gen de arbori şi arbuşti din fam. Leguminoaselor, cu 3 specii cu flori roşii-portocalii, comune în Asia tropicală. Din tulpina speciei B. frondosa se extrage un suc de coloare roşie (kino sau maduga), adstringent întrebuinţat în medicină contra maladiilor tubului digestiv, fiind întrebuinţat şi'n industria lacurilor.

Buteanu Ioan (n. 1821 † 1849), prefect al comitatului Zărand în 1848—49. Avocat în Abrud; ia parte activă la revoluţie, dar e prins de Unguri şi spânzurat.

Butelia de Leyda, condensator electric, în formă de butelie, din sticlă, prevăzută în interior şi exterior cu foiţă de cositor până la o înălţime oarecare; aceste două foiţe sunt armăturile condensatorului. Au inventat-o trei fizicieni olandezi în 1746: Musschenbrock, Allman şi Cunaeus.

Buteni (2359 loc.), com. rur. jud Lăpuşna, pl. Hânceşti. Farmată din satele: Buteni, Fârlădani. Primăria la Buteni. P. U. Hânceşti. G. Zloţi la 24 km.

Buteni (3083 loc.), com. rur, jud. Arad. pl. Sebiş *ol.* P. T. T. La 5 km. de G. Cociuba.

Buteonide (zool.), familie de paseri răpitoare, diurne, cu văzul ager şi cu sborul iute sau liniştit, având un corp cu o musculatură puternică, cap mare cu ciocul încovoiat şi tare, cu aripi lungi, iar picioarele acoperite cu solzi mari şi cu pene, ex. Şorecarul (Buteo vulgaris), numit şi pisica sburătoare, făcând ravagii printre şoarecii de câmp cu cari se hrăneşte.

Butil (chim.), radical organic monovalent ($C_4 H_9$—) derivat din butan (v. c.) prin scoaterea unui atom de hidrogen din molecula sa.

Butilen (chim.), hidrocarbură ($C_4 H_8$) gazoasă, aciclică (liniară) nesaturată cu o dublă legătură în molecula sa. Se întâlneşte, — în amestec cu alte hidrocarburi — în compoziţia gazului de iluminat şi între produsele de distilare uscată (pirogenată) a cărbunilor şi a lemnului.

Butilic (chim.), alcool lichid cu miros neplăcut ($C_4 H_9$—OH), solubil în apă, întâlnit în produsele de fermentare alcoolică al glucozei alături de isomerul său numit alcool isobutilic sau de fermentaţie.

Butimanu-Lucianca (1751 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Buftea-Bucoveni. Formată din satele: Butimanu, Linia, Lucianca, Păscăneanca, Sterianul-de-Jos, Sterianul-de-Sus şi Sterianul-de-Mijloc. Primăria în Linia. P. U. şi G. Periş la 10 km.

Butirie (chim.), v. Acizii graşi.

Butler, episcop şi filos. engl. (n. 1692 † 1752). A dat teoriei lui Shaftesbury (v.

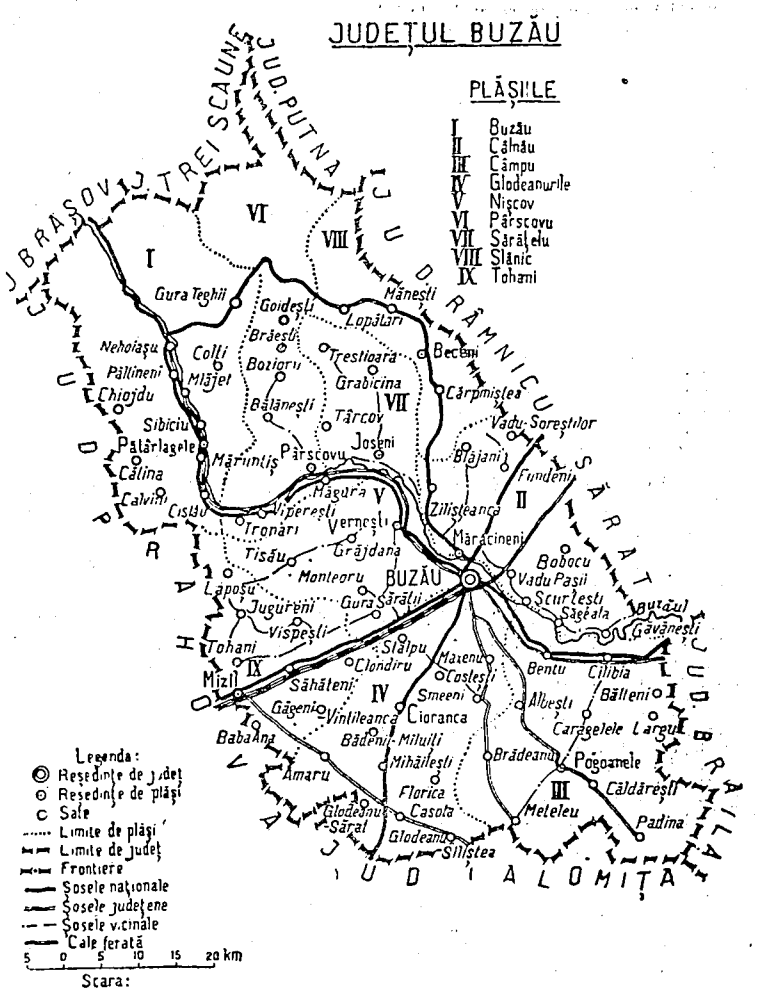

c.), o întorsătură mai mult teologică. A bazat comportarea morală pe conștiințiozitate (mulțumirea sau satisfacerea conștiinței). Credința în divinitate și în viața viitoare este după B. un moral în clipele de nehotărîre. A accentuat răul și suferința din natură, împotriva optimismului partizanilor religiei naturale.

Butler Samuel, poet englez (n. 1612 † 1680). A scris poemul burlesc și satiric „Hudibras", în care e probabil influențat de romanul comic al scriitorului francez Carron și din Cervantes.

Butoești (1357 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Motru-de-Jos. Formată din satele: Butoești, Jugastru, Răduleștii. Primăria la Butoiești. Ocol silvic. Of. P. local. G. locală (Butoești).

Butoi (1382 loc.) com. rur. jud. Dâmbovița, pl. Bogați. Formată din satele: Butoiu-de-Jos, Butoiu-de-Sus și Valea-Dadei. Primăria în Butoiu-de Jos. Ocol silvic. P. U. Găești. G. Pătroaia la 11 km.

Butolanu Mihail St. —, medic general rom. (n. 1876). Profesor de medicină operatorie la facultatea de medicină din Iași. Unul din cei mai buni chirurgi ai țării, având școala sa la spitalul militar „Regina Elisabeta" din București, unde se pregătesc elementele distinse ale armatei. Medic general în 1920, și medic șef al spitalului militar „Regina Elisabeta" din București, apoi inspector general al serviciului sanitar militar.

Butoiu, mănăstire în jud. Dâmbovița, fondată pe timpul lui Mircea cel Bătrân de vornicul Udriște și logofătul Dragomir dela Bănești.

Butomacee (bot.) familie de plante erbacee acvatice vivace, cu 4 genuri, dintre care genul Butomus este reprezentat prin specia comună prin bălți și ape stagnante numită Roșățea, Crin de baltă sau Micșuneaua apei (B. umbellatus), cultivată uneori ca plantă decorativă, prin grădini.

Butti Enrico Annibale, romancier și dramaturg italian (n. 1868 † 1912). În romanele și piesele lui se inspiră din subiecte filosofice spiritiste și sociale.

Button Thomas, a fost primul, care a făcut recunoașterea coastelor mării Hudson (v. c.) în anii 1612—1613.

Bujoreanu C. V. (n. 1858), licenț. în șt. fizice (1886) și doctor în științe (1889) dela Paris, prof. universitar și director al Inst. de Mineralogie și Petrografie dela Universitatea din Iași. Se ilustrează prin o bogată activitate științifică desvoltată în domeniul mineralogiei (compoziția chimică a Riebekitului, a minereiului de mangan și de fier dela Broșteni, etc.), al petrografiei (rocele eruptive din district. Suceava; granitul din Dobrogea; andesitele din massivul Călimani-Pietrele roșii; masivul cristalin dela Broșteni, etc.), și al chimiei (prepararea acidului metasilicic, acidul manganos și manganiții, etc.), scriind tratatul universitar: „Curs de Mineralogie", partea I—IV, 1924—1928, Iași.

Buturugeni-Prișceni (1757 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Domnești. Formată din satele; Buturugeni, Prisiceni, Plopi și Saxoni. Primăria în Buturugeni. P. U. Bolitinu din vale. G. Filaret la 26 km.

Butză Ioan, medic general rom. (n. 1862 † 1918). Specializat în med. oper. Studii strălucite în țară și străinătate. A luat parte la Războiul cel Mare (1916) cu gradul de medic-colonel șef al corp. I Armată participând activ la luptele dela Câineni. În partea a doua a campaniei a fost numit președinte al comisiunei a IV medicală. Avansat medic general în 1917. A avut mai multe scrieri medicale și a fost corespondent al mai multor reviste medicale din țară și străinătate. Moare de tifos exantematic contract. în urma inspecțiilor făcute în calitate de președinte al comisiei medicale.

Buxbaumiace (bot.), gen de mușchi (acrocarpi) cu tulpina scurtă, care poate chiar lipsi, având o capsulă mare, pedicilată. Cresc în regiunile muntoase pe putregaiuri sau pe pământ umed și uscat (ex. Buxbaumia aphylla, B. indusiata).

Buxus (bot.), gen de arbuști, în totdeauna verzi (sempervirescente), din familia Euphorbiaceelor, ale cărui specii (19) sunt comune în emisfera boreală, în Africa, Madagascar și'n Antile, unele (B. balearica), fiind cultivate prin cimitire și'n grădini ca plante decorative. In regiunile noastre este cunoscută specia numită Cimișir sau Merișor turcesc (B. sempervirens) cu lemn dens și tare, întrebuințat pentru gravuri în lemn și la mânere de instrumente. Coaja sa contine o substanță alcalină numită buxină, cu propr. antipiretice și sudorifice.

Buysse Cyriel, romancier flamand (n. 1859). A scris: Le droit du plus fort, Sursum corda. In teatru a scris: la Famille van Paemel, les Emigrants, le Soir des rois, etc.

Buza (1856 loc.) com. rur. jud. Someș, pl. Chiochiș. Of. P. local. G. Budatelec la 14 km.

Buză de iepure (med.), *o anomalie în* desvoltarea buzii superioare: la mijloc, sub nas, buza parcă ar fi ruptă, prezentând o lipsă de continuitate. Se poate corecta prin operație.

Buzău, jud. de munte în Muntenia de E., mărginit la N. cu județele Brașov și Trei Scaune, la E. cu Râmnicul-Sărat și Brăila, la S. cu Ialomița, iar la V. cu Prahova. Supraf. 4936 kmp. cu 294.416 loc. deci o densit. de 59 loc. pe kmp. Relieful este format din munți la N. (culmea M-ților B.), din cari se lasă o serie de culmi de dealuri, dintre care cel mai important este Deal. Istriței. Aceste dealuri se termină brusc în câmpia dela S., care cuprinde apr. 1/3 din

supraf. jud. Munţii şi dealurile sunt formaţi din terţiarul inferior, iar câmpia din terenuri diluviale (pietrişuri, conuri de dejecţie) şi aluvionare (dealungul văilor actuale). Munţii sunt acoperiţi pe vârfuri cu păşuni, care hrănesc numeroase turme de oi (Penteleu), pe pante se află păduri frumoase de conifere, care se amestecă cu fagul spre zona dealurilor. Acestea au păduri de fag şi stejari, spre câmpie. Pe lunca râului Buzău sunt păduri de sălcii şi alte esenţe albe, iar în câmpie numai stejar. Câmpia produce: grâne, sfecle, leguminoase, etc. Dealurile din S. au pantele acoperite cu vii renumite: Valea Micilor, etc. Subsolul dealurilor are zăcăminte de petrol exploatate la: Sărata-Monteoru, Berca, Ruşavăţiu, Arbănaşi şi Policiori. Tot în aceste regiuni se găsesc şi satele (Berca, Policiori, etc.). Lignitul se extrage dela Măgura. Se găseşte şi sare, dar nu este exploatată. Industria este desvoltată. Se găsesc mori, industria forestieră (fierăstrae, mobile), rafinerii de petrol, fabr. de acid sulfuric, de coniac, etc. Din punct de vedere administrativ jud. B. are 113 com. rur., două com. urb.: Buzău (capit. jud.) şi Mizil. Acestea sunt împărţite în 9 plăşi. Centre importante: Pătârlagele, Nehoiaşu, Mizil şi Pogoanele. Staţiuni balneare: Sărata-Monteoru, Boboc şi lacurile de pe malul râului B.: Balta Amară, Balta Albă, etc. Jud. B. depinde de Curtea de Apel Bucureşti, de inspect. şcolar circ. IX B., de inspect. II Minier B., şi inspect. industrial Ploeşti.

Buzău, episcopia de B., s'a înfiinţat de Radu cel Mare (1495—1508), prin patriarhul Nifon. Teritoriul eparhiei la început cuprindea jud. Buzău, Râmnicul-Sărat, Brăila şi Sacu, acum au rămas numai cele 2 dela început. Episcopia a fost restaurată de Mateiu Basarab pe la 1650, Episcopul Chesarie (1826—46) e al doilea ctitor al acestei episcopii. Reface catedrala, întemeiază seminariul, tipografia, clădiri pt. călugări, şcoală de zugravi, etc. Are mănăstirile: Barbu, Coteşti, Ciolan, Dalhăuţi, Găvanul, Răteşti, Rogoz şi Vărzăreşti, toate cu 40 de călugări. Şirul episcopilor: Serafim 1508, Paisie 1530, Ieremia 1550, Atanasie 1553—70, Luca din Cipru 1587—1605; Chiril 1605—20, Efrem Trufăşel 1620—1638, Ştefan 1638—49, Serafim 1649—68, Grigorie 1668—91, Mitrofan 1691—1702, Damaschin 1702—8, Ioasaf de Argeş 1708—16, Daniil 1716—19, Ştefan 1719—32, Misail 1732—41, Metodie 1741-48, Filaret 1748—53, Antim 1753—7, Rafail Grecul 1757—63, Cozma 1763—87, Dosofteiu Filitis 1787—93, Costachie Filitis 1793—1819, Gherasim Rătescu 1819—24, Chesarie 1824—46, Filoteiu 1850—60, Dionisie Romano 1861—5, 1865—73, Ghenadie 1864, Inochentie 1873—93, Dionisie Climescu 1891 şi Ghenadie 1925.

Buzăului (Munţii —), grupă de munţi din Carpaţii meridionali. Piscul cel mai însemnat e Ciucaşului (1958 m.), apoi Tezla (1430 m.), Dongo (1508 m.) şi Penteleul (1753 m.), cel mai important de pe clina munteană. — 2. B.-lui Trecătoarea —, trecătoare deschisă de valea Buzăului. În unele părţi este cam impracticabilă, din cauza defileelor înguste ce formează valea. Se lucrează acum la construirea unei C. F., care va remedia în parte greutatea transporturilor pe C. F. R. între Transilvania şi porturile noastre.

Buzdugan (armament). Armă întrebuinţată în vechime înainte de apariţia armelor de foc, constând dintr'o măciulie prevăzută cu o garnitură de cuie şi cu un mâner scurt. În sec. XII—XV soldaţii români întrebuinţau B.-ul. Călăreţii îl purtau la oblâncul dinainte al şeii. Simbol al autorităţii supreme este păstrat în tradiţia domnitorilor noştri până azi: „Buzduganul Domnesc". În poveştile poporane este arma mânuită de Feţii-Frumoşi.

Buzdugan (bot.), plante perene (Sparganium minimum, ramosum, simplex) din fam. Sparganiaceelor, comune prin bălţi mlaştini, pe lângă păraie şi pe malurile apelor, cu flori în formă de capitule unisexuate şi cu fructul în forma de drupă.

Buzdugan Gheorghe, Regent al României. Născut la Focşani în 1867. Şi-a început cariera ca judecător la tribunalul din Covurlui, urcând toate treptele magistraturei, până la cea mai înaltă: prim-preşedinte al Curţii de Casaţie. Prin abdicarea

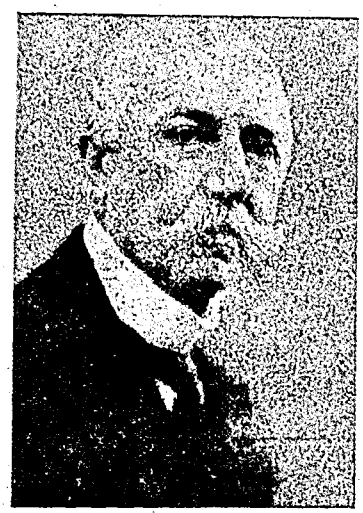

la tron a fostului principe moştenitor Carol, a fost indicat de legea din 4 Ianuarie 1926, împreună cu Principele Nicolae şi Patriarhul Miron Cristea, să formeze regenţa. În ziua morţii regelui Ferdinand (20 Iulie 1927) a depus jurământul de regent în faţa corpurilor legiuitoare şi a început să exercite prerogativele regale. Mort la 7 Octomvrie 1929, locul său în regenţă a fost ocupat de Const. Sărăţeanu.

Buzdugan Ioan (n. 1889). Poet basarabean, care a luat parte intensă la mişcarea naţională basarabeană. A scris sub pseudonimul Nică Romanaş, mai ales în perioada anterioară Unirii. Scrieri: Cântece din Basarabia, poezii populare. Miresme din stepă, poezii. Podgorii de aramă, poezii, etc.

Buzel (Vârful —), munte în com. Broşteni, jud. Suceava înalt 1411 m.

Buzeni (1216 loc.), com. rur. jud. Botoşani, pl. Corui. Formată din satele: Buzeni, Coşuleni şi Zăicești. Primăria în Buzeni. Schitul Zosin. Şcoală de agricultură. P. U. şi G. Botoşani la 17 km.

Buzescu, familie boierească veche şi importantă din Oltenia, care a zidit şi mănăstirea Căluiul (jud. Romanaţi), unde sunt îngropaţi membrii mai de seamă a familiii. Mai bine cunoscuţi cei trei fraţi Buzeşti: Preda Banul, Radu Clucerul şi Stroie Stolnicul, cari au jucat mare rol în Ţara Românească, pe la 1600, luând parte la războaiele lui Mihai Viteazul, distingându-se prin vitejia lor îndeosebi Stroie, în lupta cu Tătarii.

Buzescu (2077 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Alexandria. P. U. şi G. Alexandria la 10 km.

Buzescu Aura. Cunoscută actriţă dela Teatrul Naţional din Bucureşti.

Buzeşti (1574 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Potcoava. Formată din satele: Bârleştii-Buzeşti, Burduleşti, Buzeşti, Ciureştii-Diaconeşti, Micloveni. Primăria la Buzeşti. Of. P. local. G. Corbu.

Buziaş (2816 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal, reşed. pl. Buziaş. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală. Staţiune balneară cu ape întrebuinţate în afecţiunile de cord.

Buznea (1719 loc.) com. rur. jud. Iaşi, pl. Cârligătura. Formată din satele: Buznea, Dădeşti, Găneşti, Jora, Principele Nicolae. Primăria în Buznea. P. U. şi G. Tg.-Frumos la $1^1/_2$ km.

Buzoeşti (1365 loc.) com. rur. jud. Argeş, pl. Teleorman. Formată din satele: Buzoeşti, Curteanca şi Podeni. Primăria în Buzoeşti. P. U. locală. G. Burdea.

Buzoianu Ortenzia, prof. rom. (n. 1864), directoară la gimnaziul din Abrud. A scris Dicţionarul geografic al jud. Bacău. Mama lui Carol Davila, ministru plenipotenţiar la Washington.

Buzzi Paolo, poet futurist ital.. (n. 1874). Partizan frecvent al lui Marinetti (v. c.) ca şi acesta a cântat cu convingere, dar şi cu îngâmfare romantică, maşinismul şi viteza (v. Futurismul).

Byblos. 1. (geogr. ant.), oraş egiptean la Delta Nilului. — 2. B. (geogr. ant.), numele grecesc al oraşului fenician Gubla situat la N. de Beyrut. Astăzi Djebail. Aici s'a descoperit, afară de ruine însemnate, cea mai veche inscripţie feniciană cunoscută şi bustul faraonului Osorkon I, care este la muzeul Luvru. B. a fost un mare centru comercial, în care erau comptoare egiptene.

Bydgoszcz, (fost **Bromberg**), oraş din Polonia (Pozuan), pe Brah, afluent al Vistulei, 50.000 loc. Mobile, lumânări săpunerii. Târg mare de lână, făină şi huilă.

Bynner Witter, poet am. (n. 1881), f. codirector la mai multe periodice. A călătorit de curând prin Orient şi a tradus din poezia chineză şi japoneză. Scrieri: Young Haward, The New World, Grenstone Poems, A Canticler of Pan, The Beloved Stranger.

Byssus (zool.), smoc de fire cu care se fixează, pe stânci subacvatice, diferite scoice (midia, stridia cu mărgăritare). B. se mai numea în antichitate şi bumbacul.

Byrom John, poet engl. (n. 1697 † 1763). A inventat un sistem de stenografie şi a scris poezii cu subiecte felurite: teologice, istorice, ocazionale, etc. A scris şi versuri lat. şi pastorala „Colni and Phebe", publicat în „The Spectator" al lui Addison (v. c.).

Byron, lord George Gordon —, vestit poet engl. (n. 1788 la Missolonghi, † 1924 în Grecia unde se dusese ca să lupte „pentru restaurarea libertăţii şi renumele acestei ţări"). A scris poemul romantic „Child Harold", cu care a devenit imediat celebru, apoi strălucite poeme orientale: The Giaour, The Bride of Abydos, Lara, The Corsair, Parisina, The prisoner of Chillon, etc., pline de pasiune şi de imaginaţie. B., a fost o apariţie neaşteptată pentru lit. romantică engl. El a întrerupt desvoltarea acestei lit. brusc, stârnind o mare furtună de admiraţie,

care însă a trecut repede, pentrucă fiind „cel mai puţin engl. dintre poeţii Angliei", n'a putut deveni popular. La începutul carierii sale poetice B., publicase un prim vol. de versuri „Hours of Idleness"; care fu foarte criticat. El a ripostat violent criticilor dela „Edinburgh Review", printr'un atac celebru: „English Bard and Scotch Reviewers" şi plecă în Orient, pe neaşteptate. A mai scris „Beppo", „Mazeppa", povestiri în versuri şi poema „Don Juan", apoi dramele romantice „Marino Faliero", „Sardanapal", „Foscari", „Manfred" misterul „Cain", ş. a. Prea subiectiv şi nestatornic, spre a putea reuşi în dramă, B. este mai presus de toate poet satiric. Scrierea „Vision of Judgement", e o satiră adevărată îndreptată împotriva lui Southey, în care găsim tot talentul său polemic şi întreaga sa vervă. Poezia lui B., este plină de pasiune, de o putere strălucitoare în descripţie şi e îmbibată de revoltă şi pesimism. Opera sa a avut un imens răsunet în lit. universală, iar eroii săi au devenit tipuri de personaje aventuroase. La noi a fost tradus — aşa cum se putea pe vremea aceea — de Eliade Rădulescu.

Byron John, navigator şi explorator engl. (n. 1723 † 1786). Din ordin a explorat părţile sudice ale Americei de S.

Lord George Byron

(Falkland Islands şi Str. Magellan) făcând descoperiri în Polinezia în timpul înconjurării lumii. Fost guvernator în Terra Nova (1769) şi vice amiral (1779).

Byrsa (geogr. ant.) cetatea Cartaginei (v. c.). A fost ultimul colţ din pământul cartaginez, care a rezistat mai mult armatelor romane.

Byrsonima (bot.), gen de plante lemnoase din fam. Malpighiaceelor, originare în America tropicală, unele specii având *fructe comestibile, altele proprietăţi* medicinale, ca antidot contra muşcăturii crotalului sau contra bronchitei şi a inflamaţiei plămânilor (ex. B. crassifolia), contra disenteriei (B. spicata) sau ca antipiretică (B. verbascifolia). Lemnul unora (B. armeniaca), este întrebuinţat în strungăria de abanos. La noi se cultivă în *florării*.

Bytownit (min.), v. Feldspaţii.

Byzanţ, v. Bizanţ.

C, consoană, a treia lit. din alfabet; ca cifră romană e prescurtarea lui centum = 100. In muzică C. este nota fundamentală a gamei naturale = do. In fizică C. = Celsius, C. sau Cal = calorie (v. calorie).

Caaba sau **Knabe**, un mic edificiu, din fragmente de granit în centrul marii moschei din Mecca. C. patrunghiulară Piatra Neagră: o bucată de lavă, înconjurată cu un brâu de argint) = fixată în zidul Caabei, e considerată sacră.

Cabal, Ministerul —, Poreclă dată în Anglia ministerului format pe timpul lui Carol II (1669), după iniţialele numelor principalilor lui membri. A guvernat până în 1673, fiind foarte impopular.

Cabală (evreu: Kabbalah = tradiţie) complot, uneltire, intrigă, înţelegere tainică.

Caballero Fernan, pseudonimul romancierei spaniole Cecilia Böhl von Faber (n. 1796 † 1877). A început romanul modern prin „La Gaviota", scris în franţuzeşte în 1849; apoi „La Familia Alvareda (1856), Clemencia (1862), Elia, Cuadros de Costrumbes (1862) etc. Romanele sale sunt pictura societăţii actuale, cu tipuri spaniole adevărate. Ea deschide calea altor scriitori, începând studiul moravurilor provinciale din Spania.

Cabane, case (colibe) de adăpost pentru excursionişti în munţi.

Cabanel Alexandre, distins pictor franc. (n. 1823 † 1889), mai ales prin subiecte istorice şi portrete, cu un desemn fin şi remarcabile în compoziţie; prof. la École les beaux-arts.

Cabanis Pierre Jean Georges, medic, *filosof* şi scriitor franc. (n. 1757 † 1808). Prof. la fac. de med. din Paris. In scrie-

Pierre Cabanis

rile sale de filosofie medicală militează pentru sensualism: sufletul sau principiul vital este o substanţă care ţine în legătură elementele fireşti ale organelor şi se desparte de ele după moarte.

Cabaniţă, haina de brocart scump cu care se îmbrăcau Domnii români când ocupau din nou demnitatea domnească.

Cabarrus Francisc, conte de —, financiar spaniol (n. 1752 † 1810). A fost director al băncii Sf. Carol, din Madrid; a reprezentat Spania la Congresul din Rastadt (1797).

Cabet Etienne, socialist franc. (n. 1788 † 1856), advocat, în 1831 deputat. Fuge în Anglia de frica închisorii, apoi se reîntoarce în Franţa, publică mai multe cărţi între care romanul utopist „Le voyage en Icarie". Infiinţează centre comuniste în anii 1847 în Texas, 1849 în Illinois, cari însă au lispărut.

Cabet Paul-Jean-Baptiste, sculptor franc. (n. 1815 † 1876), elev al lui Rude. S'a distins prin lucrări la Petersburg, Odesa, iar în Franţa mai ales prin lucrările: „la Douleur" (operă monumenatlă) şi „la République" sau la Résistance" din Dijon, care simbolizează luptele eroice din Octombrie 1870.

Cabinet, original o cameră mică; în sens figurat: camera unde membrii guvernului fac rapoarte şefului statului. C. este şi numele guvernului sau ministerului. De aici schimbare de C.: schimbare de guvern.

Cabinet noir, cabinetul înfiinţat în Franţa, de Richelieu, pe timpul lui Ludovic al XIV, pe lângă oficiul poştal din Paris. El avea rolul să desfacă scrisorile suspecte din punct de vedere politic.

Cabirii (mit.), în antichitate divinităţi de tot felul şi de toate gradele: cereşti, pământeşti, maritime, infernale. E probabilă o confundare între C. Greci (zeii focului) şi cei semitici (zei atotputernici). Pe timpul Pelasgilor, C. erau cinstiţi în Lemnos, Imbros, Samotrake şi Theba. Herodot îi credea fii ai lui Hephaistos. Aveau un templu în Memphis (Egipt).

Căblari, slujbaşii care adunau dijma domnească din grâne ce se măsurau cu câbla (= găleata).

Cable submarine. Inventate de engl. John Breit şi instalat pentru prima oară între Dowre şi Gris-Nez (Iunie 1850), formează azi o reţea de 613653 km. împărţiţi astfel: Imperiul Britanic 325809 km., U. S. A. 135972 km., Franţa 66083 km., Danemarca 16559 km., Japonia 15660 km., Olanda 13384 km., Italia 11168 km., Germania 8028 km., Spania 6900 km., Norvegia 4020 km., China 2749 km., Rusia 2167 km., Venezuela 1124 km., Suedia 1032 km., Jugoslavia 553 km., Estonia 411 km., alte state 2034 km., Noi avem cablu între Constanţa şi Constantinopol, şi cablu subdunărean între Giurgiu şi Rusciuc. Monopolul îl deţine Anglia, a cărei reţea de cabluri este începută din 1860 conform unui plan sistematic. Londra este legată cu toate părţile lumei. O telegramă dată din Londra ajunge în 22 minute la Georgetown (v. c.), în 35 min. în India, în 80 min. în China, etc. Cel mai lung cablu engl. este cel ce leagă ins. Vancouver cu South Port (Queensland) având 14516 km. Reţeaua franc. deşi mai scurtă, este mai veche. Ea începe în 1851, a legat Franţa cu Algeria în 1857, Brest e legat cu Saint Pierre et Miquelon din 1869, iar Brest cu Casablanca în 1915, folosindu-se vechiul cablu german dela Emden la Teneriffe. — Cablurile germane legau metropola cu fostele colonii. Astăzi, mare parte din a-

ceste C. au fost luate de Anglia, Franța sau U. S. A. împreună cu coloniile germane. Pentru construirea, întreținerea și protejarea cablelor submarine și a vaselor speciale s'a întrunit până acum 3 conferințe internaționale: Paris (1884), Londra (1913) și Paris (1925).

Cablu, în electrotehnică se numește orice conductor format din mai multe fire și de secțiune mai mare de 10 m^2. C. se folosește îndeosebi la comunicațiile telegrafice și telefonice și la transmisiunea energiei electrice prin apă, pământ etc., în care scop sunt foarte bine izolate și prevăzute cu o pătură protectoare de plumb. In C. submarine fiecare fir este izolat cu gutaperca, pe când în C. subteran firele sunt izolate cu fibră. La funiculare sau în marină se numește C. orice funie groasă de sârmă metalică.

Cabochiens, elementele cele mai pornite și mai violente ale unui partid politic din Paris, pe timpul lui Carol al VII. Conducătorul lor era măcelarul Caboche, de aici numele. Ducele Jean sans Peur (Ion fără de frică) le-a întrebuințat în lupta împotriva Armagnacs-ilor (v. c.). Rolul lor a încetat în 1413, cu intrarea Armagnacs-ilor în Paris.

Cabochon (min.), piatră prețioasă tăiată în forma de scoică, cu coroana rotundă și baza dreaptă având fețe numai pe brâu.

Cabot sau **Caboto**. 1. **Jean C.** sau Giovanetti Cabotto (n. 1451 † 1498), cetățean venețian, navigator și explorator pentru Anglia, a căutat o cale spre India prin N. A descoperit însă penins. Labrador (probabil) pe la cap. Breton (1497), numit de el „Prima Vista". In anul următor a explorat o parte din coasta de E. a actualelor U. S. A. (1498). — 2. **Sebastian C.**, fiul lui Jean C., a fost la început în serviciul Angliei cu tatăl său, apoi a trecut în Spania, unde a fost Pilot Mayor (1516—1547). A explorat regiunea fl. La Plata, dar din cauza dușmanilor se înapoiază în Anglia, unde este primit bine și i se dă o penzie națională. Trăiește între 1470 și 1555.

Cabotaj, navigație dealungul coastelor unei mări servind porturile între ele. In deosebire de navigație de cursă lungă. C. se face de regulă de către vasele naționale. Cursa Sulina—Constanța—Mangalia—Balcic este C., iar cursa Constanța—Constantinopol—Marsilia este de cursă lungă.

Cabraj 1. (aviație), urcare a avionului. Avionul cabrează, când urcă în aer pe o pantă mai repede. — 2. (echitație). Ridicarea calului în sus cu partea anterioară sprijinindu-se numai pe picioarele dinapoi.

Cabral Pedro-Alvarez, navigator portughez, (n. în jum. a doua a sec. al XV, † ca. 1526). Trimis de Manuel cel Mare, în 1500, în India, ca să lege prietenie cu zamorinul de Calicut, a vrut să călătorească pe mare, fără a lupta contra vânturilor și curenților contrari. A fost dus astfel de curenți până la pământul american, pe care l-a numit Vera-Cruz (Brazilia) și a pus stăpânire în numele coroanei Portugheze. Mergând apoi spre SE., după mari peripetii ajunge la Calcuta. Continuă explorația coastei Malabar și revine în Europa în 1501.

Cabrera, Bernard de —, nobil catalon, prim ministru pe timpul lui Petru al IV rege al Aragonului (sec. al XIV). A cucerit ins. Majorque și a bătut pe Genovezi (1353), care voiau Sardinia. Onunându-se la formarea unei ligi împotriva Castiliei, moare executat (1364).

Cacalet (2478 loc.), com. rur. jud. Romanați, pl. Teslui. P. U. Celaru. G. Cârcea la 22 km.

Cacaleti (2291 loc.), com. rur. județul Vlașca, pl. Dunărea. Formată din satele: Ardeleni și Cacaleți. Primăria în Cacaleți. P. U. Giurgiu. G. Stănești la 20 km.

Cacao (bot.), produsul aromat întrebuințat la prepararea ciocolatei, extras din semințele arborelui Theobroma Cacao din fam. Sterculiaceelor, originar din Mexic, comun și în America centrală, America sudică, Antile, etc. Fructul arborelui este o bacă cărnoasă cu șanțuri longitudinale, în forma unui castravete, de coloare roșie la maturitate conținând 25—40 semințe cafenii cu coaja tare de forma alunelor. Semințele după scoaterea din fruct — pentru a căpăta un gust plăcut, se pun în vase mari amestecate și acoperite cu pământ, operație numită terizare. Cea mai bună calitate terizată (Cacao caracas) adusă în comerț provine din Venezuela. Principiul activ, stimulant al sistemului nervos, din semințe este alcaloidul numit Theobromina, alb-cristalin, puțin amar. Din semințe prin presare se extrage și Untul de cacao, substanță grasă-solidă, de coloare albă cu miros plăcut, întrebuințată în medicină la prepararea alifiilor.

Cacavela Ieremia, călugăr, originar din Creta. Își făcu studiile în Asia mică și Viena, în 1687 îl găsim în Muntenia ca dascăl de gramatică, retorică și filosofie greacă, iar mai târziu în Moldova ca educator al copiilor lui Constantin Cantemir. A fost și profesor la „Academia", adică școala principală din Iași. Dela el au rămas mai multe scrieri în limba greacă și neogreacă.

Cachet, Lettres de —, (franc.), se numiau scrisorile prevăzute cu sigiliul regelui, prin care cineva — fără judecată — era exilat sau întemnițat. Mai ales Ludovic al XVI, s'a folosit de L. C. pentru a înlătura pe cei ce nu-l secundau în actele sale.

Cachexie, caşexie (med.), stare proastă a organismului cu slăbire progresivă.

Cachin Marcel (n. 1869), profesor de filosofie, primar al orașului Bordeaux în 1906, consilier al primăriei din Paris în 1912, deputat dela 1914 și șeful partidului comunist din Franța.

Căciăuni, Căciuni, Aromânii cari iernează în Tesalia cu turmele lor; ei sunt un trib al Fărșeroților (v. c.).

Cacica (2374 loc.), com. rur. jud. Suceava, pl. Arbore. Mină de sare. Medic. Of. P. local. G. locală. Dela Unirea Bucovinei cu Patria mamă, această ocnă a intrat în regimul general român al Regiei Monopolurilor Statului.

Căciulata, sat din jud. Vâlcea, com. rur. Călimănești. Așezat pe malul Oltului la 3 km. de Călimănești și 1 km. de Mănăst. Cozia. C. este formată mai mult din vile și hoteluri, datorită prezenței unui izvor de apă minerală litinată, foarte eficace în tratarea maladiilor de rinichi. Este mai bună, se zice, decât apa dela Contrexéville (Franța). Faima îi este mare de mult. Napoleon al III, dorise în 1869 să facă o cură chiar la C. Se începuse amenajarea unui apartament la Cozia, dar evenimentele din 1870 au înlăturat vizita.

Cacodilic, acid —, (chim.), derivat al acidului arsenicic [CH_3—$AsO(OH)_2$] având doi radicali alchilici [$(CH_3)_2$—AsO. OH]. Sărurile sale (cacodilați) de sodiu, calciu, fier, magneziu sau de strichnină, se întrebuințează în medicină ca tonice.

Cacodyl (chim.), radical organic pozitiv cu conținut de arsen [$(CH_3)_2$ As—As $(CH_3)_2$] rezultat din combinarea a două molecule de dimetilarsin [$(CH_3)_2$ As] lichid incolor, inflamabil, cu miros neplăcut caracteristic. Compușii săi în general sunt otrăvitori (oxidul, clorura, acidul cacodylic, etc.) unii dintre derivații săi fiind întrebuințați în medicină contra unor boale infecțioase și parazitare (sifilis, paludism, boala somnului), în boale de piele (eczeme), de nervi (tabes, boala Parkinson) și pulmonare (enfizemă, astmă), etc.

Cacofonie, întâlnirea unor cuvinte, silabe sau suntete, care produc o impresie neplăcută asupra urechii: de ex. în versul: „Părul roș, ca cărămida". Este o mare greșeală stilistică, dacă nu e intenționată.

Cacografie, 1. scriere sau ortografie greșită; 2. Metodă de învățat limbile, în care se insistă asupra greșelilor de limbă sau de ortografie. Azi e abandonată.

Cactacee (bot.), fam. a Opuntialelor, plante suculente cu frunzele transformate în spini. In America, foarte puține în Africa și Madagascar. Specii mai cunoscute: Opuntia, Phyllocactus, Echinocactus.

Cacuminale, v. Cerebrale.

Cacus, în mit. romană, un monstru, numai jumătate om, fiul zeului Vulcanus. Se credea că trăiește sub Aventinus, într'o peșteră, a cărei intrare e plină cu oasele victimelor sale. A fost omorît de Hercules, fiindcă i-a furat niște vite.

Ca'Da Mosto (Alvise de —), nobile venețian (n. 1432 † 1477), marinar în serviciul lui Henric Navigatorul (infant de Spania), a explorat coasta de V. a Africei descoperind ins. Cap. Verde (1456) și Rio Grande în dreptul ins. Bissagos (1457).

Cadastru, v. Carte funduară.

Cadaverina (chim.) sau pentametilendiamina, lichid cu miros neplăcut din grupa ptomainelor, produs prin descompunerea cadavrelor și a substanțelor albuminoase, în cazuri de holeră fiind întâlnit și în urina bolnavilor.

Cade John († 1450), pretinsul duce de Mortimer, conducătorul celor 200.000 de soldați, care cuceresc Londra. Rebeliunea lui C. este precursoara revoluției celor „Două Roze".

Cadență (ital. Cadenza), termen muzical, indicând: 1. o combinațiune melodică s. armonică, care cuprinzând în sine impresia repausului, formează sfârșitul unei fraze muzicale; 2. pasaj mai lung, bogat în ornamente și de structură virtuoasă, intercalat în piesele instrumentale cu acompaniamet de orchestră (concerte de pian, violină, etc.), dând ocazia interpretului solist să desfășoare, toată știința sa tehnică. In decursul cadenței acompaniamentul orchestral încetează.

Cădere Victor (n. 1891), prof. la Acad. de drept din Oradia, avocat; șeful misiunii române din Siberia (1920—21); delegat la conferința Păcei din Paris (1919). A tipărit studii de valoare în românește și franțuzește: Tratat de procedură civilă; Responsabilitatea civilă, etc. Colaborează la reviste de drept române și la cele franceze, la „Mercure de France" și la „France illustrée".

Căderea corpurilor. Legea C.: viteza (v.) unui corp care cade liber este egală cu produsul dintre accelerație (g) și timpul (t) necesar căderii $v = g\,t$. drumul parcurs (s) este $s = {}^1/_2\ gt^2$. Un corp căzând de-a lungul unui plan înclinat ajunge la baza planului cu aceeași viteză cu

care ar cădea liber dela înălțimea planului înclinat.

Cades sau **Cadès-Barne** (geogr. ant.). Localitate la S. de Canaan și marea Moartă, în deșertul Sin, în care evreii au stat câțiva ani după plecarea lor din Egipt. Aici s'a format viața națională a Israeliților. Tot aici Moise, lovind stânca, a făcut să isbucnească apă, și toiagul lui Aron a înverzit.

Cadet (milit.). Elev al unei anumite școli militare în Germania, Austro-Ungaria (înainte de 1914), Anglia și Statele-Unite. In Rusia, corpul C.-ților era o școală specială pentru copiii nobililor. La origină era tânărul care servia ca simplu soldat, apoi subofițer pentru a învăța meșteșugul armelor.

Cadiat. Pe lângă tribunalele ordinare din Tulcea, Constanța, Silistra și Bazargic funcționează, cu aceeași competență teritorială, o autoritate judecătorească *musulmană*, care judecă și rezolvă afacerile dintre mohamedanii după legile și uzurile musulmane și anume pe acele privitoare la: organizarea familiei, puterea părintească, căsătorie, despărțenie și la succesiune fără testament. Aceste instit. se cheamă „Cadiate". Ele-s conduse de cadiu, asistat de un grefier, ambii numiți de ministerul justiției (art. 22—28 legea de org. judecăt.).

Cadix, oraș din Spania, port pe coasta Atlanticului, în insula Leon, în fața vărsării r. Cuadaleta; 78.000 loc. Port mare de comerț și războiu. Industrie foarte desvoltată. Comerțul său consistă în produse coloniale; fructe, vinuri, uleiuri pentru export. Așezat între Ocean și admirabilul golf Cadix, orașul **C.** înființat de Fenicieni, care-l numiau Gadir, a trecut din stăpânire în stăpânire, a Cartaginezilor, Romanilor, Vizigoților, Arabilor și ia o mare desvoltare după descoperirea Americei.

Cadmiul este un metal alb, tenace, flexibil, cu spărtura cristalină, densitatea = 8,6, temperatura de topire 320,9°, fierbe la 765,9°. Se alterează puțin la suprafață într'o atmosferă umedă, la cald se oxidează și poate arde cu o flacără strălucitoare, e atacat de acizi și se întrebuințează la facerea aliajelor care se topesc la temperaturi joase. Se cunosc numai compuși de ai **C.** bivalent. Sărurile de **C.** dau precipitate cu hidrogenul sulfurat cu carbonații și fosfații alcalini; soluțiile de hidrați alcalinii precipită hidratul de cadmiu. A fost descoperit de către Hermann și Stromayer în mineralul numit Calamină (SiO_4 Zn H_2) [Cd = 112.40].

Cădmon (Caedmon) (lit. engl.), cel dintâiu scriitor în versuri engl. din epoca lit. Anglo-Saxonă (v. c.). A transpus biblia în versuri: [Caedmon's Paraphrase], din care se păstrează un singur fragment, dar a influențat mult asupra urmașilor, dând naștere poeziei religioase.

Cadmos (geogr. ant.), cetate a Thebei, capit. Beoției, întemeiată de Cadmos.

Cadmus sau **Cadmos**, la Grecii antici unul dintre propagatorii legendari ai civilizației primitive. A fost fiul regelui fenician Agenor. A plecat să-și caute pe soră-sa Europa, răpită de Zeus. A înființat în Beoția fortăreața de mai târziu a Thebei. Lui i se atribue inițiarea în lucratul câmpului, exploatarea minelor, invenția sau importarea alfabetului, etc.

Cadobești (2288 loc.), com. rur. din jud. Cernăuți, pl. Colacinului. **P. U. și G.** Vrânceni la 4 km.

Cadol Edouard, autor dramatic și romancier francez (n. 1831 † 1898), a scris piesa: **les Inutiles.**

Cadorna Luigi, conte, general italian (n. 1850 † 1928), fiul lui Raffaele, care ocupase Roma în 1870. El a fost numit, în cursul marelui războiu, comandant suprem al armatei italiene (1915), dar după înfrângerea dela Caporetto—Tolmino e înlocuit prin generalul Diaz. In memoriile sale de mai târziu a căutat să se justifice în fața opiniei publice.

Cadran (artilerie), un aparat de precizie întrebuințat pentru mânuirea unghiului de tragere, în tragerile de precizie ale artileriei.

Cadre (milit.). Totalitatea personalului, ofițeri, subofițeri și funcționari speciali, necesari armatei, prin care se exercită comanda. Formează nucleul armatei. Se clasează în: a) Corpul sau clasa ofițerilor cuprinzând pe comandanții de unități și subunități și b) Clasa gradelor inferioare cuprinzând pe conducătorii de subdiviziuni (grupă, tun, etc.). Se mai deosebesc: **C.** permanente sau active, cuprinzând pe ofițerii activi sau de carieră și pe reangajați și **C.** de rezervă cuprinzând pe ofițerii de rezervă și plutonierii de rezervă.

Cadril (fr. Quadrille), numit și Contradans, e un dans introdus mai întâiu în Franța la începutul sec. al XIX și răspândit în toate statele europene, care se juca de mai multe perechi, stând față în față, și avea 6 figuri.

Cadru, pervaz, ramă. Intrebuințarea lui nu e mai veche decât sec. al XVI, deodată cu apariția oglinzilor. **C.** suferă modificări în ornamentația sa, după felul cum evoluiază stilul. Fig.: planul unei opere.

Cadru, aparat ce se întrebuințează la gimnastica suedeză; e atârnat de plafon, cuprinzând 6—8 cadre, până la 1 m. diametru. Servește pentru mișcări de mlădiere prin suspenziune, șerpuire, etc.

Caduc, 1. ceva doborît de vârstă: un individ sau animal sfârșit; 2. (dr.) legat sau donațiune care rămâne fără efect; 3. (zool.) un organ care nu trăește atâta cât animalul (anumite insecte).

Caduceu, în mit. romană bagheta (varga) de oliv sau laur, încolăcită de doi șerpi, iar în vârf cu două aripioare, principalul atribut al lui Mercurius. — Simbolul păcii și al comerțului (șerpii simbolizând prudența, iar aripioarele activitatea).

Caducibranchiate (zool), v. Salamandrine.

Caelius sau **Coelius** (geogr. ant.), una din cele șapte coline ale Romei la SE. de Palatin și la E. de Aventin. A fost un cartier comercial. Astăzi e acoperit de biserici și mănăstiri ca: San Giovanni, San Paola, etc.

„Caelo tonantem credidimus Jovem regnare", începutul unei ode (III, 5, 1—2) = „cerul tunând, credem că Jupiter stăpânește", adică noi suntem credincioși când tună; noi recunoaștem puterea în acele durduituri puternice.

Caen, oraș din Franța (Calvadas). Are 54.130 loc., o universitate, școală hidrografică. S'a desvoltat mult prin ajutorul minelor de fier din regiune, turnătorii de oțel, țesătorii și fabrici vechi de dantele, tuluri. Portul stabilit pe Orne e legat cu mare printr'un canal de 14 km. Importă huilă engl. și produse coloniale; exportă minereu de fier, fontă și oțele. **C.** este unul dintre orașele mai bogate în artă din Franța. Are monumente incomparabile, muzee bogate și manuscrise prețioase în bibliotecă. **Piatra de C.** este un calcar frumos, fin și regulat, care a servit la construirea catedralelor Cantebury și din Colonia.

Caesar, Caius Iulius —, celebru general roman, excelent bărbat de stat, orator și istoriograf (n. 100 † 44 a. Chr.). A format primul triumvirat, împreună cu Pompeius și Crassus (60 a. Chr.). La 59 este ales consul, iar în 58 proconsul în Gallia pe care o cucerește după un războiu de 9 ani și o preface în provincie romană. Apoi înfrânge pe Germani și pe Britani și întinde dominația romană și asupra acestora. După moartea lui Crassus Pompeius pretinde lui Caesar să renunțe la proconsulat și să-și concedieze armata, **C.** însă trece Rubiconul și cucerește Italia. Pompeius, retras în Grecia, este înfrânt la Pharsalos (48 a. Chr.), de unde se refugiază în Egipt, unde este asasinat. **C.** în Egipt curmă cearta dintre Ptolemaios XII și soră-sa Cleopatra, sprijinind pe aceasta din urmă (v. c.); bate apoi pe Pharnaces, fiul lui Mitridathes și pe partizanii lui Pompeius ce s'au reorganizat în Africa. Reîntors la Roma guvernează ca dictator, fără să facă excese. Ia titlul de imperator; e ales consul pe 10 ani, exercitând astfel puteri aproape absolute. Subt conducerea sa imperiul — înzestrat cu legi salutare și opere arhitectonice grandioase — se bucură de o strălucire și bunăstare ne mai pomenită. Sprijinește democrația și astfel poporul îl înconjoară cu iubire fără margini. Bănuit de gânduri monarhice, o conspirație a partidului republican îl asasinează în senat (44 a. Chr.). El a scris: Commentarii de bello gallico (7 cărți), și De bello civili (3 cărți). — Pentru noi **C.** e însemnat fiindcă a plănuit o expediție împotriva Dacilor. — El a întocmit și Calendarul, numit Iulian.

Caesarea, numele mai multor orașe în vechiul *imperiu roman*: 1. Capitala Capadochiei (v. c.); 2. Oraș în nordul Africei; 3. Oraș în Palestina, întemeiat de Irod cel mare; 4. **C.** Philippi, vechiu oraș în Palestina, pe ruinele căruia se află azi satul Baniias.

„Caetera desiderantur" (lat.) = toate celelalte lasă de dorit (lipsesc), formulă întrebuințată pt. a arăta că o lucrare e incomplectă.

Caffa sau **Kaffa** (azi Teodosia, Kefa sau Theolosia), oraș și port în republica autonomă a Crimeii, cu 36.000 loc. Stațiune balneară. Fabrici de săpun, covoare, pielărie. A fost întâi colonie milesiană (Theodosia), apoi genoveză, oraș turcesc și rusesc, din 1783. Oraș important pentru comerțul Moldovei.

Caffaro de Taschifellone, cel mai vechiu istoric genovez (n. ca. 1080 † 1161), de mai multe ori consul al republ. genoveze. autorul unei istorii a Genovei dela 1100—1163, aprobată oficial.

Cafea, v. Coffea.

Cafrii, populație neagră la S. de Moçambique. **C.** cuprind pe Matabeles și Zulușii la E. (pe coastă), iar în interior sunt: Basutoșii și Beșuanașii. Inalți, înfățișare proporționată, inteligenți, având și caractere de încrucișare cu arabii, cari înființaseră pe aici colonii. Sunt poligami. Se ocupă cu agricultura, vânătoarea și păstoritul.

Caftan (turc.). 1. La popoarele orientale haina lungă din mătasă ori bumbac. In trecutul țării noastre, haina dată de Sultan lui Vodă și de aceasta boierilor la intrarea în vreo funcție. El a dispărut pe la 1850. — 2. Rang de boierie.

Cagliari, oraș și port din Italia (Sardi-

nia), pe un golf de 33 km. lung, în Mediterana, 61.000 loc. Archiepiscopat şi universitate regală. Şantiere şi construcţii navale, arme. Veche colonie cartagineză.

Cagliari (Caliari), v. Paolo Veronese.

Cagliostro Alexandro (n. 1743 † 1795), recte Giuseppe Balsamo, călugăr misericordian, eliminat din ordin pentru înşelătoriile sale. Unul din cei mai vestiţi aventurieri. A călătorit prin Grecia, Egipt şi India, de unde reîntorcându-se şi-a luat numele de conte **A. G.**, debutând în Italia, Germania, Polonia şi Rusia, mai pe urmă n Roma şi Paris ca medic, naturalist, alchimist, francmason şi spiritist. In 1789 arestat în Roma şi condamnat la închisoare pe viaţă pentru eresie. Moare în închisoarea din San-Leone. Principalul erou al romanului „Memoriile unui medic", de Al. Dumas.

Cagnat René-Louis-Victor, prof. şi filolog franc. (n. 1852). In 1887 prof. de epigrafie şi antichităţi romane la Collège de France şi secretar perpetuu al Acad. de inscripţii (1895). Lucrări: Cours élémentaire d'épigraphie (1886), Lexique des antiquités romaines, etc., iar împreună cu Bernier rev. l'Année épigraphique".

Cahors, oraş din Franţa, reşed. dépat. Lot. Comerţ cu vinuri, trufe, nuci, ulei de nuci, prune şi tutun. Imprimerii şi tăbăcării. Vechiu oraş roman, a păstrat aspectul unei cetăţi medievale, înconjurată de ziduri. Are 11.780 loc.

Cahul, jud. din Basarabia de SV., mărginit la S. cu jud. Ismail, la V. cu jud. Covurlui, Tutova şi Falciu, de care este despărţit prin Râul Prut, la N. cu Fălciu, iar la E. cu Tighina şi Cetatea-Albă. Supraf. 4482 kmp. cu 147266 loc. adică o densit. de 33 loc. pe kmp. Jud. C. este aşezat în plină platformă Moldo-basarabeană, formaţiile geologice fiind loessul, în care apele au săpat văi adânci de au ajuns la stratele pliocene. Solul jud. este format din *ciornoizem* (ciocolat spre V., degradat la mijloc) şi sol castaniu (la E.). Agricultură desvoltată, jud. C. fiind în stepa din S.-ul Basarabiei având însă şi păduri pe la mijlocul lui (antestepă). Râurile mai importante: Prutul şi Jalpugul cu afl. său Jalpugelul. Afară de mori şi mici fabrici de uleiu de floarea soarelui, mezeluri, oţel, C. nu are nici industrie mare, nici mine. Depinde de inspect. şcolar Galaţi (XI), de Curtea de Apel Galaţi, inspect. industrial Tighina şi de mine din Chişinău. Are 5 plăşi cu 67 *com. rur.* şi 2 com. urb.: Cahul şi Leova.

Cahul (12.000 loc.), oraş, capit jud. Cahul (Basarabia) înfiinţat la 1839 de Feodorov, guvernatorul provinciei, pe moşia sa, cumpărată dela principesa Cantacuzino. — Locuitorii sunt aduşi din com. Bădicu şi Constantinovca. Este aşezat pe stânga Prutului, altitudinea 119 m. Are prefectura judeţului, Tribunal, Primărie, Administraţie financiară, oficiu P. T. T., consilierat agricol, Reşedinţa Cahul. Are fabrici de ulei de floarea soarelui, de cărămidă.

Cahul, 1. lacul C. în jud. Ismail. Lung de 22 km. Prin gârla Vicheta, se scurge în Dunăre şi printr'o alta comunică cu lacul Cartal. Este o veche vale largă inundată în urma închiderii printr'un grind. 2. C. râu, în jud. Ismail. Se varsă 'n lacul C.

Cahun David-Léon, literat franc. (n. 1841 † 1900); a scris: les Aventures du capitaine Magon; les Pilotes d'Ango; Hassan le Janissaire.

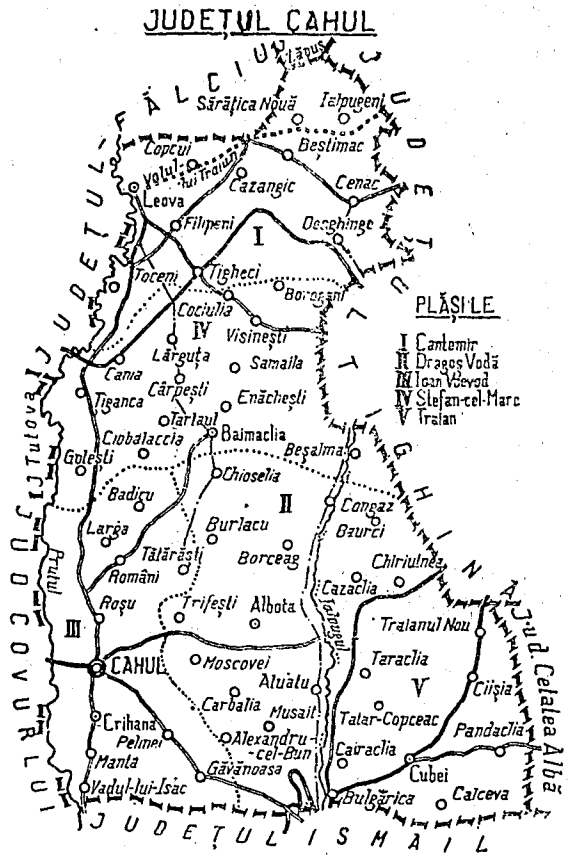

Caia Demetriu bătrânul, primul preposit al capitlului din Blaj (n. 1754 † 1821). A lăsat două fundaţiuni pentru dotarea preoţilor români uniţi.

Caiafa (Iosif C.), mare arhiereu al Iudeilor, din secta Sadducеilor, învestit cu această demnitate de Valerius Gratus, guvern. al Iudeii (18 d. Chr.). El a prezidat şedinţa în care s'a hotărît moartea lui Isus Christos şi l-a întrebat, acuzându-l de blasfemare (hulă). Pe primii creştini i-a persecutat, până ce Vitellus, guvern. Siriei, i-a luat demnitatea (36 d. Chr.). — „A merge dela Ana la Caiafa" = dela unul la altul, a purta cu vorba pe cineva.

Caignez Louis Charles, autor dramatic franc. (n. 1762 † 1842); a scris melodrama „la Pie voleuse".

Cali de frizâ (milit.), sunt nişte apărări accesorii *mobile*, constând din nişte reţele de sârmă ghimpată, aşezată şi înfăşurată pe nişte *capre de lemn*. Se întrebuinţează ca obstacol, acolo unde nu se pot construi reţele de sârmă.

Cali dela Marly, celebru grup de marmoră, executat de Guillaume Coustou şi aşezat la intrarea în aleia Champs-Elysées, în Paris. S'au numit astfel fiindcă au fost expuşi mai întâiu la Marly, unde avea Ludovic al XIV un castel. — **C. lui San Marco**, celebru grup antic adus din hopodromul din Bizanţ şi aşezat în faţa bis. San-Marco din Veneţia.

Calkowskij, compozitor rus, v. Tschaikowsky.

Calihava d'Estandoux Jean François, literat franc. (n. 1730 † 1818); a scris comedii pline de vervă.

Caillaux Joseph (n. 1863), om politic francez; ministru de finanţe şi în 1911—12 prim ministru şi aderent al păcii. In 1918 Clemenceau îl arestează ca trădător de patrie şi stă închis 3 ani. In Iulie 1924 Guvernul Herriot îl amnestiază, e ales apoi senator, în 1925 e ministru de finanţe.

Caillavet Gaston Armand de —, dramaturg franc. (n. 1869 † 1915). A colaborat cu Robert de Flers scriind piese în genul comediilor uşoare (v. Flers).

Cailliaud Frédéric, explorator franc. al Egiptului (n. 1787 † 1869). Autorizat şi însărcinat de Mehmet-Ali, cercetează deşerturile dintre Nil şi M. Roşie cum şi cel dela V. de fluviu în două excursii 1815—1818 şi 1819—1820. Regăseşte locul mai multor oraşe vechi, pe cari le cercetează. In 1820 regăseşte ruinele dela Meroe în timpul expediţiei contra Mamelucilor.

Caimacam, locţiitorul Domnului în Principatele române şi al marelui Vizir în Turcia.

Caiman (zool.), gen al Crocodiliaceelor, trăeşte în America centrală şi meridională.

Cain, după Cartea I a lui Moisi, cel dintâiu fiu al lui Adam, întemeietorul agriculturii şi al cetăţii Enochia. El a

ucis pe fratele său Abel, e prin urmare cel dintâiu ucigaș.

Cainargeaua-Mare (2069 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Beibunar. Formată din satele: Cainargeaua-Mare, Caibular și Hadăr-Celebi. Primăria la Căinargeaua-Mare. P. U. Silistra. G. Călărași.

Cainargeaua-Mică (2521 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Beibunar. Formată din satele: Zarnici și Cainargeaua-Mică. Primăria la Cainargeaua-Mică. P. U. Silistra. G. Călărași.

Căinari (7264 loc.), com. rur. jud. Tighina, reșed. pl. Căinari. Formată din satele: Căinari, Cărnățenii-Noi, Chircăeștii-Noi, Cuza-Vodă și Hârtop-Hasan. Primăria la Căinari. Judec. de ocol. Medic, spital. Of. P. local. G. Căinari la 4 km.

Căinarii-Vechi (7654 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Nădușita. Formată din satele: Bezeni, Căinarii-Vechi, Izvoarele și Scăeni. Primăria la Căinarii-Vechi. Of. P. local. G. Florești la 17 km.

Caine Thomas Henry Hall, romancier și autor dramatic engl. (n. 1853). A scris: „The Manxman", „The Christan", „The Deempster" pline de maginație și colorit.

Căinenilor (culmea), culme de munte în jud. Vâlcea, cuprinsă între pârâul Căinenilor și Râul-Vadului.

Cainita (min.), v. **Săruri de potasiu.**

Caira (2091 loc.), com. rur. jud. Cetatea Albă, pl. Sărată. — Poșta Bairamcea. G. Culevcea la 17 km.

Ça ira (franc.: merge, se poate —, despre un lucru, o acțiune), cântec neînsemnat din Revoluția franceză (1790).

Cailletet Louis Paul (n. 1832 † 1913), fizician francez, fost membru al Academiei franceze (1884), remarcându-se prin lucrările sale din domeniul metalurgiei și asupra lichefierii gazelor permanente (oxigen, hidrogen, azot).

Cairo, capit. Egiptului, pe malul drept al Nilului, la 200 km. la S. de Alexandria. Oraș important (1,030.000 loc.), este reședința patriarhului Copt și a celui ortodox de Alexandria, este nod de C. F., are o universitate musulmană celebră, fabrici de zahăr. C. este format din cartierele Fostât sau Cairo cel vechiu, Bulag și C. C. cel vechiu (Fostât) înființat la 629, este capit. Egipt. până la 969 când se construiește mai la vale, orașul El-Kahira = C. cel nou. A fost ocupat de armatele lui Napoleon (1798—1801). După aceasta Mehmet-Ali și urmașii lui căutară să-l înfrumusețeze.

Cairoli Benedetto, bărbat de stat ital. (n. 1825 † 1889). Tânăr, a luat parte activă la mișcarea națională din 1848, iar în 1860, împotriva Austriei, în trupa lui Garibaldi, e grav rănit. În 1860 deputat, iar în 1878 prezident de consiliu. Politica sa radicală a pricinuit probabil atentatul din Neapol împotriva regelui Humberto. Demisionat, primește din nou prezidența, păstrându-și-o până în 1881, când s'a retras.

Caisson (Ké-son), vas (rezervor) mare, construit din fier sau beton armat. Se întrebuințează la lucrările hidraulice (în apă) și în special la fundațiile picioarelor de poduri (în apă). Acest vas se afundă în apă până se așează pe fundul albiei, pe cale pneumatică, scoțându-se apa și nelăsându-se să intre alta la loc, se poate lucra de către betoniști la turnarea betonului. În acest vas, se trimite (comprimează) încontinuu aer, printr'o pompă pneumatică, instalată într'o barcă, care se află la suprafața apei.

Căiuți (2184 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Trotuș. Formată din satele: Blidari, Căiuți, Căiuții-Târgușor, Mărcești, Popeni și Pralea. Primăria în Căiuții-Târgușor. Perc. locală. Of. P. local. G. locală.

Caix de Saint-Amour Amédée de —, scriitor franc. (n. 1843 † 1921). A scris lucrări istorice, arheologice și lingvistice.

Cajal Santiago Ramon y, medic și naturalist spaniol (n. 1850), unul din cei mai celebrii neurologi ai lumii. Prof. de Istologie la univ. din Madrid. Premiul Nobel 1908. Cercetările sale despre istologia creierului sunt fundamentale și teoria sa a neuronului e azi general recunoscută.

Ramon y Cajal

Cajetarus, Toma Iacob (n. 1469 † 1534), general al ordinului dominican (v. c.), 1518 fu trimis ca legat papal în dieta din Augsburg, cu misiunea să împace pe Luther.

Cajvana (2828 loc.), com. rur. jud. Suceava, pl. Arbore. P. U. Comănești G. Todirești la 8 km.

Cake walk (cit. cheic-uac. engl.), dans destrăbălat indian, odinioară dans de întrecere pentru cozonac.

Cal (biol.) Callus, proliferație de țesut osos, nou format, care unește capetele de oase frânte. La plante, țesut nou format care acoperă rănile.

Calabrese Mattia Preti, zis —, pictor ital. (n. 1613 † 1699). A avut o viață romantică. Reîntors din Franța și Belgia, papa Urban al VIII îi conferă demnitatea de cavaler de Malta. Execută la dorința vice-regelui Neapolului diferite picturi, între care și capodopera sa, Un episod a ciumei în Neapol. Frescele sale sunt mai de seamă.

Calabria, peninsulă a Italiei în fața Siciliei; 10.400 kmp. și 1,600.000 loc., formează cele 3 provincii Cosenza, Reggio și Catauzaro. Regiune f. muntoasă. În văile acestor munți s'a îngrămădit populația, căci coastele au clima nesănătoasă. Clima, ploioasă iarna, permite cultura orezului, trestiei de zahăr, palmierului; dar marea bogăție e vița de vie, măslinul și castanul pe coastele munților. Calabria e un fragment din Tyrrheuida scufundată în Mediterana De aceia cutremurile sunt foarte dese. A fost colonizată de Greci în sec. al III, cucerită de Romani și în 1860 reunită cu Italia.

Calabriei (Munții —), ramura de S. a Apeninilor. dela Crati la Messina. Sunt despărțiți în două printr'o depresiune. La N. este masivul Sila, cu altit. cea mai mare 1928 m., iar în S. este masivul Aspromonte cu 1958 m. cea mai mare altit.

Calafat (7608 loc.), com. urb. din jud. Dolj, reșed. pl. Calafat. Judec. Of. P. local. Școală de meserii, un spital, 2 medici, farmacie. Port la Dunăre, of. vamal. G. locală. A fost ridicat la rang de com. urb. de Vodă Știrbei (la 1853). În timpul războiului pentru independență s'au tras de aici primele lovituri contra Vidinului. În apropierea C. se văd urme de cetate veche. C. are un gimnaziu.

Calafindești (2005 loc.), com. rur. jud. Rădăuți, pl. Dornești. P. U. Șerbăuți. G. Dornești la 17 km.

Calais, oraș port franc. la Pas-de-Calais, făcând legătură între Anglia și continent; 73.000 loc., port comercial, țesături de bumbac, mătase, dantele, mori, săpunării. A fost bombardat de avioanele germane în timpul marelui război.

Calais (Canalul) în Franța. Pornește dela Vest, pe râul Aa și merge până la orașul Calais. A fost construit în 1682 și are lungime de 30 km. Două ramuri ale sale leagă orașele Ardres și Guines cu marea.

Calamariee (paleont.), fam. de plante equisetacee fosile cu gen. Calamites și cu alte genuri de plante dispărute, având o tulpină articulată ca a trestiei (Calamus), formată din noduri în alternanță cu intrenoduri cu striațiuni longitudinale, trăind în carboniferul paleozoic.

Calamatta Louis, gravor ital. (n. 1801 † 1869), care a stat multă vreme în Franța, elev al lui Ingres. S'a distins prin fidelitate și claritate în operele sale.

Calambur (franc.), joc de cuvinte, bazat pe deosebirea dintre cuvintele care se pronunță în același fel (ex.: când nu-ți sună în buzunare, pătimești de gălbinare [= galbini n'are]. Cuvântul C. a fost întrebuințat mai întâiu de Bièvre, deși acest joc de cuvinte se găsește în Homer, Cicero, etc.

Calame Alexandre, pictor și gravor elvețian (n. 1810 † 1864), considerat printre cei mai de seamă peisajiști ai Elveției, care a reprezentat cu căldură varietatea frumuseților naturii din țara sa (Mont Blanc, Jungfrau, Lanțul înzăpezit al lui Monte-Rose, etc.). Are și un mare număr de litografii și aqua-fortis.

Calamina (min.) sau Hemimorfitul, silicat de zinc hidratat, transparent-translucid cu luciu satinat, incolor sau gălbui. Se găsește în filoane și zăcăminte cu minereuri de zinc, în țară la Băița (Bihor), Oravița, fiind întrebuințat pentru extragerea zincului.

Calamis, sculptor gr. (460 a. Chr.) care a executat în bronz, pt. Hieron din Syracusa, caii încălecați de copii. Opera sa: Apollon, a trimis-o Lucullus din Apollonia în Roma, pt. Capitoliu.

Calamitate (lat.), dezastru, catastrofă, nenorocire mare.

Calamites (paleont.), gen de plante criptogame fosile (Cycado-felicinee) din grupa Calamarieelor, arborescente de 10 m. înălț. cu striațiuni longitudinale pe întrenoduri și cu ramuri în rozetă la noduri asemănătoare Equisetaceelor actuale, apărute în evoluția vieții în perioada carboniferă a erei paleozoice. Din resturile lor s'au format cele mai bogate zăcăminte de cărbuni, exploatate în prezent (în Anglia, Belgia, Germania, etc.).

Calamus (bot.) rotang, gen al palmierilor; plantă agățătoare lungă până la 150 m. În regiunea Indo-Malaeză și Africa tropicală. Din C. rotang se face trestia spaniolă.

Calandra (zool.), insectă coleoptera (C. granaria) din neamul gărgărițelor, ale cărei larve atacă cerealele, mâncând substanța făinoasă din boabele de grâu, din care rămân numai cojile.

Calandrelli Alexander, sculptor germ. (n. 1834 † 1903), autorul haut-reliefului monumentului Victoriei din Berlin, a statui mărețe al lui Wilhelm I, în uniformă de curiasier, etc.

Călăraș (milit.). Soldat rom. din arma cavaleriei, făcând parte din cavaleria cu schimbul. Unitățile de Călărași sunt micile unități de cavalerie care se împart în detașamente afectate și repartizate pe lângă marile unități de infanterie cu care operează în strânsă legătură.

Călărași (3064 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Gângeova. P. U. Bechet. G. Corabia la 35 km.

Călărași, oraș capit. jud. Ialomița, are 13162 loc. Așezat pe malul stâng al brațului Borcea, este port și târg de grâne important. La început se numia Lichireșt. Dela 1852 până la 1881 a purtat numele de Știrbeiu Vodă, iar dela această dată se numește Călărași. Este capit. jud. Ialomița dela 1832.

Călărași (3559 loc.), com. rur. jud. Botoșani, pl. Sulița. Formată din satele: Călărași, Cioruohal, Libertatea și Pleșani. Primăria în Călărași. Perc. locală. P. U. Sulița. G. Rediu la 14 km.

Călărași-Sat (4441 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, pl. Vornicenl. Formată din satele: Călărași-Sat, Selistea-Nouă, Tuzara. Primăria la Călărași-Sat. P. U. și G. Călărași la 2 km.

Călărași-Tg. (5680 loc.), com. urbană, nereședută. jud. Lăpușna, pl. Vorniceni. Judec. de ocol, medic, spital, medic veterinar, farmacie. Of. P. local. G. locală.

Călărie (hipism, equitație). Calul animal sălbatic vânat, devine animal domestic la sfârșitul erei paleolitice, dar numai după multe secole se acomodează omului pentru a-i servi ca mijloc de locomoțiune. Asirienii deja vânează călare, Persienii aveau o armată ecvestră temută și cultivau polo călare, Grecii organizează concursuri hipice și acest sport la ei ajunge la o perfecțiune atât de mare, încât Xenofon la 350 a. Chr. scrie cartea sa renumită despre equitație; apoi la Romani hipismul ca sport la o desvoltare și mai mare, organizându-se curse în Circus Maximus. Concursurile moderne constau din diferite probe de aptitudinile, fixitatea, aplombul, etc. călărețului și de gradul de supunere, liniștea, impulsia, rezistența calului. Deosebim concursuri publice pentru orice fel de călăreți și concursurile Armatei. Concursul constă din probe de dresaj, parcurs de obstacole și de fond. Probele de dresaj se execută într'un manej închis sau deschis, de 150×75 ori 50×25 m. dimensiuni și conform prescripțiilor regulamentelor, se fac în toate aliurile: pas, trap, galop, iar un juriu, pe baza punctelor obținute, clasifică concurenții. Parcursul de obstacole se face pe un teren anume amenajat cu obstacole: șanț, gard, barieră. Se clasifică în ușoare, cari nu trec 1,20 m. înălțime și obstacole de rezistență, dela 1,20 m. în sus. Pentru caii cări au câștigat deja la concursuri, se introduce handicapul (obstacolele se înalță cu 10-15 cm.). Mai sunt săriturile în înălțime, cari se execută peste un gard cu bara înclinată și începe la 1,50 m. ridicând apoi cu câte 10 cm. Concursurile se organizează pe categorii (rasă pur sânge, jumătate sânge englez, arab) și după destinație (cal de șea, de ham și de tracțiune grea), iar în categorii se diferențiază grupuri după vârsta și sexul cailor (deobiceiu 3 și 4 ani, armăsari, iepe). Afară de aceste probe, la concursurile de hipism se obicinuesc diferite jocuri interesante. Astfel: 1. Vânătoarea de vulpe a) cu itinerariul necunoscut. la care un călăreț purtător de coadă de vulpe se află la 1 klm. de călărețiі următori; plecarea se face la o oră fixată și călărețiі parcurg un teren cât mai accidentat, călărețul care izbutește să ia coada de vulpe înainte de a ajunge la locul fixat de oprire, iese învingător. b) Același principiu, cu itinerariul cunoscut cu o zi înainte. 2. Jocul rozelor (jeu de barre) se execută de 3 călărețiі în manej, călărețul purtător de o panglică pe umăr, caută prin diferite mișcări să-și apere panglica față de ceilalți doi. 3. Tandem: un călăreț călare sau în picioare pe un cal, conduce alți doi cai și execută diferite aliuri: pas, trap, galop și mișcări: volte, semi-volte, cerc, etc. 4. Cursele: toți călărețiі se așează pe o linie și la semnul dat, toți pornesc; învingătorul este cel ce ajunge primul la locul fixat. 5. Cursele de trap: condițiunea esențială este, ca tot timpul parcursului să meargă numai la trap; pe măsură ce calul trece într'o aliură inferioară: pas, sau superioară: galop, își micșorează șansele de a câștiga, iar după un număr stabilit de greșeli, calul este descalificat. Concursurile hipice ale Armatei (Cavaleriei) se organizează în 2 categorii: 1. cari privesc călăria conform regulelor de călărie: dresaj, curse, concursuri de sărituri, jocuri călări, în special pentru corpul ofițeresc. 2. Concursuri cari privesc partea tehnică a armei: exerciții de instrucție militară: tragere cu revolverul, carabina, mitraliera, sabie, lance, patrule, etc., toate călare, pentru reangajați și trupă. Aceste concursuri la noi se organizează în preziua datei de 23 Iunie, sărbătoarea Cavaleriei. Pentru cultivarea hipismului, în toate țările se înființează societăți: Jockey-Cluburi (Anglia, Franța). La noi, în cultivarea acestui sport și organizarea concursurilor se distinge „Societatea Hipică Română" (Clubul Călăreților București), — care corespunde Jockey-Clubului — și 2 societăți militare: Societatea Hipică Târgoviște (Școala Militară de Cavalerie) și Școala Specială de Cavalerie Sibiu (Centrul de Instrucție a Cavaleriei).

Calatrava Jose Maria, om de stat span. (n. 1781 † 1846). Fost președinte de consiliu (1836—37) și membru marcant liberal în Junta centrală.

Calatrava, ordin cavaleresc din Spania, înființat în orașul C. unde îl fixase regele Sancho al III. Transferat din 1197, după ocupația Maurilor, la Salvatierra. Dela 1808 ordin pentru merite.

Călătoria Maicii Domnului în Iad, carte popor. apocrifă. Redactă cea mai veche public. de Hașdeu în „Cuvinte din bătrâni", datează din secolul al XVI. Maica D. roagă pe Dumnezeu să trimită pe arhanghelul Mihail pe pământ, care e întrebat de ea despre muncile oamenilor în Iad. E dusă de arh. acolo și vede cum se chinuiesc păcătoșii. Cartea descrie toate aceste ispășiri. M. D. rugându-se iar lui Dumnezeu, p. iertarea păcătoșilor din Iad, li se îngăduie acestora să locuiască din ziua Paștelor până la Dumineca mare în raiu.

Călău (gâde), executorul sentințelor de moarte.

Calauria sau **Calaureia**, insulă în golful Salonic, Marea Egee. Ruinele templului lui Neptun, în care s'a omorît Demosthene. Astăzi e unită cu insula Poros.

Calboreanu George. Cunoscut actor dramatic, stagiar al Teatrului Național din București.

Calcan (zool.), pește (Pleuronectes platèssa) teleostean din grupa Anacanthienilor, cu corpul turtit lateral, cu ambii ochi pe fața superioară, fiind adaptat vieții marine de fund, cu un mimetism caracteristic.

Calcantit (min.), v. Piatra vânătă.

Calcar (petrograf.). Carbonat de calciu amorf de diferite colori. Se mai numește și piatră de var. În acizi se disolvă cu desvoltare de bioxid de carbon. În natură formează catene întregi de munți în îngrămădiri uriașe depuse din scheletele calcaroase ale coralilor (v. atol), din mările geologice preistorice (străvechi). În țară C. se găsește în Bucegi, Carpații calcaroși, M-ții Bihorului, M-ții Apuseni, Chelle Turzii, Dobrogea. Se întrebuințează ca material de construcție. Ars în cuptoare intermitente sau continui numite „vărării", servește le fabricarea varului ars — din care prin stingere cu apă — se prepară varul stins sau laptele de var, întrebuințat la fabricarea tencuielilor și la văruitul caselor.

Calcedonia (min.), v. Cvarțul.

Calceva (2819 loc.), com. rur. din jud. Cahul. pl. Traian. Dist. poșta Cubei 8 km. G. Valul-lui-Traian la 18 km.

Calchas, profet grec, fiul lui Thestor, celebru în timpul eroic al Megariei și Mycenei. A însoțit pe Agamemnon la asediul Troiei. În Aulis, în numele zeilor, a ordonat sacrificarea Ifigeniei și a nrevestit durata războiului. În ciclul poemelor homerice, C. are un rol însemnat, bucurându-se chiar de un cult în mai multe țări.

Calcheroni (chim.), v. Sulful.

Calcidică (Peninsula —). În Grecia (depart. Salonic), înaintând în Arhipelag între golful Salonic și Orfano, prin trei nenins, mai mici, cea mai dela E. este Sfântul Munte. Este un podiș, care se desface din Macedonia. Populația e greacă. Aici se găsesc zăcăminte metalifere. În antichitate a fost centru important în civilizația greacă.

Calcinare (chim.) se numește operațiunea de uscare, de descompunere sau de oxidare a unei substanțe prin încălzire — uneori mai mult timp — la o temperatură ridicată.

Calcita (min.). Carbonat de calciu cristalizat în numeroase forme și combinațiuni din sistemul hexagonal, incolor sau colorat în diferite nuanțe, transparent-translucid cu luciu sticlos. Varietatea sa incoloră-transparentă, se numește „spat de Islanda" (v. c.).

Calciu (chim.), metal alb-argintiu străiucitor, cu o greutate specifică de 1,52, topindu-se la 770°. În aer umed se oxidează și se carbonatează repede. Descompune apa cu desvoltare de hidrogen, chiar la temperatură ordinară. Se prepară prin electroliză, din clorură de C. topită, păstrându-se în glicerină. În natură formează o serie întreagă de combinațiuni: fluorură (Fluorină) sulfat (gips, anhidrit); carbonat (calcit, aragonit, cretă, marmoră, calcar), fosfat (apatită) — întrebuințate ca material de construcție, de scris, de-

corativ şi în industria agricolă, întâlnindu-se încă în corpul plantelor şi al animalelor (dinţi, oase). Clorura sa se întrebuinţează la uscarea gazelor — fiind foarte higroscopică — şi la amestecurile rifere [Ca = 40.07].

Calciu glicerofosforic (med.), med. tonizant.

Calcograf, gravor în cupru.

Calcografie, arta de a grava în cupru, cel mai perfect mijloc de reproducere, inventat încă în sec. al XV.

Calcopirita (min.) Sulfură de cupru şi fier, de culoare galbenă-aurie cu luciu metalic. Se găseşte în masse compacte în filoanele metalifere din ţară. Se întrebuinţează pentru extragerea cuprului şi la fabricarea sulfatului de cupru, fiind cel mai răspândit minereu de cupru.

Calcosina (min.), sulfură de cupru de culoare cenuşiu-plumburie, opacă cu luciu metalic. Se întâlneşte în massa filoanelor metalifere la Dognecia, Băiţa, Bihor, Sasca, întrebuinţându-se la extragerea cuprului.

Calcul (lat.), la Romani: pietricică, întrucât în vechime se socotia cu pietricele, socoteală. Fig. prevedere, precauţiune.

Calcul diferenţial, ramură importantă a matematicelor superioare; C. d. se ocupă cu studiul diferenţialelor şi a derivatelor funcţiunilor (v. Diferenţială).

Calcul integral, ramura matematicelor superioare, care împreună cu C. diferenţial, formează calculul infinitezimal; integrarea este o operaţie inversă faţă de diferenţiare şi are următorul scop: fiind dată diferenţiala unei funcţiuni să se găsească acea funcţiune.

Calculi (med.), concreţiuni (pietre) care se formează în beşica fierii, în rinichi, beşica udului, etc.

Calculul logic (logică), folosit în logica „simbolică" sau logica matematică (v. Algoritm), stabileşte relaţiile dintre concepte şi judecăţi în forma funcţiunilor şi ecvaţiilor matematice. A fost iniţiat de către Leibniz şi Lambert, apoi împărtăşit de Maimon, cultivat de George Boole [The Mathematical Analysis of Logic] W. St. Jevons [Pure Logic], Peacock, D. Morgan, W. R. Hamilton, Peirce, Peano, Delbeuf. [Logique algoritmique] B. Russel, [The Principie of Mathematics], Couturat, H. Grossmann, E. Schröder, etc.

Calcutta, oraş capit. Indiei Engleze şi a prezidenţiei Bengal, în delta Gangelui. are 1.328.000 loc. E oraşul cel mai populat din India, aşezat în centrul unei câmpii mlăştinoase şi insalubre, tăiată de canale şi râuri. Popul. Hinduşi şi Musulmani, mai mult, însă este o confuzie de rase şi caste. C. e un oraş industrial şi comercial. Ţesătorii de jută, bumbac, mătase, lucrări de aur, argint; mori, turnătorii de tunuri, construcţii navale, docuri mari.

Căldăraş (zool.), sau botros, pasere cântătoare (Pyrrhula maior), sură-cenuşie, bărbăţuşul roşu-scarlat, pe guşe, iar femeiuşca sură-vişinie, comună în pădurile de brad, iarna coborând la câmpie în cete numeroase.

Căldăruşani, mănăstire rom. ort. în jud. Ilfov. Aici a fost internat în 1896 mitropolitul primat Ghenadie (v. c.). Biserica şi cetatea a fost fondată de Matei Basarab 1638, după învingerea repurtată asupra lui Vasile Lupu. C.-ii erau locul de exerciţiu al boierilor. Aici a fost ucis C. Cantacuzino, postelnicul.

Calderon de la Barca Pedro, unul din cei mai mari poeţi dramatici spanioli din sec. al XVII (n. 1600 † 1681). In afară de câteva poezii ocazionale şi meditaţii religioase ş. a., opera lui e aproape pedeaîntregul dramatică; a scris peste 180 piese de teatru. Multe din scrierile lui au fost publicate de prieteni. Ele sunt: a) drame s. tragedii istorice de pură invenţie, b) comedii de moravuri (de „capa y espada"), c) piese religioase („Autos") cu subiecte din viaţa sfinţilor şi cu subiecte teologice şi filosofice. Din grupul a): La Hija del' aire (Semiramis), Gran Cenobia, Duelos de amor y lealdad, El segundo Escipion, capodopera acestui gen al său: El Alcade de Zalamea, ş. m. altele. Din grupul b): la Dama duende, No hay burlas con el amor, El secreto à voces, El astrologo fingido, El alcide di si mismo, ş. a. Din grupul c): El Divino Orfeo, Judas Macabeo, La Margarita preciosa, Les Cadenas del Demonio, Exaltación de la Cruz, la Vida es sueño, Magico prodigioso. Opera lui C. a avut răsunet mare în străinătate. Ea are defectul particularismului spaniol: lipsa însuşirilor general omeneşti. Are însă un mare merit artistic: forţă dramatică, imaginaţie puternică şi delicată, acţiuni concentrate, desfăşurate simplu şi repede, sobrietate, poesie, uneori declamatorie şi mult suflu liric. C. este un ilustru reprezentant al comediei. Acest gen decade după dânsul.

Calderon, Lupta de la —, câştigată de Spanioli, conduşi de gen. Calleja, împotriva Mexicanilor (1811); cea mai memorabilă din răsb. de independenţă mexicană.

Căldură, cauza stărilor corpurilor pe care le percepem cu însuşirile de „rece", „cald", „fierbinte", etc. C. se poate produce 1. în mod mecanic, de ex. prin frecare; 2. prin reacţiuni chimice; 3. în mod electric. Mai demult originea C. se căuta într'o materie imponderabilă; azi concepem C. ca o formă a energiei cinetice. Această concepţie s'a dovedit foarte fecundă mai ales în studiul gazelor (teoria cinetică a gazelor). Acţiunile C. sunt: 1. fiziologice; 2. mecanice (dilatarea corpurilor, schimbarea stării de agregaţie): 3. optice (incandescenţa); 4. electrice (termoelectricitate) şi 5. chimice. Starea calorifică a unui corp se măsoară cu termometrul (v. termometru), Căldura se propagă prin conductibilitate, convecţie şi radiaţiune. Unitatea de cantitate de căldură este caloria (v. c.).

Căldură (med.), v. Febră.

Căldura specifică, cantitatea de căldură absorbită de o massă de 1 gr. când temperatura aceleia se ridică cu 1° C. Ea e diferită la diferitele corpuri şi e cea mai mare la hidrogen.

Calea luptelui, bandă luminoasă ce se observă în nopţile senine pe cerul instelat, C. e formată de un număr foarte mare de stele. Grecii atribuiau originea C. câtorva picături de lapte căzute din sânul Iunonei pe când alăpta pe Hercules.

Caledonia. 1. (geogr. ant.). Partea de N. a ins. Britania Mare. Limitele sale au fost întâi golfurile Forth şi Clyde, apoi golfurile Solvay şi vărsarea râului Tyne. In amintirea acesteia, Scoţia s'a numit câteodată şi Caledonia; 2. C. (canalul) canal în Scoţia făcut de George III-lea, leagă marea Nordului cu Atlanticul. Lungimea de 90 kilometri.

Caledonia-Nouă, v. Nouvelle Calédonie.

Caledonieni (geol.), catenă de munţi formaţi în timpul cutărilor puternice dela începutul perioadei devoniene din era paleozoică — resturile cărora formează Scoţia de astăzi şi vestul Norvegiei până în ţara Galilor.

Cale ferată, este un aranjament complect de comunicaţiune cu mijloace de locomoţiune pe un drum determinat şi fixat (şine, frânghie de sârmă, cablu, pârghie dinţată, etc.), pe care circulă vagoane grele sau şiruri de vagoane cu viteză mare. Prima locomotivă de încercare a întrodus-o George Stephenson, după care calea ferată a luat o desvoltare foarte mare, aproape în toate ţările, construindu-se reţele şi industrii de C. F. Din cauza înmulţirii reţelelor, a fost nevoe să se execute mari lucrări pentru asigurarea circulaţiei. Aşa au luat naştere aranjamentele de ace, semnale şi Blocul central, şi cu toată întreţinerea controlul şi manipularea acestora, tot se mai întâmplă nenorociri. Materialele fixe aparţinând C. F. sunt: şinele, acele, traversele, pietrişul, etc., materialele construite: semnalele, cantoanele, cabinele blocului, gările, barierele, etc., iar materialul rulant: vagoanele, locomotivele, etc., cu toate accesoriile lor ca: frâne, cârlige de tracţiune, etc. Reţelele de C. F., se împart după importanţa lor în: principale, locale, publice, orăşeneşti, judeţene, industriale (miniere, silvice, etc.), iar după înfăţişarea şinelor se împart în: normale cu două şine, anormale, cu o singură şină (monorail), cu roate dinţate, cu cablu de tracţiune, subterane (metropolitane), etc. C. F. poate fi simplă, dublă şi multiplă, după importanţa circulaţiei. După sistemul de tracţiune există C. F., cu aburi, electrică şi pneumatică. C. F. cu aburi şi electrică, întrebuinţează două feluri de tracţiune, cu locomotive şi motoare. In cazul locomotivelor, acestea trag după ele unul sau mai multe vagoane, în cazul motoarelor, acestea sunt instalate în chiar vagonul respectiv (de ex.: Trenurile auto-motoare cari circulă pe liniile Arad—Brad—Oradea). Pe anumite locuri din cauza accidentelor de teren, C. F. este forţată să traverseze, dealuri, munţi, văi, ape, etc., pentru care scop are nevoie de lucrări de artă şi anume: terasamente, tuneluri, poduri, viaducte, etc. In oraşele cu circulaţie mare, sunt construite şinele deasupra străzilor sau în pământ, pe sub străzi, pe care circulă trenuri în general cu tracţiune electrică, tracţiunea cu aburi nefiind higienică şi chiar nepermisă în oraşe, din cauza fumului produs prin arderea combustibilului.

Liniile de C. F. din lume (1920):

Europa	370.464	km.
Asia	119.185	„
Africa	51.881	„
America	611.721	„
Australia	46.934	„
Total	1.200.185	„

Istoria: Inceputurile C. F. sunt în legătură cu nevoia de a se transporta mai repede minereurile scoase din minele engleze. Incă din 1776 existau la Sheffield, iar în 1801 s'au creat în minele dn Corwalles, drumuri, pe cari se aşezaseră lemne scobite şi puse cap la cap. Pe ele circulau cărucioare cu roţi obişnuite. In 1806, inginerul Vivian construi o C. F. formată din drugi de fontă puşi unul după altul şi pe ei circulau cărucioare cu roţi scobite în formă U. Până acum, transportul se făcea cu cai. Foloasele fiind mari, Vivian obţinuse încă din 1802 autorizaţia de a construi o C. F. de 16 km. între Wandsworth şi Croydon (Anglia) pusă în circulaţie după

3 ani. Este prima C. F. din lume. In 1808 se înlocuise drugii de fontă prin cei de fier, modifică rotile formându-le cu o simplă limbă în partea interioară (între şine). Desvoltarea C. F. depindea de tracţiune. Cum se cunoştea căldarea de vapori, s'a încercat să se adapteze ca mijloc de tracţiune. Prima încercare este a inginerului franc. Cugnot, după care veniră încercările lui Oliver Evans, a lui Vivian şi Trevitchick (1804), Blenkinsop (1811) şi Brunton (1813), încercări, cari nu prezentau mare încredere. Cu inventia ing. franc. Séguin (1829) se poate ajunge la locomotiva lui Stephenson (1829) şi de aici la încrederea în noul mijloc de transport. De acum înginerii nu fac decât să modifice şi să îmbunătăţiască locomotiva, pentru ca tonajul şi viteza să crească. Paralel se modifică şi cărucioarele, vagoanele, până se ajunge la situaţia actuală. Primele C. F. cu tracţiune animală au fost: cea amintită de Anglia, 1823 se construieşte în Franţa linia St. Etienne—Andrézieux. In Austria erau câteva linii, dintre cari cea mai importantă era între Linz şi Budweis (azi Ceška-Budejowice) înfiinţată în 1828. Insă prima C. F. cu tracţiune mecanică este tot în Anglia (Liverpool—Manchester), după aceia vine Franţa (Lyon—St. Etienne), care construieşte în 1834 prima C. F. cu plecarea din Paris (Paris—St. Germain). In Germania primele C. F. sunt: Nüremberg—Fürth (1835), Berlin—Potsdam (1838), Brünswick—Wolfenbüttel (1838). Italia a avut linia Napoli—Postici (1839), iar în Rusia a fost linia St. Petersburg—Tarskoie Selo (1838). Treptat, treptat, C. F. se înceţăţenesc şi trec în toate ţările şi continentele, în majoritate construite şi exploatate de societăţi mari, cum e cazul Americei, Angliei, Franţei, etc. S'a ajuns chiar la construirea unor linii transcontinentale, atât în Europa, cât şi în celelalte continente. Se poate merge cu trenul dela Lisbaa la Wladiwostock în extremul Orient, dela Newyork la S.-Francisco, Halifax—Vancouver. In proect sunt: C. F. dela Cap la Cairo, Pan-Americanul ce va lega Canada cu Argentina (16000 km.), etc.

Cale ferată cu angrenaj. (roate dinţate care se îmbucă), c. f. care se întrebuinţează pentru pante (urcuşuri) mari. Intre cele două şine sunt fixate paralele cu şinele, 1, 2 sau 3 traverse de fier pe care sunt tăiaţi dinţi, cari se angrenează cu roatele dinţate ale locomotivei. Osiile acestora sunt orizontale (sist. Riggenbach) sau perpendiculare (sist. Locher).

Caleidoscop, instrument optic. Constă dintr'un tub înegrit în care sunt introduse trei oglinzi plane, formând unghiuri de 60°. La un capăt între două sticle sunt bucăţi mici de sticle colorate, prin celălalt capăt vedem imagini simetrice hexagonale, foarte frumoase.

Calendae, la Romani prima zi a fiecărei luni, când trebuia să se plătească dobânda sau datoriile. Calendae-le erau consacrate zeiţei Junona.

Calendar, dela lat. Calendarium, este totalitatea convenţiunilor făcute, ca să coincidă anul solar cu anul civil. C. este împărţirea anului în anotimpuri, luni, zile, este indicarea sărbătorilor. C. este şi broşura, în care se publică cele de mai sus. Calendarul este solar, dacă se întrebuinţează anul solar, este luni-solar, dacă se sprijină şi pe mişcarea lunei. Calendare lunare sunt acelea, cari se sprijină numai pe mişcarea lunei. Calendarele solare sunt: Iulian, Gregorian, republican şi copht, luni-solare este cel Chinez, iar lunare: roman, grec, macedonean, israelit, musulman, persan, etc. Calendarele solare au 365 zile şi, din 4 în 4 ani, 366 zile (anii bisextili). Calendarul iulian (v. c.) a fost primit de biserica creştină în 325 şi modificat din ordinul papei Grigore XIII în 1582 (v. Gregorian) pentru biserica de Apus, pentru cea de Răsărit (ortodoxă) rămânând tot cel iulian. Noi am adoptat însă din 1924 C. gregorian şi în biserică, dar din cauza sărbătorii Paştilor, care se calculează cu totul altfel la noi de cât la catolici, s'au produs în ultimul timp oarecari mişcări contrare noului C., mai ales în Basarabia. Celelalte popoare ortodoxe au rămas tot cu vechiul calendar iulian.

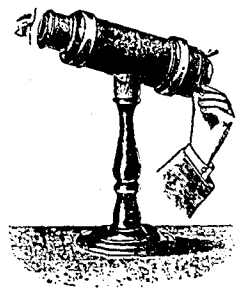

Caleidoscop

Calendulu (bot.), gen al Composeelor, frecventă în ţările mediterane. Mai cunoscută C. officinalis, folosită şi în farmacie.

Calhoun John Caldwell, bărbat de stat am. (n. 1782 † 1850), irlandez de origină, care a avut succese mari ca avocat. Membru în Congresul Statelor-Unite; a votat pentru războiu împotriva Angliei; secretar de stat la războiu. Discursurile sale sunt celebre; în ele susţinea expansiunea terit. U. S. A., menţinerea suveranităţii statelor faţă de puterea federală şi că sclavajul este indispensabil atât pt. negri cât şi pt. albi.

Callacra, jud. din Dobrogea de S., mărginit la E. de M. Neagră, la N. cu jud. Constanţa, la V. cu jud. Durostor, iar la S. cu Bulgaria, de care se desparte printr'o linie convenţională. Supraf. 4500 kmp. cu 149106 loc., adică 33 loc. pe kmp. Coasta mărei prezintă aici frumosul cap C. şi falesa albă şi înaltă, Coasta de Argint. Terenul jud. este înalt, ridicându-se treptat din spre NE. (120 m.) spre SV. către culmea Deliormanului (450 m.). El este format la supraf. de loess, în care şi marea şi râurile au săpat adânc arătându-ne că loessul se sprijină direct pe miocen. Clima este atât de plăcută şi dulce încât valea Batovei (S. Balcic) nu îngheaţă niciodată, e valea fără iarnă. Cu sprijin s'ar putea transforma Balcicul într'un centru ca Nice. Solul este format din: sol. bălan-argilos (la E.) caracteristic Dobrogei, şi mergând spre V. se găsesc în Bante îndreptate N.-S.: sol. alcaline, ciornoizem ciocolat, apoi degradat în urmă (1/2 din jud.) sol de pădure. La S. de Balcic se găseşte şi podzol. Agricultura (în E.) şi exploatarea pădurilor de stejar (în V.). Văile sunt cu apă puţină, adânci până la 100 m. sub faţa podişului, şi săpate în formă de V. Jud. C. n'are nicio exploatare minieră, şi afară de vreo 170 mori, dintre cari 4 în Bazargic, şi 3 ateliere textile, jud. n'are nici o manifestare industrială. Este împărţit în 6 plăşi cu 81 com. rur. şi 3 com. urb.: Balcic, (capit jud.), Bazargic (fosta capit.) şi Cavarna. La Balcic este şi un palat al M. S. Regina Maria şi s'ar putea face un bun port pentru exportarea grânelor judeţului. Depinde de regiunea şcolară X (Constanţa), Curtea de Apel din Constanţa, Inspect. II minier Buzău, şi inspect. industrial Constanţa.

Caliani Augustin (n. 1879), preot, profesor secundar, director al liceului din Blaj, director al învăţământului particular.

Caliban, pseudonimul lit. al lui Bergerat (v. c.).

Calibru (armament), se numeşte diametru interior al ţevii unei arme de foc măsurat la armele ghintuite între plinuri şi exprimat în milimetri.

Calciu (bot.), Calix, primul înveliş floral de culoare verde.

Calicut, oraş în India engleză (regenţa Madras), pe coasta Malabar şi Marea Oman; 78500 loc. Fabrici de pânză de bumbac. A fost un mare oraş şi port după expediţia lui Vasco de Gama (1497), însă acum a decăzut.

Călieni (2283 loc.), com. rur. jud. Putna, pl. Mărăşeşti. Formată din satele: Călieni, Vadu-Roşca. Primăria la Călieni. P. U. Suraia. Halta Liesti la 5 km.

Calif sau **Chalif,** titlu luat, după moartea lui Mahomet, de suveranii musulmani. La început califatul a obţinut succese strălucite (nimicirea imper. persan al Sassanizilor, cucerirea Siriei, Egiptului şi Africei nordice), dar mai târziu răsboaiele civile i-au micşorat puterea şi importanţa. Primul C. a fost Abu Bekr (632), iar, mai târziu, din dinast. Omeiazilor şi Abbassizilor.

California, 1. O mare regiune în America de N., la V., udată de Oc. Pacific şi mărginită la N. de Klamath. Se împarte în 2 regiuni distincte: Noua Californie şi Vechea Californie (v. c.); 2. C. (golful), lung şi îngust (1500 km. lung şi 100—200 km. lat), pe coasta de V. a Americei de N., formată de Oc. Pacific, între peninsula C. şi coasta mexicană. Golful C. comunică cu oceanul, printr'un canal, care se deschide între capul St.-Lucas şi capul Corrientes. Primeşte pe Rio-Colorado, rios Sonora, Yaqui şi del Fuerte. Este marea lui Cortez, după numele primilor descoperitori şi geografi ulteriori.

California (Nouă sau Inaltă), stat din U. S. A. pe coasta Oc. Pacific. Supr. 409973 kmp. cu 3,427.000 loc. Relief accidentat format din două lanţuri de munţi: Coast Ranges (dealungul coastei) şi Sierra Nevada, o câmpie Rio Sacramento şi San Joaquin. Clima prielnică unei agriculturi intense a ajutat la desvoltarea statului. Bogăţiile miniere sunt numeroase în special în Sierra Nevada. Se găseşte: aur (Amador, Mariposa), mercur (New-Almaden), petrol (Los-Angeles, Ventura, Santa-Clara), staniu, borax. Oraşe: San-Francisco, Oakland, Berkeley, etc.

California Veche sau C. Joasă, penins. lungă cuprinsă între Oc. Pacific şi Golf. C.-ei. Se termină la S. cu cap. Sf. Lucas. Este muntoasă, formată din lanţuri ale lui Coast Ranges, a căror înălţimi se micşorează dinspre N. dela Calamahue (3086 m.) spre S. până la Cerro de la Gigantea (1206 m.). C. formează un stat, în confederaţia Mexicană, în supraf. 151109 kmp. cu 63.000 loc. şi împărţit în două: Baja California del Norte (cu 23500 loc. şi capit. Mexicali) şi Baja California del Sur cu 39300 loc. şi capit. La Paz. Clima uscată, îndulcită însă de vânturile de pe

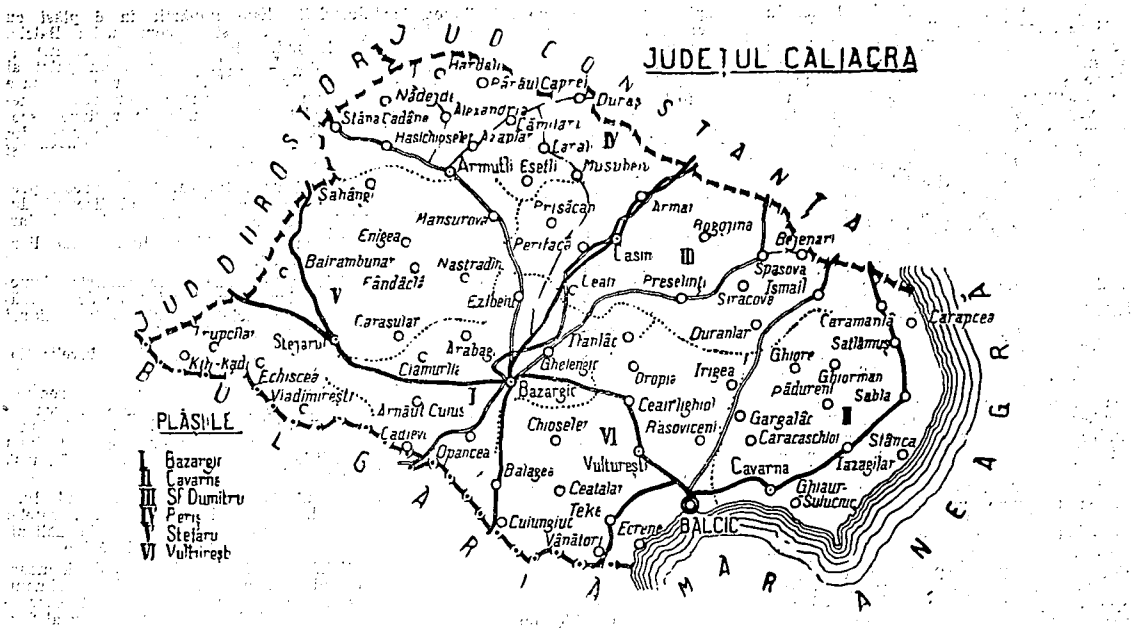

Ocean. Ne pusă încă în valoare din cauza populației cam lenește (indieni).

Califourchon (citește califurșon), cuvânt franc., adoptat în limbajul sportiv al călăriei pentru a arăta modul obișnuit de a încăleca al bărbaților, în special pentru a arăta modul de încălecare ca bărbații, al sexului feminin, spre deosebire de felul de a încăleca al amazoanelor (v. c.). Este o formă pejorativă spre a arăta călăria în furcă.

Caliga (caligae, lat.), la Romani încălțăminte militară în formă de sandală. Stă la originea cuvântului cataligă (v. c.).

Caligrafie, arta de a scrie frumos și elegant. S'a desvoltat din cele mai vechi timpuri la popoarele orientale. Mahomedani mai ales (cărora le interzice religia lor să reprezinte figura omenească), i-au dat o mare desvoltare. In Occident de asemenea se pomenesc caligrafii distinși. (Bruges Karlin, Raoulet d'Orléans, Nicolas Jarry, etc.). La noi sunt celebre inițialele cu chinovar ale manuscriptelor vechi.

Caligula Caius Caesar Augustus Germanicus, împărat roman (n. 12 a. Chr.); a domnit dela 37—41 d. Chr. Un monstru, atât de crud, încât doria ca toți Romanii să aibă un cap, ca să poată fi tăiat, prin o singură lovitură și atât de nebun încât și-a numit calul său consul. Moare asasinat.

Callimachi, familie boierească din Moldova, care a dat patru Domni și un Mitropolit. 1. **Teodor**, întemeietorul familiei, numit Călmășul din părțile Orheiului basarabean, având de soție pe Nastasia din Câmpulung, unde se stabilește pe la 1690 și ajunge apoi pârcălab de Hotin și Vornic. 2. **Ioan** fiul lui Teodor, a studiat în Liov, Polonia, ajunge la Constantinopol mare dragoman (1741—1758), știa latinește, turcește, italienește, grecește și franceza. A servit la Poartă intereselor Țărilor române, având relații cu toți ambasadorii străini atașați pe lângă Sultan. Intre 1758—61 e Domn în Moldova. Pentru a satisface cererile Turcilor pune dări nouă. Mitropolitul Iacov I le afurisește și pleacă la mănăstire, dar nu se pleacă dorințiii lui Vodă. In locul lui aduce mitropolit pe fratele său Gavril dela Tesalonic (1759), care nu ridică blestemul. Se pun nouă dări, „ajutorința" de 11, 5½ 3 lei. Turcii îl înlocuiesc prin fiul său. Cei doi fii au avut profesor pe învățatul sârb Dositeu Obradovič, fabulistul. 3. **Grigorie**, fiul lui Ioan, Domn al Moldovei (1761—64, 1767—69). Om cult, cu bune intenții, tânăr fără

Ioan Callimachi

experiență. Intrigile îl scot din scaun, dar se întoarce din nou, pentruca războiul între Turci și Ruși să-i aducă pierderea tronului pentru totdeauna, fiindcă 400 de pungi trimise pentru strângerea de ostași s'au întrebuințat spre achitarea datoriilor sale. Dus la Constantinopol i se taie capul ca unui ghiaur trădător. Din porunca lui Gr. scrie Logofătul Georgachi „Condica obiceiurilor curții Moldovei" în 1762. 4. **Alexandru**, fiul lui Ioan (1795—1799). Domn al Moldovei. Om blând și înțelept, a mărit „vădrăritul" pentru a putea mulțumi lăcomia Turcilor. Sătul de domnie, își cere de 3 ori mazilirea, până ce reușì să-i se primească, spre a se retrage în Constantinopol unde a și murit. 5. **Scarlat**, fiul lui Alexandru, Domn al Moldovei în două rânduri (1807—10; 1812—19). Fire liniștită, luând parte la războiul Turcilor cu Rușii e prins de aceștia (1810) și dus la Harcov în Rusia, unde stă doi ani în captivitate, ocupând iar tronul în 1812. A voit să reorganizeze administrația, să restabilească ordinea și să ușureze poporul nenorocit de greutăți, a și făcut ce a putut în această privință. A dat cea mai bună legislație până la el. Școala lui Asachi a fost sprijinită de Sc. Vodă. Mazilit, fiindcă era considerat ca omul Rușilor, Sc. e dus la Constantinopol, unde scapă de execuție, datorită numai damblalei ce-l lovise. A fost Domn câteva luni și în Țara Românească în 1821. 6. **Gavril**, Mitropolit al Moldovei (1760—1786), frate cu Ioan Vodă. Crescut la Constantinopol, ajunge Mitropolit la Tesalonic (1745—1759), de unde trece la Iași în domnia fratelui său. Face tipografie, tipărește cărți bisericești. Cere dela Ruși, cari ocupaseră Moldova, să-i restitue localul școlii domnești din Iași. Energic și îndrăznet față de Domn și Ruși, când era vorba de binele poporului său. A zidit biserica Sf. Gheorghe din Iași. Moare bătrân în 1786 Febr. 20 în vârsta de aproape o sută de ani.

Calimachi, condica (pravila) lui Sc. —, (dr.) codul civil din 1817 din Moldova, rămas oficial în vigoare până la 1864, când Cuza-Vodă l-a înlocuit, ca și pe „Condica lui Caragea" (v. c.) din Muntenia, prin codul civil (v. c.). **C. I. c.**, a rămas totuși multă vreme aplicabilă în Basarabia, chiar sub regimul rusesc. Decretul lege din 1919 (Nr. 2743), aplică în Basarab., cu începp. dela 1 Aug. 1919, unele dispoziții din codul civil rom., procedura civilă și legea judecătoriilor de ocoale din vechiul regat. **C. I. C.** a fost scrisă în grecește, dar tradusă și

în rom., şi spre deosebire de pravilele lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, cuprinde şi norme din dreptul cutumier rom. (obiceiul pământului), precum şi regule de dr. austriac. In această privinţă are o importanţă deosebită pentru istoria dr. rom.

Callmaki-Catargi Nicolae (n. 1831), om politic român, era din familia Callimachi după mamă, păstrându-i numele. Ministru de externe (1869—70); ministru plenipotenţiar la Londra şi Paris în 1880—81.

Caliman Asan, împ. al Românilor şi Bulgarilor, fiul lui Ion Asan şi al Mariei, fica regelui ungur Andrei al II. — C. al II, vărul celui precedent şi el rege. Ştefan Uroş, principe sârbesc, îl omoară în Târnova, fiindcă ucise pe ginerele său Mihail şi-i răpise soţia. Cu el s'a stins dinastia Asaneştilor.

Călimăneşti (2613 loc.), com rur. jud. Vâlcea, reşed. pl. Cozia. Formată din satele: Căciulata, Călimăneşti, Seaca şi Ţigănia. Primăria în Călimăneşti. Of. P. local. Medic, infirmerie. Schitul „Ostrov" şi „Mănăstirea Cozia". Staţiunea balneară G. Jiblea la 2 km.

Călimanul, munţii —, în jud. Fălticeni, cu piscul Bâtca Ţiganului şi Ciribuc. Deasupra are un platou mare. Are zăpadă până'n mijlocul verii. Pe el nu cresc decât iarbă, ienuperi şi afine. Sunt cei mai însemnaţi din şirul vulcanic al munţilor Carpaţi. Vârfurile mai însemnate sunt: Pietrosul (2102 m.), şi Isvorul (2033 m.). Sunt separaţi de masivele vulcanice prin valea Mureşului, dar sunt strâns legaţi de munţii Bistriţei.

Calinciuc Ioan, prof. de teologie în Cernăuţi (n. 1812 † 1875). A fost vicepreşedintele „Soc. pentru cultura şi lit. rom. în Bucovina".

Călindar, Ianuarie, în vechea nomenclatură românească a lunilor anului. Simbol. prima lună de la începutul calendarului.

Calinderu N., v. Kalinderu.

Călineşti (2319 loc.), com. rur. jud. Muscel, pl. Podgoria. Formată din satele: Călineşti, Turculeşti, Viţecheşti. Primăria la Călineşti. Medic, spital. Of. P. local. Halta Călineşti.

Calinic (n. 1787 în Bucureşti † 1868), episcop de Râmnic. A făcut studii în ţară. La vârsta de 16 ani intră în mănăstirea Cernica, unde stă 40 ani, călugăr, preot şi stareţ. A făcut multe lucruri bune pentru acest lăcaş; 1850—68 episcop de Râmnic, îngropat la Cernica.

Calipetrova (2785 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Silistra. P. U. Silistra. G. Călăraşi.

Călirea (chim.), se numeşte operaţiunea întrebuinţată mai ales în metalurgie, pentru a mări tenacitatea oţelului. Oţelul încălzit la roşu se răceşte repede cu apă rece sau cu mercur, prin care operaţiune devine foarte elastic, tenace sau dur şi se sparge uşor. Cu cât a fost răcit mai repede cu atât se face mai dur. Proprietăţile câştigate prin călire se datoresc unei structuri speciale primite prin încălzire la o anumită temperatură, care depinde încă şi de cantitatea sa de carbon. Prin răcire repede această structură, care determină mărirea elasticităţii şi a durităţii sale, se fixează în mod stabil. Încălzit din nou, după călire, elasticitatea şi duritatea lui se pot regula proporţional cu temperatura. In condiţii similare se prepară şi sticlă călită (v. c.).

Calitate (filos.), fel de a fi al existenţii, opus acesteia. Aribut sau epitet al unui subiect. Se opune cantităţii. (logică). Din punct de vedere al C.-ţii judecăţile sunt afirmative sau negative (v. Judecată).

Grigore Callimachi

Alexandru Callimachi

Scarlat Callimachi

Calităţi (filos.), determinările, pe care le dăm noi obiectelor ca însuşiri. Le trăim mai întâiu imediat ca conţinuturi ale experienţii interne, însă ele sunt totodată şi reacţiuni psihice ale subiectului. La origine C.-le simţurilor sunt socotite ca ceva obiectiv, real, mai târziu ne dăm seama că ele depind de structura organismului şi de funcţiunile sale. Astfel C.-le sensibile sunt considerate în parte ca nişte C. „secundare" faţă de cele percepute imediat (întindere, tărie, presiune, etc.), apoi ele sunt „subiectivizate", sunt considerate ca simple stări ale subiectului, fiind coordonate obiectiv anumitor însuşiri, comportări, relaţii ale realităţii însaşi.

Calităţi primare (filos.). In metafizică se admite că anumite atribute ce se dau lucrurilor, spre deosebire de substanţa, care e substratul lor, sunt inerente lucrurilor, nu pot deci lipsi niciuna din ele. După John Locke, ele sunt: Soliditatea, întinderea, forma, numărul, mişcarea şi repaosul. Ele există „obiectiv", în lucruri aşa cum le percepem noi. Aceste C. se numesc primare (originale), spre deosebire de C.-le secundare (accesorii) ce le posedă numai unele lucruri şi care există numai aşa cum sunt percepute.

Calixtus, numele unor papi. C. I (217—222), mort în Roma ca martir. C. II (1119—1124), a încheiat lupta pt. învestitura prin concordatul de Worms. C. III (1455—1458).

Calla (bot.), gen al Araceelor. C. palustris în mlaştinile păduroase ale Europei, Siberiei şi Americei de N. Unele specii se cultivă în grădini.

Callao, cel mai important port al Perului, la 10 km. de Lima, 50.000 loc. Mare comerţ cu nitraţi, metale preţioase, guano, etc.

Callias, familie distinsă în vechea Athenă. 1. C. învingător în jocurile olimpice şi pythice (sec. al VI a. Chr.); a cumpărat averea lui Pesistratos, când a fost exilat. — 2. C. cel Bogat. A participat în răsb. corintic. Casa sa era deschisă pentru sofişti. Xenophon a imortalizat unul din banchetele sale.

Callicrate, strateg în Liga acheiană († 149 a. Chr.), cel care a contribuit la aservirea Greciei de Romani. In 181—180, deputat în Roma, în care calitate a denunţat pe mulţi din compatrioţii săi. Aceştia au fost aduşi la Roma; între ei a fost şi istoricul Polibiu.

Calliope, în mit. greacă cea mai însemnată dintre cele nouă Muze. Era protectoara poeziei epice şi chiar a oratoriei. E reprezentată ţinând o tăbliţă, un condeiu sau un sul de papyrus.

Callisthenes. 1. General athenian (sec. al IV a. Chr.) care a învins pe Perdicas, regele Macedoniei şi a încheiat cu el o pace avantajoasă. Condamnarea sa la moarte au regretat-o mult Athenienii. — 2. C. orator athenian. A luptat cu Demosthenes împotriva dominaţii macedonene.

Callisto (mit.), nimfă în Arcadia, fica regelui Lycaon şi însoţitoarea zeiţei Artemis. Zeus, iubind-o a prefăcut-o în urs; apoi vânată de Artemis, Zeus a făcut-o constelaţia Ursa mare.

Callitris (bot.), gen al Cupresaceelor; plante extra-europene. C. quadrivalvis în munţii Atlas şi Spania meridională. Din ea se prepară lemnul Sandarac (officinal).

Callot Jacques, gravor şi desenator fr. (n. 1592 † 1635). In gravurile sale a prezentat peisaje, bătălii, scene fantastice şi chiar caricaturi. Scene celebre: Les Bohémiens, Comédiens italiens, etc.

Calluna (bot.), gen al Ericaceelor; calicele mai lung decât corola; mai cunoscută în Europa este C. vulg. (larbă neagră).

Calmant (med.), medicament care liniștește și face să diminueze durerile (bromuri, morfină, etc.).

Calmar (zool.), cefalopod din fam. Sepiilor, cu o scoică redusă sub manta de forma unei peniţe, fiind comestibil și întrebuințat de pescari ca momeală pentru pescuitul batocului, cunoscut încă din antichitate sub numirea de Thetis de către Greci și sub numele de Loligo de către Romani.

Calmar sau **Kalmar**, oraș întărit și port în Suedia, la marea Baltică. Are 19.000 loc. Fabrici de chibrituri; industria lemnului și hârtiei.

Călmăţuiul. 1. Râu, izvorăște în jud. Olt și după ce se unește cu Urluiul se varsă în lacul Suhaia, jud. Teleorman. — C. râu, izvorăște în jud. Buzău, udă jud. Brăila și se varsă în Dunăre. Este considerat ca o veche vale a Buzăului. Valea și malurile sale sunt formate din soluri alcaline.

Calmette Albert Léon Charles, medic și bacteriolog franc. (n. 1863), fondatorul institutului bacteriologic din Saigon și al inst. Pasteur din Lille, prof. de bacteriologie și higienă la Univ. din Lille, subdirector al inst. Pasteur din Paris. Cercetări fundamentale despre seroterapia mușcăturilor de șarpe (serul Calmette) și a ciumii, despre anchilostomiază și mai nou, despre vaccinarea noilor născuți împotriva tuberculozei (B. C. G. v. c.).

Calamus, trestie tăiată în formă de condeiu, cu care se scria în antichitate pe papyrus sau pergament. E de origină egipteană; azi întrebuințată de Arabi.

Călnic (2075 loc.), com. rur. jud. Caraș, pl. Reciţa. Of. P. T. T. și G. locală.

Călnic (2075 loc.), com. rur. jud. Alba, pl. Sebeș. Gara loc. 5 km. P. U. Sebișul.

Calo, lipsă sau pierdere la mărfuri, cauzată de transport, de temperatură sau alte cauze.

Caloianul, (lit. poporană). In unele părți i se zice și „Scaloianul". E o poezie care se cântă de către fetele și femeile dela țară când e secetă mare. Atunci ele fac, din lut galben, un omuleț (= „Caloian"), pe care-l pun într'un sicriu mic, ca pe un mort, bocindu-l și tămâindu-l. Apoi îl îngroapă între bozii (boji), și la o fântână. Ca să plângă, femeile și fetele își freacă ochii cu ceapă. După trei zile, C. este desgropat și aruncat pe gârlă, să turbure apele și norii; așa cum se 'ntâmplă înainte de-a ploua. Obiceiul, în legătură cu această procesiune, se cheamă tot C. Când e ziua C-lui bărbații ară numai până la prânz și până'n seară fac numai petreceri. Se pare că obiceiul C.-lui ar fi o reminiscență din mitol. romană, ca și Paparudele (v. c.). Romanii invocau pe Jupiter pluvius în serbătorile Robigale, cum fac și Românii în C. și Paparude. Obiceiul era foarte răspândit și în secolul trecut.

Calomelul (chim.), sau clorura mercuroasă (Hg Cl), o sare de culoare albăgălbuie, greu solubilă în apă, cu densitatea 7,4. Datorită proprietăților antiseptice este întrebuințat foarte mult în medicină ca dezinfectant intern sau extern și ca purgativ. Este unul din principalele medicamente ale Iatrochimiștilor, cunoscut de ei și sub numele de „Hydrargyrum chloratum mite" sau „Mercurius dulcis".

Calomnie (dr. penal), delict pedepsit cu închisoare corecțională și amendă. Constă din imputări mincinoase aduse cuiva, prin cuvinte, scrieri, imprimate, desemne, gravuri, embleme; așa fel că, dacă acuzările ar fi adevărate, ar atrage celui calomniat pedepsirea sau disprețul public.

Calopăru (2690 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Șegarcea. Formată din satele: Bâsdâna, Dâlga și Calopăru. Primăria în Calopăru. Infirmerie. P. U. și G. Livezi sau Segarcea la $7^1/_2$ km.

Calorie, unitate de căldură. C. mică este cantitatea de căldură necesară să se ridice temperatura unui gram de apă distilată cu 1° C. C. mare este de o mie de ori mai mare. Și fiindcă cantitatea de căldură e diferită la diferitele temperaturi s'a acceptat acea cantitate de căldură care ridică temperatura unui gram de apă destilată dela 14,5° C la 15,5° C.

Dimitrie Călugăreanu

Calorimetru, aparat pentru măsurarea cantității de căldură și a căldurii specifice. Căldura cedată de corpul cu temperatură înaltă cunoscută, urcă temperatura apei din vas, pe care o citim la termometru. Cantitatea de căldură se calculează din aceste temperaturi, cu ajutorul unei formule.

Calotă (arhit.), la un edificiu bolta în formă de tichie. Se întrebuințează mai des la acoperișul bisericilor.

Calota craniană (anat.), tichia craniului (v. c.). Când c. e foarte înaltă, craniul se numește acrocefal.

Calota glaciară, este masa de ghiață ce acoperă pământurile polare și se lasă până în mare. Pe alocuri ea e străpunsă de stânci. După Nansen C. g. a Grönlandei este groasă de 1600—1800 m. Din aceste calote se lasă până în mare ghețari, cari sunt mai lungi și mai scurți după anotimp. Continentul dela Polul S. este tot acoperit cu o enormă C. g.

Calpurnia. 1. Fica lui Lucius Pison, a patra soție a lui Iulius Caesar (59 a. Chr.). — 2. Soția lui Plinius cel Tânăr, foarte devotată: îi învăța pe din afară operele și când el vorbia în public, se ascundea pentruca să-l poată asculta.

Calpurnius Bestia Lucius, tribun roman (121 a. Chr.) și consul în 111. A combătut reformele Gracchilor. Trimis împotriva lui Iugurtha, a fost corupt de acesta, de aceea pedepsit cu exil perpetuu.

Cal-putere, unitatea practică de măsură a putinței. 1 C. P. = 75 kgm./sec. = 736 watt. O mașină are 1. C. P. dacă poate ridica o greutate de 75 kg. la înălțime de 1 m. în decurs de 1 sec., sau 1 kg. la o înălțime de 75 m. într'o sec. Prescurtat: C. P. sau H. P. (horse-power).

Caltha (bot.), gen al Heleboraceelor (Ranunculacee). Plantă palustră a regiunilor temperate. La noi frecventă C. palustris (Calcea-Calului).

Călugăra (2072 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Bistrița. Formată din satele: Călugăra Mare, Crihan, Osebiți-Mărgineni, Sohodolu și Țigănimea. Primăria în Călugăra Mare. Infirmerie. P. U. și G. Buhuși la 6 km.

Călugăreanu Dimitrie. Fiziolog român (n. 1868), doctor în Științele Naturale, prof. de Fiziologie generală la Fac. de Științe din București, fost profesor, decan și rector la Cluj, cunoscut prin cercetările sale asupra respirației intestinale la cobitizi, colaborator la reviste și publicațiuni de specialitate străine.

Călugăreni, sat în jud. Vlașca, unde Mihai Viteazul a învins pe Turci (13 August 1595).

Călugăreni (2393 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Cricov. P. U. și G. Mizil la 15 km.

Călugăreni (2204 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Broșteni. Formată din satele: Brânzeni, Călugăreni, Coroiu, Gălbezeni, Largu, Poiana-Largu, Poiana-Teiului și Roșem. Primăria la Poiana-Teiului. P. U. Hangu. G. Piatra-Neamț la $56^3/_4$ km.

Călugărița (zool.), insectă (Mantis religiosa) din ordinul Orthopterelor, de vre-o 6 cm lungime, având o coloare verde, o formă și obicciuri foarte curioase; comună prin câmpii, unde se hrănește cu insecte, pe care le prinde cu prima pereche de picioare lungi conformate pentru acest scop.

Călugărița, femeie intrată în viața mănăstirească, depunând cele trei voturi: al feciorieii, al supunerii necondiționate și al sărăciei voluntare. In răsărit toate C. le urmează regulele Sf. Vasile, iar în apus sunt mai multe ordine călugărești. Unele din acestea se ocupă cu educația tinerimii, ori cu îngrijirea bolnavilor.

Călugăru Alice, poetă rom. (n. 1888). Făcând studii la Paris, din 1912, după ce debutase foarte tânără cu un vol. de poezii în țară, se stabilește acolo. In 1914 ia premiul al doilea și medalia de aur, la concursul de poeme organizat de „Femina", cu poema „Les Perles", semnată cu pseudonimul Alice Orient. In 1924 publică sub aceeași semnătură un roman mai mult liric și cu importanță autobiografică. Poeziile nestrânse încă în volum, îi arată adevărata originalitate: Vers mlădios, lipsă de lirism și de sentimentalism, observații prinse în descripții redate plastic, cu putere și obiectivitate. A colaborat la multe reviste. Scrieri: Viorele (1905). La tunique verte, roman (Malfère, Amiens).

Calu-Iapa (3385 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Bistrița. Formată din satele: Calu, Iapa și Negulești. Primăria la Iapa. Fabrică de sticlă. Ocol silvic. P. U. și G. Roznov la 5 km.

Călugu (jud. Romanați), mănăstire zidită de frații Buzești pe la sfârș. sec. al XVI. Zugrăvită de pictorul Mina, pela 1600, care ne dă chipul contemporan al lui Mihai Viteazul și a fratelui său Petru Cercel. Aici odihnesc și ziditorii. C. a fost închinat la 1673 Patriarhei din Ierusalim.

Calului, Podu —, munte în jud. Buzău. Altit. 1425 m. cu pășuni bogate ôi o priveliște frumoasă.

Călușel de mare (zool.), peștișor (Hippocampus antiquorum sau brevirostris) din ordinul Lophobranchiilor (cu branchiile în formă de smocuri) de 10—18 cm. lungime, de coloare brună cu pete

albăstrii, având un cap ca al calului şi o coadă lungă şi subţire, cu care înnoată şi se fixează pe plantele subacvatice din Oceanul Atlantic, Marea Mediterană şi din M. Nordică.

Căluşerul, joc voinicesc jucat de căluşeri. Melodia, comună la toate figurile, şi aproape aceiaşi în toate regiunile, constă din 2 perioade de câte 8 măsuri cu reprize, în tact de $^2/_4$, în mişcare moderată. Jocul constă din 8 (în ţinutul Braşovului din 12) figuri, precedate de preumblată. Feciorii, cu băţ în mână, stau în cerc la distanţă de 1—2 paşi unul de altul, având în mijlocul cercului pe vătavul care dansează întâiu singur fiecare figură, repetată apoi de întreg grupul.

Calvados, départ. din N. Franţei. Supr. 5693 kmp. cu 390.000 loc. Produce: grâu, lemne, minereu de fier, etc. Fabrici de maşini cu aburi. Are staţiuni balneare cunoscute: Trouville, Deauville, etc.

Calvin Jean (n. 1509 † 1564), numit şi Chanoin, reformator religios, întemeietorul religiei calvine. Iniţiat în învăţăturile lui Luther, începe să se ocupe cu studiul teologiei. Învăţăturile sale şi le-a propagat mai întâiu la Paris, de unde a trebuit să fugă şi să rătăcească câtva timp prin Franţa şi Italia. În urmă se stabili la Basel, unde fu numit profesor de teologie. În 1536 ajunge la Geneva, unde îşi publică catechismul. În 1551 mergând a doua oară la Geneva, e primit cu triumf şi devine despotul acestui oraş, dând legi aspre şi pedepsind cu rigoare orice călcare a legilor. Învăţăturile lui s'au răspândit în Elveţia, Franţa, Olanda, Ungaria şi alte state ale Europei. C. admite predestinaţiunea (v. c.) şi neagă prezenţa reală a Domnului Isus Christos în Sfânta Euchariştie. Nu admite nici icoane, nici lumânări în biserică. Religia lui se mai numeşte şi reformată.

Calvină, confesiunea —, derivată din învăţăturile lui Calvin (v. c.) şi formulată în articolele de credinţă în sinodul de la Basel (1536) la care au participat cei mai renumiţi teologi. Această confesiune au primit-o toate comunităţile C.-e din Elveţia. În 1566 Bullinger, succesorul lui Zwingli a redactat şi publicat din nou *conf.* C., care în forma aceasta a fost acceptată de principele electoral Frideric al III de Pfalz, de comunităţile elveţiene şi de calvinii tuturor ţărilor (v. Reformat, Elveţian).

Calvină, propaganda c. la Români. Biserica rom. din Ardeal fusese organizată de către Mihai Viteazul în atârnare de Mitropolia ţării româneşti In sec. al XVII principii ardeleni din familia Rákóczi, de confesiune calvină, începură însă a prigoni pe ortodoxi, silind pe Mitropolitul ortodox ardelean să rupă legăturile cu mitropolia rom. din Târgovişte, dând ascultare superintendentului calvin. Mitropolţii, cari s'au împotrivit — ca Ilie Iorest şi Sava Brancovici, — au fost prigoniţi sau închişi şi au primit porunca să înlocuiască vechile cărţi bisericeşti slavone cu traduceri în limba rom., făcute sub egida calvinismului. Conducătorii bisericii au veghiat pe cât s'a putut, ca învăţătura calvinistă să nu se străcoare în aceste traduceri, care aveau avantajul de a face înţeles cuvântul lui Dzeu în graiul poporului. Cărţile tipărite sub imboldul propagandei calvine au pătruns şi în Moldova şi Muntenia. De aceea, domnitorii Vasile Lupu şi Mateiu Basarab au sprijinit traducerea şi tipărirea cărţilor bisericeşti în rom., în special cărţile de slujbă, care tălmăciau poporului la sfârşitul slujbei bisericeşti învăţătura creştină, (de ex. „Cazania lui Varlaam). Totodată Românul Petru Moghilă, mitropolitul Kiewului luase şi el măsuri împotriva răspândirii calvinismului, ca vrednic reprezentant al ortodoxiei ce era, ajutând pe domnii români, să înfiinţeze tipografii şi sprijinind Sinodul ţinut la Iaşi în 1642, pentru stăvilirea calvinismului. Mitropolitul Moldovei, Varlaam, plecând, ca sol al lui V. Lupu, către Matei Basarab, găseşte la Udriţte (Uriil) Năsturel (v. c.) „Catehismul Calvinesc" (v. c) şi răspunde calvinilor (în 1644), apărând ortodoxia. În prefaţa pravilei dela Govora (1642) se găseşte formulată clar tendinţa de apărare contra ereticilor. Sub influenţa propagandei calvine, se tipăreşte de către Coresi „Tâlcul Evangheliilor (1564) din îndemnul lui Forro Miklos, apoi „Palia" dela Orăştie (1581—82, v. c.), traducă de rom. calvini, în frunte cu episcopul Mihail Tordaş, precum şi o Psaltire tipărită cu lit. lat. şi cu ortografie ung. înainte de 1570. (v. Iorga, lit. bis.) Importanţa propagandei calvine este mare prin faptul, că n'a dat roadele dorite de promotorii ei, ci izbind în influenţa slavonă, a grăbit întroducerea limbii rom. în biserică şi prin aceasta a contribuit indirect la formarea limbii rom. literare (datorită tipăriturilor în rom.) şi a servit la păstrarea unităţii sufleteşti a tuturor Rom.

Calvinesc, „catehismul C." a fost găsit de Varlaam Mitropolitul Moldovei (v. c.) în biblioteca lui Udriţte Năsturel din Târgovişte. C. C. a fost tipărit în Alba-Iulia (1640 sau 1642) în rom. cu scopul de-a răspândi calvinismul (v. c.) printre Rom. „O cărţulie mică în limba noastră rom. tipărită, şi deacă o am cetit, am văzut semnul eii scris Catehismus creştinesc, carea o am aflat plină de otravă, de moarte sufletească", scrie Varlaam. Acesta a strâns sobor şi din Moldova şi din Muntenia pentru a o combate şi a tipărit (1645) la Iaşi „Răspunsul" (v. c.) la care Calvinii replică (în 1656) prin cartea „Scutul catehismuşului" (v. Calvină).

Calvini (3358 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Buzău. Formată din satele: Băscenii de jos, Băscenii de sus, Calvini, Frăsinetu, Iorgueşti, Olari, Slobozia, Valea Seacă, Zelelin. Primăria la Calvini. Perc. locală. P. U. şi G. Cislău la 9 km.

Calviniştii, aderenţii lui Calvin, numiţi şi reformaţi. Sunt răspândiţi mai ales în Elveţia, Scoţia, Olanda şi Ungaria. C. trecuţi din Scoţia în America se numesc şi puritani (v. Calvin).

Calvitie (med.), căderea definitivă a părului (chelire).

Calypso (mit. gr.), nimfă care locuia în ins. Ogygia, fica lui Okeanos şi Thetis.

Calypira (bot.) învelişul celular al rădăcinii la Fanerogame; 2. Învelişul sporogonului muşchilor (C. = scufie).

Cam sau **Cao** (Diego), portughez, descoperitor al estuarului fl. Congo, a mers până la cap. Cross (1485). Face parte dintre primii descobridores.

Camaieu (din gr.), pictură (cenuşie) monochromă întrebuinţată în deosebi în imitaţii de bassoreliefuri sau în ornamentaţie. Era cunoscută şi în antichitate.

Camăr (2810 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Şimleul-Silvaniei. Of. P. local. G. Ipu la 10 km

Camarad (milit.). Frate de viaţă militară, tovarăş de arme şi lupte. Toţi militarii, dela general până la soldat, din toate armele sunt camarazi. La început însemna orice tovarăş de cameră, de studii, de viaţă, etc.

Camarilla (span. dimin. dela camara = cameră), nume dat în Spania în special consiliului intim din anturajul regelui. Depreciativ: coteria sau partidul de favoriţi care influenţează în detrimentul statului pe suveranul unei ţări.

Camarinelor (Penins. —), la SE.-ul ins. Luçon. Este muntoasă (1966 m. maxim.). Bogate mine de aur, culturi de orez şi cânepă de Manilla. Formează două districte cu apr. 250.000 loc. Oraşe importante Nueva-Caceres şi Daet.

Cămărzana (2056 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Oaşiu. P. U. Târşolţ. G. Băile Bicaz la 15 km.

Cambacérès Jean-Jacques-Régis, duce de —, jurisconsult şi bărbat de stat franc. (n. 1753 † 1824). In 1789 e numit prezident al tribunalului Criminal de Herault; reprezentant al acestui depart. la „Convention", membru în Conseil de cinqcents. Napoleon l-a ales al doilea consul (exercitând mare influenţă asupra reorganizării administrative şi judiciare).

Camberra, capitala federală a Australiei. Se găseşte în S. E. provinciei Noua Galie de Sud. Este un oraş în formaţie, întemeiat de scurt timp.

Cambia (dr. comercial), este un înscris solemn făcut după formele prevăzute în lege, prin care o persoană îşi ia obligaţiunea de a plăti sau de a da ordin altei persoane să se plătească la scadenţă înfăţişătorului, o sumă hotărîtă de bani. C. cuprinzând obligaţiunea de a plăti, se mai numeşte şi „bilet la ordin" (v. c.) sau „Poliţă" (v. c.) ori „trată" (v. c.). Ea trebuie să cuprindă conform Art. 270, cod. comercial: a) data, b) numirea de cambie sau poliţă exprimată în textul înscrisului, c) numele persoanei sau *firma primitorului*, d) Clauza „la ordin", e) Arătarea sumei de plătit, f) a scadenţei, g) a locului plăţii, h) Semnătura trăgătorului sau emitentului, cu numele sau cu firma sa, ori a mandatarului său special (v. la poliţă condiţiile ei speciale, cf. scadenţă, „bun şi aprobat").

Cambie fictivă, sau poliţă de complezenţă, este C. prevăzută cu o iscălitură falsă sau C. la care acceptantul este un nume inexistent, ori o persoană sau o firmă în stare de faliment.

Cambiu (bot.), zona generatoare din cilindrul central care dă în partea internă celulele lemnoase, iar către exterior celulele liberiene.

Cambodge, regat din Indochina de S. Este sub protectorat franc. Supraf. 175000 kmp. cu 2466000 loc. din cari apr. 1300 Francezi. Format în mare parte de o câmpie aluvionară, fost golf umplut cu aluviunile fl. Mekong, restul munţi (pe margini) de origină vulcanică, cu înălţimi de cel mult 1400 m. Ţara agricolă, orez, în munţi fier (Kampoug-Thoni, Pnom-Dek), pietre preţioase (Pai-Lin). Comerţ desvoltat, produsele fiind transportate pe fluviu sau canalele naturale. Capit. Pnom-Peuh.

Cambon Pierre-Paul, diplomat franc. (n. 1843 † 1924). In 1882, trimis în Tunis, fixează bazele protectoratului. Apoi ambasador la Madrid, Constantinopol şi în Londra, unde contribuie mult la intrarea Angliei în războiul mondial de partea Antantei.

Cambord Henri, duce de —, ultimul descendent din ramura bătrână a dinastiei Bourbon din Franţa (n. 1820 † 1883).

Regaliștii l-au numit Henric al V. In 1873 i s'a propus de partizani restaurarea monarhiei în favorul său, dar n'a admis drapelul tricolor al republicei (ci cel alb al monarhiei) și tentativa a eșuat.

Cambrai, oraș din Franța, capit. départ. de Nord, pe Il. Escaut canalizat; 29.500 loc. Fabrici de pânzeturi fine, linouri, batisturi, dantele; fabrici de bomboane. Puține monumente vechi. Cambrai a fost întâi un episcopat, ținând de Köln. In timpul marelui războiu, luat de Germani în 1914, a fost una din redutele liniei lui Hindenburg. Englezii au încercat să reia orașul, însă e scăpat numai în 1918, de Canadieni.

Cambrai. 1. **Liga** dela —, încheiată în 10 Dec. 1508 între Ludovic al XII, Maximilian I și Ferdinand Catolicul împotriva Turcilor și una specială împotriva Veneției. — 2. **Pacea** dela —, din 3 Aug. 1529 între Luiza de Savoia (în numele fiului său Francisc I) și Margareta a Austrici (în numele lui Carol Quintul), numită și pacea Doamnelor.

Cambrian (geol.), prima perioadă din era paleozoică — divizată în 3 epoce: Georgian, Acadian și Postdamian — formațiunile căreia sunt reprezentate prin conglomerate, gresii și șisturi argiloase în mare parte metamorfozate, întâlnite în regiunea Cambria-Wales din Anglia, în Scandinavia, Groenlanda, Canada, etc. Viața vegetală a acestei perioade este caracterizată prin apariția și predominarea algelor marine, iar viața animală prin Brachiopode nearticulate, prin Trilobiți și prin apariția Graptoliților.

Cambridge. 1. Oraș în Anglia, pe Cam, afluentul lui Ouse; 70500 loc. Universitate celebră, care rivalizează cu cea dela Oxford; comerț de cai, lână, cereale. Oraș vechiu, de origină bretonă, romană, saxonă și apoi engl. — 2. C. Oraș în Statele Unite (Massachusetts) pe Charles River, 109.690 loc. Centru mare industrial, mașini, sticlărie, telescoape. Muzee și așezăminte științifice și culturale. Oraș fondat în 1631.

Cambridge. 1. **Adolf Friedrich**, duce de —, mareșal engl. (n. 1774 † 1850), dușman neîmpăcat al lui Napoleon. Guvernator general al Hanovrei (1816), predată Englezilor prin tratatul dela Viena, apoi vice-rege (1831—1837). — 2. **George-William-Charles**, duce de —, general engl. (n. 1819 † 1904). A luat parte onorabilă în războiul crimeic. Din 1856—95, comandant suprem al armatei engl., sub autoritatea secretarului de stat dela minist. de războiu.

Cambronne Pierre-Jacques-Etienne, general franc. (n. 1770 † 1842). S'a distins în mai multe lupte: Jena, Wagram (când e făcut baron). Ca general a luat parte în campaniile din 1812, 1813 și 1814. A însoțit pe Napoleon pe ins. Elba, de unde se reîntoarce cu împăratul, luptându-se la Waterloo. Rănit, e făcut prizonier și dus în Anglia, de unde se reîntoarce pe timpul lui Ludovic al XVIII. Memorabile cuvinte spuse generalului englez (garda moare, dar nu se predă) au fost rostite, se pare, de gener. Michel, nu de el.

Cambulă (pleuronectes flessus), pește de apă sălcie. Este mult în lac. Razim.

Cambyses (Kambyses), rege al Perșilor, fiul și succesorul lui Cyrus cel Mare. A domnit dela 529—522 a. Chr., remarcându-se la începutul domniei prin cucerirea Egiptului și a Etiopiei; la sfârșitul vieții devine crud, desechilibrat și despotic. Se sinucide.

Cameleu (2916 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Sărata. Poșta și G. Sărata la 2 km.

Camden William, istoric și arheolog engl. (n. 1551 † 1623), rector al Colegiului din Westminster, autor al importantei lucrări „Britanniae descriptio". Alte lucrări: Anglia, Normanica, Hibernica, Cambrica, a veteribus descripta, etc. (1603). In onoarea lui s'a înființat Camden Society, ale cărei publicații sunt celebre în Anglia.

Cameleon (zool.), animal reptil (C. vulgaris) din ord. Saurienilor, care trăiește pe arbori în regiunile calde din sudul Spaniei și nordul Africei, hrănindu-se cu insecte, pe care le prinde cu limba sa lungă și lipicioasă. Corpul său comprimat este acoperit cu o piele cu mici ridicături, solzoasă, având proprietatea de a-și schimba coloarea în diferite nuanțe, datorită chromatoforilor numeroși din dermă. Este inofensiv și util fiind ținut și prin sere, prinzându-se de ramurile plantelor cu degetele membrelor și cu coada sa lungă, scrutând împrejurimile prin mișcările ochilor mobili în toate direcțiunile.

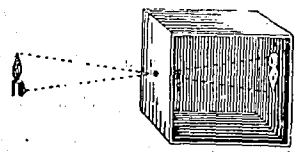

Camera obscură

Camelide (zool.), singura familie a Tylopozilor (Cămile). Camelus bactrianus (Cămilă cu două cocoașe), Asia centrală. C. dromedarius (Cămilă cu o cocoașe), formă domestică (Asia occid., India, Africa de Nord).

Camelot (franc.), vânzător de ziare pt. propaganda regalistă. Les C.-s du roi se numește organizația tinerimii regaliste care e antigermană, antisemită și antisocialistă.

Camembert, com. din Franța (Orne), care a dat numele renumitei brânze C. Se zice că ar fi fost făcută pentru prima dată de o D-nă Harel, originară din C.

Camenca, râu din Basarabia (județul Bălți). Se varsă în Prut. Are 110 km. lungime.

Camera, în sens parlamentar e unul din corpurile legiuitoare. C. din România se compune din 384 deputați, dintre cari 1 președinte, 6 vicepreședinți, 4 chestori și 8 secretari.

Camera de chibzuință (dr.), este camera în care se retrage „juriul" (v. c.) Curții cu jurați spre a se sfătui asupra culpabilității acuzatului înainte de a citi în ședință verdictul (v. c.).

Camera de comerț și industrie, instituțiune menită să reprezinte interesele comerțului și industriei față de legislație, guvern și autorități. C. e un organ consultativ al guvernului în chestiuni de comerț și industrie. In România C. sunt organizate prin legea din 1887, iar mai nou prin cea din 1927. Avem 46 C. în țară. Membrii se aleg prin scrutin secret de comercianți și industriași, cari plătesc o patentă anumită și sunt peste 21 ani.

Cameră obscură, partea principală a unui aparat fotografic; încăpere în care nu pătrunde lumina; pe o față e fixat obiectivul, iar pe cea opusă o sticlă mată, în locul căreia se introducc caseta cu placa fotografică. De obiceiu e făcută din piele sau pânză, se poate lungi sau scurta, pentru a obține o imagine clară.

Camerier, Camerar, titlu dat de domnitori unor nobili, împreunat cu dreptul de a se prezenta la Curte. C. papal, titlu dat de Papa unor clerici distinși. Titlul de C. p. îl poartă și unii preoți români uniți.

Camerile de plumb, se numesc instalațiunile tehnice întrebuințate în industria acidului sulfuric, formate dintr'o serie de vase (compartimente) în care bioxidul de sulf oxidat prin acid azotic este transformat în trioxid de sulf, iar acesta în combinație cu vapori de apă, în acid sulfuric (în țară la Valea Călugărească), C. de plumb se mai numesc și închisorile foarte călduroase, acoperite cu capacuri de plumb din republica venețiană.

Camerlengo, 1. Cardinal C., administratorul veniturilor papale, șeful camerei apostolice. 2. Cardinalul care conduce biserica în timpul vacanței scaunului papal.

Cameron, Vernei-Lovett —, ofițer de marină englez, explorator pornit în căutarea lui Livingstone, a cercetat, după moartea acestuia, lac. Tanganyika (1874), descoperindu-i legătura cu fl. Congo, apoi străbătu Africa centrală și ajunse Katombela (1875) pe coasta Oc. Atlantic. A mai explorat prin Asia Mică (1878) și Gold Coast (1882). Trăiește între 1844 și 1894.

Camerun, fostă colonie germană din Africa Centrală de V. Avea o supraf. apr. de 512.000 kmp. cu o populație de 2,544.000 loc., dintre cari vreo 600 albi, iar restul negrii bantuși și Arabi metisați, pe coaste, sudanezi în interior. In urma tratatelor de pace a fost luată de aliați și împărțită între Englezi (partea de V. cu 80600 kmp. și 667000 loc.) și Francezi, cea mai mare parte (431400 kmp. cu 1,877.000 loc.) C. produce: cereale, arachide, cauciuc, orez, tutun, palmierul de uleiu, cacao, vite și lână. Bogățiile miniere sunt puțin explorate. C. are 350 km. de C. F. și apr. 1500 km. de șosele pentru automobile. Capitala Yaundé.

Camerun (Munții —), masiv vulcanic din Camerunul de sub mandat englez. Inalt de 4070 m., are pe înălțimi o climă prielnică colonizării albe.

Camestres (logică). Numirea mnemotehnică a unui mod silogistic din fig. a II, în care premisa majoră este universal afirmativă (= a), cea minoră e universal negativă (= e). Are forma:

P → M: Toți sorii au lumină proprie
S ← M: Nici o planetă n'are lumină proprie
S ← P: Nici o planetă nu e soare.

Camfora (chim.), o substanță cristalină (sistemul hexagonal) de culoare albă ca zăpadă cu punctul de ferbere 209° și cu cel de topire la 178,7°, este o cetonă ciclică cu formula $C_{10}H_{16}O$. Are un miros aromatic, arde cu fum, e solubilă în alcool și eter și se cunosc doi izomeri optic activi. Camfora se găsește în plantele Laurus camphora (în Japonia și Formoza), Matricaria parthenium, Blumea, Tanacetum. Se extrage cu ajutorul vaporilor ferbinți de apă, cari se lasă să treacă peste trunchiul fărămițat al plantelor. Cantitatea cea mai mare este întrebuințată la facerea celuloidului. Se întreb. mult contra moliilor, degerăturilor (spirt camforat) și sub formă de injecții ca excitant f.

energic. **C. naturală** este înlocuită din ce în ce mai mult de **C. artificială**, care astăzi se fabrică industrial. C. artificială este o clorură de bornil $C_{1}H_{17}C_{10}$, cu proprietăţile foarte asemănătoare camforei naturale: punctul de ferbere 207° şi cel de topire 130°.

Camillus Marcus Furius, general roman, în sec. al IV a. Chr. S'a distins în lupta cu Etruscii şi cuprinderea oraşului Veii. Acuzat de fraudă în împărţirea prăzii, de bunăvoie pleacă în exil. Când Gallii cuprind Roma, Romanii îl rechiamă şi-l proclamă dictator. El alungă pe Galli, reface Roma. Nu se opune legilor lui Licinius Stolon, favorabile Plebeilor, deşi era patrician. C. e supranumit „al doilea fondator al Romei".

Căminar, funcţie boerească veche. Marele C. era boierul care strângea dările anuale pe băuturile spirtuoase.

Căminărit, impozit în Ţara Rom. pe vasele de vin care se vindeau în cârciumele din oraşe şi pe la bâlciuri.

Caminski Al., medic rom. (n. 1861 † 1929), cunoscut igienist, subdirector general al serviciului sanitar în Min. Sănătăţii Publice. Are mari merite pentru organizarea serviciului sanitar în România.

Camo Pierre, poet franc. (n. 1877), f. consilier la curtea de apel din Tananariva, magistrat în Madagascar şi Soudan, apoi iar la Tananariva. A scris „le Jardin de Sagesse", „Les Roses d'Emyre", „le Livre des Regrets", „Chant exotique", C. e poet tradiţionalist, influenţat de sensualismul lui Baudelaire şi muzicalitatea lui de Régnier.

Camoens Luiz de —, poet celebru portughez (n. 1525 † 1580). Este renumit prin coloritul descrierilor. Poemul epic „Os Luisiadas" în 10 cânturi, cuprinde aventurile şi descoperirile lui Vasco de Gama în drumul spre Indii şi alcătuieşte una din operele cele mai de seamă din literatura portugheză. Nepreţuit în patrie, C. pleacă în Indii (1551); dar e alungat de *guvernatorul din Goa* pentru satira „Prostiile Indiei" şi se refugiază în China. Rechemat în Goa, vasul pe care era naufragiază şi el scapă înnot, ţinând în mână ms. scrierilor sale. In „Luisiadas" amestecă elemente din mitologia păgână cu creştinismul şi se inspiră din Iliada, Odiseia, Eneida şi Orlando furioso.

Câmp (milit.). 1. **C. de tragere** este porţiunea de teren pe care se execută tragerile profesionale diferite arme, pentru instrucţie; 2. **C. de instrucţie**, terenul unde o trupă execută diferite feluri de exerciţii pentru instrucţie; 3. **Artilerie de C.** cu tunuri de C. cu mobilitate tactică mare urmând infanteria în toate împrejurările şi *aproape pe orice teren*; 4. **C. retranşat** este o localitate fortificată cu menirea de a se opune înaintării inamicului sau de a adăposti pentru moment o armată; 5. **C. de luptă sau bătaie**, terenul pe care se desfăşoară acţiunea unei lupte (bătălii): **In C.-ul de luptă**; A murit **pe C.-ul de luptă** îmbrăţişează ideea mai largă adică în războiu; 6. **Trupe de C.**, spre deosebire de cele de cetate.

Campagna di Roma, teritoriu care corespunde vechiului Latium şi formează provincia Romei; suprafaţa de 12.000 km². Se împarte în 3 părţi; înălţimile calcaroase ale Apeninilor, sănătoase, cu clima foarte dulce, unde se găsesc marile moşii şi *vile ale bogătaşilor Romani*; platourile vulcanice ale munţilor Albano, f. fertile; câmpiile aluviunilor formate de Tibru, care ar fi bogate de n'ar fi bântuite de malarie. Italienii au căutat şi caută să *asaneze* aceste câmpii.

Campanella Tommaso, la început călugăr dominican, filos. ital. (n. 1568 † 1639), duşmanul concepţiei aristotelice şi al scolasticei. Era să fie ars pe rug, dar a stat trei ani în temniţele închiziţiei şi a fost torturat, din cauza ideilor sale „politice". D-zeu, zicea C., s'a revelat în Biblie (codex scriptus), dar se revelează şi în natură (codex vivus). Această natură nu trebuie studiată însă în cărţile aristotelice, ci în ea însăşi. Dumnezeirea ni e cunoscută *printr'un simţ special*, identic cu iubirea ce ne-o inspiră. Toate fiinţele au un suflet, există un suflet chiar în spaţiu: plantele simt durerea şi plăcerea, ca şi animalele. Lumea a fost creată de D-zeu din nimic. Ea se poate cunoaşte prin cunoaşterea de sine însuşi, care este temeiul oricărei siguranţe şi chiar a existenţii proprii. Cunoaşterea se reduce la percepţie, dar noi percepem numai stările noastre ce le trăim cu prilejul cunoaşterii lucrurilor. Determinările şi Primalităţile realităţii sunt puterea, ştiinţa, voinţa, [posse, nosse, velle]. Pentrucă avem în minte ideea *divinităţii*, urmează că D-zeu există. Lui D-zeu i se atribuie toate „primalităţile" în mod nelimitat: el e atotputernic, atoateştiutor, prea bun. Materia este înzestrată cu două forţe primordiale: căldura şi răceala. In „Cetatea soarelui", C. construieşte idealul unei societăţi utopice, comuniste şi egalitare. Deşi contemporan cu Bacon şi Descartes, C. este îmbibat de idei medievale, dar găsim la el şi câteva idei moderne. Scrieri: *Prodromus philosophiae instauratione*, Realis philosophiae, partes IV, cu apendicele „Civitas Soli", Universalis philosophiae seu Metaphysicarum rerum justa propria principia.

Campania este câmpie arabilă a Italiei, cuprinsă între Munţii Apuseni şi coastă în jurul oraşului Napoli. Formată din cenuşe vulcanică şi din aluviuni, C. este foarte fertilă. In special vinuri renumite în jurul oraşului Napoli. — C. este şi un compartiment din Italia. Cuprinde 4 provincii sau judeţe: Avellino, Benevente, Napoli şi Salerno cu 13663 kmp. şi 3251000 loc.

Campanie (milit.). 1. Expediţie militară, urmată de toate operaţiunile de răsbou. 2. **Artilerie de C.** (v. câmp). 3. Poziţia militarilor în timp de răsboiu: A face C.-ia, a fi în C.-ie în plină C.-ie. 4. **Pat de C.-ie.** Un pat, uşor, deformabil şi transportabil, de diferite tipuri întrebuinţat de ofiţeri pentru manevre sau în timp de răsboiu. 5. **Indemnitate de C.** o sumă de bani alocată ofiţerilor şi plutonierilor drept gratificaţie pentru complectarea echipamentului lor la intrarea în răsboiu. 6. **Regulamentul serviciului în C.** care cuprinde toate regulele şi *principiile* după care se conduce o trupă în timp de răsboiu.

Campanile (ital.), clopotniţă, se numeşte aşa mai ales turnul înclinat din Pisa; C. gotică, începută de Giotto la Catedrala din Florenţa, ş. a.

Campanulacee (bot.), fam. Campanulatelor, în regiunile sub-tropicale şi temperate, puţine în reg. tropicale. La noi: Campanula şi Lobelia officinalis.

Campanularii (zool.), subordin al Hidroizilor. Polipii singuratici au un înveliş în formă de clopot.

Campbell Thomas, poet liric engl. (n. 1777 † 1844), autorul scrierii: „The Pleasures of Hope" („Plăcerile speranţei"), remarcabilă prin părţile ei lirice. Plin de imaginaţie, entuziast, se remarcă mai ales prin odele sale. C. este un romantic..

Campbell-Bannermann, sir Henry (n. 1836 † 1908), om politic englez, prim ministru al guvernului liberal în 1905—8, când s'a pus baza aliantei politice cu Franţa, numită „Entente".

Campendonk Heinrich, pictor modern german (n. 1889), expresionist.

Câmpeni (2898 loc.), com. rur. jud. Turda, reşed. pl. Câmpeni. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală. Gimnaziu.

Campenon François-Nicolas-Vincent, literat şi poet franc. (n. 1772 † 1843), membru a Academiei franc.

Camper Peter, anatomist olandez (n. 1722 † 1789). Unghiul lui C. (antropol.), unghiul format de linia care uneşte conductul auditiv extern şi baza foselor nasale şi a doua linie care pornind dela punctul cel mai proeminent al frunţii, trece peste nas în *jos* la cel mai proeminent punct al maxilei. Acest unghiu este cu atât mai mare cu cât rassa umană este mai superioară.

Campestru (milit.). La Romani, era o îmbrăcăminte scurtă a luptătorilor gladiatori care pentru decenţă atârna dela mijloc în jos.

Camphausen Wilhelm, pictor germ. (n. 1818 † 1885), elev al Acad. din Düsseldorf. S'a distins prin pictarea luptelor mai importante de pe timpul Marelui elector Friedric-Wilhelm şi din ist. Prusiei. Insemnate: *Napoleon III la Sedan*, O întâlnire între Bismarck şi Napoleon III, etc.

Campi, familie de artişti ital. din Cremona, în sec. al XVI. 1. **C. Giullo** (n. 1500 † 1572), pictor şi arhitect. 2. **C. Antonio** (n. 1536 † 1591), arhitect, pictor şi istoric, autorul unei Cronici a Cremonei, ilustrată cu planşe gravate de el (1585), etc.

Câmpia Ardealului, regiune dintre Mureş şi cele două Someşe. Nu este o câmpie propriu zisă nici prin altitudine, nici prin formă. Este o regiune de multe coline mărunte cu pante domoale şi spinări late. Văile au o pantă mică, încât apele nu mai pot roade nici malurile nici fundul. In lungul lor sunt multe lacuri, cele mai multe fiind formate prin iezirea artificială (de om), sunt acoperite cu trestii şi papură. Satele sunt mici, risipite şi aşezate pe *coastele dealurilor* sau chiar pe coama colinelor. Prin lipsa pădurilor C. A. pare un pământ dezolat, sărac, locuitorii construindu-şi casele din pământ şi acoperindu-le cu trestie. Pământul e clisos, multe izvoare sărate, deci agricultura se face numai în unele locuri, restul fiind acoperit cu păşuni, pe care pasc vitele. Cu toate acestea C. A. este destul de productivă, acolo unde se poate face agricultură. Baza acestei regiuni este saliferul. Neputându-se face drumuri bune, nu sunt nici oraşe importante prin C. A. Este o parte din podişul Ardealului, având altit. mijlocie cuprinsă între 300 şi 500 m.

Câmpia-Turzii (2122 loc.), com. rur. jud. Turda, reşed. pl. Câmpia-Turzii. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală. Fabrici de sârmă şi cuie, fabr. de cărămidă şi ţigle, etc

Câmpie, termen geogr. dat unei regiuni joase descoperite (0—200 m.), aproape netedă sau cu mici ondulaţiuni, datorite eroziunei fluviatile. C.-le sunt bune pentru agricultură. Majoritatea sunt de origină aluvionară. Ex. C. Română, C. Tisei, C. Ardealului, C. fl. Pô, C. Nilului, Mesopotamia, etc.

Câmpiile Elisee, v. Elysium.

Câmpina (8525 loc.), com. urb. nere-

şed. jud. Prahova, reşed. pl. Prahova. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, spital, farmacie. Centru important al industriei petrolifere. Fabrici mari. Sonde şi puţuri de petrol. G. locală. Castelul lui Haşdău.

Câmpina

Câmpineanu, familie boierească română. 1. **Ioan**, (n. 1798 † 1863), colonel, om politic însemnat. Fiu al lui Scarlat C.; luptător înfocat pentru drepturile naţionale în adunarea obştească a Ţării Româneşti, în 1834, când s'a introdus Regulamentul organic. Refugiat în străinătate, la Paris şi Londra, nu încetează lupta pentru drepturile ţării sale, având legături cu oameni politici renumiţi din Franţa şi Anglia. Intors acasă e arestat în Lugoj şi 2 ani închis la mănăstirile Mărgineni şi Plumbuita. În 1841 a fost eliberat, muncind şi mai departe pentru binele societăţii româneşti. In 1833 fusese în fruntea societăţii filarmonice, îndemnând lumea la *iubirea literaturii* româneşti. Anii din urmă i-a trăit retras şi trist. — 2. **Ioan** (n. 1841 † 1888), om politic român. Fiul colonelului Ioan C. In guvernul Brătianu (1877—1886) a fost ministru de justiţie, externe, *finanţe* şi *domenii*; 1887 primar al Bucureştilor şi 1888 guvernator al Băncii Naţionale.

Campion. Sportsmanul, care a câştigat campionatul într'o ramură sportivă. Sunt atâţia C. câte feluri de campionate (concursul cel mai important al anului): C. şcolar, iunior, al unui oraş, *regional*, naţional, al Europei, olimpic şi mondial. Titlul de C. se conferă pe un an, până la proximul campionat. Titlul de C. olimpic este valabil pe 4 ani până la olimpiada următoare. In sportul profesional campionul îşi poartă titlul atâta timp, cât nu este învins. C. nu este totdeauna şi recorderul sportului respectiv.

Campionat. Concursul cel mai important dintr'un an al fiecărei ramuri sportive. C. este totdeauna un concurs oficial, organizat de diferite foruri sportive: C. regional, naţional, al Europei, olimpic, mondial, etc. Invingătorii acestor concursuri obţin titlul de campion al ramurei sportive respective.

Campistron Jean Galbert de —, poet dramatic franc. (n. 1656 † 1723). Imită pe Racine. Scrie: Virginie, Andronie, Alcibiade.

Campoamor, Ramon de —, poet span. (n 1817 † 1901). Primele încercări sunt: Fernezas y Flores (1840), Ayes del alma (1842), (suspinele sufletului). Reputaţia o capătă prin: Pequeños Poemas (1872) şi Humoradas (1886). Drama Universal (1869), o istorie enciclopedică a umanităţii în 20000 versuri ce are asemănare cu Divina comédie; mai scrie: El licenciado Tarralba (1888) poem-legendă în 8 cânturi cu pretenţii *filosofice*. Ocupă un loc de frunte între poeţii contemporani prin originalitatea sa şi prin stilul său.

Campoformio, în Italia (Veneţia, provincia Udine); 3500 loc. Tratatul dela —; încheiat în 17 Oct. 1797 între Franţa şi Austria, după campania din Italia a lui Napoleon. Franţa câştigă Belgia şi printr'un articol secret dreapta Rinului şi Lombardia; Austria primeşte în schimb Istria, Dalmaţia şi Veneţia.

Campo santo (câmp sfânt), cimitirul, la italieni.

Campos, nume ce se dă în Brazilia podişurilor înalte de 300—600 m. acoperite cu stepe ierboase şi având o climă formată dintr'un anotimp ploios mai scurt decât cel secetos. Prin C. sunt împrăştiate pâlcuri de arbori: cactuşi, genţiane arborescente, etc. Exemple C. do Parecos (Brazilia Centrală).

Câmpul libertăţii, un câmp lângă Blaj, pe care s'a ţinut în 3/15 Maiu 1848, *memorabila* adunare a Românilor din Transilvania. Pe locul unde a fost tribuna, de pe care a vorbit Bărnuţ, s'a pus ca semn o piatră, numită „piatra libertăţii", pe care Ungurii în 1909 au sfărâmat-o, dar adunându-se rămăşiţele s'a pus într'un mic *monument ridicat* în loc. Studenţii în fiecare an serbau în 3/15 Maiu pe C. amintirea zilei din 1848, dar guvernul ung. în 1876 a oprit această serbare. Acum, dela 1919, se comemorează aici în fiecare an *ziua de 3/15 Maiu 1848*.

Câmpulung (Bătălia dela —), j. Muscel. Prin *luptele* dela Câmpulung se înţeleg toate luptele date în regiunea dela Nordul oraşului, din zilele dela 8 Oct.—16 Noemb. 1916, cuprinzând episoadele cu luptele dela Matiaş, Valea Pravăţului, Lereşti, Cândeşti, Albeşti şi care s'a terminat cu victoria rom. dela Albeşti-Cândeşti asupra trupelor germ. ale gener. v. Morgen în ziua de 4 Noembrie. Din cauza mişcării generale de retragere, C.-lungul a fost părăsit în ziua de 16 Noemb. 1916 şi ocupat de Germ. fără luptă. Aici s'au distins generalii Razu şi Găiseanu.

Câmpu-Lung, oraş din Muntenia, capit. jud. Muscel (12000 loc.). Aşezat pe valea râului Târgului. Fostă capit. (a II) a Ţării Româneşti. Oraş foarte vechiu.

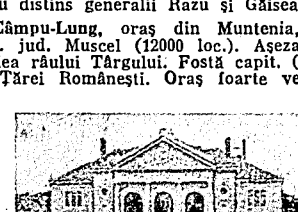

Câmpulung, Tribunalul

Cea mai veche biserică Marina, apoi Mănăstirea, fosta mitropolie a ţării. Există o biserică catolică (Bărăţia), cea mai veche clădire din oraş. Dărâmat şi ars de câteva ori, azi C. este o bună staţiune climatérică, cap al C. F. Goleşti—Câmpu-Lung.

Câmpul Pânii, localitate din jud. Hunedoara, pe malul stâng al Mureşului unde Turcii au fost bătuţi de Paul Chinezu (1479).

Câmpulung pe Tisa (2676 loc.), com. rur. jud. Maramureş, pl. Câmpulung pe Tisa. Judec. Sighet. Of. P. local. G. locală (de frontieră între Cehoslovacia şi România).

Câmpulungul Moldovenesc, oraş din Bucovina, capit. jud. Câmpulung. Are apr. 8000 loc.

Câmpu Mierlei, v. Kossovo.

Câmpurile (3296 loc.), com. rur. jud. Putna, pl. Mărăşti. Formată din satele: Câmpurile de Jos, Câmpurile de Sus, Ciurucu, Feteşti, Gura Văei, Roşculeşti şi *Rotileşti*. *Primăria* la Câmpurile-de-Jos. Medic, dispensar. P. U. şi G. Panciu la 33 km.

Campus Martius, în vechea Romă, locul unde se ţineau adunările populare şi unde se făceau exerciţii militare.

Câmp vizual (psihol.), totalitatea lucrurilor ce pot fi cuprinse la un moment dat cu privirea.

Camuflaj (milit.) se înţelege arta de a ascunde trupele şi lucrările de investigaţiile şi *cercetările aeriene* ale inamicului, prin adaptarea formei la mediul înconjurător. O baterie camuflată se zice atunci când pe locul unde se găseşte s'a organizat astfel ascunderea ei că nu se poate distinge de *accidentele*, forma şi coloarea terenului înconjurător.

Cana (geogr. bibl.), oraş din Palestina, unde Isus a făcut prima sa minune, schimbând apa în vin la nunta din C.

Cana, Nunta din —. Un subiect care a inspirat pe mulţi artişti. Cel mai celebru tablou este al lui Paulo Veronese (la Louvre), care reprezintă un bogat ospăţ venetian, *introducând* în *compoziţia* sa persoane distinse: Francisc I al Franţei, Maria a Angliei, Soliman, Carol Quintul, Tiziano, etc.

Canaan, ţara —, (geogr. bibl.), o regiune în Asia apuseană mărginită la V. de Mediterana, la E. de Iordan. E pământul *făgăduit* de *Dumnezeu* Israeliţilor (după Biblie). El cuprind în 1200 în. Chr.

Canada (*Dominion of* —), regiune dela N.-ul Americei de N., numită şi America britanică. Mărginită la N. cu Oc. Inghetat de N., la E. cu Oc. Atlantic, la S. cu U. S. A., iar la V. cu Oc. Pacific şi Alaska, C. are împreună cu *ins.* anexate, 9368450 kmp. cu 9519000 loc. Cuprinde 12 provincii şi teritorii. Din punct de vedere fizic C. este formată din trei regiuni: a) la N. şi NE. un podiş plin de lacuri (Winnipeg, al Urşilor, Sclavilor), străbătut adânc de golf. Hudson şi format din trei cristaline vechi. b) In S. o câmpie aluvionară (lacustre şi glaciare), fost fund de mare, având şi puternici bancuri de calcar. c) La V. Munţii Stâncoşi, îndreptaţi dela N. la S. şi formaţi din două şiruri principale: Coast Range (secundari) şi Rocky Mountains (terţiari). Intre ele închid podişul Columbiei Britanice. Spre V. coasta Oc. Pacific este mult crestată formând ins. şi fiorduri, rezultatul unei prăbuşiri şi unor scufundări a vechilor culmi şi văi. Ploile dese pe coaste, se răresc cu cât se merge mai în interior, aşa în cât în Munţi şi pe podişul Columbiei ploaia lipseşte cu totul. In golf. Hudson, fl. Nerson aduce apele unui mare basin şi a unei serii de lacuri, dintre cari cel mai important e Winnipeg. Spre Oc. Inghetat, fl. Mackenzie strânge şi transportă apele lacurilor: Athabasca, Sclavilor, Ursului, etc. Spre M. lui Behring, Yukonul duce o mică parte a apelor dintre cele două şiruri de munţi. Canada se poate împărţi în următoarele regiuni de plante şi animale: 1. In jurul cercului polar este Barren-Grounds, o tundră mlăştinoasă, înghetată în timpul iernei celei lungi şi plină de apă şi ţânţari în scurtul timp de vară. 2. La S. de acestea vine pădurea nordică, formată în lungi şisturi

de conifere, plopi, mesteacăni, stejari, fagi, arțari, paltini. In Columbia Brit. sunt cedrii și brazi înalți de 100 m. 3. In partea de S. a C.-ei este regiunea de câmpii aluvionare întrebuințată pentru pășuni și cultura cerealelor (grâul în special). Aceasta este și regiunea cea mai populată. In apele lacurilor, fluviilor și Oceanelor se găsește mult pește, balene, foce, etc. Munții au minerale: aur, nichel, argint, cupru, fier, huilă. Industria constă în transformarea produselor agricole. Populația C.-ei este formată din albi și indigeni. Albii sunt: Englezi și Francezi (apr. 2 milioane), iar indigenii sunt: pici roșii și Eschimoși. Admnistrativ, C. este un dominion englez, un fel de republ. semiindependentă cu un guvernator numit dela London, cu un guvern special și un parlament ales. Orașe principale: Ottawa (capit.), Montreal și Québec, orașe franceze, Toronto, Winnipeg, Vancouver, Edmontor, Halifax, etc. — I s t o r i a. Canada a fost descoperită în anul 1487, de Seb. Cabot și explorată de Verazzano și Jacques Cartier, dela 1524—1543. Cunoașterea mai intensă s'a făcut în sec. al XVII de J. Nicollet, L. Joliet, Cavelier de la Sale. Inițiatorii cercetării C.-ei din punct de vedere geogr. și geologic au fost Palliser și Haig. Colonizarea s'a început de Franța, în 1608, când s'a pus bazele orașului Quebec. Regiunea colon. a rezistat atacurilor engleze până în sec. al XVIII, când Englezii învecinați rămân stăpâni asupra ei (1763, tratatul de la Paris). Libertatea relig. s'a acordat în 1774. In 1791 s'a împărțit în două părți: C. inferioară (franc.) și C. superioară (engl.), care au format apoi o federație autonomă (Dominion), alăturându-se acesteia, cu timpul și celelalte colonii engl. din America septentrională (afară Labrador și Țara-nouă). In 1840 i s'a dat o constituție liberală, o largă autonomie, un guv. parlamentar, cu două camere și miniștri responsabili. Un guvernator general, numai onorific, reprezintă Anglia. Influența Statelor Unite e zi de zi tot mai puternică, mai ales pe teren economic, în detrimentul Angliei. C. a luat o parte activă în marele războiu împotriva Germaniei.

Canadienii, o populație amestecată din Indieni, Englezi, Francezi și Metiși, etc. Urmașii primilor coloniști franc., își păstrează cu credință obiceiurile, limba și conștiința descendenții. Metiși, rezultați din amestecul Indienilor cu Franc., s'au arătat în diferite ocazii, curajoși, inteligenți și supuși guvernului dominionului.

Canale semicirculare (anat.), canale membranoase umplute cu lichid, aflătoare în urechea internă la vertebratele superioare. Ele comunică laolaltă și sunt așezate în cele trei direcții ale spațiului. Sunt organele echilibrului. Desvoltarea în seria vertebratelor începe dela peștii inferiori.

Canaletto Antonio, pictor și gravor italian (n. 1697 † 1768), remarcabil prin peisajele sale venețiene pline de lumină și prin gravurile sale în cupru. La unele tablouri i-a ajutat și pictorul Tiepolo.

Canalie, omul josnic. vrednic de disprețul public.

Canalizare, rețea subterană de canale, în scopul de a îndepărta murdăriile din jurul locuințelor. Murdăriile ajung în un canal subteran, unde apa de ploaie și de pe străzi o diluiază, de aici ajung într'un canal principal, din care se varsă într'un râu sau lac. Pentru higiena orașelor C. este foarte necesară. Multe epidemii dispar când canalizarea este perfectă. Marile orașe din antichitate au fost canalizate. In Roma și acum se poate vedea așa numita „Cloaca maxima".

Canalul neurenteric (embriol.). C. care unește în primele faze ale desvoltării embrionare la vertebrate măduva spinării cu intestinul.

Canara, celebră carieră de calcar sarmatic din Dobrogea, malul V.-ie al lac. Sint-Ghiol. Tot portul Constanța este construit cu piatră dela C

Canară, cariere mari de piatră (calcare sarmatice) situate la 16 km. N. de Constanța și pe malul lac. Sint-Ghiol. De aici s'a extras piatra cu care s'a construit portul Constanța.

Canari (Insulele —), arhip. de origină vulcanică situat în Oc. Atlantic, aproape de coasta de V. a Africei și compus din ins. Tenerife, Fuerteventura, Gran Canaria, Lanzarote, etc. Meridianul ins. de Hierro (ins. Ferro) a fost considerat ca origină a longitudinilor. Astăzi, afară de serviciile geogr. austriac și maghiar, toate celelalte întrebuințează alt prins meridian. C. sunt vechile ins. Fortunate. Au climă uscată și caldă. Terenul este foarte fertil încât se fac trei recolte de porumb pe an. Capit. Santa-Cruzdo Teneriffe, iar ca oraș mai important este Las Palmas. Ins. Canarii sunt posesiune Spaniolă, au 7273 kmp. cu 520.000 loc. Produce: vin, fructe meridionale, zahăr de trestie, orez, porumb, tutun.

Cancel Petru (n. 1890), profesor de limbi slave la Universitatea din București. A publicat studii mărunte prin reviste și separate: Păstoritul la poporul român, Când au împrumutat Românii alfabetul cirilic, Despre „rumân" și probleme lexicale slavo-romane.

Cancelar, 1. In Germania C. imperial era și prim ministru, având subalterni pe secretarii de stat; post creiat de Bismarck în 1871. — 2. C. a fost în Imperiul austriac, în cel german-roman, și în Rusia, fiind responsabil numai Suveranului, ca cel mai înalt demnitar. — 3. După războiu și Austria a creiat acest post de C.

Cancer (med.), carcinom, rac, o tumoare formată de celule epiteliale, a cărei cauză n'a fost încă descoperită; e o boală gravă, care se poate vindeca numai prin operație foarte timpurie. De curând se tratează cu mult efect, pe lângă operație, cu raze Röntgen și cu radiu.

Cancrinita (min.) v Felspatoizii.

Cancionero (lit. span.). Colecție de poezii lirice, care datează apr. din 1500.

Cândea Romulus (n. 1886 în Avrig), profesor de istorie universală la Universitatea din Cernăuți. La Universitatea din Lipsca ia titlul de Dr. Primar al orașului Cernăuți și senator al Universității în Parlament (1928). A publicat pe lângă articole de reviste, bine informate, un studiu despre Concordat (1921).

„Candela", revistă bisericească lunară, apare le Cernăuți dela 1882 neîntrerupt, cu text român și rusesc, sub auspiciile metropoliei din Bucovina.

Cândești (2294 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Nișcov. Formată din satele: Cândeștii de jos, Cândeștii de sus, Sătucu. Primăria la Cândeștii de jos. P U. Buzău. Halta Cândești.

Cândești (2982 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Bistrița. Formată din satele: Bârcănești, Cândești, Cotreanța, Frunzeni, Tirdeni și Vădurele. Primăria la Vădurele. P. U. și G. Buhuși la 10 km.

Candiano-Popescu, Alexandru —. Insemnat prin participarea sa la detronarea lui Cuza-Vodă, ca militar cu gradul de căpitan de artilerie. Advocat și apoi deputat. In 1871, a încercat răsturnarea Domnitorului Carol, proclamând republica dela Ploești.

Candolle, celebri botaniști. 1. C. Augustin-Pyramus, botanist la Montpellier (n. 1778 † 1841). A scris împreună cu Lamarck „Flore Française", împreună cu fiul său C. Alphonse „Prodromus systematis naturalis Regni vegetabilis". Alte opere ale sale sunt: „Systema naturale Regni vegetabilis", „Physiologie végétale", etc. — 2. Alphonse Louis-Pierre, botanist (n. 1806 † 1893). In colaborare cu fiul său și alții scrie „Mónographiae Phanerogamarum"". Alte opere ale sale sunt: „Géographie botanique", „Lois de la nomenclature botanique", Phytographie", etc. — 3 .Casimir de —, fiul lui C. Alphonse, a scris și el în Prodromus, afară de aceasta a mai colaborat la „Mémoire sur la famille des Piperacées", „Théorie de la feuille" etc.

Candrea I. Aurel, filolog rom., prof. la Univ. din Buc. A scris foarte însemnate studii despre textele ms. din sec. al XVI (Codicele Voronețean, Psaltirea Șcheiană, Ps. Hurmuzachi, Ps. Voronețeană, etc.) și asupra limbii și folklorului rom. Studii despre geografia lingvistică a Banatului (rev. „Graiu și Suflet"), graiul din țara Oașului, Viața păstorească la Megleniți, publicând și texte meglenite de limbă. Impreună cu O. Densușianu, a studiat elementele latine din limba rom.; a cules texte din limba rom. vorbită, împreună cu Densușianu și Sperantia. E unul din cei mai distinși filologi ai noștri. Scrieri mai importante: 1. Poreclele la Rom. 2. Graiul din Țara Oașului. 3. [Cu Densușianu]: Dicționarul etimologic al l. române., elem. latine.; 4. Limba textelor rotacizante din veac. al XVI; 5. Psaltirea Șcheiană, comparată cu celelalte ps. din sec. XVI și XVII., 2 vol. etc.

Candrea George, fost prof. în Buc., ziarist și folklorist rom. (n. 1862 † 1903). La început a fost învățător la Câmpeni (M-ții Apuseni). După ce studie în Buc. și Germ. filosofia; doctor în fil. A studiat rotacismul la Moți și Istrieni (studii astăzi cam învechite), a făcut cercet. etnografice și geografice despre Rom. din M-ții Apuseni, a adunat material lingvistic și flokloristic. Sub Unguri, fusese condamnat la 2 ani închisoare p. activ. sa ziaristică, dar s'a refugiat în țara veche, la timp. A fost premiat de Acad. rom. Scrieri: Rotacismul la Moți și la Istrieni în colab. cu Teofil Frâncu; 2. Rom. din M-ții Apuseni (Moții) Buc., etc.

Cândrelul vârf. de munte în Transilvania la S. de Săliște (Sibiu); 2248 m. Face parte din culmea Cibinului.

Canelă (canelură) (arhit.), scobitura de sus până jos, făcută la o columnă sau la un pilastru. De ex.: Stilul gotic nu admite caneluri.

Canephore, în Grecia antică, fecioarele care purtau pe cap, într'un coșuleț artistic, uneltele necesare pentru sacrificii.

Căneşti (2260 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Sărățelu. Formată din satele: Glodu-Petcari, Gonțești, Negoșina, Păcurile, Pârlita-Căneşti, Poiana-Pletari, Suchea, Valea-Verzei. Primăria la Pârlita-Căneşti. Pere. locală. Of. P. locăl. G. Palanga-Ojasca la 12 km.

Cangrenă (med.), moartea parțială a unei părți din corp; mai ales la extremități (degete, urechi, etc.). Cauza e o turburare profundă a circulației sânge-

lui în acea regiune, de pildă după înghețare.

Canibali sau **Antropofagi**, mâncători de carne omenească. Astăzi mai sunt **A.**, prin Oceania, (în ins. Noua Zeelandă, în Polinezia și Malaezia), Africa centrală și America de S. (unele triburi indiene). Cei ce-o practică, o aplică sau prinșilor din războiu sau sclavilor, pe cari îi întrețin special pentru acest scop.

Canicula, zilele cele mai calde ale anului, între 22 Iulie și 24 August, când Soarele răsare și apune deodată cu constelația Cânelui.

Canide (zool.), fam. a carnivorelor. Canis lupus (lupul), C. aureus (șacalul), C. vulpes (vulpile). Câinii de casă (C. familiaris) își au origina din mai multe forme sălbatice: lup, șacal.

Canini Marco Antonio, publicist și filolog ital. (n. 1822). A luptat în 1866 în armata lui Garibaldi; a participat în răsb. din 1877 ca corespondent de ziare. A scris în limba greacă și română. În lucrarea „Studii istorice asupra națiunii române" polemizează cu I. C. Brătianu, afirmând că Românii sunt urmași ai coloniștilor romani, fără vreun amestec cu Dacii, complect nimiciți.

Canini (anat.), dinți de formă conică, foarte desvoltați la carnivore.

Canisius Petru, primul iesuit german (n. 1521 † 1597), autorul celui mai celebru catechism catolic. A mai scris și alte cărți de cuprins dogmatic, omiletic, catehetic și ascetic.

Cannabis (bot.), gen al Canaboideelor. C. sativa (cânepa), originară din Asia, unisexuată dioică. Cânepa mascul de primăvară iar C. femelă de toamnă. Plantă textilă. — Din cânepa indiană se produce o rășină din care se extrage narcoticul hașiș.

Cannae, vechiu oraș în provincia romană Apulia, aproape de râul Aufidus (azi Ofanto). Aici Hannibal înfrânge pe Romani (216 a. Chr.), v. Hannibal.

Cannes, oraș din Franța (Alpes-Maritimes), foarte reputată stațiune climaterică pentru iarnă, plajă, băi de mare la Mediterana. Mic port cu 43.000 loc. Culturi de flori și fructe. Hoteluri vestite.

Cannel-coals (geol.), var. de cărbune bituminos, format din fragmente de taluri de alge, din criptogame și din polen de gimnosperme, exploatat în Scoția, Transvaal și în Australia, fiind întrebuințat la fabricarea gazului de iluminat (v. Boghead).

Canning. 1. C. George, bărbat de stat engl. (n. 1770 † 1827), partizan al lui Pitt, apoi ministru de externe (1807) și apoi prim ministru (1827). În 1822, ca ministru, s'a opus Alianței sfinte, susținând neintervenirea în revoluțiile din Italia, Grecia și Spania; 2. C. Charles John fiul celui precedent, (n. 1812 † 1862), guvernator al Indiilor, obținând titlul de vice-rege, prin suprimarea unei revolte (Sipoy-lor) și regularea finanțelor.

Cannizzaro Stanislau, chimist ital. (n. 1826 † 1910). Are cercetări bogate mai ales în chimia organică; a dat legea, care-i poartă numele și care se enunță astfel: Fiecare element are o valoare numerică specială cu ajutorul căreia și a multiplilor întregi se poate exprima compoziția în greutate a volumelor egale din diferiții corpi, în cari acest element este cuprins. Această lege cuprinde legile proporțiunilor definite și multiple și legea volumelor. Valoarea numerică specială amintită mai sus este ponderea atomică a elementului.

Canoe (engl. cit. canu), luntre ușoară, pentru o singură persoană, scobită dintr'un trunchiu de copac. O întrebuințează popoarele sălbatice.

Canon. Prin C. sculptorii greci înțelegeau un model sculptural fără defecte, care întrunește în chip armonios și exact proporțiile. Cel mai celebru e Doryphoros de Polycletes. Canon-ul lui Lysippos prezintă forme mai lunguiețe. Această ideie a unei regule fixe a proporțiilor în sculptură, e veche, se întâlnește și la Egipteni.

Canon, în biserică se numește 1. Catalogul cărților inspirate ale vechiului și noului Testament; 2, Complexul unor cântări la utrenia (v. c.) bis. orientale, iar uneori chiar și la mezonopeniu (v. c.) sau dupăcinariu (v. c.), care se cântă după anumite regule; 3. În biserica apuseană, partea liturghiei, în care se face consacrarea (v. c.); 4. Lege bisericească, votată în vreun sinod ecumenic, particular ori provincial (de ex.: C.-apostolice, C.-le sinodului dela Nicea). Pedeapsa dată pentru păcate cu prilejul spovedaniei.

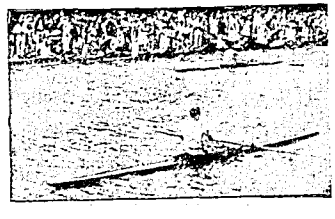

Sciff

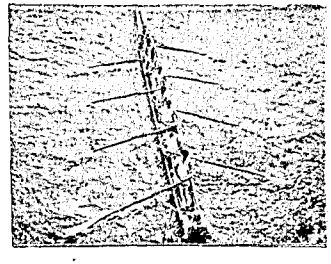

Barcă de opt

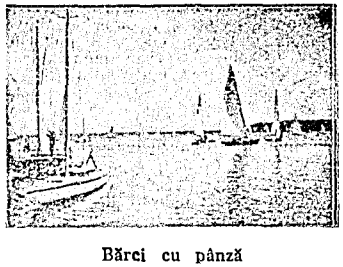

Bărci cu pânză

Canonadă (milit.). Totalitatea tragerilor neîntrerupte de artilerie.

Canonarh, conducătorul cântăreților bisericești, care se îngrijește de executarea la timp a cântărilor.

Canonic (dr.), colecția de legiuiri ale bisericii, adunate în Corpus iuris canonici.

Canonică porțiune —, pământul care servește pentru întreținerea preotului, socotit fiind în salarul lui.

Canonier (milit.), în marina militară se numește ofițerul, maistrul sau matelotul care fac serviciul la tunuri.

Canonisare, actul solemn. prin care biserica declară vre-o persoană răposată în ceata sfinților, prin urmare trebuie să i se dea cultul public cuvenit în toată biserica.

Canossa, târgușor italian, spre vest de la Modena. Aici, în 1077, împăratul german Henric IV a făcut act de supunere înaintea Papei Gregoriu al VII, în cursul certelor de Investitură. Se zice despre cineva că merge la C. când se umilește înaintea unei persoane pe care a desconsiderat-o mai înainte.

Canotaj (vâslit), este sportul de o vârstă cu omul, fiind mijlocul de comunicație acvatică a omului primitiv. Sunt dif. forme și tipuri de bărci de sport, cu cari se practică C.: a) bărci cu rame intermitente (oar), fiecare ramagiu vâslind cu o singură ramă pe cele două părți ale bărcii (babord: stânga și tribord: dreapta). Cele mai întrebuințate sunt: sistem de 8 ramagii cu cârmaciu (cox), sistem de 4 cu și fără cârmaciu, sistem de 2 cu (pair-oar) și fără cârmaciu (noncox pair-oar). b) bărci cu rame perechi (scull), toți vâslesc cu câte 2 rame. Cele mai întrebuințate: cu un singur ramagiu (skiff) și cu doi (duble). La orice sistem de bărci, primul vâslaș din tribord este totdeauna șeful vâslașilor (șef de rame: stroke). Lungimea, lățimea și greutatea bărcilor variază în raport cu numărul ramagiilor (lungime: 6,5—18 m.; lățime: 35—100 cm.; greutate:10—160 kgr). Se mai întrebuințează mult și barca numită Canoe (Kenu) cu mai multe varietăți: Caiac (canoe de Grönlanda), c. tip indian și c. ce se poate face ori desface (Faltboot), având scheletul de lemn sau tub de aluminiu și înveliș de pânză, încape într'o raniță. Ramele în general sunt din lemn ușor, lungi de 3—9.5 m.. sunt fixate de barcă cu ajutorul cuielor de strapazan, de care sunt legate cu un belciug. Ramagiul șade pe un dispozitiv mobil (slide) care se mișcă în sens anteroposterior în raport cu mișcările vâslașului, iar picioarele sunt fixate cu curele de podeaua bărcii. Concursurile de canotaj se numesc regatte, ele pot fi de caracter local, internațional, pentru campionatul lumei (olimpiade). Sunt renumite concursurile interuniversitare Oxford-Cambridge. La noi acest sport este în înflorire datorit O.N.E.F.-ului prin secția I.N E F., care în fiecare an organizează concursuri de canotaj la mare.

Canotaj cu bărci cu pânză (vele). Sunt dif. forme și mărimi de bărci cu pânză: lugger, pt. două persoane și o singură pânză (de obicei pânza montată pe bărci cu două perechi de rame); șalupa (sloop): bărci de mărime mijlocie cu 2 pânze (una mare și alta mai mică în față) kutter (se mai adaugă o pânză mică în vârful celor două amintite, pentru direcție); jawl: cu 2 catarge. La noi nu se prea utilizează acest sistem de canotaj, doar pe lacurile din Basarabia.

Canova Antonio, celebru sculptor ital. (n. 1757 † 1822), considerat ca restauratorul frumuseței artei clasice grecești, în cadrul artei manierate și afectate din

secolul al XVIII. Operele sale dovedesc mare talent în exprimarea graţiei feminine. Lucrări însemnate: Amor şi Psyche, Mausoleul Papei Clement al XIII şi Clement XIV (în Roma), Mausoleul arhiducesei Cristina (în biserica Augustinilor din Viena), cel al lui Tiziano (Veneţia), Cele trei graţii, Alficri (Florenţa), Napoleon (Paris), Teseu cu minotaurul (Viena), etc.

Canta Ion, cronicar rom. moldov. din sec. al XVIII, boer din familia Cantacuzino, care-şi scria numele prescurtat, ajunsese până la rangul de spătar şi de stolnic. Povesteşte întâmplările istoriei Mold. din timpul lui Const. Mavrocordat (1741—1769) în cronica sa.

Cantabrici (Munţii —), continuarea Pireneilor spre V. pe la N.-ul penins. Iberice. Incepe dela pasul Belate şi merg până la Cap. Finisterra. Se împart în C. Basci (spre E.), C propriu zişi, C. Asturiei şi Terasele Galiciei. Sunt mai nalţi la Peñas de Europa (2665 m.), care e în mijlocul lor. Intre culmile înalte ale C.-lor se cuprind nişte podişuri Barameras, locul unde s'au retras şi Cantrabrii dinantea Romanilor şi Creştinii dinaintea Arabilor.

Cantacuzino, familie distinsă, care a jucat un important rol în istoria bizantină şi română. Primul C. pomenit a fost Ioan, general şi rudă a lui Manuil Comnenul, cu a cărui nepoată s'a căsătorit. Alt descendent Ioan, a fost ministru şi coleg al împ. Andronic Paleologul. După moartea lui Andronic a fost tutor al fiuliu lui, şi a luptat pt. ca să-şi mentină tronul până la majoratul lui Ion Pal, domnind sub numele Ioan VI (1341—1354). A scris nişte Memorii asupra istoriei timpului său. In sec. al XVI, Mihail e vestit prin averile şi darurile pe care le da Porţii, ajungând să influenţeze asupra numirii domnitorilor în ţările române. Turcii l-au poreclit Şaitan Oglu (Fiul dracului). A fost ucis, sub pretextul că a îndemnat pe Ioan Vodă cel Cumplit să se răscoale împotriva Turcilor. Copii lui s'au refugiat în Moldova, ajungând domnitori.

Cantacuzino, 1. **Şerban**, Domn al Ţării Rom. (1678—1688). Fiu al logofătului şi influentului boier, postelnicul Constantin C. Şerban, a fost un domn mândru şi impunător. Creştinătatea ortodoxă credea în eliberarea ei de sub Turci prin Ş. la curtea căruia s'au adăpostit multi patriarhi şi vlădici din Balcani şi Orient. A râvnit Ardealul. A tratat cu Austriacii pentru înfrângerea Turcilor. A participat la asediul Vienei (1683), alături de Turci, dar ajutând în taină pe creştinii asediaţi şi pe Sobiescky al Poloniei. Tributul dat Turcilor i se restituia prin oamenii săi, cari îl furau în Balcani, când se ducea oficial. Biserica şi Românii din Ardeal, au avut ajutorul efectiv al acestui Domn român. E îngropat în mănăstirea Cotroceni, pe care a clădit-o cu cheltuiala sa; 2. **Ştefan**, Domn al Ţării Rom. (1714—1715). Fiu al învăţătului stolnic Const. C. A uneltit mult împreună cu tatăl său la mazilirea şi tăierea lui Constantin Brâcoveanu, având şi ei acelaş sfârşit tragic, ca pedeapsă dumnezeiască, fiind gâtuiţi amândoi de Turci în temniţă la Constantinopol.

Cantacuzino, Alexandrina Gr. —, preşedinta Societ. ort. naţ. şi a consiliului naţ. a femeilor rom. (n. 1880), după naştere din vechea familie mold. Paladv. Vicepreşed. consil. internaţ. al femeilor, preşed. Micei Intelegeri feminine, a comitetului central „Fidac" şi a secţiei rom. Consilier tehnic în delegaţia rom. la Liga Naţiunilor. A organizat şi a ţinut numeroase conferinţe de propagandă; a scris multe articole în limba rom. şi franc., strânse în vol. „Cincisprezece ani de muncă socială şi culturală". Luptătoare neobosită pt. drepturile femeilor.

Cantacuzino Constantin, Stolnicul —, v. Stolnicul.

Cantacuzino (Cantacuzène) Ioan, medic român (n. 1863). Dr. în medicină şi ştiinţele naturale (Paris 1894). 1894—96 prof. de Morfologie în Iaşi, în prezent prof. de medicină experimentală la Fac. de Med. Bucureşti; fost Dir. gen. al serv. sanit. (1907—10); a organizat serviciul de apărare sanitară în timpul răsboiului 1916—18. Fondatorul Inst. de seruri şi vacciнuri din Bucureşti. Membru al Acad. Rom. Reprezentant al Rom. în Comisia de Higienă a Soc. Naţiunilor. Bacteriolog şi serolog cu renume mondial. Lucrări fundamentale asupra holerei, tuberculozei, scarlatinei, morvei, tifosului exantematic şi asupra imunităţii la nevertebrate.

Ioan Cantacuzino

Cantacuzino Mihai (n. 1723 † după 1787), Ban al Craiovei; a ocupat mari demnităţi sub diferiţi Domni, general rus; în 1776 părăseşte ţara şi se aşează în Rusia. Aici în exil a scris importanta „Geneologia familiei Cantacuzinilor" în 1787 şi „Istoria Ţărei Româneşti după 1776" (publicată greceşte de Fraţii Tunusli în Viena 1806 şi româneşte de Sion Gh. la 1863).

„Cântarea cântărilor" vestita culegere de mici poeme epitalamice (v. epitalam) şi erotice, atribuite lui Solomon (ca. 800 a Chr.), cuprinse în vechiul testament. Personaje: Solomon, mirele şi Sulamita, mireasa. C. ar simboliza iubirea dintre Iehova şi poporul său, sau iubirea lui Christos pentru biserica sa. Oricum s'ar interpreta, poezia aceasta e una din cele mai frumoase producţii erotice din lit. universală, cu minunate descrieri de natură idilică şi cu sentimente adânci şi adesea primitive. In rom. poetul Corneliu Moldovanu a dat o prelucrare în versuri (1908).

Cantarlde (zool.), fam. a Coleopterelor cu schelet chitinos moale. Specia mai cunoscută Cantaris (Lytta vesicatoria) se foloseşte în medicină ca puternic revulsiv (popul. gândăcei). In med. pop. se face mult abuz de el: se dă intern producând adesea nefrite mortale.

Cantată = op vocal pentru cor, soli, cu acompaniament instrumental.

Cântec, compoziţie destinată vocei omeneşti cu sau fără acompaniament în care muzica şi poezia se unesc într'o formă simplă, nemăestrită, pentru exprimarea diferitelor sentimente omeneşti. Ca formă e sau strofic, când toate strofele din text sunt cântate pe aceiaşi melodie, sau fiecare strofă are melodia sa separată. Cântecul e împărţit în două grupuri mari: poporan şi artistic. Ambele pot fi de cuprins religios sau lumesc.

Cântec bătrânesc, sau baladă poporană, e o poezie epică, făcută şi cântată (în vechime) de popor; azi rar de tot, numai de lăutari pe la ospeţe şi petreceri. C. b.-i au de preferinţă acţiuni eroice interesante, neaşteptate, care impresionează mult, uneori şi prin supranaturalul peripeţiilor, sau prin motivarea fantastică a înlănţuirii faptelor povestite. Felurile C. b.: păstoreşti (Miorita, subiectul e luat din mediul vieţii păstoreşti), vânătoreşti (Iovan Iorgovan), familiare (Stoian şi Vidra, Păunaşul Codrilor) istorice, (Const. Brâncoveanu, Oprişanul), haiduceşti, (Toma Alimoş, Mihu Copilul, Dolca), superstiţioase (mitice), (Soarele şi Luna), etc. Cele mai frumoase C. b. le găsim în colecţia lui V. Alecsandri, care cuprinde şi minunata baladă „Miorita", în varianta ei cea mai artistică.

Cântece de stea (lit. pop.), producţiuni poetice, cântate de copii ce duc cu ei o stea împodobită şi zugrăvită cu scene care reprezintă naşterea Domnului, din Ajunul Crăciunului şi până la Bobotează. Ca şi Colindele, C. d. s. sunt şi lirice şi epice. A. Pann (v. c.) a publicat de mai multe ori C. d. s.

Cantemir Antioh, fiul mai mare al lui Constantin C., domn în Mold. între 1695—1700 şi 1705—1707. Spre deosebire de tatăl său el a legat prietenie cu Polonii. In timpul primei sale domnii s'a încheiat pacea dela Karlovitz (1699). In a doua domnie a pus biruri grele pe ţară. Fiind însă drept şi bun, ţara îl iubia.

Cantemir Constantin, domn a Moldovei (1685—1693). Ajuns pe tron la bătrâneţe, viteaz, dar incult. Participă la luptele dintre Poloni, Austrieci şi Turci, ducând o politică oportunistă: era de partea Turcilor, dar comunica regelui Polon Sobiesky şi Austrici, planurile acestora. Duşman al partidului polon din Mold., face marea greşală de a ucide pe Miron şi Veličko Costin. Primejduindu-i-se tronul de uneltirile lui Brâncoveanu, se decide să susţină politica turcească. Dă o îngrijită educaţie fiilor săi Antioh şi Dimitrie, ostateci câtva timp la Constantinopol. In timpul lui, Mold. a suferit invazia Tătarilor, Polonilor şi biruri grele.

Cantemir Dumitru, Domnul Mold. (v. Moldova), fiu al lui Const. Cantemir, scriitor istoric (n. 1673 † 1723), mare învăţat, câştigase bună educaţie acasă, la Iaşi, precum şi în Constantinopol, ca ostatic. Ştia turceşte, arăbeşte, greceşte, tătăreşte, polonezţe, franţuzeşte, ruseşte; iar în 1714, după ce se făcuse cunoscut prin scrierile sale, a fost ales, ca orientalist, membru al Academiei din Berlin. Această Acad. i-a cerut o scriere despre etnografia, geografia şi istoria ţării sale şi C. a scris **Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae şi Hronicul vechimii Romano—Moldo-Vlahilor.** Pe cea dintâiu o trimise Acad. din Berlin, pe cealaltă nu; ci o prelucră până la moarte, de mai multe ori. Rodul învăţăturilor sale la Iaşi, de latină, greacă şi filos. teologico-mistică, e cea dintâiu lucrare a lui C.: **Divanul sau Gâlceava înţeleptului cu lumea** (tipărită, Iaşi 1698). In

Rusia, se ocupă de terminarea scrierilor sale şi scrie o lucrare polemică împotriva unei cărţi pedagogice a lui Teofan Prokopovič „Prima instrucţiune a copiilor", pe care acesta o scrisese din îndemnul lui Petru cel Mare, împărtăşind tendinţe moderniste. **C.** o combate prin „Loca obscura in catechisi" (1720) (v. c.). S'a căsătorit, după moartea primei soţii, cu principesa rusă Trubeckoj (1712) şi ajunsese consilier intim al ţarului şi senator, intrând în viaţa politică a Rusiei şi însoţind în Persia pe Petru cel Mare, cu rangul de sfetnic ştiinţific. Atunci a pregătit în limba persană un catehism pentru propaganda creştinismului. Moare însă în curând şi e îngropat la bis. grecească din Moscova. Din celelalte scrieri ale sale sunt renumite: istoria imperiului otoman („Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae"), publicată după moartea lui în engl. (1734—5), scriere vestită în toată Europa până la istoria lui Hammer, apoi „Istoria ieroglifică", nişte memorii în româneşte, scrise în formă alegorică şi într'un stil greoiu şi confuz, despre certurile familiilor boereşti din sec. al XVII şi XVIII. **C.** intercalează în povestire şi multe fabule, adaptându-le momentelor povestirii, şi consideraţii filosofice şi de zoologie, foarte utile pe atunci cititorilor. A mai scris şi alte lucrări de orientalistică, ca de ex. „Sistema religiei mahomedane" (Curanus), tipărită din porunca lui Petru cel Mare în ruseşte la 1722, în Petersburg. — Ca istoric, **D. C.** stăpâneşte bine materialul, lucrând în spiritul savanţilor sec. al XVIII şi folosind cele mai diverse izvoare: hărţi, dicţionare, tabele cronologice, documente etc. Discută critic părerile şi tratează ist. rom. în cadrul celei universale, preţuind adevărul istoric şi adâncind chestiunile. Discută cu pricepere şi pasiune originea noastră romană, susţinând că suntem Romani nobili şi puri, neadmiţând amestecul Dacilor şi Slavilor la formarea Românilor. Susţine deasemeni unitatea neamului rom., din Nordul şi Sudul Dunării şi continuitatea lui în ambele părţi, povesteşte şi năvălirile barbare. Se cunoaşte apoi faptul că **D. C.** a introdus notaţia muzicală la Turci şi a compus chiar cântări religioase turceşti. Deasemeni se ştie azi că el a fost şi un geograf învăţat, făcând şi o hartă a Moldovei. Trebuie să preţuim pe **C. D.** şi ca filosof. Inafară de faptul, că a scris cea dintâiu logică la noi: „Compendiolum universae logices institutions" şi „Institutio Logices, id est de philosophiae instrumentali arte habitus", el mai are şi o lucrare de metafizică: „Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago". A fost influenţat de filos. J. B. Van Helmont din care a şi tradus. O foarte bună monografie despre **D. C.** a scris prof. I. Minea: „Despre Dimitrie Cantemir, Omul, Scriitorul, Domnitorul" în 1926.

Canter (engl. kenter), termen hipic pt. galopul scurt, uşor. In sportul uman însemnează, că concurentul învinge uşor, fără sforţări.

Canterbury, oraş î. vechiu din Anglia; 25.000 loc. Reşed. arhiep. primat al Angliei. O frumoasă catedrală din sec. al XII. Fabrici de mobile şi ţesături; comerţ cu lână şi stofe.

Canterbury, v. Anselm de Canterbury.

Cantificarea predicatului (logică). După logica tradiţională scolastică judecăţile se împart, după cantitate, în universale şi particulare. Dar Hamilton (v. c.) admitea că putem determina cantitativ totdeauna predicatul judecăţii, putând converti simplu toate judecăţile, înlocuind copula cu semnul =. Căpătăm atunci patru forme de judecăţi în privinţa cantităţii: a) Toto-totale, b) Toto-partiale, c) Parti-totale şi d) Parti-parţiale.

Antioh Cantemir

Dumitru Cantemir

Cantilène de sainte Eulalie, este cel mai vechiu text de limbă romanică în versuri. Iată câteva versuri, aşa de apropiate de rom.:

„Voldrent la faire diaule servir.
Elle n'ont eskoltet les mals conseillers
Qu'elle Deo reneiet chimaent sur en ciel".

C. datează din sec. al X.

Cantilli Gheorghe, fost ministru în cabinetul I. Brătianu, în 1879.

Cantitate (filos.) 1. Mulţimea, mărimea lucrurilor. Arată „cât de mare" („mic") şi „cât de mult" sau „cât de puţin" poate fi determinat un lucru când e măsurat. 2. Totalitatea determinărilor aritmeticei, mecanicei, geometriei: număr, mărime, întindere, massă, mişcare, etc., opuse cu totul calităţii. In acest sens **C.** se confundă cu ceeace Boyle şi Locke numiau „calităţi primare". 3. (logică). O categorie fundamentală. Din punct de vedere al **C.**-ţii judecăţile sunt universale, particulare şi singulare (v. Judecata). **C.**-a este mai uşor determinabilă decât Calitatea, deaceea ştiinţele care lucrează cu **C.**-ţi (matematice) sunt cele mai precise.

Cantitatea de mişcare este produsul între massa şi viteza unui punct mobil.

Canton (Koang-tcheau-fu), unul din cele mai importante oraşe ale Chinei de S., pe ţărmul stâng al râului Ciu-Kiang. 900.000 loc. In faţa oraşului Hoa-ti, celebru pentru grădinile sale, **C.** e un mare oraş comercial şi industrial. Are o mare importanţă economică: torcătorii de mătase, fabrici de mătase, ţesătorii de lână, fabr. de hârtie, de mobile, evantaie. Exportă frânghii şi importă orez, grâu, petrol, opium, tutun.

Cantonament (milit.). 1. o localitate pe care o ocupă o trupă în staţionare, fără a fi cazarmă, folosind casele şi toate mijloacele găsite. — 2. **C. Bivuac,** staţionare care utilizează şi **C.**-ul şi bivuacul (v. c.).

Canţoneta, cântec compus din 5—15 stanţe de câte 9—15 versuri iambice, de câte 11 silabe, Reprezentanţii cei mai tipici ai **C.**-ei: Dante, Petarca.

Cantor Georg (n. 1845 † 1918), matematician germ., profesor univ. la Halle. Opera principală: Grundlagen einer allgemeinen Mannigfaltigkeitslehre. A introdus noţiunea de număr cardinal şi transfinit.

Cantu Cesare, mare istoric ital. (n. 1804 † 1895). Este cunoscut prin a sa „Storia Universale". Mai scrie: „Storia di cento anni" (1750—1850), „Storia degli Italiani", concepută într'un spirit catolic. A mai scris romane istorice şi alte opere literare. N. Bălcescu a cunoscut opera istorică a lui **C.** fiind influenţat de acesta.

Cannlă (med.), ţeavă metalică sau de sticlă, v. Intubaţie.

Canulelus Cneius, tribun roman, însemnat prin înduplecarea la retragere a plebeilor pe Ianiculus (una din cele şapte coline ale Romei) şi votarea unei legi, care conferia plebeilor dreptul de a încheia căsătorii valabile cu patricienii.

Cañuzares, Jose de —, dramaturg span. (n. 1676 † 1750). A pus în scenă episoade istorice: Las cuentas del gran capitan, Carlos V sobre Tunez, Hernan Cortés. Originalitatea lui se vede în micile comedii burleşti: El donine Lucas, La mas ilustre fregnone, etc. Este reprezentantul literaturii dramatice spaniole din prima jumătate a sec. XVIII.

Caolin (min.), vezi Argila.

Cap, limbă de mare, care înaintează în mare. De regulă **C.**-urile sunt înalte şi stâncoase. Ex. Cap. Nord., **C.** Caliacra, etc. Acestea sunt formate din roci mai dure intercalate în bancuri de roci mai moi. Marea rozând mai intens în rocile moi, formează băile, iar rocile dure rezistând, rămân sub formă de **C.**-uri.

Cap sau **Cape-Town,** oraş şi port din Union of South Africa, capit. provinciei Cap of Good Hopc, 245.000 loc. Înfiinţat de Olandezi în 1652 şi luat de Englezi în 1795, **C.** este azi un oraş modern, cu Universitate, staţiune puternică de T. F. F., arsenal, şantiere maritime, multe fabrici şi un mare centru comercial.

Cap (Colonia) sau **Cap of Good Hope,**

colonie engl. în Africa de S. Cuprinsă la V. de colonia Natal şi la S. de fl. Orange, are 717326 kmp., cu 2784000 loc. Relieful este mai mult un podiş, continuarea podişului Africei Centrale, cu climă mai uscată şi cu râuri sărace în apă. Cealaltă parte, cea din apropierea Oceanelor, este formată din pantele podişului (Karru), mărginite spre interior de munţi. Pe versante clima asemănă cu cea Mediterană. Veld este regiunea de stepă şi de păşuni, iar Karru cea de culturi (pe pantele S.-ice). Populaţia băştinaşe (Hotentoţi, Boschimani) se retrage spre N. din calea albilor (Englezi, Boeri) atraşi de bogăţiile miniere (aur, diamante, cupru, etc.) şi de productivitatea solului. Exportă: diamante, aur, lână, piei, vinuri, fructe, tutun, etc. Oraşe: Captown (capit.), Port Elisabeth, East-London, Kimberley, etc.

Capă (marină), o poziţiune de echilibru care permite vasului să se menţină contra vânturilor şi valurilor pentru a asigura o mică viteză înainte sau chiar a sta pe loc cu cele mai mari stricăciuni posibile.

Capablanca José Raoul, mare maestru al jocului de şah, n. în Havanna 1888. În întrecerile internaţionale a obţinut de mai multe ori premiul întâiu.

Capacitate (Măsuri de —), v. Măsuri şi sistemul metric.

Capacitate electrică, e putinţa unui corp de a înmagazina electricitate. C. electrostatică a unui conductor este încărcarea, ce trebue s'o dăm acestuia, pentru a-i ridica potenţialul dela zero la 1. Unitatea de C. în sistemul electrostatic C. G. S. este cm. Unitatea practică de C. este faradul $= 9.10^{11}$ cm., aceasta fiind prea mare, de obiceiu se întrebuinţează microfaradul $= 9.10^{5}$ cm. $=$ 9 km, adică a milioana parte din farad.

Cap d'Antibes, cap pe coasta Mediteranei franc. (départ. Alpes Maritimes), între oraşul Antibes şi golful Juan. Pe penins., s'au construit multe vile, formând o staţiune climatérică de iarnă mult căutată. Aici a murit Marele Duce Nicolae, care a fost comandant important al armatelor ruseşti în timpul marelui războiu mondial.

Capek Karel (cit. Ţapec), dramaturg şi ziarist ceh, la Praha (n. 1890). Cunoscut mai ales prin drama „Rovaro".

Capella Marcianus, scriitor latin din sec. al V. A scris: „Satyricon", un fel de enciclopedie însemnată pentru evul mediu.

Capellini Giovanni (n. 1833 † 1900), geolog şi paleontolog italian, fundatorul muzeului geologic din Bologna, fost prof. în Genua şi Bologna, şi fost membru onor. al Academiei Române, remarcându-se prin cercetările sale de antropologie şi arheologie preistorică, în 1864 şi 1868 făcând studii geologice în România.

Capendu Ernest, literat franc. (n. 1826 † 1868). A colaborat cu Th. Barrière la opera „Faux Bonshommes". A publicat multe romane cu observaţii bune dar fără stil.

Capesius Bernhard Karl dr., (n. 1889), scriitor sas, ardelean. 1924 directorul liceului evanghelic din Bucureşti. A scris poezii lirice, drame şi romane. Cel mai de seamă roman al său e: Im alten Land (1923); Alte opere: „Der schöne Tod", Abendlied (1919); „Irrfahrten", Erzählung (1920), etc.

Capet Hugues, v. Hugues.

Capeţienĭ (Capetiens), fam. franc. care a urmat la tronul Franţei după dinastia Carolingiană până a 1328, descendenţi din Robert le Fort (Cel Tare). Hugo Capet, a reuşit, după lupte de un secol, să obţină coroana, în 987, după moartea ultimului Carolingian. În linie directă regii dela Hugo Capet până la Carol al IV (987—1382), apoi în linie laterală dinastia de Valois dela Filip al IV până la Henric al IV (1382—1589) şi în sfârşit dinast. de Bourbon, dela Henric al IV — Ludovic Filip (1589—1848).

Capichehaia, agentul Domnului pe lângă Poarta turcească.

Capiapo, 1. oraş din Chili (Atacama), cu apr. 14.000 loc. În apropiere mine de argint, cupru şi copiapită, sulfat hidratat natural de fier. — 2. C. Vulcan înalt de peste 6000 m. din Anzii Chilieni.

Capidan Theodor, prof. de ligvistică la univ. din Cluj, de origine aromân (n. 1879 în Perlepe, Macedonia). A fost director al Şcoalei superioare de comerţ din Salonic (1902—1919), apoi decan al Fac. de Litere Cluj (1928—29). Colaborator la Dicţionarul Academiei Române din 1910, fără întrerupere. Ales, în 1928, membru corespondent al Acad. rom. C. a desvoltat o fecundă activitate pentru cunoaşterea dialectelor transdanubiene (aromân, meglenit) şi a raporturilor lingvistice dintre acestea şi dacoromâna şi dintre ele şi albaneza, bulgara, etc., publicând fundamentale studii în acest domeniu în rev. „Dacoromania", buletinul Muzeului Limbii Române. Lucrarea sa „Elementul slav în dialectul aromân", a fost premiată în 1925 de Acad. cu premiul „Năsturel". Studiile sale dovedesc prin claritatea, bogăţia şi talentul ascuţit de observaţie că limba română n'a primit numai şi împrumutat cuvinte dela popoarele cu care a venit în contact în cursul veacurilor, ci însaşi a dat acestora din belşug cuvinte şi particularităţi morfologice (limbii bulgare de ex.). Cele mai importante studii sunt: Meglenoromânii (2 vol., al 3-lea sub tipar); Românii Nomazi, Raporturile albano-române; Rap. slavo-române; Die nominalen Suffixe im Aromunischen; „Codex Dimoniae", studiu morfologic; Românii din Albania.

Theodor Capidan

Capidan Pericle, pictor de origine aromân (n. 1869 la Perlepe, Macedonia). A făcut studii de specialitate în Franţa şi Germania. Profesor la şcoala de arte frumoase din Cluj. Tabloul „Răstignirea", a fost apreciat şi în străinătate. Are pânze interesante prin subiecte orientale şi printr'un colorit plin de efecte şi expresivitate artistice. A făcut mai multe expoziţii în Cluj.

Capigi-baş, marele cămăraş turcesc.

Capilanca (2897 loc.), com rur. din jud. Hotin, pl. Clişcăuţi. Formată din satele: Anadol, Darabani şi Capilanca. Primăria la Capilanca. P. U. şi G. Mămăliga la 21 km.

Capilare (anat.), vase sangvine microscopice care fac legătură între artere şi vene. Ele formează în organe reţele; din ele trec alimentele şi oxigenul în ţesuturi: în plămâni se fac prin ele eliberarea sângelui de bioxid de carbon şi încărcarea sa cu oxigen.

Capilaritate, fenomenul constă în faptul că în două vase comunicante — unul foarte îngust, celălalt mai larg, — lichidul nu urmează legile hidrostaticei. În vasul îngust nivelul lichidului rămâne superior sau inferior nivelului din vasul larg, după cum lichidul udă sau nu pereţii vasului. Fenomenele capilare sunt datorite forţelor moleculare (adhesiune şi cohesiune). Fenomene capilare în natură: o cărămidă absoarbe apa, umiditatea pereţilor unei case, etc.

Capillati (lat.), şi **Comati**, nume dat de scriitorii romani, poporului de rând al Dacilor, prin faptul că purtau păr lung şi umblau cu capu gol, cum sunt reprezentaţi şi pe Columna lui Traian.

Capital, e suma de bunuri, produse prin munca omenească, care servesc ca mijloace pentru producţiune nouă.

Capitale sau **Majuscule**, caractere tipografice, mai mari (litere mari), care se deosebesc de cele mici prin forma lor, întrebuinţate mai ales în titluri.

Capitalism, formă economică a producţiunilor în care „capitalul" (v. c.) predomină asupra celorlalţi factori de producţiune (natura şi munca) şi în care iau conducerea producţiunii „capitaliştii". Într'o ţară capitalistă, forma generală de producţie e capitalul (Anglia, U. S. A., Germania, etc.). Louis Blanc cerea protecţie pentru muncitori, împotriva capitalismului şi obţinu, în 1848 un credit de 3 milioane franci, pe care-l împărţi la 56 de asociaţii muncitoreşti, care în doi ani se desfiinţară toate dela sine, pentrucă lucrătorii n'au vrut să muncească. După Karl Marx (v. c.), C. sileşte pe lucrător să primească lucrul pe preţ ieftin: salariaţii moderni ar fi nişte sclavi, nişte instrumente sau mijloace de producţie, nefolosind decât foarte puţin din energia ce o cheltuiesc (v „legea de aramă"). Capitalismul financiar, care nu vrea să producă, ci numai să strângă bani, duce, într'adevăr, la predominarea unilaterală a unui singur factor de producţie, capitalul, tot aşa cum supraprecţuirea muncii duce la Socialism. Producţia totală şi armonică a celor trei factori se pune şi C.-lui şi Socialismului.

Capitalizarea este a) punerea în rezervă a unor bogăţii care se vor consuma mai târziu, [„capitalizare primitivă"] sau b) întrebuinţarea bogăţiilor prezente pentru a creşte uşurinţa producţiei („C. modernă"). C. nu e posibilă decât dacă cel care cruţă astăzi are siguranţa că bunurile economisite prin privaţii personale vor rămânea ale sale şi că el va putea să le folosească pentru sine, ori să le rezerve pentru alţii, fie prin schimb, donaţie, ori moştenire. C. e influenţată de: situaţia economică, întâmplările politice, gradul civilizaţiei, ş. a. condiţii. C. adaugă la capital diferenţa dintre producerea şi consumaţia avuţiilor.

Capital rulant, e acela, care serveşte

aceleaşi persoane numai odată la producţiune, de ex. banii, alimentele, marfa, ce se vinde ori din care se pregăteşte ceva.

Capital societar, este averea, pe care acţionarii o adună spre a întemeia o societate. Fiecare acţionar primeşte acţiuni în proporţie cu contribuţia sa, şi prin vărsarea contravalorii lor începe funcţionarea societăţii înfiinţate.

Capitaluţe, caractere tipografice care au forma majusculelor, dar mărime literilor mici. Fiecare corp de litere are capitaluţe (de ex. ROMANIA). Au rolul de a releva într'o frază importanţa unor cuvinte (numele proprii, cuvinte latine în lingvistică, etc.) ca şi cursivele şi aldinele.

Căpitan, căpetenia sau şeful unei trupe. Comandantul unei companii, baterii sau escadron; Comandantul unui vas, unui port sau unui balon. Şeful unei echipe de football, sau a unei bande de haiduci, hoţi, etc. Prin extensiune, un mare şi faimos general distins prin calităţile unui prea bun conducător. Ex.: „Regele Carol I a fost un mare căpitan". **C. Comandor**, grad în ierarhia militară la marină, corespunzător cu gradul de Locot.-Colonel din armata de uscat.

Căpităinie (marină), se înţelege prin C-a portului, localul unde se găseşte biroul Comandantului, Căpitan de port, împreună cu tot serviciul de administr. al portului.

Capite censi, la Romani, nume dat celei mai de jos clase a cetăţenilor, care nu aveau nici o situaţie şi nu lua parte nici la războiu.

Capitel (arhit.), partea superioară a unei coloane sau pilastru, de ex.: capitel doric, ionic, etc.

Capitis deminutio, în dreptul roman orice schimbare în starea juridică a persoanelor.

Capito (lat.), subîmpărţire a unei scrieri.

Capitolino (Monte) sau Tarpeiano (geografia ant.), una din cele 7 coline din *mijlocul* vechei Rome.

Căpitanul Constantin (Filipescu), cronicar muntean (n. 1655 † 1696). I s'a atribuit o Istorie a ţării Româneşti (publicată în „Magazinul istoric" vol. IV). O altă parte a acestei cronici, care se crede a fi a lui Radu Popescu, i se atribuise tot lui C. C. F. şi s'a publicat în acelaşi „Magazin", vol. I., apoi în ed. separată de d. N. Iorga C. C. F. a fost om de încredere al lui Şerban Cantacuzino. Îşi începe cronica cu Radu Negru, arată originea noastră romană şi foloseşte izvoare interne şi externe.

Capitoliul cea mai ilustră din colinele Romei, pe care se ridica templul lui Jupiter Optimus Maximus. Azi se numeşte Capitoliu. C. era centrul vieţii religioase a Romei. Pe el se mai găsia templul Junonei Moneta, cu monetăria statului, iar în jurul lui erau: roca Tarpeiană, Tabularium, închisoarea Tullianum şi alte clădiri.

Capitulare (lat.), renunţarea la continuarea luptei, predarea unei armate, ori a unei cetăţi.

Capitularia, acte legislative date de rege, împărţite în capitole cu un număr curent (de aici numele), mai ales în Franţa, pe timpul Carolingienilor. Importante din punct de vedere istoric: C. lui Carol cel Mare (Charlemagne).

Capitulaţiune (dr. internaţional), convenţie (contract), cuprinzând mai multe capitole. De obicei se numesc C.-uni convenţiile cu Poarta otomană, încheiate de ţările creştine, pentru garantarea drepturilor conaţionalilor lor, pe care le ocrotesc consulii respectivi.

Caplani (4240 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Palanca. P. U. Ivăneştii-Vechi. G. Culevcea la 33 km.

Capo d'Istria, vechea Aegida, oraş în Italia. Construit într'o ins. de pe coasta Istriei. Port important. Ţesătorii de mătase. In sec. al IX republică independentă, devine Veneţiană din 932—1380, Genoveză până la 1478, când este reluată de Veneţia. Urmează soarta Veneţiei, rămâne austriacă dela 1866—1919 când se reîntoarce la Italia. Apr. 14000 loc.

Capo d'Istria, Ioan Antoniu, conte de —, bărbat de stat gr. (n. 1776 † 1831). A intrat în serviciul dipomatic al Rusiei, pe care a reprezentat-o din 1813—1815 la tratativele din Viena şi Paris. Ministru de externe al Rusiei (1816—22). Rol important a avut în răscoala Grecilor contra Turciei, ajungând chiar dictator în Grecia (1827). Bănuit de legături cu Rusia, moare asasinat de fraţii Mavromichalis.

Capodopera (ital.), lucrare artistică de valoare deosebită; opera principală a unui artist.

Caporali Cesare, poet italian (n. 1531 † 1601). A scris satire pline de spirit.

Caporalism, 1. Exagerarea micilor exerciţii militare de către şefii superiori din armată. 2. Regimul politic în care predomină conducătorii militari sau când a ceştia sunt conduşi de tendinţe exagerării amănuntelor în sensul militarismului. In Prusia C. a fost cultivat adeseori.

Caporetto, mică localitate în Italia, în partea de mijloc a râului Isonzo, care a aparţinut Austriei până la tratatul dela Saint-Germain-en-Laye din 1919. Aici au înfrânt Germanii, conduşi de von Below, armata ital. de sub comanda generalului Cadorna (20 Oct. 1917). După această înfrângere Italienii pierd regiunea Isonzo.

Capotaj (aviaţie). In aviaţie darea peste cap a avionului, când ia contact cu pământul, din cauza unei rezistenţe ce aparatul a întâlnit-o pe pământ în viteza sa de aterizare. Este cel mai frecvent accident de aviaţie.

Capoul Joseph-Amédée-Victor, tenor franc. (n. 1839 † 1924), devenit celebru prin expresivitatea şi eleganţa firească a vocii. Coafura C., după numele acestui tenor, are o cărare la mijlocul capului lăsând cele două laturi ale frunţii libere şi două bucle mici în mijlocul frunţii.

Cappadocia (geogr. ant.), regiunea centrală a Asiei Mici, udată de Halys (Kizil Irmak) şi mărginită la N. de Marea Neagră. Capit. era Mazaca, numită în urmă Caesareea, azi Kaisarieh. Din cauza picturilor primitive ale bisericilor vechi din C., formează un punct de atracţie al cercetătorilor artei vechi.

Capra (zool.), rumegătoare, gen al Cavicornilor. Formează împreună cu Ovis (oaea) subfamilia Caprovinelor; trăesc mai ales în zona alpină. Capra domestică îşi are origina probabil din C. aegagrus. (Europa sud-estică, Asia de Vest.) C. angora şi C. caşmir, ale căror lânuri dau un material de ţesut foarte fin se trag dela C. falconeri (Afganistan).

Capranica Luigi, marchiz, romancier şi poet ital. (n. 1821 † 1891). A scris romane istorice interesante.

Caprei, Piciorul —, munte în judeţul Buzău, de 1504 m., unul din cele 5 piscuri ale masivului Penteleu. Are păşuni întinse şi păduri mari de brad şi molift.

Căpreni (2524 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Melineşti. Formată din satele: Brădeşti, Căprenii de mijloc, Căprenii de sus, Cornetu, Găgăiu, Granolea, Plopu şi Scurtu. Primăria în Căprenii de mijloc. Infirmerie. P. U. Melineşti. G. Gilortu la 18 km.

Capreolus (zool), căprioare, gen al Cervinelor, la noi C. Capreolus (căprioara).

Căpreşti (8231 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Cotiugenii-Mari. Formată din satele: Căpreştii-Sat, Căpreştii-Târg, Domulgeni, Prodăneştii-Noui, Prodăneştii-Vechi şi Ştefăneşti. Primăria la Căpreştii-Târg. Of. P. local. G. Rogojeni la 6 km.

Capri sau **Caprea**, mică insulă la intrarea în golful Neapole. Pe timpul lui Tiberiu a fost reşedinţă imperială, unde acest împărat îşi permitea tot felul de petreceri. Şi azi sunt ruine ale palatelor sale. Cunoscută pentru grota sa numită „Grotta azura", din cauza unui fenomen de descompunere a luminii solare.

Capriclo, numirea unei compoziţii muzicale, în care ritmul sau tempo este lăsat la capriciul (bunul plac) al compozitorului. C. are şi sensul „ad libitum".

Capriciu (franc.), îndemn la săvârşirea unei fapte, a cărei motiv nu-l înţelege nici făptuitorul, nici altcineva. C. provine din lipsa de cugetare şi e frecvent la femei şi copii, mai rar la bărbaţi. Înţelesul cuv. C. e foarte apropiat de expresia rom. „cu toane".

Caprifoliacee (bot.), familie din ordinul Rubiale. In Europa în zona temperată. Genuri mai cunoscute: Sambucus (boz şi soc), Viburnum (dârmoz şi călin). Lonicera (caprifoi).

Caprivi Georg Leo, mai întâiu admiral şi comandant de corp de armată, apoi cancelar imperial german (1890), urmaşul lui Bismarck şi favoritul lui Wilhelm al II. El a reînoit Tripla alianţă şi a rupt alianţa cu Rusia, făcând astfel posibilă alianţa franco-rusă.

Capsă (chim.) se numeşte tubul de alamă sau de cupru montat în cartuşele armelor de vânătoare sau militare, umplut cu fulminat de mercur, amestecat uneori cu puţin praf de puşcă sau preparat cu picraţi, de potasiu sau stronţiu. Prin isbire se aprinde şi produce explozia cartuşului.

Dr. Ştefan Capşa

Capşa Ştefan, medic român (n. 1821 † 1885), unul dintre primii ginecologi savanţi români. Fost prof. la Fac. de Med. din Bucureşti, director al Maternităţii, director general al serviciului sanitar; a

publicat în româneşte manuale de specialitate şi în limbi străine lucrări apreciate.

Capsicum (bot.), gen al Solaneelor; la noi se cultivă ardeiul (C. annuum).

Capsulă (bot.), v. Fruct.

Captatio benevolentiae (lat. căştigarea bunăvoinţii), mijloacele întrebuinţate de orator pentru căştigarea simpatiei auditorului şi trezirea interesului faţă de discursul său.

Captură, prinderea şi îndrumarea spre o vale mai joasă a unui râu sau unei părţi din râu prin eroziune regresivă, fie a râului cu valea mai joasă, fie a unui afl. al acestuia. Locul unde s'a făcut C. se numeşte punctul de C. Oltul transilvan a fost captat de un afl. al Lotrului, Jiul superior la fel de un afl. al Jiului Oltenesc.

Captios (logică), argumentul C. = argument necorect, prin care surprindem asentimentul cuiva când nu este destul de atent sau nu are destulă deprindere cu argumentarea şi e prea încrezător. Argumentul C. este un sofism.

Captivitatea babilonică, ducerea Evreilor ca prizonieri în Babylon, după înfrângerea şi cucerirea Ierusalimului de Nabucudonosor. După 70 de ani, ea se termină, căci Cyrus, cucereşte Babylonul. Un psalm (Super flumina Babylonis = La râul Vavilonului, acolo şezum şi plânsem....) a eternizat această jalnică soartă a neamului lui Izrail. — Bis. catolică numeşte C. B. timpul cât au stat papii în prinsoare la Avignon (1309—1377).

Capua, oraş din Italia (Campania). Are 13200 loc. şi 2 frumoase biserici. Oraş de vilegiatură.

Capuana Luigi, romancier, nuvelist şi critic italian (n. 1839 † 1918), fost profesor la Univ. din Catana. A caracterizat în piesele sale moravurile siciliene: „Giacinta", „Marchizul de Roccaverdina". Are analize psihol. reuşite. Este fondatorul şi teoreticianul „Verismului" (v. c.).

Capu-Codrului (3459 loc.), com. rur. din jud. Câmpu-Lung, pl. Humorului. Of. P. local. G. Păltinoasa la 5 km.

Capul Aromatelor, v. Aromate.

Capul Horn, cap cel mai de S. al Americei de S., la extremitatea de S. a Tărîi Focului. A fost descoperit în 1578 de navigatorul engl. Francis Drake.

Capului verde (Insulele —), archipelag portughez udat de Oc. Atlantic şi aparţinând Africei, de care o desparte de 500 km. Are 142.000 loc. Cap. Praya. Se compune din numeroase insule, din cari principalele sunt: Santa-Antão, São Nicolau, Boavieta, São Vicente, Fogo, cu un vulcan încă activ şi São Thiago, unde se află capit. Sunt ins. de origină vulcanică, sterile în regiunea muntoasă, fertile în văi, unde se întâlneşte vegetaţia tropicală a Africei şi cea a ţărilor mediterane ca, bumbac, zahăr, indigo şi fructe de tot felul. Populaţia e de Mulatrii şi Negrii.

Capus Alfred, autor dramatic şi romancier franc. (n. 1858 † 1922). A scris piese comice, vesele, frivole, spirituale sau cu teme de actualitate, care l-au împiedecat să redea cu succes realitatea vieţii omeneşti. A răspândit în piese de teatru morala „aranjamentelor" uşoare cu un optimism zeflemist: (la Veine, Notre Jeunesse). A scris fantazii dramatice (Brignol et sa fille, la Petite fonctionnaire). N'a reuşit în dramă: l'Aventurier. Roman: Qui perd gagne. Satire politice în ziarul „Figaro": Au jour le jour.

Căpuşa (zool.), animal acarien parazit (Ixodes ricinus) din clasa Arachnidelor, care trăieşte prin păduri şi tufişuri, fixându-se uşor cu ciocul pe corpul unor mamifere (câine, oaie, bou) şi chiar pe om, cu sângele cărora se hrăneşte, sugându-l până se umflă, devenind de mărimea unei boabe de fasole. Desprinderea ei se face uşor ungând-o cu uleiu sau cu terpentină.

Caput Bubali, o staţiune romană în Dacia Ripensis, pe unde a înaintat Trajanus, în primul războiu cu Dacii (101 d. Chr.). Ea se afla la 10 mille romane (= 14,8 km.) de Tibiscum (tabula lui Castorius, în copia lui Peutinger).

Capuţini, ordin călugăresc, o ramură a franciscanilor. Ordinul C.-lor l-a înfiinţat la 1525 Matteo di Bassi în Urbino (Italia), cu statute foarte severe, întărite de Papa Clement VII. C.-ii imitează pe Sf. Francisc chiar şi în îmbrăcăminte, (haină părosă cu glugă, caputinum, sandale, barbă).

Carabină (milit.), o puşcă scurtă mai uşoară şi cu ţeava ghintuită. În evoluţia armamentului portativ a fost prima armă de foc la care s'au adaptat ghinturile. Fiind mai uşoară şi mai maniabilă este adaptată ca armă portativă a trupelor călări. La noi în serviciu se găseşte Carabina Manlicher „tip rom." ca armă oficială.

Carabide (zool.), fam. a Coleopterelor. Genuri frecvente la noi: Cicindela, Carabus; Trechus, adaptat la viaţa subterană, se găseşte la noi în peşteri, în specii caracteristice.

Cărăbuş (zool.). 1. Găinuşa sau gândacul de Maiu, insectă colopteră (Melolonta vulgaris) de 25—29 m/m lungime, cu elitre de coloare roşietică castanie, iar pe laturile pântecelui cu câte 5 pete triunghiulare de coloare albă, având antenele terminate cu foiţe resfirate în evantaliu. Larvele sale — numite viermi albi — se desvoltă din ouăle depuse în pământ, hrănindu-se cu rădăcinile plantelor până ce devin insectă adultă; în vara anului al 3-lea, transformându-se în nimfă, din care în primăvara viitoare ese un C. adult. Hrănindu-se cu frunzele arborilor produce pagube mari, fiind deci insectă stricăcioasă. — 2. C. v. şi Gândac auriu.

Caracal (peste 16.000 loc.), oraş, capit. jud. Romanaţi. Are prefectura jud., Serviciul tehnic. Tribunal. Oficiu P. T. T. Administraţie financiară, spital judeţean. Mare parte din casele vechi şi cea mai mare parte din biserica Sf. Mihail sunt clădite din cărămizi şi pietre aduse dela Reşca, din ruinele vechei cetăţi romane Romula.

Caracalla Marcus Aurelius Antonius, împărat roman (n. 188). Îşi începe domnia cu asasinarea fratelui său. Omoară peste 200.000 de persoane. Moare asasinat de gardiştii săi. Pe timpul domniei sale (211—217) dreptul de cetăţean roman a fost acordat, din motive fiscale, tuturor locuitorilor imperiului: „edictul lui C."

Caracas, capit. republicei Venezuela la 12 km. de portul său La Guaira şi marea Antilelor. Are 135 000 loc. şi e clădit la 900 m. alt. Climă dulce. Un oraş frumos.

Caracaş Constantin, medic român (n. 1773 † 1828), fiul lui Dimitrie Caracaş, doctor de Viena. Vestit şi el ca practician, a condus spitalele Pantelimon şi Filantropia. A publicat o excelentă descriere a Munteniei, din punct de vedere medical „Topografia Valahiei" (în greceşte).

Caracaş Dimitrie, medic român († 1804), doctor din Halle, a fost unul dintre cei dintâi medici titraţi din Muntenia. In 1784 a fost numit protomedic în Bucureşti şi director al spitalului Pantelimon Ca practician era vestit în toată ţara, în calitate de medic oficial a făcut mult pentru crearea unui serviciu sanitar inexistent până atunci. A publicat în limba grecească la Viena nişte foarte apreciate poeme medicale.

Caracostea Dumitru, critic şi istoric lit., profesor de lit. la facultatea de litere din Buc. (n. 1879). A colaborat la „Viaţa nouă", „Corvorbiri literare", etc.,

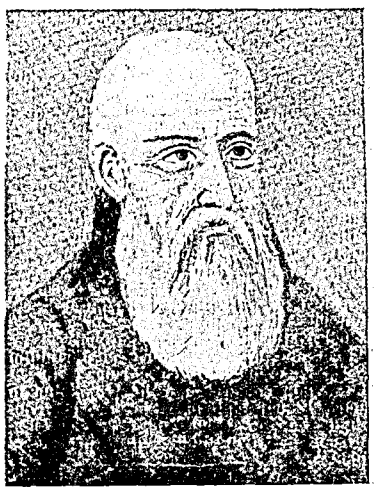

Dr. D. Caracaş

Scrieri: Poezia română de azi, 1910; Mioriţa în Moldova (1916); Mioriţa în Oltenia şi Muntenia, Poetul Brătescu-Voineşti (1921); Un mare critic român modernist (1927), etc.

Caracatiţa (zool.), animal cefalopod (Octopus vulgaris) comun în regiunea de coaste a mărilor din sudul şi estul Europie, pândindu-şi prada stând ascuns prin scobiturile şi crăpăturile stâncilor, consumând cantităţi mari de crabi, scoici, melci, etc. Se deosebeşte de Sepie, având numai 8 braţe şi prin lipsa scoicei din manta. Ca animal tânăr este comestibil.

Caracter, 1. Natura, însuşirea distinctivă a unui lucru sau a unei fiinţe. Ex.: C.-ul zonei tropicale, etc. 2. (Psihol.) Trăsăturile esenţiale şi permanente ale unei individualităţi (v. c.) prin care în mod obişnuit se manifestă în gândirea, simţirile şi reacţiunile sale, ca un întreg, o unitate bine conturată. C.-ul se deosebeşte de individualitate şi o presupune (v. individualitate). 3. (Morală) C. moral: stăpânirea de sine, consecvenţa în acţiuni bune, tăria şi acordul cu tine însuţi. In acest sens C. bun, C. rău. Nu există om fără caracter.

Caractere tipografice, numirea literelor tipărite. C.-ele sunt de mai multe categorii, aşa de ex. C.-e ordinare sau de text curent, de titluri, de fantesie sau florate. Cele mai multe popoare europene

au adoptat caracterele latine numite și „antiqua". *Textele subliniate* se imprimă cu C.-e cursive. După mărime, categoriile cele mai obișnuite de C.-e tipografice sunt următoarele:

Nonpareille
Petit
Bourgeois
Garmond
Cicero

Caracteristică. 1. (gramat.). Sunetul distinctiv al formei verbale la infinitiv, dela cele patru conjugări. Ex.: a cânta, a ședea, a crede, a limpezi. Avem urm. c.-e: Conj. I:a; c. II:e; c. III:ea; c. IV:i și î. 2. (Psihol.) (v. Profil. psihograma).

Caracui (5985 loc.) com. rur. jud. Lăpușna, pl. Hâncești. Formată din satele: Caracui, Chiselari. Fundu-Sărățichci II. Primăria la Caracui. P. U. Gura Galbenă. G. Zloți la 32 km.

Caracușeni (4807 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Briceni. Formată din satele: Coloniști și Caracușeni. Primăria la Caracușeni. P. U. Briceni. G. Vascăuți la 20 km.

Caracudă (zool.), v Carassus.

Carada Eugen (n. 1836 † 1910), publicist și economist român. In tinereță a tradus și adaptat lucrări de literatură pentru Teatrul Național. Redactor al ziarului liberal „Românul" (1860—70). Republican în concepție, a urît pe Cuza Vodă și pe regele Carol, împotriva căruia a conspirat, la 1871, împreună cu Candiano-Popescu, dar e achitat. 1881 e director al Băncii Naționale; om de încredere al lui I. Brătianu și aderent aprig al partidului liberal, pentru întărirea căruia a lucrat toată viața și care i-a ridicat o statue în curtea Băncii Naționale, la a cărei consolidare a lucrat mai mult ca ori cine. Adeseori a avut importante însărcinări financiare.

Caragea, Condica lui Ion —, (dr.): codul civil din 1817 în Muntenia, rămas oficial în vigoare până la 1864, când Cuza-Vodă o înlocuiește ca și pe „Condica lui Calimachi" (v. c.), din Moldova prin Codul civil (v. c. cf. Boerescu). In C. I. C. se găsesc aceleași influențe și *izvoare ca și în Condica lui Calimachi*. Și această condică de legi a fost scrisă și tradusă și în românește.

Caragea, 1. **Nicolae,** Domn al Țării Românești (1782—83). Grec din Constantinopol, om învățat, a strâns avere ca *domn, pentru a-și satisface protectorii* săi Turci și pentru cele 5 fete ale sale. A căutat să împiedece stabilirea consulatelor străine în țară; 2. **Ioan,** Domn al Țării Rom. (1812—1818). Om lacom, sprijinitor al școlii grecești. Impozitele mărite le încasează nemilos în folosul său și al Turcilor. Sub domnia lui, în 1818, s'a tipărit o condică de legi.

Caragheorghevici (2552 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Ineu. Of. P. T. T. Dist. $3^1/_2$ km. de G. Bocsig-Beliu.

Caragiale Costache, scriitor și actor rom. (n. 1812 † 1877). A înființat o trupă de teatru cu care a colindat multe locuri și a scris nsuși teatru: „O soarea la mahala". „Poezii" în „Foaia pentru minte" (1844). O repetiție moldovenească (farsă, 1 act, Iași 1845). Teatru național în Țara Românească, Buc. 1855, etc.

Caragiale Ion Luca, autor dramatic și nuvelist rom. (n 1852 † 1912). A fost rând pe rând sufleur de teatru, ziarist, revizor școlar, comerciant și director al Teatrului Național din București (1888). A fost membru al societății „Junimea" până la 1890 și colaborator credincios la „Convorbiri Literare" La 1893 întemeiază „Moftul român" ziar umoristic, iar în 1896 „Epoca literară". A fost un mare prieten și bun cunoscător al Ardelenilor, pe care-i vizita adesea și a stat la Arad, colaborând la ziarul „Românul" C. a scris piese de teatru: Comediile „Conul Leonida față cu reacțiunea" (în care satirizează moravurile politice și superficialitatea civilizației, punând în scenă două personaje și scoțând în evidență situații de un comic irezistibil), apoi „O noapte furtunoasă", în care ne face să rădem de lumea mahalalei și viața ei, „O scrisoare pierdută", care e ridiculizarea moravu-

rilor electorale și a vieții politice superficiale dela noi, și în sfârșit drama „Năpasta", poate cea mai bună dintre valoroase lui lucrări. C. se ridică în teatrul său deasupra întâmplărilor trecătoare, creind „tipuri reprezentative", cari trăiesc prin viața lor proprie și iau parcă ființa alături de noi în viață. Prin aceasta piesele sale de teatru au o valoare trainică. Deasemeni concentrarea și motivarea acțiunii, inventivitatea peripețiilor, neobișnuita adecvare a personajelor la situații, perfecta lor mânuire în cele mai amănunțite momente ale acțiunii dau pieselor lui C. (alături de marele spirit de observație și de puterea de satiră amară), o importanță excepționată în lit. rom. Aceleași daruri artistice le găsim realizate în nuvelele și schițele sale. „Făclia de Paște" din vol. „Nuvele și Povestiri" e cea m. bună nuvelă psihol. Schițele sale umoristice sunt capodopere ale genului, vol.: Schițe ușoare, Momente, schițe și Amintiri, Schițe nouă, Reminiscențe, etc.

Caragiale Luca Ion, poet modernist, rom., fiul mai mic al marelui I. L. Caragiale (n. 1893 † 1921 la Berlin), unde își făcea studiile. A publicat prin rev. Flacăra, Viața românească, Cuvântul liber, Hiena, Sburătorul, o parte din scrierile sale variate. Scrieri: Hrisovul Domniței, poem în XI părți, Flacăra vol. VII, 1922. In colaborare cu Ion Gherea „Nevinovății viclene", roman, Vieața rom. 1920. Traduceri: „Pan" din Knut Hamsun și poeme din Edgar Poe.

Caragiale Mateiu Ion, poet rom. (n. 1885), *fiul mai mare al lui I. L. Caragiale*. Ocupându-se cu studii de heraldică, e și pictor miniaturist și heraldic. Versurile sale au o perfecțiune parnasiană în sonete. Poezia lui este tradiționalistă. In proză arată calități mai puține. Scrieri: Remember, Craii de Curtea veche rom., Pajere (versuri), Odrasla regilor, proză. A colaborat la Flacăra, Viața românească.

Caragiani Ion, scriitor rom. de origine Aromân (n. 1841 † 1921). fost prof. de limbă și lit. elenă la Univ. din Iași și *Membru al Academiei rom.* de la înființarea ei. Făcea parte din grupul „Junimea", în care era foarte apreciat pentru anecdotele sale, minunat spuse. Și cursurile sale erau preserate cu povestiri glumețe. Scrieri: Scurt studiu istorico-lingvistic asupra Românilor din Macedonia și zece poezii populare în dialectul lor. Sintaxa greacă (1870, Iași), Odiseea și Batrachomiomachia (trad. în proză, Iași, 1878). A tradus apoi din Theocrit și Aristotel. A mai scris: Studii asupra Românilor din Peninsula Balcanică.

Cara Hasan (2024 loc.) com. rur. iud. Cetatea-Albă, pl. Volintinești. P. U. la Purcari. Dist. de G. Căușani 36 km.

Caraibelor (Marea —) sau Marea Antilelor, cuprinsă între America de S. și Antile.

Caraibilor (Munții —), lanț muntos din America de S. (Venezuela) între lac. Maracaibeo și Penins. Patria. Calcaroși, au pe partea S.-ică cutări puternice paralele, iar pe cea N.-ică o serie de fracturi, prin care au apărut vulcani. Înălțime max. 3000 m.

Caraibe (insule —), nume dat câte odată Antilelor mici, de aici și marea Caraibelor (marea Antilelor).

Caraivan Virgil, scriitor rom. (n. 1879). A scris nuvele, schițe și povești și a adunat și tradus povești stranii. Scrieri: Nuvele, schițe și povești (în Luceafărul VI 1907). La Șezătoare povești și Snoave; Povești (1908); Doamna Ilina (1909), Snoave; La gura Sobei, povești și Snoave (1924), etc.

Caramahmet (3852 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Chilia-Nouă. Formată din satele: Caramahmet, Papora și Pomazeu. Primăria la Caramahmet. P. U. Chilia-Nouă. G. Arciz la 50 km.

Caramel (chim.), substanță galbenă-brună cu gust amar, obținută din zahăr prin încălzire la 190—220°, *fiind* întrebuințată la aromatizarea și colorarea sosurilor, a lichiorurilor și'n cofetărie.

Cărămizile (tehnol.), alături de țigle, olane sau plăci, tuburi și dale, sunt produse ceramice fabricate din argilă, cu *un conținut determinat* de nisip (argilă figulină), care prin coacere în cuptoare nu se contractează prea mult și nu se diformează. Se fabrică mai multe varietăți: C. pline, paralipipedice de diferite dimensiuni: 20—26 cm. lungime, 5—6 cm. grosime și 10—12 cm. lățime, întrebuințate la construcții massive, având un coeficient de rezistență de 150 kg/cm², în diferite nuanțe de colori, roșii, brune sau verzi. C. găurite, ușoare și rezistente la zidirea etajelor superioare dela clădiri. C. rotunde, găurite sau pline întrebuințate la construcția boltelor circulare și a turnurilor. C. refractare, de coloare albă-cenușie sau gălbue, foarte dure, se prepară din argilă amestecată cu nisip alb, grafit și cu diferite substanțe greu fuzibile, prin ardere dublă. Se întrebuințează la zidirea cuptoarelor cu temperatură înaltă întrebuințată în metalurgie, la fabricarea sticlei și la distilarea cărbunilor. Din argila amestecată cu *o cantitate mai mare de nisip* curat, presată puternic în țipare și arsă la o temperatură înaltă se obține bazaltul artificial întrebuințat la pavarea străzi-

lor și a trotuarelor. Din argilă se mai fabrică țiglele, olanele, în diferite forme: late, dreptunghiulare sau curbe, fiind întrebuințate la acoperitul caselor; tuburile drepte sau cu ramificații pentru conducte de apă și coșuri de clădiri; dale în forma de plăci hexagonale sau patrate întrebuințate la careuri și pavaje, precum și diferite obiecte de ornament.

Caramurat (2281 loc.), com. rur. din jud. Constanța, pl. Constanța. Pere. locală. Judec. de ocol. Medic. Of. P. local. G. Medgidia la 20 km.

Cara-Mustafa, mare vizir al sultanului Mahomed al IV, care, în 1683, a încercat să asedieze Viena cu o armată de 200.000 ostași. A fost însă bătut de Sobieski, regele Poloniei, din care cauză Sultanul l-a decapitat.

Caran d'Ache, (numele adevărat: Emmanuel Poiré), desenator și caricaturist francez (n. 1858 † 1909). Figurile desenate sunt siluete cu atitudini de o îndrăzneală comică.

Caransebeș (7619 loc.), com. urb. nereședd. jud Severin, reședd. pl. Caransebeș. Tribunal, judec. Of. P. local. G. locală situată pe linia principală Buc.—Timișoara la 477 km. de Buc. Are licee, școală normală, episcopie ortodoxă înființată la 24 Dec. 1864.

Caransebeș, episcopia ortodoxă —. In epoca de dominație sârbească în biserica românească, în C. au rezidat, în sec. al XVIII, câțiva episcopi sârbi, mutând apoi reședința lor în Vârșeț, Prin multe lupte și frământări Șaguna și cu fruntașii români ort. din vremea sa, reușesc să se elibereze de Sârbi și înființează la C. o nouă episcopie ort. românească, pe care o ocupă cel dintâiu, episcopul Ioan Popazu (în 1865), fost protopop în Brașov, om cult și energic, care organizează nouă s'a eparhie. De dieceza C. se ține tot Banatul, afară de protopopiatele Timișoara, Banat-Comloș, Belinț și Lipova, care stau sub jurisdicția episcopului de Arad. Urmașul lui Popazu, e în 1889, învățatul vicar al Sibiului, Nicolae Popea, care a păstorit aici cu multe greutăți până la moartea sa din 1908, luptând cu puterncii renegați ai locului, cari căutau acum să-și pună în fruntea eparhiei un om al lor guvernamental. Din 1910 până în 1920 păstorește dieceza o personalitate cuceritoare, Miron Cristea, venit dela Sibiu, actual patriarh și regent în România Mare. Dela 1921 eparhia e condusă de blândul și cucernicul episcop Iosif Bădescu, de naștere bănățean. In Eparhie sunt peste 400 mii de credincioși cu 11 protopopiate din care o parte a trecut sub stăpânirea politică a Serbiei, dar a rămas tot sub oblăduirea duhovnicească a episcopului din C. Episcopia are în C. un seminar teologic, o școală normală (acum trecută la stat), apoi tipografie, librărie și ziarul „Foaia Diecezană". Eparhia a făcut progrese însemnate, materiale și culturale dela înființarea ei până astăzi.

Carantină (med.), șederea într'un loc izolat a persoanelor care ar putea transmite o boală infecțioasă. Pentru combaterea marilor epidemii (holeră, ciumă), s'au făcut convenții internaționale, prin care se reglementează C. călătorilor suspecți de boalele numite, de febră galbenă, etc. (Convenția internațională dela Paris 1902). In înțelesul ei, corăbiile sosite din regiuni infectate rămân un timp fixat izolate, se desinfectează și călătorii sunt observați de medicii porturilor.

Caraomer, (Bătălia dela —), localitate în Dobrogea la Vest de Mangalia, însemnată prin luptele dela 1 Sept. 1916 între trupele rom. din Divizia XIX și trupele de cavalerie din Div. I de cav. bulgară. Se termină prin ordinul general de retragere al frontului rom.

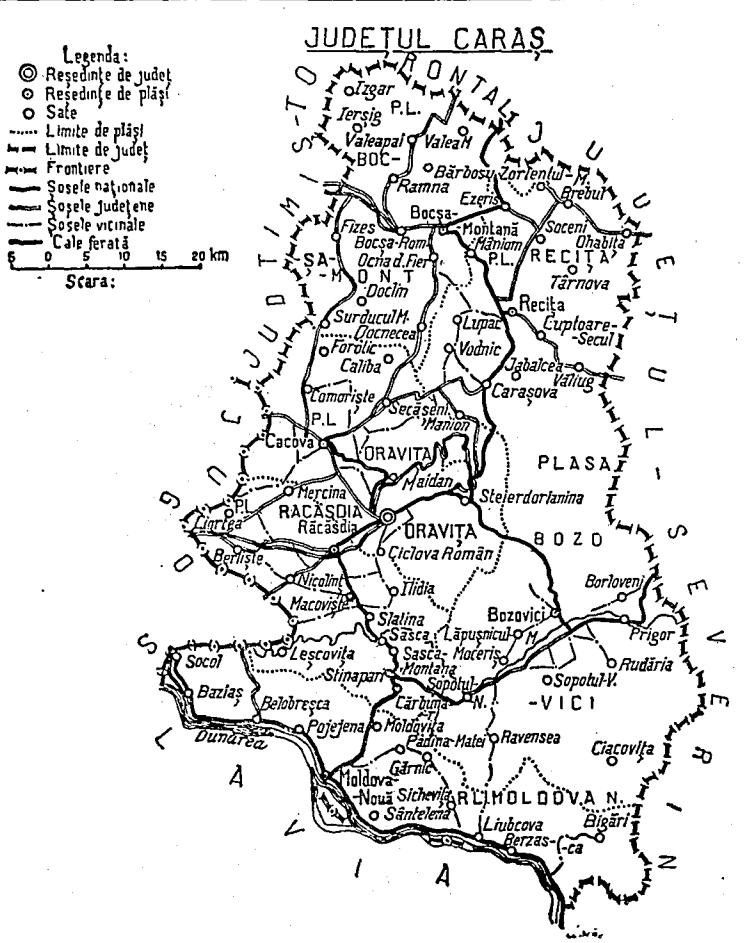

Caramor, (2145 loc.), com. rur din jud. Durostor, pl. Doimuslar. Formată din satele: Caraomur, Golebina, Ceatalgea și Sunui. Primăria la Caraomur. P. U. Doimuslar. G. Călărași.

Carapacclo Vittore, pictor venețian (n. pe la 1450 † pe la 1525), autorul unor admirabile tablouri religioase (Legenda Sfintei Ursula).

Carapace (zool.), scutul de pe spatele și pieptul broaștelor țestoase. Este format din oase ale scheletului și din oase de origină cutanee.

Carapelu-pe-Ceremuș (4525 loc.), com. rur. j. Storojinet, pl. Ceremușului. Fabrici de var. Of. P. loc. G. Văscăuți la 10 km.

„Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare", e un mic tratat de morală practică teologică, în formă de întrebări și răspunsuri. Există un singur exemp.; traduse și tipărite de Popa Ion din Vinț, în 1685.

Caraș, râu ce izvorește din munții Semenicului (Banat) și se varsă în Dunăre la Palanca (Banat Sârbesc), la V. de râul Nera.

Caraș, jud. din Banatul Românesc, mărginit la V. cu Jugoslavia și jud. Timiș, la N. cu Timiș și jud. Severin, care-l mărginește și spre E., iar la S. cu Jugoslavia, de care se desparte prin Dunăre. Supraf. apr. 5000 kmp. (împreună cu Severin 11080 kmp.) și populația apr. 260.000 loc. Terenul la E. muntos: Semenicul, cracul Almaș (v. c.), din cari se lasă o serie de dealuri spre V. între văile adânci ale râurilor. In partea de NV. și V. aceste dealuri se coboară în câmpia aluvionară a Tisei, care pătrunde adânc ca niște mari golfuri pe văile râurilor. Terenul jud. e vechiu ridicat și coborît de câteva ori în decursul erelor geologice. Soclul principal este format din roci cristaline (granite și șisturi), peste care s'au suprapus: roci primare (carbonifer și perman) prin centru, cretacice și terțiare în fâșii lungi îndreptate dela N. NE. către S. SE. Pe acestea se sprijină, spre V., aluviunile vechi și noi. Așa stând, jud. C. este bogat în exploatări miniere: fier (Ocna de fier, Reșița, etc.), mangan (Delinești), pirite (Maidan), cărbuni și lignit (Anina, Bărzasca, Bocșa, Bozovici, Bănia, Secul, Doman, etc.), cu cupru (Oravița). — Cli-

ma, cu totul diferită de restul ţării face să se găsească plante mediteraneene (castani), ape abundente în văile râurilor: Nera, Caraş, Bârzava, etc. Tot terenul este format din podzol cu mici petece de sol de pădure spre V. Afară de Agricultura intensă făcută pe şesurile aluvionare ale văilor, râurilor, loc. se mai ocupă cu exploatarea pădurilor şi multelor mine. Industria metalurgică desvoltată şi concentrată în: Reşiţa, Bocşa, Anina, face poduri metalice, locomotive, vagoane de C. F., maşini, unelte, etc. Jud. C. are 129 com. rur. şi 2 com. urb. împărţite în 6 plăşi. Capit. jud. Oraviţa. Alt oraş Răşiţa (Reciţa). Depinde de inspect. V minier, Timişoara, de insp. industrial Timişoara, de Curtea de Apel din Timişoara, de inspectoratul şcolar circ. I Timişoara.

Caraşova (2822 loc.), com. rurală din jud. Caraş, pl. Reciţa. Trib. Oraviţa, judec. ocol. Reciţa. Of. P. T. şi G. Reciţa la 15 km.

Carassus (zool.), caracudă, gen al Ciprinidelor (crapi). La noi C. vulgaris (caracuda). C. auratus se ţine foarte frecvent în acvarii; importat din China în sec. XVII.

Carat, unitatea de măsură a pietrelor preţioase şi a aliajelor de metale nobile întrebuinţate în bijuterie, egală cu 205—206.085 miligrame. Numele-i derivă dela planta cuara ale cărei seminţe Negrii din Africa le întrebuinţează pentru cântărirea pietrelor preţioase — 4 seminţe reprezintând un carat.

Căruia (2985 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Pleniţa. Perc. locală. Infirmerie. P. U. Pleniţa. G. Moţăţei la 20 km.

Caravaggio Michel Angelo Merighi sau Merisi, talnetat pictor italian (n. 1569 † 1609), fire de vagabond. A pictat subiecte religioase, dar şi scene de tavernă, aventuri, omoruri, obţinând artistice efecte de coloare şi de relief necunoscute până atunci în pictura italiană. Reprezentantul tipic al şcoalei realiste, împotriva celei idealiste (reprezentată prin Caracci). Opere însemnate: Punerea lui Christos în mormânt (Vatican). Moartea Fecioarei (Louvre), Amorul triumfător (Berlin), etc.

Caravană, asociaţie de mai mulţi oameni, pentru ca să călătorească prin regiunile deşertice din Africa şi Asia. Animalul de transport este cămila, pe spinarea căreia se încarcă marfa sau bagajele (200—4000 kg.). In Sahara, o C. cuprinde apr. 20 oameni cu 60—70 cămile. Cele mai interesante caravane sunt cele ale pelerinilor spre Mecca.

Caravelă (marină). Vas cu pânze turcesc, ital., spaniol şi portughez. Voiajul lui Cristofor Columb pentru descoperirea Americei, s'a făcut pe caravele.

Carbalia (3427 loc.), com. rur. jud. Cahul, pl. Dragoş-Vodă. Perc. P. U. Cahul. La 30 km. de G. Vulcăneşti.

Carbamida (chim.), carbodiamida sau urea [O = C $(NH_2)_2$], substanţă organică cristalizată în prisme rombice lungăreţe, cu gust ca al salpetrului, topindu-se la 132°, iar la temperatură mai ridicată descompunându-se în alte substanţe. A fost descoperită de Rouelle (în 1773) în urină, sinteza ei — prima în chimia organică — fiind făcută de chimistul Wöhler la 1828. Sub influenţa fermentului micrococus uraee se transformă în carbonat de amoniu care imprimă urinei mirosul caracteristic de amoniac.

Carbidul (chim.), sau carbura de calciu, este o substanţă cristalină, solidă, cenuşie închisă, dură şi foarte avidă de apă, din care cauză se păstrează în vase pentru a fi ferită de umezeală. Se fabrică dintr'un amestec de cărbune (cox) şi de var nestins prin încălzire într'un cuptor electric (Moissan) la flacăra unui puternic arc voltaic, cu o temperatură de 3000°. Cărbunele reduce oxidul de calciu. Calciul pus în libertate se combină cu cărbunele în exces formând carbura care cristalizează prin răcire. Tratată cu apă se întrebuinţează la fabricarea acetilenei (v. c.). Adeseori C. din comerţ conţine impurităţi (fosfură şi sulfură de calciu) care desvoltând hidrogen fosforat şi sulfurat dau un miros greu-neplăcut şi otrăvitor, acetilenei. In ţară se fabrică la Diciosânmărtin, în uzinele de produse chimice a Soc. „Nitrogen".

Carbinol (chim.), în nomenclatura lui Kolbe, corespunde alcoolului metilic, metilcarbinol.

Carbol (chim.), v. Fenolul.

Carbon Caius Papirius, tribun şi orator roman († 119 a. Chr.), coleg şi prieten cu Tiberius Gracchus, unul din conducătorii partidului democratic; consul după moartea lui Gracchus.

Carbonado (min.), vezi Diamantul.

Carbonari, membrii unei societăţi secrete italiene din jum. I a secolului trecut, care urmăria înfăptuirea unităţii naţionale a Italiei. Ei purtau o îmbrăcăminte fără mâneci şi cu căptuşală roşie, (v. „Cărvunari").

Carbonaţi (chim.), se numesc sărurile acidului carbonic, foarte răspândite în regnul mineral din natură. Cu acizii fac efervescenţă, unii la rece, alţii la cald, descompunându-se cu desvoltare de bioxid de carbon.

Carbonic, acid —, (chim.), (H_2CO_3), în natură nu se găseşte în stare liberă, fiind nestabil, descompunându-se în apă şi bioxid de carbon, ci numai în combinaţiuni, sărurile sale numindu-se carbonaţi (v. c.). Se prepară din bioxid de carbon disolvat în apă sub presiune, formând o soluţiune numită apă gazoasă (sifonul), care tulbură apa de var, precipitând carbonatul de calciu insolubil.

Carboniferul (geol.), este perioada a patra a grupei (erei) primare sau paleozoice (v. c.) denumită după depozitele importante de cărbuni pe care le conţin formaţiunile sale. Se subdivide în două epoce: culm şi carboniferul productiv. In jumătatea superioară a acestei perioade prin mărirea ariilor continentale ale vechiului continent nord-atlantic s'a desvoltat o puternică şi bogată viaţă vegetală reprezentată prin numeroase genuri şi forme de criptogame vasculare (Calamites, Lepidodendron, Sigillaria) de dimensiuni considerabile, formând păduri imense de indivizi arborescenţi în regiunile mlăştinoase. Din materialul lemnos al acestora s'au format, în decursul timpurilor geologice, cele mai bogate zăcăminte de cărbuni, cunoscute din scoarţa pământului exploatate în prezent în Statele Unite, Anglia, Belgia, Germania, China, iar în ţară la Schela în jud. Gorj şi în Bănat în împrejurimile Reşiţei la Secul. Lupac şi Mănău. In această perioadă, prin mişcări orogenetice importante s'au ridicat catenele de munţi hercinienc sau varisce, brăzdând Europa centrală şi meridională, păstrate încă sub forma de petece reduse în munţii Dobrogei de Nord prin care se legau cu munţii Crimeei şi cu prelungirile lor din Asia. Formaţiunile acestei perioade sunt reprezentate prin gresii conglomerate, calcare, intrusiuni de roce granitice (granite, diorite), şisturi cristaline şi prin roce porfirice şi tufuri vulcanice.

Carbonizare (chim.) se numeşte fenomenul de transformarea chimică — cu îmbogăţire în conţinut de carbon — a substanţelor organice, animale şi vegetale, încălzite în vase închise la temperaturi înalte, fenomen desăvârşit în natură prin temperatura şi presiunea din scoarţa pământului (v. Cărbuni).

Carbonul (chim.), este un element f. răspândit în natură, în stare liberă ca diamant şi grafit (v. c.), sau combinat cu hidrogenul în cărbunii minerali, cu oxigenul în oxidul şi bioxidul de carbon (v c.), iar sub forma de numeroase combinaţiuni organice, în corpul plantelor şi al animalelor (v. corpi organici). Ca element este polimorf, având două varietăţi cristalizate (diamantul şi grafitul) şi una amorfă (cărbunii minerali). [C = 12,00].

Carbonyl (chim.), radical bivalent (= CO), funcţiunea caracteristică cetonelor, în combinare cu clorul producând substanţa extrem de otrăvitoare numită fosgen ($COCl_2$) sau oxiclorura de carbon.

Carborundum, corp cristalizat negricios [SiC], f. dur întrebuinţat ca material de şlefuire.

Carbuncul, 1. Piatră preţioasă de culoare roşie (rubin, granat, etc.): 2. In medicină: confluenţa mai multor furunculi (v. c.).

Cărbune (med.), antrax, buba rea, dalac; boală infecţioasă la vite şi om, cu formarea de bube la locul infecţiei în piele şi fenomene generale grave. Tratament la om cu ser anticărbunos. Se previne la vite prin vaccinare.

Cărbunele alb, se numesc căderile de apă întrebuinţate ca forţă motrice.

Cărbune medicinal (med.), Carbo medicinalis; praf de cărbune, care se administrează la boale infecţioase ale intestinului (disenterie, enterită, holeră) şi intoxicaţii. C. adsorbe bacteriile şi toxinele şi le duce cu sine. E un tratament raţional şi foarte eficace. Puterea de adsorbţie a diferitelor preparate de C. m. e diferită. Cu cât e mai mare, cu atât preparatul e mai util. Dintre cele mai bune preparate amintim C. m. Merck, cu putere de adsorbţie f. mare. Se dă şi în formă de Cărbune granulat Merck, care se administrează mai uşor decât praful simplu.

Cărbunii artificiali: sunt reprezentaţi prin varietăţile următoare: Mangalul preparat prin arderea necomplectă a lemnului, numindu-se şi C. de lemn. Lemnele verzi, tăiate în bucăţi de 60 cm. lungime se aşează în poziţie verticală împrejurul a lor patru pari lungi fixaţi în pământ, servind drept coş pentru eliberarea produselor de ardere. In urmă se acopăr cu frunze şi pământ, se aprind şi se lasă să ardă înăbuşit câtva timp. Prin arderea necomplectă lemnul pierde o parte din elementele sale (hidrogenul şi oxigenul) sub formă de apă, transformându-se în cărbune, într'o proporţie de 18—20%. M. sau cărbunele de lemn se mai prepară şi prin distilarea uscată a lemnelor în cilindrii de fier închişi, obţinându-se ca produse principale de distilare încă: gudron, acid acetic, alcool (spirt) metilic, acetonă. M. este un cărbune, sonor dur, negru, care se aprinde greu şi arde timp îndelungat desvoltând multă căldură. M. preparat pe la 400°, din lemne uşoare (plop, teiu) se întrebuinţează la fabricarea prafului de puşcă iar cel preparat din lemne grele (stejar, jugastru, etc.) se întrebuinţează la ars ca material combustibil. M. preparat la 1200—1500° fiind bun conducător de electricitate se pune în puţurile în care este

conduș firul paratonerului. Din cauză că absoarbe umezeala se mai întrebuințează la uscarea caselor umede, la absorbția gazelor rău mirositoare. C. vegetal se prepară din hârtie, miez de pâine și mal ales din zahăr, prin arderea acestuia în creuzete speciale. Este foarte dur și f. curat (din care Moissan a preparat diamantul sintetic), întrebuințându-se la desinfectare, la filtrarea apei și la absorbția gazelor. C. de fum, se prepară prin arderea necompletă a unor substanțe bogate în carbon (rășinele, terebentina, etc.), prin ardere transformându-se într'o pulbere neagră (funingine) întrebuințată la fabricarea cernelii de tipar, iar amestecată cu argilă la fabricarea creioanelor pentru desemn. Cocsul (v. c.) Tușul (v. c.). C. de retortă, dur și bun conducător de căldură și electricitate, care se adună în partea superioară a retortelor, în care se prepară cocsul, fiind întrebuințat la elementele galvanice cu pol pozitiv, și la lămpile electrice ca arc (voltaic). C. de oase sau negrul animal, se prepară prin arderea necompletă a oaselor cari conțin aprox. 60% substanțe organice. Având proprietatea de a absorbi în porii săi substanțele colorante organice se întrebuințează la decolorarea vinului, a soluțiunilor, la rafinarea zahărului și a altor chimice.

Cărbunii minerali, naturali, de piatră sau fosili, sunt resturi de plante aquatice și terestre depozitate și impotmolite pe fundul mlaștinilor, a lacurilor și'n regiunile de deltă, fiind carbonificate în decursul timpurilor geologice. Celuloza [$(C_6 H_{10} O_5) n$] din scheletul celular al materialului vegetal lemnos, sub influența unui proces de fermentațiune specială anaerobă — în mare parte inițiat de anumite bacterii — s'a îmbogățit în conținut de carbon o parte din elementele sale componente eliminându-se sub forma de apă ($H_2 O$), bioxid de carbon (CO_2), metan (CH_4) și hidrogen liber. Cu cât această prefacere a ținut mai mult timp, cu atât este mai mare cantitatea de carbon din compoziția materialului vegetal carbonificat, procesul de carbonificare desăvârșindu-se în anumite condițiuni, în timp relativ scurt, în special prin acțiunea căldurii și a presiunii din scoarța pământului. C. minerali se clasifică, în baza conținutului lor în carbon de care depinde puterea lor de încălzire, (capacitatea calorică), și după vârsta formațiunilor geologice la care aparțin, în următoarele varietăți: Antracit, huilă, cărbune brun, lignit, turbă (v. c.). Ei reprezintă energia solară din timpurile geologice înmagazinată de plante, prin fenomenul de asimilație clorofiliană, pe care o eliberează prin ardere sau combustie deservind-o marii industrii, care consumă anual un miliard de tone de C. Englezul Stephenson (v. c.), deși în mod impropriu, a afirmat un adevăr când a spus că locomotiva lui e pusă în mișcare de puterea soarelui. Progresul și viața industrială a statului este determinată de acești generatori de energie. Producția minieră a exploatărilor de cărbuni din România, în anul 1927, se repartizează astfel: Vechiul regat, a exploatat, dintr'un total de 61 mine cu o suprafață de 17.887 hectare 1074 m² o cantitate de 497.146 tone în valoare de 355.456.641 lei, în special de lignit și puțin antracit. Transilvania, dintr'un total de 50 mine, cu o suprafață de 15.831 ha, 4521 m² a exploatat o cantitate de 2.403.636 tone (cărbune brun, huilă și lignit) în valoare de 2.028.468.639 lei. Banatul, dintr'un total de 59 mine cu o suprafață de 8978 ha 1480 m², a exploatat o cantitate de 322.686 tone (huilă și lignit) în valoare de 354.001.621 lei. Total general al minelor de C. din România (cu câte una în Bucovina și Basarabia) a fost, în 1927, de 172 cu o suprafață de 43.162 ha. 8.006 m² și cu o producție de 3.223.468 tone în valoare de 2.737.926.901 lei. Producția totală de C. din România, în intervalul 1921—1926 în tabloul comparativ se repartizează astfel:

Producția mondială în 1924 a fost de 1.168.535.000 tone, la care aportul cel mai mare l'a adus Statele Unite cu o producție de 505.846.000 tone, iar dintre statele Europene:

Anglia	274.933.000 tone
Germania	118.829.000 „
Franța	49.279.000 „
Belgia	23.824.000 „

Cărbune

Numirea / În:	1921 tone	1922 tone	1923 tone	1924 tone	1925 tone	1926 tone
Lignit	1594719	1861579	2229410	2479083	2615278	2731362
Huilă	209576	254335	291831	297138	313572	322191
Antracit	392	307	152	150	—	—
Total:	1804687	2116221	2521393	2776371	2928850	3053553

Carburație (chim.) (Carburatoare), se numește trecerea unui curent de aer uscat și curățit de bioxid de carbon, prin substanțe lichide ușor volatile (benzină, eter de petrol, ligroină, gazolină) și combustibile, eventual explozive, pentru a complecta arderea respectiv explozia lor. Operația se face în aparate speciale numite carburatoare, întrebuințate la arderea și iluminatul din fabrici și laboratoare, precum și la motoarele cu explozie (sistem Diesel, dela automobile, aeroplane).

Carburi (chim.), se numesc combinațiunile carbonului cu metalele. Se obțin la temperaturi înalte, prin acțiunea reductoare a carbonului asupra oxizilor metalici (ex. carbura de aluminiu, de calciu sau carbidul, de fier sau fonta, etc.).

Carcaliu (3276 loc.), com. rur. jud. Tulcea, pl. Măcin. P. U. G. Brăila la 22 km.

Carcan, dună în formă de semilună formată în Turchestanul rusesc.

Carcan, un guler de fier care până în 1832 servia pentru a pedepsi pe criminali, legându-i de stâlpul infamiei pentru a fi expuși publicului.

Carcassonne, oraș pe râul Aude și canal de Midi. Are 34.000 loc. Face comerț cu grâne, vinuri. Se compune din 2 orașe: orașul de jos, în câmpie, mai nou, cu frumoase monumente și cetatea, înconjurată de fortificații celebre. Oraș vechiu, care a jucat pe vremuri, un rol important.

Cârcea (2326 loc.), com. rur. din jud. Doli, pl. Secuiu. Formată din satele: Cârcea și Preajba. Primăria în Cârcea. Of. P. local și G. locală.

Cârcel, v. Crampe.

Carcer Mamertinus, în vechea Romă, un edificiu de lângă Capitoliu, care servia ca temniță. Aici și-a dat sfârșitul Jugurtha și partizanii conjurați ai lui Catilina. Creștinii cred că tot aici au fost închiși apoi. Petru și Paul. Azi se află pe acel loc o biserică.

Carceră (milit.). Cameră strânsă și puțin înaltă, care nu permite de cât poziția în picioare a unui om, servind pentru pedepsirea prin încarcerare a soldaților și gradelor inferioare, vinovați pentru greșeli mai grave. Omul pedepsit cu C. nu este scos la nici un fel de instrucție și primește drept hrană pâne și apă.

Carcharodon (zool.), gen al selacienilor gigantici (Lamnide). C. carcharias, peste 10 m. lung, trăește în mările tropice și sub-tropice.

Carcinom (med.), vezi Cancer.

Carcinus (zool.), gen al Cancridelor. C. maenas trăește în apropierea plăjilor în mările europene. Frecvent și în Marea Neagră.

Carco Francis, poet și romancier franc. n. 1886. Revoltându-se contra pseudo-romanticilor și a simboliștilor (pref. din „Bouquet inutile" a lui J. Pellerin), scrie versuri frumoase în Petits Airs. Face parte dintre poeții fanteziști (v. fantezism). Alte scrieri: Jésus la Caille, L'équipe, Maman Petitdoigt, Innocents, L'homme traqué, Rien qu'une femme, Perversité. In romane e realist și psiholog, cu subiecte variate și cu talent în creștere. Nuvele: Au Coin des rues.

Cardamine (bot.), gen al sinapeelor (Crucifere). In zonele temperate. La noi frecvente: C. pratensis (scuipatul cucului) și C. impatiens (rășnică).

Cardano Geronimo (n. 1501 † 1576). Renumit enciclopedist italian. Cunoscut și prin formula sa, pentru rezolvirea ecvațiunilor de gradul al treilea. Tot el este inventatorul așa numitei „articulații a lui Cardan", un mod de suspensiune ce permite rotația unui corp în toate direcțiunile.

Cardarelli Vincenzo (n. 1887). A colaborat la mai multe jurnale și este unul din fondatorii revistei literare: „la Roma". Cele mai bune scrieri sunt încercările sale critice și studiile de „natură moartă".

Cardaș Agricola, naturalist român contemporan, prof. de Zootechnie la fac. de Științe din Iași, apreciat mai ales pt. lucrările sale fundamentale asupra originei raselor animalelor casnice din România.

Car de asalt sau **Car de luptă** (milit.). Un vehicul cuirasat, cu propulsiune mecanică, care se deplasează, târându-se, întrebuințând sistemul roților „caterpilare" sau „șenilă", armat cu tunuri sau mitraliere, destinat a însoți și proteja infanteria, ușurându-i mișcarea înainte pe orice teren, sfărâmând obstacolele și rezistențele de pe câmpul de luptă. Originea carului de luptă se urcă până în timpurile preistorice. Legendarul cal al Troiei conține germenul ideei. Popoarele din antichitate întrebuințau carele de luptă ușoare, blindate și cu două roate însă cu tracțiune animală. In evul mediu apar însă carele puternice și solide. Noțiunea precisă a Carului de luptă a fost stabilită de Leonardo da Vinci. S'au făcut diverse încercări până în 1770, când Richard Lowell Edgworth brevetează sistemul său bazat pe principiul „Caterpilar", fără altă aplicație practică decât adaptarea la mașinile agricole. La 1871, francezul Bouin pune principiul șenilei de luptă. Până în 1914 se fac multe încercări. In 1914 în timpul războiului apare primul automobil blindat, construit de francezul M. Frat iar în 1915 colonelul D'Estienne stabilește planul unui car de

asalt, care fiind adoptat, nu apare pe câmpul de luptă decât în 1916. Principiul de bază este sistemul „caterpilar". Concomitent Engl. încep şi ei construcţia sub denumirea de tankuri după planurile Colonelului M. Hankey, având la bază acelaş principiu. Pe câmpul de luptă apare pentru prima oară tankul engl. la 15 Sept. 1916 în acţiunea de pe Somme. In 1917 Germ. construiesc şi ei astfel de maşini. La noi s'a creiat ulterior după războiu unităţile de care de luptă. Se deosebesc C. de luptă: a) Uşoare: C. Renault, franc. adoptat şi de armata rom.; A. Whippet model engl., L. R. Wagen, model germ. Toate sunt armate cu mitraliere. b) Mijlocii: Model „Schneider" şi „St. Chamoud" franc.; „Mark" a I—VIII engl. diferenţiindu-se în: Tankul bărbat, femelă, tun, de aprovizionare, transmisiuni, etc.; Modelul „A. 7. V.-Kampfwagen" sau „Elfriede". Armamentul tuturor modelelor este format din tunuri uşoare şi mitraliere. c) Grele: Modelul cel mai cunoscut este cel germ. „K.-Wagen" cu un armament puternic, tunuri de calibru mare puternic blindate. Unităţile carelor de luptă formează o subdiviziune ataşată direcţiei infanteriei. La noi centrul lor este la Târgovişte.

Cardia (anat.), deschizătura superioară a stomacului, care pune în comunicare esofagul cu stomacul.

Cardialgie (med.), zgârciuri: durere bruscă în regiunea stomacului. Poate fi de origine nervoasă sau organică (îmbolnăviri ale stomacului, ulcer al stomacului).

Cardiff, oraş şi port în Anglia (Wales), aşezat la vărsarea lui Taff în canalul Bristol; 187.500 loc. Port mare, foarte activ, situat într'o minunată radă (Penarth), exportând produsul marilor regiuni învecinate bogate în huilă şi fier. (Aberdare, Merthyr-Tydfill, etc.). Mari uzine de fier şi staniu (cositor). Universitate, şcoală specială pentru ingineri de mine.

Cardinal, cel mai înalt demnitar, după Papa, al bisericei catolice. Azi sunt 70 C.-i, între cari 6 episcopi, 50 preoţi şi 14 diaconi, numiţi de Papa, dintre clericii tuturor ţărilor, dar majoritatea lor o formează de obiceiu C.-ii italieni. C.-ii au dreptul de a alege pe Papa în conclave (v. c.).

Cardiotonic (med.), medicament care întăreşte acţiunea inimii.

Carducci Giosuè, poet, critic şi profesor ital. (n. 1835 † 1907). La 1860 obţine catedra de literatură clasică în Bologna. In opera sa istorică a studiat toate epocile şi autorii literaturii italiene. Atacă pe romantici şi a avut polemici. Celebritatea lui o capătă prin poezii. Publică mai întâi „Juvenilia" (1850—1860) şi „Levia gravia" (1861—71); în aceste apare revoluţionar proclamând realismul sănătos al celor vechi în contra romanticilor. Mare progres se constată în: „Rime nouve"; unde poetul caută formele, adaptând limbii italiene regulile metrice ale celor vechi. El armonizează conţinutul nobil cu forma perfectă, şi sentimentul naturii apare mereu. S'a inspirat din măreţia eroică a Revoluţiei franceze în 12 sonete: „Ça ira" (1883). In poeziile dintre 1840—1900, se vede amestecul tradiţiilor clasice cu izvoarele moderne, în stilul său original plin de cele mai armonice forme în culori admirabile. In 1906 Academia suedeză oferă lui Carducci premiul Nobel de literatură. A fost şi critic fin în „Confessioni e battaglie", desăvârşit prozator, rămâne înainte de toate, poetul naţional al Italiei moderne. E primul care a schiţat sintetic evoluţia literaturii ital. de la început până la Tasso. Este cel mai mare scriitor dintre contemporani şi a lăsat, mai ales, urmaşilor cultul formelor frumoase. Alte scrieri celebre: Inno a Satana, Giambi ed Epodi, Odi Barbare (opuse verismului, v. c.).

Carei, (15.294 loc.), com. urb., nereşed. jud. Sălaj, reşed. pl. Carei. Judec. de ocol Of. P. local. G. locală. A fost (până la 1925) capit. jud. Sătmar.

Carel Armand, ziarist franc. din epoca Restauraţiunii (n. 1800 † 1836). A întemeiat vestitul ziar „le National" (3 Ianuarie 1830), pregătind alături de Thiers şi Mignet, cari erau redactori, revoluţia din Iulie 1830, prin mişcarea formidabilă ce a trezit-o în toată presa franc. de atunci. Guvernul i-a distrus teascurile, dar după trei zile tricolorul flutura deasupra palatului Tuileriesl C. a fost ucis în duel.

Carel de Sainte-Garde Jaques, poet franc. mediocru (n. 1684). A scris „Sarrasins chassés de France" —, al cărui erou Childebrand, a fost ironizat de Boileau.

Carena, 1. (bot.), Corăbioara papilonaceelor, care se naşte din concreşterea celor două petale inferioare; 2. (anat.). Creasta sternului de care se inserează muşchii pieptului, cari servesc zborului. Rezultat al adaptaţiunii la mediul aerian.

Carenă (marină). Partea unui vas, care intră în apă.

Careta (zool.), gen al Chelonienilor, broasca ţestoasă, din care se prepară o baga foarte fină (v. Cheloniene).

Careu (milit.). 1. formaţie de infanterie întrebuinţată înainte pentru a rezista şarjelor de cavalerie. 2. Se mai numeşte careu o porţiune de teren rectangular delimitată de fanioane servind la exerciţii în lipsă de manej. 3. Trupă adunată în careu, formaţiune de adunare a unei trupe pe trei laturi a unei porţiuni de teren rectangular, pentru a se citi un ordin de zi, cuvântare, etc. 4. (marină). Careul ofiţerilor. O sală comună pe bordul unui vas, unde ofiţerii iau masa şi în împrejurul căreia se găsesc camerile lor.

Careu magic [ocultism] talisman (v e.) alcătuit din numere aşezate în formă de pătrat astfel ca suma lor orizontală să fie egală cu suma coloanelor verticale. Paracilsus (v. c.) a construit câte un careu magic gravat pe metalul corespunzător planetei zilei respective. De ex. cel al lui Saturn era încrustat într'o placă de plumb curat:

2	9	4	15
7	5	3	15
6	1	8	15
15	15	15	

Puterea magică a careului lui Saturn se revela Sâmbăta.

Cargo-boat (cit. cargoboţ) sau numai Cargo (marină). Bastiment care serveşte special pentru transportul mărfurilor.

Carlagdi Dimitrie (n. 1815 † 1894), om politic şi jurisconsult. Magistrat în 1838; ministru de justiţie 1865—66 şi în 1870 în guvernul lui Ghica; în 1879—83 primar al Bucureştilor.

Cariatide (femei din Carya, în Peloponez). Columne în formă de statui de femei, care susţin o cornişă. C.-le erau, la început, tinere lacedemoniene care sărbătoreau pe zeiţa Artemis. Arhitecţii greci le-au întrebuinţat ca modele la statuele dela templul Erechtheion din Athena. C.-le au fost de întrebuinţate pe timpul Renaşterii: mai celebre sunt cele ale lui Goujon, într'o sală specială la Louvre în Paris.

Caricatură, reprezentarea grotescă prin desemn sau pictură a unei persoane sau a unui lucru. C. reclamă o mare abilitate la desemn. Fig. imitaţie nereuşită sau exagerată; persoană rău sau urît îmbrăcată.

Carie (med. accent pe à). Alteraţiune progresivă a ţesutului osos, care duce la nimicirea sa. Foarte des la dinţi (carie dentară = dinţi găunoşi.)

Carieră, 1. Cursul vieţii; 2. Profesiune, ocupaţie; 3. Locul de unde se exploatează piatră; 4. Alergarea calului în cel mai mare galop.

Carii (zool.), diferite specii de insecte coleoptere, care în stare adultă şi larvară — având fălci puternice — atacă lemnul arborilor vii şi a trunchiilor tăiaţi, cu care se hrănesc, producând pagube enorme, distrugând uneori păduri întregi ex. C. tipograf (Bostrychus typographus), de 5 m/m şi de coloare galbenă-cafenie, cu două generaţiuni pe vară, distrugând — prin scobirea de galerii — lemnul brazilor; C Anobium, numit şi ceasornicul morţii, care atacă şi găureşte mobilele şi grinzile caselor. In timpul fecundaţiei sexele se chiamă prin bătăi — ca tictacurile unui ceasornic — bătute cu capul în pereţii galeriilor.

Carinate (zool.), se numesc toate pasările care au sternul cu carenă (v. Carenă).

Cariocineza s. Karyokineza (biol.), se numeşte în procesul de înmulţire al celulelor desfacerea centrozomului în doi microcentrii cari se aşează la capetele celulei în jurul cărora se vor aduna cromozomii; protoplasma se dispune filiform dela un aster la celălalt, iar cromozomii în formă de V se divid fiecare în două şi apoi emigrează către aster.

Caritatea, e o funcţiune socială şi o virtute. 1. Ca virtute, C. este pentru morala creştină cea mai înaltă dintre toate. Ea constă din iubirea lui Dumnezeu şi a aproapelui şi prin aceasta este deosebită de orice formă a filantropiei. 2. Spre deosebire de binefacere care poate fi interesată, C. este isvorul tuturor actelor şi atitudinilor sociale şi morale altruiste, care pornesc dintr'o tendinţă spontană desinteresată şi nesilită. Singura constrângere în C. este conştiinţa proprie.

„Caritatea", societate femenină în Cluj, înf. 1920, sub presidenţia d-nei Olivia Deleu, cu scopul ajutorării tinerilor debili şi bolnavi. Întreţine un sanatoriu la Colibiţa, în apropierea com. Prundul-Bârgăului, jud. Năsăud.

Carlès Jean-Antoin, sculptor franc. (n. 1851 † 1919), autorul mai multor statui şi busturi remarcabile prin eleganţă şi fineţă artistică (Abel, Tinereţea, Reîntoarcerea dela vânătoare).

Cârligătura, fost judeţ în Moldova. A fost desfiinţat prin regulamentul Organic, când s'a dat o nouă organizare administrativă Principatelor rom. Comunele sale au fost împărţite între jud. Roman şi Jud. Iaşi. Capit. lui a fost oraşul Tg. Frumos.

Carlingă (av.), se numeşte partea fuselajului la avioane, în care stau pilotul şi observatorul.

Carlişti, nume dat în Franţa partizanilor lui Carol al X (1830), iar în Spania celor ai lui Don Carlos (1883), şi ai nepotului său.

Carloman (Carlmann). 1. Fiul lui Carol-Martell şi fratele lui Pipin cel Mic (le

Bref) († 754). A guvernat în Austrasia dela 741-747. Abdică în favorul fiului său. 2. Al doilea fiul lui Pipin cel M., fratele lui Carol cel Mare. A fost rege al Austrasiei, Burgundiei și Proveței (751—771).

Carlos 1. Don C., fiul regelui spaniol Filip II, celebru prin certele avute cu tatăl său, care l-a lăsat să moară în închisoare, în chip misterios (n. 1515 † 1568). Schiller, într'o dramă, l-a idealizat, făcând din el un erou al libertății și al amorului ideal. — **C. (Don) Bourbon**, principe și pretendent la tronul spaniol, (n. 1788 † 1855), fiul regelui spaniol Carol și fratele regelui Ferdinand VII. Acest din urmă suspendă legea salianâ (prin care erau excluse femeile dela tron), declară ca moștenitoare a sa pe Maria Izabela. C. încearcă înzădar să câștige tronul pentru sine (1833—36). Fiul lui C., Ludovic (1860) și nepotul său Carol (1868 și 1873—75) poartă războaie în repetite rânduri pentru obținerea tronului, dar fără rezultat (Războaiele carliste).

Carlos do Runcmania, penins. stâncoasă a Ins. Țara de Foc (America de S.) cuprinsă între Admirality Sund și Canalul Beagle. Mt. Sarmiento (2335 m.), Darwin (2135 m.). Se termină spre V. cu capul **C. do R.**

Cârlova Vasile, poet liric rom. (n. 1809 † 1831), ofițer. Ridică poezia rom. din începutul sec. al XIX deasupra banalității și a convenționalismului tradiției apăsătoare, în care imitațiile lit. străine nu isbutiseră să dea creațiuni originale. Este „cel dintâiu poet modern". Creiază elegia și contemplația în lit. noastră. Romantic, cu inspirații ușoare din Lamartine și Anakreon, lirismul său slăvește trecutul, farmecul singurătății și al iubirii, încadrate de tristețe. Are puține accente din poezia secol. al XVIII („Păstorul întristat"). A lăsat numai cinci poezii, fiind totuși creatorul spiritului nou, și scriind într'un ritm corect și formă armonioasă. Poezia lui C. este cea dintâiu poezie cu valoare estetică incontestabilă, dela începutul secol. al XIX.

Carlovingieni, v. Carolingieni.

Carlyle Thomas, istoric, critic, lit. și filos. engl. [scoțian] (n. 1795 † 1881). A combătut materialismul utilitarist, opunându-i un fel de o morală a muncii și activității: oricât de nobilă ar fi gândirea omului, scopul său e activitatea în slujba idealului moral și a adevărului, lumea este un duel între adevăr și falsitate. Aceste idei le găsim în scrierea „Sartor Resartus". In „Heroes and Hero Worship" și „The history of the French Revolution" susține că istoria e datorită marilor personalități și nu mulțimilor, nici activității parlamentelor. In „Chartism", „Past and Present" discută probleme sociale (educația, emigrarea, etc.), ridicându-se contra materialismului și mecanismului și susținând pe baza „teoriei eroilor" funesta idee că forța și dreptul sunt identice! Influențat de Goethe, apoi de Fichte și Jean Paul Richter, scrie cu entuziasm „Life of Schiller"; „Essays on the German Romanticists". A mai scris „Life of Cromwell", „Frederick the Great", „Essay on Scott". In „Latter day Pamphlets" susține, că lumea modernă e așezată pe un vulcan, avidă de bogății și stăpânită de un iezuitism, care ascunde rău „filosofia porcilor", lenea, slăbiciunea conducătorilor, neputința parlamentului și falsa elocvență a mincinoșilor. C. e un scriitor bizar, uneori obscur, dar cu un stil colorat de imagini vulcanice și un profet al marelor prefaceri politico-sociale: o personalitate dominantă în cultura mod. și lit. engl. din sec. al XIX.

Cârmă, 1. (marină), un dispozitiv adoptat la o navă, la partea dinapoi, cufundat în apă, servind a da direcția vasului: 2. (aeronautică), un dispozitiv pe bordul unui avion, la partea dinapoi a fuselajului, sau adoptat la un dirijabil, servind a da direcția aeronavei, atât în înălțime prin cârma de înălțime sau profunzime, cât și în direcție, prin cârma de direcție.

Carmagnole, la —, cântec revoluționar popular din epoca lui Louis XVI, foarte răspândit în sec. al XVIII. In timpul „Teroarei" când la C. devenise aria ce însoția execuțiile.

Carmelit, ordin călugăresc catolic, întemeiat la 1156 de către Berthold din Calabria, în semn de mulțumire că a învins pe Mahomedani. Cea dintâiu mănăstire C.-tă s'a zidit pe muntele Carmilului, unde se crede că s'a refugiat cândva profetul Ilie.

Carmen, operă în 4 acte de Georges Bizet, textul de Meilhac și Halévy. Subiectul e plin de dramatism, muzica clocotitoare de pasiune, cu admirabile motive populare spaniole. Prima reprezent. în 1875 la Paris. Pe lângă eroina principală, țiganca Carmen, se țese drama, nenorocind pe José, care o iubește, la rândul lui iubit de țărâncuța Micaela, Carmen însă e nestatornică și e ucisă din răsbunare de José. Remărcăm ariile celebre: aria primului act a Micaelei, a lui José și a lui Carmen, quintettul actului al II, aria lui José și a lui Escamillo toreadorul (act. al II) aria Micaelei, aria Carmen-ei (act. al III), dansul spaniol și duetul (Carmen și José) act. al IV.

„Carmen saeculare" (lit. latină). 1. Un imn către Apollon și Diana, compus de poetul latin Quintus Horatius Flaccus, după îndemnul lui Augustus, cu prilejul jocurilor seculare din anul 17 a. Chr.; 2. (lit. rom.) Poem în versuri, scris de poetul St. O. Iosif, în colaborare cu poetul D. Anghel (1909) și publicat în revista „Viața românească".

Carmen Sylva, pseudonimul lit. al reginei Elisabeta a României. A scris în limba germană versuri și povestiri, fără deosebită valoare estetică; dar cu multă gingășie. Din opera C. S.-ei a tradus mai ales poetul nostru George Coșbuc.

Carmignani G. Alex. criminalist ital. (n. 1768 † 1847). Fost prof. de filos. dreptului apoi de dr. penal la Pisa. Lucrare fundamentală: Storia del'origine e dei progressi della filosofia del diritto.

Carmin (chim.), substanță colorantă roșie, întrebuințată în văpsitorie, conținând principiul colorant solubil în amoniac numit acid carminic. In mod natural este produsă de insecta numită Coșenila sau Cărmâz (Coccus cacti).

Carmona (General Antonio Oscar de Fragoso —), președ. republ. Portugaliei, dela 1926.

Cârna (2248 loc.), com. rur. jud. Dolj, pl. Bârca. Formată din satele: Cârna și Săpata. Primăria în Cârna. Perc. locală. P. U. Bistrețu. G. Portărești la 22 km.

Carnabel Alexandru, medic român (n. 1867 † 1927), excelent chirurg, cunoscut și prin valoroase lucrări de specialitate; a fost practician în Galați.

Carnac, com. din Franța (Morbinav), cunoscută pentru resturile preistorice: aliniamentele, menhirele (2500), dolmenele tumuli. Are un muzeu istoric gallo-roman și preistoric, biserică veche (sec. XVII), etc.

Carnallita (min.), v. săruri de potasiu.

Carnarvon, oraș-port (9000 loc.), la canalul Menai Strait. Posedă una dintre puternicele stațiuni de T.F.F. din Anglia.

Carnavon, lordul —, renumit egiptolog englez (n. 1866 † 1923). In colaborare cu tovarășul său Howard Carter, după 10 ani de întinse cercetări a descoperit mormântul lui Tut-ank-amen (v. c.), antepenultimul faraon al dinastiei a XVIII. A murit mușcat de o insectă veninoasă, ieșită din acel mormânt.

Carnasiere (zool.), se numesc cele 4 măsele dela carnivore, care sunt adaptate la ruperea cărnii. Ele au bulbii mult mai ridicați și ascuțiți, decât restul măselelor.

Cărnățeni (4105 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Căușani. Formată din satele: Cărnățeni și Plop-Știubeiu. Primăria în Cărnățenii. P. U. Căușanii-Noi. G. Căușani la 4 km.

Carnaval, (lat. carne vale = rămas bun, carne!) zilele premergătoare postului mare, începând cu 6 Ianuarie. In timpul acesta mai ales în Italia și în alte țări din apusul Europei se fac petreceri de tot felul, mascarade și jocuri hazlii. Chiar și la Români în acest timp se fac cele mai multe nunți. Românii numesc C.-ul: Câșlegi, Dulcele Crăciunului.

Carnavalet, Hotel —, edificiu însemnat în Paris, construit de Jean Goujon și J. Bullant, celebru prin faptul că aici a stat M-me de Sévigné. Numele derivă de la M-me de Kernevenoy (care l-a cumpărat în 1578) prin corupție. Azi al orașului Paris (din 1866) și un muzeu celebru și bogat în colecții care privesc revoluția franceză.

Carne. In înțeles anatomic masculatura, din punct de vedere culinar mușchii și țesuturile care îi înconjoară și care se pot pregăti ca mâncare. Deoarece conține f. multă albumină, care se asimilează ușor, are o mare valoare nutritivă; fiindcă însă C. produce în intestine o seamă de corpi chimici vătămători, chiar toxici, o alimentație carnată exagerată e dăunătoare. Carnea mai e compusă din punct de vedere al chimiei alimentare și din apă, grăsimi, glicogen, săruri și vitamine. Animalele care servesc pentru aprovizionare cu carne sunt: vitele, porcii, oile, vânatul, pasările de casă, peștii, unele moluște (stridii, midii, melci) și crustacee (raci, homari). C. se mănâncă deobiceiu pregătită la căldură, care distruge vitaminele din ea. Când ea trebuie păstrată, se conservă prin uscare, sărat, afumat, fierbere și închidere ermetică (conserve). C. stricată conține toxine f. primejdioase (tox. botulinic) și produse ale desagregării ca ptomainele. C. conservată se produce mai ales în America și Australia. Mai multă C. se consumă în Anglia; la noi mult mai puțină. Regim cu mai multă C. e necesar celor cari lucrează intelectual, lucrătorul manual are mai mult trebuință de vegetale.

Carnegie Andrew (n. 1835 † 1919), fabricant de oțel amer., de naștere din Scoția, creiatorul trustului de oțel. Din averea sa fabuloasă a lăsat mai multe sute de milioane dolari pentru fundațiuni de binefacere, îndeosebi biblioteci, institute de știință pentru promovarea păcii generale.

Cârneleagă, expresie poporană (v. câșlegi, carnaval).

Carneolul (min.), vezi Cvarțul.

Carnevali Emanuel, poet american născut în Italia (1897). Face parte din grupul

„Others" şi e redactorul revistei „Poetry". Este considerat ca cel mai mare poet din epoca noastră. A scris „A Hurried Man" (versuri şi proză).

Carniolia sau **Slovenia**, 1. Prov. în regatul Sârbilor-Croaţilor-Slovenilor. Are la N. ramificaţiile munţilor Karavanka şi la S., Alpii Illirici, care se sudează în Karst. E udată de văile longitudinale ale Savei şi afluentului său Gurk (Krka). Suprafaţă 16200 kmp. cu 1.096.444 loc. Cap. Liubliana. Are frumoase peşteri şi lacuri subterane în regiunea calcaroasă; (Karst): Plamina (Jugoslavia) şi Postumia (Italia).

Carnivore, 1. (zool.) Acest nume se dă în general tuturor animalelor care se hrănesc cu carne. C. se mai numeşte un ordin de Mamifere: sunt caracterizate prin 4 canini lungi şi măselele carnasiere. C. au auzul şi mirosul foarte puternic desvoltate; 2. (bot.) Plante, prevăzute cu organe care sunt în stare să digereze insecte prinse în ele, cu ajutorul enzimelor pe care le secretează. Ex.: Drosera rotundifolia, Dionea muscipula, la noi. In tropi, Nepentes.

Carnot Lazare, bărbat de stat franc. (n. 1753 † 1823) şi distins matematician. La începutul rev. franc. ofiţer de geniu (1789), în 1794 prezident al Convenţiunii (Convention), apoi membru în „Comité de salut public". Remarcabil prin talentul cu care a *organizat cele 14 armate* ale Republicii şi planurile campaniilor. Napoleon l-a ţinut la distanţă. In 1814 a apărat *vitejeşte* oraşul Anvers. După reîntoarcerea Bourbonilor a fost exilat. Membru al Acad. de ştiinţe, autor al *mai multor* lucrări ştiinţifice: Principes fondamenteaux de l'équilibre et du mouvement", etc. — 2. Fiul său **Hyppolyte** C. (n. 1801 † 1888), om politic, după 1848 ministru de instrucţie; în 1871 deputat apoi senator; 3. Fiul lui Hippolyte: **François Sadi** C. (n. 1837 † 1894), inginer, deputat, ministrul lucrărilor publice şi de finanţe; dela 1887 preşedinţele republicii franceze. A fost asasinat de un anarhist: Caserio.

Carnutum sau **Carnuntum** (geogr. ant.). Localitate în Panonia pe Dunăre. Era o cetate întărită şi port al flotilei romane pe Dunăre. A fost baza operaţiunilor militare ale lui Marc-Aureliu, iar Adrian l-a numit de Municipiul Aelian. Astăzi e Petronell (Austria).

Caro Annibale, poet italian (n. 1507 † 1566). A tradus foarte bine Eneida şi romanul grec „Daphnis şi Cloe". Scrisorile sale familiare sunt un model de proză bună italiană şi de limbă desăvârşită.

Caro Elme-Marie, filos. franc. (n. 1826 † 1887). Partizan al spiritualismului, a fost mai ales moralist eclectic din şcoala lui Cousin. Membru al Acad. de ştiinţi morale şi politice şi al Acad. franc. Scriitor renumit, a lăsat lucrări care au fost mult citite. Mai importante sunt: Du mysticisme au XVIII-e siècle, l'Idée de Dieu et ses nouveaux critiques, Problèmes de morale sociale, le Matérialisme et la Science, le Pessimisme au XIX-e siècle. Littré et ie positivisme.

Caro Miguel Antonio, scriitor şi critic din Colombia (n. 1843 † 1909). A scris critica lit. şi a tradus pe Vergilius.

Caro, Pauline Cassin dame de —, romancieră franc., soţia lui Elme M. Caro, (n. 1835 † 1901). A debutat cu le Péché de Madeleine, apoi a scris romanele: Flamen, Histoire de Sans-Souci, les nouvelles Amours de Hermann et Dorothée, Amour de jeune fille, Fruits Amers, l'Idole, Idylle nuptiale, Pas à pas, etc.

Caro Rodrigo (n. 1573 † 1647), arheolog spaniol. (Antiquedades de'Sevilla). Este numărat printre lirici, creatorul elegiei: A las ruinas de Italiea (1595) atribuită înainte lui Rioja.

Carol de Hohenzollern-Sigmaringen (n. 1839 † 1914), Principe dela 10 Maiu 1866 şi Rege al Rom. dela 1881—1914. Fiu al principelui german Karl Anton. Stagiul militar îl face în armata germană unde avansează până la căpitan (1857—66). Studiază istoria la universitatea din Bonn. A făcut călătorii în Franţa, Anglia, Spania şi Africa. Participă la războiul contra Danezilor (1864). Avea relaţii intime cu viitorul împărat al Germaniei, Frederic al III. Detronat Cuza Vodă, principele C. e ales, în 2—8 Aprilie 1866,

Regele Carol I.

Domn al României, prin plebiscit cu 685 mii voturi contra a 224. Susţinut de împăratul Napoleon al *III*-lea al Franţei şi de Bismark, C. vine în România şi în 10 Maiu 1866, depune jurământul de Domn în adunarea constituţională. La început, 5 ani a avut să lupte cu mari greutăţi şi adânci nemulţumiri, încât în 1871, *abdică dela tron*. Intervenind patriotul Lascăr Catargi şi câţiva reprezentanţi ai puterilor străine, C. revine asupra demisiunii. Ţara se mai calmează, ordinea se restabileşte datorită guvernării lui L. Catargi conservator. In 1876 C. cheamă la guvern partidul liberal, care îi făcuse multe mizerii, şi Brătianu stăpâni 12 ani. C. a dorit războiul cu Turcii, luptând alături de Ruşi, dar nu în condiţii umilitoare pentru el. După ce armata rusească brutală, a trecut peste ţara noastră, trufaşă, că va birui, fiind învinsă de Turci (1877—78), C. a fost rugat să ia comanda supremă a armatelor ruso-române, pe care le-a condus cu strălucire la biruinţa definitivă. Prin diplomaţia şi vitejia lui C., ne-am câştigat independenţa ţării, dar Ruşii ingraţi ne-au furat Basarabia, fiindcă i-am scăpat de dezastru şi ruşine. Congresul din Berlin consfinţeşte această răpire, România devine regat cu regele Carol în frunte (1881), care a muncit cu zor pt. consolidarea ţării sale pe toate terenurile. Înşelat de Ruşi, intră în tripla alianţă (1883—4), sperând că astfel viitorul Românilor va fi mai deplin asigurat. Prin P. Carp, ministru la Viena, se menţin drepturile României asupra Dunării, Neavând copii regele C. regulează succesiunea la tronul său, prin acceptarea de moştenitor a nepotului său principele Ferdinand, care se căsătoreşte cu principesa engleză, Maria de Saxa-Coburg. Sub domnia regelui C. România, face progrese foarte mari, câştigând prin prestigiul său personal, recunoştinţa popoarelor Europei. In 1906 s'au comemorat 40 de ani de domnie glorioasă a lui C., când la expoziţia din Bucureşti, menită să înfăţişeze prosperarea României în toate domeniile, — au participat mii şi mii de Români din ţările subjugate, cari s'au întors cu conştiinţa naţională mărită, că în curând eliberarea lor se apropie. In 1913 din războiul balcanic datorită înţelepciunii regelui Carol, România, iese mărită cu 2 judeţe în Dobrogea după-ce participase activ la potolirea trufiei războinice a Bulgariei. A avut mare interes pentru artă, literatură şi ştiinţă, pe care le-a sprijinit larg din avutul său. Presida adeseori şedinţele Academiei Române şi a Societăţii Geografice. Din iniţiativa şi cheltuiala lui, Academia Rom. a *publicat câteva volume* din Dicţionarul etimologic al limbii române. In 1891 a pus bază Fundaţiunii univ. „Carol", pt. studenţi cu o vastă bibliotecă şi un palat frumos. S'a interesat necontenit de soarta vitreagă a Românilor subjugaţi, pe care a căutat s'o amelioreze; şi a dorit fierbinte, până în ceasul morţii (Sept. 1914), eliberarea lor şi contopirea lor într'o Românie mare, pentru care el a muncit mult. C. a fost un rege constituţional, sever şi cumpătat, cu o înaltă viaţă morală, viteaz şi diplomat deosebit de abil şi bun cunoscător al politicei externe. Pretuit de toată străinătatea, neamul nostru întreg îi păstrează veşnică recunoştinţă pentru tot ce-a făcut spre realiza cât mai curând România Mare.

Carol de Hohenzollern, fost principe moştenitor al României (n. 1893). După absolvirea Şcoalei fiilor de militari din Iaşi şi a Şcoalei de ofiţeri din Bucureşti, a fost înscris în armata română ca sublocotenent (1909). A trecut apoi treptat prin toate gradele erarhice, până la general, comandant al Trupelor de munte, inspector general al marinei şi aeronauticei. Căsătorit la 10 Martie 1921, cu principesa Elena a Greciei. A renunţat la tron prin scrisoarea din 28 Decembrie 1925. De atunci trăieşte la Paris sub numele de Carol Caraiman.

Carol, nume de regi ai Angliei: C. I. Stuart, rege al Angliei şi Scoţiei (dela 1625—1649), fiul lui Iacob I, (n. 1600). A domnit despotic, 11 ani fără parlament, a voit să introducă în Scoţia biserica anglicană în locul celei presbiteriene, ceeace a dat naştere la un războiu cu opoziţia. Armatele sale sunt bătute (la Naseby); el se retrage la Scoţieni, aceştia îl predau Parlamentului, de unde ajunge în mâna partizanilor lui Oliver Cromwell, care îl condamnă şi-l execută (în 31. I. 1649). C. II, fiul celui precedent (n. 1630 †-1685); recâştigă tronul tatălui său abia în 1660, cu ajutorul generalului Monk. Domneşte dela 1660—1685. Umileşte ţara; vinde oraşul Dunkerque lui Ludovic XIV. Subt domnia sa

se împarte parlamentul englez în două partide Tory şi Whig. Pentru libertatea religioasă şi individuală aduce importante legi: Test Act (1673) şi Habeas corpus (1679), care ni-l prezintă într'o altă lumină.

Carol, regi ai Franţei: **C. al V Înţeleptul**, fiul lui Ion cel Bun (n. 1337), rege al Franţei (1364—1380). A condus ţara pe când tatăl său era în captivitatea Englezilor (1346). În 1357 şi 1358 a suprimat revolta Parisienilor, conduşi de Marcel şi revolta ţărănească (Jacquerie). A încheiat cu Englezii pacea dela Brétigny (1360). După moartea tatălui său, a ocupat tronul (1364). Cu ajutorul lui Du Guesclin, recucereşte dela Englezi toate cetăţile ce le stăpâniau, afară de Calais. Sprijineşte ştiinţele şi artele; înfiinţează prima bibliotecă naţională. Pe timpul său se începe edificarea Bastiliei. — **C. al VII, Victoriosul**, fiul celui precedent (n. 1403 † 1461). La suirea sa pe tron (1422), Englezii stăpâniau o mare parte a Franţei; erau gata să ocupe şi Orléans când se ivi Jeanne d'Arc (Fecioara din Orléans), care a eliberat acest oraş şi Reims-ul, unde C. se încoronează ca rege. Asigură libertatea religioasă prin Sancţiunea pragmatică (1433); reorganizează şi formează o armată stabilă. **C. al IX**, fiul lui Enric al II şi al Caterinei de Medicis (n. 1550 † 1574), rege al Franţei dela 1560—1574. Pe timpul minorităţii, mamă-sa a condus ţara. Domnia sa a fost zguduită de războaiele religioase dintre catolici şi protestanţi (hughenoţi), începute cu masacrul dela Wassy (omorîrea a 60 de protestanţi) şi continuate cu cruzime până la măcelul din Noaptea Sfântului Bartolomeu (24. VIII. 1572).

Carol, regi suedezi. Însemnaţi: **C. X sau Carol-Gustav**, rege după abdicarea Ecaterinei (1655—60). A purtat războaie împotriva Poloniei, Brandenburgului şi Danemarcei. **C. XII** cel mai renumit rege suedez (n. 1682 † 1718), a domnit dela 1697—1718. Înfrânge pe regele Danemarcei, pe August II al Poloniei şi pe Ruşi, dar la Poltava, Ţarul Petru cel Mare îl înfrânge (1709). Se refugiază în Turcia şi abia în 1715 ajunge în Suedia. Este considerat cel mai mare erou al timpului; cu el încetează absolutismul monarhic în Suedia. **C. XIV** (Jean-Baptiste-Jules-Bernadotte), fiul unui avocat, fost general de divizie sub Napoleon (v. Bernadotte).

Carol, nume de regi ai Ungariei din dinastia Habsburg. **C. IV**, ultimul rege al Ungariei şi împărat al Austriei, (n. 1887 † 1922). Ajunge moştenitor în linie indirectă, după ce moştenitorul de tron Francisc Ferdinand a fost asasinat la Sarajevo (1914), iar rege şi împărat după moartea lui Francisc Iosif I (1916). Tânăr, fără experienţă, n'a înţeles spiritul vremii şi n'a acordat libertate naţionalităţilor din imperiu, iar când s'a gândit s'o facă, după înfrângerea dela Piave, Iunie 1918, era prea târziu, căci procesul de descompunere al monarhiei dualiste începuse prin insuccesele de pe frontul francez şi macedonean (Octombrie 1918). La semnarea armistiţiului (3 Nov. 1918), Monarhia Habsburgilor nu mai exista. La Budapesta şi la Viena se formase guverne revoluţionare. **C. IV** fără a abdica în mod formal, renunţa la titlul de împărat al Austriei, în 9 Nov. 1918 şi apoi la cel de rege al Ungariei. Se retrage în Elveţia. A încercat să-şi recâştige tronul în 1921, însă fără rezultat. Adunarea naţională l-a detronat (5 Nov. 1921). Moare în 1922 în exil.

Carol, numele mai multor împăraţi romani din Occident: **C. cel Mare** (Charlemagne), din 786 rege al Francilor şi împărat roman din 800—814. Înfrânge pe Longobarzi, pe Saxoni şi pe Avari, desfiinţându-le regatul. Întreprinde, fără succes, o expediţie împotriva Arabilor din Spania. Luptă pentru răspândirea creştinismului. Papa Leon III îl încoronează împărat roman reînfiinţând imperiul roman de Vest. Organizează imperiul după model roman, aduce legi (Capitularia), reformează justiţia, e un protector al artelor şi şcoalelor. Cea mai ilustră personalitate din evul mediu. — **C. V.** sau **Carol Quintul**, rege al Spaniei din 1516 şi împărat al Germaniei din 1519. Stăpânul unui imperiu vast (Spania şi coloniile, o parte a Italiei, Austria şi Flandra), el a purtat 4 războaie cu Francis I, regele Franţei, apoi cu Turcii şi cu Italia. Apărător al Catolicismului; convoacă adunarea dela Worms (1525) în care se condamnă învăţăturile lui Luther (atunci foarte răspândite), scoţându-l pe Luther de sub scutul legilor. Urmarea: lupte religioase între protestanţi şi catolici. El este ultimul împărat roman încoronat în Italia. Abdică în 1556 şi se retrage la o mănăstire, văzând că reformele timpului l-au învins. († 1558.)

Carol I (Muntele —), deal din Dobrogea, pe malul Dunării la E. de satul Turcoaia. Altit. 336 m. renumite cariere de granit. Se mai numeşte şi Iacob-Deal.

Carol I, ordin de decoraţie român, înfiinţat de regele Carol I. Cuprinde cinci clase în ordine descrescentă: *Colan*; Placă Mare Cruce; Mare Cruce; Placă Mare ofiţer; Comandor. Numărul membrilor limitat.

Carol Bonaparte, vezi Bonaparte.

Caroll Isaia, călugăr grec, venit 1692 în Ungaria ca paroh în Debreţin, iar în 1694 numit vicar al Românilor din Bihor. A propagat cu însufleţire unirea Românilor cu biserica Romei, iar în 1700 a înfiinţat mănăstirea dela Bicsad, jud. Satu-Mare. † 1703, ucis în mănăstirea Bicsad.

Carolina de Nord. Stat în partea de E. a Statelor Unite, între Oceanul Atlantic, Virginia, Georgia şi Carolina de Sud. Suprafaţa 135778 kmp. cu 2559000 loc. Capitala Raleigh. Regiune muntoasă în partea NV., străbătută de munţii Alegani, C. de N., în cea mai mare parte este o câmpie cu o climă tropicală.

Carolina Mathilda, regină a Danemarcei (n. 1751 † 1775), cea mai tânără soră a regelui George al III al Angliei, soţia regelui Cristian VII. S'a simţit nenorocită lângă soţul ei, de aceea a menţinut relaţii intime cu Struensee, medicul curţii. Acesta, acuzat de înaltă trădare, scapă numai în urma mărturisirii făcute de C. în legătură cu prietenia lor. Regele a *desfăcut* căsătoria, iar ea a *murit* de supărare.

Carolina de Sud, unul din Statele, care compun U. S. A. Capit. Columbia. Cereale, păduri vaste. 1.684.000 loc. pe 80.258 kmp. adică o densitate de 21 loc. pe kmp.

Carolingeni sau **Carlovingeni**, a două dinastie franceză, numită astfel după Carol cel Mare. Întemeietorul ei e Pépin cel Scurt, care a întărit aşa de mult puterea majordomilor, încât dinastia Merovingienilor e detronată, iar el ajunge rege în 751. Dinastia C.-lor a stăpânit în Franţa până la Ludovic V (987).

Carolinele (Insulele —), un arhipelag de apr. 500 ins. din Micronesia, dintre cari mai importante: Yap, Truk, Ponape, etc. Sunt sau de origină vulcanică sau coraliene. Se întind între Filipine, Mariane şi Marshall pe o lungime de 2800 km. cu 2150 kmp. şi o populaţie de 56300 loc. Spaniole dela 1668 până la 1898, când au fost vândute Germaniei împreună cu Palaos şi Mariane. Dela 1919 sunt sub mandat japonez.

Carol-Martel, principe franc. şi majordom (n. 690 † 741), fiul lui Pépin de Héristal. Zdrobeşte armata Arabilor la Poitiers în 732, având civilizaţia creştină şi Occidentul de invazia musulmană.

Carol-Robert, rege al Ungariei (1310—1342), din fam. Anjou, ajuns la tron cu ajutorul papei şi al bisericii catolice. A cerut lui Basarab cel Mare, domnul Munteniei, să-i plătească tribut şi să-i recunoască supremaţia. Basarab împotrivindu-se, C. R. merge cu armată împotriva lui. Hărţuită de Basarab şi înfometată, armata lui C. R. se retrage şi e amarnic bătută lângă Câmpulung, la Posada (1330); însuşi regele a putut scăpa numai travestit.

Caron Pierre, tipograf din sec. al XV din Paris. A tipărit cea dintâiu carte în limba franc., tradusă de Gerson (v. c.), din Sf. Bonaventura: „l'Aguillon de l'amour divin" (1474), iar a doua „les Faits et Dits de maistre Alain Chartier" (1489)

Caron sau **Charon**, la cei vechi luntraşul Infernului, care trecea în barca sa, peste râul Siyx, sufletele celor morţi. Bătrân şi avar, el *făcea* acest *serviciu* dacă fiecare mort îi dădea obolul. În urma acestei credinţe se punea (şi se pune) un ban în gura sau mâna celui care muria (pt. „Vămile Văzduhului"). Cei neîngropaţi după moarte, credeau cei vechi, rătăcesc pe ţărmul râului fără să poată intra în infern.

Caroserie (franc.), partea superioară a automobilului, cu scaunele pentru călători, aşezate pe chassis, adică, deasupra maşinăriilor.

Carotide (anat.), arterele care pornind dela aortă, conduc sângele, încărcat cu oxigen, la cap şi creer.

Carp (anat.), grup de oase mici (oasele carpale), care formează la vertebrate al doilea rând din rădăcina labelor membrelor anterioare.

Carp O., pseud. poetic al doctorului O. Proca (n. 1867). A colaborat la „Convorbiri literare", „Semănătorul" şi „Făt frumos". In „Rândunel" (Poezii 1906), O. C. scrie poezii meditative şi analitice înclinat spre pesimism. Poezia sa lirică se distinge printr'o notă de intelectualitate.

Carp P. Ion, ministru plenipotenţiar al României la Haga.

Carp. P. Petre, distins om politic şi diplomat român (n. 1837 † 1918). Membru fondator al „Junimii", în cercul căreia ia parte activă la discuţii; traduce Macbeth şi Othello de Shakespeare. Ca om politic, a dus o vie campanie pentru alipirea Rom. la tripla alianţă (v c.), a prezidat ca ministru, o vânzare a unei mari părţi din domeniile statului la ţărani în loturi mici, formarea unui stoc de aur (v. c.) la Banca Naţională, legea silvică, a minelor, etc. În discursurile politice, se distinge prin ironia caustică şi expresii lapidare, devenind un adversar temut. A făcut politică „junimistă" şi conservatoare. A format cu Teodor Rosetti cabinetul la 23 Martie 1888—1889. În 1889 a fost ministru de externe. Cu Lascăr Catargi, a format cabinet, în 18 Dec. 1891—3 Oct. 1895, fiind ministru de domenii, apoi singur ca preşed., dela 7 Iulie 1900—13 Febr. 1901. În consiliul de coroană dela Sinaia, prezidat de reg.

Carol I, la 3 August 1914, numai P. C. a fost de părerea regelui de a intra imediat în luptă, alături de Germani, majoritatea fiind de ccalaltă părere; dar la intrarea Rom. în războiu la 1916, hotărîtă la consiliul de coroană din 14/27 August, sub prezidenţia regelui Ferdinand, C. suspendă apariţia ziarului „Moldova“, care în timpul neutralităţii dusese o politică germanofilă, spunând că va trimite în războiu pe cei trei fii ai săi, doreşte însă ca armata rom. să fie bătută, căci numai aşa va scăpa Rom. dela peirel Nu prea a avut simţul realit. în politica externă. Scrieri: „Era nouă“ 1888 şi „Discursuri politice“.

Petre P. Carp

Carpani Giuseppe, poet dramaturg şi muzician ital. (n. 1752 † 1825). A scris studii despre Haydn şi Rossini.

Carpaţii, formează sistem muntos mult mai complex de cât Alpii, pe cari îi continuă dela Dunăre (Bratislava) până la Porţile de Fier Dunărene, făcând legătura cu Balcanii. C. încheie brâul muntos, ce înconjură marea depresiune Panonică. Lung. lor 1450 km., grosimea lor variază între 120 km. în dreptul Vrf. Tatra şi 50 km. la Isvoarele Tisei. Sunt contimporani cu Alpii. Ovale transversală adâncă neaxată nu numai cutările puternice, răsturnările de strate, laminările şi sariajele, ci şi constituţia C.-lor. Ca şi Alpii, C. sunt formaţi de o şiră mediană de roci cristaline, pe care se sprijină, spre exterior, un brâu de gresii (flysch-ul), mai lat decât la Alpi. Spre deosebire de aceştia, creasta principală de roci cristaline este spartă prin multele fracturi, la care au dus puternicele mişcări orogenetice din Panonia. Această creastă are cele mai înalte vârfuri, dar prin locurile mai joase ale ei s'au urcat gresiile carpatice. Cutele exterioare, din ce în ce mai mici, ale flyschului carpatic, formează Subcarpaţii (v. c.). Prăbuşirile, care au avut loc pe timpul ridicării C.-lor, au produs falii adânci, prin care au ieşit la suprf. roci vulcanice (andezite, bazalte). Ele formează un brâu interior, ce întovărăşeşte C. din valea râului Vah, până la aceea a Oltului. Mişcările orogenetice şi fenomenele postvulcanice n'au încetat încă. Dealungul lanţului de roci vulcanice sunt multe izvoare de ape minerale, multe termale şi multe localităţi din Carpaţii Cehoslovaci poartă nume compuse cu Tepla, Teplice, Teplic (cald). Cutremurele sunt destul de frecvente, iar, în spre colţul cel mai de N. al Tisei, terenul se lasă lent, atrăgând în acel punct apele râurilor. Ex. valea Crasnei. Spre V., arcul C.-lor se leagă de podişul Boemiei prin culmea Lysa Hora (1325), a cărei ramuri se opresc în culoarul Bečva-Odra. Spre S. C. încadrează un alt podiş, Transilvania, tot în forma unui patrulater. Între Cehia şi Transilvania, C. formează marele masiv muntos al Tatrelor: Înaltă şi Mică, adânc brăzdat de ape, cu văi adânci şi impunătoare, în granite şi gneissuri, cu urme de gheţari (morene şi lacuri) şi cu zăpezi perzistente. Putem împărţi C. în două: 1. C. Ceho-Poloni şi 2. C. Românești. — Carpaţii Ceho-Poloni se întind dela culoarul Bečva—Odra până la Hovârla (Isvoarele Tisei). Această porţiune o putem împărţi în două, prin pas. Dukla: cea de V. Carpaţii N.-ici, iar cea de E. Carpaţii Păduroşi (Vychodni Karpaty). Cei dintâiu se mai grupează şi ei în două: 1. culmile, cari merg dela Dunăre spre N. (Male Karpaty, Bilé Karpaty şi Javorina), formate din cretacic şi terţiar şi 2. Bezkid, lanţul de N. Prima parte este îngustă, joasă (1071 m. la îmbinarea cu grupa a doua). A doua grupă a C.-lor Nordici, Bezkid-i sunt formaţi în marea lor majoritate de Tatra (v. c.), având în partea lor internă roci vulcanice mai noi, iar în cea externă calcare cretacice şi terţiare cutate şi transformate în podurile înalte ale Galiţiei de V. Ei au aici 3—4 culmi, aproape paralele, din cari cea mai înaltă este cea cristalină, a doua dela N. la S. (Gerlachovka 2663 m.). Prima dela N., care face hotarul către Polonia, are ca vrf. Lysa Hora (1325 m.) şi Babia Gora (1725 m.). Grupa a doua a Carpaţilor N.-ici este mai îngustă, gâtuită la isvoarele Ondavei, unde câmpia Tisei întră ca un golf adânc. Dealtfel aici este punctul de scoborâre lentă dela Čop (v. c.). Pe când partea de V. (Bezkid) înaintează mult spre S. şi este formată din multe culmi îndreptate dela V. la E., C. Păduroşi au culmile îndreptate dela N. la S., pantele abrupte fiind spre S., iar în spre N. lăsându-se lent printr'o serie de culmi aproape paralele cu direcţia principală a C.-lor. Vrf. mai înalte sunt în culmile dela S. de culmea principală. Pe când în culmea ac. vrf. au cel mult 1000 m., culmile perpendiculare au vârfuri ce trec de 1000 m. ajungând max. la Hovârla. Caracterul acestor C. este: culmi joase, domoale, pante line. Culmea C.-ilor formează linia de separaţia apelor dintre basinul Dunării şi cele ale Vistulei, Oderului, Nistrului şi tributarii Dunărei Românești. Excepţie fac Dunaječ (afl. al Vistulei) şi afl. său Poprad, cari isvorăsc din S.-ul culmei de N., străbat prin ea şi trec de partea cealaltă. Viaţa în C. N.-ici se reduce la creşterea vitelor, tăierea pădurilor şi vânatul. Ei sunt brăzdaţi de 7 C. F., dintre cari primele 4 în C. Păduroşi şi ultimele 3 în Bezkid. Aceste sunt, dela SE. către NV.: 1. prin pas. Jasina, legând Sighetul nostru cu Stanislawow din Polonia, 2. prin pas. Verecsky între Munkačevo cu Lwow, 3. prin pas. Užocky (889 m.) se leagă Užhorod cu Lwow, 4. prin pas. Dukla se leagă Przemyšl şi Lwow cu Kosice şi Budapesta, 5. pe valea Poprad se trece dela Prešov la Tarnow, 6. dela Krakow prin valea Dunajec-ului, Arva şi Vah, către Zilina. In fine 7. dela Bohumin către Slovacia prin pas. Jablunkowsky. Pentru Carpaţii Românești v. România.

„Carpaţii“, soc. fondată în Bucureşti, 1882 de mai mulţi tineri de origine ardeleană, având secţiuni în diferite oraşe ale ţării. A editat mai multe scrieri cu caracter naţional şi a dat ajutoare însemnate bisericilor, şcoalelor şi studenţilor români din Ardeal. Conducătorii mai de seamă ai soc. C. au fost: C. Secăşanu, G. Ocăşan, I. Maniu, E. Bălteanu, M. Cordoneanu, Chr. Negoescu, N. Barbu, I. Tzetzu, G. Mihalcea, G. şi I. Bediţeanu, G. Pitiş. T. Francu, D. Petrescu, etc.

Carpaţii Mici sau Male Karpaty, partea cea mai de V. a lanţului carpatic, cuprinsă între văile: Morava (la V) şi Vah (la E.). Se opresc în Dunăre la Bratislava. Cea mai mare altit. 754 m. Sunt formaţi din cretacic (spre Vah) şi terţiar (spre Morava).

Carpeaux Jean-Baptiste, sculptor franc. (n. 1827 † 1875), autorul unor lucrări pline de energie, expresivitate şi fineţă în mişcări. Ele împodobesc Parisul: Fântâna celor patru părţi ale lumii, în Luxemburg, Avenue de l'Observatoire, celebrul grup Dansul (la Danse), la Operă, Pescarul napolitan, etc. In 1928 s'a deschis o expoziţie a lui C. în Palatul Artelor frumoase din Bruxelles cu o sută de sculpturi, eboşuri, 40 de tablouri, câteva sute de desemne, crochiuri, caricaturi, etc.

Carpe diem (lat.), foloseşte bine ziua, timpul.

Carpenter Edward, poet engl. (n. 1844). Amestecat în mişcarea socialistă învaţă o meserie şi se făcu cultivator. A scris poeme, apoi studii religioase, estetice, tratate de psihol. socială, precum şi o autobiografie.

Carpentras, oraş în Franţa (Vaucluse) cu 12.000 loc. E situat în mijlocul unei câmpii udată de torente şi canalul C. Are culturi cu fragi, duzi, o piaţă agricolă însemnată. Din epoca romană i-a rămas un arc de triumf.

Cârpeşti (2569 loc.) com. rur. jud. Cahul, pl. Ştefan cel Mare. Perc. P. T. T. Dist. 8 km. de G. Cania.

Carpetani (geogr. ant.). Popor Iber, stabilit pe cele 2 ţărmuri ale râului Tago şi având capit. Toletum (Toledo).

Carpi, oraş în Italia (Emilia, prov. Modena) cu 31.000 loc. Torcătorii de mătase, fabrici de pălării de paie.

Carpi Leone, om politic şi scriitor ital. (n. 1815 † 1848.) „Il risorgimento italiano“ (4 volume), carte foarte însemnată şi lucrări de economie politico-financiară.

Cărpinenî (4862 loc.), com. rur. judeţul Lăpuşna, pl. Bujoru. Medic. Of. P. local. G. Huşi şi Bucovăţ la 35 km.

Cărpiniş (2695 loc.), com. rur. judeţul Timiş-Torontal, pl. Jimbolia. Of. P. local G. locală.

Cărpinişlea (2640 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Slănic. Formată din satele: Cărpinişlea, Isvorul Dulce, Valea Hotarului, Valea-Părului. Primăria la Valea-Hotarului. Perc. locală. P. U. Vintilă-Vodă. G. Buzău la 27 km.

Carpinus (bot.), gen al Betulaceelor. C. betulus (carpen), frecvent în Europa.

Carpofage, animale mâncătoare de fructe. In sens mai restrâns Marsupiale, care se alimentează cu fructe.

Carpogon (bot.), o parte din aparatul reproducător femel, care va produce sporii şi care se găseşte în corpul de fructificaţie al unor Basidiomycete.

Carpolog, (gr.). Botanist care se ocupă cu studiul fructelor (carpologie).

Carpospor (bot.), se numeşte sporul format în interiorul carpogonului.

Carposporangice (bot.), se numesc acele plante cari formează mai mulţi spori în interiorul unui carpogon.

Carr Brownell, scriitor am. (n. ca. 1890). Pseudonimul unui om de afaceri din New-York, care din cauza prejudecăţii colegilor săi împotriva oricărui fel de literatură, nu vrea să iasă din anonimat. A scris poeme în mai multe reviste din New-York.

Carr Joseph William Comyns, autor dramatic şi critic eseist de artă engl. (n. 1849 † 1916), fost advocat la început, apoi din 1875 director al rev. „Art". In 1879 întemeiază Grosvenor Gallery. Scrieri importante: Essays on Art, Hubert Herkomer, Moderns Paysages. Piese de teatru: The Naturalist, King Arthur, Olivier Twist, Tristan and Yseult, etc.

Carracci, numele a trei pictori ital.: 1. **Lodovico** (n. 1555 † 1619) şi cei doi veri ai săi: **Augustino** (n. 1557 † 1602) şi **Annibale** (n. 1560 † 1609), cel mai celebru. După şcoala lui Denis Calvaert, fondată în Bologna, întemeiază şi cei trei C., o Academie, zisă a „incaminaţi"-ilor (îndrumătorii), care a devenit un seminar de artă în sec. al XVII. C. au reacţionat imitaţiei desordonate a manieriştilor succesorii lui Michelangelo, profesând eclectismul, adică de a alege din fiecare şcoală şi pictor, numai ceeace este mai bun, încercând astfel, prin împreunarea părţilor bune, a te ridica deasupra maeştrilor. C. s'au dovedit mai abili în practică decât în teorie. Annibale este autorul celebrelor fresce din Palatul Farnese (Roma).

Carrara, oraş din Italia (Massa Carrara), 54 000 loc. In munţii C.-ei se găsesc 500 cariere de marmură albă, care e întrebuinţată la statui şi decoraţii. Aceste cariere au o reputaţie mondială şi sunt exploatate din cele mai vechi timpuri.

Carrara Francesco, om politic şi criminalist ital. (n. 1805 † 1888), fost profesor la univ. din Pisa, celebru pentru lupta care a dus'o spre a se desfiinţa pedeapsa cu moartea. A scris: Principi fond. della Scuola penale ital. ş. a.

Carrau Victor-Marie-Joseph-Ludovic, filosof franc. (n. 1842 † 1889), fost prof. la Univ. din Besançon şi la Sorbonne. A studiat teoria evoluţiei fiind partizan al spiritualismului. Scrieri principale: la Théorie des passions dans Descartes, La morale utilitaire, la Conscience psychologique et morale, la Philosophie religieuse en Angleterre, etc.

Carré Albert, autor dramatic, actor şi director de teatru franc. (n. 1852). A condus teatrul din Nancy, „le Vaudeville" şi „le Gymnase" din Paris (din 1885). apoi „l'Opéra comique", unde se ilustrează ca maistru de scenă. In 1919 e administrator al Comediei franc. şi la 1920 ia din nou direcţia (cu fraţii Isola) la „Opéra comique", până la 1925. Scrieri: „le Docteur Jojo" (comedie) şi libretul pentru „la Basoche".

Carré Fabrice, autor dramatic, avocat şi jurnalist franc. (n. 1855 † 1921). A scris comedii, vodeviluri şi operete.

Carré Guillaume-Loius-Julien, juris-consult franc. (n. 1777 † 1832), fost profesor la Univ. din Rennes. A scris „Traité et Questions de procédure civile", ş. a.

Carré Michel, autor dramatic franc. (n. 1819 † 1872). A scris numeroase librete de operă, unele în colaborare cu J. Barbier: Galatée, Mireille, Mignon, Hamlet, Paul et Virginie, ş. a.

Carrel Alexis, medic american de origine franceză (n. 1873). Colaborator al Inst. Rockefeller; premiul Nobel 1912. Descoperirea sa principală e cultura ţesuturilor isolate în medii artificiale.

Carreuo Tereza (n. 1853 † 1917), pianistă, cântăreaţă şi compozitoare spaniolă. A compus imnul Venezuelei.

Carrer Luigi, scriitor ital. (n. 1801 † 1850). A condus muzeul „C." din Veneţia. E biograful lui Ugofoscolo şi s'a distins în lit. cu balade, imnuri şi apologuri, scrise într'o formă elegantă dar cu conţinut romantic-sentimental.

Carrera Valentino, scriitor ital. (n. 1622 † 1695). Cu comediile sale a încercat să întemeieze un teatru popular. E admiratorul lui Goldoni.

Carrère Jean, poet şi publicist franc. (n. 1867). A scris m. vol. de poezii: l'Aube, Ce qui renaît toujours, Premières poésies, Les Buccins d'or, apoi scrieri diverse: la Guerre en Transvaal. l'Impérialisme britanique et le Rapprochement franco-anglais (1917); le Pape; Rome eternelle, ş.a.

Carrière Eugène, pictor şi litograf franc. (n. 1849 † 1906). Spirit profund înclinat spre lirism. In operele sale, de mare valoare artistică, coloarea e stinsă, lăsând ca umbre uşoare să contureze faţa veselă sau tristă a persoanelor. Această „realitate voalată", această „pictură fără coloare", ne face să medităm, să pătrundem în vieaţa psihologică a subiectelor, cum a făcut pictorul care le-a creat. Opere: Maternité, Christ en croix, etc.

Carrière Maurice, filos. şi estetician germ. (n. 1817 † 1895). A vrut să împace deismul (v. c.) cu panteismul.

Carrington Noel Thomas, poet engl. (n. 1777 † 1830). A scris poeme descriptive: Tamar, Dartmoor, Satul natal.

Carrousel (franc. cit. caruzel). 1. exerciţiu de paradă, la care cavalerii executau diferite emulaţii. Ele au înlocuit în sec. XVII în Franţa aşa numitele „tournois"; 2. locul unde se făcea c.-lul.

Carrousel (Piaţa —), una din pieţele cele mai vaste ale Parisului, situată aproape de Louvre şi vechiul loc al Tuileries-ilor. A primit numele de la „Carrousel"-ul (v. c.) pe care l-a ţinut aici Ludovic XIV, în 1662. La terminarea Louvrului, piaţa a fost mărită (v. Arc du triomphe du C.).

Carso, v. Karst.

Carstens Asmus Iacob, pictor şi desemnator danez (n. 1754 † 1798), numit prof. la Acad. din Berlin cu lucrarea sa „Căderea îngerilor". Este promotorul şcoalei antice-ideale, inspirându-se din Homeros, Sophokles, Aeschylos, etc. Lucrări: Luntrea lui Charon, Argonauţii, Lupta Centaurilor, etc.

Carstensen Georg J. B., literat şi arhitect danez (n. 1812 † 1857). A întemeiat mai multe ziare şi a construit Tivoli din Copenhaga (1843).

Cart (marină), serviciul de patru ore, pe bordul unui vas. Ofiţer de C. sau Şef de C. este personalul de serviciu în timpul cartului.

Carthagena sau Kart-Hadaş, oraş în Africa, întemeiat în sec. al VII a. Chr. de Fenicieni (azi în Tunis). E menţionată şi în Eneida lui Virgil, având regină pe Didona. In timpul istoric a ajuns la mare importanţă maritimă, întemeind colonii în Sicilia şi Spania; era rivala cea mai serioasă a Romei (v. Răsb. punice). Generalul roman Scipio Africanus a cucerit-o, după înfrângerea lui Hannibal. (al doilea răsb. punic). Caton cel Bătrân a deslănţuit definitiva ei zdrobire („Delenda Carthago . . ."), care s'a desăvârşit de Scipio Emilianus (al treilea răsb. punic). Ca prov. romană, din sec. I—VI d. Chr., ea s'a bucurat de o puternică înflorire. Năvălirea Barbarilor i-a stăvilit pentru totdeauna rolul ei.

Cartagena, Oraş din Spania (prov. Murcia), port a Mediterana, 97.000 loc. Port de răsboiu de primul rând, în fundul unui golf mare, accesibil marilor vapoare, Bogate mine de fier şi magneziu. Se crede a fi fondat de Asdrubal.

Cartausiani, ordin călugăresc înfiinţat în 1084 de Sf. Bruno din Colonia (Köln). Statutele ordinului sunt cât se poate de severe.

Cartea. Mai multe foi sau coale, scrise, tipărite sau goale, legate la un loc, formează o carte. Intâile cărţi au fost scrise pe papirus, (învălit în jurul unui cilindru), apoi pe pergament. Desvoltarea cărţii a luat un avânt deosebit la Greci şi Romani. Multiplicarea cărţilor se făcea prin sclavi. Erau cunoscute chiar librăriile. In evul mediu însă cărţile devin mai rare atât în urma stărilor cauzate de migraţia popoarelor cât şi din pricina scumpetei pergamentului. După inventarea hârtiei şi a tiparului (v. c.), cărţile ajung mai la îndemâna ştiutorilor de carte. Incă de timpuriu, de pe vremea pergamentului, manuscrisele şi cărţile au fost împodobite în interior cu desemnuri şi auriturl. cu miniaturi şi „enluminure". Intâile cărţi tipărite (d. ex. Biblia lui Gutenberg), au fost pictate cu mâna. In curând se desvoltă alături de arta tipografilor şi aceea a desemnatorilor, gravorilor în lemn şi metal. Toţi contribuiesc la o cât mai artistică prezentare a cărţii. In special împodobite erau literile iniţiale şi foile de titlu. Pe la sfârşitul sec. al XVI gravura în metal predomină în împodobirea cărţilor, în special la Anvers, unde Rubens însuşi, lucra modele pe seama tipografilor. In sec. al XVIII ţara care se distinge prin tipărituri deosebit de împodobite, este Franţa. In secolul nostru, tendinţa de înfrumuseţare a cărţii fa proporţii tot mai mari, în toate ţările, şi în special în Germania, Anglia şi Franţa. Incă de prin sec. al V. dela înlocuirea rolurilor de pergament prin cărţi, în forma celor de astăzi, volumele erau apărate printr'o legătură solidă, cu scoarţe de lemn, îmbrăcate de obiceiu în piele. Acestea erau împodobite de multe ori cu diferite încrustări în aur, argint, email, fildeş, etc. Arta legatului cărţilor a avut o înflorire deosebită întâi în Italia (sec. al XVI), şi apoi în Franţa. O nouă epocă de înflorire a legăturilor de lux, porneşte din Anglia, prin 1880, se manifestă apoi în Danemarca, Germania şi celelalte ţări.

Producţia cărţilor în 1923:

	opere
Anglia	12274
Austria	1797
Dania	4281
Elveţia	1504
Cehoslovacia	4430
Germania (tipărite în toată lumea)	27000
Franţa	9159
Italia	5346
Olanda	4616
Spania	2365
Suedia	3015
America nordică Statele Unite	8873

Cartea de alegător (dr. electoral) este un certificat tipărit în care este loc liber pentru a se trece numele de familie, pronumele, anul naşterii, profesiunea alegătorului şi numele sub care este înscris în registrul electoral. Ea este semnată de judecătorul circumscripţiei sau de ajutorul său, care certifică aceste date privitoare la alegător şi e semnată de către alegătorul însuşi. Nici un cetăţean nu e admis să voteze la alegerile pentru cameră şi Senat, dacă nu-şi prezintă C. d. a. Ele se eliberează dintr'un registru cu matcă şi se distribuiesc alegătorilor înainte de ziua votării. Pe verso C.-ţii d. a. preşedintele biroului de votare constată, sub semnătura sa, ziua când alegătorul a votat pentru Cameră sau Senat.

Carte de judecată, (dr.), o hotărîre judecătorească (v. Judecătorul de pace).

Cartea judecătorilor, o carte a Testamentului Vechiu, scrisă probabil de profetul Samuel, care descrie istoria poporului evreesc dela Isus Navi până la întemeierea regatului. În timpul acesta Evreii au fost conduşi de judecători.

Cartea Românească. Important institut de editură din Bucureşti. Continuă activitatea vechei edituri „Minerva". Publică, în secţii, literatura originală românească, traduceri, lucrări ştiinţifice, colecţii de popularizare ştiinţifică şi literară, apoi publicaţiile periodice: „Pagini alese din scriitorii români", „Cunoştinţe folositoare" (seriile A, B, C şi D) şi „Biblioteca Agricolă". A întreprins reimprimarea numerelor epuizate din „Biblioteca Minerva".

Carte funduară sau Cadastru, este cartea publică în care se introduc de autorităţile designate prin lege, imobilele, drepturile şi datoriile referitoare la ele. C. se împarte în 3 părţi: I foaia A) cuprinde imobilul cu indicarea numărului topografic a locului unde e realitatea, apoi extensiunea şi eventual alte date referitoare la imobil; II foaia B) arată cine e în prezent şi cine a fost proprietarul imobilului, precum şi titlul de drept al proprietarului; III foaia C) cuprinde datoriile întabulate ale proprietarului. C. are o valoare nepreţuită, căci prin ea ni se dă o icoană precisă despre averea imobilă a fiecăruia, ridică şi asigură creditul şi apără drepturile reale în modul cel mai eficace. C. e introdusă în Transilvania.

Cartel (politică), coaliţie între grupări politice în vederea alegerilor sau a guvernării. În Franţa s'a numit „Cartel" coaliţia formată în 1924 între adversarii „Blocului naţional", stânga radicală, grupul radical şi radical-socialist, republicanii socialişti şi socialiştii. Politica acestui C. a fost pusă în practică de către ministerele conduse de Herriot şi Painlevé (1924 şi 1925), care au avut concursul socialiştilor, fără ca aceştia să ia parte în guvern.

Cartesian, filosof partizan al concepţiei „Cartesianism"-ului (v. c.).

Cartesianism (filos.), doctrina filosofică a lui Descartes. Numirea-i vine dela numele latinesc al lui Descartes: Cartesius. Este o filosofie raţionalistă prin excelenţă şi mecanicistă. C. admite că realitatea are două aspecte opuse: întinderea [res extensa] şi gândirea [res cogitans], că între suflet şi cugetare este o identitate perfectă, adică conştiinţa este întreaga viaţă psihică şi se reduce numai la om. De aici rezultă că animalele sunt nişte simple automate, nişte maşini. Existenţa lui Dumnezeu e garantată de raţiune (v. Descartes). C. a fost răspândit mult în Franţa şi celelalte ţări, fiind acceptat de Malebranche şi de solitarii din Port Royal (v. c.). Opunându-i-se însă tot mai mult Jesuiţii, C. a ajuns să fie condamnat (1663) şi regele sfătuit de învăţaţii dela Sorbona, interzise de a mai fi predat în Franţa (1671). Totuşi întreaga literatură a sec. al XVII şi XVIII e sub impulsul C.-ului şi el se răspândeşte iute în Olanda şi în Germania. În filos. franc. modernă şi contemporană totdeauna C. a găsit câţiva partizani.

Cartesius (filos.), numele latinizat al lui René Descartes (v. c.).

Cartier (fr. quartier), o subîmpărţire a suburbiilor. De ex. C.-ul Băneasa, etc.

Cartier Jacques, călător şi navigator franc. (1491 † 1557), exploră din ordinul lui François I, ins. Terra Nova şi estuarul fl. Sf. Laurenţiu, căutând o trecere spre Indii prin N.-ul Americei. Este întemeietorul colonizării franc. în Canada.

Cartilagiu, cartilaj (anatomie), *zgârciu*: ţesut foarte elastic, cu puţine celule şi multă substanţă intercelulară, care formează scheletul embrionului şi se înlocueşte treptat prin ţesut osos. La adult rămâne numai la suprafaţa articulaţiilor şi la unele organe: coaste, urechi, laringe, trahee şi bronchii.

Cărţile de prevestire foarte răspândite şi acum în popor, din cauză că satisfac veşnica dorinţă omenească de a întrevedea viitorul, spre a preîntâmpina necazurile vieţii. Ele au fost nespus de răspândite la popoarele orientale: Arabi, Evrei, Perşi şi Egipteni. Începând a se forma din credinţele Chaldeenilor, capătă o formă cristalizată în Egipt, de unde se împrăştie în toată lumea. În Bizanţ le *găsim de cu vreme, continuând* vestigiile mitologiei antice, amestecate cu ideile orientale creştine şi ale diverselor secte. Au fost atacate de biserică ca erezii şi de Sf. Ion Chrysostomul. Acesta dă contra lor o „omilie" (v. c.), tradusă la noi de Radu Greceanu (1691). Aici sunt înşirate toate C. d. p. Totuşi ele trăiesc în popor şi astăzi. Au trecut din Bizanţ, prin filieră slavă, la noi. Au fost studiate de M. Gaster (v. c.). Din punct de vedere psihologic-etnologic sunt interesante pentru mentalitatea naivă a poporului care le-a transformat în decursul lungilor circulaţii ca şi pe celelalte cărţi pop.

Cărţi poporane, vezi Astrologhie, Avestiţa, Zodiac, Sf. Sisoe, Cromovnic, Trepetnic, Cărţi de Vise şi Omilia Sf. Ion Gură de Aur, — Radu Greceanu, Cărţi de prevestire; cărţi popularizate, de cuprins variat, al cărui autor e necunoscut pop., dar care sunt, la origine, producţii culte. Importante în istoria limbii rom. mai ales pentru sintaxă, deoarece erau foarte apropiate ca limbă de graiul vorbit în diferitele secole din care ele datează. Cele din sec. XVI şi XVII au din acest punct de vedere o superioritate faţă de limba tipăriturilor, alături de limba documentelor (actelor) particulare şi oficiale.

Cârţişoara (jud. Făgăraş), mănăstire în sec. al XVIII.

Cartofilax (gr.), custodele arhivelor de la bisericile catedrale şi cancelarul capitlului (v. c.) catedral, apoi, dela 1869 încoace referentul consiliului mitropolitan ort. rom. din Bucovina.

Cartografia, ştiinţa construirii hărţilor şi a interpretării lor. Evoluţia ei este în strânsă legătură cu aceia a geografiei (v. hartă).

Cartogramma, hartă care înfăţişează date statistice.

Cartojan Nicolae (n. 1883), docent la universitatea din Bucureşti, unde şi-a făcut şi studiile. A publicat bune studii de istorie literară: Alexandria în liter. românească; Scrisori inedite de Bălcescu şi I. Ghica; Kogălniceanu în Bucovina la 1848. Legendele Troadei în lit. veche rom.; *Pagini de veche scriere românească*, Album de paleografie rom. (cu I. Bianu) şi importanta lucrare „Cărţile populare în literatura românească" (1929).

Cărturari, oameni ştiutori de carte. La vechii Evrei se numiau bărbaţii cari, fără să fie preoţi sau leviţi se ocupau cu studiul Bibliei.

Cartuş (armament). Cilindru de carton sau de metal, care conţine încărcătura unei arme sau guri de foc. La un C. se deosebeşte: a) Tubul cartuşului, care conţine pulberea de asvârlire având la fund capsa; b) Proectilul sau focosul său. C.-sele au apărut odată cu dispozitivul de încărcare pe la culată. C.-sele de vânătoare au în tub atât pulberea de asvârlire cât şi gloanţele.

Cartwright Edmund (n. 1743 † 1823), inginer am. La 1786 a inventat maşina de ţesut.

Cartwright (cit. cartrait) William, orator engl. (n. 1611 † 1643). Fost prof. de metafizică la univ. din Oxford. A scris poezii lirice şi câteva „tragi-comedii".

Carum (bot.), gen al cruciferelor. C. carvi (chiminul).

Carus Marcus Aurelius, împărat roman. ales de soldaţi, în 282, după omorîrea lui Probus. A învins la Dunăre pe Quazi şi alte popoare şi a năvălit în Persia.

Carus Paul A., filos. germ. (n. 1852). Din 1881 plecă în U. S. A. unde se dădu cu totul studiilor lit. şi filos. şi conduse rev. „The Open Court" şi „The Monist". Scrierile sale sunt în limba germ. şi în cea engl.: Metaphysik in Wissenschaft, Ethik und Religion, Algenor (poem epic), Das Evangelium Buddhas, Fundamental Problems, Monism and Meliorism, The Soul of Man, The Religion of Science, Science and Religions Revelation.

Caruso Enrico, cântăreţ dramatic italian (n. 1868 † 1921). A debutat în Italia, în 1899. Înzestrat cu o admirabilă voce de tenor, puternică, graţioasă şi clară, el a cântat mai ales în opere de Verdi şi Puccini. A murit la New-York.

Carvajal Thomas-José-Gonzales, om de stat şi scriitor spaniol (n. 1753 † 1834). A scris „los Salmos", o capodoperă a literaturii spaniole moderne

„Cărvunari", partizani ai mişcării politico-sociale numită „Cărvunărism", răspândită în Mold. printre boierii mici, în secolul al XIX, cari reprezentau, cu destulă maturitate, ideile revol. franc. din 1804. Era prima mişcare organizată, cu scop de a reforma societatea în Mold. prin care se cerea egalitatea înaintea legilor, numai a boierilor însă. C. dau în 13 Sept. 1822 primul proiect de Constituţie, din care se evidenţiază mai ales trei idei: principiul separării puterilor egalitatea în faţa legilor şi o relativă autoritate a lucrului judecat. (v. Iordachi Drăghici vornicul şi Ion Tăutu, cf. Carbonari).

Cary Alice. scriitoare americană (n 1820 † 1871). A scris poezii în colaborare cu sora-sa Phoebé, apoi singură, romane Clovernook Papers, Hagar, ş. a.

Cary Phoebé, poetă am., soră cu Alice (n. 1824 † 1871). A scris poezii şi parodii poezii religioase, etc.

Carya sau **Caryae** (geogr. ant.), oraș în Laconia (Peloponez) aproape de frontierele Arcadiei, celebră pentru templul Artemisei Caryatide.

Carybda, vârtej în jurul unei stânci submarine din str. Messina, groaza marinarilor din antic. Alături de ea era Scylla (v. c.)

Caryophillacee (bot.), Garoafe, ramură a Centrospermelor; frecvente în zonele temperate. Se împart în subfamilia Alsinoidee cu caliciul dialisepal (Stegaria, Cerasium) și subfam. Silenoidee cu caliciul gamosepal (Agrostema, Dianthus, Saponaria).

Casa, v. Locuința.

Casa Giovanni della —, arhiepiscop și scriitor ital. (n. 1503 † 1556). Autor al celebrei lucrări despre manierele frumoase „Galateo" și de poezii latine și ital. A fost nunțiu în Veneția, secretar de stat al lui Paul al IV și un vestit predicator.

Casa albă, locuința președintelui Statelor-Unite.

Casablanca, oraș din Marocul franc. Por la Oc. Atlantic. Este Dar-el-Beida al Arabilor. Are 111.000 loc., din cari apr. 43.000 Francezi. Cap de linii aeriene și C. F., are fabrici și șantiere maritime.

Casă de Corecție (dr. penal), închisoare pentru osândiți, unde ei sunt folosiți la lucru, după meseria ce o știu. Regimul închisorii din C. d. c. e mai blând decât al celorlalte închisori dar poate fi agravat, pentru cei cu purtări rele. Osândiții sunt clasați aici după categoriile de infracțiuni. Femeile sunt închise separat de bărbați. (Cod. pen. Art. 24, 27 incl.).

Cașalot (zool.), mamifer cetomorf (Physeter macrocephalus) de coloare negrie, comun în Oc. Atlantic și Pacific, atingând o lungime de 20—30 m. Se vânează pentru untura sa, pentru substanța mirositoare — ambra — ce se scoate din intestine, pentru cantitatea mare de grăsime lichidă — spermaceta — ce se extrage din cavitățile craniului și pentru dinții săi (fildeș).

Casals Pablo, violoncelist celebru spaniol (n. 1876), unul dintre cei mai mari muziciani ai zilelor noastre. Profesor la Conservatorul din Barcelona. Concerte triumfale în întreaga lume. Are și diverse compoziții pentru violoncel și orch.

Casa magnaților, în constituția magh. senatul.

Casanova de Seingault, Giovanni Jac., aventurier ital. (n. 1725 † 1798). La început preot, mai târziu, părăsind cariera, duce o viață plină de aventuri romantice descrise în Memoriile sale. E cunoscută mai ales fuga sa din temnițele Veneției.

Casa pensiilor (dr.), instituție specială care încasează reținerile pentru pensie ale funcționarilor și le regulează drepturile lor la pensie, plătindu-le din reținerî pensiunile. C. P. este persoană morală.

Casare (dr.), anularea de către Curtea de Casație și justiție a hotărîrilor instanțelor inferioare. C. cu trimitere se face prin deciziunea C. ca procesul să fie judecat din nou la altă instanță, care va cerceta fondul chestiunii. C. fără trimitere, când deciziunea infirmă hotărîrea instanței inferioare fără altă măsură, mai ales când e vorba de fapte neprevăzute de legi (v. Jurisprudența, Casația).

Casa Sănătății, înființată prin legea din 11 Aprilie 1927, este un organ auxiliar de acțiune sanitară sistematică, având următoarele atribuțiuni: studierea condițiunilor sănătății publice și ocrotirilor sociale, pt. a scoate în evidență factorii cari ușurează sau împiedecă desvoltarea normală și valorificarea capitalului uman al țării; centralizarea și administrarea fondurilor pt. construcții și amenajări ale așezămintelor sanitare ale țării, precum și a fondurilor pentru combaterea boalelor sociale prin organizări de echipe sanitare volante, etc.; elaborarea și executarea în colaborare cu Ministerul sănătății a planului sistematic pentru organizarea așezămintelor sanitare și de ocrotire; ajutarea înființării instituțiunilor de asistență socială, medicală și sanitară și a lucrăr. de salubritate; concentrarea, prelucrarea și publicarea datelor de statistică sanitară și demografică și educarea igienică a masselor prin organizarea de muzee și prin alte mijloace de propagandă. Casa Sănătății e organizată în: Direcțiunea tehnică medicală, cu secțiunile: salubrității publice, igienii sociale, asistenței medicale și asistenței sociale. Direcțiunea statisticii, propagandei, publicațiunilor, muzeului și bibliotecii. Direcțiunea construcțiunilor și înzestrărilor. Serviciul contabilității și administrației. Casa Săn. e pusă cub conducerea unui administrator, numit dintre inspectorii generali sanitari sau din doctorii specializați în igienă și sănătate publică. El e asistat de un consiliu compus din 7 membri de drept și 9 membri numiți.

Casa Școalelor (București). Înființată în 1896, a fost cunoscută întâiu sub numele „Administrația Casei Școalelor". Se reorganizează, în 1919. Chemarea ei principală este editarea de cărți literare și de cultură generală destinate bibliotecilor publice. Cuprinde o „Secțiune administrativă" și alta „pedagogică" (având muzeu, bibliotecă și laboratoare de fizică, chimie, biologie, fotografii și diapozitive) precum și o „Direcțiune a Culturii Poporului" în care intră și „Editura Casei Școalelor". Aceasta publică diferite colecții literare și științifice. Director: T. Alesseanu.

Casație, Curtea de C. și Justiție, instanță (v. c.) judecătorească supremă în Rom. C. judecă, după ce procesul a fost judecat în apel, în a doua instanță procesele de contencios administrativ (v. c.) în secția a III a ei, în ultimă instanță, „recursurile" (v. c.) la celelalte feluri de procese. (v. Proces). C. are rolul de a menținea unitatea în legislație și de a uniformiza felul de împărțire al justiției în toată țara. Ea nu judecă fondul proceselor, adică nu cercetează cine are dreptate, ci controlează competința (v. c.) instanței care a dat hotărîrea și respectarea legii. Are 3 secții, fiecare cu 1 președinte și 9 consilieri inamovibili, precum și un președinte al întregii C. (v. Casare, Jurisprudență). C. are și puterea de a judeca dacă legile sunt constitutionale sau nu și poate declara neaplicabile orice legi neconstituționale. Magistrații sunt: Primpreș.: Oscar C. Nicolescu. Președinții celor trei secții: Emanoil V. Miclescu (I), Constantin G. Rătescu (II), Ștefan Mladoveanu (III). Numărul Magistraților Inaltei Curți este de 75, dintre cari în afară de cei amintiți: un procuror general, 42 consilieri, 6 procurori de secțiune. 22 magistrați asistenți.

Căsătoria, este un act juridic civil, prin care se însoțesc un bărbat și o femee pe viață, prin consimțământ mutual, cu condiția ca bărbatul să aibă cel puțin 18, iar femeea cel puțin 15 ani. Minorii trebuie să ceară consimțământul părinților sau tutorelui. C. se celebrează de către ofițerul stării civile Contractul încheiat de soți cu prilejul C. privitor la averea lor, se numește contract de C.

Căsătoria, una din cele 7 taine ale bisericii creștine. După concepția bis. cat. C. e indisolubilă, celelalte biserici creștine admit divorțul din motive acceptabile.

Căsătorie prin procură, pentru ca cei mobilizați să poată înfăptui căsătoriile plănuite înainte de războiu și a nu aduce prejudicii nici serviciului militar, se admite, în cazuri anumite, să se contracteze căsătoria, fără ca cei doi viitori soți să se înfățișeze înaintea ofițerului de stare civilă, ci soțul care-i pe front să fie reprezentat prin procură.

Cască (milit.), este un acoperământ de metal al capului la militari. În timpul războiului mondial a fost adaptată de toate popoarele și la toate armele făcând parte din echipamentul de campanie al sold.

Cascadă, căderea dela o înălțime mai mică a apei unui izvor, unui pârâu sau chiar a unui râu. Ex. cascada Urlătorilor pe valea Jepilor. Se deplasează în amonte din cauza eroziunii produse de căderea apei asupra pragului stâncos. Cu cât acesta este mai rezistent, cu atât C. se mută mai încet. Pot servi ca forță motrică în producerea curentului electric. Ex. Cascada dela ieșirea Ronului din lacul Genève.

Cascadelor, munții —, sau **Cascade-Range**, lanț muntos din America de N. format, dela Skeena la Klamath o cordieră pe teritoriul statelor Washington și Oregon (din Statele-Unite). Vârful cel m. înalt: Rainier (4400 m.). Vulcani stinși și lavă vulcanică.

Cascara sagrada (med.), purgativ.

Caşcaval (chim.), specialitate de caș presat în felii rotunde, preparat din lapte de oaie (v. Brânză).

Case Jules-Richard, jurnalist, critic și romancier franc. (n. 1856). A scris romanele: Petite Zette, Bonnet Rouge, Âme en peine, Jenne Ménage, Promesse, l'Etranger; Comedia „la Vasale" și drama „la Fille à Blanchard", după romanul său cu același nume. Apoi eseurile „Tablettes littéraires" și „le Salon du quai Voltaire".

Caselne (chim.), v. Proteine.

Caseină (chim.), substanță albuminoidă din lapte, care sub influența acizilor sau a unui chiag preparat din stomacul de vițel, coagulează, transformându-se în caș. In soluțiune alcalină se întrebuințează în vopsitorie și la zugrăvit. Congelată cu formul se transformă în galalit (v. c.).

Casele Naționale („Centrala caselor naționale pentru învățături și îndemnuri bune") este o societate pentru cultura masselor, întemeiată în timpul războiului, chiar pe front, de actualul el președinte, gen. Ion Manolescu. Ea organizează șezători și înființează „Case Naționale" la țară și în mahalalele orașelor. Centrala își are sediul în București. Societatea are trei secții: de industrie casnică, de propagandă contra beției și de asistență socială.

Casella Alfredo, compozitor ital. (n. 1883). Muzicant reputat, reprezentând muzica modernă ital. A făcut studii muzicale la Paris cu Diémer și Fauré. E pianist, scriitor și înfocat propagator al muzicei moderne, înființând în 1917 la Roma societatea națională de muzică, pentru încurajarea compozitorilor tineri ital. A scris numeroase lucrări pentru pian, 2 simfonii, o sonată pentru violoncel, o suită, o rapsodie p. orchestră, „Italia", etc.

Casella Giacinto, scriitor ital. (n. 1817 † 1880). A scris *critică lit.* şi poezii. A tradus pe Propertius şi Byron. A comentat „Orlando furioso" (v. c.).

Casement Roger, politician irlandez (n. 1864 † 1916), consul cu titlul de nobil, obţinut pentru merite (1911). Pentru propaganda făcută în 1914 în Irlanda, împotriva recrutării, era să fie arestat. Refugiat în Germania, când s'a întors (în 1916) în Irlanda, a fost prins, judecat şi spânzurat.

Casimcea (2620 loc.), com. rur. jud. Tulcea, reşed. pl. Casimcea. Formată din satele: Casimcea, Ceauşchiei şi Răsboeni. Primăria la Casimcea. Judec. de ocol. Medic, infirmerie. Ocol silvic. P. U. şi Portul Hârşova la 35 km.

Casimir-Périer Jean Paul Pierre (n. 1847 † 1907), om politic francez, deputat, prim ministru în 1893—4 şi preşedinte al camerei şi republicii franceze, în 1894, dimisionând după un an.

Caşin, râu din jud. Bacău, afluent pe dreapta a Trotuşului. Se varsă în dreptul comunei Oneşti.

Caşin (2834 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Trotuş. Formată din satele: Caşin, Curiţa, Pochiţa şi Vlaşca (Gura Curţii). Primăria în Caşin. P. U. şi G. Oneşti la 6 km.

Caşin, mănăstire (jud. Bacău), zidită de Gheorghe Ştefan Domnul Moldovei (c. 1656), a cărui trup, adus din Suedia, e îngropat aici. Azi serveşte ca biserică de mir după multe suferinţe şi prefaceri.

Caşin (Bătălia dela —), este numele *ce-l poartă un întreg şir de lupte* pe frontul rom. în războiul din 1916—1917, între 9 Dec. 1916—3 Ian. 1917, în regiunea Oituzului şi Vrancei, având Valea Caşinului ca centru operativ al acţiunii.

Casină (ital. căsuţă), societate cu număr restrâns de *membri*, în Ardeal, şi locul de întrunire al acestora. Membrii C.-ei trebuie să fie oameni onorabili.

Casinou, local de petrecere, cu joc de cărţi şi ruletă. Cel mai vestit C. se află la Montecarlo, în principatul Monaco. În România s'a înfiinţat un C. la Sinaia, care este deschis în lunile de vară.

Casiterita (min.), oxid de staniu incolor, brun, suriu, roşu sau gălbui, transparent-translucid cu luciu adamantin-gras. Se găseşte în filoane — în massa unor granite sau gneisuri — fiind cel mai important minereu pentru extragerea staniului (cositorului), exploatat în Saxonia, Anglia, Malacca, Sumatra.

Câşlă, beneficiu, venit.

Câşlegl (cârneleagă), v. **Carnaval.**

Câşliţa (2794 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Fântâna-Zânelor. P. U. Şichirlichitai. G. Valul lui Traian la 65 km. Este aşezat pe malul stâng al braţului Chilia şi pe malul lacului Calapugul.

Câşliţa-Prut (2794 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Reni. P. U. Sichirlichitai. G. Reni la 10 km.

Casmann Otto, filos. şi teolog germ. († 1607). A întrebuinţat cel dintâiu cuvântul „Psihologie" pentru ştiinţa cunoscută şi azi cu acest nume, în lucrarea sa de psihologie: „Psihologia anthropologica sive Animae humanae doctrina".

Caşmir (merc.), ţesătură fină, din care se fac şaluri preţioase, obţinută din lâna caprelor de Caşmir din Munţii Himalaia.

Caspari Carol Pavel, teolog luteran şi renumit orientalist (n. 1814 † 1892), orig. din părinţi evrei trecuţi la creştinism. Mort ca prof. de teologie la univ. din Cristiania. A scris numeroase tratate biblice şi istorice în limbile germ. şi *norvegiană*.

Caspică, Marea —, mare interioară a Eurasiei în suprafaţă de 396.440 kmp. Lung. 1260 km., şi lăţ. 280 km. Este formată din două bazine cu totul diferite îmbinate pe linia Cap. Apşeron—Marele Balcan. Cel din S. adânc (până la 1093 m.), înconjurat de înălţimi mari (Caucaz, Elburz), cu râuri scurte şi fără delte. Cel dela N. prea puţin adânc (apr. 15 m.), primeşte apele fl. de şes, care au delte (Terek, Volga, Ural, Emba) şi-i aduc mult *nămol*. Mai mult salmastră decât sărată, C. este bogată în peşte: somn, morun şi cegă, cari se pescuiesc mai mult prin deltele fluviilor. Pe vremuri comunica cu M. Neagră prin M. Azov şi cu Lacul Aral. Azi C. este pe cale de secare, nivelul ei fiind cu 26,050 m. mai jos decât al M. Negre.

Cassandra, fica lui Priam, regele Troiei, pe care din simpatie, zeul Apollo o înzestrează cu darul prezicerei, dar ea respingându-l, e condamnată de el ca nimeni să nu-i creadă prezicerile.

„Cassa Autonomă a Monopolurilor din Regatul României", înfiinţată în 1929 de Stat, care-i concesionează exploatarea monopolurilor Statului în schimbul sumei de 300 milioane dolari. C. A. pentru a putea plăti Statului suma de 300 milioane dolari, este autorizată, prin proiect de lege să contracteze împrumuturi, până la suma de 106.500.000 dolari, garantate cu un privilegiu de primul rang, asupra tuturor veniturilor ei. Împrumutul va purta numele de Împrumut de stabilizare şi de desvoltare din 1929". Deocamdată „C. A.", contractează un împrumut de cel mult 76 mil. dolari, al cărui produs net va fi vărsat Statului şi amortizabil în timp de 30 ani şi rambursabil şi convertibil după 1 Februarie 1937. C. A. concesionează, cu asentimentul grupului de bănci împrumutătoare (franceze, engleze, americane, ialiene, belgiene, germane, olandeze, elveţiene şi austriace), societăţii suedeze „Stab", din Stokholm, exploatarea monopolului chibriturilor, în schimbul unei redevenţe de minimum 3 milioane dolari anual şi a îndatoririi de a cumpăra la paritate obligaţii ale împrumutului de stabilizare pentru suma de 30 mil. dolari şi de a subscrie la emisiunile viitoare cel puţin 20% din totalul lor. Obligaţiunile din prima serie sunt blocate pe 3 ani, iar celelalte pe timp de 2 ani. C. A. va fi administrată de un Consiliu de administraţie compus din 7 membri români: 1 preşedinte numit prin decret regal la recomandaţia Ministerului de finanţe, apoi directorul datoriei publice, directorul contabilităţii generale a Statului, 3 membri numiţi prin decret regal la recomandaţia Ministerului de finanţe, al Băncii Naţionale şi al Cons. de administraţie al Căilor Ferate Române şi un jurisconsult recomandat de Minist. de Justiţie. Toţi sunt numiţi pe 4 ani. Acest consiliu numeşte la C. A. pe toţi directorii, experţii şi consilierii tehnici, funcţionarii şi agenţii de care va avea nevoe. C. A. are bugetul ei propriu, deosebit de al Statului. Minist. de finanţe numeşte 3 cenzori, însărcinaţi să examineze registrele şi conturile, să verifice şi să aprobe bilanţul anual al C. A.

Cassa de economii, instituţie de utilitate publică, autorizată de stat, care are de scop să păstreze economiile în bani ale particularilor. Aceştia depun un capital oarecare, primind în schimb un livret (libel) de economii. Capitalul astfel păstrat aduce un procent anual. Marile bănci financiare primesc de obiceiu şi astfel de „depuneri".

Cassianos Bassos, scriitor grec din sec. al X d. Chr. I se atribuie nişte extrase din autorii greci şi latini.

Cassini, numele unei familii de astronomi. 1. Giovanni Domenico (n. 1625 † 1712), a descop. rotaţia în jurul axei a planet. Jupiter, Marte şi Venus; 2. Jaques (n. 1677 † 1756), fiul celui precedent, a constatat întâiu mişcarea proprie a stelelor fixe; 3. Cesar François (n. 1714 † 1784), fiul lui Jacques, a măsurat primul Franţa cu *triangulaţie*. Toţi trei au fost directori ai observatorului astronomic din Paris.

Cassino. 1. (Monte —), Munte în Italia (Campania, prov. Caserte) la 75 km. de Neapole. Pe el se află o celebră mănăstire benedictină, în care s'a păstrat urme preţioase ale civilizaţiei greco-latine. — 2. C. oraş în Italia (Campania, prov. Caserte) cu 19000 loc.

Cassiodorus Magnus Aurelius, om de stat şi scriitor latin (n. ca. 468 † 552). A scris: De rebus Gestis Gothorum, şi o enciclopedie a celor 7 arte liberale „Institutio".

Cassiteride (Insulele —). Arhipelag situat la SE. de ins. Marea Britanie, în *continuarea capului Landes End*, de *azi*. Cei vechi căutau aici cositorul. Actualmente Ins. Scilly sau Sorhingues. Au fost descoperite de Fenicienii din Gades, cari ţineau ca un mare secret situaţia lor geografică, deoarece scoteau cositorul, metal rar şi preţios pe acea *vreme*. Au fost regăsite de Pytheas din Massilia (v. Scilly).

Cassius, Caius C. Longinus, autorul principal al conjuraţiunii împotriva lui Caesar, de care a fost sprijinit (ca şi Brutus). *Ia parte la asasinarea lui Caesar*, împreună cu alţi conjuraţi (44 a. Chr.). Participă, alături de Brutus, împotriva lui Antonius şi Octavianus, în lupta dela Philippi (42 a. Chr.); fiind învins se lasă să fie ucis de către un sclav.

Castă (sociol.). Grup social închis, care nu-şi contopeşte individualit. sa într'altul mai cuprinzător, ci rămâne distinct de acesta. În C. predomină egoismul grupului şi separatismul şi privilegiile de C. (v. c.) bazate pe ereditate (v. c.) sau adopţiune (v. c.) şi datini *religioase*. Organizarea socială a C. se află mai ales în India. Castele au fost studiate de sociologul franc. C. Bouglé.

Castanea (bot.), gen al Fagaceelor: C. vulgaris în ţările mediteraniene; fructul se foloseşte ca aliment foarte bogat în substanţe hidrocarbonate.

Castanete (ital. castagnetti), instrument format din 2 bucăţi de lemn în forma scoicii legate lipit la bază cu ajutorul unui şnur, care lovite una de alta servesc la marcarea ritmului în unele dansuri spaniole şi italiene. Dansatorul se foloseşte însuşi de ele, ţinând în fiecare mână câte o pereche.

Castaldi Alfons, compozitor de origine italiană (n. 1876). Venit la 18 ani în România, ocupă până în prezent catedra de armonie, contrapunct şi orchestră la Conservatorul din Bucureşti, scoţând o sumă le elevi ca: Nona Olescu, Alessandrescu, Enacovici, Filip Lazăr, Andricu, etc., ajunşi la rândul lor compozitori cu reputaţie. Lucrări: „Poemele simfonice „Marsyas", „Talatta", „Tarantela", pentru coarde, o simfonie, lucrări corale. Autorul răspânditului cântec eroic „La arme" pe textul lui St. O. Iosif.

Casteggio, oraș din Italia (Lombardia), în vecinătatea căruia în Iunie 1800, gener. franc. Lannes (cu 8000 soldați) a bătut pe Austriaci (20.000).

Castel (fortificație), fortăreață, loc întărit, cetate. Pe timpul Feudalismului C. nu era numai locuința seniorului, ci și locul de refugiu, în vremi de restriște, a țăranților, cu avutul lor. Aici se puteau apăra mai bine, căci C. erau zidite pe un loc mai ridicat și erau înconjurate de mai multe rânduri de șanțuri, prin care curgea apă, în vremea asediului mai ales. La C. se putea ajunge numai pe o punte mișcătoare, care se ridica în fața nepoftiților. Nobilii își zideau puternice C.-ele și rezistau armați dorinții de expansiune a regelui. Deodată cu invenția prafului de pușcă și a tunurilor, C.-ele decad, căci nu mai puteau fi un loc de adăpost sigur. La noi acest sistem de apărare s'a practicat la mănăstirile domnești mai ales și la cetățile din Moldova.

Castelar Emilio, mare orator spaniol (n. 1832 † 1899), care a stârnit o mare admirație prin discursurile sale, curajul său civic și simpatia pentru toate cauzele nobile. A fost președinte al Republicii (1873). Are 15 vol. de discursuri.

Castelgandolfo, sat pe malurile lac. Albano (Italia), cu un castel construit de Bernini și care a servit mult timp ca reședință de vară a Papilor.

Castellamare di Stabia, oraș și port din Italia (prov. Napoli) pe coasta golf. Napoli. Este construit pe ruinele vechiului oraș roman, Stabii, cucerit de Sylla și îngropat sub cenușa Vezuviului odată cu Pompei (79 p. Chr.). Orașul nou a fost fortificat de Frederic al II și înfrumusețat de Carol de Anjou. Actualmente are 40.000 loc., este port militar. În vecinătate ape sulfuroase calde, fabrici de țesut bumbac, construcții navale.

Castellaro, com. din Italia (prov. Mantova), cunoscut pentru luptele dintre Francezi și Austriaci în 1796 și 1801.

Castelleone, oraș din Italia (prov. Cremona). La început mic oraș fortificat numit *Castellum Manfredi*, a *fost* reconstruit în 1118 de Cremona (v. c.), după ce *fusese* distrus de Frederic Barbarossa. Apr. 9000 loc.

Castellon de la Plana, oraș din Spania (prov. Valencia), aproape de mare, în câmpia dela vărsarea fl. Mijarès. Mare oraș industrial.

Castelnau (Noel-Marie-Josef-Eduard de Curières), General franc., n. la Saint-Affrique la 1851. A făcut campania contra Germ. în 1870. În 1911 numit primul sub-șef de stat major; în 1914 intră în Lorena, ca comandant al armatei a II, înaintând până dincolo de Château-Salin, dar se retrage în urma bătăliei dela Morhange, înapoi de Lunéville. A comandat în mai multe lupte, iar mai în urmă i se încredință o misiune de inspecție a armatei dela Salonic. În 1916 a dat primele ordine care a asigurat poziția trupelor franceze pe țărmul drept al Meuzei. Trimis într'o misiune în Rusia la înapoiere i se încredințează comanda unui grup de armate în Est. După războiu este menținut în cadrele armatei fără limită de vârstă. În 1919 este ales deputat; face parte din comisia militară pentru fixarea legilor militare din 1923 în calitate de președinte al acelei comisii.

Castelnaudary, oraș din Franța, apr. de Carcassonne. Oraș vechiu așezat în caturi pe marginea unei coline, a intrat în istorie prin rolul ce l-a jucat în timpul cruciadei contra Albigensilor și în luptele *contra* lui Louis XIII (1632), când a fost prins ducele de Montmorency. 7900 loc.

Castelnuovo-di-val-di-Cecina, oraș din *Italia* (*Toscana*), fabrică de *acid boric* extras din vulcanii gazoși sau lagoni regiunei. 5000 loc.

Castel Sant Angelo, citadelă a Romei pe *malul drept al Tibrului*. *Baza*, o construcție patrunghiulară, peste care s'au așezat două construcțiuni cilindrice. Înălțimea totală cam 50 m. La început mausoleul împăratului Hadrianus, a servit pentru înmormântarea împăraților romani până la Caracalla, apoi fortăreață și refugiul Papilor, iar în urmă închisoare; azi monument istoric.

Câștigat (psihol.) = achiziționat, v. Achiziție. O însușire rezultantă din experiență și nu datorită echipamentului primitiv (dotării primitive) a individului. Caracter C. = o însușire datorită educației și nu ereditații.

Castiglione Baldassarc, scriitor ital. (n. 1478 † 1529). Opera sa principală este un tratat în 4 cărți sub titlul: „Il Cortigiano", cuprinde discuțiile asupra calităților necesare unui om de curte desăvârșit, grupând chestiuni de artă, limbă, ș. a. Admirator al literaturii Trecentului, Castiglione cere să se scrie nu în limba pură toscană, ci în limba italiană de pretutindeni.

Castilia, regiune de podișuri din mijlocul penins. Iberice, mărginită la NV. de lanțuri granatice (Meseta), din cari se desprinde un lanț granitic (Sierra Gredos și Sierra Guadarama), ce desparte C. în două părți: C. Veche la N. și C. Nouă la S. Pe partea de N. și de S. sunt culmi calcaroase. Ambele Castilii sunt formate din depozite lacustre, pe cari le brăzdează și le rod apele fl. Duero, Tajos, Guadiana și Jucar. Clima extremă cu ierni lungi și friguroase și o vară f. călduroasă cu lipsă de ploi. Agricultură și păsuni (oi merinos). Populația mai bogată, orașe pe margini, la poalele munților, afară de Valladolid, care e pe malurile fl. Duero. Orașe: Burgos, Segovia, Avila, etc.

Castillan, Dialectul —, v. Spania, limba.

Castille Charles-Hippolyte, romancier franc. (n. 1820 † 1886). A scris: Histoire de la seconde Republique française.

Castillejo, Cristobal de —, poet span. (n. 1491 † 1550). Poeziile sale adunate *în 3 volume corectate de închizitie* (1573), sunt considerate ca cele mai bune din acea epocă. Sunt cunoscute: Sermon de amores (1542), Dialogo de la Vida de corte, Dialogo de las condictiones de las muyeres (1544), un fragment din comedia: Farsa de la Constanza (1522).

Castillo, Solorzano Alonso de —, scriitor spaniol (n. 1584 † ca. 1649). Cele mai cunoscute scrieri sunt: Las Harpias en Madrid y coche de las estralas (1631), La Niña de los embustes, Teresa de Manznares (1652), Les Aventuras del bachiller Trapaza (1637) continuată în La garduña de Sevilla y anzuelo de las bolsas (1642) cel mai bun roman al său, deși câteodată neglijează forma.

Castillon-et Capitourlan, oraș din Franța (dép. Gironde), veche cetate, în care s'a dat ultima luptă din războiul de 100 ani (1453), când a fost omorît englezul Talbot. Tot aici s'au dat lupte în timpul războaielor religioase (1586). Situat pe malul fl. Dordogne, are maree. Comerț cu vinuri. Apr. 3000 loc.

Castitate, 1. virtute, care constă în abținerea dela plăceri nepermise; 2. Abstinența deplină dela plăcerile iubirii.

Castlehaven, oraș din Irlanda, cunoscut prin victoria navală engleză contra Spaniolilor în 1601. Are 3000 locuitori.

Castlereagh Stewart Henri-Robert, marchiz engl. (n. 1769 † 1822), celebru prin formarea unei coaliții contra lui Napoleon I. S'a sinucis din pricina impopularității.

Castor (zool.), breb sau bibru (Castor fiber), mamifer rozător din fam. Castoridelor, cu o lungime de 80 cm. și cu o coadă de 32 cm. acoperit cu o blană păroasă, bogată cu strălucire mătăsoasă, de coloare castanie întunecată, foarte prețuită și valorizată în industria blănăriilor, pentru blănitul hainelor, la gulere, manșoane, fetru pentru pălării, etc. adeseori fiind falșificată cu blană de iepure vopsită. C. trăește în societăți mari, făcându-și adevărate colibe cu mult meșteșug, în țărmurii râurilor și a lacurilor din Asia (Siberia), America nordică, întâlnit mai rar și'n Germania de-alungul râurilor Rhin și Elba, iar odinioară în Țărmurii Dunării și ai Tisei. Se hrănește cu plante și cu *scoarța arborilor*, carnea lui fiind comestibilă. În regiunea anală sub pântece are două beșici, cari conțin un lichid vâscos, gălbui (Castoreum), cu un miros tare, întrebuințat în medicină contra boalelor de nervi.

Castor și Pollux, eroi în mit. greacă și Romană, numiți și Dioscuri, fiii gemeni ai lui Jupiter cu Leda. Au luat parte la expedițiа Argonauților și sunt considerați ca simbolul de prietenie.

Castrație (med.), jugănire: operație prin care se îndepărtează glandele sexuale (testicule, ovarii) și se sterilizează individul. Foarte obișnuită în veterinărie (cal, bou, clapon); în med. umană se aplică când glandele sunt bolnave (cancer, etc.). C. la om era și mai este foarte obișnuită în Orientul mahomedan; castrații aceștia se numesc „eunuci" și servesc la paza haremurilor. La noi există secte (Lipoveni) care practică C. din motive religioase: „scapeții". În timpuri mai vechi sopranii și altiștii din corul bisericii Sf. Petru din Roma erau deasemenea c.

Castres (lat. Castra Albiensium), oraș din Franța (Départ. Tara), originea lui fiind un castru roman peste care s'a construit mai târziu mănăstirea benedictină (647). C. a *fost* dintre *orașele* ce au primit reforma religioasă (1561), a *fost* locuită de Henri de Navarre (Henri IV regele Franței). Azi C. are 27.030 loc., fabrici de postavuri, tăbăcării, cum și monumente interesante.

Castriota G., v. Scanderbeg.

Castro de Margula Doña Rosalia, poetă spaniolă (n. 1837 † 1885). Sunt renumite: Cantares gollegos (1863), Follos novos (-880), En los orillas del Sar (1934) A avut o influență mare asupra urmașilor.

Castro sau **Mytilene** sau **Metelin**, oraș și port, capit. ins. Mytilene (Grecia). Numele îi vine dela cetatea (castro) construită de Bizantini sau Genovezi în evul mediu. 57.000 loc. (v. Mytilene). Izvoare de ape minerale. Patria celor doi Barbarossa.

Castro y Bellvis Guillén de —, dramaturg spaniol (n. 1567 † 1631). A *scris* „Moudades" și „Hazañas del Cid", din care s'a inspirat Corneille și multe alte comedii și drame. C. e un admirator și

imitător al lui Lope. A întemeiat la Valencia Acad. „Montañeses del Parnasso".

Casuari (zool.), pasări din fam. Casuaridelor, asemănătoare struților. Trăiesc în Australia și Noua-Guinee (Casuarius și Dromaeus).

Casula, ornat liturgic în biserica rom. cat. corespunzând *felonului* (v. c.) din biserica orientală.

Casura (min.) sau spărtura pe care o prezintă mineralele când sunt lovite cu ciocanul. C. poate fi lamelară, granulară, fibroasă concoidală, etc., fiind caracteristică în determinarea mineralelor.

„Casus belli" (lat., pricină de războiu). orice eveniment sau faptă care poate cauza războiul. In *războiul mondial* C. B. a fost refuzul Serbiei de a satisface pretențiilor Austro-Ungariei, indicate în ultimat.

„Casus foederis" (politică), cazul când un stat aliat conform tratatului de alianță încheiat cu un alt stat, este îndreptățit de a se folosi de ajutorul aceluiași stat, adică de a obliga statul acela să-l ajute, potrivit stipulațiilor tratatului încheiat.

Cataclisme (geol.), se numesc frământările și catastrofele foarte violente, desfășurate în diferitele ere geologice la suprafața pământului, care au avut ca efect distrugerea ființelor vietuitoare la un moment dat, pentru ca ele să renască prin o nouă creațiune. Existența lor a fost presupusă de naturalistul francez Cuvier (v. c.) pentru a explica repetatele schimbări ale faunei de pe suprafața pământului, în acord cu concepția sa despre fixitatea speciilor, contrară variabilității speciilor, inaugurată de Lamarck, Darwin, etc., creatorii teoriei descendenței sau a *transformismului*, însumată în teoria universală a evoluției biologice.

Catacombe, *cimitirele subterane* ale vechilor creștini, cele mai însemnate și mai cunoscute sunt în Roma, Neapole, Sicilia, Africa de nord, Asia mică, Paris, etc. In timpul persecuțiilor, C.-ele serviau și ca loc de adunare, rugăciune și celebrarea sf. liturghii. Arta creștină începe în C. odată cu cultul.

Catacreză (gr.), figură retorică ce întrebuințează un cuvânt cu un înțeles deosebit de cel propriu, de multeori din lipsa unui termin în limba literară (ex. călare pe băț; portile văzduhului, etc.).

Catal, masiv muntos din Franța (Plateau Central). Este un vechiu vulcan terțiar cu baza de granit, sprijinit la E. pe Munții Apuseni și al cărui diam. este de 100 km. Cel mai înalt punct este Plomb de C. (1858 m.). — 2 Depart. din Franța, în jurul muntelui C. Este desvoltată creșterea vitelor, de aici industria brânzeturilor. In acest depart. se găsește faimosul viaduct dela Garabit.

Catalan, dialectul vorbit în Catalonia și ins. Baleare. Nu e decât o prelungire geografică a provansalei, cu care se aseamănă — în 1137 — Aragonul, cu comitatul Barcelonei. Dialectul C. a devenit limbă oficială a *monarhiei aragoneze*. Perioada clasică e sec. al XV. Astăzi, în urma situației politice a suferit o puternică influență castiliană. Un mijloc excelent de studiarea dial. cat. e Atlasul lingvistic C. (în curs de apariție) redactat de A. Griera în urma unor cercetări în 101 de comune, punând 2885 de întrebări în fiecare (Până acum au apărut mai multe fascicole).

Catalanism, puternica mișcare națională din Catalonia, care are de scop independența acestei *provincii* de sub stăpânirea spaniolă. Guvernul din Madrid luptă împotriva ei, fără să fi putut obține până azi un rezultat mulțumitor.

Catalaunum, numele latin al orașului actual Châlons sur Marne din Franța (departamentul *Marne*). Lupta dela — s'a întâmplat pe câmpul din împrejurime, în 451 d. Chr., între Attila, conducătorul Hunilor, care ataca imperiul roman și între generalul roman Aëtius care-l apăra. S'a terminat cu înfrângerea și retragerea lui Attila.

Catalectic, v. Acatalectic.

Catalizatori (chim.), se numesc corpii sau substanțele care prin prezența lor în cantități mici, înlesnesc reacțiuni chimice între cantități mari de corpi, fără ca să intre în compoziția corpilor rezultați din acestea reacțiuni (ex. platina, pulberea de nichel, apa, clorura de aluminiu, etc.). Acțiunea C.-lor în *fenomenele* chimice se numește cataliză, folosită pe o scară întinsă în industria chimică, jucând un rol deosebit și foarte însemnat în natură. Majoritatea transformărilor chimice din corpul plantelor și al animalelor se petrece prin fenomene de cataliză. Corpii cari încetinează sau opresc reacțiunile chimice se numesc **C. negativi**.

Catalog ceresc, consemnarea stelelor fixe pentru un period de timp, conținând și datele necesare fixării locului lor și în alte timpuri. Cel mai vechiu C. c. e al lui Hipparch (128 a. Chr.), iar cel mai bogat al lui Argelander, cuprinzând 324.198 stele de pe emisfera nordică.

Catalonia, regiune din NE.-ul penins. Iberice, mărginită la N. de Pirenei, la V. de Segre și afluenții săi și la E. de Mediterana. E străbătută de mai multe Lierrxs, care se unesc în Monte Universale. O regiune foarte bogată: sare, cupru, huilă, grâu, porumb, bumbac, viță de vie, arbori fructiferi, ape minerale termale, lână. A jucat un rol important în istoric. Pe 32197 kmp. are 2345000 *loc.* Capit. e Barcelona.

Catalpug (mare și mic), două râuri în Basarabia, cari curg aproape paralel prin jud. Ismail și se varsă în lacul C.

Catanele (2731 loc.), com. rur. jud. Dolj, pl. Băilești. Formată din satele: Catanele și Satu-Nou. Perc. locală. P. U. și G. Băilești la 12 km.

Catania, oraș din Italia, capit. provinciei ins. Sicilia, din marea Ioniană; 271.000 *loc.* Curte de apel, universitate. Unul din marile orașe din Italia; țesături de mătase și lână; exportă vinuri, grâu și sulf. Cu toate cutremurele de pământ și erupțiunile vulcanului Etna, și-a menținut prosperitatea într'un pământ foarte fertil.

Cataplele (psihol.), întreruperea oricărei activități din cauza fricei.

Catapultă. Veche mașină de războiu, care servea la aruncarea pietrelor pe vremea când nu se cunoștea întrebuințarea ierbei de pușcă. Astăzi este o mașină formată dintr'un cărucior pe roate, funcționând cu aer comprimat și care se întrebuințează în lansarea avioanelor de pe platforma unui vapor. Principiul C.-ei este puterea elasticității de răsucire a coardelor. Se putea arunca cu C.-a greutăți până la 80 kgr. la distanțe de 500—1000 *m.* Nu se cunoaște inventatorul catapultei. Grecii au cunoscut-o numai în sec. al IV a. Chr. A fost perfecționată și întrebuințată de Carthaginezi, Macedonieni, Romani. S'a mai utilizat chiar și în sec. al XV la asediul Rodosului (1480).

Catar (med.), în general inflamație cu secreție mucoasă a pieliților mucoase; în sens restrâns: coriză, *guturai*, troană, inflamație a mucoasei nasului. Cauze: răceală, infecții, iritații ale mucoasei.

Cataracta (med.), perdea, turburarea cristalinului cu scăderea, sau pierderea vederii. Cauze: bătrânețe sau boale generale. Tratament: extragerea cristalinului și corectarea refracțiunii.

Cataractă, căderea apelor unui fluviu dela înălțime marc. Se produc la ruperea brusc a pantei de scurgere a fluviului. Ex. Cataractele Victoria pe fl. Zambezi, Cataracta Niagara în America de Nord (în râul ce leagă Lac. Erie de Ontario). C. se deplasează în amonte ca și cascadele (v. c.). Pot servi la producerea electricității. Ex. marile uzine electrice, ce întrebuințează o parte din apele Cat. Niagara.

Catarg (marină). Coloană sau arbore de lemn sau pilon metalic, servind a susține pânzele unei corăbii sau la vasele de războiu a susține instalațiile de semnalizare, observație sau telegrafie fără fir.

Catargiu, familie boierească cunoscută în amândouă principatele rom., încă din sec. al XVII. Cei mai de valoare din aceasta familie în sec. al XIX sunt: 1. **Barbu** (n. 1807 † 1862), om de stat român. In domnia lui Cuza e cel mai de valoare *reprezentant al conservatorilor*. Fusese: 1843 director al ministerului dreptății, 1849 vornic al poliției, 1857 *deputat în divanul ad boc*; sub Cuza ministru de finanțe și 1862 prim ministru. Om de convingeri adânci, unul dintre cei mai mari oratori parlamentari, și fiindcă a fost contra legii rurale la ieșirea din Parlament a fost *asasinat* de un necunoscut în 8 Iunie 1862. — 2. **Lascar** (n. 1823 în Moldova † 1900), om politic român. Invață în țară, intră tânăr în administrație, sub Mihai Vodă Sturza e prefect de Galați și Iași. 1857 membru în divanul ad-hoc; participă la răsturnarea lui Cuza (Febr. 1866), Maiu 1866 prim ministru a noului principe Carol, pe care-l împiedeca să abzică în 1871, prim ministru (1871—76), prezident al Camerei în 1888, șef al partidului *conservator*; om cu mare autoritate morală și curaj, activ, mare patriot cu bună amintire pentru țară, prim ministru în 1889 și și 1890—1895. Dela 1895 înainte senator.

Catarhine (zool.), maimuțe din lumea veche, ale căror sept nasal, nu este lățit, așa încât, deschizăturile nasului privesc înainte. De ele se țin și *antropomorfele*.

Catarineni (2736 loc), com. rur. jud. Sirorojinet, pl. Răstoacelor. Formată din satele: Alexandreni și Catarineni Primăria la Catarineni. P. U. Berhomete pe Siret. G. Berhomete pe Siret.

Catârlej. 1. Cherhanale renumite la gura Brațului Sf. Gheorghe. In spatele lor, mari dune de nisip maritim; 2. Numele sub care este cunoscută com. Sf. Gheorghe.

Catastază (Fon.). Intâiul dintre cele trei stadii ale fiecărei articulații. C. este stadiul când organele vorbirii se pregătesc să ia poziția caracteristică unui fonem. Se numește și „stadiul de preparare" sau „tensiune". Celelalte două stadii: „linuta" și „destinderea" sau „metastaza" (v. c.).

Catavasie, cântare religioasă prin care se preamărește învățătura credinții, ori, se arată importanța sărbătoarei. C.-iile se cântă de obiceiu la Utrenie (v. c.).

In vechime, cântăreții cântau C.-iile în mijlocul bisericii. Cartea C.-iilor se numește Catavosier.

Catechu (med.), extract din Acacia c., adstringent.

Catecumen, candidat la botez. In biserica veche C.-ii primiau instrucție religicasă, mai îndelungată, iar la liturgie erau admiși numai până după Evanghelie și omilie (v. c.), când zice diaconul „Câți sunteți chemați ieșiți". Apropiindu-se timpul botezului ei se numiau „cei către luminare". Botezul lor se făcea la sărbătorile mari: Crăciun, Bobotează, Paști și Rusalii. C.-ii se mai numiau și „chemați".

Categoria (filos.). 1. La Aristoteles: predicatul judecății și clasele de predicate ce le putem afirma despre un subiect. Ele sunt 10: substanța (v. c.), cantitatea, calitatea, relațiunea, locul, timpul, poziția, averea (a avea), înfăptuirea (a face), suferința; 2. La Kant — formele logice-pure și obiective (v. c.) ale inteligenții, care condiționează posibilitatea experienții și sunt apriorice (v. c.). I. C. cantității: Unitate, Multiplicitate, Totalitate. II. C. calității: Realitate, Negație, Limitare. III. C.-le relației: Inherență și Subsistență (substanță și accident), Cauzalitate și Dependență (cauza-efect), Comunitate, Imposibilitate, Existență, Inexistență, Necesitate și Contingență (v. toate c); 3. La Windelband, C.-le sunt: „constitutive", care arată raporturile de fapt, obiective, ale lucrurilor și „reflexive", care arată raporturi ideale, create datorită puterii de plăsmuire a minții. Teoria C.-lor este partea cea mai importantă a Teoriei Cunoașterii numită și „Gnoseologie" (v. c.).

Categorie, silogism categoric (logică), v. Silogism.

Catehism (gr.), carte didactică pentru studiul religiei, redactată în formă de întrebări și răspunsuri.

Catehisme (lit. rom.). Cel dintâiu catehism tip. e cel dela 1544 „C. luteran", (v. Luteranism), apoi mai însemnat prin urmările sale „C. calvinesc" (v. Calvinesc, cf. Varlaam), găsit de Varlaam, mitropolitul Moldovei la Udriște Năsturel în Muntenia. Catehismul din 1544 este cea dintâiu carte rom. tipărită

Caterina, nume de împărătese a Rusiei: **C. I,** împărăteasă a Rusiei (n. 1679 † 1727) din o familie de rând; soția Țarului Petru cel Mare. După moartea soțului (1725) și la stăruința favoritului ei Mencikof, este aleasă împărăteasă. Guvernează cu bun simț și energie; înființează Academia de științe. **C. II,** fiica principelui Christian August de Anhalt-Zerbst (n. 1729 † 1796), soția țarului Petru III, după asasinarea căruia ea a condus destinele Rusiei (1763—1796). La desmembrarea Poloniei anexează Lituania, dela Turci ia Crimeia, întinzându-și stăpânirea până la Nistru. Introduce reforme liberale, sprijinește artele; menține legături cu savanții străini (Diderot, Voltaire), dar e și despotică și duce o viață usoară.

Caterina de Medici, regină a Franței, (n. 1519 † 1589), fiica ducelui Lorenzo de Medici, soția regelui Henric II. A condus Franța în timpul minorității fiului său Carol IX. Ea are cea mai mare parte de vină la măcelul Hughenoților, întâmplat în noaptea Sfântului Bartolomeu (1572).

Caterpilar (sau șenilă=omidă) (engl.). Un dispozitiv pentru deplasarea unui vehicul, care se bazează pe mișcarea la infinit a unei benzi-lanț, prin ajutorul a două roți interioare (ambele sau numai una motrice). Roțile sunt înlocuite astfel cu lanțuri târâtoare. In poziția sa de mișcare pe roți, banda ia contact cu pământul prin partea sa inferioară, iar prin înmulțirea punctelor de contact se pot înfășura toate reliefurile permițând vehiculului trecerea peste orice teren. Sistemul a fost inventat la 1770 de Richard Lowell Edgworth. Sistemul C.-ului a avut prima sa aplicațiune practică la carele de luptă în timpul războiului cel mare din 1914. (v. c. Care de luptă).

Cateta este oricare din cele două laturi care formează unghiul drept într'un triunghiu dreptunghiu.

Cateter (med.), sondă: țeavă de cauciuc sau metal care se întroduce în canalele și cavitățile organelor umane (de ex. prin uretră în vesica urinară).

Catgut (med.), v. Coardă.

Catifea (merc.), stofă fină, fabricată din bumbac (velvet) sau din mătasă, pe suprafața sa cu păr scurt și des făcându-se moale prin batere.

Cather Willa, Mrs. —, scriitoare am. (n. 1875). Este directoare de revistă și jurnalistă. Partizană a realismului psihologic. Reușind în analizele sale sufletești, a întrebuințat procedee picturale în romanele de moravuri, în care studiază duplicitatea morală. Intre altele multe, romanul: „Antonia" cuprinde un portret al unei femei sacrificate, încadrat de peisaje rustice și sugestive.

Catilina Lucius Sergius, patrician roman (n. 108 † 63 a. Chr.), curajos și fără de scrupul, care, pentru ca să ajungă consul, a luat apărarea clasei de jos, și a îndemnat-o la revoluție. Cu cei mai decăzuți oameni din Roma, a făcut o conjurație împotriva Senatului și a republicii. Cicero a prins firul conjurației și l-a descoperit senatului prin memorabilul discurs rostit în fața acestuia (63 a. Chr.). C. se retrage la Pistoia, unde membrii conjurației au fost bătuți, iar C. omorît. C. este considerat ca tipul conspiratorului și se numește astfel cela care vrea să-și refacă averea pe ruinele patriei cu orice mijloace.

„Catilinarele" (lit. lat.), numirea celor patru discursuri ale lui Cicero, împotriva lui Catilina, ținute în Noev. și Dec. a. 63 a. Chr. Prima C.-ă și ultima au fost rostite în senat, celelalte înaintea poporului. Cea dintâiu a fost rostită, fiind de față Catilina însuși și e vestită prin exordiul (v. c.) ei „ex abrupto". „Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra . . . " = până când vei mai abuza oare, Catilina, de răbdarea noastră?" C. sunt, alături de Filipice, discursurile politice cele mai vestite ale lui Cicero.

Cătina (1968 loc.), com. rur. jud. Buzău. Formată din satele: Cătina, Cătunu, Corbu, Fundu-Cătinii, Mordona, Motruna, Săticu, Valea Cătinii. Primăria la Cătina. P. U. și G. Cislău la 15 km.

Catisma, una din cele 20 secțiuni ale cărții psalmilor, cari se citesc la mănăstiri în cursul unei săptămâni, stând în picioare. De ex.: Dumineca se citește C. 1, 2, 17, Luni 3, 4, etc.

Cat-Island, ins. în arhipelagul engl. Bahama. Este identificată de unii savanți, cu Guanahani sau San-Salvador, prima ins. văzută de Cristofor Columb în 1492.

Catlapugul, lagună fluviatilă din S. Basarabiei, alimentat de râurile C. și C. Mic. Pe limba de nisip, ce-l desparte de Dunăre, se află satul de pescari Căslița.

Cato: 1. Marcus Portius C. Bătrânul sau Censorul, bărbat roman, celebru prin austeritatea moravurilor sale (n. 234 † 149 a. Chr.), consul, orator, jurist, scriitor vestit. Combate aspru luxul, corupția, din Roma, atrăgându-și ura nobilimii. Dușman neîmpăcat al Cartagenei (ori ce vorbire în Senat, termina prin: „Ccterum censeo Carthaginem esse delendam" = „Totuși cred că trebue nimicită Cartagena") Dela el ne-a rămas *importantul* tratat de agricultură: De re rustica. **2. Marcus Porcius C.,** din **Utica** strănepotul celui precedent (n. 95 † 46 a. Chr.), adversarul lui Caesar, mare republican. După înfrângerea sa și a partizanilor săi politici la Thapsus, el se sinucide

Catolic (gr.), universal.

Catolică, Asociația feminină, înființată în România în 1926, urmărind educația socială a femeii în direcția C. și intensificarea industriei casnice feminine.

Catolică, biserica —, societatea creștinilor de pe tot pământul, cari profesează aceleași învățături dogmatice și recunosc pe Papa dela Roma (v. c.), drept urmaș al lui Sf. Petru și locțiitor al lui Christos. **B. C.** e organizată în toate țările și condusă de primați, patriarhi, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi și preoți. C. considerându-se drept unica B. adevărată a lui Christos, în opoziție cu celelalte B.-ci cari sunt schismatice (ortodoxă) și eretice (protestantă). După rit (v. c.) și limba liturgică se împarte în B. C. de rit latin (romano-cat.), grecesc (gr.-cat.), armean. copt, etc.

Catolică, Liga poporală, societate înființată în 1906 în Ungaria, cu sediul în Budapesta, urmărind întărirea economică și culturală a populației catolice. In România s'a înființat în 1921, purtând numirea „Liga poporală ardeleană romano-catolică", având sediul în Cluj, iar organizații filiale în toată țara. Președinții de până acum sunt: dr. Ludovic Farkas, Nicolae Betegh și Dozsa Szilágvi, iar director executiv Ladislau Zsombory.

Catolicism, credința religioasă universală, ce recunoaște pe Papa din Roma ca șef al bisericii creștine.

Catonis disticha, precepte morale sau zicători cu conținut moral, aranjate în formă de versuri. Ele purtau titlul de „Disticha de moribus ad filium" și erau în timpul evului mediu una din cele mai căutate *lecturi*.

Cătrunești-Măineasca (2300 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Pantelimon. Formată din satele: Cătrunești, Closca, Silicei, Livedea, Măineasca, Sineștii-Noui și Sineștii-Vechi. Primăria în Sineștii-Noui. P. U. și G. Brănești la 15 km.

Cats (Catz) Jacob, poet olandez (n. 1577 † 1660). A scris „Emblemata", oglinda trecutului și a prezentului. Cugetări din nopți de insomnie. Fecioarele plângătoare. Se distinge prin imaginație și naivitate.

Cattaneo Carlo, scriitor ital. (n. 1801 † 1869). A scris „Memorie di economia pubblica dal 1833 al 1860" și „Notizia naturali e civili della Lombardia", „Proclusione a un corso di filosofia sul liceo Sicinese", „Termodinamicali", etc. E unul din capii revoluției din 1848.

Cattaro, v. Kotor.

Cattegat sau Kattegat, strâmtoare între Suedia și Iutland. Leagă Marea Nordului cu Baltica. E puțin adânc, curenți diferiți.

Catullus Caius Valerius, poet liric lat. (n. ca. 54 a. Chr.). Unul din cei mai mari lirici ai lit. universale. Se afirmă alături

de alți poeți lat. ai sec. I a. Chr. („Neotericii" v. c. (tineri, cari au introdus o reînoire a lit. lat. din sec. I a. Chr.). C. a scris poezii traduse și imitații ale Alexandrinilor, în care principiile Neotericilor se văd aplicate cu multă destoinicie, dar care n'au mare valoare literară, față de cealaltă parte a operei sale, alcătuită din poeziile lirice, erotice și epigramatice originale, care l-au făcut foarte citit și l-au încununat de glorie în lit. universală. Cele mai frumoase poezii ale lui C. sunt poeziile de dragoste către Lesbia (muza lui C., care era probabil Clodia, soția prea frumoasă și emancipată până la desfrâu a lui Metellus). Alături de un lirism neobișnuit în lit. clasică, un adevărat „romanticism" antic, ce inundă în poeziile sale erotice, găsim și o puternică ură împotriva Lesbiei, mai târziu. Stilul aprins și liber al poeziilor lui C., care ia adesea întorsături obscene și decadente, emanciparea față de rigiditatea tehnicei clasice, personalismul adânc-subiectiv al liricei sale, fac din poezia lui o continuare interesantă a școalei alexandrinice. Dintre poeziile sale narative e celebră oda epitalamică (v. epitalam) „Carmen de nuptiis Pelei et Thetidos", în 409 versuri care povestește expediția Argonauților și nunta lui Peleus cu zeița Thetis.

Cătuneanu C. Ion. doctor în drept. Profesor titular de Drept roman la univ. din Cluj (n. 1883). Are lucrări în domeniul dr. roman.

Cătunul (2477 loc.), com. rur. din jud. Dâmbovița, pl. Bilciurești. Formată din satele: Bujoreanca, Cătunu, Hodărăști și Ochiu-Boului. Primăria în Cătunul. Percepție locală. P. U. și G. Ghergani la 20 km.

Catușa (bot.), planta (Ballota nigra) din fam. Labiatelor, cu flori purpurii, crescând pe lângă garduri, locuințe și prin tufișuri cu un miros neplăcut, frunzele și florile sale fiind tonice, antispasmodice și vermifuge. Din gen. Ballota se cunosc încă aprox. 25 specii, răspândite în Europa (mediteraniană) și'n Asia vestică, mai puțin în Africa australă.

Caucaz, Munții —, sistem muntos între M. Neagră și Caspica, format din lanțuri îndreptate dela NV. spre SE. Lung. 1200 km. Lățime variind între 60 și 200 km. Formați dintr'un complex de roci dela cele cristaline la calcare, peste care s'au suprapus roci vulcanice ieșite la suprafață prin multe conuri vulcanice. Râurile din S. sunt bogate în ape, sunt mai scurte și torențiale, mergând în majoritate spre Kura, din depresiunea Georgiei și Azerbeidjanului. Cele dinspre N. sunt domoale, ca orice fl. de stepă.

Caucazia, regiune din Rusia, străbătută de munții Caucaz. In N. o regiune de stepă (Ciscaucazia), fertilă spre V. sărată și săracă spre E. Peste Caucaz, în S., este Transcaucazia formată din pantele abrupte S.-ice ale Caucazului, o câmpie fertilă, depresiunea, prin care curg fl. Rion și Kura și la S. înălțimile podișului. Armeniei, cu mulți vulcani stinși. Culmea e f. variabilă. De aici și producte: Portocali, măslini, lămâi spre V., cereale în câmpie și pășuni pe pantele munților. Bogății miniere diferite: multe ape minerale, mangan, petrol din belșug, etc. C. este regiunea, în care se găsește adevăratul turn al Babilonului, în ceiace privește popoarele: Georgieni, Armeni, Tătari, Turci, Mingrelieni, Cerkezi, Ceceni, etc. Azi C. este împărțită într'o mulțime de republici sovietice autonome, federate însă în marea republ. rusă. Cele mai principale însă sunt: Armenia, Georgia și Azerbeidjan.

Cauceu (chim.) sau ciclooctandien (C_{10} H_{16}), hidrocarbură ciclică care se obține prin distilarea pirogenată (166°—170°) a cauciucului, sau în mod sintetic prin polimerizarea isoprenului. Prin polimerizare se transformă în cauciuc.

Cauciucul (chim.), substanță de natură organică, de culoare albă, când este pură, de cele mai multe ori însă impură și colorată în galben, brun, sur, etc., e insolubilă în apă, solubilă în benzină, benzen, etc., are elasticitatea cea mai mare, pentru care lucru este foarte apreciată în practică. Combinând cauciucul cu sulf în diverse proporții se obține produsul numit **cauciuc vulcanizat.** Operația se numește **vulcanizarea** cauciucului. Vulcanizarea face cauciucul insenzibil la acțiunea intemperiilor, îi mărește elasticitatea și rezistența și îl face aproape complect insolubil. Vulcanizarea se face cel mai des prin încălzirea sub presiune a cauciucului într'o atmosferă de sulf. Cauciucul cu mult sulf (40%) se numește **ebonită**, este o substanță rigidă și un dielectric (izolator electric) foarte important. C. natural se găsește în sucul (latexul) plantelor din familia Euphorbiaceelor ca Hevea (America de S., India, Ceylon); din fam. Artocarpeelor, ca Clitandra, Castilloa (Amer. de S.), Ficus elastica (India); Kickzia (Africa), Artemisia argentata (Mexic). Din acestea se obține prin încrestarea tulpinii la o anumită epocă a anului, un suc cu 30—58% cauciuc, care se usucă la aer sau la foc, se spală și se trece apoi la cald, prin niște rotative, care îi dau forma dorită. Cantitatea totală de C. produsă în anul 1925 a fost de 560000 tone, dintre care 512000 tone din plantațiuni. Un produs asemănător cauciucului se poate obține prin sinteză, cu procedeul Merling, plecând dela acetilină.

Cauchy Augustin-Louis, (n. 1789 † 1857), matematician franc., membru al Academiei de științe din Paris. (1816), profesor la „Ecole polytechnique". Opera științifică a lui C. este foarte vastă și atinge cele mai variate capitole ale matematicelor pure și ale fizicei matematice.

Caucus (cit. Kokeus), în Anglia și în Statele Unite membrii unei grupări politice, ai cărei membri au aceleași opinii și se sprijinesc la alegerea candidaților sau în chestii care interesează grupul.

Caudine, v. Furcile caudine.

Caudium (geogr. ant.), oraș în Italia (Samnium) la fontiera Campaniei (astăzi Airola). In apropiere se găsea „Furcile Caudiene".

Cauer Karl, sculptor germ. (n. 1828 † 1885), care a executat monumentul lui Alex. Papiu Ilarian, dela biserica din Sibiu, cu spesele Acad. rom. E lucrat în marmoră de Carrara, iar bustul e așezat pe o columnă în stil corintian.

Caulescent (bot.), plantă cu tulpina aeriană, în opoziție cu acaule.

Caulicul (bot.), sinonim cu tigela, acea parte a embrionului din care se va produce tulpina.

Caulinar (bot.), se numește tot ceeace ține de tulpină, ex.: flori C. în opoziție cu cele radicale (dela bază); fascicule libero-lemnoase C.-e în opoziție cu cele foliare, etc.

Caulocarp (bot.), plantă care poartă florile și fructele pe tulpină. Ex.: abanosul (Diospyros ebenum).

Causalgie (psihol., fiziol.), hiperestesia pielii cu sensația de arsură la cel mai ușor contact, atunci când nervii sunt loviți.

Căușani (6549 loc.), com. rur. jud. Tighina, reșed. pl. Căușani. Formată din satele: Căușanii-Noi și Căușanii-Vechi. Primăria în Căușanii-Noi, Medic, spital, farmacie. Of. P. local. Judec. de ocol. G. locală.

„Causeries du lundi" (lit. franc.), articole de critică ale lui Sainte-Beuve (1851—1862), în care acesta aprecia în fiecare luni, cu mult spirit și acuțime de judecată, operele lit. Lor le-a urmat o altă serie intitulată „Nouveaux lundis".

Caustice (chim.), substanțe chimice deshidratante sau oxidante care distrug (ard) țesuturile organice când vin în contact cu ele, ex. Soda caustică, Azotatul de argint, acizii minerali concentrați, etc.

Cauterizație (med.), arderea unui țesut bolnav cu fier roșu (cauter) sau fier de platină încălzit printr'un curent electric (galvanocauter).

Cauțiune, sumă ce se plătește cu menirea de a se asigura achitarea vreunei pretențiuni a creditorului. Sinonim: garanție în bani.

Cauza, pricina care face ca un lucru să existe sau o întâmplare să aibă loc. In acest sens știința vrea să cunoască totdeauna C. fenomenelor. Prin extensiune de înțeles = motiv, rațiune de a fi. 2. (dr.). Orice afacere juridică adusă în fața instanțelor judecătorești. 3. (filos.). Aristoteles deosebește întâiașidată mai multe feluri de cauze: C. **eficientă**, aceea căreia i se datorește producerea fenomenelor; C. **finală**, aceea care arată în ce scop se produce fenomenul; C. **materială** (materia), C. **formală** (forma). Se mai deosebește: a) C. **empirică** = fenomenul fără de care un alt fenomen nu se poate produce, b) C. **metafizică** (ontologică) = C. nu este aici un fenomen, ci o substanță (v. c.) activă, o putere cauzatoare „D-zeu e C. lumii", „voința e C. comportării noastre morale". c) C. **transitivă** = C. e o putere care trece dela o substanță la alta; d) C. **imanentă** = aceea a unei substanțe active care produce prin activitatea sa propriile sale moduri de a fi, ex. ereditatea. — 4. In știință C. este condiția necesară producerii fenomenelor (v. Condiționalism). In acest sens se înțelege C. și în științele istorice, sociologice, psihologice, drept, etc.). Lalande observă că noțiunea de C. în științe se folosește cu atât mai rar cu cât știința e mai desvoltată, C. tinzând să fie înlocuită cu legile care arată permanența sau echivalența anumitor mărimi.

Cauzal. 1. Ceeace se referă la cauză s. cauzalitate (v. c.). 2. Propoziție C.-ă (gram.) e propoziția cu circumstanțială de cauză: arată cauza acțiunii verbului din propoziția principală; rezultă din desvoltarea unui complement circumstanțial (v. c.) de cauză. 3. Nex (legătură) C.-(ă) = legătura dintre cauză și efect (v. cauzalitate).

Cauzalitate (filos.). 1. Legătură dintre cauză și efect. 2. Numele dat de Kant unei categorii (v. c.), întemeiată pe relațiune. 3. **Principiul C.-ții:** Tot ce se întâmplă are o cauză = Nimic nu se petrece fără de cauză. [Nu e corect să se spună: Orice efect are cauză: formula aceasta e tautologică] (v. Tautologie). Principiul C.-ții are trei înțelesuri: a) Orice fapt este determinat de împrejurările ce-l produc, adică: printre antecedentele (v. c.) acestui fapt găsim o astfel de țesătură a împrejurărilor încât faptul de care-i vorba se produce în

mod necesar, îndată ce această țesătură de împrejurări se realizează, și nu se produce defindată ce o singură împrejurare lipsește din această împletire de antecedente. Aici C. este identică cu Determinismul (v. c.). *b*) Orice începe să existe (lucru s. întâmplare) își are rațiunea de a fi (= îndreptățirea de a exista) într'un lucru petrecut mai înainte. În acest sens, P. C.-ții cuprinde și cauza ontologică și cauza empirică (v. Cauză), având o aplicabilitate mai vastă, limitându-se însă numai la schimbările din timp și spațiu. Asta înseamnă că toate întâmplările sunt relative la aceste două limite. Atunci formula P. C.-ții poate fi enunțată astfel: „Nu există un început absolut" (= în afară de timp și spațiu). c) Ceeace nu-și găsește îndreptățirea de a exista (= rațiunea existenții) în sine, trebuie s'o caute într'un lucru deosebit de sine și superior lui. Astfel formulat, P. C.-ții capătă accepțiunea cea mai vastă, deoarece admite o cauză ce nu depinde de timp. În sensul acesta P. C.-ții este folosit când se vorbește de C. în demonstrarea existenții lui Dumnezeu, arătându-se că lumea este contingentă (v. c.) sau imperfectă și ca atare presupune o cauză primă (ceva necesar, primordial și perfect). 4. În ist. filos. P. C.-ții apare întâiu la Demokritos, apoi la Stoici și Epicurei. „C. naturală închisă" (care exclude orice înrâurire supranaturală în cursul fenomenelor naturii) o găsim desvoltându-se, după evul mediu, în teoriile științei moderne: la Bacon, Galilei, Kepler, ș. a. La David Hume, ideea de C. coincide cu acea de legătură necesară, care se întemeiază pe obișnuința ce o avem noi de a asocia unul de altul lucrurile ce se desfășură succesiv, în mintea noastră. Pentru Im. Kant, C. are origine logică, este o noțiune pură a inteligenții (categorie), prin urmare apriorică, având valabilitate obiectivă și făcând posibilă experiența, pe care o condiționează. C. nu se aplică — zice Kant — în domeniul „lucrului în sine" (v. c.) [numenului], ci numai la fenomene, adică pe terenul experienții. J. St. Mill întemeiază C. pe inducție, scoțând-o din experiență (deși inducția la el se bazează, la rându-i, pe cauzalitate). Spencer, Paulsen: la fel. Unii pozitiviști (v. c.) cred că ideea de C. are o rămășiță de fetișism (v. c.) și cer să fie înlocuită cu acea de funcțiune, care ar arăta mai bine dependența dintre fenomene.

Cauzalitatea naturală închisă (filos.), v. Cauzalitatea Nr. 4.

Cavacchioli Enrico (n. 1887). A scris drame cu subiecte de o sensualitate vulgară și introduce personage abstracte și simbolice, care judecă acțiunea, o prevede și o comentează.

Cavadinești (2747 loc.), com. rur. din jud. Covurlui, pl. Horincea. Formată din satele: Cavadinești, Grăpeni și Rugineni. Primăria în Cavadinești. P. U. și G. Berești la 11 km.

Caval (fluier ciobănesc), fluier de calibru mai mare din lemn de paltin 70—80 cm. lung, la capătul de jos ceva mai îngust. În jumătatea inferioară are 5—6 găuri împărțite în două grupe, iar la ambele capete e învălit în coajă de cireș sau în piele, ca să nu crape. În Muntenia și Banat e numit și fluieroi.

Cavalcadă, plimbare călare a mai multor persoane.

Cavalcaselle Giovanni Baptista, istoric și critic de artă ital., foarte însemnat (n. 1820 † 1897). A scris în colaborare cu J. A. Crowe despre „Vechii pictori flamanzi" apoi „Istoria picturii în Italia". I se mai datorește „Istoria picturii în nordul Italiei și „Viața lui Raffael".

Cavalcanti Guido, poet ital. (n. apr. 1259 † 1300). Amic al lui Dante. A luat parte la luptele politice ale vremii. A scris balade, sonete și canzoni, în care cântă numeroasele-i aventuri amoroase. C. este un poet cu simțire delicată și formă frumoasă. Dante i-a lăudat valoarea estetică în Purgatoriu XI, 97—98.

Cavaler, 1. C.-erii, clasă privilegiată în Athena și mai ales în Roma. La început un titlu onorific, apoi politic; 2. Un cetățean cu însușiri sufletești superioare ce au caracterul general al vechilor Cavaleri. 3. Un titlu de noblețe de un grad inferior celui de baron. 4. Un grad în anumite ordine de decorații fondate pentru recompensarea meritelor personale, pentru serviciile aduse statului în timp de pace sau pe câmpul de luptă. Ex. C. al Ordinului Mihai Viteazul, C. al Stelei României, C. al Legiunii de Onoare, etc. 5. Membru al unui ordin militar feudal: C. de Malta, C. al Sfântului Mormânt, etc. 6. În antichitate la Greci și Romani se numia cetățeanul care era admis în ordinul ecvestru, corp de elită. 7. C. de onoare, în antichitate acela care era ales de damele nobile pentru a prezida „tournois"-urile. 8. C. de industrie, om care trăiește din expediente și escrocherii.

Cavalerie, instituție feudală cu caracter militar și religios, care forma noblețea de sânge. Membrii se numeau cavaleri. Avea la bază următoarele principii: Apărător al celor slabi, protector al femeii, iubitor de bine, adevăr și dreptate, sincer și cinstit, toate puse la adăpostul unei spade excelent mânuite. Tânărul nobil care aspira să devină cavaler trecea printr'o anumită filieră de selecțiune. Dela vârsta de 7 ani era trimis la curtea unui nobil, servind pe rând ca: Damoiseau, Valet sau Paj și Equier, până la vârsta de 20—21 ani, când era învestit cu titul de cavaler. Învestirea se făcea cu mare ceremonial religios și militar, când după o noapte de rugăciuni, numită „Veghea de arme" i se dădea armele și pintenii, dându-i-se acolada cu latul spadei.

Cavalerie (milit.). Nume generic ce se dă trupelor călări, elementul principal fiind calul. Caracteristica ei este mobilitatea, făcând-o foarte manevrieră. Primele vestigii despre C. datează cam dela anul 3000, înainte de era noastră. Asirienii au fost *primul popor* care a întrebuințat călăreți în armată. Solon din Athena, prin sec. al VII înființează primul corp de cav. cunoscut, de 100 călăreți. În timpul lui Alexandru cel Mare, devine un element foarte important, cuprinzând cam a șasea parte din armată. Romanii nu au avut o cav. prea numeroasă, rolul ei era de a face serviciul de siguranță apropiat. Ia o foarte mare desvoltare în evul mediu, când armatele feudale nu *cuprindeau* decât călăreți, nobilii fiind singurii luptători călări, având dreptul exclusiv de a purta arme. Prima armată permanentă cuprinzând infanterie și cavalerie a fost înființată în 1457 de Carol al VII, regele Franței. Gustav Adolf a creiat și organizat însă prima Cav. ca corp separat. Metodele de luptă ale C. erau până în timpul Războiului Mondial, atacul prin șarjă, intervenția ei în masă iuca de cele mai multeori un rol hotărîtor în câștigarea victoriei. Războiul însă i-a schimbat doctrina și rolul, devenind o infanterie călare foarte mobilă, putând acționa cu *arme* de foc, *mitraliere* și tunuri. După natura elementelor ce o compun înainte vreme C. era împărțită în C. grea pentru operațiuni independente și C. ușoară destinată exploatărilor și purta diferite numiri: Cuirasieri, dragoni, husari, vânători călări, spahii, etc., denumiri ce se mențin și azi în armatele străine. În toate țările cavaleria a existat permanentă și cu schimbul, azi există *numai* la noi. Cav. *română* cuprinde: a) Călărașii, cari își au originea cam pe la anul 358 d. Chr. după părăsirea Daciei Traiane de către Romani. Formau aristocrația de războiu. Este C. cu schimbul; b) Roșiorii cu origina din sec. al IX d. Chr., formează trupa permanentă. Arma cav. este sabia, lancea, carabina, mitraliera, pistolul automat, pușca mitralieră și grenada.

Cavallotti Teodor Anastas, distins învățat aromân născut în Muscopole (ca. 1728 † ca. 1808), preot, protopop și predicator cum ne spune grecul Zaviras. El a scris un vocabular (Protopeiria) în limbile greacă, aromână și albaneză (care cuprinde 1170 de cuvinte de mare importanță pentru studiul acestora), apoi despre Academia din Muscopole (v. studiul „Scriitorii aromâni în sec. al. XVIII", de Per. Papahagi)

Cavalla sau **Kavala**, oraș din Grecia (Tracia), în fundul golf. C. (marea Arhipelag), în fața ins. Thasos. Are 23.000 *locuitori*.

Cavalleria Rusticană, operă într'un act de Pietro Mascagni, textul după Verga. Prima reprezent. 1890 la Roma. O lucrare dramatică în adevăratul sens al cuvântului, *subiectul* puternic, *pasionat* e acoperit perfect de muzica caldă, simplă, cu fraze largi și simțite. Răzbunarea Santuzzei, părăsită de Turridu, învinovățându-l înaintea bărbatului Lolei de legături de dragoste cu aceasta, descarcă mânia lui Alfio asupra lui Turridu, ucigându-l. O mică pauză în acțiune e umplută cu renumitul „Intermezzo simfonico", cântat de orchestră.

Cavallotti Felice, jurnalist, autor dramatic, orator și om politic ital. În poezie lirică opune metrica clasică poeziei „barbare". A scris drame în proză și în versuri și comedii. Sunt celebre „Marcia di Leonida". „Lucerina del Parini" și ode în onoarea lui Prati și Manzoni. A fost ucis în al 33-lea duel. C. era Garibaldian.

Cavarna (4906 loc.), com. urbană din jud. Caliacra, reședința pl. Cavarna. Of. P. local. G. Bazargic.

Cavatină (ital.), arie scurtă, simplă, fără coloratură și repetiție de text, urmând de regulă după recitativ, ca o recapitulare a acțiunii premergătoare.

Cave (lat.), bagă de seamă! Cave Canem, mozaic celebru din Pompei pus în pragul casei (= ferește-te de câne). Reprezenta un câne în lanț.

Caveant consules ori **videant consules**: consulii să fie cu băgare de seamă. În vreme de pericol, cu aceste cuvinte încredința senatul roman consulilor puterea dictatorială.

„Caveau" le —, societate bachică și poetică fondată în 1729 de Crébillon tatăl, Piron, Collé. Membrii societății scriau versuri mici, epigrame și cântece.

Cavell, Miss Edith —, una din cele mai cunoscute figuri ale marelui războiu. De origină engl. (n. 1865), locuia în Bruxelles ca infirmieră. La declararea războiului fu însărcinată de profesorul Depage cu direcția școalei Belgiene de infirmiere. Chiar după invazia germ. în Belgia, ea

rămase la postul ei. Fire hotărîtă şi umanitaristă a organizat trecerea peste graniţă în Olanda, a Belgienilor, Francezilor şi Englezilor, rătăciţi în Belgia, căzuţi răniţi în timpul luptelor. In nouă luni trecu peste 200 soldaţi şi ofiţeri, când a fost descoperită prin trădarea franc. Armand Jeaunes. Judecată de tribunalele militare germ. a fost condamnată la moarte şi executată imediat după pronunţarea sentinţei. Intervenţia energică a ambasadorului Statelor-Unite a fost de prisos.

Cavendish Henry (n. 1731 † 1810), chimist şi fizician engl., este primul care a demonstrat experimental atracţia universală cu balanţa sa de torsiune şi a determinat densitatea mijlocie a Pământului, apr. $5^1/_2$; a descoperit hidrogenul, constituţia apei şi a aerului.

Cavernă (milit.), este un adăpost îngropat având deasupra tavanului o grosime de 4—5 m. de pământ virgin.

Caviceo Iacopo, scriitor ital. (n. 1443 † 1511). A scris un roman alegoric inspirat din Dante, Vergilius şi Boccacio „Il Viaggiatore" şi o istorie a Parmei „Diarium parmense".

Cavilaţie (lat.), *sofism*, subtilitate de gândire.

Cavilatoriu, argument —, (logică) argument sofistic; subtilitate prea mare în argumentare.

Cavnic (2601 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Baia-Mare. Of. P. local. G. Baia-Sprie la 9 km.

Cavour Camillo Benso, conte de-, celebru bărbat de stat italian (n. 1810 † 1861), ministrul regelui Victor Emanuel. A avut cel mai important rol la unificarea Italiei, ale cărei interese le-a susţinut la congresul dela Paris. In 1861 reuşi să deschidă primul parlament al Italiei Unite.

Cawdor, burg din Scoţia, comitatul Nairn (900 loc.). După tradiţie, aici ar fi asasinat Macbeth pe Duncan, într'un castel care datează dinaintea construcţii feudale care se mai găseşte şi astăzi acolo. Macbeth fusese numit de Duncan „Than de Cawdor" (v. piesa Macbeth de Shakespeare).

Caxton William, primul tipograf englez (n. 1422 † 1491).

Cayenne, capitala Guyanei franc. în colţul de NV. al ins. Cayenne; 10.450 loc. Reşedinţa guvernatorului coloniei. Exportaţiuni de aur, pene de pasări, piei de animale sălbatice, cauciuc, zahăr de trestie, rom.

Caylus Anne-Claude-Philippe de Tubières, conte de —, arheolog distins franc. (n. 1692 † 1765), membru al Acad. de inscripţii, autorul valoroasei lucrări: Recueil d'antiquités égyptiennes, étrusque, grecques, romaines et gauloise".

Cazane (Pasul sau Strâmtoarea), partea cea mai frumoasă şi mai îngustă a strâmtorii Dunării, când trece printre munţii Carpaţi şi Balcani.

Caz de forţă majoră (dr.), v. Forţă majoră.

Caz drept (gram.), se numesc de obicciu nominativul şi acuzativul.

Caz fortuit, v. Forţă majoră.

Caz oblic (gram.), cazurile genitiv şi dativ.

Cazaban Alexandru, nuvelist rom. (n. în Iaşi 1876). Bun observator povesteşte scene uneori de un realism crud şi cu o notă satirică hărţăgoasă, ca şi cum ar vrea să se răzbune pe cei ce-l necăjesc cu apucăturile lor caraghioase, silindu-l să-i încondeezel Alte scrieri arată o tendinţă ce se poate clasifica între ziaristică şi literatură. Scrieri: Incurcă lume; Deştept băiat; Intre femeie şi pisică; Ce nu se poate spune; Intre frac şi cojoc; La umbra unui car; Păcatul sfinţiei sale şi romanul: Un om supărător.

Alexandru Cazaban

Cazac (milit.). 1. Locuitor din Rusia de S., Siberia şi Turkestan, de origină slavă. C.-ii sunt foarte buni călăreţi şi sunt organizaţi milităreşte sub conducerea unui hatman; 2. Soldat rus recrutat din locuitorii arătaţi mai sus, formînd un corp de cavalerie rus, renumit ca foarte brav şi răsboinic. Cel mai cunoscut corp de cavalerie căzăcească este al C.-ilor dela Don.

Cazacii-Vechi (5600 loc.), com. rur. din jud. Cetatea Albă, reşed. pl. Palanca. Medic, spital, farmacie. Judec. de ocol. Of. P. local. Regiune agricolă. G. Cetatea-Albă la 30 km.

Cazaclia (4674 loc.), com. rur. jud. Cahul, pl. Traian. Dist. la G. Taraclia 9 km. P. U. Ceadâr-Lunga la 15 km.

Cazacu P., medic român, fost secretar general al ministerului sănătăţii, cunoscut în afară de publicaţiile sale medicale şi prin lucrări istorice asupra Basarabiei.

Căzălgicli (2409 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Curt-Bunar. Formată din satele: Căzălgicli, Paşabală şi Songiac. Primăria la Căzălgicli. P. U. Curt-Bunar. G. Călăraşi.

Cazan cu vapori, este o căldare închisă care umplută cu apă şi pusă la foc produce aburi (vapori de apă) la presiunea dorită. Pentru siguranţa de funcţionare şi evitarea exploziei cazanului cu vapori, ac. trebuie să fie construit din metale complect rezistente la ardere. Cazanele cu vapori se construiesc cu circulaţie de apă, cu ajutorul unor ţevi prin interiorul cărora pot trece flacările focului, iar între ţevi aflându-se apa, suprafaţa de încălzire fiind mărită considerabil la fel se măreşte cantitatea de vapori generaţi. Vaporii generaţi se adună deasupra suprafeţei apei, într'un compartiment special numit „camera vaporilor". Cazanele cu V. sunt împărţite în trei categorii: de presiune mică până la $1,^1/_2$ atmosfere, de presiune mijlocie cele până la 12 atmosfere, iar dela 12 atmos. în sus de presiune mare. Din punct de vedere al rezistenţei şi prezervării contra exploziilor, revizia cazanelor cu vapori se execută la fiecare cinci ani din partea statului (inspect. Industrial).

Căzăneşti (2678 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Teleneşti. Formată din satele: Căzăncşti, Vaduleca. Primăria la Căzăneşti. Of. P. local. G. Rogojeni la 18 km.

Cazanie (lit. religioasă). Este o carte bisericească în care se tălmăceşte pe înţelesul poporului evanghelia. Deaceea C. se mai cunoaşte şi sub alte numiri, în biserică şi în lit. noastră religioasă: „Evanghelie învăţătoare", „Evanghelie cu învăţătură" (tâlc) şi „Tâlcul Evangheliilor". C.-ile au jucat un rol însemnat în biserica noastră, mai ales în timpul propagandelor religioase străine, când Calvinii sau Luteranii încercau să strecoare prin ele învăţătura lor sau capii bisericii rom. Se opuneau acestor propagande, tâlcuind în rom. înţelesul credinţei adevărate. C.-ii vestite: Tâlcul evangheliilor (Coresi), C. lui Varlaam (v. c.), etc.

Cazania dela Govora, trad. de Ieromonahul Silvestru cu ajutorul lui Udrişte Năsturel (din 1638), complectată la Govora şi tipărită acolo în 1642 (v. Silvestru). C. are o foarte slabă însemnătate lit. Limba nu e mai bună decât a C.-lui Coresi, e o trad. cuvânt cu cuvânt, greu de urmărit şi cu ortografie învechită. (v. Udrişte Năsturel, v. Epoca lui Mateiu Basarab.)

Cazarii, populaţie, care a locuit prin Rusia de S. între Caspica şi Nipru. Au făcut dese incursiuni prin Persia şi Armenia. O parte din ei, care a ajuns spre N. prin Galiţia şi Polonia s'au mozaizat, iar partea din S. s'a creştinat (jumătatea sec. al IX), formând chiar un stat în Crimeia. Cu venirea Tătarilor, o parte din ei au trecut la Mahomedanism. Cu instalarea stăpânirii ruseşti în nordul Mării Negre, C. încep să dispară prin asimilare.

Cazarmă (milit.), clădire patruunghiulară în care locuiesc soldaţii activi.

Cazarmagiu. O persoană cu apucături obişnuite de cazarmă.

Cazarmament (milit.). Mobilierul cu toate anexele lui, dintr'o cazarmă. Patul cu pătura, cearceaful, perna, etc. sunt obiecte de C.

Cazarmare (milit.). Serv. Cazarmării unui corp, este acela care are sub direcţă supraveghere tot aceea ce este în legătură cu cazarma.

Cazemată (fortificaţie), locaş adăpostit contra tirului vertical al artileriei, printr'o cupolă în beton.

Cazier judiciar (dr.), locul în care se păstrează hârtiile prin care se constată antecedentele judiciare ale unei persoane. Prin extensiune; chiar dosarul cu hârtiile judiciare şi aceste hârtii înşile despre condamnări şi procese etc.

Cazimir, numele a cinci regi din Polonia. 1. **C. I.** supranumit Restauratorul, a domnit dela 1034—1058 şi a reunit Mazovia cu Polonia; 2. **C. II**, cel Drept dela 1179—1194; 3. **C. III**, cel Mare, dela 1333—1370. A înfrânt pe duşmanii Poloniei, a îmbunătăţit soarta ţăranilor, promulgând un cod de legi şi a înfiinţat o universitate în Cracovia; 4. **C. IV** Jagellon, rege dela 1444—1492. Domnia sa este începutul decadenţii Poloniei. Cu el a încheiat Ştefan cel Mare al Moldovei un tratat, prin care Polonii se obligau să nu permită refugiarea lui Petru Aron în Pol.; în schimb Moldovenii le dau drum

liber de comerț prin Moldova; 5. C. V, rege dela 1648—1667.

Cazimir Otilia, pseudonimul poetei Alexandrina Gavrilescu, din cercul Vieții românești dela Iași. A scris versuri și eseuri în revista ieșană, povestiri în „Adevărul literar", etc. Poeziile O. C. se disting prin grație, expresivitate, observația de amănunt, umor, sentimentalism erotic, sbuciumat adesea până la pasiune și prin talentul fin de zugrăvire a naturii. Scrieri: Lumini și Umbre, poezii (1923), Fluturi de noapte, poezii, etc.

Cazotte Jacques, scriitor franc. (n. 1719 † 1779). A fost decapitat la Paris, ca dușman încarnat al revoluției franc. Dotat cu o imaginație ciudată, a scris printre altele cartea mult citită „Le Diable amoureux".

Cazualism (filos), teoria hazardului. Concepția, care susține că lumea s'a desfășurat, datorită hazardului.

Cazuistică (filos.), o parte a științei morale (eticii) desvoltată îndeosebi la Stoici, Talmudiștii evrei, scolastici și iezuiți. C. stabilește pentru împrejurări și întâmplări anumite comportări morale determinate dinainte cu cea mai mare preciziune, în fiecare caz special.

Cazuri (gram.), sunt modificările ce le suferă numele flexibile (substantiv, adjectiv, pronume, articol) după rolul ce acestea îl au în porpoziține. Astfel Nominativ este cazul subiectului, Genitiv cazul atributului, dativ cazul complem. indirect, acuzativ cazul complem. direct, cu s. fără prepoziție și a compl. circumstanțiale sau indirecte cu prepoziție (Cazurile acuzative cu prepoziție se mai numesc și „prepoziționale"). Vocativul nu are nici o funcțiune sintactică.

Ceahlău, masiv muntos în jud. Neamț, între râurile Bistricioara, Bistrița și Bicaz. E tăiat de văi în toate părțile, fără comunicații. La N. râul Bistricioara deschide pasul Tulgheș, ce duce pe valea Mureșului. Piscul cel mai înalt e Toaca de 1911 m. E format din conglomerate și are aspectul sălbatic. Fiindcă e pleșuv și munții dimprejur mai mici, pare foarte impozant.

Ceahor (2432 loc.), com. rur. din jud. Cernăuți, pl. Cosminului. P. U. Cosmin. G. locală.

Ceam (marină). Vas plutitor ce se remorchează servind la transportul lemnăriei. Obișnuit vas pe Dunăre.

Ceamurile-de-Jos (2086 loc.), com. rur. jud. Tulcea, pl. Babadag. Formată din satele: Ceamurile-de-Jos și Gaugagia. Primăria la Ceamurile-de-Jos. Trib. Constanța. Judec. Babadag. P. U. Cogealac. G. Hamangea la 4 km.

Ceangăi, nume dat în Moldova populației de origină ung., care s'a așezat prin sec. al XV, în văile Trotușului, Siretului și Prutului. Și în celelalte părți au dispărut.

Ceanul Mare (2803 loc.), com. rur. jud. Turda, pl. Câmpia Turzei. Of. P. local. G. Valea Florilor la 9 km.

Ceara de pământ sau ceara fosilă (min.) v. Ozokerita.

Ceara (chim.) de albine, este un ester al acidului palmitic cu alcoolii cerilic și miricic, conținând încă acid cerotinic, precum și alte hidrocarburi mai grele din seria hidrocarburelor parafinice. Substanță de coloare galbenă cu o densitate de 0.96—0.99, solubilă în alcool, topindu-se între 65—70°, având un miros plăcut, pe care-l pierde prin încălzire la 85°. Este preparată din miere și polen de către albine în organismul lor, din ea construindu-și fagurii. Se întrebuințează la fabricarea lumânărilor, adeseori decolorată prin topire, fiind ținută în urmă la aer și la soare.

Ceara George, poet arom. A scris mai mult în limba lit. decât în dialect. A făcut facultatea de litere în Buc., și a fost institutor la Oșani, Criva-Palanca și în urmă, la Veria.

Ceaslov, cartea celor 7 laude dumnezeiești: vecernia (înseratul), pavecernița (dupăcinarul), polunoșnița (miezunopterul), utrenia (mânecatul) cu ceasul I, apoi ceasurile III, VI și IX. C. împreună cu Mineiul, Octoichul, Triodul, Strastnitul și Penticostarul formează Breviariul bisericii ortodoxe.

„Ceasornicul Domnilor", o scriere ms. a lui Neculai Costin cu cuprins moral, politic și filos., în m. parte o compilare de cugetări și precepte, făcută de cronicarul mold. iubitor de erudiție, importantă pentru limba și stilul cronicarului.

Ceatal, punctul de despărțire a două brațe, a Dunării, când formează delta. C.-ul Ismailului, Tulcei, etc.

Ceatalgea, sat din apropierea Constantinopolului, cunoscut prin fortificațiile puternice, de care s'a înfrânt impetuoasa înaintare a aliaților balcanici în Noembrie 1912.

Cebu, 1. insulă în arhip. Filipinelor, grupul Visayas. Are, cu insulele învecinate 4700 kmp., cu 292.000 loc. Este ins. cea mai de valoare și cea mai populată dintre Filipine. Capit. Cebu. Descoperită de Magellan în 1521.

Checchetti Bartolomeo, istoric și paleograf ital. (n. 1838 † 1889), după moarte (1890) ales mebru onorar al Acad. rom. A fost director al Achivelor statului din Veneția. Intre numeroasele sale scrieri, are și una ref. la Români: Bibliografia della Principessa Elena Ghika Dora D'Istri (Veneția 1868).

Cecco d'Ascoli, poet ital., v. Ascoli.

Cech Svatopluk, scriitor și poet ceh (n. 1846 † 1908). A scris „Snové" (visuri), „Adamites", și un poem însemnat epic: „Dagmar".

Cecidii (biol.), proliferații de țesut la plante, care se formează în jurul ciupercilor (micocecidii) sau ouălor de insecte (zoocecidii), care parazitează planta.

Cecil Robert lord, politician englez, (n. 1864), fiul marchizului Salisbury. La început avocat, apoi deputat (1906), făcând parte din partidul conservator; în cursul războiului mondial ministru; aderent al principiilor Ligii Națiunilor, unde, ca delegat, a apărat în repetite rânduri interesele Angliei; cunoscător bun al dreptului internațional.

Cecilia, martiră, † Roma 230. Rămășițele ei sunt depuse în biserica Sf. C. din Roma. Ei i se atribuie inventarea orgelor, deaceea e considerată ca patroană a muzicei bisericești. C. Metella, soția lui Cressus cel tânăr.

Cecilius Statius, poet comic latin (n. 219 a. Chr. apreciat de filologi mai târziu pentru forma artistică a pieselor sale de teatru. De la el s'au păstrat puține fragmente și titlul a 45 comedii.

Cecina sau **Tețina**, colină la S. de Cernăuți, dominând orașul și Prutul. Pe ea a fost o cetate puternică cu un pârcălab încă din timpul lui Alexandru cel Bun. Azi ruinată cu totul.

Cecitate psihică (agnosie vizuală) în psihol. patologică — boala celor ce „au ochi și totuși nu văd", adică neputința de a recunoaște obiectele pe care le vezi cu ochii și pe care în mod normal ar trebui să știi ce sunt. (v. Agnosie.)

Cecografie, metoda specială prin care se învață orbii a scrie. **Cecograf**, instrumentul întrebuințat de orbi la scris.

Cecrops (Kekrops), personaj mitic de origină egipteană, considerat primul rege al Atticei și cel care a introdus la Greci agricultura, cultul lui Zeus și Athena. A fondat orașul Athena și Areopagul.

Cedru (bot.), gen al Abietineelor sempervirescente; C. libani, crește în Asia Mică, mai ales în munții Libanului și dă un lemn foarte fin.

Cefalalgie, Cefalee (med.), durere de cap.

Cefalocordate (zool.), clasă de animale din încrângătura Protocordatelor, la care aparține genul Amphioxus (v. c.), cu o coardă dorsală în organizația sa internă.

Cefalonia, ins. grec. în marea Ionică, la intrarea în golful Patras (golful Corint). Are marginele foarte crestate și munți calcaroși, care se ridică la 1135 m. Locuitorii 55000, cultivă vița de vie, măslinul, inul și bumbacul.

Cefalopode (zool.), clasă de animale molusce cu o organizare superioară apărute în evoluția vieții încă din era paleozoică, fiind caracterizate prin forma corpului lor cu un cap distinct, prevăzut cu doi ochi laterali, având o gură înarmată cu două fălci puternice în forma de cioc de papagal și cu numeroase (8—10) brațe. Corpul lor este învelit într'o manta, formând în regiunea ventrală o cameră branchială cu 2 (Dibranchiate) sau cu 4 branchii mari (Tetrabranchiate), care se termină cu o pâlnie, leică sau sifon în dreptul deschiderii orale (gurii), prin care apa din camera branchială este asvârlită cu putere în afară. Aparțin: sepia, sepiola, caracatița, calmarul, argonautul și nautilul dintre formele actuale și Amoniții și Belemiții dintre formele fosile, ultimii având o cochilie internă conică (rostrum) singura, care s'a păstrat prin fosilizare între formațiunile mezozoice.

Cefalotorace (zool.), unirea segmentelor capului cu acelea ale toracelui. Foarte frecvent la Crustacee și Arachnide.

Ce-fu, port deschis din China (prov. Șan-Tung). Comerț cu ceai. Are apr. 55000 loc.

Cega (zool.), sterlet, cigă sau ceciugă, pește (Acipenser ruthenus) ganoid — chondrosteu, — cu o carne comestibilă foarte apreciată și cu icre de o calitate inferioară — comun în Dunăre și'n afl. Mării Negre și Caspice, reproducându-se în Aprilie—Maiu.

Cegăneanu Spiru, arhitect, cunoscut critic de artă și redactor al revistei „Arhitectura".

C. G. S. Sistemul C. G. S. (prescurtarea cuvintelor centimetru, gram, secundă) e un sistem absolut de măsurare, în care toate mărimile fizice de măsurat se reduc la trei mărimi fundamentale: lungime, massă, timp. Rezultatele obținute făcând măsurile C. G. S. sunt independente de loc și timp.

Cehia sau Boemia, formează o provincie a Cehoslovaciei. Este un podiș în formă de patrulater înconjurat de trei

părți de munți înalți (Česky Les și Sumava la SV., Krušné Hory la NV., și Krkonoše la NE). și de o parte de niște coline ce-l despart de Boemia. Rest al cutelor herciniene, C. este bogată în fier și cărbuni (Kladno). Apele au săpat văi adânci și frumoase, cursurile actuale (Vltava, Ohrei, etc.) fiind tributarele Elbei (Labe). În colțul de NE., pozițiile sunt așa de frumoase, încât amintesc Elveția. I se și zice, acelui colț, Elveția Cehă. Tot mijlocul C. este format sau din depresiuni slab ondulate sau din terase de o altit. mijlocie de 400—500 m. înclinate dela S. către N. În jumătatea de S. predomină granitele și șisturile cristaline; iar în cea de N. gresii și calcare acoperite cu depozite de lagună. În alte părți bazinele de scufundare (cel dela Cheb), sunt pline de aluviuni puternice, întovărășite de conuri bazaltice. Aici sunt și apele termale renumite (Karlovy vary, Marienske Lazné, etc.). Datorită bogățiilor minerale, s'au desvoltat tot felul de industrii metalurgice, sticla, porțelanurile, etc.

Cehoslovacia, republică din Europa centrală, mărginită la N. și NV. cu Germania, la S. cu Austria, Ungaria și România, la NE. cu Polonia. Hotare naturale față de Germania și Polonia, restul convenționale. Supraf. 140.968 kmp. cu apr. 14 milioane loc. Alungit în sensul paralelului. Se compune din Cehia (Boemia), Moravia, Slovacia și Rusia subcarpatică și Silezia superioară (v. c.). Reliefuł format din Carpați (v. c.), și culmile Cehiei. Clima continentală, vegetația ca la noi (pădurile, cerealele), animalele aceleași ca în România. Apele adunate și duse către M. Nordului prin Labe (Elba) cu afl. său Vltava, către Baltica prin Odra (Oder) și Visla (Vistula) sau către M. Neagră prin Dunăre. Acest fl. duce cele mai multe ape, afl. Morava, Vah și Tisa, la rândul lor cu mulți afl. C. fiind mai mult o țară de munți, dealuri și podișuri, câmpiile fiind puține, a căutat să intensifice cultura cerealelor prin toate mijloacele. Produce cereale (grâu, orz, ovăz), sfeclă de zahăr, etc. Munții bogați în minereuri (Cehia, Silezia și Slovacia) au făcut ca în C. să se desvolte o industrie activă și mare: metalurgie (Pilšen, Vitkovice, etc.), porțelanuri (Karlovic, Vary și a.), sticlărie, creioane (Č. Budejovice), a berei (Pilšen), textilă (bumbac, postavuri cu centrul la Brno), a mobilelor (Praha), a zahărului, a covoarelor, etc. Centrele cele mai importante industriale sunt în Cehia și Moravia. Exportă multe fabricate. Prin industria sa face concurență celorlalte țări, lucrând material de C. F. chiar pentru U. S. A. Munții săi au multe ape minerale, cari au făcut să se desvolte multe stațiuni balneare: Karlovy Vary (p. bolile de stomac, rinichi, diabet, etc.), Jachymov (radioactive), etc. Stațiuni climaterice renumite în masivul Tatra. Capit. Praha, orașe importante: Bratislava, port de Dunăre, Užhorod, Munkačevo, Košice, Komarno, Opava, Bohumin, Pardubice, Brno, etc. Istorie. Provinciile care o alcătuesc *au jucat un rol istoric deosebit în multe* cazuri, deaceea s'a vorbit de trecutul lor la fiecare în parte (v. Boemia, Moravia și Slovacia). Prin secolul al IX (840) regii Rotislav și Svatopluk formează un imperiu al Marii Moravii, unind diferitele semințiî. Odată cu venirea Ungurilor, această *unitate este* nimicită, căci aceștia, la îndemnul Germanilor, cuceresc Slovacia. În sec. al XIV Boemia ajunge la un rol important, între primele state din Europa.

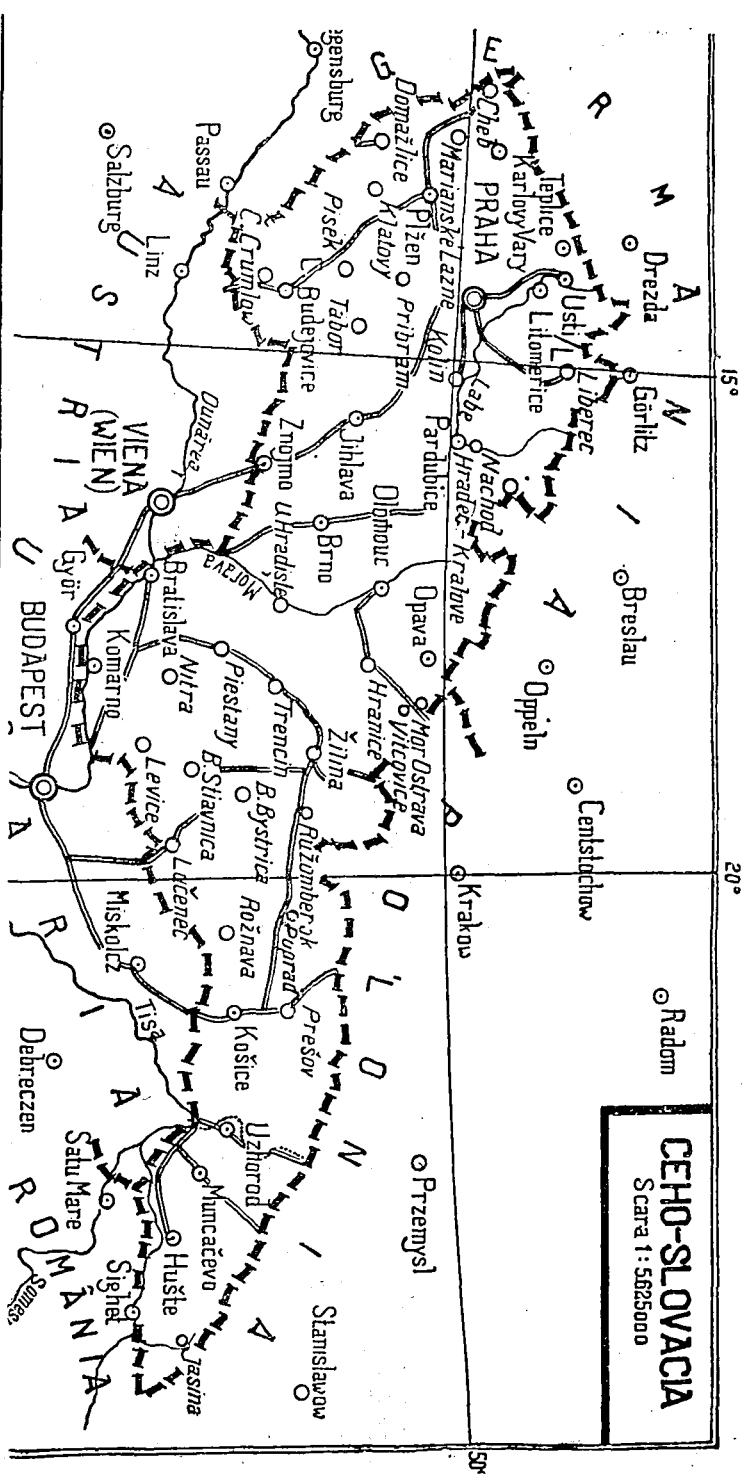

Dorința de expansiune austriacă o face să ajungă, deodată cu Ungaria, sub stăpânirea Vienei (1526). Independența C. n'a fost respectată, Cehii au trebuit să lupte neîncetat pentru respectarea individualității lor naționale: 1618 răscoala nobililor; lupta dela Montagne Blanche (1620); în revoluția 1848. Cu ideia independenții în suflet au intrat toți Cehii în marele războiu și au căutat să profite de toate mijloacele pentru desagregarea monarhiei cu un mozaic de popoare. Ei au fost cei dintâi care s'au proclamat independenți (28 Oct. 1918). Tratatele dela Versailles, Saint-Germain-en-Laye și dela Trianon au consfințit frontierele actuale ale C. Ea e o republică, în frunte cu un prezident, ales pt. cinci ani. Are o Adunare națională, compusă din Camera deputaților și Senat. — L i m b a: Este indoeuropeană și formează, împreună cu limbile polonă, sorabă, polabă, grupul limbilor slave occidentale. Se deosebește de limba polonă, mai ales prin absența nazalelor. Întrebuințează alfab. latin, cu câteva semne diacritice. Se vorbește pe întreg teritoriul republicei cehoslovace, cu excepția părților muntoase ale Boemiei și a teritoriului Rusiei Subcarpatice. L. C. are două dialecte: cel ceh și cel slovac. La acest din urmă trebuie socotit și graiul din Moravia, cu toate că în urma influenței limbii literare cehe a pierdut mult din caracterul lui primitiv. Limba slavonă bisericească a trăit puțin în Boemia. Limba populară cehă a devenit limbă literară încă în sec. al XII. Perioada limbii vechi cehe durează până în sec. al XIV. După Jean Hus, limba și literatura cehă își trăiește epoca de aur. Dela 1621 până la domnia lui Iosif al II, L. C. a suferit cumplite prigoniri. În decursul sec. al XIX o serie strălucită de scriitori au făcut din L. C. una dintre cele mai bogate limbi existente, care servește poporului cehoslovac drept instrument superior de înțelegere și de cultură. — L i t e r a t u r a: Până în secolul al XV (1400) găsim poezia cavalerească epică: legende, poezii didactice, satire, cronica rimată a lui Dalimil. Mișcarea husită a înrâurit m. ales lit. religioasă și are însemnătate pentru desvoltarea limbii lit., ca și la noi. În sec. al XVI avem Cronica bohemă a lui Hajek de Liboczam, traducerea bibliei a fraților Boemi, scrierile lui Veleslavin, etc. Până la 1620 predomină această lit. religioasă, care dă în poezie numai cântări bisericești, iar în proză memorii, descrieri de călătorii, cărți de drept. Sec. al XVII este epoca de aur a lit. C. Apoi până la 1780 urmează o epocă de decadență. Cel dlin urmă mare scriitor este Aneos Comenius (v. c.). Reînvierea lit. C.-e începe cu scrierile savante ale lui Dobrowskij, apoi cu mișcarea cehă a lui Šafařik, Palackij, Jungmann și cu mișcarea panslavistă: poeziile lui Kollár și Čelakowsky (cei mai însemnați poeți cehi). La sfârșitul sec. al XVII avem o nouă înflorire lit. Cu Jaroslav Vrchlicky (1853—1912) începe o înflorire a poeziei și traducerilor. Lirici și povestitori: Jan Neruda (1834—1841), Svatopluk Čech (1846—1908) romancier și poet epic. În lit. nouă avem pe Jan Svatopluk. Mácha, Antonius Šova (simbolist) și Ottokar Brzezina († 1929), mare poet simbolist și expresionist, al cărui cerc lit. editează din 1925 rev. „Moderni Revue". Neoromantismul a fost reprezentat de Julius Zeger.

Čehov Anton Pavlovič, poet, dramaturg și nuvelis rus (n. 1860 † 1904). Schițele și nuvelele sale, concise și pline de umor, dar și de tristețe, se înșiră într'o zugrăvire grandioasă a epocii de trecere dela sfârșitul secol. XIX și începutul sec. XX. Redă cu o putere realistă fără margini pe țăranul rus și „inteligența" de diferite grade a claselor mijlocii, privind pe fiecare individ în felul lui și scoțând de pretutindeni un sentiment de nimicnicie și de tristețe, față de egoismul și ticăloșia omenească. Č. este un artist desăvârșit, admirator și imitator al lui Maupassant. Alături de analiza adâncă găsim totdeauna la el o rază de poezie. Pesimismul său nu e ca al lui Andrejev, un scop, ci lasă și speranțe. În drame, acest curent optimist secundar e mai evident. Scrieri: Stepa, O poveste plictisitoare, Duelul. Drame: Unchiul Vania, Trei surori, Pescărușul.

Cehul-Silvaniei (3440 loc.), com. rur. jud. Sălaj, reședința pl. Cehul-Silvaniei. Judec rurală. Of. P. local G. locală.

Cei, este o pușcă cu repetiție, inventată de căpitanul italian cu același nume în 1904. Armă cu încărcătură multiplă, calibru 6,5 *m/m*, cu magazia centrală fixă și mecanismul de repetiție după sistemul Manlicher. Cântărește 3,500 kg. și are o viteză inițială de 720 *metri*.

Cek (dr. comercial), este ordinul de plată dat în scris de o persoană către acela la care ea are disponibilă bani (la o bancă, sau o persoană oarecare), ca să-i plătească o sumă fie în folosul său personal, fie în folosul unui al treilea (= „la ordinul său ori la purtător"). Condițiile cekului = (cod. comercial art. 365/369). Să arate: suma de plătit, să fie datat și semnat de emitent, etc.

Ceka (abreviarea cuvintelor Cerezviciajnaja Kommisija), numele comisiunei instituite de consiliul comisarilor poporului din Rusia pentru combaterea reacțiunii și înfrânarea speculei. A fost desființată oficial 1922.

Ce-Kiang, prov. maritimă a Chinei. 91.200 kmp. cu 22.043.000 loc., adică o densitate de 242 loc. pe kmp. (cea mai mare). Produce mult orez, opium, indigo, sare din mare, mătase. Mare export prin Ning-Po și Uen-Ceu.

Ce-Kiang, prov. din China, cu multe bogății vegetale și minerale: cereale, orez, bumbac, huilă, etc. Populația peste 22 milioane loc. pe 91200 kmp. (densit. 108 loc. pe kmp.).

Celarianu Mihail, poet modernist, (n. 1893), cu inspirație religioasă și tendințe intelectuale. A scris: Poeme și Proză (1913), Drumul (poeme).

Celaru (2273 loc.), com. rur. jud. Romanați, pl. Ocolu. Judec. de Ocol. Of. P. local. G. Caracal la 21 km.

Celebes, insulă din Arhip. Malaez. 186000 kmp. cu 2 mii. loc. Capitala Macassar. Sunt o mulțime de vulcani în cele 4 șiruri muntoase, mai cu seamă în partea de Nord a insulei (Lolomboeban 1400 m.) și lacuri multe.

Celebiu, nobil.

Celebrooke Henry Thomas, orientalist engl. (n. 1765 † 1837), multă vreme functionar în India. A întemeiat studiul sanscritei, care a deslegat în mare parte problema evoluției limbii.

Celenter (anat.), cavitate îmbrăcată de endoderm, la celenterate, care din punct de vedere fiziologic corespunde intestinului, cavității peritonale și sistemului circulator al metazoarelor superioare.

Celenterate (zool.), numire generică pt. metazoarele inferioare, care au o singură cavitate mare (celenterul) (v. c.): Cnidarii, Cthenophore, Siphonophore, Coralierii, etc.

Celesta, instrument muzical de origine franc. (construit de Aug. Mustel la Paris 1886) asemănător pianinei. Tonurile sunt de un timbru metalic, provenind dela plăcile de oțel care înlocuiesc coardele. E introdus în orchestră de R. Strauss, Mahler, Puccini, etc.

Celestin, papi la Roma. C. I (422—432), sfânt. C. II 1143. C. III (1191—1198), încoronă pe Henric al VI. C. IV 1241. C. V sfânt, fondatorul ordinului Celestinilor (1294—1296).

Celestina (min.), sulfat de stronțiu incolor, alb, albastru, foarte rar roșcat. Se întâlnește în țară la Copand. Se întrebuințează la fabricarea combinațiunilor de stronțiu pentru jocurile de artificii — colorate în roșu-carmin.

„Cele Trei Crișuri", revistă culturală-literară, înființată în Oradea (1922), sub direcțiunea colonelului Constantin Bacaloglu și cu colaborarea unui însemnat număr de scriitori. În primii ani a apărut de 2 ori pe lună, azi odată.

Celius, una din cele 7 coline ale Romei.

Čeliuskin, 1. Capul cel mai de N. al Siberiei și al Asiei (77° 36′ 8″ Latit. N.), extremitatea de N. a penins. Taimir; 2. Numele unui ofițer rus, care a străbătut (1742) în sanie, până'n nordul Siberiei.

Cellini Benvenuto, celebru sculptor, gravor și argintar italian (n. 1500 † 1571); protejatul papilor Iuliu II și Pavel III, pentru care a lucrat diferite obiecte de artă în fier și aur. Francisc I, regele Franței l-a atras la curtea sa, unde a executat sculpturi de mare valoare artistică (Nimfa de la Fontainebleau; statuia în bronz a lui Perseus din Firenze). Viața sa aventuroasă și-a descris-o în *Memorii*.

Celnic, capul unui trib de 20—200 familii la Aromâni.

Celsius Anders (n. 1701 † 1744), fizician suedez, astronom și explorator. A împărțit distanța termometrului între punctul de fierbere și de înghețare, în 100 părți egale. In aproape toate țările termometrul lui C. este în uz.

Celsus A. Cornelus, scriitor enciclopedic roman, sec. I a. Chr. A scris o mare enciclopedie a științelor cultivate de Romani, din care s'a păstrat aproape complect „De Medicina". Deși diletant în medicină, C. a știut să dea într'o limbă clară, clasică, un tablou viu al medicinei antice.

Celtiberii, v. Celții.

Celții (lat. Celtae), nume dat unui puternic popor de origină indoeuropeană, ale cărui migrații în Europa încep încă în timpurile preistorice: Triburile mai însemnate: Celții năvălitori, Gallii și Galatae, cei cari ocupau întreagă Gallia, și cei cari au fondat regatul celtic din Asia mică, Celtiberii cei cari au ocupat Spania și s'au amestecat cu Iberii și Celtoligy, adică Iberii și Ligurii celtizați. C. s'au răspândit în Europa din Marea Britanie până în Peninsula Iberică, din Gallia până în Tracia și Asia Mică. Asupra triburilor germanice, cu care au venit în contact, au exercitat o influență ce se constată în lexic (ca. 2000 a. Chr.). Gallia au cuprins-o prin sec. al VI a. Chr., iar cu un secol mai târziu Penins. Iberică. Prin sec. al IV și al III a. Chr. au cucerit Boemia, valea Padului din Italia, [o seminție a

lor (Gallii) au cucerit Roma în 387 a. Chr.; v. Romanii, Istoria), ajungând în Penins. Balcanică la gurile Dunării şi în Asia mică (regatul Galatiei). Ei n'au format un stat în înţelesul actual al cuvântului, ci mai mult grupări, pt. care Caesar şi Tacitus aplică cuvântul „civitates". — L i m b a se întindea pe un vast teritor, care a fost micşorat în urma expansiunii limbilor germanice. Se împarte în următoarele limbi: 1. galică, vorbită până în sec. al III d. Chr. în unele părţi ale Galiei şi dispărută în al IV; 2. britanică (compusă din bretonică, cornică şi cimrică), vorbită şi azi în Bretania franc.; 3. gelică, (cu limbile: iriica, scoţiana şi Manx) care se vorbeşte în o parte a Irlandei, în ins. Man şi în regiunea muntoasă a Scoţiei. În toate aceste ţări şi regiuni, limba celtică nu mai e o limbă de cultură, ci dialect local.

Celula (biol.), organism elementar, elementul cel mai simplu, care poate exista de sine stătător. (Ex. protozoare, protophyte). Asociindu-se, celulele formează colonii sau la metazoare şi metaphyte ţesuturi (v. c.). În ţesuturi C. se diferenţiază şi specializează. Componentele principale ale celulei sunt: corpul C. (citoplasma) şi nucleul. De obicei există şi o membrană, mai ales la plante, unde este celulozică. În C. se găseşte şi un centrozom (v. c.), care joacă un mare rol în diviziunea C. Adesea se mai află şi pigmenţi (cromatophori). Cercetări mai nouă au evidenţiat existenţa condriomului în C., element care joacă un rol vital în activitatea C. mai ales în procesele de secreţie. Mărimea şi forma celulelor sunt foarte variabile, cele mai mici sunt bacteriile şi spermatozoarele, cele mai mari sunt ovulele (Ex.: gălbenuşul oului reprezintă morfologic o celulă). Înmulţirea celulelor se întâmplă pe cale directă sau indirectă (v. Nucleu). La metazoare C. se diferenţiază în epiteliale, glandulare, sensitive, nervoase, conjunctive, cartilaginoase, osoase, musculare, adipoase, sangvine, germinative (v. şi Protoplasma, Nucleu, Diviziune).

Celuloidul (chim.), substanţă organică, gălbuie-cenuşie, complect transparentă şi de-o elasticitate perfectă, solubilă în alcool, acetonă, leşie, etc.; se descompune prin încălzire şi este foarte inflamabilă. Se obţine dintr'un amestec de 100 părţi nitroceluloză (cu 9,5—11,0 % azot) cu 30—40 părţi camforă. Amestecarea se face la cald (50—60°) şi la presiune mai mare. Celuloidul în soluţie se întrebuinţează la facerea lacurilor întrebuinţate la impregnarea hârtiei şi a pânzei; la confecţionarea obiectelor de întrebuinţare curentă (piepteni, cutii, etc.), dar cea mai mare parte a C. se întreb. în industria filmului, unde, cu toată inflamabilitatea sa extremă nu poate fi înlocuit cu alte substanţe.

Celuloza (chim.), substanţă organică de compoziţia ($C_6 H_{10} O_5$)n (n=342), fără gust, fără miros, de culoare albă, insolubilă în apă, alcool, eter, uleiuri acizi şi baze diluate; solubilă în licoarea Schweizer (soluţie amoniacală de cupru). sau într'o soluţie clorhidrică de clorură de zinc. Din soluţii se poate reprecita o C. gelatinoasă. Tratată cu acid clorhidric (41%) se transformă în glucoză, C. formează organismul plantelor, în care o întâlnim fie aproape pură (bumbac, măduvă de soc, etc.), fie incrustată cu alte substanţe (lignina în lemn). C. se scoate din lemn prin fierberea aşchiilor cu sulfit acid de calciu sub presiune şi prin tratare succesivă cu hidraţi alcalini, acid clorhidric diluat, alcool şi eter. C. pură sau de diverse grade de puritate se întrebuinţează la fabricarea hârtiei, a nitrocelulozei şi a derivaţilor săi, a mătăsii artificiale şi a vatei.

Cenade (2355 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mică, pl. Blaj. P. U. şi G. Micăsasa la 14 km.

Cenadul-Mare (5695 loc.), com. rurală jud. Timiş-Torontal, pl. Sânnicolaul-Mare. P. U. şi G. Cenadul-Vechiu la 1 km.

Cenadului, eparhia rom. cat. înfiinţată de regele maghiar Sf. Ştefan, cu reşed. în Timişoara. Se extindea asupra Banatului şi a judeţelor C. Szeged din Ungaria. Titularul eppiei trecând în Ungaria, azi e administrată de vicarul apostolici Augustin Pacha. În teritorul românesc are 400000 suflete, împărţite în 160 parochii.

Cenci, familie nobilă din Roma, celebră prin crime, nenorociri şi bogăţie. Renumită Beatrice C. (n. 1577 † 1599) care instigă omorul tatălui ei, prin mamă-sa. Papa Clemente III o încredinţează călăilor. Soarta ei tragică a inspirat pe poetul Shelley.

Cendri Louis, v. Germain André.

Cenestesie (psihol.), literar = sensibilitatea sensaţiilor interne (vitale) sau viscerale.

Cenis (Mont —), vârf din Alpii Occidentali, altit. 3710 m. În apropierea lui s'a săpat un tunel (1857—1870) lung de 12.849 m. între staţiile Modane (Franţa) şi Bardonecchia (Italia). Tunelul a fost inaugurat în 1871. Este pe C. F., ce leagă Lyon cu Torino, prin valea Arc sau Maurienne din Franţa şi valea Doria Riparia din Italia (v. Fréjus).

Cenogeneza (biol.), schimbări în procesul primordial de evoluţie al fiinţelor (Palingeneza), cauzate de adaptare la condiţiile desvoltării individuale: Ex. lipsa sau adăugarea de stadii evolutive.

Censor, 1. magistrat roman. In Roma erau doi, atribuţiile lor: conscripţia poporului din 5 în 5 ani pentru ca să se poată stabili impozitul către stat (census), controlarea finanţelor şi veghierea asupra moralităţii publice. 2. Azi C. se numesc: funcţionarii însărcinaţi cu cenzurarea ziarelor sau a scrisorilor (în timp de războiu).

Censul (census). 1. La Romani recensământul averii cetăţenilor, care se făcea din cinci în cinci ani, la început de consuli şi mai târziu (la 444 a. Chr.) de censori. 2. Impozitul sau darea anuală (C. electoral = impozitul ce se plătea pentru a fi alegător sau ales).

Centauri, în mit. greacă un popor sălbatec din Tessalia, renumiţi prin beţie şi desfrâu. C. aveau figură de om până la brâu şi de cal dela brâu în jos.

Centaurea (bot.), gen al Composcelor, cu multe specii mai ales în zona mediteraniană. La noi Centaurea Cyanus (pesmă, vinetele).

Centesimo, e $^1/_{100}$ a unei lire italiene.

Cent-gardes, garda personală a domnitorilor franc. S'a format pe timpul lui Ludovic al XV (1474) din 100 de nobili, disolvată de Ludovic al XV şi reînfiinţată de Napoleon al III, care-i ridică numărul la două sute. Desfiinţată în republică.

Centi = $^1/_{100}$. Se întrebuinţează la formarea numelor submultiplilor din sistemul metric. C.-litru = $^1/_{100}$ litru, C.-metru C.-gram, C.-ar = 1 mp.

Centimă, 1/100 parte din franc.

Centime, a suta parte din francul franc., luxemburghez.

Centiron (milit.), o cingătoare de piele sau pânză la care se agaţă sabia, pumnalul sau baioneta, prin ajutorul unei port-săbii sau port-pumnal.

Cent-Jours, Les —, în istoria Franţei, timpul dela 20 Martie 1815 — întrarea lui Napoleon în Paris — până la 20 Iunie, când e a doua Restauraţie. Acest interval e însemnat prin semnarea păcii dela Viena, campania în Belgia şi înfrângerea dela Waterloo.

Centralizare, în sens politic **C. e un** sistem de administrare al statului, la care diferitele funcţiuni ale statului depind, se conduc dintr'un singur centru. Tip de C. este Franţa, apoi România.

Centralizarea rezultatelor votării în alegerile pentru Cameră se face, — după ce preşedinţii birourilor electorale judeţene au totalizat rezultatele din circumscripţiile respective — de către comisiun. electorală centrală de pe lângă Ministerul de Justiţie, calculându-se voturile şi proclamându-se candidaţii aleşi. Se repartizează mandatele pe grupările politice din ţară, pe grupările politice din circumscripţii; se atribue mandatele candidaţilor din fiecare listă, calculându-se procentul de voturi obţinut de fiecare grupare politică, faţă cu nr. total de votanţi din toată ţara. Gruparea, care a întrunit cel m. mari nr. de voturi pe ţară (cel puţin 40% faţă de celelalte grupări), este declarată majoritară, celelalte fiind declarate minoritare. Se calculează procentele de vot obţinute în fiecare circumscripţie de fiecare grup. polit., faţă de nr. total de votanţi ai circumscripţiei. Din nr. total de mandate stabilit pentru ţara întreagă se deduce mandatele atribuite grup. minoritare în circumscr. unde acestea au întrunit majeritatea absolută, chiar dacă pe întreaga ţară n'au obţinut procentul de 2%. Se mai dă apoi majorităţii $^1/_2$ din numărul mandatelor rămase după scăderea aceasta, iar cealaltă $^1/_2$ se împarte între toate grupările, incluziv cea majoritară, proporţional cu punctele obţinute de fiecare. Grupările minoritare, care au întrunit mai puţin de 2% din nr. total de voturi, nu iau nici un mandat. (Legea electorală § 5, cf. Reprezentarea minorităţilor, votul).

Centrare (milit.), **Centrarea unui proiectil** este construirea lui astfel ca să coincidă axul său de figură cu axul ţevei. Armă centrată, astfel construită ca axul de ochire să coincidă cu axul ţevei.

Centrifugală, forţa care tinde să se îndepărteze dela centru se numeşte forţă centrifugală. Sunt supuse acestei forţe toate corpurile care se învârtesc împrejurul unui centru. Maşină centrifugală: un aparat care se foloseşte la fabricarea zahărului, a scrobelei, la extragerea mierii din faguri, la scoaterea mustului din boabele sfărâmate, etc. Despărţirea elementelor ce alcătuiesc un amestec se face prin M. c.

Centrolecital (biol.), oul în care vitelusul ocupă partea centrală, iar protoplasma germinativă este la periferia oului.

Centrosfera (geol.) sau barisfera, zona centrală din massa pământului, având densitatea cea mai mare (6—12), fiind formată din metale grele: nichel—fier (nife), complect disociate, şi gazeificate, formând o massă de rigiditatea oţelului.

Centrosom (biol.), corpusculul central sau polar, o sferă foarte mică care se află în celulă în apropierea nucleului. Înainte de a se începe diviziunea celulei, se împarte în două şi formează polii fusului nuclear. Joacă un rol important în diviziunea mitotică.

Centrostigma (biol.), veţuitoare al că-

ror corp se dispune regulat în jurul unui centru, ex.: Volvox.

Centru de aviaţie (milit), este totalitatea instalaţiunilor destinate garării şi întreţinerii avioanelor şi terenul necesar sboruluí şi aterizării lor. **C. de instrucţie** al unei arme este localitatea unde se studiază, experimentează şi se aplică metodele nouă, precum şi toate inovaţiile tehnice şi tactice cu privire la acea armă. **C. de instr.** al Inf. este la Sf. Gheorghe, al Art. la Mihai Bravu, al Cav. la Sibiu, al Aviaţiei la Bucureşti. **C.-ele de instrucţie**, sunt sub direcţia unui general Comandant al C.-lui şi sunt urmate de ofiţerii armei respective dela gradul de Căpitan în sus.

Centru de carenă (marină), este punctul de împingere, unde apa exercită presiunea sa asupra vasului.

Centrul de greutate, împărţind un corp de dimensiuni finite în particule foarte mici şi însumând geometric forţele paralele cu care aceste particule sunt atrase de pământ, obţinem o rezultantă verticală, care este egală cu greutatea corpului considerat. Punctul de aplicaţie a acestei rezultante verticale se numeşte **C. d. g.** a corpului. **C. d. g.** depinde de forma corpului, nu depinde însă de situaţia acestuia. Dacă un corp omogen are un centru, o axă sau un plan de simetrie geometrică şi mecanică, C. său d. g. se găseşte respectiv în centrul de simetrie, pe axa de simetrie sau în planul de simetrie. Un corp se *comportă* faţă de C. său d. g. ca şi cum întreaga massă a corpului ar fi concentrată în acest punct.

Centumcellae (geogr. ant.), oraş în Italia (Etruria), pe coasta mării Tyreniane şi pe calea Aureliană. Traian a făcut un port mare, numit odată Trajani Portus. Astăzi Civita-Vecchia.

Centurie (miiit.). 1. O subdiviziune de infanterie din armata romană, cuprinzând o sută de luptători sub comanda unui ofiţer numit centurion. In timpul lui Servius Tulius, era unitatea tactică. Două C. formau o „manipulă" 2. Era în acelaş timp şi o diviziune politică a poporului roman, formând pe lângă unitatea tactică militară, şi unitatea de sufragiu, cuprinzând o sută de cetăţeni Toţi cetăţenii erau împărţiţi în 193 C formând şase clase. In afară de claselc nobililor care cuprindeau 18 centurii în plus afară de clasă, şi 80 centurii ale cetăţenilor bogaţi, restul C.-ilor, fiecare avea o voce de vot.

Centweight (engl.), = 50,802 kg. Prescurtat: Cwt.

Cenuşa (chim.), este rezidiul de ardere a combustibililor solizi (cărbuni, mangal, lemne) format din diferite săruri minerale (oxizi de sodiu, potasiu, magneziu, calciu, sulfaţi, fosfaţi, etc.) din care se extrage carbonatul de potasiu. Cenuşa plantelor de mare conţine şi iod şi brom sub forma de bromuri sau de *ioduri* de sodiu, de potasiu, din care se şi extrag ambele elemente.

Cenuşereasa, eroina unor poveşti poporane, care, alungată de mama şi surorile ei vitrege, ajunge să fie îndrăgită de un craiu, iar la urmă, se căsătoreşte cu el.

Cenzura, 1. în dr. roman funcţiunea cenzorului (v. c.); 2. Dreptul guvernului de a revizui, ori a opri publicarea anumitor ştiri prin presă; 3. (dr. const. rom.) Constituţia Art. 25, al. 3: „nici cenzura, nici o altă măsură preventivă, pentru apariţiunea, vinderea sau distribuţiunea oricărei publicaţiuni, nu se va putea înfiinţa; 4. **C. cărţilor** un privilegiu medieval acordat la început universităţilor; din timpul lui Alexandru al VI e legiferată (1494) şi extinsă prin bula papei Leo al X (1515) şi de atunci imitată de puterile lumeşti, (v. Nihil obstat). Anglia în 1694 a suprimat-o. Franţa a ridicat-o între 1791—1805 şi în 1827 a *suprimat*-o, Germania în 1848 şi Rusia în 1906 — sub ultimul regim ţarist; 5. Serviciul care îndeplineşte dreptul arătat la pt. 2 m. sus.

Cenzură (psihoanaliză) se numeşte o funcţiune psihică (Freud îi zice „instanţă"), care reprimă şi încearcă să suprime tendinţele noastre inconştiente ce contrazic opiniile curente ale moralei, opunându-le un fel de veto. Când nu reuşeşte nu le *lasă* totuşi să parvie la lumina conştiinţii noastre interne, decât după ce le deformează. **C.** fiind o urmare indispensabilă a culturii morale (cu desgusturile, pudoarea, mila, reprezentările religioase, etc.), împiedică executarea motorie a instinctelor noastre ce sunt opuse rigorilor sociale şi are grije să nu fie satisfăcute decât în chip discret şi lăturalnic: simbolic şi cu ajutorul nenumăratelor sacrificii compatibile cu idealul moral al subiectului (v. Psihoanaliza).

Cephalaspis (paleont.), peşte placoderm cu jumătatea anterioară acoperită cu plăci mari osoase, cu o coadă heterocercă acoperită cu solzi, având un schelet intern foarte redus, în evoluţia vieţii aparând în era paleozoică din Silurian—Devonian.

Cepleniţa (2939 loc.), com. rur. judeţul Iaşi, pl. Cârligătura. Formată din satele: Buhalniţa, Cepleniţa şi Vârăţi. Primăria în Cepleniţa. Infirmerie. P. U. Hârlău. G. Cotnari la 5 km.

Ceptura (3854 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Cricov. Formată din satele: Bozieni, Ceptura-de jos, Ceptura-de-sus, Malu-Roşu, Rotari şi Şoimeşti. Primăria la Ceptura-de-jos. Exploatări petrolifere. Of. P. local. G. Inoteşti la 6 km.

Cera (zool.), v. Bufniţa.

Ceramica (chim.) se numeşte arta de a fabrica din argilă numeroase obiecte cu diferite întrebuinţări şi forme (farfurii, vase, ceşti, vaze, lighene, căzi ciubucuri, olărie ordinară, tuburi, olane, ţigle, cărămizi), formând o importantă ramură industrială. Inceputurile ei se pierd în vremurile preistorice de când omul a simţit nevoia de a-şi fabrica vase din argilă înmuiată în apă, modelându-le cu mâna. Cultivată apoi de Greci şi Romani — cari *introduc* primaoară utilizarea discurilor rotatoare (roata olarilor) în fasonarea produselor ceramice — ca un auxiliar al aptitudinii de modelare al mânei omeneşti — ajungând într'un stadiu de continuă evoluţie şi perfecţionare până în prezent. In industria C. actuală, ca material prim, se *întrebuinţează*: argila cu varietăţile sale, un degraissant sau antiplastic (cretă, nisip sau feldspat), care împiedecă crăparea pastei argiloase prin coacere sau uscare; smaltul şi substanţa *colorantă*, ca material accesoriu. Produsele sale — după calitatea materialului prim — se clasifică în porţelanuri, *faianţe* fine şi ordinare (majolica, teracota, chamotă, keramit) olărie comună gresii ceramice, cărămizii refractare, cărămidărie şi ţiglărie ordinară.

Cera-Murza (2241 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Cogălnicu. Formată din satele: Cera-Murza, Ivanceanca şi Minciuna. Primăria în Cera-Murza. Medic, infirmerie, farmacie. P. U. Căuşani. G. Zaim la 18 km.

Ceraospongii (zool.), *spongieri* fibroşi (*fibrispongii*) cu un schelet format din spongină, materie organică analogă mătasei sau cheratinei, ex. buretele de baie (Euspongia officinalis), buretele calului (Hippospongia equina).

Ceraşu (2146 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Teleajen. P. U. şi G. Vălenii-de-Munte la 20 km.

Ceratiţi (paleont.), v. Amonoidee.

Ceratodizi (zool.), fam. a peştilor Dipnoici (peşti cu respiraţie dublă, pulmonară şi *branchială*). In prezent mai trăieşte o specie, Ceratodus Forsteri.

Ceratopside (paleont.), reptile fosile, dinosauriene, cu ridicături *cornoase* pe nas şi pe cap, ale căror resturi au fost descoperite în formaţiunile cretacicului superior din America de nord, ex. Diceratops, Triceratops.

Cerafosaurus (paleont.), v. Dinosaurieni.

Cerătu (2199 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Şegarcea. P. U. Şegarcea. G. Portăreşti la 3 km.

Cerban Alexandru, dr. în drept (n 1874), profesor de drept civil pt. doctorat la Facultatea de drept a Univ. din Bucureşti.

Cerbère (franc.), sau **Cervera** (span.), cap pe coasta de S. a Franţei la graniţa dintre Franţa şi Spania. Este stâncos.

Cerberus (mit.) la Romani, (la Greci: Kerberos), câinele cu trei capete care păzia Infernul, fiu lui Typhon cu Echidna. Orpheus, când a furat pe Eurydice, l-a adormit cu farmecul lirei sale, iar Hercules l-a învins. — Figurat un păzitor intransingent, de neînduplecat.

Cere este o curbă plană ale cărei *puncte* sunt toate egal depărtate dela un punct numit centru.

Cercarii (zool.), stadiu larvar cu coadă a *Distomienilor*.

Cercetare la faţa locului (dr.), se ordonă de tribunale în cazul când cercetarea *făcută* prin martori nu aduce îndestulă lumină asupra unei chestiuni. In procedura civ. Art. 222—226 se arată cum se va face C., chiar de către mai mulţi judecători ori chiar de complectul tribunalului.

„Cercetări istorice", revistă de istorie românească, apare din 1924, la Iaşi sub direcţie distinsului prof. de istorie I. Minea, cuprinzând importante studii şi *documente* asupra istoriei noastre.

Cercetaşii, (Boy-Scouts, Éclaireurs, Pfadfinder). Organizaţiune pentru tinerime, *înfiinţată* în 1908 de generalul Robert Baden-Powell, ce are de scop principal educaţia sufletească, educaţia fizică, desvoltarea spiritului de iniţiativă şi de autodisciplină a copiilor. La început erau numai în Anglia, dar după ce Baden-Powell a publicat cartea sa „Scouting for boys", an de an s'a înfiinţat în toate ţările organizaţiuni cercetăşeşti. După războiul mondial, cercetăşia a luat un avânt considerabil, încât azi sunt aproape 2 milioane de cercetaşi pe glob. Semnul lor peste tot este crinul, semnul nevinovăţiei, al curăţiei sufleteşti. Ei îşi conduc viaţa după legi *întocmite* admirabil şi bazate mai ales pe iubirea deaproapelui. Altruismul este nota caracteristică a acestei legi (v. legile cercetăşeşti). **C.** lucrează în „patrule" de câte 6—8 copii şi fiecare patrulă are ca simbol un animal, o pasăre, o floare, etc., fiecare cercetaş căutând să-şi desvolte în el, pe lângă celelalte caractere generale cercetăşeşti şi caracterele simbolului său, Patrulele sunt conduse de cercetaşi mai

destoinici, cari se numesc şefii de patrulă. 5—6 patrule formează o „grupă", condusă de o persoană adultă: comandantul de grupă. C. ţin din 4—4 ani olimpiade cercetăşeşti, unde se întâlnesc reprezentanţii tuturor naţiunilor. Aceste olimpiade îşi au numele de „Jamboree"; întâia J. a fost la Londra în 1920. C. poate fi orice tânăr dela 11—21 ani. Pentru a putea fi cercetaş, tânărul trebuie să facă un stagiu de câteva luni ca aspirant, după care depune un examen şi apoi „legământul" (v. legământul cercetăşesc) că va trăi după legile cercetăşeşti. C. se împart în diferite clase: III, II, I, după examenele ce le-au făcut şi după capacitatea lor. Fiecare C. cunoaşte una, sau mai multe meserii „specialităţi", al căror semn îl poartă la braţ. In organizaţiunile cercetăşeşti pot intra şi copii între 7—11 ani ca ucenici, numindu-se „Wolfcubs" (pui de şoimi). Mai nou, după războiul mondial şi fetele se grupează în organizaţiuni similare. Patronul C. este Sf. Gheorghe. In România cercetăşia a luat fiinţă în mod răsleţ, mai întâi în Ardeal, în 1912 la Braşov, iar peste un an la Blaj sub conducerea Prof. Al. Borza, apoi şi în Vechiul Regat la liceul „Gh. Lazăr" din Bucureşti. In 1915 se înfiinţează în mod oficial „Asociaţia Cercetaşii României" în frunte cu fostul Principe Moştenitor Carol, unul dintre cei mai însufleţiţi luptători ai mişcării cercetăşeşti dela noi. In timpul războiului C. României au adus şi ei multe servicii şi jertfe pe altarul Patriei. Dela 1919 încoace cercetăşia a luat un mare avânt în nouile provincii, formându-se nuclee puternice în oraşele mari. Numărul C. la noi este de circa 10—12 mii. In 1925 cercetăşia română trece sub auspiciile fundaţiei culturale „Principele Carol", iar în 1928 trece la Oficiul Naţional de Educaţie Fizică (O. N.E.F.), fiind în fruntea ei însuşi Principele Regent Nicolae, unul dintre cei dintâi cercetaşi Români. C. României sunt grupaţi în „Marea Legiune" cu sediul în Bucureşti, care cuprinde toate organizaţiunile din ţară. Intreaga ţară este împărţită în 15 ţinuturi cercetăşeşti. In fruntea cărora stau inspectorii de ţinut. C. dintr'un judeţ formează o „legiune" în frunte cu „comandantul de legiune". C. dintr'o localitate formează o „Cohortă", condusă de „Comandantul cohortei". Cohorta este subîmpărţită în „centurii", centuriile în câte 3 „grupe", iar grupele câte 5 „patrule" de 6—8 cercetaşi. Deviza cercetaşilor este „Gata oricând". Patronii cercetaşilor României: Sf. Împăraţi Constantin şi Elena. (v. Legile şi legământul Cercetaşilor).

Cercomonas (zool.), infuzor flagelat. C. hominis parazitează intestinul omului.

Cercopitecide (zool.), fam. cea mai inferioară a maimuţelor catarhine. Ex.: Cercopithecus, Cinocefalii, Cynopithecus, Macacus, Semnopithecus, Colobus.

Cercul de studii comerciale din Bucureşti. Înfiinţat în 1919, organizează cicluri de conferinţe, studiază în diferitele sale comisiuni probleme la ordinea zilei şi întocmeşte memorii şi proecte de legi asupra lor.

Cercuri de mlădiere (Rhönrad), aparat gimnastic specific german de după războiu. Compus din 2 cercuri paralele la distanţă de 40—60 cm., cu diametru adaptabil la diferite înălţimi, având de scop mişcările de mlădiere corporală.

Cercuri polare, paralele de 66° 32' de latit. nordică sau sudică dealungul cărora soarele stă câteva zile deasupra orizontului. C. p. de N. se mai numeşte şi C. p. arctic, iar cel S.-ic se mai numeşte şi antarctic.

Cerc vitios (logică), eroare în gândire constând din faptul că demonstrăm un lucru oarecare prin mijlocirea altuia, care la rândul său nu poate fi demonstrat sau determinat decât servindu-ne de cel dintâiu.

Cerealia, la Romani, sărbătoarea ce se făcea în onoarea zeiţei Ceres (v. c.).

Cerebel (anat.), creerul mic, creeraşul.

Cerebrale (Fon.). Consonante la a căror rostire vârful limbii se ridică spre punctul cel mai înalt al cerului gurii. Se numesc şi „cacuminale". Un „t" cerebral, cum este de obiceiu cel englezesc, are ocluziunea formată de vârful limbii nu la gingiile dinţilor superiori, ci mult mai îndărăt, la partea culminantă a bolţii palatului. Limba sanscrită a avut o serie întregă de cerebrale: t, th, d, dh, n, s, r, cari în transcrierea fonetică se notează punându-se un punct subt caracterul obişnuit.

Cerebrina (chim.), sau phrenosina, substanţă organică azotată din compoziţia creerului, din care se poate extrage cu alcool fierbinte, primaoară fiind descrisă de chimistul Müller. Din soluţie alcoolică cristalizează în globule transparente, iar prin fierbere cu acizi se obţine din ea un zahăr, galactoza.

Cerebru (anat.), creer. Cerebral — ce aparţine creerului; muncitor cerebral — m. intelectual.

Ceremonie, ceremonial (lat.), totalitatea formalităţilor prescrise la săvârşirea vreunui act solemn de ex.: botezului, a liturgiei, a ridicării la vreun oficiu mai înalt, a primirii vreunui dirîguitor, etc. C.-lul de curte, regulele ce se observă la curţile domnitorilor cu prilejul recepţiunilor, a audienţelor solemne, a prânzurilor, etc. Acest C. s'a introdus mai întâiu la curtea împăratului bizantin, trecând apoi şi la curţile domnitorilor occidentali şi atingând culmea pe timpul lui Filip al II în Spania şi al lui Ludovic al XV în Franţa. Azi C.-ul nu mai e aşa sever ca în trecut, cu excepţia Chinei şi a altor ţări orientale.

Ceremuşul, râu ce face hotarul spre V. al Bucovinei. Isvoreşte dela poalele M. Creţeala (Maramureş) sub numele de Pârcălab. Dela confluenţa cu Sărata ia numele de Ceremuşul Alb. La com. Uscienjki (Polonia) se uneşte cu Ceremuşul Negru şi poartă, de aici la vale, numele de Ceremuş.

Ceremuşul Alb. Unul din cele două râuri cari formează Râul Ceremuşul. V. C.

Ceremuşul Negru, râu ce isvoreşte din culmea Palenica (1758). Curge prin Polonia. Se uneşte cu Ceremuşul Alb la satul Uscienjki din Polonia. V. Ceremuşul.

Ceres, zeiţa agriculturii, a secerişului la Romani, identificată cu Demeter la Greci; fiica lui Saturn şi a Rheei.

Ceresc, Imperiul —. Nume dat câteodată Chinei, al cărei împărat, înainte vreme era considerat Fiul Cerului.

Ceresina (min.), ceară minerală din pământ, de coloare albă cu miros de petrol întrebuinţată la fabricarea lumânărilor, la impregnarea ţesăturilor, a lemnului, hârtiei, etc. (v. Ozocherită).

Cerigo (vechea Cythera), ins. grec. în Mediterana orientală, la S. de Moreea, de care o separă canalul Cervi. Cultura viţei de vie, măslinului, bumbacului; creşterea oilor, caprelor şi albinelor. Capit. Kapsali.

Cerithium (paleont.), gen de melci fosili, marini şi salmastri, cochiliile cărora sunt caracteristice pentru depozitele terţiare (eocenice).

Ceritul (min.), este silicat hidratat foarte complex în constituţia căruia intră următoarele elemente: fier, ceriu, calciu, lantan, didim şi aluminiu. Formează cristale rombice, grăunţoase, cu densitatea 4, 9—5, 0, este atacat de acidul clorhidric.

Ceriu (chim.), metal alb-suriu moale şi ductil. Incălzit arde cu lumină puternică. In natură se găseşte combinat ca silicat (Cerit), şi fosfat (monazit). Se prepară din clorura sa prin electroiză — întrebuinţându-se — sub forma de azotat — pentru îmbilarea pânzei sitei dela lămpile Auer (v. Toriu) — iar în aliaj cu fierul şi tantalul ca piatră de scăpărat la aprinzătoarele de buzunar (feroceriu). [Ce = 140.25].

Cerkez Cr. arhitect, prof. la şcoala superioară de arhitectură din Bucureşti. Intre operele sale: Palatul princiar Cotroceni, Bursa din Bucureşti, Proiectul Şcoalei de Arhitectură din Buc., etc.

Cerkezii, unul din cele 4 grupe mai mari dintre popoarele Caucaziei. Sunt musulmani. După cucerirea Caucaziei de către Ruşi au început să emigreze cu toţii spre Turcia. Acest fapt s'a mărit odată cu întronarea comunismului în Rusia. Azi mai sunt în Rusia numai vreo 100.000 cu toate că li s'a format o regiune autonomă (v. Circasieni).

Cerlena-Mare (3787 loc.) com. rur. din jud. Hotin, pl. Suliţa. Formată din satele: Cerlena-Mare şi Cotelău. Primăria la Cerlena-Mare. P. U. şi G. Stălineşti la 12 km.

Cermeiu (3484 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Ineu. Of. P. T. T. şi G. locală.

Cerna (2976 loc.), com. rur. jud. Tulcea, pl. Măcin. Formată din satele: Cerna şi Piatra Roşie. Primăria la Piatra Roşie. Carieră de piatră. Judec. de ocol. Medic, infirmerie. Ocol silvic. Of. P. local. Portul Măcin la 25 km.

Cerna. 1. râu afl. al Dunării, izvorăşte din vrf. Oslea, dintre munţii Godeanu şi Vâlcani (jud. Mehedinţi). Curge la început spre SE. apoi spre S. printr'o vale tectonică îngustă şi cu pereţii abrupţi. După un drum de apr. 78 km. se varsă în Dunăre între Cazane şi Porţile de Fier. In valea sa este renumita staţiune Băile Herculane, cu ape minerale termale. Valea C. marchează şi o linie de cutremure. 2. C. un afl. al Oltetului ce se varsă în Olt; 3. C. afluent, pe stânga al Mureşului. Izvorăşte din munţii Poiana-Ruscă şi se varsă în Mureş mai sus de Deva.

Cerna, râu în Macedonia, afluent pe dreapta Vardarului. Lung. 185 km. In marele răsb. pe malurile sale au fost mari lupte: Cerna—Monastir (Oct.—Nov. 1916); ofensiva de ansamblu (Maiu 1917) şi în 19—20 Sept. 1918, prin care s'a rupt frontul macedonean.

Cerna Mihail, medic român. Fost prof. de Patologie internă la Univ. din Iaşi.

Cerna Panait, poet liric rom. (n. 1881 † 1913), aduce în poeziile sale „o limpede şi puternică idee originală despre vieaţă" simţind adânc bucuria de a trăi în luptă cu durerile ce i se opun, şi înfiorându-se în faţa izbânzii. La început, deprimat sub înrâurirea lui Eminescu, se desprinde pe încetul, căpătându-şi originalitatea şi cântă energic „beţia de vieaţă", iubirea, jertfa, speranţa, resemnarea, pacea; cu o strălucire de imagini neobişnuite şi ajungând

în cele din urmă, la o reflecțiune filosofică optimistă: în însăși svârcolirea lumii, poetul găsește o tendință de schimbare spre mai bine. Optimismul său ia aspecte metafizice: — „Al lumii geniu, împăcat cu sine, se oglindește-o clipă pe ruine, visând o nouă formă de viață". Sbuciumul spre înseninare al poetului nostru este ecoul transformărilor universale în sufletul omenesc. C. a început să scrie prin 1898. A colaborat la revista Floare albastră, Semănătorul, Convorbiri literare, Viața lit. și artistică, Convorbiri Critice. A murit în Leipzig, puțin după ce și-a trecut doctoratul în filosofie, cu o lucrare de estetică. — C. este unul din cei mai mari poeți lirici rom. și un fruntaș al poeziei filosofice în lit. noastră.

Cernahora, vârf, din Carpații de NE. la izvoarele Tisei. 2026 m.

Cernaia, râu din Crimeia. Se varsă în golf. Sebastopol. Pe malurile sale mari lupte în timpul războiului Crimeei, cea mai mare a fost la podul Traktir (16 August 1855).

Cernat Alexandru, general rom. (n. 1829 † 1893). Ofițer distins. În preajma războiului (1877), ministru de război în cabinetul I. Brătianu După intrarea Rom în acțiune, iese din minister, primind comanda trupelor rom. din fața Plevnei.

Cernătești (3345 loc.), com. rur. jud Buzău, pl. Călnău. Formată din satele Căldărușa, Cernătești, Mălăești, Săpoca Valea-Puțului, Zărnești de Slănic. Primăria la Cernătești. P. U. și G. Buzău la 15 km.

Cernatu (2479 loc.), com. rur. jud. Brașov, pl. Săcele. Stație C. F. R. locală. P. U. Satulung.

Cernauca (2423 loc.), com. rur. din jud Cernăuți, pl. Prutului. Of. P. local. G. Sadagura la 13 km.

Cernăuți, jud. din Bucovina (v. c.). Mărginit la N. cu Polonia de care se desparte prin Nistru, la E. cu jud. Hotin și Dorohoiu, la S. cu jud. Rădăuți și Storojinet, iar la V. cu Polonia, despărțit printr'o linie convențională. Supraf. 1771 kmp., cu 285870 loc., deci o densit. de 161,5 loc. pe kmp. Terenul jud. C. este format din continuarea podișului Podolic, cu dealuri datorite eroziunei apelor fluviatile. Sunt și văi largi (Prutul) și adânci. Tipică este valea Nistrului. Format din roci terțiare (miocene), peste care s'au așezat roci diluviale, platforma jud. C. se termină cu roci siluriene și cretacice în malul Nistrului. Solurile sunt: cernoizem degradat, podzol și sol de pădure. De aici rezultă că se poate face agricultură intensă. Jud. C. are păduri de fag spre S. și E. și de stejar spre NV. Afară de cariere de piatră calcaroasă și de gips (Schit), nu există exploatări miniere. Industria este concentrată mai mult în orașul C.: mașini, mobile, turnătorii, rafinării, săpun, zahăr (Lujeni), spirt, etc. Are 5 plăși cu 92 com. rur. și 3 com. urb. din cari: C. municipiu și Zastavna și Cozmeni. Jud. C. face parte din Regiunea XIV școlară C., Curtea de Apel C., inspectoratul I minier Iași și inspectoratul industrial C.

Cernăuți, oraș municipiu din Bucovina, capit. jud. C. Apr. 100.000 loc. Este așezat pe malul Prutului și pe terasă. Oraș cu Universitate (fac. Litere, Teologie, Drept și Științe), licee, școli profesionale, etc. Are Mitropolie ortodoxă cu un palat monumental. Populația este formată mai mult din străini (ovrei, Germani, Ruteni, etc.), datorită colonizării susținută de vechii stăpânitori. La S. este dealul Cecina sau Țețina, pe care a fost construită o cetate, care exista pe timpul lui Alexandru cel Bun. Are

Curte de Apel, inspect. regiunei XIV școlară, un subinspectorat de Mine și o inspecție de C. F. R. V. și Unire.

Cernăuți, episcopie-mitropolie ortodoxă. Ocupând Austriecii Bucovina în 1775, au înființat, după câțiva ani, o episcopie în Cernăuți cu următorii vlădici: Dosoftei (1781—1789), Daniil Vlahovici (1789—1822), Isaia Băloșescu (1823—1834), Eugen Hacman (1835—1873), care a fost făcut Mitropolit (în 1873) și urmașii au purtat acest titlu: Teofil Bendelea (1873—5) Teoctist Blajeviciu (1875—82). S. Andreievici-Morariu (1880—1895), A. Ciupercovici (1895—1902), Vladimir de Repta (1902—1924), Nectarie Cotlarciuc (dela 1924). Acest Mitropolit avea jurisdicție și peste Dalmația. În C. din 1826, exista un seminar, apoi facultatea teologică cu profesori eruditi, la care au învățat mulți fruntași ai bisericii ort. din toate ținuturile românești. Palatul mitropolitan zidit în 1864—75, e f. pompos. O tipografie și o revistă bisericească „Candela", ajută tipărirea de bune studii teologice.

Cernavodă (5743 loc.), com. urbană din jud. Constanța, reșed. pl. Cernavodă. Of. P. local. Spital, medic, farmacie. Gimnaziu mixt. G. locală. Port la Dunăre și capătul de E. al podului Carol I (v. c.) peste Dunăre. La S. de C. și peste C., F. sunt ruinele cetății romane Axiopolis. Tot de aici începe și valul roman, numit pop. „Valul lui Traian" (v. c.). Fabrică de ciment Portland. În timpul marelui război, a avut mult de suferit din cauza bombardamentului și luptelor.

Cerneala (chim.), se prepară dintr'un amestec format dintr'o soluție de sulfat fieros (calaican) cu o soluție de acid galic, căruia i se mai adaugă puțin acid sulfuric, gumă (arabică) și puțină vopsea de indigo. Acidul sulfuric adăugat împiedică oxidarea prea repede a sulfatului fieros în sulfat feric cu care acidul galic formează un precipitat (coloranție) negru chiar în porii hârtiei, obținându-se astfel un scris durabil. În practică pentru fabricarea cernelei ordinare se fierbe 1 kg. nucă galică, pulverizată, cu 14 litri apă, cărcia după filtrare i se adaugă o soluție de 300 gr. sulfat fieros în doi litri de apă, 500 gr. gumă arabică și o cantitate potrivită de acid sulfuric. C. astfel preparată având reacțiune acidă atacă penițele, din care cauză, acestea după întrebuințare trebuiesc curățite prin spălare, într'o soluție slabă de sodă sau prin înfigere într'un cartof.

Cernelele (2313 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Balta Verde. Formată din satele: Cernelele-de-Jos, Atârnați, Cernelele-de-Sus Craiovița, Canalul, Troaca Poenari și Zahana. Primăria în Cernelele-de-Jos. P. U. Craiova G. Isalnița la 2 km.

Cernica, mănăstire lângă București, clădită de boierul Cernica Știrbei la sfârșitul veacului al XVII. În sec. al XVIII a fost cuprinsă de curentul de cultură bisericească al lui Paisie, adăpostind călugării cuviosi și cu carte, dintre care unii, ca Calinic la 1850, au ajuns episcopi la Râmnic, sau în alte părți ale țării. Aici se află o bibliotecă bogată în cărți vechi bisericești.

Cernica-Tânganu (3101 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Pantelimon. Formată din satele: Căldăraru, Cernica, Mănăstirea, Cernica Tânganu și Tânganu. Primăria în Cernica. P. U. București. Halta „Cernica" locală. G. Tânganu la 7 km.

Cernichowsky Saul, poet evreu modern. A tradus „Iliada" și „Odiseia" în evr.

Cerni Karageorgevici, general sârb (n. 1766—1817). Renumit prin luptele cu Turcii și isgonirea lor din Serbia în trei rânduri. A fost recunoscut ca șef al Serbiei aproape 10 ani până în 1813.

Černiszevskij Nikolai Gravilovič (cit.: Cernișevschii), filos., economist, critic, romancier rus (n. 1828, † 1889). Din cauza scrierilor sale socialiste, a fost deportat în Siberia la 1864, urmărit de ura aristocrației. A tradus pe J. St. Mill (v. c.) explicându-l. A continuat critica tendențioasă a lui Bjelinskij (v. c.). A exercitat o anumită influență asupra tineretului cu romanul optimist-utopic scris în Siberia care idealizează „nihilismul"; „Ce-i de făcut?" Tema este iubirea liberă. C. este pozitivist, materialist și utilitarist (v. c. p. m. u.). Suferințele de martir politic i-au popularizat ideile, fanatizând tineretul. A colaborat cu Dobrolybov (v. c.) la rev. „Contimporanul". („Sovremjennik"), organul epocii din 1846 (v. c. „S.").

Cernoizem (c. rus, care se cit. ciornoizem (cernosiom), pământ negru format din resturi vegetale și constituind un humus fertil. Se găsește prin Rusia de S. și prin țara noastră. Bun pentru cultura cerealelor, fără alte îngrășăminte.

Cernoziom (geol.) sau pământ humos negru, foarte fertil din România și din sudul Rusiei (v. Soluri).

Cernovici Arsenie, patriarh sârbesc din Ipek († 1706). A colonizat în Ungaria (în 1690), vre-o 80 mii de Sârbi, câștigând dela Împăratul Leopold, independența bisericească și mai multe privilegii naționale pentru ei. C. e recunoscut cap bisericesc al tuturor ortodoxilor din Ungaria, apoi Sârbilor li se dă drept să-și aleagă Voevod național, care e și șeful trupelor sârbești. C. și-a câștigat mari merite pentru Sârbi.

Cerografie, gravură în ceară. Se face astfel: pe o placă de cupru se pune un strat de ceară pe care se face desemnul; liniile acestuia se taie până la placă, iar reproducerea se face prin galvanoplastie.

Certeze (2306 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Oașiu Of. P. local. G. Isvorul la 6 km.

Certitudine (teor. cun.), starea minții, care stăpânește adevărul, opusă stării de îndoială. C. „subiectivă" este C.-a întemeiată pe principii personale și nu pe temeiuri logice generale și valabile pentru toate mințile, cum e C.-a „obiectivă" s. științifică. Criteriul C.-ii este evidența și necesitatea (imposibilitatea de gândi contrarul adevărurilor).

Ceruza (chim.), sau albul de plumb este un carbonat bazic de plumb, $(CO_3)_2 Pb_3 (OH)_2$, de culoare albă, insolubil în apă, solubil în acid azotic și foarte întrebuințat în pictură pentru puterea lui

acoperitoare mare. Hidrogenul sulfurat înnegrește C., iar prin căldură aceasta se transformă într'un miniu de culoare portocalie. Se prepară din plumb, acid acetic și bioxid de carbon, după procedeul Olandez sau dela Clichy.

Ceruzita (min.), carbonat de plumb incolor sau alb cu nuanțe cenușii sau gălbui, cu luciu gras. Este un mineral principal de plumb, întrebuințându-se pentru extragerea plumbului. In țară se găsește la *Moldova nouă*, Sasca, Rodna.

Cervantes, Miguel de C. —, Saavedra, cel mai mare romancier spaniol (n. 1547 † 1616). A publicat în 1585 „Galatea" și vreo 30 de piese. In 1584 „Batalla", 1586 „Bosque amorso", și „Confusa" în 1587. Se mai cunoaște Jerusalem, Gran Turquesca, Amarante Arsinda și poate că cele 2 piese: „El Trato de Argel" și „Numancia" sunt din această epocă. Are o viață foarte sbuciumată. Opera sa cea mai mare este romanul „Don Quichotte" (1605), lucrare originală și adânc spaniolă, fiindcă are tipuri principale de rasă și spiritul de aventură plin de misticism, fatalist. Autorul face să retrăiască viața intensă a Spaniei din acest secol într'o serie de tablouri pitorești și pline de cavalerism. Acest roman a avut o influență în literatura universală deși ca stil are repetiții și neglijențe. Este plin de grație, colorat, simplu într'o epocă în care era pierdut gustul simplicității. C. a mai scris multe comedii și altfel de piese, fără mare valoare lit., apoi Viagio nel Parnasso, o alegorie destul de monotonă și prea lungă, și „Trabajos de Persiles y Sigismunda" ,apoi „Novelos ejemplares" unele dintrânsele demne de gloria lui C., mai ales cele picarești.

Cervenia (3196 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Zimnicea. P. U. și G. Smârdioasa la $2^1/_2$ km.

Cervide (zool.), cerbii, familie a ruminanților (rumegătoarelor). Masculii cu coarne ramificate. In Europa Cervus elaphus (Cerbul), Alce, C. dama.

Cervonet, unitatea monetară rusă actuală (din 1923). Este împărțită în 100 kapeici. Valoarea oficială 5.16 dollari, dar reală 2,50 dollari.

Cesalpini Andrea, botanist italian (n. 1549 † 1603). In lucrarea sa sunt primele începuturi de clasificație (ex. De plantis libri VIII).

Cesar, v. Caesar.

Cesare (logică), numirea mnemotehnică a unui mod din fig. a II Silogistică, în care premisa majoră este universal negativă (e), un minora universal afirmativă (a) și concluzia tot e. Are forma:

P ← M: Nici o plăcere nu este lumea materială
S → M: Toate fenomenele fizice s. în lumea materială
S ← P: Nici o plăcere nu e fenomen fizic.

Cesarea, 1. zisă din Cappadocia, oraș în Asia Mică, la poalele muntelui Arge; astăzi Kaisarieh; 2. C. zisă a Palestinei sau maritimă. Oraș în Palestina pe Mediterana. Clădită de Herod cel Mare, s'a *desvoltat mult mai ales după ruinarea* Ierusalimului; 3. C. zisă a lui Filip. Oraș în Palestina, la poalele muntelui Liban, lângă isvoarele Iordanului. Astăzi, Banias.

Cesarini Iulian, cardinal (n. 1398 † 1444), a luptat pentru reunirea bisericii orientale cu cea occidentală. Mort în lupta dela Varna.

Cesiu (chim.), metal alcalin (Cs. = 132.81 alb-argintiu, moale, cu o densitate de 1,8 și un punct de fuziune $26^0 3$, fierbând la 270^0. In aer se aprinde dela sine, și descompune apa în mod energic, din care cauză se păstrează în petrol. Se prepară prin electroliza unui amestec topit de cianură de cesiu și bariu. A fost descoperit prin analiza spectrală deodată cu rubidiu de către Kirchoff și Bunsen (1860), în natură fiind întâlnit în mineralul pollux (silicat de aluminiu și cesiu) și în unele ape alături de potasiu și rubidiu.

Česky Les, masiv muntos din N.-ul lanțului muntos dela V.-ul podișului Cehiei, Se lasă în trepte către interiorul podișului și brusc către Bavaria. Altit. între 800 și 1036 m. Cea mai mare altit. este la Vrf. Čerhov (1039 m.). Impreună cu Šumara, formează așa numite Boehmerwald, nume necunoscut în Cehoslovacia.

Cespedes y Meneses Gonzalo, scriitor spaniol (n. 1585 † 1638). A scris: Varia fortuna del soldato Pindaro (1626), scriere însemnată prin puritatea morală, dar cu unele povestiri cam lungi și stilul cam cântat. A mai lăsat: Poema tragico del Español Gerardo y desengaño del amor lascivo (1615—1617).

Cestius Caius, pictor și tribun roman, celebru prin mormântul său: Piramida lui C. (înalt de 37 m.), care se află aproape de Poarta Sf. Pavel din Roma; probabil e acel bogătaș, care e pomenit de Cicero într'un discurs.

Cestode (zool.), viermi platelminți (lați) paraziți în intestinul vertebratelor; n'au aparat digestiv, se hrănesc prin osmoză. Capul (Scolex) are croșete cu care se agață de peretele intestinal. Se desvoltă prin metamorfoză în care timp schimbă gazda (v. Tenii și Botriocefali).

Cesură (versificație), pausă în mijlocul versului, care împarte versul în două părți egale:

„Părea că printre nouri // s'a fost deschis o poartă"

(„Melancolie", Eminescu). Cele două jumătăți despărțite prin C., se numesc emistihuri.

Cetacee (zool.), (Balene) ordin al mamiferelor, complect adaptate vieții marine. Corp pisciform, membrele anterioare transformate în înotătoare, cele posterioare rudimentare; înotătoarea codală orizontală.

Cetal sau ceatal, punct de bifurcație a Dunării sau a brațelor ei. Cunoscute: Ceatalul Ismail, punctul unde Dunărea se desparte în brațul Chilia și Sf. Gheorghe. Din acest punct începe Delta Dunării (v. c.). Ceatalul Tulcea, punctul în care se desparte brațul Sulina din brațul Sf. Gheorghe.

Cetăreni (3725 loc.), com. rur. jud. Iași, pl. Copou. P. U. Ungheni și G. Ungheni la 11 km.

Cetate (milit.), o localitate sau un oraș fortificat în sist. de fortif. perm. Rolul C.-ților poate fi: a) strategic, pt. a favoriza acțiunea armatelor naționale sau a contracara acțiunea armatelor inamice; b) Tactic cu scop imediat, de a apăra poziționi de un interes mai însemnat. Exemple de cetăți: Paris, București, Verdun, Liège, Maubeuge, Anvers, etc. Războiul cel Mare (1914—1919), a dovedit ineficacitatea cetăților în fața puterii artileriei.

Cetate (5272 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Calafat. Perc. locală, medic, farmacie. Of. P. local G. Moțăiței la 14 km.

Cetatea, bancă economică-comercială cu sediul în Brașov și sucursale în Cluj, Rupea, Odorheiu și Toplița. Inființată în 1909; are capital 20 milioane lei; fond de rezervă 6.700.000 lei și profit curat pe 1928 lei 2.026.475. Director general: Ioan Iosif.

Cetatea Albă (33.900 loc.) oraș, capit jud. cu același nume. Așezat pe malul limanului Nistrului, aproape de mare. In jurul orașului sunt vii multe, ce merg până la mare. Are prefectura județului, tribunalul, judecătorie de ocol, vamă, port la limanul Nistrului. Oficiu P. T. T. Stație de C. F. R. Este unul din cele mai vechi orașe ale Moldovei.

Cetatea Albă, jud. din Basarabia de SE. Supraf. 7595 kmp. cu 374806 loc. Mărginit la E. cu Ucraina, de care se desparte prin Nistru, la SE. are M. Neagră cu țărmul alternând, când înalt când jos, cu lagune marine: Sasic, Alibei, Șagani, etc., la S. jud. Ismail, la V. Cahul, iar la NV. jud. Tighina. Mare parte este situat în partea de S. a platformei Basarabene formate din loess așezat în masă mare peste terțiar (pliocen). Apele curgătoare au săpat vâi adânci până la baza loessului, desgolind roca de bază. Majoritatea solului este ciornoizem ciocolat, care trece, spre S. și V. în sol castanin, iar spre N. în ciornoizem propriu zis. Făcând parte din Bugeac, jud. C. este complet cuprins în regiunea de stepă din S.-ul Basarabiei. Clima continentală extremă cu puternicele viscole, datorite crivățului, fac ca toate satele să se adăpostească în văi. Râurile mai importante afară de Nistru sunt: Cogâlnicul și Sărata, ce-și duc apele în lac. Conduc, Alcalia, etc. Singura bogăție a jud. C. sunt: agricultura și cultura viilor pe malul Nistrului (Cetatea Albă, Bugaz și Șaba). Ca industrie: mori, ateliere de reparat mașini, de făcut și reparat unelte de agricultură, fabrici de uleiu de floarea soarelui, etc. Face parte din episcopia C. A. cu sediul la Ismail, inspect. școlar regiunea Chișinău, Curtea de Apel din Chișinău, inspect. industrial C. A. și al II insp. minier (Buzău). Are 103 com. rur. și 1 com. urb. împărțite în 8 plăși. Capit. municipiul Cetatea-Albă. Alte centre importante: Arciz, Șaba, Ivăneștii-Noi, etc. La Bugaz și Budachi sunt plaje marine, căutate de loc. din Basarabia.

Cetatea Albă-Ismail, episcopie ortodoxă. Inființată în 1923, având primul episcop pe profesorul bucovinean Nectarie Cotlarciuc, care după un an de păstorie trece la Cernăuți ca Mitropolit. Locul lui vacant la C. A. îl ocupă, în 1925, episcopul militar, fost protoereu în Alba-Iulia, Justinian Teculescu. In Ismail are seminar pentru preoții viitori.

Cetatea-de-Baltă (1567 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mică, pl. Târnava-Sân-Martin. Of. P. local. G. locală.

Cetatea de granit, soc. de expoatare de cariere și mine. cu sediul în Brașov și 9 milioane capital. Carierele sunt în Dobrogea la Carabal-Greci, având cel mai bun granit din România. Inființată în 1922. Director general Ioan Iosif; președ. cons. de administrație: Ștefan Meteș.

Cetățenia de onoare, se acordă străinilor pentru merite excepționale aduse statului rom. De ex. Generalul Berthelot este cetățean de onoare al României.

Cetățenia română. Este cetățean rom. prin naștere orice persoană născută din tată român, prin căsătorie legitimă, sau din mamă româncă, în afară de căsătorie. — (v. Cetățenia de onoare). Devine

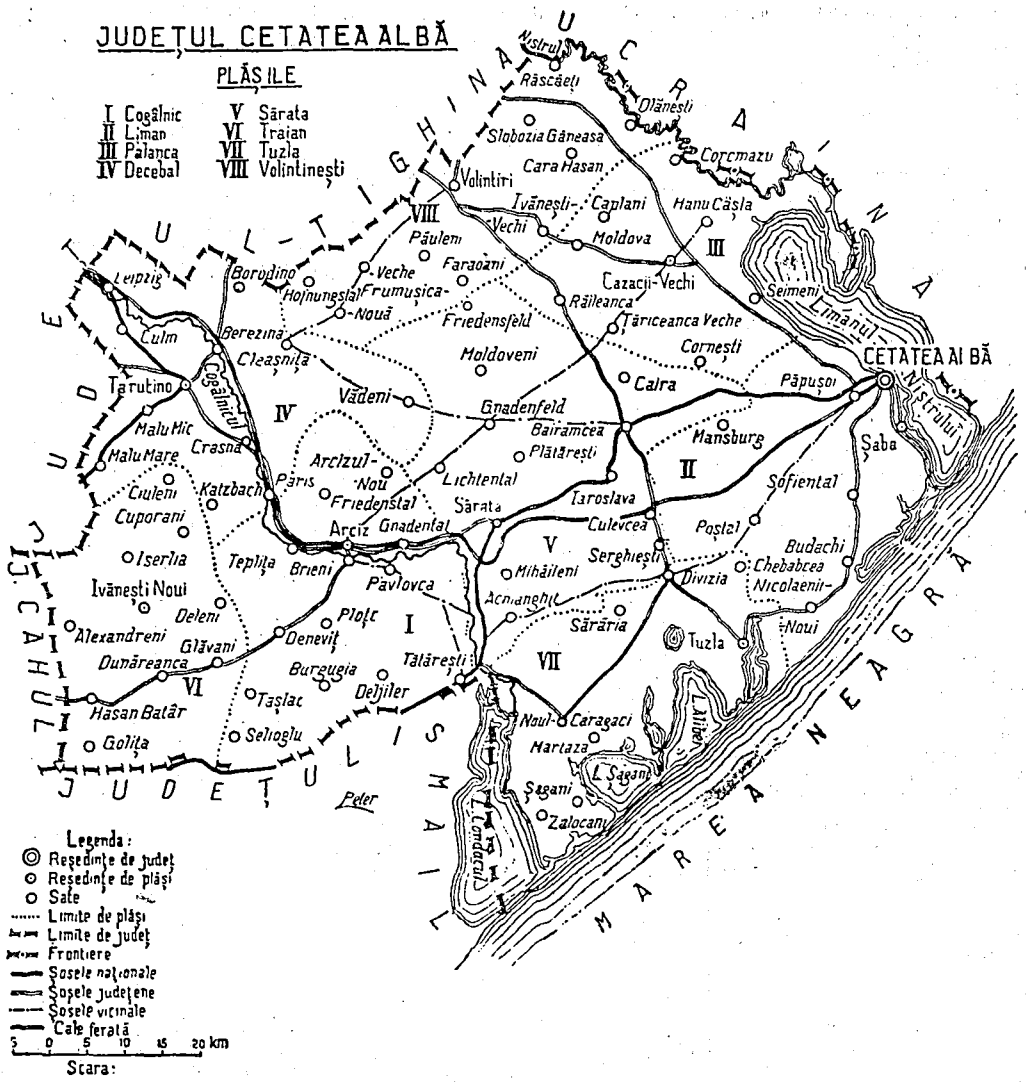

cetățean rom. orice persoană, care dobândește acest drept printr'un act posterior nașterii. — Copii legitimați (v. c.), copii adoptivi, copii găsiți pe teritoriul României, fără tată și mamă cunoscuți, sunt Rom. La noi deci cetățenia se întemeiază pe „jus sanguinis" (v. c.). (v. naturalizare, cf. pierderea cetățeniei).

Cetățuia. 1. mănăstire frumoasă și puternică lângă Iași, zidită de Gheorghe Duca Vodă, între 1669—71, după modelul Trei Ierarhilor lui Vasile Lupu. Aici a fost așeziat Mihai Vodă Racoviță, la 1716, de Nemții năvălitori în Moldova. 2. mănăstire lângă Râmnicul Vâlcei făcută la 1680 de Mitropolitul Teodosie.

Ceteraș Munții —, în Transilvania, pe malul drept al Mureșului între văile Găoagiului și Luncoiul. Piscuri însemnate: C.-ul Mare (1077 m.); Halteu (1046 m.). Sunt formați din roci eruptive. In acești munți sunt însemnate mine de aur, argint, pumb, aramă, etc.

Ceteris paribus (lat.), asemenea cu alții (ceilalți).

Ceterum censeo Carthaginem esse delendam, celebrele cuvinte cu cari, senatorul roman Cato-Censorius își încheia orice vorbire în Senat. („Totuși sunt de părerea că orașul Cartagena trebuie distrusă.")

Cetinje, Cettinge, Cetinge, Cettinie, Cetinie, oraș în Jugoslavia, vechea capit. a Muntenegrului, într'o vale înconjurată de munți carstici, 5500 loc. Și-a pierdut importanța dela 1918. Episcopat ortodox. In 1480 a fost numai o mănăstire, care a devenit mai târziu centru, unde se grupau șefii populației și care a fost origina Muntenegrului. A fost de mai multe ori ars de Turci și în 1918 a fost încorporat la Jugoslavia, împreună cu regatul Muntenegru.

Cetonele (chim.) formează o clasă de corpi organici caracterizați prin funcțiunea carbonil: $R \backslash C = O$. unde R și R' reprezintă radicali alchilici sau arilici. Prin reducerea cetonelor se obțin alcooli secundari iar prin oxidare se obțin doi acizi organici fiecare cu un număr de atomi de carbon mai mic decât ai cetonei. Nomenclatura lor se face prin terminațiunea „on"-ă pusă la sfârșitul hidrocarburii generatoare. Ex. dela hidrocarbura propan, avem cetona propanonă (acetona), dela camfan avem camfona (camfor), etc.

Cette (36.500 loc.), oraș din Franța, (départ. Hérault), situat pe o limbă de pământ între Mediterana și lacul Thau. Furnale de topit fierul. Se mai scrie Sète.

Cetylalcool (chim.) sau alcool hexadecyclic, alb cristalin cu un punct de topire de 49° și de fierbere de 340°, component al spermacetului — extras din ca-

vitatea craniană a casalotului — sub forma de ester palmitic.

Cevennes, Munții —, șir muntos din Plateau Central (Franța), între izvoarele Ardèche și Herault, C. propriu zișl, dela Aigoual (1567 m.), a Finiels, formează extremitatea penegalenei Lozerè și Gévaudan, cu aceleași caractere morfologice: terenuri vechi metamorfozate cu o pătură de calcar, mai mult sau mai puțin erodată. Se observă dela N. la S. lanțul Bougès (1424 m.) și montagne des Portes, apoi Gardon d'Alès și Mialet la V. Aigoual (1567 m.) și Esperon. C. au un relief foarte crestat ceeace constitue o piedică pentru trecători. Clima aspră, în văi, centre industriale unde se lucrează mătasea.

Ceylon, o mare insulă în marea Indiilor, aparținând Englezilor, separată de India, prin strâmtoarea Palk, plină de corali. Capit. Colombo. Supr. 65610 kmp. cu 5.125.000 loc. E construit dintr'un masiv de gneis ce se înalță până la 2538 m. Numai peninsula Jaffua e formată de corali. Temperatură tropicală, foarte caldă în părțile joase din S. și temperată în vest. Musonii de S. și NE. aduc bogate ploi. Râul principal Mahavelli-Ganga. Vegetație tropicală, ceai, cauciuc, palmieri, orez. Comerț desvoltat. Produsele solului: grafit, mică, pietre prețioase (safir, rubine, etc.). și perle în golful Manaar. Ocupată de Portughezi în 1598, cucerită în parte de Olandezi în 1650, insula devine engleză în 1818.

Cézanne Paul, celebru pictor franc. (n. 1839 † 1906). Dela studiul dreptului a ajuns la pictură, lucrând, la început mai ales sub influența pictorilor Delacroix și Courbet. Din peisajist devine impresionist ca și Degas. A pictat natură moartă și peisajii din Provența.

Chabaneix Philippe, poet franc. (n 1898). A întemeiat două reviste: „l'Effort des jeunes" (1915) și „Bel Espoir" (1916) și a scris: „Les Tendres Amies" și „Le Poème de la rose et du baiser".

Chabanon Paul-Michel Guy de —, literat franc., poet mediocru, dar erudit, membru al Academiei franc. (n. 1730 † 1792).

Chabas François-Joseph, unul din cei mai activi și m. distinși egiptografi franc. (n. 1817 † 1882).

Chabas Paul, pictor franc. (n. 1869), membru al Acad. de belearte, excelent portretist și reprezentator al sexului feminin în baie.

Chabazitul (min.), v. Zeolite.

Chabrias, general athenian (n. 388 a. Chr. † 357 a. Chr.). A luptat cu succes împotriva Spartanilor, învingându-i pe acestia la Naxos (376 a. Chr.).

Chadisha, prima soție a lui Mahomed, cea care a crezut mai întâiu în misiunea divină a profetului. Era bogată, căci moștenise avere dela al doilea bărbat ce l-a avut înaintea lui M.

Chagall Marc, pictor rus, de origină evreu (n. 1882). A pictat, până în 1910, tablouri din viața poporului rus și evreu, apoi futuriste și expresioniste.

Chagrin (merc.), varietate de piele sgrunțuroasă tare și vârtoasă, preparată în Orient (Astrahan, Bulgaria, Turcia, Rusia), din spinarea pieilor de măgar, cal, catâr, cămile, etc., întrebuințată la confecționarea de hamuri, frâne, scoarțe de compactare, etc.

Chaise longue (franc. cit. șezlong), canapea fără spate.

Chalazion (med.), mică umflătură la pleoapele ochiului.

Chalazogamie (bot.), pătrunderea tubului polinic, în timpul fecundației, prin chalază.

Chalcedon, oraș antic în Bithinia, lângă Bosfor, situat în fața Constantinopolului, dărâmat mai târziu de Osmani. Aici s'a ținut în 451 sinodul ecumenic numit de C. Mai târziu, pe ruinele vechiului oraș s'a zidit orășelul Kadikioi, -azi un cartier maritim al Constantinopolului.

Chalcis, Khalkis sau Euripo, oraș și port în Grecia, în insula Negroponte, pe Euripe; 13300 loc. Capitala insulei. In apropiere se exploatau mine de aramă.

Chaldea, numire dată de scriitorii greci Babiloniei întregi. Extensiunea ei geografică a fost în legătură cu progresul imperiului caldeian. La început C. cuprindea numai câteva cetăți de la cursul inferior al Eufratului și Tigrului, mai târziu tot teritorul dintre aceste două râuri, iar în sec. al VI a. Chr. corespundea Babyloniei, Satrapia imperiului lui Darius. Pe la 3000 a. Chr. C. era civilizată, ca și Egiptul și se împărția în Sumer și Accad, două teritorii cu popoare deosebite (Accadieni au fost Semiți), care au construit canale și numeroase orașe, cu cărămidă. Insemnate au fost: Ur, Sirtella, Agade, Babylon, etc. In fruntea lor erau regi-preoți, când suverani, când supuși unii altora. Pe la 2500—2000 a. Chr. C. a luptat cu îndârjire împotriva Elamului și Asiriei. In acest timp Semiții fore un nou imperiu cu capit. Babylon și cu regele vestit Hammurabi (v. Asiria, Babylonia).

Chaldeeni, numele primitiv al Babilonenilor. După epoca lui Alexandru cel Mare, Ch. erau preoții, cari preziceau viitorul.

Chalgrin Jean-François, arhitect franc. (n. 1739 † 1811), care a zidit le Collège de France și a dat primul plan al Arcului de triumf dela Etoile (v. Arc de triomphe...).

Chalkondylas (Chalkokondylas) Demetriu, gramatic grec (n. 1424 † 1511), prof. de limba greacă în Perugia, Padua, Florența și Milano. Refugit dinaintea Turcilor la cuprinderea Constantinopolului, el a contribuit la renașterea lit. grec. prin tipărirea operelor lui Homer (1488). Isokrates (1493), etc. — Fratele său Laonikos, a scris o Istorie a imperiului bizantin dela 1297—1462.

Challamel Augustin, literat franc. (n. 1818 † 1894). A scris opere de popularizarea cunoștințelor istorice.

Challemel-Lacour, Paul Amand, bărbat de stat franc. (n. 1827 † 1896), prof. de filos., membru al Acad. franc. Amic al lui Gambetta. A ocupat înalte funcții polit.

Challenge (șalanj) premiu sportiv, care se schimbă, dat de obiceiu de un mecenat al sportului. Pentru obținerea lui se organizează concursuri anume reglementate prin regulamentul premiului respectiv. Pentru posesiunea definitivă a premiului, se cere de a fi de 3 ori câștigat consecutiv, ori de 5 ori în total. Ch. înseamnă și premiul în sine. Astfel de trofee sportive celebre sunt: Davis-cup, Corinthian-cup, etc. La noi: Cupa Carol (atletică), Cupa Cămărășescu, Dr. Luppu (tenis), Cupa Reg. Alexandru I, al Jugoslaviei (football), Neagu Boerescu (Hockey pe ghiață).

Chalmers Thomas, eolog englez (n. 1780 † 1847), a luptat pentru libertatea bisericei scoțiene.

Châlons-sur-Marne, oraș din Franța, capit. depart. Marna. Are 31.380 loc. Șc. de arte și meserii. Monumente frumoase. Catedrala Saint-Etienne (sec. al XII), biserica Notre-Dame-en-Vaux, primăria și prefectura. Comerț cu vinuri, sticlărie, grâne, lână. La N. de Ch. este un mare câmp de exerciții al armatei franceze.

Chalon-sur-Saône, oraș din Franța (Saône et Loire), cu șantiere navale și uzine metalurgice, sucursale ale marilor uzine Creusot. Un pod din sec. al XV, și biserică din sec. XIII. 32.000 loc.

Chamberlain, 1. Joseph (n. 1836 † 1914). om politic englez, deputat, în 1880—85 ministru de comerț, 1895 ministru al coloniilor; politica lui imperialistă a contribuit la isbucnirea războiului cu Burii. A fost unul dintre șefii liberalilor unioniști. Fiul său, 2. Joseph Austen (n. 1863), om politic englez; unul dintre cei mai mari financiari englezi; a studiat la universitățile germane, în 1915 primsecretar de stat al Indiilor; în guvernul Lloyd George cancelarul tezaurului; dela 1920 unul dintre conducătorii partidului unionist. Dela 1924 ministru de externe. 3. Houston Stewart n. 1855, scriitor, trăiește în Germania dela 1905, fiind căsătorit cu fata lui R. Wagner. Opera principală în multe edifii: Die Grundlagen des 19-ten Jahrhunderts. Crede și luptă pentru superioritatea rasei arice-germane.

Chambers Efraim Ch., scriitor engl. (n. 1680 † 1740), autorul unei apreciate enciclopedii a artei, apărută în 1728 (2 vol.), colaborator la „Literary Magazine".

Chambéry, oraș din Franța, reșed. depart. Savoie, 23.400 loc. Curte de apel, Academie. Fabrici de vermut și paste alimentare; tăbăcării, țesături fine de mătase și de lână. C. e într'o câmpie fertilă.

Chambéry, oraș din Franța, reșed. depart. Savoie, 23.400 loc. Curte de apel, Academie. Fabrici de vermut și paste de mătase și de lână. C. e într'o câmpie fervre și Tuilleries.

Chamfort Nicolas-Sébastian Roch zis de, literat franc. (n. 1741 † 1794); membru al Acad. franc., colaborator cu Mirabeau. Este spiritual în Pensées, maximes et anecdotes.

Chaminade Cecilia, compozitoare franc. (n. 1861). Cultivă genul miniaturist. A scris numeroase piese pentru pian, lieduri, lucrări orchestrale. Lucrări în stil mai mare „Les Amazones" (cor și orchestră), un balet, 2 suite pentru orchestră, 2 trioruri, etc.

Chamisso, Adalbert von —, numele de origine: Louis Charles Adelaïde de Chamisso, poet liric germ., (n. 1781 † 1838) Francez de origine, refugiat în Germ. cu părinții săi de mic copil, în timpul revoluției. Poeziile sale au devenit foarte populare și au fost puse, multe din ele, în muzică de Robert Schumann (ciclul „Frauenliebe und Leben"). Poet multilateral, în privința genurilor lit. pe care le-a cultivat, se caracterizează însă mai ales prin seriozitate și melancolie. Povestirea sa „Peter Schlemihl" e foarte cunoscută pretutindeni. A fost câtva timp ofițer german și membru al acad. germ. A studiat științele naturale, în care a făcut și descoperiri.

Chamois (franc.), piele de capră neagră, albă-gălbue cu nuanțări reduse în roșu (Okker).

Chamonix sau **Chamonix-Mont-Blanc**, oraș din Franța (Haute Savoie), în valea Ch. Stațiune climaterică și centru sportiv și turistic important la poalele lui Mont Blanc.

Chamotte (merc.), argilă arsă refrac-

tară, întrebuințată la construirea cuptoarelor cu temperatură înaltă.

Champagne, veche provincie în Franța, din care s'au format depart.: Ardennes, depart. Marne, Haute-Marne, l'Aube, Château-Thierry, Meaux, Coulomniers Provins de Sens, Joigny și Tonnere și câteva comune din Vosges și Côte d'Or. Numele vine dela câmpia din mijloc. La N. este Provence cu pământuri grase, bogate, propice culturilor variate. La N. și E. Champagne humide, pământ argilos, impermeabil, acoperit cu păduri imense, lacuri, mlaștini. In centru Champagne pouilleuse cu păduri de brazi, în văi însă sunt sate, care cultivă cereale. La Brie champenoise cu terenuri terțiare; la Sud și N. pământ pentru cultura grâului. La SE. Haute Marne, pământ asemănător cu cel din Lorraine. Este Haute-Champagne, cu văi pitorești, păduri considerabile, climatul ploios. Bogăția acestor provincii este vița de vie.

Champaigne sau **Champagne** Philippe de —, distins pictor din școala flamandă (n. 1602 † 1674). A trăit mai mult în Paris. S'a distins prin admirabile portrete (Ludovic XIII, Richelieu) și scene religioase (Intrarea în biserică, Triumful fecioarei), în care este preocupat de a reprezenta fidel realitatea, cu un colorit proaspăt. Alte lucrări: Christos mort, Ludovic al XIII încoronat de Victorie, etc.

Champaur Félicien, scriitor franc. (n. 1859). A scris romane: Dinah Samuel, Poupée japonaise, la Faute des roses, Lulu, l'Arriviste, l'Ingénue, l'Empereur des pauvres, etc. In ele se găsește multă originalitate de imaginație.

Champ-de-Mars, vast teren în Paris, de peste 1000 metri, cu o suprafață de 42 de hectare, pe malul stâng al Seinei, lângă Turnul Eiffel. Era destinat, înainte vreme, manevrelor militare. Azi se află pe o parte Școala militară.

Champfleury. Jules Husson zis Fleury, literat franc. (n. 1821 † 1889). A scris romane realiste: Chien-Caillou, Les Amoureux de Sainte-Périne, Les Bourgeois de Molinchart, etc.

Champigny sur Marne, com. în depart. Seinei cu 20.290 loc. Cariere însemnate. Lupte mari între Francezi și Prusieni în 1870.

Champion (franc. șampion) v. Campion.

Champollion Jean-François, distins egiptolog franc. (n. 1790 † 1832). In 1822 a reușit să decifreze, din inscripția găsită de lângă Rosette, scrierea hieroglifică. Pentru a continua acest început, C. a studiat limba coptă și a găsit-o mult înrudită cu cea din hieroglife. El este fondatorul Egiptologiei.

Chancellor (General Lt. Sir John Robert) înaltul comisar pentru Palestina.

Changarnier Nicolas Anne Theodule, general franc. (n. 1793 † 1877). S'a distins în campania din Algeria. In 1848 a comandat trupele garnizoanei din Paris în 16 Aprilie 1848; numit apoi comandant suprem al gardelor naționale, mai târziu al celor regulate. Inamic al republicei, din care pricină a fost exilat (1851). Reintors în 1859, el participă, în 1870, la apărarea orașului Metz. Ajunge în captivitate germană. In 1871 deputat, iar în 1875 senator. A fost apărător al lui Bazaine (v. c.).

Changhai sau **Shanghai,** port chinez la Marea Chinei, aproape de gurile fl. Yangče-Kang. Are 2.000.000 loc. cu apr. 20.000 străini. Este oraș chinezesc bogat și suprapopulat. Portul e unul din marile intrepozite ale lumii. E un centru tehnic și de misiuni religioase; c și un centru mare politic. La Ch. au fost concesiuni europene, cari aveau dreptul de exterioritalitate. Revoluția din 1928 s'a încheiat cu suprimarea acestui drept.

Chan-Si, însemnată și bogată provincie din China. Multe cereale în special grâu. Cărbuni (antracit, huilă), sare, gips, petrol. Supraf. 207.300 kmp. cu 10.932.000 locuitori.

„Chanson de Roland", la —, celebră epopee regală franc., având ca erou național pe Charlemagne. In forma de astăzi ea datează din sec. al XI, deși e sigur că fusese anterior redactată. Ca multe opere medievale, Ch. de R. este anonimă. Povestirea arată cum Charlemagne, învins înaintea Saragossei trece Pyrenei, iar ariergarda lui fusese distrusă de Gasconi. Roland fu omorît acolo. Epopeea exagerează epizoadele, făcând din Roland nepotul împăratului, și moartea lui o pune pe seama trădătorului Ganelon. Partea cea mai frumoasă e lupta de la Roncevaux și moartea eroului principal, care nu vrea să sune din corn spre a chema pe Charlemagne să-l scape de atacul Sarassenilor, cu care complotase Ganelon, trimisul lui R. contra lor. Charlemagne — în unele versiuni ale poemei — trece Pyreneii înapoi, bate pe Sarasseni și pedepsește pe Ganelon.

Chansonette (franc.). 1. Cântec mic, un fel de romanță. 2. Cântăreață de varieteuri.

Chansons de geste (lit. franc.), vechi poeme eroice pop. franceze. După teoria lui Bédier (v. c.) au fost compuse în cinstea fondatorilor s. protectorilor abațiilor, care se găsiau în drumul pelerinilor mediaveli, fiind cântate. Cele m. vechi datează din sec. al XI. Intre ele trebuie socotită celebra „Chanson de Roland" (v. c.) și au fost transformate în sec. al XII, perzistând m. mult în Nordul Franței (sec. al XII). Până în sec. al. XV epopeea nu s'a mai cântat, ci s'a citit numai, iar atunci a fost transpusă în versuri rimate și apoi tradusă în proză.

Chan-Tung sau **Chan-Tung** (cit. Șan), provincie chineză în penins. Ch. Are una din cele mai dense populațiuni din China (207 loc. pe kmp.). Una din cele mai bogate provincii.

Chanzy Alfred (citește Șanzy), general franc. (n. 1823 † 1883), a luat parte în războiul franco-germ. din 1870, distingându-se în bătălia victorioasă dela Coulomiers și apoi în calitate de comandant al armatei a II prin faimoasa retragere dela Vendôme la Mans. A fost comandant de corp de armată, guvernatorul Algeriei și ambasador la Petersburg.

Chaos, în mit. greacă, fiul lui Kronos și tatăl lui Erebos (întunerecul) și Nyx (noaptea). Personifica spațiul fără de margini dinaintea creierii lumii.

Chapada (Serra de —), lanț muntos în statul Brazilian Bahia, cu multe zăcăminte de aur și diamante.

Chapelain Jean, poet franc. (n. 1595 † 1674). A redactat „Sentiments de l'Académie sur le Cid", și poemul epic Pucelle, la care a lucrat 20 ani. A fost membru al Academiei franc. Boileau a satirisat talentul său poetic mediocru.

Chaplin Charlie, cea m. puternică personalitate și totodată cel m. mare regisor și actor de cinema. Aproape întreaga valoare psihologică a imaginei animate este opera lui Ch. Engl. de origine, născut la Fontainebleau, din părinți artiști de music-hall, debutează în cinema la 1912. Crează o serie infinită de comedii în 1 ori 2 acte. Creațiile m. importante: „O viață de câne", „The Kid" (Puiul), în care apare întâiași dată Jackie Coogan (v. c.), „Charlot soldat", „O idilă de câmp", „Pelerinul", „Goana după aur", „Circul", etc.

Chapman George, poet dramatic engl. (n. 1559 † 1634). A tradus cel dintâiu Iliada (1611) și Odiseia (1616), în versuri engleze. Lucrările dramatice, mai ales comediile (All Fools' și The Gentleman Ushor) au fost mult admirate.

Chaptal Leon Antoine Claude, conte de Chanteloup (n. 1756 † 1832), chimist francez, fost membru al senatului francez, ministru de interne și de stat, descoperitorul procedeului pentru ameliorarea vinurilor (opere: „La chimie appliquée aux art. 1807, 4 vol., „Chimie appliquée à l'agriculture, 2 vol.) numit Chaptalizare.

Chaptalizare (chim.), procedeu de îmbunătățire a vinului, descoperit de Chaptal (v. c.) — care constă în adăogarea unei cantități de marmoră, măcinată fin, formând cu acidul tartric din vin, tartrat de calciu insolubil, care se depune la fund și bioxid de carbon.

Chapuis Auguste compositor franc. contemporan (n. 1862), prof. de armonie la Conservatorul din Paris. Lucrări: fantasie pentru orchestră, sonate pentru violină, un quartet, numeroase piese pentru pian, lieduri, un oratoriu și câteva opere.

Chappuis Pierre A., naturalist elvețian contimporan, doctor în Științe, subdirectorul inst. de Speologie din Cluj. Are lucrări fundamentale asupra crustaceelor inferioare subterane și împreună cu Racovită și Jeannel, a pus bazele Biospeologiei României.

Chaquet Arthur-Maxim, critic și istoric franc. (n. 1853 † 1925), prof. de limba și lit. germ. la Collège de France. E cunoscut mai ales prin lucrările sale asupra Revoluției (11 vol. 1886—95).

Charaka (Ciaraka), medic indian, prob. sec. al II—III p. Chr., autor al unei „ayur-veda" (știința despre viață), carte care redă doctrinele medicinii vechi indiene, foarte înaintată pentru timpurile acelea.

Charcot Jean-Martin, medic (neurolog), franc. celebru (n. 1825 † 1893), clinician neîntrecut în toate direcțiile neurologiei și psihiatriei, reformator al acestor științe. Cercetările sale asupra histeriei sunt fundamentale; pe ele se bazează în bună parte teoriile moderne ale lui Freud. Lecțiile sale clinice clasice sunt cuprinse în „Leçons du Mardi à la Salpêtrière" (1887-88). Operile sale complete și azi de o actualitate vie, au apărut în 6 vol. S'a ocupat și cu legăturile dintre medicină și artă.

Chardonne Jacques (pseudonimul lui Boutelleau) n. 1884, romancier francez. In romanul „l'Epithalame" încearcă să cape din atmosfera analizei eului, prezentându-ne viața de familie, cu peripețiile care o încheagă și o desfac, isbutind să dea un tot de amploare liniștită. In „Middemarsch", e influențat de L. Tolstoi, iar în „le Chant du bienheureux" dă psihologia bancherului, în scene reale, ce se ridică la o adevărată epopee sentimentală și intelectuală.

Charilaos, rege al Spartei, pe la 820 a. Chr. Pe timpul său s'au aplicat reformele lui Lykurg.

Charisius Flavius Sosipater, gramatic latin. A rămas de la el „Ars gramatica" în fragmente, cu studii gramaticale despre scritorii latini arhaici.

Charite, în mit. greacă numele zeiţelor Aglaia, Euphrosyne şi Thalia (ficele Eurynomei), considerate zeiţe ale frumuseţii, graţii, ale dansurilor, ospeţelor, etc. Când se sărbătoriau, se făceau emulaţii literare.

Charitology. (cit. Ciaritologi) sociol. Numire americană pentru o ştiinţă socială — aplicată, numită şi „filantropia". Obiect: clasele sociale anormale (v. c.); studiază genesa (v. c.), tratamentul şi mijloacele de prevenire în privinţa lor (v. Penologia, Sociologia aplicată).

Charivari (cit. Şarivarl) muzică disonantă, gălăgioasă. Titlul unui ziar satiric parizian, fondat în 1832 de Charles Philipon, la care au colaborat şi caricaturiştii celebri: Damnier, Gavarni, Cham, etc.

Charleroi, oraş în Belgia (arrond. Hainaut, pe Sambre). Are 29.000 loc. Nod de căi ferate în legătură cu Bruxelles. Centru important în industria huilei şi cea metalurgică. Basin huilifer, atinge aci cea mai mare adâncime (1100—1200 m.). Cariere de marmură. Mari topitorii de fier, turnătorii, sticlării şi manufacturi de oglinzi. Fabrici de îngrăşăminte chimice, industrii electrice, construcţii de maşini. Face comerţ important cu cărbuni. Lupte mari la începutul războiului mondial.

Charles XII, Histoire de —, roi de Suède, o lucrare istorică a lui Voltaire (1731), în care autorul foloseşte multe documente şi povesteşte viu, ca într'un roman, întâmplările vestitului rege în legătură cu istoria Suediei. In cărţile IV, V, VI se cuprind şi întâmplările lui Carol al XII pe pământul românesc, învingerea lui pe Prut, retragerea la Varniţa, ş. a. Lucrarea, în afară de câteva defecte, e un model de stil narativ.

Charles Philarète V. E., erudit franc. (n. 1798 † 1873). A scris: Histoire humoristique des humoristes, Olivier Cromwell, Galileo Galilei sa vie, son procès et ses contemporains, Mémoirs, etc.

Charles Jacques Alex. (n. 1746 † 1822), fizician franc. El a folosit cel dintâiu hidrogenul la umplerea aerostatelor.

Charleston, oraş maritim în Statele-Unite (Carolina de S.), în fundul unui golf al Atlanticului. Are 67.000 loc. jumătate Negri, jumătate mestiţi. Un principal depozit comercial al celor 2 Caroline. Exportă bumbac, orez, fosfaţi.

Charleston (cit. Ciarlston). Dans original din Carolina de Sud (v. c.) şi care-şi ia numele dela oraşul C. Constă din mişcări foarte repezi înafară şi înăuntru făcute prin încrucişarea (flexiunea părţii de jos a picioarelor. Acest dans sălbatec şi cu mişcări desarticulate este foarte jucat de Negrii din plantaţiile de bumbac, de unde a fost adoptat de Americani în saloane şi apoi a trecut în Europa în 1926. Azi a început să dispară, fiind înlocuit cu dansuri mai frumoase.

Charléty Sébastien, istoric franc. (n. 1867) prof. la facultatea de litere din Lyon dela 1890, fost director general al instrucţiunii publice şi artelor frumoase în Tunis (1908), apoi în aceeaşi calitate în Alsacia-Lorena, a organizat universitatea din Strasbourg şi învăţământul de toate gradele după tipul francez la retrocedarea acestei provincii. Dintre multele sale lucrări istorice citâm: Histoire de Lyon, la Restauration, şi la Monarchie de Juillet, în l'Histoire de la France contemporaine a lui Lavisse. Ch. a întemeiat Revue d'histoire de Lyon, iar din 1927 este rectorul Academiei din Paris.

Charlier Gustave, scriitor belgian (n. 1885). In 1912 prof. la Univ. din Bruxelles, membru al Acad. regale de lit. franc. Scrieri: Le sentiment de la nature chez les romantiques français, Manzoni, Torquato Tasso, ş. a.

Charlotta, mare ducesă de Luxemburg, (n. 1896), suită pe tron în 15 Ian. 1919, în urma abdicării surorii sale Maria-Adelaida. Casa de Nassau, ramura de Zutphen.

Charlotte Joachime de Bourbon, regină a Portugaliei (n. 1775 † 1830), fica lui Carol al IV al Spaniei, cu Maria-Luiza de Parma, soţia infantelui Ion al Portugaliei (ca rege Ion VI). S'a separat de soţul ei în 1806, iar în 1820 ajunge regină a Portugaliei, fiind sufletul partid. absolutist şi opune pe fiul său, Don Miguel, tatălui acestuia.

Charlottenburg, oraş în Germania (Prusia Brandenbourg) pe Sprea 322000 loc., aproape de Berlin, având chiar înfăţişarea unei mahalale a Berlinului. Scoli militare, de geniu, de artilerie. Dela 1870 a luat o mare desvoltare industrială: fabrici de maşini, aparate electrice, de hârtie, de mobile, de colori. Sticlărie. Are un parc frumos în care se află mausoleul reginei Luiza, soţia lui Frideric Wilhelm al III. Izvoare minerale şi băi.

Charma Antoine, filos. franc. (n. 1801 † 1869), fost prof. la Univ. din Caen. A scris: Essai sur les bases et les développements de la moralité humaine, Leçons de philosophie sociale et de logique.

Charmes Francisc, publicist şi om politic franc. (n. 1848 † 1916). Fost colaborator la ziarele „XIX Siècle" şi „Journal des Débats", fost deputat şi diplomat, a înlocuit pe Brunetière (v. c.) la conducerea revistei franc. „Revue des Deux Mondes" (1908). A fost membru al Acad. franc.

Charmette, les —, cătun din com. Chambéry, în care se află casa vestită în care J. J. Rousseau a fost găzduit de Mme de Warens (1736—1740) şi care având încă o parte din mobilierul timpului, astăzi este un muzeu.

Charmides, filos. gr. din Athena, unchiul lui Platon, discipol al lui Socrate, (n. ca. 450 a. Chr. † 404). Unul din dialogurile lui Plato se cheamă Ch.

Charpentier Alexandre, sculptor franc. (n. 1856 † 1909), fost muncitor. Autor de monumente şi de mari basoreliefuri. Opere: Arcaşul, Familia fericită.

Charpentier François, literat şi erudit franc. (n. 1620 † 1702), secretar perpetuu al Academiei franceze.

Charpentier Gustave, compozitor franc. (n. 1860). Director al unui conservator particular din Paris. Lucrări: operele „Louise", „Julien", cantata „Didon" cu care a câştigat premiul Romei la conservatorul din Paris, lucrările corale cu orchestră „La vie des poètes" „Impressions fausses" lieduri, o suită orchestrală „Impressions d'Italie", etc.

Charpentier Jaques, medic şi filos. franc. (n. 1524 † 1574), partizan fanatic al lui Aristoteles, adversar al lui Ramus (v. c.) şi al peripateticilor.

Charpentier Leon Friedrich Wilh. de Toussaint (n. 1738 † 1805), creatorul laboratorului de amalgamare din Freiberg, remarcându-se prin mai multe lucrări din domeniul montanisticei.

Chartier E., pseud. lui Alain profesor şi scriitor francez contemporan, ale cărui scrieri pot fi puse între jurnalism şi literatură. Influenţat de curentul filosofic anti-intelectualist francez, el vrea „o inteligenţă mai greoaie", „strâns legată de lucrurile reale, care să nu despartă ideea de instrument".

Chartism, mişcare liberală engl. formată în 1838 pentru obţinerea drepturilor clasei lucrătorilor.

Charton Edouard-Thomas, scriitor franc. (n. 1807 † 1890). A fondat reviste de popularizare: le Magasin pittoresque, la Bibliothèque des merveilles, l'Illustration, le Tour du Monde, etc.

Chartres, oraş din Franţa (Eurc et Loir). Are 23.630 loc. Un oraş de artă important cu frumoase monumente. Oraş vechiu, cu străzi înguste, pitoreşti. Are o frumoasă catedrală (Notre Dame), cea mai bogată şi mai impunătoare dintre monumentele în stil ogival din Franţa.

Chartreuse (La Grande), masiv muntos în Alpii francezi, făcând parte din zona subalpină, limitat la N. de depresiunea Chambéry—Mont-Mélian. E format din şiruri de munţi calcaroşi (jurasic şi cretacic) îndreptaţi dela NE. la SV. acoperiţi de păduri şi văi cu păşuni bogate. Valea Guiers este cea mai populată dintre văile masivului. E foarte vizitat de turişti.

„Chartreuse de Parme" (la —,). Roman de Stendhal (Henri Beyle) scris în 52 de zile, mai mult cronica vieţii lui Fabrice del Dingo, personajul principal, decât un roman propriu zis.

Charybdis şi **Scylla**, stânci primejdioase pt. anticii corăbierii în strâmtoarea dintre Italia şi Sicilia. Când încercau să scape de o stâncă, vârtejul apei îi arunca în cealaltă, de aici proverbul: A cădea din Scylla în C. — In mit. un monstru, care reprezenta sorbul acesta periculos.

Chasidim, sectă evreiască întemeiată la 1750 de Israel Baa-Sem (făcătorul de minuni din Podolia). C.-ii îşi însoţesc rugăciunile cu salturi, sbierături şi bătăi în palme; ei sunt răspândiţi în Rusia, Polonia şi România.

Chasmogame (biol.), se numesc acele flori, cari se deschid în momentul când stigmatul are substanţe cleioase suficiente, pentru ca să reţină boabele de polen. Chasmogamia favorizează foarte mult fecundaţia încrucişată.

Chassang Alexis, scriitor franc. (n. 1827 † 1888). Lucrări: Histoire du roman et de ses rapports avec l'histoire dans l'antiquité grecque et latine, Apollonius de Tyane, Dictionaire grec-français, ş. a.

Chastagnet Auguste, poet franc. (n. 1825 † 1902). Amic cu Mistral, a fondat în Perigord o şcoală lit.: „Lou Bournat dou Perigord" şi a publicat mai multe volume de versuri: „Lous Bouqueis de la Jano", „Counteis et viorlas", „Per tua lon tems", în care cântă viaţa dela ţară.

Chastellain George supranumit l'Aventureux, istoriograf oficial al casei de Bourgogne (n. 1404 † 1475); unul din cei mai însemnaţi prozatori franc. din sec. al XV. A scris o „Chronique", din care s'au păstrat fragmente ce cuprind informaţii preţioase, dar sunt scrise într'un stil cam pompos. A scris şi poezii ocazionale, fără mare importanţă.

Chateaubriand Alphonse de-, romancier francez, n. 1877. A reuşit în romanul provincial, cu „M. des Lourdines", luând premiul Goncourt. In „la Bière", dă zugrăvirea puternică şi aspră a vieţii ţărăneşti din Bretagne.

Chateaubriand, François René vicomte de —, poet şi literat franc. (n. 1768 † 1848. A debutat cu versuri: elegii, poeme şi o tragedie, azi necitită [„Moïse"]. Din aceste versuri a rămas populară romanţa „Le montagnard émigré". Dar **Ch.** este renumit mai ales prin proza sa lit.; inspirată de un puternic avânt şi dotată cu o mare expresivitate artistică. Proza lui cuprinde cele mai frumoase descrieri de natură. Este un strălucit iniţiator al romantismului, reprezentând în romanul autobiografic „René" cea dintâiu afirmare a individualismului acestei directive. In „le Génie du Christiansime", **Ch.** face apologia religiei creştine, fixând cu talent încă o latură cultivată de romantism mai târziu: inspiraţia religioasă. In „Atala" găsim un episod detaşat din

Fr. René de Chateaubriand

„le Génie du Christianisme". „Les Martyres" este o povestire epică, în care păgânismul şi creştinismul sunt puse faţă în faţă, pentru a scoate valoarea celui de-al doilea în evidenţă. „Mémoirs d'outre tombe" sunt însemnările lui **Ch.**, care au fost publicate după moartea sa. El a fost om politic şi orator, însă puterea de imaginaţie şi o excesivă sensibilitate a copleşit şi aici întreaga-i activitate. Opera lui deschide izvoare nouă de energie poeziei, care decăzuse la sfârşitul sec. al XVIII, dând semnalul unei revoluţii literare şi începe restaurarea morală şi religioasă din sec. al XIX, exercitând o înrâurire imensă. Sentimentul religios, inspiraţia şi cultul eului, toate aceste elemente ce vor alcătui sâmburele mişcării romantice, se găsesc în opera acestui mare artist precursor al mişcării lit. care a avut atâtea consecinţe.

Châtelet, numele a două fortăreţe a Parisului: Marele şi Micul **Ch.**, care apărau intrarea în ins. la Cité. Marea **Ch.** se află pe ţărmul drept al Senei şi a fost dărâmată în 1802; a doua era pe cel stâng şi servia ca închisoare; dărâmată în 1782.

Chatham sau **Chatam**, oraş din Anglia (comit. Kent). Are 42.710 loc. Oraş întărit, port militar, şantiere, arsenal de construcţii militare.

Chatharli, v. Albigensi.

„Chat Noir", Le —, (Pisica Neagră), cabaret artistic din Paris întemeiat în 1881 de Rodolphe Salis. Aici s'au format o mulţime de şansonieri, poeţi, umorişti şi desemnatori: Alphonse Allais, G. Auriol, Jules Jony, Mac-Nab, A. Masson, Montoya, Xanroff, Hyspa, Delmet, Ferny, M. Donnay, Goudeski, Jean Rameau, ş. a., cari şi-au citit aici cele dintâiu lucrări. Aici a luat naştere renumitul „teatru al umbrelor", întemeiat de Salis: Se tăiau siluete în zinc, care reprezentau pe autorii lucrărilor ce şi le jucau ei singuri. Aceste siluete erau desemnate de H. Pille, Willette, Caran d'Ache, Uzès, H. Rivière. Fragerolle făcea muzică. Independenţa grupului dela Chat Noir se manifestă şi prin publicarea unei foi săptămânale foarte liberă cu acelaşi titlu („Ch. N.") şi care avea ca frontispiciu animalul enigmatic al cărui nume îl purta grupul. Foaia şi activitatea grupului dela „Ch. N.", au încetat să mai existe în 1897.

Chatrian Alexandre, scriitor franc., v. Erckmann.

Chatterton Thomas, poet engl. (n. 1752 † 1770). A descris Bătălia dela Hastings „Rowley Poems", pe care a spus el c'a scris-o călugărul din sec. al XV cu numele de Thomas Rowley. Aici **Ch.** a imitat nişte documente medievale, cu o putere de inventivitate remarcabilă, şi prin care a înrâurit mult Romantismul. S'a sinucis cu arsenic, aducând o mare pierdere în lit. engl.

Chaucer Geofrey, poet engl. (n. ca. 1340 † 1400). A fost influenţat de lit. franc. la curtea regelui Eduard al III şi traduse în versuri „le Roman de la rose", a lui Jehan le Meung. Mai târziu suferi influenţa ital. şi în special pe a lui Petrarca, pe care-l şi imită în „Tab of Canterbury" (după Decameronul acestuia). **Ch.** e cel dintâiu poet engl. modern. A reînoit prozodia engl. şi a zugrăvit cu mult realism viaţa socială a sec. al XIV.

Chanlien Guillaume Amfrye abate de —, poet franc. (n. 1639 † 1720). Versurile sale au graţie. Este supranumit: Anacréon du Temple.

Chaumont, oraş din Franţa, reşed. départ. Haute-Marne. Are 16.000 loc. Cariere de piatră. Muzee, biblioteci cu arhive foarte bogate.

Chaussard Pierre, literat franc. (n. 1766 † 1823). A făcut parte din secta teofilantropică.

Chausson Ernest, compozitor franc. (n. 1855 † 1899), muzician de factură distinsă reputat în istoria muzicei actuale franceze, fost secretar al „Societăţii naţionale de muzică" Paris. Lucrări: o simfonie, un poem simfonic „Viviane", concert de pian, concert de vioară „Poème", un quartet, motete, piese pentru pian şi operele „Hélène" şi „Le Roi Arthus".

Chavette Eugène Vachette zis, literat franc. (n. 1827 † 1902). A scris: les petites comédies du vice; les petites Drames de la vertu; Aimé de son concierge.

Chauvin Nicolas, patriot fanatic, tip de soldat viteaz, pus în scenă de către Scribe (v. c.) în comedia „le Soldat laboureur" (v. Şovinism).

Cheng, v. Labferment.

Chebalcea (2880 loc.), com. rur., jud. Albă, pl. Tuzla. Poşta şi G. Culevcea la 16 km.

Checea-Română (2331 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal, pl. Jimbolia. Of. P. local. G. Cărpiniş la 5 km.

Chedive (Khedive în persană „principe") titlu de vice-rege al Egiptului, dela 1867.

Cheia Turzii, v. Turda, Hăşdatele.

Cheia, 1. Munte la stânga Buzăului, unde acest râu intră 'n Muntenia; 2. C. culme de munte în jud. Vâlcea, între râurile Râmnic şi Olăneşti.

Cheie, valea străntă în munţii prin care trece un râu, un fluviu.

Chelidon (zool.), gen al Hirundinidelor (rândunelele). **Ch.** urbica (rândunica de casă).

Chelidonum (bot.), gen al Papaveraceelor. **Ch.** majus (rostopască).

Chelifer (zool.), animal arachnid (Chelifer cancroides) din ordinul Arthrogastrelor, cu corpul oval şi lăţit, cu fălci lungi şi chelicere mici, un vânător neobosit de insecte mici, trăind printre muşchi pe sub pietre, sub scoarţa arborilor, în herbarii şi'n cărţile vechi.

Chelléen, timpul, care marchează începutul erei cvaternare: perioada cheleeană. S'au ales ca tip al începutului quaternarului şi epocei de apariţie a omului, aluviunile vechi ale râului Marne, din dreptul com. Celles (Franţa). In ele s'au găsit resturi de Elephas antiquus alături de silexuri tăiate. Ea corespunde cu ultima epocă interglaciară.

Chelm, oraş din Polonia (23.000 loc.). Comerţ cu grâne şi vite din regiunea înconjurătoare. Germanii bat pe Ruşi în 1—3 Aug. 1915.

Chelmeuţi (8175 loc.), com. rur. din jud. Hotin, reşed. pl. Chelmeuţi. Formată din satele: Chelmeuţi, Vârticăuţi, Vârticăuţii-de-Jos, Vârticăuţii-de-Sus, Vârticăuţii-de-Mijloc. Primăria la Chelmeuţi. Medic, spital, farmacie. Of. P. local. G. locală.

Chelmno sau **Kulm**, oraş în Polonia, reşed. distr. Pomeraniei Poloneze pe fl. Vistula. Are 11.700 loc. Este unul din cele mai vechi oraşe ale Poloniei. Fabrici de maşini agricole.

Chelmonski Joseph, pictor polonez (n. 1849 † 1914), distins prin arta şi gustul cu care a reprezentat scene din arta populară polonă (In mijlocul grâului, Dumineca în Polonia, etc.).

Cheloniene (zool.) sau broaştele ţestoase, ordin de reptile, terestre, palustre, fluviale şi maritime, cu un corp scurt şi lăţit, acoperit cu un ţest sau scafă, sub care animalul se poate retrage, fiind format din carapacea sau covata bombată din regiunea dorsală unită cu plastronul din regiunea ventrală, ambele formate din mai multe plăci osoase provenite prin cheratenizarea epidermei. Sunt animale răpitoare, foarte agile în apă atacând mai ales peştii cu cari se hrănesc, prinzându-i cu un cioc prevăzut cu plăci cornoase dinţate pe margini. Unele specii trăiesc prin livezi şi păduri depunându-şi ouăle (10—15) învălite într'o coaje tare, în o scobitură săpată în mâl sau în nisip, cu picioarele posterioare, altele trăiesc în mediu acvatic, înnotând cu membrele de forma unor lopăţele. Se clasifică în: a) Emyde, **B.** ţestoase fluviatile (Emys europea), cari vin pe uscat numai noaptea, hrănindu-se cu peşti şi cu reptile; b) Cherside **B.** ţestoase terestre, vegetariene, hibernând în găuri făcute în pământ, ex.: Testudo graeca, din Dobrogea şi din regiunile sudice cu o greutate de 2,5 kg. **B.** ţestoasă elefant (Testudo indica) din insulele Galapagos, pe cale de dispariţie, fiind vânată de oameni, atingând o greutate de 200 kg.; c) Chelonide. **B.** ţestoase marine, care vin pe uscat numai pentru a-şi depune ouăle, ex.: Chelona viridis, de dimensiuni considerabile cu o greutate până la 450 kg., trăind în mările temperate şi calde, fiind vânată pentru carnea ei gustoasă, Chelone imbricata, cu o lungime de 1 m. din mările tropicale, din ţestul cărora se prepară bagaua (v. c.), (v. Broaşte).

Chemin des Dames (Le —), şosea din Franţa (depart. Aisne), pe creasta dealu-

rilor între Aisne şi Ailette. În ac. regiune s'au dat mari lupte în timpul marelui *războiu*. Ocupată de Germani încă din 2 Sept. 1914, a fost complect eliberată de trupele franc. (General Mangin), între 16 Sept. 13 Oct. 1918.

Chemisaj (citeşte şemisaj) = Cămăşuire. În construcţia gurilor de foc, se numeşte operaţiunea de strunjire într'o adâncime oarecare (de câţiva milimetri) a interiorului unei ţevi de foc uzate şi adoptarea unui nou tub de îmbrăcare interioară (cămaşe = chemise).

Chemnitz, oraş în Germ. (Saxa), la poalele lui Erzgebirge; 329000 loc. Industrie desvoltată: fabricaţia maşinilor, instrumentelor, aparatelor; ţesătorii de bumbac, de lână şi de mătasă. Şcoala politehnică şi şcoală de comerţ. Are una din cele mai mari uzine electrice. Ch. este un nod important de C. F.

Chemotactism (biol.), sau chimiotactism se numesc mişcările, pe care le efectuează organismele elementare, sub *influenţa anumitelor substanţe chimice*, neegal distribuite în mediul înconjurător. Ex.: spermatozoizii sunt atraşi către ovule, de substanţele chimice, pe care acestea din urmă le secretă; globulele albe (fagocite), sunt atrase către locul unde au pătruns bacteriile, tot de substanţele chimice, pe care bact. le secretă. Ch. pozitiv când forţa născută este de atracţie, Ch. este negativ când forţa născută îndepărtează organismul elementar.

Chenavard Paul-Joseph, pictor franc. (n. 1808 † 1895). În subiectele sale de natură istorică, a încercat să exprime idei filosofice (Istoria umanităţii, Judecata lui Ludovic al XVI).

Chendi Ilarie, critic lit. şi ziarist rom. (n. 1874 † 1913). A editat, împreună cu Eugenia Carcalechi, la inst. „Minerva" mai mulţi autori clasici rom. (ex. C. Negruzzi), a publicat lit. poporană adunată de Eminescu, nişte Scrisori ale lui Alecsandri, etc. Convins că lit. viitorului nu poate fi decât acea inspirată dela ţăran şi pământul ţării, s'a preocupat de literatura ţărănească dela începutul secol. nostru, reacţionând violent şi uneori prea nedrept împotriva modernismului şi a găsit în lit. folkloristică un refugiu. Naţionalist şi tradiţionalist, personal, ironic şi impulsiv, atacurile sale erau viguroase în polemică. — A contribuit la valorificarea elementului naţional din opera lui Eminescu şi la discreditarea simbolismului multă vreme, prin atacul în plin dus împotriva lui Macedonski şi a simboliştilor mai tineri. Stilul vioiu, cu vervă caustică şi cruda ironie, l-a făcut temut, mai mult decât admirat. A colaborat ca critic la „Semănătorul" (v. c.), de unde s'a retras când a început colab. dlui Iorga acolo. Scrieri: Inceputurile Ziaristicei noastre: 1789—1795. Preludii. Zece ani de mişc. lit. în Transilvania: 1890—1900; Foiletoane, Fragmente, Impresii, Schiţe de critică. Portrete lit.: Novata rumanska literatura, (Sofia 1907).

Ilarie Chendi

Chenedollé Charles-Julien Lioult de —, poet franc. (n. 1769 † 1833). A scris poemul: Le Génie de l'homme şi Etudes poétiques. Este discipolul lui Chateaubriand, face transiţia între clasicii puri şi primii romantici francezi.

Chenevière Adolphe, literat elveţian (n. 1855 † 1917). Are lucrări lingvistice şi traduceri din Ibsen.

Chénier, André de —, poet franc. (n. 1762 † pe eşafod la 7 thermidor an II = 1794). Mama sa era greacă. Când a izbucnit *revoluţia franc.*, **Ch.** era ataşat de ambasadă la Londra. Revenind în Franţa, devine partizan aprins al reînoirilor politice, dar e descurajat de abuzurile revoluţiei şi scrie articole îndrăznete în „le Mercure" şi „le Journal de Paris", protestând contra teroarei, ceeace-i atrage tristul sfârşit. A scris multe poezii viguroase: ecloge, elegii, epistole, poeme, ode şi iambi, în care găsim inspiraţia sec. al XVIII şi a antichităţii pe care o imită liber conform adagiului său celebru: „Sur des pensers nouveaux faisons des vers antiques". Versul său e mlădios armonios şi energic, aducând oarecare *fnoire prin sinceritatea emoţiei şi seriozitatea* gândirii, precum şi prin reforma alexandrinului ce el o introduce în versificaţia franc.

Chénier Marie-Joseph de —, poet dramatic (n. 1764 † 1811), în afară de satire a mai scris şi tragedii, ca: Tibère, Carol al IX.

Chennevière Georges, pseudonimul lui G Debile, poet franc. (n. 1884). Ia parte cu Jules Romains la mişcarea unanimistă. A scris „le Printemps", poem dramatic, „Appel au Monde", „Poème pour un Enfant Russe", „Le Chant du Verger" (idilă), „Petit traité de versification" (cu Jules Romains), etc.

Cheops sau **Khufui**, rege egiptean din dinastia a IV-a. (ca. 2700 a. Chr.). A luptat împotriva Beduinilor. A construit cea mai importantă piramidă, lângă Gizch. În camera regală se poate vedea cosciugul regelui, cioplit în granit roşu.

Chephren sau **Khâufra**, rege al Egiptului, din dinastia a IV, fratele şi succesorul celui precedent. El a construit a doua mare piramidă.

Cheraskov Mihail Matevjevič (Herăscu) poet rus, dintr'o veche fam. rom. (n. 1733 † 1807). A scris poeme epico-istorice: „Rossiada", „Vladimir". A fost curator al Univ. din Moscova şi directorul teatrului de acolo. Poemele sale sunt înbibate de misticism şi idei morale creştine. Este întemeietorul teatrului rus.

Chérau Gaston, romancier franc. (n. 1872). Considerat ca un urmaş al naturalismului lui *Maupassant*, nu *ajunge* la creiarea tipurilor de personaje, nici în „Champi-Tortu", roman lung şi melodramatic, nici în „Monsieur Voyage", „les Grandes Epoques de M. Thébault", în care redă atmosfera vendeiană şi vrea să prindă psihologia burgheză, nici în cel mai bun roman al său „Valentine Pacquault". Alte scrieri: „Un Monstre", „Maison de Patrice Perrier", „Le Remous", etc.

Cherbourg, oraş-port franc. la canalul Mânecei, la vărsarea râului Dinette; 38000 loc. Industria principală e construcţii navale. C. e situat la extremitatea peninş. Cotentin pe stânci de granit. E prima escală a transatlanticelor americane şi engl.

Cherbuliez Victor, romancier franc. (n. 1829 † 1899); a scris: Un cheval de Phidias, le Comte Kostia, Meta Holdenis, Jacquine Vanesse, etc. Romanele sale cuprind mult spirit şi fineţe, dar sunt adesea neverosimile. A fost membru al Academiei franceze.

Cherci, strâmtoare se leagă M. Azov de M. Neagră.

Cherelus (2445 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Chişineu. Of. P. T. T. La 13 km. de G. Ineu.

Cherestur (2184 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal, pl. Sânnicolaul-Mare. P. U. Vinga. G. Şagul germ. la 5 km.

Cherhanea, stabiliment de pescari pe malul Dunării, prin bălţi sau Deltă. Cele mai renumite sunt: Vâlcov, Catârlez, Jibrieni, Periprava. Servesc la depozitarea, păstrarea, sărarea peştilor, cum şi la scoaterea şi pregătirea icrelor.

Cherilos, poet grec antic, sec. al VI a. Chr. Piesele sale se jucau pe vremea lui Sophokles. Numele îi este pus în legătură cu un fel special de dramă: **drama satirică**, în care apăreau Satiri, ca şi în ditirambele tragice dela sărbătorile bacchice. Prin urmare drama satirică uneşte o depăşire a tragediei, ci o speţă mijlocie între comedie şi tragedie şi tot atât de veche ca şi aceasta din urmă.

Chersîde (zool.) sau Broaşte ţestoase terestre cu carapacea bombată-rezistentă şi cu degetele acoperite cu piele, ex.: B. ţestoasă elefant (Testudo indica) din insulele Galapagos având o greutate până la 200 kg. fiind pe cale de dispariţie; Testudo graeca, comună în regiunile sudice ale Europei, la noi în Dobrogea cu o greutate de 2,5 kg.

Cherson sau **Chersonul Tauric** (geogr. ant.), oraş din Crimeea, la 2 km. spre V. de modernul Sevastopol. **Ch.** a fost distrus de Tătari în 1363.

Cherubini Maria Luigi, compozitor ital. (n. 1760 † 1842). A scris în tinereţe lucrări bisericeşti, apoi se îndrumă înspre scenă, pentru care scrie 29 opere, parte reprezentate în Italia, parte în Franţa, cu text franc. Desamăgit de insuccese se întoarce la muzica bisericească, şi aici găseşte accentele cele mai simţite. Afară de operele indicate a mai scris 11 liturgii, 2 requiemuri, 4 litanii. 1 oratoriu. 38 motete, 1 balet, 17 cantate, 77 romanţe, 1 simfonie, muzică de cameră, etc.

Cheruvimi, numele uneia din cele 9 cete îngereşti, după viziunea profetului Ezechiel.

Cherville Georges Pescow, marchiz de—, literat franc. (n. 1819 † 1898); a scris romane cu scene de vânătoare şi din viaţa câmpenească.

Chesapeaka (Baia —), mare golf (lung 287 km. pe 27 km. larg), pe coasta de

E. a Americei de N. Pe coastele ei este portul Baltimore.

Chesarie (n. 1784 † 1846), episcop de Buzău (1825). Activitatea lui inteligentă, gospodăria lui chibzuită, călugăria lui cinstită, spiritul lui de organizare și talentul lui de cărmuirc au refăcut complect eparhia Buzăului. A făcut palat episcopesc, seminar la care aduse profesori din Ardeal pe Gavril Muntean și Dionisie Romano, unul din urmașii harnici ai lui Ch.; apoi tipografie în care au apărut numeroase cărți bisericești; o școală de muzică bisericească și una de pictură condusă de pictorul Nicolae Teodorescu (1831); a restaurat biserica episcopiei, mănăstirea Ciolanul și alte biserici din eparhia sa.

Chesarie, episcop de Râmnic (1773—1780), om învățat, bun orator, cunoștea limba greacească, rusească, latină și franceză. A tipărit numeroase cărți bisericești în românește, răspândite în tot cuprinsul pământului românesc: Octoih (1776), Triod (1777), Ceaslov (1779), apoi colecția foarte importantă a Mineelor (1779) în prefața cărei Ch. vorbește și despre ideile sale asupra istoriei Românilor, cari, spune el „se trag din slăvitul neam al Romanilor". A scris și o istorie a războiului ruso—turc din 1768—1774, care încă nu s'a descoperit. Prin activitatea culturală-religioasă a lui Ch. s'a inaugurat — după N. Iorga — o epocă în istoria literaturii românești (1730—80).

Cheson (milit.), trăsură cu tracțiune hipomobilă, destinată să transporte muniția trupelor în toate evoluțiile și pe orice teren. Se deosebește C.-ul de artilerie, de infanterie și de coloană.

Chesterfield Philip Dormer Stanhope, Earl of —, scriitor engl. (n. 1694 † 1773). A scris elegante scrisori către fiul său nelegitim. A fost amicul lui Montesquieu. Dela el datează celebrul dicton, adoptat și de Voltaire: „dacă Dumnezeu n'ar exista, ar trebui să-l inventăm".

Chesterton Gilbert Keith, scriitor engl. (n. 1873). A scris critică și istorie lit. (Browning, The Victorian Era in the Literature) *pamflete* (Orthodoxy, Heretics) și a făcut ziaristică.

Chestiunea Mării-Adriatice. S'a ivit în sec. XII și a fost o luptă pentru stăpânirea Mării-Adriatice între Ungaria și Veneția în evul mediu. Italia modernă a căutat să recâștige dominația veche a Veneției pe M. A. Pactul dela Londra (26 April 1915), prin care Italia intră în războiu, îi asigura acestela protectoratul asupra litoralului Adriaticei și Albaniei, iar Fiume rămânea Sârbilor. La congresul de pace dela Paris, Sârbii prin Pașici și Trumbici, au cerut libertatea M. Adriatice, iar pactul dela Rapallo (12 Noemvrie 1920) lăsa Italiei numai orașul Zara, și insulele Lagosta, Cazza și Pelagosa; în urma înțelegerii din 1923, a trecut în stăpânirea Italiei și orașul Fiume. Influența și puterea Italiei hotăresc și astăzi în Ch.

Chețianu Ambrosiu, canonic mitropolitan, fost profesor de științele naturale și director al liceului din Blaj, autorul unui însemnat număr de manuale didactice.

Chetopode (zool.), subclasă de viermi inelați (anelizi), cu corp cilindric, bine inelat cu o gură ventrală și cu o deschidere anală terminală, având un coelom bine desvoltat. Se subdivide în două ordine: 1) Oligochete cu parapode puțin desvoltate cu peri puțini; 2) Polychete cu parapode bine desvoltate, provăzute cu peri numeroși.

Chetrosu (13.746 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Nădușita. Formată din satele: Chetrosu, Șuri și Șureli. Primăria la Chetrosu. Of. P. local (Nădușita). G. Drochia la 8 km.

Chevigné conte de —, poet franc. (n. 1793 † 1876). A scris: Contes rémois.

Chevreau Urbain, literat franc. (n. 1613 † 1701); a scris: Remarques sur les oeuvres de Malherbe. A fost secretarul reginei Cristina a Suediei.

Chevreul Eugen (n. 1786 † 1889), chimist francez, fost prof. și director al vopsitorlei de gobelinuri din Paris, remarcându-se în domeniul chimici grăsimilor și a colorilor („Recherches chimiques sur les corps gras", „Histoire des connaissance chimiques", etc.).

Chevreuse et Luynes Charles-Honoré D'Albert, duce de —, guvernator al Guyennei (n. 1646 † 1712), cel mai distins om al vremii, ginerele lui Colbert și prieten bun cu Fénelon și Saint-Simon.

Chevrillon André, scriitor franc. (n. 1864). Scrie cu talent studii despre literatura engl. Este ales membru al Academiei franc.

Cheyney Ralph, scriitor am. de origine anglo-scoțian (n. 1896). E publicist, critic și actualmente directorul revistei „Contemporary Verse", pe care o conduce cu soția lui Lucia Trent care e și ea poetă. Scrieri: I, a minor Poet, Touch and Go.

Chiabrera Gabriello, poet ital. (n. 1552 † 1638). A lăsat 4 poeme eroice, 12 pastorale, melodrame și tragedii, proză, discursuri și *autobiografia* sa. El scrie ca să facă plăcere protectorilor săi și e lipsit de sinceritate. Imită pe Pindar. A rămas printre marii poeți din sec. al XVII, prin odele și cantonetele sale în stil anacreotic, care sunt gustate și azi. A scris „I Sermoni", discursuri limpezi.

Chiajna, Doamna lui Mircea Vodă Ciobanul (1545—55, 1558—9) și fica lui Petru Rareș al Moldovei. Femeie isteață, energică, care a învârtit multe capete după poșta sa nermărginită. Pune pe fiul său Petru domn al Țării-Rom. Moare în surghiun la Alep pe la 1588.

Chiajna (4149 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Băneasa. Formată din satele: Catanele, Chiajna, Dudu, Giulești-Sârbi și Rudeni. Primăria în Chiajna. Medic. P. U. și G. Chitila la 5 km.

Chiaroscuro, v. Camaïeu.

Chiasma (anat.), v. Optic, nervul.

Chibriturile (*chim.*) se fabrică din fosfor ordinar (ch. ordinare rău mirositoare și otrăvitoare), sau cu fosfor roșu (ch. suedeze), ultima fabricație fiind mai întrebuințată. In ambele cazuri de fabricație — pasta care se aprinde prin fiecare — se fixează sub formă de gămălie pe *bastonaș* (bețișoare) făcute din lemn de plop sau de brad uscat, sau din parafină. Bețișoarele Ch.-lor ordinare se moaie cu un capăt în sulf sau în acid stearic topit, cufundându-se în urmă într'o pastă preparată dintr'un amestec de 3 părți fosfor ordinar, cu 3 p. gumă, cu 2 p. bioxid de plumb și cu 2 p. nisip fin — căreia i se adaugă puțin clorat de potasiu, pentru ca să se aprindă mai ușor. După ce pasta din gămălie se usucă, se unge cu un lac colorat cu diferiți oxizi metalici. — Ch. suedeze nu sunt otrăvitoare și se aprind prin frecare de o pastă — întinsă pe una sau două din fețele cutiei, în cari se înpachetează — fabricată dintr'un amestec de 100 părți fosfor roșu, 80 p. sulfură de stibiu și 50 p. cleiu; iar gămălia bețișoarelor se prepară dintr'o pastă făcută din 100 p. clorat de potasiu, 40 p. sulfură de stibiu, 20 p. cleiu. Substanța oxidantă. — cloratul de potasiu — se poate înlocui cu hiperoxid și azotat de plumb, cu azotat de bariu sau bicromat de potasiu sau cu bioxid de mangan. Fabricarea Ch. este monopolul statului. Descoperirea fabricării Ch.-lor datează dela 1823—1831, prima fabrică de Ch. înființându-se la 1833, de către St. Römer și I. Preshel, în Viena.

Chic (franc.), elegant modern. De ex.: „îmbrăcat cu chic", „chic-ul modei", etc.

Chicago, oraș din U. S. A., pe malul lacului Michigan, la vărsarea lui Chicago-River; 3.103.000 loc. Unul din cele mai mari orașe comerciale din lume. Fabrici de conserve alimentare, carne congelată; construcții de mașini, vagoane, mobile. Port însemnat pe lacul Michigan. Tipul orașelor americane, prin animația lui sgomotoasă prin „sgârie nori" imense. Numeroase clădiri monumentale, bănci, magazine mari, etc.

Chiced (jud. Soln.-Dăbâca), mănăstire ortodoxă în sec. al XVIII.

Chicherelul de jos (jud. Mureș), mănăstire clădită la 1737 de călugărul Partenie și alți creștini.

Chier (2075 loc.), com. rur., jud. Arad, pl. Spineni. La 3 km. de G. Târnova. P. U. Târnova.

Chigi, familie ital. distinsă prin sprijinul acordat literilor și artelor: Agostino (n. 1465), fondatorul fam. a sprijinit pe Raphael; Fabio (papă sub numele Alexandru al VII, n. 1599 † 1667), a fondat bogata bibliot. Ch.; Nepoții săi, cardinalii Flavio I și Sigismond au construit în Roma Palazzo Ch.

Chihlibarul (min.), sau Succinul, este o rășină fosilă (de brad, Pinus succinifera din era terțiară) de coloare galbenă (în regiunea mării Baltice), pătată, galben-roșietică (Galiția), brună sau neagră cu reflexe albăstrui (valea Sibiciului din Buzău). Se topește ușor (287°) și arde cu fum, răspândind un miros plăcut. Frecată, se electrizează. In natură se întâlnește în formă de bulgări, uneori cu o greutate de 4 kg. Se lucrează la strung, fabricându-se din Ch.: mătănii, mărgele, perle, cruciulițe, țigarete, ciubucuri și obiecte de ornament. In țară se exploatează în jud. Buzău, jud. Neamț la Dobrin și în jud. Vâlcea la Olănești. Ch. românesc este superior ca variație și efecte de colori, celui din străinătate, din regiunea Balticei, din Galiția sau din Sicilia. Producția de Ch. în țară a fost în 1926: 140 kg. în valoare de 480000 lei; în 1927: 156 kg. în valoare de 546000 lei.

Chil (med.), partea asimilabilă a chimului (v. c.) care trece din intestin în vasele limfatice numite *chilifere*.

Childebert, numele a trei regi ai Franței din dinastia Merovingienilor: Ch. I, fiul lui Clovis și al Clotildei, regele Parisului dela 511—558. Impreună cu fratele său Clotaire, a omorît pe fiii lui Clodomir. Ch. II, rege al Austrasiei în 575. Ch. III, (n. ca. 683), a domnit asupra întregii Franțe dela 695—711, însă sub tutela lui Pepin de Heristal.

Childeric, regi ai Franței. Ch. I, tatăl lui Clovis, regele Francilor dela 458. Alungat, s'a refugiat la Turingi, de unde s'a reîntors să răstoarne pe Aegidius. — Ch. II, rege al Austrasiei în 660 și a întregii Franța în 670. — Ch. III, ultimul rege merovingian (n. 714), dela 742—

751. A fost detronat de Pépin le Bref (Pipin cel scurt).

Chili, republ. din America de S. de-alungul coastei Oc. Pacific dela Golf Arica până la Cap. Horn pe o distanță de 39° în latitudine (17—56° latit. S.). Lungimea ei este de 4500 km, iar lățimea de 150—200 km. Această țară, strânsă între Anzi (v. c.) și de Oc. Pacific, este formată din pantele repezi ale acestora. Până pe la 43° Latit. S. sunt două lanțuri de munți: unul în interior, al doilea dealungul coastei. Între ele se cuprinde o depresiune longitudinală (Gran Valle) plină de aluviuni. Dela acea latit. în S., lanțul costal este prăbușit, în Ocean, formând o serie de insule, insula Gran Valle este scufundată, în locul ei fiind o serie de golfuri. La fel sunt și gurile râurilor din S. (Patagonia, v. c.). Oceanul le-a invadat transformându-le în golfuri lungi și înguste. Clima țării e foarte diferită. Depinde de latitudinea regiunii. Dela regiuni deșertice tropicale (Atacama) se trece prin regiuni cu climă temperată la cele cu clima rece din S. (Țara de Foc). Munții au înălțimi mari (aproape 7000 m.), clima variază deci cu altitudinea. Pe coaste, climă mediterană cu plantele caracteristice și cu cât te urci pe munți, plantele alpine, ca la noi. In spre S. sunt întinse păduri de conifere, în extremul S. numai licheni. Râurile scurte, torențiale, afară de N. (Atacama), unde, din lipsa de ploi, terenul e sărat. Râurile din mijlocul țării servesc la irigarea lui Gran Valle. Animale diferite: lama, puma, urși pitici, porumbei de C., etc. Regiunea din mijloc (temperată) are o populație densă, care se ocupă cu pomicultura, agricultura, cult. tutunului, viilor și chiar a trestiei de zahăr. Țară bogată în minereuri, Ch. exportă metale și minereuri, pe lângă vinuri, lemne, conserve de carne, piei, blănuri de iepuri de Patagonia și importă cereale, mașini, obiecte manufacturate. Populația formată din Spanioli veniți cu începerea ocupării țării de către armatele spaniole (1536) și din metișii. Colonie span. dela 1550 până la 1810, când s'a proclamat independentă, Ch. are, pe 751210 kmp., 4024938 loc. Intre aceștia mai sunt: Araucanii, foștii locuitori retrași spre S., metișii și Europenii (Englezi, Francezi, Germani, Italieni) atrași de comerț și bogăția minieră a țării împărțită în 24 provincii. De Ch. depind: Ins. Paștelui și Arhip. Juan Fernandez. Capit. Santiago legat prin C. F. de portul său Valparaiso. Alte orașe: Conception, Antofagasta, Chilan, Punta Arenas, Tacna, la Serena, etc. I s t o r i a. Conquistadorul Diego de Almagro a pătruns pentru prima dată în Ch. venind din Peru (1536). Supunerea lui s'a făcut în 1540 de Pedro de Valdivia, devenind colonie spaniolă până în 1810. Războiul independenței începe după detronarea Bourbonilor de la tronul Spaniei, de Napoleon (1808), căci coloniile nu voiau să recunoască pe Joseph Bonaparte. Mișcarea ac. la început antifranc. devine antispaniolă, apoi separatistă și pt. independență. Incercarea de separare din 1810 n'a reușit; în 1817 (învingerea Spaniolilor la Chacabuco) și 1818 (înfrângerea preotilor lângă Maypu). ea s'a declarat republică, votându-și constituția în 1833. In interior s'au întâmplat câteva revoluții, iar în 1879—1884 un răsb. a Pacificului cu Peru (aliată a Boliviei), pe care a învins-o anexând teritoriul maritim bolivian și regiunea peruvină dela Atacama (bogată în Guano și Salpetru). Prin construirea c. f. transcanadiană capit. Santiago este la 48 de ore de Buenos-Ayres. Ch. face parte din sistemul politic sud american ABC.

Tablou substanțelor chimice pentru scoaterea petelor

Natura petelor	Lingerie-albituri și pânze	Stofe de bumbac și de lână (postavuri) colorate	Stofe de mătasă
Cacao	Apă (fără săpun)		
Bere	Apă		Spirt diluat (alcool)
Cerneală	Zeamă de lămâie, acid-oxalic, tartric	Soluțiune de acid tartric; în cazul când stofela e veritabilă	
Ceară stearină	Pe pată se pune hârtie sugativă și fierul de călcat încălzit și se curăță în urmă cu benzină sau cu alcool		
Cafea	Apă		
Aizi clorhidric, sulfuric, oțet vin lămâie, bere acră	Cu soluțiune de amoniac (spirt de tipirig)	Clătite în urmă, cu soluțiune de clorură de staniu	
Fructe, vin roșu	Apă, bioxid de sulf. Apă de Savelle (chipoclorit de potasiu)	Apă caldă, sodă, amoniac, apă de Savelle	Alcool (spirt) diluat, leșie (bază) diluată
Iarbă	Apă caldă și săpun, sau apă de clor		Benzină, bioxid de sulf
Grăsime, oleuri	Benzină sau oleu de terpentină (terebentină) Apă cu săpun, sodă	Amoniac	Amoniac diluat
Leșie, var	Apă	Soluțiune de oțet sau de acid tartric (înmuiate cu precauțiune)	
Lapte, cafea cu lapte	Apă cu săpun, amoniac, sau benzină		
Murdărie, transpirație	Apă cu săpun, amoniac (spirt de tipirig), extract de lemn de panama		Benzină, amoniac
Punciu	Apă sau alcool (spirt)		
Rugină	Acid oxalic, tartric, zeamă de lămâie, spălate bine fără săpun		Nu se pot curăți, perzistente
Sânge	Apă rece cu săpun		Lemn de panama
Sucuri de flori	Clor, apă de Savelle	Apă caldă, apă de Savelle	Alcool fierbinte
Oțet colorat	Apă de clor, amoniac (spirt de tipirig)		Amoniac
Rășină, firnis	Oleu de terebentină, benzină, în urmă săpun sau sodă		
Supă de carne	Apă și săpun sau amoniac	Benzină și în urmă cu apă	Benzină și în urmă cu alcool diluat
Urină	Apă cu săpun, soluțiune diluată de amoniac		
Văpsele în oleu	Oleu de terpentină (terebentină)		
Zahăr	Apă caldă		

Chilia, unul din brațele Dunării prin care se varsă în Marea Neagră. Se desparte și el la vărsare în mai multe guri, între care, cele m. însemnate sunt: Ociacov, Stambulul Vechiu și Stambulul Nou. E brațul cel mai nou al Dunării, cel m. lung și care duce 63% din apele Dunării. Pe malurile lui se află orașele Chilia Nouă, Chilia Veche și Vâlcov, însemnate pentru pescăriile lor.

Chilia-Nouă (12.944 loc.), com. urbană, nereșed. jud. Ismail, reșed pl. Chilia-Nouă. Așezat pe țărmul stâng al Dunării, în regiunea inundabilă. Judec. de ocol. Port. Of. P. local. Medici, spital. G. locală. In vechime, în 334 a. Chr. se găsia orașul Achilia, fortificat de Alexandru Macedon, pentru baza operațiunilor în campania contra Geților. Grecii, veniți ca comercianți, i-au schimbat numele în Licostomos. De fapt, se consideră întemeiat de comercianții greci și genovezi veniți aici în sec. al XIII. In sec. al XIV și XV-lea a fost în stăpânirea domnilor munteni. La finele sec. al XV, orașul trece la Moldova, care ridică fortificații împrejurul orașului. După un secol cade în stăpânirea Turcilor până la 1594, când e ocupat de Ruși. In 1770 în războiul ruso-turc, e reluată de Turci și iar de Ruși, la 1806. In 1918 a trecut la România.

Chilia-Veche (2945 loc.), com. rur. jud. Tulcea, pl. Sulina. Formată din satele: Chilia-Veche și Tatomir. Primăria la Chilia-Veche. Medic, sanatoriu. Of. P. local. așezat în Delta Dunării, pe malul brațului Chilia.

Chilognate (zool.), sau diplopode, miriapode vegetariane cu mersul încet, cu câte 2 perechi de picioare pe fiecare inel al corpului, lipsite de cârlige pentru împuns și înveninat, apărându-se contra dușmanilor cu ajutorul unui lichid puturos secretat prin anumiți pori din regiunea dorsală, unele având chitina încrustată cu calcar, ex. Julus sau șarpele orb (Iulus terrestris), Golomoțul (Glomeris), etc.

Chilopode (zool.), miriapode, cu corpul lat și flexibil, cu câte o pereche de picioare pe fiecare inel, cu mersul iute, având împunsătură și mușcătură veninoasă, hrănindu-se cu insecte, paianjeni, viermi. Sunt comune în regiunile calde din Africa și Europa sudică, ex. Scolopendra sau urechelnița cu 30 picioare, Geophylus, Scutigera, etc. (v. Chilognate).

Chim (med.), amestecul rezultat din digestiunea alimentelor în stomac; partea asimilabilă se absorbe în intestin, cea neasimilabilă se transformă în fecalii (v. c.).

Chimborazo, vrf. vulcanic din Cordilliera de los Andes, în Equator. Altitudine: 6530 m. E acoperit veșnic cu zăpadă.

Chimia, este știința experimentală care se ocupă cu studiul fenomenelor chimice, care schimbă definitiv natura și proprietățile corpilor materiali, stabilind legile după care se petrec aceste schimbări precum și condițiunile în care ele se produc. In evoluția istorică a acestei științe se disting următoarele cinci epoce: Ep. I-a cuprinde începuturile chimiei cultivată de

vechii Egipteni, în special de preoți, mai mult ca o artă ocultă, dela care derivă și numirea ei (kemi = negru, sinonim cu ochiul insectelor, simbolul lucrurilor obscure și tăinuite). Ep. II-a din sec. IV d. Chr., — sec. al XIV-lea, numită încă **epoca alchimiei**, în care cercetările chimice au fost călăuzite de idealul descoperirii pietrii filosofale (lapis philosphorum) cu ajutorul căreia se spera posibilitatea transformării metalelor ordinare în metale nobile și'n special în aur, precum și descoperirea elixirului vieții. Ep. III-a sec. XVI —XVII-lea d. Chr. medicală sau a iatrochimiei, în care cercetările chimice se făceau în vederea descoperiii substanțelor cu efecte vindecătoare, aplicabile în medicină; Ep. IV-a sau a flogisticului (1660—1770) element ipotetic admis pentru a se putea da o interpretare fenomenului de ardere; Ep. V-a începe cu Lavoisier (1743 —1794), primul chimist care dă o justă interpretare fenomenului de ardere. Introducând metoda cantitativă sau balanța în determinările chimice, stabilește principiul conservării materiei, din care motiv pe dreptul se și numește părintele și inauguratorul chimiei moderne. Ceva mai târziu stabilindu-se și alte două legi a combinărilor chimice: legea proporțiunilor definite sau fixe, stabilită de S. L. Proust, și legea proporț. multiple a lui I. Dalton (1766—1844), ambele completate cu legea volumelor a lui Gay-Lussac (1809), verificându-se în același timp și teoria atomică, **Ch.**, a fost îndrumată pe baze pozitive în sensul evoluției ei de astăzi, specializată în: **Ch.**, generală, **Ch.** anorganică, organică, **Ch.** analitică, calitativă și cantitativă, Electrochimie și **Ch.** fizicală.

Chimia biologică, v. Biochimie.

Chimia fisiologică, specialitate a chimiei, care se ocupă cu procesele chimice în organismul sănătos (v. și Biochimie).

Chimia patologică este acea ramură a chimiei care studiază procesele chimice ce se petrec în organismul bolnav (v. și Biochimie).

Chimitipia (chim.), arta de a face clișeuri tipografice prin gravarea lor în zinc sau cupru, reproduse în urmă cu un aliaj ușor fuzibil (plumb, staniu, bismut) prin turnare, după ce plăcile de zinc sau de cupru au fost atacate prealabil cu acid azotic.

China sau după numirea cea nouă **Tachung-hua-min-kuo** (Imperiul poporului din Mijlocul înfloritor), un stat mare cât Europa, format din: China propriu zisă, împreună cu anexele: Mongolia, Manciuria, Turkestanul Chinezesc și Tibetul (v. c.). Mărginită la E. de Oc. Pacific cu mările sale: M. C. de E. cu M. Galbenă și golf. Pecili, iar la S. Marea de S. a **Ch.** cu golf. Tonkin. La S. **Ch.** se mărginește cu Indochina franc., Birmania engl., Butanul și Neapolul, de care se desparte prin Munții Himalaia. Spre V. India, Afganistan și Turchestanul rusesc, iar la N. cu Rusia Asiatică. Între aceste limite se cuprinde o supraf. de 9,642.300 kmp. cu o populație de apr. 441,300.000 loc. **Ch.** propriu zisă, (ceva mai mult decât $^1/_3$ din suprafața totală 3,877.000 kmp.) are aproape toată populația (aproape 408 milioane loc.). Este, în cea mai mare parte, o țară muntoasă, având însă în E. câmpii aluvionare fertile străbătute de cele mai mari fl. din Asia: Yang-ce-Kiang și Hoang-Ho. Împărțită în două (**Ch.** Septentrională și **Ch.** Meridională) prin munții Ting-Ling, continuarea spre E. a Munților Kuen-Lun. Partea de N. este formată în majoritate de loessuri având însă spre V. podișuri în formă de trepte, continuarea Munților Kingan. In șes sunt regiunile tipice de loess, cu drumurile săpate în el, prin circulația continuă. China de S. este mai mult o regiune de lanțuri paralele, continuare a Himalaiei și coborându-se treptat dinspre S. spre N. în câmpia aluvionară a fl. Huang-Ho. Prin aceasta se face legătura cu **Ch.** de N. Lanțurile de M-ți și podișurile înconjurătoare se ridică peste 3000 m. și rămân sub 5000 m. Clima Chinei este continentală, dar cu variațiuni și excepțiuni: în **Ch.** de N. vânturi uscate dela V. și uscăciune iarna, ploi abundente vara; iar în cea de S. vânturile de NV. sunt uscate, iar musonul de SE. foarte ploios. Când se produce inversarea musonilor (Iulie—Sept.), coastele Chinei, mările de S. și chiar uscatul este bântuit de taifunuri (uragane). Râurile importante: Pei-Ho, Huang-Ho, Yang-ce-Kiang și Huai-Ho, un fl. de câmpie, care se termină într'o serie de mlaștini. Între Pei-Ho și golf. Hang-Ceu, tăind toate fl. de mai sus, este marele canal, construit din vechime. Poporul ce o locuiește, Chinezii, sunt de rasă galbenă și de 3 sisteme religioase: Confucianismul, taoismul și buddhismul. La aceasta se adaogă și creștinismul cu diferitele sale confesiuni. **Ch.** este o republică populară, având la conducere niște comitete în felul sovietelor, dar nu este comunistă. Ocupațiile Chinezilor sunt: agricultura și pescuitul. Nicăeri, agricultura nu e mai desvoltată și mai rațională ca în **Ch.**: irigații, amenajări de terenuri în terase, drenări, etc. Se produce: grâu, mciu, orez, ciai, bumbac, trestie de zahăr, indigo, opium, duzi pentru creșterea viermilor de mătase. Se cresc mulți pești și păsări. Minerale destule, mine bogate, în special în SV. Se extrage: huilă, aur, argint, fier, cupru, plumb, caolin. Industria nu prea e desvoltată. Se fabrică: mătăsuri, dantele, porțelanuri, obiecte de bambus, sunt mori, industrii metalurgice și textile, concentrate în Șang-Hai, Canton, Tien-țin și Han-Keu. Poporul Chinez fiind foarte prolific și ne mai încăpând în țară, emigrează spre California, Canada de Vest, Australia, Statele Unite ale Americei de Nord, și chiar în Transvaal, formând o clasă de muncitori manuali foarte ieftini și harnici. Istoria. Imperiul chinez e cel mai vechi din statele actuale. Ist. sa începe cu aproape 3000 de ani a. Chr. Grecii și Romanii aveau idei foarte vagi despre imperiul ceresc (v. c.), cum se mai numește, căci împ. era considerat Fiul cerului. În al treilea mileniu a. Chr. Fo-hi a fost un distins legislator, iar în al doilea mileniu Yao a început un sistem de canalizare. Prin sec. XXII a. Chr. **Ch.** era stăpânită de mai multe dinastii, abia prin sec. al III a. Chr. dinastia lui Thsin reușește să refacă unitatea imperiului. Pentru a stăvili incursiunile Hunilor, împ. Hoang-ti construește acel memorabil zid chinezesc (cu c lungime de 3000 km. pe alocurea dublu, chiar triplu, cu o înălțime de 11 m. și lățimea de 7.5 m., din granit în mare parte), a fost o barieră peste care n'a trecut desvoltata civilizație a ac. stat. În sec. al II (220 a. Chr.) **Ch.** intră în relații cu India și astfel și cu imperiul roman. Stăpânirea **Ch.** asupra regiunilor învecinate e de scurtă durată (618—907 d. Chr. dinastia Tang), căci Tătarii, sub Kublai-Khan, reușesc să ocupe **Ch.** (1279). In acest timp Marco Polo o descoperă Europenilor, iar Portughezii, în 1514, încep să se stabilească la Macao. Tătarii din Mandciuria impun **Ch.**-ei, în 1644, dinastia Tai-Tsing, care a domnit până la revoluția din zilele noastre. Față de Europeni, Chinezii s'au arătat dela început reci. Când interesele de ordin comercial ale Englezilor suferă (intercizerea opiului) se naște răsb. cunoscut sub numel Răsb. opiului (1840—42), care se termină prin tratatul dela Nanking, prin care Anglia câștigă ostrovul Hong-Kong, mai târziu mare centru comercial în Extremul-Orient. Franța și St. Unite câștigă și ele drepturi comerciale. Misiunile catolice, existente în **Ch.** încă din sec. al XVI, trec sub protectoratul franc. In 1860, Napoleon III și Englezii silesc pe Chinezi, după ocuparea Pekingului (prin tratatul dela Peking) să acorde porturi nouă Europenilor, să garanteze libertatea cultelor, Creștinilor să le reînapoieze bunurile confiscate și dreptul de a avea ambasadorii în Capit. Războaiele civile încep în **Ch.**, căci partidul național nu putea suferi dinastia mandciuriană. Această din urmă dinast. e salvată de trupele franco-engleze. După tratatul dela Peking, **Ch.** suferă importante schimbări, sub stăpânirea împărătesei Tseu-Hi (n. 1835 † 1908; ea a exercitat în sec. al XIX [dela 1856] o stăpânire absolutistă): organizarea armatei, școli europene, C. F. la Chang-Hai (1873). Acestea întâmpină o rezistență puternică din partea poporului, care nu vede cu ochi buni (și nu simpatizează nici azi) pe Europeni. Expansiunea Japoniei (v. c.) și organizarea ei în spirit european, duce la un conflict puternic cu **Ch.**, în legătură cu Coreia. Japonezii ies învingători și semnează tratatul dela Simonoseki, care le dă toate drepturile dorite (1894). Intervenția Rusiei pentru integritatea **Ch.**-ei reușește revizia tratatului, Japonia mulțumindu-se cu ins. Formosa, dar acest fapt e sâmburele răsb. dintre Japonia și Rusia. In urma masacrului misionarilor germani (1897), Wilhelm II, împ. Germaniei obține importante concesiuni economice. Se construiește o C. F. de 1250 km., între Peking și Han-Keou de o soc. belgiană. Patriotismul chinez se simte jignit de aceasta invazie a „Barbarilor" de Europeni, de aceea, în 1900, societatea Boxerilor provoacă o puternică mișcare națională. Europenii sunt masacrați, miniștri lor asediați în Peking. Franța și Japonia intervin, punând capăt ac. mișcări și garantează integritatea **Ch.**-ei. Din 1905 **Ch.** a început să se schimbe în spirit european, mai ales în ce privește armata și învățământul. S'au înființat universități, cea dintâiu la Peking (1898) și colegii, s'au trimis studenți în străinătate. In 1908 se anunță o monarhie constituțională. Ura față de acapararea comerțului de Europeni, crește zi de zi. In **Ch.** sudică s'a format un partid republ. nationalist și antidinastic, sub conducerea doctorului Sun-Yat-Su, care avea educație am. O mișcare revoluționară începe, iar **Ch.** se împarte în două: provinciile îndepărtate și cele fidele guvernului din Peking. In 1912 dinastia mandciuriană abdică și se proclamă republica. Ministrul Yuan-Che-Kai, este ales prezidentul republ. chineze de adunarea din Nanking. După moartea acestuia (1916) **Ch.** e pragul anarhiei militare, caracterizate prin lupta dintre Nord și Sud, războiul dintre generali și incapabilitatea guv. central. In provinciile țării stăpânesc guvernatori militari (tukiun-i). Dintre aceștia Wu-Pei-Fu e stăpânul provinciilor din centru. Tentativa sa de a lua conducerea centrală eșuiază (1921). Influența Sovietelor devine tot mai puternică prin agenții comuniști. Aceștia atâtă veleitățile generalilor, răscolesc ura contra Eu-

ropenilor, sprijinesc pe nemulţumiţi, pt. ca să-şi poată întinde stăpânirea asupra Ch.-ei. Europenii intervin în Revoluţia din Ch. pt. ca să-şi apere pe compatrioţi. Chinezii, o parte, refuză ideile comuniste şi proscriu pe cei ce le admite. Pacea provizorie pare stabilită (1928), dacă conflictul actual cu Sovietele nu va desvolta într'un războiu. — L i m b a chineză e monosilabică. Fiecare silabă îşi schimbă valoarea gramaticală, cu locul ei în frază (ex. ta = „mărire", ta-jin „om mare", jin-ta „omul care creşte", etc.). Scrierea chineză derivă din 214 radicale, la care se adaugă semne ce determină categoria lucrurilor, ideilor, etc. despre care e vorba. Se distinge l. cultă sau mandarină şi l. vulgară. A r t a Ch. a avut o desvoltare strălucită şi foarte veche. Praful de puşcă, porţelanul, hârtia, imprimatul, jurnalele sunt cunoscute cu multe sec. înaintea Europenilor. Arta lor pare a fi asemănătoare cu a Chaldeienilor, deosebindu-se prin materialul întrebuinţat. Arhitectura este cea mai originală cu coperişuri suprapuse, cu unghiuri curbate (îndoite în sus), debordând deasupra fiecărui etaj. Edificiile sunt sprijinite adesea pe pilaştri din lemn, formând un fel de verande. Ţiglele sunt lustruite, iar lemnul vopsit într'un roşu închis. Pictura e mai mult decorativă, executată în acvarelă pe mătasă sau hârtie. Relieful şi perspectiva nu sunt luate în considerare: planurile se suprapun sau juxtapun (în înălţime în kakemonouri, în lărgime în makimonouri). Reprezintă oameni, animale, peisaje, plante, flori, paseri, fluturi, cu o caligrafie artistică. Pictori celebri: Sie-Tehuan-Tse, Ouang-Ouei, Tchentchsou, Ouen-Tch'sng-Ming, etc. Sculptura în lemn fildeş în bronz, lacajul colorat sau în aur, dovedesc un excelent gust artistic. Ceramica a produs faianţe, porţelanuri minunate. Se cunosc exemplare din 1200. L i t e r a t u r a. E una din cele mai vechi lit. La baza lit. chineze se găsesc cele cinci cărţi ale Confucianismului: a) Yih-King „Cartea Schimbărilor", b) Schu-King „Cartea canonică a izvoarelor", c) Schiking „Cartea canonică a cântecelor", d) Tschun Thsin „Primăvara şi Toamna", cronica provinciei Lu cu cele trei comentare ale ei, e) Li-kí „Insemnarea despre Rituri". În sec. al VII a. Chr. găsim în epoca lit. preclasice „Povestea Regelui Muh" (Muh-thien-tse-tschuan) şi scrierile filosofului Kuan-tse, cărţile lui Confucius şi a învăţăceilor săi: Lun-ylí „Dialoguri amestecate" ale lui Confucius (Ta-hioh), Învăţătura cea mare atribuită lui Tzesze, Tschung-yung, Meng-tse („Operile filosofului Meng-tse"). În sec. al VI a. Chr. apare şcoala toistă cu Lao-se, cu Toateh-King („Cartea Dumnezeirii şi a virtuţii"). În sec. al V. a. Chr. Lieh-tse, Tschuang-tse, Han Feitse († 233 a. Chr.) Huai-nan-tse († 122 a. Chr.) şi Hoh-kuan-tse. Un loc intermediar, între Confucius şi Taoişti, ia Lŭ Puh-wei († 232 a. Chr.), Moralistul hedonist Yang-Tseu, Socialistul Moh Tih şi sofistul Kuei-Ku-tse din sec. al V şi al VI a. Chr. În epoca a II a literaturii post clasice avem operile lui Tschu-Hsi sec. al XIII). Istoriografia este ilustrată de Schu-King şi Schi-ki, cronica lui Szemutschien (până la 132 a. Chr.). Geografia a fost cultivată alături de astrologie, matematici şi ştiinţele naturale. Cele mai vechi colecţii de cântece poetice: Schi-King. Pela 300 a. Chr. avem o şcoală chineză de poeţi din sud, cu Khŭh Yŭan, Sung-Yŭh, Kia-Ngi-Huai-hantse şi alţii. Cel mai vechiu roman istoric este „Wu-Yŭch Tschan-thsin (din sec. al II a. Chr.), iar cel mai vestit roman istoric e „Shan-Kwoh-tschi-Yen-i" (din sec. al XII d. Chr.). Romane de moravuri „Hung-lou meng, Kin-phing-mei" (sec. al XVII d. Chr.). Culegeri de nuvele: „Kin-ku-khi-Kuan", Poeţi lirici: Thau-Yŭan-ming, din sec. al V, Li-Taipoh şi Thu-Fu din secolul al VIII d. Christos. Se găsesc şi scrieri dramatice.

China, coaje de — (med.), Cortex chinae, coaja arborelui Chinchona succirubra. Conţine Chinină, Chinidină, Cinchonină, etc. Se dedea în dedort la Malarie. În prezent se dă ca antiseptic şi tonizant (Vin de china).

Chinchilla (zool.), gen al Chinchilidelor (rozătoare) C. laniger din Anzi, dă blănuri foarte căutate.

Chinei, Mările —, numire, ce se dă mării secundare formată de Oc. Pacific între Corea şi Indochina pe coasta Asiei de E. Sunt două: una la N. între coasta Chinei şi arhip. Riu Kiu şi Ins. Formosa. Este Marea Orientală a Chinei: O altă la S., Marea de S. a Chinei între Indochina, coasta de S. a Chinei deoparte şi Ins. Filippine, Borneo şi Sumatra. Prima este o mare adâncă, având ca anexă M. Galbenă şi o suprafaţă de 1.242.500 kmp. A doua este mai puţin adâncă, spre S., iar spre N. cu prăbuşituri până la 5000 m. Anexe: Golf. Tonkin şi Siam.

Ching-King sau Liao-Tung, provincie din China (Mandciuria), la V. de peninsula Corea. Capit. Moukden.

Chinina (chim.), alcaloid de compoziţia $C_{20}H_{24}N_2O_2$, cu punctul de topire 170°, care se extrage din coaja arborilor din specia Cincona, în care se găseşte în proporţia de 2—30/0. (v. Alcaloizi).

Chinină (med.), alcaloid extras din coaje de quinquina. Ca medicament face să scadă temperatura şi are efect specific asupra parasitului malariei. (V. Alcaloizii.)

Chinoleina (chim.) este o substanţă organică lichidă cu însuşiri bazice, care se extrage prin distilarea oleiurilor de oase, alături de piridină. Se obţine şi prin distilarea gudroanelor sau a unor alcaloizi (strichnină, chinină, cinconină) trataţi cu potasă caustică (hidrat de potasiu). Cu acizii tari formează săruri stabile. Se întrebuinţează în laborator.

Chinone (chim.), se numesc o clasă de corpuri organice, care derivă dela hidrocarburile arilice (cu nucleu benzenic)

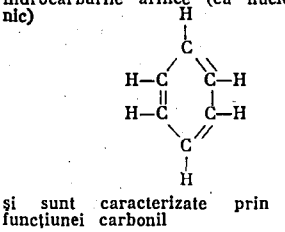

şi sunt caracterizate prin prezenţa funcţiunei carbonil

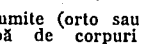

în poziţii anumite (orto sau para). Din această grupă de corpuri fac parte câţiva coloranţi foarte importanţi (alizarina, purpurina, flavopurpurina, etc.).

Chintesenţa (chim.), miezul lucrurilor, sinonim cu „quinta essentia = elementul al cincilea, protilul sau eterul de mai târziu, admis de Aristotel (afară de cele 4 elemente: apă, pământ, aer şi foc, admise de înaintaşii săi) pentru a putea explica posibilitatea transmutării corpurilor — incontestabilă după părerea majorităţii filosofilor greci.

Chiojdeanca (2745 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Podgoria. Formată din satele: Nucet, Trenu şi Chiojdeanca. Primăria la Chiojdeanca. Of. P. local. Gara Albeşti la 26 km.

Chiojdu (4465 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Buzău. Formată din satele: Bâsca, Bogzeni, Cătiaşul, Chiojdu, Lera, Plescioara Poenitele. Primăria la Chiojdu. P. U. şi G. Cislău la 25 km.

Chioroiu-Roşiori (3322 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Fierbinţi. Formată din satele: Bitina- Pământeni, Bitina-Ungureni, Chiroiu-Pământeni, Roşiori, Satu-Nou, Chiroiu-Ungureni. Primăria în Chiroiu-Pământeni. P. U. Fierbinţi. G. Fundulea la 25 km.

Chioru (Chioar, Cetatea de piatră), fost district administrativ, lângă Şomcuta-m., numit după cetatea C., situată pe un deal (407 m.) din Remetea, şi înconjurată de râul Lăpuş. În 1392 a fost dată de regele Sigismund voevozilor români din Maramureş. Azi numai ruine.

Chios, oraş port din Grecia, capit. ins. şi depart. Chios. Are 33.000 loc. Intrepozite pentru comerţul insulelor; C. mai are ruine vechi, amintiri din dominaţia genoveză; 2. C. ins. grec. în marea apr. 100.000 oc. Pământ muntos, bogat în minerale variate. Punctul cel mai înalt este Sf. Ilie (1268 m.). Portocali, lămâi. Oraş principal Chios.

Chiose-Aidin (2765 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Beibunar. Formată din satele: Chiose-Aidin, Chiutuclia şi Cranova. Primăria la Chiose-Aidin. P. U. Silistra. G. Călăraşi.

Chioseler (2665 loc.), com. rur. din jud. Constanţa, pl. Nouă. Formată din satele: Băspunar, Becterul, Borungea, Caraaci, Curcani şi Chioseler. P. U. Cobadinu şi G. Murfatlar la 35 km.

Chiparos (bot.), v. Cupresinee.

Chiperceni (3824 loc.), com. rur. jud. Orhei, reşed. pl. Chiperceni. Formată din satele: Alexandrovea, Chiperceni, Elenovca, Voroteţi. Primăria la Chiperceni. Medic, spital. Of. P. local. G. Şoldăneşti la 35 km.

Chiplez Charles, arhitect franc (n. 1855 † 1901), împreună cu G. Perrot, autorul cunoscutei Istorii a artei în antichitate.

Chipotle (Col de la —), pas peste Vosges (470 m. altit.), teatrul unor aprige lupte (25 Aug.—7 Sept. 1914) din timpul marelui războiu mondial. În timpul lor a murit generalul franc. Battaille.

Chipriana (Căpriana), mănăstire de călugări, înfiinţată de Ştefan cel Mare în Basarabia (jud. Chişinău) şi înzestrată de Alexandru Lăpuşneanu (în 1559) cu moşiile acestea: Lozeni, Preajolteni, Oneşti, Sadova, Băliceni, Luceni, Vornicenі, Dumeni, Glăvăşeni, Bisericani, Purcenii de jos şi vii la Cotnari. Aici e îngropat marele Mitropolit Gavril Bănulescu (1821). Cea mai bogată mănăstire, care avusese până la secularizarea rusească (1873) 49 mii de desiatine de pământ cultivabil.

Chir (grec.), domn. Titlu de politeţă dat odinioară marilor boieri.

Chircăeşti (2200 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Căuşani. P. U. şi G. Căuşani la 10 km.

Chiriacodromion (gr. căile d-lui) colecție de cuvântări bisericești, scrise de arhiepiscopul rus Nichifor Theotoc, traduse în limba română, de mitropolitul A. Saguna și tipărite la Sibiu, anul 1855.

Chiriacu (2084 loc.), com. rur. județul Vlașca, pl. Dunărea. Of. P. local. Medic, dispensar. G. locală.

„Chir Ianulea", povestire foarte frumoasă din vol. „Schițe nouă" de I. L. Caragiale, scrisă într'o limbă admirabilă și care are ca subiect povestea din „Dracul și femeia". (v. c.).

Chiriarh, dom, domnitor, episcop cu eparhie, în opoziție cu arhiereii și episcopii „in partibus" (v. c.).

Chiricescu C. dr. în teologie (n. 1863), profesor de patrologie și istoria dogmelor la Fac. teologică a Universității din București. Fost decan 1900—1910 și 1919—23.

Chirii Lukaris (n. 1572 † 1638), patriarh în Alexandria (1602—21) și în Constantinopol (1622—38). In Rusia polonă luptă contra catolicilor. In 1602 ales patriarh al Alexandriei. Stă la noi în Țara Românească (1613—20), ține predici înaintea Domnilor și scrie lui Radu Vodă Mihnea contra azimei catolicilor. Pentru traiul său Domnul român îi închină mănăstirea Stănești și satul Segarcea din Dolj (1622). Cu ajutorul reprezentantului Olandei în 1622 ajunge Patriarh al Constantinopolului. In 1629 apare la Geneva sub numele lui „Confesiunea bisericii ortodoxe", care conținea doctrine calvine. Cartea n'a fost scrisă de el, dar se deslănțuí asupra lui o persecuție din toate părțile, încât fu scos din scaun și asasinat de Turci în 1638. Principele Ardealului, calvinul Gavril Bethlen, ceruse lui Ch., aderarea lui la convertirea cu sila a Românilor ardeleni la calvinism. Ch. răspunde frumos și hotărît (1629): „Fățiș sau în taină să ajutăm cu mâinile noastre la această desertare, ar fi un păcat din partea noastră, pe care toate chinurile pe pământ nu le-ar putea spăla..." Pentruca aceasta să se poată face zice el „trebuie înainte de toate să se rupă legătura de sânge și de iubire, care... în felul cel mai strâns leagă pe Românii din Ardeal cu locuitorii din Țara-Românească și Moldova. O prefacere de lege la cei dintâi n'ar îngădui nici odată Domnii români.....".

Chirilă Ioan, alias Puşcaş, canonic în Blaj, (n. 1803 † 1879). A lăsat o fundațiune de burse pentru studenții români uniți.

Chirilovici Sofronie, numit în 1771 episcop al bisericii ortodoxe din Ardeal, se așează în Sibiu, unde are neplăceri cu compania negustorilor greci, care nu voiau să-i recunoască supremația peste ei. Invinuit că primejduiește unirea cu Roma, se mută silit, în 1773, cu reședința la Buda. După plecarea lui, biserica ortodoxă ardeleană a fost condusă până la 1783 de reprezentantul său, mediocrul vicar Ioan Popovici din Hondol.

Chiriținea (4034 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Traian. Pere.; Of. P. T. T. și Stație C. F. R. în Ceadâr-Lunga la 13 km.

Chirnogi (5768 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Oltenița. P. U. și G. Oltenița la 4 km.

Chiromantia (gr.), prevestirea (ghicirea) viitorului după liniile de pe palmă, superstiție practicată în vechime de Chaldei și Evrei. In zilele noastre Țiganii ghicesc în palmă, dar sunt și C.-ți cari speculează pe oameni.

Chiron sau **Cheiron**, în mit. gr. un centaur binefăcător, fiul lui Chronos; locuia pe muntele Pelion. Lui i s'a încredințat educația lui Achiles. Era considerat unul dintre inventatorii medicinei.

Chiroptere (zool.), lilieci, ordin al mamiferelor cu o membrană (patagium) între membrele anterioare și posterioare. Degetele foarte alungite măresc suprafața acestei membrane, care joacă rolul unei aripi. Ch. pot sburа.

Chirova, schit de maice în Basarabia (jud. Orheiu).

Chirșova (3937 loc.), com. rur. județul Tighina, pl. Ciadâr-Lunga. P. U. Comrat. G. Culmea la 23 km.

Chiru-Nanov I., scriitor rom. (n. 1882 † 1918). A colaborat la rev. „Ramuri", „Luceafărul", „Drum Drept", „Flacăra". Scrieri: Păcate vechi; Așa i-a fost scris (nuvele). Peste Dorna; Ochiul Dracului (schițe și nuvele), Pe căile profeților, etc.

Chirurgie, ramură a medicinei care se ocupă cu intervențiile terapeutice (sângeroase sau nesângeroase) cu ajutorul mânii libere sau al instrumentelor.

Chisălău (2057 loc.), com. rur. din jud. Cernăuți, pl. Colacinului. Of. P. local. G. locală.

Chișcăreni (3360 loc.), com. rur. jud. Bălți, reșed. pl. Chișcăreni. Perc., judec. de ocol. Of. P. T. T. La 25 km. G. Bălți.

Chiselet (3070 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Oltenița. Formată din satele: Chiselet și Surlari. Primăria în Chiselet. P. U. și G. Oltenița la 24 km.

Chișinău, oraș din Basarabia, capit. jud. Lăpușna, cu apr. 150.000 loc. Oraș modern cu strade largi. Reșed. arhiepisc. din Basarabia, Comandament de corp de armată, Facult. teologică ortodoxă română, depinzând de Univ. din Iași. Licee, biblioteci. Aici se găsește clădirea „Sfatului Țării", unde s'a proclamat în 1918 unirea cu Patria Română. Stațiune principală de C. F. R. pe linia Iași—Tighina. V. și Unire.

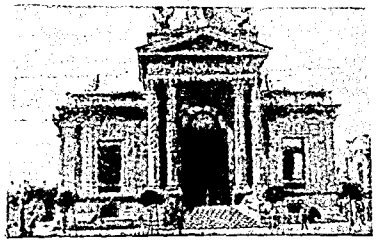

Chișinău. Banca Orașului

Chișinău, arhiepiscopie rom.-ortodoxă. După ocuparea Basarabiei de Ruși, aceștia așezară în Ch. de Mitropolit pe Gavril Bănulescu, care s'a dovedit un harnic păstor și bun român (1812—1821). I-au urmat o serie de episcopi ruși, până în 1918, când Basarabia a fost eliberată și s'a unit iarăși cu patria mamă. Se înființează la Ch. o arhiepiscopie, cu primul arhiepiscop român Gurie (dela 1921), având sub jurisdicție toată Basarabia, cu cele două episcopii dela Hotin și Cetatea Albă-Ismail. In Ch. e facultate de teologie ort. din 1926. Arhiepiscopia e bogată și are mai multe mănăstiri.

Chișinău-Criș (2787 loc.), com. rur. jud. Arad, reșed. pl. Chișinău. Of. P. T. T. Stație C. F. R. locală.

Chișla-Saliev (2927 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Lipcani. P. U. Lipcani. G. Mămăliga la 4 km.

Chișla-Zamjiev (3701 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Lipcani. Formată din satele: Chișla-Zamjiev și Coteala. Primăria la Chișla-Zamjiev. P. U. și G. Lipcani la 2 km.

Chist (zool.), înveliș în formă de capsulă, foarte rezistent, cu care se învelesc multe animale inferioare pe sine și ouăle lor, pentru a se apăra în contra influențelor nepriclnice ale mediului. Procesul acesta de închidere se numește închistare.

Chist (med.), tumoare care în parte conține lichid, formată, sau prin obstrucția canalelor secretorii ale glandelor, sau prin ramolirea tumorilor solide. Ch. hidatic, v. echinococ.

Chișteinița (2866 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Chiperceni. P. U. Ciocălteni. G. Șoldănești la 30 km.

Chitai, lac-lagună fluviatilă în Sudul Basarabiei pe stânga brațului Chilia. Primește apele văilor Chirghizi și altele.

Chițcani (2579 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Telenești. Formată din satele: Cheresac, Chițcanii-Noui, Chițcanii-Vechi, Dobrușa, Țânțăreni. Primăria la Chițcanii-Vechi. P. U. Căzănești. G. Rogojeni la 30 km.

Chițcani (2765 loc), com. rur. jud. Tighina, pl. Căușani. P. U. și G. Tighina la 13 km. In apropierea satului se găsește mănăstirea „Noul Neamț".

Chitila (3293 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Băneasa. Formată din satele: Chitila, Mogoșoaia și Traian. Primăria în Chitila. Fabrică de zahăr. Povarnă de îngrășat vite. P. U. Buftea. G. locală.

Chitila, importantă stație de C. F. R., la dist. de 10 km. spre NV. de București. Se despart liniile, care merg spre Apus de cele cari leagă Moldova și Ardealul cu Bucureștii prin Ploești. Are mari linii de garaj. In apropiere și spre București, se găsește cea mai mare stație de triaj din țară, împreună cu cel mai mare depou de locomotive al C. F. R.

Chitină (chim. zool.), substanță organică (C_{36} H_{60} N_4 O_4), din cuticula (pătura) care acopere suprafața corpului (tegumentul) Artropodelor.

Chițcani sau Noul-Neamț, lângă Tighina pe Nistru, înființată la 1863 de Ruși pentru adăpostirea călugărilor veniți dela mănăstirea Neamțul din Moldova, căreia îi secularizase Cuza Vodă moșiile.

Chițu Gheorghe (n. 1828 † 1897), om politic rom. In 1866 salută ca primar al Craiovei pe prințul Carol. 1868 deputat și membru marcant al partidului liberal, în mai multe rânduri ministru de instrucție și de finanțe, de justiție și de interne în guvernele Epureanu și Brătianu. A fost și membru al Acad. Rom.

Chiuești (2069 loc.), com. rur. jud. Someș, pl. Dejului. P. U. Dej. Gara Dej la 19 km. Ea avea în sec. al XVIII trei mănăstiri: 2 ortodoxe și 1 unită, 2 arse de generalul Buccow.

Chiton (zool.), animal (Chiton squamosa) din clasa moluscelor-amfineure, comun pe stâncile coastelor din Oceanul Atlantic, având un corp turtit cu două rânduri de câte patru plăci protectoare pe spate, și un picior ca o talpă, în caz de primejdie putând să se încovoieze,

Reprezintă un gen de molusce inferioare cu caractere primitive.

Chivot Henri-Charles, autor dramatic franc. (n. 1830 † 1897); a scris operete, vodeviluri: la Fille du tambour-major; la Mascotte; le Grand Mogol, etc.

Chivot, o lădiță, ori, cutie, în care se păstrează *Sf.* cuminecătură pentru bolnavi. Se numește și Tabernacol.

Chklovskj Victor, scriitor rus. Înainte de 1917 a fost soldat, pe urmă comisarul armatei roșii din Galiția și Persia, profesor al institutului de istoria artei și al studioului casei Artelor; astăzi specialist de cinematograf. În: „Voiaj sentimental", dă cele mai imparțiale memorii scrise despre revoluția rusă. Romanul său „Zoo", e compus din scrisori adresate unei femei, care i-a interzis să-i vorbească de iubire și, cu acest prilej el face aluzii și la aceasta. Mulți scriitori ruși datoresc situația lor din prezent încurajării și personalității lui Ch. Face parte din școala critică „formalistă". El spune că subiectul operei de artă este „fenomenul stilului".

Chladni Ernst Florens Friedrich (n. 1756 † 1827), fizician germ., s'a ocupat îndeosebi cu acustica și cu studiul meteorilor. Mai cunoscute sunt „figurile lui Ch.".

Chlamys, la Grecii antici o manta militară, care se prindea pe umere drept, cu o agrafă.

Chlodvig, v. Clovis.

Chloŏ, atribut al zeiței Demeter, ocrotirea sămănăturilor. Numele unei fete tinere în poemele bucolice.

Chloramin Heyden (med.), desinfectant netoxic, lipsit de efecte iritante; este un praf alb cristalin, solubil în apă, care se păstrează nealterat când se ferește de lumină. Acționează prin oxigenul în stare de naștere, care oxidează microbii. Este un bun desinfectant extern: desinfecția mâinilor în soluții apoase de $^1/_4$—$^1/_2$%, a excrețiilor (scaune, spută) în soluții de 1%. Are totodată și un efect desodorisant: spălături cu soluții de 0.2% la hiperhidroză (v. c.). Apă de băut suspectă, mestecată cu 10—25 miligrame la 1 kg. apă, devine nevătămătoare și se poate bea. Se mai administrează ca praf și în ungvente.

Chlorophycee (bot.), alge verzi, care conțin clorofilă, au unul sau mai mulți nuclei și trăiesc în colonii, ex.: Volvox, Conferva, Cladophora, Vaucheria.

Chlum, oraș în Cehoslovacia la poalele munților Metalici; aproape de Hoadec Králové (Königgrätz). Mari lupte în Iul. 1866 între Austriaci și Prusieni.

Chmeliov, Ivan Sergjevič —, scriitor rus (n. 1873). A debutat prin povestiri cu fond demodat. Nuvelele sale sunt fără dramatism, cu discuții lungi și inutile, introduce personaje plictisitoare. Are romanul agreabil „Băiatul", amintirile unui lacheu, tatăl unui revoluționar. Este influențat de Dostojevskij, dar a știut să zugrăvească cu putere un mediu necunoscut în literatură, mai ales în descrierea personajelor secundare. A mai scris apoi: „Rămas bun vieții", „Soarele morților" și a., în care se vede spiritul de observație, când liric, când patetic. Are câteodată nepotrivire între concepție și execuție, ajungând să degenereze tandreța în prost gust și depășind măsura. Are meritul de a fi scris opere bune în epoca futurismului și Akmeismului.

Chmielnicki Bogdan-Zenon, hatman al Cazacilor din Ucraina (n. 1593 † 1657). A semnat în 1654 un tratat prin care recunoscu suzeranitatea Rusiei.

Choa (cit. Șoa), regiune în imperiul Etiopiei, formând partea de S. a podișului Abisiniei. Climă temperată, teren fertil cultivat de o populație de 2.500.000 Capit. Addis-Abeba (v. c.).

Chodowiecki Daniel Nicolaus, (cit. — vietchi) miniaturist și gravor polon (n. 1726 † 1801); s'a ocupat mai ales cu ilustrațiile, gravând aproape 3000 de planșe, foarte remarcabile.

Ernst Florens Friedrich Chladni

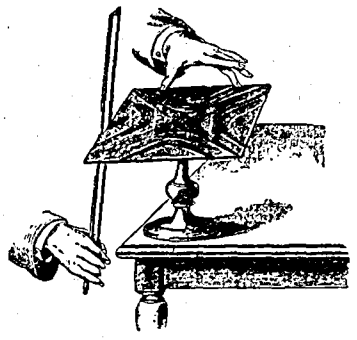

Figurile lui Chladni

Choiseul Etienne-François, duce de —, ministru de externe franc. pe timpul lui Ludovic al XV, numit cu sprijinul D-nei de Pompadour. A reparat neajunsurile războiului de șapte ani, a semnat, în 1759, alianța cu Austria și a cucerit Corsica.

Choisy l'abbé François Timoléon de —, scriitor franc (n. 1644 † 1724). Membru al Academiei franceze. Operele mai însemnate sunt: Mémoires, Lettres și Histoire de l'Eglise.

Cholesterina (chim.), substanță cristalizată (C_{26} H_{43} OH), insolubilă în apă, solubilă în alcool, eter și în acid acetic, întâlnită în fiere, creer, în substanța nervoasă, în gălbinișul de ou, etc., extrăgându-se cu alcool fierbinte mai ales din calculele biliare.

Cholières Nicolas, poet franc. (n. 1509 † 1592). A scris: Neuf matinées. Après dînées.

Cholina (chim.), substanță alcalină [$(CH_3)_3$ N. $(CH_2—CH_2$ OH). (OH)] din fiere.

Cholnoky Jenő, profesor de geografie la Universitatea din Budapesta, fost la cea din Cluj, până la romanizarea acesteia. A făcut studii în Alföld și cercetări asupra lac. Balaton și asupra Dunelor.

Chondrina (chim.), substanță extrasă — prin fierbere cu apă caldă — din cartilage, care prin răcire se încheagă dând gelatina (v. c.).

Chopin Frédéric François, compozitor polon (n. 1810 † 1849). Unul din cei mai mari romantici ai muzicei, inovator pe tărâmul compoziției pentru pian. A fost un pianist strălucit, cu un farmec particular al tușeului, un poet al pianului. A concertat de timpuriu la Varșovia și Viena și la 1830 se stabilii la Paris, unde cuceri toată lumea. Fu înconjurat de cei mai de seamă muzicianti ai timpului: Liszt, Berlioz, Mayerbeer. Era prieten cu Balzac și Heine. Sănătatea sa șubredă îl doborî în curând, la 1838 pleacă la Majorca, și muri ftizic la 39 ani. Compozițiile sale nemuritoare sunt: 2 concerte, Krakowiak, Fantazia „Don Juan", Poloneză, Fantazie polonă, 3 sonate, 4 balade, 1 Fantazie, 56 mazurce, 12 poloneze, 25 preludii, 19 nocturne, 15 valsuri, 4 Impromptu, Bolere, Barcarolo Tarantelle, Berceuse, 1 Allegro de concert, 27 studii pentru concert, toate pentru pian. A scris și lieduri.

Choregice, Monumente —, la Greci, în antichitate, mici columne sau zidiri pe care-și puneau tetrapodul (v. c.) învingătorii în reprezentațiile dramatice (Mon. lui Lysikrates, Thrasyllos, etc.).

Chorier Nicolas, literat și avocat franc. (n. 1612 † 1692). A scris opere istorice asupra dauphin-ului, — moștenitorul tronului și opera; Aloysiae Sygeae satira sotadica, o lucrare licențioasă.

Chorion (anat.), la mamifere membrana fetală externă, din care se desvoltă, de obicei la suprafață prelungiri bogate în vase sangvine. Ele pătrund în mucoasa uterină și contribuesc la formarea placentei.

Chorizonți, nume dat în antichitate acelor gramatici cari socotiau Iliada și Odiseia opera a doi poeți diferiți.

Chotek Sofia, cont. (n. 1868 † 1914), soția moștenitorului al tron al Austriei Francisc Ferdinand dela 1900; în 1909 primește titlul de prințesa de Hohenberg. A fost omorîtă cu soțul ei la Seraievo.

Chott (cit. șot), numele generic arab depresiunilor închise ce au ceva apă. Se găsesc pe podișurile atlasiene sau în Sahara de N. Mai totdeauna sunt de origină tectonică, unele sunt mai joase decât nivelul mării, au apă sărată, chiar foarte sărată, datorită izvoarelor sărate. Se și exploatează sare din unele (Chott d'Oran, d'Arzeud). Ele se usucă aproape complect pe timpul de uscăciune, lăsând la suprafață un strat strălucitor de sare cristalizată, dar sub care se găsește nămol. Din această cauză sunt periculoase de traversat.

Chouans (franc.), nume dat țăranilor regaliști bretoni, normanzi și din Vendée împotriva republicii, începând cu 1793. Erau conduși de Jean Cottereau.

Chou-King, numele culegeri celor mai vechi documente ale Chinei, coordonate de Confucius; cuprinde un tratat de morală și de politică, pt. regularea relațiunilor civile.

Chován Koloman, compozitor maghiar (n. 1852). Profesor la academia de muzică din Budapesta. Compozițiile sale numeroase, mai ales pentru pian, sunt instruc-

tive şi interesante prin nota muzicei populare mag. A scris şi „Dansuri româneşti" pentru pian. Remarcăm: 4 rapsodii maghiare, dansuri mag., melodii din pustă, etc. Lucrări instructive: studii de octave, metodă în 2 volume.

Chrestomathie (gr. = cartea de unde se poate învăţa ce-i mai *util*). Colecţie de specimene literare pentru învăţământ s. studii. Cea mai vestită Ch. în lit. rom. este Ch. lui Moses Gaster p. *lit.* veche *rom.* (v. *Gaster*).

Chrisalide (zool), sinon. nimfa sau pupa, o fază din metamorfoza insectelor (v. gogoaşa).

Chrisanteme (bot.), gen al *compositelor*, cresc în emisfera nordică. Din Ch. roseum, Marschali şi Cinerariifolium se fabrică praful de insecte. Diferite specii *indiene* şi *chineze* au fost introduse şi la noi, ca flori ornamentale.

Chrisma (gr.), uleiu de masline amestecat cu balsam şi alte 32 aromate, care stă în biserica ortodoxă, cât şi în cea catolică, e materia Sf. Taine a mirului. C. o sfinţeşte episcopul în Joia mare.

Chrisostom Ioan, sfânt (n. 347 † 407), patriarh al Constantinopolului, unul din cei 4 mari doctori ai bis. răsăritului. Fiind om iubitor de dreptate, împărăteasa Eudoxia l-a exilat în mai multe rânduri. Operele lui sunt cuprinse în 13 volume mari. În limba română a tradus I. Barac cartea „Despre preoţie", iar episcopul Melchisedec mai multe predici. Pentru neîntrecuta frumuseţă a oratoriei sale se mai numeşte „Gură-de-aur". Una din cele 3 liturghii ale bisericii orientale e deasemenea opera lui.

Chrisoveloni, Banca —, S. A. R., cu sediul în Bucureşti, sucursale în Brăila, Galaţi, Sibiu şi Constanţa.

Christchurch, oraş-port din New-Zealand, centru industrial (instrumente agricole) într'o regiune agricolă. Muzeu celebru. 122.000 loc.

Christescu Constantin, general român de artilerie (n. 1866 † 1923). După strălucite studii în Franţa [Şcoala politehnică şi de aplicaţie dela Fontainebleau şi Şcoala superioară de răsboi dela Paris], în 36 ani de carieră, a îndeplinit funcţii pline de răsp.: Profesor la şcoala de răsboiu şi comandant al şcoalei, sub şef al Marelui Stat Major, ofiţer de legătură pe lângă armata sârbă în 1913. În timpul răsboiului celui mare la început funcţionează ca şef de Stat Major al grupului armatelor de sud, al armatei a II; în Noembrie 1916 primeşte comanda armatei de Nord, în Decembrie 1916 este numit subşef al marelui cartier general pregătind ofensiva din 1917 pe Siret, după care i se încredinţează comanda armatei I care avea misiunea să străpungă *frontul* inamic în zona Mărăşeşti. În Martie 1918 fu numit şef de Stat Major al Armatei, înălţându-se la gradul de general de *corp de armată*.

Christescu Ştefan, inginer român (n. 1864 † 1929). Fost militar activ, la Paris, obţine titlul de inginer de construcţiuni *navale*. În 1894 a demisionat din armată cu gradul de căpitan de marină. În armată s'a distins ca o capacitate tehnică, fiind trimis de nenumărate rânduri în misiuni în străinătate. A fost organizatorul marinei comerciale române fiind numit şeful serviciului marinei comerciale. A desfăşurat o prodigioasă activitate ştiinţifică începând cu prima sa lucrare în 1889 pentru a stabili şi prezenta (1911) o nouă teorie numită eteronică clădind un nou sistem de cosmogonie ştiinţifică. S'a manifestat ca adversar neîmpăcat al teoriilor lui Einstein. Opera sa ştiinţifică începând din 1911 e scrisă în limba franc.: Scrieri principale: L'Origine de l'Univers et son évolution *sans fin*, Synthèses énergétiques de la Vie et de l'Ame, Effluves énergétiques de la substance vivante, Explorations dans l'ultra-ether de l'Univers, l'Ethéronique et les Archives de l'Univers. A înfiinţat în Bucureşti o Academie de cosmogonie ştiinţifică.

Christian al X, regele Danemarcei, n. 26 Sept. 1870, venit la tron în 14 Maiu 1912, prin moartea tatălui său Frederic al VIII. Este din casa Glücksburg, ramura Christian al IX.

Christiania, nume purtat până în 1925, de capitala Norvegiei, v. Oslo.

Chromatina (biol.), numită şi nuclcină, este acea substanţă din nucleu, care se colorează cu *diferiţi reactivi chimici*, ca Safranina, Hematoxilina, etc. Ch. în nucleu este dispusă sub formă de granule mici, unite între ele printr'un *filament*, ce *nu* se colorează cu reactivii. În timpul cariocinezei Ch. se aşează sub formă de filament, iar în faza resorbirii membranei nucleului, Ch. se divide în bucăţi, formând chromozomii. Ch. este substratul eredităţii.

Chromatofori (bot.), celule bogate în substanţe colorate (pigmenţi).

Chromolitografia, litografiarea în colori, la care, numărul pietrelor e egal cu numărul colorilor în care va fi imprimat tabloul ce se multiplică prin litografiare.

Constantin Christescu

Chromosomi (biol.), se numesc segmentele, în care se desface Chromatina în timpul diviziunei cariocinetice. Ch. sunt formaţi la fel cu Chromatina; ei au diferite forme, de bastonaşe, cârlige, în formă de V, etc., caracteristice pentru fiecare specie. Prima segmentare a filamentului nuclear dă Ch. primari, aceştia la rândul lor, se divid longitudinal şi dă Ch. secundari. Fiecare grupă *formează apoi* Chromatina *nucleului* celulei-fiice, care ia naştere prin această segmentare.

Chrysen (chim.), hidrocarbură ($C_{18}H_{12}$), extrasă din gudroanele dela distilarea cărbunilor de pământ.

Chrysoloras Manuel, savant grec din Constantinopol (n. 1355 † 1415), aşezat în Italia, unde a avut un rol important, cunoscut în ist. umanismului. Papa Gregoriu al XII l-a întrebuinţat în încercările de unire a bisericii gr. cu cea catolică.

Chrzanov, oraş din Polonia (Krakow), situat într'un bogat bazin de fier şi huilă, continuarea celui din Silezia. Fabrici de *locomotive*, maşini, *topitorii*, etc. 13.000 locuitori.

Churchill Charles, poet satiric englez (n. 1731 † 1764), a scris „Rosciade", satiră contra comedienilor timpului. Satira lui este viguroasă şi violentă.

Churchill lord. 1. Randolf, bărbat de stat engl. (n. 1849 † 1895), aderent al ideilor lui Beaconsfield. Şeful partidului tory, căruia a voit să-i dea o direcţie democratică. Adversar al proectelor Home-rule ale lui Gladestone. 2. Fiul său Winston (n. 1874), ofiţer în răsb. cu Burii, ministru de comerţ, de interne şi de marină. În răsboiul mondial ministru de muniţii şi de externe, în 1921 al coloniilor şi 1924 de finanţe. A publicat memoriile sale despre răsboiu.

Churchill Winston, romancier am. (n. 1871). Pentru Europeni, roman. lui Ch. sunt excelente iniţieri în felul de a gândi al Am.: pun în lumină idealismul generos al lor; dar nu-s artistice. Ch. exploatează util sensaţionalul, în politică, religie, istorie şi actualitate. În „Cariera dlui Crew" găsim totuşi câteva satire viguroase şi schiţarea interesantă a moravurilor politice. — Alte rom.: Coniston, Richard Carvel, etc.

Chvoščinskaja N. D., (pseudonim bărbătesc: V. Krestovskij; cit. Cvoscinscaia). Scriitoare rusă (n. 1825 † 1889), a scris proză narativă cu subiect din vicaţa provincială. „Ursa major", „După potop", etc.

Chryophanie (chim.), acid cristalizat în prisme galben solubile în alcalii cu o coloraţie roşie închisă, fiind extras ca hidrat de potasiu din rădăcina unor plante (Rumex obtusifolia, Revent, etc.).

Ciacova (3811 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal, reşed. pl. Ciacova. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală şi haltă C.-Obor.

Ciad, Tchad sau **Uangara**, 1. lac din Sudan (Africa), la distanţă de apr. 11000 km. din fundul Golf. Guineea. Mlăştinos spre N. este pe cale de secare. Primeşte ca afluent pe Chari. Altitudine 240 m. Lac de regiune sub deşertică, nivelul se schimbă după anotimp: ploios sau secetos. 27.000 kmp.; 2. Colonie franc. pe malurile lacului C. face parte din grupa Afrique—Equatoriale—Française. Are 2,600.000 loc. şi a fost organizată în 1920 din fostul Teritoire militaire du Tchad.

Ciadâr-Lunga (8198 loc.), com. rur. jud. Tighina, reşed. pl. Ciadâr-Lunga. Medic, infirmerie, farmacie. Of. P. local. G. locală.

Ciaha sau **Ciaga**, râu în Basarabia, curge prin jud. Tighina şi Cetatea Albă. Se varsă 'n Cogâlnic.

Ciahlăul, masiv din Carpaţii Moldovei, cuprins între râul Bistriţa (la E.), pârâul Bicazul (la S.), pâraiele Bistra şi Pântecul (la V.) şi Bistricioara (la N.). Înălţimea max. la vrf. Toaca (1901 m.). Alt vrf. Ocolaşul Mare (1853 m.), Piciorul Schiop (1693 m.), etc. Este prăpăstios, cu stâncărie goală, iar pe plai acoperit cu păşuni, pădurea ridicându-se până la 1400 m. Din C. se lasă diferite ramuri: Culmi, Bătei, Obcine şi dealuri. Ex. Bâtca Plopilor, Bâtca Chica-Baicului, Culmea Sima, Obcina Horştei, Obcina Lacurilor, Dealul Curmăturii, etc. Cele dinspre V. sunt mai înalte, decât cele dinspre E. O privire frumoasă asupra întregului front de E. al C. se poate avea dela satele Secu şi Buhalniţa din valea Bistriţei.

Cianic, (*chim*.) v. Cianogenul.

Cianogenul, (chim.) sau radicalul nitrilic este format din carbon şi azot. Dedublat formează oxalonitrilul, sau etandinitrilul — un corp gazos — care arde cu flacără roză şi este foarte otrăvitor. Cu hidrogen formează acidul cianhidric — corp lichid cu miros de migdale amare, care arde cu flacără albăstrue-violetă, fiind extrem de otrăvitor. Sarea sa de potasiu — cianura de potasiu — albă, foarte otrăvitoare, se întrebuinţează în laborator şi în industrie la argintare şi aurire, iar în locul mercurului la extragerea chimică a aurului. Cu hidrogenul şi oxigenul formează acidul cianic isomer cu acidul fulminic, din sărurile căruia — numite fulminaţi — se prepară capse în pirotehnie. Corpii organici, cari conţin în molecula lor radicalul cianogen se mesc nitrili [R—C=N].

Cianhidric, acid —, (HCN) (chim.), v. Cianogenul.

Cianura de potasiu, (chim.), v. Cianogenul.

Ciardaş, dans naţional mag., a cărei muzică de un ritm impresionant este o icoană fidelă a temperamentului viu al poporului mag. Are două forme: ciardaş lent şi repede, în măsură de 2/4 sau 4/4.

Ciatalgea (5000 loc.), sat din Turcia europeană în apropierea Constantinopolului, însemnat prin faptul că în timpul războiului balcanic, Turcii au făcut o serie de linii de apărare între M. Neagră şi M. Marmara. De ele s'au sfărâmat toate sforţările armatei bulgare, care doria să ocupe Constantinopole.

Cibinului, 1. Munţii —, se înalţă dela Sibiu spre S. şi SV. şi se leagă cu munţii Parângului şi Sebeşului la V., iar la E. se întind până la pasul Turnu-Roşu, unde râul Olt îi desparte de munţii Făgăraşului. Piscul cel mai înalt e Cândrelul (2248) m.; 2. **Cibinul** (Râul —), în Transilvania izvorăşte din munţii C. prin 2 braţe: Râul Mare şi Râul Mic, care vin din 2 lacuri: Iezerul Mare şi Iezerul Mic. Aceste lacuri sunt la poalele Cândrelului. Afluenţii: Hârtibaciul şi Râul Sadul. Se varsă 'n Olt, mai jos de Sibiu.

Ciboriu, vas de metal, pentru păstrarea cuminecăturii, v. Chivot, Tabernacol.

Cicade (zool.), insecte din familia Auchenorinchelor. Masculii au la segmentul întâi abdominal un aparăt sunător, care produce un ţârâit foarte puternic.

Cicatrice (med.), semnul rămas după o rană vindecată. Ea conţine întotdeauna mai mult ţesut conjunctiv decât ţesutul încunjurător.

Ciceria, partea nordică a peninsulei Istria, spre nord-vest de Montemaggiore, situată între oraşele Fiume şi Triest, cu o supr. de 540 kmp. C. e locuită de Cici (v. c.), o ramură a Românilor istrieni, veniţi din Croaţia şi Bosnia. In general teritoriul C. e asemănător cu al Carstului. Totuşi între Castelnuovo şi Mune, între Vodica şi Lanişe se află păduri întinse. Se cultivă meiul şi porumbul, principalele bucate ale Cicilor. Româneşte se vorbeşte numai în Jeieni, satul cel mai la est. Alte sate care au fost probabil locuite de Români: Rupa, Buri („buni"), Mune, etc. (v. studiile: Silviu Dragomir, Originea coloniilor române din Istria (1924) şi S. Puşcariu, Studii istro-române II (1926).

Ciceriu Georgij Vasiljevič (n. 1872). Funcţionar în ministerul de externe rusesc; în 1907, la Berlin, ia parte la mişcările socialiste, fiind expulsat din Prusia în 1908, trăieşte în Geneva până în 1917, când se întoarce în Rusia. După formarea sovietului, e comisarul poporului la externe, a reprezentat Rusia la conferinţa din Geneva.

Cicero Marcus Tullius, om de stat, orator şi filos. roman (n. 106 a Chr. † decapitat 43 d. Chr.). Făcându-şi studiile în Athena şi la Rhodos, a putut asculta dascăli filosofi şi literaţi gr. Această cultură a lui a fost însă subordonată aproape în întregime unui singur scop adevărat: oratoria şi vicaţa politică. Ca orator, C. a perfecţionat limba lat. lit.; el a fost cel mai mare stilist lat. şi creatorul prozei celei nouă. Din aceste însuşiri, rezultă şi însemnătatea şi influinţa sa lit. Discursurile sale se remarcă în special prin măestria cu care el îşi construieşte frazele, prin perfecţiunea periodizării lor, prin claritate, echilibrare armonică şi prin ritmarea măsurată care le deosebia totuşi de monotonia retoricei elenistice. Pentru acest rezultat, C. a muncit foarte mult şi s'a perfecţionat treptat. El s'a distins atât în discursul politic, ca şi în cel juridic (pledoarii). Unele din discursurile sale s'au publicat aşa cum au fost rostite; iar altele au fost prelucrate, căpătând o formă mai lit. Ca om de stat, C. a ocupat rând pe rând multe funcţiuni însemnate: cvestor în Sicilia, când aduce celebra acuzare împotriva lui Verres („Orationes in Verrem". Discursul contra lui Verres), apoi pretor şi consul şi proconsul. Căpătase şi titlul de „pater patriae", ceeace n'a împiedecat pe sateliţii lui Antonius să-l ucidă, ca o răsbunare împotriva celebrelor sale „Filipice". Ca filosof, C. nu aduce inovaţii; însă este un remarcabil popularizator al filos. gr. în lat. şi, prin aceasta, un îmbogăţitor al limbii lit. cu termeni tehnici de filos. C. este un „eclectic" (v. Ecclecticism), fiind înrâurit de gândirea Stoicilor gr. şi'n special de academicii Philon de Larissa, Antiochos din Askalon şi de stoicii Panătius şi Posidonius. Scrieri mai însemnate: a) Retorică: Pro lege manilia, Orationes in Catilinam, Oratio pro Marcello, Pro lege agraria, Philippicae, Pro Milone, Pro . . . Archia Poeta; b) Literatură şi tratate: Rhetorica [De inventione rhetorica], De oratore (dialoguri), Brutus sive de claris oratoribus [un istoric al elocvenţei lat.], Orator [de optimo genere dicendi]; c) Filosofie: De finibus bonorum et malorum libri V, De Officiis, De natura deorum, De legibus, De fato, De amicitia, De Senectute, etc, etc.

Cicerone (ital.), călăuz pentru străini, mai ales în Roma şi Italia. Se numiau astfel din cauza limbuţiei lor.

Ciceu, cetate în jud. Someş (Solnoc-D.), pe la 1490 trece în stăpânirea lui Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei. Aparţineau cetăţii vre-o 60 de sate româneşti, care au rămas în proprietatea Domnilor Moldovei, până la 1561. In acest timp Ştefan cel Mare, a întemeiat la Vad o mănăstire cu un episcop.

Ciceu (2092 loc.), com. rur. din jud. Ciuc, pl. Centrala. 2 km. de G. Mercurea-Ciuc. P. U. Siculeni.

Cichindeal (Ţichindeal) Dimitrie, fabulist român, † 1818. Originar din Becicherecul-mic (Bănat), fusese profesor la „preparandie" în Arad. Fabulele lui, traduse din sârbeşte, dar şi originale, mult timp au fost socotite ca primejdioase şi confiscate, iar C. fu înlăturat prin stăruinţa sârbească dela preparandie. Trad. după Dositei Obradovici „Sfaturile a înţelegerii cei sănătoase", Buda 1802, apoi tot după el, „Adunarea de lucruri moraliceşti", Buda 1808. Titlul fab.: „Filosoficeşti şi politiceşti prin fabule moralnice învăţături", Buda 1814.

Cicli, nume dat unei ramuri a Românilor din Istria, probabil după vreun cătunar mai distins de-al lor (cuv. čič la Serbocroaţi = badea sau chiar Barbul). La 1329 găsim în Pinguente un „Vlahul Pasculus (= Pascu) Chichio". Ca populaţie sunt pomeniţi în 1463 într'un zapis, socotiţi fiind ca Morlaci (v. c.) de-ai lui Giovanni Frangiapini. Din sec. XVI numele lor e curent în cancelariile triestine şi austriece (Italienii îi numesc Cicerani sau Ciciliani). C. au fost păstori şi sunt des pomeniţi de documente. In sec. al XVI sunt astfel caracterizaţi de Marc Antonio Nicoletti: „huomini pastorali di bello aspetto, di corpo dritto e elevato, di pacienza bellicosa, e di tanta alterezza, che cosi ignobili, referiscono la lor prima origine alla Nobiltà Romana". Cu timpul şi-au pierdut graiul, slavizându-se. Dialectul istro-român îl vorbesc numai în com. Jeiăni. Cu toate că s'au slavizat, ei îşi păstrează caracterul etnic deosebit de al Slavilor, cu care-s în contact. Tipul lor românesc îl constată şi autori streini (v. S. Puşcariu, Studii istro-române II, Bucureşti 1926).

Cicindela (zool.), un gen al Carabeidelor; larvele trăesc în pământ, stând la gura canalelor săpate în aşteptarea prăzii. Frecvent C. Campestris.

Ciclic (lat.), în formă de cerc; ceeace se repetă după un period de timp. Poeţii ciclici, autorii poemelor din sec. al VII a. Chr., care tratează evenimentele, îmbrăcate uneori în formă de mit, din timpurile dinainte şi după războiul troian. Operele lor originale s'au pierdut, dar le citează scriitorul de mai târziu, Proklos, expunând şi conţinutul lor. Operele P. C. au fost următoarele: 1. Thebaida (v. c.); 2. Epigonoi (v. c.); 3. Oidipoeia (v. c.); 4. Kypria (v. c.); 5. Aithiopis (v c.); 6. Nimicirea Troiei; 7. Mica Iliadă; 8. Nostoi (v. c.); 9. Telegomeia (v. c.).

Ciclism, sport practicat pe bicicletă (v. Bicicleta). Se organizează concursuri pe pistă şi şosea. Pista de ciclism are o formă eliptică cu o circonferinţă ca. 500 m. fiind construită din beton. Pentru a anihila forţa centrifugă şi astfel alunecarea bicicletelor, la coluturi, pistele se ridică piezis până la 45°, astfel asigurând parcursul în plină viteză şi în aceste locuri. Concurenţii pleacă la semnalul starterului, fie lansaţi (împinşi), fie din poziţie fixă. Cursele pot fi de viteză 500—2000 m., ori de fond, până la 100 km. In cazul când concurenţii sunt prea numeroşi, se formează grupuri şi prin curse eliminatorii şi semifinale, se selecţionează cei mai de seamă concurenţi (4—5), cari vor concura în finală. Pe pistă se mai organizează curse de urmărire (2 echipe de câte 4 concurenţi) cari pleacă dela distanţe egale şi caută să se apropie, curse americane pe echipe, la care la distanţe egale cicliştii aceleiaşi echipe se schimbă între ei, ieşind învingătoare echipa, ai cărei concurenţi parcurg în timp mai scurt distanţa fixată, ori în timpul fixat parcurg o distanţă mai mare. Cursele pe şosea se fac de obiceiu pe o distanţă de 10—100 km. Controlul concurenţilor se face la posturi fixe, aşezate pe parcursul cursei. Concursurile în general pot fi individuale, perechi şi pe echipe. In străinătate se organizează concursuri de 6 zile (sixday în Anglia, America) şi curse de turism (tour de France) pe distanţe mari (4—5000 km.) deobiceiu ocolul unei ţări în etape fixate. Apoi în străinătate s'au mai introdus la cursele pe pistă aşa numitele

„curse conducători", înaintea fiecărui concurent mergând un alt ciclist ori o motocicletă pentru a învinge rezistența aerului și astfel a ușura munca concurentului din urma lui, cu acest sistem se pot realiza rezultatele cele mai bune. Forul internațional al acestui sport este Uniunea Ciclistă Internațională cu sediul în Paris, căreia îi este afiliată și Comisiunea Centrală de *Ciclism* prin F. S. S. R. La noi se organizează competițiuni și concursuri pentru campionat regional și național, conform regulamentului Comisiunei Centrale de Ciclism.

Cicloid (zool.), solz de pește circular, mic și flexibil în formă de disc cu sgârieturi radiare și concentrice, ex.: Solzii unor pești teleosteni (Cyprinodon).

Cicloidă, curba descrisă de un punct al unui cerc, care se rostogolește fără să alunece, pe o dreaptă fixă.

Ciclon, vârtej de vânt puternic.

Ciclon, un vânt puternic, uragan, care se mișcă învârtindu-se cu o repeziciune extraordinară, v. Depresiuni barometrice.

Ciclop (zool.), crustaceu inferior (Cyclops serrulatus) copepod, de 2.5—3.5 m/m lungime, frecvent în apele dulci, având un singur ochiu pe cap, cu toracele lățit și cu abdomenul subțire lipsit de apendice, pe care — la femelă — stau fixați doi saci cu ouă.

Ciclopi, uriași din antichitate, care aveau *un ochiu în frunte*. Tot astfel se numiau și faurii zeului Vulcan. In Odiseia: giganți sicilieni și păstori, dar antropofagi.

Ciclopian, zid construit din piatră naturală sau extrasă din carieră. S'a întrebuințat în arhitectura clasică la lucrări de arhitectură monumentală, a căror ziduri groase și masive se numeau ziduri ciclopiene.

Cicloștomi (zool.), clasă a vertebratelor inferioare asemănătoare peștilor, cu schelet cartilaginos și coardă dorsală permanentă. O singură cavitate nasală și gură rotundă adaptată suptului, cu *numeroși dinți* (Petromyzon, Myxine).

Ciclova-Română (2887 loc.), com. rur. din jud. Caraș, pl. Oravița, la $3^1/_2$ km. de G. Oravița. P. U. Oravița.

Ciclu, (gr.), evenimente sau serie de evenimente ce se repetă în mod periodic. C. joacă un mare rol în calculul timpului; de ex. C. solar e de 28 ani, după această perioadă zilele săptămânii cad în aceeași zi a lunii. C. lunei este de 19 ani, după care timp schimbările de fază ale lunei cad pe aceleași zile; 2. Filosoful istoric Giambattista Vico (v. c.) a emis teoria „ciclurilor perpetue" [„Corsi e ricorsi"], potrivit căreia fenomenele istorice se repetă mereu în cicluri; aceasta face ca în civilizația omenirii să găsim epoce asemănătoare.

Ciclu epic. Poezia epică povestește întâmplările din viața eroilor (sau a zeilor, la origine), dar spiritul epic nu se manifestă dintr'o dată într'o adevărată poezie epică propriu zisă, ci poeții cântă liric cutare episod, ca și cum ar vrea să justifice faima eroului. La început deci, aceste poezii au caracterul ditirambic (v. ditiramb) al odelor. Când un erou sau zeu are m. m. cântece de acest fel, ele ajung să se *contopească* într'un cântec nou mai mare, în care cântecele diferite sunt puse în legătură între dânsele, povestirea căpătând o continuitate, iar justificările lirice devenind momente ale povestirii unei narațiuni desvoltate. Acesta e un ciclu epic. Se crede că aceste poezii se desvoltă ca și cele dramatice din *cultul religios primitiv*.

Ciclul alemanic (lit. germ. veche) un ciclu de poezie pop. eroică germ.

Ciclul burgundic, din poezia pop. eroică germ. veche, are ca erou pe regele burgund Gunther (Gundahari) a cărui putere fu spulberată de Huni la a. 487, apoi pe regii burgunzi Gernot și Giselher împreună cu vitejii lor Hagen și Volker și sora lor Kriemhilde (v. c.). Reședința lor e la Worms pe Rin.

Ciclul francic (al Rinului de jos) face parte din epica pop. germ. veche din epoca imigrațiilor de popoare, povestind întâmplările lui Siegfried, eroul cu reședința în Xanten (Santen) pe Rinul de jos; acest ciclu s'a amestecat de timpuriu cu elemente din legendele zeilor.

Ciclul frisic (lit. germ. veche), un ciclu de poezie pop. eroică germ. Erou: Gudrun (v. c.).

Ciclul hunic, din poezia populară germ. veche, are ca erou central pe Attila (v. c.), regele Hunilor († 453), care e numit în poezie Etzel (Attila = tătuca dela got. atta = tată) care a avut ca soție pe Ildico (Helche).

Ciclul longobard, din poezia pop. eroică germ. veche, are ca croi principali pe regii Rother, Ortnit (Otnit), Hugdietrich și fiul acestuia Wolfdietrich.

Ciclul ostrogot (ostgotic) al poeziei pop. eroice germ., *vechi povestește* despre vitejiile regelui ostrogot Ermanarich dela Marea Neagră [Hermanrich], de pe timpul imigrației popoarelor, care s'a stins cu vârsta de 100 ani, când au năvălit Hunii, ca să nu-și vadă prăbușirea imperiului (n. 375). Eroul poezilor de mai târziu este Theodorich der Grosse (cel Mare) întemeietorul imperiului *ostrogotic* în Italia, având reședința în Ravena, uneori și în Berna. De aici, e numit în poeme Dietrich von Bern (= principe popular din Verona).

Ciconiide (zool.), cocostârcii, din fam. Ciconeelor. La noi Ciconia ciconia (Cocostârc).

Cic-Sereda (Bătălia dela —), localitate situată în șesul Oltului, spre izvoarele sale însemnată prin luptele dela 28 August 1916 când a fost ocupată de trupele rom. (aramata IV, a gen. Prezan) și incendiată de bombardamentul Artileriei.

„Cid", le —, (lit. franc.), celebră tragedie de P. Corneille, inspirată din scriitorul spaniol G. de Castro (v. c.). Rodrigue (le Cid) iubește și e iubit de Chimène. Tatăl Chimenei, contele de Gormas, insultă și pălmuiește pe Don Diègue, tatăl lui Rodrigue, dar e ucis în duel de acesta din urmă, ca răsbunare. Chimène cere pedepsirea lui Rodrigue: de aici un minunat conflict între iubire și datorie (pasiune și rațiune). Rodrigue e *trimis* să lupte împotriva Maurilor și se întoarce, încărcat de glorie. Atunci Chimène, care-l iubia, totuși, consimte să-i fie soție. Tragedia lui „C." a stârnit o ceartă imensă lit., alimentată de Richelieu (v. Corneille). Totuși numele eroului a devenit popular și piesa deasemeni, fiind o capodoperă a lit. clasiciste franc.

Cid Campeador (din arab. Sid = domn). Erou național spaniol, Rodigro Diaz de Bibar, nobil de Bibar († 1099), a învins pe Alfons al VI (1081). Fiind surghiunit a fugit la Mauri, a pus stăpânire pe Valencia (1094). Cântecele pop. l-a cântat mult. Din legenda C.-lui s'a inspirat Corneille în tragedia cu același nume.

Cidrul (chim.), este o băutură alcoolică nedistilată *obținută* prin fermentarea mustului preparat din merele coapte și sfărâmate. Conține o cantitate de alcool (4—6%) mai redusă decât vinul preparat prin fermentarea mustului de struguri. Deasemenea, nu se păstrează mult timp și deci trebuește consumat într'un interval de un an dela fermentare. Țara care produce cantitatea cea mai mare de vin de mere este Franța. Prin fermentarea mustului preparat din alte fructe: pere, agrișe, vișine, etc. se obțin o serie de alte băuturi alcoolice, consumate și desfăcute în comerț.

Cienfuegos Nicasio Alvarez, poetic liric spaniol (n. 1764 † 1809). A scris poezii lirice: *La Escuela del sepulcro*, A la primavera, A un carpintero, etc., pentru teatru: La Condesa de Castilia, Zoraida, etc. Este original prin disprețul față de gramatică și sintaxă, movează în stil și este precursorul romantismului.

Cifră. Semn convențional pentru scrierea numerelor. In vechime și numerele se exprimau prin figuri ca și cuvintele. Indienii, apoi Grecii și Romanii însemnau unele cifre cu litere, iar altele le exprimau prin combinația literelor. Cifrele romane se întrebuințează câteodată și azi. Cifrele întrebuințate azi sunt de origine indiană și au fost aduse în Europa în secolul al XIII de Arabi, din acest motiv se numesc cifre arabe. Operațiile cu numere erau foarte grele, până la introducerea lui 0, care a însemnat unul din cele mai mari progrese ce le-a realizat matematica. Prin introducerea lui zero s'a *simplificat enorm scrierea cifrelor*, ușurându-se astfel operațiile numerice și făcând astfel posibil progresul matematice. — Scrisoarea cifrată, e scrisoarea, in care valoarea adevărată a literelor sau cifrelor e cunoscută numai de cei inițiați. Se întrebuințează atât în comerț, cât și în diplomație. Corespondența între guvernul unei țări și reprezentanții săi din străinătate (ambasadori, miniștri plenipotențiari, consuli, etc.), se face prin scrisori, ori telegrame cifrate.

Cigorin Mihail, unul dintre cei mai *mari măeștri* de șah ai Rușilor, (n. 1850 † 1908).

Cihac Alexandru, filolog român († 1887), care își petrecu mare parte a vieții în străinătate. Distins prin valoroasele sale lucrări „Dictionnaire d'étimologie daco-romane; Elements latins comparés avec les autres langues romanes" (Francfort 1870) și „Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais" (Francfort 1879); aceasta din urmă premiată în Franța cu premiul Volney. Acest dicționar a limbii române a adus mari servicii *filologiei românești*. C., fiind filol. rom. la începutul desvoltării ei, n'a luat în considerare dialectele (nici cele transdanubiene, nici subdialectele daco-rom.), nici limba textelor vechi și totuși a căutat să stabilească fizionomia limbii românești numai cu acest material. El arată că în limba rom. se găsesc $^1/_5$ elemente latine, $^2/_5$ cuvinte slave, $^1/_5$ maghiare, turcești, grecești și albaneze sau 500 cuv. lat., 1000 slavone, 300 turc., 180 gr., restul maghiare și albaneze. C. n'a ținut seamă de valoarea circulației cuvintelor și a considerat slave cuvinte care aveau pe atunci etimol. nesigură și azi s'au dovedit latine. A fost aspru criticat de B. P. Hașdeu (principiul valorii circulației cuvintelor), Rösler, Jagič și Darmesteter (v. p. fizionom. l. rom., S. Pușcariu. Locul limbii române între limbile romanice).

Cihac Iacob, v. Czihac.

Cihodărit, darea cizmarilor plătită Domnilor din Țările române.

Cihoschi Henric, general de divizie român din arma geniului (n. 1871). Războiul din 1916 îl găsește colonel, în care grad comandă Div. 13. In 1917 este înaintat general de brigadă și i se încredințează comanda diviziei a 10, care se distinge în luptele dela Mărășești pe frt. Irești, Râul Siret. Ofițer de Stat Major; dela 1918—1920 este numit sub-șef de Stat Major în Marele Cartier General fiind un prețios ajutor al generalului Prezan. In 1919, este înaintat general de Divizie. A fost comand. C. 7 A. și inspect. gen. de Armată până în 1928, când fu numit Ministru de Războiu în Cabinetul Maniu.

Ciișia (7586 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Traian. P. U. Cubei și G. Traian-Val la 4 km.

Cihacef Petre., naturalist și geograf rus (n. 1812 † 1890). A explorat la început Munții Altai (1842—1843), după aceea a studiat amănunțit Asia Mică (1848—1863) și a străbătut Algeria (1877—1878). A dat frumoase și interesante amănunte științifice (botanică, geografie și geologie) asupra regiunilor cercetate.

Henric Cihoschi

Cil (biol.), la protozoare, prelungiri fine protoplasmatice așezate pe corp, sau în jurul orificiului bucal și care servesc fie la locomoție, fie la introducerea corpusculelor alimentare în cavitatea bucală. La metazoare, prelungirile fine dela suprafața epitelilor vibratile.

Ciliat (biol.), ce are cili, ex.: epiteliu ciliat; 2. Protozoare diferențiate prevăzute cu cili, cu un macro-nucleu (nucleu vegetativ) și un nucleu mic (nucl. germinativ): Holotriche (Parameciu); Heterotriche (Stentor); Hypotriche (Stylonichia); Peritriche (Vorticella).

Cilibi Moise, evreu din țara Românească (n. 1815 † 1866), vestit pentru sentințele sale spirituale, publicate sub titlul: Practica și apropourile lui C. M.

Cilicia, provincie în Turcia la SE. de Anatolia. Vilaiet cu 138.000 loc. Capit. Adana. Se compune din podișuri și munți în formă de trepte puțin locuiți, Cilicia muntoasă și Câmpia, Cilicia fericită, compusă din Câmpiile Tars și Adana. Este formată din aluviunile fl. Seihum, foarte fertilă, aptă culturilor cerealelor, viței de vie, bumbacului, etc.

Cilieni (3014 loc.), com. rur. județul Romanați, pl. Oltu-de-Jos. P. U. Corabia. G. Vișina la 15 km.

Cilindru. Se numește cilindrică o suprafață născută de o dreaptă, care se deplasează paralel cu ea însăși. C. este un corp geometric mărginit de două arii plane și paralele, numite baze și de o suprafață cilindrică.

Cima Giovanni Battista, da Canegliano, pictor ital. (n. 1460 † 1517), distins prin reprezentarea Fecioarei cu copilul, înconjurată de Ioan Botezătorul, apoi Sf. Ecaterina, etc.

Cimabue, Giovanni Gualtieri sau —, pictor și arhitect florentin (n. 1240 † 1301), considerat ca restauratorul picturii moderne. A fost elevul lui Giotto și a participat la construirea catedralei din Florența.

Cimarosa Domenico, compozitor ital. (n. 1749 † 1801), mort probabil prin otrăvire de reg. Carolina a Neapolului, pentrucă a participat la revoluția napolitană. Capodopera sa: „Matrimonio segreto"

Cimbală, instrument muzical, constând din două discuri rotunde de bronz bulbu cate la mijloc. Are o curea, drept mâner; sunetul se produce prin lovirea discurilor unul de altul, și e lărmuitor și aspru. Servește la marcarea ritmului. C. mici se numesc cinete.

Cimbrii, un popor barbar, de neam celtic, care a năvălit în Gallia, împreună cu Teutonii, în sec. al II a. Chr. Au devastat și Spania și au bătut mai multe armate romane (la Arausia). Marius îi înfrânge la Aquae Sextiae (102 a. Chr.) și apoi la Vercellae (azi Vercelli).

Ciment gudronat (chim.), descoperit în 1840 de Häussler S. din Silezia, se prepară dintr'un amestec de gudron, cu praf de sulf și cu ciment, sub formă de pastă, întrebuințat în stare încălzită la acoperitul caselor, fiind impermeabil și neinflamabil. Pasta se întinde pe acoperișul format din scânduri și acoperit cu carton, adeseori într'o alternanță repetată de carton și pastă până ce atinge o grosime suficientă, presărându-se în urmă cu nisip sau cu pietriș. Acoperișul făcut cu carton gudronat durează 5—6 ani, înlocuind tablele de tinichea.

Cimentul (chim.) este un amestec calcinat — în pulbere cenușie — de var nestins cu 20—60% argilă. In aer sau în apă se împietrește repede formând o masă compactă și foarte rezistentă. Se fabrică din calcare-marnoase-calcinate arse, în cuptoare rotatoare, obținându-se așa numitul **Ciment** natural (roman, englez) sau se fabrică dintr'un amestec într'o anumită proporție de calcar și argilă, — obținându-se C. artificial (de Portland), (în țară în fabricile dela Turda, Azuga, Cernavodă.) Se întrebuințează la construcțiuni aeriene și hidraulice (v. Beton).

Cimerieni, 1. Popor vechiu din Crimeia, care a invadat Asia Mică în sec. al VII a. Chr.; 2. Munți din Chersonezul Tauric. Azi Yala. Bosforul Cimerian, numele vechiu al strâmtorii Cherci sau Yenikale, de azi.

Cimex (zool.), gen al membranaceelor C. lectularius (ploșnița), fără aripi.

Cimilituri, v. Ghicituri.

Cimișlia (4922 loc.), com. rur. județul Tighina, reșed. pl. Cimișlia. Medici, spital. Of. P. local. Judec. de ocol. G. Schinoasa la 13 km.

Ciomofana (min.), v. Crizoberil.

Cimon, general atenian, fiul lui Miltiade. A luptat împotriva Perșilor, și a adus sub stăpânirea Atenei insulele din Archipelagul grec. N'a reușit să intre în alianța cu Sparta, ceeace i-a pricinuit exilarea. A fost capul partidului aristocratic. Moare în insula Cipru, în 449 a. Chr.

Cimone (Monte —), vârful cel mai înalt al Apeninilor de N. (2167 m.).

Cimpanzeu (zool.), Troglodytes niger, maimuță antropoidă. Trăește în Africa ecuatorială (v. Antropoide).

Cimpoi, instrument de origine străveche. Constă din un burduf de piele, care se umflă sufland în el prin o țeavă. In burduf sunt implântate două sau trei tuburi de lemn, din care unul prevăzut cu 7 găuri pentru degete. Celelalte dau un singur ton mai adânc, un fel de acompaniament la melodie. Burduful umflat se strânge subsuoară pentru a produce comprimarea aerului care, năvălind spre tuburi, le face să sune. Intâlnim cimpoiul la țăranul român.

Cinabrul (min.), sulfură de mercur de coloare roșie. Este singurul și principalul minereu din care se extrage mercurul. In țară se găsește în filoane, la Dumbrava lângă Zlatna, Capnic, în străinătate la Almaden (Spania) Producția țării a fost: în 1926 : 2026 kg. mercur în valoare de 709.100 lei; în 1927 : 3560 kg. mercur în valoare de 1.424.000 lei.

Cina cea de taină, celebră pictură în uleiu de Leonardo da Vinci (v. c.). Ea reprezintă pe Christos în mijlocul apostolilor, la masă, în momentul când le spune: „Unul dintre noi mă va vinde". Emoția, turburarea, neliniștea cuprinde pe toți și'n grupuri de câte trei discută. Nu e numai o operă de pictură ci o pagină de psihologie adâncă, un studiu temeinic al sentimentelor și caracterului la 13 persoane, reprezentat magistral prin expresia feței, prin gesturi și atitudine. Tabloul se află în Milan în biserica St. Maria della Grazie.

Cincinnati, oraș din Statele Unite (Ohio), 412.000 loc. Port fluvial foarte însemnat, alimentat de canalul dela Ohio la Toledo. Industrie și comerț însemnat.

Cincinnatus Lucius Quinctius, cetățean roman, model de virtute și de modestie. A fost chemat ca dictator (în 458 a. Chr.) dela coarnele plugului, iar după ce 16 zile a condus Republica și a învins pe Sabini s'a reîntors de bunăvoie din nou de unde a plecat.

Cincu (2239 loc.), com. rur. din jud. Făgăraș, reșed. pl. Cincul. Judec. Agnita. Of. P. local. G. Făgăraș la 12 km.

Cineas, ministru și consilier al lui Pyrrhus, distins orator al vremii. Cu elocvența sa, spunea Pyrrhus, a câștigat m. multe orașe, decât cu armata.

Cinematică, disciplină a mecanicei; se ocupă cu legile mișcării corpilor, fără a lua în considerare cauza mișcării și masele corpurilor. C. se mai numește și foronomie.

Cinematograf, 1. Aparat inventat de frații Lumière în 1895, pentru a fotografia scene și persoane în mișcare. Se bazează pe persistența imaginilor pe retină apr. $^1/_{10}$ sec. după încetarea impresiunei, pentru acea se fac ca. 20 fotografii pe sec.; 2. Aparat pentru proecția pe ecran a filmelor de C.

Cinematograful, istoricul C.-lui. Invenția C.-lui e datorită unei serii întregi de cercetări neobișnuite, făcute de savanți și fizicieni. Iată desvoltarea lor: In 1772 se dau reprezentanții de proecții animate, realizate cu umbre de carton, tăiate în diverse forme (Séraphin). In 1823, „Thaumatropul D-rului Paris" e primul aparat care realizează sinteza mișcărilor bazat pe principiul perzistenței impresii-

lor luminoase pe retina ochiului, principiu care e şi azi la baza Cinematografiei. În 1833 Drul Plateau realizează „Phenakistiscopul"; în 1860 Reynaud dă „Zootropul" şi în 1877 tot el „Praxinoscopul". Aceste aparate erau mai mult nişte jucării, aşa că nu poate fi vorba despre un adevărat spectacol cinematografic, decât atunci când se fac întâile experimente de către Edward Muybridge (1877), în California, cu un aparat inventat de el şi care a fost perfecţionat de C. Francise Jenkins din Washington. Întâia reprezentaţie publică a filmului în celuloid a avut loc în ziua de 6 Iunie 1894, la orele 4 d. a., pe zidul unui magazin de bijuterii în Richmond, Indiana-America. Muybridge veni în 1881 în Franţa, şi aici, în atelierele fizicianului franc. Dr. Marey, îşi perfecţionă aparatul cu ajutorul lui Demeny (1889—1892), având la bază cercetările lui Marey. În 1894 Edison inventează „Kinetoscopul"; tot el inventă şi perforaţia de pe marginea filmului de azi. În 1894 Demeny realizează „bioscopul" şi în 1895 Fraţii Lumière dau la iveală cel mai perfecţionat aparat de proiecţii luminoase în mişcare, aproape acelaşi ca cel de azi.

Cingalais (cit. singale), populaţia ins. Ceylon. Este de origină indo-ariană, amestecată însă cu multe elemente dravidiene.

Cinică — filosofia cinică, o şcoală filosofică greacă antică, formată din discipolii lui Antisthenes (v. c.), cari profesau în gimnasiul Kynosarges la Athena, despre virtuţile etice. „Cinicii" erau prin excelenţă filosofi etici. Ei reduceau la Etică filosofia întreagă, cerând omului o purtare lipsită de trebuinţi şi retrasă, care te lipseşte de neplăcerile crude ale vieţii. La Diogenes din Sinope şi alţi cinci, ce au urmat lui Antisthenes, doctrina morală a lui degeneră în: disprețul civilizaţiei, imoralitate, batjocorirea vieţii, nerușinare; toate cusururi ce se cuprind azi, în expresia peiorativă „cinism". Alţi filosofi cinici: Krates din Teba, Hipparchia, soţia sa şi Metrokles.

Cinişeuţi (4595 loc.), com. rur. judeţul Orhei, pl. Rezina. Formată din satele: Cinişeuţi şi Dorobăţoaia. Primăria la Cinişeuţi. Medic, spital, med. veterinar. Judec. de ocol. Of. P. local. G. Şoldăneşti la 13 km.

Cin-Klang-fu, oraş din China de E. pe fl. Yang-ce-Kiang. Port deschis Europenilor din 1858. Are 142.000 loc. Mătăsuri şi ţesături de bumbac.

Cinna Lucius Cornelius, patrician roman, partizanul lui Marius. Exilat de Sulla, recucereşte Roma cu ajutorul lui Marius, devine consul şi apoi dictator (87—84 a. Chr.). Sub conducerea sa, cinci zile n'au încetat omorurile optimaţilor în Roma. E asasinat în 84 a. Chr.

Cinnamomum (bot.), gen al Lauraceelor din Asia tropicală. Din coaja lui se face scorţişoara. Din C. camphora se prepară camforul.

Cinovnie (rus) = funcţionar public

Cinquecento (secolul al XV), înseamnă epoca literaturii şi a artei italiene din secolul al XVI (1500—1600).

Cioara (2106 loc.), com. rur. din jud. Fălciu pl. Drânceni. Formată din satele: Cioara, Gura-Ciorei, Pogoneşti. Primăria în Gura Ciorei. P. U. Mingir. G. Huşi la 28 km.

Cioara (zool.), v. Corvide.

Cioara (jud. Alba), mănăstire cu călugări în sec. al XVIII, de aici a plecat călugărul Sofronie care a pus în mişcare o mare parte din Ardeal, contra Unirii cu Roma (1760). A fost închinată mănăstirii Cozia, din Ţara Românească.

Cioarta, trei vârfuri în munţii Făgăraşului, grupa Surului (v. c.).

Ciobanu Ştefan (n. 1883), prof. şi director al liceului „Alecu Russo", din Chişinău; membru al Academiei Române (1919); director general al învăţământului din Basarabia; membru în Comisia Mon. istorice din Basarabia. A publicat studii de istorie literară în ruseşte: Mitropolitul Dosofteiu (trad. în rom. 1918); Cultura Românească în Basarabia (1923); Dimtrie Cantemir în Rusia (1925) şi alte studii mai mărunte în reviste şi aparte.

Cioburciu (2102 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Căuşari. P. U. Talmaş. G. Căuşani la 25 km.

Ciocâlteni (3136 loc.), com. rur. judeţul Orhei, pl. Teleneşti. Formată din satele: Ciocâlteni, Clişova. Primăria la Ciocâlteni. Judec. de ocol. Of. P. local. G. Rogojeni la 45 km.

Ciocan (zool.), sau peştele ciocan (Zygaena malleus).

Ciocăneşti (3021 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Buftea Bucoveni. Formată din satele: Alcşii, Ciocăneşti, Creţu şi Urziceanca. Primăria în Ciocăneşti. Of. P. local. G. locală.

Ciocăneşti (4150 loc.), com. rur. din jud. Ialomiţa, pl. Ciocăneşti. Formată din satele: Andolina şi Ciocăneşti. Primăria în Ciocăneşti. Perc. locală. Of. P. local. G. Călăraşi la 25 km.

Ciocârlan Ion, scriitor rom. (n. 1874). face parte din mişcarea sămănătoristă. În schiţe şi nuvele înfăţişează viaţa ţărănească cu simpatie, dar idealizând-o: Pe plaiu, Traiul nostru, Vis de primăvară, Flămânzii, etc. A colaborat şi la „Luceafărul".

Ciocile (2196 loc.), com. rur. jud. Brăila, pl. Călmăţui. P. U. Cioara-Doiceşti. G. Dudeşti la 18 km.

Ciocoiu, înseamnă la începutul sec. al XVII „îndeplinitor de bir", culegător al datoriilor ţăranului şi faţă de proprietar şi faţă de Domn. C. era un agent inferior care exercita legal o funcţiune în numele cuiva, dar într'o situaţie nedreaptă. Aşa s'a ajuns în urmă de C. e identic cu slugă necredincioasă, care profită din toate prin calomnie, intrigă şi minciună.

„Ciocoii vechi şi noi", e un roman social scris cu talent şi spirit de observaţie justă de N. Filimon (v. c.). Tema romanului este alcătuită din moravurile „ciocoilor" (boieri parveniţi), ce se ridicau la începutul secol. al XIX, către sfârşitul epocei fanariote. Personajul principal e ciocoiul în devenire Dinu Păturică, care prin vicleniii şi temeneli, trece în diverse slujbe tot mai înalte, pe lângă boerul său, postelnicul Andronache Tuzluc — a cărui ruinare o zugrăveşte minunat F. El se înţelege din ochi cu Chera Duduca, iubita boierului, ce-i fusese încredinţată spre pază şi cu cămătarul evreu, Costea Chiorul, să ducă pe boier la sapă de lemn şi fură oricum şi de pretutindeni, averea boerului, neţinând seamă de nici o umilinţă, până ce îşi ajunge scopul. Romanul lui F. are şi o pronunţată notă satirică. El se citeşte şi azi cu interes susţinut. E cel dintâiu roman românesc reuşit.

Ciofliceni (2127 loc.) com. rur. judeţul Ilfov, pl. Buftea-Bucoveni. Formată din satele: Ciofliceni, Ghermăneşti şi Isvorani. Primăria în Ciofliceni. P. U. şi G. Periş la 7 km.

Ciofrângeni (3042 loc.), com. rur. jud. Argeş, pl. Topolog. Formată din satele: Burluşi, Ciofrângeni, Lacurile, Scheiu-Duculeşti şi Schitu Matei. Primăria în Scheiu-Duculeşti. Perc. locală. P. U. Tigreni. G. Curtea de Argeş la 20 km.

Ciolul (zool.), v. Bufniţa.

Ciohorăni (2368 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Paşcani. Formată din satele: Ciohorăni, Miteşti şi Verşeni. Primăria la Ciohorăni. P. U. şi G. Paşcani la 15 km.

Ciolac Eugeniu, profesor de flaut la Conservatorul din Craiova (n. 1878). Absolvent al şcoalei de Belle Arte şi conservatorului de Muzică din Iaşi, clasa de flaut.

Ciolan (jud. Buzău), mănăstire zidită la finea sec. al XVI de Doamna Neaga, iar episcopul Chesarie dela Buzău ridică aici o nouă biserică în 1828.

Ciolan Ştefan, prof. de Ist. lit. rom. la Facult. teologică din Chişinău.

Ciolăneştii-din-Deal (3607 loc.), com. rur. jud. Telorman, pl. Balaci. Medic, spital. P. U. Slăneşti. G. Beuca la 12 km.

Ciolanu (munţii —), o lungă serie de coline în jud. Buzău. Desparte valea Buzăului de valea Nişcovului.

Ciong-King, oraş din China (Se-Ciuan), pe malul stâng al fl. Yang-ce-Kiang şi la 2500 km dela mare. Unul din cele mai mari posturi fluviale ale Chinei. Intrepozite mari pentru tot felul de mărfuri: asiatice, europene, americane. Toate statele mari au firme comerciale la C. 622.000 locuitori.

Ciorani (4487 loc.), com. rur. judeţul Prahova, pl. Drăgăneşti. Formată din satele: Cioranii-de-Jos şi Cioranii-de-Sus. Primăria la Ciorani-de-Jos. Of. P. local. G. locală.

Ciorăşti (2656 loc.), com. rur. judeţul Râmnicu-Sărat, pl. Măicăneşti. Formată din satele: Ciorăşti, Codreşti. Primăria la Ciorăşti. P. U. Măicăneşti. G. Râmnicu-Sărat la 22 km.

Ciorna (2192 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Rezina. Formată din satele: Boşerniţa, Ciorna. Primăria la Ciorna. P. U. Rezina. G. Mateuţi la 3 km.

Ciorogariu Roman (n. 1852), episcop ortodox al Oradei, prof. şi dir. al seminariului din Arad. În 1919 fiind Oradea sub stăpânirea ungurească bolşevică, a avut o atitudine eroică. În 1921 ales episcop al Oradiei, fiind unul dintre răniţii criminalului atentat dela Senat în vara 1921. A organizat noua episcopie, prevăzând-o cu Academie teologică, palat episcopal şi cu cele pământeşti. La Arad, a condus revista Biserica şi Şcoala, şi la Oradea a înfiinţat Legea românească. A publicat memoriile sale interesante: Zile trăite (1927). Suflet cald, activ, naţionalist dârz, a susţinut acţiunea naţională şi politică a ziarului Tribuna şi materialiceşte. A întreţinut relaţii intime cu oamenii politici importanţi din România în vremea stăpânirii ungureşti.

Cioropcani-Noi (6155 loc.), com. rur. jud. Iaşi, pl. Copou. Formată din satele: Buciumeni, Cioropcanii-Noui, Cioropcanii-Vechi, Floreşti şi Stolniceni. Primăria în Cioropcanii Noi. P. U. Buciumeni. G. Stolniceni la $^1/_2$ km.

Ciortan St., arhitect, prof. la Şcoala superioară de arhitectură din Bucureşti.

Cunoscut prin opere ca „Administraţia financiară Buzău", Vama Poştei (Bucureşti), etc.

Ciortea Aurel (n. 1872 † 1929), studii fizico-matematice, prof. secundar la Braşov (1896—1920), fost rector al Academiei comerciale din Cluj. Impreună cu T. L. Blaga a scris una din cele mai bune cărţi de fizică pentru cursul liceal.

Cipălanu Cheorghe, fost subsecretar de stat în Min. agriculturii, membru al comitetului agrar.

Cipangu, numele ce se dă Japoniei în evul mediu şi în timpul marilor descoperiri geografice.

Cipariu Timotei, filolog rom. (n. 1805 † 1887), canonic şi profesor la gimnaziul din Blaj, a participat la revoluţia din 1848 în Ardeal, pe care a sprijinit-o prin foaia sa „Organul Naţional" continuator al ziarului „Organul Luminării". Fost membru al Acad. Rom., făcând o Gramatică în spirit latinist, spre a răspunde cerinţelor Acad. În studiile lingvistice este partizan al etimologismului. Fonteismul (v. c.) e socotit ca secundar şi trebuie respectat numai câteodată. Crezând, ca reprezentant al „Curentului latinist", că limba se poate modifica după regulele stabilite de gramatici, C. preţuieşte principiile sale raţionale mai mult decât limba vie. El are însă meritul de a fi premergătorul cercetărilor dialectale şi a vechilor documente. Scrieri: „Crestomaţie sau analecte literare"; „Acte şi fragmente latino-româneşti pentru istoria bisericii române", „Principia de limbă şi scriptură" (Aici se cuprinde şi ortografia ciudată Cipariană); „Gramatica limbei române".

Cipolin (petrograf.), var de calcar cristalin micaceu separat în plăci, întâlnit în Carpaţii calcaroşi.

Ciprian G., actor dramatic cunoscut, societar al Teatrului Naţional din Bucureşti. Piesa sa „Omul cu mărţoaga", reprezentată în 1928 la Bucureşti, şi în turnee, a avut un deosebit succes.

Ciprian Thascius Caecilius, episcop în Cartagena, unul din cei mai mari părinţi ai bisericei apusene. În 14 Septembrie 258 a suferit moarte de martir, tăindu-i-se capul.

Cipru, Insula —, Cyprus în engl. sau Kypros în grec., ins. din Mediterana de 9285 kmp. cu 326.000 loc. din cari $^{3}/_{4}$ Greci, iar restul Turci, Armeni şi Engl. Are, în partea de S. Munţi înalţi (Troodos cu 2010 m.), iar în N. mai mici (lanţul Cerinilor cu 900 m.). Engl. din 1878. Capit. Nicosia sau Leucosia (în centru). Produce: vinuri, struguri conservaţi, curmale, banane, smochine. C. a avut o civilizaţie înaintată în antichitate. Arta sa era formată din elemente asiriene, egiptene şi greceşti făcând legătura între civilizaţie şi cultura orientală cu cea greacă. În evul mediu, C. a fost un regat creştin (casa Lusignan), dela care ne-au rămas ruinile dela Famagusta. Trecu apoi pe rând în mâinile Genovezilor (1372), Veneţienilor (1485) şi apoi ale Turcilor (dela 1571).

Circ, arenă în formă de cerc la Romani pentru alergări de cai şi căruţe. Cel mai renumit era Circus Maximus în Roma, fondat de Tarquinius Priscus şi lărgit de Iuliu Caesar, lungimea acestuia era de 640 metri, iar lărgimea 160 m. Pe timpul lui Vespasian putea cuprinde până la 250000 spectatori. Din această grandioasă clădire au rămas abia câteva ruine. Astăzi se numeşte C. o clădire rotundă, uneori improvizată din scânduri ori alt material uşor, destinată producţiunilor ecvestre, de atleţi, îmblânzitori de animale, etc.

Circa Ioan sau Iov din Batiz, episcop român ortodox în Transilvania (1706—11). Sfinţit în Moldova, trecut prin Ţara Românească, aderent al lui Francisc Rakóczy, care cu ajutorul „curuţilor" săi îl pune pe C., în 1707, pe scaunul Mitropolitan, alungându-l pe Atanasie. C. se retrage la calvinii din Aiud, apoi la nemeşii din Haţeg şi de aici trece în Maramureş, unde i se pierde urma.

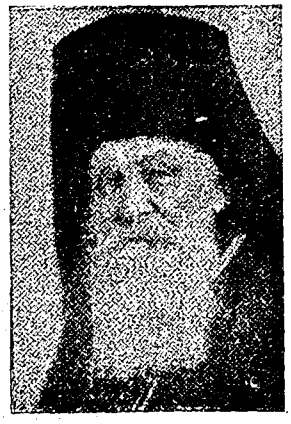

Roman Ciorogariu

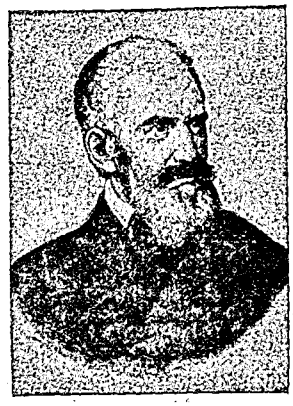

Timoteiu Cipariu

Circasia, regiune muntoasă şi de terase situată în N. Caucazului. Populată de Circazieni, face parte din Rusia.

Circazienii, locuitorii Circasiei, numiţi şi Cerkezi de Arabi şi Turci sau Cazaci, de către Ruşi, se numesc pe ei Adighei. Au o limbă ce formează o familie aparte. Sunt buni păstori şi buni militari. Religia lor este o combinaţie de Creştinism, Mahomedanism şi păgânism. Mulţi au emigrat şi au trecut în Turcia Asiatică.

Circe, în mitologia greacă fica lui Helios, vrăjitoare vestită, care ademenea pe corăbieri în insula sa şi apoi îi prefăcea în porci. Are rol însemnat în Odiseia lui Homer; ea a ademenit pe Ulixe şi a prefăcut pe tovarăşii săi în porci, pentru ca să-l reţină pe acesta mai mult.

Circulară, scrisoare cu acelaşi cuprins, adresată la mai multe persoane sau instituţii.

Circulaţia materiei (chim.), materia este într'o veşnică mişcare şi transformare. Apa, oxigenul, bioxidul de carbon, toate evoluiază sub ochii noştri, schimbându-se şi circulând necontenit. Materia însăşi nu-i decât o etapă din evoluţia şi transformarea necontenită a energiei, proteul universal, care a creat şi va creia lumile. Timpul acestei evoluţii dela starea de haos este incalculabil pentru mintea omenească. Tot nepătrunsă rămâne şi taina *redevenirii haosului* şi *motivul reînceperii unei noui creaţii*.

Circulaţia sângelui (med.), fluxul ritmic al sângelui prin vasele sangvine, provocat de bătăile inimii. A fost descoperit de Harvey şi descris în 1628. La om şi mamifere sângele venos (albastru, uzat), intră în partea dreaptă a inimii; de aici e aruncat în plămân, unde se încarcă cu oxigen şi devine iarăşi roşu. Din plămân trece în inima stângă; de aici e aruncat prin artere în corp. Arterele se resfiră în nenumărate capilare (v. c.). În capilare sângele se degajează de oxigen, pe care îl trece ţesuturilor din organ şi se încarcă cu bioxidul de carbon, pe care-l ia din ţesuturi. Capilarele se unesc, formând vase mai mari, venele, care adună sângele uzat şi-l duc iarăşi la inima dreaptă. C. dela inima stângă prin corp la cea dreaptă se numeşte C. mare, cea dela inima dreaptă prin plămân la inima stângă C. mică.

Circulaţiune (biol.), se numeşte mişcarea internă a substanţelor (de nutriţie şi excreţiune) gazoase, lichide şi solide dizolvate, din massa protoplasmatică a celulelor, a fiinţelor unicelulare şi din interiorul vaselor (sangvine, lemnoase şi criboase) a fiinţelor animale şi vegetale pluricelulare, ex.: *Curenţii interni protoplasmatici*, *mişcarea sângelui în aparatul circulator* (artere, vene şi capilare), *mişcarea apei şi a sevei în vasele şi capilarele lemnoase şi liberiene din plante*. C. este o funcţiune de nutriţie şi excreţiune a organismelor vii.

Circumcizie, v. Tăiere împrejur.

Circumspect, prevăzător, care ia seamă la ceeace face, discret, prudent, cu ochii 'n patru.

Circumstanţial (gram.), complementul care arată împrejurarea (loc, timp, mod, cauză, scop, instrument, consecuţie, concesiune) în care se petrece acţiunea verbului.

Circumstanţă, împrejurare.

Circumstanţe agravante sunt cauzele care aduc mărirea pedepsei.

Circumstanţe atenuante sunt cauzele care aduc micşorarea pedepsei. Ele sunt lăsate la aprecierea judecătorului.

Circuri: torenţiale, glaciare, v. gheţari, torenţi.

Cireşar, luna Iunie în vechea nomenclatură rom. a lunilor anului. Simbolizează luna când se coc cireşile, primele fructe.

Cireşel (5102 loc.), com rur. jud. Storojinet, pl. Răstoacelor. Formată din satele: Cireşel, Mihova. Primăria la Cireşel. Of. P. local. G. Mândra.

tic îndrăzneț și nemilos cu adversarii, de unde și porecla lui „tigrul".

Clement, numele a 14 Papi, dintre care mai însemnați sunt: C. V, papă dela 1305—1314. El a dus Sfântul scaun la Avignon și a desființat ordinul Templierilor, pentru ca să facă pe placul protectorului său, Filip cel Frumos, regele Franței. C. al VII, papă dela 1523—1524, a fost în ceartă continuă cu Carol Quintul și cu Henric al VIII, regele Angliei, al cărui divorț nu l-a autorizat. Ca urmare a fost despărțirea Angliei de biserica Romei, deci schisma anglicană. C. XIV, papă cu o vastă cultură și sprijinitor al științei, dela 1769—1774. In 1773 a desființat ordinul Iesuiților din toată lumea.

Clement Carol, compozitor (n. 1876). A compus opere (Radda, Trilby), simfonii, serenade, trei liturghii și alte cântece bisericești.

Clémentel Etienne (n. 1864), om politic francez, deputat în 1900, membru al partidului democrat de stânga, ministru coloniilor în 1905-6; ministru de finanțe în 1914, de agricultură în 1915, în decursul războiului ministrul economiei naționale în guvernul Clémenceau și Herriot, ministru de finanțe, până în 1919 și 1924-5; a avut un rol preponderent în elaborarea chestiunilor economice la congresul de pace; mare organizator și cu influență deosebită în viața economică a Fr. Sincer prieten al României; fiul său a murit pe frontul românesc, luptând pentru idealul nostru.

Clementi Muzio, compozitor și pianist italian (n. 1752 † 1832), ajuns în vârstă de 14 ani la Londra, ca profesor de pian. Dela 1777—80 conduce orchestra operei din Londra. Mai târziu întemeiase o fabrică de piane. Autorul de numeroase metode remarcabile pentru pian și sonatine.

Cleopatra, fica regelui Ptolemaeus Auletes XI, regele Egiptului, celebră prin frumusețe și inteligență. După moartea tatălui său, ea ar fi trebuit să domnească împreună cu fratele ei, dar acesta s'a opus. Caesar venind în Egipt este ademenit de grațiile ei. Ea pleacă la Roma unde trăiește în imediata lui apropiere. După asasinarea acestuia se întoarce în Egipt, unde omoară pe fratele său. Antonius, plecat împotriva ei cu o armată puternică, e fermecat de asemenea de frumusețea ei. Impreună cu el, a participat cu cele 60 de corăbii ale sale, la lupta dela Actium. Se retrage însă din luptă, — ceeace priciniuește înfrângerea lui Antonius — crezând că va câștiga simpatia lui Octavianus. Acesta, voind s'o ducă prizonieră la Roma, ea se omoară, lăsându-se să fie mușcată de un șarpe veninos. Shakespeare a tratat în drama „Antonius și C.", prietenia dintre aceștia.

Cleptomanie, tendință irezistabilă de a fura, simptom la diferite boale mintale.

„Clercs de la Bazoche" Les —. O veștită corporație medievală franc. (sec. al XV), care juca farse teatrale, adeseori batjocoritoare și cinice, îndrăznețe și cu aluzii la întâmplările timpului, rivalizând cu Les Enfants-sans-Souci. Deseori a fost nevoie de intervenția regelui și a parlamentului spre a-i tempera.

Clericalism, în politică 1. teorie care susține că societatea se poate conduce ascultând de autoritatea clericilor. 2. Politica clericalistă conform cu ac. credință tinde să extindă dominația bisericii catolice peste autoritatea instituțiilor civile, din Apus; mai ales în Franța, ceeace a dus la separarea bisericii de stat. Gambetta a denunțat clericalismul în Camera franc. prin celebrele cuvinte: „Le cléricalisme, voilà l'ennemi" = Clericalismul, iată dușmanul! — Partidele politice confesionale fac politică clericalistă. In Rom. C. nu există.

Clermont-Ferrand, oraș din Franța, capit. départ. Puy de Dôme, așezat pe o colină. Are 112000 loc., Universitate, Fabrici de bomboane și paste alimentare. Produse chimice, confecțiuni de haine. Industria cauciucului. Case și biserici vechi în stil gotic.

Cleveland, oraș din Statele Unite (Ohio) și port pe lacul Erie; 986.000 loc. Universitate importantă. Cărbuni, petrol, comerț cu cupru, fier, lână, lemne. Rafinerii de petrol și huilă. Fabrici de acid sulfuric, instrumente agricole, vagoane.

Georges Clémenceau

Clichy, oraș din Franța, la NV. de Paris. Are 53000 loc. Industrii numeroase și variate. Biserică însemnată, a fostei mănăstiri (Abaye de C.).

Clientul (dr.), este partea reprezentată prin avocat în fața judecății (instanței judecătorești).

Climă, ansamblul fenomenelor meteorologice raportate la o țară sau un ținut. Elementele sale principale sunt: temperatura, ploile și vânturile. Temperatura este influențiată de latitudinea geografică și înălțimea deasupra nivelului mării, depărtarea dela mare, configurația geografică, curenții maritimi. Cantitatea precipitatelor atmosferice depinde de abundența vaporizării, vânturi, etc. Vânturile depind de variațiile presiunii atmosferice, configurația geografică, rotația pământului. Deosebim climă ecvatorială, temperată, polară, maritimă, continentală, etc.

Climacteriu, starea de trecere la femei, între 35—55 ani, când funcțiile ovarului încep a diminua, menstruația încetează și femeea devine incapabilă de a mai concepe. Astfel de femei se numesc popular f. „iertate". In această epocă femeea prezintă adesea și turburări nervoase.

Climăuți (7117 loc.), com. rur. județul Soroca, pl. Otaci. Formată din satele: Climăuți, Ciornolenca, Moșana. Primăria la Climăuți. P. U. și G. Dondușani la 18 kilometri.

Climescu Dionisie (n. 1847 † 1921), episcop de Buzău, 1887 arhiereu cu titlul Craiovcanul; director al Seminarului central din București, 1894 episcop de Buzău până la moarte.

Clinch situațiunea în cursul matchului de box, când boxerii ajung corp la corp și se țin reciproc unul pe altul; atunci intervine arbitrul și îi separă, pentru a reîncepe lupta.

Clinică, spital care servește și pentru învățământul medical.

Clinoclorul (min.), v. Cloritele.

Clio, în mit. greacă zeița istoriei, reprezentată cu un sul de hârtie sau cu o cutie de cărți.

Clipeus, la Romani și la Greci, scutul rotund, care acoperea corpul dela gât până la picioare, în luptă. Era făcut din pănură sau piele și întărit în afară cu metal.

Clișcăuți (7290 loc.), com. rur. din jud. Hotin, reșed. pl. Clișcăuți. Formată din satele: Melinchi și Clișcăuți. Primăria la Clișcăuți. Medic, spital. Of. P. local. G. Noua-Sulița la 24 km.

Clister, v. clizmă.

Clisura, strâmtoare, prin care basinul unui râu comunică cu altul printr'un râu, silit să curgă printre pereți înalți stâncoși și foarte apropiați. C. Dunării se termină la Porțile de Fier.

Clisura sau **Vlaho-Clisura**, oraș aromânesc, care avea înainte vreme peste 5000 de loc. Se află la poalele muntelui Murichi, în Macedonia. Locuitorii se ocupă cu comerțul în orașele Salonic. Belgrad, Constantinopol, etc. Situația actuală n'o știm precis.

Clivodin (2127 loc.), com. rur. din jud. Cernăuți, pl. Colacinului. P. U. și G. Coțmani la 5 km.

Clivaj (min.) se numește proprietatea corpilor cristalizați (mineralelor) de a se desface prin lovire după una sau mai multe direcțiuni de rezistență minimă, în lamele (ex. mica) sau în bucăți terminate cu fețe plane (ex. Sarea clivează după fețele de cub; Calcita după fețele de romboedru, etc.). C. poate fi: perfect, foarte bun, bun, ușor, rău, etc.

Clizmă, spălătură intestinală, servind la provocarea eliminării fecalelor sau, în formă de Cl. medicamentoasă, la introducerea medicamentelor în intestinul gros.

Cloacă (lat.), canal subteran pentru scurgerea murdăriilor. Fig.: societate suspectă.

Cloaca (anat.), orificiu comun al tubului digestiv și organelor urogenitale (la vertebratele inferioare, păsări și mamifere monotreme).

Clocitoare (cuveuză, franc. Couveuse). 1. Aparat pentru clocire artificială a ouălor. 2. In med. aparat în care se menține temperatura constant ridicată; servește pentru adăpostirea copiilor născuți prematur, cari trebuiesc ținuți mai mult timp la căldură corespunzătoare celei din trupul mamei.

Clocușna (5251 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Secureni. Formată din satele Clocușna și Gvăzdăuți. Primăria la Clocușna. P. U. și G. Secureni la 3 km.

Clodius Publius Apius, tribun democrat în Roma și mare demagog, care a contribuit la exilarea lui Cicero. Tribunul Milo l-a ucis într'o învălmășeală (52 a. Chr.).

Cloporțe (zool.), sau ploșnițe de ziduri, (Oniscus), crustacei terestri din ordinul Izopodelor, trăind prin locurile umede și întunecoase (sub pietre, în pivnițe, în crepăturile zidurilor, etc.). Se mișcă tă-

rându-se, respirând prin labele branchiale cu numeroase scobituri pline cu umezeală. In medicina populară se întrebuințează în stare strivită, băute cu apă, ca diuretic.

Clopoțel Ion (n. 1892), ziarist rom., fost director al ziarelor „Gazeta Transilvaniei" (1919—1921), „Românul" din Arad (1912—1918), „Patria", și în prezent numai al revistei „Societatea de Mâine" din Cluj. In 1928 ales deputat. Se preocupă mai ales de cercetări sociografice, care ne prezintă viața socială cu toate aspectele sale. A publicat lucrările: Antologia scriitorilor români dela 1821 încoace (4 vol. în bibl. „Sămănătorul" 1917); Direcția realismului social-economic (anchete sociografice în Munții Apuseni 1926); Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România (1926), Sociografie românească (1917), etc.

Clopotniță, clădire în care sunt așezate clopotele, dacă biserica nu are turn.

Cloral (chim.) sau aldehida tricloratā (CCl$_3$ CHO), substanță lichidă întrebuințată în medicină și la prepararea cloroformului — obținută prin acțiunea clorului asupra aldehidei, a alcoolului și a zahărurilor.

Cloratul de potasiu (chim.), Cl O$_3$ K, substanță cristalină, lamelară, solubilă în apă și fuzibilă apr. la 300°. Se prepară prin trecerea unui curent de clor prin hidratul de potasiu sau prin electroliza clorurii de potasiu după diverse metode. Pentru puterea lui oxidantă mare se întrebuințează la fabricarea pulberelor explozive, a focurilor de artificiu, a chibriturilor, etc.

Clorhidric, acid —, (chim.), numit și spirt de sare — a fost preparat prima dată de Glauber — după o metodă care se practică și astăzi. Este un corp gazos incolor, cu gust acru și cu miros înțepător, foarte solubil în apă, format prin combinarea unui volum de clor cu un volum egal de hidrogen. Un litru de apă la 0° disolvă 500 litri de a. clorhidric formând o soluțiune cu o concentrațiune de 36%. Când soluțiunea conține 42% a. clh. se numește concentrată și fumegă la aer, iar când conține 7—10% a. clh. se numește diluată, ambele întrebuințate în laborator și în industria chimică. In natură se găsește în emanațiile gazoase vulcanice și combinat — sub forma de săruri numite cloruri — dintre care cea mai răspândită și în cantități mai mari este clorura de sodiu sau sarea de bucătărie. Fiind un acid puternic formează numeroase cloruri cu metalele și cu bazele. Se prepară din sare de bucătărie tratată cu acid sulfuric, fiind întrebuințat în industrie la prepararea hidrogenului, a bioxidului de carbon și a unui însemnat număr de produse chimice.

Cloritele (min.) sau micele verzi, silicați hidratați de aluminiu, fier și magneziu în lamele flexibile colorate în verde-închis cu nuanțe albastre sau gălbui, transparente sau translucide cu luciu sticlos. Se găsesc în constituția unor roce eruptive, mai des în rocele metamorfice. Varietăți: Clorita, Clinoclorul, Penina. C. sunt componente caracteristice — rocelor eruptive și metamorfice, transformate prin acțiunea apelor termale.

Clorofila (bot.), se numește substanța verde, răspândită sub formă de boabe sau corpușoare (cloroleucite) în protoplasma celulelor din frunzele plantelor superioare, sau din corpul algelor unicelulare sau filamentoase. Cu ajutorul ei plantele asimilează bioxidul de carbon din aerul atmosferic sau din apă — utilizând ca sursă de energie razele de căldură solare. Un bob de Cl. este format din trei substanțe chimice: leucitul — substanță incoloră albuminoidă, xantofila materiei coloratoare galbenă, fiind o substanță ternară și chlorofila substanță coloratoare verde albuminoidă. Se poate extrage din frunze prin disolvare cu alcool, eter, cloroform sau cu acetonă. Din punct de vedere chimic este înrudită cu hemoglobina din sângele animalelor, având aceeași importanță biologică în fenomenul de nutriție vegetală, ca și hemoglobina în fenomenul de nutriție animală, ambele fiind substanțe albuminoide.

Cloroformul (chim.), sau metanul triclorat (CH Cl$_3$) este un lichid incolor, cu gust dulce și cu miros aromatic plăcut, solubil în alcool și eter, foarte puțin solubil în apă. Are o densitate de 1,5 și fierbe la 61,5°. A fost preparat în același timp (1832) de Soubeiran în Franța, de Liebig, în Germania și de Guthrie, în America. Cel mai curat Cl. se prepară din cloral (v. Aldehide) fiind întrebuințat ca anestezic general în chirurgie. In marea industrie se prepară prin încălzire, din alcool etilic cu hipoclorit de calciu, obținându-se mai întâiu cloral (aldehidă tricloratā), care prin descompunere se transformă în Cl. Se mai întrebuințează în chimie și'n industria chimică ca disolvant al grăsimilor, rășinelor și a nenumărați corpi organici.

Clorometria (chim.), procedeu analitic pentru dozarea cantității de clor din clorura de calciu și în general din cloruri.

Cloroză, boală a sângelui mai ales a fetelor în timpul pubertății. Globulele roșii n'au destulă hemoglobină. Bolnavii au o culoare galbenă-verzuie, obosesc ușor, sunt incapabili de a munci încordat. Se tratează prin supraalimentație, odihnă, aer bun, preparate de fier.

Clorul (chim.), este un gaz galben-verzui, cu miros iritant și înecăcios, parțial solubil în apă, formând o soluțiune numită apă de clor. Inspirat în cantitate mai mare, distruge căile respiratoare producând tusă, vărsări de sânge (hemoptizii) și în urmă moartea, fiind unul dintre gazele otrăvitoare întrebuințate în războiu. Este mai greu decât aerul având o densitate de 2,45. Se combină cu majoritatea elementelor chimice, cu unele (fosfor) cu desvoltare de lumină, iar cu hidrogenul — deja în lumină difuză — iar în lumină solară cu producere de explozie. A fost descoperit de chimistul suedez Scheele în 1774, iar numele i-a fost dat de Davy și Gay-Lussac (în 1810—1813). Se prepară prin electroliza acidului clorhidric sau a clorurei de sodiu, dintr'un amestec de acid clorhidric și bioxid de mangan (piroluzită), sau dintr'un amestec de sare de bucătărie, bioxid de mangan și acid sulfuric — în ambele cazuri prin încălzire. In soluțiune apoasă — sub forma de apă de clor — este întrebuințat ca desinfectant și la înălbit, dar mai ales sub forma de hipoclorit de calciu sau de potasiu.

Clorurile (chim.), sărurile acidului clorhidric sau compușii clorului cu cea mai mare parte a metaloizilor, cu metalele (săruri) și cu hidrocarburile (derivați clorurați sau esteri clorurați).

Cloșani, vrf de munte în pl. Cloșani, jud. Mehedinți cu o altitudine de 1428 m.

Cloșca Ion (n. 1749 † 1785), unul dintre conducătorii revoluției țărănești din 1784. Numele adevărat e I. Ion Oargă. Om inteligent și curajos. De trei ori a fost trimis ca deputat la Curtea din Viena, pentru a cere drepturi fraților săi iobagi, cari îl iubiau mult. Intâia oară merge la Viena în 1779. A fost prins în 27 Decembrie 1784 în pădurea Scoraceț, împreună cu Horia, tradați de 7 țărani și duși la Alba-Iulia bătuți, închiși și frânți pe roată în 28 Febr. 1785, în fața cătorva mii de țărani, aduși cu forța la executare (v. Horia, Crișan).

Cloșca cu puii, sau pleiadele, o constelație foarte frumoasă pe emisfera nordică a bolții cerești. Cu ochii liberi se observă numai cele 7 stele mai mari ale C., cu telescopul se pot vedea însă mai multe mii. **Cloșca cu puii** v. Tezaurul dela Pietroasa.

Clotar I, fiul regelui franc. Clovis, rege al Francilor în 559 († 561). Impreună cu Childebert omoară doi fii de-ai fratelui lor Clodomir. După moartea lui Childebert, el unește într'un regat toate prov. france.

Clough Arthur-Hugh, poet engl. (n. 1819 † 1861); scrierile lui sunt perfecte ca formă și pline de umor: The Bothie of Taber-na-Vuolich (poemă), Dipsychus, (poemă). Reușește mai bine în poeziile mai mici, cu sentimente delicate, spirituale și cu o notă pesimistă moderată.

Clovis I, rege al Francilor (n. ca. 466 † ca. 511), fiul lui Chilperic I. A învins pe Romani la Soissons (486), pe Alemani la Zulpich (lupta dela Tolbiac, 496). Este fondatorul monarhii france și singurul rege al Galliei, după asasinarea altor comandanți franci. A primit creștinismul în catedrala din Reims. După moartea sa regatul a fost împărțit, ca de obiceiu, între cei patru fii ai săi: Thierry, Clodomir, Childebert și Clotar.

Clown, (cit. claun), ghidușul, măscăriciul, (poznașul) pieselor de teatru engleze. In zilele noastre C-nii fac parte din personalul circurilor.

Club, locul de întrunire al oamenilor cu aceleași principii, ori aparținători aceleiași organizații. Sunt C.-ur politice, sportive, artistice, muncitorești, literare, etc. De ex. C.-ul Partidului liberal, C.-ul scriitorilor dramatici.

Clucer, orânduitorul beciurilor Domnilor din Principatele Române.

Cluj, județ din Transilvania, mărginit la V. cu jud. Bihor, la N. cu jud. Sălaj și Someș, a E. cu Mureș, iar la S. cu Turda, are 5079 kmp. cu 352.029 locuitori, adică 69 loc. pe kmp. Făcând parte din podișul Ardealului, jud. Cluj este muntos spre V., brăzdat de culmi de ale M.-ților Apuseni: Munții Bihorului cu vârf. Vlădeasa (1848 m.), Călineasa (1452 m.), etc. culmea Dealului sau Gilăului cu vrf. Muntișorul (1622 m.) care se continuă cu dealurile Clujului. In partea de NV. sunt munții Cluj-Almaș, ramură de a munților Meseșului. Din aceste culmi se lasă spre E. o serie de dealuri de podiș cu o altit. de 400—500 m. Munții făcând parte din cei Apuseni (v. c.) sunt formați din roci cristaline (granite, șisturi), pe care se sprijină spre E. rocile terțiare (eocen și oligocen), iar dela Cluj spre E. saliferul, cu apariții saline în toate isvoarele și pârâiașele din E. de linia Aiton—Someș. Dealurile, cari se întind pe stânga Someșului (între Baciu—Borșa spre Dej), au bancuri puternice de tufuri dacitice. Dela acestea spre E. se tinde așa numita câmpie a Ardealului, regiune de stepă cu sol de pădure și sărat, pe care se face puțină arătură, mai mult pășuni. In schimb spre V. mare bogăție de păduri de fag și conifere, iar pe platformra dela Mărișel (v.

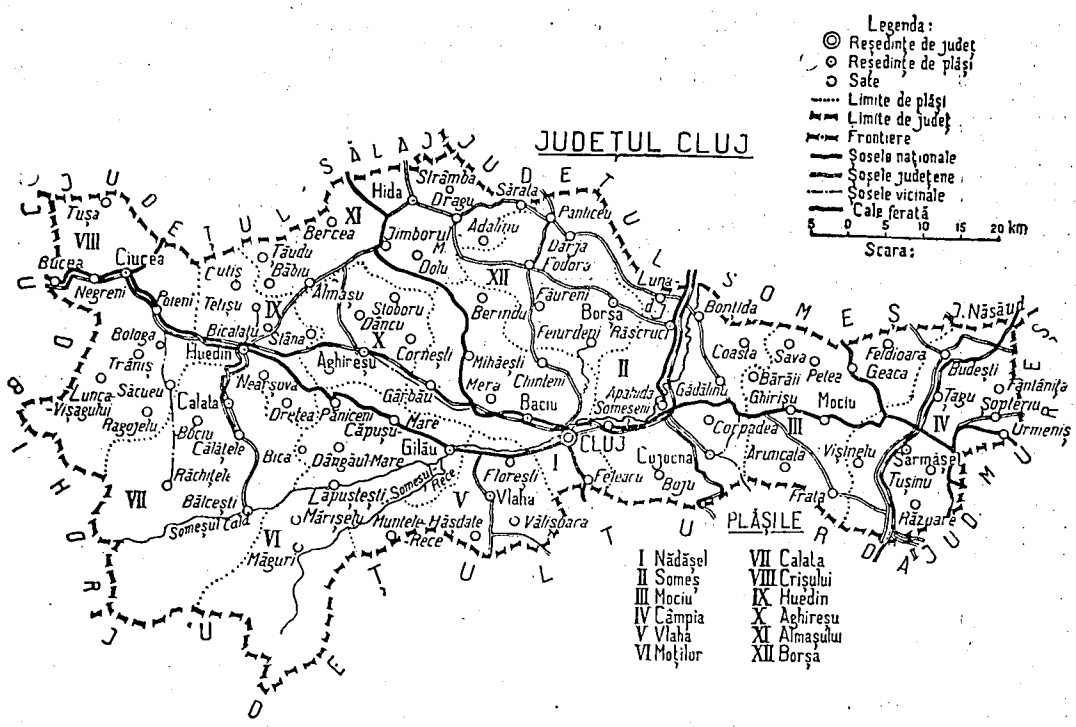

c.) se fac și culturi de meiu. Afară de agricultură, creșterea vitelor și tăierea pădurilor, loc. se mai ocupă și cu exploatarea minelor de lignit dela: Mera, Bogara, Aghireș, etc. Jud. C. are și fier la Stobor, bauxită la Vlad, dar neexploatate. Clima continentală, ploi din belșug, râuri mai importante: Someșul mic cu afl. săi Someșul Rece și Cald, apoi Crișul Repede și Almașul. Jud. Cluj are 226 com. rur. și 1 com. urb. împărțite în 12 plăși. Capit. Cluj (v. c.). Facc parte dn Circ. III școlară Cluj, Curtea de Apel, Inspect. VI Minier și inspect. Industrial și al Muncei, toate cu sediul în orașul C.

Cluj, oraș important din Transilvania, capit. jud. C. Are 105.000 loc., cari deși în mare parte sunt străini, regiunea din jur este pur românească. Are: Curte de Apel, Comandament de Corp de armată (al VI), Universitate cu 4 facultăți (Științe, Litere, Medicină și Drept), Academii teologice (ortodoxă, unitară, reformată), Academii de comerț și de Agricultură, episcopie ort., reform., unitară, vicariat rom. cat. Din ce în ce se transformă într'un centru industrial și comercial, ce tinde să fie de primul rang.

Cluj, Episcopia ortodoxă, cu titlul „a Vadului, Feleacului și Clujului", înființată în 1919 își are titularul episcop.: Nicolae Ivan din 1921. Are 310 mii de credincioși, cu 17 protopopiate cu 393 parohii, 110 filii și 335 preoți, apoi o academie teologică, muzeul bisericesc și foaia „Renașterea"; o catedrală monumentală, care va fi în curând gata.

Cluj-Mănăștur, mănăstire ortodoxă clădită de doi negustori macedoneni din Cluj în sec. al XVII.

Clujul medical, revistă medicală lunară, organ al Facult. de Medicină din Cluj. Înființat în 1920.

Clunet, medic franc, prof. al fac. de med. din Nancy. In timpul răsb. s'a distins prin devotamentul care-l punea în slujba bolnavilor, pe frontul din Champagne, la Dardanele, în insula Corfu, bântuită de tifos și desinterie. In 1916 a venit în România făcând parte din personalul medical al misiunei franc. In vila „Greerul" de lângă Iași, în timpul flagelului de exantematic, își instalează și dirijează un spital de exantematici, devotându-se îngrijirei bolnavilor. Imbolnăvindu-se însuși de teribila boală, moare (1917) și este îngropat chiar lângă spitalul său.

Cluny, Hôtel et musée de —, celebru edificiu din Paris (Cartierul latin, rue Sommerard), care cuprinde ruinele palatului numit Termele lui Iulianus și un muzeu bogat cu obiecte din sec. al XIV—XVII (sculpturi, emaiuri, tablouri, vitraiuri, faianțe, arme, bijuterii, etc., etc.).

Clupeide (zool.), fam. a peștilor Teleosteni. Clupea harengus (scrumbia).

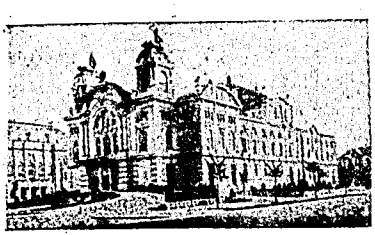

Cluj, Teatrul Național

Clusius Charles de l'Ecluse, botanist (n. 1526 † 1609). Face primele încercări de nomenclatură modernă.

Cneus, în mit. rom. o zeiță a izvoarelor, care cânta atât de bine încât o ascultau viețuitele pădurilor. Circe, soția lui Picus, geloasă, o preface în ghionoaie.

Cnez, a avut la Români în trecut două însemnări principale: primar-jude sătesc și țăran liber sau țăran proprietar de pământ.

Cnidarii (zool.), metazoare inferioare, (Celenterate), în formă de polipi și meduse, acvatice, mai ales marine, prevăzute cu cnidoblaste (celule care au un flagel cu o teapă și un urzicător).

Cnut (rus.), biciu format din curele împletite și prevăzute cu metal (plumb), la un capăt, întrebuințate îndeosebi în Rusia, pentru a bate pe țărani. Bătaia cu cnutul s'a practicat și la noi (Basarabia). (A. Mureșianu în „Răsunetul": „Acum se vâră cnutul în vetrile străbune").

Coada rândunelei (zool.), fluture (Papilio Machaon), diurn de coloare galbenă cu pete albăstrii, cu două prelungiri la aripele posterioare.

Coagulare (chim.) sau închegare, este trecerea substanțelor albuminoide din faza solubilă în faza insolubilă, sub influența acțiunii căldurii sau a acizilor minerali (v. Proteine).

Coaliție, asociație unire a țărilor, partidelor, persoanelor care vreau să întreprindă o acțiune comună. In istorie prin C.-i se înțeleg mai ales ligile formate de puterile europene împotriva Revoluției franc. și a lui Napoleon I. C. I, între Prusia—Austria, la care s'a adăugat, după moartea lui Ludov. al XVI,

Anglia, Spania, Sardinia şi cele Două Sicilii, a fost desfăcută prin pacea cu Austria dela Campo-Formio (17 XI. 1797); C. II, încheiată în 1799 între Anglia, Rusia, Turcia şi Austria şi cele Două Sicilii, a fost ruptă prin victoria dela Marengo şi tratatul cu Austria, dela Lunéville (9 II. 1801) şi prin cel cu Anglia dela Amiens (1802); C. III, încheiată la Petersburg, între Anglia, Austria, Rusia şi Prusia, a fost abrogată de fapt prin învingerea dela Austerlitz şi tratatul dela Presburg (26. XII. 1805); C. IV, încheiată în Sept. 1806 între Prusia, Rusia, Anglia, Suedia; a fost anulată prin lupta dela Friedland şi tratatul cu Alexandru al Rusiei şi cu regele Prusiei dela Tilisit (9. VII 1807); C. V, încheiată în 1809 între Austria şi Anglia, terminată prin zdrobirea Austriecilor la Wagram şi pacea dela Schönbrun; C. VI încheiată în Martie 1813 între Rusia, Prusia, Austria, Anglia, Suedia şi alte state, în urma căreia Napoleon I, abdică (11 Aprilie 1814); C. VII, urmarea celei precedente, încheiată la Viena (1815), după reîntoarcerea lui Napoleon la Paris, terminată cu lupta dela Waterloo.

Coandă Constantin (n. 1868), general rom. A participat la războiul din 1913 şi la cel din 1916—18, prm ministru în 1918, membru marcant al partidului poporului, preşedintele Senatului (în 1920—21, 1926—27).

Coandă Ion, amiral rom. (n. 1864). Cu gradul de Locot. în marina militară română, a fost trimis în Franţa, unde a urmat şcoala de torpile şi electricitate la Toulon. După o îndelungată practică în Escadrila de torpile franc. şi apoi în escadra de *cuirasate* franc. în 1888 se întoarce în ţară, cu gradul de Căpitan. A ocupat diferite funcţii înalte în marină. A fost Comandantul Depozitelor Marinei din Galaţi, apoi director al Serv. Maritim Rom. Amiral în rezervă din 1920. A fost Inspector general administrativ în Ministerul de Interne, iar apoi în urmă Membru în Consiliul superior administrativ.

Coapsa (anat.), partea extremităţii inferioare, care se întinde dela şold până la genunchiu, formată de osul femoral şi muşchii cari ţin de el.

Coarda dorsală (anat.), sau notocordul, bastonaş, format dintr'un ţesut cartilaginiform la Ascidii şi Vertebate, care trece prin axul longitudinal al animalului sub neurax. Din ea se desvoltă atât ontogenetic cât şi filogenetic coloana vertebrală.

Coardă, 1. Fir format din intestin răsucit de animal, servind la unele instrumente muzicale; 2. Numite catgut, C. din intestin de animal sterilizate servesc la coaserea plăgilor interne în chirurgie. Resorbindu-se cu timpul de sine, catgutul nu mai trebuie scos, ca firele de mătase sau metalice.

Cotari (zool.) sau geometride, se numesc omizile (larvele) fluturului Cheimatobia brumata, cu corpul noduros de coloare cenuşie, având o pereche de labe anale, cu ajutorul cărora îşi întind corpul imitând forme de crenguţe uscate. In deplasările lor fac mişcări asemănătoare cu ale măsurătoarei de câmp cu cotul, de unde le derivă numirea.

Coardele vocale, două fâşii de muşchi, comparabile cu două buze elastice, care sunt fixate cu extremitatea lor anterioară de cartilajul tiroid (mărul lui Adam), iar cu extremităţile lor posterioare de câte un cartilaj, numit cartilaj aritenoid. Cartilajele aritenoide se pot apropia sau îndepărta unul de altul şi prin această mişcare a lor pot închide sau deschide „glota" (v. c.). Vibraţiunile coardelor vocale, care constituesc vocea umană, se produc când glota este închisă. Înălţimea vocii depinde de gradul de încordare al coardelor vocale.

Coarnele-Caprei (2338 loc.), com. rur. jud. Iaşi, pl. Cârligătura. Formată din satele: Arama, Coarnele-Caprei. Primăria în Coarnele-Caprei. P. U. Hârlău. G. Belceşti la 12 km.

Coastă, linia de contact între apa mării şi uscat. Este neregulată. Coasta mării depinde de forma anterioară a uscatului. Dacă aceasta este o platformă sau o câmpie înaltă, coasta va fi înaltă, formând falează. Dacă uscatul este o câmpie joasă, coasta va fi şi ea joasă, formând plaje. Acţiunea destructivă a valurilor este aproape nulă la coastele joase şi foarte activă la cele înalte. Sunt diferite tipuri de coaste: *tip pacific*, tip atlantic, coaste cu fiorduri, tip dalmat, c. cu limane, c. cu estuare, c. cu *lagune*, c. cu *delte*, c. cu *rias*, etc.

Coasta de Argint, partea de S. a litoralului nostru din Marea Neagră. Oraş Balcic, dela capul Caliacra până la Ecrene. Climă şi vegetaţie mediteraneană. (v. Balcic).

Coasta de Azur, nume ce se dă litoralului francez, udat de Mediterana, mai mult în partea de E., pe la oraşul Nice.

Coastu Piperului şi Coasta Grânelor, numiri vechi ale litoralului Guineei între *Sierra Leone* şi Cap. Palmas. Azi aparţin în mare parte Statului Liberia.

Coasta Sclavilor, fostul nume al unei părţi a litoralului golf. Guineea, cuprins între vărsarea Nigerului şi Capul Sf. Paul.

Coaste (anat.) (la om), 12 perechi de oase plate recurbate, care formează toracele (cutia pieptului).

Cobadin (Bătălia dela —), localitate situată la SV de Constanţa. In războiul din 1916, s'au dat lupte grele în marea ofensivă Bulgaro-Germ. condusă de gen. Mackensen (8 Oct. 1916), pentru ruperea frontului rom. Apărarea o formează trupele ruseşti care cedează. Rezistenţa eroică a diviziei sârbe şi a Regt. 40 şi 8 Inf. rom. nu au putut opri cucerirea poziţiilor de trupele bulgare.

Cobălcescu Grigorie (n. 1832 † 1892), distins geolog şi paleontolg român, fost membru al Academici Române, preşedinte al soc. ştiinţifice şi prof. la catedra de geologie şi mineralogie dela Universitatea din Iaşi, studiile sale ştiinţifice în parte făcându-şi-le în Iaşi şi în urmă la Paris, trimis de stat pentru perfecţionare în ştiinţele naturale. Activitatea sa ştiinţifică şi-a inaugurat-o cu lucrarea „Calcarul dela Repedea" în 1862, şi cu micul „Manual elementar de Geologie", lucrând ilustrându-se prin cercetările sale stratigrafice, petrografice şi paleontologice asupra pământului ţării noastre şi asupra geografiei masivului oriental al Carpaţilor şi asupra zăcămintelor de petrol din Carpaţi, *opera sa fundamentală* fiind „Studii geologice şi paleontologice asupra unor ţărâmuri terţiare din unele părţi ale României" 1883, Bucureşti, publicată şi în franţuzeşte, 1 vol. considerabil cu 18 planşe.

Cobâlca (3795 loc.), com. rur. judeţul Orhei, pl. Isacova. Formată din satele: Cobâlca şi Lupa-Reci. Primăria la Cobâlca. Of. P. local. G. Călăraşi şi G. Străşeni la 16 km.

Cobâlea (7307 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Cotiugenii-Mari. Formată din satele Cobâlea-Nouă, Cobâlea-Veche, Cuşmirea şi Şestaci. Primăria la Cobâlea-Veche. P. U. Cotingenii-Mari. G. Cobâlea la 5 km.

Cobaltita (min.), sulfură şi arseniură de cobalt albă-argintie cu nuanţe roze-cenuşii. Se exploatează pentru extragerea cobaltului, în ţară găsindu-se în *filoanele* metalifere dela Oraviţa.

Cobaltul (chim.), metal alb argintiu — puţin roşcat, maleabil cu o greutate specifică de 8.6, fiind mai tenace decât fierul, având proprietăţi magnetice. In aier nu se oxidează, disolvându-se în *acid* azotic. In natură se găseşte combinat cu arsenul (Cobaltin, Smaltin). Combinaţiunile sale se întrebuinţează pt. colorarea în albastru a sticlei şi a *smalţurilor* de pe porţelan şi la fabricarea cernelei simpatice (sulfatul de cobalt). [Co. = 58.97].

Cobden Richard, economist engl. (n. 1804 † 1865), cunoscut prin cererea adresată *oamerii* pt. „abolirea imediată a legilor asupra cerealelor şi aplicarea, pe o scară mai întinsă, a principiului libertăţii comerciale". A participat cu rol conducător în liga din Anglia contra cerealelor şi a monopolurilor cărora li se aplica sistemul protector. In 1848 a propus în Parlament, o moţiune pentru desarmare şi pentru arbitrajul internaţional.

Cobia, mănăstire (jud. Dâmboviţa), zidită la 1571—2 de Badea Clucerul.

Coblen Mauriciu, medic veterinar român, *director al fostei şcoale* de Medicină veterinară din Bucureşti în 1861—80.

Cobyer Caterina, contesa de —, soţia ambasadorului olandez *din Constantinopol* pe timpul omorîrii lui Şt. Cantacuzino al Munteniei (1716). Ea a dat arăşi şi sprijin văduvei lui Cantac., Păuna, reuşind să fugă cu o corabie venetiană.

Cobza instrument cu coarde, *uzitat* mai ales de lăutari. Constă dintr'o ladă foarte bombată având gâtul foarte scurt şi cuerul lăsat tare pe spate. Coardele în număr de 10 sunt pişcate cu o pană de gâscă. E exclusiv instrument acompaniator.

Coc (jud. Turda), mănăstire în sec. al XVIII.

Coca (marină). 1. Intreaga carcasă a unui vas, care constitue partea sa principală. Este rigidă şi construită din lemn sau din metal; 2. In *hidroaviaţie* se numeşte partea unui hidroavion care serveşte la amerizat.

Coca Calistrat (n. 1853), profesor şi preot în Bucovina, profesor în Cernăuţi 1883. A publicat: Istoria S. a Testamentului vechiu şi nou (2 vol.), Istoria *bisericească* pentru şcoli (1891), Învăţătura dogmatică a bisericei ortodoxe şi Învăţura *moralei* creştine ortod.

Cocaină (med.) alcaloid extras din frunzele plantei sudamericane Coca. Paralizează *terminaţiile nervilor sensitivi*. Se aplică la operaţuni pentru anestezie locală. Obişnuinţa la cocaină (se prisează prin nas în mod abuziv) dă cocainomania (v. Toxicomanii).

Cocardă (franc.), însignie, având forme şi colori diferite, care se poartă la piept ori la pălărie. De obiceiu colorile C.-ei sunt cele naţionale.

Cocargea (Bătălia dela —). Localitate în Dobrogea, situată la ca. 50 km. S. de Cernavodă, însemnată prin luptele dela 3—6 Sept. 1916 între trupele rom. din Div. IX, şi Div XII şi trupele Div. I bul-

gare, care atacând, au fost respinse cu mari pierderi. S'au distins Reg. 60 Teleorman (Col. Stocnescu Al.) şi 68 Găeşti (Col. Meleca) şi Regt. 22 Art. din Brigada Col. Frimu. Până în ziua de 5 Sept. s'a luptat cu eroism, Div. sârbă comandată de colonelul Stepân Hagici. Aici moare Col. Matici. In 1927 s'a inaugurat mausoleul soldaţilor sârbi morţi în Dobrogea.

Cocargeaua (3670 loc.), com. rur. din jud. Ialomiţa, pl. Feteşti. Of. P. local. G. Bărăganu la 10 km.

Cocârlă Vasile, protopop ort. rom. în Ruşii Moldoviţei, Bucovina (n. 1836 † 1894). A dăruit în 1893 suma de 20.000 floreni pentru un internat de băieţi în Rădăuţi, iar 5000 fl. pentru şcoala de fete din acelaşi oraş.

Coccinelide (zool.), fam. a coleopterelor cu elitre roşii cu puncte negre. La noi frecventă Cocinella septempunctata (boul lui Dumnezeu).

Coccosteus (paleont.), peşte placoderm fosil, ale cărui resturi sunt caracteristice formaţiunilor vechi ale erei paleozoice, din perioada Silurian—Devonian.

Cochinchina, colonie franc. din Indochina (Asia) la E. de Mekong, într'o regiune umedă din cauza multelor guri din delta fl. Mekong. Una din cele mai prospere colonii franceze cu bogată producţie şi mare export de orez, lemn, cauciuc, zahăr de trestie, bumbac, ciai, sare, etc. Capit. Saigon: 4.000.000 loc. pe o supr. de 56.000 kmp. adică 70 loc. pe kilometru patrat.

Cochirleni, lac în jud. Constanţa, comunică cu Dunărea prin gârla C. Mult peşte.

Cocl, bacili sferici, v. Microbi.

Cocina (2835 loc.), com. rur. din jud. Durostor, pl. Doimuslar. Formată din satele: Cocina şi Cazimir. Primăria la Cocina. P. U. Doimuşlar. G. Călăraşi.

Cocioc (4616 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Buftea-Bucoveni. Formată din satele: Bălteni, Brătuleşti, Cocioc, Periş şi Văleni Buriaşi. Primăria în Brătuleşti. Fabrică de cherestea şi ceramică. Ferma şi Pepiniera Domeniului Coroanei. Şcoală de economie casnică. Medic, spital. Of. P. local. G. Periş.

Cocleală (chim.), se numeşte stratul verzui, cu care se acopăr obiectele şi tablele de cupru sub influenţa umezelii şi a bioxidului de carbon din aerul atmosferic, fiind un carbonat bazic. C. nu mănâncă cuprul precum mănâncă rugina fierul, din care cauză obiectele de cupru nici nu se vopsesc (v. Ruginirea).

Cocon (zool.), înveliş format în jurul corpului animal din materii care se întăresc sau din ţesut din fire (mai ales la insecte, v. Gogoaşe).

Cocorescu Dumitru, general rom., de infanterie (n. 1861). Intrat în războiul rom. din 1916 cu gradul de colonel. Distingându-se în acţiunile din sectorul Jiului i se dă comanda Diviziei a XI. Este înaintat general de Brigadă şi se remarcă prin modul cum a condus divizia în marile lupte de apărare ce s'au dat în străpungerea frontului rom. în sectorul Jiului.

„Cocorii lui Ibicus" este titlul unei frumoase balade a lui Schiller, inspirată din subiectul legendei antice („Die Kraniche des Ibykus"), v. Ibycus. Legenda spune că ucigaşul poetului Ibykus văzându-i sburând a strigat către un tovarăş: „Uite cocorii lui I.". In felul acesta, s'a tradat fără să vrea şi a fost prins de publicul ce nu se aştepta la această mărturie neprevăzută.

Cocos (bot.), gen de Palmieri, ordin. Principes. C. nucifera (nuca cocos) foarte răspândită în tropi; aliment apreciat; în prezent se insdustrializează în mare măsură: unt de cocos şi produse textile din fibre dc cocos.

Cocoş, mănăstire în Dobrogea (jud. Tulcea), întemeiată la 1833 de arhimandritul Visarion care e egumen până la 1860. Noua biserică s'a zidit în 1853 din banii unui ardelean călugărit aici, Nicolae Hagi Ghişa din Poiana Sibiului care a dăruit mănăstirii 15000 galbeni, 500 oi şi 15 cai. La mănăstirea C. aparţine şi schitul Saon; sunt 5 călugări în 1927.

Cocoşilă, lupta dela —, (26—28 August 1917), în acţiunea ofensivă Germ. pe frontul rom. (Divizia a XII) din M-ţii Vrancei din 1917. Piscul Cocoşilă cucerit de Germani după un bombardament foarte violent, care a determinat trupele rom. să se retragă, este disputat în ziua de 26 Aug., prin 8 atacuri şi contraatacuri, iar în ziua de 27 Aug. este recucerit.

Cocostârcul (zol.), v. Barza.

„Cocoşul Roşu", revistă umoristică, a apărut săptămânal în Braşov în anii 1874—1877 sub direcţia lui Iosif Puşcariu. Apariţia revistei a fost oprită din partea guv. ungaresc, care a cerut redactorului o cauţiune de 2000 floreni.

Cocota (2164 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal, pl. Vinga. Of. P. local. G. loc. (Ortişoara).

Cocsul (chim.), (cuv. engl. coaks), se numeşte cărbunele poros cu sunet metalic care se obţine ca rezidiu fin, la distilarea uscată a cărbunilor de pământ dela fabricarea gazului de iluminat. După îndepărtarea produselor gazoase, rezidiul cărbunos încălzit la roşu se scoate din cuptoarele speciale şi se răceşte prin stropire cu apă, consolidându-se în blocuri poroase-metalice. Având un conţinut bogat în carbon este întrebuinţat în metalurgia fierului, ca reductor şi ca material combustibil în cuptoare înalte. Prin ardere desvoltă o temperatură înaltă, având o capacitate mare de încălzire, unele varietăţi de C. fiind întrebuinţate ca material combustibil chiar în instalaţiile cu încălzire centrală. Prima dată a fost preparat în Anglia în 1740.

Cocteau Jean, poet pamfletar şi romancier francez, n. 1891. Scrie versuri cubiste (Cap de Bonne-Espérance) şi dadaiste (Poésies). Se amestecă în mişcarea poetică şi muzicală, căutând o poezie de eatru; care „să se vadă de departe". Colaborează la Baletul „Parade", cu Erik Satie şi Picasso; pentru Le Boeuf sur le Toit „farsă melancolică", cu Darius Milhaud, pentru Les Mariés de la Tour Eiffel, cu Irène Lagut, J. Hugo ş. a. muzicanţi tineri. Scrie pamfletul „le Coq et l'Arlequin" despre muzica nouă. Poezii: Escales, Vocabulaire. Romane: Le grand Ecart, Thomas, L'Imposteur, ş. a.

Coctu-Chitaiului (3044 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Traian. P. U. şi G. Arciz la 18 km.

Coculescu N. (n. 1866), doctor în mat., profesor de astronomie şi geodezie la univ. din Buc. Lucrări în domeniul astronomiei.

Coda (ital.), termin muzical, însemnează fraza finală a unei compoziţii.

Codăeşti (2285 loc.), com. rur. jud. Vaslui, reşed. pl. Movila lui Burcel. Formată din satele: Burcela, Codăeşti-Sat, Codăeşti-Târg şi Rădiul-Galian. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, spital, farmacie. G. Rebricea la 20 km.

Codarcea I, Corneliu (n. 1894), ziarist. Dir. politic al „Naţiunii" din Cluj, secretar al sindicatului ziariştilor din Ardeal.

Code, (franc.) v cod, codice.

Codeină (med.), alcaloid al opiului. Se dă pentru calmarea tusei. Toxic.

„Codex Negolanus", cuprinde o culegere de trei cărţi poporane: „Alixandria", „Floarea Dururilor" şi „Rojdanicul" (v. fiecare), copiate de Popa Ion din Sân-Petru (v. c.) la 1620. A fost numit C. N. după proprietarul său prof. Neagoe.

„Codex Sturdzanus", colecţie de texte vechi msse. alcătuite pe la 1600 de Popa Grigorie din Măhaciu (aproape de Turda). Sunt texte relig. pop., în limba rom. mai toate parte traduse, parte copii după altele mai vechi, iar altele intercalate numai de Popa Grigorie, dintr'o colecţie analoagă a unui alt preot anonim, făcută ca la 1550. Grigorie vorbia cu rotacism (v. c.); deoarece găsim în C. St. şi texte „rotacizante", însemnate pentru studiul limbii vechi. Redacţiunea păstrată până azi, este numai o copie — cele mai multe din aceste texte s'au popularizat, răspândindu-se mult şi dăinuind chiar astăzi în popor. Popa Grigorie iscăleşte şase din aceste texte. Haşdeu le-a considerat ca apocrife (v. c.) şi datorite bugomilismului.

Codicele Teodorescu (lit. rom. veche) este un ms. (publicat de prof. N. Drăganu în 1914). Aparţine lui I. Martian, bibliofil din Năsăud şi a fost numit astfel, datorită faptului c'a fost descoperit de Iuliu Teodorescu din Budapesta. C. T. cuprinde fragmente de texte religioase, rugăciuni (de ex. Crezul, Tatăl nostru) şi unele texte slavone. Ele sunt cópii din sec. al XVI. Deaceea are mare importanţă pentru limba rom. veche. (cf. N. Drăganu, Două manuscripte vechi: Codicele Teodorescu şi Codicele Martian, Bucureşti 1914.)

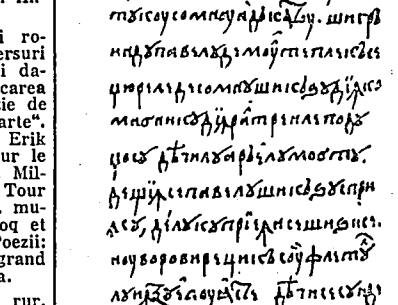

Sec. XVI.

Codicele Voroneţean

Codicele Voroneţian, v. Apostolul dela Voroneţ, text rotacizant din sec. al XVI.

Codice, 1. Colecţie de manuscrise legate la un loc în formă de carte. (v. Co-

dex); 2. Cod de legi: colecţie de legi, cuprinsă într'un vol.:C. penal, C. civil, C. comercial, etc. = în limba veche: condică de legi (v. Callimach C. Voroneţian, Apostolul, Codex Sturdzanus, etc.).

Codificare, scrierea cărţilor de legi, într'un corp. Ea poate fi generală sau prelucrarea vreunei părţi din drept (drept privat, drept penal). In antichitate una dintre cele mai însemnate C. este a împăratului Iustinian, care este colecţia dreptului roman. In evul mediu este mai însemnată codificarea dreptului canonic. Asupra întregii desvoltări a dreptului în Europa, s'a extins C. lui Napoleon.

Codlea (4819 loc.), com. rur. jud. Braşov, reşed. pl. Bârsa-de-Sus. Perc. P. U. şi G. locală.

Codobatura (zool.), v. Băţiitoare.

Codreanu Mihai, poet rom. (n. 1876). Fost director al teatrului naţional din Iaşi. Inspector general al teatrelor. Face parte din grupul dela „Viaţa rom.". M. C. este un maestru al sonetului în poezia contemporană. In versurile sale găsim armonia şi seninătatea rece parnasiană şi perfecţiunea formei. A luat premiul naţional „Năsturel", în 1915, cu vol. „Statui". A colaborat la rev. Convorbiri Critice, Viaţa lit. şi art., Flacăra, Viaţa rom., Insemnări literare, etc. Scrieri: a) Poezie: Diafane (1901), Din când în când, Statui, Cântecul deşertăciunii, Turnul de fildeş; b) Puterea părintească în dr. roman şi român (teză de licenţă în dr.); c) Traduceri: Princesa îndepărtată şi Cyrano de Bergerac, piese în versuri de Edm. Rostand; Martira (din J. Richepin piesă în versuri), etc.

Codrescu Teodor (n. 1819 † 1894), publicist rom. Scrie cărţi didactice, dicţionare, traduceri şi articole la mai multe ziare şi reviste. Opera lui de seamă e marea colecţie de documente interne, publicată în 25 voi. sub numele de „Uricariul".

Codru-Drăguşanu Ioan (n. 1823 † 1884 în Sibiu). Călătoreşte prin Germania, Franţa, Anglia, Italia, Rusia şi Elveţia între 1835—43, lăsându-ne descrierea celor văzute, cu un talent remarcabil, fiind un om de largă cultură: Pelegrinul transilvănean sau Epistole scrise din ţări străine I, Sibiu, 1865. A luptat pe teren cultural pentru ridicarea neamului său cu învăţături culese din ţările culte apusene.

Codrul Cosminului, pădure mare şi deasă în Moldova, unde Ştefan cel Mare a înfrânt armata polonă a regelui Albert (1497).

„Codrul Cosminului", importantă revistă de istorie şi filologie. Apare la Cernăuţi sub direcţia lui I. Nistor, prof. universitar.

Codrul Herţei, pădure mare în N. jud. Dorohoiu. Se întinde dela Mihăileni până la Oroftiana pe Prut.

Codrului, Munţii —, mţi în grupa Bihorului, între Crişul Negru şi Crişul Alb, cu piscuri mai însemnate: Pleşul şi Arsura. Sunt acoperiţi cu păduri mari. Se scoate fier, tot aici, lângă Vaşcău, e peştera Câmpănească.

Codrus, ultimul rege al Athenei, despre care se spune că s'a sinucis pentru ca Athenienii să învingă pe Dorieni. După moartea lui s'a desfiinţat regalitatea, înfiinţându-se arhonţii (sec. al XI a. Chr.).

Codul civil (dr.) 1. francez: cuprinde un titlu preliminar despre publicarea, efectele şi aplicarea legilor în general. Apoi tratează despre „Persoane", adică despre starea civilă (cartea I), despre „Bunuri" în cartea a II, despre diferite „chipuri în care se câştigă proprietatea": succesiuni, donaţiuni, testamente, contracte, prescripţiune (cartea a III). 2. român: s'a alcătuit după 1., reproducându-l aproape întocmai — cu unele omisiuni provenite din neînţelegeri şi cu modificări, destul de grave unele, în 1864, din ordinul lui Cuza-Vodă, după lovitura de stat din 2 Maiu. Tot atunci s'au alcătuit: codul penal („condica criminală"), procedurile civilă şi criminală. C.-le civile anterioare erau „Condica Calimachi" (v. c.) din 1817, în Mold. şi „condica lui Caragea" (v. c.), tot din 1817, în Munt., abrogate prin C. c. rom. din 1864, care s'a numit împreună cu celelalte C. făcute atunci, „Codicele rom. Alexandru Ioan", de către Ministrul Justiţiei de atunci, N. Creţulescu. Cel dintâiu „codice rom. Alexandru Ion" a fost alcătuit şi publicat de V. Boerescu (v. c.) în 1865.

Codul Napoléon (dr.), codul civil franc., publicat în 1807 şi numit C. N., apoi din nou în 1852. A fost redactat din 1800—1804 de către o comisie compusă din: Tronchet, Portalis, Bigot-Prémeneu şi Maleville. Cuprinde 36 legi, reunite prin legea din 30 Ventôse, a. XII, într'un singur corpus (v. c.), sub numele de „Code civil" (v. Codul civil).

Codul Comercial, v. Comercial.

Codul Penal (dr.), cuprinde legiuirea privitoare la faptele pedepsite şi la pedepsele ce trebuiesc aplicate oridecăteori se încalcă legea. Principiile fundamentale din dr. penal (v. c.) se găsesc în C. P. din 1864, promulgat la 1 Maiu 1865 sub domnitorul Cuza, fiind modificat în 1874, 1882, 1893, 1895, 1900, 1910 şi 1912. Inainte de acest codice, fusese, sub domnitorul Barbu Ştirbeiu, un cod penal, lucrat prin divanul obştesc împreună cu proced. penală, întărit şi promulgat la 5 Decembrie 1850 şi aplicat la 1 Ianuarie 1852. Codicile din 1864 a abrogat această legiuire.

Coeficient, factor numeric care intră în formarea unui monom şi care se scrie totdeauna înaintea celorlalţi factori. C. numărul, care fixează valoarea relativă a fiecăreia din notele date la examenele unor şcoli.

Coeficientul Inteligenţii (psihol.) se notează cu C. I., în psihol. aplicată şi arată raportul dintre vârsta (etatea) mintală şi cea cronologică $\frac{\text{V. M.}}{\text{V. Cr.}} = \text{C. I.}$ El se exprimă de obiceiu în procente. C. I. al copilului mijlociu dela orice vârstă este 1 sau 100 procente. C. I. a copilului bine dotat este superior lui 100, iar a copilului înapoiat este sub 100. Distribuţia inteligenţii exprimată în C. I. după cercetări nouă angloamericane:

C. I. sub 70 : 1% din copii
C. I. 70—79 : 5%
C. I. 80—89 : 14%
C. I. 90—99 : 30%
C. I. 100—109 : 30%
C. I. 110—119 : 14%
C. I. 120—129 : 5%
C. I. peste 129 : 1%

De unde rezultă că cei mai slabi, ca şi cei mai bine dotaţi cu inteligenţă, sunt foarte rari. Grosul îl formează şi aici „aurea mediocritas".

Coeducaţie (lat.), educaţia băieţilor la un loc cu fetele, în şcoale mixte.

Coeziune este proprietatea corpurilor de a rezista forţelor care tind să desagregheze sau să fărâmiţeze corpul. Coeziunea e inexistentă la gaze, slabă la lichide şi e de diferite mărimi la solide. Multe proprietăţi importante ale corpurilor, de ex.: duritatea, elasticitatea, etc., depind, în mare măsură, de coeziune.

Cofa (2567 loc.), com. rur. din judeţul Hotin, pl. Chelmeuţi. Formată din satele: Voronoviţa şi Cofa. Primăria la Cofa. P. U. Chelmenţi. G. Larga la 18 km.

Cofeina (chim.), principiul activ din bobul de cafea, stimulent al sistemului nervos — asemănător teinei din ceai — fiind o substanţă alcaloidă cristalină solubilă în apă şi alcool, în diferitele specii de cafea întrând într'o proporţie de 0.8—1.8%, prin prăjirea bobului volatilizându-se în mare parte. Abuzul de consumaţie al cafelei — din cauza acestei substanţe — provoacă insomnii şi turburări nervoase.

Coffea (bot.), gen al fam. Rubiaceelor, plantă paleotropică, mai ales Africană. C. arabica (cafeaua) originară din Abisinia, se cultivă în regiunile tropicale îndeosebi în Brazilia. Din boabele ei curăţate, prăjite şi măcinate se face cafeaua.

Cogălnicul, râu din Basarabia. Izvorăşte din apropierea mănăstirei Hâncul. Formează eleştee şi lacuri. Se varsă în lac. Conduc sau Sasic, după ce curge prin judeţele: Lăpuşna, Tighina şi Cetatea Albă.

Cogealac (2230 loc.), com. rur. din jud. Constanţa, reşed. pl. Cogealac. Formată din satele: Cogealac şi Tariverde. Primăria la Cogealac. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic. Şcoală de viticultură. G. Medgidia la 45 km.

„Cogito ergo sum" (filos.). Dicton celebru din filosofia lui Descartes, prin care acesta întemeiază existenţa pe conştiinţa gândirii proprii. Actul cugetării e pentru fiecare om o constatare directă şi de netăgăduit. Descartes voind să afle un sprijin al siguranţei adevărului, porneşte dela îndoiala metodică asupra oricărui lucru: „Dubito" zice el (= mă îndoiesc). Dar aceasta înseamnă că cuget. Şi el adaugă: „Cogito". Dar când îţi dai seamă că cugeţi înseamnă că exişti (ca fiinţă cugetătoare).

Cognacul (chim.), v. Băuturi alcoolice.

Cogniard Charles-Théodore şi Jean-Hippolite, autori dramatici franc. (n. 1806 † 1872 şi n. 1807 † 1882). Au scris feerii şi drame care au avut mult succes: La Biche au bois, les Bibelots du diable, le Pied de mouton.

Cohen Hermann, filos germ. (n. 1842 † 1918). Fost prof. univ la Marburg şi Berlin. Face parte din grupul neokantianilor şi e şeful şcoalei filosofice din Marburg. Concepţia lui C. este un idealism (v. c.) logic sau metodic, sau un idealism critic, plecând dela filos. lui Im. Kant, pe care-l interpretează din acest p. d. v., deosebindu-se de acesta pentrucă socoteşte spaţiul şi timpul printre categoriile inteligenţii şi le crede în dependenţă de situaţia ştiinţelor; şi de aici urmează că nici un sistem de gândire nu e ceva terminat, cristalizat definitiv, ci se perfecţionează, treptat, cu progresul ştiinţelor. Cunoştinţa senzorială nu are o importanţă autonomă faţă de cea conceptuală. Judecata exprimă sintetic obiectul cunoaşterii (realitatea obiectivă). Nu admite o realitate transcendentă, în afară de lucrurile existente, pentrucă numai gândirea poate crea ceea trebuie să fie considerat ca existenţă [idealism]. Datele simţurilor trebuiesc mai întâiu prelucrate de conţinuturile gândirii, spre a deveni material ştiinţific. Gândirea şi existenţa sunt însă identice (influenţa lui Hegel). Logica şi teo-

ria Cunoştinţii este logica şt. matematice şi a şt. naturii matematizate, care reprezintă idealul ştiinţific. In Etică, susţine autonomia voinţei libere, morala socială şi armonia morală a umanităţii. E influenţat şi de Plato şi Fichte. Scrieri importante: Kants Theorie der Erfahrung; Kants Begründung der Ethik; das Prinzip der Infinitesimalmetode; Kants Begründung der Aesthetik; Logik der reinen Erkenntniss; Ethik des reinen Willens; Kommentar zu I. Kants Kritik der reinen Vernunft.

Cohn Jonas, filos. şi psihol. germ. (n. 1869). A studiat la început psihol. experimentală la Wundt, apoi s'a ocupat de estetică, logică şi filos. culturii, în legătură cu concepţia lui H. Rickert. Este un cunoscut estetician contemporan, partizan al esteticei autonome, contra psihologismului estetic şi epistemologic. Scrieri: Geschichte des Unendlichkeitsproblems im abendländischen Denken bis Kant; Allgemeine Ästhetik; Führende Denker: Geschichtliche Einleitung in die Philosophie; Voraussetzungen und Ziele des Erkennens: Untersuchungen über die Grundfragen der Logik, Der Sinn der gegennvärtigen Kultur, Grundfragen der Psychologie.

Cohalm, v. Rupea.

Cohortă (milit.) 1. In armata română era o subdiviziune de infanterie. A fost înfiinţată în timpul lui Marius, când a înlocuit „manipula", formând unitatea tactică egală cu a zecea parte dintr'o legiune. In timpul imperiului roman era formată din trei manipule, cuprinzând până la 600 de oameni; 2. In organizaţia cercetaşilor români se numeşte o subdiviziune.

Coincidenţia oppnsitorum (filos.). Coincidenţa ideilor (lucrurilor) opuse, înlăturarea contrastelor printr'o sinteză superioară. La Nicolaus Cusanus, Bruno şi Schelling, C. o. e Dumnezeu.

Coincy, Gauthier de —, poet franc. (n. 1177 † 1236). A scris: Miracles Notre-Dame, legende şi cântece religioase.

Coit (lat. coitus), împreunare, actul sexual.

Cojasca (2768 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, pl. Bilciureşti. P. U. Bilciureşti. G. Ghergani şi Periş la 18 km.

Cojocna (3891 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Someşu. Judec. Cluj. Of. P. local. G. Cojocna la 5 km.

Cojuşna (4141 loc.), com. rur. jud. Lăpuşna, pl. Budeşti. P. U. Sireţi. G. Ghidighici la 5 km.

Colaborare (lat.), lucrarea împreună a mai multora la aceeaşi operă.

Colac de salvare (marină), un colac de plută îmbrăcat în pânză, care poate ţinea la suprafaţa apei doi oameni.

Colagog, medicament care promovează secreţiunea bilei (fierii).

Colan Nicolae (n. 1896), profesor şi rector al Academiei Teologice din Sibiu; redactor al „Revistei Teologice". A publicat: Epistola Sf. Pavel către Filimon (1925); La lupta dreaptă (strategie misionară, 1926), etc., a tradus de Foerster W. Fr., Hristos în viaţa omenească (2 vol., 1925—7).

Colaps, scădere bruscă a puterii, cu diminuarea acţiunii inimii, la boalele febrile şi de lungă durată, după răniri grave, pierdere de sânge, etc.

Colardeau Charles-Pierre, poet franc. (n. 1732 † 1776). Membru al Academiei franc. A scris: Héroïdes, poeme religioase fără originalitate.

Colargol (chim.), preparat negru-verziu de argint coloidal, solubil în apă şi'n sucurile din organism, întrebuinţat ca antiseptic în medicină, în diverse cazuri de septicemii. Se prepară din sărurile de argint solubile în apă, reduse cu sulfat feros şi cu citrat de amoniu.

Colaterali, în dr. civil sunt rudele care au un înaintaş comun şi nu-s născuţi una din alta: fraţii, surorile, unchii, mătuşele, nepoţii, nepoatele, spre deosebire de „rudele directe" care descind una din

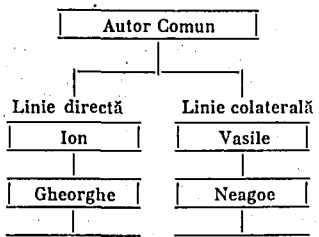

alta: copiii faţă de părinţi. Gradul de înrudire al C.-lor se socoteşte, ridicându-ne de la unul din C. la autorul comun şi coborându-ne de aici la cellalt C. calculând nr. generaţiilor sau al gradelor ce le separă

Colaţionare, compararea copiei cu originalul.

Colbert Jean-Baptiste, bărbat de stat franc. (n. 1619 † 1683), unu dintre cei mai mari miniştri ai Franţei. A fost numit, prin Mazarin, de Ludovic al XIV, controlor general al finanţelor. C. a sprijinit industria şi comerţul franc.; a adus lucrători străini; a reorganizat armata; a încurajat literele şi artele. A cumpărat portul Dunkerque dela Englezi. Din cauza marilor impozite (necesitate de m. răsboaie ale lui Ludovic) a devenit impopular. Louvois l-a discreditat. A fost înmormântat noaptea, atât era de mare (dar nedreaptă) ura mulţimii.

Colbertism, un sistem teoretic din econ. polit., după care se cere protecţionismul (v. c.) temporar al producţiei naţionale, limitând importarea mărfurilor străine. A fost inspirat de Colbert (v. c.), cf. Mercantilismul şi Protecţionismul.

Colchida, veche regiune în Asia, la E. de Marea Neagră şi la S. de Caucaz, unde s'au dus Argonauţii, după tradiţie, să ia lâna de aur. Astăzi fertila Mingrelia rusă.

Colecta cruceriului, fond iniţiat de ziarul „Unirea" din Blaj, în anul 1894 pentru ajutorarea şcoalelor româneşti.

Colectivism (sociol., politică), tendinţa de a absorbi indivizii în viaţa grupului social, care se manifestează în caracterele şi activitatea vieţii sociale, prin dizolvarea oricărei iniţiative individuale şi prin socializarea tuturor relaţiilor dintre indivizii grupului social. C.-ul crede că regimul capitalist concentrează tot m. m. mijloacele de producţie în mâna câtorva m. puţini; şi când, paralel cu concentrarea industrială, comercială şi financiară, se va reconstitui feudalitatea pământului, cei spoliaţi se vor reîntoarce în starea de servaj; de aceea este necesar, după K. Marx, ca proprietatea să fie a tuturor (colectivă şi nu individuală). Este o datorie a C.-lui să combată Capitalismul, printr'o înţelegere internaţională a lucrătorilor („lucrători din toate ţările uniţi-vă", este devizal). Proletariatul se va organiza în partid de clasă spre a cuceri cu ori ce preţ, puterile publice, în scopul transformării proprietăţii capitaliste în proprietate colectivă. In ultimă instanţă violenţa (revoluţia) ar putea fi mijlocul extrem de folosit, în acest scop. Sociologiceşte, C., ca şi Individualismul extrem, sunt teorii absurde, abstracţii izolate de pulsul real al vieţii sociale, căci formele lor pure nu există şi n'au existat, nici când, în societatea omenească. Individualismul trebuie să desvolte iniţiativa individuală, caracterul moral şi psihic independent, pregătind individul pentru ajutorarea activităţii sale, armonic, în viaţa socială. Socializarea nu poate avea de scop distrugerea iniţiativei şi libertăţii individuale, ci numai crearea unui caracter mental şi moral individual, care să se armonizeze spontan cu scopurile supreme ale vieţii sociale. Ambele tendinţe trebuie să echilibreze tendinţele conservative şi cele radicale, păstrând ritmul normal în desvoltarea societăţii.

Colecţia, v. Muzeul.

Colecţia Comisiunii Monumentelor istorice (Bucureşti), a fost inaugurată în 1910, la Casa Bisericii. Cuprinde icoane, fresce, mobilier, odoare, veşminte bisericeşti, etc. O parte a ei a fost trecută în 1926 la Muzeul Toma Stelian.

Colecţie, adunarea la un loc a mai multor obiecte care se referă la aceeaşi ordine de idei, de ex.: C. de tablouri, documente, mărci, minerale, plante, animale, etc.

Colecţie de mărci poştale, uneori cu plic cu tot, s'a făcut întâiaoară în 1840, iar în zilele noastre e obiceiu general şi ramură comercială însemnată. Cea mai renumită C. se găseşte în British Museum, cu mai bine de 200.000 mărci.

Coledoc (anat.), canalul prin care se scurge fierea (bila) din ficat în intestin.

Colectivă, viaţa —, v. Viaţa.

Colegiu (lat.). 1. Gruparea de oameni cu aceleaşi atribuţiuni (de ex. C. electoral, C. cardinalilor, etc.). 2. Şcoală secundară întreţinută de comună, în Franţa. 3. Sala de cursuri la Universitate şi cursurile ce se ţin în aceste sale. 4. Şcoală superioară. 5. La Romanii antici asociaţie religioasă, politică ori industrială, asoc. de ajutor mutual.

Colegiul Universitar (dr. electoral), este corpul electoral la fiecare din Universităţile Rom., alcătuit din prof. onorari, titulari, agregaţii şi conferenţiarii definitivi. El se întruneşte la datele fixate prin decretul de convocare. Rectorul Univ. prezidează biroul electoral asistat de secretarul Univ., cel dintâi îndeplinind atribuţiile legale ale preşedintelui biroului electoral jud. şi ale preş. biroului de votare. Ei aleg un senator al Universităţii, care-o va reprezenta în maturul corp.

Colelitiază, boală a ficatului şi veşicii biliare, caracterizată prin formarea de pietre în vesica biliară.

Colentina, râu în jud. Dâmboviţa, trece în jud. Ilfov, formează mai multe bălţi şi se varsă în râul Dâmboviţa.

Colentina-Fundeni (1970 loc.), com. suburbană a municipiului Bucureşti. Formată din satele: Andronache, Colentina, Fundeni, Pleşoianu, Plumbuita şi Teiu. Primăria în Colentina. P. U. Bucureşti. G. Pantelimon la 5 km.

Coleră, v. holeră.

Coleoptere (*zool.*), ordin de insecte cu aparat bucal masticator şi o pereche de aripi chitinoase (elitre); trece printr'o metamorfoză complectă. Familii: Carabide, Ditiscide, Girinide, Stafilinide, Pselafide, Silfide, Histeride, Cantharide, Cleride, Elatheride, Buprestide, Anobiide, Dermestide, Birrhide, *Hidrofilide*, *Nitudilide*, Endomichide, Coccinelide, Oedemelide, Meloide, Ripiforide, Mordelide, Tenebrionide, Cerambicide, Crisomelide, Curculionide, Bostrichide, Lamelicornii.

Coleridge Samuel Taylor, poet, critic şi filosof engl. (n. 1772 † 1834). A scris în versuri „Lyrical Ballads". Dintre acestea merită să fie citată „The Ancient Marinar", în care reuşeşte să reproducă forma baladelor vechi. C. este precursorul lui Byron şi unul din cei dintâiu reprezentanţi ai romantismului modern. A avut mare influenţă asupra lit. engleze. Ca filosof, C. stă sub influenţa germană a romanticilor, mai ales a lui Schelling, e contra Voltairianismului şi a ortodoxiei bisericeşti, căutând să armonizeze filosofia şi creştinismul, nu însă pe calea inteligenţii, pe care în sensul lui Kant, o opune raţiunii, ci cu ajutorul sentimentului, fără a fi însă un mistic. În acest sens sunt importante scrierile „Aids to Reflection" şi „On the Constitution of Church and State".

Colescu-Vartic Cezar, (n. 1864 † 1900). A fost redactor la mai multe ziare: Universul, Adevărul (1892), Voinţa naţională, etc. A publicat: 1848. Zile revoluţionare; apoi 2 vol. în colecţia de documente Hurmuzaki a Academiei (supl. 1 vol. V, VI) şi din publicaţia: Acte şi doc. relative la renaşterea României, vol. I, VI 1—2.

Colette-Willy (soţia lui H. de Jouvenel), scrit. franc. (n. 1873). Romancieră, ea dă opere inspirate din materialul senzaţiilor profunde şi subtile, traduse într'o formă din cele mai originale. Personajele sale principale sunt sau creaturi instinctive: (Lola, din l'Envers du Music-hall, Claudine, din la Retraite sentimentale, Renée, din La Vagabonde, etc.); sau animale: Les Sept Dialogues de bêtes, La Paix chez les bêtes. C. descrie voluptatea fizică cu multă artă, fără a o glorifica sau degrada. În Les Vrilles de la Vigne, dă peisaje delicat armonizate cu sensualitatea ei, sau crochiuri fine, în Heures longues. Proza ei, cu ritmuri mlădioase şi amintiri emoţionate, o regăsim şi în fragmentele autobiografice: La Maison de Claudine, ş. a.

Coletti I., general aromân din comuna Siracu (Pind.) A ajuns în Grecia cel m. mare bărbat de stat în prima jumătate a sec. al XIX. A fost trimis în misiune diplomatică la Paris (1835) şi guvernator extraordinar al Ciceladelor orientale.

Coleuchim (bot.), o formă de ţesut mecanic al plantelor. Constă din celule îngroşate la margini, conţinând aici celuloza. C. este răspândit în organele care cresc şi în cozile dicotiledonatelor.

Coli, numele unui lac din Statul Ontario (Canada), dat (în Dec. 1927) în amintirea aviatorului franc. C. pierit împreună cu Nungesser, în zborul peste Atlantic, din Europa spre America.

Colladnic (lit. rom.), 1. carte apocrifă întitulată aşa de Moses Gaster (v. c.). Cuprinde povestiri după starea vremii, întâmplările zilei, cu prilejul zilelor de crăciun, când poporul crede că, din cauza însemnătăţii lor simbolice, poate prevedea soarta ce o va avea întreg anul. 2. C. se numeşte şi la Slavi apocriful asemănător.

Colibaşi (2440 loc.), com. rur. judeţul Ilfov, pl. Vidra. P. U. Jilava. G. Vidra la 15 km.

Colibaşi (3200 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Reni. Of. P. local. G. Vulcăneşti la 26 km.

Colică, durere de pântece (popul. mătrice).

Colicăuţi (6465 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Briceni. Formată din satele: Bălcăuţii de Jos şi Colicăuţi. Primăria la Colicăuţi. P. U. Clişcăuţi. G. Noua-Suliţă. la 19 km.

Colier, salbă, podoabă la gât, colan. **Procesul C.-lui**: În istoria Franţei e celebru. *A isbucnit în preajma Revoluţiunii* şi a contribuit la compromiterea Curţii regale. O aventurieră Lamothe (v. c.), care-şi însuşia titlul de contesă, a convins pe cardinalul Rohan, disgraţiat la Curte, să cumpere ca dar un C. preţios pentru regina Maria Antoinetta, care a voit să-l cumpere, dar i s'a părut prea scump. Cardinalul l-a cumpărat, dar neputând plăti la vreme suma fabuloasă de 1.600.000 lire, giuvaergii Bömmer şi Bassenge, l-au dat în judecată. De aici s'a născut în 1785 un scandal colosal, căci se credea că regina s'a folosit de mijloace josnice, pentru ca să aibă acest giuvaer. Cardinalul a fost depus la Bastille, dar Parlamentul l-a achitat şi l-a exilat.

Coligny Gaspard de —, amiral franc. (n. 1519 † 1572), şeful protestanţilor (Hughenoţilor). S'a distins la asediul dela Saint-Quetin (1557), câştigând favoarea regelui Carol al IX. El a fost prima victimă în noaptea Sf. Bartolomeu (1572); cadavrul i-a fost aruncat pe fereastră şi târât pe străzi.

Colimator, o parte dintr'o lunetă *panoramică* sau astronomică, constituind un vizor, cu destinaţia de a determina sau viza o direcţie anumită. În artilerie constituie un aparat de ochire sau numai o anexă la un aparat de ochire.

Colincăuţi (5513 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Clişcăuţi. P. U. Clişcăuţi. G. Mămăliga la 25 km.

Colindă (colind, corindă) [lit. popor. rom.] Colindele sunt produse lirice în versuri, — când cuprind sentimentul religios de bucurie şi preamărire a naşterii Mântuitorului — sau epice, când acest *eveniment* creştinesc e povestit în versurile C.-ei. Toate C. sfârşesc printr'o urare şi se cântă în seara ajunului Crăciunului şi mai rar, în seara ajunului anului nou („Crăciunul Mare"), pe la casele creştinilor. Copii cari „colindă", primesc „colindiţe" (pâne de colind), covrigi (*colaci*) şi (*probabil* prin extensiune) daruri de tot felul. Refrenul: Ler oi, Doamne, Hai Ler oi, d'ai Ler oi, Doamne, Lerului Domnului, etc. (v. Ler!) se crede a fi acelaş cu „aleluia", din aşa zişii „psalmi aleluiatici". C. sunt: a) religioase şi mitice, b) lumeşti, c) adaptate. C. lumeşti se adresează unor categorii anumite do persoane (C. de flăcău, C. de preot, C. de pescar, etc.). Ele au mai fost numite şi „domestice". C. rel. sunt cele ce cântă sau povestesc naşterea Domnului. C. mitice amestecă în ele mituri despre lumea astrală; C. adaptate (tradiţionale şi vânătoreşti) sunt balade poporane corespunzătoare, ce primesc la sfârşit refrenul ocazional de urare al C.-lor.

Colir, medicament, care se pune în ochi, mai ales pentru combaterea inflamaţiilor (Collyrium adstringens).

Colîva, grâu fiert, dus la biserică în Sâmbăta I a Parasimiilor (v. c.), iar în unele regiuni de câte ori se slujeşte parastasul (v. c.).

Collé Charles, autor dramatic franc. (n. 1709 † 1783), a fondat cenaclul „Caveau" (v. c.). A redactat: Journal historique, şi a scris comedii.

Collège de France, institut de cultură superioară din Paris, fondat în 1530 de François I, la sfatul lui Guillaume Budé. Cursurile care se ţin îmbrăţişează toate ramurile ştiinţei. La C. de F. nu se dau examene. E cel mai renumit institut de cultură din toată lumea.

Collegia romana, institut pentru pregătirea clerului italian şi străin la Roma, de ex. Collegium romanum, numit şi Universitate gregoriană; C. de propaganda fide, unde îşi fac studiile şi clericii români (cum au fost de ex. George Şincai, Petru Maior, etc.); C. germanico-hungaricum, englez, irlandez, american, armean, etc.

Colleja Felix-Maria de —, conte de Calderon, general span. (n. 1750 † 1820), care a zdrobit pe Mexicanii revoltaţi, conduşi de preotul Hidalgo, la Calderon. A fost supranumit „Călăul oamenilor", în urma cruzimilor sale. Vice-rege al Mexicului (1813—1817).

Colleoni Bartolomeo (n. 1400 † 1475), căpitan mercenar. Şi-a lăsat întreaga avere Veneţiei cu condiţia să-i ridice, după moarte, o statuie ecvestră, care a şi fost făcută de Verrocchio (v. c.).

Collerye Roger de —, zis Roger Bontemps (n. 1470 † 1540), poet franc. Beranger i-a popularizat numele care serveşte azi să arate pe un om cu umor vesel şi nepăsător.

Collin d'Harleville Jean-François, poet comic franc. (n. 1755 † 1806). A scris: Châteaux en Espagne, Vieux célibataire, l'Inconstant, şi fabule.

Collin Raphaël, portretist şi decorator franc. (n. 1850 † 1916), membru al Acad. de belle-arte (1909), care s'a ocupat mai ales cu diversele aspecte artistice ale nudului. Odéon-ul, Opéra-Comique, Hotel de Ville din Paris, au panouri interesante, executate de el.

Collins Wilkie, romancier engl. prieten cu Dickens (n. 1824 † 1889). A scris: All the Year Round, The Woman in White, The Lighthouse, The Frozen Deep, ş. a. romane cu perpeţii multe, cu excepţional de bună construcţie a intrigei acţiunilor povestite, cu o putere de sugestionare dramatică şi cu mare expresivitate plastică. C. era fiul pictorului William Collins şi s'a ocupat el singur cu pictura, având oarecare succes.

Colman George, poet dramatic engl. (n. 1732 † 1794). A scris comedia „The Clandestine Marriage".

Colmar, oraş din Franţa, reşed. depart. Haut-Rhin. Are 43.000 loc. Curte de apel. Vie însemnată. Tăbăcării, turnătorii de clopote. Celebră industrie textilă (bumbac). E legat cu un canal de Ron şi Rin. Un vechiu oraş care a păstrat multe monumente şi case curioase vechi.

Coloană (milit.), dispunerea trupei astfel ca elementele sau fracţiunile ei să fie aşezate unele înapoia altora: C. de marş, C. de artilerie sau infanterie, etc; C. de muniţii, este o trupă specială de aprovizionare cu muniţiuni, compusă dintr'un număr de chesoane cu muniţie spe-

cială a unei anumite arme de un anumit calibru. Ex. C. muniţii art., obuziere sau infanterie. Mai multe coloane diferite formează un Divizion coloană, care este afectat unei Divizii.

Coloana vertrebală (anat.), şira spinării: axa scheletului, formată de vertebre (v. c.), la om şi vertebratele superioare din os, la vertrebatele inferioare din cartilagiu. La om sunt următoarele grupuri de vertebre: 7 ale gâtului, 12 toracale, 5 lombare, 5 sacrale (formând un singur os) şi vertebrele cocisului (coada) în număr variabil (3—4).

Coloanele lui Heracles, nume dat în antichitate strâmtorii Gibraltarului, propriu zis muntelui Calpe, de pe coasta Europei şi promotoriului Abyla de pe ţărmul african, strâmtoarea aceasta fiind considerată opera eroului H. De obiceiu C. lui H. au înţelesul figurat: limita extremă la care poate ajunge ştiinţa, arta etc., (căci cei vechi credeau că la această strâmtoare este sfârşitul lumii).

Colodiu (chim.), este o soluţie lichidăcleioasă, translucidă şi inflamabilă, formată dintr'un amestec de nitrocelulozâ mai puţin azotată (dinitrat şi tetranitrat de celuloză) cu un amestec de alcool şi eter, în cari este solubilă. Pusă pe mână — prin evaporarea repede a alcoolului şi a eterului — nitroceluloza se transformă într'o pieliţă transparentă din care cauză se întrebuinţează la acoperirea rănilor mici în chirurgie, la zincografie şi la fabricarea mătăsii artificiale (v. c.).

Colofoniul (chim.), sau sacâzul formează reziduul dela destilarea cu vapori ferbinţi de apă a uleiului reşinei de terebentină (terpentină), extras din conifere ca Pinus, Abies, Larix, etc. Este un corp de culoare galbenă, fragil, amorf, care se topeşte la 130—135° şi se întrebuinţează la ungerea arcuşurilor, la lipirea metalelor la cald, la prepararea cerei roşii şi ca lubrifiant la diverse piese de maşină cu frecarea mare.

Coloide (chim.), v. Soluţiuni colodiale.

Coloma Luis, scriitor spaniol, călugăr iezuit (n. 1851 † 1915) A scris povestiri adunate în 2 volume: El primer baile, Polvos y lodos, Era un santo, etc.; romanul: „Pequeñeces" (1890), o satiră puternică la adresa înaltei societăţi şi romanul uitat astăzi: „Boy" (1910).

Colomb, Cristofor —, descoperitor al Americei. Născut la Genova în 1446, mort la Valladolid în 1506. Deşi America fusese atinsă pe coaste de către marinari Normanzi, Basci şi Bretoni, nimeni nu ştia că s'a dat peste un pământ nou, pentru lumea de atunci. C. sub influenţa celor scrise de Ailly, Toscanelii şi alţii, conchise că se poate merge spre V. către India, ţara aurului şi aromatelor. Planul expus celor mari, C. a avut de întâmpinat greutăţi în special din partea preoţilor, cari vedeau astfel spulberate ideile despre pământ, profesate de ei. In 1492, Ferdinand de Aragon şi Isabella a Castiliei îi deteră sprijin şi C. plecă cu 3 caravelle, echipate complet (3 August 1492), în 12 Oct. ajunse în Ins. Guanahani, mai în urmă Cuba, crezând că este în Japonia (Cipangu), apoi Española (v. c.). S'a înapoiat în Spania în Martie 1493. C. pleacă în a doua călătorie în Sept. 1493 cu 1200 coloniţi. Se reîntoarse în 1496. In a treia călătorie (1498—1500) descoperi coastele Venezuelei şi Columbiei. Nefiind în stare să le administreze, a fost înlocuit în administrare (vice rege) prin Bobadilla, care-l aresta şi-l trimise în fiare în Spania. Liberat de suverani, pleacă pentru a patra oară şi vizită coastele Hondurasului de azi (1502), căutând drumul spre India. A murit sărac şi uitat de toţi, convins însă că a găsit drumul spre India, cu o lume nouă.

Columbia Britanică (British Columbia), provincie din Canada. Supraf. 921.600 kmp. cu 525.000 loc. Capit. Victoria (39 mii loc.), port în ins. Vancouver. Mare bogăţie minieră.

Colombina, un personaj obişnuit în comedia ital. Este o subretă neastâmpărată şi vioaie. Se mai numeşte şi Arlechinetta.

Colombo, capit. ins. Ceylon, aşezat pe coasta apuseană a insulei; 249.000 loc. Port pe coasta de V. a ins. Export de ciai, coprah, cacao, etc.

Colonel (milit.). Ofiţer superior care comandă un regiment sau este şeful unui serviciu de o importanţă echivalentă. Dela gradul de C. în sus sunt ofiţerii generali. El este şeful de corp prin excelenţă. La uniforma de mare ţinută la chipiu poartă egreta albă.

Colonia sau Köln (698.000 loc.), oraş din Germania pe Rin (Prusia renană). Intemeiată de Romani. Are o măreaţă catedrală gotică din 1882. Şi-a făcut un renume mondial prin apa sa aromatică de Colonia. Industrie foarte desvoltată în faianţe, ţesături. Produse chimice, colorante. Are o universitate, conservator şi multe şcoli însemnate.

Colonia artistică dela Baia-Mare (jud. Sătmar). Pitorescul orăşel din Nordul Ardealului a atras întotdeauna pe artiştii plastici. Înfiinţarea „Şcoalei libere de pictură" aici se datoreşte petrecerii în Baia a pictorului Hollósi şi a prietenilor săi (1896). Când în 1911 primăria a ridicat o clădire specială care să servească pentru şcoală şi ateliere, artiştii s'au organizat sub prezidenţia lui Ferenczy Károly. In 1912 s'a aranjat o mare expoziţie retrospectivă de pictură. La moartea lui Ferenczy (1917) a fost ales preşedinte pictorul Thorma. In 1922 Ministerul Artelor a organizat pentru elevii Şcoalelor de arte frumoase din ţară „Colonia artistică", pentru a se face în lunile Iulie—August studii în plein-air, sub conducerea profesorilor de specialitate.

Coloniale (Popoare —), v. Popoare.

Colonie (biol.), reunirea mai multor indivizi ai unei specii, în care indivizii pot fi sau uniformi sau diferenţiaţi pentru a îndeplini funcţiuni speciale.

Colonii, populaţie dintr'o ţară plecată să locuiască în alta. In antichitate erau colonii feniciene, greceşti, cartagineze, romane, iar în evul mediu au fost Veneţienii şi Genovezii, iar după marile descoperiri geografice, formează C. Spaniolii, Portughezii, după cari vin Englezii, Francezii, Olandezii, etc. Astăzi, apr. $^2/_5$ din suprafaţa pământului este formată din Colonii ale popoarelor civilizate, care se găsesc în zona temperată. Această supraf. se distribuie astfel:

	C. în supr. de kmp.	cu loc.
Anglia	40,775.000	426,800.000
Belgia	2.439.000	11,450.000
Danemarca	2,175.000	38.000
Franţa	11,547.000	60,800.000
Italia	2,270.000	1,900.000
Olanda	2.030.380	51,800.000
Portugalia	2,429.350	7,250.000
Spania	347.000	1,520.000
Japonia	298.535	24,860.000
U. S. A	1,856.320	13,570.000

Colonne Edouard, dirijor reputat franc. (n. 1838 † 1910). Înfiinţează la 1873 „Concertele naţionale" la Paris, dirijând toate lucrările de seamă îndeosebi Berlioz. Fost prim-dirijor al operei din Paris. Asociaţia de concerte „Colonne" e cea mai importantă şi azi în viaţa muzicală a Parisului.

Colorado, unul din statele Unite ale Americei de N. Capit. Denver. Regiune cu bogate minerale şi păşuni; 940.000 loc. pe 269.214 kmp.; 2. C. fl. din Statele-Unite, izvoreşte din M. Stâncoşi şi se varsă în golful Californiei. Partea inferioară a cursului serveşte la irigaţie. Cursul de 1300 km.; 3. C. fl. în America de S., izvorăşte din Cordillera de los Andes, şi se varsă în Oc. Atlantic; 1200 km.; 4. C. fl. din U. S. A. (Texas). Se varsă în golf. Mexic; lung. 1400 km.

Coloranţii (chim.) sau materiile colorante şi vopselele, sunt întrebuinţate în vopsitorie sau boiangerie pentru a vopsi diferite obiecte. M. colorante neorganice naturale (ocruri) sau artificiale (miniu, albul de zinc, de plumb, roşu colcotar, etc.), în diferite nuanţe, se întrebuinţează în pulbere muiate cu apă sau cu uleiuri (sicative) în pictură, la vopsirea porţelanurilor, a mobilelor etc.. Majoritatea sunt oxizi şi carbonaţi de diferite metale. S. colorante organice, naturale, se extrag din plante (ex.: şofranul = galben, garanţa = roşie, băcanul = roşu, indigoul = albastru) sau din animale (ex.: carminul = roşu). Mai importante sunt M. colorante artificiale preparate prin sinteză, — în marea industrie chimică — numite şi colori sintetice, sau colori de anilină — după materia primă din cari au fost preparate la început. Astăzi se prepară din o serie de compuşi (fenoli, naften, antren), obţinuţi prin distilarea fracţionată a gudroanelor dela distilarea cărbunilor de pământ. Chimiştii germani Emil şi Otto Fischer (în 1880) au arătat primadată că majoritatea colorilor de anilină, derivă dela substanţa hidrocarburică „trifenil metan", care tratată cu acid azotic, redusă apoi cu hidrogen şi oxidată în urmă în prezenţa acidului clorhidric, se transformă în parafuxină şi în homologul ei în fuxină, din care prin procedee chimice se prepară o întreagă gamă de Colori de anilină, (de ex. Violetul de Paris, Albastrul de Lyon, verdele malachit, etc.).

Coloratură însemnează cântul împodobit cu pasaje sfărlucite, cu triluri, cadenţe, rulade, etc., mărind prin aceste bravuri ale vocii efectul melodiei fundamentale, care zace la baza compoziţiei. Reclamă voce uşoară (mai ales sopran înalt) şi o tehnică desăvârşită a glasului. Timpul de glorie a cântului de coloratură a fost sec. al XVI. Favorizat de Italieni, îl găsim în operele lui Rossini şi Bellini şi chiar şi Verdi.

Colori, sunt impresiunile ce fac asupra retinei ochiului razele luminoase de diferite lungimi de undă. Lumina albă a Soarelui este amestecul tuturor C.-lor. Un fascicol de raze solare se poate descompune în şapte C. principale simple, — trecându-l printr'o prizmă de sticlă sau prin o reţea (spectru solar) şi anume: roşie, portocaliu, galben, verde, albastru deschis, indigo şi violet. C. compuse se numesc C.-le care sunt compuse din mai multe C. simple. C. complimentare se numesc două C. simple sau compuse care prin suprapunerea (amestecul) lor dau coloarea albă, de ex. roşu şi verde-albastru, portocaliu şi albastru deschis, galben şi indigo, etc. C.-le roşie-portocalie, verde şi violet se numesc C. fundamentale, prin amestecul lor în anumite proporţii se pot obţinea toate C.-le spectrului solar. Coloa-

rea corpurilor luminoase depinde de lungimea de undă a razelor, care sunt prependerente între razele emise de acel corp. Coloarea corpurilor în general depinde de razele luminoase absorbite şi reflectate de acel corp. Un corp se zice negru, dacă absoarbe toate C.-le.

Colorimetrie (chim.) se numeşte metoda utilizată în analiza chimică cantitativă, care permite determinarea cantităţii unei substanţe după intensitatea de coloare pe care o comunică unui volum determinat de soluţiune, apreciată în mod comparativ cu ajutorul unui etalon de coloare similară.

Coloseul (Colosseum), amfiteatru roman grandios pentru jocurile de circ, început de împăratul Vespasianus şi terminat de împăratul Titus (în 80 d. Chr.), lung de 188 m., lat de 156 m., înalt de 50 m., cu 80 de rânduri de bănci, în care încăpeau peste 80000 de spectatori. Aici se dădeau lupte de gladiatori şi erau expuşi creştinii animalelor sălbatice. In evul mediu C. a servit şi ca fortăreaţă, din sec. al XV, a fost dărâmat, iar materialul utilizat la alte construcţii. Este considerat cel mai măreţ monument din antichitate în Roma.

Colportaj, răspândire, negustorie ambulantă, îndeosebi de ziare.

Colporteur (franc.), negustor ambulant.

Colson Felix, fost secretar al consulului franc. din Bucureşti, apoi al maiorului Ion Câmpineanu (1840). Pe timpul domniei lui Alex. Ghica, a plecat în Apus, să protesteze faţă de atitudinea Rusiei în Ţările române.

Coltor Ioan, canonic în Blaj (n. 1886). Studiile şi le-a făcut în Blaj şi Roma. A fost capelan în Cluj, apoi prof. teol. în Blaj, în 1918 delegat la conferinţa de pace, deputat.

Columbace (zool.), v. Musca rea.

Columbia, 1. Unul din Statele Unite ale Americei de Nord; 437.600 loc. Capit. Washington. Este un district federal constituit pentru capit. uniun. U. S. A.; 2. C. fl. din America de N. (v. Oregon); 3. Mai multe oraşe din U. S. A., din cari: unul capit. Stat. Carolina de S. (38.000 loc.), altul din Pennsylvania (14.00 loc.), ambele având uzine metalurgice şi fiind centre industriale (vagoane C. F., poduri, construcţiuni metalice, bumbăcărie, etc.).

Columbia, republică din America de S. la SE. de istmul Panama, mărginită la N. de Marea Antilelor, iar la V. de Oc. Pacific. 6.650.000 loc. pe 1.283.864 kmp. Capit. Bogota. Sol muntos, fertil, bogat în mine de aur, argint, aramă, fier. Păduri. Dela 1904 statul Panama s'a despărţit de Columbia, formând un stat independent.

Columbide (zool.), porumbeii; face parte din ele C. livia, din care se trag rasele porumbelor domesticiţi; Turtur turtur (turturica).

Columnă (arhit.), 1. stâlp cilindric cu bază şi capitel, care ţine un edificiu (c. dorică, ionică, v. Ord.); 2. Monument comemorativ în formă de columnă. In Egipt c.-ele erau mai des dintr'o singură bucată (monolite); în construcţiile gr. şi romane din mai multe, suprapuse şi prinse. Cele mai celebre C. sunt: C. lui Traian, înălţime 29 m. din Roma, ridicată pt. comemorarea înfrângerii Dacilor; C. lui Antoninus (pe Câmpul lui Marte); la Paris: C. Vendôme şi Juillet.

„Columna lui Traian", ziar politic şi literar, transformat mai târziu în revistă de istorie şi filologie. A apărut la Bucureşti sub direcţiunea lui B. P. Haşdeu între anii 1878—1881.

Coma (med.), 1. Stare de amorţire a funcţiilor vitale la boale grele infecţioase, boale ale creierului, otrăviri. 2. Comabacil: bacilul holerei, numit aşa din cauza asemănării sale cu o virgulă.

Comană, împozit în Moldova, care la început era, se pare, numai pe pivniţe sau cârciume, pe urmă s'a impus şi pe celelalte feluri de prăvălii, şi chiar la meseriaşi.

Comana, mănăstire (jud. Vlaşca), edificată de Radu Vodă Şerban, al cărui trup adus din Viena a fost îngropat aici la 1640. Mateiu al Mirelor adăpostit la C. a scris o cronică despre războaiele

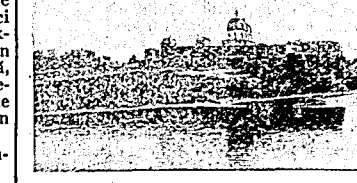

Mănăstirea Comana

ctitorului din 1610—11. Mitropolitul Longhin Brancovici dela Inău refugiat aici lucra în 1643 icoane pe seama lui Matei Basarab. Longhin e îngropat în acest lăcaş, ca şi Petraşcu, fiul lui Mihai Viteazul.

Comana de jos, schit sărăcăcios şi ars de gen. Buccow.

Comana de sus, mănăstire în sec. al XVIII cu 7 călugări.

Comandament (milit.). 1. Puterea sau autoritatea cu care este învestit un comandant. — 2. C. de vedere este posibilitatea ca dintr'o poziţie să se poată domina un câmp de bătaie, îmbrăţişând cu vederea în adâncime şi lărgime, cât mai bine şi cât mai multe detalii.

Comandant (milit.) 1. Şeful unei armate sau unei unităţi: C. de secţie, de companie sau baterie, de Regiment, Brigadă, Divizie sau Corp de armată. 2. (marină). Ofiţerul care comandă un vas, indiferent de gradul ce-l are.

Comandor (milit.). 1. Grad în ierarhia militară de marină, corespunzător aceluia de colonel în armata de uscat. 2. Grad într'un ordin de decoraţie; Ex. C. al ordinului Steaua sau Coroana României.

Comăneşti (3633 loc.), com. rur. jud. Bacău, reşed. pl. Comăneşti. Formată din satele: Comăneşti, Lăloaia, Lunca de jos, Şupanu, Podeni şi Podenia. Primăria în Comăneşti. Of. P. local. Perc. locală. Medic şi infirmerie. Farmacie. G. locală.

Comani (2709 loc.), com. rur. judeţul Olt, pl. Drăgăneşti. P. U. Drăgăneşti. G. Romula la 7 km.

Comarova (4213 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Chelmeuţi. P. U. Romancăuţi. G. Ianăuţi la 13 km.

Comasarea, adunarea pământurilor împrăştiate de pe un hotar după putinţă într'un singur complex. Lucrările C.-ii consistă din statorirea proprietăţii înainte de C. şi din împărţirea moşiilor nouă. Conform împrejurărilor locale şi sistemului de economie, se comasează, după o înţelegere cu proprietarii, în unul sau mai multe complexe, eventual se crează după trebuinţă păsune nouă sau se nimiceşte şi cea existentă. Prin C. se face o agricultură mai raţională şi intensivă, se cruţă timpul şi alergare pela pământurile mici şi resfirate; creşte repetin preţul pământului, proprietarii devin mai iubitori de moşie, mai harnici şi bine situaţi.

Combatant, (milit.) Acela care ia parte efectivă la o luptă. Ofiţerii şi trupa combatată sunt acei ce intră direct în luptă, spre deosebire de aceia cari fac parte din serviciile auxiliare: intendenţă, administraţie, serviciul medical. Militarii C.-i se mai numesc şi militari de front.

Combes Emile (n. 1835 † 1921), prim ministru franc. în 1902—5, când s'a despărţit statul de biserica catolică, dela 1885 până la războiu a fost conducătorul politicei radicale şi anticlericale în Fr.

Combinare chimică (chim.) se numeşte unirea a două sau mai multe elemente (componenţi) — cu degajare (C. chimică exotermă) sau cu absorbţie de căldură (C. chimică endotermică) — din care rezultă un corp compus cu proprietăţi fizice şi chimice nouă, deosebite de ale componenţilor.

Combinare, în matematici se numesc combinări din n elemente distincte câte p, toate grupele de câte p elemente ce se pot forma din cele n elemente astfel încât două grupe oarecare să difere prin natura elementelor, ordinea elementelor neavând nici un rol.

Combinaţiune (logică). 1. Adunare de elemente, noţiuni sau unităţi, din care scoatem raporturi şi concluzii nouă.

Comburanţi (chim.) se numesc corpii cari întreţin arderea, ex. Oxigenul, clorul, etc.

Combustibil (chim.) se numesc corpii cari ard — în combinaţie cu un comburant (v. c.) — cu desvoltare de multă căldură şi de lumină, ex. lemnul, cărbunii, petrolul, gazul natural, etc.

Combustie, arsuri: distrugerea ţesuturilor (mai ales a pielii) prin atingerea cu foc sau lichide fierbinţi. C. sunt de 3 grade. Cele de gradul I se vindecă, cele de gr. II—III produc o alterare profundă a stării generale, sau, când interesează o suprafaţă mai mare a corpului, sunt mortale.

Comedia, o speţă a genului dramatic, în care se reprezintă o acţiune cu situaţii vesele (comice, v. Comic), ce stârnesc râsul spectatorilor. In lit. gr. veche, C.-a apare în legătură cu cultul zeului Dionyssos; ca gen apare la Megara, cu Susarion, dar se desvoltă la Athena: Crates, Cratinos, Eupolis, Aristophanes, Fubulos, Alexis; iar la Romani cu Livius Andronicus, Naevius, Plautus, Caecilius, Terentius (v. Comedia togata şi C. palliata). La francezi C. este ilustrată m. ales de Molière (v. lit. franc.), iar în lit. rom. de Caragiale (Scrisoarea pierdută, Noaptea Furtunoasă) etc.

Comedie bufă, o specie de comedie, în colori mai vii, care înfăţişează comicul prin mijloace mai exagerate (bufonerii), strânind astfel râsul.

Comédie Française sau **Téâthre Français**, teatru celebru franc., subvenţionat de stat. Se joacă la C. Fr., mai ales repertoriul clasic. Localul este în Rue Richelieu din Paris. Au jucat aici cei mai mari artişti ai lumii.

Comemorativă Rusă. Medalia —, medalie înfiinţată în 1878, pentru comemorarea cooperării Ruso—Române, în războiul de la 1877—78.

Comenduirea pieţii (milit.) este un organ ajutător al Comandantului garnizoanei (v. c.), învestit cu executarea întregului serviciu de garnizoană, precum şi supravegherea disciplinei militarilor din acea garnizoană. In fruntea C. p. este Comandantul Pieţii.

Comenius Joh. Amos, pedagog ceh (n. 1592 † 1671). A avut cel dintâiu o concepţie clară despre rostul şcoalelor primare şi despre împărţirea diferitelor grade ale învăţământului. A precizat câteva din regulele esenţiale în arta educaţiei şi a aplicat cu pricepere acesteia principiile logicei moderne. Educaţia va începe dela faptele intuitiv observate şi verificate empiric, ajungând treptat până la adevărurile cele mai complexe. Cunoaşterea lucrurilor trebuie să înlocuiască analiza cuvintelor. C. a fost numit „părintele metodei intuitive". Scrieri: „Didactica Magna" (trad. rom. ed. Casa şcoalelor), „Janua linguarum reserata", „Orbis sensualium pictus".

Comensalism (biol.), traiul împreună a mai multor specii diferite de fiinţe: Alimentele unora servesc de hrană şi celorlalţi, fără ca indivizii comensuali să producă unul altuia vreo daună.

Comentar (lat.), orig. proces-verbal, azi: interpretarea amănunţită a unui text ori a unei cărţi. O carte a lui Caesar, poartă titlul de C. despre războiul gallic.

„Comerciala Română", Banca —, S. A. Bucureşti, Piaţa Dimitrie Ionescu 7, sucursale în Brăila, Ploeşti, agenţii în Constanţa, Craiova şi Galaţi. Preşedinte Basarab Brâncoveanu.

Comerciale, şcoale superioare —, în România sunt 44, dintre care, în vechiul Regat 19, în Basarabia 2, Bucovina 1 şi Ardeal 25. Dintre acestea, 28 sunt pt. băieţi, iar 16 pt. fete. In anul şcolar 1928 şcoalele com. sup. au avut 5474 elevi băieţi şi 782 fete. N-rul profesorilor şi profesoarelor: 474. Primirea elevilor în şcoală se face pe baza absolvirii gimnaziului sau cursului inferior de liceu, ori a cursului comercial elementar (v. c.).

Comerţ intermediar, se practică de agenţii de prisos, intruşi în comerţ. Aceştia s'au ivit în cursul războiului din lipsă de mărfuri, din dorinţa unor indivizi de a se îmbogăţi repede şi prin opreliştile impuse comerţului legal. Stările normale cu concurenţa sănătoasă a făcut să dispară acest C.

Comes (lat.) la Romani persoana, care însoţia pe funcţionari în provincii şi le da mână de ajutor. Pe timpul împăraţilor, cei din suita lor. In evul mediu C. deveni sinonimi cu comite.

Comete. Astre care apar fie la intervale regulate, fie numai odată. Când apar regulat, aparţin sistemului solar, când apar numai odată şi apoi dispar, nu aparţin sistemului solar (stele rătăcitoare). Forma cometelor e diferită: în general au un sâmbure strălucitor înconjurat de o atmosferă gazoasă, din care uneori se desvoltă coada, care poate atinge o lungime de câteva milioane km. Massa cometelor e foarte mică. Sâmburele e un conglomerat de meteori, iar coada e formată din materii gazoase. C. de multeori se descompune în meteori. Pe vremuri se credea că apariţia unei C. e prevestitoarea războaielor. Cea mai cunoscută este C. Halley, care reapare la interval de 76 ani.

Comic, 1. ceeace aparţine comediei, hazliu, ridicul, ciudat. 2. C.-ul este un sentiment estetic, care naşte din contrastul de situaţii, de caractere sau de sensuri între cuvinte, ori din disproporţia dintre o situaţie aşteptată şi rezultatul el real. Adagiul „Parturiunt montes nascetur ridiculus mus" (Horatius, Arspoetica, 139) poate fi luat ca formulă a comicului (v. comedie).

Comis, la curtea Domnilor din Principatele române e cel care îngrijia de grajdurile şi de caii domneşti.

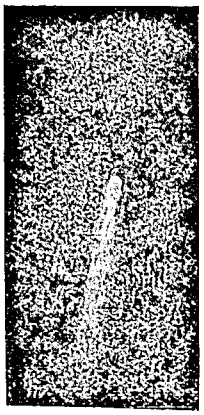

Cometa Brooks din Oct. 1911.

Comisar (milit.). a) **Comis. regal.** Organ al Ministerului de Războiu, care îndeplineşte pe lângă consiliile de războiu, curtea marţială şi consiliul de revizie, funcţiunile Ministerului Public (procuror). Aceeaşi calitate o au şi substituţii de comis. regali. b) **Comis. special,** organ care funcţionează în acelaşi scop pe lângă consiliile de disciplină.

Comisar al poporului, titlu dat miniştrilor în Rusia sovietică. Fiecare departament (instrucţie, finanţe, administraţie, etc.) e condus de un C. p. Tot astfel s'au numit şi miniştrii Ungariei şi Bavariei în timpul revoluţiei comuniste din 1918.

Comisia de Higienă a Societăţii Naţiunilor, v. Higienă.

Comisia Internaţională de Navigaţie Aeriană. Infiinţată în 1912, cu scopul de a se ocupa de toate chestiunile referitoare la navigaţia aeriană (în cadrul convenţiunii aeriene din 1919); de a centraliza şi comunica statelor contractante (între cari e şi România) informaţiunile de orice natură privitoare la navigaţiunea aeriană internaţională, informaţiunile de ordin radiotelegrafic, meteorologic şi medical, care interesează navigaţia aeriană; de a asigura publicarea hărţilor pentru navigaţia aeriană. Comisiunea îşi are sediul le Paris şi se întruneşte de 2 ori pe an. Ea publică un buletin oficial şi altul de informaţiuni. Secretar general: Albert Roper.

Comisiune, însărcinare de a face o lucreare sau de a realiza o afacere. Cei care se ocupă profesional cu îndeplinirea unor afaceri din încredinţarea altora se numesc comisionari.

Comisiune, grupul de persoane care au primit însărcinarea să studieze o chestiune. Se dă numele de C. şi grupului de persoane însărcinate cu studiarea sau supraveghierea diferitelor acte, sau cu ţinerea diverselor examene (v. Comision, Comisionar, Mandat comercial).

Comisiune de censori, în înţelesul legii comerciale e unul dintre organele societăţilor pe acţiuni şi cooperativelor, care e însărcinat cu supravegherea administrării, cu examinarea socotelilor şi bilanţului acestor institute. C. are drept totdeauna să controleze registrele, actele şi casa societăţilor. C. se compune din cel puţin 3 membrii şi se aleg de adunarea generală a societăţii.

Comisiunea internaţională de agricultură, înfiinţată în 1889, la Paris. Studiază chestiunile agricole şi de economie rurală, organizează congresele internaţionae. Intre ţările cari trimit reprezentanţi e şi România. Ultimul congres internaţional (al XIV) a avut loc la Bucureşti, în Iunie 1929. Sediul comisiunii e la Paris.

Comisiunea internaţională de unificarea metodelor de analiză a alimentelor. (1903). Sediul, Gand (Belgie).

Comisiunea internaţională pentru revizia nomenclaturii nosologice (1900). Comisiunea nu are sediu permanent. Guvernul franc. este însărcinat a provoca întrunirea comisiei în cursul anului 1929. La ultima conventiune, revizuită în 1929, au aderat 41 state. Ele s'au angajat de a adopta şi a revizui la fiecare 10 ani nomenclatura cauzelor de deces cauzate de boale aşa fel ca să asigure uniformitatea şi comparabilitatea statisticelor relevate.

Comisiunea istorică a României, a fost înfiinţată în 1910 de către Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, cu scopul de a publica în mod sistematic izvoarele istorice ale istoriei Românilor, ca: documente, inscripţii, cronice şi vechi monumente de limbă. Publică: Buletinul Comisiunii istorice a României. Preşedinte: Nicolae Iorga.

Comisiunea Monumentelor Istorice, înfiinţată în anul 1892, pentru a îngriji de conservarea şi restaurarea monumentelor istorice (în special biserici şi mănăstiri), precum şi pentru cercetări şi săpături şi înfiinţarea de muzee regionale. Ea publică un „Buletin al Comisiunii Monumentelor Istorice", are o bibliotecă şi un muzeu. Preşedinte: Nicolae Iorga. După unire, comisiunea a înfiinţat şi secţiuni regionale, una pentru Ardeal, alta pentru Banat, Basarabia şi Bucovina.

Comisiunea naţională română de cooperare intelectuală îşi are sediul în Palatul Academiei Române. Ea se compune din membrii Academiei, rectorii Universităţilor din Bucureşti, Cluj, Iaşi şi Cernăuţi şi ai Politehnicilor din Bucureşti şi Timişoara şi din directorul Biroului de schimburi internaţionale. Preşedinte: Prof. G. Ţiţeica. Secretar şi delegat pe lângă Comisiunea internaţională de cooperare intelectuală din Paris: Prof. Dr. G. Marinescu. Secretar II: Prof. Oteteleşanu. Comisiunea stă în legătură cu toate muzeele, bibliotecile şi institutele ştiinţifice independente din ţară, pentru a putea produce la cererea Comisiunei internaţionale informaţiile necesare.

Comisiuni sportive regionale, v. Comitetul Regional.

Comisiunea superioară de igienă, salubritate şi igienă industrială este însărcinată cu studierea chestiunilor de igienă salubritate şi igienă industrială precum şi cu rezolvirea apelurilor în această materie. Ea se compune din 6 membri numiţi sau delegaţi de diferite autorităţi şi e prezidată de directorul serviciului sanitar. Funcţionează după regulamentul din 26 Mai 1927.

Comitagiu. Nume dat de Turci, înainte de războiul balcanic (1913) membrilor

din comitetele sau organizaţiilor revoluţionare din Macedonia, care aveau ca scop liberarea Macedoniei de sub jugul turcesc. Mai târziu au fost numiţi membrii bandelor neregulate de bulgari-macedoneni, care au luptat şi luptă pentru cauza bulgară, servind de multe ori alături de trupele regulate.

Comite, în imperiul franc., conducătorul unui sat, care avea cea mai mare putere administrativă şi juridică. Această funcţie a devenit ereditară şi cu ea şi averea, dând naştere marilor proprietăţi.

Comitet, grup format din membrii aleşi dintr'o adunare pentru a studia diferite chestiuni sau a îndeplini anumite însărcinări. Ex. „Comitetul de lectură" al teatrelor, acel C. care studiază admiterea pieselor ce se vor juca în decursul unei stagiuni.

Comitet Regional. Este organul regional al Federaţiunei Societăţilor de Sport din România (F. S. S. R.) în cele 12 regiuni sportive ale ţării. Ele au atribuţia de a reprezenta F. S. S. R. şi a-şi apăra interesele în regiune, ele au gestiunea financiară, disciplinară şi administrativă a regiunii şi patronează competiţiunile sportive regionale. Comitetul regional se compune din: preşedinte, vicepreşedinte, secretar regional, 4 membri şi preşedinţii Subcomitetelor Regionale, toţi numiţi de Comitetului Central F. S. S. R. pe termin de un an; apoi 6 membri aleşi de adunarea generală a regiunii pe un termin de trei ani şi din preşedinţii comisiunilor sportive regionale (subcomisiuni). Subordonat Comitetului Regional funcţionează comisiile sportive regionale şi de specialitate (financiară, sanitară şi de disciplină). In regiunile, unde mişcarea sportivă a luat o desvoltare mai intensă, se creiază Subcomitete Regionale (de ex. Subcomitetul Reg. Tg.-Mureş în regiunea Cluj). Ele sunt constituite pe termin de un an şi se compun dintr'un preşedinte, secretar şi un membru, toţi propuşi de Comitetul Regional şi numiţi de Comitetul Central, precum şi 2 membri aleşi de grupările sportive din zona Subcomitetului.

Comitete sportive centrale, v. F. S. S. R.

Comitetul internaţional al congreselor de asistenţă publică şi privată. Sediul: 49, Rue de Miromesnil, Paris. Fondat la 1900. Prepară congresele şi studiul chestiunii. Cuprinde 60 membri recrutaţi prin cooptare printre diferitele ţări admise a participa la Societatea Naţiunilor. Prezidentă: M-me la comtesse Carton de Wiart.

Comitetul Internaţional Olimpic: forul internaţional al olimpiadelor, care organizează şi patronează jocurile olimpice. S'a constituit în 1895 la iniţiativa baronului Pierre Coubertin şi sub preşidenţia lui Bikelas (Grecia). Fiecare naţiune îşi are reprezentanţii în acest comitet şi în ficcare există Comitete olimpice Naţionale însărcinate cu pregătirea sportsmanilor, adunarea fondurilor şi realizarea trimiterii lor la olimpiade. In prezent fondatorul olimpiadelor moderne baronul P. Coubertin este preşedintele de onoare, iar preşedintele activ e contele Baillet-Latour. Sediul la Lausanne (Elveţia).

Comitetul Meteorologic Internaţional, a fost înfiinţat în 1872 la Leipzig, şi are de scop supravegherea executării deciziunilor luate de conferinţele internaţionale meteorologice; întreţinerea bunelor relaţiuni între serviciile meteorologice ale diferitelor ţări, prepararea chestiunilor de supus în conferinţele internaţionale ale căror membri sunt directorii serviciilor meteorologice oficiale din toate ţările. Comitetul a fost reorganizat în 1919. Sediul lui e la De Bilt (Olanda). Preşedinte: E. Van Everdingen.

Comitia, la Romani adunările cetăţenilor. Erau C. curiata, cea mai veche, la care participau, pe timpul regilor, numai patricienii; ea declara războiul şi încheia pacea, alegea pe rege. C. centuriata, instituită de Servius Tullius, la care participau şi plebeii, pe lângă atribuţiile cele precedente, aceasta alegea şi pe înalţii magistraţi. C. tributa se ocupa la început cu afaceri de-ale plebeilor, mai târziu organ al suveranităţii poporului.

Comlăuş (5079 loc.), com. jud. Arad, pl. Sfânta-Ana. 1 km. de gara Vârşandului-Vechiu.

Comloşul-Mare (4744 loc.), com. rurală jud. Timiş-Torontal, reşed. pl. Comloşu. Of. P. local. G. locală.

Commedia dell' arte, comedie artistică de origine italiană. Un gen special de piese de teatru, în care numai scenariul este aranjat dinainte, iar actorii improvizează dialogul.

Commodus Lucius Aelius Aurelius (n. 161 † 192), împărat roman dela 180—192, fiul lui Marcus Aurelius, celebru prin lux, cruzime şi desfrâu. A fost întemniţat şi ucis în baie de un atlet.

„Common sense" (filos. engl.) = simţul comun tuturor oamenilor, întrucât aceştia ar avea aceleaşi idei comune despre adevărurile fundamentale teoretice, religioase şi morale. E doctrina Şcoalei filos. scoţiene, reprezentată mai ales de Thomas Reid şi Beattie (v. R. şi B. cf. „Şcoala scoţiană").

Commune de Paris. La —, autoritatea revoluţionară din Franţa, instalată în 10 Aug. 1792 (9 Thermidor), care a sprijinit pe teroriştii.

Communi, Sette. — Podiş la sud de Alpii Dolomitici în Italia (Veneţia). Populaţia, în majoritate, vorbeşte o limbă germanică. In timpul războiului cel mare, podişul acesta a fost frământat de lupte puternice Mai—Iunie 1916 şi Octombrie—Noembrie 1917. Asiago (centrul său) distrus prin foc de către Austriaci.

Comnen, numele unei familii aristocrate bizantine din Constantinopol; a jucat un mare rol prin cei şase membri, cari au fost împăraţi dela 1057—1185. Isaac dela 1057—1059; Alexios I 1081—1118; Ioan 1118—1143; Manuil 1143—1180; Alexios II 1180—1183; Andronicos 1183—1185.

Como. 1. Oraş din Italia (Lombardia) (47000 loc.), pe malul lacului cu acelaşi nume. Comerţ întins cu mătăsuri. E un oraş vechiu; 2. C. lacul alpestru situat la poalele Alpilor. De origine glacială e situat la o altit. de 199 m. şi e adânc de 406 m. Se umple treptat cu aluviuni, în special ale râului Adda. Are o climă dulce, ceeace atrage numeroşi vizitatori şi înlesneşte cultura viţei de vie, dudului, industria mătasei, etc.

„Comoedia palliata" (lit. lat.) erau c. care reprezentau de preferinţă moravuri greceşti, inspirându-se din comicii atenieni. Au fost înlocuite de Afranius (v. c.) cu „Comoedia togata" (v. c.).

„Comoedia togata" (lit. lat.). Numirea comediilor naţionale lat. cu subiecte romane. Numele vine dela „toga", haina romană. S'au distins în genul acesta: Lucius Afranius, Quintius Atta, L. Pomponius.

Comore (Insulele —), insule din Oc. Indian, la intrarea în canalul Mozambic, ţinând de Madgascar. Are 118700 loc. şi o suprafaţă de 2185 kmp. Capit. Dzaudzi. C. sunt ins. vulcanice, cu un sol fertil pentru cultura plantelor tropicale (vanilia, cafeaua, cacao). Din cauza climei nesănătoase, sunt friguri palustre. Popul.: Cafrii, Arabi. Descoperite în 1591 de Lancaster.

Comoroşan Alexiu (n. 1842 † 1881), profesor la facultatea teologică din Cernăuţi. Scrieri postume apărute: Dogmatica ortodoxă (prelegeri, 2 voi. 1887, 1889); Doctrina romano-occidentală despre satisfacţiune în revista „Candela" (1889—90).

Comorra, societate secretă în Neapole, înfiinţată în jumătatea a doua a secolului al XVIII. Îşi revendica prin şantaj (v. c.) o parte a câştigului la cumpărări şi diferite afaceri comerciale, iar uneori, primia însărcinări pentru executarea crimelor. Se ocupa şi cu contrabanda. Mai târziu s'a prefăcut în organizaţie politică bazată tot pe şantaj. In zilele noastre se mai numesc C. şi organizaţiile politice din orice ţară, ale căror mijloace de luptă nu sunt tocmai curate.

Compact, strâns, îndesat, presat.

Compactate, concordat între deputaţii conciliului din Basel şi între Husiţii calixtini din Boemia (1433) prin care aceşti din urmă se puteau cumineca sub forma pânei şi a vinului, intrând în biserica catolică.

Companie (milit.). Trupă de infanterie comandată de un căpitan. Este o unitate administrativă asemănătoare bateriei din artilerie şi escadronului din cavalerie. O companie se împarte în 3—4 plutoane, iar 3 companii de puşcaşi şi 1 companie de mitraliere formează un batalion. Comp. este unitate tehnică. Se diferenţiază: C.-a de puşcaşi şi C.-a de mitraliere.

Company, British and African —, celebră companie engl. de navigaţie cu aburi pt. a face legătură între metropolă şi coloniile engl. din Africa. A ajutat mult la constituirea şi consolidarea imperiului colonial engl. din Africa.

Comparaţiunea (gram.), este operaţia, la care supunem o însuşire exprimată printr'un adjectiv sau un adverb, arătând gradul în care există. C. are 3 grade: a) Pozitivul, care arată însuşirea aşa cum este fără gradare: a l b, r e p e d e, b) Comparativul, care arată superioritatea, inferioritatea sau egalitatea în gradul însuşirii comparate: m a i a l b, m a i r e p e d e, m u l t m a i r e p e d e, t o t a t â t (d e o p o t r i v ă, l a f e l d e) r e p e d e, m a i p u ţ i n a l b (r e p e d e). c). Superlativul arată gradul cel mai înalt al însuşirii: c e l m a i f r u m o s (alb, repede), f o a r t e (prea) r e p e d e (v. Comparativ, Superlativ).

Comparativ (gram.). Al doilea grad al comparaţiei adjectivelor sau adverbelor. C. de i n f e r i o r i t a t e se construeşte cu adverbul m a i p u ţ i n . . . de cât. (Mai puţin priceput decât). C. de e g a l i t a t e se construeşte cu t o t a t â t (aşa) de, d e o p o t r i v ă de (cu), l a f e l d e (c u): deopotrivă de silitor cu (ca) dânsul. C. de s u p e r i o r i t a t e se construeşte cu m u l t m a i . . . d e c â t: m. m. repede decât tine (v. Comparaţiunea).

Compas, instrument care serveşte reutru desemnarea cercurilor şi pentru măsurarea distanţelor. C. este format din două bare articulate la un capăt, iar celelalte două capete poartă câte un ac, sau un ac şi un trăgător. A fost inventat de Hoang-Ti, împărat chinez.

Compayré Jules-Gabriel, prof. şi pedagog franc. (n. 1843 † 9113). A scris Histoire critique des doctrines de l'éducation

en France, Cours de morale théorique et pratique, Histoire de la pédagogie (carte foarte cunoscută). Psychologie appliquée à l'éducation; etc. A fost membru al institutului Franței și inspector general al instrucțiunii publice.

Compendiolum universae Logices Institutionis e un ms. al lui D. Cantemir. — Primul tratat de logică (în latinește) scris la noi.

Compendiu (lat.), prescurtare, rezumat, carte didactică.

Competența (dr.), dreptul acordat prin lege unei autorități publice (instanță) de a judeca o anumită afacere. **Conflictul de C.**, neînțelegere între autorități spre a decide asupra drepului de C., cărcia din ele îi aparține.

Compiègne, oraș din Franța (Oise). Are 17.500 loc. Construcții de vapoare, fabrici de frânghii. Comerț cu cărbuni și produse agricole. Monumente frumoase între care castelul C. A suferit mult în timpul războiului mondial.

Complex, ce îmbrățișează mai multe lucruri, ce conține mai multe elemente (omul e o ființă complexă). Număr compus din unități de specii diferite (3 stânjeni, 5 palme, etc.).

Complex. 1. (filos.). Un întreg alcătuit din mai multe elemente. 2. (Psihoanaliză). „O grupă de elemente reprezentative asociate într'un întreg și posedând o putere afectivă". Prin refulare (v. c.) C.-ul câștigă un fel de autonomie și pricinuiește visuri sau nevrose. (Freud). Sunt mai multe categorii de C.: C. parental, C. oedipian, etc.

Complexiune, v. Repetiție.

Complicație (med.), ivirea de fenomene morbide nouă, care îngreunează decursul unei boale.

Complice (dr. penal), este orice persoană care ia parte direct sau indirect la săvârșirea unei crime sau a unui delict. Titlu V cod. penal tratează despre complicitate și felul în care aceasta se pedepsește.

Complicitate (cod. penal art. 47—56), participara îndirectă sau ca autor la comiterea unei crime ori a unui delict (v. Complice).

Complot. 1. Înțelegere încheiată în secret între mai multe persoane spre a săvârși lucruri vinovate (deobiceiu: crime revoluții, etc.). 2. Cabală (v. c.), uneltire. 3. (dr. penal) Crimă politică pedepsită de art. 76 Cod. pen. cu muncă silnică pe viață, când se săvârșește cu scop de atentat contra persoanei regelui. Art. 77—80 cod. pen. arată pedepsele pentru diferitele feluri de C.-uri.

Componentă (lat.), o parte a întregului.

Comportament (psihol.). Reacțiunea totală a organismului față de mediul înconjurător, dată sub forma unui răspuns de ansamblu al organismului față de mediu. Reacțiunea de C. a organismelor este felurită după organisme și se deosebește de ceeace în fizică se cunoaște sub numirea de „compoziție sau efect de forțe", prin faptul că este o **ripostă** la o situație dată, în sensul că organismul modifică într'o măsură anumită mediul. Excitațiile (situațiile) mediului sunt simple prilejuri care deslănțuie riposta comportamentală și nu o cauzează, nici nu o creiază, ea fiind motivată de structura specifică a organismului. De altă parte C.-ul este totdeauna adaptativ (pur posiv), deoarece tinde să protejeze și faciliteze exercitarea funcțiunii organismului. Tipuri de C. 1. la animalele inferioare de ex. la protozoare: Tropismele; 2. C. **Reflex**; c) C. **instinctiv**. C. **habitual** (v. habitudini); d) C. **inteligent** (rațional). C. inteligent și rațional își atinge culmea la om, exprimându-se n putința de a comunica cu alți oameni (v. Inteligență).

Comportament rațional (psihol.). Un comportament în care riposta față de anumite situații se întemeiază pe puterea de anticipare (v. c.) și prevedere cu rațiunea a răspunsurilor, plăsmuind abstract toate posibilitățile de reacțiune ce vor avea loc și combinând pentru eventuale schimbări, mijloacele posibile de ajustare la situați anumite. C. r. este cea mai înaltă speță de C.

Composee (bot.), fam. a Campanulatelor. Florile sunt unite într'un capitul, cu un caliciu care le învelește pe toate (involucru). Fructul este o achenă. Sunt de obicei entomofile (protandrice), foarte puține anemofile. Cele mai răspândite fanerogame (se cunosc aproape 14.000 de specii).

Compozit (arhit.), unul dintre cele cinci ordine (doric, ionic, corintic, toscan și compozit) compus din corintic și ionic. Se distinge de cel corintic prin conformația capitelului său, ale cărui volute ionice și o echină tăiată în ove sunt suprapuse ornamentelor calciului corintic. În acest ordin sunt Arcul de triumf a lui Titus și Sept. Severus.

Compresibilitate: elasticitate de volum, care se manifestă prin variația volumului unui corp, când această variație este produsă de o tracțiune sau de o presiune oarecare.

Compromis, transacție, învoială (făcută după anumite renunțări reciproce de două s. m. m. persoane).

Comprehenziunea (logică). C. unei noțiuni este suma calităților comune tuturor obiectelor cărora le dăm numele noțiunii. Sinonim: Conținut.

Compsognatus (paleont.), v. Dinosaurieni.

Comptes rendues de la societé de Biologie. Edit. de *Societatea de biologie* din Paris și secțiile ei din Franța și străinătate. Cel mai important organ de biologie și medicină teoretică. Are și secții în București, Cluj și Iași.

Comptul (contul) Curent (drept comercial, Art. 370—373), este un C. personal, în care debitarea și creditarea se face, pentru perioada fixată, prin învoiala părților; când se va plăti atât capetele (capitalul) cât și interesele (de obiceiu la sfârșitul perioadei fixate).

Compus (chim.), produsul de unire sau de combinare a două sau mai multe elemente, numite componenți.

Comrat (17196 loc.), com. rur. nereșed. jud. Tighina, pl. Ciadâr-Lunga. Liceu *românesc, judec. de ocol, medici*, spital, farmacie. Of. P. local. G. Basarabeasca la 30 km.

Comșa Dumitru (n. 1846), prof. Pentru activitatea sa de naționalist înfocat a fost condamnat la 3 ani temniță în procesul „Memorandului". A redactat ziarul „Tribuna" și „Economul" (1893—94). A org. expoziții agric. și a înființat tovărășii. Membru onorar al Acad. Rom. Opere principale: Călăuza agricolă (3 vol. 1924-1925) și 2 vol. de Albume de broderii și țesături — și de cresțături în lemn (1904, 1909).

Comșa Grigorie, (n. 1889), episcop ortodox al Aradului. Fiu de învățător, deputat (1919—1920); subdirector în ministerul cultelor (1921—1925); episcop de Arad (1925). A publicat mai multe volume de predici bune și studii teologice. A început o acțiune folositoare contra sectelor, tipărind mai multe broșuri pentru combaterea lor. Activ, face dese vizitațiuni prin eparhia sa și la Românii din Jugoslavia.

Grigorie Comșa

Comte Auguste, filos. franc. (n. 1798 † 1857). Reprezentant al Positivismului (v. c.). Din cele dintâiu scrieri proclamă relativismul (v. c.) și declară sfârșitul erei creștinismului și începutul erei ideilor positive, declarându-se elev al lui Saint-Simon, de care se desface apoi, socotind saint-simonismul „o mizerabilă parodie a catolicismului". E lesne de înțeles că C. n'a putut niciodată ocupa o catedră în învățământ: „din cauza falsității imorale a materialismului său matematic"!.. Sistemul lui C. este schițat prima dată în „Plan des travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société". In 1830 începe a apărea opera lui fundamentală, „Cours de philosophie positive" (6 vol. până în 1842); un „talmeș-balmeș" de idei, cu scăpărări geniale. Între 1851—1854 publică „Système de politique positive" și în 1849 „Calendrier positiviste", în care înlocuește normele sfinților creștini cu personalități ale culturii universale, și se consideră reprezentant al unei religii nouă: „religia umanității". In 1852 apare „Catéchisme du positivisme". C., vrea să formuleze o filosofie științifică, în locul catolicismului și al metafizicii, pe care o numește postivism. El se manifestă pe două căi: în desvoltarea spirituală și în evoluția istorică a societății. Cunoștința umană străbate trei etape: teologică sau mitologică, metafizică și positivă. In ultima, culminează spiritul positiv, antimetafizic și antiteologic. Acum mintea se mulțumește cu studiul raporturilor regulate dintre fapte, căutând să arate cum are loc înlănțuirea lor: deaceea cunoștința este todeauna relativă și servește scopurilor practice și prevederii: „Savoir pour pouvoir, pouvoir pour prévoir". Fiecare știință se desvoltă și ea după aceste trei etape (v. trei stări). Științele se pot așeza, în clasificarea ce le o dă C., într'o „ierarhie naturală", dela cea mai simplă și cu obiectul cel mai general, până la cea mai complexă. Astfel: matematica (aritmetică, geometrie, mecanică), astronomia, fizica, chimia, biologia, sociologia. In această ierarhie, fiecare știință următoare presupune pe cea dinaintea ei și ordinea științelor este totodată logică și istorică. Psihol. e cuprinsă în biologie, economia politică nu-i o știință și n'are legi proprii, sociologia e știința supremă, cea mai positivă, care trebuie

creată. Metoda sociologiei trebuie să fie aceea a ştiinţelor naturii. Ea trebuie să studieze faptele şi raporturile dintre faptele sociale şi să aibă ca scop practic organizarea societăţii. Societatea e un organism. „Statica" socială (v. Sociologie) studiază ordinea din societate, cercetând legăturile strânse dintre membrii ei. „Dinamica" socială studiază schimbările societăţii, care străbate, ca şi spiritul uman, cele trei stări, trecând prin trei structuri succesive: stadiul teologic al spiritului corespunde în structura socială, cu organizarea militaristă a societăţii; stadiul metafizic corespunde cu organizarea juridică a societăţii, iar stadiul positiv, cu organizarea industrială, în care trebuie să dispară urmele celorlalte stadii şi să predomine altruismul deasupra egoismului. Fiecare trebuie să ajute la binele general, să organizeze perfecţionarea naturii umane. Morala sociologică va înlocui pe cea dogmatică. Organismul social se va perfecţiona datorită desvoltării sentimentului moral şi nu prin legiferare. Comte visa organizarea politică a societăţii pe baza ştiinţii: un sfat de „preoţi" cari vor fi toţi savanţi şi oameni de bine, va controla educaţia, moravurile, viaţa publică şi privată, intervenind oridecâteori va fi nevoie pentru ordinea în societate. Fără ordine societatea nu poate progresa. Religiunea umanităţii, e o religie fără Dum-

Auguste Comte

nezeu, ea onorează fiinţa supremă, societatea (omenirea) va avea ca principiu iubire, ca temeiu ordinea şi ca scop progresul. Cultul şi formele stabilite de C., în această religie sunt o parodiare a catolicismului şi a practicelor preoţilor druizi ai Galliei. Deşi scrisă într'un stil încâlcit şi prolix, opera lui C. a avut şi are un succes imens, datorită glorificării ştiinţei aplicate şi utilitare şi exaltării positivismului.

Comuna (dr. administrativ) este o unitate administrativă. Constituţia (art. 4), prevede că teritoriul României se împarte din acest punct de vedere, în judeţe, dar judeţele în comune. Sunt comune: a) Municipiii (v. c.), b) oraşe (urbane) reşedinţe de judeţ, c) oraşe nereşedinţe de judeţ, d) rurale — cele mai multe — şi e) suburbane (foarte puţine). Toate comunele se administrează apr. după aceleaşi principii (Primar, Consiliul comunal, Notarul comunal, Actele administraţiei comunale, Servicii comunale, etc.). — Toate comunele sunt persoane juridice, îşi organizează singure administraţia şi se pot asocia între ele, cu judeţul şi cu statul în vederea anumitelor realizări de interes local sau regional. Fiecare locuitor al ţării trebuie să aparţie unei comune şi să participe la sarcinile ei.

Comuneros (locuitorii unei comune în Spania) cetăţenii care, cu pericolul vieţii, se aşezau în regiuni cucerite de Mauri. Ei s'au răsculat în 1520, împotriva lui Carol al V. dar au fost nimiciţi în 1521, în lupta dela Villalar.

Comunicat, ştire trimisă ziarelor de către o autoritate competentă, d. ex. de către guvern, biroul presei dela ministerul de externe, etc.

Comunitate (sociol.), 1. Sociol. germ. F. Tönnies o deosebeşte de „Societate" (v. c.); 2. la Kant, C. e o categorie (v. c.) a înţelegerii din grupul C.-lor de relaţie şi corespunde judecăţii disjunctive.

Comunlunea sfinţilor, în tcol. catolică legătura spirituală între membrii vii şi morţi ai bisericii. Membrii vii, numiţi biserica luptătoare, se ajută unul pe altul prin rugăciuni şi fapte bune. Tot membrii vii ajută sufletele din purgator (v. c.), care constituie biserica suferitoare, cu rugăciuni, jertfe şi fapte bune. Iar sufletele din cer sau raiu, adică biserica triumfătoare, se roagă pentru membrii vii ai bisericei.

Con, se numeşte suprafaţă c.-ică suprafaţa născută de o dreaptă care trece printr'-un punct fix şi se sprijină mereu pe aceeaşi curbă directoare. C. este un corp limitat de o arie plană, numită bază, şi de o suprafaţă conică.

Conac (turc.); 1. Loc de popas şi de dormit peste noapte sau staţie de poştă. 2. Locuinţa demnitarilor turci (vizir, paşă). 3. Casă boierească la moşie. 4. Han, gazdă la care se poposeşte peste noapte. 5. Distanţa între două staţii de poştă (ex. o cale de două conace). In Jugoslavia: palatul regal.

Conachi Costache, poet rom. din Mold. (n. 1777 † 1849). Unul din boierii cărturari ai timpului, cunoscător a multe limbi, inginer hotarnic, mare logofăt, fost candidat la tronul Mold. în a. 1834. Poeziile sale „Alcătuiri şi Tălmăciri" sunt opere originale şi traduceri. Mai toate au caracterul unui erotism sensual şi afectat, în spiritul începutului sec. al XIX. Câteva sunt chiar vulgare. Totuşi, au fost foarte apreciate şi cântate pe vremea aceea, trecând chiar prin gura lăutarilor, şi în Munt. In poezia lui C. găsim influenţă pop. şi gr. modernă. Scrisorile sale cuprind idei importante cu privire la societate şi la educaţia tinerimii, pentru care cere cultură germanăl... A fost membru în comisia de redactare a Regulamentului organic (v. c.) şi în aceea care a tradus „Condica lui Callimachi" (v. c.).

Conaţiune (psihol.), tendinţa, activitatea ce tinde să învingă o rezistenţă, sforţare. Latura activă, alături de cea emotivă şi intelectuală, a comportării noastre.

Concaseur (franc.), maşină pentru sfărmarea şi sdrobirea minereurilor şi a pietrelor, pusă în mişcare de un motor.

Concav, (v. convex). Sunt lentile biconcave, planconcave şi convex-concave, după cum ambele feţe sunt: 1. C.; 2. una plană şi cealaltă C.; 3. una convexă şi cealaltă C., (faţa C. fiind mai curbată de cât cea convexă). Miopia se corectează prin lentile C. Acestea mai sunt întrebuinţate în luneta lui Galilei.

Con de dejecţie, materialele transportate de un torent şi depozitate la confl. într'o vale largă şi cu pantă mică de scurgere.

Concentrare (milit.). 1. Chemarea militarilor rezervişti sub drapel în scopul de a-şi reîmprospăta cunoştinţele militare sau a presta un anumit serviciu militar (gărzi, etc.). C-ea se face pe un timp determinat şi numai în baza unui ordin al Ministerului de Răsboi. 2. Adunarea trupelor într'un anumit punct sau zonă în vederea unui scop militar.

Concentraţia (fiz.), ne arată cantitatea corpului aflător într'un anumit volum de lichid disolvant. O soluţie se numeşte saturată atunci, când lichidul a disolvat din corpul respectiv atâta, cât este posibil la temperatura dată a lichidului. O soluţie se poate concentra prin valorizarea lichidului, sau prin orice alt mijloc, care poate îndepărta lichidul disolvant.

Concepţie, 1. produs al inteligenţii; 2. puterea de înţelegere; 3. Conceptio immaculata, dogmă catolică definită de Pius al IX (1854), după care Sf. Fecioară Maria a fost concepută fără păcatul original; 4. (filos.) a) acţiunea minţii prin care se formează noţiunile, combinând atributele (v. c.) lucrurilor (v. noţiune); b) imaginarea, intuirea (invenţia) unui motiv artistic ori a unei idei. (opus a).

Conceptionism, (filos.) teorie după care lumea externă este concepută de noi (v. idealism).

Concern, societate comercială.

Concert, o reprezentaţie publică a uneia sau mai multor lucrări muzicale (vocal, instrumental, simfonic, bisericesc, de cameră, etc.). Concert se mai chiamă o compoziţie pentru un instrument solo cu acompaniament de orchestră.

Conchidere (logic). Câştigarea unei noţiuni din altă noţiune, a unei judecăţi din altă judecată, a unei cunoştinţi din altă cunoştinţă = deducere.

Conciergerie, închisoare celebră din Paris, încadrată în edificiul Palatului de justiţie. Pe timpul regilor era locuinţa ofiţerilor curţii. Are săli gotice şi celule, în care, pe timpul Revoluţiei, au fost închişi Maria Antoinetta, Malesherbes, Danton, etc.

Concillant, împăciuitor.

Concillu, v. Sinod.

Conclave, întrunirea cardinalilor pentru alegerea papei, clădirea unde ei se întrunesc în acest scop.

Concluslo (lat.) concluziune, încheiere: „Conclusio sequitur partem debiliorem" = concluzia urmează partea cea mai slabă; în logică, aceasta e o regulă a silogismului. Şi anume: când una din premise e negativă sau particulară şi concluzia trebuie să fie la fel.

Concordat (lat. înţelegere), convenţie solemnă încheiată între papa şi domnitori ori guvernele diferitelor state pentru regularea chestiilor care interesează biserica catolică. Prin C. se acordă statului anumită influenţă în treburile bisericeşti, iar statul garantează bisericii anumite drepturi şi libertăţi. In comerţ se numeşte C. învoiala între falit şi creditorii săi. Codul comercial român admite concordatul în orice stare a procedurii falimentului cu învoirea creditorilor cari reprezintă cel puţin $^{3}/_{4}$ a creanţelor verificate sau admise provizor.

Concordat, un pact bilateral, între statul rom. şi Papa din Roma, relativ la situaţia religioasă a catolicilor din România. Tratativele pentru încheierea acestui C., s'au început încă din 1920, sub ministrul de Culte Oct. Goga şi s'au continuat de urmaşii săi Const. Banu, Al. Lapedatu şi s'a iscălit de Vasile Goldiş în 10 Maiu 1927, la Roma, ţinându-se în

secret conținutul C. După votarea legii cultelor în Martie 1928, Goldiș a publicat textul C. din care extragem câteva p. principale: Religia catolică, de orice rit, se va practica liber și public în întreg regatul Rom. Românii uniți vor mai avea o episcopie în Nord, de care vor depinde și Rutenii uniți; se suprimă episcopia catolică din Oradea, trecând la cea din Satu-Mare, nici o parte din Rom. nu va depinde de vre-un episcop, care are sediul în afară de statul român. Armenii vor avea un șef spiritual cu sediul în Gherla. Toți episcopii catolici și coadjutorii lor vor trebui să fie cetățeni rom. (excepție se face numai după un comun acord cu Guvernul rom. și Papa). Episcopii vor fi numiți în acord comun de Guvernul rom. și Sf. Scaun, dacă nu există o piedecă politică. Episcopii depun jurământ de fidelitate: Regelui, Constituției și legilor țării. Episcopii au libertatea deplină în exercitarea funcțiunilor lor eclesiastice, dar ordinele de interes general trebuie să le comunice și ministerului de culte; Statul recunoaște bisericii catolice, personalitate juridică în baza dreptului comun al țării. Se va bucura de același tratament ca și celelalte religiuni ale Regatului. Episcopii uniți și arhiepiscopul latin din București, vor fi senatori de drept; parohiile nouă înființate, pentru care se cere ajutor de stat, trebuie să aibă 400 familii în orașe și 200 familii în sate, dar guvernul poate accepta și mai mic număr de familii. Se înființează un Patrimonium Sacrum, înzerdiecezan, care cuprinde toate averile catolice și va fi administrat de Consiliul episcopilor. Bis. catolică poate crea și susținea școli primare și secundare pe spesele proprii, supraveghiate și controlate de Ministerul instrucțiunii; în seminarii studiul limbii și istoriei rom. e obligator. Au dreptul ordinele călugărești să-și fixeze limba de învățământ, dificultățile ivite la interpretarea acestui C. vor fi rezolvite de comun acord între guvern și Sf Scaun; C. intră în vigoare îndată ce va fi ratificat de ambele părți. Ratificarea s'a făcut. In rândurile Rom. ortodoxi, acest C. n'a fost bine primit.

Concorde, Place de la —, celebră piață din Paris, pe malul Seinei, la extremitatea nord-vestică a grădinci Tuileries, creiată de Ludovic al XV, în 1748. Pe timpul Revoluțiunii, era Place de la Révolution și servia ca loc pentru execuții. Aici au fost executați Maria Antoinetta și Ludov. al XVI. In mijloc e un impozant obelisc, adus dela Luqsor în 1836 și o fântână minunată. Imprejurul ei se află opt statui ale marilor orașe din Franța.

Concordia în mit. romană o zeiță, a înțelegerii, păcii, fica lui Jupiter, reprezentată printr'o femeie care poartă în mână o ramură de oliv, un sceptru și un corn al belșugului.

„Concordia", cel dintâiu ziar politic român tipărit întreg cu litere latine. A apărut între anii 1861—1869 la Budapesta, având ca redactori pe Alexandru Roman, Ioachim Mureșianu și Partenie Cosma, deputați în camera ungară.

„Concordia", societatea politică a Românilor din Bucovina, înființată la 1881 de prof. I. I. Bumbac, care a desvoltat activitate mai ales prin reprezentanții aleși în consiliile comunale și în camera legislativă a țării. In anul 1892 s'a proclamat partid național.

Concret (logică), se numesc concrete, noțiunile ce pot fi însoțite în mintea noastră de o representare. Opus: „abstract" (v. c.). Ca și la abstracțiune și la noțiunile concrete avem mai multe grade de concretizare. Cu cât însă noțiunile minții noastre se pot m. m. apropia de intuiție, cu atât ele se fac mai concrete.

Concretism (psihol.), unitatea dintre funcțiunile gândirii și intuiție (v. c.), în stadiul în care aceste două forme al cunoașterii nu s'au diferențiat încă suficient. Acesta este cazul la omul primitiv și la copilul mic. In structura gândirii primitive și infantile sentimentul joacă și el un rol precumpănitor.

Concrețiune: îndesare, condesare.

Concrețiuni (geol.), se numesc cimentările de material sfărâmițat (nisip) prin substanțe calcaroase sau silicioase, precum și concentrările de substanțe minerale depuse din soluțiuni în jurul unui corp central mineral sau organic, întâlnite în massa rocelor din scoarța pământului, ex. C. sferoidale de nisip din Dealul Feleacului dinspre Cluj.

Concretizare (filos.), operația logică prin care o noțiune se face mai concretă, fiind însoțită de reprezentări plastice sau apropiindu-se de intuiție (Intuitivare). Opus: Abstracție.

Concreto, in —, de fapt, în realitate.

Concubinaj, situația unui bărbat și a unei femei, cari trăiesc împreună fără a fi căsătoriți.

Concupiscență, v. Pofta.

Concurență, pretențiunea mai multor persoane pentru același lucru, funcție, etc. Rivalitatea între negustori sau fabricanți, referitor la calitatea sau prețul mărfurilor.

Concursuri atletice combinate. Pentru a desvolta calitățile atleților în cât mai multe ramuri ale atleticei, atleții multilaterali numiți „allround" se supun unor probe combinate aproape din toate ramurile atleticei. Astfel de concursuri sunt de 3 feluri: dekatlonul compus din 10 puncte; pentatlonul din 5 puncte și triatlonul din 3 puncte, v. fiecare c. aparte.

Condac (gr. Kontakion), cântare bisericească scurtă, în care se cuprind laude la adresa vreunui sfânt, ori se arată importanța vreunei sărbători.

Condamnare. 1. Osândă, pedeapsă. 2. (dr. penal) Hotărîrea prin care judecata pronunță împotriva inculpaților s. acuzaților o pedeapsă (v. contumăcie).

Condamnat, (drept penal). Orice individ căzut sub o acțiune publică, (v. c.), C., dacă fiind supus judecății instanța (v. c.) corespunzătoare pronunță pedeapsa hotărîtă de lege (v. inculpat, prevenit, acuzat, certat de judecată, recidivist).

Condé, ramură colaterală a familiei Bourbon. Cei mai însemnați: Ludovic I, (n. 1530 † 1569), comandantul Calviniștilor în războaiele Hugenoților; rănit în lupta dela Jarnac, a fost asasinat în temniță, Ludovic al II, supranumit **Condé cel Mare** (n. 1621 † 1686) de tânăr s'a distins prin înfrângerea Spaniolilor la Rocroy, Friburg și Lens. A participat în luptele regretabile ale Frondei, aliindu-se cu Spania. Turenne l-a învins. Ludovic XIV, prin pacea pireneică (1659), îi recunoscu toate drepturile și-i restitui posesiunile. Bossuet îi rosti oratiunea funebră.

Condeiu, instrument pentru scrierea cu cerneală. In vechime se prepara din pene de gâscă sau găină. Dela 1838 partea superioară a C.-lui se prepară din lemn, os sau metal, iar cea inferioară (penița) din oțel sau aluminiu.

Condensator variabil, condensator electric, a cărui capacitate variază prin rotirea unei armaturi. Are o aplicație importantă în radiotehnică. Unghiul de rotație a C.-lui cu armăturile în formă de semicerc este proporțional cu capacitatea și nu cu lungimea de undă. Din cauza aceasta stațiunile de emisiune se aglomerează la începutul scalei C.-lui. Pentru a avea o distribuție omogenă a stațiunilor recepționate pe scala C.-lui, armaturile s'au construit într'o formă, la care unghiul de rotație e proporțional cu lungimea de undă.

Condensor în microscopie; aparat pentru iluminarea unui obiect oarecare. C. este compus din 2 sau 3 lentile, care concentrează lumina reflectată de oglinda microscopului, în punctul de observat.

Condillac, l'abbé Bonnot de —, filos. gramatic și istoric franc. (n. 1715 † 1780). In lucrările sale: „Sur l'Origine des connaissances humaines" și „Traité des systèmes" este sub înrâurirea ideilor lui John Locke. Insă în „Traité sur les Sensations", C. ajunge la formularea sensualismului pur: orice act de conștiință își are originea în sensații și este o prelucrare a acestora: trezirea sensațiilor și progresul sensibilității nasc toate ideile, chiar și pe cele crezute abstracte de Descartes. Mintea e, ca și pentru J. Locke, o tabula rasa pe care percepția externă își încrestează întreaga viața intelectuală și morală. C. a mai scris și o „Logique", în care se arată un precursor al logicei matematice: orice gândire este în esență un calcul.

Condimente (chim.), substanțe de origină minerală, vegetală sau animală, care se adaug alimentelor pentru a le da gust plăcut, ex. sarea, lămâia, zahăr, mierea, ceapa, oțetul, uleiuri vegetale, etc.

Condiționism (conditionalism) (filos.) In teoria cunoașterii: tendința de a înlocui cauza cu „condițiile" în care apar fenomenele (există lucrurile) Max Verworn face aceasta, susținând că nici un fenomen nu depinde numai de o s i n g u r ă cauză, ci este determinat de totalitatea condițiilor sale, iar, dealtă parte, el este identic cu totalitatea condițiilor sale. De aceea, cunoștința științifică consideră, că un fenomen este aplicat atunei, când stabilim totalitatea condițiilor, în care el apare. Verworn a scris în acestă chestie o lucrare: Kausale und konditionale Weltanschauung (v. Verworn).

Condoleanță, împărtășirea durerii altuia; cuvinte de mângâiere adresate celui atins de vreo nefericire ori lovitură a sorții

Condominium, o proprietate colectivă, asupra unui imobil a cărui uzufruct îl au mai multe persoane. Se referă numai la obiecte care nu se pot împărți, de ex.: o locuință cumpărată de mai mulți locatari.

Condorcet Nicolas, filos. (sociol.) franc. (n. 1743 † 1794). Apreciat la ei ca bun matematician de d'Alembert. Membru la Acad. des Sciences (1769), secretar perpetuu al Acad. (1773), amic cu Voltaire. A refuzat să voteze moartea regelui Louis XVI; urmărit, se ascunse într'un azil, unde a scris celebra „Esquisse des progrès de l'espirt humain". Prins și închis se otrăvi în temniță. In opera sa C. e un precursor al sociologiei lui Comte, susținând ideea progresului cu ajutorul științei, ale cărei binefaceri el le preamărește. Știința ca și omenirea se pot perfecționa indefinit cu ajutorul educației și legislației. C. visează frățietatea universală și suprimarea războaielor.

Condotier (milit.). Soldat mercenar în Italia, în vechime.

Condrăchești (2079 loc.), com. rur. jud. Tecuci, pl. Găiceana. Formată din satele: Condrăchești, Drăgești, Floreşti, Fundoaea, Ghordana, Ocheni şi Palanca. Primăria la Floreşi. P. U. Găiceana. G. Sascut la 16 km.

Condriom (biol.), un element constitutiv al celulei, care se prezintă sub formă rotundă numită mitocondre sau alungite, condrioconte. Serveşte la formarea substanţelor de secreţie (v. Celule).

Condriţa, mănăstire de călugări în jud. Chişinău (Basarabia).

Condrite (min.) se numesc — după G. Rose — meteoritele (v. c.).

Condrostee (zool.), ordin al Ganoizilor cartilaginoşi cu coardă dorsală persistentă şi schelet cartilaginos Trăesc în emisfera nordică. La noi Accipenseride (păstruga, cega, nisetru, etc.).

Conduc sau **Sasic,** lac în jud. Ismail, cu o lungime de 31 km. Se desparte de Marea Neagră printr'un grind. Este un liman, în care se varsă râul Cogălnicul.

Conductă electrică. Un dispositiv pentru a transmite energia electrică. C. aeriană este de regulă din cupru, şi e montată pe stâlpi înalţi cu ajutorul isolatoarelor din porţelan sau eventual şi din sticlă. Conductele subterane, v. Cablu.

Confecţiune, lucrarea sau fabricarea diferitelor obiecte destinate consumaţiei.

Confederaţia dela Rin, uniunea a 16 principi germ., sub protecţia împăratului din Franţa, după nimicirea Sf. imperiu româno-german (1806). Desfiinţată după întrângerea dela Leipzig (1813). **C. germanică,** uniunea statelor germane în urma congresului din Viena. Disolvată în 1866, după triumful Germaniei asupra Austriei la Sadova, prin expulzarea ac. din urmă puteri. După aceasta se formează marele imperiu germ. Ea a fost înlocuită prin **C. Germaniei de Nord,** în care nu intra Austria şi statele germ. la sud de Main; Prusia avea rol dominant.

Confederaţia dunăreană, ideea ivită pela 1850, de a strânge toate statele de lângă Dunăre cu atâtea interese comune într'o mare confederaţie. Ideia a fost susţinută şi după războiu, îndeosebi de ziaristica franceză, pentru a uni împreună statele moştenitoare ale Austro-Ungariei sub conducerea Cehoslovaciei, dar n'a izbutit.

Confédération Générale du Travail (C. G. T.) este formată din asociaţia sindicatelor muncitoreşti franceze şi din federaţiile industriale naţionale. Tinde să înlăture salariul şi patronatul. Înfiinţată în 1895, în 31 Decembrie 1922 a avut 757.847 membri.

Conferinţa Europeană a oraşelor. Funcţionează din 1923. Are de scop reglementarea chestiunilor generale relative la serviciul internaţional al trenurilor de călători, fixarea corespondenţelor internaţionale a căilor ferate şi maritime, obţinerea de înlesniri la vămi şi la controlul paşapoartelor în gările de frontieră. România participă şi ea la conferinţele anuale. Sediul conferinţei e la Berna.

Conferinţa internaţională pentru studiul epizootilor. Sediul: „Office international des Epizooties", Paris. Creată în 20 Oct. 1920 la Paris, în scop de a face studii experimentale asupra bolilor infecţioase ale animalelor. Între ţările contractante e şi România. Of. internaţional de Epizotii din Paris este pus sub autoritatea unui comitet compus din delegaţi tehnici ai diverselor state menţionate, care se întrunesc periodic, cel puţin odată pe an.

Conferinţa internaţională pentru unitatea căilor ferate, a fost înfiinţată la 1882, cu scopul de a uşura traficul internaţional, a desvolta raporturile comerciale între naţiuni şi de a unifica părţi anumite ale materialului căilor ferate. Sediul conferinţei e la Berna. Între ţările cari participă la conferinţe e şi România.

Conferinţele de pace dela Haga. Prima convocată în 1898 de ţarul Nicolae, ea s'a ţinut în 1899, cu reprezentanţi a 26 guverne. S'a stabilit normele internaţionale ale războiului, drepturile şi datoriile puterilor intrate în conflict pe teritoriul ocupat dela inamic, extinderea Crucii roşii, cu toate prerogativele internaţionale şi în războiul pe mare. In chestia limitării armamentelor, conferinţa s'a izbit de dificultăţi insolubile. Pentru regularea pe cale paşnică a conflictelor internaţionale, conferinţa a instituit o „Curte permanentă de arbitraj (v. c.). In 1907 s'a ţinut în H. a doua conferinţă internaţională, la care au participat 44 de State. E a votat obligativitatea principiului arbitrajului, pentru diferendele relativ la interpretarea şi aplicarea clauzelor convenţiilor internaţionale. Aici se află „Palatul păcii", cu Tribunalul său internaţional, la care apelează statele când vreau să reguleze paşnic conflictele.

Conferire, acordarea unui beneficiu bisericesc, de ex. a unei parohii.

Confesiune (lat. mărturisire). 1. Locul de sub altar, unde sunt aşezate moaştele (v. c.) vreunui sfânt. 2. Mărturisirea păcatelor s. spovedania (v. c.). 3. Mărturisirea credinţii şi totalitatea indivizilor cari mărturisesc aceeaşi credinţă. Mai ales totalitatea articolelor de credinţă ale protestanţilor se numesc C.-i, de ex. C. Augustană, elveţiană (reformată, calvină), etc. 4. Declaraţia solemnă de credinţă, care se cere dela persoanele care intră în cler, atât în bis. ortodoxă, cât şi în cea catolică. In bis. cat. s'a introdus şi jurământul.

Configuraţie (psihol.). In psihol. actuală se admite că în percepţia lucrurilor noi nu trăim un agregat amorf de senzaţiuni, ci un întreg cu o formă specială, având întâiu în conştiinţă „complexul" însuşirilor întregului şi nu „elementele" sale particulare, înmănunchiate sau totalizate sumativ. Forma, întregul, sunt primordiale faţă de elemene. In percepţie; şi forma e indescomposabilă, e ceva ultim, unitar şi simplu. Astfel orice conţinut al percepţiei este un tot cu o anumită configuraţie şi cu o formă, în care „părţile" ei au raporturi de strânsă legătură cu celelalte părţi ale întregului şi schimbarea unora, alterează forma raportului lor faţă de întreg şi de configuraţia acestuia (deci şi înţelesul). Ex. Părţile r, a, c, dau complexele: arc, car, rac. Această teorie aplicată întâiu percepţiei a fost extinsă apoi întregii structuri a individualităţii, iar psihologii care o susţin au luat atitudine împotriva psihol. atomiste şi asociaţioniste (v. Structură, structuralism).

Confirmaţiune, v. Mir.

Conflict (lat.), ciocnire de păreri, neînţelegere, luptă.

Conflicte de muncă, neînţelegerile iscate între patron şi muncitori din pricina salarizării şi a condiţiilor în care se îndeplineşte munca. Ele se aplanează de către „comisiile de arbitraj" instituite de ministerul muncii.

Confluenţă, locul de întâlnire a două cursuri de apă. In acel punct se formează depozite de aluviuni aduse de ambele râuri. La C.-e se găsesc aşezate şi oraşe. Ex. Galaţi, Bacău, Roman, Turnu-Măgurele, Dej, etc.

Confucius [Kung-fu-Če] filos. chinez (n. 551 + 478 a. Chr). Intemeitorul religiei de stat chineze, care se reduce la o concepţie morală bazată pe practicarea virtuţilor familiare şi a conştiinţiozităţii proprii precum şi recunoaşterea personalităţii altora. Deaceea modelele vieţii perfecte sunt date de către oamenii mari ai trecutului, de la care vedem că bunătatea, cinstea, omenia, înţelepciunea şi sinceritatea sunt virtuţi cardinale. Idealul societăţii este un stat organizat raţional, care să îngăduie fiecăruia să se perfecţioneze, îndeplinindu-şi datoria şi lucrând pentru Stat. In fruntea statului este personalitatea domnitorului, care stă în legătură directă cu raţiunea lumii. Moderaţia şi iubirea aproapelui este la baza moralei acestei filos. religioase.

Confuz — confuzie, 1. (logică) Lipsa de distincţie, amestecul a două noţiuni. Opus: distinct; 2. (psihol). **Confuzie psihică** (mentală), stare psihopatologică în care bolnavul sufere de lipsa de distincţie în gândiri.

Congaz (8557 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Dragoş-Vodă. Agenţie de perc. La 20 km. de G. Ceadâr-Lunga.

Congelare (lat.), solidificarea unui corp lichid prin răcire.

Congelaţie, deregătură, modificare a vitalităţii ţesuturilor prin acţiune îndelungată asupra lor a frigului. C. sânt de trei grade: I—III. Cele de gradul III interesează şi starea generală a bolnavilor, putând să dea prin complicaţiile lor şi moartea. Un om degerat nu se va introduce niciodată imediat în căldură, ci se va freca întâiu cu zăpadă, se va înveli în cârpe şi plapumi şi se va espune cu încetul căldurii.

Congenital (psihol.), orice însuşire pe care organismul o are din momentul naşterii şi care nu se poate atribui achiziţiei.

Congestie, îngrămădirea sângelui într'o parte a corpulu. C. cerebale sânt mai ales primejdioase deoarece uşor se poate rupe un vas al creierului, dând o apoplexie.

Conglomerat (petrogrf.) este o rocă detritică-sedimentară (v. c.), formată din bucăţi rotunjite de diferite roce, cimentate printr'un ciment calcaros, silicios, argilos sau feruginos. Din C.-te sunt alcătuiţi Mţii Bucegii şi Ceahlăul — din ţara noastră.

Congo. 1. C. fl. din Africa Ecvatorială. Isvorăşte din regiunea marilor lacuri prin trei afluenţi: Louboudi, Louapoula şi Loukouga, care face un mare arc, în lungul căruia C. primeşte o mulţime de afl. Se varsă în Oc. Atlantic. Lung apr. 5000 km. 2. C. zis şi Etat independant du C., colonie belgiană din Africa Ecvatorială şi cuprinzând cea mai mare parte din bazinul fl. C., având o ieşire îngustă la Oc. Atlantic. Supraf. 2.385.120 kmp. cu 8.945.000 loc. Mărginit la V. de Africa Ecvat. franc. (Congo franc.), Cabinda, Oc. Atlantic şi Angola. la S., cu Angola şi Rodesia; la E. cu Tanganika şi Uganda, iar la N. cu Sudanul Anglo-Egiptean şi ţinutul franc. Ubangui-Chari. In mijlocul acestor hotare se află o câmpie

mărginită de coline, sau de terasele înalte ale prăbuşirii celei mari, Graben (spre E.). Spre V. terenul, după ce se ridică pe încetul, se lasă brusc, în formă de terase (Munţii de Cristal), către Oc. Pacific. Această cîmpie este o fostă Mare interioară, complect secată azi de fl. C. Clima este ecvatorială, cu furtuni şi mari ploi calde (anotimpul cald, din Oct. până'n Maiu), întrerupte de o mică acalmie (Ian.—Febr.) şi urmate de un anotimp uscat (Iunie—Sept.), când suflă un vânt domol şi răcoritor. Media anuală de temperatură este +27° C. C. este o regiune de mari contraste de floră şi faună: plante de apă (nufări, trestii, etc.) alături de păduri ecvatoriale în formă de galerii întrerupte de stepe ierboase. Populaţia este de origină neagră (Bantù), printre care s'au introdus şi câţiva Belgieni şi alţi europeni pentru administrare, comerţ şi exploatarea minelor. C. Belgian este fostul stat independent C., creiat de fostul Rege Leopold al Belgiei şi cedat prin testament (1908) statului Belgian. Capit. Boma. Alte oraşe: Leopoldville, Stanleyville, etc.

Congo, Regatul —, fost stat indigen, cu care Portughezii, au intrat în relaţiuni încă dela sfârşitul sec. al XV. Azi desfiinţat, C. face parte din Angola. Oraş principal San Paolo di Loanda.

Congo francez, v. Ouest Africain.

Congo Portughez sau **Cabinda**, mică posesiune port., administrată ca district al coloniei Angola, în suprafaţă de 3900 kmp. cu apr. 50000 loc. Rest al fostului stat independent C. din sec. al XV—XVIII, C. produce: cauciuc, banane, sorg, orez, etc. Oraşe principale: Cabinda şi Landana.

Congregaţiune, societate de călugări, ori călugăriţe, care nu au depus votul solemn, ci numai cel simplu, şi care se ocupă mai ales cu educaţiea tinerimii şi îngrijirea bolnavilor, de ex.: lazariştii, redemptoriştii, fraţii şcoalelor creştine, surorile misericordioase, damele engleze, etc. In bis. rom. gr.-cat. din Rom., s'a înfiinţat în 1918 C. surorilor, cu sediul în Obreja şi cu sucursale în Aiud, Blaj şi Cluj. Se mai numesc C.-i singuraticele departamente ale curiei papale, de ex. C. Iudiciis, Inquisitionis, de propaganda fide, Rituum, etc. (v. c.). Tot astfel, societăţile religioase ale laicilor.

Congresul dela Berlin, ţinut în 1/13 Iunie—1/13 Iulie 1878 pentru regularea chestiunii orientale în urma războiului ruso—româno—turc. Aici se declară Bulgaria, Serbia şi Muntenegru, independente, fixându-se graniţele; Rumelia capătă autonomie sub protecţia Turciei; Austria ocupă provizor Bosnia; se regulează navigaţia pe Dunăre, Rusia primeşte dela Turcia Batumul; Turcia acceptă libertatea confesională în imperiul ei. Bismarck a presidat congresul participând reprezentanţii marilor puteri şi delegaţii celor despre care se discuta. România la acest C. a fost neîndreptăţită, deşi scăpase Rusia de înfrângere, în războiul cu Turcii. Ea îşi câştigă şi i se recunoaşte independenţa, dar i se ia Basarabia de Ruşi, dându-i-se Dobrogea. Delegaţii României au fost Ion Brătianu şi M. Kogălniceanu, cărora Bismarck le-a spus să cedeze de bunăvoie Basarabia Rusiei, ei însă s'au opus apărând cauza rom. — dreaptă, — dar înzadar, căci toate statele mari erau contra României, afară de delegatul Angliei, Lordul Salisbury, care cu o ironie fină la adresa Rusiei, a propus ca „după ce s'au ascultat delegaţii unei naţiuni, care reclamă provincii străine, să se audă şi reprezentanţii unei ţări care cere ţinuturi ce-i aparţin". La propunerea delegatului Franţei, Waddington se impun măsuri jignitoare, care ating constituţia şi legile României şi anume se cerea „împământenirea tuturor Evreilor din România". Astfel C., a răsplătit România luându-i Basarabia, pentru că a scăpat Rusia de înfrângerea ruşinoasă în lupta cu Turcii.

Congresul dela Viena (1 Oct. 1814—15 Iunie 1815), ţinut după înfrângerea lui Napoleon de puterile europene, pentru, a hotărî asupra ţărilor şi popoarelor din Europa. La C., Talleyrand a izbutit să apere interesele Franţei; Metternich a Austriei, a jucat aici mare rol. S'a înfiinţat „sfânta alianţă" contra lui Napoleon din partea celor trei mari suverani: Francisc al Austriei, Alexandru al Rusiei şi Frederic Wilhelm al III al Prusiei. Austriei i se dă: Lombardia, Veneţia, Dalmaţia; Prusia primeşte Posen şi alte principate din stânga Rhinului. Europa garantează neutralitatea Elveţiei; Belgia şi Olanda se unesc pentru formarea unui regat.

Congresul naţional bisericesc al bisericii ortodoxe române funcţionează după regulamentul interior votat în 1927 şi se ocupă cu toate chestiunile administrative, culturale, economice şi fundaţionale care nu cad în sarcina Sf. Sinod. Congresul e compus din 108 membri, 6 de fiecare eparhie (2 preoţi şi 4 mireni). Ei sunt aleşi pe 6 ani. Membrii lucrează în 7 comisii, şi anume: com. org., com. bisericească, com. culturală, com. economică, com. de validare, com. bugetară, com. de petiţiuni. Biuroul congresului e compus din preşedinte şi 6 secretari.

Congrua, suma minimală a veniturilor unui preot ori altui funcţionar bisericesc. Aceste venituri de obicciu se întregesc din vistieria statului. Cuv. C. se foloseşte mai ales în Ardeal şi în biserica catolică.

Conidii (bot.), exospori, spori, cari se formează la suprafaţa ramificaţiilor thalului, pe ridicături în formă de cilindri umflaţi la capete.

Conifere (bot.), clasă a gimnospermelor cu trunchiu ramificat, cu frunze aciculare sau solzoase, de obicei monoice, rar dioice. Transportul polenului prin vânt. Inflorescenţa în formă de con.

Conjina (chim.) v. Alcaloizii.

Conjugare (gram.), se numeşte flexiunea sau schimbarea verbelor după persoană, număr, mod şi timp. Se deosebesc 4 C.-i în rom., după caracteristicele infinitului. (v. Caracteristică).

Conjugaţie (biol.), este modul de reîntinerire al protozoarelor după un timp oarecare de înmulţire directă prin diviziune. Ajung la un moment dat să nu mai fie capabile a se divide, atunci doi indivizi se alătură făcând schimb de substanţă protoplasmatică şi substanţe nucleare. Din această conjugaţie rezultă indivizi capabili de nouă diviziuni.

Conjuncţie (gram.), O parte a vorbirii care leagă două propoziţii. — **C. coordonătoare**, care leagă două propoziţiuni de acelaşi fel [fie principale, fie secundare, ambele şi nu cum spune fals: două propoziţiuni principale!]. **C. subordonătoare**, leagă o prop. secundară (subordonată) de una principală.

Conjunctiv (gram.), v. Subjonctiv.

Conjunctivită, inflamaţia conjunctivei, v. Ochiu.

Conjunctura, în viaţa economică se înţelege formarea împrejurărilor economice sociale în aşa fel, că fără modificarea producţiei, se provoacă schimbare în valorile existente economico.

Conkling Grace Hazard, poet am. (n. 1878). A scris poeme: Ship's Log (1924), Flying Fish (1926), Apoi Afternoons of April, Wilderness Songs. Din 1914 e prof. la Colegiul Smith în Northampton (Massachusetts).

Connaissance des Temps, public. franc. anuală de astronomie, folositoare navigatorilor şi observatoarelor astronomice. Apare din 1679. Dela 1795, anul înfiinţării biuroului de Longitudini dela Paris, este redactată, de membrii acestei instituţii.

Connerth Arthur (n. 1882), om politic sas. Avocat în Bistriţa. Deputat şi senator al partidului săsesc în Parlament (1919—29).

Conrad, nume de împăraţi romani şi germ. Insemnaţi: **C. III**, rege germ. dela 1138—52, primul din dinastia Hohenstaufen. In 1128 s'a încoronat rege al Italiei în Milano; în 1147—49 luă parte la a doua cruciată.

Conrad Joseph, cu numele originar Theodor Jozef Konrad Korzenowskj, romancier engl. (n. 1856 † 1924). E de naţionalitate polonez-ukrainean; ajuns căpitan în marina engl. şi naturalizat englez la 28 ani. Işi scrie în limba acestui popor, operele din 1895, când publică primul său vol., aplicând tehnica franc. romanului englez. Este un fin şi pătrunzător psiholog analist, uneori cu nuanţe impresioniste, în descrierile cu fmisii împrăştiate, ale căror părţi îşi oglindesc, în tr'un curs unic, diversele puncte de vedere (ex. „Nastromo" = roman marin politic şi militar, sau în „Lord Jim"). Eroul cel mai bine descris şi analizat de C. este marea, pe care a cântat-o în povestirile sale epice ale romanului atât de bine, încât a entuziasmat pe Englezi. Ca idei, opera lui e inundată de un cosmopolitism simpatic şi de loialism, precum şi de o atitudine pesimistă-virilă, mai exact resemnată până la fatalism, despre viaţă. A fost înrâurit de americaul Henry James, care l-a apreciat mult şi e mult răsfăţat în Franţa: mai puţin în Anglia.

Conradi Hermann, poet liric germ. (n. 1862 † 1890). A scris „Lieder eines Sünders" (*poezii*) şi *romanele* „Phrasen" şi „Adam Mensch". C. e scriitor naturalist.

Conradin, ultimul rege din dinastia Hohenstaufen, fiul lui Conrad al IV. Chemat de Ghibelini în Italia (1266) e bătut şi decapitat, din ordinul lui Caro de Anjou (1268).

Conrart Valentin, literat franc. (n. 1603 † 1675). A scris: Lettres, Memoires şi o compilaţie manuscrisă în 42 volume. Casa lui a fost leagănul academiei franc., fiind secretar perpetuu.

Consacrare. 1. Actul liturgiei, prin care pânea şi vinul se prefac în trupul şi sângele Domnului Christos; 2. Actul, prin care arhiereul destinează vreun obiect uzului sacru, ori, vreo persoană serviciului bisericesc (v. Transsubstanţiaţiune, Prefacere, Sfinţire). La Romani, C.-ea era actul prin care un împărat mort era ridicat la demnitatea de zeu, numindu-se de aci încolo divin. In onoarea împăratului zeificat se ridicau temple şi se organiza serbări.

Consangvinitate, v. Rudenie.

Conscience Henri, romancier flamand popular (n. 1812 † 1893). Excelează în tablouri rustice şi în scene din viaţa privată. Cea mai mare parte din scrierile sale au fost traduse în franţuzeşte.

Conscientialism (filos.), directivă din Teoria Cunoașterii care admite că singurul obiect al cunoștinței reale este alcătuit numai de conținutul conștiinții noastre, de „datele" conștiinții: neadmițând nici o realitate ce ar depăși acest conținut (transcendentă). **C.** se opune Realismului și fenomenalismului. El poate fi: idealism, imanentism, positivism idealist (v. c.), etc. După Berkeley de ex. ceeace există se confundă cu percepția (esse-percipi). Deasemeni Hume, Schubert, Soldern, Schuppe, H. Cornelius, Th. Ziehen, etc. **C.** duce la Solipsism (v. c.).

Consecutivă, 1. (psihol.), imagine consecutivă; 2. (gram.) Propoziținea secundară **C.** este aceea care exprimă o urmare a verbului din propoziținea principală: Am scris așa de mult, încât mă durea mâna.

Consecventă (vale) este valea care curge în același sens cu înclinarea generală a terenului. Se poate întâmpla ca un teren să fie format din strate înclinate invers de panta terenului. In acest caz valea **C.** taie stratele răsturnate. v. Captură, Obsecventă, Subsecventă și Văi.

Conseil des Anciens, un fel de senat înființat prin Constituția anului III (Revoluția franceză), alături de consiliul de Cinci sute („Conseil de Cinq-Cents"), care cuprindea 250 de membri. Primul său rol a fost să aleagă dintr'o listă de 50, fixată de Consiliul de Cinq-Cents, pe cei 5 Directori ai Republicei; apoi să aprobe, fără modificări sau să respingă rezoluțiile Consiliului de Cinci-Sute; nu avea dreptul de a propune legi.

Consemn (milit.). 1. Ordin formal dat unei santinele, unui Comandant de gardă sau unui suhaltern, cuprinzând toate îndatoririle permanente precum și cele speciale pe care trebuie să le respecte. După natura lor sunt generale și particulare; 2. Oprirea unui militar de a ieși din cazarmă sau din casă din cauza unui eveniment, sau ca pedeapsă = consemnare.

Conservarea alimentelor (chim.). Pentru a împiedeca fermentarea putredă a unui aliment oarecare, fie de natură animală, fie de natură vegetală, se supune unei operații, care are scopul de a-l preserva vreme mai îndelungată. Aceste operații pot fi: uscarea, afumarea, acoperirea cu un strat de unsoare, ceară ori sirop concentrat și în sfârșit sterilizarea prin căldură și ferirea de aer (conservare), v. Conserve.

Conservarea lemnelor (chim.), contra putrefacției și a insectelor se poate face în două moduri: 1. prin injectarea lemnului cu soluții antiseptice, ex. de calaican verde (Sulfat feros SO_4 Fe), de calaican albastru (sulfat cupric SO_4 Cu) sau de creozot; și 2. prin acoperirea cu un strat protector de diferite lacuri, făcute din ulciu de in în care se fierb diverși coloranți ca miniul, ceruza, albul de zinc, etc., sau prin acoperire cu rășini dizolvate în alcool metilic.

Conservatism (sociol.) tendința opusă radicalismului (v. c.) bazată și ea pe o pornire firească a vieții sociale, dar pe care o exagerează (Tradiție, traditionalism).

Conservator, cel care păstrează datinile, obiceiurile, credințele, etc. 1. Partid **C.** care face o politică potrivnică inoirilor; 2. Titlul unor funcționari cărora li se dă spre păstrare ceva. **C.** herbarului muzeului botanic.

Conservator de muzică numim instituțiile superioare muzicale, unde elevii se instruesc gratuit sau pe lângă o plată minimală în toate ramurile muzicale (compoziție, pedagogie muzicală, canto, dramă și instrumente). Primul „conservatorio" de felul acesta a fost înființat în Neapole la 1537. Conservatoarele moderne sunt în parte susținute de stat sau de comună. Al doilea conservator ca vechime, s'a înființat la Paris în 1784. In străinătate sunt celebre academiile de muzică din Viena, Berlin, Leipzig, Paris, Petrograd, Budapesta, Roma.

Conservatorul de muzică și artă dramatică din București, înființat 1864. Au funcționat ca directori dnii: Flechtenmacher, Ed. Wachmann, St. Sihleanu, P. Ciuntu, D. Popovici-Bayreuth. Actual director Ion Nona-Ottescu (din 1919). Din foștii profesori ai conservatorului amintim următorii, cu bun renume în lumea artistică: C. Flesch, G. Boskoff, G. v. Kress, Malcher, Maria Assau, Charlotte Leria, C. C. Nottara, Aristița Romanescu, etc., etc. Din elevii absolvenți remarcăm: Kiriak, Ottescu, Cuclin, Enacovici, Nottara, A. Alessandrescu, Sorcanu, Bulandra, Livescu, Folescu, Manolescu, etc. Actuali profesori: Andricu, E. Anghel, M. Assau, C. Brăiloiu, L. Bulandra, N. Caravia, A. Castaldi, I. Chirescu, M. Germani-Ciomac, A. Cioncа-Pipoș, E. Coandă, L. Cosma, O. Christescu, G. Cucu, S. Cristescu, C. Dănescu, D. Dimitriu, D. Dinicu, D. G. Dinicu, M. Dimitriu, D. Dinicu, D. G. Dinicu, M. Dimitriu, A. Eliade, P. Elinescu, G. Enacovici, C. Erbiceanu, V. Filip, M. Filotti, S. Florescu, I. Fotino, V. Gheorghiu, Georgescu-Breazu, A. Glattauer, H. Hoerath, I. Livescu, C. Lupu, I. Manolescu, F. Muzicescu, P. Nițulescu, C. C. Nottara, I. Nona-Ottescu, F. Niculescu, U. Passione, St. Popescu, I. Prunner, D. Simioncscu, N. Soreanu, V. Tecucianu, A. Voinescu, R. Vrăbiescu, M. Vulpescu, L. Vețianu. Secretar N. Stănciulescu.

Conservatorul din Cernăuți, instituție de stat, înființat în 1924. Director Alexandru I. Zirra. Profesori: Silvia Căpățână (pian) Paul Jelescu compozitor (pian), Hristea Popescu (flaut), George Pavel (violină), Petre Sturza (declamație).

Conservatorul de muzică și artă dramatică în Cluj, s'a înființat în 1919, prin Cons. Dir. S'a preluat cons. comunal maghiar, instalat în casa contelui Bánffy unde funcționează și astăzi conservatorul de muzică. Primul director a fost Gheorghe Dima, compozitor și profesor, până la moartea sa 1925. Actualul director Dr. Augustin Bena. Primii profesori au fost: A. Bena (armonie), Ionel Crișianu (cânt), Lelia Popovici (cânt), Ana Volleanu (pian), Cornelia Deac (pian), Ilie Sibianu (pian), Liviu Tempea (pian), Maria Dima (pian), Romulus Cionca (violină), Nicolae Teodorescu (violoncel). Astăzi, pe lângă cei de mai sus, din cari au plecat Sibianu, Teodorescu și d-na Dima, mai funcționează: Ecat. Fotino (pian), Martian Negrea (contrapunct, compoziție), Jean Bobescu (violină), Flor Breviman (violoncel), Lia Pop (cânt), Constantin Stihi (flaut). D. Dumitrescu (oboi), D. Rogozea (clarinet), Gh. Sfetca (corn), Tr. Vulpescu (teorie și solfegii), Dimitrica Dima (pian). Zaharie Bârsan (dramă), Virgil Vasilescu (comedie), clasa regretatului artist Ion Stănescu-Papa.

Conservatorul filarmonic dramatic din Iași, prima școală de muzică a Moldovei, înființată la 1836 de vornicul Ștefan Catargiu, V. Alecsandri, Aga Gh. Asachi, Costache Negruzzi. Primii prof. au fost tenorul Paul Cirvatti, pentru canto și violonistul Cuna, director Gh. Asachi. Activitatea acestei școli dă roade atât de bune, încât i se asigură din partea ocârmuirii o subvenție de 200 galbeni. Dă reprezentații de vodeviluri, concerte cu opere străine și naționale. La 1838 conservatorul reprezintă opera „Norma" de Bellini, în limba rom., un adevărat miracol pentru tânăra instituție. Imprejurări vitrege au dus însă la desființarea conservatorului la 1838, luna Sept.

Conservatorul de muzică din Iași. In 1860, Gheorghe Burada, înființează un curs de muzică vocală, organizând și un cor care cântă liturghia în limba română. Grație acestui curent muzical, bine văzut în public, se decide sub guvernul lui M. Kogălniceanu, înființarea conservatorului de muzică în Iași, care își deschide cursurile la 15 Noemvrie 1860. Director era Francisc Caudella. El a fost directorul cons. până la 1900, când îi urmează Gavriil Muzicescu, până la 1903, la moartea sa. Alți directori au mai fost d-nii Enrico Mezetti, Atanasie Teodorini (violonist reputat) Antoniu Ciolan, Alexandru Aurescu, Ilie Sibianu, Anton Cirillo, A. I. Zirra și actualmente Nicolae Teodorescu (violoncelist).

Conserve (chim.), se numesc substanțele alimentare, preparate în anumite condițiuni pentru a putea fi păstrate fără ca să poată fi descompuse (prin fermentație putridă) lăsate la acțiunea fermenților cari plutesc în aerul atmosferic, mai ales umed. Conservarea substanțelor vegetale (fructe, mazăre, bob, fasole, făină, etc.) se poate realiza prin simplă uscare. Pastrama, icrele tescuite, cărnații, etc. se conservă prin uscare, dupăce mai întâiu au fost sărate. Procedee mai sigure — pentru a feri substanțele alimentare de acțiunea microorganismelor — sunt: afumarea, — fenolii din fum având caractere antiseptice — (cărnuri, șunci, slănini, etc.); acoperirea cu ceară sau cu o substanță grasă (carnea, salamul, icrele, ouăle (cu sticlă solubilă), fructele zaharisite, dulcețurile, etc.); sterilizarea prin căldură în vase de tinichea închise cu capac (laptele concentrat, diferitele conserve de cărnuri, pește, legumele, fructele) este cel mai sigur mijloc pentru a se putea păstra conservele alimentare foarte mult timp. După deschiderea cutiilor trebuesc consumate îndată.

Considerație, recunoașterea valorii pozitive a unui om.

Consiliu (milit.). O reuniune de mai multe persoane militare care deliberează în anumite scopuri având pentru aceasta numirea de: a) **Cons. de războiu** este un tribunal militar, care are competința să judece delictele și crimele săvârșite de un militar în activitate. Funcționează pe lângă fiecare comandament teritorial al corpurilor de armată și se compune din 5 membri, un comisar regal, unul sau mai mulți substituți de comisari regali, un raportor sau mai mulți substituți, și un grefier; b) **Cons. de Revizie** este un tribunal militar, asemănător Curtei de casație, având a se pronunța asupra recursurilor făcute contra hotărîrilor consiliilor de războiu fără a intra în fondul pricinilor. Se compune din 5 membri. Contra hotărîrilor Cons. de războiu și revizie se poate apela în casație; c) **Cons. de disciplină**, funcționează pe lângă fiecare regiment având a judeca faptele de nesupunere la chemare (încorporare, concentrare, etc.) și prima dezertare, săvârșite de militari de toate gradele inferioare. Se compune din 3 membri, un comisar special și un grefier; d) **Cons. de recrutare** este un organ al Ministerului de Războiu care are calitatea de a scuti, amâna, admite și repartiza pe arme pentru serviciul combatant sau

auxiliar, în fiecare an la anumită epocă, pe tinerii care îndeplinesc condițiunile de a fi recrutați pentru serviciul militar; e) Cons. de revizie al recrutării este organul care are calitatea de a revizui actele tinerilor recrutați care invocă dispensa de serviciu militar.

Consiliul de cinci sute, v. Conseil des Anciens.

Consiliul de familie (dr. civil) e compus din 5 rude cele mai deaproape ale minorului, dintre care 3 despre tată și 2 despre mamă. C. controlează pe tutor, poate să-i dea acestuia autorizarea să facă în interesul minorului acte mai însemnate: împrumut de bani, vânzări de imobile.

Consiliul de Miniștri (dr.). Regele fiind irresponsabil după Constituție „sfatul miniștrilor" (= C. d. m.) e cea *mai înaltă* autoritate responzabilă din Stat. C. e prezidat de acela care a fost însărcinat de Rege cu formarea guvernului: „Președintele de C." și are atribuții administrative speciale prevăzute în diferite legi, dar rezolvă și toate chestiunile importante ce atârnă de fiecare minister în parte și coordonează întreaga activitate administrativă a ministerelor. Actele administrative ale C. se numesc „jurnale ale Consiliului de Miniștri". — Atribuțiuni politice: dreptul de inițiativă în legiferare (v. c.), dreptul de a îndeplini „acte de guvernământ" și „acte discreționare" (v. c.). C. are pe lângă el o autoritate organizată sub numele de „președinția C. d. m.", condusă de primul ministru și organizată apr. ca și celelalte ministere. Preș. c. d. m. are un subsecretar de stat.

Consiliul federal, parlamentul comun al mai multor țări unite într'un stat. Fiecare stat din Uniunea Nord americană trimite în senat câte 2 membri. C. din Austria are 46 membrii trimiși de provincii în proporția locuitorilor. C. german a fost înlocuit prin constituția din 1919 cu Consiliului imperial cu 66 membri.

Consiliul superior al apărării naționale. Este un consiliu alcătuit din toți miniștrii țării, toți șefii partidelor politice recunoscute, sub președinția primului ministru, având ca scop de a examina, coordona și îndruma toate chestiunile privitoare la *pregătirea națiunei*. A *fost instituit* prin lege la 13 Martie 1924.

Consilium (lat.), sfat, consultare (consiliu medical între specialiști). C. abeundi, sfatul de a se îndepărta. În școala și universități pedeapsa eliminării dată într'o formă mai blândă, ca sfat.

Consol (engl.), e o obligație de împrumut de stat rezultată din contragerea împrumuturilor cu interese diferite.

Consolă. 1. Mobilă de lux, un fel de masă mică pentru flori, vase, etc. 2. Ornament arhitectural care sprijină un căprior, ciubucuri, cornișe, balcoane, etc.

Consonante. Foneme pentru a căror producție organele fonatorii formează sau o închidere momentană sau un canal strâmt; curentul fonator, rupând ocluziunea sau traversând canalul format de organe, produce un sgomot caracteristic pentru diferitele feluri de consonante. Din punct de vedere fiziologic C. se împart în „ocluzive" și „constrictive" (v. c.), „fonice" și „afone" (v. c.), „bucale" și „nazale" (v. c.), „aspirate" și „neaspirate".

Consorțiu, în limbajul economic, mai ales, societate comercială ocazională. Se formează pentru exploatarea vreunui bun. Fondatorii unui C., după sfârșitul afacerii, împărțesc între dânșii suma resultată din întreprindere. De ex.: C. pt. clădiri, C. de exploatarea pădurilor, etc.

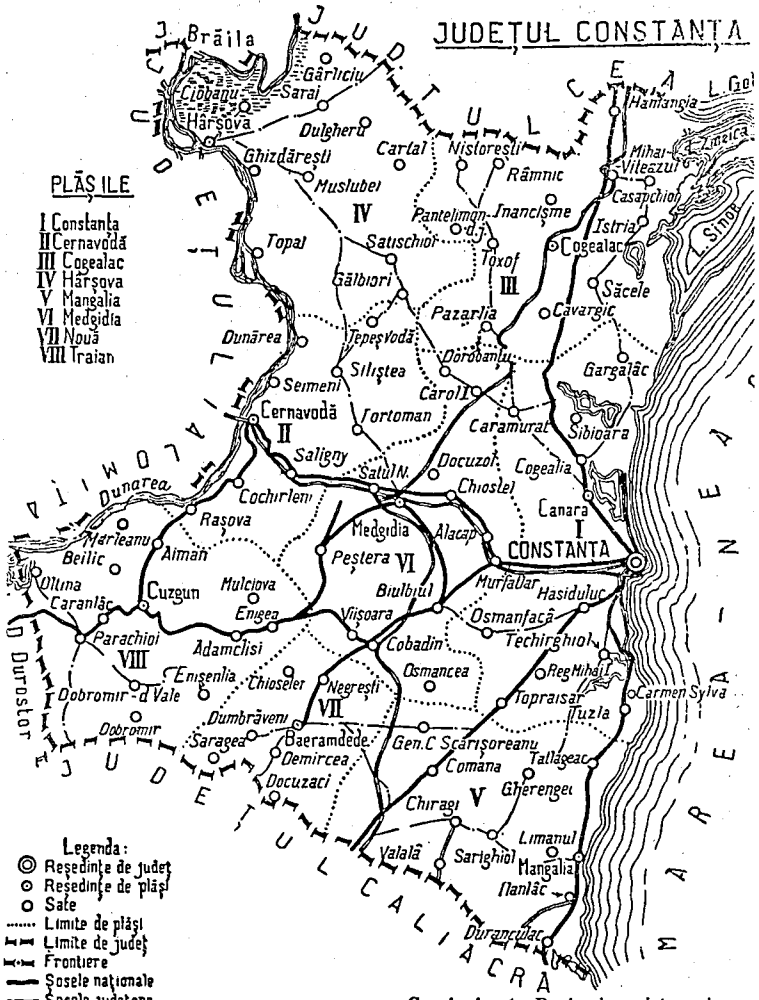

Constable John, pictor peisajist englez (n. 1776 † 1837), care a influințat mult asupra desvoltării școalei franceze de pictură peisajistă (Barbizon), prin realitatea cu care a știut să reprezinte diferite aspecte ale naturii. Opere: Carul cu fân, etc.

Constant, ceea ce nu se schimbă în nici o împrejurare. In matem. C. = cantitate, care păstrează tot timpul valoarea dată sau primită, când se definesc condițiile problemei. In fizică: C.-e voltaice, galvanometrice, electrice. In geodezie C.-e sunt elementele geoidului: semiaxa mare și mică cum și turtirea. Ele au fost stabilite de Bessel, Clarke sau alții, în urma măsurătorilor de meridiane.

Constant, 1. Benjamin, pictor și portretist franc. (n. 1845 † 1902). A lăsat decorațiuni și portrete lucrate cu măestrie. 2. Benjamin C. de Rebeque, om politic liberal și scriitor franc. (n. 1767 † 1830). A fost amicul dnei de Staël (v. c.). In Memoires și în romanul său „Adolphe" găsim multă voiciune de spirit, dar și mult scepticism.

Constanța, jud. din Dobrogea de mijloc, cuprins între jud. Tulcea la N., Marea Neagră la E. jud. Caliacra la S., iar la V. jud. Durostor și Ialomița, de care se desparte prin Dunăre. Supraf. 6910 kmp. cu 223638 loc. (în 1915), adică apr. 32 loc. pe kmp. Jud. C. se întinde peste marginea de N. a podișului prebalcanic și cea de S. a horstului Dobrogean. Peste cretacicul și terțiarul (eocen, miocen) primului, ca și peste sisturile cristaline și calcare jurasice (Hârșova, Topalu, Canara) s'a așezat o manta puternică de loess, care a astupat linia de îmbinare (Valea Carasu) a celor două unități tectonice. In ac. manta s'au săpat văile adânci ce vin dela S. la N. în podișul prebalcanic. Marea pe de altă parte

a modificat țărmul erodând falezele înalte miocene dela S. de orașul C., iar în N. de el a construit pământ nou din nisipuri, închizând lagune: Sinoe, Tașaul, Agigea, Techirghiol, Mangalia. Spre V., Dunărea împotmolind toate capetele văilor, și-a format, în aceste locuri, lagune fluviatile: Oltina, Mârlenu, Vederoasa, Cochirleni, etc. Aproape 2/3 din supraf. jud. este acoperită cu solul balcan-argilos caracteristic Dobrogei, având însă și pedece de sol castaniu (Caraomer, Cartai, Ester, Cogealac). Spre SV. este ciornoizem degradat și sol de pădure (Cuzgun). Clima mai dulce (brizele marine) fac ca toamna să mai întârzie, iar primăvara să vie mai de vreme. Agricultură și pășuni bune în tot jud., care aproape tot e stepă, afară de partea de SV. (Cuzgun), unde sunt păduri de stejari. Industrie destul de desvoltată: mori, fabr. de brânzeturi, săpun, rafinerii de petrol, mașini agricole, mobile de lemn, tăbăcării, frânghii, cărămizi, etc. Afară de câteva cariere de piatră (Canara, Cernavodă) nu sunt alte exploatări miniere. Jud. C. are 94 com. rur. și 6 com. urb. împărțite în 8 plăși. Capit. este municipiul Constanța, orașele sunt: Cernavodă, Hârșova, Mangalia, Medgidia și Cuzgun. Este străbătut de C. F. R. Cernavodă—C., ce se leagă prin Podul Regele Carol (v. c.) cu celelalte C. F. R. Dela Medgidia se despart două C. F.: una spre N. către Babadag, ce va lega cu vreme Tulcea cu restul țării și a doua spre Bazargic și Varna. Jud. C. este plin de ruini vechi romane, probă a romanizării intense a întregei Dobroge. Cele mai interesante ruine sunt cele dela Adam-Clissi, Cernavodă și Valul Traian (v. c.). Muzeul, ce se înființase înainte de 1914 la Hârșova, a fost complet devastat de trupele bulgare în zilele de tristă memorie a ocupației Dobrogei. Jud. C. face parte din circ. X școlară C., Curtea de Apel din C., inspect. industrial C. și al II Minier din Buzău, cu subinspectorat la C.

Constanța, com. urb. capit. jud. C. așezat pe un promontoriu. Cel mai important și modern port al nostru la Marea Neagră. E construit pe ruinele vechiului Tomis, în care și-a petrecut zilele de surghiun poetul roman Ovidiu. Pe timpul Turcilor se numia Kiustenge. A luat un avânt mare cu alipirea Dobrogei la patria română. C. are bazine încăpătoare și un

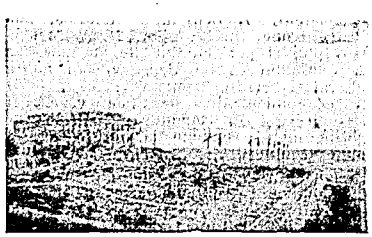

Constanța

port special pentru petrol, care se transportă pe conducte dela Câmpina la Ploești. La Constanța se termină valurile romane de pământ, numite valurile lui Traian. Terenul este calcaros, destul de rezistent, dar marea dă asalt și roade continuu în special în partea de N. Are u.i palat regal, Curte de Apel, școli secundare, etc. În 1928 locul serbărilor a 50 ani dela realipirea Dobrogei.

Constanța, episcopie ortodoxă. Înființată în 1923, având primul episcop pe Ilarie Teodorescu. Jurisdicția se întinde peste județele Constanța, Durostor și Caliacra din Dobrogea. Are un seminar pt. pregătirea viitorilor preoți.

Constanța (Konstanz), oraș în Baden, 19000 loc. cu o renumită catedrală în care s'a ținut sinodul ecumenic numit dela C. (1414—1418). La acest sinod au fost condamnate învățăturile reformatorilor Wiclif (v. c.) și Huss (v. c.), iar destituindu-se cei trei antipapi (v. c.) s'a refăcut unitatea bisericii catolice. Împăratul Sigismund (v. c.), prezent și el la sinod, a condamnat pe Huss, 6 Iulie 1415, la moarte pe rug, iar la 30 Maiu 1416 și pe Ieronim de Praga. Sinodul de C. a enunțat și necesitatea reformării bisericii, fără să o poată realiza.

Constanța (Lacul —), v. Bodensee.

Constantin Șerban sau Basarab zis și Cârnul, Domn al Țării Românești (1654—58), fiul lui Radu Vodă Șerban. Serdar în 1644, luptă în Ardeal pentru Rákóczy trimis de Matei Vodă cu 6000 ostași. Ajunse Domn prin sprijinul lui Rákóczy principele Ardealului, care la Șoplea (pe Teleajen) îi distruge oștirea rivalului său Hrizea Vodă. A fost urît de boieri

Constantin Șerban

și țară, fiindcă o dăduse pe mâna Seimenilor barbari în 2 răscoale. Refugiat în Ardeal, unde-și cumpără moșii în jud. Bihor; zidește biserica ort. din Muncaciu (1661) și cea din Tinod (jud. Bihor); ca Domn dăruise Mitropoliei din Alba-Iulia 6000 astri anual. Trece în Polonia, unde moare după 1676, după ce încercase să-și recâștige domnia înzadar. Soția sa Bălașa e îngropată în biserica Sf. Vineri din Târgoviște.

Constantin I, rege al Greciei (n. 1868 † 1923), căsătorit cu Sofia, sora lui Vilhelm al II al Germ. A urmat la tron în 1913, după tatăl său George I. A fost detronat în 1917 din pricina atitudinii ostile față de Antanta. În 1920, murind fiul său Alexandru, reia tronul, dar pt. scurtă durată, căci armata sa fiind bătută de Turci în Asia mică (1922), el e silit să abdice în favoarea fiului său George.

Constantin VII, zis și Porphirogenetul, împărat roman în Orient, dela 912—959. A respins atacul Ungurilor și al Arabilor; a sprijinit literatura și artele; **Constantin XIII**, Paleologul, ultimul împărat roman (1448—1453), mort apărând Constantinopolul împotriva lui Mahomed III.

Constantine, oraș în Algeria în depart. C. are 94000 loc. C. e așezat în amfiteatru pe o penins., la 600 m. altit. Orașul are un cartier european și unul arab, cu coloarea sa locală. Târg însemnat pentru industriile locale (tăbăcării, fabrici de oglinzi). în antichitate s'a numit Cirta și a fost mult timp capit. regilor numizi.

Constantineanu C. I., naturalist român, contimporan; prof. de fiziol. generală la fac. de Științe din Iași, autor al unor lucrări de specialitate foarte apreciate.

Constantinescu C. Prof. de Medicină operatoare la Univ. din București. Fost prof. la Iași. Chirurg savant și foarte apreciat.

Constantinescu George (n. 1881), inginer, român. Celebru inventator, și-a câștigat renumele îndeosebi dând aplicațiuni practice transmisiunii numită de dânsul „sonică", a energiei, transmisiune bazată pe proprietățile elastice ale lichidelor închise în conducte.

Constantinescu-Frunză Ioan, farmacist român (n. 1880), fost șef al serviciului farmaceutic român în Min. Săn. Publ. Are lucrări importante despre problema organizării farmaciilor în România.

Constantinescu N. A. (n. 1885), Studii în București și Paris, prof. de istorie la Buzău; conferențiar la univ. din București. A publicat serioase studii istorice: Suveranitatea turcească în Moldova (1914); Cetatea Giurgiu (1916); Revoluția lui Tudor Vladimirescu (1921); Despre Morlachi (1923); Chestiunea agrară în imperiul bizantului (1923—5), apoi cărțile foarte prețuite și mult căutate pentru școalele secundare și normale: Istoria Românilor și Ist. universală.

Constantinopol în turc. **Stambul** sau **Istombal**, oraș din Turcia europeană, port la Bosfor. Construit în continuarea fostului Byzanț, C. a fost capit. imperiului roman dela venirea la tron a lui Constantin cel Mare. C.-ul actual este format din cartiere europene (Galata și Pera) și unul turc. Stambul, despărțite prin Cornul de Aur (v. c.). C. are muzee frumoase și interesante, multe palate, frumoasa bazilică Sfânta Sofia (v. c.), viață comercială intensă și este un oraș cosmopolit. După cucerirea lui de Turci (29 Maiu 1453) și până la revoluția turcă (1919), C. a fost capit. Turciei. Are 80.700 loc., din cari majoritatea o formează Grecii, Armenii și alți europeni (Francezi, Englezi, Italieni, etc.).

Constantinopolitan, sinodul ecumenic al doilea, întrunit la 381 împotriva învățăturilor lui Macedoniu (v. c.).

Constantinus Flavius Valerius Aurelius Claudius, supranumit Cel Mare, ales, în 306, împărat roman de soldați (n. 274 la Naissus, azi Niș). A purtat războaie norocoase împotriva Francilor și Goților; a învins pe coregenții săi Maxentius (sub zidurile Romei, în 312, când a cerut ajutor dela D-zeul creștinilor; v. „in hoc signo vinces", „în acest semn vei învinge") și Licinius (323) devenind singur domnitor al marelui imperiu. Pe lângă continuarea reformelor lui Diocletianus, domnia sa este însemnată prin două acte celebre: 1. Edictul dela Milan, la anul 313, prin care se dădea aceeași libertate religioasă creștinilor ca și păgânilor. Din 323, însuși C. se declară aderent al creștinismului. 2. Fondarea unei noui capi-

tale, Constantinopolul (numit după numele său) şi mutarea reşedinţei imperiului din Roma, pentru ca să-l poată mai bine supraveghia. Cu puţin înainte de moarte (337) s'a lăsat să fie botezat de un episcop arian.

Constantius, C. I, Chlorus (Palidul), împărat roman (n. ca. 225 † 306), dela 305-306. A bătut de multeori pe Alemani, a cucerit Gallia şi Britania. A împiedecat excesele în persecuţia creştinilor. **C. II,** al doilea fiu al lui Constantin cel Mare, împărat roman din Orient dela 351—361. A sprijinit pe creştini, ca şi tatăl său.

Constelaţie; popoarele antice au grupat stelele în C., care înfăţişau în imaginaţia primitivă, eroi, animale sau obiecte, de aici numele date C-lor, de ex.: Hercule, Taurul, Balanţa, etc. C. stelelor sunt invariabile, ale planetelor se schimbă. În antichitate şi în evul mediu, la evenimente importante se descriau C. planetelor; după aceasta se stabileşte astăzi data evenimentelor istorice.

Conştiinţă (psihol.), 1. În sens larg, C. se confundă cu „viaţa psihică". Ea se naşte din acţiunile reciproce ale unui organism cu mediul în care acesta trăieşte; acţiuni care se exercită prin stimulare, ajustare şi răspuns, la situaţiile mediului; 2. Complexul fenomenelor subiective ce alcătuiesc structura individualităţii organice. Fenomenele ce o constituie se numesc, în acest înţeles „experienţe conştiente"; 3. Diferitele grade ale vieţii subiective, care se caracterizează prin autoobservaţia reflectată [inteligentă]. Ele rezultă din conflictul impulsiilor (tendinţelor) ereditare faţă de o situaţie, când organismul, trebuind să se adapteze ei [şi cu ajutorul experienţii câştigate] ia cunoştinţă de stările sale proprii, din ce în ce mai clar. Deci putinţa unui organism de a-şi da seama de schimbarea stărilor sale proprii, şi, în opoziţie cu existenţa externă, chiar de raporturile lui cu acesasta. În acest sens, C. este strâns legată de coordonarea treptată a structurii şi funcţiunilor sistemului nervos (în seria animală şi la individul singuratic). Trebuie să admitem că C. s'a desvoltat treptat cu evoluţia sist. nervos în seria animală şi la popoarele primitive. La copil, C. se desvoltă pe încetul dintr'o stare inconştientă, în lărgime, adâncime şi claritate, cu vârsta; 4. Experienţa subiectivă, localizată prin apercepţie (v. c.).

Conştiinţa empirică (filos.), la Kant percepţia internă, trăirea stărilor interne.

Conştiinţa marginală (psihol.) cuprinde fenomenele sufleteşti nefocalizate (v. Focalizare), estompate, care se află în penumbra sau „marginea" conştiinţii, un fel de C. „crepusculară".

Conştienţa morală (etică), atitudinile morale caracterizate printr'un colorit emotiv specific şi o anumită stare intelectuală (în rom. cuget), care o trăim ori de câte ori suntem în faţa unei obligaţiuni de ordin moral. Sin.: Conştiinciozitate.

Conştiinţa socială (psihol. social., sociol.) Termin folosit în opoziţie cu autoconştiinţa [individuală], adică evidenta constatare a conştiinţii altora sau a conştiinţei grupului şi a situaţiei lui faţă de alte grupuri sociale şi de mediul său în general (Rousseau: volonté sociale, Wundt şi a. Volksgeist, Volksseele). De obiceiu C. s. se naşte ori de câteori grupul are de îndeplinit vreo misiune dificilă ca tot (De ex. manifestările pentru intrarea în războiu din 1914—1916). Atunci se iveşte o stare de conştiinţă în care fiece individ din grupul respectiv îşi dă seama de legătura activităţii sale cu acea a grupului întreg căruia îi aparţine. Mai exact, aceasta este o „autoconştiinţă socială" (Elwood). De fapt C. s. este adaptarea grupului ca întreg [comportarea totală a grupului] faţă de o situaţie anumită, în care activitatea membrilor grupului se coordonează în sensul cerut de viaţa socială complexă. Procesul acesta e strâns legat de obiceiurile şi schimbările sociale, opinia publică, discuţia publică, aspiraţii şi mişcări sociale, ş. a. În sens larg se poate spune că orice C. e într'o anume măsură socială.

Conştiinţa subliminală (psihol.) cuprinde impulsii subconştiente aşa de slabe, încât ele nu pot fi trecute „peste pragul" senzaţiei. „Mediurile" spiritiste susţin că impresiile lor subliminale pot căpăta mai multă vivacitate decât experienţele conştiente obişnuite. Freud susţine că întreaga viaţă conştientă e predominată de inconştientul care se organizează într'o personalitate unică (v. Subconştient).

Constipaţie (popul. încuiere) eliminarea întârziată a maselor fecale.

Constituantă se numeşte adunarea corpurilor legiuitoare, când se întrunesc la un loc, Camera şi Senatul pentru votarea sau schimbarea constituţiei. La noi s'a întrunit Camera şi Senatul în 1923, când au votat noua constituţie (v. Constituţie).

Constituţia (dr.), legea fundamentală a statului care cuprinde principiile de organizare politică şi juridică a societăţii. Pe baza C.-ei iau fiinţă cele trei puteri din stat: legiuitoare, judecătorească şi executivă. — **C.,** ca lege fundamentală a statului, organizează exercitarea suveranităţii naţionale şi garantează drepturile omului. Ea se deosebeşte de legile ordinare prin acea că stabileşte principiile de organizare a statului pe care le aplică legile ordinare, e mult mai stabilă (durabilă) decât acestea, se schimbă mai greu, e votată de adunările speciale numite „Constituante" etc. C. a luat naştere din necesitatea de a înlătura tirania autocraţiei medievale, fiind expresie a tendinţii de libertate a popoarelor civilizate. La baza Constituţiilor moderne sunt documentele celebre: Magna Charta dată la 1215 de Ioan fără Ţară, Habeas Corpus (1679) şi Declaration of Rights (1689), care stau mai ales la temelia constituţiei engl. În Rom. C. cuprinde formularea libertăţilor impuse prin forţa împrejurărilor istorice. Ea se bazează pe documentele următoare anterioare, lipsite de continuitate: a) Proectul de Constituţie din 1822, în care se proclamă ideea egalităţii, însă numai între boieri. Acest proect n'a fost aplicat niciodată. b) Regulamentul Organic (1831, v. c.) în care găsim de ex. principiul modern al separării puterilor, organizarea puterilor, budgetul, pe lângă multe alte idei vechi. c) Convenţia din Paris (1858), dată după războiului Crimeii, când Rom. trece sub protectoratul marilor puteri; d) Statutul lui Cuza (1684) impus de acesta, deoarece Kogălniceanu voind să treacă prin Cameră reforma agrară a întâlnit atâta rezistenţă, încât a trebuit să se dea „lovitura de stat" (2 Maiu 1864). Statutul are la bază principiile convenţiei şi a durat doi ani. e) Constituţia din 1866, al cărui proiect a fost făcut de locotenenţa domnească după abdicarea lui Cuza-Vodă. E o traducere a constituţiei belgiene, rămasă până astăzi, dar cu multe modificări: la 1879 se modifică în urma cererii Congresului din Berlin art. 7. relativ la încetăţenirea străinilor, la 1884 în urma proclamării regatului, în 1917, pentru înscrierea votului universal şi a exproprierii celor 2½ milioane de ha. din pământul marei proprietăţi a vechiului regat şi în sfârşit, în 1923, după întregirea ţării în graniţele firesti. Constituţia actuală, conţinând 138 de articole a fost publicată în Monitorul oficial din 29 Martie 1923.

Constituţia engleză (dr.). Englezii sunt cel dintâiu popor la care s'a născut constituţia. Cu Magna Charta libertatum (1215), regele Ioan fără Ţară, aduce anumite libertăţi publice în Anglia, uşurând regimul feudal. Legea Habeas Corpus (1679), stabileşte că orice individ arestat trebuie adus în faţa judecătorului spre a i se cerceta vinovăţia. Legea „Declaration of Rights" (1689) este însfârşit fundamentul definitiv al Constituţiei engl.

Constituţia individualităţii (psihol.), v. Individualitatea.

Constituţie (med.). Starea de structură anatomică, funcţionare fiziologică şi felul de a reacţiona la boale care caracterizează un individ.

Constrângere, 1. (sociol.), limitarea libertăţii individuale pe care fiece om o sufere trăind în Societate. Fie că C.-a este organizată sub forma sancţiunilor legale, fie că este răspândită sub forma autorităţii moravurilor, obiceiurilor opiniei publice, situaţiei sociale sau materiale, grupului social, etc.; 2. Orice *limitare a libertăţii de acţiune.* Forţarea impusă cuiva de a lucra într'un sens contrar voinţii sale. În acest sens: **C. legală.**

Constrictive (Fon.). Consonante produse atunci când curentul fonator este nevoit să traverseze un canal mai mult sau mai puţin strâmt format de organele vorbirii, dând naştere unui sgomot, a cărui natură depinde de forma şi mărimea canalului. Se numesc şi „continue", deoarece prin canalul deschis aerul poate ieşi atâta timp cât vrea vorbitorul, deci C. se pot prelungi. După natura diferită a sgomotului produs de curentul fonator deosebim mai multe categorii de C.: „Semivocale", „fricative" sau „spirante", „vibrante" şi „laterale". Toate aceste C. pot fi fonice şi afone.

Construcţia, 1. creiare, aşezare combinare; 2. geometrie: combinarea intuitivă a obiectelor ce corespund diferitelor idei (noţiuni). Pentru C. ne servim de punct, linie şi mişcare. Demonstraţia matematică se bazează mult pe C. (v. Sinteza); 3. (filos.) Cunoştinţa filos. este o cunoştinţă raţională din idei, cea matematică din construcţia ideilor. A „construi" o idee înseamnă a desfăşura intuiţia (v. c.) corespunzătoare ei în mod aprioric (v. c.) [Kant].

Consubstanţialitate, doctrina că cele 3 persoane ale Sf. Treimi sunt de aceeaşi substanţă, negată de ereticul Ariu (v. c.), v. Nicea, Sinodul ecumenic.

Consul. 1. Titlu dat, în Roma, după alungarea regilor (509 a. Chr.), celor doi magistraţi supremi, cari conduceau statul. Ei erau aleşi pe un an. 2. Numele celor trei magistraţi ai Republicii franceze, dela anul VIII până la înfiinţarea Imperiului (1799—1804). Napoleon avea titlul de prim consul. 3. Agentul unui stat în alte state având misiunea de a apăra pe compatrioţi şi interesele lor şi de a da informaţii politice şi mai ales comerciale statului pe care-l reprezintă.

Consul (Dealul —), vârf înalt (329 m.)

din înălțimile Dobrogei de N. De pe el se poate avea o priveliște frumoasă asupra întregii regiuni dinspre Dunăre (spre N.) până în lacurile Babadag, Razelm, etc.

Consuli (dr.), v. Corpul consular.

Consultațiune (lat.), cerere de sfat, mai ales dela un medic. Orele când medicul e la dispoziția publicului se numesc ore de C.

Consum, ceeace se consumă, numele unor societăți comerciale, de ex. „C"-societate anonimă comercială în Cluj.

Cont, o compunere numerică a incasărilor și debursărilor, creanțelor și datoriilor, care se face de una dintre părți față de cealaltă ca rezultatul legăturii comerciale dintre ele. C.-ul își obține caracterul mai distinct dela actele și raporturile, care-i formează baza. Astfel sunt: C.-uri generale, cuprinzând rezultatul a mai multor acte și raporturi ivite într'o perioadă; C.-uri speciale: facturi uni- și bilaterale.

Conta Vasile, filosof și om politic rom. (n. 1846 † 1884), fost prof. de dr. civil la Universitatea din Iași. A făcut studii superioare juridico-economice la Bruxelles. Fost deputat de Iași (1879), se distinge ca mare orator și înfocat naționalist, luând atitudine împotriva modificării art. 7 din constituție, în chestia evreiască. Ajunge ministru de instrucțiune și culte și prezintă un proiect de lege pentru reforma învățământului. Du-

Vasile Conța

pă aceasta e ales membru la curtea de Casație A fost membru marcant în societatea lit. „Junimea" din Iași. C. este primul filos. rom. cu renume european. Sistemul său filos. este un materialism evoluționist — mai ales la început — A format teoria fatalismului (v. c.) și teoria despre ondulația universală (v. c.). A colaborat cu versuri și cu scrieri filosofice la „Convorbiri Literare" (1867—68, 1876, 1879—80). Scrieri: Théorie du fatalisme, essai de philos. materialiste, Bruxelles 1877; „Metafizică" (Conv Lit. XIII; Introduction à la Métaphisique, Bruxelles 1880; Teoria ondulației universale (Conv. Literare X): Cum scriu Ovreii despre noi (1896, Buc.); Discursuri parlamentare (1899, Iași).

Contabilitate, însemnare sistematică despre averea unui institut sau persoane și schimbarea cauzată în avere. Se ține în evidență capitalul, creșterea și scăderea lui. Scopul C. e să arate situația averii și trage concluziuni relative la desvoltarea în viitor a afacerii. Sunt două feluri de C.: C. simplă și dublă. Legile noastre nu impun care să se folosească, ci cer numai ca negustorii să întrebuințeze în afacerile lor o C. exactă și sinceră.

Contagios (molipsitor), obiect pe care se află microbi virulenți, cari se transmit prin atingere. — Boale contagioase: b. care se transmit prin atingere. (Holera, difteria, disenteria, etc.).

Contagiu (med.), molipsire, introducerea în organism de microbi virulenți, fie prin atingere cu un bolnav, sau cu obiecte pe care se află microbi, fie prin aer.

Conta-Kernbach Ana, poetă rom. (n. 1865 † 1921), sora lui Vasile Conta, soția poetului Gh. din Moldova (Kernbach). A fost profesoară de pedagogie și a scris lucrări didactice în această specialitate: L'effort volontaire, Bruxelles 1913, L'éducation manuelle (ibid.), Elemente de Pedagogie, Elemente de Metodică, etc.

Contaminare (Fon.). Inlocuirea unui sau mai multor sunete ale unui cuvânt cu unul sau mai multe sunete ale altui cuvânt sinonim sau în antiteză cu întâiul. De ex. cuvântul slav „takojdere" = „de asemenea" contaminându-se cu cuvântul românesc „așa" a devenit „așijdere".

Contant d'Ivry Pierre, arhitect franc. (n. 1698 † 1777), autorul unei bune părți din Palais Royal din Paris și a unui plan de reconstruire a bis. Madeleine.

Contarini, distinsă familie nobilă venețiană, din care au făcut parte șapte dogi ai Veneției. Ludovico C. a prezidat congresul de Westphalia, reprezentând republica Venețiană.

Contești (2044 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Lespezi. Formată din satele: Conțești și Valea Seacă. Primăria la Valea Seacă. P. U. și G. Pașcani la 6 km.

Cont-curent convențiunea expresă sau tacită între două părți de a se credita în mod reciproc. Plata făcută de unul dintre contractanți nu se trece imediat la amortizarea unei anumite datorii ci, datoriile și creanțele fiind înscrise separat, compensația făcută la anumită perioadă între suma datoriilor (credit) și cea a creanțelor (debit) va stabili „soldul", adică datoria sau creanța finală. Dobânzile se socotesc deosebit, după fiecare înscriere (poziție), dela data înscrierii. Pozițiile nu au însă ființă deosebită, adică ele nu pot fi obiectul unor transacțiuni deosebite, cu încheierea soldului recunoscut de ambele părți contractante, încetează natura (capital) dobândă, comision etc.) pozițiilor anterioare.

Conte (comite), titlu nobiliar între duce și baron. La vechii Germani și în imperiul Francilor C. era șeful administrativ al unei circumscripții numite pagus, germ. Gau. Funcțiunea de C. devenind ereditară, moșiile ce le primiau în loc de salar, au devenit proprietatea lor. Din sec. al XV încoace cuvântul C. devină titlu de noblețâ.

Contemplație (filos.), 1. la Aristoteles; gândirea ca opus al activității: viața contemplativă, viața activă. In estetică: stare de spirit ce se absoarbe în obiectul gândit, uitând de existența celorlalte lucruri și chiar propria individualitate (v. empatie). In literatură: speță de poezie lirică, în care poetul își exprimă, prin

procedeul estetic arătat, seninătatea sau liniștea sufletească, privind natura, viața omenească sau rostul existenții și al întâmplărilor (v. pastelul, oda, elegia, meditația, misticismul).

„Contemporanul", numele diferitelor reviste: 1. C. rev. rom. din Iași cu tendințe socialiste, a tânărului partid soc. dela 1880. Colaborează aici cu poezii: A. C. Cuza, N. Beldiceanu, G. din Moldova (G. Kernbach), O. Carp, T. Sperantia (cu „anecdote") A. Stavri, A. Bacalbașa. Cu drame: V. Morțun; cu nuvele: Ștefan Basarabeanu; Sofia Nădejde, cu studii sociale, și mulți alții semnând cu pseudonime; dar mai ales criticul I. Gherea; 2. C. („Sovremjennik") rev. rusă f. importantă în epoca dela 1846 înainte, la care colaborează și se disting criticii Bjelinsky, Cerniszevskij, Dobrolubov (v. c.), condusă de Nekrasov și Panajev (v. c.), în care Panajev publică, ca „umplutură redacțională", în 1847, un fragmet al lui Turgenjev, „Khor și Kalinič", adăugându-i subtitlul „amintirile unui vânător" și care-l face celebru pe T. Tot aici T. publică și versuri. Nekrasov a continuat ziarul lui Puszkjn, C, înființat de acesta la 1836 (v. Sovremjennik).

Contenciosul administrativ. Funcționarii publici sunt obligați să-și facă datoria, respectând legile și neabuzând de drepturile ce le-au fost date prin legi. Dacă ei fac contrarul, cetățenii au putința de a-i da în judecată anume organizată spre a judeca actele administrative nelegale, de acest fel, în fața C. a. Curtea de Apel și Curtea de Casație au atribuții de C. a. In afară de aceste instanțe jud. și alte numeroase autorități au atribuțiuni de C. a. înființate prin legi speciale și care pot judeca numai neînțelegeri ivite din aplicarea acestor legi.

Conțești (3283 loc.), jud. Teleorman, pl. Zimnicea. P. U. și G. Smârdioasa la 8 km.

Continent. Partea solidă, uscată, a pământului formează C.-e. Aceste sunt grupate în două: Lumea veche și cea nouă. Lumea veche este compusă din: Asia, Africa și Europa, iar lumea nouă din cele două Americi și Oceania La acestea se adaogă continentul Austral (Antarctis), descoperit în ultimul timp și cercetat anul acesta de expediția lui Byrd. Uscatul cuprinde apr. 142 miloane kmp. împărțiți astfel:

Europa	10.077.000	kmp.
Asia	43.958.000	„
Africa	29.921.000	„
Lumea veche	83.956.000	kmp.
America de S.	18.342.000	„
America de N.	24.455.000	kmp.
Oceania fără Insulinda	8.972.000	„
Lumea nouă	51.769.000	kmp.
La acestea, dacă se adaugă Antarctis cu	14.300.000	kmp.
face pentru pământ o supraf. de	150.025.000	kmp.

adică apr. 29% uscat din supraf. pământului (v. c.).

Contingent, numărul sau efectivul stabilit dinainte. C. armatei (v. c.). Fixarea dinainte, în sume precise a întratelor, impozitelor, etc. De ex.: C. e cantitatea fixată dinainte, cât are să producă fabricile de spirt, de bere sau de zahăr.

Contingent (logică) este termenul (sau ideea) față de care opusul lui nu cuprinde nici o contradicție, sau care nu este necesar (Chr. Wolff).

Contingență (filos.), 1. lipsă de necesitate logică; 2. Insușirea unui fapt (lu-

cru) de a se putea produce sau nu în viitor; 3. Față de o lege generală, un lucru e contingent, când nu consistă din aplicarea acestuia, ci din vreo întâmplare neprevăzută, accidentală. Opus: necesitate.

Contingentul armatei. Se numește numărul tinerilor recruți, pe care armata îi încorporează anual din întreaga clasă a anului, purtând ca număr de ordine numărul anului când sunt încorporați. Ex. Ctg. 1930. Se votează de corpurile legiuitoare.

Continue, v. Constrictive.

Continuitate, principiul de —, (filos.) este un principiu formulat cu predilecție de Leibniz: „Totul se desfășură gradat în natură și nimic prin salturi". Este o repetare a dictonului: „Natura non facit saltus". În schimbările naturii au loc înlănțuiri imperceptibile a căror sumare este considerabilă. Acest principiu e o formulare anticipată a evoluției, necunoscută pe atunci. L. admitea dealtfel o „conexiune gradată între spețe". La fel este pentru el C. între conștient și inconștient, prin „micele percepțiuni" sau „percepțiuni insensibile", care prin sumare duc la „apercepție".

Conținut (logică). Comprehenziune, C. este esențial când însușirile sale sunt acelea care servesc la definirea logică a noțiunii și accesoriu sau accidental când însușirile sale sunt niște însușiri oarecare (v. Comprehenziune).

Contopire (psihol.). După Wundt, C.-a psihică constă din asocierea simultană a elementelor psihice (senzații, sentimente), informațiuni (complexe) sufletești, care le trăim ca atare, fără ca să trăim și elementele componente ale acestor complexe. C.-le sunt intensive: C.-ri de senzații și sentimente, și extensive, (ex. C.-a reprezentărilor văzului și ale tactului în reprez. spațială), când se leagă laolaltă elemente asemeni cu elemente diverse, predominând unele dintr'însele.

Contor electric: măsoară energia electrică consumată. C. cu motor indică consumația măsurând numărul rotației unui mic motor; sunt C. care indică consumația cu ajutorul unui mic mecanism de orologiu, influențat în anumit mod de curentul electric.

Contraalizeu, vânt continuu, format din curentul de aer superior și contrar alizeului (v. Alizeu).

Contra-amiral (milit.). În marină, în ierarhia militară, ofițer general de grad corespunzător celui de general de brigadă. Este imediat sub gradul de vice-amiral (v. c. Amiral).

Contra-atac (milit.). Acțiune ofensivă a unei trupe, care trece brusc dela defensivă la ofensivă.

Contrabandă (dr.), este în sens larg orice comerț făcut prin nerespectarea legilor fiscului. În sens m. restrâns e comerțul făcut prin nerespectarea legilor vamale (ex. importul sau exportul clandestin). Introducerea de mărfuri prohibite sau supuse la anumite taxe de impozit, prin fraudarea statului.

Contrabas cel mai mare dintre instrumentele de coarde cu arcuș, în forma violinei, de o mărime de aproape 2 m. Are 4 coarde, arcuș scurt puternic. Tonurile sale adânci formează baza orchestrei.

Contract de închiriere, este o convenție prin care proprietarul unui bun, mobil sau imobil îl cedează spre folosință chiriașului pe baza unor condițiuni și pentru un termen fix.

Contract colectiv, convenție făcută între patroni și muncitori, în care se stabilesc de acord, condițiile de lucru, prețul și timpul lucrului. De obiceiu C. cl. regulează condițiile de muncă ale tuturor muncitorilor dintr'o ramură industrială.

Contracte aleatorii, sunt acelea în care fiecare din părți se angajează să dea sau să facă un lucru socotit echivalent cu șanse de câștig sau de pierdere pentru amândouă din părți, după întâmplarea unui eveniment nesigur. Ex.: contractul de rentă viageră este a.; deasemeni contractul de asigurare, jocul și prinsoarea, etc.

Contractilitate (biol.), proprietatea substanței vii de a se contrage.

Contracțiune (Fon.). Transformarea a două vocale independente într'o vocală unică sau într'un diftong. De ex. cuvântul vechiu românesc „nuăr", în două silabe, s'a contractat în „nor".

„Contractul social" (politică, dr.) este o teorie politică formulată de filos. engl. John Locke, după care puterea statului rezultă dintr'un contract de asociație între cetățeni. Aceasta idee se regăsește la Epikuros, Hobes, Spinoza. J. J. Rousseau scrie un tratat întreg intitulat „le Contract social", în care el se silește să dea un plan de reconstruire a societății, plecând dela ideea că toți oamenii sunt egali și că ei toți vor trebui să participe la conducerea societății. Multe din utopiile C. s. al lui Rousseau au fost puse în aplicare de către revoluția franc. și mai ales de Convenție.

Contradicție (logică). 1. Opunere de înțeles a două idei sau judecăți prin faptul că una neagă ceeace afirmă cealaltă. 2. Două noțiuni sunt conradictorii când stau în raportul de ordonare, prin care înlăturându-se una dintrinsele, rezultă în mod necesar cealaltă, și afirmându-se una, se exclude cu necesitate a doua. Ex.: pozitiv—negativ. — Noțiunile contradictorii sunt două noțiuni coordonate ce epuizează, ele singure, complect sfera supraordonatei lor: între ele nu mai există nici un termin comun, spre deosebire de cele contrarii. Același lucru despre judecățile contradictorii (v. fig.) cf. Principiile gândirii logice.

Contraescarpă (milit.). În fortificație se numește panta zidului din partea din afară a unui șanț sau tranșee, socotind în afara șanțului, partea dinspre inamic. (v. fortificație).

Contra-fort. Picior sau stâlp de reazăm a unui zid dintr'o zidărie, care supoartă o greutate, cu scopul de a putea suporta într'un anumit punct o presiune aspra zidului, mărindu-i astfel stabilitatea. Se construiesc atât în interiorul cât și în exteriorul zidăriei.

Contrapoziție (logică), opunere, răsturnarea unei judecăți pozitive într'una negativă și invers.

Contrapunct, termen muzical, indicând o anumită fază a studiului teoretic-practic muzical.

Contrasignare (dr.). Într'o monarhie constituțională, orice iscălitură a regelui pe o lege, un regulament, un decret de numire, nu este valabilă până nu este iscălită de un ministru, care astfel își ia răspunderea. C. este prevăzută de constituție.

Contrast. 1. opoziție, nepotrivire, neasemănare; 2. (psihol.). Deosebirea puternică între senzații (percepții). De ex. coloarea roșie contrastează cu verdele. Privite alături ele par mai puternice; dulcele contrastează cu amarul; etc. C.-ul e simultan sau succesiv, după felul în care se prezintă excitantele: odată sau unul după altul.

Contra torpilor (marină). Este un vas de războiu de tonaj mic și cu viteză mare cu destinația de a urmări și lupta cu torpiloare având ca armament principal pe lângă artileria de bord și tuburi de lansat torpile.

Contremin, speculațiune de bursă pt. reducerea cursurilor.

Contribuție, 1. dare, impozit (v. c.); 2. participare la anumite cheltuieli publice, ori la lucrări publice; 3. participare la evenimente, la crearea ori desvoltarea unor fapte, etc. De ex.: C. Românilor ardeleni la opera întregirii neamului, C. cărților bisericești la formarea limbii rom. lit. (v. impozit).

Control (milit.). Controalele sunt registrele în care un corp sau o unitate ține în scris situația cu evidența ofițerilor, trupei și animalelor. Ex.: Controlul ofițerilor de rezervă.

Contumacie (dr.), v. În contumaciam.

Contur (franc.), linie care limitează o suprafață. Conturul unei suprafețe este linia care o limitează. C. unui corp: suprafața care limitează volumul corpului.

Contuziune, lovire cu un corp fără tăiș, care produce o sfărâmare a țesutului lovit.

Convalescență, întremarea după o boală.

Convent (lat.), 1. întrunirea membrilor cu drept de vot ai unei mănăstiri sau ordin călugăresc; 2. Supremul for bisericesc la protestanți, compus din delegați clerici și laici.

Convenția, e înțelegerea între state pe chestiuni politice economice și de drept.

Convenția dela Geneva, încheiată în acest oraș, la 1864 pentru apărarea bolnavilor și invalizilor în războiu, fixând neutralitatea medicilor și infirmierilor, care poartă semnul crucea roșie, emblema orașului Geneva. În 1906 C. a fost revizuită și înnoită. E așa numita „crucea roșie internațională".

Convenția dela Paris (dr. și istorie), s'a ținut (1856), în urma războiului Crimeic (1854), deslănțuit mai ales de Anglia, care-și urmăria asigurarea expansiunii și în Principatele Române. Prin C. se înlătură protectoratul Rusiei asupra Principatelor Rom., care trec sub „ocrotirea" marilor puteri. Rusia este îndepărtată dela gurile Dunării și retrocedează Moldovei trei județe din Basarabia: Cahul, Ismail și Bolgrad. Plenipotențiarul francez Valewscky, propune la încheierea C. unirea Principatelor, dar se opun Austria și Turcia, așa că se decide să se consulte Românii ce formă de organizație vor. Este întâia aplicare a principiului autodeterminării la noi. O comisie delegată de marile puteri vine în Principate și adunându-se „Divanurile Ad-hoc" (v. c.), la 1857 se face consultarea prin plebiscit, cerută de puteri, conform cu „declarația celor patru puncte" (v. c.). Delegația duse aceste dorințe congresului la Paris, care ne dădu Convenția Constituțională, admițând numai parțial dorințele Românilor: nu ni se permitea unirea și printul comun, dar se înființa la Focșani o „Comisie Centrală" având scopul pregătirii Unirii Principatelor. Fiecare Principat avea o adunare legiuitoare, compuse din Cameră și Senat, ce lucra cu ajutorul Comisiei Centrale. Comisia centrală legifera numai în chestiuni de regim vamal, telegrafo-poștal și monetar, comune ambelor Principate. C. d. P. este o constituție.

Convenția „națională", adunarea revoluționară, care în Sept. 1792 a urmat

adunării legislative în Franța. A proclamat Republica, a condamnat pe Louis XVI (v. c.), a creiat comitetul Salvării publice („comité de Salut public") și a trimis propagandiști în întreaga Franță, pentru a exalta patriotismul cetățenilor. A fost sguduită de multe neînțelegeri interne și a avut multe încurcături, dar a izbutit să înfrângă pe regaliștii Vendée-i și din Midi și să lasă victorioasă împotriva Europei, ce se coalizase contra Franței, încheind tratatul dela Bâle, cea dintâiu izbândă diplomatică a Republicei. Conv. a introdus multe instituții vestite: École normale, École polytechnique, Bureau des Longitudes, Muzeul de ist. naturală, Conservatorul de muzică, Sistemul metric; a întemeiat Institutul (v. c.) Franței. A fost înlocuită de „Directoriat" în 26 Octombrie 1795.

Convenție vamală, înțelegere între două state privitor la tariful vamal aplicat între ele. C. se încheie de obiceiu pe zece ani în împrejurări normale. Sunt mai multe feluri de C.; cele mai importante sunt: Convenția tarifală, care fixează articolele cărora un stat le asigură vamă favorabilă altui stat; apoi C. care asigură favorul cel mai mic și cel mai mare și în care părțile contractante se obligă a-și acorda aceleași favoruri vamale pe care le vor da unui al treilea stat.

Convergent, 1. Un fascicol de drepte sau raze se zice C., când acestea se apropie una de alta.

Convergență, 1. In optică un fascicol de raze se zice convergent, când direcțiile razelor se întâlnesc într'un punct; 2. în matematici o serie (v. c.), se zice convergentă, dacă suma primilor n termeni ai seriei, tinde către o limită finită și bine determinată, când n crește nemărginit; această limită se zice suma seriei convergente.

Convergență (biol.), devenirea asemănătoare a unor organisme sau organe inițial diferite în urma adaptării la condiții de viață asemănătoare (aripa păsării și aripa liliacului).

Conversiune, 1. (logică). Răsturnarea unei judecăți prin înlocuirea reciprocă a subiectului și predicatului ei; 2. (sociol.) Trecerea dela o confesiune la alta în urma schimbării convingerilor religioase și de obiceiu, după o criză (sguduire emotivă) adâncă. In acest caz C. se mai zice și **Convertire**.

Conversiune, în finanțe înseamnă transformarea unui împrumut cu scop de-a obține condițiuni mai favorabile, fie interese mai mici, fie înlesniri privitoare la amortizarea capitalului.

Conversiune, v. Repetiție.

Convertit, cel trecut la o altă religie, cel care părăsind vechile sale principii a fost convins să accepte alte păreri.

Convertizor (chim.), v. Fierul.

Convex, se spune despre suprafețele străbme. Ex.: fața exterioară a unei sfere goale se numește convexă, iar fața interioară concavă. In Optică lentilele pot fi biconvexe, planconvexe, concavconvexe, după cum au 1. ambele părți convexe; 2. una plană și cealaltă convexe; 2. una plană și cecalaltă convexă (fața convexă fiind mai curbată decât cea concavă). Hipermetropia se corectează cu lentilă C.

„Convorbiri Critice", rev. lit. rom. Apare la 1907 sub direcția lui Mihail Dragomirescu, având ca directivă selecționarea talentelor și operelor și ca criteriu neinfluențarea aprecierilor criticului de către conținutul operei de artă, și valorificarea operei numai în raport cu frumusețea ei obiectivă. Colaborează aici: D. Naum, Cincinat Pavelescu, Gh. Orleanu, Ciru Oeconomu, Radu Rosetti, Corneliu Moldovanu, P. Cerna, I. Minulescu, H. Frallo, A. A. Naum, M. Săulescu, A. Mândru, N. Davidescu, Al. Stamatiad, Donar Munteanu, M. Codreanu, Victor Eftimiu, etc., cu poezii. Apoi: E. Gârleanu, N. N. Beldiceanu, Liviu Rebreanu, Chiru Nanov, Eugen Lovinescu, Ion Dragoslav, cu schițe și nuvele. M. Dragomirescu și Eug. Lovinescu, fac critică, iar A. de Hertz și M. Sorbul (Smolskj) scriu teatru. Directorul rev. a relevat talentele lui P. Cerna, Em. Gârleanu, L. Rebreanu, Corn. Moldovanu, M. Sorbul și I. Dragoslav.

„Convorbiri economice", o lucrare importantă a lui Ion Ghica, în care acesta publică (1865—76) o serie de studii diferite de economie politică (Creditul, munca, împrumuturile statului, proprietatea, industria, finanțele, etc.), în formă de povestiri și dialoguri scrise pe înțelesul tuturor și adesea într'un stil spiritual. Alături de probleme economice. Ghica discută și alte chestiuni: politice, sociale și dă unele portrete ce sunt și azi modele ale genului (Cișmegiul, portretul lui Mavrogheni, etc.). E una din cele mai însemnate scrieri de popularizare științifică, care și astăzi pot fi citite cu folos.

„Convorbiri literare", rev. rom. literară. Apare dela 1 Martie 1867 până astăzi, necontenit, fiind organul soc. „Junimea" din Iași, sub redacția lui Iacob Negruzzi și având de scop „a reproduce și răspândi tot ce intră în cercul ocupațiilor literare și științifice. Activitatea C.-lor lit. se confundă cu cea a „Junimei" până la 1895, când se retrage d. I. Negruzzi. La 1900, primesc un nou comitet de redacție. In 1902—1906, direcția rev. trece profesorului Ion Bogdan, în 1907 prof. S. Mehedinți și după războiu prof. Tzigara Samurcaș. Epoca de glorie a rev. coincide cu activitatea critică dela Junimea a lui Titu Maiorescu, prin care acesta imprimă literaturii rom. o „direcție nouă", atât în proză cât și în poezie (v. Maiorescu) și când publică aici V. Alecsandri, unele comedii cantonete (1867), și „Pastelurile" (1868), Creangă poveștile sale (1867—1886) și Amintirile, iar Eminescu poeziile sale cele mai frumoase, Slavici și Gane, nuvelele lor, Caragiale, piesele de teatru (1879—1896), etc. Alți colaboratori m. însemnați: C. Negruzzi, Iacob Negruzzi, A. D. Xenopol, Panu, Lambrior, P. P. Carp (cu traduceri); și poeții „minori": Veronica Micle, Bodnărescu, Șerbănescu, Petrino, Matilda Cugler-Poni. Mai târziu: I. Al. Brătescu-Voinești, Duiliu Zamfirescu, A. C. Cuza, Popovici-Bănățeanul, Victor Vlad-Delamarina (poet dialectal bănățean), Anton Naum, I. Bassarabescu, D. C. Olănescu, M. Dragomirescu, I. Rădulescu-Pogoneanu, P. P. Negulescu, Rădulescu-Motru, D. Evolceanu, St. Orășeanu, Teohari Antonescu, ș. a. De pe la 1888 C. I. apar la București (v. Junimea).

„Convorbiri pedagogice", revistă pedagogică apărută în Banat în anii 1886—1888 sub direcțiunea învățătorului Petru Stoica din Satul Nou.

Convulsii, spazme, contracțiuni musculare generalizate, repetate și involuntare, date de iritațiuni ale sistemului nervos central.

Coogan Jackie, artist de cinematograf american (n. 1914), al cărui talent l-a remarcat Ch. Chaplin. In 1924 avea un venit de un milion de dolari anual. Roluri celebre în filmele: Vânzătorul de haine vechi, Twist Oliver, etc.

Cook James, celebru navigator engl. (n. 1728 † 1779). A făcut trei expediții în Oceania, dar a fost ucis de sălbateci în ins. Sandwisch. El și cu Niebuhr au început seria călătoriilor științifice.

Cook, 1. (Arhipelagul —), Grup de ins. engl. din Polinezia, între ins. Tonga și Taiti. — 2. C. (strâmtoarea) în Oceania între cele două mari insule ale Noueiu-Zeelande.

Coolgardie, oraș din Australia de V. pe malul unui lac sărat. Intemeiat în 1892, în mijlocul unei regiuni aurifere (Yilgarn), formată din filoane de cvarț, unele dând chiar 30 gr. aur la tonă. Regiunea este un deșert fără apă și fără combustibil. S'au format parcuri, apa se aduce dela Perth. Combustibilul la fel. Are aproape 5000 loc. In regiunea din prejur se găsește o telurură naturală de aur, argint și mercur, numită Coolgardită.

Coolidge Calvin (n. 1872) advocat, guvernatorul statului Massachusetts, membru al partidului republican, în 1921 vicepreședinte, dela 1923 președinte al Statelor Unite Nordamericane.

Coolus René Will zis Romain, autor dramatic franc. (n. 1868). A scris: Amants de Sazy, și Antoinette Sabrier, Coeur à coeur lucrări pesimiste și cu ascuțite observații.

Cooper Fenimore James, romancier american (n. 1789 † 1851). A scris: The Pilot, The Last of the Mohicans, The Prairie, The Pioneers, The Pathfinder, ș. a. povestiri epice de aventuri, care au devenit populare, valoroase prin reconstruirea dramatică a moravurilor sălbatice observate la triburile indiene, aproape dispărute azi. C. e unic în această privință.

Cooperație = asociație. In econ. politică C. este o asociație de muncă care constă din reunirea mai multor indivizi cari fac același fel de muncă, fiecare în vederea ușurării și amplificării producțiunii. Prin C. se economisește și timpul și se poate perfecționa producția. C. poate lua ființă și în vederea consumației, creditului, asigurărilor (v. Societăți cooperative).

Coordonate, elementele care servesc pt. fixarea poziției unui punct în plan sau în spațiu; cele mai des întrebuințate sunt C. carteziene rectangulare; în cazul acestor C. sistemul de referință în plan este format de două axe perpendiculare, din care una se numește axa absciselor, iar alta axa ordonanțelor. Poziția unui punct din plan este atunci fixată prin două mărimi, care reprezintă distanțele punctului la cele două axe.

Coordonate geografice sau **pământești**, sunt elementele cu ajutorul cărora se poate determina poziția unui punct pe suprafața pământului. Acestea sunt: Longit., latit., la care se mai adaogă altitudinea (v. c.),

Cop, oraș din Cehoslovacia. Este cel mai N.-ic punct al Tisei mijlocii și centrul unui basin de scufundare Atrage multe ape: Someș, Borșava, Latorica, Laborec, etc.; formează și o regiune de divagare.

Copăcenii-Mogoșești (5085 loc.), com. rur., jud. Ilfov, pl. Vidra. Formată din satele: Copăcenii de Jos, Copăcenii Sf. Ioan, Mănăstirea, Mogoșești, Varlam. Primăria în Copăcenii de Jos. Medic, spital. P. U. și G. Jilava la 9 km.

Copaciu, Hatmanul, boier moldovean pe timpul lui Bogdan al II al Moldovei († 1511). Atacând pe Tătarii, care năvăliseră și prădaseră Moldova, tocmai când ei treciau Nistrul, C. cu armata sa mică, e înconjurat și omorît în luptă, împreună cu 700 călăreți.

Copal (chim.), rășină transparentă, galbenă-chihlibarie, extrasă din coaja unor arbori (Valeria indica, Guibourtia copalifera, Dammara australis, etc.), de consistență solidă care se topește la 180—340°, fiind întrebuințată în industria lacurilor (vernisurilor).

Copălău (2166 loc.), com. rur. jud. Botoșani, pl. Frumușica. Formată din satele: Copălău și Cotul-Rusi. Primăria în Copălău. P. U. și G. Botoșani la 19 km.

Copalnic, (jud. Soln.-Dăbâca), mănăstire în sec. al XVIII.

Copanca (3254 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Căușani. Formată din satele: Copanca și Leontina. Primăria în Copanca. P. U. și G. Căușani la 16 km.

Copeau Jaques, critic francez, dramaturg și artist (n. 1879), directorul teatrului cu tendințe nouă Vieux-Colombier. Opere: Critiques d'un autre temps (critică dramatică); La maison natale (piesă de teatru).

Copeica, monedă ruscască, $^1/_{100}$ a unei ruble.

Copenhaga, capit. Danemarcei. v. Kjobenhavn.

Copepode (zool.), ordin al crustaceelor (v. c.).

Copernic Nicolaus (n. 1473 † 1543), canonic din Frauenburg, astronom germ. de origină polonă. El a enunțat întâiu cu hotărîre mișcarea heliocentrică a Pământului și a planetelor (mișcare în jurul Soarelui). Mișcarea zilnică (și) anuală a corpurilor cerești în jurul pământului este numai aparentă, ea se datorește în realitate rotației Pământului în jurul axei sale resp. revoluției în jurul Soarelui. Principiile sale sunt descrise în cartea: De revolutionibus orbium coelestium.

Copii legitimați sunt acei născuți înafară de căsătorie, dar cari dobândesc toate drepturile copiilor legitimi (v. c.), când tatăl lor se căsătorește cu mama care le-a dat naștere. Ei sunt considerați că au fost totdeauna Români, chiar dacă mama lor nu era Română, din moment ce tatăl lor, care i-a legitimat e cetățean rom. (v. cetățenie). **Copii legitimi**, sunt copii născuți din căsătorie legitimă a părinților.

Coppée François, poet și autor dramatic (n. 1842 † 1908). Foarte popular și simpatizat pentru că în versurile sale s'a inspirat din viața pariziană a straturilor foarte modeste, traducând cu meșteșug durerile și bucuriile celor mici și slabi („les Humbles"). Aceasta e partea cea mai originală a lui C. alături de poeziile din culegerea „Promenades et intérieures", care și ele își găsesc inspirația tot în foburguri și mahalale pe care le descrie cu drag și cu farmec. Alte col. de poezii: Poèmes, Récits et Elégies, Cahier rouge, Les Paroles Sincères. Popularitatea lui C. s'a afirmat cu piesa într'un act în versuri „le Passant" (1869). A scris și povestiri: Luthier de Crémone, Sever Torelli, les Jacobites, Pour la Couronne, etc.

Coprolite (geol.) se numesc materiile fecale fosile — pietreficate — ale animalelor antidiluviene, bogate în fosfați, întrebuințate la fabricarea îngrășămintelor chimice (v. Guano).

Copșa-Mică (1972 loc.), com. rur. jud. Târnava-Mare, pl. Mediaș. Judec. Mediaș. Of. P. local. G. locală.

Coptă, Limba —, forma populară a limbii antice egiptene faraonice. Între sec. al II și VIII d. Chr. a avut o literatură creștină bogată. Năvălirea Arabilor a pus capăt culturii copte. Ca limbă vorbită a trăit până în sec. al XVII, când a fost definitiv înlocuită de limba arabă. Astăzi servește ca limbă bisericească sectei monotelite din Egipt. Mulțumită limbei copte, s'au putut traduce textele hieroglife de Champollion.

Coptii, populație egipteană actuală, care, pentrucă a păstrat principalele caractere ale vechilor locuitori ai Egiptului sunt considerați ca descendenți ai acestora.

Copulă (logică) = legătură. Vorba care leagă subiectul cu predicatul. La judecățile ale căror predicat este exprimat prin alte verbe decât auxiliare, copula lipsește. Deobiceiu copula se exprimă prin verbul a fi: Dreptunghiul e s t e un patrulater. C. are în logică numai o funcțiune verbală.

Copyright (cit. copirait), drept de autor sau editor.

Coquelin, 1. **Benoît Constant**, artist de teatru francez și director de teatru (n. 1841 † 1909). A interpretat cu mult talent mai multe roluri comice, câștigând renume prin felul cum a jucat pe Cyrano de Bergereac. 2. Fratele său **Ernest** (n. 1848 † 1909) tot artist; a interpretat în deosebi roluri din piesele lui Molière.

Corabia (ca. 10.000 loc.), com. urbană, reședința plășii Dunărea, din jud. Romanați. Situată pe malul Dunării. Se găsește la 42 km. de Caracal spre S. Are judec. de Ocol, Stație C. F. R., Oficiu vamal. La 12 Mai 1877 s'au tras primele obuze din această localitate, contra Turcilor. A fost bombardat însă de vase turcești. Pe aici au trecut primele trupe române (12 Aug. 1877) de au ocupat capul de pod dela Măgura) (mal. drept). Podul construit la Siliștioara-Măgura a servit la trecerea trupelor românești, care au împresurat Plevna.

Coraișiții, trib arab, din care făcea parte și Mahomed.

Corâiul, munte însemnat în com. Goidești, jud. Buzău, între muntele Balaban și Zănoaga. Are păduri de brazi și pășuni excelente. Stâne de oi.

Corali (zool.), antozoare cu un schelet calcaros. Formează masive de roci calcaroase. Trăesc în mările calde și la adâncimi mai mici.

Coralilor, Marea —, partea din Oc. Pacific, cuprinsă între NE. Australiei, Noua-Guinee, insulele Solomon, Noile Hebride și Noua-Caledonie.

Coraligene, Insule —, v. Insule.

Coram publico (populo) (lat.), în public, în fața poporului.

Coranul, v. Koran.

Corassiune (geol.), se numește acțiunea modificatoare a aerului atmosferic, manifestată în cioplirea suprafețelor desgolite din relieful pământului cu ajutorul nisipului măturat și isbit de către vânturi.

Corbea Teodor din Scheiul Brașovului. Pisar și cancelar al Țarului Rusiei, căruia îi dedică o Psaltire, scrisă în versuri românești în 1720, tipărită în Chiew; dând și o ediție tipărită în Alba-Iulia (în 1725).

Corbi (2082 loc.), com. rur. jud. Muscel, pl. Râul-Doamnei. Formată din satele: Alexandria, Corbi, Poenărei, Piua, Sghiabu. Primăria la Corbi. Ocol silvic. P. U. Domnești. G. Schitu-Golești la 31 km.

Corbière Tristan Edouard-Joachim, poet franc. (n. 1845 † 1875). A scris: „les Amours jaunes", rămânând necunoscut, până ce Verlaine îl făcu (după-ce C. murise) cunoscut publicului. Versurile sale sunt melancolice și ironice, adeseori însă ciudate și obscure A reușit în portretele de marinari și în zugrăvirea vieții lor.

Corbin Alice, scriitoare americană (n. 1928). E codirectoare cu Harriet Monroe la: Poetry, A magazine of verse. A scris „The Spinning Woman of the Sky" și „Red Earth".

Corbița (2502 loc.), com. rur. jud. Tecuci, pl. Găiceana. Formată din satele: Bou-Roș, Buda, Corbița, Ocheșești Rădăcinești, Șerbănești, Strâmba și Țuțu. Primăria la Șerbănești. P. U. Podu-Turcului. G. Berheci la 26 km.

Corbul (zool.), v. Corvide.

Corbulo Gnaeus Domitius, general roman († 67) sub împărații Claudius și Nero, iar sub Tiberius pretor. Recucerește Armenia dela Parți. Nero gelos îl condamnă la moarte.

Corches Nicolae (n. 1809 † 1885) pictor de profesiune; tribun în armata lui Iancu, ia parte la lupta dela Fântânele în 6 Iulie 1849, unde armata ungurească, e zdrobită și P. Vasváry e omorît.

Concină, joc de cărți obișnuit mai ales în Mold.

Cord (anat.), v. Inima.

Corday d'Armont, Charlotte, fica unui nobil francez (n. 1768 † 1793). Indignată de excesele Teroarei din Revoluția franceză, ea pleacă la Paris și omorî pe Marat în baie, pentru ca să răsbune răul făcut Girondiștilor. A fost ghilotinată în 1793.

Corday Louis-Edmond Pollet, **zis Michel**, romancier franc. (n. 1869). Scrieri: les Embrasés, les Deux risques, Sésame sou la Maternité consentie.

Cordea (med. pop.), v. Tenia.

Cordești (2610 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Amaradia. Format din satele: Cordești, Băcești, Hurezanii-de-Jos, Dealu-Leului. Primăria în Cordești. Pere. P. U. Hurezanii-de-Sus. G. Bibești la 20 km.

Cordierita, (min.) Silicat aluminos de fier, magneziu, hidratat, de coloare gălbue, surie, brună și albastră în diferite nuanțe, component caracteristic al unor granite, gneisuri și granulite. Var. sa albastră transparentă, numită safir de apă, se întrebuințează ca piatră semiprețioasă în bijuterie.

Cordillera de los Andes sau **Anzil**, șir de munți din America de S. dealungul coastei Oc. Pacific. Formează un întreg sistem de culmi, continuare a Munților Stâncoși din America de N. Lung. 7500 km. cu lățimi variabile 200—800 km. Cea mai mare lățime este în dreptul golfului Arica, pe paralelul de 19° S. C. nu este uniformă. La N. este formată din lanțuri paralele cuprinzând între ele văi adânci. Așa sunt Sierrele din Colombia și Venezuela. Pe la mijloc, Sierrele se resfiră și cuprind între ele o serie de podișuri înalte: Bolivia sau punas peruviane, iar spre S. de 30° latit. S. lanțurile se strâng formând un adevărat zid înalt de nestrăbătut, care se termină cu un lanț prăbușit în parte (în Chili de S.). Între lanțurile Anzilor, se găsesc sau bazine interioare fără scurgere în afară, dar cu lacuri (Titicaca) sau văi ridicate. Peste tot, dealungul lor, Anzii au vulcani activi, mari, cari încheie cercul de foc al

Oc. Pacific. Ex. Aconcagua (6830 m.), Chimborazo, Tallima, etc. Apele care izvorăsc pe partea dinspre continent, sunt lungi şi merg toate spre Oc. Atlantic, prin fl. Orinoco, Magdalena, Amazon, La Plata, etc. Cele care izvorăsc pe versantul dinspre Pacific, sunt toate râuri scurte, torenţiale şi nu se pot întrebuinţa la navigaţie ca celelalte. Din pct. de vedere al vegetaţiei, C. are toate plantele dela cele ecvatoriale până la cele de climă rece, cum şi plantele alpine ale noastre.

Córdoba, oraş din Spania pe Guadalquivir; 80.000 loc. Vechea capit. a dinastiei Ommeyade; moschee frumoase, transformate în catedrale. A fost vestită în fabricaţia pieliăriilor fine (marochinării).

Cordon umbilical, buric.

Cordonul litoral este un dig natural, construit de mare din nisipuri, nămoluri şi pietrişuri la limita dintre apa mării şi apa fluviilor, într'un estuar sau la gura unor golfuri adânci. Dacă C. L. se formează la gura unui estuar, el închide la spatele lui o lagună, în care, nămolul adus de fluviu, se depune şi formează o deltă (v. c.). Când C. L. a fost construit la gura unui golf, are de scop să simplifice formele accidentate ale coastei şi să protejeze coastele contra acţiunii distrugătoare a mărilor. In spatele lor se închide o suprafaţă de apă liniştită transformând golful într'o lagună (v. c.). Ex. lagunele Comacchio, Razelm, etc. Când un cordon litoral este înconjurat de alte depozite fluviatile sau marine, îndepărtându-se astfel linia de ţărm, poartă numele de grind. Pe coastele bântuite de furtuni mari sau supuse mareelor, C. L. ia înălţimi ce întrec cu mult pe aceea a apelor celor mai mari. Pe coastele Dobrogei, înălţimea cea mai mare a c. l. este de 3 m. maximum. Câteodată el nu închide complect golful, lăsând o portiţă (v. c.) de comunicare între apele mării şi lagunii.

Cordova Gonsalvo Hernandez de —, general spaniol, supranumit marele căpitan (n. 1443 † 1515). S'a distins prin ocuparea oraşului Neapol din posesia Francezilor (1503). A ajuns astfel vicerege al posesiunilor spaniole din Italia sudică.

Corector (lat.), persoană încredinţată cu îndreptarea greşelilor de tipar într'o tipografie.

Corectura (lat.), îndreptarea unei greşeli. In tipografie îndreptarea greşelilor strecurate în textul cules.

Coree, dansul sfântului Vit, boală de nervi, caracterizată prin mişcări convulsive, mai ales ale membrelor şi ale capului. Frecventă la copii.

Coreea, penins. muntoasă în NE. Asiei, între marea Japoniei şi marea Galbenă. Forma pe vremuri un imperiu, anexat în 1910 de Japonia şi formând o colonie a acesteia. Ţară agricolă: orez, cereale, tutun, bumbac, aur, etc. Supr. 220.741 kmp. cu 19.100.000 loc. deci o densit. de 87 loc. pe kmp.

Coreei (Golful) sau Brougton bay, golf larg pe coasta de NE. a Coreei (M. Japoniei). Pe coastele sale sunt porturile: Gensan sau Woensan, Port Lazaref, etc.

Coreggio Antonio Alegri, celebru pictor italian (n. 1494 † 1534), care a exercitat aproape aceeaşi influenţă asupra picturii italiene din sec. XVI ca şi Michel Angelo. Fire lirică, înclinată spre erotic el se distinge prin realitatea cu care reprezintă trupurile omeneşti şi prin arta cu care utilizează efectele de lumină pentru a-şi valorifica elementele centrale ale operelor sale. A pictat mai ales subiecte din antichitate şi legende pioase creştine. Opere: Frescele cupolei Domului din Parma, Naşterea lui Isus (Dresda), Leda (Berlin), Iupiter şi Io (Berlin), Nunta sfintei Caterina (Louvre, Paris), etc.

Corelli. 1. Arcangelo (n. 1653 † 1713), violinist şi compositor din Italia de nord, a trăit în Roma şi München. Face parte din clasici, datorită sonatelor şi concertelor sale de vioară. 2. **Mary** (n. 1864), romancieră engl. A scris romane cu subiecte foarte variate

Coremagu (2473 loc.), com. rur., jud. Cetatea-Albă pl. Palanca. P. U. Olăneşti. Dist. 45 Km. de G. Cetatea-Albă.

Coresi, diaconul —, (sec. al XVI). In lit. rom. veche C. a fost socotit multă vreme ca un traducător, astăzi se admite că a fost un „meşter tipograf", adus din Târgovişte, de către Luca Hrisilă (Lukas Hirschler), judele Braşovu lui, pentru a tipări acolo cărţile religioase în rom., pe care Luteranii le hărăziau Românilor, căutând să-i atragă spre Luteranism. Tipăriturile lui C. sunt: Evangheliarul (Tetravanghelul) din 1651, Apostolul din 1563 sau 1570, Tâlcul Evangheliilor (Cazania, v. c.) din 1564 şi din 1580—81, Psaltirea Slavo-română (1577) şi Psaltirile (româneşti) din 1568 şi 1570. Limba textelor este, faţă de cea a epilogurilor lor, mult mai veche, ceeace dovedeşte că C. a utilizat traduceri mai vechi. Sunt multe forme şi greşeli comune textelor rotacizante şi trad. lui C. De aceea, N. Iorga, întâiu şi apoi d. I. A. Candrea, au susţinut că C. a adaptat textele rotacizante, eliminând unele forme vechi şi'n special rotacismul şi introducând limba vorbită în jurul Târgoviştei şi Braşovului. Tipăriturile coresiene alcătuiesc deci din acest p. d. v. a doua epocă de desvoltare a limbii noastre lit., după aceea a cărţilor msse.

Corestăuţi (4028 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Briceni. Formată din satele: Stănileşti-Colonişti şi Corestăuţi. Primăria la Corestăuţi. P. U. Briceni. G. Lipnic la 19 km.

Corfu, v. Kerkyra.

Corifeu, cel care stă în frunte, e căp, conducător, organizator. La Greci însemna şeful corului (v. corul).

Corindon (min.). Oxid de aluminiu, cristalizat, incolor sau colorat, transparent — translucid sau opac, cu luciu sticlos, fiind mineralul cel mai dur după diamant. Varietăţile sale frumos colorate, sunt pietre preţioase de calitatea I, ajungând sau întrecând uneori preţul diamantului. Varietăţi: Rubinul oriental, colorat în roşu; Safirul oriental alb sau albastru, var. sale albe adeseori fiind confundate cu diamantul; Topazul oriental, galben; Ametistul oriental, violet; Smaragdul oriental, verde. Majoritatea varietăţilor de C. se exploatează în orient: în insula Ceylon, Bengalia, India, China, Urali. Rubinul şi Safirul se prepară şi'n mod sintetic, din oxid de aluminiu colorat cu săruri de crom şi cobalt (metoda-Verneuil-Fremy). Varietatea de C. granulară sau amorfă, dură, opacă, bogată în oxid de fier, numită Emeri sau Smirgel — se exploatează în Asia mică, în insula Naxos şi'n Saxonia, întrebuinţată în stare pulverizată ca praf sau lipită pe hârtii pentru făţuirea şi lustruirea mineralelor, rocelor şi a metalelor. C. şi var. sale, în natură se găsesc în masa unor granite gneisuri şi în bazalte sau în nisipurile de aluviune a unor râuri. Granule de safir se găsesc şi în masa rocelor eruptive din Munţii Bihorului.

Corint, în grec. Korinthos, una din cetăţile înfloritoare ale vechei Grecii (Peloponez), rivala Atenei şi Spartei. Astăzi port la golful C. la intrarea istmul C., care leagă Moreea de Grecia continentală. Are 10.000 loc. Comerţ cu stafide, uleiuri şi cereale. C. are multe resturi de monumente elene şi romane.

Corint, Canalul —, lung de 6540 m. larg de 22 m. şi adânc de 8 m. Săpat în 1883. Inlesneşte navigaţia vapoarelor din Marea Adriatică şi Ionică în Arhipelag şi Marea Neagră.

Corinteni, epistolele către —, v. Pavel, apostolul.

Corintic, Ordin — (arhit.), cel mai bogat din cele cinci ordine. Se caracterizează prin capitel compus dintr'un coş (calathos), înconjurat cu o decoraţie de frunze de acant. Baza este attică sau ionică; friza foarte împodobită, iar cornişa variază în decoraţie şi proporţii. Modele de ordin C.: Templul Vesta la Tivoli; Panteonul şi templul lui Antoninus în Roma.

Coriolanus Gnaeus Marcius, patrician roman (sec. al V. a. Chr.). La început a adus reale servicii ţării. Mai târziu, când n'a fost ales consul, a luptat împotriva plebeilor şi a susţinut desfiinţarea tribunilor. Acuzat, judecat de tribuni şi condamnat la exil, el s'a refugiat la Volsci, duşmanii Romanilor, de unde a venit, în fruntea unei armate, împotriva Romei. O delegaţie de senatori, de poeţi, de auguri l-a rugat să renunţe la răzbunare, el n'a cedat decât în faţa unei delegaţii de femei, în fruntea cărora era mamă-sa Veturia şi soţia sa Volumnia, plângând. Se pare că Volscii l-au ucis. Cu acest subiect a scris Shakespeare o tragedie.

Coriolis Gustave-Gaspard, savant franc. (n. 1792 † 1843), membru al Academiei din Paris (1836) şi profesor de hidraulică la „Ecole des ponts et chaussées"; opera principală a lui C. este: „Traité de la mécanique des corps solides et du calcul de l'effet des machines".

Corium (anat.), Hypoderma, stratul conjunctiv al pielii care se află sub epidermă. In faza embrionară se formează din mesoderm. Din acest strat se fabrică prin tăbăcire, pielea.

Corlză (med.), v. Catar.

Corjenţi (5458 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Lipcani. Formată din satele: Balasineşti, Corjeuţi. Primăria la Corjeuţi. Of. P. local. G. Lipcani la 21 km.

Corlăteni (2099 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Centru. Formată din satele: Carasa, Corlăteni, Miclăuşeni, Vlădeni. Primăria în Corlăteni. Perc. locală. P. U. Dorohoi. G. Carasu la 3 km.

Corn de vânătoare, instrument de suflat, format dintr'un tub lung de metal, îndoit mai de multe ori, în formă de cerc, prevăzut cu pavilon şi îmbucătură. Poate emite numai tonurile naturale. Pentru a-l putea folosi în mai multe tonalităţi, a fost cu timpul perfecţionat prin introducerea tuburilor adiţionale. In orchestra modernă se folosesc corni cu ventile şi pistoni.

Cornaro, familie ilustră din Veneţia, din care au fost mai mulţi dogi; Caterina C. (1454—1510), soţia lui Iacob de Lusignan, ultimul rege al Ciprului.

Cornea (anat.) pelita transparentă a învelişului ochiului, situată în partea de dinainte a globului ocular; prin ea stră-

bate lumina în interiorul ochiului. V. ochiu.

Cornellie Pierre, mare poet dramatic franc. (n. 1606 † 1684). Atrage atenţia lui Richelieu cu comedia „Mélite", a cărei reprezentare (1629) are succes. Devine celebru cu tragedia „le Cid", ridicându-se mai sus decât toţi scriitorii vremii sale. Triumful cu „le Cide" e însoţit de o furioasă polemică („la querelle du Cide") ridicată de rivalii lui C. (Mairet, Scudéry, Claveret), care voiau să-i scadă meritele, în frunte cu Richelieu, ce-i devenise duşman şi datorită căruia cearta ajunge în faţa Acad. franc. Chapelin redactă atunci revistele „Sentiments de l'Academie", critică curtenitoare şi cu pretenţii de obiectivitate, dar pornită şi fără pricepere: admiratorii fără rezerve ai antichităţii se opuneau tendinţei de modernizare oarecum a genului, începută de C. Dar acesta scrie şi tragedii cu inspiraţie clasică: Horace, Cinna (1640), la Mort de Pompée (1643), Polyeucte, în care zugrăveşte personaje idealizate („aşa cum ar trebui să fie") şi care înfăţişau, dealtfel ca şi „le Cid", câte o virtute în luptă cu pasiunile ce trebuiesc învinse (onarea, în „le Cid", patriotismul, în „Horace", clemenţa, în „Cinna", sacrificiul pentru credinţă în „Polyeucte", tăria sufletească faţă cu nenorocirile soartei în „Nicomède"), folosind un stil şi un limbaj de strălucitoare frumuseţe şi creînd astfel o operă de superioară valoare morală. Poezia şi morala se îmbină în tragediile sale minunat, curgând în versuri clasice. Teatrul lui C. tinde să trezească admiraţia pentru personajiile şi situaţiile ce el ni le înfăţişează, folosind punerea în acţiune a „vremnui interes mare de stat" sau a pasiunilor puternice, care învăluiesc pe eroii tragediilor ceeace dă pieselor sale un mediu de acţiune istoric. Având ca ideal problema morală, face ca orice pasiune, chiar iubirea, să apară ca ceva trecător şi chiar ca o slăbiciune a caracterului. Datoria este ţinta ce trebuie s'o urmărească niște oameni integri. Ca tehnică, tragedia corneliană respectă regula celor „trei unităţi" (v. c.) din estetica lui Aristoteles şi din teatrul grec antic. Intriga pieselor sale e stârnită de mersul evenimentelor, ca şi teatrul spaniol, din care s'a inspirat. Dacă unele defecte ale tragediilor sale se explică prin atmosfera lit. a timpului şi prin pătrunderea raţionalismului prea mult în opera sa, toate calităţile minunate se datoresc în schimb geniului lui C. A mai scris o comedie de caracter, „...Le Menteur", şi a. lucruri mai puţin însemnate.

Cornellie Thomas, poet dramatic franc. (n. 1625 † 1709). A scris Ariane, Timocrate, Conte d'Essex, Festin de Pierre. A fost gustat de contemporani. Era fratele marelui Pierre Corneille, fără a ajunge măcar pe departe talentul acestuia.

Cornelia, fica lui Scipio Africanus, mama Gracchilor; rămasă văduvă cu doi copii, ea le-a dat o educaţie aleasă, inspirându-le dragostea pentru popor.

Cornelius Hans, filos., psihol. şi estetician germ. (n. 1863). Partizan al pozitivismului critic-idealist (v. conscienţialismul); monist în sensul lui E. Mach (v. c.), foarte înrudit în teoria cunoştinţii cu Berkeley (v. c.). Scrieri: Versuch einer Theorie der Existentialurteile; Psychologie als Erfahrungswissenchaft: Einleitung in die Philosophie; Elementargesetze der bildenden Kunst; Transzendentale Systematik, Kunstpädagogik; Vom Wert des Lebens, etc.

Cornelius Nepos, cunoscut istoric roman (n. ca. 94 † 24 a. Chr.). Din opera sa bogată (Annales, Chronica, 16 libri de viris ilustribus, etc.), ni s'au păstrat fragmente: un mic manual scris pt. şcoală, o colecţie de biografii a câtorva generali romani, greci şi cartaginezi.

Cornelius Peter, pictor germ. (n. 1783 † 1867), distins mai ales prin fresce imense, cu caracter epic şi filosofic. Decoraţiunea Glyptotecei din München, Decoraţiunea bis. Sf. Ludovic, Faţada muzeului regal din Berlin. Execuţia tehnică a operelor sale e academică şi lipsită de căldură.

Cornellus Peter, compozitor germ. (n. 1824 † 1874). Unul din liricii cei mai importanţi ai secolului al XIX, trăind foarte aproape de Liszt şi Wagner, propagandist al ideilor noui în muzică. A trăit la Weimar şi în München. Din compoziţiile sale, remarcăm celebrele cicluri de lieduri: „Tatăl nostru", „Jale şi mângâiere", „Cântările miresei" şi „Cântece de Crăciun". La 1858 se reprezintă la Weimar opera sa comică „Bărbierul din Bagdad". La 1865 opera „Cidul". Remarcabile sunt corurile sale şi ultimul său op, opera „Gunlöd". A tradus textele diferitelor opere a lui Berlioz, Pergolesi, Gluck şi cartea lui Liszt referitoare la muzica ţigănească.

Cornereva (3784 loc.), com. rur. jud. Severin, pl. Teregova. Of. P. local. G. Cruşovăţ la 19 km.

Corner-klck (engl. lovitură de colţ). La jocul de football, dacă mingea iese din teren peste linia de poartă, ultimadată fiind atinsă de un jucător din defensivă, atunci mingea se readuce în joc prin baterea ei în direcţia porţii de către un jucător din ofensivă, din colţul format de linia de poartă şi tuşe.

Corneşti-târg (3921 loc.), com. rur., jud. Bălţi, reşed. pl. Corneşti. Of. P. T. T. local. La 1 km. de Staţia C. F. R. Perival.

Cornet, aparat ce se întrebuinţează în telefonie şi mai ales în telefonia fără fir, pentru ca recepţiunile de muzică, ştiri, etc., ale posturilor de radio, să fie auzite cu mai mare intensitate fonică. Construcţia cornetului acustic electro-magnetic se bazează pe acelaşi principiu ca receptorul telefonic, cu singura deosebire că este mai sensibil. Pentru micşorarea pe cât mai mult posibil a zgomotelor redate de acest aparat, provenite prin emisiune sau a descărcărilor atmosferice, se dă o deosebită atenţiune la fabricarea acelor cornete, făcându-se din carton presat, lemn şi în ultimul timp din metale uşoare cu rezonanţă metalică cât mai redusă. Până'n prezent cu toate încercările nu s'a reuşit la eliminarea completă a descărcărilor atmosferice, care sunt redate complect. Cornetele întrebuinţate în radio se numesc: Hautparleur (franc.), Lautsprecher (germ.), Megaphon, etc.

Cornetu (2166 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Domneşti. Formată din satele: Cornetul din Vale şi Glogoveanu. Primăria în Cornetul din Vale. P. U. Domneşti. G. Dealul-Spirei la 14 km.

Cornetu-Cuib (2105 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Podgoria. P. U. Băltești. G. Măgurelele la 5 km.

Corni (2828 loc.), com. rur. jud. Botoşani, reşed. pl. Corni. Formată din satele: Corni. Primăria în Corni. Perc. locală. P. U. Botoşani. G. Vereşti la 12 km.

Cornil André Victor, medic franc. (n. 1837), fost prof. de Histologie şi Anat. patol., la fac. de med. Paris. Are lucrări fundamentale despre tumori, nefrite, tuberculoză. Împreună cu Ranvier a editat un clasic atlas de histologie patologică, cu Babeş „Les bactéries et leur rôle dans l'anatomie et l'histologie pathologique des maladies infectieuses".

Cornişă (arhit.), ornamente în formă de ciubuce, puse unele peste altele şi trase în afară, servind de coronament la zidul unei clădiri, la un dulap, etc.

Cornoiu Ioan (n. 1861 † 1913), profesor la facultatea de teologie din Bucureşti, director al cancelariei Mitropoliei din Bucureşti. A publicat mai multe articole şi studii în revista Bis. ort. rom. şi aparte: Introducere în cărţile Testamentului Nou (Bucureşti, 1903).

Cornova (2027 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Bravicea. P. U. Teleneşti. G. Corneşti la 13 km.

Cornu (2420 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Prahova. Formată din satele: Câmpiniţa, Cornul-de-Jos, Cornul-de-Sus. Primăria la Cornul-de-Jos. Fabrici de var hidraulic. P. U. şi G. Câmpina la 4 km.

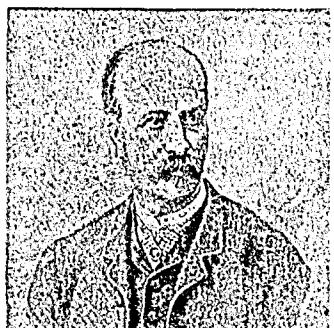

Andre Victor Cornii

Cornu Alfred (n. 1841 † 1902), fizician franc. a lucrat în domeniul acusticei şi al opticei. In 1873 a repetat experienţele lui Fizeau pentru măsurarea vitezei luminii şi ca valoare medie a 1000 experienţe a găsit V=298.400 km. cu o eroare posibilă de 1 : 300.

Cornul Amalthei, în mit. greacă şi romană — cornu copiae, adică cornul bogăţiei, belşugului.

Cornul de Aur, golf format de Bosfor şi care desparte partea europeană de cea turcească din Constantinopol. In C. sunt cele două porturi de comerţ şi cel de răsboiu.

Cornutin (chim.), alcaloid din ciuperca parazită numită mama secării (Secale cornutum) întrebuinţat în medicină.

Cornwall, peninsulă la SV.-ul Angliei. Formează un comitat; 323.000 loc., supr. 3.513.000 kmp.

Coroană, ghirlandă de flori, de frunză cu care se încununa; diadema purtată de împăraţi şi regi, etc., semnul suveranităţii. Întrebuinţarea C.-ei în antichitate e destul de frecventă. Ea era din frunze de mirt, oliv, laur sau stejar. Cu ea se încununau statuele zeilor, preoţii şi ani-

malele de jertfă. Dela împăratul Constantin, C. devine semnul unei mari demnităţi. Pt. familiile nobile C. unul din ornamentele blazonului. Oraşele deasemenea întrebuinţează o C. în stema lor.

Coroana, monedă în mai multe ţări, de ex.: Anglia (5 shillingi), Portugalia, Danemarca, Olanda, etc.

Coroana de fier, coroana regilor longobarzi, care se păstrează în Monza şi despre care se afirmă că conţine şi fierul unui cuiu din crucea lui Isus Hristos (v. Coroana, C. de oţel).

Coroana de oţel, C. regilor României, fabricată din tunurile turceşti capturate în luptele dela Plevna. Cu aceasta C. au fost încoronaţi până acum: Carol I (1881) la Bucureşti şi Ferdinand I (1923) la Alba-Iulia.

„Coroana României", ordin de decoraţie înfiinţat de regele Carol I, în anul 1881. Cuprinde cinci clase. Se acordă pentru merite civile şi militare. Pentru merite militare în timp de războiu se confereză cu spade, iar pentru fapte săvârşite pe front în luptă se conferă cu spade şi panglică de virtute militară (v. Decoraţie).

Coroană solară, se vede cu ocazia eclipselor solare totale ca o lumină albă, un fel de aureolă în jurul discului solar, despre care se credea că ar fi atmosfera Lunei sau a Soarelui.

Coroeăşti (2199 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Paşcani. Formată din satele: Bursuceni, Coroeăşti şi Balta-Arsă. Primăria în Bursuceni. P. U. Vereşti. G. Vereşti.

Corod (3372 loc.), com. rur. jud. Tecuci, pl. Nicoreşti. Infirmerie. P. U. şi G. Tecuciu la 20 km.

Corolan 1. **Demetrie**, canonic gr. cat. (n. 1814 † 1891) şi rector la Seminarul din Gherla. 2. **Iuliu**, avocat în Cluj (n. 1847), condamnat în procesul Memorandului (1894) la închisoare de doi ani şi jumătate, pentru atitudinea sa naţionalistă.

Coroida (anat.), v. Ochiu.

Corolă (bot.), se numeşte învelişul floral din organizaţia florii plantelor fanerogame, format dintr'un număr variabil de petale, diferit colorate, care au rolul de a apăra organele de reproducere ale florii (staminele, pistilul) şi de a atrage privirea insectelor asupra lor, în vederea polenizării sau a fecundaţiei lor. C. se mai numeşte cununa virginală purtată de fete înainte de măritiş.

Corologia (grec.), v. Biologie, Botanică.

Coronado Carolina, scriitoare spaniolă (n. 1823 † 1909). A publicat 2 ediţii din versurile sale: „Poesias" (1894 şi 1852). A fost apreciată mai ales: El amor de los amores, imitată după „Cantar de los Cantares" de Juan de la Cruz.

Coronal (Fon.). Fonem articulat cu marginea (corona) limbii de obiceiu la alveolele dinţilor superiori. Un „t" are a articulaţie coronală.

Coronella (zool.), specie de viperă (C. austriaca), comună în regiunile muntoase din Europa centrală, de 80 cm. lungime, cu solzi lucii, foarte arţăgoasă, repezindu-se cu iuţeală asupra pradei, muşcătura ei nefiind gravă.

Coropişniţa (zool.), conopişcerita sau coanachifterita (Gryllotalpa vulgaris), insectă din ordinul Orthopterelor, de 14—20 m/m. lungime, cu aripi scurte şi cu corpul acoperit cu un păr fin şi moale de coloare brună-cenuşie. Cu picioarele anterioare scurte şi groase ca nişte lopeţi, terminate cu ghiare puternice, scurmă în pământ, rozând rădăcinile plantelor (napi, cartofi), fiind stricăcioasă.

Corot Jean Baptiste, celebru peisajist francez (n. 1796 † 1875). S'a distins în pictură prin ceruri senine, prin o lumină cenuşie sau de crepuscul, prin ceţe argintii. Peisajele sale sunt îmbrăcate într'un văl uşor de penumbră, în mijlocul căreia dispare tot ce-i material. Această realitate simplificată, spiritualizată, estompată este ca un vis. Pânze celebre: Les étangs de Ville-d'Avray (Muzeul din Rouen), Le bain de Diane (Muzeul din Bordeaux), Route d'Arras (Louvre), Souvenirs d'Italie (Louvre), etc.

Corovia (2120 loc.), com. rur. din jud. Cernăuţi, pl. Cosminului. P. U. şi G. Cosmin la $2^1/_2$ km.

Coroziune (geol.), se numeşte acţiunea de roadere prin disolvare şi de pilire a rocelor moi şi uşor solubile (sare, gips), desgolite, de către apele de şiroire (v. lapiaz, Figurile de coroziune).

Corp străin (med.), ori ce corp pătruns din afară într'un ţesut sau organ. C. s. produce stări patologice sau chiar primejduieşte viaţa.

Corpi neorganici (chim.) se numesc corpii simpli sau compuşi, cari aparţin regnului mineral, cu studiul cărora se ocupă chimia neorganică sau minerală. Aparţin corpii simpli sau elementari — metali şi metaloizi (nemetale) — şi compuşii lor — acizii, bazele şi sărurile.

Corpi organici (chim.) cu studiul cărora se ocupă chimia organică, se numesc numeroasele combinaţiuni produse de corpii organizaţi — plante sau animale în decursul vieţii lor (ex. zahărurile, alcaloizii, albuminele, amidonul, uleiurile eterice, grăsimi, răşini, acizii organici, etc. sau că au rezultat prin descompunerea şi transformarea chimică a corpilor organici după moartea lor (ex. petrolul). Toţi corpii organici sunt formaţi din carbon, iar după cum conţin şi alte elemente se clasifică în: C. binari — formaţi din carbon şi hidrogen (ex. hidrocarburi); C. ternari — formaţi din carbon, hidrogen şi oxigen sau azot (ex. alcoolii, acizii, eterii, aminele); C. cvaternari — formaţi din carbon, hidrogen, oxigen şi azot (ex. albuminele, alcaloizii, amidele). Afară de cele 4 elemente în compoziţia lor se mai află şi alte elemente: sulf, fosfor, fier, clor, etc. Mult timp s'a crezut, că numai plantele şi animalele pot sintetiza C. organici cu ajutorul forţei vitale (vis vitalis = elan vital), până în 1828 când chimistul Wöhler făcu cea dintâiu sinteză organică a ureei sau carbamidei. Cu ajutorul mijloacelor de sinteză — de care dispune chimia organică — s'au sintetizat în laborator nu numai corpi organici naturali, ci o serie întreagă de C. organici sintetici, cari nu sunt produşi de corpii organizaţi. Numărul combinaţiunilor organice, cunoscute şi sintetizate până în prezent este aproxim. 200.000 — numărul compuşilor organici teoretici fiind cu mult mai mare.

Corpul consular (dr.), este format din: consuli generali, consuli de cl. I, şi de cl. II, Consuli supleanţi, vice-consuli, elevi consuli şi elevi vice-consuli. Consulii se bucură la fel cu „Agenţii diplomatici" (v. c.) de anumite privilegii şi imunităţi. Atribuţiile consulilor variază după ţări. Autoritatea care-i întăreşte spre a exercita aceste atribuţiuni se cheamă proviziune. Ea este autorizată printr'un act care emană dela suveranitatea teritorială şi se cheamă „exequatur". Consulii au atribuţii de ofiţeri de stare civilă (v. c.), primesc testamente autentice şi pot avea un număr mai mare ori mai mic de jurisdicţiuni, după cum le-au fost date acestea de ţara care i-a trimis. Ei informează guvernul în chestiuni politice sau comerciale, care-l interesează, etc.

Corpus (lat.: corp). 1. Culegere de texte din aceeaşi materie: „C. inscriptionum latinarum", publicate de Acad. din Berlin, ca şi C. inscriptionum graecarum". 2. **Corpus juris** = culegere de drept roman (v. Institutiones). 3. **Corpus juris civilis** (dreptul civil roman) cărţile juridice ale lui Iustinian, reunite în colecţie (sec. XI) şi cuprinzând „Institutiones", „Pandecta", „Codex" şi „Novella". 4. **Corpus juris canonici**, (dreptul canonic); reunire de legiuiri bisericeşti creştine, cuprinzând sf. Scriptură, statutele conciliilor, decretele pontifilor romani, sentinţele sf. Părinţi, cutumele universale şi vechi. Principalele repertorii de drept canonic: colecţiile lui Denysle Petit (secol. al VI), Decretul lui Gratianus (1150), Extravaganta (1234), Sexta (1298), Clementina (1313), reunite la conciliul din Bâle (1431—1449) sub numele de C. j. c., şi întregite de bulele şi hotărîrile Papei.

Corpus delicti = corp delict, lucrul ce se dovedeşte că a fost folosit la o crimă sau un delict şi care serveşte totodată ca dovadă vădită pentru săvârşirea lor.

Corriere della Sera, (curierul serii) mare ziar italian, înfiinţat în Milano la 1875. E organul conducător al liberalismului şi imperialismului italian.

Corsar (marină). 1. Un vas de cursă adică de comerţ armat ca vas de războiu, 2. Căpitanul vasului, fiind şi proprietarul său. Căpitanul vasului de cursă: Jean Bart şi Surcouf au fost C.-i renumiţi.

Corsica, ins. franc. din Mediterana, la N. de Sardinia. Formează un depart. Capit. Ajaccio. Alte oraşe: Bastia, Calvi, etc. Este muntoasă. (Monte Rotondo, 2625 m.) Doar pe coasta de E. puţină câmpie. Bogăţia principală sunt viile şi pădurile. Supraf. 8722 kmp. cu 290.000 loc.

Corsini, Galeria şi Palatul —, unul dintre cele mai frumoase palate din Roma. Galeria sa e bogată în pânze de-ale pictorilor italieni, spanioli şi flamanzi.

Cortambert Pierre-François-Eugène, geograf franc. (n. 1805 † 1881), autor al multor tratate şi atlase geografice bune pentru şcolile secundare.

Cortes Donoso, marchiz de **Valdegamas**, scriitor spaniol (n. 1809 † 1853) A susţinut doctrinele liberale în celebra scriere: Ensayo sobre el catolicismo, el liberalismo y el socialismo (1891). A mai scris poezii, o epopeie „El cerco de Zamora" şi a fost mai ales un bun orator.

Cortereal Gaspar, marinar portughez, care a căutat un drum spre India pe la N.-ul Americei (1500—1501) şi a fost pe coastele Terrei Nova, Labradorului, cum şi ale Golf. Hudson.

Cortez Fernando, căpitan general spaniol şi marchiz de Vajaca (n. 1485 †1547). A ajuns tânăr pe insula Cuba. De aici, trimis de guvernatorul Velasquez, cu o armată mică, el a cucerit Mexicul, după lupte înverşunate cu populaţia indigenă (1519—1521). Desfiinţând imperiul aztec, el a ridicat starea culturală şi economică a Mexicului; a introdus cultura dudului şi a trestiei de zahăr. Până la 1536 a fost guvernator al Mexicului. În 1536 descopere şi California. Carol Quintul nu i-a arătat nici-o recunoştinţă.

Cortona Pietro Beretini, pictor şi arhitect ital. (n. 1590 † 1669), cunoscut prin zugrăvirea bolţilor palatului Barberini din Roma, apoi prin subiecte religioase şi mitologice.

Cortot Alfred, pianist şi dirijor franc. (n. 1877), Unul din cei mai reprezentanţi pianişti franc. contemporani. La 1902 a înfiinţat societatea festivalurilor lirice. Dela 1904 dirijează concertele societăţii naţionale pentru muzică la Paris, iar din 1917 e profesor la Conservator.

Cortot Jean-Pierre, statuar franc. (n. 1787 † 1843) autorul Frontonului Camerii deputaţilor din Paris şi a Apoteozei lui Napoleon pe Arcul de triumf.

Cortul mărturiei, un cort portativ, pe care Evreii în timpul vieţii lor nomade îl întrebuinţau pentru cultul divin. C. m. era împărţit în trei părţi: 1. Curtea, în care avea acces poporul; 2. sfânta, cu altarul tămâierii, masa pâinilor punerii înainte şi sfeşnicul cu 7 braţe, în care intrau preoţii şi aduceau jertfele nesângeroase, şi 3. sfânta sfintelor, în care intră numai arhiereul şi în care se păstra sicriul legii. In locul C. m. împăratul Solomon a clădit o biserică în Ierusalim.

Corubin (chim.) se numeşte oxidul de aluminiu care se obţine la prepararea cromului (v. aluminotermia). Fiind foarte dur este întrebuinţat la şlefuirea metalelor.

Corul, 1. Grup de persoane care cântă împreună; 2. Parte din E. bisericii cu altarul principal; locul destinat cântăreţilor opus altarului, din biserică; 3. Bucata muzicală pentru mai multe voci cântată de 1; 4. In teatrul grec mai ales, la reprezentarea tragediei (v. c.) sau comediilor, muzica şi dansul, îndeosebi C., un fel de personaj colectiv-idealizat, se adăuga interpretării vorbite, reprezentând oarecum opiniile pop. şi cântând versuri cu un ritm special. In „ditirambele" (v. c.) pentru Dionysos C.-le erau ciclice, evoluând în jurul statuei zeului (v. „orchestră"). C-le dramatice se aşezau însă în orchestră luând forma unui dreptunghiu. Când intrau în orch. C-le, erau însoţite de dansuri. C. era condus de „corifeu", care sta în frunte, şi de ajutoarele lui, doi „parastaţi". Numai când actorii intrau în skenè (scenă) şi ficţiunea dramatică era întreruptă, C. îşi desbrăca costumele şi, îndreptându-se cu faţa spre public, se adresa direct lui. Acţiunea tragediei se desfăşura înaintea C-lui care o privia, stând între spectatori şi scenă (v. teatrul grec), mai ales în teatrul lui Sophokles. In cânteccle sale, C. îşi exprima sentimentele felurite cu privire la acţiune, după cum era momentul acţiunii. C. poate cânta întreg şi atunci versurile cântate astfel se cheamă „parodos" sau „epoda" sau poate cânta împărţit „strofa" şi „antistrofa". La Romani, găsim în comediile lui Plautus (v. c.) un amestec original de C. şi dialog („cantica") şi care apropie pe acesta de opereta modernă. C. începe apoi să decadă, jucând un rol secundar şi schimbat în dramele creştine medievale, strâns legate de cultul religios. In teatrul Renaşterii italiene îl regăsim în tragedia clasicistă a lui Giangiorgio Trissino, degenerat aproape compact şi de abia Aretino (v. c.) începe a se desinteresa de C. Chiar la Shakespeare C. e introdus (în „Henric al V") şi în unele drame din epoca „elisabetană" a lit. engl., care reînvie teatrul antic şi italian. C. se introduce, fiind reprezentat de o singură persoană, sau apare o singură dată în dramă şi de obiceiu nu cântă, ci spune versuri albe, referitoare la momentele acţiunii, sau introduce „trecerile" epice asupra evenimentelor ce vor urma; ori, la sfârşitul actului, maschează schimbarea scenii; adeseori lipseşte însă cu totul. Si în drama secol. al XVI în Ţările de jos, îl mai regăsim, întâmplător. O altă încercare de a reînvia C. face Schiller în „Die Braut von Messina", lăsând C. format din partidele adverse ale eroilor principali să participe la acţiune. C. se desvoltă însă mult în operă (v. c.), unde îşi îndeplineşte un rol special, foarte însemnat, dispărând din drama propriu zisă cu totul.

Coruña, La —, oraş din Spania (Galicia), reşed. prov. Are 65.000 loc. Cetate, port la Oc. Atlantic. Construcţii navale.

Corund (3769 loc.), com. rur. jud. Odorheiu, pl. Praid. Judec. Odorheiu. Of. P. local. G. Praid la 13 km. Exploatări de aragonit şi fabrică pentru confecţionarea obiectelor din el.

Corvetă (marină). 1. In vechime (sec. al XVIII) un vas mic de războiu, care avea, într'o escadră, misiunea de-a transmite ordinele amiralului. Azi se numesc nişte vase mici anexe ale marinei; 2. Căpitan de C., un grad în ierarhia militară între locotenent de vas şi Căpitan de Fregată (în marina spaniolă, ital., turcă).

Corvide (zool.), familie a pasărilor cântătoare (oscine). La noi Corvus corax (corbul). C. cornix (cioara); Coracus monedula (stăncuţa); Trypanocorax frugilegus (cioara de câmp); Nucifraga cariocatactes; Pica pica (Coţofană) Garrulus glandarius (Gaiţa).

Corvin Ioan, fiu nelegitim al regelui Mateiu al Ungariei, cu o ţărancă. Mateiu l-a designat ca urmaş, dar după moartea lui, n'a fost ales rege, ci a rămas cu titlul de principe (n. 1473 † 1504).

Statuia lui Matei Corvin (Cluj)

Corvin, poreclă a familiei de Huniade, după corbul de pe blazonul familiei.

Corvina, renumita bibliotecă a regelui Matia (Matei Corvinul), constând, după părerea istoricilor, din 1000—1500 volume. Scrierile privitoare la C. formează o întreagă literatură. Se crede că a fost înfiinţată în 1476, după căsătoria lui M. cu Beatrice din Aragonia. Conţinea manuscrise greceşti şi latineşti, apoi operele scriitorilor contemporani din toate ţările Europei, legate după un model special. 30 copişti şi pictori lucrau zilnic în biblioteca C.; iar la Firenza 4 oameni aveau încredinţarea să cumpere manuscrise. Cheltuielile pentru susţinerea C.-ei se ridicau la 33000 galbeni anual. După cucerirea Ungariei de către Turci, m.-sele C.-ei au fost duse la Constantinopol, unde, cele mai multe s'au pierdut. In diferitele biblioteci ale Europei se găsesc azi vreo 150 ms. din biblioteca C.

Corvisart Jean Nicolas —, de Marest, medic franc. (n. 1755 † 1821), prof. de clinică medicală la fac. de med. din Paris, medicul personal al lui Napoleon, şef al serv. sanitar. El e unul din fondatorii anatomiei patologice moderne; a studiat îndeosebi boalele inimii şi a introdus în med. percuţia ca mijloc de diagnostic, resuscitând sistemul uitat al lui Auenbrugger. A fost mult stimat şi pentru caracterul său integru.

Cosa, Juan dela —, navigator portughez, care a întovărăşit pe Columb în expediţia a doua, apoi pe Ogeda şi Americo Vespucci. Din 1500 până în 1509 a continuat să călătoriască şi să conducă caravelle prin apele am., cercetate de descoperitori. A desemnat în 1500 un interesant mapamod cu toate cunoştinţele căpătate, până atunci, asupra pământului.

Coşarniţa (4710 loc.), com. rur. judeţul Soroca, pl. Văscăuţi. Formată din satele: Ciorniţa, Coşarniţa şi Hârtop. Primăria la Coşarniţa. P. U. Văşcăuţi. G. Unchiteşti la 3 km.

Cosaşi (zool.), căluţi de iarbă, sau lăcusta verde (Locusta viridissima) insectă ortoptera de 28—35 m/m. lungime de coloare verde, cu antene lungi, având un tub la extremitatea abdomenului, cu care depune ouăle în pământ, comună prin holde şi câmpii, producând un sunet particular şi hrănindu-se cu muşte şi omizi.

Cosăuţi (6579 loc.), com. rur., jud. Soroca, pl. Bădiceni. Formată din satele: Cosăuţi, Egoreni, Iorjniţa, Rubleniţa şi Şeptelici. Primăria la Cosăuţi. Of. P. local. G. Floreşti la 37 km.

Coşava, vânt rece şi foarte puternic. Suflă iarna dinspre munţii Serbiei spre Banat.

Coşbuc George, poet rom. Ardelean (n. 1866 † 1918). A făcut ziaristică în Ardeal apoi în Buc. A fost membru al Acad. Rom. A început să facă versuri înaintea vârstei de 14 ani ca elev al liceului din Năsăud şi tot atunci încerca traduceri din Heine. Pela 1885 publică în „Familia" sub pseudonimul C. Boşcu. Scrie acum versuri, nuvele şi o piesă de teatru comică, traduce mai târziu toate poeziile lui Anacreon publicând multe în „Tribuna", poeziile lui Catullus, publicate în „Amicul Familiei", metamorfozele lui Ovidius şi eclogele lui Vergilius, comedii din Plautus, Terentius şi Aristophanes, din poeţii germani. Incă din liceu cunoscuse literaturile clasice şi pe cea germană bine şi citea din ele. In tinereţe a scris multe poezii lirice şi a versificat reminiscenţele din lectura sa variată sau a localizat din feluriţi poeţi străini. Versifică apoi multe credinţe, datini şi basme poporane, perfecţionându-şi tot mai mult limba poeziilor sale şi urmând să scrie o epopee populară, din care au rămas perle răslete: „Nunta Zamfirii", Moartea lui Fulger", „Doina" şi multe altele. Din materialul inedit şi publicat prin reviste, C. îşi reface mereu poeziile sale, pe care le scoate apoi în volum. Inspiraţia lui este sănătoasă şi concepţia despre viaţă optimistă. In idilele sale cântă viaţa dela ţară, în Balade pe cea a vitejilor noştri, dar şi subiecte exotice. A fost numit de Gherea „poetul ţărănimii", ceeace e nepotrivit, căci a cântat cu talent egal şi alte teme deosebite de viaţă dela ţară. Totuşi această se răsfrânge strălucit alături de ideile sale în frumoasele icoane din natură din câteva pasteluri idilice ca Noaptea de Vară, ş. a. A cântat răsboiul p. neatârnare şi a scris despre el pagini de proză. Traduce minunat „Divina Com-

media" (Datne), „Iliada" şi „Odyseia" (Homeros) şi „Eneida" lui Virgilius. Deşi a scris însemnate poezii lirice, C. e cel mai însemnat poet epic al Rom. Scrieri: Balade şi Idile; Fire de tort; Ziarul unui pierde vară; cântece de vitejie; Povestea unei coroane de oţel; Răsboiul nostru pentru neatârnare, etc.

Coşelanca, mănăstire de maice în Basarabia (jud. Orheiu).

Coşenila (zool.), insectă hemipteră (Coccus cacti) din subordinul Phytophthirelor, un păduche de plante originar din Mexico, trăind pe cactuşi. Din corpul uscat al acestei insecte se extrage substanţa colorantă roşie numită carmin sau cârmâz. Specia C. lacca din India, înţepând smochinii provoacă scurgerea unui suc din care se prepară schelackul (v. c.).

George Coşbuc

Coşereni (2243 loc.), com. rur. jud. Ialomiţa, pl. Urziceni. P. U. şi G. Urziceni la 8 km.

„Cosînzeana", revistă literară de familie, apărută la Orăştie 1912—1915, apoi la Cluj 1920—1928, cu colaborarea tuturor scriitorilor ardeleni. Directorul revistei: Sebastian Bornemisa.

Cositorul (chim.) v. Staniul.

Cosma Partene (n. 1837 † 1924). Primul preşedinte al soc. studenţeşti „Petru Maior". 1862 avocat în Beiuş. 1872-81 deputat în Parlamentul Ungariei, apărând aici toate interesele Românilor şi mai ales cele urbariale din Transilvania. A fost membru în toate sinoadele şi congresele bis. ort. până la răsboiu. Toată activitatea o desvoltă în cadrul bisericii, a Asociaţiunei, dar mai ales al băncii „Albina", din care face cel mai puternic institut financiar al Românilor ardeleni.

Cosma de Praga, cel mai vechiu istoric al Boemiei (n. 1039 † 1125), cunoscut prin lucrarea valoroasă „Chronica Boemorum" publ. în Monumenta Germaniae, Scriptores 9.

Cosma şi Damian, doftorii fără de arginţi, fraţi sfinţi şi martiri, medici în oraşul Egea din Cicilia, au fost decapitaţi în 303. Pomenirea lor în bis. răsăriteană se face la 1 Nov., iar în cea apuseană la 27 Sept.

Coşmar (franc. cauchemar), năpălire, senzaţie de opresiune şi groază, cu idei şi imagini îngrozitoare, în cursul unui vis greu. Frecvent la oameni, cari sufăr de nervi.

Cosmeştii (2062 loc.), com. rur. jud. Tecuci, pl. Nicoreşti. Formată din satele: Băltăreţi, Cosmeşti-Deal, Of. P. local. G. locală.

Cosmetice (chim.), substanţe — pulberi sau lichide, întrebuinţate pentru înfrumuseţarea pielii, la vopsirea buzelor şi la colorarea părului, adusă în comerţ sub formă de preparate, conţinând adeseori substanţe otrăvitoare (săruri toxice de mercur şi plumb).

Cosmic, v. Spaţiu cosmic, materie cosmică.

Cosmin (6028 loc.), com. rur. din jud. Cernăuţi, reşed. pl. Cosminului. Spital. Of. P. local. G. locală.

Cosmogonia, sau formarea universului (lumii) explicată pe baza ipotezei formulate de filosoful Kant şi fizicianul Laplace. După această ipoteză, la început universul a fost în stare de nebuloasă incandescentă, formată dintr'o massă de gaze fierbinţi, animată de o mişcare de rotaţie, din care, în baza forţei centrifuge, s'au desprins o serie de masse cosmice şi deci şi sistemul nostru solar. Din acesta s'a desprins pământul sub forma unui glob de gaze fierbinţi, care prin răcire continuă — cu timpul — a prins la suprafaţă o coajă, la început lichidă şi apoi solidă, separând atmosfera de materiile gazoase şi topite din interiorul pământului (v. Archaică), trecând astfel de la faza de soare (astrală) la faza de planetă, în continuă evoluţie şi răcire până în prezent. — (Filos.) Se numeşte **Creaţionism** când admite că univ. e produs în întregimea lui de către un act al voinţii divine, **Construcţionism,** când divinitatea dă formă unei materii existente dinainte şi deci necreată de dânsa şi **Evoluţionism,** când se admite o materie veşnică şi care se desfăşură datorită forţelor proprii, în toate formele sale cunoscute. Dealtcum teoriile cosmogonice sunt socotite ca aparţinând metafizicei ştiinţifice

Cosmografia, ştiinţa descrierii mişcărilor pământului şi astrelor şi a fenomenelor cereşti. În evul mediu, sub numele de C., se înţelege şi descrierea pământului, deci geografia descriptivă.

Cosmografia lui Sebastian Münster este o scriere cu caracter geografic-istoric, aşa cum erau „cosmografiile" în acel timp (sec. 16—17), apărută în 1544 la Bassel, în nemţeşte. În ac. limbă avem 27 ediţii; s'a tradus în latineşte la 1550 şi a avut 8 ediţii, adăugate şi complectate mereu. Din vreuna din aceste ediţii şi-a luat datele cronicarul Ureche şi anume, acele, pe care el le atribue „Letopiseţului latinesc" (manual lat.), aşa cum a dovedit d. P. P. Panaitescu, cercetând izvoarele cronicei lui Ureche. Ac. cosmografie n'a fost cunoscută lui Sim. Dascălul, copistul şi adnotarul continuator al cronicei lui Gr. Ureche (v. Cosmografie).

Cosmologic, Argumentul —, pentru demonstrarea existenţii lui Dumnezeu, v. Argument.

Cosmologie (gr.) Teoria universului. Doctrina despre originea universului (cosmosului) o parte generală din filos. naturii. Începutul preocupărilor cosmologice îl fac Babilonenii şi Egiptenii. La Greci Demokritos, în timpurile moderne Kopernicus, Tycho Brahe, Kepler, Newton şi Kant—Laplace au formulat cele mai interesante teorii cosmologice.

Cosmopolitism (sociol. politică). Ad literam = cetăţenie universală. Teoria, care admite, că patria este lumea întreagă. Se găseşte încă la fiosofii Cinici, la Stoici. Aceştia au înrâurit mult cu C.-ul lor la naşterea creştinismului, apoi în timpul Renaşterii şi până în sec. al XIX, sporadic. Sec. al XIX aduce în locu-i, (mişcarea începe de după revoluţia franc.) principiul naţionalităţilor. La Kant, Rousseau, etc găsim C sub forma unei societăţi a naţiunilor. Liga Naţiunilor de azi împărtăşeşte un C. derivat din asociaţia naţiunilor, bazate pe solidaritatea şi cooperaţia lor.

Cosmovici Leon, naturalist român (n. 1857 † 1923), licenţiat şi doctor al facultăţii de Ştiinţe din Paris. Prof. de Zoologie şi fiziologie la Univ din Iaşi. Membru al soc. imper. de Şt.-Nat. din Moscova. A scris numeroase articole în reviste franţuzeşte despre morfologie, taxonomie, psihologie şi contribuţiuni la studiul faunei din România.

Coşna, Bătălia dela —, (20—22 August 1917). Ultimul episod din bătălia dela Oituz din 1917, cu care Germ. încheie acţiunea de străpungere a frontului rom. din M-ţii Oituzului şi cucerirea Văii Trotuşului. Înălţimea dealului Coşna (cota 789), pierdută la 19 Aug. este recucerită de Regt. 17 Mehedinţi, la 21 August. Toate atacurile duşmane pentru reluarea ei sunt sfărâmate.

Cosoba (2857 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Bolintin. Formată din satele: Cosoba, Deleni şi Trestieni. Primăria în Cosoba. P. U. Bolintinu din Vale. G. Ciocăneşti la 9 km.

Coşovenii de sus (2256 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Secuiu. Infirmerie. P. U. Craiova. G. Cârcea la 5 km.

Cosrăşul (zool.), peşte acanthopterigian (Perca fluviatilis) sinonim cu Bibanul (v. c.).

Costache Veniamin (n. 1768 † 1846). Mitrop. al Mold. (1812—42), neam de boier, în 1784 C. se călugări la mănăst. Neamţului; 1788 e ieromonah; 1789 egumen la Sf. Spiridon din Iaşi; 1792—6 episcop la Huşi; 1796—1803 episcop la Roman, unde face un spital cu spiţerie; 1803 e ales Mitropolit al Moldovei; 1804 înfiinţează seminarul dela Socola în Iaşi, aducând profesori şi din Ardeal. 1806 Ruşi cari ocupară Moldova îl scot din scaun din cauze politice şi C. se adăposti la mănăstirea Slatina până 1812, când se întoarce la dorinţa boierilor, din nou în scaun. În 1821 se refugiază în Basarabia din calea revoluţiei greceşti. Politica adeseori l-a încurcat, neştiind s-o domineze. Trimite 6 bursieri la şcoala naţională a lui Gheorghe Lazăr din Bucureşti. Ajungând în conflict cu Mihail Vodă Sturdza, care voia să pună mâna pe unele bunuri bisericeşti, Veniamin protestează, în 1842 şi depune cârja vlădicească şi se retrage la Slatina, unde moare în 18 Dec. 1846. V. a avut o adevărată viaţă de sfânt, cucernic, darnic ca nimeni altul, patriot, arhiereu învăţat şi bun, care, cum spune însuşi în testamentul său „totul ce mi-au stat prin putinţă am făcut, şi cu fapta ca să sporesc, şi sufleteşte şi materialiceşte înflorirea sfintei Biserici şi patrii". Lunga lui păstorie a fost epoca de înflorire a literaturii bisericeşti. El însuşi a tradus şi scris multe cărţi bisericeşti: Tâlmăcirea celor 7 taine (1807), Istoria noului testament (1831), Învăţătura dogmaticească (1831), Tratatul despre existenţa lui Dumnezeu (1831), Din Ioan Hrisostom (1839), Ist. bisericei de Meletie (1841—43); Tâlcuirea Psaltirii lui David, Ist. vechiului testament (1824, în 3 voi.), Didachii (1837), Învăţătura creştină de Platon al Moscvei (1839), Desbinarea bisericii de apus şi răsărit (1844), Pidalion (1844), şi alte cărţi.

Costăchescu Neculai (n. 1876), licenţiat în şt. fizico-chimice (1901) şi doctor în chimie (1905) dela Universitatea din Iaşi, fost colaborator al Prof. A. Werner la Univ. din Zürich (1906—1908), prof. universitar (1912) şi director al Laboratorului de chimie minerală dela Fac. de ştiinţe din Iaşi, Ministru al Instrucţiunii publice în cabinetul Maniu (1928), membru a numeroase soc. de ştiinţă din ţară şi străinătate. A desvoltat o bogată activitate în domeniul chimiei minerale, iniţiind în ţara noastră

Nicolae Costăchescu

cercetările curente asupra sărurilor complexe, preparând o serie de combinaţiuni nouă, formând în acelaşi timp o pleiadă de chimişti, dintre cari unii ajunşi distinşi prof. universitari. Lucrări (publicate în rev. Ann. Scient. univ. Iassy; Chemisches Central-Blatt; Berichte deutsch. Chem. Ges.). Gazurile cuprinse în sare şi'n vulcanii de glod din România, teză de doctorat; Sur les isohexanes contenus dans les pétroles Roumains; Einwirkung von Salpetersäure verschiedener Konzentration unter Druck auf Isopentan; Sur un heptane secondaire cotenu dans le pétrole roumain; Fluosels de Vanadium; Flourures de Cobalt et de Nickel; Flourores complexes de Chrome; Sur la formation des combinaisons complexes en dissolution; Sels complexes de Fer; Compoziţia chimică a *parafinei*, etc. Ales în mai multe legislaţiuni deputat de Iaşi. Dela 1928 Ministru al Instrucţiunii. In privinţa construcţiilor şcolare începute de antecesorul său Dr. C. Angelescu, continuă pe rând terminarea şcoalelor începute. In administraţia şcolară a adoptat punctul de vedere al strictei legalităţi. A adus modificările cerute de împrejurări în legea bacalaureatului şi în programa învăţământului secundar. Pătruns de grija complectării legilor de unificare a învăţământului, are în lucrare proiecte de legi: pentru învăţământul profesional, superior şi organizarea Ministerului Instrucţiei.

Costaforu Gheorghe (n. 1821 † 1876), om politic rom. Studii de drept la Paris; renumit avocat în Bucureşti; director al Eforiei şcoalelor, 1864—71; primul rector al univ. din Bucureşti; deputat şi senator de mai multe ori; 1872—3 ministru de justiţie; 1874—5 agent diplomatic la Viena.

Costâna (2093 loc.), com. rur. judeţul Suceava, pl. Hişeşti. P. U. şi G. Păruăuţi la 3 km.

Costantinescu Gh., medic veterinar român (n. 1888). Prof. de Zootehnie şi Exteriorul animalelor la Fac. de Med. veterinară din Bucureşti.

Costa-Rica, mică republică în America centrală; 48.550 kmp. cu 455.000 loc. Cap. San José. Principala bogăţie e Cafeaua.

Costeanu Nic. D. (n. 1884), licenţiat dela univ. din Bucureşti (1909), doctor în ştiinţe (1914) dela univ. din Paris, prof. de chimie (1920) la Facultatea de ştiinţe a universităţii din Cernăuţi, membru a diferitelor soc. de ştiinţă din ţară şi străinătate. A desvoltat o activitate ştiinţifică şi didactică în domeniul chimiei anorganice şi fizice publicând numeroase (40) contribuţiuni de cercetări ştiinţifice, precum şi un „Tratat de chimie neorganică pentru Universităţi şi Şcoli superioare" 1922—1925 Cernăuţi.

Costelul de jos (jud. Soln.-Dâbâca), mănăstire în sec. al XVIII.

Coster, Charles de —, (n. 1827 † 1879), unul dintre cei mai însemnaţi romancieri belgieni. Marile sale romane istorice „La legende et les aventures d'Ulenspiegel et de Lamme Goedzack" sunt adevărate biblii ale Flamanzilor.

Costeşti (2297 loc.), com. rur. jud. Argeş, reşed. pl. Teleorman. Formată din satele: Costeşti, Datcu, Târleşti, Teleasca şi Teleşti. Perc. locală. Of. P. local. Medic. Spital „Carol I". G. locală, punct de bifurcaţie de C. F. spre Slatina—Craiova şi Roşiori—Turnu Măgurele.

Costeşti (2595 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Glodeanurile. Formată din satele: Costeşti, Budişteni, Gomoeşti, Pietrosu, Spătaru. Primăria la Costeşti. Perc. locală. P. U. Buzău. G. Monteoru la 8 km.

Costeşti (8701 loc.), com. rur. judeţul Lăpuşna, pl. Ialoveni. Formată din satele: Costeşti, Gârla, Hanu-Vechiu. Primăria la Costeşti. P. U. şi G. Chişinău la 21 km.

Costeşti (2885 loc.), com. rur. judeţul Vâlcea, pl. Horez. Formată din satele: Bistriţa, Costeşti-Feregilc, Negruleşti, Pietreni şi Văratici. Primăria în Feregile. Carieră de piatră. 2 mănăstiri: Bistriţa şi *Arnota*. Schitul „Păpuşa". P U. Horezu. G. Băbeni-Vâlcea la 35 km.

Costin Neculai, cronicar moldovean (n. ? † 1712), fiul mijlociu al lui Miron Costin. A ocupat slujbe în Mold.: „logofăt al treilea" sub Const. Cantemir: fusese chiar logodit cu Domniţa Safta, hatman sub Duca Vodă în ambele domnii, în a doua domnie a lui Antioh Cantemir „biv vel hatman" şi sub Neculai Mavrocordat, înainte de a ocupa acesta tronul, caimacan domnesc şi după aceea vornic mare şi diplomatul domnitorului, apreciat pentru că era „împodobit cu învăţătură". Ştia: latineşte, sloveneşte, polonеşte, greceşte, italieneşte. Işi făcuse studiile în Polonia şi era destul de erudit. Arată însă multe lacune în scrierile sale: Leatopiseţul Ţării Moldovei . . . dela zidirea lumii" (până la 1601). „Leatopiseţul Ţării Moldovei" (dela 1709—1711) povesteşte domnia lui N. Mavrocordat; „Ceasornicul Domnilor", (o traducere a operei „Marco Aurelio" a lui Antonio de Guevara). N. C. nu aduce nimic nou faţă de tatăl său, a cărui cronică o copiază cu greşeli cu tot, adăugându-i, fără critică, ştiri de pretutindenea, numai din mania de a acumula. Astfel, cade în contraziceri şi absurdităţi.

Costin Miron, cronicar, om politic şi diplomat mold. din secol. XVII (n. 1633 † 1691), căsătorindu-se cu Ilina fata lui Ioan Movilă, intră în stăpânirea averilor unchiului ei, Isac Balica, rom. indigenat ca Polon, apoi datorită legăturilor lui Iancu Costin, mare hatman în Mold., tatăl său, cu Polonia, primeşte odată cu aceasta şi cu Alexandru şi Potomir, fraţii lui Miron, nobilitatea şi indigenatul polon. Iancu (Ion) Costin se stabileşte în Podolia şi trimite pe Miron la şcoală, la colegiul iezuit din Bar. Miron era deci nobil polon dela vârsta de 5 ani, ceeace explică activitatea lui politică şi culturală filopolonă. Miron şi fraţii lui revin în Moldova după moartea tatălui său, spre sfârşitul domniei lui Vasile Lupu. La Bar, limba de studii şi de conversaţie era cea latină. Aici M. C. se familiarizează cu autorii clasici, lit. polonă şi latină şi cu versificaţia polonă. Ia parte în luptele Poloniei cu Cazacii şi Tatarii (1651), e trimis de V. Lupu ca sol la Petru Potocki castelanul Cameniţei, apoi e pârcălab la Hotin, la graniţa Poloniei. In 1672 era în Polonia în oastea turcească care asedia Cameniţa. Dumitraşcu Cantacuzin îl trimite sol la hatm. Sobieski, viitor rege (1674). In 1684, după ce fusese de partea lui Duca Vodă, socrul fiului său Neculai, şi contra Polonilor şi luptase împreună cu Duca Vodă la asediul Vienei, trece definitiv de partea politicii polone şi se retrage în Polonia, la Daszow fiind găzduit de Sobieski. Aici scrie Poema polonă (1684). Intors în ţară sub Const. Cantemir, ocupă diverse funcţiuni, dar e ţinut departe de graniţele polone, deoarece M. rămâne în legătură cu nobilii poloni, pe cari îi informează despre toate mişcările Turcilor. E posibil că în mintea Polonilor şi a lui M. să fi încolţit ideea domniei acestuia în Moldova. Deaceea C. Cantemir pune de-i taie capul lui şi fratelui său, în 1691. Cu moartea lui M. partida polonă primeşte o lovitură de graţie. — M. C. e cel mai mare croniciar al nostru. Scrie cu căldură şi convingere, după izvoare, după amintiri personale şi după tradiţie, având o înaltă concepţie morală despre istorie, care serveşte ca îndreptar viitorului. Utiliza izvoarele cu originitate şi cu rost, neadoptându-le decât informaţia nu însă şi forma. Scrierile lui nu-s compilaţii, ci compoziţii originale. Scrieri: 1. Letopiseţul ţării Moldovei dela Aron Vodă, scris între 1675—1677; 2. Cronica polonă, scrisă în 1677; 3. Poema Polonă, 1684; 4. De Neamul Moldovenilor..., scris 1686—1691. 5. Opere complete ale lui M. C. ed. Acad. Buc. 1886. 2 vol. (v. De Neamul Moldovenilor, Cronica şi Poema polonă, Letopiseţe [Cronici]).

Costin, lac din jud. Tulcea, com. Satul-Nou. Are forma unui cimpoi şi e format dintr'o revărsare a braţului Chilia.

Costinescu Emil (n. 1844 † după 1916), om de finanţe rom. Scrie în redacţia ziarului „Românul" a lui C. A. Rosetti, membru marcant al partidului liberal. deputat în 1876 şi reales de mai multe ori; a fost unul dintre fondatorii şi directorii Băncii Naţionale. Ministru de finanţe de câteva ori în guvernul Brătianu (1913—16).

Coştişa (2519 loc.), com. rur. jud. Neamţ, pl. Bistriţa. Formată din satele: Coştişa, Dorneşti, Mânioaia, Orbicu şi Zbereşti. Primăria la Coştişa. P. U. şi G. Buhuşi la 5 km.

Coştişa (2168 loc.), com. rur. jud. Rădăuţi, pl. Dorneşti. P. U. Frătăuţii-Noi. G. Ruda la 7½ km.

Costuleni (3034 loc.), com. rur. jud. Iaşi,

pl. Codru. Formată din satele: Costuleni, Hiliţa şi Măcăreşti. Primăria în Costuleni. P. U. Iaşi. G. Cristeşti la 20 km.

Costumul este felul de îmbrăcare şi împodobire al corpului omenesc. Originile acoperirii corpului trebuiesc căutate în apărarea contra arşiţei soarelui şi mai ales a ploii. Primitivii din Australia şi din ţinuturile exotice îşi acoper corpul cu împletituri de iarbă, de plante, etc. De altfel costumul fiecărui popor este determinat de climă şi ocupaţie, caracter, etc. Amintim: portul de pene al Indienilor, pieile de animale ale vechilor Germani, ţesăturile de bumbac şi lână ale Egiptenilor, mătăsurile orientalilor, etc. Costumul a fost o vreme portul naţional care deosebia un popor de altul; cu dominaţia Romanilor asupra lumii, portul lor deveni modă. Numai după prăbuşirea imperiului de vest apare decadenţa C. antic şi înflorirea costumului din Bizanţ, cu influinţe orientale. Cruciadele aduc iarăşi o modă, care în unele ţări rămâne până târziu. Începând cu jum. sec. al XVI se impune costumul spaniol. Epoca lui Ludovic XIV aduce supremaţia costumului francez, pe care-l imitează până astăzi toate popoarele. Firește, acest costum n'are nimic de a face cu portul popular, păstrat în Europa numai de populaţia de ţărani, ciobani, pescari şi munteni. Moda pătrunde însă până în umilele lor colibe, înlocuind pe zi ce merge îmbrăcămintea purtată de strămoşi cu haina „domnilor" de la oraş (pentru portul popular românesc v. Arta populară românească).

Coşula, mănăstire (jud. Botoşani), zidită în domnia lui Petru Rareş de vistierul Matiaş.

Coşula (2614 loc.), com. rur. jud. Botoşani, pl. Frumuşica. Formată din satele: Coşula, Lingurari şi Sunitca. Primăria în Coşula. Ocol silvic. Medic. Spital de alienaţi. P. U. şi G. Botoşani la 19 km.

Cot (cubit), încheietura care uneşte braţul cu antebraţul.

Cotare, admiterea unui efect pentru notarea oficială la bursă.

Coteana (2998 loc.), com. rur. judeţul pl. Drăgăneşti. P. U. şi G. Slatina la 21 km.

Côte d'Emeraude, nume ce se dă litoralului francez al Mării Mânecii, în împrejurimile lui Dinard şi Saint-Malo.

Côte d'Ivoire, colonie franc. în golf. Guineiei (Africa Occidentală) între republica Liberia şi Gold Coast. engl. Centru principal Gran-Bassam. Uleiu de palmier, acaju, cauciuc, gome, cacao, vite, etc.

Côte D'Or, coline calcaroase din Franţa, pe malul de V. al râului Saône. Pantele expuse spre E. sunt acoperite cu vii renumite, de unde şi numele: 2. C. départ. din Franţa. Producţia principală, viile. Apoi lemne, fier, otel, huilă (Epinac, Aubigny, etc.). Supraf. 8787 kmp. cu 329.000 loc.

Coteşti (3033 loc.), com. rur. judeţul Râmnicul-Sărat, reşed. pl. Coteşti. Formată din satele: Coteşti, Goleştii-de-Sus, Odobasca, Sluţi. Primăria la Coteşti. Judec. de ocol. Medic. Of. P. local Mănăstirea „Coteşti". Centru pentru desfacerea vinurilor. G. locală (Coteşti).

Cotiledoane (bot.), primele frunzulite ale plantei la începutul desvoltării ei, care sunt încărcate cu substanţe nutritive, când sămânţa nu conţine materii hrănitoare. Ele cad când planta a devenit destul de viguroasă ca să se hrănească singură. Uneori rămân un an formând primele frunze.

Cotillon (franc.), un fel de dans cu figuri. C.-ul contemporan se compune din dansuri variate şi scene de mimică, prin care se termină un mare bal. Diferitele sale figuri încep să dispară, rămânând numai un simplu joc cu accesorii (împărţire de flori, etc.).

Cotin l'Abbé Charles, poet erudit şi filosof franc. (n. 1604 † 1682). A fost satirizat de Molière în Trissotin şi mai ales de Boileau.

Cotiugeni (7398 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Briceni. Formată din satele: Lucăceni, Sântăuţi şi Cotiugeni. Primăria la Cotiugeni. P. U. Lipcani. G. Larga la 11 km.

Cotiugenii-Mari (6356 loc.), com. rur. jud. Soroca, reşed. pl. Cotiugenii-Mari, Formată din satele: Cotiugenii-Mari, Mănăstirea-Coşălăuca, Mănăst.-Dobruşa, Pohoarna, Răcești, Slobozia-Coşălăuca, Slobozia-Dobruşa şi Zahorna. Primăria la Cotiugenii-Mari. Judec. de ocol. Medic. Of. P. local. G. Cobâlnia la 6 km.

Nectarie Cotlarciuc

Cotlarciuc Nectarie (n. 1875), mitropolit al Bucovinei (dela 1924); profesor la facultatea de teologie din Cernăuţi; senator; episcop la Cetatea-Albă (în 1923), de unde trece apoi în scaunul de Mitr. A publicat studii teologice preţuite.

Cotmeana, mănăstire (jud. Argeş), făcută de Mircea cel Bătrân, care a înzestrat-o cu moşii întinse.

Cotos Nicolae (n. 1883), profesor la facultatea de teologie din Cernăuţi (dela 1920). Studii făcute şi în Germania, prof. la seminarul din Chişinău (1918—19). A publicat studii teologice.

Cotroceni, mănăstire lângă Bucureşti, zidită de Şerban Vodă Cantacuzino, la 1679, o capodoperă de artă bisericească, înzestrată de ctitorul ei cu odoare şi odăjdii scumpe şi moşii bogate, a fost închinată de ctitor Atosului.

Cotruş Aron, poet şi ziarist ardelean. (n. 1891). A făcut parte din redacţia ziarului „Românul" din Arad (1913), apoi din redacţia „Gazetei Transilvaniei". Fost voluntar în armata austro-ung. contra Italiei, unde a căzut prizonier. S'a afirmat întâiu ca semănătorist, apoi ca modernist, cu oarecare talent descriptiv. Versurile lui A. C. arătau dela început un verbalism, în care totuşi se putea găsi şi oarecare poezie, înundată de calificative nesfârşite, din care însă lipsia violenţa de limbaj şi tendinţa pseudorevoluţionară şi socială, din versurile mai recente. Ultimele sale producţii sunt expresia unui individualism şi a unui regionalism prozaic. Scrieri: Poezii (Oraştie 1911), Sărbătoarea morţii, Neguri albe, România (poemă), Mâine, etc.

Cottage, căsuţă, fermă elegantă ţărănească. C. este tocmai contrarul caselor cu mai multe etaje. Sistemul locuinţelor C. este întrebuinţat mai ales în regiunile miniere şi industriale, pentru muncitori, clădite mai ales de o societate de construcţii plătibile în rate.

Coturn (gr. Kothornos), la Greci încălţăminte cu toc înalt, care acoperia jumătate piciorul şi se încheia în faţă. Încălţămintea actorilor greci, cu pinge groasă. Figurat: gen sau stil tragic. A îmbrăca C. = a juca în tragedie.

Coţuşca (2886 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Lascăr. Formată din satele: Coţuşca, Cotu-Miculinţi, Ghireni, Nichiteni, şi Puţureni. Primăria în Coţuşca. P. U. Rădăuţi G. Ungureni la 32 km.

Coubertin Pierre baron de — (n. 1863), şi-a făcut studiile în Anglia în atmosferă sportivă; reîntors, toată viaţa sa şi-a dedicat-o educaţiei fizice a tineretului. Face propagandă prin conferinţe, scris, congrese la început numai în Franţa, apoi în toată lumea civilizată, pune bazele primei prese sportive şi în interesul sportului internaţional, lansează ideea restabilirii jocurilor olimpice. Neobositul sportman stărui în lupta sa şi în 1894, la congresul internaţional ţinut la Paris se hotărî restabilirea jocurilor olimpice şi constituirea Comitetului Internaţional Olimpic al cărui preşedinte de onoare este şi astăzi. Ideea lui s'a realizat în 1896, prin inaugurarea primei olimpiade la Atena.

Coudenhove-Kalergi Richard, (n. 1894), sociolog austriac, fiul unei japoneze. A produs senzaţie prin acţiunea lui din 1923 pentru Pan-Europism, adică Uniunea statelor europene.

Coudenhove 1. Karol, conte (n. 1855, † 1920). guvernat. Boemiei în 1896—1900; 2. Fiul său **Max** conte (n. 1865) tot guvernator în 1915—8, sub el s'a format Cehoslovacia.

Coudreau Henri-Anatole, (n. 1859 † 1899), a explorat Guiana şi Brazilia.

Couélsm (cuvântul derivă dela numele dr-ului Coué, numirea metodei psihoterapeutice a dr-ului Emil Coué dela Nancy, care trata prin autosugestie boalele. Metoda lui consta în exerciţiul autostăpânirii şi a reducerii stărilor normale pe cale de autosugestie.

Coulomb Charles Augustin (n. 1736 † 1806), fizician franc. Are cercetări importante în domeniul electricităţii şi magnetismului, a stabilit legea atracţiei a două sarcini electrice (Legea lui C.), cu ajutorul balanţei de torsiune, inventată tot de el. Unitatea practică a cantităţii de electricitate a fost numită în onoarea lui Coulomb 1 C. = 3.10^9 unităţi electrostatice C. G. S.

Couperin François, celebru compozitor franc. (n. 1668 † 1733). Lucrările sale au mare importanţă în istoria muzicei, caracterizând stilul franc. al acelei epoci. A scris patru volume „Pièces de Clavecin", „L'Art de toucher le Clavecin", „Les Goûts réunis", „Le Parnasse", „Les Nations" şi „Leçons de ténèbres".

Couperus Louis, poet şi literat olandez (n. 1863 † 1923). Are romanele: Majesté, Extazul, la Paix du Monde. Psyché, etc.

Courbet Gustave, celebru pictor franc. (n. 1819 † 1877). S'a ocupat la început cu dreptul, apoi s'a dedicat picturii. Participând la mişcarea revoluţionară din 1871 (La Commune), a fost silit să emi-

greze în Elveția. El este șeful școalei realiste. S'a distins prin peisaje reale, condus de principiul de a nu inventa și a nu îndrepta nimic din ceeace se prezintă în natură. În atelier însă n'a putut obținea un „naturalism integral", iar greutățile din „plein air" nu le-a putut soluționa. Corot continuă revoluția naturalistă introdusă de el. Pânze celebre: L'enterrement à Ornans (Louvre). Remise de Chevreuils (Louvre), Le casseur de pierres (Muzeu din Dresda), etc.

Courier [de Méré] Paul-Louis, publicist franc. (n. 1772 † 1825). Era un adversar neînduplecat al Restaurației pe care a combătut-o în celebrele sale pamflete politice: Pétition aux deux chambres, Simple discours, Pamphlet des pamphlets; opere foarte mușcătoare. A făcut și o traducere remarcabilă: Daphnis și Chloé și a scris corespondență („Lettres"). Pentru „Simple discours" (1821) a fost închis și amendat. **P. L. C.** era batjocoritor, caustic și cu o simplicitate remarcabilă de exprimare, care ajungea până la eleganță. A murit asasinat.

Cournot Antoine-Augustin, filos. franc. (n. 1801 † 1871). Fost prof. la Lyon. Cu „Essai sur les fondementes de nos connaissances" (1851), a jucat un rol considerabil în gândirea sec. al XIX și XX. Matematician concis, combate idealismul germ., ironizându-l, retorismul filos. scoțiene, ca și spiritualismul franc., fiind partizan al probabilismului științific. Filosofia va face critica ideilor fundamentale, dominând fenomenele: hazardul în lumea externă, rațiunea în noi. Știința este raționalistă, pe când experiența e supusă hazardului ca ceva real datorit complexității cauzelor: cel mai bun exemplu ni-l dă istoria, ai cărei eroi sunt produsul hazardului. Dar și hazardul e supus rațiunii: probabilitatea se bazează pe recompensarea hazardurilor care, observate des și în condiții diverse, dispar: ordinea și regularitatea nerzistă. Și providența e numai probabilă.

Court (engl.), pistă, teren.

Courteline (numele adevărat Georges Moineaux). Scriitor franc. (n. 1860 † 1929). Dă mai multe bucăți de teatru vesel, pline de viață și sugerând idei: Conversion d'Alceste, le Droit aux étrennes, les Boulingrin, Gaités de l'Escadron, Train de 8 h. 47, Messieurs les Rond-de-Cuir, Une lettre chargée, Hortense, couche-toi. Își bate joc de puternici, autorități, de formalismul și absurditatea regulamentelor, de meschinăria judecătorilor și a administrației. Arată umanitatea în acțiune: la Voiture versée, la Peur des Coups, dar mai ales morala în Boubouroche și La Paix chez Soi, La Cruche. Fin observator psiholog și cu expresie sentimentală și simplă în stil, C. este un geniu comic al teatrului contimporan.

Cousin Jean, pictor, desenator, gravor și scriitor franc. (n. ca 1500 † ca 1589). cunoscut prin lucrarea „Judecata din urmă". E un artist mediocru, mai mult ilustrator de cărți decât pictor, pe nedrept supranumit „fondatorul școlii naționale" (S. Reinach).

Cousin Victor, filos. franc. (n. 1792 † 1867). Fost elev și prof. la școala normală superioară unde a suplinit la 20 de ani catedra de lit. gr. Fiind numit tot acolo suplinitor al lui Royer Collard ținu cursuri despre filos. scoțiană, despre filos. lui Kant, Hegel și Schilling, apoi despre filos. sec. al XVIII, producând o mare înrâurire asupra contemporanilor. Cursul i-a fost închis (1820) din cauza agitațiilor sale liberale. Reintegrat (1828) se ocupă de istoria filos. Revoluția din 1830 îl suspendă definitiv. E ales membru al Acad. franc. și pair de France, apoi ministru de instrucție publică în cabinetul Thiers. Mare orator, a contribuit la răspândirea filos. și a creat școală prin „eclectismul" său, care alegeă din toate sistemele părțile bune. Are meritul de a fi apărat spiritualismul și de a fi pus bazele învățământului istoriei filos. precum și de a fi scris frumos. E celebră opera sa „Du Vrai, du Beau et du Bien" (1853).

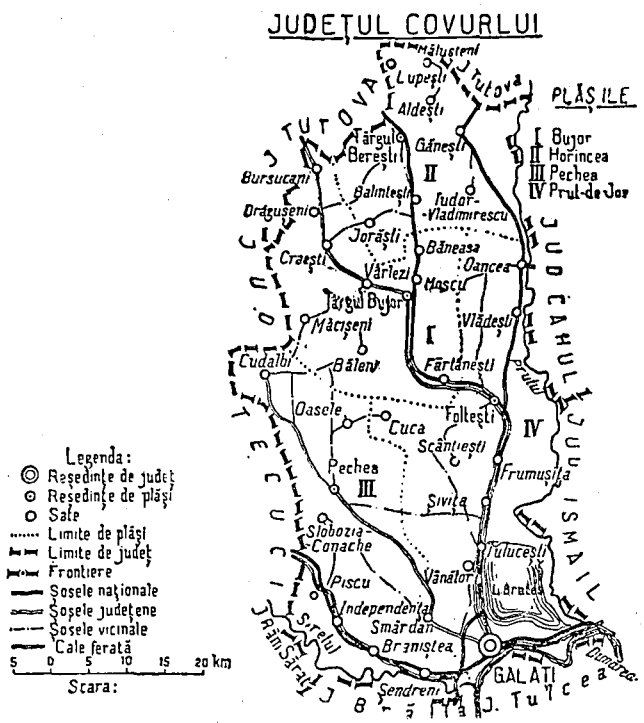

Coustou, celebri sculptori franc. distinși: 1. **Nicolas C.** (n. 1658 † 1733), autorul *operelor: Trecerea Rinului, Seine și Marne*, etc. 2. **Guillaume** tatăl (n. 1677 † 1746) autorul minunatei statui „Caii dela Marly" (v. c.).

Couturat Louis, filos.-matemat. franc. contemp. A scris: l'Infini mathématique, încercând să depășească atât empirismul cât și criticismul, în folosul unei metafizici raționaliste, propunându-și să dovedească că noțiunile matematice nu provin nici din intenția sensibilă nici din intuiția apriorică, deoarece e posibilă o cunoștință și'n afară de formula sensibilității și'n afară de categoriile înțelegerii. E un adept al calculului logic (v. c.).

Covasna (4947 loc.), com. rur. jud. Trei-Scaune, reșed. pl. Covasna. Of P. local. Judec. de ocol. G. locală. Stațiune balneară.

Coventry, oraș în Anglia (Comit. Warwick) cu 128.000 loc. Industrie foarte desvoltată de ceasornice și mătăsuri.

Covurlui, jud. din Moldova de SE. situat între jud. Brăila, la S., Tecuciu și Tutova la V., la N. Tutova, iar la E. jud. Cahul și Ismail. Supraf. 2662 kmp. cu 180086 loc., deci apr. 67 loc. pe kmp. Situat pe marginea de S. a platformei Moldovenești, jud. C. are terenul format din dealuri de podiș, văile adânci și îndreptate dela N. la S. Ape mai principale: Prutul și Siretul, pe la hotarele de E. și S., C., a căruia vale este urmată de C. F. Galți—Bârlad, Lozova și Gerul afl. al Siretului. Solul este format din Loess așezat în pături groase deasupra stratelor pliocene desgolite de eroziunea fluviatilă în văile adânci. Dealungul Prutului aluviuni moderne, terenuri mlăștinoase, iar între Covurlui și Prut o serie de bălți ce se termină la Dunăre cu marele lac Brateș. Dealungul Siretului nisipuri și dune (Independența, Vameșu). Mergând dinspre S. spre N. se găsesc: Ciornoizem ciocolat (Cudalbi, Pechea), ciornoizem degradat (Tg. Bujor, Folteștî, Oancea), iar spre N.-ul jud. sol de pădure cu o insulă de Podzol (Berești). În S. este continuarea stepei din Mutenia de E. Pădurea de stejar din N. se continuă spre S. prin antestepa dela Oancea, Bujor, Folteștî. Nici o exploatațiune minerală, în schimb industrie desvoltată în special la Galați, care a concentrat toată industria metalurgică, chimică, a lemnului, etc. afară de morărit, care are 35 mori în județ și 12 în oraș. Jud. C. este împărțit în 4 plăși, având 48 com. rur și un oraș, Municipiul Galați, capit. jud. Centre mai importante: Bujor, Berești, Pechea. Face parte din regiunea școlară a XI, Galați, din circ. Curței de Apel din Galați, din inspect. II de mine, Buzău și din inspect. industrial Galați.

Cow-boy (engl. cou-boi): păstorii turmelor pe pășunele imense ale Americei (praeri), cari păzesc animalele călare.

C. sunt călăreți iscusiți, specialitatea lor fiind dresarea cailor sălbatici și mânuirea lasso-ului (laț de prins animalele).

Cowley Malcolm, poet, literat am. (n. 1898) a fost jurnalist, și a scris că pentru un american singura profesiune acceptabilă este poezia. A fondat revistele: „Broom", „Secession" și „Esthète", în care a apărat spiritul nou al poeziei postbelice. Screri: Eight More Harward Poets, Traders in Darkness.

Cowper William, poet engl. (n. 1731 † 1800). A scris un vol. de poeme, Balada lui John Giepin, The Task, etc. Poeziile lui se deosebesc prin delicatețe, claritate și seninătate de expresie. Scrisorile („Letters"), sunt pline de umor și grație.

Cox (engl. cax) cârmaclu, v. Canotaj.

Coxalgie, boală (mai ales de origine tuberculoasă) a articulației șoldului.

Coypel, numele m. multor pictori franc. Insemnați: C. Antoine (n. 1661 † 1722), primul pictor al lui Ludovic al XV, autorul celebrelor tablouri Athalie și Judecata lui Solomon.

Coysevox, sculptor franc. (n. 1640 † 1720); s'a remarcat prin busturi, portrete și prin cunoscutele opere Caii înaripați (Tuilleries), Dordogne, Garonne, etc.

Cozia, mănăstire în jud. Vâlcea, pe malul drept al Oltului, la N. de Călimănești. Intemeiată de Mircea cel Mare la 1386, adăpostește osemintele acestui mare domnilor. Inzestrată cu moșii și odoare, a fost jefuită în nenumărate rânduri. Aici azi se văd urmele nelegiuirilor turcești dela 1821 și germane dela 1916—1918. Fiind întărită, a servit și de adăpost în timp de restriște. Bolnița și bisericuța ei este zidită de Petru Cercel în 1584, în cel mai pur stil bizantin. A fost câtiva ani și penitenciar.

Cozia, vrf de munte din culmea Coziei, jud. Argeș. Are o înălțime de 1677 m.

Cozmeni (5917 loc.), com. urb. jud. Cernăuți, reșed. pl. Șipeniților. Judec. de ocol. Medic, farmacie. Of. P. local. G. locală. Mai înainte de legea nouă administrativă se numia Cotmani și a fost reșed. județ. Cotmani.

Cozmeni, fost Cotmani, oraș din Bucovina, jud. Cernăuți. Liceu. Are apr. 5000 loc.

Cozmetica, specialitate a medicinei care se ocupă cu mijloacele de înfrumusețare a corpului uman și de corectare a defectelor cari urâțesc.

Cozmetice, medicamente și preparate cu ajutorul cărora se urmărește păstrarea frumuseții și corectarea defectelor trupești cari urâțesc.

Cozmin, sat bucovinean în pădurea căruia Ștefan cel Mare a zdrobit oștirea Poloniei (26 Oct. 1497).

Crabii (zool.), crustacei (raci) decapozi cu coada scurtă (Brachyuri), majoritatea acvatici (marini), mai puținin adaptați vieții aeriene umede. Aparțin: C. de coastă (Carcinus moenas) și specia Cancer pagurus, forme marine căutate pentru carnea lor gustoasă. Painjenul de mare (Maja squinado verrucosa), specie de crab greoi și bine desvoltat, acoperit cu bureți, polipi și alge de mare, pentru a deruta dușmanii și a-și vâna prada cu ușurință, întâlnit pe coastele mărilor europene. In Marea nordului și'n Mediterană trăește specia Dromia vulgaris, caracterizată prin particularitatea, că ține cu ultimele două perechi de picioare, deasupra corpului său, diferite corpuri străine, pentru a se masca. In general C. marini, înnoată cu labele toracice și se pretează la cel mai variat și curios mimetism. In Antile, trăește o specie de C. de câmp (Geocarcinus ruricola) adaptată vieții aeriene umede căutându-și prada mai ales noaptea, părăsind găurile din pământ unde petrece ziua, adeseori făcând călătorii relativ lungi, uneori urcându-se chiar pe copaci.

Crac, 1. ramură de râu sau fluviu. 2. Ramură ce se lasă dintr'o culme, în special în Banat.

Crăcăoani (3166 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Cetatea Neamț. Formată din satele: Crăcăoani, Crăcău-Negru, Magazia și Mitocul Bălan. Primăria la Crăcăoani. Infirmerie. P. U. Tg.-Neamțu. G. Piatra-Neamțu la 25½ km.

Crăciunelii de Jos (2148 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Drăgănești. Formată din satele: Crăciunelii de Jos, Radomirești. Primăria la Crăciunelii de Jos. Infirmerie. P. U. Drăgănești. G. Roșiorii de Vede la 20 km.

Crăciunul, sărbătoarea nașterii lui Isus Hristos, introdusă în sec. al IV, mai întâiu în Occident de Papa Damasus. Se serbează la 25 Dec. Sărbătorirea C.-lui la Români e în legătură cu mai multe obiceiuri de ex. colindatul (v. c.), irozii (v. c.), turca (v. c.), etc. In timpul din urmă s'a introdus și obiceiul pomului de C. Ziua premergătoare C.-ului (24 Dec.) e zi de ajun.

Crack (engl. kreck) înseamnă foarte bun; în sport se numesc astfel concurenții cei mai buni.

Cracu-Almaș sau **Almaș**, munții din Banat cuprinși între Nera și Dunăre, iar spre E. până în râul Bega și Cerna. Culmea principală se îndreaptă dinspre Lăpusnicel spre cotul cel mare, pe care-l face Dunărea la Milanovac. Culmea secundară pleacă dela M. Iovernata Mare și se lasă spre SV, apoi spre NV. printre Nera și Dunăre. Sunt formați în mare parte din roci cristaline, sunt greu de trecut, deși nu prea înalți, totuși din cauza masivității lor. Vrf. mai înalte: Chișia Mare (1152 m.), Bărbăleț (1088 m.), Iovernata Mare (1133 m.), Tâlva Znamenului (1019 m.), etc.

Cracul Luvlenii, ramură ce se lasă spre E. din culmea Locva, jud. Caraș, pe dr. râului Nera.

Craidorolț (2544 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Arded. Of. P. local. G. Moliftul-Mare la 12 km.

Crainic Nichifor (pseudonimul lui Ion Dobre), poet și publicist rom. (n. 1889). A condus câtva timp rev. „Lamura" și este unul din redactorii rev. „Gândirea". A luat parte la redactarea ziarelor „Dacia", „Cuvântul", la întemeierea ziarului „Curentul", la redactarea ziarului „Neamul românesc". Fost secretar general în Ministerul cultelor și artelor. Conduce publicația enciclopedică „Cartea Vremii" și e consilier cultural la Fundația Principele Carol. N. C. e reprezentantul tipic al poeziei tradiționale și neoclasice contemporane. Versurile sale au inspirația realistă și cuprind într'o unitate de concepție iubirea pământului și a trecutului național. Poezia sa e limpede, echilibrată, armonioasă, liniștită; totuși nu e lipsită de energie și de claritatea conștiinții propriului eu, ceeace-l împiedecă de a cădea în misticism. In eseuri, N. C. e promotorul unui nou ortodoxism oriental, mai spiritualizat și combativ în care dânsul vede o renaștere colectivă a neamului. Scrieri: Șesuri natale (poezii), Darurile Pământului (poezii), Zâmbete în Lacrimi, Icoanele vremii, Priveliști fugare, Povești despre Bunul Dumnezeu, trad. din Reiner Maria Rilke; Sadhana, trad. din Rabidranath Tagore, etc. Eseuri în rev. Gândirea, articole în ziarul „Curentul".

Nichifor Crainic

Crăiniceanu Alexandru, Locot.-Col. rom., fiul generalului Crăiniceanu Gh. In timpul războiului din 1917, comand. al Regt. 25 Infant., partizan al Colonelului Sturdza și principalul complice în complotul urzit pentru instigație la trădare. A fost condamnat la moarte și executat în Vinerea Paștelui în fața regimentului pe care-l comanda de un pluton din propriul său regiment (1917).

Crăiniceanu Gheorghe, general de Divizie rom. Ofițer distins, cu cunoștințe tehnice și cu o bogată carieră. A fost Șef al Marelui Stat Major și Ministru de Războiu. Câțiva ani înainte de războiul nostru din 1916 a trecut în elementul rezervei. In timpul neutralității un mare interventionist. Critic și scriitor militar de mare autoritate. In timpul războiului, deși rezervist, la 25 August, i se încredințează comanda armatei a II-a, cu care operează în Transilvania, în locul generalului Averescu, trecut la comanda armatei a III. După bătălia dela Brașov lasă comanda din nou Generalului Averescu.

Crăiniceanu Gheorghe, medic român (n. 1853 † 1926), excelent oftalmolog. A publicat multe lucrări de specialitate și foarte importante cercetări asupra bibliografiei medicale și istoriei medicinei românești.

Craiova, oraș vechiu important din Oltenia, capit. jud. Dolj. Apr. 70.000 loc. Important centru comercial din câmpia oltenească. Comandamentul corpului I de armată. Curte de Apel,, Licee, Stație importantă de C. F. R. pe linia București—Timișoara. In apropiere de C. a fost însemnata luptă dintre Mircea cel Bătrân și Bajazid (17 Mai 1395), zisă dela Rovine.

Cramer Johann Baptist, pianist și profesor reputat germ. (n. 1771 † 1858). A trăit la Londra și Paris, recunoscut și căutat ca profesor. Numeroasele sale compoziții, mai ales pentru pian au valoare durabilă, îndeosebi lucrările sale instruc-

tive: metodă pentru pian, studii tehnice foarte răspândite, etc.

Cramer. 1. **Johann Andr.** —, poet liric şi romancier germ. (n. 1723 † 1788). A tradus psalmii în versuri, a scris ode şi cântece religioase. — 2. **Karl Friedrich** (n. 1752 † 1807), membru în „Hainbund" (v. c.). A scris „Klopstock. Er und über ihn".

Crampe, cârcei; dureri pişcătoare, cauzate de strângerea involuntară a muşchilor.

Crâmpoia (2192 loc.), com. rur. jud. Olt, pl. Potcoava. Formată din satele: Cotorga, Gheoaca, Vătaşi. Primăria la Gheoaca. Medic, infirmerie. P. U. şi G. Balaci la 15 km.

Cranach Lucas, Tatăl, pictor şi gravor germ. (n. 1472 † 1553), întemeietorul şcoalei saxone de pictură. A fost pictorul curţii electorului de Saxonia (Frideric) şi prieten cu Luther şi Melanchton, ale căror portrete le-a executat. Lipsit de talent, stângaciu, temperament înclinat spre sensualitate, reprezenta mai ales nuduri de femei „grotesc de bizare". Tablourile sale sunt seci, fără viaţă, naive, amuzează adesea pe spectatori şi reprezintă subiecte mitologice, religioase sau erotice. Ca gravor e inferior lui Dürer şi Holbein, dar e mai popular. Fiul său Luca cel Tânăr (n. 1515 † 1536) a continuat arta sa, devenită un fel de „industrie", inundând Germania cu tablouri grăbit executate.

Crane Hart, poet am. (n. 1899). Este poetul cel mai discutat din generaţia sa prin îndrăzneala stilului şi prin noutatea ideilor. Scrieri: White Biuldings.

Crane Walter, pictor şi ilustrator engl. (n. 1845 † 1915). In pictură s'a dovedit un talent plin de imaginaţie şi poezie, apropiindu-se de direcţia prerafaelistă ilustraţiile sale, mai ales cele pentru cărţile de copii, sunt pline de originalitate.

Crângeni (2385 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Călmăţui. P. U. Roşiorii-de-Vede. G. Troian la 11 km.

Crângu-Fundulele (2513 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Pantelimon. Formată din satele: Boanca, Crângu, Fundulele şi Gostilele. Primăria în Fundulele. P. U. Brăneşti. G. Fundulea la 2 km.

Craniote (zool.), se numesc acele vertebrate (superioare), care au un craniu cartilaginos sau osos.

Craniu (anat.), căpăţână, scâfârlie, hârcă. Cutie osoasă la animalele vertebrate, care serveşte pentru adăpostirea şi apărarea creierului. Se distinge două părţi: Crtia cranială şi scheletul feţii. La animale faţa e mai desvoltată, la om, din cauza mărimii creerului, cutia cranială. Oamenii primitivi sunt caracterizaţi prin proeminenţe mai accentuată a oaselor feţii („căpcăuni"). In faţă sunt aşezate unele organe ale simţului (ochi, urechi, nas) şi începutul tractului digestiv (gura). Cutia cranială se compune din oase plate, care se leagă între ele prin aşa numite suturi. La bătrâneţe oasele se leagă şi mai strâns întreolaltă. La animale oasele craniului au creste ososase, care servesc drept suport pentru muşchi, care acţionează mestecatul. Craniul este foarte important din punct de vedere antropologic. In baza raportului între lungimea şi lăţimea craniului („indice cranial") s'au stabilit tipuri craniologice: dolichocefal, mesocefal, brachicefal. S'a încercat o grupare a raselor după indicele cranial, dar s'a constatat că acest lucru nu-i posibil. La femee cr. e mai mic, mai sferic şi cu proeminenţe mai puţin desvoltate decât la bărbat. Calota cranială: partea superioară a craniului, formată de oasele parietale, frontale, occipitale şi temporale, care formează boltitura cutii craniale.

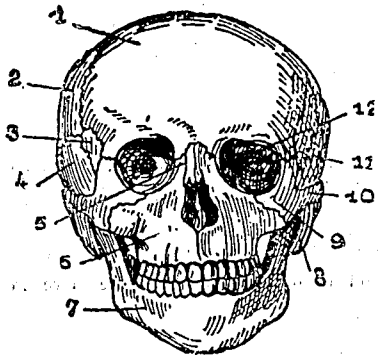

Craniul uman.

1. Osul frontal. 2. Osul parietal. 3. Aripele osului sfenoid. 4. Osul temporal drept. 5. Osul nasal. 6. Maxilarul superior. 7. Maxilarul inferior (Mandibula). 8. Porţiunea mastoideană a osului temporal. 9. Osul lacrimal. 10. Osul malar (zigomatic). 11. Osul temporal stâng. 12. Cavitatea orbitei.

Craplna, baltă în jud. Tulcea. E formată de Dunăre şi are 1600 hect. Pe malul său sunt multe cherhanale.

Crapul (zool.), peşte telosteen-osos (Ciprinus carpio), comun în apele dulci din Europa, America de nord, Asia şi Australia. Trăieşte peste 200 ani crescând până la $1^1/_2$ m., atingând o greutate de 35 kg. fiind un omnivor al apelor, hrănindu-se cu ierburi, seminţe, insecte, vermişori, putregaiuri, etc. Singurul peşte care poate fi domesticit. Carnea sa este gustuoasă, în special a indivizilor de 5 ani — fiind încă cultivat în numeroase crescătorii.

Crasna (3972 loc.), com. rur. jud. Sălaj, reşed. pl. Crasna. Of. P. local. G. Şimleul-Silvaniei la 14 km.

Crasna (2261 loc.) com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Decebal. La 14 km. G. Anciocrac.

Crasna, sat în jud. Vaslui, unde Bogdan Vodă al Moldovei învinge pe Poloni (Iunie 1450).

Crasna, afl. al Someşului, izvorăşte dela curmătura dintre munţii Meseşului şi munţii de Aramă. La început curge spre N. (până la com. Acăş), apoi o ia spre NV., ieşind din ţara noastră pe la N. de Berveni, de unde începe să formeze mlaştinile Ecedului. Lung. totală apr. 200 km. până la vărsarea în Someş.

Crasna-Ilschi (3202 loc.), com. rur. jud. Storojineţ, pl. Sireţelului. Carieră de piatră. Fabrică de var. Of. P. local. G. Ciudeiu la 8 km.

Crasna-Leuca (5888 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Lascăr. Formată din satele: Crasna-Leuca, Pererita şi Teţcani. Primăria în Teţcani. P. U. şi G. Lipcani la 17 km.

Crasna-Putnei (2101 loc.), com. rur. jud. Storojineţ, pl. Sireţelului. Fabrică de var. Izvor de apă minerală. Medic, farmacie. Of. P. local. G. Ciudeiu la 7 km.

Crăsescu Victor, v. Bassarabeanu St.

Crassus, porecla unei ramure din ginta Licinia, de origină plebeiană. Mai cunoscut Marcus Licinius C. (n. ca. 115 a. Chr., † 53 a. Chr.), triumvir. In calitate de partizan al lui Sula, el s'a îmbogăţit mult prin averea câştigată dela cei proscrişi. A sprijinit pe ascuns pe Catilina. In 69 formează cu Caesar şi Pompeius, primul triumvirat. In 69 consul în Syria, unde pradă templele. Prins de Orodes, regele Parţilor, i s'a vărsat aur topit în gură, să se sature de ceeace a fost lacom toată viaţa.

Crater, 1. Vas cu două toarte, vas de fiert; 2. Deschizătura (conul de eruptie) al vulcanilor.

Cravaşe, baghetă de trestie, de lemn flexibil (sau de piele) înfăşurată şi legată în piele sau sfoară, care serveşte călăreţului să îndemne calul.

Craven Pauline de la Ferronnays, autoare franc. (n. 1808 † 1891). A scris „Récit d'une soeur".

Crawford Francis Marion, romancier american (n. 1854 † 1909). A luat subiectele romanelor sale din viaţa italiană: Saracinesca, Sant 'Hario, Don Orsino şi drama: Francesca de Rimini şi romane cu subiect din viaţa americană ca „Mr. Isaacs".

Crawl-tempo, termen de înot, caracterizând mişcarea picioarelor în timpul înotului de viteză, v. Natatiune.

Croydon, oraş de vile din apropierea Londrei. Fabrici 190.000 loc.

Creangă Ion, mare scriitor rom. (n. 1837 † 1889). A fost preot şi institutor, dar nu s'a putut împăca cu formalismul instituţiilor la care servia, totuşi a rămas institutor în Iaşi. Membru marcant în soc. lit. „Junimea", şi bun prieten al marelui Eminescu, „Moş Ion Creangă", a fost povestitorul cel mai iubit al socie-

Ion Creangă

tăţii, pentru umorul său sănătos şi minunata lui limbă moldovenească, presărată cu nemaiauzite expresii idiomatice. A publicat în „Convorbiri literare", poveştile sale, apoi „Amintiri din Copilărie". Poveştile sale, deşi au fond poporan, sunt stilizate de C., care a reuşit să le ridice la expresie artistică incomparabilă, adăugând descrieri şi conţinând chiar elementele mai multor poveşti într'una singură. Deaosemeni, în „Amintiri", o capodoperă autobiografică; el reuşeşte să dea aceeaşi expresie artistică

vieţii dela ţară, povestind-o cu seninătate umor şi vervă nesecate şi creind astfel paginile cele mai frumoase din proza rom., care se citesc, la toate vârstele, cu aceeaşi plăcere şi încântare sufletească, iar pentru copii sunt cea mai sănătoasă şi mai folositoare lectură. Opera lui C. este expresia cea mai curată a geniului rom. poporan.

Creare (lat.), a face ceva din nimica, nu din materie existentă, ci printr'un act al voinţii. In înţeles mai larg: a produce ceva nou, mai ales în literatură şi artă.

Creastă sau Coamă de munţi ori de dealuri e partea cea mai înaltă a unei culmi. Coincide cu linia de separaţie a apelor.

Creatina (chim.), substanţă azotată, cristalizată ($C_4 H_9 N_3 O_2$), greu solubilă în apă, insolubilă în alcool şi eter, din carnea animalelor vertebrate, din care se poate extrage cu apă rece.

Creatinina (chim.), substanţă cristalizată ($C_4 H_7 N_3 O$) solubilă în apă şi'n alcool cu acizii formând săruri, întâlnită în urina omului.

Creaţionism (filos.). Concepţia după care Dzeu este autorul formei ordinei lucrurilor şi chiar a materiei lor. Dzeu a făcut lumea din nimic.

Crébillon, 1. Prosper Palyot (n. 1674 † 1762), tragedian franc. de mare efect. Cea mai reuşită tragedie: Rhadamiste et Zenobie; 2. **Crebillon fils** (Claude Prosper Palyot), fiul tragedianului (n. 1707 † 1777), romancier.

Credinţa, virtutea prin care omul consideră ca adevăr ceeace-i spune cineva. C. în Dumnezeu e virtutea prin care omul consideră ca adevăr ceeace a descoperit, ori ceeace i se spune că a descoperit Dzeu. Temeiul C.-ei e autoritatea acelui care spune un lucru, iar al C.-ei în Dzeu autoritatea bisericii, care propune o învăţătură ca descoperită de Dzeu. Adevărurile C.-ei religioase sunt fixate în simboluri (v. c.), decretele dogmatice (v. c.) ale sinoadelor ecumenice (la catolici şi ortodoxi) şi definiţiile (v. c.) dogm. ale Papei (la catolici). Protestanţii afirmă că ei nu cred decât ceeace se cuprinde în Sf. Scriptură, cu toate acestea şi principiile C.-ei lor sunt fixate în deciziunile sinoadelor.

Credit fonciar, e o instituţie de stat sau particulară pe acţiuni, care dă credite pe hipotecă: moşie ori case.

Credit mobilier, institut care se ocupă cu tot felul de afaceri de bancă, cu speculaţiuni de efecte, întreprinderi industriale, etc. Cel dintâiu C. s'a înfiinţat la Paris în 1852, de fraţii Péreire.

„Creditul Minier" S. A. R. pentru industria minieră, Bucureşti, B-dul I. C. Brătianu 75.

„Creditul Tehnic", prima soc. rom. pt. încurajarea întreprinderilor tehnice şi industriale, Bucureşti, Strada Marconi 3. Preşedinte: Ing. N. P. Ştefănescu.

„Credo quia absurdum [est]". Sentinţa atribuită lui Tertulian (v. c.), prin care acesta-şi formula principiul convingerii pentru întâmplările, la care raţiunea omenească este incapabilă să găsească o explicaţie, ele fiind iraţionale, absurde, lipsite de orice temeiu logic. T. era de pildă de părere că trebuie să credem, ca creştini, în învierea Mântuitorului pentru simplul motiv că în faţa explicaţiei raţionale învierea e un fapt absurd. Fenomenele de „relevaţie" (v. c.) erau deci pentru T. chestiuni de credinţă pură, în care argumentarea n'are ce căuta.

Crefeld. Localitate industrială în Germ. (Prusia Renană). In 1758 înfrângere franc. de către ducele de Brunswick. In Războiul cel Mare (1914—1919). lagăr de prizonieri însemnat pentru noi prin activitatea desfăşurată de colonelul Sturdza printre prizonierii rom., cari foarte puţini la număr, se lăsau convinşi fiind puşi în libertate în schimbul unei declaraţii că nu vor combate politica Germ. ce ocupau Rom.

Creier (anat.), acea parte a sistemului nervos central al vertebratelor, care este în craniu; el se prelungeşte prin gaura occipitală în măduva spinării. E compus din: 1. creierul mare (cerebru), 2. creierul mic (cerebelul), 3. diferitele părţi ale trunchiului creierului. 4. măduva prelungită (medulla oblongata), care trece în măduva spinării. Creierul omului adult e de 1250—1400 grame. Creierul mare la om face cam $^0/_7$ din cantitatea creierului întreg; la animale sunt mai desvoltate celelalte părţi. Suprafaţa creierului mare e formată de circumvoluţiuni; prin structura aceasta ea este mult mărită. La suprafaţa circumvoluţiunilor se găseşte substanţa cenuşie, formată de celule nervoase, care se grupează în centre precis localizate (centrele mişcării, ale vederii, mirosului, vorbirii, etc.). Substanţa albă, care ocupă massa mare a creierului, e formată de fibrele nervoase, care pornesc dela celule sau duc la ele, stabilind astfel prin nervi legături cu organele periferice. Dela baza creierului pornesc cele 12 perechi de nervi craniali. Creierul are trei membrane ca învelişuri, meningele: dura, pia şi arahnoidea. Creierul e centrul vieţii intelectuale, a simţurilor şi mişcării; aici se petrec aşa numitele procese sufleteşti. Cu cât un animal e mai inferior, cu atât mai puţin e desvoltat creierul său, mai ales circumvoluţiile şi cu atât mai mici sunt turburările provocate de o leziune a creierului. La om leziunea centrelor provoacă dispariţia funcţiilor centralizate în ele: dacă se vatămă centrele motorice, se fac imposibile mişcările respective. Leziunea centrului vorbirii, provoacă muţenie, a centrului vederii, orbirea. Centrul vorbirii e localizat deobiceiu în hemisfera stângă a creierului mare, la stângaci însă în cea dreaptă. Creierul mic e în primul rând un centru al coordonării mişcărilor. Mărimea creierului mare, mai ales a lobului frontal, e în raport cu desvoltarea facultăţilor intelectuale ale individului. Rasa galbenă are în genere un creier mai mare, cea neagră mai mic decât rasa albă. Creierul maimuţelor antropoide are o greutate de aprox. 500 gr. Afecţiunile creierului: în afară de boalele mintale (psihozele, ca mania, melancolia, etc.), la care nu se poate constata nici o modificare în creier, există o serie de afecţiuni bazate pe leziuni vizibile ale creierului şi pieliţilor, sale: tumori ale creierului şi meningelor, inflamaţiuni ale meningelor (meningita epidemică şi meningita tuberculoasă), sifilis al creierului, etc. Hidrocefalia e o afecţiune, în care lichidul din cavităţile creierului este înmulţit. Comoţia cerebrală: stare morbidă, cu ameţeli, pierderea conştiinţei, vărsături, în urma unei lovituri pe cap.

Creioane (merc.), materiale de scris, fabricate din pulbere de grafit amestecată cu materii argiloase şi frământată în urmă cu apă până ce se transformă într'o pastă care se trece (presează) prin fundul găurit a unui cilindru sub formă de firicele subţiri. Acestea se taie apoi şi se usucă în capsule de lut, operaţie prin care ele se întăresc, îmbrăcându-se în urmă în lemn de tisă, ienuper sau de Cedrela odorata. C. colorate se fabrică dintr'un amestec de cretă, argilă albă, gips, gumă arabică, colorat cu diferite substanţe chimice (oxizi de fier, miniu, albastru de Berlin, etc.) şi frământat cu apă. C. care scriu negru se fabrică dintr'un amestec de grafit cu ceva cărbune de fum. Primele C. s'au fabricat în Anglia la 1664, în prezent la Nürnberg (Johann Faber), Budweis (Hardtmuth) lângă Viena, Paris.

Cremaţiune, v. Incinerare.

Crematoriu, clădire în care se ard cadavrele omeneşti şi în care este construit şi un cuptor după principiile cuptoarelor metalurgice şi al celor de ars porţelan, ca să nu producă fum şi miros neplăcut şi ca să nu fie periculos igienei publice. Acest cuptor se încălzeşte până la o temperatură de 1200° C. In edificiul C.-ului se mai află şi o sală pentru ceremoniile funerare. Cuptorul C.-ului în câteva ceasuri preface cadavrul în cenuşă, care se predă apoi familiei celui răposat spre păstrare. V. Incinerare.

Cremenea, varietate necristalizată de silice (O_2 Si), de diverse colori: gălbuie, roşie, albă, cenuşie, etc., dură şi scapără cu amnarul.

Cremenea, un canal al Dunării judeţul Brăila. Impreună cu Dunărea veche formează ostrovul C., lung de 14 km.

Crémieux Hector Jonathan, autor dramatic (n. 1828 † 1898). A scris librete operetelor: Orphée aux Enfers, Geneviève de Brabant, le Petit Faust.

Cremlin, v. Kremlin.

Cremona, oraş în Italia, aproape de Po., Oraş însemnat odată pentru fabricaţia viorilor. Coroane, mătăsării; 71.000 locuitori.

Cremor-tartari (chim.), piatra de vin sau tartratul dublu de potasiu, extras din drojdia de vin, fiind întrebuinţat pentru prepararea acidul tartric (v. c.).

Crenelă (milit.). Deschizătură într'un zid dintr'o fortificaţie pentru a se permite tragerea acoperită. Este formată dintr'un parapet şi o ambrazură.

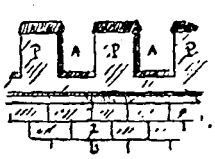

Crenelă. A, ambrazură; P, parapet; Z, zid

Creolina (chim.), substanţă lichidă brună-neagră cu miros de gudron, întrebuinţată ca antiseptic în medicină, fiind o soluţie de cresoli în alcalii. Un amestec de cresol brut cu soluţie apoasă de săpun, e desfăcut în comerţ sub numirea de lysol sau crezolină.

Creozotul, (chim.) este un amestec lichid cu miros de fum — de fenol şi crezoli — obţinut din gudroanele dela destilarea lemnelor (de fag). Se întrebuinţează ca desinfectant şi la conservarea lemnelor (ex.: traversele de la căile ferate, stâlpii de telefon şi telegraf sunt îmbibaţi cu creozot). Din C. se extrage şi qualacolul

— întrebuințat în medicină — în afecțiunile — căilor respiratorii, — fiind un ester metilic al pirocatechinei (v. Fenoli).

Crescendo (ital.), termin muzical, însemnează crescând treptat intensitatea tonului.

Cresson André, filos. franc. contemporan. Reprezintă o tendință positivistă, „științistă" într'un stil vioiu și îndrăzneț (Malaises de la pensée philosophique, Les bases de la pensée philosophie naturaliste). Afirmă autonomia ireductibilă între știință și credință. In „la Morale de Kant", face un aspru rechizitor formalismului și rigorismului etic kantian, capitulând în fața moralei „fericirii", concepute ca o restrângere a dorinții prin satisfacerea ei măsurată. A mai scris „Réactions intellectuelles élémentaires", găsind în analogie *prima formă* de raționament și „L'invérifiable".

Creștină, Arta —. La începutul creștinismului e aproape imperceptibilă, căci vechiul testament considera arta și în special *sculptura, imorale*. Desele persecuțiuni ale creștinilor și traiul în galeriile obscure și strâmte motivează evoluția înceată a artei creștine. Un progres se înregistrează numai după pătrunderea Creștinismului în Occident și după ce Constantin cel Mare a dat edictul dela Milan (313). In catacombe, arta se reduce la reprezentarea, fie în pictură fie în mozaic, a martirilor și a lui Christos. Sunt interesante și pline de frumusețâ frescele, deși executarea lor întâmpina greutăți destul de mari: lipsa de aer, lumină și îngustimea locului. Arta C. a suferit o puternică influență a păgânismului. Din legendele ce împodobesc *mitologia greco-romană*, creștinii *au* împrumutat tot ceeace le putea satisface sentimentul lor estetic. S'a găsit în catacombe un admirabil decor al viței de vie, un decor bahic și scene mitologice, alături de figurile biblice (Adam și Eva, Noe, Moise, etc.). După edictul dela Milano, bisericile, edificate într'un stil arhitectural dreptunghiu, sentimentul estetic suferă o și mai puternică influență păgână decât în catacombe. Avântul și înaltul grad de perfecțiune la care ajunge **A. C.** în sec. al IV, V și VI, când conducerea o iau în mână papii și împărații, o evidențiază cuvintele lui Perate „Christos al catacombelor avea ceva din grația lui Apolon al mozaicurilor, ceva din majestatea lui Jupiter". Decorul viței de vie e întrebuințat cu predilecție și de artiștii mozaicurilor. Apogeul artei creștine din occident se transformă într'un început de artă cu caracter creștin dar în Orient (arta bizantină).

Creștinismul, religia domnului nostru Isus Chr. S'a născut în Judeea, de unde s'a răspândit întâiu în Orient și apoi în toată lumea, fiind predicată de către Sf. Apostoli, după moartea lui Chr. Cel dintâiu episcop al Romei a fost Sf. Petru, dar întemeietorul activ al bisericii creștine a fost Sf. Pavel, care a propovăduit Cr. în Grecia și în Italia. Răspândirea Cr. *a adus o întreagă refacere socială* și spirituală a lumii, reclădind din temelii cultura, pe ruinele antichității, datorită înaltei valori morale a doctrinei sale. C. s'a impus: a) ca o doctrină care aducea o mângâiere tuturor desmoșteniților și neîndreptățiților de către alcătuirea societății antice. b) Prin caracterul universal al credinții nouă, spre deosebire de religiile antice, care toate aveau un caracter local și exclusivist. c) pentrucă morala sa de iubire a aproapelui, care deși o găsim la Stoicism, se impunea la Cr. prin lupta împotriva viițiilor și a corupției, ce roădeau adânc societatea antică, d) persecuțiile împăraților Romani, au îndârjit mai mult spiritele, accentuând defectele păgânismului, printr'o întreagă serie de prigoniri, dela Neron până la Dioclețian. Dovadă este înțelcapta atitudine a împăratului Trajanus, care sfătuiește pe guvernatorul Plinius cel tânăr, să procedeze cu tact în judecata creștinilor (*Corespondența lui Trajanus* cu Plinius). Impăratul Constantin cel Mare face din Cr. religie de stat, convocând la 325 Sinodul ecum. dela Nicea, după ce dăduse (313) edictul de toleranță a Cr. în Milano. Romanii au răspândit în toate provinciile cucerite ale imperiului Cr. prin coloniștii creștini. In Galia apostolul Cr. a fost Pothin, episcopul de Lyon, iar în Dacia Nicetas (v. Cr. la Rom.). In tot timpul evului mediu Cr. s'a răspândit la toate popoarele civilizate. In 858 însă, prin schisma lui Photius, bis. orientală se desface de cea apuseană, apoi se nasc ereziile lui Wiclef, Hus și reforma lui Luther, mișcări, care au pricinuit, prin desbinarea lor, la slăbirea Cr., dar și la renașterea culturală în multe țări, alături de îndelungate războaie religioase (v. Reforma, Propaganda calvină și luterană la rom. cf. istoria diferitelor țări). Azi Cr. este religia cea mai răspândită de pe suprafața pământului. Numărul creștinilor este de apr. 650,000.000 credincioși, adică 35—36% din locuitorii omenirii, dintre cari: 300,000.000 romano catolici, 230,000.000 evangelici, 120,000.000 ortodoxi.

Creștinismul la Români. Legea creștină a fost cunoscută de populația daco-rom. din Dacia și înainte de 325 și după, căci misionari creștini cutreerau provincia și câștigau noi aderenți pentru învățăturile lui Hristos. Misionari cari au propoveduit legea creștină în Dacia, în veacul al IV, sunt: episcopul got Ulfila, Eutichiu din Capadochia, Sf. Sava, Audius din Mesopotamia dar mai ales Nichita episcopul din Remesiana, a fost adevăratul apostol al creștinării Daco-Romanilor. Propaganda lui în limba latină s'a desfășurat la sfârșitul sec. al IV, și la începutul sec. al V. *Argumentul cel mai* puternic pentru vechimea creștinismului la Români, sunt cuvintele creștine de origine latină, păstrate până astăzi în limba rom., prin care se designează noțiunile principale ale religiunii creștine. Cuvintele acestea s'au introdus prin sec. al IV—V, deci într'un timp mai îndelungat, și de mai multe persoane, cum am văzut. Astfel sunt cuvintele: Dumnezeu, creștin, biserică, lege (în înțeles de credință religioasă), Crăciun, Florii, Paști, Rusalii; apoi înger, cruce, altar, preot, botezare, cununare, cuminecare, închinare, rugăciune, ajun, sărbătoare, Dumineca, cimitir, păcat, săptămână, răposare, calendar, Sfânta Scriptură, carnelegi, câșlegi, mormânt, priveghiu, drac și numele sfinților: Sân-Ion, Sân-Petru, Sân-Văsâl, Sân-Toader, Sân-Giorz, Sân-Medru, Sân-Nicoară și Sântă-Mărie. Noțiunile acestea așa de importante ne indică că Românii încă prin veacul al V—VI, aveau și o oarecare organizație bisericească, crescând necontenit între ei numărul creștinilor. Citim în Viața Sf. Dimitrie din Tesalonic (scrisă în sec. al IX) că în timpul stăpânirii Avarilor (deci în sec. al VI), în Dacia era „o foarte numeroasă și mare populație creștină de origine romană". Creștinii din Dacia în acest timp depindeau de episcopii din dreapta Dunării, cari se osteneau adesori și ei ca să-și vadă credincioșii lor acasă. Așa se explică de ce Românii, când vin în contact cu Slavii, în sec. al VI—VII, ei sunt superiori, atât în număr, cât și în credința creștină (Slavii fiind păgâni), asimilându-i și dându-le noțiuni creștine, pe care le duc cu ei în sudul Dunării. Deci procesul de creștinare al strămoșilor Rom. de astăzi s'a îndeplinit în același timp cu procesul de formațiune, de unde a rămas, până în *prezent expresiunea foarte caracteristică* și adevărată pentru acest fapt istoric: un creștin de Român. Creștinismul acesta, mai vechiu de $1^1/_2$ mileniu pe pământul României, a prelucrat așa de adânc și statornic sufletul poporului rom. încât Românii sunt considerați ca cel mai tolerant popor al Europei: bun, milos și gata de ajutor și sacrificiu pentru toți, chiar și pentru dușmani, cum au dovedit-o necontenit în desvoltarea lor istorică, când mai ales au *jertfit* $^1/_4$ din teritoriul Principatelor Române, închinându-l Patriarhiilor, Mitropoliilor și mănăstirilor din Răsărit, pentru ca să-și poată susține viața de creștini ortodoxi, sub stăpânirea Turcilor păgâni.

Creta, (petrograf.), varietate de carbonat de calciu formată din cochilii de animale marine, unicelulare, numite „Foraminifere" (v. Protozoare). In natură formează depozite însemnate în insula Creta, în Anglia, Danemarca, Franța, în insula Rügen, iar în țară la Murfatlar în Dobrogea. Măcinată și curățită de impurități prin aluvionare cu un curent de apă, servește ca material de lustruit și scris, iar presată sub forma de bucăți prismatice sau cilindrice — la fabricarea creioanelor colorate, — amestecată cu gips, lut alb, gumă arabică și cu diferite substanțe chimice colorate.

Creta, v. Kandia.

Creta de Briançon (chim.), vezi Talcul.

Cretacic (geol.), ultima perioadă (a treia) a erei mezozoice, formațiunile căreia *sunt reprezentate* prin *calcare* coraliene compacte, prin șisturi calcaroase, conglomerate, gresii și marne și prin însemnate depozite de cretă întâlnite mai ales în apusul Europei. Formațiunile sale se subdivid în două sisteme sau epoce: **Cr.** inferior cu etajele neocomian, barremian și aptian; **Cr.** superior cu etajele albian, cenomanian, turonian, senonian și danian. Viața animală a acestei perioade este reprezentată prin numeroase Foraminifere, prin ultimii Amoniți și Belemniți, prin maximul de desvoltare al reptilelor de uscat, prin paseri cu forme mari, cu dinți în mandibule, prin apariția mamiferelor reprezentate prin *forme mici* de *Marsupiale* și *Insectivore*, iar viața vegetală prin plante angiosperme arborescente și prin apariția Dicotiledonatelor. In România formațiunile acestei perioade se întâlnesc în Carpații orientali, în Munții Apuseni, în Dobrogea și în nordul Basarabiei.

Crețeala, vrf. din Munții Maramureșului Alt. 1853 m. Dela poalele lui izvorăște Pârcalabul (Ceremușul). V. Ceremuș.

Crețeanu Gheorghe, poet rom. (n. 1829 † 1887), fost magistrat. A debutat în „Curierul" lui Eliade și printre alte reviste, la „România literară" a lui V. Alecsandri. A suferit influența lui Bolintineanu și a lui Alecsandri, pe cari *i-a imitat* în poeziile sale, publicate în vol. „Melodii intime". Este cunoscută mai ales poezia sa „Cântecul Străinătății", cu refrenul, devenit proverbial: „Fie pânea cât de rea, Tot mai bine'n țara mea".

Crețeni (2780 loc.), com. rur. jud. Vâl-

cea, pl. Drăgăşani. Formată din satele: Creţeni, Isvoru, Isvoru-Dos, Isvoru-Faţă, Mreneştii-Dos, Mreneştii-Faţă, Mreneşti, Popeşti şi Ştireminoasa. Primăria în Creţeni. P. U. şi G. Drăgăşani la 9 km.

Creţeştii-Sinteşti (3926 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Vidra. Formată din satele: Creţeşti, Sbârcea şi Sinteşti. Primăria în Creţeşti. P. U. Jilava. G. Vidra la 2 km.

Crétin sau Crestin Guillaume Dubois, zis —, poet franc. (n. 1525). A scris Chroniques de France, în versuri; face parte din şcoala marilor retorici.

Cretin, tâmpit. De obiceiu, guşaţii sunt C.-i, în urmă turburării secreţiunii glandei tiroidene (v. Tiroid).

Crétineau-Joly Jacques, istoric şi critic franc. (n. 1803 † 1875), director al revistei „l'Europe monarchique", autor de lucrări valoroase: Histoire de la Vendée militaire (4 voi.), Histoire religieuse, politique et littéraire de la compagnie de Jésus (6 voi.), Bonaparte, le concordat de 1801 et le Cardinal Consalvi (1869), etc.

Cretinism, turburare a stării generale trupeşti şi intelectuale în urma unei boli a glandei tiroide. Cretinii sunt mici, guşaţi, cu intelectul nedesvoltat. Frecvent în unele regiuni muntoase.

Creţu Grigore, profesor, filolog şi istoriograf rom. (n. 1848 † 1919). A descoperit la mănăstirea Voroneţ din Bucovina ms-ul, care s'a numit mai târziu „Codicele Voroneţean", impropriu (v. „Apostolul dela Voroneţ"), şi l-a studiat. Scrieri: Codicele Voroneţean, de I. G. Sbiera, critică (Buc. 1886); O nouă etimologie a numeralului „0" (Buc. 1889); Mardarie Cozianul, Lexicon Slavo-românesc (Buc. 1900); Tipografiile din România dela 1801 până astăzi (1910 şi 1911)

Creţuleseu Nicolae. v. Kreţulescu.

Cretzianu C. Gheorghe, ministru plenipotenţiar al României la Haga.

Creusot, oraş din Franţa, cu 38400 loc. Mari uzine metalurgice, turnătorii, fabrici de locomotive, tunuri, blindaje.

Creuzé de Lesser Augustin François, literat franc. (n. 1771 † 1839). A scris poeme, comedii şi romane.

Crevetă (zool.), crustaceu (Gammarus) numit şi purece de apă sau Cr. de apă dulce, având un corp mic (20 m/m.) şi lăţit pe laturi cu antene lungi-bifurcate, respirând prin branchii-săculeţe, fixate pe labele toracice. In apa mărilor trăieşte specia de rac comestibilă numită Cr. roză (Palaemon squilla).

Crezol (chim.), este un amestec de trei fenoli ai toluenului (orto-, meta- şi paracrezolii) obţinut prin distilarea uscată a cărbunilor. Are proprietăţi antiseptice şi este întrebuinţat sub diverse numiri (lisol, creolina, etc.), sub formă de emulsii sau soluţii.

Crezul (Credeul), simbolul credinţii, redactat în sinoadele ecumenicc dela Nicea şi Constantinopol.

Crezul iredentist maghiar = Cred într'un Dzeu, cred într'o patrie, cred în reînvierea Ungariei, — versuri alcătuite de Szerena Sziklay (1921).

Cricket. Joc vechiu, foarte popular în Anglia. Se joacă pe un teren ierbos, pe care sunt 2 porţi la 20 m. distanţă una de cealaltă; porţile de 20 cm. lărgime şi 66 cm. înălţime, formate din 3 beţe late, pe cele 2 alte beţe aşezate prependicular. Joacă 2 partide de câte 11 persoane; principiul jocului constă în a bate mingea de 23 cm. diametru cu o rachetă de lemn în direcţia porţilor în aşa fel, ca beţele aşezate pe porţi să fie date jos, sau chiar şi poarta, iar partida în defensivă caută să-şi apere poarta.

Cricov (Bătălia de pe—), se numeşte bătălia ce a avut loc în războiul nostru din 1916, pe valea râului Cricov, afluent al Ialomiţei, între 25—27 Nov. în timpul retragerii spre Moldova, în urma bătăliei de pe Argeş, între trupele germ. şi ariergardele arm. rom.

Crihana-Nouă (3209 loc.), com. rur., jud. Cahul, pl. Ioan Voevod. Perc., P. U. Cahul, 22 km. G. Folteşti.

Crilov, fabulist, v. Krylov.

Crimă (dr. penal) 1. este infracţiunea legii penale pedepsită de curtea cu juri. 2. In general: orice înfrângere a legilor, culpabilă, în afară de delict şi contravenţiune. In codul ung. C. se judeca de judecătoriile ordinare, afară de cele de presă.

Crimca Anastasie, mitropolit al Moldovei (1608—1617, 1619—29), fusese episcop la Roman (1605—8). Zidi, prin 1609, una din cele mai frumoase mănăstiri moldovene: Dragomirna. Caligraf cu gust ne-a lăsat câteva manuscrise frumoase împodobite cu miniaturi de mâna sa: Evanghelia 1(609), Apostolul (1610), Liturghia (1612), etc.

Crimea, penins. mare la S.-ul Rusiei Europene, între M. Neagră şi M. de Azov. Supraf. apr. 29590 kmp. La S. munţii Iaila (v. c.) cu pante abrupte spre Mare, iar spre N. se lasă în pante line spre stepa rusă. Apărată de vânturile de NE., panta dinspre mare are o climă dulce, ceiace face să fie culturi de plante mediteraneene, şi de vii.

Crimeic, Războiul —, purtat dela 1853—56 între Rusia şi Turcia, aceasta din urmă sprijinită şi de Franţa, Anglia şi mai târziu de Sardinia. Cauza: creşterea peste măsură a influenţei Rusiei în Orient. Princ. Mencicoff, ambasador rus la Constantinopol, în 1853, interveni în favoarea bisericilor şi clericilor ortodoxi, din Turcia, cerând un fel de protectorat al tuturor supuşilor creştini. Turcii au refuzat. Gener. Gorciacoff, în 3 Iulie 1853 ocupă Principatele române. Se încep negocieri diplomatice la insistenţa Angliei şi Austriei, dar fără rezultat. Flota engleză şi franc. intră în Dardanele şi declară războiu Rusiei în 4 Oct. 1853. Flota turcă e distrusă de Ruşi la Sinope. Ruşii, la cererea Austriei se retrag din Principate, iar aceştia din urmă le ocupă, potrivit unei înţelegeri secrete cu Turcii. Teatrul răsb. se mută la Sebastopol, centrul flotei ruseşti de pe Marea Neagră. Armatele engl. şi franc. debarcate în Crimeia, bat pe Ruşi (comandaţi de Mencicoff) la râul Alma (1854). In 9 Oct. începe asediul Sebastopolului, întărit bine de col. Totleben. Englezii şi Francezii au luptat cu mult eroism, dar alimentarea armatelor se făcea foarte greu. Francezii cuceresc fortul Malacov, hotărînd căderea cetăţii. Impăratul Nicolae murise, iar Alexandru al II se arată înclinat spre pace. In 30 Martie 1856, se puse capăt războiului prin tratatul dela Paris, cu următoarele condiţiuni: Marea Neagră neutră şi pentru corăbii comerciale; vasele de războiu nu pot trece prin strâmtori; teritoriul imperiului turcesc este integral şi independent; navigaţia pe Dunăre liberă; Moldovei i se dă o parte din Basarabia (dela lacul Burna Sola până la Valul lui Traian, apoi pe deasupra lacurilor Catlapug, Ialpug până la Prut, mai sus de Iluşi;) după lungi discuţii se hotărî, în legătură cu Principatele române, formarea, în fiecare Principat, a unei adunări speciale (Divan ad-hoc), care să consulte voinţa poporului în ce priveşte unirea acestora. Napoleon III şi ministrul său Walewski au contribuit f. mult pt. reuşita acestei hotărîri (v. Convenţia dela Paris).

Criminologie, ştiinţa care studiază crimele, stabilind caracterele lor comune, psihologia criminalului cauzele crimelor, etc.

Criminal dreptul, v. Penal.

Crimitschau (cit. crimiciau). Oraş în ţinutul Zwickau—Saxonia, 25.500 loc. Industrie textilă şi de maşini.

Crinoidee (zool.), clasă a Echinodermelor; de obicei sunt fixate cu un picior. Corpul are forma unui caliciu purtând la marginea superioară cinci braţe ramificate. La extremităţile acestor ramificaţii se găsesc celulele germinative.

Criolita (min) fluroră de sodiu şi aluminiu albă sau uşor gălbuie, translucidă cu luciu sticlos. In cantităţi exploatabile se găseşte în Groenlanda în asociaţia minereurilor de plumb şi fier. Se întrebuinţează pentru extragerea aluminiului.

Criptogame (bot.), plante care au organele fructificaţiei aşezate într'o cavitate (criptă). Cr. vasculare se numesc acele plante ce sunt străbătute de fascicoli libero-lemnoşi deschişi, ex.: ferigele.

Crişan Gheorghe (n. 1733 în satul Vaca [jud. Zarand] — † 1785), al treilea cap al revoluţiei ţăranilor români din 1784. Arestat, dus în Alba-Iulia în închisoare se spânzură. Numele adevărat Marcu Giurgiu, iobag al statului, fost militar, om mândru, hotărît şi aspru, ceeace a dovedit-o în decursul revoluţiei. A fost prins în 30 Ianuarie 1785 prin tradarea alor 9 ţărani din Cărpiniş. Trupul său a fost tăiat în 4 bucăţi, puse spre vederea şi spaima tuturor în Abrud, Bucium, Brad, Mihăileni şi capul în Cărpiniş (v. Horia, Cloşca).

Crişan Ioan (n. 1853 † 1893), profesor la seminarul Andrian din Sibiu, iar în 1891 director al şcoalei de fete a Asociaţiunii din Sibiu. A publicat un studiu în nemţeşte despre: Unirea Românilor cu Roma la 1700 (1892), apoi în colaborare cu N. Putnoky: Gramatica limbii maghiare (1894). Fiul său I. C. jun. prof. la conservatorul din Cluj şi apreciat cântăreţ de operă contimporan.

Crişana sau Ţara Crişurilor, regiune din ţara noastră, ce se întinde la V. de Culmea Munţilor Apuseni. Este formată din pantele domoale ale Munţilor Metaliferi şi Masivului Bihorului continuate cu o serie de dealuri, ce se aseamănă mult cu cele din Muntenia de E. Aceste dealuri cuprind între ele o serie de basine, care au fost prielnice păstrării românismului în părţile acestea expuse mult. Ex. bas. Beiuşului. Dealurile se termină brusc în câmpia, ce se întinde până departe spre Tisa. Văile râurilor, larg deschise în câmpie, par nişte golfuri ale acesteia. Pantele de V. ale dealurilor sunt acoperite cu vii (Arad, Oradia), restul cu păduri, ce se întind până pe vârfurile munţilor. Sunt întrerupte însă de văile râurilor, pe care se face agricultură. Câmpia, o stepă, este foarte prielnică agriculturii. C. este împărţită în judeţele: Arad şi Bihor (v. c.).

Crişcior, biserică zidită la 1410 de Voevodul Balea, care se păstrează şi astăzi cu inscripţia slavonă.

Crisolita (min.), v. Olivina.

Crispi Francesco, bărbat de stat ital.

(n. 1819 † 1901). In 1848 ia parte la revoluţia din Palermo, apoi, în guv. provizoriu, deputat şi mnistru de răsb. In 1860 merge în Sicilia cu Garibaldi şi contribue la anexarea ei la Italia. Prim ministru şi de mai multe ori ministru. El a determinat alianţa Italiei cu Austria şi Germania.

Cristal de stâncă (min.), var. de cvarţ cristalizat, transparent şi incolor, întrebuinţat la facerea de lentile pentru aparatele optice şi în bijuterie. ex. Diamantul de Maramureş din ţara noastră, cristalele frumoase din marmora de carara, etc.

Cristale (cristalogrf.), se numesc corpurile minerale, individualizate — în mod natural sau artificial din soluţiuni şi prin sublimare (v. c.) — în forme geometrice, determinate, de feţe, muchi şi colţuri. De forma cristalină a unui corp mineral depind proprietăţile sale fizice şi optice, fiind expresiunea simetriei sale moleculare, interne (v. isotropie şi anisotropie). Formele cristaline se caracterizează prin elemente geometrice (feţe, muchi, colţuri) şi prin elemente de simetrie (axe, planuri şi centru de simetrie). Unghiul format de feţele identice ale unui cristal, în totdeauna este constant, iar distanţa în care se întretaie feţele unui cristal, considerată din centrul cristalului şi numită parametru — întotdeauna se exprimă prin numere raţionale. Numărul mare şi variat al formelor cristaline — cunoscute în natură sau obţinute în mod sintetic în laborator — se grupează în şase sisteme cristalografice (v. c.), cu studiul lor ocupându-se ştiinţa numită Cristalografie (v c.)

Cristalin, lentila străvezie a ochiului, aşezat în interiorul său, care strânge razele întrate prin cornee şi le proiectează asupra fundului ochiului. Când C. din diferite cauze începe a deveni opac, se naşte boala numită cataractă (perdea).

Cristalizarea (cristalogrf.). Este tendinţa corpurilor de a se individualiza — separându-se din soluţii, depunându-se din vapori sau închegându-se din topituri, — în forme geometrice anumite, sub imperiul forţelor de cristalizare care orientează moleculele lor după anumite legi ale simetriei. Corpurile astfel individualizate se numesc cristale.

Cristalografia (grec) este ştiinţa — un capitol al Mineralogiei — care se ocupă cu studiul formelor geometrice, exterioare, ale cristalelor şi în general a corpilor cristalizaţi, cu stabilirea elementelor de simetrie a formelor cristaline grupate în şase sisteme: cubic, patratic, hexagonal (trigonal), rombic, monoclinic şi triclinic — cuprinzând 32 clase de simetrie, cu 230 feluri de sisteme de puncte, reprezentând grupările moleculare explicative ale structurii cristalelor. C se împarte în: a) C. geometrică, care studiază formele geometrice sub care se prezintă corpurile cristalizate. b) C. fizică, care studiază proprietăţile fizice ale corpurilor cristalizaţi şi relaţiunea dintre aceste proprietăţi şi dintre structura moleculară a formelor cristaline.

Cristaloizi (chim.), sau cristaloide, după definiţia dată de Graham se numesc substanţele care spre deosebire de coloide sau coloizi (v. c.), cristalizează uşor din soluţiuni, formează adevărate soluţiuni şi difuzează repede în stare de soluţiune. In mineralogie C. se numesc cristalele microscopice lipsite de o formă geometrică definită, cu toate acestea anisotrope sau isotrope din punct de vedere optic, influenţând lumina polarizată, ex. microlitele.

Cristalul (chim.), v. Sticla.

Cristalul de stâncă (min.), v. Cvarţul.

Cristea Miron (n. 1868 în Topliţa Română, jud. Mureş), Patriarh al României şi Regent. Ilie — aşa se numea din botez — era fiul unor ţărani fruntaşi: Gheorghe Cristea şi Domniţa. Un an învăţător în Orăştie, apoi trece pentru 4 ani la Universitatea din Budapesta, urmând filosofia şi filologia modernă şi luând titlul de Dr. cu lucrarea sa în limba maghiară: Opera poetică a lui Eminescu (1894). Intors dela studii ajunge secretarul consistoriului sub Mitropolitul Miron Romanul, care l-a hirotonit diacon (1897). Asesor consistorial, membru în sinodul şi congresul Mitropoliei

Miron Cristea

din Sibiu şi al Asociaţiunii transilvănene. Redactor, 3 ani, al ziarului bisericesc din Sibiu, Telegraful român. In 1910 e ales episcop al Caransebeşului. Participă la adunarea din Alba-Iulia (1 Dec. 1918) unde ţine o înălţătoare cuvântare şi e designat să facă parte din delegaţia care prezintă actul unirii Regelui Ferdinand în Bucureşti. In 1920 Februarie e ales Mitropolit primat al României, iar în 1925 prim Patriarh al României, învestit în mijlocul unei solemnităţi impozante cu participarea tuturor reprezentanţilor bisericii ortodoxe din Răsărit. In Ian. 1926 se instituе o Regenţă, în urma renunţării la tron a prinţului Carol, din care face parte prinţul Nicolae, prim-preşedintele Curţii de Casaţie Buzdugan şi Patriarhul Miron, care şi intră în exerciţiul funcţiunii ei, îndată după moartea regelui Ferdinand, în Iulie 1927. In calitate de Patriarh, C. face o călătorie la Sf. Mormânt, vizitând cu acest prilej pe Patriarhii din Constantinopol şi Ierusalim şi Mitropolitul din Atena, fiind primit pretutindeni cu mari onoruri bisericeşti şi civile. Personalitate foarte distinsă, figură aristocratică, diplomat abil, cuvântător plin de căldură, care cucereşte şi prin limbajul literar frumos ce-l utilizează. Principiile sale de Român şi slujitor al altarului au fost cuvintele rostite cu prilejul sfinţirii sale de episcop în Catedrala din Sibiu: „Făgăduiesc că credinţa şi legea strămoşească, limba şi cultura românească... vor fi stelele conducătoare ale activităţii mele. Şi nu mă voi abate nici în viitor dela calea cinstită de bun Român şi de convins ortodox". Călăuzit de aceste idei în toată viaţa sa publică a ajuns să ocupe postul cel mai înalt în biserică şi în viaţa politică a ţării noastre. A publicat pe lângă articole politice şi bisericeşti o carte preţioasă: Iconografia şi întocmirile din internul bisericii răsăritene (Sibiu 1905) şi 2 volume de Predici şi cuvântări, rostite la diferite ocazii, remarcabile atât prin ideile morale-creştine şi naţionale superioare, cât şi prin forma lor literară.

Cristelniţă, vas de botezat, de lemn sau metal, aşezat pe 3 picioare în tinda bisericii.

Cristescu Grigorie (n. 1897), prof. la facultatea de teologie din Bucureşti. Preot şi profesor în Buzău, apoi în Craiova şi Sibiu. Cleric învăţat, predicator şi conferenţiar distins cu o limbă literară aleasă. A publicat numeroase studii teologice: Imperativul creştin; Capernaume, Capernaume; Fapte şi orientări creştine; La cine ne vom duce (meditaţii religioase); Propovăduiţi Evanghelia; Perspective sociale şi culturale în lumina Evangheliei; Sinteze etico-sociale; Mai aproape de tine Doamne; Prin Hristos la cultură, Misionarismul cultural, etc.

Cristescu Ion, prof. de Termodinamică şi Fizică la Şcoala Politehnică din Timişoara.

Cristeşti (3756 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Paşcani. Formată din satele: Cristeşti, Hereşti şi Horniţa. Primăria la Cristeşti. P. U. şi G. Paşcani la 15 km.

Cristeşti (2248 loc.), com. rur. jud. Botoşani, pl. Corni. Formată din satele: Cristeşti şi Ghilăueşti. Primăria în Cristeşti. Perc. locală. P. U. şi G. Botoşani la 14 km.

Cristian (2813 loc.), com. rur. jud. Braşov, pl. Bârsa de Sus. Judec. Braşov. Of. P. local. G. locală.

Cristian, numele mai multor regi ai Danemarcei: C. al IX, rege danez (n. 1818 † 1906), a domnit dela 1863. In 1864 a pierdut ducatele Schleswig şi Holstein, care au fost cucerite de Prusia şi Austria. A fost înrudit cu familiile domnitoare din Rusia şi Anglia; un fiu a devenit rege al Greciei în 1863, iar altul i-a urmat la tron, sub numele de Frideric al VIII Fiul acestui din urmă, Cristian al X (n. 1870), s'a urcat pe tronul Danemarcei în 1912 şi domneşte şi azi.

Cristiania, capit. Norvegiei, v. Oslo.

Cristianie. Termen întrebuinţat la ski pentru oprire prin întoarecere bruscă, cu skiurile apropiate, v. Sporturi pe zăpadă.

Cristina, fica lui Gustav Adolf, regina Suediei (n. 1626 † 1689), abdică în 1654, devine catolică, pleacă în Franţa şi moare la Roma (1689). A uimit pe contimporanii săi, prin obiceiurile curioase şi prin inteligenţa sa.

Cristinel G., arhitect. Impreună cu C. Pomponiu, autor al proectului Catedralei din Cluj şi al Mausoleului din Mărăşeşti.

Crişul, râu format din unirea Crişului Alb cu Crişul Repede la vale de Körös-Tarcsa. Este lat şi adânc, are diferiţi afluenţi şi se varsă în Tisa în dreptul oraşului Ciongrad. La confluenţa cu Tisa, formează mlaştini numeroase, care au fost şi sunt drenate cu

ajutorul unor canale descoperite. Aceste pot servi și la comunicații.

Crișul Alb, râu din V. României. Izvorăște în partea de N. a jud. Hunedoara, lângă com. Bulzești. La început curge spre S., iar dela Cristior spre V. până la Brad, apoi spre NV. atingând Baia de Criș. Trece pe teritoriul județului Arad, într'o vale din ce în ce mai largă, cu puternice cotituri. Curge spre VNV, iar la Sebiș ajunge în câmpie. Udă Ineul, Gyula și dupăce se unește cu Crișul Negru, curge printr'o albie canalizată spre NV, până mai la vale de Körös-Tarcsa, unde se unește cu Crișul Repede. C. A. este cel mai lung dintre Crișuri (303 km.) cu o cădere de 1303 m., adică 4,30 m. pe km. (v. Crișul, Crișul Negru, Crișul Repede).

Crișul Repede, râu din V. țării. Izvorăște în partea de V. a jud. Cluj, din apropierea com. Crișeu și după ce curge o distanță de vreo 25 km., primește pârâul Călata, apoi pâr. Sebiș, ce izvorește din Mții Gilăului și are apr. 25 km. lungime, mai la vale pârâul Drăganul, care adună apele dinspre Vlădeasa (35 km. lung). Intre Vad și Bratca Cr. R. străbate printr'o cheie frumoasă cu multe peșteri mari și mici, săpate în calcar. Dela Bratca, C. R. curge într'o vale din ce în ce mai largă, trecând pe la localitățile Aleșd, Tileagd și Oradea. Intră în Ungaria la Körös N. Horsány și se unește cu Crișul Alb la Körösladány. Lung. 288 km., căderea pe km. 8,33 m.

Criteriu, semn de recunoaștere, semn după care cunoaștem adevărul. 1. (logică) temeiul pe care ne bazăm când afirmăm adevărul sau falsitatea judecăților. C. adevărului este evidența și necesitatea pentru mintea noastră, precum și imposibilitatea de a admite contrariul celor afirmate de judecățile adevărate; 2. (Morală) C., moral, temeiul pe care se sprijină moralitatea unei fapte; semnul prin care distingem binele moral de răul moral.

Critica este aprecierea diverselor situații, date, păreri, etc. Critica științifică este deobiceiu un fel de a judeca scrisurile și opiniile științifice. Critica lit. e aprecierea operelor literare din p. d. v. al valorii lor. Critica artistică e aprecierea operelor de artă. In C științifică valoarea supremă e adevărul; în cea de artă și lit. frumosul în genere.

Criticism (filos.). O directivă din teoria cunoașterii după care filosofia are datoria să fundamenteze sistematic cunoștința, examinând originea, posibilitatea, valoarea și limitele ei. C. începe cu filos. engl. John Locke, continuat de D. Hume și formulat sistematic de Imm. Kant, în opera sa capitală „Kritik der reinen Vernunft". — C. arată că originea cunoașterii nu e nici rațiunea nici experiența exclusiv, ci amândouă, pentrucă ideile fără experiență (intuiție) sunt goale, iar experiența fără idei este oarbă. In privința posibilității și valorii cunoașterii, critică prea marea încredere în siguranța adevărului admisă de Dogmatism și arată că Scepticismul radical este iluzoriu.

Critico Al. Cunoscut actor dramatic, (Teatrul Național din București).

Criuleni (5112 loc.), com. rur. jud. Orhei, reșed. pl. Criuleni. Judec. de ocol. Of. P. local. G. Chișinău la 45 km.

Crivăț, vânt aspru și rece, care suflă din NE. Vine din spre stepa rusească. Este un vânt puternic, rece, aduce viscole mari, cari troenesc șoselele și C. F. R. Suflă și vara tot puternic, aducând mult praf și împrăștiind grânele secerate. Primăvara, Cr. aduce ploi, iar vara și iarna este secetos.

Crivățu (2145 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Budești. P. U. și G. Budești la 5 km.

Crivina (2390 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Blahnița. Formată din satele: Crivina, Vrancea. Primăria la Crivina. Pepinieră de salcâmi. P. U. Scăpău. G. Șimianu la 35 km.

Criză. 1. Tulburare neașteptată în mersul afacerilor unui om, a unei corporațiuni, ori, chiar a unei țări. C. de guvern (politică), C. economică (perturbațiune în mersul general al tranzacțiunilor), C. industrială, comercială și monetară, apoi C. de bursă.

Criză (med.), schimbarea bruscă în desvoltarea unei boale, caracterizată prin erupție de sudori, scăderea temperaturii, eliminare de urină, etc., care indică sau începutul vindecării sal al agoniei.

Crizbav (2280 loc.) com. rur. jud. Brașov, pl. Bârsa-de-Jos. Jud. și trib. Brașov, perc. la Feldioara, P. U. La 12 km. G Feldioara.

Crizoberil (min.), sau Cimofana, oxid de aluminiu și de beril, alb-verzui sau verde-smaragd, transparent-translucid cu luciu sticlos. Varietățile sale frumos colorate: ochiu de pisică cu reflexe aurii și alexandrita verde-smaragd, sunt întrebuințate în bijuterie ca pietre prețioase de calitatea a doua. In natură se găsește în unele granite, micașisturi și nisipuri; în Moravia, Urali, Brazilia, Ceylon.

Crizoprazul (min.), v. Cvarțul.

Crna (râul negru al Turcilor), râu al Jugoslaviei, în Macedonia, afl. drept al Vardarului. Are o vale adâncă și cursul său e de 185 km. Pe valea sa au fost trei lupte mari în Războiul mondial 1916, 1917, 1918.

Crnagora, numele sârbesc al fostului regat Montenegro (v. c.).

Croația, prov. a Jugoslaviei. Până la 1918, C. forma, împreună cu Slavonia și Sirmia un banat autonom. Dela unire cu patria sârbă, este împărțită în jupanate (districte) și a pierdut autonomia și dieta specială. Se întindea din râul Drava până la M. Adriatică. Este o regiune muntoasă, spre V., NV. și S. (Munții Kapella, Velebit, Sljemen, etc.) cu ceva podișuri calcaroase în interior și cu șesuri aluvionare fertile în lungul văilor Dravei și Savei. Orașe importante: Zagreb, Gjurgjevac, Varazdin.

Croată, literatura, v. Jugoslavia

Croato-Slavoni (Munții —), ramură ce se lasă din Alpii Orientali printre Drava și Sava până la Dunăre, purtând diferite numiri: Ivančica (1061 m.), Slena, cu Bistra (1036 m.), Kalnik (643 m.), Bilo și Fruška Gora cu Cerni Cot (548 m.).

Croazieră (marină), supravegherea continuă a vaselor crucișătoare cu scopul de a surprinde vase inamice, de războiu sau de comerț. C-ra poate fi efectuată de unul sau mai multe crucișătoare pe o suprafață maritimă mai întinsă decât un blocus.

Croce Benedetto, filos., om politic, estetician, moralist istoric, polemist și critic ital. (n. 1866), scriitor de o mare cultură și autoritate. După ce străbate o scurtă etapă marxistă, întemeiază (1903) rev. „la Critica", înrâurind enorm asupra criticei lit. ital. contemporane. A fost ministru al instrucției publice în cabinetul Giolitti (1920). Din 1924 luând poziție împotriva fascismului se retrage din viața publică. Scrierile sale filosofice [Estetica come scienza dell' espressione — o lucrare celebră — Teoria e Storia, Logica come scienza del concetto puro, Economia e etica, Teoria e storia della Storiografia, Problemi di Estetica, La Filosofia di Giambattista Vico, Materialismo storico ed economia marxista, etc.] precum și cele lit. [La letteratura della nuova Italia, Saggi critici, Saggi sulla lett. ital. del Seicento] și istorice [Storia della Storiografia italiana, Storie e legende napolitane], etc. au făcut o transmutare de valori în cultura Italiei contemporane, schimbându-i fizionomia. Ca filos. e apropiat de concepția lui Vico și de filos. hegeliană, în idealismul căreia află o temelie puternică gândirii sale. Admite și el teoria unității spiritului, identitatea dintre realitate și spirit, dintre gândire și faptă. Idealismul său are însă puternice rădăcini și în idealismul napolitan a lui Fr. de Sanctis și Betr. Spaventa (școala napolitană). — Concepția lui C. este o reacțiune contra positivismului și științismului, cărora el le opune iubirea faptelor și a intuiției, contra „eruditismului" exclusiv și suficient, contra nesincerității și sensualismului din arta și lit. contemporane, care introduc „egoarhia", „retorica vidului", adică egocentrismul și neurastenia. De aceea, C. luptă pentru restaurarea valorilor spiritului și, în primul rând, a valorilor gândirii. Arta e viziune sau intuiție, iar critica de artă e critică estetică și istorică. Actul creator și activitatea intuitivă alcătuiesc esența artei: viziunea frumosului. In Etică C. e utilitarist.

Crochiu (franc. croquis), desemn sumar, făcut numai în câteva trăsături; articol de ziar scris la repezeală, scurt, dar cu spirit, v. Schiță.

Crocket. Un joc, care de abia se mai cultivă azi. Pe un teren de 40×30 m. sunt 10 porți mici (15 cm. lățime și 30 cm. înălțime), 8 jucători repartizați în 2 partide, fiecare având prin sorți o minge colorată, de 9 cm. diametru și 400 gr. greutate și un ciocan colorat la fel ca mingea. Incepe mingea albastră. Jocul constă în a trece mingea prin toate porțile cu cât mai puține lovituri. Invinge echipa, ale cărei mingi au trecut mai repede prin toate porțile.

Crocodilienl (zool.) familie a reptilelor. Crocodilus niloticus în Nil. Gavialul în Indii, Aligator și Caiman în America.

Crocodilopolis, oraș din vechiul Egipt, unde era templul zeului crocodil Suku. S'a găsit în ruinele sale papirusuri prețioase dela autori greci.

Crocoisa (min.), cromat de plumb de coloare galben-roșcată, portocalie. In natură se găsește în filoane, în asociația altor minereuri de plumb; în țară la Băița. Se întrebuințează pentru extragerea plumbului.

Crocus (bot.), gen al Iridaceelor. Din Cr. sativus se fabrică șofranul, și anume din stigmate.

Croesus, ultimul rege al Lydiei vestit prin bogăția sa (pe la 548 a. Chr.). Cuprinde Asia-mică, dar e învins de Cirus, făcut prizonier și condamnat la moarte. Pe rug își aduce aminte de vorbele lui Solon(care i-ar fi spus: nici un om nu poate zice că-i fericit, înainte de moarte) și rostește de trei ori numele lui Solon. Cirus, aflând despre cele petrecute, îl iartă și-l primește între consilierii săi.

Crola, în turc. Ak-Serai, localitate istorică din Albania, aici s'a născut Scander-beg. Cetatea națională a Mirditilor.

Croisset Francis Wiener zis de —, autor dramatic franc. (n. 1877). A scris comedii spirituale: Chérubin, le Paon, la Passerelle, le Bonheur Mesdames, Le coeur disposé, etc.

Croix de Guerre, decoraţie franc. înfiinţată în anul 1915.

Cromagnon, localitate din Franţa (Dordogne), aproape de Eyzies. Aici se află o peşteră foarte curioasă, unde s'a descoperit între alte oseminte omeneşti, un craniu de om primitiv de o factură cu totul deosebită de cele cunoscute. De aici numele de rasa dela C.

Cromatic, însemnează în muzică, o gamă în semitonuri, contrastând cu gama diatonică, care se compune din intervale de tonuri întregi şi semitonuri după anumite legi armonice.

Cromiţul (min.), v. Spinelii.

Cromlech, monument megalitic, format din pietre aşezate în cerc, în jurul uneia mai mare. Se află multe în Bretagne (Franţa). Ar putea fi rămăşiţele unui cult litolatric (al pietrelor) în Occident.

Cromosom (biol.), se mai numeşte: idiosom, Corpuscul ereditar, purtătorul probabil al dispoziţiilor ereditare.

Cromul (chim.), metal alb-cenuşiu, strălucitor, dur şi tenace, care se topeşte la 1500°. In natură se găseşte combinat cu fierul şi plumbul (v. Cromit, Crocoisa), sau în stare nativă în masa unor meteorite. Se prepară din oxidul de Cr. prin aluminotermie. Aliajele sale cu metalele sunt dure şi rezistente (ex. crom-oţelul). Combinaţiunile sale sunt otrăvitoare şi se întrebuinţează unele în vopsitorie, sulfatul de crom, verde; cromatul de plumb, galben, iar altele (bicromatul de potasiu) în chimie, ca oxidant şi în fizică ca depolarizator la elementul Grenet [Cr = 52.0].

Cromwell Oliver, 1. celebru dictator al Angliei şi întemeietor al republicii (n. 1599 † 1658). In timpul neînţelegerilor dintre regele Carol şi „Parlamentul cel lung", el organizează o armată de puritani fanatici, cu care înfrânge armatele regale în mai multe rânduri. Neînţelegându-se cu Carol I, şi având de partea sa armata, el sileşte „Parlamentul trunchiat" *să-l condamne la moarte*. Când regele e executat pe eşafod, C. declară Anglia republică (1649) şi o guvernează cu titlul de Protector, până la moarte. In politica externă ridică prestigiul Angliei în Europa şi-i asigură supremaţie maritimă, iar în politica internă supune pe Irlandezi şi pe Scoţieni. 2. Dramă de V. Hugo (1827), în prefaţa căreia acesta face teoria principiilor romantice, combătând clasicismul (v. Romantism).

Cronic (med.), durată lungă, mersul încet al unei boale, în contrast cu acut.

Cronică (gr.). 1. Scriere istorică în care evenimentele sunt povestite în ordinea timpului (cronologic). Sinonim „letopiseţ" (slav). 2. Articol de ziar în care se înseamnă faptele zilei. 3. Notiţe în reviste, care cuprind rezumatul informaţiilor mai importante dintr'un domeniu oarecare.

„Cronica anonimă". Sub ac. titlu se înţelegea până la studiul dlui Iorga, cronica lui Const. Cantacuzino Stolnicul (v. c.), adecă „Istoria Ţării Româneşti de când au descălicat Românii" (1290—1654).

Cronici anonime (lit. rom.), sunt următoarele: Istoria Ţării Româneşti de când au descălecat Românii, publicată în „Magazin istoric", vol IV, şi vol. V.; Istorilile Domnilor ţării rom (până la 1688), compilate de Const. Căpit. Filipescu. Cea dintâiu este cronica familiei Cantacuzinilor, cea de-a doua i s'a atribuit lui Radu Popescu (v. c.) şi e cronica fam. Bălenilor. Apoi cronica *mold.*: Letopiseţul ţării Moldovei dela Istrate Dabija Vodă până la Domnia a doua a lui Antioh Cantemir 1661—1705, edit. C. Giurescu (1913) şi Cronica ţării Moldovei dela domnia dintâiu şi până la a patra domnie a lui Const. Mavrocordat (1733—1774), care a fost atribuită de M. Kogălniceanu lui Ienachi Kogălniceanu; dar acesta este numai un copist (C. Giurescu, Pseudocronicari).

Cronică, Cea dintâiu C. rom., 1. se crede a fi, după ultimele cercetări istoriografice, letopiseţul moldovenesc (v. c.) a lui Istrate (Eustratie) logofătul. Această cronică povesteşte evenimentele dela Dragoş-Vodă şi până la 1587 (domnia lui P. Şchiopul) în versiunea *folosită* de Gr. Ureche; şi într'o versiune folosită de Simion Dascălul, (v. c.), până la domnia lui Vasile Lupul; 2. După d. Ilie Minea C. rom. cea mai vechio ar fi existat înainte de Eustratie Logofătul în Mold.: pentrucă Luccari (istoric raguzan) a cunoscut o cronică a Mold. ce mergea până la sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare. Luccari scrie la 1601.

Cronica dela Bistriţa, (Letopiseţul dela B.). S'a scris la mănăstirea B. din Mold., fundaţiunea lui Alexandru cel Bun, fiind început pe vremea fiilor lui şi cotinuat până la 1506. E prima cronică românească scrisă în slavoneşte în care se vorbeşte despre originea principatului Mold. că l-a întemeiat Dragoş în 6857 (=1359) prin descălecarea din Maramureş (v. Anale, cf. Cronica dela Putna şi Cronica Moldo-Polonă).

Cronica dela Putna, atribuită călugărului Azarie de către I. Bogdan, are două părţi: una, cea mai scurtă, înseamnă, în chip genealogic, evenimentele ce privesc pe Domnii dela Dragoş V. (1359) până la P. Aron (1456). Alta mai desvoltată cuprinzând povestirea evenimentelor Mold. în stil bombastic, sub influenţa cronografului lui Manasse (v. c.). C. dela P. a fost tradusă de Nicolae Brzeski, — un sol al regelui Sigismund al Pol. la Poartă, închis de Al. Lăpuşneanu — în limba polonă. Ea se cun. ca „Cronica moldo-polonă". La ea B. adaogă o parte dela sine.

Cronica lui Miron Costin, v. Litopiseţul ţării Moldovei dela Aron Vodă.

Cronica moldo-polonă, v. Cronica dela Putna.

Cronica lui Nestor (lit. rusă), numită „Poviést vremjennykk liét", marchează evenimentele originei Rusiei, începând de la potop. E un amestec de povestire cu sentimentul naţional exaltat, cu sentim. religios şi cu destulă inspiraţie epică, *mistico-poetică*. Povestirea se opreşte la 1110. Limba este paleoslavă. Concepţia istorică e cea teologică cu tendinţă pragmatică-moralizatoare. C. cuprinde câteva legende poetice, socotite ca resturi ale unei vechi epopei (?) Cr. l. N. spune despre noi: „Ungurii, venind dinspre răsărit, au năvălit prin *munţii* cei mari şi-au început a face războiu Vlahilor şi Slovenilor, ce trăiau acolo".

„Cronica polonă", este *numele* sub care se cunoaşte în ist. lit. rom. „Cronica Ţărilor Moldovei şi Munteniei", scrisă de Miron Costin în limba polonă, pentru nobilul polon Marcu Matczynski, căruia i-o şi dedică. C. p. a fost scrisă în răstimpul dintre 1676—1683, probabil în anul 1677. E prima lui scriere terminată. Incepe cu Dacii, pe care-i socotia atunci a fi Tătari . . . , rude ale Ardelenilor, continuă cu războaiele lui Traian, vorbeşte de năvălirea Tătarilor „întorşi", prin *părţile noastre* . . . şi ajunge cu povestirea la întemeierea Moldovei (Dragoş). Urmează apoi cu descrieri despre numele Moldovei, Munteniei, Basarabiei, despre titlul Domnilor, informaţii cu privire la limbă, religie, ţinuturi, sate şi oraşe, etc. Isvoarele C. p. sunt cam aceleaşi utilizate şi în „De Neamul Moldovenilor" (v. c.), şi în celelalte două scrieri ce tratează origina noastră latină (v. Miron Costin).

Cronicarii români, sunt scriitorii de cronici (v. Cronică), sau letopiseţe. Cei mai însemnaţi C. sunt ai Moldovei, datorită independenţii lor, influenţii lit. apusene, ce au cunoscut-o mai toţi prin Polonia, rangului lor de boeri mari. Ei se continuau unul pe celalalt în cronicile lor. — C. din Muntenia sunt de obiceiu boeri din clientela domnitorilor ţării şi ca atare cronicari de curte, cari scriu din ordinul şi pentru lauda familiilor mari. **Cronicarii moldoveni:** Eustratie Logofătul, Gr. Ureche-Vornicul, Simion Dascălul, Miron Costin, Neculai Costin, Ion Neculce, Neculai Muste, Amiras, Axinte Uricariul, Ienache Kogălniceanu, Ion Canta. ***Cronicarii munteni:*** Mihail Moxa (Moxalie), în Oltenia; Constantin Căpitanul, Radu Greceanu, Radu Popescu, Constantin Cantacuzino, Stolnicul Dionisie Eclesiarhul, Stolnicul Dumitrache, Pitarul Hristache, Zilot Românul.

Cronica Românilor şi a mai multor neamuri de Gheorghie Şincai din Şinca, tipărită în ediţie complectă la Iaşi, 1853, în trei vol. Ed. II Buc. 1886. Ediţii necompl.: Iaşi 1843, Buda 1844. Şincai n'a putut publica această operă în timpul vieţei sale, deoarece ea a fost socotită primejdioasă de către Unguri. El începuse tipărirea în „Calendarul dela Buda" pe 1808 şi 1809, cât a fost conducătorul tipografiei de acolo. I se dădu, în 1812,

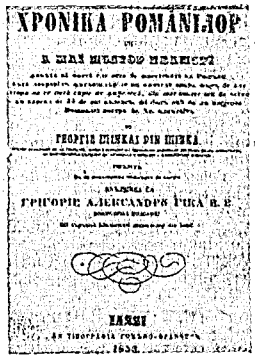

o aprobare de tip., însă numai p. Ungaria; dar el voia să răspândească Cr. în Transilvania. La 1814 trimise ms. C. la Cluj, unde, *directorul censurii*, József Mártonfi, respinse cererea, spunând la sfârşitul raportului său că Ş. este „carcere dignus". După moartea lui Şincai, călugărul Gherman Vida încearcă tipărirea C. la Iaşi (1843) după un Ms. cumpărat la o licitaţie în Viena şi se opri până la evenimentele dela anul 1000. In 1844 prof. A. Gavra, din Arad utilizând Ms. dela episcopia de Oradia-Mare, tipări la Buda evenim. până la 1383. Ed. compl. din Iaşi (1853) se tip. după ms.

lui G. Vida sub conducerea lui A. Laurian. Un alt ms. e la bibl. Univ. din Cluj. Ed. II din 1880. Buc. reproduce textul ed. din Iaşi, indicând şi variantele ms. din Cluj. Cr. lui Ş. cuprinde povestirea evenim. dela 86—1739, înşirate an cu an, după citate şi compilaţii comentate critic din difer. autori şi izvoare istorice. Judecă independent şi obiectiv chiar şi pe Rom. Vorbeşte despre toţi Românii privind istoria noastră în legăturile sale cu istoria Universală. E premergător al Unirii tuturor Românilor (v. clişeul). Titlul cronicei lui Şincai tipărită la Iaşi: Hronica Românilor şi a mai multor neamuri încâtu au fostu ele aşa de amestecate cu Românii, câtu lucrurile, întâmplările şi faptele unora fără ale altora nu se potu scrie pe înţelesu, din mai multe mii de autori, în cursul de 34 de ani culeasă, şi după anii dela naşterea Domnului nostru Is. Hs. alcătuită de Gheorghe Şincai din Şinca, doctor filosofiei şi al Teologhiei, fostul director al şcoalelor naţionale în toată ţara Ardealului şi diortositoriul cărţilor în crăiasca tipografie a universităţii ungureşti, tipărită de pe manuscrisul cumpărat de înălţimea sa Grigorie Alexandru Ghica V. V. Domnitorul Moldavici şi hărăzit bibliotecei şcoalelor din Iaşi. Iaşi, în tipografia româno-francesă, 1853.

Cronologie, ştiinţa împărţirii timpului şi a fixării evenimentelor istorice, potrivit felului de succesiune.

Cronometru, instrument foarte precis pentru măsurarea timpului; de mare importanţă în Astronomie şi navigaţie. Azi spirala balansorului se face din „invar", pentru a reduce la minimum influenţa variaţiunilor de temperatură. Pe vapoare sunt montate cu suspensiune „cardan", pentru anihilarea oscilaţiunilor.

Cronos sau **Kronos**, în mit. greacă un titan, fiul lui Uranos (Cerul) cu Gaea (Pământul), tatăl lui Zeus. La Romani identificat cu Saturnus.

Crookes William (n. 1832 † 1919), chim. şi fizician englez. Între cercetările lui, cele mai importante sunt cele relative la descărcările electrice în gaze rarefiate (razele catode). In 1907 a primit premiul Nobel. S'a ocupat şi cu spiritismul.

Cros Guy-Charles, poet franc. (n. 1879) fiul lui Charles Cros, inventatorul fotografici cromatice şi al fonografului şi care a scris „le Coffret de Santal" poeme în felul lui Verlaine, nepot al statuarului, pictor şi ceramist Henry C. A scris „Le Soir et le Silence", „les Fêtes Cotidiennes", „Pastorales Parisiennes" Versurile sale fie libere, fie regulate, exprimă o delicată sensibilitate verlainiană.

Crossă (engl. stick). Bastonul încurbat, întrebuinţat la hockey pe ghiaţă şi pe iarbă. Sunt fabricate din lemn, iar partea inferioară terminată printr'o lamă plată lungă de 38 cm., care formează împreună cu mânerul un unghiu obtus. Lărgimea bastoanelor nu va trece de 9 cm., iar lungimea mânerului 134 cm.

Cross-country, cursă în teren (peste câmp). v. Alergare.

Crotaline (zool.), un grup al viperidelor. Mai cunoscut este Crotalul (şarpele cu clopoţei) din America.

Croup, v. Crup.

Crownul (chim.), v. Sticla.

Cruce, mijloc de pedepsire a celor osândiţi la moarte, desfiinţat în sec. al IV de Constantin cel Mare. Pe C. a fost răstignit şi Isus Hristos, deaceea, C. a devenit simbolul extern al creştinismului, care, mai ales începând din sec. al V s'a aşezat pe altare şi pe acoperişurile bisericilor. C. a ajuns la mare rol arhitectonic, iar prin cruciade a devenit emblema diferitelor ordine călugăreşti şi cavalereşti, precum şi a unor soc. de binefacere, de ex. C. roşie. Formele mai usitate ale C.-i sunt: C. grecească, având 4 braţe de lungime egală, C. latină, la care braţul de jos e mai lung, C. antoniană, la care lipseşte braţul de sus, C. andreiană de formă plecată, etc. In onoarea C.-ii s'au instituit mai multe sărbători, între care cele mai însemnate sunt: Înălţarea Sf. C.-ii (14 Sept.) şi Inchinarea Sf. C.-i (Dumineca a III din Post). — C. e întrebuinţată şi ca semnătură, întrucât analfabeţii îşi apasă degetul pe o cruce trasă cu cerneală în dreptul numelui lor. — Semnul C.-ii se face ducând mâna dreaptă la frunte, piept şi cele două umere, rostind formula: în numele Tatălui şi al fiului şi al Sf. Duh (Spirit). In biserica răsăriteană mâna se duce întâiu la umărul drept, iar în cea apuseană la cel stâng. — In muzică C. se întrebuinţează la cifrarea acordurilor. **Fraţi de C.** se numesc prietenii, cari au legat prietenie pe viaţă, încrestându-şi mâna cu un cuţitaş în forma C.-ii şi bând apoi sângele curs din amândouă încrestăturile, amestecat cu apă.

Crucea Comemorativă 1916—1919, Medalia —, decoraţie rom. acordată tuturor ostaşilor (ofiţeri şi soldaţi), cari au luptat în războiul pentru întregirea neamului. Pentru aceia cari au luptat pe front, s'au conferit barete cu inscripţia localităţii unde au luptat. Baretele în număr de 11, şi se poartă la panglică.

Crucea-de-Jos (2506 loc.), com. rur. jud. Putna, pl. Zăbrăuţi. Formată din satele: Crucea-de-Jos, Dumbrava şi Satu-Nou. Primăria la Crucea-de-Jos. Fabrică de spirt. Mănăstirea „Sf. Ioan" şi Schitul „Sf. Gheorghe". P. U. şi G. Panciu la 2 km.

Crucea-de-Sus (2288 loc.), com. rur. jud. Putna, pl. Zăbrăuţi. Formată din satele: Chicera, Neicu. Primăria la Chicera. P. U. şi G. Panciu la 1 km

Crucea încârligată (Hakenkreuz), simbolul soarelui în epoca de bronz, mai târziu talisman (v. c.). Dela 1918 e simbolul mişcării antisemite în Germania, Austria şi alte ţări. Se mai numeşte „Svastica", şi este la noi semnul Ligei Apărării Naţionale de subt conducerea lui A. C. Cuza.

Crucea roşie, semnul societăţilor pentru ajutorarea răniţilor în războaie conform convenţiei din Geneva (1864). In ţările mohamedane: Semiluna roşie. Prima societate de C. r. a fost fondată de Henri Dunant (v. c.); acelaşi a fost şi promotorul Convenţiei dela Geneva prin care toate organele de ajutorare a răniţilor (spitale, medici, personal sanitar) sunt declarate neutre şi inviolabile. Societăţile naţionale de Crucea Roşie sunt reprezentate în Comitetul internaţional al Crucei Roşii. Sediul: Promenade du Pin, 1, Geneva. Publică: Bulletin international (dela înfiinţare) şi Revue internationale de la Croix Rouge. Mai există Liga Societăţilor „Crucea Roşie", (1919). Sediul secretariatului Paris. Cuprinde soc. naţionale din 52 ţări, care publică o revistă mensuală „Vers la Santé" în lb. franceză, engleză, spaniolă. Comisia mixtă a comitetului internaţional al Crucii Roşii şi Ligei Societăţilor Crucii Roşii. (1921) cu sediul în Geneva. Crucea roşie în România: La 7 Iunie 1876 Consiliul de Miniştri dă autorizaţie pentru formarea unei Societăţi a C. R. în România. La 20 Iunie 1876 începe războiul Sârbo-Turc, care dădu prilej Crucei Roşii Române să se afirme cu toate că abia luase fiinţă. Ea trimite o ambulanţă în Serbia. La 12 Aprilie 1877 a început războiul Ruso-Turc. C. R. Română a luat măsuri pentru organizarea a 2 ambulanţe cu 3 secţii. In afară de aceste ambulanţe Crucea Roşie a înfiinţat spitale temporare în zona de operaţii şi în Bucureşti şi a construit barăci pentru adăpostirea răniţilor. In 1913 C. r. r. a organizat servicii speciale pentru armatele din Bulgaria. Importanta activitate a acestei instituţii de binefacere s'a putut evidenţa la mai mult în marele războiu de întregire. In acest războiu C. R. a pus la dispoziţia guvernului 62 spitale fixe cu circa 13.000 paturi şi cinci spitale de campanie cu câte 200 paturi. — In rezumat, în acest războiu Crucea Roşie a adus următoarele servicii: 1. A adăpostit în spitalele sale peste 150.000 de răniţi şi bolnavi, reprezentând circa 4,900.000 de zile de ospitalizare; 2. A distribuit în cantinele sale din gări un număr considerabil de porţii de diferite alimente şi băuturi: 3. In cantinele din Bucureşti a distribuit refugiaţilor din Oltenia, Muntenia şi Dobrogea cum şi populaţiei sărace din Bucureşti 8.000.000 prânzuri în afară de pâine. 4. A dat ajutor în teritoriul ocupat la 65.400 prizonieri cu bani, hrană şi îmbrăcăminte; 5. A adăpostit în Bucureşti 3 mii refugiaţi; 6. A transmis prin administraţia sa din Bucureşti şi Iaşi mai mult de 350.0000 de scrisori şi informaţiuni pentru prizonieri şi civili alcătuind în total aproximativ 488.000 fişe; de asemenea a transmis şi 58.000 colete pentru prizonierii români internaţi în lagărele inamice; 7. A creat comitete de ajutor ale Crucei Roşii în diferite oraşe din occident prin mijlocul cărora a dat ajutor prizonierilor din lagările inamice; 8. A mijlocit un schimb de corespondenţă între teritoriul liber şi cel ocupat; 9. A organizat în teritoriul ocupat, în lipsa altei instituţiuni, ajutorul invalizilor de războiu. In total C. R. a cheltuit în timpul războiului pentru întregirea spitalelor sale o sumă aproximativ de 20.000.000 lei. Astăzi C. R. dă ajutoare în caz de calamităţi. Aşa în prezent C. R. rom. ajutorează regiunile înfometate ale Basarabiei. C. R. rom. publică „Bulet. Soc. naţ. de C. R. a României" şi organizează cursuri de infirmerie voluntare.

Cruceanu Mihail, poet simbolist rom. (n. 1887). Comunist militant a îndurat mult pentru convigerile sale. M. C. s'a desprins pe încetul din retorismul începuturilor, reuşind să dea o poezie cu nuanţe de mister şi de solidaritate umană. Scrieri: Spre Cetatea Zorilor, Altare nouă, Fericirea celorlalţi (poezii), Povestiri pentru tine, Korisadhar, nuvele fantastice.

Cruciatele. Războaiele purtate de creştinii din Europa, din sec. XI—XIII, împotriva Orientului musulman, care stăpânea locurile Sfinte. Armatele plecate în aceste războaie aveau pe haine o cruce din stofă, de aici numele de Cruciaţi. Au fost 8 cruciate: C. I (1096—1099) începută de Petre Eremitul şi stabilită în conciliul de la Clermont. S'au făcut două expediţii: Prima condusă de Petre Eremitul, care a ajuns nimicită în Siria, unde a fost apoi exterminată; a doua cuprinde Nicea, Tarsus, Antiochia şi Ierusalimul, iar Godefroy de Bouillon e

proclamat rege. — C. II (1147—1149), inițiată de papa Eugen III și de sfântul Bernard, condusă de Conrad III, împăratul german și de Ludovic VII, regele Franței. S'a terminat fără nici un rezultat. — C. III (1189—1192). Începută când sultanul Saladin ocupă Ierusalimul. Șeful cruciaței a fost Frideric Barbă-roșie de o parte și Filip August și Richard Inimă-de-leu de alta. Cel dintâiu s'a înecat în Sicilia, cei din urmă au încheiat pace cu Saladin, prin care li se da drept peregrinilor să viziteze, fără arme, Ierusalimul (1192). — C. IV (1202—1204), întreprinsă de Balduin de Flandra, care, ajuns, la Veneția ocupă Zara pentru Venețieni, apoi aranjează neînțelegerile de la tronul imperiului roman din Orient, unde este ales împărat. — C. V. (1219—1221), întreprinsă de Andrei II, regele Ungariei, terminată fără rezultat, căci n'a așteptat ajutorul lui Frideric II. — C VI (1228—1229), condusă de Frideric II, care obține, în mod pașnic, de la sultan, orașul sfânt. — C. VII (1248—1252), condusă de Ludovic IX regele Franței, în urma unui vot. A fost învins în Egipt. — C. VIII (1270), condusă tot de Ludovic IX, prin moartea căruia (lângă Tunis) se sfârșește Cruciata. Orașele Palestinei cad pe rând în mânile Sultanilor. Căderea fortului Ptolemais (Acra) înseamnă sfârșitul cruciatelor (1291). Rezultatele C.-lor: din punct de vedere militar fără mari câștiguri: mormântul lui Isus Christos rămâne mai departe în mânile păgânilor. Din punct de vedere cultural, social și economic e important: contactul realizat prin C. între civilizația europeană și cea aziatică în curs de peste două secole. Multe din fiefuri s'au desființat, căci seniorii aveau nevoe de resurse financiare: soarta vasaliilor s'a ameliorat, alături de a țăranilor.

Crucifere (bot.), familie din ord. Rhoedales; floarea din patru petale, caliciu 4. gineceu superior bicarpelar. Frecvente mai ales în zona temperată nordică.

Cruelșător (marină), vas de războiu puternic armat și cu viteză mare destinat pentru serviciul de acoperire și cercetare al escradelor. După tonaj se împarte în C.-re de a treia, a doua și a întâia clasă. Se disting: a) **Crucișătoare protejate**, având blindate numai părțile esențiale și vitale; b) **C-oare cuirasate** cu blindaj continuu asemenea cuirasatelor, armament mai redus în profitul vitezei. Deplasament până la 28.000 tone. Tipul modern de acest vas este vasul engl. „Lion".

Crugiie (2073 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Criuleni. P. U. Criulenî. G. Chișinău la 38 km.

Cruikshank George, caricaturist engl. (n. 1792 † 1878), autorul mai multor mii de desemne satirice de natură politică și de ilustrații pt. cărțile lui Dickens, Ainsworth, etc.

Crum, principe bulgar, care a domnit aprox. dela 802—815. A ocupat Sofia dela Bizantini, a înfrânt pe Imp. Nicephous, într'o luptă (din căpățâna lui și-a făcut cupă de băut); a cucerit Adrianopolul și a asediat Constantinopolul.

Crup, (croup, gușter) în general boală cu fenomene de asfixie. În special acea formă a difteriei, în care membranele false formate în gât astupă laringele și faringele și produc asfixie.

Cruşer (milit.). Un aparat întrebuințat pentru măsurarea practică a presiunilor maxime în arme sau guri de foc. Pentru arme sunt cilindre C.-e, iar pentru gurile de foc sunt C.-ii sburători.

Crnşevo, oraș din Macedonia sârbească la N. de Monastir. Aromânii formează majoritatea.

Crustă (med.), cojile formate de puroi, ser sau sânge asupra rănilor și ulcerelor.

Crustacee (zool.), Artropode care respiră prin branchii așezate pe picioare sau într'o cavitate branchială în regiunea cefalotoracică, ex. Astacus fluviatilis. Au un număr mare de articule. În ontogeneză toate trec prin faza de Nauplius. Învelișul exterior al C. sup. (Malacostracee) este impregnat cu săruri de Calciu. Se *împart în șapte ordine*: 1. *Trilobiți (fosili)*; 2. Phyllopode; 3. Ostracode; 4. Branchiure; 5. Copepode; 6. Ciripede; 7. Malacostracee. Ordinele 1—6 formează grupa Entomostraceelor (raci inferiori).

Cruveilhier Jean C., medic franc. (n. 1791 † 1874), prof. de anatomie patologică la fac. de med. din Paris. Lucrările sale au contribuit în mare parte la for-

Jean Cruveilhier

marea anatomiei patologice moderne; îndeosebi prețioase sunt cercetările asupra an. pat. a boalelor chirurgicale și ale sistemului nervos central.

Cruz, Ramón de la — (n. 1731 † 1794), scriitor spaniol. A scris 70 tragedii, comedii (zarzuelas) și 475 „saynetes" (mici scrieri dramatice). În toată Spania este cunoscută tragedia burlescă: El muñuelo, și tablourile expresive: La Casa de Tocame Roque, El Prado por la noche, etc. A luat subiecte din Molière.

Ctitor, 1. Persoana care a *zidit biserica* și a asigurat dotațiunea ei. Mulți dintre voivozii principatelor române sunt și C.-i unor biserici.

Ctenoid (zool.), solz de pește dințat pe marginea liberă în formă de pieptene, ex. solzii Bibanului.

Ctenophore (zool.), subclasă de animale maritime celenterate, de formă sferică sau cilindrică înnotând libere în apă cu ajutorul a 8 rânduri de cili (palete înnotătoare), pentru prins hrana servindu-se de două tentacule laterale, ex. Hormiphora (Cyddipe) de forma unei pere; Beroe, fără tentacule cu formă de butoiaș. Cestum veneris în formă de cordea, (Cingătoarea venerei) comună în Marea Mediterană.

Cuaternar, se numește perioada a doua a erei Kaineozoice (v. c.), ultima diviziune de timp din istoria pământului, continuându-se și în prezent. Se subdivide în două epoce: 1. diluviul, caracterizat prin urme neîndoelnice de apariție a speciei umane în evoluția vieții, și prin o puternică glaciațiune, din care cauză se *mai numește* și *„epoca de ghiață"*; 2. aluviul (v. c.).

Cub, corp geometric limitat de șase patrate egale; dacă a este lungimea laturii patratului, atunci volumul cubului este $a \times a \times a = a^3$, iar suprafața $6 \times a \times a = 6a^2$.

Cuba, insula cea mai mare din Antile (America), 114.524 kmp. cu 3,569.000 loc. Cap. Havana. A fost colonie spaniolă, apoi a Statelor Unite, iar dela 1909 republ. independentă.

Cubanu, ostrov din delta Chiliei cuprins între brațele Chilia, Ostovcina, Stambulul Nou și mare. E mlăștinos, pe țărmurile brațelor sunt cherhanale.

Cubei (5980 loc.), com. rur. din jud. Cahul, reșed. pl. Traian. Pere., judec. de ocol. Of. P. T. T., 12 km. de G. Valul lui Traian.

Cubic (*cristalogrf.*), sistem cristalografie, care cuprinde un număr de forme cristalografice (poliedri), care pot fi raportate la un sistem de trei axe egale și perpendiculare între ele și care corăspund unui anumit grad de simetrie. Variația acestui grad de simetrie face posibilă împărțirea sistemului cubic în 5 clase de simetrie. Gradul de simetrie este dat de numărul elementelor de simetrie (Plane, axe și centru de simetrie), care poate varia dela 23—7 (valoarea minimă a numărului elementelor de simetrie). Toate formele sistemului cubic pot fi imaginate ca derivând dela cub sau octaedru prin trunchierea muchiilor și a colțurilor în conformitate cu elementele de simetrie.

Cubières Michel chevalier de —, poet franc. (n. 1752 † 1820), **este un imitator** *slab al profesorului său Dorat*.

Cubillo de Aragón Álvaro († 1664), dramaturg spaniol. A scris foarte multe comedii originale ca idee: La muñecas de Marcela, El Señor de Noches buenas, La perfecta casada ș. a. Au avut succes piesele sale religioase și „Comte de Saldaña"; operele poetice se cuprind în: Enano de las Musas (1654).

Cubismul, în artă o directivă caracterizată prin tendința de a reprezenta natura în forme poliedrice cu un colorit viu, încercând să dea impresia soliditații *și a forței, fără să ținâ seamă de* realitate, și să se îngrijească de formele vivante. Se opune impresionismului și realismului. C. a fost o modă trecătoare cu puțini reprezentanți. (Picasso (n. 1881), Fernaud Leger, André Lhote, Gina Severini, repr. cubismului italian). O varietate a C. e simultaneismul.

Cubolta, râu din jud. Soroca. Izvorăște de lângă satul Lipnic și se varsă în Răut. Lung de 100 km.

Cubul (cristalogrf.), este un poliedru cu 6 fețe patrate, cu 8 colțuri (vârfuri) și cu 12 muchii egale.

Cuc (zool.), v. Cuculide.

Cuciureanu Gheorghe, medic român (n. 1814 † 1886), unul dintre primii medici titrați ai Moldovei (doctor de Viena), medic primar și epitrop al spitalului Sf. Spiridon din Iași, protomedic al Moldovei, ministru al instrucțiunii în Moldova. A fost organizatorul serviciului sanitar moldovean, unul din promotorii societății de medici și naturaliști, autor de lucrări de specialitate și de popularizare. A avut

merite deosebite pentru reorganizarea spitalelor „Spiridoniei" din Iași.

Cuciurul-Mare (8984 loc.), com. rur. din jud. Cernăuți, pl. Cosminului. Of. P. local. G. locală. Aici s'a găsit ustensile de piatră din epoca neolitică.

Cuciurul-Mic (2956 loc.), com. rur. din jud. Cernăuți, pl. Nistrului. Of. P. local. G. Zastavna la 9 km.

Cuclin Dimitrie, compozitor, fost profesor de istoria muzicei la conservatorul din București. A luat premiul „Enescu" pentru compoziție. Are mai multe lucrări simfonice. Actualmente profesor de armonie în Statele-Unite.

Cuconești-Vechi (4708 loc.), com. rur. jud. Botoșani, pl. Ștefănești. Formată din satele: Corpaci, Cuconești-Noui, Cuconești-Vechi, Dumeni și Șerbeni. Primăria în Cuconești-Vechi. P. U. Zăbriceni. G. Ripiceni la 3 km.

Cucu Ioan Eugen (n. 1837 † 1870), deputat, orator de frunte, naționalist bun, a vorbit în Parlamentul din Budapesta pentru revizuirea legii naționalităților și despre unirea Ardealului cu Ungaria.

Gheorghe Cuciureanu

Cucueții-Plătărești (3758 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Pantelimon. Formată din satele: Cucueții-Moara, Cucueții-Suditi, Dorobanțul, Orasca, Plătărești, Podul-Pitarului și Renașterea. Primăria la Podul-Pitarului. Penitenciar de femei. P. U. Budești. G. Gălbinași la 5 km.

Cuculide (zool.), pasări din familia Coccigomorfelor, cu un deget opus agățător. La noi, Cuculus canorus (cucul).

Cucumela, celebru mormânt etrusc din regiunea Volci. Are formă rotundă, e zidit în blocuri de piatră și împodobit cu monștrii foarte primitiv sculptați. Intrarea nu s'a găsit.

Cucurbitacee (bot.), familie a Cucurbitalelor, plante ierboase cu cârcei. Preferă climate mai calde. La noi multe specii fructul se folosește ca aliment (castravetele, pepenele, etc.).

Cucuruz (bot.), v. Zea.

Cucuruzeni (3075 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Chiperceni. Formată din satele: Cucuruzeni, Crihana, Ocnița-Răzeși. Primăria la Cucuruzeni. P U. Ciosălteni. G. Șoldănești la 42 km.

Cucuruzu (2721 loc.), com. rur. jud. Vlașca, pl. Călnistea. P. U. Chiriacu. G. Toporu la 8 km.

Cucuveaua (zool.), v. Bufnița.

Cueva Juan de la — (n. 1550 † 1609). Scriitor spaniol, fondatorul comediei. A scris poezii lirice (1582), epopeia: La conquista de la Bética (1603), poemul didactic: Los inventores de las cosas (1607); apoi Ejemplar poetico (1606) format din 3 epistole. A redus dela 5 la 4 numărul actelor, orientând teatrul spre subiecte naționale, ca în: Siete Infantes de Lara (1579), Ceres de Zamora și Bernardo de Carpio (1579), cele 3 subiecte tragice din istoria Spaniei. A început și comedia de moravuri în: Infamador, Viejo enamorado.

Cudalbi (5511 loc.), com. rur. din jud. Covurlui, pl. Pechea. Perc. locală. Of. P. local. Medic, infirmerie cu dispensar. G. Umbrărești la 14 km.

Cufureală, v. Diaree.

Cugler-Poni Matilda, poetă rom. din cercul „Junimei" dela Iași (n. 1853) soția lui P. Poni. A scris poezii lirice sub influența germ. a lui Lenau și Heine, apreciate pe vremea aceea de Maiorescu. A colaborat la „Convorbiri Literare".

Cugurlui sau **Cohurlui**, lac în județul Ismail, la S. de lacul Ialpug, cu care comunică. Mai e în legătură și cu brațul Chilia, printr'o gârlă. S'a format prin înnecarea vechei văi largi a Ialpugului și izolarea de Dunăre printr'un grind.

Cuhnești (3371 loc.), com. rur. jud. Bălți, pl. Glodeni. P. U. Ciuculea. G. Fălești la 15 km.

Cuhureștl (9830 loc.), com. rur. județul Soroca, pl. Cotiugenii-Mari. Formată din satele: Cuhurești-de-Jos, Cuhurești-de-Sus, Cunicea, Nicolăeni, Poeana, Tăpurdei și Unchitești. Primăria la Cuhurești-de-Sus. P. U. Cotiugenii-Mari. G. Cobâlnia la 8 km.

Cui Cezar, compozitor rus (n. 1835 † 1918) fost prof. la acad. de ingineri din Petersburg. Elevul lui Balakirew și Moniusko. Sunt îndeosebi reputate lucrările sale vocale. A scris 9 opere, lucrări orchestrale, peste 200 lieduri, piese pentru pian, etc.

Cuirasă (milit.). 1. Armură de oțel care acopere pieptul și spatele. Se compune din două plastroane, unul pe piept, altul pe spate și încheiate amândouă prin curele. 2. Îmbrăcămintea metalică a unui vas de războiu, destinată a-i proteja organele vitale contra loviturilor proectilelor.

Cuirașat (marină). Este un vas de războiu, de linie, protejat contra loviturilor de artilerie printr'o cuirasă metalică formată din plăci de oțel cromat. În marină este unitatea de luptă. După rolul lor, deosebim: C.-te de escadră, de pază-coastă, crucișătoarele cuirasate și crucișătoarele de luptă. Se constituiesc în escadre de 6—8 vase comandate de un vice amiral, ajutat de un contra amiral cu statul său major. Ccle mai moderne C.-te au fost construite de Anglia și sunt adevărate vase citadele numite „Dreadnought" și „Superdreadnought" (v. c.).

Cuișoare (med.), caryophilus, aromate care se adaogă la medicamente pentru a le da un miros plăcut.

Cuizoveanca (2933 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Chiperceni. Formată din satele: Cogălniceni, Cuizoveanca, Otacu, Primăria la Cuizoveanca. P. U. Ciocălteni. G. Șoldănești la 21 km.

Cujas Jacques, celebru jurisconsult franc. (n. 1522 † 1590). N'a interpretat dreptul roman cu scop practic, ci a reluat principiile de drept ale lui Alciat (care a studiat dr. pe baza metodei istorice și cu ajutorul instituțiilor), reconstruit caracterul și sensul acestui drept în societatea romană.

Cujmiru (2793 loc.), reșed. pl., jud. Mehedinți, pl. Câmpul. Formată din satele: Cujmiru, Cujmiru-Mic. Judec. de ocol. Medic, spital, farmacie. P. U. Vânători. G. Motăței la 30 km.

Culată (armam.), partea dinapoi a țevei unei arme sau guri de foc, pe unde se încarcă țeava.

Culcer Ion, general rom. În 1913, comandant de corp de armată ia parte în campania în Bulgaria, ocupând Cadrilaterul și Varna. La începutul războiului nostru din 1916, a comandat armata I-a, dela Calafat delungul Carpaților până la izvoarele Argeșului. În urma luptelor dela Jiu, cerând a se evacua Oltenia i se ridică comanda.

Culicide (zool.), diptere cu aparat bucal sugător. Se hrănesc cu sânge, mai ales de mamifere; la noi Culex pipiens (țânțarul); Anofeles, care transmite malaria. Larvele trăesc în apă.

Culisă, pervaz mobil acoperit cu pânză zugrăvită, întrebuințat la teatru în fundul și de ambele părți ale scenei. La Greci C.-ele erau zugrăvite de pictori celebri.

Culișcăuți (2237 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Secureni. Formată din satele: Culișcăuți și Vitreanca. Primăria la Culișcăuți. P. U. și G. Romăncăuți la 7 km.

Cullinan (min.), v. Diamantul.

Culm (geol.), seria inferioară marină a perioadei carbonifere din era paleozoică, formată din gresii, conglomerate, calcare, recifale și din șisturi cu Radiolarii și Goniatiți, formațiunile sale fiind întâlnite în Anglia, Belgia, Franța, Germania.

Culme. 1. Partea cea mai înaltă a unui deal ori munte. 2. Superlativul unei calități ori a unui defect. de ex.: C. bunătății, răutății, lașității, perfidiei, etc. **Culminant**, punct c. (în lit.) e locul unde acțiunea unei narațiuni sau drame își ajunge culmea desfășurării și de unde urmează desnodământul (v. c.).

Culminațle, trecerea unui corp ceresc prin punctul său cel mai înalt deasupra orizontului.

Cult divin, serviciul religios prin care se dă lui Dzeu cinstea cuvenită. C.-ul este intern, când se reduce la sentimente și extern, când se manifestă prin semne ori acte externe.

Cultul strămoșilor, venerarea spiritelor celor morți considerați ca zeități la popoarele primitive, în China și în Japonia.

Cultură. La început înseamnă lucrarea pământului, apoi educație, înnoblarea sufletului în legătură cu idealurile activității omenești. Perfecționarea individualității umane în sensul ca omul să ajungă la cea mai înaltă cunoaștere de stăpânire de sine, devenind, printr'o armonizare a aptitudinilor sale, o personalitate creatoare de valori morale, științifice, artistice, sociale... câștigându-și o autonomie perfectă a voinții sale și contribuind la progresul societății căreia aparține (v. Civilizație).

Cultism, afectare stilistică pusă în circulație în sec. al XVII de scriitorii spanioli. Sinonim: Gongorism (v. c.).

Cultura muzicală în România. Începuturile unei vieți muzicale în Rom. le întâlnim dela 1800 încoace, foarte mo-

este încă, și datorită unor persoane de azi, care aveau posibilitatea să călătorească și să se instruiască în centrele culturale ale Europei. Aceste personalități au luat inițiativa să aducă artiști străini în țară, unde o cultură muzicală proprie zisă lipsia cu desăvârșire. Numim în primul rând pe domnița Ralu, fica domnitorului Caragea, care în 1818 duce din Viena pe artistul Gherghi cu trupă de operă, formată din artiști uni ca d-nele Dilly și Steinfels, și rezintă operele: „La gazza ladra", „Cerentola", „Moise în Egipt", de Rossini i „Flautul fermecat", „Idomenco" de Mozart. După acest început București au egulat trupe de opere, mai ales italiene. n 1828 vine Eduard Kraivig cu o trupă, a 1830—31 trupa fraților Baptiste și osèphe Fouraux, la 1834—35 trupa lui h. Müller, reprezentându-se aproape oate operele cu renume mondial, ca: duta di Portici, Fra Diavolo, Zampa, a dame blanche, Don Juan, Barbier de ėville, Othello, Les Braçoniers compoiția lui I. Wachmann reprezentată la 834, Armida, Semiramis, Robert le diale, etc. La 1842 o trupă italiană sub onducerea lui Sansoni dă operele: Norna, Lucia, Belizario, Romeo și Iulia, omnambula, etc. La 1847 o trupă de pera condusă de M-me Karl, aduce artiștii: Carlotta Grifani, Elena Rho, dnii Moatresor, Laudi și Tozzoli, reprezentând avorita, Templierul, Nabuco, Turcul în talia și Matrimonio segreto. Aceste trupe erau adeseori slabe, condițiunile scenice foarte rudimentare, decorurile lipsiau aproape cu desăvârșire în săli imperfect luminate. Soliștii însă aveau adeseori nume celebre, deschizând orizonturi nebănuite Rom. dornici de cultură muzicală. Între elementele corale, erau de multe ori și Rom., iar orchestra în majoritatea cazurilor era condusă de Ioan Wachmann sau Ludwig Wiest, superiori muzicieni ai Rom. de atunci. În 1839 concertează celebra violonistă Eleonora Naimann, iar 1846 Franz Liszt dă un concert asupra căruia Cezar Boliac scrie un articol entuziast De la 1850 muzica e mijlocul de atracție a caselor boierești. În Noembrie 1850 C. Caragiale. cu colaborarea lui Wachmann, alcătuiește o trupă rom. cu repertor de muzică teatrală. Se reprezintă opereta: „Bunul părinte" libret de C. I. Stăncescu, muzica de Wachmann. În aceeași vreme artistul C. Halepliu cu trupa sa reprezintă opereta „Baba Hârca". În 1851 trupa de vodeviluri și operete naționale a comisului Matei Millo, directorul Teatrului Național din Iași, reprezintă operetele: Coana Chirița, Homarii, Tuzul calicu, Doi morți vii, Cei doi urși, Baba Hârca, cu muzica lui Flechtenmacher. La Iași, de asemenea, se perindează artiști virtuoși, concertând în saloanele spațioase ale boierilor; ca de pildă în 1831 soții Monari de la opera ital. din Petersburg; în 1841 primadona Calmari, celebrul violinist Artot, harpistul Robert Bochsa; în 1842 Violinistul Jules Ghys și alții; iar la 1847 Franz Liszt. Dintre boierii moldov. primii cari au avut curajul să se urce pe scenă au fost frații Bnrada: Teodor. Constantin, Mihai și Gheorghe. Opera franceză a fost în 1832; trupa germ. a lui Müller la 1837, opera germ în 1841, sub conducerea primadonei Marie Terese Frisch. Opera ital. în 1844. 45 și 46. Epoca așa zisă școlară prin perindarea organizațiunilor muzicale din apus se sfârșește pe la 1860.

Cultura Națională este cea mai cunoscută societate de editură din București. Înființată în 1923, a lucrat la început sub direcția lui Vasile Pârvan și Marin Simionescu-Râmniceanu. Meritul său de frunte e de a fi trezit interesul publicului pentru latura estetică a tiparului. Cărțile ieșite din teascurile sale sunt remarcabile prin aspectul îngrijit și f. adeseori artistic al copertei, ilustrațiilor, literei și legăturii. Editura publică lucrări grupându-le în colecții și biblioteci după specialități, astfel: „Scriitorii Români", „Țara Noastră", „Biblioteca de literatură universală, „Biblioteca Rurală", colecția „Studii Politice", „Studii, esseuri", „Memorii, etc. Tipărește și publicațiile Academiei Române.

„Cultura Poporului", gazetă săptămânală sub dir. d. Gen. N. Petala, București, B-dul Elisabeta 36.

Cumanii, popor de origine turcească, înrudit cu Pecenegii, care a locuit în Sudul Rusiei, până la năvălirea Tătarilor. Țara lor se numia Cumania Albă, iar Țările noastre Cumania Neagră. Împotrivirea lor se crede că a adus regele Ungariei, pe la 1090, pe Secui în Transilvania. Împăratul bizantin Manuel Comnenos a întreprins, prin țara noastră, o expediție împotriva lor și i-a bătut. De puhoiul Tătarilor, ei au fugit în Ungaria, unde s'au creștinat. Dela el ne-au rămas câteva nume în topominie (Comana, Comani, etc.),

Cumineare, împărtășire, primirea Sf. Euharistii (v. c.). În biserica răsăriteană C.-ea se face primind atât pâne, cât și vinul amestecate, iar în bis. apuseană se primește numai pânea. Tot astfel, cumineareа bolnavilor în bis. răsăriteană se face numai cu pâne. În bisericile protestante C.-ea se face cu pâne și vin, dar neamestecate, ci credincioșii primesc întâi pânea, apoi vinul.

Cuminol (chim.), uleiu aromatic, incolor, care fierbe la 236.5°, întâlnit alături de cymol (v. c.) în uleiul de chimion (Cuminum cyminum) și'n cel extras din semințele de cucută (Cicuta virosa).

Cummins Maria Susana, romancieră realistă *americană*. (n. 1827 † 1866). A scris: The Lamplighter, Mabel Vaughan.

Cummings Eduard Erstlin, poet și romancier am. cont. (n. 1896). A scris în „Tulips and Chimneys", un amestec curios de poeme antice și ultramoderne, apoi „LVI Poems" În timp ce intelectualii americani întentau proces marelui războiu, America cea tânără proclamă inutilitatea războiului în cartea lui Cummings: „The Enormous Room". A luat în 1926 premiul „Dial".

Cumul de crimă (dr. penal). Când un individ săvârșește mai multe crime sau delicte se aplică numai osânda cea mai grea.

Cunard Samuel (n. 1787 † 1865), comerciant american, în 1840 a înființat societatea de navigațiune „C. Steamship Co." în timpul războiului mondial submarinele germane au scufundat vaporul „Lusitania", aparținător acestei societăți.

Cunctator, v. Fabius Quintus Maximus Cunctator.

Cuneiformă, Scrierea—, întrebuințată de Asirieni, Chaldeeni, Persi și Mezi, formată dintr'un fel de cuie (instrumentul cu care înțepa scribul placa de lut avea formă triunghiulară, ca un cuiu) perpendiculare sau orizontale, din combinația cărora ieșiau semne mai mult sau mai puțin complicate. În sec. al XIX, desgropându-se orașul Ninive, s'a găsit și biblioteca regelui Asurbanipal, cu mii de cărămizi cu această scriere. Abia în 1857 engl. Rawlinson și franc. Oppert, reușesc să traducă în întregime un text asirian, punându-se bazele asiriologiei (v. c.). Cu ac. scriere s'au exprimat vreo cincisprezece limbi sau dialecte diferite.

Cunila, o dare pentru vite în Moldova.

Cunningham Allan, poet scoțian, (n. 1784 † 1842). Autor de legende și balade.

Cuno Wilhelm, (n. 1876), unul dintre conducătorii alimentației publice germane în războiul mondial, directorul căii maritime „Hamburg-America Linie", în 1923 cancelar german. A organizat politica rezistenței pasive în ținutul Ruhr, ocupat de Francezi.

Cunoaștere (filos.), 1. Actul de a cunoaște = câștigarea cunoștințelor; 2. Produsul sau rezultatul acestui act = cunoștința fie intuitivă (imediată), fie conceptuală (abstractă), prin rațiune și inteligență. (Psihol.) C. este o funcțiune a eului cunoscător (subiect), un rezultat al comportării sale. Ea se capătă ca un rezultat al reacțiunilor eului la situațiile externe, cu inteligența (rațiunea). Cunoștința, din p. d. v. logic, ni e dată în judecăți general valabile care exprimă felul în care inteligența noastră interpretează existența și alcătuirea lucrurilor și întâmplărilor, stabilind raporturi între ele. C. obiectivă este valabilă pentru toate subiectele cunoscătoare normale.

Cunțan Maria, poetă rom. (n. 1862). A *colaborat la „Semănătorul"*, „Convorbiri literare", „Luceafărul", „Flacăra", „Sburătorul", etc. Scrieri: Poezii, Orăștie (1901), Poezii Buc. (1905). Din Caierul Vremii, Buc. 1916 (2 vol.), etc.

Cupa, veche unitate pentru măsurarea volumului = 0,8 l.

Cupea (2124 loc.), com. rur. jud. Storojineț, pl. Dumbrava-Roșie. Of. P. local. G. locală.

Cupelațiune (chim.), procedeu chimic utilizat pentru dozarea cantității de aur și de argint, exprimată la mie, din aliajele acestor metale nobile.

Cupidon, zeul amorului la Romani (la Greci Eros), reprezentat printr'un copil mic cu tolbă, gata să tragă o săgeată din arc. Praxiteles are o statuie a lui C. executată cu deosebit talent.

Cuplaj (în fizică). Dacă mai multe sisteme capabile de a vibra, sunt legate unul de altul printr'un agent fizic oarecare, atunci vibrația unui sistem influențiază vibrația celuilalt și viceversa, aceasta se numește cuplaj. De ex. două pendule legate cu un resort; în acest caz vibrația unui pendul modifică vibrația celuilalt; sau: diapasonul fixat pe suport. În Electricitate două circuite electrice, — aproape unul de altul — au un câmp electromagnetic comun, vibrația unui circuit influențează vibrația celuilalt, în acest caz vorbim de cuplaj electromagnetic.

Cuplu, două forțe egale, paralele dar de sens contrar, și aplicate în două puncte diferite ale unui corp rigid. Acest sistem de forțe produce rotația liniei care leagă cele două puncte, și prin urmare produce și rotația corpului rigid respectiv.

Cupolă, interiorul sau partea concavă a unui dom; C. e ca o boltă închisă, în forma unei cupe întoarse. În antichitate se construiau C.-e pe pendantive. Cunoscute: C. Santa Maria dei Fiori (43,65 m.), în Florența, a Sf. Petru (43,35

m.) şi a Pantheonului din Roma (44, 70 m.), a celui din Paris (20, 70 m.).

Cupon, o parte din acţiune, care îndreptăţeşte pe proprietarul acţiunii să-şi încaseze interesele cuvenite din profitul anual al afacerii.

Cupresinee (bot.), grupă de conifere; frunze verzi perzistente, arboraşi; frunzele care urmează cotiledoanelor sunt lungi aciforme, pe când la adulţi sunt solziforme. La noi: Iuniperus communis (ienuperul), Thuya, Cupressus (Chiparos).

Cuprita (min.), oxid de cupru, de coloare roşu-cochenil în diferite nuanţe, translucid cu luciu sticlos. Se găseşte în asociaţia altor minereuri de cupru, în ţară la Oraviţa, Moldova nouă, Altântepe, (Dobrogea), fiind întrebuinţat ca minereu principal pentru extragerea cuprului.

Cuprul (chim.) [Cu = 63.57], sau arama, este un metal de coloare roşie-gălbue caracteristică (arămie), foarte maleabil şi ductil, bun conducător de căldură, dintre metalele uzuale fiind cel mai bun conducător de electricitate. Se topeşte la 1083°, solubil în acizii minerali şi'n amoniac. In natură se găseşte cristalizat în sist. cubic, sau în masse dendritice, în ţară la Sasca, Moldova nouă; în străinătate în Urali, Suedia, Bolivia, Lacul Superior. In aer umed coclește acoperindu-se cu un strat verzui de carbonat bazic de cupru. Se întrebuinţează în metalurgie la fabricarea diferitelor aliaje în monetărie şi bijuterie, la fabricarea căldărilor şi a vaselor de bucătărie, iar combinaţiunile sale, în diferite ramuri ale industriei chimice. Cantitatea cea mai mare de cupru metalic, se extrage din minereurile sale (v. Cuprita), cu o producţie în ţară: în 1926 de 189.184 gk. în valoare de 9.675.334 lei; în 1927 de 215.455 kg. în valoare de 10.476.877 lei.

Cuptor, deosebim: 1. C. în care substanţele ce voim a le încălzi se amestecă cu combustibilul (furnale, etc.); 2. C. în care substanţa de încălzit vine în atingere numai cu gazul încălzit de flacără (C. pentru rafinarea cuprului); 3. C. în care substanţa de încălzit nu vine 'n atingere nici cu combustibilul, nici cu gazul încălzit de flacără (Cazane cu aburi etc.). Aceste din urmă sunt mai costisitoare (v. C. electric).

Cuptor, Iulie în vechea nomenclatură românească a lunilor anului. Simbolizează timpul călduros ca în cuptor.

Cuptorul electric (chim.), descoperit de chimistul francez Moissan, este un generator de temperaturi înalte (3500°) cu ajutorul curentului electric (cu voltaj mare, sau cu amperaj mare). C. e. constă din două blocuri din material, care se topeşte foarte greu (oxid de calciu), traversate de două vergele de cărbune (electrozi), între care se produce descărcarea electrică (arcul voltaic) Cuptorul electric e foarte mult întrebuinţat în metalurgie (aliaje), la fabricarea carburei de calciu şi la prepararea acidului azotic.

Cură (med.), întrebuinţarea raţională a mijloacelor care servesc la tratamentul unei boale.

Curaçao, ins. din Antilele de Sub Vânt, aparţinând Olandezilor. Capit. Willenstad. Aici se găsesc portocale din a căror coaje se face licherul Curaç. 45.000 loc.

Curara (chim.), substanţă solidă, alcaloidă, negricioasă, cu gust amar, parţial solubilă în apă, solubilă în alcool şi insolubilă în eter, o otravă foarte puternică extrasă din unele specii ale plantei liane Strychnos, întrebuinţată de Indienii din America de Sud, pentru a-şi otrăvi săgeţile. După experienţele făcute de fiziologul francez Claude Bernard, C. paralizează nervii motori şi provoacă moartea prin oprirea respiraţiunii. In prezent se întrebuinţează în experienţele de fiziologie din laborator.

Curatelă (dr.), o sarcină publică obligatorie, prin care o persoană e indicată de lege pentru a administra bunurile şi interesele unui minor sau unui incapabil. Persoana, care va îndeplini această sarcină se numeşte curator.

Curca, mănăstire de călugări în Basarabia (jud. Orheiu); are şi un schit Pripiceni.

Curcubăta (486 m.), dealul la E. de com. Şiria. Pe el se găsesc ruinele unei cetăţi medievale.

Curcubeu, se formează prin reflecţia şi refracţia razelor solare în picăturile unui nour de ploaie. Se poate demonstra că razele paralele, care intră printr'o anumită parte a picturii, după ce ies sunt şi ele paralele; razele paralele, care ies, fac cu razele paralele cari intră în picătură un unghiu de ca. 41½°. Toate razele paralele cari intră prin alte părţi ale picăturii, se reflectă şi refractă în toate direcţiile. Numai cele dintâi raze vor impresiona ochiul. Pentru diferitele colori, care sunt componentele luminii albe, unghiul sus numit cam diferă; pentru razele roşii este 42°30′, pentru albastru de 40°40′ C., se observă când înapoia noastră se află soarele aproape de orizont, iar înainte este nourul de ploaie, Observatorul, soarele şi centrul C.-ului se află totdeauna pe o dreaptă. Prin o a doua reflecţie a razelor solare în picătura de ploaie, se formează un C. secundar, la care seria colorilor este in versă.

Curel François, scriitor dramatic franc. (n. 1854 † 1928). Dela prima piesă şi-a câştigat un loc de frunte, fiind admirat cu entuziasm pt. teatrul de idei în care găsim, alături de curiozitatea meditativă, avântul fantezist, care pentru concizia scrisului său nu putea reuşi în romane ca „Sauvetage du Grand duc". Serie drame în care viaţa personajelor reprezintă idei: „l'Envers d'une sainte", „L'Invité", „Le Repas du Lion", sau în care se izbesc armonizându-se idealurile umane: „La Nouvelle Idole". Dă piese de teatru psihologic: „La Fille sauvage", „Le Coup d'aile", „l'Ame en folie", „la Comédie du génie" şi iniţiază un gen nou, trecând peste convenţionalismul dramei: „Terre inhumaine". C. e unul din cei mai însemnaţi dramaturgi francezi contimporani. E membru al Academiei franceze.

Curent alternativ, curent electric al cărui sens şi intensitate variază în mod periodic, C. a. ca şi cel continuu, trecând printr'un conducător îl încălzeşte; se întrebuinţează deci la încălzit şi luminat, nu se întrebuinţează însă în electroliză. C. a. are faţă de cel continuu avantajul că poate fi transformat la un potenţial mai înalt şi transmis la distanţe mari cu mai puţine pierderi decât cel continuu. Timpul după care intensitatea curentului devine aceeaşi şi de acelaşi sens se numeşte perioadă. C. a. întrebuinţat în industrie au de obiceiu 50 perioade pe secundă. Trei C. a. având diferenţe de fază de ⅓ perioade formează un curent trifazic.

Curent continuu, curent electric al cărui sens rămâne acelaşi, iar intensitatea e aproape aceeaşi. C. al cărui sens rămâne acelaşi, dar intensitatea îi variază în mod periodic, se numeşte curent de pulsaţie. Surse de C. sunt elementele galvanice şi dinamourile de curent continuu.

Curenţi Foucault, (cit. Fucô), sunt curenţi de inducţie produşi în masse metalice când acestea taie linii de forţe, de ex. când apropiem sau îndepărtăm o massă metalică de polii unui magnet. C. F. circulă în massele metalice în mod neregulat şi cauzează o cheltuială de energie inutilă; din acest motiv maşinile electrice nu se fabrică din blocuri, ci din lamele subţiri de fier, şi izolate.

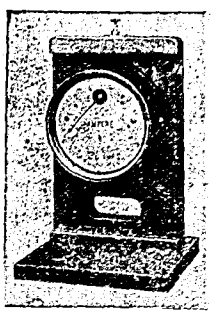

Ampermetru

Curentul poporan în lit. rom., v. Poporan.

„Curentul", ziar cotidian sub direcţia lui Pamfil Şeicaru, Bucureşti, Strada Regală 9.

Curentul electric este electricitatea în mişcare. La naştere oridecâteori două corpuri de potenţiale electrice diferite sunt puse în legătură printr'un conduct. Numirea de C. e. provine din faptul, că mai de mult se credea că electricitatea e un fluid care poate curge printr'un conductor. Conform teoriilor mai nouă C. e. constă din mişcarea particulelor electrice (ioni sau electroni). Curenţi formaţi de ioni avem în lichidele electrolitice, iar curenţi de electroni în metale. In gaze avem ambele feluri de curenţi. C. e. poate fi produs în mod chimic (elemnete galvanice), sau în mod mecahic prin transformarea energiei mecanice în energie electrică (dinamo). Intensitatea C. e. se măsoară cu ampermetrul.

„Curentul istoric" (lit. rom.) este preocuparea de trecutul istoric naţional în lit. rom. modernă, născută odată cu apariţia rev. „Dacia literară" (1840) la Iaşi. In Prefaţa rev. Kogălniceanu recomandă scriitorilor ca isvor de inspiraţie trecutul istoric şi prin tipărirea cronicilor româneşti (1852), el punea la îndemâna acestor scriitori materialul necesar. C. Negruzzi realizează cel dintâiu, în nuvela istorică „Alexandru Lăpuşneanu", desideratul lui Kogălniceanu şi în urmă, mulţi scriitori (Alecsandri, Bolintineanu, Odobescu, etc.) se inspiră din cronicari, dând naştere unei întregi lit. cu inspiraţie istorică. Acest C. I. a reîmprospătat, ca şi C. poporan ce pleca tot dela „Dacia literară", lit. rom. modernă.

Curgere albă (med.), v. Leucoree.

Curia, 1. la Romani, subdiviziune a triburilor. Locul de întrunire a acesteia (v. Comiţia); 2. (în Ardeal), era Curtea de Casaţie, după organizarea justiţiei maghiare.

Curie Pierre, (n. 1859 † 1906), fizician francez, prof. la Sorbona. Cu soția sa Sklodovska Maria, de origină polonă, a descoperit radiul și alte substanțe radioactive. În 1903, au fost premiați cu premiul Nobel. După moartea lui C. catedra a fost ocupată de soția sa, care a mai descoperit radioactivitatea thoriului și greutatea atomică a radiului. Unitatea de cantitate de emanație radioactivă s'a numit după ei Curie = 0,6 mm³ la 0° și 760 mm presiune.

„Curier de Ambe-Sexe" (1836—1847), revistă întemeiată de Eliade Rădulescu, la București, având de scop propagandă literară și trezirea gustului pentru citire. Aici se publică tot felul de produse literare, originale și traduceri. Deviza lit. a lui Eliade era: „Scrieți băieți, numai scrieți!" Imitând operele lit. străine și scriind mereu, era pentru această epocă de naționalism dogmatic (naiv), singurul drum de a ajunge la o literatură originală. Totuși în C. găsim începuturile lit. rom. moderne, începutul teatrului rom. (v. c.), însemnarea progresului școalelor, ecoul mișcărilor literare dintre provinciile rom pentrucă Eliade reproduce în C. fragmente din „Albina rom." a lui Asachi, și mai târziu din „Gazeta de Transilvania" și „Foaia literară" ale lui G. Barit, precum și știri politice și culturale din aceste provincii. În C. începe critica lit. rom. sub formă de însemnări asupra scrierilor care apar acum.

„Curierul general al Românieĭ", publicațiune periodică financiară sub dir. d. Mișu Clain, București, Str. Filaret 48.

„Curierul Israelit", organ al Uniunei Evreilor pământeni, București, Sf. Apostol 30.

Curierul judiciar, revistă de drept fondată în 1891, cuprinzând doctrină, jurisprudență, legislație, economie politică, finanțe și sociologie. Apare sub direcția d lui Dem. I. Dobrescu, președintele Uniunii Advocaților din România.

„Curierul Românesc", cel dintâiu ziar rom., întemeiat de I. Eliade-Rădulescu (v. c.) în a. 1829 Aprilie 8, la București. ca foaie de informații și cu tendința exaltării sentimentului național. În. C. R. se văd credințele politice ale lui E. R. Deviza lui politică era: „Urăsc tirania, mi-e frică de anarhie". Ziarul e suspendat în 1848.

Curius Dentatus Manius, general roman (sec. al III a. Chr.), de trei ori consul. A învins pe Samniți, Bruți, Lucani, Sabini și pe Pyrrhus în lupta dela Beneventum.

Curlanda, provincie a Letoniei la S. de golful Riga. Are 812.000 loc. Capit. Jelgava (fost Mittau).

Curling (engl. köling), joc de iarnă originar din Scoția. Se joacă de către 2 echipe de câte 7 jucători, pe o pistă de gheață de 50×10 m. Principiul jocului constă în a face să lunece în poarta adversară niște discuri cu mâner, de 15—20 kgr. greutate. La noi nu se cunoaște acest joc.

Curmală (bot.). fructul palmierului Foenix dactilifera (Africa de Nord).

Curmătura, obcină în Bucovina, formată din ramuri ale Obcinei Feredeul. Formează munții de pe malul drept al văii superioare a Moldoviței. Punctul cel mai înalt Turculova (1256 m.).

Curriculum vitae (lat.), scurtă descriere a vieții.

Curs, prețul momentan al valorilor (hârtii de valoare, valute, devize) dela bursă pe care ni-l prezintă buletinul de curs al bursei. Sunt: C. de bani, adică prețul oferit pentru marfă și C. de marfă, adică prețul cerut de vânzător pentru marfa sa. C. de bani e totdeauna m. mic decât C. de marfă. C. mediu e prețul de mijloc între C. de bani și de marfă. C. e determinat de raportul dintre cerere și ofertă, dar și de alte conjuncturi prevăzute și neprevăzute.

Cursă pe jos cu obstacole (steeplechase = stipl cez). Se dispută pe un teren special amenajat și presărat cu obstacole împrumutate dela pistele hipice (garduri, șanțuri cu apă, ziduri), pe o distanță de 3000 m. Obstacolele se așează la o distanță de 80—120 m. unul de celalalt, iar la sosire se rezervă un teren plat de 70 m. Gardurile, zidurile au 0.90 m. înălțime, șanțurile 2.50 m. lărgime, cu un mic gard înaintea lor. Este un punct în programul concursurilor atletice, dar se practică aproape exclusiv în Anglia.

Curs forțat. Dacă statul sau banca de emisiune emite bancnote, dându-le caracter de monetă, fără să fie obligată să le preschimbe la casieria stat. sau a băncii în monetă metalică, atunci valoarea nominală a bancnotelor are C. și creditorul e silit să le primească astfel dela debitor. C. apare de cele mai multe ori numai când viața economică e dezordonată și statul îl întrebuințează ca izvor de împrumut.

Cursiv, caractere de litere tipografice oblice, care seamănă cu scrierea de mână.

Cursori (zool.), termin generic pentru pasările lipsite de carenă, incapabile de a sbura: Struthiomorfe (strut). Apterys (Chivi), Dinornide (moa) și Aepiornyde.

Cursuri de ape sau ape curgătoare sunt izvoarele, pâraiele, râurile și fluviile. Ele formează masse de apă veșnic în mișcare datorită pantei terenului, lucru ce dă putință să acționeze gravitatea. A-ele c. formează unul din principalii agenți modificatori ai scoarței globului pământesc (v. Eroziune). Contrar acțiunii atmosferii mărilor și ghețarilor, acțiunea apei curgătoare se întinde asupra întregei supraf. a pământului. Are o acțiune chimică (disolvarea calcarului cu ajutorul bioxidului de carbon) și una mecanică (prin îngheț își mărește volumul, deci și fisura stâncei). Isvorul principal al apelor curgătoare este ploaia (v. c.).

Curtaj, proviziune dată agentului comercial pentru serviciile sale prestate la încheierea afacerilor comerciale.

Curtbei. 1. O insulă lungă și îngustă, formată de teren tare, continuarea șesului dela Sariurt, separând Balta Zmeica de Lacul Sinoe. Numită și Ins. Lupilor. — 2. Ins. cuprinsă între lacurile: Golovița, Zmeica și Sinoe, în apropierea gurii Portița. Este inundabilă și mlăștinoasă. Cea mai mare înălțime 2 m.

Curt-Bunar (2123 loc.), com. rur. din jud. Durostor, reșed. pl. Curt-Bunar. Formată din satele: Coiumluchioi, Curt-Bunar și Otulgea. Primăria la Curt-Bunar. Of. P. local. G. Bazargic.

Curtea cu jurați (dr.), e o instanță judecătorească instituită de obiceiu de 4 ori pe an, în fiecare capitală de județ, unde se întrunește în sesiuni ordinare. Pot fi și sesiuni extraordinare. Se compune din „curte" și din „juriu". Curtea aplică pedeapsa. E alcătuită dintr'un președinte, care e un delegat al curții de apel și 2 asesori, ieșiți prin tragere la sorți din membrii tribunalului local; apoi din ministerul public, alcătuit din procurorul general sau din procurorii tribunalului acelui județ, în sfârșit, dintr'un grefier. Juriul e format din cetățeni, care reprezintă societatea și trebuie să se pronunțe asupra culpabilității acuzatului. Dreptul de jurat e public și se obține numai de cetățenii români, cu anumite condiții. „Juriul de judecată" se alcătuiește după listele făcute la fiecare 'rei ani de către prefecturile județelor, prin tragere la sorți a unui nr. de 12 jurați, din care ministerul public și acuzatul au dreptul de a recuza câte 6. C. c. J., judecă crimele: omorurile, tâlhăriile la drumul mare, avorturile, delictele de presă arătate la art. 26 din Constituție,art. 260 proc. pen. ș. a. (v. Camera de chibzuință, Verdict.). În Ardeal nu există instituția juraților.

Curtea de Apel (dr.) este instanța judecătorească la care se judecă plângerile celor nemulțumiți de hotărîrile tribunalelor. Avem curți de apel în următoarele 12 centre:

București	cu	9	trib.,	cu	95	jud.	de pace
Brașov	„	5	„	„	21	„	„ „
Cernăuți	„	7	„	„	37	„	„ „
Chișinău	„	6	„	„	57	„	„ „
Cluj	„	6	„	„	35	„	„ „
Constanța	„	4	„	„	24	„	„ „
Craiova	„	6	„	„	55	„	„ „
Galați	„	8	„	„	53	„	„ „
Iași	„	8	„	„	57	„	„ „
Oradea	„	4	„	„	30	„	„ „
Timișoara	„	5	„	„	33	„	„ „
Tg.-Mureș	„	4	„	„	15	„	„ „

I. București, cu 4 secții și următorii președinți: Petru Hagiopol (prim-președinte), Constantin G. Macri, Barbu Brezeanu, Petru Patriciu. II. Brașov, cu 2 secții prezidate de Romul Pop (prim președinte) și Ioan Cetățeanu. III. Cernăuți, cu 2 secții, prezidate de Dim. Tușinschi (prim-președinte) și Corneliu Gheorghian. IV. Chișinău, cu 2 secții, prezidate de Const. D. Climescu (prim-președinte) și Dimitrie T. Moscu. V. Cluj, cu 3 secții prezidate de Pompeiu Micșa, (prim-președinte), Ioan Papp și Victor Popp. VI. Constanța, președinte Alexandru Anastasiu. VII. Craiova, cu 2 secții prezidate de Const. R. Marinescu (prim-președinte) și Dimitrie Polichron. VIII Galați cu 2 secții, prezidate de Eugen M. Bonachi (prim-președinte) și Const. C. Vasiliu. IX. Iași, cu 2 secții, prezidate de Dimitrie Volanschi (prim-președinte) și Mihail D. Patron. X. Oradea, cu 2 secții, prezidate de Ștefan Stăncescu (prim-președinte) și Andrei Ille. XI. Târgu-Mureș, prezidată de Aurel Bersan. XII Timișoara, cu 2 secții, prezidate de Alexandru Marta (prim-președinte) și Anton Feher. Curțile de Apel au un total de 221 magistrați, dintre cari în afară de cei 10 prim-președinți și 15 președinți de secție citați, 12 procurori generali, 141 consilieri, 20 inspectori jurecătorești și 23 procurori. C. d. A. dă „deciziuni" în chestiunile pt. care tribun. se declară incompetente și poate în acest caz judeca în fond pricinile. Judecă pricinile pentru care tribunalele se declaraseră competente, dar nu erau, reformând hotărîrile lor, dacă au fost apelate, arată instanța competentă și-i trimite pricinile spre cercetare (v. Apel).

Curtea de Argeș (6279 loc.), com. urb. jud. Argeș, reșed. pl. Argeș. Judec. de ocol, Of. P. local. Spital, medici, farmacie, G. locală. C. d. A. este reședința episcopiei de Argeș, având un palat episcopal construit în 1886 după restaurarea bisericei episcopale. Are un seminar teologic și un gimnaziu. — C. d. A., așezată pe malul stâng al Argeșului, este unul din cele mai vechi orașe din Muntenia. A fost cetate întărită și capitală a Țării Ro-

mânești dela 1330, când s'a mutat Basarab Voevod dela Câmpulung în noile case construite în apropiere de biserica cea nouă, pe care o începuse. Azi biserica domnească, pe care o termină și o zugrăvește Radu Vodă între 1374—1384, este cea mai veche construcție arhitectonică din Vechiul regat. Cercetările nouă întreprinse cu ocazia restaurării ei, au dus la descoperirea unei serii de 14 morminte domnești, fapt care a condus la concluzia că Biser. Domnească a fost o necropolă a voevozilor. Cu mutarea capitalei la Târgoviște de către Mircea Basarab, C. d. A. începe să decadă. Totuși mai vin domnitorii să mai locuiască câtva și aici. Noua restaurare începe la 1894 și nu s'a terminat încă. Pe dealul din față este ruina unei biserici catolice, Sân-Nicoară (v. c.) construită aproape în același stil cu bis. Domnească. Tot în C. d. A. este un alt monument arhitectonic important: biserica episcopală, clădită de Neagoe Basarab, pe locul fostei mitropolii a Munteniei construită de Alexandru Basarab și terminată tot de Radu Vodă zis Negru. Construirea actualei biserici a durat trei ani (1515—1518), zugrăvirea ei terminându-se în 1526. Era biserica unei mănăstiri, căreia i se dase ca danie moșia orașului Curtea de Argeș. Din această pricină, fosta capitală a țării decade continuu. Biserica Curtea de Argeș ruinându-se complet, a fost reparată între 1867 și 1885 sub domnia regelui Carol. Pe lângă mormintele ctitorilor, Neagoe și Despina, cu familia lor, mai sunt și mormintele Regelui Carol I, soția sa Elisabeta și cel al lui Ferdinand I. Calea ferată Pitești—C. d. A. a fost inaugurată în 1898.

Curtea de conturi, este instituția care controlează ordinea în administrarea banului public de către instituțiile financiare ale statului și păzește astfel averea publică. S'a creat la noi în 1864, fiind de origine franc. Are 2 secții cu câte 3 consilieri și se compune din: 1 președinte și 6 consilieri inamovibili, referendari de cl. I, II și III, 1 procuror și 1 substitut de procuror. Atribuții: a) Judecătorești: judecă în prima și ultimă instanță gestiunea tuturor agenților ce percep venituri și fac cheltueli, pe contabilii de materii publice și pe casieri. b) Administrative: Controlul gestiunilor financiare. Dă „deciziuni" de descărcare sau de condamnare la plată, precum și „declarațiuni" de conformitate sau neconformitate după controlul administrației miniștrilor, Regiei, consiliilor comunale, etc.

Curtea Marțială (milit.). Tribunalul militar care funcționează în timp de mobilizare și de războiu cu aceleași atribuțiuni ca și consiliile de războiu pe care le înlocuește. La ființă odată cu decretarea mobilizării, și încetează de a funcționa odată cu decretul de trecere a armatei p picior de pace. Funcționează pe lângă cartierul general al Corpului de armată și Divizie și judecă pe toți militarii fără deosebire de grad. Are aceeași organizare ca și consiliul de războiu.

Curtea permanentă de arbitraj. Tribunalul internațional pentru regularea, pe cale pașnică a diferendelor dintre națiuni, a cărui sediu se află la Haga. Prin conferințele de pace de la Haga, s'a stabilit de statele care au participat (44) ca, în cazul unui conflict între două din ele, să numească o a treia putere, ca arbitru, pentru regularea diferendului pe cale pașnică. Această Curte a regulat multe conflicte dintre națiuni.

Curtean (milit.). Soldat aparținând unui corp de cavalerie, care în vechime constituia garda domnească dela curțile domnitorilor Munteni și Moldoveni.

Curteni, ostași călăreți la curtea domnească din Moldova și Țara Românească.

Curtești (2100 loc.), com. rur. jud. Botoșani, pl. Corani. Formată din satele: Agafton, Băiceni, Curtești, Mănăstirea-Agafton și Mănăstirea-Doamnei. Primăria în Curtești. Perc. locală. Mănăstire de maici. P. U. și G. Botoșani la 8 km.

Curtici (6986 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Arad, judec. Arad. Percep. Of. P. T. T.; Stație C. F. R. locală, vamă spre Ungaria.

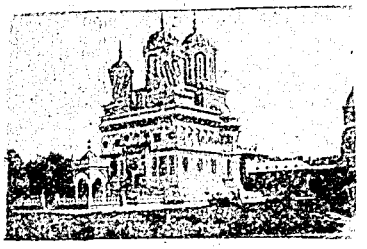

Curtea de Argeș

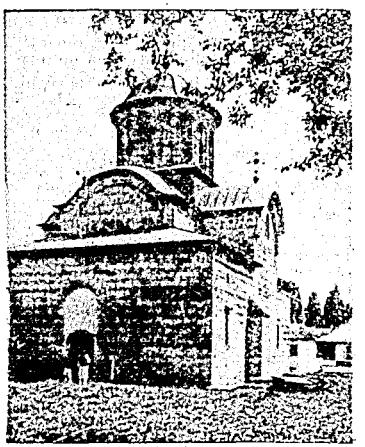

Curtea de Argeș, Biserica Domnească

Curtius Ernest, filolog și istoric germ., (n. 1814 † 1896). A fost meditatorul lui Ferdinand al III, mai târziu împărat: prof. la univ. din Berlin. A scris o istorie a Greciei (în 6 voi. 1857—1861), tradusă în mai multe limbi. A făcut primele săpături în Olymp, publicând rezultatele. Fratele său **Georg** a fost filolog distins (n. 1820 † 1889), prof. la univ. din Praga, Kiel și în urmă la Leipzig. A scris lucrări fundamentale asupra limbii grec.: Grundzüge der griech. Etymologie; Sprachvergleichende Beiträge zur griech. u. lat. Grammatik", etc.

Curtius Marcus, personaj legendar celebru în tradițiile romane. Se zice că în 362 a. Chr., în urma unui cutremur de pământ, s'a format o deschizătură mare în Forul din Roma, iar augurii au prevestit că ea nu se va închide decât cu bogăția cea m. mare a Romei. Patricianul C. considerând bogăția Romei în arme, s'a aruncat călare și înarmat în deschizătură, iar aceasta s'a închis.

Curtius Rufus Quintus, istoric roman, autorul cunoscutei lucrări „De rebus gestis Alexandri Magni" (10 cărți), plină de erori de cronologie, geografie, etc., dar interesantă pentru descrierea caracterului imp. macedonean.

Curtizană (franc.), odinioară damă de curte; astăzi, femeia elegantă, dar cu moravuri ușoare.

Curtulușeni (2288 loc.), com. rur. jud. Sălaj, pl. Valea lui Mihai Of. P. local. G. locală.

Curudjica (2384 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Cogâlnicu. Formată din satele: Colăceni, Curudjica și Petrești. Primăria în Curudjica. P. U. și G. Tighina la 65 km.

Curuții, numele țăranilor unguri (erau printre ei și Români), care au provocat o răscoală sângeroasă, împotriva nobililor, sub conducerea săcuiului Gheorghe Dozsa (1514). Ea a fost înăbușită, conducătorul ars de viu, iar țăranii legați de glie, neavând nici un drept pe lângă plata muncii lor.

Curvimetru. Instrument pentru măsurarea lungimilor curbelor de nivel, ale hărților de diferite scări. Foarte uzitat în topografia militară, la citirea hărților, servind pentru măsurarea diferitelor lungimi.

Curwood James Oliver (n. 1878), romancier engl. din Canada. Se reîntoarce la tot ce este primitiv. Operele sale sunt: Bari, The Grizzly, Kazan the Woolfdog, The Son of Kazan, etc.

Curzon George Nathaniel, Earl of Kedleston (n. 1859 † 1925), om politic engl. în 1889—1905 vice-rege al Indiei, membru în guvernul lui Lloyd George, 1919—21 ministru de externe. Conducătorul politicei imperialiste conservatoare, care privea în deosebi Orientul, despre care a scris mai multe cărți.

Cușer (evr.: curat), carne s. mâncările pregătite după prescrierile rituale (legile de curățenie) ale Evreilor. Aceste legi se referă chiar și la tăiatul animalului, la vase și la felul de pregătire.

Custozza, sat în nordul Italiei, lângă Verona. Renumit pentru cele două lupte date aici la 1848 și 1866, când armata austriacă, din care făceau parte și Românii ardeleni, a învins pe Italieni.

Cutarida-Crătunescu Maria (n. 1857 † 1919), prima femeie medic în România. Specializată în boale de femei și de copii, a fost medic primar al Spitalului Filantropia.

Cutava-Barozzi Tantzi. Cunoscută comediană bucureșteană.

Cute (geol.), se numesc încrețiturile păturilor de roce sedimentare și metamorfice din scoarța pământului, având dimensiuni diferite. Munții reprezintă sistem (pachete) de cute formate prin încrețirea unor compartimente întregi din scoarța pământului, a marilor scufundături ocupate de mările și oceanele din diferite vremuri geologice din trecutul pământului. Acesta răcindu-se prin pierderea căldurii din massa sa centrală (v. Cosmogonia) — se contractă în direcțiunea razei sale, sbârcindu-se la suprafață. Astfel s'au format catenele actuale de munți. C. — ca formă — pot fi anticlinale și sinclinale (v. c.).

Cutelus (jud. Cojocna), mănăstire din. sec. al XVIII.

Cutescu-Storck Cecilia, pictoră (n. 1881). Una din cele mai cunoscute femei-pictor la Români și poate singura artistă care s'a ocupat la noi cu arta decorativă (Picturi murale la Banca Marmorosch-

Blank din București). Foarte bună desemnatoare. Cunoscută și prin capete de expresie, portrete, nuduri și compoziții pline de lirism („Maternitate", „Extaz", etc.).

Cuticula (biol.), 1. Lamela externă a pereților exteriori ai celulelor epidermice la plante; 2. Stratul protoplasmatic exterior la infuzorii; 3. Substanță fără structură care acoperă suprafața multor animale, secretată de celulele epiteliale.

„Cuvânt Moldovenesc" foaie basarabeană; apare în 1913, scrisă de un grup de tineri conduși de Pan Halippa, făcând un enorm serviciu culturii naționale în Basarabia.

„Cuvântul", ziar cotidian fost sub direcția lui Titus Enacovici, București, Str. Sărindar No. 4.

Cuveză, v. Clocitoare.

Cuvier George (n. 1769 † 1832), naturalist franc., o mare personalitate științifică a timpului său. Studiind organizația internă a diferitelor animale reușește să stabilească unitatea planului de organizație și legea corelațiunii dintre organe în înțelesul că „desvoltarea tuturor organelor oricărei forme de viață animală (ființe) se face într'o strânsă și armonică corelație în raport cu felul său de trai". A pus bazele Anatomiei comparate, iar prin studiile sale asupra vertebratelor fosile din gipsurile de lângă Paris a contribuit la fondarea și desvoltarea Paleontologiei. Partizan al creațiunii și al fixității specilor, formulate de Linné și adversar al concepțiunii transformiste formulate de Lamarck. In lucrarea sa: „Discours sur les révolutions de la surface de glob..." emite ipoteza greșită a existenții cataclismelor sau a catastrofelor care la un moment dat distrugeau toată viața de pe pământ, pentru ca să renască apoi printr'o nouă creațiune. Ideia aceasta a creațiunilor repetate — faimele succesive din diferitele ere geologice, aparținând deci la tot atâtea perioade distincte de creațiune — a fost combătută dela început, dovedindu-se ulterior ca eronată prin cercetările lui Darwin, Huxley, Wallace, cari pun bazele teoriei descendenței sau a transformismului.

Cuxhaven, mic oraș și port în Germania de Nord, la vărsarea Elbei. Stațiune balneară cu 4900 loc. Este anteportul Hamburgului.

Cuyp Albert, pictor peisajist olandez, (n. 1620 † 1691). In Olanda are o reputație aproape tot așa de m. ca și Rembrandt. S'a *distins*, ca și *Potter*, prin peisaje cu animale, în care natura este reprezentată cu mare talent. S'a ocupat și cu gravura în cupru. Pânze: „Peisaj olandez" (Galeria națională, Londra), „Plecarea la plimbare" (Louvre).

Cuza Alexandru Ioan I (n. 1820 † 1873, Maiu 3 la Heidelberg). Domn al Românici (1859—1866). Studii, la 1834, în străinătate (Paris, Padua, Bolonia); 1839 intră în armată din care apoi demisionează; se căsătorește cu Elena Rosetti; 1848 ia parte la adunarea din Blaj și la mișcările din Moldova; exilat se adăpostește în Bucovina. Intors, e director la Minist. de interne, reintră apoi în armată și Vogoride îl face repede din locotenent, colonel, sperând că-i va fi de ajutor contra unioniștilor; îl numește prefect la Galați (1857); ministru de războiu 1859. Adunarea electorală a Moldovei, în 5 Ian. 1859, îl alege Domn, iar în 24 Ian. și cea din Țara Rom.; în 1862 făcu unirea Țărilor rom. sub un singur minister și o cameră. C. era un Domn hotărît și gata să facă lucruri mari pt. țară, chiar și contra voinții boierilor conducători; 1860 înființează Universitatea din Iași. In 1861 încheie o convenție cu gen. Klapka, reprezentantul Ungurilor refugiați în folosul Românilor din Ungaria și Austria; 1863 secularizează averile mănăstirilor închinate, — un bine pentru țară, — și cele interne, lovind greu în interesele bisericii românești, care și-a început prin C. declinul, 1864 disolvă Camera, care era contra legii rurale, pe care apoi singur o promulgă împroprietărind masele țărănești, care adorau pe C. pentru această faptă extraordinară. Boierii nu puteau suferi această sfidare și devin dușmani ai lui Cuza, pe care îl silesc să abdice în 11 Febr. 1866. Se retrage în străinătate unde și moare în 1873, fiind adus apoi în țară și îngropat la Ruginoasa, plâns de tot poporul. C. a fost Domn viteaz, croit pentru fapte mari, pe care le-a și dus la îndeplinire cu sacrificiul tronului său.

Cuza C. Alexandru, economist om politic, ziarist și poet rom. Debutează cu poezii în rev. „Contemporanul", apoi colaborează la „Arhiva" din Iași și la „Convorbiri literare" (1885—86 și 1894, 1897, 1902) cu poezii, articole cugetări și mai ales cu epigrame, excelând cu acestea din urmă, datorită spiritului său caustic și fin, care-i consacră și până astăzi, cel mai bun epigramist al lit. rom. In 1904—1905 publică în rev. „Făt frumos" din Bârlad, poezii și articolele cuprinse mai târziu în vol. „Naționalitatea în Artă". In publicistică **A. C. C.** s'a distins ca un polemist temut și dotat *cu o logică* strânsă („Cei doi Spenceri" este una din polemicele celebre); la fel în ziaristică, scriind articole nenumărate cu temă antisemită-naționalistă prin multe ziare, dar mai ales în „Neamul Românesc" (Vălenii de Munte) și „Unirea" din Iași, pe care a condus-o. Ca economist, C. se afirmă sub orizonturi junimiste întâiu cu lucrarea „Generația dela 1848 și era nouă" (1889). Apoi în „Meseriașul român", o mică monografie economico-socială, „Monopolul Alcoolului, „Țăranii și clasele dirigente", „Comerț liber sau Monopol", „Scăderea poporației creștine și înmulțirea jidanilor", lucrări *în care duce la extrem*, concepția politică a lui Eminescu, fiind înăurit, poate, și de S. Bărnuțiu. In Obiectul econ. politice și însemnătatea ei", lectia cu care deschide cursul de econ. politică la univ. din Iași și în „Despre poporație, statistica, teoria și politica ei" (premiată de Acad. rom.), consideră cu substrat al fenom. econ. poporația = omul. C. este un strălucit orator prin *verva*, ironia și argumentarea sa și s'a *distins* ca *parlamentar* în diferite legislaturi, dar mai ales în parlamentul Marghiloman, când a rostit celebrul discurs: „Jidanii în Războiu". Este șeful L.A.N.C.

Cuza-Vodă (4201 loc.), com. rur. din jud. Ialomița, pl. Ciocănești. Perc. locală. P. U. și G. Călărași la 12 km.

Cuza Vodă (3384 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. V. Alecsandri. Formată din satele: Kogălniceanu, Cuza-Vodă, Fărcășeni, Scheia și Volintirești. Primăria la Cuza-Vodă. Carieră de prundiș. Medic. infirmerie cu dispensar. P. U. Mircești. G. Hălăucești la 5¾ km.

Cvarțul (min.), bioxid de siliciu ($Si\ O^2$) cristalizat în sist. hexagonal, cristalin sau amorf, incolor sau colorat în diferite nuanțe, transparent-translucid cu luciu sticlos. Se topește la 1650—1700° C, și este disolvat numai de acidul fluorhidric sau de carbonatul de sodiu. Este mineralul cel mai răspândit în natură în constituția rocelor eruptive, sedimentare și metamorfice. Var. sale cristalizate sunt: Cristalul de stâncă sau C. hialin, incolor-transparent In țară se găsește în Maramureș, pentru cristalinitatea sa fiind numit „diamant de Marmația"; Ametistul (v. c.); Morionul-negru; Citrinul de coloare galbenă ca lămâia; Cv. fumuriu; Cv. comun, de coloare albă-gălbue, surie, translucid. Var. cristaline sau amorfe: Prazemul de coloare verde; Aventurina (v. c.), Cv. roz, **Calcedonia** un amestec de cvarț cristalizat și amorf, compactă, de coloare albăstrie-translucidă, având mai multe varietăți: Carneolul, var. de calcedonie, de coloare roșie, se găsește la Racoș, Techerău, Trăscău; Crizoprazul, var. de calcedonie de coloare verde deschisă (la Trăscău, Roșia montană); Plasma var. verde-închis (la Trăscău); Helitropul var. verde împestrițată cu pete roșii (la Trăscău, Techerău); Agata (v. c.); Onixul var. cu strate concentrice brune roșcate; Silexul sau Cremenea, var. compactă, de coloare surie, brună, negricioasă, semitranslucidă; Iaspul, var. compactă, în diferite colori, galben, roșu, verde, brun, opac; Piatra de Lydia, var. de isap de coloare neagră, întrebuințată de bijuteri, pentru aprecierea gradului de puritate a aurului în pulbere (piatra aurarilor). Întrebuințările cvarțului sunt multiple: var. sale incolore se întrebuițează pentru fabricarea lentilelor și a aparatelor optice, var. colorate ca pietrii semiprețioase în bijuterie, la vase de laborator, capsule și piulițe, ca și material prim (ca nisip) la fabricarea sticlei.

Cyelade, insulele —, ins. din Arhipelag, care formează un cerc împrejurul Insulei Delos. Are 135.000 loc. Constitue un departament al Greciei. Capit. Syra. Pescuitul bureților, vinuri și cariere de marmoră.

Cymol (chim.), sau cimen, lichid incolor cu miros plăcut cu o dens. de 0.86 și care fierbe la 175—176°, întâlnit în unele uleiuri eterice extrase din diferite plante (Cuminum, Thimus, Cicuta, etc.).

Cyrano de Bergerac. 1. Scriitor franc. (n. 1619 † 1655). Vestit prin aventurile sale cavalerești ca un mare duelgiu. A scris o comedie „le Pédant joué"; tragedia „la Mort l'Agrippine", un memoriu fantastic de călătorie în lumea astrală: l'Autre Monde, etc. Aceste lucrări ale sale sunt un amestec de burlesc libertinaj și preciozitate. — 2. Comedie eroică celebră în versuri a lui Edm. de Rostund, trad. rom. de poetul Mihai Codreanu.

„Cyropedla" (Kyropaideia") sau „Educația lui Cyrus", carte ciudată: un fel de amestec între istorie, poemă, teorie și roman, scrisă de Xenophon. Alături de unele fapte istorice reale, autorul adaugă altele, pur plăsmuite. Din cauza prea marei acțiuni a imaginației asupra materialului tratat în ea, C. este considerată ca una din utopiile multe izvorîte din școala lui Sokrate, cu scopul de a lăuda superioritatea monarhiei asupra celorlalte forme constituționale. Din C. se pot vedea ideile politice ale lui Xenophon.

Cyrus (Kyros) 1. Cel mare sau Cuceritorul, general și bărbat de stat vestit, rege persan (550—529 a. Chr.). Scapă regatul de Mezi, supune Lydia, cu vestitul ei rege Cresus, Armenia, coloniile grecești din Asia mică și Babilonul, cucerind aproape tot Orientul; 2. C. cel Tânăr, fiul lui Darius II, satrap în Sardes. A sus-

ținut de Spartani contra Atenienilor. A condus armată mercenară, împreună cu 13.000 Greci pentru ca să detroneze pe fratele său Artaxerxes II. Moare în lupta dela Cunaxa (401 a. Chr.), iar Grecii se retrag, conduși de Xenophon.

Czapski Siegfried (n. 1861 † 1907), fizician germ., în cartea „Theorie der optischen Instrumente" C. a publicat teoria instrumentelor optice a lui Abbe, al cărui colaborator a fost. În 1884 C. a inventat un element galvanic durabil și având un coeficient foarte mic de temperatură; acest element este numit mai des elementul lui Weston, care l-a reinventat în 1893.

Czartoryski, familie princiară poloneză, descendentă din Jagelloni. Însemnat: C. Adam-George (n. 1770 † 1861). A luat parte în 1792, la campania contra Rușilor. După împărțirea Poloniei, ajunge în Rusia, unde e numit ministru de externe. După pacea dela Tilsit s'a retras din viața politică, până în 1830, când izbucnește revoluția la Varșovia, care-l alege președinte al guvernului provizoriu. După înfrângerea revoluției, el a trăit exilat la Paris, unde a fost conducătorul emigranților poloni, până la moarte.

Czernin Ottokar, conte, (n. 1872), om de încredere al moștenitorului de tron Francisc Ferdinand, în 1912 amabasador austriac la București, în 1915 ministru de externe al Austro-Ungariei. A condus tratativele de pace dela București și Brest-Litovsk. Memoriile sale: Im Weltkriege.

Czerny, 1. Jan, politician ceh (n. 1873), fost, scurt timp, prim ministru, în 1925. 2. Carol, pianist și compozitor de mare talent în Viena (n. 1791 † 1857), elev al lui Beethoven și Clementi. A scris multe lucrări de teorie (muzică școlară), istoria muzicei, un tratat de compoziție și importante compoziții pentru pian. 3. Vinzens, medic chirurg, profesor universitar în Heidelberg (n. 1842 † 1916). Multe descoperiri din tehnica chirurgicală sunt legate de numele său.

Czihak (Cihac) Iacob Cristian Stanislau, medic german de origină cehă, naturalizat în România (n. 1800 † 1888). Venit în țară ca doctor tânăr s'a stabilit în Iași unde a ajuns medic șef al armatei moldovene. A fost organizatorul serviciului sanitar al Moldovei și unul din întemeietorii societății de medici și naturaliști din Iași. Identificându-se complect cu interesele țării sale adoptive și-a creat merite neperitoare deșteptând interesul pentru științe la publicul românesc și îmbunătățind starea sanitară a țării. A scris prima Zoologie românească, multe articole de medicină și știință și a ținut o conferință foarte apreciată la congresul naturaliștilor germani (1838) despre progresele realizate în Moldova.

Czirikov, nuvelist rus, v. Cirikov.

Czolbe H., filos. germ. (n. 1819 † 1873). Fost medic în Königsberg. Influențat de neokantianul F. A. Lange, străbate apoi o etapă de panteism, iar în Neue Darstellung des Sensualismus (1855) împărtește materialismul, excluzând suprasensibilul și transcendența. În „Die Grénzen und der Ursprung der menschlichen Erkentnis", susține că lumea nu poate fi explicată dintr'un singur principiu, ci din m. multe elemente componente elementare: atomii materiali, forțele organice fundamentale și elementele psihice, care se armonizează într'un fel de spirit cosmic. Scopul lumii este norocul fiecărei ființe, condiționat de perfecția cea mai deplină.

D. 1. Sunet dental ocluziv. 2. A patra literă din alfabet. În alfabetul roman reprezenta ca cifră valoarea de 500. 3. În muzică notație care înseamnă „destra" (ital.): cu mâna dreaptă. 4. Prescurtare din „domnul". 5. **D.** (inițiala cuv. germ. dringend), semn convențional pentru telegramele urgente. Trenuri D. în Germania sunt trenurile cele mai repezi.

Dabilă, dare, bir.

Dabija Istratie. Domn în Moldova (1661—1665). Era un boier bătrân din părțile Putnei. A luat parte la războaiele Turcilor cu Germanii și a bătut ultimele monede în Moldova. A terminat mănăstirea Bârnova, unde e și înmormântat.

Dăbuleni (8098 loc.), com. rur. jud. Romanați, pl. Dunărea. Medic, spital. Of. P. local. G. Corabia la 35 km.

Da capo (muz.), dela început, dela capăt.

Dacca, oraș din India Engl. (lângă Bengal), pe braț din NV. deltei Gangelui. Are 119.000 loc. Situată într'o regiune mlăștinoasă, care produce orez mult, bumbac, zahăr de trestie, indigo, D. este un important centru comercial.

Dacia, este teritoriul de astăzi al României încă mărit, pe care au locuit Dacii înainte de Chr. cu câteva sute de ani și după Chr. 2—3 sute de ani. A fost cucerită de împăratul Traian la 106 d. Chr. numindu-se apoi Dacia-Traiană. Capitala era Sarmisegetuza sau Ulpia Traiană în epoca romană, unde rezida șeful politic al provinciei. Împăratul Marc Aureliu (161—180) a împărțit D. în 3 părți: D. Malvensis (Oltenia de azi) cu capitala Malva (Răcari), D. Apulensis cu sediul Apulum (Alba-Iulia) și D. Porolissensis cu centrul Porolissum (Mohigrad). Împăratul Aurelian în 271 retrage legiunile romane și lasă D. pradă barbarilor, Goți, Huni, etc.

Dacia Aurellană, teritoriu din Moesia (inferior), mai mic decât Oltenia, în care a retras împăratul Aurelian, legiunile din Dacia. Avea o întindere mai mică decât a Olteniei, pentrucă au venit puțini Daco-Romani și mai ales că această provincie era numai cu numele, ca să aminteacă de Dacia Traiană. Se întindea între râurile Utus și Cibrus și avea orașele: Ratiaria și Serdica (Sofia). Aici găsim, prin sec. al IV, câteva nume de localități, care nu mai sunt latinești, ci romanice (septe-casas, lupu-fontana, etc.).

„Dacia-România", soc. de asigurare cu sediu în București, având numeroase sucursale în diferite orașe ale țării.

Dacii, o ramură puternică a marelui popor trac, care au trăit pe pământul României de astăzi cu sute de ani înainte de Chr. și vre-o 2—3 după Chr. Popor viteaz cu o reală cultură populară. Au năvălit adeseori în imperiul roman, prădându-l. Împăratul Traian în două lupte mari, în 101—2, 105—6 d. Chr. îi bate și le desființează regatul. Culmea puterii D. a fost sub regele Burebista în secolul întâiu înainte de Christos. — L i m b a —, e foarte puțin cunoscută, din lipsă de date. Abia sunt sigure câteva nume de persoane, de orașe și de plante. După geogr. Strabon, ea era înrudită cu limba getică, înrudită cu cea tracă, vorbită până în sec. al VI-d. Chr. Studiile lingv. ar fi ușurate dacă am cunoaște pe cea tracă, însă și asupra acesteia lipsesc informațiile. Numele regelui Dekebalos, e considerat de unii învățați compus din De+kefalos (gr.) = „capul (stăpânul) țării" Alte nume proprii: Burvista sau Byrebistas, Oroles, Natoporus, Pieporus, etc.; nume de localități: Buridava, Dokidava, etc.; de plante: la Discoride, însă autenticitatea lor e contestată de distinși învățați, (v. Getica).

Dacitul (petrograf.), rocă porfirică cenușie, uneori verzue formată din granule minerale de feldspați-plagioclași, cvarț, biotită sau amfibol, prinse într'o pastă fundamentală compactă, formată din cristale mici (microlite), având un coeficient de rezistență până la 2800 kg/cm². Este foarte răspândită în Transilvania, dela a cărei numire romană (Dacia) îi derivă numele. Bogăția minieră (aur, argint, plumb, zinc) a Munților Apuseni, Tibleș, Preluca, Vlădeasa, Rodna, este legată de erupțiunea dacitelor și andesitelor. Ca material pentru construcții, pavaje, terasamente, diguire se exploatează în 16 cariere în jud. Bihor (Poieni), Hunedoara (la Săcărâmb), în Satumare (la Baia mare, Dănești, Capnic, Baia Sprie, Lăpuș, etc.) în Sălaj, în jud Turda (Băișoara) și în jud. Someș (la Ciceu-Giurgești).

Dacoromân, Dialectul —, se numește l. română vorbită în nordul Dunării și în regiunile de dincolo de Dunăre, în imediată apropiere (limba Românilor din valea Timocului, nordul Bulgariei, etc.) (v. România, Limba).

Dacoromania, buletinul Muzeului limbei Române. Revistă de filologie rom. din Cluj, care apare din 1920, sub conducerea prof. univ. Sextil Pușcariu și cu colaborarea filologilor români și străini. În 1926 a fost premiată de Societatea de lingvistică din Paris, ca cea mai bogată publicație din cele scrise în limbile romanice. Congresul dela Paris (1929) al revistelor de lingv. a recunoscut utilitatea și excelenta ei bibliografie. E azi cea mai importantă rev. de filologie la noi.

Dactil, (estet. lit.) unitate metrică în poezia greacă și română mai ales. A fost acceptată și în limbile moderne cu succes diferit. În poezia rom. d. ex. D. e puțin folosit, potrivindu-se mai greu cu firea limbii noastre. Bolintineanu în „Mircea și Baba" și Eminescu au încercat a-l folosi. A fost folosit în traducerile de epopee antică, dar pare greoiu.

Dactiloscopie (dr. penal), metodă inventată de James Herschel (n. 1833 † 1917), prin care se descopăr delicvenții după urmele lăsate pe lucruri („amprente digitale") de către liniile subțiri ale pielii din vârful degetelor. Acestea au pentru fiecare individualitate o configurație absolut diferită, fiind o „marcă" a individualității. Metoda d.-că este o armă sigură a poliției moderne, alături de alte mijloace științifice (în special psihologice) care ar trebui cultivate pe o scară cât mai largă.

Dadaism, directiva extremistă contemporană lit. și din artele plastice. Datează din 1917 și și-a luat numele în artele plastice întâiu, dela sunetele prime ale copilului: „da-da". Are ca deviză distrugerea și persiflarea (uneori chiar batjocorirea) oricărui început sau mișcare de artă. E un efect al misticismului și iraționalismului. Din nenorocire promotorul principal al D.-ului e

Românul — care scrieţi franţuzeşte — Tristan Tzara, iar al doilea „şef" al şcoalei, e Richard Huelsenbeck.

Daday Eugen, zoolog maghiar (n. 1855), docent la Univ. din Budapesta. S'a ocupat mult cu fauna Ardealului.

Daedalos, după mit., un arhitect grec care a construit labirintul din Creta, în care a fost închis Minotaurul. Din ordinul regelui Minos şi el şi fiul său au fost închişi acolo. D. însă şi-a făcut aripi din pene cu ceară şi a zburat împreună cu Icaros. În cursul sborului I. s'a apropiat prea tare de soare şi topindu-se ceara de la aripi, a căzut în mare, iar D. a ajuns în Sicilia şi apoi în Italia.

Daendliker Charles, istoric elveţien (n. 1849 † 1910), autorul cunoscutei istorii a Elveţiei, în 12 voi (în nemţeşte).

Dăeni (2591 loc.), com. rur. jud. Tulcea, pl. Topolog. Infirmerie. P. U. şi Portul Hârşova la 25 km.

Dafin (bot.), v. Lauracee.

Dagâţa (3032 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Scheia. Formată din satele: Băluşeşti-Mici, Boatea, Ciurea, Dagâţa, Lingurari-Ursari, Mănăstirea şi Vovrieşti. Primăria la Dagâţa. Infirmerie. P. U. Băceşti. G. Roman la 28 km.

Dagnan-Bouveret, Pascal Adolphe Jean, pictor franc. (n. 1852); ales membru al Academiei de Belle-arte, în 1900. S'a distins prin peisaje de plein-air şi prin câteva scene din Noul Testament, de o reală poezie (La Cène, Les pélerins d'Emaus, etc.).

Dagobert, nume de regi franci din dinastria merovengiană. Însemnaţi: D. I, fiul lui Clotar al II (n. ca. 600 † 638), regele Austrasiei din 622 şi al Francilor din 628. A publicat legile Francilor şi a sprijinit artele; Biserica dela Saint-Denis, acolo e şi îngropat. E ultimul rege merovegian, după el puterea trece în mâna majordomilor.

Dagon, zeul Filistenilor, zugrăvit în chip de bărbat cu barbă lungă şi cu coadă de peşte, în onoarea căruia s'au ridicat temple renumite în oraşele Gaza, Askalon şi Asdod. Profetul Ilie şi alţi profeţi au purtat lupte grele ca să abată pe Evrei dela cultul zeului D. Pragul templelor lui D. era considerat sacru, aşa încât cei cari întrau în templu trebuiau să sară peste el.

Daguerre Louis Jacques Mandé, artist franc. (n. 1789 † 1851). E autorul dioramei, a perfecţionat fotografiatul, inventat de Niepce şi a descoperit definitiv mijlocul de a fixa imaginile în camera obscură (dagherotipie).

Daguerreotypia (chim.), procedeu de a obţine fotografii durabile prin expunerea la acţiunea luminii a unei plăci de cupru argintate, transformată la suprafaţă în iodură de argint cu vapori de iod, şi prin înlocuirea iodurei impresionate de lumină, cu mercur, acesta redând apoi imaginea prin reflexiune. D. a fost descoperită în 1838 de către pictorul franc. Daguerre Jacques M. Louiz (1789—1851) în prezent fiind înlocuită prin fotografia curentă.

Daquin Claude, compozitor franc. (n. 1694 † 1772). Unul din cei mai interesanţi muziciani în special în compoziţiile pentru pian (Piéces de Clavecin 1735), „Le coucou", etc.

Dahlmann Friedrich Cristoph, istoric şi bărbat de stat germ. (n. 1785 † 1860). Din pricina protestului ridicat împotriva regelui, e expulzat. Ajunge prof. la Bonn. A scris studii asupra Izvoarelor ist. germ. şi o istorie a revoluţiei franc., alta a celei engleze.

Dahn Felix, jurisconsult, istoric şi poet germ. (n. 1834 † 1912), membru onorar al Acad. române. Lucrări: Studii asupra Vizigoţilor; Istoria pop. germanice şi romanice; Regii Germaniei (6 vol.).

Dahnovici (2228 loc.), com. rur. jud. Lăpuşna, pl. Hânceşti. Formată din satele: Bobeica, Dahnovici, Drăguşenii-Vechi. Primăria la Dahnovici. P. U. Hânceşti. G. Bucovăţ la 18 km.

Dahomey, colonie franc. din Africa (în Guineea). Capit. Abomey. Oraşe principale: Kotonou, Porto-Novo, Ouidah, Apr. 152.000 kmp. cu vreo 1.200.000 loc.

Dăianu Elie, protopop gr.-cat. român în Cluj (n. 1869). Studii teologice şi filosofice la univ. din Budapesta. Activitatea publică şi-a început-o ca redactor al ziarului „Tribuna" din Sibiu, având parte activă şi în procesul Memorandului. După desfiinţarea „Tribunei", a trecut la Blaj, ca profesor de istorie, dar din motive de ordin politic, în urma intervenţiilor guv. magh. a fost nevoit să părăsească catedra. În 1901 fu numit protopop la Cluj, unde, vreme de un deceniu a redactat foaia săptămânală „Răvaşul". În timpul războiului pentru întregirea neamului, pentru sentimentele sale naţionale a fost condamnat la 1 an închisoare, apoi, până la terminarea războiului a fost întemniţat la Şopron. Autor al unui însemnat număr de scrieri istorice şi bisericeşti. Preşed. comisiunii pentru monumentele istorice secţia Ardeal. În mai m. rânduri a fost ales deputat şi senator, ca membru al partidului poporului.

Daia-Română (2528 loc.), com. rur. jud. Alba, pl. Vinţul de jos. Judec. şi Trib. Alba Iulia, perc. Vinţul de jos. P. U. şi G. Sebeş, la 10 km.

Daia română (jud. Alba), mănăstire pe timpul (1636) principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy. A existat şi în sec. al XVIII.

Daidâr, localitate în apropierea Turtucaiei 8 km. spre Sud, cuprinsă în sectorul din centrul cetăţii, însemnată prin luptele ce au avut loc pentru cucerirea Turtucaei, în ziua de 23 August 1916, şi care s'a terminat prin înfrângerea noastră în urma spargerii frontului de către trupele diviziei a IV bulgare, cu toată apărarea eroică a regimentului 79 Inf. care forma apărarea întregului sector comandat de Col. I. Dumitrescu, comand. Regt.

„Daily Cronicle" (cit. Deili cronicl). Foaia zilnică engl. a liberalilor. Apare la London, dimineaţa. Intemeiată în 1876.

„Daily Herald", ziar săptămânal al partidului muncitoresc englez, iar dela 1912 zilnic, primredactor Hamilton Fyfe.

„Daily Mail" (cit. deili mel). Foaie engl. protecţionistă din London. Apare dimineaţa. Intemeiată la 1896.

„Daily News", (deili nius). Ziar zilnic engl., liberal. Apare din 1846.

Daily Telegraph, ziar conservator moderat în Londra, întemeiat în 1855.

Daimler Gottlieb (n. 1834 † 1900), ing. german şi constructor de motoare. Prin perfecţionarea motoarelor de explozie a contribuit mult la desvoltarea tehnicei automobilismului.

Daimio, nume dat principilor feodali din Japonia, care şi-au pierdut privilegiile prin revoluţia din 1868 (v. **Japonia**).

Daina, plural: **Dainea**. În limba şi lit. pop. lituană D. e numirea cântecului poporan.

Dajdie, v. Impozit.

Dakar, oraş-port-capit. Africei Occidentală franceze (Senegal), construit în S. penins. Cap. Verde. Are 40.000 loc. Face mare comerţ cu produsele regiunii.

Dakin (med.), soluţie desinfectantă; numită după inventatorul ei, medicul american Dakine. Deşi are efect puternic, nu atacă ţesuturile umane. De aceea se poate aplica şi direct pe răni.

Dakota, două state în America de N.; D. de N. cu capit. Bismarck, are 677 mii loc. pe 183.460 kmp. şi D. de S., capit. Pierre; 637.000 loc. pe 201.000 kmp. Şi-au luat numele dela indienii Dakotas, pescari şi vânători de blănuri. Mari bogăţii minerale în munţii Black Hills: aur, staniu, petrol şi huilă.

Dal sau **Dal-Elf**, fluviu din Suedia centrală, care trece prin lacul Silian şi se varsă în golful Botnic. Are 460 km. lungime. Multe cascade frumoase, una având 130 metri.

Dalac (med. pop.), v. Antrax.

Dalai Lama, capul bisericesc şi politic al budhiştilor din Tibet, cu reşedinţa în Lhasa. Tasi L. un alt cap bisericesc, în Tasi Lumpo, Tibetul de V.

Dalametra Ioan († 1924), aromân instităutor în Doliani (comună în ţinutul Veriei), autorul dicţionarului macedoroman atât de des citat de filologii români şi străini. A făcut parte din prima serie de absolv. ai liceului românesc din Bitolia. După doi ani de studii la Fac. de Litere din Buc., s'a reîntors acasă, unde a desvoltat o intensă activitate de luminare a Aromânilor. Dicţionarul său cuprinde mai ales material de limbă din ţinutul Veriei, de aceea din el lipsesc multe cuvinte, cunoscute la ceilalţi Aromâni.

D'Albert Eugen, pianist şi compositor celebru german (n. 1864) în Glasgow. Elevul lui Liszt. Lucrări: 2 concerte p. pian şi orchestră, concert pentru violoncel, suite, uverturi, lieduri şi mai multe opere, între cari: „Tiefland" şi „Die toten Augen".

Dalboşeţ (2291 loc.), com. rur. din jud. Caraş, pl. Bozovici. Judecătorie perc. şi poştă uit. Bozovici. Dist. 43 km. de G. Iablaniţa.

Dalcroze Jacques Emile (n. 1865), după studii muzicale făcute la Viena şi Paris, inventează gimnastica ritmică, mişcări însoţite de muzică: mijloc de educaţiune a simţului ritmic. Înfiinţează la Hellerau (lângă Dresda) un institut pentru propagarea ideilor sale (1910). Publică scrieri „Rythmus, Musik und Erziehung", şi compune mai multe opere, operete şi lucrări instrumentale. Trăeşte în Elveţia.

Dale (merc.), plăci, cu contur patratic sau hexagonal, fabricate din argilă, fiind întrebuinţate pentru ornamentaţie, careuri, pavaje, etc.; 2. Lespezi de piatră exploatate din carieră, întrebuinţate pentru pavaje şi la construcţii.

Dalila, în antichitate celebra femeie, care, plătită de Filisteni, a tăiat părul puternicului Samson, ca să poată fi prins de aceştia (căci în el fi sta toată puterea). Numele D. a devenit sinonim cu ademenitoare, personificând instabilitatea femeii.

Dalin, Olaf von —, scriitor norv., (n 1708 † 1763). A scris poezii şi studii istorice.

Dallas, oraș din Statele-Unite (Texas); 100.000 loc. Comerț cu grâu, porumb și bumbac din regiunea fertilă ce-l înconjoară.

Dalmația, regiune din Jugoslavia, fostă provincie austriacă. Situată dealungul coastei M. Adriatice, are o mulțime de insule: Lunga, Lessina, Brazza, etc. Supraf. 12.793 kmp. cu apr. 594.000 loc. Costele adânc crestate, golfuri lungi, tipice, munții înalți și goi, râuri scurte dar abondente în apă. Bogăția D.-ei constă în: untdelemn, vin și crisanteme. Minerale nu are, deoarece Munții (Alpii Dinarici cu ramurile lor) sunt formați din calcare. Din teritoriul D.-ei, Italia are Zara cu teritoriul dimprejur și câteva insule, din care Lagosta e m. mare. — Istoria. În antichitate locuită de Iliri, cari erau grupați într'un stat independent pe la 180 a. Chr. Cucerirea Romanilor se întâmplă o parte prin jumătatea sec. al II, iar întreagă pe timpul împ. Augustus, care întinde granițele imperiului până la Dunăre. Cu invazia Barbarilor cultura romană primește o puternică lovitură. Când e recucerită (537) de gener. lui Justinian, Belizares și Narses, D. se bucură de trei decenii de înflorire. În 569 Avarii o iau în stăpânire, până la venirea Slavilor (începutul sec. al VII). Stăpânitorii s'au perindat apoi (Franci, Normani, Venețieni, Maghiari, Turci), până în 1861 când e încorporată Austriei, organizându-se pe bază constituțională. În 1919 o parte trece în stăpânirea Jugoslaviei. Zara Italiei, iar arhipelagul pe din două. Limba s'a menținut până în sec. nostru. Const. Porphyrogenitul pomenește în sec. al X deseori pe „Romanoi" pe coasta Adriaticei. În 1332 se atestă mai multe grupe de Dalmați între Fiume și Raguza. Într'o descriere a Raguzei, din sec. al XV, se citează câteva cuv. dalmate, care arată această limbă aparținând sistemului italo-român. În ins. Veglia s'au refugiat acest idiom, stingându-se pe la 1900 (v. M. Bartoli, Das Dalmatische, 2 vol.)

Dalny, nume dat de Ruși orașului situat în penins. Kwantung, port în fundul golfului Ta-Lien-Uan, construit și modernizat de Ruși după ce acest teritoriu le-a fost cedat de China în 1899. Aparține Japoniei din 1905 și este transformat în port liber. D. a fost legat de Rusia cu C. F. trans-manciuriană prin ramura D.-Nangulin.

Dalou Jules, sculptor franc. (n. 1838 † 1902), autorul celebrului „Triomphe de la République", din Paris, Place de la Nation, executat cu deosebit talent și puternică expresivitate ca și multe alte lucrări însemnate: Monumentul lui Delacroix, în grădina Luxembourg, etc.

Daltă, instrument de săpat în lemn sau piatră; custura dulgherului și fierarului.

Dalton John (n. 1766 † 1844), fizician și chimist englez, întemeietorul teoriei atomistice moderne, în înțelesul că fiecare element este format din particule identice extrem de mici — indivizibile, cu aceiași mărime și greutate, numite atomi, existând atâtea feluri de atomi câte feluri de elemente sunt, atomii unui element deosebindu-se de ai unui alt element prin greutate și prin mărime. A stabilit „legea proporțiunilor multiple" ca o consecință a concepțiunii sale despre discontinuitatea materiei, și „legea presiunii amestecurilor gazoase" în înțelesul că „presiunea desvoltată de un amestec gazos asupra pereților vasului în care este închis, este egală cu suma presiunilor parțiale desvoltate de fiecare gaz în parte". Incapabilitatea unor persoane de a distinge una sau mai multe colori, numită „daltonism" a fost descrisă primadată de acest fizician, care și-a pierdut la un moment dat, facultatea de a distinge coloarea roșie. Pentru persoanele atinse de daltonism — după fizicianul Arago — „cireșile nu sunt niciodată coapte".

Damă, joc de tablete de șah, jucat de 2 persoane, având fiecare câte 12—15 pietri, care se mișcă pe aceeași coloare, sărind peste piatra contrarului. Piatra care a ajuns mai întâiu în rândul prim al contrarului se numește **D.** și bate pietrile contrare chiar și din depărtare.

Damanus, doi Papi. **D. I**, (366—384) a combătut arianismul în Iliria și Milan. Cu învoirea lui s'a convocat al doilea sinod ecumenic. **D. II**, (1048) avea de antipapă pe Benedict al XI.

Damarland, regiune din Africa de S. Face parte azi din Union Sud-Africană. Până la războiu a fost germană și încorporată la Deutsch-Sud West-Afrika, formându-l nordul. Un podiș cu pășuni despărțit de mare printr'o fâșie lată de 100—150 km. nisipoasă și aridă.

Damase, oraș și oază în Siria la poalele Anti-Libanului. 169.000 loc. Fostă reședință a califilor, celebru altădată în fabricația armelor albe; astăzi are o industrie activă: mătăsărie, bumbăcărie, covoare, parfumuri, țesătorii din păr de capră, fabricări de harnașamente și șei. Legat cu Beyrut prin C. F., D. este centru important pentru comerțul prin caravane între apus și Mesopotamia și Persia. Resturi romane (două porți) și frumoase moschee.

Damascen, episcop român, dascăl la școala domnească din București. El a îngrijit tipărirea Bibliei din 1688, Antologionul, Triodul, Penticostarul, etc. († 1726), ca episcop în Râmnicul-Vâlcea.

Damaschin, episcop de Buzău (1702—1708) și de Râmnic (1708—1725). De origine din Banat ori Ardeal. El este zugravul ieromonah Dr. Gherbest care face gravura frumoasă a Sf. Luca pe Apostolul din 1683 tip. în București. El este autorul unui Octoih „făcut aproape din nou" de el, fiind ucenic al episcopului Mitrofan de Buzău în locul căruia vine. D. e un episcop gospodar care a câștigat multe averi pentru episcopie prin numeroasele danii ale creștinilor, a reparat și a zugrăvit mai multe biserici dela eparh. Râmnicului. A luptat mult contra Austriecilor cari au ocupat Oltenia și l-a supus și pe el Mitropoliei din Belgradul sârbesc. A întreținut relații duhovnicești cu Românii din Brașov și Țara Bârsei. D. știa limba latină, greacă și slavonă. A fost aderent înfocat al introducerii limbii românești în slujba bisericească: de aceea traduce cele mai multe cărți de ritual în românește: Tipicul, Molitvelnicul, Ciaslovul, Octoihul, Triodul, Penticostarul, Mineele, Antologiul și Octavasierul. Deci prin cărțile muncite de el a pătruns graiul românesc în slujba bisericească din tot cuprinsul ținuturilor românești, unde au răzbătut cărțile sale tipărite după moartea sa subită.

Damaschin Ioan, sfânt părinte, mare apărător al cultului icoanelor († 780). A scris „Dialectica", un extras din Logica lui Aristotel, apoi cartea „De ortodoxa fide". E și compozitor de imnuri, cari se cântă și azi în bis. orientale.

Damast (merc.) stofă de mătasă cu fondul de atlas lucrată primaoară în orașul Damasc în mod artistic, fiind țesută cu arabescuri cu motive de flori sau cu diferite figuri, în prezent fabricându-se în toate țările Europei, din mătasă, din lână și din bumbac, cu diferite desemnuri și înfloriturî în relief.

Dâmbovița, județ de munte în Muntenia. Capitala Târgoviște. Cuprins între: Prahova la E., Brașov la N., Muscel și Argeș la V., Vlașca la S. și Ilfov la SE. D. are 3440 kmp. cu 275000 loc. Se întinde din creasta Carpaților (la N.) până în câmpie (la S.). Fiind în marginea de E. a Carpaților cristalini, munții jud. D. au și șisturi cristaline (Leaota) și calcare (jurasice și cretacice), ce se întind dela linia Ialomiței spre E. La S. de acestea se întinde o bantă de roci terțiare, reprezentate prin toate etajele, având intercalări de cretacic inferior. Partea din S. câmpie, este majoritatea formată din conurile de dejecție îmbinate ale Argeșului, Dâmboviței și Ialomiței. În S. Argeșul strânge apele de infiltrație prin jânză de pietrișuri ale conurilor de dejecțiune. Din cauza terenului prea permeabil din mijlocul (calcare) și S.-ul județului, râurile pierd din debitul lor, unele chiar secând, în timp de vară. Vegetația, la munte este formată din păduri de conifere, ce, cu cât mergem spre S., lasă locul pădurilor de fag și stejari, iar pe văile largi (Ialomița, Dâmbovița și Argeș) sunt zăvoaie de sălcii și plopi. Pe marile înălțimi ale Carpaților sunt petece de vegetație alpină. Datorită constituției geol. a jud. D., el este bogat în zăcăminte de petrol exploatate la Glodeni, Doicești, Ocnița și Răzvad. Lignite se exploatează la: Glodeni, Lăculețe, Vulcana Pandele, Mănești, Aninoasa. Industria jud., pe lângă cea amintită, mai sunt: fierăstrae, tâmplării, fabr. de spirt, mori, rafinării de petrol, țesătorii (Doicești), fabr. de var și industrie casnică. Jud. D. depinde de regiunea VII școlară Pitești, de Curtea de Apel din București, de inspectoratul III minier Ploești, inspectoratul industrial Pitești. Are 175 com., din cari 2 urbane și 173 rur., împărțite în 9 plăși. Afară de Târgoviște, alt oraș este Găești.

Damblă (med. pop.), v. Apoplexie.

Dâmbovița, râu, care izvorăște din muntele Oticu, jud. Muscel, udă jud. Muscel și Ilfov, trecând prin București și se varsă în Argeș la Budești. Cursul său e de 250 km. Valea superioară strâmtă, repede și stâncoasă. În șes lățimea sa crește progresiv. Afluenți: Dâmbovicioara, Ghimbavul, Valea-Largă, Râul Alb, etc.

„Dâmbovița", foaie politică și literară redactată de D. Bolintineanu și apărută la București în 1858—1860.

Dâmbovicioara. 1. Pârâu din jud. Muscel. Se varsă în Dâmbovița. Izvorăște din Piatra Craiului. 2. D. (Peșteră), o grotă cu stalactite și stalagmite, în Carpați (jud. Muscel), aproape de izvoarele pârâului D.

Damé Frédéric, publicist franc. (n. 1849) în 1872 vine în România, colaborator la „Journal de Bucarest". Aici fondează m. multe reviste (La Roumanie, l'Europe orientale, la Liberté roumaine) și colaborează la multe gazete. Din 1900 prof. de limba franceză la liceul Gh. Lazăr din București. A scris multe și importante lucrări asupra țării noastre, dintre care pomenim: Annuaire de la Roumanie; Les Roumains du sud (în colab. cu N. Densușianu); Curs de limba franc. (în 7 vol. pt. cursul infer.) și valoroasele sale opere: Nouveau Dictionnaire roumain—français (în 4 vol.) și Incercarea de terminologie poporană română.

Damian Vasile, cronicar mai obscur,

din sec. al XVII, de cronica lui s'a servit M. Costin. Ea a fost publicată de N. Iorga, în Studii şi documente voi. III: Cronica lui Vasile Damian şi Tudose Dubău.

Damian Vasile († 1919), protopop ort. în Brad; f. deputat în Camera Ungariei (1905—18). Român însufleţit şi luptător dârz pentru cauza naţională.

Damilaville Etienne-Noël, scriitor franc. (n. 1721 † 1768). Prieten cu Voltaire şi Diderot, este cunoscut prin sentimentele anticreştineşti.

Damocles, curtean la tiranul Dionisios din Syracusa, al cărui noroc îl laudă totdeauna. Dionisios spre a-i arăta deşertăciunea măririlor lumeşti, l-a pus în locul său la un ospăţ; deasupra capului i-a atârnat, cu un fir de păr de cal, o sabie ascuţită. D., beat de fericire, când vede sabia ascuţită ce-i ameninţa, scapă din mână cupa cu băutură şi înţelege primejdia şi deşertăciunea bunurilor lumeşti. Fig. „Sabia lui Damocles", un pericol iminent în mijlocul unei prosperităţi aparente.

Damon şi Pythias, filosofi pitagoricieni cari au trăit în Syracusa, pe timpul lui Dyonisios cel tânăr (pe la 360 a. Chr.), celebri prin prietenia lor. Phintias condamnat la moarte, a cerut dela tiran un termin pentru a-şi regula unele afaceri, lăsând pe prietenul său D. chezeş, care a consimţit să moară în locu-i dacă nu se va întoarce la timpul hotărît. P. a sosit în ultimul moment, când D. era dus la locul de execuţie. Dyonisios, mişcat, l-a graţiat. Subiectul a fost tratat de Schiller în poezia „Bürgschaft".

Dampier William, navigator engl. (n. 1652 † 1715). A descoperit strâmtoarea D., dintre Noua Britanie şi Noua Guinee. A călătorit şi explorat prin Oc. Pacific, lăsând descrieri frumoase şi importante, dar a fost un aventurier.

Dan I., fiul mai mare a lui Radu şi frate a lui Mircea cel Mare a domnit în Ţara Rom. între anii 1385(?)—1386. Se pare că s'a amestecat în luptele de succesiune la tronul Ungariei, câştigând Severinul. Poate tot el a câştigat şi posesiunile din dreapta Dunării (Dobrogea) din titlul lui Mircea. Se crede că a fost ucis.

Dan II., fiul lui Dan I. a domnit în Ţara Rom. dela 1420—1431. Ajutat de Turci învinse pe Mihail, fiul lui Mircea Incurând însă avea să se întoarcă contra Turcilor alături de regele Sigismund. Turcii îl înlocuiră atunci cu Radu, fiul lui Mircea. Tronul şi l-a recâştigat tot cu ajutorul lui Sigismund. A purtat războaie pentru posesiunile lui Mircea din dreapta Dunării şi un război nenorocos cu Moldova pentru stăpânirea Chiliei.

Dan III., sau Danciul domn al Ţării Rom. (1446—47). Fiul lu Dan II.

Dan Dimitrie (n. 1856 † 1927), preot în Bucovina, membru corespondent al Academiei Române (dela 1904). A publicat numeroase studii în legătură cu trecutul Bucovinei: Popoarele Bucovinei, Armenii, Lipovenii, Ţiganii, Rutenii şi Ovreii (1894—1913), Mănăstirea Putna şi Sucevita (1905, 1923), Cronica episcopiei de Rădăuţi (1912), Vortolomeiu Măzereanu (1911), Mihai Strilbiţchi (1912), etc.

Dan Sever (n. 1885), om politic rom., avocat. Ca student a colaborat la ziarele rom. din Ardeal şi la „Neamul Rom." din Bucureşti; în 1910 e director al ziarului „Gazeta Transilvaniei", în 1914 secretarul comitetului partidului naţional şi conducătorul ziarului „Românul" din Arad. În urma declaraţiei de războiu a României în 1916, D. a fost internat de Unguri în Şopron. În 1919 e delegatul Cons. Dir. în ministerul de finanţe din Buc. Membru marcant al partidului naţ.-ţăr.; deputat în toate legislaturile (1919—20); subsecretar de stat la finanţe în guvernul Ştirbey (Iunie 1927); iar în 1928 e ministru al sănătăţii publice în guv. Maniu.

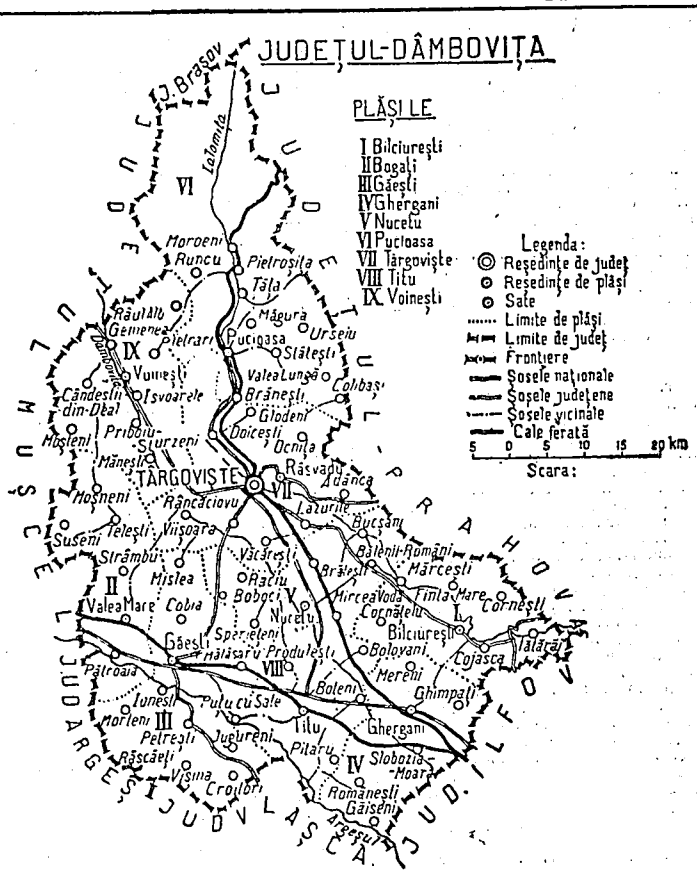

Dana, 1. James Dwight (n. 1813 † 1895) mineralog american, care a făcut prima clasificare pe bază chimică a mineralelor, sintetizată în opera sa fundamentală: „System of mineralogy", în vigoare şi în prezent; 2. **Richard** (n. 1787 † 1879) scriitor american întemeietorul revistei „Idle Man". A scris poezii, proză, critici.

Danae, după mit. greacă, fiica lui Akriseos, regele din Argos cu Eurydice. Un oracol i-a prezis tatălui că va fi omorît de copilul fetei sale, de aceea Akriseos a închis-o într'un turn. Jupiter, care o iubea, a pătruns la ea în formă de ploaie de aur, iar ea a născut pe **Perseus** (v. c. P.). — Reprezentări în pictură: trei tablouri celebre de Correggio, Tiziano şi Van Dyck.

Danaide, numele celor 50 de fete ale lui Danaos, regele din Argos, pe care le-a căsătorit cu cei 50 de feciori ai fratelui său Aigyptos. D.-le şi-au omorît bărbaţii în noaptea nunţii, din ordinul tatălui lor, numai Hypermnestra a cruţat pe soţul său Lynkeos, care, ca să-şi răzbune fraţii, le-a omorît pe toate. Pentru fapta lor D.-le au fost osândite să umple, în Infern, un butoiu fără fund.

Dăncăuţi (3263 loc.), com rur. din jud. Hotin, pl. Clişcăuţi. Formată din satele: Vorniceni şi Dăncăuţi. Primăria la Dăncăuţi. Of. P. local. G. Mămăliga le 19 km.

Danchet Antoine, poet dramatic franc. (n. 1671 † 1748). A scris librete pentru operele lui Campra: „Tancrède", „Hésione" etc.

Dăncilă Ioan (n. 1889), protoereu militar, care a contribuit mai mult la înălţarea clerului militar, profesor la şcoala de ofiţeri din Sibiu. Ca preot în războiu a fost pe toate fronturile (1915—19). A publicat câteva cărţi preţuite: Om şi caracter; Clipe măreţe (discursuri); In slujba neamului prin Evanghelie; Veghează (24 predici pentru tineretul militar); în luptă cu ispita (îndemnuri sufleteşti pentru ostaşul român).

D'Ancona Alessandro, critic şi istoric ital., v. Ancona.

Dancourt Florent Carton, sieur d'Ancourt zis —, autor dramatic franc. (n. 1661 † 1725). A fost un urmaş al lui Molière şi a scris piesele de teatru „le Chevalier à la mode", „les Bourgeois de qualité", în care sunt studii interesante asupra moravurilor vremii.

Dandolo, una din cele mai ilustre familii venețiene, din care au făcut parte 4 dogi ai republicii. Mai însemnat Enrico D. (n. 1105 † 1205), care în 1203, cu ajutorul Cruciatei a IV, cucerește Constantinopolul, înființează aici „imperiul latin" cu Balduin I în frunte, refuzând a ocupa demnitatea de rege.

Danemarca, țară din grupul Baltic. Formată dintr'o penins. Jylland (Jutland) și o serie de insule, toate câmpii mai ridicate, având la bază cretacic, peste care s'au așezat strate succesive de roci terțiare și cvaternare. In Jylland rare ori înălțimile trec de 150 m. Himmelsbjerg (172 m.) și Ejers-Bavnehoj (180 m.) sunt cele mai mari înălțimi ale D.-ei. Colinele, sunt morene ca ale ghețarilor cvaternari, semănate cu blocuri eratice și tăiate de micile râuri. Ins. daneze sunt: Seeland, Fünnen, Loaland, Falster, Mōen, Langeland, Alsen, altele mai mici, iar în Baltica, mai departe spre E., este Bornholm, o insulă de granit. Intre insule sunt strâmtori cunoscute: Beltul (Mare și Mic), Langelandsbelt, Stōrsund, etc. Intre coasta norvegiană și Jutland este Skagerrak, iar între D. și Suedia e Kattegat. Golfuri adânci și bune pentru ancorat fac coasta de E. mai prielnică navigației, decât cea de V. Clima D.-ei este maritimă spre V. și spre E. și S., ea devine continentală. Râuri scurte și puține: Guden Aa, Omme Aa, etc. Toată D. este acoperită cu pășuni și culturi agricole. Din supraf. D. (42.927 kmp. 75%) este cultivat, fie cu grâne fie cu fânețe artificiale, avuția principală a țării fiind productele agricole și în special cele rezultate din creșterea animalelor. Industria D.-ei se sprijină pe cărbunele importat din Anglia și pe căderile artificiale de apă. Are și industrie metalurgică (construcții navale, mașini agricole). In urma tratatelor din 1919, D. și-a mărit teritoriul cu o parte din Sleswig, (3891 kmp., cu 176.000 loc.), pe care-l pierduse în 1865. Populația, 3.470.000 loc. este mai mult o populație de ferme. Orașele principale sunt: Kobenhavn, Aarhus, Odense, Aalborg, Horsens, Viborg, etc., mai toate fiind porturi. Capit. țării este Kobenhavn (Kopenhaga). D. are în Europa ins. Fārōer (Faeroer). In Am. Grōnland (v. c.). — Istoria. Danezii înrudiți cu Normanzii, sunt cunoscuți prin incursiile făcute în Anglia și Franța (sec. al IX) și prin rolul avut mai ales la formarea Angliei. Prin sec. al X s'au organizat într'un regat, sub Grom cel Bătrân. Harald, fiul celui precedent, s'a creștinat (965), recunoscând suzeranitatea lui Otto I, rege germ. Regele Knut cel Mare a mărit regatul prin cucerirea Angliei și o parte a Norvegiei. In 1397 s'a constituit uniunea celor trei state (D., Suedia și Norvegia) la Calmar, dar pt. scurtă durată, căci Gustav Vassa a recâștigat independența Suediei, micșorându-se astfel forța regatului danez. In sec. al XVI D. primește luteranismul și ia parte la Războiul de treizeci de ani (v. c.) în care regele danez Cristian al IV, e învins la Lutter (1626) de Tilly. In Blocul continental (v. c.) de pe timpul lui Napoleon I, D. a rămas neutră, din care pricină a suferit bombardamentul armatei engleze, care s'a răsbunat după căderea împăratului. Prin tratatul dela Kiel (1814) D. pierde Norvegia (v. c.). Din pricina Schleswig și Holstein-ului, izbucnește un conflict între D. și Prusia. Tratatul din Londra (1852) a garantat integritatea regatului, dar Bismarck n'a ținut seamă de această garanție. In 1864 D. pierde Holstein, Schleswig și Lauenburg, după o luptă destul de curajoasă. In marele războiu și-a păstrat neutralitatea, obținând partea nordică din Schleswig, în 1920, în urma unui plebiscit. Azi D. este într'o uniune personală cu Islanda. Regatul este organizat în monarhie constituțională. — Limba D. face parte din grupul septentrional (islandeză, norvegiană, suedeză), al limbilor germanice. E cunoscută dintr'un număr de inscripții runice din sec. al III d. Chr., din literatura bogată din sec. al XI și XII, cuprinsă în Eddas și Sagas. D. se deosebește de suedeză, atât în pronunțare, cât și în gramatică. Daneza a fost limba literară a Norvegiei până în sec. al XIX, când Norv. a devenit independentă; totuși ea se vorbește în D., în N. Schleswig-ului, în ins. Bornholm și în Norvegia. — Arta. Arhitectura s'a desvoltat mai ales în sec. al XVI (catedrale), pe timpul domniei lui Cristian al IV. Pictura se desvoltă, sub infl. celei franc. și germ., mai ales în sec. al XVIII și la începutul sec. al XIX, distinși sunt: Carstens și mai ales Eckersberg (n. 1783 † 1853), elev al lui David și Thorswaldsen, sculptorul, reprezentanții curentului clasic d. Cel mai însemnat pictor e realistul Krōyer Peter Severin (n. 1851), elevul lui Bonnat, care prezentă cu talent viața pescarilor și toată atmosfera țării sale. Muzica numără deasemenea câteva personalități cunoscute: Berggreen, Hartmann, Lumbye, Gade. — Literatura. La început: cântecele populare comune cu țările scandinave. Pe această literatură națională se clădește apoi o cultură latină și creștină. Cele dintâiu lucrări istorice apar în sec. al XII „Historia danica" de Saxo Gramaticus. In textele vechi de legi și cronicile rimate se mai păstrează totuși graiul național. La sfârșitul sec. XV se traduc în limba d. romanele și poemele cavalerești franc. De aici se naște un avânt p. lit. națională. La 1550 se traduce p. a I oară biblia de Kr. Pedersen, datorită reformei luterane. Influența franc. din sec. al XII aduce înflorirea genului dramatic: Holberg (v. c.). Romanticii Ewald (v. c.) și Oellenschlaeger reacționează împotriva ac. infl., impunând subiecte naționale sau subiecte nordice. In sec. al XVIII avem pe: Andersen (v. c.) povestitor celebru și pe poeții: Grundtvig, Holst, Hansen, Aarestrup; pe darmaturgii: Heiberg și Drachmann. Dela 1870 criticul cu renume mondial Brandes și poeții noi Jacobsen, Drachmann, Schondorp, Gjellerup (v. c.), H. Bang, K. Larsen, P. Nansen, Sven Lange, G Wied, Pontoppidan, J. V. Jensen, L. Brun, K. Michaelis, Aakjaer, Andersen, Nexo, etc.

Dângăul-Mare (2157 loc.), com. rur. jud. Cluj, pl. Moților. Formată din satele: Bălcești, Dângăul-Mare. Judec. Cluj. P. U. Căpușul Mare. G. Gârbău-Clujului la 19 kilometri.

Dänholm, mică ins. germ. în str. Strela Sund. în fața orașului Stralsund. In timpul marelui războiu a fost un lagăr de prizonieri, în cari cei ce au avut nenorocul de a fi prinși, au fost tratați destul de rău.

Daniel, episcop de Buzău, colaboratorul lui Damaschin, episcopul Râmnicului la traducerea unor cărți bisericești († 1732). El a clădit biserica Vergului și a Sf. Voevozi, dela București.

Daniel C., medic român vestit. Prof. de clinică ginecologică la Univ. din București, apreciat mai ales pentru lucrările sale de chirurgie ginecologică

Daniell Frederic John (n. 1790 † 1845), fizician englez, profesor la King's College din Londra. A construit un pirometru și un higrometru, a inventat pila galvanică cu două lichide, numită pila D.

Danielopol D., medic român vestit, prof. de clinică medicală la Univ. din București. Internist cu renume mondial,

D. Danielopol

cunoscut mai ales prin lucrările sale clasice asupra patologiei organelor circulației.

Daniil profetul, a trăit la curtea regelui Nabukodonosor pe timpul robiei babilonice a poporului evreesc, primind o educație aleasă. S'a distins prin statornicie în credință, de aceea Dumnezeu l a mântuit din groapa leilor și din cuptorul cel cu foc. Faptele și profețiile lui sunt descrise în Cartea lui D., admisă între cărțile Sf. Scripturi.

Daniil, episcop în țara Oltului—Făgărașului (1662—67), venit dintr'o mănăstire a Moldovei, păstorește puțin. In 1668 e în Focșani, apoi în mănăstirea Soveja din Moldova, iar în 1673—6 în mănăstirea Strehaia din Oltenia.

Daniil Sihastrul, a trăit în sec. al XV, în Munții Moldovei. La sfatul lui a zidit Ștefan cel Mare mănăstirea Voronețului în Bucovina.

Daniil, învățat aromân din Muscopole sau cum se iscălia el : „D. Mihali Adami Hagi, Moscopoleanul, econom și predicator", important prin lucrarea sa învățătură introducătoare („Eisagogike didascalia), tipărită probabil în Moscopole la 1802. Cuprinde dedicația către Mitropolitul Pelagoniei, Nectarie; un lexic în l. greacă, aromână, bulgară și albaneză, important din punct de vedere lingvistic; un cuvânt adresat către copii creștinilor iubitori de carte în care se arată folosele studiului în limba maternă, etc. D. a fost relevat de Leake în opera „Researches in Greece (Londra 1814). Bogate amănunte și excerpte din lucrarea sa în Per. Papahagi, Scriitori aromâni în sec. al XVIII.

Danilo Petrovici Njegoș, principe al Muntenegrului (n. 1826 † 1860). In 1852 a înlocuit vechiul guvern teocratic prin unul civil și a promulgat un cod penal. A murit asasinat, în Cattaro.

Dankl Viktor von —, general austr. (n. 1854). Inainte de războiul cel mare a comandat o divizie în Croația apoi Corpul XIV în Tirol. In timpul războiului s'a distins pe frontul oriental în Galiția ca comandant de armată. Spirit de inițiativă și hotărîre.

Dannecker Ion Henric, sculptor germ. (n. 1758 † 1841), bun cunoscător al anatomiei. La Paris a fost influențat de Pajou, iar în Italia de Canova. Lucrări însemnate: Ariadna pe panteră, Două femei celebrând un sacrificiu, Sapho, etc.

D'Annunzio Gabriele —, genial poet și om politic ital. (n. 1863). A scris cele dintâiu poezii în vol. publicat la 16 ani „Primo vere"', atrăgând atenția criticei destul de severe dela rev. „Fanfulla della Domenica", la care deveni colaborator după terminarea liceului. Publică în această rev. și în „Cronaca bizantina"', nuvele și versuri, care culese în voi. „Canto novo" și „Terra vergine"' îl fac celebru, dar provoacă și scandal pentru îndrăznelile autorului și sensualismul său epicureian, adesea amoral: Intermezzo di rime, Isotteo, Chimera, Elegie romane, Poema paradisiaco, Odi navale, Landi del Cielo, del Mare, della Terra e degli Eroi (I „Maia" sau „Laus Vitae", II „Electra"', III „Alcyone", IV „Meropa"). Întreagă această serie de poesii ale lui d'A. arată o creștere gradată dela prima manieră subiectivă la o poesie națională, în care predomină alături de sensualitate și melancolie, desamăgirea și refugiul la natura odihnitoare, apoi convingerea ce reiese din toată opera sa de altfel, că viața adevărată se reduce la aventură și la schimbare, iar arta la oglindirea fenomenelor și a pasiunilor lumii. De aceea poezia d'Annunziană este rodul contactului cu diversele influențe europene, transfigurate prin fierberea clocotitoare a temperamentului său nestabil și impulziv și ridicate la o expresie nouă: decandentism, simbolism, parnasianism, etc.; toate aceste curente se contopesc în poezia sa, astfel, găsind ca și pentru creațiile sale din proză (în care se împletesc verismul, pesimismul, imperialismul, egotismul, supraindividualismul, panteismul, ș. a. directive) în poetul nostru o nesfârșită forță „disponibilă" de creație nouă. În aceasta constă genialitatea lui d'A. Fiind cel m. m. artist ital. dela 1870 încoace și poetul național cel mai mare al Italiei imperialiste, rămâne și cel mai însemnat scriitor ne-clasic ital.; dar, mai presus de toate, un strălucit impresionist și un m. dionisiac, cu o fină sensibilitate feminină, dirijată însă spre acțiune și elocvență. Această multiciplitate a personalității sale artistice, răsfrântă în opera sa așa de diversă, a grăbit aproprierea celor mai nouă tendințe moderniste din lit. ital., desprinzând-o de clasicism. — Ca om politic, d'A a fost unul dintre cei mai aprigi partizani ai intrării Italiei în războiul mondial, în care a luptat ca aviator, fiind rănit grav. În 1919, pentru a face ca Fiume să fie dat Italiei l-a ocupat militărește.

Dans macabru (franc.), 1. joc mortal, dans care sfârșește cu moartea. 2. Numirea dată unor compoziții muzicale, inspirate din D. M.

Dansuri naționale. Între obiceiurile strămoșești, etnice se pot socoti și D. N. Mișcările line de horă craclerizează firea domoală și blândă în timp de liniște și pace, iar cele repezi și săltărețe de brâu și sârbe, înfățișează pe Românul gata întotdeauna la acțiune și apărare în timpurile tulburi și de războiu. Costumul atât de pitoresc dă grație mișcărilor și caracterizează regiunile respective. Atât costumul cât și dansurile variază după regiuni și se pretează locurilor de unde pornesc, împrumutând și numele acelor regiuni (de ex. Ca la Breaza, Ardeleana, etc.). Atât D. N. cât și celelalte sunt formate dintr'o serie de mișcări, însă spre deosebire de cele moderne și excentrice, D. N. sunt compuse din astfel de mișcări, încât au o înrudire apropiată cu exercițiile fizice, din care motiv le putem clasa în această categorie sportivă, având o influență corectivă asupra atitudinilor de conformație fizică defectuoasă, apoi executate în aer liber — cum se obișnuește la țară — c încontestabilă acțiunea lor binefăcătoare și asupra respirației și circulației. Având în vedere aceste calități, la noi D. N. s'au introdus în școli, făcând parte din educația fizică. D. N. sunt de trei feluri după ritmul, în care se execută: hore (pași lini), brâie sau sârbe (pași repezi) și învârtite. Primele două se caracterizează prin aranjamentul lor în cerc, iar învârtita se dansează pereche. Primele sunt cele mai vechi și original românești, iar ultima este împrumutată din polca și alte dansuri străine, când pe la sfârșitul sec. al XVIII relațiile cu străinii se fac mai strânse și în locul petrecerilor simple se organizează baluri, unde se joacă altfel. Printre nenumăratele D. N. cele mai des dansate sunt: Hora Unirii, nunții, boierească, de mână, moldovenească, dreaptă, ielelor. Sârba simplă, ofițerească sau studențească, combinată cu hora, pe comandate, Constanța, Oltenească. Alunelul Oltenesc și Vlăscean, Românul, Chindia, Banul Mărăcine, Ana Lugojana, Călușarul, Bătuta, toate cu două variante. Apoi Ardeleana, Hațegana, Someșana, Șirimboiul sau Ovreicuța, Știrsa, Bumbacul, Resteul, Fedeleșul, Optul, Brâulețul, Barlaboiul, Tărășelul, Romana, Mărioara, Mureșanca, Ciasornicul, Ca la Breaza, Ca la ușa cortului, Ciocârlia, Iancu Jianu, Schioapa, Munteneasca, Rața.

Dante Alighieri celebru poet și umanist ital. (n. 1265 † 1321). Cel mai demn reprezentant al așa zisului „stil dolce nuovo" (v. St. n.) în operele sale de tinerețe, mai ales în „Vita Nuova". La sfârșitul Evului mediu, el apare ca cel dintâiu poet însemnat al Renașterii, ridicându-se mai presus de toți ceilalți prin concepția, arta și forma operei sale. Este întemeietorul limbii lit. ital. și al poeziei

Alighieri Dante

artistice alături de Petrarca și Boccaccio. Prin studiul aproape a tuturor știinților din vremea sa, și prin rolul politic ce l-a avut în luptele politice dintre guelfi și ghibelini (fiind partizan al acestora din urmă), D. devine foarte cunoscut. Se exilează însă, în urma unei condamnări la moarte și trăiește la Verona, Padua, în Tirol și la Paris și apoi revine în Patrie, la Ravenna, unde moare. Afară de câteva lucrări scrise lat., D. compune „Canzoniere" și „Vita nuova" (sonete și canzonette) dând curs pasionatei sale iubiri pentru Beatrice (v. c.), apoi „Il convivio" (Banchetul) și cea mai vestită operă a sa și capodopera lit. ital. „Divina Commedia". El străbate mai multe faze în desvoltarea talentului său: una mistică (cu Vita Nuova). a doua filosofică (il Convivio) și a treia teologică (Divina Comedie). In „De Monarchia" își arată ideile sale politice imperialiste, cu o remarcabilă putere dialectică. In „De vulgare eloquentia" dă un tratat de filol. și poetică ital. afirmând origina comună a limbilor romanice și deosebirea dialectelor limbii ital., precum și regulele metrice ale canzonei (v. Divina Commedia, Vita Nuova).

Dantelă (horbotă, spitură), țăsătură foarte fină și transparentă, de diferite mărimi și modele, lucrată cu mâinile și cu acul, ori, cu mașina. Sunt D.-e de bumbac, ață și mătasă, albe sau colorate. D.-ele de mătasă se numesc: blonde, cele lucrate cu acul: points, acestea sunt cele mai trainice și mai prețioase. Sunt renumite D.-ele de Brabant și Bruxelles, apoi D.-ele Points d'Alençon și Valneciene-Chantilly, care se lucrează în Franța. Se mai fabrică D.-e în Elveția, Germania și Austria. In Cehoslovacia se lucrează cu mâna D.-ele Forson. Cele lucrate în Anglia se numesc Point-lace. Cele mai frumoase D.-e italiene sunt cele de Veneția și cele numite Reticella. D.-ele spaniole sunt lucrate din fire de aur și argint, brodate cu mătăsuri și mărgele.

Danton George Jacques, unul din cei m. celebri bărbați de stat în Revoluția franceză din 1793 (n. 1759 † 1794). A fost avocat de mare talent. Împreună cu Desmoulins Camille, a înființat clubul „Cordelier"-ilor. După 10 August, a ocupat demnitatea de ministru de justiție; a fost inițiatorul înființării tribunalului revoluționar și membru al comitetului numit „Salut public". A inspirat comitetului o politică externă de rezistență față de străinătate. In această calitate el apare ca cel mai prevăzător dintre capii Revoluțiunii. Sistemul Teroarei îl considera numai ca un mijloc provizoriu pentru guvern, ceeace a fost un motiv pentru Robespierre, să-l acuze de moliciune (în realitate el era gelos de marea popularitate a lui D.) și să-l condamne. Moare ghilotinat (Aprilie 1794), în vârstă de 35 de ani. Împreună cu Mirabeau, au fost cei mai mari oratori ai Revoluției.

Danul-Vechlu (4769 loc.), com. rur. jud. Bălți, pl. Glodeni. P. U. Glodeni 6 km. și G. Bălți la 32 km.

Dănuț Ioan, filantrop român (n. 1826 † 1890). A lăsat o fundațiune de 30.000 floreni, care se administrează de consistorul arhiepiscopesc din Blaj, din care se dau burse pentru studenții români.

Danvila Alfonso, romancier spaniol contemp., cunoscut și prin studiile sale istorice. A scris: La conquista de la elegancia, Lully Arjona (romane); Cristobal de Moura, Luisa Isabel de Orleans, Fernand VI y Doña Isabel de Braganza (studii istorice).

Danvila Manuel, istoric spaniol (n. 1830 † 1906). Cunoscut mai ales pentru scrierea „Historia critica de las Comunidades de Castilla (6 vol.).

Danzig sau **Gdansk** (în polonă), oraș cu 232.000 loc. Capit. teritoriului liber D. Port important la vărsarea Vistulei în golf. D. Fabrici metalurgice, șantiere navale, comerț foarte activ și desvoltat, fiind portul de ieșire a produselor Polo-

niei. — Teritoriul orașului **D.** (Freie Stadt D.), a fost creiat prin tratatul dela Versailles (1919) în supraf. de 1950 kmp. cu 395.000 loc. Locuitorii sunt și Poloni și Germani. Administrația mixtă sub conducerea și supravegherea Ligii Națiunilor.

Daphne, în mit. greacă, fica lui Peneios, zeul fluviilor și a zeiței pământului Gaea. Apollo, zeul soarelui, o iubia și o urmăria în tot locul; ca să scape de el mamă-sa a prefăcut-o în arborele „dafin". Din acesta Apollo și-a împletit o cunună și l-a considerat ca arborele său favorit. Cununa de lauri a poeților și a artiștilor se face tot din dafin.

Daphnis, după mit. greacă, fiul lui Hermes, păstor frumos, de care s'a înamorat o nimfă. **D.** fiind necredincios, nimfa s'a răzbunat, orbindu-l. Motivul acesta l-a tratat admirabil scriitorul grec Longos, în sec. al II d. Chr., în romanul pastoral „Daphnis și Chloe".

Dărăband, ostaș pedestru în Moldova, de aici vine și „dorobanți", din sec. al 19.

Darabant Dionisiu, secretarul lui Avram Iancu († 1874, ca notar comunal). A luat parte la mai multe bătălii, iar în timpul când Iancu era prins în Alba-Iulia, a fost arestat și el.

Darabanth Ignațiu, episcop român unit în Oradea, în anii 1790—1805. E a înființat capitlul de Oradea, cu 6 canonici, a început clădirea catedralei, lăsând, la moarte, pentru terminarea zidirii 34.000 floreni. La stăruințele lui, vechea clădire a Iezuiților dela Oradea, a fost dăruită Românilor uniți, pentru un seminar pentru elevii români dela școalele din Oradea. Gheorghe Șincai și Samuil Micu îl laudă ca pe un sprijinitor al literaturii și culturii poporului român.

Darabani (7128 loc.), com urb. din județul Dorohoiu, pl. Lascăr. Perc. locală. Judec. de ocol. Medic și Spital. Farmacie. Of. P. local. G. Dorohoi la 34 km.

Darapti (logică). Numirea mnemotehnică al modului I din figura a III silogistică. — Are majora și minora universale afirmative și concluzia particular afirmativă:

M a P : Toate maimuțele sunt mamifere
M a S : Toate maimuțele sunt vertebrate
S i P : Câteva vertebrate sunt mamifere

Dărăscu Virgil, pictor din generația tânără, rămas credincios impresionismului cel mai puternic reprezentant al școalei lui Monet și Renoir în arta românească.

Dărăști (2607 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Domnești. Formată din satele: Asan, Filipescu și Mitropolia. Primăria în Asan. P. U. și G. Jilava la 7½ km.

Dardanele, fostul Hellespont, str. ce leagă M. Marmara cu M. Egee. Numită de Turci Bahr-sefid-Boghazi, mai este numită și str. Gallipoli. Lung. apr. 70 km., lărgimea între 1200 și 300 m. Pare un fl. de apă sărată, adâncă de 48—130 m. Până la tratatul dela Sèvres (1920) era interzisă trecerea vaselor de războiu prin **D.** și Bosfor, conform tratatului strâmtorilor (1814). Astăzi există o comisie internațională a strâmtorilor, care supraveghează trecerea, iar fortificațiile, făcute de Turci la Gallipoli, Kaleh-Sultanie, Kilid-Bahr, etc. au fost distruse. Prin **D.** este un curent puternic de suprafață, care duce plusul apelor din M. Neagră în M. Mediterană.

Dardanelelor, Tratatul —, încheiat în 1814 între Franța, Rusia, Prusia, Austria și Anglia, prin care se dădea drept Turciei să închidă strâmtorile Bosforului și Dardanelele oricărui vas de războiu european, sau chiar al puterilor semnatare. După marele răsb., prin tratatul dela Sèvres (1920), Regimul Strâmtorilor a fost pus sub controlul unei Comisiuni și sub paza forțelor internaționale (v. Gallipoli).

Dardania. 1. Ins. din Egee, numită mai târziu Samothrakos, sau Levkosia. Azi Samotrake. — 2. Dardania numirea unei regiuni din N. V.-ul Asiei Mici. Orașe Dardanos și Troia. Se mai numia și Troada. — 3. Regiunea la N. de Munții Scardos. Era în bazinul superior al actualei Morave Sârbe. Oraș principal Scupi (v. c.)

Dardanus, în mitologia greacă, fiul lui Zeus și al Electrei, originar din Arcadia, considerat fondator al Troiei și strămoș al Romanilor.

Darii (logică). Numirea mnemotehnică a modului al III, din întâia figură silogistică. Are majora universal afirmativă, minora și concluzia particular afirmative:

M a P : Toți oamenii cumpătați sunt prevăzători
S i M : Unii școlari sunt cumpătați
S i P : Unii școlari sunt prevăzători.

Dare, v. Impozit.

Daremberg Charles Victor (n. 1816 † 1872), medic francez, cel mai ilustru istoriograf al medicinii din timpurile noastre. A fost prof. la fac. de med. din Paris, la catedra creată anume pentru el în 1872. A scris o clasică „Histoire des sciences médicales" (1870), a editat și tradus operile lui Galen, Hipocrat, Celsus, Oribaziu și multe ms. medievale.

Dario Felix-Ruben Garcio-Sarmiento, zis Ruben, poet și scriitor spaniol-american (n. 1861 † 1916). Prozator liric cu vers muzical: Prozas profanas, Cantos de vida y esperanzas, Los cisnes y otros, poemas. Apoi: España contemporanea, Peregrinaciones, La caravna pasa, Tierras solares, Opinios. In „Los Raros" (1892) studiază pe moderniștii: Verlaine, Moréas ș. a.

Dariu Ioan, învățător la școalele centrale române din Brașov (n. 1855), autorul unui mare număr de cărți didactice și colaborator al tuturor ziarelor și revistelor românești contemporane. Azi în retragere în Brașov.

Darius (Dareios), nume de regi ai Perșilor, dintre cari mai însemnați sunt: **D.** fiul lui Hystaspes; a domnit dela 521—485 a. Chr. Imparte imperiul în satrapii, cucerește o parte din Indii, întreprinde, prin țara noastră, o expediție împotriva Sciților, începe războaiele grecești, în care a fost învins la promontorul Athos (492) și la Marathon (490); întemeiază orașul Persepolis. Moarte când plănuia să meargă împotriva Egiptenilor (485 a. Chr.). A lăsat vestita inscripție dela Behistun, scrisă în trei limbi; și citită de englezul Rawlinson.

Darling, cel mai mare afluent al fl. Murray (Australia), lung. 2000 km. mai puțină apă decât pe Murray, dar mai lung. Navigabil, în timp de ploi, pe 1300 kilometri.

Dărmănești (3171 loc.), com. rur. jud. Suceava, pl. Dragomireni. Of. P. local. G. locală, punct de despărțire a liniei C. F. R. spre Vatra Dornei—Prundul Bârgăului.

Dărmănești (6249 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Comănești. Formată din satele: Dărmănești, Laposu, Păgubeni, Plopu și Poiana-Uzului. Primăria în Dărmănești. Of. P. local. G. Dărmănești, lolocală.

Darmesteter Arsène, filolog și lexicograf franc. (n. 1846 † 1888), autorul cunoscutei lucrări „La vie des mots" (1886), în care se ocupă de problemele: cum se nasc cuvintele; condițiile logice ale schimbării înțelesului; acțiuni psihologice; cum trăiesc și cum mor cuvintele, etc. Alte lucrări: Cours de grammaire historique de la langue française, împreună cu Ad. Hatzfeld, a început Dictionnaire général de la langue franç.; o recenzie asupra Dicționarului lui Cihac (Revue critique 1880, I, p. 375).

Darmstadt, oraș în Germania, capit. fostului mare ducat Hessa-Darmstadt. 90.000 loc. In 1920 (Aprilie 20) trupele franceze l-au ocupat temporar pentru a obliga trupele germane să evacueze basinul Ruhr, zonă neutră. Important nod de C. F. Uzine metalurgice mari (mașini) și fabrici de produse chimice. Muzeu și bibliotecă în palatul Ducal.

D'Arsonval Arsène, medic franc. (n. 1851), prof. de fizică biologică la Collège de France. A introdus în 1896 în terapeutică, folosirea curenților alternativi de inaltă frecvență (Arsonvalizație).

Dar-Tur, regiune din Sudanul Anglo-Egiptean. Apr. 220.000 kmp. cu vreo 4½ milioane locuitori: Negri, Berberi și Arabi. Regiune de stepă nisipoasă. Centru important Dava. Capit. El-Facher.

Darwin, 1. Charles Robert (n. 1809 † 1882), marele naturalist englez, creatorul teoriei despre originea speciilor și a variabilității lor, ambele formând doctrina transformismului, numită și Darwinism (v. c.). La vârsta de 22 ani — în 1831 — cunoscând pe botanistul Henslow a fost luat de către acesta într'o expediție științifică pe coasta Americei de sud — în Țara de foc — care a durat 5 ani (1831—1836), având o mare influență asupra desvoltării concepțiilor sale biologice. Datele de observație și materialul colectat din această expediție, precum și experiențele sale de selecțiune artificială asupra porumbeilor domestici făcute după reîntoarcerea sa din călătorie — retras la Down, la moșia sa — au fost factorii

Charles Darwin

preponderanți cari au determinat marea sa doctrină biologică, referitoare la originea speciilor și la transformarea sau variabilitatea lor prin selecțiune naturală determinată de lupta pentru trai (struggle for life) — desvoltată în opera sa fundamentală „On the origin of species by means of natural selection" — apărută la 1859 — și care l-a făcut nemuritor. In afară de această operă a mai scris numeroase lucrări de generalizare, studii de observație și de experiență ca: Variațiunea animalelor și a plantelor do-

iestice (1862, vol. I, II);Descendența omului și selecțiunea sexuală (1871 două volume); Expresiunea emoțiunilor la om și animale (1872); Plante carnivore (1875); Fecundația orchideelor; Plantele agățătoare; Recifii coralieni; Rolul rămelor în formarea pământului vegetal (1881), etc.

Charles Erasmus (n. 1731 † 1802), medic, filosof și poet englez, bunicul marelui naturalist, care în poeziile sale didactice este preocupat de numeroase idei reconizatoare a evoluționismului și transformismului biologic, desvoltat ca doctrină științifică — mai târziu — de nepotul său.

Darwinismul (biol.) sau doctrina biologică formulată de marele naturalist engl. Ch. Darwin (v. c.) pentru a explica origina speciilor și cauzele care determină transformarea lor și deci crearea de specii nouă animale și vegetale. In baza acestei doctrine, după cum omul reușește prin selecțiunea artificială să creeze varietăți și rase nouă de animale cu anumite calități superioare care se pot transmite prin încrucișare și se pot fixa în descendenți, tot astfel există în natură o selecțiune care, deși decurge încet, are același rezultat, creiarea de specii nouă animale și vegetale, capabile de supraețuire și de a-și fixa caracterele lor în descendenți. Cauza care determină această selecțiune naturală este produsă de „lupta pentru existență“ (struggle for life), care se desfășoară în natură în mijlocul ființelor viețuitoare din care ieș ruitoare speciile mai bine organizate și capabile de o perfecțiune organică mai pronunțată, creindu-se astfel specii nouă, ntr'o permanentă evoluție organică, dintre care unele devin perzistente (ex. naul). Speciile incapabile de o atare perfecțiune organică ies sdrobite, învinse, n această luptă pentru trai fiind sorte să dispară. Principiul luptei pentru ai — după mărturisirea proprie a lui arwin — i l-a inspirat cartea economistului engl. Malthus (v. c.) „Lupta pentru a tisface nevoile vieții“. Prin teoria D. u a selecționării naturale complectată principiul biologic al selecțiunii sexuale (care creiază virilitatea, penele cocoșului, coarnele cerbului, coama leului, c.) se întregește doctrina transformismului sau a evoluționismului biologic, re admite că formele actuale de viață imală și vegetală sunt produsul unei oluții însumată în schimbări necontenite, provenind dintr'un număr redus, forme simple ancestrale sau primitive, prin adaptare la condițiunile de trai uă, impuse de mediul înconjurator.

Dâșcova (4437 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Isacova. Formată din satele: Iașcova, Puținteii-Mari și Puținteii-Mici. Primăria la Dâșcova. P. U. Isacova. G. rășeni la 33 km.

Date importante în istoria universală: Construirea piramidelor egiptene (2800—00 a. Chr.); epoca lui Ramses al II 300—1234 a. Chr.); cucerirea Egiptului, aldei, Elamului de Asurbanipal, edifiii în Ninive (625 a. Chr.); cucerirea rusalimului (586) de Nabucodnosor, nstrucții în Babylon (604—561 a. Chr.); formele lui Solon în Grecia (594 a. hr.); perioada regilor Romei (753—509 Chr.); înființarea republicei romane 09 a. Chr.); epoca lui Perikles (449—429 Chr.); moartea lui Sokrate (399 a. hr.); căderea imperiului persan (323 a. hr.); moartea lui Alexandru cel Mare 23 a. Chr.); războaiele punice (primul 4—241, al doilea 218—201 a. Chr.); cuirea Macedoniei de Romani (148 a. hr.); conjurația lui Catilina (63 a. Chr.); pta dela Actium (31 a. Chr.); Octavius imește titlul de August (27 a. Chr.); nașterea lui Isus Christos (în al 29 an al domniei lui Augustus); moartea probabilă a lui Isus Christos (30 d. Chr.); îngroparea orașelor Pompei și Herculanum de lava Vezuviului (79 d. Chr.); cucerirea Daciei do Traian (106 d. Chr.); părăsirea Daciei de Aurelianus (271 d. Chr.); edictul din Milan, libertatea religioasă pt. Creștini (313); începerea evului mediu (395); căderea imperiului roman din Occident (476); Hegira (622); Carol cel Mare împărat (800); separarea bisericii (1054); cruciatele (1096—1291); întrebuințarea prafului de pușcă (lupta dela Crécy 1346); invenția tiparului de Gutenberg (1436); căderea Constantinopolului și sfârșitul imp. roman de Răsărit (1453); descoperirea Americei de Cristofor Columb (1492); teoria lui Copernic despre mișcarea pământului (1543); reforma lui Luther (1517); ideia mașinei cu vapori la Solomon de Caus (1615); Novum organum al lui Bacon (1620); pacea de Westfalia și sfârșitul răsb. religioase (1648); teoria gravității a lui Newton (1683); mașina lui Watt (1769), Independența Statelor Unite (1776); Revoluția franc. (1789); Lovitura de stat din 18 Brumaire (1799); Napoleon împărat (1804); lupta dela Waterloo și congresul din Viena (1815); începeputul telegrafiei electrice (1774), republica franceză (1848); trasversarea Africei de Livingstone (1853—1855); teoria lui Darwin (1859); lupta dela Sadova (1866); inaugurarea canalului Suez (1869); războiul franco-german (1870—71); imperiul german (1871); războiul ruso-româno-turc (1877—1878); congresul dela Berlin (1878); Vaccinul lui Pasteur contra turbei (1885); războiul ruso-japonez (1904); marele război (1914—1918); lupta dela Marne (Sept. 1914); cererea armistițiului de Germani (11 Nov. 1918); semnarea păcii cu Germania (28 Iunie 1919); tratatul dela Trianon (4 Iunie 1920); triumful fascismului (1922); traversarea Oceanului Atlantic de Lindbergh (1927); tratatul dela Locarno (1927); pactul Kellog (1929).

Dativ (gram.). Cazul complementului indirect, răspunde la întrebarea: cui. Ex. Dă cartea asta **l u i G h e o r g h e**.

Dato Eduardo (n. 1856 † 1921), om politic spaniol, șeful partidului conservator, prim ministru, mort asasinat.

Datoria de războiu a României se ridică la 2.057.972.899 lei aur. Această sumă trebuie plătită către următoarele sate: Franța, Anglia, Statele-Unite, Italia și Belgia și rezultă mai ales din armamentul și munițiile necesare susținerii războiului, iar cea pentru Statele Unite mai provine și din aprovizionarea cu alimente în timpul războiului.

Datorie (dr.). 1. Obligația care rezultă dintr'un drept. Obligația specială de a plăti o sumă de bani împrumutată. **D.-ii publice**, toatalitatea obligațiilor față de stat în sensul 1. — **D. publică**, obligația ce o are statul de a plăti banii împrumutați, creditorilor săi.

Datorie (Etică), sentimentul obligativității, care ne arată comportarea cerută de voința morală. La Stoici, **D.** era comportarea conformă cu prescripțiile rațiunii și cu natura. Morala creștină consideră **D.**-a ca o comportare potrivit cu ordinul (porunca) divinității. In timpurile noastre **D.** tinde să se confunde cu comportarea conformă binelui general (obștesc).

Datorie de eliberare. România a fost silită prin tratatele dela St. Germain și Trianon să plătească 230 milioane franci aur Austriei și Ungariei în urma eliberării teritoriilor, până la războiu subjugate. La această sumă se adaugă apr. 500 milioane coroane aur, peste 1 miliard coroane hârtie, 35 milioane mărci și o anuitate do 653.950 coroane aur, cota parte cu care ne încărcăm din datoria fostului stat Austro-ungar; apoi valoarea bunurilor statului austro-ungar aflate în România și transferate statului acestei țări: peste 1 miliard coroane aur și despăgubirile speciale pentru proprietățile ce s'au expropiat dela supușii englezi și francezi din Basarabia și care ne-au fost impuse de către aliați la recunoașterea alipirii acestei provincii = 1 milion lire sterline. Toți acești bani se plătesc din munca și economiile ce le putem face fiecare.

Datorie flotantă, este o datorie contractată de stat, pentru acoperirea tranzitorie a necesităților de trezorerie ale statului și pentru acoperirea cărora nu se acordă garanții speciale pe seama creditorilor. Aceste garanții de obiceiu constau din bonuri de tezaur cu scadența scurtă.

Daubenton Louis-Jean-Marie, naturalist francez (n. 1716 † 1800), colaborator al lui Buffon. Membru al Acad. de Științe. A făcut studii asupra aclimatizării.

Daubigny Charles François, pictor francez (n. 1817 † 1878), unul din principalii peisajiști ai sec. al XIX. Opera lui oferă unitate și originalitate rară prin profunda interpretare a naturii, al cărei farmec de primăvară l-a reprezentat cu predilecție. Tablourile cu aqua fortis sunt tot atât de apreciate. Opere: Les bords de l'Oise (Louvre), L'écluse d'Optevoz (Rouen), etc.

Daubrée Gabriel Auguste (n. 1814 † 1897), geolog și inginer franc., fost prof. de geologie și mineralogie la Strasbourg și la școala de mine din Paris, în urmă ca director al acestei școale, membru al Academiei franc. de științe, remarcându-se prin lucrările sale din domeniul mineralogenezei. Lucrări: Études de géologie expérimentale, Les eaux souterraines . . . , Les régions invisibles du globe, etc.

Daudet Alphonse, mare romancier și autor dramatic franc. (n. 1840 † 1897). A debutat cu versuri sentimentale în voi. „Les Amoureuses“. Apoi a scris primul roman, „Le petit Chose“, o autobiografie, în care simpatia pentru copiii nenorociți își găsește expresia sbuciumului propriei copilării. In „Jack“ reia aceeași temă, iar în „Fromont jeun et Risler ainé“ ne înfățișează simpatia pentru populația săracă din Paris. „Lettres de mon Moulin“ zugrăvește viața din Provence, dând descrieri minunate de natură, legende, balade în proză, istorioare, etc., cu o putere de simpatie și cu o finețe de observație admirabile. Aici și în „Numa Roumestan“, se găsesc paginile cele mai caracteristice din D. Mai puțin reușite sunt romanele cu subiecte din viața Parisului. Excepție fac „l'Evangéliste“, care e un fin studiu de psiohl. și „Sapho“, în care svăpăierile unei dragoste moderne se desfășură în cadrul meschin al vieții zilnice, culminând într'un desnodământ tragic. Piesa „l'Arlésienne“, care s'a menținut, a dat lui Bizet prilejul să găsească un subiect pentru operă, cu o atmosferă pasionată și cu un dramatism șguduitor. Realismul dclicat a lui D. cu nuanță aristocratică, în nota lui de gingășie, se înfrățește cu simpatia pentru cei mici și umili, fără a decădea în sentimentalism: aceasta e nota caracteristică a lui, care, împreună cu ironia și adeseori comicul unor situații irezistibil povestite („Tartarin“), i-au adus o popularitate binemeritată. D. a fost membru al Academiei Goncourt. A fost tradus aproape în întregime și în limba română.

Daudet Ernest, scriitor franc. (n. 1837 † 1921). A scris romane interesante: Madame Robernier, Les Amours de Barras, M-lle de Fougères, şi pagini bune de istorie în „La Chronique de nos jours“ şi în studiile despre emigraţie, revoluţia franceză, ş. a.

Daudet Léon, pamfletar, romancier şi critic franc. (n. 1868), dotat cu o cultură remarcabilă, e partizan viguros al tradiţionalismului şi al clasicismului, deşi este impulsiv ca un romantic, spiritual şi arţăgos. A atacat Freudismul (v. c.) în „Le Rève éveillé“, a lăudat pe scriitorii înrudiţi ca concepţie, în „Écrivains et Artistes“. A scris pagini satirice şi istorice în „la Ronde de nuit“, cu mult spirit anecdotic, reflecţii filos. şi pline de vioiciune. L. D. e membru la Acad. Goncourt. Romanele lui sunt cu teme sociale, dar puţin reuşite.

Daumesnil (domenil) Pierre, baron —, general franc. (n. 1776 † 1832). Supranumit şi Piciorul de lemn, din cauză că în luptele dela Wagram şi-a pierdut un picior pe care şi l-a înlocuit cu unul de lemn. S'a remarcat prin apărarea dârză a cetăţii *Vincennes* în 1814 *contra aliaţilor*. Somat să predea cetatea a răspuns prin cuvintele rămase celebre: „Voi preda Vincenn-ul când îmi voiu recăpăta şi eu piciorul“.

Daumier Honoré, pictor, desemnator şi caricaturist franc. (n. 1808 † 1879). A lăsat scene importante, chiar înfiorătoare a societăţii din timpul său şi din Revoluţie. Pentru ca să arate caracterul personagiilor, le umflă sau le subţiază corpul şi faţa. E considerat ca precursorul artei realiste.

Dauphin (franc.), titlul pe timpul Feudalismului; pare a fi avut înţelesul de prim născut (gr. delphus). Dela 1120, conţii de Viennois şi-au însuşit titlul de D., aluzie la delfinul care figura pe armele lor. In 1349, Humbert al II, a cedat Dofinatul lui Filip de Valois, cu condiţia să poarte acest titlu fiul cel mai mare al regelui. Astfel a ajuns să însemne moştenitorul presumptiv al coroanei Fr.

Dauphiné, veche provincie din Franţa de S. Avea capit. Grenoble. Mărginită la E. de Alpi, este străbătută de culmile lor, de coline şi avea şi câmpii, deoarece se întindea până'n Rhône. La S. era Provence. Anexat la coroana Franţei în 1349. Azi D. este împărţit în depart. Drôme (o parte), Isère, Hautes Alpes şi o parte din Vaucluse.

Davaine Casimir Joseph, medic franc. (n. 1812 † 1882). Celebru patolog şi microbiolog; el a văzut şi a descris mai întâiu bacteria dalacului.

Davalaghiri sau **Dhavalaghirl** (Muntele Alb), vrf. din Himalaya Central, cu 8180 m. Domină o regiune întinsă de gheţari, din care se alimentează afluenţii fluviului Gange.

Daventny, oraş din Anglia (comitatul Northampton). Are cea mai puternică staţiune de T. F. F. din Anglia.

David, al doilea, rege şi profet al lui Israel (ca. 1055 —1014 a. Chr.). Invingând pe Goliath, D. devine favoritul şi ginerele lui Saul, după moartea căruia ajunge rege. Se distinge în războaie, edifică pe muntele Sion noua capitală, Ierusalimul. A sprijinit artele, arhitectura mai ales, comerţul şi industria. Important prin Psalmii săi, de o puternică inspiraţie lirică.

David d'Angers Pierre-Jean, celebru sculptor franc. (n. 1788 † 1856), autorul vestitului fronton al Panthéonului din Paris, în care a resumat opera de glorificare de care se interesa atunci întreagă Franţa. Cu acelaşi gust artistic şi aceeaşi fineţă reprezintă în costum modern pe Racine, Hugo, Napoleon, Mirabeau. D. are mare talent în execuţie şi este în acelaşi timp un inovator psihologic şi moralist.

David Francisc (n. 1510 † 1579), preot catolic, devenit la 1556 preot şi episcop (superintendent) luteran; în 1560 trece la calvinism, iar în 1567 îmbrăţişează unitarianismul. De-acum, el devine conducătorul şi organizatorul bis. unitariane. Principele Ardealului, Ştefan Báthory, persecutând pe unitariani, l-a arestat în 1579 şi l-a închis în cetatea Deva, unde, în acelaşi an a murit.

„David Ferencz“, societate fondată la 1884, din iniţiativa episcopului de mai târziu Gh. Boros. Primul ei preşedinte a fost Samuil Brassai. Soc. D. F. a organizat conferinţe, iar dela 1887 editează revista „Unitarius Közlöny“ şi o mulţime de broşuri. Numărul membrilor soc. e 2380. Preşedinte actual: Contele Rudolf Tholdi-Horváth.

David (Mihail), geograf român. Studiile le-a făcut în ţară, univ. din Iaşi, ca elev al *prof. I. Simionescu*. Lucrările sale se referă asupra morfologiei platformei Moldo-Basarabene. D. este profesor de geografie la univ. din Iaşi şi directorul Institutului de geografie al acelei univ. Este un bun conferenţiar.

David Jacques-Louis, celebru pict. francez (n. 1784 † 1825), supranumit părintele artei în sec. al XIX. A fost pictorul lui Napoleon I. Autor al mai multor pânze celebre cu subiecte: din antichitate Jurământul Horaţilor, Sabinele, Moartea lui Socrate; cu subiecte istorice: Incoronarea lui Napoleon şi a Iosefinei, Napoleon consul trecând muntele Sf. Bernard; portrete: M-me Récamier, Gérard şi familia sa. D. se distinge prin desemnul său desăvârşit, clasic (care a reacţionat împotriva manierismului sec. al XVIII), prin talentul cu care a ştiut să grupeze personajele în pânzele sale.

Napoleon trecând Mont S.-Bernard

Davideni (4846 loc.), com. rur. jud. Storojineţ, pl. Siretelului. P. U. Bănila. G. locală.

Davidescu Nicolae, poet modernist, critic şi romancier rom (n. 1888). Este influenţat de poetul franc. Baudelaire atât prin felul în care redă sensualitatea şi valuptatea cadaverică, cât şi prin factura clasică, solid zidită în formele poeziei vechi ritmate şi rimate, care cuprind noutăţile simbolismului, ce au înspăimântat pe cititorii primelor sale poezii! Şi N. D. se inspiră din satanism (v. c.) şi se complace într'o atmosferă de intelectualitate originală, care-l scapă de influinţa baudelaireană dar nu-l scutesc de retorism uneori. Cu însuşirile de compoziţie amplă şi fin cristalizată, inspiraţia lui N. D. poate da surprize neaşteptate în poezie dc se va îndrepta spre ţărmuri nouă. In proza lit. a dat nuvele şi romane.

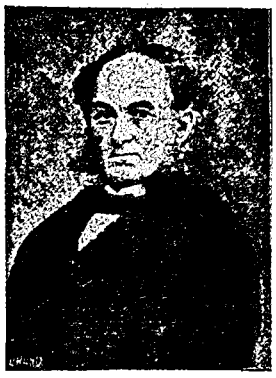

Carol Davila

Davidoglu, Anton —, (n. 1876), doctor în matematici, profesor la Univ. din Bucureşti. Lucrări în domeniul analizei superioare.

Davila Alexandru, *poet român, fost diplomat* (n. 1860). Fiul doctorului Davila (v. c.). Fost director al teatrului naţional din Bucureşti (1905—1908). A colaborat cu poezii la „Revista literară“, „Convorbiri lit.“, „Literatura şi arta rom.“, „Semănătorul“. A scris cea mai bună dramă istorică în lit. rom. „Vlaicu Vodă“, dramă în 5 acte, 1902 (v. c.). A jucat în suşi în multe piese de teatru, cu deosebită distincţie şi mult talent.

Davila Carol, medic franc., naturalizat în România (n. 1828 † 1884). Chemat în 1853 la Bucureşti pentru organizarea serviciului sanitar, desvoltă o activitate titanică, creind aproape din nimic o viaţă medicală românească. El a înfiinţat primele şcoli de medicină şi mai târziu facultatea de medicină din Bucureşti, a creiat serviciul sanitar al armatei şi l-a condus în mod strălucit în timpul războiului dela 1877—1878. Reorganizarea serviciului sanitar civil şi formarea primului grup compact de medici români, sunt deasemenea meritele sale. Căsătorit cu o română, deşi îndurase multe mizerii în patria sa adoptivă, s'a identificat până la abnegaţiune cu interesele României. Om de o energie de fier, încăpăţânat în urmărirea ţelurilor sale frumoase, genial, savant vestit, cu o cultură *generală prodigeoasă*, D. a *fost* omul providenţial al medicinei româneşti. Ca profesor de chimie medicală la facultatea din Bucureşti a desvoltat şi o întinsă activitate ştiinţifică.

Davila Carol, ministru plenipotenţiar al României la Varşovia.

Davloud Gabriel Jean, arhitect franc. (n. 1823 † 1881), căruia i-se datoreşte construirea palatului Trocadero, teatrul Châtelet şi Lirique, astăzi teatrul Sarah Bernhardt.

Davis John, explorator engl. (n. 1550 † 1605), a descoperit str. D., care uneşte Marea Baffin cu Atlanticul. E cel dintâiu englez, care a încercat (cu Sanderson) să meargă în India pe la S.-ul Africei, dar n'a reuşit.

Davos, com. în Elveția (cant. Grison), în valea Davosului; 8300 loc. Stațiune climatérică foarte frecventată de bolnavii de piept. Sanatoriu, sporturi de iarnă (patinaj, ski), cari atrag sportmeni din lumea întreagă.

Davout (cit. Davu) Ludovic Nicolaie, prinț de Eckmühl, mareșal de Franța (n. 1770—1823). Unul din cei mai meritoși generali ai lui Napoleon. Strateg de mare talent. În 1813 a fost guvernatorul ducatului Varșoviei. Însemnat prin victoria dela Auerstaedt câștigată asupra armatelor prusiene ale prințului de Brunswick după care primi titlul de duce de Auerstaedt. El a apărat și Hamburgul contra armatelor aliate.

Davy Sir Humphry (n. 1778 † 1829), mare chimist englez, fost prof. de chimie la Royal Institution din Londra, ilustrându-se prin o bogată activitate științifică în domeniul chimiei, preparând hidrogenul fosforat solid, clorura de carbonil, amalgamul de amoniu, descoperind acizi haloizi (hidracizii) și lampa de siguranță (v. c.), folosită în minele de cărbuni, creatorul Electrochimiei, izolând potasiu, sodiu, calciu, bariu, magneziu — prin electroliză — din combinațiunile lor. Lucrări: Elements of chemical Philosophy 1810—1812, Memoirs 2 vol. 1836 etc.

Dawes Charles (n. 1865), om politic american, care s'a făcut cunoscut în cercuri mai largi prin planul său elaborat cu Mac. Kenna fost ministru de finanțe englez. Planul lui **D.**, aprobat de conferința din Londra (16 Aug. 1924), dă soluții despre felul cum să facă Germanii plata reparațiilor. Suma anuală a reparațiilor e fixată la 2500 milioane mărci aur. Conferința dela Londra a precisat modalitățile executării planului lui **D.**

Dawes (Planul —). Comisia reparațiunilor a fixat cota datoriei Germaniei, ca reparațiuni cuvenite statelor biruitoare, la suma de 132 miliarde mărci aur, care se vor plăti în 30 de ani. Din această sumă s'ar fi cuvenit Rom. în acest timp 1 miliard 320 milioane mărci aur! Germania însă a susținut că nu poate plăti ratele fixate. Atunci i sa' acordat întâiu un moratoriu, apoi s'a format o comisie de experți spre a fixa posibilitățile de plată ale Germaniei. Rezultatul la care s'a ajuns a format **„Planul Dawes“**, care a fost adoptat de către conferința din Londra (1924). După **P. D.** nu se mai stabilește o sumă fixă și globală de reparțiuni care ar pune în joc toate izvoarele de bogăție germ., ci numai anumite resurse sunt angajate la plata reparațiilor, conform cu un buget special întocmit în acest scop. Datoria variază ca sumă, după epoce, stabilind anuități pe timp de cinci ani. Astfel situația Germ. a fost mult ușurată. României i s'a ridicat cota reparațiilor dela 1% la 1.10%, ceeace ar fi venit 7,260.000 mărci aur până la 1928, dela care dată se ridică la 22 milioane. Până în 1925 Rom. a primit din totalul reparațiilor germ. 38,951.354 mărci aur pentru perioada anterioară aplicării **P. D.**

Dawgaupils, fost **Dvinsk** sau **Dunaburg,** oraș din Letonia, pe fl. Dauga (Dvina), face mare comerț cu in, grâu și lemne, 70.000 loc. **D.** este o cetate puternică, care, în timpul marelui războiu, a opus o mare rezistență contra atacurilor germane conduse de Hindenburg, mai ales după ocuparea Vilnei (18 Sept. 1915). A fost apărată și susținută de armatele lui Brussiloff.

Dawson City, centrul exploatărilor aurifere din Canada (Yukon). Are 25000 loc.

Deák Ferencz, bărbat de stat maghiar (n. 1803 † 1876), descendent dintr'o fam. armână, numită Pescari. Esto principalul autor al constituției dualiste austro-ungare (1866).

Dealul, mănăstire foarte frumoasă, lângă Târgoviște zidită de Radu cel Marc la 1500—1501 și zugrăvită de Neagoe Vodă Basarab. Aici sunt îngropați Domnii: Vladislav (1456). Vlădiță (1512), Petrașcu cel Bun (1558), Mihail Movilă (1608), capul lui Mihai Viteazul e așezat într'un mauzoleu făcut în 1920. Sub Mateiu Basarab, în 1646—47, tipografia dela **D.** ne-a lăsat câteva cărți bisericești în slavonește. Astăzi adăpostește o școală militară.

Dealul-Mare, podgorie vestită în jud. Prahova. Cuprinde dealurile Cernătești Gâlmeia, Chilia, Valea Meilor.

De Amicis Edmondo, scriitor ital. v. Amicis, Edmondo de —.

Deauville, stațiune balneară din Franța (Calvados), cu plaje și hipodrom vestit. Biserică în stil roman, din sec. al XI.

Debarcader (marină). Locul fixat într'un port, unde vasele acostează și unde sunt debarcați pasagerii și mărfurile. Debarcaderul poate fi direct pe cheiu sau pe un ponton legat la cheiu.

Debilitate mintală, scăderea patologică a capacității intelectuale. Poate fi: 1. congenitală (înnăscută), ca imbecilitate, cretinizmul, idiotie, sau 2. achiziționată, fiind un simptom al unei întregi serii de boale mintale, de pildă la paralizie progresivă, după apoplexie, tumoare a creierului, arterioscleroză cerebrală, la epilepsie, alcoolism, senilitate.

Debit, cantitatea de apă transportată de un fluviu sau pârâu într'o secundă pe o anumită porțiune din cursul său. Depinde de: 1. Cantitatea de ape de ploaie, ce cad în bazinul său. 2. de permeabilitatea terenului și 3. de prezența munților acoperiți cu zăpezi persistente și cu ghețari în bazinul cursului de apă. Cele mai mari **D.**-e de apă le au fl.-le din regiunile tropicale, din cauza ploilor mari ce cad acolo. Ex. Amazonul în mijlociu 120.000 mc. pe sec., iar Congo între 43.000 și 70.000 mc., Dunărea max. 28.300 mc. pe sec.

Deborah, eroină în Izrael (sec. al XIII a. Chr.). A luat parte la victoria Izraeliților, sub conducerea lui Barak, asupra Canaanienilor conduși de Sisara. Această învingere a preamărit-o **D.** într'un imn, considerat cea mai veche poezie ebraică (Cartea Judecătorilor).

Debreczen, oraș din Ungaria, 72000 loc. Universitate, centru comercial (vite, grâne), supranumit Roma calvinistă ung. Episcopat calvin (reformat).

Debs Eugen (n. 1855 † 1926), om politic socialist american, organizatorul muncitorilor dela căile ferate, candidatul partidului socialist de mai multe ori la președinția Statelor Unite. Arestat în decursul războiului mondial pentru propagandă pacifistă.

Debucourt Philibert-Louis, pictor și gr. franc. (n. 1755 † 1832). Importanța acestui amuzant caricaturist i-o mărește expresivul tablou „La Promenade au Palais-Royal“ și „le Menuet de la mariée“.

Debussy Claude, compozitor francez (n. 1862 † 1918). Figura cea m. reprezentativă a muzicei impresioniste, inițiatorul curentului național în muzica franceză. Obține după absolvarea conservatorului din Paris premiul Romei cu cantata „L'enfant prodigue“. Lucrări însemnate: suită pt. orchestră și cor „Printemps“, op coral cu soli și orchestră „La demoiselle élue“, piesele, pentru orchestră „Prélude à l'aprés-midi d'un Faune“, „3 Nocturnes“, „La mer“, „Images“, opera „Pelléas et Mélisande“, și alte numeroase lucrări pentru pian, voce și instrumente de coarde.

Debut (franc.) = prima manifestare în public (a unui artist, deobiceiu).

„Decabriștii“ (decembriștii), conspiratori din vremea țarului Alexandru I, cari voiau să introducă în Rusia regimul constituțional și să restrângă regimul de autocrație (v. c.). Unul din șefii **D.**-lor a fost colonelul Pestel. **D.** au făcut o revoluție în 26 (14) Decembrie (rus. dekabr) 1825, la Petersburg. — Dela această revoluție din Decembre, le vine și numirea de **D.** — Au fost exilați în Siberia sau spânzurați.

Decadă (gr.) zece bucăți, — perioadă de 10 zile în timpul revoluțiunii franceze.

Decalog (gr.) cele zece porunci dumnezeiești, date poporului evreesc prin Moise. Au fost scrise pe două table de piatră și păstrate în sicriul legii. Cele dintâiu trei porunci sunt în legătură cu datoriile omului față de Dumnezeu, iar celelalte șapte cu datoriile față de oameni. Cu excepția celei de-a treia, poruncile **D.**-lui sunt identice cu cele ale legii naturale, de-aceea, le-a acceptat și creștinismul, înlocuind Sâmbăta cu Dumineca, în porunca privitoare la ziua Domnului.

„Decameronul“ (cele zece zile) e titlul cărții cu 100 de povestiri a lui Boccaccio, împărțită în 10 zile. **D.** a fost lucrat între 1348—1353. Povestirile sunt adevărate nuvele și sunt precedate de un prolog, în care descrie ciuma din Firenze dela 1313, făcând un contrast puternic între cuprinsul lui tragic și conținutul frivol din povestiri. (v. Boccaccio).

Decamps Alexandru, pictor franc. (n. 1803 † 1860). Celebru prin scenele sale orientale: „La patrouille turque“, „Sortie de l'école turque“, executate cu atâta franchețâ și strălucire în colori.

Decan. La universități se numește **D.** profesorul pus (de obiceiu prin alegere) în fruntea unei facultăți. Cel mai bătrân dintre membrii unei corporațiuni (asociații).

Decatlon, v. Concursuri atletice compuse

Decebal, regele Dacilor (c. 80 † 106 d. Chr.). Unul dintre cei mai mari și viteji stăpânitori a Dacilor. A purtat trei războaie mari cu Romanii (91, 101—2, 105—106), dar înfrânt n'a putut suferi umilința neamului său și pierderea libertății, de aceea s'a sinucis, etc.

„Decembriștii“, v. „Decabriștii“.

Decemviri, la Romani o comisiune de bărbați distinși. Erau „**D.** legibus scribende“, cei care publicau legile; **D.** sacris faciundis“, păstrătorii și interpreții cărților sibilice, etc.

Deceneu, preot sau profet dac, pe timpul domniei lui Boerebista (50 a. Chr.). Lui i se atribuie distrugerea viilor la Daci, fiindcă se făceau prea mari excese cu vinul.

Decenîu, intervalul de 10 ani.

Decent (lat.), cuviincios.

Decius Mus, numele a trei celebri cetățeni romani, cari s'au sacrificat zeilor,

în diferite timpuri, pentru a-şi vedea patria învingătoare.

Deciziune (dr.), 1. se numeşte hotărîrea dată de curţile de apel şi curtea de conturi; 2. în general orice hotărîre rezultată din deliberarea (v. c.) voinţii.

Decker Cornelis Gerits, pictor şi gravor olandez (n. 1640 † 1709). Peisajiile sale, de toată frumuseţea, reliefează abilitate şi talent în execuţie.

Declaration of rights (dr. cit. declareişn ăv raits) = declaraţia (proclamaţia) drepturilor. E una dintre legile fundamentale pentru constituţia engleză. Datează din 28 Ianuarie 1689 (v. Constituţia engl.).

Declinare (gram.). Flexiunea părţilor de cuvânt schimbătoare: substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul şi articolul (afară de verb: v. conjugare). În rom. sunt 4 declinări deosebite după terminaţia nominativului singular nearticulat: **D.** I=a, ă, ea, i. **D.** II=u, u, iu, şi consonantele. **D.** III=e. Ex.: I. casă, saca, saltea, zi; II cojoc, brad, şef, plug, inel, om, codru, leu, condeiu, car, lemn, corn, cap, vas, post, postav, orz, etc. III: iepure, viezure, castravete, etc. **D.** se face cu ajutorul flexiunii articolului (v. c.) în caz (v. c.) număr şi gen (v. c.).

Declinaţiune. 1. magnetică: deviarea acului magnetic din direcţia Nord-Sud; 2. în astronomie: depărtarea unui astru de la ecvatorul ceresc, măsurată de-alungul meridianului.

Decoct (chim.), extract cu apă — prin fierbere — de substanţe solubile din material solid vegetal sau animal.

Decolaj (franc.) (aviaţie). Se numeşte părăsirea pământului de către avion pentru a se înălţa în aer.

Decoraţie, semn distinctiv acordat pt. fapte meritorii. Se disting: ordinele, crucile şi medaliile. Se acordă atât militarilor cât şi civililor. Decoraţiile se împart în cl. pe cat. având dif. numiri, purtându-se în m. m. feluri, după cl. s. categoria din care fac parte. Se deosebesc astfel: **D.**-ile purtate la piept pe placă, placa s. steaua izolată pe piept, colanul în jurul gâtului atârnând pe piept, la gât în cravată şi eşarfă. Portul decoraţiilor este obligatoriu. La piept pe placă se poartă în partea stângă a pieptului. La ţinute de serviciu se pot purta şi însignele decoraţiilor, numai panglicele lor pe bandă; iar la ţinuta neoficială, la ţinuta civilă se poate purta la butonieră ca însignă, panglica sau rozeta. Pe placă ordinea purtării lor este următoarea: a) întâiu Ordinele româneşti apoi în ordinea alfabetică a ţărilor acele străine, şi apoi medaliile româneşti astfel; (cele de pace urmând pe cele cu spade).

A. — Ordinele româneşti

Ordinul „Mihai Viteazul" cl. 3-a.
Virtutea Militară de Răsboiu
Ofiţer al stelei cu spade
Cavaler al stelei cu spade
Ofiţer al coroanei cu spade
Cavaler al coroanei cu spade
Virtutea militară de pace
Ofiţer al stelei de pace
Cavaler al stelei de pace
Ofiţer al coroanei de pace
Cavaler al coroanei de pace.
Crucea Regina Maria cl. 2, şi 3.
Ordinul Hohenzolern cl. 2 şi 3.
Meritul sanitar de răsboiu
Bene merenti.

B. — Decoraţiile străine de răsboiu

a) Anglia, b) Belgia, c) Franţa, d) Italia, e) Rusia, f) Serbia

C) — Medaliile româneşti

Semnul onorific de XXV ani serviciu
Răsplata serv, militar 20 şi 25 ani
Meritul sanitar de pace
Bărbăţie şi cred. cu sp. cl. I, II, III
Trecerea Dunării
Medalia independenţii
Medalia com. Ruso-rom. 1877-78
Medalia Avâtul Ţării
Crucea comemorativă 1916-18
Medalia Victoriei (Interaliată)
Bărbăţie şi Credinţă de pace cu bareta „1913".
Răsplata muncii pt. învăţământ.
Răsplata muncii pentru biserică
Meritul comercial
Medalia Jubiliară
Crucea Serv. Credincios cl. I, II.
Medalia Serv. Credincios cl. I, II.
Crucea de merit Hohenzol. cl. I, II.
Medalia Hohenzollern cl. I, II.

D. — Decoraţiile străine de pace
E. — Medaliile străine de răsboiu
F. — Medaliile străine de pace

Aceeaşi normă va fi observată şi pentru decoraţiile purtate în cravată, adică pentru crucile de comandor, de sus în jos.

Decoraţiile străine, (Art. 10 din Const. 1923), se vor purta de români, numai cu autorizarea regelui.

Decuria, la Romani o grupă din zece persoane. În armată zece călăreţi formau o **D.** şi erau conduşi de un Decurion (tot astfel se numiau şi cetăţenii sau nobilii bogaţi din coloniile şi oraşele imperiului).

Deda (jud. Mureş), mănăstire în sec. al XVIII.

Dedal, v. Daedalos.

Dedeagatch sau **Dedeagh** port din Grecia (Tracia) la golf. Enos. Capăt de C. F. ce vin dela Salonic şi Adrianopol. Până la 1913 turcesc, apoi bulgăresc până la 1920, de când este grecesc. Bulgarii au, conform tratatelor, un loc special pentru întrepozite de mărfuri, cari ies şi intră în ţara lor. Apr. 3000 loc.

Dedeţei (bot. Anemone pulsatilla), plantă anuală, care înfloreşte primăvara de timpuriu din familia Ranunculaceelor, având frunzele lobate şi învelişul floral format din 8—10 frunzişoare albe, cu floricele în vârful tulpinei neramificate (scapiforme). La familia Ranunculaceelor mai aparţin încă două specii de Anemone: Păştiţa (A. ranunculoides), cu florile galbene cu câte cinci petale — care înfloreşte primăvara în Martie-Aprilie, fiind comună pe marginea pădurilor umbroase, în tufişurile şi livezile din ţară; Floarea paştilor (A. nemorosa), cu flori albe, formate din 6 petale, înflorind primăvara în Martie—Aprilie, fiind foarte comună prin păduri şi'n tufişurile umbroase din regiunile de câmpie.

Deducţia (logică) 1. Conchiderea dela general la particular; raţionamentul care pleacă dela un adevăr cunoscut dinainte trăgând consecinţele acestuia; 2. Metodă logică de sistem. a cunoştinţelor în care se procedează dela întreg la părţile componente şi nu invers. În inducţie găsim sistemul cunoştinţelor, bucată cu bucată, pe când în **D.** avem întregul complex al cunoştinţelor. În realitate Inducţia şi **D.** nu-s două metode separate, ci întregitoare (Bosanquet). Raţionamentul deductiv se aplică chiar în metodele inductive, de pildă la ipoteze şi analogii. Deasemeni **D.** poate pleca de la o inducţie anterioară.

Defant Albert, meteorolog german (n. 1884), prof. la Univ. din Berlin. Lucrările sale asupra climei sunt întrebuinţate de toţi geografii.

Defecaţiune, acţiunea intestinului gros şi a muşchilor burţii prin care se produce eliminarea fecaliilor.

Defensivă (franc. milit.), o formă esenţială a răsboiului, adoptată de o armată, care îşi limitează acţiunea sa în a rezista tuturor întreprinderilor adversarului. Scopul ei este incomplect şi negativ. Se deosebeşte: 1. **D. strategică** cu caracterul de: a)**D.** de poziţie; b) **D.** de retragere şi c) **Defensivă-ofensivă**; 2. **D.** tactică, care se referă numai la un anumit fapt de arme în câmpul tactic.

Defetism. Calificativ al politicei şi opiniei acelora, care în timpul Marelui Răsboiu, nu aveau încredere în victoria aliaţilor şi cereau încetarea ostilităţilor ca fiind cel mai mare bine.

Deficit bugetar, se numeşte plusul de cheltuieli făcut de stat peste prevederile bugetare ale anului bugetar.

Défilé de l'Ecluse sau **Pas de la Cluse**, cheie strâmtă săpată de Rhône între Le Grand Credo (1624 m.) şi Mont Vuache (1111 m.), adică între Alpi şi Jura, la 5 km. departe de frontiera Elveţiei. Prin ea trece şoseaua de legătură între Lyon şi Genève. Pe marginile lui Grand Credo (Crêt d'Eau) se află un fort puternic la 100 m. deasupra văii, pentru oprirea trecerei vreunei armate duşmane prin defileu.

Defileu sau **Cheie**, trecătoare strâmtă între doi munţi cu pante abrupte. Este datorit eroziunii fluviale. Ex. **D.**-ul Jiului la Lainici, **D.**-ul Oltului la Turnu Roşu, etc.

Definiţia, (logică), explicarea unei idei (noţiuni) prin „genus proximum" (v. c.) şi „differentia specifica" (v. c.). Ex.: patratul (= noţiunea de explicat) este un paralelogram (= genus prox.) cu unghiuri drepte (= dif. spec.). O **D.** bună nu trebuie să înlocuiască gen. prox. cu însăşi ideea de definit, nu trebuie să fie prea vastă, adică trebuie să definească numai însuşirile esenţiale ale ideii de definit; trebuie să fie precisă şi clară şi să nu fie făcută prin imagini poetice (v. histeron, proteron, tautologie).

Deflogistic (chim.), neinflamabil, necombustibil.

Defoe (cit. Difou) Daniel, romancier engl. (n. 1659 † 1731). Primul scriitor însemnat din epoca „augustană" a lit. engl. (1700—1745). Opera lui fundamentală este celebra „The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York (1719) în care păţaniile proprii ale autorului, au servit mult la construcţia minunatei povestiri, scrisă când avea 59 de ani.

Definiţie nominală (logică), se numeşte **D.** care se reduce la explicarea cuvântului de definit şi nu la acea a lucrului corespunzător: **D.** verbală, **D.** reală, opusă d. nominale, este desfăşurarea conţinutului [esenţial] noţiunii de definit.

De Forest, Lee — (n. 1873) inginer şi fabricant american. Cu inventarea tuburilor electronice a dat bază radiotehnicei moderne. A construit multe staţiuni radiofonice în America şi are mai multe invenţiuni în legătură cu filmul vorbitor.

Defraudare (lat.), înşelăciune, administrarea frauduloasă a averii încredinţate spre păstrare.

Defregger Franz, pictor austriac (n. 1835 † 1921), care s'a distins mai ales prin scene populare din viaţa Tirolezilor.

Degas Hilair-Germaine-Edgar, pictor şi gravor franc. (n. 1834 † 1917), unul din-

tre maeștrii școalei impresioniste,. cel mai mare desemnator al timpului, care, cu ajutorul cromofotografiei, a creiat o „lume nouă de mișcări ale corpului, necunoscute artei clasice". Sunt celebre scenele cu dansatoare, interoare de spălătorese și modiste, femeile făcându-și toaleta, etc.

Degenerație. In biologie fenomenul când urmașii sânt mai puțin desvoltați decât antecesorii, fie în întregime, fie cu privire numai la unele organe. Ea este de obiceiu o urmare a schimbării felului de trai sau a mediului ambiant. Așa de pildă trecerea la parazitism e întotdeauna întovărășită de d. D. organelor singuratice e cauzată de lipsa de folosință a lor: *specii de animale* cari trăiesc în întuneric își pierd ochii, etc. In medicină d. omului joacă un mare rol la nașterea unei mulțimi de boale, mai ales mintale. **D. malignă** (anat. patol.): trecerea unui țesut normal în formă de țesut tumoral stricăcios sănătății (ex. cancerizarea).

Degeorge Charles, gravor de medalii și statuar franc., (n. 1837 † 1888). Se remarcă prin bustul lui Regnault și expresivul fronton al Bibliotecii Naționale din Paris.

Degerătură, v. *Congelație.*

Degetație (muz.), însemnează fixarea prin cifre scrise deasupra tonurilor a modului de întrebuințare a degetelor la instrumentele muzicale.

Deglutiție (med.), înghițire.

Degoutte Joseph (n. 1866), general francez, comandantul oștirii franceze de ocupație a ținutului Ruhr din Ian. 1920.

Degradare (milit.). Degradarea militară este o pedeapsă aplicată de un tribunal militar, fie ca pedeapsă principală, fie ca accesorie unei alte pedepse. Pedeapsa la muncă silnică, recluziune și detențiune a unui militar pentru crimă, trage după sine și degradația militară.

Degradațiunea civică, (Cod. pen. Art. 22-23), este o pedeapsă infamantă care atrage cu sine pierderea a mai multor drepturi: a) toate dr. *politice;* b) anumite dr. publice (acelea de a ocupa funcțiuni, de a purta decorații și distincții. de a face serviciul militar (v. nedemni), de a fi jurat, profesor, etc.; c) anumite drepturi de familie (tutor, curator, etc.).

Delanira (Dejanira), fica lui Oineus, rege în Kalydonia (Aetolia), soția lui Hercule, după ce acesta a învins pe Acheloos, care voia s'o ia în căsătorie Centaurul Nessos, când a voit s'o răpească, a fost lovit mortal de Hercule cu o săgeată înveninată. D., primind cămașa plină de sânge dela Nessos, i-o dă lui Hercule, care, îmbrăcând-o, îi pricinuește moartea. D. desperată, se sinucide.

Del gratia (lat.), din mila lui Dumnezeu, o complectare a titlului episcopilor și a altor demnitari bisericești. Dela Carolingi încoace îl întrebuințează și domnitorii. Regele României și alți domnitori constituționali, precum și unii episcopi ortodoxi aleși prin reprezentanții poporului au mai adăogat formula „și voința națională".

Delnokratos (Dinokrates), arhitect distins pe timpul lui Alexandru cel Mare, împuternicit de ac. cu conducerea lucrărilor de edificare a orașului Alexandria.

Delokes, judecător și apoi rege al Mediei (709—657 a. Chr.). După informațiile legendare menționate de Herodot, el a întemeiat orașul Ekbatana, ajuns apoi capitală; la curte a introdus un ceremonial sever, putând fi văzut rar de supușii săi.

Delphobe (Sibylla dela Cumae), fica lui Glaukos și a Hecatei. Apollo, care a iubit-o, i-a *acordat* a viață de o mie de ani. Când Eneas (după dărâmarea Troiei) a ajuns în Italia și a consultat oracolul dela Cumae, ea avea 700 de ani.

Delphobos, fiul lui Priamos, regele Troiei și al Hecubei, soțul Elenei, după moartea lui Paris. La asediul și cuprinderea Troiei a fost omorît de Menelaos și Odysseus.

Deismul (filos. și teol.). Concepția care admite o religie rațională. Contrar Ateismului (v. c.), **D.** susține că Dumnezeu există. El e numai creatorul nu însă și călăuzitorul universului: el nu mai intervine în desfășurarea lui. **D.** respinge și revelațiunea (v. c.) ca contrazicătoare luminii naturale a rațiunii noastre. S'a ivit în Anglia și a fost în mare vază în secol. al XVIII. — Religia creștină respinge **D.**, v. Teism.

Dej, oraș, capit. jud. Someș, cu 17000 loc. Așezat la confl. celor două Someșe și la marginea de N. a câmpiei Ardealului. **D.** este un mare centru de încrucișarea drumurilor ce vin din interiorul Ardealului, cu cele ce vin dinspre E. (Bistrița). Are licee, șc. comercială, tribunal, ateliere C. F. R., etc. In apropiere ocne de sare (Ocna Dejului).

Dejan (jud. Făgăraș), mănăstire arsă de gen. Buccow, la 1761.

Dekker Edouard Douwes, zis Multatuli, scriitor olandez (n. 1820 † 1887), a scris piese: „Școala prinților" și romane: „Max Havelaar", etc.

Delacroix Eugène, pictor francez de subiecte istorice, religioase, de animale și decorator (n. 1799 † 1863). E considerat ca cel mai mare colorist al sec. al XIX, iar prin pânzele sale pline de viață, *de pasiune* și *de putere dramatică* șeful școalei romantice. Primul succes l-a obținut cu tabloul Dante și Vergilius în infern, care formează epocă în istoria artei contemporane. Tablouri celebre: Scenă din masacrul dela Scio: 28 Iulie 1830: Libertatea conducând poporul, Intrarea cruciaților în Constantinopol, etc.

Delacroix Henri, profesor univ. franc. la Sorbona (Paris), cunoscut prin importantele sale lucrări de lingvistică și filosofie, psihologie: Le langage et la pensée (1924), Essai sur le Mysticisme spéculatif en Allemagne au XIV-e siècle, Les grands Mystiques chrétiens, La Psychologie de Stendhal, La réligion et la foi, etc.

Delage Yves, biolog franc., fost prof. de zoologie la Sorbonne. strălucit elev al lui Lacaze-Duthiers. Până la 1894 s'a *preocupat mai ales de zoologie;* iar *de atunci* de biologia generală și în special de problema eredității, făcând din 1909 și cercetări experimentale. A reușit să obțină desvoltarea ovulelor de ursin și stele de mare, nefecundate. prin tratament chimic. A cercetat circulația la Crustacee și desvoltarea ontogenetică a Sacculinei. In 1892 a scris un studiu vast despre embriologia Spongierilor (n. 1854 † 1920). A întemeiat celebrul „Année biologique".

Delamarina, Victor-Vlad, poet rom.-bănățean (n. 1870 † 1896). A scris poezii în subdialectul bănățean; a fost apreciat de Maiorescu (cf. Critice, vol. III). Una dintre poeziile sale vestite este: „Hâlmai tare om din lume". Valeriu Braniște a adunat poeziile lui D. în 1902: Poezii bănățenești, întocmiri.

Delaroche Hyppolyte-Paul, pictor francez de subiecte istorice, religioase și portretist (n. 1797 † 1856), ales membru al Academiei de bele-arte (1831). Aparține școalei romantice. A fost mai mult un pictor al timpului; în istoria artei sec. al XIX rămâne numai prin portretele sale.

De la Rue Warren, tehnician englez (n. 1815 † 1889). A perfecționat mașinile pentru fabricarea hârtiei. El a aplicat fotografia în astronomie.

Delavigne Casimir, poet liric și dramatic franc. (n. 1793 † 1843). Scrieri: Les Messennienes (poezii), Vêpres Siciliennes, Marino Faliero, Louis XI, les Enfants d'Edouard (drame), etc.

Delavrancea, Barbu-Ștefănescu —, om politic, orator, nuvelist și autor dramatic rom. (n. 1858 † 1918). A debutat cu versuri (Poiana lungă). A studiat dreptul la Paris și Buc., a *făcut apoi gazetărie,* avocatură și politică, fiind deputat, primar al Capitalei și ministru de lucrări publice. Maiorescu îl socotia „cel mai mare orator al epocei", având o mare putere de a însufleți, prin vorbă, mulțimea. Și-a pus în serviciul cauzei naționale acest dar, în timpul neutralității și în diferite mari procese („Inocent" 1904) Ales membru al Acad. Rom. (1913), vorbește despre „estetica poeziei populare".

D. s'a impus în lit. cu nuvelele sale din vol. „Sultănica" (1885), datorită bogăției imaginației, a frumuseței limbii și a stilului, însușiri care s'au continuat în vol. „Trubadurul" (1887), „Paraziții", „Între vis și viață" (1893) și „Hagi Tudose" (1903). In „H. T." găsim nuvela psihologică cu același nume, în care D. povestește viața unui zgârcit, cu multă putere de analiză și cu frumoase descrieri. Minunatele portrete din schițele „Bunicul" și „Bunica", — două juvaeruri ale prozei lit. rom., se găsesc, cel dintâiu în vol. „H. T.", cellalt în vol. „Între vis și viață". Trilogia dramatică: „Apus de soare" (1909), „Viforul" (1910) și „Luceafărul", fără a prezenta însușiri excepționale în acest gen, continuă calitățile elocvenței și prozei sale poetice; dar accentuiază inspirația sa populară și istorică, reliefând și mai mult romantismul scriitorului. A colaborat la „Revista Nouă" a lui Hașdeu. D. este un fruntaș al lit. rom.

Delbrück. 1. D. Martin, Friedrich Rudolf von —, bărbat de stat germ. (n 1768 † 1830), educatorul împ. Wilhelm I. In 1859 director în ministerul de comerț, liber schimbist. A tratat în 1870 cu *statele sud-germ.* alipirea acesetora la imperiul germ. Din 1871—76 prezident al ofic. de cancelar al imperiului — **2. D.** Bertold, lingvist germ. (n. 1842 † 1870. A scris cea dintâiu Sintaxă a limbilor indogerm. și a făcut studii însemnate de filol. „Syntaktische Forschungen, Einleitung in das Sprachstudium, Vergleichende Syntax der indogerm. Sprachen, etc.

Delcassé Théophile (n. 1852 † 1923), redactor la ziarul „la République française", deputat radical socialist, ministrul coloniilor şi de externe, ambasador la Petersburg, mare aderent al războiului contra Germaniei.

Deleanu N., farmacist şi chimist român. Prof. de chimie analitică la Facultatea de Farmacie din Bucureşti, decan. Fost prof. de Farmacie ,chimică şi galenică la Fac. de Med. din Iaşi.

Deleanu-Budai Ion, poet şi filol. rom., v. Budai Deleanu.

Delécluze Etienne Jean, literat şi critic franc. (n. 1781 † 1863). In scrierea „Souvenirs de soixante années", a zugrăvit saloanele literare ale epocii romantice, care au contribuit la desvoltarea lit. în acest timp.

Deledda Grazia, poetă şi romancieră ital. (n. 1872). Reprezintă regionalismul verist sardinian în proza lit. contemporană, foarte original, cu scene redate în pitorescul lor, intens şi cu impresii proaspete. Romane: L'Edera, Cenere, La Giusticia, etc. Elias Portolu. A scris şi versuri. În a. 1927 a luat premiul Nobel.

Deleni (2532 loc.), com. rur. jud. Botoşani, pl. Frumuşica. Formată din satele: Deleni şi Slobozia. Primăria în Deleni. Schit de călugări. P. U. şi G. Hârlău la $3^1/_2$ km.

Delfi v. **Delphi.**

Delfinide (zool.), familie a cetaceelor (v. c.). Trăiesc în toate mările. Mai cunoscut **Delphinus delphis** (delfinul).

Delhi, capitala Indiilor Engleze, după 1910. Aşezat pe malul râului Jumna, afl. al fl. Gange. Are un palat imperial frumos (sec. al XIV), mari magazine şi intrepozite. Ateliere de bijuterii în aur mult căutate. La marginea oraşului pe coline, s'a construit un oraş englez nou şi modern, New-D., în care sunt instalate de fapt toate autorităţile. Are 304 mii locuitori.

Delibes Leon, compozitor francez (n. 1836 în St. Germain du Val. † 1891 la Paris). Din operile sale fine, graţioase, notăm: baletele „Coppelia" şi „Sylvia", şi operele „Le roi l'a dit" şi „Lakmé" (1883).

Delibiat, regiune de dune sburătoare din Banatul sârbesc, cuprinsă în colţul de SV. a provinciei.

Delict 1. (Dr. penal.) Act nepermis, orice violare sau înfrângere a legii, ce poate atrage o pedeapsă. — Prin opoziţie cu contravenţia (v. c.), **D.** implică intentia călcării legii. — 2. (Dr. civil) orice fapt nepermis ce aduce pagubă altuia. Dacă **D.** e făcut fără intenţie (dr. civ.) ia numele de quasi-delict (v. dol.).

Delict flagrant (dr. penal), se numeşte **D.** care se comite acum sau care s'a comis de curând. Se socoteşte **D. f.** cazul când: „prevenitul e urmărit prin strigătul public", când asupra-i „găsim arme, lucruri, instrumente sau hârtii care dau prepus că el este autor sau complice" (v. c.), dacă aceasta s'a petrecut „aproape de locul şi de timpul comiterii delictului" (proced. pen.). — In aceste cazuri (const. art. 11), arestarea se face imediat şi fără înfăţişarea prealabilă a mandatului (v. Mandat).

Delictele de presă, (dr.) injuriile aduse împotriva suveranilor ţării, familiei regale şi dinastici, şefilor statelor străine şi reprezentanţilor lor. Indemnurile directe la omor şi rebeliuni, neurmate de execuţiuni, calomniile, injuriile, difamaţiile aduse particularilor sau funcţionarilor publici, atingând viaţa lor particulară sau cinstea lor personală. — Constituţia lasă judecarea acestor **D.** pe seama tribunalelor ordinare, potrivit dr.-lui comun. Celelalte delicte de presă se judecă de juraţi potrivit art. 260 proced. penală.

Delicvescenţă, (chim.) se numeşte proprietatea unor săruri minerale de a se topi prin absorbirea umidităţii (vaporilor de apă) din aerul atmosferic; ex.: clorura de magneziu, salpetru, colorura de zinc.

Delille, l'abbé Jacques —, poet franc. (n. 1738 † 1813). A tradus pe Virgil şi Milton. Este un precursor al romantismului. A scris poemele: Les Jardins, l'Imagination, l'Homme des champs, etc.

Delir, exteriorizarea verbală a ideilor fără şir sub influenţa stărilor psihice variabile: febrile, halucinatorii, confuse şi demenţiale.

Delisle Leopold, paleograf şi istoriograf franc. (n. 1826 † 1910), membru al Acad. franc. (Institut), administrator general al Bibliotecii naţionale din Paris. Fondatorul şi directorul importantei reviste: „Bibliothèque de l'école des Chartres".

Delitzsch: 1. Francisc Julius (n. 1813 † 1890), orientalist germ., de origine evreu, prof. la universitatea din Lipsea. A scris mai multe cărţi de cuprins exegetic şi a tradus Noul Testament în limba evreiască. A muncit mult pentru convertirea Evreilor la creştinism. — 2. Friedrich **D.** (n. 1850 † 1922), renumit asirolog, din 1899 profesor la universitatea din Berlin. S'a făcut cunoscut publicului prin conferinţele sale întitulate „Babilonul şi Biblia" şi prin cartea sa „Die grosse Täuschung".

Dellum (geogr. ant.), oraş din Grecia antică (Beotia), cunoscut prin lupta dată între Tebani şi Atenieni (414 a. Chr.) când Socrate a salvat pe Xenophon.

Dellus Frederic, compozitor germ. (n. 1863) trăieşte la Paris. Lucrările sale sunt poeme coloristice de o deosebită fineţă. Lucrări: suită norvegiană pentru orchestră, concert de pian. 4 opere, legendă pentru violină şi orchestră, lucrări corale, orchestrale, liduri, etc.

Delliu (3705 loc.), com. rur. din jud. Cetatea Albă, pl. Cogâlnic. P. U. Tătăreşti, G. Arciz la 21 km.

Delorme Philibert, arhitect franc. (n. 1515 † 1570), întemeietorul stilului renaissance în Franţa. A edificat palatul Tuileries (o parte 1564) şi castelul din Anet (opera sa cea mai remarcabilă). A contribuit mult la progresul arhitecturii prin perfecţionarea sistemului bolţilor şi prin bune tratate asupra artei construcţiilor

Delos, două ins. stâncoase din Cyclade, la N. de Naxos şi la V. de Mykonos. Cea mare, Megale D. (Nata sau Renela), formată din două socuri unite printr'un istm. Partea dela N. muntoasă (Mysos), cea dela S. e cu platou. Ambele sunt formate din roci cristaline (granite). — **D.** cea mică (Mikra **D.**), în supraf. de 80 kmp. este formată tot de granit, având spre S. o câmpie, care, în ant., era fertilă. In ea se găsea sanctuarul lui Apollon, iar mitologia zice că aici s'a născut Apolon şi Diana. Şcoala franc. din Atena a făcut aici săpături dând importante rezultate: temple, teatre, portul, inscripţiuni, etc.

Delphi, oraş în Grecia antică, la poalele muntelui Parnas, renumit pentru templul şi oracolul zeului Apollo, care prevestea viitorul prin gura profetesei Pythia. Locul oracolului era deasupra unei crăpături în stâncă, din care ieşiau gaze. Adusă în extaz de acestea, profeteasa prezicea viitorul prin strigăte şi cuvinte incoherente, care erau formulate în fraze cu înţeles de anumiţi preoţi. Acest oracol era privit de Greci ca cea mai mare autoritate atât în chestiuni religioase, cât şi politice, de aceea, înainte de a întreprinde ceva important, îl consultau toţi Grecii, nu numai cei din Grecia propriu zisă.

Deltă (geol.) se numeşte limba de uscat, de forma literei greceşti Δ de la revărsarea unui curs de apă într'un ocean sau mare (**D.** marină), într'un lac (**D.** lacustră) sau într'un alt curs de apă (**D.** fluviatilă). Formaţiunea de **D.** caracterizează râurile şi fluviile mari, cu cantităţi mari de mâl în suspensiune (Dunărea, Nilul, Missisipi, Brahmaputra) care se varsă într'o mare închisă cu o salinitate mai pronunţată (M. Neagră, M. Caspică, Mediterana, Golful de Mexic), sau care trec (Ronul, Rinul), sau se varsă într'un lac (Lacul Genevei, Constanţa). Forma şi suprafaţa **D.**-ei reprezentând o deschizătură largă în forma de golf (estuar), pe cale de împotmolire este variată, fiind caracterizată prin succesiunea de sedimentare a materialului cărat de ape şi prin modul de stratificare şi de înaintare, formarea ei comportându-se ca un efect al tendinţei de nivelare a apelor curgătoare.

Delta Dunării, spaţiul cuprins între braţele, prin care se varsă Dunărea în M. Neagră. Este cel mai nou pământ al ţării. La ceatalul Ismailului, Dunărea se desparte în două braţe: Chilia, la stânga şi Tulcea la dreapta. Aceste după apr. 17 km. se desparte în alte două: Sulina, care merge direct spre mare şi Sf. Gheorghe, care ia direcţia SE. Punctul de despărţire este Ceatalul Sf. Gheorghe (Tulcei, după unii). La rândul lui, Sf. Gheorghe, dă naştere braţului Dunavăţului, dela punctul Cetate (Dunavăţul de Sus). Acest braţ duce apele în lac. Razelm, după ce şi el se desface în mai multe braţe. Supraf. ocupată de **D. D.** este de apr. 430.000 ha. Aceasta se împarte astfel: Letea (între Chilia şi Sulina) 154.000 Ha., Ostr. Sf. Gheorghe (între Sulina şi Sf. Gheorghe), are 109.000 kmp., iar Ostr. Dranov (între Sf. Gheorghe şi Dunavăţ) are 76.000 ha. Dintre aceste suprafeţe teren solid (grinduri) este numai în supraf. de 69.000 ha. Cea mai mare parte în Ostr. Letea, care are grindurile: Ştipoţ-Hostreg, Chilia Veche, Letea şi altele mai mici. In Ostr. Sf. Gh. sunt: Caraorman, Sărăturile şi altele m. mici, iar în Ostr. Dranov, unele de m. mică însemnătate: Hundin, Cerneţi, etc. Pe aceste grinduri se găsesc: păşuni şi păduri (6000 ha), pământ arabil şi dune (8000 ha.), iar restul neutilizat sau sate (55.000 ha). Prin lacurile întinse se găseşte o asociaţie de plante (plaurul), care formează adevărate ins. plutitoare. Lacurile ocupă o supraf. de 91.000 ha., gârlele cu braţele Dunării 81.000 ha., iar stufăriile şi plarul 195.000 ha. Apele Dunării, încărcate cu aluviuni în suspensie se distribue inegal prin cele 3 braţe. Cea mai mare cantitate de apă o duce Chilia (70%), iar cea mai puţină Sulina (6%), rămânând restul (24%), pt. braţul Sf. Gheorghe. Din aceste cantităţi de apă o mare parte se împrăştie prin gârlele şi ghiolurile Deltei. Cu această apă este sustrasă şi o mare cantitate de aluviuni, din cele 228 miliarde m. c., ce Dunărea aduce anual. Ghiolurile mai importante sunt: Merheiul Mare, Babina, Matiţa, Bogdaprasti, Costin, Forţuna, ş. a. în Ostr. Letea: Gorgova, Isacov, Obretin, Puiuleţ, Puiu, Roşu, ş. a. în Ostr. Sf. Gheorghe; Lac. Dranov în Ostr. Dranov. **Braţele Dunării** în

Deltă se cunoaşte din vechime. Aristotel menţionează 2 guri, Pomponius şi Eratostene 3, Herodot şi Strabon 5, iar alţii, mai darnici, 7 guri şi chiar 30. Din braţele actuale, cel mai nou, se pare, este Chilia. Acesta prezintă două delte interioare şi una adventivă în M. Neagră. Prima deltă interioară este între Pardina şi Chilia Veche. A doua se formează la 18 km. E. de Chilia Veche şi se termină la Periprava-Burzuciuc. Între diferitele braţe se cuprind ostroave inundabile, cu mult plaur şi trestie. Delta adventivă începe dela Vâlcov. Cel mai important braţ al ei este Stambulul Vechiu, pe care vin cele mai multe aluviuni. Acestea, mânate de curentul Dunării şi de acel costal al Mării, vin

Delta Dunării

la gura braţului Sulina şi formează o bară, împiedecând intrarea şi ieşirea pe canal. **Sulina**, braţul cel mai mic al Deltei, este întreţinut navigabil şi a fost canalizat de Comisiunea Europeană a Dunării. Este cel mai drept, de când i s'a tăiat, printr'un canal, marele M. Sf. **Gheorghe**, cel mai de S. din braţele, care merg direct în Mare, este unic, dar are multe cotituri. Spre deosebire de Chilia, acesta se deschide în mare printr'un estuar, în care sunt o serie de insule. Dealungul braţelor, Dunărea şi-a construit grinduri longitudinale, care, în mare parte au sălcii. Pe aceste grinduri se găsesc aşezări pescăreşti în jurul cărora se găsesc culturi de pepeni verzi, castraveţi. Pe unele grinduri de acestea se găsesc grădini de gutui. Geografii cred că D. s'a format prin umplerea unui estuar (Brătescu) sau a unui golf (Antipa). Ea înaintează în mare cu apr. 4 m. pe an. (v. Dunărea, Dunavăţ, Sulina, Grind, Plaur, etc.)

Deluc Jean André (n. 1727 † 1817), *geolog şi meteorolog, fost lector al reginei din Anglia şi'n urmă prof. de geologie la Göttingen, remarcându-se prin cercetările sale asupra barometrelor şi a variaţiunilor din atmosferă, publicând numeroase lucrări de fizică terestră şi de geologie: Recherches sur les modifications de l'atmosphère ou Théorie des baromètres et des thermomètres, etc.*

Demagog, conducător al poporului, care prin oratoria sa, uneori chiar şi prin mijloace condamnabile, conduce poporul.

Demaraj (*franc.*). *Plecarea. Acţiunea de a se pune în mişcare. Ex. Într'o cursă de automobile, plecarea în cursă dela locul de pornire.*

Demaratos, rege al Spartei dela 510—491 a Chr. Coregele său Kleomenes îi ia puterea, iar el se duce la regele Darios al Persiei, unde, ajuns la mari demnităţi, lucrează împotriva ţării sale. Îndeamnă pe Xerxes să facă o expediţie împotriva Grecilor (481 a. Chr.), anunţând despre ac. şi pe Spartani.

Demarcaţională, Linia —. Cea care stabileşte graniţa între două ţări. Prima linie demarcaţională între ţara noastră şi Ungaria a fost fluviul Tisa, în urma tratatelor de pace s'a retras pe linia Curtici—Episcopia Bihorului (lângă Oradia) şi aproape de Satu-Mare.

Demavend, vârf principal al Munţilor Elburz (Persia). Are 5670 m. Este un enorm vulcan stins, acoperit de zăpezi veşnice până la 4300 m., de unde încep gheţarii, ce se coboară până la 2890 m. Locul e numit Koh-i-Demavend.

Demenţă precoce, boală mintală cu formă demenţială (sleire generală şi progresivă a facultăţilor intelectuale) care apare în majoritatea cazurilor aproape de pubertate şi care evoluiază fie simplu, fie cu fenomene acute de stupoare sau agitaţie sau cu deliruri mai mult ori mai puţin rău sistemizate. Se numeşte şi schizofrenie.

Demeter, în mit. greacă sora lui Zeus şi mama Persephonei (Proserpina), zeiţa pământului şi a forţelor productive ale naturii. La Romani identificată cu Ceres. Centrul cultului său a fost la Eleusis, unde conducea faimoasele mistere.

Demetrescu Anghel, scriitor rom. (n. 1847 † 1903). Fost prof. de istorie de lit. clasică în Bucureşti. A scris studii critice artistice şi lit. Era un bun cunoscător al lit. şi tehnicei dramatice şi în special al lit. engleze şi hellene. A colaborat la „Revista contemporană", „Literatură şi artă rom.", (*Obiectul artei, Poezia faţă cu artele, Poezia dramatică, Cum s'au format poemele homerice, poezie şi proză. Izvoarele inspiraţiei poetice, Rima lui Eminescu—: studii interesante şi astăzi*), etc. A mai publicat o gramatică greacă, o traducere din Dion Cassius (din încredinţarea Acad. rom.). A făcut zaristică politică la „Epoca", „Naţiunea".

Demetrescu Traian, poet şi ziarist rom. (n. 1866 † 1896). A scris versuri sub înrâurirea lui Macedonski („Săracii", 1890, „Poezii", 1885, „Freamăte", 1890, „Aquarele" Iaşi, 1896); apoi nuvele („Intim" 1892), eseuri („Profile literare", „Evoluţia în literatură"), romanele („Cum iubim" şi „Iubita"). Poezia minoră a lui I. D. se inspiră, romantic, din iubire şi moarte, evoluând între romanţă şi elegie. A înfiinţat şi condus, cu G. D. Pencioiu, „Revista olteană" (1888—1890, 1892), unde a publicat poezii (1889) şi eseuri critice despre Alecsandri, A. de Musset, Mme Ackermann, N. Nicoleanu, Bolintineanu, Veronica Micle, ş. a. A colaborat la multe rev.

Demetrescu Dragomir (n. 1852 † 1926), profesor la facultatea de teologie din Bucureşti. A studiat teologia în Atena; profesor de seminar în Iaşi; director al Mitropoliei din Bucureşti. Avea întinse şi strânse legături cu Patriarhiile ortodoxe, la care avea mare trecere. A publicat multe articole în Bis. ort. rom. Studii teologice: Predica de pre munte (Iaşi 1880), Cele 12 evanghelii ale patimilor (1882), Dogmele şi Misterele religunii creştine (1886), Sf. Iustin filosoful (1893), Explicarea psalmului 50 (1897).

Demetrescu Constantin, v. Severeanu

Demetrescu Gh., (n. 1885). Doctor în matematici. Fost profesor de astronomie la Univ. din Cluj. Vicedirectorul observatorului Astronomic din Bucureşti. Lucrări de astronomie, optică astronomică. Numeroase observaţii.

Demetrescu-Dan Alexandru, laureat al Conservatorului de Muzică şi declamaţie din Bucureşti (n. 1870). Artist societar cl. I şi director de scenă la Teatrul Naţional din Craiova. Profesor de mimică şi dicţiune la Conservatorul din Craiova.

Demetriad Aristide, mare actor român contemporan, societar al Teatrului Naţional din Bucureşti. Este singurul actor

Aristide Demetriad

rom. care a dat o creaţie adevărată a rolului lui Hamlet. Preşedinte al Sindicatului artiştilor dramatici şi lirici.

Demetriade G., medic român (n. 1860 † 1924), fost profesor de dermatologie şi sifilidologie la Univ. din Iaşi. Cunoscut mai ales pentru studiile sale asupra sifilisului.

Demetriade Constanţa, actriţă cunoscută, *societară a Teatrului Naţional din* Bucureşti.

Demetrios Soter (Salvatorul), rege al Syriei dela 160—150 a. Chr., fiul cel mai mic al lui Antiochus cel Mare. Poartă lupte cu Maccabeii, pe cari îi învinge în Iudeia şi moare într'o luptă contra lui Ionathan, conducătorul Evreilor, aliat cu regele Pergamului şi al Egiptului.

Demetrios Poliokrates (Cuceritorul de cetăţi), fiul Antigonei, regele Macedoniei dela 295—287 a. Chr. După multe cuceriri în Grecia, e prins de Seleucus şi aruncat în închisoare, unde a şi murit.

Demetrius V., poet rom. (n. 1878). A înfiinţat şi condus rev. „Linia dreaptă" (1904). Azi conduce „Biblioteca pentru Toţi". În nuvelele şi romanele sale, prezintă, cu un realism amănunţit, viaţa din mahalalele Bucureştilor. D. tinde să poetizeze şi să idealizeze această viaţă, pe care a observat-o cu meticulozitate. În poezie, tot această putere de observaţie realistă îl ajută pe poet să dea câteva peisaje şi portrete reuşite.

Demian Anastase, pictor (n. 1899). a făcut studii la Paris. Premiat la Salonul Oficial din 1925, a fost numit în 1926 profesor la Şcoala de bele-arte din Cluj. Excelent desenator, cunoscut prin delicioase portrete de copii, nuduri şi compoziţii graţioase. Unul din fondatorii revistei „Gândirea", ale cărei numere le împodobeşte şi astăzi cu desenele sale în care motivele orientale se împerechează cu cele bizantine.

Demidof, vestită familie rus. Membri *importanţi sunt: Nicolae* (n. 1773 † 1828) şi fiul său Anatol (n. 1813 † 1870) ducele de San-Donato, care s'a căsătorit cu prinţesa Matilda, fica lui Ieronim Bonaparte.

Demiurgos, numele Zeului creator în filosofia platoniciană. În sistemul cosmogonic al Gnosticilor D. era zeitatea creatoare a universului, căci Zeul suprem nu venia în atingere cu materia.

Demobilizare (milit.), se numeşte acţiunea de trecerea armatei din starea de războiu în starea de pace după terminarea ostilităţilor şi încheierea păcii sau preliminărilor de pace. Poate fi parţială sau generală. Se ordonă în baza unui Inalt Decret Regal. Elementele de rezervă sunt lăsate la vatră primind fiecare un bilet de lăsare la vatră ca demobilizat.

Democraţia (sociol., politică). Guvernarea poporului prin popor. Se face, fie direct, ca în formele de guvernământ ale cetăţilor din antichitate, fie indirect, prin delegarea suveranităţii naţionale (v. c.), alegându-se din mijlocul poporului reprezentanţii naţiunii (Representanţa naţională), cari vor face legile şi le vor aplica. D. poate fi monarhică (regele deţine puterea dela popor datorită „voinţii naţionale"); sau republicană, care exclude orice ereditate în persoana şefului statului. Constituţia Rom. admite D. când spune că toate puterile statului emană dela naţiune şi desfiinţează privilegiile. D. interesează pe cetăţenii de tot felul la opera de guvernare considerându-i ca simpli „cetăţeni" şi oborând orice privilegiu de castă, noblete, clasă socială, etc. Ea se bazează pe solidaritate, libertate şi dreptate egală pentru otţi.

Demo-docos aed (cântăreţ) pomenit de Homer (în Odiseia) la curtea regelui Phaiacilor, care cântă, în faţa lui Ulixe, faptele glorioase ale regelui din Ithaca.

Demogeot Jacques Claude, istoric literar franc. (n. 1808 † 1894). A scris „Histoire de la littérature française", carte mult citită şi „Histoire des littératures étrangères considérées dans leurs rapport avec le développement dela littérature française".

Demografia, studiul statistic al compoziţii actuale sau a evoluţiei societăţii umane.

Demokritos din Abdera (Tracia), filos. gr. antic (n. 460 † 360 a. Chr.). A fost cel m. vestit cercetător al naturii din antichitate şi împreună cu Leukippos, este întemeietorul atomisticei. Partizan al determinismului riguros în explicarea fenomenelor naturii, reduce totul la mecanica atomilor (v. Atomism). excluzând complect hazardul. Ca şi Eleaţii, D. admite o existenţă infinită şi neschimbătoare, alcătuită din infinit de multe substanţe, care se împart în corpuscule indivizibile şi imperceptibile cu simţurile: atomii, diferiţi numai ca formă poziţie şi mărime. Pentru ca să fie posibilă însă mişcarea atomilor, D. admite pe lângă spaţiul „plin" un spaţiu „gol", în care ei se deplasează veşnic în mişcări laterale, circulare şi spiraliforme. Singurile existenţe adevărate sunt deci atomii şi spaţiul gol. In felul acesta s'a făcut şi începutul formării lumilor nenumărate, dintre care uncia aparţinem şi noi. Pământul s'a născut din atomii mai grei ce s'au lăsat în jos, la mijloc; cerul, aerul şi focul din atomii uşori ce s'au urcat în sus; iar massele compacte, ce s'au desprins prin mişcare repede, aprinzându-se, au dat naştere astrelor. Aceasta este cosmogonia atomistă a lui D. Concepţia lui cantitativă despre natură este de o însemnătate esenţială pentru toată ştiinţa modernă. Atomismul mecanist al lui D. exclude din lume şi ideia divinităţii, odată cu aceea a oricărui scop. D. susţine relativitatea şi subiectivitatea cunoaşterii prin simţuri (văzul, auzul, mirosul, gustul, pipăitul), căreia i se opune cunoaşterea raţională (pe cât se poate deduce din fragmentul operei sale, întrerupt tocmai aici). In psihol., D. este materialist-fiziologist. „Sufletul" e o substanţă materială, alcătuită din atomi fini, netezi şi rotunzi, asemeni celor din foc, distribuiţi în corpul întreg, fiind imbibaţi prin respiraţie şi ţinuţi în suspenzie. Perceperea prin simţuri are loc datorită faptului că din corpuri se desprind corpuscule ce pătrund în deschiderile organelor sensoriale; de aceea ea este în genere, o percepţie tactilă. Percepţia copiază lucrurile imperfect: ea e prelucrată de raţiune. In Etică, plecând dela plăcere şi neplăcere ca principii regulatorii ale comportării, D. susţine că ridicarea deasupra plăcerilor simţurilor, la idealul binelui şi adevărului comun, cu ajutorul reflecţiunii, este o datorie morală. Implinirea ei aduce liniştea şi veselia sufletului, prin echilibrarea pornirilor josnice a pasiunior: „Chiar când eşti singur, nu spune şi nu fă lucruri josnice: învaţă să te ruşinezi mai mult în ochii tăi proprii decât în faţa altora; cine face nedreptatea e mai nenorocit decât cel ce o îndură; Călătoria te învaţă cumpătarea în viaţă, căci pânea uscată şi un sac de paie sunt leacurile cele mai dulci pentru foame şi oboseală; Omul liber iubeşte libertatea, dar îi e greu să aleagă clipa cea mai potrivită", etc. Filos. lui D. a avut un imens răsunet până în zilele noastre.

Demon (gr. daimon, lat. genius), în antichitate geniul binelui şi al răului, legat de soarta unui om. Azi diavol, inger decăzut. Figurat: persoană răutăcioasă, decăzută, păcătoasă. D. lui Socrate, geniul care presupunea filosoful grec că-l inspiră în concepţia sa filosofică şi în felul de a se comporta în viaţă.

Demonstraţia (logică), probarea logică a vreunui adevăr. O metodă de sistematizare ştiinţifică prin care se arată întemeierea adevărului cunoştinţelor, reducându-le la intuiţie sau la alte adevăruri cunoscute mai dinainte. In matemateci D. se bazează pe următoarele „date": definiţii, axiome, teoreme, corolare şi construcţii. D. este analitică s. regresivă, când în proba adevărului plecăm dela concluzie căutând să-l întemeiem; este sintetică sau progresivă, când pornim dela „date" cunoscute (v. mai sus) şi ajungem treptat la concluzia ultimă, prin silogisme sau lanţuri de silogisme. D. directă probează însăşi teza unei teoreme (probleme). D. indirectă purcede excluzând toate posibilităţile contrare tezei de demonstrat. Se mai numeşte şi D. apagogică, D. prin reducerea la absurd arată că tezele contrare celei de demonstrat sunt rând pe rând contradictorii şi le exclude succesiv. O. D. bună trebuie: să nu probeze nici m. mult, nici m. puţin de cât e nevoe. Să nu se facă prin salturi de raţionament, să nu plece dela premise false, să nu fie cerc vitios (v. c.). Să nu cadă în ignorantio ellenchi (v. c.).

Demoralizare, a) descurajare în grad mai mic, adică starea sufletească a omului lipsit de energie, ale cărui avânturi de activitate nu se pot manifesta cu succes; b) abaterea dela legile morale ori nesocotirea totală a acelora. D. poate fi generală sau parţială, după cum e o stare sufletească a tuturor membrilor unei societăţi, ori numai a unor persoane. In cazul întâiu e un fenomen de decadenţă socială.

Demostene, ilustrul orator atenian (n. 384 † 322 a. Chr.). In timpul războaielor cu Filip, regele Macedoniei, acest prinţ al vorbei, a ţinut nemuritoare discursuri numite „Philipice", îndreptate contra lui Filip, regele Macedoniei. Arta de a mânui aşa de artistic cuvântul, şi-o câştigă cu voinţă de fier şi cu o stăruinţă extraordinară. El declama în gură cu o petricea la ţărmul mării, iar pentru înlăturarea unor anumite defecte ale corpului, se aşeza sub a sabie pentru a se desobişnui de ridicarea continuă a umerilor. Stătea închis luni întregi, declamând, meditând şi scriind fără încetare. Prin stilul său, un model de concisie şi simplicitate, rămâne cel mai mare orator al antichităţii.

Demosthene Atanase, medic general rom. Doctor şi Profesor de medicină operatorie la facultatea de medicină din Buc. Mai târziu numit Inspector general al Serviciului Sanitar al armatei. In 1897 a fondat „Revista Sanitară Militară", iar apoi a înfiinţat Societatea Ştiinţifică a ofiţerilor Corpului Sanitar militar rom. La 1900 cu ocazia expoziţiei internaţionale din Paris, a primit medalia de aur din partea Acad. de Medicină din Paris şi alta din partea Republicei Franc. pentru studiul şi experimentele asupra rănilor produse de glonţul armei Manlicher Md. Rom. 6,5 mm. A lăsat bani pentru premiarea celei mai bune lucrări de chirurgie militară asupra „Ateromului Arterial".

Demosthenes, general atenian în războiul peloponesiac. A apărat portul Pylos din Mesenia împotriva Spartanilor (425 a. Chr.). Ducând ajutor flotei ateniene, care asedia Syracusa, D. a fost prins şi executat de Syracuscni.

Denar (dinar), cea mai veche monetă romană de argint, bătută întâia oară la 266 a. Chr. La început avea greutate de 4,55 gr., dar pe timpul lui Nero, a fost redusă la 3.90 gr. Valoarea unui dinar era cam de 2 lei antebelici.

Denaturare (chim.), se numeşte amestecarea în anumite proporţii a alcoolului etilic cu anumite substanţe, care îl fac impropriu pentru a putea fi redistilat şi curăţit, fără ca să-i altereze proprietăţile şi deci întrebuinţările sale industriale (v. alcool etilic).

Dendrite. Se numesc formele arborescente — imitaţii de muşchi, ferege — caracteristice unor metale şi minerale întâlnite în natură (v. Aur, argint).

Dendrophori, în mit. romană (şi romană-dacică) era D. Matris Deum Magnae, adică D.-i mamei mari a zeilor. Erau acele sărbători când cu mare solemnitate, se duceau la temple arbori simbolici (bradul simboliza pe Attis cel mort) în onoarea diferitelor divinităţi.

Dendrolite (min.), depunerile arborescente de pe suprafaţa unor roce (calcare, şisturi, etc.) formate din oxizi de fier şi mangan, precipitaţi în fază de hidrogeluri.

Denham Dixon, ofiţer englez (n. 1786 † 1828) şi explorator în Africa. A întovărăşit pe Dr. Odney şi Lt Clapperton în călătoria lor în Africa, străbătând Sahara dela Murzuk la L. Ciad. A fost primul European, care a ajuns la L. Ciad, Borun (Kuka) şi Nigerul de mijloc. A murit ca guvernator al Coloniei de Negri, Sierra Leone.

Denikin Anton (n. 1872), general rus, comandant de armată în războiul mondial. In 1918—20 în Caucaz a încercat fără rezultat acţiune contrarevoluţionară, refugiat trăieşte în Ungaria.

Denis Ernest, prof. şi istoric franc. (n. 1849 † 1921), autor al mai multor studii asupra popoarelor slave din Boemia (De Antonio Marini et de Bohemiae ratione politica; Huss et la guerre des Hussites; Fin de l'indépendence bohême)

și asupra Germaniei, sulevând ambițiile acestela.

Dennery, apoi d'Ennery, Adolphe Philippe zis—, dramaturg franc. (n.1811 † 1899). Unele drame au ajuns populare: la Grâce de Dieu, Marie Jeanne, Les deux Orphelines. A scris multe librete: Le Tribut de Zamora, Le Cid, etc. A întemeiat un muzeu (Musée D'Ennery), în care a depus colecțiile ce le-a făcut în extremul orient și pe care le-a dăruit statului francez.

Densitate, 1. absolută a unui corp este masa unității de volum din acel corp, sau raportul între masa și volumul său; 2. relativă, raportul între masa unui corp și masa apei distilate cu același volum, la temperatura de 4° C. Cele două D. se exprimă prin același număr cu deosebirea că D. absolută e o cantitate cu dimensiuni, pe când D. relativă n'are dimensiuni. In general D. corpurilor solide e mai mare, ca aceea a lichidelor. D. gazelor e mică și depinde de presiune și temperatură.

Densușianu Aron, scriitor rom. (n. 1837 † 1900). Fost ziarist și avocat la Făgăraș, apoi prof. de lit. latină la Univ. Iași. S'a ocupat cu studiul limbii, al istoriei lit. rom. și cu critica lit. (Din Vocalismul latin și român; Istoria limbii și literaturei române, Iași 1885; Cercetări literare; Aventuri literare; Originea cuvântului Vlah, etc.). A scris versuri slabe (Valea Vieții, Hore Otelite) și a dat o epopee neisbutită, „Negriada", având ca subiect întemeierea Principatelor rom. In *critica lit.* A. D. a avut o atitudine naționalistă și entuziastă, căutând potrivit acestei tendințe să supraprețuiască pe D. Bolintineanu, Andrei Mureșianu și V. Alecsandri, față de Eminescu. In „Revista critică literară" (1893—1897) a scris câteva studii interesante încă și astăzi.

Densușianu Elena, v. Pușcariu-Densușianu E.

Densușianu Nicolae (n. 1846 † 1911), avocat în Brașov (1872—77), trece la *București, membru corespondent al Acad.* Rom. (1880), arhivar la Acad. Rom. La început a publicat poezii și nuvele fără valoare literară. Are însă opere istorice prețioase.

D nsusianu Ovid, filolog și istoric literar, profesor de filologie romanică la universitatea din București. Membru al Academiei Rom. (n. 1873). A scris lit. sub pseud. **Ervin** (v. c.). Ca filolog, **O. D.** are neprețuitul merit de a fi dat cea dintâiu lucrare științifică de sinteză despre desvoltarea limbii rom., în a sa „Histoire de la langue roumaine" (Tome I, Paris 1901 și fascicola I din tom. II, 1914). Această operă, însemnată de altfel pentru întreaga filologie romanică și care așteaptă să fie întregită, a fost completată de alte studii ale lui D., ca: „Notes de lexicologie roumaine" (Paris, 1904), Din istoria amuțirii lui u final (1904), Folklorul cum trebuie înțeles (1910), Ein albanisches Suffix im Rumänischen (Halle, 1905), Graiul din țara Hațegului (1915), Graiul nostru, texte din *toate părțile locuite de Români* (cu I. A. Candrea și Th. Sperantia), Dicționarul etimologic al limbii rom., (elementele latine), cu I. A. Candrea, etc., etc. A publicat foarte însemnate studii în legătură cu viața păstorească și transhumanța la Rom., arătând originea păstorească a multor cuvinte, obiceiuri, datine, etc. și strânsa legătură dintre lit. rom. pop. și păstorit: Din istoria migrațiunilor păstorești (1907), Păstoritul la popoarele romanice, (1913), La vie pastorale chez les Roumains (Paris, 1914), Viața păstorească în poezia noastră populară (1922). A adus foarte prețioase servicii istoriei lit. rom. prin cursul ținut la Univ. din Buc., rămas multă vreme ca ms. litografiat la Acad. rom., dar utilizat de mulți cercetători. O parte din acest curs s'a publicat, târziu, în 2 vol., sub titlul de „Literatura română modernă" (apare a III ed. în 1930), rămânând, din nenorocire, nerevăzută și netipărită partea acestui curs privitoare la lit. veche, care cuprinde, totuși, nepreținute date despre cărțile poporane, cronicari, critica cronologici diverselor texte și tipărituri, etc., etc. O altă latură a activității lui O. D. este necontenită preocupare de ideea culturii romanice, pe care vrea s'o întărească la noi, precum și dorința de a face cunoscute directivele noui ale lit. contemporane universale. Această activitate și-a găsit o bogată afirmare, atât la cursuri, cât și în rev. „Viața nouă" (v. c.), pe care a condus-o 20 de ani (1905—1925). Aici, O. D. a dat o doctrină nouă ideologiei moderniste și a făcut cunoscut simbolismul francez, reacționând puternic împotriva Semănătorismului și poporanismului. Dotat cu o vastă cultură, bun cunoscător al multor limbi și literaturi, O. D. a putut aduce contribuții importante ca istoric literar, filolog și folklorist (în sensul larg al cuvântului). Fiind unul din cei mai distinși filologi contemporani, Academia îi dăduse redactarea vestitului Dicționar al limbii rom. (v. c.).

Ovid Densusianu

Denta (3047 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Deta. Of. P. local. G. locală.

Dentale (fon.), consonante produse pe *marginea incizivilor superiori.* Dacă or ganul, care articulează la dinți este buza inferioară, atunci consonanta produsă se chiamă o „labio-dentală", sau „dentilabială"; iar dacă consonanta se produce cu vârful limbii, atunci o numim „apicală-dentală" sau „interdentală". Dentalele sunt fricative și anume „f", „v" labiodentale și cele două sunete caracteristice ale limbii englezești, notate prin „th", una fonică și cealaltă afonă, apicale-dentale. Aceste două apicale-dentale există și în dialectul aromân. Fonemele „t", „d", etc., numite de obiceiu dentale, sunt de fapt „alveolare", (v. c.).

Dentistica (med.), v. Stomatologia.

Dentiție (med.), ieșirea dinților.

Denundațiune (lat. geol.) se numește acțiunea de distrugere (desgolire) prin dărâmare și spălare (ablațiune) a stratelor superficiale din scoarța pământului, din partea cursurilor de apă, — porțiunile din câmpiile nivelate rămase nedenudate ca resturi de ale fostului relief, numindu-se resturi de denudațiune (ex. Dealul Mitropolici din București).

Denunț[are]. 1. (dr.). Actul prin care justiția este informată despre infracțiuni ce au avut loc. Când chiar persoana lezată dă informațiile, **D.** se chiamă plângere. — 2. (dr. internațional). Actul prin care guvernul unui stat anunță pe cel al altui stat cu care încheiase o convenție (tratat) că nu le mai poate respecta, după ce vor expira.

Deochiu (med. pop.). Când se ivește la om sau vită o boală, fără a se ști care-i cauza, poporul crede că s'a produs prin d. El e cauzat de anumite persoane cu facultăți magice ale privirii lor. **D.** e cunoscut la mai toate popoarele (lat. fascinum, ital. jettatura, ung. igézés). Se tratează cu stingerea cărbunilor și descântec.

Depărățeanu Alexandru, poet rom., n. 1835 † 1865. Talentat, n'a ajuns însă la maturitatea artistică, decoarece a murit tânăr. Influențat puternic de lit. franc., atât în fondul cât și în forma poeziilor sale. Câteva poezii au inspirație filosofică. A scris: Doruri și Amoruri, poezii, Grigore Vodă, dramă în versuri, în 5 acte.

Departament. 1. numirea județelor în Franța. Un **D.** se împarte în arondismente, cantoane și comune. 2. Serviciile diferitelor ministere: ex.: departamentul justiției, cultelor, instrucției, etc.

Deplasament (marină), se numește volumul deplasat de un vas în apă. El se exprimă în tone de greutate (1000 kgr). Se deosebește de „tonaj" prin aceeia că tonajul măsoară capacitatea interioară dela punte în jos, iar deplasamentul este greutatea totală a vasului (sau a apei dislocate), v. Tonaj.

Depopularea unei regiuni sau a unei țări, adică micșorarea numărului de loc. poate veni din mai multe pricini: războiul, foametea, boalele contagioase (ciuma, holera), cataclisme (cutremure, erupțiuni vulcanice, care aduc **D.** fie prin moartea locuitorilor, fie prin emigrarea lor. Cea mai normală **D.** este prin emigrarea lentă și continuă, cum și prin micșorarea natalității. Dela noi în special din Transilvania, sunt emigrați în America, în număr mai mare în U. S. A. Natalitatea este în scădere la oamenii bogați, cari au ajuns într'un grad de civilizație destul de înaintată. Francezii sunt caracteristici. La noi, Românii din Banat au o natalitate mult scăzută (v. Emigrare, natalitate).

Deportare. Îndepărtarea din țară a unor criminali și delicvenți și transportarea lor în vreo colonie, unde au să și împlinească pedeapsa. **D.** exista la vechii Romani, cari o aplicau mai ales delicvenților politici. In zilele noastre se mai aplică în Franța, Portugalia, Anglia și Rusia. In Franța s'a introdus prin codul penal din 1810, iar în Anglia pe timpul

reginei Elisabeta. Osândiții francezi se „deportează" în Noua Caledonie și Guyanna, cei englezi în Australia, Rușii în Siberia, Portughezii în insulele Angola și Prinkipo. Dealtfel, în Franța se numește D. numai exilarea delicvenților politici, în opoziție, cu pedeapsa de acest fel a criminalilor ordinari, numită transportare. În timpul mai nou s'a introdus D. și în Statele-Unite pentru indivizii suspecți din punct de vedere politic, (d. cx.: comuniștii).

Depoziție (dr.). Mărturie depusă în fața judecății.

Depresiuni (geol.), scufundăturile mari din scoarța pământului umplute de apa mărilor și a oceanelor actuale.

Deprindere (psihol.), v. Habitudini, Invățări, procesul î.

De profundis (lat.: „din adâncuri"), începutul psalmului 130, care în biserica rom. cat. se cântă la înmormântări. Cântec funebru.

Deputații, numărul lor în întreagă țara, repartizați pe județe, aleși de toți cetățenii rom.-majori, înscriși în listele electorale, prin vot universal, egal, direct, obligator și secret și pe baza reprezentării minorității:

Județul	Nr. dep.	Județul	Nr. dep.
Alba	5	Mehedinți	7
Arad	9	Mureș	6
Argeș	6	Muscel	4
Bacău	6	Năsăud	3
Bălți	6	Neamțu	4
Bihor	9	Odorhei	4
Botoșani	5	Olt	4
Brăila	6	Orhei	6
Brașov	3	Prahova	8
Buzău	6	Putna	5
Cahul	4	Rămnicu-Sărat	4
Caliacra	4	Roman	4
Câmpulung	2	Romanați	6
Cernăuți	6	Rădăuți	4
Caraș	5	Sălaj	6
Cetatea Albă	7	Satu-Mare	6
Ciuc	3	Severin	6
Cluj	6	Sibiu	5
Constanța	5	Someș	5
Covurlui	7	Soroca	6
Dâmbovița	6	Storojinet	3
Dolj	10	Suceava	3
Dorohoi	4	Târnava-Mare	4
Durostor	4	Târnava-Mică	4
Făgăraș	3	Timiș-Torontal	10
Falciu	4	Tecuci	4
Falticeni	4	Teleorman	6
Gorj	5	Tighina	5
Hotin	5	Trei-Scaune	3
Hunedoara	9	Tulcea	4
Ialomița	6	Turda	4
Jași	8	Tutova	5
Ilfov	20	Vaslui	4
Ismail	4	Vâlcea	5
Lăpușna	8	Vlasca	6
Maramureș	4		
		Total	387

Derain André, pictor franc. (n. 1880). A lucrat la început sub influența impresioniștilor, iar mai târziu s'a apropiat tot mai mult de grupul expresioniștilor sau al simboliștilor, al căror șef e considerat Matisse. El pretinde, ca și simboliștii, că forma și coloarea nu trebuie să servească ca o expresie simbolică a ideii; a prezenta lucrările, înseamnă a proceda fără artă, a le evoca numai.

Derby, oraș din Anglia, capit. comit. Derbyshire. Este romanul Derventio. Oraș industrial: fabrici de mașini de tot felul, topitorii de fier, țesătorii de bumbac (pânzeturi) și în special este primul și cel mai important centru englez pentru industria mătăsei. Are 125.000 loc.

Derby Edward (n. 1865), om politic conservator englez, în 1918—22 ambasador la Paris, în 1922—24 ministru de războiu în guvernul Bonar Law.

Derby, alergări de cai, introduse în 1780 de englezul D. Se țin în orașul Epsom, participând exclusiv mânjii de trei ani. În zilele noastre se numesc D. și alergările de cai din alte țări.

Derême Tristan (pseudonimul lui Philippe Huc), poet franc. (n. 1889), care a jucat un rol foarte activ în grupul „fantezistilor" (v. Fantezism). În 1922 a fost ales în „Pléiade" ca succesor al lui Joachim Gasquet (v. Pléiade). E un poet elegiac. Opere mai însemnate: La Flûte fleurie, Le poème de la Pipe et de l'Escargot, Le Poème des Chimères etranglées, La Verdure Dorée, etc.

Derennes Charles, ziarist, poet, nuvelist și romancier franc., n. 1882. Premiat la 15 ani, la jocurile florale și de Acad. franc., la 20 de ani. Scrie mult și cu facilitate, cu dispoziție fericită, cu humor de gascon și sensibilitatea aleasă. Perséphone, poezii în notă tradițională. Alte vol. de poeme: 1. l'Enivrente Angoisse, La Fontaine-Jouvence. 2. Romane: Le Peuple du pole, Nique et ses cousines, Les Enfants sages, La petite faunesse, Le Renard bleu, etc., etc. 3. Nuvele: Cassinou va-t-en guerre, Le Pèlerin de Gascogne, etc. 4. Lucrări poetico-naturaliste: Vie de Grillon, la Chauve-Souris, etc.

Derivare (derivațiune). 1. In gram. formarea unui cuvânt (derivat) dintr'altul (primitiv). Derivat nominal este cuvântul rezultat prin D. dintr'un substantiv. Derivat verbal, cel derivat dintr'un verb. D. se face prin: prefixe = adăugare de elemente nouă la începutul cuvântului vechiu, prin sufixe, adăugându-se părțiale nouă în urma primitivului, prin reduplicare (încet-încet) și prin formarea imediată a cuvântului nou din tulpina celui vechiu (v. Formarea cuvintelor). D. este un mijloc foarte bun de îmbogățire a limbii.

Derivație. 1. (milit.) In artilerie, se numește abaterea proiectului din planul de tragere, din cauza mișcării de rotație, datorită ghinturilor și sub influența rezistenței aerului. 2. In marină: Abaterea unei torpile dela direcția sa de tragere. D. este datorită atât mișcării vasului, cât și rezistențelor în timpul parcursului de curent.

Derm, partea dinlăuntru a pielei (v. c.).

Dermatită (med.), inflamația pielii (v. Piele).

Dermatol (chim.), substanța antiseptică cu bază de bismut și cu acid galic, în pulbere de coloare galbenă și fără miros, întrebuințată în medicină (chirurgie) în locul iodoformului.

Dermatologia, ramura medicinei care se ocupă cu boalele de piele.

Dermatoză, termin medical pentru ori ce fel de boală de piele.

Dermatozoare (zool.), termin generic pentru animale parazite, care trăiesc pe sau în pielea altor animale.

Dernburg Bernhard (n. 1865), om politic german, director de bancă, secretar de stat al coloniilor, propagandist german în Statele-Unite în 1914, ministru de finanțe în 1919, și deputat dela 1920.

Déroulède Paul, poet și om politic franc. (n. 1846 † 1914). In ultimul timp partizan al revanșei contra Germanici: fost președinte al ligei patriotice și șef al partidului naționalist. A scris: les Chants du Soldat și câteva piese de teatru.

Dersca (2601 loc.), com rur. din jud. Dorohoi, pl. Berhometele. P. U. Mihăileni, G. Dorohoi la 16 km.

Derută (franc. déroute), înfrângere, fugă. In înțelesul economiei politice înseamnă prăbușirea situației economice, faliment complect.

Dervișl, nume dat Musulmanilor, cari, sub conducerea lui Mohamed Ahmed și Abdul Ahi-el-Taachi, au cucerit Sudanul egiptean între 1881—1885. Aici întemeiază un stat efemer, distrus de Anglo-Egipteni pe la anul 1896.

Dervișpașa Ibrahim, general turc (n. 1817 † 1896). In 1854 a fost comisar în Principatele dunărene; în 1875 guvernator în Bosnia; în 1876 ministru de războiu; în 1880—81 a înăbușit revoluția albaneză; iar în 1882 comisar în Egipt.

Derțavin (cit. Derjavin) Gabriel Romanovici, poet rus, considerat ca unul din cei mai mari poeți ruși din secol. XVIII, (n. 1743 † 1816), s'a dovedit însă a fi un diletant, intrat în grațiile Caterinei a II, pe care o cântă în poemul „Felica". Și-a scris în 1859 Memoriile, prea sincere, iar la 60 de ani a scris teatru. Poet ocazional, opera lui are părți strălucite și lipsuri, oglindind epoca lit. a Caterinei a II, în laudă și satiră. D. a avut mulți imitatori, aproape toți uitați azi: Kostrov, Petrov, ș. a. Alte opere lirice: Luarea Ismailului, Odă lui Dzeu, Viziunea, etc.

Desagregare (lat.), desfacere, măcinare, sfărâmițare.

Desalleurs, Marchiz, în 1709 ambasador al Franței în Constantinopol. Trecând prin Moldova, a cunoscut pe domnitorul Nicolae Mavrocordat și a intervenit pentru împăcarea domnitorului cu Carol al XII, regele Suediei, care era la Bender, după înfrângerea dela Pultava, precum și cu comandantul Leșilor din Moldova, Kioviec.

Desarmare (milit.). 1. Acțiunea de înfrângere și suprimare a forțelor militare adverse prin războiu; 2. Desamare generală sau limitarea armamentului, formează obiectul principal în problema păcii, ca dispoziție politică în constituirea Societății Națiunilor, pentru rezolvirea pacinică a conflictelor între state (v. Liga sau Societatea Națiunilor).

Desasimilație (fisiol.), proces contrar asimilației: descompunerea protoplasmei; pe D. se bazează desvoltarea energiei vitale. Produsele D. sunt: bioxidul de carbon, urea, etc.

Desavuare (franc.), atitudine prin care desminți cineace a spus altul.

Desbordes (cit. Debord), M-me Marceline, D. dame Valmore, poetă franc. (n. 1785 † 1859). A scris poezii elegiace: „Elégies" și „Romances" și câteva romane pentru tinerime. A fost foarte apreciată în epoca romantică, dar cele mai frumoase poezii ale sale sunt dintr'o culegere postumă. A mai scris o foarte interesantă „Correspondance".

Descalificare, excludere din societatea oamenilor cinstiți, declararea cuiva ca neapt pentru satisfacția cavalerească.

Descântec (lit. poporană), versuri spuse cu prilejul unor medicamentări de către babele (doftoroaie) ori de către altă persoană mai în vârstă. Pop. crede că actul descântări (desfacerii de vrajă, la origine) însoțit de versurile din D. are putere vindecătoare (magică la origine). Credința pop. este că D.-ul nu trebuie spus altuia, căci atunci cel care descântă își pierde puterea de vindecare; deaceea culegătorii folkloriști întâmpină, la strângerea lor, mari greutți.

Descărcare electrică, cele două electricități, — pozitivă și negativă — se pot neutraliza, producând diferite fenomene, de exemplu: scântei, ete.

Descartes René, filosof franc. (n. 1596 † 1650). A înfăptuit cu un mare succes în Franța reinoirea filosofiei în sec. al XVII, fiind totodată un strălucit fizician și matematccian, „părinte al filos. moderne", un mare raționalist și întemeietor dualismului metafizic. Pentru D. filosofia se poate duce la stăpânirea naturii. Ea este un arbore, ale cărui rădăcină le alcătuiește metafizica, trunchiul ei îl formează fizica, iar ramurile, toate celelalte științe: mecanica, medicina, morala, toate discipline raționale, care nu pot fi studiate izolat, ci strâns-solidar. Metoda filos. lui D. este îndoiala. În celebrul „Discours de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences", etc. el stabilește principiile metodei sale filos. și criteriul adevărului, care e după dânsul, evidența. Înlăturând orice cunoștință anterioară ca nefondată, D. se îndoiește de orice idei și date (îndoiala metodică) ajungnâc să stabilească primul adevăr nemdoielnic: pentru a te îndoi trebuie să existi (ca ființă gânditoare): „Cogito ergo sum" (v. c.). Cea dintâiu realitate sigură este deci conștiința, întrevăzute prin gândire. În același fel, D. găsind în mintea lui ideea de *Dzeu perfect, crede că nu o* poate avea nici de la el însuși, nici din lumea exterioară, ci dela Dzeu însuși. Deci Dzeu există. (Să se observe cercul vițios!) Trecând la analiza lumii fizice spune că toată natura corporală este un mecanism complex, a cărui măreție rezidă în regularitatea absolută și constanța funcționării fenomenelor naturale. Materia este ceeace perzistă în spațiu. Explicarea cea mai adevărată a fenomenelor naturii este acea prin legăturile cauzale materiale. Chiar existența organică trebuie concepută pur mecanic pentrucă numai mecanismul dă o explicare rațională adevărată. Animalele sunt niște automate, simple mecanisme. Și principiul forței este exclus din explicațiile științifice: știința nouă se va întreba de condițiile și raporturile matematice dintre fenomene. Nu există forțe, nici substanță, de cât cantitatea spațială în figură și mișcare. Reducând fenomenul natural la cel fizic, pe cel fizic la cel mecanic, D. vrea să-l reducă și pe cel mecanic la raporturi matematice: materia și spațiul trebuie să fie identice. Mișcările mecanice sunt simple modalități ale existenței continuului spațial. Corpurile și organismele sunt numai „moduri" ale spațiului (res extensa); iar stările sufletești modificări ale sufletului (anima res cogitans). Sufletul și corpul sunt însă complect deosebite unul de altul. Ele se întâlnesc într'un organ nepereche din creer: glanda pineală. (Dualism v. c.). Calitățile sensibile sunt subiective. Legăturile corpului cu sufletul sunt mijlocite de „spiritele animale" (spiritus animalis). Pasiunile întunecă rațiunea și ele trebuiesc stăpânite de voința națională. Matematician genial, a pus bazele geometriei analitice, a dat o metodă pentru rezolvarea ecuațiilor de gr. 4, a introdus exponențiii. În fizică a formulat legea refracției numită legea lui D. — Snellius, a dat explicarea curcubeului prin refracția și reflexia luminei în picurii de ploaie, fenomenul fiind împreunat cu descompunerea luminei.

Descaves Lucien, romancier și scriitor dramatic franc. (n. 1861). A scris romane: Sous-off's, subiect din viața decăzută a militarilor, La Colonne, cu subiect intoric-social. Piese de teatru interesante: „La Clairière" și „Oisseaux de passage" (este și în roman), cu Maurice Donnay, apoi „l'Attentat" cu Capus. Este membru al academici Goncourt și face parte dintre naturaliști (v. Donnay Maurice).

Descendența (biol.). Teoria descendenței sau T. transformismului se opune teoriei creațiunii susținută de Cuvier și Agassiz, prin care ei voiau să demonstreze că speciile sunt create de o putere supranaturală și cu un anumit scop, iar cauza dispariției acelor specii s'ar datori unui cataclism, ca pe urmă din nou să fie create alte specii. T. D. a fost susținută de Lamarck și Goethe, iar în 1859 Darwin în urma lucrărilor sale o complectă și dădu o desvoltare cât se poate de mare acestei teorii. Darwin a arătat cum se pot modifica speciile și pentru ce se produc aceste modificări. Teoria Transformării speciilor se cunoaște sub numele de Darwinism. Iată cum se obțin specii noi, spre exemplu, de oi cu lână fină: *alegem dintre toate oile numai pe acele* cari au cea mai fină lână și le lăsăm să se înmulțească între ele; după mai multe generații vom avea o rasă de oi cu lâna *mult mai fină decât a* strămoșilor lor. Elementele cari contribuie la formarea speciilor nouă se pot reduce la două: 1. Ereditatea, prin care ființele își transmit caracterele lor *dintr'o* generație în alta. 2. Adaptațiunea strâns legată cu nutriținea. Acestea fiind făcute de om cu un scop anumit se numesc selecțiunea artificială. În natură se face o selecțiune naturală, a cărei cheie după Darwin este lupta pentru trai. În natură se nasc ființe în număr mai mare decât mijloacele de existență; din această cauză se naște între ele lupta pentru trai, din care ies învingătoare numai cele mai puternice și mai bine organizate, pe când cele slabe dispar. La fiecare generație aceasta luptă le selecționează pe cele mai tari, astfel că după un timp îndelungat și fără nici un scop, se face o selecțiune numită naturală.

Descentralizare, contrarul: centralizare. În viața practică e principiul întrebuințat în cele mai deosebite domenii (De ex.: în legislație, comerț, etc.); e o chestiune de discutat în administrație, unde e în legătură cu autonomia. D. înseamnă că autoritățile locale își aranjează treburile independent de puterea centrală. Democrația engleză a soluționat mai bine D. administrativă, fără a slăbi puterea statului. Franța reprezintă administrația centralistă, adoptată și de Romănia, unde acum se studiază întroducerea sistemului de administrație D.

Deschamps, Emile Deschamps de Saint-Amand, zis Emile, poet franc. (n. 1791 † 1871); unul dintre primii reprezentanți ai romantismului. A fundat împreună cu V. Hugo „La Muse française" și a tradus pe Shakespeare. Opera lui servește pentru studiul moravurilor și istoriei politice: Le june moraliste du XIX-e siècle.

Deschamps Eustache, poet franc. (n. 1338 † la începutul sec. al XV). A scris balade, contra Englezilor. Celebră și puternică satiră contra femeilor este: Mirouer du mirage.

Deschanel Emile, literat, critic și profesor la Collège de France, (n. 1819 † 1904); a scris: Études sur Aristophane, Romantisme des classiques, etc.

Deschanel Paul Eugène Louis însemnat bărbat politic franc. (n. 1855 † 1922). De mai multe ori președinte al camerii iar la 1920 președinte al Republicii. Orator distins, membru al Academiei. Din cauză de *boală* nu putu ține mult timp puterea. În 1889 a fost ales membru al Academiei franc.

Descvamare, scămoșare; căderea părții superficiale, uscate, a pielii, în multe boale ale pielii (ex. eczemă) și după boale infecțioase (scarlatină), pojar).

Deseine Louis Pierre, sculptor și scriitor franc. (n. 1749 † 1822). S'a remarcat prin statui executate pentru Camera deputaților.

Desemn, reprezentarea obiectelor, figurilor, a peisajelor cu creionul, penița sau pensula. D.-ul reprezintă numai liniile și conturele. Se disting următoarele: D. în linii, care nu dă decât liniamentele unei figuri, fără să releve umbra sau lumina; D. umbrit, în care se dau umbrele și efectele de lumină; D. după natură, care are un model viu sau un peisaj real; D. linear, un D. tehnic, care reproduce ornamente, obiecte, mașini industriale, etc.; D. geometric, care reproduce proporțiile geometrice ale obiectelor; D. sau crochiu, acel care dă dimensiunile exacte a tuturor părților modelului, întrebuințat de cei cari fabrică obiecte; D. arhitectonic (sau de arhitectură), reprezintă planul unei clădiri, etc.

Desfontaines l'abbé Pierre-François Guyot, critic franc. (n. 1685 † 1745); cunoscut prin certurile sale cu Voltaire.

Desgenettes (cit. dejenet) Nicolas-René Doufriche, baron —, (n. 1762 † 1837). În timpul epocii Napoleoniene a fost medicul șef al armatelor de Italia, și de Egipt. Membru al Academiei de științe din Paris. Cunoscut prin gestul său eroic de a se înocula cu virusul ciumei numai în scopul de a ridica moralul trupelor bântuite de această boală.

Desghinge (4355 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Cantemir. Perc. P. U. Comrat și G. Schinoasa la 30 km.

Deshayes Gérard Paul (n. 1795 † 1875), prof. la Paris, zoolog și paleontolog. A scris: „Traité elementaire de conchybiologie", „Description des coquillages fossiles des environs de Paris", „Description des animaux sans vertèbres, découvèrtes dans le bassin de Paris".

Deshoulières M-me Antoinette du Ligier de la Garde, poetă franc. (n. 1863 † 1694), supranumită de contemporani: „la dixième Muse". A scris egloge, idile, madrigaluri, cam afectate și monotone. Făcea parte din Hotel de Rambouillet (v. c.).

Desiatina, măsură rusească de supraf. 1. D. = 1,09250 Ha. Se mai întrebuințează în Basarabia.

Desinfecție, metodă de igienă generală care are de scop să distrugă agenții patogeni ori unde se găsesc ei (spută, materii fecale, urină, scvame, insecte, paraziți, în pat, în tapete, rufăria bolnavilor, mobilier, etc.). Se face sau cu vapori sau cu lichide desinfectante (sublimat, formalină).

Desjardins Ernest, istoric și epigrafist franc. (n. 1820 † 1886). A fost prof. de arheologie la Collège de France (1811). Academia română l-a ales membru onorar. A scris multe opere dintre care mai însemnate sunt: Géographie historique et administrative de la Gaule romaine (1876—85); La table de Peutinger (1869); Les Juifs de Moldavie (1867); Desiderata du Corpus inscriptionum latinarum de l'Académie de Berlin (1875), etc.

Desjardins Louis, gravor franc. (n. 1814 † 1894), cunoscut mai ales prin importanta descoperire a cromofotografiei.

Desmarets de Saint-Sorlin Jean (cit. Demaré), poet franc. (n. 1596 † 1676). A scris Comedia „Visionnaires", apoi „Clovis", poeme epice, etc. A deschis cearta între scriitorii clasici și moderni.

Desminul (min.), v. Zeolite.

Desnoiresterres Gustave le Brisoys literat și critic franc. (n. 1817 † 1892). A scris un studiu foarte bun asupra lui „Voltaire et la société française au XVIII-e siècle".

Desnoyers Auguste-Gaspard-Louis Boucher, baron, gravor franc. (n. 1779 † 1857). A fost ales membru al Institutului (Acad. franc.). Lucrările sale sunt în bună parte după Raphael, fiind un sincer interpret al operelor acestuia.

Desoxidare (chim.) sau reducere (v. c.).

Despaze Joseph, poet franc. (n. 1769 † 1814). A scris cu mult succes satire în care atacă pe oamenii revoluției franc. dela 1789.

Despot Ioan II. Vasilic. 1. Domn în Moldova (1561—63). De origine grec din insulele Arhipelagului, petrecuse înainte pela curțile germane, unde se dădea drept urmaș al Despoților din Paros și Samos. În Moldova, unde a stat câtva timp, se da fiu al unui boier tăiat la Hârlău și rudă a Doamnei lui Lăpușneanu. Deși învins de acesta, printr'o șiretenie i-a luat locul. Ca domn a luat titlul de Ioan Voevod și s'a înconjurat cu streini. Fiind protestant, a clădit o școală și o biserică protestantă la Cotnari. Se lăuda că va ocupa Țara Rom. și va strânge pe toți Românii laolaltă. Boierii, în fața cărora a rămas tot timpul un strein, s'au răsculat, alegând domn pe Tomșa Hatmanul, Despot încunjurat în Suceava nu s'a putut ține mult timp, a ieșit în tabăra răsculaților, încercând să-i potolească, însă a fost ucis pe loc de Tomșa. 2. D. Vodă, doamnă romantică a lui Alecsandri, inspirată din viața lui D.

Despoto-Dagh, masiv muntos format din granit și roci vulcanice din peninsula Balcanică. Vechiul Rodope. Vârful cel mai înalt e Massala (3109 m.).

Desprès Suzanne, artistă franceză de teatru (n. 1875), care s'a distins mai ales prin interpretarea de piese moderne. A făcut turneu în Europa.

Dessau, oraș din Germania, capit. fostului ducat Anhalt. Metalurgie, țesătorii. Are 75.000 loc. Fostul palat ducal conține: o frumoasă galerie de tablouri, o bibliotecă și arhive interesante.

Dessiderio da Settignano, sculptor ital. (n. 1428 † 1464), elevul lui Donatello. Opera sa mai de seamă: Mausoleul lui Carlo Marsuppini.

Dessoir Max, filos, estetician și psihol. germ. (n. 1867). A scris o foarte bună „Geschichte der neueren deutschen Psychologie, „Abriss einer Geschichte der Psychologie", „Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft" și „Vom Jenseits der Seele", în care tratează despre metapsihie și ocultism în legătură cu noua mișcare teosofică germană; a redactat importantul „Lehrbuch der Philosophie" (2 vol.).

Destindere (fon.), v. Metastază

Destutt de Tracy, Antoine Louis Claude, filos. franc. (n. 1754 † 1836). Partizan al Sensualismului. A scris „Eléments d'idéologie". În sist. său studiază istoricul mijloacelor noastre de cunoaștere: ideologia, gramatica și logica; apoi economia morală și politică (aplicarea voinții); fizica, geometria și calculul (studiul lumii externe). Influențat de Cabanis.

Deta (3854 loc.), com. rur. ud. Timiș-Torontal, reșed. pl. Deta. Judec. de Oc. Of. P. local G. locală.

Detaille Edouard, pictor franc. (n. 1848 † 1912), membru al Academiei de belearte în 1892. Numeroasele sale tablouri, din cari remarcăm: „Salut aux blessés", „la Defense de Champigny" au o execuție precisă, elegantă și calmă. S'a distins în deosebi prin subiecte militare (din războiul din 1870—71), de aici și numele de pictor militar.

Detector, în radiotehnică orice aparat în stare să ne indice prezența unei unde electrice. Cel mai vechiu detector este coherorul lui Branly, constătător din pilituri metalice așezate într'un tub de sticlă și a căror rezistență variază când ajung la ele undele electrice. Cel mai simplu este **D.** cu cristal întrebuințat în telegrafia și telefonia fără fir. Cele mai răspândite și mai bune **D.** sunt tuburile electronice.

Detențiunea (cod. penal, art. 20—21), este o pedeapsă care constă din închisoarea la una din mănăstirile sau închisorile determinate prin regulamente speciale. Osândiții la **D.** nu poartă costumul deținuților, își pot procura singuri hrana și duc un regim mai liber, ne fiind supuși la nici un fel de muncă.

Determinant, Se numește **D.** un simbol format din n^2 elemente aranjate după n linii și n coloane. Valoarea **D.** se obține efectuând după o anumită lege înmulțiri și dunări asupra acestor n^2 elemente. Teoria **D.** își găsește principala aplicație în rezolvarea sistemelor de ecvații lineare. În ordinea istorică **D.** a fost găsiți de Leibniz (1693) și apoi redescoperit pe o cale independentă de Cramer (1750).

Determinante (biol.), după Weismann unitățile ereditare hipotetice aflătoare în plasma germinativă, care hotăresc formarea diferitelor părți ale corpului.

Determinare. 1. (psihol.). Hotărîre voluntară, deciziune. Trecerea dela intenție la fapte. — 2. (filos.). Cauzare, producerea unui efect.

Determinism. 1. Este doctrina care explică fenomenele prin singurul principiu al cauzalității. 2. Hotărîrea de mai înainte a întâmplărilor de către o putere exterioară și superioară voinții, care nu se poate opune nici într'un fel producerii lor. Complexul condițiilor ce produc un fenomen oarecare. Concepția care admite că voința omenească nu este liberă ci e („determinată") imboldită de cauze, motive și mobiluri interne (conștiința) și externe (societatea, mediul, educația, etc.). Opus: Indeterminism.

Detritice (geol.) sau clastice, grupă de roce sedimentare provenite din fărâmițarea (desagregarea) rocelor eruptive, a șisturilor cristaline și a tuturor rocelor preexistente sedimentării lor din aer sau din apă. După mărimea bobului mineral se clasifică în psefite = pietrișuri, psammite = nisipuri și pelite = mâluri sau argile. La această grupă aparțin și tufurile sau cenușile vulcanice.

Detroit, oraș din U. S. A. (Michigan), port pe râul Detroit, care unește lacul Erie cu Saint-Clair; 1.336.000 loc. Comerț foarte activ. Centrul industriei automobilelor, în special marea fabrică Ford. Industrie metalurgică foarte desvoltată și activă. La **D.** este una din cele mai mari colonii românești.

Detunata, stânci de basalt din munții Apuseni, com. Bucium-Șasa. **D.** goală la N., cu coastă repede și goală spre V. constitue o raritate. Alcătuită din piramide de bazalt, așezate una lângă alta

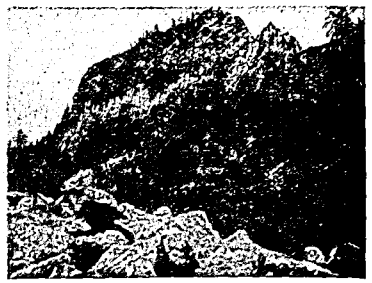

de coloare sură și înalte de 100 m. Altit. 1182 m. Având o priveliște frumoasă, atrage mulți excursioniști. La poalele ei, spre S. V. între brazi este un depozit natural de ghiață și vara.

Deucher Adolphe, mare bărbat de stat elvețian (n. 1831 † 1912). În mai multe rânduri președinte al Confederației (1886, 1897, 1903 și 1909).

Deukalion, în mit. greacă fiul lui Prometheus, tatăl lui Hellen, strămoșul Elinilor, bărbatul Pyrrhei, singurul care a scăpat, împreună cu soția, din Potop, cu ajutorul unei bărci, pe care și-a construit-o după sfatul tatălui său. Rămași singuri pe pământ, din ordinul zeilor, au aruncat în urma lor pietre: din cele aruncate de D. s'au născut bărbați, iar din cele de Pyrrha femei, deci ei sunt strămoșii omenirii.

Deus ex machina, zeul ieșit din mașină pe scenele teatrelor greco-romane. În zilele noastre omul ori evenimentul neașteptat, care dă soluția favorabilă neașteptată unei chestii încurcate.

Deus Nogueira Ramos Joano de —, poet liric portughez (n. 1830 † 1897). Este apreciat pentru inspirația sinceră populară a versurilor sale

Deussen Paul, filos. german, fost prof la Kiel, n. 1845 † 1919, aderent al lui Schopenhauer. În celebra și folositoarea scriere „Elemente der Metaphysik" încearcă o sinteză între concepția lui Schopenhauer, filos. indică a Vedantelor, Kantianism și Creștinism. E cel mai bun cunoscător al filos. indice și un strălucit istoric al filos., care, contra părerii lui Ed. Zeller, susține că filos. nu începe cu Hellenii, ci la popoarele asiatice: „Allgemeine Geschichte der Philosophie" (6 vol.).

Deuterocanonice, cărțile, pe care în sec. I a. Chr. Evreii le-au eliminat din Biblia lor și anume: Baruch, Tovie, Judith, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirach, unele părți din cărțile lui Daniile și Ester. Nici protestanții nu recunosc canonicitatea acestor cărți. Catolicii și ortodoxii însă le recunosc, admițând că sunt la fel inspirate ca și cele protocanonice (v. c.).

Deutoplasma (biol.) sau Metaplasma, părțile constitutive inactive ale multor celule (pigmenți, amidon, grăsime); în contrast cu protoplasma activă.

Deutsche Allgemeine Zeitung, organul semi-oficial al ministerului de externe german. Până la 1918 se numia: Norddeutsche A. Z.

Deutsche Medizinische Wochenschrift. Mare revistă germană de medicină generală, înființată de Paul Börner în 1874. Apare săptămânal în Leipzig.

Deutschland über alles (Germania peste tot), cântec popular germ. scris de Hoffmann von Fallersleben (1841) cu melodia de Hayden (ca cea din imnul național austriac). Simbolizează tendința Germanici de a stăpâni tot pământul.

Deutsch-Oesterreich, numirea oficială a republ. Austria între anii 1918 și 1922.

Deutsch-Ost-Afrika (Africa orientală germană), fosta colonie germană Deutsch-Ostafrika, ce se întinde dela Oceanul Indian până la marile lacuri: Tanganyika și Victoria și mărginindu-se la N. cu Africa Orientală Engleză, la V. cu Congo Belgian și Rhodesia de N., iar la S. cu Africa Orientală Portugheză. Cu o populație de 7½ milioane loc. pe o supraf. de 995000 kmp. A fost organizată de Societatea Germană a **Afr. O. G.** între 1884 și 1885 și care a stăpânit-o până la 1891, când a trecut în stăpânirea directă a Imperiului German. A progresat continuu până în 1914, când a început războiul mondial. Pe teritoriul său s'au dat lupte și a fost cucerită de trupe engleze, belgiene și portugheze. **A. O. G.** a fost trecută cu mandat Englezilor, cari, la rândul lor, au cedat Belgienilor teritoriile Ruanda și Urundi. Restul a format colonia engleză „Tertoriul Tanganyika" (v. c.).

Deutsche Politische Hefte, revista politică, înființată în 1921 în Sibiu de Rudolf Brandsch. Apare odată pe lună, în 1928 și-a încetat apariția. Se ocupă îndeosebi cu politica minoritară din România, având colaboratori publiciști sași și germani din Germania.

Deutsch Südvest Africa, v. Sudvestul African.

Deva, oraș, capit. jud. Hunedoara. Așezat pe malul st. al Mureșului. Așezat într'o regiune, în care romanitatea a fost mai intensă, are un muzeu cu multe

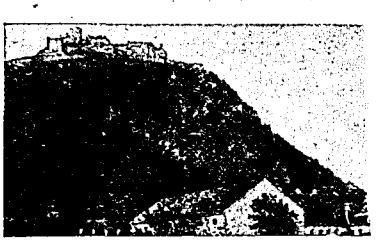

Cetatea Deva

amintiri: statui, amulete, altare votive, morminte, etc. Apr. 12000 loc. Liceu, tribunal, școală normală. Din evul mediu au rămas: cetatea, azi în ruină și biserica reformată, construită pe vremea Huniadeștilor.

De Valera Eamon (n. 1883), șeful mișcării pentru libertatea Irlandezilor. In 1917 l-au ales președintele republicii, dar guvernul englez n'a voit să recunoască constituția irlandeză, în 1920 s'a opus cu armata contra armatei engleze, dar după câteva luni a fost prins. In 1924 a fost amnestiat.

Devaluație, reducerea valorii nominale a unei monete. Era foarte deasă în evul mediu. **D.** mai importante sunt: America nordică Statele-Unite, după 1776, un miliard franci hârtie monetă; în Franța, în revoluție cu asignatele, Austria în 1811, 1816, Ungaria la 1848—9 bancnotele lui Kossuth.

Deverla Achille, desemnator și gravor franc. (n. 1800 † 1857), elev al uli Girodet și reprezentant al școalei romantice, a executat frumoase și interesante vitraiuri, acvarele și desemne (Nașterea lui Henric al IV, etc.).

Deveselu (2377 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Blahnița. Formată din satele: Chilia, Deveselu. Primăria la Deveselu. P. U. Vânju-Mare. G. Palota-Mare 29 km.

Deviza, cambiu, de obiceiu, cu scadență scurtă, tras asupra pieților străine, se notează și se caută la burse.

Devoluțiune, Războiul de —. (La guerre de dévolution), purtat la moartea lui Philippe IV reg. al Spaniei, de Ludovic al XIV, care pretindea Țările de jos în numele soției sale Maria Thereza (1667—1668). L. pătrunde în Flandra, fără să aștepte negocieri cu succesorul Carol al II. Campania a fost încununată repede de succes. Olanda, speriată, încheie cu Suedia și Anglia Tripla Alianță. Prin pacea dela Aix-le-Chapelle (Aachen) Franța primește Flandra. S'a numit R. de devoluțiune, fiindcă a fost purtat pentru validarea dreptului de moștenire cu preferință ficelor din prima căsătorie și nu fiilor dintr'a doua.

Devonian (geol.) este perioada a treia din era primară sau paleozoică, dintre silurian și carbonifer, formațiunile cărei (calcare, gresii roșcate, conglomerate, marne și șisturi filitoase) au fost studiate mai bine în Anglia, în Devonshire, dela care îi derivă numirea. Formațiunile devoniene apar încă în masivul renan, în Ardeni, și Europa centrală, în Bretagne, Platoul central, Harz, Bohemia, Polonia, Asia centrală și în Siberia, iar în România: în Bucovina, Dobrogea și în Mții Poiana Rusca din Transilvania. Viața animală din D. este reprezentată prin Corali, Crinoidee, Brachiopode, Nautil, Amonoidee, Trilobiți, prin Pești placodermi și prin apariția peștilor Dipnoi, iar viața vegetală prin Criptogame (Briofite, Pteridofite). La începutul acestei perioade s'au format Mții Calodeniei (v. Munți).

Dewar James (n. 1842 † 1923), chimist și fizician englez. S'a ocupat cu fenomene electrice și cu lichefiarea gazelor. A inventat vasul, numit vasul lui D., cu pereți dubli, argintați pe dinăuntru și cu un vid foarte înaintat între ei, pentru păstrarea gazelor lichefiate. După principiul vasului D. s'a construit vasul termos pentru păstrarea temperaturii lichidului din acel vas.

De Wett Christian Robert (n. 1854 † 1922), celebru general boer (cit. bur). In războiul Boerilor (cit. Burilor) cu Englezii, el a ținut piept cu succes generalului englez Roberts și a încheiat pacea din 1902. In 1914 s'a răsculat din nou împotriva Englezilor; aceștia l-au prins și l-au condamnat la 6 ani închisoare, de care mai târziu a fost grațiat.

Dewey John, filosof american contemporan, discipol al pragmatismului lui W. Jame (v. P. și J.), profesor la New-York. S'a ocupat cu studiile de psihol. pedagog. și logică. Scrieri: cu J. H. Tutts, Ethics, How we Think, Studies in Logical Theory.

Dexteritate, Adresă (psihol.) este o perfecționare a fenomenelor motorii, care traduce o desvoltare kinestesică. (Această desvoltare k. depinde de 2 factori: ereditatea și mediul.) v. Achiziție.

Dextrina (chim.), este o substanță solidă care se prepară din amidon, prin încălzire la 170—200°, sau prin acțiunea acizilor minerali — azotic și sulfuric — respectiv prin acțiunea diastazei vegetale. Se dizolvă în apă formând o soluțiune cleioasă numită ciriș. Din **D.** se prepară gomelina, leiocomul, întrebuințate în locul gumei arabice.

Dezertare (milit.). Se numește părăsirea fără voie a corpului sau detașamentului său, de către orice militar, în timpul executării serviciului sub arme.

Dezertor (milit.), se numește orice militar care își părăsește fără voie corpul sau detașamentul din care face parte (v. dezertare).

Diabazul (petrograf) rocă granitică de coloare întunecată-verzue cu varietăți porfirice, formată din granule minerale de feldspați plagioclași și de augită, având un coeficient de rezistență de 2000 până la 2600 kg/cm². In țară se găsește în Munții Apuseni sub forma unei zone marginale, începând din valea Arieșului până în regiunea Soborșinului, în Munții Gorjului și în Dobrogea. Se întrebuințează la pavaje și terasamente.

Diabet, boală de nutriție caracterizată prin glicosurie (prezență de zahăr în urină), polyfagie (foame bolnăvicioasă) și polydypsie (consumare de mult lichid); la aceste simptome comune tuturor formelor de diabet se mai adaugă și simptome variabile ale pielii, oculare și nervoase. Urina poate ajunge la cantități de 10—12 litri, cu un conținut de zahăr până la 10%. Se tratează cu dietă (alimentație săracă în hidrocarbonați) și injecții de insulină.

Diac, în vechime scriitor de cancelarie, apoi, școlar, student, iar azi în unele regiuni ale Ardealului: cântăreț de biserică, cantor.

Diacon (gr. servitor), ultimul grad ierarhic de instituțiune divină. Pe timpul apostolilor D-ii aveau datoria să îngrijească de cei săraci, să predice și să boteze. Cu timpul li s'au înmulțit atribuțiunile, devenind colaboratori ai preoților chiar și la sf. liturghie. Cel dintâi diacon a fost Sf. Ștefan, pe care Evreii l-au ucis cu pietre (v. c.).

Diaconovici-Loga Constantin, scriitor rom. de origine din Banat, profesor la Arad (n. 1770 † 1850). A luptat pentru desfacerea bisericii rom. ort. de sub ierarhia sârbească. A scris: „Ortografia sau dreapta scriere", Buda (1818), „Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor" (ibid. 1822) ș. a. scrieri cu cuprins bisericesc. Gramatica sa e însemnată pentru că încearcă stabilirea terminologiei gramaticale, dar ajunge la cuvinte prea bizare [vocale: „sunătoare", „năsoase", consonante: „nesunătoare", „buzoase", „dințoase", „gâtoase"... etc.]. Propune formarea de cuvinte nouă, plecând dela teme latine; încercări care au căzut, din cauză că erau artificiale și îndrăznețe; dar care arată aceeași străduanie lăudabilă și cu valoare documentară pentru limba lit. și problema neologismelor, ca și la Tempea, Iorgovici ș. a.

Diacritic, Semn — (fon.), semn adăugat la o literă a alfabetului ebraic, sau a oricărui alt alfabet, pentru a modifica sunetul ce reprezintă. In alfabetul ro mânesc avem semne diacritice subt „s" și „t" pentru a reda sunetele „ș" și „ț"; deasemenea deasupra literelor „a" și „i" când au valoarea de „ă", „â" și „î".

Diacronic (fon.), cuvânt creat de Ferdinand de Saussure pentru a caracteriza fenomenele lingvistice, care nu se produc în același timp, sincronic, ci în șir, unul după altul, adică istoric. De ex.

alternarea vocală din radicalul verbului „rog", „roagă", „rugăm" este un fapt sincronic, pe când prefacerea lui „o" latinesc din „rogat" în „oa" românesc din „roagă", sau a lui „o" din „rogamus" în „u" din „rugăm" este un fenomen lingvistic de ordin diacronic.

Diadelfie (bot.), flori ale căror stamine sunt concrescute în două grupe.

Diademă, legătură, uneori de aur ori argint, în jurul capului. D. era podoaba de cap a regilor și împăraților.

Diadohii, nume dat generalilor care au luat în stăpânire imperiul macedonean, după moartea lui Alexandru cel Mare. Ei au domnit dela 323—301 a. Chr. (lupta dela Ipos). — In Grecia din timpurile noastre s'a numit Diadoh moștenitorul tronului.

Diaforetic (med.), medicament care produce asudarea.

Diafragmă 1. (anat.) Mușchiul așezat între torace și abdomen, care desparte complect ambele cavități și acționează la respirație. 2. (Optică) La instrumente optice o placă cu deschizătură circulară, care servește la reținerea razelor cari intră în partea periferică a lentilelor (aparate fotografice, microscoape, etc.).

Diagnosticul biologic (biol.), descrierea scurtă și pregnantă a unei grupe sistematice de animale sau de plante.

Diagnoză, cunoașterea boalelor prin căutarea simptomelor patologice.

Diagonală — segmentul, care unește într'un poligon două vârfuri, care nu sunt consecutive.

Diagrama, un desemn grafic în deosebi în statistică.

Dialagiul (min.), v. Piroxenii.

Dialect. In cadrele unei limbi există deosebiri lingvistice de natură fonologică, morfologică și sintactică (de lexicologie există dela un sat la altul, chiar dela un individ la altul) între diferitele regiuni, care vorbesc, în general, aceeași limbă. Până când aceste diferențieri nu-s mari, distingem graiuri (idiome) locale sau regionale. Când însă în cadrul acestora graiuri se ivesc inovațiuni specifice, care cuprind un mare număr de cuvinte și sunt deosebite de limba comună, atunci avem un dialect. Cercetările mai nouă arată că pt. dialecte nu se pot fixa granițe geografice precise, căci fiecare inovație de limbă are aria sa proprie de răspândire. Circumstanțele istorice au mare rol la formarea D.-elor. In cadrul limbii române distingem: D. dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân (v. c.).

Dialectica. 1. Metoda în discuția filos., constând din dialoguri (Platon, Sokrates) = arta discuției, în sens larg. — 2. Arta demonstrației subtile: Zenon e numit de Aristoteles făuritorul d., datorit demonstrațiilor indirecte (v. c.) pe care el le scotea din premise, care respingeau ipotezele contrare ad absurdum (v. c.). 3. O argumentară logică fără miez real, redusă numai la ficțiuni (v. c.) abstracte, ce tind a izbuti la cunoștinți absolute (transcandente) (v. c.). 4. Kant arată în „dialectica transcendentală" lipsa de temeinicie a acestei d. făcând o aspră critică a rațiunii când ea încearcă să ajungă la cunoștinți supranaturale. In acest sens filos. lui Hegel (v. c.) este de ex. dialectică.

Dialectologia, știința care se ocupă cu studiarea dialectelor și a idiomelor (graiurilor) locale.

Dialogita (min.), v. Rodocrozita.

Diamagnetism, proprietatea unor corpuri ca bismutul, stibiul, zincul, plumbul, etc. de a fi respinse de polii unui magnet. Aceste corpuri se numesc diamagnetice. Dacă dintr'un corp diamagnetic luăm o bară și o atârnăm între polii unui magnet, bara se așează perpendicular pe direcția ce împreună polii magnetici.

Diamandy Constantin, ministru plenipotențiar al României în Paris.

Diamantul (min.), este cel mai curat cărbune natural cristalizat în sist. cubic, incolor-transparent-translucid cu luciu caracteristic adamantin, sau colorat în galben, albastru, roz, negru, având duritatea cea mai mare dintre toate mineralele (dur = 10) și un indice de refracție foarte mare (2,42). Nu este atacat de acizi. Incălzit în oxigen, arde transformându-se în bioxid de carbon. In natură se găsește uneori în globule sferoidale var. numit bort, sau în tuberculе negre cristaline, var. numită carbonado. Se găsește în general în unele nisipuri auriere, însoțit de alte minerale de ex.: India—Golconda—Visapour, Borneo, Sumatra, Java, Celebes; în massa unor șisturi din Brazilia — regiunea Diamantino, și'n massa peridotitelor din Africa de sud din Colonia Cap, lângă orașul Kimberley, unde se exploatează până în prezent cu cea mai mare producție de pe suprafața pământului. In această regiune s'a găsit în 1905 cel mai mare diamant din lume, de mărimea unui ou de gâscă, cântărind 3024 carate (610 gr.), fiind numit „Cullinan", după numele proprietarului întreprinderii de exploatare. D. este piatra cea mai prețioasă, posedarea căreia a intrigat indivizi și popoare întregi — angajate în lupte crâncene pentru stăpânirea regiunilor diamantifere. Se întrebuințează în bijuterie, lustruit și tăiat în forme de briliant și rozetă. Centre vestite pentru lucrarea și tăierea diamantului sunt: Amsterdam, Anwers, Paris, Londra, New-York. Prețul D. se calculează după greutatea sa exprimată în carate (v. c.) crescând cu numărul caratelor. Var. sale mai puțin desvoltate sau potrivite pentru lustruire, se întrebuințează la tăerea sticlei, la găurirea obiectelor dure, la perforarea stâncilor pentru tunele, iar în pulbere la lustruirea pietrelor scumpe și a diamantelor lucrate. D. celebre pentru istoricul, frumusețea și mărimea lor: Marele Mongol de 297 carate, lucrat în rozetă, fost în stăpânirea unui șah persian. Orlow de 193 carate, lucrat în rozetă, împodobia coroana țarilor ruși fiind cumpărat de împărăteasa Ecaterina II. Regentul de 137 carate lucrat în briliant aparținând tezaurului național al Franței. A fost purtat de Napoleon Bonaparte la mânerul săbiei sale. Kohinoor de 106,5 carate, de origine indiană, pentru frumusețea sa numit „munte de lumină". Aparține coroanei engleze. Florentinul, de 133,5 carate lucrat în formă de ou, aparținând tezaurului austriac, Sancy de 53,5 carte, ucrat în formă de pară, a fost purtat de Carol Temerarul în bătălia dela Nancy. D. s'a găsit în massa unor meteoriți. In 1893 — chimistul francez Moissau — l-a preparat în mod sintetic din cărbune de zahăr disolvat și cristalizat sub presiune — în fontă topită — la 3000° C, în cuptorul electric. Se falșifică din sticlă strass, de care se deosebește prin duritate, iar de safirele incolore — cu care se confundă — după propritatea sa de a deveni la întunerec fosforescent fiind supus acțiunii razelor Röntgen.

Diamantul de Marmația (min.), v. Cvartul.

Diametru aparent, al unui astru este unghiul sub care se vede discul astrului. (cosm.).

Diana, în mit. romană fica lui Jupiter și a Latonei, sora lui Apollon, zeița lunii, a pădurilor, a vânătoarei, a agriculturii, a nașterilor. A fost venerată și ca zeiță a nopții (Hekate). In onoarea ei se țineau sărbători în fiecare lună. Cel mai celebru templu l-a avut în Ephesos. In artă a fost zeița cea mai des reprezentată.

Diapason (grec.). 1. In sistemul muzical grecesc: intervalul de octavă. 2. Tonul la stabilit în Paris la 1858, cu 437.5 vibrațiuni pe secundă și numit „ton normal". 3. Instrumentul ce dă acest ton și care se folosește pentru acordarea celor mai multe instrumente.

Diapozitive (chim.), se numesc imaginile fotografice transparente, de pe sticlă sau film, întrebuințate la aparatele de proiecție (laterna magică, cinema, etc.).

Diarbekir, oraș din Turcia Asiatică (Kurdistan), capit. vilaietului D. Așezat pe malul fl. Tigru, are fabrici. E vechea Amida. Centru comercial important. Are 35.000 loc.

Diaree, cufureală, ieșire afară, evacuare frecventă de scaune lichide. Simptom al multor boale ale intestinelor.

Diaspor (min.), oxid de aluminiu hidratat, incolor sau gălbui, transparent, cristalizat (rombic) sau amorf în masse solzoase sau foioase, întâlnit în rocele metamorfice (Ural, Naxos, Schemnitz).

Dias sau **Diaz** Bartolomeu, navigator și explorator portughez. A plecat în 1486 în cercetarea coastei de V. a Africei și a mers în jurul punctului terminal de S. al ei. L-a numit Cabo tormentoso, numire schimbată, în urmă, de regele Ioan al II, în Cabo de Buen Esperanza.

Diastaza (chim.), este o enzimă sau ferment solubil (v. fermentație) care se formează în semința cerealelor (grâu, orz, porumb) în timpul germinațiunii (încolțirei) lor. Are proprietatea de a transforma amidonul (insolubil) în dextrină și maltoză — substanțe zaharoase solubile și fermentescibile. Pe aceasta proprietate a D. vegetale se bazează fabricarea industrială a spirtului din cereale și a berii.

Diastola. Dilatarea inimei și arterelor determinată de oprirea sistolei (v. c.) în momentul când sângele pătrunde în aceste organe.

Diatermia. Metodă terapeutică, care constă din folosirea băii locale mai mult sau mai puțin caldă, în turburări nervoase (paralizii, contracturi, turburări vaso-motorii) sau din folosirea energiei electrice pentru modificarea țesuturilor prin ridicarea temperaturii lor (termopenetrație), ex. la sciatică, reumatism, etc.

Diateză, dispoziție a individului spre grupuri de boale înrudite. Ex.: D. urică, dispoziție spre gută, pietri la rinichi, etc., toate cauzate de prezența abnormă a acidului uric în organism.

Diatonic, termin muzical luat din terminologia grecească. Indică mișcarea dela o treaptă a gamei la alta învecinată, prin secunde mari și mici; indiferent de semnele de alterație.

Diavol, spirit necurat, drac, satana, personificarea principiului său. Indeamnă la rele și ispite pe oameni, în opoziție cu îngerii buni, cari îi îndeamnă la bine și se roagă pentru ei.

Diaz Armando, general ital. (n. 1861). După înfrângereae dela Caporetto, în 1917 în timpul războiului cel mare, a înlocuit în comandă pe generalul Cadorna, fiind numit generalisimul armatei ital. până în 1918. Pentru serviciile aduse, țara sa l-a răsplătit, făcându-l în 1921 duce de Victoria.

Diaz de la Penna, Narcisse-Virgilio, peisajist și pictor de subiecte mitologice, (n. 1807 † 1876), francez de origină spaniolă. Orfan, cu un picior amputat, a început ca autodidact, sub influența lui Delacroix și mai târziu sub cea a școlii dela Barbizon. A pictat, cu destul talent, colțuri poetice din pădurea dela Fontainebleau.

Diaz, Pactul —. Armistițiul semnat în 3 Nov. 1918, între generalul austro-mag. Weber și gen. ital. Badoglio în Padova. Linia demarcațională s'a stabilit pe linia de luptă a gener. Diaz.

Diaz Porfirio, om de stat și general mexican (n. 1828 † 1916 la Paris). A fost în două rânduri ales președinte al republicii Mexicane, dela 1877—1880 și dela 1884—1911. In cei 24 ani cât a stat în fruntea administrației, prin pricepere și energia sa a înlesnit în largă măsură la propășirea Mexicului.

Dicasterîu, la Grecii antici, juriu, în evul mediu sindicatul juriștilor.

Diceratops (paleont.), reptilă ierbivoră fosilă cu două ecrescențe cornoase pe nas, din perioada cretacică (v. Dinosaurieni).

Dicio-Sân-Martin, oraș din jud. Târnava-Mică. Fostă capit. Totuși autoritățile (Prefectura și Administrația Financiară) au rămas încă până la construirea localurilor necesare. 9000 loc.

Dickens Charles, romancer englez (n. 1812 † 1870). Unul din cei mai mari scriitori ai lit. engl. Spre deosebire de Scott (v. c.) D. redă în romanele lui scene din viața contemporană, înfățișând pasiunele

și tendințele, nedreptățile și mizeriile ei. Scrierile lui D. au un adânc înțeles moral și o mare valoare artistică, reușind, prin puterea lui de intuiție și de simpatie, să ne miște sufletește, în povestirile sale emoționante și pline de umor, dar și de tendințe moral-sociale, bine mascate prin talentul autorului. Umor și patetic ul lui D. se pot foarte greu deosebi unul de altul. Râsul cu lacrimi — adevăratul „umor englezesc" — este caracteristica esențială a lui D., iar în sensibilitate el este neîntrecut încă. Alături de aceste însușiri, se mai adaugă o mare putere de plasticizare și o notă de adânc umanitarism, fie că schițează caractere normale ori anormale, fie că satirizează sau compătimește. Scrieri: David Copperfield, Pickwick, Nicholas, Nickbley, Oliver Twist, The Old Curiosity Shop, American Notes, Martin Chuzzlewit, Cristmas Carol, Pictures from Italy. ș. a. D. a fost primul editor la „Daily News" (1845).

Dicroism (min.) se numește proprietatea unor minerale colorate (biotita, turmalina, etc.) de a prezenta prin transparență în lame subțiri două colori în direcțiuni diferite, absorbind lumina în aceste direcțiuni în mod diferit (v. Policroism).

Dictafon, instrument asămănător fonografului, care păstrează textul dictat pentru ulterioară dactilografiare.

Dictatura proletariatului, stăpânirea absolută a proletarilor, plănuită de comuniști ca trecere dela capitalism la dominația poporului.

Dicționar, culegerea și aranjarea în ordine alfabetică a cuvintelor dintr'o limbă împreună cu explicația lor. Se mai numește: glosar, vocabular sau lexic. D.-ul poate cuprinde numai o ramură a științii umane, de aceea se disting dicționare de artă, de botanică, medicină, istorie, etc. Când sunt cuprinse în el toate ramurile științii umane, atunci avem o enciclopedie (v. c.). D. s'a născut din necesitatea mai multor limbi sau diferitele graiuri în cadrele aceleiași limbi. Cei dintâi lexicografi au fost Grecii antici. O desvoltare mare avem numai după inventarea tiparului. In sec. al XVII și XVIII apar D.-e care îmbrățișează mai multe limbi, deobiceiu înrudite. In zilele noastre apar D.-e etimologice, care arată înțelesurile și originea cuvintelor, nefiind deci numai pentru învățarea unei limbi, ci și pt. cunoașterea evoluției ei dealungul secolelor. La noi primele încercări în ac. direcție datează din sec. al XVII (v. Cuvinte din bătrâni I, p. 261, de B. P. Hașdeu). Menționăm pe cele mai importante: al lui Mihail Halici (cum crede N. Drăganu despre Anonymus, v. c.) din sec. al XVIII, Budai Deleanu, Lexiconul românesc-nemțesc (1818), Ioan Bobb, Dicționar românesc-latinesc și unguresc (2 vol. Cluj, 1822—23), Petru Maior și colaboratorii, Lexicon Valachico-latino-hungaro-germanicum (Buda 1825), A. T. Laurian și I. C. Massim, Dicționarul limbii române (2 vol. Buc. 1871—76, fără valoare științifică), A. Cihac, Dictionnaire d'étimologie daco-roumaine (2 vol. Frankfurt a/M., 1870—79, cel mai de seamă pe atunci, util și azi), B. P. Hașdeu, Etymologicum magnum Romaniae (Dicționarul limbii istorice și poporane a Românilor, 3 vol. până la „Bărbat", Buc. 1886—93, primul dicționar lucrat sub auspiciile Acad. rom. și cu sprijinul băncsc al regelui Carol I, operă utilă, dar plănuită pe baze prea vaste și dominată de concepții optimiste și pline de fantezie), tot acesta a fost continuat dela 1897 de Al. Philippide, prof. la Univ. din Iași. Academia rom. a însărcinat apoi cu conducerea dicționarului pe Ov. Densusianu, apoi Sextil Pușcariu, prof. la Univ. din Cluj. Sub conducerea sa s'a publicat din Dicționarul Acad. române literele A, B, F, G, H, I (până la îmbrăcina) și câteva fascicole din C (e în curs de publicare și restul; mersul încet e datorit lipsei de mijloace financiare). Importante, prin aparatul lor științific mai sunt următoarele: S. Pușcariu, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache; Lateinisches Element (Heidelberg 1913), O. Densușianu și I. A. Candrea, Dicționarul limbii române, Elemente latine (apărut numai până la „putea"), H. Tiktin, Rumänisches-deutsches Wörterbuch (apărut complect 4 voi.), Fr. Damé, Nouveau dictionnaire roumain-français (4 vol. Buc. 1893—95), L. Șăineanu, Dicționarul universal al limbii române (mai multe ediții), Mihăileanu, Dicționar macedo-român, I. Dalametra, Dicționar aromân; I. Byhan, Dicționar istro-român (în nemțește), etc., precum și mai multe glosare dilectale (de Viciu, Șt. Pașca, etc.).

Dictionnaire des antiquités greques et romaines (Dict. antichităților grec. și romane), publ. de o socieate de scriitori, sub direcția lui Ch. Daremberg și Edm. Saglio. E cea mai importantă operă de ansamblu asupra antichității.

Dictionnaire général de la langue française, du commencement du XVII-e siècle jusqu'à nos jours (Dict. gener. al l. franc. dela începutul sec. al XVII până în zilele noastre), redactat de A. Hatzfeld, A. Darmesteter și A. Thomas. E. cel mai util dict. pt. studiile lingvistice asupra l. franc. (1889).

Dictionnaire de la langue française (Dicționarul limbii franceze), redactat de E. Littré. E cel mai mare dicționar al l. franc. (1877).

Dictionnaire (Grand) universal du XIX siècle (Dicționar univ. al sec. al XIX), redactat de Pierre Larousse, în 17 vol. Este o nespus de bogată enciclopedie, care îmbrățișează toate ramurile activității umane (v. Larousse).

Dieulescu Constantin, conferențiar de istoria medie la Univ. din Cluj (n. 1880); licențiat în teol. și filos. A scris importante lucrări asupra trecutului țării noastre, încercând să demonstreze, cu bogăție de amănunte, o influență gepidă asupra limbii române (Die Gepiden 1922; Die Vandalen u. die Goten in Ungarn und Rumänien, 1923; Altgermanische Bestandteile im Rumänischen, 1929; Dacia romană în oglinda inscripțiilor și a limbii de azi, 1926). Alte lucrări: Din ist. relig. a Gepizilor, 1925; Vechimea creștinismului la Români, etc.

Diderot Denis, filos. și enciclopedist franc. (n. 1713 † 1784). Impreună cu d'Alembert a întreprins publicarea marei Encyclopédie française. Prieten cu Catarina a II a Rusiei, pe care a vizitat-o, și propagator al ideilor filos. din sec. al XVIII. A avut o bogată „Correspondance littérairc" cu diverse personalități ale vremii; a scris și piese de teatru: le Fils naturel, le Père de famille; romane, etc.

Didier Pouget William, pictor franc. (n. 1864). Are tablouri abil executate și cu mult efect artistic.

Didius Marcus D. Salvius Julianus Severus, proconsul în Africa și mai târziu împărat roman după moartea lui Pertinax. In 193 e omorît de pretorienii, cari l-au ridicat pe tron cu bani. După el urmează la tron Sept. Severus.

Didona (Dido), numită și Elisa, fica lui Belus, regele Tyrului, sora lui Pygmalion și regina legendară a Cartagenei. Se zice că după asasinarea soțului său, de Pygmalion, ea a plecat cu o colonie de Tyrieni în Africa, unde a întemeiat orașul Cartagena (sec. IX a. Chr.). Cerută în căsătorie de un rege barbar, ea s'a sinucis ca să nu-i devină soție. După Vergilius (Aeneida c. IV), ea s'a sinucis fiindcă Aeneas, pe care l-a iubit, a părăsit-o, în urma hotărîrii zeilor.

Didot, familie franceză de librari-tipografi din care a făcut parte **Ambrois Firmin**, celebru elenist (n. 1790 † 1876) care a condus feracerea Thesaurus-ului lui H. Estienne, a înființat Biblioteca autorilor greci și a tradus pe Tukydide. Ales membru al Academiei de inscripții.

Dieboll Georges, sculptor franc. (n. 1816 † 1861). Capodopera ce-l face celebru este grupul Hero și Leandru.

Diecezã, în vechime guvernământ civil, mai târziu teritoriul de jurisdicție al unui episcop, v. Eparhie.

Diefenbach Lorenz, lingvist germ. (n. 1806 † 1883), bibliotecar al orașului Frankfurt a/M. A scris mai multe lucrări: Celtica (3 vol. 1839—40); Origines europaeae (1861), etc. In 1880 a fost des membru onorar al Acad. române.

„Die Freie Bühne", revistă germ. contemporană, redactată de W. Bölsche (v. c.) la Berlin în 1890, apoi 1892—93, în care, acesta și colaboratorii săi au căutat să popularizeze prin publicistică rezultatele cercetărilor moderne naturaliste într'o formă captivantă. De acest curent s'a resimțit lit. germană contemporană (Bölsche, A Holz, Harden, Gr. Hauptmann, Otto Brahm, P. Schlenter, Teodor Fontane, Sudermann, etc.).

Diehl Charles, distins prof. de bizantinologie la Sorbona din Paris (n. 1859), autor a mai multor lucrări de mare valoare asupra Bizanțului. E considerat cel mai mare bizantinolog din toată lumea. In 1919 a fost ales membru onorar al Academici române.

Dielectric. Capacitatea (v. c.) unui corp conducător de electricitate depinde și de mediul neconducător care îl încunjoară. Acest mediu neconducător sau izolator se numește **D.**; prin el străbat liniile de forță electrică. Numărul, care ne arată de câteori e mai mare capacitatea unui condensator (v. c.) când între armăturile lui e un **D.** față de capacitatea aceluiaș condensator cu aer, se numește constantă dielectrică. Constanta **D.** a vidului = 1; Constanta **D.** a aerului este 1,000588.

Diémer Louis pianist și profesor franc. (n. 1843 † 1919). Dela 1888 profesor de pian la Conservatorul din Paris. Interesul său pentru literatura veche a pianului a făcut să înființeze „Société des anciens instruments" și să ia în programele concertelor sale cu predilecție muzică veche. A publicat diverse compoziții și o culegere în două volume de compoziții ale clavecinițtilor franc.

Dienes László, sociolog și filosof. maghiar. Redactorul revistei „Korunk", care apare în Cluj.

Dierx Léon, poet francez (n. 1838 † 1912). Considerat după moartea lui Verlaine, ca un fruntaș simbolist, deși debutase printre „parnasieni" (v. c.). **D.** are analize psihol. cu idei filos. și meditații: Poèmes et Poésies. Volumul cel mai caracteristic este Lèvres closes, în care se opun aspirațiile iubirii și orgoliului. Alte vol. de poesii: Paroles d'un vaincu, Amants.

Diereză (fon.), separarea celor două elemente ale unui diftong în două vocale independente. De ex. în limba latină cuvântul „aurum" avea două silabe, pe când în limba română „aurul" are trei silabe în urma dierezei diftongului „au".

Diesel (Rudolf Diesel, n. 1853 † 1913, inginer german), motorul **D.** este cu ardere lentă; amestecul de aer și gaz nu se aprinde cu o scânteie, ci aerul se comprimă atât de mult, încât căldura produsă aprinde combustibilul introdus prin pulverizor. Are avantajul că întrebuințează combustibil brut, dar cere îngrijire deosebită și costă mult.

Dietă (med.), fel de a trăi sănătos, în special de a se alimenta rațional. **Dietetica** este știința de a stabili un fel de a trăi, spec. de alimentație, priincios vindecării bolnavilor.

Diete, se numiau în Principatele române, începând cu veacul al XVI, testamentele făcute pentru diferite moșteniri.

Dietrich von Bern, rege ostrogot, întemeietorul imperiului ostrogot din Italia = Teodoric cel Mare († 526 v. c.). Despre el se vorbește în poeziile eroice ale lit. germ. vechi din ciclul ostrogot (v. c.).

Dieulafoy Georges, medic franc. (n. 1840 † 1911), celebru clinician. A introdus în medicina internă tratamentul revărsărilor de lichide prin aspirație; autor de tratate celebre din domeniul patologiei interne și chimiei medicale.

Diez, termen muzical, corespunzând semnului ♯ care așezat înaintea unei note, indică înălțarea acelui ton cu un semiton. Diez dublu, (semnul ×) înalță tonul cu un ton întreg.

Diez Friedrich Cristian, distins filolog germ., supranumit „părintele filologiei romanice" (n. 1794 † 1876), prof. la Univ. din Bonn. A publicat prima dată o gramatică (Grammatik der romanischen Sprachen) și un dicționar Etymologisches Wörterbuch der rom. Spr.) al limbilor romanice, care au contribuit mult la avântul studiilor comparative din ultimul deceniu. A demonstrat că l. romanice derivă din limba lat. populară (vulgară) și a stabilit raporturi între ele. In 1872 a fost ales membru onorar al Acad. rom.

Diferențiala unei funcțiuni este partea principală a creșterii acelei funcțiuni, când creșterea variabilei independente a fost aleasă ca inifinit mic principal; **D.** se notează cu semnul d; raportul între **D.** funcțiunii și a variabilei independente se numește derivata funcțiunii y.

Diferențială, deosebitoare, individuală, v. Psihologia diferențială.

Diferențiare, v. Disimilare.

Differentia specifică (logică). In definirea noțiunilor. **D. sp.** este determinarea mai deaproape a deosebirii dintre speție (coordonatele) genului definit. De exemplu, când definim dreptunghiul: Un patrulater (genul v. genus proximum) care are laturile egale și paralele 2 câte 2 și 4 ungh. drepte (**D. sp.**). In genul supra ordonat „patrulater" se cuprind mai multe coordonate (specie) de ex. paralelogramul, trapezul, rombul, patratul, de care dreptunghiul se deosebește prin caracterele sale specifice (**D. sp.**) = laturi egale și paralele 2 câte 2, etc. (v. definiția).

Difteria. Boală contagioasă epidemică, mai ales a gâtului, datorită bacilului lui Loeffler, caracterizată prin producerea de false membrane la locul de inoculare și prin reacții generale ale organismului determinate de toxinele pe care le secretă bacilul. Se tratează cu serul antidifteric.

Diftong (fon.), grup de două vocale, sau de o vocală și o semi-vocală, care formează o singură silabă. **D.-ii** sunt „ascendenți" când întâiul element, din care se compun este o semi-vocală sau o vocală scurtă și slabă, iar elemetul al doilea o vocală cu o forță și o durată normală **D.-ii** „descendenți" sunt formați dintr'o vocală normală urmată de o semi-vocală sau o vocală scurtă și slabă.

Difuziune, este fenomenul de amestecare a două gaze sau lichide care se află în contact direct, sau sunt despărțăite de un perete poros și se produce prin transportul moleculelor. **D.** se produce și când disolvăm un corp solid; corpul disolvat trece dela locuri cu concentrație mai mare spre locuri cu concentrație mai mică Iuțeala de **D.** este mai mare când suprafață de contact este mai mare, spre ex. când agităm lichidele.

Digestie, mistuire, proces fizical și biologic-chimic, prin care alimentele se transformă astfel încât să se poată resorbi în organism (v. Resorpție). Se începe în gură, unde prin acțiunea dinților se mărunțește alimentul (mestecat), se amestecă cu saliva provenită din glandele salivare, și se formează bolul alimentar. Prin acest proces se disolvă materiile solubile și, grație acțiunii ptialinei, se pornește digestia hidro-carbonaților. Prin esofag (v. c.) bolul alimentelor trece în stomac. Aici acidul hidrocloric și pepsina scindează o parte din albumine, formându-se peptone. In intestinul subțire acționează mai întâiu sucul pancreatic, care scindează mai departe hidrocarbonații, albuminele și peptonii; totodată se formează din grăsimi emulsii (v. c.). Bila secretată de ficat are un rol important în pregătirea grăsimilor și incitarea mișcărilor peristaltice (v. c.) ale intestinelor. Și bacteriile intestinului joacă un rol în digestie, mai ales la animalele erbivore. Resorpția chimului (v. c.) se întâmplă în părțile inferioare ale intestinului subțire și în intestinul gros (colon). Conținutul intestinal se îngroașe tot mai mult, părțile care nu se resorb se transformă în materii fecale și se elimină.

Digitalina (chim.), glicozid cristalizat (digitoxina) sau amorf, insolubl în apă, solubil în cloroform. Se extrage din frunzele și din semințele plantei Digitalis purpurea (Deget roșu), fiind întrebuințată în medicină drept cardiotonic în afecțiuni de inimă (cardiace).

Digitalis (bot.), gen al Scrofulariaceelor; din **D.** purpurea (degetărelul) se extrage glicosidul digitala.

Digresiune, într'un discurs sau lucrare, abaterea dela subiectul principal. In astronomie: abaterea aparentă a unei planete în raport cu soarele, ori a unei stele în raport cu un punct determinat (**D.** polară).

Dihamul, vârf de munți din Carpații dintre jud. Prahova și Dâmbovița. Este punctul de plecare a Culmei Baiului (v. c.). Altit. 1598 m. Aparține bisericii românești din Râșnov, făcut danie de frații Udriște și Toma Postelnicul.

Dihorul (zool.), v. Martes.

Dilema [gr. = judecată dublă]. 1. (logică). Un silogism în care premisa majoră este o judecată ipotetic-disjunctivă de forma: Dacă ar fi A, ar trebui să fie B sau C.

Nu este însă nici B, nici C
Deci nu este nici A.

Ambele cazuri ale alternativei cuprinse în raționamentul **D.** atrag aceeași consecință. Alternativa de mai sus este ipotetică (condiționată). Ea poate fi și categorică. Ex. de **D.**: Dacă acest corp ar fi încărcat de electricitate, apropiindu-l de electroscop foițele acestuia vor fi sau mai departe sau mai aproape. Dar, pen-

ru că depărtarea foiţelor electroscopului ămâne aceeaşi, corpul nu este încărcat u electricitate.

Dilletant, om iubitor de artă, mai ales de muzică şi teatru, pe care le practică fără pretenţie.

Dilthey Wilhelm, filos. germ. (n. 1833 - 1911). Fost prof. la Univ. din Berin, dela 1882. Partizan al positivismului dealist, caută să explice viaţa spirituală n istoria ei evolutivă şi nu în sens caual, ci înţelegând-o printr'un fel de inuiţic. Psihologia naturalistă nu poate exlica desvoltarea istorică. Pentru aceasta *nevoie de o „psihologie a înţelegerii"* onsiderată ca ştiinţă fundamentală (eine erstehende Psychologie). D. preconiează în filos. istoriei o depăşire a meodei ştiinţelor naturale, cerând o teeinicire proprie ştiinţelor spirituale şi n special istoriei. Temeiul acestor ştiinţe rebuie să fie reflecţiunea proprie „Selbstbesinnung") asupra totalităţii şi „complexului structural" al vieţii spirituale; ea condiţionează cunoştinţa geneal valabilă a realităţii şi determinarea alorilor şi scopurilor vieţii spirituale. ucrările sale esenţiale: Einleitung in die eisteswissenschaften, Das Wesen der hilosophie (in Hinneberg's Kultur der egenwart). Das Erlebnis und die Dichung, etc.

Dima A. Gheorghe (n. 1876), profesor niversitar şi director al Institutului de izică generală experimentală dela univ. in Cluj, fost institutor (1895—1901). Activitate ştiinţifică în domeniul fotoelectriităţii. Afară de activitatea ştiinţifică se ai remarcă prin activitate didactică.

Dima Gheorghe, compozitor, profesor şi irijor (n. 1847 † 1925). A studiat în Viena i la şcoala politechnică din Karlsruhe, ar geniul său muzical l-a silit să părăească cariera de inginer la care îl destinase familia. La lecţii de „bel-canto" la einrich Giehne şi Otto Uffmann din Viea; armonie şi contrapunct la profesorul erdinand Thieriot, perfecţionându-se la onservatorul din Lipsca (1880). Având frumoasă voce de bas, e angajat în opeă, unde cântă pe Marcel din „Hughenii" şi Bertram din „Robert le diable". a 1881, terminând studiile, e numit proesor la seminarul „Andreian" din Sibiu i dirigent al „Reuniunei de cântări", unde ămâne până la 1899, când trece profesor a Braşov. In timpul războiului mondial *ţinut într'o închisoare din Cluj,* unde atrân şi bolnav, continuă vasta sa lucrare le compozitor. La 1919 e numit director l Conservatorului din Cluj şi dirigent le cor. Organizează conservatorul şi-l conduce până la moartea sa. Opera de compoitor a lui G. Dima este vastă şi multilaterală.

Dimancescu D. Ioan, căpitan (n. 1898). n 1917 ia parte în campania din Moldova ca sublocotenent. In 1923 mutat la . N. E. F. In 1924 este trimis în Statele Unite la Springfield College, luându-şi licenţa în ştiinţe şi educaţie fizică u laudă. Din 1926 funcţionează ca profesor la I. N. E. F., pentru sporturi şi ocuri şi redactor al revistei „Educaţia izică", preşedinte al Asociaţiei sportive entru Ski şi Alpinizm „Peleş" din Siaia şi comandant al Cohortei I de ceretaşi din Bucureşti.

Dimensiune, întindere în special a corurilor în lungime, lăţime şi înălţime. eoretic se pot imagina spaţii având mai ulte D. (Kant, Gauss, Riemann, Minowski, etc.); studiul acestor spaţii se face n matematici.

„Dimineaţa", ziar cotidian politic independent, anul al XXXV-lea, fondat de C. Mille. Bucureşti, Str. Sărindar 11.

Diminutiv, care micşorează, atenuiază înţelesul (forţa) cuvântului din care a format (slab—slăbuţ). **Sufixt d.-e,** acelea care se alătură cuvintelor pentru a diminua înţelesul (—, băieţaş, —el, purcel, etc.). Opus: augumentativ.

Dimitrescu Ştefan, pictor. Pânzele lui redau o atmosferă foarte caracteristic românească. Ţăranii lui nu sunt însă idealizaţi şi eterici ca ai lui Grigorescu, ci reali şi legaţi de glie. Cunoscut prin interioruri, colţuri de oraş şi peisaje simplificate, dar mai ales prin grupuri de băştinaşi din Dobrogea Nouă, ţinutul său favorit. Bun colorist, contează între cei mai maturi pictori ai generaţiei actuale. Profesor la Şcoala de bele-arte din Iaşi.

Dimitreşti (5842 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Traian. P. u. Ivăneştii Noi, la 7 km. G. Ceadâr Lunga la 15 km.

Dimitrie, numele multor principi şi ţari ai Rusiei: 1. **D. al IV Donskoi** (n. 1350 † 1389), fiul lui Ivan al II. Pe timpul său s'a mutat reşedinţa dela Wladimir la *Moscova şi Rusii au fost supuşi de Tătari,* dupăce câştigase o învingere împotriva lor la Don (1380). 2. **D. al V Ivanovič** (n. 1583 † 1591), după asasinarea căruia (probabil de regentul Boris Godunov) năzuesc să ia tronul ţării mai mulţi D. fără să aibă dreptul, de aceea aceştia se numesc pseudo-D. D. al V a fost trecut de bis. rusească între martiri.

Dimitrief (Radko —), general rus (n. 1859 † 1919). De origină bulgar. S'a remarcat în calitate de comand. al armatei a 3-a rusă, la Przemysl 1915. A fost trimis apoi pe frontul dela Riga. După terminarea războiului rămânând în Rusia a fost omorît de bolşevici.

Dimitriu-Bârlad Ion, sculptor contemporan. Născut la Bârlad în 1890, a făcut studii la Paris (unde a expus la Salonul Oficial). Cunoscut în special prin busturi şi monumente.

Dimitriu Vasile, distins prof. univ. de dr. comercial (n. 1859 † 1928) la Iaşi, apoi la Cluj, unde a fost rector în 1920. Transferat la aceeaşi catedră la Buc. Are importante lucrări de dr. com. rom.

Dimitriu M. Vasile, magistrat (n. 1880), consilier la Curtea de Apel din Cluj, dela 1920. Fost procuror general (1928). A întemeiat şi conduce revista „Ardealul Juridic" (v. c.).

Dimorfism (cristalogrf.) se numeşte proprietatea unui corp de a cristaliza în două forme aparţinând la sisteme cristaline deosebite, ex. Carbonatul de calciu (CO_3Ca) cristalizează în romboedri din sistemul hexagonal (Calcita) şi în prisme din sistemul rombic (Aragonita), etc. (v. *Polimorfism*).

Dimorfism sexual (biol.) se numeşte deosebirea ce există între individul mascul şi cel femel al aceleaşi specii. D. se poate observa aproape la toate fiinţele, de ex.: la găini, cocoşul este mai mare, penele cu o mare varietate de colori, creasta mult mai mare ca la găină, pintenul mult mai desvoltat, etc, pe când găina este mai mică, nu are varietate de colori, nu cântă. D. poate fi împins foarte departe după cum găsim la Bonellia viridis (vierme dintre *Gephyrienii armaţi*); femela are un corp de 5—8 cm. cu un lob preoral de 20—30 cm., masculul însă este foarte mic 1 mm. lung., trăind ca parazit în esofagul femelii, de unde în momentul reproducţiunii emigrează în oviduct.

Dină, unitatea ştiinţifică a forţei. Forţa care imprimă unei masse de 1 gr. o *acceleraţie de 1 cm/sec².* **O D.** *este* $^1/_{981}$ parte a greutăţii unui gram.

Dinamic (accent), v. Accent.

Dinamică, ştiinţa care se ocupă cu studiul mişcărilor în raport cu forţele cari le produce. Deosebim D. punctului, solidelor, lichidelor şi a gazelor.

Dinamică, ştiinţă, care se ocupă cu studiul mişcării forţelor şi a sistemelor de forţe materiale. Deosebim D. solidelor, lichidelor şi a gazelor.

Dinamică, Sociologia —, este concepţia sociologică ce admite că fenomenele vieţii sociale sunt schimbări în tipurile de acţiune reciprocă între indivizi şi între tipurile de organizare socială şi de *activitate socială. Ea cuprinde întregul* domeniu al evoluţiei sociale, dela geneza celor m. simple forme de asociaţie până la schimbările cele m. complexe în viaţa socială. Problema evoluţiei sociale este chestiunea centrală a Sociologiei dinamice (v. Sociologie).

Dinamism. 1. (Filos.). Concepţie despre natură, opusă mecanismului, admite că în principiile lucrurilor există forţe ultime, nereductibile la massă şi la mişcare: D. lui Leibniz în opoziţie cu mecanismul cartezian. Şi materia e, după D., o formă a forţelor active anumite, iar atomul este un punct de forţă nespaţial şi imaterial, care poate fi activ dela sine. Leibniz este făuritorul conceptiei dinamiste. — 2. (Psihol.). Concepţie despre viaţa sufletească: adimte că orice fapt psihic este o tendinţă spre acţiune, un proces, adică succesiuni de fenomene psihice şi nu de „atome" sufleteşti ce s'ar asocia împreună. Aceste procese sunt desfăşurarea anumitor dispoziţii native ale eului, declanşate de anumite stimulări (situaţii), care nu crează reacţiunile: pentrucă ele „excită" răspunsurile, însă energia şi forma acestora sunt determinate de organizaţia (structura) individualităţii. In acest sens, Alfred Binet, W. James, Foullée, R. S. Woodworth, L. Thurstone, Pierre Janet, vitalistul Mc Dongall, etc. — cu deosebiri individuale — reprezintă D.-ul în psihol. contemporană.

Dinamită (exploz.), este o substanţă explosibilă compusă dintr'un amestec de nitroglicerină, care este substanţa explosivă şi o materie neutră, deobicei cu o bază silicioasă, care are rolul de a facilita explozia. Această materie poate fi: kiselgurul, randanita, sebastina, cărbunele, etc., formând însă cu nitroglicerina, ca bază constantă, o mare varietate de explosibili cunoscuţi toţi sub numele de dinamită. Se prezintă sub forma unei mase plastice foarte sensibilă la lovire şi f. otrăvitoare. Explozia ei se produce cu amorse de *fulminat de mercur.* In armată se întrebuinţează la distrugeri (poduri, căi ferate, sonde, etc.) şi în industrie, la construcţiuni de tuneluri, cariere de piatră, etc. Este monopolizată şi nu se vinde în comerţ. A fost inventată de Nobel.

Dinarici (Alpii) sau Alpii Dalmaţiei, lanţ de munţi calcaroşi în vechea Ilirie. Merg paralel cu coasta Adriatică, între Bosnia şi Dalmaţia. Lung. 150 km. Sunt sterili din lipsa de ploi, calcaroşi, izvoare vauclusiene frumoase: Kerka, Cettina. Cel mai important vârf e Dinara sau Dinari (1811 m.).

Dinastie, familie domnitoare. Şirul domnilor din aceeaşi familie domnitoare. D. Muşatinilor.

Dinasticism, concepție politică: luptă pentru dinastie, apărarea și menținerea ei.

Dinăuți (4206 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Sulița. Formată din satele: Dinăuți și Mălinești. Primăria la Dinăuți. Of. P. local. G. Noua Suliță la 16 km.

Dinet Alphonse Etienne, pictor orientalist franc. (n. 1861). Are tablouri, care reprezintă scene algeriene cu o colorătură puternică și cu efecte de lumină.

„Ding an Sich", lucrul în sine (v. c.) în filos lui Im. Kant.

Dinicu Golescu, v. Golescu Dinu.

Dinicu Dimitrie, virtuos violoncelist și profesor (n. 1868). Studii la Conservatorul din București, apoi Viena, unde obține premiul I. De la 1892 profesor de violoncel la Conservatorul din București. La 1893 înființează quartetul „Carmen-Silva". De la 1904 dirijează concertele simfonice. A înființat clasa de muzică de cameră la Conservatorul din București.

Dinornis (paleont), gen de păsări gigantice (3½ m.), alergătoare, care se asemănau cu struțul african de astăzi, apărute în era terțiară, trăind în Zeelanda-Nouă până aproape în timpurile istorice. In nămolul grotelor din această insulă s'au găsit schelete întregi fosilizate, reconstituindu-se 6 specii de dimensiuni variate (D. giganteus — D. parvus).

Dinosaurieni (paleont.), ordin de reptile fosile terestre, care au trăit în era secundară (mezozoică) din triasic-cretacic. Unele erau carnivore (D. theropode sau plateosaurieni), având degetele picioarelor înarmate cu ghiare ascuțite pentru răpit, iar în fălci dinți tăioși (ex. Allosaurus, Compsognatus, Megalosaurus). Altele aveau picioare de șopârle (D. sauropode sau diplodocizi) fiind reprezentate prin forme greoaie, gigantice până la 40 m. lungime, cu o înălțime de 2—3 ori mai mare decât a unui om, având un cap disproporționat de mic în comparație cu enormitatea corpului lor, fiind formele cele mai mari de vertebrate cunoscute în evoluția vieții (ex. Atlantosaurus, Brontosaurus, Ceratosaurus, Diplodocus). D. erbioare tipice, erau reprezentate prin forme cu picioarele drepte (D. orthopode sau praedentate) cu membrele anterioare reduse iar cu cele posterioare mai lungi cu 3—5 degete puternice, cu care mergeau odihnindu-se prin sprijinire pe o coadă lungă, ex. Iguanodonul cu 3 degete și Stegosaurus cu 5 degete, acesta din urmă având pe spinare dela ceafă până la coadă o creastă osoasă puternică — ambele forme având oasele basinului ca la paseri și a picioarelor goale (ornithopode). Altele prezentau caractere de mamifere având dinții înfipți în alveole cu 2 rădăcini (D. Ceratopside), reprezentate prin forme cu capul mare, cu ecrescențe cornoase pe cap și pe nas — de forma unor coarne (ex. Diceratops și Triceratops). Resturi fosile de D. s'au găsit în formațiunile jurasice (Atlantosaurus, Brontosaurus, Compsognatus și Diplodocus) și cretacice (Triceratops) din America de nord. In Europa în formațiunile cretacice din Belgia, Germania și Anglia s'au găsit scheletele de Iguanodon iar în România, în formațiunile cretacice terestre din regiunea Hațegului, s'au găsit (de baronul Nopcsa) două specii nouă de dinosaurieni: Telmatosaurus transylvanicus și Mochlodon robustum.

Dinții, organele care servesc la mărunțirea (mestecarea) alimentelor, așezate în gură, formate de substanță osoasă dură. La mamifere (și om) d. sunt formați din așa numitul cement, învălit în dentină, pe care îl acopere în afară o substanță foarte dură, smalțul. Fiecare dinte are o rădăcină, așezată în alveolii osului maxilar (v. Craniu), care prin gât trece în coroana liberă și dură. Numărul și forma dinților sunt foarte diferite la diversele specii, fiind în funcție de felul de a se alimenta ale animalului. Sunt caracteristice pentru fiecare specie. La rumegătoare coroana are o suprafață plană, la insectivore ea e ascuțită, la carnivori tăioasă. Omul are dinți intermediari între formele rumegătoare și carnivore, el fiind omnivor. In regimul animal găsim dinți în mai toate clasele, începând cu echinodermele. Totalitatea dinților se chiamă dantură. Dantura omului (ca și a celor mai multe mamifere) se compune din două feluri de dinți: măsele (molari), care servesc la mestecatul bolului alimentar și dinții propriu ziși (incisivi și canini), care rup bucățile din masa alimentară. Omul are o dantură de lapte (20 dinți și măsele), care după anul al 6-lea de viață începe să fie preschimbată în dantura definitivă sau permanentă (12 dinți și 20 măsele, în total deci 32). — Boalele dinților: Mai frecventă e caria dentară (stricarea dinților), cauzată de descompunerea alimentelor strânse între dinți, care devenind acide disolvă substanța dinților, găurindu-i. Dacă procesul pătrunde până în cavitatea internă a dintelui cu nervi și vase care se numește pulpă, ea se inflamează (pulpită) și devine foarte dureroasă. Nervul se alterează, procesul inflamatoriu trece în rădăcină și alveol, dând inflamația pieliții, care învăluie rădăcina (periostită). Dacă puroiul nu se poate scurge, procesul ajunge la formarea unui abces dentar. Caria dentară se vindecă prin curățirea locului găunos și umplerea sa cu plombe de ciment, amalgam, aur sau porcelan.

Dintr'un lemn, mănăstire (jud. Vâlcea) zidită de Mateiu Basarab pe locul unde fusese una de lemn. Aici sunt îngropați: Doamna Maria lui Șerban Vodă Cantacuzino și fiul lor Gheorghe și alții din neamul lor. Acum adăpostește călugărițe.

Dio Cassius (Cocceianus), distins istoric grec (n. 155 d. Chr.). A primit o aleasă educație în Roma, unde a ocupat înalte funcții: senator, pretor și consul. Reîntors în Grecia a scris o valoroasă și mare lucrare, Istoria romană, în 80 de cărți, din care s'au păstrat numai cărțile 37—54 și un fel de rezumat scris în sec. al XI de călugărul Xiphilinos. A utilizat pe Polybios și Thukydides.

Diocletianus, împărat roman (n. 245 † 313). De origină din Dalmația. Prin merite s'a ridicat, din simplu soldat, la demnitatea de împărat (284 d. Chr.). A fost activ, energic și inteligent. In 286 a împărțit imperiul cu Maximian, iar în 292 cu Galeriu și Constantin, organizând sistemul numit tetrarhic. La insistențele lui Galeriu a persecutat pe creștini, din care cauză ei au numit sfârșitul domniei lui: era martirilor. A organizat imperiul și a făcut însemnate schimbări în constituția romană. Capitala imperiului a fost Nicodemia, fiindcă D. stăpânia Orientul. Desgustat de putere, a abdicat în 305 d Chr. și s'a retras la Salona (Dalmația)

Diodorus Siculus, istoriograf grec, care a trăit pe timpul împăratului roman Augustus, autorul unei lucrări „Biblioteca historica" (un fel de istorie universală), în care se ocupă fără multă critică, de toate popoarele din Antichitate.

Diomedes regele din Argos, unul dintre eroii greci în războiul troian; cât timp Achilles nu s'a luptat, el a fost considerat cel mai viteaz dintre războinicii greci.

Dionisiacă (filos., dela Dionysos, ca zeu al vinului și petrecerilor), este o atitudine energică, pasionată, care arată voința de a trăi și de a stăpâni. Opus: apollonică (v. c.). Termenul a fost lansat de Friedrich Nietzsche.

Dionisie Eclesiarhul, cronicar muntean, din a doua jumătate a sec. al XVIII. In „Hronograful Țării Românești dela 1764 până la 1815, scris de D. E. la anul 1814", pe lângă unele naivități istorice și lipsuri în cunoașterea evenimentelor, găsim amănunte nouă despre situația economică și socială a epocei.

Dionisie, episcop de Râmnic (1653—1658), fost și egumen la mănăstirea Cozia (1636).

Dionisie Romano (n. 1806 † 1873), episcop de Buzău (1865—73). De naștere din Siliștea Sibiului, călugăr la mănăstirea Neamțului, profesor (1832) la Buzău, directorul seminariului, apoi vicar (1861—65), tot aici și episcop. Om învățat, a publicat mai multe cărți școlare și bisericești, și o revistă bisericească. A tradus din franțuzește; era un bun predicator.

Dionysiace, serbările celebre care se dădeau în Grecia în onoarea zeului Dionysos. In Athena se distingeau D. mici, câmpenești, care se țineau în Decembrie și D. mari (sau urbane) în luna Martie. Aceste din urmă țineau șase zile și erau însoțite de reprezentații dramatice. Teatrul grec s'a desvoltat din serbările dionisiace.

Dionysios, 1. din Halikarnassos, istoric grec, contimporanul lui Augustus. A scris în sec. I a. Chr. „Antichitățile romane", o lucrare de arheologie, considerată ca o compilație prețioasă (s'au păstrat 9 cărți,. și alte opuscule de retorică († pe la 8 a. Chr.); 2. D. din Syracusa, discipolul lui Platon, tiran în Syracusa, după ce a alungat pe D. cel tânăr (dela 357—354 a. Chr.). Prin despotismul său și-a atras ura Syracusenilor. Moare asasinat de șeful democrației.

Dionysos, în mit. greacă zeul naturii al puterii și al vieții pământești, al culturii viței de vie, deci al vinului, al bucuriei și al dansului. Se sărbătoria la festivitățile dionisiace, vestite prin orgii Până în sec. V a. Chr. era înfățișat ca un bărbat cu barbă, mai târziu ca un fecior, în mână cu baston numit thyrsos. La Romani, identificat cu Bacchus.

Diopsidul (min.), v. Piroxenii.

Dioptasul (min.), silicat de cupru hidratat transparent, translucid de coloare verde smaragd — piatră semiprețioasă.

Dioptrie, unitatea de convergență a lentilelor sau a sistemelor convergente. 1 D = convergența unei lentile de distanță focală de 1 m., 2 D = convergența unei lentile de o distanță focală de 0,5 m., etc.

Diorama, tablou sau grup de vederi, pictate pe pânze de mare dimensiune și așezate astfel încât produc efecte diferite asupra spectatorilor care-s în întunerec după felul cum sunt luminate.

Dioritul (petrograf), rocă granitică mai bazică formată din granule minerale de feldspați plagioclași de amfibol sau de augită uneori cu conținut de biotită. Varietatea sa cu conținut de cvarț, făcând trecerea spre granit, se numește granodiorit, sau „banatit", întâlnită în Banat, în regiunea Dognecia—Ocna de

ier, dealungul unei linii de 70 km. lun-
ime. Rocele dioritice surii cu nuanțe
ntunecate, se exploatează ca material
oarte bun pentru construcții și pavaje.
vând o rezistență de 900—2400 kg/cm².
n Transilvania se exploatează în 15 ca-
iere, în jud. Caraș, Arad, Cluj.

Dioscorides Pedanios, cel mai important
otanist și farmacolog al antichității. A
cris 5 cărți despre materia medica. In-
re numirile de plante medicinale a dat
i vreo 70 de sinonime dacice, unele din
uținele monumente lingvistice ale limbii
lacice.

Dioscurii (adică copiii lui Jupiter), în
nit. greacă și romană porecla celor doi
rați nedespărțiți. Castor și Pollux. După
n mit, Castor a căzut într'o luptă, iar
ratele său Pollux — fiindcă îl iubia
oarte mult, — a obținut dela Zeus, per-
isiunea să-l vadă în Infern, tot a doua
i.

Diosig (5903 loc.), com. rur. jud. Bihor,
1. Săcueni; județ. Săcueni. Perc. și trib.
radea. Of. P. T. T. și G. locală.

Diplococi. Coci așezați în grupe de câte
oi (v. Microbi).

Diplomat, în vechime redactorii diplo-
nelor oficiale, astăzi, persoana, care este
însărcinată cu reprezentarea unui stat
n afacerile de politică externă.

Diplomația, complexul regulelor și obi-
eiurilor în raporturile internaționale ale
atelor și arta întrebuințării lor.

Diplomatica, știința care se ocupă cu
tudiarea diplomelor-documentelor îndeo-
ebi cu însușirile lor interne, de ex.: da-
ele și felul actelor, scrierea, stilul, or-
ografia, nomenclatura, formulele, sigi-
ele, etc.

Diplopie (med.), vederea îndoită a unui
biect, din cauza paralizei mușchilor o-
hiului (v. Ochiu).

Diplosal (chim.), substanță albă, cri-
talizată, insolubilă în apă (eter salicilic
l acidului salicilic) cu proprietăți anti-
eptice și antireumatice, întrebuințată în
nedicină în reumatism muscular și ar-
icular acut, în pleurezii, cistite, nevralgii.

Dipsomanie (med.), stare bolnăvicioasă
a care bolnavul bea excesiv băuturi al-
oolice.

Diptere (zool.) ordin al insectelor; au
umai o pereche de aripi, a doua pe-
eche redusă; aparatul bucal adaptat
uptului sau înțepatului. Metamorfoză
omplectă; larvele fără picioare, moi,
răiesc în substanțele organice în des-
ompunere. Pupa se numește mumie. Se
unosc cam 18.000 specii. Ex. Tabanus;
ipobosca equina, etc.

Dipteros (grec). în antichitate, un edi-
iciu caracterizat printr'un portic, în-
onjurat de un rând dublu de coloane.

Diptic, v. Dyptychon.

Directorialul, (Directoire), nume dat
guvernului organizat prin Constituția din
nul al III, în marea revoluție franceză.
funcționat dela 5 Brumaire an al IV
27 Oct.) 1795)—18 Brumaire an. al VIII
9 Nov. 1799), când a fost răsturnat de
Napoleon.

Dirijare (muz.), conducerea executării
unei compoziții muzicale la care iau parte
activă mai multe persoane.

Disagio, diferență între valoarea nomi-
nală și valoare intrinsecă. In general se
vorbește de D. când raporturile fixate
între două valori se schimbă, adică a-
tunci, când una scade față de cealaltă.

Disamis (logică), numirea mnemotehnică
a modelului al III din fig.. a III silogi-
stică, în care premisa majoră și con-
cluzia sunt particular afirmative, iar mi-
nora universal afirmativă;

M i P : Unele ierburi sunt cereale
M a S : Toate ierburile sunt monocotile-
donate
S i P : Unele monocotiledonate sunt ce-
reale.

Disartrie (fon.), greutatea de a arti-
cula sunetele graiului provenită din le-
ziunea centrelor nervoase motoare ale
articulației, sau a centrelor inferioare,
care fac legătură între centrele motoare
și organele fonatorii periferice

Disc, v. Aruncări.

Disciplină, executarea cu rigurositate a
tuturor legilor regulamentelor sau nor-
melor, după care se conduce înlănțuirea
ei, o comunitate, asociație sau societate,
grupată într'un anumit corp, ca: Armata,
școala, magistratura, biserica. Implică și
menținerea unui anumit prestigiu perso-
nal și de corp. Disciplina militară, este
condiția de căpetenie pe care se reazimă
existența însăși a armatei. Pentru menți-
nerea demnității personale a membrilor
unui asemenea corp, sunt instituite con-
siliile de disciplină, care sunt un fel de
tribunale, a căror compunere este reg-
reglementată. Funcționarea consiliului de
disciplină și competința lui a se vedea
cuvântul consiliu.

Discoblastle (embr.), o stare evolu-
tivă corespunzătoare blastulei; la unele
ovule bogate în substanțe nutritive întreg
procesul de proliferație celulară se pro-
duce într'un disc la polul superior.

Disconț, suma ce se scade din valoarea
nominală a unei pretenții la răscumpă-
rarea ei înainte de scadență. Se obișnu-
iește la cambii cu termen redus. In comerț
se numește „scont", însemnând reducerea
prețului mărfii, fiindcă plata ei se face
mai curând de termenul fixat (v. scont).

Discontinuitate (filos.), lipsa de unitate
în desfășurarea [desvoltarea] fenomenelor
lumii și organismelor, care ne silește,
oridecâte ori dorim să ni-o înfățișăm ca
întreg, să recurgem la construirea ab-
stractă a unei legături (treceri), între
elementele real „date" în experință. Rea-
litatea este astfel, redusă la „datele" em-
pirice disparate și contingente și se opu-
ne științii abstracte, care le integrează
arbitrar într'un tot unitar. Teoria D.-ții
se întemeiază pe motivele următoare: a)
Existența calităților deosebite la lucruri
și întâmplări, pe care, nici speculația,
nici teoria evoluției nu le poate reduce.
b) In natură există — cum a susținut
positivismul lui Comte — abisuri între
diversele grupe de fenomene ireductibile,
studiate de câte o știință pozitivă spe-
cială. c) Chiar în cuprinsul fiecăreia din
aceste grupe, principiul cauzalității (v.
c.) nu se confirmă decât în parte. De
aceea discontinuiștii cer o întoarcere la
filos. lui D. Hume și se opun lui Kant
și Evoluționismului. Reprezentanți celebri
ai filos. D. se găsesc în Franța: Renou-
vier și Em. Boutroux. D. nu admite de
ex. divizibilitatea infinită a spațiului și
timpului, nici legătura strânsă între di-
feritele epoci geologice sau istorice. „Șc.
din Baden" reprezintă în filos. istoriei
teoria D.-ții.

Discoplacentale (embr.), mamifere cu
placenta în formă de disc.

Discordanță (lat. geol.), se numește ra-
portul de sedimentare oblică a unei se-
rii de strate nouă transgresive depuse
orizontal peste o serie de strate vechi cu-
tate sau dislocate.

Discordia, în mit. romană, divinitate
răutăcioasă, fica Nopții și sora lui Mar-
te. Exilată din cer de Jupiter și furioasă
pentru că n'a fost invitată la nunta lui
Tethys și Peleu, a aruncat în casă
mărul discordiei, al neînțelegerii.

Discours sur l'histoire Universelle, lu-
crare istorică celebră a lui J. B. Bossuet
(v. c.). In această operă B. împărtășește
concepția teologică a istoriei, conform că-
reia întreaga desfășurare a întâmplărilor
depinde de Providență. E o concepție a-
naloagă cu acea a cronicarilor noștri
(Ureche, M. Costin) și cu a lui Bălcescu
(Introd. din Ist. Rom. sub Mihai V. Vi-
teazul). Este una din cele dintâiu încer-
cări de filos. istorică.

„Discours préliminaire", este celebra
introducere a lui d'Alembert la „Ency-
clopédie", opera capitală pentru filos.
sec. al XVIII, în care autorul studiază
originea și progresele diverselor științe
și dă chiar o clasificare a lor, luând ca
criteriu facultățile sufletești ce le stă la
bază: memoria, imaginația și rațiunea.
D'Alembert schițează în D. desvoltarea
spiritului omenesc.

Discromatopsie (psihol.), acromatopsie
(v. c.) parțială.

Discul lui Newton, este un D. a cărui
arie circulară e împărțită în 7 sectoare,
colorate în ordinea consecutivă a colori-
lor din spectrul solar (curcubeu). Învâr-
tind repede D., acesta ne apare în coloare
albă-surie.

Discursiv (logică). 1. O gândire este
D.-vă când ajunge la scopul urmărit
printr'o înlănțuire de operații parțiale
continue (care se succed în forma „dis-
cursului"). Raționamentul este prin antura
lui d., deoarece legăturile dintre ideile
sale nu se fac simultan toate, ci treptat,
dela una la alta. Opus: intuitiv. 2. La
Kant, cunoștință generală, opusă celei
particulare (intuitive).

Disecție (med.), operațiune pe cada-
vru, prin care se evidențiază și studiază
organele.

Disenterie. Boală infecțioasă a intesti-
nului gros, datorită bacteriilor (v. Mi-
crobi) sau amibelor (v. c.), caracteri-
zată prin inflamarea intestinului și apa-
riția scaunelor cu sânge.

Disertațiune, a) Examinarea amănunți-
tă a unei chestiuni științifice, filosofice,
lit., etc., b) Examen trecut cub forma
dela a), c) Exercițiu asupra unui subicct
anumit, făcut de obiceiu oral = exer-
cițiu de vorbire.

Disescu Constantin, jurisconsult și om
politic rom. (n. 1854), prof. de dr. con-
stituțional și administrativ la Univ. din
București. După studii univ. făcute în
Franța, ocupă în țară posturi în magi-
stratură, este advocat, deputat, senator
în mai multe rânduri, și ministru.
Printre alte lucrări de specialitate, a
publicat: „Dreptul Constituțional și Ad-
ministrativ", 3 vol. (1890—1892), ed. III.
în 1915; Originea și condițiunea proprie-
tății în România (1889); Les Origines du
droit roumain, (Paris, 1899); Introdu-
cere în studiul dreptului constituțional,
(1911); Ce este enciclopedia dreptului,
(1915); Puterea și responsabilitatea gu-
vernamentală.

Disidenți, cei cari au părăsit o societate
ori un partid politic, constituindu-se în
grupare separată. Numirea aceasta s'a
dat mai întâiu în Polonia la an. 1573 ce-
lor cari au părăsit biserica catolică. In
Anglia se numesc D. presbiterienii, iar în
Germania confesiunile nerecunoscute de
stat.

Disimilare (fon.), modificarea timbrului unui fonem ca să devină mai puțin asemănător timbrului unui fonem învecinat, cu care era identic sau avea caractere comune, De ex. în Banat în loc de „cărare" se zice „călare". Fonemul, care se schimbă e cel „disimilat", iar cel care rămâne nemodificat e cel „disimilator". — **D.** între două foneme, care se ating, se numește și „diferențiare". **D.** e „parțială" când numai unele caractere comune dintre cele două foneme se modifică, iar „totală" când cele două foneme nu mai au nici un caracter comun. Un caz de D. totală e și dispariția unuia din foneme, (v. Haplologie).

Disipație, împărțire, împrăștiere. **D.**-a energiei, transformarea unei forme de energie și lucru mecanic, se numește pierderea de energie, ce nu se poate împiedeca sub forma de căldură inutili zabilă. Opus: Concentrație, v. Entropie.

Disjuncțiunea caracterelor (biol.), este a doua lege a mendelismului și pe care o urmează a doua generație de hibrizi. v. Mendel.

Disjuncțiune (logică), despărțire logică, opoziție. Raportul de **D.** este temeiul diviziunii. Prin **D.** se despart părțile unui întreg sau atributele unei noțiuni.

„Diskourse der Malhlern", revistă germană întemeiată de Jakob Bodmer și Jakob Breitinger între a. 1721—1723. Aici începe critica în lit. germ. Fiecare colaborator iscălia cu numele unui pictor: Holbein, Dürer, Rafael, etc.; de aici și titlul rev. Concepția acestui grup era că lit. trebuie să imite natura, fiind o pictură cu ajutorul graiului, în care fantazia și sensibilitatea își au întâietate față de rațiune. Se preferia poezia epică, luându-se ca model poetul engl. Milton, și se urmăria îmbogățirea limbajului cu vorbe dialectale. Din cauza admirației pentru poezia lui Milton, Bodmer și Breitinger, au venit în conflict cu Gottsched (v. c.) pe care l-au criticat aspru pentru concepția sa raționalistă, înrudită cu filosofia luminilor. (v. c. Aufklärung). Bodmer și Breitinger erau elvețieni din Zürich. Rev. **D.** d. M. imita foaia engl. „The Spectator" a lui Addisson (v. c.) și a trezit o întreagă mișcare lit.

Disociație (chim.), se numește — în chimie — descompunerea unui corp compus prin căldură (d. termică) în părți care sub temperatura de disociare se combină din nou refăcând substanța primitivă (ex. clorura de amoniu se disociază în amoniac și acid clorhidric). **D.** termică a fost studiată de H. S. Claire Deville (în 1857). **D.** hidrolitică se numește descompunerea sărurilor — formate din combinarea unui acid slab cu o bază puternică și invers — în părțile componente cu ajutorul elementelor apei. Desfacerea substanțelor organice în componenți cu ajutorul apei se numește hidroliză. **D.** electrolică se numește desfacerea unui electrolit (v. c.) prin disolvare în apă în particule încărcate cu sarcini de electricitate pozitivă sau negativă numite ioni (v. Electroliza). A fost descoperită de Svante Arrhénius..

Disonanță, în terminologia muzicală înseamnează deranjarea unei combinațiuni armonice de tonuri care fixează o tonalitate distinctă, prin intercalarea unui sau mai multor tonuri aparținând unei tonalități străine.

Dispensă (milit.). 1. Dispensă de serviciul activ se numește scutirea de serviciul activ trecându-se direct în cadrele miliției, a unui tânăr care îndeplinește anumite condițiuni prescrise în legea de recrutare; 2. Dispensă de mobilizare se numește scutirea de chemările sub arme în caz de mobilizare de care se bucură anumiți demnitari, funcționari și meseriași. Aceștia se zic că sunt mobilizați pe loc.

Dispensar (med.), stabiliment medical public sau privat, cu serviciu de consultații, de visite la domiciliu, uneori cu serviciu de desinfecție. Ex. **D.** de sugari, **D.** antituberculos.

Dispepsie, stare de turburare a funcției stomacului, caracterizată prin deranjamente digestive, înapetență, vărsături, etc. Ea este un simptom al multor boale ale stomacului și intestinelor, sau întovărășește afecțiuni generale (boale febrile, neurastenie). **D.** acută, a. n. stomac stricat, se curcază cu purgative și dictă strictă. **D.** sugacilor, cauzată de alimentație irațională (prea multă, alim. cu lapte de vacă, lapte alterat), este gravă și trebuie tratată dela început cu toată energia.

Dispersia, descompunerea luminii în colori, se produce când lumina trece printr'o prismă de sticlă, sau printr'o rețea foarte fină.

Dispoziție. 1. Ordonare, împărțire. 2. Stare sufletească (rom. „toană"), înclinare, dotare, sensibilitate. **D.**-le sunt substratul aptitudinilor psihice.

Dispută, discuție între persoane care nu sunt de aceeași părere. Disputa, frescă de Raffael în Camera della Segnatura, în Vatican (Roma), care reprezintă un simod imaginar despre Eucharistie, la care iau parte prelații bisericii; sinodul e prezidat din cer de apostoli, de Fecioara Maria și de Dzeu.

Disraeli Beniamin, lordul Beaconsfield, bărbat de stat englez și scriitor (n. 1804 † 1881). Descendent dintr'o familie spaniolă ovreiască, creștinat de tânăr. Intră în viața politică engleză în 1837 și ajunge președinte de consiliu în 1868. A fost șeful partidului conservator (tory). A câștigat pentru Anglia insula Cipru, iar pentru regina Victoria titlul de împărătească a Indiilor. Ideile sale politice și religioase, le-a expus în romanele sale: (Vivian Grey, Lothair, etc.).

Distal (biol.), zool., punct al corpului îndepărtat de planul median; 2. (bot.) partea superioară a plantei, opusă rădăcinii.

Distanță unghiulară. (cosm.). unghiul format de razele vizuale duse din ochiul observatorului la două astre. Se măsoară în grade, minute și secunde, nedând ideia de distanță liniară.

Distanță zenitală este unghiul format de verticala locului cu dreapta dusă de ochiul observatorului la astră. Se măsoară pe verticalul astrei dela Z. la S.

Distenul (min.) sau Cvanitul, silicat de aluminiu, albastru incolor, alb, verde. Component caracteristic al șisturilor cristaline.

Distichon (gr.), combinarea unui hexametru cu un pentametru. A fost obișnuit în poezia greco-latină antică.

Distilare (fiz.), se numește transformarea unui lichid în vapori prin căldură și condensarea acestora prin răceală. Operațiunea se face în aparate de distilare numite alambicuri, sau în baloane de sticlă în gâtul cărora se fixează capătul unui tub dublu de sticlă numit refrigerent. **D.** se întrebuințează pentru curățirea lichidelor de substanțele solide disolvate în masa lor, sau pentru separarea dintr'un amestec a două sau mai multe lichide (**d.** fracționată). Evaporarea apei din natură și condensarea vaporilor din aerul atmosferic sub forma de ploaie, rouă, etc. este o distilare naturală. Transformarea corpilor solizi prin încălzire în substanțe volatile sau gazoase, se numește distilare uscată (v. gazul de iluminat.).

Distracție. 1. Petrecere, amuzare. 2. (psihol.). Împărțirea atenției la mai multe obiecte așa fel că nu se poate concentra suficient asupra niciunuia. În **D.** atenția e lipsită de putința adaptării la o situație determinată. **D.** poate fi momentană (trecătoare) și permanentă, devenind o caracteristică a individualității, adică o stare psihică permanentă. **D.** se numește mai corect dispersiune.

Ditetragonale (cristalograf) sau bipatratice, forme poliedrice geometrice de prismă, bipiramidă și piramidă din sistemul patratic (tetragonal) determinate de câte 8 fețe, având o față bazală sau o secțiune în formă de octogon (cu 8 laturi și 8 unghiuri alternativ neegal).

Dolicocefal (anat.), conformație a craniului omenesc cu un diametru în lățime cu mult mai mic decât diametrul în lungime, deosebindu-se de conformația brachicefalică la care diametrul în lățime este aproape egal cu diametrul în lungime.

Dithelsm, credința religioasă în două divinități (v. Parșism, Dualism, Zarathustra).

Dithirambe (gr. dithyrambos). 1. Cu ocazia serbărilor religioase pe care Grecii vechi (Helenii) le dădeau în cinstea lui Dionysos, aveau loc dansuri, coruri și întreceri și se cântau laude în amintirea suferinților, morții și revenirii zeului. Aceste cântări de slavă erau **D.**-le. Ele însoțiau deci dansurile rituale în cultul lui Dionysos. Din dansurile însoțite de misteriile (v. c.) vesele s'a născut mai târziu comedia, din cele triste tragedia (v. c.). 2. Prin extens. de înțeles: poezie lirică (odă) entuziastă. 3. Fig. laudă, slăvire, cântec de slavă.

Ditrău (7479 loc.), com. rur. din jud. Ciuc, pl. Gheorgheni. Judec. Gheorgheni. Perc. și trib. Miercurea Ciuc. Of. P. T. T. și G. locală.

Diulmeni (2572 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl Traian. P. u. Ivanești Noi. G. Ceadâr Lunga la 20 km.

Diuretin (chim.), substanță albă solubilă în apă (salicilat de teobromină și de sodiu) cu proprietăți diuretice, întrebuințată în medicină în nefrite și hidrofizii, proprietăți similare având și medicamentul numit Agurin (acetat de teobromină și de sodiu).

Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudetul sufletului cu trupul; prima lucrare tipărită la Iași (1698) în rom. și gr. a lui Dimitrie Cantemir. Într'o limbă rom. foarte încurcată, principele Mold. desbate problema metafizică a raportului sufletului cu corpul, căutând să arate superioritatea sufletului față de corp, în lupta lor continuă. La sfârșit, are cele 10 porunci filos. ales Stoicilor (v. D. Cantemir).

Divan. 1. (lit. arabă), culegere de poezii înșirate în ordine alfabetică, după rimă (v. poezia anteislamică). 2. (lit. germ.) „Der Westöstliche **Divan**" (1819), colecție de prelucrări libere de poezii persane și arabe și de poezii originale în formă orientală, ale lui Goethe. 3. Un fel de canapea.

Divide et impera (at.), împarte, (desbină) și stăpânește, — principiu politic

ul Habsburgilor, a căror putere se întemeia pe desbinările cc se formau între popoarele supuse.

Dividenda este profitul pe care o societate îl împarte la sfârșitul anului de gestiune acționarilor în proporție cu capitalul pus în afacere. Mărimea **D.** o hotărește adunarea generală, și ea contribue la urcarea cursului acțiunii, fiindcă **D.** e considerată ca interese după capitalul cuprins în acțiuni.

Diviko sau Divicon șef al Helveților a învins pe Cassius și Pisone, dar a fost de Caesar bătut și omorît, probabil la Bilractes.

„Divina Commedia" (lit. ital.), epopee celebră a lui Dante (v. c.), în care acesta povestește călătoria sa în Infern și Paradis, arătând sentimentele și ideile sale personale și purificarea sa sufletească prin suferință și reflecțiune, când ajunge în Empireu, unde totul e lumină, dreptate și adevăr. Rătăcind pe calea obscură a vieții, ajunge la intrarea unei păduri, unde îi iese înainte trei fiare sălbatice, de care e scăpat de către umbra poetului Vergilius, care-l conduce în fața porții enorme a Infernului, pe care sunt scrise vorbele: Per me si va nella città dolente, Per me si va nell' eterno dolore, Per me si va tra la perduta gente... Dinanzo a me non fur cose create, se non eterne, ed io eterna duro: Lasciate ogni speranza, voi, ch'entrate!" cânt. III, vers 1—3 și 7—9). Condus de Vergilius, *vizitează infernul și vede* în cele 9 ceruri spiraliforme, concentric așezate, de aici, chinurile păcătoșilor din viața pământească; apoi ieșind prin fundul *infernului*, trece cu Virgilius în Purgatoriu, unde găsesc pe diferiți muritori pe cale de a se curăți de păcate. Poetul Statius îi însoțește până în vârful muntelui, de unde poeții romani, neîrești̦ini, nu mai pot trece. Un înger întâmpină aici pe Dante, îl purifică și-l luat în Paradis, de frumoasa Beatrice, iubita poetului, moartă prea timpuriu. În Paradis toate sufletele trăiesc fericite. Ajungând în fața tronului divin, înconjurat de aureola unei lumini fascinante, poetul cade în extaz. Aici e sfârșitul poemei. **D. C.** a fost compusă de Dante între 1300—1318. Are trei cărți: Infernul cu 34, Purgatoriul cu 33 și Paradisul cu 33 de cânturi. Este cea mai importantă operă a lui Dante și a lit. ital. pentru limba și concepțiile filos., religioase și sociol. politice care le conține. Construită pe un fond liric, această epopee e prea complexă spre a fi clasificată ca religioasă, socială ori filosofică numai: ea sintetizează toate aceste aspecte ale dramei *vieții omenești, fiind o capodoperă a* lit. univ.

Divizia (milit.). 1. Este unitatea de luptă prin excelență, fiind cea mai mică din marile *unități*. Este comandată de un general de divizie, ajutat de un stat major. Cuprinde trupe de diferite arme și anume: 1-3 brigăzi de infanterie, o brigadă de *artilerie divizionară*, trupe de cavalerie, trupe tehnice și servicii. Două până la trei divizii formează un corp de armată. A fost constituită pentru prima oară ca unitate de luptă la 1748 de mareșalul de Saxa. Sunt unele armate, care au **D.** ca unitate organică. 2. **Divizia de cavalerie** sau independentă este o grupare de 2—3 brigăzi de cavalerie, având afectate divizioane sau Regimente de artilerie călăreață. 3. **Divizia în marină** este o parte a unei escadre și cuprinde fie vase de linie curiasate, fie crucișătoare curiasate și escadrile de contratorpiloare.

Divizion (milit.), este unitatea de luptă în artilerie, corespunzătoare batalionului la infanterie și cuprinde 2, 3 sau chiar 4 *baterii*. La rândul lor formează regimentele, grupându-se câte 2—3 **D.**-oane. Fiecare **D.** este comandat de un ofiter superior cu gradul de maior. În arma cavaleriei, există *subunitatea divizion* prin gruparea a 2-3 escadroane.

Diviziune (logică) literar: împărțire în două. Ca metodă e operația care constă din arătarea speței unui gen prin determinarea aceluiași atribut al genului, numit *fundamentum divisionis*" = temeiul (criteriul) **D.**-ii. **D.** grupează notele din sfera noțiunilor căpătate prin analiză astfel ca să vedem raportul lor cu noțiunea supraordonată. Totul împărțit se cheamă „totum divisum" și membrele (speței, părțile) rezultate din operația **D.**-ii se numesc „membra dividentia".

Diviziunea muncii (Sociol.), principiu de organizare economică prin care munca totală ce trebuie făcută se repartizează între mai mulți, astfel ca fiecare să îndeplinească totdeauna aceeași muncă. Urmează de aici: perfecționarea producției, ca o consecință a măririi dexterității muncitorului și a cooperației *m. multor* lucrători specialiști destoinici, precum și o creștere a producției. Adam Smith, a formulat cel dintâiu principiul **D. m.** în celebra lucrare „An Inquiry into the Nature and Cause of the Wealth of Nations" (1776). **D. m.** se face după: felul muncii, după profesiuni, după sexul muncitorului, după popoare, după caste (clase) sociale; dar cea mai rațională **d. m.** este acea după atitudinile și capacitățile individuale (v. Taylorism, Orientarea profesională) utilizată în mecanismul producției moderne. **D. m.** este o cauză și consecință a diferențierii societății și a progresuuli ei. Înrăurește atât structura cât și funcțiunie vieții sociale.

Diviziune reductivă (biol.): Diviziunea celulei-ou și a spermatozoarului, prin care se reduce substanța cromatică la jumătate, scăzând și cromosomii la jumătate. Se numește și diviziune de maturațiune. Prin ea se formează patru celule egale la mascul, inegale la femelă (*celula-ou mare*) și trei celule mici, numite corpuscule direcționale. Rostul biologic al acestui proces este ca la fecundație să se întâlnească două celule cu substanțe cromatice, purtătoare a eredității, redusă la jumătate. Unindu-se cele 2 celule substanța cromatică ajunge iar la valoarea ei integrală.

Divizia (4018 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Tuzla. Perc., of. P. T. T. și G. la Culevcea, dist. 12 km.

Divorț (dr.), desfacerea legală a căsătoriei, efectuată în timpul când soții sunt în viață. Cauzele **D.**-lui: adulterul, injurii sau insulte grave aduse celuilalt soț, condamnarea unuia din soți cu o pedeapsă infamantă, consimțământul mutual de nepotrivire a firilor.

Djuvara. 1. **Alexandru** (n. 1858), deputat și ministru de justiție (1897—8) în România. A publicat câteva studi și discursuri politice; 2. **Trandafir** (n. 1856), diplomat român; ministru plenipotențiar la Constantinopol (dela 1896).

Dlugosz Ion (lat. Longinus), istoric polon (n. 1415 † 1480). A călătorit prin Italia, Palestina și a fost folosit de regele Poloniei în diferite misiuni diplomatice (Prusia, Boemia, Ungaria). Lucrarea sa „Historia polonica" (până în anul morții sale) e un prețios izvor pt. istoria țării noastre și în deosebi pt. domnia lui Ștefan ce Mare, pe care-l laudă, numindu-l „bărbat luminat", „cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii și mai ales cinstea dc comandant împotriva Turcilor", etc.

Doaga, Bătălia dela —, (7 Aug. 1917). Episod din marea bătălie dela Mărășești, însemnat prin luptele sângeroase din regiunea satelor Doaga—Străjescu, ocupate de armatele germ., cu toată eroica apărare a Div. a V rom. Trei Div. germ. sunt scoase din luptă, iar o întreagă brigadă bavareză (Regt. 353—354 Inf.),și-a găsit aici mormântul.

Doamnei, 1. Râul din jud. Muscel, izvorăște din Carpați și se varsă în Argeș, pe stânga, lângă Pitești; 2. **D.** Munții —, culme de munți, com. Doamna (jud. Neamț).

Dobă (ital. tamburo) instrument de percusiune compus dintr'un cilindru de lemn sau metal, având deasupra și dedesupt întinse câte o piele de vițel, argăsită. Tonul se produce prin lovirea cu unul sau două ciocănele îmbrăcate în piele. Tonul dobei e fără înălțime anumită, surd, sgomotos.

Dobânda este beneficiul pe care-l aduce un capital depus spre fructificare. **D.** *sosocotită pe timp* de un an și pentru 100 unități monetare se numește procent Mărimea procentului este determinată în general de împrejurările economice, în *multe locuri*, de lege. Dacă **D.** se calculează numai la capital ea se numește **D.** simplă; dacă însă capitalul se depune pe un timp lung și dacă **D.**-le se adună din timp în timp la capital, astfel încât de fiecare dată **D.** se calculează nu numai la capital, ci și la **D.**-le anterioare capitalizate, atunci **D.** astfel calculată se numește **D.** compusă.

Doberdo, com. mică din Italia de N. pe podișul dela Monfalcone. În jurul lui **D.** s'au dat, în 1915—17, numeroase lupte. făcea parte din frontul dela Isonzo, care se mai numia și frontul dela **D.**

Dobner Gelasius, istoriolog boem (n. 1719 † 1790), prof. în Praga, care a pus pentru prima dată bazele studiului critic al istoriei Boemiei, spulberând părerile inexate ale predecesorilor. A publicat o importantă colecție de documente: Monumenta hist. Bohemiae nusquam antehac edita, în 6 voi. (1764—86).

Dobra Alexandru, primul episcop al eparhiei române unite de Lugoj (n. 1794 † 1870). Eparhiei sale i-a lăsat o fundațiune de 30.000 *floreni*, pentru ajutorarea studenților săraci.

Dobreni (3521 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Răsboieni. Formată din satele: Almaș, Cășăria, Dobreni, Maiu și Sărata. Primăria la Dobreni. Infirmerie. Ocol silvic P. U. și G. Piatra-Neamț la $10^1/_2$ km.

Dobrescu Aurel, subsecretar de stat (n. 1885). A studiat medicina în Gratz, Geneva, Viena și Budapesta, fost președinte a societăților „Petru Maior", și „Carmen Sylva". În 1910 medic de spital în Brașov, dela 1919 fără întrerupere deputat în camera României. A publicat o carte medicală intitulată: „Boalele nervoase", apoi, comentarii asupra Reformei agrare, a reformei electorale, etc. E membru al partidului național-țărănist.

Dobrescu Nicolae (n. 1874 † 1914), profesor de istoria bisericii românești la Facultate de teologie din București, membru coresp. al Academiei Române. A publicat mai multe studii istorice prețioase și temeinice: Fragmente privitoare le istoria bisericii din Transilvania (1905), *Istoria bisericii contimporane* din România (1905). Întemeierea Mitropoliilor în Țările române (1906), Ist. bisericii din Oltenia (1906). Ist. bis. române din sec. al XV

(1907—1910). Andrei Șaguna (1909). Antim Ivireanul (1910). Istoria bisericii române pentru seminare și alte articole relative la probleme bisericești curente în diferite reviste.

Dobrița (2059 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Ocolu. Formată din satele: Dobrița și Suseni. Primăria în Dobrița. Perc. locală. P. u. și G. la Tg. Jiu la 12½ km.

Dobrogea, provincie istorică cuprinsă între Dunăre (V. și N.), Marea Neagră (E.) și Bulgaria (la S.). Supraf. 23.262

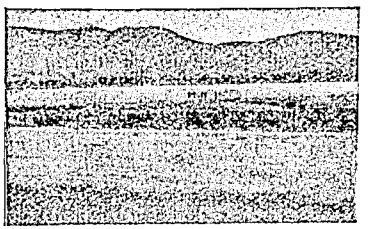

Dobrogia: Munții Pricopanului

kmp. cu 700.000 loc. Are aspectul unei peninsule a podișului prebalcanic, cuprinsă între Câmpia română, Mare și regiunea joasă din Basarabia de S. La nordul D.-ei este un rest al unei vechi supraf. cutată și ridicată în era primară. Rocile acestei zone (Horstul Dobrogean) se opresc pe linia de slabă rezistență Pecineaga—Camena. Ea este îndreptată dela NV. către SE. și este continuarea liniei de cea mai mare depresiune a Câmpiei Române. În S. de ac. linie se găsesc șisturi cristaline spre deosebire de N., care are granite, porfire, permian, etc. Între aceste două grupe s'au intercalat strate cretacice. Mai spre S. este o a doua linie Saraiu-lac. Tașaul, linia Casimcea, dela care începe regiunea de podiș prebalcanic. Baza lui este formată din calcare jurasice, până la Valea Carasu, dela care, în spre S. sunt calc. cretacice. Peste ele s'au așezat sarmaticul, iar peste toate loessul. În massa aceasta, apele curgătoare au săpat văi adânci până la soclul cretacic. Dintre toate văile D.-ei, Carasu, prezintă caracterul unei văi largi vechi, tăiată prin falia Dunării. Această vale este de origină tectonică. Ea este săpată în lungul unei depresiuni morfologico-tectonice. Panta malurilor sale e înclinată invers de aceia a văii. Această răsturnare s'a făcut în diluviu (cvaternar). În N. D. are aspect de ținut muntos, deși cea mai mare înălțime (Tuțuiatul) este 456 m. Acele înălțimi formează culmi, resturi ale unor munți vechi (hercinieni) roși până aproape de temelia lor. Aceste culmi pornesc din colțul de NV. al Dobrogei, Dealul Bugeac și se continuă spre E., dealungul Dunării (Culmea Isaccea). sau spre S. prin culmea Pricoponului. Din aceasta, spre SE. merge culmea Grecilor cu vrf. Tuțuiatul. Aceste două culmi formează așa zișii munți ai Măcinului. Din această culme se desfac alte două: Babadagul (între râurile Taița și Slava) și Testemelul (pe malul dr. al râului Slava). Afară de Munții Măcinului, cari sunt stâncoși și prăpăstioși,toate celelalte culmi au pante domoale, înălțimi mici, iar între culmi, văi largi cu pante mici. În N. este regiune de păduri, în mijloc de stepă, iar în S (Cadrilater) sunt păduri (Deliorman). Clima D.-ei este diferită de a restului țării, datorită apropierii de mare. Toamnele sunt mai călduroase, iernele nu așa de friguroase, iar verile mai temperate. Râurile se îndreaptă sau spre lagunele Mării Negre (cele din Horst) sau spre Dunăre (cele din podiș). Acestea au direcția S. spre N., afară de Carasu. Râurile mai importante sunt: Telița, Taița și Slava (în Horst), Casimcea, Carasu, etc. Din pct. de vedere administrativ, D. se împarte în patru județe: Tulcea, Constanța (D. veche), Caliacra și Durostor (D. nouă). Dealungul coastei M. Negre, sunt o serie de lagune: Razelm, Smeica, Sinoe, Golovița, sau lacuri: Tașaul, Siut Ghiol, Techirghiol, etc., care sunt foste golf. marine despărțite azi de mare prin perisipuri (v. Lagune, Lacuri, Ghiol, etc.).

Dobrolybov (cit. Dobroliubov), Nikolaj Alexandrovič, critic rus (n. 1836 † 1861). A înlocuit la „Contemporanul" pe Cernișevskij (v. c.), continuând părerile acestuia despre arta pusă în slujba științei și a împrumutat dela Bjelinskij (v. c.) ultima formulă a acestuia „arta pentru viață". Critica lui are caracter utilitar, fiind rezultatul îmbinării artei cu politica, îmbrăcăminte inevitabilă pentru critica ce întreprinde în regimul absolut lupta de reformare a societății. A cerut desrobirea țăranilor, dar a murit în anul când 25 milioane de robi deveniseră liberi. În celebrul studiu „Când va sosi ziua adevărată" susține că Rusia nu-i coaptă pentru personalități mari. Studiind romanul „Oblomov" al lui Gonciacov, stabilește, original, permanența unor tipuri sociale și lansează termenul Oblomovism (v. c.). În suplimentul dela Contemporanul (v. c.), ridiculizează lit. modernă „acuzatoare" și optimismul social naiv, neactiv, ce pactează cu politica absolutistă.

Dobrotești (3447 loc.), com. rur. jud. Telcorman, pl. Balaci. Judec. de ocol. Medic. P. U. Balaci. G. Beuca la 10 km.

Dobrovăț (3026 loc.), com. rur. județul Vaslui, pl. Movila lui Burcel. Formată din satele: Dobrovățiі-Moldoveni și Dobrovățiі-Ruși. Primăria în Dobrovățiі-Ruși. Infirmerie, medic. P. U. Codănești. G. Bârnova la 12 km.

Dobrovăț, mănăstire (jud. Vaslui), zidită de Ștefan cel Mare (1503—4) și zugrăvită de fiul său Ștefăniță Vodă (1523), cari au înzestrat-o cu moșii, odoare și odăjdii. În sec. al XVII sunt îngropați aici mai mulți boieri de seamă din Moldova.

Dobrovici A., medic român, prof. de patologie internă la Univ. din Iași.

Dobrowsky Joseph, iesuit (n. 1753 † 1829), considerat fondatorul filologiei slave și întemeietorul literaturii moderne cehe. A scris valoroase studii istorice, arheologice și lingvistice asupra limbilor slavone și în deosebi asupra celei cehe: Institutiones linguae slavicae dielecti veteris (Viena 1822); Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache (1809 și 1819); Deutsch-böhm. Wörterbuch; Geschichte der böhmischen Sprache und älteren literatur (1818), etc.

Dobrușa, mănăstire (jud. Vâlcea), zidită în sec. al XVI și prefăcută cu banii episcopului Ștefan dela Râmnic (1675) și zugrăvită tot de vlădicii de aici (1771—4).

Dobrușa, mănăstire de călugări în Basarabia (jud. Orhei), în 1804 avea școală.

Docan Nicolae. Ministru plenipotențiar, membru corespondent al Acad. Române. Numismat asiduu și cercetător al cronologiei vechilor documente și al cartografiei țărilor noastre. A publicat diferite studii: Monetele lui Petru Mușat (1907), Elementele cronologice în documentele românești (1910), Studii privitoare la numismatica Țării Românești (1910), O povestire despre domnia lui Mavrogheni (1911), Lucrările cartografice la războiul din 1787—91 (1912). Explorațiuni austriace pe Dunăre la finele sec. XVIII (914).

Docent (lat.) învățător. D. se numesc de obiceiu profesorii universitari fără catedră sistematizată, dar, cu drept de a face cursuri la Universitate.

Dochia (2182 loc.) com. rur. jud. Neamț, pl. Războieni. Formată din satele: Bahna, Bălușești, Dănești, Dochia. Primăria la Dochia. P. U. și G. Roznov la 7 km.

Dock (engl.) (marină). 1. Magazie de intrepozite pentru descărcarea mărfurilor pentru comerțul maritim. 2. Basin cu cheiu pentru descărcarea vapoarelor. 3. Casă pentru construcția vapoarelor. 4. **Dock flotant** sau plutitor, bazin mobil pentru reparația vaselor.

Docker. Lucrător în port, la dockuri, întrebuințat pentru încărcarea și descărcarea vaselor.

Docnecea (3351 loc.), com. rur. din jud. Caraș, pl. Bocșa; judec. și perc. Bocșa Montană, trib. Oravița. P. u. și G. la Bocșa Montană la 14 km.

Docta ingorantia, neștiință savantă, la Augustin și la Nicolaus Cusanus, convingerea inconceptibilității divinității infinite.

Doctrinar, omul care urmează cu strictețe principiile științei, în opoziție cu omul practic.

Doda Traian (n. 1822 † 1895), gen. rom. în arm. austriacă. Ia parte la războiul din 1848, 1859, 1866 remarcându-se prin vitejie și bună conducere. În 1870 e general. Se retrage din armată în 1872: în 1874—87 deputat în Parlamentul Ungariei: în 1887, neputând tolera situația grea a Românilor, demisionează din Cameră, explicând alegătorilor săi cauza demisiei, pentru aceasta e condamnat la 2 ani închisoare si 1880—88 a fost președinte al Comunității de avere din Caransebeș, pe care a și întemeiat-o.

Dodecanesos, grup de 12 ins. situate în SE. mării Egee. Au fost ocupate în 1912 de Italieni. Au supraf. de 1140 kmp. cu 63.000 locuitori. Cele mai mari sunt: Karpathos, Kios, Kalymnos, etc.

Dodona, în antichitate oraș în Epir (lângă actualul Dramesi), după tradiție cu cel mai vechiu oracol grec. Aici avea Zeus un templu, un stejar sfânt și un izvor. Preotesele acestui loc sfânt preziceau din sunetul frunzelor și din murmurul izvorului.

Dofteana. 1. Râu afluent al Prahovei, izvorăște din Carpați și se varsă în Prahova, mai la S. de Câmpina. — 2. D. salină în jud. Prahova, azi părăsită. Este în com. Teleaga. Are unul din cele mai mari penitenciare din țară, unde sunt duși să-și ispășească pedepsele cei mai recalcitranți condamnați.

Dofteana (4512 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Comănești. Formată din satele: Bogata, Cucuești, Dofteana, Hăghiac, Larga, Seaca, Valea-Câmpului și Valea-Codrului. Primăria în Dofteana. Infirmerie. P. U. Dărmănești. G. Ștefan-Vodă.

Doge (ital.), capul vechilor republice din Veneția și Genova, un fel de principe cu puteri aproape absolute, ales mai des dintre aristocrați. D. a existat în Veneția dela 697—1797, iar în Genova din 1339—1797 (v. Palatul Dogilor).

Dogiel Jan, medic lituanian, celebru fiziologist și anatom. A studiat mai ales fiziologia și anatomia mușchilor și a sistemului nervos.

Dogilor, Palatul —, (Palazzo ducale), reședința oficială a guvernatorilor Veneției a magistraților mai însemnați: A fost construită în 814 și reconstruită de 5 ori; e bogat în splendide picturi ale școlii venețiene, iar ca operă arhitectonică e o toată frumusețea și de mare valoare.

Dogma (gr.: poruncă), lege, doctrină, adevăr religios. Așa se numiau și doctrinele vechilor filosofi greci. In bis. creștină se numesc **D.**-e învățăturile lui Is. Chr. și ale apostolilor, propuse de autoritatea bis. competentă ca adevăruri de credință. **D.**-ele nu se inventează, ci atunci când cere trebuința, biserica, prin organele ei competente (sinod ecumenic) numește, că vre-o învățătură e descoperită de D-zeu. **D.**ele sunt pure, când în ele mintea omenească și mixte, când pot cunoaște și înțelege cu mintea (v. dogmatica).

Dogmatica. 1. Expunerea sistematică a dogmelor (v. c.) și explicarea lor științifică; 2. Imn bisericesc, în care se cuprinde vreun adevăr dogmatic.

Dogmatismul (filos.). 1. In teoria cunoștinței = încrederea nemărginită în veracitatea gândirii și folosirea, lipsită de critică și fără grija limitelor, a rațiunii, concordanța dintre gândire și realitate. Cei mai însemnați dogmatici au fost în istoria filos.: Descartes, Spinoza, Leibniz, Wolff și Raționaliștii sec. al XVIII.

Dohnányi Ernő, pianist și compozitor maghiar (n. 1877). Fost profesor la Academia de muzică din Berlin, prof. apoi director al Ac. de muzică din Budapesta, autorul concertelor simfonice, dela 1919. Compozițiile sale, romantice, bogate în armonii, sunt: 2 simfonii, uvertura „Zrinyi“, o suită p. orch., variații p. pian și orch., 2 quintete, 2 concerte p. pian, 1 concert p. violină, 4 rapsodii p. pian, „Turnul Voivodului“.

Dolcești (2481 loc.), com. rur. din jud. Râmbovița, pl. Târgoviște. Formată din satele: Doicești, Dolani și Săteni. Primăria în Dolcești. Perc. locală. Of. p. local. Infirmerie. G. locală .

Doină, 1. (lit. rom. pop.). O specie de poezie lirică poporană, caracteristică. prin cântul său analitic, poporului rom. **D.**-e exprimă sentimente adânci și foarte variate: de dor, de jale, de necaz, de desnădejde, de înstrăinare (îndepărtare), de ingurătate, de blestem, de voinicie, etc. După aceste sentimente fundamentale, reduse de obiceiu unitar și fără multă gradație, în fiecare din aceste piese lit. se clasifică **D.**-le. Deobiceiu **D.** se cântă motivele sale variază în muzică potrivit cu desvoltării și nuanțării sentimentelor exprimate de poezie. Versificația **D.**-or este adeseori necorectă. Deobiceiu versul lor este trohaic și are măsură de opt silabe și foarte arareori din 6 și din 4 silabe. Cuprind doine frumoase colecțiile lui Iarnik și Bârseanul și cele ale lui V. Alecsandri și Madan („Suspine“). — 2. (muzică), cântec poporan, caracterizat prin melodie duioasă, trăgănată, în mișcare lină, cu tonuri prelungi încadrate de bogate ornamente melodice, în genere în gamă minoră. Frazele și perioadele sunt neregulate, ritmul de asemenea; din această cauză, împărțirea pe măsuri se face anevoios. Textul e mai cu seamă de cuprins duios. Multe doine sunt fără text, destinate fluierului și cavalului, instrumentele predilecte ale țăranului rom.

„Doina“, institut român de credit și economii în Câmpeni, director dr. Zosim Chirtop, senator.

Dol (dr.) lat. dolus: șiretenie. Înșelătorie, fel fraudulos de a lucra într'o afacere oarecare. Incercarea de a induce în eroare persoana, cu care contractezi, storcându-i consimțământul.

Dolci (sau Dolce) Carlo, pictor italian (n. 1616 † 1686). S'a distins prin Madone și sfinți, într'o execuție prea sentimentală. Opere: Sfânta Cecila (Muzeul din Dresda), Christos binecuvântând pânea (Louvre).

Dolerit (petrograf) varietate de bazalt grosier, cu compoziția minerală a bazaltului (v. c.), compact, deosebindu-se de acesta numai prin mărimea granulelor individualizate în massa sa.

Dolhasca (6068 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Liteni. Formată din satele: Dolhasca, Gulia, Lingurari, Poiana Răftivanului, Probota și Vămeni. Primăria la Dolhasca. Ocol silvic. Of. P. local. G. locală (Dolhasca).

Dolhești (4622 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, pl. Liteni. Formată din satele: Dolhești-Mari, Dolhești-Mici, Valea-Bourii și Valea-Poenii. Primăria la Dolhești-Mari. P. U. Dolhasca. Halta „Dolhești“.

Dolichocefal se numește în antropologie craniul lunguleț, a cărui lungime e cel puțin cu un sfert mai mare decât lățimea (v. Craniu). Foarte frecventă la unele rase africane (Negrii, Boschimani, Cafri).

Doline (geol.) sau Coifuri, se numesc gropile sau scufundăturile conice în formă de pâlnii sau de tuburi lungi, formate în masivele calcaroase sau dolomitice prin acțiunea de disolvare și de roadere a apelor de infiltrație (ex. în Carstul dalmațian). Din contopirea mai multor **D.** rezultă pâlniile alungite numite ponoare (ex. în Mții Apuseni).

Dolineni (5004 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Clișcăuți. Formată din satele: Pașcăuți, Dolineni și Stăuceni. Primăria la Dolineni. P. U. Hotin. G. Mămăliga la 18 km.

Dolj, jud. de câmpie din Oltenia. Numele înseamnă Jiul de Jos (Dolni Jiu). Se mărginește spre E. cu jud. Romanați, de care-l desparte o linie convențională, ce pleacă din Dunăre (la S. de satul Călărașu) și merge până'n dreptul sat. Bulzeștii, de unde se mărginește cu jud. Vâlcea, până în dreptul sat. Văleni (Vâlcea). Apoi spre N. cu jud. Gorj până la Gura Susițel, de unde începe hotarul de NV. spre jud. Mehedinți, până la com. Cetate. De aici, până unde începe jud. Romanați, hotarul e format de Dunăre, care-l desparte de Bulgaria. Supr. 6538 kmp. cu 458.240 loc. Densit. 70 loc. pe kmp. Terenul se lasă dinspre N. spre S. pornind dela dealuri de peste 300 m. și lăsându-se în lumea Dunării la 30—31 m. Dealungul Dunării terenul formează terasa, care pe alocuri se apropie de fluviu (Calafat), iar în altele este mult depărtată (Maglavițu, Nedeia, etc.). In partea de SV. terenul este acoperit de dune (Ciuperceni, Poiana-Mare). De altfel tot județul face parte din podul Oltenesc (v. c.). Apele principale: Jiul cu Amaradia, se varsă în Dunăre la Bechet, iar Desnățuiul, după ce a adunat toate apele ce isvorăsc în partea de NV. și V. a județului, se varsă în lac. Cârna. In lunca largă a Dunării sunt multe bălți: Rastu, Bistrețu, Nedeea, Nasta, Cârnu, etc. care afară de rolul lor general (v. c. Dunărea), formează un izvor de bogăție locuitorilor de pe margini. Solul județului este fertil, producând grâu, orz, porumb și a. Neavând o rețea hidrografică deasă, satele vor fi pe malul râurilor și în excavațiuni pline de apă. Din vechile păduri, ce se întindeau până aproape toată supr. județului, azi au mai rămas câteva petice, în special în centru, formate mai mult din copaci de genul Quercus (stejarul), iar în lunca Dunării din sălcii. Ocupația de căpetenie a loc. jud. este agricultura, comerțul desvoltându-se în capit. județului și în cele patru orașe, iar viața industrială s'a strâns în Craiova (v. c.). Alte orașe: Calafat, Băilești și Plenița, iar comune mari și bogate: Filiași, Țânțăreni, Bechet, Bistreți, Cetate, Șegarcea, etc. Porturi și schele la Dunăre: Cetate, Calafat, Bistrețu și Bechet. Jud. **D.** are: 4 com. urbane, din care una (Craiova) este Municipiu și 198 com. rurale împărțite la 13 plăși. Face parte din eparhia „Râmnicului Noul Severin“ cu reședința la Râmnicul-Vâlcea, din circumscripția Curței de Apel Craiova, inspectoratul școlar circ. Craiova și din teritoriul corpului I Armată. Este străbătut de C. F. București—Craiova—Timișoara, având ramificații: Craiova—Calafat, Filiași spre Tg.-Jiu. Deci puține C. F. R.

Dolești (3364 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Schela. Formată din satele: Buhăuca, Buruenești, Dolești, Litca și Rotunda. Primăria la Dolești. P. U. Bâra. G. Roman la 16 km.

Doljoc (3945 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Sulița. Formată din satele: Berestea, Cristinești și Doljoc. Primăria la Doljoc. P. U. și G. Sulița-Nouă la 13 km.

Dollar, unitate monetară în unele state și colonii, în special în extremul orient și America. Un **D.** se divide în 100 cents.

Döllinger. 1. Ignațiu, prof. de anatomie în Würzburg, a întemeiat o nouă școală anatomică-fiziologică. Dintre operele lui, cele mai însemnate sunt „Grundriss der Naturlehre des menschlichen Organismus“ și „Grundzüge der Physiologie der Entwickelung des Zell-, Knochen- und Blutsystems“ (n. 1770 † 1841 în München).

Dolmeni, monumentele megalitice, numeroase în Bretagne (Franța), apoi în Algeria, India Japonia, Germania, etc. Sunt formați din 3—4 pietre verticale, deasupra cărora e așezată o altă piatră lată. Se pare că au fost morminte preistorice.

Dolomita (petrograf). Carbonat de calciu și magneziu, incolor sau alb nuantat cu luciu sticlos. In natură formează adeseori catene întregi de munți (ex.: Alpii Dolomiți). In prezent se formează în masa recifilor coralieri (v. atol). In țară se găsește ca rocă — sub forma de calcar — dolomitic — în Munții Poiana Ruscă, iar ca mineral la Capnic, Rodna, Băița (jud Satu-Mare). Se întrebuințează la fabricarea apei de sifon, a apei amare, în metalurgia oțelului, la căptușirea convertizorului Bessemer.

Dolomitici, Alpii —, grup de munți din lanțul Alpilor a căror vârf mai înalt e Marmolada (3494 m.). Sunt în Tirol. In constituția lor predomină Dolomita, amestec de carbonat de calciu cu carbonat de magneziu. Dar sunt și mase compacte de granite. Din calcare sunt formate: Geisler Spitze (3182 m.), Palla di Martino (3244 m.), Sorapis (3291 m.). Din Granite: Cima d'Asta (3494 m.), Marmolad, iar din porfire podișul dela Bolzano (v. Alpii).

Doluchiol (4200 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Ialpug. P. U. Ismail G. Valul-lui-Traian a 54 km.

Dom (arhit.), la o clădire, construcția

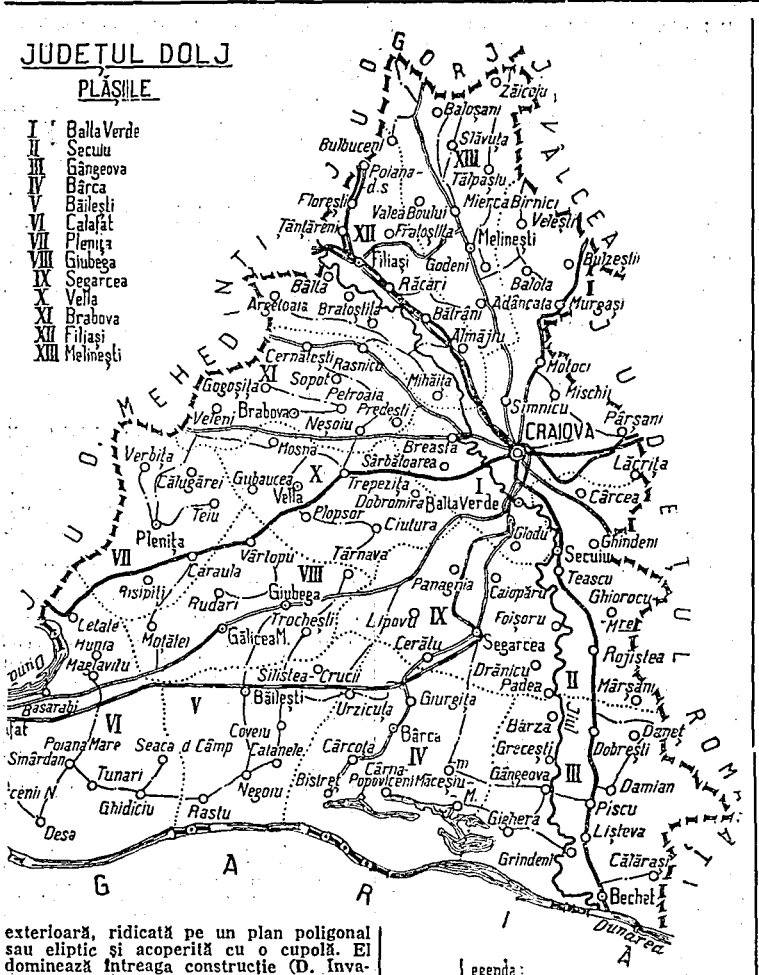

exterioară, ridicată pe un plan poligonal sau eliptic și acoperită cu o cupolă. El domînează întreaga construcție (D. Invalizilor din Paris, al catedralei din Milano, etc.). D. mai are și accepțiunea de Catedrală (Italia, Germania, etc.).

D. O. M., (lat. Deo Optimo Maximo = celui mai bun și celui mai mare Dumnezeu), inscripție pe altare, biserici și alte clădiri, întrebuințată în epoca Renașterii la popoarele occidentale. O întrebuințau chiar și vechii Romani.

Dombrowski Ioan Henric, general polonez (n. 1755 †1898). A fost în serviciul Franței, acoperind trecerea peste Beresina, în campania lui Napoleon în Rusia.

Domenii și Agricultură, ministerul —, Ministru: Ion Mihalache (v. c.). Subdirector de stat: Aurel Dobrescu (v. c.) și Virgil Potârcă (v. c.). — I. Direcțiunea generală a contabilității. Dir. general: St. Mihăilescu. Direcția ordonanțării: Director: N. Bănescu, subdirector: N. Boambă. Direcția veniturilor. Dir. general: Gr. Bălănescu. Serviciul veniturilor și încasărilor: G. Ștefănescu. Serv. garanțiilor, subdirector: Gh. Pandelescu. II. Direcția personalului. Dir. general: N. Nedeleceanu. Director: V. Vasilescu. Serviciul registraturii: D. Șerbănescu. Biroul cerealelor, subdirector: I. Popescu. Biroul mobiliar, insp. general: G. Isăcescu. III. Direcția generală a fermelor. Dir. gen.: D. Căruntu. Dir. fermelor, dir. Florea Mărescu. Serv. fermelor: Aurel Nanu. Sedviciul creșterii vitelor: N. A. Dumitrescu. Dir. viticulturii, dir.: I. Teodorescu. Serv. viticulturii: Romulus Odobișteanu. Dir. sericiculturii și entomologiei, director: N. Giurgea. Serv. sericiculturii: V. Nadu. Serv. combaterii boalelor și insectelor: I. Arion. — IV. Direcțiunea generală a îndrumărilor agricole, a învățământului, statisticei și islazurilor. Dir. gen. ing. cons. agr.: Emil Petrini. Dir. îndrumărilor agr. dir. agr. insp. Nicolae Dăscălescu. Serviciul propagandei insp. C. Sebastian. Serv. contabilizării fondurilor Camerelor de agr. P. Roman Serv. inspecțiunilor exterioare: insp. general Gh. I. Savi, serv. atribuirii loturilor demonstrative: insp. gl. G. Nădejde și N. Tudor. Direcția învățământului agricol, sub-director general cons. agr. Ernest Grințescu, director: Gh. Grigoriu, serviciul verificării actelor: I. Dumitrescu. Dirc. statisticei agricole și publicațiilor, dir. gen. insp. agr. Horia Lupanu. Serv. publicațiilor: Insp. Nițescu, serv. statisticei: agr. M. Filoiti, serv. depozitului de publicații: subdirector I. Mihăilescu. Direcția islazurilor, dir. Constantin Grigorescu, serv. administr. islazurilor: C. Drose, serv. contabilității: C. Dumitrescu, serv. constituirii islazurilor: I. Baranovski. — V. Administrația generală a pescăriilor. Adm. gen.: P. Popescu-Daia. — VI. Direcțiunea gen. Zootehnică și sanitară-veterinară. Dir. gen. Gh. Ionescu Brăila. Dir. sanitară veter., dir.: Const Papazolu, sub-direcția epizotiilor, sud-dir.: V. Pârvulescu, sub-dir. abatoriilor, sub-dir.: Vasile Timuș, sub-dir., administrativă med. vet. I. Prodescu. Dir. Zootehnică, dir. Nicolae Dinescu, subdir. intervenirii directe: subdir. Const. Dunăreanu, subdir. încurajării inițiativei particulare: subdir.: Gheorghe Rusu, serv. de zoothenie și epizootii: medic vet. Mihail Vaida, serv. de contabilitate: Nestor Ionescu. — VII. Direcțiunea generală a vânătoarii. Dir. gen. N. Săulescu. Subdir.: Anton Pădureanu, insp. gen.: C. Rusescu, serv. arendărilor: V. Pavlov, serv. pazei și protecției vânatului: I. Iliescu, serv. personalului și contabilității: M. Pârzolescu. — VIII. Direcțiunea generală hidrologică. Dir. general, ing. insp. I. Vidrașcu. — IX. Serviciul contencios. Dir. gen.: D. Ibătescu.

Domenichino Domenico Zampieri, pictor italian (n. 1581 † 1641), unul din cei mai buni elevi ai lui Carraci. Desenator talentat și expresiv, colorist iscusit, cu un deosebit simț de compoziție, ignorat de predecesorii lui Raffael. Opere: Ultima cuminecare a sf. Ieronim (Muzeul Vaticanului), Vânătoarea Dianei (Roma), etc

Domeniile Coroanei Române. La 1866 se fixează lista civilă a Principelui Carol la 100.000 galbeni, precum avuseseră și cei doi Domni ai Moldovei și Țării Rom. înainte de 1859. Când s'a proclamat regalitatea în 1881, s'a văzut că această sumă e cu totul nesuficientă pentru susținerea unei curți regale. Cum Constituția nu admitea schimbarea listei civile în decursul unei domnii, I. Brătianu, prin legea din 9 Iunie 1884 înființează Domeniile Coroanei, atribuind Coroanei administrarea și usufructul moșiilor următoare cu o suprafață de 129.289 hectare: În jud. Suceava: Malini 27.405 ha.; Borca 17.871 ha.; Sabasa și Farcașa 3.955 ha. — În jud. Neamțu: Bicaz 13.224 ha; în jud. Vaslui: Dobrovăț 6.300 ha.; jud. Râmnicul-Sărat: Domnița 5487 ha.; jud. Brăila: 6 367 ha.; jud. Prahova: Gherghița 2.900 ha.; Clabucetul cu Caraimanul 1953 ha. jud. Ilfov: Cociocul 3674 ha.; jud. Dolj: Sadova 19.353 ha.; Segarcea 11.800 ha. Arendă anuală în 1884 a fost 756.000 lei, care a tot crescut până în războiu. Domeniile erau ale statului și nu se puteau vinde decât prin lege; nu plătiau impozit statului, ci numai comunelor și județelor. Administratorul e numit de Rege și multă vreme a fost Ioan Kalideru. D. C. încă din 1918 au fost date spre exploatare și apoi împroprietărire țăranilor din partea Regelui Ferdinand.

Domeniu, 1. teritoriu, moșie; 2. (dr.) Totalitatea bunurilor stăpânite de stat, județe sau comune; 3. **D-ille Coroanei**,

v. c.) bunurile stăpânite de familia re-
ală. 4. D.-l privat: mobilele şi imobilele
e nu-s în folosinţa publicului.

Domeniul public, este alcătuit din câ-
eva bunuri, care, cu toatecă sunt pro-
rietatea statului, judeţelor sau comu-
elor, sunt puse în mod permanent la
ispoziţia tuturor locuitorilor ţării şi nu
ot fi nici vândute, nici înstrăinate. Ex.:
rumurile, străzile, apele, malurile
ării, apa mării, plaiele, grădinile pu-
lice, localurile ministerelor, prefecturi-
or primăriilor, etc. etc.

Domiciliu (dr.), reşedinţa juridică de-
larată a unei persoane (faţă de lege sau
entru exercitarea anumitor drepturi).
).-l este un dr. deosebit de locuinţă,
are se pierde de îndată ce o schimbi.
e când D. rămâne acelaşi, de pildă,
ând lipseşti, plecând într'o călătorie,
tc. Femeia măritată are acelaşi D. ca
ărbatul ei. **Violarea D.-lui**, delictul prin
are cineva pătrunde fără drept (autori-
aţie) în locuinţa altei persoane. Ea
u e permisă nici ofiţerilor de poliţie,
ecât în cazuri prevăzute de lege.

Domide Gherasim, preot şi protopop
omân unit (n. 1856 † 1913). Luând parte
toate luptele politice ale Românilor
rdeleni, a fost ales membru în comite-
ul naţional. Implicat în procesul Memo-
andului, a fost condamnat la 2 ani şi
mătate închisoare de stat.

Domide Octavian dr., vicar gen. episco-
esc în Gherla (n. 1867), studiile teo-
ogice şi le-a făcut în Roma. A ocupat
ai multe funcţiuni bis., iar în 1923 a
rimit titlul de prelat papal. E unul din
ei mai buni oratori ai bisericei române
r.-catolice şi autorul mai multor scrieri
e cuprins religios, de ex.: Arborele vieţii,
ţiinţa mântuirii de veci, etc.

Dominant, însuşire d.-ă, în ereditate este
cea însuşire care covârşeşte pe alta, pă-
rându-se la urmaşi în chip activ vizibil.
v. recesiv).

Dominaţia caracterelor (biol.), prima
ege a mendelismului (v. Mendel): prima
eneraţie de hibrizi, ex. o floare roşie
i una albă fecundate dau o generaţie
ntermediară, rose.

Dominic Sfânt (n. 1170 † 1221), întemeie-
orul *ordinului* călugăresc al Dominica-
ilor, „vestitorii cuvântului lui Dumne
eu". Canonizat la 1234. Biserica rom
at. îi face pomenirea în ziua de 4 Au-
ust.

Dominic A. scriitor dramatic şi poet
om. (n. 1889). Scrieri: Revolte şi răstig-
iri, poezii, Sonata umbrelor, teatru, Oa-
eni de azi şi de totdeauna, roman.
olgota, teatru. Drama „Sonata Umbre-
or" jucată cu succes la Neues Theater
m Zoo, în rolul principal fiind Conrad
eidt.

Domitianus Titus Flavius (n. 51 d. Chr.
96 d. Chr.), împărat *roman dela 81—96*
l. Chr. A apărat imperiul împotriva po-
oarelor de viţă germană (Caţilor); a
urtat lupte cu Decebal (88—89), cu care
încheiat o pace ruşinoasă pentru Ro-
nani. La începutul domniei a sprijinit
e scriitori, a administrat bine imperiul,
nsă spre sfârşitul domniei a fost un des-
ot crud. Moare asasinat.

Domitius, familie de plebei romani, din
i cărei membri au fost mai însemnaţi:
. **Lucius D.** Ahenobarbus, soţul Porciei,
rietenul lui Cicero, aderent al lui Pom-
eius şi adversar al lui Caesar. Moare
n lupta dela Pharsalus (48 a. Chr.); 2.
naeus D. Ahenobarbus, soţul fiicei lui
ermanicus, Agrippina şi tatăl împ. Ne-
o. A fost consul şi proconsul în Spania
32 d. Chr.).

Domneşti (2414 loc.), com. rur. jud. Mus-
cel, reşed. pl. Râul-Doamnei. Judec. de
ocol. Medic. Infirmerie cu dispensar. Ocol
silvic. Of. P. local. G. Schita-Goleşti la
18 km.

Domneşti (4237 loc.), com. rur. jud. Il-
fov, reşed. pl. Domneşti. Formată din sa-
tele: Căţuna, Ciutaci, Domneşti-de-Jos,
Domneşti-de-Sus, Sârbi şi Tegheşul. Pri-
măria în Domneştii-de-Sus. Judec. de ocol.
Medic, infirmerie. Of. P. local. G. Dea-
lul-Spirei la 13 km.

Don (din dominus), în vechime ti-
tulatura magnaţilor italieni şi spanioli,
astăzi, a bărbaţilor din clasele culte. In
Italia se numesc **D.** mai ales preoţii.
Donna, forma feminină a cuvântului Don.

Donatello (sau Donato) di Niccolo di
Betto Bardi, celebru sculptor italian (n.
1386 † 1466). S'a remarcat prin statui, por-
trete, basso-reliefuri de un realism pro-
nunţat şi cu talent deosebit în reprezen-
tarea copilăriei. Potrivit idealului floren-
tin, el face să trăiască, din cap până'n
picioare, în bronz ca şi în marmoră,
tipuri binefăcute, energice, expresive.
Un precursor al lui Michelangelo. Opere:
Statua Sf. Gheorghe (Florenţa), David co-
pil (bronz, Florenţa), Statua ecvestră a
condotierului Gattamelata (Padua), Sf
Ioan (Florenţa), etc.

Donatişti, sectă schismatică din sec. al
IV, ivită în biserica din Cartagena (Af-
rica). **D.**-ii propovăduiau un rigorism
exagerat, iar pe creştinii moderaţi îi con-
siderau ca trădători. Ei şi-au ales episcopul lor separat, despărţindu-se de bi-
serica catolică. Abia Sf. Augustin, la 411
a pus capăt neînţelegerilor, restabilind
la Cartagena, unitatea bisericească.

Dondukov-Horzakow Alex. Mihailovič,
principe şi bărbat de stat rus (n. 1822
† 1893). S'a distins în răsb. crimeic. In
1878 i s'a încredinţat organizarea prin-
cip. Bulgariei; a condus prima adunare
naţion. a Bulgariei, fără să accepte ti-
tlul de principe. El a recomandat pt.
această demnitate pe Alex. de Batten-
berg.

Donduşeni (3858 loc.), com. rur. jud.
Soroca, pl. Târnova. Formată din satele:
Corbul, Donduşeni, Donduşenii-Gară, Piv-
niceni, Rediu-Mare. Primăria la Donduşe
nii. Of. P. local. G. locală.

Donet, râu mare din Ucraina şi Rusia
meridională. Udă Bielgorod şi se varsă
în Don; cursul de 1100 km. El mărgi-
neşte spre N. importantul bazin hulier
al D.-ului, care se întinde pe mai mult
de 3 milioane ha. Zăcămintele au fost
cunoscute încă de pe timpul lui Petru
cel Mare dar exploatate regulat din
1839.

Donici Alexandru, fabulist rom., basa-
rabean de origine, n. 1806 † 1866. A făcut
şcoală la Petersburg. Ca ofiţer veni în
concediu în Basarabia, dar constatând că
a uitat limba părintească, demisionă la
1834 din armată. Fabulele sale în majori-
tate sunt iniţiate sau traduse după Crilof,
altele după La Fontaine. Fab. lui au fost
mult citite, azi însă sunt aproape uitate.
A tradus „Căruţa Poştei" de Puszkin
compusă de acesta în Basarab. şi împ-
reună cu C. Negruzzi, satirile lui An-
tioh Kantemir.

Donici Leon, scriitor rom. basarabean (n.
1887 † 1926). S'a afirmat îndată după răsb.
ca un talentat prozator literar. A publi-
cat din 1921 schiţe, nuvele, eseuri şi ar-
ticole în rev. „Flacăra", „Viaţa Romi-
nească", „Cugetul rom.", „Gândirea", ş.
a. Foarte apreciată este cartea sa „Re-
voluţia rusă". A debutat în lit. rusă, în
care era mult apreciat de Gorkij şi a
scris ruseşte romane şi nuvele sub nu-
mele L. Dobronravov. S'a tradus în rom.
„Noul Seminar" (roman).

Donizetti Gaetano, compozitor italian
(n. 1797 † 1848). Autorul operelor: Lu-
cia di Lammermoor, La Favorite, Lu-
crezia Borgia, La fille du regiment,
etc.

Don Juan, personaj legendar spaniol,
pul curtezanului bogat, mândru, necre-
dincios, seducător şi uşuratic. *Cronica*
din Sevilla vorbeşte întâia oară de Juan
de Tenorio, care ucide pe comandantul
Sevillei, Ulloa, ce-l împiedecase să fure
pe fica sa. Legenda lui **D. J.** a fost foar-
te adesea prelucrată în romane, piese
de teatru şi în operă **D. J.** de Mozart.

Donnay Maurice, dramaturg franc. (n.
1860). Caută subiecte din psichologia vieţii
de actualitate, ceeace-l opreşte la tipul
comediei fanteziste, fără a putea fixa de-
finitiv tipuri omeneşti reale, obţinând însă
un mare succes. Scrieri mai însemnate:
Amants, Education de Prince, l'Autre
Danger, le Retour de Jérusalem, ş. a.

Donul, vechiul Tanais din Rusia. Izvo-
răşte din guvernământul Tula, udă
Zadonsk, Rostov, Azor şi se varsă în
Marea de Azov, printr'un mare număr
de braţe (30). Cursul 2150 km.

Doorn, sat în Olanda (prov. Utrecht);
120 loc. Aici se găseşte castelul Doorn,
reşedinţa fostului împărat al Germaniei,
Wilhelm II, din 1920.

Dorobant (2528 loc.), com. rur. jud.
Botoşani, pl. Mănăstireni. Formată din
satele: Dorobanţi şi Nicşeni. Primăria în
Dorobant. Perc. locală. P. u. Botoşani.
G. Vorniceni la 7 km.

Dora d'Istria, pseudonimul literar al
Elenei Ghica (n. 1828 † 1888). S'a că-
sătorit cu un prinţ rus, de care s'a des-
părţit. A călătorit mult; a avut o foarte
întinsă şi variată cultură pe care a
valorizat-o publicând studii şi articole
prin diferite reviste străine, cu care a
făcut cunoscuţi Apusului pe Români şi
micile popoare din Răsărit.

Dorchain Auguste, poet şi autor dra-
matic franc. (n. 1857). A publicat un
studiu asupra lui Corneille, piese în
versuri şi muzică (de Widor) „Conte
d'Avril. Ca poet tradiţionalist s'a re-
marcat cu „l'Art des vers", „la Jeunes
se pensive", „Poésies". etc.

Doré Gustave, desenator şi pictor fran-
cez (n. 1833 † 1883). A ilustrat multă vre-
me, cu talent şi imaginaţie revista „Le
Journal pour rire". In pictură a făcut in-
teresante peisaje Renume mondial şi-a
câştigat prin desenele cu care a împodo-
bit nenumeroase opere şi mai ales Fa-
bulele lui Fontaine. Les contes drola-
tiques de Balzac, Divina Comedia, Bi-
blia, Don Quichotte, etc.

Doric Ordin —. In arhit. unul dintre
cele trei ordine D. ionic, corintic, a tem-
plelor din Grecia. **D.** este cel mai sobru
şi masiv în construcţie, ornamentaţie şi
aspect, de aceea s'a mai numit mascu-
lin în raport cu cel ionic, zis şi feminin.
Se caracterizează prin următoarele: lipsa
bazei, coloanele se reazimă pe stilobat;
corpul coloanei (fusul) are în lungime
multe caneluri (jghiaburi); în partea de
sus e o umflătură, entasis; capitelul are
linii scobite, deasupra cărora e echinul
(o periniţă de piatră) pe care stă abacul;
arhitrava n'are sculpturi; friza e deco-
rată cu metope şi triglife (motive deco-

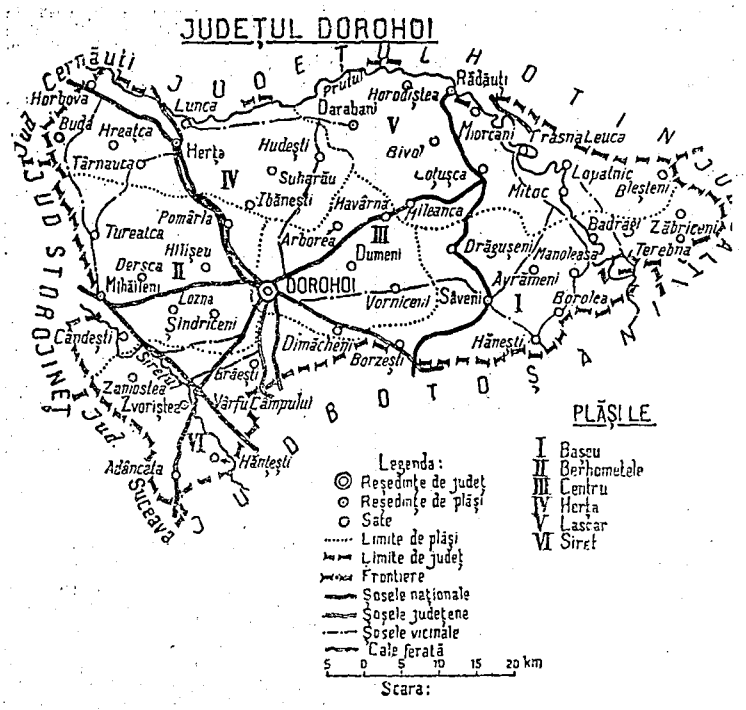

rative); cornișa e decorată cu mutule; partea sup. (frontonul) e în formă triunghiulară și decorată cu sculpturi (acrotere sau antefize). Cele m. vechi temple dorice sunt din sec. al VII a. Chr., iar cele mai frumoase din sec. al VI și al V, urmând apoi orlinul ionic. Mai celebre sunt: Partenonul și Templul lui Neptun din Paestum.

Dorida sau **Doris**, regiune în Grecia antică, la sud de Thesalia. Locuitorii ei se numiau Dorieni.

Dorienii, unul dintre cele patru triburi (Ionienii, Eolienii, Achaii și Dorienii) din Grecia antică. Ei și cu Ionienii au jucat rol dominant în istoria civilizației grecești. După tradiție, descendenți din Doros, fiul lui Hellen (strămoșul Elinilor). Au ocupat Thessalia, apoi Dorida, iar în sec. al XI a. Chr. Peloponezul, conduși de Heraclizi; de aici s'au răspândit în Creta, Rhodos, Sicilia, etc. Cea mai renumită cetate dorică a fost Sparta

Döring A. filos. germ. (n. 1834 † 1912). Sa distins prin lucrările sale despre etică, fiind partizan al obiectivismului etic. În lucrările: Philosophische Güterlehre și Handbuch der menschlichen Sittenlehre.

Dormitor, vârf de munte din Montenegro. Altit. 2409 m., e format din dolomite. Pe el erau multe stâne de ale Aromânilor.

Dorna-Cândrenilor (3654 loc.), com. rur. jud. Câmpu-Lung, pl. Dornei. Cariere de piatră. P. U. și G. Vatra-Dornei la 8 km.

Dornei (Munții —), culme de munți prin jud. Câmpulung și Fălticeni.

Dorohoiu, oraș, capit. jud. D. Așezat pe malul râului Jijia. Are 19.000 loc. Biserică construită de Ștefan-cel-Mare. Pe lângă autorități, are liceu, școală normală de băeți (în apropriere), seminar teologic. Din D. pleacă două linii C. F. spre Iași prin Valea Jijiei și spre Verești.

Doroholu, cel mai de N. jud. al Moldovei, mărginit la N. cu jud. Hotin și o mică parte cu Cernăuți, la V. cu Cernăuți, Rădăuți și Suceava, la S. cu Botoșani, iar la E. cu Bălți. Prin legea Adm. din 1924 terit. jud. D. s'a mărit cu câteva com. din Basarabia. Supraf. 1846 kmp. cu 200.000 loc. Fiind așezat pe platforma Moldo-Basarabeană, jud. D. are terenul format din calcare miocene, peste cari s'au așezat depozitele quaternare. In acestea, apele fluviatile au săpat văi, unele mai largi (Jijia, Bașeul, Siretul), ajungând până la calcare, iar Prutul a adâncit până la cretacicul inferior, din jos de Lipcani până aproape de confl. cu Racovățul. Văile râurilor au pante mici, din care cauză, apele stagnează, formând iazuri, heleștee și bălți. Jumătatea de E. a jud. este continuarea stepei basarabene, având spre V. o zonă amestecată cu păduri (antestepa). Partea de V. este o regiune de păduri de stejari și mai ales de fagi. Solul este format din ciornoizem degradat. În stepă, sol de pădure în antestepă, între ele găsindu-se ciornoizem degradat. Inspre V. este podzol. Agricultură întensă în stepă, antestepă și văile largi (Siretul în special). Afară de puține cariere din malul Prutului, jud. D. n'are nici o exploatare minieră, iar industria foarte redusă. Are 58 com., din cari 5 com. urb. și 53 com. rur. împărțite în 6 plăși. Depinde de regiunea XIV școlară. Cernăuți, inspect. I minier Bacău, inspect. industr. Iași, Curtea de Apel Cernăuți. Capit. jud. e orașul D. Alte orașe: Herța, Mihăileni și Săveni.

Doryphoros (gr. aruncător de lance), operă celebră a sculptorului grec Polykleitos, din sec. al V a. Chr., care parcă sintetizează concepțiile de artă ale vechii școale din Argos. Originalul nu s'a păstrat, avem numai o copie în Muzeul din Neapole.

Dosofteiu, Mitropolit român în Albalulia (c. 1620—27) venit din Moldova, cu care întreținea dese relații. In 4 Iunie 1627 ține un sobor în Bălgrad, în care se fixează datoria preoților și zilele de sărbătoare peste an.

Dosofteiu, mitropolitul Moldovei (n. ca. 1624), om foarte învățat, făcea parte din partidul polon. Sub Ștefan Petriceicu Vodă părăsește scaunul, ducându-se în Polonia; înscăunat iară sub Duca Vodă, se expatriază sub C. Cantemir, trăind la Zolkiev. Scrie vestita „Psaltire în versuri", tipărită la Uniev (1673), sub influența poetului polon Juan Kochanowskij. Multe din versurile psalmilor lui D. au devenit pop. trecând în colinde. Altă lucrare însemnată (p. limb. lit.) „Viețile și petreacerea Sfinților" (4 vol.).

Dostojevskij Fjodor Mihailovič, unul din cei mai mari scriitori din lit. universală, mare romancier rus (n. 1821 † 1881). A început prin „Oamenii săraci", și apoi prin nuvele, să analizeze cazuri psihopatologice (v. c.). In 1849, amestecându-se în complotul comunistului Petraszewskij e condamnat la moarte, apoi deportat în Siberia și de abia în 1854 grațiat. Astfel cunoscu mizeria sub toate formele și adânci cunoașterea sufletului omenesc, date pe care le găsim în romanele lui. „Insemnări din casa morților" (1861—62) sunt rodul suferințelor din Siberia. In „Crimă și pedeapsă", problema morală a supraomului, care e totdeauna un „subom", avem un roman psihol. și social, pe tema valorii pedepsei. In „Idioții", găsim o galerie de oameni mânați de forța eredității morbide; în „Diavolii" problema credinții, legată de nihilismul rusesc; în „Karamazovii" se împletesc mai multe probleme; mai toate cele spuse mai sus. Pretutindeni o analiză strălucită a sufletelor și stărilor sociale, a luptei dintre lege și anarhie, rațional și irațional, păcat și virtute, etc. O critică mușcătoare a justiției oarbe, o desfășurare de tipuri anormale:

bolnavi, nebuni, criminali, mistici-halucinați, idioți, atei, fanatici, toți mișcându-se în granițele concepției lui D. însă participând la desfășurarea unei opere geniale.

Dossi Giovanni, numit și Dosso Dossi, pictor ital. (n. 1479 † 1542), fondatorul școalei de pictură din Ferrara. A executat mai multe tablouri cu un colorit splendid și pline de farmec (Circe în pădure, în Roma, Circumcizia la Louvre, etc.).

Dou Gerard, pictor olandez (n. 1613 † 1675), elevul lui Rembrandt. S'a distins mai ales cu tablouri de „genre", execu-

ite cu gingășie și talent. Opere: Den-stul, Femeia hidropică, Alchimistul.

Două Roze, Războiul celor —, nume at războiului civil din Anglia dela 1455-185. S'a purtat de familiile regale ri-ale de York și Lancaster, cea dintâi vând pe armele sale o rază albă, iar doua una roșie, de aici denumirea. am. Lancester prin Henric al VII Tu-or a învins pe Richard al III la Bos-orth (1845). Împăcarea a rezultat din ăsătoria lui Henric al VII Tudor cu lisabeta de York, fica lui Eduard al IV. ceste lupte îndelungate au slăbit mult ristocrația engl.

Două Sicilii, Regatul celor —. Nume at vechiului regat din Italia, care cu-rindea Neapolul și Sicilia. Originea sa ste în stabilirea Normanzilor în Italia rin 1043. S'a format însă abia în 1130 rin unirea Siciliei cu ducatul Puliei Apuliei). A fost guvernat multă vreme e o ramură a fam. Bourbon-ilor. A ost anexat Italiei abia în 1860 (Capit. eapol).

Doublé, aur imitație de aur, metal urit. Juvaerele mai eftine se fabrică din ar D.

Dougal (cit. Dagl.), William Mc —, iare psihol., filos. și sociol. engl., acum rofesor în America la Harvard-univer-ity, unul dintre fruntașii psihologiei și los. engleze contemporane. Reprezintă urentul behavorist-temperat al compor-amentismului adaptiv. Este vitalist și artizan al psihol. genetice. S'a ilustrat a psihol. socială cu opera celebră „An ntroduction to Social Psychology", în tică cu lucrarea „The Conduct of Life" Ethics and Some Modern World Pro-lems", iar în psihologie cu „Psychology he study of behaviour" cu capodopera sa Outline of Psyhology", „Body and lind", etc.

Douglas, oraș din Anglia, capit. Man. 4.000 loc. Inscripții runice în catedrală i în cimitirul Braddan.

Douglas, veche și distinsă familie sco-iană, importantă în sec. al XIII prin re-istență împotriva Englezilor și rivalitatea u fam. Stuart. Membri însemnați: 1. Villiam al III, cel Brav († 1298), s'a lup-at mult și cu succes împoriva regelui duard I. — 2. **Archibald D.,** cel Urît n. 1328 † 1400), s'a distins în răsb. de sută de ani. — 3. **James D.** de Pitten-rich († 1581), cancelar sub Maria Stuart, participat în uneltirile împotriva ace-eia, etc.

Doumergue Gaston (n. 1863), om poli-ic francez, deputat, ministrul coloniilor, le comerț, al instrucțiunii publice, de ex-erne, în 1914 prim ministru, 1914—21 mi-istru coloniilor, dela 1924 președintele epublicii.

Doumic René, critic și istoric lit. franc. n. 1860); a înlocuit la „Revue des Deux Mondes" pe Brunetière, membru al Acad. ranc. Scrieri: Histoire de la litt. franc. carte foarte popul.), Portraits d'écrivains, Écrivains d'aujourd'hui, etc.

Dover Thomas D., medic engl. († 1741), unoscut prin praful care-i poartă nu-mele, compus din opiu și ipeka, care se dă și astăzi pentru calmarea tusii și ca expectorant.

Dover, oraș port pe coasta de S. a Marei Britănii (comit. Kent), capăt al liniei de vapoare (28 km.), cari fac le-gătura cu Franța prin Calais. 34000 loc.

Doxologia (gr.), cântare de laudă și preamărire a Sf. Treimi. Originea D.-ei e foarte veche, încă din timpurile Apos-tolilor. Există **D.** marc și mică. Cea m. e o cântare mai lungă și se începe cu cuvintele „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu". Cea mică se reduce la sim-plă preamărire a Sf. Treimi: Mărire Ta-tălui, etc.

Dază (med.), cantitate de medicament care se prescrie de medic. **D.** peste care nu se poate trece fără a primejdui pe bolnav, se numește **d.** maximă.

Dozești (2130 loc.), com. rur. jud. Vâl-cea, pl. Cerna. Formată din satele: Că-țelu, Dozești, Stănculești și Tanislavu. Primăria în Stănculești. P. U. Măciuca. G. Drăgășani la 36 km.

Dozsa Endre, scriitor maghiar (n. 1857). In timpul regimului maghiar a ocupat di-ferite funcții administrative în jud. Cluj, ales fiind sub-prefect al acestui județ. In scrierile lui zugrăvește mai ales trecutul Ardealului. Remarcăm romanul „Ține Minte".

Dózsa (Doja) George, comandantul Cu-rților. Vladislav al II regele Ungariei, cu aprobarea papei Leon al X, a pornit cruciată împotriva păgânilor, în fruntea căreia a ajuns săcuiul **D.** (1514). Nobilii, prin participarea numeroasă a țăranilor la aceasta cruciată, se vedeau lipsiți de brațe de muncă, de aceea s'au opus, comițând acte de cruzime. Atunci cu aceas-tă armată **D.** s'a îndreptat împotriva nobililor, câștigând câteva lupte. Îndrep-tându-se asupra Timișoarei, apărată de Șt. Báthori, această cetate scapă numai în urma ajutorului prompt primit dela princ. Ardealului, Zápolya. **D.** e prins împreună cu mai mulți și executat în mod barbar de nobili (pe un scaun înroșit, iar soții săi siliți să mănânce bucăți rupte cu cleștea din carnea lui). La această răs-coală au participat și țărani români. Ur-marea: iobagii osândiți la robie vecinică („mera et perpetua servitute"), hotărând prin legea lui Verbőczi (Tripartitum) că „țăranul în afară de plata muncii sale nu poate să aibă nici un drept (nihil juris habent)".

Drač (Durazzo), vechea Dyrrachium oraș important și port al Albaniei. Fostă capit. a țării în timpul primului regat (1914).

Dracea (2216 loc.), com. rur. jud. Te-leorman, pl. Călmățiu. Formată din sa-tele: Dracea și Paragina. Primăria în Dracea. P. U. și G. Salcia la 14 km.

Drachma, monedă de argint gr. In ve-chime **D.** avea o greutate de 4,37 gr. și valoare 6 obolos. Azi **D** = 100 lepta = 1 rf. aur.

Drachman Holger, poet și nuvelist da-nez (n. 1846 † 1908). Este reprezentantul școalei realiste din Danemarca.

Dracila (bot.), v. Berberis.

Drăniceț (3610 loc.), com. rur. jud. Sto-rojineț, pl. Ceremușului. Formată din sa-tele: Drăcineț și Mălineștii-de-Jos. Pri-măria la Drăcineț. Of. P. local. G. Lu-jeni la 10 km.

Dracon (Dragon), în mit. greacă un monstru (bălaur, șerpe de apă), repre-zentat cu labe de leu, aripi de vultur și coadă de șarpe. Era consacrat zeiței Pal-las Athena (Minerva), arătând că adevă-rata înțelepciune nu adoarme niciodată. In legendele creștine: spiritul rău, dracul, satana.

Draculea (2377 loc.), com. rur. jud. Is-mail, pl. Cișmele. P. U. Nerușai. G. Arciz la 40 km. Portul Chilia-Nouă la 21 km.

Draga, regină a Serbiei (n. 1867 † 1903). Văduva unui inginer ceh, Mașin, ea s'a căsătorit cu Alexandru I, regele Serbiei (1900). A fost asasinată în același timp de conspiratori împreună cu soțul său (11. VI. 1903).

Dragă (engl. bagger, fr. machine à draguer). Mașina care servește la cură-țatul fundurilor apelor (râuri, fluvii, ba-zine de porturi, etc.) pe care s'a depus de către acele ape depozite de nămol. Este formată dintr'un vas plutitor, cu o pârghie pe care alunecă un lanț cu cupe solide din fier. Acest lanț este mânat printr'un sistem de roate dințate, cu trac-țiune mecanică (vapori sau explozie). Cu-pele, parcurgând un drum în formă de semicerc, ating fundul apei încărcându-se cu nămol pe care-l ridică la suprafață, depunându-l direct pe țărm sau depozi-tându-l într'un alt vas plutitor cu care este transportat pe mal.

Drăgaică (bot.), v. Galium.

Dragaj, v. Dragare.

Dragalina Ion, general de brigadă rom. De origină bănățean, și-a început cariera în armata Austro-Ungară. La începutul răsboiului i se încredințează comanda grupului Cerna pe frontul carpatic al armatei I. Cucerește muntele Alion apoi

Orșova, distingându-se ca un ofițer de elită. La 11 Oct. în urma primului eșec dela Jiu i se încredințează comanda ar-matei I. Organizează și conduce apărarea dela Jiu, pregătind contraofensiva care va duce la victoria de mai târziu. Rănit în defileul Jiului de un foc de mi-traliere, moare la 27 Oct. 1916, în spi-talul din palatul Regal din București.

Drăgan, râu, afluent al Crișului Re-pede, izvorăște din muntele Cornul Mun-ților, dela 1587 m. înălțime. E o vale pitorească și foarte sălbatică. Pe vale-a sa sunt satele: Lunca Vișagului și Valea D.-ului, la vărsare în Criș. Exploatări forestiere pe malul său.

Drăgan Nicolae, prof. titular de limba și literatura română la univ. din Cluj (n. 1884, lângă Năsăud). A fost docent la univ. din Cluj pe timpul stăpânirii ungurești și prof. la liceul din Năsăud. A avut un rol important la preluarea univ. și membru în comisia pentru or-ganizarea ei (1919) și comisar ministerial pe lângă Directoratul regional al Învăț. sec. din Cluj (1919). In 1919—20 pro-rector, apoi, în 1919, directorul cursu-rilor pt. pregătirea prof. sec. și prețe-dintele comis. pt. examinarea candidați-lor de profesori, fost colaborator la Dic-

lionarul Academiei, în 1923 ales membru corespondent al ei. Studiile sale sunt pline de observații minuțioase asupra particularităților limbii noastre vechi. A încercat să demonstreze, în „Manuscrisul liceului grănicieresc din Năsăud și săsismele celor mai vechi mss. rom", că

Sașii au ocupat funcții de secretari domnești și tot ei ar fi făcut, la îndemnul sau ordinul Domnului, primele traduceri în românește. Studiile sale asupra toponimiei aruncă multă lumină asupra trecutului neclarificat din istoria noastră. (Din vechea noastră toponimie; Toponimie și istorie). Alte lucrări: Mihail Halici: Pagini de lit. veche; Codicele Teodorescu și Martian, etc.

Drăgănești (4290 loc.), com. rur. jud. Olt, reșed. pl. Drăgănești. Judec. de ocol. Medic, medic veterinar. Spital, farmacie. Of. P. local. G. Caracal la 12 km.

Drăgănești (2445 loc.), com. rur. jud. Prahova, reșed. pl. Drăgănești. Formată din satele: Bărăitaru, Drăgănești, Meri și Tufani. Primăria la Drăgănești. Judec. de ocol. Of. P. local. G. Șerban-Vodă.

Drăgănești (3224 loc), com. rur. jud. Vlașca, reșed. pl. Câiniștea. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, dispensar. G. locală. D. formează un centru comercial în mijlocul jud. Vlașca.

Drăganul, pârâu important, ce izvorăște din Vrf. Cârligații (Munții Apuseni) și se varsă în Crișul Repede la satul Valea Drăganului (4 km. mai la vale de stația Poieni). Are 35 km. lungime. Pe valea sa se poate pătrunde în masivele pădUroase ale Bihorului și la frumoasele fenomene carstice, ce sunt în regiunea izvoarelor sale.

Dragare (marină). Curățirea fundului apelor curgătoare prin ajutorul Dragelor (v. Dragă).

Drăgășani (6710 loc.), com. urb. nereșed. jud. Vâlcea, reșed. pl. Drăgășani. Judec. de ocol. Of. P. local. Școală profesională de fete, Gimnaziu de băeți, șc. inferioară de meserii. Medic, spital, farmacii. Centrul producțiunii vinurilor din renumitele podgorii ale „Drăgășanilor". G. locală.

Drăghescu Dimitrie, medic român (n. 1842 † 1918), fost profesor la Facultatea de Medicină din București, cunoscut ginecolog.

Drăghiceanu Virgil (n. 1879), secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice din București. A publicat mai multe studii prețioase relative la monumentele istorice românești: Călăuza mon. istorice din jud. Dâmbovița (1907, 1912); Catalogul colecțiunilor comisiunii mon. istorice (1913); În amintirea lui Const. Brâncoveanu (1914); Mănăstirea Cetățuia din Iași; 707 zile sub cultura pumnului german (1920); Biserica Domnească din Argeș (1923) și numeroase articole în Buletinul Com. mon. Ist. pe care-l redactează.

Drăghici, vornicul Iordachi D. boer mold. din secol. al XIX care a inspirat proectul de constituție al Cărvunarilor din Moldova (v. Cărvunari).

Dragnea Radu, critic și ziarist rom. (n. 1893). A colaborat la multe rev. dintre care: Drum drept, Solia, Ramuri, Gândirea, etc. cu scrieri de critică și istorie literară. A scris: „Miahil Kogălniceanu", o foarte bună monografie.

Drăgoești (3010 loc.), com. rur. jud. Suceava, pl. Ilișești. Of. P local. G. Ilișești la 9 km.

Drăgoi Sabin, compozitor (n. 1894). Studii muzicale în Cluj și Praga, actualmente directorul conservatorului de muzică din Timișoara. Pasionat folclorist, a publicat un mare număr de melodii populare din Banat. Autorul operei „Năpasta" care s'a reprezentat în 1928 la București cu succes enorm, calificată ca prima operă românească. A mai publicat piese pentru pian, (premiul Enescu), coruri, colinde.

Drăgolu Ioan, medic și istolog român (n. 1878), profesor tit. al catedrei de istologie și embriologie la Univ. din Cluj. A publicat o seamă de lucrări de istologie importante (ex. asupra țesutului grăsos și a celulei adipoase, asupra mușchilor netezi, a fibrei musculare striate, etc. Decan 1929/30.

Dragomir Silviu (n. 1887), profesor universitar în Cluj, membru al Academiei române. Fost profesor la seminarul Andreian din Sibiu (1912—19), secretar al adunării dela Alba Iulia (1918), profesor de istoria sudest-europeană la universitate din Cluj (1919), deputat (1926—27). A fă-

cut cercetări în arhivele rusești din Moscva și a publicat mai multe studii istorice prețioase: Corespondența episcopului Gh. Adamovici (1911), Relațiile bisericei românești cu Rusia în sec. XVII și XVIII (1912, 1914), Dreptul Românilor pe pământul crăiesc (1913), Românii din eparhia Aradului (917), Ist. desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. 18-lea (1920), Vlahii din Serbia (1922), Vlahii și Morlacii (1924), Originea Coloniilor române în Istoria (1924), Cronica sârbească a lui Gh. Brancovici (1924), Avram Iancu (1924), Vechimea elementului românesc și colonizările străine în Bănat (1926) și Documentele slave relative la istoria Românilor (1927).

Dragomirescu Mihail, critic. lit. (n. 1863). Prof. de estetică lit. la Univ. din București, director. Instit. de lit. Continuă critica lui Maiorescu, fiind partizan al estet. „integrale, împotriva șc. Sociologiste și psihologiste în crit. lit.". Neagă personalit. omenești orice însemnătate în explicarea op. de artă și o disociază de personalit. artistică. Op. lit. au caracter permanent când sunt datorite genialității creatoare. Cele trecătoare sunt doar opere de talent, nu-s „capodopere". Critica e o „știință a lit." cu metode și scop proprii, ea arată raportul sintetic al părților unei opere cu întregul, stabilind nuanțele și legătura lor necesar-armonică cu totul; ceeace dă naștere emoției estetice. Viziunea în sufl. nostru a acestor elemente constituie frumusețea, care constă din fond, formă și armonie și prin care putem caracteriza operele lit., analizându-le. Scrieri: Relațiunile dintre premisele și ultimele concluziuni ale filos. lui H. Spencer, Critica șt. și Eminescu, Critica dramatică, Dramaturgia rom., Teoria Poeziei, Dela Misticism la Raționalism, Știința literaturii, Critică, la Science de la litterature, Principii de Literatură.

Dragomirești (2708 loc.), com. rur. jud. Maramureș, reșed. pl. Iza. Judec. Vișeul de sus. Of. P. local. G. Vișeul de jos la 12 km.

Dragomirna, mănăstire (lângă Suceava în Bucovina), foarte frumoasă ca arhitectură și zugrăveală, făcută de Mitropolitul Moldovei, Anastasie Crinca (1609), care e îngropat aici; refăcută la 1762, ca peste câțiva ani (1775). Paisiei și ucenicii săi, să facă din D. un centru de cultură bisericească.

Dragonade (Dragonades), numele dat persecuțiilor făcute împotriva protestanților, în sudul Franței, de pe timpul regelui Ludovic al XIV, de dragoni (soldați, de aici numele). Cu această ocazie Ludovic alal XIV revocă Edictul de Nantes și extinde acest sistem în toată Franța.

Dragoș, descălecătorul Moldovei în 1313. A fost cneaz în Maramureș, de unde a trecut în Moldova, pe care, cucerind-o, a supus-o regelui Ungariei Ludovic cel Mare. D. apoi fiul său Sas, ca Voevod, au stăpânit Moldova în atâranre de Ungaria, până ce Bogdan-Vodă i-a alungat, devenind domn independent peste noua țară.

Dragoslav Ion, pseudonimul lui Ion Ivănciuc (n. ca. 1880 † 1928). A fost remarcat de criticul Mihail Dragomirescu, la „Corvorbiri Critice", pentru stilul popular al povestirilor sale, după ce scrisese în „Sămănătorul" schițe, nuvele și poezii și la „Viața literară". A publicat nuvele, povestiri și schițe: La han la trei ulcele; Nuvele; Povestiri alese Flori și poveștI.; Povești de Crăciun; Au fost apreciate mai ales vol. „Facerea lumii", și „Povestea copilăriei" în care D. a căutat să scrie în maniera lui I. Creangă.

Dragoslave, localitate în jud. Muscel, NE de Câmpulung, unde între 2 și 3 Oct. 1916 s'au dat lupte violente între trupele rom. (Div. a XII și a XXII sub comanda G-ral Găiseanu) și trupele germ. care superioare numericește cuceresc localitatea.

Dragoș-Vodă (2470 loc.), com. rur. din jud. Ialomița, pl. Lehliu. Formată Lehliu. Formată din satele: Bogdana, Dragoș-

)dă și Socoalele. Primăria în Dragoș-)dă. Perc. locală. P. u. Călărași. G. iimpați la 2 km.

Drăguș (jud. Făgăraș), erau trei mănă-ri cu peste 20 călugări și călugărițe, sec. al XVIII.

Drăgușeni (2433 loc.), com. rur. jud. ilticeni, pl. Boroaia, Fabrică de spirt. U. și G. Fălticeni la 26 km.

Drăgușeni (apr. 2700 loc.) com. rur. n jud. Dorohoi, pl. Başeu. Formată din tele: Drăgușenii de Jos, Drăgușenii de s, Ichimenii-Morțun, Ichimenii-Pisoschi, himenii-Softa, Podriga și Sărata Greacă. 'imăria la Drăgușenii dhe Jos. Perc. ală. Medic. P. u. Săveni. G. Ungureni 15 km.

Drajna-de-jos (2962 loc.), com. rur. jud. ahova, pl. Teleajen. Formată din sa-le: Făgetu și Drajna-de-jos. Primăria la ajna-de-jos. P. U. și G. Vălenii-de-unte la 4 km.

Drake, sir Francis—, marinar engl. (n. 04 † 1596). A fost unul din favoriții re-nei Elisabeta. A luptat contra Spanioli-r și printre primii Englezi ce au fă-t înconjurul lumii.

Dramă, 1. Piesă de teatru, în care acu-unea conține și elemente comice și tra-ce, caracteristică m. ales romantis-ului. 2. Catastrofă, nenorocire (v. și agedie).

Dramaturgie, studiul compoziției este-ce a pieselor de teatru (v. și „Hamburs-sche Dramaturgie").

„Drapelul", foaie politică, a apărut de ori pe săptămână în Lugoj, în anii 02—1918, sub conducerea lui Valer Bra-sce.

Drăsliceni (3050 loc.) com. rur. jud. ăpușna, pl. Budești. Formată din sa-le: Drăsliceni, Logănești, Măgdăcești, icăuți. Primăria la Drăsliceni. P. U. și . Chișinău la 15 km.

Drava, râu din Europa centrală. Izvorăște din Alpi, în Italia, străbate Au ria și desparte Ungaria de Jugoslavia. e varsă în Dunăre aproape de Osijek. 20 km. lungime.

Dreadnaught (cit. dridnaut), (marină), irasat mare, cu un deplasament până t 35.000 tone formidabil armat și pu-rnic protejat prin cuirase. Viteză până . 25 noduri. Este un vas-citadelă con-ruit la început de Anglia, care i-a și at numele, care însemnează „fără tea-ă", și către care tind a se arma toate trile maritime.

Drenaj, se numește operația tehnică e secare a terenurilor umede și mlăș-noase, aplicată prima dată în Anglia, la 1850, prin tuburi cilindrice de 30 m. lungime și cu un diametru de 40—150 m/m, fabricate din pământ ars de cără-idă, fiind puse în pământ la o adân-ime de 1—1,25 m. distanțate în mod ariat, după cantitatea de apă sau de mezeală a terenului de drenat, dura-ilitatea lor ținând și 100 ani.

Drenteln Alex. Romanovič, genecral rus n. 1820 † 1888), în răsb. din 1877—78, a ost comandantul armatei rușești de re-ervă din România; mai târziu guverna-or în Odessa și Kiew.

Drepcăuți (4566 loc.), com. rur. jud. Iotin, pl. Lipcani. Formată din satele: Drepcăuți, Cebrău, Criva și Zabucia. Pri-năria la Drepcăuți. P. U. și G. Lipcani a 8 km.

Drept (or.). Totalitatea regulelor de :omportare impusă membrilor unui stat societăți) de către lege, garantate de constituție și supraveghiate de către in-stanțele judecătorești.

Drept familiar, cuprinde normele ce privesc căsătoria, raporturile dintre pă-rinți și copii și puterea părintească.

Drept natural s. dr. rațional. 1. Drep-tul, care cuprinde suma principiilor ju-ridice, derivând în mod logic din chiar ideea de drept: „quo naturalis ratio apud omnes hominis constituit". Ideea de **d. n.** o găsim întâiu la Stoici, apoi la Hugo Grotius și în sec. al XVII. — 2. Toate drepturile ce se cuvin omului în afară de cele prevăzute prin legile sta-tului și societății.

Drept positiv, este acela care rezultă din legile scrise sau din cutumele care au căpătat în societate forță de lege.

Drept privat, este fundamentul drepto-lui, studiind raporturile jur. particulare dintre cetățeni. Obligațiile **dr.-ului p.** re-zultă din autosupunerea individului față de legi. De ex. plata vămii, plata lucru-rilor cumpărate. **D. p.** se împarte în dr. extern și intern. Dr. extern în dr. civil și dr. comercial, după cum studiază ra-porturile particularilor unui stat, între dânșii, a particularilor din statele deo-sebite, sau raporturile lor comerciale.

„Dreptatea", titlul mai multor ziare românești: 1. D. ziar liberal, organul frac-țiunii lui N. Fleva; 2. D. ziar politic al part. național din Banat, a apărut sub direcția lui Valer Branisce la Timișoara în anii 1894—1897. Pentru un articol pu-blicat în D., directorul a fost osândit la 2 ani închisoare; 3. D. organ al partidu-lui național-țărănist, apare la București dela 1 Noembrie 1928.

Dreptul Administrativ, acea ramură a dr. public intern (v. c.) ce studiază or-ganizarea vieții statului, județelor și co-munelor, care se numesc unități admini-strative sau persoane morale (v. c.) pu-blice.

Dreptul bisericesc, arată raporturile dintre stat și biserică sau raporturile dintre diferitele biserici, raporturile din-tre membrii aceleași biserici și normele ce privesc averile bisericilor.

Dreptul comercial, o ramură a dr. pri-vat, care stabilește normele raporturilor dintre particulari în afacerile comerciale. Codul comercial rom.

Dreptul criminal, v. Penal.

Dreptul de opțiune este facultatea ce o are o persoană de a alege între două hotărîri. Ex. moștenitorul are **dr. de o.** legală de a accepta sau refuza o succe-siune.

Dreptul electoral, o ramură a drepto-lui, care cercetează procedura electorală și toate chestiunile juridice în legătură cu alegerile (v. c.).

Dreptul public, studiază raporturile dintre stat ca putere socială organizată și cetățenii, care-l alcătuiesc. **Dr. p. in-tern**, când se ocupă cu organizarea pu-terilor și serviciilor statului și cu obli-gațiile și libertățile cetățenilor, se cheamă dr. administrativ și constituțional. Acesta e **dr. p. intern.** Când studiază raporturile dintre state, în timpul de pace s. în răsboiu (tratate, convenții, etc.) se numește **dr. p. extern:** dr. in-ternațional s. dr. ginților. Convenția dela Geneva (1864) a fixat câteva norme de dr. p. extern.

Dreptul scris, cuprinde regulele ce stabilesc raporturile dintre oameni, care s'au codificat în anumite legi. (v. Codi-ficare). La origine el este scrierea nor-melor dr. cutumier (obiceiuri, datine, etc.). Ex. legea celor 12 table la Romani.

Drepturile omului (dr.) Adunarea consti-tuantă franc. a votat în August 1789 „declarația d-lor omului și ale cetățea-nului". Ea a format preambulul Consti-tuției franc. din 1791 și se află la baza dreptului franc. Principiile acestui dr. revoluționar au pătruns în toată Europa aproape, în decursul secol. al XVIII și XIX. Iată-le: libertatea și egalitatea oa-menilor prin naștere, ștergerea deosebiri-lor sociale, asigurarea libertății, proprie-tății, siguranței, suveranitate națională, fixarea prin lege a limitelor libertății, regim reprezentativ de legiferare, egali-tatea înaintea legilor, încetarea abuzului în aplicarea legii, respectarea legilor; ele să garanteze libertatea individuală și li-mitele ei, precum și aplicarea pedepselor legale, libertatea conștiinței și a cultelor, opiniilor, presei, instituirea unei forțe publice comună tuturor cetățenilor, care se va întreține pintr'o contribuție co-mună, proporțională cu venitul cetățeni-lor, responsabilitatea funcționarilor pub-lici, separația puterilor, inviolabilitatea și caracterul sacru al proprietății și ex-proprierea pentru necesitate publică în urma unei despăgubiri juste. La baza multor constituții europene se află cele 17 puncte din declarația dr.-lor omului.

Dresda, oraș din Germania și capitala Saxoniei, pe maurile fl. Elba; 629.000 loc. Fabrici de mănuși, instrumente de precizie, mașini, parfumerie, etc. Ga-lerie celebră de tablouri. Victoria lui Napoleon contra Aliaților (Ruși, Pru-sieni și Austriaci), în 1813. La D. s'au ținut congrese și s'au încheiat tratatele (1745). Ea este port pe fl. Elba.

Dravidieni, popor uralo-altaic, stabilit în India (Dekan) și apoi pe râul Aryas. Trăsături din rasa neagră. 30 milioane loc., locuiesc sudul Industanului și in-sula Ceylon.

Dreyfus Alfred (n. 1859) căpitan fran-cez de artilerie la statul major, de ori-gine evreu. În 1894 a fost exilat pe viață, fiindcă a vândut acte militare im-portante Germaniei. În 1906 Curtea de casație s'a pronunțat că sentința a fost greșită și D. a fost reintegrat în armată și decorat cu Legiunea de onoare. Pro-cesul lui D. a făcut mare vâlvă în toată lumea, dar mai ales în cercurile politice franceze.

Dribbler: în football înseamnă a con-duce mingea cu piciorul și a o trece peste adversari prin diferite trucuri.

Dridu-Sărindarele (4300 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Fierbinți. Formată din sa-tele: Dridu-Mavila, Dridu-Snagov, Sărinda-rul-de-Jos, Sărindarul-de-Sus. Primăria în Dridu-Movila. P U. Fierbinți. G. Ialomi-ța la 5 km.

Drive (engl. draiv). Termen sportiv în-trebuințat la cursele de cai, unde înseam-nă mânarea cailor, la vânătoare urmă-rirea vânatului și la tennis lovitura, prin care se dă o rotire mingei, care astfel căzând pe partea adversă, nu va sări di-rect, ci lateral.

Drojdie (chim.), sunt ciuperci micro-scopice unicelulare, ale căror spori se ge-sesc în aer, pe boabele de struguri, pe fructe, etc. Ajungând în masa lichidelor dulci bogate în substanțe zaharoase, (glu-coză, maltoză) se înmulțesc foarte repede prin înmugurire. În timpul vieții lor pro-duc unele substanțe active, numite fer-menți sau enzime, care provoacă trans-formarea chimică a substanțelor zaha-roase în alcool și bioxid de carbon. ex.:

Dr. de bere şi **de struguri.** (Saccharomyces cerevissiae, S. elipsoideus) care produce fermentarea berii, a mustului de struguri, dospirea pânii. **Dr. de vin** sau tartru este o sare de potasiu a acidului tartric, care se depune pe fundul vasului, după ce vinul a fermentat. Se întrebuinţează pentru extragerea acidului tartric, folosit în văpsitorie.

Dromedar (zool.), v. Camelide.

Dromos, în antichitatea greacă nume dat terenelor destinate pentru curse sau exerciţii olimpice.

Drouet, 1. **Jean-Baptise,** bărbat politic franc. (n. 1763 † 1824), membru în Conseii des Cinq-Cents. Când era şeful poştei din Sainte-Menehould, a recunoscut pe Ludovic al XVI, care voia să fugă din Franţa, şi l-a arestat, primind o gratificaţie dela Adunarea naţională; 2. **D. d'Erlon** Jean-Baptiste, mareşal francez (n. 1765 † 1844). S'a remarcat îndeosebi în lupta dela Waterloo, unde a fost sprijinitorul lui Napoleon la atacul principal. In 1834 ajunge guvern. gener. al Algeriei.

Drouhet Charles, scriitor rom. (n. 1879 din părinţi franc. în Rom.), prof. de limba şi lit. franc. la Univ. din Buc., transferat de la catedra similară din Iaşi. Membru în Consiliul permanent al Minist. de Instrucţiune. A scris studii de istorie şi critică lit. rom. şi franc., distingându-se prin minuţiositatea cercetărilor: Les origines du Barbon de I. L. Guez de Balzac, Paris 1908; Izvoarele de inspiraţie din poezia „O fată tânără pe patul morţii" (1913); Modelele franceze ale teatrului lui Alecsandri; (lucrare fundamentală pentru înţelegerea teatrului lui Al.); Alecsandri poet liric şi romanticii francezi; Activitatea literară a lui Pompliu Eliade, Teatrul franc. în sec. al XVII; Vasile Alecsandri şi scriitorii francezi; Le Roumain dans la littérature française (Mercure de France, CLXVI, 1924) etc.

Droysen Joh. Gustav, istoric şi bărbat de stat german (n. 1808 † 1884), membru al parlamentului dela Frankfurt din 1848. Lucrări: „Gesch. des Hellenismus", care dovedeşte erudiţie şi o profundă concepţie a filosofiei istoriei ,apoi „Gesch. der preuss. Politik", „Gesch. Alexanders d. Gr.", etc.

Drubetis sau **Drobeta,** oraş municipiu roman pe malul st. al Dunării. Azi Turnu-Severin. La **D.** era un castru roman pentru paza podului construit de Traian. Aici şi-au avut reşedinţa: Legiunea XIII, Leg. V Macedonica, Leg. I Italica. Ruinele castrului şi podului se văd pe malul Dunării la E. de Turnu-Severin.

Druizii, numele vechilor preoţi ai Celţilor din Gallia şi Bretania. **D.** au format o castă cu drept de moştenire la preoţie; aveau cea mai mare autoritate religioasă, politică şi juridică; credeau în nemurirea şi migraţiunea sufletelor. Altarele erau dolmeni, adică table de piatră aşezate pe stâlpi de piatră; sacrificau şi oameni. Romanii le-au redus influenţa. S'au menţinut şi pe timpul răspândirii creştinismului, căruia i s'au opus.

Drumont Edouard, om politic şi jurnalist franc. (n. 1841 † 1917). A fondat jurnalul: „La Libre Parole" şi e autorul cărţii celebre „La France Juive".

Drumul Descălicării este calea urmată de Dragoş-Vodă, când au mers din Maramureş spre Moldova. El duce pe valea Vişăului, prin pasul **Prislop** (Ştiol) în Valea Bistriţei Aurii, peste Mestecăniş în valea Moldovei şi de aici la Câmpulungul Moldovenesc, cea dintâiu capitală a Moldovei. Astăzi este şoseaua naţională care leagă Maramureşul cu Bucovina prin Cârlibaba.

Drusus. 1. Marcus Livius, tribun al poporului la Roma în 122 a. Chr. Fervent antagonist al lui C. Gracchus. — 2. **Nero Claudius** (n. 38 a. Chr.), fratele lui Tiberius şi ginerele lui Marcus Antonius, tatăl lui Germanicus. A câştigat victorii în Gallia, Germanica, etc.

Dryden John, poet şi critic engl. (n. 1631 † 1700). Excelează mai ales prin eleganţă şi imaginaţie. A scris poeme, satire politice, drame şi studii critice: „Essay on dramatic Poesy" (lucrare în proză dialogată), satira politică strălucită: „Absalon and Achitophel", „The Fables", ultima lui scriere o colecţie din operele lui Chaucer şi Boccaccio, ş. a. A făcut trad. din clasici lat şi în special din Vergilius.

Drygalsky Erich, geograf german (n. 1865), prof. la Universitatea din München. Lucrările sale se referă mai mult la călătoriile făcute în Grönlanda (1891—1893) şi la Polul S. (1901—1903).

Dsiu-dsitzu = luptă japoneză, v. Lupte.

Dualismul, 1. (filos.) Admiterea a două principii contrare. 2. (metafizică) Admiterea a două principii alcătuitoare a existenţii: binele şi răul, sufletul şi corpul (d. ex. la Descartes). — 3. **D. moral** = admite două principii ale binelui. natura şi graţia, pasiunea şi libertatea, etc. Ormuzd şi Ahriman (v. c.). In istoria filos. Dualişti celebri sunt: Anaxagoras, Plato, Aristoteles, Neoplatonicii, Sf. Augustin, Descartes, Ocazionaliştii, H. Lotze, Osw. Külpe, etc. — 4. **D. epistemologic** admite doi factori în orice proces al cunoaşterii: subiectul cunoscător (eul) şi obiectul cunoscut, ori sensibilitatea şi raţiunea, factorul empiric şi aprioric (Kant) etc. — 5. (politică) Pactul constituţional încheiat între Austria şi Ungaria în 1867, care a durat până la războiul mondial (v. Austro-ungaria cf. Deák Ferencz).

Dualism religios, v. Dithelsm.

Du Guesclin Bertrand (cit. Geclan), unul din cei mai renumiţi războinici franc., din evul mediu (n. 1320 † 1380). A excelat în războaele de surpriză. A luptat în serviciul diferitelor partide. Făcut prizonier şi-a plătit libertatea. A luptat în Spania şi contra Englezilor pe care i-a isgonit aproape complect din Franţa. A fost numit conetabil de Franţa pentru servicile aduse ţării sale. După moarte a fost îngropat la Saint-Denis, alături de regii Franţii.

Dubail August-Yvon-Edmond —, general franc. (n. 1851). S'a distins în războiul cel mare, comandând la început armata I- în Lorena şi apoi grupul de armate de Est. In anul 1916 a fost numit guvernatorul Parisului.

Du Barry, v. **Barry.**

Dubăsari (3634 loc.), com. rur. jud. Lăpuşna, pl. Budeşti, P. U. şi G. Bulboca la 25 km.

Dubirea sau **Argăsirea** (chim.), numită şi tăbăcire albă sau cu alaun, se practică în industria casnică pentru obţinerea picilor albe tăbăcite cu alaun şi cu zer. Pieile albe de miel şi ied — din care se prepară pielea albă de calitate superioară numită glacé — ce argăsesc fiind tratate cu gălbânuş de ou, sare, făină, alaun şi acid carbonic. Pieile astfel tăbăcite puse în apă se sbârcesc şi se întăresc. Pentru ca să devie elastice şi moi se ung cu untură de peşte sau cu unt de lemn şi se bat la piuă: operaţie numită, şamizare. Prin procedee speciale de tăbăcire se prepară piele fine de capră, ied sau miel — numite de marochin şi chevreuil (v. Tăbăcăria).

Dublete. Cuvinte de origine identică, intrate în limbă în epoci diferite. Forma mai veche, populară, este mai diformată în urma acţiunii schimburilor fonteice, pe când forma mai nouă, cărturărească, este mai asemănătoare prototipului din care derivă. De ex. „a drege" şi „a dirige" sau „a dirigui" au la bază verbul latinesc „dirigere".

Dublin, capitala Irlandei. 419.000 loc. Port la Marea Irlandei. Industrie activă. Catedrală protestantă Saint-Patrick şi catolică Christ-Church. Universitate. Oraş foarte vechiu (ant. Eblana), danez din sec. VIII—XII, apoi englez.

Du Bois-Reymond Emil, savant german (n. 1818 † 1896). La început s'a ocupat cu filosofia şi teologia, apoi cu geologia, fizica, medicina şi cu fiziologia, preocupat fiind mai ales de electricitatea animalică. E considerat ca întemeietorul fiziologiei experimentale. Lucrare importantă: „Über die Grenzen der Naturerkennens. (v. Ignorabimus).

Du Bois-Reymond Paul (n. 1831 † 1889), matematician german, profesor agregat la Berlin şi Freiburg. Are lucrări la ecvaţiile cu derivate parţiale, seriile lui Fourier şi teoria funcţiunilor.

Dubut de Laforest Jean-Louis, literat franc. (n. 1853 † 1902). A lăsat romane realiste: La Bonne à tout faire; Le Gaga; Les Petites Rastas, etc.

Duc Joseph-Louis, arhitect franc. (n. 1802 † 1879). Ales membru al Academiei de bele arte, autorul somptuosului palat al justiţiei din Paris.

Duca G. Ion, om de stat şi diplomat rom. Fost conducător al „Băncilor Populare", unde s'a distins ca bun orga-

nizator, apoi, înainte de războiul mondial, ministru al cultelor şi instrucţiunii publice. După războiu de mai multe ori ministru de externe şi în ultima guvernare liberală ministru de interne. Deputat liberal în ultimul Parlament. Ca diplomat, s'a distins în conducerea politicei externe a Rom. şi a luptat cu multă pricepere şi tact să cimenteze legăturile po-

itice economice şi culturale între popoa-ele ce fac parte din „Mica Înţelegere", de cărei conferinţe le-a prezidat de câteva ori. La Conferinţa internaţională ela Lausanne, problema litigiilor inter-aţionale, a fost soluţionată după propu-erea lui; deasemeni a contribuit şi la olu̧ionarea chestiunii strâmtorilor. D. ste un bun orator şi un parlamentar istins, fiind totodată unul din fruntaşii art. naţional liberal (n. 1881).

Duca Constantin. Domn al Modovei (1693 -1695 şi 1700—1703), fiul lui Gheorghe. -a câştigat tronul şi l-a protejat tot timul domniei socrul său, Constantin Brâncoveanu. *In ţară se răzima pe partida Co-ineştilor împotriva Cantemireştilor.* Prima oară a fost mazilit pentru uciderea nui turc, care a venit după haraciu şi nlocuit cu Antioh Cantemir (domn al oldovei, 1696—1700 şi 1705—1707), iar a oua oară la cererea lui Brâncoveanu.

Duca Gheorghe III. Domn al Moldovei 665—1666, 1668—72 şi 1678—84) şi al Tă-i Rom. (1674—1678). De origine grec in Rumelia, a crescut în casa lui Vasile upu. Tronul l-a ocupat cu sprijinul ru-elor sale dela Constantinopol. Mazilit în 666 şi înlocuit cu Alexandru Iliaş a fă-ut mari cheltuieli pentru a-şi recâştiga

:aunul. Pentru a-şi acoperi cheltuielile a doua domnie a pus biruri grele, a ors ţara în mod neomenos, ceeace în 572 a provocat răscoala boierilor sub onducerea Hânceştilor. Răscoala au înă-uşit-o Turcii, cari tocmai aveau un răs-oiu cu Polonii. In Ţara Rom. a ocupat -onul cu sprijinul Canatacuzineştilor. Tot ceştia i-au obţinut mazilirea. Reocu-ând tronul Moldovei pentru a treia oară 1678), prin legăturile sale întinse şi da-arile mari făcute Turcilor, supuse din ou ţara lăcomiei sale de bani. Numai urcii erau mulţumiţi cu el, cari îi dă-ură în stăpânire şi Tara Cazacilor, de-ând supusă de ei. Luând parte la ase-iul Vienei (1683) alături de Turci, Polo-ii îl înlocuiră cu Petriceicu, care îl rinse şi îl trimise în Polonia (1684), unde uri în anul următor. O

Du Cange Charles du Fresne, mare le-icograf franc. (n. 1610 † 1688), autorul ucrărilor: Glossarium ad scriptores me-iae infimae latinitatis (8 voi., 1868); lossarium ad scriptores mediae et in-imae graecitatis (2 vol , 1688), importante pt. istoria limbilor romanice şi greaca modernă.

Ducas sau Dukas, familie bizantină din care au făcut parte următorii împăraţi romani din Orient: Constantin al IX, Mihail al VII, Alexis al V şi Ioan al III.

Duce (lat. dux), titlul de noblеţă în Occident. La Romani D. era comandantul unei armate aşezată într'o provincie, cu atribuţii militare, şi administrative mai târziu. In evul mediu D. era titlul cel mai înalt în ierarhia nobiliară. In Italia îi coresp. doge, iar în Germ. Herzog. D.-i aveau blazoane distinctive.

Ducipal, v. Bukephalos.

Duct (anat.), termin folosit pentru canal, de ex.: D. cistic (canalul excretor al vcsiculei biliare).

Ductilitatea este proprietate metalelor de a putea fi trase în fire subţiri (în sârme), cu ajutorul „filierelor", formate din plăci de oţel cu găuri de diferite diametre.

Dudeşti-Cioplea (4154 loc.), com. suburbană a municipiului Bucureşti, reşed. pl. Pantelimon. Formată din satele: Bârzeşti, Cioplea, Dudeşti, Titan şi Vitan. Primăria în Dudeşti. Of. P. local. Fabrici de sticlă, ciment, carieră de nisip, pietriş. Pulberăria armatei. Osp. de alienaţi. G. Căţelul la 6 km. Halta Vitan la 4 km. Bucureşti Nord la 8 km.

Dudeşti (7578 loc.), com. rur. jud. Lăpuşna, pl. Ialoveni. Formată din satele: Cartuşe, Dudeşti. Primăria la Dudeşti.

Duel. 1. Lupta între doi adversari. 2. Lupta cu arme, angajată de bunăvoie între două persoane după provocaţiunea şi acceptarea provocaţiunii. Persoanele trebuie să fie de onorabilitate indiscutabilă şi neîndoielnică. Cauza este satisfacerea unui interes personal sau intim, care a fost lezat printr'o ofensă şi se tranşează după reguli statornicite dinainte sau fixate prin tradiţia luptelor de onoare (v. ofensă, onoare, reparaţiunea de onoare). Codul penal rom. [secţiunea a IV, în care tratează despre D.] nu opreşte duelul, dar sancţionează consecinţele şi prescrie anumite obligaţiuni ale luptătorilor. La unele popoare răsboiul era înlocuit cu D. între căpetenii sau doi vitezi din părţile adverse. Pentru amănunte recomandăm I. I. Nedelescu „Codul Onoarei şi Regulile Duelului", Buc. 1926.

Duet, termen muzical, înseamnă o bucată de muzică scrisă pentru două voci. D. pentru două instrumente se numeşte duo.

Dufour Wilhelm Henric —, general elveţian (n. 1787 † 1875). S'a distins prin acţiunea de înăbuşire a mişcărei separatiste Sonderbund. A prezidat ridicarea hărţei topografice a Confederaţiei elveţiene.

Duhamel Georges, poet critic, nuvelist şi dramaturg francez (n. 1884). E printre fondatorii grupului „l'Abbaye", din care a rezultat „Unanimismul" (v. c.) şi unde D. a învăţat meseria imprimeriei. Prima culegere: Des Légendes, des Batailles. Scrie critică la „Mercure de France". E premiat în 1918 cu premiul Goncourt, pentru vol. Civilisation. Din 1920 părăseşte studiile ştiinţifice (D. e dr. în medicină) în favoarea lit. Scrie, sub impresia răsboiului, romane din care respiră ideea suferinţii, a distrugerii şi a morţii: la Vie des Martyrs, Civilisation, Discipline, la Possession du Monde, Confession la minuit, romane psihol.: Deux hommes, Teatru: La lumière, Quand vous voudrez. Alte vol. de poezii: l'Homme en tête, Elégies. Proză: Note sur la technique poétique, Propos critiques, Paul Claudel, etc. etc.

Duhoborţi (luptător cu spiritele), sectă rusească ivită în sec. al XVIII, care afirmă că sunt inspiraţi de Duhul Sfânt şi interpretează Biblia după bunul lor plac, disprеţuind orice cult extern şi practicând morala panteistă. Cu sprijinul Quakerilor (v. c.) din America şi a lui Tolstoi, numeroşi D.-i, ca. 900 familii au emigrat în Canada.

Duhul Sfânt, a treia persoană a Sf. Treimi, după învăţăturile dogmatice ale bis. creştine. D. S. s'a pogorît asupra apostolilor în chipul limbilor de foc la 10 zile după înălţarea D-lui Isus Christos la cer, întărindu-i şi mângâindu-i. La botezul lui Is. Chr. D. S. s'a arătat în chip de porumb. Una dintre principalele deosebiri între biserica ortodoxă şi cea catolică e că cea dintâiu admite purcederea S. D. numai dela Tatăl, iar cea de-a doua, dela Tatăl şi dela Fiul (Filioque) ca dela un singur principiu.

Duiluis Nepos, consul roman (n. 261 a. Chr.). Sub el câştigă Romanii cea dintâiu luptă navală contra Cartaginezilor, pe coastele Siciliei.

Dukas Paul, compozitor franc. (n. 1865). Dela 1909 profesor al clasei de orchestră dela Conservatorul din Paris, critic muzical la diverse reviste franc. Lucrări: trei uverturi, o simfonie, un poem simfonic, numeroase piese pentru pian, opera „Ariane et Barbe bleue" şi baletul „La Péri".

Du Laurens André Henri —, Joseph Laurens, zis —, scriitor franc (n. 1719 † 1797). Se citează curiosul său roman filosofic: „Le Compère Mathieu".

Dulceşti (2196 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Miron Costin. Formată din satele: Cârligul Cohana-Dulceşti şi Roşiori. Primăria la Dulceşti. P. U. şi G. Roman la 15 km.

Dulcinea, *amanta lui Don-Quijote* în romanul satiric al lui Cervantes: Don Quijote della Mancha.

Dulfu Petre, scriitor rom., ardelean de origine (n. 1856). A debutat cu poezii la „Literatorul" lui Macedonski (1882), după ce publicase în 1879 la Cluj „Ifigenia în Aulida", trad din Euripides. S'a distins însă în scrierile cu caracter popular şi umoristic: Păcală; Legenda Ţiganilor; Snoave; Cântece şi Poveşti [poezii 1910], Gruia lui Novac [poemă]; Făt Frumos; Păcală argat, comedie populară, etc. Fiind prof. de pedagogie [azi pensionat] la şcoalele normale din Buc., are şi lucrări de specialitate: Etica sau morala filosofică (1889); Noţiuni de Estetică 1891.

Dulong (Pierre-Louis) fizician şi chimist franc. (n. 1785 † 1838). Lui i se datoreşte invenţia cathetometrului şi a termometrului cu greutate. Membru al Acad. de ştiinţe.

Dulot, poet franc. din prima jumătate a sec. al XVII, care a inventat şi răspândit aşa numitele „bouts-rimés", adică versuri făurite după rime date de altcineva. Ele erau foarte la modă în sec. al. XVIII.

Duma Nichita (n. 1859), episcop de Argeş (dela 1923), senator al partidului liberal (1922), fusese protopop în Reghin din Transilvania.

Duma, înainte vreme numele adunării cursorii felibrigei (v. Felibrige).

Dumas Adolphe, poet franc. provensal, (n. 1806 † 1861). A fost unul dintre precursorii felibrigei (v. Felibrige).

Dumas-fils Alexandre, autor dramatic franc. (n. 1824 † 1896). Este mai în-

tâiu un observator fin şi transformă realitatea, înfrumuseţând-o. Prima comedie: „Dama cu Camelii“ (1852), a făcut revoluţie în teatru prin forma nouă, punând în scenă decorul şi costumul din viaţa modernă. A fondat comedia de moravuri. Are trei comedii de observaţie: Le Demi-Monde (1855), la Question d'argent (1857), le Père prodigue (1859). In ultimile sale piese: la Femme de Claude (1873), la Princesse de Bagdad (1881), personajele simbolizează conflictul între bine şi rău. El s'a impus publicului prin limba şi acţiunea dramatică plină de vervă şi spirit, şi prin tendinţa moralistă.

Dumas Georges, mare psihol. franc., prof. la Sorbonne. A fructificat metoda patologică în psihol. Conducea cu P. Junet marea rev. „Jurnal de psychologie normale et pathologique“, şi a redactat, cu mulţi alţi, importantul „Traité de Psychologie“. Scrieri: Le tristesse et la joie, Le Sourire, Troubles mentaux et troubles nerveux de guerre, etc., etc.

Dumas Jean Baptiste (n. 1800 † 1884), mare chimist franc., profesorul şi îndrumătorul lui Pasteur, fost farmacist la Geneva, iar mai târziu mergând la Paris (1823), contribue la întemeierea şcoalei Centrale, devenind prof. la Sorbona şi la Fac. de medicină, iar dela 1849—1851, ministru al agriculturii şi al comerţului. Pentru activitatea sa prodigioasă, în 1832, este ales membru al Academiei de ştiinţe din Paris, iar la 1875 membru al Academiei franceze. A contribuit la desvoltarea chimiei organice, cu numeroase sinteze, fiind creatorul teoriei substituţiunii (1834) şi al teoriei homologilor. A făcut analiza apei, a bioxidului de carbon, a aerului, determinând greutatea atomică a numeroase elemente (fosfor, sulf, iod, mercur). Lucrări: Traité de chimie appliquée aux arts, 1828; Leçons sur la philosophie chimique 1837, etc.

Nichita Duma

Dumas-père Alexandre, romancier francez (n. 1802 † 1870). Cel mai renumit roman: La trois mousquetaires (Cei trei muşchetari), este bogat în invenţiune şi viaţă în povestire. Romanul său face tranziţia la cel de moravuri contimporane.

Dumba Nicolae mare industriaş şi politician în Austria (n. 1830), aromân din Blaţa. In 1885 a fost ales membru în senat. Un mecenat al vieţii artistice din Viena şi sprijinitor al multor întreprinderi culturale şi sociale româneşti.

Dumbravă Bucura, pseudonimul d-rei Fany Seculici († 1926), scriitoare rom. A scris în l. germ (1907) romanul „Der Haiduk“ tradus în rom. de T. Nica (1908) şi apărut apoi în multe ediţii; apoi „Der Pandur“ (1912) trad. de Eliza I. Brătianu. A mai publicat articole în „Lumina“ (1918) şi „Ideea Europeană“, precum şi alte scrieri în rom.: „Cartea Munţilor“, „Ceasuri sfinte“, etc. Cele dintâiu două romane sunt interesante pentru povestirea plastică şi simplă a subiectelor din mediul românesc.

Dumbrava (jud. Mureş), mănăstire numită „la Cocet“, în sec. al XVIII.

Dumbrava-Roşie, pădure de ştejari din Bucovina (jud. Storojineţ) răsărită din ghinda semănată, din porunca lui Ştefan cel Mare, în brazdele arate cu cei 10.000 Poloni prinşi şi înjugaţi la plug, după bătălia din Codru Cosminului.

Dumbrava-Roşie (1028 loc.), com. rur. jud. Storojineţ, pl. Dumbrava-Roşie. Of. P. local. G. locală.

Dumbrăveni (4697 loc.). com. rur. jud. Botoşani, pl. Bucecea Formată dni satele: Dumbrăveni, Sălăgeni, Văratee. Primăria în Dumbrăveni. Pere. locală. P. U. şi G. Vereşti.

Dumbrăveni (3926 locuitori), oraş din judeţul Târnava-Mică. Situat pe malul drept al Târnavei Mari. Arc tribunalul jud. Târnava Mică. Mai înainte s'a numit Elisabetopol şi Ibaşfalău. Reşedinţa plăşii cu acelaşi nume, judecătorie, oficiu P. T. T. Staţie C. F. R. la 320 km de Bucureşti, pe linia principală spre Oradia-Mare.

Dumbrăveni (5976 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Năduşiţa. Formată din satele: Dumbrăveni, Parcani şi Vădeni. Primăria la Dumbrăveni. Medic, farmacie. P. U. şi G. Floreşti la 21 km.

Dum-dum, v. Glonţ.

Dumeni (4361 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, reşed. pl. Centru. Formată din satele: Cordărenii-Noui, Cordărenii-Vechi, Dumeni, Grivicle, Slobozia, Şipoteni şi Vârgolici. Primăria în Dumeni. Perc. locală. Medic şi infirmerie. P. U. şi G. Dorohoi la 13½ km.

Dumeni (3105 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Suliţa. Formată din satele: Costicenii-Mari, Costicenii-Mici, Dumeni, Şendreni. Primăria la Dumeni. P. U. Şendreni. G. Mămăliga la 6 km.

Duméril Const. (n. 1774 † 1860), medic şi naturalist francez. A profesat zoologia şi a dat câteva lucrări în această ramură. Membru şi în urmă preşedinte al Academiei de Ştiinţe din Paris.

Duméril Henri André (n. 1812 † 1870), naturalist franc., prof. de zoologie, fiul lui D. Const.

Dumineca, ziua Domnului, în care a înviat Is. Christos, şi care, încă din timpul Apostolilor a fost celebrată ca zi de repaos, înlocuind Sâmbăta Evreilor.

Dominicani, ordin călugăresc fondat de spaniolul Sf. Dominic (n. 1170 † 1221). Scopul D.-lor a fost lupta contra ereticilor şi readucerea la dreapta credinţă a celor rătăciţi. In prima jum. a sec. al XIII aveau 250 mănăstiri în diferite ţări ale Europei, în Asia şi Africa.

„Duminica Poporului“, foaie culturală săptămânală, anul al XI, director S. Mehedinţi. Bucureşti, Str. D. Racoviţă 12.

Dumitrescu George poet rom. (n. 1901). Se distinge prin gingăşia, aproape timidă, a versurilor sale lirice, graţioase şi de factură clasică, în care picură un pesimism uşor. Poezii; Primăveri scuturate; Cântece pentru madona mică. Are şi eseuri critice. „Opinii critice“, poeme în proză („Pietate“), etc. Conduce rev. „Ritmul vremii“. A fost premiat de Acad. rom. pentru poeziile sale.

Dumitrescu-Bumbeşti Victor, cunoscut regisor, director de scenă al Teatrului Naţional din Bucureşti. A făcut studii la Paris, cu Firmin Gémier. Sub conducerea lui a luat fiinţă, în 1913, „Teatrul sătesc“. Cunoscut prin montările reuşite a diferite piese de Shakespeare (Hamlet, Visul unei nopţi de vară, etc.).

Dumitrescu Ioan (Giovanni) tenor (n. 1860 † 1907). Studiile muzicale le face la Conservatorul din Iaşi, la 1885 ia parte la înfiinţarea operei din Bucureşti de sub conducerea lui Gh. Ştefănescu, apoi pleacă în Italia la Milano. Cântă în toate oraşele mari ale Europei şi Americilor şi ajunge tenorul agreat al Reginei Victoria a Angliei. Neurastenizat, se sinucide în 1907.

Dumitreşti (3995 loc.), com. rur. jud. Râmnicu-Sărat, reşed. pl. Dumitreşti. Formată din satele: Biceştii-de-Jos, Biceştii-de-Sus, Blidari, Dumitreştii de Jos. Dumitreştii-de-Sus, Lăstuni, Motnău, Poeniţa. Primăria la Dumitreştii-de-Jos. Judec. de ocol. Medic, spital. Of. P. local. G. Râmnicu-Sărat la 22 km.

Dumnezeu, fiinţa supremă şi absolut perfectă, cauza primă e existenţei şi stăpânul tuturor creaturilor, spirit curat şi nemărginit, atotştiutor, atotputernic şi nemărginit, care susţine şi guv. lumea. D. s'a descoperit oamenilor, comunicându-şi voinţa sa prin patriarhi şi profeţi, iar mai pe urmă prin Christos. După concepţia creştină D. e în 3 persoane, Tatăl, Fiul şi Sf. Duh (Spirit). Credinţa într'un singur D. se numeşte Monoteism (v. c.) în mai mulţi D. politeism (v. c.), în 2 D. dualism (v. c.), v. şi Treime, teism, deism, panteism şi ateism.

Dumnorix, în vechea Gallie şef al Eduinilor, fratele lui Divitiacus. Poartă lupte cu Caesar. Urmărit de cavaleria romană moare apărându-se.

Dumonceau Jean-Baptiste —, conte de Bergendael. Mareşal de Olanda (n. 1760 † 1821). A servit în armata franc. distingându-se în bătălia dela Jemmapes. Napoleon l'a făcut conte al Imperiului.

Dumont Augustin-Alex. sculptor franc. (n. 1801 † 1884), cunoscut prin statua lui Napoleon, de pe coloana din Place Vendôme (Paris).

Dumonstier, familie de pictori miniaturişti şi pastelişti ai regilor Franţei în sec. al XVI şi al XVIII. Cel mai celebru e **Daniel**, care a lăsat frumoase portrete reprezentând personajiile curţii, dela Francisc I până la Ludovic al XVII.

Dumping (econ. polit.), concurenţă neloială în economia internaţională, care constă din vinderea foarte scumpă pe piaţa internă unde coaliţia comercială îşi are sediul şi de altă parte, din desfiinţarea concurenţei străine, silind pe comercianţii străini să vândă cu preţ scăzut şi chiar cu pierdere pe pieţele externe, unde se desface o producţie mare. D-ul a fost practicat de către industriaşii şi comercianţii germani şi a produs mari pagube Angliei, Statelor-Unite şi Franţei, periclitându-le întreprinderile. In 1902 a avut loc la Bruxelles o conferinţă la care s'a încheiat o convenţie între mai toate statele Europei, pentru a interzice D-ul în industria zahărului. **Legea vamală** din 1910 din Franţa opreşte D.-ul.

Dumur Louis, romancier francez (n. 860). A pus în scrierile sale marea epoe a războiului, făcând cu succes un re izitoriu atrocităților germane în: Nach aris, Le bucher de Verdun, Le défaistes, etc, după ce se făcuse cunoscut cu: n Coco de génie, l'Ecole de dimanche, :c.

Dümmler Ernst Ludwig (n. 1830 † 1902), toric german, profesor la universitatea in Halle. Opera principală: Geschichte es ostfränkischen Reiches.

Dunajec, râu din Galiția (Polonia), isorăște din Mț. Tatra (v. c.) și după un rs de 250 km. se varsă în Vistula pe reapta. Pe malurile sale au fost mari ipte în timpul marelui războiu mondial. rupele ruseți, comandate de Marele du- Nicolae, au fost învinse de trupele gerian comandate de Mackensen (1 Mai 15). Rușii fiind dați înapoi pe un front e 40 km., Tarnow—Bartfeld

Dunant Henri, mare filantrop și pacist elvețian, (n. 1828). El e scriitorul Convențiunii din Geneva" și întemeietorul „Crucii Roșii". Sunt renumite scriele sale „Un souvenir de Solferino" și Fraternité et charité internationales temps de guerre", apoi, descrierile ilătoriilor sale în Orient și America. 01 i-s'a acordat premiul Nobel † 1910.

Dunărea, al doilea fl. ca mărime al uropei (lung. 2949 km. supraf. bazinui 816917 kmp.), este cel mai frumos și l mai bogat, străbătând 7 țări cu regiile cele mai diferite, udând trei capitale de țări (Wien, Budapest și Belad) și legând centrul Europei cu mare, cum și popoarele între ele. D. taie 5 ori lanțurile de munți, ce desprind n Alpi sau Carpați și-i stau în cale.

naștere din Munții Pădurea Neagră chwarzwald) la distanță numai de 82 n. de Rin, din două pârâiașe: Brigach ng de 30 km. isvor. din Kesselberg) și eg (lung 40 km. isvor. din Rohrhardsrg), care se unesc la vale de Donauchingen, între ele și apoi cu isvorul unării, care apare din curtea castelui local. Deci isvoarele ei sunt la 82 km. Rin. Cursul fl. D. se împarte în trei irți: 1. Dunărea de sus dela isvor și nă la Passau (Dunărea Germană) lunme 667 km.; 2. Dunărea de mijloc, la Passau la Baziaș (1201 km.) și 3. unărea de jos. dela Baziaș la Mare 081 km.). In lungul cursului ei superior, unărea pierde $^1/_3$ din apă la Gneisinn, unde se scurge prin fisurile stânlor calcaroase și apare mai departe ca ui Aach, tributar al Rinului (lac. Konanz). Distanța, între Dunăre și Lac. onstanz, este aici numai de 24 km. Udă așele Ulm (de unde D. începe să fie vigabilă pentru vase mici), Ingolstadt, atisbona (cel mai de N. oraș pe D.), oi Passau, unde intră în regiunea a -a, Dunărea de mijloc. La Ratisbona cepe navigația cu vase mai mare. Afluții de pe dreapta sunt alpini și îi aduc âta apă încât debitul crește brusc pe . Cei principali sunt: Iller, Lech, Isar Inn, cel mai puternic (686 m. c. pe cundă). Acești afluenți fac din D. un alpin. Pe stânga D. primește doi afl. ai principali: Wörnitz, Altmühl, Naab Regen. Primii trei aduc apele din ra Franconian, iar ultimul din Böhmerald (Șumava). Paralel cu Altmühl este dwigs Kanal, care face legătura dine Rin și Dunăre prin Main. — Cursul ijlociu al D., dela Passau, confl. cu Inn, rmează la început o serie de defileuri îne masivul Boemian (pe stânga) și ultile contraforturi ale Alpilor (pe dreapta). tre ele se găsesc mici șesuri, adevărate sine interioare. La Passau este a doua poartă a D. la ieșirea căreia se deschide bazinul dela Linz (Tullnerfeld). Mai la vale o altă strâmtoare a fluviului, pe lângă Wiener Wald, și apoi larg deschisul bazin dela Wien, numit în stânga D., Marchfeld cu Wagram, locul unei mari bătălii (1809). — Dela Esztergom, Dunărea care a avut până aici direcția generală V. către E., face un unghiu drept și pornește spre S. prin depresiunea panonică până la orașul Vukovar, de unde reia direcția V. către E. până la E. de Turnu Severin, datorită înălțimilor Slavoniei (între care și Fruška Gora) dealungul căreia merge. In tot lungul părței a doua, panta generală de scurgere este 11 cm. pe km. Afluenții principali sunt: 1. pe dreapta, Traun, Enns, Leitha și Raab, cari aduc ape din Alpi sau ramuri ale lor; Sió, care transportă spre D. plusul de ape ale lacului Balaton, Drava și Sava alimentate cu ape din zăpezile Alpilor. Pe stânga, D. Enns, Leithe și Raab, cari aduc ape din Carpați. Mai importanți sunt: Morava, Váh, ipel, Tisa, care are o lungime mai mare ca a Rinului (1358 km.) și Timișul. Acestea două din urmă drenează apele Ardealului și Banatului, transportând totodată o enormă cantitate de nămol, care va căuta să se depună în valea domoală a Dunării. In partea mijlocie a cursului ei, D. are un debit, o lățime și o adâncime foarte variabilă: la Wien, 1650 m. c. pe sec. lăț. 300 m., adâncimea 6—7 m la Orșova, 5840 m. c. pe sec. o lățime de 200 m. și o adâncime de 20 m. Cursul inferior, căruia îi putem spune și cursul românesc, se împarte în 4 părți: a) dela Baziaș la Turnu-Severin, b) De aici până la Călărași (punctul de despărțire al Borcei de D.), c) dela Călărași la Ciatalul Ismailului și d) de aici la Mare (Delta). Tot cursul inferior al D. este un fluviu de câmpie, cu o pantă mică de scurgere (mijlociu 3,8 cm. pe km.), cu o luncă largă (dela vale de Turnu-Severin), prin care se revarsă și împrăștie apele. Acum D. este un fluviu carpatin, deoarece afluenții de pe stânga îi aduc $^3/_4$ din cantitatea de apă, iar cei de pe dreapta numai $^1/_4$. Partea întâia a acestui curs este trecerea carpaților prin Cazane și Porțile de Fier, cea mai impunătoare poartă (126 km.). Acest defileu este format dintr'o succesiune de praguri și de gropi, unde adâncimile variază dela 36 m. sub nivelul Mării Negre până la 1 m. sub fața apei (34 m. deasupra nivelului M. Negre). Lățimea variază dela 260 m. numai la 113 m., în Cazane (v. c.), având cea mai mare adâncime 70 m. Pereții văii sunt prăpăstioși, rezultați din feresstruirea lanțului munților. In Porțile de Fier (v. c.), stâncile apar la suprafață, cursul este repede și navigația periclitată din cauza lor și a anaforelor. Acest defileu însă aduce un mare serviciu reținând cantitatea mare de apă din cursul mijlociu și apărând astfel cursul inferior de marile inundații. Panta de scurgere ajunge până la 16 cm. pe km. După 30 km. dela ieșirea din defileu, la satul Corbu, D. face un ocol, își îndreaptă cursul spre NV, apoi face o mare sinuozitate între Vrancea și Brza Palanca, luând apoi din nou direcția spre SE. până la 14 km. mai jos de Calafat, de unde își reia direcția sa generală V spre E. Toată partea a doua din cursul inferior este formată. dintr'un pat major, luncă ce nu este în Câmpia Panonică și un pat minor, cursul fluviului. Este o vale tectonică, cu malul drept mai înalt, format din calcare, care pe cel stâng sunt în gropate la mari adâncimi, sub mantaua de aluviuni; o vale asimetrică, malul stâng (românesc) lăsându-se pe îndelete, pe când cel drept cade brusc apr. cu 100 m. în Dunăre. Cursul fluviului este presărat cu ostroave, fie din cauza înpotmolirii, fie din cauza tăierii vreunui meandru printr'un curs mai direct (cazul Ostrovului Corbului, Persin) sau prin despărțirea apelor în două (Ostrovul Mare). Lunca în supraf. de peste 1 milion Ha. este presărată de bălți, gârle, brațe părăsite; unele având trestie și papură, altele nu, și fiind locul unde D. depune din nămolul său, ridicând nivelul prin împotmolirea acestora. — La un loc, aceste gârle se numesc privaluri. Lacurile acestea de luncă servesc ca o supapă de siguranță pentru debitul și nivelul Dunării: fu timp de creșteri acumulând apa, iar în cel de secetă, când nivelul D. scade, trimițând apă îngrămădită. Și este nevoe de aceasta deoarece debitul este foarte variabil în fluviu. Cel mijlociu este de 5840 m. c. pe sec. la Porțile de Fier, mărindu-se în urma aportului râurilor carpatine, până la 35000 mc. pe sec. In timp de secetă debitul este de 2000 mc. pe sec. Cantitatea de apă înmagazinată de zona inundabilă a D. (lunca) este de apr. 24 miliarde m. c. (Vidrașcu). Porțile de Fier întârzie venirea apelor mari din bazinul mijlociu, în schimb, topirea zăpezilor din Carpați anticipează creșterea debitului. Tot Porțile de Fier fac ca în Dunărea Românească, creșterile de Maiu și Iunie din cursul mijlociu să se resimtă abia în Iulie, dar mult micșorate din cauza evaporării intense din Pusta Ungariei. Scăderea simțitoare a apelor este abia în Septembrie. Dela această lună, apele încep să crească din nou, reluând firul variației. Dar, debitul apelor Dunării mai este în funcțiune și de cantitatea de zăpadă căzută în timpul iernii și pe munți. Lunca este strânsă între malul drept și terasa dunăreană pe stânga. Această terasă n'are aceeași înălțime în tot lungul: 108 m. la Isvoarele (Mehedinți), 71 m. la Calafat, 53 m. la Nedeia, 90 m. la Suhaia, etc. prezentând deci o diferență de nivel dela 15 m. până peste 60 m. între luncă și fruntea terasei. Această terasă se lasă încet spre mijlocul câmpiei. In partea a treia a cursului românesc Dunărea se desparte formând un teritoriu brăsdat de gârle și brațe ale ei, cu lacuri și bălți, numit Balta Ialomiței, cel dintre Borcea și Dunăre (între Silistra și Gura Ialomiței) sau Balta Brăilei, cel dintre D. vapoarelor și D. nouă (între Giurgiu și Brăila). Acestea nu sunt decât părți din luncă, pe care le-a cotropit apa, din cauza prea micei pante de scurgere (câțiva mm. pe km.) și a marei cantități de apă. Cantitatea enormă din aluviuni, câteva milioane de tone, ce poartă D. este lăsată prin gârle, bălți, japșe, etc. din cauza micei viteze a curentului: 2 m. pe sec. și chiar 31 cm. pe sec. Rezultatul este împotmolirea acestora, ex.: gârla Ciulinețul acum 90 ani era un braț navigabil al Dunării, azi este împotmolită. Aluvionarea ridică grinduri, pe care sunt pășuni pentru vite mari sau mici, sau se face agricultură. Șenalul este adânc maxim. de 4 m. până la Brăila, iar de aici minimum 7,20 m. până la Mare. Lățimea fl. este pe alocuri mai mare de 1 km. Pe această secțiune din D. direcția se schimbă de 2 ori: 1. în Balta Ialomiței de unde fl. merge dela S. la N. și la Galați, de unde pornește din nou spre E. Dela Brăila, datorită adâncimii (minimum 7 m.) și pantei mici, pot pluti vase de mare. La punctul Ceatalul Ismailului, începe secțiunea a patra

din cursul inferior al Dunării, adică Delta (v. c.). Formată din două braţe la început: Tulcea (la Sud) şi Chilia (la Nord), dela Ceatalul Tulcei se mai desparte din Tulcea braţul Sulina. Dintre acestea Chilia are 63% din debitul total al fluviului, Sulina cu 7% şi Sf. Gheorghe cu 30%. Mai la vale de punctul Cetate (Morughiol) se mai desparte din Sf. Gheorghe un alt braţ, Dunavăţul ce duce apele în lac. Razim. Delta este un organism nou, cu ajutorul ei, D. luptă în paguba mării. D. depune în mare cam 82 milioane tone anual. Pentru a o face accesibilă plutirii vaselor mai mari, conferinţa dela Paris din 1856, institui Comisiunea Europeană a Dunării (C. E. D.) pentru a se putea garanta libertatea circulaţiei vaselor pe distanţa Brăila—Sulina şi pentru a întreţine un şenal navigabil. S'a început canalizarea braţului Sulinei, îndreptându-l, tăindu-i unele meandre (marele M) şi indiguindu-l. Ultima porţiune a fost inaugurată în Februarie 1902. Canalul are o adâncime minimă de 5,48 m. C. E. D. are jurisdicţia dela Galaţi la Mare. In urma marelui războiu, Dunărea este declarată internaţională dela Ulm la Mare (art. 331), i se constituie o Comisiune Internaţională a Dunării (v. c.) şi se declară libertatea absolută a navigaţiei fără amestec în administrarea riveranilor. Pentru comerţul ţării noastre, menţinerea unui şenal de minimum 27 picioare (8,75 m.) atât la gura fluviului cât şi în lungul lui până la Brăila, este absolut necesar. Din cauza apropierei de gura Chiliei, Sulina se împotmoleşte uşor. Se studiază căutarea unui alt braţ dintre celelalte, care să nu-şi împotmolească aşa uşor gura, sau săparea unui canal între Dunăre şi Mare pe valea Carasu.

Dunărea de jos, episcopie ortodoxă. Înfiinţată la 1864, cu sediul în Galaţi. Primul episcop e neuitatul Melchisedec Ştefănescu 1864—79, apoi Iosif Gheorghian 1879—86, Partenie Clinceni 1886—1902, Pimen Georgescu 1902—1909 şi Cozma Petrovici (dela 1924). Are seminar pentru instrucţia preoţilor viitori şi 3 mănăstiri în jud. Tulcea: 2 pentru călugări (Cocoşul şi schitul Saonul) şi 1 pentru călugăriţe la Celic-Dere.

Dunăreanu Nicolae, nuvelist rom. (n. 1881). A scris în povestirile sale (vol.: Chinuiţii, Răsplata, Nuvele şi schiţe, etc.) scene din viaţa porturilor şi din cea a pescarilor, prinse cu mult talent şi cu simplitate.

Dunbar, (4000 loc.), oraş şi port de pescari din Scoţia (Anglia), la M. Nordului, cunoscut prin victoria lui Cromwell asupra regaliştilor scoţieni (1650).

Duncan I, rege al Scoţei, după Malcolm, dela 1023—1040, când a fost ucis de Macbeth. — **D. II**, rege dela 1093—94, fiul lui Malcolm al III.

Duncan Isadora (n. 1878), dansatoare americană. Ea a reîntrodus dansurile clasice greceşti, pe care le executa îmbrăcată în haina numită „peplon". A scris cartea „Tanz der Zukunft" (Dansul viitorului"), care a ajuns la mai multe ediţii († 1927).

Dune, (geol.) se numesc îngrămădirile de nisip formate — în regiunea litoralului maritim, în regiunea de confluenţă a râurilor, sau în deşerturile nisipoase — prin acţiunea de transport şi prin variaţia bătăii vânturilor. Se disting D. maritime, fluviatile şi continentale. In deşertul Saharei ajung uneori până la 500 m. înălţime. D. se fixează şi se întăresc prin vegetaţie (v. Bărăgan). Monumentul eroilor — din războiul de independenţă dela 1877 — dela Calafat, este ridicat pe o dună fixată.

Dunetă (marină), o punte mică în spre pupa unui vas.

Dunkerque, oraş din Franţa (Nord), port bun şi foarte activ la Pas-de-Calais. In legătură cu un sistem de canale cc-l leagă cu Belgia şi interiorul Franţei. Exportă produsele manufacturiere din N. şi importă materii prime.

Dunois Jean, supranumit le Bâtard d'Orléans (n. 1403 † 1468), fiul natural al lui Ludovic de Orléans, fratele lui Carol al VI. A luptat energic împotriva Eng. alături de Jeanne d'Arc, contribuind şi după moartea acesteia, la alungarea lor din Anglia.

Duns Scottus, celebru filos. scolastic englez, călugăr franciscan (n. 1265 [1274] † 1308). A fost poreclit, datorită ascuţimii sale de argumentare „doctor subtilis". Pe când la Universitatea din Paris cearta între aristotelism şi augustinism era în toiu, **D. S.** încearcă în Anglia o mare sinteză între *aceste două tendinţe*. Nu *admite* că filos. şi teol. se întregesc reciproc. Respinge argumentele raţionale din chestiile religioase, spunând că slăbesc teologia, care are importanţă mai mult practică, decât valoare logică. Deasemeni **D. S.** arată că nu putem avea nici o probă raţională pentru demonstrarea nemuririi sufletului şi e lăsată pe seama credinţii, care devine astfel azilul firesc a tot ceea ce nu comportă demonstraţii şi nu e subiect de ştiinţă speculativă, ceea ce e vădit şi prin rolul revelaţiei, opusă raţiunii şi necesară numai teologici. Prin aceste consideraţii, calea ce va duce la despărţirea metafizicii de teologia positivă este larg deschisă: Dialectica n'are ce căuta în chestiile de credinţă. Problema esenţială a „Scotismului" este conflictul dintre libertatea voinţii şi necesitatea legilor naturii: „voluntas est superior intellectu" (voinţa are întâietate faţă de inteligenţă); reprezentarea e numai un prilej al voinţei. **D. S.** face câteva observaţii fine cu privire la psihol. voinţii, deosebind voinţa de dorinţă şi punând-o în legătură cu tendinţele şi arătând că ea nu se determină de plăcere sau neplăcere, care o însoţesc numai în realizare, şi că ea rămâne înafară de nexul cauzal al constrângerii mecanice a reprezentărilor. In Etică, susţine că *binele* e determinat de voinţă, *iar raţiunea* participă numai în determinările vieţii practice. Scopul suprem al vieţii este îndreptarea voinţei spre Dzeu (iubirea lui). Voinţa divină chiar este fapta primordială din care a rezultat întreg universul: Dzeu putea crea lumea şi altfel, dacă ar fi vrut. Dzeu este prima materie. Individualitatea are o realitate *independentă şi nu se poate deriva* mai departe. In cearta universalelor **D. S.** mijloceşte între concepţiile lui Anselmus şi Sf. Thomas de Aquino. Generalul este a n t e res, ca formă în spiritul divin; î n r e b u s ca esenţă (înţelepciune) a divinităţii şi p o s t rem în raţiune ca noţiune abstractă, scoasă din lucruri.

Dupare Henri, compozitor franc. (n. 1848). Lucrări: Poem simfonic „Lenore", piese pentru pian, o noctură pentru orchestră şi numeroase liduri foarte reputate.

Dupeuty Désiré Charles, autor dramatic franc. (n. 1798 † 1865). A scris drame comedii şi vodeviluri: la Camargo, Madame Grégoire, le Hussard de Felsheim, etc.

Duplessis Paul, romancier franc. (n. 1815 † 1865). Sunt cunoscute romanele: Les Boucaniers, Les Grands Jours d'Auvergne, Les Peaux-Rouges, Le Batteur d'estrade, etc.

Duplicat (lat.) al doilea exemplar al *unui act, după pierderea originalului.*

Duplicidentate (zool.), grup al rozătoarele la care în dosul dinţilor incisivi se mai găsesc doi dinţi (ex.: iepure).

***Dupuytren** Guillaume, medic franc.* (n. 1778 † 1835). Unul dintre cei mai mari chirurgi ai Franţei. Pornind dela studiul anatomiei patologice şi al medicinii interne, a reformat chirurgia la începutul sec. trecut. Celebre sunt lecţiile sale clinice, publicate de elevi în 4 volume şi tratatul despre chirurgia de războiu. O mulţime de operaţii introduse de el, îi poartă *numele*.

Duraluminiu (chim.), aliaj de aluminiu cu cupru (3,5%), magneziu (0,5%), uneori cu conţinut de mangan în cantitate redusă. Prin încălzire la 500° şi apoi prin răcire bruscă, devine foarte rezistent şi dur, fiind întrebuinţat la fabricarea pieselor rezistente şi uşoare dela avioane, automobile, etc.

Dura mater (anat.), pieliţa externă fibroasă (meninge), care înveleşte creerul şi măduva spinării.

Duran Augustin, literat şi critic spaniol, (*n. 1793 † 1862*). *Scrierile sale au avut* influenţă asupra literaturii spaniole, a arătat valoarea teatrului spaniol vechiu, dispreţuit pe vremea lui, pe care l-a editat în colecţia „Biblioteca de Autores Españoles".

Durand Mme (Alice Fleury), v. Gréville Henry.

Durata vieţii (biol.), la animale şi vegetale este foarte variată. Viaţa medie a omului este de 33 1/3 ani. In seria animală D. vieţii prezintă următoarele variaţiuni: insectele Efemere (Ephemera vulgata) de pe lângă bălţi şi ape *numite* şi Rusalii trăiesc numai câteva ore; furnica 10—15 ani, ştiuca 100 ani, broasca râioasă 40 ani, broasca ţestoasă de mare (Chelone viridis) 300 ani, găina 20 ani, canarul 24 ani, lebăda 100 ani, papagalul 100 ani, pisica 22 ani, câinele 28 ani, calul 40—60 ani, măgarul 100 ani, elefantul 100—150 ani. Plantele ierboase 1—2 ani (anuale, bienale) iar copacii au cea mai mare longevitate, astfel: stejarul, teiul trăiesc până la 1000 ani, iar sequoia, dracaena draco câteva mii (4—6 mii) de ani.

Durazzo, v. Drač.

Dürer Albrecht, celebru gravor, pictor, sculptor şi arhitect german (n. 1471 † 1528). Deopotrivă gânditor şi artist, merită să figureze în istoria artei alături de Leonardo da Vinci şi Michelangelo. Începe cu gravura, după ce s'a distins, printr'un portret executat la vârsta de 13 ani. A făcut călătorii în Elveţia, Italia, iar la întoarcere a întemeiat un atelier de pictură la Nürnberg (1497). Natură fecundă, înclinată spre cugetarea filosofică, se distinge în operele sale prin o putere de pătrundere şi de executare neobişnuită a subiectelor, printr'un colorit care reprezintă o glorie plastică în Germania, printr'un desemn artistic incomparabil şi printr'o tehnică surprinzătoare în *redarea materialităţii*; în grav. în lemn şi aramă prin un talent neîntrecut. In portrete egalează pe cei mai mari portretişti olandezi. Opere: In uleiu: „Autoportretul" (Muzeul din München), „Portretul lui Oswald Krell" (Muzeul din München), al lui „I. Holzschuher" (Muzeul din Berlin), „Cei patru evanghelişti" (Muzeul din München), „Adorarea Magilor" (Uffizi, Florenţa); Gravuri: „*Sf. Gheorghe*", etc.

Durere, simţire neplăcută, chinuitoare localizată într'o regiune sau organ alterat.

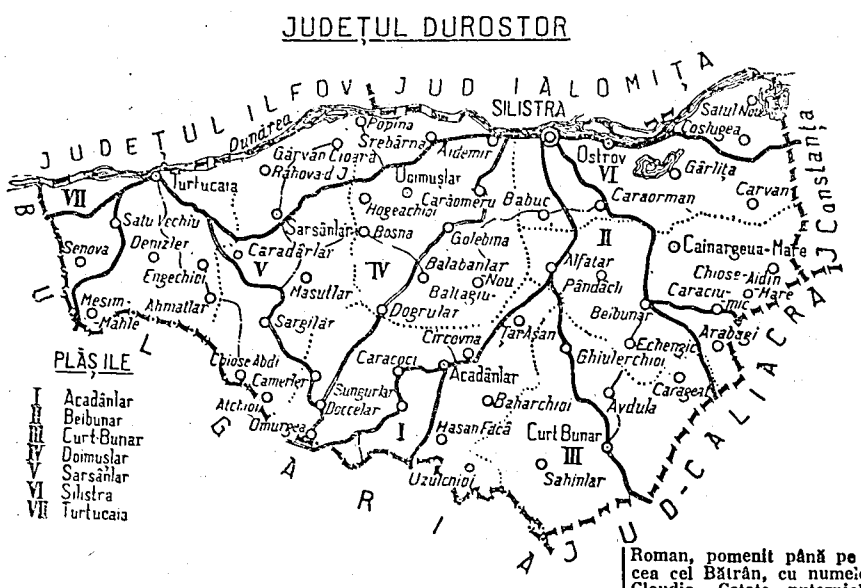

D. e un semnal de alarmă al organismului: în locul unde e simțită se produce un proces patologic. Caracteristică e D. pulsativă în regiuni inflamate. Combaterea D. se face cu medicamente anestezice, calmante și narcotice.

Duritatea este rezistența pe care o pun mineralele la sgâriere, clasificându-se în 10 grupe de duritate cu ajutorul „scării de duritate" — întocmită de mineralogul Mohs și formată din următoarele minerale: 1. Talcul sau Steatita; 2. Gipsul, sarea gemă; 3. Calcita; 4. Fluorina; 5. Apatita; 6. Ortoza; 7. Cvarțul; 8. Topazul; 9. Corindonul; 10. Diamantul. Mineralele cu dur. 1—2 pot fi sgâriate cu unghia, cu dur. 3—6 pot fi sgâriate cu un vârf de oțel, iar mineralele cu dur. 7—10 sgârie sticla. Pentru determinarea exactă a D. mineralelor se întrebuințează un instrument numit sclerometru, cu un vârf ascuțit de oțel sau de diamant.

Duritatea apei (chim.), Apele naturale cu un conținut mai mare de săruri de calciu și magneziu se numesc dure, având următoarele proprietăți: se tulbură prin fierbere, dizolvă greu săpunul, nu fierb legumele, etc. Unitatea de măsură, a D.-ții apei este gradul de duritate, reprezentând 1 parte carbonat de calciu și de magneziu la 100.000 părți de apă. Apa bună de băut are cam 12 grade de duritate. Cunoașterea durității apei este importantă pentru menajarea cazanelor mașinilor cu aburi.

Durkheim Emile, sociolog francez (n. 1858 † 1917). A căutat să puie Sociol. pe baze științifice, cerând ca realitatea socială, care depășește și constrânge pe indivizi, să fie studiată ca și lucrurile din șt. naturii prin metode obiective. A căutat să arate că societatea e o realitate morală, ce se impune prin formele sale, de ex. sub aspectul religiei primitive (care ține locul științii) și al reprezentărilor colective (v. c.) (ce țin locul convingerii logice) asupra sufletului individual. Este un reprezentant de frunte al Sociologismului (v. c.). Scrieri fundamentale: Les règles de la méthode Sociologique, Le Suicide, De la division du travail social, Les formes élémentaires de la vie religieuse, etc.

Durostor, jud. din Dobrogea de S. Mărginit la N. cu jud. Ilfov și Ialomița, de care se desparte prin Dunăre, la NE. de jud. Constanța, la E. de jud. Caliacra, iar la SV. se mărginește cu Bulgaria, de care se desparte printr'o linie convențională trasată în 1913. Supra. 3226 kmp. cu 140.000 loc. Teritoriul jud. face parte din podișul prebalcanic. Soclul lui este format din cretacic, acoperite cu loess. Terenul se lasă dinspre S. spre N. având înălțimile maxime spre granița dinspre Bulgaria, înălțimi ce ating 260 m. Râurile mai principale sunt: Baba, Acadânlar și Oltina. Din cauza solului permeabil, ele pierd apa, mare parte din timpul anului. Aproape tot jud. este acoperit cu un sol de pădure, datorită faptului că jud. D. este continuarea Deliormanului cu pădurile lui. Pe la marginea de V. și N. se găsesc: ciornoizem degradat și aluviuni dunărene, iar în jurul lac. Oltina este un sol alcalin. Inspre Turtucaia este o regiune de antestepă, iar restul de păduri de stejar și agricultură. Avuție minieră nu este. S'ar putea însă exploata piatra calcaroasă. Industria este restrânsă la: mori, fabr. de brânză și cea casnică. Are 105 com., din cari 3 com. urb. și 102 com. rur. împărțite în 7 plăși. Capit. jud. **D.** e Silistra, vechiul Durostor al lui Mircea cel Bătrân. Alte orașe: Turtucaia și Ostrov. Centre importante: Acadânlar, Curt-Bunar, Cainargeaua Mică, fost Kuciuk-Kainargi, unde s'a încheiat, în 1774, pacea dintre Turcia și Rusia, prin care Rusia obține mari avantaje în M. Neagră.

Durostorus sau Durostorum Aurelianum, castrul, reședință al Legiunii XI Roman, pomenit până pe timpul lui Mircea cel Bătrân, cu numele Drâstioru. Azi Claudia. Cetate puternică și municipiu Silistra.

Durtain Luc, (numele adevărat André Nepveux), poet din grupul „l'Abbaye", romancier și critic francez (n. 1881). Debutase cu Pégasse, culegere de poezii de formă tradițională și cu esseurile în proză l'Etape Necessaire (1906). Ca poet modernist, face parte dintre „Unanimiști" (v. c.), având o concepție personală în poemele Kong Harald, Lise, Le Retour des hommes. (Cele dintâiu două culegeri din timpul războiului, ultima după). Perspectives. Romane: Douze cent mile, La source rouge, Ma Kimbell, romane psihologice; Hollywood dépassé și a., cu subiect din America. Critica: Georges Duhamel, Face à face, ou le Poète et Toi, etc.

Duruitoare-Veche (2618 loc.), com. rur. jud. Botoșani, pl. Ștefănești. Formată din satele: Costești, Duruitoarea-Veche și Proscureni. Primăria Duruitoarea-Veche. P. U. Avrămeni. G. Trusești la 25 km.

Duș (med.), o coloană de apă sau aburi care se izbește cu forță variabilă pe întregul corp sau o regiune a sa. Are aplicare în terapie.

Dușan, țar al Serbiei (a domnit dela 1336—1355), în timpul său unul dintre cei mai puternici principi în Europa sud-estică. S'a distins ca militar și legislator. A cucerit aproape întreagă Peninsula Balcanică, luând titlul de țar și „Împărat roman".

Dussault François Joseph (cit. Düsó), critic francez (n. 1769 † 1824). A întemeiat: „Journal des Débats".

Duse Eleonora, artistă italiană de teatru (n. 1859 † 1924), descendentă dintr'o familie de artiști, ea a ajuns curând pe scenă; dar talentul nu l s'a recunoscut de cât după multă luptă. S'a distins prin interpretarea picselor lui Dumas-Fiul și d'Annunzio. A făcut turneu în Europa și America, unde a murit. Cadavrul a fost adus în țară de guvernul italian.

Düsseldorf, oraș din Prusia-Renană, pe fl. Rin, 441.000 loc. Industrie activă: țesătorii, metalurgie. Ocupat de aliați în 1921.

Duștubac (2459 loc.), com. rur. jud. Durostor, pl. Curt-Bunar. Formată din satele: Cavurga, Ciocumar și Duștubac. Primăria la Duștubac. P. U. Curt-Bunar. G. Bazargic.

Duumviri, la Romani numele a doi magistrați. Se distingeau, după atribuții: „D. juridicundo" care exercitau puterea executivă și judiciară în colonii, după ci se numia anul; „D. navales", însărcinați cu înarmarea și repararea flotei, etc.

Duvernois Henri, romancier, autor dramatic și nuvelist franc. (n. 1875). S'a distns în romanul de analiză: Crapotte, la Brebis galeuse, Edgar. Nuvele: Fifinoiseau.

Duvernoy Georges Louis (n. 1777 † 1855), zoolog și anatomist francez. A fost un discipol eminent al lui Cuvier.

Dvinsk, v. Dawgaupils.

Dvořak (cit. Dvorjac) Anton, celebru compozitor ceh (n. 1841 † 1904), fost director și profesor de compoziție la conservatorul de muzică din Praga, doctor onorific al universităților din Praga și Cambridge, etc. Folklorist entuziasmat, folosește aproape în toate compozițiile sale motive populare slave, prelucrate ingenios, contribuind prin aceasta la cunoașterea muzicei populare ceh în cea mai mare măsură. Numărul lucrărilor sale este enorm. Notăm: 5 uverturi, 5 simfonii, dansuri slave (pian), concerte pentru pian, violină, violoncel, numeroase lucrări pentru muzică de cameră, piese pentru diferite instrumente, cantate, oratorii, numeroase lieduri, coruri și 9 opere.

Dyck Anthonis Van, celebru pictor flamand (n. 1599 † 1641), elevul lui Rubens și mai târziu considerat împreună cu maestrul său, ca cei mai talentați pictori ai școalei flamande. A stat mult timp în Italia și apoi în Anglia, la curtea regelui Carol I, unde a și murit. S'a distins în subiecte religioase și mitologice, executate cu deosebit talent dar cu o nuanță sentimentală (martiriul Sf. Sebastian, Pinacoteca din München), Sf. Augustin (Biserica cu același nume, Anvers), La Pietà (Muzeul din Anvers), Venus cerând arme lui Vulcanus pt. Aencas, etc.). Portretele sale din lumea aristocrată „Carol I la vânătoare" (Louvre), „Copii lui Carol I." (Muzeul din Torino), etc., pe lângă valoarea lor artistică, sunt și documente psihologice și istorice ale timpului. A mai executat și multe gravuri. Numărul lor se ridică la 1500 în cursul celor 42 de ani de activitate. Multe au fost reproduse pe când era în viață.

Dyptychon (diptihon), în antichitate, două table de lemn scobite, unse cu un strat de ceară, în care se scria numele persoanelor sau faptelor remarcabile. Erau D. profane, în care se scriau numele magistraților și consulilor și D. bisericești, în care se treceau numele botezaților, al preoților, episcopilor, etc. Din D. s'au desvoltat calendarele.

Dytiscide (zool.), familie a Coleopterelor; corp oval, picioarele posterioare late și păroase servesc la înnotat; trăiesc în bălți. Câteva specii se găsesc și la plăjile mării. Zboară noaptea. Carnivori. Stricăcioși, deoarece mănâncă ouăle de pești. La noi frecvent Dytiscus marginalis, cu margine galbenă pe elitre (boul de baltă).

Dzierzon Johann (n. 1811 † 1906), apicultor german, care a inventat renumitele coșnițe (coșuri pt. albine), artificiale, cunoscute și răspândite azi în toată lumea.

E, a V literă din alfabet. Prescurtat: Est. În rom., inițial, se rostește „ie".

E (logică). În logica formală (v. c.) această lit. e simbolul judecății universal negative, format după cuvântul lat. „nego" (v. Judecata).

Eachos (Eacos), în mit. greacă fiul lui Zeus, rege al Eginei, tatăl lui Peleu și Telamon, celebru prin spiritul său de dreptate. După moarte a ajuns în Infern unul din cei trei judecători (Minos, Rhadamante și E.).

Eacide, rege al Molosilor († 313 a. Chr.). Înfrânt de regele Filip al Macedoniei și alungat din regatul său, E. s'a stabilit în Athena.

Eacizii, la Greci nume dat descendenților lui Eachos (Peleu, Achile, Pyrrhus, Ajax, Telamon, etc.).

Earl, conte engl. Conții din alte țări se numesc în Anglia c o u n t.

Eau de Cologne (chim.) sau apa de Colonia, se prepară din alcool curat cu o concentrație de 95—96%, în care se dizolvă diferite uleiuri eterice (v. c.): bergamot, nerol, petit-grain, levănțică, rosmarin. Soluțiunea astfel preparată după 10—14 zile se filtrează și poate fi utilizată ca substanță parfumantă, în unele împrejurări chiar contra amețelii și a durerilor de cap. Rețetă: 3020 părți alcool, 80 p. ol. bergamot, 40 p. uleiu de lămâie, 8 p. ol. nerol (flori de portocale); 300 p. apă de flori de portocale, 2 p. ol. de origan.

Eaux-Bonnes, stațiune cu ape termale în Franța (dép. Basses- Pyrénées). Alt. 485 m. Ape sulfuroase sodice întrebuințate în afecțiunile căilor respiratorii și reumatismelor.

Eaux-Chaudes, stațiune cu ape termale în Franța (Dep. Basses-Pyrénées). Alt. 675. Are ape sulfuroase întrebuințate în maladiile căilor respiratoare, în reumatisme și în bolile de femei.

Ebbinghaus Hermann, mare psihol. germ. (n. 1850 † 1909). Unul dintre fruntașii psihol. generale experimentale, fondator al rev. „Zeitschrift für Psychologie". A făcut cele dintâi studii experimentale asupra memoriei („Über das Gedächtnis"), care au avut rodnice aplicări în educație, fiind printre primii psihol. germ., cari au experimentat funcțiunile psihice superioare. În opera sa monumentală „Grundzüge der Psychologie", E. expune rezultatele psihol. experimentale și problemele fundamentale de psihol. și în legătură cu filos. Foarte popular e vol. „Abriss der Psychologie", tradus și în rom.

Eberlein Gustav, sculptor german în spiritul lui Begas (n. 1847). S'a ocupat și cu pictura și poezia. Dintre lucrările remarcabile, sunt: Statuia lui Leonardo da Vinci, Plato, Psyche, etc.

Ebers Georg, scriitor germ. (n. 1838 † 1898). Profesor la Univ. din Leipzig și Jena. Operele sale se inspiră din stările vechiului Egipt, despre care a scris 10 romane: Die Egyptische Königstochter, Uarda, Homo sum, Der Kaiser, Die Nilbraut, etc. și din evul mediu: Die Frau Bürgermeisterin, Im Schmiedefeuer, etc.

Ebert Friedrich (n. 1871 † 1925), fost șelar, apoi ziarist, deputat, șeful partidului socialist, după moartea lui Bebel, în 1918 cancelar al Germaniei și 1920—25 președintele republicii germane.

Eberth Carl Joseph, medic germ. (n. 1835), cunoscut bacteriolog și anatomopatolog. Între cercetările sale nenumărate, trebuie citate mai ales cele asupra bacilului febrei tifoide, pe care l a descoperit și care-i poartă numele.

Ebreii, descendenții lui Avraam, numiți și Israeliți (după Israel, supranumele lui Iacob), Iudei (lat. Iudaei), de când au fost în captivitate babilonică. După Biblie ei sunt urmașii patriarhului Avraam, care trăia pe țărmii Eufratului, iar mai târziu în Siria meridională. Ei erau binecuvântați de D-zeu și considerați ca neamul său ales. Iacob, nepotul lui Avraam, a avut 12 copii, care devin conducători de triburi: unul dintre ei, Iosif (v. c.) a fost vândut de frații lui. Ajuns în Egipt, câștigă simpatia Faraonului și ocupă funcții înalte. Aici chiamă pe frații săi și formează un popor care turbură pe Egipteni. Persecutați, ei sunt scăpați de profetul lor Moise, care le dă de pe muntele Sinai cele „Zece porunci" și îi conduce în „Pământul făgăduinții". E. se stabilesc după multe rătăciri, în ținutul Iordanului și al Mării Moarte. Aici sunt conduși de judecători și mai târziu de regi. Cei mai celebri regi: David, care a întins stăpânirea regatului și asupra altor popoare și Solomon, care s'a distins printr'o operă de pace și prin construirea templului din Ierusalim. După moartea lui, triburile se împart în două: regatul lui Israel și al lui Iuda. Lupta dintre acestea două le slăbește puterea Evreilor și ușurează atacul Asirienilor și Egiptenilor. Nabucudonosor, rege asirian, în 587 a. Chr., cuprinde Ierusalimul și duce în captivitate pe E. împreună cu regele și clerul. Au stat în captivitate până pe timpul lui Cyrus (538), care, la căderea Babilonului, le permite reintoarcerea și reedificarea templului. După căderea dominației persane, E. depind de Egipt, împotriva căruia se răscoală cu Iuda Macabeul (v. Macabeii). Câtorva ani de independență, le urmează dominația romană (63 a. Chr.), care numește proconsuli în Ierusalim. În acest timp apare Isus Christos. O revoltă nouă a E.-lor face pe Titus să distrugă Ierusalimul. Ultima răscoală a fost sub Bar-Kochba (v. c.). Hadrianus (sec. al II d. Chr.), pustiește complect țara și zidește un templu lui Jupiter pe locul unde a fost cel al lui Jehova. Dela această dată ei au trăit împrăștiați în toate provinciile imperiului roman. Împărații creștini au supus pe E. unei legislații excepționale. În Franța, de ex., regii capețieni i-au făcut să plătească mari impozite pe scama fiscului. Coloniile evreiești au ajuns însă aproape peste tot la o situație economică bună. Curentul antisemit îi consideră refractari oricărei tendințe de asimilare, străini care formează un bloc unitar în detrimentul activității naționale și agenții provocatori ai corupției, de aceea îi persecută prin acte violente, condamnate de cele mai multe partide politice. În unele țări sunt pe cale de asimilare cu poporul dominant. După marele războiu, mai ales marele bărbat de stat engez Lord Balfour și Americanii au preconizat reconstituirea vechii Palestine (v. c.) și așezarea acolo a Evreilor din toate părțile. Un număr destul de însemnat de E. au plecat acolo. La noi numărul E. s'a înmulțit, după războiu foarte mult, din această pricină problema evreiască este o problemă la or-

inea zilei (v. Spania, (istorie), Sionis-ul, antisemitism).

Ebraică, limba vorbită de Evrei sau raeliți, pe când formau un popor în-ependent. Face parte din grupa limbilor emitice vestice (ca și feniciana, punica, rmeana și dialectele arabe) și e amestecată cu elemente grecești, latine și persane. oporul a încetat s'o vorbească; el vorbește neo-ebraica. Se mai păstrează în serică și școală (de rabini). Cel mai echiu monument de limbă: *poema* Deorah (Cartea Judecătorilor, 5). Câteva articularități: verbul are șapte conjugări; sunt 2 timpuri: perfect și imperfect; imperativul, infinitivul și participiul erveșc la stabilirea tuturor celorlalte rme; substantivele au două genuri. Sinxa e foarte importantă sensul unui cuânt este precizat prin locul ce l are i propoziții. — *Literatura* biblică prinde în vechiul testament următoarele genuri: lirica eroică (cânturile Deorah), lirica religioasă (Psalmii), poeza didactică, parabolele patetice, poezia ntențelor, lirică erotică. Proză. Genul toric începe din epoca regilor iudei Cartea judecătorilor, Samuel, Regii). entateuchul, codicele de exil al preoților, arată timpul dela crearea lumii nă la cucerirea Palestinei. In cronică, sra și Nehemia, ni se dă o întreită deriere a ei. Scricrile apocaliptice, coentarii obscure și alegorice, au isvorît în preocuparea cu literatura profeților (v. lit. judaică).

Ebrea, operă în 5 acte da I. F. Halévy, xt de Scribe, compusă la 1835. Subiectul foarte dramatic, muzica cu interesante motive evreești, plină de căldură avânt. Eleazar, evreul cu fica sa Rachelle, sacrificându-și viața pentru religia lor, sunt admirabil caracterizați, deemenea cardinalul Brogni, prințul Leopold și prințesa Eudoxia, implicați în trigă.

Ebrediști, asociație înființată în Nov. 918 în Ungaria, urmărind trezirea conștiinței creștine în poporul maghiar, apoi, tărirea maghiarismului atât pe teren conomic, cât și cultural. Președinții de ână acum ai E.-ilor: Gheorghe Szmrecsányi, Palóczi Horváth Adam și Tiberiu ckhardt. E.-ii sunt considerați ca un gan al antisemiților.

Ebro, fl. din Penins. Iberică (Spania). e varsă în Mediterană printr'o deltă 0.000 Ha). Lung. 860 km. cu un bazin de 85.000 kmp. Nu este navigabil.

Ebulioscopie (chim.), se numește meoda de determinare a greutății moleculare a subsanțelor în soluțiune, bazată e următoarele două legi: 1. Ridicarea mperaturii de fierbere a unei soluțiuni diluate — peste temp. de fierbere disolvantului pur — este proporțională cu concenrațiunea. 2. Ridicarea temp. de fierbere — pentru același disolvant - este aceeași în cazul soluțiunilor cari conțin — din diferite substanțe — același număr de gram-molecule.

Ecarlate (chim.), materii colorante ntetice, de coloare roșie, din clasa coranților azoici. Ex. **E. de cocenilă**, ulbere roșiei-cărămizie, solubilă în apă; **-ul lui Biebrich**, pulbere cărămizie, olubilă în apă; **E. de croceină**, pulbere ristalină, etc.

Ecartament, distanță dintre muchiile terioare a șinelor, socotită perpendicur pe șine. E. normal se referă la porunile rectilinii ale căilor ferate și este gal cu 1435 mm. Această unitate este ntrebuințată aproape în întreaga Europă, tatele Unite, Algeria, Egipt și China. Alt E. este în Spania (1676 mm). Rusia (1524 mm) și linie îngustă (1000 mm.).

Ecaussines d'Enghien, oraș din Belgia (prov. Hainaut). Are cariere de calcar carbonifer numit granitul de Belgia. 7200 locuitori.

„Ecbasis" (lit. germ. veche). 1. Un fel de fabulă scrisă prin sec. al X în hexametri latinești de un cleric loren din Toul, în care aceasta își povestește sub formă alegorică de fabulă fuga (= ecbasis) din mănăstire. 2. (gr.) = digresiune (o fig. de stil).

Eece homo (lat. = „iată omul"), cuvinte rostite de Pilat către Evrei (*Sf. Ioan* XIX, 5) când le-a arătat pe Isus Christos, având în mână ca sceptru o trestie, și pe cap o coroană de spini. In pictură ac. scenă a fost reprezentată de artiști celebri: Corregio (National Gallery, Londra), Tiziano, Van Dyck (Muzeul din Viena), etc.

Ecedului (Bălțile —), ținut mlăștinos din colțul de NV. al țării, continuat în Ungaria. Este format în regiunea de coborîre lentă a părții de N. a Câmpiei din stânga Tisei. Apele sunt ale Crasnei. Din 1903 s'a început o canalizare și punere în valoare a teritoriului, de către o societate.

Echegaray Jose —, om politic și matematician spaniol și mare scriitor dramatic (n. 1832 † 1916). Membru al Academiei de științe, fost ministru de finanțe. A debutat în teatru cu „El libro talonario", după care fiece dramă nouă a fost un eveniment lit. A scris 63 de piese teatrale, unele continuând romantismul, altele à thèse (v. c.), cu subiecte sociale: „Gran Galeoto", etc. A fost influențat de Dumas-fils, Sardou și Ibsen. Multă vreme a ținut aproape singur locul de frunte în lit. dramatică spaniolă contemporană și în 1904 a luat premiul Nobel pentru lit.

Echidna (zool.). din fam. Echidnidelor, ord. Monotremelor. Mamifer inferior cu cloacă; de talie mică, corp greoi. Picioarele scurte cu ghiare adaptate săpatului. Bot lung cu limbă vermiformă; pe corp este acoperit cu țepi. Animal nocturn; trăiește în vizuini. Este insectivor. Trăiește în Australia și N. Guinee. E. aculeata și Proechidna.

Echidna, în mit. greacă fica lui Tartaros (Iadul) cu Gaea (Pământul), un monstru: jumătate femeie, jumăt. șarpe, care locuia în Cilicia. Impreună cu Typhon a născut pe Cerberos, hidra dela Lerna, Chimera, Sphinxul, leul din Nemeia, etc.

Echilibrism (filos.), teoria echilibrului. In etica evului mediu, teoria după care omul este numai atunci liber când poate să se găsească în „aequilibrium indifferentiae". Acest E. ține în cumpănă motivele deopotrivă de puternice ale determinării voinții.

Echilibru, starea de repaos produsă de mai multe forțe care se neutralizează reciproc. E. stabil: când corpul mișcat revine iarăși la situațiunea originală; E. labil: când corpul după deplasare nu revine la situația originală; E. indiferent: când corpul deplasat din situația originală, rămâne în E. în situația modificată. Simțul E.-lui, v. Simțuri.

Echilibru chimic (chim.). Se numește starea unei reacțiuni în care două procese inverse se limitează în chip reciproc. Toate procesele chimice conduc la o stare de echilibru, numai că în foarte multe cazuri concentrația produsului unuia dintre cele două procese este practic nulă. Astfel multe din reacții apar ca și fără echilibru, adică totale.

Echimăuți (3100 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Rezina. P. U Cinișăuți G. Șoldănești la 16 km.

Echimoză (med.), pată în piele de culoare roșie-albăstrie, care trece în brun-verzui, datorită ruperii vaselor sangvine mici din derm și revărsării sângelui.

Echin (arhit.), ciubuc (v. c.) de formă curbă, așezat la partea superioară a capitelului coloanelor dorice sau ornament în formă de ou care decorează o cornișă sau un capitel (doric).

Echinococ (zool.), cisticercul teniei echinococcus. El formează vesicule fiice în care se desvoltă capetele teniei; vesicula crescând în animalul parazitat, poate ajunge la mărimea unui cap de copil, producând grave turburări în organele celui parazitat. Omul se infectează de obiceiu de la câine. Vindecare prin operație chirurgicală.

Echinocțiu sau **Echinopțiu**, timp al anului când ziua este egală cu noaptea. Sunt două echinocții: în noaptea de 21—22 Martie și în cea de 23 Septembrie. La aceste date conul de lumină, aruncat de soare, atinge cei doi poli ai pământului; axa polilor pământești este perpendiculară pe linia centrului soarelui, centrul pământului și pământul este luminat așa fel încât paralelele sunt tăiate în jumătate de cercul de separarea luminii. Acest cerc coincide, la aceste date, cu un meridian. *Echinocțiul dela 21 Martie* se numește echinocțiul de primăvară, iar cel din Septembrie, echinocțiul de toamnă. La aceste date ecvatorul și ecliptica se taie. Linia, care unește aceste două puncte, se numește linia echinocțiilor sau linia nodurilor. Echinocțiul de primăvară se mai numește punctul vernal sau nodul ascendent, iar echinopțiul de toamnă se mai numește punctul *autumnal* sau nodul descendent. Aceste puncte nu vin în același loc în anii următori. Fenomenul acesta se numește precesia echinocțiilor (v. Primăvară).

Echinoderme (zool.), încrângătură a metazoarelor. Corpul are simetrie radiară (de obiceiu pentaradiară), cu forma de stea, tub, sferă sau ovală. Schelet cutanat adese prevăzut cu țepi. Deschizătura ovală pe partea ventrală, cea anală pe partea dorsală, afară de echinidele neregulate la care aceste deschizături se deplasează. Linia care trece prin aceste două deschizături se numește axul corpului. Prin acest ax se pot duce cinci planuri de simetrie care împart corpul în cinci zone ambulacrale.

Echinoidee (zool.) clasă a echinodermelor, de formă sferică, cordiformă sau discoidală. Celulele epidermice secretă un schelet calcaros, format din plăci încheiate între ele prin dințișori. Scheletul este aranjat în 10 rânduri de plăci duble, ce merg dela gură către anus.

Echinorhynchus (zool.), vierme Nemathelmint din fam. Acantocefali. Paraziteză intestinul vertebratelor. E. gigas, de mărimea unui limbric, trăiește în porc. Larva sa trăește în larvele cărăbușilor. E. hominis trăește în interiorul omului.

Echipaj (marină). Se numește personalul în serviciu pe bordul unui vas. Se împarte pe borduri și divizioane.

„Echipare nativă" (psihol.), suma dispozițiilor, cu care individualitatea este dotată prin naștere. E alcătuită din constituția ereditară a individualității (v. I.).

Echipolent (logică) noțiuni sau judecăți care exprimă în formă diferită același înțeles: Aristoteles = educatorul lui Alex. Macedonul.

Echiscea (2294 loc.), com. rur. jud. Caliacra, pl. Stejarul. P. U. și G. Bazargic.

Echiquier (franc. citește eșichier) (milit.), un dispozitiv, în care trupele unei unități, așezate masat în careuri, sunt despărțite prin intervaluri egale cu dimensiunile maselor. In marină se numește dispozitivul în care sunt așezate corăbiile cu pânză când navighează în escadră.

Echitație, se numește arta de a încălica și călări un cal. A fost practicată din cele mai vechi timpuri constituind la început primul mijloc de locomoție. Progresul științei, cu desvoltarea industriei mecanice, au făcut ca în ultimul timp, întrebuințarea calului pentru călărie, să dispară aproape din uzul populației civile, rămânând ca să fie practicată ca sport, într'alte țări la vânătoare, în curse și prin excelență în armată. E.-a se practică după anumite regule cuprinse în coduri sau „regulamante de echitație", și se predă în școli de echitație. La noi există școala specială de echitație dela Sibiu.

Echivalare, procedura prin care se recunoaște valoarea unui document (certificat, diplomă, etc.) eliberat în străinătate.

Echivalentul chimic (chim.), definit de chimistul Richter, se numește cantitatea — exprimată în grame — dintr'un element care se combină sau înlocuiește într'o combinațiune un gram de hidrogen sau un echivalent dintr'un alt element. Se exprimă printr'un număr care este câtul dintre greutatea atomică a unui element și valența sa. Gram-atomul unui element poate fi egal cu gram echivalentul său — ex. în cazul elementelor monovalente — dar mai adeseori gram echivalentul este un submultiplu întreg al gram-atomului — ex. în cazul elementelor polivalente (v. valența). Elementele care pot forma mai multe combinațiuni (v. Legea proporțiunilor multiple), au doi, trei, sau mai mulți echivalenți. Două elemente și combină între ele în totdeauna în proporția indicată de E. lor — din care cauză acestea se mai numesc și numere proporționale (v. Legea proporțiunilor fixe).

Echivoc, echivocație (logică), cu înțeles dublu, ambiguu. Opus: univoc (cf. Ambiguitate).

Echo, în mitologia greacă o nimfă a pădurilor; supărând pe zeița Hera, aceasta a prefăcut-o în stâncă și a condamnat-o să repete ultimele cuvinte ale celor care vorbesc.

Echo de Paris, L'—, ziar politic și literar, întemeiat în Paris la 1884, de A. Scholl. Redactat de scriitori de talent: Jules Lemaître, Quesnay de Beaurepaire și Pertinax (Charles Gerailt). Articole distinse despre politica externă.

Echuca, oraș din Victoria, la limita spre New-Wouth-Walles din Australia. Situat pe fl. Murray. Mare centru comercial al lânei australiene. Apr. 6000 loc.

Eck Johannes (n. 1486 † 1543), profesor în Jngolstadt. A fost mare adversar al lui Luther, cu care a avut o „dispută" publică în 1519.

Eckahrt, filos. medieval mistic, supranumit Maistrul E. (n. 1260 † 1327). Fost prof. la Paris, apoi predicator vestit în toată Germ. A fost condamnat pentru chestii de credință printr'o bulă papală, dar a murit înainte de terminarea acesteia. A scris în lat. și în limba germ.; este cel dintâiu filos. mai însemnat, care a scris în nemțește și unul din marii prozatori ai sec. al XIV. In filos. el susține că omul, desprinzându-se de lumea materială și de ucrurile egoiste, ajunge să se desfacă de granițele lumii pământești, contopindu-se în esența lucrurilor, adică în D-zeu, realizând cu el o unire mistică și află astfel, adevărul suprem.

Eckener Hugo, n. 1868, inginer german, scriitor și constructor de baloane dirijabile. A fost cel dintâiu care în Oct. 1924 a trecut Oceanul Atlantic cu balonul dirijabil sistem „Zeppelin" (8157 km.). In Oct. 1928 l-a trecut a doua oară.

Eckmühl, com. din Bavaria pe Grasse Laber. Aici au fost înfrânți Austriecii de către Napoleon (12 Aprilie 1809), iar Davout a fost făcut prinț de Eckmühl.

Eckener Hugo (n. 1868), inginer ger-Om erudit, a scris nuvele excelente, poema epică satirică „Schach der Königin", romane dintre care cel mai însemnat e „Themis", „Humoresken", au devenit populare.

Éclair, L'—, ziar politic independent în Paris, întemeiat la 1884, condus de Ch. Cazet, G. Sabatier, Emile Buré.

Eclampsie (med.), autointoxicație (v. c.) la femeile gravide, care suferă de alterații ale rinichilor, caracterizată prin convulsiuni și pierderea conștiinței.

Eclectism sau **eclecticism** (ist. filos.), directivă filos. căreia adevărul filos. se poate afla dacă alegi și unești la un loc părțile ce se par juste și potrivite din diferitele sisteme de gândire. Partizanii acestui procedeu se numesc „eclectici" și se găsesc chiar în filos. antică în „Academia nouă" (v. c.), ex.: Philon din Larissa, Cicero la Romani, și în special filos. franc. Cousin (v. c.).

Ecleslastul, o carte didactică a Testamentului vechiu, scrisă, după părerea comună, de Solomon, regele Iudeilor. Scopul E.-cei e să arate deșerteciunile lumii și să îndemne pe oameni la căutarea fericirii imateriale.

Eclimetru, instrument întrebuințat în topografie pentru nivelmetrul indirect. un instrument pentru vizare format dintr'o lunetă, ce se rotește în planul vertical în jurul unui ax orizontal fixat în centrul unui cerc gradat.

Eclipsă de lună, fenomenul când conul de umbră al Pământului acopere Luna. Se produce când Luna, Pământul și Soarele sunt pe aceeași dreaptă și Pământul între Lună și Soare; apr. de 5 ori în 3 ani. E. poate fi totală sau parțială.

Eclipsă de soare, are loc când discul Lunei acopere discul Soarelui; pentru producerea E. e necesar, ca Pământul, Luna și Soarele să fie pe aceeași dreaptă și Luna între Pământ și Soare. E. poate fi totală, inelară sau parțială și se poate calcula cu mare precizie dinainte, pentru secole.

Ecliptica, linia descrisă în mod aparent de soare, real de pământ în mișcarea acestuia în jurul soarelui. Planul E.-ei este înclinat față de planul ecvatorului cu 23° 27′ și câteva secunde, cari variază dela an la an datorită următoarele cauze: precesia și nutația. Datorită lor înclinarea E.-ei se micșorează cu 47″, 59 pe secol, unghiul având ca limite: 21° 59″ și 24° 36″.

Ecloga s. **eglogă** (lit. gr.), sinonim = bucolică. O speță a genului liric ori pastoral, reprezentând o acțiune scurtă dialogată. Au scris E.-e Theocrit în lit. gr. și Vergilius în lit. lat.

Eclogita (mineralog.), rocă metamorfică grăunțoasă, lipsită de-o orientare anumită a componenților, cari în marea majoritate sunt formați din omfacită și grenați; componenții secundari ai E.-ei sunt foarte variați. d. ex. rutilul, cvarțul, amfibolul, mica, etc.

Eclusă, 1. închizătoare cu poartă mobilă, construită pe un canal sau țărmul unei ape pentru a reține apa sau a-i da curs liber; 2. Bazine de apă cu două porți, prevăzute cu ventile și construite în direcția în care canalul își schimbă nivelul. Ele permit ridicarea treptată a vapoarelor deasupra nivelului mării sau invers, ridicând nivelul apei dintr'un bazin la nivelul din bazinul următor cu ajutorul unui rezervor permanent (baraj), sau scoborînd nivelul cu ajutorul ventilelor.

Ecluse (Défilé de l'—), v. Défilé de l'Ecluse.

Ecnomo (astăzi Monte Serrato), cap muntos al Siciliei de S. Aici a fost bătută flota cartagineză. comandată de Hamilcar și Hannon, de cea romană, comandată de consulii Attilius Regulus și Manlius Vulso (256 a. Chr.).

Ecolalie (psihol. anormală). Tendința patologică de a repeta cuvinte auzite. Imitația poate deveni E. când se exagerează în sensul acesta, deasemeni și gestia. — Sinonim: „Ecopraxia".

Ecologie (grec.), [oecologie], v. Biologie, Botanică, Zoologie.

Economia gândirii (economismul noetic). O directivă din teoria cunoștinții, după care criteriul adevărului și fundamentarea lui se face datorită legilor biologiei care ar domina procesul cunoașterii, conform principiului celei mai mici risipiri de energie sau principiul „economiei". Este deci adevărat ceeace corespunde acestui criteriu și nu ceeace este evident.

„Economia Națională", revistă economică, statistică și financiară, fondată de P. S. Aurelian. în 1830. Dir.: C. I. Băicoanu. Apare la București. Str. Maria Rosetti 31.

Economia politică, știință: studiază fenomenele ce ajută la gospodăria intereselor materiale ale societății — cercetând legile producerii, circulației (cu distribuția) și consumația avuțiilor. Ec. se mai numește, în ultimul timp: „Știința economică" („Economica", prin analogie cu Fizica, Mecanica, etc.), sau „economie socială", deoarece studiul fenomenelor economice are în vedere și satisfacerea trebuințelor vieții sociale. Etapele de desvoltare importantă a E. sunt: Socialismul lui Schmoller (1875), școala etică e adversară concepțiunilor vechi, care pretind că în viața economică numai egoismul domenează, școala matematică susține că pentru a stabili legile economice trebue întrebuințată metoda matematică; școala științelor naturale vede analogie între legile economice și ale naturii. In privința directivelor economiei politice de obiceiu se face deosebire între direcția comerțului liber și a vămii protecționiste.

Economism, în sociol. și istorie, tendința de a reduce și a explica structura și funcțiunile fenomenelor sociale și istorice pe bazele economiei politice (v. Materialism istoric).

„Economul" institut de credit și economii S. A. în Cluj. Fondat 1881. Președinte Iacob Radu, dir. executiv: Iosif Orga.

„Economul", revistă lunară, apărută la Blaj în anii 1873—1880 și redactată de profesorul Ștefan Pop.

Ecou, reflexiunea undelor sonore pe o suprafață oarecare. In urma acestei reflexiuni, după dispariția sunetului ori-

final, sunetul se repetă. Ca să aibă loc E. rebuie ca suprafața de reflexiune să fie a o distanță de cel puțin 17 m. dela ursa sunetului. Două sau mai multe suprafețe de reflexiune dau un E. multiplu.

Ecrazit (chim.), este o substanță explozivă, întrebuințată în pirotehnie la umplerea proiectilelor. Se prepară din sarea le amoniu a trinitrocrezolului homolog v. c.) al acidului picric.

Ectenia (grec.), rugăciune întinsă, alătuită din mai multe cereri pe care le iteşte diaconul ori preotul şi la care oporul răspunde „Doamne miluieşte" ori „Doamne îndurăte spre noi", Ție Doamne, min.

Ectoderm (biol.), foița embrionară externă; la gastrulă învelişul celular extern. Din el se formează: epiderma, sistemul nervos şi organele simțului. Organele formate din E. se numesc ectodermale.

Ectropia este raportul dintre energia beră a unui corp şi între temperatura sa.

Ecuador, republică din America de sud u capit. Quito. 2,500.000 loc. pe 451.180 mp. Țară muntoasă, străbătută de Anzi. Climă temperată. Stat independent în 1830, când s'a despărțit de Columbia. Produce: Cacao, cafea, chinină, cauciuc, metale prețioase, piei tăbăcite, semne de preț, petrol, Guano. De E. în şi ins. Galapagos (v. c.). Orașe principale: Guaiaquil, Cuenca, Riobamba, etc. Populația este compusă în majoritate din Indieni ($^2/_3$), restul îl formează metişii ($^1/_4$) şi albii, în special Spaniolii. Limba oficială este cea spaniolă, iar religia rom. cat. Indienii mai practică încă şi unele obiceiuri din vechea lor religie (cultul soarelui).

Ecvație este o egalitate, care depinde de o cantitate necunoscută şi care nu este satisfăcută decât pentru anumite valori ale necunoscutei, numite rădăcini. Se deosebesc E. algebrice şi transcendente; cele algebrice pot fi de diferite grade. Un sistem de E. este format de mai multe E. cu mai multe necunoscute; necunoscutele sunt figurează în E. se notează deobiceiu cu ultimele litere ale alfabetului: x, y, z.

Ecvație chimică se numeşte expresia grafică calitativă şi cantitativă a fenomenelor chimice. Aşa bunăoară expresia următoare: Hg + O = OHg trasată în limbaj comun, ne spune că 200.06 părți de mercur se combină cu 16 părți de oxigen pentru a da 216,06 părți de oxid mercuric.

Ecvația personală (psihol.), corectura ce se face rezultatului unei observații efectuată de un subiect (v. c.), când este vorba de relatarea experienții sale.

Ecvativ, materialismul —, v. Materialism.

Ecvatorial (Calmul —), spațiul între 4° latit. N.-ică şi 4° Latit. S.-ică, în care cu bate vântul, în special Alizeele. C. E. este periculos navigației cu pânze.

Ecvatorial este o lunetă astronomică montată astfel încât axa de rotație rămâne părălelă cu axa lumii. E. permite fixa în câmpul său optic unul şi acelaş astru pentru a-l studia sau fotografia.

Eczemă, boală a pielii, caracterizată prin mâncărime, roşirea şi desevămarea pielii, uneori exsudațiune de lichid, formare de vesicule şi cruste şi îngroşarea secundară a pielii. Cauze: iritațiuni externe, boale interne sau turburări alimentației.

Edda = Cartea lui Odi din Island, unde a fost crescut Snorre Sturluson. Sunt cele două cărți din lit. islandeză (sec. al X—XII), cuprinzând cântece eroice şi cr. mitol. comune popoarelor nordice.

Edem, buhăială, adunare de lichid în țesuturi şi organe. Este un simptom al unei inflamații locale sau al boalelor de rinichi şi inimă.

Eden (evreu = Raiul pământesc), după Sf. Scriptură locul fericirii, unde au fost aşezați de Dumnezeu primii oameni (probabil Armenia de azi). Prin extensiune: orice loc de plăceri.

Edentate, animale nedințate, un ordin de mamifere cărora le lipsesc dinții, în parte sau total: ursul furnicar (Myrmecophaga jubata); leneşul (Bradypus pallidus), etc.

Eder Hans, pictor (n. 1883). A făcut studii la München, unde după războiu a expus cu mare suces la „Secession". Astăzi trăeşte la Braşov, fiind reprezentantul picturii săseşti în țara noastră şi în acelaşi timp reprezentant al expresionismului. Cunoscut prin peisaje şi naturi moarte, dar mai ales ca portretist şi pictor de mari compoziții, dintre care multe cu subiecte biblice. La expoziția făcută în 1918 la Budapesta, statul ungar i-a reținut două pânze. A avut un mare succes şi la expoziția internațională dela Düsseldorf. Statul român i-a cumpărat pentru colecțiile sale „Răstignirea" expusă la Salonul Oficial din 1925, şi „Sat de munte" expus în 1926.

Edfu, oraş din Egiptul de Sus, pe malul stâng al Nilului. Ruinele unui templu egiptean antic considerat ca cel mai complet templu din epoca clasică. A fost desgropat din nisipuri de Mariette la 1864.

Edgar Atheling, cel din urmă rege anglo-saxon (a doua jum. a sec. al XI), ales după moartea lui Harold (la Hastings) de cetățenii Londrei. Vilhelm Cuceritorul primeşte de la el încurând coroana.

Edgerworth Maria Miss —, romancieră engl. (n. 1767 † 1849). În cele două lucrări mai bune ale sale: „Absentee" şi „Castle Racrent" îşi ia subiectele din viața țăranilor irlandezi şi a stăpânitorilor de moşii de acolo. A influențat pe Walter Scott.

Edict (dr.), ordonanță emisă de o autoritate. Romanii dăduseră magistraților dr. de a comunica, odată cu ocuparea funcțiunii lor, principiile de care se vor călăuzi („jus edicendi"). Acești magistrați erau mai ales pretorul urban şi pretorul peregrin din Roma, proconsulii provinciilor şi propretorii. Principiilc rezultate din „jus edicendi" (dr. pretorian) au ajutat mult desvoltarea dr. civil roman. Într'o monarhie un act legislativ al regelui, deosebit de alte ordonanțe, prin care se reglementează o lege (ordonanță).E. din Milano (a. 313), decretul prin care împ. Constantin cel Mare acordă Creştinilor libertatea cultului lor. E. din Nantes, dat de Henric al IV, regele Franței, în 1598, prin care se acordă Hughenoților libertatea conştiinței, a cultului şi alte privilegii. A fost revocat de Ludovic al XIV (1685). — E. de restituțiune, dat de împ. germ. Ferdinand al II (1629), prin care protestanții erau obligați să restituie catolicilor toate averile primite dela 1552. A fost revocat prin Pacea dela Praga şi vestfalică (1635 şi 1648).

Edimburg, oraş principal din Scoția (v. c.) aşezat pe fl. Leith la 3 km. de golf. Forth. Are o universitate veche (înființată la 1582), care a atras o mare mulțime de studenți, fiind numită chiar „Atena Nordului". Este un oraş frumos, capit. unui comitat englez şi oraş industrial: tipografii. fabrici de bere. Patria lui Walter Scott, Macauley, etc. Din sec. XI a fost capit. regatului Scoției până la desființarea acestuia. Are un măreț castel, proprietate a Ducilor de Edimburg şi unde s'a născut M. S. Regina Maria.

Edinița (10589 loc.), com. rur. din jud. Hotin, reşed. pl. Edinița. Formată din satele: Edinița-Sat şi Edinița-Târg. Primăria la Edinița-Târg. Judec. de ocol. Medic, spital, farmacie. Of. P. local. G. locală.

Edip (Oedipus). În mit. greacă fiul lui Laios, rege în Theba şi al Iocastei. Tatăl său, prezicându-i oracolul că va avea un copil de care va fi omorît, când s'a născut, l-a legat de picioare şi l-a dat unui păstor să-l arunce pe muntele Chitaeron. Acesta însă l-a dat unui păstor al regelui Polybos din Corint, unde a crescut. Prevestirea oracolului se întâmplă: E. omoară pe tatăl său, îi ocupă tronul, ia în căsătorie pe mama sa, toate fără să ştie. Când se desvălue acestea: mamă sa, în acelaşi timp soție, se sinucide, el îşi scoate ochii şi rătăceşte din oraş în oraş, gonit de oameni şi urgisit de zei. Acest subiect a dat naştere mai mutor tragedii clasice grecești.

Edison Thomas Alwa (n. 1847), unul din cei mai mari inventatori americani. E. este un autodidact; a fost mai întâi vânzător de ziare, apoi telegrafist, în urmă

fabricant. În apropriere de New-York are un mare laborator în care lucrează şi în prezent. Dintre invenții mai importante sunt: fonograful, lampa electrică cu filament de cărbune, microfonul, acumulatorul cu nickel.

Edmond I, rege anglo-saxon (940—946). **E. II** (Braț de fier), rege anglo-saxon dela 1015—1016. Pe timpul său au cuprins Danezii jumătate regatul.

Edmond de Langley, primul duce din fam. York, fiul lui Eduard al III (n. 1341 † 1402). Cu el începe fam. Roză albă (v. Două Roze).

Edrisi Abu-Abdallah El —, savant geograf arab (n. 1099 † 1164), a trăit la curtea regelui Roger II al Siciliei, după ce a călătorit prin toate țările mediteraneene. A scris (1150) un tratat de Geografie şi a construit hărți, în care a descris şi a pus tot ce se cunoştea pe acel timp. Sub conducerea lui s'a construit un enorm glob de argint, pe care s'a gravat tot ce cunoşteau Arabii în acele timpuri. Lucrările sale au servit de model geografilor următori.

Eduard, nume de regi a Angliei. **E. I**, rege dela 1272—1307; supune pe Gali; bate pe Scoțieni; restabileşte ordinea internă; parlamentul îi acordă dreptul de a impune dări. A desvoltat comerțul, finanțele şi siguranța publică (n. 1239 † 1307). — **E. al II**, (1284—1327), fiul celui de mai sus, primul moştenitor de tron englez. Caracter slab; pierde Scoția, moare de-

tronat și asasinat, chiar din ordinul soției sale, care conduce opoziția. — E. al III, (n. 1312 † 1377). Fiul lui E. al II, rege dela 1327—1377. Organizează o armată permanentă; cuprinde Scoția; începe războiul de 100 de ani; bate pe Francezi la Crecy (1346), Poitiers și cuprinde Franța apuseană, dar o pierde afară de orașul Calais. In timpul domniei lui crește influența parlamentului, care de atunci s'a împărțit în două camere. El luptă și împotriva influenței papalității și sprijinește pe reformatorul Wiclef. E. al IV. (n. 1442 † 1483), primul rege din familia York (1461-1483). A purtat războiul civil cu familia Lancaster (1455—1485), numit războiul celor Două roze (Roza albă și r. roșie). — E. al VII, (n. 1841 † 1910), rege dela 1901; mare diplomat; a jucat un rol însemnat în politica engleză. Termină războiul din Transvaal, stabilește o epocă de înțelegere cordială cu Franța. La Reval stabilește înțelegerea cu Rusia și creiază Antanta.

Educație fizică. Primele organizații în vederea E. F. le găsim la poporul grec din antichitate. Sparta, apoi Atena aveau gimnaziile vestite, în care exercițiile fizice aveau rolul preponderant. Jocurile olimpice erau serbările nu numai în onoarea zeilor, ci și ale E. F. Același cult, poate sub o formă mai puțin ideală, pentru E. F. il aflăm și la Romani, sub forma

Exerciții libere pe Stadionul O. N. E. F.

exercițiilor fizice militare și mai puțin în gimnazii. In era creștinismului și a evului mediu E. F. este neglijată complect, fiind impusă de concepțiile de atunci abnegația prin desconsiderarea corpului. In sec. al XVIII apoi renaște și E. F. grație sistemelor nouă de pedagogie și educație. Oameni mari ca Montaigne, Locke, Comenius și Rousseau înțeleg rostul îngrijirei corpului, așezând E. F. pe același plan cu educația spirituală. Institutul lui Basedow în Dessau (Germania) a fost prima școală, care în învățământ a întrodus și gimnastica. După acest început, E. F. ia o desvoltare rapidă, apar și sporturile (Jahn) etc. cu deosebire în Germania, unde grație activității acestor bărbați E. F. se popularizează, încât guvernul german la 1842 dispune obligativitatea E. F. în toate școlile, ceeace se realizează și în Danemarca grație activității lui F. Naehtegal, care în 1808 deschide o școală de E. F., pregătind profesorii de gimnastică pentru școli. In aceasta școală a învățat și H. P. Ling, întemeietorul gimnasticei suedeze, recunoscută de toată lumea și azi, ca cel mai bun sistem de gimnastică. Sisteme de E. F.: sunt două sisteme importante: unul suedez, iar altul germ., ambele având ca scop formarea armonioasă a corpului prin exerciții fizice bine aranjate și combinate între ele. Acest sistem își are numele după țara de unde a plecat. Exercițiile utilizate în aceste sisteme sunt: exerciții de ordine, ex. libere, cu și fără aparate (v. Gimnastică), prin jocuri mici și mari, exerciții atletice ușoare, sporturi (de vară și iarnă) și excursiuni. Deosebirea între sistemele amintite este că cel suedez își are astfel organizat programul de mișcări, încât printr'o gradație bine măsurată ajunge dela mișcări ușoare la cele mai grele, ceeace îl ridică deasupra sistemului germ. Sistemul german în schimb are marele avantaj, de a pregăti omul pentru viață, procurându-i curaj și bărbăție. Exercițiile de cameră constituiesc o parte importantă a E. F. pentru aceia, cărora timpul nu le permite a face programe complecte de gimnastică. Durata lor poate fi de 10—20 minute, compuse din mișcări, care să intereseze toate părțile corpului. Scopul lor este de a procura bună dispoziție, a menține puterea și poftа de muncă și antrenarea inimei și plămânilor, din acest motiv și pentru a mări rezistența corporală față de agenții externi, exercițiile se vor executa la aer liber, cu geamuri deschise. In ultimul timp, bazat pe ideile lui François Delsarte — primul care atrage atențiunea asupra mișcărilor simple ca sistem de E. F. — Dna Bess M. Mensendieck a întrodus gimnastica cu mișcări medicale, exclusiv pentru femei, numit sistemul Mensendieck.

Educațiune (filos.). Primul domeniu de aplicare al psihologici. In E. cunoașterea temeinică a psihol. este indispensabilă părinților și învățătorilor, educatorilor în genere, căci E.-a este cunoașterea naturii (constituției) originare a copilului formată din tendințele care alcătuiesc echiparea lui nativă și controlarea individualității lui. Ea se bazează pe schimbarea acestei constituții native, stimulând tendințele bune, eliminând pe cele rele, combinându-le apoi cu răspunsuri m. utile, etc. Comportarea omului în familie, societate, stat, comunități de orice fel, cu un cuvânt în orice împrejurare a vieții depinde de echiparea nativă a individualității cu instincte și capacități, care pot fi modificate prin procesul învățării. Și aici educația joacă rolul esențial. Intreaga E. modernă se bazează pe coordonarea acestor doi factori: ereditate și învățare, care convergând spre scopul vieții: formarea personalităților creatoare și a caracterelor morale, contribuie, indirect, la perfecționarea societății.

Edward Albert, moștenitorul tronului englez, principe de Wales (n. 23 VI. 1894).

Eekhoud, Georges, scriitor belgian, n. 1854, naturalist și romancier. A tradus drame din poeții engl. din epoca Elisabetei (v. lit. engl.), a scris și studii istorice. Influența engl. în scrierile „Mes Communions", „Kees Doorik", „Libertins d'Anvers". In „la Nouvelle Carthage", glorifică Anversul. In „le Cycle patibulaire", se inspiră din viața animalelor, dând pagini, când brutale, când gingașe de poeme în proză simbolistă.

Efect, se folosește în loc de E. și cuvântul influență. Se mai numește E. și lucrul mecanic produs în unitate de timp. In timpul mai nou E. de multeori înlocuiește cuvântul: fenomen, d. ex. efectul Hali, efectul Zeeman.

Efect (filos.), 1. Orice fenomen considerat ca produs al unei cauze. — 2. Fapt real.

Efemer, trecător, cu viață de o zi.

Efemeride (zool.) ordin al Ortopterelor; insecte svelte cu aripi străvezii, pătate. Abdomenul se termină în fire caudale. Peste zi stau ascunse pe plante, către seară ies în număr considerabil deasupra apei. Animalul adult trăește câteva ore pentru a se fecunda. Nu mănâncă nimica în tot timpul acesta. Larvele foarte hrăpărețe trăesc 2—3 ani în apă. Respiră prin branchii tracheale. In Europa sunt frecvente: Efemera vulgata și E. palingenia.

Efendi (turc.), domn, titulatura funcționarilor, a oamenilor culți, a miniștrilor de culte, la Turci.

Eferent (psihol. fiziol.), se numește curentul nervos centrifugal, motor sau efector; adică acela care pornește dela centre către periferie, la mușchi sau glande, provocând reacțiunile acestora.

Efervescență (chim.), o desvoltare gazoasă foarte bogată constatată înlăuntrul și la suprafața unui lichid oarecare în care are loc fie o reacție chimică, (de ex. fierberea mustului, reacția carbonaților, sulfurelor cu acizii puternici, etc.), fie un fenomen fizic, ca acela al expansiunii gazelor (desvoltarea de gaz într'un sifon golit pe jumătate, etc.).

Efes sau **Ephesus** (geogr. ant.), oraș și port grecesc din Asia Mică (Ionia) pe coastele Mării Egee. Avea un templu celebru al Dianei. Construit în 620 a. Chr. a fost incendiat de Erostrat în 256 a. Chr. Reconstruit imediat a fost distrus complet în 263 de către Sciți. A fost un bogat oraș cu multe palate. Azi sunt numai ruine, din care se mai disting unele resturi: închisoarea, zidurile de apărare, teatrul. In E. a predicat Sf. Apostol Paul, iar apostolul Ioan a stat chiar. Azi e un mic oraș cu același nume. In anticul E. au fost două sinoade (431 și 449).

Efigie, (lat.), icoană. In efigie: figurat. In evul mediu în locul indivizilor condamnați la spânzurătoare în lipsă, se spânzura portretul, ori statueta lor de ceară sau din alt material.

Eflorescență (chim.), se numește transformarea în pulbere a sărurilor minerale care conțin apă de cristalizare.

Efori (gr. = supraveghetor), în Sparta numele a cinci magistrați electivi cu atribuții de control și supraveghere asupra trebilor Statului. Ei erau agenții guvernului aristocratic, contrabalansau puterea regelui prin drepturile lor.

Eforia spitalelor civile din București. La 1695 spătarul M. Cantacuzino înființă spitalul Coltea iar la 1735 Gr. Ghica cel dela Pantelimon. Prin regulamentul organic se institui în 1831 E. s. c. cu scopul centralizării administrației acestor ctitorii precum și a spitalului Filantropia. La 1861 E. fu recunoscută autonomă. Până în prezent numărul spitalelor dependinte de E. s'a înmulțit considerabil; astfel ea este azi cea mai puternică organizație de asistență socială în Țară, cu toate că prin reforma agrară a fost greu lovită. In E. se aleg întotdeauna și descendenți ai vechilor ctitori. Spitalele E. din București servesc azi și drept clinici ale Fac. de Med. din Capitală. Actualele spitale mai importante ale Eforiei Spitalelor Civile: Central de boli nervoase și mintale, Colentina: de boli contagioase, Coltea, De copii, Filantropia, Maternitatea, Pantelimon, Zerlendi, pentru izolarea tuberculoșilor, Sinaia, Boldescu din Ploiești.

Efracțiune (dr.). infracțiune, care constă în forțarea, distrugerea sau dărâmarea zidurilor ori împrejmuirilor unei locuințe, făcute cu intenția de a fura. Furtul prin E. se pedepsește cu închisoare dela 3—5 ani.

Efraim. 1. Unul din cei doi fii ai patri-

:hului Iosif, fiul lui Iacob. 2. Una din :le 12 seminții ale poporului israelitean.

Efrem Sirul († 378), supranumit învățător lumii", unul dintre părinții bisericii rientale, renumit orator și poet, autorul nui însemnat nr. de scrieri exegetice, storice și teologice, n. în Mezopotamia. omemorarea lui se face la 28 Ianuarie.

Eftimie, cronicar rom. din sec. al XVI, st egumen la mănăstirea Neamțu. A ris între 1553—1556, în timpul egumei sale, din porunca lui Alexandru Lăşneanu, cronica Mold. dela 1541—1553, ul instalării în a doua domnie a lui . L., lăudându-l pe acesta, peste măsură. Este influențat de Macarie (v. c.) e care-l și continuă, dar nu e atât de vățat ca el; de aceea stilul cronicii le e mai firesc. E. a scris în vechea avonă, limba lit. a timpului. După 1556 trecut, din cauze politice, in Ardeal, ıde ajunge episcop.

Eftimiu Victor, scriitor rom. (n. 1886). scris foarte multe piese de teatru, nule, romane și poezii. Cantitatea operer sale nu s'a ridicat însă din cauza psei de originalitate în inspirație, la aloarea reclamei ce li s'a făcut, mai es în piesele de teatru și poezii, cu ıată ușurința de invenție și de versicație a autorului. A colaborat la multe viste, neavând nici un ideal artistic, ecât acela al producției. Fost director neral al Teatrelor. În 1927 a fost pt. urtă vreme director al teatrului și opei din Cluj. Scrieri mai cunoscute: Coul negru, fantazie dramatică, în 6 le, în versuri. Înșiră-te, mărgărite, oem feeric în 2 părți. Poemele Singurăii, etc., etc.

Efusive (lat. geol.), sunt roce vulcanice, e suprafață, porfirice sau semicristaline, rovenite din lavele revărsate la suprafața scoarței pământului în timpul erupunii lor însoțite de bombe vulcanice de urgeri, de lapili și cenușe, de emanauni de gaze și de vapori fierbinți (ex. orfire, riolit, trachit, andesit, bazalt).

Egadez (Egata), mici insule la V. de cilia, cea mai apropiată la 12 km. de astă. Importantă pentru victoria navală Romanilor comandați de consulul Lutius contra Cartaginezilor, comandați e Hamilcar și Hannon (241 a. Chr.).

Egal, regiune din Sudanul Central, în zinul Bahr-el Ghazal sau Fédé, care se arsă în lac. Ciad. Este cunoscut de toți omazii și de caravane pentru izvoarele le și pentru pășunile întinse.

Egalitate, 1. potrivire în toate, ceeace te totdeauna la fel; 2. (dr.) Deopotriva dreptățire a tuturor în fața legii. Este formulă esențială a drepturilor pulice lansată de revoluția franc. E. s'a ipătat pe încetul, împotriva privilegiilor olitice și fiscale, de clasă, rasă și casi, caracteristice mai ales regimului potic social din Evul Memiu, iar la noi ână după Regulamentul organic, când rin lovitura de stat a lui Kogălniceanu Cuza-Vodă (1864) toate privilegiile sunt borîte (v. Privilegiu).

Egbert cel Mare, rege anglo-saxon (de Wessex) dela 809—839. Reîntors în Anglia ela curtea lui Carol cel Mare, unde a refugiat, el supune pe toți regii și titlul de rege al Englezilor.

Egee, Marea —, sau **Arhipelagul,** mare ormată în estul Mediteranei, cu un reef submarin foarte complicat, rezultat l puternicelor mișcări orogenetice din ceste locuri. Numeroase falii adânci, robă ins. multe de origină vulcanică Delos, Santorin, Karpathos, etc.). Ins. ulte împărțite în grupele: Ciclade, Spoade, cum și alte izolate: Mitiline, Chios, Lemnos, Thasos, etc. Marginea sudică o formează ins. Kandia, Karpathos și Rhodos. Lung. (N—S) 610 km., lățime (E—V) 250 km. Adâncimea medie 1200 m., max. 2000 pe țărmul Kandiei. Datorită insulelor s'a putut face colonizarea greacă în Asia, iar marcele au neregularități.

Egeria, în mitol. romană o nimfă (una dintre Camenae), care profetia. După un mit regele Numa Pompilius primia dela ea sfaturi pt. ca să aducă bune legi. După moartea lui Numa, se zice că Diana a prefăcut-o în fântână.

Egeus (Aegeus), rege legendar al Atheei, fiul lui Pandion. Cu ajutorul fiului său Theseus, a bătut pe Palantizi (fiii fraților săi), care-l detronase.

Egger Emile, filolog și elenist franc. (n. 1813 † 1885), prof. de limba gr. la Sorbona. Autor a mai multor lucrări de gramatică comparată: Aperçu sur les origines de la littérature grecque; Notions élémentaires de gram. comparée; Le hellénisme en France, etc.

Egger Victor Emile fiul, filolog. E., filosof și psiholog francez (n. 1848 † 1909). A studiat „le Lagage interieur" (1 vol.) și *formarea ideilor generale* (Jugements et Ressemblance").

Egida, scutul ce îl purtau zeii pe piept. În înțeles figurat: scut, pavază, apărare, sprijin.

Egina (Aigina), insulă grecească în golful cu același nume. Sol sărac, climă sănătoasă. Are cam 83 kmp. cu circa 10000 loc. din cari mai mult ca 5000 în orașul cu același nume. Comerț cu bureți (spongii). În vechime rivala politică și economică a Atenei. A avut cea mai veche școală de sculptură, ale cărei statui au fost desgropate în 1811 și se găsesc azi la München sub numele marmure de Aigina.

Egiptul, stat din Africa de NE. ocupând valea Nilului. Terenul muntos spre E., dealungul Mării Roșii, se lasă pe încetul spre Valea Nilului, de unde se ridică încet spre podișul deșertului Libic. Inspre S., pantele podișului Abisiniei se coboară spre N. pe îndelete. Deci E.-ul are două pante de coborîre a apelor. Clima lui este caldă și prin așezare și prin apropierea deșertului. Dacă n'ar fi Nilul (v. c.), E.-ul ar fi și el deșert. Acest fl. transformă E. într'o oază mare, în care se cultivă cereale (grâu, orez), tutun, bumbac, macul (opium), curmale, inul, etc. E. este un stat independent din anul 1927, când Anglia i-a recunoscut *independența. Primul parlament* s'a întrunit în 1924. Supraf. 994.300 kmp., din cari 59.500 km. îi formează penins. Sinai (v. c.). În acest teritoriu sunt 14.169.000 loc., din cari 15.000 în Sinai. Densit. este apr. de 300 loc. pe kmp. Populația este formată dintr'un amestec de Arabi, Nubieni, Turci, Greci, cari s'au suprapus peste Felahi, urmașii vechilor Egipteni. Capit. E. e Cairo, alte orașe: Alexandria, Port-Said, Fayum, Suez, Damietta, etc. Impreună cu Anglia, E. este coproprietar și coadministrator al Sudanului Anglo-Egiptean (v. c.). — Istoric: Este cea mai veche istorie cunoscută până acum; ea începe cu mai mult de cinci mii de ani înaintea epocei noastre. Cunoașterea E.-lui a fost posibilă numai după descifrarea hieroglifelor (v. c.) de învățatul Champollion (1822). Cei mai vechi locuitori pare a fi fost de rasă albă (Hamiți); peste aceștia au venit Negrii din sud și popoare asiatice. E. a ajuns în antichitate cel mai înalt grad de civilizație. Suveranii cari domniau în țară s'au numit Faraoni. Ist. E.-ului se împarte în trei perioade: Vechiul imperiu, Imperiul mediu (de mijloc) și Noul imperiu. Per. I: primul far. a fost Menes (ca. 3300 a. Chr.), el a unit diferitele stătulețe într'unul, a construit un dig, care apăra Memphis-ul de inundarea Nilului. Capit. era la Thinis. După Menes urmează 21 dinastii de Faraoni. Capit. se mută la Memphis, care devine un important centru religios (prin celebrarea boului sacru Hapi) și cultural, unde se întâlniau Egipteni de pretutindeni. Pe la 2800 a. Chr. faraoni ilustri sunt: Kheops, Kephren și Mykerinos. Ei au construit cele trei piramide (la nord de Memphis, lângă satul actual Gizeh), cele mai impozante monumente de piatră de pe suprafața pământului (piramida lui Kheops are un volum aprox. de două milioane și jum. metri cubi). Per. II. Importanța orașului Memphis decade, ridicându-se orașul Theba, care ajunge capitală, și începându-se domnia dinastiei a XI-a a Faraonilor (ca. 2200 a. Chr.) și așa zisul Imperiu mediu. Imperiul se mărește prin cuceriri (regiunea Sinai, o parte din Nubia). Dar năvălitori asiatici — Hyksoșii — vin și devastează E.-ul (1700 a. Chr.). Alungarea lor s'a făcut după un îndelungat războiu, condus de principii Thebani (1580 a. Chr.). Per. III. Cu ac. eliber. începe epoca noului imperiu. Sub Far. dinastiilor a XVIII și XIX se construesc capodoperele arhitecturii egiptene: templele dela Karnak și Luqsor, morminte sub pământ, în stâncă, pt. ca să fie mai la adăpost bogățiile și mumia faraonului de ochi răuvoitori. Nu departe de Theba e Valea Regilor, unde s'au găsit morminte pline de bogății și papyrusuri care vor arunca nouă lumină asupra măreței civilizații antice (mormântul lui Tut-ank-Ammon, găsit în 1922). Cei mai distinși Faraoni sunt: Thutmes al III (dela ca. 1500—1450 a. Chr.) care și-a întins stăpânirea asupra Palestinei și Ramses al II (dela 1300—1234 a. Chr.), celebru prin multele temple edificate. Urmează decadența E.-lui din pricina luptelor interne și a invaziilor nouă. Dinastia a 26 domnește din Sais; Faraonul Psammetik I, *caută să restaureze* E.-ul; Nechao II încearcă să facă un canal dela Nil la Marea Roșie, se luptă în Syria cu Nabuchodnosor. Alți Faraoni (Psammetik I) intră în legătură cu Grecii pentru ocuparea tronului. În 525 a. Chr. armata persană, sub conducerea lui Cambyses, ocupă E., far. Psammetik III fiind silit să capituleze în Memphis. E cucerit apoi de Alexandru cel Mare al Macedoniei, iar în 30 a. Chr. de Romani. În evul mediu îl stăpânesc Arabii, în sec. al XV e atașat imperiului otoman. Napoleon I, după pacea dela Campo Formio a voit să-l cucerească pt. ca să împiedece comerțul engl. cu Indiile. După repezi succese, în 1801, Napol. e silit să părăsească Valea Nilului. Tratatul dela Londra (1841), declară demnit. de chediv independentă și ereditară, sub suveranitate otomană. În urma revolt. naționale din 1881 Anglia ocupă E., exercitând puternică înfl. Turcia renunță la toate drepturile sale asupra E.-ului prin tratatul dela Sèvres (1922), iar Anglia în 1922, E.-ul devenind independent sub domnia lui Fuad I (v. c.). — Arta: Credința într'o supravețuire a sufletului după moarte a făcut pe E.-eni să construiască opere arhitectonice și sculpturale impozante. Piramidele, unde erau înmormântați regii, se impun prin masivitate și uniformitate, iar templele prin mulțimea coloanelor (la templul dela Karnak 134 coloane hipostile, multe înalte de 21 m.). Cadavrele regilor au fost îmbalsamate cu atâta măiestrie încât s'au păstrat până în zilele noastre. Cele mai celebre piramide sunt ale lui

Keops, Kephren şi Mikerinos, iar temple cele dela Karnak, Luqsor, Edfu, etc. Inaintea acestora erau obeliscuri, statui colosale de sfinxi, etc. Inscripţiile hieroglifice preamăriau faptele faraonului. Sculptura s'a desvoltat intens, însă e lipsită de viaţă, dominată de principiul frontalităţii (o figură poate fi privită numai din faţă) şi de o uniformitate plictisitoare: dacă am pune pe un piedestal mai multe statui, toate au axa verticală a corpului paralelă; omul merge totdeauna cu piciorul stâng, iar femeia e în repaos sau cu picioarele strânse. Importante sunt: Statuia în lemn zisă Cheikh el Beled („Stăpânul regiunii"), Scribul îngenunchiat (Louvre), etc. — Pictura era strâns legată cu sculptura, căci basoreliefurile erau pictate. Animalele sunt foarte bine reprezentate (forţa leului, gazelele, antilopele, etc.). Până la desvolt. artei grec., arta egipteană a fost cea mai însemnată în antichitate.

Egisth (Aegisthos), unul dintre Atrizi, fiul lui Thyeste cu propria sa fică (Pelope), crescut la curtea lui Atreu Agamemnon, plecând în răsb. troian, îl lasă locţiitor; E. profită de absenţă, îi seduce soţia, pe Clytemnesta, iar la întoarcere îl omoară împreună cu ea. E. e omorît la rândul său de Oresete, fiul lui Agamemnon. Scriitorii gr. au utilizat ac. peripeţii cu mult talent în piese admirabile.

Egmont, vulcan stins în punctul cel mai dela SV. a ins. de Nord (Noua Zeelandă) 2520 m.

Egoism, 1. (filos.) Concepţia care exclude existenţa altor fiinţe; 2. (psihol.) Iubirea de sine, bazată pe tendinţa firească de autoconservare; 3 (Etică): a) Iubirea exclusivă sau exagerată de sine, subordonând eului propriu, interesele altora; b) Teoria care face din atitudinea dela nr. 3 a, criteriul moralităţii şi al comportării morale (v. Altruism).

Egotism (filos.) atitudine bazată pe supraviețuirea valorii eului propriu, la care egotistul raportează toate faptele sale [şi pe cele morale], de care egoistul nu e capabil. Terminul a fost lansat de Stendhal pentru a arăta studiul amănunţit făcut de către un scriitor propriei sale individualităţi („Souvenirs d'égotisme").

Egretă (din franc. aigrette, mănunchiu de pene). (Milit.) Un mănunchiu de fire de păr colorate (alb, roşu sau galben), care se poartă la chipiu de unii militari. Comandanţii de Regt. şi mari unităţi poartă E. albe la ţinuta de ceremonie.

Egumen, superiorul unei mănăstiri de călugări. In România, E.-ul e ales, dintre candidaţii admişi de episcop, prin colegiul călugărilor mănăstirii. Dacă E.-ul are dreptul să poarte insignii episcopale, se numeşte arhimandrit.

Ehrenberg Christian Gottfried (n. 1795 † 1876), zoolog german, a studiat mult infuzoriile şi animalele inferioare.

Ehrenburg Ilya, scriitor rus (n. 1891). E pamfletar inteligent şi nemilos. Fără să aibă o individualitate literară, romanele sale au idei nouă. Are spirit satiric făcând caricaturi. Cea mai bună lucrare este: „Julio Jurenito", tablou schematic al Europei de după războiu.

Ehrlich Paul, medic germ. (n. 1854 † 1915), fost profesor universitar în Frankfurt, unul dintre întemeietorii seroşi chimio-terapiei moderne. A introdus în medicină teoria catenelor laterale, coloraţia celulelor sângelui şi împreună cu japonezul Hata (1910) salvarsanul (v. c.). Premiul Nobel 1908.

Eichendorf Joseph Freiherr von —, poet germ. (n. 1788 † 1857). Este ultimul dintre romanticii germ. — Cântecele sale sunt şi astăzi cântate ca acum 100 de ani, datorită faptului că a nimerit minunat tonul poporan şi sunt pline de farmec. Inspiraţia lui e plină de visătorie şi adeseaori religioasă. Poezia sa e scrisă într'o limbă graţioasă şi are un caracter mai mult liric. Chiar poeziile epice sunt covârşite de lirism şi lipsite de acţiune şi de caracterizări suficiente a personajelor. In povestire, E. a dat minunata scriere „Aus dem Leben cines Taugenichts", plină de fantazie.

Eider, fl. din Germ., vărsându-se în M. Nordului. Izvorăşte şi curge prin Holstein. A făcut, după 1927, hotarul dintre Germania şi Danemarca.

Eidetic (psihol.), însuşirea unor persoane de a-şi reprezenta şi vedea din nou, întocmai în toate amănuntele, un obiect perceput mai înainte. Reprezentarea e.-ă are loc imediat sau după un oarecare răstimp dela perceperea obiectului. Persoana cu însuşiri e.-ce se chiamă şi ea E. Pentru un E. imaginile intuitive apar cu aceleaşi însuşiri ca obiectele percepţiei imediate.

Eidetic (psihol.) După psihol. germ. E. R. Jaensch din Marburg, e. este copilul (deobiceiu) care are însuşirea vizualizării imaginilor, proiectându-le viu şi precis, ca pe nişte imagini consecutive. Aceste reprezentări au fost numite „imagini eidetice" şi se găsesc cu deosebire la copii dintre 10—15 ani (v. eiditism).

Eidetism (psihol.). dispoziţie psihică specială, m. ales a copiilor dintre 10-15 ani, de a vizualiza imaginile cu o putere analoagă imaginilor consecut., putându-le proiecta cu preciziune şi relief, dându-le vivacitatea şi intensitatea prezentărilor vizuale. E.-ul a fost studiat de psihologul germ. E. R. Jaenesch, Henning, ş. a.

Eiffel Turnul (pron. Efel). Renumitul turn din Paris, clădit de inginerul Al. Gustave Eiffel în 1889, cu ocazia expoziţiei universale. Inălţime de 300 metri; în primele două etaje are restaurante şi staţiuni meteorologice, fiind acoperit cu o mare cupolă de sticlă. Dela 1911 încoace are şi staţiune de T. F. F.

Einfühlung (germ.) = introjecţiune s. empatie (v. c.). Termin folosit mai ales în estetică şi teoria cunoştinţii.

Einsiedeln, oraş din Elveţia (cantonul Schwytz). Oraş de pelerinaj al credincioşilor catolici, cari merg spre celebra sa mănăstire cu imagina celebră, Fecioara Neagră. Se mai numeşte şi Notre-Dame-des-Ermites (8500 loc.).

Einstellung (germ.). In psihol. E. s'ar putea traduce cu „mise entrain", cu dispoziţie sau adaptare: este starea psihică pe care o putem observa oridecâteori eul se ajustează (începe să se ajusteze) la o situaţie care se prezintă în momentul actual. E un fel de „Centrare" a eului la situaţia nouă. (v. Ajustare).

Einstein Albert (n. 1879), fizician, fost profesor la Universitatea din Zürich şi Praga, iar dela 1914 la Berlin; directorul Institutului Kaiser Wilhelm, membru al Academiei din Berlin. In 1905 şi mai târziu şi-a publicat comunicările asupra teoriei relativităţii. In scopul verificării teoriei sale, Englezii au trimis în 1919 o expediţie pentru observarea unei eclipse de Soare şi observările au fost concludente. In 1922 a luat premiul Nobel. E. are lucrări importante şi în domeniul fenomenelor fotoelectrice, şi ale radiaţiunii.

Einthowen W., medic olandez contimporan, prof. univ. în Leyden; a studiat mai ales curenţii de acţiune ai inimii şi tehnica electrocardiografiei. Premiul Nobel pentru medicină.

Eisenach, oraş din fostul Mare Ducat Saxa-Weimar, pe râul Nesse, cu 35.000 loc. In apropiere se găseşte vestitul castel Wartburg, pe o stâncă înaltă de 200 m. deasupra oraşului. Aici a fost pe vremuri centrul unor reuniuni de poeţi şi mai târziu leagănul luteranismului (v. Wartburg).

Eisenmenger Johann Andreas (n. 1654 † 1704), scriitor antisemit, profesor la Universitatea din Heidelberg. A scris cartea „Entdecktes Judentum" (Jidovimea descoperită), a cărei tipărire Evreii voiau să o împiedece, oferindu-i suma de 12000 floreni. Cartea s'a tipărit la 1711 pe cheltuiala regelui Frideric I.

„Eisenring", asoc. industriaşilor Germ. din Banat, înfiinţată în 1924 de Petru Hollinger. Capitalul social al Asociaţiei: 3 milioane Lei. Sediul în Timişoara.

Eisleben, oraş în Prusia (24.000 loc.), (provincia Saxa) pe Bose; oraşul natal al lui Luther. Produse chimice. Mine de cupru, tesături de in.

Eisler Mátyás, mare rabin clujan şi ebraist (n. 1865). S'a ocupat mai ales cu istoria Evreilor ardeleni

Eisner Kurt (n. 1867 † 1919), ziarist german socialist, şeful guvernului bavarez în 1918, aderent a independenţei imperiului. A fost împuşcat.

Eitel Fritz (n. 1883), prinţ prusian, fiul al II al împăratului Wilhelm al II, în războiul mondial general de divizie, trăieşte în Potsdam.

Ejaculaţie, 1. (bot.), aruncarea în afară a sporilor din sporange, cari devenind turgescenţi se rup deodată (frecvent la ascomicete); 2. (fiziol anim.), aruncarea în afară a spermei prin uretră la sfârşitul actului conjugal.

Ekaterinodar, oraş în Rusia (Kuban), cu 107.000 loc. Mare târg de animale, în special cai.

Ekaterinoslav, oraş în Rusia (Ukraina). Are 220.000 loc. Comerţ important cu cereale şi pielărie. Uzine metalurgice.

Ekkehard von St. Gallen, călugăr († 973) care a scris poema „Das Waltharilied", „Walter von Aquitanien", s. „Waltharius", care aparţine ciclului alemanic, în versuri hexametrice latineşti, pentru dascălul său Geraldus, care o perfecţionă şi pe care o prelucră mai târziu cronicarul Ekkehard IV († ca. 1060) Subiectul povesteşte nişte lupte de a lui Attila cu Francii şi Burgunzii precum şi consecinţele acestor evenimente.

Elaborarea cunoştinţii, operaţia prin care transformăm datele imediate ale cunoaşterii cu ajutorul funcţiunilor inteligenţii: percepţie, atenţie, memorie, imaginaţie. Opus: achiziţie.

Elaidina (chim.), este un acid gras, solid, se topeşte la 51° şi e solubil în eter. Are compoziţia $C_{17}H_{33}COOH$, identică cu a acidului oleic, din care se prepară cu acid azotos şi de care se deosebeşte numai prin poziţia atomilor în molecula sa (izomer).

Elam sau **Susiana**, în vechime stat semit puternic, învecinat cu Chaldeia, cu capit. Susa. Regii acestuia au cucerit Chaldeia şi au sprijinit apoi pe Babilonieni contra Asirienilor. Pe timpul împ. Darius, E. era un satrapiat al imp. persan.

Elan (franc.), avânt, însufleţire.

Elanul, râu care izvorăşte în jud. Făl-ı. Udă jud. Tutova şi Covurlui şi se rsă în Prut.

Elasticitate, rezistenţă care o opun cor-rile acelor forţe exterioare care tind le modifica volumul sau forma.

Elatea (geogr. ant.), oraş din vechia cida. Avea templul lui Esculap.

Elatere (bot.), celule prăştie, higrosco-:e, care înconjoară sporul. In timpul ıezelei ele sunt strânse în jurul sporu-, iar când timpul este uscat ele se sfac şi aruncă sporii afară. Este un gan de răspândire al sporilor. Se gă-ıte în sporogonul hepaticelor.

Elateride (zool.), fam. a Coleoptere-caracterizate printr'o prelungire chi-oasă pe partea anterioară a toracelui, ızată într'o gropiţă; când animalul este cat pe spate poate să facă un salt ıtru a reveni pe picioare. Larvele sunt ınătoare agriculturii La noi frecvent e Elater lacon.

Elaterita (mineralog), mineral hidro-bonat (bituminos), amorf, moale, cla-: şi de culoare brun-închisă. Se gă-te în Derbyshire, Neuchâtel, etc. (v. ocherita).

Elba, mică ins. ital. în Marea Tireniană E. de Corsica, supr. 221 kmp. şi însem-ă prin faptul că a fost locul de exil lui Napoleon în 1814. De aici a plecat în 1815, când a restabilit imperiul (ce-100 zile). E. are mine bogate de fier, oape de 2500 ani, pe lângă mine de ru. staniu, plumb. calamită. cariere de nit, ardezie, marmură. Vinuri.

Elbe (ceheşte Labe), fluviu european. orăşte din podişul Cehiei (Boemia), nţii Krkonoše (Riesengebirge). La în-ut curge spre SV., apoi se îndreaptă re NV. Se varsă în M. Nordului prin-n estuar larg, în partea de V. a ı. Jutlanda. Udă oraşele: Usti na Labe, esda, Magdeburg şi Hamburg. Afluenţi: ava (Moldau). Cheb (Eger), Saale, Ha-unit cu Spree. Lungimea fl. este 1152 . şi formează marea cale navigabilă a :m. Centrale şi a podişului Cehiei.

Elberfeld, oraş din Prusia Renană pe ipper. Cel mai mare centru al indu-iei textile germane.

Elbruz sau **Kaf-Dagh**, masiv înalt din nţii Caucaz, despărţind basinul fl. ban de al fl. Terek. Este ofrmat din ıă conuri vulcanice acoperite veşnic de ıadă şi gheţuri. Altit lor 5647 m. şi 0 m. Cerkezii îl numesc Nach-Hamako intele sfânt), deoarece ei cred că aici oprit mai întâiu corabia lui Noe.

Eldorado (ţara de aur), după cre-ţa secolului al XVI, o ţară în Ame-a de Sud, bogată în aur şi pietre scum-Mulţi oameni au umblat în căutarea stei ţări imaginare, despre care se i credea că e stăpânită de un rege it din cap până în picioare.

Elea, vechiu oraş din S. Italiei, în e Xenophanes (v. c.) a întemeiat „şc. osofică] eleată", ai cărei partizani se niau Eleaţi.

Eleagnacee (bot.), fam. din ord. Thy-learcae (Monocotiledonate). La noi este portat din zona mediteraniană Eleag-: angustifolia (răchiţică).

Eleaţi, filos. gr. antici din „Şcoala ată" (sec. al VI şi V a. Chr.). Fac te din Şc. E.: Xenophanes, Parme-es, Zenon şi Melissos. Concepţia lor e: unitatea, simplitatea şi invariabili-ea existenţii, care se poate cunoaşte nai cu raţiunea. Pluralitatea, mişcarea transformarea şi tot ce percepem cu ıturile sunt simple iluzii.

Electra, fica lui Agamemnon şi a Kly-temnestrei; omoară pe asasinii tatălui său, împreună cu Oreste, fratele ei. Aceas-tă iubire de tată, precum şi conflictele sufleteşti ale E.-ei a fost un subiect tragic pe care l-au prelucrat cei trei mari dra-maturgi greci (Aischylos, Sophokles şi Euripides).

Electricitate, este o formă a energiei şi se poate transforma în alte forme ale energiei. E. se produce: 1. prin frecare, maşinele electrostatice produc prin fre-care E. abundentă; 2. prin căldură; 3. prin lumină: bunăoară o placă de cupru expusă luminei violete sau ultraviolete, primeşte o sarcină electrică; 4. prin va-riaţia unui câmp magnetic, pe acest prin-cipiu se bazează maşinile dinamo-electri-ce; 5. prin aşa numitul galvanism, când energia chimică se transformă în electri-citate. Totdeauna se produc două feluri de electricităţi: pozitivă şi negativă. Can-tităţi egale de E. pozitivă şi negativă, unindu-se se neutralizează. E. de aceeaşi polaritate se resping, de polaritate di-ferită se atrag. E. se deplasează dela un punct cu potenţial mai superior spre puncte cu potenţial mai inferior. E. se deplasează numai pe corpurile conducă-toare; corpurile cari nu conduc bine elec-tricitatea se numesc izolatoare.

Electricitate atmosferică. Când este timp frumos straturile superioare ale at-mosferii sunt de regulă încărcate cu elec-tricitate pozitivă, iar pământul este ne-gativ. Straturile atmosferice în apropie-rea pământului formează un izolator. Când timpul este variabil aceste sarcini îşi schimbă polaritatea. E. depinde de numărul ionilor aflători în atmosferă.

Electrificare, construcţia unei sau mai multor reţele electrice, alimentate dela uzine centrale mari, aflătoare în imediata apropiere a exploatărilor de combustibil (cărbuni, gaz metan, petrol, căderi de apă). Dela această reţea se alimentează întreaga regiune pe care se întinde re-ţeaua cu energie electrică pentru ilumi-nat, maşini, în fabrici se înlocuiesc maşi-nile de vapori cu maşini electrice, se des-fiinţează uzinele mici din oraşe, se în-troduc locomotivele electrice de trenuri şi tramvaie. etc. Avantajele acestui sis-tem sunt următoarele: maşinile mari de vapori, turbine, dela uzina centrală au un randament mult mai economic, decât maşinile mici, se evită pierderile mari de combustibil cu ocazia pauzelor dela a-miazi şi de noapte dela uzinele mici şi cari la uzinele mari nu se mai fac, apoi se economiseşte combustibilul necesar transportului pe căile ferate. E de mare importanţă electrificarea unei ţări, care posedă căderi mari de apă, pentrucă în felul acesta se economiseşte o bună parte a cărbunilor şi a celorlalte combustibile, cari altfel s'ar epuiza prea repede.

Electrocapilaritate. Sarcinele electrice modifică tensiunea suprafeţei mercuriu-lui, micşorând-o sau mărind-o. Fenome-nul E. se foloseşte pentru a construi apa-rate sensibile electrice cu scopul de a măsura mici cantităţi de electricitate, sau mici diferenţe de potenţial.

Electrochimia este ştiinţa experimen-tală care studiază raportul dintre feno-menele chimice şi electrice şi invers, fă-când legătura între Chimie şi Electroteh-nică. Este o ramură specializată a chi-miei fizicale (v. Electroliza, galvanizarea, galvanoplastia).

Electrocultură, intensificarea cultivării plantaţiunilor cu ajutorul electricităţii. Electricitatea influenţează sau indirect, sub formă de lumină, sau direct sub for-mă de curent electric ce trece prin plan-tă. Razele luminoase roşii (cele calorice) au o influenţă favorabilă asupra des-voltării plantelor, pe când cele albastre le influenţează în mod nefavorabil. Cu ajutorul curentului s'a ajuns la o supra-producţie de 100% (de ex. la cartof). E. este deocamdată în stadiul cercetărilor, în viaţa practică nu are încă aplicaţie.

Electrodiagnostic (med.), metoda prin care se recunosc unele boale cu ajutorul curenţilor electrici. Folosit mai ales la boalele nervoase.

Electrodinamica, partea fizicii care se ocupă cu acţiunile reciproce ale curen-ţilor electrici. Legea fundamentală a e-lectrodinamicei stabilită de Ampère este următoarea: două fire conducătoare prin care trec curenţi electrici de acelaşi sens se atrag, iar dacă trec curenţi de sens contrar se resping.

Electrotor, aparat ce serveşte la pro-ducerea electricităţii în cantităţi mici. Constă dintr'un disc de răşină aşezat în-tr'o cutie metalică. Prin frecarea supra-feţei discului cu o blană sau postav pro-ducem electricitate.

Electroliză. Descompunerea unui lichid în părţi constitutive mai simple cu aju-torul curentului electric. Numai anumite corpuri prezintă fenomenul electrolizei (acide, săruri, baze), aceste corpuri se numesc electroliţi. Părţile în care se dis-compune un electrolit se numesc „ioni", ionul pozitiv = Cation, cel negativ = Anion. Se admite că în soluţiile unui electrolit, moleculele sunt parţial diso-ciate în ioni. In practică E. se foloseşte în galvanoplastică (v. c.).

Electromagnet, o bară de fier moale pe care este înfăşurat un fir. Când în bo-bină circulă curent electric, bara devine magnet. Ea îşi pierde proprietăţile magne-tice când întrerupem curentul. Are o apli-caţie importantă în electrotehnică: la a-parate telegrafice, la sonerie, etc. In fa-brici E. puternici se întrebuinţează la ri-dicarea şi transportarea obiectelor foarte grele.

Electromagnetică teoria luminii. După teoriile moderne (Maxwell) lumina este o undă electromagnetică deosebită de celelalte unde electromagnetice numai prin lungime de undă. Lungimile undelor luminoase sunt între 0,0008 mm. (roşu) şi 0,00036 (violetul extrem) (v. undele electromagnetice).

Electromagnetism, sub această numire înţelegem toate fenomenele magnetice pro-duse de curentul electric.

Electron. Fizica modernă atribuie şi electricităţii o structură atomică; cea mai mică sarcină electrică, indivizibilă se nu-meşte E. şi este o sarcină de electrici-tate negativă. E. este de ca. una mie de ori mai mic ca atomul de Hidrogen. Cu ajutorul E. explicăm o mulţime de feno-mene electromagnetice.

Electrooptica se ocupă cu studierea re-laţiilor dintre fenomenele luminoase şi cele electromagnetice.

Electroscop, aparat ce serveşte la in-dicarea unei sarcini electrice. E. constă din două corpuri uşoare de ex. bobiţe de măduvă de soc, sau lamele subţiri meta-lice, atârnate astfel ca să se poată înde-părta uşor deolaltă. Unghiul de deviaţie e o măsură a sercinii electrice.

Electrostatica, ştiinţa care se ocupă cu studiul fenomenelor electricităţii în echi-libru.

Tabloul elementelor şi numărul de ordine

Numărul de ordine	Elementele		
	Simbolul	Numele	Greutatea atomică
1	H	Hidrogen	1·008
2	He	Heliu	4·00
3	Li	Litiu	6·94
4	Be	Beril	9·1
5	B	Bor	11·0
6	C	Carbon	12·0
7	N	Azot (Nitrogen)	14·01
8	O	Oxigen	16·00
9	F	Fluor	19·00
10	Ne	Neon	20·2
11	Na	Natriu (Sodiu)	23·00
12	Mg	Magneziu	24·32
13	Al	Aluminiu	27·1
14	Si	Siliciu	28·3
15	P	Fosfor	31·04
16	S	Sulf	32·06
17	Cl	Clor	35·46
18	A	Argon	39·88
19	K	Potasiu (Kaliu)	39·10
20	Ca	Calciu	40·07
21	Sc	Scandiu	45·1
22	Ti	Titan	48·1
23	V	Vanadiu	51·0
24	Cr	Crom	52·0
25	Mn	Mangan	54·93
26	Fe	Fier	55·84
27	Co	Cobalt	58·97
28	Ni	Nichel	58·68
29	Cu	Cupru (Arama)	63·57
30	Zn	Zinc	65·37
31	Ga	Galiu	69·09
32	Ge	Germaniu	72·5
33	As	Arsen	74·96
34	Se	Selen	79·2
35	Br	Brom	79·92
36	Kr	Krypton	82·92
37	Rb	Rubidiu	85·45
38	Sr	Strontiu	87·63
39	Y	Yttriu	88·7
40	Zr	Zircon	90·6
41	Nb	Niob	93·5
42	Mo	Molybdaen	96·0
43	Ma	Masuriu	—
44	Ru	Rutheniu	101·7
45	Rh	Rhodiu	102·9
46	Pd	Palladiu	106·7
47	Ag	Argint	107·88
48	Cd	Cadmiu	112·4
49	In	Indiu	114·8
50	Sn	Staniu (Cosita)	118·7
51	Sb	Antimoniu (Stibiu)	120·2
52	Te	Tellur	127·5
53	J	Jod	126·92
54	X	Xenon	130·2
55	Cs	Caesiu	132·81
56	Ba	Bariu	137·37
57	La	Lanthan	139·0
58	Ce	Ceriu	140.25
59	Pr	Praseodim	140.9
60	Nd	Neodim	144·3
61	—	—	—
62	Sm	Samariu	150·4
63	Eu	Europiu	152·0
64	Gd	Gadoliniu	157·3
65	Tb	Terbiu	159·2
66	Dy	Dysprosiu	162·5
67	Ho	Holmiu	163·5
68	Er	Erbiu	167·7
69	Tu	Thulliu	168·5
70	Yb	Ytterbiu	173·5
71	Lu	Luteţiu	175·0
72	Hf	Hafniu	180·3
73	Ta	Tantal	181·5
74	W	Wolfram(Tungsten)	184·0
75	Re	Rheniu	—
76	Os	Osmiu	190·9
77	Ir	Iridiu	193·1
78	Pt	Platina	195·2
79	Au	Aur	197·2
80	Hg	Mercur (Hydrargir)	200·6
81	Tl	Thalliu	204·0
82	Pb	Plumb	207·2
83	Bi	Bismut	209·0
84	Po	Poloniu	210
85	—	—	—
86	Em	Emanaţie	222
87	—	—	—
88	Ra	Radiu	225·97
89	Ac	Actinium	226
90	Th	Thoriu	232·15
91	Pa	Protactiniu	230·0
92	U	Uran	238·2

Electrotehnică, ştiinţa aplicată care se ocupă cu fenomenele electrice din punct de vedere practic şi cu aplicaţiile lor. Se împarte în mai multe ramuri: Tehnica curenţilor slabi (telefonie, telegrafie, aparate semnalizatoare, etc.); tehnica curenţilor tari (maşini electrice, tramvai electric, luminatul electric, etc.). Alte ramuri importante ale curenţilor tari sunt: galvanoplastie, galvanostegie, radiotehnică, electrometalurgie, etc. Fabricarea instrumentelor electrice (ampermetri, voltmetri, etc.) este şi ea o importantă ramură a E.-ei.

Electroterapie, utilizarea electricităţii pentru tratarea boalelor. Curentul galvanic se foloseşte la incitarea nervilor, prin aplicare locală sau ca băi electrice. Curentul faradic se aplică la paraliza muşchilor. Prin electroliză se tratează tumori şi se extirpează peri. Arsonvalizaţia (v. D'Arsonval) serveşte drept calmant (aplicare de curenţi alternativi); v. şi diatermia.

Electrotipie, v. Galvano-plastică.

Electrozi, la un vas electrolitic şi la tuburile Geissler şi Crooks se numesc extremităţile conductorilor metalici, prin care intră sau iese curentul. Electrodul prin care intră curentul se numeşte anod, celalalt catod. La tuburile electronice filamentul incandescent care emite elctroni formează electrodul negativ, deci catodul, iar placa pozitivă este anodul.

Electrum, v. Argintul.

Elegia, o speţă a poeziei lirice analitice care cuprinde un sentiment deprimant: regret, tristeţe, durere, etc. (Ex. „Melancolia" de Eminescu, etc.).

Element normal, se numeşte un element galvanic, a cărui forţă electromotrice rămâne totdeauna constantă. E. servesc la măsurarea forţelor electro-motrice. Mai des se întrebuinţează ca E. elementul Weston a cărui forţă electromotrice este de 1,0183 volţi la 20° C.

Elemente (chim.) sau corpii simpli sau elementari, cari nu pot fi descompuşi cu mijloace fizice şi chimice în corpi şi mai simpli, fiind formaţi din acelaşi fel de materie adică din aceeaşi substanţă, din care cauză se mai numesc şi substanţe elementare. In baza cercetărilor nouă — asupra fenomenelor radioactive — unele substanţe considerate ca simple (elementele radioactive) se descompun dela sine — fenomen numit desintegrare — cu eliberare de cantităţi enorme de energie transformându-se în alte substanţe elementare sau simple (ex. radiu → emanaţie → heliu). Numărul E. posibile este 92 — dintre cari până în prezent se cunosc 89. In natură foarte puţine se găsesc în stare liberă, necombinate — majoritatea combinându-se între sine formează un număr extraordinar de mare de corpi compuşi (v. corpi organici, neorganici) sau de combinaţiuni. In baza proprietăţilor lor fizice şi chimice se clasifică în metale şi nemetale sau metaloide, iar după felul de comportare — în stare de combinaţiuni în soluţiune — faţă de curentul electric (v. electroliza şi disociaţia electrolitică) metalele sunt electropozitive iar nemetalele sau metaloidele sunt electronegative. Clasificarea lor în grupe — în baza corelaţiunii dintre proprietăţile lor fizice şi chimice şi greutatea lor atomică — a fost realizată de chim. Mendelejeff (v. Sistemul periodic al elementelor chimice). In scrierea chimică E. sunt reprezentate — după propunerea chimistului Berzelius (v. c.) admisă prin convenţiune internaţională — prin litera iniţială a numelui lor latinesc, numită „simbol". Pentru E. al căror nume începe cu aceeaşi literă — pentru a putea fi deosebite — la litera iniţială se mai adaugă încă o a doua sau a treia literă din numirea lor. Un simbol reprezintă un atom dintr'un E. — cu o greutate determinată exprimată în grame — în raport cu un atom gram de hidrogen luat drept unitate. E grupate în ordinea crescândă a greutăţilor lor atomice sunt cuprinse în tabloul de m. sus (v. Sistemul periodic al elementelor).

Elemente de simetrie (cristal.), se numesc planele, dreptele (axele) şi punctul (centrul) în jurul cărora elementele unui cristal, adică feţele, muchiile şi vârfurile, se dispun în mod simetric (ca obicctul faţă de imaginea sa în oglindă). Această dispoziţie simetrică se poate repeta de n-ori într'un interval de 360°, obţinând elemente de simetrie de gradul n. Numărul acestor elemente de simetrie este caracteristic pentru fiecare sistem cristalografie şi nu poate depăşi în nici un caz o anumită valoare. Clasa de forme, care posedă acest maxim de elemente, se numeşte clasa holoedrică; clasa cu un număr de elemente de simetrie pe jumătate se numeşte hemiedrică; cea pe un sfert e tetartoedrică, etc.

Element galvanic, sau pilă electrică, sursă de curent electric. Se compune din doi electrozi de metale diferite, introduşi într'o soluţie de acizi sau săruri (electrolit). Transformă energia chimică desvoltată în decursul reacţiunii chimice între electrozi şi electrolit în energie electrică. Cele mai cunoscute sunt următoarele E.: Bunsen, Leclanché, etc. In E. Danieli, Grove, Meidinger etc. sunt doi electroliţi separaţi printr'un vas poros (diafragma).

Elemente uscate, elemente galvanice în care electrolitul este înlocuit cu o massă impregnată cu electrolit. Cele mai întrebuinţate sunt E. după sistem Leclanché. Părţile constitutive principale ale massei sunt gipsul, scroboala, soluţie de ţipirig şi gelatină.

Elementul Bunsen, element galvanic cu doi electroliţi separaţi printr'un vas poros. Electrodul pozitiv este o bară de cărbune de retortă introdusă în acid azotic concentrat, iar electrodul negativ, un cilindru de zinc pus în acid sulfuric diluat.

Elementul Leclanché, elemnt galvanic

în care electrolitul este o soluție de clorură de amoniu (țipirig) iar unul dintre electrozi o bară de zinc și celălalt un amestec de cărbune și bioxid de manganez. Se întrebuințează la soneria electrică, la telefon, etc.

Elena, 1. E. fica lui Ștefan cel Mare al Moldovei. În 1481 s'a căsătorit cu Ivan cel Tânăr, fiul lui Ivan Wasielevič III, țarul Moscovei. A avut un fiu, pe Dimitrie, desemnat viitor țar după moartea tatălui său (1490). Ivan al III, căsătorindu-se a doua oară cu Sofia Palcologul, a

avut un fiu, pe Vasile, ceeace naște o puternică ceartă între cele două femei. E. reușește ca Dimitrie să fie încoronat viitor țar (1498); dar Sofia, urzind un pretins complot, reușește să trimită în închisoare pe fica și nepotul lui Șt. C. Mare, unde mor (1505); 2. E. soția lui Petru Rareș al Moldovei, fica unui principe sârb. Scrisoarea trimisă de ea Sultanului, pe când soțul era în cetatea Ciceului, a avut succes, venind Petru Rareș în a doua domnie (1544).

Elena Doamna (n. Rosetti), căsătorită în 1844 cu Alexandru Cuza, viitorul Domn. Femeie virtuoasă și înțeleaptă, după moartea soțului ei (1873) a trăit retrasă la moșia sa Ruginoasa. În 1862 dăruește pentru azilul „Elena Doamna" din București 1000 galbeni.

Elena, principesa mamă a României. Născută la 20 Aprilie 1896 la Atena. Căsătorită la 10 Martie 1921, cu Carol fostul principe moștenitor al României. Presidează mai multe societăți de binefacere.

Elena (mitol.), fica lui Zeus, soția lui Menelau, regele Spartei, de o rară frumusețe. A fost furată de Paris, fiul regelui Troiei, fapt care a dat naștere războiului dintre Greci și Troieni. După căderea Troiei, se reîntoarce la Menelau.

Elenchus (filos.), v. Ignoratio elenchi.

Elenism. 1. Civilizația ce se desvoltă în afară de Grecia sub influența culturii ei. 2. In general toată civilizația greacă. Perioada E.-lui începe dela cuceririle lui Alexandru cel Mare, până la cea romană, răspândindu-se în tot Orientul, prin coloniile grecești de pe țărmul Mediteranei. Influența E.-ului asupra civilizației umane a fost foarte mare. Pe timpul răspândirii creștinismului E. reprezenta spiritul păgân față de religia nouă.

Eleolitul (mineralog.), un silicat de aluminiu și sodiu, cristalizat în sistemul hexagonal, foarte asemănător nefelinei, se găsește în sienitul dela Ditrău (România), Miask (Ural), etc.

Elephas (zool.), fam. a Proboscidienilor, este caracterizat prin trompa sa puternică și doi incisivi puternic desvoltați. Măselele mari, formate din mai multe strate cimentate între ele. E. africanus, trăiește în Africa; E. indicus în India, folosit ca animal domestic.

Eleusiene (Misterele —), serbările sau misterele ce se țineau în onoarea zeiței Demeter în Attica, parte în Eleusis, parte în Athena. Acestea aveau caracter agricol. Erau Eleusinele mici, care se celebrau primăvara în Athena și consistau în ceremonie purificătoare și E. mari care se țineau toamna și durau 12 zile.

Eleusis, oraș însemnat în Attica veche, lângă golful cu același nume (azi Lefsina). Iktinos a edificat pe timpul lui Perikles, un templu zeiței Demeter. Aici se celebra cultul secret al zeițelor Demeter și Persephone (Misteriile eleusiene). Orașul Athena a stat în legătură cu Eleusis printr'o cale sacră.

Elevator. Pe două discuri, în general dințate și așezate la oareșicare distanță unul de altul, se mișcă un lanț fără sfârșit sau o bandă metalică, de care se află prinse cuțite, cupe sau urechi metalice, etc. Servește la ridicarea greutăților, grânelor, lichidelor, etc. Tracțiunea poate fi mecanică, animală sau manuală.

Elfe, în mit. scandinavă divinitate, care simbolizează aierul, focul, pământul și fenomenele atmosferice.

El-Ghazali, Abu-Hamid Mohamed, filos.-teolog arab din sec. al XI d. Chr. v. Algazel.

Eliade Pompiliu, scriitor istoric și critic lit. rom. (n. 1869 † 1914). Fost prof. de limba și lit. franc. la Univ. din Buc. și director la teatrul național din Buc. A scris câteva lucrări de logică, apoi studii utile pentru ist. lit. rom. și franc. De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie, Causeries littéraires, Grégoire Alexandresco et ses maîtres français (în Rev. des deux Mondes, 15 Dec. 1904). Historie de l'esprit public en Roumaine, La Roumanie au XIX-e Siècle, etc.

Eliade-Rădulescu, v. Rădulescu.

Elida (geogr. ant.), ținut din Grecia, pe coasta de E. a Peloponezului. Orașul său principal era Olimpia, unde se făceau jocurile Olimpice. Muntele Erymanthea, azi Olonos (2224 m.).

Eliot George (cu numele adevărat Mary Anne Evans), scriitoare engl. (n. 1819 † 1880). A fost coeditoare la „Westminster Rewiew" și prietenă cu Herbert Spencer, G. H. Lewes, Chapman și frații Martineau. Este întemeietoarea romanului psihologic în lit. engl. Cărțile sale sunt *pline de problemele religioase* ale vremii. Excelează în analiza acțiunii personajelor din clasele mijlocii (cărciumari, negustori și țărani) pe care le-a cunoscut din copilărie. A scris celebrul roman „Adame Bede" (1859) apoi „The Mill on the Floss" și „Silas Marner". In „Romola" zugrăvește viața istorică din Florența de pe timpul lui Savonarola. Capodopera ei este însă „Middlemarch" în care înfățișază conflictul religios între ideile nouă și cele vechi, accentuând un larg spirit de toleranță.

Elipsă (matem.). Curbă plană ale cărei puncte satisfac condiția ca suma distanțelor fiecărui punct la două puncte fixe, numite focare, să fie aceiași pentru toate punctele curbei.

Eliptică (gram.), propoziție e. este aceea în care lipsește una din părțile sale principale: e. de subiect s. e. de predicat.

Elisabeta Amalia-Eugenia, împărăteasă a Austriei (n. 1837 † 1898), soția împăratului Francisc Iosif, asasinată la Geneva de anarhistul Lucheni.

Elisabeta de France, fica lui Henric al IV și a Mariei de Medicis (n. 1602 † 1644), căsătorită cu Filip al IV regele Spaniei. Mama Mariei Tereza, soția lui Ludovic al XIV.

Elisabeta, principesă *română*, fică a Regelui Ferdinand și Reginei Maria, s'a născut la 29 Sept. 1894. Căsătorită la 27 Februarie 1921, cu Constantin Diadohul Greciei.

Elisabeta (n. 1843 † 1915), Regina României, Principesă de Wied, cu pseudonimul literar Carmen Sylva (v. c.). Picta și cânta foarte bine pe mai multe instrumente musicale, cunoștea vre-o 6 limbi; avea o întinsă cultură literară. A publicat mai multe opere în limba germană. In 1869 se căsătorește cu Carol Domnitorul României. In războiul din 1877—78 îngrijește prin spitale de răniți, aduși de pe front, alinându-le durerile, pentru care faptă poporul o numea „mama răniților". Înființează și ajută multe societăți, ca asilul de orfani „Elena Doamna", soc. de binefacere „Elisabeta", apoi „Furnica" pentru țesăturile românești, „Munca" pentru a da de lucru femeilor sărace din Capitală, și „Surorile de caritate", etc. Prin exemplul vieții sale de muncă continuă a influințat în bine societatea feminină din clasa înaltă. E îngropată în biserica dela Curtea de Argeș lângă regele Carol.

Elisabeta Petrovna, împărăteasă a Rusiei, fica lui Petru cel Mare (n. 1709 † 1762). A domnit dela 1742. Participă la războiul austriac de succesiune și în cel de șapte ani de partea Austriei, împotriva lui Frideric II, regele Prusiei. Intemeiază prima Universitate în Moscova și o Academie de arte la Petrograd.

Elisabeta, regină a Angliei (n. 1533 † 1603), fica lui Henric VII și a Anei de Boleyn. Ocupă tronul în 1558, după soră-sa Maria Tudor. Energică și autoritară, ea a susținut protestantismul și a înfrânt „Armata invincibilă" trimisă împotriva ei de Filip II, regele Spaniei și al Țărilor de jos, sprijinitorul catolicismului. A ținut în închisoare pe Maria Stuart, regina Scoției (1568—1587) și a ordonat executarea ei pe eșafod, faptă care aruncă umbră asupra personalității ei. A favorizat expedițiile coloniale; subt ea s'a înființat Societatea britanică din India răsăriteană. A guvernat fără să țină socoteală de parlament. A sprijinit artele literile și comerțul. A avut toate defectele unei femei, alături de calitățile unui mare suveran (v. lit. engl.).

Elisabeta (Crucea comemorativă —), de-oraţie română înfiinţată de regina Elisa-eta a României în anul 1878 şi reservată oamnelor.

Elisabeta-Doamna (2289 loc.), com. rur. id. Roman, pl. Miron Costin. Formată în satele: Başta şi Elisabeta-Doamna. Pri-ăria la Elisabeta-Doamna. Şcoală de gricultură. Medic, infirmerie. Spital, anatoriu pentru pelagroşi. P. U. şi G. oman la 2 km.

Elisabetopol, (v. v.) Dumbrăveni, com. b. jud. Târnava-Mică.

Elisee (Câmpiile —), v. Elysium.

Elseu, profet în împărăţia lui Israil, ccesorul lui Ilie.

Elitre, perechea de aripi dure, chiti-oase, la coleoptere; întrebuinţate la apă-rea perechii a doua de aripi membra-oase ce servesc la sbor.

Elixir (arab. = extract, chintesenţă, v. ., se numiau în vocabularul alchimiei . c.), medicamentele extrase din plante in disolvare cu alcool sau eter. E. ad igam vitam = elixirul vieţii, se numia tinctură preparată din plante (aloe) re se administra celor suferinzi de în-gestie şi pentru combaterea constipaţiei onice.

Elizione (fon.), suprimarea vocalei fi-le a unui cuvânt înaintea vocalei ini-le a cuvântului următor. De ex. în : de „nu are" se zice „n'are".

„Ellenzék", cel mai vechiu ziar coti-an maghiar, întemeiat de renumitul pu-cist Bartha Miklós. Nu aparţine nici ui partid politic, dar, e în serviciul liticei minoritare maghiare. Apare la oj. Red. resp. Dr. Somodi András.

„El libro de Apolonio" (lit. spaniolă), vestire în versuri din sec. al XIII, v. olonio.

Elliot Ebenezer, poet popular engl. su-anumit „făurarul din Sheffield". (n. :1 † 1849). Se desprinde din opera lui lă pentru suferinţele celor nenorociţi. scris: A Vernal Walk, Love, The Ran-, Corn Law Rhymes, The Village Pa-arch.

Elocvenţă, uşurinţa sau talent în vor-e. Arta vorbirii elegante şi convigă-ire; 2. Sinonim: Retorică (v. Retoric, ul —).

Elocuţiune (lit.), operaţia prin care diem forma unei compoziţii, cercetând ul şi calităţile lui în compoziţia lite-ă.

Elogiu, 1. laudă; 2. (lit.) E. academic, cursul prin care se arată meritele ui nou academician, într'o şedinţă fes-ă, când i se face recepţia. Sinonim: anegiric".

Elsenhans Theodor, cunoscut filos. şi hol. contemp. germ. A scris o foarte ă carte de psihol. „Lehrbuch der ychologie" (1912) şi studii remarcabile etică: „Wesen und Entstehung des wissens", „Charakterbildung", etc.

Elveţia, ţară în Europa Centrală, mări-tă la N. de Germania şi Franţa, la de Franţa, la S. de Franţa şi Italia, la E. de Austria şi Italia. Are 41.295 .p. cu 3,970.000 loc. Terenul e muntos, mat de Alpi şi ramurile lor, între cari întind câteva câmpii înalte formate i aluviunile râurilor suprapuse peste rene şi teren eratic. Clima continen-ă şi gheţarii Alpilor fac ca râurile să ă apă din belşug şi debit constant. urile se duc sau spre N. sau spre S. reptându-se spre Dunăre, Rhin, Rhône Pô. Sunt de citat: Rinul, Rhône, Aar, , Limmat, Ticino, etc. Prin depre-ni naturale sau prin bararea văilor, u format lacurile: Léman, Neuchâtel, Zürich, Thun, Celor patru Cantoane, iar pe la hotare: Bodensee, Maggiore, Lugano, care dau E.-ei un aspect cu totul diferit de celelalte ţări europene. Terenul nepermiţând decât o mică cultură de cereale, Elveţienii se ocupă cu creşterea vitelor şi industrializarea laptelui, exportând: lapte, unt, brânzeturi (Emmenthal), lapte condensat. Are o industrie desvoltată metalurgică: motoare (Winterthur), automobile, ceasornice (Schaffhausen, Neuchâtel, etc.), prin întrebuinţarea căderilor de apă (electricitate) şi importarea minereurilor de fier. S'a desvoltat mult şi industria hotelurilor, din cauza multor excursionişti, cari vin să admire frumuseţile Alpilor. E. este o republică federativă, formată din 22 cantoane, din care 3 au câte 2 sub cantoane. Fiecare canton se administrează separat. Populaţia este formată din: Francezi (840.000), Germani (2.800.000), Italieni (245.000), Romanşi (43.000) şi alte popoare, restul. Religiile sunt: Rom. cat. şi protestantă (Luterani, Calvini). Oraşe principale: Berna (capit.), Basel, Genève, Lausanne, St. Gali, Luzern, Bienne, etc. — Istoria. A fost locuită în timpurile vechi de Helveţi, cari erau de rasă celtică. Prin cucerirea Galliei de Romani, E. ajunge sub stăpânirea acestora. Prin supunerea ei de Burgunzi şi mai ales de Franci, pătrunde creştinismul. In 1032 s'a anexat imperiului germ. Era împărţită în m. m. state mici şi cantoane. In sec. al XII ducii germ. câştigă domenii pe teritoriul E.-ei, iar în sec. al XIII ajung stăpâni Habsburgii, cari instituesc un regim de teroare. Rezistenţa populaţiei, dorinţă de libertate, e personificată în eroul Vilhelm Tell. Cantoanele Schwyz, Uri şi Unterwalden se unesc în 1291 şi reuşesc să scape de sub stăpânirea Habsburgilor (lupta dela Morgarten 1315), grupându-se în Confederaţia elveţiană, la care se ataşează rând pe rând toate cantoanele. Imp. Maximilian e silit, în 1499 (Tratatul dela Basel), să recunoască independenţa celor 13 cantoane. Până în sec. al XVI E. e catolică, de acum înainte îmbrăţişează reformaţiunea, profesată de Zwingli şi Calvin. Urmează lupte religioase între cele două confesiuni (catolică şi protestantă). Pacea de Westphalia (1648) recunoaşte E. ca stat suveran. E. devine acum un important centru cultural. Revoluţia franc. (1798) proclamă E. indivizibilă. Napoleon, în 1803, schimbă Republ. E. unitară într'una federativă. Congresul dela Viena (1815) consfinţeşte acest fapt şi declară E. independentă şi totdeauna neutră. Urmează un răsb. civil între cantoanele democratice şi catolice (1847); se votează o constituţie în 1848 (revizuită în 1874), care face din E. o republică federală şi democratică. In marele răsboiu a rămas neutră. Noul regim se caracterizează prin guvernarea directă a poporului. Puterea executivă se exercită de un Consiliu federal (Bundesrat), al cărui prezident e în acelaşi timp şi prezid. al Conf. elveţ.; puterea legislativă e în mâna Adunării federale, alcătuită dintr'un Consiliu naţional şi unul de stat. Pe lângă această coducere, fiecare canton are un guvern special. Orientarea actuală a E. e determinată de partid. socialist, sub influenţa căruia Confederaţia a admis socialismul de stat (statul reglează chestiunile economice şi raportul între capital şi muncă). In politica internaţională E. are mare rol: dă adăpost refugiaţilor politici; ia iniţiative pt. combaterea nenorocirilor produso de răsboiu (Crucea Roşie), devenind sediu a mari instituţii internaţionale. Geneva, în 1920, a adăpostit primul Parlament internaţional (Liga Naţiunilor). — Limba. In E. se vorbesc trei limbi literare: franceza, germana şi italiana şi un mare număr de dialecte gallo-romanice, germanice, italo-romane şi reto-romane. — Literatura, e scrisă în limbile care se vorbesc şi aparţine în bună parte acelor literaturi (nu şi prin sentimente). Dintre dialecte, engandina (v. c.) are o mai însemnată existenţă literară. — Arta. Pictura îşi avea centru în evul mediu în mănăst. benedictină din St. Gali. In sec. al XVI, Hans Holbein vine dela Augsburg şi execută importante lucrări la Basel (1516—1526). In pict. pe email e celebru Jean Petitot din Geneva (sec. al XVII); Mathieu Füsli (cel Tânăr şi cel Bătrân) sunt portretişti şi gravori de seamă, precum şi descendenţii lor. Din sec. al XVIII se disting m. ales: pastelişti E. Handmann şi B. Liotard; peisajişti Wuest, Meyer, Weber, etc.; portretistul Metz. In sec. al XIX: pictura cu subiecte istorice: Hornung, Lugardon, Böcklin, etc.; în portrete Giron, Menn; în genre Leopold şi Aurel Robert. — Sculptura era în evul mediu în lemn m. ales; în marmoră şi bronz sunt remarcabili: James Pradier, R. Kissling, etc. — Arhitectura are o biserică din sec. al VIII (catedr. din Coire); mai caracteristice sunt catedralele din Zürich (sec. al X) şi Neuchâtel. Stilul ogival se întâlneşte de asemenea. — Muzica. Pe lângă cea do ordin religios, veche şi din mănăstiri, în secolul nostru în operă s'a distins Hans Huber şi J. Dalcroze, iar în cea vocală Fröhlich şi Attenhofer.

Elysée, palat în Paris clădit de Molet a. 1718, dela 1871 încoace e reşedinţa preşedinţilor republicii franceze.

Elysium, după mit. greacă şi romană, locaşul eroilor şi al oamenilor virtuoşi după moarte. Paradisul Grecilor şi Romanilor. In câmpiile elisee nu sunt dureri, nu există bătrâneţe; undele râului Lethe fac pe om să-şi uite toate suferinţele din viaţă; el îşi păstrează tinereţa, când a fost mai fericit în viaţă. Acest loc e undeva în spre Apus, unde-i primăvară veşnică, iar oamenii trăiesc în fericire, fără să lucreze.

Elzevir, familie olandeză de librari şi tipografi din secolul al XVI—XVII, cu aşezăminte principale în Leyden şi Amsterdam. E.-rii au editat aproape 2000 opere ale autorilor clasici. E. se numeşte şi un fel de caractere de litere tipogr.

Emailul (chim.), v. Sticla.

Emanaţie, 1. scurgere, izvorîre; 2. (filos.) Izvorîrea tuturor lucrurilor din Dumnezeul unic, perfect, originar şi invariabil, prin radiaţiuni, după Neoplatonism. Corpurile astfel emanate se fac tot mai imperfecte prin depărtarea de izvorul lor. Sistemele panteiste presupun toria E.-ei.

Emanaţii (geol.), eliberările în cantităţi mari de substanţe gazoase, care însoţesc erupţiunile vulcanice. Sinonim: Exhalaţiuni.

Emanaţiuni (chim.). Se numesc cele trei substanţe radioactive în stare gazoasă derivând dela cele trei familii radioactive: a radiului, a toriului şi a actiniului. Câteşi-trele aparţin grupului heliului şi sunt izotope. Emanaţiunea cea mai importantă şi mai bine cunoscută este acea din grupa radiului: nitonul. Proprietăţile terapeutice ale izvoarelor radioactive se datoresc îndeosebi E.-ei.

Emanciparea (dr. civil). 1. Actul legal prin care minorul devine capabil să facă acte administrative, ieşind de sub puterea părintească sau de sub tutelă. E. e o punte de trecere între minorat şi majorat. E-

mancipatul n'are întocmai aceleaşi drepturi ca majorul, căci trebuie să fie sub ascultarea consiliului de familie şi sub asistenţa „curatorului", poate însă să-şi administreze singur averea. — 2. Figurat E. = luare cu dela sine putere a prea multor libertăţi: femee emancipată, tânăr emancipat, etc., v. Curatelă.

Emandi Theodor, ministru plenipotenţiar al României la Praga.

Emanuel I, Fortunatul, regele Portugaliei dela 1495—1521. Datorită încurajărilor sale, Vasco de Gama ajunge în Indii, iar Alvarez Cabral *fondează tot acolo* primul comptuar european. **Stilul E.** se numeşte stilul renaşterii, introdus în Portugalia sub regele E. I, de arhitectul Andrea Sansorino (1491—1499).

Emanuil Paleologul, împărat bizantin dela 1391—1425; a urmat la tron după moartea tatălui său Ioan I. Pe timpul domniei sale Baiazid a blocat 7 ani Constantinopolul, până ce i s'a acordat dreptul de a edifica o moschee în capitală.

Emblemă (semn), reprezentarea figurată a unei idei. De ex. pacea se reprezintă prin ramura de maslin, Sf. Duh prin porumb, Dumnezeu printr'un triunghiu, etc. La Grecii antici E. era un ornament sau figură în relief din material străin obiectului pe care era aplicată, de ex. măr de aur pe vas de argint. Se mai numeşte E. şi stema (v. c.) ţării.

Embolie, astuparea unui vas sangvin printr'un corp străin (chiag sangvin, nodul grăsos s. bulă gazoasă). In vase mari produce moartea subită.

Embriogenia (biol.), ramura embriologiei care se ocupă cu studiul fenomenelor ce se referă la fecundaţie şi generaţie, şi la primele fase de desvoltare.

Embriologie (grec.), v. Biologie.

Embrion, animalul mic în ou sau uter (v. şi Făt).

Emden, oraş din Germania (*Hanovra*) port la un canal al fl. Ems. Fabrici de hârtie, ciment, manufactură de tutun. Dela E. porneşte un cablu la Vigo, fiind astfel legat cu toate cablurile lumii. 20000 locuitori.

Emenagog (med.). Medicament care provoacă menstruaţia.

Emeri (min.), v. Corindonul.

Emerson Ralph Waldo, poet şi filos. am. (n. 1803 † 1882). Este cel mai original poet al Am. din Epoca de Aur. După el poezia este cunoaşterea cea mai înaltă, versurile sunt limbajul gândirii şi tind să o elibereze, ca şi dansul şi muzica. A *scris Poeme cu conţinut metafizic*, în care natura ia un loc de cinste. Ca gânditor, E. este transcendentalist (v. c.) şi spiritualist (v. c.), militând pentru idealul unui suflet superior („Oversoul"). Ca filosof ambulant, şi-a vorbit ideile sale, publicate apoi sub titlul „Essays". Filos. lui e fatalistă. Virtutea supremă e pentru E. ascultarea conştientă, eroică, de legile mari ale vieţii şi morţii. Epitaful de pe mormântul său sintezizează ac. concepţie: „Magistrul gânditor ce dă mâna sufletului nemărginit ale cărui planuri îl stăpâniau". Scrieri mai însemnate: Essays, Representative men, Nature and Thought, English Traits, The Conduct of Life, etc.

Emetic (med.), medicament care provoacă vărsături.

Emetina (chim.), alcaloid extras din planta Ipecacuanhua. Este o pulbere albă gălbuie, puţin amară, solubilă în alcool, se topeşte la 62°, este un emetic foarte puternic (3 miligrame e doza prescrisă).

Emfatic (accent), v. Accent.

Emfază, exagerare în vorbire şi gesturi, întrebuinţarea unor cuvinte prin care se exagerează importanţa ideilor. Stil emfatic.

Emfizem (med.), infiltrarea unui ţesut cu gaze, mai ales al ţesutului conjunctiv sub piele. Se poate naşte mecanic, prin pătrunderea de aer în ţesut, sau prin acţiunea unor bacterii cari produc gaze. — E. pulmonar (popul. năduf), boală a plămânilor, cauzată de pierderea elasticităţii ţesutului pulmonar: nu se mai poate expira întreaga cantitate de aer de respiraţie.

Emigrare, strămutare voluntară dintr'un stat în alt stat. — Au emigrat din Europa în 1925: Anglia-Irlanda 201.059, Italia 119.055, Germania 64.909, Polonia 54.000, Spania 45.299, Portugalia 32.882, România 19.231, Yugoslavia 15.391, Cehoslovacia 12.363, Suedia 10.202, Norvegia 9.326, Finlanda 7.124, Ungaria 5.856, Danemarca 5.804, Elveţia 4.947, Austria 3.895, Belgia 3.672, Olanda 3.059.

Eminescu Mihail, cel mai mare poet al Rom. (n. 1849 † 1889). A urmat ca stud. extraordinar *filos.* la Viena şi la Berlin. A fost director la bibl. din Iaşi, membru

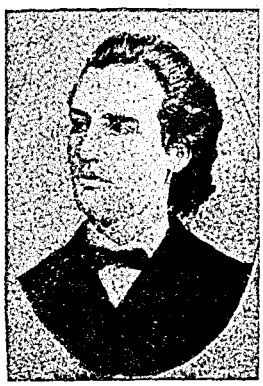

al soc. lit. „Junimea", rev. şcolar, red. la „Curierul de Iaşi", şi apoi (din 1877) la ziarul „*Timpul*" în Buc., unde a scris minunatele articole politice. Fire entuziastă, mândră şi discretă, dar şi desordonată. „Vesel şi trist, comunicativ şi ursuz, blând şi aspru, mulţumindu-se cu nimica şi nemulţumit totdeauna de toate. Aici de o abstinenţă de pustnic, iar apoi lacom de plăcerile vieţii, fugind de oameni şi căutându-i" (Caragiale). In 1883 *se îmbolnăveşte fără a-şi mai reveni definitiv*, este internat la ospiciul de alienaţi dela Mănăstirea Neamţ, după ce căutase să se vindece în străinătate (Veneţia, Florenţa). Dar după doi ani boala revine şi E. moare în casa de sănătate a dr. Suţu din Buc. Cunoştea foarte bine lit. rom. veche, filos. antică şi pe cea germ., în special pe Kant şi pe Schopenhauer: din însemnările lui dela Acad. se poate vedea multilateralitatea preocupărilor sale. Culcsese din toate părţile ţării pe unde colindase poezii poporane şi îşi iubia neamul cu mare pasiune. E. este înainte de toate un poet liric şi filosof. Desvoltarea personalităţii sale artistice trece prin mai multe faze şi influenţe, care n'au fost încă suficient studiate. Concepţia lui despre viaţă este în genere pesimistă — în poezii —, fiind descurajat de rostul existenţii şi convins că lumea este îndefinitiv sortită să se piardă în nimicnicie, că toate svârcolirile omeneşti sunt simple sbuciumări după speranţe iluzorii, că legile naturii şi ale vieţuitoarelor se desfăşură fatal. Toate schimbările sunt şi ele iluzorii: „In multe forme-apare a vieţii crudă taină, Pe toţi ea îi înşeală, la nime se destină, Dorinţi nemărginite plantând într'un atom." Se poate găsi la E. o etapă de resemnare, când se pare că el îşi căuta refugiul în iubirea, ce credea că poate să-l însenineze, ori în natură; sau o fază de filosofare stoică: în aceste momente „recea cumpănă a gândirii" sale nu se înclina încă „spre clipa ce se schimbă purtând masca fericirii . . . " Dar acestea au fost de scurtă durată. Poetul apare pe la 1880—81 complect descurajat: „setea liniştii eterne" îi suna veşnic în urechi, el regreta puţinele momente clare din viaţă şi, simţind zădărnicia propriei sale vieţi, îşi chema sfârşitul. E. a cântat trecutul storic, regretându-l, în comparaţie cu prezentul, care-l nemulţumia, a zugrăvit natura în mişcare, dând sublime descripţii (*marea, codrul*, luna, lacul în care se răsfrâng stelele, izvorul şopotitor, etc.), a scris cele mai frumoase poezii erotice, în care iubita, chiar dacă se poate identifica (adeseori muza lui e poeta Veronica Micle, ş. a.), apare ca un prototip prea idealizat, ce nu pare să fi întrupat niciodată dorinţele poetului. A scris cele *m.* puternice poezii de autoanaliză (*Melancolie*, Cugetările Sărmanului Dionis, etc.) şi poeme cu subiect metafizic (Scrisorile, *Luceafărul*, *Glossa*), Poezii în care concepţia filosofică ia un aspect social (Împărat şi Proletar, Epigonii), poeme inspirate din basme (Călin), cele m. bune sonete din lit. rom. (Veneţia) şi printre acestea, satire violente dar pline de măreţie (scrisoarea III, etc.). Neexplicabil, în partea cea m. artistică a operei sale prin evoluţia anterioară a lit. rom., E. aducea o bogăţie neînchipuită de imagini nouă, o adâncă reflecţiune, simţire profundă, o putere de plasticizare neobişnuită, rime neaşteptate şi pline de efect, un vers maiestos şi o limbă, cu care a încoronat întreaga desvoltare a limbii lit., neputând fi depăşit, dar sortit a fi imitat de o şcoală întreagă ce a alcătuit aşa zisul „Eminescianism". (formă din scriitorii cari credeau că imitându-i forma, vor reuşi să facă şi poeziei) Deaceea după E. cu greu au putut poeţii să desprindă o formă originală, iar în poezia filos. nici unul nu s'a ridicat la înălţimea lui. E. avea idei clare despre stat, clase sociale şi evoluţia pop. rom. şi a formulat „teoria claselor suprapuse", în care susţinea că, dispărând boierimea din trecut şi clasa mijlocie, clasa ţărănească e expusă pieirii, datorită elementelor străine suprapuse şi a Ovreilor cari o speculează: „sub greutatea acestor poveri ţăranul rom. va sucomba şi odată cu el va pieri şi România". Aceste idei au fost fructificate mai târziu de curentul tradiţionalist şi naţionalist. E. a colaborat mai ales la rev. „Familia" şi la „Convorbiri literare". Sunt cunoscute ediţiile poeziilor sale publicate de Maiorescu, de Scurtu, de Adamescu şi de Bogdan-Duică. Lipseşte o ediţie critică a poeziilor sale. Articolele politice s'au publicat în vol. separat (ed. Minerva şi în ed. dlui A. C Cuza la Iaşi). E. nu şi-a publicat singur vreodată un vol. El îşi prelucra mereu scrierile, de care nu era mulţumit niciodată. A lăsat câteva nuvele romantice: Cezara, La Aniversară, nuvela *filos.* Sărmanul Dionis, la care s'a servit ca material de aşa zisul roman „Geniu Pu-

stiu", basmul minunat „Făt Frumos din Lacrimă" ş. a. Sbuciumat de contrastul prăpăstios între existenţa ideală, perfectă, statornică şi neschimbătoare, pe care mintea lui genială o visa, şi între veşnica curgere svăpăiată a dorinţilor zădarnice, irealizabile; E. n'a putut împăca definitiv aceste două extreme şi din sbuciumul nefericirii sale ne-a dat cele mai frumose pagini de poezie, ridicânduse la înălţimi ce rar se găsesc în lit. universală. A suferit influenţa poporană şi germană (a lui Kant, Goethe, Schiller, Schopenhauer, Heine, ş. a.); dar s'a ridicat la originalitatea lui incomparabilă, creind o operă nemuritoare.

Emir, prinţ arab, şef de trib, descendent al lui Mahomed.

Emisar, agent încredinţat cu o misiune importantă, uneori, secretă.

Emisferă = jumătate de sferă. E.-ele sunt determinate de ecvator. Sunt E. nordică şi sudică. Prin extensiune, se ia ca linie de împărţire a pământului şi un meridian. Dar e impropriu să se zică E. de est sau E. de vest.

Emisiune, punerea în circulaţie a hârtiilor de valoare, îndeosebi acţiuni.

Emisiune a căldurii. Diferite corpuri la aceeaşi temperatură, emit totuşi în mod deosebit căldura. E. depinde de corp şi de suprafaţa lui.

Emke (= Erdélyrészi Magyar Közmüvelödési Egyesület), societate culturală maghiară întemeiată, în 1885, în Cluj şi organizată de Sándor József, actual deputat maghiar în România. Faţă de Români a avut scop opresiv. Membrii, înainte de războiu: 19.000, secţii 100, cu 214 biblioteci.

Emmanuel David (n. 1854), doctor în matematică (împreună cu Haret, primii doctori români în matematică din Paris). Lucrări din Teoria funcţiilor eliptice şi abeliene. Curs: Lecţiuni de teoria funcţiilor (2 vol.). Profesor la universitatea din Bucureşti.

Emmaus (azi Kolonije), sat în apropierea Ierusalimului. După înviere, Isus s'a arătat unor ucenici ai săi în drum spre Emmaus.

Emollente (med.), *medicamente care* înmoaie şi fac să scadă tensiunea în ţesuturi, provocând astfel şi o scădere a durerii. Mai ales alifii.

Emoţie (psihol.). Un şoc brusc, adeseori violent şi întens, însoţit de mărirea sau oprirea mişcărilor: frica, mânia, etc. Din p. d. v. introspectiv, factorul intern al emoţiei este prea puţin supus analizei. Obiectiv orice emoţie e însoţită de mişcări, atitudinea corpului, expresia feţii, secreţii de glande; funcţiuni organice, al căror ritm şi structură sufere o transformare bruscă în funcţionarea lor. E. e o stare totală a individului. Deosebim „emoţii primare", care se bazează pe structura nativă a individualităţii — nu conţin elemente învătate: frica, spaima, bucuria, etc. fiind foarte apropiate de instincte şi „emoţii secundare (derivate)", la care substratul ereditar al constituţiei individuale este modificat de educaţie şi experienţă (emoţia estetică, etc.). Pe când instinctul e o reacţiune dirigată spre afară (obiecte externe) emoţia e o reacţiune psihică internă. Apoi reacţiunea emotivă este în oarecare măsură pregătitoare, pe când instinctul este dirijat spre reacţiuni finale.

Empatie (estetică, psihol.) activitate prin care noi transpunem gândirea, voinţa şi simţirea noastră în obiectele naturii sau ale artei şi le trăim, ca şi când ele ar alcătui viaţa intimă a acestor obiecte. Este un fel de însufleţire „simpatetică" a realităţii şi o scufundare a sufletului nostru în realitate, cu ajutorul căreia noi simţim frumuseţea naturii sau a operelor de artă. Teoria E.-ei joacă un rol însemnat în estetica lui Friedrich Th. Vischer, a lui Th. Lipps şi a lui Johannes Volkelt.

Empedokles din Agrigent (Sicilia) (n. ca. 490 a. Chr. † ca. 430 a. Chr.). Filos., om de stat, profet şi medic gr. antic. Nu admitea evoluţia ci numai amestecul şi desfacerea veşnicelor şi neschimbătoarelor elemente ale materiei: focul, aerul, apa, pământul, (deosebite calitativ şi divizibile cantitativ), pe baza celor 2 forţe universale fundamentale, iubirea şi ura. Acestea nasc şi fac să dispară, într'un ciclu perpetuu, tot ce există. Întâiu s'au născut din pământ pantele şi animalele. Percepţia senzorială o explică la fel cu Demokritos (v. c.). Admite metempsihoza. A scris o poemă didactică: „Perl Physeos" ş. a.

Empiem. Exsudat (v. c.) purulent al cavităţilor organismului, mai ales al pleurei (v. pleura).

Empire, v. Imperiu; Style empire, v. Ludovic şi Stil.

Empirică, medicină —, arta medicală care nu se bazează pe teorii şi raţionamente, ci exclusiv pe experienţă.

Empirismul (filos.), sau filosofia experienţii este o directivă din teoria cunoaşterii, care nu admite decât exeperienţa ca izvor al cunoştinţii ştiinţifice, opunându-se în mod absolut Raţionalismului (v. c.). E. susţine că în spiritul omenesc nu se află idei sau principii înăscute, anterioare experienţii; nu le are pe acestea nici psihicul infantil, nici al omului primitv. Mintea este o „tabula rasa", pe care experienţa îşi încrestează urmele sale. Ideile, noţiunile, oricât de abstracte sau generale, izvorăsc din exeperienţă. Deacea gândirea care nu se menţine la datele experienţii face uşor greşeli de neiertat. Întemeietorul E-lui a fost în filos. modernă John Locke. „părintele teoriei cunoaşterii". Ca metodă l-a preconizat Francisc Baco de Verulam. Şi D. Hume deduce din experinţă orice cunoaştere. E. cade în Sensualism când susţine că cunoştinţa are la baza ei percepţia senzorială. (Condillac). Sunt atâtea feluri de E. câte acceptiuni dăm noţiunii „experienţă".

Empiriocriticismul (filos.), directivă din teoria cunoaşterii după care originea cunoaşterii trebuie căutată în „experienţă pură" prin înlăturarea oricărui amestec al metafizicei şi prin explicarea ei biologică pe baza organizaţiei umane. E. înlătură dualismul, nerecunoscând deosebirea dintre subiect şi obiect în cunoaştere, între existenţă şi conştiinţă, între fizic şi psihic, în privinţa realităţii.

Emplastru (med.), plastore. Medicament extern, la temperatura ordinară solid, care se înmoaie la temperatura corpului (37° C) şi se lipeşte pe părţile bolnave.

Emporiu (lat.), centru comercial.

Ems. 1. fl. din Germania, lung 378 km. Udă Westfalia şi Hanovra şi se varsă în Marea Nordului; 2. E., orăşelul din Prusia Renană, lângă Coblenz. Ape termale bicarbonate şi feruginoase pentru reumatisme, laringite şi boli de femei. Face parte din teritoriul ocupat încă de Francezi, conform armistiţiului din 1918. Mine de cupru şi de argint.

Emulaţiune (psihol.), sentiment de întrecere.

Emulsiune (chim.), se numeşte amestecul a două lichide cu densităţi diferite dar apropiate care nu se dizolvă între ele. Agitând amestecul, lichidul cu densitatea mai mică rămâne suspendat — sub forma de picături foarte mici — în masa celuilalt lichid, dându-i un aspect lăptos (ex. laptele este o emulsiune). E. sunt întrebuinţate în medicină.

Enăceanu Ghenadie (n. 1837 † 1898), episcop de Râmnic (1886—1898). Studii la seminarul din Iaşi, teologia în Atena (1856) şi Kiew (1860—5), profesor de greacă la seminarul central, apoi şi director la seminarul Nifon din Bucureşti, profesor la facultatea de teologie din Bucureşti (1884—86); episcop de Râmnic. Arhiereu cu o vastă cultură bisericească a publicat mai m. lucrări teologice şi istorice dintre care unele şi-au pierdut din valoarea lor de informaţie erudită. Principiile filosofice pentru şcoale secundare (1868); Raporturile Sf. Trei Ierarhi cu filosofia antică (1871); Patristica (1879); Evangheliile (1895). Studii de istorie: Creştinismul în Dacia şi la Romani (1878); Meşterul Manole şi Petru Movilă (1882). Condică sfântă (1886); Arhiva episcopiei din Râmnic (1888); Iconografia (1891); Vizite canonice (1892); Eraldica veche a Românilor (1894).

Enargitul (mineralog.), mineral de cupru [AsS_4 Cu_3] găsit mai ales în America de sud, în cantităţi exploatabile; prezintă cristale rombice, negre, fără luciu metalic, cu duritatea 3. Se întrebuinţează la extragerea cuprului (48,4%).

Encefal (anat.), creer.

Encefalita (med.), inflamaţie a creerului. — E. letargică, stupoare epidemică; popul.: boala somnului; afecţiune cu caracter epidemic, cu dureri de cap, vărsături, somnolenţă, pareze şi paralizii ale muşchilor, turburarea vederii. A fost descrisă de medicul vienez Economo în 1917. După cercetări m. nouă pare a fi o formă a gripei.

Enciclică, epistolă, circulară papală, adresată episcopilor catolici din toată lumea ori din vreo ţară, despre chestii generale dogmatice sau de drept canonic.

Enciclopedia, (gr.: cercul cunoştinţelor generale). Suma cunoştinţelor pe care trebuie să le aibă cineva înainte de *a se specializa în vreo ramură de cunoştinţe*, sau pe lângă cunoştinţele lui speciale. Numele E. s'a născut în sec. al XVI, arătând lucrări care expuneau cunoştinţi generale sau toate noţiunile unei specialităţi. [În acelaşi sens. din sec. al XIX: E. filosofică, pedagogică, juridică, medicală, etc.). Cea mai renumită E. este cea franc. (v. Enciclopediştii), un monument ştiinţific şi filos. Ideea E.-ei a dat-o Diderot inspirat dintr'o E. engl. Au colaborat la E. toţi acei cari au voit să reformeze pe cale raţională societatea din p. d. v. religios şi politic, rupând cu tradiţia şi făcând o largă parte ştiinţilor şi tehnicei. D'Alembert scrise celebrul „Discours préliminaire", în care face un tablou sintetic al cunoştinţelor până la revoluţia franc. (v. „Discours préliminaire"); 2. „La grande Encyclopédie" este o operă franc. în 31 vol. publicată între 1885—1902, una din lucrările celebre enciclopedice; 3. „Encyclopedia britanica", e cea mai monumentală operă enciclopedică astăzi (22 voi. în 1910, plus 3 vol. suplimentare în 1911—1921). În această E. fiecare articol este un tratat întreg, scris excelent de specialişti şi cu tot aparatul ştiinţific şi tehnic necesar; 4. Enciclopedia germană Meyers Konversations-Lexikon (17 vol.), Brokhaus Konversations-Lexikon (17 vol.), Der Kleine Brockhaus (1 vol.), Handbuch des Wissens (4 vol.), Kultur der Gegenwart, edit. de Paul Hinneberg (Teubner)

și cuprinzând pentru fiecare ramură de cunoștințe câte un tratat special, etc. (v. Larousse universel, etc.).

„Enciclopedia română" a „Astrei" publicată *sub* auspiciile *acestei soc.* și condusă de C. Diaconovici. A apărut în 3 vol. cu colaboratori din tot cuprinsul țărilor locuite de Rom., între 1898—1900, la Sibiu. Este prima încercare rom. de a da o enciclopedie. A adus mari servicii culturii rom, mai ales în teritoriile fost subjugate și în special în Transilvania, deoarece era singurul loc în care se putea citi deschis istoria și geografia Rom., scrisă fără reticențe și în măsura progresului adevărului, alături de toate celelalte cunoștințe enciclopedice. Azi „Astra" a decis o refacere a ei sub conducerea marelui nostru istoric, N. Iorga, și cu concursul Institutului Social român.

Enciclopediștii (istoria filos.), acei bărbați învățați franc. d. sec. al XVIII, cari au scos l'Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, la Paris (1751—72. (v. Enciclopedia). E. au fost promotorii filos. „înseminării" (v. „Aufklärung") din Europa și au contribuit să răspândească iubirea adevărului, încrederea în progresul științii și al rațiunii, respectul muncii, dispretul superstițiilor și al ignoranței și răspândirea cunoștințelor. E. au știut să spuie în forma cea mai rafinată și uneori prevăzătoare lucrurile cele mai îndrăznețe așa că au clătinat puternic toate autoritățile. Opera lor este precumpănitor laică și într'o anumită măsură imbibată de scepticism. Dintre E. făceau parte: Montesquieu, Voltaire, Turgot, Diderot, D'Holbach, D'Alembert, Grimm, Rousseau ș. a.

Enclitic, cuvânt aton, care formează un grup cu cuvântul precedent. Adesеori în scris nu e separat de cuvântul precedent. Articolul hotărît în limba română este enclitic (omu-l).

Encke. Cometa E. are perioada de revoluție cea mai mică dintre cometele sistemului solar. A fost observată de Pons la 26 Noemvrie 1818, dar mai înainte a fost determinată precis de Encke (n. 1791 † 1865), directorul observatorului astr. din Berlin. Timpul de revoluție e de $3^1/_3$ ani. Cu ocazia fiecărei revoluții perioada îi scade cu 1—2 ore.

Endemie (med.). Boală limitată într'o regiune și existând în mod permanent sau periodic.

Endocardită (med.), inflamația pieliței care căptușește cavitățile inimii.

Endocarp (bot.). stratul cel mai intern al pericarpului (v. c.).

Endocrinologie (med.), știința despre funcțiunea și interdependența glandelor cu secreție internă.

Endoderm (bot.), un strat de celule, apărător al țesutului libero-lemnos.

Endogeneză (biol.), producerea celulelor în interiorul altor celule.

Endometrită (med.), inflamația pieliței mucoase a uterului (mitrei).

Endoparazit (biol.), parazit care trăiește în interiorul gazdei, ex.: Tenia, oxyurus vermicularis, etc.

Endoscop (med.), instrument optic care servește la cercetarea organelor interne, mai ales a vesicii urinare.

Endosmoză, când difundează 2 lichide, dintre care unul se află în interiorul unui vas poros, numim E. fenomenul pătrunderii lichidului din afară în vasul poros. Fenomenul străbaterii lichidului din vasul poros înafară, prin pereții acelui vas, se numește exosmoză. Ambele fenomene sunt cuprinse sub numirea de osmoză.

Endospori, 1. (bot.) La bacterii se numesc astfel corpusculele ovalare sau sferice care se formează în interiorul corpului celular și care se transformă în spori (forme de rezistență); 2. La ciuperci sporii cari se formează în interiorul celulei mame.

Endotelîu (anat.), țesut asemănător epiteliului care acoperă unele cavități ale organismului. Ex.: în vasele sangvine și vasele limfatice.

Endotoxine (biol.), toxine care se formează în interiorul bacteriilor, nu se secretează ci se pun în libertate numai după *nimicirea bacteriilor.* Cu E. nu se pot prepara seruri imunizante.

Eneida (= „Aeneis"), epopee în 12 cânturi a poetului lat. Publius Vergilius Maro, scrisă în hexametri. Poetul s'a inspirat din legendele romane. Subiectul: După căderea Troiei, Aeneas, ginerile lui Priam, însoțit de tatăl său, Anchises, de fiul său Iulus (Ascanius) și de mai mulți tovarăși, pleacă în căutarea unei țări mai ospitaliere. Rătăcesc mult timp pe mare, fiind prigoniți de Junona, ajung apoi în Sicilia, pleacă de acolo în căutarea Hesperiei, care trebuia să fie țintа călătoriei, după cum le arătaseră zeii în timpul călătoriei. Dar Junona nu se lasă îmblânzită: ridică, fără știrea lui Neptun, o furtună groaznică, împrăștiindu-le corăbiile. Neptun însă îmblânzește marea și Aeneas debarcă pe coastele Africei la Carthago, unde e primit de prea frumoasa regină a țării, Dido. Găzduit de aceasta, Aeneas îi povestește păținiile călătoriei și războiul troian. Dido de faptele sale vitejești, se îndrăgostește de dânsul, îi oferă tronul și vrea să-l ia de soț. Eroul, silit să asculte de soarta ce i-o hărăzise zeii, trebuie să refuze, și pleacă din Carthagina. Dido, disperată, se omoară. Aeneas se întoarce în Sicilia, unde e mort tatăl său, Anchises, și-i celebrează memoria. Apoi pleacă pe mare, ajungând în Italia. Dar, înainte de a debarca descinde în infern, fiind călăuzit de Sibila din Cumae. Acolo e primit de Zeii, cari îi desvăluie viitorul neamului său și faptele eroilor ce vor ilustra poporul roman, de la Romulus, întemeietorul, și până la divinul Augustus, în timpul căruia scria poetul. Întorcându-se la ai săi, Aeneas trimite o solie lui Latinus, regele Latiului, care-i îngăduie să formeze o colonie în țările sale și care-i oferă ca soție pe fică-sa, Lavinia. Dar Lavinia fusese promisă regelui Rutulilor, Turnus, care provoacă la luptă pe Troieni. Regina Amata, atâtată de Junona, la partea lui Turnus. Dar Aeneas, după sfatul Zeilor, se duce să ceară ajutorul lui Evandrus, șeful coloniei Arcadienilor din vecinătatea Latiului. Turnus începe lupta în timpul lipsei lui Aeneas, dar Nisus și prietenul său Euryal trec prin primejdii nenumărate, străbătând tabăra inamică când, soldații dormiau, spre a vesti pe Aeneas. Ei sunt însă prinși și mor luptându-se eroic. Întors cu trupe de întărire, Aeneas se bate cu Turnus, care e ajutat și de Volsci. Lupta este victorioasă când pentru unul când pentru cellalt. La urmă se decide o luptă între cei doi comandanți. Turnus moare, răpus de Aeneas, iar acesta se stabilește în Latium, întemeind poporul roman. Deși lipsită de perfecțiunea ce ar fi dorit Vergilius să i-o dea, dacă n'ar fi fost surprins de moarte, **„Ae"** este o capodoperă a lit. latine și cuprinde episoade minunate. In afară de aceasta **„Ae"** a avut un mare răsunet în societatea romană și a putut inspira pe Dante în Divina Commedia (Infernul). In românește a fost tradusă de G. Coșbuc, în versuri; și în proză de N. Pandelea. **„Ae"** este o lectură din cele mai plăcute.

Energetica, disciplină fizică care vrea să-și dea seamă de toate fenomenele fizice, numai pe baza concepției de energie. Cel mai tipic reprezentant al E.-ei este astăzi Ostwald.

Energie, putința unui corp de a produce lucru mecanic. Corpurile pot avea E. fie prin poziția lor, fie prin mișcarea lor. E. se prezintă în diferite forme ca E. electrică, luminoasă, calorică, chimică, etc. Diferitele forme ale E. se pot tranforma una în cealaltă, fără a se pierde. R. Mayer (1842) a stabilit cel dintâiu principiul conservării E. în sensiu căruia fenomenele naturii nu sunt altceva decât transformări ale diferitelor forme ale E., pe când E. totală rămâne invariabilă. Însă adevărata importanță a acestui principiu în studiul naturii a fost recunoscută abia de H. Helmholtz, în lucrarea sa: „Über die Erhaltung der Kraft" (1847).

Energie liberă (în Termodinamică), acea parte a energiei totale, care la temperatură constantă, se transformă în lucru mecanic.

Energie specifică (psihol.), însușirea organelor de simț de a produce în conștiință o anumită și mereu aceeași speță de senzație, chiar dacă excitantul variază: dacă lovim ochiul avem impresii luminoase. Fiziologicește, după Johannes Müller, explicația constă în faptul că sensația nu-i transmiterea la conștiință a însușirilor s. stărilor corpurilor externe, ci a calității și stării nervilor noștri. In teoria cunoștinții E. s. s'a crezut că poate explica substratul aprioric (v. c.) al cunoașterii.

Energism (filos.), tendință etică, astfel numită de Fr. Paulsen, conform căreia binele suprem este conținutul obiectiv al vieții, și anume în felul special cum își înfăptuiește viața, perfecționându-și toate virtuțile umane, prin activitate.

Enescu Vasile, cunoscut regisor, director de scenă la Teatrul Național din București.

Enescu George, virtuos violonist, compozitor și dirijor rom. (n. 1881). Studii muzicale la Viena cu Hellmesberger, la Paris cu Massenet. A concertat în toate

orașele mari ale lumii și a dirijat cele mai celebre orchestre. In toate ramurile muzicei se afirmă cu o egală desăvârșire. Compoziții: două Suite pentru pian. Variații pentru două piane, 7 lieduri,

pe texte de Clement Marot, alte trei melodii, trei sonate pentru vioară și pian, octet pentru coarde, un quatuor, dixtuor pentru instrumente de suflat, „Poema română", „Fantazie pastorală" pentru orchestră, 3 simfonii și 2 suite pentru orchestră, 2 rapsodii române. Trăește la Paris și București.

Enescu I., medic român, prof. de Farmacologie la Univ. din Iași.

Enfleurage (chim.), metodă de extragere a parfumurilor din flori cu ajutorul grăsimii, care este un bun dizolvant al acestora.

Engadin, vale în Elveția între munții Albula și lanțul de munți Bernina. Este valea superioară a râului Inn între pragul dela Maloggia și cheile dela Finstermünz. Altit. mijlocie 1500 m., poziții foarte pitorești. Clima foarte aspră, dar aerul uscat și curat atrage un mare număr de bolnavi de piept. Stațiunile vizitate mai des sunt: Samaden, Pontresina, Saint-Moritz. Face parte din cantonul Grisons și e locuită de Romanși.

Engadin, dialect al limbii retice (retoromane) vorbit în cantonul des Grisons (Elveția), aproape de izvoarele Rhinului și Innului. Se împarte, la rândul său în două: superior (cu Samaden centru literar) și inferior (cel dela Zernetz, Schüls, etc.), la cari se mai poate adăuga și graiul din valea Munster (v. Retoroman).

Engel Ioan Christian, istoric germ. (n. 1770 † 1814), funcționar în camera aulică transilvană din Viena. A scris interesante studii asupra trecutului țării noastre: Geschichte der Moldau und der Walachey (1804); Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et origine Valachorum (1795). Alte lucrări: Geschichte von Dalmat. Croat. u. Slawonien (1798); Geschichte des Ungarischen Reichs (1813-814), etc.

Engels Friedrich, economist socialist germ. (n. 1820 † 1895), unul din fondatorii colectivismului germ., membru al „Asociației comuniste". Împreună cu K. Marx a scris „Manifestul Comunist" 1847). Intemeietor al primei Internaționale și m. târziu secretar al acesteia. A colaborat cu Marx. Scricri: Die Lage der arbeitenden Klassen in England; Der Ursprung der Familie, des Privateigenums und des Staates, etc.

Enghien (Henri de Bourbon-Condè, duce de —). Fiul prințului de Condè (n. 1722 - 1804). Bănuit că ar fi conspirat contra Primului Consul, Napoleon Bonaparte, când parte din armata emigraților, a ost ridicat de pe teritoriul german, judecat în mod sumar de un consiliu de războiu, care l-a condamnat la moarte, iind imediat executat în cetățuia Vinennes.

Engländer Richard (pseudonim Peter Altenberg), scriitor austriac (n. 1859 † 919). Scrieri: „Wie ich es sehe", „Was der Tag mir zuträgt", „Prodromos", „Märchen des Lebens", „Auswahl aus meinen Büchern".

Engler Adolf, botanist german (n. 1844) prof. univ. în Berlin; a compus un sistem natural al clasificării plantelor.

Englezii, popor din grupul anglo-saxon (v. c.), în număr apr. de 57,254.000 inlivizi (v. Marea Britanie).

Enichioi (2603 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Cismele. P. U. Chilia. G. Arciz a 30 km.

Enișeulia (2717 loc.), com. rur. din jud. Constanța, pl. Traian. Formată din Asarâc, Enișeulia, Lespezi și Nastradin. Primăria în Enișeulia. Ocol silvic. P. U. și G. Medgidia la 50 km.

Ennius Quintus, poet lat. (n. 239 † 169 a. Chr.). A introdus grecismul în Roma. A scris un poem epic în 18 cărți „Annales", în care cântă istoria Romei dela Rhea până în epoca sa și vreo 23 de tragedii din care s'au păstrat fragmente puține, satire și epigrame, o traducere a unei poeme didactice a lui Epicharmos. E. e socotit ca părinte al poeziei lat., pentrucă a înavuțit limba cu expresii nouă și a refăcut versificația imitând pe scriitorii gr. In tragedii a imitat pe Euripides.

Enstatita (min.), v. Piroxenii.

Entelechia, (filos. gr. = ceeace cuprinde perfecțiunea). La Aristoteles desvoltarea către o stare de perfecțiune a fiecărui organism. Sufletul e pentru el, E. corpului = forța vie, actuală și formatorie datorită căreia funcționează organismul. H. Driesch numește E. principiul vital al organismului: „constanta indvidualității organismului". Pentru vitalism, E. = forță vitală („vis vitalis").

Enterită (med.), inflamația pieliții mucoase a intestinului.

Entimemă (logică), filogism, în care o premisă, ori chiar concluzia nu este exprimată, ci numai subînțeleasă.

Entitate (filos.). 1. Esența unui lucru. (La Scolastici.) — 2. În sens pejorativ: abstracțiune luată în mod fals drept o realitate. — 3. Orice obiect de gândire lipsit de orice determinare specială = „ceva".

Entoderm (embr.), stratul celular intern al foițelor embrionare primitive. In stadiul de gastrulă are de obicei cili. Din E. se formează, tubul digestiv intern. La vertebrate de obicei E. se cliveză în mezoderm și enteroderm. Organele care se formează din E. se numesc organe entodermice.

Entomofile (biol.), plante ale căror flori se fecundează cu ajutorul insectelor. Entomofilia arată legătura biologică ce există între plante și insecte, ea este un rezultat al colorilor și nectarului pe care le au florile diferitelor plante și în urma cărora ele își asigură o răspândire cât mai mare. Învelișul floral are o dispoziție specială la diferitele ordine de plante, cauză care face ca ele să fie fecundate exclusiv ori mai des numai de insecte. Plantele E. sunt foarte numeroase: ex. Orchidee, Anemona. Viola trie., V. hort. Toporașii, etc., etc.

Entomologia (zool.), ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul insectelor.

Entorsă (med.), ruperea ligamentelor unei încheieturi în urma unei mișcări forțate (sucitură).

Entozoare (biol.). animale care trăiesc parazite în corpul animalelor. Acest nume se dă în general viermilor paraziți, ca: Tenia, Limbricul, Trichina, Filaria, și altele.

Entropia, acea parte a energiei interne (de ex. căldură) a unui sistem, care nu se poate transforma în lucru mecanic. Se știe anume că lucrul mecanic se poate transforma în întregime în căldură, pe când din căldură numai o parte se transformă în lucru mecanic, cealaltă parte trece la corpurile mai reci fiind pierdută pentru lucrul mecanic.

Entz Géza, zoolog maghiar (n. 1842 † 1873), prof. la univ. din Cluj, 1889 la politeh. din Budapesta, în 1890, membru al Acad. magh. S'a făcut cunoscut în lumea științifică prin lucrări referitoare la Protozoare.

Enver-Pașa, ofițer turc (n. 1879 † 1922), unul dintre șefii partidului „Junilor turci și a comit. „Uniune și Progres". Ministru de războiu; a contribuit la aruncarea Turciei alături de Germ. în marele războiu.

Eocen (geol.), subdiviziune-epocă a perioadei paleogene din era terțiară, formațiunile sale fiind marine, alcătuite din gresii, marne. calcare grezoase și din calcare formate din Numuliți și Alge coraligene. In țară este reprezentat spre marginea externă a crestei Carpaților prin gresia puternic desvoltată, numită G. de Fuzaru, care conține petrol, exploatat la Valea Doftanei. Formațiuni eocene petrolifere în exploatare se întâlnesc încă la Mosoare. Târgul-Ocna din jud. Bacău.

Eolia, în vechime regiune în Asia mică, între Troada și Ionia, cu orașele principale Cyme, Larissa. Locuitorii se numiau Eolieni.

Eolii, trib hellenic, alungat de Dorieni din Peloponez și stabilit în Eolia (Asia Mică). Dialectul eolic făcea parte din grupa dialectală centrală a Greciei antice și cuprindea pe lângă eolic (cu lesbicul, tesalicul și beoticul) și dialectele arcadic și cipric (din Arcadia și Cipru).

Eolina (Harpa lui Eol), instr. muzical, ale cărui coarde le mișcă vântul.

Eolopil, aparat ce servește la demonstrarea presiunii gazelor în curgere. Incă Heron a construit un E., în care forța de reacțiune a gazului în curgere pune aparatul în rotație.

Eolus, în mitologia romană fiul lui Jupiter și a nimfei Menalippa, zeul vânturilor care deslănțuia furtunile, trăește în niște insule vulcanice (Insulele Eoliene). Aici a primit pe Ulixe, căruia i-a dat, închise într'un burduf, toate vânturile nefavorabile navigării sale.

Eos, în mitologia greacă zeița Aurora (a Romanilor), fica lui Hiperion, sora lui Helios (soarele) și a Selenei (luna); zeitate a luminii, care iese din ocean în fiecare zi în carul său tras de 4 cai înaripați.

Eosina (chim.), sau tetrabromfluoresceina, este un colorant foarte important al mătăsii și al lânii, de coloare roșie. Face parte din clasa fluoresceinelor.

Eötvös Lorand, baron (n. 1848 † 1919), fizician maghiar, profesor de fizică teoretică, mai târziu de fizică experimantală la Universitatea din Budapesta. Are descoperiri importante a proape în toate ramurile fizicei. Intâiele cercetări se referă la tensiunea de suprafață, stabilind relațiile între tensiunea de suprafață și proprietățile moleculare. Mai târziu s'a ocupat în special cu gravitațiunea și cu magnetismul terestru. A determinat densitatea pământului. Pentru a studia variația forței de gravitație a construit balanța de torsiune numită balanța lui Eötvös, un aparat foarte sensibil, care are o întrebuințare generală în sondarea solului.

Eozoon canadense (paleont.), s'au numit concrețiunile fibroase de serpentină descoperite de geologul american Logan (1860) în marmorele de vârsta laurențiană (archaică) din America, fiind considerate la început, în mod eronat de Dawson și Carpenter (în 1865), drept resturile fosilizate a primelor ființe viețuitoare de pe suprafața pământului, asemănătoare foramenifererelor (v. Archaică).

Epacta, numărul zilelor trecute dela începutul fasei de lună nouă până la 1 Ianuarie.

Epagogic (logică), sinonim = inductiv. Inducția E.-că = inducția complectă formală (v. c.).

Epaminondas, celebru general, bărbat de stat, conducător al democrației și orator din Theba (n. 418 † 362 a. Chr.). Învinge pe Spartani la Leuctra (371) și câștigă patriei sale hegemonia asupra întregii Grecii centrale. Moare în lupta contra Spartanilor la Mantineia (362), rănit de o lance. Supremația Thebei apune deodată cu moartea lui.

Eparhie, se numia la Romani o provincie *înafară de Italia*, iar prefectul provinciei Eparh. La noi se numește E. teritorul supus unui episcop (dieceza). I. Biserica ort. rom. e împărțită în următoarele E.-ii: 1. Sf. Arhiepiscopie a Ungro-Vlachiei, cu sediul în București. Mitroplit: S. Sa Patriarhul Miron Cristea (v. c.). *Arhierei*: P. S. Sa Platon Ploeșteanul și Titus Târgovișteanul. — 2. E. Râmnicului, Noului Severin, cu sediul în Râmnicul-Vâlcea. Episcop: P. S. Sa Vartolomeiu. Arhiereu: P. S. Sa Valerian Craioveanul. — 3. E. Buzăului, episcop: P. S. Sa Ghenadie. — 4. E. Argeșului, cu sediul în Curtea de Argeș. Episcop: P. S. Sa Nichita. Arhiereu: P. S. Sa Evghenie Pitești eanul. — 5. E. Constanței. Episcop: P. S. Sa Gerontie. — 6. Arhiepiscopia Moldovei și Sucevei, cu reședința în Iași. Arhiepiscop P. S. Sa Mitropolitul Pimen. Arhiereu: P. S. Sa Grigorie Botoșeneanul. — 7. E. Romanului. Episcop P. S. Sa Lucian. Arhiereu P. S. Sa Ilarion Băcăoanul. — 8. E. Hușilor, episcop P. S. Sa Iacov. — 9. E. Dunării de jos, cu sediul în Galați. Episcop: P. S. Sa Cosma. 10. E. de Alba-Iulia și Sibiu. Arhiepiscop P. S. Sa Mitropolitul Nicolae Bălan. — 11. E. Aradului, Ienopolei și Halmagiului. Episcop: P. S. Sa Grigorie. — 12. E. Caransebeșului. Episcop: P. S. Sa Iosif. Arhiereu: P. S. Sa Filaret Musta. — 13. E. Oradiei, episcop: P. S. Sa Roman. Arhiereu: P. S. Sa Andrei Crișanul. — 14. E. Vadului, Feleacului și Clujului, cu reședința în Cluj. Episcop: P. S. Sa Nicolae. — 15. E. Sf. Mitropolii a Bucovinei, cu sediul în Cernăuți. Arhiepiscop: I. P. S. Sa Nectarie. Arhiereu: P. S. Sa Ipolit Rădăuțeanul. — 16. E. Hotinului, cu sediul în Bălți: Episcop: P. S. Sa Visarion. — 17. E. Sf. Mitropolii a Basarabiei, cu reședința în Chișinău. Arhiepiscop I. P. S. Sa Mitropolitul Gurie. Arhiereu: P. S. Sa Dionisie Tighineanul. — 18. E. Cetății-Albe, cu sediul în Ismail. Episcop: P. S. Sa Iustinian. II. E.-iile bisericii române gr. cat. sunt: 1. Arhidieceza de Alba-Iulia și Făgăraș, cu sediul în Blaj. Arhiepiscop: I. P. S. Sa Vasile Suciu. — 2. E. de Lugoj, episcop: P. S. Sa Alexandru Nicolescu. — 3. E. de Oradea, episcop: P. S. Sa Valeriu Frențiu. — 4. E. de Gherla, episcop P. S. Sa Iuliu Hossu. E.-iile celorlale biserici, v. la fiecare biserică.

Epavă (marină), resturi dintr'un vas naufragiat, aruncate de valurile mării.

Epenteză (fon.), intercalarea unei consonante între două vocale, sau a unei vocale între două consonante sau tendința unor sunete („n" și „r") de a produce în silaba precedentă un diftong cu un nou element „i" (lat. canutus = rom. cărunt; lat. canem = rom. dial. câine).

Ephedrin-Merck (med.), alcaloid din planta Ephedra vulgaris. Ridică presiunea sangvină, e cardiotonic și vasoconstrictor și irită centrul respirației. Mai puțin toxică și mai durabilă decât adrenalina. Se administrează în colaps al circulației, astm ca adiuvant la anestezie locală și în oftalmologie. Prin sinteză s'a alcătuit artificial un substituant al E., numit Ephetonin-Merck. Are aceeași acțiune ca și produsul natural.

Ephesos, vechiu oraș al Ioniei, pe coasta dinspre Marea Egee (Asia mică). Templul zeiței Artemis de aici era considerat printre cele șapte minuni ale lumii (133 m. lungime, 69 m. înălțime, cu 128 coloane ionice); Herostratos i-a dat foc, pentru *ca să-i rămâne numele* celebru. Ruinele E.-ului se văd azi la o mică distanță de satul Ayanuluc, nu departe de Smirna.

Ephialtes, Grec din Malis, trădătorul armatelor grecești în lupta de la Thermopylai (480 a. Chr.). El a arătat Perșilor plaiul ce ducea în spatele armatei conduse de Leonidas, care se afla într'o strâmtoare unde se putea apăra mai bine. *Din cauza trădării lui, Grecia fu învinsă*, iar Leonidas muri glorios împreună cu cei 300 de Spartani.

Epibranchiale, artere — (zool.), artere cari iau sângele arterial din branchii.

Epic (gr.). Scrierile din genul E., cuprind povestirea unor fapte sau întâmplări eroice. Ex. Iliada și Odiseea lui Homer, Eneida lui Vergiliu, Dan Căpitan de plaiu, de Alecsandri, Tiganiada lui Budai-Deleanu. Împărțirea g.-lui epic: a) In versuri: balada, poema epică și epopeea; b) In proză: schița, nuvela, romanul.

Epica, parte a literaturii care cuprinde compozițiuni literare cu subiecte epice. v. Epic, genul —.

Epicentru (geol.) se numește regiunea dela suprafața pământului, situată deasupra regiunii din profunzime numită centru sau hipocentru — în care se resimte mai întâiu un cutremur de pământ, manifestat prin sguduiri verticale și puternice.

Epicharmos, însemnat autor dramatic gr. antic din sec. al V a Chr. Premergător al comediei atice. Contemporan cu Eschyl. Inainte de a compune comedii a studiat filos. pytagoreiciană. S'a inspirat din legendele mitologice, pe care le-a combătut, ca și sistemele de filos. (ale lui Xenophanes, Herakleitos, a Ionienilor) în comedii filosofice. A mai scris comedii de caracter și de moravuri.

Epicherem (logică), un silogism cu premise amplificate (explicate s. motivate).

Epiclesa, rugăciunea ce o rostește preotul la liturgie în timpul când corul cântă imnul: Pe tine te lăudăm.

Epictet (Epictetos) filos. din Hierapolis: Frigia. (n. ca. 50 † 120 d. Chr.), fost sclav; liberat, ajunsese prof. de filos. în Roma, Nikopolis și Epir. Gânditor stoic, înrâurit de Seneca. Intreaga sa filos. are un caracter etic și aproape religios. Invață că trebuie să ne stăpânim rațiunea, voința și fericirea, ajungând prin forțele proprii la cunoașterea adevărului și a lui Dzeu, realizând propășirea morală. Iubirea de oameni este o poruncă dumnezeiască. Fericirea este: liniștea și seninătatea sufletului. Din prelegerile lui E. avem „Diatribele" și „Manualul lui Epictet", tradus și prefațat admirabil de prof. C. Fedeleș (ed. Cultura Națională).

Epicurei (filos.), școlarii și partizanii lui Epikuros. Cei m. importanți: Metrodor din Lampsakos, Kolates, Apollodoros, Zenon din Sidon, Phădrus (dascălul lui Cicero), Philademos, poetul roman Lucretius, ș. a.

Epicureism (filos.). 1. Înțeles larg, pe nedrept: plăcerea simțurilor. 2. In sens restrâns — și adevărat —: filos. lui Epikuros și a Epicureilor, cunoscută prin sensualism, atomism, eudemonism, și teoria etică a ataraxiei (v. c.).

Epidemice, boale, v. Contagiu și Microbi.

Epidemie (med.), popul. molimă. Apariția bruscă în același timp a o mulțime de cazuri ale unei *boli molipsitoare*.

Epiderma. 1. (zool.). stratul de celule ce acoperă corpul animalelor și care face parte ca un strat separat din piele. 2. (bot.). Strat celular ce acoperă organele externe ale plantelor.

Epidot, (min.), silicat aluminos de calciu, fier, hidratat numit și Pistazit, verde, întunecat, policroic. In țară: Ditrău, Rodna, Musca, Surduc.

Epifaniu, părinte al bisericii (n. 315 † 403), mitropolit în insula Cipru, care a luptat contra învățăturilor lui Origenes (v. c.). A scris cărțile „Ancoratus" și „Poragion". Comemorarea lui se face la 12 Maiu.

Epifenomen (filos.). Fenomen însoțitor s. accesoriu, a cărui prezență ori lipsă nu alterează producerea fenomenului esențial, de ex. duruitul trenului (pentru mergerea lui). „Conștiința e", conștiința considerată cu un fenomen accesoriu, adaus, sistemului nervos.

Epifenomenalismul (psihol.), teoria care susține că conștiința este un epifenomen.

Epilite (bot.), plante parazite care trăiesc la suprafața altor plante.

Epigenetice (geol.), se numesc văile săpate de cursul apelor în massive de roce dure, acoperite, înainte de adâncirea lor, de roce moi prin care, aceste ape și-au fost croit deja patul lor inițial.

Epigeneza (biol.), doctrină biologică introdusă în embriologie de Wolf; toate organele se desvoltă din proliferațiunile ce se ivesc pe elementele anatomice, determinate și ele la rândul lor de condițiunile mediului ambiant; deci organele se creiază succesiv, nefiind nimic preexistent în elementele sexuale (ovul și spermatozoid). W. a studiat formarea vaselor din regiunea vasculară a blastodermului și a *tubului digestiv*, evidențiând că toate regiunile embrionului sunt datorite modificărilor anumitor regiuni ale discului germinativ și a foițelor blastodermice.

Epigonation, ornat episcopal, având formă pătrată, care atârnă de cingătoare în partea dreaptă, ca o spadă.

Epigonii, nume dat în antichitate celor șapte comandanți care au asediat Theba ca să răzbune moartea părinților lor căzuți în războiul precedent. Subiectul a fost tratat de Aischylos în drama „Șapte contra Thebei". *Azi figurat și ironic*: urmașii unor părinți iluștri; urmașii mediocri, imitatorii stângaci ai poeților, artiștilor și politicianilor celebri.

Epigrafia, ramură ajutătoare a istoriei, studiază „inscripțiile" (v. c.) făcute pe material durabil: piatră, bronz, lemn, plumb, pe vase sau pe obiecte de metal prețios. E în legătură cu istoria clasică, filologia, antichitățile clasice, etc.

Epigrama (lit.). 1. La origine E. era o inscripție pe monumentele funerare, caracteristică prin scurtimea și ascuțimea de spirit a versurilor. 2. Poezie lirică scurtă, de obiceiu formată din 4 versuri, cu conținut spiritual, rezultând din cloc'nirea contrastantă a două idei. Ex.

Te-ai înălțat atât do sus, Iubitul meu amic, Încât să nu te miri că-mi pari, De jos atât do mic (A. C. Cuza). — Prin epigramă se persiflează anumite cusururi sau moravuri. Au scris E. în lit. universală scriitorii gr. din școala alexandrinică, la Romani: Catullus și Martial — când E. își ia înțelesul de astăzi, — la Francezi: Marat, Boileau, Racine, Voltaire; la Germani Lessing, Schiller, etc.; la Români: A. C. Cuza, cel mai bun epigramist, R. Rosetti, Cincinat Pavelescu, etc.

Epikuros, filos. gr .antic (n. 341 † 270 a. Chr.). A întemeiat la Athena într'o grădină o școală. Partizan al sensualismului, al realismului critic, precum și al atomismului materialist. In etică era eudemonist și hedonist. Scopul vieții, credea E., este liniștea perfectă, lipsa ori căror dureri = „ataraxia" (v. c.). Combătea căsătoria și politica pentrucă produc griji mari. E. împărtășia atomismul. Percepția sensorială e unicul izvor al cunoașterii și criteriu al adevărului.

Epilațiune (med.), procedeu cosmetic prin care se nimicesc perii acolo unde ei sânt de prisos (musteți la femei, etc.).

Epilepsie (med.), popular: fulgerătură, stropseală; boală a sistemului nervos central. Semne: bolnavul își pierde din timp în timp conștiința, cade cu un țipăt și are convulsiuni. Inainte de-a pierde conștiința, el de obiceiu presimte atacul; după atac nu-și aduce aminte de cele întâmplate. E. poate da și fenomene de imbecilitate.

Epilog, 1. concluzia unei lucrări literare și în special a unei poeme (v. prolog); 2. figurat = orice sfârșit de acțiune.

Epir, regiune muntoasă din vechea Grecie. Aci era celebrul oracol al Dodonei. E.-ul a fost mult timp stat independent guvernat de Pyrrhus și urmașii săi. Astăzi e împărțită între Grecia și Albania. E.-ul de azi produce măsline, are pășuni bune pentru oile sale și păduri întinse în Munții Pindului.

Epira (zool.), gen al Araneidelor.

Epirogenetice (geol.) se numesc mișcările lente sau seculare ale scoarței pământului, de ridicare (Peninsula scandinavică) sau de scufundare (Olanda), însoțite de regresiuni (retrageri) sau de transgresiuni (inundări) marine. Aceste mișcări de scufundare și de ridicare a scoarței solide, dealungul liniilor de fracturi mari, se datoresc contracțiunii globului terestru prin pierderea din căldura sa centrală.

Episcop (gr.), superior bisericesc, care, învestit cu deplină putere preoțească, guvernează eparhia ce îi este încredințată. In eparhia sa E.-ul supraveghiază clerul și poporul, având dreptul să răsplătească și să pedepsească. El hirotonește pe preoți, sfințește mirul, bisericile, antimisele, etc. E.-ii sunt considerați ca urmașii direcți ai apostolilor. Azi, în România, E.-ii se aleg de către Sf. Sinod. In biserica rom. cat. pe E.-i îi numește Papa, în înțelegere cu autoritatea supremă a statului. In biserica ort. E.-ii sunt și călugări, iar în cea rom. cat. preoți necăsătoriți. La protestanți, E.-ii se mai numesc și superintendenți.

Episcopescu-Manega Ștefan, numit și Piscupescu, medic român (n. 1777 † ca. 1842). Face parte din grupul primilor doctori în medicină români. După ce a fost farmacist a studiat medicina. Ca medic de spital și medic al orașului București a lucrat mult pentru îmbunătățirea stării sanitare a capitalei. A publicat o seamă de lucrări de medicină populară foarte bune (Oglinda Sănătății 1829, Apele metalice ale României 1837, etc.), care sunt însemnate pentru terminologia medicală românească formată de el.

Episcopia-Bihor (3732 loc.), com. rur. jud. Bihor, pl. Selcuș, judec. Oradea. Of. P. local. G. locală.

Episilogism (logică). v. Polisilogismul.

Episod, episoduri (lit.). 1. Cuvânt gr. = o acțiune secundară ce are legătură cu acțiunea principală. E.-ele se încep odată cu schimbarea momentelor acțiunii (epice sau dramatice). 2. Prin extensiune de înțeles: orice întâmplare secundară dintr'un fapt important: E.-ul cel mai interesant din războiul pentru întregire purtat de România, a fost lupta dela Mărășești. 3. Motiv muzical introdus într'o „fugă" pentru a-i varia cuprinsul sau pentru a trece la o parte mai principală a piesei muzicale.

Epistaxă (med.), curgere de sânge din nas.

Epistemologie, teoria științii, filosofia științelor considerate ca o ramură din teoria cunoștinții, care studiază critic principiile, ipotezele și rezultatele științelor particulare și valoarea lor logică de cunoaștere.

Epistolă, scrisoare, comunicare în scris cu o altă persoană. In literatură se întrebuințează adeseori forma epistolară. E-le literare ale lui Horațiu conțin spirit satiric, ale lui Ovidiu sunt elegiace, iar ale Apostolilor, didactice

„Epistolele" lui Gr. Alexandrescu, (lit. rom.), un ciclu de poezii satirice. E către Văcărescu, E. către I. Voinescu II, E. d-lui Polcovnic I. Câmpineanul, E. către Donici. In ele poetul exprimă cu multă finețe de gândire și preciziune, cu umor și ironie, ideile sale despre genurile lit., despre viața dela țară, ignoranța oamenilor, despre poezie și efectul fabulelor sale, despre limba literară a timpului și rostul scriitorilor, etc. In câteva dintr'însele se vede influența franceză și mai ales a lui Boileau. Au și însemnătate biografică pentru Gr. Al.

„Epistolia Maicii Domnului", o carte populară foarte răspândită, căreia i-se atribuie puteri miraculoase. De aceea e cumpărată și păstrată și de neștiutorii de carte și ținută sub căpătâiul copiilor, sau al bolnavilor, ca să-i păzească și să-i mântuie de boale. E. M. D. cuprinde de cele mai multeori trei părți: „Călătoria M. D. al Iad", „Visul M. D." și „Epistolia lui Hristos" sau „Legenda Duminecii". „Călătoria" e importantă pentrucă se află într'un manuscris din sec. al XVI.

Epitaf, 1. inscripție pe piatra funerară a unui mormânt; 2. văl de stofă scumpă (aer) care se poartă la înmormântarea Domnului nostru Isus Christos.

Epitalam (gr.), poemă compusă cu prilejul unei căsătorii, sau care cântă căsătoria. Ex. „Cântare a cântărilor" (v. c.) și „E. lui Thetis și Peleu" a lui Catullus, ș. a.

Epiteliu (anat.) țesut format din celule, fără sau cu foarte puțină substanță intercelulară. El formează stratul superior al pielii, mucoaselor și al glandelor. După înălțimea celulelor distingem: E. pavimentos, E. cubic și E. cilindric. Dacă E. are cili vibratili se numește E. vibratil, dacă celulele sunt așezate în mai multe strate, avem E. stratificat.

Epitet (gr.: podoabă, ornament); 1. Cuvânt adăugat unui substantiv drept calificativ al acestuia; 2. E. ornante: adjective calificative ce înfrumusețează (v. Figurile poetice).

Epitropia, corporațiunea instituită pentru administrarea averii bisericești dintr'o parohie, eparhie, mitropolie, etc. Membrii E.-ei sunt preoți și laici, aleși din partea credincioșilor.

Epizootie (med. vet.), boalele infecțioase la animale care izbucnește brusc și se răspândește repede. Corespunde epidemiei din med. umană.

„Epoca", ziar conservator, fondat de Nicu Filipescu la 1895, apare la București.

Epocă (grec. = dată, vreme), în geologia stratigrafică sau istorică este o diviziune de timp (ex. dogger, lias, malm, etc.) în cursul căreia s'a depus în spațiu o serie de sedimente. Mai multe E. se grupează într'un period (ex. jurasic, carbonifer, etc.), o diviziune de timp mai mare în care s'a depus un sistem de sedimente, format din mai multe serii, iar mai multe P. se grupează într'o eră (mezozoică, paleozoică, etc.), un interval de timp și mai mare delimitat prin dispariția unor forme de viață și prin apariția unor forme noui, în cursul căreia s'a depus în spațiu o grupă de sedimente.

Epopee, narațiune în versuri (corespun zând în proză cu romanul) cu o acțiune complicată.

Epos (gr.), Poezie epică.

Eppur (sau e pur) **si muove** (ital. „totuși se mișcă") cuvinte atribuite învățatului Galilei, după ce a ieșit dela Tribunalul de inchiziție. El adică a susținut, *după Copernicus, că pământul se învârte*, venind astfel în contrazicere cu ceeace spune Sf. Scriptură. Acuzat, în fața Tribunalului a fost forțat să retracteze cele susținute, a spus totuși cuvintele de mai sus.

Eprubetă (chim.), vas de sticlă rezistent la căldură și reactivi, de 15—20 cm. lungime și 1,5—3 cm. diametru, întrebuințat în mod curent pentru efectuarea reacțiilor chimice.

Epsom, oraș în Anglia (comit. Surrey), renumit prin apele sale minerale (cu sulfat de magneziu) și pentru cursele sale de cai instituite în 1730 (8500 loc.).

Epsomita (min.), sulfat de magneziu hidratat, numit încă sare amară, alb, solubil în apă, cu gust amar. In natură formează efloreșcențe (v. c.), în rocele sedimentare din Câmpia Ardealului. Se întâlnește și disolvat în unele ape minerale (apa de Breaza, Buda). Se întrebuințează în medicină ca purgativ.

Epureanu Manolache (n. 1824 † 1880), om politic rom. Studii de drept în Heidelberg; ia parte activă la mișcarea națională din Mold. în 1848, 1857; prim-*ministru* în 1860; președintul Camerii constituante din 1866, când principele depune jurământul în 10 Maiu; 1872—3 ministru de justiție în cabinetul L. Catargi; 1876 prim-ministru; orator parlamentar de seamă.

Equide (zool.), fam. Perisodactilelor; au desvoltat numai degetul al treilea, care este îmbrăcat cu o copită. Au 6—7 măsele prismatice, cu cute de smalț pe planul masticator; incisivii au un plan masticător neted; caninul mic. Există numai un gen: Equus (calul).

Equisetacee (bot.), (Coada calului) fac parte din ramura articulatelor. Plantă anuală cu tulpina silicioasă șănțuită, ierboasă și goală la mijloc; frunze mici solzoase. La partea terminală poartă sporangele. Sporii se împrăștie la distanță. Există un singur gen cu mai multe specii (cam 20).

Equus (zool.), gen al equidelor (v. c.). So împarte în două subgenuri. a) E. cu E. caballus (calul), b) Asinus cu E. asinus (măgarul). — De genul E. se mai ţin zebrele, măgarii sălbatici, etc. Bastardul între cal şi măgar se numeşte catâr.

Eră, punctul de plecare dela care încep a se număra anii; epocă remarcabilă prin evenimente importante (o E. form. Revoluţia franc.). Era: Constantinopoliteană (bizantină) 5509 formarea lumii, adăogându-se anii dela Chr. (se află în toate cărţile noastre vechi, anii dela Christos se găsesc scăzând 5508). evreiască, dela ieşirea din Egipt 1483 s. 1648 a. Chr.; **creştină**, dela naşterea lui Christos (754 dela fond. Romei); a olimpiadelor la Greci 776 a. Chr.; fondarea Romei 753 a. Chr.; Nabonasar la Babiloniei 747 a. Chr.. **Hegira** a Mohamedanilor 622 d. Chr.; Republ. franc. 22 Sept. 1792.

Eră (geol.), diviziune mare de timp (de milioane de ani) din geologia istorică sau stratigrafică, corespunzând intervalului dintre dispariţia unor forme de viaţă şi apariţia altor noui, cu însemnate variaţiuni în extinderea apelor marine.

Eraldică, arta eraldică, cunoaşterea tuturor regulelor blazonului armoariilor, stemelor de nobleţă. In Occident E. a fost o ştiinţă indispensabilă istoricilor, căci ea avea o mare însemnătate în educaţia ce se făcea nobililor, artiştilor, pictorilor, etc., care aveau să aplice pe orice obiect semnele distinctive ale unei familii.

Erard Sebastian, renumit constructor de piane franc. (n. 1752 † 1831). La 1777 construieşte primul său pian, în acelaşi timp primul construit în Franţa. Impreună cu fratele său Jean Baptiste, înfiinţează o fabrică proprie; la 1786 o filială în Londra. La 1811 construieşte harpa cu pedale duble, o invenţie senzaţională în această materie. La 1823 inventează mecanica de repetiţie la piane, revoluţionând întreaga tehnică a pianului.

Erasistratos, medic grec alexandrin (n. 310 † 250 a. Chr.), cel mai mare anatom al antichităţii. Se crede că el a făcut mai întâiu disecţii anatomice pe om. A descris nervul acustic, optic şi alţi nervi craniani, clapele inimei, vena cavă şi artera pulmonară, canalele biliare în ficat şi vasele chilifere.

Erasmus Desiderius Rotterdamus, scriitor erudit umanist din sec. al XVI (n. 1467 † 1536). In numeroasele sale scrieri pedagogice şi umaniste combătea direcţia scolastică şi stăruia pentru introducerea elementelor culturii clasice în ştiinţă. E apreciat şi azi atât din cauza vastei sale erudiţiuni, cât şi pentru conţinutul şi clasicitatea stilului scrierilor sale. E renumit mai ales Noul Testament al lui E., tradus în limba latină clasică.

Eratice, terenuri —, soluri transportate din alte locuri. Originea e glaciară, resturi ale morenelor gheţarilor pleistoceni ce acoperiau calotele polare ale pământului. T. E. se întind prin Irlanda, Marea Britanie, Danemarca, Germania de N., Rusia, Siberia, Canada. Iar în emisfera S.-ică prin New—Zeeland şi Argentina de S. Sunt formate din nisipuri şi pietre, unele colţuşoare, altele rotunzite, construind valuri aproape paralele îndreptate dela V. la E.

Erato, la Greci, muza poeziei lirice şi în special a celei erotice. Era reprezentată ţinând în mână o liră sau o chitară.

Eratosthene (n. 275 † 149 a. Chr.), filos. grec din şcoala dela Alexandria. S'a ocupat în special cu astronomia şi geografia. El a măsurat mai întâiu lungimea unui grad terestru între Syene şi Alexandria, din care a calculat meridianul pământesc, aflând o valoare de 250,000 stadion. Această mărime nu se deosebeşte prea mult de cea adevărată.

Erbiceanu Constantin (n. 1835 † 1913), profesor şi istoric rom. Studii teologice în Atena; profesor la seminarul Veniamin din Iaşi. 1892 profesor de drept bisericesc la facultatea de teologie din Bucureşti; membru al al Academiei Rom., unde îşi ţine discursul de recepţie în 1900 despre Naum Râmniceanu. E. a fost unul dintre întemeietorii studiilor neogrece în Rom., foarte activ, a publicat o mulţime de documente greceşti cu lămuriri în Revista teologică din Iaşi şi Biserica ortodoxă română din Bucureşti; apoi lucrări mai mari: Istoricul seminarului Veniamin (1885); Viaţa şi activitatea Mitr. Veniamin Costache, episc. Neofit şi Filaret Scriban (3 vol. 1888—1892); Istoria Mitropoliei Moldovei (1888); Cronicarii greci cari au scris despre România (1890); câteva mai mărunte. Procanonul lui Petru Maior (1894); Biografia marilor dragomani greci (1898); Priviri istorico-literare asupra epocei fanariote (1901); Bărbaţi culţi greci şi români şi profesorii dela Academiile de Iaşi şi Bucureşti (1905 şi Viaţa mea, ed. de Econ. Ilie Teodorescu (Bucureşti, 1913).

Erbiceni (3191 loc., com. rur. jud. Iaşi, pl. Bahlui. Formată din satele: Bârleşti, Ebriceni. Spinoasa, Spiniceana şi Totoeşti. Primăria în Erbiceni. Of. P. local. G. Spinoasa.

Erbiu (chim.) [Er = 166,7]. Element chimic din grupa „pământuri rare" descoperit de Mosander (1843). Sărurile acestui element sunt colorate în roz. Lumina emisă de oxidul de erbiu ($Os Er_2$) încandescent are un spectru discontinuu.

Ercilla y Zuñiga, don Alonzo de —, poet spaniol (n. 1533 † 1596). A povestit în poema scrisă în versuri: „Araucana", luptele, la care a fost martor, din America de sud când s'au răsculat Indienii Araucani împotriva cuceritorilor spanioli. Poemul e o capodoperă a genului în lit. spaniolă. Cuprinde 37 de cânturi scrise în octave.

Erdec-Burnu (3427 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Ialpug. P. U. Ismail. G. Valul lui Traian la 40 km.

Erdély Vasile Baron, episcop român gr. cat. la Oradea (n. 1794 † 1862). Ca episcop a luptat mult pentru reînfiinţarea mitropoliei române gr. cat. de Alba Iulia şi Făgăraş. El a mijlocit înfiinţarea catedrei de limba şi lit. rom. la universitatea din Budapesta şi la liceul rom. cat. din Oradea. Intreagă averea şi-a lăsat-o eparhiei sale şi şcoalelor româneşti din Beiuş.

Erdélyi János, scriitor magh. (n. 1814 † 1868). Făcea parte din societ. lit. „Kisfaludy", căreia i-a fost secretar Fost prof. de filos. E. a înţeles importanţa poezii pop. magh. şi a produs în societatea „Kisfaludy" o puternică mişcare folkloristă pentru culegerea sistematică a ei.

„Erdélyi Helikon"., societatea scriitorilor maghiari ardeleni, sub conducerea actualului preşedinte Baronul Ioan Kemény. Editează operele membrilor ei şi revista literară „Helikon" şi organizează şezători literare în diferite oraşe ale Ardealului.

„Erdélyi Hirlap", ziar cotidian magh. în Arad, înfiinţat în 1917 cu titlul „Aradi Hirlap", reprezentând o direcţie democratică mai avansată. Primredactor: Tibor Zima, redactor responsabil Bela Major şi colaborator principal Nicolae Krenner.

Erdélyi Irodalmi Társaság, adică societatea literară ardeleană magh., cu sediul în Cluj, înfiinţată în 1888, cu scopul de a sprijini şi apăra direcţia naţională în literatura beletristică. Primul preşedinte Contele Geza Kuun, apoi dela 1912, Dozsa Endre. A publicat în 1928 cu ajutorul de 30 mii lei dela Ministerul de culte român, o Antologie a liricei maghiare, redacţionate de Arpád Bittay, Gheorghe Kristóf şi Imre Kádár.

Erdélyi Kárpát Egyesület (E. K. E.). Societatea Carpatină Transilvăneană, fondată la 1891. Societate turistică magh. bine organizată, cu sediul în Cluj. Are la activul ei semnalizarea unei serii de drumuri turistice şi înfiinţarea de case de adăpost în multe regiuni ale Carpaţilor.

Erdmann, 1. Benno, filos. germ. (n. 1851 † 1925). Adversar al psihologismului, partizan al empirismului critic şi al fenomenalismului monist. A scris o foarte importantă „Logik, I Logische Elementarlehre" (ed. III. 1925) şi „Die Axiome der Geometrie". — 2. Johann Eduard, filos. germ. (n. 1805 † 1892), înrâurit de Hegel. A scris un apreciat tratat de istoria filos., lucrări de logică, psihol. şi metafizică.

Erebos, în mit. greacă, zeul întunericului, fiul Chaosului (v. c.), frate cu Nyx (= noaptea). E. este regiunea cea mai adâncă din Infern, în care locueşte Hades (la Romani: Pluto), zeul Infern.

Erechthelon, templu vechiu, în stil Ironic cu renumitele Cariatide, în Akropolis din Athena, zidit de Philokles (412—407 a. Chr.). Aici se afla statuia Pallas Athenei, mormântul lui Kekrops, eroul întemeietor al cetăţii şi un izvor cu apă sărată, care a ţâşnit din pământ în urma loviturii tridentului lui Poseidon. In evul mediu a fost o biserică creştină, iar din sec. al XVI haremul unui paşă, din care pricină s'a păstrat relativ bine.

Ereditate (biol.), moştenirea unor caractere dela părinţi sau dela strămoşii mai apropiaţi. E. sau condiţiunea organică după care ascendenţii transmit unele particularităţi morfologice şi fiziologice a fiinţii lor, descendenţilor, poate fi de mai multe feluri: E. continuă: generaţiile care se succed, seamănă foarte mult între ele. E. alternantă: generaţiile care se succed nu sunt toate la fel, ci numai acelea care sunt despărţite de una sau mai multe generaţii, se aseamănă. E. mixtă, când fiinţele moştenesc ceva dela mamă şi ceva dela tată. E. abreviată: animalul în timpul desvoltării sale trece prin faze prin care au trecut şi strămoşii săi. E. sexuală, fiinţele cu sexuri deosebite moştenesc caracterele respective genului lor, masculii moştenesc caracterele tatălui de ex.: la om, barba, musteţile, vocea groasă, etc., iar femelele moştenesc caracterele mamei de ex.: vocea subţire, mamelele, etc. E. adaptată, când organismele transmit pe lângă caracterele moştenite dela părinţii lor şi caracterele pe care le-au câştigat în timpul vieţii lor, de ex. o boală survenită în timpul vieţii la părinţi, care se poate transmite la copii în acelaşi loc, unde a fost localizată la unul din părinţi. E. homocromă, când schimbările produse în organism în timpul vieţii se moştenesc

la copii, apărând în aceași epocă a vieții în care au apărut și la părinți.

Eremitage (cit. cremitaj, franc.), locuință de eremit, peșteră. E.=colecția de opere de artă a curții imperiale rusești.

Ère Nouvelle, L', ziar parizian al partidului social radical francez cu Caillaux și Herriot în frunte și organ al Ligii Drepturilor Omului. Prim-redactor: Albert Dubarry.

Eretic, acela care nu recunoaște una ori mai multe învățături de credință (dogme) ale bisericii, ori profesează învățături contrare credinței adevărate. Un astfel de om se exclude ei însuși din rândurile creștinilor drept-credincioși. Biserica îi deneagă înmormântarea bisericească, nu-l admite ca naș la botez și cununie și nu-i împărtășește Sf. taine.

Erfurt. 1. Oraș în Prusia (Saxonia) pe Gera; 98700 loc. Aici a avut loc întrevederea între Napoleon I și țarul Rusiei, la care au asistat mulți suverani germani și care a fost urmată de un tratat folositor Franței. E. a fost și este un mare oraș de tranzit în inima Europei Centrale. Fabrici de mașini, arme, tăbăcării, pânzeturi, etc. Grădinării sistematice și mari. — 2. District (prezidențiu) al Saxei prusiene, are 3351 kmp. cu apr. 480000 loc. și capit. E.

Erg, în fizică este unitatea lucrului mecanic și a energiei. E. este lucrul mecanic prestat de unitatea de forță (Dyna) când punctul de aplicare al forței se deplasează cu o unitate de lungime.

Erg, dune de nisip, îngrămădite și la care nu se pot cunoaște direcțiile vânturilor. Sunt foarte periculoase în deșerturi. Cel mai mare E. este în Algeria Saharianâ.

Ergograf (psihol. experim.), un aparat cu care măsurăm transformarea muncii mușchiulare în muncă mecanică. Construit de Mosso, modificat de Binet și N. Vaschide, apoi de Lehmann ș. a., E. (= „măsurător de forță") a fost utilizat la studiul oboselii și al modalității muncii în psihol. aplicată.

Ergotină (med.), extras al secării comute (muma secării). Are efect vasoconstrictor și promovează contracția mușchilor netezi, mai ales ai uterului. Se folosește în obstetrică.

Ergotism (med.), boală cauzată de alimentație cu cereale mălurоase (v. Claviceps). În evul mediu apărea uneori în formă epidemică (Feu de St. Antoine). Caracterizată prin spasmuri ale arterelor periferice și necroze consecutive ale picioarelor și mâinilor.

Erie, oraș din U. S. A. (Pennsylvania) pe malul S.-ic al lac E. Port însemnat. Industrie desvoltată grație bogatelor zăcăminte de cărbuni și petrol.

Erie, lac din America de N., între Canada și U. S. A. Lățimea medie 64 km. maximă 92 km., iar lung. 385 km. Supraf. 25.000 kmp. Altit. 174 m. deci cu 70 m. mai sus de cât lac. Ontario. Adâncime max. 62 m. spre E., 25 m. în mijloc și 12 m. la V. Îngheață din Dec. până'n Aprilie. Primește prin Detroit, apele lacurilor: Huron, Michigan și Superior. Se varsă în Ontario prin cunoscuta Niagara. Pe malurile sale sunt orașele: Cleveland, Buffalo, Toledo. Printr'un canal artificial (canalul E.) apele sale sunt conduse și spre fluviul Hudson.

Erigena, v. Scotus.

Erinaceus (zool.), Ariciul, gen al insectivorelor; pe partea sa dorsală pielea este acoperită cu spini; musculatura pielii puternic desvoltată, E. europeus (ariciul) frecvent în Europa și Asia de N., mănâncă insecte și șoareci, este mai mult nocturn; când este atacat se încolăcește pe partea ventrală, rămânând ca un ghem spinos.

Erinyes (Erinicle), în mit. greacă ființele care persecută pe făcătorii de rele și care-i urmăresc chiar până în Tartaros, pentru ca să-și ispășească crimele făcute. Sunt reprezentate având părul împletit cu șerpi, ținând într'o mână o făclie aprinsă și'n cealaltă un pumnal. La Romani s'au numit Furiae (v. Eumenidele).

Eris, în mit. greacă, fica nopții și sora lui Ares (Marte), zeița certei. După ce a fost exilată din cer de Zeus, înfuriată că n'a fost invitată la nunta lui Peleus cu Thetis, ea a aruncat în sala ospățului un măr de aur, pe care era scris „Celei mai frumoase". Acest măr a pricinuit o ceartă între zeițele Hera, Pallas Athene și Aphrodita și a dat naștere războiului troian (Discordia), (v. Paris).

Erisipel (med.), popul. brâncă, orbalț. Boală acută, infecțioasă a pielii, cauzată de streptococi (v. microbi), intrați printr'o leziune a pielii. Semne: friguri, febră, coloratie intens roșie, delimitată, a locului infectat. Primejdios la față și cap, deoarece poate da complicații, mai ales meningită. În ultimul timp se tratează cu injecții de ser. Există și la porci o boală numită E. porcin, care se tratează deasemenea cu seruri.

Eristica (filos.), arta discuțiilor logice subtile. Școala din Megara a fost numită „Școala eristică".

Eritem (med.), se numesc diferite forme de pete roșii ale pielii, care au cauze diferite.

Eritrea. 1. Marea E., nume dat de cei vechi întâi Mării Indiilor, pe urmă mării Roșii și golfului Persic; 2. E. astăzi numele posesiunilor Italiei pe coasta Africei în Marea Roșie. Supraf. 119.700 kmp. cu 388.000 loc. E. este poarta, prin care se face comerțul Etiopiei.

Eritrita (min.), arseniat de cobalt, hidratat, sticlos-translucid, verde suriu, roșu-oranj. Se întâlnește în asociația minereurilor de cobalt. Se întrebuințează pentru extragerea cobaltului.

Eritrita (chim.) este un alcool [$C_4H_6(OH)_4$] conținut de multe alge și licheni din care se extrage sub forma unei substanțe solide, transparente, cristaline, cu gust dulce și incolore. Punctul de topire 120°. Este o substanță solubilă în apă, insolubilă în eter și alcool.

Eritrociții (zool.), globule roșii ale sângelui, cu nucleu, care mijlocesc schimbul de gaze (la vertebrate dela păsări în jos).

Eritropsina (chim.), substanța roșie din retina ochiului, are proprietăți fotochimice (se albește sub acțiunea luminii, afară de aceea a luminii galbene), cărora se datorește însuși fenomenul vederii.

Erivan, oraș din Transcaucasia, capit. rebuplicei sovietice a Armeniei. 62.000 loc. majoritate Armeni. Industrii: țesături, covoare, mătăsării, etc. Oraș comercial.

Erkel Ferencz, compozitor magh. (n. 1810 † 1893). Fost dirijor al teatrului Național din Budapesta și inițiatorul concertelor filarmonice. Din lucrări remarcăm operele: „Bátori Miksa", „Hunyadi László", Bánk Bán", „István király". E. a scris melodia imnului național maghiar.

Erkeri sau Argirocastru (Argyro-Castro), oraș din Albania, capitala unui district. Situat pe Drin, afluent al Voiusei. Ca. 10000 loc.

Ermacov, insulă în jud. Ismail, formată de brațul Chilia și gârlele sale. E acoperită cu multă stufărie. Are o lungime de 7 km.

Ermeneutica. 1. Știința care ne învață regulele ce trebuiesc urmate în interpretarea Sf. Scripturi. Interpretarea se face prin Exegeză (v. c.); 2. Înțelesul dela 1. aplicat la interpretarea oricărui fel de document.

Ermoclia (3895 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Căușani. Formată din satele: Ermoclia și Popeasca. Primăria în Ermoclia. P. U. ș. G. Căușani la 15 km.

Ernest August, duce de Cumberland, apoi rege al Hanovrei, fiul lui George III al Angliei. S'a luptat cu vitejie împotriva Francezilor în Revol. și pe timpul imperiului.

Eroare, 1 greșeală, neadevăr, afirmare falsă. Opus = adevăr.

„Eroici furori" o culegere de sonete filos. celebre, scrise de Giordano Bruno (v. c.), în care acesta cânta cu un mare avânt poetic, iubirea inspirată a divinității, dorul către idealul frumosului.

Erori de observație, în fizică sunt erorile de care sunt afectate măsurările mărimilor fizice. Într'adevăr decâteori măsurăm o mărime, ca rezultat obținem o altă valoare, deci măsurile nu ne dau valoarea adevărată a mărimii. E. de observație sunt datorite fie imperfecțiunii simțurilor noastre, fie instrumentelor de măsură. O valoare apropiată a mărimii măsurate o aflăm luând media aritmetică a valorilor aflate prin măsurare. Același procedeu se folosește și în psihol. experimentală față de E.

Eros (la Romani: Amor, Cudipon), în mitologia greacă fiul lui Zeus cu Aphrodita, zeul amorului, reprezentat printr'un copil, cu aripi, în mână cu un arc, gata a săgeta pe zei și pe oameni (uneori arcul e pe umăr, iar tolba cu săgețile la spate). Cu înțeles simbolic a fost întrebuințat mai întâiu de Platon în sens de „amor platonic", ideal, sublim, lipsit de sensualitate.

Erotematice (filos.), v. Opusul = Acroamatice.

Erou (Heros), 1. în mitologia greacă semi-zeu, fiul unui zeu, cu o muritoare (Hercules); 2. în sens mai larg nume dat de Greci oamenilor pe care-i divinizau, sau persoanelor care se distingeau prin fapte extraordinare; 3. eroul unei lupte; 4. „eroul" dintr'o operă literară = personaj principal.

Eroziune (geol.), se numește fenomenul de roadere cu tendința de nivelare al apelor de șiroire și curgătoare, dela suprafața pământului, cu formarea de albii, văi, chei, defileuri, cascade, etc.

Ertel, A. J., romancier rus (n. 1850 † 1908). În Memoriile unui om al stepei, imită pe Turgeniev. Gardienii, servitorii, partizanii și dușmani lor, e un roman sătesc, care crează câteva tipuri neîntrecute cu frumoase părți descriptive și morale.

Eructație (med.), darea afară prin gură, a gazelor din stomac (răgâială).

Erupție (med.), apariția pe piele a petelor, bășicuțelor, scvamelor, bubelor, care indică un proces morbid. O serie de boale generale, infecțioase (scarlatina, pojarul, rugeola, vărsatul, varicela) încep cu erupții, deaceea se numesc boale eruptive.

Ervin, pseudonimul poetic al lui Ovid. Densusianu. A scris poezii simboliste caracterizate prin intelectualism abstract: „Limanuri albe", „Heroica", „Sub stânca vremii", „Salba clipelor", „Roze peste lespezi".

Erzberger Mathias (n. 1875 † 1921), învățător, ziarist, deputat german, pacifist declarat în decursul războiului. În 1918 a condus tratativele de armistițiu. Ministru de finanțe, împușcat în 1921, de 2 foști ofițeri naționaliști. Memoriile sale: Der Völkerbund, Erlebnisse im Weltkriege.

Erzerum, oraș din Armenia Turcească, așezat pe un podiș vulcanic. În timpul marelui război, după cucerirea Armeniei, a fost ocupată de Ruși. În 1915 Turcii au masacrat mulți Armeni. 50.000 loc. Fabrici de arme.

Erzgebirge sau Munții Metalici, v. Krușne Hory.

Eșafod (franc. échafaud), construcție în formă de estradă (podeală), întrebuințată de dulgheri și pictori; tribună provizorie unde stau spectatorii. — Platformă pe care se executau cei condamnați la moarte (v. Ghilotină).

Eșalonare (milit.). 1. este dispunerea trupelor în adâncime și în lărgime, la intervale și distanțe variabile; 2. Corecția ce se adaogă sau se scade la derivă în calcularea elementelor de tragere a unei baterii de artilerie pentru a avea planurile traectoriilor (v. c.), într'un fascicol (v. c.), paralel, convergent sau divergent. Se va distinge: E. de paralelism de convergență sau divergență. Se comandă: E. mai mult (puțin) . . sau Măriți (micșorați) E-ea cu . .

Esarcu Constantin (n. 1836 † 1898), profesor de zoologie și botanică la univ. din București; 1873 agent diplomatic la Roma, apoi la Atena. Descopere în Italia o mulțime de documente relative la Români în arhivele din Veneția, Milan, Florența, Roma, etc. din care și publică cele relative la Ștefan cel Mare; membru corespondent al Acad. Rom. (1884); 1887 se întoarce la București, ales președinte al Ateneului rom., face clădirea monumentală a acestei instituțiuni. Intră în politica militantă; 1891—98 deputat, și 1891 ministru de externe în guvernul generalului Florescu.

Escadră (marină), o subdiviziune dintr'o armată navală. Cuprinde 2—3 divizii navale; iar 2 sau mai multe escadre formează o flotă. Escadra este prin excelență unitatea tactică a unei armate navale asemănătoare prin comparație cu divizia la armata de uscat. Este comandată de un vice amiral.

Escadrilă (marină), o subdiviziune navală, compusă din bastimente ușoare. O divizie navală, pe lângă crucișătoare, are în compunerea sa și o escadrilă de contra-torpiloare; 2. (aviație). Prin extensiune în aviație se numește un grup de avioane de același fel. Ex.: o escadrilă de bombardament. Este unitatea tactică a aviației.

Escadron (milit.) 1. O sub unitate dintr'un regiment de cavalerie, corespunzătoare companiei de infanterie și bateriei de artilerie. Efectivul său variază între 100—160 călăreți. Este o unitate administrativă comandată de un căpitan; 2. E. sacru, escorta călare a lui Napoleon, în timpul retragerii din Rusia (1812). Murat era comandant, generalii erau căpitanii escadronului, iar colonelii, plutonierii. Restul era format din ofițerii, cari și-au mai păstrat caii.

Escară (med.), coaja negricioasă deasupra pielii mortificate. Se ivește mai ales la boale lungi și grele în locurile apăsate prin zăcut îndelungat (șezut, spete, etc).

Escarpă (milit.), în fortificația permanentă, în special tipul fortificației Vauban, se numește peretele de pământ, lemn sau zidărie, care se găsește în spre partea fortificată coborînd în șanțul cetății și care trebuiește să fie urcat de inamic în timpul atacului (v. Fortificație).

Escaut, în flamandă Schelde, isvorăște din Franța, dintr'o colină (départ. Aisne) și este navigabil din apropierea isvorului. Lungimea cursului 430 km., din cari 107 km. în Franța, iar restul 233 km. în Belgia. Fluviu de câmpie, E. are pantă mică (21 cm. pe km.), datorită căreia a fost canalizat. Se varsă în M. Nordului prin două estuare, din care unul, De Hont, format în 1165, printr'o invazie a Mării. Mareele se resimt pe o distanță de 170 km. în susul fluviului.

Eschenbach Wolfram von —, poet german (n. 1170 † 1220). A scris poezii amoroase și 3 lungi poeme „Parzival", „Willehalm" și „Der jüngere Titurel" care se crede că-i este pe nedrept atribuită. E. este cel mai însemnat poet epic din evul mediu. El zugrăvește mai bine decât oricare alt poet medieval, bogăția și strălucirea vremii.

Eschil sau **Aischylos**, mare autor dramatic grec antic din Athena (n. 525 † 456). Părintele tragediei. Vârsta lui matură coincidea cu înspăimântătoarele lupte dintre triburile grecești desbinate și slăbite, și dintre Perși, la care ia și el parte, luptând la Marathon, Salamina și Plateea. La curtea regelui Gelon din Syracusa a fost bine primit și s'a împrietenit cu Pindar și Simonides. La 458 fu alungat din patrie și fugi în Sicilia, din cauza profanării misterelor eleusinice! Operele sale mai vechi se aseamănă mai mult cu cantatele ditirambice, decât cu adevărata tragedie. Din piesele lui s'au păstrat abia 7 (deși scrisese 90 de tragedii și drame satirice). Se cunosc însă titlurile la 72 din ele. În piesele sale m. vechi se desprinde din mijlocul corului numai un singur actor, — ceeace ne arată cum va fi fost acțiunea dramatică în teatrul anterior lui A.—; iar factorul liric și epic covârșește elementul dramatic, pe care poetul nu-l stăpânește încă suficient. În această categorie intră piesele sale: „Iketides" [Cele care cer ocrotire], „Perșii", și „Cei șapte contra Tebei". Ultimele piese ale lui A. aduc pe „scenă" trei actori; părțile lirice ale tragediei rămân pe un plan secundar, acțiunea este mai bogată și mai bine condusă și structura piesei este cristalizată în forma pe care o întâlnim și mai târziu (v. „Prolog, Parodos, Episodurile, Stasima, Exodul; cf. tragedia). Influența lui Sophokles cu arta sa mai nouă este vădită în această evoluție a lui A., care, învingător în 13 concursuri. Începând încă dela vârsta de 30 de ani, fusese învins de Sophokles, tânăr, o singură dată, în 468. Acesta adusese inovațiile despre care am vorbit. A. le primește întâiu în drama mitică „Prometeu înlănțuit", apoi le perfecționează în capodopera sa „Orestia" o triologie dramatică formată din dramele: „Agamemnon". „Coephorii [jertfa morților] și „Eumenidele". Dacă teatrul lui A. se resimte încă de tradiția religioasă a tragediei și în conducerea acțiunii, ca și în motivarea ei, precum și în caracterul groaznic al scenelor; totuși el introduce câteva elemente nouă, în legătură cu conflictul moral al caracterelor: păcat, ispășire, drept, nedrept, etc., care vor condiționa evoluția tragediei, de după dânsul, dându-i un caracter mai uman și mai real.

Eschimoși, locuitorii Groenlandei și regiunii polare între golful Hudson și strâmtoarea lui Behring. E.-i sunt mici veritabili mongoli. Fiecare cap de familie e stăpân absolut, căci n'au guvernământ. Se nutresc din pescuit și vânat, ocupațiile lor. Trăiesc în corturi sau colibe sub zăpadă și se îmbracă în piei de animale. Se servesc de câni spre a le trage saniile lor de lemn. Unii au rămas tot în epoca de piatră, construindu-și instrumentele necesare din oase. Ei se numesc Innuit. Sunt 33.000 loc., împărțiți astfel: Grönland (14.600), Canada (3.300) și Alaska (15.100).

Eschines (Aeschines), orator celebru gr. antic din Atena (n 389 † 314 a. Chr.). Rival cu Demosthenes și apărător al regelui Filip al Macedoniei, a cărui politică războinică a apărat-o contra lui Demosthenes. Sunt celebre discursurile sale: Impotriva lui Timarchos, Despre Ambasadă și despre Coroană. S'a exilat din Atena în urma afacerii Coroanei, înființând o școală de retorică la Rhodos. A fost încoronat pe câmpul de bătaie.

Escobar y Mendoza Antonio, vestit iezuit-cazuist spaniol (n. 1589 † 1669). Pascal combătându-i părerea că intenția curată scuză acțiunile rele, condamnate de legi și de morală, l-a imortalizat în „Provinciales".

Escompte = discont (scont).

Escortă, trupă înarmată, care întovărășește un personaj ca să-l apere. Escortă regală, escorta unui general sau persoane ce întovărășesc un personaj arestat sau condamnat trimis sub escortă.

Esculap sau **Aeseulaplus**, fiul lui Apollon, zeul medicinei la Greci. Se spune că el nu se mulțumia numai să vindece pe bolnavi, ci îi și învia, din care pricină Zeus s'a supărat și l-a trăsnit. Semnele-i consacrate sunt: cocoșul, indicând privegherea și șarpele pentru prudență. Fig. i se zice și unui medic distins. Numele grecesc Asclepios.

Escurial sau San Laurenzo de Escurial, mare mănăstire rom.-cat. la 40 km. spre NV. de Madrid. Clădire enormă cu 1110 ferestre și 15 porți de intrare. Clădită (1562—1584) de Filip al II regele Spaniei, are un palat-reședință de vară a regilor Spaniei. E. are colecții foarte bogate de artă, biblioteci și mormintele regilor, reginelor și infanților spanioli. Este construit în apropierea orășelului E., stațiune climaterică a loc. din Madrid, deoarece este așezat pe coastele Sierrei Guadarrama.

Esdra (Esra), preot evreu, care la 458 a. Chr. a condus pe Evrei din captivitatea babiloneană la Ierusalim, devenind reformatorul cultului și al moravurilor evreești. A scris într'o carte ce-i poartă numele întâmplările din timpul lui. Cartea a II a lui E. e scrisă de Neemia și e primită între cărțile canonice ale Sf. Scripturi. Lui E. i se atribue și alte cărți (III și IV), care însă nu sunt recunoscute de biserică.

Eșelon sau **Eșalon** (milit.). 1. O unitate de trupă dispusă înapoia unei alte unități într'un anumit dispozitiv, pentru a o sustine în caz când este dată peste cap. 2. Totalitatea părților unei unități (caii cu antetrenele, trenul de luptă, trenul regimentar, etc.) care rămân înapoia unității în poziție de luptă.

Esență (chim.), se numește extractul scos din anumite părți din animale sau

plante cu ajutorul dizolvanților apropriați pentru a obține substanța dorită în concentrații cât mai mari și în stare cât mai pură. Se cunosc esențe de uleiuri eterice (parfumuri) și de substanțe aromatice (întrebuințate la aromatizarea băuturilor, etc.).

Esență (filos.) însușire constitutivă pt. alcătuirea unui lucru sau ființe, spre deosebire de schimbările ce nu-l atinge de cât la suprafață și trecător (v. Accident).

Esența de fructe (chim.), se numesc o serie de substanțe organice lichide (esteri) preparate în mod artificial, din diferiți alcooli (a. amilic) și acizi organici (a. acetic, butiric, valerianic), cu un miros care imitează mirosul de fructe, ex. E. de mere, de pere, de rom, de ananas, etc. Prin alterare dau naștere la o serie de corpi vătămători, din care cauză ar trebui interzisă, întrebuințarea lor la aromatizarea băuturilor alcoolice.

Eserină (med.), v. Fisostigmină.

Eshatologia, parte a teologiei dogmatice, care tratează despre moarte, veșnicie, înviere, judecată, raiu, iad.

Esmarch Johann, medic germ. (n. 23 † 1908), chirurg celebru bine meritat pt. aprofundarea chirurgiei de războiu și organizarea soc. de prim ajutor.

Esménard Joseph-Etienne, poet franc. (n. 1769 † 1811). Se poate cita dela el poemul: „la Navigation".

Esofag (anat.), tub muscular între gură și stomac, prin care trece bolul alimentar în stomac. La om aprox. 25 cm. lung.

Esop, s. Aesopus, fab. gr., care a trăit prin sec. VII s. VI a. Chr. Exist. lui e pe jumătate legendară, de unii chiar contestată. Se crede că e autorul fabulelor cu caracter moralizator, care-i poartă numele (v. Isopia).

Espartero Bartolomeo, duce de Victoria, general spaniol și om politic (n. 1792 † 1879). A fost regentul reginei Isabela dela 1841—43.

Esperanto, o limbă artificială inventată în 1887 de Zamenhof din Varșovia. E formată din elementele comune de vocabular și structură ale limbilor indocuropene. Fiecare European occidental găsește în ea cuvinte familiare. In limba E. s'au publicat multe cărți și reviste; s'au ținut congrese cu reprezentanți ai diferitelor popoare. Totuși „dacă principiul formării ei e corect [în vocabular Z. a făcut multe concesii germ. și rusiei], aplicarea ei depășește puterile omenești" (A. Meillet). Limbile artificiale n'au valoare estetică, forță expresivă, varietate de nuanțe; ele servesc necesități mai mult materiale.

Espinas Victor Alfred, sociol. franc. (n. 1844 † 1922). Membru la Académie des Sciences Morales. Partizan al sociol. biologice, ca singura bază reală pe care s'ar putea constitui sociol. științifică. Lucrarea lui „les Sociétés animales" (1876), prepară într'o anumită măsură calea pe care avea să meargă Emile Durkheim, vorbind de o conștiință socială (v. c.), întrevăzând ideea specificității faptelor sociale, fondate pe reprezentări „sui generis" (colective). A mai scris „Les origines de la Technologie", etc.

Espinel Vincente Martinez, romancier și poet spaniol (n. 1551 † 1634). A scris: „Don Marcos de Obrégon" prototipul lui Gil Blas, unul din cele mai bune romane spaniole și „Rimas". Viața lui este — asemănătoare cu cea a franc. Villon — la fel cu a vagabonzilor descriși de genul lit. picaeresc (v. c.), și opera lui se resimte de această.

Esplanada, în evul mediu era terenul neclădit dintre fortificații și cele dintâi clădiri ale unui oraș; astăzi E = piața sau aleea cu arbori din fața unui castel sau palat.

Esprit de Lois, l'—, operă fundamentală a lui Montesquieu, prin care el trebuie considerat ca precursor al filosofiei istorice și sociologici. Studiază, obiceiurile, starea socială a tuturor popoarelor în legătură cu legile, formele de guvernământ și instituțiile de care sunt legate legile, dând un rost însemnat influenții climatului și condițiilor fizice asupra civilizației popoarelor.

Espronceda Jose de —, literat spaniol, (n. 1808 † 1842). Are poemul epic-filosofic original: el Diablo-Mundo. Poeziile sale lirice au inspirații din subiecte foarte felurite și cuprind toate genurile: meditații, cântece, ode bahice, subiecte istorice etc. A fost înrâurit de Byron, Lamartin, V. Hugo, Béranger, C. Delavigne.

Essad Pașa, general și bărbat de stat albanez (n. 1856 † 1920), șeful rezistenței albaneze. In marele răsb. a luat parte alături de aliați, organizând o mică armată la Salonic, cu care trecu de partea aliaților. După războiu, suspectat de Italienii se retrase la Paris, unde în 1920 fu asasinat de un compatriot.

Essay (cit. esè, engl.), încercare, tratarea plăcută, atrăgătoare, a unui subiect, „tratat" = operă științifică și filosofică. „Essay concernig human Understanding", 1690, celebra lucrare a filosofului engl. John Locke (v. c.), este cea dintâiu operă de „Teoria Cunoștinței" (v. c.).

Essen an der Ruhr, oraș din Prusia Renană, unde se află uzinele Krupp; mari mine de huilă; 476.000 loc. Produse chimice din resturile rămase dela producerea cocksului.

Essennin Sergjej Aleksandrovič, literat rus (n. 1895 † 1926). Este poetul naturii țării sale, cu care se confundă. Școala lui este aurora și stelele; liric față de țara sa. Procedeul său poetic este imaginea. Este răsfățatul Rusiei. După revoluție, decade și poemele sale se apropie de romanțele țiganilor. Este un artist care place cititorilor prin emoția ce-o găsește în versurile lui.

Essex Robert Devereux, conte de E., favoritul reginei Angliei, Elisabeta (n. 1567 † 1601). In 1599 regina l-a trimis să pună capăt răscoalei Irlandezilor. E. însă a încheiat armistițiu cu răsculații, din care pricină a fost condamnat la pierderea funcțiilor și averilor. Nefiind grațiat, a încercat să facă o răscoală în Londra, dar a fost prins, condamnat la moarte și executat.

Estado d'Africa Oriental, (prescurtat E. A. O.), colonie portugheză pe coasta de SE. a Africei. Sub acest nume se cunoaște dela 1891 vechea colonie port. Moçambique. Se mărginește: la N. cu Taganyika, la V. cu Nyassa și cele două Rhodesii și Transvaal, la S. colonia Natal, iar la E. Oc. Indian. Supr. este 1,108.875 kmp. cu o populație de 3.128.000 loc. Din punct de vedere fizic, E. A. O. are toate formele de teren. M-ții Inyanga cu vârful cel mai mare 2515 m. și Milafi cu 3000 m. Clima este tropicală, cu ploi abondente. Ca minerale se extrag și exportă: aur, fier, cupru, huilă. In stare sălbatică sunt elefanții și alte animale ierbivore. Râuri mari: Zambezi încărcat cu Chiré, care-i aduce apele lac. Nyassa, fl. Limpopo, Lujenda, etc. Orașe mai mari sunt pe coastă: Sofala, Quelimane și Moçambique au fost importante pe vremuri, azi sunt Lourenço-Marquez, Beira, capete de C. F. și Kionga și Chindé porturi la gura fluviilor (Lujenta și Zambezi).

Estaunié Edouard, romancier francez (n. 1862). In l'Empreinte, Les Choses voient, La Vie Secrète, găsim pagini de roman analitic-psihol. In l'Appel de la route: analiza enigmei suferinței ce isvorăște din ființele conștiente, redată cu sinceritate și emotivitate.

Este, Familia —, distinsă fam. principiară ital. care a guvernat mult Ferrara, Modena și Regio. Membri: Hugo (1010), Hercule I (1733 † 1505); Alfons I (n. 1486 † 1535), Hypolit (n. 1479 † 1520).

Esteri (chim.) se numesc produsele de deshidratare ale alcoolilor (sau fenolilor) cu acizii anorganici sau organici. Atât esterii acizilor organici cât și aceia ai acizilor anorganici se descompun (saponifică) cu ușurință în componenți: alcool și acid. Dintre esterii acizilor organici cei mai importanți sunt esterii cari formează grăsimile animale și vegetale (grăsime de porc, unt, său, ulei de in, bostan, etc.), iar dintre esterii acizilor anorganici cei mai importanți sunt esterii halogenați (clorurile, bromurile și iodurile alchilice și arilice).

Estesiometria (Aesthesiometr.) (psihol.), este o ramură a Psihometrici, care se ocupă cu măsur. sensib. tactile. La început sub imboldul cercetărilor psihofiziologului Weber, acuitatea tactilă se măsura cu perceperea distanței minimale dintre vârfurile unui compas ale cărui contacte trebuiau distinse pe diferite locuri de pe suprafața pielii. Inainte de războiu stabilirea unei topografii aesthesiometrice a pielii se pusese în legătură vagă cu problema oboselii. Azi însă în psihotehnică (v. c.) aesthesiometria se face cu aparate diferite și perfecționate și are aplicațiuni mult mai variate și mai utile la profesiunile în care contactul cu mânile joacă un rol special.

Estesiometru (Aestesiometru), (psihol. experim.), un aparat cu ajutorul căruia se fac dem. sau experim. de Aesthesiometrie. Cele două vârfuri ale A-lui se depărtează sau se apropie, datorită unui șurub-cursor, iar distanța e notată pe bara-mâner, gradată cu o scară metrică.

Estetica. 1. La Kant (v. c.) știința cunoașterii sensibile spre deosebire de Logică. — 2. Știința frumosului, dela Baumgarten încoace. Azi E. e considerată drept știința despre frumosul în natură și artă, pe care-l formulează cu ajutorul judecăților apreciative despre frumos și urît.

Esteticism (filos.), concepția despre frumosul estetic considerat ca valoare supremă a cluturii umane (Romanticii, Ruskin, etc.).

Esthera, eroină celebră evreică din Vechiul Testament, nepoata lui Mardocheu și soția regelui Perșilor, Xerxes, numit și Ahasver, la Greci Assuerus. Ea a scăpat pe Evrei de Aman, sfetnicul regelui, care voia să-i nimicească. Amintirea ei se celebrează de Evrei la sărbătoarea Purim. Subiectul a fost tratat de Racine, într'o tragedie cu același titlu.

Estienne, ilustră familie de tipografi-librari franc., cunoscuți începând cu sec. al XVI—XVII prin lucrări științifice valoroase și prin perfecționarea artei tipografice. Cei mai însemnați: Robert I (n. 1503 † 1559), care desăvârșește tipografia și tipărește Biblia în greacă și ebraică;

fiul său **Henri** (n. 1531 † 1598), a fost un elenist şi lexicograf renumit. Moare în spital după ce şi-a ruinat averea în interesul ştiinţei. O lucrare de profundă erudiţie şi talent este: Thesaurus linguae graecae (v. Lexicologie).

Estonia sau **Eesti-Vabariik**, republică democratică mărginită la N. de golf. Finic, la V. de M. Baltică, la S. de Letonia şi la E. de Rusia, formată din fostele provincii ruseşti: Estonia, Nordul Prov. Livonia şi Ins. Oessel, Dagö, şi Moton. Din punct de vedere geologic se alipeşte la platforma rusească, iar geograficeşte de scutul baltic (v. Fenscandia) cu relieful puţin ondulat. Spre graniţa de S. sunt coline (Munamäggi 324 m.), iar în centru şi spre mare câmpii şi terenuri joase mlăştinoase. Clima continentală, dar nu excesivă datorită apropierii mării. Afară de lacurile Pskow şi Peipus (la E. ţării), E. are numai râuri scurte, cu văi mlăştinoase. Supraf. E. e 47.500 kmp. şi populaţia 1.750.000 loc., majoritatea Estonieni de origină fineză 94%, 3% Letoni, 2% Germani şi restul Suedezi, Evrei, etc. Din total, 4/5 luterani, restul celelalte religii. Ţara, fiiind o câmpie, produce cereale. Pădurile sunt exploatate, lemnăria fiind întrebuinţată la fabricarea pastei de lemn (celuloza), la fabricarea mobilelor. Fabrici de ţesut inul şi bumbacul. Capit. Tallin (Reval), Narwa, Tartu (Dorpat), etc. E. este condusă de o adunare şi un consiliu de miniştri, al cărui prezident este şi şeful puterii executive. Independenţa i-a fost recunoscută în 1920. *Literatura* începe în secolul al XVII şi ia un avânt mare în secolul al XIX şi al XX. Cea mai însemnată producţie naţională; alături de cântecele poporane şi poveşti este epopeea „Kalewipoïg" („Fiul lui Kalew"), aranjată din datele culese din popor de către Kreuzwald. Poezia lirică artistică, începe în sec. al XIX. în a doua jumătate. Dela independenţă încoace, Estonia prezintă un avânt mai mare literar şi ştiinţific. Notăm pe liricii contemporani: Enno, Suits, Menzer şi Wisnapun.

Estonii, popor care locuieşte în Estonia. De origină fino-ugrică, vorbesc o limbă asemănătoare finezei. Au o literatură populară frumoasă. E. cultivorbesc mai mult germana şi rusa.

Estournelles du Constant Paul (n. 1852, † 1924), senator francez, unul dintre capii mişcării pacifiste internaţionale, membru al tribunalului de arbitraj din Haga, preşed. ligei internaţ. antidueliste.

Estuar, un golf format la vărsarea unui fluviu în oceanele sau mările, cari au maree. E.-ele au formă de pălnie şi ajută mult la intrarea vaselor mari în interiorul ţăilor. Cele mai importante E.-e sunt: al fl. Amazon, La Plata, Gironde, etc. Porturile cele mai mari, de pe coastele Oc. Atlantic, sunt la estuarele fluviilor: Buenos Ayres, London, Hambug, Anvers, St. Nazaire, etc.

Esztergom (Gran), oraş din Ungaria. Situat pe dreapta Dunării. 18.000 loc. Comerţ cu cereale. Reşedinţa primatului rom.-cat. maghiar. Actualmente Mr. Justin Serédy.

Eszterházy, veche fam. nobilă magh., a cărei origină se urcă până prin sec. al XIII. Din ea a făcut parte mai mulţi demnitari atât în politică cât şi în biserică.

Etanol (chim.), v. Alcoolul etilic.

Etanul (chim.), hidrocarbură gazoasă de compoziţia $C_2 H_6$; se găseşte în petrol sau în izvoarele de gaz natural; arde cu o flacără aproape incoloră, cu clorul şi bromul dând derivaţi de substituţie; se prepară prin hidrogenarea acetilenei; nu are gust, nici miros.

Etatismul, v. Socialismul de stat.

Etatizare = trecerea pe seama statului a unor instituţii sau proprietăţi particulare. Ex.: etatizarea şcoalelor particulare sau confesionale (v. socialism de stat).

Etichetă, 1. inscripţie care indică numirea unui obiect; 2. ceremonialul de rigoare la curţile regale, princiare, etc.; 3. forme convenţionale care se respectă în societatea înaltă.

Etena (chim.), sau etilena este o hidrocarbură gazoasă, incoloră şi cu un miros slab eterat. Arde cu flacără luminoasă, cu oxigenul formând un amestec exploziv. În cantitate mică se găseşte în gazele din regiunile petrolifere intrând şi în compoziţia gazului de iluminat (3—5%). În laborator se prepară din alcool deshidratat cu acid sulfuric.

Eteokles, fiul lui Edip, regele Thebei, fratele lui Polynice. Amândoi au luat puterea după plecarea tatălui lor, urmând să domnească, alternativ, fiecare câte un an. Cearta se naşte; Polynice vine cu armată contra Troii (v. Antigona).

Eter (în fizică). Pentru a explica fenomenele fizice, fizicienii admit existenţa, unui mediu extraordinar de fin şi de pătrunzător şi incompresibil, numit eter. În eter se propagă oscilaţiunile luminoase resp. electromagnetice.

Eter cosmic sau universal, se numeşte, mediul material, imponderabil şi foarte elastic, răspândit în întreg universul, pătrunzând şi în spaţiul dintre moleculele corpilor materiali. Existenţa lui este presupusă de ştiinţa Fizică pentru a putea explica propagarea căldurii în vid, a căldurii radiante primită dela soare, a luminii şi în timpul din urmă a undelor electrice (radiofonice); prin mişcarea vibratoare a eterului cosmic.

Eterla, cea dintâiu organizaţie grecească, a cărei scop era eliberarea Grecilor de sub stăpânirea turcească şi întemeierea unei Elade libere. E. a avut o vastă întindere dela Paris la Taganrog, dela Odesa şi Chişinău la capul Matapan. Mişcarea E. la noi a avut mulţi aderenţi cari s'au manifestat în revoluţia din 1821 sub conducerea lui Ipsilanti. Românii au luptat contra Grecilor sub Tudor Vladimirescu.

Eterii (chim.), sunt compuşi organici volatili, frumos mirositori, foarte uşor imflamabili, obţinuţi prin combinarea a doi alcooli aşa fel încât să se elimine o moleculă de apă. Ei pot fi consideraţi deci ca anhidride ale alcoolilor. Există **E. simpli**, când alcoolii, cari se deshidratează, sunt identici şi **E. amestecaţi**, când alcoolii, cari se deshidratează, sunt diferiţi. E. se citesc punând particula „oxi" între numele hidrocarburelor dela care derivă alcoolul; ex. etan—oxi—etan ($C_2 H_5$—O—$C_2 H_5$) etc.

Eterodox, v. Heterodox.

Eterodoxie, v. Heterodoxie.

Eterogen, v. Heterogen.

Eterul (chim.), numit şi eter etilic sau impropriu eter sulfuric, este un lichid inflamabil. cu miros caracteristic. foarte volatil. Parţial solubil în apă, în alcool disolvându-se în orice proporţie. Se prepară din două părţi alcool etilic (spirt) deshidratat cu o parte acid sulfuric. Este un foarte bun dizolvant al grăsimilor, al răşinilor şi a unei serii întregi de corpuri organici. Picăturile lui Hoffmann, pentru calmarea durerilor de stomac, sunt formate dintr'un amestec de trei părţi alcool cu 1 parte eter. Evaporându-se repede, produce răceală, din care cauză se întrebuinţează ca anestezic local, iar în stare absolut pură, ca anestezic general, în operaţiile chirurgicale, inspirat în stare de vapori, în locul cloroformului (v. c.).

Ethos (gr.), caracterul moral, moravuri.

Etlaj, nivelul cel mai de jos al unui curs de apă. Este punctul de plecare. de care se serveşte pentru măsurarea înălţimei apelor unui râu sau fluviu. Se fac hărţi zilnice, pe care se notează E.-ul Dunării şi a râurilor mai însemnate.

Etica, ştiinţa care studiază valorile morale (= ştiinţa morală), principiile şi comportarea morală şi le formulează în judecăţile apreciative despre bine şi rău. Problemele fundamentale în Etică: A) Originea Moralităţii: a) Sistemele moralei autonome; b) sistemele de morală heteronome sau autoritative; c) Apriorismul şi Intuiţionismul etic; d) Empirismul şi Evoluţionismul. B) Natura Moralităţii: a) Formalismul. Emoţionalismul, Reflecţionismul etic; b) Individualismul; Egoismul şi Altruismul; c) Universalismul; d) Subiectivismul: Hedomismul, Eudemonismul; e) Obiectivismul: Perfecţionism, Evoluţionism, Naturalism, Utilitarism. Lucrări fundamentale de E.: Wundt, Ethik (3 vol.), Fr. Paulsen, System der Ethik, Höffding, La Morale (tr. franc. din daneză); D. Parodi, Le problème morale et la pensée contemporaine; Vidari, Elementi di Etica; J. A. Muirhead, The Elements of Ethics, W. Mc Dougall, Ethics and Some Modern world Problems, etc.

Etil (chim.), este un radical hidrocarbonat, monovalent, derivat din hirdocarbura numită etan, pierzând un atom de hidrogen ($C_2 H_5$=etan—$C_2 H_5$=etil). Combinat cu oxidrilul (OH) formează alcoolul ($C_2 H_5$. OH); cu clorul formează Clorura de etil sau etanul monoclorurat, un lichid uşor volatil (—11°) cu miros plăcut de eter. Prin evaporare produce răceală servind în chirugie la anestezii locale; cu bromul formează bromura de etil, lichid incolor cu miros de cloroform întrebuinţat ca narcotic în chirurgie; iar cu iodul formează iodura de etil sau etanul monoiodat, un lichid dens, întrebuinţat în fizică la determinarea densităţii corpilor solizi, prin metoda plutirii. Aceşti corpi se mai numesc şi halogenuri alchilice, servind la prepararea alcoolilor şi a hidrocarburelor, prin mijloace de sinteză de laborator.

Etimologia, originea unui cuvânt. E. stabileşte forma cea mai veche a cuvintelor, arătându-ne de unde derivă, prin ce schimbări de sens au trecut şi care sunt influenţele altor cuvinte sau familii de cuvinte. Patru sunt criteriile principale ale unei e.-ii: fonetic (corespondenţa sunetelor), lexical (al formării) semantic (al înţelesului) şi al răspândirii geografice (întinderea, aria cuvântului).

Etimologismul, 1. directivă lingvistică. Tinde să reformeze limba şi scrierea ei apropiind-o de forma ei dintr'o epocă mai veche 2. În lit. rom.E. a fost reprezentat de şcoala ardeleană (v. c.) latinistă) şi de curentul latinist (v. latinist). Reprezentantul ilustru este Timoteiu Cipariu (v. c.). E. rom. pretindea să scriem cuvintele aşa fel încât să li se observe derivarea din limba latină.

Etalon = unitate de măsură.

Etalon monetar este felul de monedă pe care Statul o statorniceşte prin lege ca mijloc obligator de plată.

Etalonare = stabilirea unei unități de măsură, a unei norme de măsură.

Etalonarea testelor (psihol.) operația prin care testele de inteligență (de nivel sau aptitudini) sunt „standardizate", adică sunt reduse la o unitate de măsură pe baza cărcia sunt construite cu multă siguranță de exactitate. Pentru E. t. se face distribuția „cotărilor" cu fiecare test pe curba lui Gauss, stabilindu-se „modul" distribuției cotărilor. După anumite calcule, se aleg astfel testele de nivel și cele de aptitudini. Numai testele etalonate au forță probantă.

Etiologie, știința despre cauzele boalelor.

Etiopia, imperiu în Africa orientală spre M. Roșie și ocupând regiunea de podișuri situate între 5°—16° lat. N. și 32° 30'—42° lung. E. Spre M. Roșie un lanț de munți, cu înălțimi de peste 2000 m., o desparte de coloniile ital., franc. și engl. Din acesta se lasă spre Sud un lanț, ce desparte țara în două părți: la E. terenul se lasă lin spre Oc. Indian, iar la V. un platou cu înălțimi ca ale Alpilor (Ras Dachau, 4620 m.; Kollo 4300 m.). Tot terenul e de origină vulcanică, erupțiile începând încă din era terțiară. Deși în zona tropicală, are o climă mai dulce, datorită altitudinii și munților cu vârfurile încoronate de zăpadă. Râuri cu ape bogate, vegetația și tropicală și temperată. Bogățiile minerale nu sunt exploatate. Este locuită de un amestec de popoare, cei de jos de tip etiopean, dar de limbă Hamită, cei din clasele superioare sunt semitizați. Religia: creștină monofizită. Imperiu feudal. Șeful se numește Negus. Orașe importante: Adis-Abbaba, Adua, Gondar, Ankober, etc. Suprafața țării: 388.500 kmp. cu peste $3^1/_2$ milioane loc.

Etna, vulcan în NE. Siciliei înalt de 3313 m. Cunoscut prin numeroasele sale erupții, teribile și dese. În mitologie aici se afla zeul Vulcan și Ciclopii. În 1910 și 1929, au fost mari erupțiuni, care au distrus satele și orașele pe rază destul de mare. Are un observator vulcanologic la 2942 m. altitudine.

Etnografia, știință care descrie manifestările materiale ale vieții omenești la diferite popoare: locuința, uneltele, industria, mijloace de transport, podoabele, îmbrăcămintea, vânatul, pescuitul, ș. a. instituții, fiind o știință înrudită cu geografia și istoria civilizației (v. c.).

Etnologia, știință care studiază comparativ datele adunate de Etnografie (v. c.), căutându-le explicația. E înrudită cu psihol. colectivă (socială), Sociologia, Antropologia, Etnosociologia, etc.

Etnopsihologia (Psihol. etnică), ramură a psihol care studiază viața sufletească a unui popor și producțiile acestuia după însușirile lui caracteristice. La noi D. I. Gratiunescu, fost prof. de psihol. la Buc. a încercat o astfel de lucrare în teza de doctorat dela Paris: „Le peuple roumain d'après ses chants populaires" și C. Drăghicescu în „Psihologia poporului român" (lucrare introductivă). În Franța Alfr. Fouillée: Psychologie du peuple français și Psychologie des peuples. E. e strâns legată de Etiologie și ramurile acestei științe.

Etnosociologia, sau sociolgia etnologică, acea ramură (metodă) a sociologiei, care descrie fenomenele sociologice, folosindu-se de etnologie (v. c.). E. este numai o etapă pregătitoare a științei sociologiei în care Sociologia aplică metoda comparativă la materialul Etnologiei.

Etolia (Aetolia), provincie în Grecia antică, între Akarnania, Argos, Lokris și Patros. A jucat rol istoric pe timpul războaielor macedonene (sec. IV a. Chr.) prin alianța etolică. A fost cucerită de Romani în 189 a. Chr. In Grecia de azi ca este, împreună cu Akarnania, o singură provincie, cu capitala Missolonghi.

Etologia (filos.), termin lansat de J. St. Mill, pentru a numi știința deductivă care studiază caracterele. Pentru Wundt, E. studiază „moravurile și reprezentările morale" (istoria moravurilor: Lalande). St. caracterelor se numește azi „Caracterologie"

Eton, oraș din Anglia (Bruckingham), pe malul Tamisei. Are un colegiu celebru (King's College) înființat în 1440. Cu o bibliotecă bogată în cărți rare și manuscripte orientale. La E. a învățat și A. S. R. Principele Nicolae.

Etruria (geogr. ant.). veche regiune a Italiei, între Tibru, Apenini, marea Tireniană și râul Macra. Locuitorii ei se numiau Etrusci (v. c.). E. este aproape Toscana de azi. Străbătută de râurile Apeninilor, E. era udată de fluviile: Arnus, Umbro și Tibrul. O mulțime de lacuri erau pe teritoriul ei: Trasimen, Volsinii, Sabatinus și Vadimon. August a format din ea a VII diviziune a imperiului.

Etrusci, locuitorii Etruriei, de rasă și origină necunoscute. Unii cred că sunt originari din Asia, alții că ar fi venit din N.-ul Europei. In orice caz nu sunt Indoeuropeni. Au dat Romei regi: Tarquinius și Servius Tullius. Au fost încorporați în stăpânirea Romană la începutul sec. al III înainte de Christos. Limba. — Pe baza documentelor lingvistice etrusce, se constată o înrudire cu limba hitită, în umare ea se consideră înrudită cu limbile popoarelor autohtone din Asia Mică (liciană, lidiană, etc.), deci nu are un caracter indoeuropean. Arta etruscă a fost influențată mult de arta greacă asiatică și mai târziu de cea din Atena. E cunoscută din ruini și porți de cetăți, din canalizări, resturi de ziduri și din multele morminte, bogate în mobilier. Mai importantă e arhitectura (zidurile ciclopice) cunoscută din clădirile din Roma: Carcer Mamertinus, Jupiter Capitolinus și Cloaca Maxima. Bolta întrebuințată de ei (iar de Romani dusă la desăvârșire) la edificat, pare a fi origină feniciană. Etruscii s'au distins în sculptura cu argilă policromă, celebre rămânând capacele de sarcofage, reprezentând pe soț cu soția în mărime naturală. Necropola dela Corneto e bogată în picturi ce reprezintă scene de banchete, de funerarii, executate cu m. realism. Ceramica găsită e de origină greacă; cea mai primitiv executată pare a fi etruscă. În aurărie, argintărie și metalurgie E. s'au arătat maiestrii.

Etuvă (med.), 1. Aparat în care se menține o temperatură ridicată constantă. Servește mai ales pentru culturile microbilor (v. Microbi); 2. Aparat cu vapori pentru desinfectarea hainelor și rufelor.

Etymologicum magnum Romaniae, dicționarul limbii istorice și poporane a Românilor, lucrat de B. P. Hașdeu, sub direcția Acad. rom. (exprimată în 1884), și din inițiativa regelui Carol I (v. Dicționar și Hașdeu). A apărut numai până la cuvântul „bărbat".

Eubea, mare insulă în Arhipelag, numită Negroponte de navigatorii italieni din evul mediu. Despărțită de Attica prin canalul lui Euripos (larg 12 km.), E. are formă lungăreață, este muntoasă și totodată fertilă. Supr. 41418 kmp. cu 115.500 loc.

Eucalipt (bot.), arbori Australieni din fam. Metaccelor, înalți până la 160 m. Conține oleuri eterice cari se folosesc în medicină.

Euclidian, spațiul —, (filos.). Spațiul cu trei dimensiuni, identic pretutindeni cu el însuși. Opus: Spațiuriie neeuclidiene (v. Hiperspațiu și Metageometrie).

Eudemonism (etică). Teoria morală după care scopul comportărilor noastre morale este primirea, colectivă sau individuală.

Euchologon, molit. vechiu, cartea rituală a bis. orientale, care cuprinde rugăciunile pentru diferite trebuințe și rânduiala sfintelor taine și sacramente.

Eucken Rudolf, filos. germ. (n. 1846 † 1919). Prof. vestit la univ. din Jena. A luat în 1908 premiul Nobel. In lucrările sale: Die Lebensanschauungen der grossen Denker, Der Sinn und Wert des Lebens. Geistige Strömungen der Gegenwart, Erkennen und Leben, Der Wahrheitsgehalt der Religion, Grundlinien einer neuen Lebensanschauung, etc. Întemeiază o filos. a spiritului, luând atitudine față de criticismul Kantian și de toate problemele filosofiei contimporane.

Euclas (mineralog.), mineral monoclin cu clivaj foarte bun, de culoare albăstruie și cu duritate mare: 7,5. Se găsește foarte rar, în Brazilia alături de topaz în șisturi cloritoase; are compoziția Si O_5 Al Be H.

Euclid (Eukleides, pela 300 a. Chr.), geometru grec, a trăit în Alexandria. El a pus prin „Elemente" bazele geometriei plane.

Eudiometrul (chim.) constă dintr'un tub de sticlă marcată, provăzut cu doi electrozi la partea sa superioară, iar cu partea deschisă și inferioară stă afundat într'un rezervor de mercur. Se întrebuințează la producerea sintezelor între substanțe gazoase fie sub influența energiei electrice fie sub influența energiei luminoase.

Eudoxiu din Cnida, astronom grec. (n. 409 † 356 a. Chr.). Este creatorul an. de 365 zile și $^1/_4$, întrebuințat mai apoi în Calendarul Iulian. Împreună cu Vitruviu au inventat cadranul solar orizontal. Este creatorul sferelor concentrice ale planetelor.

Eugenolul (chim.) este componentul principal al parfumului de garoafe, cu formula empirică C_{10} H_{12} O_2.

Eufemism, întrebuințarea unui termin general pt. a evita cuvântul propriu cu înțeles prea expresiv. Astfel animalul „mustela", căruia poporul îi atribue puteri tainice, i se zice în rom. „nevăstuică"; pt. „dracul" se zice „aghiuță", „necuratul" (v. Tabu).

Eufratul, fl. din Asia. Isvorăște din înaltul podiș al Armeniei și e format din două ramuri: E. de vest (Kara-Su) și E. de est (Murad). Lung. totală 2750 km. (dela isvorul lui Murad), prezintă multe fenomene de captură, multe rapide. Se unește cu Tigrul la Korna, de unde poartă numele de Șatt-el-Arab (v. c.). Pe malurile sale a fost clădit Babilonul.

Eugen de Savoya, prinț, general și om de stat austriac, franc. de origine (n. 1663 † 1736). A intrat în 1683 în serviciul Austriei, s'a bătut la 1683—88 și 1697 cu Turcii, câștigând lupta dela Zenta (1697). Autorul coaliției împotriva lui Louis XIV, învingător în luptele dela Hochstädt (1704), Torino (1706). A încheiat (1714) pacea dela Rastadt. A învins pe Turci la Petrovardein (1716) și la Belgrad (1717), urmând pacea dela

Statistica Europei

No. curr.	Numele Statului	Forma Statului	Teritoriu în km□ 1910	Teritoriu în km□ 1926	Populația 1910	Populația 1926
1	Albania	Regat	28000	28000	800000	880000
2	Anglia (cu Irlanda)	Regat	313373	313373	45386000	47453330
3	Austria	Republică	300000	81000	28568000	6522540
4	Cehoslovacia	Republică	—	149485	—	13631456
5	Belgia	Regat	29451	29451	7424000	7861876
6	Bulgaria	Regat	(1913) 114077	96345	1913: 4712000	5081000
7	Dania	Regat	38085	44410	2757000	3377000
8	Elveția	Republică	41298	41298	3753000	3880220
9	Estonia	Republică	—	47550	—	1110000
10	Finlanda	Republică	373604	377426	3059000	3337000
11	Franța	Republică	536464	550986	3960200	40743851
12	Germania	Republică	540959	474347	64926000	62565600
13	Grecia	Republică	(1913) 120063	122258	1913: 469900	5116000
14	Italia	Regat	286682	312510	34687000	40547839
15	Jugoslavia	Regat	Serbia 1913: 87303	245300	Serbia 1913: 4490000	12106000
16	Letonia	Republică	—	65790	—	1868000
17	Litvania	Republică	—	52000	—	2802000
18	Norvegia	Regat	323658	323658	2393000	2650000
19	Olanda	Regat	34186	34186	5858000	7416419
20	Polonia	Republică	—	386274	—	28252902
21	Portugalia	Republică	91498	91498	5273000	5960056
22	România	Regat	131351	294967	6966000	17845860
23	Rusia	Rep. sov.	5141446	4268558	134127000	144964964
24	Spania	Regat	505208	505208	19156000	21034236
25	Svedia	Regat	448278	448278	5522000	5967000
26	Turcia	Republică	(1913) 28180	28180	1891009	1407000
27	Ungaria	Regent	325411	92720	20886000	7978000

Passarowitz, prin care Turcia pierde Serbia, Bosnia și Oltenia (1718). A dat Ung. Austriei și a înlăturat pericolul turcesc.

Eugen numele unor papi dela Roma. E. I. 654—657, Eugeniu II (824—827), E. E. III (1145—1153) a predicat a doua expediție nuncială. E. IV (1431—1447) a convocat și condus sinodul ecumenic dela Florența (1439), la care s'a proclamat unirea bisericei orientale cu cea apuseană. La acest sinod ecumenic a participat și mitropolitul Damian al Moldovei, însoțit de protopopul Constantin.

Eugenia, (Eugenetica, s. Igiena raselor), știință întemeiată de Francis Galton, studiază condițiile în care se pot îmbunătăți (înnobila) rassele sau cu ajutorul cărora se poate controla evoluția și progresul rassei omenești. Mijloacele folosite de E.: a) împiedecarea încrucișării urmașilor cu ereditate morbidă sau degenerată și favorizarea celor bine înzestrați corporalicește și sufletește; b) Alegerea mediului optim (a celor mai bune condiții) în acest scop. E. este una din cele mai importante ramuri ajutătoare a politicei sociale (v. P. S., Filantropia, Sociologia, Higiena socială, Biopolitica, Aptitudini, Selecțiune).

Euharistia, trupul și sângele Dlui Isus Christos cuprins sub forma pânii și a vinului. Transsubstanțiunea se întâmplă în momentul când preotul rostește forma sacramentului. In E. după credința bis. ortodoxe, catolice și luterane se cuprinde în realitate esența trupului și sângelui lui Isus. Calvinii și unitarianii susțin că E. e numai simbolul trupului și sângelui lui Isus. In bisericile ort. și cat. E. se păstrează totdeauna pe altar și se adoră din partea credincioșilor.

Eul, 1. (filos.). In sens vast, obiectiv, E. este individul. In sens restrâns, subiectiv, E. e cceace individul cunoaște despre sine însuși, simte, dorește și voiește psihologicește. E. propriu se desvoltă și descopere treptat, de către copil și omul primitiv. Pe încetul, diferențiindu-se de alte lucruri și de mediul social, E. se definește cristalizându-se, pe măsura ce și structura organismului propriu sufere aceiași maturizare; E. este în largă măsură un produs al experienții colective; E. empiric = experiența personală, strâns legată de viața individului; 3. **Eul transcendental** = unitatea sintetică a conștiinții, superioară tuturor E.-rilor personale; 4. (teoria cunoașterii) Subiectul cunoscător a cărui gândire c dirijată asupra obiectului de cunoaștere (v. Obiect).

Eulenspiegel, erou din lit pop. (v. Tilu Buhoglindă).

Euler Leonhard (n. 1707 † 1783), matematician elvețian, profesor univ. la Leningrad și la Berlin, în urmă a fost rechemat la Leningrad, și-a pierdut complect vederea, dar a lucrat intens mai departe. A introdus calculul variațiilor. Opere mai importante: Institutiones calculi differentialis (1755); Institutiones calculi integralis (1768—70); Mechanica, sive motus scientia analytice exposita (1736); Theoria motuum planetarum et cometarum (1744). Multe din lucrările sale au fost descoperite după moartea sa și publicate sub titlul de „Opera posthuma".

Eumenidele, zeițele „binefăcătoare", în mitol. greacă Eriniele (v. Erinyes), care nu mai persecutau pe cei cari au făcut crime, fărădelegi, dacă aceștia regretau faptele lor, le aduceau daruri și le făceau sacrificii.

Eunuci, v. Castrație.

Eurasia, nume dat de unii geografi complexului continental format din Europa și Asia.

Euripe, canal între Eubea și Attica, larg de 10 km., dar în fața orașului Chalcis are numai 65 m. In acest punct, mareele nu mai sunt regulate, căci se produc de 14 ori pe zi, din cauza îngustimii.

Euripides, mare poet tragic hellen (n. ca. 480 † 406 a. Chr.). La început atlet apoi pictor. Studiase filos. și retorica și era prieten cu Sokrates, care se spune că nu venia la teatru decât când se jucau piesele lui E. Deși foarte combătut în patrie, ajunsese ilustru, fiind identificat „cu arta tragică" de contimporanii greci, dar mai ales de urmași. A scris 92 drame din care păstrăm și azi 18 (dintre care: „Alkestys", „Ciclopii" „Electra", „Hecuba". „Ifigenia în Aulis", „Medea", „Bacantele", etc.). Se îndepărtează cu acțiunea, personajele și mediul pieselor sale de subiectele eroico-religioase. Ura femeilor, inovație în fondul și forma tragedici îi atrasera persecuția aristocrației ateniene. Se refugiază la curtea regelui macedonean, Archelaos. Tragediile lui E. sunt capodopere ale lit. grecești și universale.

Euristica v. Metodă.

Euriterme (grec. biol.) se numesc ființele viețuitoare marine care pot suporta prin adaptare. variațiunile mari de temperatură ale mediului marin, spre deosebire de ființele stenoterme.

Europa, continentul cel mai mic de pe pământ și cel mai adânc crestat. S'ar putea asemăna cu o peninsulă a Asiei, de aici și numele de Eurasia, dat acestor două continente. E. se mărginește la N. cu Oc. Înghețat de N., la V. cu Atlanticul, la S. cu Mediterana, M. Neagră și Caucazia, iar la E. cu Asia, de care se desparte prin fl. Kara, Urali și fl. Ural, care nu sunt niște limite bine distincte din punct de vedere fizic. Dela Urali la cap. Sf. Vincențiu sunt 5600 km., iar dela cap. Nord la cap. Matapan 3900 km. Supraf. E.-ei este de 10,059.000 kmp. Putem împărți E. în două: o parte penins. la V. de linia Königsberg—Dunăre (Galați) și alta continentală la E. Aceste părți prezintă mari diferențe între ele. Prima, adânc brăzdată de golfuri și mări, a fost locul, în care s'au petrecut marile mișcări orogenetice în decursul erelor geologice și din care au rezultat marile cutări: huroniene, caledoniene, herciniene și alpine, cum și marile prăbușiri: Mediterana cu anexele ei (Adriatica, Egee, etc.). Pământul acestei părți nu este încă deplin consolidat, probă mișcările seculare de pe coastele Norvegiei (Fjordurile) și ale Italiei (Puzzuoli). Datorită acestor mișcări seculare s'au format: M. Baltică și M. Nordului și s'au despărțit de continent insulele Britanice. Prăbușirilor li se datorează mulțimea de ins. din Mediterana, cum și apariția de roci vulcanice de toate vârstele, chiar și vulcanii actuali: Etna, Vezuviu, Stromboli, Santorino. Partea continentală a E.-ei este mai consolidată. In ea nu s'au petrecut fenomene mari, n'au fost nici falieri, nici încrețiri puternice. Dar mici ondulări, aproape nebăgate în seamă, au mișcat orizontalitatea păturilor vechi. Netezimea acestei părți, platforma rusească, a fost schimbată doar de eroziunea fluviatilă. Peste depozitele primare ale ei s'au așezat terenurile eratice din N., din care vânturile au smuls praful fin, în timp de secetă și l-au depus în S. formând loessul. De această platformă s'au oprit cutările amintite. Relieful Europei este format din: câmpii, coline, podișuri și munți. Munții sau succedat, în ordinea vechimei, dela N. la S., Prin Marea Britanie și N.-ul Scandinaviei sunt cutele huroniene (complect șterse), cele caledoniene (erodate în secundar) pe alocuri încălcate de cele herciniene (Bretagne, Vosges, Eifel, Podișul Boemiei, Sudeții). La S. de toate sunt lanțurile alpine. Intre aceste cutări, în special între herciniene și alpine, cum și între diferitele lanțuri alpine, sunt câmpiile E.-ii peninsulare: Câmpia din Franța continuată prin N. și legată cu cea rusească (platformă). Mai sunt alte câmpii datorită fie culmatărei puternice a unor depresiuni tectonice umplute cu apă (câmpia

Panonică, Română), fie aluvionării şi umplerii unor golfuri de mare (Câmpia Ronului, Lombardiei, Mariţei, etc.). Când acţiunea de ridicare a munţilor n'a găsit în cale un alt lanţ mai vechiu, pe care să-l ocolească, valurile de amortizare a mişcării au format coline (Prealpi, Prebalcani, Subcarpaţi) în partea contrară acţiunii. Au mai rămas colinele sistemului alpin, deoarece cclelalte au fost completamente erodate, munţii lor fiind transformaţi în coline (ca altit.). Când acţiunea de împingere a întâlnit în calea ei alte lanţuri mai vechi, valurile sau le-au încălecat sau le-au ocolit, formând cu ele nişte podişuri (Spania, Transilvania, etc.). Munţii mai importanţi: Pirenei, Iberici, Cevennes, Alpi, Jura, Apenini, Balcani, Carpaţi, Alpii scandinavici (v. c.). Clima E.-ei este condiţionată de aşezarea pe glob (temperată), de apropierea Oc. Atlantic cu Golf Stream (climă oceanică prin V.-ul Europei: Portugalia, Franţa, Anglia, Norvegia), Mediteranei în S. Oc. îngheţat (N. Penins. Scandinave, al Finlandei şi al Rusiei). Restul are climă continentală (dulce în V. până la linia Elba-Carpaţi), extremă în E. (Polonia, ţările baltice, România, Rusia). — Apele se duc către bazine diferite: Atlantic cu anexele lui (Duero, Tago, Garonne, Loire, Tamisa, Rin, Elba, Oder, Vistula, Neva, etc.), spre Oc. Înghetat de N. (cele din Rusia N.-ică), spre Mediterana cu anexele ei (Ebru, Ronul, Tibru, Pô, Vardarul, Maritza, Dunărea, Nistrul, Niprul, Donul) sau spre cel închis al Caspicei (Volga, Uralul). Mineralele sunt: fier (Anglia, Rusia, Spania, Franţa, România, Suedia), petrol (România, Polonia), huilă (Anglia, Franţa, Germania, Cehoslovacia, Polonia, Rusia), aur (Rusia, România), platină (Rusia), cupru şi plumb (Spania, România), zinc (Polonia), staniu (Anglia), radiu (Cehoslovacia), etc.

Statistică

Partea continentală . . .	73%
Partea peninsulară . . .	19%
Partea insulară	8%
Lungimea coastelor	37.800 km.

Supraf. Europei este 2% din aceia a pământului. Din totalul supraf. E.-ei:

terenuri de cultură . . .	12%
păşuni, stepe, livezi . . .	35%
păduri	25%
terenuri neproductive . . .	28%

Europa, în mitologia greacă, fica lui Agenor, regele Pheniciei. Zeus înamorat de ea a răpit-o şi a dus-o în Creta, unde ea a născut pe Minos.

Europa Centrală, regiune din mijlocul Europei, ocupată de statele: Germania, Austria, Elveţia, Ungaria, Cehoslovacia, Jugoslavia şi România (v. c.).

Europiul (chim.). [Eu = 152], element găsit în monazită. A fost separat prin cristalizări repetate de către Urbain şi Lacombe, sărurile lui au o coloare roză. Pe lângă sărurile derivând dela oxidul [O_3 Eu_2], în care Eu, e trivalent se mai cunosc şi compuşi de-ai Eu. bivalent derivând dela O Eu.

Euryala, v. Gorgone.

Eurydice, nimfă şi soţia lui Orpheus. Urmărită de Arista, a fost muşcată de un şarpe, care i-a pricinuit moartea.

Eusebiu, scriitor bisericesc şi istoric (n. 264 d. Chr., † 338). A scris „Istoria bisericească" în 10 cărţi, de aceea se şi numeşte „părintele istoriei bisericeşti". A mai scris şi „Viaţa lui Constantin cel Mare" şi alte cărţi de cuprins teologic. Operee lui au rămas numai în traducere latinească.

Euspongia (zool.), buretele; gen al Ceratospongierilor; scheletul foarte elastic. E. officinalis din mările Mediterană şi Adriatică dă buretele de spălat. In apele dulci trăeşte Euspongilla lacustris.

Eustachio Bartolomeo, medic şi anatom ital. († 1574), cunoscut prin numeroasele sale descoperiri anatomice. El a descris canalul, care leagă nasul cu urechia internă, numit tubul lui E.

Eustathievici Dimitrie, (sec. al XVIII), fost dascăl al şcoalelor din Braşov, dir. al şcoalelor ortodoxe din Transilvania. A scris în a. 1757 cea dintâiu gramatică românească, după modèle greceşti şi ruseşti, cunoscute pe când studiase la Kiew. A mai scris şi cărţi de interes bisericesc.

Eustratie logofătul, cronicar mold. din sec. al XVI şi traducător. A scris, după cum a demonstrat C. Giurescu, „Letopiseţul Moldovenesc", cea dintâiu cronică originală scrisă în limba română; dar care s'a pierdut. A tradus şi publicat „Şapte taine" (prefaţă de mitropolitul Varlaam) şi „Pravilele împărăteşti", cu o culegere de canoane bisericeşti şi de legiuiri mirene, din greceşte. I se atribuie o trad. a lui Herodot, netipărită, din care există numai o copie din 1816 (v. Letopiseţul Moldovenesc).

Eutanasie (med.), moartea fără chinuri; îndulcirea agoniei prin administrarea de narcotice.

Euterpe, în mit greacă zeiţa muzicii şi a poeziei lirice, reprezentată pe cap cu flori, iar în mână cu un fluier.

Eutropius Flavius, istoric lat. din sec. al IV d. Chr. Secretar imperial la Constantinopol sub Constantin şi urmaşii săi. A scris „Breviarium historiae romanae", dela fondarea Romei până la împ. Valens, căruia îi dedică opera (364). Ia informaţii dela scriit. anter., iar pt. Aurelianus dela Flavius Vopiscus. In legătură cu părăsirea Daciei, spune că ea a rămas fără locuitori („viris erat exhausta") şi că Aurelian a retras pe toţi Romanii, aşezându-i în Moesia.

Evanghelie, cartea care cuprinde cele patru E.-ii, aşa cum se citesc în biserică în toate zilele de peste an, v. Tetraevanghel.

Evanghelişti, autorii celor patru Evanghelii: Matei, Marcu, Luca şi Ioan (v. c.).

Evaporare, trecerea unui corp din stare lichidă în staro gazoasă. E. se produce la orice temperatură şi sub orice presiune şi numai la suprafaţa liberă a lichidului. Intensitatea ei depinde însă de doi factori: lichidul se evaporează mai uşor la temperaturi mai mari şi sub presiuni mai mici, şi mai greu la temperaturi scăzute şi sub presiuni mai mari. Lichidul lăsat liber, cu timpul se preface în întregime în vapori, iar dacă E. se produce într'un spaţiu închis, ea încetează când vaporii în spaţiul deasupra lichidului devin saturanţi. E. absoarbe căldura din mediul ambiant. Această absorbţie se manifestă prin scăderea temperaturii mediului. Pe acest fenomen se bazează şi fabricarea gheţii artificiale.

Evelin François filos. franc. (n. 1835 † 1910). A încercat, plecând dela Renouvier şi dela Neocriticism, să rezolve problema cantităţii în sens metafizic, uneori contra ştiinţei. Gânditor ingenios şi stilist elegant, E. a scris „Infini et quantité", „La raison pure et ses antinomies", susţinând „finitismul", şi considerând numărul infinit ca noţiune contradictorie. Partizan al discontinuităţii şi libertăţii.

„Evenimentul literar", ziar al socialiştilor ieşeni, apărut la 20 Decembrie 1923, în care C. Stere şi partizanii săi a început propaganda poporanistă în lit. română. A apărut până la 24 Oct. 1894.

Everest, vârf al părţii Centrale a Munţilor Himalaia dela numele col. E., care i-a măsurat pentru prima oară înălţimea. Are 8860 m. şi este punctul cel mai înalt pe globul pământesc. Se găseşte la hotarul dintre China şi Nepal. La E. se găseşte Kitchindjinga (8483 m.), iar la V. este vârf. Gaurisankar cu care era confundat mai înainte.

Evertebrata, acelaşi înţeles cu nevertebrate. Animale fără coloana vertebrală.

Evhemerism (filos.), teorie după care toţi zeii sunt eroi ce au trăit cândva în realitate şi a căror viaţă a devenit legendară.

Evolceanu Dumitru, prof. de limba latină la univ. din Buc. (n. 1865). După studii în Iaşi, Paris, Bonn şi Berlin, e numit în 1902 prof. definitiv al univ. A fost membru în Senatul univ. şi Decan al Facultăţii de Litere. A colaborat la Enciclopedia română a lui Diaconovici. Dintre alte lucrări menţionăm: Istoria literaturii latine.

Evoluţia (biol.), o trecere gradată dela o specie cu caractere de inferioritate la una cu caractere noi, necesare adaptării la mediu. E. este orthogenetică; fiinţele pornite să evolueze într'o direcţie oarecare nu se mai abat din calea acestei evoluţii; ireversibilă, adică specia ajunsă la un grad oarecare de evoluţie, nu poate să mai revină la punctul de unde a plecat. Darwin a explicat cauzele ei prin selecţiunea naturală, născută din lupta pentru existenţă şi adaptarea la mediu. Exemple de evoluţie găsim în ambele regnuri: Pasările dau un exemplu foarte bun: pornind dela Archaeopterix, pasăre ce avea pene numai pe aripi şi coadă, iar ciocul era armat cu dinţi, ajung la forme de pasări acoperite total cu pene, iar ciocul nu mai are nici un dinte. Nautiloideele (cefalopode tetrabr.), apărute în Paleozoic (Silur.) cu cochilia dreaptă şi linia de sudură a pereţilor despărţitori ai camerelor dreaptă, trecând gradat prin forme intermediare ajung în Mezozoic să dea formele de Amonoidee care aveau cochilia răsucită, iar linia de sudură foarte complicat ondulată.

Evul mediu sau de mijloc. In istoria universală timpul dela căderea imperiului roman din Apus (476) până la cucerirea Constantinopolului de Turci (1453). Alţi socotesc acest timp dela 395, năvălirea barbarilor.

Evzon (milit.). Soldat din infanteria uşoară grecească, având costum fustonelă (v. c.).

Ex abrupto (lat.), pe nepregătite, deodată; începutul unui discurs, fără introducere.

Examen, 1. probă în scris (scrisă) ori orală, pe care un candidat doritor să ocupe un post sau să intre într'o şcoală, e supus s'o treacă, spre a da dovadă de cunoştinţele şi capacitatea (aptitudinile) sale; 2. **Examen de primire** (admitere) e făcut la primirea în post sau la „intrarea" în şcoală; 3. **Examen de absolvire**, făcut la terminarea studiului; 4. **Examen de licenţă, Examen de doctorat**, (v. licenţă, bacalaureat).

Examinarea inteligenţii (psihol. aplicată) se face după metoda testelor (v. c.), descoperită şi aplicată sistematic pentru prima dată de către Alfred Binet (v. c.) şi colaboratorul său Dr. Simon. (v. teste de inteligenţă). Din Franţa metoda a trecut în Anglia, America, Germania, Rusia, Belgia, Italia, Austria şi s'a răspândit pretutindeni. Ea a fost

studiată mai departe de W. Stern, care, sistematizând unele observații ale lui Binet și ale Psihol. americane, a propus întregirea examenului cu teste al I., prin foaia de observație (v. c.), introdusă de curând și în școalele noastre pentru selecția și îndrumarea elevilor. Principiile pe care se întemeiază E. I.: a. I. e o aptit. de adaptare a spiritului la condiții și probleme nouă în viață. b. Aptitudinea intelectuală diferențiază individualitățile, fiind distribuită divers, dela om la om. c. Se pot făuri probe practice (teste), care pun pe indivizii examinați în situații analoage cu cele din viață și cu ajutorul cărora putem examina nivelul intelectual al indivizilor; d. Probele pot fi gradate și etalonate (reduse la o unitate de măsură: Claparède; v. etalonare). pentru diferite vârste și națiuni; și numai atunci au forță diagnostică în selecția inteligențelor. S'a constatat astfel că se poate stabili o vârstă a inteligenții (v. c.) și un coeficient de inteligență (v. c.), că inteligența ca energie este, dela apr. 16—18 ani, constantă, amplificându-se numai în privința experienții câștigate prin habitudini (v. c.), că există o inteligență globală (v. c.), una teoretică (v. c.) și una practică (v. c.), că E. I. este metoda cea mai bună pentru selecționarea școlarilor și orientarea profesională (v. c.) a lor. E. I. a fost aplicată și la profesiuni și în armata americană, în care s'au selecționat 1.700.000 soldați și ofițeri în decursul războiului. E. I. profesionale s'a aplicat în ultimul timp în America și Germania, în fabrici, oficii, etc. La noi, s'a lucrat în această direcție la Cluj și la București, în institutele de Psihologie și Educație.

Exarch (gr.), titlul guvernatorului bizantin al Italiei după căderea imperiului roman de Vest. Exarchat = teritorul supus E.-ului în anul 751 E.-ul a fost cucerit de Aistulf, regele Longobarzilor, iar dela 756 până la 1870 a aparținut Papei. Azi titlul de E. se dă unor locțiitori ai Patriarhului de Constantinopol. Preotul al treilea în bis. catedrale din Cernăuți se numește E. Mitropolitul Ungrovlachiei a purtat și titul de E. al plaiurilor.

Excedent bugetar, v. Bugetul statului.

Excentric, se numește sistemul de cercuri (discuri), care nu au același centru (a căror centre nu se suprapun). In mecanică, piesa al cărei ax de rotație centrică nu ocupă centrul, fiind destinată a transforma o mișcare de rotație continuă în una de alt fel.

Excitant. 1. (med.). Medicament care reînsuflețește organismul, mai ales inima și sistemul nervos (ex. cofeina); 2. (psihol., fiziol.) Orice energie care produce o reacțiune sau un răspuns din partea organismului. Ex. undele eterului formează un E. al ochiului în producerea sensibilității luminoase.

Excitație: 1. Inrâurirea unui stimul asupra extremității unui nerv senzorial; 2. (psihol.) Complexul fenomenelor fizice și fiziologice care declanșează procesul senzorial; 3. Supra activitate psihică pricinuită de emoții, intoxicații, manii, etc.

Excomunicare (lat.), excluderea din comunitatea bisericească, pedeapsă dată creștinilor delicvenți și contumaci, precum și celor cari se fac vinovați de erezie (v. c.). Dreptul de a aplica pedeapsa E.-ii îl are episcopul pentru eparhia sa și Papa pentru întreagă biserica.

Execrocheria (dr. penal), e un delict constând din faptul că vinovatul înșeală pe o altă persoană asupra unor fapte sau împrejurări, făcându-l să creadă că faptele mincinoase pe care le spune el sunt adevărate, ori că fapte adevărate ar fi mincinoase. — De ex. înșelând pe cineva când îl face să dea bani pentru pretinse procurări de mărfuri, etc.; acel care săvârșește acest fapt e un excroc.

Executor testamentar (dr. civil), este persoana însărcinată de către un testator spre a executa testamentul după moarte.

Exegeză (gr.), interpretarea unei cărți, mai ales explicarea Sf. Scripturi.

Exequatur, actul prin care guvernul unei țări recunoaște pe consulul sau reprezentantul unui stat străin. Guvernul poate să retragă E. dat persoanei care nu-i este pe plac.

Exerg, mic spațiu lăsat liber. In numismatică spațiul liber ce rămâne pe o monedă (sau medalie) între figură și marginea monezii. In acest spațiu se scrie anul, o semântură sau numele artistului.

Exaustеur, aparat aspirator. De ex.: ventilator electric care servește la aerisirea sălilor; la automobile E. aspiră benzina din rezervor.

Exhibiționism (med.), perversie sexuală, în care bolnavul nu-și află satisfacția în actul sexual normal, ci în arătarea membrelor genitale goale. Adesea e întovărășit de onanie.

Exicatoare (chim.). Se numesc niște dispozitive făcute mai ales din sticlă și întrebuințate fie la uscarea unei substanțe fie la păstrarea ei în stare uscată.

Exigență, cerință, trebuință imperioasă.

Exil, expatriarea voluntară sau forțată a unei persoane. Poate fi aplicat în urma hotărîrii autorităților (în Italia fascistă). La Greci era ostracizarea (v. c.).

Ex-lex, în afară de lege. E. e într'o țară când parlamentul nu votează la timp bugetul și guvernul guvernează fără buget.

Exner Jules, pictor danez (n. 1825 † 1910), autorul minunatelor și expresivelor tablouri ce reprezintă cu fidelitate documentară viața nordică.

Exodul, v. Ieșirea.

Exogene, (Puteri e.), puteri exterioare, care acționează asupra scoarței: vânturile, apele curgătoare. Sunt lente și cauzează distrugerea formelor prezente.

Exorcism, rugăciune pentru alungarea diavolului.

Exordiu, începutul unui discurs. Urmărește câștigarea bunăvoinții ascultătorilor. In E. „ex abrupto" oratorul intră direct în tratarea chestiunii, fără nici o altă introducere.

Exosmoza, v. Endosmoza.

Expansiv, care se extinde, d. ex.: popor expansiv. Fig.: comunicativ.

„Expatriatul", ziar politic maghiarofil, redactat de Cezar Boliac, apărut la 1849 în Brașov și urmărind tendința împăcării Rom. cu Maghiarii.

Expectorant (med.), medicament care promovează eliminarea mucozităților din organele respirației.

Experiența (filos.). 1. Percepere, cunoaștere prin simțuri, suma evenimentelor trăite; 2. Produsul dintre factorii aposteriorici și apriorici ai cunoașterii. Legătura pe care o fac formele conștiinții cunoscătoare între diversitatea datelor percepției. Formele cunoașterii nu rezultă din E. însăși, ci o condiționează E. obiectivă se deosebește de cea subiectivă, fiind un conținut de cunoaștere, bazat pe prelucrarea celei sensibile, în mod metodic și critic, întregind-o și depășind-o. Cunoașterea este tocmai această prelucrare și sintetizare a materialului experienții de către inteligență. Orice știință revine la E. dar nu rămâne la datele nesigure și contingente ale E. ci le ordonează prin operațiile gândirii.

Experiența pură (filos.), e un produs al abstracției, deoarece orice E. este de fapt condiționată de formele gândirii și ale intuiției. Fără gândire E. este ceva neînțeles, un fapt trăit izolat, de care nu putem ține seamă, dacă nu e prelucrată de gândire (Terminul e folosit de Avenarius, v. Empiriocriticism).

Experimentul, metodă, prin care se produce, se variază după voie, se controlează și se verifică o experiență în laborator, sau cu instrumente (aparate, ori cu mijloace anumite), provocând desfășurarea fenomenelor, a căror observație nu putem să o așteptăm până ce le va produce natura. Prin aceasta, domeniul experimentări e redus la fenomenele, care pot fi supuse acestor condiții.

Explare (lat.), ispășire, repararea unei greșeli s. crime prin suferirea pedepsei, pe care uneori, omul și-o impune el însuși.

Expirație (med.), actul fiziologic, prin care se elimină pe gură și nas aerul din plămâni.

Explorator (marină). Vas-escortă pentru contra-torpiloare, torpiloare și submersibile de tipul crucișătoarelor. Tonaj mic până la 5000 tone, viteză foarte mare și armament tunuri până la 150 m/m. Rolul lui este pentru serviciul de explorare și recunoaștere fiind destinat a lupta contra distrugătoarelor inamice și a acoperi flotilele contra luptelor de artilerie de calibru mijlociu.

Explozie, producerea într'un interval foarte scurt a mari cantități de gaze sau vapori, acompaniate de pocnet și care poate produce efecte mecanice de mare intensitate. Corpurile explozibile, aprinzându-se se transformă cu mare iuțeală în gaze lăsând foarte puțin reziduu în urma lor. Aprinderea se produce prin lovire, prin urcarea temperaturii, sau prin frecare, etc. Corpurile care explodează relativ în mod mai lent se folosesc pentru arme, cum este praful de pușcă. Pentru a produce exploziile uzitate în tehnică, se folosesc corpurile care explodează în timp relativ foarte scurt, cum este dinamita. Sunt corpuri, cum sunt anumiți compuși ai iodului și ai clorului, care se aprind așa de repede, încât nu pot fi întrebuințați în practică. După natura lor se deosebesc următorii **explosivi:** a) E.-vi brizanți, fizici, din amestecul unor substanțe (Dinamita); și b) E.-vi brizanți chimici, corpi formați din combinație chimică (acidul picric, testilul, melinita, schuciderita, crezilita, etc.). In general caracteristicile unui E., sunt date de următorii factori: Reacțiunea de explozie, căldura de expl., volumul gazelor. Temperatura de expl., forța, presiunea maximă, potențial, iuțeală de detonație, combustiune, presiunea, viteza și rezistența proectilului în țeavă, viteza și energia inițială, etc. In general se întrebuințează la fabricarea muniților de tot felul. E-ii balistici formează încărcătura de azvârlire a cartușelor armelor de foc, iar cei brizanți chimici se întrebuințează la fabricarea muniției de artilerie, formând încărcătura de explozie a proectilelor, încărcarea torpilelor, minelor marine și bombelor de avioane. — **Obuz explosiv** este încărcat cu o doză puternică de sub-

stanțe chimice explozive și este destinat pentru distrugerea obstacolelor în tragerile de artilerie.

Explozivă (fon.), v. Ocluzivă.

Expozițiuni internaționale: 1851 Londra, 1855 Paris, 1862 Londra, 1867 Paris, 1873 Viena, 1876 Philadelfia, 1878 Paris, 1879 Sidney, 1888 Melbourne, 1889 Paris, Bruxelles, 1900 Paris, 1904 Saint Louis, 1906 București, Milano, 1910 Bruxelles, 1913 Gand, 1915 San Francisco, etc. La E.-ile fiecare stat participant își are pavilioanele sale. E.-ile sunt dovezi ale progreselor realizate de omenire pe toate terenele.

Expresie = 1. exteriorizare, manifestare în afară, traducerea unei stări sufletești prin mișcările mușchilor; 2. Mișcări de E. (psihol.), la emoție, gândire chiar; atenție, etc., observăm mișcări ale mușchilor corpului ce apar involuntar, alcătuind o anumită expresie, caracteristică fiecăreia din stările sufletești corespunzătoare (v. Mimică, Fisionomie).

Expresionism (Simbolismul sau Fobismul). În artă acea tendință care susține că forma și coloarea trebue să servească numai ca expresie simbolică a ideilor. „A prezenta lucrurile, înseamnă a proceda fără artă, a le evoca numai". Între expresioniști au fost personalități talentate ca: P. Bonnard, K.-X. Roussel, Ed. Vuillard, influențați de Cézanne, Gaugin și Odilon Redon. Primul expresionist pare a fi fost pictorul-gravor belgian James Ensor (n. 1860). Cel mai caracteristic reprezentat e: Henri Matisse (n. 1869), cu mare talent coloristic, utilizat mai mult ca efect asupra ochiului și pentru a da viață subiectelor. Alții: Adameo Modigliani (n. 1884 † 1920), austriacul Kokoschka (n. 1886), oland. Kees Van Dongen (n. 1877), decoratorul rus Leon Bakst († 1925), etc.

Exproprierea (dr.), după constituția din 1923, proprietatea este numai garantată, de către lege. Art. 17, prevede dr. de E. pe baza de legi speciale, în scop de lucrări pentru interes obștesc, a subsolului proprietăților imobilare și în cazuri de „utilitate publică"; în afară de E. pentru căile de comunicație, salubritate publică, apărare națională, lucrări de interes cultural, etc., legile acestea trebuind să fie votate cu majoritatea de 2/3. După constituția din 1866 dr. de proprietate era sacru și inviolabil. Organizarea nouă a statului rom. a cerut însă ca latifundiile să fie expropriate ($2^1/_2$ mil. ha. numai în Rom. veche) și a creiat noua proprietate mică țărănească. Accasta trebuie însă organizată în vederea producției celei mai raționale și mai intense, spre a da roade bune.

Exsudat (med.), lichid adunat în urma unui proces de inflamație în cavitățile corpului.

Exsudațiune (geol.), se numește fenomenul de evaporare al umidității din sol (pământ).

Extemporal, temă școlară executată fără pregătire și într'un timp scurt.

Exproprierea în România. Situația la 1 Ianuarie 1927:

No. curent	Provinciile	Suprafața totală expropriată	Repartizarea terenului expropriat			
			Suprafața de la împroprietărire	N-rul sătenilor împroprietăriți	Suprafața afectată de izlazuri, păduri comunale și rezerve de diferite categorii	N-rul sătenilor rămași neîmproprietăriți
		ha	ha		ha	
1	Vechiul Regat . .	2776820	1928387	630118	848483	423483
2	Transilvania . . .	1731768	432567	310583	1269201	179915
3	Basarabia	1882970	1089730	463789	843240	—
4	Bucovina	70442	39998	73266	30444	6645

Extensiunea universitară, este o asociație constituită în Oct. 1924, la Cluj, de

Extractor (armament). O piesă atașată la închizătorul armelor sau gurilor de foc, construită în mod special cu o ghiară sau furcă și astfel dispusă că odată cu retragerea închizătorului (deschiderea țevei), prinde și extrage tubul cartușului tras.

Eyck Hubert van — (n. 1370 † 1426) și fratele său **Jan van E.** (n. 1390 † 1430), celebri pictori flamanzi, inventatorii tehnicei picturii în uleiu, care a produs o revoluție în arta picturii. Activitatea unuia nu se poate distinge adesea de a celuilalt. Opera lor se caracterizează prin o intensitate coloristică, necunoscută de predecesori, printr'o putere de observație remarcabilă, prin stabilirea unui raport între chipul omenesc ce-l pictau și mediul ambiant în care-l puneau („plein „air"-ul), prin o libertate firească a figurilor în mișcări și atitudini, prin talentul cu care au executat portretele și mai presus de toate, prin „preocuparea de a reda materialitatea, până a se substitui obiectului adevărat". Dela ei ne-a rămas celebrul altar din Gand: Adorația mielului *mistic*, *compusă* din mai multe panouri, care cuprind aproape 300 de figuri (Partea din mijloc în biserica Sf. Bavon din Gand, aripele în Muzeul din Berlin); dela Jan „Madona cancelarului Rollin (Louvre), portretul lui Giovanni Arnolfini cu soția (Londra), etc. Un mic portret avem în Muzeul din Sibiu.

Ezechil, unul dintre cei patru mari profeți evrei, în 597 a. Chr. a fost exilat în Babylon. Prevestește căderea Ierusalimului, ducerea și suferințele poporului evreu în robia babilonică; convertește pe Evrei dela idolatrie, promițându-le liberarea lor din exil.

F, a șasea literă din alfabet. Prescurtări: în muzică forte (*f.*), fortissimo (*ff.*) în fizică F = Fahrenheit. Pe ceasornice: *f* = *faster* (engl. mai repede). Medicină = fac (lat.), faceți.

„Fabian Society". Organizație socialpolitică fondată în Londra la 1884, pe baze socialiste și care și-a luat numele dela Fabius Cunctator, având ca deviză în acțiunile sale activitate înceată dar progresivă. E în legătură cu Labour-Party (v. c.).

Fabini Johann Gottlieb, medic sas ardelean (n. 1791 † 1847), vestit oculist, fost prof. de oftalmologie la Univ. din Budapesta. A scris lucrări importante și manualul „Doctrina de morbis oculorum", 1823, tradus și în englezește.

Fabius Quintus Maximus Cunctator, distins comandant roman și dictator după înfrângerea de la Trasimenus (217 a. Chr.). Printr'o tactică prudentă a putut să întârzie (de aici numele Cunctator) înaintarea lui Hannibal, dând putință Romanilor să se refacă. A fost supranumit „Scutul Romei" († 203 a. Chr.).

Fabre Emile, autor dramatic (n. 1870), administrator la Comédie-Française. A scris: l'Argent, Timon d'Athènes, la Vie publique, les Ventres dorés, la Rabouilleuse, les Sauterelles, Les Vainquersi, la Maison sous l'orage, la Maison d'Argile, etc. Toate sunt piese de moravuri bineconstruite și remarcabile prin satira ascuțită îndreptată contra financiarilor și politicianilor.

Fabre Jean Henri, entimologist francez (n. 1823 † 1915). Observând lumea insectelor a căutat să vulgarizeze viața acestora în minunatele scrieri „Les moeurs des insectes" și Souvenirs entomologiques", dând dovadă de un mare talent poetic; însă darul său de observație este adeseori întrecut de puterea de antropomorfisare a descrierii.

Fabre d'Englatine, Philippe François — Nazaire Fabre zis —, poet dramatic franc. (n. 1750 † 1794). A scris cântecul vestit „Il pleut, il pleut bregère". Principala sa comedie este: „le Philinte de Molière".

Fabre d'Ollvet Antoine, literat franc. (n. 1768 † 1852). Este precursul felibrelor și a scris: la Langue hébraique restituée.

Fabriano, Francesco di Gentile da —, pictor ital. (n. 1360 † 1428), cel mai celebru dintre „Primitivi" și din școala umbrică. A colaborat în Veneția cu Pisanello și este autorul celebrei pânze „Adorația Magilor" (în Prato).

Fabricius Josef, medic sas ardelean, naturalizat în România (n. 1830 † 1888). A trecut în 1859 la București, unde Davilla și l-a asociat la munca sa de organizare a învățământului medical din România, numindu-l prof. de oftalmologie la școala națională de medicină și medic primar la spitalul Colțea. În 1869 F. se mută definitiv la Craiova, ca medic primar al spitalului Preda și al azilului de nebuni dela Madona-Dudu. În 1877—78 ia parte ca medic militar la războiu. În Craiova a desvoltat o activitate medicală și organizatorie rodnică.

Fabricius Luscinius Caius, vestit consul roman, adversar al Grecilor. Trimis de

Senat (285 a. Chr.) la regele Epirului Pyrrhus, să răscumpere pe prizonierii romani, el refuză cu indignare propunerile de tradare, făcute de rege.

Fabula (lit.), povestire fictivă a unei acțiuni, care de cele mai multeori se petrece între animale ori plante (fabula propriu zisă) sau între animale și oameni [apologul v. c.] scrisă (spusă) cu scopul de a moraliza. La Greci a scris fabule celebrul Esop (v. c.) în sec. al VI a. Chr. dar și Hesiod sec. al VIII a. Chr. Fabulele lui Esop au fost traduse în versuri de Babrios (v. c.). La Romani Phedrus a prelucrat fabulele lui Esop. In Franța: Marot, Régnier (în timpul Renașterii). La Fontaine rămâne maestrul F.-li (sec. XVII). Alți fabuliști franc.: Florian, Benserade (sec. al XVIII), Ainault, Viennet (sec. al XIX). In Anglia: Gay, Johnson, Moore. In Germania: Lessing, Gellert, Hayedorn. Pfeffel; în Spania: Ruyz de Hitta, Yriarte, Samaniego. In Italia: Pingotti. In Ungaria: Benedek Elek. In Rusia: Kantemir și Krilov. In Rom.: Eliade-Rădulescu scrie fabule-satirice: „Măceșul și Florile", deși nu el este începătorul genului la noi. D. Cantemir intercalase în vestita „Istorie hieroglifică" numeroase fabule. Donici, transcrie fabulele lui Krilov. Gr. Alexandrescu rămâne însă cel mai mare fabulist rom. cu minunatele sale fabule: Toporul și Pădurea, Pisica sălbatecă și Tigrul, Cânele și Cățelul, Boul și Vițelul, etc., atât pentru puterea de invenție și povestirea naturală, cât și pentru morala fabulelor sale, cu o importanță istorică. G. Sion („Stejarul și Trestia"), Anton Pann, I. L. Caragiale și George Ranetti. Fiind o speță lit. legată de împrejurări, care astăzi nu mai există, încercările de fabulă s'au rărit. In ultimul timp Radu Bucov (alias: M. Dragomirescu) și V. Militaru au încercat să reînvie acest gen.

„Fabula praetextata" (lit. lat.), o speță dramatică națională creată de Naevius, numită astfel după costumul purtat de personajele care apăreau în ea (regi, magistrați din Roma). Avea subiecte istorice. Au dat în acest gen câteva lucrări Ennius și Pacuvius, apoi Curiatus Maternus (în timpul lui Nero) — când a dispărut.

Faca Costache, scriitor rom. (n. ca. 1790 † 1845). Rămas cunoscut și până astăzi cu comedia satirică în versuri „Franțuzitele" (Comedia vremii). A scris și poezii în „Biblioteca portativă" a lui Eliade Rădulescu.

Fachir, ascet mohamedan și brahman în India care, neglijându-și exteriorul își chinuiește trupul, ca astfel să ajungă curat și fără păcate în lumea cealaltă.

Facial (anat.), ceeace se ține de față. Nervul f. = nervul cranial VII, motoric.

Facsimil, copia întrutoate exactă a textului original, ori a unui desemn. Azi F.-ele se pregătesc cu ajutorul lito- și fotografiei.

Factor, 1. Element constitutiv. 2. Persoană importantă. 3. In matematică numerele ce se înmulțesc. 4. F. postal, împărțitorul de scrisori.

Facultate (lat.). 1. Aptitudine, capacitate. 2. Puterea primită de un cleric (episcop, preot) dela superiorul bisericesc, de a săvârși acte jurisdicționale ori sacramentale, care de altfel, nu e îndreptățit să le săvârșească. De ex. **F.** ce o primesc episcopii din 5 în 5 ani dela Papa (**F.** quinquenale) de a dispensa dela piedici de căsătorie ori dela alte cazuri rezervate. 3. Secția unei universități și totalitatea profesorilor însărcinați cu predarea cursurilor la aceasta secție. Universitățile din România au **F.**-i de teologie (București, Iași), de drept, litere, științe, medicină, farmacie și medicină veterinară.

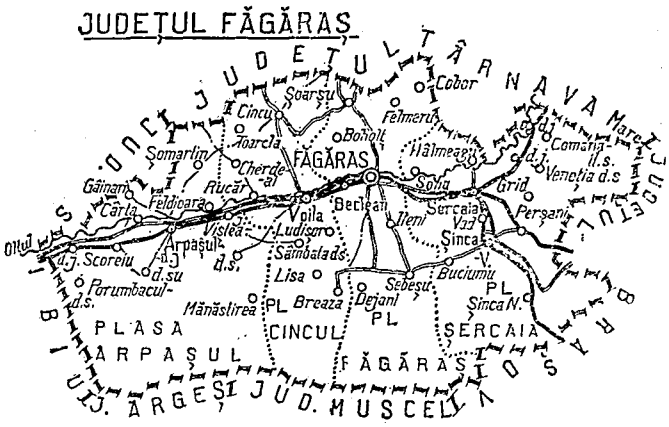

Facultatea de teologie din Chișinău, Universitatea din Iași a avut la început și o facultate teologică, desființată în 1864. Ieșenii au cerut mereu reînființarea ei. Aceasta s'a făcut abia în 1926, dar la Chișinău. Totuși ea funcționează în cadrele Universității ieșene. Decan: Gr. Pișculescu (Gala Galaction).

Fading, efectul —, un fenomen ce se poate observa foarte des la audiții radiofonice. Sunetul începe să se slăbească treptat până ce abia se poate auzi apoi se întărește treptat, reluându-și în fine intensitatea inițială. Fenomenul nu e explicat încă, se crede însă că este în legătură cu perturbațiile atmosferice, cu petele solare, etc.

Fadrusz János, distins sculptor magh. (n. 1858 † 1903), autor de mai multe statui, executate cu talent (Christos pe Cruce, Statuia regelui Matei Corvinul, în Cluj, etc.).

Faerno Gabriele, poet latin (n. 1520 † 1561). Autorul unei colecții de fabule latine: „Centum fabulae ex antiquis auctoribus selectae", al căror stil amintește pe Phedrus. Acestea au fost traduse franțuzește în versuri, de Perrault.

Fagacee (bot.), fam. a ordinului Fagales; floarea masculină amentiformă, floare feminină cu 1—3 flori. Cupula are 4 frunze, la stejar are cinci frunze. Se țin de ele Fagul, Castanul și Stejarul.

Făgăraș, jud. din Transilvania de S. mărginit la S. cu jud. Argeș și Muscel, la E. cu jud. Brașov, la N. cu Târnava-Mare, iar la V. cu jud. Sibiu. Supraf. 2444 kmp. cu 90439 loc. In S. sunt munții înalți cristalini ai F.-ului. Spre E. culmea Perșanilor. Văile sunt îndreptate dela S. spre N., către valea largă a Oltului, care prezintă aici o regiune de colmatare intensă a unui fost lac. La aceasta au lucrat și ghețarii, ce au fost în acești munți. Cantitatea mare de aluviuni adusă de apele torențiale, ce coborau din Mții F.-ului au împins cursul Oltului mai spre N., pe lângă culmea de dealuri terțiare de pe dreapta și le-a format o pantă mai abruptă. Valea Oltului are terasele de pe st. formate în pietrișurile diluviale, iar în luncă sunt aluviunile nouă constituite din petrișuri și nisipuri cărate de Olt din regiunea Vulcanică veche. Solul ce acoperă aceste formațiuni este podzolul, iar vegetația prezintă toate elementele dela zona alpină, de pe vârfurile înalte, la cereale, în câmpia F.-ului. Se trece prin păduri de conifere, de fagi și stejari, cu toate plantele, ce le însoțesc. Un rău aduce însă topirea bruscă a zăpezilor, când suflă Vântul Mare (v. c.). In E.-ul jud., la Vlădeni, se scot cărbuni de o calitate mai bună decât cea dela Codlea (Brașov). Industria jud. F. constă în câteva ateliere metalurgice, în ferestrae, tâmplării, fabr. de spirt, frângherii, aba, ceramică (cărămizi), tăbăcării și industria casn. Jud. F. depinde de reg. IV școlară Sibiu, de Curtea de Apel Brașov, Inspect. III minier Ploiești, și inspect. industrial Sibiu. Capit. jud. e F. Are 80 com. rur. și 1 com. urb., împărțită în 4 plăși. Centre importante: Șinca veche, Șercaia, Beclean, etc.

Făgăraș, oraș din Transilvania, capit. jud. F. 9000 loc. Așezat pe st. Oltului. Afară de autoritățile județene, școli, bănci. Centru comercial al jud. F. Are un castel întărit, construit cu începere din 1310.

Făgăraș, episcopia de —. După moartea mitropolitului rom. unit Atanasie Anghel, reședința episcopiei rom. s'a mutat la F. Episcopul Ioan Giurgiu Pataki a fost însă singurul care a locuit în F., pentru că succesorul său, Ioan I. M. Klein a mutat reședința episcopală la Blaj. De aceea, până la 1853 episcopia românilor uniți s'a numit a Făgărașului. v. Greco-catolică-rom. biserica.

Făgărașului (Țara sau Ținutul —), numele vechiu al jud. Făgăraș de azi. Fost ducat românesc prin sec. XIII—XV.

Făgărașului (**Munții** —), culme principală, adevărat masiv al Carpaților Cristalini din Carpații Meridionali. Sunt cuprinși între Dâmbovița și Olt. Este un masiv gros, compact, cristalin, lipsit de pasuri, în schimb cu vârfuri înalte. Ex. Moldoveanu (2250 m.), Negoiul (2540 m.), etc.

Făget (2921 loc.), com. rur. jud. Severin, reșed. pl. Făget. Of. P. local. G. locală.

Fagocîții, celule care au facultatea să înghită și distrugă alte celule mai mici, mai ales microbi. Indeosebi leucocîții (v. c.) au acest rol. Procesul de înglobare și distrugere se numește fagocitoză; el a fost descris mai întâi de Mecinicof (v. c.). Fagocitoza joacă un rol important în lupta organismului împotriva infecțiilor.

Fagot, instrument de suflat făcut din lemn. Tubul aproape 2 metri de lung e frânt în două şi are 8 găuri şi multe clape. În capătul superior e înfiptă o teavă în formă de S având la capăt o ancie de trestie. Tonurile grave seamănă cu ale cimpoiului.

Faguet Emile, cr. şi ist. lit. fr. (n. 1847 † 1916). Mem. al. Acad. franc. Înlăturând din concepţia sa orice tendinţă de sistem, cere criticului să se substituie autorului spre a surprinde ce are el mai propriu sufletului său. Criticul nu va reface într'altfel lucrarea analizată, ci va regândi gândirea autorului, din acelaşi p. d. vedere, scopul său esenţial fiind înţelegerea împărţială a operei, nu judecarea şi aprecierea ei. Cu o cultură întinsă şi o mare putere de asimilare, F. a trecut dela cronica uşoară a ideilor, la monografii şi studii de istorie literară şi discuţii politico-sociale, ridicând sec. al XVII în dauna scriitorilor sec. al XVIII, pe care i-a nedreptăţit uneori. Scrieri mai însemnate: Seizième Siècle, Dix-Septième siècle, Dix-huitème siècle, Dix-neuvième siècle, Politiques et moralistes (3 serii) Drame ancien, drame moderne, Gustave Flaubert, L'art de lire, etc.

Fagus silvatica (bot.), gen al fam. Fagaceelor; la nord ajunge până la paralela 59°. Formează păduri mai ales în Europa occidentală şi mijlocie. În Europa de Sud creşte numai pe munţi. Lemn de încălzit foarte bun.

Fahrenheit Daniel — (n. 1686 † 1736), sticlar, constructor de aparate fizice. A modificat termometrul, folosind ca substanţă termometrică mercurul şi a schimbat scara, notând punctul de topire al ghieţii cu 32° şi punctul de fierbere cu 212°. Această scară e folosită în America şi Anglia.

Faianţă (chim.), se numeşte un produs al ceramicei (olăriei) cu aspect poros, netransparent şi pământos, acoperit cu un strat de smalţ, care îl face propice pentru întrebuinţări.

Făina (merc.), este produsul de măcinare al bobului plantelor cereale (grâu, orz, secară, porumb, ovăs, orez, hrişcă), având o compoziţie chimică variată, după felul făinei de grâu, secară, porumb, orz, orez, conţinând: 7,5—12,5% gluten; 69,61—76,5% amidon; 0.94—3,89 grăsimi; 0,29—1,70 celuloză; 13,70—14,21 apă şi 0,48—2,0 cenuşe. În pulbere de fineţă şi coloare variată, clasată în 4 calităţi, I—IV, este consumată, prefăcută în pâine sau în paste alimentare. Puterea de panificaţie a F.-ei, sau de a forma cu apă un aluat, care creşte prin coacere, depinde de puterea ei de absorbţie, determinată de cantitata de apă absorbită, în medie 50—60%; de cantitatea de gluten, pe care o conţine şi de creşterea acestuia prin coacere, măsurabilă cu aleurometrul lui Boland la 150°.

Făinuri de copii (med.) sunt nenumăratele făinuri din comerţ care se adaogă laptelui de vacă spre a-i ridica valoarea în hidraţi de carbon. Se poate folosi în acest scop făina simplă de grâu. Făinurile din comerţ sunt: Mondamina (amidon extras din făina de porumb), Kufeke, Nestlé, Richter, etc.

Fairbairn Sir Wiiliam, (n. 1789 † 1874), inginer englez, a fost primul care a construit poduri şi vapoare de fier.

Fairbanks Douglas, artist am. de cinem. (n. 1884). A început ca actor de teatru debutând în „Hamlet" (rolul lui Laerte). Apoi a fost cântăreţ de operă, dar în ambele încercări fu lamentabil. Cinematograful îl făcu celebru, relevându-l ca cel dintâiu reprezentant al vioiciunii humorului şi optimismului. A creiat filmele: „Excentricul", „Cavalerul Spadei" (după „Cei trei muschetari" de Dumas) „Lemnul lui Zorro", „Hoţul din Bagdad" „Masca de fier", ş. a. în care a avut un succes formidabil.

Faisal sau **Fayçal**, şef militar arab, (n. 1885). Cunoscut în timpul marelui războiu prin luptele, care le-a condus contra trupelor turceşti din Arabia şi germano-turceşti din Syria.

Fajans Cazimir (n. 1887), chimist german, prof. la politehnica din München. A făcut numeroase cercetări în legătură cu fenomenele radioactive şi cu clasificarea elementelor chimice din sistemul periodic.

Fal (gr. phallos), imaginea penisului (v. c.), simbol al fecundităţii. Cultul falie joacă un rol mare în religiune şi mitologiile primitive; urmele lui se mai găsesc şi în folklorul poporului român.

Falanga (gr.). 1. Formaţiune armată macedoneană, alcătuită din 8000 oameni, aşezaţi în 16 rânduri. Cele dintâiu 5 rânduri ţineau lăncile aplecate înainte, celelalte 11 le sprijineau pe umerii oamenilor dinaintea lor. F. macedoneană se mişca foarte cu greu. 2. F.-e, oasele degetelor mânii şi ale picioarelor. 3. Formaţie militară în rânduri strânse.

Falb Rudolf, astronom germ. (n. 1838 † 1903) în Obdach (Stira). A redactat foaia astronomică poporană Sirius, publicând şi alte scrieri astronomice. El a anunţat teoria „Zilelor critice", iar la sfârşitul secolului trecut făcea multe profeţii cu privire la cutremurele de pământ şi mersul vremii. Nici teoria lui, nici profeţiile nu aveau temeiu ştiinţific.

Făcăriţă, v. Tetanus.

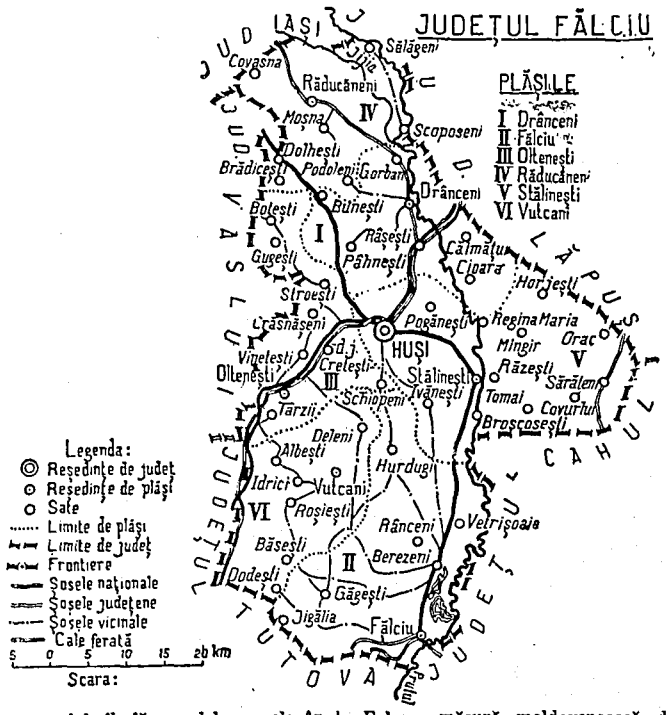

Falcea, măsură moldovenească de suprafaţă, corespunzând la 1.43 Ha.

Fălciu, jud. din mijlocul Mold. întregite, trecând peste Prut în Basarabia după legea administrativă din 1924. Se mărgineşte la NE. cu jud. Bălţi, la E. cu Cahul, la S. cu Tutova, la V. cu Tutova, Vaslui şi Iaşi. Supraf. 2120 kmp. cu 120.000 loc. Aşezat pe platforma Moldo-Basarabeană, baza este formată din calcare miocene (în special sarmatice), peste care s'au aşezat depozite de loess. Pe alocuri, în S., petece de pliocen. În dreptul jud. F. valea largă, aluvionară, cu multe depozite şi bălţi ale Prutului. Celelalte râuri au văi adânci, în formă de V, despărţind din masa platformei înalte dealuri de podiş. Solul este: podzol (în NV.), ciornoizem şocolat (în E.), şi sol de pădure în SV. şi centru. Pe înălţimile din V. păduri de stejari şi fagi, iar spre E., o fâşie de antestepă le desparte de cea de stepă (Fălciu), iar în valea largă a Prutului: sălcii, plopi şi stufăriş. Ocupaţia loc.: agricultura şi tăierea pădurilor. Industria foarte redusă, mai mult cea casnică. Are 67 com. rur. şi 1 com. urb. împărţite în 6 plăşi. Capit. Huşi. Centre mai importante: Drânceni, Stălineşti, Deleni, Fălciu, etc. Depinde de regiunea a XIII şcolară din Iaşi, Curtea de Apel din Iaşi, Inspectoratul I Minier, Bacău, şi industrial Iaşi. Capit. jud. este legată cu C. F. R. Iaşi—Bucureşti, printr'o linie îngustă Huşi—Crasna. Până în 1832, capit. jud. F. era târgul F. azi coborît în rangul de com. rur.

Fălciu (3197 loc.), com. rur. din jud. Fălciu, reşed. pl. Fălciu. Formată din satele: Bogdăneşti, Bozia, Fălciu şi Odaia-Bogdana. Primăria în Fălciu. Perc. loc. Medic Veterinar. Poştă locală. Medic Veterinar. G. Zorleni la 40 km.

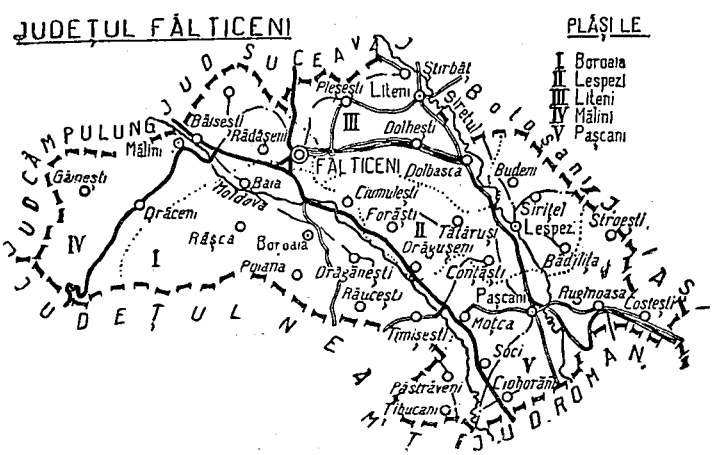

Fălcoianu Emil, general Rom. In 1885 ministru de războiu și în 1894 șef al M. S. M.

Fălcoianu M. A. Medic veterinar rom. (m. 1884). Prof de Medicină operatoare și Obstretică la Facultatea de Med. veterinară din București.

Fălcoiu (2245 loc.), com. rur. jud. Romanați, pl. Oltu-de-Sus. Formată din satele: Chiliile și Fălcoiu. Primăria la Fălcoiu. P. U. Osica-de-Sus. G. Vlăduleni la 4 km.

Falconet Etienne Maurice, sculptor francez (n. 1716 † 1791), devenit celebru prin sculpturile sale clasice. A scris și studii estetice, mai ales asupra sculpturii. Opere: Statuia ecvestră a țarului „Petru cel Mare" (în Petrograd). „Pygmalion și Galatea", etc.

Faleries, vechiu oraș al Etruriei, cunoscut prin propunerea făcută de un învățător venal generalului roman Camillus, — care asedia atunci orașul — de a-i da în chezășie copii celei mai de frunte famili din localitate. Generalul refuză și ordonă copiilor să-l biciuiască de-alungul drumului. Locuitorii se numiau Falisci și vorbiau limba latină (v. c.).

Fălești (8385 loc.) com. rur. jud. Bălți, reșed. pl. Fălești. Formată din satele: Călugăr, Fălești, Fălești-Noui, Ilenuța, Pânzăreni, Valea Pânzăreni. Primăria la Fălești. Medic, Spital, Farmacie. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Faleză, coastă înaltă a mării, un perete vertical format prin acțiunea valurilor.

Falguière Jean-Alexandre-Joseph, sculptor franc. (n. 1831 † 1900). Colorist puternic și expresiv, autorul minunatelor opere: Vainqueur au combat des coqs, Danseuse egyptienne, la Femme au paon, Jeune martyr chrétien, etc.

Fallero, ilustră familie din Veneția, în sec. al XII—XIV, din care au făcut parte mai mulți dogi.

Falii (geol.) sau fracturi, se numesc liniile mari de ruptură din scoarța pământului, provocate de mișcările pe verticală (epirogenetice) ce se petrec în zonele din scoarța sa solidă (litosferă). Aceste fracturi pot apărea ca o linie simplă sau ramificată, reprezentând liniile de slabă rezistență din scoarța globului, dealungul cărora se manifestează cutremurele de pământ și fenomenele vulcanice.

Falimentul e starea comerciantului care încetat plățile datoriilor sale comerciale, ne mai putând face față cheltuielilor cerute de întreprinderea sa. Efectele falimentului: a) relative la falit (persoana care a „dat faliment") 1. Pierderea drepturilor politice (de alegător, de a fi ales, de a fi jurat, avocat, etc.) 2. Numele și pronumele îi sunt înscrise pe un tablou ce se afișează pe sala tribunalelor și a burselor de comerț; 3. Nu se poate îndepărta dela domiciliu fără permisiunea „sindiculuí" (v. c.); 4. Este arestat dacă se dovedește că a comis „fraudă" (v. c.), că a ascuns, a distrus, sau n'a ținut registrele în regulă din rea voință; b) relative la averea falitului; 1. Falitul pierde dreptul de administrare a averii proprii, de a dispune de cea prezentă și viitoare, spre a nu-și înstrăina averea prin fraudă sau a-și înmulți datoriile, păgubind și mai mult pe debitori; 2. Averea trecută și contractele dinainte de a fi declarat falit se anulează. Sunt nule actele cu titlu gratuit, făcute de falit în interval de 6 luni înaintea falimentului.

Falk Adalbert, bărbat de stat prusian (n. 1827 † 1900), ministru de instrucție și devotat al lui Bismarck în Kulturkampf.

Falkland (Insulele —) sau Maluinele din Atlantic, la S. Americei de S. Capit. Port-Stanley. Creșterea animalelor (cai și oi). Supraf. 11950 kmp. cu 2270 loc. In 3 Dec. 1914, flota engl. bate o escadră germană, care vrea să atace baza navală dela F.

Fall Leo, compozitor austriac (n. 1873 † 1925). Autorul câtorva opere și al celebrelor operete: „Der fidele Bauer", „Die Dollarprinzessin", „Die geschiedene Frau", „Brüderlein fein", „Die Rose von Stambul", etc.

„Fall Wagner" celebrul pamflet al lui Friedrich Nietzsche din 1888 (acum în vol. „Götterdämmerung"), în care acesta vrea să arate că arta wagneriană este o artă decadentă. Lucrul a fost primit cu surpriză mai ales că Nietzsche fusese o bucată de vreme mare admirator al lui Wagner.

Falla Manuel de — , compozitor spaniol modern (n. 1876). E considerat cel mai important reprezentant al muzicii contimporane spaniole. Trăiește la Grenada. Lucrări: opera „La Vida breve", baletele „El Sombrero de tres picos", „El Amor brujo", etc.

Fallacia (logică), erori provenind din raționamente false: paralogisme (v. c.), sau sofisme (v. c.).

Fallacia falsi medii (logică), greșala mediului fals), eroare logică, rezultând din încălcarea legii silogismului, care cere ca acesta să aibă numai trei termini.

Fallières Armand (n. 1841), om politic francez, avocat, deputat în 1876—90, ministru de interne (1882—3) și prim ministru de mai multe ori, ministru de justiție și de instrucție și președinte al republicei (1906). Bun orator.

Falloux Frédéric, politician franc. (n. 1811 † 1886). Membru al Acad. Franc., fervent apărător al catolicismului, promotorul legii dela 1850, care-i poartă numele.

Falset (muz.), registrul înalt al vocii omenești, numit și voce de cap, în opoziție cu vocea de piept, pentru emiterea tonurilor adânci îndeosebi la vocea de tenor.

Falstaff John, faimos căpitan englez (n. pe la 1378 † 1459), regent în Normandia. Shakespeare, în drama „Henric al IV", cum și în „Femeile vesele din Windsor", l-a făcut tipul cel mai original al materialismului și sensualismului, care întrunește toate defectele unui copil și toate viițiile unui bătrân; personaj comic prin excelență.

Fălticeni, jud. din Moldova de N. Înainte de 1918 s'a numit Suceava. Prin noua lege administrativă din 1924, teritoriul jud. F. s'a micșorat, trecându-i-se partea de V. jud. Neamț (Broșteni) și jud. Câmpulung (Dorna), rămânând un jud. de deal și câmpie (văile largi ale râurilor: Siret, Suceava și Moldova). Se mărginește la E. cu jud. Botoșani și Iași, la S. cu Roman și Neamț, la V. cu Neamțul, iar la N. cu jud. Câmpulung și Suceava. Supraf. 3353 kmp. cu 160.000 loc. Cea mai mare parte a teritoriului jud. F. este format din terenuri miocene. Spre V. la înălțimile mai mici ale Subcarpaților sunt formate din terțiar mai vechiu sprijinit pe cretacic. In văile râurilor sunt aluviuni vechi, peste care s'au așezat cele nouă. Solul este podzol, cu mici petece de sol de pădure. Vegetație: spre V. păduri de fagi și conifere (pe dealuri), culturi de cereale prin văile largi ale râurilor, iar prin lunci păduri de sălcii și plopi. Cariere de piatră. Industria: cherestele, mobile, spirt, mori, frânghii, tăbăcării, cărămizi. Are 53 com. rur. și 2 com. urb., împărțite în 5 plăși. Capit. F., alt oraș Pașcani. Alte centre importante: Ruginoasa (cu mormântul lui Cuza Vodă), Lespezi, Dolhasca (Stație C. F. R. de bifurcație), Liteni, Mălini (domeniul Coroanei). Aproape de orașul F. este com. Baia (v. c.) un fost oraș mare și foarte important în vechime. Depinde de regiunea a XII școlară Bacău, Curtea de Apel din Iași, Inspectoratul I Minier Bacău, și industrial Bacău. Pe terit. jud. trec: C. F. R. București—Cernăuți, Pașcani—Iași și Dolhasca—Fălticeni.

Fălticeni, oraș din Moldova, capit. jud. F. 9000 loc. Oraș relativ nou (1779), creiat la început cu numele de Șoldănești și schimbat în F. pe la 1826. In noul târg s'au adunat cei veniți din Suceava, ce fusese cotropită de Austrieci și loc. din fostul oraș Baia, ce se mutau în orașul de pe deal. In F. pe lângă autorități sunt și liceu și diferite școli. O C. F. de 25 km. îl leagă, prin Doi-

hasca, de C. F. principală Bucureşti—Cernăuţi.

Familia (biol.), v. Sistematica.

„Familia", cea mai veche revistă beletristică-literară românească, întemeiată în 1865 de Iosif Vulcan la Budapesta. În 1880 redacţia revistei s'a mutat în Oradea, unde a apărut până la moartea lui I. Vulcan (v. c.). F. a avut o mulţime de colaboratori atât de dincoace, cât şi de dincolo de Carpaţi. În coloanele F.-ei şi-a publicat şi Eminescu cele dintâi poezii. În 1926 revista a apărut la Oradea sub conducerea lui Mihail Samarineanu.

Fanarioţi, se numesc de obiceiu Grecii veniţi în Principatele române din suburbiul Fanar al Constantinopolului. Epoca fanarioţă se numeşte cea din sec. al XVIII (1711—1821), în care o mulţime de Greci au ajuns Domni în Ţările române pe care le-au exploatat după bunul lor plac şi fără milă şi iubire pentru ţară. Guvernarea păcătoasă a F.-lor a contribuit la ocupaţiile Principatelor rom. în sec. al XVIII din partea Ruşilor şi Austriecilor (1711, 1718—39, 1774, 1792, 1812) şi la pierderea mai bine de o sută de ani a Bucovinei (1775) şi a Basarabiei (1812).

Fanatismul, (lat. fanum=templu în care se dau oracolele). Credinţa fanatică într'o acţiune (concepţie) politică, socială, morală, literară, etc., în care nu admite nici o contradicţie şi nici o discuţie. Pornire oarbă într'o direcţie datorită unei credinţe fanatice.

Fanerogame (bot.), Anthophyte. Plante cu flori şi sămânţă. Prin împerecherea organelor masculine cu cele feminine se produc la ele seminţele. La F. se distinge totdeauna o rădăcină, un trunchiu şi frunze. Au fascicule vasculare. În contrast cu Criptogramele, ele formează plantele superioare.

Fântâna-Mare (2529 loc.). com. rur. jud. Fălticeni, pl. Boroaia. Formată din satele: Cotul-Băii, Dumbrăviţa-de-Jos, Dumbrăviţa-de-Sus, Fântâna-Mare şi Spătăreşti. Primăria la Fântâna-Mare. P. U. şi G. Fălticeni la 5½ km.

Fântâna săritoare, şuviţă de apă care ţâşneşte cu putere. F. poate fi naturală, când presiunea necesară se produce între straturile impermeabile în baza legii vaselor comunicante, nivelul F. fiind mai jos decât al apei între straturi; în sfârşit presiunea poate fi produsă artificial şi şuviţele de apă pot fi colorate, reflectând fascicole de lumină în diferite colori.

Fântâna-Zânelor (3709 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Fântâna-Zânelor. P. U. Şichirlichitai. G. Valul lui Traian la 45 kilometri.

Fântânele (2747 loc.), com. rur. jud. Botoşani, pl. Corni. Formată din satele: Băluşeni, Stamate, Bănceşti şi Fântânele. Primăria în Fântânele. Medic şi spital. P. U. Botoşani. G. Vereşti la 9 km.

Fantasmagorie. 1. Arta de a înfăţişa pe scenă sau într'o sală întunecoasă fantome cu ajutorul iluziilor optice 2. Figurat: abuzul de situaţii supranaturale în lit. şi în artă. 3. Inchipuire de necrezut.

Fantazie (psihol.), puterea închipuirii, imaginaţia creatoare, căreia se datoresc plăsmuirile artei, ale invenţiilor, ipotezele ştiinţii şi marile utopii umanitare.

Fantezii, jocuri capricioase ale închipuirii, elucubraţii, ornamente, gen de compoziţie în artă şi mai ales în muzică.

Fantin Latour, Ignace Henri Jean Théodore, pictor şi litograf francez (n. 1836 † 1904), elevul lui Courbet, care a lucrat şi sub influenţă impresionistă. Colorist de forţă, desenator excelent, autor de portrete, de scene intime, de o mare valoare. A făcut şi pastele, litografii, inspirate din Schumann, Berlioz şi Wagner. Pânze celebre: La lecture, Un atelier à Batignoles.

Fantom (gr. phantoma). 1. Vedenie; 2. În med.: păpuşe care serveşte pentru exerciţii de medicină operatorie, mai ales în obstetrică (v. c.).

Faptele Apostolilor, o carte a Testamentului Nou, care istoriseşte activitatea propagandistă a apostolilor, mai ales a Sfinţilor Petru şi Pavel. Cartea a fost scrisă probabil pe la anul 60 d. Chr., iar autorul ei se crede că a fost Sf. Luca, ucenicul Sf. Apostol Pavel.

Far, turn clădit la intrarea în vreun port ori în apropierea coastelor de mare pentru călăuzirea corăbierilor prin lumina unei puternice lanterne, prevăzută cu reflector, care este aşezat în vârful lui. Cel dintâiu F. s'a clădit în insula Pharos. La Constanţa avem 2 faruri, unul în coltul Bulev. Elisabeta, de 23 m., iar altul în port, de 15 m.

Farabeuf L., medic fr. celebru, a trăit în a II-a jumătate a veacului trecut. Celebru prin lucrările sale de chirurgie, mai ales prin al său clasic „Précis de manuel operatoire" (1872—1881).

Farad, v. Unităţi electrice.

Faraday Michael (n. 1791 † 1867), chimist şi fizician englez, mare observator şi experimentator. A lichefiat câteva gaze: acidul carbonic, protoxidul de azot

şi clorul. A descoperit legile electrolizei, curentul de inducţiune, influenţa câmpului magnetic asupra luminii polarizate şi diamagnetismul. A pus bazele teoriei moderne a electromagnetismului.

Faraday—Maxwell, Teoria lui —. Cu ocaziunea experienţelor sale asupra fenomenelor de inducţie, Faraday a ajuns la convingerea că un câmp magnetic produs de un magnet sau un câmp electric produs de o încărcare electrică, nu-şi exercită imediat acţiunea asupra unui punct la o anumită distanţă, ci îi trebue un timp oarecare de propagare. Această idee a fost reluată şi desvoltată în formă matematică de Maxwell. Ecuaţiile care exprimă ideile lui Maxwell ne spun că oridecâteori un câmp magnetic variază în timp, această variaţie produce o anumită distribuţie a câmpului electric şi invers; orice variaţie a câmpului electric produce o anumită distribuţie a câmpului magnetic. În conformitate cu ideile lui Maxwell un câmp magnetic sau electric în vid se propagă cu aceeaşi viteză ca şi lumina, deci cu 300.000 km pe secundă. Ca o consecinţă a acestui rezultat s'a emis ideea, că lumina ar fi de aceeaşi natură cu undele electrice, adică ar consta din câmpuri magnetice şi electrice alternative, care se propagă cu viteza luminii. Această presupunere s'a şi verificat prin experienţele lui H. Hertz, care a demonstrat, că undele electrice pot fi reflectate, refractate, etc., ca şi lumina. Diferenţa între undele electrice şi luminoase constă numai în lungimea de undă: undele electrice cunoscute până acum au lungimea de undă de 2 mm. până la 20 km., pe când undele luminoase vizibile sunt cuprinse între 0,4 μ şi 0,78 μ. Ceva mai lungi sunt razele infraroşii: dela 0,78 μ până la 342 μ. Mai scurte sunt razele ultraviolete, Röntgen şi razele γ emise de radiu.

Faraoani (3584 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Răcăciuni. Formată din satele: Costiţa, Faraoani, Valea-Dragă, Valea-Mare (Valea-de-Jos) şi Valea de-Sus. Primăria în Valea-Mare. P. U. Bacău. G. Valea-Seacă la 9 km.

Faraoani (2915 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Volintireşti. Formată din satele: Faraoani, Moruzeni. Primăria la Faraoani. P. U. Volintireşti. G. Căuşni la 40 km.

Faraon, numele domnitorilor din vechiul Egipt. Au fost veneraţi la început ca zei, iar începând cu dinastia a V, ca fii ai Zeului Soarelui. Câtă vreme un F. era în viaţă, în Egipt nu era considerat ca zeu, în Nubia însă, i se zideau temple pe când era încă în viaţă.

Farinelli, celebru cântăreţ ital. (castrat) (n. 1705 † 1782). Vocea sa unică în coloraturi şi triluri i-a adus cele mai strălucite succese în Italia, Viena, Londra şi Spania la curtea regală.

Faringală (Fricativă). Fricativă a cărei strictură se formează între rădăcina limbii şi pâretele posterior al faringelui (de ex. consonanta arabă numită „rhain").

Faringe, gâtlej. Organ musculos, între gură şi esofag (v. c.), prin care trece aerul de respiraţie, alimentele şi băuturile.

Fariseii, sectă evreiască pe timpul lui Isus Hristos.

Fârling (2739 loc.), com. rur. din jud. Caraş, pl. Bocşa. Judec. Bocşa-Montană. Of. P. local. G. Lugoj la 18 km.

Farmaceutic. 1. Ceeace e în legătură cu Farmaceutica. 2. Învăţământ F. Mai de mult farmaciştii făceau ucenicie la un farmacist aprobat; după un examen obţineau aprobarea. În prezent învăţ. f. se face la universităţi. În cele mai multe ţări nu se mai admit decât bacalaureaţi. La noi se face la Fac. de Farmacie din Bucureşti, la Fac. de Medicină din Iaşi şi al Fac. de Med. şi Farm. din Cluj. Cel ce termină acest învăţământ, obţine titlul de Licenţiat în farmacie şi poate lua şi doctoratul.

Farmacia; 1. Arta şi ştiinţa de a prepara medicamente. F. chimică se ocupă cu studiul substanţelor anorganice şi organice în aplicarea lor farmaceutică; cea galenică cu medicamentele compuse (alifii, siropuri etc.). — 2. Stabiliment cu caracter comercial, în care se prepară şi vând medicamente. O F. poate fi condusă sau înfiinţată numai de un farmacist titrat, după concurs, autorizat de Min. Sănătăţii. Numărul F.-lor din Ţară e limitat prin lege şi regulamente. În vechiul regat sunt 4888 de farmacii ţinute

de 348 de români, 64 de evrei, 3 polonezi, 8 armeni, 1 francez, 1 rus, 5 bulgari, 1 italian şi 1 englez. — In Ardeal şi Banat sunt 512 farmacii ţinute de 88 români, 204 de unguri, 135 de germani, 87 de evrei, 3 de armeni şi 4 de jugoslavi. — In Basarabia sunt 134 de farmacii ţinute de 8 români, 123 evrei, 1 polonez, 1 armean şi 1 rus. — In Bucovina sunt 77 de farmacii ţinute de 7 români, 12 germani, 49 evrei şi 9 polonezi.

Farmacologie, ştiinţa despre compunerea şi efectul medicamentelor.

Farmacopeea, formularul legal şi obligator pentru farmacişti. Medicamentele preparate după f. se numesc oficinale. F. română a fost alcătuită sub Davila în 1862. In prezent e în vigoare ediţia V din 1926.

Farman Henry (n. 1874 † 1911), aviator francez, unul dintre primii constructori ai avioanelor moderne. Are merite îndeosebi în perfecţionarea biplanului.

Farmec, la origine: cântec magic (vrăjitoresc); 1. Influenţă misterioasă, care produce o iluzie a simţurilor. 2. Ceeace pricinuieşte această stare. Babele (doftoresele) dela ţară ştiu să facă F. (vrăji), prin care se caută câştigarea bunăvoinţii (iubirii) cuiva sau se aruncă nenorocirea şi rău asupra lui cu ajutorul puterilor magice. 3. Figurat: influenţă misterioasă, încântare a simţurilor, putere de atracţie: ochi, privire, apariţie fermecătoare.

Farnese, celebră familie italiană din Parma. Alexandro F. deveni papă luând numele de Paul III (1534—1549); alt Alexandro F., guvernator al Ţărilor de jos şi mare adversar al lui Henrik al IV, Petre-Ludovic F. duce de Castro, Parma şi Piacenza. Dela Papa Paul al III a rămas vestitul palat F. din Roma, clădită de arhitecţii Anton de Sangallo, Michelangello şi Kiacomo della Porta.

Făr-Öer, arhip. din Oc. Atlantic, în drumul dintre Islanda şi Ins. Shetland. Supr. 1399 kmp. Punctul central este la 62° Lat. N. şi 7° Long. V. Gr. Arhip. este compus din 5 ins. m. mari (Strömö, Vaagö, Syderö, etc.) şi vreo 14 mai mici. Locuitorii (22800) se ocupă cu creşterea vitelor, cu pescuitul şi exploatarea huilei. Sunt de naţionalitate norvegiană. Clima este maritimă.

Farquhar George, autor dramatic engl. (n. 1687 † 1707). Este caracteristic prin dialog în operele: l'officier de recrutement, la Ruse du petit maître.

Farrère Claude, (pseudonimul lui Eduard Bargone), romancier franc., ofiţer de marină (n. 1876). Se distinge în romanul exotic şi daramatic: Fumées d'opium. Fiecare volum „este un evantail cosmopolit", evoacă prin zugrăvirea atitudinilor exterioare stări sufleteşti în care găsim analogii subtile între civilizaţiile din Orient şi Occident: les Civilisés, la Bataille, l'Homme qui assassina. Cu la Maison des Hommes vivantes, trece spre romanul de aventuri.

Farsă, piesă de teatru comică, în care gluma este mal mult grosolană şi expresia sentimentelor adeseori brutal exprimată.

Fărşeroţii, o ramură a Aromânilor din Peninsula Balcanică, din Albania, grupaţi în jurul centrului Fraşari, de unde şi numele. Se ocupă cu păstoritul şi sunt împrăştiaţi în întreagă Albania, din pricina conflictelor cu populaţia albaneză din împrejurimi. Sunt bineîăcuţi, voinici şi totdeauna veseli („Făşirotlu-i făr cripare, Tută dzuă pri cântare" ap. Th. Capidan, Românii nomazi). Mai multe familii (fumeal'e) alcătuiesc o „fălcare" (cuvânt vechiu, lat. falx, — cem — falcalis), în fruntea căreia e un „celnic" (v. Aromânii).

Fărtăneşti (2205 loc.), com. rur. din jud. Covurlui, pl. Bujor. Infirmerie cu dispensar. P. U. Foleşti. G. Maria la 3 kilometri.

Farthing, monedă englezească, din cupru 4 F. = 1 penny.

Far-West = V.-ul îndepărtat. Partea din V.-ul Statelor Unite, care e nelocuită, pe care se face creşterea animalelor sau regiunea minieră din V. (Colorado, Nevada, Montana).

Fasanul auriu (zool.), Chrysolophus pictus, din familia Fasanidelor. Originar din China; ţinut ca animal domestic şi în Europa.

Fasces, la Romani, mănunchiuri de nuiele, în mijloc cu o secure, legate cu curele roşii, semnul puterii consulare, pe care le purtau lictorii înaintea persoanelor care avea acest drept. Consulul avea 12 lictori cu fasce, care-i mergeau înainte; pretorul numai doi, iar dictatorul 24.

Fascicolă, broşurică, făcând parte dintr'o lucrare mai mare, de ex. roman în fascicole; o legătură de acte.

Fascină (milit.), F.-le sunt snopi de nuele legaţi, formând un fel de graţii, care servesc la căptuşirea pereţilor şanţurilor de circulaţie sau tranşeelor pentru a le împiedica surparea.

Fascişti, partid naţionalist şi imperialist italian, format după războiu în deosebi din ostaşi demobilizaţi. Sunt organizaţi milităreşte şi s'au impus, prin mijloace violente, în deosebi contra socialiştilor şi comuniştilor. In Oct. 1922 au intrat în Roma şi au silit guvernul Facta să demisioneze şi regele în 31 Oct. a numit prim ministru pe Mussolini. F. la început au fost partid republican, dar Mussolini luând puterea a jurat credinţă Regelui.

Faşoda (Fachoda), oraş din Sudanul Egiptean pe malul drept al lui Bahr-el-Abiad la 821 km. S. de Koartum. Capit. prov. F. In 1898 a fost ocupată de expediţia franceză Marchand, dar remisă în curând Englezilor, cari îi schimbară numele în Kodok.

Fasti dies, la Romani zilele în care se judecau procese şi se discutau chestiuni publice. Se numiau „F. calendares" acele table cronologice, pe care erau notate zilele din an în an când tribunalele ţineau şedinţe, sau când poporul se putea întruni în Forum să delibereze, iar „F. consulares" acele pe care erau gravate, în ordine cronologică, numele dictatorilor, consulilor, censorilor şi a triumfurilor sărbătorite în Roma; un fel de anale.

Făt (lat. foetus), copilul purtat în uterul mamii (la om după luna a 4-a).

Fatalism, credinţa că soarta-ţi este de mai nainte hotărîtă: „ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus". F. a fost profesat de Stoici şi de filos. islamică. F. e şi concepţia pop. rom.

Fatima s. **Fathma**, fica lui Mahomed (n. 606), căsătorită cu vărul ei Ali.

Fatimizii, dinastie musulmană descendentă din Fatima, care a domnit în Africa de Nord dela 909—1171. Imperiul fatemid se întindea în sec. al X asupra Egiptului, Siriei până la Damasc, apoi în Africa de Nord, Malta, Sardinia, Sicilia şi câteva ins. din M. Mediterană. Primul F. a fost Obeid-Allah (care a cucerit Maghreb-ul), iar ultimul Added-ibn-Yussuf.

Fatty, cu numele adevărat Roscoe Arbuckle (n. 1887), comic american de cinematograf.

Faublas, Cavalerul —, (Amours du chevalier —,) roman celebru de Louvet de Couvray, o icoană plină de spirit a moravurilor rele din sec. al XVIII (1787-1790).

Fauconnet P. sociol. franc. contemporan. In colaborare cu Mauss a scris art. celebru „Sociologie" în la Grande Encyclopédie. In „Responsabilité" (1920) demonstrează că idea responsabilităţii e independentă la origine de ideea libertăţii, ea cere o reparaţie colectivă. Este elev al lui Em. Durkheim. (v. c.). Redactor la Anné Sociologique.

Fault (engl. faut) = greşeală. La jocurile mari atletice (football, rugby, etc.) înseamnă orice infracţiune comisă la prevederile regulamentului jocului

Faun, în mit. romană nume dat unor divinităţi câmpeneşti, reprezentate cu chipul lui Pan sau Silvanus, care protejau agricultura, apărau animalele de lupi. In onoarea lui se ţineau sărbătorile vesele numite Faunalia.

Fauna este totalitatea animalelor ce trăesc pe pământ, atât pe uscat cât şi în mări sau oceane. F. poate fi terestră sau marină.

Faur, Făurar, v. Februarie.

Faure Auguste-Gabriel, literat franc. (n. 1877). A scris impresii de călătorie, Critici literare, romane şi: Heures d'Italie, Paysages littéraires, italiene şi franceze scrise cu multă delicaţie.

Faure Francisc-Felix, politician franc. (n. 1841 † 1899). De mai multe ori ministru. Pe când era preşedinte al Republicii (1895—1899) s'a încheiat alianţa franco-rusă dela Cronstadt (1897). El a mărit şi imperiul colonial cu anexarea ins. Madagascar.

Fauré Gabriel, compozitor mod. franc. (n. 1845). Organist la mai multe biserici din Paris, profesor de compoziţie la Conservator. dela 1905 director, şi membru al Academiei. Lucrări: mai multe caete de liduri, lucrări pentru pian, o sonată pentru vioară, două quintete, o fantasie pentru pian şi orchestră, două sonate pt. violoncel, o suită, o simfonie, un op coral cu solii şi orchestră. Operile: „Prometheus". „Penelope". „Masques et Bergamasques", opereta „L'organiste". Un Requiem şi lucrări pentru orgă.

Faust, doctorul Johann —, umanist rătăcitor, vrăjitor germ. (n. Apr. 1480 † 1540), după legendă şi-ar fi vândut sufletul dracului (Mephistopheles). Legenda lui F. apare întâiu într'o carte pop. germană din sec. al XVI: „Historia von Dr. Johann Fausten dem weitbeschreyten Zauberer und Schwartzkünstler...", etc. (1587) Faptele minunate ale adevăratului Dr. F. au atras pentru câtva timp atenţia Reformatorilor luterani, cari au condamnat toate cărţile apocrife şi cercetările, în afară de cunoştinţile date de biblie. Pentru că F. se închinase diavolului tocmai din tend. izvodirii cunoştinţelor super., deveni repede legendar chiar în timpul Reformei.

Faust, dramă germ. de Goethe. Cuprinde 2 p. şi e inspirată din leg. dr-lui F. 1. La ea Goethe a lucrat tot timpul până la vârsta de 82 ani (1831), adică 60 ani, punând toată experienţa lui de om şi de poet la contribuţie şi ridicându-se în cadrul legendei, la o concepţie general omenească despre rosturile vieţii şi ale lumii, în care găsim lupta dintre credinţă şi ştiinţă, dintre pornirea sensuală

şi spirituală a omului, dintre realitatea imperfectă şi idealul de neatins. F. este omul însetat de dorul cunoaşterii absolute şi de aceea străbate toate domeniile ştiinţei, fără a-şi găsi mulţumirea visată. Nici chiar magia (vrăjitoria) nu-i foloseşte la nimic. Deaceea se hotărăşte să se desfacă de legăturile trupeşti şi vrea să bea otravă, dar tocmai atunci sună clopotele învierii Mântuitorului, care-i aduc aminte de anii copilăriei cu credinţele ei fermecătoare şi F. se hotărăşte să reclădească în sufletu-i sbuciunat credinţa în Dumnezeu; dar îndoiala îl cucereşte din nou şi sufletul i se apropie de dracul pe care-l întâlneşte pe stradă întruchipat în câne, îl ia acasă. Acolo, invocând pe diavol după cărţile vechi de vrăjitorie, apare Mephistopheles (dracul) transformându-se din câne în chipul unui scholast (v. c.) călător, care se înfăţişează ca „spiritul negării absolute". M. promite lui F. să-i dea fericirea pământească în schimbul sufletului. Se face contractul, iscălit cu sângele lui F. M., îl duce apoi în diferite locuri şi situaţii ispititoare, până ce întâlneşte pe fermecătoarea Gretchen (Margareta) pentru care F. se pasionează, dar duhul răului învinge svârlind pe F. în patima bucuriei josnice a simţurilor. El o seduce, apoi îi omoară mama, pe frate-său Valentin şi în urmă o părăseşte. Gretchen îşi ucide copilul, fruct al dragostei cu F., şi e închisă. F., furios contra lui Mephisto, care-i ascunsese soarta Margaretei, vrea să rupă legământul, apoi cuprins de îndoială îi cere ajutorul să salveze pe Gretchen. Aceasta ezită şi la apariţia lui Mephisto, şi moare. O voce de sus îl proclamă iertarea, câştigată prin căinţă. F. e luat de M., pe când cuvintele lui Gretchen îi mai răsună încă în urechi. Aici se termină partea I. In partea a II. F. e dus de M. prin alte peripeţii şi epoci (viaţa de curte, viaţa de stat şi financiară, lumea clasică cu idealul ei de frumuseţe (Helena), în lumea artei) nimic nu-l mai satisface însă. Numai activitatea practică, „fapta" îl salvează; în munca pentru alţii îşi găseşte potolirea svârcolirilor sale nesfârşite. In clipa aceasta sufletul lui F. expiră, dar e luat din ghiarele lui M. de îngeri, care-l proclamă nemuritor cu cuvintele: „Cine să străduieşte mereu în viaţă, acela este mântuit". 2. F. roman germ. de Klinger (1791). 3. F. poem epic-dramatic al lui Lenau (1836), remarcabil prin lirism şi adâncime filosofică.

Faust, operă în 5 acte de Ch. Gounod, textul după Goethe. Prima reprez. la 1859 la Paris. Faust, face legământ cu Mefisto, pentru a păstra o vecinică tinereţe, întâlnirea lui cu Margareta, drama ce să petrece între dânşii, suferinţa şi moartea ei, sunt foarte cunoscute. Muzica lui G. e de o deosebită frumuseţe. Remarcăm monologul lui Faust, aria Margaretei (aria bijuteriilor) scena mare a lui Mefisto, scena din grădină, aria lui Valentin, corul soldaţilor, scena nebuniei (Margareta), etc.

Favre Iuliu (n 1809 † 1880), avocat şi politician francez; deputat liberal (1870). La sfârşitul imperiului, a fost membru în guvernul Apărării naţionale şi a semnat, cu Bismarck, tratatul dela Frankfurt. Membru al Academiei franceze.

Fawkes Guy, aventurier englez (n. 1570 † 1606), din protestant s'a făcut catolic. Unul dintre capii Complotului cu praful de puşcă, prin care se urmăria asasinarea unor adversari ai catolicismului şi a lui Iacob I, regele Angliei, când vor fi la şedinţele Parlamentului. Complotul a fost descoperit, iar Fawkes condamnat la moarte şi executat.

Fayence, vas de lut ars de calitate fină. Numele l-a primit dela oraşul italian Faenza, unde s'a fabricat întâiu. Vasele de F. sunt de două feluri: F. dure din lut vâros de coloare galbenă-roşietică şi F. fine de lut alb-galbui, numit maiolică.

Fayolle, Marie Emil —, general de art. şi mareşal de Franţa (n. 1852). In 1917 comandă armata din Italia, iar mai târziu în 1918 grupul armatelor de rezervă, cu care s'a oprit înaintarea germană şi cu care s'a respins inamicul până la Rhin.

Fayssol I. regele Irakului (Mesapotamia) din 1921 (n. 1885), fiu al lui Hussein (din Hedgiaz), a luptat în timpul marelui războiu contra Turcilor în Arabia şi contra trupelor germano-turce în Siria. Englezii l'au făcut rege în Damasc (Siria). Detronat în 1920, trece iar rege în Irak.

Fayûm, oază mare din Egiptul de sus, la V. de Nil. Supraf. 12815 kmp. cu peste 400.000 loc. In mijloc un lac mare eliptic, într'o depresiune (—43 m.), creiat de faraonii egipteni. Pe vremuri cea mai prosperă regiune din Egiptul de Sus. Capit. Medinet-el-F.

Fază, stadiul unui fenomen periodic. (F.-le Lunii şi ale altor planete); un punct în mişcarea oscilatorie are o fază determinată, adică la un timp dat punctul se găseşte într'o poziţie determinată. Diferenţa de F. în studiul mişcărilor oscilatorii este diferenţa dintre elongaţiile a două puncte oscilante cu aceeaşi perioadă; doi curenţi alternativi de aceeaşi perioadă prezintă o diferenţă de fază dacă maximul intensităţii nu este atins simultan. Două maşini electrice pentru curent alternativ montate în paralel au rendementul cel mai economic când sunt în fază, pentru aceea între ele se montează un indicator de F. care arată eventuala diferenţă de F. pentru a putea fi climitată.

Faze, regula fazelor (chim.). Diversele stări omogene de agregare, în care o substanţă oarecare se poate prezenta, se numesc faze. Când o substanţă poate forma mai multe faze, totalitatea lor se numeşte sistem. Substanţa este componentul sistemului. Aşa apa este componentul unui sistem, care poate avea trei faze: ghiaţa, apa lichidă şi vaporii de apă. Nu întotdeauna fazele sunt substanţe unice; şi soluţiunile pot fi considerate ca atare. Dacă într'un recipient închis şi lipsit de aer, ne imaginăm că avem o soluţie saturată a unei sări, o anumită cantitate de sare la fundul recipietului şi, deasupra soluţiei, vapori apoşi, vom avea un sistem din doi componenţi (apă şi sare) şi din trei faze; adică: sarea (faza solidă), soluţia apoasă (faza lichidă) şi vaporii apoşi (faza gazoasă). Sistemele în care diversele faze nu se pot separa în mod mecanic, se numesc omogene, şi se numesc heterogene acelea în care o atare separare este posibilă. Diversele condiţiuni (de presiune, temperatură, concentraţie), cărora le este subordonat un sistem, se numesc factori sau variabile.

F. B. A. Iniţialele jocului de football: Football Asociaţie (vezi Football Asociaţie).

Febră (med.), căldură, fierbinţeală: stare de boală când temperatura corpului uman se ridică peste nivelul obicinuit (36—37°C.) la 37—42°C. Cauzele F.-ei sunt deobicelu infecţii; ea este o acţiune de apărare a corpului, prin care se mobilizează toate substanţele de luptă ale organismului. Deaceea medicina modernă produce febră artificială pentru combaterea mai multor boale, prin injecţii cu lapte, sau alte materii albuminoase. Decursul febrei e foarte caracteristic pentru diversele boale.

Febrifuge (med.), medicamente pentru combaterea febrei.

Februarie, a doua lună a anului, care în anii comuni are 28, iar în cei viseci 29 zile. Poporal: Faur, Făurar.

Fecale (med.), rămăşiţele alimentelor, transformate prin digestie; ele sunt compuse din tot ce nu s'a putut digera, plus o parte din bacteriile intestinului, se adună în intestinul gros şi se elimină din timp în timp prin anus.

Fechner Gustav Theodor, filos. germ. (n. 1801 † 1887). Fost prof. de fizică, apoi de Filos. la Univ. din Leipzig. A studiat, ca fizician, efectele sunetelor muzicale, electricitatea galvanică şi legea lui Ohm. Postulează o metafizică inductivă, care să plece dela faptele empirice, prin generalizări, depăşind experienţa. Este partizan al Panpsihismului (v. c.) Sufletul şi corpul sunt două aspecte ale aceleaşi existenţe. Sufletul omului este un complex unitar de „acte" psihice şi o substanţă; organismul şi sist. nervos central sunt aspectele-i fizice. In „Psihofizică" [al cărei întemeietor este], F. vrea să arate legile raporturilor dintre suflet şi corp. In estetică, [„Vorschule der Aesthetik") F. este iniţiatorul experimentării, fondând ac. ştiinţă pe cale inductivă („Estetică de jos în sus"). In psihol. a dat o precizare matematică legii lui Weber: I=k log. E. I.=intensit. senzaţie; K o constată determinabilă pt. diferite simţuri şi diferiţi indivizi şi E=excitaţia. A studiat variaţia colorilor ş. a.

Fecula (chim.), se numeşte amidonul-extras cu un curent de apă, din tuberculii de cartof, de coloare albă cu aspect sidefos, fără miros şi fără gust, fiind întrebuinţat la prepararea glucozei a dextrinei, a siropului de glucoză şi a cleiului pentru lipit hârtia.

Fecundaţie (biol.), actul prin care elementele de reproducţie, ovulul şi spermatozoidul, se întâlnesc, contopindu-se într'un singur element numit oui, din care apoi se va forma embrionul; astfel: din ou prin diviziune se formează morula, care este un conglomerat de celule; din aceasta se formează blastula prin aranjarea celulelor la periferie, în mijloc rămânând o cavitate numită cavitatea blastocilă; peretele format din celule se numeşte blastoderm. Intr'o fază mai înaintată trece în gastrulă; aci avem diferenţiat un ectodern şi un entodern; din această ultimă formă se diferenţiază apoi toate organele din corpul animalului. — F. se face mai des în interiorul corpului (F. internă). F. externă se produce în mediul exterior, ex. la peşti: ovulele şi spermatozoizii sunt eliminaţi în apă şi acolo are loc F. In ambele cazuri, ovulele exercită un puternic chimiotactism asupra spermatozoizilor. F. poate fi monospermică şi polismermică; în primul caz în ovul pătrunde un singur spermatozoid, în al doilea caz pătrund doi sau mai mulţi. In timpul fecundaţiei, când spermatozoidul a ajuns la ovul, pierde flagelul şi nu întră decât capul cu nucleu. In ovul au apoi loc transformări: cei 2 nuclei, bărbătesc şi femeesc fuzionează, dând un singur nucleu, care va începe să se divizeze. — La plante fecundarea se face în felul următor: Bobul de polen conţine doi nuclei, unul germinativ (fecundativ) şi altul vegeta-

tiv. N. germ. se divide în 2 gameți (anterozoizi), unul fecundează oosfera, altul nucleul secundar din sacul embrionar. Prin fecundarea oosferei se formează embrionul, iar din fecundarea nuci. sec. ia naștere albumenul. Nucleul vegetativ al bobului de polen are rolul de a face drum (dizolvând toate țesuturile stilului până la micropilă cu ajutorul subst. chimice, pe care le secretă), tubului polinic. Numărul chromosomilor dintr'un gamet este redus la $^1/_2$ din numărul total al cromosomilor, pe cari îi conține nucleul unei celule din corpul plantei; această fază se numește haploidă. După fecundarea gametului cu oosfera iau naștere celule cu un număr dublu de chromosomi, această fază se numește diploidală.

Fedeleș Constantin, prof. de filos. la facultatea teologică din Chișinău, fost mult timp conferențiar de psihologie experimentală la univ. din Iași. A scris: Sinesteziile sau sensibilitatea dublă și multiplă, Alisons Aesthetik, a tradus manualul de morală a lui Epictet, însoțindu-l de un excelent studiu introductiv și cugetările lui Marcus Aurelius. Excelent profesor, a fost un îndrumător iubit al multor generații de școlari, cari au trecut prin liceele din Iași.

Fedelesciolu, mănăstire (jud. Vâlcea), clădită de Grigorie Vodă Ghica și Mitropolitul Varlaam (1673—86), care i-a dăruit și moșii.

Federalism, un sistem de uniune al statelor în care fiecare stat își păstrează după posibilitate independența.

Federația aboliționistă internațională (1875). Sediul Geneva. Urmărește abolițiunea prostituției.

Federație, asociația mai multor state într'un stat colectiv, păstrându-și fiecare din ele independența, dar toate respectând anumite măsuri (norme) de interes general (un guvern unic, putere centrală și comună reprezentare diplomatică). Astfel sunt: Uniunea Statelor Americane centrale (U. S. A.) și Elveția (v. c.).

„Federațiunea“, ziar politic, literar, comercial și economic, înființat la 1868 de Alexandru Roman (v. c.). La început apărea de 4 ori, apoi de 3, 2 și în sfârșit odată pe săptămână. Pentru ținuta națională a ziarului, A. R. a avut mai multe procese de presă, iar pentru „Pronunciamentul dela Blaj“ (v. c.) a fost osândit la 1 an închisoare, pe care a și suferit-o la Vaț. În 1876 din cauza greutăților financiare F. și-a sistat apariția.

Fedin Konstantin Aleksandrovič, romancier rus (n. 1892). În romanul său: „Cetățile și anii“ (1925), îmbrățișează cei 4 ani de războiu și cei 3 ani dela revoluție. E un tablou al celor 2 țări: Rusia și Germania. Procedeul său este de a începe cu desnodământul și pe urmă povestește acțiunea predominând fatalitatea și obiectivitatea. Personajele sale sunt unice și nu se pot uita după ce le-ai întâlnit. Alte romane: Transvaal, Frații.

Fedor (Feodor), nume de țari ai Rusiei. Distins: **F. I. Ivanovici** (n. 1557 † 1598), țar dela 1584. El e ultimul reprezentant al dinastiei Rurik.

Fee (Feiele), în mitol. gr., romană, celtică, germ. și nordică niște ființe supranaturale, de sex feminin, dotate cu puteri extraordinare și cunoscătoare a efectelor magice ale unor ierburi și pietre. Prevestesc viitorul, sunt prezente la nașterea copiilor hotărându-le destinul. Se întâlnesc și la alte popoare ca rămășițe ale păgânismului (v. Parcele).

Fehling, soluția — (chim.). Se obține dacă se mestecă o soluție de sulfat de cupru (piatră vânătă) și tartrat de sodiu și potasiu (sarea Seignette) cu o altă soluție de hidrat de sodiu (leșie). Soluția obținută din amestec are coloarea vânătă, este transparentă și e capabilă să oxideze anumite substanțe organice ca zahărul, etc., reducându-se la rândul său într'un precipitat cărămiziu de oxid cupros (O Cu_2). S. Fh. se întrebuințează și în reacțiile medicale la examinarea prezenței zahărului (glucozei) în urina bolnavilor.

Fehrenbach Constantin (n. 1852 † 1926), politician austriac, deputat din partidul central, în 1919 e președinte al adunării naționale, în 1920—21 cancelar.

Feiurdeni (3207 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Borșa. Formată din satele: Făgădaie, Feiurd, Pădureni. Primăria la Feiurd. Judec. Cluj. P. U. și G. Cluj la 17 km.

Fekele Negruțiu Ioan, v. Negruțiu.

Felahi, locuitori din Egipt, considerați ca descendenți ai vechilor Egipteni. Sunt într'o proastă stare economică. Ocupația principală, agricultura.

Feldioara (2435 loc.), com. rur. jud. Brașov, reșed. pl. Bârsa de jos. Judec. Brașov. Of. P. local. G. locală.

Feldioara, cetate în Transilvania, unde marele Vornic al Moldovei, Grozav, bate o armată a regelui Ferdinand (22 Iunie 1529).

Feld-mareșal. Înainte vreme era un titlu în Germania, Austria și în Anglia (field-marshall), care se dădea ofițerilor din cavalerie, care erau comandanții trupelor în timpul războiului. Astăzi constitue gradul cel mai înalt din ierarhia militară, în aceleași țări.

Feldru (2677 loc.), com. rur. jud. Năsăud, pl. Sângeorz-Băi. Judec. Rodna. Of. P. local. G. locală.

Feldspați (min.). Minerale foarte răspândite în constituția majorității rocelor eruptive și metamorfice, foarte importante în clasificarea petrografică. În natură prin sfărâmițarea și transformarea chimică a F. se formează argilele și alte minerale. Ca material prim se întrebuințează în industria ceramică la smălțuirea porțelanului la rafinarea petrolului, iar unele var. frumos colorate, ca pietre semiprețioase și de decor. Se clasifică în I F. ortoclași incolori albi ca nuanțe roze albe-verzui-translucizi-sticloși — cristalizați în sistemul monoclinic, fiind silicați aluminoși de potasiu, sodiu și bariu. Varietăți: Ortoza — roză, Adalar, alb; Sanidina, sticloasă; Amazonitul, verde; Anortoza alb; Hyalofanul, Microlinul, Perthitul și Loxoclasul albi sticloși. II F. plagioclași: silicați aluminoși de sodiu și calciu, cristalizat în sistemul triclinic, numiți încă f. calcosodici, albi incolori, sau în nuanțe verzui. Varietăți: Albita, Oligoclasul, Andesina, Labradoritul, Bytownita și Anortita.

Feldspatoizii (min.). Silicați aluminoși de potasiu, sodiu, componenți principali din masa unor roce eruptive de vârstă mai nouă sau actuale, mai puțin acide, substituind feldspații în constituția lor. Aparțin: Sodalita, incoloră sau albastră; Nefelina sau Elăolita, albă surie, albăstrie din sienitele dela Ditrău; Noseanul și Hauyna incoloră, sură, verzue, albastră; Lasurita, albastră — întrebuințată ca piatră semiprețioasă (Lapis-lazuli); Leucita albă-surie; Cancrinita, var. de Nefelină roză-gălbue. Se întâlnesc în lavele vulcanilor actuali.

Feleac, Sat lângă Cluj și reședință de episcopi ortodoxi în secolul al XV-XVI. Episcopi cunoscuți alci sunt: Marcu (înainte de 1488), Daniil (1488), care zidește biserica Sf. Paraschive și primește ca dar pentru „Mitropolia din Feleac“, o frumoasă Evanghelie dela Isac Vistiernicul Moldovei (în 1498). În 1538 e episcop o rudă sau frate a lui Daniil: Petru. La 1550 nu mai sunt episcopi, ci numai preotul Ioan, fiul episcopului Daniil, conduce parohia. — Mănăstirea de aici, pomenită în secolul al XVII, există și la sfârșitul veacului al XVIII.

Feleacu (2234 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Nădășel. Judec. Cluj. P. U. Cluj. G. Cluj la 8 km.

Felibrige, școală literară formată în sec. al XIX, în Provence, pentru perfecționarea provensalei și a dialectelor limbei „d'oc“. (v. c.), Continuând activitatea trubadurilor, cari scrisese în „langue d'oc“. Cei mai însemnați scriitori ai felibrigei sunt Roumanille și Mistral. S'au mai format 2 societăți la Paris: Cigale (1876) și apoi: Felibrige de Paris (1879). Această școală a creiat în sec. al XIX o mișcare literară foarte însemnată.

Fellde (zool.) (pisici), fam. a carnivorelor, animale răpărețe terestre (Fissipedii). Corpul svelt, capul mai mult sferic, picioarele puternice cu ghiare, dinții canini bine desvoltați. La picioare au cinci degete înainte, iar la cele de dinapoi 4 degete. Unghiile retractile. Trei genuri: Felis, Cynailurus, Lynx.

Felis (zool.), gen al Felidelor. F. catus (pisica sălbatecă), destul de frecventă în pădurile noastre. F. domestica (pisica domestică), își are origina din pisica nubiană (F. maniculata). F. concolor (puma), F. leo (leul), F. onca (jaguarul), F. pardus (leopardul), F. tigris (tigrul).

Felix, papi la Roma. F. I (269—274), F. II (355—357), † ca martir, ucis de Arioni, F. III (483—492), F. IV (526—530) și F. V antipapă (1439).

Felix, Eugeniu —, medic român, (n. 1874). Fost prof. la Facult. de Med. din București. A publicat lucrări din domeniul oto-rino-laringologiei.

Felix, Iacob —, medic ceh, naturalizat român (n 1832 † 1905), fost profesor de igienă la facultatea de medicină din București. Fost decan al Fac. de Med. 1883—87. F. a venit în țară în 1858, s'a închinat îmbunătățirii învățământului medical și ameliorării stării sanitare a țării. El poate fi considerat drept întemeietorul igienii științifice la noi. Savant recunoscut în străinătate. Multele sale lucrări publicate în românește, franțuzește și nemțește tratează problemele de igienă, igienă socială și demografie ale României. În calitate de medic șef al capitalei și director general al serviciului sanitar a modernizat serviciul sanitar al

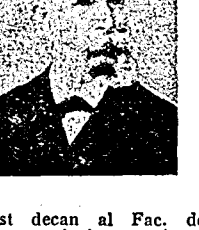

Românici. A luat parte la războiul din 1877. Membru al Academiei Române. Cea mai importantă lucrare a sa este „Istoria igienii în România".

Felnac (2965 loc.), com, rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Periam. Of. P. local. G. locală.

Felon, sfita, vesmânt liturgic preoțesc, pregătit din țesătură de mătasă, lână ori păr și împodobit cu fire de aur și cu flori simbolice, având forma unui clopot, ori, con trunchiat. F.-ul simbolizează haina mohorâtă a D-lui Hristos și se îmbracă peste celelalte ornate preoțești.

Feminismul (sociol.). Mișcarea de emancipare a femeilor tinzând să îmbunătățească situația femeilor în societate și să cucerească drepturi cât mai multe pentru femei, în politică, economie și organizația socială. Mai ales înlăturarea femeilor dela drepturile politice alimentează F. Multe profesiuni au fost lăsate libere și pentru femei: profesoratul, medicina, avocația, serviciile dela poștă și birouri, etc. Altă latură a F. este revendicarea egalității în dr. civil cu bărbatul. Deoarece, în afară de diferențele datorită structurii și funcțiunilor organice, deosebirile între sexe nu pot preferi pe bărbat ori femeie, când e vorba de capabilitate în munca profesională, selecția după aptitudini, pusă pe baze psihol., va face să decadă F., arătându-i părțile exagerate și pe cele juste.

Femur (anat.), os femoral, osul coapsei. Capetele sale iau parte la formarea articulației șoldului și a genunchiului.

Fenacetina (chim.) sau acet-p-fenitidina compus organic (C_{10} H_{13} O_2 N), în lamele albicioase, inodore, insipide, cu proprietăți terapeutice importante: antifebrilă (febra tifoidă, etc.), antinevralgică (migrenă, etc.) sau somniferă (nevroză, surmenaj). Doza prescrisă în aceste cazuri variază între 1—2 gr.; cantități mai mari provoacă intoxicări.

Fénelon François de Salignac de la Mothe —, scriitor franc. (n. 1651 † 1715). Fost educator al ducelui de Bourgogne, nepotul lui Louis XIV, pentru care a scris „Fables" și „Les aventures de Télémaque". Fu numit în 1695 arhiepiscop la Cambrai. A căzut în erezia iluminiștilor și a fost combătut de Bossuet pentru scrierea „Explication des maximes des Saints". cenzurată și de Sorbonna și condamnată de Papa Inocențiu al XII. A mai scris celebrul „Traité de l'éducation des filles". Dotat cu gingășie morală, spirit utopic în parte, a scris educație, teologie, critică lit. povestiri, etc., cu o eleganță desăvârșită și cu un limbaj foarte simplu, fiind un mare scriitor. Celebră și scrierea „Traité de l'existence de Dieu" (în care desvoltă argumentul teleologic, v. c.).

Fenian, membru al unei asociații revoluționare irlandeze, formată în 1861. Avea de scop eliberarea Irlandei de sub stăpânire engl. (v. Sinn feiners). S'a remarcat prin incendii și atentate asupra funct. engl.

Fenic, acid —, (med.). acid carbolic desinfectant puternic, foarte caustic și toxic, care se dă în soluții slabe pentru desinfectarea obiectelor.

Fenicia, vechiu ținut din Asia Mică, pe coasta occidentală a Syriei, situat între Liban și mare și Carmel la S. Cele mai însemnate orașe au fost: Arad, Tripoli, Biblos, Sidon, Tyr, Acco sau Ptolemais, care erau guvernate de regi. Locuitorii au fost Fenicieni, de rasă semitică, veniți probabil din golful persic prin sec. al XXIV a. Chr. F. au fost în special marinari distinși, construind însemnate porturi nu numai în F. ci dealungul litoralului Mării Meditorane (Carthagena, Cadix. etc.). Corăbiile lor au ajuns prin Atlantic până în Marea Baltică. Aveau o industrie desvoltată: prelucrau bronzul, cizelau minunat metalele, fabricau sticlă transparentă, vopsiau stofele și cu multă probabilitate au înființat alfabetul. Aveau o religie naturalistă: zeul suprem era Baal și prima zeiță Astarte. In sec. al VI F. e cucerită de Cyrus, apoi de Alex. cel Mare, de Lagicizi, etc., iar în sec. I de Romani și în al VIII d. Chr. de Arabi. — Limba F. aparține grupului septentrional al limbilor semitice: e înrudită cu ebraica (v. c.). Alfabetul (v. c.) F. e considerat mai vechiu decât cel grec și latin. Unii îl derivă din hieroglifele egiptene, alții din a cuneiformelor neo-asiriene.

Fenolftaleina (chim.) sau ftaleina fenolului, substanță cristalizată în ace incolore care se topesc la 250°, insolubilă în apă solubilă în alcool, cu alcaliile dând o colorațiune roșie intensă, fiind întrebuințată ca indicator (v. c.) în chimie și în medicină ca laxativ (0.10) și purgativ (0.50).

Fenolul (chim.), acidul fenic sau carbolul, este un corp solid incolor cu miros particular caracteristic, puțin solubil în apă, foarte solubil în alcool și eter. Cristalizează în ace lungi care se topesc la 39°6. E otrăvitor și caustic pe piele producând arsuri albe. Se extrage din gudroane prin distilare fracționată izolându-se cu hidrat de potasiu din fracțiunea care distilă între 180° și 200°. Fiind un antiseptic puternic este întrebuințat în medicină ca desinfectant și'n industria materiilor colorante. Cu acidul sulfuric formează — aseptolul — un produs cu o putere antiseptică foarte mare.

Fenomen, 1. (filos.): a) Realitatea așa cum apare conștiinții: fenomene sufletești, F. fizice, biologice, etc. Fapte cunoscute în experiență. b) la Kant, F. e tot ce apare în timp și spațiu [este „obiect al experienții posibile"] și manifestă rapoturile hotărîte de către categorii (v. c.). F. e opus materiei cunoștinții (v. c.) și numenului. c) Limbaj obișnuit: fapt neașteptat, surprinzător: „copilul acesta e un F." = (v. Fenomenalism).

Fenomenalism (filos.) directivă din teoria cunoștinții: consideră datele cunoscute experienții ca aparențe (fenomene, v c.), cărora le stă la bază „lucrurile în sine": numenele" (v. c.) incognoscibile. De aceea, obiectele experienții sunt cunoscute în mod subiectiv, adică așa cum ele apar conștinții noastre și nu cum sunt în esența lor intimă. Kant este reprezentantul celebru al F.-ului.

Fenomenologia (filos.), un domeniu de cercetări neutre, în care-și au rădăcina diferite științe. F. analizează și descrie în special judecățile, reprezentările și cunoștințile ca fenomene, căutând să clarifice și precizeze ideile logice, noțiunile și legile, din punctul de vedere al teoriei cunoașterii (v. c.). Pe F. se întemeiază logica pură (v. Husserl, v. logica pură).

Fenoscandia sau Scutul Baltic, una din cele mai vechi părți din scoarța pământului. Este mărginită de Atlantic, Baltica, Oc. Înghețat de N. și la E. de o depresiune, ce leagă M. Albă cu golf. Finlandic. Pe ac. linie sunt lac. Ladoga și Onega. La începutul erei primare era perfect consolidată și cutată (uronian).

Ferapontianca (2367 loc.) com. rur. jud. Tighina, pl. Ciadâr-Lunga. P. U. Comrat. G. Culmea la 14 km.

Féraudy Marie-Maurice de —, distins actor franc. (n. 1859) la Comédie Française. S'a remarcat prin o puternică pătrundere a subiectelor și prin umoru-i caracteristic.

Ferdinand I, Ordinul —. 1. Ordin de decorație română, înființat la 10 Maiu 1929, cu ocazia jubileului de 10 ani dela unirea tuturor românilor. Se conferă acelor cari prin activitatea lor națională sau faptele lor militare au contribuit în mod deosebit la realizarea unirei tuturor Românilor. Cuprinde un număr limitat de locuri: 70 în gradul de cavaler și 50 în gradul de ofițer; 2. Medalia Ferdinand I, înființată în aceleași condițiuni pentru a distinge munca și jertfa pentru cauza națională. Se va putea conferi și doamnelor.

Ferdinand, Regele României (28 Septembrie 1914 † 20 Iulie 1927). Născut în 24 August 1865 în castelul familiar din Sigmaringen în Germania. Fiu al prințului Leopold de Hohenzollern și al Antoniei, sora regelui Pedro al Portugaliei. Celc dintâi instrucții de bună învățătură le primește în familie dela profesorul Gröbels. O influență deosebită a avut asupra lui F. educația dată de mamă-sa, care era de o bunătate excepțională, de înaltă concepție morală, profund religioasă și cu un gust artistic fin, calități eminente, cari s'au imprimat în sufletul micului prinț. Liceul îl face în Düsseldorf; elev la școala militară din Cassel, ofițer în garda prusiană (1885), student la universitățile din Tübingen și Lipsca (1887), are ca profesori: filosoful Wundt; Kupler, istoricul cruciatelor, Friedberg cu dreptul canonic, etc.; vine de două ori în România (1881 Maiu 19 și 1886), împreună cu tatăl său, principele Leopold, să viziteze pe unchiul său regele Carol, care ne având copii, face să fie ales moștenitor al tronului României prințul Ferdinand, nepotul său (Martie 1889). Primește alegerea și promite, „că toate actele mele vor fi însuflețite de cea mai adâncă iubire de Țară, pe care mă voiu sili a o servi din toate puterile mele, luând pilda marilor săi Domni din trecut, inspirându-mă de frumoasele amintiri ce au lăsat". In Aprilie 1889 vine și se așează în țară, fiind primit pretutindeni cu un entuziasm și bucurie de nedescris. Ales membru de onoare al Academiei Române, prițul F, în 16 Martie 1890, rostește o clasică cuvântare de o frumuseță rară, preamărind cultura și literatura românească în fața învățaților țării. In Dec. 1892 se căsătorește cu frumoasa principesă Maria de Marea-Britanie și Irlanda, femeie de mare talent și prestigiu, care avea să contribuie foarte mult la înălțarea poporului român și la unirea lui politică. Din aceasta fericită căsătorie li s'au născut trei prinți și trei domnițe: Carol (n. 1893), Elisabeta (n. 1894) soția regelui Greciei: Mărioara (n. 1899) soția regelui Alexandru al Jugoslaviei; Nicolae (n. 1903); Ileana (n. 1908) și Mircea (n. 1912 † 1916). Prințul de Coroană a trecut pe rând sub aspra disciplină a regelui Carol, prin toate ierarhiile militare, până la gradul de general de corp de armată și inspector al armatei. A străbătut țara de-a lungul și de-a latul pentru a-i cunoaște bogățiile naturale și poporul. A studiat necontenit trecutul și prezentul, cu toate problemele complicate, pregătindu-se temeinic pentru marele rol ce avea să joace ca Rege. Nu i-a rămas necunoscută nici o ramură de conducere în viața Statului. Ostaș viteaz, dorea o armată cu pregătire modernă pentru a putea ajuta neamul spre realizarea idealului său politic. In 1913, F.

conduce în Bulgaria armata română ca comandant suprem. Regele Carol moare în 27 Sept. 1914. A doua zi F. se urcă pe tronul României, în vremurile cele mai cumplite şi nesigure. Doi ani îi petrece cu pregătirea armatei şi a poporului, apoi cu întărirea tratatului cu aliaţii cei puternici, ajutând în ţară pe cei lipsiţi. Aşa face în 1914 cu 1 milion de lei un orfelinat de fete în Iaşi, purtând numele Regelui Carol, şi dă 200 mii lei pentru invalizii armatei; iar în 1916 pentru populaţia săracă a oraşelor ţării dă 1.250.000 lei. — Regele F. ajutat şi de eroica Regina Maria, ca „bun român", rupe relaţiile de neam şi sânge cu Germanii atotputernici atunci, se identifică complect cu idealul naţional şi declară războiu, în 14/27 August 1916, puterilor centrale pentru a elibera pe Românii subjugaţi. Războiul de neagră suferinţă, de retragere a armatei române până la Siret şi de ocupare germană, mai bine de jumătate din ţară, n'a putut micşora şi frânge credinţa regelui F. în biruinţa finală, în care el a crezut fanatic. În ajunul celor mai grozave atacuri pe frt. înaintea ofensivei biruitoare dela Mărăşti (Iulie 1917) şi defensivei strivitoare a duşmanilor dela Mărăşeşti (August 1916) regele Ferdinand, urmând o veche dorinţă a sa, promite ţăranilor ostaşi pământ şi vot în treburile politice, iar Parlamentul din Iaşi a aprobat prin lege dorinţa Regelui. Viteazul rege în tot timpul luptelor mari, era pe front în ploaia de gloanţe, străbătând prin tranşee şi încurajând soldaţii. Silit de trădarea rusească să încheie armistiţiu cu Germanii, şi apoi să înceapă tratative de pace, F. nu şi-a pierdut speranţa că biruinţa finală va fi a noastră şi că ei niciodată nu va aproba o pace ruşinoasă şi umilitoare pentru ţara sa. În vremuri extrem de critice F. a avut m. bucurie să vadă că, din imperiul rusesc, prăbuşit, Basarabia, în 27 Martie 1918, „pentru totdeauna se uneşte cu mama sa România" în urma votului Sfatului acestei ţări. Credinţa regală era aşa de puternică, încât în Iunie 1918 F. declară hotărît: „Vom avea şi Bucovina şi Ardealul". După câteva luni cuvintele regelui s'au înfăptuit. Frontul puterilor centrale s'a descompus în toate părţile, viteza armată românească mobilizată din nou pătrunde în Ardeal şi Bucovina, iar Românii din aceste provincii se declară la Alba-Iulia (1 Dec. 1918) şi la Cernăuţi (12 Noembrie 1918) uniţi pe veci cu România mamă. După 2 ani de pribegie grea F. se întoarce dela Iaşi în capitala României Mari, ca rege al tuturor Românilor (18 Noembrie 1918). A avut rara bucurie de a intra personal în capitala Ungariei, cucerită de armata românească, singurul dintre aliaţii care a stat biruitor într'o capitală duşmană supusă cu forţa sa militară (August—Oct. 1919). Regele F. după ce a înfăptuit România Mare, a căutat ca să cunoască personal noualle provincii eliberate. Astfel înconjurat de iubirea şi bucuria nemărginită a poporului, străbate cu regina Maria, tot Ardealul (Maiu 1919), Bucovina şi Basarabia (Maiu 1920), apoi Banatul (Noembrie 1923), revenind în fiecare cu prilejul diferitelor serbări. Regele democrat îi plăcea contactul cu mulţimea poporului fie de jos sau de sus. De aceeia participa foarte des la comemorarea bărbaţilor de seamă ai neamului, aşa de ex.: la Putna lui Ştefan cel Mare (Maiu 1920); Şaguna la Răşinari (Iulie 1923) şi Avram Iancu (August 1924); cerceta des şedinţele solemne ale Academiei române, unde vorbia totdeauna; îl vedem la inaugurarea universităţilor din Cluj şi Cernăuţi (1 Februarie şi 28 Octombrie 1920), şi politehnicei din Timişoara (Noembrie 1923), la deschiderea universităţii populare N. Iorga din Văleuii de Munte (Iulie 1923), la jubileul Societăţii geografice, etc., apoi la congresele agronomilor şi cooperativelor. La toate aceste serbări ţinea câte o cuvântare frumoasă, plină de sfaturi şi idei înţelepte, dovedind cât de familiar e cu toate problemele de progres ale unui stat şi neam. Sub domnia lui s'au realizat reformele epocale pentru ţara noastră: votul universal şi împroprietărirea ţăranilor, pe care le considera „cea mai furmoasă problemă a Domniei Melc". In mijlocul unei însufleţiri generale, Regele F. şi Regina Maria, se încoronează, la 15 Octombrie 1922, în cetatea idealului îndeplinit, în noua catedrală din Alba-Iulia. Regele F., om de pace, voia bună vecinătate cu toate popoarele ce ne

încunjoară. Era mult preţuit de vecini şi îndeosebi de marii aliaţi din Apus, cărora le face o vizită cu Regia Maria în April—Maiu 1924, mulţumindu-le pentru ajutorul dat la înfăptuirea României. In Franţa, Belgia, Anglia şi Elveţia, e primit ca mare rege biruitor, cu tot fastul obişnuit, precum fusese salutat şi în Polonia (Iunie 1923). Suflet de excesivă bunătate şi duioşie, viteaz şi iubitor de pace; cunoscător în sens filosofic al istoriei din care trage îndemnuri şi învăţăminte; adânc religios şi deplin familiarizat cu cunoaşterea Bibliei, şi ştiinţele teologice ca şi cu atâtea altele; îndrăgostit de frumuseţile naturii, artei şi muzicei. A avut zile extrem de dureroase la sfârşitul vieţii sale, când a trebuit să primească renunţarea la tron a fiului său Carol, în care îşi pusese toată speranţa de a fi un rege mare şi înţelept. A trecut peste durerea lui adâncă, şi s'a gândit la viitorul ţării, instituind încă în viaţă o regenţă de trei, spre a conduce ţara în timpul când nepotul său urmaş, Mihai, e minor. Darnic cu toţi şi pentru toate a lăsat prin testament 50 milioane lei pentru diferite instituţii de cultură şi binefacere obştească. In toate împrejurările a fost stăpânit de interesul ţării şi neamului peste care a domnit. Dragostea lui nemărginită pentru neamul nostru o dovedeşte ultimele lui cuvinte testamentare, scrise înainte de moarte: „Ridic până la ultima suflare ruga mea fierbinte, ca Dumnezeu să binecuvinteze şi în viitor soarta poporului român şi să hărăzească viitorului rege al României întregite, ajutor ceresc, ca la rândul său să întărească şi să sporească moştenirea naţională, unind tot mai strâns puterile şi însuşirile Românilor de toate straturile sociale". A murit în 20 Iulie 1927 înconjurat de durerea generală a tuturor Românilor. E îngropat în mănăstirea dela Curtea de Argeş, alături de unchiul său regele Carol I.

Ferdinand: Împăraţi germani: F. I (n. 1503 † 1564), fratele lui Carol Quintul împărat german dela 1556—1564, domn al Austriei din 1521, al Boemiei şi Ungariei din 1526. A negociat pacea dela Augsburg; a bătut în Boemia pe reformaţii răsculaţi; a luptat împotriva Turcilor. El e fondatorul monarhiei austriece. — **F. II** nepotul lui F. I (n. 1578 † 1637), rege al Boemiei (1617), al Ungariei (1618), împărat german din 1619. A dus o vehementă luptă împotriva Protestanţilor, dând naştere răsb. de 30 ani; a cucerit, ajutat de principii catolici, aproape toată Germania. Prin edictul de restricţiune (1629) (v. c.) a luat Protestanţilor toate drepturile şi averile biser.; însă a fost silit să-l revoce prin pacea din Praga, rămânând în vigoare numai în Austria. — **F. III** (n. 1608 † 1657), rege al Ungariei în 1625, al Boemiei în 1627, şi împărat al Germaniei în 1636. A căutat să mulţumească pe Protestanţi. — **F.** Karl Leopold (n. 1793 † 1875), împ. al Austriei (Carol V), rege al Ungariei şi Boemiei (Carol V). Incapabil, imperiul a fost condus de Metternich; 1848 abdică.

Ferdinand, nume de regi spanioli: **1. F. I**, cel Mare, rege al Castiliei în 1035; a cucerit o parte a Portugaliei, provinciile: Leon, Asturia şi Galicia; a învins pe Mauri de multe ori († 1065). — **2. F. III**, cel Sfânt (n. 1199), rege al Castiliei în 1217, al Leonului în 1230, care a unit pentru totdeauna cu aceste două, provinciile Asturia şi Galicia, punând bazele puterii spaniole. A cucerit dela Mauri şi restul Spaniei, afară de Grenada; a înfiinţat Universitatea din Salamanca († 1252). — **F. IV**, cel Catolic (n. 1452), rege al Castiliei (1468) şi Aragonului. S'a căsătorit cu Isabela de Castilia, unind astfel aproape întreaga peninsulă; a desfiinţat stăpânirea Maurilor în Spania şi a ocupat Grenada; a reînfiinţat inquisiţiunea, folosind-o şi pentru scopuri politice († 1516). — **F. VII.** (n. 1781 † 1833), rege dela 1808, duşman al tatălui său, Carol al IV. A fost surghiunit de Napoleon (1808) şi restabilit la tron în 1813. Pe timpul domniei sale s'au emancipat coloniile spaniole din America. Inainte de a muri, el a şters legea salică (prin care femeile sunt excluse dela tron) şi numeşte ca urmaş pe fica sa Isabela, dând naştere unui războiu civil.

Ferdinand (de Saxa Coburg) (n. 1861), ţar al Bulgariei, din 1908. In marele războiu luptă alături de puterile centrale (1915); învins, abdică, în 1918, în favorul fiului său Boris.

Fereastra ovală şi rotundă (anat.), două orificii acoperite cu o membrană în urechia medie.

Ferencz Iosif, episcop unitarian în Cluj (n. 1835 † 1927). Studiile secundare şi teologice şi le-a făcut la Cluj, Göttin-

gen, Berlin și Londra. In 1859 numit profesor la colegiul unitarian din Cluj, iar în 1861 ales preot. A întemeiat revista „Keresztény magvető", colaborând și la alte reviste maghiare. A scris și publicat numeroase cărți de cuprins religios didactic. In 1922 distins cu ordinul „Coroana României" în gradul de ofițer.

Ferestrău sau Herestrău, fost sat, azi încorporat la București. Școală superioară de agricultură.

Ferguson Adam, filos și istoric engl. (n. 1724 † 1816). Insemnat în etică pt. că a armonizat cele trei principii morale: amorul propriu, bunăvoință și perfecțiunea. F. a fost un eclectic, ca istoric, a studiat republica romană.

Feria, la Romani ziua în care religia cerea încetarea lucrului. Feriile erau zile consacrate zeilor; se sărbătoriau prin sacrificii, jocuri, mese comune. Pe timpul lui Caesar, numărul lor era destul de mare.

Ferle, (herle), suma de bani depusă în vistieria domnească din partea unui câștigător de proces, pentru a împiedeca înoirea procesului.

Fermă-model, numele dat gospodăriilor rurale model, care sunt proprietatea statului, ori, proprietate particulară supraveghiată și controlată de stat. Sunt renumite fermele model, dependente de ministerul de domenii, din Laza (jud. Vaslui) și Studina (jud. Romanați). In 1871 marele agronom I. Ionescu a înființat la moșioara sa Brad (jud. Roman) o fermă-model pentru micii cultivatori, care a adus mari foloase țăranilor. Numeroase ferme-model s'au înființat prin Legea Reformei agrare în toate ținuturile României.

Fermată (ital. fermata), termen musical, corespunde semnului 𝄐, care așezat deasupra unui ton sau pauze, indică întinderea mai îndelungată a acelui ton sau pauză, întrerupând pentru moment ritmul și mișcarea inițială. Pus deasupra unei bare de măsură, arată un repaus scurt.

Fermentațiunea (chim.), este o transformare chimică a unor substanțe organice (lemne, cadavre, zahăr, lapte, alcool, etc.) provocată de un ferment organizat, care este o ciupercă sau bacterie monocelulară transplantată de aer sub formă de spori, în materiile fermenescibile, în care se desvoltă, trăește și se înmulțește foarte repede, ex. drojdia de bere, (Sacharomyces cerevisiae și elipsoideus), care provoacă dospirea pânii, fermentarea (fierberea) berii și a mustului de struguri, transformându-l în vin (alcool); mycoderma aceti-ciuperca, prin acțiunea căreia se transformă vinul, alcoolul în oțet (oțetirea vinului); bacteria laptelui (bacillus lactis) care înăcrește și încheagă laptele, transformând zahărul din lapte (lactoza) în acid lactic. In timpul cât trăiesc fermenții organizați produc niște principii active — solubile în apă și neorganizate, numite fermenți solubili neorganizați sau enzime, de natură albuminoidă — pe care le pot produce în celulele lor sau în glande speciale — și plantele și animalele superioare (ex. invertina, diastaza; ptialina din salivă, amilaza; pepsina, lipaza și chimozina din stomac; erepsina, tripsina, amilopsina și steapsina din duoden), având un rol preponderant în nutriția vegetală și animală. Descompunerea cadavrelor, putrezirea lemnelor, aparțin fermentațiunii putrede, provocată de fermenți organizați speciali (ciuperci și bacterii).

Fernandez Juan, navigator spaniol, primul care a recunoscut coastele de S. ale Americei de S. și a descoperit câteva ins., între care și ins. Juan Fernandez. A trăit în sec. al XVI († 1576).

Fernández y Gonzáles Manuel, romancier și autor dramatic spaniol (n. 1821 † 1888). Foarte fecund, scrie romane în genul lui Dumas-père și piese de teatru dintre care „El Cid Rodrigo de Vivar" e singura ce s'a menținut. F. y G. este romantic.

Fernando-Poó, ins. în golf. Guineea, posesiune spaniolă, cedată de regele Don José II, al Portugaliei în 1778. Sol fertil, climă plăcută. Produce: bumbac, trestie de zahăr, cafea, cacao, chinchina, tutun, portocale, lemn de cedru și de abanos. Capit. Ins. Santa Isabel. Supr. 2071 kmp. cu 20000 loc.

Fero-ceriu (chim.), v. Ceriu.

Ferocianura de potasiu (chim.), o sare complexă de forma [Fe (CN6)] K4, cristalizată, de coloare galbenă, întrebuințată în diverse reacțiuni chimice, în fotografie și pentru prepararea colorii „albastrul de Berlin", foarte căutată în pictură.

Feromagnetism se observă la fier și la nickel și la anumite aliaje ale acestor metale. Permeabilitatea acestor corpuri este mai mare ca unitatea, și nu este constantă. Corpurile cu F. arată pierderi în cazul magnetizării, aceste pierderi se numesc pierderi din cauza histerezei.

Feromanganul (chim.), un aliaj de fier cu mangan, având dela 25% până la 80% mangan. E brun, foarte dur, cu spărtura compactă și grăunțoasă. Se întrebuințează la facerea oțelurilor.

Ferrara, oraș din Italia (Emilia), pe malurile fl. Pô; 113.000 loc. In timpul sec. al XV și XVI curtea dela Ferrara a fost centrul Renașterii artistice și literare. Aici au stat și lucrat: Ariosto, Tasso, etc. Intemeiată în 452 de Friulanii, cari fugeau din calea lui Attila. Este italiană până la 1814, când este anexată la Austria. Revine la Italia în 1859. Orașul are o bibliotecă bogată și un muzeu de antichități. Universitate.

Ferrari Guadenzio, pictor, sculptor și arhitect ital. (n. 1484 † 1546), elev distins și oclaborator al lui Leonardo da Vinci. S'a remarcat mai ales prin subiecte religioase (Martirul Sf. Caterina, Botezul lui Christos), pline de misticism.

Ferrari Severino, poet ital. (n. 1856 † 1905). A reînoit formele vechi poezii populare toscane în evul mediu și a fost discipolul și colaboratorul lui Carducci. A început importanta col. de poezii pop. „Biblioteca di letteratura popolare italiana". Se cunoaște: Versi, Maggio.

Ferrarls Galileo (n. 1847 † 1897), matematician și fizician italian, a descoperit în 1885 principiul curentului trifazic.

Ferratin-Boehringer (med.), combinație de fier și albumine, ușor administrabilă. Soluție de 5% a F. se numește Ferratose. Excelent medicament împotriva anemiei, mai ales în combinația sa cu arsen.

Ferreras Juan, scriitor spaniol (n. 1625 † 1735). A scris „La Synopsis histórica cronológica de España (17 vol.). E unul din fondatorii Acad. spaniole.

Ferrero Guglielmo, sociol. și istoric ital. (n. 1871). Prin metoda analogiei cu istoria contemporană, F. vrea să lumineze problemele obscure ale istoriei antice. Mult mai popular în străinătate decât în Italia.

Ferri. 1. **Enrico**, sociolog penalist și om politic ital. (n. 1856 † 1929). A creiat o școală modernă de criminologie în Italia, fundată pe sociologie, întregind antropologismul lui Lombroso. Socialist. Scrieri: Sociologia criminale, Socialismo e scienza positiva, I nuovi orizonti del diritto e della procedura penale. 2. **Luigi**, filos. ital. (n. 1826 † 1895). Partizan al dinamismului spiritualist. Autor al cunoscutei lucrări: „Psychologie de l'association depuis Hobbes jusqu'à nos jours".

Ferrier Gabriel, distins portretist franc. (n. 1847 † 1914), membru al Acad. de bele-arte (1906), autor de pânze decorative.

Ferry Jules-François-Camille, bărbat de stat franc. (n. 1832 † 1893). Ca ministru de instruct. a organizat școala primară în sens democratic. A fost partizan al expansiunii coloniale; a contribuit la cucerirea Tunisului. A hotărît și realizat cucerirea Tonking-ului (1885).

Ferry-boat (engl. cit. ferebot). (marin.) Un bac-vapor, servind să transporte un tren, dela un mal la altul al unui râu sau lac, fără a se face operațiunea transbordării călătorilor sau mărfurilor.

Feruginoase, ape — (chim.), se numesc izvoarele reci sau calde cu conținut de bicarbonat feros sau de săruri diverse de fier, întrebuințate în medicină ca ape curative împotriva anemiei, neurasteniei, dispepsiei, reumatismului, etc.

Ferula (acrel) (bot.), fam. umbeliferelor; din specia Asa foetida se extrage medicamentul Asa foetida.

Fes, acoperitoare de cap a Turcilor. In 1925 guvernul turcesc a oprit purtarea F-ului, înlocuindu-l cu pălăria europeană.

Feștelița (2360 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Sturzeni. Formată din satele: Adjiler, Feștelița și Marianca. Primăria în Feștelița. P. U. și G. Căușani la 15 km.

Festus, gramatic lat. din sec. al II sau al III. Lui i se datorește o prescurtare a lucrări lui Flaccus Verrius, „De significatu verborum", de valoare pentru cunoașterea antichităților romane.

Fetești (5758 loc.), com. rur. din jud. Ialomița, reședința pl. Fetești. Formată din satele: Buliga, Fetești și Feteștii Noui. Primăria în Fetești. Pere. locală. Judec. de ocol, of. P. local. Medic, spital și medic veterinar. G. locală.

Fetiș (sociol., psihol. relig.), lucru însuflețit sau neînsuflețit căruia închipuirea poporului îi acordă o putere tainică și mai ales aceea de a te apăra de primejdii, de a te tămădui de boale, de a-ți aduce noroc. F. inspiră primitivilor frică, venerație, iubire sau oroare și repulsiune (v. Talismanul).

Fetișism. 1. (sociol.). Tendința generală a omului de a însuflețî și personifica lucrurile realității ce-l înconjoară, se manifestă în cultul religiilor primitive prin divinizarea și venerarea obiectelor și întâmplărilor ce atrag atenția mai puternic mentalității primitive (v c.). F. este astfel o formă rudimentară de religie primitivă, care se crede a fi fost cândva comună întregii omeniri, în timpurile străvechi. Fetișul (v. c.) este dotat cu puteri supranaturale și magice (de natură misterioasă) care se încarnează în diversele obiecte s. fenomene în forma unor duhuri spirite (demoni), ce stau în mod permanent în legătură cu obiectele venerate. Acest factor spiritual este venerat de fapt și nu obiectul în care el se întruchipează. In cultura evoluată, F. a lăsat și azi urme adânci, care ascund în toată simbolica lit. și credințelor populare, deși adeseori înțelesul primitiv s'a transformat mult. Alături de superstiții, F. a dat naștere multor realizări poetice

și de artă plastică de mai târziu. 2. (psihol.). Sentiment superstițios față de obiecte materiale. 3 (Psihoanaliză). Tendința erotomanilor care constă din perversiunea sexuală obsedantă (v. Obsesie) și impulsivă, de a atribui unui obiect puterea exclusivă de a produce satisfacții erotice.

Fet-Schenschin, A. A. poet liric rus (n. 1820 † 1892). Într'o formă perfectă, descrie natura, cu o iubire nespusă.

Fetul Anastasie —, medic și botanist român (n. 1816 † 1886), fost profesor de botanică la Univ. din Iași, membru al

Academiei Rom. Sunt însemnate cercetările sale asupra apelor minerale din Moldova, lucrările despre spitalele din Iași și scrierile sale de popularizare științifică. E unul dintre fondatorii facultății de medicină din Iași.

Fetus (biol.), se numește faza embrionului când el a ajuns să aibă liniile corpului distincte. La om, faza embrionară, adică toate fazele prin care trece oul până ce capătă liniile corpului definitive ține patru luni; în restul de 5 luni se numește **F.**

Feud (fief), domeniu, pământ pe care l primia un vasal dela un senior, declarându-i supunere, cu obligațiile de a face serviciul militar, la curte, a contribui la dota ficei când se căsătoria, a-l răscumpăra când ar fi ajuns prizonier, de a-și înarma pe fiul său cavaler. Seniorul trebuia să și apere vasalul în orice împrejurări.

Feudalitate, totalitatea legilor și normelor (unele consfințite prin obiceiu) care au cârmuit și determinat organizația politică și socială din Franța și din alte state ale Europei, începând cu sec. al IX până la sfârșitul evului mediu. În **F.** trebuie să recunoaștem obiceiul împăraților romani de a dărui soldaților pământ, cu condiția de a apăra hotarele imperiului, precum și obiceiul germ. ca fiecare luptător să fie supus superiorului său nemijlocit. Domnitorul (suzeranul) era stăpânul absolut al pământului unei regiuni (sau țări). El dădea însemnate proprietăți (feude) seniorilor (stăpânii unor regiuni), cu obligația de a-l servi cu credință în războaie și a contribui la apărarea țării. Feudul era indivizibil și nu se putea înstrăina fără aprobare. Domnii feudali erau supuși regelui, adesea numai cu numele; ei erau față de el în raport de vasalitatea (adică vasali), fiindcă au primit pământ. La rândul lor, seniorii puteau da o parte din pământ altor proprietari mai mici. Se stabilește astfel o ierarhie socială, bazată pe o legătură personală, ereditară, de credință și supunere. Fiecare senior cerea protecția altuia mai puternic și-i devenia vasal, iar regele nu era decât un centru în jurul căruia se grupau statele feudale, sfărâmându-se astfel unitatea de stat și puterea regală și pricinuind îndelungate lupte pt. restabilirea acestora. Alături de acești privilegiați mai existau: țărani liberi și iobagi, servi. Țăranii liberi aveau pământ (alodiu), fără condiția de recunoaștere a suzeranității seniorului, dar cu obligația de a lupta pe cheltuiala lor timp de 3 luni. Răsb. fiind tot mai dese, ac. au renunțat la libertate și la moșie, intrând în serviciul unui domn feudal, care se interesa pe cheltuiala proprie de serviciul militar în armata suzeranului. Cea mai nenorocită clasă erau iobagii, cari trebuiau să lucreze mai mult pentru senior și erau „adscripti glebae", legați de glie, împiedecați de a se muta pe pământul altui senior, chiar dacă erau tratați neomenește. Dreptate li se făcea tot de senior. Viața lor era în mâna proprietarului de pământ. Între clasa nobililor și a țăranilor era burghezimea (clasa orășenilor). Ea, ocupându-se cu comerțul, a făcut averi mari și câștigat însemnate drepturi (de a ține târguri). Fiind slabă puterea centrală, pentru a-și apăra interesele, orașele s'au grupat în tovărășii (Hanse: în centrul și nordul Europei) cu mari puteri comerciale și politice (în 1370 s'au opus urcării pe tron a regelui danez). Regimul feudal a fost modificat prin: cruciate (seniori din lipsă de bani au renunțat la multe prerogative), alcătuirea armatelor permanente (1439, în Franța), creșterea puterii regale și centralizatoare, renașterea studiilor de drept roman. Din punct de vedere politic a fost nimicit de Ludovic al XI și de Richelieu, iar din punct de vedere social de Revol. franc. cu principiile: libertate, egalitate și frăție (v. Feud și Cavalerie). Pt. **F.** în țara noastră v. Boier.

Feuerbaeh Anselm Friedrich, pictor germ. (n. 1829 † 1880), elevul lui Couture. A produs lucrări de inspirație profundă și mișcătoare (Dante la Ravena, Francesca da Rimini, Iphigenia, Medea, Lupta Amazoanelor, etc.).

Feuerbach Ludwig, filos. germ. (n. 1804 † 1872). Intemeietor al naturalismului modern și al Antropologismului (v. c.). Partizan al empirismului și realismului, dușman al metafizicei. În filos. relig. foarte cunoscut, pentrucă vrea să o reducă la Antropologie, explicând-o prin Psihologie, socotind că Dzeu este o creație a fantaziei, dorințelor și speranțelor umane, făcut după chipul și asemănarea omului, care i-a acordat însușiri superlative. **F.** este ateu. A scris: Das Wesen des Christentums; Das Wesen der Religion; Theogonie; Gott, Freiheit und Unsterblichkeit vom Standpunkte der Antropholologie, etc.

Feuillet Octave, romancier franc. (n. 1821 † 1891). Se desprinde grație și finețe din romanele idealiste: le Roman d'un jeunc homme pauvre (capodopera sa), Monsieur de Camors, Julia de Trécoeur, la Belle au bois dormant. A scris și comedii: le Pour et le contre, Dolila, la Partie de dames. Analiza adâncă a sentimentelor și excluderea amănuntelor realiste, acțiuni cu personaje aristrocrate, însuflețite de mari pasiuni și fără griji materiale, delicatețea stilului, caraterizează pe F.

Feydeau Ernest, scriitor franc., (n. 1821 † 1873). Îi datorăm romanul „Fanny", poezii și piese de teatru.

Fez, Fes sau **Fâss**, una din capit. Marocului de sub protectorat franc. Oraș sfânt, 81.000 loc.

Fezzan, o regiune vastă din Sahara, în S. Tripolitaniei. Aparține Italiei. Podiș între 200 și 750 m., F. are câteva oaze mai importante: Ghat, Ghadames, Murzuk. Mare parte deșert.

Fiala L., medic magh. naturalizat rom. (n. 1831 † 1898). Venit în țară după revoluția din 1848, Fiala L. a luat parte la marile reforme ale lui Davila în calitate de medic primar al Spitalelor Eforiei și

ca profesor la școala națională de medicină și farmacie. Chirurg distins, a contribuit mult la ridicarea secției chirurgicale a spitalului Filantropie și a făcut excelente servicii în timpul războiului din 1877—1878. Are o seamă de lucrări științifice importante.

Fibiger J., medic danez († 1928), prof. de anatomie patologică la univ. din Copenhaga; celebru prin descoperirea că unii viermi paraziți, pot produce cancerul. Premiul Nobel 1928.

Fibiș (2299 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Lipova. Of. P. local. G. locală.

Fibulă, 1. Copcie pentru strângerea îmbrăcămintei, asemănătoare broșelor moderne. Se folosia și în timpurile preistorice (epoca de bronz); 2. Anat. v. Peroneu.

Fibre textile (merc.), materiale din regnul vegetal și din cel animal, întrebuințate în industria țesătoriilor. Se prezintă sub forma de fire lungi, elastice și rezistente, pretându-se la tors și la țesut ex. **F.** de bumbac. in, cânepă, urzică, iuta, esparto spartul, china grass, cânepa de Manilla, cânepa de Alegani. Pina sau fibre de Ananas, Coir sau fibre de Cocos.

Fibrilar (anat.). țesut conjunctiv, în a cărui substanță intercelulară predomineză fibrilele. Este un țesut de legătură și umplutură foarte răspândit în organismul animal.

Fibrine (chim.), v. Proteine.

Fibros, cartilagiu (anat.) se numește C. care conține în substanța cartilaginoasă intercelulară, fibrile. Ex. în pavilionul urechii.

Ficaria (bot.) (untișor, grâul pământului), plantă mică erbacee din fam. Ranunculacee; tulpina scurtă, puțin ramificată. Are 2 tubercule la răd., unul este redus. Flori galbene solitare, fructe mici uniloculare monosperme. Ranunculus ficaria frecvent și la noi.

Ficat (anat.), ce mai mare organ glandular la om (1500—2000 gr.), situat în partea dreaptă superioară a abdomenului, imediat după diafragm. În el se formează bila (fierea), afară de aceea el are rostul de a desintoxica sângele. Produsele di-

gestiei ajung în el prin vena porta; din el trece sângele prin vena cavă la inimă. Bila, care se adună câtva timp în vesica biliară (beşica fierii), se revarsă prin canalul coledoc în intestin. Inflamaţia f. se numeşte hepatită. La alcoolişti şi sifilitici adesea ţesutul nobil al f. se înlocuieşte cu ţesut conjunctiv, născându-se astfel ciroza ficatului.

Fichte Johann Gottlieb, filos. germ. (n. 1762 † 1814). Pentru F., filos. este o teorie a ştiinţă, pe care el vrea să întemeieze un sistem idealist. „Eul absolut" stă la baza acestei filos.: un eu comun tuturor „eurilor" individuale şi supraindividual faţă de acestea. Eul este un act al autoconştiinţii care se trăieşte sub forma identităţii (Eu=eu: teza), îşi opune (prin antiteza) non-eul sau lumea externă şi limitarea reciprocă a eului, de non-eu (sinteză). Aceste trei poziţii rezultă din puterea absolut liberă a Eului. Când Eul e limitat de non-eu, atunci avem Eul teoretic (cunoscător), când non-eul e limitat de Eu atunci avem Eul practic. Conştiinţa lumii externe corporale nu e decât un product al puterii de reprezentare a Eului. Tot Eul ne dă siguranţa libertăţii noastre (idealism). Autolimitarea Eului se face din motive (cerinţe) morale. Lumea e materialul sensibilizat al datoriei. Scopul moral este autonomia şi năzuinţa stăruitoare, în ea dă naştere binelui, care ne face să trăim pentru societate. Scrieri principale: Wissenschaftslehre, Die Bestimmung des Menschen; Reden an die deutsche Nation; Sittenlehre; etc.

Fichtelgebirge masiv intermediar între Thüringer Wald şi Sumava (Boehmer Wald). Alt. maximă 1052 m. la Schneeberg.

Ficino Marsiglio, filos. umanist ital. (n. 1433 † 1499). A condus academia platonică din Firenze, întemeiată (1459) de Cosimo dei Medici, după sfatul lui Gemistos Plethon venit din Bizanţ la conciliul din F. A tradus lat. toate operele lui Platon. Partizan al neoplatonismului, mistic, admirator al lui Platon, unul din reprezentanţii Renaşterii ital. Voia să împace filos. platonică cu creştinismul. Opera lui cuprinde 18 vol.: Theologia platonică.

Ficţionalism (filos.), concepţie din gândirea contemporană, mai ales în teoria cunoaşterii reprezentată de Vaihinger (v. c.) care dă şi o „teorie a ficţiunilor" bazat pe principiul că îndepărtându-ne conştiinţa de realitate, vom sfârşi prin a o găsi. Toate noţiunile generale şi abstracte sunt F.-i (ex. punctul, linia dreaptă, atomul, materia, forţa subiectul ş. a. m.), cu ele mintea face „ocoluri" folosite ca „punct de trecere" pt. gândire închipuindu-şi că în realitate lucrurile sunt „ca şi când" ar coincide cu simbolurile F.-lor. Din contrazicerea reciprocă a F.-lor şi prin opunerea erorilor fie cărora, are loc o „corectură", care elimină în cele din urmă greşelile F.-lor: noi revenim la adevăr după ce ne-am servit de falsitate. F. se aplică în cercetările ştiinţifice, în estetică, precum şi în morală. În teoria cunoaşterii F. susţine relativismul şi într'o măsură anumită positivismul şi scepticismul (cf. Vaihinger).

Ficţiune, plăsmuire a minţii, imagine lipsită de raporturi cu realitatea, dar care e astfel închipuită „ca şi când" ar exista aevea.

Ficus (bot.), gen din fam. Moraceelor, subfam. Artocarpoidee. Flori monoice sau dioice. Au fructe false cărnoase în al căror interior se găsesc fructele veritabile. Arbori sau arbuşti, unii epifiţi. F. carica (smochinul), arbust sau arbore cu frunze lobate, fruct fals, smochina, foarte gustoasă se exportează uscată. Originală din Asia meridională, se cultivă acuma în Europa meridională şi Africa de nord. La noi se găsesc pe coasta mării la Balcic. — F. elastica, originar din Indii, se cultivă ca plantă de ornament. Din latexul său (suc lăptos) se fabrică un cauciuc.

Fidelio, operă în 2 acte de L. v. Beethoven, textul după Bouilly, compusă la 1804. Singura lucrare dramatică a lui Beethoven. Orchestra e tratată în stil instrumental, simfonic; corul are monumente de un rar dramatism, iar ariile Lenorei şi ale lui Florestan, eroii, sunt de o rară putere de expresie. Subiectul glorifică dragostea şi credinţa femeii faţă de soţul său, pe care-l salvează dela moarte şi închisoare.

Fides, în mitol. romană, zeiţa credinţei, a fidelităţii. Era în legătură cu Jupiter Lucetius.

Fidjienii, populaţie din ins. Fidji (v. c.). Fac legătura între Polinezieni şi Papuaşi. Mari (unii peste 1.80 m.), muşchiuloşi. Au fost canibali. Numai stăpânirea engleză i-a oprit dela acest obiceiu.

Fief, v. Feud.

Field John, pianist şi compozitor irlandez (n. 1782 † 1837). Elevul lui Clementi; se stabileşte la Petrograd ca profesor. La 1832 se reîntoarce la Londra, concertează cu cel mai mare succes în Belgia, Franţa, Italia. Reputaţia sa de compozitor se datoreşte Nocturnelor, care au rămas celebre, şi au influenţat mult pe Chopin. A mai scris concerte, sonate p. pian, muzică de cameră, etc.

Fielding Henry, ziarist, romancier şi scriitor dramatic engl. (n. 1707 † 1754). Între 1728 şi 1737 a scris vreo 23 de comedii, toate uitate aastăzi; dar care l-au învăţat cum să făurească planuri unitare spre a putea scrie, după aceea, romane bune. Ca magistrat, a putut observa criminalii şi închisorile. Aceste antecedente explică succesul romanelor sociale, „The Adventures of Joseph Andrews" (scris în maniera lui Cervantes), în care face o aspră satiră a sec. al XVIII, „The Life of Jonathan Wild the Great", „Amelia" şi „Tom Jones" (1749), capodopera sa, cu subtitlul: „o poemă epică comică în proză", remarcabilă prin arhitectonica planului şi analiza caracterelor. El cel dintâiu mare umorist şi realist dintre romancierii engl.

Fierbere, punct de —, temperatura la care tensiunea vaporilor din interiorul lichidului este egală cu presiunea pe suprafaţă. Punctul de F. variază dela lichid la lichid. El mai depinde şi de presiunea exterioară: creşte şi descreşte cu ea. Şi materiile diluate în lichid ridică punctul de F.

Fiere, v. Bilă şi Ficat.

Fierul (Fe) (chim.), Metal de coloare, albă cu nuanţe albăstrii, maleabil şi ductil — cel mai tenace dintre metalele uzuale, suportând o greutate de 35—40 kg. pe secţiune de mm². Se topeşte la 1530°, înmuindu-se înainte de topire, din care cauză, bucăţile de fier pot fi lipite sau lucrate. Cristalizează în sist. cubic. Turnat devine granular, iar laminat şi bătut cu ciocanul devine fibros. F. chimic pur (curat) se obţine prin electroliza unei soluţiuni de clorură fierică sau a sulfatului fieros. Are proprietăţi magnetice. În aer uscat este inalterabil, în aer umed ruginește transformându-se în hidrat fieric, în oxigen arde (fier piroforic) transformându-se în oxid fieric. Pentru a fi prezervat de ruginire se unge cu staniu (tinicheaua) cu zinc (fier galvanizat) sau se nichelează ori se oxidează superficial, se vopseşte sau se îmbracă cu un lac. În acizii minerali se disolvă cu desvoltare de hidrogen. În natură — în stare nativă — se găseşte în cantităţi mici, ca fier teluric sau pământesc, în massa unor bazalte dela Ovifac, din insula Disco (Groenlanda). Ca fier meteoric, de origine siderală se găseşte asociat cu cobalt, nichel şi cu alte elemente, în massa meteoriţilor. Este foarte răspândit în numeroase combinaţiuni minerale, din-

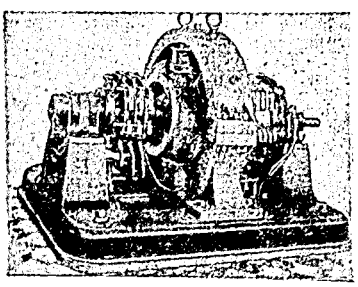

Dinamo multipolar

tre care mai importante sunt minereurile de fier (v. limonita, magnetita, sideroza, hematita) din care se extrage în metalurgie, prin reducere cu cox sau cu cărbune. Extragerea se face în cuptoare înalte de 20—30 m. numite „furnale" fiind zidite din cărămidă refractară. F. obţinut — prin extragere în furnale — nu este curat ci conţine în proporţie variată de 2,5—5% carbon, formând un aliaj numit fontă, tuciu sau schijă, după conţinutul în carbon, clasificându-se în f. albă cu 2,5% c; f. cenuşie cu 3—4% c; f. neagră cu 4—5%, iar când conţine mangan (până la 80%) se numeşte f. manganoasă. Fonta nu este ductilă, ci granulară, sfărâmicioasă, puţin elastică. F. albă se întrebuinţează la fabricarea fierului curat şi a oţelului, iar f. cenuşie la obţinerea diferitelor obiecte turnate. Oţelul se obţine din fontă decarburată într'un creuzet de tuciu în formă de pară de 3—4 m. înălţime, căptuşit cu cărămidă refractară fabricată din materii acide sau bazice, fiind mobil în jurul unui ax orizontal, numit „Convertizorul lui Bessemer", în care se pot decarbura, în interval de 15—20 min., 15000 kg. fontă. Oţelul conţine 0,5—1,5% carbon, este elastic, iar călit în foc devine rigid şi foarte tenace. Se prepară în diferite varietăţi — prin adăugare de volfram, crom, etc. pentru cerinţele tehnice. Întrebuinţările fierului — ca fontă sau oţel — sunt nenumărate în marea industrie tehnică — fiind factorul determinant în evoluţia omenirii la starea de civilizaţie şi progres actual. În producţia mondială Statele Unite, Anglia şi Germania aduc un aport de 70% — producţia mondială fiind 670,000.000 cvintale. Producţia de fontă în România — extrasă din furnalele dela Reşiţa, Hunedoara, Calan — a fost în 1927 de 63,498 tone în valoare de 284,760.662 Lei, din prelucrarea a 97,138 tone minereuri de fier, exploatate în zăcămintele din ţară.

„Fierul", publicaţiune bilunară, buletinul oficial al Uniunii negustorilor de fier din Ardeal, Banat şi Bucovina, apare în limbile: rom., magh. şi germ. la Cluj. Redactor: Alexandru Blazsek.

Fiesole, v. Giovanni da —.

Fiesole, oraş din Italia (Toscana), într'o regiune pitorească. Mănăstirea San Domingo, unde a trăit pictorul Fra Angelico. Ruine de ziduri etrusce (vechiul Faesulae). 14.000 loc.

Figaro, Le —, ziar conservator din Paris, întemeiat în 1854 de Henri Villemessant, având pe rând ca redactori o serie de oameni talentaţi: Villemot, Lespès, About, Scholl, Jouvin, Wolf, etc.; directori, după moartea întemeiatorului (1879): Fr. Magnard, F. de Rodays, Périvier.

Figaro, personaj creiat de Beaumarchais, joacă mare rol în cunoscuta sa triologie (Le Barbier de Séville, La Mère coupable, Le Mariage de Figaro). În rolul său de valet este activ, inteligent, capabil, plin de spirit, creator de intrigi.

Figueroa, Christobal Suarez de —, scriitor spaniol († 1645). Autor al unei enciclopedii „Plaza universal de todas ciencias y artes" (1615), un poem epic şi romanul pastoral „La Constante Amarilis".

Figuratul terenului = reprezentarea formelor de relief pe hărţi. Se face prin curbe de nivel (isohipse) sau haşuri (v. c.). Pe hărţile Serviciului Geogr. al Armatei noastre, F. T. se face prin curbe de nivel reprezentându-se prin haşuri stâncile, pantele prea repezi sau malurile râurilor (scările 1/10000 până la 1/100000 incl.). Haşura se întrebuinţează la hărţile cu scară mică (dela 1/200000). Serviciul austriac avea sistemul mixt pentru hărţile cu scară mare (1/25000—1/75000) şi haşuri pentru cele cu scară mică.

Figuri poetice (estetica lit.) alcătuiesc un factor esenţial din forma poeziei (v. c.) prin faptul că servesc la „plasticizarea" fondului ei, uşurând sensibilizarea contemplarea, retrăirea fondului şi identificarea eului nostru cu realitatea estetică înfăţişată de poet (adică cu frumosul exprimat de poezie). S'au deosebit „F. de cugetare" şi figuri de cuvânt (clasificare învechită). Apoi: a) figuri simple: epitetul, gradaţia şi ipotipoza (v. c.); b) figuri metamorfice: Metafora (v. c.), Alegoria (v. c.) şi Personificarea (v. c.); c) figuri simbolice: comparaţia, antiteza şi simbolul propriuzis, etc. Alte F. p.: Imprecaţiunea (v. c.), Interogaţia Apostrofa, Prosopopeea, exclamaţia. perifraza, hiperbola.

Figurile silogismului (logică). Dacă facem să varieze într'un silogism locul terminului mediu (v. Silogism, termin mediu), obţinem mai multe forme de silogisme numite „F. S." Pentrucă terminul poate fi subiect în premisă majoră şi predicat în minoră, predicat s. subiect în amândouă premisele, se obţin în total 3 F. s. Formulele arată limpede această dependenţă a formării F. s. cu ajutorul variaţiei în poziţia terminului mediu:

I.	II.	III.
M → P	P → M	M → P
S → M	S → M	M → S
S → P	S → P	S → P

Fig. IV S. în care se inversează premisele fig. I nu se mai admite în logică.

Fiji sau Fidji (Insulele —), arhip. din Polinezia. 18345 kmp. cu 157.000 loc. De origine vulcanică, sunt înconjurate de o serie ins. coraligene: Ellice, Faning, etc. Capit. Suva. Colonie engl., produce: zahăr de trestie, coprah, cauciuc, fructe, nuci şi oleiu de cocos.

Filantropia (gr.). 1. Iubire de oameni, manifestată prin fapte reale, de ex. clădire de şcoale şi spitale, ajutorarea săracilor, etc. F. e baza moralei creştine şi a religiei. v. şi Misantropia; 2. Sociologii americani numesc F.- o ramură a sociol. aplicate. care se ocupă cu menţinerea unităţii vieţii sociale, cu prev. disoluţiei şi desintegrării acesteia, înlăturând condiţiile destructive, mai ales prin ajutorarea celor slabi şi neajustaţi nevoilor vieţii sociale.

Filaret, deal şi câmp din vechiul Buc. Azi parcul Carol. A jucat un rol în revoluţia din 1848. Aici a fost primit de poporul rom. domnitorul Carol. In 1906 a fost transformat în parc şi s'a construit expoziţia jubilară.

Filaret, episcop al Râmnicului (1780—92) şi Mitropolit al Ungrovlahiei (1792—1793). Grec de neam, arhimandrit la Mitropolia din Bucureşti (1776); arhiereu (1776); diplomat abil. A desfăşurat o intensă activitate pastorală, gospodărească la Râmnic. A tipărit multe cărţi bisericeşti, dar îndeosebi Mineele, mult cerute şi căutate; a făcut şcoală şi tipografie grecească. Toată averea şi-a lăsat-o pentru susţinerea şi educaţia copiilor orfani.

Filaria (zool.), gen al filaridelor din fam. Nematozilor. Corp lung filiform; entoparaziţi. F. bancrofti, parazit al sângelui omului. F. mediniensis (viermele de Guinea): se cunoaşte femela, care poate ajunge până la 80 cm. Embrionii trăiesc în crustacei inferior (ex. Cyclops) şi ajung odată cu apa potabilă în intestinul omului, trec prin peretele intestinal şi se aşează sub ţesutul cutanat, producând abcese. F. sangvinis hominis, trăieşte în tropi; se transmite la om prin înţepăturile ţânţarilor; circulă în sânge şi produce îmbolnăviri grave.

Filarmonică, „Societatea F.", a fost înfiinţată de către I. Câmpineanu, Eliade Rădulescu şi Costache Aristea, în Buc., la 1833 cu scopul de a răspândi gustul pentru artă şi literatură la Români. Aici s'a făcut cea dintâiu încercare de teatru în limba rom. prin şc. de declamaţie, literatură şi canto. Soc. F. a fost condusă de Eliade Rădulescu şi era continuarea unei mai vechi societăţi lit. şi politice în parte secretă, pusă în serviciul ideilor nouă revoluţionare, din care cauză s'a şi desfiinţat. Erau membri ai societăţii: Gr. Băleanu, Iordachi Filipescu, Tache Ghica, I. Câmpineanu, C. Brăiloiu, G. Bibescu, Nicu Golescu, fraţii Cantacuzino, Scarlat Ruset, C. Faca, Gr. Alexandrescu, etc. (v. Teatrul).

Filatelia (gr.). 1. Colectarea mărcilor postale vechi şi nouă din diferite state. 2. Ştiinţa care se ocupă cu mărcile postale vechi şi nouă din diferite state.

Fildeş (merc.) sau ivoriu se numeşte substanţa osoasă de coloare albă uneori roşcată. densă şi elastică din care sunt formate defensele (colţi mari) unor animale, ex. elefant, hipopotam, rinocer, cari la elefant, pot ajunge 2.40 m. lungime cu cu o greutate până la 85 kg. Comerţul cu F. se face în Cochin-China, Guinea de nord, Egipt, etc., făcându-se din el: nasturi, piepteni, ace, mânere, bile de biliard, etc. adeseori imitându-se cu celuloid. Ca F. se mai valorizează şi dinţii fosili al Mamuţilor din ghieţurile Siberiei.

Filep Gheorghe, filantrop rom. (n. 1823 † 1895). In 1861 a luptat contra anexării Sălagiului la Ungaria. A lăsat „Astrei" o fondaţiune de burse de 20.000 floreni.

Fllerot şi Antuza, carte pop., o prelucrare a unei povestiri greceşti a lui Vincenzo Cornaro (1630—1650). Cel mai vechiu ms. rom., e din 1800.

Fileşti (peste 2000 loc.), com. rur. din jud. Covurlui, pl. Prut de jos. Formată din satele: Fileşti, Cătuşa, Ţiglina, Şoldana şi Satu Costi. Primăria în Fileşti. Perc. locală. Infirmerie cu dispensar. P. U. Galaţi. G. locală.

Filială (lat.), sucursală (v. c.), instituţiune dependentă de o inst. mai mare, ori, casă comercială în dependenţă de o casă centrală mai mare. Mai ales băncile au numeroase F-e.

Filiaşi, 1. (3330 loc.), com. rur. din jud. Dolj, reşed. pl. Filiaşi Perc locală. Judec. de ocol. Of. P. local Medici, medic veterinar Farmacie, pavilon pentru boale de ochi. Fabrică de cherestea. G. locală. — 2. Staţiune de C. F. R. la 286 km. de Bucureşti, pe linia Bucureşti —Timişoara. Se desparte linia ce duce la Tg.-Jiu—Bumbeşti şi într'un viitor apropiat, până la Petroşeni.

Filicinee (bot.), un grup al Pteridophitelor. Au ţesut liberian şi frunze ramificate cari poartă pe partea inferioară sporii. Sporii sunt de obicei de aceiaşi mărime. Forme mari în tropi. La noi cresc în locuri umede umbroase (mai mult prin păduri). Din Aspidium filix mas (feriga comună) se prepară un extras folosit în medicină ca vermifug.

Fllie, comună bisericească, fără preot propriu, dar având biserică, la care oficiază preotul unei comune din vecinătate, căreia F-a îi este afiliată.

Filigrane. 1. Obiecte lucrate din fire de aur ori argint, împletite, împodobite cu pietre scumpe (cercei, inele, diferite ornamente, etc.). 2. Intipărire în hârtie făcută cu ajutorul filelor de aramă fixate pe forma de fabricat a hârtiei şi întoarse aşa fel ca să figureze desemne sau litere. Ex. „filigranele de pe hârtia monedă", care arată marca fabricii pe hârtiile msse. vechi. F. de pe hârtie se văd în zare.

Filimon Nicolae, romancier, ziarist şi critic de artă rom. (n. 1819 † 1865). A scris cel dintâiu roman rom. reuşit „Ciocoii vechi şi noi" (v. c.), cu temă socială, (în care zugrăveşte cu mult talent moravurile societăţii fanariote) şi nuvela de moravuri „Nenorocirile unui Slujnicar" plină de realism. Era un om învăţat şi cântăreţ de seamă. A dus o viaţă de bohem, primul critic muzical la Români începe critica muzicală în „Naţionalul" făcând cunoscut publicului românesc compoziţiile şi numele marilor compozitori.

Filioara (3426 loc.), com. rur. judeţul Neamţ, pl. Cetatea-Neamţ. Formată din satele: Agapia, Filioara, Gropi, M-rea Agapia, M-rea Văratec, Săcăluşeşti şi Văratec. Primăria la Văratec. Ocol silvic. Infirmerie. Mănăstirile Văratecu şi Agapia. Ateliere de ţesătorie. P. U. Tg.-Neamţu. G. P.-Neamţ la 34 km.

„Filioque", v. Greco-cat. Biserica.

Filip, numele mai multor regi ai Franţei: **F. I**, (1052 † 1108), ajuns la tron în 1060; pe timpul său s'a făcut prima cruciadă, la care n'a luat parte. — **F. II, s. Filip August** (n. 1165 † 1223), domneşte din 1180; întreprinde cu Richard Inimă de leu a treia Cruciadă; se bate cu Ion fără Ţară, regele Angliei; cuprinde Flandra, câştigă lupta de la Bouvines (1214). A adus mari reforme administrative, a înfiinţat Universitatea din Paris şi a înfrumuseţat oraşul. — **F. IV, cel frumos** (n. 1268 † 1314), fiul lui Filip III, domneşte dela 1285. A avut o domnie agitată; organizează parlamentul; se ceartă cu Papa din pricina unui episcop; împăcarea

cu Sfântul scaun nu s'a făcut decât prin venirea Papei Clement la Avignon (1305). Pentru ca să salveze finanțele desființează ordinul Templierilor, cu aprobarea papei Clement. El ține piept puterii bisericii și feodalității, mărește domeniile regale; favorizează administrația și justiția. — **F. VI de Valois** (n. 1293 † 1350), domnește din 1328; primul rege din dinastia Valois. El începe războiul de 100 ani (1337) și este bătut la Crécy.

Filipeni (2400 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Siret. Formată din satele: Filipeni, Fruntești, Lunca și Valea Boțului. Primăria în Lunca. P. U. Secuieni. G. Bacău la 36 km.

Filipeni (2400 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Cantemir. P. U. Leova. G. Iargara la 19 km.

Filipescu Nicolae (n. 1861 † 1916). Om politic român. La parte activă la viața politică în partidul conservator, deputat

de mai multe ori, primar al orașului București (1893—95), ministru de războiu (1912—13). Înființează ziarul conservator Epoca în 1884. Mare patriot și neînfricat luptător pentru unitatea națională.

Filipești de Târg, oraș din jud. Prahova. Apr. 2700 loc. In apropiere exploatări petrolifere.

Filipice, discursurile energice ale lui Demosthenes (v. c.), rostite împotriva politicei de cucerire a lui Filip, regele Macedoniei. — Tot F. a numit Cicero discursurile sale, ținute împotriva lui Antonius. — **F.** se numesc azi discursurile vehemente, distrugătoare.

Filipinele, Ins. —, arhip din Oceania, supraf. 297.904 kmp. cu 11.465.000 loc. Posesiune a U. S. A. Împărțite în 5 gr.: Luçon cu ins. vecine (Mindor, Masbate, etc.), grupa Visayas (Samar, Negros, Panay, etc.), Palawan și ins. vecine, Mindanao cu anexele, Arhip. Sulu. Muntoase, golfuri multe și adânci, roci vulcanice multe, recife coraliene pe lângă coaste. Locuitorii: Negriți, Indonezieni, Malaezi și mulți imigrați Chinezi. Produce și exportă: nuci de cocos, uleiu de cocos, cânepă și sfoară de Manila, zahăr de trestie, tutun, țigări, etc. Capit. Manila.

Filistenii, popor în Palestina, cu care Evreii au avut multe războaie și care împins de aceștia spre Vest, a întemeiat pe malul estic al Mării Mediterane un stat al lor, cu mai multe cetăți înfloritoare, ca de ex. Gaaza, Ascalon, Azot, etc. F. erau de rasă hamitică. In sens figurat cuvântul Filistean înseamnă: dușman, păgân.

Filitti I. C. (n. 1879), membru în Consiliul superior legislativ și corespondent al Acad. Române (din 1915), fost și în diplomație. Are numeroase publicații istorico de valoare: Rôle diplomatique des phanariotes de 1700 à 1821 (1900); Les principautés roumaines sous l'occupation russe (1904), Domniile române sub Regulamentul organic (1915). Din arhivele Vaticanului (2 voi. 1913—14), Arhiva Gheorghe Gr. Cantacuzino (1919), Negru Vodă (1924), Evoluția claselor sociale în trecutul principatelor (1924).

Filitul (petrograf.), rocă șistoasă (metamorfică), având drept componenți principali cvarțul și micele (muscovita, sericita, biotita, clorita), iar componenți accesorii: rutilul, magnetita, turmalina, gregrenatul, epidotul. etc. E foarte variat colorat și are o structură compactă lamelară.

Film (engl.), este o foaie subțire transparentă de gelatină sau celuloid, se întrebuințează în fotografie în locul sticlei, ca suport pentru emulsiunea sensibilă la lumină. Sunt F.-e plane și în rulouri. Fotografiile cinematografice se fac pe F.

Film coloral. Incă dela început s'a încercat colorarea filmelor monocromatice. Cele dintâiu încercări s'au redus la colorarea cu mâna fără a se putea obține însă rezultate satisfăcătoare. Procedeul mai nou se bazează pe fotografierea în colori naturale după principiul lui Lumière. Se fac trei fotografii prin trei filtre de colori diferite, și cele trei cópii se așează pesteolaltă. Rezultate satisfăcătoare s'au obținut numai cu fotografiile luate sub cerul liber în lumină intensă, pe când la fotografiile în „interieur" colorile sunt amestecate cu o coloare brună neplăcută.

Filmaron-Boehringer (med.), extract de ferigă (aspidinolfilicină); praf galben de toxicitate redusă, ușor administrabil, cu acțiune electivă asupra viermilor intestinali. Se folosește în soluție oleoasă cu succes la tratamentul infestațiilor cu tenii, anchilostome, ascarizi și oxiuri.

Filmogen (chim.), o soluție de nitroceluloză în acetonă. Se întreb. în chirurgie la acoperirea rănilor, pe care le fereste prin pojghița formată, de infecție.

Filmului, technica —, s'a desvoltat paralel cu perfecționarea metodelor de cinematografiat. Cinetoscopul lui Edison (pe la 1890) este premergătorul aparatelor de cinematografiat. Rezolvarea problemei înregistrării pe cale fotografică a mișcărilor se datorește fraților Lumière (1895). Principiul cinematografiei se bazează pe fenomenul perseverării impresiunilor luminoase pe retina ochiului încă apr. 1/8 sec. după încetarea excitației. Dacă deci în acest interval de timp urmează o nouă impresiune, aceasta se contopește pe retină cu precedenta și ne produc o impresiune continuă, fără întrerupere. Pentru reproducerea mișcărilor se fac deci fotografii instantanee a scenelor animate la intervale scurte ca. 1/20 sec., căci dacă le proiectăm cu aceeași iuțeală pe un paravan alb, ne produc impresia unei mișcări continue. Aparatul de cinematografiat constă dintr'un aparat fotografic cu obiectiv de luminositate mare, iar impresiunile luminoase se fac pe o bandă sensibilă, numită film, care rulează în fața obiectivului. Pentru ca fotografiile să fie clare și nemișcate, filmul nu rulează în mod continuu, ci prin salturi, rămânând nemișcat în decursul pozei, iar în timpul rulării se închide obiectivul în mod automat. Această mișcare se obține cu un sistem de roți dințate, iar filmul este prevăzut la margini cu câte o serie de găuri, în care intră dinții a două rulouri. Filmul astfel obținut se prelucră după procedeele obișnuite, iar după negativ se pregătește un pozitiv. Bine înțeles la proiecție ne servim de un sistem de roți dințate analog, care permite o rulare întreruptă. La început se întrebuința cinematograful numai la reproduceri științifice și reportaje, numai mai târziu a început să se filmeze scene scurte jucate de artiști. Casa daneză de filme Nordisk a fost prima, care a filmat acțiuni mai lungi sau romane. Pe urmă pe la 1900 s'au format mai multe întreprinderi asociate cu trupe artistice, pentru înregistrarea celor mai variate subiecte. Cele mai însemnate, afară de Nordisk, au fost: Pathé, franceză; Vitagraph, americană; American Bioscop (A. B.), American Kinema (A. K.) și câteva fabrici germane și italiene. De aici înainte ia un avânt neobicinuit, dând naștere unei adevărate arte (arta mută) și prin ea unei întregi industrii. Prin intercalarea textelor explicative, cinematografia intră în faza actuală, constiințindu-i-se rolul important ce-l va juca în educația și progresul omenirii. F. s'a desvoltat paralel cu perfecționarea regisării. In anii dinainte de războiu conducerea în ce privește desvoltarea tehnică este preluată de către Americani, în partea artistică primul loc este deținut de către Francezi și Germani. Francezul Abel Gance și rusul Ivan Mosjoukine și germanii Ernst Lubitsch și F. W. Murnau, reprezintă curentul modern al regisării artistice. La început regisorii căutau să filmeze totul după natură, mai târziu însă au constatat că este mult mai economic să se construiască orașe întregi, în care să fie reprezentat aproape întreg globul pământesc, diferite sere în care regisorul găsește flora care-i va împodobi o grădină japoneză, etc., menagerii și figuranți ai tuturor popoarelor, decât să se transporte un personal artistic și tehnic atât de numeros în China sau pe pustiurile Saharei, pentru a filma scene cu subiecte exotice. Răspândirea filmelor se face prin diferite case naționale, care traduc și imprimă textele în limba țării respective (v. Cinematograful).

Filmul sonor, cea din urmă noutate cinematografică adusă de a. 1929. Manifestările lui fiind încă nesigure, nu putem preciza însemnătatea acestei descoperiri. Istoricul descoperirii F. s.: In August 1907 Eugène Lauste, franc. din Am., înscrie la London primele brevete pentru inscripția sunetelor pe film. In 1910 marele Edison lansează un proiector de filme cu fonograful sincronizat. In August 1926 Warner Brothers lansează la New-York, „Vitafonul-film" și discuri sincronizate. In Octomvrie 1926 T. W. Case și Fox-Film, din New-York, prezintă presei un „Movietone" [film cu înregistrări sonore pe margini]. In Martie 1927 se dă întâia reprezentație cu „Movietone" în public, rulându-se filmul „Ora Supremă" și câteva cântece cu Raquel Meller. In Maiu 1927 se dau întâiele jurnale de actualități, filmate cu „Movietonul" [Plecarea lui Lindbergh din Paris]. In Octomvrie 1928 casa Gaumont lansează la Paris procedeul Petersen-Poulsen cu film-imagini și film-sonor separate. In Noemvrie 1928 se dă premiera la Paris cu „Umbrele Albe", întâiul m. film sincronizat cu „Movieton". In Ianuarie 1928 se dă premieră cu „Cântărețul de Jazz" aplicându-se sistemul „Vitafonului". In Martie 1929 se dă la Paris întâia reprezentație cu sistemul germ. „Tobis". In Ianuarie 1929 se dau însă în România întâiele reprezentații cu film sonor și vorbitor, sistem „Tobis".

Filmul vorbitor. Edison a încercat cel dintâiu să realizeze F. prin sincronizarea reproducerii cinematografice cu reproducerea gramofonică. Nu a reușit însă de-

cât în parte din cauza imposibilității sincronizării perfecte pe această cale. Încercările au fost reluate cu mai mulți sorți de izbândă, după ce E. Ruhmer a reușit să fixeze sunetele pe un film fotografic și să le transforme din nou în sunete cu ajutorul unei celule de seleniu. Azi se poate considera F. deplin realizat; în America există cinematografe cu F. și în curând va deveni și în Europa un concurent serios cinematografului obișnuit.

Filoane metalifere (min.). Se numesc depunerile de metale și minereuri — în formă de vene și vinișoare — pe crăpăturile din masa rocelor eruptive, de apele calde din scoarța pământului, care însoțesc erupțiunile vulcanice. Exploatarea lor se face în „mine", care sunt tunele și galerii săpate în masa rocelor.

Filodendron (bot.), v. Monstera.

Filodor Niculae, ministru plenipotențiar al României la Belgrad.

Filogenie (grec.), v. Biologie, Botanică, Zoologie.

Filologia, știința care studiază din punct de vedere gramatical o limbă oarecare sau mai multe limbi sau se ocupă cu studiul textelor vechi literare. F. clasică = cunoașterea vieții intelectuale, sociale sau artistice a unui (s. mai multe) popor din antichitate. F. se deosebește azi de lingvistică (v. c.): prin F. se înțeleg totalitatea cunoștințelor necesare pentru cunoașterea unei limbi (gramatică, prozodie, etc.), pe care filologul numai le înregistrează; Lingv. compară diferitele fapte lingvistice, căutând să stabilească între ele raporturi și norme de desvoltare. Pt. F. română, v. România, Limba.

Filosofia identității se numește aceea direcțivă din filos. monistă (p. monism), pentru care nu există diferență de natură între materie-suflet, gândire-existență, subiect-obiect. Ceeace există este unul totul și în toate. În filos. indică „principiul identității", se numia „Ta Tvam asi" (v. c.). Dintrânsul s'a inspirat marele nostru Eminescu.

Filosofia dreptului, o ramură specială a filos. care e considerată ca filos. a științii dr.-lui (jurisprudenții). Jurisprudența înseamnă aici atât expunerea științifică a dr. pozitiv, valabil în diferite societăți organizate, precum și știința comparativă a dr.-ului, care se ocupă cu diversele forme de dr. și în sfârșit teoria generală a dr. (noetica juridică = cercetarea noțiunilor fundamentale din această știință). Filos. dr. caută să cerceteze posibilitatea cunoașterii în dr., să întemeieze importanța ei și să arate raporturile dr. cu alte valori culturale precum și valabilitatea dr. în sine, spre a putea ajuta și practic, la progresul dr.-ului și a științii empirice a dr.-ului (care studiază realitatea juridică așa cum ea există). În acest sens F. dr. caută să întemeieze formulele general-valabile ale valorilor ideale din dr., să stabilească postulatele ce se referă la orice șt. empirică a dr.-ului. În toată această cercetare nu trebuie să se confunde valorile de dr. cu realitățile de dr. (juridice) și să nu se uite că fiecare instituție pozitivă își are temeiul în caracterul ei obligator, în autoritatea unei societăți umane și nu izvorăște din rațiune. Experiența juridică și cea istorică servește filos. dr.-ului ca un spectacol instructiv pentru a orienta valorile juridice: realitatea empirică servește numai ca substrat real pentru cercetarea valorilor ideale ale dr.-ului. — Din șt. pozitivă a dr.-ului rămân să fie întemeiate critic noțiuni ca: acțiuni, voință, întâmplare, libertate, constrângere, cauză, intenții, — ce covârșesc prin sensul lor dr. și-l depășesc. Aici dr. va recurge la Psihol., etică și sociol., cu ajutorul cercetării filos. de delimitare a disciplinelor speciale și de coordonare a lor. Deasemeni chiar idei proprii dr.-ului, ca: drept, pedeapsă, persoană juridică, obligație, responsabilitate intră în filos. specială a dr. penal, precum și interesul viu și permanent de metodele proprii necesare practicei juridice conduc deadreptul la filos. dr.-ului. **F. dr.** s'a născut, istoricește, din concepția dr.-lui „natural", opus unui dr. „positiv" statornicit prin legiuirile statelor. Aristoteles încă deosebia ceeace e dr. dela natură și prin legiuire. Cicero vorbește de „jus naturae" și de „jus civile" iar în dr. roman general „jus naturale" devine un dr. general omenesc și valabil pentru toate ființele chiar: „quod natura omnia animalia docuit", având-și rădăcini în chiar firea acestora. Principiul unic al ac. dr. este justiția (aequitas), pe când dr. positiv (jus civile și „jus gentium") se bazează și pe utilitate și scopul vieții sociale (utilitas). Din sec. al XIV, dr. natural capătă o prelucrare sistematică rațională. Hugo Grotius reprezintă raționalismul cu lucrarea sa „De jure belli ac pacis" (1625), deducând din rațiune întreg dr.-ul, iar Thomas Hobbes și Rousseau se străduiesc să reconstituie starea naturală a omenirii, opunând o stării juridice create de societate. Până în sec. al XIX dr. natural și F. dr. coincid, m. ales în Germ.; iar în sec. al XIX începe adevărata F. a dr. „Școala istorică" se opune concepției dr.-ului natural. În sec. al XX F. dr.-ului a recunoscut partea justă din teoria dr.-lui natural și a accentuat p. d. v. istoric genetic și social teleologic în dr. (Ihering, v. c.). Lucrări importante p. F. dr.-ului: R. v. Ihering Zweck im Recht; J. Kohler, Lehrbuch der Rechtsphilosophie; G. Radbruch, Grundzüge der Rechtsphilosophie, M. Salomon, Das Problem der Rechtsbegriffe; R. Stammler, Die Lehre vom richtigen Recht; W. Wundt, Das Recht (în Völkerpsychologie, vol. IX); J. Vanni, Il diritto; G. del Vecchio, Il concetto della natura e il principio del diritto; G. Tarde, Les transformations du droit; Léon Duguit, Les transformations du droit public; Edm. Picard. Les Constantes du droit, și alte multe.

Filosofia limbajului, v. Limbajul.

Filosofia Matematicii, tratată de cele m. multeori în lucrările de Logică și Teoria cunoștinții, una din cele m. vechi dar și m. puțin cultivată din disciplinele filosofiei și aproape ultima care și revendică atât de târziu independența. Începută de Pythagoras a fost lăsată m. vreme în părăsire. Azi problemele de metodă, despre natura, siguranța cunoștinții matematice, și valoarea ei precum și despre raportul M. cu celelalte științe ca și studiul critic al conceptelor matematice: cantitate, raport, număr, egalitate, asemănare, infinit, incomensurabil, etc., etc, sunt obiectul de studiu al F.-ei m. Kant pusese problema siguranței în cunoștința matematică. De curând e vorba de metodele și logica șt. matematice. Lucrări esențiale, L. Conturat: „Les Principes philos. des mathematiques." L. Brunschvig, Les étapes de la philosophie mathématique, P. Boutroux, Les principes de l'analyse mathématique., H. Poincaré, Science et Méthode, Science et hypothèse, La Valeur de la Science; A. Voss, Ueber das Wesen der Mathematik; Ueber mathematische Erkenntnis.

Filosofia Medievală, v. Medievală.

Filosofia Religiei (filos.) ramură a filos. generale, care studiază, natura, cuprinsul și originea religiunii, precum și valoarea ei în legătură cu viața spirituală umană. Problemele actuale mai importante din F. R. sunt trei: a) cercetarea originei și desvoltării R., considerate ca fenomen obiectiv, istoric, pe baza istoriei R. și a științii comparate a R.-lor; b) Psihol. R. ca fenomen subiectiv așa cum îl găsim în viața sufletească a indivizilor: reprezentări, sentimente, idei și comportări religioase ce alcătuiesc realitatea subiectivă, pe baza cercetării psihologice; c) Justificarea teoretică a R., arătând valoarea obiectivă a credințiil religioase (luând ca punct de plecare teoria cunoștinții și metafizica) și a unei anumite R. positive. Aici se cuprind și încercările de a stabili o „religie a viitorului"; d) Cercetarea valorii practice a R. Tot aici intră problemele legăturii R. cu Morala, a înrâuririi sale asupra vieții sociale și educației și a importanței R. pentru cultură. În genere. În acest înțeles F. R. se va interesa de problemele teologice, de știința comparată a R.-lor și de istoria R. Psihol. și Sociol. R. au început să se desprindă ca discipline autonome de F. R.

Filosofia valorilor, v. Valoare.

Filosofie, la origine: iubire de înțelepciune, tendința de a ști (cunoaște). Știința generală care studiază: ca „Teorie a cunoștinții" (Logică și Epistemologie, v. c.) temeiurile și metodele folosite în toate științele; ca „Metafizică", sinteză și rezultatele științifice particulare cu scopul de a da o imagine unitară despre realitate și o concepție despre rostul lumii și al vieții satisfăcând convingerile și idealurile noastre (v. Istoria filosofiei, Filos. Medievală, filos. modernă și contemporană, Filos. dreptului, Filos. istoriei, Filos. religiei, etc.). Știința fundamentală (totală).

Filosofiei, Istoria —, v. Istoria Filosofiei și pt. F. ist., v. Istorie.

Filotelu Sfântagorețul, un călugăr care a trăit multă vreme la Sf. Munte și care a tradus: „Învățături creștinești" și „Floarea darurilor", din grecește. În tipogr. dela Snagov, organizată în timp. domniei lui C. Brâncoveanu, Gheorghe Radovici, găsind o traducere a lui F. o tipărește la 1700.

Filotti Maria, mare actriță, societară a Teatrului Național din București. Deosebit temperament, cunoscută prin creația lui „Sapho" și a altor roluri impresionante.

Filtrare, separarea substanțelor solide dintr'un lichid folosind un strat permeabil, care oprește substanțele solide (hârtie de filtru, postav, placă poroasă, strat de nisip, etc.).

Fimoză (med.), strâmtarea prepuțului, astfel încât glandul rămâne întotdeauna acoperit. Prin adunarea de murdărie în acest sac de piele se produc inflama-

țiuni. F. trebuie operată la băieți de timpuriu.

Finanțe, afacerile de bani ale corporațiilor, și statului pentru conducerea și aranjarea vieții lor materiale. F. statlu astăzi sunt sub controlul Parlamentului, mai de mult erau la dispoziția Suveranilor.

Finezii, popor Ugro-finic împărțiți în două: F.-ii Occidentali (prin penins. Scandinavică și Danemarca) și F. Orientali (prin Finlanda și Karelia), numiți și Suomi. Popor civilizat prin contactul cu popoarele, cari i-au stăpânit: Suedezii (din sec. al XIII până în al XVIII) și Rușii dela (1721 până la 1918). Sunt luterani, dar au mai păstrat multe credințe din religia lor veche.

Finezo-ugriană, o ramură a limbilor ural-altaice. Din ea fac parte: fineza, lapona, mordvina și ungara. Ele nu cunosc deosebirea de gen. Înrudirea ac. grup cu indoeuropeana e o problemă nelămurită, deși influența e neîndoielnică.

Fingal, erou irlandez legendar în sec. III d. Chr., despre care tradiția spune că a respins pe Septimiu Sever și a bătut pe Caracala. El este tatăl lui Ossian, rege al Morvenului (Scoția).

Finitismul (filos.), concepție metafizică. Susține că universul este finit (mărginit). Opus: Infinitismul. Partizani: Renouvier, Pillon, Evellin, etc.).

Finlanda, republică din Fenoscandia de E. Supraf. 388183 kmp. cu 3,558.000 loc. Densit. 8.7 pe kmp. Capit. Helsinki (Helsingfors). F. e mărginită la S. de golf. Finlandic, la V. de cel Botnic, de Suedia și Norvegia, la N. de Norvegia și o mică parte de coastă la Oc. Înghețat de N., iar la E. de Rusia (Carelia, Murmansk). Numită Suomen Tasavalta (Țara celor 1000 de lacuri). F. este o regiune de tranziție între Scandinavia și Rusia, un podiș rămășiță a vechilor cutări (huronian și caledonian) ale granițelor precambriene. Afară de regiunea din N., restul e sub 200 m. Peste tot depresiuni umplute de apă (lacuri) formate prin eroziunea glaciară, morene și blocuri eratice înlănțuite în direcția NV.—SE. Climă din ce în ce mai aspră cu cât mergi spre N. Râurile sunt scurte, dar abundente în apă, prin alimentarea lor din pânzele lacustre. Lacuri mari: Ulea, Pielis, Saima, care-și trimite plusul de apă în lac. Ladoga prin cascada dela Imatra. Solul produce puțin: $^2/_3$ e neproductiv (lacuri). Puțină agricultură, industrie desvoltată: hârtie, textilă, metalurgică (fier din minele proprii), santiere navale. Orașe principale: Abo (Turku), Viborg (Viipuri), Vas (Vaasa), porturi: Taunnerfors (Tampere) cu una din cele mai mari torcătorii de bumbac, etc. — **Istorie**: Până sec. al X F. n'a avut nici un rol politic. Dela această dată se pomenesc neamuri de popoare nomade pe teritorul ei (Tavaster, Kevener, Laponi). În 1293 Suedia o cuceri și se menținu ac. situație până în 1809, când o anexă Rusia prin pacea dela Fredrikshamm. A suferit un puternic curent de rusificare pe timpul lui Nicolae al II al Rusiei; cu toate ac. guvern. a fost silit în 1906 să acorde F.-ei un guvern și o constituție. După războiu F. formează un stat independent, recunoscut de Aliați. F. e republ. și are constituție votată în 17 Iulie 1919. — **Limba**. Finica sau suomi face parte din grupa de limbi fino-ugrice (v. c.) e înrudită cu l. ungară și turcă; e vorbită de $2^1/_2$ mil. Are lit. popul. A împrumutat multe elemente baltice, germanice și slave. — **Arta** se începe abia în 1846 cu înființarea Asoc. artistice fineze. Ea e infl. de arta germ. prin pictorii: Hjalmar Mecnsterhjelm, Berndt Lindholm, iar de cea franc. prin Albert Edelfelt, Akseli Gallén-Kallala (plenerismul și naturalismul). Frescele tratează subiecte din tradițiile populare fineze. Distinși: Emil Wikström, Yrjö Liipola; Eliel și A. Tarjanne în sculptură. — **Literatura** începe prin scrieri dialectale (în dialectul de Răsărit) în 1544 cu traducerea Bibliei. Până la 1830 limba suedeză a fost folosită de majoritatea scriitorilor. De atunci are lit. națională, în care găsim poema epică nat. „Kalevala". (v. c.). Scriitori mai noi: dramaturgul și romancierul Kivi, poeții, liric Erkko, Eino. Leino, povestitorii Järnefelt și Aho; romancierii: Pietari, Paivarinta și Juhani Aho. Lit. pop. cuprinde cântece pop. (epice și lirice) proverbe, ghicitori, povești.

Finsen Niels Ryberg, medic danez celebru prin descoperirea efectului vindecător al razelor luminoase mai ales în tuberculoza pielii. Premiul Nobel pentru medicină.

Finta (2122 loc.), com. rur. din jud. Dâmbovița, pl. Bilciurești. Formată din satele: Finta Mare și Finta Mică. P. U. Bilciurești. G. Ghergani la 24 km. Pe teritoriul acestei comune s'a dat în 1653 memorabila luptă între Matei Basarab și Vasile Lupu.

Fiorduri (geol.) se numesc deschizăturile largi în formă de golfuri, cu pereți stâncoși din nordul Europei (Norvegia) și ai Americei. F. reprezintă văi vechi roase de ghețari, invadate de apa oceanului, printr'o mișcare de scufundare a țărmului.

Firdusi (Firdausi), poet epic. persan, (n. 940 d. Chr. la Tus în Khorassan † 1020), își pusese în gând din tinerețe să adune și să versifice toate legendele ecipe ale țării sale. Atunci sultanul Mahmud Ghasnevid îl însărcină să reunească într'o poemă toate povestile regilor și eroilor Iranului, promițându-i ca răsplată câte o monetă de aur pentru fiecare disith, când va termina lucrarea. F. muncește mult, călătorește și culege legendele și cânturile, iar în 1001 dă gata epopeea „Shah Nâmeh" (Cartea Regilor) cuprinzând 60000 distihuri, fiecare cu 22 silabe (v. „Shah-Nâmeh"). — F. a influențat lit. arabă fiind tradus în această limbă.

„Fire de tort" titlul unui vol. de poezii a lui G. Coșbuc, în care se găsesc câteva din baladele mai cunoscute ale poetului: Ștefăniță Vodă, Pașa Hassan, Balada, Nebunul, Roata Morii, Groparul, câteva idile: In miezul verii, Iarna pe uliță, Ispita, Dragoste 'nvrăjbită, etc. și legenda („Din Poveste"): Legenda Rândunelei, Muntele Retezat, etc.

Firenze (Florența), oraș din Italia, capit. prov. Toscana, nod de C. F. Fabrici de mătăsării, de catifele, bijuterii, instrumente muzicale, obiecte de marmură și alabastru. 254.000 locuitori. — **Istorie**. Pe timpul Romanilor se numia Florentia Tuscorum. Sulla a făcut-o colonie militară. Aici a bătut Stilicon pe comandantul germ. Radagais (406). Atilla a incendiat-o. Au stăpânit-o Goții și Longobarzii. Carol cel Mare o reface. Din 1171—1218 ea a format sub hegemonia sa, Liga toscană. In cearta dintre Ghelfi și Ghibelini, a fost adesea teatru de luptă. Triomfând Ghelfii, cu ajutorul lui Carol de Anjou (1267), s'a stabilit un guvern oligarhic. In sec. al XV, pe timpul fam. de Medicis, ia un puternic avânt și o supremație politică și artistică asupra Italiei centrale. E turburată în sec. al XVI de revol. lui Savonarola. In 1569 e capit. marelui ducat al Toscanei. In 1860 și 1870 a fost capit. Italiei, înainte de cuprinderea Romei. Intră apoi în regatul Italiei. **Arta** F. a fost leagănul Renașterii. După infl. bizantină, în sec. XIII-XVI ea se distinge prin îmbinarea fericită a eleganței desemnului cu efectul artistic al colorii. Artiști celebri: sec. al XIII: Cimabue; sau XIV Giotto, Orcagna; sau XV: Masaccio, Filippo Lippi, Botticelli; sec. XVI: Luca Signorelli, Leonardo da Vinci, Michel-Angelo, Andrea del Sarto, Fra Bartolomeo (v. c.), etc. In sculptură: Donatello, Lucca della Robbia, Andrea Verrocchio, Brunelleschi, etc.

Firman, ordin în scris din partea unui sultan (sau din partea Porții, în unmele acestuia), prevăzut cu semnătura și pecetea sultanului. F. se dedea de obiceiu pentru numirea și mazilirea de guvernatori și domnitori în provinciile Imperiului.

Fischart Johann, scriitor germ. (n. ca. 1548 † ca. 1590). Cel mai însemnat satiric, partizan al Reformei luterane și luptător împotriva abuzurilor bis. catolice. Excelează prin jocurile de cuvinte, uneori chiar abuzează de ele și este pasionat în poeziile polemice contra papilor și iezuiților: Jesuiterhüttlein, Philosophische Ehezuchtbüchlein, Anmahnung zur christlichen Kinderzucht, Das glückhafte Schiff von Zürich, etc. S'a inspirat din Plutarch și Rabelais.

Fischer Emil, chimist german (n. 1852 † 1919). Cele mai de seamă dintre lucrările sale sunt: studiul amănunțit al purinelor, studiul hidraților de carbon, al fermenților, al aminoacizilor încoronat cu sinteza cătorva proteine. A întemeiat societatea germ. de chimie și institutul de cercetări „Impăratul Wilhelm".

Fischer Kuno, filos. germ. (n. 1824 † 1908), istoric celebru al filos. (Geschichte der neueren Philosophie), partizan al neocriticismului.

Fischer, lord John Arbuthnot, baron de Kilvestone, amiral englez (n. 1841 † 1921). In calitate de prim lord al amiralității el a fost acela care în organizarea marinei engleze a introdus dreadnaught-urile. A fost comand. marinei engleze în prima parte a Războiului cel Mare, până în 1915.

Fischer von Erlach, Joh. Bernhard —, (n. 1656 † 1723), arhitect austriac, maestru de construcții în stil baroc din Viena. Opere principale: Castelul imperial din Schönbrunn și Biserica Sf. Carol din Viena.

Fiscul, vistieria statului, administrația care e însărcinată să strângă (incaseze) dările (impozitele).

Fisiocratism, sistemul economic întemeiat de francezul Quesnay (1756), la care s'au alăturat mai mulți discipoli de al săi. Principiul Fisiocraților era că singura bogăție a unei țări e pământul și proprietării lui ar trebui să plătească toate dările.

Fisostigmină salicilică (med.). Cristale albe-gălbuie, cari au efectul de-a activa contracțiile fibrelor netede, mai ales ale intestinului.

Fistulă (med.), rană în forma unui canal strâmt, cu unul sau mai multe orificii, care n'are tendințe de a se vindeca de sine și prin care se scurge puroiu.

Fitger Friedrich Heinrich, pictor german (n. 1751 † 1818), profesor la Academia din Viena, director al Galeriei de pictură a Curții imperiale. S'a distins prin subiecte istorice și mitologice, considerate printre cele mai de frunte în

epoca Imperiului (empire) sau a neoclasicismului.

Filopaleontologia (grec.), v. Botanica, Paleontologia.

Filopatologie (grec.), v. Botanică.

Fiume, oraș și port însemnat al Italiei (Istria) la M. Adriatică în fundul golf. F. Din timpuri vechi a fost Austriac, dela 1858 port al Ungariei până în 1918, când a fost dat Jugoslaviei, formându-se însă autonom. În urma acțiunei lui D'Annunzio, F. este ocupat de el și condus dea 1919—1921, când trece Italiei. 50.000 loc.

Fixare, în fotografie operația prin care bromura de argint nedescompusă prin lumină este disolvată în hiposulfat de sodiu, făcând astfel plăcile și cîpiile developate insensibile la lumină.

Fizeau Hyppolyte-Louis (n. 1819 † 1896), fizician franc., F. s'a distins prin lucrările sale din domeniul opticei.

Fizica, se ocupă cu studiul legilor la care sunt supuse corpurile independent de compoziția lor chimică. O împărțire a fizicei azi e foarte grea din cauza relațiilor ce există între diferitele fenomene fizice, totuși și azi se obișnuește a se împărți în următoarele capitole: mecanică, acustică, căldură, optică, magnetism și electricitate. — Fizica este o știință naturală, bazându-se pe experimente. Întrucât ea se bazează pe experiment se numește **F. experimentală**; când trece însă la prelucrarea experiențelor în legi și când deduce fenomene *în mod matematic* din câteva date experimentale se numește **F. teoretică**. Când aplică legile fizice la probleme practice se numește **F. tehnologică**. Între F. și chimie nu există o limită bine definită; cu fenomenele din domeniul comun F. și chimiei se ocupă **chimia fizicală**. În timpul din urmă se studiază și astrele din punct de vedere fizic; partea aceasta a F. se numește **astrofizică**. Cunoștințe de F. aveau și în evul vechiu, însă baza F. moderne e pusă de Galilei și Newton.

Fizica socială este pentru Aug. Comte, prima numire a Sociologiei având ca obiect studiul fenomenelor sociale, care alcătuiesc un grup de efecte naturale supuse la legi ca și fenomenele fizice și cele logice. Ea are două părți: 1. Statica socială = teoria ordinei și p. dinamica socială = teoria progresului.

Fiziologie, știința care se ocupă cu procesele vitale în organismul plantelor și animalelor și studiază cauzele și efectele lor mai ales din punct de vedere chimic și fizical. Se *împarte în* F. *vegetală* și animală. Un capitol special al celei din urmă e F. umană, care împreună cu anatomia umană stă la baza științei medicale. Partea chimică a F. o formează Biochimia.

Fizionomică (psihol.), teoria care susține că putem cunoaște caracterul oamenilor după forma corpului și în special după înfățișarea feții lor (fizionomie).

„Flacăra", rev. lit. înființată la București de Const. Banu în 1911.

Flacără: când un gaz se combină cu altul în mod chimic, la o temperatură înaltă încât se produce o ardere. Și corpuri solide produc flacără la o temperatură înaltă, dar mai întâiu trebue să se volatilizeze în formă de gaz ca să poată da flacără, cum bună oară este cazul Magneziului. F. emite lumină când în ea se produc corpuri solide care devin incadescente la temperatura flacării. Gazul de iluminat emite lumină din cauza părticelelor mici de cărbune care se află în F. Lumina emisă de Magneziu se datorește incadescenței oxidului de magnesiu care se produce în flacără.

Flagelate (zool.) sau Mastigofare, un ordin al protozoarelor. Infusorii cu unul sau mai mulți flageli la capătul anterior al corpului. De obiceiu au un stomodeu, un proctodeu și o vacuolă; trăiesc singure sau în colonii în apă dulce, rar în mare. Câteva specii sunt parazite. Se împart în Euflagelate, Coanoflagelate, Dinoflagelate, Cistofl. și Catalactee.

Flageolet (muz.), termin pentru tonurile foarte înalte produse la instrumentele de arcuș prin întreruperea vibrațiunii unitare a coardei.

Flagrant (lat.), *arzător*, vehement, cât se poate de evident. În flagranti: (prins) tocmai în momentul când săvârșește fapta (v. Delict flagrant).

Flake Otto, romancier modernist germ. (n. 1882). A scris romane intelectualiste: Freitagskind, Nein und Ja, Das Logbuch, Die Stadt des Hirns, Pan-Dämonium și eseurile Zum guten Europäer, în care găsim o întreagă lume cosmopolită. Urmărește cu predilecție fluctuațiile ideologiei contemporane.

Flămânda (1978 loc.), com. rur. jud. Vlașca, pl. Câlnița. P. U. Vida-Cârtojani. G. Târnavele la 6 km. Însemnată prin faptul că aici s'a aruncat în Sept. 1916 podul peste Dunăre în vederea ofensivei în Bulgaria, organizată și condusă de generalul Averescu, cu trupele Diviziei 10, 21 și 22, care au avut mult de suferit din cauza bombardamentului aerian și al flotilei de Dunăre. În ziua de 18 Sept. 1916 se trece Dunărea în Bulgaria, iar la 21—22 se ordonă retragerea acestor trupe, din cauza ofensivei germ. din Transilvania. Acțiunea dela Flămânda a fost o mare greșală strategică.

Flămânzi (3229 *loc.*), com. rur. jud. Botoșani, pl. Frumușica. Formată din satele: Cordun, Flămânzi și Poiana. Primăria în Flămânzi. Medic. P. U. Frumușica. G. Hârlău la 20 km.

Flamanzii, populație de origină germanică, locuind prin Flandre (v. c.) și Olanda. Limba vorbită de ei, flamanda, este un dialect germanic. Sunt în număr de apr. 4½ milioane. Centrul lor din Franța e Dunkerque, 33000 loc. — L i m b a flamandă, e înrudită cu cea germ., însă a suferit multe influențe; dialectele fl. din nordul Belgiei se confundă adesea cu dialectele din sudul Olandei. De olandeză se deosebește numai prin ortografie și pronunțare. Între **fl.** și belgiană (franc.), există un puternic conflict (v. Belgia, Limbă). A r t a: Arhitectura s'a desvoltat începp. cu sec. XIII prin adoptarea formei ogivale, iar în sec. al XVI a artei gotice flamboiante. Bisericile și alte clădiri, anterioare sec. al XIII, au fost refăcute în spiritul noului curent arhitectonic. Sec. al XVII aduce o puternică influență ital.; Iesuiții edifică cele mai măreațe biserici din: Louvain (Sf. Mihail), Namur, etc. Gravura s'a desvoltat de vreme luând un puternic avânt cu Rubens și elevii săi (scc. al XVII). Sculptura s'a desvoltat din sec. al XV; în al XVII numără distinși artiști: frații Duquesnoy, Erasme, Quellen cel Bătrân, Verbrugghen (șeful școalei minuțioase și precise din sec. XVIII). Pictura, dela început a fost stăpânită de o tendință realistă. În sec. al XIV se creează o mișcare artistică, cu repercusiuni și asupra artei franc., căci Flandra pe atunci era foarte bogată, iar Bruges era centrul Țărilor de Jos. Primii pictori de seamă au fost Hubert și Jan Van Eyck. Deși tradiția gotică se mai resimte, totuși li-au reușit să dea multă viață, să fie realiști în operele lor, personajiile devenind adevărate portrete și perfecționând pictura în uleiu. Domineză: Roger Van der Weyden (n. 1399 † 1464), dramatic și patetic; Memling (n. 1440 † 1494) cu eleganța costumelor; Therry Bouts (n. 1410 † 1475), cu subiecte dramatice și violente, etc. — În secolul al XVI pătrunde influența italiană cu Gérard David (n. 1460 † 1523), Quentin Matsys și P. Breughel. Situația politică din sec. al XVI înfl. pictura (regiunea de nord scapă de sub *dominația spaniolă* și formează Olanda cu relig. protest. în pict. cu Rembrand; iar din Sud se form. Flandra, de religie catolică), devenind națională, cu tipuri locale, amploare și bogăție în compoziție și plină de realitate. Rubens (n. 1577 † 1640) e personalitatea *cea mai dominantă*, prin invențiune, ordonare, căldură, mișcare, viață, desemn impecabil, reprezentând nu forma, ci viața subiectelor. Rubens (v. c.) a înfl. în mare măsură pictura franc. și engl. Elevii și contimporanii săi au dus mai departe curentul realist inaugurat de maiestru. Ei sunt: J. Jordaens, prin subiecte mitol.; A. Van Dyck, prin portrete; C. de Vos; David Témiers prin scene fanteziste și familiare; Fr. Synders, animalier; J. Fyt, Fr. Hals, etc. L i t e r a t u r a începe să aibă importanță deabia în sec. al XIX cu „mișcarea flamandă". Printre scriitorii mai însemnați în flamandă sunt: J. F. Willems care a tradus în flamandă „le Roman de Renart" și a publicat „les Gestes de Brabant", Henri Conscience, care excelează prin scene rustice, Snellaert, promotorul mișcării flamande, Pol de Mont, Stijn Streuvels, Buysse, Timmermans.

Flamen, Flamines, preoți romani; trei erau Maiores (F. Dialis, al lui Jupiter; F. Martialis, al lui Mars; F. Quirinalis) și 12 Minores. Erau atașați cultului diferiților zei spre deosebire de Pontifices, ai cultului tuturor zeilor.

Flaminius Nepos, consul roman. Este surprins, învins și omorît de Hannibal la Trasimenus, în 217 a. Chr.

Flaminius Titus Quintius, general roman († 175 a. Chr.). Consul în 198 a. Chr. A bătut pe regele Macedoniei Filip al II, la Cynocephales și a proclamat libertatea Greciei.

Flammarion Camille, astronom franc. (n. 1842 † 1925). A scris o lucrare despre rotația corpurilor cerești, o Astronomie populară, lucrări de popularizare astronomică și romane astrale. S'a ocupat și de spiritism.

Flanconare (milit.), acțiunea de apărare din flanc. Dispozitivul apărării unei poziții *se reazemă pe principiul flancării*. O poziție bună este aceia care poate flanca și să fie flancată. F.-a unei poziții se face prin foc de arme sau guri de foc.

Flandre, regiune dintre fl. Escaut, M. Nordului și râul Somme. Azi împărțită între Belgia (cele 2 Flandre) și Franța (Nord, și o parte din Pas-de-Calais). Este o regiune de dune și mlaștini (în interior), care, prin lucrările făcute (plantațiuni și drenaje), a fost pusă în valoare. Cuturi de rapiță, cereale, hameiu. Păsuni. Populația e formată din Flamanzi și Walloni. În limba flamandă F. se numește Vlaanderen. F. franceze, veche provincie franc. formată din teritorii luate dela Țările de jos (Spaniole) prin diferite tratate: Pirenei (1659), Aachen (1668), Nimègue (1678). În 1791, cea mai mare parte a format départ. du N. F. occidentale, prov. belgiană, 3234 kmp.

cu 868.000 loc. Capit. Bruges. F. orientale, 3000 kmp. cu 1.125.000 loc. Capit. Gand. In timpul marelui războiu mondial s'au dat nenumărate lupte pe teritoriul F.-i belgiene, în timpul cărora au fost dărăpănate mai toate orașele, distrugându-se intenționat (de armatele germane) multe monumente de artă (Ypres, etc.).

Flandra. Luptele din —. Aici s'au dat în cursul marelui războiu patru mari lupte între Germani și armatele aliate (belgiene, franceze și engleze): 1. în 1914, numită „drumul spre mare" al Germanilor; 2. în Iulie—Oct. 1917, prin care Francezii și Englezii au încercat să alunge armată germană de pe coasta belgiană; 3. în Aprilie —Iunie 1918, numită „campania defensivă"; 4. cea dela sfârșitul a. 1918, „campania de ofensivă".

Flaubert Gustave, romancier franc. (n. 1821 † 1880). De meserie medic, și fiu de medic, se consacră repede literaturii, căreia îi aplică procedeele șt. naturale; astfel se explică realismul romanelor lui F. în „Madame Bovary" și „Salammbô" F. ne redă cu o exactitate științifică amănuntele expresive, observate foarte obiectiv. Înfățișează coloarea locală și aspectele cele mai firești ale lucrurilor și ființelor și dă o importanță excesivă formei: F. scrie fiecare cuvânt și fiecare frază cum ar tăia medicul la disecție părțile a căror topografie îi este perfect cunoscută. Se știe meticulozitatea lui de compozitor. Totuși el este înclinat și spre extraordinar și spre fantastic. În spuza realismului său se ascunde o scânteie romantică; și ori de câte ori înfățișează ticăloșiile omenești, cu toată nepăsarea-i aparentă, dispretul lui este vădit. În „Madame Bovary" (1857) ne dă o adâncă analiză psihol. și o icoană a moravurilor provinciale. Emma Bovary, eroina, soția unui medic dela țară, plictisită de viața monotonă se lasă ademenită de sentimentalism. F. analizează admirabil desvoltarea acestui suflet slab de femeie, dar și mai minunată e descrierea mediului social în care are loc acțiunea romanului, precum și schițarea personajelor. „Salammbô" (1862) e un roman istoric, în care F. povestește răscoala mercenarilor împotriva Cartagenei și felul în care Hamilcar îi sdrobește. Dar înafară de interesul palpitant al acțiunii cu care te fură povestirea, autorul excelează în minunate descrieri precise, care au fost considerate niște adevărate „restituiri arheologice" a cadrului istoric cartaginez, și în foarte precize descrieri de natură. Dar toate aceste exactități de savant nu scad prestigiul artistic al acestor două capodopere ale lui F. A mai scris printre altele „Education sentimentale", trei „Contes" (povestiri) și Tentation de Saint Antoine" ș. a. F. a fost un mare artist, de o rară conștiinciozitate și hărnicie studioasă, niciodată însă satisfăcut de creațiunile sale; arta era pentru dânsul religia și rațiunea lui de a fi. El a voit să emoționeze, înfățișându-ne direct realitatea lucrurilor și faptelor. A lăsat o importantă „Correspondauce".

Flaut, instrument de suflat din lemn de abanos sau grenadil. Tubul, constând din 4 părți separabile, are 6—7 găuri deschise, și mai multe găuri acoperite cu clape. Tonul e moale, dulce, instrumentul dă posibilitate unei agilități rare, dat fiind ușoara emitere a tonurilor. Flautul mic, acordat cu o octavă mai sus ca flautul mare se numește piculină, (ital. flauto piccolo), e instrumentul ce dă tonurile cele mai înalte din orchestră, și sună ascuțit și aspru.

Flautul fermecat („Zauberflöte") operă în 2 acte de W. A. Mozart, text de Schikaneder, compusă la 1791. Subiectul e fantastic cu personaje din povești orientale, genii bune și rele, demoni și zâne, prinți și prințese. Muzica e considerată de mulți (între ei și Beethoven) ca cea mai frumoasă creație a lui M., e expresivă și lirică, veselă și dramatică, atingând toate sentimentele umane. Rolul reginei nopții e unul din cele mai greu de executat pentru coloratura sa virtuoasă.

Flavii, pronume al împăratului Vespasianus și a celor doi fii ai săi Titus și Domitianus (v. c.).

Flavius Josephus, istoric ovreu (n. 37 d. Chr.). A luat parte la mișcările evreiești de eliberare. După ce s'a reîntors din captivitate romană, a fost partizan al Romanilor și martor al căderii Iudeiei. Opera principală: Istoria războiului evreu.

Flaxman John, sculptor și desenator englez (n. 1755 † 1826), autor de sculpturi remarcabile prin fineță și arta clasică a execuției. E cunoscut mai ales prin desemnele cu care a ilustrat operele lui Homeros, Dante, Aischylos, etc. Opera: Monumentul lui W. Collins, Arhanghelul Mihai combătând pe Satana, Monumentul ui Nelson.

Flebită (med.), inflamația venelor.

Flebotomie (med.), deschiderea unei vene și lăsarea unei cantități de sânge cu scop curativ. Foarte mult folosită în medicina veche, ea se aplică acum foarte des în medicina modernă, mai ales la boalele inimii și ale rinichilor.

Flechtenmacher F. Cristian, de orig. din Brașov, jurist, a deschis pe vremea lui Asachi primul curs de drept (n. 1785 † 1843), împreună cu Lascar și Gh. Sturdza a compus codul „Callimah". În 1828 a fost numit prof. de latină la liceul din Iași. Domnul G. M. Sturdza l-a făcut „căminar".

Flechtenmacher Alexandru, compozitor însemnat al Țării românești (n. 1822 † 1898). Studiș muzicale la Viena. Întemeietorul societății „Filarmonica" devenită mai târziu Conservatorul din București (1866) al cărui prim director a fost. A scris muzica la 16 piese de V. Alecsandri. Autorul melodiei „Hora Unirii".

Flegma (med.), mucositățile secretate de organele respirației.

Flegmație (med.), v. Phlegmasia.

Flegmon (med.), inflamație a țesutului conjunctiv mai ales sub piele.

Fleming Paul, poet germ. (n. 1609 † 1640). A scris sonete, ode, cântece religioase, în felul lui Opitz, uneori după comandă, reușind adesea să învingă elementul convențional obișnuit atunci, prin sinceritatea inspirației și tonul potrivit.

Flers Camille, peisagist franc. (n. 1802 † 1868), inițiatorul curentului romantic realist care a revoluționat peisajul. Lucrări: les Quatres saisons, Saules sur la Beuvronne.

Flers Robert de, scriitor și diplomat franc. (n. 1872 † 1928). A colaborat în piese comice cu Caillavet (v. c.). Membru al Acad. franc. și rom. După armistițiul nostru cu Germ. (1918) a făcut legătura cu armatele aliate dela Salonic, trecând cu avionul, din Iași peste teritoriile ocupate și țările inamice, înlesnind astfel reînceperea luptelor, care au dus definitiv la înfrângerea dușmanului. A fost un mare prieten al Românilor.

Fletcher John, poet dramatic engl. (n. 1579 † 1625). A colaborat la multe piese de teatru cu Francis Beaumont, fără de care nu poate fi înțeles. Se presupune că F. aducea în această colaborare puterea de creațiune, iar Beaumont (v. c.) spiritul critic. Singur a scris: The Faithfull Shepheardesse, The Humorous Lieutenant, A Wife for a Month, ș. a. Împreună cu Beaumont: Philaster, The Maides Tragedy, A King and No King, ș. a.

Fleury Alice (Mme Durand), romancieră franc., v. Gréville Henry.

Fleury André-Hercule, cardinal de —, profesorul lui Ludovic al XV și ministru pe timpul lui Ludovic al XIV (n. 1653 † 1743). În 1698 a fost numit episcop de Fréjus. În 1726 a ajuns prim ministru și cardinal. A amestecat Franța în războaie de succesiune polonez, câștigând, în 1738, Lorena (Lorraine). În 1740 n'a reușit să împiedece război. de succesiune la tronul Austriei. A contribuit la desvoltarea marinei și comerțului francez.

Fleusburger Förde, golf adânc pe coasta de E. a Schleswigului. În fundul lui este orașul Fleusburg, care a fost fortificat de Germ.

Fleva Nicolae (n. 1840 † 1914), om politic român, avocat, deputat, primar al Bucureștilor (1884—86) ministru de interne (1895) și de domenii (1893) al partidului liberal și apoi conservator. Orator și agitator temut și iubit de poporul Capitalei.

Flexiune, proprietatea corpurilor elastice de a se îndoi fără a se rupe.

Flintă (armament). Pușcă cu care erau înarmați în vechime soldații pedestrași, lungă și se încărca pe la gură.

Flintul (chim.), v. Sticla.

Flitscher Klause, trecătoare de șosea între Tarvis și Gorizia peste Alpii Iulieni.

Floare (bot.), organ al plantelor fanerogame, produs prin transformarea frunzelor și adaptat funcțiunii de reproducere sexuată. F. complectă are 4 feluri de filome: un rând format din caliciu, al II corola, al III staminele și al IV carpelele; mai importante sunt cele două din urmă. Fl. incomplectă se numește când lipsește unul sau mai multe din aceste 4 cicluri. Când în locul caliciului și corolii se găsește un singur înveliș avem perigonul. Sepalele (verzi) formează caliciul, petalele (colorate) formează corola. Când Fl. are stamine și carpele se zice hermafrodită când are numai un singur element sexuat (ex. numai stamine sau numai carpele) se zice F. unisexuată. Planta este dioică dacă pe un individ sunt numai Fl. mascule și pe altul numai Fl. femele; când pe același individ sunt și Fl. mascule și cele femele, planta se numește monoică. Fl. e epigină când caliciul, corola și staminele sunt înserate pe marginea receptacolului floral, iar ovarul este afundat în receptacul (Fl. epig. cu ovar infer). Fl. perigină când cele 3 cicluri de filome sunt înserate pe marginea discului floral, ovarul este super. Fl. hipigonă, când cele trei cicluri de filome pleacă dela baza ovarului. — Fl. heterohlamide când au caliciu și corolă cari învelesc organele de reproducție. Fl. ahlamide când lipsește acest înveliș floral (calciu, corolă) și Fl. monohlamide, când au un singur fel de filome cari acopere organele de reproducție. — Fl. dimere au 2 sepale, 2 petale, 2 stamine, 2 carpele. Fl. trimere (3 sep., 3 pet., etc.), Fl. tetramere, etc. Fl. heteromere, când unul din ciclurile filomelor se dublează sau se reduc la jumătatea numărului filomelor din el. Fl. hoplostemonă, când ciclurile sunt în același cere alternând. Fl. diplostemone când sunt 2 cicluri de stamine alternânde. Fl. actinomorfe au cel puțin 2 planuri de simetrie, Fl. zigo-

morfe au un singur plan de simetrie; el poate fi median sau transversal. Fl. asimetrică, fără plan de simetrie. Perigon petaloid avem când singurul înveliș floral este colorat. Perigon sepaloid când are coloarea verde. Fl. gamosepale când sepalele sunt unite într'un tub, Fl. dialisepale când sepalele sunt libere. La fel și pentru Fl. gamopetale și Fl. dialipetale.

„Floarea Darurilor", o tipăritură a lui Antim Ivireanul (Snagov 1700). La această dată începe să intereseze literatura beletristică, profană, alături de tipăriturile bisericești. F. D. cuprinde *maxime* din Sokrates, Aristoteles, Ovidius, Sf. Isidor, Sf. Augustin, Thoman de Aquino, etc.

Floarea soarelui (bot.), v. Helianthus.

Floci (Cetatea de —), pe vremuri oraș mare și cetate la vărsarea Ialomiței în Dunăre. Azi numai o siliște în apropiere de Piua Pietrei.

Flogiston (chim.). Chimiștii germani G. E. Stahl (1660—1734) și I. Becher (1632—1682), pentru a explica fenomenul de ardere, au presupus existența unei materii inflamabile numită flogistic în compoziția *corpurilor combustibili*, eliberându-se în fenomenul de ardere din masa lor. Chimistul francez Lavoisier a dovedit *netemeinicia ac. presupuneri* când primul explicația adevărată a fenomenului de ardere.

Flogopita (min.), v. Micele.

Flondor Iancu (n. 1865 † 1924), om politic rom. din Bucovina, a făcut studii la Cernăuți și Viena. Întemeiază ziarele Dreptatea și Patria, conduse de Valer Branisce, In 1898 înființează partidul poporului, cu ideia națională democrată, în 1898—1904 deputat se retrage din viața politică, în 1918 președinte al Consiliului național și șef al guvernului provizoriu din Bucovina, ministrul Bucovinei în guvernul Brătianu până în Maiu 1919. Se retrage definitiv din viața publică. Luptător înfocat pt. drepturile naționale ale Românilor din Bucovina în vremea stăpânirii Austriei.

Flondor Tudor (cavaler de) compozitor bucovinean, *mort* la 1908. A studiat la Cernăuți și Viena. A compus muzica pt. mai multe vodeviluri. Autorul op. „Moș Ciocârlan".

Flora, în mitologia romană zeița florilor și a grădinilor. Avea un cult important. Și-a păstrat totdeauna frumusețea și farmecul tinereții.

Flora (bot.). totalitatea caracteristică de plante a unei regiuni mai întinsă sau mai restrânsă, condiționată de sol și climă (ex. Fl. României, Fl. Dobrogei, Fl. montană, Fl. alpină, etc.).

Florar, Maiu în vechea nomenclatură rom. a lunilor anului. Simbolizează luna florilor.

Florența, v. Firenze.

Florentinul (min.), v. Diamantul.

Florescu I. Em., general rom. (n. 1817 † 1892), militar de valoare și mare patriot. Ca ministru de războiu a lucrat la organizarea și mărirea armatei, pregătind-o pentru marele eveniment: Războiul pentru neatârnarea (1877—78). A mărit numărul regimentelor de infanterie, a creiat cavaleria ușoară și a introdus instrucția militară în școli, — dela cursul primar la universitar, în mod obligatoriu. Membru marcant al partidului conservator a fost ales președinte al Senatului, de mai multe ori ministru și prim ministru (1891).

Florescu Ioan Th. (n. 1871), om politic rom. Magistrat, apoi avocat în București. In 1907 e ales deputat ca aderent politic al lui Tache Ionescu. Trece în partidul liberal și c deputat din 1912, fiind la Iași vice-președintele Camerei (1916—17). In 1918 la Paris e membru în comitetul național de propagandă. In guvernul Brătianu e ministru de justiție (1922—26). In tinerețe a publicat un volum de Nuvele (București 1891). A înființat o bună revistă franceză „La Roumanie nouvelle" în București (1925), la care colaborează oameni politici de seamă din Europa și aduce foloase reale cauzei românești.

Florescu Nicolae, naturalist rom. contimporan, director al Institutului de fiziologie animală la Univ. din Cernăuți.

Florescu Silviu, violonist virtuos, profesor (n. 1875). Studii muzicale la conservatoarele din București, Bruxelles, Berlin, Praga. Fost prof. la „Sternsches Conservatorium", Berlin, la „Heidelberger Musikakademie" asistent al prof. Sevčik la Viena, șef al „Meisterklasse für Violine" la acad. de muzică din Viena, actualmente prof. la Conservatorul din București. Concerte în țară și străinătate (Praga, München, Berlin, Dortmund, Bonn, etc.).

Florești (2687 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Vlaha. Judec. Cluj la 8 km.

Florești (6456 loc.). com. rur. jud. Soroca, reșed. pl. Florești. Formată din satele: Cucueți, Florești și Vârvăreni. Primăria la Florești. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, spital, farmacie. G. locală.

Florești (2499 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Bolintin. Formată din satele: Floreștii-de-Jos și Floreștii-de-Sus. Primăria în Florești-de-Sus. P. U. Bolintinu-din-Vale. G. Ciocănești la 17 Km.

Floretă, v. Scrima.

Florian Jean Pierre Claris de —, *fabulist* franc. (n. 1755 † 1794), a scris nuvele, piese de teatru. A scris poezii pastorale și o autobiografie ciudată, cu titlul „Mémoires d'un jeune Espagnol". Dar mai ales fabule. După La Fontaine, este cel mai cunoscut fabulist franc. A influențat pe scriitorii rom. din sec. al XIX și a fost tradus în rom. (de Faca, Alexandrescu ș. a.).

Florian Iuliu, canonic custode în capitlul mitropolitan din Blaj, fost preot militar și capelan în Cluj.

Florica, moșie din jud. Muscel, com. Valea-Mare, pl. Goleși. G. locală; proprietatea fam. Brătianu. Aici sunt mormintele lui I. C. Brătianu și Ionel I. C. Brătianu.

Florii, Duminecă înainte de Paști, când se comemorează întrarea solemnă a lui Isus în Ierusalim. Atunci, în biserică se binecuvântează salcii, care se împart credincioșilor.

Florina, orășel din Macedonia grecească și la S. de Monastir. Apr. 7000 loc. majoritate Aromâni.

Florida, peninsulă mlăștinoasă în U. S. A. de SE., despărțită de Cuba prin canalul F. A fost descoperită în 1512 de Spanioli. Azi formează un stat din U. S. A. cu 151.939 kmp. și 968.000 loc. Capit. Tallahasee. Terenul crește mereu prin formarea de bariere coraligene. Păduri tropicale. portocale, cocos, fosfați de *calciu*, etc. Sanatorii pentru combaterea tuberculozei în stațiuni maritime admirabile (Miami).

Floroglucina (chim.), fenoltriacid incolor cristalizat, solubil în alcool, eter și în apă. Soluțiunea sa apoasă cu clorura ferică dă o coloratiune violetă, iar în soluție alcoolică (1.5%) pus pe o bucățică de lemn de brad și umectat în urmă cu acid clorhidric dă o coloratiune roșie-intensă, reacțiune întrebuințată la recunoașterea hârtiei preparată din lemn.

Floquet Charles, politician franc. (n. 1828 † 1896), orator celebru, președinte al camerei deputaților și de consiliu (1888), republican, adversar al imperiului al *doilea*. F. a *strigat în Paris*, lui Alexandru al II, țarul Rusiei, „Vive la Pologne, Monsieur".

Flotă (marină), o grupare de unități navale din marina unei țări. Este comandată de un vice-amiral. Corespunde corpului de armată din armata de uscat. O flotă cuprinde 2—3 escadre (v. c.), o flotilă de torpiloare, o flotilă de submarine, vase pentru mine, port-avioane, curățitoare de mine, șantiere, spitale, depozite de *combustibil*, pentru salvat submarinele.

Fluctuație, 1. Nestabilitate, nestatornicie, lipsă de fixitate; 2. (psihol.) F.-a atenției. Putem fi atenți asupra unui fapt ori lucru un ceas, o zi, o lună, etc., dar e sigur că atenția noastră nu e deopotrivă de concentrată asupra faptului ori lucrului aceluia. Chiar fixând asupra unui singur lucru atenția, ea nu-i tot timpul de o concentrare neschimbată, fiind atrasă când de un aspect, când de altul. Această nestabilitate se numește F. atenției. Măsurarea fluctuației atenției e foarte dificilă, dar foarte importantă în psihol. aplicată (la aviație, circulație, poștă, muncă, etc.), fiind în *mare* măsură ereditară și greu de modificat prin educație.

Fluer, instrument de suflat din lemn de teiu, paltin, prun sau alun. Corpul e format dintr'un tub, la capătul de jos mai îngust.

Fluераș Ioan (n. 1882), socialist român. Rotar de meserie; trăit în Budapesta (1903—1918), și făcut membru al Consiliului Dirigent pentru participarea sa la Adunarea din Alba-Iulia (1 Dec. 1918). Fruntaș al partidului socialist din România. A redactat ziarele socialiste: Adevărul și Tribuna Socialistă. Deputat ales pe lista partidului național-țărănesc (1928).

Fluid, sinonim cu lichid. In Fizică are și înțelesul de *insubstanțial, imponderabil*, spre ex. F. electric, magnetic.

Fluidobarit (med.), preparat de bariu pentru Röntgen-diagnostică, ușor de administrat și bine tolerat de bolnavi.

Fluoren (chim.) sau *difenil metan* [$C_6H_4.CH_2.C_6H_4$], hidrocarbură ciclică, solidă, care se topește la 113° și fierbe la 295°, solubilă în alcool fierbinte, component al gudroanelor dela distilarea cărbunilor de pământ.

Fluoresceina (chim.), este o substanță organică, cristalizată, de coloare galbenă închisă, care se solvă în alcalii (hidrați de sodiu și potasiu), dând o soluție roșie cu o fluorescență superbă în verde. F. se obține prin *topirea anhidridei ftalice* cu resorcina. Este substanța de plecare în sinteza unei clase întregi de coloranți foarte importanți (v. Eosina) și are formula $C_{20}H_{12}O_5$.

Fluorescență, fenomenul propriu unor substanțe (fluorcalciu, petrol, chinină în soluție, etc.) de a lumina și ele atunci când sunt luminate. Fenomenul se poate provoca mai intens cu raze violete, ultraviolete, Röntgen și constă în însușirea substanțelor de a *transforma* energia radiațiunii incidente în radiațiuni de lungime de undă mai mare decât cele incidente. Substanțele care *luminează* și când nu sunt luminate se numesc fosforescente.

Fluorhidric, acid —, (chim.), corp lichid la +19°, caustic care distruge țesuturile organice și atacă majoritatea metalelor, cu excepția metalelor nobile, formând fluoruri. Se păstrează în flacoane de gutapercă, ceresină sau de platină. A fost

preparat, prima oară, la 1808, de Gay-Lussac şi Thénard, din fluorină (v. c.) tratată cu acid sulfuric, reacţiune, după care se prepară şi astăzi, fiind întrebuinţat la gravarea pe sticlă, din cauză că atacă sticla şi'n general silicaţii. In natură se găseşte sub formă de fluoruri de calciu, aluminiu şi sodiu în compoziţia mineralelor: fluorina şi criolita (v. fluor).

Fluorina (min.). Florură de calciu, cristalizată în cubi, uneori îngemănaţi, incoloră sau colorată în galben, alb, albastru, violet-transparentă sau translucidă cu luciu sticlos. In lumină naturală prezintă fenomenul de fluorescenţă (v. c.), iar încălzită devine fosforescentă (v. c.). In ţară se găseşte în masa filoanelor dela Moldova nouă şi Capnic. Se întrebuinţează ca piatră semipreţioasă în bijuterie, la prepararea fluorului şi a acidului fluorhidric şi în metalurgie.

Fluorul (chim.) este un element halogen gazos, verde-gălbui cu miros displăcut, mai uşor decât clorul. Se combină cu multă energie cu o serie întreagă de corpi simpli, iar cu hidrogenul la întunerec cu producere de explozie. Descompune apa cu eliberare de oxigen, distrugând substanţele organice. In natură se găseşte combinat în fluorină, apatită, criolită, topaz, în oase şi'n smaltul dinţilor. A fost preparată întâiaoară de Moissan (1887) din acidul fluorhidric lichid prin electroliză. Insnirat distruge căile respiratorii [F = 19.0].

Fluturele de mătasă (Bombyx mori, zool.), cu un corp păros greoiu, cu o pereche de antene penate, având două perechi de aripi membranoase albe-galben, vărgate, din care sbârnâie mereu fără să sboare, originar este din China de unde a fost adus în Europa în anul 536 a. Chr. Din ouăle (aprox. 600) depuse de femelă — ţinute timp de 8—10 zile la o temperatură de 18—26° la începutul lunii Mai când înfloresc duzii sau frăgarii — se desvoltă larvele numite viermi de mătasă. In interval de 30 zile, fiind bine hrăniţi cu frunze de dud proaspete şi curate, aerisiţi şi ţinuţi la o temperatură uniformă dupăce năpârlesc de 4 ori (în ziua a 5-a, a 10-a, a 16-a, 22-a) ajung la complectă desvoltare, având o lungime de 10—12 cm., o grosime de aproape un deget şi o coloare albă-gălbue. In acest stadiu nu se mai hrănesc, ci încep să-şi facă gogoaşa dintr'un fir lung (1000 m.) de mătasă, provenit dintr'un suc văscos produs de două glande salivare modificate (sericipare) care se deschid sub buza lor inferioară. Gogoaşa este terminată în timp de 3—7 zile în interiorul căreia larva sub formă de nimfă se metamorfozează, în timp de 18—20 zile, transformându-se în fluture. Gogoşile din care ies femele au formă ovală iar acele din care ies masculi au o gâtitură la mijloc, după care se şi cunosc. Gogoşile destinate pentru scoaterea mătăsii sunt supuse acţiunii vaporilor de apă în cuptoare încălzite la 60°, prin care operaţiune nimfa din gogoaşe este ucisă înainte de a se transforma în fluture, ele rămânând astfel întregi, intacte. Cultura Fl. de mătasă, în Europa este desvoltată mai ales în Italia şi în Franţa, în ţară în Bănat (încă dela 1720) la Timişoara, Orşova, în jud. Arad, Severin, Caraş, Hunedoara, Bihor, Sălaj (v. Sericicultura).

Fluturi (zool.), v. Lepidoptere.

Fluviile, sunt masse de apă veşnic în mişcare sub acţiunea gravităţii, care le mână din regiuni mai înalte în altele mai joase. Sub efectul căldurii, apa se evaporează, formează nouri, cari, mânaţi de vânturi, merg în regiuni mai depărtate, transformându-se iarăşi în apă curgătoare.

Fluviograf, aparat pentru înregistrarea nivelului în canale sau fluvii canalizate.

Fluviometru, aparat pentru măsurat nivelul unui fluviu canalizat.

Fluviul Amazoanelor sau **Amazon**, cu cel mai mare bazin de pe pământ (7 mill. kmp.) şi al doilea ca lungime (6.480 km.). Isvoreşte din platoul Perului sub numele de Maranon. După ce primeşte apele râului Ucayali, primeşte numele de Amazon, când este la altitudine de 80 m. şi are o lăţime de 2500 m. Deoarece curge în zona ecvatorială şi deoarece primeşte afluenţi din cele două emisfere, Amazonul este alimentat în mod constant de ploile ecvatoriale. Totuşi are două epoce de înec (Febr.—Iunie, Oct.—Ian.), când zona Igapo (v. c.) este sub apă. Se varsă în Oc. Atlantic printr'un estuar larg de 90 km., plin de insule, o adevărată pânlie, prin care marea se ridică în susul fluviului pe o distanţă de 800 km.

Flux, v. Maree.

„Foaie interesantă", supliment literar al ziarului „Libertatea", apare la Orăştie sub direcţiunea lui Ion Moţa.

Foaia de observaţie, în psihol. aplicată este o „fişă" personală, pe care se însemnă toate datele ce privesc psihologiceşte pe un individ, după ce acesta a fost observat sistematic în diferitele sale comportări caracteristice, care-l diferenţiază ca individualitate de alţii. F. d. O. cuprinde: informaţii succinte (lapidare) despre starea medicală a subiectului (= Fişa medicală): conformaţie fiziologică, antecedente ereditare şi date familiare (fraţi, surori, etc.). examinarea funcţiunilor senzoriale şi informaţii psihologice (fişa psihol.); Facultatea de adaptare, atenţia rezistenţa la oboseală, puterea de observaţie, memoria, imaginaţia, înţelegerea, limbagiul, felul de lucru, viaţa afectivă şi voluntară, interese şi talente speciale, etc. F. d. O. este o întregire a examenului cu testele (v. c.), şi e indispensabilă în Orientarea şi Selecţia profesională. A fost introdusă în şcoalele normale din 1927. F. d. O. a institutului de pedagogie teoretică din Buc. Noua lege a învăţământului secundar o introduce şi în licee.

„Foaia pedagogică", a apărut la Sibiu de 2 ori pe lună sub direcţiunea lui D. P. Barcianu în anii 1897—1919.

„Foaia pentru minte, inimă şi literatură". Apare la Braşov în 1838, Iulie 2, fiind întemeiată de Gheorghe Barit, care o conduce până la 1850, 12 Februarie, când este suprimată de guvernul magh. odată cu „Gazeta de Transilvania", din motive politice. Reapare la 9 Septembrie 1850, sub conducerea lui Iacob Mureşianu. In F. şi-a publicat Andreiu Mureşianu „Răsunetul" (Deşteptă-te Române 1848). A încetat să mai apară în 1865.

„Foaia Poporului", apare săptămânal la Sibiu, anul al XXXVI. Pe timpul procesului „Memorandului" a fost cea mai răspândită gazetă poporală în Ardeal.

Foaia Poporului Român, ziar poporal săptămânal, înfiinţat la Budapesta în 1911. Apărea cu un adaus literar „Foaia ilustrată" şi altul umoristic „Cucul".

„Foaia sătească a principatului Moldovei", a apărut la Iaşi în anii 1839—1850, cu un supliment pentru agricultură, industrie şi negoţ. Redactori: Mihail Kogălniceanu (1839—1846), C. Rolla (1846) şi G. Asachi (1846—1850).

„Foaia societăţii pentru literatura şi cultura poporului român în Bucovina", a apărut la Cernăuţi 1865—1869. Redactorii: Ambrosiu Dimitroviţă şi Ion al lui G. Sbiera.

Foaia ştiinţifică şi literară, v. Propăşirea.

Fobie (med.), obsesie caracterizată de un sentiment de groază, legată de anumite obiecte, locuri sau fapte, fără ca să existe o cauză logică a ei. Agorafobie = frica de-a trece peste un loc liber; claustrofobie = teama de a sta într'o localitate. Fobiile sânt simtome ale unor boale nervoase şi mintale, v. şi Ideea fixă.

Focar, în optică la lentile şi oglinzile sferice se numeşte punctul în care se întâlnesc razele unui fascicol luminos, ce cade pe lentilă sau oglindă paralel cu axa, după reflexia pe suprafaţa oglinzii sau refracţia prin lentilă. F. e real, dacă în el se întâlnesc de fapt razele şi e imaginar, dacă se întâlnesc numai prelungirile îndărăt ale razelor. Numirea de F. provine de acolo, că punând în el un corp inflamabil, acesta se poate aprinde.

Foch (cit. Foş) Ferdinand, mareşal francez (n. 1851 † 1929). A luat parte la războiul franco-germ. (1870), ca voluntar, după care a ieşit ofiţer. Spirit geometru se distinge. Numit profesor şi apoi director la şc. de războiu. Creiază centrul de înalte studii militare numit şi Şcoala de mareşali. Scriitor militar. Opera sa principală: Principii de Războiu şi Despre conducerea Războiului. General de divizie şi Comand. de corp de armată la declararea războiului mondial primeşte comanda corpului 6 Armată din armata de Lorena a lui Castelnau, iar apoi i se încredinţează conducerea armatei IX din centrul ofensivei dela Marna. După marea victorie franc. este numit comandant al grupului de armate în Nord, cu misiunea de a coordona armatele aliate. Organizează şi câştigă bătălia din Flandra pe Iser. Conduce ofensivele din Artois (1915), precum şi ofensiva de pe Somme (1916). Şef al biroului de studii internaţionale şi apoi Şef al Stat. Major General în 1917. Prezident al Consiliului de războiu internaţional, în Martie 1918 este numit generalisim al tuturor trupelor aliate pe toate fronturile. Opreşte ofensivele germ., este înaintat mareşal, câştigă a doua bătălie dela Marna, străpunge frontul germ. şi câştigă victoria finală, consacrată prin armistiţiul dela 11 Noembrie 1918. Membru al academiei franc. — Mort 20 Mart. 1929 şi îngropat în Domul Invalizilor alături de mormântul lui Napoleon.

Focşani, oraş din Moldova, capit. jud. Putna. Apr. 30.000 loc. Oraş vechiu, pomenit încă din sec. al XV. Până la unirea principatelor forma 2 oraşe: F. munteni şi F. moldoveni. Multe fapte istorice s'au petrecut la F. Cele mai importante: Logofătul Miron Costin a fost staroste de F. (Putna), în 1829 a fost punctul de adunare al oştilor ruseşti, aici a fost comisiunea centrală (1859—1860). In 1862 oraşele F. se contopesc într'unul singur, rămânând capit. jud. Putna, iar jud. Râmnicul-Sărat (Slam Râmnic) primind drept capit. oraşul Râmnicul Sărat. F. are autorităţile judeţene, şcoli, comandament de divizie, etc.

Focşani, Bătălia dela —, dată în timpul războiului din 1916 pe frontul rom. între trupele germ. ale lui von Morgen şi Kraft şi trupele rom. din armata a II, în zilele de 22—27 Decembrie. S'a desfăşurat dealungul văii Putnei, dela Focşani până la Siret, şi s'a terminat cu pierderea Mă-

gurei, Odobeștilor și Focșanilor. Marchează sfârșitul retragerii și stabilirea definitivă a frontului rom.

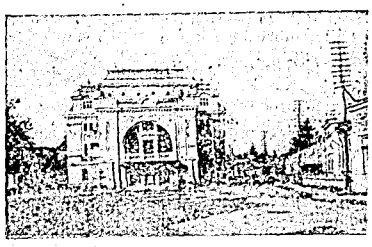

Focșani, Teatrul Național

Focuri bengalice (chim.), sau de artificii, numite și F. grecești, se numesc amestecurile inflamabile întrebuințate de Bizantini și Saraceni la asedierea cetăților. Se crede că au fost descoperite primaoară de Chinezi, dela cari au trecut la Arabi și Turci. După unii scriitori greci din secolul al VIII descoperitorul lor ar fi fost un oarecare Kallinicos, arhitect din Siria. Nu se cunoaște nici compoziția lor, decât numai cu probabilitate, ca fiind formate dintr'un amestec topit de sulf, cărbune, salpetru, smoală sau rășină, pe care-l aprindeau aruncându-l asupra cetăților.

Focuri din pământ (chim.), vecinice eterne, sau perpetue, se numesc degajările de hidrocarburi gazoase din regiunile petrolifere și cu gaze naturale, ex. în România, Câmpia Transilvaniei, Pensilvania, Baku lângă M. Caspică. Aprinzându-se incidental, ard încontinuu, fiind greu de localizat, de unde le și derivă numirea (v. Gazul natural).

Foehn, vânt puternic suflând în partea de N. a Alpilor. Direcția lui SE.—NV. E cald și uscat provocând topirea bruscă a zăpezilor de pe munți. Se produce ori de câte ori este o depresiune barometrică în Europa Centrală (special în Germania) și un centru de mare presiune în S. de Alpi. Un vânt asemănător cu F.-ul este și Vântul mare din Transilvania.

Foggazzaro Antonio, romancier ital. (n. 1842 † 1911). A scris „Miranda", povestire în versuri albe, romanele „Malombra", „Daniele Cortis", „Piccolo mondo antico", „Piccolo mondo moderno", „Leila", pline de emotivitate, motive religioase și filosofice, misticism și idealism. Arta lui are mare valoare educativă prin blândețea și bunătatea ce le înfățișează.

Foițe embrionale (biol.). Gastrula (v. c.), constă din două straie celulare numite F. e.; cea internă sau entodermul și cea externă, ectodermul. Mai târziu se formează între ele un al treilea strat, F. e. mijlocie, mesodermul. La multe animale, mai ales la vertebrate, mesodermul constă din 2 foițe, care se numesc F. e. secundare.

Fokker, numele constructorului avioanelor cu același nume. Tipul avionului militar de vânătoare german.

Folard Jean Charles, cavaler de —, strateg franc. (n. 1669 † 1752). Bate pe Turci, anoi intră în serviciul lui Carol al XII. Are o scriere importantă: Comentarii asupra lui Polybiu.

Foley Charles, romancier francez (n. 1861). La Folie de l'or, La Victoire de l'or, Le Roi des neiges, Roman d'un soldat, Un trésor dans les ruines, etc.

Folie du doute (franc.), nebunia îndoielii, stare psihol.-anormală în care scepticismul (neîncrederea) duce la o decurajare perpetuă, bolnăvicioasă atât de intensă încât e apropiată de nebunie, și are variații nenumărate; a) stare de veșnică întrebare; b) stare de nestabilitate în gândire, de variație fără nici o încredere în opinii etc.

Folio, jumătatea unei coale de tipar, cel mai mare format de cărți tipărite, având mărimea unei jumătăți de coală.

Folkestone, oraș port pe coasta de S. a Marei Britanii (comit. Kent), capăt al linii maritime, care face legătura cu Franța prin Boulogne. Băi de mare. 24000 locuitori.

Folklor, știința tuturor tradițiilor și obiceiurilor unui popor. Cuv. datează din 1846 și e luat din engl. Primii care s'au ocupat cu stud. folkl. și le-au arătat importanța sunt: Macpherson, W. Scott (Anglia), Herder și frații Grimm (Germ.), (sec. al XVIII). La noi: Anton Pann, Alecu Russo și Alecsandri (v. c.). Cele mai însemnate colecții sunt: At. Marinescu, Pompiliu, Jarnik și Bârseanu, Pop Reteganul, Frâncu-Candrea, C. Mândrescu, Hodoș, Sbiera, Bibicescu, S. Fl. Marian, I. Burada, E. Sevastos, P. Ispirescu, G. Dem. Teodorescu etc. Reviste „Semătoarea", „Tudor Pamfile", „Comoara Satelor", „Datina"; pt. studii importantă „Grai și Suflet". Academia Rom. are o bogată colecție: Din viața poporului român.

Folteștl (2346 loc.), com. rur. din jud. Covurlui, reșed. pl. Prutul de jos. Formată din satele: Folteștl și Stoicani. Primăria în Folteștl. Perc. locală. Of. P. local. Medic, infirmerie cu dispensar. G. locală.

Fonațiune (fiziol.), totalitatea proceselor fiziologice care produc vocea. Organul f. e laringele. Principalul element al f. este vibrația coardelor vocale.

Fonck René, aviator franc. (n. 1894). Asul aviației militare, care în timpul războiului cel mare a doborît cele mai m. avioane.

Fond de rezervă, averea adunată la societățile pe acții din veniturile curate, ca fond disponibil, pentru achitarea eventualelor pierderi, sau dividendei, când profitul va lipsi.

Fondul poeziei (Estetică lit.), cuprinde ideile, sentimentele ce rezultă din inspirația poetului care, creînd opera poetică, produce în sufletul cititorului „emoția estetică", încântându-i sufletul, prin aceea că-l face să-i simtă frumusețea, printr'o confundare a eului său cu realitatea estetică (v. Empatie) și o contemplare a frumosului și retrăirea lui. F. p. are valoare estetică numai atunci când — ca în orice operă de artă — poate creia această stare sufletească, adică ajustarea eului nostru cu ceeace opera de artă oferă ca idei și sentimente pe care cititorul (în cazul poeziei) le înțelege și le retrăiește ca pe ale sale însăși, simțind „satisfacția" estetică. Să nu uităm însă că la acest rezultat contribuie și forma poeziei (v. c.), care trebuie să fie în perfectă armonie cu fondul pe care-l exprimă. Această armonie între fond și formă întregește frumusețea poeziei mărindu-i valoarea estetică.

Fondul religionar ortodox român din Bucovina, s'a înființat în 1786, din bani gata și din veniturile averilor mobile și imobile ale preoțimii și ale mănăstirilor secularizate în 1785. La 1870 F. a căpătat o administrație proprie. Austria căuta să numească tot funcționari străini în administrația F. și împărtășea în aceeași măsură și Bulcni, din averile Domnilor vechei Moldove. Averea consta până la expropriere din câteva zeci de milioane lei și din 273.705 hectare, din care mai bine de 4 părți erau pădure, restul arător, fânațe, grădini, pășune.

Fondurile secrete, alcătuite din suma pusă la dispoziția guvernului pentru acoperirea unor cheltuieli necesare, despre care însă nu se poate da seamă în public. Mai ales ministerul de interne și cel de externe au nevoie de astfel de F. pentru chestiuni de politică internă, spionagiu, etc. S'a cerut adeseaori desființarea F.-lor sec. dar motive de ordin practic impun menținerea lor în toate statele.

Fonem (fon.), element articulat al graiului, caracterizat printr'o anumită muncă fiziologică a organelor vorbirii, care are ca efect fenomene de ordin fizic (vibrații aeriene) și acustic (perceperea prin auz). Sinonime: Sunet articulat, element al vorbirii.

Fonetica, știința despre foneme, adică despre sunetele graiului omenesc, despre felul cum se produc, despre ființa lor și întrebuințarea lor în limbă, precum și despre prefacerile ce le suferă. Științele auxiliare ale F. sunt: Fiziologia și anatomia, pentru studiarea activității organelor vorbiri; fizica, pentru analiza acustică a sunetelor limbii; lingvistica, pt. cercetarea rolului ce l joacă diferiteel foneme în silabă, cuvânt și frază. F. poate fi „generală", când are ca obiect sunetele graiului omenesc în toate limbile lumii și „specială", când se ocupă de sunetele unei singure limbi. F. aplicată la lingvistică se numește de preferință „fonologie", mai cu seamă când are ca obiect prefacerile la care sunt supuse sunetele limbii în cursul veacurilor. În cazul din urmă termenul mai vechiu este cel de „Fonetică istorică". Astăzi prin F. se înțelege studiul fiziologic și fizic al fonemelor.

Fonetică, (lege). v. Fonologică.

Fonetică, Scrierea —, v. Alfabet fonetic.

Fonetica experimentală, studiul experimental al sunetelor limbii, adică aplicarea unor artificii (aparate fiziologice și fizice de înregistrare, instrumente acustice de precizie, etc.), care permit numărul și măsura în cercetarea condițiilor fiziologice, ce contribue la producerea sunetelor vorbirii. Aparatele întrebuințate la experimentarea fonetică se numesc „aparate fonetice".

Fonograf, aparat inventat în 1877 de Edison cu ajutorul căruia putem înregistra apoi reproduce sunetele. F.-ul constă

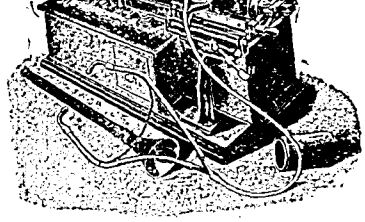

dintr'o pâlnie prevăzută la capătul mai îngust cu o membrană de care e fixat un ac metalic. Când vorbim în pâlnie membrana vibrează, iar vibrațiunile ace-

steia prin intermediul acului se gravează pe un cilindru sau placă ce rotește în fața acului membranei. Dacă acum punem din nou placa sau cilindrul în mișcare astfel, ca acul membranei să urmeze același drum, observăm că membrana reproduce exact sunetele produse de noi în pălnie. Aceste sunete sunt apoi întărite de pălnie. Forma perfecționată a F. este gramofonul.

Fonologia, știința care studiază condițiile cari prezidează la prefacerea sunetelor unei limbi, atât diacronic, adică în cursul veacurilor, cât și sincronic, înlăuntrul sistemului morfologic al limbii respective. F. se mai numește și „fonetică istorică".

Fonologică (lege) sau **lege fonetică**. În prefacerile sunetelor unei limbi se pot observa corespondențe care apar cu o regularitate destul de riguroasă în toate condițiile analoage, pe un teritoriu dialectal limitat, într'o epocă dată. Formulele care rezumă aceste corespondențe se numesc „legi fonologice". De ex.: pe teritoriul limbei latine de răsărit (Dacia, Illyria, Moesia, Scythia Minor), „a" urmat de „n" și-a întunecat sunetul spre „ă, â", în secolele V—VII, ale erei noastre: „Romanus" a devenit „Românu", „septimana" a devenit „săptămână". În afară de acest teritoriu, de ex.: în Italia sau Gallia „a" urmat de „n" n'a suferit nici o prefacere sau s'a schimbat în altă direcție, iar după sec. al VII-lea, „a" urmat de „n" și în limba română a rămas neschimbat, de ex. „a + n" din cuvintele slave care au intrat în română după sec. al VII: slavul „rana" a dat românescul „rană", nu „rână".

Fonseca Monoel Deodoro da —, general și om politic brazilian (n. 1827 † 1892). În 1889 fiind în fruntea mișcării revoluționare, proclamă republica, iar în 1890 fu ales președinte.

Fonta (min.), v. Fierul.

Fontaine Charles, poet franc. (n. 1513 † 1589). A scris *critică literară* asupra teoriilor lui Joachim du Bellay și al Pleiadei (v. „la Pleiade"): „Quintil Horatien".

Fontaine Pierre-François-Léonard, arhitect francez (n. 1762 † 1853), colaborator devotat al lui Percier (v. c.), cu care a lucrat, din însărcinarea lui Napoleon I, la decorarea interioarelor castelelor din Compiègne, Fontainebleau, Malmaison, Saint-Cloud, Elysée și la fațada Louvre-ului, dinspre strada Rivoli. Influențat de arta italiană, e rece și face abuz de simetrie. Opera cea mai de seamă (cu Percier): Arcul de triumf din piața Carrousel (v. c.).

Fontainebleau, oraș din Franța (Seine-et-Marne), o pădure mare, frumoasă și cu multe colțuri sălbatice și atrăgătoare. 16.000 loc. Porțelanuri, cariere.

Fontainebleau, Château de —, un admirabil monument al Renașterii. Castel construit de Primatrice sub regele Franței, François I. A fost îmbogățit de Caterina de Medicis, Henric al II și al IV, Ludovic Filip I-a restaurat. Aici a fost în captivitate papa Pius VII și a abdicat Napoleon I (1814). Are o bogată bibliotecă a împăratului. În apropiere localitatea Barbizon (v. c.).

Fontan Louis-Marie, autor dramatic francez (n. 1801 † 1839). A atacat în articolele sale pe Carol X, pe care-l ridiculizează în celebrul articol: le Mouton enragé.

Fontana Domenico, arhitect *italian* (n. 1543 † 1607), autorul bisericii Santa Trinita de Monti, a părților laterale a bisericii Sf. Petru, autorul fațadei bisericii Sf. Ioan de Latran din Roma.

Fontane Teodor, poet germ. (n. 1819 † 1898). A fost redactor la „Neue Preussische Zeitung" din Berlin și la „Vossische Zeitung". În scrierile sale găsim burghezimea, nobleța și servitorii zugrăviți cu talent. A scris „Balladen von der schönen Rosamunde" „Gedichte", „Wanderungen durch die Mark Brandenburg", „Grete Minde", etc.

Fontanes Louis de —, literat franc. (n. 1757 † 1821). Amicul lui Chateaubriand, a ajutat la succesul operii: „Génie du Christianisme", publicând în ziarul său „Moniteur" un articol asupra acestei scrieri, care tocmai apăruse chiar în ziua celebrării Concordatului din 1892.

Font-Areny (Pedro), sindicul republicei Andorra.

Fontenelle Bernard Le Bovier de —, literat franc. (n. 1657 † 1757). A fost secretar perpetuu al Academiei de științe și ținea discursuri însem. despre membrii morți: „Eloges d. Acad." A avut succes cu „Entretiens sur la pluralite des mondes", și a exercitat, împreună cu Voltaire, un fel de regalitate intelectuală în vremea sa. Tragediile sale sunt cu totul uitate. E apreciat pentru proza lui vioaie și elegantă.

Fonvisin D. J., autor dramatic rus (n. 1745 † 1792). În *comediile* „Brigadierul" și „Nedorosl" își bate joc de vanitatea imorală a unui rus din Paris, căruia îi corespunde, în patrie neștiința, bădărănia ș. a. cusururi — și de provinciile înapoiate (în a II-a).

Foot (engl. fut): picior, etalon de lungime, întrebuințat la popoarele anglo-saxonice, fiind echivalat cu 30.48 cm. Trei F. fac un Yard.

Football-Asociație (Football-Association). Jocul de football, azi cel mai răspândit joc în toată lumea. După istoriografi, a existat deja înainte cu multe milenii în China, jocul episcuros al Grecilor, harpas-

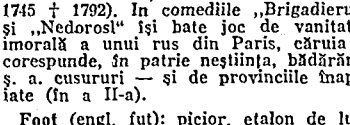

tum-ul Romanilor, ar fi strămoșii footballului, care prin oștile lui Iuliu Caesar, a ajuns și în Britania. În secolul al XIX-lea școala din orașul Rugby reia strămoșescul joc, care în forma lui originală perzistă și azi sub numele de „rugby". În a 2-a jumătate a secolului al XIX-lea, pentru a reduce din brutalitatea jocului, câțiva reformatori au elaborat un nou regulament de joc și în 1863 au fondat o federațiune „Football-Association", numind jocul cu același nume. Jocul răspândindu-se foarte repede, în 1904 se constitue deja Fédération Internationale de Football Association (F. I. F. A.). În România primele încercări trec pe neobservate, jocul de football ajungând la o popularitate și difuziune în massele mari numai dela unire încoace (1918); perfecțiunea mai mare în football a teritoriilor alipite a avut o înrâurire mare asupra sportului din vechiul Regat, încât azi echipele din București stau cel puțin pe același nivel, dacă nu întrec pe acelea din Ardeal și Banat. Federațiunea Societăților de Sport din România a adoptat nomenclatura de Football-Asociație pentru futball. F. se joacă de către 2 echipe de câte 11 jucători (portar, 2 fundași (back), 3 mijlocași (half) și 5 înaintași (extern dreapta și stânga, interdreapta și stânga și centru) pe un teren ierbos de 90—120×45—90 m. dimensiuni, cu o minge de 68—71 cm. circumferință și 370—430 gr. greutate. Principiul jocului constă în următ.: a avea cât mai multe puncte (goaluri), bătând mingea în poarta (7.30×2,40 m.) adversă. Durata jocului este de 2×45 minute, cu o pauză de 5—10 minute. Prin sorți una dintre echipe alege poarta, iar cealaltă începe jocul; după repriză echipele își schimbă locurile. — Jocul decurge sub conducerea unui arbitru calificat prin examen special, ajutat de 2 arbitri de linie (tușe). Există org. la noi: Comisiunea Centrală de Football-Asociație în cadrele F. S. S. R., cu Subcomisiuni de F. B. A. în fiecare regiune sportivă. Organizațiunea internațională a footballului se numește „Fédération Internationale de Football Association (F. I. F. A.), recunoscută de toate țările. Anglia dispune de o comisiune numită „International Board", menită de a stabili, a interpreta și în caz de necesitate a schimba regulele jocului, cu valabilitate internațională. Footballul cultivat la început din simplă plăcere, cu timpul a devenit pentru unii o profesiune, formându-se la început în Anglia, apoi și în Austria, Cehoslovacia, Ungaria, Statele Unite grupări profesioniste cu jucători scump plătiți; s'a observat o perfecțiune mai mare a footballului la națiunile, unde s'a introdus profesionismul. În România azi încă stă pe baze de amatorism și după simptomele actuale, aceasta pare a fi singura posibilitate de existență a cultivării acestui joc la noi. — Se organizează concursuri de football de diferite naturi, amicale, interorășănești, interregionale, internaționale, între națiuni, iar pe de altă parte concursuri pentru campionat (oficiale): campionat regional, național, campionatul Europei, etc.

Forain Louis-Jean, pictor, desemnator și caricaturist franc. (n. 1852). Un excelent mânuitor al creionului în execuția siluetelor, însoțite de legende. Opera „la Comédie parisienne" ca și „Doux pays" sunt o satiră incisivă la adresa moravurilor sociale și politice ale timpului. În 1922 e ales membru al Academiei de bele-arte.

Forbes Archibald (n. 1838 † 1900), ziarist englez, unul din cei mai buni reporteri de războiu. A trimis ziarului Daily News știrile cele mai exacte despre evenimentele anului 1870, foametea din India și războiul Româno-Turc dela 1877—78.

Forbin Louis, conte de —, pictor de scene istorice și un însemnat peisajist. (n. 1777 † 1841). În remarcabilele sale peisajii, aduce o puternică și fascinantă strălucire a colorilor. A fost mult timp director al muzeelor și este fondatorul Muzeului Luxembourg.

Forcade Eugène, literat franc. (n. 1820 † 1869). A colaborat la jurnale și a avut mare autoritate ca redactor politic la „Revue des Deux Mondes".

Forcellini Egidio, lexicograf ital. (n. 1688 † 1768), autorul unui prețios dicționar complect al limbii latine (Totius latinitatis lexicon).

Forceps (med.), clește mari cu care se scoate fătul la nașteri grele.

Ford Henry, mare industriaș am. (n. 1863). Cel mai mare fabricant de automobile și tractoare din lume: „Ford". Din simplu muncitor, a ajuns unul din cei mai bogați oameni din lume. Este proprietarul fabricei „Ford-Motor C-ie" din Detroit. A rationalizat munca din întreprinderile sale industriale pe baza

Taylorismului și a psihotehnicei. Scriere foarte instructivă: „History of my Life".

Foreign Office, numele ministerului de externe englez.

Forel Auguste, *medic și naturalis* elvețian (n. 1858), prof. la univ. din Zürich. Are cercetări fundamentale asupra anatomiei creerului și a hipnotismului. Scriitor sociologic și de igienă socială. A scris despre problema sexuală și problema prostituției și e unul dintre promotorii mișcării antialcoolice universale. Are și cercetări celebre asupra psihologiei și sociologiei furnicilor.

Forey Elie-Frideric, mareșal de Franța (n. 1804 † 1872). Ia anul 1862—63 conduse expediția din Mexic.

Forficulide (zool.) (urechelniță), fam. a Ortopterelor; corpul lunguet, aripile anterioare scurte și chitinoase; abdomenul se termină cu 2 cârlige care sunt mai mari la mascul. Forficula auricularia (urechelnița) de culoare brună, trăește în Europa, Africa de Nord, Asia mică, America de nord, sub coaja arborilor, alimentându-se cu fructe. Poporul crede greșit despre ele că intră în urechea omului.

Formă, 1. (filos.). Felul cum apar lucrurile sau întâmplările. Opus: materie, conținut. **F.-ele intuiției** = spațiul și timpul. **F.-ele gândirii** = categoriile (v. c.) sau ideile inteligenții pure; 2. (psihol.) configurație, ordonarea anumită a părților unui întreg (v. Structură).

Formalism (filos.), directivă de gândire, care accentuiază importanța formei (v. c.) asupra conținutului cunoașterii: a) **F.-ul estetic** susține că e indiferent ceeace înfățișează arta; orice valoare estetică constând în formele, raporturile și proporțiile în care materialul ei este exprimat după principiul „unității în diversitate". A fost împărtășit de Herbart și Zimmermann. **F.-ul etic** neglijează în determinarea moralității, conținutul ținând seamă de forma ei. A fost întemeiat de Kant. Este morală orice faptă ce se poate generaliza luând forma obligatorie pentru toată lumea, fiind un imperativ categoric (v. c.) valabil pentru toate conștiințele. c) **F.-ul logic** consideră gândirea numai sub aspectul formei, independent de diferitele ei conținuturi posibile.

Forma poeziei (Estetică lit.), când vorbim de F. p. înțelegem în general: a) **limba** ca element constitutiv al stilului (cu particularitățile ei lexicale, morfologice și sintactice) și în legătură strânsă cu fondul de idei și sentimente pe care le exprimă, dându-le o înfățișare estetică; b) **Figurile poetice** (v. c.) și c) **Versificațiunea** (v. c.). Când se analizează poezia d. p. d. v. estetic se ține seamă și de acești factori ai F.-ei sale.

Formarea cuvintelor (gram.), se face prin „Derivare" (v. c.), dintr'un cuvânt primitiv și sufixe ori prefixe adăugate acestuia: l e m n + a r = ul ce lucrează lemnul; răs-torn = torn în sens invers; sau prin „Compunere", prin împreunarea mai multor cuvinte: unt-de-lemn, Statu-palmă-barbă-cot, Păsări-Lăți-lungilă, etc.

Format, dimensiunea unei coale de hârtie, ori a unei cărți tipărite. Cele mai obișnuite F.-e sunt: folio (coala îndoită în două), cvart (îndoită în patru), octav (în opt), etc.

Formație (milit.), se numește rânduiala diferitelor elemente într'o unitate. Se deosebesc: F. de luptă, de marș, de paradă.

Formațiune (geol.), se numește un complex de strate din scoarța pământului, depuse din același mediu: marin, continental, de apă dulce sau salmastră, litoral sau pelagic, într'un interval de timp anumit (eră, perioadă sau epocă) conținând aceleași fosile caracteristice în baza cărora se determină — în geologie — poziția și desvoltarea lor stratigrafică. Totalitatea F. aparținând unei ere geologice, formează o grupă, care se subdivide în sisteme, serii, secțiuni și etaje, — corespunzând la intervale de timp din ce în ce mai mici (perioade, epoce și subdiviziunile acestora). Astfel F. erei neozoice se subdivid ca împărțire de timp în perioadele terțiar și cuaternar. Terțiarul se subdivide în paleogen cu epocele eocen și oligocea și'n subperioada neogen cu epocele miocen și pliocen. Pliocenul se subdivide în meoțian, pontian, dacian și levantin etc. (v. Geologia, epoca).

Formele de guvernământ (dr.), variază după originea suveranității pe care ele o exercită. A) m o n a r h i a a) Constituțională și b) absolută, când e bazată a) pe constituție și b) când suveranitatea e socotită cu drept divin (sec. al XVI—XVIII). — B) A r i s t o c r a ț i a: suveranitatea exercitată de m. m. persoane din clasa conducătoare (de elită): cetățile gr. antice, în Evul mediu, în Veneția. — C) D e m ‹ c r a ț i a: Suveranitatea exercitată de întreg poporul. Degenerând **F. d. g.** devin: a) tiranie, b) oligarhie și c) demagogie sau ohlocrația (Aristoteles).

Formic, acid —, (chim.), este un lichid mobil, incolor, cu miros înțepător, solubil în apă, alcool și eter. Pus pe piele, produce imbeșicări și arsuri. Sărurile sale se numesc formiați. Se prepară din acid oxalic liber de apă, amestecat cu glicerină, prin încălzire. In natură se găsește liber sau combinat (cu glicerina sau cu alți alcooli), în sudoare, furnici, în frunzele de urzică. Se întrebuințează în industria vopsitoriei.

Formicide (zool.) (furnici), fam. a Aculeatelor; trăiesc în colonii alcătuite în majoritate de femelele cu organele genitale rudimentare, incapabile de a fi fecundate (lucrătoare și soldați). Femelele capabile de a se reproduce sunt înaripate ca și masculii. Lucrătoarele și soldații au o glandă care secretă acid formic. Se nutresc mixt, preferă însă fructe dulci. Multe specii cultivă ciuperci și insecte producătoare de sucuri dulci pe care le țin ca niște animale domestice. Cuibul comun, zidit din crenguțe, frunze și pământ, are canale și camere. Toate muncile le efectuează lucrătoarele.

Formol (chim.), formaldehidă sau aldehida formică (H—CO. H), descoperită de chimistul Hoffmann în 1868, și preparată în stare pură de Kekulé în 1892, este un gaz lichefiabil lacrimogen cu miros înțepător, întrebuințat în soluțiune apoasă (40%) ca desinfectant excelent și la conservarea preparatelor anatomice. Din F., sub acțiunea amoniacului, rezultă urotropina (v. c.) sau hexametilentetramina.

Formol-formalină (chim.), v. Aldehide.

Formosus, papa (891—896). In 816 a fost trimis în misiune la Bogoris, regele Bulgarilor. Ca papă, el a încoronat pe Arnulf de împărat roman.

Formoza sau **Tai-Wan**, ins. Japoneză între Oceanul Pacific, Marea Chinei și M. Corcei. Are 3.995.000 loc. pe 35.969 kmp. Reședința administrativă a Tai-ho-Ku. Are o climă umedă, caldă și nesănătoasă, mai cu seamă la nord. Bogății, huilă, diverse minerale, etc.

Formulă executorie. Pentruca hotărîrile date de instanțele judecătorești să fie împlinite de către agenții administrativi, ele trebuie să fie învestite cu f. e., care e dată în numele Regelui (șefului statului) (v. Portărei).

Fornarina, supranumele Margaretei, fica unui brutar, (de unde și numele), pretinsă amantă a lui Raffael. Pe aceasta a pictat-o în celebrul portret dela Roma, considerat ca o capodoperă. (La Fornarina).

Forostna (2869 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Sulița. Formată din satele Forostna, Sânger și Serbinți. Primăria la Forastna. P. U. și G. Mămăliga la 14 km.

Forró Miklos, calvin din sec. al XVI, care a tipărit cu ajutorul lui Coresi, Tâlcul Evangheliilor din 1564 în Brașov.

Förster Friedrich Wilhelm, filos. și mare pedagog germ. (n. 1869). Prof. la univ. din Zürich, apoi la München. A publicat lucrări esențiale despre educația morală și religioasă. E preocupat de problema îmbunătățirii morale a omenirii și convins că aceasta se poate face numai dacă punem la baza relațiilor dintre indivizi iubirea; străduindu-ne să formăm caract. moral al tinerilor. („Schule und Charakter). Morala lui educativă se bazează pe „disciplinarea voiță și liberă", care întrunește cele două forțe antagoniste din sufletul omului: supunerea și libertatea, „elementele eroice", care fac pe omul superior să se spiritualizeze, ridicându-se din animalitate. Educația caracterului se bazează pe responsabilitatea ce trebuie trezită limpede în sufletul tinerimii. A mai scris în aceeași direcție celebrele cărți „Lebenskunde" (pentru tinerii dintre 14—15 ani) și „Lebensführung" pentru adolescenți (dela 18 ani); apoi „Jugendlehre", „Sexualethik und Sexualpädagogic", „Autorität und Freiheit", „Christus", „Politische Ethik", etc.

Fort (milit.), o mică fortăreață, constituită dintr'un uvraj de fortificație închis.

Fort Paul, poet franc. (n. 1872). A scris în alexandrin rimat sau asonant și într'un fel de compromis între vers și proză căutând să scoată în evidență ritmul față de prosodie. A devenit celebru cu „Ballades françaises" (ca. 30 vol.). In 1890 a întemeiat „le Théâtre d'Art" cu scopul de a face cunoscute scrierile dramatice pe nedrept neapreciate a scriitorilor noi. A întemeiat revista „Vers et prose" (v. c.) la care a debutat mulți scriitori de talent. A mai scris comedia în proză „la Petite Bête" apoi „Plusieurs choses", Premières lueurs sur la Colline (poezii), „Monnaie de fer" (poezii și poeme în proză) ș. a. Ca poet se distinge prin mare originalitate, fantazie bogată, iubire de natură și de lit. pop., din care înspirându-se e considerat pe drept ca un truver modern, inundat de beția simțurilor și spiritul de aventură. **P. F.** e unul din cei trei mari poeți de astăzi ai Franței (cu P. Mandel și P. Valéry — „les trios Pauls!").

Forță, în fizică este cauza schimbării stării de repaos sau de mișcare a unui corp. Dacă F. acționează asupra unui corp în repaos, îl pune în mișcare; dacă însă corpul se află în mișcare, sub influența F. își schimbă fie viteza, fie direcția mișcării. Acest fapt îl exprimă principiul inerției formulat de Newton astfel: orice corp își păstrează starea de repaos sau de mișcare rectilinie uniformă până ce intervine o forță care să i schimbe starea de mișcare. **F.** se măsoară prin produsul massei corpului cu acceleratia cauzată de **F.** Unitatea de **F.** în sistemul C. G. S. este dina, forța care imprimă unui gram-massă — o acceleratie de

1 cm/sec². In sistemul practic unitatea de forță este kg.-pondere.

Forță centripetă. Dacă învârtim repede o piatră legată cu o sfoară, piatra va descrie un cerc. Dealungul firului acționează asupra ei o forță numită F. c. Această forță atrage piatra spre mână și urmând ei, piatra ar tinde spre mână, dar e împiedecată de forța centrifugă, egală și de sens contrar, celei dintâi, în urma căreia piatra e silită să rămână la distanță egală de mână, deci să descrie un cerc. F. centrifugală are o mulțime de aplicații tehnice, de ex. regulatorul centrifugal, etc.

Forță electromotrice. Din cauza F. electricitatea se deplasează dela un loc cu potențial mai înalt spre un loc cu potențial mai inferior. F. nu este a se confunda cu forța electrică care deplasează corpuri încărcate cu electricitate. Unitatea F. este „Volt".

Forță hidraulică, energia apelor curgătoare. A fost exploatată încă de cei vechi cu ajutorul roților hidraulice la mânarea morilor, etc. Astăzi se exploatează cu ajutorul turbinelor de apă. Turbinele produc energie electrică ce se poate transmite ușor la distanțe mari. F. e relativ foarte ieftină, de aceea astăzi e foarte utilizată.

Forță majoră, v. Vis major.

Forte (ital.), termin muzical, însemnează tare, puternic. Fortissimo = foarte tare, mezzo-forte = cu jumătate putere, domol.

Forth (Firth of —), fluviu în lungul țărmului Scoției. Se varsă în marea Nordului printr'un mare estuar, peste care s'a construit un imens pod metalic. Cursul lui lung de 158 km.

Fortuna, în mit. romană zeița norocului, a nepreväzutului, a hazardului, a sorții. Era reprezentată printr'o femeie tânără, legată la ochi, cu cornul îmbelșugării în mână, care merge pe un glob sau pe o roată. Cultul ei era foarte popular la Romani.

Fortunat. Sfântul —, s. mai exact: Venantius Fortunatus, poet latin (n. 530 † 609 d. Chr.). A scris: Vietile sfinților, Imnuri între care „Vexilla regis". Prin operele sale cunoaștem moravurile Galici merovingiene.

Fortuny Mariano, pictor spaniol (n. 1838 † 1874), care s'a distins prin lucrări în acvarelă, penită și gravuri. Opera s'a principală: căsătoria la vicaritatul din Madrid.

Forum (piață publică), la Romani locul întrunirilor publice, al desbaterilor judiciare și al desfășurării comerțului. Între cele mai renumite a fost F. Trajani, în mijlocul căruia era așezată statuia marelui împărat.

Foscari Francisc, doge de Veneția, dela 1432—1457 (n. 1372), dusmanul nempăcat al lui Filippo Maria Visconti, duce de Milano, de o tărie sufletească extraordinară; însuși a sancționat sentința fiului său Iacob, acuzat de trădare.

Foscolo Niccolo Ugo, scriitor și poet italian (n. 1778 † 1827). A scris ode, celebrul roman „Ie Ultime lettere di Jacopo Ortis", precum și poemul frumos „I Sepolcri", în care caută să deștepte conștiința națională a Italienilor prin venerarea marilor eroi. A fost prof. la Univ. din Pavia, dar i s'a suprimat catedra. A lăsat o bogată și frumoasă corespondență (Epistolario). In critica lit. F. este pentru explicarea operelor literare prin analiza sufletească a scriitorului și mediului în care a trăit (Elogi dei letterati italiani, Saggi sul Petrarca, Discorso sul Decamerone, etc.). Pentru ideile sale democratice F. a avut mult de suferit. Trecut în Anglia (1816) fu sărbătorit și câștigă mult cu scrierile o bucată de vreme, dar ajunse repede în mizerie și muri într'un sat, lângă Londra. F. este un însemnat reprezentant al poeziei ital. moderne.

Fosfați (chim.). Se numesc sărurile acidului fosforic. Se prepară prin sinteză în laborator (fosfat de sodiu, potasiu, etc.) o parte însemnată întâlnindu-se în natură ca minerale: Apatita, min. fosfat de calciu. Se întâlnește în compoziția rocelor eruptive și în constituția oaselor. Se întrebuințează pentru extragerea fosforului, iar varietățile sale pământoase — în parte de origine organică — numite fosforite (ex. din peștera dela Pui, jud. Hunedoara), se întrebuințează în industria chimică a fosforului și ca îngrășământ mineral foarte important în agricultură. Libetenitul min. fosfat de cupru hidratat, verde-oliv, (în Chili, Ural, Cornwall); Piromorfita min. fosfat de plumb, verde, brun sau gălbui (în țară la Dognecia, Oravița, Sasca), asociat cu minereuri de plumb, Vivianitul, min. fosfat de fier, hidratat, albastru, verzui, indigo (Roșia montană, Vulcoi) întrebuințat ca vopsea albastră. Vavelitul, min. fosfat de aluminiu hidratat, sticlos-incolor, întâlnit în filoanele metalifere dela Capnic, numit și Capnicit.

Fosforescență, proprietatea unor substanțe minerale, de a deveni luminoase la întunerec, prin frecare (cvarțul), prin încălzire (Diamantul, Fluorina, Apatita), prin isbire (cremenea) sau prin expunere la lumina soarelui (Diamant, Fluorină) sau la acțiunea razelor Roentgen (diamant, sulfura de calciu, sulfura de bariu). Fenomenul a fost observat primadată la fosfor — care, prin oxidare, înceată, luminează în întunerec. F. o prezintă încă unele bacterii, licuriciul și o serie de animale marine.

Fosforite, v. Fosfați.

Fosforic, acid — (chim.), corp solid solubil în apă, în aer devenind sirupos. Se prepară din fosfatul de calciu sau de bariu, tratat cu acid sulfuric. Sărurile sale se numesc fosfați (v. fosfor, apatita, fosforite).

Fosforul (chim.), este un element nemetalic, solid, incolor sau gălbui, moale, solubil în sulfură de carbon. Se topește la 44°5, și poate fi menținut în stare lichidă la 35°, la o temperatură deci inferioară temperaturii sale de topire. Acest fenomen se numește „supratopire". Se aprinde ușor (la 60°) combinându-se cu mulți corpi. Sub acțiunea oxigenului arde și sub apă. Este foarte otrăvitor, în cantitate de 1 dkgr. producând moartea. In întunerec este fosforescent. Se păstrează în borcane umplute cu apă. Incălzindu-l în vid sau într'o atmosferă de azot sau de bioxid de carbon, la 250°, se transformă în varietatea alotropică, numită F. roșu, insolubil în sulfura de carbon, neotrăvitor, în întunerec nefosforescent și care se aprinde abia la 260°, transformându-se în fosfor ordinar. F. în natură se găsește sub formă de fosfați (apatita, piromorfita, fosforita), în oasele animalelor, în lapte, în creer, fiere, în sămânța leguminoaselor. Se prepară din fosfați sau din acid fosforic (procedeul Dill) încălziți cu nisip și cărbune. A fost descoperit de alchimistul Brand (1669) în sărurile din urină, iar chimistul Scheele a arătat procedeul pentru extragerea lui din oase. Se întrebuințează la fabricarea chibriturilor (v. c.), iar combinațiunile sale (fosfații) ca îngrășăminte în agricultură. Otrăvirile cu fosfor se combat cu vomitive, purgative, lapte, grăsimi. [P = 31.01].

Fosgen (chim.), se numește un corp gazos și foarte toxic, cu formula chimică Cl_2CO. Se licheface la 8°, are un miros neplăcut și asfixiant, se obține combinând clorul și oxidul de carbon la lumină solară, se descompune cu apa, amoniacul, etc. și se întrebuințează în industrie la prepararea coloranților (trifenil metanici) și în războiu ca gaz de luptă.

Fosile (paleont. numire derivată dela cuv. lat. fossilis = desgropat), se numesc resturile organice — reprezentate prin fragmente sau schelete întregi de animale și resturi de plante în stare mineralizată, prin urme de pași sau prin mulaje și tipareri de plante și animale — care s'au păstrat în masa rocelor sedimentare stratificate din scoarța pământului. Cu clasificarea și studiul caracterelor lor se ocupă știința numită Paleontologie. Importanța lor este foarte mare, pentru studiul geologiei, servind drept monumente istorice pentru stabilirea fazelor de evoluție ale globului pământesc în decursul timpurilor geologice, precum și la reconstruirea întregului lanț al vieții animale și vegetale de pe pământ dela primele sale începuturi de manifestare până la formele de ființe viețuitoare din timpurile actuale. Substanța organică primordială a acestor resturi de viață dispărută — a fost complect substituită prin substanță minerală (calcar, silice, pirită), conservându-se mineralizate, carbonificate, fosilizate sau pietrificate — din care cauză se mai numesc și petre-facte. Mult timp au fost considerate drept jucării sau curiozități de ale naturii, imitând formele de viață actuală sau ca venite din alți aștri. Importanța și rostul lor a fost înțeles abia în sec. XVI și XVII de Leonardo da Vinci, L. Vanini, de Bernard Palissy și în special de marele naturalist George Cuvier, creatorul Anatomiei comparative și promontorul Paleontologiei.

Fotino Mișu, cunoscut actor dramatic, excelând în roluri comice și codirector al companiei care joacă la „Teatrul Mic" din București.

Fotochimia este știința, o ramură specializată a chimiei care se ocupă cu studiul acțiunii chimice a luminii (solare și artificiale) și cu efectele sale în diferite fenomene de transformare chimică (ex. fotografia, asimilația clorofiliană, etc.).

Fotoelectric, Fenomen —. Lumina, în special cea ultravioletă, căzând asupra electrodului negativ, ușurează descărcarea între doi electrozi încărcați cu electricitate diferită. Acest fenomen se numește F. Tot așa o placă metalică izolată, încărcată cu electricitate negativă sub influența luminii ultravioletе își pierde această încărcare, iar o placă metalică neutră sub influența acestor raze se încarcă cu electricitate pozitivă.

Fotografia (grec.), se bazează pe proprietatea unor compoziții chimice de a se descompune sub acțiunea razelor luminoase. Emulsiunea sensibilă, curent întrebuințată, este un amestec de gelatină cu bromură de argint; aceasta se întinde pe sticlă sau film într'o pătură omogenă și se usucă la întuneric. Pentru obținerea unei fotografii ne folosim de camera obscură, prevăzută cu un obiectiv compus din una sau mai multe lentile. In planul imaginei așezăm placa acoperită cu bromură de argint pe

care se imprimă *imaginea* dată de obiectiv: anume unde lumina este mai intensă, *descompunerea* este mai puternică, decât unde lumina este mai puțin intensă. *Imagina* latentă astfel obținută devine vizibilă, dacă scăldăm placa în soluția unei substanțe reductoare numită developator, unde bromul descompus din bromura de *argint* de către lumină se combină cu potasa developantului, dând ca produs *final* bromura de potasiu și rămâne argintul metalic de coloare *cenușie neagră*. Pentru a desensibiliza placa în locurile unde nu a fost atacată de lumină o introducem într'o soluție de tiosulfat de sodiu (fixir) în care se disolvă bromura de argint nedescompusă. Imaginea astfel obținută este negativă, neagră în părțile luminoase și transparentă în umbre. Pentru obținerea unei *imagini pozitive*, așezăm negativul pe o hârtie acoperită tot cu emulsiune sensibilă de clorură de argint sau cloro-bromură de argint și o expunem la lumină. Hârtia se va înegri mai mult în părțile transparente ale clișeului, obținem deci astfel *imaginea pozitivă* a obiectului fot. Problema fot. în colori nu s'a rezolvat decât parțial. Sub emulsiunea sensibilă panchromatică (sensibilizată în toate *colorile*) se pune o pătură subțire de un amestec omogen de granule transparente foarte *mici*, colorate în roșu, galben și violet în cantități egale. Placa în camera *obscură* se așează în așa fel, ca razele luminoase să treacă întâiu prin pătura granuloasă și apoi ajung la pătura sensibilă. După ce developăm o astfel de placă în camera obscură la lumină roșie foarte slabă, disolvăm argintul metalic într'o *soluție potrivită*, apoi developăm din nou placa, de astădată la lumină *difusă* puternică. Obținem astfel un diapozitiv în colori naturale. Un alt procedeu este de a *fotografia consecutiv* pe trei plăci panchromatice prin trei filtre roșu, galben și violet. După aceste negative se fac trei pozitive, în colorile corespunzătoare care prin suprapunere potrivită pe hârtie sau diapozitiv dau o imagine în *colori foarte vii*. F. are mare rol în tipografie la multiplicarea ilustrațiilor (v. Zincografie).

Fotogrametrie, metoda de a construi harta unui teren prin fotografierea acestuia din mai multe puncte de diferite înălțimi.

Fotolitografia, multiplicarea desemnurilor pe cale litografică, desemnul de multiplicat este reprodus pe piatră, prin procedee fotografice.

Fotometria, se ocupă cu măsurarea intensității unei surse luminoase, servindu-se ca etalon de o sursă de lumină de intensitate cunoscută.

Fototerapia (med.), tratamentul unor boale cu ajutorul luminii.

Foucault Léon (n. 1810 † 1868), astronom și fizician francez. A devenit celebru prin experiența sa renumită pe care a făcut-o în Phanteonul din Paris în 1850 pentru a *demonstra rotația Pământului* în jurul axei sale. Vârful unui pendul foarte lung, *suspendat* în cupola Pantheonului, descria în nisip niște linii în decursul *oscilațiilor*. Din urmele acestea s'a constatat o schimbare aparentă a planului de oscilație. Această *schimbare* se datorește rotației Pământului în jurul axei sale. F. s'a ocupat și *cu fenomene* optice, în special cu determinarea vitezei propagării luminii. A descoperit curenții de inducțiune în interiorul conductorilor (curenți F.).

Fouché Joseph, duce d'Otrante, mare om politic franc. (n. 1759 † 1820). A jucat un rol însemnat în timpul revoluțiunii, fiind un aprig terorist la Lyon. A contribuit la evenimentul petrecut în 18 Brumaire din care cauză, Napoleon îl face ministru al poliției și duce d'Otrante; nu peste mult a trădat pe Împărat. Se retrage în Austria, unde se naturalizează.

Foujita, pictor japonez, naturalizat în Franța, foarte apreciat azi în Fr. pentru *originalitatea* sa, un rezultat al influenții picturii țării sale natale.

Foulliée Alfred, psihol. *sociol.* și filos. franc. (n. 1838 † 1912). Partizan al idealismului *evoluționist* (v. c.) și al Voluntarismului (v. c.). In teoria cunoștinții este adversarul *filos. intuiționiste* și pragmatiste, pe care le critică cu succes în lucrarea „La Pensée et les nouvelles écoles antiintelectualistes". In etică, admite teoria evoluționistă. A scris și lucrări de ist. filos. și sociologie. Opere: La liberté et le déterminisme, Critique des systèmes de morale contemporains, Avenir de la métaphysique fondée sur l'experience. Psychol. des Idées forces, Morale des Idées forces, Evolutionisme des idées forces, Elements sociologiques de la Morale, Philosophie de Socrate, Le mouvement idéaliste et la réaction contre la science positive, etc.

Fouqué F. mineralog și doctor în medicină și în știință franc. (n. 1828 † 1903). Cercetări asupra chimismului vulcanilor, studiul cutremerelor (a măsurat viteza de propagare a lor în pământ), introduce, în colaborare cu M. Lévy, o nouă metodă de cercetare în mineralogie: **metoda microscopică**, prin sinteza de laborator, tot în colaborare cu M. Lévy, a unui mare număr de minerale și roce din natură.

Fouqué, La Motte Fr. —, scriitor germ. din sec. al XIX (v. La Motte).

Fouquet Jean, distins *pictor* și miniaturist franc. (n. 1415 † 1485), unul dintre creatorii *artei* franc. La Paris și Berlin sunt admirabile portrete, iar la Chantilly, vreo 40 de *miniaturi pictate* (1455) pe o carte a lui Etienne Chevalier. Colorist fin, însă fără multă viață și armonie.

Fouquières Jacques, peisajist flamand (n. 1596 † 1659), are numeroase lucrări ce se disting prin o minunată *execuție* artistică și un colorit reliefat. A fost colaboratorul lui Rubens și un neîmpăcat rival al lui Poussin.

Fourcroy Antoine, François de — (n. 1755 † 1809), chimist franc., a întemeiat împreună cu Lavoisier, cu Berthollet și Guyton de Morveau, revista de specialitate „Annales de chimie" (1789) și a contribuit, în calitate de ministru al instrucțiunii pe vremea lui Napoleon, la progresul chimiei în Franța.

Fourier 1. Jean Baptiste-Josef. (n. 1768 † 1830), matematician francez. Operile principale: Mémoires sur la théorie du mouvement de la chaleur et sur la résolution générale des équations algébriques și Analyse des équations déterminées. 2. Francois Charles (n. 1772 † 1837), filos. și sociolog francez. E intemeietorul sistemului socialist care-i poartă numele, conform căruia se vor conforma unitățile sociale, numite falangstere, compuse din 600 pers. care au dreptul la un minimum de traiu. Prisosul producțiunii se împarte în 12 părți, din care 5 revin capitalului, 4 muncii și 3 științei. F. e un precursor al socialismului modern. Operile cel mai de seamă sunt: Théorie des quatre mouvements, Traité de l'association domestique et agricole, Théorie de l'unité universelle. . .

Fourneyron Benoit (n. 1802 † 1867), tehnician francez, inventatorul și constructorul primei turbine practice cu apă. Pentru perfecționarea și răspândirea ei a fondat în 1836 o fabrică.

Fournier Jean Alfred medic franc. (n. 1832), celebru sifilidolog, cunoscut mai ales prin lupta pentru prevenirea boalelor venerice.

Fovism, v. Expresionism.

Fowler, 1. Sir John (n. 1817 † 1898), inginer englez, constructorul metropolitanului din Londra (1853) și a podului Firth of Forth; 2. John (n. 1826 † 1864), inginer englez, inventatorul primului tractor.

Fox, 1. F. Carol James, om de stat englez (n. 1759 † 1860); șeful partidului North și adversar al lui Pitt. A cerut ca India să se guverneze singură și să șteargă sclăvia. A fost partizan al alianței Angliei cu Franța și America. Bărbat de talent și cu mare influență politică; 2. F. **George**, fondatorul sectei quaker-ilor în Anglia (sectă religioasă), de profesie cizmar. Secta, din punct de vedere religios, este o deviație a puritanismului; partizanii se disting prin severitatea moravurilor, prin probitate și mărinimie. El a obținut mai mulți aderenți în America. A fost întemnițat opt ani din pricina convingerilor sale.

Foy Maximilien-Sebastien, general franc. (n. 1775 † 1825). A condus numeroase campanii și a fost rănit la Waterloo. In 1824 este ales deputat, câștigându-și o mare popularitate prin neîntrecutul său talent oratoric.

Fracție. Dacă o unitate se împarte în mai multe părți egale, fiecare parte se numește unitate fracționară; una sau mai multe unități fracționare formează o F. Dacă unitatea întreagă se împarte în 10, 100, 1000, etc. părți egale, se obține F. **zecimală**, de ex.: 0,25; în orice alt caz avem F. **ordinară**, care se scrie cu ajutorul a două numere, despărțite printr'o linioară, de ex.: 3/5 (trei cincimi); numărul 5 se numește numitor și arată în câte părți egale a fost împărțită unitatea întreagă, numărul 3 se numește numărător și arată câte unități fracționare (cincimi) s'au luat. F. continuă se numește o expresie, care se obține dacă la numitorul unei fracții adunăm o altă fracție ordinară; la numitorul celei de a două fracții adunăm o a treia fracție și așa mai departe de un număr oarecare de ori.

Fra Diavolo, fratele diavolului, bandit neapolitan (n. 1771). Numele lui adevărat era Michele Pezza, în tinereță a fost călugăr, iar după părăsirea mănăstirii a intrat în armată avansând până la gradul de colonel, mai apoi, s'a pus în fruntea unei răscoale, după înfrângerea căreia a devenit bandit ordinar. 1806 spânzurat. E eroul principal al cunoscutei opere de Auber.

Fragaria (bot.), tribul Potentilee, subfam. Rosoideae; are un fruct fals, iar partea comestibilă este chiar receptacolul floral. La noi crește F. vesca (fraga sălbatecă). Formele cultivate cu un fruct mare și dulce dau căpșunii.

Fragonard Jean Honoré, pictor și gravor francez (n. 1732 † 1860). S'a distins prin subiecte erotice, pline de finețe artistică, în spiritul sec. al XVIII, care premerg prin jocurile de lumină artei plainairistă din sec. al XIX. Pânzele sale dovedesc mai mult talent decât ale maiestrului său Boucher; ele ne amintesc adesea lucrările lui Rubens. Opere: Les baigneuses (la Louvre), Deux femmes cousant (Louvre), La chemise enlevée, etc.

Frână: Aparat sau dispositiv care produce o resistență sau contra presiune, și prin aceasta micșorează sau oprește definitiv mișcarea unui corp. Frânele sunt puse în acțiune 1. cu apă sau alt lichid, atunci se numesc frâne hidraulice. 2. cu aer comprimat sau rarifiat. 3. cu electricitate. 4. frânele mecanice acționează în mod simplu mecanic. F. se folosește și ca instrument pentru a măsura efectul unei mașini. In cazul acesta frâna se fixează pe axul mașinei, munca efectivă a mașinei se transformă în muncă de frictiune, care poate fi ușor evaluată; pe acest principiu se bazează frâna lui Prony.

Franc, unitate monetară franceză introdusă la 1795. Se folosește ca unitate monetară în Belgia dela 1832, în Elveția dela 1850, în Italia (lira) 1861, în România (leu) dela 1868, în Spania (peseta) dela 1871, în Serbia (dinar) dela 1874, în Bulgaria (leva) dela 1880, în Grecia (drachma) dela 1882. 1 F.=100 centime, 5 centime = 1 sous.

France Anatole (pseudon. lui A. Thibault), romancier franc., celebru poet, critic, istoric (n. 1844 † 1924), membru al Acad. franc. Unul din cei mai străluciți artiști ai prozei contemporane universale. Erudit, cu multă imaginație, dar și claritate precisă, spectator neobosit al vieții în toate diversele ei aspecte, stăpân pe o frază sculptată, ironic — subtil și umorist, psiholog neîntrecut, A. F. te răscolește în adâncul sufletului cu scrierile sale și furându-te pe nesimțite, te duce în povestirea romanelor cu temă antică sau modernă, arătându-ți pretutindeni ironic și iertător, — cuprins de un scepticism ușor, sbuciumul vieții omenești și moravurile din toate timpurile. F. încarnează astfel „umanismul european", visând o societate viitoare mai bună. Scrieri mai însemnate: le Crime de Sylvestre Bonnard, Jocaste et la Chat maigre, Noces Corinthiennes (versuri), le Livre de mon Ami, Thaïs, les Dieux ont soif, les Opinions de Jerôme Coignard, la Rôtisserie de la reine Pédauque, Le Jardin d'Epicure, La Révolte des Anges, Histoire contemporaine (4 vol.), Vie de Jeanne d'Arc (2 vol.), la Vie littéraire (4 vol.), etc. A. F. a obținut premiul Nobel.

Francesca da Rimini, vezi *Rimini.*

Francesca Pietro Borghese della —, pictor ital. (n. 1416 † 1492), distins prin un talent pentru perspective și portrete. Lucrări: Invierea lui Christos, Battista Sforza, Frescele din Sf. Francesco Arezzo.

Francez, Atlasul linguistic — (al Franței), de J. Gilliéron și E. Edmont (1902—1909). „Atlas linguistique de la France", cel mai măreț monument de limbă franceză din secolul nostru. Cuprinde material lingvistic din 636 de comune din Franța, studiate la fața locului (v. anchete) și grupate în 2000 de hărți și 3500 de planșe. O hartă e consacrată numai unui cuvânt (abeille = „albină", eau = „apă", etc.), ale cărui variante formale sau corespondente sunt notate din fiecare punct (comună) studiat, reoglindindu-ne sincronic toată istoria sa fonetică, morfologică și sintactică. Din studierea acestui bogat și prețios material s'a format o nouă ramură a lingvisticei: geografia lingvistică (v. c.).

Franche-Comté, fostă provincie în E.-ul Franței, capit. Besançon. Locuitorii se numesc Franc-Comtois A fost unită cu Franța din 1678.

Franchet d'Esperey, Louis-Felix-Marie-François, mareșal franc. (n. 1856). In 1914 comandant al armatei a V, cu care a repurtat o învingere, pe frontul franc. la Montmiral, împotriva Germanilor. In 1918 e numit comandant suprem al armatelor aliate de la Salonic. Cu această ocazie n'a intervenit la vreme pentru a sprijini armatele noastre. Prin un atac îndrăznet a înfrânt (15 Sept. 1918) pe Bulgari și i-a silit să încheie armistițiul dela Salonic (29 IX), în urma căruia regele Ferdinand al Bulgariei a f. silit să abdice dela tron, în favoarea fiului său Boris. A eliberat apoi Serbia, conducând armatele aliate până la Dunăre, ceeace a fost o mare lovitură pentru puterile centrale. In 1921 a fost numit mareșal.

Francia Francesco, pictor ital. și renumit turnător de medalii (n. 1450 † 1517), din școala din Bologna. Prin stil este intermediar între G. Bellini și Raphael. Opere: Adorația copilului Isus (Bologna), Punerea în mormânt a lui Isus (Torino), etc.

Francii, popor german răsboinic care a locuit în vechime pe lângă fluviul Rhin. Apare în istorie pe la 241 d. Chr. După ce au învins pe Romani în mai multe lupte ei devin aliații lor. Această alianță o rup mai târziu și năvălesc în Gallia (447) unde se stabilesc apoi. La căderea imperiului de Apus ei erau împărțiți în două mari triburi: unul stabilit în Flandra și pe lângă Liège și altul pe malurile Rhinului. Primii au cuprins Gallia și i-au dat numele lor (Franța).

Francisc, numele mai multor sfinți. 1. **F. de Assisi,** fondatorul ordinului călugăresc al Franciscanilor (v. c.), n. 1182 în Assisi (Umbria, Italia), ca vlăstar al unei familii bogate. Ajuns prizonier de răsboiu, scăpat din captivitate, s'a îmbolnăvit foarte greu. Redobândindu-și sănătatea s'a dedicat îngrijirii bolnavilor de lepră, pe cari îi lecuia și mângâia. Averea și-a împărțit-o săracilor, întemeind ordinul călugăresc care îi poartă numele și care în scurtă vreme a luat un mare avânt. Scopul ordinului era: predicarea pocăinței și ajutorarea săracilor. † 1226 în Assisi. — 2. **F. de Paula,** originar din Calabria (n. 1416 † 1507), el a întemeiat ordinul minunilor. — 3. **F. de Sales,** episcop de Geneva (n. 1567 † 1622), întemeietorul ordinului Salesianelor (v. c.). Dintre operele lui literare religioase cea mai renumită e „Flotea", tradusă și în românește de ieromonahul Damian E. Domșa din Blaj. — 4. **F. de Xaver,** călugăr iezuit (n. 1506 † 1552). Impreună cu 2 tovarăși ai Sf. Ignațiu de Loyola a călătorit în India, unde a creștinat mai multe sute de mii de oameni. Moartea l-a ajuns în drum spre China, unde plecase cu aceleași gânduri.

Francisc, împărați rom.-germ.: **Fr. I** (n. 1708 † 1765), împărat din 1745, căsătorit cu Maria Tereza, fica lui Carol al VI. — **F. II** (n. 1768 † 1835), imp. dela 1806. A luptat cu succes împotriva Franței. A intrat în Alianța Sfântă (v. c.). Destinele imperiului mărit le-a condus însă prințul Metternich.

Francisc, nume de regi ai Franței: 1. **F. I.** (n. 1494 † 1547) domnește dela 1515 —1547. Invinge la Marignano pe Elvețieni (1515); cucerește Milanul și Genua; aspiră, fără rezultat, la coroana imperială a Germaniei, din care cauză poartă răsboiu cu Carol V, regele Spaniei; e bătut și făcut prizonier la Pavia (1525); e silit să renunțe la pretențiunile sale asupra provinciilor italiene, prin convenția dela Madrid (1526); reînoind răsboiul, e silit să renunțe definitiv la Italia (1544). In politica internă aduce inovații de ordin juridic (Registrele nașterilor și deceselor); introduce în justiție limba franceză în locul celei latine; organizează o armată națională și permanentă. Un sprijinitor al Renașterii; a chemat la curtea sa pe artiști italieni iluștri (Leonadro da Vinci, Cellini, Tiziano). A edificat celebrul castel dela Fontainebleau, a continuat Louvrul și castelul dela Saint Germain en Laye. — **F. II.** (n. 1544 † 1560), fiul cel mai mare al lui Henric al II și al Caterinei de Medici. S'a căsătorit cu Maria Stuart. Domnește dela 1559—1560, fiind ajutat de unchiul său Ducele de Guise. Pe timpul său se încep războaiele religioase între catolici (Guise) și protestanți (Bourbonii).

Francisc Ferdinand, arhiduce și principe moștenitor al Austriei și Ungariei (n. 1863, † 1914); numit moștenitor de tron numai după drama dela Mayerling. Se interesează de soarta minorităților din Ungaria și le promitea mult. Moare ucis, împreună cu soția, la Sarajevo, prin atentat săvârșit de un student sârb G. Princip. Acest act a fost o cauză binevenită pentru începerea marelui răsboiu mondial.

Francisc Iosif I., împăratul Austriei și rege al Ungariei (n. 1830 † 1916): s'a urcat pe tron în 1848. Pe timpul său sunt răscoalele din Italia și Ungaria (1849), răsboiul italian (1859), cel austro-prusian (1866), formarea Triplei Alianțe (1878), anexiunea Bosniei și Herțegovinei (1908). A primit regimul dualist, decide a împărți puterea între Austria și Ungaria, din care pricină a fost o permanentă agitație între minoritățile imperiului. A făcut mari concesii Croaților și Cehilor. Instigat de Germania în 23 Iulie 1914, în urma omorului dela Sarajevo, trimite ultimatum Serbiei, ceeace dă naștere marelui răsboiu. Moare în cursul răsboiului (1916).

Franciscani, numele colectiv al călugărilor rom. cat. cari recunosc ca întemeiator al ordinului lor pe Sf. Francisc le Assisi (v. c.). De altfel, Sf. Fr. și-a numit ordinul său al „fraților minori" (O. F. M.). Mai târziu, F.-ii s'au numit și „mendicanți" (cerșitori), din cauza sărăciei ce o practicau. In dorința sa de a îndemna pe oameni la pocăință Sf. F. a mai întemeiat și ordinul al treilea, în care erau primiți oameni de orice grad, sex și condiție fără alt obligament decât al vieții creștinești. După moartea Sf. Francisc ordinul a ajuns la decadență și astfel s'a simțit necesitatea unor reforme. Așa apoi, ordinul s'a împărțit în mai multe fracțiuni și anume: minori observanți, conventuali, eremiți, frații familiei, coletanii. amadeiștii, strict observanții, desculții și capuținii. F. s'au redus la 3 fracțiuni: minorii observanți, capuținii și minorii conventuali. Acești din urmă au întemeiat câteva mănăstiri și în Muntenia și Moldova. In Ardeal F.-ii au 27 mănăstiri și 172 călugări, între cari 67 preoți, 50 clerici și 55 frați laici. Atât la Șimleul-Ciuculuí, cât și la Cluj au tipografii puternice. In 1920 călugărul Lonard Trefan a înființat revista „Hirnök", mai târziu revistele poporale „Katholikus Világ" și „Szent Kereszt". Susțin și câteva școale populare în diferite orașe ale Ardealului. Ordinul F.-ilor din Ardeal e condus de un provincial, care e ales din trei în trei ani. Actualul provincial e P. Vitalis Sándor.

Francmasoni, membrii soc. **Francmasoneria,** o societate secretă cu ramificații în toate țările. Intrarea în soc. F. se face cu un anumit ceremonial, iar candidații sunt supuși mai multor încercări. Membrii din o localitate alcătuiesc una sau mai multe loji (v. c.); iar mai multe loji o loje mare (Grande Loje). Din timp

în timp se convoacă congresul general al F-lor. În Europa F. s'a răspândit mai ales după înființarea Marei Loji din Anglia (1717). Scriitorii catolici, cred că scopul nemărturisit al F-ei e distrugerea religiei. Deaceea, mai ales în sec. al XVIII. F-ii au fost persecutați, mai ales în țările catolice. Apologiștii F.-ei susțin că scopul acestei societăți ar fi propagarea sentimentelor de frăție, răspândirea cunoștințelor și creearea operelor caritative. În România F. a fost introdusă în 1850. Numeroși politiciani rom. au fost F-i. Dealtfel, F-a rom. e bănuită că își întrebuințează influența în favorul Evreilor. F-ii afirmă că originea lor e foarte veche, încă din timpul când s'a clădit templul lui Solomon, dar, probabil ei sunt urmașii societăților de arhitecți și sculptori ale evului mediu. Cuvântul F. înseamnă zidar liber.

Franco-german. Războiul —, din 1870—71, purtat între Franța și Germania, ca urmare a uniunii germ., în urma înfrângerii Austriei (1866). Bismarck, care-l dorîa, a avut șiretenia să facă pe Fr. (Napoleon III), să-l declare, care se opunea ajungerii lui Leopold de Hohenzollern pe tronul Spaniei. Armata franc. nu era organizată (pe când cea germ. avea planul de luptă stabilit de m. înainte), de aceea a fost înfrântă la Weisemburg (de sub comanda lui Mac-Mahon). Wörth și Worbach, Mareșalul Bazaine a fost înconjurat în cet. Metz. Franc. se apără vitejește la Sedan. În 4 Sept. imperiul franc. e răsturnat, constituindu-se un Guvern al apărării naționn. în frunte cu Gambetta, dar nici ac. n'a putut apăra țara de invazia prusiacă. Parisul, capitulând în 28 Ian. 1871, se încheie pacea dela Frankfurt, prin care Franța e obligată să plătească 5 miliarde despăg. de răsb. și să predea Germ. Alsacia (afară de Belfort) și o parte din Lorena.

Franconia (Franken), regiune în Germania (Bavaria), împărțită în 3 districte. Munți calcaroși cu vârfurile acoperite de păduri. Are 2 milioane loc. pe 22979 kmp.

Franck Adolphe, filos. franc. (n. 1809 † 1893). Spiritualist, prof. la Collège de France. Autorul vestitului *Dictionnaire* des sciences philosophiques și Esquisse d'une hist. de la logique.

Franck Cézar Auguste, compozitor franc. (n. 1822 † 1890). Elev laureat al conservatorului de muzică din Paris (pian și orgă), apoi organist și profesor de orgă la conservatorul de muzică din Paris (1872). Influența lui F. asupra muzicei contimporane franceze e considerabilă, stilul său pur instrumental, de o severitate clasică a formei îi consacră un loc aparte în muzica actuală franceză. Lucrări: oratoriile „Ruth", „Redemption" „Les Beatitudes", „Rebekka", poemele sinfonice „Les Eolides", „Les Djinns", variațiuni simfonice (pian și orch.), 2 opere, 1 quatuor, 4 trioruri, lucrări p. orgă, p. pian, p. violină, motete, liduri, coruri, etc.

Frâncu Amos (n 1829 † 1891), tribun. Studiii a făcut în Alba-Iulia și *academia* de drept din Sibiu. În 1848 a luat parte activă la revoluție ca tribun. În 1860 notar public, 1861—2 *protonotar* și vice comite în județul Zărand, a dat ideia înființării gimnaziului în Brad, stăruind pentru înființarea lui; 1872 jude regesc în Baia de Criș. 1876 jude de tribunal în Mișcolț, unde aduce un preot român la biserica grecească.

Frâncu Amos (n. 1861), advocat, entuziast luptător nat. S'a distins ca apărător în procesul Memorandului și ca susținător al drepturilor Moților.

Frâncu Teofil († 1903), ziarist. A publicat împreună cu G. Candrea, cărți prețioase: Rotacismul la Moți și Istrieni și Românii din Munții Apuseni (Moții) și articole prin diferite ziare (v. G. Candrea).

Franc-tirori (fr. francs-tireurs), soldați francezi voluntari, care, fără să facă parte din armata regulată, fac serviciu în cursul unui războiu. Ei s'au distins în războiul franco-german din 1870—71. În războiul româno-ruso-turc (1877—78) o parte din cazacii ruși și cerchezii turci au luptat ca **Franc-tirori**.

Frângerea pânei, numele liturghiei pe timpul Apostolilor, din motivul, că pânea se frânge pentru a fi împărțită credincioșilor în timpul cuminecării. Azi, pânea liturgică, numită și agneț, se frânge în 4 părți înainte de cuminecarea preotului.

Frankfurt pe Main (508.000 loc.), pe malul drept al Mainului. A fost ocupat în 1920 de trupe franceze pentru a se asigura executarea clauzelor păcii dela Versailles din 1919. Bănci importante, pielărie și mătăsărie, produse chimice. Port pe râul Main.

Frankfurt a/M, v. Pacea dela —, —

Frankfurter Zeitung, ziar politic german, întemeiat la 1856 de Leopold Sonnemann, reprezintă principiile partidului democrat al poporului german sudic și interesele mercantile și ale bursei.

Frankfurt pe Oder, oraș din Germania (Brandenburg), fabrici de pânzării, mătăsării, tăbăcării și blănării. Fabrici de vagoane și locomotive. 75.000 loc.

Franklin Benjamin (n. 1706 † 1790), *scriitor*, om de știință și politician în Statele Unite. S'a pregătit pentru carieră industrială, a devenit proprietar de tipografie și redactor de ziar. Printr'o muncă extraordinară și-a însușit toată cultura epocei sale. S'a ocupat îndeosebi *cu electricitatea* (*inventarea paratrăsnetului*), după 1736 a luat parte la viața publică a Pensylvaniei, în 1753 a fost *numit șeful poștelor coloniilor americane* din partea guvernului engl.; în 1776 a luat parte la războiul de neatârnare *din America de Nord, precum* și la redactarea proclamației independenței și în 1783 la pacea dela Versailles.

Franklinitul (min.), v. Spinelii.

Franscini St., pedagog ital.-elvețian. (n. 1796 † 1857), creator al școalelor pop. din cantonul Tessino, om politic și șef al departamentului instrucțiunii, membru al consiliului federal, considerat ca părinte al învățământului pop. („padre dell' instruzione popolare").

Franța sau **France,** republică din Europa de V. în supraf. de 550.986 kmp. cu 41.250 loc. Mare putere colonială **Fr.** are în celelalte contin. în total 11,546.750 kmp. cu 60,794.000 loc. Teritoriul Franc. este mărginit la N. de Marea La Manche, la V. de Oc. Atlantic, la S. de Spania (despărțită prin Pirenei) și Mediterană, la E. de Italia, Elveția și Germania, iar la NE. de Belgia. Pământul **Fr.** prezintă toate formele: munți (Alpi, Jura, Vosges, Ardennes, Pyrenées), din care se lasă o serie de culmi de dealuri (prealpi, prepirenei, etc.), uneori formând podișuri (plateau Central, Langres, etc.); Câmpii în partea de N. și V. Dintre aceste forme unele sunt vechi, rămășițe ale cutărilor herciniene (masivul Armorican, Ardennes, Vosges, Plateau Central), altele sunt noi (Alpii, Jura, Pyrenées). Constituția geologică e foarte complicată. Se găsesc reprezentate toate erele cu aproape toate etajele ei. Clima este și ea împărțită: continentală (în Pyrenei și spre E. prin dealuri și munți), oceanică spre N. și V. Mediteraneană în S. Apele sale se scurg către Atlantic și mările înconjurătoare: Atlantic [Adour, Garonne, Dordogne, Loire], La Manche (Seine, Somme), M. Nordului (Rhin, Meuse, Escaut), Mediterana (Rhône). Fluviile, care coboară din Alpi și Pirenei, împreună cu afl. lor, au un debit mai aproape de constant, datorită ghețarilor și zăpezilor persistente. Datorită climei, flora și fauna F.-ei este și ea diferită: în S. plante Mediteraneene: portocali, lămâi, măslini, migdali, pe Alpi și marile înălțimi floră alpină, păduri de conifere, stejari, fagi, ulmi, cu cât te cobori de pe înălțimi. În rest plante de climă temperată. Câmpiile sunt acoperite cu frumoase culturi de cereale, plante textile, sfeclă de zahăr, etc. Una din bogățiile importante ale **Fr.** sunt viile (Bourgogne, Champagne, Loire, Bordeaux, Midi, etc.). Datorită constituției sale geologice, **F.** are fier și huilă din abondență (în Ardennes, Vosges, St. Etienne și Plateau Central de S.). Având huilă și fier, s'a desvoltat o mare industrie metalurgică aprovizionată și de coloniile franc. Fabricatele metalurgice fr. sunt precis și frumos executate. Centrele mai importante metalurgice sunt: Nancy, St. Dizier, Le Creusot, Montluçon, Alsacia, Lorena, Paris, etc. Aici se fabrică tot ceeace se poate face din fier. Cu ajutorul huilei se pun în mișcare o mulțime de *fabrici textile: (Nord Champagne*, Berry, Languedoc), țesături de bumbac (Normandie, Nord, Alsacia, etc.), mătăsării *(Lyon)*, *zahărul (valea Somme, etc.)*, porțelanuri (Sèvres, etc.), arme (St. Etienne, Ruelle, Chatellerault, etc.), obiecte de artă (*Paris*). *Industria* săpunurilor și uleiurilor în jurul Marsiliei, etc. Comerțul este foarte desvoltat: import (1927) pentru 52.852.700.000 frc., export pentru 55.224.700.000 frc. Administrativ **Fr.** este împărțită în 90 de départaments. Țara noastră are strânse legături culturale, economice, politice și militare cu **Fr.** — Istoria: Incepe cu Galii (v. c.), Celți (v. c.), Iberi (v. c.), Francii (v. c.). Ajunsă provincie romană, Gallia ia un avânt înfloritor din toate punctele de vedere. În sec. al II se introduce creștinismul. Ca aliați ai Romanilor, pătrund în Gallia și Francii (Burgunzii, Wizigoții) care au dat nume țării și poporului. Aceștia, sub regele Meroveu (dela 428), se unesc cu Galli și Wizigoții pt. a respinge invazia lui Attila (451). Francii ajung stăpâni ai Fr. întemeind dinastia Merovingienilor. Regele Clovis bate pe Romani la Soissons (486), primește creștinismul, domnind asupra aproape întregii Gallii. Urmează certe de succesiune, lupte între regi — erau într'o vreme patru în același timp — slăbind puterea dinastiei și crescând înfl. majordonilor (v. c.). Aceasta e chiar răsturnată de familia de Heristal din Austrasia. Un membru al ac., Carol-Martel, înfrânge invazia Arabilor între Tours și Poitiers (732), iar fiul său Pépin le Bref (Pipin cel Scurt), fondează dinastia Carolingienilor (751), detronând pe Childeric III din fam. Merovingienilor. Cel m. însemnat rege din această dinastie e Carol cel Mare (768—814), rămas singur domnitor, după moartea fratelui său Carloman (771). Ac. stabilește legături puternice cu Papalitatea, bătând pe Longobarzi, Avari, Arabi, ajungând stăpân al Galliei, Germ. și Italiei și încoronându-se împărat roman (800). Urmașii săi au fost incapabili să-i continue opera: ei au semnat tratatul dela Verdun (843), prin care imperiul carolingian se împarte în 3 regate independente: Italia, Germ. și Gallia, care-i revine lui Carol cel Pleșuv (843—877).

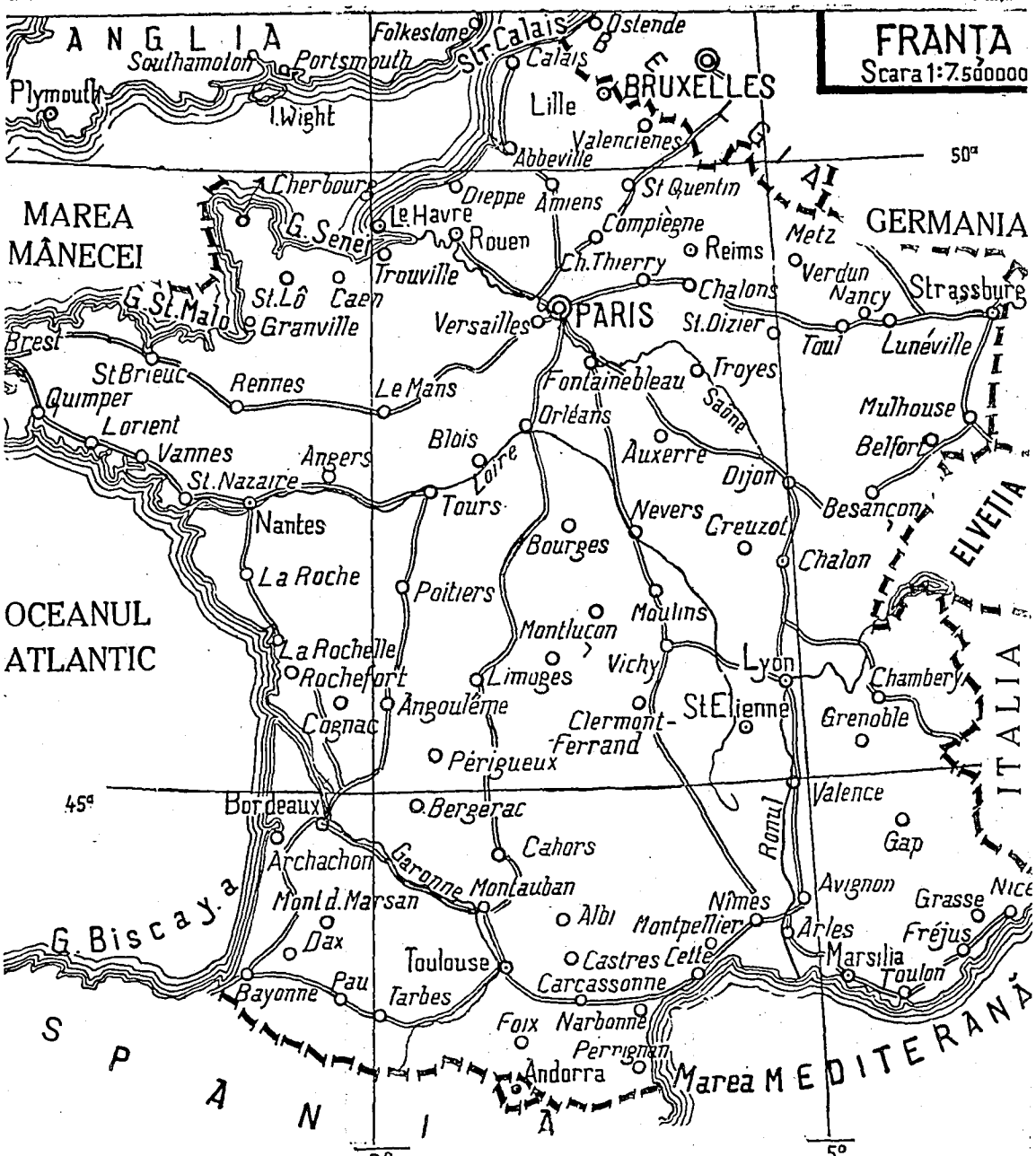

Puterea regală slăbește iar, crescând autoritatea seniorilor. Normanzii invadează Fr. și forțează pe regi să le acorde Normandia, unde se și stabilesc. Ducii franci luptă împotriva dinast. Carolingiene și reușesc, prin Hugo Capet, să-i detroneze (987) și să fondeze, cu ac. a treia dinastie, a Capețienilor. Primii regi din ac. dinast. luptă împotriva seniorilor, și a regimului feudal. Pe timpul lui Filip I (1060—1108) sunt înverșunate lupte feudale, iar Vilhelm Cuceritorul, duce de Normandia, cucerește Anglia, alungă pe rege, proclamându-se însuși (1066). Sub Filip I încep (1096) Cruciatele (v. c.) și țin până (1270), sub domnia lui Ludovic al IX, contribuind la slăbirea Feudalității și la întărirea puterii regale și a burghezimii. Ludovic al VII (1137—1180), întreprinde a treia cruciadă și face greșala de a alunga pe Eleonora de Guyenne, care se recăsătorește cu Henric II Plantagenet, regele Angliei, și ridică pretenții asupra multor provincii din Franța, considerate ca dota sa. Aici e sâmburele multor războaie dintre Franța și Anglia. Pe timpul lui Filip August (1180—1223) se întâmplă sângeroasele lupte împotriva Albigensilor (v. c.) și se întărește puterea regală și se fondează univ. din Paris. Ludovic al IX (sau St. Lud.), întreprinde a șaptea și a opta cruciată. Filip al IV, cel Frumos (1285—1314), a fost adversar al Feudalității și a declarat că papa n'are ce să se amestece în afacerile interne ale Fr. A ameliorat situația consil. regelui (Parlament, Cameră de compturi, Marele consiliu). Cu Carol al IV (1322—1328) se

stinge ramura directă a Capetienilor și urmează, cu Filip al VI (1328—1350), cea laterală: Capetienii-Valois. Acest fapt a dat naștere răsb. de o sută de ani (v. c.) (1337—1453), purtat între Franța și Anglia. Fr. sunt bătuți la Crécy de Eduard al III al Angliei, iar mai târziu Ioan cel Bun (1350—1364) al Fr. dus în prinsoare la Londra. Reîntors, încheie tratatul dela Brétigny (1360), care desmembrează Fr. Pe timpul lui Carol al V (1364—1380). Engl. sunt bătuți de comand. Du Guesclin; iar el fondează la Louvre o bibliotecă. Engl. bat pe Fr. la Azincourt (1415), iar regele Angliei, la moartea lui Carol al VI (1380—1422), se proclamă rege al Fr. Carol al VII (1422—1461) este scos dela tron prin tratatul dela Troyes, când apare Jeanne d'Arc, care eliberează Orléans-ul (1429), și încoronează pe Carol al VII în Reims. În 1431 Engl. o prind și o ard de vie în Rouen. Carol al VII institue o armată permanentă. Sub Ludovic al XI (1461—1483) țara se consolidează în interior, centralizându-se puterea în mâinile regelui. Cu el se termină evul mediu, grăbit, parcă de progresul mare al civilizației (praf de pușcă, tipar, descoperirea Americii, etc.). Carol al VIII (1483—1498) cucerește regatul Neapolului, pretinzând drept de moștenire pe baza înrudirii cu Carol de Anjou. Ludovic al XII (1498—1515), a cucerit ducatul de Milan, dând astfel prilej lui Francisc I (François) când ajunge la tron (1515—1547) să câștige lupta dela Marignan (1515) și să devină cel mai puternic în Europa. A intrat în luptă cu Austria în urma morții imp. Germ., căci el pretindea coroana. Henric al II (1547—1599), cucerește orașul Calais dela Engl. Domnia lui Francisc I și Henric al II sunt remarcabile prin Renașterea literară și artistică, căci prin desele lupte cu Italia, Fr. au suferit infl. lit. și artei ital. Aceasta din sud, iar din N. infl. Renașterii flamande, contribuind, amândouă, la Ren. franc. Reformațiunea (v. c.) produce o revoluție nu numai religioasă ci și politică. În Fr. e predicată de Calvin. Catolicii se grupează în jurul regilor și-i influențează prin toate mijloacele pentru sufocarea ei. Persecuțiile împotriva Protestanților încep pe timpul lui Francisc I și Henric al II, pt. ca să devină acerbe sub Francisc al II (1559—1560). Anglia era de partea Protest. În Fr. răsb. relig. au fost pe timpul regilor Carol al IX (1560—1574), Henric al III (1574—1589) și al IV (1589—1610; cu care începe fam. Bourbon). care dă Edictul de Nantes (1589) prin care li se pune capăt pentru câtăva vreme. Cu Ludovic al XIII (1610—1643) începe domnia absolutistă. Ministrul său Richelieu reușește să înfrângă definitiv pe seniori, să mărească puterea regală și să asigure Fr. hegemonie în Europa. Ludovic al XIV (1643—1715) continuă luptele împotriva Austriei, încheind pacea de Westphalia, prin care Fr. primește Alsacia. În interior politica financ. a lui Mazarin a pricinuit răsb. civile (v. Fronde); după moartea ac. (1661) L. al XIV domnește absolutistic, ajutat de Colbert și Louvois, și, în armată, de gen. Condé, Turenne. Domnia sa e un șir de războaie: cel de devoluțiune (1667—1668) (v. c.), în Olanda (1672—1678), împotriva ligii dela Augsburg (v. c.) (1686—1697), de Succesiune (v. c.) la tronul Spaniei (1701—1713). Principiul că Statul trebuie să se contopească cu persoana monarhului a infl. nu numai în politică, ci și în artă (v. Stilul Ludov.). La moartea sa în somptuosul palat dela Versailles, Fr. era secătuită de puteri. Ludovic al XV (1715—1774) e influențat nefast de cardinalul Dubois și de financ. Law. La 1740 începu răsb. de Succesiune (v. c.) la tronul Austriei, terminat cu întărirea forței Angliei în colonii (Indii și America) și cu creșterea puterii Prusiei. Urmează un răsb. de șapte ani cu Anglia, din pricina rivalității forțelor maritime, din care Fr. iese înfrântă. Se anexează în 1768 ins. Corsica. Polonia este împărțită fără ca Fr. să se poată opune. Domnia lui L. XV a săpat o prăpastie între rege și popor, căci viața scandaloasă pe care o ducea a compromis coroana și răsb. dese au sărăcit Fr., când naștere vehementelor critici ale lui Voltaire, Montesquieu, etc. și Enciclopediștii (v. c.). Ludovic al XVI (1774—1792) a trebuit să ispășească toate păcatele predecesorilor la ghilotină. Privilegiile erau prea mari și privilegiații nu consimțiau să renunțe la ele; nobilimea și clerul se opuneau oricăror reforme. Lud. recheamă pe Necker, care convoacă Statele generale (Etats généraux). Acestea se întrunesc la Versailles (5 Maiu 1789). Tendințele de disolvare încercate de guvern n'au reușit, căci prin jurământul depus în sala Jeu de Paume de Tiers états (cei care nu erau nici din nobilime nici din cler), ei au hotărît să alcătuiască o constituție; astfel E. g. devin Adunarea națională constituantă. În 14 Iulie se cucerește Bastille și se începe Revoluția franc. (1789) (v. c.). Lud. depune jurământ pe constituție. Ad. leg. e înlocuită de Convention (Convenționne) care proclamă Republica și hotărește moartea regelui. Începe regimul Teroarei până la moartea lui Robespierre. Armatele streine, îndreptate împotriva Republ. sunt înfrânte (1795). Se institue Directoratul (Directoire), compus din 5 membri și cele două adunări (Conseil des Cinq-Cents și des Anciens). Napoleon (v. c.) se distinge în luptele din Italia (înfrângând pe Austrieci) din Egipt și Siria (bătând pe Englezi). Reîntors la Paris dă lovitura de stat din 18 Brumaire (9 Nov. 1799), proclamându-se consul cu drept de ereditate. Se alcătuiește o nouă Constituție. În 1804 se proclamă împărat. Împotriva lui se formează mai multe Coaliții (v. c.), diriguite m. ales de Anglia. Se dau luptele biruitoare dela Austerlitz, Jena, Auerstädt, Eylau, Friedland, Nap. ieșind biruitor. Însă, punând pe fratele său Iosif pe tronul Spaniei, se naște o puternică opoziție, pt. suprimarea căreia au luptat multe armate franc. După luptele dela Essling și Wagram (1809), Napoleon e în apogeul puterii sale și stăpânul Europei; are un singur dușman, pe Anlgia, căci papa e în închisoare la Fontainebleau. Răsboiul cu Rusia e fatal, în urma trecerii Berezinei. Prin tratatul dela Fontainebleau (1814) e silit să abdice și se meargă în exil în ins. Elba. Bourbonii se reîntorc cu Ludovic al XVIII (1814—1815), instituind un regim impopular, ceea ce face pe Napoleon să se reîntoarcă în acea domnie de 100 zile (20 Martie—28 Iunie 1815), după care urmează exilul în Sf. Elena, în urma înfrângerii dela Waterloo. Ludovic al XVIII a doua oară (1815—1824) și Carol al X (1824—1830) încearcă reîntronarea vechiului regim. După căderea lui Ludovic-Filip (1830—1848) se instituie a doua republică, care hotărește votul universal. Louis Bonaparte e ales prezident, iar în 1851, prin lovitura de stat, restabilește al doilea imperiu (1852—1870). Poartă războiu crimeic (1856, v. c.) și din Italia, Siria, China. Când izbucnește cel francogerman (1870—71, v. c.), armatele franc. erau epuizate. Se proclamă, 4 Sept. 1870, a treia Republică, votându-se, în 1875, o nouă Constituție, ai cărei prezidenți mai distinși au fost: Mac-Mahon (1873—79), Sadi Carnot (1887—94), Raymond Poincaré (1913—1920) și azi Gaston Doumergue (dela 1924). Noua Republică a contribuit la organizarea țării, la mărirea coloniilor, la progresul civilizației, fiind sprjinătoare a tuturor ideilor de libertate, egalitate și frăție. În Marele răsb. (v. c.) Fr. a fost atacată de Germ.; dar după mari sacrificii, a ieșit biruitoare, rămânând și mai departe o strajă credincioasă a păcii universale, dovadă înțelegerea cu Germ. și încheierea de tratate stăpânite de cel mai sincer sentiment de egalitate (Locarno, Liga Națiunilor, Kellog, etc.). — Limba franc. e limbă latină vorbită de coloniștii romani duși de Iulius Caesar în Gallia, asupra căreia au influențat elementul autohton și celelalte popoare care s'au stabilit în cursul veacurilor pe teritorul Franței (Francii, Normanzii, etc.). Are două mari dialecte: langue d'oïl (la N.) și langue d'oc (la S.). Cel dintâiu care s'a impus ca limbă literară, în urma infl. politice mai ales, și are importante monumente de limbă: de pe timpul lui Carol cel Mare, Glosses de Reichenau din 842, le Serment de Strasbourg; din ca. 900 Cantilène d'Eulalie, etc. Alte dialecte importante din N.: wallon, normand (și anglo-n.), lorrain, bourguignon și în centru l'Ile de France, etc. Dialectul din S. (Provensala) s'a bucurat de o înflorire literară timpurie (Trubadurii): în sec. al XIII a avut gramatici (R. Vidal, Uc Faidit); dar din sec. al XIV, franceza a devenit idiomul oficial (v. Catalan și Provensal). — Literatura franceză începe aproximativ în sec. al IX, cu textele vechi de limbă: „Cantilène de sainte Eulalie (v. c.), care deși scrisă în versuri cu asonanțe, n'are valoare lit. m. mare, ca și vestitul „Serment de Strasbourg". În a II jumătate din sec. al X în vremea stabilirii dinastiei Capețienilor și a întăririi castelelor feudale, se trezește și lit. națională, odată cu viața națională. Poema „Sur la Passion" și „Vie de saint Léger" sunt monumentele cele mai vechi de poezie franc. Din cauza separării societății laice de societ. clericală, în evul mediu, primele monumente lit. franc. sunt de inspirație clericală. În legătură cu viața feudală aristocratică se nasc însă poemele epice, cântece și povestiri. După cum a demonstrat Bédier în epoca dintre 1060—1270 se desvoltă epopeea franc. națională „les Chansons de geste", în jurul bisericilor și mănăstirilor, unde jongleurii o cântau mulțimii, pe la bâlciuri și hramuri, scoțând motivul inspirației lor din cronice lat., din viața sfinților și din povestirile călugărilor, în care evenimentele istorice se deformaseră prin concursul imaginației clericilor, jongleurilor și mulțimii. „Le Pélérinage de Charlemagne à Jérusalem", „la Chanson de Guillaume" și „la Chanson de Roland" sunt cele m. vechi opere epice parvenite din vremea aceasta. „Chanson de Roland" (sec. al XI), este cea mai frumoasă din ele. În sec. al XIII avem o decadență a poemei epice și în sec. al XII și al XIII găsim „les Fableaux", povestiri mici satirice cu inspirație pop. adeseori licențioasă, fabulele (les „isopets"), apoi „le Roman de Renart", o satiră cu personaje animale (sec. al XII—XIV). În N. Franței găsim însă o poezie originală, care în sec. al XII e înlocuită cu poezia de imitație a trubadurilor, care tratează materialul legendelor vechi despre Alex. Macedon, Eneida, materialul legendelor bretone și orientale și arareori a celor franc. locale. Acum găsim și istoriografia în limba vulgară, povestirea cruciatelor (Villehardouin). Între 1270—1453 predomină genurile didactic și dramatic, liric și epic decadent. Găsim lucrări istorice: „Mé-

moires" ale lui Joinville, „Chroniques de Saint-Denis" și „Chroniques" ale lui Jean Froissart, pitoresc dar difuz scrise. Poeți lirici, în Rutebeuf, sec. al XIV, Machaut, Charles d'Orléans, etc. Din sec. al XIII se desvoltă proza cu lucrările de jurisprudență, politică și cu începuturi științifice, tendință, care culminează în „le Roman de la Rose", poema satirică alegorică în prima parte a lui Guillaume de Lorris; și în a doua parte a lui Jean de Meung, o enciclopedie științifică și de moravuri. Genul dramatic cuprinde acum scenetele religioase reprezentate în biserici și din care s'au născut celebrele „Miracles", și „Mystères", în legătură cu ritul bisericesc creștin și sărbătorile mari creștine, drame liturgice care rămaseră multă vreme alături de serviciul divin: apoi din cauza abuzurilor fură înlăturate din biserică. Alături de aceste începuturi religioase ale teatrului găsim confederațiile dramatice: les Confrères de la Passion, (societ. dram. laică), les Clercs de la Bazoche cu ale lor „Moralités" și „Farces" și les Enfants Sans-Souci, cu „Sotties". Latura comică și satirică a lit. este foarte înfloritoare. Ea culminează în sec. XV și al XVI. Acum găsim și poeziile lui Fr. de Willon. Secol. al XVI ne scoate din evul mediu în epoca Renașterii. Se resimt și în Franța cele trei mari cauze ale Renașterii: descoperirile geografice, revoluția religioasă și înrâurirea bizantină. Găsim acum cele două școale poetice a lui Marot și a lui Ronsard. Se desvoltă: genul epic, („la Franciade", Ronsard), și genul dramatic. Tragedia cu: Ronsard, Baïf, Jodelle, Garnier, J. de la Taille și Comedia cu: Jodelle și Garnier; genul liric cu Marot, Ronsard (odes), Desportes (Chansons), Pontus de Thyard. Genul didactic cu Marot (epîtres, satires) Baïf (Mimes et proverbes, Fables), Margueritte de Navarre, Ronsard (epîtres, satires), Passerat (Epigrammes), Vauquelin de la Fresnaye (Art poétique, Satires), Du Bartas, Agrippa d'Aubigné, Bertaut; poezia pastorală, (Baïf: Eglogues), Remy Belleau: Bergeries; și înflorește Sonetul cu: De Saint-Gelais, J. du Bellay, Ronsard, Amadis Jamin, Desportes. In genul retoric se disting Sf. François de Sales ș. a., cu elocvența de amvon; iar în genul istoric Montluc (Commentaires), Brantôme, Vie des hommes illustres), Teologia (Calvin, Sf. François de Sales, etc.). Filosofia cu talentatul și scepticul Montaigne (Essais), apoi romanul satiric cu „Gargantua" și „Pantagruel" ale lui Rabelais. In sec. al XVII găsim la început o confuzie rezultată din lupta între renașterea religioasă (v. Port Royal), tendința de rafinare a gustului lit. (Hotel de Rambouillet), influențele ital. și spaniolă și prețiozitatea aristocratică. Totuși pe încetul se naște spiritul de independență. Înfloresc istoria (Bossuet, Pellisson, Saint-Simon, Cardinalul de Retz, Mézeray, Fléchier), la un mare avânt filos. cu Descartes, părintele filos. moderne, Pascal, Bossuet, Nicole, Arnauld, Malebranche, Fénelon; Morala cu La Rochefoucauld, La Bruyère; Teatrul cu: Corneille și Racine, șefii clasicismului franc., Molière și alții mai mărunți: Hardy, Mairet, Rotrou, Quinault, Regnard; apoi opera: Quinault. Elocvența de amvon, cu: Bossuet, Bourdaloue, Fléchier, Mascaron, Fénelon, Massillon; cea de barou cu Pellisson și cea academică cu Fontenelle; critica lit. cu: Chapelain, Fénelon (Lettre à l'Acad.), Corneille (Examen de ses pièces, Discours sur la poésie), Boileau (Traité du sublime de Longin și Art poétique), Saint-Evremont, etc.; economia politică și toate celelalte științe își îmbogățesc cuprinsul. Poezia lirică se inspiră din antichitate, nefiind desigur destul de spontană (Malherbe Régnier, Fr. Maynard (epigramist). Poezia epică decade: numai Boileau se remarcă prin poema eroicomică „le Lutrin". In schimb înflorește genul didactic cu satirile lui Boileau și Régnier, etc. fabulele lui La Fontaine, Epigramele lui Malherbe, Satirele lui Boileau și genul epistolar: Malherbe, Balzac, Voiture, M-me de Sévigné, M-me de Maintenon, etc. Spiritul clasicist al sec. al XVII se desvoltă din filos. rațională și imitația antichității. Interesul de rațiune și adevăr precumpănește. Acuma se întemeiază (1630) Academia franc. cu sprijinul lui Richelieu; se publică un dicționar și o gramatică. Sec. al XVIII se distinge prin filos, sceptică-critică și socială (Montesquieu, J. J. Rousseau) ca și prin spiritul de generalizare (Voltaire, Enciclopediștii, Bayle, Turgot, Condorcet, Condillac, d'Holbach, Buffon). Genul dramatic decade și în tragedie (Voltaire, Crébillon, Houdard) și în comedie (Destouches, Fabre d'Eglantine, C. d'Harleville). Fabula e reprezentată de Fiorian, Ec. Lebrun, Lamotte; Satira de J. B. Rousseau, Voltaire. Poezia lirică de J. B. Rousseau (Ode), André de Chénier, (Idile, elegii, ode). Înflorește elocvența de amvon (Maury) dar mai ales de tribună, în legătură cu marile evenimente politice (Mirabeau, Maury, Verginaud, Cazalès, Desmoulins, Malouet, etc.). Elocvența de barou (d'Aguesseau, de Séze) și cea academică (Thomas). In genul epic, Voltaire dă epopeea „La Henriade" și în genul istoric, tot el, Histoire de Charles XII, le Siècle de Louis XIV, etc. Critica lit. înflorește cu Buffon (Discours sur le Style), La Harpe, Geofroy, Diderot, etc. Rămâne izolat, ca un precursor îndepărtat al Romantismului, Bernardin de St. Pierre. Sec. al XIX este al marilor curente. La început, Romantismul (până la 1850) ai cărui precursori au fost Chateaubriand și M-me de Staël și care vine ca o restaurare, după excesele revoluționare și eșecul lit. clasiciste, cerând o revenire la interesul de eul propriu, o preocupare de natură, de trecutul medieval istoric și religios și lăsând liber avânt imaginației, care duce adeseori la pesimism. Înfloresc cu strălucire genul epic: (Lamartine, Chute d'un ange; V. Hugo, „La légende des siècles), poema și epopeea, romanul (Hugo, Notre Dame de Paris, Les Misérables), George Sand (v. c.) cu romane democratice, câmpenești, și pasionale, poezia lirică religioasă și meditativă cu Lamartine, filosofico-pesimistă cu Alfred de Vigny, sentimental-analitică cu Alfr. de Musset și poezia lirică bogată a lui Hugo. In special teatrul ia o nouă întorsătură cu „drama"-romantică, în care V. Hugo, șeful școalei, ia atitudine teoretic (Cromwell, prefață) și practic (Hernani, Ruy Blas, Lucrèce Borgia, etc.), apoi A. de Vigny, (Chatterton). Acum se naște comedia de moravuri și de observație cu Scribe, Alexandre Dumas-fils, Emile Augier, Victorien Sardou și comedia modernă parisiană cu Meilhac și Halévy. Istoria e reprezentată de: Guizot, Tocqueville, Thierry și Michelet; Oratoria: B. Constant, Royer-Collard, Guizot, Thiers, Lamartine, Cousin, Villemin, Quinet, Lacordaire (religios); Polemica și pamfletul de: J. de Maistre, P. L. Courrier, etc. Al doilea curent mare e Naturalismul reprezentat în romane de Emile Zola, Edmond și J. de Goncourt, Alponse Daudet, apoi Realismul cu romanele lui H. de Balzac și G. Flaubert, nuvelele și romanele lui G. de Maupassant. In poezie Parnasianismul, cu: Sully-Prudhomme, Fr. Copée, Hérédia, Lecomte de Lisle; Simbolismul cu: Ch. Baudelaire, Paul Verlaine, Stéphane Mallarmé, Arthur Rimbaud; critica cu: Sainte-Beuve, Taine, Brunetière, Faguet, F. Sarcey, J. Lemaître, etc. Secol al XX ne duce în lit. contemporană, în care găsim un mozaic de genuri și curente. O reacțiune antinaturalistă cu Barbey d'Aurevilly, idealismul lui Villiers de l'Isle-Adam, romanul psihol. al lui P. Bourget, Cultul eului al lui M. Barrès, Neoclasicismul (v. c.), exotismul (cu A. France și Pierre Loti). Reacțiunea contra Simbolismului prin „Naturism" (întoarcerea la natură), „Integralism" (v. c.) și „Unanimism" (v. c.). Apoi tendința tradiționalistă-naționalistă și internaționalistă. Poezia contemporană prezintă foarte diverse aspecte: romantism, simbolism, intimism, fantazism (predominarea excesivă a fantaziei, v. P. J. Toulet, Fr. Carco), Cubism și Dadaism, (G. Apollinaire, A. Salmon, J. Cocteau, etc.). Se disting mai ales Paul Valéry, prin Intelectualism, Paul Claudel prin Misticism și Paul Fort prin Sensualism, ca poeți mari, rezumând întreaga sforțare lirică franc. dela simbolism încoace. Teatrul contemporan, foarte divers, e reprezentat de: François de Curel, G. de Porto-Riche, Maurice Donnay, Hervieu, G. Courteline, Edm. Rostand, Edm. Sée, H. R. Lenormand, Lucien Descaves, Alfr. Capus, H. Lavedan, H. Bataille, H. Bernstein, Oct. Mirbeau, Em. Fabre, Tristan Bernard, De Flers și Caillavet, Sacha și L. Guitry, A. Brisson, M. de Faramond, H. Ghéon, etc., etc. Romanul contemporan (narativ, artistic, exotic, de aventuri, de imaginație, răsboinic social, de analiză, provincial sau regionalist, feminist, etc.), e reprezentat de P. Bourget, M. Prevost, R. Bazin, Ed. Estaunié, M. Proust, Jerôme și Jean Tharaud, H. de Régnier, Pierre Louys, P. Mille, Cl. Farrère, P. Benoit, P. Mac-Orlan, L. Bertrand, El. Bourges, Ern. Psichari, R. Benjamin, G. Duhamel, L. Dumur, P. Géraldy, G. Geffroy, P. și V. Margueritte, G. Chérau, Paul Adam, R. M. Du Gard J. A. Nau, Léon Daudet, L. Bloy, H. Bordeaux, G. Eekhoud, Fr. Mauriac, Ch. Geniaux, J. Giraudoux, și scriitoarele: Marcelle Tinayre, Lucie Cousturier, Marg. Audoux, Rachilde, Colette, etc. Două poete rom. scriu în franc. fiind considerate printre cele mai distinse talente contemporane: Anna de Noailles (n. Brâncoveanu) și Hélène Văcăresco. Lit. franc. contemporană este în plină desvoltare și cuprinde o producție imensă, greu de clasificat, nefiind suficient formată și studiată. Pentru orientare în ist. lit. franc. recomandăm: G. Lanson, Histoire de la littérature française, R. Doumic, H. de la L. franç.; René Lalou: H. de la l. franç. contemporaine; Anthologie poétique du XX-e siècle a lui Rob. de la Vaissière, Anthologie des écrivains français (ed. Larousse), a lui Gauthier-Ferrières (sec. al XV—XX incl.) și Frantz Clément, Das literarische Frankreich von heute. Arta. In arhitectură, pe lângă cromlehuri, dolmeni și menhiri (resturi ale civilizației preistorice celto-druidice) sunt urme din epoca galo-romanică, care sufăr o schimbare mare prin arta gotică (v. c.) ogivală. Se revine la antichitate prin Renaștere (v. c.); epoca contimporană, după o reacție împotriva artei greco-romană și o perioadă romantică, ajunge la eclecticismul actual. Catedrale celebre: Basilica dela St. Denis (1132—1230), Nôtre-Dame din Paris (1163—82, etc.), cea dela Strasbourg (1179—1277), Chartres (1194—1280), din Rouen (1202—1302), etc. Arhitecți celebri în sec. al XIX: Chalgrin, Viollet le Duc, Visconti, Mollet, Souflot, etc. — Sculptura suferă la început o infl. bizantină, apoi un curent naturalist dominat mai târziu de infl. ital. prin Rosso și Primatice; urmează o reîntoarcere spre antichitate sub

infl. lui David, după care urmează o epocă romantică şi apoi cea modernă. Dintre lucrările mai celebre: Mormântul lui Ludovic XII (1516—32, de le Juste), a lui François I (1549—59, de Germain Pilon, ş. a.), Mormântul lui Richelieu (1694, de Girardon), Voltaire (1781, de Houdon), etc. Câtiva sculptori distinşi: Bouchardon, Falconet, Rude (*sculpt. modernă*), Carpeaux, Chapu, Rodin, Bourdelle, etc. — Pictura, se desvoltă după ce se eliberează de infl. bizant. şi imită natura. Prin venirea pictorilor ital. şi infl. flamandă (v. c.) se pregăteşte Renaşterea franc.: *portretiştii Jean şi François Clouet*, Şcoala dela Fontainebleau; arta clasică a lui Poussin; Le Sueur, Le Brun, creatorul „stilului Louis XIV" (v. c.); pictura cu tendinţe educatoare şi morale (sec. XVII): A. Wateau, cu subiecte *mitologice*; a lui Fr. Boucher; scene din viaţa familiară la J.-B.-S. Chardin; moralistul Greuze; arta clasică cu David (1748—1825); Prudhon (1758—1823); dela 1800—1830 curentul Romantic (Géricault, Delacroix); dela 1830—1848 Naturalismul (Th. Rouseau, J.-B. Corot, Daubigny, etc.); dela 1848—1870 Realismul (J.Fr. Millet, G. Courbet, etc.); dela 1870—1900 Impresionismul (E. Manet, Claude Monet); Pointilişti (Pissarro), Pastelişti (Edgard Degas), Cubişti, Dadaişti, expresionişti, Futuristi, etc. (v. c.). Pictura franc. a primit infl., dar a fost şi un generator a direcţiei nouă. Cel mai celebru şi mai bogat Muzeu e Louvre din Paris. — M u z i c a deasemenea marchează puncte culminante în Muzica universală. P. Perrin şi Cambert întemeiază prima operă franc., în 1671; în 1795 Convenţiunea înfiinţează un Conservator. Celebri compozitori: Berlioz, César Franck, Gounod, Bizet, Saint-Saëns, Massenet, G. Fauré, G. Charpentier, Debussy, etc., etc.

Františkovy Lazné (fost Franzensbad), staţiune cu ape minerale în NV. Cehoslovaciei (Boemia), la poalele lui Kruşnehory. Ape alcaline (sarea lui Glauber) şi nămoluri fero-sulfuroase, întrebuinţate în boli de femei, anemie, căi respiratorii, inimă, rinichi, gută, etc. 3000 loc.

Franz-Joseph, arhip. bazaltic din Oc. Inghetat de N., în N.-ul Rusie, flora redusă de licheni. Pomenit de multe ori în expediţiile şi sborurile spre Polul N.

Franz Robert, compozitor germ. (n. 1815 † 1892). Celebru autor de liduri. A scris 350 liduri simţite, pur romantice, care sunt şi azi în repertoriul marilor cântăreţi. A mai scris psalmi, un Kyrie, lucrări corale. A publicat mai m. scrieri asupra opurilor lui Bach şi Händel.

Franzensbad, v. Františkovy Lazné.

Frapié Léon, romancier franc., n. 1862. In „la Maternelle", roman social, eroina, o institutoare, îşi povesteşte viaţa de şcoală într'un cartier sărac, fără simţ de observaţii şi cu reverii sentimentale. Alte scrieri: Les obsédés, La Calamiteuse, Virginité, etc.

Frata (2421 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Mociu. Judec. Mociu. Of. P. local. G. (Miheşul-de-Câmpie) Mihaiu Viteazul la 13 Km

Frătăuţii-Noui (5140 loc.), com. rur. jud. Rădăuţi, pl. Vicovelor. Of. P. local. Medic. G. Ruda la 8½ km.

Frătăuţii-Vechi (3580 loc.), com. rur. jud. Rădăuţi, pl. Vicovelor. Of. P. local. G. Rădăuţi la 8 km.

Frăţia Munteană. Societate de turism, înfiinţată în 1912 din iniţiativa Prof. Racoviţa, cu sediul în Cluj. Are la activul ei construirea a două case de adăpost în Munţii Apuseni, una pe Detunata goală şi alta la ghetarul dela Scărişoara.

Frăţiman Iustin († 1927), profesor în Chişinău, membru corespondent al Acad. Române (dela 1919). Bun cunoscător al trecutului Basarabiei, a publicat câteva studii bune relative la istoria bisericii româneşti din aceasta provincie.

Frau Aja (cit. aia), (ital. educătoare). Numele familiar, porecla mamei lui Goethe.

Frau Ava, poetă germ., v. Ava.

Fratelia (6539 *loc.*), com. rur. judeţul Timiş-Torontal, pl. Chişoda. Trib. şi judec. ocol Timişoara. Of. P. T. T. şi G. Chişoda la ½ km.

Fraudă, înşelătorie, act de rea credinţă Contrabandă, înşelarea fiscului.

Fraunhofer Josif (n. 1787 † 1826), fizician german. El a descoperit în spectrul solar liniile negre numite după el: liniile lui F. El a determinat poziţia unui număr de vreo 500 de linii, însă fără a le putea explica. Mai târziu Bunsen şi Kirchhoff au arătat că radiaţiunile luminoase corespunzătoare acestor linii negre sunt absorbite de chromosfera soarelui. Aceste linii stau la baza analizei spectrale. Tot F. a perfecţionat şi inventat o mulţime de instrumente optice.

Fraxinus (bot.), Frasin, arbori din ord. Contorte, fam. Oleacee (ligustrale). Flori nude (fără înveliş floral), dioice; fructul cu o aripă. F. excelsior (frasinul) şi F. ornus (mojdrean). Primul are o mulţime de varietăţi; lemnul este întrebuinţat în industrie.

Fraza este exprimarea prin mai multe propoziţiuni a unei gândiri.

Frazeologie: a) discurs pretenţios, lipsit de înţeles, b) studiarea felului de a construi frazele la un scriitor.

Frazer James Georges, etnolog engl. (n. 1854), autorul celebrei: The Golden Bough, cărţi despre totemism, folklor, etc.

Freatice (grec. geol.), se numesc pânzele de apă subterană, provenite din apele de *infiltraţie* oprită de un strat impermeabil. Nivelul, la care s'au infiltrat, numit nivelul hidrostatic sau suprafaţă piezometrică, este mai ridicat sau mai scăzut după anotimp şi după cantitatea de ploi din atmosferă, urmărind *ondulaţiile stratului impermeabil*. Din aceste pânze se alimentează debitul de apă al fântânilor sau al puturilor.

Freeare, este rezistenţa ce se opune mişcării relative a două suprafeţe în contact. Cauza F. o aflăm în asperitatea suprafeţelor în contact. F. e independentă de mărimea suprafeţelor şi de viteza deplasării relative a lor. F. este proporţională componentei normale a presiunii ce se exercită pe aceste suprafeţe.

Fredegonda, soţia regelui Neustrasiei Chilperic I, după ce omorîse pe prima lui soţie (Galsvintha). Urmarea: o rivalitate oarbă între ea şi Brunhilda (sora celei omorîte), soţia lui Sigibert. Şi-a omorît soţul şi pe arhiep. din Rouen, guvernând singură în numele fiului său Clotar al II (ca. 545—597).

Fredmann, poet suedez, v. Bellmann.

Free-kick (engl. lovitură liberă). La football, în caz de contravenţie la anumite *regule*, se dă o *lovitură liberă* partidei adverse, din locul unde s'a comis greşeala.

Fregată (marină). 1. Bastiment de războiu în vechile marine, prevăzut cu pânze, foarte rapid şi maniabil. In sec. al XIX pânzele sunt înlocuite cu maşini cu vapori; armamentul se măreşte, iar dela 1860 vedem F.-te cuirasate. Astăzi în *marinele moderne sunt complect înlocuite cu crucişatoare*. 2. Căpitan de fregată, ofiţer de marină cu grad corăspunzător gradului de Locot.-Colonel din armata de uscat.

Freiberg, oraş din Saxonia, cu o renumită şcoală de *mine*. Exploatări argintifire, industrie textilă şi metalurgică. 36.000 loc.

Freiburg sau **Fribourg**, oraş din Elveţia, capit. Cantonului F. Universitate. Fabrici de maşini şi brânzeturi (Gruyéres). Un oraş vechi catolic. 22.000 loc. (Francezi şi Germani).

Freischütz, operă în 3 acte de Carl M. v. Weber, text de Fr. Kind, compusă la 1820. F. e cea mai populară operă germană, atât prin textul fantastic cât şi *prin muzica sa plină de duioşie şi simplitate*. Ariile Agatei, ale Aennchen-ei şi ale lui Max sunt celebre.

Freieslebenita (mineralog.), o sulfoantimoniură de argint şi plumb, formează cristale monocline, se găseşte la Capnic şi Baia-Sprie în *România*, la *Freiberg*, etc.

Fremiet Emanuel, sculptor franc. (n. 1824 † 1910), elevl lui Rude, membru al academiei de bele-arte. Numeroasele sale opere (Pan et un ours, Cavalier gaulois, Jeanne d'Arc, etc.), dovedesc un deosebit talent artistic.

French John Deuton Pinkstone, conte de Ypres, general englez (n. 1852 † 1925). S'a distins în războiul Anglo-Boer. In 1911 fu numit şeful Marelui Stat Major englez. In 1914 la declararea Marelui Războiu i se încredinţează comanda tuturor trupelor engleze ce luptau pe frontul francez, conducând operaţiile pe front până în 1915, când fu înălţat la gradul de feld-mareşal încredinţându-i-se comanda armatelor din Anglia. In 1916 fu numit lord Locotenent-general, iar în 1918 fu numit vice-regele Irlandei, care demnitate o păstră până în 1921.

Frenologia, cunoaşterea calităţilor intelectuale din forma exterioară a craniului. Disciplină fondată la începutul sec. XIX de Gall, care azi nu se mai ia în serios.

Frenssen Gustav, poet şi scriitor german (n. 1863). Are predilecţie pentru basme şi supranatural, fiind o fire aproape romantică. Tendinţa de a instrui înăbuşă adeseori poezia în operele sale şi plictiseşte. Opere: Die drei Getreuen, Die Sandgräfin, Klaus Hinrich Baas, Hilligenlei, Der Untergang der Anna Holmann, Der Pastor von Poggsee, romane, şi Peter Moors Fahrt nach Südwest, povestire războinică din luptele contra Hotentoţilor.

Frenţiu Valeriu Traian dr. —, episcopul gr. cat. de Oradea (n. 1875). Fost protopop la Orăştie şi vicar al Haţegului, în 1912 numit episcop de Lugoj, iar în 1922 trecut în aceeaşi calitate la Oradea. La Lugoj a înfiinţat o şcoală normală, la Oradea a consolidat Academia teologică, a introdus exerciţiile spirituale pentru preoţi, apoi, s'a îngrijit de institutele de învăţământ din Beiuş. Internatele dela Beiuş le-a încredinţat conducerii călugărilor Assumptionişti şi călugăriţelor „Notre Dame". In 1927 a fost distins ca paliul (v. c.) mitropolitan.

Frère-Orban Hubert-Jos.-Walter, bărbat de stat belgian (n. 1688 † 1749), prezident de consiliu (1878—1884). A scos instrucţia publică de sub controlul Iesuiţilor, rupând cu Roma.

Fréron Elie-Catherine, critic celebru, (n. 1718 † 1776). A fost duşmanul filosofilor secolului al XVIII şi în special al lui

Voltaire. A fondat: „L'Année littéraire", 1754—1790.

Frescă, pictură murală, lucrată cu colori de apă pe zidul încă umed. Urme de F. se găsesc încă în templele egiptene; celebre sunt cele dela Herculanum. Pictori celebri de F.: Corregio, Carracio, Massaccio, Raffael, Michelangelo, etc.

Fresenius Remigius Karl (n. 1818 † 1897), chimist german, fost director al laboratorului de chimie din Wiesbaden. A perfecționat metodele de analiză chimică. Importante sunt analizele sale de ape minerale.

Fresnel Jean Augustin (n. 1788 † 1827), fizician francez, s'a ocupat în deosebi cu optica. F. a emis teoria că lumina constă din oscilațiuni ale eterului transversale pe direcția razei luminoase, tot el a inventat farele în formă de lentile.

Dr. V. Tr. Frențiu

Fresnoy-le Grand, com. din Franța (Aisne) unde Germanii au stabilit cel mai mare centru de adunare și distribuție a trupelor lor. Pentru aceasta au construit una din cele mai mari gări de triaj.

Freud Sigmund, medic germ. (n. 1856), prof. la Univ. din Viena. Ca elev al lui Charcot a început să se ocupe cu boalele de nervi funcționale (boale care nu sunt întovărășite de schimbări vizibile în organe, ca histeria și neurastenia). A adus o metodă cu totul originală și nouă în studierea și tratamentul lor, psihoanaliza (v. c.).

Freudism, doctrina psihoanalitică a lui Freud (v. c.) și a partizanilor săi (v. Psihoanaliză).

Frey Hermann, scriitor germ., v. Greif.

Freycinet (Carol Ludovic de Saulce de —), ing. și om de stat franc. (n. 1828 † 1923). A secondat pe Gambetta la organizarea apărării naționale. A fost de mai multeori ministru de războiu, de externe și președinte de consiliu; a jucat mare rol în chestia Dreyfus și Panama; a organizat armata franceză modernă. Membru al Academiei franceze, din 1890.

Freytag Gustav, scriitor german (n. 1816 † 1895, poet mediocru, dar romancier vestit. Temele romanelor sale preamăresc munca, având ca obiect clasa burgheză. In „Soll und Haben" găsim pe negustorul harnic, iar în „Verlorene Handschrift" pe învățatul sărguincios, contrastând cu nobilimea risipitoare. Comedia sa „Die Jurnalisten" a fost socotită odată ca cea mai bună, după Minna von Barnhelm a lui Lessing. Opera de căpetenie a lui F. e ciclul de șase romane istorice, Die Ahnen.

Fricativă. Consonantă constrictivă caracterizată printr'un zgomot de frițiune produs de curentul fonator nevoit să treacă printr'o strictură formată într'un punct oarecare al canalului vocal. După locul unde se formează strictura F. pot fi: „bilabiale" („b" spaniol), „labio-dentale" („f", „v"), „linguo-dentale" („th" englezesc), „linguo-alveolare" („s", „z"), „cerebrale" („ș", „j"), „palatale" („ch" german; „ich"); „velare" („ch" german din „Buch"), „faringale" („rhain" arab), „laringale" sau „glotice" („h" românesc în „haină"). „Ș", „z" se numesc și „spirante", iar „ș", „j" „șuerătoare".

Frițiune (med.), v. Masaj.

Friderle, împărați romani: **F. I Barbarossa** (n. 1123 † 1190), imp. dela 1152. A însoțit pe imp. Conrad III în Palestina (1147). A nimicit Milanul (1162), a cucerit Roma (1167) și învins la Legnano (1176). In 1189 a plecat în Palestina, înnecându-se în râul Salef. — **F. II** (n. 1194 † 1250), încoronat rege după alungarea lui Otto al IV (1215), iar în 1220 imp. în Roma. A câștigat pe cale pașnică locurile Sf. dela sult. Alkamil (1229). Excomunicat de Papa de m. multe ori. — **F. al III** (n. 1415 † 1493), rege în 1442. Prin concordatul dela Viena (1448) a dat bis. germ. în mânile papii. A pierdut Milano și Elveția. Este cel care a mărit puterea familiei de Habsburg.

Friderle, nume de regi ai Prusiei: **F. Wilhelm**, elector de Brandenburg (n. 1620 † 1688). S'a urcat pe tron la 1640. A mărit regatul prin numeroase anexiuni; a *organizat armata*. E *considerat* primul întemeietor al puterii prusiene. — **F. I.** (n. 1657 † 1713), fiul celui precedent. S'a încoronat în 1701, la Königsberg, pe când armatele sale luptau în Italia și Ungaria. A mărit statul; a sprijinit științele, înființând, la îndemnul lui Leibniz, Academia din Berlin, a împodobit Berlinul cu mai multe palate (Zeughaus). — **F. Wilhelm I.** (n. 1688) fiul celui precedent, rege al Prusiei dela 1713—1740; a cucerit Pomerania și a organizat armata. Fiind violent și prea aspru, a fost supranumit „Rege Sergent". — **F. II cel Mare**, fiul celui precedent (n. 1712 † 1786). S'a urcat pe tron în 1740. Cuprinde Silezia (1741—42) în războiul de succesiune la tronul Austriei (v. c.); aliat cu Anglia, el rezistă în războiul de șapte ani (v. c.) împotriva atacurilor Franței, Austriei și Rusiei care erau aliate; a reorganizat țara sărăcită de aceste războaie; a pregătit împărțirea Poloniei, și a anexat Prusia apuseană (1772); a adus legi importante; a interzis scaunul de tortură; a introdus monopolul sării, tutunului și al cafelei; a primit la curtea sa pe mulți savanți și filosofi, printre cari și pe Voltaire; a protejat pe iezuiții persecutați. A scris mult (corespondența sa e de mare valoare), în l. franceză; era francez și'n vorbă și'n felul de judecată. El e considerat ca întemeietorul puterii mari a Prusiei. — **F. Wilhelm II**, (n. 1744) rege al Prusiei dela 1786—97. A luat parte la ultima împărțire a Poloniei. S'a aliat cu împăratul Leopold împotriva revoluției franceze; a fost silit să încheie pacea dela Basel. — **F. Wilhelm III**, (n. 1770 † 1840), rege al Prusiei dela 1797—1840. Pe timpul său s'a șters servajul (șerbia). In 1806 a fost adversar al lui Napoleon, din care cauză a pierdut o mare parte din teritoriul țării (pacea dela Tilsit, 1807).

Friderle, regi ai Danemarcei: **F. I** dela 1523—33, a sprijinit reformațiunea. — **F. II** dela 1559—88; s'a luptat cu Suedie (1570), a restrâns *privilegiile Hansei*. **F. III** dela 1648—70. A pierdut o bună parte a țării în răsb. cu Suedia. — **F. IV** dela 1699—1730. A pătruns în Holstein, unde a suferit o înfrângere. A desființat sclavajul. — **F. IV** dela 1746—66; a sprijinit literile și artele. — **F. VI** dela 1808—39. A pierdut Norvegia. — **F. VII** dela 1848. A dat o const. democratică; a luptat pt. Schleswig-Holstein împotriva Germaniei.

Fried Alfred Hermann (n. 1864 † 1921), ziarist german, redactorul revistei „Friedenswarte", unul din conducătorii pacifismului modern. In 1911 primește premiul Nobel. Opere: Friedenskatechismus, Grundlagen des revolutinären Pazifismus, Handbuch der Friedensbewegung.

Friedjung Heinrich (n. 1851 † 1920), istoric și ziarist austriac, colaborator la mai multe ziare mari germane. Opere de seamă: Der Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland, Oesterreich 1848—1860, Das Zeitalter des Imperialismus 1884—1914.

Friedrichshaffen, oraș din Würtenberg pe lac. Konstanz (Bodensee). Industria *aeroplanelor și hidroavioane*. Aici s'a construit și experimentat anul aceste hidroavionul Do. X pentru 100 pasageri.

Fries Jakob Friedrich, filos. germ. (n. 1773 † 1843). Partizan al criticismului respingând însă metoda transcendentală a lui Kant și înlocuind-o cu una psihol. E psihologist în sensul că deduce cunoștințele apriorice din natura psihicului nostru în care fiecine avem încredere că primește și împărtășește adevărul. Scrieri: Wissen, Glaube, Ahnung; Neue Kritik der Vernunft; System der Logik, etc.

Fridthjofssaga, povestirea irlandeză din sec. al XIV despre miticul erou norvegian Fridthjof și a iubirii sale pentru Ingebiörg. A fost redactată liber de Tegner (v. c. Frithjof).

Frigg s. **Frigga**, divinitate în mitologia scandinavă, soția lui Odin și mama lui Balder, identificată cu Junona din mitologia romană.

Frigia (Phrigia), în antichitate un ținut în centrul Asiei mici, la sud de Bithynia, locuit de Frigieni, de origină indogermanică, înrudit cu Pelasgii și cu Tracii. Ocupația populației: agricultura, vieritul și diferite industrii (țesătoria de covoare, torsul). Orașe însemnate: Iconium (azi Konieh), Abydos, Troia, Gordium etc. Frigienii au respins atacurile Hitiților, dar la sfârșitul sec. al VIII a. Chr., pe timpul regelui Midas, țara e devastată de Cimerieni. F. a fost ocupată apoi de Cresus, regele Lydiei, apoi de Perși, de Macedoneni și în sfârșit de Romani (129 a. Chr.).

Frigiditate sexuală (med.), anomalie a vieții sexuale: instictul sexual fiind puțin desvoltat, actul sexual nu face plăcere, ba chiar produce desgust. Mai frecventă la femei.

Frigienii, locuitorii Frigiei, (v. Bonetă frigiană).

Frigorifere (fiz.) (v. amstecuri refrigerante) se numesc mașinile, aparatele (Lindé) și instalațiile tehnice pentru producerea frigului artificial și pentru fabricarea ghieții artificale, necesare pentru conservarea cărnii, a peștelui, a berii și în general a substanțelor alimentare. *Principiul producerii frigului artificial* se bazează pe proprietatea unor lichide sau substanțe lichefiate (eterul, amoniac lichid, bioxid de carbon, de sulf și aer lichid) ușor volatile, de a se răci prin evaporare și de a scădea temperatura cor-

purilor cu care se află în atingere. Căldura necesară evaporării lor o absorb din mediul înconjurător, sau că evaporarea lor se petrece prin consumarea căldurii lor proprii. Lichidele frigorifere (amoniac lichid) prin comprimare se trimit prin tuburi, în refrigerente anume construite în cari prin destindere (detentă) produc răceală. Refrigerentele se instalează în magazii, camere, în vapoare şi vagoane frigorifere. Ghiaţa artificială se fabrică în vase lungi umplute cu apă sărată în cari se aşează vase cu apă pentru îngheţat, deasupra unor tuburi serpentine prin cari circulă amoniac lichid trimis, cu ajutorul unor pompe de compresiune, printr'o extremitate a tuburilor, evaporat apoi şi tras cu alte pompe prin cealaltă extremitate. Prin evaporarea repede a amociacului lichid apa sărată se răceşte până la —10°, îngheţând apa din tuburi. Cu ajutorul unor coloane congelatoare — înfipte în pământ şi în care circulă amoniac lichid, se înghiaţă şi deci se întăresc terenurile umede în care se sapă sonde şi puţuri adânci în exploat. miniere.

Friguri palustre, v. Malaria.

Fringila (zool.), (cintezoi), gen al Fringilidelor. Ciocul conic. Fr. coelebs (cintezoiul); Fr. carduelis (sticletele).

Frisa (Friza), ţinut în Europa occidentală, spre Marea de Nord, împărţit între Olanda (unde este provincia Frisa, cu 385.000 loc., Cap Leeuwarden) şi Germania (vechea provincie Frisa-Orientală — Hanovra). Loc. Frisi sau Frisoni.

Frischeisen-Köhler Max, filos. germ., (n. 1878 † 1924), influenţat de Dilthey se distinge ca realist critic în lucrările foarte citite „Wissenschaft und Wirklichkeit", „Das Realitätsproblem". A redactat câtăva vreme marea rev. de filosofie germ. „Kantstudien" şi a întemeiat admirabila publicaţie de filos. „Jahrbücher der Philosophie" 1913.

Frisii (Frisoni, Frizii), popor germanic, locuitori ai Frisei, se întindeau dela Zuidersee până la gura Emsului, străfoşii Anglosaxonilor. La 28 d. Chr. au fost supuşi de Romani prin Drusus; în sec. VII de Franci; apoi au făcut parte din imperiul lui Carol cel M.; în sec. al XV independenţi; în sec. al XVI regiunea dela Vest de Ems trece la Olanda, iar cea estică la Germania. Dialectul frison (friesich), limbă vorbită de Frizi, face parte din grupul occidental al limbilor germanice, e înrudită cu anglo-saxona, cu germana comună (urdeutsch). Documente de limbă din sec. al XIV.

Frison (med.), tremurat involuntar, convulsiv, datorit contracţiei repezi şi ritmice a muşchilor striaţi, întovărăşit de senzaţie de frig (apucat de friguri).

Frithjof, erou norvegian, probabil din secolul al VI, în era noastră, a cărui poveste s'a scris prin secolul al XIII şi e un product al lit. populare norvegiene.

Friul, regiune din E.-ul Italiei, împărţită până la 1918 între Italia (Udine şi Venezzia de E.) şi Austria (Görz, Trieste). Brăzdat de Alpii Iulieni. Mari lupte în timpul războiului mondial.

Fröbel Friedrich, pedagog germ. (n. 1782 † 1852). Plecând dela ideea lui Pestalozzi, de a educa pe om din frageda copilărie, a întemeiat aşa zisele grădini de copii" (= şcoli froebeliane sau „Kindergärten"). Aici printr'o combinaţie sistematică a jocului şi lucrului se stimulează însuşirile spirituale, corporale şi emotive ale copilului, se fac desemne, se spun povestiri se cântă cântece copileşti, se îngrijesc plantele şi animalele, etc. In aceste grădini totul se învaţă cu ajutorul jocului, făcându-se apel la tendinţele primordiale din psihicul copiilor mici, pe care se clădeşte, încet întreaga operă a educaţiei. Conducătoarea „grădinei" ţine locul mamei. „Sistemul froebelian" s'a universalizat astăzi.

Froebeliană, şcoală pentru copii mai mici de 7 ani, după sistemul lui Froebel = „grădină de copii".

Froeding Gustave, poet suedez (n. 1860). Este liric şi de o sentimentalitate dureroasă în „Ghitare şi Acordeoane".

Froissart Jean, poet şi cronicar franc. (n. 1338 † 1404). In „Chroniques" el povesteşte evenimentele dintre 1325—1400, scrise fără ordine, dar cu graţie. Prin descrierile sale F. înfăţişează foarte exact lumea feudală şi cavalerească din sec. XIV, plină de contraste, răsboinică, generoasă şi nedisciplinată fără grijă de cei mici pe care-i apasă şi distruge, strălucită şi grosolană. Stilul cronicarului este însufleţit şi pitoresc, deşi adesea diluz şi încărcat cu amănunte.

Frollo Giovanni, filolog rom.; ital. de origine (n. 1832 † 1899), venit de tânăr la noi; a ajuns prof. de limbi neolatine la univ. din Bucureşti. Lucrări: Limba română şi dialectele ital. (1860); Utilitatea stud. neolat. în România (1875); Vocabular ital.-rom. (1869), etc.

Fromentin Eugène, pictor, critic de artă şi romancier franc. (n. 1820 † 1876). A pictat în tablourile sale şi a descris în cărţile ce le-a publicat tipuri orientale şi din Sahara, cu multă expresiune şi simţ pentru adevăr. In foarte citita lucrare de critică artistică „les Maîtres d. autrefois" F. se arată un fin observator şi analizator al operii de artă. A scris şi romanul „Dominique".

Fronde, la —, nume dat războiului civil care s'a întâmplat în Franţa pe timpul minorităţii lui Ludovic al XIV. Deoparte partidul curţii (Ana de Austria şi primministrul Mazarin), de alta Parlamentul (nobilimea şi burghezimea). A durat dela 1648—1655. Cauza principală: dezastruoasa politică financiară a lui Mazarin. Are două faze: F. veche (Vieille F.) sau F. parlamentară, în care Parlamentul aliat cu Condé şi cardinalul Retz, au un rol principal. Se începe cu arestări, baricade în Paris şi se termină cu plecarea curţii la Saint-Germain. Faza a doua, în care Condé, în secret sprijinit de Spania, atacă vehement armatele regale conduse de gen. Turenne. Aceste răscoale sunt începutul unei revoluţii şi eşecul unei politici de intrigi.

Fronto Claudius, trimisul împ. Marcus Aurelius în Dacia ca „propraetor trium Daciarum (et Moesiae superioris)" (161—180). Se pare că pe atunci Dacia era împărţită în: Apulensis, Malvensis şi Porolissensis.

Fronton, partea superioară a faţadei unui templu gr. sau roman, în formă de triunghiu. F.-ele Renaşterii sunt circulare sau brizate.

Fructidor, în calendarul revol. franc. numele lunei a 12 (18 Aug. — 16 Sept.). In 18 F. (4 Sept. 1797) s'a dat lovitura de Stat de Directoire împotriva „le Conseil des Anciens" şi „des Cinq-Cents" (v. c.).

Fructoza (chim.), v. Levuloza.

Fructul (bot.), peretele ovarului florilor devenit cărnos în urma fecundaţiei ovulului şi care închide sămânţa. Peretele ovarului astfel îngroşat se mai numeşte pericarp. Pericarpul se compune din exocarp la exterior, mezocarp, partea internă cărnoasă şi endocarp. F. fals este acela care ia naştere din receptacolul floral ex. mărul. F. se împarte în F. uscat de mai multe feluri: Achenă cu pericarpul uscat înconjurând sămânţa fiind seminţele totodată libere între ele, ex.: sămânţa de floarea soarelui, cânepa, ghinda, etc.; cariopsa, unde pericarpul uscat este lipit de sămânţă (exemplu: grâul); Samara (ex. ulm), unde pericarpul s'a întins ca o aripă ce ajută sămânţa să fie luată de vânt; Disamara: 2 samare unite (ex. arţar); Folicula ia naştere dintr'un ovar monocarpelar, aci pericarpul uscat crapă ca să poată libera seminţele; Capsula, silicula se desface după 4 linii aşezate în două perechi; păstaia (leguminoase) la maturitate se desface în 2 valve, iar seminţele sunt inserate pe una din marginile longitudinale; pixida este o capsulă care crapă pe jumătate la maturitate, desfăcându-se în două emisfere (ex. Pixida de Schinteuţă). — F. cărnos este şi el de mai multe feluri: bacă sau boabă, ex. fructul de viţă de vie, celulele pericarpului conţin în vacuolele lor substanţe zaharoase; drupa: pericarpul jumătate cărnos, iar endocarpul lemnos închide sămânţele (ex. cireaşa, pruna, etc.). F. compus, ex. smochine: partea comestibilă este cupa în care au fost inserate florile, în interior se găsesc seminţele; fraga: receptaculul floral comestibil, în care sunt înfipte numeroase achene, etc.

Frug S. G., poet liric rus, n. 1860, evreu de origine care a avut ca şi coreligionarii săi, Nadsohn (v. c.) şi Minskij, succes firesc în popor, cântând monoton svârcolirile actuale ale umanităţii: frăţia. emanciparea, comunismul ş. a.

Frumoasa (3246 loc.), com. rur. jud. Ciuc, pl Frumoasa. Judec. Mercurea-Ciuc. P. U. şi G. locală.

Frumoasa (2812 loc.), com. rur. judeţul Teleorman, pl. Zimnicea. Formată din satele: Alexandrina, Brăteanca. Frumoasa şi Păuleasca. Primăria în Frumoasa. P. U. şi G. Smârdioasa la 8 km.

Frumos, Târgu —, v. Târgu Frumos.

Frumosul (estetică), 1. Orice întreg complex de impresiuni ordonate armonic s. care ne trezeşte în suflet sentimentul de armonie. Acesta poate fi trăit diferit de subiecte diverse. Plăcerea estetică e o plăcere desinteresată, în sensul că îşi are scopul în ea însuşi; este trăită pentru ea însăşi; 2. Valoarea la care se raportă judecăţile noastre de apreciere estetică [Opera de artă ne impresionează prin unitatea armonică dintre forma şi conţinutul ei, prin ordonarea specială şi raportul părţilor], (v. tragic, comic, graţios, sublim).

Frumosul (2239 loc.), com. rur. din jud. Câmpu-Lung, pl. Moldoviţei. Of. P. local. G. locală.

Frumuşeni, mănăstire în jud. Orhei, Basarabia, fondată în 1807 de rezeşii Efraim şi Iordache Jurca, Grigoraş şi Antioh Sapoteanu din satul Braviceni, dotându-o cu 1720 desiatine de pământ.

Frunza (bot.), un organ foliar al plantelor care se naşte exogen şi în ordine progresivă, ca o formaţiune laterală a tulpinei. Frunza se împarte în trei părţi: teaca, peţiolul şi limbul. Vasele libero-lemnoase trec din tulpină în F. Din punct de vedere anat. F. constă dintr'o epidermă la partea exterioară, sub ea un ţesut palisadic cu multă clorofilă şi un ţesut parenchimatic lacunos, străbătut de fascicolul libero-lemnos. In epidermă sunt

aranjate stomatele (niște celule de aerisire).

Fruška Gora, coline din Jugoslavia, pe dreapta Dunării, între Dunăre și râul Sava. Altit. medie 600 m.

F. s. a. (med.). la scrierea rețetelor medicale prescurtare pentru fiat secundum artem = să fie după [prescripțiile] artei [medicale].

F. S. S. R. Inițialele organizațiunei sportive naționale „Federațiunea Societăților de Sport din România". Înființată la București în anul 1912, 1 Dec. Persoană morală. Stema: o acvilă purtând în plisc o cruce. Colorile albastru deschis și negru. Sediul în Capitala țării. Deviza: „Ludus pro patria". Președintele: M. S. Regele, vicepreședinți: A. S. R. Principele Moștenitor al Tronului și un membru bărbat din Familia Regală. F. S. S. R. dispune de organul central: Comitetul Central și de organe regionale: Comitete și Subcomitete Regionale. Conducerea o are Comitetul central compus din secretar general, 9 membri (toți aleși de adunarea generală pe un termen de 3 ani), președinții comitetelor regionale, ai comisiunilor centrale și directorul general al Oficiului Național de Educație Fizică (O. N. E. F.). Organele regionale ale FSSR sunt Comitetele Regionale în fiecare regiune sportivă, astfel: Arad, Banat, Țara-Bârsei, Basarabia. Bucovina, Cluj, Crișana, Dunărea de jos, Moldova, Muntenia, Oltenia, Sibiu, total 12, cu sediul în capitalele regiunilor (Arad, Timișoara, Brașov, Chișinău, Cernăuți, Cluj, Oradea-Mare, Galați, Iași, București, Craiova, Sibiu). Com. Reg. se compune din: președinte, vicepreședinte, secretar regional, 4 membrii numiți, președinții subcomitetelor regionale, toți numiți de Centru pe un an; apoi din 6 membri aleși pe 3 ani de adunarea gen. a regiunci, din președinții comisiunilor sportive regionale și de specialitate (financiară, de disciplină și sanitară). FSSR patronează toate sporturile prin Comisiunile Centrale pentru fiecare ramură sportivă și Comisiunile Regionale. Comisiunile Centrale Sportive sunt compuse din președinte ales de adunarea generală a FSSR și 4 membri numiți de Comitetul Central pe baza propunerii scrise a președintelui fiecăreia din ele. Comitetul Central mai este ajutat în chestiunile tehnice de 3 Comisiuni Centrale speciale: finanicară, de disciplină și sanitară. In fiecare regiune sportivă, subordonată Comitetelor Regionale, funcționează Comisiunile Regionale (numite și Subcomisiuni) sportive și de specialitate (financiară, de disciplină și sanitară), în aceeași compoziție ca cele centrale. Sancțiunile aplicate grupărilor (societăților) afiliate la FSSR sunt: avertismentul, mustrarea, penalizarea materială, suspendarea dela 2 săpt.—1 an, suprimarea pe 3 luni—1 an a avantagiilor creiate sau obținute de FSSR dela Stat, radiarea, excluderea. Organul oficial al FSSR este Buletinul Oficial (1928). Din sânul FSSR pot face parte numai amatori, în senzul Regulamentului Internațional de Amatorism. FSSR are legături cu toate organizațiunile similare streine și este afiliată tuturor federațiunilor internaționale de orice ramură sportivă.

Ftalic, acid —, (chim.), corp organic solid cristalizat în foițe albe strălucitoare, ușor solubile în apă fierbinte, având o mare importanță industrială, servind ca material prim la fabricarea unei serii întregi de substanțe colorante numite ftaleine. Se prepară din naftalină (v. c.) prin oxidare.

Fuad I, (Ahmed Fuad), regele Egiptului (n. 1868), făcut Khediv de guvernul englez în Oct. 1917, la moartea fratelui său Hussein-Kemal-pașa. Este proclamat rege din 1922.

Fuchs Teodor, virtuos pianist și compozitor (n. 1878). A studiat la conservatorul din București și Viena, absolvind cu distincție la 16 ani. A fost pianistul Curței Regale rom. Compozitor fecund. Lucrări: 4 Rapsodii rom. pentru pian, Sonate, quatuor-uri, două caete de lieduri, pe cuvinte de Carmen-Sylva, coruri. A scris o metodă de pian și solfegii.

Fuchsia (bot.), plantă din fam. Ongrariaceelor originară din America de sud. Calicele viu colorat. Cultivată la noi ca plantă ornamentală, mai ales **F. discolor**, cu calicele roșu și corola violetă.

Fuessly Johann Kaspar, naturalist elvețian (n. 1743 † 1786), entomolog celebru.

Fugă (lat. și ital. fuga) e o compoziție instrumentală sau vocală pentru 2 sau mai multe voci, în care o melodie principală numită temă sau subiect e întonată mai întâiu de o voce și trecută apoi rând pe rând vocei a 2-a, a 3-a și așa m. d., în formă imitativă. Vocile care au percurs tema, poartă mai departe o melodie proprie, ținând însă seamă de toate regulele armonice și melodice, formând astfel o contra-temă față de tema principală.

Fulda Ludwig, poet și autor dramatic germ. (n. 1862). A scris comediile „Das Recht der Frau", „Unter vier Augen", „Der Talisman" (în care satirizează bizantinismul curților princiare), dramele cu subiect de basm: „Der Sohn des Kalifen" și „Schlaraffenland". La început **F.** a fost contra naturalismului, pe care însă l-a reluat, descriind viața marilor fabricanți și a lucrărilor, în drama sa „Das verlorene Paradies" ș. a.

Fulga (2997 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Drăgănești. Formată din satele: Fulga-de-Jos, Fulga-deSus. Primăria la Fulga-de-Jos. P. U. și G. Mizil la 14 km.

Fulger, descărcarea electrică în formă de scânteie între doi nori cu electricități contrare. Durata foarte scurtă în care scânteia se propagă pe distanțe mari produce impresia unei scântei lungi, de multe ori în zig-zag. Dilatarea bruscă a aerului din cauza temperaturii urcate a scânteii produce un sgomot mare numit tunet. Descărcarea electrică între nori și pământ se numește trăznet, contra lui ne apărăm cu paratrăznetul.

Fulea Moise, protopopul Sibiului, ultimul director al școalelor naționale rom. gr. orientale din Ardeal și autorul cărților didactice: Bucoavna de normă (Sibiu 1815), Cărticica năravurilor bune pentru tinerime (1819), Bucoavna de normă cu slove românești și latinești (1820).

Fulmicotonul (chim.) numit și piroxilină sau bumbac exploziv, se prepară din bumbac (celuloză) tratat cu un amestec de acid azotic, concentrat și acid sulfuric, spălându-se în urmă cu apă și cu un amestec de alcool și eter, în cari este insolubil. Din punct de vedere chimic este un ester și anume o nitrocelulóză hexaazotată. Aprins arde repede fără fum. Descompunerea lui cu ajutorul unei capse (fulminat de mercur) se face cu explozie, din care cauză se întrebuințează în pirotehnie la fabricarea prafului de pușcă fără fum. A fost preparat primaoară de Schönbein la 1846.

Fulminic (chim.), v. Cianogenul.

Fulton Robert (n. 1765 † 1815), inginer merican. La Paris, se ocupă cu construcția submarinelor și subvențiunat de Napoleon încearcă construcția vapoarelor. Primul succes îl are cu corabia sa Claremont, în 1810 organizează navigația fluvială și în 1814 construește primul vapor de războiu, a cărui lansare nu a ajuns s'o vadă.

Fumaria (bot.), (fumăriță), plantă ierboasă din fam. Fumariacelor, conține fumarină, substanță amară folosită în farmacie. **F. officinalis** cu frunze bipenatesecate și flori purpurii dispuse în racem. Crește în locuri nisipoase.

Fumărit, dare după fum, adică horn.

Fumerole, fenomene post vulcanice în regiunile, în care vulcanismul nu s'a stins complet. Sunt emisiuni de gaze și vapori. Se disting: **F. acide** (vapori de: apă, acid clorhidric, sulfuric), **F.** uscate (cloruri anhidre), **F.** alcaline (cloruri de amonium), **F.** reci (vapori de apă). Lagonii (v. c.) sunt fumerole.

Funchal, capit. și port. ins. Madeira. Are 23.000 loc. Aici a fost expulzat împăratul Carol I, al Austro-Ungariei, după încercarea din 1921 de a reocupa tronul Ungariei. A murit tot în F. (1922).

Funcțiune (biol.), activitatea unui organ. Știința care se ocupă cu funcțiile organelor este fiziologia.

Funcțiune, în chimia org. se numește o grupare de atomi — și în unele cazuri chiar un singur atom — care atunci când este grefată pe un schelet hidrocarbonat, îi imprimă acestuia caractere specifice. Pe același schelet hidrocarbonat pot fi grefate dintr'odată mai multe funcțiuni, în acest caz se va observa o influențare reciprocă și mutuală a funcțiunilor între ele, așa încât caracterul substanței cu mai multe funcțiuni va fi rezultanta acestor influențări.

Funcțiune. Dacă avem două cantități variabile x și y, cari depind una de alta, așa că la fiecare valoare a lui x să corăspundă o valoare pentru y, zicem că y este funcțiune de x. Cantitatea x se numește variabila independentă; y se mai numește și variabila dependentă. Această dependență între x și y se exprimă în mod simbolic prin relația $y = f(x)$. O F. poate să depindă și de mai multe variabile independente. Dacă unei variații foarte mici a variabilei independente îi corespunde o variație f. mică a F.-ei, atunci F. se numește continuă. In caz contrar ea este discontinuă. Exemple de F.-i: Dacă mărim temperatura unui corp solid sau lichid, corpul se dilată, volumul lui crește și va avea diferite valori la diferite temperaturi. Volumul acelui corp este deci o F. de temperatură.

Fundata, baltă sărată din jud. Ialomița, aproape de Slobozia, pe stânga Ialomiței. Conține clorură de sodiu și materii organice. Întrebuințată pentru tratarea reumatismelor și bolilor de femei.

Fundația Culturală Regele Mihai I (București). Întemeiată de fostul Principe Carol în 1922, ea a purtat numele acestuia până în 1928 când a luat titlul actual. Scopul ei este crearea și ajutarea instituțiilor și luarea de inițiative culturale. „Direcția culturii poporului" sprijinește înființarea de biblioteci, căminuri culturale, organizează misiuni, etc. „Direcția culturii generale" se ocupă cu organizarea de conferințe, expoziții (și în străinătate), concerte, cercetări, etc. Fundația a întemeiat „Muzeul Etnografic al Ardealului" din Cluj (trecut în 1928 la Stat), a reorganizat orchestra „Filarmonică", publică reviste și cărți de propaganda

ca „Gândirea", „Lamura", „Kulturnachrichten aus Rumänien", colecția „Cartea Vremii", etc. Director general: G. D. Mugur.

Fundația Regele Ferdinand I. A fost înființată de către regele al cărui nume îl poartă, printr'o scrisoare adresată la 27 Februarie 1927 președintelui Consiliului de miniștri. Cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani a făuritorului României Mari, Corpurile legiuitoare votaseră cu unanimitate o lege pentru creiarea unui așezământ cultural, civil și militar. Regele s'a simțit fericit să poată călca pe urmele înaintașului său, întemeiind la rândul său un așezământ asemănător „Fundației universitare Carol I." Ctitoria Regelui Ferdinand este însă destinată Iașului, unde se va ridica încurând palatul Fundației după proiectul arhitectului C. Iotzu. Instituția aceasta urmărește sprijinirea culturii românești, a instituțiilor științifice lipsite, ajutorarea studenților și cercetașilor, premierea lucrărilor meritoase, fondarea unui institut pentru ficcle de militari, etc. Fundația este condusă de un Consiliu de administrație, sub președinția ministrului Palatului C. Hiotu.

Fundamentum divisionis (logică), v. Diviziunea.

Fundenii-Frunzărești (2714 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Pantelimon. Formată din satele: Colonești, Frunzănești. Fundeni, Lilieci, Păroaia și Pițigaia. Primăria în Fundeni. Judec. de ocol. Medic Of. P. local. G. locală.

Fundescu Ion, scriitor rom. (n. 1830 † 1904), ziarist, fost deputat. A cules producțiuni poporane. A scris: Vocea Argeșului. Poezii nouă (poezii), Basme, orații, păcăliturl și ghicitori. Flori de Câmp, etc.

Fundoianu B. (n. 1898), poet și scriitor rom. A scris studii estetice. A tradus din poeții franc. moderni. A întemeiat teatrul de artă „Insula" care însă n'a durat mult. Lucrează în Paris la „Imprimeries Gourmontiennes", publicație închinată scriit franc. R. de Gourmont (v. c.). Scrieri: Imagini și cărți din Franța, Imagini și cărți românești.

Fundul-Moldovei (4072 loc.), com. rur. jud. Câmpu-Lung, pl. Moldovei. Mină de chalkopirită. Of. P. local. G. locală. In această comună a făcut cercetări sociografice și anchete sociale studenții seminarului de sociol. din Buc. (1928) sub conducerea prof. D. Gusti, strângând un foarte important material documentar pt. cunoașterea științifică a vieții sătești.

Fundureni (2553 loc.), com. rur. jud. Bălți, pl. Slobozia-Bălți. P. U. și G. Răuțel la 8 km.

Fundy (baia), golf mare în Atlanticul de V. între continent (America de N.) și Noua Scoție. Lung. 200 km. lărg. medie 50 km. Aici mareele se ridică până la 21 m.

Fungi (bot.), micete. ciuperci, clasă a criptogamelor; nu conțin clorifilă, nu pot asimila, deaceea sunt saprofiți sau paraziți. Corpul plantei este un talus; țesuturile nu sunt diferențiate, constă din celule mari (hife). Talusul se împarte într'o parte vegetativă (miceliu) și un corp de fructificație care conține sporii. Miceliul poate lua forma unui pseudoparenchim prin strângerea mai densă a celulelor. Sunt foarte variate în formă și mărime. Joacă un rol important în natură, producând putrefacția și alte procese de descompunere în natură. Mulți F. sunt otrăvitori, alții comestibili. Se împart în Phycomycetes și Eumycetes.

Funicular, mijloc de transport în regiuni muntoase pe căi de mare pantă. Vagonetele pentru transportul persoanelor sau minereurilor lunecă dealungul unui cablu, fiind suspendate cu un scripete și trase cu un alt cablu. La alte F.-e va gonetele lunecă pe șine; sunt în fine F.-e mici la care cablul de suspensiune servește și la tracțiune.

Funt, măsură de greutate. 1 F. în Anglia și S. U. A. = 0,454 kg., în Rusia = 0.409 kg., iar în Germania = 0,5 kg. F. ca monedă, v. lira sterlină.

Furajer (milit.), un soldat sau gradat dintr'o unitate militară, care este însărcinat cu supravegherea, primirea și distribuirea furajelor animalelor.

Furajor (milit.), un călăreț dintr'o unitate de cavalerie care luptă în ordine împrăștiată asemenea tiraliorilor.

Furcile Caudine. In defileul de lângă orașul Caudium armatele romane au fost bătute de gener. samnit Pontus Herennius și silite să treacă (aplecându-se) pe sub o poartă, formată din trei lănci (321 a. Chr.), semnul celei m. mari umilințe și rușini. Cu ac. accepțiune e întrebuințat și în limbajul curent.

Furetière Antoine, scriitor franc. (n. 1619 † 1688). A lăsat opere lit. realiste: „Roman bourgeois" și „Dictionnaire universel", care a fost întrebuințat la celeberul „Dictionnaire de Trévoux". Din cauza acestei opere a fost exclus dela Academia franc.

Furlouz, com. din Belgia (Namur) cu una din cele mai renumite stațiuni preistorice.

Furii (Furiae), în mitologia romană divinitățile răzbunării, corespund Erinielor Erinnyes) din mit. greacă. Ele persecutau în lumea aceasta și în Infern pe cei care au făcut crime.

Furini Francisco, pictor ital., supranumit „Ghidul școalei florentine" (n. 1600 † 1649). Pictor de un remarcabil talent, autor a numeroase tablouri.

Furnes, oraș din Belgia (Flandra Occidentală), fost mare cartier al armatei belgiene și capit. a Belgiei după 20 Oct. 1914 până la sfârșitul lui 1915. Foarte deseori bombardat de avioanele germane, F. a fost mult ruinat.

„Furnica", institut de credit S. A. în Făgăraș, fondată în 1883. Președintele actual: Andrei Micu. Dir. executiv: Matei Jiga.

Furnica (Hangya), cooperativă de producție, valorizare și consum magh. Refăcută pentru Rom. în 1920, cu sediul central în Aiud, din 433 sucursale prin stăruința directorului gen. Rohay Lászlé († 1928). Capitalul în 1920 de: 5,386.436 lei, iar în Dec. 1926 de: 21,473.094 lei. Fond de rezervă în 1920: 4,214.644 lei, și în Dec. 1926: 14,102.601 lei. Centrala aprovizionează cu mărfuri prăvăliile cooperativelor sătelor în deosebi din jud. Odorhei, Treiscaune, Mureș, Turda, Bihor și Arad, și supraveghează și îndrumă afacerile lor comerciale. Membrii în direcțiunea F. sunt tot fruntași magh.

Furnicel, v. Furuncul.

Furoare, mânie groaznică.

Furor Teutonicus, mânia teutonică, în războiu.

Furtună, ploaie însoțită de descărcări electrice, care se produc fie între doi nori, (fulger), fie între nori și pământ (trăznet), în cazul din urmă provoacă foc și accidente mortale. Fenomenul acustic, care însoțește fulgerul și trăsnetul este tunetul. F. sunt dese vara, dar sunt de scurtă durată.

Furtună Dumitru (n. 1890). Povestitor, iubitor al datinelor și folclorului poporan pe care le adună cu drag. A publicat povestiri: Izvoduri din bătrâni; Vremuri înțelepte; Cuvinte scumpe; studii de istorie bisericească deosebit de prețioase: Chesarie episcopul de Buzău, Catechismele monarhului Neofit. Preotimea românească în sec. al XVIII; Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani și alte studii și articole din domeniul teologic, etc.

Furtună Horia, scriitor rom. și avocat (n. 1888), fost redactor la rev. „Flacăra". Scrieri: Balada lunii; Făt Frumos poveste lirică în versuri (4 acte reprezentate pe scena Naționalului din Buc.).

Furtwängler Adolf, arheolog german (n. 1853 † 1907), profesor universitar la München. A făcut importante săpături arheologice la Aegina (Egina) și Olympia. Lucrări: „Die Bronzfunde von Olympia", Meisterwerke der griechischen Plastik", „Aegina", „Griechische Vasenmalerei, etc.

Furtwängler Wilhelm, dirijor celebru (n. 1886). A studiat în München, a funcționat ca dirijor în Zürich, Strassburg, Lübeck, Mannheim; din 1919 dirijează „Wiener Tonkünstlerorchester", dela 1920 concertele simfonice la „Berliner Staatsopernorchester", urmașul lui Nikisch în Leipzig la concertele dela „Gewandhaus", dela 1922 dirijează concertele filarmonice în Berlin.

Furuncul (med.), popul. buboi, furnicel. Inflamație dureroasă în jurul unui păr, care se termină prin spargerea și eliminarea unui dop de puroi. F. buzei e foarte primejdios, putând să cauzeze moarte: pentru a evita complicații grave trebuie tratat de un chirurg. O grupare și contopire a mai multor F. se numește carbuncul.

Fu-San sau **Fusan**, oraș din China de SE. (Kuang-Tung) cu 700.000 loc. Fabrici de porțelanuri, de mătăsuri și țesătorii de bumbac. Topitorii de fier. Port la fl. Si-Kang. Mare parte din loc. trăiesc pe corăbii ancorate pe fl.

Fuse orare; ar fi incomod ca fiecare localitate să-și aibă ora sa proprie, de aceea s'a împărțit Pământul prin meridiane în 24 F. o. de câte 15^0 = 1h ($15 \times 24 = 360^0$). In tot cuprinsul unui F. o. s'a adoptat aceeași oră (a meridianului central). In cazul când un stat se întinde în două F. adoptă o singură oră. România aparține F.-ului Europei orientale.

Fusi-Yama s. **Fudji-Yama**, vulcan stins (din 1707) în Japonia, ins. Nipon. Are a formă conică perfectă. Este muntele sfânt al Japonezilor. Altit. 3778 m.

Fuss Karl, preot și naturalist sas (n. 1817 † 1874). Unul din cei mai buni cunoscători ai faunei insectelor din Ardeal. Mai ales cercetările sale despre coleoptere sunt fundamentale.

Fuss Michael, preot și naturalist sas, fratele lui Karl F. (n 1816 † 1883), cunoscut mai ales prin cercetările sale temeinice asupra florei ardelene. Impreună cu fratele său a fondat și animat Soc. de șt. nat. săsească din Sibiu, căreia i-a lăsat și prețiosul său ierbar.

Fustanelă, un fel de fustă scurtă până la genunchi, plisată creț, care face parte din costumul național grecesc, intrând în uniforma Evzonilor (v. c.).

Fustel de Coulonges, celebru istoric fr. (n. 1830 † 1889). In vestita scriere „Cité antique" încearcă să dea o explicație complectă a societății antice, studiind, ca

și în „Histoire des institutions politiques de l'ancienne France" (neterminată), textele cu minuțiozitate, fiind condus de ideea continuității și a transformării lente a evenimentelor și instituțiilor. Are despre istorie o concepție realistă și pragmatică, insistând saupra transformărilor credințelor antice și condițiilor în care s'a născut societatea feudală.

Futurismul directivă în poezia și arta „modernistă" contemporană, reprezentată mai ales de poeții ital. F. T. Marinetti, Corrado Govoni, Paolo Buzzi, Luciano Folgore și Aldo Palazzeschi. Marinetti este teoreticianul F.-lui, el întemeiază în 1904 rev. „Poezia" și în 1909 scrie la Paris manifestul cel dintâiu futurist în le „Figaro". Dar F. n'a existat în Italia decât din 1913 până la 1915, în timpul cât a apărut „Lacerba", organ lit. redactat de *Papini* și *Soffici*. Pretențiile F.-ului sunt multiple; dar mai ales el se ridică împotriv lit. tradiționaliste, a logicei, sintezei, armoniei și exaltă sensualismul expresiv. Dacă publicul nu simpatizează cu producțiile acestor poeți, ei se resemnează pentrucă, potrivit numirii, F. pune în viitor recunoașterea *succesului literaturii și artei sale, când* publicul și mai ales gustul acestuia va fi evoluat îndeajuns! In Germ. revista „Der Sturm", redactată de Herwarth Walden, este citadela F.-lui (din 1910). In muzică F., are aceleași directive ca și în lit. In pictură și sculptură susține că ființele nu trebuiesc reprezentate într'o *atitudine unică*, ci ele *trebuie* să înfățișeze în mod simultan și sensațiile trecute, prezente și viitoare. Această cerință, face ca obiectele reprezentate de arta futuristă să apară în formă de fragmente dislocate, în veșnică agitare, sau vibrante. Iată câteva formule textuale din manifestul deslănat al lui Marinetti: „Artă vie explosivă, *Antimuzee*, Anticultură, Antiacademie. Antilogică, Antigrațios, Antisentimental... Modernolatrie... Inegalism, Intuiție și inconștiență creatoare... distrugerea sintaxelor... Sensibilitate geometrică și numerică... Solidificarea impresionismului. Sinteză de formă-coloare. Dinamism plastic. Spectatorul în centrul *tabloului*. Stări sufletești. Linii, forță. Transcendentalism fizic. Pictura abstractă a sunetelor, sgomotelor, mirosurilor, greutăților și forțelor misterioase. Imitarea mașinii. Lumină electrică decorativă... Floră artificială. Viață simultană... Declamații în mai multe timbre". etc. Inafară de complecta anarhie „artistică". ce se desprinde din aceste directive, desigur că înțelesul doctrinei F.-lui e reservat viitorului îndepărtat.

Fuxina (chim.), este o materie colorată, organică, din grupa colorilor de anilină (v. c.), cristalizată în prisme verzui, solubile în apă și alcool, producând o coloratiune roșie-vișinie, intensă. Se fabrică din unii corpi extrași (naften, antren, fenoli) prin distilare fracționată din gudroancle (v. c.) cărbunilor de pământ, sau prin metode chimice.

Fuzelaj (aviație). Este corpul avionului format dintr'un schelet de lemn s. metal, învelit în pânză sau tăblii de lemn, care poartă la partea dinainte motorul și sunt prinse planurile sau aripile avionului, iar la partea dinapoi cârmele. Se reazemă pe aterisaj.

Fuziune, unire, în viața politică, contopirea partidelor, contopire.

Fyt (sau Feydt) Jan, pictor flamand (n. 1611 † 1661). S'a distins în pictura de animale și de natură moartă.

G, a VII literă din alfabet și a cincia dintre consonante. In inscripțiile romane G. = Gaius, Gens, etc. La Romani g = 400, iar G. = 400.000; g în măsurile metrice = gramm. Ga. (chim.) = Galiu.

Gaál György, folklorist magh. (n. 1783 † 1855), cunoscut prin însemnate col. de poezii pop. magh.: „Gaál Gy. magyar népmesegyüjteménye" (1857—66).

Gabelsberger Franz Xaver (n. 1789 † 1849), a introdus stenografia în Germania, inventând un nou sistem stenografic.

Gabinius Aulus, tribun al poporului din Roma și un neîmpăcat dușman al lui Cicero, la exilul căruia a contribuit mult.

Gablonz, în cehă Jabloneč, oraș din Cehoslovacia, cunoscut pentru fabricele sale de sticlă, care *imită* pietrele prețioase și perlele. 27000 loc.

Gabrias, fabulist grec. antic, v. Babrios.

Gabriel, celebră familie de arhitecți franc., dintre cari amintim pe Jacques IV Ange (n. 1700 † 1782), care restaură *colonada* Louvrului și edifică Școala militară din Paris.

Gabriela, pseudonimul scriitoarei poloneze Narcyza Żmichowska (n. 1819 † 1876). A scris poezii erotice, nuvele, combătând superstițiile și „bontonul" sec al saloanelor. In urmă s'a dedat didacticei și pedagogiei.

Gabrielescu Grigore, tenor rom. cu o cultură academică aleasă, recunoscut ca mare valoare muzicală. A cântat la „Scala" din Milano. Intors în țară e numit profesor de belcanto la Conservatorul din Iași. Dimisionează și conduce Conservatorul din Craiova. Are un tratat de muzică didactică, cu o sistemă de predare originală. Are numeroase conceperi compoziționale dintre care: „Cucul", „Hora dela Jiu", „Cu plăvanii de plug", etc., trecute în domeniul popular. Ocupă un loc de frunte în cuprinsul istoric evolutiv al operei române.

Gabroul (petrograf), rocă granitică, bazică, brună-întunecată, uneori cu reflexe bronzate, formate din granule minerale de feldspați plagioclași și de piroxeni (diallag, hipersten, bronzit), uneori cu conținut de olivină, de cromită și de magnetită titaniferă, având un coeficient de rezistență de 690—1800 kg/cm². In Transilvania se întâlnește în Munții Perșani și Petrosul (Heghieș—Drocea), întrebuințat ca material de construcții, decorativ și pentru pavaje.

Gabrova, oraș din Bulgaria. Fabrici de postav, de olărie. Din G. au venit în țară la noi mulți negustori (Gabroveni) în urma persecuțiilor turce în 1829. Primul *gimnaziu bulgăresc* a *fost* întemeiat în G.

Gachons Jacques Peyrot des —, literat franc. (n. 1868). Autor de romane agreabile, într'o limbă simplă și curată: N'y touchez pas, Mon amie, la Maison des dames Renoir, le Mauvais Pas, etc.

Gadara sau **Gazer**, oraș din vechea Palestină, tribul lui Manasse, distrus de Vespasian. Ruinele lui sunt lângă satul Mkes și se recunosc: termele, o biserică creștină, două teatre, etc.

Gade Niels Wilhelm, compositor danez (n. 1817 † 1890). Trăiește din 1843 până în 1848 în *Germania*, la *Leipzig* în intimitate cu Mendelsohn și Schumann, cari influențează vădit lucrările sale, romantice prin excelență, fără un colorit național scandinav prea exprimat. Reintors în patrie dirijază concertele asociației de muzică din Kopenhagen, compune, instruește. Din operele sale notăm: 8 *simfonii*, 2 suite („*Holbergiana*"), 4 sonate pentru violină, lucrări pentru pian, liduri, lucrări corale, 7 uverturi („Nachklänge aus Ossian"), etc.

Gades (geogr. ant.), numele strâmtorii Gibraltar de azi.

Gadide (zool.), pești teleosteni din fam. Anacantinilor, marini. Din Gadus morrhua (ficat) se pregătește untura de pește.

Gadoliniul (chim.), element cu simbolul Gd și cu greutatea atomică 157,3, din grupa elementelor „pământuri rare". A fost descoperit de Marignac. Este foarte rar, iar proprietățile nu i se cunosc decât incomplect.

Gaea (Gaia), la cei vechi zeița creierii pământului; ea a născut pe Uranos (cerul) și pe Pontos (Marea), etc.

Găești (3990 loc.), com. urb. din jud. Dâmbovița, reșed. pl. Găești. Judec. de ocol. Of. P. local. Un spital, medic, farmacie. G. locală. Depozit de fermentarea tutunurilor.

Gafencu Grigore, subsecretar de stat în Ministerul de externe al României, redactorul ziarului „Argus".

Găgăuzi sau **Găgăuți**, populație mongolă, ce se întinde din Basarabia, prin Dobrogea, până la Varna. Sunt creștini, vorbesc turcește și în scriere întrebuințează literele grecești.

Gagea (bot.), scânteiuță, lapte de pasere, din fam. Liliaceelor. Flori galbene stelate; la noi frecventă **G.** lutea și **G.** arvensis.

Gagern, Auguste de —, bărbat de stat german (n. 1799 † 1880). Ales președinte al parlamentului din Frankfurt în 1849, a oferit lui Frideric Wilhelm al Prusiei coroana imperială.

Găgești (3005 loc.), com. rur. jud. Putna, pl. Milcov. Formată din satele: Găgești, Cucuții-de-sub-Măgură, Pietroasa, Vitănești-de-sub-Măgură. Primăria la Găgești. Schitul „Iarnița". P. U. și G. Odobești la 13 km.

Găiceana (2354 loc.), com. rur. jud. Tecuci, reșed. pl. Găiceana. Formată din satele: Ghilăvești, Gura Zlătăresei, Huțu, Lunca, Margina, Petroasa, Popești, Răcea, Tg.-Găiceana, Valea-Morii și Zlătăreasa. Primăria la Tg.-Găiceana. Medic în firmerie cu dispensar. Of. P. local. G. Adjud la 32 km.

Găidari (3154 loc), com. rur. jud. Tighina, pl. Ciadâr-Lunga. P. U. și G. Ciadâr-Lunga la 6 km.

Găina, vârf din M-tii Bihorului. Altit. 1774 m. La Sân-Petru bâlciu mare numit Târgul-de-Fete.

Găina Vasile (n. 1868 † 1909), prof. la facultatea de teologie din Cernăuți. Teolog erudit; a tipărit Teoria revelațiunii (1898), Universalitatea, ființa și originea religiunii (1898), etc.

Gainsborough Thomas, pictor englez (n. 1727 † 1788), autor de portrete, de peisaje. Posedă o artă *deosebită* în *pictura* animalelor. Are desemne, cu o tehnică superioară contemporanilor săi. E precurso-

rul impresionismului în artă. Pânze celebre: Plimbarea de dimineață (La Rotschild), Adăpătoare (Galeria Națională). Mistress Sidons (Galeria Nat.) Mrs. Sheridan, etc.

Găiseanu Traian, general rom. din artilerie (n. 1862). Înaintat general în 1914, la intrarea României în războiu (1916) i s'a încredințat comanda diviziei a XII, care s'a distins în luptele din Dobrogea dela Cobadin și Cocargea. Trimis pe frontul dela Câmpulung, i se încredințează comanda unui grup de divizii (div. XII și XXII) cu care a ținut frontul înfrângând pe Nemți în bătălia dela Albești-Cândești.

Gaj Ljudevit, scriitor croat (n. 1809 † 1872). A întemeiat limba lit. croată și șef al mișcării de redeșteptarea Slavilor din Sud. A făcut o politică intransigentă față de magh.

Gajus (Gaius), jurist roman de pe vremea imp. Commodus și Hadrianus. (ca. 117—180). A comentat cele XII table, edictele pretorilor urbani și ale pretorilor provinciali. Opera lui celebră e „Institutiones", o expunere bogată a dreptului privat roman, esențiale pentru studiul dreptului.

Galaction Gala, numele lit. al lui Gr. Pișculescu, teolog și scriit. rom. (n. 1879.) S'a remarcat prin schițe și nuvele interesante prin adâncă putere de analiză și cu bogat misticism (Moara lui Călifar,

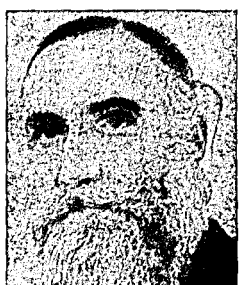

Dela noi la Cladova, etc.). Nu totdeauna însă compoziția și limba sunt îndestulător îngrijite. Totuși G. este unul dintre marii scriitori rom. contemporani. A scris și poezii (Viața nouă VI, VII) și o bună „Viață a lui Eminescu". Scrieri principale: Bisericuța din Răzoare, Clopotul de la Mănăstirea Neamțu, Caligraful Terțiu. Traduce Biblia.

Galactoza (chim.), un monozaharid de compoziția $C_6H_{12}O_6$ (izomer cu glucoza, manoza și sorboza), frumos cristalizat, cu gust dulce, greu fermentescibil — cu anumiți fermenți chiar de loc — se topește între 162—170°, se găsește în zahărul din lapte alături de glucoză, de unde se și scoate; în regnul vegetal, de ex. în gume (galactane, rafinoze) și în regnul animal în cerebroside.

Galalit (chim.), este o substanță tare care se prepară din caseina din lapte întărită cu formol (v. aldehida formică). Imitează celuloidul și poate fi lucrat ca și acesta, înlocuind fildeșul și bagaua. Din G. se fabrică diferite obiecte: nasturi, mânere, agrafe, țigarete, ciubucuri, etc.

Galantus nivalis (bot.), **ghiocel**, fam. Amarilidaceelor; plantă cu bulb, perenă. Floarea albă. Înflorește primăvara imediat după topirea zăpezii.

Galapagos, insulele —, un șir de insule vulcanice, în Oc. Pacific, aparținând republicei Equator; sunt foarte puțin populate. Își trage numele dela broaștele țestoase uriașe, de aici.

Gălășescu Petre, medic român (n. 1870), fost prof. de Istologie și Embriologie la univ. din Cluj (1923—24), prof. de Anatomie patologică la univ. din Iași. A publicat lucrări de istologie, serologie, hematologie și patologie internă.

Galata, o mahala a Constantinopolului, locuită mai mult de negustori europeni.

Galata, mănăstire în Moldova, clădită în 1578—79 de Petru Vodă Schiopul, înzestrată cu moșii bogate; la 1617 a fost închinată Patriarhiei din Ierusalim.

Galatea, nimfă marină în mit. greacă, fica lui Nereus, zeul râurilor. Ciclopul Polyphemos, înamorat de ea, o surprinde cu ciobanul Akis, pe care ea îl iubia. Ciclopul cuprins de furie, vrea să omoare pe Akis, dar acesta se prefăce în izvor. G. îndurerată se aruncă în mare la Nereide, surorile ei. Ovidius, a prelucrat admirabil acest subiect în Metamorfoze.

Galatia (geogr. ant.), vechiu ținut în Asia Mică, ocupat la 270 a. Chr. de Gali. Oraș principal Ancyrae.

Galați, oraș port pe Dunăre, apr. 80.000 loc. Comerț mare cu lemnărie. Docuri moderne (1887). bazine de ancorat și iernat vapoarele. Capit. jud. Covurlui. Așezat pe terasa dintre confluențele Siretului și Prutului cu Dunărea, G. este un oraș vechiu, pomenit la început cu numele de Haliciul Mic. Pe timpul lui Alexandru cel Bun îl găsim port important la Dunăre. În decursul istoriei, G. a suferit mult de pe urma invaziilor dușmanilor și a armatelor de ocupație. Porto franc din 1834 până la 1 Aprilie 1883.

Galba Servius Sulpicius, împărat roman (n. 3 a. Chr. † 69 d. Chr.), ajuns la tron după Nero (68—69 d. Chr.). Un caracter sever și răuvoitor. A domnit numai 7 luni. Moare asasinat de pretorieni.

Galbenă, Marea —, în l. chineză Hoang-Hai, o parte din Oc. Pacific, cuprinsă între China și Coreea, înainte de intrarea în Golf. Pe-ci-li. Adâncime medie 40 m. Culoarea G. vine dela cantitatea enormă de nămol cărată de fl. Yang-țe-Kiang.

Gălbenușul oului (zool.), vitelusul nutritiv al oului de pasăre, bogat în substanțe hrănitoare.

Gălbinare, v. Icter.

Gâlci, v. Angină.

Galdos Benito Pérez, mare romancier spaniol (n. 1845 † 1920). Lui îi datorăm romane istorice și naționale realiste: „Episodios nacionales" (20 romane), „Doña Perfecta", Torquemada, Nozarin și multe altele. Pentru P. „romanul e icoana vieții și arta trebue să reproducă caracterele omenești, pasiunile, slăbiciunile, mărimea și micimea, sufletele și fizionomiile, spiritul și materia, care ne alcătuesc, și încunjură, limbajul care e semnul rasei, locuința semn și centru al familiei, îmbrăcămintea manifestarea exterioară și ultimă a personalității, fără a uita, în toate acestea, să echilibreze balanța între exactitatea și frumusețea reproducerii". A scris și teatru cu un succes mult mai redus însă: inaugurând cu: „Realidad", „El Abuelo" și „Casandra" genul nou zis „la novela hablada (nuvelă dialogată) în care orice descriere e suprimată, împreună cu tot ce arată intervenția autorului lăsând personajile să se explice și descrie singure prin reacțiunile lor scenice. G. e unul din reprezentanții de frunte ai romanului european.

Galen (Galenus) medic grecо roman. A trăit între 131—200 d. Chr. Cel mai fecund autor medical al antichității, ale cărui opere păstrate în cea mai mare parte sunt fundamentale pentru cunoașterea medicinii antice. Deși o mare parte din opera lui e compilată, totuși conține importante cercetări și descoperiri originale. Toată medicina medievală se bazează pe G.

Galena (min.), sulfură de plumb adeseori cu conținut de stibiu, argint, fier, zinc, de coloare cenușie-plumburie cu luciu metalic. Se găsește în asociația altor sulfuri — în massa filoanelor metalifere, în țară la Rodna, Baia-Mare, Băița, Fizeș și'n Bănat. Minereul principal pentru extragerea plumbului. Din cantitatea de minereu de plumb și stibiu exploatată în minele din țară s'a extras în 1926: 655.384 kg. plumb și stibiu în valoare de 26,797.944 Lei; în 1927: 836.866 kg. plumb și stibiu în valoare de 27,639.716 Lei.

Galeră (marină). Vas de războiu sau comerț în antichitate, întrebuințat mai cu seamă în Mediterana. Desființat prin sec. al XVII. Naviga cu ajutorul pânzelor sau ramelor. Ca vâslași se întrebuințau condamnați și numai la neajungere oameni luați cu forța.

Galia, v. Gallia.

Galic, acid —, (chim.), corp solid cristalizat în ace mătăsoase albe-gălbui, solubile în alcool și eter mai puțin solubile în apă. Încălzit cu oxiclorură de fosfor se transformă în acid digalic, prin autoesterificare. În natură se găsește în nuca galică, în ceai, în capsulele de Quercus aegylops, în cojile de măr, etc. Din cauză că formează un precipitat negru cu sărurile ferice, se întrebuințează la fabricarea cernelii (v. c.), iar în medicină ca astringent, emostatic și diuretic, în cazuri de albuminurie, congestia rinichilor și'n hemoragii.

Galicană, biserică. Poporul francez fiind cel dintâiu între popoarele creștinate ale Europei, biserica din Franța (Gallia) a dobândit o mulțime de privilegii atât din partea papilor, cât și a regilor. Poziția specială a bis. din Franța față de cea a Romei a dat naștere galicanismului, care pretindea pentru această biserică așa numitele libertăți galicane. Principiile galicanismului au fost expuse la dorința regelui Ludovic al XIV în declarația celor 34 episcopi francezi, făcută la 1682, prin care: 1. Papa nu are nici o putere temporală. Autoritatea sinodului ecumenic e superioară celei a Papei. 3. Puterea Papei în Franța e limitată prin legile și obiceiurile regatului și ale bisericei galicane. 4. Papa nu e infailibil, iar judecățile lui trebuie să fie aprobate de sinodul ecumenic. Scăzând numărul aderenților, galicanismul a slăbit atât de mult, încât nici Napoleon I nu l-a mai putut reînvia, iar după sinodul ecumenic din Vatican (1870) a fost distrus cu totul.

Galicea-Mare (4756 loc.), com. rur. din jud. Dolj, reșed. pl. Giubega. Perc. loc. Infirmerie. P. U. și G. Băilești la 10 km.

Galicia, veche prov. din Spania, cu capit. Santiago. Astăzi împărțită în 4 provincii: La Corogne, Pontevedra, Orense și Lugo.

Galicisme, idiotismele, construcțiile propril limbii franc., contrare regulelor, dar consfințite prin obiceiu; tot astfel și cele de acest fel trecute în alte limbi.

Galilea, veche provincie din Palestina, teatru principal al predicilor lui Chr. Până'n 1918 a făcut parte din Turcia asiatică. Astăzi e înglobată la Palestina, sub protectorat englez.

Galilei Galileo (n. 1564 † 1642), fizician și astronom ital., prof. de fizică la univ. din Pisa și Florența, fondatorul mecanicei moderne. A stabilit legile pendulului și ale căderii libere S'a ocupat cu greutatea specifică a corpurilor, a construit o balanță hidrostatică, a construit întâiul termometru, a studiat mișcările corpurilor, etc. Când a auzit că olandezul Lip-

pershey a inventat luneta, a construit și el una, numită luneta lui G. Cu ajutorul lunetei a descoperit munții lunii, primii sateliți ai lui Jupiter și inelul lui Saturn. A aflat că planetele nu au lumină proprie ci o au dela Soare. A fost un mare propagator al concepției heliocentrice a lui Kopernic. Din cauza propagării acestei doctrine, a fost persecutat și dat în judecată de către iezuiți și în 1633 a fost silit să-și retragă doctrina. Pe la sfârșitul vieții a orbit.

Galilești (3238 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Chilia-Nouă. P. U. Nerușai. G. Arciz la 40 km.

Galiția, veche provincie a imperiului Austro-ung., cu capit. Lemberg. Astăzi, după tratatul dela Saint-Germain, din 1919, aparține Poloniei. Pe o supr. de 75.500 kmp. are 8.211.000 loc. slavi. Un pământ fertil; produce multe cereale și are bogății minerale huilă, fier, zinc, petrol, sare (Wieliczka). A fost teatrul multor lupte în răsb. mond.

Galitzin Alexandru, Feld-mareșal rus, descendent din familia prinților Galitzin din Lituania (n. 1718 † 1783), s'a distins în războiu Româno-ruso-turc din 1877—1878.

Galiu (chim.), element prevăzut de Mendelejeff și descoperit de Lecoq de Boisbaudran la 1875. G.-l are greutatea atomică 69,9, e solid. de coloare alburie, cristalizat în octaedri, se topește la 30° dar nu se volatilizează decât la temperaturile cele mai înalte. E un metal maleabil, ductil, dur, cu greutatea specifică 5,9, aproape inalterabil la aer și neatacat de apa ferbinte. Oxigenul îl atacă superficial numai la temperatura de 600° dând un strat subțire de oxid protector.

Gall Franz Joseph, medic și anatom germ. (n. 1758 † 1828), a înființat știința frenologiei, prin care tindea să constate aptitudinile și caracterul unui om după conformația craniului. Sistemul său fantastic a căzut în desuetudine, îi rămâne însă meritul neperitor de a fi precursor al teoriei localizărilor în creier.

Gall Iosif, jurisconsult și politican român (n. 1839 † 1913). A ocupat diferite funcții în magistratură, iar între anii 1870—1881 a fost membru al Inaltei Curți de Casație din Budapesta. Intrând în luptele politice a fost ales deputat de Recaș, (Banat). Ca deputat a încercat, fără să isbutească, mijlocirea unei apropieri între Români și Maghiari, înființând la Budapesta ziarul „Viitorul" (1884). La 1887 e numit membru al Casei Magnaților.

Gallait Louis, pictor belgian (n. 1810 † 1877), autor de interesante tablouri istorice și remarcabile prin desemn și coloare (Abdicarea lui Carol Quintul, etc.).

Gallén-Kallela Akszeli, pictor finlandez (n. 1865), artist decorator. A lucrat sub influența lui Bastien Lepage. Opera sa dovedește un talent remarcabil. Celebre sunt ilustrațiile pe care le-a executat pt. epopeea finlandeză Kalevala (v. c.).

Gallet Louis, literat franc. (n. 1835 † 1898). A scris numeroase librete de opere: Le Roi de Lahore, le Cid, Thaïs, l'Attaque du Moulin, etc.

Gallia, teritoriul locuit în vechime de poporul Gallilor. Era împărțit în două părți: G. Cisalpina (dincoace de Alpi, cuprindea nordul Italiei) și G. Transalpina (dincolo de Alpi), teritoriu mai vast, între Alpi, Pirenei, Oceanul Atlantic și Rhin, până în Belgia de azi. A fost cucerită de Caesar în urma unui războiu lung (50—58 a. Chr.) și prefăcută în provincie romană. Împăratul August a împărțit-o în patru provincii: G. Narbonensis, Aquitania, G. Lugdonensis și Belgica. Romanii au apărat-o multă vreme împotriva invaziilor germanice, ajungând astfel la o stare înfloritoare. Orașe: Massalia (Marseille), Burdigale (Bordeaux), Lugdunum (Lyon), Lutetia (Paris), etc. In sec. al V. a fost invadată de Vizigoți, Burgunzi și Franci, cari s'au așezat aici. Regele Clovis (481—511), din familia Meronvingienilor, a unit Gallia și a întemeiat statul francez.

Gallii, locuitorii Galliei, de origină indo-europeană, care par a fi aceiași cu Celții (după unii istorici). Popor războinic împărțit în mai multe triburi, venit în Gallia probabil prin sec. al VI a. Chr. La venirea Romanilor ei aveau diferite forme de guvernare (regat, republică aristocratică, federații), erau împărțiți în trei clase sociale (clerul, nobilimea și poporul). Credeau în nemurirea sufletului și într'o viață superioară; erau politeiști, fără să-și reprezinte zeii prin imagini (până la venirea Romanilor). Acestor zei le aduceau jertfe sângeroase de oameni criminali, prizonierii de războiu. Preoții lor erau Druizii (v. c. D.). Aveau un grad de cultură destul de înaintat. Barzii, (asemănători Aezilor din Grecia) cântau faptele războinice ale eroilor, sau imnuri la adresa zeilor, (acompaniate de liră). Se ocupau cu agricultura și aveau o industrie desvoltată (v. Gallia). Prin faptul că au fost împărțiți în mai multe triburi, rivale și în războiu de multe ori pentru supremație. Caesar a putut să-i supună mai ușor. Ei formează substratul poporului francez.

Galli-Curci Amelita, celebră soprană de coloratură (n. 1890), a debutat pentru prima dată la 1910 în Roma, făcând o carieră vertiginoasă. A cutreierat Europa, America de sud, și, din 1916, e stabilită în New-York, unde e sărbătorită în cel mai mare grad.

Galliéni (Joseph-Simon —), general și mareșal de Franța (n. 1849). S'a distins ca un spirit de mare colonizator în funcțiunea de guvernator al Madagascarului. In timpul marelui războiu, în 1914 fu numit guvernator al Parisului, în care calitate s'a distins prin câștigarea bătăliei dela Ourcq la 26 August 1914, în marea bătălie dela Marna, organizând și aruncând armata a VI în flancul armatei lui von Kluck. Numit cu drept cuvânt „salvatorul Parisului". Ministru de războiu dela 1915 până la 1916, când moare. In 1921, post mortem, i se conferi demnitatea de mareșal de Franța.

Gallienus P. Licinius (n. 235), împărat roman dela 260—268. Incapabil, a lăsat unele provincii să fie stăpânite de alți împărați (asociații lui), urmând perioada celor 30 de tirani. Pe timpul său încep și năvălirile. Moare asasinat

Gallinacee (zool.) sau Rasores (găini), ordin al pasărilor. Au picioare adaptate alergatului și agățatului; pielea pe picioare este solzoasă. Picioarele uneori îmbrăcate cu pene. Degetul posterior așezat mai sus decât cele anterioare. Masculii au la picioare un pinten destul de mare. Trăiesc poligam; omnivoare (semințe, ierburi și insecte). — Gallus domesticus (găina domestică) își are origina probabil dela G. banchiva din Asia. Formează o mulțime de rase.

Gallipoli, 1. penins. a Balcanicei între strâmtoarea Dardanelelor și marea Egee. Aparține Turcilor, însă e neutră făcând parte din zona strâmtorilor; 2. G. oraș neutralizat în Turcia în penins. și pe strâmtoarea G. sau Dardanele. Are 30.000 locuitori.

Gallipoli. Frontul dela —. Aliații au voit să treacă prin Dardanele, să cucerească Constantinopolul și să dea o lovitură de grație Germanilor. Acțiunea s'a desfășurat și la G. dela 25 Aprilie 1915—11 Ianuarie 1916. Luptele au încetat după evacuarea penins. de Aliați (11 Ianuarie 1916) (v. Dardanele).

Gallois (Lucien), geograf și prof. franc. (n. 1857). Se ocupă de chestiuni de istorie, geografie și cartografie în special de geografie franc.

Gallo-roman, ceea ce aparține și Galilor și Romanilor. Perioada G.-R. durează dela cucerirea Galliei de Caesar până la unirea Gallilor cu Francii. Civilizația latină era f. puternică, dovadă sunt scriitorii: Paulinus de Nola, Rutilius Namantianus, etc. din Gallia.

Galsworthy John, scriitor engl. (n. 1867). A criticat convențiunile artificiale din viața socială în romanele sale â thèse, dovedind că studiile juridice pe care le-a urmat i-au arătat pericolul proprietății și al burgheziei engl. Spiritul satiric predomină în toate scrierile lui G. și-l duc până la pamflet. In dramele „Justice", „Loyalties" ș. a. a câștigat merite pentru teatrul realist. In cele din urmă G. s'a ridicat la o concepție liric-buddhistă și caută să privească frământările lumii prin forma pantismului. In analiza personajelor sale G. este un impresionist și folosește cu îndemânare stilul indirect, în locul monologului abstract. Redă deasemeni bine farmecul senzual al femeilor și trezirea bruscă a instinctelor bărbătești. Are și frumoase descrieri de natură.

Gallus C. Vibius, împărat roman (n. 194 † 206), dela 251—253; a continuat persecuțiile împotriva creștinilor.

Galton Francis (n. 1822 † 1911), naturalist și medic englez, vărul marelui naturalist Darwin. Afară de cercetările făcute în domeniul statisticei geografice și biologice, este cunoscut ca fondatorul eugeniei, punând bazele științifice ale dactiloscopiei. Operele sale principale: „Hereditary Genius", „Inquiries into human faculty", „Natural inheritance".

Gălușcă Constantin, filolog român (n. ca. 1890 † 1922), distins elev al lui Al. Philipide. A publicat o ediție a Psaltirí Voronețene („Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück" 1913). Câtva timp și colaborator la Dicționarul Academiei Rom. O ediție critică (în ms.) a Evangheliarului dela Petrograd se află la Acad. Rom.

Galvani Luigi (n. 1737 † 1798), naturalist italian. E cunoscut pentru descoperirea electricității animale prin experiențele sale cu piciorul de broască.

Galvanism, totalitatea și studiul fenomenelor din domeniul electricității de contact. G.-l a fost descoperit de anatomistul Galvani în 1780 în legătură cu următoarea experiență: studiind proprietățile fiziologice ale unei pulpe de broască a observat că aceasta face mișcări convulsive de câteori sar scântei între polii unei mașini electrostatice aflătoare în apropiere. Pe baza acestui fenomen, vrând să întrebuințeze pulpa de broască ca un electroscop sensibil la studiul electricității atmosferice, a atârnat-o cu ajutorul unui fir de cupru de un grilaj de fier. Aici a observat însă un alt fenomen: pulpa de broască s'a contractat de câte ori atingea firul. Galvani a căutat explicația acestui fenomen în electricitate animală. Volta, continuând experiențele lui Galvani, a arătat că pricina acestui fenomen este curentul electric produs prin contactul celor două metale (fier și cupru) prin mijlocirea pulpei de broască. Experiența sa fundamentală e următoarea: așezând pe o placă de zinc o placă de carbon, a aflat că cei doi conductori, neutri la început, se încarcă cu electricitate și anume: carbonul devine negativ electrizat, zincul pozitiv. În felul acesta Volta a reușit să aranjeze metalele într'un șir: + zinc, plumb, staniu, fier, cupru, argint, aur, carbon, bioxid de mangan —, bucurându-se de următoarele proprietăți: doi conductori oarecare din acea serie se încarcă prin contact la diferite potențiale, cel din dreapta devine negativ electric, cel din stânga pozitiv. Diferența de potențial între ele este cu atât mai mare cu cât sunt mai depărtate în serie și este egală cu suma diferențelor de potențial a metalelor intermediare. V. numește conductorii din șirul de mai sus *conductori de clasa întâia*. După teoria lui Volta, cauza forței electromotrice trebue căutată deci în contactul a doi conductori de clasa întâia; lichidele *conducătoare de electricitate* (electroliții sau, după Volta, conductori de clasa a doua) în contact cu un conductor de clasa întâia nu produc diferență de potențial, ele conduc numai electricitatea. După teoria modernă a G.-lui, desvoltată de Nernst, originea diferenței de potențial de contact este în contactul metalului cu un electrolit și este condiționată de anumite proprietăți ale metalului: de presiunea cu care metalul încearcă să emită ioni pozitivi în electrolit, de presiunea electrostatică a ionilor, emiși asupra metalului și în sfârșit de presiunea osmotică a electrolitului (presiunea moleculelor electrolitului). În urma acestor presiuni se începe o mișcare a ionilor metalici spre electrolit și a ionilor electrolitului spre metal, încărcându-le astfel cu electricitate în sens contrar. Printr'o combinație potrivită a conductorilor de clasa întâia și a electroliților putem face ca deplasarea aceasta a ionilor să fie continuă, dând astfel naștere unui curent electric continuu (principiul *elementelor galvanice*).

Galvanometru, în înțeles mai larg, instrument care indică intensitatea, sensul sau, în general, existența unui curent electric. Curenții electrici se măsoară pe baza acțiunii lor chimice, calorifice, dinamice sau electromagnetice. G.-le cele mai întrebuințate și cele mai sensibile se bazează pe acțiunea electromagnetică reciprocă a două bobine parcurse de curent una fixă, cealaltă mobilă, sau a unei bobine și a unui magnet permanent. Din deviația părții mobile se poate conchide asupra intensității curentului. În înțeles mai restrâns, se numește G. un instrument care măsoară curenți foarte slabi. Un G. foarte sensibil indică cu mare precizie și un curent de 10^{-11} Amperi.

Galvanoplastia, se numește procedeul de a obține obiecte metalice în mod electric. G. se bazează pe proprietatea curentului electric de a descompune soluțiile apoase ale sărurilor metalice și a depune metalul la catod. Formăm imaginea obiectului ce voim să obținem din o massă solidă (gips, ceară, etc.) pe care o așezăm la catod și pentru a o face bună conducătoare, o acoperim cu praf de grafit. Dupăce s'a terminat G. metalul se poate separa de model.

Galvanoscop, aparat cu ajutorul căruia putem constata existența și sensul unui curent electric continuu. Galvanoscopul nu servește și la măsurarea intensității. G. ca și galvanometrul se bazează pe acțiunea unui curent asupra unui magnet.

Gavelston, oraș din U. S. A. (Texas) cu 40.000 loc. Port bun într'o ins. a golf. Mexico. Export de bumbac. Fond. în 1836.

Gamă, în muzică însemnează o înșirare de 8 tonuri învecinate, orânduite după anumite legi.

Gama, Vasco da —, celebru *navigator* portughez (n. 1469 † 1524). A descoperit în 1498 drumul spre Indii pe la capul Bunei Speranțe.

Gamaliel, numele mai multor legiuitori evrei, între cari cel mai renumit e nepotul lui Hillel (v. c.), învățătorul Sf. Pavel, care, prin atitudinea sa înțeleaptă, a *salvat odată viața apostolilor*.

Gambă (anat.), partea membrului inferior, cuprinsă între genunche și picior. Ea e compusă din oasele: tibia (fluerul piciorului) și peroneu și mușchii care țin de ele.

Gambetta Léon Michel, avocat și bărbat de stat franc. (n. 1838 † 1882). S'a remarcat mai ales la sfârșitul Imperiului în cadrele partidului republican, printr'un talent oratoric deosebit și prin curajul cu care-și spunea convingerile. În 1869 este ales deputat în Paris. În această calitate combate declarația de războiu față de Germania. Face parte din Guvernul apărării naționale (1870) și părăsește Parisul, împresurat de Germani, cu balonul, pentru ca să organizeze provincia și să încurajeze poporul la luptă. A mutat reședința guvernului dela Tours la Bordeaux. A volt să continue războiul, chiar după căderea Parisului. Luptă cu succes împotriva prezidentului Mac Mahon (1877). Din politician intransigent, el devine oportunist. E partizanul unei Republici conciliante; în 1879 este ales prezident al Camerii, iar în 1881 prezident de Consiliu. Inima lui G. a fost depusă cu m. solemnitate la Pantheon (1920). La Paris (în grădina muzeului Louvre) i s'a ridicat un măreț monument.

Gambia, 1. fluviu din Africa; 2. colonie engleză din Africa occidentală, cu capit. Sainte-Mary-of-Bathurst. Comerț însemnat. 10.702 kmp. cu 185.000 loc.

Gameți (biol.), elementele reproducătoare la unele animale și plante unicelulare, care servesc conjugarea (v. c.). G. sunt de două feluri: G. masculin și G. feminin. G. de aceeași mărime se numesc izogameți, cei de mărime diferită macro- și microgameți. De obiceiu sunt ciliați.

Gance Abel, regisor franc. de filme (n. 1889), ale cărui lucrări se remarcă printr'o artă deosebită. O acțiune dramatică și idei tendențioase bune. Cea mai celebră lucrare, cu tendințe pacifiste, este „J'accuse". Acum în urmă prin filmul „Napoléon" (o parte) a dovedit un talent neîntrecut în reprezentarea filmelor istorice.

Gand, oraș de 163.000 loc. (cu mahalalele 210.000). În Belgia, la confluența fluviului Escaut cu Lys. Port fluvial însemnat. Oraș comercial și industrial; m. monumente însemnate. Capit. provinciei Flandre orientale. Universitate.

Gândaci (zool.), v. Coleoptere.

Gândacul aurîu (zool.), insectă coleoptera (Carabus auratus), de coloare verde aurie, trăind prin iarbă și printre frunze, vânând omizi, râme, melci, etc.

Gandar Eugène, literat franc. (n. 1825 † 1868). A scris „Ronsard considéré comme initiateur d'Homère et de Pindare" și „Bossuet orateur".

Gândești (4032 loc.). com. rur. județul Soroca, pl. Florești. Formată din satele: Bobulești, Cenușa, Gândești. Gura-Camenca, Rogojenii-Sat, Rogojenii-Gară, Stârceni, Țâra și Vozdova. Primăria la Gândești. P. U. și G. Florești la 7 km.

Ghandi Mohandâs Karamcsad (n. 1869), avocat indian în Bombay, în 1893—1914 e reprezentantul intereselor emigranților indieni în Africa sudică; în 1914 se întoarce în India. Dela 1920 e șeful mișcării „Non-cooperation", care vrea autonomia Indiei: prin neparticiparea Indienilor în guvernarea engleză și prin boicotarea mărfurilor engleze. În 1922 G. e prins și condamnat la 6 ani temniță, în 1924 guvernul Macdonald îl pune în libertate. În acest timp e ales președintele congresului panindian. G. a câștigat mulți aderenți pentru ascetismul său. Scriitorul francez Romain Rolland a scris biografia lui G.

Gandillot Léon, autor dramatic franc. (n. 1862 † 1912). Autorul vodevilurilor: les Femmes collantes, Ferdinand le noceur, le Sous-préfet de Château-Buzard și o piesă emoționantă: Vers l'amour.

Gândire, 1. (psihol.), desfășurarea „gândurilor" adică a reprezentărilor și complexelor de reprezentări însoțite adesea de simbolul imaginativ al cuvintelor [re le-ar însoți când le și vorbim]. Se crede însă (dela Binet, mai ales și apoi după cercetările școalei din Würzburg) că există o G. fără cuvinte, complect abstractă sau G. „fără imagini", neînsoțită de reprezentarea obiectelor către care G. este dirijată; după cum este și o G. „intuitivă" (v. și Eidetic). Deosebirea se reduce la diversele tipuri individuale (v. Tip); 2 (logică și teoria cunoașterii). Puterea de înțelegere, produsul ei fiind cunoștință. G.-a stabilește raporturile dintre noțiuni și complexe de noțiuni. Deși G. e psihologicește un act al conștiinții subiective, ea are un caracter permanent obiectiv, întrucât este dirijată spre obiecte (când gândim ne gândim la ceva și despre ceva). Logica studiază condițiile în care G.-a este valabilă (G. ideală). Psihol studiază procesele subiective de G., nașterea și desfășurarea lor. Pentru logică G.-a este adevărată sau fal-

să; p. psihol. ea este pur și simplu G. ca fenomen sufletesc. Logicește G. se exprimă prin judecăți și raționamente (v. Principiile G.-rii, Cunoaștere).

„Gândirea" rev. contemporană română, întemeiată la Cluj, în 1921, de către un grup de scriitori rom.: Cezar Petrescu, L. Blaga, P. Șeicaru, Gh. Mihăescu, Adr. Maniu, N. Crainic, etc. Apare acum la Buc. în condiții tehnice superioare, interesându-se de toată mișcarea lit. și cult. rom.

Gane Ion, scriitor rom. (n. 1902). A scris poezii povestiri, cronici lit. la „Epoca", etc. A întemeiat rev. „Analele Râmnicului (1913—24).

Gane Nicolae, *scriitor rom.* (n. 1835 † 1916). Fost advocat și primar al Iașilor. Membru al societ. lit. „Junimea", deputat, ministru de domenii (1888), senator și președinte al Senatului, membru al Acad. rom. A colaborat regulat la „Convorbiri literare", scriind poezii (azi cu totul uitate), nuvele în care se distinge — vorbim de cele reușite — prin puterea de observație, naturalul povestirii, minunate descrieri de natură și îngrijirea stilului. Unele nuvele sunt inundate însă de un sentimentalism nefiresc și au defectul lipsei de adâncire în analiza personajelor. Totuși nuvelele lui se citesc și azi cu multă plăcere (au fost publicate în 3 vol.). Alte scrieri: Încercări literare, Pagini răzlețe, Zile trăite (un fel de amintiri interesante pentru viața culturală); Păcate mărturisite; Traducerea Infernului de Dante (nereușită); Spice; B. P. Hașdeu (discurs de recepție), etc.

Gane Titu, medic român (n. 1883). Prof. titular de clinică infantilă la univ. din Cluj. Fost secretar gen. la ministerul sănătății (1922—1926). A publicat o seamă de lucrări importante de clinică infantilă și de puericultură.

Gangele, fl. din India de N. Are 3100 km. Izvorăște din Himalaia la 4200 m. altit., dintr'un ghețar și se varsă printr'o vastă și nesănătoasă deltă în golful Bengal. Fluviu sacru pentru Indieni.

Ganglion (anat.), 1. Grup de celule limfatice, țesut conjunctiv și vase (Ghindură); 2. Grup de celule nervoase, care constituesc centre secundare ale sistemului nervos.

Ganoizi (zool.), subclasă a peștilor cu schelet cartilaginos sau osos, acoperit de obicei cu solzi G.: solzi de formă romboidală, acoperiți cu un strat de ganoină. (Ex. cegă, nisetru, etc.).

Ganymedes, în mit. greacă fiul regelui Tros și a nimfei Callirhoe, de-o frumusețe extraordinară, iubit de Zeus. Acesta, prefăcut în vultur, l-a răpit și l-a dus în Olymp, ca să înlocuiască pe zeița Hebe în funcția de paharnic al zeilor.

Ganz Abraham (n. 1815 † 1867), mare industriaș german, fondatorul renumitei fabrice „Ganz" din Budapesta (turnătorie de fier și fabrică de mașini).

Garanție, este cauțiunea de valori sau marfă dată de debitor creditorului. La băncile de emisiune. G. e stocul metalic păstrat pentru bancnotele emise. G. bancară e darea de cambii sau hârtii de valoare în schimbul unui credit, care se restituie debitorului sau încredințatului lui, dacă achită datoria.

Garat Dominique Joseph, bărbat de stat franc. (n. 1749 † 1833). A jucat un rol important în timpul revol. franc.; de mai multe ori ministru; membru al Institutului.

Garborg Arne, poet norvegian (n. 1851 † 1924) critic și ziarist. A scris romane și drame. Promotor al mișcării naționale („Landsmaal") și un fruntaș al luptei pt. *limba nouă lit. din Norvegia.*

Gârbovăț (3296 loc.), com. rur. județul Tighina, pl. Bulboaca. Formată din satele: Gârbovăț și I. I. C. Brătianu. Primăria în Gârbovăț. P. U. și G. Bulboaca la 6 km.

Gârbovi (3954 loc.), com. rur. jud. Ialomița, pl. Urziceni. Formată din satele: Ciocârlia și Gârbovi. Primăria în Gârbovi. P. U. și G. Urziceni la 12 km.

Garcia de la Huerta, scriitor spaniol din sec. al XVIII, V La Huerta.

Garcia Manuel, excelent profesor de canto, spaniol (n. 1805 † 1906). Inventează laringoscopul (aparat pentru oglindirea laringelui) pentru care primește titlul de Dr. med. honoris causa dela Universitatea din Kônigsberg. Trăiește la Paris și Londra, dând lecții de canto, fiind foarte apreciat, și scrie diverse tratate științifice despre funcțiunile laringelui.

Garda, Lacul —, lac din Italia de N., 300 kmp. cu o lung. de 60 km., lărg. max. 16 km. Cu 69 m. deasupra mării, adâncimea maximă 295 metri.

Gardă (milit.). 1. Se numește o trupă înarmată, căreia i se încredințează o pază oarecare. Efectivul variază după numărul posturilor ce trebuie să dea, socotind câte trei schimburi de oameni pt. fiecare post de santinelă. Se mai deosebesc Gărzile de onoare, care sunt: a) Permanente, pentru reședințele Regale, și b) Ocazionale, care se dau membrilor familiei regale, când se duc într'o localitate, drapelelor sau stindardelor când se deplasează, tuturor capetelor încoronate sau de stat și personalităților marcante, atunci când se ordonă. G.-zile de onoare sunt comandate de ofițeri. — 2. **Gardă mare** este o unitate de infanterie, constituită de tăria unui pluton sau companie, detașată în avanposturi, din care se dau posturile mici și patrulele. Linia gărzilor mari formează eșalonul de rezistență al avanposturilor.

Gardă de o sută (cent gardes) (milit.). Garda particulară a împăratului Napoleon al III.

Gardet Georges, sculptor franc. (n. 1863), un observator fin al realității. Are numeroase și reușite opere (Leul și leoaica; Tigrii, etc.); membru al Academici de bele-arte (1918).

Gárdonyi Géza, romancier maghiar, fost învățător și ziarist (n. 1863 † 1922). Romanele lui istorice dovedesc că a fost un adânc cunoscător al poporului maghiar. Cele mai însemnate sunt: Satul meu, Abel și Estera, Omul invizibil, etc. A scris și piesele teatrale: Vinul și Annuska.

Garibaldi Giuseppe, celebru patriot ital. supranumit „Eroul celor două Lumi", a contribuit mult la unificarea Italiei (n. 1807 † 1882), prin energia și curajul său. Emigrează în America în 1834 din pricina participării la un complot politic (Mazzini). Aici participă la o mișcare republicană împotriva guvernului brazilian (1839). Reîntors în Italia, în 1848, luptă cu voluntarii săi împotriva Francezilor și Austriecilor (un înfocat adversar al cedării Nicei Francezilor). Emigrează din nou în America. Din China, în 1854 vine pe insula Caprera. În 1859 ia parte cu voluntarii săi în războiul contra Austriei. Atacă și cuprinde Neapolul și Sicilia (1860) și proclamă pe Victor Emanuel rege al Italiei. Fără succes, a atacat Roma de două ori (1862 și 1867). În 1870—71 a intrat în serviciul Franței și a bătut pe Germani la Dijon. A fost ales membru în Parlamentul francez. Plin de entuziasm, gata de orice sacrificii pentru fericirea țării sale, el a câștigat o popularitate binemeritată în Italia, unde i s'au ridicat multe statui (ca și în Franța).

Garin, (pseudonim pentru A. Michajlovskij) nuvelist rus, fost inginer, a scris istorioare pentru copii, cronică familiară și „Panorame dela țară", în care zugrăvește mizeria fizică și morală.

Gârleanu Emil (a publicat și cu pseudonimul Emilgar). Fost ofițer, director al teatrului național din Craiova. A debutat cu nuvele și epigrame în „Arhiva" din Iași (1901); apoi a colaborat la „Semănătorul", „Convorbiri lit.", „Făt frumos" (ca redactor), „Convorbiri Critice", „Ramuri", etc. Subiectele schițelor sale sunt luate din viața patriarhală a bătrânilor („Bătrânii"), sau din viața minusculă a insectelor, „Din lumea celor care nu cuvântă", pe care G. o descrie cu mult spirit de observație psihol., fiind unul din reprezentanții „grațiosului" în lit. rom. În nuvele, ajunge să prindă acțiuni simple, brodate pe teme sufletești: „Punga", (una din cele mai bune scrieri a lui G.) și „Nucul lui Odobac", în care nucul trăiește ca un personaj aevea, împletindu-se de acțiunea omenească a povestirii. Alte scrieri: Cea dintâiu durere, Într'o noapte de Maiu. Trei Vedenii, O lacrimă pe o geană (postume), Priveliști din țară, etc.

Garnier Jean-Louis-Charles, pictor și arhitect franc. (n. 1825 † 1898), autorul Operei din Paris și Casinoul din Monte Carlo; a reconstruit templul din Egina; membru al Academiei de bele arte.

Garnier Robert, poet tragic franc. (n. 1534 † 1590). A scris multe tragedii: Porcie, Marc Antoine, Ies Juives, Bradamante, etc.

Garnierita sau Numeita (min.), un silicat hidratat și neomogen de nichel, de coloare verde, dens sau poros, cu 20—46% oxid de nichel.

Garnizoană (milit.), 1. Trupa care este stabilită într'o localitate fortifcată sau deschisă. Ex.: garnizoana unui front, unei cetăți sau unui oraș; 2. Localitatea însăși unde este stabilită o trupă.

Garonne, fl. din Franța. Izvorăște din Pirinei și se varsă în Atlantic, după un curs de 650 km. E navigabil dela Saint-Gaudens, iar dela Castels pentru navigația maritimă. Dela Bec d'Ambes, G. se lărgește printr'un estuar numit La Gironde.

Garrick David, actor și scriitor engl. (n. 1716 † 1779). În tehnica de scenă a teatrului engl. are meritul de a fi introdus lumina în josul scenei, mărind efectul de lumină. Interpret celebru al teatrului Shakesperian și a fost prieten cu mulți scriitori contemporani, ajutându-i pe unii dintrânșii (ex. pe L. Sterne).

Gascogne, veche provincie din Franța. Avea capit. Auch. Locuitorii se numesc

Gasconi şi au reputaţia de a fi lăudăroşi.

Gascogne, (golful), format de oceanul Atlantic, între Franţa şi Spania. Adâncimi mari în S. Se mai numeşte marea Biscaya.

Gaspar Gratiani, domn în Moldova (1619—1620). Un croat catolic, care-şi câştigase titlul de duce de Paros şi Naxos, trimis pe tronul Moldovei de Turci. Încercând în timpul domniei să îndepărteze dela tron chiar pe Gabriel Bethlen, pentru a-i lua locul, Turcii îl maziliră, dar el nu se supuse, ci trece de partea Polonilor. În războiul cu Polonii, Turcii au ieşit învingători şi Gratiani, refugiat în munţi, a fost ucis în satul Braniştе.

Gaşpar Mihail (n. 1880 † 1929), protopop ort. în Bocşa (Banat). Deputat de trei ori în Camera română (1927—9). Bun cuvântător şi predicator. Scriitor de talent; a publicat câteva romane preţuite: Carnetul lui Radu Roman, Fata boierului Oana; Casa cu obloane verzi, etc. Conduce un ziar politic pentru popor „Drum nou".

Gasparri Pietro (n. 1852), cardinal şi dela 1914 secretar de stat al Papei.

Gasquet Joachim, poet francez (n. 1873 † 1921). Autorul tragediei: Dionysos, a vol. de ode „Hymnes" şi „le Bucher secret", în care a atins formă nouă de odă simfonică. Romane: Tu ne tueras point, Il y a une volupté dans le douleur, L'art vainqueur, Cézanne, ş. a. G. este un poet tradiţionalist, neclasicist şi cu unele ecouri romantice întârziate. Este întemeietor al Pleiadei (v. c.).

Gassendi Pierre, fizician, matematician, şi filosof franc. (n. 1592 † 1655). Mare adversar al lui Descartes, ia poziţie împotriva raţionalismului cartesian, criticând principiul „cogito ergo sum" al acestuia şi susţinând importanţa experienţii. Influenţat de sceptici, Epicur, Lucretius, Vives, Charron, Bruno, Galilei, ş. a. Important pentru reînoirea atomismului mecanist epicureian, pe care-l adaptează ştiinţelor naturale din vremea sa, favorizând materialismul. Pentru a nu se certa cu biserica, G., deşi materialist şi naturalist-mecanicist, admite drept cauză primă a atomilor şi a mişcării pe Dumnezeu, care e o raţiune imaterială, nemuritoare; totuşi admite şi verosimilitatea teoriei lui Kopernic (v. c.), alături de părerea comună asupra stării liniştite a pământului. Concepţia morală a lui G. este un eudemonism (v. c.) etic, înrudit cu cel epicureian. Scrieri: De vita, moribus et doctrina Epicuri; Disquisitiones Anticartesianae, Syntagma philosophiae Epicuri.

Gastein, Hof—G., târguşor din Austria (Salzburg), în valea G. a lui Hohe-Tauern. Ape minerale şi staţiune climaterică la 869 m. altitudine.

Gaster Moses, filolog şi istoric lit. rom. (n. 1856). Dr. în litere din Hale. Evreu de origine, plecat din ţară în 1885, la Londra, unde e rabin al comunităţii israelite. Om foarte erudit, s'a ocupat de problemele lit. universale şi rom. cu multă competenţă şi tragere de inimă. A studiat limba rom. şi folklorul rom. Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen, (în Grundriss der romanischen Philol. al lui Gröber), Zur rumänischen Lautgeschichte, Die Gutturale tenuis (teză de doctorat), lit. rom.: Rumänische Litteratur, ibidem, Literatura populară română (o carte fundamentală încă şi astăzi), Crestomaţie română: texte tipărite şi misse din sec. al XVI—XIX, dialectale şi pop., cu o introd. gram. şi glosar, 2 vol. Leipzig 1891 (o lucrare unică în felul ei). Romanian Bird and Beast Stories. A scris — nu totdeauna cu obiectivitate — Ist. lit. rom. în *Enciclopedia britanică* şi multe alte articole prin rev. rom. şi străine.

Gasteropode (zool.), melci. O clasă a moluştelor. Au cap bine desvoltat, cu gură şi una sau două perechi de tentacule, prevăzute cu ochi. Pe partea ventrală au un organ musculos numit picior, care serveşte locomoţiunei. Deasupra piciorului e sacul intestinal, deasupra căruia se găseşte mantaua. Aceasta adesea secretează o cochilie (casa melcului). În gură are o limbă musculoasă acoperită de radula (o placă chitinoasă) care serveşte la sdrobirea alimentelor. Organ al respiraţiei: pulmon sau branchii. G. sunt adesea hermafrodite, înmulţire prin ouă. Cele mai multe trăiesc în apă, mai ales în mare. Cele terestre au nevoie de multă umiditate.

Gastric (med.), (gr. gaster, stomac), ceeace ţine de stomac. Pl. turburări gastrice: turburări ale stomacului.

Gastrită, (med.), inflamaţia mucoasei stomacului.

Gastrointestinal (med.), ceeace ţine de stomac şi intestin. Pl. afecţiune g.: Afecţiune a stomacului şi intestinului.

Gastronomie. Arta cunoaşterii alimentelor alese şi a pregătirii lor.

Gastrophilus (zool.), gen al Oestridelor. Muscă ce-şi depune ouăle pe pielea cailor. Caii lingându-se, le înghit; larvele care se formează se prind în mucoasa stomacului, producând turburări animalului parazitat.

Gastrovascular, sistem — (zool.), sistem de organe la unele animale inferioare (ex. Coelenterate), care funcţionează de odată ca intestin şi aparat circulator.

Gastrulă (biol.), nume dat fazei embrionare în care avem, prima oară diferenţiate bine, două membrane, una ectodermică şi alta endodermică. Numele a fost dat de Haeckel. G. are forma unui calice.

Gătaia, staţiune importantă de C. F. R. în Banat; pe linia Timişoara—Reşiţa. Din G. pleacă linii spre Lugoj şi Jamul Mare (graniţă spre Jugoslavia). La 52 km. de Timişoara şi la 59 km. de Lugoj.

Gătaia (3171 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal, reşed. pl. Gătaia. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Gateshead, oraş în Anglia (Durham), un fel de mahala a oraşului Newcastle. Are 115.000 loc. Metalurgie mare.

Gattamelata Stefane Giovanni, căpitan de mercenari italian (n. 1370 † 1443). Numele său G. („pisică pestriţă"), s'a dat din pricina şireteniei. A fost în serviciul Veneţiei. În Padova are o statue ecvestră, executată de sculptorul Donatello.

Gattine (zool.) sau Pebrine, boală a viermilor de mătase provocată de bacilul Nosema bombycis. Infecţioasă şi ereditară. Se transmite prin frunze de dud, pe care se găsesc bacterii.

Gauchos, populaţie din Pampas (Argentina), ocupându-se cu creşterea vitelor. Sunt metişi (Spanioli cu Indieni).

Gauguin Paul, pictor franc. (n. 1848 † 1903). La început om de afaceri, s'a apucat târziu de pictură. Primele lucrări sunt făcute sub influenţa impresioniştilor, cele de mai târziu subt a şcoalei primitiviste. În 1887, a format, împreună cu alţi pictori, Cercul simboliştilor. Plecat în insula Tahiti (1891—93), el introduce în pictură tipuri şi peisaje polineziene. Acest exotism a fost destul de gustat. Şi el, ca şi ceilalţi expresionişti (s. simbolişti) consideră forma şi coloarea nepotrivite pentru exprimarea simbolică a ideilor (v. expresionism în artă).

Gaul August, sculptor germ. (n. 1869 † 1921), elevul lui Begas; s'a distins prin reprezentarea animalelor.

„Gaulois" Le —, ziar naţionalist din Paris, apare zilnic din 1867. Redactor este Artur Mayer. A fost întemeiat de Pêne şi Edmond Tarbé.

Gaultier, Jules de —, filos. franc. contemporan. Filosofia este pt. G. teoretică şi străină de moralitate şi viaţa practică. Combate morala filos., arătând iraţionalitatea realităţii, a vieţii sociale şi morale (ca Bergson şi Lévy Bruhl) şi susţinând că orice doctrină exprimă în fond o sensibilitate personală. Scrieri: De Kant à Nietzsche; Le Bovarysme; La Fiction universelle; Les Raisons de l'Idéalisme; La Dépendence de la Morale et l'Indépendence des Moeurs, etc.

Gaurisankar, vârf al Munţilor Himalaia la frontiera dintre Tibet şi Nepal, la 75 km. V. de Everest. Altit. 8580 m. Multă vreme confundat cu Vf Everest.

Gauss Karl Friedrich (n. 1777 † 1855), matematician german, fizician şi astronom. Lucrarea sa referitoare la împărţirea cercului, apoi operele „Disquisitiones arithmeticae" (1801), din domeniul matematicei şi „Theoria motus corporum coelestium" (1809) din domeniul astronomiei, au atras atenţiunea lumii ştiinţifice. Are lucrări importante şi în geodezie (măsurarea lungimii meridianului şi introducerea în calcule a metodei celor mai mici patrate) şi în magnetism (a construit în 1833 primul telegraf cu electromagnet). Are lucrări importante în domeniul magnetismului terestru.

Gauthier-Ferrières Léon, poet franc., n. 1880 † 1915. A murit pe câmpul de onoare pentru Franţa, la Gallipoli. A scris patru vol. de versuri: la Belle Mitinée Jours d'Orage, la Romance à Madame, les Ombres heureuses şi Gerard de Nerval, studiu critic. Cu Lettres d'un vainqueur de demain, a luat marele premiu pentru poesie al Acad. franc. (1907). A mai scris un studiu despre François Coppeé ş. a.

Gautier Théophile, poet. critic şi romancier franc., (n. 1811 † 1872). Se citează poeziile: Emaux et camées, romanele: le Capitaine Fracasse, le Roman de la momie şi critică: les Grotesques. G. începuse să facă pictură şi aduce astfel în domeniul lit. gustul artistic şi un colorit impresionant. Poeziile sale se disting prin voiciunea ritmică, prin forma perfectă şi plasticitatea expresiei, făcând impresia unor juvaeruri, artistic cizelate, datorită şi limbii rafinate în care-s scrise. Inspiraţia lui e uşoară şi sinceră. Deşi a fost mare admirator al Romantismului, G. nu a imitat arta romantică, ci, prin opera sa i-a grăbit sfârşitul, cerând poeţilor perfecţiunea de amănunt şi observaţia cea mai exactă a naturii. Arta nu trebuie să alerge după scopuri practice: sociale, politice sau morale, căci „îndată ce un lucru devine util încetează de a mai fi frumos". G. este partizan al concepţiei „artă pentru artă" (v. c.).

Gautsch Paul (n. 1851 † 1918), prim ministru austriac de mai multe ori. Încercările lui de a restabili pacea între naţionalităţile din Austria au rămas fără succes.

Găvănescul Ioan, filos. rom. (n. 1859), prof. univ. Iaşi p. pedag. şi estet., directorul seminariului pedag. univ. din Iaşi. A făcut studii în ţară şi la Berlin, aducând, ca prof. la facult. de litere (1888), idei nouă şi creînd interes pentru filo-

sofie. A purtat câteva polemici prin reviste, cunoscute prin spiritul de prudentă combativitate. In etică admite utilitarismul. — Scrieri: Psihologia, în multe ediţiuni (1890), Există acţiuni desinteresate? 1891, Etica 1893 (şi ed. n. 1920), The altruistic impuls in man and animals 1895, Meditaţiile lui Gh. Alexandrescu, Ideile pedagogice ale lui John Locke, Curs de pedagogie 1899, Istoria pedagogiei (3 vol.), Buletinul Sem. Ped. Univ. din Iaşi, O carte de vizită (comedie într'un act), Fr. Paulsen Gura lumii (piesă în 4 acte), L'âme roumaine dans la guerre mondiale, (Paris 1919), Etica, 1922, La o răspântie a istoriei naţionale, etc., etc. A făcut parte din misiunea univ. de propagandă la Paris, în timpul marelui război.

Găvănoasa (3116 loc.), com. rur. jud. Cahul, pl. Ioan Voevod. Formată din satele: Găvănoasa, Greceni, Neculăeni, Pavelești, Vladimirești. Primăria la Găvănoasa. Of. P. local. G. Vulcăneşti la 16 km.

Gavarni, cu numele adevărat: Sulpice-Guillaume Chevalier, desenator şi caricaturist franc. (n. 1804 † 1866), colaborator la jurnalul satiric „Charivari". S'a distins prin ilustraţii, caricaturi pline de spirit şi de satiră tăioasă la adresa societăţii de pe timpul lui Ludovic-Filip, prin desenarea femeii şi a toaletelor sale, prin litografii şi gravuri în lemn.

Gavault Paul, autor dramatic şi vodevilist franc. (n. 1867). A scris: l'Enfant du miracle, le Papa de Francine, la Petite Chocolatière, la Maison sous l'orage, l'Idée de Françoise, etc.

Gavota, dans vechi franc. de caracter vioiu în măsură de $^2/_2$ compus din două perioade repetite; a fost introdus în unele compoziţii pentru pian (sonata, suita şi în balet).

Gavra Alexandru, pedagog rom., fost profesor şi director al şcoalei normale ort. rom. (preparandia) din Arad. (n. 1797 † 1884). A editat şi adnotat o parte a cronicei lui Şincai, publicând şi un Lexicon de conversaţie, prima încercare enciclopedică română, care însă n'a ajuns decât până la litera C. Altă scriere: Şincai şi Klein în câmpii Eliseului, tip. Buda 1848.

Gavrileseu Constantin, medic veterinar român. Fost prof. de Anatomie comparată şi topografică la Facultatea de Med. veterinară din Bucureşti.

Gay John, poet şi fabulist englez (n. 1685 † 1732). Sunt cunoscute câteva din poeziile sale pastorale, dar G. este vestit mai ales cu „Fables", ingenioase şi agreabile. A scris „The Beggar's Opera", o dramă muzicală tendenţioasă, care stârni atunci un interes nemărginit, dar astăzi este uitată.

Gay-Lussac Joseph Louis (n. 1778 † 1850), chimist şi fizician franc. A întreprins cu Biot la 1804 şi 1805 expediţii aeriene în balon pentru a studia electricitatea şi magnetismul terestru. Profesor de fizică la Sorbona şi de chimie la Ecole Politechnique şi Jardin des plantes (1809), a fost membru în diferite comitete şi Pair al Franţei (1839). Lucrările lui G. se referă la compoziţia cantitativă a apei, aerului, raportul volumelor la compuşii gazoşi, dilatarea gazelor sub influenţa căldurii, dilatarea lichidelor, la compuşii sulfului, ai iodului, clorului, la cian etc. In domeniul tehnicei i se datoresc analizele prafului de puşcă, a clorurei de calce, a sodei, etc. A descoperit compuşi ca iodura de etil, etc. A lucrat în colaborare cu Thenard Webster, Liebig;

a redactat, împreună cu Arago revista „Annales de chimie et de Physiquc".

Gay-Lussac-Avogadro, Legea lui —, (chim.): Corpii gazoşi se combină între ei în raporturi volumetrice simple, iar între volumele gazelor care intră în combinaţie şi între volumele gazelor care rezultă din această combinaţie, e întotdeauna un raport simplu. Această lege se sprijină pe fapte experimentale şi nu se poate interpreta decât admiţând cu Avogadro că „în volume identice de gaze diferite, la condiţii de temperatură şi presiune identice, se găseşte întotdeauna acelaşi număr de molecule".

—

„Gay saber" se numia ştiinţa veselă ce alcătuia repertoriul aproape exclusiv liric al trubadurilor meridionali franc. Ea cuprindea „canzos" cântece glumeţe, adesea ori uşuratice, „pastourelle" cântece dialogate, „tensons" sau „jeux-partis" discuţii, „aubades", cântecul zorilor: „Serenades", cântecul amurgului, „Sirventes" elogiul satirei; „nuvelles", povestiri galante şi „contes", aventuri romaneşti. Niciunul din marile genuri lit. n'au fost cultivate de trubaduri, afară de câteva poeme mai lungi: „Mystères des Vierges folles et des Vierges sages", „le Jeu de Saint Jacques", epopeea „Girard de Rousillon" ş. a.

Gaz, corp care la temperatură şi presiune obişnuită se găseşte în stare de agregaţie gazoasă. G.-le nu au nici formă, nici volum constant, ele umplă în mod uniform tot spaţiul în care se află. Proprietăţile fizice ale G.-lor sunt determinate totdeauna de temperatură, volum şi presiune. Dependenţa între aceşti trei factori este exprimată de legile lui Boyle-Mariotte şi Gay-Lussac. Toate G. se pot lichefia şi solidifica la temperaturi destul de joase şi la presiuni potrivite (v. temperatura critică).

Gaz-generat, în general se numeşte cel produs prin generatoare de gaz sau prin cuptoare fixe, din materiale combustibile solide şi anume: cărbune de piatră, lignit, turba, antracitul, cocsul, lemnul, cărbunele de lemn, etc. G. se produce, dacă lăsăm să treacă o mixtură de aer şi vapori de apă, prin combustibilul încandescent. Acest gaz se întrebuinţează la încălzit, la unele motoare cu explozie, etc.

Gaze nobile (chim.), se numesc: heliul, argonul, neonul, kriptonul, xenonul şi nitonul, corpi gazoşi descoperiţi în cantităţi mici în aerul atmosferic — de către chimiştii englezi Lord Rayleigh şi Sir William Ramsay (1895, 1898). Dintre aceste gaze, heliul descoperit în fotosfera soarelui — se găseşte într'o proporţie de 1/5 milioana parte dintr'un volum de aer, iar kriptonul şi xenonul într'o proporţie de 1/20, respectiv 1/200 milioana parte dintr'un volum de aer. In cantitate mai mare de 2/100 — a mia parte aer — se găseşte neonul. Din această cauză se mai numesc şi gaze rari. Aceste gaze au molecula formată dintr'un singur atom, sunt inerte adecă nu formează combinaţiuni fiind zerovalente, din care cauză au fost numite G. nobile. Se prepară din aer lichid prin distilare fracţionată.

Gazeta Bucureşti sau **Bukarester Tageblatt** ziar apărut la 12 Dec. 1916 în timpul războiului, o săptămână după ocuparea Capitalei României. Scris jumătate în românește şi jumătate în nemţeşte, era ziarul oficial al autorităţii ocupante. A dus o campanie de neadevăruri, calomnii, intrigi şi insulte la adresa României subminând conştiinţa naţională.

„Gazeta Transilvaniei", cel mai vechiu ziar rom. al Ardealului. Istoria lui e legată de numele lui George Barițiu, care primeşte împreună cu tipograful Gött, concesiunea unui ziar publicat în rom. Intâiul număr apare în Iulie 1837 sub numele „Gazeta de Transilvania". Dar dela al doilea număr i se ridică concesiunea lui Barițiu. La 1 Ianuarie 1838, el dă la iveală adausul literar al Gazetei suspendate, „Foaia literară", care va deveni în curând „Foaia pentru minte, inimă şi literatură" (v. c.). La 1 Martie „Gazeta" reapare. Barițiu avea doi colaboratori stabili, pe poetul Andreiu Mureşianu şi pe fratele său Iacob. Revoluţia din 1848 aduce o nouă suspendare a foilor braşovene, care durează timp de nouă luni. La reapariţie ziarul poartă numele actual de „Gazeta Transilvaniei". O nouă suspendare, însoţită de îndepărtarea lui Barițiu dela conducerea foilor, se întâmplă la 1850. După şase luni Gazeta şi „Foaia" reapar sub redacţia lui Iacob Mureşianu. Abia de acum înainte literile cirile încep să facă loc şi celor latine, apoi să dispară cu totul. Gazeta se citea şi în Principate, cu toate pedepsele ce se dădeau într'o vreme (1845) celor la cari se găsia vreun număr. Până la 1848 ea a apărut săptămânal, apoi de două şi trei ori pe săptămână, abia la 1884 devenind cotidiană. Direcţia o luase încă dela 1877, Aurel Mureşianu, fiul celui ce-o condusese până atunci. Nenumăratele procese de presă ale Gazetei, constituesc unul din titlurile sale de glorie în lupta pentru redeşteptarea Românilor de pretutindeni. După îndepărtarea lui Barițiu dela conducerea foilor braşovene, el a fost dat în judecată odată în calitate de colaborator. Condamnări la închisoare au avut de suferit şi directorul Mureşianu şi redactorul V. Branisce şi alţi colaboratori. După moartea lui Aurel Mureşianu (1912), Gazeta e redactată de un comitet, sub conducerea lui Victor Branisce. In 1916, la retragerea trupelor rom. din Braşov, ea şi-a suspendat iar apariţia. A reapărut în 1918, şi de atunci a ieşit, cu mici întreruperi, numai de 2—3 ori pe săptămână, din pricina greutăţilor materiale cu care trebuie să lupte. O vreme a fost vorba să fie adusă în capitala Ardealului, pt. a i se reda vechea strălucire şi a face din ea un organ vrednic de istoria ei şi de lungul şir de bărbaţi de frunte ai Ardealului, cari au cinstit-o cu colaborarea lor.

Gazolina (chim.), este un lichid volatil — format din hidrocarburi uşoare — care se obţine din petrol prin distilare fracţionată. Distilă între 70—80°, şi se întrebuinţează ca dizolvant pentru extragerea oleului de rapiță şi a oleurilor vegetale. Volatilizată (vânturată) cu un curent de aer în aparate numite carburatoare, serveşte la fabricarea gazului de iluminat artificial întrebuinţat în laboratoare.

Gazometre (chim.), se numesc apara-

tele sau instalațiunile tehnice care servesc la culegerea și la păstrarea gazelor (oxigen, gaz de iluminat, etc.), precum și la măsurarea *volumului de gaz consumat*. G.-le se umplu cu apă sau cu glicerină, deasupra cărora se adună corpii gazoși. Astfel la fabricarea gazului de iluminat (v. c.) se întrebuințează G. construite din zid în forma de basenuri mari, umplute cu apă, — în care se găsesc clopote *mari cilindrice, din metal*, întoarse cu gura în jos, sub care se adună gazul, ridicându-le în sus atât cât permit unele dispozitive speciale. Când din aceste clopote — prin tuburi de canalizare — se dă drum gazului, clopotele se lasă în jos, împingând prin greutatea lor gazul în *conductă*.

Gazul de iluminat (chim.), se arde în lămpi speciale cu sită metalică sistem Auer — în amestec cu un curent de aer care complectează combustiunea gazului — prin ardere transformându-se în apă și bioxid de carbon. Compoziția sa chimică este foarte variată, în funcțiune de natura materialului prim, din care este fabricat. Astfel G. preparat prin distilarea huilei este format dintr'un amestec de următorii corpi gazoși: hidrogen (45-50%), metan (35%), oxid de carbon (5—10%), bioxid de carbon (1—3%), azot (1—5%), etenă și alte hidrocarburi (4—6%). G. de iluminat este incolor, cu o densitate de 0,4, având un miros particular de hidrogen sulfurat. Cu aerul — în proporție de 10—20 părți aer — formează un amestec explosiv, iar respirat împreună cu aerul — în proporție de 3% — produce moarte. Între primii *fabricatori* ai G.-lui de iluminat, se remarcă ing. francez Philippe Lebon (1785) și ing. englez Murdoch, care au patentat procedeul practic pentru iluminarea cu acest gaz. Prof. Windsor înființă prima soc. pentru iluminarea Londrei (1813/14), al doilea oraș iluminat cu gaz fiind Parisul în 1820, iar Bucureștii în 1871

Gazul natural (chim.), sau gazul metan este o emanație naturală de gaz metan (g. bălților) amestecat cu alte hidrocarburi gazoase; cu oxigen; cu hidrogen; cu azot uneori cu conținut de heliu. In cantitate mică se degajă din nămolul de pe fundul apelor stătătoare (mlaștine), provenind din descompunerea vegetalelor acvatice, din care cauză se mai numește și G. bălților. Se găsește încă în massa zăcămintelor de cărbuni, formând cu aerul din galeriile minelor de cărbuni amestecul foarte explosiv, numit grizu. In cantități mari se întâlnește în regiunile petrolifere (Pennsylvania, Bacu, în țară *în jud. Prahova și Buzău*), ca *produs* de distilare naturală a zăcămintelor de petrol. G.-le naturale ca focuri nestinse, denumite „focuri sfinte", erau cunoscute și idolatrizate de către Perși, încă din sec. al VI a. Chr., în regiunea petroliferă Bacu, de lângă Marea Caspică. In țară se *cunoșteau emanații de gaze miraculoase*, în hotarul comunelor Șaros și Bazna, din jud. Târnava mică, amintite din anul 1672, dându-li-se o importanță mai mult de episod local. In vechea țară la Ariceștii, Berea, Polinciori, din județul Prahova și Buzău, erau și sunt foarte comune emanațiile de G. naturale, erupția cărora contribuie la formarea salțelor sau a vulcanilor noroioși. In vara anului 1907 făcându-se sondaje în Câmpia Transilvaniei la Sărmaș și Sărmășel, pentru căutarea sărurilor de potasiu, s'au descoperit în câmpul dela Sărmășel, cantități enorme de gaz natural. Singură sonda No. 2 săpată în acest loc, emana la început o cantitate de gaz de 10.5 m^3 pe secundă, de 36—38.000 m^3 pe oră sau de 864.000 m^3 la zi, devenind a 4-a din lume, cu cantitatea enormă de gaz debitată. Cercetările s'au estins asupra întregului bazin transilvănean (1908—1912), găsindu-se și alte câmpuri de gaz la Șamșud, Șaroș, Bazna, Copșa mică, suprafața totală a bazinului, bogată în zăcăminte de gaz fiind evaluată de experți în 515,5 $km.^2$ cu o cantit. totală de 72.000.000.000 (miliarde) m^3. In prezent G. natural se exploatează prin 19 sonde în câmpul de la Sermășel cu o producție de 129.034,299 m^3 de gaz în anul 1926; prin 3 sonde în câmpul dela Copșa-Mică cu o producție de 4.84,200 m^3 (în 1926); în câmpul dela Basna prin 9 sonde cu o producție de 38,371.158 m^3 (în 1926) și în câmpul de gaz dela Șaroș cu o producție de 77,185.459 m^3 (în 1926) debitată de 13 sonde. Producția totală a câmpurilor de gaz din Transilvania a fost (în 1926) de 244.590,826 m^3 gaz natural. Cantitatea totală de gaz natural debitată anual de vechiul regat și Transilvania, în statistică generală (1924) se repartizează astfel: Vechiul regat cu un deb.

anual de 2,000.000.000 m^3

Transilvania cu un debit

anual de 2,616.546.300 m^3

total = 4,616.546.300 m^3

Producția totală consumată a țării a fost în 1927 de 437.037.943 m^3 gaz natural în valoare de 242,070.768 lei. G. natural din Transilvania este cea mai pură emanație de hidrocarburi de pe suprafața pământului, formată aproape numai din metan pur (99.25%), deosebindu-se de emantațiile similare din regiunile petrolifere, cari conțin numai 70—80% metan, uneori și mai puțin. Are o putere de încălzire de 8600 calorii/1 m^3. Un kg. de gaz desvoltând prin ardere 10.750 calorii, este echivalent cu 1,50 kg. petrol, cu 1,5—2 kg. benzină sau cu 2 kg. huilă. In baza calităților sale **G. natural** este un combustibil de prima calitate, un prețios generator de energie (ars în motoarele cu eplozie), material ideal pentru încălzitul și luminatul igienic și un material prim, de importanță covârșitoare pentru o formidabilă industrie chimică și metalurgică. Este ușor de transportat prin conducte (la Turda, Ujoara, Mediaș, Diciosânmărtin, Ploești), neinfluențat de intemperiile externe, în exploatare tâșnind prin presiunea sa din zăcământ, fiind una dintre celea mai importante surse de energie și bogăție naturală a țării noastre.

Gazzl Carlo, poet dramatic ital. (n. 1722 † 1806). A creiat comedia „fiabesca" sau feerică: Turandot, Paserea verde, *inspirându-se* din vechile legende italiene voind și reușind să atragă spectatori prin subiectele cele mai fantastice și mal copilărești. A avut un succes enorm, dar momentan. A lăsat și memorii interesante.

Geamăna (3850 loc.) com. rur. județul Tighina, pl. Căinari. Formată din satele: Barcovrenii Batâc, Geamăna, Gheorghieni, Larga, Ochiu-Roș-Nou și Ochiu-Roș-Vechiu Primăria în Geamăna. P. U. Căinari. G. Mireni la 14 km.

Gebhart Emile, literat franc (n. 1839 † 1908), membru la Acad. franc. Are lucrări asupra Italiei și a Renașterii: Rabelais, la Renaissance et la Réforme, les Origines de la Renaissance en Italie; l'Italie mystique, etc.

Gédalge André, compozitor și teoretician franc. (n. 1856). Profesor de compoziție la Conservatorul din Paris. Lucrări: o operă comică, 1 pantomimă, 3 simfonii, o suită pentru orchestră, lucrări pentru pian. Opul său cel mai important însă e marele tratat despre fugă, tradus în germ. A mai publicat încă: „Les gloires musicales du monde" și „L'enseignement de la Musique par l'éducation méthodique de l'oreille".

Geena (Gehenna), valea fiilor lui Hinnom, situată spre S. de Ierusalim. Aici au jertfit popoarele haananite prunci zeului Moloch, de aceea, înaintea Evreilor G. era foarte urgisită. Poporul o asemăna cu Iadul, *de aceea* și Isus a dat uneori locului de osândă al celor răi numele de G.

Gegenbaur Karl, anatom germ. (n. 1826 † 1903), fost profesor în Jena și Heidelberg. Vestit prin lucrările sale de anatomie comparată. Biblioteca sa prețioasă a fost cumpărată de Inst. de zoologie din Cluj.

Gegenstandstheorie este o parte a logicei epistemologice (v. epistemologia), astfel numită de Meinong (v. c.). Ea studiază cunoștința care se poate câștiga numai din natura obiectelor în mod apriori și independent de existența reală a obiectului. G. studiază prin urmare și obiectele nereale, care nu au o existență reală și care chiar sunt imposibile în realitatea cunoscută nouă obișnuit (ex. noțiunea de cerc pătrat). Acest studiu se face în mod abstract, adâncind cu ajutorul gândirii atributele (v. c.) și raporturile obiectelor (asemănare, deosebire, enumerare, etc.) care se pot câștiga independent de experiență. In sensul acestei concepții „obiect" este orișice poate fi gândit, sau asupra căruia se pot referi fenomenele psihice.

Geibel Emanuel von —, poet liric și autor dramatic germ. (n. 1815 † 1884). A avut un succes extraordinar când a publicat *primul vol. de poezii*, cu formă frumoasă, dar cu lipsă de fond adevărat și de forță, care astăzi par plictisitoare în cea mai mare parte, iar unele dintrânscle nu se mai pot menționea din cauza tonului șovinist. G. reușește în poezia sa tendința clasicistă, sub înrâurirea lui Goethe și sentimentalismul romantic. El are și meritul de a fi tradus din liricii greci. Scrieri: Gedichte, Juniuslieder, Neue Gedichte, Spätherbstblätter (poezii), König Sigurds Brautfahrt, poemă eroică; Brunhild, tragedie, ș. a.

Geijerstam Gustaf, romancier și nuvelist suedez (n. 1858 † 1909). Luptător pentru direcția realistă în lit. suedeză. A mai scris drame și articole de critică.

Geiseri (geol.), se numesc izvoarele termale cu erupțiuni intermitente de ape fierbinți (70—94°), aruncate la înălțimi și la intervale de timp diferite, din ana cărora — bogată în silicați alcalini — se depune o silice hidratată numită geyserită și din care se formează un *con mic, de forma unui vulcan în miniatură*, în jurul gurii izvoarelor. Mecanismul activității lor a fost explicat de fizicianul german Bunsen, fiind comparabil cu fenomenul de explozie care se petrece într'o eprubetă umplută cu apă și încălzită la fund. G. în natură se *întâlnesc în regiunile vulcanice ca manifestări ulterioare* (postvulcanice) a activității acestora, în Islanda, Zeelanda nouă și mai ales în parcul național Jellowstone din Mții Stâncoși în vestul Statelor Unite. In acest parc situat la o altitudine de 2500 m., pe o suprafață de 8000km^2, se întâlnesc aproape 100 de G. pe lângă vre'o 3500 izvoare termale. Dintre aceștia G. numit „Geant" (uriaș) aruncă tot la 24 de ore o coloană de apă de 2 m. grosime (caldă de 70—94°) la o înălțime de 60 m., iar G. „Old Faitful" erumpe la intervale de câte

un ceas, cu o regularitate deci cronometrică.

Geissler Heinrich (n. 1814 † 1879), mecanic german, renumit pentru construcția tuburilor cu vid până la 1/400 mm. mercur, folosite la descărcări electrice prin gaze rarefiate. După gradul de rărire și felul gazului se produc diferite fenomene luminoase.

Gelatine (chim.), v. Proteine.

Gelic (gaelic), v. Celții.

Gema, piatră scumpă gravată, cunoscută din timpurile cele m. vechi. Dacă desemnul e reliefat, se numește camee, iar dacă e sculptat, intaglio.

Gemeni. 1. Doi feți cari se desvoltă în același timp în uterul mamei (sarcină gemelară). G. se formează sau din separarea a două celule provenite din același ovul fecundat, sau prin fecundarea a două ovule separate. În primul caz G. sunt de același sex, în celălalt caz pot fi de sex diferit. — 2. O constelație a zodiacului, constând din 150 stele vizibile și cu ochiul liber, între ele și stelele Castor și Pollux.

Gemiparitate (biol.) se numește generațiunea asexuată prin muguri ce sunt emiși de corpul mamei și din care se nasc doi indivizi. — De cele mai adesea ori noul individ rămâne aderent de corpul mamei dând naștere la colonii.

Gemistos Georgios —, Plethon, filos. bizantin (n. ca. 1355 † 1450), trecut la Firenze, unde, sprijinit de Cosimo de Medici înființă o *Academie platonică*, extinzând studiul Platonismului asupra întregii Italii și asupra Europei întregi și reînoind studiul filosofiei neoplatonice. G. este unul din principalii filosofi cari au tendințe pregătitoare ale Renașterii în filos.

Gemulă. 1. (biol.). Particulă ce reprezintă toate caracterele celulare în teoria hereditățiii, după Darwin. Teoria G.-lor nu se mai admite azi în biol.

Gen (biol.) se numește o grupare sistematică de mai multe specii care prezintă unul sau mai multe caractere comune. Înțelesul terminologic al genului a variat cu timpul. La început, pe timpul lui Aristot și Pliniu, noțiunea era vagă; numai pe la sfârșitul sec. al XVII a început să se precizeze. În sec. XIX s'au făcut studii aprofundate asupra G.-lui În jurul acestei chestiuni s'au născut o sea*mă* de discuțiuni: unii vedeau în această noțiune o seamă de abstracțiuni, cari trebuiau discutate, crezând că în natură nu există decât indivizi izolați (Buffon, Jussieu, Condillac). Linné este acela care admite genul ca realitate (genus est species naturae opus) stabilindu-l după caracterele generale și arătând sub acesta ființele reunite sub același nume și cu aceeași origină, variind între ele prin caractere mici, specifice, care au dat naștere la noțiunea de specie. Cuvier a admis genurile, dar cu o oarecare restricțiune; cu inventarea microscopului și a tehnicei microscopice, nomenclatura genului a fost precis fixată în biologie. Genurile când cuprind prea multe specii, atunci se subdivid în subgenuri. Se întâmplă câteodată că dintr'un gen să se cunoască numai un singur tip (specie), atunci avem G. monotip.

Gen (gram.), însușirea numelor prin care se deosebește sexul ființelor ce ele le reprezintă. În limba rom. avem trei genuri: masculin, feminin și ambigen (nu neutrul). Distincția G.-lor se face astfel: înaintea masculinului punem cuvântul: „un" la singular, „doi", la plural; înaintea femininului: „una" la sing., „două" la plural; înaintea ambigenului: „un" la singular, „două" la plural.

Genealogia (biol.), filiația generală a membrilor unei familii cari au relați de înrudire, pornind dela trunchiul comun. Reprezentarea grafică a G. se numește „Arbore genealogic". Filiațiunea animalelor ca și a plantelor se arată tot printr'un A. G.

General (logică), ceeace se referă la noțiunea de gen și privește toate obiectele unei clase. Însușire comună unei categorii întregi de lucruri, ființe sau întâmplări. G.-ul este o însușire (notă) pe care o căpătăm ridicându-ne prin operația generalizării (v. c.) dela atributele noțiunelor speție, la acele ale noțiunii gen, eliminând ceeace nu este comun (și esențial) speției. Noțiunea generală, apusă noțiunii individuale, cuprinde G.-ul ca înțeles al unei clase întregi de obiecte ale gândirii.

General (milit.). Grad ierarhic al unui ofițer, care comandă efectiv o mare unitate. Se deosebesc gradele: a) G. de brigadă, comandant al unei brigăzi de artilerie sau infanterie; b) G. de divizie, cu comanda corespunzătoare de Divizie de infanterie sau cavalerie; și c) C. de corp de armată, comandant de corp de armată sau de armată. Ofițerii generali poartă la chipiu un galon lat de fir cu frunze de stejar, cu una, două sau trei trese subțiri, după grad, iar în loc de cifra regală, o stea.

Generalisim (milit.). Mai mare peste generali. Șeful suprem al armatei. General șef.

Generația spontanee (biol. = archigonia sau generația aequivoca) este teoria biologică care explică nașterea primei substanțe viețuitoare în mod spontan din materia brută, minerală anorganică, la un moment dat, când au existat condițiunile favorabile pentru apariția vieții pe pământ. Teoria G. s. (deodată, fără părinți) a fost susținută și de antici (Aristoteles, Virgiliu), și'n mod inductiv de creatorii evoluționismului și ai transformismului *biologic*: Lamarck, Darwin și Haeckel. Nu a fost negată nici de marele Pasteur, deși prin experiențele sale în mediu complect steril, a dovedit că în mod spontan — în prezent — nu ia naștere nici un organism, și că deci organismele vii se formează prin filiațiune (teoria biogenezei) dintr'alte organisme vii, în sensul stabilit de Wirchow, că „omnis cellula a cellula, sau după formula biologică a lui Harvey: „omne vivum ex ovo" (tot ce este viu derivă din ou); stilizată de Mihalkovics, în: „Omne vivum ex vivo".

Generalizare (logică), operație constând în ridicarea dela însușirile noțiunilor specii (subordonate) la cele ale noțiunii gen caracteristice unei clase întregi de lucruri. Opus specificare, individualizare.

Generatio aequivoca sau **G. spontanea**, (filos.) Heterogenie (creație) nașterea ființelor vii din materii moarte s. anorganice. O admitea Aristoteles. După știința pozitivă nu poate exista o G. ae. Însă ea devine un postulat (v. c.) al științii — dacă admitem teoria cosmogonică a lui Kant—Laplace despre originea pământului, — când voim să explicăm în ce fel s'au născut pe el ființele vii.

Generațiune (biol.), reproducțiune sau procreațiune. G. se mai numește și descendența copiilor, nepoților, etc.; deasemenea și totalitatea oamenilor dintr'un anumit timp, — ex. de la 1848, etc, — Când reproducerea se face cu ajutorul fecundației (deci având doi gameți deosebiți, ovul și spermatozoid), prin urmare cele două elemente fuzionează, avem o G. sexuată. — Dacă procreația se face fără fecundație, adică nu intervin cele două elemente sexuale, ci ea se face prin diviziune (bipartiție) sau înmugurire, avem o G. asexuată (agamă, agamogeneză, monomeră).

Generator, mașini pentru producerea curenților electrici.

Genesis (gr.), origine, naștere, creare. Așa se numește în Vulgata (v. c.) cartea întâia a lui Moisi, în care se istorisește crearea lumii și a omului, potopul, înmulțirea și împărțirea oamenilor, chemarea lui Avram și istoria strămbunilor poporului evreesc până la moartea lui Iosif în Egipt.

Genève. 1. Oraș în Elveția, reședința cantonului G. Are 140.000 loc. Universitate întemeiată de Calvin. Biblioteci, muzee, industrie activă. Reședința Societății Națiunilor (v. c.); 2. G. (lacul) sau Leman, un lac la SV. Elveției, între Alpii Savoiei și Jura. Situat la 375 m. altitudine, are o adâncime de 330 m. și o lungime de 70 km.

Genèvre (Col du Mont) pas din Alpii Cotienni, între Briançon și Suse. Anibal, Cesar, Carol al VII-lea, au trecut pe aici. Bonaparte a făcut un drum, la deschiderea căruia se găsește un frumos obelisc.

Genghis-Han, faimos cuceritor mongol (n. 1154 † 1227), întemeietorul celui mai vast imperiu asiatic, care se întindea de la Marea Caspică până la Marea Chinei. Înainte de moarte și-a împărțit imperiul între cei patru fii ai săi.

Geniaux Charles, scriitor franc. (n. 1873). Descrie Bretania în pasaje colorate și viața din Bretagne. Scrieri: L'Océan, Les patriciennes de la mer, La Bretagne vivante, Un corsaire de treize ans, Les coeurs gravitent, Sous les figuiers de Kabylie, etc.

Genitalii (anat.), organele sexuale.

Geniu (milit.). Arta de a organiza apărarea și atacul unei cetăți precum și trupa care se ocupă cu aceasta. În trupele de geniu se cuprind: Pionierii, pontonierii, căile ferate, distrugerile, transmisiunile, telegrafiștii, domeniile militare.

Geniu (lat.) 1. Duh (spirit) favorabil, spirit care stăpânia viața cuiva îndemânându-l la bine ori la rău, spiriduș, nălucă. 2. (Psihol.) Aptitudine firească pentru ceva, pe care un individ o are în cel *mai* înalt grad: g. poetic, g. muzical, g. militar, etc. În psihol. contemporană g. nu se mai confundă cu „talentul" (v. c.), ci este considerat ca o personalitate dotată în gradul cel mai înalt cu aptitudini creatoare într'un domeniu cultural oarecare, având o mare putere de viziune (intuiție genială), de combinare și de invenție, de exprimare (realizare) și o deosebită originalitate în crearea raporturilor nouă. E ceeace Tarde în psihologia lui socială numește „inventator" și se confundă cu „promotorii" culturii și ai progresului social, științific și artistic. Psihol. experimentală și aplicată consideră ca G.-ii individualitățile al căror indice de inteligență sau de aptitudine generală trece de normal spre partea superioară a distribuției individualităților *bine* dotate. G.-le au fost studiate de curând de psihologul american Terman.

Genizareth (lac.), v. Tiberiada.

Genova sau Genua, 1. Oraș din Italia, capit. prov. G., mare port la golf. G., oraș industrial: paste alimentare, hârtie, mătăsuri, catifele, săpunuri, uleiuri, olării, flori artificiale, etc. Comerț mare cu

produse italiene şi importante. Impreună cu orăşelele adăogate are 625.000 loc.; 2. Golful G. o baie mare pe coasta de N. a Mediteranei italiene, între Capo Mele şi Spezia; 3. Provincie italiană din compartimento Liguria. 1767 kmp. cu 770.000 loc., densit. 436 loc. pe kmp. Muntoasă.

Genoveva (sfântă), patroana Parisului (n. 450 † 512), fica unor părinţi cu stare bună. Ea a reuşit să scape din Parisul (atunci Luteţia) înconjurat de Hunii lui Attila şi a adus hrană populaţiei înfometate.

Genserich, regele Vandalilor. A cuprins, jefuind, Africa romană, a întemeiat un mare imperiu (428—477 d. Chr.) şi a devastat şi jefuit chiar Roma (455 d. Chr.), deşi a fost rugat stăruitor de Papa Sfântul Leon.

Gentiana (bot.), plante dicotiledonate din fam. Gentianaceelor. Cele mai multe specii trăiesc în zonele alpine. La noi G. acaulis (cupe), G. asclepiadea (lumânărica pământului), G. cruciata (ghinţură), G. lutea (enţură).

Gentleman-contract, tratatul încheiat în 1912 între Japonia şi Statele-Unite ale Americei cu privire la imigrări şi emigrări. Drept bază a G.-c.-ului a fost considerată încrederea reciprocă, lăsându-se la discreţiunea celor 2 guverne soluţionarea, din caz în caz, a chestiilor de imigrare şi emigrare.

Gentry (engl.), nobil de rând. Prin ext. se mai numesc G. persoanele din familii distinse, chiar şi nenobile, apoi, burghezii şi oamenii cu purtări bune.

Gentz Friedrich, publicist germ. şi adversar al revol. franc. (n. 1764 † 1832). A fost şi corespondent al lui Ion Caragea, domnul Munteniei, recomandat de Metternich. Insemnată lucrarea: Dépêches inédites du chevalier de G. aux hospodars de Valachie (3 vol. Paris 1876—77).

Genus proximum (logică)=genul cel mai apropiat. Noţiunea gen are sfera (v. c.) mai cuprinzătoare decât noţ. speţă (v. c.). De aceea, speţa se defineşte prin g. p. (v. definiţie, cf. differentia specifica).

Geoagiul de sus, sat lângă Teiuş (jud. Alba) reşed. episcopească în sec. al XVI. Cel dintâiu episcop cunoscut aici e Cristofor (1557), Gheorghe (ca. 1560), Sava (1562). Biserica episcopească se păstrează până astăzi, fiind unită. In jurul ei sunt chiliile ruine ale călugărilor. De această episcopie atârna şi mănăstirea Rimeţului din apropiere, pe vale în sus (1487).

Geodezia, ştiinţa care se ocupă cu măsurarea suprafeţelor de pământ sau cu măsurarea distanţei dintre două puncte de pe pământ. Problemele G.-ei se rezolvă prin calcule trigonometrice (v. Trianghiulaţie).

Geofizica, studiul fenomenelor fizice ale pământului. G. se ocupă cu variaţia gravităţii pământeşti, cu magnetismul pământesc, vulcanism, cutremurele de pământ, etc.

Geoffroy Julien-Louis, critic franc. (n. 1743 † 1814). Autorul celebrului: Cours de littérature dramatique. Este contra operii lui Voltaire. Criticul teatral dela „Journal des Débats" din 1806—1814.

Geoffroy-Saint-Hilarie Etienne (n. 1772 † 1844), naturalist franc., fost profesor la Jardin des Plantes (1793), iar mai târziu (1809) la catedra de zoologie a Facultăţii de medicină din Paris. In 1798 a participat la expediţia din Egipt. Adept al principiilor biologice ale lui Lamarck, despre variabilitatea speciilor şi adversar al fixităţii lor, susţinută de Cuvier (v. c.), cu care a avut celebra polemică dela Academia de Ştiinţe din Paris, în 1830, care a durat timp de 6 luni; răsunetul acesteia s'a repercutat în toată lumea, provocând noul curent în domeniul cercetărilor biologice — desăvârşit de marile personalităţi a lui Darwin, Lyell, Wallace, etc. — care a rezolvit în *mod definitiv* marea teorie biologică a descendenţii, a transformismului sau a evoluţionismului biologic admis şi adoptat în ştiinţă. Principiile sale de filozofie naturală sunt tratate în *lucrarea* sa: Sur le principe de l'unité de composition organique, Paris 1828. A scris încă următoarele lucrări: Philosophie anatomique (Paris 1818); Philosophie zoologique (1830); Sur l'hermaphroditisme (1833); Notions synthétiques de physiologie naturelle (1838), etc.

Geognozia (grec.), sau geologia descriptivă este o ramură a geologiei, care se ocupă cu descrierea scoarţei pământeşti.

Geografia este ştiinţa descrierii pământului actual sub toate aspectele. Ea se ocupă cu explicarea fenomenelor actuale de pe pământ, căutându-le cauzele, sau, dacă se cunosc cauze, să le expună efectele. G. se ocupă de forţele interne ca şi de cele externe, care acţionează asupra pământului. Alte definiţii: 1. G. este ştiinţa, care ne arată cum este fiecare din cele 4 învelişuri ale pământului şi cum atârnă ele unul de celălalt (Mehedinţi); 2. G. este ştiinţa prezentului (pământului) explicată prin trecut, pe când geologia este ştiinţa trecutului explicată prin prezent (Mackinder); 3. G. este ştiinţa fenomenelor fizice, biologice şi sociale din punct de vedere al repartizării lor pe suprafaţa globului, cauzelor lor şi a raporturilor lor reciproce (Emm. de Martonne). G. întrebuinţează în studiul său cele 3 mari principii: al întinderii, al coordonării şi al cauzalităţii. Putem împărţi G. în: 1. G. matematică, care studiază locul şi mişcările pământului în sistemul solar; forma şi dimensiunile lui; reprezentarea lui (cartografia); 2. G. fizică: meteorologie şi morfologie (geo-morfologie). 3. G. biopolitică, raporturile naturii organice cu cea neorganică prin răspândirea animalelor (G. animală, zoologică), plantelor (G. botanică), a omului şi a feluriilor lui de activitate (G. umană, antropogeografie).

Geografia astronomică se ocupă cu studierea pământului considerat ca planetă (formarea lui, mişcări, etc.).

Geografia economică studiază produsele solului şi subsolului unei regiuni, ale unei ţări sau ale pământului. Se ocupă şi cu studierea industriei şi relaţiunilor economice ale ţărilor.

Geografia istorică, studiază schimbările succesive ale hotarelor ţărilor, judeţelor, provincilor, sau ale numelor localităţilor.

Geografia lingvistică, disciplină nouă în cercetările lingvistice, rezultată din cercetările dialectale făcute de Jules Gilliéron, creatorul ei, pe baza materialului din Atlasul lingvistic franc. Ea a revoluţionat părerile lingviştilor prin m. *fapte* nouă (*rolul* etimologiei populare, al omenimiei, aspectele dialectelor şi concepţia despre un dialect, flexibilitatea şi nesiguranţa legilor fonetice în felul cum le concepeau şi aplicau neogramaticii, felul cum se fac împrumuturile), accentuând importanţa ariei de răspândire a unui cuvânt, reconstituind, pe baza limbii vorbite, straturile lingvistice, creind aşa numita geologie lingvistică, stabilind istoria fiecărui cuvânt (v. Gilliéron). Lucrări: A. Dauzat. La géographie linguistique; Al. Rosetti, Jules Gilliéron şi Geografia lingvistică, în „Viaţa românească", 1929).

Geografia lui Karl Ritter, operă fundamentală, apărută în jumătatea întâia a sec. trecut. Pentru prima oară s:a căutat să se facă legătura dintre factorii fizici şi om. G. lui K. Richter este desvoltarea unei opere tipărită în două volume (1817—1818) cu titlul „Die Erdkunde im Vcrhältniss zur Natur und zur Geschichte des Menschen".

Geografia lui Ptolemeu, este cea mai mare operă de Geogr. Matematică a antichităţii. Este împărţită în 8 cărţi, Dacia fiind în cartea III-a. Nu aduce noutăţi asupra lumii cunoscute de Strabo şi Pliniu, longit.-ele sunt greşite, în unele părţi distanţele fiind alungite, în altele micşorate. In general, datele lui Ptolemeu sunt aproape exacte. G. lui Pt. a jucat un mare rol în mişcarea geografică şi cartografică a Evului Mediu. Prin sec. al XV orice atlas trebuia făcut în sistemul *hărţilor Ptolemaice şi orice geografie* trebuia să aibă la început geografia lui Ptolemeu, textul cel nou fiind o complectare a acestuia (v. Ptolemeu).

Geografia matematică se ocupă cu măsurarea pământului, a ţărilor sau regiunilor, cu reprezentarea acestora şi cu stabilirea coordonatelor geografice a locurilor (v. c.). Ştiinţe auxiliare: geodezia, topografia, cartografia (v. c.).

Geografia medicală studiază răspândirea boalelor pe pământ, zonele de endemicitate şi cartografiază ariile de răspândire ale maladiilor.

Geografia politică, *studiază raporturile* dintre om şi organizaţiile politice ale statelor, provinciilor, etc.

Geografic, v. Atlas G., Serviciu Geografic, Institut Geografic

Geografie fizică sau **Fiziografia**, este descrierea şi explicarea formelor de teren, ţinându-se seamă de toţi agenţii modificatori interni şi externi.

Géographie Universelle (Nouvelle —), a lui Elisée Reclus. Lucrare monumentală în 19 volume, în care autorul studiază constituţia fizică, produsele şi obiceiurile locuitorilor fiecărei ţări. Este o lucrare de *colaborare*, unitară ca *metodă*, dar inegală ca valoare, pentru care s'a lucrat 16 ani (1875—1891). A fost inspirată de lucrarea lui Karl Ritter.

Geoid, după Listing, este denumirea formei pământului, care nu ar fi corp perfect sferic, ci de forma unui elipsoid de revoluţie regulat, umflat la ecvator şi turtit la poli, suprafaţa sa în orice punct fiind perpendiculară pe direcţia gravitaţiunii.

Geologia este ştiinţa descriptivă — o ramură a ştiinţelor naturale — care se ocupă cu studiul evoluţiei şi al fazelor de transformare — în timp şi spaţiu — a globului pământesc de când s'a individualizat ca planetă — ruptă din masa soarelui (v. Cosmogonia) — până în prezent. Trecutul preistoric al globului terestru, îl reconstituieşte în baza datelor paleontologice — a resturilor pietrificate de plante şi animale dispărute (v. Fosile), păstrate în diferitele pături din scoarţa solidă a pământului (G. stratigrafică sau istorică). Din studiul modificărilor actuale pe care le încearcă suprafaţa (reliefu) pământului (v. actualism), sub influenţa aerului atmosferic, a apelor de infiltraţiune, curgătoare şi marine, a ghieţarilor, a fenomenelor vulcanice şi a cutremurelor de pământ — reconstituieşte înfăţişarea suprafeţii pământului — repartizarea geografică a mărilor şi continentelor, din trecutul îndepărtat de milioane de

ani al vremurilor geologice (G. dinamică). Ocupându-se cu studiul structurii şi compoziţiei scoarţei terestre — bogate în minereuri şi roce utile. G. reprezintă o importaţă practică deosebită, pentru minerit şi pentru diferite lucrări tehnice ex. captări de ape, sondaje, drenări de terenuri mlăştinoase, canalizări, trasări de terasamente, etc. G. este o ştiinţă tânără, creiată pe baze de cercetare ştiinţifică de către ing. engl. Ch. Lyell (în 1832) — într'o continuă evoluţie şi progres.

Geometria, ştiinţa care se ocupă cu proprietăţile şi legile figurilor în spaţiu. La cei vechi a însemnat măsurarea pământului. G. se împarte în două ramuri: 1. G. sintetică şi 2. G. analitică. — G. sintetică studiază figurile şi legăturile între diferitele lor elemente direct, prin intuiţie, reprezentându-le grafic, iar G. analitică prin calcul, exprimând legătura între diferitele elemente geometrice prin relaţii matematice. — 1. Cea mai veche formă a G.-ei sintetice este G. euclidiană, fondată de geometrul grec Eukleides (300 a. Chr.) şi bazată pe 10 axiome şi postulate şi 118 definiţii. Partea G.-ei care se ocupă cu figurile plane se numeşte Planimetrie, iar aceea care se ocupă cu figurile cu trei dimensiuni, Stereometrie. Preocuparea principală a G.-ei euclidiene este studiul raporturilor metrice între diferitele elemente ale figurilor. Din ea derivă G. descriptivă care reprezintă figurile în adevărata lor mărime şi G. proiectivă care face abstracţie de raporturile metrice ale elementelor geometrice şi se ocupă mai mult cu poziţia reciprocă a formelor. In timpul din urmă s'au desvoltat multe sisteme de G., bazându-se pe alte axiome, postulate şi definiţii sau pe mai generale, ca acele ale lui Euclid. Aceste G. se numesc neeuclidiene (Gauss, Bólyai, Lobatschevskij, Riemann, etc.). In special mult a fost discutată axioma paralelelor: la o dreaptă se poate duce o singură paralelă printr'un punct exterior. — 2. Bazele G.-ei analitice le-au pus încă Arabii sprijinindu-se pe trigonometrie, întemeietorul ei adevărat este însă Descartes, care introducând noţiunea de coordonate, i-a dat o desvoltare nouă. O formă superioară a G.-ei analitice este G. diferenţială sau infinitezimală care lucrează cu calculul diferenţial şi integral.

Geometrie absolută, a lui Bólyai şi Lobatschevskij, este independentă de postulatul geometriei euclidiene, că două drepte situate în acelaşi plan se taie totdeauna, dacă suma unghiurilor interne situate de aceeaşi parte a unei secante este mai mică decât două unghiuri drepte. Spre ex. în G. suma unghiurilor unui triunghiu poate fi mai mare sau mai mică decât două unghiuri drepte.

Geomorfologie, ramură a geografiei fizice, care se ocupă cu legile reliefului. Bazele au fost puse de Richthofen (în 1886). A fost desvoltată de de la Noë şi de la Margerie (1888), de Em. de Martonne în Franţa, iar în America de Davis. Unii îi spun Geomorfogenie.

Geonomia este un capitol important al geologiei. Ea se ocupă cu fenomenele care modifică aspectul părţii superficiale a scoarţei pământului, stabilind legile acestor fenomene.

George, numele mai multor regi ai Angliei: **G. I**, (1660—1727), primul rege din dinastia Hanovra (care e pe tron şi azi). A domnit de la 1714—1727. A fost foarte nepopular. **G. II**, (n. 1683 † 1760), a domnit de la 1727. Pe timpul său au fost războaiele de succesiune în Austria şi cel de şapte ani, prin care Anglia şi-a format o mare putere în colonii. **G. III**, (n. 1738 † 1820), rege de la 1760—1810. Sub domnia sa, Anglia a pierdut coloniile din America. A fost un mare duşman al Revoluţiei şi al Imperiului francez. In 1810 primeşte tutelul de rege al Marii Britanii. **G. V**, (n. 1865), rege din 1910. Sub domnia sa Anglia participă în marele războiu şi se nasc revolte în Irlanda, în Egipt, în Indii. Adaugă imperiului colonial englez, cu mandat, şi coloniile germane.

George Henry (n. 1839 † 1899), publicist economist şi om politic american. El a produs mişcarea în legătură cu impozitul pe valoarea pământului. După el, baza tuturor relelor sociale constă în faptul că pământul e proprietate privată; nu doreşte statificarea lui, ci numai impunerea valorii curate a pământului, fără investiri, scutind de impozit venitul după muncă şi capital. A fost candidat la preşidenţia Statelor-Unite, dar fără succes. Operile principale: „Progresul şi sărăcia“ (1880), care i-a stabilit un mare renume; apoi „Comerţ liber sau protecţionism vamal“ şi „Probleme sociale“.

George Ştefan, poet simbolist germ. (n. 1865). Se opune naturalismului şi socialismului, având o notă aristocratică în scrierile sale, care înfăţişează o lume de vis: Hymnen, Bücher der Hirten und Preisgedichte, Teppich des Lebens, Tage und Taten, Der siebente Ring, etc.

Georgescu I. George, violoncelist şi dirijor, (n. 1886) Absolv. al cl. de violoncel a lui Dumitrescu la Bucureşti. La 1910, urmează clasa de dirijare a profesorului Nedbal la Berlin. Face parte, ca violoncelist, din quartetul Marteau. După războiu ia conducerea orchestrei filarmonice din Bucureşti. Din 1922—1925 directorul Operei Române din Bucureşti. Apreciat ca dirijor şi în străinătate.

Georgescu M., chimist şi farm. român. Prof. de Farmacie chimică şi galenică la univ. din Bucureşti. Decanul Facult. de Farmacie.

Georgescu Ioan. Sculptor (n. 1856). A făcut studii la Şcoala de bele-arte din Paris, unde a obţinut o medalie pentru statua sa: „Rugăciunea unui copil“. Intors la Bucureşti a fost numit profesor de sculptură la Şcoala de bele-arte (1887). Este întâiul sculptor modern român. Lui i se datoresc statuile lui Gheorghe Lazăr din Bucureşti, a lui Gheorghe Asachi din Iaşi şi a lui Pake Protopopescu. Parte din operele sale se păstrează în Pinacoteca din Bucureşti („Rugăciunea“, „Izvorul“) şi în Muzeul Simu (busturile lui Vasile Alecsandri şi Mihail Kogălniceanu).

Georgetown sau **Demerara**, capit. Guyanei engleze. Are 57.000 loc. Port comercial. Exportă produsele Guyanei engl.

Georgia, unul din statele Americei de N., cu capit. Atlanta. Are 2.935.000 loc. Produce mult bumbac; 2. **G.** stat independent în Transcaucazia. Ţară muntoasă situată la S. de Caucaz şi mărginită la V. de Marea Neagră. Are văi fertile locuite de o rasă de oameni frumoşi. Capit. Tiflis. Pe o supr. de 86.000 kmp, are 3 milioane locuitori.

Georgiană, poezie engl., este o directivă pe care poeţii noi, din Anglia epocii regelui George, au pretins s'o inaugureze în poezia contemporană, încercând o reînviere a romantismului lui Blake, Coleridge şi Wordsworth. Dar acest „neoromantism“ departe de a fi revoluţionar prelungeşte o veche tradiţie până în epoca actuală. Din acest grup citâm pe: Maurice Hewlett, Laurence Binyon, John Drinkwater, T. Sturge Moore, Abecrombie Laselles, W. de la Mare, J. El. Flecker, R. Brooke, ş. a.

Georgieni, grup de triburi din Caucazia de SV. cu scriere specială şi literatură. După tip par a avea o legătură cu semiţii, dar după limbă diferă şi de ei şi de Arieni, ca şi de Turci.

Georgina variabilis (bot.), Dahlia (gherghină), din fam. Composeelor. Flori ornamentale cultivate la noi în foarte multe varietăţi. Originale din Mexic. Introduse la noi din 1791.

Georgicele, poem didactic în patru cânturi al poetului latin P. Vergilius Maro, de o însemnată valoare literară, în care se ocupă cu cultura pământului, a viţei de vie, prăsirea vitelor şi albinăritul.

Geoplastica (grec.), ştiinţa care tratează despre relieful scoarţei pământeşti şi despre factori cari îl determină.

Geotectonica (geol.), un capitol al geologiei, care se ocupă cu studiul structurii scoarţei (litosferii) pământului.

Geotermic (geol.), gradul constant de temperatură cu care creşte aceasta în spre interiorul pământului, numită şi căldura internă sau proprie a pământului, în valoare medie treapta geometrică corespunzând unui 1° C — pentru 33 m. adâncime.

Geotermia (geol.), complexul de cunoştinţe şi de mijloace, care ne conduc la aflarea legăturilor ce există între profunzime şi temperatura pământului.

Geotropism (bot.), proprietatea părţilor plantei de a creşte într'o anumită direcţie sub influenţa gravitaţiunii pământului.

Geotrupes (zool.), Cărăbuşul de gunoi, gândac din fam. Lamelicornelor. Trăieşte în gunoi şi alte substanţe organice în descompunere. Ouăle şi le depune într'o sferă pe care şi-o formează din gunoi. O specie, scarabeul, era considerat sfânt de vechii Egipteni.

Gepizi, neam german, coborît dela Marea Baltică spre Dacia, unde pătrund în veacul al IV d. Chr. supunându-se Hunilor, pe care-i bat în 454, după ce îi ajutaseră în expediţiile lor de pradă în Italia şi Gallia. Au stăpânit Dacia până pela 570 în lupte continue cu vecinii barbari şi ca tributari şi duşmani ai Romanilor. Au primit creştinismul arian şi dispar cu ivirea Avarilor.

Géraldy Paul, poet şi romancier franc. (n. 1885). In poezie este tradiţionalist; cântă iubirea în „Toi et Moi“, iar în romane povesteşte situaţii răsboinice: „Noces d'Argent“, „la Guerre, Madame“, „Le Prélude“. Dramă: „Aimer“, etc.

Geraniacee (bot.), plante dicotiledonate din ord. Geraniales. Se cunosc cam 350 de specii. La noi cresc: Geranium alpestre şi macrorrhizum (priboi); **G. phaeum** (păl'aria cucului); **G. pratense** (Greghetin), etc.

Geraniolul (chim.), lichid uleios, uşor volatil, alcoolul unei hidrocarburi cu două duble legături. Are formula $C_{10}H_{18}O$, cu un miros de roze şi se extrage din roze sau plantele Cymbopogon Martini sau Cymb. flexuosus; se poate sintetiza şi în laborator. Este izomer cu Nerolul, parfumul florilor de portocal.

Gerard de Nerval Labrunie, zis —, poet şi literat franc. (n. 1808 † 1855). Are scr.: „les Filles du feu“, în care se găseşte celebra scriere: Sylvie, Voyage en Orient. Face parte din generaţia scriitorilor cari prin traduceri din lit. străine, au pregătit atmosfera socială, necesară romantis-

mului. A tradus „Faust" a lui Goethe. G. d. N. reprezenta, totuşi, cu eleganţă şi fineţe, tradiţia sec. al XVIII. Proza lui descriptivă de călătorie este foarte frumos scrisă.

Gérard François Pascal, pictor francez de subiecte istorice, mitologice şi portretist de talent (n. 1770 † 1837), urmaşul lui David. Lucrări însemnate: Psyche, Lupta de la Austerlitz, M-me Récamier, etc.

Gerard Jonas Watson (n. 1867), om politic american, ambasador la Berlin în 1913—17. A contribuit mult la intrarea în războiu a Statelor-Unite nord-americane.

Gergovia (geogr. ant.), oraş din Galia, în ţinutul Arvernes. Era construit pe muntele G. (744 m.), format din calcare cochilifere peste care s'a aşezat o pătură de bazalt. Vercingetorix a apărat G. contra atacurilor lui Caesar (57 a. Chr.). Ruinele G.-ei sunt aproape de Clermont-Ferrant (7 km. SE.).

Gerhardt Charles Frédéric (n. 1816 † 1856), chimist franc. A fost profesor de chimie la Montpellier, Paris şi Strasbourg. Recunoaşte marea importanţă a funcţiunilor în chimia organică, pune capăt confuziunilor regretabile care se făceau cu noţiunile atom, moleculă şi echivalent şi impune tuturor recunoaşterea legii Gay-Lussac-Avogadro.

Géricault Théodor, pictor acvarelist francez (n. 1791 † 1824); precursorul direcţiei romantice în pictură prin mişcarea şi pateticul ce introduce. Pânze celebre: Supravieţuitorii naufragiului Medusei (Louvre), Oficerul de vânători din gardă călare (Louvre). Are şi subiecte rom.

Gerlach Helmuth (n. 1866), om politic german pacifist, multă vreme unul din conducătorii partidului democrat. A publicat numeroase documente istorice despre cauzele şi pregătirile diplomatice ale războiului.

Germain André, poet şi critic esseist franc. (n. 1881). A scris şi sub pseudonimul Loïs Cendré. Critica anecdotică: „Têtes et Fantômes" şi informaţii critice bine documentate asupra curentelor lit. contemporane: „de Proust à Dada".

German, Atlasul lingvistic —. Dela 1876 G. Wenker a adunat material dialectal printr'un chestionar, compus din 40 de fraze, din toată Germ. Acest material, complectat se publică de F. Wrede, prof. la univ. din Marburg, alcătuind atlasul lingv. germ. Nefiind materialul în întregime culeş la faţa locului şi lipsind anchetorul unic, este inferior celui francez.

Germania, în vechime teritoriul ocupat de seminţiile germanice, ale cărui graniţi primitive au fost la Apus Rhinul, la Sud Alpii, la Răsărit Munţii Boemici şi Elba, la Nord Marea Baltică şi M. Nordului. Oraşele nu erau întărite cu ziduri ci cu şanţuri adânci. Triburile mai însemnate: Burgunzii, Goţii, Francii, Saxonii, Frisii, Langobarzii etc. Iulius Caesar a ocupat o bună parte din acest teritoriu, fără să-l prefacă în provincie romană (55—54 a. Chr.). Francii stabiliţi în Galia, au cucerit o parte din G. pe timpul regelui Clovis I. (sec. al V.). Fiii acestuia au continuat cuprinderea, iar Sf. Bonifaciu a convertit triburile germanice la creştinism şi a organizat biserica.

Germania (Deutsches Reich Bundes Republik), republică federativă din Europa centrală, cuprinsă între: M. Nordului, Danemarca şi Baltica la N.; Polonia la E.; Cehoslovacia, Austria şi Elveţia la S.; iar la V. Franţa, Luxemburg, Belgia şi Olanda. De G. depinde şi Prusia Orientală (v. c.), despărţită prin coridorul polonez. Supraf. totală a G.-ei, fără teritoriul Saar, este de 470.628 kmp. cu 64.500.000 loc. Relieful G.-ei este format din trei mari unităţi: la N. Câmpia, continuarea celei ruseşti. *la mijloc vechile* masive herciniene şi la S. lanţurile şi culmile alpine. Câmpia din N., regiune joasă cu ape stătătoare sub formă de lacuri sau mlaştine, cu terenuri eratice, având semănate şi multe blocuri eratice. Mici ondulaţiuni de teren, vechi morene, printre care şi-au croit drumul fluviile şi afl. lor. Tot terenul e îmbibat de apă, sărac şi neproductiv. Regiunea dela mijloc, a masivelor vechi: Fichtelgebirge, Hunsrück, Eifel, Taunus, Harz, etc. Printre ele aparifii vulcanice mai vechi sau mai nouă, arată că terenul a fost mereu în mişcare. Toţi aceşti munţi *au fost roşi* de eroziunea fluviatilă, reduşi la altit. mici, iar rocile măcinate au umplut văile dintre culmile de munţi şi depresiunile (Hessa, Turingia), transformându-le în regiunile fertile. În această regiune se găsesc maarele (v. c.). Regiunea din S. formată de culmi alpine, contraforturi ale Alpilor: Alpii Algau, Alpii Bavarezi, Alpii Zillerthal, care se termină în Bavaria, cu podişul bavarez (500—300 m.). Pe când în regiunea dela *mijloc* înălţimile abia ating 1000 m. (Schneeberg) în Fichtelgebirge, în S. înălţimile trec de 2000 m. Regiunea din S. este regiunea cu cele mai multe castele medievale. Clima este continentală, chiar excesivă în E. şi S. Panta naturală a terenului fiind dela S. spre N. majoritatea apelor G.-ei se drenează spre N.: Marea Nordului (Weser, Elba, Rin), sau M. Baltică (Oder). Numai în S. apele din Bavaria şi Würtemberg sunt *drenate de Dunăre spre* M. Neagră. Locuitorii G.-ei sunt Germanii (v. c.). Având în teritoriul său resturile munţilor hercinieni, G. va avea fier şi huilă din abondenţă pe lângă alte minereuri. Cea mai bogată regiune minieră şi industrială este bazinul Ruhr (v. c.), în care sunt şi cele mai mari uzine metalurgice, care au atras şi cea mai mare populaţie. Apoi vin Silezia şi Saxa. Restul teritoriului G.-ei fiind: păduri, păşuni sau câmpuri de agricultură. Pentru viaţa economică a G.-ei v. marile diviziuni administrative (statele): Bavaria, Baden, Würtemberg, Saxa, Turingia, Prusia, etc. Conform constituţiei dela Weimar (1919), Germania este o republică federativă, fostele state formând tot state autonome fiecare cu constituţia sa. — Istoria. Adevăratul întemeietor al Germ. e Carol cel Mare: el a unit sub stăpânirea sa triburile din vechea Germ. (v. c.). La moartea fiului său, Ludovic Blajinul (840), fiii acestui din urmă Ludovic şi Carol cel Gros, fac jurământul dela Strasbourg (848) de a se sprijini reciproc, împotriva fratelui lor, Carol cel Pleşuv. Acesta, împăcându-se, prin tratatul dela Verdun (843) se face o nouă împărţire a imperiului, ajungând sub stăpânirea lui Ludovic Germanicul tot teritorul din dreapta Rinului, constituindu-se regatul Germ. (ducatele Suabici, Bavariei, Franconiei şi Saxoniei). Coroana rămâne în fam. Caroligiană până la 911, când moare Ludovic Copilul (829—911). Ivaziile pop. barbare (Danezii, Slavii şi mai ales Ungurii) au nimicit unitatea Germ. atât de curând înfiripată: dealtfel nici ducii nu consimţiau să-şi sacrifice independenţa de dragul ac. unităţi. La moartea lui Conrad I (911—918), ducele Franconiei, ajunge rege Henrik I Păsărarul (919—936), duce de Saxonia. Acesta organizâ o armată, se sileşte să uneaască oraşele şi bate pe Unguri la Merseburg (933). Fiul său, Otto I cel Mare (936—973) învinge pe ducii de Lorena, Bavaria şi Franconia, răsculaţi împotriva sa, iar după moartea lor pune membrii din fam. sa, înfiinţând aşa zişii Palatini. Luptă împotriva feudalismului, reducând puterea seniorilor. Bate pe usurpatorul regat. lombard (Berengar), se încoronează rege al Lombardiei şi obţine dela papa Ion al XII *titlul de împărat* roman (962), începându-se de acum imperiul roman-germ. Din pricina intrigilor papii, Otto vine a treia oară în Italia, îl depune şi instalează în locu-i alt papă (prima încercare a împăraţilor de a supune pe papi). Urmează Otto al II (973—983) şi Otto al III, cu care se sting descendenţii lui Otto cel Mare (1002). Coroana ajunge la principii de Bavaria, înruditi cu Otto şi apoi lui Conrad al II, *duce de Franconia*, ai cărui descendenţi ţin demnitatea de împ. dela 1024—1125. Henric III (1039—1056) ridică autoritatea împ. şi domină Sf. Scaun, încurcat în luptele dintre candidaţi, Henric al IV (1056—1106) vine în conflict cu papa Gregoriu al VII în legătură cu numirea episcopilor, e celebra ceartă pt. investitură (v. c.). *Învins*, e silit să se umilească papei, făcând actul de pocăinţă dela Canossa (v. c.) (1077). Puterea imperială scade din pricina certei şi sub Henric al V (1106—1125), cu care se stinge dinastia franconiană. Coroana ajunge princ. de Saxonia, Lotar (1125—1137). La moartea lui se ivesc doi pretendenţi: Henric Welf de Bavaria şi Conrad de Hohenstaufen, senior de Weiblingen, un suab. E ales Conrad, care pune astfel bazele dinast. Hohenstaufilor (1137—1250). *Rivalitatea* continuă însă între Welfi (partizanii lui Henric) şi Weiblingi (ai lui Conrad), având repercursiuni şi în Italia, unde partizanii împăratului se numiau Ghibelini, iar adversarii Ghelfi. Frideric Barbarossa (1152—1192), a vrut să restabilească demnitatea imperială. În Italia diverse *oraşe* se organizase în republici, nevoind să mai asculte de autor. imperială. Milano a resistat atac. împ. 2½ ani (1159—1162). Papa Alexandru al *III* pune la cale liga lombardă, care bate definitiv pe Fr. la Legnano (1176), silit fiind să semneze pacea dela Constance, prin care recunoaşte indep. republ. ital. Prin căsătoria fiului său, Fr. ajunge stăpân şi al regatului celor Două Sicilii, la parte în a treia cruciată, unde moare. *După moartea lui Henric* al VI (1190—1197), tronul e pretins de Filip de Suabia (fratele lui H. al VI) (1198—1208) şi de Otto de Brunswick, din fam. Welf. Papa sprijini pe acest din urmă pt. ca să micşoreze puterea dinast. Hohenstaufen. Otto, certându-se cu papa şi fiind bătut la Bouvines de Filip August, rege al Franţei, ajunge la tron Frideric al II (1218—1250). Sprijinitor al artelor, indiferent în materii religioase. Papa l-a forţat să declare că va duce o cruciată şi va elibera regatul Siciliei; Fr. nu-şi ţinu promisiunea, de aceea papa Inocenţiu al IV s'a răsbunat asupra fiului său Conrad. Dela 1250—1275 sunt certe la tron, epoca numită a „marelui interegn", când se întăresc ducatele şi oraşele, constituite în comunităţi; stăpânia dreptul pumnului (Faustrecht). În 1273 e ales domnitor Rudolf de Habsburg (1273—1291), cu care se restabileşte puterea regală şi imperială. Bate pe Ottocar, regele Boemiei, anexează Austria, Stiria, Carintia şi Garniolia, întărind f. mult puterea dinast. Habsburgilor. La moartea lui principii, temându-şi independenţa, nu aleg pe fiul său. Coroana, dela 1291—1438 trece dela o familie la alta (Nassau, Bavaria, Luxemburg) şi abia în 1438 ajunge iarăşi casei de Austria, Carol al IV

(1347—1378), fiul lui Ioan de Luxemburg, fixează constituția germ. prin Bula de aur (1356), în virtutea căreia regele trebuia să fie ales de 7 principi, numiți electori; împ., în guvernare, era asistat de o dietă, compusă din colegiile: electorilor, a seniorilor și a orașelor; el nu putea pune impozite, fără aprobare. Orașele se grupează în Hanse (cea mai puternică cuprindea aproape 64 orașe, cu armată, flotă, etc.). Sigismund (1410—1437) e ales împ.; el stăpânia și Ungaria și Brandenburgul. Pe timpul său sunt certele religioase (răsb. Husiților, conciliul din Constanța, schisma din Occident). Electorii aleg pe Albert al II de Habsburg (1438—39). Frederic al III (1440—1493) caută să-și asigure drept de ereditate pt. fiul său Maximilian I (1493—1519). Acesta încearcă să împiedece desmembrarea imperiului, încercând să-l organizeze pe bază federativă (Dieta dela Worms, 1495; Augsburg 1500 și Colonia 1512). Reform. a găsit un teren potrivit în Germ., căci autoritatea imp. nu i se putea opune, de aceea Carol al V (1519—1556) e silit să recunoască îmbrățișarea reform. de mulți principi. Atacat de Mauriciu de Saxa, C. trece în Italia, lăsând fratelui său, Ferdinand I (1556—1564) grija de a stăvili mișcarea relig. începută de Luther. Prin pacea dela Augsburg (1547—48) se stabilește un interimat în materie religioasă. Maximilian al II (1564—1576) permite Protestanților să-și profesez credința și în statele sale ereditare. Rudolf (1576—1612) se arată incapabil, luându-i posesiunile, fratele său Mathias (1612—1619), pe timpul căruia încep turburări în Boemia, premergătoare răsb. de treizeci de ani (v. c.). Ferdinand al II (1619—1637) și Ferd. al III (1637—1657) au purtat ac. răsboiu, care, în urma intervenției Suediei (ajutată de Franța) și apoi a Franței, se termină cu înfrâng. Germ. și pacea de Westphalia (1648), prin care Franța (Alsacia) și Suedia primesc teritorii, asigurându-se și libertatea religioasă. Germ. devine un teatru de luptă în răsboaiele dintre Franța și casa de Austria. Leopold I (1658—1705) poartă lupte cu Ludovic al XIV; cu Turcii (Eugen de Savoia), anexând Ungaria prin pacea dela Carlovit (1699). In Germ. n'avea nici o autoritate, de aceea acordă lui Frideric al III de Bradenburg dreptul de a se încorona rege al Prusiei (1701). Iosif I (1705—1711) continuă, cu biruințe răsb. de succesiune (v. c.) la tronul Spaniei, bătând pe Francezi. Ridicând prea mari pretențiuni Carol al VI (1711—1740) e silit să încheie o pace mai defavorabilă Germ. (Lorena). A luptat și cu Turcii și în răsb. de succesiune la Tronul Poloniei (1733—1738), căutând, prin Sancțiunea pragmatică, să asigure drept de succesiune Mariei Tereza (1740—1780). Frideric al II, regele Prusiei, împreună cu Franța și Bavaria, o atacă, pierzând Silezia. Din ac. pricină făcu alianță cu Franța și Rusia împotriva lui Frid.; acesta însă ieși biruitor în răsb. de șapte ani (1756—63). Aici e începutul rivalității între Prusia și Austria pt. asigurarea supremației în Germania. Când izbucnește Revol. franc. (1789), Germ. era o federație din m. multe state. Prin pacea dela Lunéville (1801). Franța anexează partea stângă a Rhinului, Bavaria devine regat, Prusia deposedează pe principi și seniori, iar celelalte state se grupează în Confederația dela Rhin (v. c.) sub protectoratul lui Napoleon I. Francisc al II (1792—1806) renunță la titlul de împ. romano-germ., mulțumindu-se cu cel al Austriei (1804). Confederația germ., care a înlocuit imperiul, avea 39 membri, mai puternici Austria și Prusia. In urma adunării naționale dela Frankfurt pe Main, în 1849 se votă o constituție și fu ales rege al Prusiei Frideric Wilhelm al IV, împărat ereditar al Germ. Acest. îi urmează Wilhelm I do Hohenzollern (1871—1888). Până la venirea lui Bismarck (1862) se menținu status quo. Apoi izbucnește un răsb. între Prusia și Austria (1866), prin care ac. din urmă e scoasă din Confederație, iar Prusia anexează Hanovra, Schleswig și Holstein, grupând toate statele dela N. de Main în Confeder. Germ. de N. Se formează un Parlament comun, ales prin vot universal. Tendința de expansiune și de dominare a Prusiei se manifestă în răsb. franco-germ. (v. c.) (1870—71); se proclamă imperiul la Versailles (1871) și se anexează Alsacia și Lorena prin pacea dela Frankfurt realizându-se unitatea imp. germ. In pol. internă Bismarck luptă contra bis. cat. (Kulturkampf, 1872—86), a socialismului și parlamentarismului; în cea externă, după Congresul dela Berlin (v. c.) (1878), alcătuește Tripla Alianță (v. c.) pt. menținerea teritoriilor anexate și a imperialismului germ. Cu venirea la tron a lui Wilhelm al II (1888—1918), cade în disgrație Bismarck (1890), iar toată puterea trece în mâna împăratului. Se începe o luptă aprigă împotriva socialismului, o tendință tiranică de germanizare atât în Alsacia, cât și în Polonia și o întărire a forțelor militare. In politica externă: întărirea în colonii (China, răsb. cu Boxeurii), reînoirea Triplei Alianțe (1902). In 1911 Guvernul obține dela Parlament putința de a avea sub arme $^1/_2$ milion oameni. Wilhelm II, plănuia luarea câtorva departamente din nordul Franței, a coloniilor, anexarea Belgiei, Olandei, a Poloniei dela Rusia, încorporarea Austro-Ungariei, dominarea Statelor balcanice, cuprinderea Asiei Mici, facerea Turciei vasală, amenințarea Angliei în colonii și prin forța maritimă („Deutschland über Alles"). Conflictul Austro-ungaro—sârb de la Sarajevo, a oferit prilejul ce se căuta (v. Marele Răsboiu). Germ. iese înfrântă din marele răsb., fiind silită să semneze armistițiul dela Rethondes (noaptea 10—11 Nov. 1918). La Berlin se proclamă republ. și se declară Hohenzollernii detronați (9 Nov. 1918). Cancelar e ales socialistul Friderich Ebert, iar în urma Adunării dela Weimar (6 Febr. 1919), prezident al Republicii germane, a cărei constituție se votează tot acolo, în 11 Aug. 1919. După Ebert, prin vot universal, în 1925, a fost ales feldmareșalul Hindenburg, actualul prezident al Republ., pt. șapte ani. Prin Planul Dawes (v. c.), i s'au regulat condițiile de plată a despăgubirilor de răsboiu, iar în 1929 revizuite prin Planul Young (v. c.). A intrat în Liga Națiunilor și a semnat pactele dela Locarno și Kellog, iar cu țara noastră a regulat diferendele rezultate din timpul ocupației. — L i t e r a t u r a, începe cu cel mai vechiu document de limbă lit. germ.: traducerea biblici a episcopului got Wulfilas (Ulfila) în sec. al IV d. Chr. Au rămas în prelucrări mai târziu de legendele eroilor germ. („Heldensage") din sec. al IV al V și al VI desvoltate în bogate „cicluri" (v. c.) epice (Sagenkreise). Unicul rest din poezia populară veche e „Das Hildebrandslied" (v. c.) sec. VIII), care tratează o parte din legenda lui Dietrich (v. ciclul Ostrogot). In afară de aceste scrieri pregătitoare putem împărți desvoltarea lit. germ. în următoarele epoci: a) Dela 800—1100 (A l t h o c h d e u t s c h). Cuprinde epoca carolingiană cu scrieri de cuprins îndeosebi religios: Das Wessobruner Gebet, Muspilli (v. c.), Heliand [ca. 830] (v. c.) (toate în versuri aliterative); apoi Das Evangelienbuch, întâia poezie mai mare cu vers rimat a lui Otfried, călugăr benedictin, cel mai vechiu poet germ. cunoscut cu numele (ca. 870). Ludwigslied, o poezie în care se cântă victoria lui Ludwig al III asupra Normanilor în lupta dela Saucourt (Picardie)). Urmează poeziile latinești din vremea Ottonilor și Salilor, curtcană (Hofdichtung) și mănăstirească (Klosterdichtung) în sec. al X și XI: „Waltharius" s. Das Waltharilied, a lui Ekkehart, poema în hexametri „Ruodlieb" și fragmente de fabule și „Ecbasis" (v. c.). b) Prima epocă de înflorire (dela 1100—1300 M i t t e l h o c h d e u t s c h). Datorită cruciatelor, strălucirii dinast. Hohenstaufen, înfloririi cavalerismului și imitației lit. franc. (truveri și trubaduri), poezia germ. se înviorează. Avem: poezie cavalerească sau curteană („höfische Dichtung"), poezie populară și poezie bisericească („geistliche Dichtung"), înflorind genurile epic, liric și didactic, laolaltă. Annolied, Kaiserkronik (der Kaiser und der kunige bouch) Alexanderlied, Rolandslied a lui Konrad (imitând „Chanson de Roland"); König Rother, Herzog Ernst, Reinhart Fuchs a lui Heinrich de Glichesâre, Lobgedicht auf die heilige Jungfrau, a lui Wernher. In Evul mediu poezia cavalerească este dominantă. In epica pop. găsim la începutul sec. al XIII marea epopee națională „Nibelungenlied" (v. c.) alături de „Gudrun" (v. c.), împreună cu alte legende eroice mai însemnate: Der Rosengarten, Eigenot, Die Rabenschlacht, etc. — Poezia cavalerească și curteană tratează de preferință material străin. Legenda lui Artus și despre „tableronde" (Tafelrunde), legenda spaniolă a sf. Grai, legenda răsboaelor troiene și a lui Alexandru cel Mare, legenda franc. a lui Charlmagne, etc. Avem acum și poeți epici însemnați: Heinrich von Veldekin (Veldeke), Hermann von Aue (cu „Iwein"s. der Ritter mit dem Löwen, Erck und Enite și minunata „Der arme Heinrich"), Wolfram von Eschenbach (v. E.) și Gottfried von Strassburg (cu „Tristan und Isolde", etc.), ș. a. — Poezia cavalerească lirică care înflorește din sec. al XII se numește „Minnesang" și poeții săi „Minnesänger" [Trubaduri] (v. c.), în ea se cântă îndeosebi iubirea. In sec. al XIII poezia trubadurilor degenerează, pentrucă încă din sec. al XII începuse înflorirea poeziei didactice. Găsim acum culegeri de proverbe, sentințe, formule de jurământ; predici, fabule [Ulrich Boner scrie cartea de fabule „Edelstein"], etc. — c) In epoca următoare [„F r ü h n e u h o c h d e u t s c h e Z e i t" 1300—1500], poezia este în mâna clasei burgheze și a meseriașilor, „Meistersang" și Meistersänger, din cauze sociale și politice: e o epocă de decadență. Se prelucrează poezia epică pop. și cea cultă, adeseori fără gust, înflorește poezia didactică („Narrenschiff" a lui Sebastian Brant († 1531) și începe teatrul religios („Spiele" = ludi s. „Mysterien") și în legătură cu serbătorile mari (Crăciunul, Paștile, etc.) cântecele de carnaval („Fastnachtsspiele"). Proza începe cu misticul Meister Eckhart († 1327, v. c.). Din a II jum. a sec. al XV face parte și cartea pop. „Till Eulenspiegel", mult prelucrată. — d) Epoca dintre 1500—1624 („N e u h o c h d e u t s c h e Z e i t") coincide cu marea mișcare a Reformei luterane (v. Luther). Se traduce Biblia (1522 noul testament, 1532 vechiul test.) și în 1534 Biblia întreagă. Prin aceasta, Luther

crează limba lit. germ. şi tot odată şi cântecul bisericesc (evangelic) scriind adevărate perle lirice fiind imitate de mulţi: Martin Rinckhardt, Joh. Hermann, Georg Neumark, Angelius Silesius, Fr. von Spee (n. 1592 † 1635), Alrich von Hutten (n. 1488 † 1523) şi Thomas Murner († 1536) cad în polemicele epocii umanismului, Hans Sachs (v. c.) e unul din poeţii cei mai rodnici ai Reformei. Johann Fischart (n. ca. 1550 † 1590), scriitor talentat, satiric, scrie în genul lui Rabelais („Geschichtklitterung") şi celebra poezie „Das glückhafte Schiff von Zürich". Tot acum găsim desvoltată şi proza narativă: romanul „Amadis" (1569), alături de cărţi poporane („Lalenbuch", „legenda lui Faust", etc.). — e) Epoca dintre 1624—1748 duce poezia în mâna *eruditilor*, fiind un timp de imitaţie, dar marchează începuturile lit. moderne. Se crează, după moda ital. academii pt. cultivarea limbii. „Şcoala Silesiană", cu Martin Opitz (v. c.), caută să puie bazele unei arte poetice germ. („Büchlein von der deutschen Poeterei" 1624). In cercul lui se găsesc Paul Fleming, Fr. von Logau (n. 1604 † 1655) [scrie epigrame] Heinrich Albert şi Simon Dach, Fr. von Spee, Johann Scheffler († 1677), Paul Gerhardt (n. 1607 † 1676), Johann Frak († 1677) şi mulţi alţii. — „A doua şcoală Sileziană" încearcă să scrie într'o limbă mai elegantă: Andreas Gryphius (drame), Chr. Hofmann von Hofmannswaldau (n. 1617 † 1679), D. C. von Lohenstein (n. 1634 † 1683), scrie drame şi poezii lirice. Lor li se opun: Chr. Weise († 1708, scrie poezii ocazionale, romane, drame), Ludw. Freiherr v. Canitz († 1699, infl. de lit. franc.; imită pe Boileau), Joh. Besser, Chr. Günther (n. 1695 † 1723), apoi: Chr. Wernicke († 1691), H. Brockes († 1743). Infloresc acum romanul de aventuri şi satira („Der abenteurliche Simplicissimus" a lui H. Iacob Christofel v. Grimmelshausen). In satiră: Abraham a Santa Clara, M. Mascherosch, ş. a. In capătul acestei epoci de decadenţă apare cearta dintre cei din Lipsea şi din Elveţia („Kampf der Leipziger und der Schweizer", care deschide drum nou lit. germ. J. Chr. Gottsched (n. 1700 † 1766) se erijează ca dictator al bunului gust („Versuche einer kritischen Dichtkunst für die Deutschen") pretinzând o formă regulată şi un fond inteligibil în poezie. Acum se disting J. Jak. Bodmer (v. c.) şi J. Jak. Breitinger, v. şi „Diskourse der Mahlern", adversarii lui Gottsched, toţi întemeietorii ai criticii lit. Albr. von Haller şi Fr. von Hagedorn (v. c.) sunt pionierii unor nouă perspective lit. Acum găsim şi societ. „Hallesche [Preussische] Dichterverein" cu J. W. Ludw. Gleim, Chr. Ew. von Kleist, Joh. P. Uz, K. W. Ramler, J. G. Jacobe, apoi „Leipziger Dichterverein: W. Fr. Zacharia", G. W. Rabener, J. E. Schlegel şi J. A. Schlegel, J. A. Cramer, Chr. F. Gellert, etc. — f) Epoca a doua de înflorire a lit. germ. (Sturm und Drang) între 1748—1832, dela Klopstock la Goethe şi Schiller, este timpul clasicismului. Klopstock (v. c.) prin epopeea „Messias", odele şi piesele sale naţionale, impune gustul pentru sublim, influenţând pe poeţii dela „Göttinger Dichterbund" (v. c.) şi trezeşte dorinţa imitării timpurilor vechi. Wieland (v. c.) impune uşurinţă şi graţie poeziei, întemeind romanul psihol. Lessing (v. c.) făureşte regulele dramaturgiei şi ridică la culme critica lit., cultivând gustul estetic, Goethe (v. c.) prin lirica, romanele, dramele, Schiller (v. c.) cu baladele sale minunate şi drame, Kant (v. c.) cu răsturnarea complectă şi noua sinteză a filosofici, Winckelmann (v. c.) cu reflecţiile despre arta clasică, Herder (v. c.), cu activitatea-i critică, filos. istoriei şi culegerea poeziei pop., prozatori clasici J. Möser, J. G. Forster, W. von Humboldt (v. c.), Al. von Humboldt (v. c.) istoricii L. von Ranke (v. c.), H. von Treitscke (v. c.), Th. Momsen (v. c.), umoristul Jean Paul, filos. Fichte, Schelling şi Hegel, cu romanticii lit. Schlegel (v. c.), Novalis (v. c.), Hölderlin (v. c.), A. v. Arnim, Brentano, fraţii Grimm, Eichendorff, H. von Kleist; liricii Arndt, Körner (v. c.), Schenkendorf, Uhland, Mörike, epicul Rückert, maestrul formei poetice Platen, Chamisso (v. c.) romancierii Hauff, Spindler, Wil. Alexis, etc., etc. — toţi arată bogata desvoltare a lit. clasicismului şi Romantismului germ. — g) Epoca lit. contemporane dela 1871 până astăzi nespus de bogată şi complexă. H. Heine (v. c.) dă un ton nou poeziei lirice şi satirei, Börne criticei, Gutzkov şi Laube dramei şi romanului, Anastasius Grün, Nikol. Lenau, Strachwitz, liricei; poezia politică cu Herweg, Hofmann v. Fallersleben, Prutz, K. Beck, Sallet, Dingelstadt, Freiligrath; poezia pastorală cu Gotthelf şi Auerbach, cea lirică cu Schefer, Hamnor, Geibel, M. Greif; lirica relig. cu Spitta, Sturm, etc.; epica cu G. F. Scherenberg, Kinkel, Luigg, Hamerling, J. Wolff, ş. a.; drama cu Büchner, Grabe, Hebbel, O. Ludwig, Laube, Halm, Anzengruber, etc., etc. Romanul Social: Freytag, Spielhagen, Auerbach, Fontane şi Marie v. Ebner-Eschenbach; cel istoric: Freytag, Ebers, F. Dahn; romanul exotic, umorist: Sealsfield, Gerstäcker, Raabe; nuvela: P. Heyse, Storm, Keller, Meyer, Rosegger, H. Hoffamnn, etc. Literatura actuală trece către 1882—1890 dela naturalism la simbolism şi sufere un contracurent individualist. Teatrul dă pe Gerhart Hauptmann, Sudermann, Halbe, Frank Wedekind, lirica pe Liliencron şi Dehmel, Hoffmannstal, G. Henckell, Falke, epica pe Spitteler, Münchhausen, Agnes Miezel, Romanul: Herberg, Hélène von Böhlau, Sudermann, Th. Mann, G. Frenssen; Simbolişti: Dehmel, Stefan George, P. Hille, v. Hofmannsthal, Rainer Maria Rilke, P. Altenberg; Expresionişti: Werfel, Th. Däubler, St. Zweig, Pulver (în poezii); H. Mann, G. Meyrinck, Jack Wassermann, Max Brod (în roman şi nuvelă); W. Hasenclever, G. Keiser, Sternheim, Barlach, Fritz von Unruh, E. Toller, etc., etc. — Pentru orientare în lit. germ. recomandăm: H. Kluge, Geschichte der deutschen National-Literatur; Karl Heinemann, Deutsche Dichtung; Félix Bertaux, Panorama de la littérature allemande contemporaine; Kra 1928. — Limba este indoeuropeană, făcând parte din grupa limbilor germanice, în care se fac următoarele împărţiri: 1. grupa orientală, cu limbile: gotică, (cu o parte a Bibliei trad. de episc. Wulfila al Vizigoţilor), vandalică (cu *monum. de limbă din sec.* al IV d. Chr.) şi burgundică (cu fragmente într'un calendar gotic); 2. Grupa septentrională, cu limbile: islandeză şi norvegiană (din sec. al III d. Chr. inscripţii runice, apoi Eddas din sec. al XI şi Sagas din sec. al XII), suedeză şi daneză (v. c.); 3. Grupa occidentală cu limbile: Anglosaxonă (angelsăchsich) (v. Marea Britanie, limba), frizonă (friesisch) (v. Frizii) şi Germana comună (urdeutsch), care se împarte în două grupe: a) germ. de jos (niederdeutsch, nd), vorbită în Germ. de N. are azi ca limbă literară olandeza sau

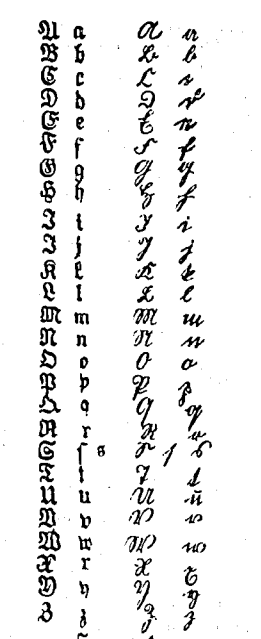

flamanda, v. c.). şi b.) Germ. de sus (hochdeutsch, hd.) vorbită în Germania centrală şi sudică. In evoluţia ac. din urmă se distinge: germ. de sus veche (althochdeutsch, ahd.), reprezentând un complex de dialect şi fiind vorbită din sec. VIII—XI (Hildebrandslied, etc.), apoi germana medie de sus (mittelhoch dts., mhd.), dela 1100—1500 (în ac. e scrisă poema Nibelungenlied) şi germ. nouă de sus (neuhochdeutsch, nhd.), din sec. al XVI până azi. Gramat. limbii germ. e complicată; are trei genuri (masculin, feminin şi neutru), structura frazei deosebită de a *limbilor romanice* şi multe cuvinte compuse, creiate pentru a înlocui cuvintele străine din limba germană. Arta. Arhitectura, după infl. romană, din timpul ocupaţiei, se exercită una bizantină prin sec. al VIII de călugării italieni, care profesează creştinismul. Pe timpul lui Carol cel mare se edifică o biserică la Aachen. Prin sec. al XIII pătrunde stilul ogival sau gotic, reprezentat prin monumentele: Catedr. dela Magdeburg, Köln (admirabilă) şi Nürnberg. In sec. al XVI se resimte o infl. ital. şi franc., urmată de o reîntoarcere spre antichitate. Pictura, are de vreme, un însemnat centru în Köln (Colonia), cu *pictorul* Wilhelm (pe la 1380) şi apoi cu S. Löchner, care execută cea mai importantă pictură germ. din evul mediu: Adorarea Magilor. Alte centre importante în ist. artelor: Colmar cu Schongauer, Augsburg cu Holbein cel Bătrân, Nürnberg cu Wolgemuth şi apoi Dürer (care domină arta germ. prin geniul artei sale) şi Grünewald, Altdorfer, Cranach, coloristul H. Burgkmair. Sec. al XVII este al infl. ital. In al XVIII R. Mengs, influenţat de Lessing, întemeiază la Roma o şcoală a neoclasicismului (Carstens, Kauffmann). Sec. al XIX e dominat de şcoala dela München, imitatoare a sti-

lului Renașterii (F. Overbeck, Schnorr, P. Cornelius și Kulbach cu tendințe romantice). Pt. epoca modernă sunt însemnați: Menzel, Liebermann și Lenbach. Sculptura în piatră și bronz s'a desvoltat mai ales la Nürnberg cu Adam Kraft (Calvarul, Pasiunea) și P. Vischer (Normântul lui Sebaldus). Din sec. al XVIII menționăm stilul clasic (Tieck). In al XIX Clasicismul cu Gottfr. Schadow, Romantismul cu Ch. Rauch, E. Rietschel, Naturalismul cu Reinhold Begas, A. Hildebrand, Impresionismul și Expresionismul cu Max Klinger. Bruno Schmitz, Fr. Metzner, W. Lehmbruck, etc. In gravură s'a distins M. Schongauer, influențând și Franța și Germ. Dürer, cu gravurile sale, însă îl lasă în urmă. Se mai remarcă Aldegrever, Hans Sebald Beham (cu infl. ital.), Burgmair, etc., fără ca să producă o mișcare dincolo de granițele țării. Muzica începe în sec. al XIII cu Minnesinger-ii și în al XIV cu Meistersinger-ii. In sec. al XVIII sunt compozitori cu renume mondial: S. Bach, Händel, apoi (Glück, Hayden, Mozart și Beethoven, R. Schumann, R. Wagner, etc.

Germanicus Tiberius Drusus, energic și virtuos general roman din familia lui August. Invinge pe Arminius în pădurea Teutoburg (Germania). Se căsători cu Agripina, cu care avusese pe Agripina, soția lui Claudius și mama lui Nero. Din cauza nenumăratelor intrigi la domnie, moare otrăvit în Antiochia (19).

Germanii, popor european locuind de pe coastele M. Baltice până'n Mții Alpi. Nu toți sunt de aceiași origină etnică. Cei din Sud (Bavaria, Baden, Würtenberg, Saxonia) țin de grupul renan al familiei celtice. Au caractere cu totul diferite de Germanii de nord (Hanovra, Schleswig-Holstein, Westfalia) sunt mai curați etnicește. Pe marginele Balticei sunt amestecați cu Finezi, ca și Prusienii (Mecklenburg, Pomerania, Brandenburg, Silezia), cari sunt un amestec de Germani cu Slavi, Finezi și Francezi. Sunt în total cam 90 milioane, din cari 60 milioane locuiesc în Germania, restul locuiesc în Austria, Cehoslovacia, Polonia (Posnan), Franța (Alsacia-Lorena) sau ca emigrați prin America (U. S. A., Brazilia), prin Rusia, prin fostele colonii germane și chiar la noi în țară: sașii și șvabii. Datorită amestecului cu multe alte popoare, diferite atât ca origină cât și ca rasă, Germanii vorbesc diferite dialecte, care toate derivă din limba veche gothă (v. Limbi germanice, Popoare germanice).

Germaniul (chim.), element cu aspect metalic de culoare cenușie, foarte fragil, cu greutatea specifică (densitatea) 5,47, cu punctul de topire 958 [Ge = 72.5].

Germano-daneze, Războaiele —, (1863—1864). Pricinuite de Frideric al VII al Danemarcei (1863), care voia să dea o constituție țării și de Cristian al IX (1863), care ocupă ducatele Schleswig și Holstein. Danezii sunt bătuți, iar ele se împart între Prusia și Austria.

Germen (biol.). 1. Materia organică a cărei desvoltare va da naștere la o ființă nouă. 2. Partea oului care se segmentează, numită protoplasma formativă, cicatricula sau vesicula germinativă și care conține nucleul și cromatina condensată într'o massă compactă. Totul e înconjurat de vitelusul nutritiv. 3. In botanică **G.** se numește orice formațiune inițială din care va lua naștere o nouă plantă, ex.: oul, sporul, mugurele și embrionul.

Germinal, luna a șaptea în Calendarul marei Revoluții franceze, care corespunde timpului de la 21 Martie—16 Aprilie. Ziua de 12 Germinal (1 Aprilie) denumește răscoala mahalalelor Parisului împotriva Convenției, după căderea regimului Teroarei (27 Iulie 1794).

Germinațiune (bot.), se numește trecerea plantei dela viața latentă la viața activă, (viața latentă a plantei este faza embrionară, închisă în sămânță). Pentru ca G. să aibă loc, sămânța trebue să aibă umiditate, căldură și oxigen. La o temperatură ridicată G. nu se mai poate face. G. are un optimum de căldură.

Gernsheim Friedrich, compozitor reputat germ. (n. 1839 † 1916). Fost profesor la Conservatoriile din Köln, Berlin („Stern"), dirijor al concertelor simfonice din Rotterdam și Saarbrücken. Lucrările sale mai importante sunt pe tărâmul muzicei de cameră (7 quartete, 2 quintete, trio, 3 sonate pentru violină), apoi 4 simfonii, concerte pentru violină și pian, și numeroase lucrări în stil mare pentru cor și orchestră.

Gérome Jean-Léon, pictor și sculptor franc. (n. 1824 † 1904), distins prin sculpturi polihrome; autorul lucrării sculpturale care personifică necropola din orașul Tangara (Luxembourg). Membru al Acad. de bele-arte (1865).

Geronții, în Sparta, sfatul bătrânilor, ataşat regelui. Fiecare membru trebuia să aibă 60 de ani.

Gerota Dimitrie, medic rom. (n. 1867). Prof. de Anatomie topografică la univ. din București, prof. de Anatomie la Școala de Arte frumoase din București, șef-chirurg la spitalul Brâncovenesc; are cercetări importante asupra anatomiei sistemului limfatic și cercetări asupra anatomiei și fiziologiei vesicei urinare.

Gerson Johannes (cu numele adevărat: Jean Charlier din satul Gerson pe Rhin) filos. franc. (n. 1363 † 1429). Partizan al lui Occam, cere o concordanță între filos. școlastică (a lui O.) și „Teologia mistică". Este un mistic. A fost cancelar al Univ. din Paris.

Gersonides Levi, filosof evreu (n. 1288 † 1344). Averroist, s'a făcut cunoscut cu teoria veșniciei universului și a trecerii sufletului individual în cel universal. A tradus în lat. versiunile arabe ale filos. lui Aristoteles și a aristotelicilor arabi, făcând cunoscută scolasticilor creștini întreaga doctrină a lui Aristot, deși nu cea originală.

Gervais Alfred-Albert, vice-amiral francez. Unul din făuritorii alianței franco-ruse, dela sfârșitul sec. al XIX (n. 1837 † 1921).

Gerundiu, în limba latină, o formă verbală (participiul futurului pasiv), exprimând că acțiunea trebue să fie făcută („dicendi").

„Gesellschaft", Die —, revistă lit. germ. întemeiată la 1 Ianuarie 1885 de M. G. Conrad (v. c.), ca citadelă a naturalismului care a introdus în Germ. teoriile lui Emile Zola din Franța și felul acestuia de a scrie. — Au colaborat aici, printre alții: Karl Bleibtreu (v. c.), Ferd. Avenarius, Otto Julius Bierbaum, Gustav Falke, O. E. Kirchbach, Detlev von Liliencron, ș. a.

Gesner Konrad, naturalist germ. din timpul renașterii (1516—1565). Intemeietorul zoologiei descriptive moderne.

Gessler Hermann, guvernatorul imperial al cantoanelor Schwyz și Uri, ucis de Wilhelm Tell, în timpul războiului libertății, 1307, dobândind independența Elveției.

Gesta Hungarorum, Belae regis notarii = Faptele Ungurilor, ale notarului Bela (probabil B. al II, n. 1131 † 1141), cea mai veche cronică ung. Vorbește și despre ducatele găsite de Ung. în părțile Daciei, pe atunci dependente de imperiul bulgar; singura mărturie a acestor ducate, pe care „Notarul" o cunoștea din tradiție și, cum arată D. Onciul (v. c.), nu le putea inventa el. Deasemeni, calea străbătută de Ung. la cuccrirea țării, indicată aici, se verifică prin descoperiri arheologice recente și numirile ducilor: Gelou, dux Blarocum (în Ardeal) Menumorut, dux Byhoriensis (între Someș și Mureș), Glad, dux terrae a fluvio Morus usque ad castrum Urscia (= Orșova). Aceste nume pot fi fictive, dar realitatea e că existau acolo duci și ducate românești, ceeace confirmă tradiția tuturor cronicilor ung., spunând că Ung. au găsit aici Români, Slavi și Bulgari.

Gesta Romanorum (faptele Romanilor), colecție de povestiri, legende și anecdote în legătură cu viața împăraților romani, conținând însă multe elemente cavalerești medievale, scrisă latinește pe la a. 1300 de călugărul Elimandus.

Geta P. Septimiu, împărat roman și fratele lui Caracala (n. 189 † 212). Imparte domnia cu fratele său care, drept răsplată, îl ucide.

„Getica, O Protoistorie a Daciei" (București 1926) și „Dacia, An outline of the early civilizations of the Carpato—Danubian Countries" (Cambridge 1928), două lucrări istorice monumentale ale lui V. Pârvan. Cea în limba engl. cuprinde lecțiile ținute de V. Pârvan la univ. din Cambridge (Anglia), are un capitol nou „Carpato-Danubienii și Romanii" a fost publ. după moartea sa. Pentru prima dată se dau informații, însoțite de un bogat material istoric și arheologic, asupra strămoșilor noștri din mileniul întâiu a. Chr. Geții au locuit aceste plaiuri: ei au venit din Nord și se deosebiau complect de Tracii sudici (sec. al IX a. Chr. sub presiunea cimmeriană). Acest popor înfrânge pe Sciții răsăriteni și pe Grecii sudici (Alex. cel Mare), iar în sec. al IV pe Celți și apoi semințiile germanice (sec. al III). In sec. I au rol dominant sub regele Burebista, al cărui regat se întindea dela Alpii norici, munții Boemiei, până la Marea Neagră și Bug, în sud până în Haemus, având centrul în Transilvania. Acum intră Geto-dacii în conflict cu Romanii. Se pare că încă de pe timpul împ. Augustus datează expanziunea Romanilor în nordul Dunării, prin cucerirea unei părți din Oltenia și Muntenia până spre orașele Calafat și Giurgiu de azi. Paza romană la Dunărea getică se întinde prin anexarea unor părți din Moldova și Basarabia, regiune delimitată de valurile mari romane dintre Severin și Cetatea-Albă. Civilizația daco-getică se deosebia de cea greacă: Grecii erau orășeni, iar Geții săteni. Ei erau agricultori și nu nomazi, ca Sciții; erau organizați în triburi, având fiecare câte o reședință, numită după numele trib. (Burridava a Burrilor; Sacidava, a Sacilor). Sunt studiate cu m. aparat științ., locuințele, instrumentele agricole, medicina poporană, muzica (flautul, fluierul, buciumul), armele și felul de luptă. Moravurile lor sunt caracteristice (beția și poligamia getică „e o legendă, născută din confundarea moravurilor nordice, dace, cu cele sudice, thrace"). Zeul geților era în cer, nu pe pământ și sub pământ, de aici credința în nemurirea sufletului (carnea, vinul, femeile, totul trebuie combătut, dacă vreai să te înalți la gândul nemuririi). Chiar din punct de vedere al limbii, Daco-Geții se deosebiau de Tracii sudici. Urmele arheologice dela

Crăsani, din câmpia muntean㠄, bogate în ceramică sunt vestigiile unei stațiuni getice de prin sec. al III a. Chr., când G. au coborît din Carpați. Asupra G.-lor s'a exercitat o influență celtică (500—300 a. Chr.), dovedită arheologicește. În legătură cu toponimia, Pârvan arată, pe baza de minuțioase studii, că stăpânirea Geților s'a întins până în Pannonia, Dalmația, Macedonia, și susține că la venirea Slavilor în Dacia numele de localități nu erau romane, ci trace (comune cu cele getice), aceptate de Romani la cucerirea Daciei. Iată concluzia finală a ac. mărețe și neperitoare lucrări: „Civilizația celtică așa de înrudită cu cea romană prin îndoitul izvor de inspirație, elenic și italic, e astfel o introducere la Romanism, trăită de Geți efectiv, până în straturile cele mai adânci ale populației, încă cu două secole înainte de venirea primilor negustori romani în ținuturile illyro-trace ale Dunării. Începută în sec. al IV a. Chr. prin Celți, intensificată în sec. al II a. Chr. chiar de Romani, occidentalizarea Geților din Carpați nu putea duce decât la un singur rezultat: în momentul când Romanii luau definitiv la Dunăre rolul civilizator al Celților, supunându-i și pe aceștia din Gallia și până la gurile Dunării, formelor de viață romane, Dacia era perfect pregătită să devie și ea română. Romanizarea Daciei se anunțase de altfel anthropogeografic încă dela 1000 a. Chr., când cultura Villanoviană îmbrățișa și întreg masivul Carpatic. Celții au mijlocit însă apoi și elementele materiale ale culturii greco-italice. Iar Romanii au tras concluziile: atât etnografic cât și spirituale“ (p. 724). Lucrarea a produs un puternic răsunet în Apus: E. Pottier încheie recenzia asupra ei (Revue Archéologique 1928, p. 223) astfel: După ce o citești, înțelegi foarte bine cum România, principat dunărean, a intrat pentru totdeauna în cercul popoarelor care-și fac onoare să recunoască de strămoși și educatori Atena și Roma).

Geții, v. Getica.

Gefsimani, grădina în care Isus a fost arestat de dușmanii săi, conduși de apostolul-trădător Iuda Iscariotul.

Geulincx Arnold, filos. belgian (n. 1625 † 1669). Influențat de Descartes, întemeiază Ocazionalismul (v. c.), propagator celebru al cartesianismului în Olanda. Scrieri: Etica, Metaphysica vera, etc.

Geum (bot.), plante dicotiledonate din fam. Rosaceelor. La noi cresc: G. rivale (călțunul doamnei). G. urbanum (Cerențel).

Géza, nume de duci și regi ai Ungariei. Insemnați: G. duce dela 972—997. Incheie pace cu Otto I al Germaniei; pe timpul său se propagă creștinismul. — G. I rege dela 1074—77; G. II dela 1141—1161. Pe timpul său s'au făcut colonizări de Slavi, Germ și Flamanzi. De pe timpul său datează, se pare, cronica Notariului Anonim (v. Notarius).

Geyzerita (min.), v. Opalul.

Ghedeon Emanuel, erudit grec, care a publicat numeroase studii istorice asupra patriarhiei din Constantinopol, conținând prețioase date pentru Români. De aceea, a fost ales membru corespondent al Academiei Române.

Gheghii, un trib al Albanezilor, care locuiesc în partea nordică a Albaniei (v. c.) și se îndeletnicesc cu păstoritul.

Ghelfi, numele partizanilor papei în Italia, dușmanii Ghibelinilor, cari erau partizanii împăratului Germ. Luptele între aceste două partide au ținut din sec. al XII până la invazia franc. în Italia.

Ghelința (3274 loc), com. rur. județul Trei-Scaune, pl. Covasna. Of. P. local. G. Imeci la 7 km.

Ghenadie I, Mitropolitul român în Alba-Iulia (ca. 1576—1585). Tipărește cărți bisericești la Brașov prin diaconul Coresi: Sbornicul slavon în 1580, și Evanghelia din 1581. — **Gh. de Brad II**, Mitr. în A.-Iulia (1627—1640). A avut lupte pentru lege cu G. Bethlen, și legături cu Moldova, a tipărit cărți bisericești: Pravila și Evanghelia. — **Gh. III, de Putivlia**, Mitr. de Alba-Iulia (1659—60) omul lui Barcsai, cu care a stat asediat în Sibiu. A primit condiții calvine pe care n'a avut timp să le execute.

Ghenea Toma (n. 1863 † 1921), general rom. A făcut studii speciale în Franța. General de brigadă (1912) și general de divizie în 1918. Tehnician de frunte, a luat parte la războiul mondial în această calitate. A fost pe rând profesor la școala de aplicație a artileriei, director al arsenalului, inspector al stabiliment. militare și director superior al armamentului. Lui i se datorește înzestrarea infanteriei și cavaleriei cu arma și carabina modernă cu repetiție și înzestrarea artileriei cu tunul de câmp cu tragere repede. A inventat aparatul de ochire al tunului cu luneta panoramică al cărui principiu a fost adoptat de numeroase uzine străine.

Gheorghe, Sfântul —, 1. Brațul de S. al Deltei Dunării (v. c.); 2. Gură în formă de estuar al acestui braț; 3. Ostrov mare, cuprins între brațul Sulina și Sf. Gh.; 4. Far la gura Dunării, întreținut de Comisiunea Europeană a Dunării; 5. Ostrov din Dunăre în fața orașului Giurgiu. Ruini ale unei vechi cetăți genoveze, stăpânită apoi de Turci.

Gheorghe Sfântul, guvernator al Capadochiei, † ca martir 303, pe timpul împăratului Dioclețian. În biserica răsăriteană comemorarea lui se face la 23 Aprilie.

Gheorghe, episcop la Geoagiul de sus (ca. 1560) fost preot în Ocna Sibiului, chemat de Alexandru Lăpușneanu episcop la Roman (1561—2) unde și moare în 1574.

„Gheorghe Lazăr“, revistă pentru educațiune și instrucțiune, apărută în anii 1887—1889, sub direcțiunea lui Haliță.

„G. L.“, fondul învățătorilor români din Ardeal, înființat în anul 1919 cu sediul în Cluj. Intreține un cămin studențesc pentru fii și un cămin pentru fete de învățători. Președintele fondului: Andrei Pora.

Gheorghe I. Ștefan, domn al Moldovei (1653—1658). A ocupat tronul alungând pe Vasile Lupu cu ajutorul lui G. Rákoczi II. V. Lupu însă se reîntoarce în curând cu ajutor căzăcesc și G. Ștefan trebui să fugă în Țara Rom. la Matei Basarab. Dușmănind mai dinainte pe Matei pentrucă contribuise la detronarea lui. Vasile îl urmări pe G. Șt. și aici, dar fu bătut la Finta și trebui să fugă din nou peste Nistru. G. Ștefan își reluă tronul reușì să câștige și asentimentul boierilor, însă tot timpul domniei a rămas sub tutela lui Gheorghe Rákoczi. L-a ajutat în Muntenia la înăbușirea răscoalei seimenilor și apoi în războiul nenorocit din Polonia. În 1658 Turcii înlocuiesc și pe G. Rákoczi și pe aliații săi, domnii țărilor române. G. Ștefan fuge în Ardeal, de unde mai încearcă odată să ia tronul. Nereușind, rătăcește apoi prin Polonia, Austria, Rusia, Brandenburg, Suedia, cerând zadarnic ajutor pentru recâștigarea domniei. A murit în mizerie la Stettin (1669) de unde a fost adus în țară și înmormântat la mănăstirea Cașinuiu, clădită de el.

Gheorgache, Logofătul, care a scris, în 1762, la Iași, din porunca lui Grigorie Vodă Ghica „Condică ce are întru sine obiceiuri vechi și nouă a prelnaltaților Domni“ din Moldova. E un manual ceremonial dela curtea domnească.

Gheorghian Iosif (n. 1829 † 1909), mitropolit al Ungrovlahiei (1886—93, 1896 și 1909), Studii la Paris, ca diacon al capelei de acolo; arhiereu la Iași (1865); apoi episcop la Huși (1867—79) și Dunărea de jos (1879—1886), de unde trece Mitropolit; din cauza sănătății se retrage în 1893, pentru a fi ales din nou în 1896, după ce pe înaintașul său Ghenadie Petrescu, l-a depus Sf. Sinod. Gh. a fost un om curat, bun și învățat, a publicat: Doctrina ortodoxă; Viața repausaților; Viața Sf. Vasile; apoi traduceri: Ist. bis. de Eusebiu, Sozomen și Teodoret; Viața lui Isus de Didon, etc.

Gheorghieni (8820 loc.), com. rur. în jud. Ciuc, reședința pl. Gheorgheni. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Gherghina, o înălțime de pământ, pe malul stâng al Siretului (jud. Covurlui), lângă gara Barboși. S'au găsit inscripții pe lespezi de marmoră, monede statui, ruinele unei vechi cetăți romane. Se m. numește Tiglina.

Gheorghiu N., medic român (n. 1867). Prof. de clinică obstetricală la univ. din București. Președintele Asociațiunii generale a medicilor. A publicat valoroase lucrări de specialitate.

Gheorghiu Vasile (n. 1872) prof la facultatea de teologie din Cernăuți. Preot învățat a tipărit studii despre: Epistola lui Iacob, Iuda, despre cea către Galateni și Romani, Sf. Apostol Pavel, Evanghelia după Mateiu, etc.

Gheorghiu Victor, compozitor și profesor, n. 1890. Studii muzicale la Milano. Profesor de armonie la Conservatorul din București. Lucrări: Uvertură, Poem simfonic, Rugăciune pentru cor și orchestră. Scenă de balet, „Aleodor“, operă în trei acte. A publicat un tratat de armonie.

Gherea I (Dobrogeanu C.), critic literar rom. (n. 1855 † 1920), de origine evreu ucrainean, stabilit în țară. A făcut studii la Charcov, de unde, fiind urmărit ca revoluționar de guvernul țarist, fuge în România, stabilindu-se ca birtaș

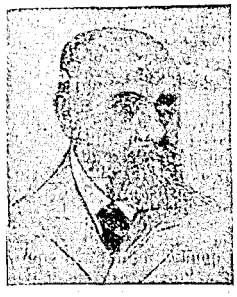

în gara Ploiești, dobândind împământenirea cu dispensă de stagiu. A făcut politică socialistă și a aplicat „teoria mediului“ din critica lui Taine, la critica lit. rom., exagerând-o până la confundarea cu socialismul literar, din punctul căruia de vedere judeca operele scriitorilor. Arta după G. e creațiunea mediului social și ea trebuie să exprime cu orice preț idealul social (recte 'socialist). — Ideile sale au fost propagate în rev. „Contemporanul“ (v. c.) și „Literatură și Știință“ (1893—94) și au găsit mult

răsunet printre tinerii socialişti şi Evrei. Concepţia aceasta a artei cu tendinţă s'a isbit de cea a artei pentru artă a lui T. Maiorescu cu care a avut o polemică. In „Critice" (3 vol.) G. dă dovadă de nestăpânire a limbii rom., are defecte de stil şi lipsuri grave de cunoştinţi pe care cultura sa improvizată nu le-a putut ascunde. A scris lucrări politico-sociale susţinând teoria materialismului istoric: Concepţia materialistă a istoriei, Neoiobăgia, etc.

Gherasim Safirin († 1922), episcop de Roman (1900—1911). In urma conflictului bisericesc, anatemizând Sf. Sinod, a trebuit să plece din eparhia sa şi s'a aşezat în schitul Frăsinet, unde a şi murit. A fost un om cu viaţa cuvioasă şi învăţat; a lăsat câteva opere teologice.

Gherghiului, câmpia —, largă şi joasă, cuprinsă între lanţul vulcanic şi Carpaţii orientali, în care din timpurile cele mai vechi s'a aşezat o populaţie deasă. Pe aici curge Mureşul spre N. Această câmpie, împreună cu a Ciucului, Braşovului, e fundul unor vechi lacuri, rămase în urma frământărilor scoarţei pământeşti, care cu timpul au fost umplute, mai mult sau mai puţin, de râurile venite din munţii vecini. Sunt câmpii de colmatare, formate din o serie de conuri de dejecţie.

Gherghiului, Munţii —, un lanţ de munţi ce fac parte din munţii vulcanici ai României. Se întind la S. de munţii Călimani.

Gherla, orăşel din Transilvania, judeţul Someş. 10.000 loc. din cari mulţi Armeni trecuţi la catolicism. Sediul unei episcopii gr.-cat. Liceu de băeţi. Academie teol. Gr.-cat. Institut de corecţie, pentru minori, în fosta cetate.

Gherla, eparhia română gr. cat. de —, întemeiată la 1853 şi alcătuită din parochii aparţinătoare arhidiecezei de Alba-Iulia şi Făgăraş şi eparhiei rutene a Muncaciului, având până acum următorii episcopi: Ioan Alexi (1854—1862), Ioan Vancea (1865—1868), Mihail Pavel (1872—1879), Ioan Szabó (1879—1911), Vasile Hossu (1913—1916) şi Iuliu Hossu (1916). Episcopiei de G. îi aparţin 449 parohii, având ca. 600.000 suflete.

Gheţari (geol.), se numesc îngrămădirile de masse de ghiaţă, provenite din îngrămădirea zăpezilor perpetue, care se formează în văile din jurul crestelor, cu o înălţime mai mare de 2500 m. în regiunile temperate (ex. Alpii), respectiv de 4000 m. în regiunile tropicale (ex. Kenia, Kelimandjaro, etc.). G. au avut (v. cuaternar, glacială, blocuri eratice) şi au un rol important de agenţi modificatori externi ai scoarţei pământului, formând căldări ale giganţilor, zănoage, lărgind şi adâncind văile cu profil în forma de U, prin care se scurg, datorită plasticităţii gheţii din massa lor şi pantei înclinate, care formează patul văii lor de scurgere, precum şi presiunii ce o exercită cantităţile nouă de ghiaţă în continuă formare, viteza lor de scurgere fiind foarte mică de 0,025—1,25 m. pe oră. Materialul rupt, înglobat în massa lor şi transportat de Gh. poartă numele de morene.

Gheţuri polare (geol.), se numesc puternicele îngrămădiri (calote) de ghiaţă, care acoper marea şi uscatul la cei doi poli ai pământului. Blocurile mari de ghiaţă, rupte în bucăţi prin mişcarea valurilor, plutesc pe suprafaţa Oceanului înghe̦at, sub formă de sloiuri, denumiţi ice-bergs sau munţi de ghiaţă plutitori, adeseori fiind târâţi de curenţii marini, spre sud, în apele Oceanului Atlantic, constituind adevărate primejdii în drumul vapoarelor, un astfel de sloi fiind puţin vizibil, eşind din apă abia cu 1/8 din volumul său total.

Ghiaţă D., pictor de talent din generaţia tânără, cunoscut mai mult prin peisaje.

Ghiaţă, apa în starea solidă. Şi zăpada e ghiaţă, dar în stare cristalină. Ghiaţa e mai uşoară decât apa, pentru aceea pluteşte deasupra apei. Din acest motiv precum şi din faptul că ghiaţa este rău conducătoare de căldură, se explică pentruce râurile şi lacurile nu înghiaţă de tot nici în frigul cel mai mare, făcând posibil traiul animalelor din apă. Ghiaţa prezintă un volum mai mare decât aceeaşi cantitate de apă, ceeace joacă un rol important în geologie: anume apa ajunsă în crăpăturile stâncilor prin înghe̦tare îşi măreşte volumul cu o forţă ce produce crăparea stâncilor. Numai apa curată înghe̦tată la 0°, dacă în apă se află dizolvat un corp, apa poate rămânea în stare lichidă şi la temperaturi sub 0° (suprafuziune). Ghiaţa se poate produce şi în mod artificial prin amestecuri frigorifere.

Ghibelini, în Italia medievală, numele partizanilor partidului adversar Ghelfilor, adică al celor carc erau de partea împ. germ. din fam. Hohenstaufen, în îndelungatele certe şi războaie cu papa (v. Ghelfii).

Ghiberti Lorenzo, sculptor şi arhitect florentin (n. 1378 † 1455). A condus lucrările la domul din Florenţa şi a executat uşile de nord ale Baptiseriului şi cele de est, pe care le-a numit Michelangelo „uşile paradisului". Tăbliile acestor uşi de bronz reprezintă în relief numeroase scene biblice. Basso-reliefurile acestea sunt executate ca şi tablourile, cu planuri în perspectivă „surprinzător de corect redate şi înobilate printr'o rafinată drapare a îmbrăcămintei". Ele au fost un izvor de inspiraţie pentru toată şcoala florentină.

Ghibu Onisifor, publicist rom. (n. 1883), studii de teologie (Sibiu) şi filos, dr. la Jena, fost profesor la Seminarul „Andreian" (Sibiu), profesor de pedagogie la Universitatea din Cluj, fost secretar general la Instrucţie în Consiliul dirigent din Ardeal, membru coresp. al Acad. Rom., fost decan al facultăţii de litere (1929) şi preşed. al secţiei şcolare a „Astrei". S'a ocupat de cărţile noastre bisericeşti şi a scris lucrări în legătură cu şcoala şi confesiunile din Ardeal şi ţara veche, etc.: Limba noualor cărţi bisericeşti (1905), Der moderne Utraquismus oder die Zweisprachigkeit i. d. Volksschule (Langensalza 1910), Ziaristica bisericească la Români, Din istoria literaturii didactice româneşti, Şcoalele germane din România, Deşteptarea Moldovenilor de pe Nistru, Catolicismul unguresc în Transilvania şi politica religioşă a statului român (Cluj 1924), etc.

Ghica, familie albaneză din care, mai mulţi membri în diferite timpuri, au ocupat tronul în Principatele române.

Ghica Alecsandru, domn în Ţara Rom. (1766—68). Fiul lui Scarlat Ghica, mazilit pentrucă a lăsat să se recruteze în ţară oameni de oaste pentru Rusia.

Ghica Alecsandru, domn în Ţara Rom. (1834—42). Frate cu Grig. IV. Ghica. Domnia în virtutea Regul. organic. In secret încuraja, iar în public desaproba mişcările patriotice. Cu tot amestecul rusesc a făcut o mulţime de îmbunătăţiri interne. A regulat recrutarea armatei, a hotărît ca slujbele publice să se dea după gradul de instrucţie şi a desrobit Ţiganii. Construieşte portul Turnu Măgurele şi înfiinţează oraşul Alecsandria. A încurajat activitatea societăţii filarmonice. înfiinţarea teatrului naţional, activitatea Colegiului Sf. Sava, a cărui director francez, Vaillant, făcuse din el nu numai un centru de cultură, ci şi unul de răspândire a ideilor revoluţiei franceze. Curentul protivnic Rusiei (sub conducerea lui Ion Câmpineanu) câştigând majoritatea în adunarea obştească, Ghica se văzu silit să ia măsuri de represiune, să exileze pe unii din conducători (Câmpineanu şi alţi boieri) ceeace l-a făcut nepopular în ţară. Rusia şi mai nemulţămită cu el aştepta numai momentul să-l înlăture. In 1841 Ghica împiedecă trecerea peste Dunăre a cetelor de Greci, Bulgari, Albanezi, cari pregătiau o răscoală în Balcani. Rusia, supărată, profită de nemulţumirile din adunarea obşteasc̦ă şi-i obţinu dela Poartă destituirea. Mai târziu caimacam în Ţara Rom. (1856—58) avea să prezideze frământările pentru unirea celor două ţări.

Ghica-Budeşti N., arhitect, profesor la Şcoala superioară de arhitectură din Bucureşti.

Ghica Gheorghe, domn în Moldova (1658—59) şi Ţara Rom. (1659—1660). Albanez sau arnăut de origine s'a aşezat în Moldova ca negustor. Vasile Lupu l-a luat lângă sine, i-a dat diferite boierii, l-a numit capu-chehaia la Constantinopol. Ca domn era ajutat de fiul său Grigoraşcu A luat parte la expediţia Turcilor şi Tatarilor împotriva lui Rakoczi în Ardeal. Turcii l-au mazilit cu gândul să transforme principatele române în paşalâcuri.

Ghica Grigore sau **Grigoraşcu**, domn în Ţara Rom. (1660—1664 şi 1672—1674). Fiul lui Gheorghe Ghica, recomandat Turcilor de postelnicul Const. Cantacuzino, care prin sfaturile sale reuşise să abată pe Turci dela gândul de a face din principate paşalâcuri. In prima domnie a luat parte la războiul Turcilor împotriva Germanilor (1661—1664). Având legături secrete cu imperialii, după nereuşita războiului, temându-se de o răzbunare a Turcilor, s'a refugiat în Polonia. Puţin înainte ucise pe postelnicul Cantacuzino, binefăcătorul său. Impăcându-se cu Turcii, a câştigat încă odată domnia, trădându-i însă în războiul cu Polonii, a fost înlocuit cu Gh. Duca.

Ghica Grigore IV, domn în Ţara Rom. (1822—28). Nepot de frate a lui Grig. Alecs. Ghica cel ucis. Cerut de o parte din boieri a fost primul domn pământean în Ţara Rom. după epoca fanariotă. Avea de luptat cu ambiţia boierilor de a cărmui singuri. O mare parte din ei, refugiaţi după suprimarea revoluţiei lui Tudor, nu s'au întors în ţară decât după convenţia dela Akkerman (1826) tot timpul uneltind împotriva noilor domni. Cu izbucnirea răsb. ruso-turc (1828—29), precedat de ocuparea principatelor, Ghica a fugit la Braşov. In timpul domniei a făcut mai multe îmbunătăţiri. A secheste̦at o parte din averile călugărilor greci, rămânând sub controlul domnului şi după ce şi le-au recâştigat. A deschis şcoala dela Sf. Sava. Tot sub el s'a înfiinţat societatea filarmonică

Ghica Grigore Alecsandru, domn în Moldova (1764—67 şi 1774—77) şi în Ţara Rom. (1768—69). Fiul lui Alecsandru Ghica, decapitatul terziman al Porţii ca domn se arată duşman Austriei şi prieten al Ruşilor, prin intrigile sale ajutându-le mult politica faţă de Turci. In interior a regulat strângerea birurilor, a pus stavilă abuzurilor. A înfiinţat o fabrică de postav la Chipireşti şi a zidit lângă, metropolie local pentru şcoala reorganizată de el. Readuse astfel ţara la o relativă bunăstare. Inlocuit cu Grig. Ca-

limah în 1768 câştigă tronul Munteniei, de unde cu ocuparea principatelor de către Ruşi se lasă luat prizonier şi dus în

Rusia. Tronul Moldovei îl recâştigă după pacea dela Cuciuc-Cainargi (1774). Austria înţelească în secret cu Ruşii obţinu dela Poartă Bucovina (1775) cu toate protestele domnului şi a boierilor. Pierzând tot mai mult simpatia Turcilor, Ghica a fost atras într'o cursă şi ucis (10 Oct. 1777) spre indignarea opiniei publice europene.

Ghica Grigore II. Matei, domn în Moldova de trei ori (1727—1733, 1735—41, 1747—48) şi în Ţara Rom. de două ori (1733—35, 1748—52). Pus în scaunul Moldovei de Nic. Mavrocordat după alungarea lui Mihai Racoviţă. A debutat printr'o domnie omenoasă, a scăzut birurile puse de antecesorul său, deregătoriile mari le-a încredinţat însă Grecilor. Partida boerilor nemulţumiţi în frunte cu Dim. Racoviţă voi să-l alunge cu ajutorul tătăresc. Ghica ajutat de Turci şi Munteni îi izgoni din Ţară. Cu războiul ruso-turc Moldova fu ocupată de Ruşi şi el trebui să părăsească scaunul pe câtva timp (Sept.—Oct. 1739). Cu toate intrigile împotriva lui Const. Mavrocardat şi sumele vărsate la Constantinopol, fu înlocuit cu acesta (1741). Recâştigă tronul Moldovei după 7 ani de surghiun şi intrigi, dar numai pentru un an (1747—48), după care cumpără scanul Ţării Rom. Cheltuielile mari cu câştigarea şi menţinerea domniei l-au făcut să mărească într'una sarcinile ţării. A reparat mai multe mănăstiri, a zidit măn. Frumoasa, măn. Pantelimon de lângă Bucureşti şi a înfiinţat tot acolo un spital. A murit pe tron (1752).

Ghica Grigore Alecsandru, domn în Moldova (1849—53 şi 1854—56). Era o fire de idealist şi cald propagator al unirii ţărilor române sub o dinastie streină. Se

înconjură cu partizanii ideilor nouă: M. Kogălniceanu, C. Negri, Laurian şi alţii. Prin îngrijirea lui s'a editat cronica lui Şincai (1853). A început organizarea învăţământului. In 1851 a obţinut dela Ruşi retragerea armatei de ocupaţie. A mai obţinut şi unele îmbunătăţiri a dispoziţiilor Regulamentului organic cu privire la ţărani. Fiind ocupaţia rusească (1853), el se refugie la Viena, de unde fu rechemat în 1854. Domni încă doi ani sub ocupaţia austriacă, fără să mai aibă libertatea de acţiune. In timpul congresului dela Paris (1856) a cedat tronul său unei căimăcănii.

Ghica Ion, scriitor şi om polite rom. (n. 1816 † 1897). A învăţat la Sf. Sava împreună cu Bălcescu şi la inst. lui Vaillant împreună cu Gr. Alexandrescu, apoi la Paris (ingineria şi matem.). A fost prof. de geol. şi mineralog. la Acad. Mihăileană (Iaşi) (ţinând şi un curs vestit de econ. politică), unde avea coleg pe M. Kogălniceanu, fiind însărcinat de naţionaliştii Munteni să sprijine faţă de domnul Mold., Mih. Sturza, chestiunea Unirii Principatelor. A făcut legătură culturală între Munteni şi Mold., colaborând la *Propăşirea* (v. c.). A fost numit după revol. din 1848, la care a participat printre fruntaşi, guvernator (bey) al insulei Samos (1854—59), unde s'a distins distrugând pirateria din Arhipelag; a fost sub Cuza Vodă şi Carol I distins om politic (ministru, prim ministru, ministru plenipotenţiar la Londra), director gen. al teatrelor, membru şi president al Acad. Rom. Scrierile sale politice „Amintiri din pribegia după 1848" şi „O cugetare politică" sunt importante pentru istoria epocei dinainte de Unire şi din revoluţie, pe care G. a sprijinit-o mult în faţa Turcilor, ajutat şi de gen. Aupick, reprezentantul Franţei la Constantinopol; cele ştiinţifice („Ochire asupra ştiinţelor", „Despre Econ. politică", „Despre căile noastre de comunicaţie"

sunt contribuţii de preţ pentru desvoltarea ştiinţelor la noi. In „Pământul şi Omul" G. este printre cei dintâiu scriitori asupra geografiei umane şi ştiinţifice la noi, iar în „Convorbiri economice" discută interesante probleme de Econ. politică şi sociol. Scrierile cu valoare lit. sunt cele cuprinse sub titlul „Scrisori către V. Alecsandri", în care G. apare ca istoric cultural (Gr. Alexandrescu, N. Bălcescu, Şcoala acum 50 de ani, etc.), scriind cu mare talent narativ, cu umor şi claritate şi dându-ne sub forma epistolară adevărate nuvele. A fost adversar al latiniştilor etimologişti dar şi al fonetiştilor pe cari i-a biciuit amarnic. Din toată opera lui G. respiră o minte clară, instruită, bine echilibrată şi un suflet entuziast, lipsit totuşi de sentimentalism. Mare patriot, G. a participat intens la viaţa politică, adoptându-se împrejurărilor timpului. A fost printre conducătorii mişcării dela 11 Februarie 1866. — Alte scrieri: Poids de la Moldovalachie dans la question d'Orient (1838), Dernière occupation des Principautés Danubiennes par la Russie (Paris 1853, cu pseud. Gh. Chianoi), etc. Scrieri ed. complectă: 4 vol. de P. V. Haneş, Buc. 1914—15.

Ghica Matei, domn în Ţara Rom. (1752—53) şi Moldova (1753—56). Fiul lui Grigore II. Ghica a fost cerut în scaunul Ţării Rom. de boierii ţării după moartea tatălui său (1752). Asuprindu-i ca domn, tot ei i-au obţinut şi înlocuirea. Trecut în Moldova pentru a câştiga pe boieri îi încarcă de favoruri, stoarce însă fără scrupule ţărănimea pentru a plăti pe Turci şi a-şi duce viaţa depravată. Înlocuit cu Const. Racoviţa.

Ghica Scarlat, domn în Moldova (1757—58) şi Ţara Rom. (1758—61 şi 1765—66). Fratele lui Matei Ghica, a împănat toate deregătoriile cu Greci, pentru ca să-şi acopere datoriile făcute pentru câştigarea domniei. A obţinut prin firman turcesc reîntroducerea văcăritului, pus sub blestem de antecesorul său. A cumpărat apoi tronul Munteniei, unde şi-a continuat sistemul de stoarcere. Făcuse şi un lucru bun, alungă o mulţime de negustori turci, cari jefuiau fără milă populaţia. A murit în scaun (1766).

Ghicitori (cimilituri sau cinghiliturî), produse pop scurte, din genul didactic, spuse deobicelu pe la şezătorile pop. Cuprind asemănări îndepărtate (bazate pe judecată, metaforă ori imaginaţie) cu lucrul descris în ele şi care trebuie ghicit de către ascultători. Ex.: „Vine Paşa pe uliţă, cu trei mii de suliţe" (= Ariciul). Multe G. arată ascuţimea minţii şi spiritul de observaţie ale poporului. Au fost studiate de G. Pascu şi adunate mai ales de A. Gorovei.

Ghidionescu Vladimir, prof. de pedagogie la Univ. Cluj (n. 1878), senatorul consiliilor com. şi jud. din Hunedoara, directorul laboratorului de pedologie şi al liceului de aplicaţie „Seminarul pedagogic universitar" din Cluj. Scrieri: „Die modernen pädagogischen Strömungen in Frankreich", „Introducere în Pedologie şi Pedagogia experimentală", „Higiena Şcolarului".

Ghilotină, instrument (maşină) ce se întrebuinţează în Franţa pentru decapitarea condamnaţilor la moarte. S'a numit astfel după medicul francez Joseph Guillotin, cu toate că nu el a inventa-o. El a cerut numai în constituanta din 1789 o uniformizare a executării celor condamnaţi la moarte, iar la 1792 doctorul Louis, secretarul Academiei de medicină a propus acceptarea „manajei" italiene, căruia apoi un ziar îi dete num. de G. cu toate că Guillotin nu era amestecat direct în introducerea acestei maşini. G. se compune din 2 stâlpi verticali, uniţi printr'o traversă în partea lor superioară, între care alunecă un cuţit-secure cu tăiş ascuţit, pus în mişcare printr'o maşinărie, aşa ca să decapiteze într'o clipă pe cel condamnat. Prima întrebuinţare a G.-ei în primăvara an. 1792.

Ghimeş, pas, prin care trece Trotuşul din Ardeal în Moldova. Are altit. de 720 m. Prin el trece şosea naţională şi calea ferată Adjud—Petru Rareş.

Ghimeş-Făget (5346 loc.), com. rur. din jud. Ciuc, pl. Frumoasa. Judec. Mercurea-Ciuc. Of. P. local.

Ghirişani (3341 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Teleneşti. Formată din satele: Ghirişeni, Ghirova. Primăria la Ghirişeni. P. U. Teleneşti. G. Unirea (Călăraşi) la 20 km.

Ghirlandajo Domenico (D. di Tommaso Bigordi, n. 1449 † 1494), pictor italian. S'a remarcat prin frescurile cu subiecte religioase făcute la capela Santa Maria Novella din Florenţa şi prin reprezentarea vieţii în care a trăit. Fiul său Ridolfo G. (n. 1483 † 1561), a lucrat sub influenţa maeştrilor Leonardo da Vinci şi Raffael.

Ghitară, instrument cu coarde, din familia lăutelor. Are 6 coarde, 3 de intestine, 3 de mătase învelită în sârmă. Corpul seamănă cu al violinei, dar mai mic. La cântare coardele sunt pişcate cu degetele.

Giacomo, Salvatore di —, poet ital. (napolitan) (n. 1862). A scris cântece, sonete, nuvele, drame şi studii istorice, fiind consacrat de criticul Benedetto Croce.

Giarmata (5163 loc.), com. rur. jud.

Timiș-Torontal, pl. Chișoda. Trib. și jud. Ocol. Timișoara. Of. P. T. T. G. locală.

Gibbon Edward, distins istoric engl. (n. 1737 † 1796), autorul operei „History of the decline and fal of the Roman Empire" (1787).

Gibbs J. Willard (n. 1839 † 1903), savant engl. I se datorește introducerea în termodinamică a noțiunii de fază, precum și stabilirea celebrei regule, numită regula fazelor. În domeniul matematicei G. s'a ocupat cu teoria formelor bilineare și împreună cu Heaviside poate fi socotit între creatorii calculului vectorial.

Gibraltar, 1. oraș întărit, port la str. G. la extremitatea de S. a Spaniei. E în posesiunea Angliei din 1704. Are 21.000 loc.; 2. G. (strâmtoarea) între Spania și Maroc, prin care Marea Mediterană comunică cu Atlanticul. 15 km. lărgime și 450 m. adâncime și apr. 40 km. lung. Este formație nouă. Pe ambele maluri se găsesc maimuțe de același fel.

Gibson Charles Dana, desemnator am. (n. 1867), renumit prin tipul modern de fetiță (Gibson-Girl), pe care l-a reprezentat, cu deosebită originalitate în schițele sale.

Gide André, poet, romancier și critic franc. (n. 1869). A debutat în 1891 cu „Les cahiers d'André Walter" urmată de „Poésies d'André Walter", „Traité du Narcisse", „Le Voyage d'Urien", un fel de confesiuni intelectuale cu oarecare însușiri esoterice, G. fiind complect indiferent față de interesele publicului. Începând cu „l'Immoraliste" (1902) și continuând cu „La Porte étroite", „Isabelle", „Symphonie pastorale" și „Faux Monnayeurs", G. desbate teme psihologice-morale, în care sinteza ciudat-originală a influenței naturalismului amoral din Nietzsche, a tangentei la morala comună din Oscar Wilde, a cultului eului din Barrès și a exaltării anormalului din Dostojewskij, găsesc la el o putere de expresie plină de nuanțe și-l fac să fie pentru tineretul cu instinctele și sentimente deviate un adevărat maiestru răsfățat. Militând în regiunile periferice ale moralei, G. se sbate în lanțurile puritanismului protestant al educației sale, atras de ispitele vieții. Ca o răspântie întortochiată de căi opuse, opera sa oscilează între clasicism și *tradiționalismul pe care-l* combate, între individualism și umanitarismul care-l *îmbie*, între *păgânism* și inspirația biblică, pe care o transpune *în expresii* de *nuanțare fină* a limbii. G. excelează însă în genul criticei eseiste, pe care a pus-o și în serviciul ilustrării marelor personalități din lit. străine ca Shakespeare, Blake, Browning, Dostojewskij, Tagore, etc.: Prétextes, reflexions sur quelques points de littérature et de morale; Nouveaux prétextes; Incidences; Souvenirs de la cour d'assises, ș. a. Este considerat ca unul din fruntașii prozei lit. franceze contemporane.

Giessen, oraș din Germania, capit. prov. Hessen-Nassau, cu 33.000 loc. Are o universitate, fabrici de licheruri, nod de C. F.

Giganții, în mit. greacă uriași (v. Titanii), fii lui Uranos (Cerul) și ai Gaae-i (Pământul) cari s'au răsculat împotriva zeilor și punând munte pe munte, au căutat să asedieze cerul; Zeus i-a fulgerat și i-a împrăștiat. G. mai însemnați: Kronos, Okeanos, Hyperion, etc.

Gilău (3117 loc.), com. rur. din j. Cluj, reșed. pl. Moților. Judec. Cluj. Of. P. local. G. Cluj la 17 km.

Gilăului (Munții —), culme din Munții Apuseni. Se lasă din Vlădeasa până la com. Gilău pe stânga Someșului Mic și se continuă spre E. prin dealurile Clujului.

Gilbert William (n. 1540 † 1603), medic și naturalist englez, președinte la „Royal College of Physicians". În vestita sa carte „De magnete" (1600), explică *fenomenele* electrice și magnetice, cunoscute pe atunci și pune bazele cercetărilor despre magnetismul pământesc.

Gillain Cyprien-Victor, general belgian (n. 1857). A condus acțiunea din Belgia în timpul marelui războiu cu multă energie, reușind a libera coasta Belgiei de trupele germane în 1914, prin victoria ce o câștigă asupra Germanilor la Thourout-Thielt. În 1918 a fost numit șeful Marelui Stat Major Belgian.

Gille Philippe, autor dramatic, critic și literat franc. (n. 1831 † 1900). A scris libretele din Manon, Lakmé, etc. Are comedii: les Charbonniers, ma Camarade, etc.

Gilléron Jules, distins dialectolog și prof. la Ecoles des Hautes études dela Sorbona din Paris (n. 1854 † 1926), creatorul Geografiei lingvistice (v. c.). A publicat lucrări monumentale: Atlas linguistique de la France. Notice servant à l'intelligence des cartes (1902), Atlas ling. de la France, împreună cu E. Edmont (1902—1910; 1920 de hărți), Etudes de géographie ling.: Scier dans la Gaule romane (cu J. Monjin, 1905), L'aire cavellus d'après l'Atlas l. de la France (1922), Etudes de géogr. ling. (cu M. Roques, 1912), L'Atlas l. de la Corse (cu E. Edmont, 1914, 399 hărți), Pathologie et thérapeutique verbale, Généalogie des mots qui désigne l'Abeille (1918), etc.

Gilolo sau **Halmahera**, cea mai mare din Molucce (v. c.), la E. de insulele Celebe. Are 125.000 loc. Aparține Olandei. 17.998 kmp. cu 200.000 locuitori. Păduri întinse.

Gilortul, râu din Oltenia. Izvorăște din munții Parângului (Gorj) și se varsă în Jiu pe stânga, la hotarul dintre jud. Gorj și Dolj.

Gimnastica, exercițiu în vederea desvoltării corpului. De origine veche, G. în antichitate, la Greci și Romani, se practica în gimnazii; apoi în evul mediu s'a abandonat complect, până la venirea lui Guths-Muths, Jahn, Ling și printr'o evoluție lentă ajunge până la perfecțiunea de azi. În general, există G. cu aparate și fără aparate. I. G. cu aparate: 1. pt. mișcări de exercitii libere, la care se întrebuințează: bastoane, măciuci, altere mici și mari; 2. pentru desvoltarea impulsului și a abilității fizice. În această din urmă grupă, deosebim două mari sisteme: suedez și german, fiecare dintre ele având avantajele și desavantajele lui. La sistemul suedez avem aparatele: bârne pentru suspenziuni și echilibru, bănci, cadre, scări fixe, frânghii, scări de frânghii, cal, capră, ladă pentru sărituri, etc. Iar la sistemul german: paralele, bară fixă (trapez), scări, inele și trambuline pentru sărituri. II. G. fără aparate se încadrează în sistemul de educație fizică (v. Educație Fizică). În general, în această varietate deosebim: 1. G. medicală-terapeutică cu mișcări și exercitii în vederea combaterii unei deformațiuni corporale, a stărilor de astenie, oboseală generală, etc. prin mișcări active, pasive (aparate Zander) și mixte; 2. G. ritmică, unde exercițiile *sunt în așa fel alcătuite*, ca ritmul mișcărilor să coincidă cu cel al *muzicei*, care acompaniază exercițiile: 3. G. femenină cu mișcări medicale sistem Mensendieck, care se execută fără haine, cu geamuri deschise și în legătură cu exercitii respiratorii.

Gimnaziu: din punct de vedere al educației fizice. În Grecia antică își are originea ca un institut public, unde tinerii și adulții făceau exerciții fizice (= gymnos), având diferite aranjamente pentru practicarea sporturilor și a gimnasticei. Renumite G. în Grecia (Atena) erau Academia (unde preda Plato) și Licheion (unde învăța Aristotel).

Gimnosperme (bot.), plante cu sămânța deschisă. În sistemul natural al plantelor formează o grupă principală a fanerogamelor. Ovulul nu este închis de carpele ci stă liber pe ax.

Gineceu (bot.), la plante se numește org. de reproducție femeesc, compus din ovar, stil și stigmat. Această numire se dă numai la organul angiospermelor.

Ginecologie, ramură a *medicinei*, care studiază mai ales boalele organelor genitale *feminine*.

Gioberti Vincenzo, preot, filos. și om. pol. ital. (n. 1801 † 1852). A luptat pt. restabilirea filos. catolice împotriva sensualismului sec. al XVIII și a eclectismului lui Cousin. S'a expatriat din cauza *ideilor sale liberale*. Publică: „Primato morale e civile degli Italiani", apoi „Prolegomeni" și „Gesuita moderno" (contra Jezuiților). Reîntors în Patrie, e ministru și președinte al Consiliului la Torino. În „Il Rinovamento civile d'Italia" susține păreri contrare celor din „Primato" ... exaltând ideia unității Italiei.

Gioconda, celebru portret al lui Leonardo da Vinci (v. c.), păstrat la muzeul Louvre din Paris. În această lucrare Leonardo, a contopit știința cu poezia. N'a întrebuințat *colori* vii; a stins galbenul și verdele rochiei într'o armonie întunecată și aurită, făcute pentru a lumina pe nesimțite glabenul mat al figurii și al gâtului, care-s încadrate de un păr buclat și fâlfâitor. Mâinile încrucișate una peste alta, au o frumusețe pe care nu o va egala nici unul dintre portretiștii moderni, iar surâsul gânditor, care se eternizează în îndoitura ochilor și a gurii, ascuțește misterul în atmosfera visului, ce e creiată îndărătul ei, care stă pe un scaun, peisajul cel mai ciudat și cel mai complicat".

Giocondo Fra Giovanni, arhitect și filolog ital. (n. 1435 † 1515). Stabilit în Franța, a edificat o fațadă a castelului „Blois" și „le pont Notre Dame"; reîntors în Italia, a consolidat temelia bisericii „Sf. Petru".

Giolitti Giovanni (n. 1842 † 1928), om de stat italian, șeful partidului liberal, dela 1892 de 7 ori prim ministru, aderent puternic al alianței cu puterile centrale, n'a putut împiedeca intrarea Italiei în războiu alături de Entente. În decursul războiului a fost acuzat de naționaliști că e prieten al Germanilor. După Nitti, ia în 1920 guvernul, dar nu poate face față nevoilor interne și e înlăturat de fasciști. A publicat memorii importante.

Giordano, 1. **Bruno** v. Bruno Giordano; 2. **Luca**, supranumit **Fa presto**, pictor italian, productiv, eclectic, decorator talentat. A lucrat și în Spania, pe lângă diferite orașe din Italia. Lucrări: Mars și Venus, Venus și Amor, etc.; 3. **Umberto**, compozitor italian (n. 1867), autorul operelor: Fedora, André Chénier și Siberia.

Giorgione Giorgio Barbarelli, pictor napolitan (n. 1478 † 1510). A lucrat în Veneția. Se distinge prin lirismul cu care reprezintă figurile, prin originalitate în

compoziţie, prin armonie şi prin coloritul puternic. Opere: Madonna cu Sfinţii din Castelfranco, Familia sfântă, Sf. Nicolae şi Sf. Gheorghe, liniştind furtuna.

Giornale d'Italia, ziar italian din Roma, multă vreme a lui Sonnino, în prezent fascist.

„Giornale storico della letteratura italiana", fondat în 1883 de Arturo Graf, Francesco Novati şi Rodolfo Reiner, importantă rev. lit. care contribui mult la progresul lit. şi criticei italiene devenind un „centru de producţie".

Giotto Ambrogio sau Angiolotto di Bondon, numit —, pictor ital. (n. 1266 † 1337), elevul lui Cimabue, amicul lui Dante, cel mai remarcabil talent în sec. al XIII, în timpul primei Renaşteri italiene. El formulează „în chip genial noua artă de a istorisi viaţa sfinţilor prin imagini", introducând în pictură expresivitate, pasiune, viaţă, natural şi mişcare. Autor de frescuri remarcabile în biserica Santa Croce din Florenţa, în Assisi şi mai ales în capela Arena din Padova, a cărei decoraţie constitue opera sa monumentală. S'a distins şi ca arhitect (*Clopotniţa din Firenze*), şi sculptor.

Giovanni da Fiesole, supranumit **Fra Angelico**, pictor dominican toscan (n. 1387 † 1455). Autor de lucrări remarcabile mai ales în reprezentarea îngerilor (de aceea i se zice şi „Pictorul îngerilor") şi printr'un colorit inimitabil (Incorona rea Fecioarei, Coborîrea de pe cruce).

Gipsul (*min.*), *sulfat de calciu hidratat*, incolor, alb-nuanţat cu luciu sticlos sau mătăsos. Se mai numeşte selenit. În natură se găseşte în masa rocelor sedimentare adeseori însoţind masivele de sare. În limbaj poporal se mai numeşte: sarea pisicii, durduci, ghiaţa femeii, fiind un mineral frecvent întâlnit. În ţară se exploatează la Şorecani, Huedin, Turda, Romos, Jibău, Maramureş, etc. Încălzit îşi pierde apa de cristalizare, transformându-se într'o pulbere numită ipsos (gips ars), din care se fac stucaturi (stucul), marmora artificială, tipare şi mulaje pentru *statui*. Se mai întrebuinţează în chirurgie pentru fixarea oaselor fracturate, iar în agricultură, ca îngrăşământ mineral.

Gir, în dr. comerc. e actul prin care posesorul unei cambii transmite unei alte persoane dreptul său de proprietate asupra cambiei (prin vânzare de ex.) rămânând însă el răspunzător de plătirea la scadenţă a cambiei: „G. de proprietate". G. trebuie scris chiar pe cambie şi poate fi redus numai la semnătura „girantului" = „G. alb". Când alături de semnătură se mai adaugă şi data şi numele giratarului, avem „G. plin". De obiceiu G. se scrie pe dosul cambiei („andosare").

Girafide (zool.), fam. a rumegătoarelor. Cele mai înalte mamifere. Au două sau mai multe proeminenţe osoase pe frunte, acoperite cu piele; picioarele şi gâtul f. lungi.

Girodet-Trioson, pictor franc. (n. 1767 † 1824). Din multele sale opere de un puternic efect şi strălucitor colorit amintim: *le Sommeil d'Endyomion*, *le Deluge*, Atala au tombeau. E clasic în formă, slab în executare şi romantic în concepţii.

Giroedru (cristalograf), formă geometrică poliedră (hemiedrică), din sistemul cubic, numită încă plagiedru sau pentagonikositetraedru, determinată de 24 feţe în formă de pentagoane neregulate, cu laturile neegale.

Gironde, nume luat de râul Garonne (Franţa), după ce se uneşte cu Dordogne. De fapt un mare estuar lung de 75 km., lărgimea medie 7 km.

Girondin, membru în partidul revoluţionar francez din 1789. Girondinii au fost la început ostili regalităţii. Ajunşi la putere sunt pentru declararea războiului Austriei. Ei desaprobă măcelurile din Septembrie (v. Revoluţia franceză) şi actele regimului Teroarei, nu sunt pentru omorîrea regelui. O răscoală din 1793 obţine de la Convenţiune scoaterea lor de sub scutul legii. Cei mai mulţi membri mor pe eşafod (1793).

Giroscop, prisnel, sfârleză (titirez), corp masiv de revoluţie în jurul unei axe, care dacă se roteşte repede în jurul acesteia, se opune la schimbarea direcţiei axei. Pe G. se bazează busola lui Siemens fără ac magnetic. Tot G. micşorează oscilaţiile vapoarelor pe mare.

Gluşiea Gheorghe, distins filolog român, profesor titular de filologie romanică la univ. din Cluj (n. 1884), fost lector de limba română la Sorbona

(1914). Ales în 1929 decan al Facultăţii de Litere. A făcut importante cercetări dialectale în Valea Timocului (împreună cu G. Vâlsan), publ. lucrarea: Dela Românii din Valea Timocului. Alte lucrări: Cazania protop. Popa Pătru din Tinăud (Bihor), ms. (1920); Cuvinte şi lucruri, Elemente vechi germ. în Orientul romanic (1922); Crâmpeie de limbă şi viaţă străveche rom. (1924); Note şi fapte de folclor şi filol. (1928), (toate în „Dacoromania"), remarcabile prin puternicul spirit de observ., prin nouă şi cutezătoare concluzii, care desvăluesc epoci din viaţa noastră păstorească.

Giumalău, vârf de munte pe culmea din stânga a Bistriţei, lângă pasul Mestecănişului. Formează cu Rarău, Pietrele Doamnei, renumite pentru frumuseţea lor. Altit 1859 m.

Giurescu Constantin, istoric rom. (n. 1875 † 1918), fost prof. secundar în Bucureşti, apoi prof. univ. la facultatea de litere Buc. Membru al Acad. rom. Cercetător critic, cu adâncă pricepere a istoriografiei noastre din sec. al XVI—XVII. G. crede că „letopiseţul latinesc" de care vorbesc cronicarii noştri nu trebuie confundat cu vreo cr. polonă (v. letop. lat.), deasemenea aduce probe că Eustratie logofătul şi Simeon Dascălul (v. c.) au fost cronicari şi nu simpli adnotatori. Stabileşte importanţa izvoadelor boereşti (v. c.). Şi crede că Simeon Dascălul continuă, complectează şi îndreaptă cronica lui Ureche, pe care n'o avem în original, etc. G. accentuiază în cursurile şi studiile sale o idee susţinută şi de Bălcescu: importanţa instituţiilor şi organizării sociale pentru scrierea istoriei ştiinţifice. (v. letop. moldovenesc, Gr. Ureche, izvoadele boereşti, istoriografia în sec. al XX, cf. P. P. Panaitescu, Simion Dascălul, letop. latinesc). Scrieri: Contribuţii la studiul cronicelor muntene. Contrib. la stud. cronic. mold. (N. Costin, T. Dubău, Damian). Noi contrib. la stud. *cronicelor mold.* Capitulaţiile Mold. cu Poarta otomană. LetopiseţulĂrii Mold. dela Istrate Dabija până la domnia a doua a lui *Antioh Cantemir*. Izvoadele lui T. Dubău, Miron Logofătul şi V. Damian. Despre români. Pscudocronicarii. Enache Kogălniceanu. Despre boieri (lucr. post.). Organizarea socială în Ţara Rom. (curs. 1915—16).

Giurescu C. Constantin, istoric rom. (n. 1901), fiul istoricului Const. Giurescu. Profesor la facult. de litere din Buc., fost membru al şcoalei rom. din Franţa. A scris: Legiurea lui Caragea, un anteproiect necunoscut, Noi contribuţiuni la studiul marilor dregători în sec. XIV şi XV, Consideraţii asupra istoriografiei româneşti în ultimii 20 de ani (1926), Une enquête française sur les principautés . . ., Le voyage de Niccolo Barsi en Modavie. 1633 (1925), etc.

Giurgea Maria, cunoscută actriţă, societară a Teatrului Naţional din Bucureşti.

Giurgiu, oraş din Muntenia, capit. jud. Vlaşca. 25.000 loc. Port important la Dunăre, capăt al unei conducte de petrol. Pe vremuri cetatea genoveză (San Giorgio), apoi turcă şi raia turcească. Oraş comercial, export spre Bulgaria şi încărcări de cereale pe şlepuri pentru susul Dunării.

Giurgiu Ioan Pataki, episcop rom. unit în Făgăraş (n. 1682 † 1727). A luptat m. pentru consolidarea unirii Românilor cu Roma, iar Samiul Clain. ne spune despre el că a fost „naţiei româneşti bun părinte şi milostiv, om vesel . . . "

Giuriade Mioara (n. 1875), prof. de pian la Conservatorul „Cornetti" din Craiova şi directoara acelui Cons. dela 1920.

Glusti Giuseppe, poet ital. din Toscana (n. 1809 † 1850). A scris poezii satirice („Scherzi") care au circulat în ms. prin toată Italia şi când s'au publicat fură primite cu entuziasm pentru fondul lor *mai ales*: ura contra asupririi austriece, neîncrederea în papalitatea liberală, disprețul demagogilor şi idei patriotice (în celebra „Terra dei Morti"). A mai scris sonete, ode, remarcabile ca stil, expresivitate şi simplitate, studii critice, scrisori (Epistolario) şi Memorii (*postume*).

Givani, poet armean (n. 1840 † 1909). A scris poezii sociale inspirate din evenimentele sec. al XIX prin care a trecut ţara sa şi a pus bazele limbii lit. armene de astăzi.

Gizeh sau Giseh, oraş în Egipt, în faţa Cairo-ului vechi, lângă marile piramide ale lui Memphis. Are 27.000 loc. La G. a fost un muzeu archeologic egiptean, mutat azi la Cairo.

Glżycki Georg von —, filos. german (n. 1851 † 1895). A introdus positivismul în etică („Moralphilosophie"), inspirându-se din empirismul englez al lui D. Hume. Este utilitarist. A întemeiat cu W. Förster, F. Tonnies, F. Jodl, F. Studinger, ş. a. Societatea germ. p. cultura etică („Deutsche Gesellschaft für ethische Kultur") în 1892, conducând cât a trăit rev. acestei societăţi. În ultimii ani a aderat la Socialism.

Gjellerup Karl (pron. ghel...), scriit. danez (n. 1857 † 1919). A scris romane nuvele şi drame. A luat premiul Nobel în 1917. Romanul „Pelerinul Kamanita" are ca temă concepţia buddhistă: a fost tradus şi în rom. (ed. Cultura Naţională).

Glacială (geol.), epocă geologică cu aproximativ 200.000 ani înaintea timpurilor noastre, în care N. Europei şi a Americii era supus unui regim de ploi şi ninsori continue. Urmarea acestor feno-

mene meteorologice, a fost mărirea peste măsură a alviilor râurilor şi coborîrea gheţarilor până departe înspre S. Urmele acestor râuri şi gheţare se recunosc şi azi (terase, blocuri eratice, iezere, etc.). Cauzele formării acestei epoci glaciale ar fi *mişcările seculare* ale scoarţei (1000 m. în sus), cantităţile mari de bioxid de carbon exalate de numeroşii vulcani de la sfârşitul erei terţiare, excentricitatea pământului, etc.

Glad, v. Gesta Hungarorum.

Gladiatori, la Romani, cei cari se luptau în amfiteatre (circuri) cu alţi gladiatori sau cu fiare sălbatice. Ei erau: condamnaţii la moarte, sclavi instruiţi anume pentru aceste lupte, prisonieri de războiu sau barbari, angajaţi de bună voie. Origina lor: în ludi funebrales (jocurile dela înmormântări) ale Etruscilor, cari aveau obiceiul să sacrifice oameni în amintirea celor morţi. Profesiunea de G. era considerată ca infamă, însă luptele în arenă erau un spectacol mult gustat de Romani; împăraţii romani luau parte adesea la aceste lupte. Adversarul trebuia omorît. Când era învins, publicul îşi exprima dorinţa asupra vieţii sau morţii lui. Degetul cel mare îndreptat spre el însemna moartea, iar strâns în pumn, iertarea. Luptele de G. au încetat după împăratul Honorius. Cel mai celebru G. a fost Spartacus, care a răsculat pe sclavii din Roma.

Gladiolus (bot.), plante monocotiledoane din fam. Iridaceelor. Multe specii şi varietăţi ale lor se cultivă în grădini. La noi G. imbricatus (săbiuţa).

Gladstone William E., politician englez, şeful liberalilor (n. 1809 † 1898), de mai multeori prim ministru. A condus ani de-a-rândul politica externă şi internă engleză. A luptat mult pentru îmbunătăţirea soartei Irlandezilor. Un renumit orator şi un admirator sincer al Franţei. A scris o lucrare valoroasă asupra războiului troian. Fiul său **Herbert John**, politician englez, de mai multeori ministru şi primul guvernator al Africei sudice.

Glagolitic, alfabetul derivat din cel grecesc şi întrebuinţat la început de Bulgari şi Croaţi. Bulgarii l-au părăsit, dar Croaţii îl păstrează şi azi în cărţile rituale rom. catolice. În provincia Carniolia s'au tipărit chiar şi cărţi literare cu caractere G.-e.

Glanda (bot.), este un organ format din celule, care secretă substanţe folositoare plantei sau le elimină ca nefolositoare. Sunt două feluri de G., după poziţia pe care o ocupă: G. externe şi G. interne. G. ext. au diferite forme ca: peri cu o măciucă la capăt, unde sunt celulele secretorii; peri subţiri la vârf şi umflaţi la bază; aici la bază sunt celulele secretoare, etc. G. interne sunt formate din mai multe celule, ce înconjoară un spaţiu ca un canal în care se adună materiile secretate.

Glandă (anat.), organ care produce (secretează) acele umori (sucuri), care sunt necesare menţinerii vieţii şi a speciei sau trebuiesc eliminate (excretate) din corp. G. care secretează umoarea prin un canal propriu sunt G. cu secreţie externă, cele care le elimină *direct în sânge sânt* G. cu secreţie internă; la acestea materiile secretate se numesc hormoni. Aceştia din urmă s'au studiat aiba în ultimii 50 de ani şi fac obiectul unei ştiinţe speciale numită Endocrinologie.

Glanda (zool.), şi glandula, este un organ secretor de origină epitelială, compus din grămezi de celule epiteliale. Sunt două feluri de g. din punct de vedere morfologic, G. în tub şi G. în grapă (acinoase). Ele se găsesc răspândite în întreaga serie animală. Din acest punct de vedere al *secreţiunei* G.-le se împart în G. holocrine şi G. merocrine. G. h. sunt acelea care elimină nu numai substanţa secretată, ci şi conţinutul celular (protopl. şi nucleu). G. m. excretă numai subst. secretată, păstrând protoplasma şi nucleul. G. închise sau vasculare se numesc acelea care nu au canale de excreţie, ci excreţia se face direct în sânge, ex. tiroida suprarenala, etc.

Glandă lacrimală (anat.), v. Ochiu.

Glande sudoripare (anat.), glande care excretează (v. glande) sudoarea. Ele sunt aşezate în piele, nu se văd cu ochiul liber şi sunt răspândite pe întreaga suprafaţă a corpului.

Glanvill Joseph, filosof englez (n. 1636 † 1680), cunoscut prin lucrarea „Scepsis filosofica", partizan al scepticismului.

Glasgow sau Glascov (1.123.500 loc.). Oraş şi port însemnat în Scoţia. Are o universitate celebră şi o catedrală din sec. al XII. Industrie metalurgică desvoltată; ţesătorii de lână şi comerţ foarte însemnat.

Glasul Bucovinei, ziar cotidian, înfiinţat în 1918 de Sextil Puşcariu, cu colaborarea mai multor profesori universitari şi secundari. A contribuit în mare măsură la opera de unificare sufletească în Bucovina. Azi e organ al partidului *naţional-liberal*.

Glattfelder Iuliu, episcop al Cenadului, cu sediul în Timişoara, fost prof. univ. (*n. 1874*). *Nevoind să recunoască* statul român, şi-a mutat reşedinţa în Seghedin, pe teritoriul Ungariei.

Glauber Johan Rudolf (*n.* 1604 † 1668), alchimist olandez. În opera sa (6 vol. intit. „Des Teutsch Landes Wohlfahrth") a încercat pentru întâia oară să explice combinarea corpurilor cu ajutorul afinităţii, care pentru el era „un fel de iubire reciprocă".

Glaucofanul (min.), v. Anfibolii.

Glaucom (med.), boală a ochiului, cauzată de ridicarea presiunii în interiorul globului ocular (v. ochiu).

Glaukos, în mitol. gr. zeu al mării; îşi avea sediul în ins. Delos, unde profetiza.

Glavacioc mănăstire (jud. Vlaşca) zidită de Vlad Vodă Călugărul, care e îngropat aici; a fost refăcută de Constantin Vodă Brâncoveanul.

Glavani (3000 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Traian. P. U. şi G. Arciz la 25 km.

Glazunov Alexandru, compozitor rus, n. 1865. A studiat compoziţia cu Rimskij-Korszakov, publicând la 16 ani prima sa simfonie. Dela 1899 e profesor la Conservatorul de muzică din Petrograd (1909—1912—1922 până azi director). Compoziţiile sale nu denotă atât specificul melodiei ruseşti, cât o inspiraţie pur muzicală. Lucrări: 8 simfonii, 5 suite, 6 uverturi, poem simfonic „Stenka Razin" tablou simfonic „Kreml", concert p. pian (sonate, piese diverse) şi alte instrumente şi baletele „Raymonda", „Ruses d'Amour", „Cele 4 anotimpuri".

Glazura sau **Smaltul** (chim.), poighiţa subţire care acopere produsele ceramice făcându-le mai rezistente şi mai potrivite pentru diversele întrebuinţări. G. diferă în compoziţie după natura produselor ceramice.

Gleyre Gabriel-Charles, pictor franc. (n. 1808† 1874), se remarcă printr'un talent pur, execuţie fină şi un puternic efect emotiv. (les Illusions perdues). Face parte din şcoala eclectică.

Glicerina (chim.), este un corp lichid siropos (alcool) incolor, cu gust dulce, care se prepară din grăsimi fierte cu apă la 175° sub o presiune de 8 atmosfere, prin adăugare de var. În natură se găseşte sub forma de esteri (v. c.), în grăsimile animale şi vegetale (seu, unturi, oleuri) aparţinând clasei alcoolilor triacizi. Se întrebuinţează în industria chimică, la disolvarea şi extragerea parfumurilor din plante, la fabricarea pomezilor pentru piele şi păr, în cosmetică, în sculptură, la fabricarea cernelii pentru stampile, la umezirea tutunului de tras pe nas, la umplerea gazometrelor şi la presa hidraulică, la conservarea fructelor şi a preparatelor anatomice, iar în cantităţi anuale mari la *fabricarea nitroglicerinei* (v. *dinamita*).

Glicogenul (chim.), este polizaharidul (amidon animal), component al aproape tuturor celulelor animale. *Excesul de zahăruri* din sângele animalelor este transformat şi înmagazinat ca glicogen în ficat şi în muşchi. G. este rezerva energogeneratoare a organismului.

Glicozizi (chim.) se numesc o serie de *substanţe organice* cu o *compoziţie* complexă, care — prin acţiunea acizilor, a bazelor sau a unor fermenţi — se descompun într'un zahăr (glucoză) şi într'un alt compus organic care poate fi: aldehidă, alcool, cetonă, fenol, acid, nitril sau alcaloid. Majoritatea se găsesc în plante (amigdalina, coniferina, acorina, digitalina, saponina, solanina, etc.), dar pot fi preparaţi şi în mod sintetic. Sunt solubili în apă şi în alcool, iar unii reduc sărurile amoniacale de cupru şi argint, o mare parte având proprietăţi otrăvitoare puternice, din care cauză mult timp au fost consideraţi ca aparţinând clasei alcaloizilor (v. c.).

Glicozurie (med.), *eliminare* de zahăr în urină; simptom al diabetului (v. c.). Se tratează în timpul din urmă cu insulină (v. c.).

Glingeni (4662 loc.), com. rur. jud. Bălţi, pl. Chişcăreni. Formată din satele: *Glingeni, Opinca*, Teura-Nouă. Primăria la Glingeni. P. U. Chişcăreni. G. Catranâc la 7 km.

Glinka Mihail, compozitor rus (n. 1804 † 1857). Studii muzicale la Petersburg. După o călătorie mai lungă în căutarea sănătăţii, în care timp a trăit 4 ani în Italia, compunând şi studiind se stabileşte la Berlin, unde întâlneşte în persoana lui S. Dehn profesorul ideal, care îl întăreşte în convingerea de a scrie muzică naţională rusească. Prima încercare, opera „Slusni za Zarja" a fost un adevărat triumf, bogată în melodii poporane şi colorit autohton. Sănătatea sa şubredă îl sileşte să plece din nou în sud. Trăieşte în Madrid şi Sevila, apoi iar în Rusia. Moare la Berlin. G. e socotit ca părintele muzicei naţionale ruseşti. Lucrări: două opere, două uverturi spaniole, un quartet, un trio, un sextet, 40 piese pentru pian, lucrări corale, 85 liduri, numeroase lucrări bisericeşti, deasemenea câteva scrieri teoretice.

Gliptica (gr.), arta de a grava pe pietre scumpe. G. a fost cunoscută de Egipteni, Chaldeeni, practicată de Greci şi apoi de artiştii Renaşterii. Piatra primeşte rotund sau ovală. Artistul urmăreşte modelul pe care voeşte să-l reproducă, şi-l schiţează cu ajutorul prafului de diamant.

Gliptotecă (gr.), cabinet de pietre gravate, de statui. G. din München este un Muzeu de sculptură antică.

Globigerine (zool.). Rhizopede (Talamofore). Animale unicelulare, cu camere calcaroase, spiralate. După moarte cad la fundul apei, formează straturile de nămol globigerinifer.

Globul pământesc, o sferă, care reprezintă pământul, dar nu şi forma lui reală, ne reprezentându-i-se turtirea şi relieful. Cel mai vechiu G. p. este al lui Martin Behain (1492), primul meridian este tras prin ins. Madcira. După descoperirea Americei s'a construit un glob (1506—1507) păstrat în Lenox Library din New-York. Alte globuri sunt: Mercator (1541), Euphrosynus Ulpius (1542), Mollineaux (1592), etc. Astăzi G. p. este considerat ca un mijloc pedagogic şi se construieşc fie cu harta pământului, fie în negru, pe care sunt trasate meridianele şi paralelele.

Globulina (chim.), substanţă albuminoasă propriu zisă, insolubilă în apă, solubilă în soluţii neutre de săruri, cu reacţiune acidă asupra hârtiei de Turnesol. Se descompune uşor trecând în putrefacţie, se găseşte în organismul animal — în ochi, sânge, chil, etc., şi în planete.

Globulite (min.), sau sferulite, se numesc agregatele de cristale dispuse sferic în massa unei roce oarecare. Această structură este caracteristică mai ales pt. mineralele constituente ale rocelor vitroase şi este considerată ca o formă de trecere între forma cristalină şi amorfă a corpurilor solide.

Glodeanu-Sărat (3336 loc.), com. rur. jud. Buzău, pl. Glodeanurile. Formată din satele: Căldăruşani, Cufuritu, Glodeanu-Sărat. Primăria la Glodeanu-Sărat. Pere. locală. P. U. şi G. Urziceni la 18 km.

Glogovăţ (4450 loc.), com. rur. judeţul Arad, pl. Arad. Judec. Arad. Of. P. local. G. locală.

Glomerulii (anat.), ghem de vase sangvine, îmbrăcat de partea terminală a tuburilor glandulari ai rinichilor. Din glomer se face, probabil, secreţia apei in rinichi.

Glondys Victor (n. 1882), scriitor sas, azi protopop în Braşov. Un orator distins. Opere mai de seamă: Die Alleinheitslehre Spinozas (1916); Einführung in die Erkenntnistheorie (1922), Das Problem des religiösen Determinismus (1927).

Glonţ este proectilul întrebuinţat de armele portative, puşca, puşca mitralieră, revolverul. La început era rotund şi de plumb, încărcându-se în armă pe la gură. După 1826, când s'a inventat carabina cu cameră de locotenentul Delvigne, cunoscându-se şi alte principii balistice, s'au fabricat gloanţele alungite fabricate din oţel sau cu cămaşe de oţel, iar în interior un amestec de plumb şi antimoniu, etc. G.-ul D. este un glonţ în bronz alungit adoptat de Franţa şi construit de generalul Désaleux de unde numele. G.-ul S. adoptat de Germani, cu calităţi analoage. G.-ul explozibil sau dum-dum, are cămaşa dela vârf cu tăeturi care permit turtirea glonţului provocând răni foarte mari (rupturi). A fost construit pentru vânătoarea fiarelor şi se zice că au fost întrebuinţate de Englezi în războiul cu Burii. Sunt interzise prin convenţia dela Geneva. G.-ele de şrapnel sunt sferice, de plumb sau fier şi servesc a umplea şrapnelele (v. c.).

Gloriola (nimb), cerc auriu, zugrăvit în jurul capului lui Is. Hs. şi al sfinţilor, simbolizând mărirea cerească de care ei sunt părtaşi. Şi zeiţele luminii din mitologia antică sunt reprezentate cu G.

Glosa, 1. explicare, notă marginală pt. lămurirea, în textele vechi, a unor cuvinte obscure; 2. (lit.), poezie în care versurile dela sfârşitul fiecărei strofe alcătuiesc o strofă aparte, sintetizând fondul întregii opezii (ex. „Glosa“ lui M. Eminescu).

Glosar, dicţionar de cuvinte dialectale, rare, sau vechi (arhaisme). Un glosar românesc *găsim* în *Suplimentul* Dicţionarului academic al lui Laurianu şi Massim. Prof. Alexiu Viciu şi Ştefan Paşca au publicat „Glosare de cuvinte dialectale româneşti“.

Glossina (zool.), gen al muştelor din *ord. Dipterelor. Sugătoare de sânge.* Trăesc în regiunile tropicale.

Glotaşi sau **milţian** (milit.), element din oştirea neregulată în Ţările rom., în sec. al XV—XVI; care se strângea în timp de războiu. Gloata era formată din cetele de boieri dela ţară, cetele pârcălabilor, târgurilor şi satelor. Termenul s'a păstrat până azi nu însă în denumirea oficială pentru numirea de „miliţie“, (v. miliţie).

Glowacki (pseudonimul lui Boleslaw Prus), scriitor polonez (n. 1847 † 1912). A scris critică, nuvele şi romane, excelând în schiţe umoristice, povestiri cu animale şi pentru copii. Romanele sale au subiecte sociale („Păpuşa“, „Inginerul“, „Emancipatele“, etc.), şi conţin observaţii psihol. şi filos. fine şi umoristice. In „Pharaon“ dă un roman egiptean.

Glozel, în mica comună franc. G. la 20 km. de Vichy, s'a descoperit în 1925—26 o seamă de obiecte (peste 2000) preistorice în aparenţă, foarte greu de încadrat în epocile preistorice cunoscute până acum. Unele din ele au caractere cu totul primitive, aproape paleolitice, altele neolitice. Intre acestea s'au găsit şi plăci cu semne asemănătoare unui alfabet, lucru ne mai pomenit în săpăturile preistorice de până acum. S'au mai găsit figurine, probabil magice (ex.: capete fără gură, cu totul stranii). In jurul acestor descoperiri s'au iscat discuţii ştiinţifice înflăcărate, care sunt departe de a fi încheiate şi în urma cărora preistoricii şi arheologii Franţei s'au împărţit în 2 tabere: Glozeliştii şi Antiglozeliştii. Primii sunt convinşi de autenticitatea obiectelor găsite, care astfel ar fi menite să revoluţioneze complet întreaga ştiinţă preistorică; ultimii susţin că e vorba de rafinate falşificări ştiinţifice.

Gluck Christoph Willibald, compozitor germ. (n. 1714 † 1787), regeneratorul operei. Primele sale compoziţii operele: „Artaxerxe“, „Demetriu“, Sofonisba“, etc., sunt încă influenţate de stilul operei italiene, cu arii interminabile, neglijând partea dramatică a acţiunii cu desăvârşire. Cum însă opera italiană era la modă i-a adus triumfuri răsunătoare, atât la Londra, cât şi la Dresden, Prag, Hamburg şi Kopenhaga, unde a funcţionat ca dirijor de operă. In 1750 se stabileşte la Viena, ca dirijor al operei imperiale (1756—64), compunând multe opere: „La clemenza di Tito“, „Enia“, „Telemacco“, etc. Sub influenţa criticilor care dela un timp încolo insistau asupra decadenţei operei şi adânc emoţionat de muzica lui Haendel pe care o auzise la Londra, Gluck favorizat de norocul de a găsi în poetul Calzabigi un libretist ideal pentru ideile sale de reformă a operei, scrise în 1762 opera „Orfee ed Euridice“, rupând cu tradiţia şi ridicând textul operei la rangul prim, acompaniat discret de o muzică simplă, gravă, simţită. Urmează „Alceste“, „Paride ed Elena“, scrise pentru Viena, „Iphigéne en Aulide“ (1774), „Cytère assiégée“, „L'arbre enchanté“, „Iphigènie en Tauride“ (1779) pentru opera din Paris, aducându-i succese strălucite Gluck a scris 107 opere, câteva simfonii, ode, psalmi.

Glucoza (chim.), substanţă organică de compoziţia $C_6 H_{12} O_6$, solidă, incoloră, dulce, se topeşte la 146° sau la 86° când are o moleculă de apă. A fost sintetizată de E Fischer. G. se găseşte aproape în toate fructele dulci, în glicosizi, în corpul animalelor (d. ex. glicogenul) şi în urina oamenilor cari suăr de diabet. G. se întrebuinţează la prepararea alcoolului şi în cofetărie.

Gluten (chim.), substanţă albuminoidă, solidă cu aspect de tăbliţe — dure, friabile, insolubile în apă, — din compoziţia făinurilor şi a pânii, cu proprietăţi plastice, formative (v. Aleuron).

Glykas Mihail, cronicar bizantin (sec. al. XII), autorul unei cronici cu caracter popular şi a unui poem, considerat printre cele mai vechi docum. de l. gr. vulgară (1159).

Glykyrrhiza (bot.), Lemn dulce; plantă din fam. Papilonaceelor. In rădăcină se găseşte glicirizina, care-i dă un gust dulce; serveşte la prepararea liquiriţiei.

Glyptodon (paleont.), animal nedinţat, fosil, acoperit cu o carapace osoasă puternică, *formată din plăci nemobile*, asemănător Tatuului actual, trăind în era terţiară.

Gnels (petrograf), rocă metamorfică, grăunţoasă stratificată, cu structură şistoasă, având compoziţia minerală a granitului; feldspat, cvarţ şi mica. Aparţine celor mai vechi roce din scoarţa globului terestru (v. arhaic). In ţară se găseşte în Dobrogea şi prin jud. Sibiu, Făgăraş, Hunedoara, Caraş, Mehedinţi, Gorj, etc. Se exploatează în blocuri sub forma de lespezi, întrebuinţate ca material de construcţie, la pavaje, diguri şi baraje.

Gnomă (gr.) sentinţă scurtă, exprimând adevăruri vitale, proză sau versuri. Proverbele, al căror autor de obiceiu e necunoscut, *sunt tot atâtea* G.-e.

Gnomonia (bot.), boală a cireşelor cauzată de Pyrenomycete (ciuperci). Se găseşte şi pe alun şi nuc.

Gnomici (gr.). poeţii cari au scris cugetări *sau maxime filos.* De ex.: Solon, Phokylides, Theognis, în sec. al VI a. Chr.

Gnomon, dispozitiv, care arată ora locală adevărată. Cel mai simplu este un băţ vertical, din a cărui umbră se deduce ora locală (v. Ora).

Gnosis (filos.). Cunoştinţă. In special un fel de cunoştinţă care pretinde că poate pătrunde în tainele religioase. Ea caută să întemeieze teoriile credinţii creştine prin învăţături filosofice, tinzând să *transforme* credinţa în ştiinţă.

Gnostici filos.), se numesc filosofii din cele dintâiu secole ale erei creştine, cari sunt partizani ai gnosticei (v. gnosis) tinzând să adâncească prin speculaţii misterele credinţii. Printre filosofii G. se deosebesc: a) G. catolici sau ortodoxi: Clemens din Alexandria şi Origenes, cari voiau să sprijine prin speculaţiile lor credinţa bisericii creştine; b) G. eretici: Basilides, Saturninus, Valentinus, Marcianus, etc., cari tindeau să transforme Gnosticismul într'un misticism fantastic, adăugându-i credinţe miticemetafizice-religioase orientale (perso-siriane, ebraice) şi elemente filosofico-platonice, stoice şi pitagoreice. Ei au fost excomunicaţi ca eretici, de către biserica creştină.

Gnosticism (filos.), tendință filos. născută mai ales în sec. al II d. Chr., prin care unii filosofi vreau să facă din Creștinism o religie absolută și universală, căutând s'o ridice mai presus de religia vechiului testament și deasupra credinții comune pe care dânșii le *socotiau* necomplecte. Acest scop credeau că-l pot ajunge prin „spiritualizarea" credinții, care consta din adăugirea ei cu fragmente din filos. hellenică, părți din credința în mistere și din credințele miticoreligioase metafizice ale Orientului. Concepția G.-lui era o teosofie (v. c.) plină de taine și fantastică.

Gnu (zool.), Catoblepas gnu, antilopă frecventă în șesurile Africei meridionale. Trăește în turme; se poate domestici.

Goa (Vilha nova de) sau **Pandjim**, Posesiune portugheză în India. Comerț însemnat. 24.000 loc. Colonia toată are 3270 kmp. cu apr. 600.000 loc.

Goal, (engl. gol; poartă, țintă). La jocurile cu mingea înseamnă punctul marcat prin baterea mingei în poartă, în mod reglementar. G. înseamnă un punct bun pentru echipa care-l obține. Învinge echipa, care marchează mai multe G.

Goal-area (engl. spațiul de poartă). Pe terenul de football la 5.5 m. de ambele bare ale porții se trag 2 linii perpendiculare pe linia de poartă și acestea se leagă cu o linie transversală. Teritorul patrulater astfel încadrat, este spațiul portarului, în interiorul căruia nu e voe *a-l ataca afară de cazul dacă mingea* este la el și dacă reține un adversar.

Goal-kick (engl. lovitură de *poartă*). La jocul de football, mingea jucată de un adversar (din echipa ofensivă) dacă trece linia de poartă, este readusă în joc prin baterea ei de către un jucător din echipa din defensivă, de pe linia spațiului de poartă (goal-area).

Göbel Karl, botanist germ. (n. 1855), prof. de bot. în München; are studii importante asupra embriologiei comparate a plantelor.

Gobelin(uri) tablouri, țesute, pentru împodobirea pereților. Și-au primit numele dela Gilles Gobelin, vopsitor parisian din secolul al XV. Urmașii lui au întemeiat o renumită fabrică de G., pe care în 1667 o *reorganiză pictorul* Lebrun. Combinațiile culorilor la G. sunt atât de vii, încât se aseamănă în totul picturii, dar reclamă o muncă anevoioasă. La 1 metru o persoană, lucrează aproape un an de zile. Dealtfel, tablourile țesute erau cunoscute și în antichitate. In Europa e renumit G.-ul de Flandra.

Gobi sau **Chamă**, mare deșert din Mongolia, între Siberia și Mandciuria. Acoperit cu pietre și nisip, lung 1067 km., lăț. 400 km. In el s'au găsit resturi de animale din secundar.

Goblide (zool.), pești din fam. Acantopterigienilor, înzestrați cu mimetism.

Gobineau, contele Joseph Artur de —, diplomat și scriitor francez (n. 1816 † 1882). Opere: „Essai sur l'inégalité des races humaines". „La Renaissance". Explică fenomenele istorico-sociale prin teoria superiorității biologice a raselor.

Goblot Edm. filos. franc. contemporan. Cunoscut mai ales pentru marele său tratat de logică (Traité de Logique, 1918), în care susține că silogismul e numai un procedeu de verificare și este precedat de *operațiile* deductive, arată valoarea judecăților ipotetice și a finalității („convenance complexe") care nu e decât un caz al principiului cauzalității. Pentru G. cunoștința științifică se confundă cu cea filos. In „Essai sur la Classification des Sciences" (1898) stabilește ideile fundamentale din fiecare știință și metodele lor, arătând valoarea științelor „pozitive" contra metafizicei. Este raționalist. Alte scrieri însemnate: Le Vocabulaire Philosophique, La Logique des jugements de Valeur, La barrière et le Niveau (studii asupra burgheziei).

Goclenius (Göckel) R. filos. germ. (n. 1547 † 1628), partizan al lui Petrus Ramus (v. c.). A folosit pentru întâiaoară cuvântul de „Psihologie", ca titlu de carte (1590).

Godard Benjamin, compozitor francez (n. 1849 † 1895). Studii muzicale la Paris. Lucrări: muzică de cameră, piese pentru pian, peste 100 liduri, o suită pentru orchestră, trei simfonii, o scenă lirică „Diane et Acteon", simfonia dramatică, „Tasso", precum și șase opere.

Godeanu, vârf din Munții Cernei (2229 m.), la hotarul dintre jud. Mehedinți și jud. Severin.

Godefroy de Bouillon (cit. Godfroa de Buiion), conducătorul primei cruciate, pe lângă expediția lui Petre Eremitul (1096—1099). El a fost ales primul rege al Ierusalimului, însă n'a primit acest titlu, căci se credea nedemn, mulțumindu-se cu cel de apărător al sfântului mormânt (1099). A participat la lupta dela Nicea și la asediul Antiochiei (1058—1100). Tasso, l-a făcut eroul epopeii „Ierusalimul eliberat".

Goldet Philippe, literat elvețian (n. 1850 † 1922). A scris: „Histoire littéraire de la Suisse française".

Godunof Borls (n. 1552 † 1605), boier de origină tătară, influent pe timpul lui Ivan cel Groaznic și ministru sub Fedor I (1584—98), pe care-l înlocuiește mai apoi. S'a remarcat prin întemeierea de orașe (Tobolsk) și încurajarea culturii. Poporul s'a răsculat împotriva lui; el s'a sinucis.

Godwin-Austen sau **Dapsang**, vârf înalt de 8620 m. în Karakorum (prov. Caș-mir). Sunt cei mai mari ghețari de climă temperată.

Goethe Johann Wolfgang, cel mai mare poet germ. (n. 1749 † 1832). Incă tânăr student (16 ani) la univ. din Frankfurt, G. studiază lit.-le vechi și moderne în original, filos. și științele. Era un om dotat minunat cu însușiri generale și pe încetul și-a format personalitatea sa deplină, ajungând să-și armonizeze în sufletul său măreția olimpiană, cu sensibilitatea vibrantă și pasionată; cu melancolia adâncă, bucuria vieții și uriașa putere voluntară; condusă de o inteligență ascuțită și limpede. Admirator al „veșnicului feminin" și G. ca *atâția*, a căutat adesea în iubire fericirea, apoi în cercetarea științelor și a filosofiei, dar ca și Faust al său, a găsit în faptă și creațiune singura mângâiere a sbuciumului vieții omenești, făcându-și convingerea că sufletul omenesc aparține societății și lumei în care trăiești. După ce luase doctoratul în dr. la Strasbourg și suferise influența puternică a lui Herder, publică *cele dintâiu* scrieri care l impuseră ca fruntaș al curentului „Sturm und Drang" (v. c.): drama istorică „Goetz von Berlichingen" (1773), romanul epistolar „Die Leiden des jungen Werther" (1774), dramele „Clavigo" și „Stella" (1774) și câteva poezii lirice erotice. Intre 1775 și 1794 talentul lui G. ajunge la maturitate. Acum scrie inspirat de Charlotte von Stein și din călătorii câteva din poeziile sale cele m. frumoase. Acum începe sau termină în parte „Iphigenie", „Tasso", „Egmont" (tragedii) și „Wilhelm Meisters Lehrjahre" (1796). Impresiile dintr'o călătorie prin Italia prilejesc frumoasele „Italienische Reise". Din timpul prieteniei cu Schiller (1794—1805), datează „Xenien" scrise în colabo-

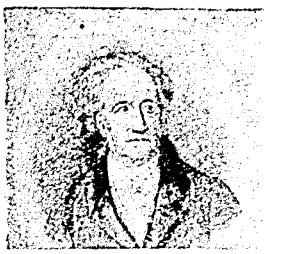

rare și o serie de elegii și „balade" scrise pentru publicațiile „Horen" și „Musenalmanach" la care colaboră cu Schiller. In 1797 publică „Hermann și Dorothea", poemă epică, iar după o călătorie în Elveția (1797), concepe planul lui „Wilhelm Tell" împr. cu Schiller. Epoca de bătrânețe între 1805—1832 e ilustrată de romanul „Die Wahlverwandschaften" (1809), de autobiografia „Aus meinem Leben". „Dichtung und Wahrheit", de culegerea „Der westöstliche Divan" (1819 (v. c. D.) și de „Wilhelm Meisters Wanderjahre" (1821). In al 82-lea an din viață (1831), după 60 de ani de nesfârșite preocupări și prelucrări, G. termină capodopera sa „*Faust*" (v. *c.*), pe o care o începuse din frageda tinerețe a activității sale poetice (partea I apăruse în 1790). Ideile sale filos. se găsesc în „Sprüchen in Prosa", în poeziile „Gott und die Welt", în „Fragment über die Natur", etc. G. este un panteist (v. c.). El crede că universul e un tot armonic și că fiecare ființă e numai o parte a lumii. Trebuie să studiezi întreaga lume pentru a cunoaște o parte a ei. Fiecare om trebuie să armonizeze manifestările sufletului său într'o unitate armonică, tinzând către perfecțiune.

Goga Octavian, poet, ziarist și om politic rom. (n. 1881). A debutat la Familia și Tribuna (avea 15 ani), Luceafărul (cu Al. Ciura și Tăzlăuanu), pe care-l conduse când s'a mutat la Sibiu. Cât timp Ardealul a fost sub stăpânire stră-

ină, G. a fost „poetul pătimirii" neamului rom., scriind minunate poezii, care au devenit repede populare și au fost admirate și mult citite. Publică: Poezii, O seamă de cuvinte, Insemnările unui trecător. Ne cheamă pământul (poezii),

Din umbra zidurilor (poezii), Domnul notar (dramă în 3 acte). In timpul neutralității, revolta poetului găsește câteva accente admirabile în vol. „Cântecе fără țară". A condus și revista politică „Țara noastră". Fost ministru al Artelor, în guv. Averescu, deputat, președ. al S. S. R. E membru al Acad. Rom. („Coșbuc" discurs de recepție) și laureat al premiului național de poezie din 1924. G. e un ziarist de mare talent, un poet original și armonios, cu o simțire furtunoasă, uneori melancolică și cu expresivitate plină de energie și farmec.

Gogh Vincent van, pictor și grav. olandez (n. 1853 † 1890). Bolnav de nervi, a stat multă vreme în Anglia și apoi în Franța, unde a lucrat intens și cu talent, mai întâiu în direcție impresionistă iș apoi în cea expresionistă. Lucrări: Portretul artistului, Olivii, Meri în floare, etc.

Gogoașe (zool.), este o fază din timpul metamorfozei insectelor; din ouă iese larva (viermele), apoi trece în faza de nimfă sau pupă. In timpul fazei de nimfă, (stare de imobilitate), se acoperă cu niște fire subțiri, ca la viermele de mătase (Sericaria mori) ce se numește G. Nu toate insectele au gogoașe.

Gogol-Janovski, Nikolaj Vassilivič, mare poet, romancier și autor dramatic rus (n. 1809 † 1852). A scris nuvele, dintre care subiectul celei mai celebre: „Tarras Bulba" (istorică) este împrumutat istoriei cazacilor Zaparogeni. Un roman naturalist satiric „Sufetele moarte" și comedia de moravuri: „Revizorul", susținută spre a fi jucată, de către Țar însuși contra cenzurii. G. e unul din fruntașii epocei lit. de sub Nicolai I. Se distinge prin perfecția descrierei plastice a tipurilor și prin puterea de a încorpora râsul biruitor în comedie, creind în puține lucrări opere nemuritoare.

Gojdu Manuil (n. 1802 † 1870). Mare filantrop român, avocat în Pesta până la 1861, când e numit prefect al județului bănățean Caraș. In 1866 e deputat, în 1869 jude la Curtea supremă a Ungariei. A fost unul dintre cei mai distinși juriști în Ungaria și a iubit mult neamul, căutând să-l ajute pe toate căile; membru fondator al Asociațiunii, prieten cu Mitropolitul Șaguna, casa lui era deschisă totdeauna pentru bunii români și studenții lipsiți. Toată averea sa împunătoare a lăsat-o ca „Fundațiunea Gojdu", pentru luminarea neamului său ortodox. Sute de studenți români, ajunși fruntașii Românilor din Ungaria, au studiat cu bani din „Fundațiunea G", care de prezent e încă în mare parte în Budapesta și se urcă la câteva zeci de milioane lei.

Gold Coast, colonie engl. pe coasta Guineei, cuprinsă între Côte de l'Ivoire (franc.) și Dahomey (franc.). La vechea G. C. s'a adăogat, în urma tratatului dela Versailles, o parte din Togo (v. c.). Supraf. totală 235.900 kmp. cu 2.298.000 loc. densit. 9,7 loc. pe kmp.

Goldiș Iosif (n. 1837 † ca 1902), episcop de Arad (1899—1902). Studii de teologie în Arad, dreptul în Debrețin și filosofia în Pesta. In 1869 se călugărește schimbând numele de Ioan în Iosif; profesor la teologie și asesor la consistorul din Arad. In 1873—92 profesor de română și latină la gimnaziul de stat din Arad. 1892 vicar la Oradia, în 1896 deputat în Camera ungară cu program liberal; în 1899 ales episcop la Arad. G. a scris la foile „Speranța și Lumina" a publicat în ungurește: Latinitatea limbei române, ca răspuns lui Réthy Lajos (1888); a tradus în ungurește poema Iehova de Carmen Sylva.

Goldiș Vasile, politician rom. (n. 1861), fost prof. la școala normală din Caransebeș, apoi la liceul din Brașov. In 1900 e ales secretar al consistorului ort. rom. din Arad. Colaborator permanent al ziarului „Tribuna Poporului", devenit mai târziu „Tribuna", a scris numeroase articole politice și culturale. A fost un fruntaș al partidului național-român din fost Ungarie, deputat al cercului Radna, desfășurând o activitate remarcabilă în par-

lamentul din Budapesta și pe toate terencle vieții publice. E în fruntea mișcărilor din toamna anului 1918, el a redactat și „declarațiunea" dela Oradia (12 Oct. 1918) în care cere pentru Românii plenitudinea drepturilor naționale. A redactat și „ultimatul" adresat lui Jászi Oszkár, iar în Consiliul Dirigent a deținut portofoliul *cultelor* și *instrucției* publice. In primăvara anului 1926 părăsind partidul național-țărănist, formează un nou partid național, intrând în guvernul condus de generalul Averescu ca ministru de culte. In această calitate a încheiat concordatul cu Vaticanul. Mai târziu, partidul său a fuzionat cu part. poporului de sub conducerea gen. Averescu. A scris numeroase cărți didactice (Istoria Universală în 3 vol.). In 1925 a fost ales președintele „Astrei".

Goldmark Karl, compozitor de origine maghiară (n. 1830 † 1915). Dintre lucrările sale pline de căldură și culoare, notăm uvertura „Sakuntala", opera „Regina din Saba", 2 simfonii, opera „Heimchen am Herd", „Ein Wintermärchen", ete.

Goldoni Carlo, scriitor ital. (n. 1707 † 1793). Cunoscut autor dramatic. A scris tragedia „Belisario", însă e mai admirat pentru comediile de caracter „Momolo Cortesan", „Prodigo", apoi farse și comedii pop. și artistice: *Uomo prudente*, Il Cavaliere e la Dama, Buona Moglie, Dama Prudente; interesante prin optimismul lor și descrierea moravurilor și în franc. le Bourru bienfaisant, l'Avare fastueux și Memorii (1787), foarte însemnate. G. a reînoit comedia ital. din sec. al XVIII.

Gold-point, (engl. = punct de aur) se numește limita majorației deasupra căreia este mai convenabil să se trimită bani metalici, de cât să se cumpere efecte de schimb. El se atinge numai arareori, căci, deîndată ce cursul schimbului tinde să întreacă G. p.-ul, băncile ridică scontul efectelor de comerț ce li se vând. Ridicarea scontului mai atrage și aurul din exterior, care poate, astfel, beneficia de interese mai ridicate.

Goldsmith Oliver, poet și scriitor engl. (n. 1728 † 1774). A scris: The Citizen of the World, The Traveller, The Good Natured Man, The Deserted village și comedia: She Stoops to Conquer, Dar deveni celebru cu romanul idilic „The Vicar of Wakefield", în care povestește viața familiară, încercările și necazurile unei familii preoțești de la țară, din sec. al XVIII, ducând la izbândă pe preotul blând, credincios și bun, Dr. Primrose, eroul romanului. E cel dintâiu roman familiar în lit. engleză, și a înrâurit pe Auerbach și George Sand, în povestirile lor rustice.

Goldziher Ignác (n. 1850 † 1922), orientalist, profesor universitar în Budapesta, academician, cercetător cu renume al Islamului. A publicat mai multe lucrări de seamă.

Golescu Dinu, scriitor rom., mare boier muntean, (n. 1777 † 1830), cărturar care desfășură o bogată activitate culturală. Intemeiază cu mai mulți boieri fugari, la Brașov (ca 1821), o societate secretă cu scopuri de propagandă culturală, dar care nu durează. Mai apoi întemeiază cu Eliadc Rădulescu „Societatea literară" (1827), preambul al Soc. filarmonice. In 1826 întemeiază la Golești o școală la care a chemat din Ardeal și pe Florian Aron și în care se predară, până la moartea lui, limbi străine: germană, greacă, latină, italiană, alături de limba română. In legătură cu școala din Golești, scrie dânsul: „Elementuri de filosofie morală" și „Adunare de pilde bisericești și filosofești". Publică apoi lucrarea sa cea mai importantă „Insemnarea Călătoriei" (Buda 1826). D. G. este socotit drept „primul român modern".

Golescu Iordache, gramatic rom. A scris „Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticești", interesantă în parte și astăzi (1840), continuând felul de a scrie al lui Ienache Văcărescu. Voia să publice un dicționar rom. Este cel dintâiu culegător de lit. pop. (proverbe, basme, etc).

Golescu, 1. **Ștefan** (n. 1809 † 1874), îmbrățișează cariera militară; participă la revoluția din 1848, exilat se întoarce în țară numai la 1857. Ministru de externe (1867), apoi prim ministru (1867—8); 2. **Nicolae** (n. 1810 † 1878), general și om politic român. Frate cu Ștefan. Ca militar participă la revoluția din 1848, având strânse relații cu revoluționarii români din Ardeal; exilat până în 1857. Sub Cuza Vodă e ministru de interne și războiu, contribuie la detronarea lui Cuza. In 1868 e prim ministru liberal. Om idealist și mare patriot; 3. **Alexandru** (Arăpilă), om politic român (n. 1819 † 1881), văr cu cei doi de mai sus. Studii la Paris; inginer; revoluționar în 1848 și exilat. Ministru de culte sub Cuza (1860) și de finanțe sub Carol (1860—70) și prim ministru (1870).

Golestan Stan, compozitor și dirijor, autorul unei sonate pentru vioară și pian, un quatuor de coarde și mai multe cântece. Decorat cu „Legiunea de onoare". Critic muzical la „Figaro".

Golf (engl. galf), joc vechiu de minge, practicat de păturile bogate. Se joacă pe un teren foarte mare, prevăzut cu obstacole naturale și artificiale și pe care sunt 9 sau (pe terenuri mari) 18 insule (green) cu iarbă, special îngrijită și tunsă; insulele numerotate sunt distanțate la 100—600 m., fiecare având câte-o gropiță.

Golf, scobitura ce-o face marea sau oceanul în interiorul uscatului. Când G.-ul are deschidere largă se numește baie. (v. și Fiord).

Golf Stream, curent maritim din Oc. Atlantic. v. Oceane.

Golgi Camillo, medic și anatom italian, vestit prin cercetările sale asupra histo-

logiei sistemului nervos şi prin noile sale metode de impregnare cu argint a celulei norvoase. Premiul Nobel 1906.

Golgota, mănăstire în jud. Dâmboviţa, întemeiată de Mihnea cel rău, restaurată de Radu Mihail la 1626, de vistierul Nicolae dela Ianina în 1772 şi de egumenul Eufrim Golgoteanul la 1836.

Golgotha (aramaic = căpăţână), dealul pe care a fost răstignit Isus, având forma unei căpăţâni de om.

Goliat, uriaş filistean, care a fost ucis de David cu o praştie.

Golomăţul (zool.), v. Miriapode.

Goloviţa, lagună marină în jud. Tulcea, făcând parte din cele 4 mari lacuri ale Dobrogei (Razelm, G. Smeica şi Sinoe). E situat între lacul Razelm şi Smeica şi are o formă lunguiaţă. Toate 4 au fost un vechiu golf al mării. Are o întindere de 130 kmp. Se pescueşte mult peşte.

Goltz Colmar von der —, cunoscut şi sub numele de von der Goltz paşa, general prusian (n. 1843). In timpul Războiului cel Mare a avut însărcinarea organizării armatei turceşti aliata puterilor centrale, iar în timpul războiului 1915—1916 a comandat armata 1 şi a 6-a turcă. Mort în Irak în 1916.

Gomenol (med.), oleu eteric extras din frunzele plantei Melaleuca viridifolia. Se foloseşte în med. la afecţiunile căilor respiratoare.

Gomez (General Juan Vicente —), preşedintele republicei Venezuela pentru timpul 1922—1929.

Gomoiu Victor, medic român, execelent chirurg, cunoscut mai ales prin cercetările sale asupra chirurgiei sistemului nervos simpatic (ex. tratamentul chirurgical al anginei de piept), asupra plastiilor şi chirurgiei de războiu. In 1923 a publicat o monumentală istorie a medicinei în România. In prezent secr. gen. al Min. Sănăt.

Gomora, v. Sodoma.

Gomperz Theodor, filol. şi filos. germ. (n. 1832 † 1912). A descifrat lucrările lui Epicur, găsite la Herculanum, şi a scris o istorie a filosofiei antice: „Griechische Denker".

Gončarov Ivan Aleksandrovič, romancier rus (n. 1812 † 1894). A scris romanul „Oblomov", „Prăpastia" (Obryv) şi o „Poveste obişnuită". G. este un realist, care descrie şi ridiculizează diletantismului şi parvenitismul (v. Oblomovism). G. face parte din grupul „beletriştilor dela 1840", care introduc întâiaşi dată boierimea dela ţară în lit., descriind-o într'o lumină favorabilă faţă de clasa ţăranilor.

Goncourt fraţii —: 1. Edmond Hout de — (n. 1822 † 1896) şi 2. Jules de — (n. 1830 † 1870), scriitori franc. Au publicat în colaborare romane, continuând naturalismul (Soeur Philomèle, Renée Mauperin, Mme Gervaisais, Charles Demailly) studii de artă şi sociale, cu fine şi interesante observaţii. Edm. de G. singur a publicat: La fille Elise, Frères Zemganno, Chérie, etc., şi vestitul „Journal des Goncourt", lăsând prin testament fondurile cu care s'a creat „l'Academie des G." şi premiul G. pentru proză (de obiceiu romane).

Gondolă, barcă lungă, îngustă şi uşoară, întrebuinţată în Veneţia. Partea anterioară a G-ei e ridicată în forma gâtului de lebădă. La mijlocul ei se află o cabină mică, împodobită, mai mult ori mai puţin luxoasă.

Gongora, poet spaniol, cu numele după mamă, numele său adevărat era Luis de Argote (n. 1561 † 1627), cel mai important poet din începutul celei a II $^1/_2$ din sec. al XVI şi unul din scriitorii cei mai mari ai ţării sale. A scris foarte mult: poezii familiare („letrillas") adevăratele lui capodopere, sonete eroice, sonete amoroase, ş. a, apoi „Soledadas", „Fábula de Paliterno" şi „Fábula de Priamo y Tisbe". In a doua manieră a sa, G. nu vrea să mai scrie pentru vulgul profan, ci pentru o elită de oameni delicaţi şi rafinaţi. Deaceea îşi schimbă stilul, clar, înţeles de toţi, cu unul sibilic nouros şi îndoielnic (Montaigne), creind o manieră de a scrie, care a fost numită gongorism (v. c.), devenită celebră dela dânsul încoace.

Gongorism, afectaţie de stil, constând din abuzul imaginilor şi întorsăturilor de fraze pompoase, dar incoherente şi nefireşti; izvorîtă din tendinţa unor scriitori cari voiesc să imiteze felul de a compune al spaniolului Gongora (v. c.).

Goniatiţi (paleont.), v. Amonoidec.

Goniometrie, este acea parte a trigonometriei, care se ocupă cu studiul funcţiunilor goniometrice (funcţiuni circulare) ale unui unghiu: sinus, cosinus, tangentă, cotangentă, secantă şi cosecantă.

Goniometru (cristalograf), un dispozitiv întrebuinţat în cristalografie la măsurarea directă (G. de contact) sau prin reflexia luminii (G. de reflexie) a unghiurilor pe care le fac feţele unui cristal.

Gonochorism (biol.), organele sexuale sunt pe indivizi separaţi, în opoziţie cu hermafroditism.

Gonoree (med.), v. Blenoragie.

Gonzaga, ilustră familie princiară ital., care a domnit în Mantua dela 1328—1708. Se disting după ramuri: una a ducilor de Nevres (dela 1565) şi alta a princ. de Guastalla (dela 1541).

Gonzaga, Maria Lucia de —, regină a Poloniei (n. 1612 † 1667), soţia lui Ladislav II şi mai târziu a lui Ion Cazimir, regi ai Poloniei.

Gonzalez Estebanillo, literat spaniol din sec. al XVII. A rămas romanul: „Estevanillo Gonzalez", care e propria sa biografie. A fost imitat de Lesage în „Gil Blas".

Gorčakov Alexandru, celebru diplomat rus (n. 1798 † 1883). A fost ministru, ambasador şi cancelar al imperiului. A pus la cale alianţa franco-rusă, iar la San-Stephano a impus o pace grea Turciei, în urma războiului ruso-româno-turc (1877—78). In congresul dela Berlin, interesele Rusiei au fost ştirbite şi G. a suferit un eşec.

Gordilde (zool.), fam. a Nematodelor. Viermi paraziţi lungi şi subţiri ca o coardă, ale căror larve trăiesc în larvele insectelor acvatice. La noi se găseşte Gordius aquaticus.

Gordineşti (3500 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Edineţa. Formată din satele: Gordineşti şi Feteşti. Primăria la Gordineşti. P. U. Edineţa. G. Târnova la 3 km.

Gordios, rege legendar al Frigiei. A ajuns la această demnitate din simplu ţăran, în urma prezicerii unui oracol (acela va fi ales rege, care va fi întâlnit în car, în drum spre templul lui Zeus). Ajuns rege a înfiinţat oraşul Gordion. Carul i se păstra în templul lui Zeus. La acest car proţapul era legat de jug printr'un „nod", legat cu aşa meşteşug, încât nimeni nu-l putea desface. Oracolul a prezis că cel care-l va desface va stăpâni Asia. Alexandru cel Mare a tăiat nodul cu sabia. „A tăia nodul gordian", cu sensul de: a deslega o problemă grea, a învinge o dificultate.

Gore Paul (n. 1876 † 1927), judecător de pace; membru în consiliul zemstvei la Orheni şi Chişinău, preşedintele consiliului zemstvei guberniale şi al comisiunii arhivelor Statului, director al muzeului naţional din Chişinău (până în 1918). A participat la toate acţiunile naţionale în Basarabia, fiind bun român. Om foarte cult, avea o vastă bibliotecă şi cunoştea în amănunte toată istoria Basarabiei. A tipărit în ruseşte: Drepturile mazililor (1911); Albumul ornamentelor de covoare moldoveneşti (1912) şi rom.: Autoadministrarea şi Zemstvoul (1912); Plebiscitul în Basarabia (1920) şi alte studii şi articole prin reviste.

Gorenko Andrjevna, pseudonimul lit. al scriit. ruse contemporane Akhmatowa Gorenko. A. a scris versuri, în care nu găsim nici cea mai mică urmă de simbolism. Este cel dintâiu poet contemporan care nu sufere această influenţă şi rămâne la tradiţia clasică. Cultivă cu exactitate frapantă amănuntul descriptiv, dar succint, fiindcă îl alege pe cel mai caracteristic. Plasticizează emoţia prin zugrăvirea unei reacţiuni externe a ei, a celei mai concentrate şi caracteristice reacţiuni. Concentrează tablouri întregi în „Raccourci-uri" descriptive, combinând aforisme, obiecte neînsufleţite şi gesturi, în zugrăvirea lor. Ii place simplitatea şi vechimea lucrurilor şi stărilor sufleteşti, preciziunea şi claritatea, care se răsfrânge atât în stil cât şi în vocabular. Aceste însuşiri ale vol. „Seara" (1912) şi mai ales ale vol. „Mătănii" (1914) au făcut-o imediat populară. Dar cu ultimele vol. „Cârduri albe" şi „Anno Domini", A. atinge perfecţiunea, cântând evenimentele războiului şi ale revoluţiei.

Görgey Arthur, general maghiar şi şef suprem al armatelor magh. în 1848. După o serie de victorii a fost silit să capituleze la Világos (13 Aug. 1848), înaintea Ruşilor.

Gorgias, filos. sofist, hellen din Sicilia, (n. ca. 438 † 375 a. Chr.). Un strălucit orator şi dialectician, a ţinut conferenţe la Athena, Delphos şi Olimpia. Este sceptic în privinţa cunoaşterii şi susţine că: a) Nimic nu există; b) Chiar dacă ar exista ceva, nu s'ar putea cunoaşte; c) Şi chiar de-ar exista ceva care s'ar putea cunoaşte, n'am putea împărtăşi altora ceeace cunoaştem noi. Scrierea sa este intitulată „Despre ceeace nu există sau despre natură". S'a păstrat în fragmente.

Gorgone, în mitologia greacă numele celor trei monştrii cu chipul femeiesc îngrozitor (Medusa, Stheno şi Euryala). Ele aveau puterea să schimbe în piatră pe toţi cari le priviau. (Medusa mai ales.) In literatură, Gorgonele personifică o forţă ameninţătoare, plină de răutate, de cruzime şi de groază.

Gorilla (zool.), maimuţe antropomorfe, cele mai puternice din familie. Înalte până la 1.70 m., fructivore; părul lung de coloare cenuşie închisă. Faţa fără păr; nas lat şi dinţi puternici. Trăieşte în regiunea ecvatorială a Africei Centrale.

Gorizia (Görtz, Goritz), 30.900 locuitori, oraş pe Isonzo în Italia. Mari lupte în războiul mondial (1915—1917).

Gorj, judeţ în România, capit. Târgu-Jiu. Mărginit la V. cu jud. Mehedinţi, la S. cu Dolj, la E. cu Vâlcea, iar la N. cu Hunedoara, jud. G. are 4579 kmp. cu 210.000 loc. Jud. de munte şi deal, G. are terenul accidentat mult. La N. culmea Vâlcanului dela vrf. Sturu până în valea Jiului, iar Parângul de aici la E. Din ei se lasă o serie de culmi aproape paralele, îndreptate dela N. la S. până la linia Cloşani—Dobriţa—N.

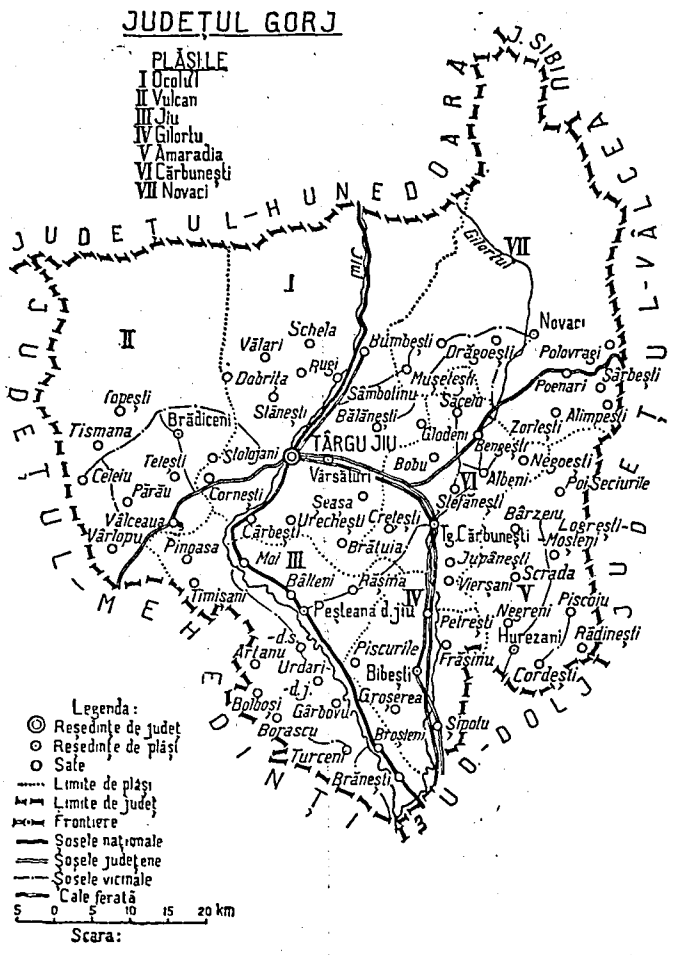

Bumbești—N. Novaci—N. Polovraci. La S. de ea se găsește depresiunea subcarpatică dela Tg. Jiu. Majoritatea apelor de munte, ce intră în ac. depresiune, sunt culese de Jiu: Bistrița cu Tismana, Curpenul Pârâul Sadului, Amaradia de G., etc. Numai o mică parte din E. sunt culese de Gilort: Ciocadia, Blahnița, Călnicul, etc. In spre S. de această cunună de dealuri, terenul se lasă pe îndelete sub formă de culmi cuprinse între văi de râuri și pârâuri. Sunt dealurile G.-ului. Datorită așezării sale și depresiunii dela Tg.-Jiu, G.-ul are o climă mai dulce, care permite o floră, ce se apropie de cea mediteraneană (castani). Munții sunt formați din roci cristaline (Granite), printre cari s'au intercalat pături de calcare jurasice, iar pe marginea S.-ică sunt numai calcare (jurasice, cretacice). Depresiunea este formată din aluviuni groase, care acoper pliocenul, ce apare pe marginele depresiunii. In afară de văile râurilor, unde sunt aluviuni, restul este format din levantin. Majoritatea terenului jud. G. este acoperit cu podzol, afară de regiunea de mari înălțimi, unde este podzol schelet și sol de mari înălțimi. Vegetația cuprinde mai mult păduri (conifere, fag și puțin stejar în S.), pășuni, iar pe lunci și într'o bună parte a depresiunei cultura cerealelor. Suprafața pădurilor 248.000 Ha. Bogății miniere: cărbuni (Schela cu antracit, Rovinari cu lignite). Jud. G. este străbătut de C. F. Filaiși—Tg.-Jiu—Bumbești, care se va prelungi până la Petroșeni. Face parte din regiunea a VI școlară, din circumscripția Curței de Apel Craiova, Inspect. IV minier Petroșani, din Eparhia Râmnic-Noul Severin și Inspectoratul industrial Craiova. Jud. G. are 153 com. rur. 1 oraș, împărțite în 7 plăși. Afară de capitala, Tg.-Jiu, alte centre importante: Novaci, Bumbești, Tg. Cărbunești, Tismana cu o veche mănăstire, etc.

Gorjean Ion Gherasim, traducătorul Halima-lei (n. ? † ?). A publicat calendare și almanahuri mult căutate odinioară.

Gornicki L., om politic și scriitor polonez. A discutat într'un dialog problema alegerii regelui de către toți nobilii, propunând să se facă alegerea de către deputați și a adoptat după ital. Castiglione cartea Il Cortegiano, la chestiunile de educație poloneză (1566).

Gorkij Maksim, pseudonimul marelui Aleksej Maksimovič Pjeszkov, scriitor rus (n. 1867). A călătorit în toată Rusia și dotat cu o curiozitate mare, a învățat dela natură viața. A început să scrie în jurnale mici de provincie pentru a-și câștiga existența. Primele nuvele: Malva, Greșeala, Celkach, întrec prevederile. In câțiva ani, devine repede, celebru: o carte a lui ajungând la 10.000 exemplare. A înfățișat admirabil viața derbedeilor și a declasaților în drama socială însemnată: „Drojdia Societății“ (Azilul de noapte). A fost atras și de politică, devenind partizan al bolșevicilor. A publicat romanele: Cei trei, Matvej Kojémiakin, Foma Gorgejev. Dela 1904—1909 a criticat sever clasa intelectuală și viața ei morală, în opoziție cu proletariatul rus, în piesele și romanele: Copii soarelui, Barbarii, Dușmanii, Vara. Capo d'opera literaturii contemporane este lucrarea sa: „Copilăria“. Are tonul cam doctrinar, dar neîntrecuta artă de a putea spune totul cu simplitate. Alte scrieri: Insemnări de jurnal. Amintiri (1924), Câștigându-mi pânea (1918), etc.

Gorodecki Sergiej Mitrofanovič poet rus modern (n. 1884). A publicat în 1907 poeme, nuvele și articole. Sărac în mijloace artistice, place prin veselia sa. A încercat să reconstruiască în versurile sale mitologia slavă. Rămâne din opera lui „Primăvara“ și câteva versuri presărate, în scrierile sale.

Gorovei Arthur, folklorist român, avocat în Fălticeni. Membru corespondent al Academiei Române. Intemeietorul celei mai vechi și mai bune reviste de folklor românesc: „Șezătoarea“, care apare din 1892. Din publicațiile mai importante: Cimiliturile Românilor (1898), Datinele noastre la naștere (1909), Datinele noastre la nuntă (1910), Credinți și superstiții ale poporului (1915), Botanica poporului român (cu M. Lupescu, 1916), Partea sufletului (1925), Despre descântece (1925), Monografia orașului Botoșani (1926).

Görres Johann Joseph, teolog și politic. catolic, n. 1776. Ca profesor la München s'a pus în fruntea mișcării de renaștere a catolicismului german. El a fondat marea revistă „Historisch-Politische Bl-tter“, care apare și azi. Opera lui principală, care în timpul apariției a făcut o adevărată sensație e „Die christliche Mystik“. Cu prilejul centenarului nașterii sale s'a înființat în Germania societatea științifică G. († 1848).

Gorun Ion (pseud. lui Alex. Hodoș), scriitor rom. (n. 1863). A debutat cu „Câteva versuri“, apoi a publicat schițe din vol. „Alb și Negru“, „Taina a șasea“, „Lumea necăjită“, „Obraze și măști“ „Nu te supăra“, colaborând și la „Luceafărul“, „Lumina“, „Transilvania“, etc.

Goscheu W. Edward (n. 1847), diplomat englez, ambasadorul Angliei la Viena în 1905 și la Berlin în 1908—1914.

Goslar, oraș în Germania (Hanovra) cu 18.000 loc. Fabrici de hârtie. In apropiere minele din Harz. G. este o veche reședință imperială.

Goslarit (min.), sulfat de zinc hidratat, alb, solubil în apă cu gust astringent — neplăcut, otrăvitor. Se întrebuințează în boiangerie, tipografie, la fabricarea smalțurilor refractare, la conservarea lemnelor și în medicină.

Gossaert Jan (Mabuse), pictor olandez de subiecte istorice (n. apr. 1472 † 1535). A lucrat influențat de pictura italiană. Stilul său este plin de poezie, de artă în gruparea și inventarea scenelor istorice, calități necunoscute de contemporanii săi. Lucrări: Neptunus și Amphitrite (Viena), Adam și Eva (Bruxelles). Sf. Luca, pictând pe Maria (Muzeul imperial din Viena), etc.

Gosse Edmund William, critic şi istoric lit. engl., n. 1849. Este un critic remarcabil. From Shakespeare to Pope, History of the literature in XVIII century, History of modern english Literature, Study of Ibsen. Se distinge prin mlădierea simpatică a simţului critic şi portretistică psihologică fină.

Gossypium (bot.), bumbacul, din fam. Malvaceelor. Speciile sălbatice şi cultivate în regiunile tropice şi subtropice au fructe capsulare de mărimea unei nuci. Seminţele mari cât o mazăre sunt învelite cu peri lungi. Din ele se pregăteşte bumbacul.

Goszczynski Severin, scriitor polonez (n. 1801 † 1876). A scris poezii lirice foarte apreciate pela 1828, precum şi versuri, nuvele şi *epistole* mai puţin reuşite. Face parte dintre romanticii „Şcoalei ucrainiene".

Götéborg sau **Gotheburg** (170.000 loc.), oraş din Suedia. Un m. port ce exportă fier (minereu), lemne şi peşte preparat.

Gotha, oraş din Germania, capit. fostului Saxa-Coburg-Gotha. Are 37.000 loc. Librării. Institut geografic, întemeiat de Justus Perthes şi editura revistei de Geografie: Petermanns Mitteilungen. Almanahul de G., care apare din 1763.

Gothard, (Saint —). 1. Masiv alpin în Elveţia, cel mai *important* din punct de vedere hidrografic: izvoarele Rhonului, Reuss, Rinului Anterior, Tessinului, etc. A fost crezut ca cel mai înalt vârf din Europa, de fapt are numai 3197 m. altit. Un drum ce trece peste masiv pe la 2114 m. altit. există din sec. XIV. 2. Tunel săpat între 1872 şi 1881, cheltuielile fiind susţinute de Germania, Elveţia şi Italia. Lungimea 14984 m. Face legătură între Germania de V., Belgia, Olanda deoparte şi Italia de alta. Săparea acestui tunel a micşorat importanţa tunelului sub Mont Cenis, iar la rândul lui tunelul St. Gothard a pierdut din importanţă prin săparea şi deschiderea Simplonului (v. c.)

Gothein Georg, n. 1857, unul dintre fruntaşii partidului democrat german, deputat, ministru de finanţe în guvernul Scheidemann. Ziarist cu mare autoritate, aderent al comerţului liber.

Gothia sau **Götaland**, numele părţii de S. a Suediei (v. c.). Este regiunea de unde au pornit Goţii spre M. Neagră şi Dunăre. Este regiunea cea mai fertilă din penins. Scandinavică: grâu, orz. Mine de fier, Suprf. 92754 kmp. Oraş principal Göteborg.

Gotică, Arta —. Impropriu numită astfel de *istoricul ital.* Vasari (1574). E originară din Ile de France şi s'a desvoltat mai ales din sec. al XII—XVI, radiind în aproape toate ţările din Europa. Se deosebeşte de arta romană prin mulţimea ferestrelor înalte, ogivale, cu rozete, cu decoraţii inspirate direct după natură, cu linii verticale (*o transportare* a sufletului spre cer). Din pricina înălţimii pereţilor, ei au fost sprijiniţi în afară (inferioritatea construcţiei şi cauza decadenţii) prin contraforturi, arcuri butante. Această artă a produs catedralele celebre, mănăstiri (Mont St. Michel). Entuziasmul religios al epocii a *contribuit* la răspândirea ei. v. Ogival. — L i m b a, e cea vorbită de Goţii creştinaţi în Moesia, şi reprezintă ramura orientală a idiomelor germanice. Episc. Ulfilas a trad. Biblia în sec. al IV. Scrierea G. nu e decât o transformare a alfab. lat.

Gottfried de Bouillon, v. Godefroy.

Gotthelf Jeremias (Albert Bitzius), poet şi nuvelist dialectal germ. (n. 1797 † 1854). Zugrăveşte viaţa elveţiană dela ţară, cu tendinţe de a îndrepta moravurile şi cu scopuri educative creştine. Înzestrat cu o putere de descripţie măiastră, deşi dă preferinţă urîtului, zugrăveşte scene de un realism dur, învecinat cu naturalismul, fără să fi avut vreo cunoştinţă teoretică despre aceste directive, ci numai cu modestul scop de a procura o lectură sănătoasă „lacheilor şi servitoarelor" şi de a lua parte celor umili şi săraci. E un mare poet şi a fost socotit drept cel dintâiu dintre *poeţii naturalişti* în Europa. Scrieri în care tendinţa sa principală şi retorismul predomină: Bauernspiegel, Leiden und Freuden eines Schulmeisters, Uli der Knecht, Uli der Pächter, Geld und Geist. Scrieri mai mici, dar care, prin lipsa tendenţionismului, câştigă valoare netăgăduită: Elsi, die seltsame Magd; Das Erdbeer Marieli, Der Besuch, etc.

Göttingen, oraş din Germania (Hannover,) cu 43.000 loc. Industrie textilă. Universitate celebră în special pentru cursurile de matematici (Gauss, Weber, etc.). Bibliotecă bogată.

Goţii, seminţie germană, venită din N. atacă Dacia pe care o stăpânesc vreo 100 ani (c. 270—c. 380). Primesc creştinismul în formă ariană, având episcop pe Ulfilas, care traduce în limba gotică, prob. 350, Biblia. Federaţi ai imperiului roman, trec în S. Dunării sub presiunea Hunilor. Împărţiţi în Ostrogoţi şi Vizigoţi, ei năvălesc în Italia şi Spania, unde dispar în mijlocul populaţiei latine, căreia îi făcuseră multe mizerii. Dela Goţi ne-a rămas vestita Cloşcă cu pui de aur descoperită la Pietroasa (jud. Buzău).

„Göttinger Dichterbund" (confederaţia *poeţilor* din Göttingen) formată în 12 Sept. 1772, având o mare însufleţire pentru Klopstock şi luând poziţie contra lui Wieland. Se mai numeşte şi „Heinbund", pentrucă tinerii colaboratori dela „Musenalmanach" (întemeiat la 1770) au încheiat această reuniune într'o pădurice de stejari (Eichenhain). Făceau parte din acest „parnas" germ. poeţii: G. A. Bürger, J. H. Voss, Ludw. Hölty, Martin Miller, J. A. Leisewitz, Mathias Claudius, J. P. Hebel, Graf (conte) Christian şi Graf Fr. Leopold Stolberg, ş. a.

Gottsched Johann Christoph, scriitor germ. (n. 1700 † 1766). A exercitat o mare importanţă în epoca dintre 1624—1748, asupra limbii şi lit. germ. (v. l. g.). Polemica ridicată însă de către elveţienii Bodmer şi Breitinger îi zăgăzuiesc importanţa. G. a fost un adevărat reformator al lit. epocei, susţinând influenţa franceză clasicistă şi predominarea gustului critic asupra imaginaţiei şi sentimentului. Scrieri: Gedichte, Der sterbende Cato (tragedie), Versuch einer kritischen Dichtkunst, Die deutsche Schaubühne (1741, 456 vol.).

Gouache, preparat de vopsele cu apă gomă şi miere, întrebuinţat în pictură. G. are avantajul faţă de acvarelă că permite să se revină de mai multeori asupra aceluiaşi ton, întărindu-l şi dându-i relief.

Goubaux Prosper literat şi autor dramatic franc. (n. 1795 † 1859). A colaborat cu Ducange la scrierea „Trente ans", sau „la Vie d'un joueur", cu Dumas père, Eugène Sue.

Goujon Jean, celebru sculptor şi arhitect francez (n. 1515 † 1566(68). S'a distins prin mai multe lucrări care-s moderne prin sentimentul ce-l exprimă şi antice prin caracterul şi sobrietatea expresiei. Este autorul bassorelicfurilor dela Fântâna Inocenţilor (Paris), a multor decoraţii ale Muzeului Louvre (Cariatidele), a Statuiei Dianei (Louvre), etc.

Goulard, apă, (med.) s. apă de plumb, se dă pentru comprese la inflamaţii şi umflături.

Gounod Charles François, compoz. franc. (n. 1818 † 1893). A trăit la Paris ca director al „Orphéon"-ului, instituţiunea corurilor bărbăteşti şi a şcolilor de cântăreţi din Paris, pentru care a scris multe lucrări corale, apoi la Londra ca dirijor de cor. A scris simfonii, oratorii, liturgii, cantate şi liduri; mai cunoscute însă îi sunt operele „Faust", „Mireille", „Romeo şi Julietta". Mai are şi alte opere care nu egalează valoarea celor numite. Muzica lui G. e lirică, melodioasă, simţită. Orchestrarea foarte îngrijită.

Gouraud Henri-Joseph-Eugène —, general franc. (n. 1867). În 1915 a comandat corpul de expediţie din Dardanele în care timp îşi pierde braţul drept. Mai târziu i se încredinţează comanda armatei a 4, pe care o conduse până la sfârşitul războiului. A fost resident general în Maroc, iar în 1919 fu numit înalt Comisar al Franţei în Siria şi Sicilia.

Gourdon de Genouillac Nicolas-Jules-Henri, istoric şi literat franc. n. 1826 † 1898). Are mai multe scrieri; Grammaire héraldique; Dictionnaire historique, des Dictionnaire des fiefs, seigneuries, Châtelleries, etc. de l'aneienne France; l'art héraldique, etc.

Gourgaud Gaspar, baron —, gen. franc. (n. 1783 † 1852). *În timpul exilului dela* St. Elena, a însoţit pe împăratul Napoleon I, fiindu-i secretarul său şi scriindu-i memoriile sale dictate, intitulate: „Memorii pentru a servi la istoria Franţei sub Napoleon".

Gourmont Remy de-, autor dramatic poet simbolist, romancier, estetician şi filolog franc., n. 1858 † 1915. „Les Divertissements" (poeme), „Sixtine" (roman), „Lilith" (piesă de teatru), „Lettres d'un Satyre". In „Physique de l'Amour", „Lettres à l'Amazone", „Coeur Virginal", dă descrierea precisă a iubirii, arătând o aspiraţie spre voluptăţi nesatisfăcute. Esseuri: „la Culture des idées", „le Chemin de Velours", „le Problème du Style". Cronici lit. la „Mercure de France", citadela simboliştilor, din care citâm vol.: „Epilogues", „Promenades littéraires", *Promenades philosophiques*", „Dialogues des Amateurs", etc. (are 20 vol.). Studii lingvistice: „le Latin mystique", „l'Estétique de a langue française" ş. a. Scriitor fin şi subtil, cu o vastă erudiţie şi un mare simţ al limbii.

Gouzalve de Cordova, general spaniol supranumit şi Marele Căpitan (n. 1453 † 1515). A organizat armata spaniolă şi a luptat cu succes contra Maurilor din Spania.

Govora, staţiune balneară din jud. Vâlcea, la 14 km. de staţia C. F. R. Govora, de care este legată printr'o C. F. îngustă. Proprietate a statului, exploatată de o societate, în care este cointeresat şi statul. Ape sulfuroase şi iodurate.

Govora, mănăstire (jud. Vâlcea), reînoită de Radu cel Mare (1492), apoi de Constantin Brâncoveanul (1701) înzestrată de acesta cu moşii, odoare şi odăjdii bogate. La 1636, ieşeau din tipografia de aici câteva cărţi bisericeşti îi româneşte: Psaltirea, Pravila şi Evanghelia.

Gower John, poet engl. (n. 1325 † 1408). A scris poeme lungi: Speculum Hominis

meditantis, în franţuzeşte, Vox clamantis, în latineşte Confessio amintis, în englezeşte, abstracte şi artificiale. Astăzi, numai cu o valoare istorică, apoi „Traite", balade cu tehnică mai bună, dar lipsite de imaginaţie.

Goya y Lucientes, Francisco de —, pictor spaniol (n. 1746 † 1828), un al doilea Velasquez în timpul său; a influenţat mult pe coloriştii franc. în tablouri, ca şi în gravuri ştie să îmbine fericit „instinctul dramatic cu verva tăioasă a satiricului". A împins însă realismul până la vulgaritate, menajând multe din viciile epocii sale. Lucrări celebre: La Maja vestida (Muzeul Madrid), Maja desbrăcată (Muz. Prado, Madrid), Impuşcarea răsvrătiţilor (Madrid), Portretul unei femei spaniole (Galer. naţ. Londra), Familia lui Carol al IV (Prado), Loja în circul de tauri, etc.

Goyen, Jan van —, pictor olandez (n. 1596 † 1666). S'a distins mai ales prin peisaje şi tablouri care înfăţişează marea, cu un ton transparent şi luminos: Canal în Olanda, Ţărmurii unui râu, etc.

Gozzano Guido, poet ital. (n. 1883 † 1916), unul din cei mai originali şi însemnaţi poeţi contemporani (face parte din grupul „Crepuscularilor"), fiind foarte citit şi imitat. Scrie în genul franc. Jammes, cu care e comparat, „Colloqui", ş. a.

Gozzi Gasparo, scriitor ital. (n. 1713 † 1786). Bun cunoscător al lit. clasice şi moderne. Scrierile principale în proză ale lui G. sunt: Lettere diverse şi Mondo morale. A întemeiat „Gazetta Veneta" (1760—61) şi apoi „l'Osservatore" publicaţie periodică în care scrie: schiţe, scrisori, dialoguri, etc., imitând pe Addison (v. c.), apoi scrie „Sermoni" (versuri).

Gozzoli Benozzo di Lese, pictor italian (n. 1420 † 1498), urmaşul lui Fra Angelico. S'a complăcut să picteze teme biblice şi să redea portretistic viaţa contimporanilor săi, cu o mare fineţe de execuţie. Opere: Triumful Sf. Toma de Aquino (Louvre), Fresce în Campo Santo, Pisa (Avram, Iacob, Moise, David, etc.), Regii Magi (Palatul Riccardi, Florenţa).

Graaf, Reginer de —, anatom olandez (n. 1641 † 1673), vestit prin studiile sale asupra ovarului. Foliculul lui G., un grup de celule epiteliale care se diferenţiază în epiteliul germinativ al ovarului; trece la suprafaţa organului, formând o vesiculă. La un pol al lui un grup mai mare de celule formează aşa numitul cumulus oophorus, în care se găseşte ovulul. Crăpând foliculul, O. se elimină.

Graal (Gral), cuvânt vechiu franc. 1. Legenda medievală înţelege prin G. un vas de smaragd ce-ar fi servit lui Isus Cbristos la cina cea de taină şi în care Iosif din Arimateea ar fi strâns sângele scurs din coasta Domnului, când l-a împuns, pe cruce, sutaşul; 2 In poemele cavalereşti e vorba de G. (sfântul G.). care dus în Anglia ar fi fost ascuns mai multe secole şi găsit în urmă de eroul galic Perceval. Din acest poem derivă formele ulterioare ale legendei. In Franţa, Crétien de Troyes şi continuatorii săi, cântă aventurile lui Perceval. In Germania Wolfram von Eschenbach (v. c.) cânta în Parzival G.-ul făcând din el un centru de fantazii mistice. Wagner (v. c.) în timpurile mai nouă se inspiră din legenda cu Sf. G., în opera lui „Parsifal".

Gracchus, familie romană celebră, din care fac parte fraţii Tiberius şi Caius, agrarieni romani, cunoscuţi sub numele de **Gracchi**: 1. **Tiberius Sempronius G.**, ales tribun în 133 a. Chr. El îşi propuse să împartă pământul statului cetăţenilor săraci, creând Lex Sempronia, în virtutea căreia nimeni nu putea avea în arendă, din averea Statului mai mult de 500 de jugăre (c. 200 hectare). Pământul obţinut astfel voia să-l împartă celor lipsiţi în parcele de câte 30 jugăre. Adversarii lui combăteau cu înverşunare accastă lege, iar cu ocazia realegerii lui ca tribun, P. Scipio Nasica, pontifice maxim, pleacă, cu o mulţime de senatori la locul de alegeri. Tiberius fu prins şi ucis, împreună cu vreo 300 de partizani, iar legea lui abrogată 2. **Caius Sempronius G.**, ales tribun în 123 a. Chr. pune în aplicare legile fratelui său, complectându-le cu altele, care de asemenea erau spre binele poporului (împărţire de grâu, pe preţ mic, îmbrăcămintea militară să fie făcută pe cheltuiala Statului, reducerea anilor de serviciu militar, etc). Nobilii, care-l urau, au profitat de absenţa lui mai îndelungată din Roma, creiându-i o nepopularitate, ceeace l-a făcut să nu reuşească la noile alegeri. Când au voit să-i abroge legile, Caius a convocat o adunare populară, unde dintr'un incident neînsemnat, consulul Lucius Optimus a vrut să-l prindă, dar el a pus pe servitorul său să-l ucidă. Pe acel loc, mai târziu, poporul a ridicat fraţilor Grachi statui.

Graecoschi S., medic român (n. 1861). Prof. de Clinică infantilă la Univ. din Iaşi, are cercetări importante despre patologia infantilă.

Grad, 1/360 din lungimea unui cerc. Gradele de paralele sunt egale pe acelaşi paralel; ele variază dela un paralel la altul. Gr.-ele de meridian variază pe meridian dela ecvator la poli; cele din apropierea polilor fiind mai mari decât cele din apropierea ecvatorului, v. Meridian, Paralel.

Grad (milit.), se numeşte fiecare din treptele ierarhiei militare începând dela soldat până la general. El este proprietatea militarului şi nu i se poate lua de cât pentru anumite motive specificate în codul justiţiei militare printr'o condamnare pentru anumite fapte, care atrag prin sentinţă şi pierderea gradului.

Gradele în ierarchia militară şi corespondenţe lor în:

	Armata de uscat	Marină
Grade inferioare subofiţeri	Soldat	
	Fruntaş	Soldat
	Caporal	Fruntaş
	Sergent	Caporal
	Serg. de instructor	Maistru Cl. III.
	Plutonier	Maistru Cl. II.
	Plutonier Major	Maistru Clasa I.
	Ajutor de Sublocot.	
OFITERI inf.	Sublocotenent	Sublocotenent
	Locotenent	Locotenent
	Căpitan	Căpitan
OFITERI sup.	Maior	Locot. Comand.
	Locot. Colonel	Căp. Comandor
	Colonel	Comandor
OFITERI gen.	General de brigadă	Contraamiral
	General de divizie	Viceamiral
	Gen. de corp. de arm.	Amiral

Elevii şcoalelor militare de ofiţeri au titlul de elevi în gradul de Soldat, fruntaş, Caporal şi sergent, înainte de a ieşi ofiţeri:

Mareşal este gradul purtat de M. Sa Regele.

Grădina de copii, institut de educaţie pentru copiii cari n'au ajuns încă la vârsta de şcoală primară. Se mai numeşte şi „Şcoala de copii mici". (v. Froebel).

Grădinescu V. Aristide (n. 1880), doctor în ştiinţele naturale, fost profesor la liceul „Gh. Şincai" şi asistent la Facultatea de medicină din Bucureşti, prof. universitar (din 1927/28) şi director al Institutului de Fiziologie generală dela univ. din Cluj, membru al diferitelor societăţi de ştiinţă din ţară. A publicat numeroase lucrări şi contribuţiuni ştiinţifice din domeniul Fiziologiei animale şi umane: La circulation artificielle dans les muscles — action de l'adrénaline sur l'éndothelium vasculaire, Paris, 1908; Sur la concentration moléculaire du plasma des muscles de la grénouille dans le différentes époques de l'année; Rolul capsulelor suprarenale în circulaţia sângelui; Studiu oboselei musculare fiziologice; Efectul fiziologic al ephedrinei şi acţiunea sa asupra circulaţiunii; Diferenţa de acţiune fiziologică dintre ephedrină şi adrenalină, etc. A publicat manuale didactice pentru cursul secundar.

Grădişteanu Ionel (n. 1861), om politic român. Fiul lui Constantin G., fost ministru de finanţe (1870). Studii de drept în Paris; avocat distins; deputat de mai multe ori, în prezent senator. A luptat mult pentru cauza naţională a Românilor din Ungaria.

Grădişte: 1. G. com. rur., lângă Haţeg, j. Hunedoara. Aici a fost capitala romană a Daciei, Ulpia Traiana. Sunt urme arheologice de cea m. mare importanţă, nu numai pentru ist. Daciei, ci şi pt. istoria Romanilor. Săpăturile arheologice, făcute (1924—28) de C. Daicovici, conferenţiar la Univ. din Cluj, au dat la iveală multe inscripţii şi zidurile cetăţii, edificiul Colegiului Augustallor, Forul, etc. care aruncă multă lumină asupra stării culturale în ac. provincie. — G. Muncelului, spre sud de Orăştie; aici se crede că a fost capit. lui Decebal. Săpăturile arh. vor fi conduse de prof. univ. D. Teodorescu din Cluj.

Graefe Albrecht, medic germ. (n. 1828 † 1870), celebru oftalmolog, întemeietorul chirurgiei moderne a ochiului.

Graener Paul, compozitor germ. (n. 1872), fost dirijor la diferite teatre (Berlin, Königsburg, Londra), fost profesor la Conservatoarele din Londra, Viena, München. Dela 1920 profesor la Conservatorul din Leipzig, ca urmaş al lui Reger. Lucrări: o simfonie, o suită, două cvartete, un cvintet, piese pentru pian, liduri, o sonată pentru vioară şi pian, etc. Succese mai importante a avut cu operele: „Das Narrengericht", „Don Juans letztes Abentcuer", „Theophano".

Graevius Ioan George Graff, zis —, filolog şi arheolog germ. (n. 1632 † 1703), autorul lucrării Thesaurus antiquitatum romanarum (în 12 vol.).

Graf Arturo, poet şi critic ital. (n. 1848 † 1913). Inspiraţia poemelor sale, la început pesimistă, se îndulceşte spre sfârşit: Medusa, Dopo il tramonto, le Danaidi, Morgana, Poemeti drammatici, Rima della Selva. Este un independent în epoca lui Carducci. A fost prof. distins de lit. ital. la univ. din Torino, un gânditor distins şi erudit. A scris romanul Il Biscatto, apoi Ecce homo şi Aforisme e parabole. Dintre operele sale importante de erudiţie notăm: Roma nelle memorie e nelle immaginazioni del Medio Evo; Attraverso il Cinquecento; Il Diavolo, Miti, leggende e superstizioni del Medio Evo; Foscolo, Manzoni, Leopardi; L'Anglomania e l'influso inglese nel secolo XVII, etc.

Grafic, înfăţişarea prin desemn a unor teoreme sau raporturi numerice. G. înlocuieşte multe date numerice şi îţi dă îndată un tablou sinoptic despre lucrul înfăţişat.

Grafitul (min.), sau Plombagina este o varietate naturală de cărbune, aproape curat, de coloare neagră-cenușie plumburie, cu luciu metalic, moale, unsuros la pipăit, se topește la 3000° C, fiind bun conducător de electricitate. În natură se găsește, în filoane și în pungi în masa unor roce sau în uncie zăcăminte de antracit (v. c.). Se exploatează în Bavaria, Cehoslovacia, Franța, Spania, Siberia, Ceylon, întrebuințându-se la fabricarea creioanelor, a creuzetelor refractare, în galvanoplastie, la vopsirea metalelor oxidabile și ca unguent pentru piesele dela mașină. În țară se găsește în Valea-Jiului, la Surduc, la Rodna-Veche, la Săcărâmb și la Pietrosul în Maramureș.

Graham Thomas G., chimist engl. (n. 1805 † 1869). A înființat institutul de chimie la care a funcționat ca profesor. A studiat legile difuziunii lichidelor, descoperind starea de agregare coloidală și metoda de separare a coloizilor de cristaloizi (dializa); a studiat difuziunea gazelor prin metalele încălzite, absorbția hidrogenului de către paladiu, gazul grizu, etc.

Grainger Percy, compozitor am. (n. 1882). Din lucrările sale remarcăm: culegeri de melodii poporane engl., irlandeze și islandeze, lucrări orchestrale, corale, liduri, muzică de cameră, etc. Trăiește la Londra.

„Grai și Suflet". Revista „Institutului de Filologie și Folklor" publicată de prof. Ovid Densușianu. București, Vol. I. Fasc. I, 1923. Această revistă intenționează să fie călăuzită în noile cercetări filologice, după cum arată în primul articol „Orientări nouă în cercetările filologice". Colaboratorii mai de seamă: O. Densușianu, I. A. Candrea, T. Papahagi, Al. Rosetti, etc. În ce privește rezultatele la care s'a ajuns în cadrele revistei „Grai și Suflet", care e cea m. bună în domeniul său la București, ele merg paralele cu acele la care-au ajuns colaboratorii buletinului Muzeului Limbei Române: „Dacoromania".

Grallatores (zool.). Picioroange, păsări care trăiesc în preajma mlaștinilor. Au picioarele lungi, ciocul lung și conic. Se nutresc cu animale acvatice mici (ex. broaște). Mai toate sunt păsări migratoare (barza, sitarul, cocorii, etc.).

Gram, unitatea de massă egală cu massa unui ccm³ apă la temperatura de 4° Celsius. G. massă nu trebuie confundat cu G. greutate, care este o unitate de măsură a forței, conform formulei P = mg, unde g este accelerarea gravitațională. 1 gram forță este prin urmare de 981 ori mai mare ca o dină.

Grama Alexandru, canonic și scriitor bisericesc în Blaj (n. 1850 † 1896), prof. de istoria bis. și drept canonic la Fac. teologică, rector al sem. teologic din Blaj. A fost profesor și orator distins. A scris și un studiu asupra lui Mihail Eminescu, care a făcut multă vâlvă și în care îi contestă marelui poet, orice talent, făcându-l demoralizator al tineremii.

Grămadă Ion (n. 1886 † 1917). Studii în Cernăuți și universitatea din Viena; prof. și ziarist în Cernăuți. În 1914 trece în Vechiul regat și e profesor la liceul militar dela mănăstirea Dealului din Târgoviște; ia parte la războiul pentru întregirea neamului și moare ca un erou în luptele dela Cireșoaia. A publicat schițe și poezii în Junimea literară (1908—10); Bucovina de altă dată (1911), Mihail Eminescu (Heidelberg, 1914); România Jună din Viena, monografie istorică (1912); Vremuri de bejenie (1923).

Gramatică, arta care ne învață a vorbi și a scrie corect; totalitatea regulelor unei limbi. Cartea care conține regulele acestei arte. **G. istorică**, studiază origina limbii, fonetica, morfologia și sintaxa. **Gr. generală**, studiază regulele comune la toate limbile (v. Lingvistica). În sec. al XVI și XVII gr. a fost stăpânită de idei filosofice. În sec. al XVIII, prin descoperirea limbii sanscrite, se formează G.-l istorice și filologice. Azi G. este o știință precisă, înrudită cu istoria, psihologia și cu alte științe.

Gramatica comparată de Frantz Bopp (v. c.) (1833—1852), în franc. tradusă de Michel Bréal (v. c.); în ea se expune metodic prima dată rezultatele cercetărilor făcute asupra limbilor indo-europene. E complectată și îmbogățită de Schleicher și în special de Gramat. comp. a limbilor indoeurop. (1886—1900), de Brugmann (v. c.) și Delbrück (v. c.).

Gramatica limbilor romanice. A fost scrisă mai întâiu de F. Diez (v. c.) în 1836—1844 și trad. în franc. de Brachet, Morel-Fatio și Gaston Paris. Pe nouă baze și cu ample completări a scris o altă Gr. a limbilor rom. W. Meyer-Lübke (4 vol. 1890—1900). trad. în franc. de Rabiet.

Gramatica lui Eliade din 1828 e desigur cea mai însemnată scriere a acestuia prin claritatea și simplitatea cu care-i scrisă și prin importantele urmări ce le-a avut în desvoltarea cult. rom. în tot sec. al XIX și mai târziu. Chestiunile discutate în „prefața" cărții îi atrag această apreciere. Ele se pot rezuma și formula astfel: a) Problema ortografiei: cea mai bună ortografie e cea mai simplă; scrierea trebuie să se călăuzească după principiul fonetismului; b) Problema îmbogățirii vocabularului [aplicată mai înainte cu elevii săi]: să luăm cuvintele care ne trebuie, cum ne trebuie și de unde ne trebuie; adică din limba latină și din cele neolatine; să le potrivim cu firea limbii noastre și numai acele de care avem nevoie. Tot aici Eliade propune înființarea unei academii de câțiva bărbați, cari să se ocupe cu literatura română și să scoată cu vremea un dicționar.

Gramatici românești. Cele mai însemnate gramatici românești, pentru istoria limbii sunt: Elementae linguae dacoromane sive valachicae a lui S. Micu (Buda 1780), Observații sau băgări de seamă a supra regulelor și orânduiele lor gramaticii românești, a lui Ienache Văcărescu (1787), Gramatica lui Molnar (1788), a lui Tempea (1797), a lui Iorgovici (1799) și a lui C. D. Loga (1822).

Gram-atomul (chim.), reprezintă în gr. valoarea unui atom, de ex. 16 gr. reprezintă G.-a. oxigenului, 200,6 gr. reprezintă G.-a. mercurului, etc.

Grămești (3310 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Berhometele. Formată din satele: Bălinești, Botoșanița, Grămești, Miningeni și Rudești. Primăria în Grămești. P. U. și G. Dorohoi la 32 km.

Graminee (bot.), plante monocotile ierboase din ord. Glumyflorae. Una din cele mai mari familii, aproximativ 4000 specii, răspândite peste tot pământul ca plante terestre și acvatice, în tropi plante arborescente. Cresc în asociații, imprimând uneori caracterul de vegetație al unei întregi regiuni (preerii, savane, pampas, stepe). Tulpina goală în interior, întărită de noduri din distanță în distanță. Frunzele liniare vaginale învăluind tulpina pe o distanță oarecare. Floarea mai frecventă în spic, hermafrodită sau unisexuată, are 2 perigoane mici. Fructul este o cariopsă. De graminee se țin cele mai importante plante alimentare cultivate (grânele).

Gramme Zénobe Théophil (n. 1826 † 1901), electrician belgian; în 1870 G. a construit un generator electric, adoptând pentru sistemul indus forma inelară (inelul lui G.).

Gram-molecula (chim.), reprezintă valoarea în grame a unei molecule oarecare; de ex. 18,016 gr. reprezintă G.-m. apei, 32 gr. reprezintă G.-m. oxigenului molecular, etc.

Gramofon, mecanism pentru redarea sunetului. Inventatorul este Emil Berliner, mecanic american, în 1887. Părțile componente sunt 1. placa pe care sunt imprimate vibrațiile sonore în spirală; 2. mecanismul care învârtește placa uniform; 3. membrana pusă în vibrație de un ac care urmărește vibrațiile imprimate pe placă și în fine 4. un cornet acuslic pentru întărirea sunetului.

Gramont Agénor, princ. de Bidache, duce de Guiche și de —, bărbat de stat franc. (n. 1819 † 1880), ministru de externe, când s'a declarat războiu Prusiei, în 1870.

Gramont, Antoine al III, duce de—Mareșal de Franța. (n. 1604 † 1678). A luat parte la toate bătăliile războiului de trei zeci de ani.

Gran, v. Esztergom.

Granada (Grenada), 77.500 loc., oraș din Spania (Andaluzia); o frumoasă catedrală cu mormântul lui Ferdinand Catolicul și Isabelei; universitate și palatul Alhambra.

Granada Luis de —, scriitor spaniol (n. 1505 † 1588). E unul dintre cei mai buni scriitori. Autorul scrierilor „la Guia de pecadores", foarte popular și peste granițele Spaniei și „Simbolo de la Fe", un rezumat enciclopedic al întregii științe a timpului și o apologie a catolicismului. G. este un vulgarizator și un moralist.

Granade sau Grenada, 1. oraș în Spania (Andaluzia), capit. prov. Are 77.500 loc. Universitate. O superbă catedrală, unde se găsesc mormintele lui Ferdinand Catolicul și Isabelei. Palatul Alhambra. A fost capit. unui mic stat musulman dela 1235 la 1492.

Granandos y Campina Don Enrique, compozitor și pianist spaniol (n. 1867 † 1916). Fost director al Conservatorului din Barcelona, unul dintre cei mai importanți compozitori romantici ai Spaniei. Lucrări: opera „Maria del Carmen", liduri, poem simfonic, dansuri spaniole și alte numeroase piese pentru pian.

Grânăuți (8033 loc.), com. rur. județul Soroca, pl. Târnova. Formată din satele: Dângenii-de-jos, Dângenii-de-sus, Grânăuți, Grânăuții-din-Raia, Mihălășeni și Rujnița. Primăria la Grânăuți. P. U. Ocnița G. Rujnița la 5 km.

Grandea Haralamb, ziarist și poet rom. (n. 1834 † 1897). A debutat sub influența lui Bolintineanu cu vol. „Preludii" în 1862. A mai scris apoi alt vol. de versuri: „Miozotis", 1865. Astăzi este cu desăvârșire uitat.

Grande Armée, La —. Nume dat armatei lui Napoleon I, pe care a organizat-o în 1804 pt. ca să atace Anglia. S'a distins în campaniile din 1805—1806. Același nume i s'a dat și celei cu care Napoleon I a mers în Rusia (1812), unde a fost aproape complect nimicită.

Grande del Norte (Rio), fluviu în America de N. Desparte Mexico de Statele-Unite și se varsă în golf. Mexico. Are 2500 km.

Grandeur et décadence des Romains, Considérations sur les causes de la —, lucrare celebră a lui Montesquieu (1734), cuprinzând generalități „sociologice" despre istoria romană dela origine și până la căderea Constantinopolului. 1. Cauzele măririi. iubirea libertății, a muncii, a patriei, statornicia în nenorocire; politica de a nu încheia pace decât după victorii și de a nu purta niciodată două războaie în același timp. 2. Cauzele decăderii: Întinderea imperiului, războaie îndepărtate, dreptul de burghezie acordat națiunilor diverse, corupția moravurilor, introdusă odată cu luxul asiatic la Roma, ambițiii personale, războaie civile, tirania multor împărați, părăsirea religiei în clasele de sus, împărțirea imperiului. Firește că Montesquieu nu găsește toate cauzele și pe una din cele mai importante: creștinismul, o neglijează. Totuși lucrarea și astăzi, merită considerație.

Grand prix de Rome se numește marele premiu de stat al Franței, care se acordă elevilor dela compoziție, ai conservatorului din Paris. Constă din o bursă de studii în Italia pe timp de trei ani. Lucrarea aleasă de comisie se reprezintă la opera cea mare și autorul e laureat al institutului. Aproape toți m. compozitori ai Franței, au obținut acest premiu, care datează dela 1812.

Grangé Pierre Eugène Basté, zis Eugène, autor dramatic franc. (n. 1810 † 1887). A lăsat vodeviluri, opere comice, etc.

Grăniceri (milit.), trupe de paza frontierelor sau granițelor în timp de pace, trupe organizate în regimente, formând un comandament aparte, care depinde direct de Ministerul de Războiu, și care în timp de războiu sunt destinate a intra în armata de operații. Sunt răspândiți pe granițe în pichete sub comanda unui ofițer, paza făcându-se prin supraveghere de patrule în zone fixe. Își au origina din timpul Ștefan cel Mare (sec. XV), care prin organizarea armatei înființează Mărginașii, element permanent în oștirea regulată. In sec. al XVIII găsim înființați de Constantin Mavrocordat, domn al Munteniei, corpul slujitorilor de granițe, numiți Focșănăi (spre Moldova) și Martalogi spre Oltenia. Până în 1834 paza granițelor se făcea de miliția pământeană (permanentă) serviciul de pază făcându-se numai în punctele mai principale. In 1831 se înființează în Muntenia grănicerii, oaste nepermanentă, care aveau în pază zonele intermediare punctelor importante din seama oastei permanente. Se disting astfel: Cordonașii, la Dunăre și Potecașii sau Pichetașii, spre granițele de munte. In 1850 prin legea pentru organizarea grănicerilor se ia de pe seama oștirii paza frontierelor, în Muntenia și se dă pe seama satelor. In 1864 se înființează și în Moldova corpul gr. organizându-se pe batalioane. In 1872 trupele de grăniceri s'au transformat în „Dorobanți", paza froniterelor făcându-se de dorobanți intrând în armata activă a diviziilor teritoriale. Spre sfârșitul sec. al XIX se organizează pe reg. (v. Reg. grănicerești).

Grăniceri (3429 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Chișincu, Judec. Chișineu. Of. P. local. G. locală.

Granit (petrograf), rocă eruptivă cu structură grăunțoasă, albă-surie, formată din granule minerale de feldspați, cvarț, mică, uneori din amfibol, având un coeficient de rezistență de 1000—2400 kg/cm². In natură se găsește în massive puternice cu o serie de varietăți, aparținând ca vârstă, în general formațiunilor geologice vechi. In țară se găsește în Gorj, Argeș, în Munții Apuseni și ai Banatului, în Dobrogea: la Greci, Iacob-Deal. Cariere de granit în exploatare, se găsesc în jud. Arad, Caraș, Severin, Hunedoara, Tulcea. Se întrebuințează la pavaj, la construcții, borduri, poduri, diguri, postamente, iar fasonat și lustruit, ca material de ornamentare în arhitectură.

Granja (La) oraș în Spania, (prov. Segovia), unde se găsește Palatul regal dela G., reședința de vară a regilor Spaniei, construit de Filip V, după modelul Versailles-ului.

Grant Ulysses Simpson, general american (n. 1822 † 1885). In războaiele de succesiune a fost comandantul armatei nordice; a bătut pe Sudiști și a obligat pe Lee să capituleze. A fost prezidentul Statelor Unite dela 1868—1876.

Granulita (petrograf), rocă metamorfică (șistoasă), formată din cvarț și feldspat la care se asociază adesea grenați sau biotită, mai rar turmalina, hornblenda sau muscovita.

Gras Basile, general de artilerie franc. (n. 1836 † 1901). Inventatorul puștei Gras Md. 1874, care a marcat un pas înainte în tehnica armelor de foc în epoca puștei cu ac, prin sporirea calităților balistice.

Grași, acizi —, (chim.), din compoz. grăsimilor sub forma de esteri ai glicerinei: **A. butiric**, lichid uleios cu miros displăcut care se găsește sub forma de ester al glicerinei (tributirina) în grăsimea din lapte, unt (lat. butirum) în sudoare, în varza acră stricată și în castraveții dospiți, provenind din transformarea glucozei sub acțiunea unui ferment (baccylus butiricus). Sărurile sale se numesc butirați. **A. palmitic**, solid, cristalin cu aspect unsuros, se topește la 60° insolubil în apă, solubil în alcool. Se găsește sub forma de ester gliceric (palmitina) în uleiul de cocos, în untura de porc și în general, în grăsimile animale și vegetale semisolide și solide (v. Grăsimi). **A. margaric**, din compoziția margarinei (v. c.), preparat în mod sintetic. **A. stearic** solid, solubil în alcool și eter, insolubil în apă și se topește la 69°, din compoziția grăsimilor solide (săuri). **A. uleic**, lichid uleios, care cristalizează la +4°C. Se găsește sub forma de ester (uleiu), în oleurile vegetale de măsline, migdale, ricin, etc. **A. cerotinic** și **melissinic** din ceara de albine, în care se găsesc ca esteri ai alcoolilor cerilic și miricic.

Grăsimile (chim.), sunt esteri organici ai glicerinei cu acizii grași: palmitic, uleic și stearic. Din punct de vedere fizic pot fi solide (săuri), semisolide (unturi) și lichide (uleuri). G. solide conțin mai m. stearină (săul de vacă, de oaie), G. semisolide conțin m. m. palmitină și oleină (untura de porc), iar G. lichide conțin în cantitate mai mare oleină (uleiul de măsline, de rapiță, etc.). Ca origină, se clasifică în G. animale (săuri, unturi de pește, porc, balenă, focă, de gâscă, bursuc, urs, cerb, etc.) și G. vegetale (v. Oleurile vegetale). Sunt insolubile în apă solubile în eter, benzen, benzină, sulfură de carbon, mai puțin în alcool. Sunt mai ușoare decât apa, iar pe hârtie lasă o pată transparentă, nevolatilă. Fierte cu leșie sau cu hidrați alcalini, se descompun în glicerină și săpun (v. c.), iar prin fierbere cu apă sub presiune se descompun în glicerină și acizi grași, ambele operațiuni numindu-se saponificare. Când conțin substanțe albuminoase sub influența luminii se alterează, râncezesc. Se întrebuințează în alimentație, în medicină, și în industrie: la fabricarea săpunurilor, a lumânărilor, a pomezilor, la ungerea mașinilor, la tăbăcitul pieilor și la fabricarea glicerinei.

Grasmann Hermann Günther (n. 1809 † 1877), profesor de matematici la liceul din Stettin; principalele sale lucrări științifice sunt din domeniul geometriei și a electricității; împreună cu Hamilton, G. poate fi socotit între creatorii calculului cvaternionilor.

Grasset Eugène, pictor și decorator franc. (n. 1846 † 1917). S'a ocupat cu decorare de covoare, cărți, mobile, apoi cu litografia colorată, cu ilustrații, colorarea sticlei, cu afișe și peisagii.

Gratia (3148 loc.), com. rur. jud. Vlașca, pl. Neajlov. Formată din satele: Drăghinești, Fărcășanca și Gratia. Primăria în Gratia. P. U. Preajba. G. Titu la 30 km.

Gratianus Flavius, fiul mai mare al împăratului Valentinian I, împărat roman (n. 359) în Orient dela 375. A fost resturatorul păgânismului. In urma unei răscoale a legiunilor din Britania și Gallia [pe când era plecat la Dunăre împotriva Sarmaților și apoi a Goților], care aleg împărat pe Maxim, G. pierde lupta, e trădat și ucis (383).

Grațierea (dr.), este o prerogativă regală (v. c.), prin care Regele iartă în parte sau în întregime pedeapsa unui condamnat, dată din cauze criminale. Nu poate însă face același lucru cu pedepsele miniștrilor. (Constituția Art. 88).

Gratry, Auguste Joseph Alphonse, filos. relig. franc. (n. 1805 † 1872). Reprezentant al filos. catolice neotomiste (v. neotomism). A avut revelații mistice și a dorit să reformeze cu abatele Bautin, învățământul teologic. Fost prof. de morală la facultatea de teologie din Paris, a luat atitudine protivnică în chestia infaibilității papei (1869), dar când „dogma" a fost stabilită G. s'a supus cu multă umilință. El era pacifist, contra revoluțiilor, credea că prin credință omul se ridică la ceruri și devine nemuritor.

Graubünden, canton din Elveția de E. In franc. Grisons. 7114 kmp. cu 120.000 loc. împărțiți în: Germani, Italieni și Iadini. Capit. Chur.

Gravarea (chim.), în cupru sau pe aramă se bazează pe proprietatea acidului azotic de a ataca metalele și în special cupru (v. Zincografia). Desenul se face cu un vârf ascuțit în masa stratului rășinos sau de ceară, cu care se acopere placa de cupru, și'n urmă se supune acțiunii acidului azotic, care atacă placa în părțile descoperite prin desemn, fixând astfel gravura. Gravarea se poate face și'n mod direct pe placa metalică prin sgâriere cu un vârf ascuțit.

Gravelotte, comună la 13 km. de Metz. In 1870 (August 18), a fost teatrul unei mari lupte între Francezi și Germani.

Gravelă (med.), piatră la rinichi.

Graviditate (med.), sinonim cu sarcină (v. c.).

Gravimetrie (chim.) se numește o parte a analizei chimice cantitative care indică metodele de determinare cu ajutorul balanței a greutății unui constituent sau a unei serii de constituenți dintr'o cantitate determinată a materiei care trebuie analizată.

Gravina, Don Carlos, duce de —, amiral spaniol (n. 1756 † 1806). A luat parte la lupta navală dela Trafalgar, unde a și murit.

Gravitație, forța cu care se atrag două masse. Ea este direct proporțională cu massele și invers proporțională cu pătra-

tul distanţei dintre ele. Pe această lege descoperită de Newton se bazează atracţiunea pământului asupra corpurilor de pe suprafaţa pământului, a soarelui asupra planetelor, a stelelor între ele, etc. În general orice corp atrage un alt corp, însă din cauză, că forţa de atracţie este foarte mică, ea nu se poate pune în evidenţă decât cu aparate foarte sensibile; astfel s'a putut demonstra atracţia unui munte asupra unei sfere de plumb.

Gravură, arta de a grava, precum şi stampele imprimate pe o planşă gravată (v. Gravarea). Dintre cei mai distinşi gravori menţionăm pe: Mantegna, M. Schongauer, Al. Dürer (în cea în lemn şi aramă), Holbein, Rembrandt, Prud'hon; Fr. Boucher, în al XIX: L. Calamatta, Ch. Daubigny, etc.

Gray Thomas, poet şi eseist engl. (n. 1716 † 1771). Poeziile sale („Elegy", vestite) sunt pline de descrieri frumoase şi bogate redate în expresii adecvate şi cu multă eleganţă şi melancolie. A scris şi o History of English Poetry.

Graz, (slav. Gradac sau Hradec), oraş în Austria, capit. Styriei, cu 157.500 loc. Universitate. Oraş industrial.

Graziani Jean-Cesar —, general franc. (n. 1859). În 1915 a fost Şeful Marelui Stat Major al Armatei, iar după dezastrul Italienilor la Caporetto, a fost numit Comandantul Şef al trupelor franc. trimise în Italia, care au oprit la Piave, înaintarea Austriecilor.

Greaca (2681 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Oltenita. Formată din satele: Puţul-Greci şi Zboiu. Primăria în Greaca. Medic, infirmerie. P. U. şi G. Budeşti la 20 km.

Great Bassin sau Marele Basin, podiş din Munţii Stîncoşi (U. S. A.), accidentat, străbătut de lanţuri de munţi vechi roşi şi înecaţi de jur împrejur de resturile lor. Altit. mijlocie a lui G. B. este 2000 m. Apele nu se scurg spre Oceane, ci se adună în lacuri (Great Salt Lake Utah, etc.). Aici a fost faimosul lac Bonneville al Geologilor.

Greceanca (2174 loc.), com. rur. jud. Buzău, pe Tohani. Formată din satele: Bădeni, Drăgăci, Greceanca. Primăria la Greceanca. P. U. Mizil. G. Vintileanca la $7^1/_2$ km.

Greceanu, fraţii —, scriitori rom. din Muntenia (sec. al XVII). 1. Radu, logofătul —, a redactat, din îndemnul şi sub călăuzirea domnitorului însuşi, viaţa lui Constantin Vodă Brâncoveanu, (1688—1713), cronică de curte, scrisă cu sinceritate şi patriotism, şi a tradus din gr. „Pravoslavnica Mărturisire" a mitropolitului Petru Moghilă din Kiew, publicând-o în 1691; 2. Şerban, vistiernicul şi stolnicul —, a publicat o Evanghelie în gr. şi rom. (1693) şi a tradus din rom. în gr. Cronica lui Stoica Ludescu (azi pierdută). Amândoi au supraveghiat tipărirea Bibliei lui Şerban (v. c.), sub conducerea stolnicului C. Cantacuzino, au tradus predicile Sf. Ion Chrisostomul şi alte lucrări mărunte din gr., publicându-le în 1691 sub titlul „Mărgăritare". Scriu într'o limbă intenţionat depărtată de cea vorbită, dorind să facă efect asupra cititorului.

Grecescu Dimtrrie, medic şi botanist român (n. 1841 † 1910), fost prof. de botanică medicală la univ. din Bucureşti, membru al Acad. române, vestit mai ales ca botanist. Lucrări fundamentale: „Enumeraţia plantelor României" 1880, „Flora medicală a României" 1892, „Conspectul florei României" 1898.

Greci (3019 loc.), com. rur. jud. Tulcea, pl. Măcin. Carieră de piatră. Explotare de granit. P. U. şi Portul măcin la 10 km.

Grecescu Dimitrie

Grecia, ţară din Europa de S. în supraf. 127.319 kmp. dintre cari 122.967 kmp. în Europa, restul ins. de pe coasta Asiei Mici (Mytilene, Chios, Samos). În total 6.200.000 loc., din cari 374.000 în ins. citate. G. este o ţară muntoasă, cuprinzând partea de S. a penins. Balcanice (Tessalia, Peninos, Moreea) precum şi partea sudică a Macedoniei împreună cu Tracia de V. Inconjurată de 3 părţi de ape (M. Ionică şi la V. Mediterană la S., Egee la E.), pământul G.-ei este adânc brăzdat de golfuri: Arta, Patras, Kurinthos (la V.), Koroni, Marathonisi (la S.), Nauplion, Acgina, Volos, Saloniki, Kassandra, Orfano, etc. (în M. Egee). La Gr. se alipesc şi ins. Ionice, Ciclade, Sporade, Kreta, Thasos, Samothraki, cum şi ins. de pe coasta Asiei Mici. Afară de mici depresiuni locale (Trikala-Larissa, Sercs şi văile largi (aluvionare) ale fluviilor, pe care se face agricultură, restul teritoriului Gr. se reduce la păşuni, păduri şi multe terenuri neproductive. Clima ei (Mediteraneeană) ajută la aceasta. Afară de Mesta, Struma, Vardarul şi Bistriţa, celelalte cursuri de apă sunt mici şi pierd apa datorită terenului calcaros. G. produce: măsline, untdelemn, tutun, vinuri, ceva cereale, lână, ceva bumbac, etc. Este o republ., capit. e Atena (Athinas), oraşe princip.: Kavala, Xanthi, Salonic, Juanina, Trikala, Kerkyra, Larisa, Volas. Istoria e mai bine cunoscută decât a popoarelor din Orient, deoarece a avut istorici de seamă (Herodot şi Thucidide) încă în sec. al V a. Chr., şi e foarte importantă, fiindcă e la baza formării civilizaţiei europene. După săpăturile germ. Schliemann (1870) în Asia mică şi ale engl. Evans (1900), s'a constatat o civilizaţie înaintată, pre-hellenică sau egeică, cam cu 2000 ani a. Chr., cu centrul în Creta. Tradiţia gr. pomeneşte pe regele Minos, iar învăţaţii fixează desvolt. civil. cretane între 2400 şi 1400 a Chr., bazaţi pe numeroasele palate, picturi, sculpturi, vase. Relaţiile comerciale ale Cretanilor cu Egiptul au fost foarte intense, dovadă construirea giganticului port din insula Pharos (în basinul Mediteranei, Fenicienii şi Grecii nu au fost decât succesorii Cretanilor). Stingerea ac. grandioase civilizaţii pe la 1400 a. Chr. nu-i explicată, însă pe ea o regăsim, cu mare probabitate, în cea miceniană. Despre primii loc. ai G., Pelasgii, lipsesc lumini istorice. Invaziile în G. din mileniul II a. Chr. aduc din nord o popul. ariană, numită m. târziu Helleni. Primii veniţi sunt Acheii (Achaii), care-şi zidesc cetăţi, dintre care Mycene din Argos, ajunge cea mai importantă (1500 a. Chr.), atât ca centru comercial, cât şi prin artă (Poarta leilor). De aici, subt conducerea lui Agamemnon, au plecat Acheii la asediul Troiei (Ilion) situată la intrarea în strâmtoarea Dardanelelor (Odiseia şi Iliada), însă şi asupra ac. fapt lipsesc verificările istorice. Pe la 1200 a. Chr. vin din N. Dorienii, popor barbar, nimicind totul în calea lor. Dinaintea ac. trec Hellenii în Asia mică, unde renaşte civiliz. Cretană şi miceniană, ţinută în lumina conştiinţii prin poeţii care au preamărit faptele glorioase ale strămoşilor (Poemele homerice). Urmează o epocă de expansiune a Grecilor, prin diferite colonii în ţărurul Mediteranei, care aproape coincide cu cea a Fenicienilor (1200—500 a. Chr.). În Asia mică mai importante sunt regiunile: Eolia (Eolida), Ionia şi Doria (Dorida), stabilită după deosebirile dialectale. Eolia se întindea dela Hellespont (Dardanele) până la golf. Smyrnei, cu ins. Lesbos; Ionia, cea m. importantă, dela golf. Smyrnei până la râul Meandros, cu ins. Chios şi Samos şi cu oraşele Smyrna, Phocia, Ephes şi Milet; în sud era dorida, cucerită de Dorieni, după ce au devastat Peloponezul, cu ins. Creta şi Rhodos şi cu oraşele Cnidos şi Halicarnas. În Ionia civilizaţia era puternică (Poemele homerice, sculptorii din Chios şi Samos, Thales din Milet, Anaximandros). Grecii întemeiază alte colonii pe ţărmul Mării (şi în Dobrogea, unde V. Pârvan a făcut foarte importante descoperiri arheologice). Megarienii fondează Byzanţul; în sudul Italiei, în Sicilia, etc. numite Marea Grecie (Tarent, Syracusa, Cumes, etc.); altele în Africa şi S. Franţei (Marseille şi Nice). Dorienii din Peloponez s'au aşezat pe malurile râului Eurotas; în Sparta (Lacedemonii, primind numele de Spartani. Organizatorul Spartei a fost Lycurg (sec. al IX a. Chr.), prin legi aspre (regularea dr. de proprietate, guvernare, viaţa familiară şi în special educaţia tinerimii), formând din ac. oraş un fel de cazarmă. Spartanii erau clasa aristocrată, căci pe băştinaşii Laconieni, pe Perieci şi Hiloţi, i-au redus la o stare inferioară. Cei dintâiu erau liberi, plăteau impozite, făceau serviciul militar, dar n'aveau drepturi politice; Hiloţii erau sclavi, ca în evul mediu, fiindcă numărul mare inspira teamă Spartanilor. Sparta era condusă de regi, fără mari puteri, căci Bătrânii (Geronţii) (v. c.) şi Eforii erau adevăraţii conducători. Armata fiind bine organizată şi antrenată prin exerciţii continue, Spartanii, atacă pe Mesinieni (alţi Dorieni), purtând îndelungate războae (sec. al VIII—VII a. Chr.), puţin cunoscute (v. Aristomenes, Tyrtäos). Prin alte cuceriri şi alianţe Sparta ajunge cea mai puternică dintre cetăţile gr. Attica, era diametral opusă Spartei, prin comerţul întins, prin industrie, forţa maritimă, inclinaţia pt. ştiinţe şi artă, prin guvernul ei popular. Capit. era Athena. Se pare că n'a fost atinsă de invazia Dorienilor, menţinându-se astfel vechii Heleni, totuşi un amestec de populaţie se admite de istorici, dominând însă totdeauna Hellenii, căci contactul între ac. şi Ionienii din Asia-mică, era intens; Athena era considerată cetate ionică. Atica, împărţită în mici stătuleţe, formează un stat într'o epocă ce nu se cunoaşte, sub Thescu, primul rege, cu puteri religioase, militare şi de guvernare. Dela 750 a. Chr. nu mai există regi ereditari, puterea trece în mâna celor 9 arhonţi, aleşi dintre Eupatrizi (descendenţi din vechi famil.), asistaţi de Areopag (consiliul şi tribunalul super.). Guvernarea ac. produce nemulţumiri, atunci arhontele Dracon, alcătuieşte un cod de legi sever, care n'au satisfăcut poporul. Solon aduce reforme import.: şterge datoriile, încurajează industria, împarte pop. în 4 cl. după venituri, se constituie Adunarea celor 400, a căror hotărîri sunt aprobate de

Adunarea pop. După plecarea lui S., Peisistratos, șeful partid. popul. ia puterea, ajungând tiran (stăpân absolut) al Athenei (560), guvernând cu mult cumpăt și aplicând reform. lui Solon. El fixează în scris poemele homerice, transmise de aezi. Urmează fiii săi, Hippias și Hipparchos, ne agreiați de nobili, care-și pierduseră drepturile. Aceștia cer ajutorul Spartei, rivală pt. progresul și forța Athenei. După asasinarea fratelui său și asediul Spartanilor, Hippias se refugiază la curtea lui Darius. Ajunge apoi Cleisthenes (507), sprijinit de popor, care reformează organizația socială de până acum, creind strategii (aleși din popor), comandanții armatei și dând dr. Adunării poporului să îndepărteze din Athena pe orice cetățean indezirabil, pt. zece ani (Ostracismul). Astfel Athena devine democratică și se întărește patriotismul. Perșii în tendința lor de expansiune, au ocupat ținuturile Grecilor din Asia-mică; Ionienii se revoltă, ajutați de Athenieni, aprind orașul Sardes, reședința Satrapilor. Perșii să răsbună, supunându-i, iar regele Darius pleacă împotriva Athenienilor, începând răsb. numite medice (499—448 a. Chr.), instigat și de Hippias. Prima perioadă e între regele Darius și Athena, a cărei armate, conduse de Miltiades, reportează învingerea dela Marathon (490). A doua între Xerxes și Grecii aliați sub conducerea Spartei. Grecii se apără la Thermopyle, sub conducerea spartanului Leonidas (480), dar sunt învinși. Perșii ocupă Acropolis, masacrează pe apărători și dau foc templelor. Flota atenian, sub conducerea lui Themistocles, repurtează strălucita victorie navală dela Salamina (480). In 479, Grecii, conduși de Pausanias, câștigă bătălia dela Platea, iar în Asia-mică la Mycale. A treia perioadă e răsb. Athenei (după retragerea Spartei) pt. alungarea Perșilor din Marea Egeică. Aristides organizează confederația dela Delos (478), din care au făcut parte toate cetățile gr. Sub conducerea lui Cimon, Perșii sunt alungați și de pe coasta Asiei. Confederația se transformă în imperiu atenian. După luptele dintre Spartani și Athenieni, cu Perșii, sub regele Artaxerxes, gr. Kallios încheie pacea prin care cei dintâiu (Perșii) recunosc dominația Athenei în Marea Egeică (448). Urmează epoca cea mai strălucitoare: domnia lui Pericles (449—429), perioada democrației ateniene, când geniul gr. ia cel mai mare avânt, prin scriitori, dramaturgi, istorici, filosofi, prin superbe opere arhitectonice și sculpturale. Rivalitatea dintre cetățile gr. și mai ales ura Spartei geloase de puterea Athenei, a dat naștere răsb. peloponeziac (431—404), în care, la început norocul e de partea Athenei, datorită forței sale maritime. Insă în expediția dezastruoasă, condusă de Alcibiades în Sicilia (415—413), Ath. e bătută de Lysandros la Aegos Potamos (404), pierzându-și independența. Se mai alătură nenorocirea celor zece mii de Greci, conduși de Xenophon, la Cunaxa, când Cyrus cel tânăr, în răsboiul de usurpare al fratelui său Artaxerxes, e înfrânt și ucis, aceștia rămân în voia sorții. Expediția lui Agesilas în Asia Mică n'a dat rezultate mari, căci turburările interne îl fac să se reîntoarcă. In 387 spart. Antalcidas încheie cu Perșii, care duceau o politică de corupție, o pace rușinoasă, cedându-le toate teritoriile din Asia mică. Supremația Spartei e înfrântă de Theba, la Leuctra (371), sub conducerea lui Epaminondas. După lupta nedecisă dela Mantinea (362) ac. cetății se împacă. Macedonia, jumătate gr., sub conducerea regelui Filip (360—336) supune Grecia, după lupta dela Cheroneia (338), cu toate încercările lui Demosthene de a exalta sentimentul patriotic al Gr. (Filipicele). Alexandru cel Mare (336—323), după ce potolește cu aprsime revolta Thebanilor, pleacă în Asia-Mică (334), unde bate pe Perși la Granitos și Issas, cucerește Asia mică, Egiptul și detronează pe rege, după lupta dela Arbela (331), ajungând până în Indii (326). După moartea lui (323), diadohii. generalii succesori, împart imperiul macedonean în regatele (m. princip.): Macedoniei, Syriei și Egiptului. Orașele Alexandria (Egipt), Antiochia (Syria) și Pergamos (Asia mică), devin centre ale civilizației hellenice. In Gr. se formează ligile: etolică și achaică. Conflictul cu Sparta (Aratos și Cleomenes) le face să ajungă iar sub protectoratul Macedoniei (222). Romanii nimicind puterea maced. în luptele dela Cynoscephales (197) și Pydna (168), Grecia ajunge sub stăpânire romană, influențând puternic prin civilizația sa pe cea latină. Marcus Aurelius, întemeiază o șc. superioară, iar G. ia un avânt pe teren cultural. Invaziile popoarelor barbare însă nimicesc mult (Vizigoții, 396; Avarii, sec. al VI; Slavii, sec. al VI și VII). Imp. Theodosius o încorporează imper. bizantin (395—1460), suferind mult din pricina religioasă (G. era păgână). Urmează stăpânirea ei de cond. Cruciatei a IV, de regii Neapolului, Campania catalană, regii de Aragon, Veneția, supremația Cantacuzineștilor, Paleologii, ducii din Florența și, în 1458, stăpânirea turcească, cu împărțirea în sangiacuri, impozite. Aristocrația din Fanar e stăpânită numai de interese și nu de liberarea G.-ei Dominația venețiană (1684—1718) contribuie la trezirea sentimentului național, precum și Revol. franc., care dau roade în răscoala din 1821, pe care a încercat s'o sprijinească și Ipsilante (v. c.). Turcii, sub presiunea puterilor europene, admit independența ei prin pacea dela Adrianopol (1829). In 1832 adunarea națională alege rege pe Otto I, princ. de Bavaria. G. e dominată de tendințe panhellenice, iar în 1862 regele e detronat (fiindcă se opunea) și ales George din Danemarca. In urma răsb. rom.-ruso-turc, G. se mărește prin teritorii în Epir și Thessalia. In 1897 e bătută de Turcia, dar totuși puterile cer independența ins. Creta sub princ. George al Greciei. In 1913 bate pe Turcia, anexează Creta. In Marele răsb. păstrează neutralitatea, sprijinind pe ascuns pe Germani. Franța silește însă pe regele Constantin (1913—1917) să abdice, urmându-i fiul său Alexandru, care, prin abilul ministru Venizelos, intră în răsb. de partea Antantei, obținând astfel mari teritorii. Se luptă cu Turcii în 1920 și 1921 când Constantin (1920) era reîntors, fiind crunt bătuți de Turci și alungați din Asia mică. In 1921 urmează la tron George II. Pierde din nou Smyrna și Tracia de răsărit (Pacea dela Lausanne 1923). Plebiscitul din Aprilie 1924, introduce republ., fiind numit prezident provizor admiralul Konduriotis. Asupra Aromânilor execită o puternică politică de grecizare și opresiune mai ales după aducerea Grecilor din Asia Mică, de aceea mulți din ei au venit în țară, colonizându-i în Dobrogea. — **Literatura** greacă antică (hellenă) este una din cele mai strălucite creațiuni ale spiritului omenesc și cea mai frumoasă lit. din antichitate. In epoca cea mai veche a înflorit poezia imnurilor religioase („Perioada imnurilor": Em. Burnouf) ai căror autori — tracii Eumolphos, Museos; cretanii Chrysothemis, Oen și frigienii Corybantes, Marsyas, Olympos, Hyagnis, Orpheos — sunt legendari. A doua epocă este acea a poemelor eroice. Acum găsim sinteza ciclurilor de legende eroice cântate de aezi și de rapsozi în epopeea minunată și neîntrecută a lui Homeros: Iliada și Odiseea, alături de poezia religioasă-didactică a lui Hesiod. Epoca a treia ține dela Homer până la războaele medice. Infloresc acum elegia cu Callinos (714) Tyrteu, Mimerm, Solon, Phocylides; iambii cu Archilochos, Simonide de Amorgas, Hipponax, etc.; Oda și poezia lirică: Alceu, Sapho, Arion, Alcmane, Stesichor, Ibycus, Anakreon; filosofia (Thales, Anaximandros, Anaximene, Herakleitos, Xenophanes, Parmenides, Pythagoras; începe tragedia și comedia: Epigene, Thespis, Phrynichos, Susarion, etc.; istoria cu: Pherechide, Hellanichos, etc. Epoca războaelor medice (490—459 a. Chr.), este o epocă de strălucire. Infloresc acum poezia lirică (Simonides, Bacchilides, Tinocreon, Callistrat, Pindar, etc.). Tragedia ia un mare avânt mai ales cu Aischylos (Eschil), desprinzându-se de drama satirică și perfecționându-se. Comedia se formă și ea din serbările diomisiace și fu cultivată de Maeson, Phormis, Epicharmos, în Sicilia, de Cratinos și Crates în Athena. Istoria este ilustrată de către Herodot, filos. și științele de către: Anaxagoras, Diogene din Apollonia, Archelaos, Empedokles. Epoca de aur a lit. hellene este însă în timpul lui Perikles. Acum se cultivă tragedia în mare măsură și ajunge la strălucire cu Sophokles (Antigona, Elektra, Trachinienele, Oedip rege, Ajax, etc.), perfecționându-se și mai mult. In timpul războaelor din Peloponez, tragedia e ilustrată de Euripides (Alcesta, Hyppolit, Andromaca), atingând culmea; Comedia de Aristophanes, ajungând la perfecție, filosofia de retori și sofiști. Protagoras, Gorgias, Hippias, Prodikos, Kallikles, Kritias, Alcidamas, iar deasupra tuturor și contra filosofiei ambulante și avocățești a sofiștilor, se ridică figura clasică a lui Sokrates. Acum înflorește și oratoria: Cleon, Alcibiade, etc.; istoria cu Tucydides; medicina cu Hippocrat. In sec. al IV a. Chr., până la Philip al Macedoniei (400—360), Xenophon reprezenta mai ales istoria; Lysias, Isocrate elocvența; Antiphanes, Eubul, Aristophon, Callicrates; Eubulide, etc., etc., Comedia; iar filosofia capătă o strălucire orbitoare, cu sistemul idealist al lui Plato (v. c.), un mare stilist, gânditor și poet, totodată. Intre 370—270 (sec. al III d. Chr.) se desvoltă mult elocvența culminând cu marele Demosthenes (v. c.) și adversarul său, Aeschynes (Eschine, v. c.), cari participă și la certurile politice din această epocă „macedoneană" (alături de Timarchos, Aristogion, Lycurgos, Phocion, etc.); istoria e puțin cultivată, teatrul își pierde din strălucire (Menandru, Euphron, etc.), dar se continuă cu predilecție filos., care găsește în marele Aristoteles un spirit clar și cu putere de sinteză enciclopedică, părinte al logicei, psihol. și al tuturor științelor; cultivată și de Theophrastos, Epikuros (v. c.), Zenon, (v. c.), etc. După căderea puterii grecești și pierderea libertății, centrul culturii hellene devine Alexandria sub Ptolemei, alături de Athena și Pergam. Lit. hellenă ia perspective universale: erudiția covârșește. Se desvoltă științele speciale matematica, filologia, istoria și geografia, medicina, istoria lit., poezia erudită, științifică și ușoară, stăpânind un fel de romantism al antichității, care rupe regulele artei clasice, ordonate proporționate și senine. Aceasta este epoca alexandrină sau a hellenismului. Filosofia e reprezentată de Arkesilaos, Kar-

neades, Philon din Larissa, Antiochos, Polemon, Krates; de istoricii: Cleontes, Chrissippos, Diogen, etc., iar stiințele de Eukleides, Archimedes, Apollonios din Perga, Hipparchos, Eratosthenes. Această epocă se întinde până la Augustus. In *perioada greco-romană* (sub Augustus, Antonini, Dioclețian, Iulian și Iustinian), Roma este locul firesc de adunare al scriitorilor greci, în jurul puterii politice, Athena rămânând citadela filosofici și a *retoricei*. Acum se afirmă influențele orientului și ale creștinismului în cultura gr. Istoria e reprezentată de Polybios, Plutarch, Pausanias, Dion, Cassius. Geografia de Strabon, lit. gr. orientală de Philon-iudeul; filos. de Marcus Aurelius și Lucian (și satiric, v. c.), Ammonios, Sakkas, Plotin, Porphyrios și de câțiva sofiști. Se scriu acum romane [Longus: Daphnis și Cloe], fabule, poezii epice; dar întreaga strălucire a lit. gr. a căzut cu totul în decadență. (Pentru literatura greacă modernă v. Neogreacă, cf. Bizantină, liter. —.). L i m b a este imaginea cea mai fidelă a limbii indoeuropene primitive; asupra ei s'au exercitat multe influențe (ilirică, traco-frigiană, etc.). Se împarte în urm. grupe (A. Thumb): cea vestică, cu dialectele: doric, din Ahaia, din Elis și dela Nord—Vest; cea centrală, cu eolicul (lesbicul, tesalicul și beoticul), arcadicul și cipricul; cea estică, cu ionicul și atticul. Pe timpul lui Alexandru c. Mare și a Diadochilor, s'a format o limbă generală, întreb. în conversație și scriere, numită Koiné, care avea la bază dialectele atic, doric și ionic. Din ac., în sec. XI—XVI d. Chr. s'a desvoltat greaca medie, iar începând cu sec. al XVI d. Chr. greaca modernă. A r t a gr. propriu zisă începe în sec. al VIII a. Chr., cea anterioară ac. vremi se numește proto-hellenică, precum și cea miceniană (sec. XII a. Chr.). Se deosebește fundamental de cea egipteană prin: viață și naturalism. Arhitectura, din sec. al VIII —VII a. Chr. n'are masivitatea celei egiptene, căci din masa inertă a zidului se desprind coloane care distribue greutatea zidului. Evoluția arhit. se resimte în cele trei ordine: attic, doric și ionic (v. c.). Ea zvorăște din concepția religioasă: Egiptenii vedeau în zei niște demoni tirani, Grecii schimbă pe fiecare zeu într'un om ideal, iar arta devine o serbare de adorație a omului. Pe lângă temple ridicate zeilor, Gr. au zidit teatre, pentru concursuri dramatice, stadioane pentru întreceri în alergări, gimnazii, palestre, etc. Sculptura gr. se caracterizează prin mișcare (corpul omului nu e acoperit ca un idol), simplitate naturală în atitudini, sobrietate în linii; zeii sunt idealizați după cel ma profund sentment al perfecției și frumusetii omenești; are un caracter social. Incepe cu statuele din Gypru, Mycene (Poarta Leilor). Epoc. I a sculpt. gr. propriu zise e în sec. VII a. Chr. (Apolo din Tenea). In sec. al VI găsim frontonul templului din Aegina, cu lupte în Gr. și Troieni. Sculptori distinși: Ageladas, Kalamis, Myron (Aruncătorul cu discul, cu un studiu anatomic pronunțat). Epoca II: predomină Phidias (v. c.), apoi Polyklet, prin forme atletice, reprezentarea trupului femeiesc și Canonul (v. c.) său Ep. III (sec. al IV) cu Skopas din Atena Praxiteles, Lysippos (v. c.), caracterizată de un spirit gingaș, subtil, figurile au oarecare moliciune în atitudini. Ep. IV e dela moartea lu Alexandru c. Mare, până la cucerirea Gr. de Romani, ep. hellenismului, în care se îmbină dramatismul patetic cu o subtilitate psihică și un realsm puternic (Laokoon, Homer orb, Venus de Milo). Pictura gr. nu ni s'a păstrat; ea se paro că avea tehnica frescelor, cu bogății coloristice. Ceramica deasemenea a fost bogată în figuri și scene religioase sau războinice.

Α	α	alfa	a
Β	β, ϐ	beta	b
Γ	γ	gama	g
Δ	δ	delta	d
Ε	ε	epsilon	é
Ζ	ζ	zeta	dz
Η	η	eta	é
Θ	ϑ	theta	th
Ι	ι	iota	i
Κ	κ	kappa	k
Λ	λ	lambda	l
Μ	μ	mû	m
Ν	ν	nû	n
Ξ	ξ	xi	x (=ks)
Ο	ο	omicron	o
Π	π	pi	p
Ρ	ρ	rho	r
Σ	σ, ς	sigma	s
Τ	τ	tau	t
Υ	υ	ipsilon	u
Φ	φ	phi	ph
Χ	χ	chi (=ki)	ch (=k)
Ψ	ψ	psi	ps
Ω	ω	omega	o

Alfabetul grec.

Greco Domenico Theotocopuli (zis El Greco), pictor spaniol, originar din Creta (n. 1547 † 1614), elevul lui Tiziano în Veneția și imitatorul genial, câte-odată bizar, al lui Tintoretto. A petrecut aproape întreagă viața în Toledo, unde i se păstrează aproape toate lucrările (*Muzeul Greco*). Prin tehnică, opera sa se apropie de Renașterea de mai târziu. Se caracterizează printr'un stil personal, rezultat dintr'un amestec al manierii veneține cu *influențe bizantine*; *spiritualizarea* formei este în detrimentul compoziției. G., deși diform, exagerat și obscur uneori, e considerat totuși ca cel mai îndrăzneț, cel mai talentat predecesor al *expresionismului* în *pictură*. Velasquez spunea despre cele 4 tablouri de G., pe care le avea în atelier, că sunt „Biblia picturii". Opere: Inmormântarea contelui Orgaz, Răstignirea, Invierea. O *colecție* însemnată avem în Palatul Regal, București.

Greco-catolică română, Biserica —. Ajungând Ardealul sub stăpânirea casei de Habsburg, împăratul Leopold I. a dat la 1692, un edict în care Românilor ardeleni le punea în vedere anumite seutințe și drepturi. dacă se vor uni cu biserica Romei. Prin această unire împ. Leopold credea că va întări catolicismul în Ardeal, contrabalansând cu ajutorul Românilor uniți tendințele centrifugale ungurești. In speranța unei ușurări a sorții poporului român, Mitropolitul Teofil Sereni a început tratativele de unire, iar în 1697 a convocat un sinod la Alba-Iulia, cetatea reședinței sale. După desbateri amănunțite și îndelungate, delegații clirici și laici, întruniți în sinod, au declarat că primesc unirea cu Roma, recunoscând cele 4 puncte prin care biserica răsăriteană se deosebea de cea apuseană (v. Schisma), dar, cu condiția păstrării *neștirbite a ritului* și disciplinei orientale. Hotărîrea adusă au înaintat-o împăratului spre aprobare. Mitropolitul Teofil însă muri pe neașteptate și astfel, deocamdată, lucrurile au rămas baltă. Atanasiu Anghel, *succesorul* lui Teofil, îndată după urcarea sa pe scaunul arhieriei, a reluat tratativele pentru unire. Sinodul convocat de el la 1698 a confirmat hotărîrile sinodului dela 1697, iar la 5 Septembrie 1699, s'a întrunit un nou mare sinod la Alba Iulia, cu participarea tuturor protopopilor și preoților, reprezentate fiind și comunele cu câte 3 delegați, care a hotărît definitiv reunirea Românilor cu biserica Romei: Hotărîrea acestui sinod a fost aprobată de împăratul la 1701. După moartea lui Atanasiu Anghel, întâmplată la 1713, între Românii din Ardeal s'au pornit certe și lupte religioase, care au durat mai bine de o jumătate de secol. Drept rezultat al luptelor ci s'au despărțit în 2 confesiuni. Cei uniți cu Roma s'au numit „uniți", „greco-catolici", iar cei cari n'au accepta unirea: „neuniți", „greco-orientali", „ortodoxi", „greci" și „noi". Biserica rom. gr. cat., până la 1777 a avut o singură episcopie, cu reședința la Alba-Iulia (1700—1721) apoi la Făgăraș (1721 —1727) și însfârșit la Blaj (1729—). Seria episcopilor: Atanasie Anghel, Ioan Giurgiu Pataki, Ioan Inocențiu Klein, P. Pavel Aron, Atanasiu Rednic, Grigorie Maior, Ioan Bob, Ioan Leményi, apoi mitropoliții Alexandru Sterca Sulițiu, Ioan Vancea, Victor Mihai și Vasile Suciu. La 1777 s'a întemeiat și episcopia de Oradea pentru părțile ungurene și bănățene, iar la 1853, deodată cu reînființarea mitropoliei de Albaiulia și Făgăraș, s'au mai înființat episcopiile de Gherla și Lugoj. Efectele bine făcătoare ale unirii Românilor cu biserica Romei au fost: deschiderea școalelor din Blaj (v. c.)

Greco-catolici, creștini, cari păstrându-și ritul grecesc s'au unit în credință cu biserica rom. catolică, și anume: 1. Românii gr.-c. din Ardeal și Banat, cu limba liturgică română; 2. Rutenii g. c. din Cehoslovacia și Polonia, cu l. lit. paleoslavă; 3. Bulgarii g. c. din Bulgaria și alte state balcanice; 4. Grecii g. c. din Grecia și Macedonia cu l. lit. veterogreacă; 5. Melchitii, g. c. din Siria și Munții Libanului cu l. lit. arabă; 6. Italo-Grecii din Italia de Sud, Sicilia, Corsica și Sardinia, cu l. lit. vetero greacă.

Green George (n. 1793 † 1841), fizician engl., fiul unui brutar din Nottingham; principalele lucrări științifice ale lui G. sunt din domeniul fizicei-matematice.

Green Thomas Hill, filos. engl. (n. 1836 † 1882). Partizan al idealismului critic, Kantian, contra empirismului și psihol. asociaționiste.

Greenwich, oraș din Anglia cu 57 mii loc. Colegiu naval. Observator astron., înființat la 1675, prin care trece meridianul de bază a hărților engleze, situat la 2° 29′ 30″. (v. Paris).

Grefă (dr.), locul în care se țin arhivele la tribunale și la curți, cuprinzând în original sentințele și actele proceselor, iar la tribunalele de prima instanță și câte un exemplar din condicile stării civile (v. c.) depus la G. tribunalului la sfârșitul fiecărui an.

Grefier (dr.), funcționarul care are însărcinarea de a *redacta* și a *păstra* sentințele, hotărîrile și alte acte judecătorești, la tribunale și curți.

Gregar, instinctul —, (psihol.), tendință înăscută ce o au animalele și oamenii de a găsi satisfacție în tovărășia semenilor lor. James, Mc Dougall, Thorn-

dike şi a., pun I. gr. la baza asociaţiilor umane.

Grégor de Nyssa, filos. patristic (n. 331 † 394). Influenţat de Origenes, admite platonismul, idealizând lumea sensibilă. În teol. e cunoscut prin discuţia trinităţii divine şi asupra învierii.

Gregorian George, poet rom. (n. 1886). A colaborat mai ales le „Convorbiri Critice" şi „Flacăra". A fost premiat în 1913 şi 1925 pentru poezia patriotică, iar în 1922 vol. „Poezii" e premiat de S. S. R.

Gregorian, calendar—. Pe baza cercetărilor astronomului Luigi Lilio, care a dovedit, că anul tropic e mai scurt decât anul calendarului iulian cu 11 minute 14 secunde, Papa Grigorie al XIII (v. c.) a reformat calendarul, ordonând, ca anii seculari ai căror prime două cifre nu sunt divizibile cu 4 să fie comuni, nu bisecţi şi corectând greşala de până atunci a calendarului iulian. Noul calendar, numit gregorian, a fost primit mai întâiu în ţările catolice, iar mai târziu şi în cele protestante. Popoarele răsăritene au păstrat şi pe mai departe calendarul iulian, care dela 1900 încoace a rămas întârziat faţă de cel G. cu 13 zile. În 1926 congresul dela Constantinopol al patriarhilor şi episcopilor ortodoxi a îndreptat calendarul, care astfel îndreptat e mai desăvârşit chiar de cât cel G. şi care, a fost introdus până acum în România şi Grecia.

Gregorovius Ferdinand, istoric şi scriitor, estetician (n. 1821 † 1891). Ales, în 1876, cetăţean de onoare al Romei, pentru vestita lucrare „Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter". A mai scris memorii de călătorie: Wanderjahre in Italien, ş.a.

Greiner Otto, gravor german (n. 1869 † 1916), elevul lui Liezenmayer şi aderentul lui Max Klinger. S'a distins prin gravuri în piatră, în cupru, prin desemne în peniţă şi tablouri în uleiu, care dovedesc talent şi o tehnică artistică.

Greissing Joseph von, medic sas (n. 1798 † 1890), unul din cei mai vestiţi medici ardeleni din sec. trecut; medic primar al municipiului Braşov. Practician excelent şi bun chimist şi balneolog. A publicat lucrări importante despre băile din Zizin, cari au apărut şi în limba română.

Grenada (milit.), I. Este un proectil întrebuinţat de infanterie, în luptă. Se compune dintr'un înveliş metalic în formă de ou, interiorul plin cu un explosibil (şedită, etc.), şi prevăzut cu un dispozitiv de aprindere (focos). Se deosebesc: 1. G.-ele de mână, ofensive şi defensive şi 2. G.-ele de arme.

Grenadier (milit.), soldat însărcinat să arunce grenade. Grenadierii sunt constituiţi în grupe numite grupe de puşcaşi-grenadieri, care împreună cu grupul de puşcaşi mitraliori, formează celula de luptă a infanteriei. În Franţa, în timpul lui Ludovic al XV, până la al doilea imperiu, Gr. formau regimentele de elită ale armatei, distingându-se Gr. călare şi Gr. pe jos.

Grenaţii (min.). Silicaţi de calciu, fier, magneziu, aluminiu, mangan şi crom, de diferite colori. Se întâlnesc în constituţia rocelor metamorfice şi unele roce eruptive. Varietăţi: Almandinul sau gr. nobil, oriental sau sirian, roşu-vişiniu, întrebuinţat ca piatră preţioasă „vermeille" (în ţară se găseşte la Oraviţa, Fântâna). Grosularul — alb-galben, verde, roşu-hiacint (Parâng, Banat), piatră preţioasă calitatea II; Piropul roşu ca sângele — întrebuinţat în bijuterie ca piatră preţioasă. Din varietăţile de G. roşii se şlefuesc pietrele suport în care se fixează axele rotiţelor dela oroloage — iar varietăţile comune se întrebuinţează la echilibrarea balanţelor.

Grenen sau **Skagens Horn**, cap. cel mai de NE. al Danemarcei, nisipos, jos, lung de 30 km. şi lat de 12 km. Nelocuibil.

Grenoble, oraş în Franţa, capit. dep. Isère. Are 77.450 loc. Academie, universitate. Fabrici de ciment, trăsuri, mănuşi. Centru turistic.

Gresia (petrograf), rocă sedimentară formată din granule rotunzite de cvarţ amestecate cu fluturaşi de mică sau cu materii argiloase, cimentate prin silice, calcar, oxizi de fier sau argilă. Se remarcă itacolumita, gresie lamelară, flexibilă, din Brazilia, bogată în granule de diamant. După natura cimentului din massa lor, se clasifică în G.-ii calcaroase, argiloase, feruginoase şi silicioase; albe, surii, roşcate sau verzui, când conţin mineralul numit glauconită. Sunt foarte răspândite în natură în bancuri mari stratificate, întrebuinţate ca material de construcţie, la poduri, fundamente, la fabricarea pietrelor de tocile şi la ascuţitul coaselor. (În ţară se găsesc în Carpaţi, sub Carpaţi, se exploatează la Tarcău, Stănişoara, Vălenii de Munte, Lucăceşti).

Gressmann Hugo, prof. univ. Berlin (n. 1877) şi renumit ist. al religiilor. În cartea sa „Ursprung der isr. jud. Eschatologie" el a arătat influenţele babiloniene şi persane în religia evreiască.

Gretschaninow Alexandru, compozitor rus (n. 1864), reprezentant important al muzicei moderne ruse. Profesor de compoziţie la Institutul pentru muzică şi dramă în Moscva. Lucrări: o serie de liduri foarte cunoscute, duete, coruri, piese pentru pian şi violină, lucrări bisericeşti, 2 quartete, o simfonie, muzică pentru piese de Ostrowsky, A. Tolstoy, şi operele: „Dobrinja Nikitisch" şi „Seur Beatrice".

Gréty André, compozitor franc. (n. 1742 † 1813), personalitate epocală în istoria operei comice. De o fecunditate extraordinară, a compus 52 de opere, dintre cari mai sunt azi în repertoriu „Barbe-Bleue", „Richard Coeur de-Lion", etc.

Greutatea unui corp este forţa cu care atrage pământul acest corp spre centrul său. Dacă un corp este atârnat de un fir, G. se manifestă ca o tensiune asupra firului; dacă e susţinut, în urma G. apasă asupra bazei de susţinere; iar dacă un corp e lăsat liber, din cauza greutăţii cade spre pământ cu acceleraţie constantă.

Greutate atomică, la început s'a folosit pentru a indica cu cât este mai greu atomul unui element oarecare, ca atomul hidrogenului. Acuma G. a. o referim la oxigen, din motive practice. G. a. a oxigenului este fixată la 16. G. a. a hidrogenului este atunci 1.008. a heliului este 4, a radiului 226, etc.

Greutatea specifică, este numărul care ne arată de câteori e mai mare greutatea unui corp decât greutatea aceluiaşi volum de apă destilată la 4° C. (v. Densitate).

Greuze Jean Baptiste, pictor francez (n. 1725 † 1805). Lucrările sale, artistic executate, sunt o reacţie împotriva şcoalei mitologice a lui Boucher. A reuşit mai ales în scene familiare şi portrete.(La cruche cassée, l'Acordée du vilage, Le fils puni, etc.).

Greva (sociol.) unul din mijloacele extreme folosit de Sindicalism (v. c.), ca instrument direct de luptă. Constă în unirea lucrătorilor pentru încetarea lucrului, până la satisfacerea anumitor cerinţe ale lor. — G. generală înseamnă încetarea lucrului tuturor sindicatelor (v. c.), pentru sprijinirea cerinţelor lucrătorilor. Jaurès şi Lagardelle se opun G.-ei generale.

Gréville Henry, pseudonimul poetei Alice Fleury, Mme Durand, romancieră franc. (n. 1842 † 1902). Arc opere atrăgătoare: Dosia, Céphise, le Voeu de Nadia, etc. ale căror acţiuni se petrec adesea în Rusia.

Grévy Jules (n. 1807 † 1891), avocat şi politician francez. Şi-a început activitatea politică în revoluţia din 1848. A fost al treilea preşedinte de republică; reales în 1885—1887.

Grey Edward, diplomat englez (n. 1862 † 1926), deputat liberal, dela 1916 în viscount of Fallod, subsecretar de stat, în 1905—16 secretar de stat la externe. G. îndrumă diplomaţia engleză înainte de războiu; e unul dintre înfăptuitorii Ententei. A făcut mari sforţări spre a împiedeca izbucnirea războiului şi a-l localiza. În 1919 e numit amabasador al Angliei la Washington. A luptat pentru înfiinţarea Ligei Naţiunilor şi desarmarea generală.

Gribeauval, Jean-Baptiste Vaquette de—, general de artilerie franc. (n. 1715 † 1789). El a fost chemat de Ludovic al XV, din Austria şi a organizat artileria franceză, creînd un sistem prefecţionat de guri de foc, stabilind tabela de construcţiuni.

Gribojedov Aleksander Sergjevič, f. ofiţer, diplomat şi autor dram. rus (n. 1759 † 1829). A scris tragedia slabă, influenţată de Shakespeare „Noaptea georgiană", şi comedia de moravuri „Inteligenţa dă naştere la suferinţă", în care zugrăveşte societatea moscovită dinainte de 1820 şi avu un succes enorm, fiind la început jucată în case private şi pe stradă chiar, în timpul carnavalului. Piesa aceasta e inspirată din „Misanthrope" a lui Molière. A făcut parte din grupul Dekabriştilor (v. c.). A murit asasinat, fiind diplomat în Persia.

Grieg Edward, compozitor norvegian (n. 1843 † 1907). Farmecul muzicei lui G. reşidă în elementul popular, specific nordic al temelor sale, ceeace ridică compoziţiile sale la rangul de document istoric în istoria muzicei. A studiat în Leipzig. Lucrări: 3 sonate p. violină şi pian, suită orchestrală „Din timpul lui Holberg" două suite „Peer Gynt", „Furtună de toamnă" (bariton, orchestră şi cor), „Dansuri norvegiene" p. orch., „Sigurd forsalfar" p. orch., „Romanţă cu variaţii" p. orch., concert p. pian şi orch., şi multe lucrări p. pian solo (Piese lirice, Romanţe, Dansuri şi melodii norvegiene, balade) şi un mare număr de liduri, etc., etc.

Griffith, 1. Arthur (n. 1872 † 1922), om politic irlandez, întemeietorul partidului sinnfein în 1905, condamnat de mai multe ori la închisoare, în 1921 preşedintele republicei irlandeze. — 2. **David Ward** (n. 1880), regisor de filme american şi-a început cariera ca scriitor şi ziarist. Filmele lui cunoscute: Epoca eroica a Americei, Calea spre fericire, Intoleranţa, Orfanii în furtună şi O noapte agitată.

Grigorcea Gheorghe, ministru plenipotenţiar, director în Ministerul de externe al României.

Grigor din Ahtamar, poet arm. (sec. al XVI). Conducător de seamă al vieţii politice şi culturale din Armenia. A scris multe poezii erotice, socotite printre cele mai bune în poezia armeană.

Grigorescu G., medic român (n. 1848 † 1896). Fost prof. a facult. de med. din Bucureşti. A publicat lucrări importante

de ginecologie, medicină legală şi fiziologie experimentală.

Grigorescu Teofil Eremia, gen. rom. (n. 1864). Un distins ofiţer de artilerie cu studii speciale. Ia parte în campania din Bulgaria (1913) cu gradul de colonel, comandând un regiment. Războiul (1916) îl găseşte general de brigadă. Chiar dela început i se încredinţează comanda Diviziei a 15-a supranumită şi „de oţel", cu care a sfărâmat ofensiva germană la

Oituz, săpând inscripţia „Pe-aicea nu se trece". Comandă apoi un grup de divizii şi Corpul II Armată, iar la începutul lui 1917 primi comanda Corpului IV Armată, pe frontul armatei a II, executând ofensiva dela Pralea. In ziua de 12 Aug. 1917, în ziua a 8-a a luptelor dela Mărăşeşti, i se încredinţează comanda armatei I. române, precum şi a forţelor ruse de cooperare. Câştigă cea mai frumoasă victorie a războiului nostru la „Mărăşeşti" săpată cu numele luptelor dela Panciu, Chicera, Prisaca, Muncelu, Răzoare. A fost numit cu drept cuvânt „eroul dela Mărăşeşti" († 1919).

Grigorescu Nicolae, cel mai mare pictor român. Născut în 1838 la Pitaru (Dâmboviţa), dintr'o familie săracă. Incă la vârsta de zece ani începe să-şi câştige pânea zugrăvind icoane, apoi pereţii bisericii dela Mănăstirea Agapia (1861). Aici i se remarcă mai întâiu talentul, şi

pleacă sprijinit de Kogălniceanu, la Paris. Curând părăseşte însă capitala sgomotoasă şi se retrage la Barbizon, în pădurea de la Fontainebleau. Aici rămâne trei ani, cunoaşte şi se împrieteneşte cu cei mai mari pictori ai epocii: Corot, Millet, Courbet, Troyon, etc. Primit rău la întoarcerea în ţară, el se înapoiază la Barbizon. La o expoziţie a pictorilor de la Fontainebleu (1867), împăratul Napoleon îi cumpără două pânze. Succesul lui Grigorescu e răsunător. Totuşi peste un an se întoarce în ţară, de data aceasta prin Galiţia, unde are ocazie să găsească subiecte pentru desăvârşitele sale portrete de ovrei. In ţară, stă mai mult la Rucăr şi Târgovişte. In curând porneşte iar prin Franţa, Italia şi Grecia. La 1877, Ion Brătianu îl cheamă în ţară să zugrăvească scene din războiul care va aduce neatârnarea ţării. Acestui fapt so datoresc marile compoziţii: „Sentinela", „Proviziunile", „O recunoaştere", etc. De acum rămâne în ţară până la moarte (1907). Impreună cu Theodor Aman, Grigorescu e fondatorul şcolii române de pictură. Dar contrar celui dintâiu, care n'aduce nici o notă românească decât doar prin subiect, Grigorescu a ştiut să adapteze tehnica de la Barbizon la *poezia idilică a mediului poporului său* de ţărani. A înţeles sufletul românesc şi a exprimat ca nimeni altul peisajul colinelor muntene, în tot ce are el mai subtil (Carele cu boi, Ciobanii cu turme, etc.). Opera lui G., aşa de pătrunsă de lirism, a avut cea mai mare influentă asupra generaţiei noua. G n'a fost numai unul din cei mai însemnaţi reprezentanţi ai impresionismului şi picturii de plein-air, ci şi întâiul pictor independent şi original la Români. Din nenorocire, cele mai multe din pânzele aparţinând colecţiilor statului, au fost duse la Moscova în 1916 şi sunt astăzi ca şi pierdute. Multe tablouri sunt în proprietatea particularilor. Citâm dintre pânzele mai cunoscute: „Peisajii din Vitré", „Ovreiul cu gâsca", „Colţ de atelier", etc.

Grigorie din Mâhneiu, popa —. Preot din satul M. jud. Turda. A trăit în sfârşitul sec. al XVI şi începutul sec. al XVIII, adunând câteva cărţi poporane, care au fost publicate mai târziu, sub titlul de „Codex Sturdzanus" (v. c.). Probabil că P. G. vorbia cu rotacism.

Grigorie, numele mai multor papi: 1. G. VII (n. 1013 † 1085), sfânt, mai înainte Hildebrand, cel mai mare dintre papi şi figura cea mai măreaţă din Evul mediu. Papă dela 1973—85. Celebru prin luptele purtate împotriva împăratului german Henric al IV, pe care l-a umilit la Canossa (luptele pentru investitură) şi prin numeroasele măsuri de disciplină ecleslastică ce le-a introdus (celibatul preoţilor, etc.); 2. G. XIII Hugo Buoncompagni, din Bologna, canonist erudit şi diplomat iscusit (n. 1502 † 1585), papă dela 1572—85. A înfiinţait în Roma şi aiurea multe seminarii (de ex. Colegiul greco-rutean, în care au studiat şi mulţi Români). A aprobat măcelul din noaptea Sf. Bartolomeu, dar a refuzat să excomunice pe Henric al IV. Lui i se datoreşte reformarea calendarului („Calendarul Gregorian").

Grigorie (n. 1765 † 1834), Mitropolit al Ungrovlahiei (1823—1834). Fiu de negustor din Bucureşti, învaţă şi să călugăreşte la mănăstirea Neamţului din Moldova, unde tipăreşte cu Glavantie, cărţi bisericeşti. *Merge la Atos, întors se stabileşte* la mănăstirea Căldăruşani unde studiază. De aici îl aleseseră Mitropolit, în 1823, fiind numai ierodiacon. Om drept şi cinstit, voind să stârpească abuzurile îşi capătă duşmani în mulţi boieri. Protestează contra asupririlor Ruşilor, cari ocupă în 1828 Ţara Rom., îl exilează în Basarabia, unde a suferit mult. Se întoarce abia în 1833, după votarea Regulamentului organic, dar în 1834 muri. Gr. a fost cel mai de frunte reprezentant al curentului paisian în Ţara Rom. A fost *om de sacrificii, bun român, model de* viaţă morală, mare binefăcător al bisericii.

Grigorie Niserul, sfânt, fratele lui Vasile cel Mare (n. 331 † 400). A participat la sinodul ecumenic din Constantinopol. Dela el au rămas numeroase scr. teologice şi apologetice. Comemorarea lui la 10 Ianuarie.

Grigorie Nazianzul († 389), numit şi teologul sf. părinte al bis. orientale, orator vestit, care a purtat lupte grele împotriva arienilor (v. c.). A scris numeroase poeme, scrieri teologice şi omiletice, într'o admirabilă limbă grecească. Comemorarea lui se face la 25 Ianuarie.

Grigorie Iluminătorul, apostolul şi primul patriarh al Armeniei. El a organizat biserica patriei sale până la 318, când, lăsă succesor pe fiul său Ariskakes, retrăgându-se în singurătate.

Grigorie Decapolitul († 840), sfânt al bis. orientale, a luptat mult contra iconoclaştilor. Moaştele lui se află în mănăstirea Bistriţa. Comemorarea lui se face în 20 Noembrie.

Grigoriu Cristea, medic rom. (n. 1883). Profesor tituar de clinică Ginecologică şi obstetricală la univ. din Cluj. Fost director general al Clinicelor din Cluj. A publicat cercetări de hematologie ginecologică şi chirurgie ginecologică.

Grigorovici Gheorghe (n. 1871), fruntaş socialist român în Bucovina; deputat în Camera austriacă (1907—1918) şi membru în Consiliul naţional, fost preşedinte al partidului social democrat român din Austria. A editat şi condus înainte de războiu, ziarul social-democrat „Lupta" şi după războiu „Vremea nouă", în Cernăuţi. In Parlamentul României a fost deputat şi senator (1919—21). A publicat pe lângă articole: Constituţia sovietică şi Constituţia democratică (1922).

Grigualand, regiune în Uniunea Sud-Africană, locuită de Griguaşi, rasă încrucişată de Buri şi Hotentoţi; aparţine azi Angliei (colonia Capului). Are bogate zăcăminte diamantifere. G. occidentală are 84.000 loc. şi G. orientală are 153.000 locuitori.

Grillparzer Franz, poet austriac (n. 1791 † 1872). Piesele de teatru: „Die Ahnfrau", „Sappho", „Das goldne Vlies", „König Ottokars Glück und Ende", „Des Meeres und der Liebe Wellen", „Weh dem der lügt, „Die Jüdin von Toledo", etc. Nuvele, poezii, epigrame. La început romantic, se îndreaptă în urmă spre clasicism şi spre estetica lui Goethe.

Grimaldi (Grotele —), în număr de nouă, în Italia (Liguria). Situate în com. Grimaldi, în apropiere de graniţa franceză. S'au găsit schelete de om preistoric, care au fost aduse la muzeul antropologic din Monaco, împreună cu tot ce s'a găsit. Explorarea s'a făcut cu banii şi îngrijirea principelui Albert I de Monaco.

Grimm Friedrich-Melchior, baron de —, literat şi critic germ. (n. 1723 † 1807). A lăsat scrisori adresate suveranilor străini, publicate sub titlul de: „Correspondance littéraires, philosophique et critique". Este un străin care a scris cel mai bine în franţuzeşte.

Grimm Jakob Ludwig, distins filolog şi arheolog germ. (n. 1875 † 1863), autorul importantelor lucrări filologice: Deutsche Grammatik (1819—1837). Geschichte der deutschen Sprache (1848) şi Deutsche Mythologie (1835). Din ac. se desprind două considerente, hotărîtoare în cercetările filol. ulterioare: Cel istoric (apropierea formei nouă a unui cuvânt de cea veche [dacă există] şi compararea schimbărilor ei formale) şi cel dialectal (orice dialect, cât de neînsemnat ar părea, trebue luat în considerare în cercetările lingvistice, căci el ascunde particularităţi care desleagă sau lămuresc multe probleme). G. a expus amănunţit legea mutaţiunii, adică a schimb. plozivelor afonice gr. şi lat. în spirantele afonice germ. (k, g, t, d, p, f, etc. = germ. h, k, p, t, f, b,), punând bazele filologiei moderne. Impreună cu fratele său Wilhelm (n. 1786 † 1859) a publicat: Deutsche Sagen (1816—18) şi Deutsches Wörterbuch (1852), Kin-

der- und Hausmärchen (1812—13), arătând importanța *folklorului* (v. c.).

Grind, fost cordon litoral, înconjurat de depozite fluviale sau marine, pe coasta M. Negre în gura Chiliei și Portița (v. c.). Cele mai multe sunt în Delta Dunării. Ex. **G.** Chilia, Stipocului, Hundiu, Pocora, Letea, Caraorman, etc. Grinduri se formează în zona inundabilă a Dunării în special în regiunile Balta Brăilei și a Ialomiței.

Grindina (piatra), e un meteor apos, ce cade pe pământ vara cu ocazia furtunelor în formă de boabe de ghiață, uneori chiar de mărimea *ouălor de porumb*. **G.** se produce vara când vaporii din aer se condensează la o temperatură sub 0° C. Temperatura grindinei e de —5°—15° C.

Gringoire Pierre, poet franc. (n. 1475 † 1538). Creator al *pamfletelor* teatrale franc. numite „soties" (v. Sans-souci). Susținut de Louis XII, pentru folosul ce-l putea avea din jucarea acestor comedii satirice politice împotriva papei Iuliu al II, **P. G.** a jucat în carnavalul anului 1512 „la Sotie du Prince de Sots", în contra papalității.

Grințescu Ioan (n. 1874), doctor în științele naturale (1902) și diplomat în farmacie dela universitatea din Geneva, fost asistent și docent (1903—1906) la Facultatea de științe din Geneva, fost prof. (1911—1919) la școala superioară de agricultură din Buc, din 1919 prof. univ. și director al Institutului de Botanică generală dela univ. din Cluj, în 1925/26 decan, iar în 1926/27 prodecan al Facult. de științe din Cluj, membru a numeroase societăți de știință din țară și străinătate, colonel în rezervă. A publicat numeroase lucrări științifice din domeniul botanicei generale, al fitopatologiei și al teratologiei, precum și articole de popularizare științifică, ex.: Rechérches experimentales sur la morphologie et la physiologie du Scenedesmus acutus, Geneva, 1902; Monographie du genre Astrantia, Géneve, 1910; Contribution a l'étude de quelque feuilles de Légumineuses, Buc., 1913; contribuțiuni asupra florei din Paraguay, studiul Protococcaceelor, metode de cultură pură a algelor verzi, *speciile* și varietățile de tutun din România, maladiile bacteriene ale tutunurilor, Orobanchele parazite de pe tutunuri, microflora solurilor din România, cancerul și mana cartofilor, negreala grânelor din România, etc. A redactat și tipărit Curs de Botanică generală (citologie-histologie) Cluj. 1928.

Grințieșul, 1. lanț de munți din jud. Neamț, cuprins între pâraele G. Mare și G. Mic. Altit. 1700 m.; 2. vârf de 1739 m. din culmea **G.**

Gripă (med.), influență; boală infecțioasă, cu fenomene din partea aparatului respirator, digestiv sau nervos. Se transmite foarte ușor dela om la om. După 1917 s'a ivit în Europa din nou (Gripa spaniolă).

Griseldis, o eroină a unei legende care se întâlnește în povestiri la: Petrarca, Boccaccio și Ch. Perrault, apoi într'o povestire devenită foarte populară, prin cartea pop. cu același nume. Această legendă a fost dramatizată adeseori. Ex. de către G. von Hauptmann (v. c.) în 1909 (v. Griséldis).

Griséldis. 1. Grisla sau Griselda, marchiză de Saluces, fusese păstorită când a luat-o de nevastă marchizul de Saluces, fermecat de frumusețea ei. Pentru a-i pune la încercare *fidelitatea*, bărbatul ei o supune la diferite schingiuiri pe care răbdarea nemărginită a **G.**-ei le învinge. De aceea **G.** e socotită ca tipul virtuților conjugale. 2. Mister (v. c.) în trei acte și în versuri de Armand Sylvestre și Eug. Morand, inspirat din legenda Griseldis (v. c.). 3. *Același subiect în opera cu acest nume.* Libretul de aceiași autori dela Nr. 2. Muzică lirică, pentru cele trei acte de Massenet (1901).

Gritti Alois. ital. om al Turcilor, întrebuințat *pentru tratativele din Ardeal* și Țările Române, râvnea domnia Ardealului. E închis la Mediaș și omorît în 1534.

Grivița (4486 loc.), com. suburbană a municipiului București. Formată din satele: Bucureștii-Noui, Chitila-Trlaj și Grivița. Primăria în Grivița. Fabrica de bere, de ciment. P. U. și G. București.

Grizu (chim.). sau gazul minelor (grisou). Este format din gaz metan — care se degajează din minele de cărbuni, formând cu aerul din interiorul galeriilor, un amestec *foarte exploziv*, producând uneori adevărate catastrofe — prin năruirea galeriilor și prin carbonizarea și îngroparea — uneori de vii — a lucrătorilor minieri (explozia din 1922 dela Lupeni). Evitarea exploziunii gazului **G.** se face prin ventilarea dela suprafață a galeriilor din mine, minerii folosind lămpi speciale sistem *Davy* sau Combes, cu flacăra învelită într'o pânză metalică, dispozitiv care produce în jurul lămpii o temperatură inferioară celei de aprindere a amestecului gazos.

Grodno, (68.000 loc.), oraș pe Niemen. A fost teatrul unor lupte mari între Ruși și Germani în 1915. Azi aparține Poloniei.

Groener, Wilhelm, n. 1867, general german, șeful alimentării în cursul războiului. apoi *conducătorul comunicației*, după retragerea lui Ludendorff, în Oct. 1918 șeful marelui cartier general și în această calitate conduce retragerea, peste Rhin, a armatei germane. În 1920—3 ministrul comunicațiilor.

Groenlanda (Grün Sund), mare insulă polară, situată în Oc. Înghețat de N. Coasta de E. înaltă până la 3500 prin prăbușirea Oc. Atantic. Supraf. 2.174.000 kmp., din cari numai vreo 88.000 ne acoperită de Ghiață. În această porțiune se află populația (15.100 loc.), majoritatea Eschimoși, cari se ocupă cu vânatul focelor și balenelor. In **G.** sufla foehn. Centre importante: Godthaab. Godhavn. Sydproven, etc. Toate porturi.

Grog (merc.), băutură consumată caldă sau rece, fiind făcută din rom, zahăr și apă.

Gromont comte Ferdinand de —, poet franc. (n. 1815 † 1897). A reînviat în Franța poezia conformă fixă numită ..sextină".

Gromovnic, carte populară de prevestire care explică ce vestește tunetul în diferite luni. Și **G.** a venit la noi prin Slavi, cum arată și numele acestei cărți: „grom", sl.=tunet. Aceștia au luat **G.** dela Greci, cari au așa numitele „Brontologii" (Brontologion). Grecii mai au pe lângă acestea și „Sismologii" (Sismologion), prevestiri din cutremur. Cel mai *vechiu* **G.** e într'un ms. de la sfârșitul sec. al XVII, din care s'au dat fragmente în „Organul Luminării" (v. c.). Ex. „Iarna de va tuna sau va fulgera spre amiază zi, atunci ploi vor fi multe și va fi foamete, văile și pâraiele se vor umple de apă și marea se va tulbura și în boieri va fi beteșug"... etc.

Groningue, oraș din Olanda, capitala prov. G. Are 87.600 loc. Comerț important. Universitatea din 1614.

Groos Karl, filos. realist, psihol. și estetician germ. (n. 1861). Partizan al Esteticei empiriste, celebru prin studiul valorii estetice a jocului la animale și la om. A scris: Einleitung in die Aesthetik, Die Spiele der Menschen, Die Spiele der Tiere, Die reine Vernunftwissenschaft, Der ästhetische Genuss, Das Seelenleben des Kindes, Die Befreiungen der Seele, Der Lebenswert des Spiels, și numeroase lucrări de psihol. în diverse reviste, etc.

Gropeni (3032 loc.), com. rur. jud. Brăila, pl. Viziru. Formată din satele: Gropeni și Titcov (Mucuroaia). Primăria în Gropeni. P. U. Viziru. *G. Muftiu la 17 km.*

Gropius Walter, arhitect german (n. 1883), unul dintre distinșii reprezentanți ai tendințelor artei moderne. In 1919 director la Bauhaus din Weimar.

Grossaspern, localitate din Austria, pe malul stâng al Dunării. In 21—22 Maiu 1809 a fost la A. o bătălie sângeroasă între Francezi, comandați de Napoleon și Austriaci, comandați de Arhiducele Carol. Este lupta dela „Essling", în care mareșalul Lannes a fost omorît, iar Masséna făcut principe de Essling.

Grossi Tommaso, poet, nuvelist și romancier ital. (n. 1790 † 1853). In „Prineide" (scrisă în dialectul milanez) satirizează moravurile politice cu mult succes. Nuvele: L'Ildegonda, Ulrico e Lida și „Marco Visconti" excelent roman *ist.*

Grossularia (bot.). (coacăze, agriș) sub fam. Ribesoidee. Genul Ribes, cu mai multe specii: R. grosularia, R. rubrum (strugurași) și R. aureum (tufa de cuișoare). *Toate se cultivă în grădini.*

Grosularul (min.), v. Grenații.

Grosz George, *pictor și gravor german* (n. 1893), cel mai renumit desemnator și caricaturist umorist de subiecte sociale și politice. Lucrările sale cele mai populare au fost publicate în trei caiete: „Ecce homo", „Abrechnung folgt", „Das Gesicht der herrschenden Klasse".

Grote George, istoric și bărbat de stat englez (n. 1791 † 1871). Atât în politică, cât și în istorie este aderentul liberalismului. Lucrare celebră: History of Greece.

Grote (geol.), v. Peșterile.

Grotesc, care imitează natura în mod bizar, ridicul, extravagant, burlesc.

Grotius Hugo, filos, olandez (n. 1583 † 1645). Întemeietor al doctrinei dreptului natural (v. filos. dr.) și a dreptului ginților. Operă principală: De jure belli ac pacis (1625).

Grouchy Emmanuel, mareșal franc. (n. 1766 † 1847). A condus armatele pe frontul dela Vendée și expediția în Irlanda. Un bun căpitan, credincios temporar sub imperiu. Purtarea sa criminală, în lupta dela Waterloo, precum și indiferența în care stătea departe de câmpul de luptă, îi umbresc meritele.

Groza Petru (n. 1884), politician rom. Avocat în Deva. Deputat în sinoadele și congresul bisericii ortodoxe; membru în Marele sfat național (1919).; deputat în Parlament (1919—27). Din 1920 membru marcant al partidului Averescan, în guvernul căruia a fost ministru de 2 ori: al Ardealului (1921, 1926—27) și al lucrărilor publice (1926), Președinte și membru în diferite consilii bancare și de-ale societăților industriale.

Grozăvescu Traian, tenor de valoroasă calitate (n. 1895 † 1927). Studii muzicale la Budapesta, Cluj și Viena, fost membru al operei rom. din Cluj, al operei de stat din Viena. A cântat cu mult succes la Berlin, București, etc. Mort, fiind ucis de soția sa.

Grozea Simeon, preot român, a luat

parte la luptele Muntenilor cu Hatvani (v. c.) în 1848 și 1849. In 8 Iunie 1849 a respins o ceată de insurgenți la Abrud, contribuind la înfrângerea armatelor lui Kemény.

Grozinți (3224 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Clișcăuți. P. U. Clișcăuți. G. Sulița la 22 km.

Grujlć Sava (n. 1840 † 1913), politician sârb, de mai multeori prim ministru. După moartea regelui Milan, a fost ales regent (1903—5) și din nou ministru președinte.

Grumăzești (3412 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Cetatea-Neamț. Formată din satele: Eurechiștia, Grumăzești, Ocea și Toplița. Primăria la Grumăzești. P. U. Tg.-Neamțu. G. Piatra-Neamțu la 29 km.

Grün Anastasius, pseudonimul poetului germ. Auersperg (v. c.).

Grünewald Matthias, pictor germ. (n. ca. 1480 † ca. 1529), precursorul realismului modern, prin lucrările „Isus pe cruce" (Karlsruhe) și Altarul din mănăstirea Iserheim (în Kolmar). Un artist în utilizarea colorilor, de aceea i se mai zice și Correggio al Germ.

Grus (zool.), cocorul; pasăre din fam. Gruidelor. G. cinerea (cocorul cenușiu) formează în timpul sborului de migrație un triunghiu ascuțit cu un cr̆ur mai mic decât celălalt.

Gruyères (Greierz), un district în cantonul Frieburg (Elveția), însemnat pentru fabricația brânzeturilor, șocolatei și laptelui condensat.

Gryllidae (zool.), fam. a Ortopterelor. Corpul greoi, cilindric, capul gros, tentacule lungi. Masculul are la aripi un aparat sunător. Trăiesc în pământ, alimentându-se vegetal. Gryllus (greierul); G. campestris și G. domesticus; Gryllotalpa vulgaris (coropișnița), cu prima pereche de picioare adaptată săpatului.

Guadalajara, oraș din Mexico, capit. prov. Jalisco. Are 143.000 loc. Cu toate că este situat la altit de 1552 m., G. este un nod de căi de comunicație ce fac legătura între coasta Pacificului și Podiș. Oraș industrial: fabrici de țigări, hârtie, stofe, amidon, etc. G. este și un intrepozit de produse agricole și alimentare.

Guadalquivir, fluviu lung de 579 km., în Spania. Se varsă în Oc. Atlantic, după ce trece pe la Cordova și Sevilla.

Guadelupa, una din micile Antile franceze. 215.000 loc. Capit. Basse-Terre. Trestie de zahăr, Cafea, Cacao. Descoperită de Cristofor Columb în 1493.

Guadiana un fluviu în Spania și Portugalia. Se varsă în Oc. Atlantic. Cursul lung de 640 km.

Guaiacol (med.), extras din lemnul de guaiac. Mai demult se folosea ca antisifilitic. In prezent se dă intern ca desinfectant al plămânilor. v. Creozotul.

Gualtieri Luigi, romancier și autor dramatic italian (n. 1825). Are scrierea romantică „Misterele Italiei".

Guanina (chim.), sau 2—amino—6—oxipurina [$C_5 H_5 N_5 O$], este o substanță amorfă, albă, găsită în secrețiunile pancreasului și mai ales în guano (1%). Prin acțiunea acidului azotos se obține xantina, altă substanță din grupa purinelor; a fost preparată sintetic de E. Fischer.

Guardafui sau **Gardafui**, cap la extremitatea de E. a Africei, la intrarea în golful Aden. Este vechiul cap America.

Guardi Francesco, pictor italian (n. 1712 † 1793), elevul lui Canaletto, autorul mai multor vederi din Veneția, executate cu multă artă și talent.

Guarini Giovanbattista, vestit poet și autor dramatic ital., (n. 1538 † 1612). A scris poezii lirice elegante, și drama pastorală „Pastor fido".

Guarneri, numele uneia din cele 3 familii celebre de constructori de viori din Cremona (vezi Amati și Stradivari). 1. Andrea (n. 1626 † 1698), care a fost învățăcelul lui Amati; 2. Pietro Giovanni (n. 1655 † 1725); 3. Giuseppe Giov. Batt. (n. 1666 † 1739); 4. Pietro (n. ca 1695 † 1725) și 5. Giuseppe Antonio (n. 1687) cel mai renumit dintre toți.

Guarnerio E. P., filolog ital. (n. 1854 † 1919), fost prof. la catedra de glottologie clasică și romanică în Pavia. Autor de lucrări referitor la dialectele din Toscana, Corsica și Sardinia: Gli statuti della republ. Sassarese, testo loguduroso del sec. XIV; Relazione retrospettiva degli studi sul sardo fino al 1910; Fonologia romanza (1918), etc.

Guatemala, republică din Amer. centr., la SE. de Mexico. Supr. 165.000 kmp, cu 2.2000.000 loc. Capit. G. cu 80.000 loc. Pământ muntos și vulcanic la V. Capit. G. a fost distrusă în 1918, printr'un cutremur de pământ. Locuitorii se ocupă cu agricultura. Se produce: cacao, cafea, indigo, porumb, cereale, lemne prețioase pentru mobile, banane. Sunt și metale: aur, argint, cupru, fier, dar exploatarea e deabia la început. Orașe m. principale: Quezaltenango, San Marcos, San Jose, Puerto Barrios, etc.

Guatimozin, cel din urmă împărat al Mexicului. Eroicele lui rezistențe contra Spaniolilor îl ridică în rândul vitejilor, dar nu peste mult, a fost ucis de Cortez.

Gubbio (24.000 loc.), oraș în Italia la picioarele munților Apenini. Renumite fabrici de majolică. Aici se află palatul ducilor Urbino.

Gubernatis Angelo de —, scriitor italian, (n. 1840 † 1913). Are scrieri asupra literaturii indiene, asupra folklorului: Mytologia zoologica; Mytologia delle piante. A publicat un celebru Dicționar biografic al scriitorilor contemporani.

Gudroane (chim.) sau smoale se numesc substanțele lichide, văscoase sau uleioase de coloare brună sau neagră cu un miros particular și care se obțin la distilarea lemnului (v. acid acetic), a cărbunilor de pământ (v. gazul de iluminat) sau a petrolului. Au o compoziție foarte complexă și variată fiind formate din compuși acizi (acid acetic, fenol, crezoli), bazici (anilină, tuloidină, piridină) și neutri (benzen, toluen, naften sau naftalină, antracen, parafină). Prin distilare se împart în următoarele fracțiuni: a) oleuri ușoare cu o densitatea mai mică decât a apei, care distilă până la 150—170°, și din care se extrage benzenul, toluenul; b) ol. mijlocii sau fenice, distilă între 150—210° din care se extrage fenolul, creozotul, naftalenul. au o densitate mai mare decât a apei; c) oleiuri grele care distilă între 210—270° și ol. verzi sau antracenice care distilă între 270—400°, din care se extrage antracenul și fenantrenul. Substanțele extrase prin distilare — în aparate speciale — din masa G.-lor, au o importanță deosebită în industria chimică, farmaceutică o mare parte fiind puternic antiseptice — și în industria coloranților organici de anilină. In stare brută G.-le se întrebuințează la unsul corăbiilor și a lemnelor contra putrezirii, la fabricarea asfaltului, a brichetelor și a cartonului gudronat.

„Gudrun", epopeea pop. germ. cea mai însemnată după „Nibelungenlied", aparținând ciclului de legende a Mării Nordului (Germ. de Nord). Are 3 părți: In cea dintâiu se povestește faptele lui Hagen, care găsind pe o insulă îndepărtată pe Hilda, se întoarce în patrie și se însoară cu ea după ce recapătă tronul tatălui său, regele Siegeband din Irlanda, dela care fusese îndepărtat în copilărie. Partea a II, arată cum Hettel, regele Frisilor, dorind să ia de soție pe fata lui Hagen, Hilda, trimite pe trei vasali ai săi, dintre cari Horand o fură, ademenind-o cu cântecul lui măestrit, o duce lui H., care se căsătorește cu ea. Partea a III povestește soarta Gudrun-ei fica lui Hettel cu Hilda. Logodită cu Herwig, fiul regelui din Seeland, e furată de Hartmut, fiul regelui Normanilor, Ludwig. Ea sufere acolo 13 ani toate mizeriile dela Gerlinde, mama lui H., servind ca slujnică toată vremea. Ea este însă salvată de Herwig, care ucide în luptă pe Ludwig; deasemeni Gerlinde este omorîtă. Sfârșitul arată înfrățirea celor două popoare și căsătoriile lui Herwig cu Gudrun, a lui Hartmut cu Hildeburg, a lui Ortwin, fratele Gudrunei cu Ortrun, sora lui Hartmut și a lui Siegfried von Moorland cu sora lui Herwig. In epopeea „G" găsim ca și în „Nibelungenlied" (v. c.) caracterul vitejesc al Germ. și gingășia și credința femeilor lor.

Guénée l'abbé Antoine, scriitor franc. (n. 1717 † 1803). In „Lettres des quelques Juifs portugais", a combătut atacurile lui Voltaire contra Bibliei.

Guerazzi Francesco Domenico, om politic și romancier ital. (n. 1804 † 1873). Influențat de Byron, a scris romane istorice (Assedio di Firenze, Isabella Orsini, Battaglia di Benevento, Beatrice Cenci) și povestiri (Il buco nel muro, La serpicina), perfecte ca stil și mult apreciate. Fusese condamnat la muncă silnică și exilat și în urmă ministru în cabinetul Montazelli. E unul dintre promotorii unității Italiei.

Guerillas, numele trupelor neregulate în Spania, care atacă prin surprindere, cauzând inamicului mari pierderi mai ales în munți și alte locuri periculoase. Au primit acest nume după trupele spaniole de bandiți țărani. Se mai numesc G. și trupele revoluționare.

Guérin Pierre-Narcise, baron, pictor franc. de subiecte istorice (n. 1774 † 1833). Membru al Institutului. Lucrări: Marcus Sextus, Clytemnestra, Didona și Aeneas, etc.

Guérin-Méneville, Felix Eduard (n. 1799 † 1874), naturalist francez, zoolog; a făcut cercetări asupra viermilor de mătase. A scris următoarele lucrări: „Iconographie du règne animal de Cuvier", „Magasin de Zoologie" (26 vol.), etc.

Guercino Barbarelli, zis —, pictor italian (n. 1591 † 1666), autorul mai multor pânze remarcabile prin colorit și prin arta clar-obscurului. Ușurința cu care picta era uimitoare: într'o noapte, la lumina torțelor, a pictat tabloul „Părinte etern". Remarcabil: Sf. Iosif.

Guericke Otto (n. 1602 † 1686), fizician german. Pela 1650 a construit prima pompă de aer. Sunt renumite emisferele de Magdeburg (localitatea sa de naștere) între care a făcut vid cu pompa sa, încât nu se puteau desface din cauza presiunii atmosferice, decât cu sforțări foarte mari. El a făcut primul manometru și prima mașină electrostatică prin frecare.

Guesde (cit. Ghéd), Mathieu Basile zis Jules (n. 1845 † 1922), om politic franc., zia-

rist de stânga, condamnat la 7 ani temniță, refugiat în Italia și Elveția. In 1877 conduce ziarul „L'egalité". Orator elocvent, redactează cu Marx programul colectivist revoluționar, afirmând lupta de clasă. Șef al partidului socialist și deputat, ministru în timpul marelui războiu. *Opere:* „Collectivisme et Révolution" (1879), „Services publics et Socialisme" (1885), etc.

Guevara Luiz Velez de —, autor dramatic și romancier spaniol (n. 1570 † 1614). Are cam 400 opere dramatice (comedii). Romanul său celebru „Diablo Cojuelo" a fost imitat de scriitorul franc. Le Sage. G. are mult spirit, veselie și multe jocuri de cuvinte și expresii căutate, care-l fac azi greu de înțeles.

Guiart Jules, medic și naturalist franc. (n. 1870), dr. în medicină și științe, profesor de parasitologie la Universitatea din Lyon, profesor de istoria medicinei, angajat cu contract special la Universitatea din Cluj. G. a publicat pe lângă manuale de parasitologie și medicină colonială vestite și nenumărate cercetări a

supra paraziților animali și vegetali, (mai ales asupra rolului patogenic al viermilor, despre malarie, etc.). G. este unul dintre animatorii istoriei medicinei franceze moderne și lui i se datorește întemeierea învățământului medico-istoric la Universitățile din Lyon și Cluj. In Cluj a înființat institutul și muzeul de istoria medicinei. Cunoscător excelent și prieten al țării românești, el a contribuit prin autoritatea sa netăgăduită, prin conferințele și articolele sale asupra României la aprofundarea relațiilor franco-române.

Guicciardini Francesco, istoric, om politic ital. (n. 1482 † 1540). A scris: Le Storie d'Italia, Ricordi politici, Storia fiorentina, Considerazioni sui discorsi di Machiavelli, Discorsi politici, în care vedem ideile politice din sec. al XV. E unul din însemnații publiciști ai Renaș.

Guilbeaux Henri, scriitor franc., (n. 1884). La început scrie poezii sub influența lui Verhaeren. Se apropie pe încetul de socialism, iar în 1909 devine partizan al revoluției. Din 1914 trece, după un scurt timp de serviciu militar, în Elveția, scoțând la Geneva rev. „Demain", în care combate războiul și editează poeziile intitulate „Du champs des horreurs". In 1917 fiind condamnat la moarte, în Paris, fuge la Moscova, unde scrie poeziile intitulate Kraskreml.

Guildhall, palatul primăriei în Londra, clădit 1411—31.

Guillain Simon, statuar franc. (n. 1581 † 1658), autorul admirabilelor monumente a lui Ludovic al XIII și al XIV.

Guillaumat, Marie-Louis-Adolphe, general franc. (n. 1863). In timpul războiului cel mare, 1916—1917, a comandat armata a II, după care i s'a încredințat comanda armatelor pe frontul dela Salonic, înlocuind pe generalul Sarrail. In 1918 guvernator al Parisului, iar în 1919, comandantul armatei a 5-a și inspector general.

Guillaumin Armand, pictor franc. (n. 1841), autor a remarcabile peisaje, cu puternic efect de lumină, din Ile-de-France, Olanda, etc.

Guimond de la Touche Claude, autor dramatic franc. (n. 1723 † 1760). Scrierea sa de seamă este: „Iphigénie en Tauride".

Guinea (guinec), monetă engleză de aur întrebuințată între anii 1662 și 1816. Valoarea ei era de 21 shilingi.

Guineea, numele părții occidentale a Africei, care se întinde între Senegambia și Congo, udată de golful G. Cuprinde ținutul care conține G. portugheză, G. franceză, Sierra Leone, Liberia, Côte d'Ivoire, Côte de l'Or, Dahomey, Niggeria, Africa Equatorială franceză și Guineea spaniolă. G. portugheză cu 820.000 loc. *Capit.* Bolama. G. franc., numită altădată Rivières du Sud, are 1.810.000 loc. Capit. Kona Kry. G. spaniolă are 140.000 loc.

Guineea (Golful), format de Atlantic pe coasta Africei. Delta fl. Niger îl desparte în două: Benin și Biafra.

Guiscard Robert, duce de Apulia (n. 1015 † 1085), care împreună cu frații săi și cu armata, a plecat din Normandia în Italia de sud, formând mai târziu regatul Neapolului. In lupta dintre papa Gregoriu VII și Henric IV, el eliberează pe papa și-l duce cu sine în Salerno.

Guise, familie celebră în istoria Franței, mai ales în timpul războaielor religioase: **Henry G.**, principe de Lorena (n. 1550 † 1588) fiul lui François de Lorraine, cel mai înverșunat adversar al Protestanților; el a condus masacrul din noaptea Sf.-lui Bartolomeu (v. c. B.). Moare asasinat la Blois, din ordinul regelui Henric al III, a cărui coroană o râvnia.

Guitry Lucien, actor franc. (n. 1860 † 1925), vestit prin dicțiunea, jocul firesc și putere dramatică. 2. **Sacha** (cit. Saşa), fiul lui **L.** (n. 1885), actor și autor dramatic franc., a jucat și a scris comedii: la Clef, le Veilleur de nuit, la Prise de Berg-op-Zoon și monografii dramatice: Deburau, Pasteur, Béranger.

Guizot François, istoric-filos. și om politic franc. (n. 1787 † 1874), fost prof. la Sorbonne și unul din șefii partidului liberal cu Royer-Collard. Ministru al instr. publice (1832—1836), a organizat învățământul primar, președinte de Consiliu sub Louis Philippe (1840—1848). In politica externă a avut eșecuri și din cauza încăpățânării de a acorda reformele liberale cerute de opinia publică, provoacă revoluția din Februarie 1848, și căderea lui L. Philippe. Adversar al lui Thiers. Ca istoric povestește evenimentele în spirit politic și filosofic, căutând totdeauna cauzele și efectele lor, trecând la generalizări: Histoire de la Civilisation en France et en Europe; Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps; Histoire de France raconté à mes petits enfants; Vie de Washington, etc.

Gulbransson Olaf (n. 1873), caricaturist norvegian și ilustrator de cărți; desenator la Simplicissimus din München.

Guldberg-Waage, legea — (chim.): „Viteza de reacție e proporțională cu produsul concentrațiilor substanțelor care iau parte la reacție".

Guma arabică (chim.), v. Arabina.

Gumă-lac (chim.), sau sellakk, se prepară din sucul secretat de un arbore care trăește în India orientală (Croton lacciferus) — sub influența împunsăturii unei insecte (Coccus lacca). Sucul întărit este topit și transformat în tablete în diferite nuanțe de colori (roșu ca sângele sau brun) sub care formă se aduce în comerț, fiind întrebuințat la lustraje, vernisaje, la fabricarea cerii pentru sigile, ca material de lipit și ca izolator în radiofonie. Amestecat și topit cu rășină de Copal și de Dammar, se întrebuințează la lipitul porțelanurilor.

Gume (chim.), o clasă de corpi organică având o compoziție chimică analoagă polizaharizilor și fiind cuprinși atât în celula vegetală cât și în sucurile secretate de diversele părți ale plantei rănite. Câteva gume mai importante ca gumele de circeș, de prun, de acacia, așa numita „gumă arabică", se întrebuințează la lipit, în industria hârtiei, la facerea geleurilor, etc.

Gumiguta (chim.), o rășină scoasă din planta Garcinia Morella; are un caracter acid, dă o emulsie cu apa, e solubilă în amoniac cu o coloare galben-roșietică, Are o coloare galben-brună și spărtura concoidală. Se găsește în Siam și Cochinchina, de unde se aduce pentru a se utiliza fie ca purgativ în medicină, fie ca acvarelă galbenă în pictură.

Gumplowicz, Ludwig (cit. — vici), jurist, economist și sociolog german, de origine poloneză, n. Kracovia 1838, Prof. în Graz până la † 1909. Reprezentantul naturalismului biologist în Sociologie (lupta dintre clase). Opere: „Allgem. Staatsrecht", „Der Rassenkampf", „Grundriss der Soziologie", „Soziologische Staatsidee", „Das Recht der Nationalitäten u. Sprachen in Österreich-Ungarn", etc.

Gunaris Dimitrie (n. 1864 † 1922), om politic grec, aderent al regelui Constantin, prim ministru. După înfrângerea armatei grecești în Asia mică și biruința revoluției militare G. a fost condamnat la moarte și executat cu alți 6 miniștri.

Gundolf Friedrich, pseudonimul istoricului literar german, Gundelfinger Fr., n. 1880, profesor la Heidelberg. Scrieri: „Shakespeare und der deutsche Geist", „Goethe", „Caesar, Geschichte seines Ruhmes".

Günther Abb. Karl Lud. Gotthilf (n. 1830 † 1914), naturalist (zoolog) germ. A întemeiat revista „Record of Zoological Literature" și a editat revista „Annals and Magazine of Natural History".

Gură-de-aur, Ioan, Sfânt, v. Chrisostom.

Gura-Galbenă (8908 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Cimislia. Formată din satele: Aubina, Broscari, Fetița, Gura-Galbenă, Ioneasca, Lipoveni, Munteni și Schinoasa. Primăria în Gura Galbenă. Medic, Of. P. local, farmacie, infirmerie. G. Zloți la 21 km.

Gura-Humorului (5099 loc.), com. urb. din jud. Câmpu-Lung, reședi. pl. Humorului. Judec. de ocol. Medic, farmacie. Of. P local. G. locală. Până la legea nouă administrativă 1925, G.-H. a fost capit. jud. cu același nume. — Mănăstirea H.-lui (sat și mănăstire aproape de G.-H.). In sec. al XV lângă actuala mănăstire zidită de Iogof. Toader Bubuiog (1530), există o altă mănăstire. Cea de acum e de pe timpul lui Petru Rareș (prima domnie). Aici s'a găsit un evangheliar în care se află foarte frumosul chip al lui Ștefan cel Mare, îngenunchiat înaintea icoanei Sf. Fecioare.

Gură de lup (med.), defect de desvoltare al palatului (podului) gurii care ră-

mâne deschis; astfel gura comunică cu nasul. Deobiceiu şi maxilarul superior (v. craniu) şi buza sunt despicate (buză de iepure). Se tratează prin operaţie.

Gurba (2066 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Ineu, Judec. Ineu. P. U. Ineu. G. Ineu la 10 km.

Gurbăneşti (2037 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Săruleşti. Formată din satele: Coţofanca, Gurbăneşti, Preasna-Veche şi Valea Presnei. Primăria în Gurbăneşti. Mc dlc, spital. P. U. Obileşti. G. Preasna.

Gurghiului, munţii —, 1. Ramură din munţii Harghita, între valea Mureşului, Târnavei Mici şi râului G. Sunt acoperiţi cu păduri seculare. Roci vulcanice; 2. G. râul —, afluent al Mureşului. Izvorăşte din munţii G.

Gurie Grosu (n. 1877), arhiepiscop al Chişinăului dela 1921. Studii teologice în Chişinău şi Kiew (1902); misionar arhimandrit, tipăreşte câteva cărţi bune di-

dactice (1908); redactează în 1918 ziarul Luminătorul în Chişinău. A publicat şi studii de istorie bisericească. In timpul stăpânirii ruseşti a fost român devotat cauzei naţionale, pentru izbânda căreia a muncit.

Gurko Vladimirovič, general rus (n. 1828 † 1901). A făcut războiul Crimeei şi s'a distins în războiul româno-rusoturc, dela 1870. A fost şi guvernatorul Petrogradului.

Gurlitt Cornelius, compozitor germ. (n. 1820 † 1901) organist, fost profesor la Conservatorul din Hamburg. Din numeroasele sale lucrări remarcăm: o uvertură, un cvartet, un trio, două sonate pentru violină, lieduri şi mai cu seamă foarte cunoscute piese instructive pentru pian. A scris şi două operete şi o operă.

Guruslău (sat în jud. Sălaj), aici Mihai Viteazul şi Basta au învins ostirea lui Sigismund Báthory, care a pierdut cu aceasta şi tronul Ardealului (3 August 1601).

Gusbeth Eduard Benjamin, medic sas, (n. 1839 † 1922), practician vestit în Braşov, G. a desvoltat şi o activitate ştiinţifică deosebit de rodnică, adunând şi publicând o sumedenie de date pentru istoria medicinei şi epidemiologiei din Braşov şi ţara Bârsei. Lucrările sale sunt fundamentale în acest domeniu prin bogăţia informaţiilor şi preciziunea lor: „Zur Geschichte der Sanitätsverhältnisse in Kronstadt", 1884 şi „Das Sanitätswesen in Kronstadt", 1884—1898, etc.

Guşe (med.), struma; mărire patologică a glandei tiroide (v. tiroida); endemică în unele regiuni muntoase (v. cretinism). Se pare că e cauzată de lipsa de iod în hrană.

Gusev, scriitor rus, fost preot, a zugrăvit viaţa popilor ruşi dela ţară, clerul înalt, scene etnografice.

Gusla, instrument naţional sârbesc, compus dintr'un corp de resonanţă rotunjit ca al mandolinei, tras cu piele şi cu o singură coardă de păr de cal.

Gust (psihol.), v. Simţuri.

Gustav Adolf, societatea —, înfiinţată la 1832 de episcopul Grossmann din Lipsca pentru protejarea Protestanţilor din afară de imperiul german. La 1842 a fuzionat cu o societate similară din Darmstadt; la 1844 îşi lărgi activitatea, înfiinţând filiale în Austria şi Bavaria. E cea mai bine organizată societate protestantă, având în timpul din urmă filiale chiar şi în România (Sibiu, Mediaş, Bistriţa, etc.).

Gustav Vasa, I, (n. 1496 † 1560), întemeietorul monarchiei suedeze; scapă ţara de sub jugul Danemarcei şi este ales rege (1523), favorizează Reforma; ia domeniile clerului; se aliază cu regele Franţei, Francisc I. — **G. Adolf** s. **Gustav II**, supranumit Cel mare (n. 1591 † 1632), rege al Suediei dela 1611—1632; reface armata s.; se amestecă în Germania aliat cu Richelieu, ca să sprijinească pe protestanţi, în războiul de 30 de ani; învinge, în lupta de la Lutzen, împotriva lui Wallenstein, pe Austrieci, dar victoria l-a costat viaţa. Om genial, orator şi poet. — **G. III**, rege al Suediei (1771—1792), reduce privilegiile nobilimii; luptă împotriva Danemarcei şi Rusiei. O conspiraţie a aristocraţilor îl răneşte mortal, într'un bal mascat. — **G. IV**, rege al Suediei (1792—1809), adversar al Franţei; pierde Finlanda. E detronat de armată şi nobilime. Moare în exil (1837). — **G. V** (n. 1858), regele actual al Sucdiei; domneşte din 1907.

Gusti Dimitrie, prof. de sociol. şi etică la Univ. din Buc. (n. 1880), fost prof. la aceiaşi catedră din Iaşi, directorul şi creiatorul Institutului social rom. şi al marei reviste „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", membru al Acad. rom. A scris lucrări de dr., politică, sociol. şi ist. filos.: Die Donaufrage (Berlin 1901), Die Grundbegriffe des Pressrechts

(Berlin 1908), Die soziologischen Bestrebungen in der neueren Ethik (Berlin 1908), Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik (Berlin 1909). Introduc. la cursul de istoria filosof. greceşti (Buc. 1910), Sociologia Războiului (Buc. 1915), Problema Naţiunii, (Arh. p. şt. şi ref. socială (ibid. I), Comunism, Socialism, anarhism, sindicalism şi bolşevism (ibid. II). Individ, societate şi stat în Constituţia viitoare (Buc. 1922). A întreprins cele dintâiu anchete sociologice în satele rom. cu studenţii seminarului de sociologie în Oltenia, Muntenia (Ruşeţu) Bucovina (Fundul Moldovii) şi Ardeal. Partizan al Sociologiei critice şi al personalismului cultural în etică.

Gusty Alexandrina, actriţă dramatică, societară a Teatrului Naţional din Bucureşti.

Gusty Paul, întâiul regisor al Teatrului Naţional din Bucureşti. In 1927 a împlinit 50 de ani de teatru, a fost sărbătorit de colegi şi oficialitate. Cunoscut şi prin foarte reuşite localizări de piese dramatice.

Guşuleac Mihail, naturalist român contimporan; prof. de bot. la fac. de Ştiinţe din Cernăuţi; autor al unor lucrări de specialitate foarte apreciate, reorganizatorul învăţământului botanic la universitatea românească din Cernăuţi.

Gută (med.), podagra; boală în care acidul uric din sânge se înmulţeşte şi nu se elimină îndeajuns prin rinichi, ci se depozitează în ţesuturi, mai ales în articulaţii, care se inflamează şi devin extrem de dureroase.

Gutâi sau **Gutin**, lanţ de munţi vulcanici la nordul Transilvaniei, între jud. Sătmar şi Maramureş. Altit. max. 1447 m. Este o ramură E.—V. din Tibleşul.

Gutaperea (chim.), substanţă de coloare galbenă-brună, până la brun-închis, atunci când a fost purificată cu vapori fierbinţi de apă; este dură până la temperatura de 50°, când devine plastică, la 150° se topeşte cu o parţială descompunere. După compoziţie ar fi tot un dimetilciclooctadicu polimerizat, $(C_{10}H_{16})n$ ca şi cauciucul. E insolubilă în apă, eter şi alcool, nu conduce căldura şi electricitatea, pentru această proprietate din urmă este mult întrebuinţată la izolarea cablurilor. Se poate vulcaniza câştigând ca şi cauciucul în duritate şi se solvă în benzină, petrol, ulei de terebentină, sulfură de carbon, cloroform, etc. Se scoate sub formă de suc („latex") care se închiagă uşor la aer din planta Isonandra Gutta din familia Sapotaceelor, care creşte în India posterioară şi în Malaezia.

Gutenberg Johannes (numele original Gensfleisch), inventatorul tiparului (n. ca. 1394 † 1468). Primele încercări tipografice le a făcut în 1336—1440, întrebuinţând caractere de lemn. In 1450 se întovărăşi cu giuvaergiul Fuchs, deschizând o tipografie la Mainz şi tipărind Biblia latină, cea dintâiu carte tipărită a lumii. Cu Fuchs avu un proces, în care fu condamnat şi astfel, ajunse în mare mizerie. Se întovărăşi în sfârşit cu Peter Schöffer, care îi deveni ginere şi care, conduse tipografia după moartea socrului său, perfecţionând arta tiparului.

Guthe Hermann, prof. univ. la Lipsca (n. 1849), cercetător în Palestina. Lucrări: Geschichte des Volkes Israel, Palästina.

Gutsmuths I. Kristof, organizatorul gimnasticei în Germ. Impreună cu Jahn, au ridicat educaţia fizică germ. la o treaptă de perfecţiune, cu care puţine ţări s'au putut mândri în secolul trecut. Operele sale: „Gymnastik für die Jugend", „Despre Innot" şi „Catechismul sportului" sunt şi azi valoroase.

Gutzkow Karl, romancier şi autor dr. germ. (n. 1811 † 1878). A lăsat scrieri în spirit liberal: dramele Uriel Acosta, Zopf und Schwert, etc. Nuvele („Wally") şi romanele: Die Ritter vom Geist, Der Zauberer von Rom, etc.

Guyana, ţinut în America de S. dealungul Oceanului Atlantic. Climă caldă, umedă şi nesănătoasă. Se exploatează pădurile şi nisipurile aurifere. E împărţită în: G. engleză cu 320.000 loc. Capit. Georgetown sau Demerara. Plantaţii de trestie de zahăr, aur. — G. franc. cu 100.000 loc. Capit. Cayenne. Exploataţii aurifere. G. Olandeză cu 98.000 loc. Capit. Paramaribo sau Surinam. Zahăr, cafea. G. braziliană; G. venezueleană, la

hotarul dintre Venezuela şi G. olandeză, cu mine de aur.

Guyau Jean Marie, filosof franc. (n. 1854 † 1888). Admite evoluţionismul, filosofia vitalistă, precum şi solidaritatea vieţii colective, pentru care trebuiesc sacrificate orice porniri individualiste. In morală, intensitatea însăşi a vieţii este criteriul comportării, fără să mai fie nevoie de altă obligaţie sau sancţiune, de orice natură. Scrieri: Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction, l'Irréligion de l'avenir, l'Art au point de vue sociologique, les problèmes de l'Esthétique contemporaine. A scris şi poezii: „Vers d'un philosophe".

Guyon Joseph Casimir, medic franc. (n. 1831), prof. la fac. de med. din Paris, celebru chirurg, întemeietorul chirurgiei moderne a căilor urinare.

Guynemer Georges, distins aviator francez (n. 1894 † 1917). In marele războiu a doborît 54 avioane duşmane şi-a fost decorat cu Legiunea de onoare.

Gvardiniţa (2235 loc.), com. rur., jud. Mehedinţi, pl. Bălăciţa. P. U. Băcleşu. G. Tâmna la 30 km.

Gyallai Dominic (Domokos), scriitor şi ziarist magh. ardelean (n. 1880). A publicat 3 volume de nuvele şi un roman, scriind şi numeroase articole istorice. E redactor al revistei literare „Pásztortüz" şi ziarului „Magyar Nép".

Gyaluy, 1. **Ignaţiu**, general austriac (n. 1763 † 1831). A luptat în campaniile împotriva Republicei şi Imperiului franc.; 2. **Franciso.** general ungur (n. 1798 † 1868), ministru de războiu. A comandat armata austriacă în camp. din Italia (1859); a fost bătut de Franc. la Magenta.

Gyárfás Elemér, politician maghiar ardelean (n. 1884), fost comite suprem al jud. Târnava Mică. In alegerile generale din 1926, 1927 şi 1928 ales senator. Membru în consiliul directorial al Statului catolic. A publicat numeroase studii de drept bisericesc şi istoric.

Gyilkos, lacul —, lac de baraj recent, format în valea de sus a Râului Bicaz în jud. Ciuc.

Gymnophiones (zool.), ordin al Amphibienilor. Corpul vermiform, fără membre, care sunt complect rudimentare şi fără coadă. Ochii rudimentari, acoperiţi cu piele. In tinereţe respiră prin branchii, mai târziu prin pulmoni. Trăesc sub pământ şi se nutresc cu insecte.

Gyneclorina-Heyden (med.), preparat de Chloramin (v. c.), pentru toaleta organelor femeieşti, în formă de soluţii pentru spălături. Nu iritâ mucoasele, inofensiv, plăcut parfumat, desodorisant. Profilactic al boalelor femeieşti.

Gyps fulvus (zool.) vulturul pleşuv, din fam. Vulturidelor. Este cea m. mare pasăre din regiunea noastră. Se alimentează cu mortăciuni.

Gyrinide (zool.), coleoptere hrăpărețe acvatice. Picioarele anterioare adaptate prindereii, cele posterioare înotatului. Înnoată la suprafaţa apei în cerc. Gyrinus; trăeşte în bălţi.

Gyulay Pál, poet şi critic magh. (n. 1826 † 1909). A avut o influenţă mare asupra mişcării literare maghiare.

Gyulay Francisc. general ungur (n. 1798 † 1868), feld-mareşal şi ministru de războiu. In 1859 a fost comandantul armatei Austriace în campania din Italia.

Gyulay Ignaţiu, general austr. (n. 1763 † 1831). A luat parte la toate campaniile contra Republicei şi Imperiului franc.

H, a VIII-a literă din alfabet şi una dintre consonante. In chimie H = hidrogen; în inscripţii romane H = Homo, Hadrianus, etc., ca măsură de suprafaţă Ha = Hectare.

Haab (Dr. Robert), preşed. republ. Elveţiei pentru anul 1929. Urmează după Dl. E. Schulthess.

Haakon al VII, regele Norvegiei (n. 1872), suit pe tron în 1905, în urma alegerii făcute de popor după despărţirea Norvegiei de Suedia. Este din familia Sleswig-Holstein-Glücksburg şi este frate cu regele Danemarcei (Cristian al X).

Haarlem, oraş din Olanda, cu 114.000 loc. In împrejurimi câmpii celebre de lalele.

Hába Alois, compozitor contimporan ceh (n. 1893). Elevul conservatoriilor din Praga şi Viena. Trăeşte la Berlin. Lucrări: concert, sonată, variaţii şi alte piese pentru pian; două cvartete.

Habana, capit. ins. Cuba. Are 563.000 loc. Radă mare, port bun. Centru important comercial, punct de plecare a multor cabluri.

Habanera, dans cuban de mişcare moderată în măsură de $^2/_4$. Bizet l-a folosit în opera „Carmen".

Habberton John, scriitor american, (n. 1842 † 1921. A scris povestiri pentru copii, foarte interesante.

Habeas corpus (lat.). Celebrul act de la 1679, votat subt Carol al II, în Anglia, prin care se garanta libertatea individuală a cetăţenilor: nimeni nu putea fi arestat fără o cercetare judecătorească, la care înculpatul era de faţă. **H. c.** completat cu cuv. „ad subjiciendum" însemna ordinul scris al judecătoriei, de a aduce înaintea lui corpul celui arestat, de a cerceta cauza arestării în vederea protecţiei libertăţii individuale.

Haber Fritz, chimist german (n. 1868), astăzi directorul institutului chimico-fizic Kaiser Wilhelm din Berlin. Activitatea sa are un caracter practic şi ca atare se resfrânge mult asupra chimiei tehnologice, pe care a raţionalizat-o foarte mult. S'a ocupat de reacţia corpurilor în stare gazoasă, de reducerea electrolitică a substanţelor organice, a preconizat o metodă sintetică de preparare a amoniacului — de altfel ca şi ingeniosul savant francez George Claude — şi în timpul războiului mondial a organizat şi condus serviciul pentru prepararea gazelor şi substanţelor de luptă. Lucrări mai de seamă: Experimental-Untersuchungen über Zersetzung u. Verbrennung von Kohlenwasserstoffen (1896); Thermodynamik technischer Gasreaktionen (1905), etc.

Haberlandt Gottlieb, botanist austriac (n. 1854), prof. la univ. din Graz; cunoscut prin lucrările sale asupra anatomiei plantelor.

Habitudine (psihol.). 1. Procsul de adaptare a organismului prin care acesta păstrează o modificare pe care a trăit-o anterior, datorită repetiţiei, şi nu o mai schimbă ca la început (v. Învăţare). 2. Procesul psihic prin care câştigăm, cu ajutorul exerciţiului în mod conştient, o deprindere (rom. sinonim: obişnuinţă). — Ps. experimentală animală şi umană dovedeşte că H.-le se capătă prin reacţiuni reuşite care se selecţionează prin înlăturarea celor ce dau greş, treptat (v. „Trial and error"). Studiile despre mişcare ale lui Gilbreth, reeducarea profesională a invalizilor şi Taylorismul (v. c.) se bazează pe acelaşi procedeu (cf. Învăţare).

Habitus (lat.), felul de a apărea al unui om; în med. prezentarea omului din punct de vedere somatic.

Habsburg (dinastia de —), veche familie domnitoare, cu posesiuni întinse, originară din Elveţia. A primit numele de la un castel din E. zidit pe la 1027 lângă râul Aar, în cantonul Aargau. Această familie ajunge la tron cu Rudolf de Habsburg (1273), ai cărui succesori au ocupat tronul Imperial al Germaniei, apoi regatele Bocmiei, Ungariei, Spaniei, a Ţărilor de jos, a Italiei şi în ultimul timp, cu titlul de împăraţi, al Austriei, au domnit în monarchia austro-ungară. Ultimul Habsburg a fost împăratul Carol I (ca rege al Ungariei Carol al IV), care a abdicat în 1918 († 1922).

Hackländer Friedrich Wilhelm, romancier germ. (n. 1816 † 1877). A scris „Bilder aus dem Soldatenleben im Frieden". Romane: Europ. Sklavenleben, ş. a.

Hacman Max, prof. de Drept comercial şi Procedură la Univ. din Cernăuţi.

Hacman, Eugen (n. 1793 † 1873), episcop român al Bucovinei (1835—73). Studii teologice la Cernăuţi şi Viena. Profesor de teologie, călugăr cu gândul la episcopie, supus Vienei, n'a înţeles să lupte alături de Şaguna, pentru organizarea unitară a biserici ortodoxe din imperiul Austro Ungar, temându-şi situaţia sa personală.

Hades (la Romani Pluton), zeul Infernului la Greci, soţul Persephonei (Proserpina). El judecă şi stăpâneşte sufletele celor morţi.

„Hadith" (arab.), tradiţiile profetului, pe care, după Coran, se întemeiază elaborarea jurisprudenţii şi a teologiei musulmane. In Cultura arabă acei cari au studiat H.-le sunt tradiţionalişti, socotiţi oameni înţelepţi. Wahb e unul din cei mai vechi şi populari „hadithişti", iar Abd-el-Barr (v. c.) era socotit drept cel mai mare cunoscător al H.-lor. O culegere de biografii a tradiţionaliştilor a dat Azim-el-Mundhiri (v. c.).

Hadrian, numele mai multor papi. **H.** I (772—795; H. II (867—872), pe timpul căruia s'au iscat certele între Orient şi Occident. H. III (884—885), H. IV (1154—1159), a încoronat pe Frideric Barbaroza; H. V (1276) şi H. VI (1522—1523), ultimul papă de origină germană.

Hadrianus Publius Aelius, împărat roman (117—138 d. Chr.), de origine spaniolă. Este adoptat de Traian şi-i urmează pe tron. A avut o cultură aleasă, a încurajat artele, literile şi industria; a reformat administraţia. Imperiul, atacat de Barbari, l-a apărat prin fortificaţii. Ultimii ani i-a petrecut înconjurat de artişti şi de bărbaţi iluştri.

Hadrumetum, oraş din Africa antică, veche colonie feniciană, apoi cartagineză. A fost cucerită de Siracuzani, pe timpul tiranului Agathocles. Pe timpul lui Traian, devine colonie romană. Ruinele sale sunt în apropiere de oraşul Sousse din Tunisia.

Haeckel Ernest, zoolog şi biolog germ. (n. 1834 † 1919), apărător puternic al transformismului. A făcut cercetări asupra morfologiei fiinţelor inferioare, căutând să găsească în apele marine repre-

zentanți ai substanței vii, dar care nu au aproape nici o organizațiune (monere). Lucrări: „Generalle Morphologie der Organismen"; „Natürliche Schöpfungsgeschichte"; „Entstehung und Stammbaum des Menschengeschlechtes"; „Anthropogenic"; etc. Pe cât de incontestabil ca zoolog, pe atât de combătut a fost sistemul său filosofic monist („Die Welträtsel"), căruia i se impută superficialitate.

Haematopote (zool.), v. Tabanide.

Haemus Mons, numele roman al M-ților Balcani.

Hafiz Șems ed-din Mohammed, poet persan (n. ca. 1320 † 1389). Cântă în ode bachice și erotice bucuria vieții.

Hafniu, element nou cu numărul atomic 72, și cu o greutate atomică de 180,8. A fost descoperit în 1922 de către chimiștii Coster și Hevesy, în masa minereurilor de titan. Goldschmidt și Thomassen au descoperit cantități mari de acest element în massa minereurilor de zircon, numite malakon și aloit.

Haga sau **S Graven Haag**, capit Olandei, oraș modern, brăzdat de multe canale ale Rinului, are palate și piețe frumoase. Țesătorii, metalurgie, fabrici de bijuterii. Palatul păcii, clădire monumentală. 417.000 loc.

Haga, v. Conferințele de pace de la Haga.

Hagedorn Friedrich von —, poet germ. (n. 1708 † 1754). A scris „Fabeln und Erzählungen" (în versuri), „Oden und Lieder" (versuri). Influențat de Horațius, Boileau și Pope, Anakreon și Chansonnierii franc., imită pe Lafontaine. A fost contemporan și prieten cu Gottsched și Bodmer (v. c.) și a avut simț artistic desvoltat, dar prea puțină originalitate.

Hagenbeck Karl (n. 1844 † 1913), comerciant de animale din Hamburg. A introdus metoda modernă în organizarea grădinilor zoologice, de a se ține animalele în liber, în mediul lor natural, iar nu în cușcă.

Haggard Henry Rider, romancier engl. (n. 1865 † 1925). Autorul povestirilor: King Solomon's Mines, Jess, She, etc. Se remarcă în povestiri captivante cu subiecte din Africa de Sud.

Hagi-Abdul (3015 loc.), com. rur. jud. Ismail, pl. Reni, Medic spital. Of. P. local. G. Etulia la 6 km.

Hagiopol Petru, prim-președintele Curții de Apel din București.

Hagi-Tudose, titlul unei nuvele psihol., scrisă de Barbu Delavrancea (v. c.), în care ni-se înfățișează un personaj (**H. T.**), reprezentând în toate acțiunile sale sgârcenia. H. T. moare bolnav, neîndurându-se să se încălzească, nici să mănânce, și nelăsând pe nepoată-sa, Leana, să se uite la grămada de bani, pe care accasta-l găsește întins, înainte de a muri, având mâinile înfundate în aur, — pentrucă „ochii fură... În românește se zice unui sgârcit H. T., cum i s'ar zice și „Harpagon".

Hagiograf, v. Agiograf.

Hagiu (grec și turc), *nume dat* persoanelor care au călătorit măcar odată în viață la Mecca, orașul sfânt al Mahomedanilor. În orient se mai numesc H. și creștinii cari au cercetat Ierusalimul (v. **Hagi-Tudose**").

Hahn Karl August, filolog germ. (n. 1807 † 1857), autorul unei lucrări asupra germ. din evul mediu.

Hahn Hermann, sculptor german (n. 1868). Lucrările sale sunt influențate de Renașterea italiană și de Adolf Hildebrand. Renumită e statua compozitorului Liszt.

Hähnel Ernest Julius, sculptor german (n. 1811 † 1891), celebru prin statuele: Carol al IV (Praga), Friederic August al II (Dresda), Principele Schwarzenberg.

Hahnemann Samuel, medic germ. (n. 1775 † 1843), întemeietorul Homeopatiei (v. c.). **H.** a trăit câtva timp ca medic al lui Brukental și în Sibiu.

Hald Liane, dansatoare vieneză (n. 1898), mai târziu artistă de cinematograf. A jucat la Wiener Kunstfilm și la fabrica de filme Vita și la altele din Berlin. Roluri mai cunoscute: Lady Hamilton și Lucrețiа Borgia.

Haldar Pașa, oraș din Turcia Asiatică pe coasta M. Marmara, la ieșirea din Bosfor. 35000 loc. Capătul C. F. turcești din Anatolia.

Haïdarabad sau **Hu derabad**, cel mai mare stat vasal al Imperiului din Indii, guvernat de un nizam. 13.375.000 loc. Capit. **H.** cu 500.000 loc.

Haiduc. 1. Ostași cu leafă, cari făceau și jafuri; 2. La Români, **H.**, era considerat ca un viteaz, care stă la drumul mare, atacă și despoaie pe cei bogați cari asupresc poporul, și prada o împarte între oamenii săraci și amărîți. Poporul îi preamăriau în balade și doine haiducești. Astfel de **H.** sunt: Jianu, Tunsu în Țara Românească, Pintea Viteazul în Transilvania și Darie, în Bucovina.

Haig Duglas, conte de Bemersyde. Feld-mareșal englez (n. 1861). În războiul cel mare la început a fost comandant al corpului 1 armată, apoi al armatei a 1-a (1915) pe frontul occidental, luând parte la bătălia dela Ypres. Din Decembrie 1915 până la terminarea războiului i s'a încredințat comanda trupelor engl. pe frontul franc. în locul mareșalului French.

Haïnan sau **Haï-Nan**, insulă în golful Tonkin. A Chinei. Capit. Kiong-Tcheu. Are 1.700.000 loc. Zăcăminte de huilă. Exportă pielărie, zahăr, stofe.

Hainaut, 1. veche regiune în imperiul Carolingienilor. A fost alipită la Olanda, apoi la Belgia, a cărei provincie e astăzi; 2. **H.** (flam. Henegouwen) prov. în Belgia. Capit. Mons. Zăcăminte de huilă. Cereale, sfeclă. 3722 kmp. cu 1.216.000 locuitori.

Hainisch Michael (n. 1858), economist austriac, de două ori președinte al republicii austriace (1920, 1924).

Haïplong sau **Haï-Phong**, oraș din Indochina franceză (Ton Kin), cu 105.000 loc. Capit. prov. Port însemnat.

Haiti, una din ins. Antilele Mar, numită și Santo Domingo. A fost descoperită de Cristofor Columb (1492), care i-a dat numele de Hispaniola.

Haiti, republ. din V.-ul ins. Haiti. Suprafața 28676 kmp. cu 2090000 loc., majoritate negri, descendenți ai vechilor sclavi, din care cauză cultura a dat înapoi față de timpul când era colonie franceză. Independentă din 1825, **H.** a recunoscut protectoratul U. S. A. în 1915. Capit. Port-au-Prince. Produce: cafea, cacao, bumbac, miere, lemn de campeche, etc.

Hăjdeu Alexandru, scriitor și învățat rom, basarabean, știa 12 limbi (n. 1811 † 1874), tatăl lui B. P. **H.** Învățase la Harcov, München (elev al lui Schelling și Görres) și Lemberg. A fost advocat în Chișinău, de unde urmăria mișcarea lit. și culturală a Principatelor; bun prieten cu C. Stamati. A fost membru al Acad. rom., dela înființarea ei, fără să aibă voie dela Ruși să asiste la ședințe. Scrieri: „Vechea slavă a Moldovei", „Domnia Arnăutului" (nuvelă), „O idee despre filosofie ca știință a vieții", Cântece naționale române", etc.

Halbe Max, autor dramatic germ. (n. 1865). A scris piese de teatru realiste: Die Jugend, (cea mai bună piesă a lui **H.**), Mutter Erde, Der Strom, Die Heimatlosen ș. a. Este, împreună cu G. Hauptmann, un fruntaș al naturalismului pur contemporan. Tema lui principală e să înfățișeze natura ca simbol al sufletului omenesc. Reușește să prindă legăturile misterioase ale puterilor naturii externe cu soarta oamenilor, preocupându-se puțin de acțiunea și de caracterele pieselor. Împreună cu tendința naturalistă în opera lui **H.**, se găsește o mare doză de sentimentalitate și de romantism.

Haldane Richard Burdon (n. 1856), ministru de războiu în 1905—12, în 1912 tratează fără rezultat cu Germania pentru micșorarea flotei de războiu, în 1912—1915 e lord-cancelar, în 1919 membru al partidului labourist, în 1924 din nou e lord-cancelar în guvernul Macdonald. **H.** reorganizează armata engleză. Are și scrieri filosofice.

Haleb sau **Aleppo**, oraș mare în Siria, la marginea deșertului, cu 135.000 loc. Comerț desvoltat cu stofe orientale scumpe din mătase și bumbac, cu aur și argint. Centru de drumuri ale caravanelor. Este, împreună cu Siria, sub protectorat francez.

Halévy Jacques, compozitor francez (n. 1799 † 1862). Studii muzicale la Conservatorul din Paris, câștigă premiul Romei. Dela 1827 e profesor de armonie la Conservatorul din Paris, mai târziu secretar la Academie și membru (1836). A scris 36 opere din care cea mai cunoscută e „Ebreea", care e și astăzi în repertoriul tuturor operelor europene. Mai remarcăm opera „L'éclair" și baletul „Manon Lescaut".

Halévy Joseph, distins orientalist franc. (n. 1827 † 1917), autor de lucrări epigrafice și de lingv. semitică.

Halévy Ludovic, literat franc. (n. 1834 † 1908). Autor de operete și comedii: la Belle Hélène, le Petit duc, la Périchole, la Grande Duchesse, Trichoche et Cacolet, Froufrou, etc. A mai publicat fantazii. Monsieur et Madame Cardinal și romane: l'Abbé Constantin (cel mai pupular), etc. Membru al Acad. franc.

Half (engl. mijocaș), la jocul de football se numesc cei 3 jucători, cari fac legătură între înaintarea și apărarea echipei. După poziția lor este half-dreapta, half-centru și half-stânga.

Halfa sau **Alfa**, graminee din Algeria, Spania, etc. Se pot împleti (rogojini, papuci, pantofi) și se întrebuințează la fabricarea hârtiei (în special hârtia engleză). Iarbă vivace, (50—60 ani) înaltă de aproape 1 m., crește în tufe și pe întinderi mari, formând așa zisele mări de alfa în special în departamentul Oran (Algeria). Se culeg numai frunzele prin August.

Half-time (engl. jumătate de timp, repriză). Termen întrebuințat la jocul de football și este echivalent cu 45 minute.

Haliaetus (zool.), vulturul de apă. Gen al răpitoarelor; trăiește în regiuni cu multă apă, ex. la noi în regiunea Dunării.

Halicarnassos (Halicarnas), oraș în Asia-mică, în regiunea Caria, important prin faptul că acolo e mormântul regelui Mausolos (de aici mausoleu), considerat, în vechime, ca a șaptelea minune a lumii. Mai

târziu acest mausoleu a fost dărâmat de cavalerii ioniți. Tot aici a fost patria lui Herodot. Azi se chiamă Budrun.

Halici Mihai, poet rom., v. Anonymus.

Halicz sau **Galicz** oraș din Polonia (Galiția) cu 5000 loc. Nod de cale ferată. Teatrul a numeroase lupte între Ruși și Austro-germani în războiul mondial: August 1914, Iunie 1915, Iulie 1917.

Halifax. 1. Oraș din Anglia (comit. York), cu 100.000 loc. Mine de huilă și fier. Fabrici de postav și covoare. — 2. H. capit. Nouei Scoției (Dominion of Canada) pe Atlantic. Are 58.000 loc. Port foarte important. Construcții navale. Capăt al liniilor transcanadiene.

Halimà (halimaua), 1. lit. poporană, o carte de povești de origină arabă, în care s'au strecurat anecdote din alte surse diverse. S'a introdus la noi prin „Arabikon Mythologikon", izvor grec format din 2 culegeri vechi arabe — 1001 de nopți și 1001 de zile, care a fost tradus în rom. de Ion Gherasim Gorjean și printr'o traducere germană după Galland, care a tradus cel dintâiu Halimà (1704) introducând-o în Europa. Traducerea germ. a fost prelucrată de I. Barac (v. c.). O versiune mai nouă a publicat Em. Gârleanu (v. O Mie și una de Nopți); 2. Figural: O situație care nu se mai termină; o poveste sau vorbire încurcată.

Halim Said paşa (n. 1865 † 1921), unul dintre capii mișcării junilor-turci, în 1913—1917 mare vizir, în 1919 e exilat, în 1921 a fost asasinat în Roma de Armenii naționaliști.

Halipa Pan, profesor, om politic rom. din Basarabia. Studii în Chișinău, univ. în Iași. Scrie articole în ziarul Basarabia (1906); publică în 1908 „Pilde și povețe", întâia carte moldovenească de cetire; redactează revista Cuvântul Moldovenesc (1913); poezii în revista din Iași: Arhiva (1912), tipărește apoi în volum: „Flori de pârloagă" (1912—20) Iași 1921. A avut rol important în toate mișcările culturale, naționale și politice din Basarabia și în alipirea ei la România. Fruntaș al vieții politice basarabene, deputat din 1917 până azi, ministru al lucrărilor publice în guvernul Stirbey (1927); și Iuliu Maniu (1928).

Hall Marshall, fiziolog englez (n. 1790 † 1857), a studiat mișcările reflexe și a făcut cercetări asupra paraliziei, cu ajutorul electricității.

Halle a. d. Saale, oraș din Germania (Prusia), cu 200.000 loc. Universitate celebră. Comerț însemnat. Saline, mine de huilă. Fabrici de postav.

Haller Alb. v. —, medic germ. (n. 1708 † 1777), unul dintre cei mai mari fiziologi și medici ai tuturor timpurilor. A studiat iritabilitatea și sensibilitatea. Cunoscut și ca scriitor și poet.

Haller Iosif, general polonez (n. 1873). La începutul războiului, a servit în armata austr. Mai târziu, după tratatul dela Brest-Litowsk, a organizat corpul polonez din Ucraina. În 1918, a organizat și comandat corpul polonez de pe frontul franc. În 1919 a luptat contra bolșevicilor în Polonia, în războiul Polono-Rus.

Halley Edmund (n. 1656 † 1742), astronom engl. Din observațiile făcute cu ocazia călătoriilor sale în Africa și America a construit prima hartă de declinații magnetice. În baza legilor stabilite de Newton și Kepler, a calculat pentru prima oară orbitele a 20 de comete. La cometa numită după dânsul a observat periodicitatea întoarcerii cometelor, și a prezis întoarcerea cometei sale în anul 1758. A determinat paralaxa Soarelui prin metoda trecerilor lui Venus.

Hallo, inele colorate care se observă în jurul Lunii sau a Soarelui. Acest fenomen se datorește refracției razelor luminoase în cristalele mici de ghiață care plutesc în regiunile înalte ale atmosferei.

Hallstadt sau **Hallstatt.** sat în Austria, pe lacul H., unde s'a descoperit morminte preistorice de mare importanță. Se numește perioada H. aceia, în cursul căreia bronzul și fierul s'au întrebuințat împreună (din sec. al VI. a. Chr.).

Hallström Per, poet și nuvelist suedez (n. 1886). A scris și romane și drame cu fine analize psihol.

Hălmagiu (1219 loc.) com. rur. județul Arad, reșed. pl. *Hălmagiu. Judec.* de ocol. Of. P. local. G. locală.

Halmei, stație de frontieră spre Cehoslovacia 809 km. dela București, 155 km. dela Oradia. Se găsește pe linia București—Oradia—Praha.

Halochimia (chim.), ramura chimiei tehnologice, care tratează despre sarea comună (ClNa).

Halogene (chim.), se numesc elementele: fluor, clor, brom și iod, din cauză că formează, — combinate cu metale — săruri (fluoruri, cloruri, bromuri, ioduri). H. este sinonim cu producător de sare.

Halophyte (bot.), plante care trăiesc pe soluri ce conțin sare și pe care alte plante nu pot trăi.

Halorhagidaceæ (bot.), fam. a dicotiledonatelor; trăiesc în apă. Genuri cunoscute la noi; *Hippuris* (coada calului) și *Miriophyllum* (peniță).

Hals Frans, pictor olandez (n. 1580 † 1666), cel mai mare portretist al Olandei după Rembrandt. Fire hazlie, satisfăcut până și în lehnica sa, el este pictorul râsului, pe care l-a observat și reprezentat în diferitele lui faze. O monografie a râsului și surâsului se poate alcătui numai cu portretele sale. El aduce mai întâiu în pictură tehnica trăsăturii largi, fastuoase, mânuită de dânsul, liber și spiritual, influențând pe urmași. Lucrări însemnate: Masa ofițerilor din compania Sf. Gheorghe (în Haarlem), Eforii ospiciului de bătrâni, cel de femei bătrâne (tot în Haarlem), Hille Bobbe (Berlin), Țiganca (Paris), Autoportretul cu Soția (Amsterdam), etc.

Halucinație (med.), închipuire, nălucire. La unele boale mintale, bolnavul vede, aude, simte lucruri cari în realitate nu se petrec: H.-ii

Hamadan, oraș din Persia, cu 30.000 loc. În războiul mondial ocupat de Ruși; în 1918 de Englezi. Covoare, etc. E vechia Ecbatana.

Hamburg, oraș liber din Germ. Port la mare și foarte activ pe fl. Elba. Înființat în 804, ajunge în sec. XIII unul din cele mai importante porturi ale Hansei. Înainte de războiul mondial, era rivalul Londrei. Centrul de distribuție al cafelei, piciorului și colonialelor pe contin. 1.116.000 împreună cu mahalalele 1.580.000 loc.

Hamburger Nachrichten, ziar politic, care a avut un mare rol în istoria politică contemporană a Germaniei, fiind organul politic al lui Bismarck până la moartea sa.

„Hamburgische Dramaturgie", o lucrare de critică teatrală, celebră a lui G. E. Lessing, care a rezultat din înmănunchierea recensiilor asupra pieselor jucate la „Nationaltheater" din Hamburg, condus (din 1767—1769) de către Lessing. În această operă Lessing expune, cu prilejul recensiilor, părerile sale despre dramă și legile poeziei dramatice, cu multe referințe la teatrul grec și cel Shakespearean, iar ca îndreptar estetic având poetica lui Aristoteles pe care-l interpretează, și teatrul clasicit francez. Și astăzi se pot citi cu folos deplin părerile sale despre unitatea acțiunii dramatice, despre caracterele personajelor, despre episoade, motivarea acțiunilor, despre subiectele istorice în dramă, și alte amănunte de tehnică dramatică, datorită cărora Lessing a devenit îndrumătorul teatrului german al epocii clasice. Tragedia „Emilia Galotti" a fost dată de Lessing ca model ce realizează concepția sa despre teatrul nou.

Hamei (bot.), v. Humulus.

Hameln, der Rattenfänger von —, prinzătorul de șobolani din —), figură legendară germ. Un cetățean al orașului H., din Prusia, care s'a legat că va pustii, pentru o plată bună, toți șobolanii din oraș. Cu un fluier fermecat el a condus apoi șobolanii în râul Weser. Dar primăria n'a voit să-i plătească. Atunci el, mâniindu-se, cu același fluier a fermecat pe toți copiii orașului, conducându-i într'o peșteră, unde apoi, li-s'a pierdut urma. Legenda, prelucrată de Goethe și alți scriitori, mai spune că, a condus pe copii pe sub pământ în Ardeal și că ei sunt strămoșii Sașilor.

Hamerling Robert, poet germ. din Austria (n. 1830 † 1889). Suprasensibil a descris minunat iubirea în poeziile sale lirice pline de încrederea în perfecțiunea omenirii: Sinnen und Minnen, Blätter im Winde și poema epică „Germanenzug". Ahasver in Rom e capodopera sa. A scris și romanul Aspasia.

Hamilcar Barcas, general cartaginez, tatăl lui Hannibal. Toată viața a dus luptă înverșunată contra Romanilor; bate pe Romani în Sicilia (I răsb. punic); înăbușă revolta din Cartagena; cuprinde Spania, unde este omorît, în 228 a. Chr.

Hamilton William, filos, engl. (n. 1788 † 1856). Fost advocat, prof. de istorie, apoi de Logică și Metafizică la univ. din Edimburg. A suferit influența lui Jm. Kant și a școalei scoțiene (v. c.). Admite relativismul cunoașterii și reduce la date prezente de psihol., toate datele cunoașterii (psihologism). Ac. doctrină el o numește „Presentaționism". În Logică, admite teoria cantificării predicatului (v. c.), pe care a desvoltat-o în 1833; dar a fost combătută de J. St. Mill. Scrierile sale însemnate: Discussion on Philosophy and Literature, Lectures on Metaphysics and Logic (4 voi. postume), etc.

Hamilton William Rowan (n. 1805 † 1865), profesor de astronomie la Univ. din Dublin; în mecanică, H., a stabilit principiul general, care-i poartă numele și din care se pot deduce ecvațiile diferențiale ale lui Lagrange, precum și principiul lui D'Alembert; H. este creatorul metodei de calcul numită calculul cvaternionilor.

Hamiți, semințe de popoare din nordul Africei cu ramurile: egipteană, libică și etiopică. Se crede că ei sunt urmașii lui Ham, fiul lui Noe.

Hamlet (accent pe â), prinț legendar al Jutlandei, care ar fi trăit pe la 500 (sau secolul II ?) d. Chr. și ar fi simulat nebunia spre a răzbuna moartea tatălui său. Din această legendă se inspiră Shakespeare (v. c.), în tragedia „H.", cu același subiect. În piesa H. umbra (spectrul) tatălui lui H. apare pe scenă: un procedeu de mare efect, folosit de Shakespeare, v. Fantasmagorie.

Hammerfest, cel mai de nord oraş şi port al Norvegiei şi al pământului (70° 49' Latit. N.). 3500 loc. situaţia lui se datorează lui Golf Stream.

Hammurabi, rege în Babilon, cam în sec. al XXI a. Chr. Dela el ne-au rămas, dintr'o colecţie de legi 228 paragrafe săpate pe piatră, descoperite de Morgan în 1901—1902. Aceste paragrafe sunt cu opt secole mai vechi decât legile lui Moise şi conţin principii de drept, comune cu legile evreeşti (ex. legea talionului: „dinte pentru dinte").

Han O., sculptor (n. 1891). Unul din cei mai talentaţi şi puternici sculptori români. Compune în special grupuri simbolice, de multe ori vijelioase, lucrând în masse sculpturale simplificate, în genul marelui creator francez Bourdelle, de care a şi fost influenţat. În 1926 s'a inaugurat la Putna un foarte reuşit bronz al lui Eminescu. H. lucrează acum la un monument al marelui poet. Între busturile sale cele mai remarcabile trebuie să numărăm pe acele ale lui Homer şi Socrate. H. e profesor de sculptură la Şcoala de bele arte din Bucureşti.

Hanak Anton, sculptor, modernist (n. 1875). De origină ceh, a petrecut multă vreme la Viena, distingându-se prin bogăţie de invenţie în compunerea subiectelor şi expresivitate neobişnuită a stărilor lor sufleteşti.

Hânceşti (6723 loc.), com. rur. jud. Lăpuşna, reşed. pl. Hânceşti. Formată din satele: Bozieni, Hânceşti, Mereşeni. Primăria la Hânceşti. Medic, spital, farmacie, medic veterinar. Judec. de ocol. Of. P. local. G. Zloţi la 35 km.

Hâncu, mănăstire de călugări (judeţul Chişinău), zidită de boieri rebeli Hânceşti, din sec. al XVII.

Hâncu Vasile, medic român (n. 1870), doctor în medicină şi ştiinţele fizico-chimice, a publicat în ţară şi străinătate o seamă de excelente lucrări din domeniul chimiei medicale. A întemeiat primul spital românesc din Ardeal (1913 Spitalul Sf. Gheorghe din Blaj). A fost şi deputat.

Händel Georg Friedrich, compozitor *german (n. 1685 † 1759). Händel, alături* de Bach, însemnează în istoria muzicii culmea muzicei polifonice. H. a avut o viaţă foarte agitată. După ani de sbucium şi încercări petrecuţi parte *în Ham*burg, parte în Italia, în care timp scrie o serie de opere care îi stabilesc un bun renume, pleacă la Londra, întâiu pentru scurtă vreme în *1710*, apoi, dela *1712* încolo, pentru totdeauna, confundându-se atât de mult cu viaţa muzicală engleză, încât se poate număra şi printre compozitorii englezi. În Londra intră în angrenajul rivalităţilor diferitelor întreprinderi muzicale (mai ales stagiuni de operă italiană), care se concurează în cel mai violent mod, aşa încât H. lucrează nu mai puţin de 30 opere şi 10 oratorii în decursul anilor 1720—1737. Dela 1740 încolo scrie aproape numai oratorii, aprofundându-se în muzica religioasă, şi în aceste lucrări atinge apogeul artei sale. În ultimii ani ai vieţii sale îşi pierde vederea, ca şi Bach. Compoziţii: oratoriile „Messias", „La resurrezione", „Acis et Galatea", „Ester", „Deborah", „Athalia", „Das Alexanderfest", „Saul", „Israel", „Samson", „Semele", „Herakles", „Belsazar"; „Judas Makkabäus", „Joseph", „Josua"; „Salomon", „Susanna", „Japhta", „Theodor"; un mare număr de opere, lucrări instrumente pentru violină, pian, orgă, etc.

Handel-Mazetti Enrika baroneasa —, scr. austriacă, (n. 1871). Romane: Jesse und Maria, Die arme Margaret, Stephana Schwertner, Meinhard Helmpergers denkwürdiges Jahr, etc.

Handicap (engl. hendikep): favor, beneficiu. În sport, când concurenţii sunt de forţe inegale, pentru a egala şansele de învingere şi a da mai mult interes concursului, celor mai slabi li-se acordă drepturi la beneficiu faţă de cei mai tari

Handicapper (engl. hendikepper), persoana oficială, însărcinată cu constatarea şi distribuirea beneficiilor de handicap, (v. Handicap).

Hands (engl. mâna), termen întrebuinţat la jocul de fotball şi înseamnă, că un jucător atinge mingea în mod intenţional cu mâna (excepţie face portarul în spaţiul de pedeapsă). H. se pedepseşte prin lovitură liberă.

Hands off!: „sus mânile", expresie politică engleză, prin care se protestează contra faptelor politice. (Aşa a protestat Gladstone contra ocupării Bosniei în 1878).

Haneş V. Petru, scriitor rom. (n. 1879), profesor secundar, fost secretar gen. în ministerul instr., dr. în litere. Are meritul de a fi studiat critic opera lui Al. Russo, pe care a şi publicat-o sub auspiciile Acad. rom. („Al. Russo, Viaţa, epoca, operele" — în Noua Rev. Rom. 1900; Alex. Russo, o pagină ignorată din lit. rom., Buc. 1901; Scrierile lui Alex. Russo). A mai scris: Studii de literatură română, Scriitori basarabeni (curs ţinut la fac. de litere din Buc.), Istoria literaturii româneşti. Evangheliarul românesc din 1561, Desvoltarea limbii rom. în prima jumătate a sec. al XIX, etc.

Haneş Beagnăr, jude al Braşovului, v. Benkner Johannes.

Hangar. Clădire largă şi spaţioasă, acoperită, pentru *adăpostirea maşinelor*, materialelor, etc.

Hanger, pumnal încovoiat ce se purta odată la brâu ca armă; astăzi îl mai poartă Turcii.

Hang-Ceu-Fu, oraş şi mare port maritim al Chinei, 950.000 loc. Comerţ cu mătase.

Hangerli Constantin, domn în Ţara Rom. (1797—1799). Adus de Turci în locul lui Alecs. Ipsilanti, tot de ei a fost şi ucis, dupăce adunase dările mari cu mijloacele cele mai drastice spre a se achita faţă de lăcomia turcească. — **Hangerli Alecsandru**, domn în Moldova (19 Martie — 4 August 1807).

Hangu, grupă de munţi din jud. Neamţ între râul Cracău, culmile dela V. de râul Moldova şi râul Bistriţa.

Hangu, mănăstire (jud. Neamţu), clădită de Miron Vodă Barnovschi şi închinată, în 1715, Sf. Mormânt.

„Hangya" (Furnica), numele colectiv al unui număr de 602 soc. cooperative de credit şi consum maghiare, având-şi sediul în Aiud. Are magazii în Aiud, Satumare, Oradea, Arad, Turda, Tg.-Mureş, Odorheiul săcuiesc şi Sângeorgiu. Din consiliul de administraţie fac parte, aproape toţi fruntaşii vieţii publice maghiare.

Hankou sau **Hang-Keu**, oraş din China (prov. Hu-Pe) cu 1.459.000 loc. Opium, stofe, ciai, etc. Port pe fl. Yang ţe-Kiang, la 1100 km. de mare.

Hann Iulius (n. 1839 † 1921), distins meteorolog, fost prof. de fizică cosmică la Universitatea din Viena. A scris un tratat epocal de Meteorologie, s'a ocupat mult cu studiarea vântului numit Föhn, cu fenomenele furtunilor, şi cu fenomenele magnetice terestre.

Hannibal sau **Anibal**, celebru general cartaginez, fiul lui Amilcar Barca. Cel mai mare general şi bărbat de stat al acelei vremi; toată viaţa a consacrat-o luptelor contra Romanilor. Cuprinde oraşul Sagunt din Spania; înaintează cu o armată puternică, cu mai mulţi elefanţi, prin Alpi, spre Italia şi deci spre Roma. Cu sacrificii enorme trece Alpii şi în lupt. dela Ticinus (218 a. Chr.), Trasimenus (217), Cannae (216), zdrobeşte armata Romanilor. Cuprinde Capua, unde iernează, ameninţând Roma (Hannibal ante portas). Prin tactica lui Fabius Cunctator şi energia lui P. Cornelius Scipio, Hannibal este bătut, căci nu primise ajutoare din Cartagena şi fratele său Asdrubal fusese înfrânt (207 a. Chr.). *Scipione conduce* războiul în Africa, unde se retrage Hannibal şi-l bate la Zama (202); Hannibal se refugiază la regii prieteni, dar când bănueşte că va fi tradat, el se otrăveşte cu otrava ce-o purta totdeauna în inel (183 a. Chr.). Cu moartea lui puterea Cartaginei apune.

Hanno. 1. H. marinar cartaginean, fiul lui Hamilcar; a trăit în sec. V a. Chr. A făcut o expediţiune de descoperiri pe Marea Mediterană, până la ţărmul apusean al Africei, trecând prin strâmtoarea Gibraltar. Descrierea călătoriei lui ni s'a păstrat într'o traducere greacă şi este cel mai vechiu document de cunoştinţe geografice. — 2. **H. cel Mare**, general cartaginez, bătut de mercenarii răsculaţi după primul războiu punic. A fost capul partidei favorabile Romanilor şi era de părerea ca Hannibal să fie predat lor.

Hanoï, capit. regatului Tonkin. Industrie activă. Situat în delta fl. Roşu; are puţini europeni. 119.000 loc.

Hanotaux, Gabriel, istoric, diplomat şi gazetar francez (n. 1853), membru al Academiei franceze. Scrieri: Histoire du cardinal de Richelieu, l'Histoire de la nation française (dirijată de H. scrisă de mai mulţi colaboratori), Jeanne d'Arc, etc.

Hanovra sau **Hannover**. 1. Prov. a Prusiei de NV. (38584 kmp. cu 3,215.000 loc.). Fost ducat (1546), electorat (1692), regat (1816), H. a fost anexată la Prusia în 1866, în urma războiului austro-prusian. Terenul, în cea mai mare parte (spre N.), este nisipos, sărac, având numai păşuni şi puţină agricultură (meiu, ovăz, cartofi). În S., fiind regiunea Harz, sunt destule bogăţii minerale, cari au născut o industrie metalurgică şi au născut o viaţă industrială. — 2. H. capit. prov. H., oraş industrial: ţesătorii de bumbac, postavuri, piane, arme, material de C. F., produse chimice, etc.

Hans Vintler, poet germ. din Tirol (sec. al XV). A *compus* cartea de poveşti „Blume der Tugend", după inspiraţii ital., importantă pentru opunerea viţiilor şi virtuţilor morale, pe care H. V. le zugrăveşte cu mult talent.

Hânsar (milit.). Veche numire de husar în ostirea rom. prin sec. XV—XVII. În timpul lui Ştefan cel Mare era soldat lefegiu călare. v. Husar.

Hanse în evul mediu, când siguranţa avuturilor nu exista, s'au constituit asociaţii de m. multe oraşe pt. protejarea comerţului, împotriva piraţilor (din Marea Baltică) şi a hoţilor dela drumul m. În fruntea ac. au fost oraşele: Lübeck (1241), Hamburg, Köln, etc. În sec. al XV erau astfel grupate 64 oraşe, având flotă, armată şi chiar guvern particular (v. Feudalism).

Hansen Theophilos Edvard, arhitect danez (n. 1813 † 1891). A desvoltat o activitate intensă: a clădit Universitatea din Atena; Parlamentul, Bursa şi Arsenalul

din Viena. Dela 1884 profesor de arhitectură la Academia de arte plastice din Viena.

Hanson. 1. Ola, scriitor germ.-suedez (n. 1860). Scrierile sale aparţin mişcării moderne în lit. scandinavă: eseuri, romane, poezii: Parios, Vor der Ehe, Meervögel. — 2. Laura, soţia lui (pseudonim L. Marholm). (n. 1854), feministă celebră.

Hanyun Knut Pederson, scriit. norvegian (n. 1860). Autorul romanelor: Foamea, Victoria, Pan. A scris şi drame (La porţile regatului). In 1920 K. A. a fost încoronat cu premiul Nobel, pentru lit.

Haos (grec.: Chaos), confuzie, desordine. Mai înseamnă: 1. desordinea ce domnia înainte de creearea lumii; 2. imensitatea spaţiului; 3. în mitologia greacă zeul cu rol principal la creearea lumii.

Hapalide (zool.), o familie de maimuţe a ordinului Platirinelor. Maimuţe mici cu blană fină şi coadă păroasă. La degete au ghiare cu excepţia degetului mare dela picior, care are unghie. Trăiesc ca veveriţele pe arborii din America meridională.

Haparanda, oraş din Suedia (Norbotten) cu 3000 loc. Importantă staţiune meteorologică. Port în punctul cel mai de N. al golf. Botnic. In timpul războiului mondial prin H. se făceau toate transporturile de călători între apus şi frontul ruso-român.

Hapi sau **Apis**, în mit. egipteană, un zeu, reprezentat pe pământ printr'un taur şi considerat ca fiul zeului Ptah „făcătorul lumii" sau întruparea zeului Osiris. Era mult adorat în Memphis şi avea locuinţa într'un templu. Pe acest taur, — care reprezenta pe zeu — îl îngrijiau nişte preoţi, iar când muria îl îngropau cu mare pompă.

Haplodont (zool.), se numeşte un dinte care are forma unui con sau unei prisme. Dinţii incisivi şi canini au de obicciu această formă.

Haploid (biol.), v. Fecundaţia.

Haplologie, în studiul limbii se numeşte fenomenul dispariţiei unei silabe, de aceea se mai numeşte şi disimilaţie silabică, de ex. „idolatrie" din „idololatrie".

Haraciu, tributul adunat din ţara întreagă, pe care îl plătiau Principatele rom. în fiecare an împărăţiei turceşti. In Ţara Românească a fost introdus la sfârşitul domniei lui Mircea cel Bătrân, iar în Mold. sub Petru Aron (1456); la început a fost de 2000 de galbeni în Moldova şi 3000 (după tradiţie) în Ţara Rom. şi a crescut mereu în cursul vremurilor.

Harald, numele mai multor regi ai Danemarcei, Suediei şi Norvegiei. Insemnaţi: 1. H. al VI al Danem. (n. 910—987), aliat al Normanzilor; a năvălit în Franţa (963); 2. H. al III al Norvegiei (1015—1066); n'a putut cuceri Anglia.

Haraucourt, Edmond, poet, romancier şi autor dramatic francez, (n. 1857), director la Musée de Clugny. Scrierile sale poetice amintesc procedeele romantice şi parnasiene. Versuri rămase celebre şi cântate: „Partir, c'est mourir, un peu, C'est mourir à ce qu'on aime". Poezii: l'Âme nue, Espoir du Monde. Romane: Trumaille et Pélisson, Les Naufrages; Daâh, le premier homme şi Vertige d'Afrique, fantazii lirice.

Harakiri (japon.), spintecarea burţii (pântecelui). Acest obiceiu vechiu, tradiţional, se află la clasele sociale mai înalte din Japonia. Prin H. cel osândit la moarte se ucidea însuşi, scăpând de ruşinea executării. In momentul când începeau să-i curgă intestinele unul din prietenii lui îi tăia capul. H. mai era şi un fel de duel. Cel ofensat îşi făcea H. în faţa ofensatorului, care, dacă nu voia să rămână discalificat, făcea şi el la fel. H. a fost desfiinţat şi oprit prin lege de împăratul Mutsu-Hiito.

Harcov (Harchiw), capit. Ukrainei, aşezat la N.-ul bazinului carbonifer al Donéţului. Mare nod de C. F. Universitate. Comerţ cu cereale, lână, piei, peşte conservat şi proaspăt. 410.000 loc.

Harden Maximilian (orig. Witkowski), (n. 1861). Fondatorul revistei „Zukunft". Aderent politic al lui Bismarck. A publicat diferite studii, critice şi caracterizări politice. „Köpfe" (3 vol.).

Harding Warren G. (n. 1865 † 1923), om politic american, întâiu redactor în Marion; în 1900 senator în Ohio, în 1920 cu program republican e ales preşedinte al Statelor Unite faţă de Wilson. A fost contra intrării Statelor Unite în Liga Naţiunilor.

Hardt Ernst, literat germ. (n. 1876). Scrie nuvele şi drame dintre care cele mai cunoscute sunt: Tantris der Narr, Gudrum, Schirin und Getraude, etc.

Hardy Thomas, mare romancier şi poet engl., fost arhitect (n. 1840 † 1928). Supranumit Zola al Angliei. Scrierile sale sunt pesimiste, dar pline de umor şi de realism darwinian [neorealism], însuşiri care l-au făcut celebru. Romanele: Far from the Madding Crowd, The Return of the Native, Tess of the d' Ubervilles, Jude the obscure; drama napoleoniană, The Dynasts, şi versuri: Wessex Poems, Poems on the Past and Present, Satires of Circumstances, etc. Romanul său e regionalist. H. are simţul liniilor şi al formelor, e fin observator şi povestirile sale au descrieri frumoase.

Harem (arab), orig.: loc oprit, mai târziu, după introducerea poligamiei, apartamentele femeilor la mahomedanii bogaţi. Haremurile sunt păzite de eunuci (v. c.) ca să nu intre într'însele vre-un bărbat străin. In Turcia H.-ile au fost desfiinţate de parlamentul dela Angora.

Haret Spiru (n. 1851 † 1912). Primul Român doctor în matematică din Paris (1879). Organizatorul şcoalei române prin legea din 1898 a învăţământului. Lui i se datoreşte reorganizarea învăţământului de toate gradele, prin reforma metodelor şi programelor analitice şi grija ce a avut-o de corpul didactic, controlând, mai totdeauna personal, chestiunile în legătură cu şcoala. Progresul învăţământului din ţara veche, dinainte de războiu, se datoreşte iniţiativelor şi măsurilor lui H. Fost ministru al instrucţiunii publice. Lucrări de mare valoare în mecanica cerească (asupra invariabilităţei marilor axe a orbitelor planetare). A scris cea dintâi „Mecanică socială" (în limba franceză). Numeroase studii asupra învăţământului. Om politic de seamă.

Harfă, arpă, unul din cele mai vechi instrumente cu coarde. E cea mai mare din familia instrumentelor cu coarde, puse în mişcare prin pişcarea cu degetele. Corzile sunt acordate diatonic, modulaţia se face prin pedalele în număr de 7. Forma triunghiulară. Modelul cel mai perfecţionat îl datorăm lui Erard la 1811.

Harghita, culme de origine vulcanică din E.-ul podişului Transilvaniei pe dr. Oltului. Altit. între 1000 şi 1700 m. Vrf. H. are 1793 m. — v. Transilvania.

Hariri Abu-Mohammed el-Qâsim el-Hariri, mare poet arab din perioada Abassizilor [v. lit. arabă] (n. 1054 † 1122). A cules „şedinţele" = maqâma (v. c.), după Hamadhâni, luându-l pe acesta drept model; dar întrecându-l prin bogăţia imaginaţiei şi printr'un vocabular mai rafinat şi mai artistic. A mai scris două scrisori în care fiece cuvânt începe cu „s" sau „ch", foarte apreciate în evul mediu, o lucrare despre greşelile de limbă obişnuite, şi poemul didactic „Recreaţiile gramaticale" [Malhat el-Irab].

Harizi, Al Harizi (Jehuda ben Salomon ben —), rabin spaniol († 1235). A tradus în ebraică „Şedinţele" lui Hariri (v. c.) şi a compus în proză rimată „Takkamoni", în care a zugrăvit moravurile ebraice de atunci.

Hârja (1243 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Trotuş. P. U. şi G. Oneşti la 27 kilometri. Aici în Munţii Oituzului, pe râul cu acelaşi nume, s'a desfăşurat al doilea episod din marea bătălie dela Oituz, în zilele dela 31 Sept. — 4 Oct. 1916. Trupele Austro-ung. sunt înfrânte pierzând prizonieri.

Hârjauca, mănăstire de călugări în judeţul Orhei, avea pela 1850 şcoală şi adeseaori adăpostea pe episcopul rus Irinarh Popov (1844—55).

Harjen D., arhitect, profesor la Şcoala superioară de arhitectură din Bucureşti († 1926).

Hârlău, com. urb. veche din jud. Botoşani, fostă reşedinţă domnească în palatul construit de Ştefan cel Mare (1487). Până în 1834 capit. jud. H. Apr. 5000 loc.

Harmenopol Constantin, celebru jurist şi canonist grec (n. 1320 † 1380), după scrierile căruia s'a alcătuit „Indreptarea legii sau Pravila cea mare" dela Târgovişte şi alte Pravile (v. c.).

Harmodius şi Arlstogiton, conspiratori atenini, cari au urzit un complot contra fiilor lui Pisistrate, Hippias şi Hipparchos, în 514 a. Chr. Reuşesc să ucidă pe Hipparch. Mai târziu Atenienii au considerat eroică fapta lor, fiindcă-i scăpaseră de tirania celor doi, de aceea le-au ridicat statui.

Harmotomul (min.), v. Zeolite.

Harnack Adolf, teolog germ. (n. 1851). Fost profesor de istorie bisericească la universitatea din Leipzig, iar mai târziu, până la 1921 la cea din Berlin. E reprezentantul direcţiei critice în teologie. Principalele lui opere: Dogmengeschichte (istoria dogmelor) şi Das Wesen des Christentums (fiinţa creştinismului).

Harnaşament, totalitatea dispozitivelor în general confecţionate din piele, care îmbracă un animal fie pentru călărie, fie pentru tracţiune.

Harpagon, personaj principal în comedia „L'avare" (Avarul) de Molière. Figurat: om foarte sgârcit.

Harpalos, unul dintre generalii lui Alexandru cel Mare, guvernator al Babylonului († 324), de unde a luat toată bogăţia vechilor regi şi a adus-o în Atena, unde a dispărut o parte, dând astfel naştere unui proces în care a fost implicat şi Demosthenes.

Harpignies Henri, peisajist franc. (n. 1819 † 1916). urmaşul lui Corot şi Millet. Din numeroasele sale picturi realiste şi cu puternic efect emotiv amintim: Saut du Loup, Torrent dans le Var, les Bordes de l'Aumance. Are şi reuşite acvarele.

Harpii, ficele lui Thaumas şi a Electrei, care, în mitologia greacă, personificau furtuna şi moartea. Erau nişte monştri aripaţi, cu înfăţişare de femeie, cu

aripi, cu unghii mari, cu trup de pasere, urmăriau pe oameni până la moarte.

Harpocrates, în mitol. gr. zeul tăcerii, identificat la Egipteni cu Horus.

Harriman Edward Henry (n. 1848 † 1909), „regele căilor ferate" americane, fost un mic funcționar la bursa din New-York, care prin speculație, și-a câștigat avere mare. În 1892—96 reorganizează calea ferată. Union Pacific.

Harry Miriam, romancieră franceză, (n. 1875). Impresii și aventuri exotice în romanele „la Conquête de Jérusalem, Tunis la Blanche, l'Ile de Volupté, la Divine Chanson, etc.

Hârsa (3143 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Cricov. Formată din satele: Hârsa, Nisipoasa, Plopu, Valea-Cucului și Vârbila. Primăria la Hârsa. P. U. și G. Valea-Călugărească la 14 km.

Hârșova (4630 loc.), com. urb. din jud. Constanța, reșed. pl. Hârșova. Are adăugat satul Vadul Oii. Judec. de ocol. Of. P. local. Spital, medic, farmacie. Port la Dunăre. Comerț cu cereale.

Hart Heinrich, scriitor germ. (n. 1855 † 1906). Critic la „Tägliche Rundschau" și conducător al societ. lit. moderniste „Neue Gemeinschaft". Din întreprinderile sale lit. se citează „Die deutschen Monatshefte" (1878) și „Deutscher Literaturkalender" (1879—82), iar în colaborare cu fratele său cu **Iulius H.**, „Kritische Waffengänge (1882) și „Kritisches Jahrbuch" (1888). Poezii: Weltpfingsten, Deutsches Herz u. deutscher Geist, drama „Sedan", etc.

Hart Julius, scriitor germ. fratele lui Heinrich H., cu care a colaborat (n. 1859). Scrie poezii remarcabile prin sensibilitate: Sansara, Homo sum, Triumpf des Lebens, drame: Don Juan Tenorio, Der Rächer, Der Sumpf și nuvelele: Fünf Novellen. Se citează confesiunea sa relig.: Der neue Gott (1899).

Hartă, reprezentarea suprafeței pământului pe un plan. Cum forma pământului, geoidul, nu este desfășurabilă, s'au închipuit diferite metode, proiecțiunile (v. c.). Harta poate îmbrățișa tot pământul: mapamond (v. c.), sau o parte: regiune, țară; hărți speciale. Când H. servește ca mijloc de învățământ ea este Murală. Acestea pot fi scrise complect, sau numai inițialele numirilor (semimută) s'au numai cu arătarea râurilor, munților, orașelor, fără inițiale (H. mută). Pentru raportarea pe hartă a lungimilor, se alege un raport de reducere numit scara hărții (v. c.). Progresul geografiei a fost cu putință numai dela progresul cartografiei. Și acesta a fost realizat numai cu progresele geodeziei, știință întemeiată de Francezi. Pentru fixarea pe plan a difritelor locuri este nevoie de un sistem de axe (coordonate rectangulare, carteziene) sau de rețeaua de paralele și meridiane (canevasul). După fixarea locurilor de către geodezian, se face trasarea detaliilor (amănuntelor) de către topograf. Toate acestea se consideră proectate de geoidul de referință (supraf. Oc. considerată prelungită peste tot pământul,) adică la altit. 0 m. Aceste operațiuni formează planimetria. Ca să avem și ideia de relief, se întrebuințează hașura sau isohipsa (v. c.), în trasarea cărora avem nevoe de nivelment (v. c.). O astfel de hartă se numește topografică. Cu cât scara ei este mai mare, cu atâta și amănuntele sunt mai multe. Ideia de H. a pornit dela Babiloneni, cari sunt și creiatorii cadastrului. Prima H. topografică este construită de Cassini, pentru Franța, începută în 1784 de Cesar Fr. Cassini de Thury și terminată de fiul său Dominique Cassini. — Hărțile mai pot fi: geologice, astronomice, pentru aviație, meteorologice, hipsometrice, batimetrice, magnetice, fitogeografice, etc.

Harte Emma (lady Hamilton), femeie engl. de o frumusețe rară (n. 1761) dintr'o familie săracă. S'a căsătorit cu Sir William Hamilton, ambasador al Angliei la Neapol și renumit archeolog. Mai fusese și iubita amiralului Nelson. A trăit o viață aventuroasă, iar ca artistă, a avut mari succese cu tablourile sale, cari reprezintă statui antice. După memoriile sale publicate în 1815 și-a scris Al. Dumas tatăl romanul său intitulat „La favorite". († 1815).

Harte Francis Bret, poet și romancier american (n. 1839 † 1902). A scris: Heathen Chinee, Condensed Novels, romanul „Gabriel Conroy", ș. a. A fost jurnalist la San Francisco, director la „Overland Monthly", apoi consul în Germania și Scoția. H. este un realist puternic, reproducând cu fidelitate mediul în care a trăit sau pe care l-a observat, și dând dovadă de ascuțime psihologică în tratarea subiectelor. In narațiunile sale găsim un tip american nou, departe de puritanismul tradițional american. In povestirile sale californiene banditii și certații cu justiția iau locul de frunte, cu apucăturile lor extraordinare și grosolane. Versurile sale sunt pline de vigoare și coloare. H. este apreciat și pentru humorul său firesc, pentru marea-i putere de vizulizare și pentru coloarea locală.

Hartford, capit. statului Connecticut, port la fl. Connecticut. Are 168.000 loc. Fabrici de ciorapi, mătăsuri, arme, mașini, etc.

Hârtia (chim.), se fabrică dintr'o pastă de celuloză preparată din zdrențe de *cânepă sau de in*, curățite, destrămate și decolorate cu hipoclorit de calciu. Din acestea prin fărămițare și înmuiare cu apă se face un aluat subțire căruia i se adaugă cleiu și alaun. Pasta astfel preparată, se toarnă în urmă, amestecată cu apă, pe o sită fină în necontenită mișcare. Apa se scurge prin sită iar firele de celuloză din pastă se lipesc între ele formând o pâslă. Când pâsla are o grosime cuvenită, se deslipește de pe sită și se pune la presă între două pături de postav, pentru ca să se stoarcă de apă. In urmă foaia de hârtie este uscată. In marea industrie operația de mai sus se face în mod mecanic cu ajutorul unor mașine speciale, pasta de celuloză fabricându-se din lemn de brad, mesteacăn, plop, din paie, din coceni sau din trestie. Pentru încleiatul pastei se întrebuințează săpun de rășină, alaun, clei de pește, iar pentru ca să-i mărească greutatea, i se adaugă, sulfat de bariu, caolin, etc. Pentru ca din pastă să se obțină o hârtie albă curată se amestecă și cu diferite *materii* colorate (albastru de cobalt, ultramarin, albastru de Lyon). Pasta astfel preparată se așează pe o pânză metalică care înaintează pe niște suluri fiind scuturată în lung și lat. In urmă trece printr'un fel de clopot în care apa este absorbită cu ajutorul unor trompe, ajungând în fine într'o serie de suluri de metal, între care foaia de hârtie este comprimată, uscată cu aburi calzi și lustruită. Calitățile unei H. bune sunt: să aibă aceeași grosime, să fie uniform colorată, iar când este îndoită să nu plesnească.

Hârtia-indigo (chim.), se numește varietatea de H. colorată cu indigo. Fiind decolorată de clor se întrebuințează la evidențierea acestuia. **H. de calc**, întrebuințată la copiat, se prepară din hârtie subțire nesatinată, pe o parte unsă cu o materie colorată unsuroasă (ultra-marin, albastru de Berlin). Se fabrică și o varietate de H. de copiat, care umezită și presată pe o scrisoare cu cerneală chimică, aceasta se lipește sau chiar trece prin ea, scrisoarea cetindu-se direct pe dosul ei. **H. de scrisori**, lustruită și încleiată, velină sau chamois, după cum este de coloare albă sau gălbue, ultima fiind mai igienică, căci nu obosește ochii, ambele varietăți fiind fabricate în mod simplu sau cu filigrame. **H. de filtru**, preparată din celuloză curată, neîncleiată, în coale de 40 × 60 cm sau în foi rotunde de dimensiune variată. A fost imaginată de chimistul Berzelius și se întrebuințează în laborator la filtrarea soluțiunilor. **H. sugătoare**, se fabrică din pastă de celuloză amestecată cu fibre de lână pentruca să se poată ușor îmbiba cu lichide (cerneală). **H. de timbre**, se fabrică din celuloză curată nesatinată, cu filigrame, fiind amestecată cu anumite substanțe, pentru ca să nu se poată rade sau șterge fără ca să se observe. **H. monedă**, se fabrică din celuloză rezistentă de in sau de cânepă, cu filigrame, amestecată cu substanțe speciale (culturi de microbi), pentru a putea fi recunoscută în cazurile de imitație. **H. de învelit**, întrebuințată la împachetare sau amabalaje, se fabrică din celuloză de paie, satinată sau nesatinată, albă sau colorată, adeseori dublată cu pânză ca să devină mai rezistentă. **H. de scris și de tipar**, se fabrică din celuloză de cârpe sau de lemn, satinată sau nesatinată, aspră și poroasă pentru ziare. **H. de țigară** este fabricată din celuloza cea mai curată, nesatinată și amestecată cu substanțe oxidante pentruca să ardă complect. **H. de cartoane**, fabricată din hârtie groasă sau din mai multe foi încleiate și presate, elastică (p. cărți de vizită) și rezistentă (p. cutii și ambalaje). Unsă cu smoală (carton gudronat) se întrebuințează la acoperitul caselor. Din carton presat se mai fac cuburi pentru zidărie, piese de mașini, șine de drum de fier, piele artificială, vase, farfurii, gulere, manșete, talpă de ghete, etc.

Hârtii de valoare, sunt acele hârtii care reprezintă valori în bani, ca de ex.: bancnote, b. de stat, cambii, obligații, efecte de stat, contracte, acțiuni.

Hârtii de valoare nominale, sunt acțiuni sau lozuri, care în text dau numele primului lor proprietar.

Hartleben Otto Erich, scriitor și autor *dramatic germ.* (n. 1864 † 1905). S'a remarcat la început ca povestitor satiric de talent cu „Vom abgerissenen Knopf", și „Der gastfreie Pastor". A scris apoi comedii (Die Erziehung zur Ehe, Die sittliche Forderung, Angele, ș. a.) și acestea interesante m. m. pentru biciuirea defectelor societății, impunându-se cu drama „Rosenmontag" în care interesul viu pentru excelenta înfățișare a vieții ofițerești de cazarmă și dela Casino întrece cerințele tehnice teatrale.

Hartley D., filos. engl. (n. 1704 † 1759), unul dintre întemeietorii psihologiei asociaționiste.

Hartmann, 1. **Eduard von** —, filosof *german*; (n. 1842 † 1906). Până la 1865 a fost ofițer. Pornește dela Schelling, Schopenhauer și Hegel, contopind ideile acestora în evoluționism. Formulează filosofia inconștintului, considerat ca „lucru în sine"; o lume transcendentă față de conștiință, absolută, în care tindem să ajungem, evolutiv, desprinzându-ne de iluziile și chinurile vieții, prin sforțări

cul'urale. Opere principale: Die Philosophie des Unbewussten, Kritische Grundlegung des transzendentalen Realismus, Kategorienlehre (opera filosofică fundamentală), System der Philosophie im Grundriss, etc.; — 2. **Ludo Moritz**, fiul următorului (3), istoric german (n. 1865, † 1924). Scrieri „Geschichte Italiens im Mittelalter", „Der Untergang der antiken Welt", „Weltgeschichte". — 3. **Moritz**, scriitor german (n. 1821, † 1872). A scris poezii (Kelch u. Schwert) și romane.

Hartmann von Aue (n. ca. 1165 † 1210), poet germ. din Mittelhochdeutsche Zeit (v. lit. germ.). A scris: „Erec", „Gregorius vom Steine", „Der arme Heinrich", „Iwein", etc.

Hârtop (3648 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Cimișlia. Formată din satele: Blumental, Fundu-Ialpugeni, Hârtop, Mireni, Prisaca și Ruseni. Primăria în Hârtop. P. U. Gura-Galbenă. G. Zloți la 19 km.

Hârtopul (3566 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Criuleni. Formată din satele: Hârtopul-Mare, Hârtopul-Mic. Primăria la Hârtopul-Mare. Of. P. local. C. Chișinău la 28 km.

Hartzenbusch Juan Eugenio, autor dramatic și poet spaniol (n. 1806 † 1880), germ. de origine. Este reprezentantul romantismului în piesele los Amantes de Teruel, la Redoma encantada. A scris apoi Fabule.

Harun-al-Rașid, calif abasid de Bagdad (n. 765 † 809); crud cu dușmanii, dar generos cu ai săi; iubitor de știință, muzică și poezie. Este eroul în numeroase povești din „O mie și una de nopți". A fost în relații de prietenie și cu Carol cel Mare.

Haru-Nobu, pictor japonez (n. 1718 † 1770), cunoscut prin stampe cu scene interesante de interior.

Haruspex, la Romani, preotul care prezicea viitorul din mărunțaiele animalelor aduse jertfă. Erau de origină etruscă; mai interpretau și cutremurul, fulgerul, întunecimile, etc. (v. Auspiciu).

Harvard John, preot englez (n. 1607 † 1638), care și-a lăsat prin test. întreaga sa avere și o bibliotecă bogată universității ce avea să se înființeze în orașul Cambridge, Statele Unite Nord-Americane, și care, până în zilele noastre poartă numele lui „H"-University, e cea mai renumită între școalele superioare ale Americei.

Harvey William, *medic și fiziolog* engl. (n. 1578 † 1657), descoperitorul circulației sângelui și unul dintre întemeietorii embriologiei științifice. Lui i se datorește maxima „omne vivum ex ovo" (orice animal se naște dintr'un ou).

Harwich, oraș-port la intrarea în estuarul larg al fluv.: Stour și Orwel. 13.000 loc. Punct de plecare a vapoarelor pentru Olanda.

Hasan-Batâr (3824 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Traian. P. U. Cubei. G. Ciadâr-Lunga la 32 km.

Hașdeu Bogdan Petriceicu, istoric, filolog, poet și prozator rom., mare erudit cu renume european (n. 1836 † 1907) Era originar din Basarabia, fiul lui Al Hăjdeu. Se trăgea după mamă din familia domnitoare a lui Ștefan V. Petriceicu Fost magistrat la Cahul, apoi s'a dus la Iași, ca prof. și bibliotecar la Univ., desfășurând o bogată activitate istorică. Invitat de Odobescu, vine la Buc., ca membru în comisiunea mănăstirilor închinate și scoate vestita „Arhivă istorică", bogată în documente, apoi ziarul ilustrat umoristic „Satirul", care a avut mare succes și a stârnit multe discuții. La 1867 e deputat de Bolgrad, scoate apoi ziarul „Traian", continuându-l cu „Columna lui Traian". Din 1837 profesor de filol. comparată la Univ. din Buc. Activitatea sa lit. crește când scoate „Revista nouă" (1887—1894), formând un cerc lit., în care se găsiau: Delavrancea, Vlăhuță, Ispirescu, G. Dem. Teodorescu, Ionescu Gion, etc. H. a fost membru al Acad. rom., membru onorific al Acad. imperiale din Petersburg, al Acad. lit. sârbești și al societ. lingvistice din Paris, din 1878 director general al arhivelor statului. Activitatea lui se poate împărți în trei: a) Literară: A scris poezii lirice, cu idei filos., greoaie ca formă și prea subiective, deși apréciate când au apărut,

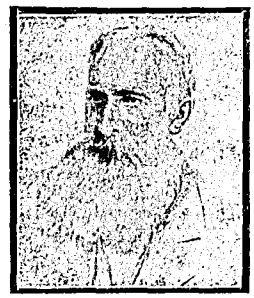

tocmai pentru nota lor de actualitate. Rămâne în lit. rom. cu drama romantică „Răzvan și Vidra" (1869), interesantă pentru cuprinsul ei istoric și pentru simpatia arătată de autor elementului poporan și ideilor democratico-naționaliste, fiind cea dintâiu dramă istorică reușită. Mai puțin reușite sunt: „Domnița Ruxandra" (dramă), „Trei crai dela Răsărit" (comedie), și romanul postum „Ursita". b) Istorică: „Studii critice asupra istoriei române, Luca Stroici" (1864), „Ion Vodă cel Cumplit" (1865), o monografie inundată de romantism, astăzi socotită m. mult ca o narațiune lit. retorică, „Istoria tolerației religioase în România" (1865), „Obiceiurile juridice ale poporului român (1876) și în special „Istoria critică a Românilor" (I 1873), operă monumentală prin metoda, care rămâne m. mult principial expusă în introducerea interesantă pentru concepția filos. istorică a lui H. (ca și fragmentul din vol. II 1875), în care H. continuă concepția teologică a lui Bălcescu, unind-o cu evoluționismul (Wallace) și cu spiritismul. Cuprinsul lucrării e presărat de intenții și idei generale, dar și de multe plăsmuiri ale fantaziei, ce sboară adesea prea departe de documentele pe care vrea să le interpreteze, sau când vrea să umple lipsa de informații pentru epoca cea mai veche și mai obscură a istoriei noastre. Prin publicarea documentelor istorice, H. pune baza cercetărilor slavistice, esențiale pentru descifrarea trecutului nostru, ajutat de cunoștința limbilor slave, fixând un cadru imens de cercetări continuate, prin strălucitul său elev, I. Bogdan, și până astăzi. c) Filologică: Punându-se din nou problema dicționarului Acad. rom. (după hazliul eșec a încercării lui Massim și Laurian), de astă dată prin stăruința însăși a regelui Carol I, H. începe să lucreze , lansând un chestionar, care se află azi la Muzeul limbii rom. din Cluj (secția dicționarului), ale cărui răspunsuri sunt grupate în ca. 17 vol. E cea dintâiu întreprindere de acest fel la noi și printre cele dintâiu din Europa. H. publică „Magnum Etymologicum Romaniae" sub auspiciile Acad., ducându-l numai până la litera C, dar nesfârșindu-l din pricina planului prea vast (fiecare cuvânt e o *monografiel*). Încercările lui H. de a fixa elementul autohton al limbii rom. nu mai sunt admise azi. A mai publicat în legătură cu dicționarul: Cuvente den Bătrâni (în care găsim acte, fragmente, glosare, Cronica lui Moxa, Cărțile poporane ale Românilor, Istoria limbii române, etc.), apoi Psaltirea lui Coresi, Din istoria limbii române (1883), Sur les éléments turcs dans la langue roumaine (1886), etc. In ultima parte a vieții, H. se dă cercetărilor spiritiste, retras în castelul său, ca un mag, la Câmpina („Sic Cogito", etc.). Spirit genial, în care se înfrăția poezia și știința, H. era sortit să deschidă drumuri cu vaste perspective, pe care aveau să calce atâția, chiar atunci când se împiedecau de mărăcinile vremii, peste care trecuse el.

Hașdeu, Iulia B. P. —, poetă rom., fiica lui B. P. H. (n. 1869 † 1888). Precoce ca inteligență și talent poetic, la 17 ani era în preajma licenții în lit. și filos. Moartea ei a zdruncinat adânc pe H., care, și după aceea, a crezut că poate convorbi cu dânsa pe cale spiritistă. A scris în franțuzește Bourgeons d'Avril, Rêves et fantaisies, Chevalerie, Confidences et Canevas, etc., poezii și proză.

Hasdrubal. 1. General cartaginez, fratele lui Hannibal; a fost învins de Romani în lupta de la Metaurus și ucis (207), când ducea ajutor fratelui său; capul i-a fost aruncat în lagărul lui Hannibal. 2. Ginerele lui Hamilcar Barcas și după moartea acestuia, comandant al armatei din Spania, pe care a supus-o până la râul Ebro; a fost ucis de un gal (221 a. Chr.).

Hasebruck, oraș în Franța (départ. du Nord). Are 25.000 loc. Țesătorii de pânză de in. Distrus în parte, în cursul războiului mondial.

Hasenclever Walter, poet german (n. 1890). Face parte dintre expresioniștii contemporani. A scris poezii: Der Jüngling, Tod und Auferstehung, etc., apoi drame: Antigone, Die Entschliessung, Der Retter, Jenseits, Groseck, etc.

Hășmașul Mare (1793 m.), vârf impozant al Carpaților răsăriteni. Dela poalele sale izvorăște Oltul.

Hasse Johann Adolf, compozitor germ. (n. 1699 † 1783), unul dintre cei mai fecunzi compozitori ai sec. al XVIII, îndeosebi pe tărâmul muzicei dramatice. A făcut studii în Italia, fost capelmaistru al Conservatorului din Veneția, apoi se stabilește în Dresda. A scris peste 80 de opere, 14 oratorii, liturgii, motete, psalmi, concerte pentru diverse instrumente, etc.

Hastings, oraș din Anglia (Sussex). Are 61.000 loc. Port la marea Mânecei. Băi de mare, pescuit, construcții navale. Aici a debarcat Wilhelm Cuceritorul în 1066.

Hașurile sunt liniile de cea mai mare pantă a terenului trasate unele lângă altele după o lege anumită. Cu cât panta este mai mare, cu atâta H. sunt mai dese și mai scurte. Cu cât panta este mică cu atâta ele sunt mai rare, mai fine și mai lungi. In teren orizontal nu se trasează H. Pentru trasarea H.-lor este nevoie întâi de isohipse, care sau se șterg sau se lasă în urmă.

Hata S., medic japonez, prof. la Univ. din Tokio, cunoscut prin colaborarea sa cu Ehrlich la descoperirea salvarsanului.

Hațeg. 1. Culme de munți cunoscută și sub numele de Culmea Rătezatului, din Carpații Meridionali, clina transilvană. Vârfuri: Retezatu, Pelaga, Țarcu. Are păduri frumoase, iar pe vrf. Pășuni. — 2. Valea H.-ului, o depresiune intracarpatică, drenată de râul Streiu, situată la N. de culmea H. și la S. de a Balomirului. Din câmpia H. se poate merge spre V. prin Poarta de Fier transilvană. — 3. H. oraș în jud. Hunedoara, cu 3500 locuitori.

Hathor, una din marile zeițe egiptene, creatoarea lumii, identificată la Greci cu Aphrodita.

Hațieganu Emil, prof. de Procedură civilă la Univ. din Cluj, deputat. Fost rector în 1929. Membru marcant în partidul național-țărănesc.

Hațieganu Iuliu, medic român (n. 1885). Profesor titular de clinică medicală la Univ. din Cluj. Decan 1919/20. Președinte al „Astrei biopolitice și medicale". A publicat tratate și lucrări importante în reviste române și străine din domeniul medicinei interne (ex. asupra boalelor ficatului și organelor anexe, sifilisul visceral, etc.). Este unul dintre promotorii mișcării de educație fizică din Ardeal.

Hatman, (milit.), 1. Căpit. de oștire la Cazaci și la Poloni în ep. independenței lor; 2. După 1550, în Moldova, comandantul general al armatei; 3. În Muntenia căpetenia zapciilor Divanului. [Din pol. hetman, șeful cazacilor, general]. Se zice și atman și vatman.

Hatteria punctata (zool.), reptil din ordinul Rinchocefalilor, înrudit cu Saurienii. Reptil foarte vechiu, care trăiește în Noua-Zeelandă. Posedă un ochiu pineal. Există numai această singură specie.

Hatvani Emeric, comandant de armată în 1849, pe când se făceau tratative între Kossuth, deputatul Dragoș și Românii de sub conducerea lui Avram Iancu. Călcând armistițiul garantat de Kossuth, intră în Abrud, făcând un cumplit măcel între Români. În două rânduri a fost înfrânt însă de armata Românilor.

Hatzfeld Adolph, profesor și lexicograf franc. (n. 1842 † 1900). A publicat, împreună cu Thomas și Darmstetter, Dictionnaire général de la langue française și singur autor al lucrării: Tableau de la littérature et de la langue au XVI-e siècle en France.

Hauck Albert (n. 1845 † 1918), profesor în Leipzig, istoric bisericesc, redactorul revistei „Realenciklopädie für protestantische Theologie und Kirche".

Hauff Wilhelm, scriitor germ. (n. 1802 † 1827). Redactor la „Morgenblatt". A scris romanele: Lichtenstein, Der Mann im Monde (scris în maniera și sub numele lui Heun [Clauren], cu care a avut o polemică și un proces ce l-a făcut celebru); povești, nuvele și cântece, unele devenite populare.

Hauptmann Gerhard, mare poet germ. (n. 1862). Își pune de predilecție problema destinului omenesc. Partizan al teatrului naturalist-social contemporan, înfățișează tipuri de degenerați și declasați, descriind minunat situațiile, analizând cu artă caracterele, excelând în conducerea acțiunii și a precizării conflictelor, deși desnodământul tragic al pieselor te duce să vezi mai departe începerea unei drame: aceea a epocei și a autorului însuși. E greu de a clasa poezia lui H. în cadrele genurilor cunoscute, căci el scrie în fiecare într'o măsură anumită. Cu el naturalismul ia un aspect universal, „trecând peste periferia mahalalelor" (Bertaux), deși a fost înrâurit de Zola („Die Weber"), de Shakespeare (în „Schluck und Jans", „Winterballade", „Kollege Crampton"), de Kleist (în Biberpelz). Are subiecte religioase naturiste în „Der Apostel", „Der Narr in Christo Emanuel Quint" (roman), „Der Ketzer von Soana", etc. Subiecte legendare în: „Hannele", „Die versunkene Glocke", „Der arme Heinrich [prelucrată după H. von Aue (v. c.)]. Comedii: Kollege Crampton, Der Biberpelz; romane: Der Ketzer von Soana, Die Insel der grossen Mutter, Atlantis. A luat premiul Nobel în 1912.

Hausegger Siegmund, compozitor și dirijor germ. (n. 1872), fost dirijor la opera din Graz, dirijor al concertelor simfonice populare din München, al concertelor din, Frankfurt. De la 1910 dirijează concerte filarmonice în Hamburg și Berlin. De la 1920 director al Academiei de Muzică din München. Lucrări: operile „Helfried", „Zinnober", poemele simfonice „Barbarossa", „Wieland der Schmied", fantazia dionisiacă, coruri bărbătești și mixte cu orchestră, liduri cu orchestră, o simfonie și variațiuni simfonice.

Haushofer Karl, mineralog (n. 1839 † 1895). Profesor de mineralogie la politechnicul din München. Studiile sale tratează despre asterismul și figurile de corosiune ale calcitei, despre legăturile cristalografice dintre multe substanțe organice, despre descompunerea granitului sub influența apei.

Hausmanita (min.), minereu de mangan, brun-roșcat, negru. Se întâlnește în zăcăminte cu minereuri de mangan și fier, servind la extragerea manganului.

Hausse (franc.), urcarea la bursă a prețului cursului, îndeosebi la efecte. Speculațiunea „à la H." este acțiunea de urcare naturală sau artificială a prețurilor la bursă pentru a realiza din aceasta câștiguri (v. Baisse).

Haussmann Konrad (n. 1857 † 1922), advocat în Stuttgart. În 1890 deputat, democrat; stăruie pentru înțelegerea franco-germană. După revoluție a întemeiat partidul democrat. Era și poet.

Hauyna (min.), v. Feldspatoizii.

Havârna (3341 loc.), com. rur. județul Dorohoi, pl. Centru. Formată din satele: Balinți, Gârleni și Havârna. Primăria în Havârna. P. U. și G. Dorohoi la 24 kilometri.

Havas (Agence —), birou internațional de informațiuni telegrafice, cu sediul în Paris, despre care se crede că stă sub influența guvernului franc. A. H. a fost înființată la 1838 pe timpul domniei lui Ludovic Filip, de Carles H., luând o desvoltare mai mare sub fiul acestuia, August, în 1879 se const. în societate anonimă.

Havelock Sir Henry, general engl. (n. 1795 † 1857). A luat parte la războaiele din Birma, Afganistan (1839), Persia (1856 și 1857), luptând (1843 și 1844) și contra Sikilor. Luptele la care a participat le-a descris în cărțile: „History of the Ava campaigns", „Narative of the war" (2 vol.) și „Memoir of the Afgan campaigns".

Havers Clopton, anatomist englez, a trăit la sfârșitul secolului al XVII. Canalele lui H. sunt canalele din oase prin cari trec vasele și nervii.

Hâvre (le —), oraș în Franța cu 173000 loc. Port foarte important, pe unde se face legătura între Franța și America de N. Mare târg de bumbac, cafea, zahăr colonial (trestie). În timpul războiului mondial, sediul guvernului belgian.

Hawai sau **Sandwich** (insulele —), arhip. vulcanic din Polinezia (Oceania), posesiune a Statelor-Unite dela 1898. Supr. 16.702 kmp. cu 333.000 loc. Capit. Honolulu. Insulele principale sunt: Oahu, Hawai, Mauĭ, Kaoui, Nûhau, Molokai, Lanaĭ, Kahulauĭ. Culturi însemnate de trestie de zahăr, tutun și vii.

Hawaianii, populație din Arhip. Hawai sau Sandwich. Sunt în descreștere. Azi mai sunt apr. 40.000 indivizi. Au pierdut caracterul lor etnic prin alcoolism, boale (în special lepra) și prin intervenția Chinezilor, Japonezilor, Europenilor și Americanilor.

Hawthorne Nathaniel, romancier am. (n. 1804 † 1864). Iubitor de singurătate i cunoscător prin experiență proprie a nedreptăților vieții. H. analizează în romanele sale problemele conștiinței omenești în lupta cu situațiile echivoce, în suferințele nemeritate, în dorințele irealizabile, pledând cu multă putere dramatică în favoarea libertății tendințelor firești și exploatând fantasticul de dragul problemelor morale: „Litera roșie". Consacră preblemei răului și ereditații sale trei mari romane, în care personajele sunt maniaci, degenerați, neurastenici, criminali, etc., opunându-le suflete nobile de femei tinere sau de copii. Din toate aceste situații el scoate odată cu învățătura morală și minunate efecte de artă. Scrieri: „Istorii povestite de două ori, The Scarlet Letter, The Marble Faun, etc.

Hayaci, 1. **Rasan** (Doçoun) scriitor savant japonez (n. 1583 † 1657). A scris multe tratate cu caracter moral, memorii utile p. istorie și 50 vol. de scrieri diverse (eseuri, etc.); 2. **Siounsaĭ**, fiul său, (n. 1618 † 1680). A scris o cronică (istorie a Japoniei).

Hayakawa Sessue, artist japonez de cinematograf (n. 1889). A terminat academia marină din Tokio și universitatea la Chicago. A jucat roluri renumite în filmele: Cinste japoneză, The Chert și Jin, sclavul dragostei.

Haydn Franz Joseph, compozitor austr. (n. 1732 † 1809). Întâiul din trinitatea nemuritorilor clasici ai formei Haydn—Mozart—Beethowen. Incepe modest: cântăreț bisericesc, având o frumoasă voce de sopran; studiază singur, neavând mijloace materiale și publică sonate pentru pian. Soarta i-se îmbunătățește ajungând director al capelei musicale a contelui Morrin (1759) apoi în aceiași calitate la prințul Eszterházy în Kismarton (Ung.) 1761—1790. Aici scrie primele sale simfonii și quatuor-uri. La 1790 se stabilește la Viena, urmează invitației de a dirija compozițiile sale la Londra (1790—92 și 1794—95) cu care ocazie scrie 6 simfonii (Oxford-symfonie) și primește titlul de doctor onorific al univ. din Oxford. Are triumfuri strălucite în Anglia, întors în patrie i se fac mari onoruri. La 65 ani scrie nemuritoarele oratorii „Creațiunea" 1798 și „Anotimpurile" 1801, apoi 6 liturgii. Moare înconjurat de stima întregei lumi muzicale, casa în care a locuit la urmă e transformată în muzeu (1899). H. e continuatorul și desăvârșitorul stilului instrumental în muzică. Forma sonatei și a simfoniei lui H., devine tipică și obligatoare pentru lungă vreme. Folosirea independentă a instrumentelor în orchestră e un merit al său. Compozițiile sale sunt pline de viață, au teme sentimentale. A scris enorm de mult. Notăm din lucrările sale 104 simfonii, 66 „divertissements" 16 uverturi, 20 concerte pentru pian, 9 concerte pentru violină, 77 quatuoruri, 35 trio-uri, 12 sonate pentru violină 175 bucăți pentru baryton (un in-

strument asemănător violoncelului, foarte iubit în sec. al XVIII). 33 sonate pentru pian, oratoriile „Creaţiunea", „Anotimpurile" şi „Cele 7 cuvinte ale lui Isus pe Cruce", diverse liturghii. Tedeumuri, Stabat-mater, motete, opereta „Der neue krumme Teufel", opera „La vera constanza", opereta „Der Apotheker", etc.

Haynald Ludwig, botanist magh. (n. 1816 † 1891), cunoscut prin lucrările sale asupra florei vechei Ungarii. A fost episcop catolic în Alba-Iulia.

Hazard Paul, cunoscut istoric lit. franc. contemporan, prof. la Collége de France. A publicat împreună cu Joseph Bédier (v. c.), o excelentă „Histoire illustrée de la littérature française (2 vol. 1925, éd. Larousse).

Hazena, joc cu minge de football, mărimea No. 3, jucat exclusiv cu mâna, de 2 echipe de câte 11 jucători (bărbaţi-femei deopotrivă) pe un teren de football. Jocul durează 2 × 25 minute (femei) ori 2 × 30 (bărbaţi). Principiul jocului constă în a arunca mingea în poarta adversă. La noi se practică mai mult de femei.

Hearst William Randolphe (n. 1863), editor de ziare american, luptă contra corupţiei ce domneşte în Statele Unite Nord-Americane.

Heaviside Oliver (n. 1860 † 1925), fizician englez. El a stabilit teoria, conform căreia la o înălţime de 60—70 kilometri dela suprafaţa pământului, se află o pătură de hidrogen ionizat, deci bună conducătoare de electricitate. Acestei pături numită pătura lui H. se datoreşte faptul, că undele electromagnetice, care pleacă dela o staţiune de T. F. F. se reflectă şi se întorc spre suprafaţa pământului. Astfel se explică posibilitatea de a comunica prin T. F. F. între antipozi. H. are lucrări teoretice fundamentale în domeniul electromagnetismului.

Hebe, fica lui Jupiter şi a Junonei, zeiţa tinereţii veşnice. Vărsa nectar în cupele zeilor, până ce-a fost înlocuită cu Ganymede. S'a căsătorit cu Hercule, când acesta a fost primit între zei. În Roma avea un templu şi era cinstită subt sumele: Juventus.

Hebbel Friedrich, poet şi autor dramatic germ. (n. 1813 † 1863). In scrierile sale e înclinat spre problema psihol. şi etice. Drame: Judith, Genoveva, Herodes und Miriamne, Gyges und sein Ring, triologia Nibelungen, poema epică Mutter und Kind şi Tagebücher.

Hebert Jacques René, vestit revoluţionar franc. (n. 1751 † 1794). A condus ziarul revoluţionar „Père Duchesne", îndemnând massele la sălbaticele masacre din Septembrie. Membru în consiliul revoluţinoar. Robespierre, temându-se de marea lui influenţă, precum şi de ideile anarhice pe care le răspândea, îl trimite împreună cu partizanii lui la eşafod, scăpând Franţa de un răsturnător al divinităţii şi un restaurator al principiului raţiunii (la stăruinţa lui, bis. Notre-Dame, a fost prefăcută în templul raţiunii).

Hebraică, v. ebraică.

Hebridele, insulele engl. în V. Scoţiei. Au 100.000 loc. Mai principale: Lewis, Benbecula. Ţinut muntos. Are monumente preistorice, apariţii vulcanice (Skye, Staffa), populaţia de origină galică.

Hebron, oraş în Palestina la 20 km. spre Sud dela Ierusalim. Aici sunt înmormântaţi patriarhii Avraam, Isac şi Iacob şi aici s'a uns David ca împărat. In timpul războaielor cruciate H-ul a fost oraş vasal al lui Gottfried de Bouillon. Astăzi se numeşte El Halil şi are 19.000 locuitori, în majoritate ma-homedani.

Hecate, denumire dată în mitologia gr. la două divinităţi cu totul diferite: una (Hecate cea simplă) divinitatea lunii, confundată adesea cu Artemis şi cealaltă (Hecate triplă) divinitate răufăcătoare, adorată pe la răspântii, reprezentată cu trei capete şi trei corpuri.

Hecatombă, se numia la Greci, sacrificiul solemn, ce se făcea cu 100 de boi, mai târziu şi cu alte animale. Fig.: omorîrea unui mare număr de persoane.

Heclu (3639 loc.), com. rur. jud. Bălţi, pl. Slobozia-Bălţi. Formată din satele: Heciu-Nou, Heciu-Vechiu, Tălpeşti. Primăria la Heciu-Vechiu. Of. P. local. G. Alexandreni la 2 km.

Hectar, unitate de măsură a suprafeţei. 1 H = 10,000 m². 1 jugăr cadastral este egal cu 0.57 H.

Hectică (med.), slăbire generală a trupului, întovărăşită de ridicări ale temperaturii şi asudat nocturn, e un simptom al tuberculozei. In limbajul popular h. e sinonimă cu tuberculoza.

Hectograf (gr.), aparat pentru multiplicarea textelor sau a desemnelor — scrise sau executate cu cerneală violetă de anilină (chimică). concentrată, — prin transcriere pe un strat de gelatină de pe care se iau copiile sau se fac reproducerile multiplicate.

Hector, fiul regelui Priam al Troiei, bărbatul Andromachei tatăl lui Astyanax, personajul principal în epopeia Iliada; cel mai mare adversar al Grecilor. A luptat cu multă înverşunare pentru salvarea Troii şi a omorît pe Patroclos. El este omorît de Achile, care-i târăşte cadavrul, spre cea mai mare ruşine, de trei ori în jurul Troiei.

Hectowat = 100 Watt, măsură de putinţă.

Hecuba, soţia lui Priam, regele Troiei, mama lua Hector şi a lui Paris. In răsb. troian pierde aproape pe toţi cei nouăsprezece copii ai săi şi îşi vede masacrat soţul. Ca sclavă, ajunge în Tracia, unde orbeşte pe Polimnestor, regele ţării. Se crede că s'a aruncat singură în Hellespont sau o fost omorîtă de Greci.

Hedera (bot.), Iederă; din familia Araliacee. La noi creşte H. helix (iedera comună), întrebuinţată la umbrare. Plantă agăţătoare.

Hedin Sven, v. Sven Hedin.

Hedjaz-Hegiaz, regat din peninsula Arabiei, în lungul coastei mării Roşii. Pe o supr. de 470.000 kmp. are 900.000 loc., arabi, nomazi mai mult. Oraşe principale: Mecca şi Medina, oraşe sfinte ale islamului şi portul Djedda. Inainte era vilaet turcesc, dar din 1918 este regat, vasal sultanului din Neged (v. c). v. Arabia.

Hedonism (etică), teoria morală care admite plăcerea ca scop suprem al străduinţelor omeneşti. **H.-ul individualist** are în vedere plăcerea individului singur, iar H.-ul social pe acea a societăţii. Acestui fel de H. i se atribuie o valoare mai mare. Dintre „Cirenaicii" gr. anitici, şeful şcoalei, Aristippos admitea H.-ul sensualist. In timpurile moderne are ca partizani pe La Mettrie, Helvetius, d'Holbach, etc.

Hedrich Hans (n. 1889), avocat în Mediaş. Deputat al saşilor din jud. Târnavamică (dela 1922—1929).

Hedwig Johann, botanist germ., de origine sas ardelean (n. 1730 † 1799), fost prof. la univ. din Leipzig. Celebru prin studiile sale asupra înmulţirii criptogamelor,

Hedysarum (bot.), Dulcişor, plantă papilionacee. La noi creşte H. obscurum.

Heemskerck Jakobs van—, pictor oland. († 1923), care s'a remarcat prin tablouri de natură moartă, grotesc realizate în direcţie cubistă şi expresionistă.

Hefele Carol Iosif (n. 1809 † 1893), episcop de Rottenburg şi renumit istoric bisericesc. La sinodul ecumenic Vatican el a fost şeful opoziţiei, dar la urmă s'a supus majorităţii. A publicat mai multe cărţi de mare valoare, între cari cea mai importantă e „Konziliengeschichte (istoria sinoadelor), în 7 volume, tipărită 1855—1874.

Hefner Alteneck Friedrich von — (n. 1845 † 1904). A fost dela 1867 până la 1890, inginer la firma Siemens-Halske. A făcut mai multe descoperiri în electrotehnică, de exemplu o maşină de curent alternativ cu bobine rotitoare fără sâmburi de fier. A fost ales în 1901 membru al Academiei de ştiinţe din Berlin.

Hegedüs Ferdinand (Nândor), unul din cei mai buni publicişti maghiari în România (n. 1884). A redactat mai multe ziare la Oradea, iar dela 1918 e primredactorul ziarului „Nagyvárad". La alegerile generale din 1928 a fost ales deputat cu programul partidului magh.

Hegel Georg Wilhelm Friedrich, filos. germ. (n. 1770 † 1831). După el filos. e ştiinţa absolutului care-i singura realitate şi se confundă cu raţiunea. Deaceea tot ce e real este şi raţional (v. Panlogism) şi orice-i raţional e şi real. Autoevoluţia raţiunii (ideii absolute) străbate 3 faze: teza, antiteza, sinteza. Filosofia foloseşte „metoda dialectică", adică urmărirea ideiei logice în toate stadiile. Conform acestor trei faze filos. se împarte în: Logică, identică la H. cu Metafizica, în filos. naturii (Mecanică, Fizica Organică). Ideea nu se realizează perfect în natură, ci m. rămâne un rest iraţional „hazardul". Desvoltarea dialectică a spiritului se poate urmări în stadiile subiectiv, obiectiv şi absolut ale spiritului: Antropologia, Fenomenologia şi Psihologia. Spiritul absoult poate cunoaşte ideile absolute din artă, religie şi filos. In filos. istoriei H. urmăreşte realizarea ideii în diversele epoci. Arta se desvoltă prin 3 stadii: Simbolism oriental, clasicismul gr.-roman şi romantismul creştinismului. Scr.: Phänomenologie des Geistes; Wissenschaft der Logik, Encyklopädie der philosophischen Wisenschaften im Grundlage, Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte, Vorlesungen über die Aesthetik.

Hegelianism (filos.). 1. Filos. speculativă a lui Hegel: Pangolism, metoda dialectică, etc. 2. Partizanii filos. lui Hegel, cari consideră — în urma lucrării lui H. „Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte" — ca fundamentală pentru filos., istoria şi nu ştiinţele naturii. H. e foarte răspândit azi în Germania şi Italia.

Hegemonie (n. grec), supremaţia unei cetăţi faţă de celelalte în vechea organizaţie federală greacă.

Hegira (arab) fuga lui Mahomed dela Mecca la Medina, întâmplată în 16 Iulie 622 d. Chr., începutul erei mahomedane.

Heiberg Johann Ludw., publicist şi scriitor dramatic danez (n. 1791 † 1860). A creiat vodevilul danez: Regele Salomon, Da, Nu, etc.

Heidelberg, oraş din Germania (Baden), cu 82.000 loc. Are o universitate foarte veche (1386) şi un castel demn de văzut, devastat însă în timpul războaielor. Industrie desvoltată.

Heidenstam Karl-Gustav Werner von —,

scriitor suedez (n. 1859). A scris poezii, schițe de călătorie și romane importante ca: Endymion, Hans Alienus, „Karolinerna". A luat premiul Nobel în 1916.

Helm Georg (n. 1865), om politic bavarez din partidul de centru, 1919 părăsește partidul pentru iscălirea tratatului de pace, întemeiază partidul țărănesc bavarez și în 1924 a fost prim ministru al Bavariei. Aderent al organizației „internaționala verde".

Heine Heinrich, mare poet germ. (n. 1797 † 1831), de origine evreu. Neputându-se stabili, ca magistrat, în Hamburg, călătorește la Londra, în Italia, și se stabilește în Paris, primind o pensie dela guvernul franc. Romantic, H. H. rămâne nemuritor cu „Buch der Lieder". Dotat cu multă ironie, pasiune și scepticism, H. scrie poezii politico-satirice (Atta-Troll, etc.), în care râde de Germ., ceea ce-l face nesuferit compatrioților săi, mai ales că simpatiza și pe Francezi. În „Deutschland" expune satiric ideile filos. religioase și lit. germ., criticând totul, cu înverșunare. Scrieri: Reisebilder, Der Salon Romancero, Neue Gedichte, Romantische Schule, etc.

Heinze Karl Rudolf (n. 1865), om politic german; în 1907 a fost deputat național-liberal, propune înăsprirea cenzurii, îndeosebi asupra artei (Legea H.) Unul dintre conducătorii partidului poporului; în 1922—3 ministru al justiției.

Heijermans Hermann, scriitor olandez (n. 1864 † 1924). A scris drame naturaliste (Banii, Ghetto, Speranța), romanul Diamantstag, etc.

Helegiu (3222 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Tazlău. Formată din satele: Deleni, Drăgugești și Helegiu. Primăria în Helegiu. Infirmerie. P. U. Valea Rea și G. Onești la 12 km.

Helfferich Karl (n. 1872 † 1924), om politic german, prof. la universitatea din Berlin; în 1906 directorul C. Ferate din Anatolia; în 1908 la „Deutsche Bank". În decursul războiului unul dintre conducătorii politicii interne germ.; în 1915 ministru de finanțe; în 1916, de interne, apoi vice-cancelar, adversar hotărît al păcii; în 1918 e reprezentantul Germaniei la Moscova. Memoriile sale: Der Weltkrieg, Reden u. Aufsätze aus dem Kriege, Die Politik der Erfüllung. A murit într'un accident de tren.

Helgoland, ins. din golf. Jade(Marea Nordului), retrocedată Germaniei în 1890 de către Anglia, care o luase în 1807 dela Danemarca. Atacată puternic de valurile mării, a rezistat totuși datorită constituției sale geologice: grezuri aproape orizontale, brune și roșii sculptate de apele de ploae și vânt. Lungă de 1750 m., largă de 750 m. se ridică deasupra mării cu 30—57 m. La SE. terenul e jos și nisipos, și la mică distanță (1 km.) este un banc de nisip ieșit la supraf., Sandinsel sau Duna, cu o supraf. ½ cât H. Supraf. 55 Ha. cu 2350 loc. La 28 Aug. 1914 a fost în apropierea ei o luptă navală, care s'a sfârșit în paguba Germanilor. Tratatul din Versailles (28 Iunie 1919) alăsat-o tot Germaniei, dar a impus distrugerea fortificațiilor și portului militar.

Helianthus (bot.), floarea soarelui; din fam. Composeelor (Tubiflore). La noi H. annuus (floarea soarelui) și H. tuberosus (topinambur), introdus din Brazilia, numit și nap porcesc. Tuberositățile dela rădăcină se folosesc ca aliment pentru vite. Din sămânța de floarea soarelui se scoate un uleiu foarte bun de mâncat.

Helichrysum (bot.), Immortele, din fam. Composeelor. Florile uscate se păstrează ani de zile. La noi H. arenarium (siminoc), H. bracteatum (flori de pae) și H. orintale (immortela galbenă).

Helicide (zool.), melci terestri, familie din ordinul Pulmonatelor, melci cari respiră prin pulmoni. Iarna își închide cochilia cu un capac. La noi trăește Helix pomatia (melcul de uscat), H. hortensis (M. de grădină), H. nemoralis cu cochilia vărgată.

Helicon, munte în Grecia, la granițele Beoției și Focidei. Altit. 1750. Astăzi Palaeo Vuno.

Helicon, instrument vechi de origine greacă. Astăzi e un instrument de metal de cele mai mari dimensiuni, încolăcit într'un cerc atât de mare încât executantul îl poartă pe umeri. Aparține instrumentelor de suflat.

Helicopter (aviație), aparat de zburat, capabil de a se ridica în aer în mod vertical și de a se susține cu ajutorul unor elice orizontale. Pe când clicea aeroplanelor se află pe o axă orizontală fixă, helicopterul are elicea fixată pe o axă verticală, care însă poate fi înclinată după voie.

Heliofobie, 1. In med.: tendința de a evita lumina intensă la unele boli de ochi; 2. In bot.: tendința unor organe de a evita insolația.

Heliogabalus Varius Avitus Bassianus, împărat roman (n. 204), dela 218—212, nepotul împ. Severus, din dinastie siriană. A introdus în Roma, orgiile orientale (un senat compus din femei, care aveau să stabilească moda). A fost omorît de pretorienii revoltați.

Heliograf, este aparatul întrebuințat la fotografierea soarelui (fotoheliograf) în forma unei lunete astronomice, adaptată la o cameră de fotografiat. H. se mai numește și aparatul (heliotrop) de transmitere la distanță a unor semnale luminoase, întrebuințat în telegrafia militară (luminoasă) de câmp.

Heliografie (chim.) se numește procedeul technic de multiplicare și reproducere a fotografiilor și a desemnelor lineare, pe cale tipografică, cu ajutorul razelor solare.

Heliogravură (chim.), sau fotogravură se numește reproducerea, pe cale tipografică, a tablourilor fotografice, copiate pe plăci de cupru sensibilizate cu gelatină cromatată și atacate în urmă cu clorură de fier.

Heliopolis, Anu sau On (geogr. ant.), oraș din Egiptul vechiu, spre E. de Nil. Ruinele sale sunt aproape de satul El-Matariyeh 6 km. NE. de Cairo.

Helios (la Romani: Sol), zeul soarelui și al luminii în mitologia greacă, fiul lui Hyperion. Este reprezentat într'o căruță trasă de 4 cai, vârsând lumină și foc. Adesea se confundă cu Phoebus sau Apollon.

Heliostat, instrument pentru a dirija razele soarelui, permanent în una și aceiași direcție, cu toate că soarele se mișcă pe bolta cerească.

Heliotropism (bot.), tendința organelor plantelor de a se îndrepta spre soare.

Heliotropul (min.), v. Cvarțul.

Heliozoare (zool.), protozoare. Ord. al Rizopodelor. In protoplasmă au câteodată granule cu clorofilă. Înmulțirea se face prin diviziune. Trăiesc mai mult în apă dulce, ex. Actinosphaerium.

Heliu (chim.), [He = 3.99], este un gaz inactiv, inert, (nu formează nici o combinație), incolor și fără miros, neinflamabil, ușor (cu puțin mai greu decât hidrogenul). Se găsește în fotosfera soarelui, în aerul atmosferic, în materiile radioactive, care distrugându-se produc acest gaz, în unele gaze naturale, în unele ape minerale (radioactive), și în gazele din regiunile petrolifere. A fost preparat de chimistul W. Ramsay, în 1895, din mineralul numit Cleveit. Prin evaporarea heliului lichid, preparat de Kammerling-Onnes la Leida în 1908, s'a obținut temperatura cea mai scăzută, cunoscută până în prezent, de —272°, despărțită numai cu un grad de zero absolut (—273°). H. în baza proprietăților sale, reprezintă o importanță deosebită cu mare viitor pentru navigația aeriană, servind la umplerea baloanelor, a aeronavelor dirijabile. Cel mai bogat isvor de heliu, cu o producție de 10 litri de gaz pe zi se găsește la Santhenay-les-Bains pe coasta de Azur.

Hell Nicolae (n. 1720 † 1792), fost prof. la Universitatea din Viena, distins fizician și astronom. Observând trecerea lui Venus înaintea Soarelui, calculează distanța soarelui de pământ. A propus o teorie despre relațiile între magnetism și electricitate.

Helleborus (bot.), plantă din fam. Ranunculaceelor. La noi cresc H. dumedorum și odorus (cutcurig) și H. purpurescens (spânz). Se întrebuințează la unele boale ale porcilor.

Hellen, fiul lui Deucalion și Pyrrha, căsătorit cu nimfa Orseis, tatăl lui Aiolos, Doros și Xuthos, considerat, în mitologie, Părintele Helenilor sau Grecilor.

Hellenism, v. Elenism.

Heller Ștefan, compozitar și pianist (n 1814 † 1888), născut în Budapesta a trăit 50 de ani la Paris, având legături cu celebritățile pianistice Chopin, Liszt, etc. Foarte reputat ca pianist și profesor Toate compozițiile lui, peste 150 de lucrări, sunt scrise pentru pian, vădind multă poezie, originalitate și idei caracteristice. Cele mai multe sunt bucăți mărunte grupate în cicluri; îndeosebi importante sunt studiile sale întrebuințate și azi aproape în toate conservatoriile.

Hellespont, numele antic al strâmtoarei Dardanele.

Helm Brighitte, artistă vestită de cinema germ. (n. 1908). A debuat în 1925 în filmul „Metropolis" și a repurtat mari succese în filmele: „Alraune", „L'Argent", „Crise", „Iachtul celor 7 păcate" și „Scandalul".

Hepites Ștefan. Mort în 1922. Doctor în fizică, fost membru al Academiei Române. A organizat întregul Serviciu Meteorologic al României, al cărui director a fost mulți ani. A fost vicepreședinte în diferite comisiuni și congrese internaționale de meteorologie și fizica globului. Sub direcția lui s'au publicat zeci de volume de Anale Meteorologice ale României. Personal a publicat peste o sută de lucrări științifice, mai ales de meteorologie.

Helmholtz Herman Ludwig Ferdinand von, cercetător genial și foarte fecund (n. 1821 † 1894), a studiat medicina, profesor de anatomie și fiziologie la diverse univ. (Königsberg, Bonn, Heidelberg) dela 1849—1871, când ajunge profesor de fizică la Berlin. Datorită cunoștințelor sale vaste și culturii sale matematice foarte serioase a îmbrăcat în haină matematică multe principii și legi dela baza științe-

lor în general; astfel a dat expresie matematică principiului conservării energiei (sub cele mai diverse aspecte ale sale: transformarea energiei potențiale în energie cinetică, transformarea energiei chimice din mușchi în căldură și lucru mecanic, etc.), enunță principiul potențialului pe care îl pune la baza electrodinamicei, aplică termodinamica la fenomenele chimice, creiază teoria rezultantei forțelor, dovedește că propagarea senzațiilor în nervi nu este instantanee, observă puterea de acomodare a ochilor, studiază de-aproape mecanismul auzului și al văzului, exprimând în limbaj matematic fenomenul vibrațiilor luminoase, etc. Lucrări capitale: Wissenschftliche Wärmetheorie, 3 vol.; Vorlesungen über theoretische Physik; Vorträge und Reden (Ed. V., 1903, 2 vol.). Die Lehre von den Tonempfindungen, Handbuch der physiologischen Optik.

Helmintologie, ramură a zoologiei, care se ocupă cu studiul viermilor paraziți.

Helmont Johann Baptist van —, alchimist și medic belgian, (n. 1577 † 1644), învățăcel și sistematizator al lui Paracelsus, împărtășia o concepție formată dintr'un amestec bizar de misticism și empirism, fiind un înverșunat dușman al principiului autorității și al Scolasticei. El introduce în chimie cuvântul „gaz". Doctrina lui despre materie și teoria lui despre lume, pătrunseseră până la Constantinopol, unde le-a cunoscut și Dimitrie Cantemir, care a studiat operele lui **J. B. v. H.**

Hélolse, iubita lui Abélard (n. 1101 † 1164), nepoata canonicului Fulbert din Paris. Ca învățător al ei, Abélard s'a îndrăgostit de dânsa, iar din amorul lor pătimaș s'a născut un copil. Canonicul Fulbert, drept răsbunare, a dat ordin să-l castreze. **H.** s'a călugărit, † 1164 ca abatesă și înmormântată lângă iubitul ei. Corespondența celor doi îndrăgostiți s'a publicat în mai multe ediții (v. Abélard).

Helsinki, fost **Helsingfors**, capit. Finlandei. Port la golf. Finlandic, are 216000 loc., ateliere mecanice, docuri, șantiere maritime, fabrici de zahăr, de mașini, de tutun, etc. Mare export cu lemne de conifere.

Helst Van der — de Harlem, distins pictor olandez (n. 1611 † 1678), rival al lui Rembrandt în portrete. Din variatele sale lucrări, executate așa de artistic, amintim: Banchetul corporației balistarilor (Amsterdam), Stabilirea premiului pt. arc, etc.

Heltai Gáspár, scriitor maghiar (n. la începutul sec. al XVI † ca. 1579). Preot protestant, apoi calvin și unitarian. La 1550 a întemeiat în Cluj cu George Hofgreff o tipografie vestită, pe care a condus-o mai târziu singur. Este însemnat pentru traducerea parțială a bibl. după care s'a tradus în rom. Paleia din Orăștie. A mai scris Száz fabula (100 de Povești), Énekes könyv (cartea cântecelor).

Helvella (bot.), Zbârciogul; ciupercă din ord. Discomycetelor. Corpul de fructificație sbârcit. H. esculenta este comestibilă; H. suspecta, foarte asemănătoare celei comestibile, este veninoasă.

Helvețian (geol.), v. Miocen.

Helvetii, popor gallic care locuia, prin sec. I a. Chr. aproximativ teritorul actual al Elveției. Împinși de pop. germanice, au voit să treacă în Gallia. Caesar i-a supus în 59 d. Chr. Au aparținut Galliei celtice, apoi Belgiei și în sfârșit Germ. superioare.

Helvetius Claude Adrien, filos. și literat franc. (n. 1793 † 1835), unul dintre enciclopediști (v. c.). A scris cartea „De l'Espirit", în care sub înrâurirea lui John Locke împărtășește sensualismul (v. c.) absolut, susținând că singura deosebire dintre indivizi este „neegala capacitate de atenție", și fiindcă pasiunile ajută la fixarea atenției asupra obiectului dorințelor noastre arătându-ni-l sub înfățișări deosebite de ale altora: arta de a face pe oameni să fie superiori și egali se reduce la dirijarea utilă a pasiunilor. Negalitatea și mediocritatea sunt numai efectele nenorocite ale unei proaste organizații a legilor și educației sociale, care nu se ocupă de aceste idei.

Hematemeză (med.), vărsat de sânge.

Hematii (med.), globulele roșii ale sângelui.

Hematina (chim.), produsul de descompunere cu acid clorhidric a hemoglobinei; substanță amorfă, albastră-neagră, insolubilă în apă, alcool și eter, solubilă în acizi și alcalii. Nu mai leagă oxigenul și oxidul de carbon sub formă de compuși metastabili.

Hematita (min.), v. Minereuri de fier.

Hematocel (med.), umflătură plină de sânge.

Hematom (med.), depozit de sânge în țesuturi, cauzat de ruptura unui vas.

Hematoză (med.), funcțiunea fiziologică normală a sângelui, grație căreia globulele roșii, trecând prin plămâni, se încarcă cu oxigenul din aerul inspirat.

Hematozoari, paraziți microscopici (v. protozoarii), ai sângelui. **H.** descoperit de Laveran (v. c.) produce malaria.

Hematurie (med.), eliminare de sânge prin urină. Simptom al unor boale ale rinichilor și beșicii udului.

Hemeralopia (med.), popular: orbul găinilor; bolnavul vede foarte rău când se înbină ziua cu noaptea (la apusul și răsăritul soarelui). În schimb ziua vede destul de bine.

Hemlanestezie (med.), pierderea completă a sensibilității pe o jumătate întreagă a corpului.

Hemicranie (med.), durere numai în o jumătate a capului.

Hemimorfit (min.), v. Calamina.

Hemiplegie (med.), popular dambla; pierderea totală a putinței de a mișca o jumătate din corp, cauzată de ruperea unui vas sangvin în creier.

Hemiptere (zool.), ordin al insectelor. Au aparat bucal sugător și înțepător, buza inferioară este transformată în rostru, în interiorul căruia se află mandibulele și maxilele în formă de patru peri rigizi. Se împart în: 1. Heteroptere, cu 4 aripi, de cari se țin Geocorele (ploșnițele terestre; ex. Ploșnița de pat) și Hidrocorele sau ploșnițele de apă; 2. Homopterele, cu 4 aripi, din care fac parte Coccidele, Aphidele (ex. Filoxera) și Cicadele; 3. Apterele, lipsite de aripi (ex. păduchii).

Hemofilie (med.), boală caracterizată prin tendința spre hemoragii (v. c.) spontane sau cauzate de răni cât de mici.

Hemoglobină (med.), substanță de natură albuminoidă, conținând fier și colorată roșu. Ea dă coloarea globulelor roșii din sânge și de ea se leagă oxigenul din aerul inspirat.

Hemoptizie (med.), popul. scuipat de sânge; prezența de sânge în flegma provenită din aparatul respirator.

Hemoragie (med.), scurgerea de sânge dintr'un vas sangvin rupt.

Hemoroizi (med.), popul. trânji; lărgirea în formă de noduli a venelor rectului, care provoacă dureri și sângerări la eliminarea fecalelor. Uneori se inflamează și se formează în jurul lor abcese. Se tratează radical prin operație.

Hemostază (med.), oprirea scurgerii sângelui. Medicamentele care au un astfel de efect se numesc hemostatice.

Hénault Charles-Jean-François, poet franc. (n. 1685 † 1770). A scris poezii, tragedii și: Abrégé chronologique de l'Histoire de France jusqu' à la mort de Louis XIV. A fost membru al Academiei franc.

Hendecasilabic (din grec. hendeca, „unsprezece"). se numește în poetică versul de unsprezece silabe, folosit în „sonet" (v. c.).

Henderson Arthur (n. 1883), om politic englez, secretar al partidului muncitoresc, deputat dela 1903, în guvernul Asquith; din 1915—17, ministru de instr. și membru al consiliului de războiu. În 1924 ministru de interne în guvernul Macdonald.

„Hen kai pan" (filos. gr.), unitatea universului (cosmosului) în care lucrările nu au o existență izolată s. separată (v. Eleații. cf. Acosmism).

Henley William Ernest, poet realist și critic englez. (n. 1849 † 1903). A scris „The Hospital: Rhymes and Rhytmes", poezii intime, lirice, apoi poezii patriotice în „Cântecul spadei" și „Pentru Anglia". În critică a fost bătăios și uneori nedrept.

Henner Jean-Jacques, pictor franc. (n. 1829 † 1905), autorul mai multor lucrări remarcabile prin variațiuni coloristice, prin jocul celor mai sensibile armonii cromatice și de lumină. Opere: Sf. Sebastian (Luxemburg, Paris), Christos mort, Magdalena, Susana în baie, etc.

Hennequin Emile, distins critic lit. francez (n. 1859 † 1888). Adversar al concepției lui Taine. În „Critique Scientifique" încearcă să arate — contra „teorie mediului" că geniul crează mediul — ceea ce este în mare parte adevărat.

Hennique Léon, autor dramatic și romancier franc. realist (n. 1852). A scris: Jaques Damour, Esther Brandès, la Mort du duc d'Enghien, etc.

Henot G., scriitor francez, v. Ohnet.

Henoteism (filos.). Forma religiei în care credincioșii se închină la un singur Dzeu, fără a exclude existența altora. (Opus: și monoteismul și politeismul). Termen lansat de Max Müller.

Henriade, La **H.** Epopee a lui Voltaire Are ca subiect asediul Parisului, început de Henri III și treminat de Henri IV și cuprinde 10 cânturi. Nereușită ca specie literară, **H.** este mai mult o operă filosofică și politică în versuri frumoase, în fragmente strălucite, dar fără unitate de acțiune și fără să ne înfățișeze viața epocii, a lumii eroilor ei, cum s'ar cuveni într'o epopee.

Henric, numele mai multor împărați ai Germaniei: 1. **H. I.** supranumit „Păsărarul" regele Saxonilor și Francilor (919—936): a supus Elveția, Bavaria, a bătut pe Unguri, a organizat o armată și a înfăptuit unitatea imperiului; 2. **H. II**, duce de Bavaria, Papa îl încoronează ca împărat al Germaniei (1014); 3. **H. III**, împărat german (1039—1059), face ca regii Ungariei și al Boemiei să-i recunoască supremația, numește 4 papi reformatori în scaunul papal; 4. **H. IV**, împărat din (1056—1106), poartă o luptă îndelungată împotriva papei Grigore VII, în

chestia învestiturli, s'a umilit însă la Canossa (1077); papalitatea a atâțat pe copilul său împotriva lui; 5. **H. V.** fiul celui precedent, împărat dela 1106—1125, leagă cu papa concordatul dela Worms, prin care sfârșește lupta pentru învestitură.

Henric, numele mai multor regi ai Angliei: **H. I**, rege în Anglia dela 1100—1135, **H. V.** rege dela 1413—1422; om energic și abil, învinge pe Francezi la Azincourt și îi silește să-l recunoască regent și moștenitor la coroana Franței. **H. VI**, (1422—1471), pierde posesiunile câștigate în Fr., de H. V., de aici s'a născut războiul celor Două Roze. **H. VII**, (1485—1509), pune capăt războiului de 30 de ani al celor Două Roze, în lupta dela Bosworth; restabilește autoritatea regală în Anglia. A fost primul rege din familia Tudor. **H. VIII**, (1509—1547), bate pe Francezi la Guinegatte (1513); este pentru Carol V și împotriva lui Francisc I, în războiul dintre acești doi; întâiu se arată apărător al catolicismului, pentru aceasta primește dela Papa titlul de „defensor fidei", pe urmă rupe cu catolicismul și pune bază anglicanismului. El iubia artele avea o educație aleasă, dar era, crud și desfrânat. A luat în căsătorie succesiv șase femei.

Henric, numele mai multor regi ai Fr.: **H. I**, domnește dela 1031—1060; cedează fratelui său Burgundia și întemeiază familia Capetienilor; pe timpul domniei sale foametea și războaiele ruinează Franța; **H. II**, (1547—1559), luptă împotriva lui Carol V. E un protector al artelor; s'a căsătorit cu Caterina de Medicis; **H. III**, (1551—1589), domnește dela 1574—1589. Învinge pe Hughenoți și ia parte activă la măcelul lor, din noptea Sf. Bartolomeu. Mamă sa îi câștigă tronul Poloniei, dar e nemulțumit; la moartea fratelui său Carol IX, vine să și ocupe tronul. Se luptă cu Hughenoții, stăpânit însă de ducii de Guise, pe care e silit apoi să-i înlăture prin asasini. Ducii de Guise, excomunicând pe Henric de Navara din Ligă, ca fiind șeful ereticilor, **H. III**, se aruncă în brațele acestuia și veni și cu Hughenoți și cu regaliști, împotriva Parisului. Un călugăr dominican, membru al Ligii, îl asasinează. **H. IV** (n. 1553 † 1610), rege al Franței dela 1589—1610. Scapă teafăr din noaptea Sf. Bartolomeu. Catolicii îl recunosc cu greu: e silit să se lepede de protestantism, pentru ca să poată intra în Paris (1593). Prin edictul de Nantes, el asigură libertatea religioasă protestanților (1598). Încurajează agricultura, industria, comerțul. Se căsătorește cu Maria de Medicis. Moare asasinat, lăsând mari regrete.

Henric, nume de regi ai Castilliei: **H.** I dela 1214—1217; își menține tronul numai cu ajutorul lui Carol V și cu Du Guesclin. — **H.** al III, Bolnăviciosul, dela 1390—1406; **H.** al IV Neputinciosul, dela 1454—1474.

Henric Albert Wilhelm, principe prusian (n. 1862), fiul împăratului german Frideric și fratele fostului împărat german Wilhelm II. A intrat în marină, unde a ajuns la gradul de amiral. În marele războiu a condus flota germană în Marea de Răsărit. Din 1918 trăește în Postdam.

Henri d'Andely, poet franc. din sec. al XIII. Autorul screrilor. Dit d'Aristote și Bataille des Vins, etc.

Henric de Bourgogne sau Don Henric, fondatorul monarhiei portugheze (n. 1057 † 1112). Se declară independent după moartea lui Alfons al VI, regele Castiliei.

Henric Leul, duce de Saxonia și Bavaria, din fam. Welfilor (n. 1129 † 1195), celebru prin luptele sale împotriva lui Frideric Barbarosa (nu-l ajută la Legnano) și a lui Henric al IV.

Henselt Adolf, compozitor și pianist germ. (n. 1814 † 1889). Pianist de forță cu strălucite succese în concertele sale. A trăit la Petersburg ca virtuos și profesor al Curții Imperiale. Din compozițiile sale remarcăm: concert, studii pt. concert, parafraze și alte numeroase piese pentru pian.

Hepatic (med.), ceeace e în legătură cu ficatul (gr. hepar). Colici h-e, dureri în regiunea ficatului din cauza eliminării de pietre formate în vezica biliară.

Hepatic (chim.), nume dat mirosului de hidrogen sulfurat (H_2S) sau izvoarelor sulfuroase.

Hepatica (bot.), din fam. Ranunculaceelor. La noi frecvente H. triloba (popilnic iepuresc); H. angulosa și transilvanica (crucea voinicului).

Hepatici, mușchi (bot.). Au forma unei frunze. Plante mici ce trăiesc pe pământ, stânci și arbori; sunt răspândiți peste tot globul.

Hepatită (med.), inflamația ficatului.

Hephaistos, în mit. greacă fiul lui Zeus cu Hera, zeul focului, al vulcanilor și al fierarilor. Era reprezentat ca un om puternic, viguros, însă urît și șchiop, fiindcă Zeus, înfuriat, l-ar fi aruncat din înaltul cerului. Soția sa a fost Charis, iar după alții Aphrodite. Romanii l-au identificat cu Vulcanus.

Hepites Constantin C. farmacist român (n. 1802 † 1890). A fost profesor de materie medicală la școala națională de medicină din București. El a fost primul autor al farmacopeii române (1862).

Heptan (chim.), hidrocarbură saturată lineară cu șase atomi de carbon, lichidă găsită în rășina de brad americană și în petrolul românesc și cel american.

Hera, zeiță greacă, regina Olimpului, soția lui Zeus, zeița fenomenelor cerești, a căsătoriei, identică cu Junona la Romani (v. Junona).

Heraclea, ruinele unei vechi cetăți genoveze în jud. Tulcea, com. Enișala. Se păstrează încă zidurile înconjurătoare.

Herakles (Hercules), fiul lui Jupiter, eroul cel mai celebru din mitologia gr. și romană. În copil. a omorît șerpii trimiși de Junona ca să-l sugrume. Intră în serviciul lui Eurystheu, regele din Creta iar acesta, ca să scape de el, i-a dat să ducă la îndeplinire 12 fapte grele și foarte periculoase, care i-au asigurat imortalitatea. Soția s'a a fost Deianeira, care pentru a-și asigura credința lui Heracles, îi înmoaie cămașa lui în sângele centaurului Nessus, omorît de el. Heracles, îmbrăcând-o, simte că i se apropie sfârșitul; face un rug și se aruncă în flăcări, atunci zeii îl primesc în Olimp, unde se căsătorește cu Hebe.

Herakleitos din Ephesos, filosof grec, (ca. 540—480), supranumit „obscurul", Crede că universul nu l-au făcut nici Dumnezeu, nici oamenii, ci a fost, este și va fi pe veci un foc viu, care se aprinde și se stinge regulat. Din focul divin originar, care-i rațiunea pură („logos"), se desprind prin transformări în materii de altă natură, lucrurile și se reîntorc la el, peaceiași cale. Această curgere nesfârșită a lucrurilor e o luptă în contraste, o desbinare: lupta e dreptul lumii, regele și tatăl lucrurilor. Când vine pacea și unirea, totul intră din nou în unitatea focului etern. Ritmul devenirii universale este curgerea continuă, singurul lucru veșnic, statornic, singura ordine și rațiune a lumii; încolo nimic nu e statornic: „totul curge (= gr. panta rhei) și nimic nu rămâne". „Noi nu ne putem scălda de două ori în acelaș râu, căci mereu alte ape izvorâsc întrânsul". „E mereu același râu, totuși e totdeauna altul". Aceste schimbări în contraste, care supun tot ce există, sunt însă năzuiți spre o armonie ascunsă. Cunoașterea adevărului o dă numai călăuza rațiunii: simțurile sunt mărturii înșelătoare. Lucrul de căpetenie e să te supui legii, ordinei statului, a universului. Astfel găsești veselia și mulțumirea sufletească. **H.** a scris „Peri Physeos (Despre natură), rămasă în fragmente. E precursor al evoluționismului și relativismului și unul din cei mai mari gânditori helleni.

Heraclius I, împărat roman în Orient (n. 575 † 641), dela 610—641). În timpul domniei sale se ivesc la granițele imperiului popoarele barbare, pe cari H. ca un bun general a căutat să le oprească dela jafurile obicinuite asigurând imperiului mereu liniște. A bătut pe Avari și Perși, dar n'a putut stăvili invazia arabă, care a adus apoi anarhia și desordinea în imperiu.

Heraclizii, dinastie legendară din Peloponez, Corint, Lydia și Macedonia, desemnată a lui Herakles. Triburile Dorienilor, care au venit mai târziu, au căutat să-și ducă originea până la **H.**

Heraldică, v. eraldică.

Herault de Sechelles Marie Jean, avocat și parlamentar distins franc. (n. 1759 † 1794). Este autorul constituției din 1793 care nu s'a aplicat. În 1794 a fost trimis la eșafod împreună cu cei dantoniști.

Herbart Johann Friedrich, filos. și pedagog germ. (n. 1776 † 1841). Pentru **H.** filos. este prelucrarea noțiunilor: logica le lămurește, metafizica le rectifică înlăturând contrazicerile, etica — în care se cuprinde și estetica — le întregește cu definirea valorilor. Noi nu cunoaștem realitatea direct, ci prin aparențele ei spațial-temporale. H. admite pluralismul (v. c.) metafizic: există realități multiple („reale") simple cărora le corespunde o calitate simplă la fiecare. Realele sunt elementele ultime ale existenții. Cunoștințele noastre despre aceste elemente ale existenții sunt numai „raportările" dintre reale. Și sufletul este un „real", ca o calitate simplă și își are sediul într'un punct al creerului. Conservările sale față de turburările aduse de alte reale sunt reprezentările. Ele formează temeiul întregei vieți sufletești (v. Intelectualism) și se păstrează în suflet mult timp, deși nu totdeauna conștient. Din jocul mecanic al reprezentărilor se explică toată variația vieții psihice. Psihologia este o statică și mecanică matematică a reprezentărilor. H. a încercat printre cei dintâiu introducerea calculului matematic în Psihol. Pedagogia lui H. se bazează pe accentuarea durabilă a anumitor reprezentări. Scopul educației e formarea voinții dar și a ideilor juste, puternice și simple, alcătuind asociații utile. În acest scop educatorul trebuie să trezească în copil interes pentru ceeace vrea să-l învețe, să măsoare lecțiile potrivit aptitudinilor copilului, legând ideile nouă de cele cunoscute mai dinainte. Intuiția trebuie să aibă un rol precumpănitor în prima educație. Aceste idei au avut o influență covârșitoare asupra întregei educații europene din sec. al XIX și unele dintrînsele durează și azi în învățământ. Educația morală și cea estetică sunt una,

fiindcă la H. Estetica şi Morala nu se pot despărţi: actele urîte şi josnice sunt şi pentru morală şi pentru estetică la fel. Deasemeni actele frumoase.

Herbert of Cherbury, Lord Eduard, filos. engl. (n. 1582 † 1648). Ca om politic a luptat alături de parlament. Ca filos. a întemeiat Deismul (v. c.), fiind reprezentant al raţionalismului şi filos. religiei. In „De Veritate" şi „De religione gentium" (1645) vrea să deosebească adevărul singur de probabilitate şi falsitate, opunându-i revelaţiei şi să arate principiile raţionale ale credinţii în Dzeu. Anticlericalist.

Herce Ştefan (Hercse), preot în Caransebeş, predicator rom. din sec. al XVI. Propagator al calvinismului în Ardeal., sub episcopul Mihail Tordaş, împreună cu care şi cu Efrem Zacan şi Moise Pestişel, etc. a tradus „Paleia" din Orăştie (v. c.).

Herciniene (geol.), sau varisce, catene de munţi, înălţate în perioada carboniferă din era paleozoică, brăzdând cu crestele lor Europa centrală şi meridională, în prezent fiind aproape complect şterse, îmbucătăţite sau înglobate în sistemele actuale de munţi. Din aceste catenc s'au mai păstrat câteva fragmante: în Bretagne, Vosgi, Pădurea Neagră, Sudeţi, Sandomir în Dobrogea de nord şi'n Crimeia.

Herculaneum, oraş al Campaniei, în Italia veche, aproape de Neapole şi la poalele Vezuviului, la început colonie oscă, apoi etruscă, greacă şi în sfârşit romană. A fost acoperit în 79 d. Chr., cu un strat gros de lavă a Vezuviului, împreună cu oraşele Pompei şi Stabiae. Desgroparea lui s'a început la 1713, însă e anevoioasă din pricina stratului de lavă de 30 metri de gros. Prin sistemul tunelelor, la săpături s'au descoperit lucruri de mare valoare: o bibliotecă cu peste 1700 de suluri de manuscrise, în mare parte operele lui Philodemos şi Epikuros; un teatru pentru 8.000 spectatori, o basilică, etc. Azi se află deasupra lavei vulcanice orăşelele Portici şi Resina.

Herculano de Carvalho e Granjo Alexandre, poet portughez (n. 1810 † 1877). A scris o vestită Istorie a Portugaliei.

Hercule, constelaţie constătătoare din vreo 300 stele vizibile şi o nebuloasă. Aplicând principiul lui Doppler la studiul spectrului lui H. se deduce, că sistemul nostru solar este animat de o translaţie cu o viteză de 16 km. pe secundă spre această constelaţie.

Herder Johann Gottfried, scriitor, critic şi filos. germ. (n. 1744 † 1803). Important îndrumător al lit. germ. în special cu colecţia de poezii pop. în care traduce şi comentează în l. germ. poezii pop. dela toate popoarele: „Stimmen der Völker in Liedern". Deasemeni prin criticile sale („Kritische Wälder") a provocat mari discuţii, dar a dat directive lit. timpului. In filos. este un adversar al lui Kant şi a devenit popular cu a sa „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit", în care urmăreşte problema progresului şi desvoltarea „umanităţii" (idee centrală în sist. său). Ca poet a scris şi unele poezii originale, dar remarcabil prin epopeea „Cid" după legenda spaniolă a C.-ului. Precursor al Sociologismului.

Hérédia, José-Maria de —, poet franc. (n. 1842 † 1905). S'a distins în grupul parnasienilor prin sonetele care-l făcură celebru (publicate în vol. sub titlul „les Trophées" (1893) şi pentru care fu ales membru al Acad. franc. A făcut trad. din lit. spaniolă. Poezia sa e artistică, subletă şi savantă, cu imagini strălucite şi precise. Sonetele lui H. sunt impecabile mai ales în privinţa regulei ultimului vers (v. Sonetul).

Hereford, oraş din Anglia, reşed. comit. H. cu 22.600 loc. Mare comerţ cu produse agricole. Episcopat. Intr'unul din altarele vechii catedrale (sec. XI—XIV) s'a găsit un interesant mapamond din evul mediu.

Herescu P. medic român (n. 1848 † 1915), fost profesor de urologie la Facultatea de Medicină din Bucureşti. H. care a avut lucrări foarte apreciate şi în străinătate are meritul de a fi introdus în România studiul urologiei şi de a fi fondat şcoala urologică românească.

Hergesell Hugo (n. 1859), savant germ., are merite incontestabile pe terenul organizării observaţiilor meteorologice, a studiului stratelor superioare ale atmosferei şi a navigaţiei ştiinţifce.

Hergesheimer Joseph, scriitor am. (n. 1880). Artist în stil şi cu bogată imaginaţie. In „Linda Condon", „Java Head", cultivă exotismul şi inventează teme suprarealiste.

Hergt Oscar (n. 1869), om politic german; în 1917 ministru de finanţe prusian; în 1918 şeful partidului naţional german. Dela 1920 e deputat în adunarea Imperiului.

Hering Ewald, psihol. şi fiziol. germ. fost profesor la univ. din Praga. Are contribuţii însemnate în domeniul psihol. colorilor, a spaţiului (teoria nativistă), asupra legii lui Fechner, — căreia-i contestă valabilitatea (Die Grundlagen der Psychophysik). Lucrări: Beiträge zur Physiologie (1861—64), Über das Gedächtnis, etc.

Herkomer Hubert von —, pictor englez, de origină german (n. 1849 † 1914). Spirit universal (a fost pictor, gravor, actor, arhitect, muzicat, etc.) care şi-a risipit talentul în diferite ramuri ale artei, fără să se perfecţioneze în vreuna. Dintre pânzele sale mai reuşite sunt două portrete de femei (una în alb, alta în negru), apoi tablourile: Ultima întrunire a invalizilor din Chelsea, Consiliul municipal din Landsberg, Consiliul Academiei regale, etc.

Hermafroditism (med.), prezenţa la acelaşi individ, a organelor sexuale masculine şi feminine. La om h. adevărat, adică prezenţa glandelor sexuale masculine (testiculi) şi femenine (ovarii) în stare de a funcţiona nu s'a putut încă constata neîndoelnic; în schimb e destul de frecventă existenţa la aceeaşi persoană a organelor genitale externe de ambele sexe (H. exterior) v. şi bisexualitate, fătărău.

Herman Otto, zoolog magh. (n. 1835), a studiat mult fauna paianjenilor din Ungaria şi a scris despre fauna peştilor şi terminologia pescuitului, s'a ocupat cu ornitologia, înfiinţând un observator ornitologic şi revista „Aquila". Lucrarea sa despre păienjeni este „Magyarország pókfaunája". In opera sa se găsesc multe date faunistice importante pt. Ardeal.

Hermandad sau **Sfântul H.**, asociaţie înfiinţată încă dela 1282 de unele oraşe din Spania, pentru ca să se poată apăra de hoţi şi de răufăcători. Ea avea o armată disciplinată, de vreo 2000 de oameni, care fi executa ordinele. In sec. XVI ea a fost contopită cu justiţia regală. Judecătorii dela H. au rămas un fel de jandarmerie a drumurilor de ţară.

Hermann David, istoriograf sas ardelean (n. ca. 1625 † 1682), autorul lucrărilor: Annales ecclesiastici (ist. bis. ev. săseşti între 1620—1659) şi istoria polit. a Transilvaniei între 1645—59 (In „Annales rerum politicarum in Transsylvania").

Hermann Georg, pseudonimul scriitorului german Georg Borchardt, (n. 1871). Scrieri cu teme alese din mediul evreesc al Berlinului vechiu: Jettchen Gebert (a fost trad. şi în franţuzeşte) roman, pus apoi în scenă, şi Henriette Jacobi.

Hermann Johann Gottfried Jakob, filolog german (n. 1772 † 1848), autor a importante lucrări asupra metricei şi gramaticii eline.

Hermann, cu numele latin Arminius, fiul principelui Heruştilor, eliberatorul Germanilor de sub jugul roman. A trăit pe timpul lui Augustus (v. c.) şi Tiberius. A fost obsatec în Roma. După ce s'a reîntors în Germania, a nimicit legiunile lui Varus (9 d. Chr.). Impăratul August a fost adânc mâhnit de această înfrângere. In 15 d. Chr. a fost bătut de Germanicus. Reuşind să scape, a murit otrăvit de ai săi, fiindcă tindea să ajungă rege. In Germania e considerat erou popular.

Hermannstädter Allgemeine Sparkassa, cea mai mare şi mai solidă bancă săsească în Sibiu, înfiinţată la 1841. După bilanţul din 1927 capital: 50 milioane lei şi fond de reservă: 34.863.558 lei. Preşedintele Consiliului: Dr. Hans Otto Roth. Dir. gen.: Hans Bergleiter. In adunarea extraordinară din Ianuarie 1928 s'a decis ridicarea capitalului la 100 mil. lei, iar în cea din Iunie 1928 fuziunea cu: Burzenländer Bank, Mediascher Bank şi Bistritzer Sparkassen şi urcarea capitalului la 150 milioane lei, iar în Iunie s'a cerut urcarea la 200 mil. în urma fuziunii cu Schässburger Vereinigte Gewerbe şi banca de credit şi economie din Orăştie. Sucursale are în: Mediaş, Timişoara, Lovrin, Braşov, Bistriţa, Arad, Cisnădie, Sântana, Orăştie, Sighişoara şi Cluj.

Hermant Abel, romanc. franc. (n. 1862). A scris şi piese de teatru, fără adâncime: Chaine anglaise. A reuşit însă în romanul libertin şi social: Courpière (aristocraţie imorală), Le Chevalier Miserey, La Carrière; Les Transatlantiques, Trains de luxe, etc.

Hermaphroditos, în mit. greacă fiul lui Hermes (Mercurius) cu Aphrodita (Venus), o fiinţă de amândouă sexele, de o frumuseţă rară. După un mit grec, H. a fost la început de sex masculin, însă mergând în Caria, nimfa Salmacis, pe când se scălda, l-a îmbrăţişat cu putere, iar zeii le-au contopit corpurile lor într'unul singur.

Herme (Herm), busturi de-ale zeului Hermes, mai târziu şi de-ale altor zei, aşezate pe socluri cu patru laturi. In vechime, în Atena, aceste statui erau aşezate în pieţele publice. Alcibiade a fost acuzat că a mutilat hermele când a plecat în expediţie în Sicilia. H.-ele au fost imitate în arta modernă mai ales în stilul rococo şi baroc.

Hermes, zeu din mitologia greacă, identificat cu Mercuriu la Romani, (v. Mercuriu).

Hermetic (gr.), spaţiu închis astfel, încât să nu poată străbate întrânsul aerul. Cuvântul îşi trage originea dela Hermes Trismegistos, patronul alchimiştilor egipteni, care după o veche tradiţie ar fi fabricat un sigil magic pentru paza comorilor.

Hermiona, în mitol. gr. fica regelui Menelaos cu Helena, soţia lui Pyrrhus (v. Andromaca).

Hernie (med.), popul. boşorogeală, surpătură. Umflătură cauzată de ieşirea in-

testinelor din abdomen prin o deschizătură naturală (canalul inghinal) sau artificială.

Hero, preoteasa zeiței Aphroditei (Venus) la Sestos a fost iubită de Leandru din Abydos, oraș de ceilaltă parte a mării. Noaptea trecea Hellespontul totdeauna când iubita îi dădea semn prin lumina din turn. Într'o noapte viforoasă, vântul stinge semnul care-i arăta drumul și Leandru se înecă. Hero de durere s'a aruncat din vârful turnului în valuri. Această duioasă dramă de amor a fost cântată în versuri de gramaticul Musaios (sec. al VI d. Chr.) ș. a.

Herodes Tiberius Claudius Atticus, orator vestit gr. antic (n. 101 † 177). Ni s'a păstrat un singur discurs atribuit lui: „Despre stat".

Herodot (sau Herodotos), istoric grec (n. pe la 484 a. Chr. † 425 a. Chr.), supranumit Părintele istoriei, originar din Asia-mică, (Halicarnas). Opera sa, un fel de istorie universală, este plină de informații sigure, de multeori luate la fața locului (căci H. a călătorit foarte mult, în: Egipt, Babilon, toată Asia-mică, pe țărmul Mării Negre) și formează un monument extrem de prețios pentru cunoașterea antichității. Pentru noi, cea mai prețioasă parte este descrierea Scitiei (în cartea IV), în care ni s dau primele date geografice și etnografice asupra pământului țării noastre, culese pe când se afla la colonia grecească din Dobrogea de azi.

Heron, matematician și fizician din Alexandria, a trăit în veacul al II a. Chr. Are o mulțime de invenții, dintre care mai cunoscute sunt: mingea lui H., eolipilul, heliostatul, etc.

Herophilos, medic grec din antichitate (ca. 300 a. Chr.), în Alexandria. A întemeiat împreună cu Erasistratos, anatomia științifică. A studiat sistemul nervos și a dovedit că creerul este centrul său și sediul sufletului. A descris glandele salivare, pancreasul și a constatat că sperma se formează în testiculi.

Herovanu Emil, prof. de Procedură civilă la univ. din Iași, distins magistrat fost primar al Iașilor. A scris poezii, schițe, epigrame, un tratat teoretic și practic de procedură civilă, ș. a.

Herostratos, om din Ephes, care, pentru ca să devină celebru, aprinde templul Dianei din Ephes, una din cele șapte minuni ale lumii (chiar în noaptea când s'a născut Alexandru, 356 a. Chr.). De atunci cuvântul erostrat se întrebuințează pentru a caracteriza pe un om care face o faptă rea, numai ca să devină celebru.

Herpes (med.), erupție pe piele de bășicuțe cu conținut clar, împrejmuite de o zonă roșie.

Herpetologie (biol.), știința care se ocupă cu studierea reptilelor.

Herrera Fernando de —, poet liric spaniol (n. 1534 † 1597.) Șeful veritabil al „școalei andaluze", care se distingea prin strălucirea imaginației, bogăției și îndrăzneala metaforelor, stilul pompos, predilecția pentru poesia lirică. Se opunea poeților din „școala castiliană". A scris sub influența lui Petrarca poezii pseudoerotico contesei de Gelols, Leonora de Mila. Din scrierile care n'au dispărut după moartea lui H. avem „Canciones" (sonete, elegii, cântece-ode, egloge, ș. a.). Se distinge prin nota patriotică, noblețea stilului, imagini biblice. A ridicat prestigiul liricei spaniole, a folosit limba cărților sfinte, a primit multe neologisme, arhaisme și a inventat o ortografie nouă, ceeace-i cam îngreuiază poeziile și-l aduce critici puternice. Totuși a fost divinizat de ai săi, ca și Ronsard în Franța.

Herrera, 1. Francesco, cel Bătrân, pictor spaniol (n. 1576 † 1656). S'a remarcat prin tablouri cu subiecte religioase cuprinse de fanatismul credinței și extatic transportate, executate cu o notă puternică de realism și un colorit simpatic (ex.: Judecata din urmă); 2. Fiul său Francesco, cel Tânăr, tot pictor și sculptor spaniol (n. 1622 † 1685). A pictat subiecte religioase, flori și pești. S'a distins mai ales prin frescuri și tablouri de „genre"; 3. **Juan de**, arhitect spaniol (n. 1530? † 1597). A terminat celebrul palat Escurial de lângă Madrid, planul la partea de apus a Alcazarului din Toledo, la castelul Aranjuez, Bursa din Sevilla, Catedrala din Valladolid.

Herrick Robert, poet engl. (n. 1591 † 1674). A scris poezii lirice (Hesperides și Wit's Recreation), cu multă bogăție imaginativă, dintre care găsim: poezii ocazionale, religioase și epigrame (acestea din urmă slabe).

Herriot Eduard (n. 1872), om politic franc., prof. la Univ. și primar al Lyonului, deputat, senat. soc.-rad., minst. al aprovizionării, președinte al partidului socialist radical. În iarna 1922, călătorește în Rusia pentru a studia noua situație creiată de bolșevici, în 1923 merge în Statele Unite ale Americei, scriind cărți despre ambele călătorii. În 1924 prim ministru, H. începe cu guvernul englez Macdonald tratativele în chestia reparațiilor germ. încheind convenția dela Londra. În Aprilie 1925, demisionează din fruntea guvernului, și devine președintele Camerii, apoi ministru de instrucție în guvernul Poincaré. Sprijinitor sincer al înfăptuirii României-Mari.

Herrmann Anton, etnograf ardelean (n. 1851). A înființat cu P. Hunfalvy soc. etnogr. maghiară și cu alții rev. „Ethnologische Mittcilungen aus Ungarn" (1887); a redactat rev. „Ethnographia" (1897—1922).

Herschel William (n. 1738 † 1822), celebru astronom. Lui i se datorește descoperirea planetei Uranus cu sateliții săi și a sateliților lui Saturn. H. este creatorul astronomiei stelare. Sora sa Carolina (n. 1750 † 1848) și Fiul său John Frideric William (n. 1792 † 1871) au fost astronomi distinși.

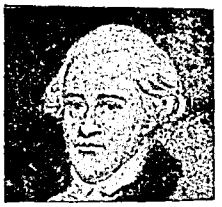

Herson sau **Kherson**, oraș din Ucraina, capit. guberniei H. Așezat pe malul drept al fl. Nipru, port. Exportă cereale și vite. În timpul războiului mondial, mulți Români s'au refugiat și au locuit la H. până la întronarea stăpânirii bolșevice.

Herstal sau **Heristal**, oraș din Belgia (prov. Liège). 24.000 loc. Vechiu centru (Carolingian). Huilă, fabrică mare pentru arme (revolvere Browning).

Herța, oraș din jud. Dorohoi, pe malul drept al Prutului; 3000 loc. Jud. de ocol, reșed. plasei H.

Hertel (Codrul), mare pădure de stejari, fagi și alte esențe, întinzându-se din marginea oraș. Dorohoi până la Herța.

Hertling George, conte von — (n. 1843 † 1919), filosof catolic și om politic germ., profesor la München, în cursul războiului e prim ministru în Bavaria, iar în 1917—8, cancelar. Opere: Albertus Magnus, Locke, Das Prinzip des Katholizismus und die Wissenschaft și o Metafizică, publicată după moartea sa.

Hertwig Oscar, zoolog și anatomist germ. (n. 1849). Prof. la univ. din Berlin; 2. **H. Richard**, fratele primului, zoolog și embriolog germ. (n. 1850). Prof. în München. Amândoi celebri prin cercetările lor din domeniul anatomiei comparate și biologiei.

Hertz Heinrich (n. 1857 † 1894), fizician german, profesor la Universitatea din Bonn. Prin renumitele sale experiențe a arătat, că lumina e de aceeași natură cu undele electrice pe care le-a produs cu ajutorul unui oscilator, H. a reușit să demonstreze mai întâiu că undele electrice se propagă ca și lumina, se reflectează și se polarizează ca și undele luminoase. Prin producerea undelor electrice, H. se consideră ca întemeietorul telegrafiei și telefoniei fără fir.

Hertzog, general bur, șeful partidului naționalist din Africa de sud dela 1911 și unul dintre conducătorii răscoalei din 1914—5. În 1924 având majoritate în alegeri, H. formează guvernul din Africa sudică cu partidul muncitoresc.

Herulii, popor germanic, care sub Odoacru a distrus imperiul roman din Occident în 476.

Hervé Edouard, publicist franc. A fost directorul organului „Soleil" și membru al Academiei franceze.

Hervé Gustave, jurnalist francez (n. 1871). A fondat „la Guerre Sociale", devenit apoi „la Victoire". La început socialist și antimilitarist, îndată după isbucnirea războiului mondial devine un entuziast naționalist. Cu prilejul păcii criminale de la București, H. scrie în „La Victoire" (7 Martie 1918) un articol în care spune profeticele cuvinte: „În această zi de doliu, care nu e o zi de rușine decât pentru Rusia revoluționară, ce putem spune frații noștri Rom., decât că patria lor nu ne-a fost nici odată mai scumpă decât în momentul când ea suferе cea mai nemeritată dintre nedreptăți. În ziua victoriei, ziua în care toate popoarele oprimate vor fi liberate din lanțurile lor, ziua în care toate Alsaciile-Lorene vor fi reintegrate la patriile lor mume, Aliații din Occident nu vor uita că în Transilvania ungurească și în Basarabia rusească există două Alsacii-Lorene românești. România va avea și ea revanșa ei, sau, dacă se va întâmpla astfel, va fi pentrucă noi înșine vom fi căzut în robie". A scris istoria Franței, din punct de vedere socialist și istoria războiului mondial în 10 volume.

Hervieu Paul, autor dramatic şi romancier francez, (n. 1857 † 1915. Comediile sale „à thèse" (v. c.), expun revendicări sociale şi politice: Les Tenailles", „La Loi de l'homme", „l'Enigme". În capodopera sa „La Course du flambeau", expune ideea că generaţiile privesc spre viitor şi sacrificiul omenirii e pentru urmaşi, mai mult decât pentru înaintaşi. Multă combinaţie de optică teatrală şi destul artificiu. Romanele sale descriu moravurile aristocraţiei: „Peintes par eux mâmes, l'Armature, L'Inconnu, etc.

Herwegh Georg, poet elveţian de origine germ. (n. 1817 † 1875). A scris în limba germană: „Gedichte eines Lebendigen", care, exaltând sensibilitatea populară, au făcut să nu se ia în seamă lipsa de artă şi frazeologia lor.

Herz Henri, compozitor şi pianist evr. (n. 1803 † 1888), considerat între anii 1825—1835, ca cel mai mare pianist al lumii. A trăit la Paris, ca profesor la conservator, făcând turnee mari, în toată lumea. Lucrările sale cuprind opt concerte pentru pian, diverse variaţii, sonate, nocturne, fantezii, studii şi o metodă, toate pentru pian.

Herzegovina, ţinut muntos al peninsulei Balcanice, făcând parte din Jugoslavia. Are 11800 kmp. cu 220.000 loc. Cap. Mostar. Principala bogăţie a acestui ţinut e agricultura şi creşstereae vitelor.

Herzen Aleksander Ivanovič (n. 1811 † 1869), publicist rus; arestat în 1834, în 1848 fuge la Paris, apoi la Londra, unde îşi cumpără o tipografie şi editează ziarul „Kolokol" (Clopotul). Acţiunea lui a avut o influenţă hotărîtoare asupra mişcărilor socialiste din Rusia. Ţarul era ameninţat că se va scrie lui H. să apere în faţa Europei, în scris, dreptatea celor apăsaţi. H. a fost şi literat, critic şi naturalist. In romanul „Cine-i vinovat ?" face o satiră tăioasă stărilor din Rusia. In memoriile „Trăite şi Gândite" găsim o profundă incriminare a epocei lui Nicolae al II, într'o formă strălucită, formând un izvor istoric de mâna întâiu p. această epocă şi o operă de valoare a genului în literatura universală. Credinţa lui H. era că poporul rus e predestinat să facă trecerea la starea socialistă.

Herzl Theodor (n. 1860 † 1904), ziarist sciitor şi agitator sionist cu renume. Intem. sionismului. Scrie: „Tagebücher".

Herzog Eugen, distins prof. de filologie romanică la univ. din Cernăuţi (n. 1875 † 1928), romanist renumit. S'a ocupat în special cu limba franc. în: Neufranzösische Dialekttexte (1906), Hist. Sprachlehre des Neufranzösischen (1913) şi Französische Phonogrammstudien (1912). La noi s'a ocupat cu dialectul din Marginea Bucovinei, publ. un studiu în „Codrul Cosminului" şi alte articole în „Da coromania".

Hesiod[os], poet gr. antic din Beoţia (sec. al IX s. al VIII a. Chr.). I s'au atribuit miturile epice hellene, referitoare la originea zeilor „Theogonia" şi a lumii (cosmogonice). A scris poezii cu caracter didactic, în ser. „Lucrări şi zile" (poem în 828 versuri), în care el vorbeşte despre sine însuşi, de fratele şi tatăl său şi despre locul în care trăieşte. I s'a atribuit, pe nedrept, şi poema în versuri „Scutul lui Herakles". Se presupune că H. ar fi sistematizat tradiţiile religioase ale vremii sale din Beotia şi restul Helladei, dând şi descrieri exacte a locurilor văzute precum şi povestiri poetice.

Hesita (min.), telurură de argint, auriferă, plumburie. In asociaţia aurului şi a minereurilor de plumb, se găseşte în masa filoanelor dela Botes, Zlatna, Săcărâmb. Mineral principal pentru extragerea argintului.

Hesperia, în antichitate Apusul. Grecii numiau astfel Italia, iar Romanii Spania. Tot prin H. se înţelegea o ţară îndepărtată, plină de farmec, scăldată în razele soarelui.

Hesperide, cele trei fice ale lui Atlas, care aveau o grădină cu mere de aur. Fructele erau păzite de un bălaur cu o sută de capete, care a fost omorît de Hercule, împlinind astfel a unsprezecea faptă eroică.

Hessen, numele a trei state din vechea confederaţie germanică: elctoratul Hessen-Cassel şi landgrafiatul Hessen-Homburg, care au fost anexate la Prusia în 1866; Marele ducat de Hessen-Darmstadt, cu capit. Darmstadt a rămas suveranitate independentă politică, dar face parte din imperiul german. In 1918 s'a făcut republică împărţită în 3: 1. Starkenburg (590.400 loc.) cu capit. Darmstadt. 2. H. superioară (309.200 loc.) cu capit. Giessen. 3. H. Rhenană (382.450 loc.), capitala Mainz. Ţară muntoasă, expusă vânturilor de E. Locuitorii sunt săraci.

Hesse-Nassau, prov. în Germania (Prusia). Are 2,273.000 loc. Capit. Cassel. Mine, izvoare minerale (Wiesbaden). Împărţită în 2 regiuni: Cassel şi Wiesbaden.

Hestia, în mit. greacă fica lui Chronos cu Rhea, zeiţa focului din vatra casei, care era simbolul curăţeniei şi al vieţii casnice. In onoarea ei focul nu era stins niciodată din vatră. In Roma s'a instituit pentru acest cult Ordinul Vestalelor (v. Vesta).

Hetairă, (din greceşte hetaira = curtezană), se numiau mai ales în Atena şi Corint, femeile libere dintr'o clasă socială mai bună, cu o cultură distinsă şi cu legături înalte.

Heterociclii (chim.), compuşi organici ciclici, cu ciclul compus din atomi de carbon şi unul sau mai mulţi atomi de azot, oxigen sau sulf.

Heterocromosomi (Biol.), cromosomi, cari se disting de ceilalţi Cr. ai aceleiaşi specii; ex. doi cromosomi sunt foarte mici (microcromosomi) sau unul este foarte mare (monosom).

Heterodox (gr.: de altă credinţă), cel abătut dela credinţa sa adevărată, înafară de legăturile bisericei ortodoxe (catolice).

Heterofile, plante (bot.), plante care au pe acelaşi individ frunzele de forme diferite; ex. Ranunculus aquatilis.

Heterogen (chim.), proprietatea materiei de a prezenta o diferenţă, fie de compoziţie, fie de stare de agregare, aşa încât două particule, oricare, din această materie să nu fie identice.

Heterogenie, crearea fiinţelor vii din materii anorganice (v. Generatio aequivoca).

Heterogonia scopurilor (filos.), termen lansat de W. Wundt şi de James Ward; Bouglé o numeşte „politeism". Lege morală şi socială, care arată că tendinţa spre un scop variază paralel cu transformarea fiinţelor, datorită faptului că scopurile urmărite anterior se înseriază în motive noui, transformându se s. creind scopuri nouă. Principiul H. s. explică multe transformări ale vieţii individuale şi sociale şi e esenţială pentru istoria culturii şi a progreselor civilizaţiei.

Heteromorfit (mineralog) sau plumosit, o varietate de sulfostibiură de plumb, de coloare cenuşie cu înfăţişarea unui puf, cu duritatea 2 şi cu densitatea mare. Se găseşte la Baia Sprie, Freiberg, Clausthal, etc.

Heteronom. 1. Neliber, lipsit de neatârnare. Opus autonom; 2. (Etică). Autoritativ. Sisteme morala H.-e = acelea care găsesc originea şi criteriul moralităţii în regule (comportări) impuse din afară sau de autorităţi ca statul, clasele, castele, instituţii, etc.

Heteropolară (chim.), moleculă formată din atomi cu sarcini electrice de sens contrar, d. ex. Acidul clorhidric, clorura de sodiu şi în genéral enorma majoritate a tuturor compuşilor cunoscuţi până astăzi (v. Homeopolare).

Heterospore (bot.), criptogame vasculare cu două feluri de spori, macro şi microspori.

Heterotropi, v. Anizotropi.

Heterozigot (biol.), cu dispoziţii diferite: se referă numai la urmaşii cari reprezintă însuşiri deosebite ambelor celule părinteşti.

Hétrat J. Boniface, poet rom., franc. de origine (n. 1851 † 1911). Stabilit în Rom. ca profesor, publică în limba rom. „Poezii originale" în diferite rev. „Convorbiri lit.", „Arhiva" (Iaşi), „Viaţa nouă", etc. şi apoi vol. „Aevea" (1907). Poezia lui aproape parnasiană, are o formă perfectă, şi o mare seninătate şi obiectivitate. Meritul lui cel mare este că a creat o mulţime de forme poetice, până la el nereuşite: rondele, triolet, versuri dactile, etc. Are predilecţii pentru forma sonetelor şi a scris o „Glosă" (a doua după a lui Eminescu în lit. rom.).

Heuleln Péter (n. 1480 † 1542), lăcătuş în Nürnberg, după tradiţie inventatorul ceasornicului de buzunar (1511).

Heureka ! (gr.) = am găsit. Se spune că aşa ar fi exclamat Archimede (sec. al III a. Chr.), când, scăldându-se, a găsit legea hidrostatică, numită după el „principiul lui Archimede".

Heuristica (euristica). 1. Parte a metodologiei logice (v. c. M.) care studiază procedeele metodice folosite în investigaţia ştiinţifică. 2. In istorie: cercetarea documentelor. 3. In general: metodă de cercetare s. investigaţie. 4. In pedagogie: metoda „directă" prin care elevul găseşte singur adevărurile în decursul predării lecţiei nouă (v. Metodă).

Hewlett Maurice, romancier şi poet englez (n. 1861 † 1923). A scris romane istorice şi exotice. In poezii exprimă elocvent o filosofie care s'ar putea exprima uşor într'o proză ritmată. A adus în romanul istoric (News Tales of Cantorbey) evocaţii medievale artistic înfăţişate.

Hexachisoctaedrul (cristal.), o formă holoedrică a sistemului cubic, are 48 feţe triunghiulare, alcătuind o piramidă cu câte 6 feţe pe fiecare latură de octaedru.

Hexagonal, sistemul — (cristal.), cuprinde totalitatea formelor cristalografice determinate de un sistem de axe format din trei axe egale închizând un unghiu de 60° şi situate într'un plan orizontal, perpendicular pe care stă axul al patrulea neegal cu celelalte trei axe. Elmentele de simetrie pntru clasa holoedrică sunt 15: centru de simetrie, 7 axe de simetrie şi 7 plane de simetrie. Prin eliminarea succesivă a acestor elemente de simetrie se obţin forme hemidrice, tetartoedrice şi ogdoedrice.

Hexametilentetramina (chim.), sau urotropina, compus organic, obţinut prin tratarea formolului cu amoniac.

Hexametru, vers grec sau latin de şase picioare, folosit mai ales în poemele eroice (epopei). În limba rom. folosirea **h.** este nefirească.

Hexamine, săruri — (chim.), compuşi de ai elementelor „grele" ca fierul, cobaltul, nichelul, zincul, etc., de forma $[Co(NH_3)_6]$ Cl_3 sau $[Fe(CN)_6]K_3$, etc., în care aceste elemente au rol de „nuclee" în jurul cărora se grupează în spaţiu şase molecule de amoniac, piridină, etilendiamină sau alţi compuşi cu caracter „nesaturat" pentru a forma grupe numite „complexe", capabile să se combine cu un radical acid echivalent sau cu o a doua grupare complexă, de astădată însă această din urmă având un caracter acid.

Hexoze (chim.), o grupă importantă din clasa hidraţilor de carbon, de forma $CH_2OH.(CHOH)_4.CHO$, cu următorii reprezentanţi mai de seamă: glucoza, manoza, galactoza şi fructoza; aceste **H.** prin diverse cuplări între ele sau cu alte substanţe dau zahărul obişnuit, zahărul din lapte, amidonul, celuloza şi glicosizii.

Heymans G., filos. şi psihol. olandez (n. 1857). Psihologist, empirist-critic şi idealrealist. Lucrări foarte însemnate: Einführung in die Metaphysik (lucrare celebră), Die Gesetze und Elemente des wissenschaftlichen Denkens (2 vol. 1915), cu scurtă schiţă de logică), Über die Anwendbarkeit des Energiebegriffes in der Psychologie, Einführung in die Ethik auf Grundlage der Erfahrung, Psychologie der Frauen, etc.

Heyse Paul, scriitor germ. (n. 1830 † 1914). Unul din fruntaşii nuvelei contemp. germ., cu intrigă scurtă, conflict bine condus şi formă perfectă (vreo 20 vol. de nuvele). A scris drame (Dramatische Dichtungen, peste 30 vol.) şi romane: Kinder der Welt, Über alle Wipfel, etc. În 1910 a luat premiul Nobel.

Hiat, sunet neplăcut, rezultat din întâlnirea a două vocale: una care sfârşeşte şi ceilaltă care începe un cuvânt. În poetica antică se evita consecvent.

Hibrizi (biol.) sau bastarzi, se numesc indivizii rezultaţi din încrucişarea sau împerecherea a două specii deosebite, care pot să fie cu fecunditate continuă (ex. indivizii rezultaţi din încrucişarea iepurelui de casă cu cel de câmp), cu fecunditate limitată, manifestându-se numai în câteva generaţiuni (ex. rasa de câne—lup din încrucişarea cânelui cu lupul), cu fecunditate excepţională (catârcele), sau sterile, ex. din încrucişarea armăsarului cu măgăriţa rezultă bardoţi cari sunt sterili, iar din încrucişarea măgarului cu iapa, rezultă catârul, deasemeni steril. Din încrucişarea indivizilor aparţinând aceleiaşi specii, dar de rase distincte, rezultă metişi, cari prin împreunare formează rase metişe (ex. din încrucişarea rasei negrilor cu rasa albă rezultă mulaţi, iar din împărecherea rasei albe cu rasa indiană rezultă metişi).

Hicsoşii, popor de origină semită, care a năvălit din Asia în Egipt, pe la 1700 a. Chr. (v. Egiptul, Istoria).

Hida (lit. arabă), cântecul camelerului, conducător al caravanelor prin pustiul Arabiei, al cărui metru se potriveşte cu ritmul pasului legănat al cămilei şi este originea metrului prozodiei (v. c.).

Hidalgo (span. hijodalgo). 1. Nobil, titlul nobililor de rând din Spania şi Portugalia, cari, născuţi din vechi familii nobiliare creştine nu s'au amestecat cu Maurii sau Evreii; 2. **H.** (monedă) ban de aur în Mexic = 10 pesos (50 lei valută antebelică). — 3. **Hidalgo y Costilla** Mihail erou mexican (n. 1753), preot în Dolores, 1810 conduce răscoala contra Spaniei, publicând un manifest de independenţă intitulat „Gritto de dolores" (Ţipăt de durere). În fruntea răsculaţilor a ocupat mai multe oraşe mexicane. † 27 Iulie 1811 în Chihuahma, împuşcat din ordinul guvernului din Mexic.

Hidja, poezie pop. arabă, primitivă. Un fel de satiră care cuprindea idei superstiţioase şi care avea efecte magice şi asupra ascultătorilor, dar morale, asupra duşmanilor, pe care-i ataţa, batjocorindu-i. **H.** era însoţită de rituri (v. c.) speciale, magice, vrăjitoreşti (v. magie, vrăjitorie).

Hidra (zool.), polipul de apă dulce, din fam. Hydridelor. La noi Hydra viridis (H. verde), în ape stagnante; aproape microscopic (1—1,5 mm.).

Hidrargir (min.), v. Mercurul.

Hidraţi (chim.) sau hidroxizii se numesc în general combinaţiunile chimice care conţin radical oxidril (OH) în molecula lor. Astfel, acizii sunt consideraţi ca hidraţi ai nemetalelor, rezultaţi din combinarea unui oxid nemetalic cu apa. Bazele sunt hidraţi, proveniţi din combinarea unui oxid metalic cu o parte din elementele apei. Alcoolii se pot considera ca hidraţi ai hidrocarburilor. Ca **H.** propriu zişi, în chimie, sunt considerate bazele (ex.: hidratul de sodiu, de potasiu, de calciu, etc.).

Hidraţi de carbon (chim.), se numesc o serie de corpi organici aparţinând grupei zaharurilor (glucoza, zaharoza, amidonul, celuloza) formaţi din carbon, hidrogen şi oxigen, ultimele două elemente intrând în compoziţia lor în proporţia elementelor apei şi anume, hidrogenul în cantitate dublă faţă de oxigen. Numirea nu este justă, căci aceste elemente în aceeaşi proporţie, se găsesc şi'n compoziţia altor corpi organici (ex. acidul acetic), care n'au nimic comun cu zaharurile. S'a păstrat totuşi fiind o nomenclatură veche şi intrată în uzul chimiei.

Hidraulică, presă —, e un dispozitiv bazat pe transmisiunea presiunii în lichide, serveşte la producerea presiunilor

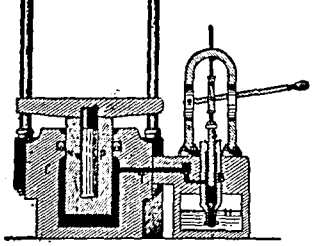

foarte mari. Află aplicare la extragerea uleiului din plante, la comprimarea bumbacului, lânei, fânului, etc.

Hidraulică, ştiinţă aplicată, care pleacând dela legile lichidelor ideale stabileşte legile lichidelor reale, ţinând seamă de formulele experimentale şi de frecarea ce există între lichid şi pereţii vasului, etc., **H.** este ştiinţa ajutătoare la studiul maşinilor hidraulice.

Hidrobiologie, ramură a biologiei, care se ocupă cu studiul fiinţelor care trăiesc în apă.

Hidrocarburi (chim.), se numesc corpii organici constituiţi numai din carbon şi hidrogen. Sunt foarte răspândiţi în natură (în petrol, gazele naturale, în gazul de iluminat, produsele de distilare a cărbunilor, etc.) şi foarte numeroşi. Numărul mare al hidrocarburilor se explică prin proprietatea atomului de carbon de a se combina cu el însuşi de mai multe ori. Prin substituirea hidrogenilor din molecula hidrocarburilor cu diferite elemente sau radicali, se obţin în mod direct sau indirect, marea majoritate a corpilor organici (alcolii, eteri, aldehide, cetone, acizii organici, etc.), după cum atomii de carbon din molecula hidrocarburilor sunt legaţi (concatenaţi), în catene deschise sau închise, (cicluri), **H.** se clasifică în: aciclice sau lineare şi ciclice, iar după cantitatea de hidrogen pe care o conţin în molecula lor pentru anumit număr dat de atomi de carbon, sunt saturate sau nesaturate.

Hidrocefal (med.), înmulţirea patologică a lichidului seros între pieliţele creierului (v. meninge) şi suprafaţa creierului, precum şi în cavităţile din interiorul creierului. Poate fi acut sau cronic.

Hidrochinona (chim.), sau 1, 4 dioxibenzenul, corp organic (fenol biacid) solid, cristalin, alb, solubil în apă caldă, alcool, eter foarte reactiv, cu o putere reducătoare mare pentru care lucru este întrebuinţat în fotografie (ca developator); se prepară din chinonă prin reducere cu bioxid de sulf şi se topeşte la 169°.

Hidrodinamică, ştiinţa care se ocupă cu studiul mişcării lichidelor şi al forţelor hidraulice.

Hidrolan (min.), v. Opalul.

Hidrofilul (zool.) sau buhaiul de baltă (Hydrophilus piceus), coleopter (gândac) mare cu elitre maslinii şi cu corpul lăţit, având picioarele late şi îndreptate înapoi, servindu-i ca lopeţi înnotătoare.

Hidrofobie, v. turbare.

Hidrogen sulfurat (chim.), s. acid sulfhidric, gaz incolor, otrăvicios, rău mirositor (a ouă clocite), cu densitatea 1,18 (aerul = 1). Se găseşte în emanaţiunile vulcanilor, în anumite izvoare sulfuroase, în produsele de putrefacţie a anumitor substanţe organice.

Hidrogenul (chim.), corp simplu, gazos, fără coloare, fără miros şi fără gust, fiind cel mai uşor dintre toţi corpii gazoşi, de 14,45 ori mai uşor decât aerul, un litru de hidrogen cântărind 0,0895 gr. Conducând ceva mai bine căldura şi electricitatea decât restul corpilor gazoşi, are o comportare chimică care-l apropie de metale. Aprins arde cu o flacără albăstruie-palidă, transformându-se în apă. Cu oxigenul din aer, formează un amestec explosibil, puternic şi periculos. Amestecat cu oxigen curat şi aprins, în suflătorul lui Deville, se produce o temperatură ridicată (2500—3000°) la care se topesc toate metalele, întrebuinţându-se astfel la topirea şi lipirea autogenă a metalelor. O bucăţică de var, introdusă în flacăra amestecului de **H.** şi **O.** devine incandescentă, răspândind o lumină puternică, numită lumina lui Drummond, întrebuinţată la aparate de proiecţiuni şi în telegrafia optică. **H.** se mai întrebuinţează la umplerea baloanelor aeronavelor şi ca reductor în chimie. În natură se găseşte în stare liberă în unele gaze vulcanice şi din regiunile petrolifere, în multe ape minerale gazoase, şi'n nenumărate combinaţiuni minerale şi organice; cea mai răspândită combinaţiune

a sa fiind apa. Se prepară din acizii minerali, cu ajutorul metalelor (zinc, etc.) sau prin electroliză, din apă cu ajutorul metalelor alcaline (sodiu, potasiu), iar pentru scopurile industriei, din apă cu ajutorul curentului electric.

Hidroliză (chim.), v. Disociație.

Hidropizie (med.), popul. dopica. Strângerea patologică de lichide în țesuturi sau în cavitățile corpului (ex. abdomen); este un simptom al boalelor cronice ale rinichilor, inimii, sau ficatului.

Hidroplan, aeroplan prevăzut cu două luntrișoare, pentru a se lansa de pe apă,

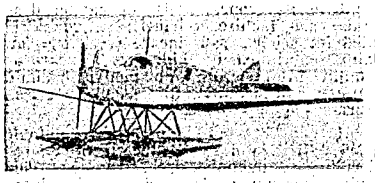

și a ameriza oriunde, iar dacă are și roate, poate ateriza și pe uscat.

Hidropneumotorax (med), când pe lângă introducerea aerului în pleură (v. Pleură și Pneumotorax), este și apă în cavitatea pleurală, aceasta stare se numește H.

Hidrosfera (grec. geol.), este partea (zona) planetei noastre formată din totalitatea apelor (râuri, lacuri, mări, oceane), care o acopăr. H. reprezintă 7% din greutatea totală a globului pământesc.

Hidrostatică, partea fizicei care se ocupă cu condițiile de echilibru ale lichidelor.

Hidrostatică, presiune —, este presiunea exercitată de un lichid în echilibru, în orice punct al lichidului. Pascal a aflat că o presiune exercitată la suprafața unui lichid se transmite în interiorul lichidului în mod uniform în toate direcțiile. Presiunea H. cauzată de greutatea lichidului crește proporțional cu afunzimea.

Hidrostatică, balanță —, e o balanță cu

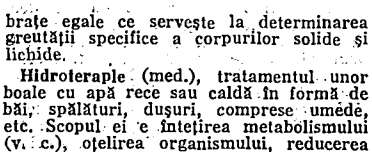

brațe egale ce servește la determinarea greutății specifice a corpurilor solide și lichide.

Hidroteraple (med.), tratamentul unor boale cu apă rece sau caldă în formă de băi, spălături, dușuri, comprese umede, etc. Scopul ei e întețirea metabolismului (v. c.), oțelirea organismului, reducerea temperaturii ridicate. Indeosebi Priessnitz și Kneipp (ambii n'au fost medici) și profesorul la facultatea de Medicină din Viena, Winternitz, și-au câștigat merite, pentru studierea și aplicarea ei sistematică.

Hiena, gen al Hyaenidelor (carnivore), formă de trecere între Felide și Canide. Mănâncă și mortăciuni. Hyena crocuta, H. pătată în Abisinia și Sudan. H. striata, H. vărgată în Africa de Nord și Asia meridională.

Hieratică, scriere egipteană, întrebuințată numai de preoți. În sculptură și pictură se numesc forme hieratice fixate prin tradiție religioasă.

Hieroglife, numele caracterelor scrierii vechilor Egipteni (v. c.). Figurat: ceva greu de descifrat, confuz; scriere ilizibilă. H. sunt alcătuit din figuri gravate sau sculptate, reprezetând lucrul sau ființa în sine, sau numai un sunet; sunt deci și simbolice și fonetice. Ac. scriere a fost descifrată de Champollion (v. c.).

Hieron, tiran din Siracusa, domnește dela 478—467 a. Chr. Cuprinde Sicilia, se luptă cu Cartaginezii și Etruscii. La curtea sa, adună mulți învățați și scriitori, între cari era și poetul Pindar.

Hifa sau **Caifa**, oraș din Syria (zona britanică). A re 25.000 loc. Portul cel mai luat de Englezi în 1918. Escală a vapoarelor noastre (S. M. R.), care fac transporturi în Mediterana.

High Church (biserica înaltă), o ramură a bisericei anglice, cu reprezentanți mai ales din rândurile aristocrației engl., care dorește păstrarea ritualului vechiu și o apropiere, ori chiar reunire cu biserica catolică.

Higiena, știința despre sănătate și menținerea ei. H. individului se ocupă cu problemele alimentării, îmbrăcămintii, locuinței, educației fizice, etc. a omului sănătos. H. publică studiază prevenirea epidemiilor, chestiunile edilității (canalizare, apeduct, etc.), controlul alimentelor, H. fabricilor, a școlilor, etc. H. socială se preocupă de societatea omenească ca un organism viu, urmărind obținerea optimului de trai sănătos al singuraticelor clase sociale (ocrotirea mamei, a sugacilor, combaterea relelor sociale, etc.). H. rassei, v. Eugenia și Biopolitica.

Higoutchi Natsou (pseudonim: Itchiyo), scriitoare japoneză (n. 1812 † 1896). A scris mai multe mici romane foarte mult citite, având ca subiect favorit sufletul feminin și dând povestiri patetice, dar cu multe subtilități de limbă și aluzii locale.

Higrofile (bot.), plante care au nevoe de multă apă, adaptate traiului pe un sol. umed.

Higrometru (grec.), aparat cu care se măsoară umiditatea aerului. H. lui Saussure are un fir de păr întins, care se lungește în aer umed și mișcă un indicator. Psichrometrul are două termometre, rezervorul unuia fiind învelit în muselină umedă. Umiditatea aerului se evaluează din diferența de temperaturi a celor două termometre.

Higroscopicitate (chim.), se num. proprietatea unor săruri min. de a absorbi umiditatea (vaporii de apă) din aerul atmosferic. Ex.: sarea de bucătărie, clorura de calciu, salpetrul.

Hildebrand, 1. **Adolf**, sculptor german (n. 1847 † 1921), a cărui lucrări servesc de model în ce privește concepția, simplitatea cumpătată, materialitatea și siguranța statică (Adam, Popicarul, Marsyas, etc.). A scris o lucrare despre concepția artistică: „Das Problem der Form"; 2. **Johann Lukas**, arhitect austriac (n. 1668 † 1745). A edificat în stil baroc palatul Belvedere din Viena.

„Hildebrandslied" (lit. germ. veche), restul mic al poeziei populare germane din sec. al XIII, din ciclul gotic al lui Dietrich, scris în „alt-nieder-deutsch" cu elemente de „althochdeutsch". Ca formă se distinge prin aliterațiuni (v. c. ↑=germ. Stabreim). Hildebrand magistrul de arme al lui Dietrich von Bern, întorcându-se din captivitate dela Attila, se întâlnește în drum spre patria sa, Italia, la granița țării, cu un voinic în fruntea unei cete care-i taie calea. Trebuind să se lupte, Hildebrand îl întreabă cum îl cheamă și recunoaște în Hadruband pe fiul său ce-l lăsase, nevârstnic, acasă, dar fiindcă acesta îl înfruntă cu insulte, începe să se lupte cu el, fără a-i spune că-i e tată, cu inima îndoită de iubire și onoarea de erou. În fragmentul păstrat din H. nu se află sfârșitul acțiunii poemei. Într'o prelucrare din sec. al XII a aceleiași poeme tatăl înfrânge pe fiu silindu-l să-l recunoască.

Hildesheim, oraș în Germania (Prusia) cu 55.000 loc. Frumoase monumente romane.

Hilferding Rudolf (n. 1877), om politic german, medic, colaborator la „Vorwärts" și redactor al ziarului „Rote Fahne" din Berlin, membru al partidului socialist independent, ministru de finanțe în 1923. Opera Finanzkapital.

Hiloții, sclavi din Sparta, aduși în această situație de Dorieni (v. Grecia, Istorie). Erau siliți să cultive moșiile Spartanilor, ca și pe timpul feudalismului. Au fost des masacrați, din pricina răscoalelor și sentimentului de frică ce-l inspirau stăpânitorilor prin marele lor număr.

Hillel, doi vestiți rabini evrei. 1. H. cel bătrân (n. ca. 100 a Chr. în Babilon, † 10 d. Chr.), fondatorul unei școale cu mulți învățăcei în Ierusalim. În interpretarea Scripturii el era condus de un spirit blând și moderat, de aceea e considerat ca un magistru al lui Isus. — 2. H. Hannasi, conducătorul școalei din Tiberiada (v. c.) sec. al IV. d. Chr. El e reformatorul calendarului iudaic. Unii scriitori mai vechi susțin că înainte de moarte s'a creștinat.

Hilozoism (filoș.). Concepția filosofică după care orice materie este însuflețită. Termenul a fost lansat de către Cudworth. Au împărtășit H.-ul: filosofii ionieni, fizicienii Stoici, G. Bruno, Diderot, Haeckel, etc.

Himalaya, Munții —, lanț muntos în Asia. Se întind dela E. la V., între valea Indusului și Brahmaputrei, desparte Industanul de Tibet. Are cel mai înalte vârfuri pe glob Everest (8860 m.), Gaurisankar (8580 m.), Kintchindjinga (8581 m.) Lung. de 2250 km. și nu e tăiat decât de câteva pasuri strâmte și înalte. Cei mai lungi ghețari de pe glob. H. e de vârstă alpină.

Himeră (Chimaera), 1. în mit. greacă, monstru cu capul de leu, care varsă foc pe gură, omorît de eroul Bellerophon; 2. idee, plan care nu se poate împlini.

Himerios, celebru retor hellen, din perioada gr. romană (n. 315 † 386). Vestit ca prof. la Athena, a avut ca elevi pe Grigorie Nazianzul și pe împăratul Iulian, al cărui secretar deveni mai târziu. Ni s'a păstrat dela el 24 discursuri.

Hindemith Paul compozitor germ. (n. 1895). Unul din reprezentanții cei mai de seamă ai muzicei ultra moderne germ. Trăiește la Frankfurt ca prim violonist al orchestrei operei. Lucrări: două sonate pentru violină, o sonată pentru violă.

Hindenburg, Paul de Beneckendorff, feldmareșal german (n. 1847). După începerea războiului, în 1914, a primit comanda armatei a opta, care lupta împotriva Rușilor. Ca să salveze Prusia de invazie H., împreună cu Ludendorf, șe-

ful său de stat major, printr'o acțiune de luptă rămasă clasică, înfrânge pe Rușii la Tanenberg și cu o lună mai târziu la lacurile Mazuriene. Toată Germania îl sărbătorește ca pe un erou național. Marea reputație câștigată, îl face să fie numit, în 1916, comandant suprem al armatelor germane. Însă armatele aliate sub comanda generalului francez Foch, în contra-ofensiva din 1918, înfrâng armatele germane, iar după semnarea armistițiului (11 Nov. 1918) H. conduce armatele germane care se reîntorc în țară. După moartea lui Ebert, este ales președinte al Reichului (1925) și conduce de atunci, cu mult tact, politica Germaniei.

Hindustan, Industan, regiunea de NV. a Indiei Engleze, adevărata țară a Hindușilor. Orașe principale: Allahabad, Agra, Benares, Delhi, etc.

Hinterland (germ.) = regiunea înconjurătoare. Acest cuvânt a intrat în folosința geografilor și politicianilor.

Hiperbolă, v. Iperbolă.

Hiperbolos, orator și demagog atenian († 411 a. Chr.). A dus o aprigă campanie contra lui Nicias și Alcibiades, acuzându-i de trădare.

Hiperemie (med.), umplerea vaselor sanghine cu mai mult sânge decât conțin de obiceiu. H. este între altele un simptom tipic al inflamației.

Hiperestezie, sensibilitate exagerată.

Hiperhidroză (med.), secreție exagerată de sudoare.

Hipermetropie (med.), vedere anormală, la care ochiul în repaos nu e acomodat (v. acomodațiunea ochiului) pentru vederea la distanțe peste 12 m., razele refractate întâlnindu-se abia în dosul retinei. Se corectează cu lentile convexe (v. și Ochiu).

Hiperspațiu, spațiu cu mai mult de trei dimensiuni — spațiu noneuclidian (absolut).

Hipersthenul (min.), v. Piroxenii.

Hipertrofie. 1. Creștere disproporționată, nefirească a unui organ. 2. H.-a *eului*, (psihol. anorm.), stare anormală în care cineva se consideră prea mult pe sine exagerându-și importanța și crezând că el este centrul tuturor intereselor și acțiunilor. Această „grandomanie" trebuie să fie foarte veche, deoarece Aristoteles încă o însemna, numind-o „megalopsihie".

Hiperurbanism, în studiile lingvistice se numește fenomenul schimbării rostirii cuvintelor dialectale, făcut de indivizi care vreau să-și adapteze pronunțarea lor cu a celor care vorbesc o limbă mai „aleasă" (literară), de ex. „cretință" în loc de „cătrință".

Hipnona (chim.), sau fenilmetilcetona, substanță cristalină hipnotică, somniferă, întrebuințată în medicină.

Hipnoză, stare sufletească provocată artificial, cu pierderea conștiinței, asemănătoare somnului. Cel hipnotizat este supus voinței celui care-l hipnotizează. Adormirea poate fi provocată cu o simplă poruncă, de ex.: „dormi!" sau prin mijloace care promovează ideea adormitului, exemplu: vorbă monotonă, sunete line și ritmice, obosirea ochiului prin fixarea unui obiect, etc. Condiții: Sugestibilitatea ușoară a celui care se hipnotizează (v. Sugestie) și atitudinea poruncitoare, autoritară a celui care hipnotizează.

Hipocentru (grec. geol.), punctul din interiorul scoarței pământului din care vibrațiile unui cutremur de pământ se propagă în toate direcțiile. Punctul de pe suprafața pământului cel mai apropiat de H. se numește epicentru, aici zguduiturile cutremurului sunt cele mai puternice.

Hipocloriți (chim.), săruri de-ale acidului hipocloros, cu diverse elemente (ex. sodiul, potasiul și calciul), de forma Cl O Na, etc. Sunt substanțe nestabile la căldură și în prezența acizilor se bucură de proprietăți clorurante și oxidante de aceea sunt întrebuințați ca decoloranți în curățitoriile chimice sau în laborator, la sinteze.

Hipocondrie (med.), stare sufletească bolnăvicioasă, în care toată atenția bolnavului e concentrată asupra sănătății sale. Hipocondricul descopere tot din nou că sufere de cele mai felurite boale, fără ca de fapt să aibă ceva. Este un simptom al neurasteniei și al unor boale mintale.

Hipocrat (Hippokrates), medic gr. antic (ca. 460—377 a. Chr.), tatăl medicinii. Lucrările sale și ale elevilor săi, cuprinse în „Corpul Hipocratic", sunt fundamentale pt. toate ramurile medicinii

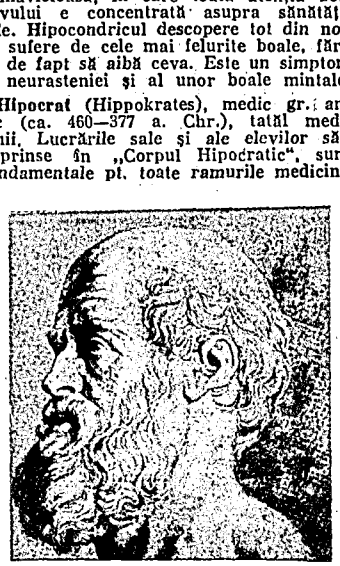

antice. Observația fină medicală, etica profesională admirabilă și arta de a trata pe bolnavi, sunt vădite în opera lui H., și astăzi un medic care întrunește aceste calități, e numit „hipocratic".

Hipodrom. În vechime circ pentru alergări de cai sau care; azi locul unde se fac alergări de cai. La Greci cel mai celebru era H. din Olimpia, Delphoi, Atena, Delos. H. bizantin a avut mare rol în istoria imperiului grec din Orient: era centrul vieții bizantine; aici se sărbătoriau zilele solemne, cu participarea poporului.

Hipofiză (anat.), glanda pituitară, organ al creierului, în mare parte de structură glandulară, cu secreție internă. Imbolnăvirea ei cauzează Acromegalia (v. c.). Una din secrețiile ei e pituitrina, care produce contracția mușchilor netezi (ai uterului).

Hipogastru (med.), partea de jos a abdomenului.

Hipokrina, în mitol., o fântână în Helicon, consacrată Muzelor. S'a numit și fântâna calului, pentrucă a fost găsită de Pegasos, săpând cu copita.

Hipopotam (zool.), Calul de apă, din fam. Hipopotamidelor. Hippopotamus amphibius trăește în regiunea Sudanului. H. liberiensis (H.-ul pitic) din Guinea.

Hipostaz. 1. Suport, temelie. 2. Față, înfățișare (în sensul folosit la origine de Plotin: Cele 3 H.-e ale lui Dzeu.), fel de a fi.

Hiposulfit de sodiu (chim.), just: tiosulfat de sodiu, substanță cristalină, incoloră, se topește la 45° în apa de cristalizare, se întrebuințează ca anticlor în țesătorie, ca fixator în fotografie și ca reactiv specific al iodului în iodometrie.

Hipotermie (med.), căderea temperaturii corpului sub nivelul normal (36°).

Hippare, fiul lui Peisistratos. A guvernat Atena dela 527, împreună cu fratele său. Contra lui și a fratelui său s'a urzit un complot de Harmodius (v. c.) H. a fost ucis în 514 a. Chr. A adunat cântecele homerice și a fondat o bibliotecă în Atena.

Hipparch, cel mai mare astronom al antichității, născut la Niceea. A descoperit precessia echinocțiului (sec. II a. Chr.).

Hipparion gracile (paleont.), strămoșul calului actual, din timpul pliocenului erei terțiare cu câte 3 degete la picioare, dintre care cele laterale erau reduse și foarte mici, călcând numai pe degetul din mijloc.

Hippel Theodor Gottlieb von —, scriitor germ. (n. 1741 † 1796). A scris „Über die Ehe", romanul „Lebensläufe nach aufsteigender Linie" și satira „Zimmermann der I. und Friedrich der II., etc. London, gedruckt in der Einsamkeit".

Hippias, fiul lui Peisistratos și frate cu Hipparc. A domnit, când singur, când cu fratele său, până la complotul urzit de Harmodius și Aristogiton. Sub presiunea Alcmeonizilor, uniți cu Spartiații, a fost silit să abdice, retrăgându-se la curtea lui Darius, unde a instigat pentru intrarea acestuia în războiu, crezând că-și va putea recâștiga tronul.

Hippocampus (zool.), Călțul de mare, pește din ordinul Lofobranchiatelor. H. antiquorum trăiește în Marea Mediterană. O specie se găsește și în Marea Neagră.

Hippodamos din Milet, filosof și arhitect gr. din sec. al V. A construit portul Pireu și a formulat a constituție pe care comicul Aristofan o parodiază în comedia „Paserile"; ea a servit ca izvor de inspirație lui Platon pentru opera „Republica".

Hippolytos, în mitol. gr., fiul lui Theseu și a Antiopei (sau a Hippolytei, regina Amazoanelor). Era iubit de Phaedra (zeița lunii), bunică-sa, care-l acuză că s'ar fi purtat necuviincios față de ea; mânia lui Neptun, deslănțuită de Theseu, îl înnecă în mare.

Hipponax din Ephesos, poet satiric gr. antic din sec. al VI a. Chr. A scris poezii politice violente și a creiat versul iambic choliambic (sau „iambul schiop", în care ultimul picior e un spondeu în loc de un iamb). Poeziile sale aveau fond, dar s'au pierdut toate.

Hiram sau Chiram, artist fenician, trimis de regele Tirului, la Solomon. El a făcut pentru templul din Ierusalim doi heruvimi în aur, etc. Moare asasinat de trei prieteni, invidioși de sucesul său.

Hiro-Hito, împăratul Japoniei (n. 1901), urcare pe tron 1926, în urma morții tatălui său. Domnia sa a fost numită Shova = țara luminată.

Hiron sau Hiram, regele Tirului, contemporan cu Solomon, căruia îi dă lucrători și material necesar la zidirea mărețului templu din Ierusalim.

Hirosige Motanaga, pictor și xilograf japonez (n. 1797 † 1858), elevul lui Hokusai. Prin stampele sale colorate e considerat ca cel mai mare peisagist al Japoniei în sec. XIX.

Hirotonia, taină a legii noui prin care cel ales în slujba lui Dumnezeu primește

puterea preoțească. H. o administrează episcopul, rostind trei rugăciuni și punându-și mâinile pe capul candidatului.

Hirsch Mauriţiu, baron (n. 1831 † 1896), filantrop, care și-a întrebuințat averea pentru ajutorarea Evreilor. A deschis în Europa și în America mai multe birouri pentru opera lui filantropică. El a întemeiat cu un capital de 50 milioane franci societatea „Jewish Colonisation Association", care colonizează pe Evrei în Argentina.

Hirschfeld Georg, scriitor german (n. 1873). A scris romane și drame: Dämon Kleist, Das grüne Band, Nebeneinander, ș. a.

Hirschler Iosif, paroch rom. cat. în Cluj, prelat papal, un fruntaș al preoțimii catolice maghiare din Ardeal. A înființat institutul de fete „Marianum" și tipografia „Providența".

Hirudinee (zool.), Lipitori, viermi din clasa Anelidelor. Trăiesc în ape dulci și se alimentează cu sângele altor animale.

Hlșești (5386 loc.), com. rur. jud. Suceava, reșed. pl. Hlișești Medic, Farmacie. Of. P. local. G. locală.

Hissarlik, com. din Asia Mică, având în apropiere ruinele vechiului oraș Troia.

Histerectomie (med.), operație prin care se scoate mitra (v. uter) din abdomen.

Histerezâ. 1. Magnetică: magnetismul fierului nu depinde numai de câmpul magnetic care acționează într'un moment dat, ci depinde și de acțiunile magnetice anterioare. 2. H. elastică: Corpurile elastice nu-și reiau momentan forma anterioară, după încetarea forței externe, ci trebue să treacă un anumit timp, această întârziere se numește H. elastică.

Histerie (med.), afecțiune nervoasă, cu simptome extrem de schimbăcioase, după motivele cari le provoacă. Fenomenele tipice, așa numitele stigmate histerice: labilitatea sentimentelor și pornirilor, sugestibilitate augmentată, stări de inconștiență sau de conștiință nebuloasă, cu lapsuri consecutive ale memoriei, pete anestezice pe piele (care jucau odinioară un mare rol în procesele medievale contra vrăjitoarelor, considerate fiind drept urmele atingerii cu diavolul), alte ori hipersensibilitate, dureri fără ca la baza lor să fie o leziune organică, paralizii, convulsii, etc. Toate simptomele pot să apară combinat, în forma atacului histeric. Azi, H. e considerată ca o boală psihogenă, fenomenele ei sunt de origine sufletească și se pot analiza cu ajutorul psihoanalizei. Caracterul psihogen al h. a fost clarificat de școala franceză: Charcot, Bernheim, Janet, de I. Breuer și mai ales S. Freud și școala psihoanalitică. Tratament psihoterapeutic.

Histogenie sau histogenesa este știința care se ocupă cu studierea desvoltării țesuturilor și elementelor anatomice.

Histologia, știința despre structura țesuturilor animalelor și plantelor.

Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae, este „istoria iperiului otoman", scrisă de D. Cantemir în latinește. S'a publicat după moartea lui în engl. la Londra (1734—5), în franțuzește la Paris (1743), v. Kantemir Antioh și în nemțește la Hamburg (1745); fiind cea mai bună lucrare în materie, foarte multă vreme. Cuprinde istoria împărăției turcești dela Osman I întemeietorul și până la Ahmet al III, adică până în zilele când C. scria H. i. a. d. a. o. (pela 1715—16). C. utilizase izvoare turcești și face în ea lauda împăraților otomani. Partea a doua a cărții e mai importantă prin însemnările ce cuprind observații personale ale principelui asupra vieții turcești și prin incursiuni dese făcute și în istoria Rom., — și astăzi chiar utilizabilă.

Hita, Ginés Pérez de —, romancier spaniol celebru. A scris romanul moresc „Historia de los bandos de los Zegries y Aben cerrages" (1594—1601), cunoscut m. ales sub numele de „Guerras civiles de Grenada": are ca subiect principal căderea Gr. 1492 (partea I) și rebeliunea Grenadei în 1569—71. În cursul povestirii H. intercalează admirabilele romanțe de frontieră (fronterizos) dând coloare locală acțiunii. Romanul a avut un succes imens: peste 30 ediții numai în sec. al XVII și mai târziu a și fost parodiat. A fost imitat în lit. franc. (Mme de Scudéri, Florian, Chateaubriand, etc., etc.).

Hita Juan Ruiz, scriitor spaniol (n. 1350). A scris poemul: „Libro de Cantares", importantă pentru informații biografice.

Hitiții, un popor din antichitate, cu o desvoltată civilizație, anterioară celei feniciene. Statul Hitiților cuprindea Asia mică, cu orașe mai însemnate: Karkemiisch. În secolul al IX a. Chr. Sunt supuși de Asirieni; civilizația lor e puțin cunoscută, căci scrierea lor, asemănătoare hieroglifelor, nici până astăzi n'a putut fi descifrată deplin.

Hitler Adolf (n. 1889), om politic german, unul dintre întemeietorii partidului național socialist, organizatorul loviturii de stat din München în 1923.

Hittorf Jacques Ignace, arhitect franc. (n. 1792 † 1867). Autor a numeroase clădiri, care înfrumusețează Parisul, precum și a unor sugestive și remarcabile studii asupra arhitecturii greco romane.

Hittorf Johann Wilhelm (n. 1824 † 1914), fizician germ., s'a ocupat îndeosebi cu teoria electrolizei, cu descărcările electrice prin gaze rarefiate și cu analiza spectrală.

Hoang-Ho sau Fluviul Galben, fl. mare din China, izvorăște din Tibet și se varsă în golful Pecili. 4760 km. lungime și o cale foarte fertilă și populată. Bazin 1,500.000 kmp. Își schimbă cursul. Inundații mari.

Hobbema Meindert, celebru pcisagist olandez (n. 1638 † 1709), elevul lui Ruisdael. A reprezentat fidel și cu talent natura subt diferitele ei aspecte, producând efecte artistice cu apusuri de soare, cu copaci înalți și mlădioși și cu poene luminoase. Pânze celebre: Perspectiva unui drum de țară, Moara, Peisagiu împădurit, etc.

Hobbes (cit. Hobs) Thomas, filos. engl. (n. 1588 † 1679). Pentru H. filos este cunoașterea efectelor s. a fenomenelor din cauze și a cauzelor din efecte, — cu ajutorul raționamentului just. Astfel filos. are folos practic putând prevedea întâmplările viitoare. Obiectul filos. îl formează teoria corpurilor și a mișcării. Realitatea se alcătuiește din corpuri și mișcarea este o schimbare de părți materiale, chiar și spiritul și schimbările lui se reduc la același lucru. (Materialism). Toate fenomenele se întâmplă cu necesitate mecanică conform legii cauzalității. Cunoștința izvorăște din sensații și din residuurile acestora, amintirile (Sensualism). Amintirile sunt sprijinite prin cuvinte, semne, numiri (Nominalism). Gândirea e o asociare și despărțire de numiri, o adunare și o scădere; gândire = scoatere, numărare. Există numai lucruri singuratice. Generalul e creație artificială umană, sub orice formă ar fi: stat, lume, etc. Natura umană e mânată de îmbolduri egoiste de a se conserva și de a-și procura plăcere. La origine starea naturală a fost un războiu al tuturor contra a toate. Deaceea a trebuit să se încheie un contract între oameni pentru a putea duce o viață mai sigură, supunându-se unui stăpânitor și formând astfel, statul. Binele rezultă din sancționarea puterii statului și el servește statului și implicit indivizilor (Utilitarism). Statul este autoritatea absolută și unitatea voinții sale se păstrează perfect în monarhia absolută. În politică H. nu admite însă libertatea, nici dreptul pentrucă omul este un lup pentru alții: „homo homini lupus". Deaceea tirania este binefăcătoare. Voința șefului statului ține locul moralei și al dreptului. Statul nu trebuie să tolereze nici confesiunile particulare, căci opunerea confesiunei lor este un act revoluționar. Datorită acestor convingeri, H. și-a atras asupra-i un uragan de ură a tuturor confesiunilor și a fost supranumit „tatăl ateiștilor". — Scrieri: Elements of law natural and politic, Elementa philosophica de Cive, Leviathan or the matter, form and autority of guvernement, De homine, De corpore.

Hockey pe gheață, sport de origine canadiană; se dispută pe o pistă de gheață între două cchipe formate din câte 6 ju-

cători (3 înaintași, 2 fundași și un portar) echipați cu patine speciale, împingând cu ajutorul unui baston (crossă, stick) o paletă (disc) pe care încearcă a o bate în poarta (goal) adversă. Echipa învingătoare este aceea, care obține mai multe puncte (goaluri). Pista de gheață are dimensiuni 80 × 40 m. 2 porți 1.83 m. lățime și 1.22 cm. înălțime Durata jocului: 2 reprize de câte 20 minute, între ele o pauză de 10 minute, iar în caz de rezultat nedecis, se mai joacă o repriză de 10 minute. Jocul decurge sub conducerea unui arbitru și 2 conductori de timp, 2 conductori de penalități (pentru infracțiuni, jucătorii se pedepsesc cu excluderea pe 1-2-3-5-10 minute) și 2 arbitri de poartă (goaluri). La noi acest sport nu s'a generalizat încă, se practică mai mult la București și Cluj. În apus se organizează concursuri pentru campionatul Europei, pe anul 1929 câștigând echipa Cehoslovaciei. Campionatul lumii îl deține echipa Canadei (Olimpiada 1928).

Hockey pe iarbă, la noi nu se practică, mai mult în apus. Pe un teren de 91 × 35 m. dimensiuni, 2 echipe de câte 11 jucători repartizați ca la football, cu ajutorul unui baston încurbat (crossă) de lemn, bat o minge de piele de 8 cm. diametru și 260 gr. greutate înspre poarta adversă. Mingea bătută în poartă înseamnă un punct. La noi în cadrele I. N. E. F. se practică de câțiva amatori, între ei de A. S. R. Regentul Nicolae.

Hodaș (3186 loc.), cor. rur. jud. Mureș, pl. Gurghiul. Judec. Reghin. P. U. Gurghiu. G. Reghin la 12 km.

Hodler Ferdinand, pictor elvețian (n. 1853 † 1918), cel mai celebru în pictura

elveţiană după A. Boeklin. Autor de mari compoziţii istorice şi alegorice, executate în spiritul direcţiei expresioniste (Reîntoarcerea Elveţienilor după Marignan, Cortegii de luptători elveţieni, etc.).

Hodoș Alexandru, v. Gorun Ion.

Hodoș. 1. Euea (n. 1858), frate cu Nerva, profesor la seminarul din Caransebeș, membru corespondent al Academiei Române (dela 1904); redactor al ziarului „Telegraful Român" din Sibiu. A publicat: schiţe şi nuvele; apoi un Manual de Istoria literaturii române (4 ediţii), Poezii poporale din Bănat (1906), Simion Balint (1913), despre tinereţele lui Avram Iancu (1924); 2. Iosif (n. 1829 † 1880), om politic şi scriitor român. La adunarea din Blaj 3/15 Maiu 1848, secretar; în parte activă, ca vice-prefect, la luptele din 1848, Se refugiază apoi în Bucovina, Moldova şi Buc.; în 1861 sub-prefect al jud. Zărand; 1863 deputat în dieta din Sibiu Membru al institutiilor la înfiinţarea cărora a contribuit: Asociaţia transilvăneană, Societate pentru fondare de teatru, apoi liceul rom. din Brad; în 1866 ales membru al Acad. Rom.; 1876—80 referent şcolar la Consistoriul din Sibiu. A fost un înfocat naţionalist, luptând prin toate mijloacele pt. înălţarea rom. ard. A publ. articole prin diferite reviste şi ziare; studii de drept: Românii şi constituţia Transilvaniei, Pesta 1871; din încredinţarea Acad. Rom. traduce şi publică din operile lui D. Cantemir: Descriptio Moldaviae (1 vol.) şi Istoria imperiului otoman (2 voi.); 3. Nerva (n. 1869 † 1913). Funcţionar şi bibliotecar la Academia Rom. (1891—1913). Ne-a lăsat o publ. foarte import.: Bibliogr. rom. veche 1508—1817 în 2 vol. şi 2 fasc. (în colaborare cu I. Bianu) apoi 3 vol. documente franceze în colecţia Hurmuzaki a Acad. Rom.; Molitvelnicul Diaconului Coresi; Călătoriile lui Dimcu Golescu şi alte articole.

Hodoș-Bodrog (jud. Arad), mănăstire veche, în care la 1651 resida episcopul Sofronie. Are moşie mare, a adăpostit în decursul veacurilor totdeauna călugări, a fost aici şi şcoala bisericească. În timpul nostru a condus-o arhimandritul Augustin Hamza, iar de prezent omul de carte şi de viaţă cuviosă arhimandritul Policarp Moruşca.

Hoensbroech Paul, conte, iezuit german (n. 1852). Mai târziu a părăsit ordinul, devenind un mare adversar al iezuitizmului şi al ultramontanistilor. Operele lui principale: Das Papstum in seiner sozial kulturellen Wirksamkeit, Das Wesen des Christentums, Vierzehn Jahre Jesuit (autobiografia). † 1923.

Hoernes Moritz, istoric german (n. 1852 † 1917), profesor de preistorie la Universitatea din Viena. Pe lângă probleme de preistorie şi artă antică, s'a mai ocupat cu problema Atlantidei, cu populaţia străveche a Bosniei şi Herţegovinei şi cu etnografia. Lucrarea principală: „Kultur der Urzeit".

Hoetger Bernhard, sculptor german (n. 1874). Primele lucrări sunt executate în spiritul sculptorilor Rodin şi Maillol. Cea mai celebră operă e grupul monumental din Elberfeld: Gerechtigkeitsbrunnen.

Hofer Andrei, cârciumar tirolez (n. 1767 † 1810). A fost conducătorul revoltei provocată de Austria împotriva Franţei, pentru eliberarea Tirolului; a bătut pe duşman de trei ori; a fost prins şi împuşcat.

Hoff Jacobus Hendrikus van't (n. 1852 † 1911), chimist, fost prof. univ. la Amsterdam, iar dela 1896 la Berlin, creatorul stereochimiei. Laureat cu premiul Nobel în 1901.

Höffding Harald, filosof, istoric al filosofiei şi psiholog danez, (n. 1843). În psihol. stăruie asupra activităţii sintetice a vieţii sufleteşti, împărtăşind teoria identităţii (v. c.) şi bazându-se pe observaţie: „Schiţă de Psihologie fondată pe experienţă". Dă voinţii o importanţă precumpănitoare. În Teoria cunoaşterii, („Gândirea omenească", tr. fr. şi germ.) se apropie de pozitivism (v. c.). În Etică, este evoluţionist şi emoţionalist, admiţând concepţia eudemonismului (v. c.) social, idealul etic e fericirea societăţii. Lucrări: (tr. franc.) „Histoire de la philos. mod." 2 volume; „Philosophie de la Religion", „Morale", „Philosophes contemporains", „J. J. Rousseau", „La Philos. de Bergson", „La Pensée humaine", etc. Lucrările lui sunt traduse şi în limba germană; iar ist. philos. şi în italiană şi engleză.

Hoffmann Ernest Theodor-Amadeus (n. 1776 † 1822), romancier germ. Unul din cei mai minunaţi oameni: poet, muzicant, pictor, capelmaistru, regisor. Vestit în toate aceste activităţi, mare iubitor de petreceri şi nopţi pierdute, care i-au scurtat viaţa. A scris: Phantesiestücke in Callots Mannier, Blätter aus dem Tagebuch eines reisenden Enthusiasten, Die Elixiere des Teufels, Nachgelassene Papiere des Bruders Medardus, eines Kapuziners, Die Nachtstücke, Lebensansichten des Kater Murr, ş. a. H. avea o fantazie aproape bolnăvicioasă, gust pentru grotesc şi veselie, humor şi spirit satiric, sensibilitate adâncă, predilecţie pentru latura patologică a vieţii şi era deopotrivă de înclinat spre tragicul ei. Personalitate aşa de complexă, dotat cu un mare talent de povestitor, şi-a atras un renume şi o glorie mondială. A inspirat pe Offenbach (v. c.).

Hoffmann v. Fallersleben, August Heinrich, poet germ. (n. 1798 † 1874). Fost prof. la Univ. din Breslau. A scris poezii cu conţinut politic din care pricină şi-a pierdut catedra. A compus poezia celebră „Deutschland, Deutschland über alles".

Hofmann Aug. Wilhelm (n. 1818 † 1892) chimist german, creatorul industriei colorilor de anilină extrase din gudroane.

Hofmannsthal, Hugo von —, scriitor germ.-austriac (n. 1874 † 1929). Dramele şi versurile sale sunt neoromantice. Celebru la 20 de ani cu „Der Tod des Tizian" şi „Der Tor und der Tod". Are preferinţă pentru misterios, supranatural, pentru trecutul omenirii şi pentru magic şi necunoscut. Poezia lui e dată în cea mai sonoră limbă germ., scrisă până acum. Dramele lui H. sunt şi ele inundate de lirism şi estetism, lipsite de acţiune, dar bogate în imagini. A mai scris: comedia „Der Schwierige" şi tragedia „Elektra", în care tratează după principiile artei moderne subiectul antic; misteriul „Jedermann", etc.

Hofnungstal (1171 loc.), com. rur., jud. Cetatea-Albă, pl. Volintireşti. P. U. Cleaştiţa. G. Anciocrac la 18 km.

Hogarth William, pictor englez, gravor în cupru şi scriitor (n. 1679 † 1764), şeful mişcării preraphaeliste din sec. al XVIII. Primele sale portrete au fost o declaraţie de războiu convenţiunilor banale, înceţăţenite în Anglia în sec. XVII prin străinii mediocri. Prin „Scenele de moravuri" e considerat ca întemeietorul caricaturii moraliste şi satirice. Ca scriitor: lucrarea sa „Analysis of beauty" (Analisa frumuseţii) merită multă atenţiune. Pânze celebre: Căsătoria la modă, Servitorii lui Hogarth, Cuprinderea Mexicului, etc.

Hogaș Calistrat, prozator lit. rom. (n. 1847 † 1916). A început să publice în „Arhiva" din Iaşi în 1887, apoi a scris în „Vieaţa românească" (1907) pagini strălucite, pline de vioiciune tinerească şi spontaneitate, zugrăvind frumuseţile naturii din Moldova, în toate aspectele şi tainele lor felurite, cu o bogată putere de intuiţie şi plasticizare şi cu mult umor. Scrieri: „Amintiri dintr'o călătorie", „In Munţii Neamţului" şi alte bucăţi risipite în cele două rev. citate.

Hohenlohe-Schillingfürst Chlodwig, prinţ (n. 1819 † 1901), apare în 1848 ca politician liberal, prim ministru în Bavaria, ambasador la Paris, guvernator al provinciei Alsacia-Lorena, cancelar al Imperiului german.

Hohenstaufen, familie domnitoare, de origină suabă, care a domnit în Germania de la 1138—1250. Cei mai însemnaţi reprezentanţi: Frideric I „Barbă roşie", Henric VI şi Frideric II.

Hohenzollern, principat german, pe Dunăre, cu capit. Sigmaringen. Astăzi formează un district al Prusiei. Are 71.000 loc. pe 1142 kmp. Leagănul fostei dinastii prusiene şi al familiei noastre regale. Până în 1849 era împărţit între cele 2 familii H.: H. Hechingen (stinsă azi) şi H. Sigmaringen.

Hohenzollern, familie domnitoare germană, ai cărei membri sunt menţionaţi de pe la 1601. Au primit coroana Prusiei de la 1700, iar demnitatea imperială în Germania de la 1871—1918. În urma răsboiului mondial dinastia H. în Germania a fost detronată. — Din această familie face parte şi familia noastră regală.

Hojeda, Diego de —, poet spaniol († 1615). A scris epopeea religioasă în 12 cânturi „La Cristiada".

Hokusai Katsusika, desemnator şi gravor japonez (n. 1760 † 1849), ultimul reprezentant al vechii picturi şi întemeietorul direcţiei naturaliste şi expresioniste în pictura modernă japoneză. A reprezentat viaţa Japonezilor sub toate aspectele ei în cele o sută de vederi de pe muntele sfânt Fousi-Jama, celebre prin umor, viaţă şi tehnică artistică.

Holbach Paul Henri Dietrich, baron d'—, filos. frac. Germ. de origine (n. 1723 † 1789). A trăit la Paris şi a scris numai în limba franc. În vestita lucrare ce i se atribuie „Système de la Nature ou des lois du monde physique et du monde moral" el a dat o sinteză a materialismului franc. din sec. al XVIII. Lucrarea a apărut ca fiind a lui Mirabaud. H. scrisese articole de chimie pentru la Grande Encyclopédie şi, sub influenţa lui Diderot, s'a îndreptat spre cercetări filos., iar casa lui a devenit la Paris un centru al intelectualilor vremii. „Système de la Nature"... cuprinde o filos. materialistă şi ateistă. H. se ridică împotriva prejudecăţilor ce se opun fericirii omeneşti şi care, crede el se datoresc numai religiei! Fericirea omenirii ar fi ateismul! Toate fenomenele naturii se deslănţuiesc ca nişte forme strict mecanice ale mişcării veşnice universale. Natura este un sistem închis de forţe ce se desfăşoară la infinit în cauze şi efecte. Nu există forţe misterioase. Chiar sufletul omenesc se reduce la creer şi sensaţiile cu gândirile ce rezultă din ele sunt funcţiuni ale creerului. Totul este determinat, nu există nici un fel de libertate. Chiar moartea nu-i decât trecerea materiei la o altă formă de existenţă. Fericirea, scop al moralei, se înfăptuieşte înţelegând bine interesul perso-

nal şi social. H. admite virtuţile sociale: arta de a te face fericit, făcând fericirea altora. Virtute, raţiune, adevăr sunt singurele divinităţi.

Holbein. 1. **Hans**, cel Bătrân, pictor german (n. 1460 † 1524). A lucrat influenţat de pictura italiană şi s'a distins prin subiecte religioase (în biserica din Augsburg) şi portrete. — 2. **Hans**, cel Tânăr, pictor german (n. 1497 † 1543), fiul celui precedent. Celebru prin portrete (Erasmus Roterdamus, Bonifatius Amerbach), frescuri decorative (casa Herterstein din Luzern, Primăria din Basel), subiecte religioase (Christos mort, Maica Domnului a

Bourgmestrului Iacob Meyer), gravuri în lemn (Seria din Vechiul Testament, Dansul macabru). La curtea regelui Henric VIII, unde a stat multă vreme, s'a distins prin portrete în miniatură şi decoraţii. Desemnele cu creionul sunt neîntrecute şi de o unanimă admiraţie. Prin tehnică, prin pătrunderea psihologică a subiectelor şi prin coloratură H. este unul dintre mari maeştri ai Renaşterii germane.

Holberg, baron Ludwig de —, mare autor dramatic şi poet danez (n. 1684 † 1754), supranumit „Plaut al Danemarcei". A exercitat mare influenţă asupra literaturii ţării sale. A scris comedii („Don Ranudo", etc.), poema eroicomică „Peder Paars" şi romanul „Călătoria subpământeană a lui Niel Klims".

Hölderlin Friedrich, poet germ (n. 1770 † 1843). Inspirat de arta clasică gr., scrie poezii lirice în formă antică şi romanul epistolar, autobiografic „Hyperion oder der Eremit in Griechenland". Este totuşi socotit ca un precursor al Romantismului germ.

Holding (engl. a reţine). La football înseamnă că un jucător reţine cu mâna pe adversar. Se pedepseşte prin lovitură liberă.

Holeră (med.), boală infecţioasă, cauzată de microbul numit vibrionul holerii. Semne: vărsături, diaree frecvente, apoase, slăbirea inimii, cârcei în picioare. Mortalitate mare. Se transmite prin apă şi alimente crude (poame, legume); muştile au un mare rol în propagarea ei. Măsurile higienii moderne aproape au stârpit-o în Europa apuseană. În regiunile noastre ea apare în cazuri izolate din timp în timp. Ea e endemică în Indii şi Asia-mică, de unde adesea ajunge în porturile Europei. Din India a ajuns în 1830 prin Rusia pentru prima dată în Europa, cauzând până la 1866 o serie de epidemii. La noi ultima mare epidemie a fost 1913 (Campania din Bulgaria). Există un foarte bun vaccin antiholeric, care în războiul mondial a dat rezultate bune.

Holercani (3169 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Criuleni. Formată din satele: Holercani, Mărcăuţi. Primăria la Holercani. P. U. Orhei. G. Chişinău la 54 km.

Holländer Felix, romancier germ. (n. 1867). Este naturalist în romanele „Jesus und Judas", „Magdalene Doris", „Sturmwind im Westen", „Der Weg des Thomas Truck" (capodopera sa).

Hollar Wenceslaus, gravor ceh (n. 1607 † 1677). A desvoltat o activitate intensă în domeniul gravurilor în cupru, pe când era în Londra.

Holocen (geol.) sau aluviu, se numeşte jumătatea a doua a erei cvaternare, care se continuă şi'n prezent, caracterizată prin retragerea complectă a ghe̦ţarilor, prin dispariţia florei şi a faunei diluviale şi prin distribuţia geografică a vieţii animale şi vegetale actuale. Ca timp de manifestare a vieţii omeneşti corespunde epocei neolitice (v. c.), epocei de aramă bronz, şi fier din preistoria şi istoria omenească.

Holofern, general asirian al lui Nabucodonosor, omorît în somn de Iudita, la porţile Betuliei (v. Iudita).

Holstein, Ducatul de —, vechi stat din confederaţia germanică anexat din 1864 la Prusia. Capit. Glückstadt. Agricultură şi creşterea vitelor. 8453 kmp. cu apr. 840.000 loc.

Holz Arno, poet germ. (n. 1863). Distins reprezentant al poeziei lirice m. ales, pe care după teoria expusă de el trebuie alcătuită în proză. A scris: Kling ins Herz, Buch der Zeit, Phantasus (poezii), Revolution der Lyrik. În colaborare cu Johannes Schaf, nuvelele: Papa Hamlet, Neue Gleise şi drama: Familie Selike.

Holzwarth Hans (n. 1877), inginer german, inventatorul turbinei de gaz.

Homar (zool.), crustaceu superior marin din ordinul Podophtalmatelor (Macrure). Seamănă cu racul de apă dulce. Homarus vulgaris din mările europene ajunge până la 45 cm. Carnea lui este considerată drept delicatesă.

Homatropina (chim.), alcaloid din grupa tropanului, solid, cristalizat în prisme transparente, delicvescent, având acelaşi efect fiziologic asupra ochilor şi aceeaşi întrebuinţare în medicină ca şi atropina.

Homeopatie, sistem al medicinei, propagat mai întâiu de medicul german S. Hahnemann (începp. sec. XIX). După el boalele se pot vindeca cu acele medicamente, care produc în organismul sănătos aceleaşi simptome ca şi boala respectivă („Similia similibus"). Pl. holera trebuie tratată cu arsenic, deoarece amândouă produc vărsături şi diaree. H. mai are ca principiu administrarea de doze de medicamente extrem de mici (Doze homeopatice). Ea stă în contrast cu medicina academică, care are la bază un sistem alopatic (v. Alopatie).

Homeopolare (chim.), se numesc moleculele formate din atomi cu sarcini electrice de acelaşi sens.

Homeros, celebru poet grec, considerat autorul celor mai vechi epopei clasice europene: Iliada şi Odiseia. Se pare că a fost originar din Smyrna. Tradiţia îl reprezintă bătrân şi orb, rătăcind din oraş în oraş şi recitând versuri. Criticii din Alexandria (în 170 a. Chr.) au considerat cele două epopei creaţiunea a doi sau mai mulţi poeţi populari din diferite generaţiuni, contestând lui H. paternitatea. În sec. XVIII chestiunea e reluată: Vico (în Scienza nuova, tom. III 1725) şi Wolf (în Prolegomena ad Homerum, 1795) au tras la îndoială chiar existenţa lui H. Ei au considerat Iliada şi Odiseia (în care sunt obiceiuri deosebite de cele din cea dintâiu) ca cele mai populare rezumate ale aezilor greci despre răsb. troian, păstr. de rapsozi şi adunate (de la 561 a. Chr.—528 a. Chr.). Pe baza săpăturilor arheologice ale lui Schliemann, Dörpfeld, ş. a. azi li se acordă o veracitate istorică multor evenimente din cele două epopei. Wirth a descoperit apropieri între ele şi miturile babiloniene. Imnurile homerice şi Batrachomiomachia nu se mai atribuie ca altădată lui H. Toată literatura antică a fost dominată de personalitatea sa, iar opera-i a fost un nesecat izvor de inspiraţii pentru scriitorii greci şi romani.

Home rule, autonomie; pretenţia partidului naţional irlandez, de-a guverna Irlanda, independent de Anglia. Chestia aceasta a voit să o rezolve Gladstone, dar locuitorii protestanţi din Ulster s'au împotrivit, fiindcă se temeau de apăsarea Irlandezilor catolici. Camera com. engl. în două rânduri, 1893, 1912 a votat H., dar camera Lorzilor a respins-o, aprobând-o însă în 1917, fără să se execute până după războiu. În 1916 Irlandezii naţionalişti s'au răsculat, cerând ruperea totală de Anglia şi proclamarea republicii Irlandeze, dând prilej la lupte foarte acute între ambele ţări. În 1919 Irlandezii aleg preşedinte al republicei pe De Valera; 1921, după lupte îndelungate se declară Irlanda independentă, rămânând ca o patre a imperiului englez. De Valera e contra fiind aderentul ruperii desăvârşite de Anglia, dar majoritatea votează pentru H. şi dela 1922 intră în aplicare.

Homologie (chim.), se numesc, în chimie, homoloage (egale, uniforme) substanţele organice care au aceeaşi structură moleculară fiind formate din aceleaşi elemente chimice, formând aşa numitele serii de homologie (ex. hidrocarburile). Termenii învecinaţi din aceeaşi serie se deosebesc între sine prin cantitatea constantă CH_2. numită raţie de homologie. În biologie se numesc homoloage organele cu aceeaşi origine anatomică deşi au funcţiuni fiziologice deosebite (ex. beşica înotătoare a peştilor şi plămânii mamiferelor), spre deosebire de organele analoage, care au aceeaşi funcţiune fiziologică dar au o origine anatomică diferită (ex. branchiile peştilor şi plămânii paserilor, mamiferelor).

Homo primigenius (lat.), denumirea generică şi specifică a omului primtiv, fosil sau preistoric (v. c.) despre existenţa căruia ni s'au păstrat urme neîndoelnice, dela sfârşitul erei cvaternare, reprezentate prin diferite resturi umane: prin falca găsită în 1908 în nisipurile dela Mauer de lângă Heidelberg, prin craniul dela Neanderthal găsit în 1856 şi prin scheletul dela Krapina din Croaţia, toate fiind diluviane contemporane cu specia dispărută de elefant numit Elephas antiquus. În baza acestor resturi cât şi în baza a numeroase fragmente mai nouă şi chiar schelete întregi — găsite în grotele din Franţa meridională — după conformaţia craniului s'au stabilit trei rase umane preistorice: a) R. de Neanderthal cu craniul dolicocefal turtit pe laturi, având arcadele sprâncenelor proeminente, bărbia slab pronunţată, iar fruntea împinsă înapoi, reprezentată prin indivizi scurţi şi robuşti şi stabilită pe baza resturilor găsite în valea râului Neander lângă Düsseldorf şi la Spy în Belgia. b) R. de Grimaldi cu craniu brachicefal, având nasul turtit, bot

pronunțat și fața lată, reprezentată prin indivizi de talie mijlocie de tipul Negrilor din Africa, reconstituită prin două schelete găsite în peștera de lângă Menton-Grimaldi din Italia. c) R. de Cro-Magnon, cea mai superioară, cu craniu dolicocefal, având arcadele sprâncenelor pronunțate mai puțin, iar fruntea înaltă și bombată, fiind reconstituiți din oasemintele dela Cro-Magnon din Dordogne Primele două R. sunt diluviale, iar ultima din timpul postglacial, de după retragerea ghețarilor când s'a stabilit climatul de stepă.

Homorâciu (3007 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Teleajen. Formată din satele: Cernești, Homorâciu, Homorâciu-Ungureni, Malu-vânăt și Schiulești. Primăria la Homorâciu-Ungureni. P. U. și G. locală.

Homorod, afl. al Oltului pe dr. Isvorăște din culmea Baraolt și se varsă în Olt la com. Ugra. E format din 2 pârae: H.-ul Mare și H.-ul Mic.

Homorod-Almaș, localit. din jud. Odorheiu, cu cea mai mare peșteră din Transilvania. 52 galerii mult cotite.

Homosexualitate (med.), manifestarea perversă a instinctului sexual prin atragerea față de indivizi de același sex. Se găsește la bărbați și femei, în toate gradațiile, începând cu prietenia platonică până la cele mai rafinate forme ale cohabitației sexuale perverse. O parte a homosexualilor se simte însă atrasă și față de indivizi de sex contrar; aceștia se numesc bisexuali.

Homozygote (biol.), produse ale încrucișerii ai căror urmași prezintă acelașî caractere ca părinții.

Homunculus (lat.), omuleț, care, după Paracelsus (v. c.) se putea fabrica pe cale chimică, având formă de om, dar, fiind mic de tot, ca embrionii. Atât Paracelsus, cât și alți alchimiști credeau că un metal se poate transforma într'altul, și prin urmare (având și metalele suflet), oamenii se pot fabrica chiar și din metale. Posesorul unui H. putea să pătrundă toate tainele naturii. In Paleontologie se mai numesc H. niște maimuțe din Patagonia, care fac parte din familia Cebienelor.

Honduras. 1. Republică din America centrală. Are 100.048 kmp. cu 780.000 loc. Capit. Tegucigalpa. Porturi principale: Amapala (la oc. Pacific), Puerto Cortes (la golful H.). Produce cacao, cafea, bumbac, indigo, etc. — 2. H. (Golful —), golf larg format de marea Antilelor la S. de peninsula Yucatan. — 3. H. Britanică, colonie engleză, la extremitatea penins. Yucatan. Capit. Belize. Lemne prețioase: mahon, etc. 21.535 kmp. cu 47.100 loc.

Honegger Artur, compozitor franc. (n. 1892). Unul dintre conducătorii muzicei moderne franc. Lucrări: rapsodie pentru două flaute clarinetă și pian, un cvartet, sonate pentru violină, sonate pentru violoncel, lucrări pentru orchestră, orgă și pian, liduri, muzică pentru piesele „Paul Mérals" și „René Morax" un balet, opera „Mort de Sainte-Almeene", o „simfonie mimică", un poem simfonic.

Hong-Kong, oraș și ins. în baia Canton, din China. 1013 kmp. cu 806.000 loc. Aparține Engl. din 1841. Insula e muntoasă. Mare comerț de tranzit. Port de staționare al flotei engl. pentru Extremul Orient. Capete de cabluri submarine, puternică stațiune T. F. F.

Honni soit qui mal y pense, cuvântul de ordine al Ordinului Jartierei în Anglia („rușine aceluia care gândește rău despre aceasta"). Se zice că expresia își are originea în următoarea întâmplare: contesei de Salisbury căzându-i jartiera albastră dela piciorul stâng, regele Eduard III s'a grăbit să i-o ridice. Curtezanii, care erau de față, au râs ironic, iar contesa s'a simțit ofenzată. Regele atunci a spus expresia de mai sus (v. Ordinul Jartierei).

Honolulu, capit. insulelor Hawai, în Polinezia. 107.000 loc. Port important la Oc. Pacific. Universitate. Oraș modern.

Honoris causa (lat.), cea mai mare distincție ce se acordă din motive onorifice, onorar (de ex. doctor H. c.; profesor H. c.).

Honoriu, papi: H. I (625—638), acuzat de monotelitism (v. c.) de sinodul al VI ecumenic. H. II antipapă (1061—1064), H. II (1124—1130) sprijinește alegerea împăratului Lothar de Saxonia, H. III (1216—1227), încoronează pe Frideric al II, H. IV (1285—1287).

Honorius, împărat roman din Occident, (n. 384 d. Chr. † 423), fiul lui Teodosiu I, împărat dela 395—423, pe când fratele său, Arcadius era în imperiul de est. Incapabil, imperiul era guvernat de Stilicon. După ce l-a omorît, Alaric a pustiit Roma.

Honterus Ion, reformator al bisericii Sașilor ardeleni (n. Brașov 1498 † 1549). La Basel adoptă învățăturile lui Luther; învață tipografia și înființează la Brașov prima Tipografie în Ardeal. Aici se tipăresc mai târziu, de Coresi, cărți românești. După moartea principelui Transilvaniei I. Zápolya, el răspândește prin o carte, ideile reformațiunii la Sașii din Țara Bârsei. Înființează, în 1544, liceul evanghelic din Brașov și pune bazele unei biblioteci publice.

Honterus, Liceul —, înființat de marele reformator sas în Brașov și care a învățat o mulțime dintre fruntașii Sașilor. Primul rector a fost umanistul Valentin Wager. Are o mare bibliotecă cu multe și prețioase manuscrise Directorul gimnaziului dela 1927 e poetul sas Adolf Meschendörfer.

Hood Tom, poet engl. (n. 1799 † 1845). Reprezintă în poezia epocii sale tendința umanitaristă, fiind poetul „democrației noua".

Hook Theodore, poet engl. (n. 1788 † 1841). Excelează prin improvizația comică a poeziei sale umoristice.

Hooke Robert (n. 1635 † 1703), fizician englez. Are lucrări în teoria gravitațiunii, în optică. A studiat elasticitatea stabilind legea care-i poartă numele. A construit un barometru și un termometru de minimum.

Hooker Richard, scriitor politic engl. contemporan cu Shakespeare. Cartea lui vestită „Laws of Ecclesiastical Polity" este o apărare elocventă a bisericii anglicane contra Puritanilor, fiind importantă pentru studiul raporturilor dintre biserică și stat. Cartea a fost semnalul rebeliunii „Nonconformiste" care a urmat.

Hoover Herbert (n. 1874), președ. republ. Statelor Unite Nord Americane (U. S. A.), industriaș inginer și fost comisar al alimentației în timpul marelui războiu, a luat postul în primire la 4 Martie 1929. Mandatul expiră în 1933. Urmează după Calvin Coolidge președ. dela 3 Aug. 1923.

Hoppner John, pictor și distins portretist engl., germ. de origină (n. 1758 † 1810). A lucrat peste 20 de ani la Lawrence. In operele sale întâlnim o pictură minuțioasă și uneori clar-obscură. Lucrări: Patru copii ai lui Douglas, Lady Luisa Manners, William Pitt, etc.

Hora, joc românesc de caracter moderat. Dansatorii formează un cerc ținându-se de mână și făcând mișcări ritmice la dreapta, la stânga, înainte și înapoi. Muzica constă din două sau mai multe perioade de câte 8 măsuri cu reprize. Ritmul ei particular impune măsura de 6/8 în mișcarea repede.

Horăști (5297 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, pl. Ialoveni. Formată din satele: Găurenii de jos, Horăști, Zembreni. Primăria la Horăști. P. U. Chișinău. G. Zloți la 16 km.

Horații, numele a 3 frați romani cari în timpul domniei lui Tulius Hostilius se luptă, în locul armatele romane, cu cei trei curiați, pentru a decide care din cele două popoare să conducă. La cea dintâiu luptă 2 dintre H. cad, iar cei 3 Curiați sunt răniți. Ultimul dintre H., pentru a câștiga lupta, a recurs la o stratagemă: s'a prefăcut că fuge, cei 3 curiați răniți, unul mai rău decât celalalt îl urmăresc. Deodată H. se întoarce și ucide pe Curiații depărtați unul de altul, asigurând triumful armatelor romane.

Horatius Cocles, celebru soldat roman, care a apărat singur intrarea în Roma contra armatelor regelui etrusc Porsena. In această luptă și-a pierdut un ochiu (de unde numele de Cocles) dar a scăpat Roma de jafurile armatei etrusce.

Horatius Quintus H. Flaccus, mare poet lat. (n. 65 † 8 a. Chr.). A studiat în Athena, unde a cunoscut filos. gr. apoi a luptat în armata lui Brutus contra lui Octavianus. A început să scrie pentru câștig și fiind recomandat de Vergilius lui Maecena, a fost ajutat de acesta. Incepe cu „Satire", cele mai bune poezii ale sale, fiind cel mai independent poet din opera lui Augustus. Menține hexametrul în metrică. Satirele sunt poezii obiective reunind gluma și seriozitatea în mod fericit. In același timp scrie „Epodele", astfel numite din pricină că au când 2 versuri iambice mai lungi, când 2 iambice m. scurte. In „Ode" imită pe Alkaios și Sappho. Cântă iubirea, vinul și prietenia, sunt însă reci și lipsite de emotivitate. Mai reușite par câteva, care au subiecte bacchice și ocazionale. „Epistolele" sunt adevărate scrisori către cunoscuți: cuprind: discuții, polemice și învățăminte morale și vestita „Ars poetica". Influența lui H. a fost mare în lit. clasică și în cea mod.

Horbova (3574 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Herța. Formată din satele: Bănceni, Cotu-Boian, Locovița, Horbova, Mamornița și Sinihău. Primăria în Horbova. Perc. locală. P. U. Herța. G. Dorohoi la 42 km.

Hordenina (chim.), substanță organică, albă, cristalină, se extrage din colțul uscat de orz cu alcool și se întrebuințează la combaterea diareei, a dizenteriei și la mărirea presiunii sângelui.

Horeb (Horiv), munte în peninsula Sinai, aparținătoare Arabiei. După mărturia Sf. Scripturi pe acest munte s'a arătat Dumnezeu lui Moise în rug, dându-i încredințarea să scoată poporul izraelitean din robia Egiptului și să-l conducă în Hanaan.

Horele, în mit. greacă și romană ficele lui Zeus și Thetis, personificarea anotimpurilor, zeițele productivității și a vegetației.

Horezu, râu din jud. Vâlcu. Isvorăște din muntelel Cocoru și se varsă în Bistrița Vâlceană.

Horia. Conducătorul răscoalei țăranilor români din Transilvania în 1784. Adevăratul său nume este Vasile Nicola-Ursu din Albac (n. 1730). Om deștept și

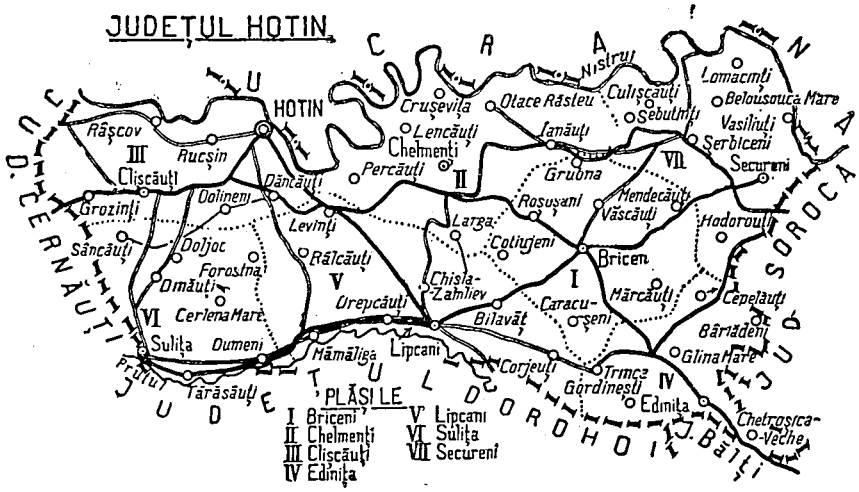

îndrăznet, se interesa foarte mult de situaţia nenorociţilor săi fraţi iobagi, căutând s'o îmbunătăţească prin multele sale intervenţii la înalţii dregători ai statului. Ştiind nemţeşte s'a dus de patru ori la Viena, în fruntea unor delegaţii de ţărani, cerând dreptate pentru neamul său dela împăratul însuşi. Aici, în acţiunea sa a fost mult ajutat de o societate românească „Frăţia de cruce", din Viena, care-şi făcuse, după moartea lui, idol din acest „rege al Daciei". Horia a pregătit răscoala cu decenii înainte şi când a izbucnit, în toamna anului 1784, ea a cucerit repede satele româneşti din judeţele: Zarand, Alba, Hunedoara, Turda, Cluj, Arad, Bihor, etc. La început, revoluţionarii au avut sprijinul pasiv al armatei austriace, care a intervenit numai după ce multe capete de nobili unguri căzuseră şi multe castele au fost mistuite de foc. Scopul revoluţiei a fost ştergerea greutăţilor iobăgeşti, micşorarea puterii nobililor, apoi pământ şi libertate pentru ţăranul român. Răscoala avea un caracter nu numai social, ci şi naţional. Pentru izbânda ei finală, Horia a intrat în relaţii cu Domnul Moldovei, Alexandru Mavrocordat dela Iaşi, la care a trimis trei delegaţi din Munţii Apuseni. Mişcarea revoluţionară n'a adus roadele dorite. Ea a fost zugrumată prin armata austriacă. Horia, împreună cu cei doi tovarăşi, Cloşca şi Crişan, prin trădarea unor ţărani, au ajuns în mâinile armatei, fiind prinşi în 27 Decemvrie 1784. Transportaţi la Alba-Iulia şi închişi în cetate, după două luni de suferinţă, au fost condamnaţi la moarte toţi trei. In ziua de 28 Februarie 1785 Horia şi Cloşca au fost frânţi pe roată, în prezenţa a câtorva mii de ţărani români, murind ca nişte martiri, în chinuri grele, pentrucă au îndrăznit să desrobească poporul român de sub stăpânirea ungurească

Horincea, afl. al Prutului în jud. Covurlui.

Hormoni (med.), produsele glandelor cu secreţie internă (v. Glande), care se revarsă în sânge şi au de scop menţinerea unor anumite procese vitale, promovarea creşterii organismului tânăr, etc. Ex. h. tesiculilor hotărăsc formarea caracterelor sexuale masculine; lipsa lor produc tipul de eunuc (v. c.). H. glandei suprarenale (adrenalina) dirijează presiunea sângelui, ai pancreasului (insulina), reglementează conţinutul zahărului în sânge.

Horn (cap), promontoriul cel mai de S. al Americei de S. format de o insulă cu faleze sterile. Descoperit în 1578 de navigatorul engl. Francis Drake.

Hornblenda (min.), v. Amfibolii.

Horodnicul-de-Sus (3123 loc.), com. rur. jud. Rădăuţi, pl. Vicovelor. Of. P. local. G. Rădăuţi la 7 km.

Horoscopie, în antichitate examinarea cerului făcută de astrolog când se năştea un copil, pentru ca să-i cunoască viitorul.

Horror vacui (lat.), groază de vid. In vechime era considerat ca un principiu al naturii cu ajutorul căruia explicau urcarea apei în fântânile aspiratoare, până ce în veacul al XVII-lea Toricelli a arătat, că aceasta se datoreşte presiunii aerului atmosferic.

Hortensia, fica Joséphine-i Tascher de La Pagerie şi a contelui de Alex. de Beauharnais (n. 1783 † 1837), soţia lui Louis Bonaparte, regele Olandei şi mama lui Napoleon al III.

Hortensius Quintus, celebru orator roman (n. 114 † 50 a. Chr.) şi un mare rival al lui Cicero, mai târziu prieten al acestuia. Reprezintă apogeul desvoltării oratorice a genului numit asiatic.

Horthy Nicolae, regentul Ungariei (n. 1868), ofiţer de marină, adjutantul Împăratului Francisc Iosif. Distins în luptele pe mare, ajunge vice-amiral şi în 1918 comandantul flotei. In guvernul Károlyi, în toamna a. 1918, ministru de războiu şi comandantul suprem al armatei naţionale. După retragerea armatei române se întoarce în fruntea armatei sale în Budapesta. Adunarea naţională din 1 Maiu 1920, îl alege regent al Ungariei.

Hortolomei N. medic român (n. 1885). Prof. de clinică chirurgicală a Univ. din Iaşi. Autor a numeroase publicaţiuni de specialitate importante.

Horus, zeu egiptean, fiul lui Osiris cu Isis, zeul soarelui şi în special al luminii. Reprezentat printr'un om cu cap de erete.

Horwicz A., psihol. şi filos. germ. Împrumută fiziologiei datele ce-i servesc ca punct de plecare în analizele sale psihologice şi dă senimentului un rol precumpănitor în viaţa psihică. Pentru H. „suflet" e o numire colectivă a fenomenelor psihice. E contra psihol. metafizice: Psychologische Analysen auf physiologischen Grundlagen.

Hossu Iuliu, episcop român unit de Gherla (n. 1885), fost profesor de teologie, iar în timpul războiului mondial preot militar. In 1917 numit episcop în locul unchiului său Vasile Hossu. Ca senator a desfăşurat o activitate intensivă, mai ales cu prilejul desbaterii legii cultelor şi a ratificării concordatului (v. c.).

Hossu Vasile, episcop român unit (n. 1866 † 1916). Fost profesor de teologie-dogmatică şi rector al internatului „Vancean" de băeţi din Blaj. A fost primul redactor al ziarului „Unirea". In anul 1903 episcop la Lugoj, unde a înfiinţat un internat de băieţi, restaurând în acest timp şi vechea mănăstire a Prislopului (v. c.). In 1913 a trecut ca episcop la Gherla, începând munca de refacere şi reorganizare a eparhiei.

Hotarele (4702 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Budeşti. Formată din satele: Hotarele şi Scărişoara. Primăria în Hotarele. Medic, infirmerie. P. U. şi G. Budeşti la 14 km.

Hotentoţi, popor de rasă neagră din Africa (colina Cap şi vechiul SV. African). Din familia Khoi-Khoi, cuprind H. propriu zişi, Namaguasi şi Koronaşii. Au talia mijlocie, pielea galbenă murdară, ochii puţin oblici, părul creţ. Cresc numeroase turme de vite.

Hotin, jud. din N.-ul Basarabiei, cuprins între Nistru şi Prut. Se mărgineşte la E. cu jud. Soroca, la SE. cu Bălţi, la S. cu Dorohoi, la V. cu Cernăuţi, iar la N. cu Polonia şi Ucraina. Supraf. 3782 kmp. cu 400.000 loc., densit. 109 loc. pe kmp. H. făcând parte din platforma Moldo-basarabeană, reliefuł lui va fi ca şi a celorlalte jud. de acelaşi fel: dealuri de podiş, a căror altit. rareori trece peste 300 m. (Deal. Galin 334 m.) spre E.-ul şi SE.-ul jud. văile sunt adânc săpate în platformă, ajungând, ca în cazul Nistrului, până la permian. Doar valea largă a Prutului are aluviuni moderne. Eroziunea a spălat aproape complet rocile cvaternare şi sarmaţianul, ajungând la miocenul mijlociu. Solul jud. H. se împarte între podzol (în V. şi NV.) şi ciornoizem (prin mijloc şi SE.). Intre aceste este ciornoizemul degradat (mai mult în plasa Secureni şi o parte din Chelmeuţi şi Briceni),

Pe malul Prutului, pe la Lipcani, se găsește și ciornoizem șocolat. Terenul jud. se poate împărți în 3 regiuni apr. egale: stepa (pl. Lipcani, Edineța și o parte din vecinele lor), regiunea de păduri de stejari în rest, afară de pl. Clișcăuți și jum. din Sulița, cari au păduri de fag, amestecate pe alocuri cu stejari. Dar despădurirea merge în continuu, făcând loc terenurilor de agricultură, care, în momentul de față se face pe supaf. netedă a platformei, unde pădurea nu este, din cauza vânturilor puternice de NE. Se cultivă multe cereale. Satele sunt în văi, tot din cauza vânturilor. Afară de câteva cariere de piatră și gips, jud. H. n'are altă bogăție minieră. Capit. în orașul H. Jud. H. are 84 com., din care 1 com. urb., H. împărțite în 7 pl. Centrele importante din jud. sunt: Briceni, Chelmeuți, Clișcăuți, Lipcani, Edineța, Sulița și Secureni, toate reșed. de pl. și târguri. Populația jud. H. este în majoritate românească. Restul este format din Ruteni, cea mai mare parte fiind Români rutenizați în timpul stăpânirii vitrege a Rușilor. Jud. H. face parte din Episcopia Hotinului, din reg. XIV școlară Cernăuți, Curtea de Apel Cernăuți, inspect I Minier Bacău, inspect industrial Bălți.

Hotin, oraș, capit. jud. H. Are 32.000 loc. Pe malul dr. al Nistrului. Cetate veche, ce a trecut din mâinile Moldovenilor în ale Turcilor și apoi ale Rușilor. N'are C. F.

Hotin, episcopie ortodoxă în Basarabia Înființată în 1923 cu primul ei episcop Visarion Puiu, care mai înainte păstorise la Argeș. Sediul episcopiei e la Bălți, unde s'a cumpărat un palat pentru adăpostirea arhiereului, se clădește o catedrală și funcționează un seminar pentru pregătirea preoților în Edineți.

Hotinul Amfilohie, episcop de Hotin în sec. al XVIII. A călătorit în Italia. Știa slavonește, grecește, italienește, rusește, probabil latinește și franțuzește. Ca ep. de H., a reorganizat școala de acolo, traducând cărți cu multă libertate și adăugiri personale, introducând, prin analogie cu ital., termini tehnici în „Deobște Geografia" sa și în „Elemente aritmetice". Reprezintă influența apuseană în sec. XVIII, păstrând contactul cu Orientul numai prin credință. A scris mai multe cărți laice, într'o limbă pitorească și fără particularități dialectale.

Houasse René-Antoine, pictor franc. (n. 1645 † 1710). Elev al lui Le Brun, a lucrat numeroase tablouri la Paris și Madrid, admirate pentru coloritul realistic.

Houdon Jean-Antoine, sculptor francez (n. 1741 † 1828). In statuele și busturile sale de marmoră sau de bronz parcă pulsează viața, atât sunt de artistic, natural și de viu sunt reprezentate deosebitele stări sufletești. Celebre: Voltaire șezând (Comédie Française, Paris), Molière, Franklin, Diderot, Diana, Bacchantă.

House Edward (n. 1858), om politic american, unul din conducătorii partidului democrat, trimisul personal al lui Wilson în Europa în 1914—19, cu rang de colonel în consiliul suprem de războiu. H. a fost unul din îndrumătorii tratativelor de pace, ajungând mai pe urmă în divergență cu Wilson, împreună cu Briand și Lansing.

House of Commons, numele camerii deputaților în Anglia.

House of Lords, camera Lorzilor în Anglia cu 728 membri. Președintele camerii L. este un ministru (Lord Chancellor).

Houssaye, 1. **Arsène Housset**, zis-, scriitor francez (n. 1815 † 1896). Din 1849, director la Comédie Française. A scris: „Le Quarante et unième fauteuil de l'Académie française", „Confessions"; romane: „La vertu de Rosine", „Contes pour les femmes", etc. 2. **Henry**, fiul lui A. H., istoric franc. (n. 1848 † 1911), membru al Acad. franc. Studii despre tinerețea lui Napoleon și evenimentele sale, scrise dramatic „1814 și 1815". „Histoire de la Chute du premier empire".

Houston, oraș în Statele-Unite (Texas), Port pe canalul Buffalo. 117.000 loc. Înființat în 1836.

Houville Gérard d'— M-me Marie de Régnier, soția poetului R. și fica lui J. Marie de Hérédia (v. c.), poetă romantică franc. și romancieră, (n. 1875). Cultivă, spre deosebire de soțul său, versul clasic, apropiindu-se de modernism, cu nuanțele de feminism delicat: „Le temps d'aimer", „Tant pis pur Toi". In roman, scrie pagini fine: „L'Inconstance", „L'Esclave", „Le séducteur", „Jeune fille", etc. A fost premiată cu marele premiu al Academiei franceze.

Hovârla, cel mai înalt pisc al munților Maramureșului (2058 m.).

Hovelacque Alexandre-Abel, lingvist și antropolog franc. (n. 1843 † 1896), directorul Școalei de antropologie (1890). Celebru prin lucrările: La linguistique, Etudes de linguistique et d'etnographie; Langues, races, nationalités, etc.

Hovey Richard, poet liric american, (n. 1864 † 1900). A scris împreună cu Carman W. Bliss (v. c.) cântece de vagabondaj.

Howells William Dean, mare scriitor am., nuvelist, romancier, eseist, autor dramatic și poet (n. 1837 † 1920). In romanele sale cu intrigă bine condusă face sinteza realismului cu romanescul, eliminând din povestire manierele urîte și jargonul și folosind stilul subru și povestind frumos. A fost director al rev. „Atlantic Monthly", redactor la „Harper's Magazine" și consul am. la Veneția.

Hradčiany, fostul palat regal din Praga pe malul drept al Vltavei. Azi palatul președintelui republicei.

Hram, sfântul, căruia este închinată o biserică.

Hrismă (gr.), v. Mir.

Hrisov, act emanat în trecut dela un suveran, prevăzut cu pecetea acestuia și servind ca titlu de proprietate, ca diplomă de boierie, ca titlu pentru un privilegiu, etc.

Hrisoverghi Alexandru, poet rom. (n. 1800 † 1837). A colaborat la „Albina românească" a lui Asachi. A fost apreciat de M. Kogălniceanu. Astăzi este cu desăvârșire uitat.

Hristache, Pitarul —, cronicîar rom. din sec. al XIX, v. Pitarul Hristache.

Hristici (5917 loc.), com. rur. județul Soroca, pl. Bălțiceni. Formată din satele: Baxani, Hristici, Pârliți, Regina-Maria, Schineni, Vanțina și Vanțina-Mică. Primăria la Hristici. P. U. Soroca. G. Florești la 32 km.

Hsü-Li-Ciang, președintele republicii chineze în 1918—20. Instructorul împăratului detronat, devine, după revoluție, aderentul lui Juansikai. In fruntea reacțiunii din nordul Chinei, H. a căutat să împiedece realizarea reformei de expropriere a pământului din republica chineză sudică.

Hubay Jenő, violinist și compozitor magh. (n. 1858). Elevul lui Ioachim. 1871—75 concertează cu succes strălucit în Ungaria, apoi Franța, întreținând legături prietenești cu cei mai mari muzicianî ai Parisului. La 1886 e numit profesor de violină la conservatorul din Budapesta. Compoziții: 4 concerte pentru violină și orch., sonată p. viol. 3 simfonii, liduri și operele „Cremonai hegedûs", „A falu rossza", „Lavotta szerelme", „Szerelmi éj", „Szamárbőr", etc.

Huber, 1. **Alfons** (n. 1834 † 1898) istoric austriac, are studii despre Austria și Ungaria. Opere: Geschichte Oesterreichs", etc.; 2. **Max** (n. 1874), profesor de drept internațional la universitatea din Zürich. A reprezentat la congresul de pace, Elveția; membru la curtea internațională de arbitri.

Hubermann Bronislav reputat violonist ceh (n. 1882). Studii la Varșovia, Paris și Berlin. Concerte strălucite în toată lumea.

Hubertus, sfânt, episcop de Lüttich, patronul vânătorilor (n. 725). Legenda spune că ducându-se într'o zi la vânat în munți, fu întîmpinat de un cerb, care în loc să fugă se opri în fața lui. Intre coarnele cerbului strălucea semnul sf. cruci. Din momentul acela el a părăsit obiceiul vânatului.

Hubik Francisc, compozitor și profesor (n. 1883 în Ardeal). A absolvat acad. de muzică din Budapesta. Fost prof. de muzică la Beiuș (Ardeal). Pe lângă culegere de cântece poporale se ocupă intens cu muzica bisericească, militând pentru introducerea instrumentelor în muzica bisericească orientală. Actualmente prof. în Oradea-Mare.

Hübsch Eduard (n. 1833 † 1894), autorul imnului regal român „Trăiască Regele". Fost inspector general al muzicilor militare în România și șeful orchestrei Teatrului Național.

Hudești (6357 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Herța. Formată din satele: Alba, Baranca, Băseu, Lupeni, Mlenăuți și Vatra. Primăria în Lupeni. Perc. locală. Infirmerie. P. U. Darabani. G. Dorohoi la 23 km.

Hudson, fluviu în NE. Statelor Unite. Udă Albany și se varsă în oceanul Atlantic la New-York. Are 500 km. lung. Bună cale maritimă.

Hudson. 1. Baia sau Marea H., un golf vast, format de Oc. Atlantic la N. Americei. E acoperit cu ghiață șapte luni ale anului; 2. Strâmtoarea H., în America de N., între Țara lui Baffin și Labrador. Face comunicația între baia H. și Atlanticul.

Hudson Henry, navigator englez (n. 1550 † 1611), descoperitorul strâmtorii și băii H. la 1610, când și muri.

Huedin (4890 loc.), com. rur. din jud. Cluj, reșed. pl. Huedin. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Huelsenbeck Richard, poet germ., contemporan. Reprezentantul de frunte al curentului dadaist (v. c.), în Germ. A scris „Fantastische Gebete".

Huet Paul, pictor francez (n. 1803 † 1869), peisajist romantic, care preferă aspectele tragice (o inundație într'un peisagiu de iarnă; în mijlocul furtunii, o luptă furioasă a valurilor): Inundație la Saint-Cloud (Louvre), Liniștea pădurii, etc.

Hufeland Christof Wilhelm medic german (n. 1762 † 1836), prof. la Univ. din Berlin, celebru clinician, cunoscut mai ales prin cartea sa „Makrobiotik", care a fost tradusă de Vasici și în românește.

Hughenoți (cuv. derivă din germană

Eldgenossen, „indivizi legaţi prin jurământ“). S'au numit astfel, la început, Calvinii francezi din Elveţia, apoi cei din Franţa şi, în general, partizanii Reformei religioase. H. n'au avut dreptul să facă serviciul divin la oraşe, decât mai târziu şi atunci exceptând Parisul. Pe timpul lui Carol IX, conducătorul lor a fost amiralul Coligny. Întărâtat de Caterina de Medicis, Carol IX, în noaptea Sf. Bartolomeu (23—24 August 1572), a ordonat masacrarea Protestanţilor. Acest măcel a fost cauză la al cincilea războiu civil. Abia prin Edictul dela Nantes (1598) s'a garantat H.-lor, libertatea religioasă şi participarea în Parlament şi în diferite funcţii. Putere lor a crescut m., până ce Ludovic al XIV, în 1685, anulează edictul din Nantes, ceeace provoacă din nou războiu civil. Ludovic al XVI, în 1790, e cel care garantează libertatea religioasă Protestanţilor, le restitue averile confiscate şi le dă aceleaşi drepturi ca şi Catolicilor (v. Noapta Sf. Bartolomeu).

Hughes David Edward, fizician (n. 1831 † 1900). Invenţia principală a lui H. este „telegraful H.“ folosit şi la noi, şi răspândit în toată lumea civilizată. Telegraful H. inscrie telegrama cu litere latine pe o bandă de hârtie.

Hughes, 1. Charles Evans (n. 1862), om politic american, guvernator al New-Yorkului, judecător la curtea supremă de justiţie; în 1916 e candidat la preşedinţia republicii, dar cade faţă de Wilson; în 1921 Harding însărcinează pe H. cu conducerea oficiului de externe. E contra intrării Statelor-Unite în Liga Naţiunilor. La conferinţa dela Washington e pentru dezarmarea maritimă, în 1924 August, La Londra a avut un rol important în acceptarea planului Dawes. 2. **William Morls** (n. 1864), emigrează din Anglia în Australia, unde trăieşte ca lucrător cu ziua, în 1894 deputat, în 1915—23 primministru. La conferinţa de pace a câştigat pentru Australia o parte din coloniile germane.

Hugo Victor, mare scriitor franc. (n. 1802 † 1885). Se remarcă cu „Avantage de l'étude“ epistolă premiată de Acad. Scrie apoi vol. „Odes et ballades“ (1822) şi alte scrieri în proză, mai puţin însemnate şi publicând drama, ireprezentabilă pe scenă, „Cromwell“ (1827), în prefaţa căreia face teoria artei romantice, devine şef al Romantismului, recunoscut mai ales după ce piesa „Marion Delorme“ e interzisă de cenzură (1829) şi drama „Hernani“, compusă în câteva săptămâni, îi fu reprezentată în Théâtre Français (1830). El strânge în jurul său un cenaclu. In 1841 e ales membru al Acad. franc. In 1845 Louis-Phillipe, îl face paire de France şi joacă rol politic sub Constituantă, fiind în Legislativă un orator remarcabil al stângei democratice. A fost un mare admirator al lui Napoleon I şi un aprig adversar al lui Napoleon al III. A fost exilat în 1851 [lovitura de stat], stând până după revoluţie, în surghiun. Rămăşiţele sale au fost depuse la Panthéon. In poezie, compune în 1828 „les Orientales“, apoi „les Feuilles d'automne“ (1831), „les Chants du crépuscule“ (1835), „les Voix interieures“ (1837), „les Rayons et les Ombres“ (1840), „les Chatiments“ (poezii satirice, 1853), „les Contemplations“ (1856), cu care H. atinge apogeul creaţiei sale poetice. Fără a da toată puterea geniului său în poeziile lirice, cu toată arta şi noutatea lor diversă, V. H. este neîntrecut în poezia epică. Epopeea „la Légende des Siècles“ (v. c.) este o operă unică în felul ei, în care se perindează toate aspectele caracteristice din istoria omenirii şi a Franţei, încadrate în decorul lor special. In teatru, V. H. e inferior operii sale epice şi lirice, prin lipsa de adâncire psihologică, a personajelor şi prin abuzul de situaţii antitetice: „Hernani“, „Ruy Blas“, „Lucrèce Borgia“, „les Burgraves“, „Marie Tudor“,

etc. In piesele sale strălucirea stilului şi lirismului, depăşesc acţiunea dramatică. Altă latură a activităţii lui V. H. este romanul: Nôtre Dame de Paris“, „les Misérables“. In cel dintâiu episoadele epice, banale, interesează mai puţin de cât suflul de viaţă al marei catedrale parisiene, înfăţişată ca un personaj covârşitor în tot romanul. In cel de-al doilea — nesfârşit de lung, haotic — găsim cele mai mari frumuseţi, alături de amestecul cel mai bizar, al întâmplărilor de tot felul. In acest roman, V. H. sintetizează, într'un cadru filosofic, simbolic, romanul istoric, realist umanitar şi democratic. Lirismul şi antitezele romantice, cu multe digresiuni secundare, strică unitatea acţiunii. Poetul scoate în relief însă o idee fundamentală: pocăinţa păcătosului, ispăşirea voită, îl ridică alături de oamenii cei mai curaţi sufleteşte. Opera lui V. H. se impune prin bogăţia ei, dar mai ales prin forma, prin arta şi uşurinţa compunerii, căreia se supun ritmul, tonul şi un limbaj bogat. Răsunetul operei sale, pretutindeni, dar mai ales asupra poeziei contemporane, face din V. H. un uriaş al lit. moderne universale.

Hugo de St. Victor, v. Victor.

Hugues Capet, fiul ducelui francez Hugues cel Mare, fondatorul dinastiei Capeţienilor, proclamat rege al Franţei în 987, după moartea lui Ludovic al V. A domnit până la 996. Fiind în viaţă, a asigurat succesiunea la tron a fiilor săi. A întărit puterea regală slăbită.

Hugues Clovis, scriitor şi om politic francez (n. 1851 † 1907). A scris poezii, romane şi drame: „Les jours de combat“, „Les soirs de bataille“.

Huhurez (zool.), v. Buhe.

Huilă (min.), varietate de cărbune fosil de calitate superioară cu un conţinut de 78—92% carbon şi cu o capacitate de încălzire de 6—8000 calorii, de coloare neagră cu reflexe lucii, arzând cu flacără mică, cu un miros caracteristic, lăsând cenuşe puţină. După cantitatea de hidrocarburi şi de produse volatile, din conţinutul său se clasifică în mai multe varietăţi: H. grasă, cu un conţinut de 86—90% C., neagră, strălucitoare, bogată în hidrocarburi, prin distilare uscată producând 65—85% cocs, fiind întrebuinţată la fabricarea gazului de iluminat, la ars în sobe şi cuptoare, la fabricarea cocsului metalurgic, iar varietatea sa numită „maréchale“ muindu-se la căldură, la ars în fierării. H. uscată cu un conţinut mai sărac în produse volatile, este întrebuinţată la încălzirea cuptoarelor din industria ceramică şi a cazanelor dela vapoare. H. slabă, cu un conţinut bogat în carbon, dar săracă în hidrocarburi şi în oxigen, se întrebuinţează la ars în cuptoarele dela fabricarea cărămizilor şi dela extragerea varului. Cantitatea cea mai mare de H. se extrage în Statele Unite, Anglia, Belgia, Germania, întâlnindu-se rezerve bogate încă în China, Siberia, Canada. In România se exploatează în Transilvania la Cristian, Holbac, Codlea (jud. Braşov), şi la Borod (jud. Bihor) — o varietate de H. de calitate inferioară, cu o capacitate calorică 5482—6161 calorii. In Banat se exploatează H. de calitate superioară cu o capacitate calorică de 6247—7600 calorii la Doman, Berzasca, Rudăria, Cărbunari, Dalboşet, Bania (jud. Caraş), la Şviniţa, Eibenthal (jud. Severin). Producţia totală a României a fost în 1926 de 322191 tone în valoare 337738618 Lei, în 1927 de 373457 tone în valoare 397389957 Lei.

Hulea Ovidiu, scriitor rom. (n. 1892), director al liceului „Titu Maiorescu“ din Aiud. A scris poeziile „Blestemul Codrului“. Pregăteşte un poem dramatic-naţional.

Hull, 1. Râu ce se varsă în golf. Humber. La gura lui este oraşul Kingston-upon-Hull; 2. Oraş din provincia Québec (Canada). Aproape toţi locuitorii sunt Francezi. Este întemeiat în 1800. Mari fabrici de cherestea. Apr. 20.000 loc.

Hulubeşti (1531 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, pl. Bogaţi. Formată din satele: Găineşti şi Hulubeşti. Primăria în Hulubeşti. Perc. locală. P. U. Găeşti. G.

Huma (min.), v. Argila.

Humanismul, 1. In istorie filos., găsim în sec. al XV şi al XVI o tendinţă de a imita omenirea din timpul antichităţii, luând ca ideal educaţia gr. Acum începe studiul sârguincios al clasicismului gr.-roman şi tot acum îşi are origina învăţământul secundar („umanioarele“ de la noi m. târziu). Revine gustul artelor, al filos., al ştiinţelor: H. arată începutul „Renaşterii“ culturale, prin eliberarea spiritului uman de autoritatea bisericească medievală. Odată cu H. încetează autoritatea şi faima Aristotelismului (v. c.) medieval. Filosofii gr. sunt studiaţi şi comentaţi în original. Reîncepe acum o reînviere a filos. lui Platon a Neoplatonismului şi Stoicismului şi cercetările umaniste descopăr şi pot opune pe Aristoteles, cel adevărat, celui fals, medieval. Toată această tendinţă urmăria o reînviere a spiritului omenesc celui adevărat şi o accentuare a valorii omului, înlăturând orice fel de autoritate în afară de „adevăr“. De aici şi numirea de H.; 2. In teoria cunoaşterii H. este o numire dată pragmatismului de către filos. engl. F. C. S. Schiller, după care adevărul este o creaţie umană, iar criteriul adevărului nu poate fi decât utilitatea lui pentru promovarea scopului vieţii omeneşti (v. Pragmatism, cf. Schiller F. C. S.).

Humanist, partizan al Humanismului (v. c.). De ex. Erasmus, Petrarca, Paracelsus, Picodi Mirandola, ş. a.

Humanité, L'-, ziar politic din Paris, întemeiat în 1904 de Jaurès; dela 1922 e organul comuniştilor.

Humber, estuar în Anglia pe coasta Mării Nordului format din confluenţa râurilor: l'Ouse şi Trent.

Humboldt, 1. **Alexander**, baron de — (n. 1769 † 1859), celebru naturalist, explo-

rator și scriitor german. După mai multe cercetări în diferite țări din Europa, el a întreprins o călătorie (împreună cu Bonpland) științifică în America sudică, puțin cunoscută pe atunci. Rezultatele științifice ale acestei îndelungate călătorii (1794—1804), care au cuprins un vast teritoriu (Venezuela, Amazonas, Cordilerii, muntele Chimborazo, Mexic, etc.) le-a publicat în monumentala lucrare „Voyage aux régions équinoxiales" (în colaborare și cu alți savanți). Preocupările sale erau de natură foarte variată: geologice, geografice, botanice, etnografice, etc. Invitat de Țarul Rusiei (1829), el întreprinde împreună cu naturalistul Ehrenberg, chimistul G. Rose, etc., o altă călătorie în Asia, cercetând și Siberia. Ultima sa lucrare „Cosmos" (1845) se referă la fizică și științele naturale. H. A. a pus bazele multor științe prin multilateralitatea activității sale: astronomiei, geografiei botanice, oceanografiei. S'a ocupat și cu fizica și istoria. E considerat ca cel mai mare naturalist al timpului. Operele sale (peste 20) sunt remarcabile și prin valoarea lor literară. — 2. **Karl Wilhelm**, baron de —, filolog, politician, critic și poet german (n. 1767 † 1835). A studiat limba greacă, publicând traduceri admirabile (Pindaros, etc.). A fost în relații de prietenie cu Schiller și Goethe. Stabilit în Paris, a studiat limba bască și idiomele iberice. Ca ministru al Instrucției, a contribuit la înființarea Univ. din Berlin. La sfârșitul vieții s'a retras din diplomație și s'a ocupat cu lingvistica comparată. A scris și multe poezii elegice și sonate.

Humbug (engl. din America de Nord), escrocherie (v. c.), înșelătorie, — cuvânt întrebuințat întâia oară de revista americană „Kiligren Universal Jester" (1735—1740).

Hume David, celebru filos. engl. (n. 1711 † 1726). Opera sa esențială „Treatise on human nature", reduce cunoașterea la legături între impresiile senzoriale și susține că „ideile" au valoare în cunoaștere dacă se deduc din impresii. Respinge ideea de substanță. „Sufletul" păstrează impresiile și reprezentările („ideile"). Critică ideea de „experiență" și de „cauzalitate". Cauzalitatea nu ni-e dată, real, în expereință, ci numai succesiunea lucrurilor și coexistența lucrurilor cu care noi obișnuindu-ne o traducem în Cauzalitate. Admite „legile asociației" prin asemănare, contiguitate și cauzării. H. a deșteptat pe K. „din somnul dogmatic", prin positivismul său; totuși reducerea realității la un „mănunchiu de impresii" și a cauzalității la obișnuință (= instinct) și la asociație este regretată. Morala lui H. este emoționalistă: „frumusețea morală și naturală mai mult se simt decât se înțeleg", iar unitatea de măsură a binelui moral sunt sentimentele plăcerii și neplăcerii.

Humerus (anat.), osul brațului.

Hummel Johann, compozitor germ. (n. 1778 † 1837) elevul lui Mozart în Viena. A concertat ca copil minune în Anglia și Danemarca. Fost dirijor în Stuttgart și Weimar. Pianist reputat al timpului său. Din lucrările sale remarcăm: 7 concerte pentru pian, un septet, numeroase lucrări pentru pian, muzică de cameră, lucrări pentru orchestră și orgă, nouă opere, 5 balete și pantomime.

Humor, 1. (psihol.), sentiment de veselie, care însoțește de obiceiu atitudinile sau comportările cele mai serioase. De obiceiu H. este o ironizare care e însoțită de simpatie față de cel ironizat. Höffding îl definește astfel: Sentimentul ridiculului, având ca bază simpatia; 2. (estetică) Sentimentul comicului, care însoțește satira mușcătoare și în care seriozitatea și gluma sunt perfect contopite.

Humor, mănăstire cu foarte frumoasă pictură, în Bucovina, făcută de logofătul Teodor la 1530.

Humorism, (lit. ital.), directivă lit. contemporană, favorizată mai ales de războiu și după războiu, dar care datează apr. de 50 de ani, absorbind verismul (v. c.) și isbutind să reînoiască teatrul. Tehnica acestui teatru este să lucreze cu două planuri de acțiune: unul dramatic, cellalt critic, juxtapunându-le. In măsura în care comentarea critică a acțiunii poate caricaturiza latura planului dramatic propriu zis, rezultă situații humoristice „grotești", interesante. Scriitori dramatici humoriști mai însemnați: L. Chiarelli (care a inventat genul și numele „grotesc"), L. Antonelli, Enrico Cavacchioli, Pier-Maria Rosso di San Secondo, Fausto Maria Martini și mai ales Luigi Pirandello (v. c.), opera căruia culmineză.

Humperdinck Engelbert, compozitor germ. (n. 1854 † 1921), fost profesor la conservatoarele din Barcelona, Frankfurt și Berlin. Din compozițiile sale notăm: baladele cu cor „Das Glück von Edenhall" și „Die Wallfahrt nach Kevlaar", opera-feerie „Hänsel und Gretel", foarte cunoscută și apreciată, în care utilizează cu mult spirit o serie de cântece pentru copii, melodrama „Die Königskinder" feeria „Dornröschen", opera comică „Die Heirat wider Willen", muzică acompaniatoare, pentru „L'oiseau bleu" de Maeterlinck, „Mirakel" de Vollmoeller, etc.

Humulus (bot.), Hamei, aparține fam. Cannabinaceelor. Crește sălbatic în Europa de mijloc. Cultivat în regiunile cu industria de bere desvoltată. Conține în flori lupulină, care servește drept condiment amar al berii. La noi H. lupulus.

Humus, un pământ, în care sunt multe materii vegetale și animale putrezite. Are mare valoare, afară de cel din bălți, care e neproductiv.

Hunedoara, jud. din sud-vestul Transilvaniei. Mărginit la S. cu jud. Gorj și Mehedinți, la V. cu jud. Caraș și Arad, cu Turda la N. și cu Alba și Sibiu la E. Supraf. 7810 kmp. cu 350.000 loc., apr. 45 loc. pe kmp. H. este un jud. de munte. La S. lanțurile Vâlcan (dela Godeanu până la Mândra) și Parângului (în colțul de SE.). Dela Godeanu, se îndreaptă spre NE. culmile: Rătezat. Haței și Sebeșului, care închid cu primele, marele bazin dela Pietroșani (Jiul superior). Spre E. munții Sebeșului (v. c.) se lasă în trepte până aproape în Mureș. Spre V., tot din Godeanu, se îndreaptă direct spre N. o culme cu vârf Petri (2195 m.) și Modeșului (1827 m.), care leagă Carpații Meridionali cu masivul Poiana Rusca (v. c.). Intre ele este curmătura Poarta de Fier, transilvană. Acest masiv are direcția VSV.—ESE. și închide Basinul dela Hațeg, împreună cu ramurile, trimise spre V., de munții Sebeșului. In dr. Mureșului, terenul, deși muntos, prezintă mai mari înălțimi spre E. decât spre V., deoarece arcul făcut de culmea munților Metaliferi, trece apr. pe la hotarul dintre jud. H. cu Turda și Alba. Munții din V., culmea Zărandului, sunt roși și puternic atacați de eroziunea fluviatilă. Rocile, din care sunt clădiți acești munți, aparține mai mult șisturilor cristaline (Mții Sebeșului, Poiana Rusca, Vâlcanul), cari, în unele culmi, înconjură roci de adâncime (granite), ca în M-ții Vâlcanului și Poiana Ruscăi. In culmea Zarandului predomină eruptivul: porfirite și dacite cu tufurile lor. Partea mai joasă este formată din roci mai nouă: în golf. dela Hunedoara—Orăștie, e miocenul inferior, iar pe valea Streiului și Jiului, paleogenul. Prin unele locuri se găsește și cretacic în petece mai ales în valea Mureșului, spre E. Din aceste cauze, jud. H. este unul din cele mai bogate în minereuri. Cărbuni în valea Jiului: Lupeni, Vulcan, Petrila, Pietroșani, Livezeni (și grafit). Lignit la Crivădia, Merișor, Bucova și Tebea (pe Crișul Alb). Fier în Poiana Ruscăi, Ghelar, Crai, Linghina, Arănieș, Bătrâna, etc. Cupru la Micănești, Almaș-Saliș (Zărandul); mangan la Godinești, Prohodești (Zărand), antimoniu la Muncelu Mic; Aur și Argint la Brad, Criștior, Săcărâmb și Ruda. Cea mai m. parte a apelor jud. sunt drenate de Mureș, care primește ca afl. principali: Streiul cu Râul Mare, Cerna, Râul Mare (pe st.), iar pe dr. cel mai principal Geoagiul. Nordul jud. este drenat de Crișul Alb, iar sudul de Jiu (Jiul Român și Jiul Transilvan). Afară de înălțimile munților care sunt acoperite cu un sol roșu și de golful Hunedoara—Orăștie, acoperit cu șol de pădure, restul jud. H. este acoperit cu podzol. In văile largi ale Mureșului și Crișiului Alb, sunt aluviuni moderne. Datorită reliefului, climei și așezării sale, H. are, din punct de vedere botanic, toate zonele din regiunile temperate, afară de stepă. Zona Alpină este destul de desvoltată. Cea mai mare parte din supr. H.-ei este acoperită de zona coniferelor. Restul este zona fagului. In văile largi (pe lunci)) și în bazinul Hațegului se cultivă cereale, pe pășuni cresc multe oi și vite. Industria este destul de desvoltată: metalurgică (topitorii, uzine) la H. și Ghelar; extracția aurului și argintului la Ruda, turnătorii, etc.; industria lemnului. Celelalte ramuri sunt slab reprezentate. Jud. H. are 421 comune, din care 6 com. urb. Sunt 13 plăși. Capit. Deva. Centre importante: Brad, Geoagiu, Hațeg, Hunedoara, Orăștie, Petroșani, Grădiște cu ruinele antic. oraș Ulpia Trajana Augusta. Jud. H. depinde de Mitropolia ort. dela Sibiu, de reg. a IV-a școlară Sibiu, de Curtea de Apel din Cluj, de inspect. IV minier (Petroșani) și inspect industrial Arad.

Hunedoara, oraș din jud. H. 5000 loc Așezat în valea Cernei, leagănul fam

Corvineștilor. In apropiere mari uzine metalurgice ale statului. Castelul Corvineștilor.

Huneker James, critic lit. și de artă am. (n. 1860 † 1921), impresionist, a cărui activitate s'a desfășurat mai ales la ziarul „Times" din New-York. Mare admirator al scrierilor lui Flaubert și Anatole France. A scris vreo 20 de vol., din care „Memoriile" sale sunt cu deosebire interesante.

Hunfalvy Pál (n. 1810 † 1891), filolog și istoric magh.; membru al Academiei ma-

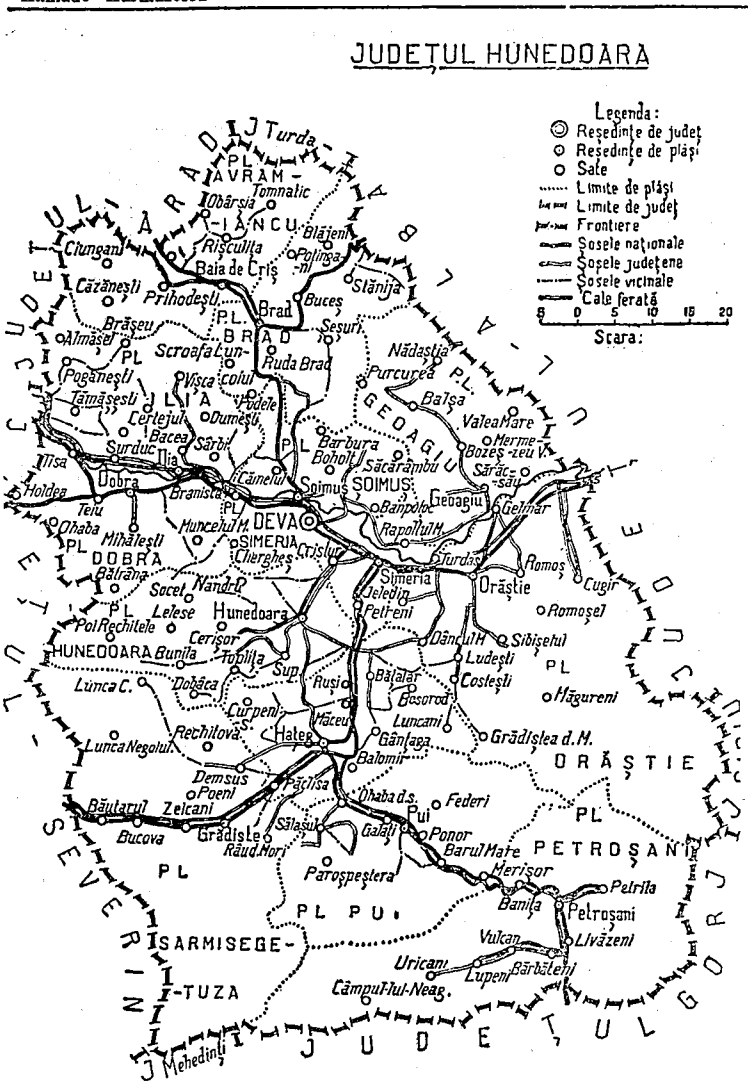

ghiare (1841), profesor în Késmárk (1842); în 1856 redactează revista filologică Magyar Nyelvészet, cerând colaborarea lui Ciparlu sau Bariț. A stabilit că limba maghiară aparține limbilor fino-ugrice. H. luându-se după Roesler și curentul șovinist maghiar, a contestat autohtonia noastră susținând că poporul român s'a format în Balcani și a venit în Ardeal ca păstori numai în sec. al XIII. Opere în care și arată aceste idei fără valoare sunt: Die Rumänen und ihre Aussprüche (1853), Magyarország ethnografiája și Rumunok története (1900).

Huniade, v. Hunyadi și Corvin.

Huniadeștii, o familie, din care face parte Ion Hunyadi și regele Mateiu; se pare că se trage din familia Basarabilor. Blazonul familiei e un corb, care ține un inel în cioc.

Hunii, popor barbar din Asia, care a năvălit în Europa, prin sec. al V d. Chr. sub conducerea lui Attila. Ei au trecut și pe la noi și au ajuns până în Gallia, unde au fost învinși pe câmpurile dela Catalaunum. Apoi au devastat Italia de nord și s'au așezat în Ungaria de azi, în Valea Dunării. Aici s'au amestecat cu popoarele autohtone, fără să lase vreo urmă posterității, de civilizația lor. Limba, scrierea, literatura lor e necunoscută. Ca fizic: erau mici de statură, robuști, cu umerii obrăzilor ieșiți și cu cap mare. Se hrăneau cu carne crudă. Umblau mai mult călare, iar la luptă plecau cu mare zgomot și țipete; cruzimea lor a rămas de pomină.

Hunt James-Henry Leigh, poet și critic engl. (n. 1784 † 1859. A întemeiat „The Examiner", apoi „The Indication". Este interesantă autobiografia sa. In „The Religion of the Heart își arată credințele lui filos. Prieten cu John Keats (v. c.), pe care l-a studiat și l-a înrâurit puternic. A mai scris: „Stories from the Italian Poets", în care parafrazează liber Divina Commedia, pasaje din Ariosto, ș. a. Are sonete bine scrise și frumoase.

Hunt William Holman, pictor englez (n. 1827 † 1910), întemeiatorul „confederației prerafaelite" (Th. praeraffaelitic Brotherhood). S'a distins prin subiecte religioase, interpretate real și în pictura mistică (Lumina lunii). A scris istoria mișcării prerafaelite în pictură și o autobiografie.

Hunyadi Ion, vestit erou, român de origine, a bătut, în repetate rânduri, pe Turci. A ajuns guvernator al Ungariei (1446—1453), a fost tatăl regelui Mateiu Corvinul al Ungariei.

Huret Jules, jurnalist franc. (n. 1864 † 1915). Are reportaje interesante despre „l'Évolution littéraire", și asupra Americii, Germaniei.

Hurez, mănăstire (jud. Vâlcea) cu o pictură foarte frumoasă, clădită de Constantin Vodă Brâncoveanu, în 1692. Până la 1862 era lăcaș pentru călugări; acum e de călugărițe.

Hurezani (2467 loc.), com. rur. din jud. Gorj, reșed. pl. Amaradia. Judec. de ocol, Of. P. local. G. Bibești la 18 km.

Hurii, feciore de o frumsețe rară, pe care Coranul le promite dreptcredincioșilor mohamedani ca răsplată în raiu.

Hurjueni (3580 loc.), com. rur. jud. Rădăuți, pl. Vicovelor. Of. P. local G. Rădăuți la 8 km.

Hurmuzachi, familie însemnată de boieri români în Bucovina, care a sprijinit foarte mult cultura românească și ideea națională în această provincie. Casele din Cernauca a bătrânului Eudoxiu H. (n. 1782 † 1857), adăposteau în 1848, cei mai de seamă fruntași ai Românilor din toate ținuturile, refugiați aici unde se discuta de toți, ca într'un parlament, soarta viitoare a poporului român. — Eudoxie H., fiul (n. 1812 † 1874) om politic român din Bucovina. Participă activ la toate mișcările culturale și naționale din Bucavina, om cu mare influență la Viena, care-l face baron în 1872, când îl alege și Academia Română membru; deputat de mai multe ori în parlamentul din Viena (în 1861). A publicat prețioase studii istorice bazate pe documente inedite din Viena: Fragmente zur Geschichte der Rumänen (București 1878, în 5 vol.), a lăsat o mulțime de documente copiate din arhivele din Viena pe care Acad. Rom. le-a publicat în câteva volume din colecția numită Hurmuzaki.

Hurmuzescu Dragomir (n. 1865), fost profesor la Universitatea din Iași, fost secretar general al Min. Instr și al Cult.,

actualmente dir. Inst. Electrotehnic al univ. din București. Activitate intensă, ca organizator și ca om de știință; lucrări de valoare în domeniul electricității,

magnetismului, radioactivităţii şi a razelor Röntgen; a devenit clasică metoda sa pentru determinarea raportului v între unităţile electrostatice şi cele electromagnetice.

Huron, lac în America de N. între Canada şi U. S. A. Are 40.000 kmp., dar cu anexele 61.300 kmp. Altit. 177 m. Mult peşte.

Huronian (geol.), v. Archaică.

Hurtado Antonio, poet spaniol (n. 1825 † 1878). A publicat lucrări diferite între care: El Romancero de Herman Cortés, Cosas del mundo (nuvelă de moravuri) şi o serie de tablouri dramatice istorice reunite sub titlul „Madrid dramático". A colaborat la câteva drame istorice şi cu Nuñez de Arce.

Hurtado, 1. Luis, poet dramatic spaniol din epoca lui Carol V. A editat: „Cortes de la muerte" şi „Cortes del casto Amor". A prelucrat „Comedia de Petro y Tibaldo (Comedia Tibulda) o lui Perálvarez de Ayllón şi a scris „Égloga Silviana" 2. — de la Velarde, Alfonso H., poet dramatic spaniol († 1638). Scrieri: Siete Infantes de Lara, Comedia del Cid, doña Sol y dona Elvira, El conde de las manos blancas. Ultimele două s'au pierdut.

Husar (milit.), soldat de cavalerie din armatele Germ. şi Austr. In vechime a existat şi în oştirea românească, prin sec. al XV—XVII, sub denumirea de „Hânsar" (în timpul lui Ştefan cel Mare) şi mai târziu de Husar. Era soldat lefegiu călare, care făcea parte din oştirea de pază a cetăţilor.

Huşi, oraş, capit. jud. Fălciu. Reşedinţă episcopală, apr. 18.000 loc. C. F. R. îngustă Crasna—Huşi.

Huşi (2009 loc.), com. rur. din jud. Fălticeni, pl. Liteni. Formată din satele: Ciorsaci, Hârtop, Huşi, Lencuşeşti şi Tarna-Mare. Primăria la Huşi. P. U. Arghira. G. Basarabi.

Huşi, Episcopia ortodoxă —, înfiinţată pe la 1600 de Ieremia Movilă, Domnul Moldovei, care a şi înzestrat-o cu întinse moşii. Şirul episcopilor: Ioan (ca. 1599—1605), Filoteiu (c. 1605—c. 1617), Iosif, 1617; Mitrofan c. 1617—c. 1622; Pavel c. 1622—c. 1627; Mitrofan al II-lea c. 1627—c. 1633; Ghedeon c. 1633—c. 1654; Sava 1655, Iorest 1656—7; Teofan 1657—c. 1658; Dosofteiu 1658; Serafim 1667; Ioan de Secul 1667—1674; Calistru 1674—1683; Mitrofan al III 1683—1691; Varlaam 1691—1709; Sava 1709—1713; Iorest 1714—1727; Ghedeon 1728—1734; Varlaam c. 1735; Teofil c. 1735—c. 1743; Ieroteiu de Putna c. 1744—1752; Inochentie de Putna 1752—1782; Iacov Stamati 1782—c. 1792. Veniamin Costache 1792—1796; Gherasim 1796—1803; Meletie Brandaburul 1803—1826; Sofronie Miclescu 1826—1851; Meletie Istrate 1851—1857; (vicari: Ghenadie Şendrea 1857—58; Calinic 1858—60; şi Melchisedec Ştefănescu 1860—1864); Dionisie de Traianupolis 1865, Iosif Gheorghian 1865—79; Calinic Dima 1879—85; Silivestru Bălănescu 1884—1902; Conon Aramescu-Donici 1902—1912; Iacov Antonovic 1924. Eparhia cuprinde judeţele: Fălciu, Tutova şi Vaslui, cu vreo 350 mii de credincioşi. Are un seminar şi 4 mănăstiri: Adam, Tutova, apoi Dobrovăţ şi Vaslui.

Husitism, mişcarea relig. susţinută de partizanii lui Ioan Huss, cari apărau crezul bibliei curate, al împărtăşaniei luate din pâne şi vin, nerecunoscând drepturile episcopilor, ci numai slujba preoţilor de rând, etc. S'a răspândit încă din sec. al XV, în Ungaria şi nordul Ardealului, apoi, prin fugari, până'n Moldova şi Bugeac. In Ardeal H.-iţii pricinuiesc răscoala din 1437. Datorită H.-ului, se traduc la noi cărţile sfinte în Maramureş (v. Psaltirea Scheiană, Apostolul dela Voroneţ), pricinuind astfel cel dintâiu avânt literar în rom., şi cea dintâiu manifestare mai însemnată a limbii rom. scrise. H. a prins la Rom. datorită slabei organizaţii bisericeşti din Ardeal şi lipsei de prea mare pătrundere în problemele teologice.

Huss Ioan, reformator ceh (n. 1369 † 1415). Ca profesor în Praga, la 1398, influenţat de scrierile lui Wicliff, ajunge în conflict cu arhiepiscopul şi cu colegii săi dela univ. Fiind şi paroh al capelei numită „Bethlehem", predică poporului despre decăderea morală a clerului; iar la 1412, contra îndulgenţelor, de aceea, fu anatemizat, iar el se refugiază la ţară. In 1414, e citat la sinodul ecumenic din Constanţa. Nevoind să-şi revoce învăţăturile, sinodul îl excomunică, iar împăratul Sigismund, de faţă şi el la sinod, cu toate că îi promisese „salvus conductus", la 1415 îl osândeşte la moarte pe rug. I. H. e iniţiatorul unei puternice mişcări naţionale şi religioase cehe, numită Husitism. El e considerat ca un martir naţional ceh, iar în timpul mai nou ca patron al bisericii naţionale cehe.

Husseln-ben-Ali, regele Hedgiazului şi mare şerif al oraş. Mecca. A proclamat independenţa ţării sale în 1916, s'a aliat cu Antanta şi a luptat contra Turcilor.

Husserl Edmund, filosof german, (n. 1859), fost prof. univ. în Göttingen, azi în Freiburg i/Br. Este antipsihologist (v. c.); partizan al logicei „pure" (v. c.) şi întemeietor al Fenomenologiei (v. c.).

Huţanii, sunt o populaţie din munţii Bucovinei şi a Galiţiei mărginaşi cu Cehoslovacia, — ei îşi zic Huţuli — cari azi vorbesc ruteneşte, dar se deosebesc de ceilalţi Ruteni ca tip, obiceiuri şi port, întrucâtva şi ca limbă (au şi o seamă de împrumuturi din rom.), despre care se admite în general că sunt de alt neam slavizat pe urmă.

Huşte sau Chust, oraş din Cehoslovacia capit. Maramureşului ceh. Alături de vechiul oraş s'a construit, de către stat, oraşul cel nou pentru autorităţi şi funcţionari. H., cetate ce apăra intrarea în câmpia largă a Tisei, de orice năvală pe la pasul Iasina.

Hutcheson Francis, filos. englez, (din Scoţia) (n. 1694 † 1747). Fost prof. la Glasgow. Are şi scrieri despre Estetică, dar a rămas celebru prin morala sa, bazată pe sistemul de simpatie utilitaristă: „comportarea superioară e aceea care procură o cât mai mare fericire, unui număr cât mai mare de oameni", formulă care va fi desvoltată mai târziu de Jeremy Bentham (v. c.).

Hutten, Ulrich von-, humanist, poet şi literat german (n. 1488 † 1523), premergător al Reformei, a îndemnat pe principii germani să pornească o expediţie împotriva Turcilor. A atacat biserica catolică, a dominicanilor şi a scolasticismului. Persecutat de autorităţile civile şi bisericeşti s'a refugiat în Elveţia. Operele lui s'au retipărit la Leipzig (1859—1870) în 7 volume. H. a fost principalul colaborator al publicaţiunii „Epistolae obscurorum virorum" (Briefe dar Dunkelmänner).

Huxley Thomas Henry, natur., filos. şi psihol. engl. (n. 1825 † 1895). Susţine Positivismul (v. c.). Agnosticismul (v. c.). şi Evoluţionismul. Insemnat prin aportul adus la documentarea şi răspândirea evoluţionismului.

Huygens Christian (n. 1629 † 1695), fizician olandez, s'a ocupat şi cu matematica şi astronomia. A perfecţionat luneta astronomică şi cu luneta construită de

dânsul a descoperit satelitul cel mai mare al lui Saturnus. Lui H. se datoreşte teoria undulatorie a luminii (1690) şi explicarea dublei refracţiuni. Tot dânsul a descoperit regulatorul pendulei cu arc.

Huysmans Joris Karl, romancier franc. (n. 1848 † 1907). Se distinge în romanul naturalist şi realist, printr'un stil viguros cu un vocabular bogat şi imaginativ Naturalismul lui H. nu este tendenţios. In cele mai multe din ultimele romane aplică procedeul naturalist la zugrăvirea vieţii clericale şi religioase: catedrale, mănăstiri, superstiţii, ş. a. (Lâ-bas, En route, l'Oblat). In „la Cathédrale" această atmosferă pluteşte în jurul descrierii catedralei Notre-Dame de Chartres. Are dese comentarii artistice, descrieri psihologice ş. a. Cu „A rebours", H. trece dela naturalismul subiectiv din romanele „Le Dragon aux épices", „les Soeurs Vatard" şi mai ales din „En mérage", la scrierile ce-l apropie tot mai mult de catolicism, până ce îl convertise deabinelea.

Hyacintus (bot.), zambilă, din familia liliaceelor. H. orientalis, originară din regiunea mediteraneeană, se cultivă în vreo 500 de varietăţi.

Hyade, în mit. greacă, nimfe, ficele lui Atlas, care au crescut pe Dionysos. Zeus le-a prefăcut în stele. Când răsar ele, e semn de ploaie şi de vifor. Sunt surorile Pleiadelor.

Hybl Ioan, scriitor ceh (n. 1786 † 1834). A scris: Viaţa lui Mahomet, Istoria teatrului ceh, ş. a. A tradus lucrări germane.

Hyde-park, grădină publică în partea de Vest a Londrei, în mărime de 1½ kilometri pătraţi.

Hydra, în mit. greacă, şarpe monstruos, cu şapte capete dintre care unul nemuritor, în locul fiecărui cap tăiat îi creşteau alte 7 capete. Trăia în mlaştinele dela Lerna; omora pe oameni şi se hrănea cu turme de oi. Omorît de Herkules, după o înverşunată luptă.

„Hydropathes", les —, societate literară întemeiată la 1878 de Emile Goudeau, cu scopul ca să-şi citească fiecare scriitor operile în faţa unui auditor competent. Ea a avut membri pe scriitorii: P. Bourget, Maupassant, Hennique, P. Arène, Rollinat, Lavedan, Richepin, M. Donnay. S'au despărţit mai multe grupe: Hirsutes, Décadents, Chat noir.

Hydrozoari (zool.), clasă a Cnidarilor. Celulele generatoare se formează în ectoderm şi'au cute mezenteriale. Se împart în Hydroide şi Siphonophore.

Hygieia, în mit. greacă zeiţa sănătăţii, fica lui Asklepios. E reprezentată prin o femeie tânără care ţine în mână un vas mic, din care bea un şarpe.

Hylas, în mit. gr. fiul lui Theiodamas.

Tatăl său a fost ucis de Hercule, iar el luat de acesta și dus în expediția Argonauților. H. pentru frumusețea sa a fost furat de nimfe, iar Hercule l-a căutat în zadar. Această legendă a inspirat pe Theocrit și Apollonius din Rodos.

Hyalophanul (min.), v. Feldspații.

Hymen (Hymenaios), fiul lui Apollo cu o muză, mort în ziua căsătoriei. Fratele lui Orpheus, prietenul și însoțitorul lui Eros, e considerat ca apărătorul și sprijinitorul căsătoriei; personificarea cântecelor de nuntă. Era reprezentat în mână cu o faclă și cu o cunună. — **H.** (anat.), membrana care acopere la fetele virgine orificiul extern al vaginului.

Hymetta, munte în Atica, la S. de Atena (1027 m.), renumit pentru carierele sale de marmură. Culturi de plante aromatice pe pantele sale.

Hymnos (gr.), v. imn.

Hyperboree, se numesc mările, popoarele și țările situate în partea cea mai extremă din nordul globului (v. Hyperboreii).

Hyperborelli, poporul pe care-l presupun miturile și unii geografi greci undeva în nordul Europei, într'o țară fericită, cu climat moderat. La ei se zice că anul avea șase luni de zile și șase de nopți; nu cunoșteau războiul și boalele; aveau favorul dela zei să trăiască o mie de ani și să se despartă de viață fără dureri. Legenda Munților Hyperboreeni sau Riphae a pricinuit greșeli în hărțile Europei până în sec. al XV, deoarece se admitea existența lor.

Hyperides, mare orator atenian († 322 a. Chr.), contemporanul și emulul lui Demosthene. S'a remarcat prin celebrul discurs ținut pt. apărarea lui Phryne, a fost omorît, fiind un adversar neînduplecat al Macedoniei. Dela el a rămas o cuvântare funebră asupra Athenienilor morți în lupta dela Lamia.

Hyperion în mit. gr. un titan, fiul lui Uranos cu Gaea. Tatăl soarelui, cu care adeseori a fost confundat. **H.** a luat parte la lupta Titanilor contra lui Zeus.

Hyperius Andreas Gerhard, teolog protestant (n. 1511 † 1564). Ca profesor la Universitatea din Marburg a scris cea dintâi enciclopedie teologică și o Metodică a teologiei.

Hypermnestra, una din cele 50 de Danaide, singura care și-a cruțat bărbatul (pe Lynceos).

Hyperol-Richter (med.), preparat de hidrogen hiperoxidat foarte concentrat, stabil, astfel că se poate păstra timp nelimitat. Are efect deosebit desinfectant și desodorisant, mai ales la boalele gurii și ale gâtului. Se vinde în formă de tablete simple și parfumate.

Hypnos, în mit. greacă zeul somnului, fiul lui Erebos și al Nopții, (Nyx) gemen cu Thanatos (Moartea). Era reprezentat printr'un copil care ține în mână o floare de mac.

Hysterezĭ, fenomenul observat la unele corpuri de a nu lua starea finală imediat după aplicarea forței, sau după încetarea acțiunii acesteia, ci numai după un anumit timp. Ex. **H.** elastică, magnetică, etc.

Hysteron proteron. 1. (Logică), numire greacă pentru sofismul (v. c.), care constă în confundarea efectului cu cauza sau în demonstrarea unei judecăți prin o a doua, care de fapt e întemeiată pe cea care trebuie demonstrată. 2. Figură retorică în care se inversează doi termeni din ordinea lor firească.

I, a IX literă din alfabet. In chim. simbol pentru „Iod". In inscripții romane = Imperator. În numiri lat. = Iulius. In prescurtări rom. = Ion. Ex. I. C. Brătianu. In „I. N. R." = Isus. I. U. D. = juris utrisque doctor.

I (logică), simbolul judecăților particular afirmative (v. judecata).

I. = numărul roman 1.

Iacob, 1. cel drept, unul din cei 12 apostoli numit și „fratele Domnului", episcop al Ierusalimului. † 62, ucis cu pietre de Evrei; 2. un alt apostol, fiul lui Zevedei și fratele lui Ioan. † 44, decapitat de regele Irod Agrippa al Iudeei.

Iacob, nume de regi ai Angliei: **I. I.** (n. 1566 † 1625), fiul Mariei Stuart. Rege al Scoției din 1567, iar al Marii Britanii din 1603—1625. N'a făcut nimic pentru eliberarea mamei sale din închisoare. A domnit despotic și influențat de Buckingham, favoritul său. Persecutând pe catolici a provocat conjurațiunea din 1605 (C. praf. de pușcă). **I. II** (n. 1633 † 1701), fiul lui Carol I. A domnit dela 1685—1688. In 1671 trece la catolicism. Impotriva lui s'a votat în 1673 legea Test Act (v. c.). Ajuns la tron persecută însă pe protestanți și-i scoate din funcții. Execută pe Monmouth James Scott, răsculat împotriva lui. Detronat de Wilhelm de Orania, adus de partidul „Whig" (1688), el se refugiază în Franța unde Ludovic XIV l-a primit foarte amical. Incearcă zadarnic recucerirea tronului.

Iacob, nume de regi ai Scoției: **I. I** (n. 1394 † 1437); a fost în captivitate engl. ajuns la tron abia în 1424. — **I. al II** dela 1437—60. — **I. al III** dela 1460—88; moare în lupta cu nobili. — **I. al IV** dela 1488—1513. — **I. al V** dela 1529 (până atunci fiind regență)—1542; tatăl Mariei Stuart.

Iacob, nume de regi ai Aragoniei: **I. I.** supranumit Cuceritorul, dela 1213—1276; a cucerit Malorca și Valencia. — **I. al II.** cel Drept, rege al Siciliei (1285) și al Aragon. (1291), a cuprins Sardinia.

Iacob Deal, v. Muntele Carol.

Iacob, 1. **Ioan** (n. 1876) avocat în Oradia-Mare; deputat (1921—1922, 1926—1927), raportorul reformei agrare în Camera averescană (1921). A publicat articole și studii serioase despre Reforma agrară. Organizarea proprietăților; 2. **Iosif** (n. 1882). Directorul ziarului din Oradea „Tribuna". A publicat câteva studii despre: Legea administrativă (1923), Problema Constituțională (1923), Chestia Minorităților (1924), Hotărîrile dela Alba-Iulia (1924).

Iacob I Putneanul, Mitropolitul Moldovei (1750—1760). Călugăr învățat la Putna, dușman al Grecilor, cărturar cu iubire pentru școli și cărți bisericești, din care a tipărit însuși. Om cu înaltă conștiință despre chemarea de arhiereu, iubitor al poporului său refuzând aprobarea dajdiei văcăritului, cerută lui de Ioan Teodor Vodă Calimachi. In 1760. își depune cârja și se retrage la Putna, unde 18 ani a dus viața de sfânt și de gospodar harnic refăcând tot avutul mănăstirii și dându-i strălucirea cerută de marele ctitor Ștefan cel Mare. Moare în 1778.

Iacobeanu Nicolae, prof. de Botanică generală și forestieră la Școala politehnică din București.

Iacobeni (3934 loc.), com. rur din jud. Câmpu-Lung, pl. Dorna. Izvoare de apă minerală. Mine de mangan și pirit de aramă. Of. P. local. Medic. G. locală.

Iacobeni (1367 loc.), com. rur. din jud. Ciuc, pl. Sânmartin. Judec. Mercurea-Ciuc. P. U. Ciumani. G. Tușnad la 15 km.

Iacobescu D. (n. 1893 † 1913), poet rom. A scris de timpuriu poezii de mare rafinament. E influențat de Samain, Baudelaire și Verlaine, din cari a tradus cu virtuozitate. Scrieri: „Quasi", poezii.

Iacobini, v. Jacobini.

Iacobovici Iacob, medic rom. (n. 1879). Profesor titular de clinică chirurgicală la Univ. Cluj. Membru în Consiliul Sanitar superior. Decan în 1921—22. Rector în 1922—23. Senatorul Univ. Cluj în sesiunea actuală. Fost președinte al Asoc. gen. a Medicilor. Fost suplinitor al catedrei de Medicină operatoare din București. A condus în 1912 o misiune medicală în Bulgaria. Pe lângă multe lucrări importante de chirurgie și ginecologie, publicate în reviste române și străine, este autorul unei „Chirurgii de războiu" și al unui excelent manual de „Propedeutică chirurgicală".

Iacovache N. Alexandru, ministru plenipotențiar, director al fruntariilor în Ministerul afacerilor străine.

Iacutii, popor de rasă galbenă în NE.-ul Siberiei. Au tenul galben, părul negru, craniul scurt, fața largă, umerii obrazului ieșiți, ochii negri. Se ocupă cu creșterea vitelor și vânătoarea.

Indelta (min.) v. Piroxenii.

Iago, un personaj principal din piesa „Othello" a lui Shakespeare. Tipul intrigantului cinic, invidios și fără scrupule.

Ialomicioara, peșteră frumoasă și adâncă pe malul drept al râului Ialomița. Râu subteran I. Schit de călugări la intrare. Loc de excursii frumoase.

Ialomița, jud. din SE.-ul Munteniei. Se mărginește la N. cu jud. Buzău și Brăila, la E. cu Dunărea, care-l desparte de jud. Tulcea și Constanța, la S. jud. Constanța și Durostor, despărțit prin Dunăre, iar spre V. cu Ilfov și Prahova. Supraf. 7095 kmp. cu 270.000 loc. Apr. 36 loc. pe kmp. Intinzându-se tot peste Bărăgan (v. c.), terenul se lasă dinspre Dunăre spre râul I., malul dr. al acestuia fiind mai abrupt decât cel st. Solul e format din ciornoizem de toate nuanțele, iar prin lunca Dunării și a I.-ei, solul propriu luncilor. Bântuit iarna de puternice viscole cu geruri cumplite, iar vara dogorit puternic de căldura solară, jud. I. este o mare stepă cu o fâșie de antestepă în partea de V. Cereale multe, culturi agricole. Industria se reduce la cea derivată din produsele agricole: mori, fabr. de spirt și industria mică, mai mult casnică. Are 141 com., din care 3 com. urb. Sunt 8 plăși. Capit. Călărași. Alte orașe: Slobozia și Urziceni. Centre importante rurale: Fetești, Lehliu, Țăndărei, etc. Jud. I. depinde de Episcopia Constanței, de regiunea a X școlară (Constanța), de Curtea de Apel din București, de inspect. II Minier (Buzău) și de inspect. industrial București.

Ialomița, râu ce izvorăște din partea de V. a Bucegilor și de E. a culmei Leaota. Udă jud. Dâmbovița. Prahova, Ilfov și Ialomița. Are mai mulți afl., dintre cari mai importanți: Prahova încărcat cu Teleajenul și Azuga, Cricovul Dulce, etc. In partea superioară, valea are frumoase

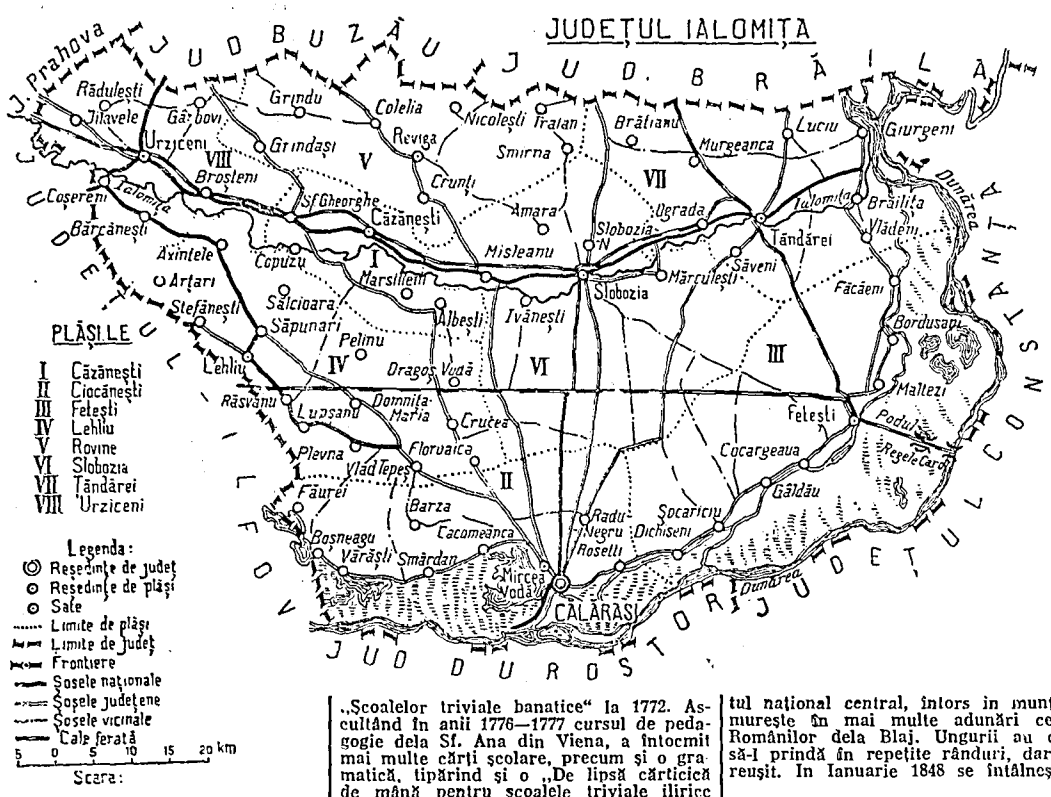

fenomenee curstice: peșteri (Ialomicioara), chei (Tătarul) și chir doline. După ce străbate Bărăganul dela V. la E. se varsă în Dunăre la Giurgeni. Pe vremuri la Piua Pietri (mai la S.).

Ialpugeni (2150 loc.), com. rurală din jud. Cahul, plasa Cantemir. Formată din satele: Artimonești, Ialpugeni, Marienfeld, Mazimeni I, Mazimeni II. Primăria la Ialpugeni. P. U. Cimișlia. G. Schinoasa la 28 km.

Ialoveni (6198 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, reșed. pl. Ialoveni. Formată din satele: Ialoveni, Sociteni. Primăria la Ialoveni. Medic, infirmerie. Judec. de ocol. Of. P. local. G. Chișinău 15 km.

Ialpugul, râu din Basarabia. Izvorăște din înălțimile dela Iavgur (jud. Cahul) și după ce adună apele râului Lunga cu Lunguța, se varsă în lacul I., care se continuă cu Lac. Cuhurlui. Ambele sunt limanuri fluviatile.

Iamb (versificație), formă de vers, în care întâia silabă din unit. ritmică e neaccentată și cealaltă sil. e accentuată. Iambii sunt suitori |⏑–| Ex. Versul „La Pașa vine un Arab", are ritmul iambic.

Ianăuți (4080 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Chelmeuți. Formată din satele: Polivanov, Jar și Ianăuți. Primăria la Ianăuți. Of. P. local G. locală.

Iancovescu Ion (Puiu). actor dramatic, cunoscut în special pentru creațiile sale în roluri de comedie bulevardieră. Intemeietor și director al Teatrului Mic din București.

Iancovici Teodor de Stirivo, director al „Școalelor triviale banatice" la 1772. Ascultând în anii 1776—1777 cursul de pedagogie dela Sf. Ana din Viena, a întocmit mai multe cărți școlare, precum și o gramatică, tipărind și o „De lipsă cărticică de mână pentru școalele triviale ilirice neunite" (1776). In 1779 a deschis la Timișoara un curs de pedagogie numit „Norma", iar la 1770, chemat de împărăteasa Ecaterina s'a dus în Rusia, unde a organizat școalele rusești.

Iancu Avram (n. 1824 în Vidra de sus † 1872). Părinții săi țărani cu bună stare materială: Alexandru și Maria Gligor, au căutat să-i dea învățătură aleasă. A învățat clasele primare foarte bine la moșul său din Neagra și a fost distins cu câțiva galbeni. Iubia muzica, cânta frumos cu gura, cu buciumul, fluerul, violina și flautul. In vârsta de 12 ani I. scapă de înec un băiat. Continuă studiile în Câmpeni, gimnaziul în Zlatna (1837—41), liceul catolic și dreptul în Cluj (1841—45). De aici pleacă la Târgu-Mureș, unde e cancelist la tabla regească, făcând censura de advocat după 3 ani. In Ianuario 1847 I. e în Cluj la dietă ca observator, unde se discută legea urbanială. Baronul D. Kemény vorbește frumos despre suferințele țăranilor, iar nobilii contra drepturilor țăranilor; I. indignat de cele auzite se întoarce la Tg.-Mureș, gata să-și răsbune „cu lancea ca Horia" asupra nobililor fără suflet. In camera lui I. din Târgu-Mureș se adunau tinerii Români de aici și discutau evenimentele care se precipitau. I. lua parte la adunările tinerilor unguri din acest oraș și asculta discuțiile lor aprinse. Când unul zice că eliberarea Valahilor de iobăgie e prea timpurie, I. adânc mâhnit le ripostează: „Pretindem ștergerea iobăgiei, egalitate deplină ori moarte". și pleacă la Vidra. La adunarea din Blaj, 3/15 Maiu 1848, I. cu câteva mii de Moți e de față. Ales membru în comitetul național central, întors în munți, lămurește în mai multe adunări cererile Românilor dela Blaj. Ungurii au căutat să-l prindă în repetite rânduri, dar n'au reușit. In Ianuarie 1848 se întâlnește cu

Paul Vasvari în Vidra de sus. In vară Ungurii omoară mai mulți Români din Abrud, Sâncraiu, Mihalț și Luna, iar în 15 Oct. vre-o 30 mii de Secui pleacă să pedepsească pe Români. Comitetul național român, în 20 Oct. lansează un îndemn la arme către Români, iar I. ține o consfătuire în Abrud pentru înarmarea Moților, la care participă pe lângă Buteanu, Balint, Dobra și fruntașii din Țara Rom.: Alex. Golescu, Racoviță și Adrian. Moții sunt gata de răsboiu sub comanda lui I. Ungurii pătrund în munți, dar Moții lui I. se aruncă asupra lor cu

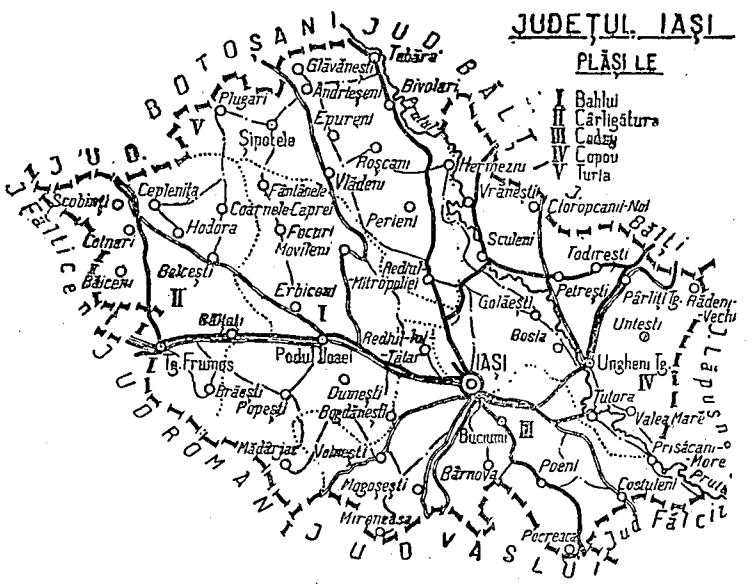

furie și le nimicește cu totul armata ungurească: la Mărișel și Fântânele (Febr. 1849), și la Abrud cea adusă de Kemény și Hatvani (Maiu, Iunie 1849). Armata austriacă era învinsă pretutindeni, numai Românii înfrângeau pe Unguri, așa că în acest an au căzut pentru mântuirea Austriei vre-o 40 mii de Români, fără a li se da răsplata cuvenită urmașilor. I. văzând ingratitudinea Impăratului pentru nația românească, în 1852 vara, când l-a cercetat în munții lui dragi pentru a-l distinge cu o decorație sau slujbă, mintea lui limpede s'a turburat de durere și n'a voit să mai vadă fața Impăratului, zicând că un nebun nu stă de vorbă cu un Impărat minciunos. Oficialitatea temându-se de o nouă revoluție îl arestează pe I. și e dus la Alba-Iulia în închisoare și pălmuit, el „craiul munților". 20 ani a umblat din loc în loc acest suflet zdrobit, plângând durerea și nedreptatea făcută neamului său, până ce în 24 August st. v. 1872 a murit în Baia de Criș, fiind îngropat cu mare pompă în Țebea, sub gorunul lui Horia. I. a fost un erou național, iubit de popor, care l-a cântat în poezia lui mai mult ca pe oricare. Averea sa, după ce-și dăduse toată ființa lui viteză, a lăsat-o neamului pentru înființarea unei academii de drept, „tare crezând, că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunii mele".

Iancu Sasul, domn în Moldova (1579—82). Fiul nelegitim a lui Petru Rareș, cu o româncă, soția unui curelar sas din Brașov. Căsătorit cu o grecoaică, ocupă tronul cu ajutorul turcesc. După patru ani de domnie în lux și risipă, fu înlocuit cu Petru Șchiopul. Iancu fugi în Polonia, unde fu pus la închisoare și apoi decapitat.

Iapa (3331 loc.), com. rur. jud. Maramureș, pl. Câmpulung la Tisa. Formată din satele: Iapa și Sărașău. Primăria în Iapa. Judec. Sighet. P. U. Sapânța. G. locală.

Iapetos, v. Japetos.

„I. A. R." Industria Aeronautică Română, S. A., Brașov, sediul legal: București, Strada Lascăr Catargi 11, fabrică de avioane și hidroavioane.

Iareu Dimitrie, profesor distins (n. 1817 în Slatina, † 1879 București) și meritos bibliograf român. Lucrări: Românul glumeț (1857), Enciclopedia poporană (1858), Bibliografia cronologică română (1865 și 1857).

Iarnik, Ioan Urban, v. Jarnik.

Iaroslav, mare duce al Rusiei dela 1015—1054. A recucerit dela Poloni o parte a Rusiei, pe care au ocupat-o aceștia și și-a căsătorit fica cu regele Franței, Henric I.

Iarova (5211 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Bădiceni. Formată din satele: Balinți, Cremenciuc, Iarova, Oclanda, Tătărașii-Noui și Tătărașii-Vechi. Primăria la Iarova. P. U. Atachi. G Târnova la 40 kilometri.

Iași (apr. 80.000 loc.), com. urb. capit. jud. Iași. Municipiu. Universitate, reședința Mitropolitană, fostă capit a Moldovei (1565—1862). Are biserici frumoase și vechi (Trei Erarhi, Sf. Nicolae, etc.), Curte de apel, Muzeu, bibliotecă. Un frumos palat administrativ construit pe ruinele fostului palat al lui Ștefan cel Mare. Aici s'a încheiat în 1791 pacea între Rusia și Turcia, iar în 1821 a fost locul isbucnirii Eteriei.

Iași, jud. din Moldova, trecând și peste Prut prin legea administrativă din 1925. Mărginit la N. cu jud. Botoșani, la V. cu Fălticeni și Roman, la S. cu Vaslui și Fălciu, la SE. cu Lăpușna, iar la NE. cu Bălți. Supraf. 3227 kmp. cu 223.000 loc., cu o densit. de apr. 69 loc. pe kmp. Făcând parte din platforma moldo-basarabeană, terenul său e format din dealuri de podiș, care, dela linia Strunga—Voinești—Poieni îndreptată V—E, se lasă domol spre S., iar spre N. se coboară bruse în linia Bahluiului. La NE. de valea acestui râu, înălțimile se ridică încet, rămânând însă mai mici decât cele din S. Ca întreg podișul, terenul jud. I. este format din miocen (Helvețian și Sarmațianul) în majoritatea supraf. Peste acestea s'a așezat Pliocenul superior în S., iar în N. cvaternarul (Loess). Dela creasta dealurilor din dr. Bahluiului, spre S., este zona de păduri de fag cu ceva stejari, iar spre N. de Podul Iloaei o stepă, continuarea celei din Basarabia de N. (Soroca, Bălți). Această stepă e înconjurată de o antestepă cu păduri de stejari. In stepă ciornoizem șocolat, în antistepă și ciornoizem propriu zis. In regiunea de păduri și sol de pădure, dar mai mult podzol. In lunca largă a celor două văi îngemănate, Prutul și Jijia, solul de luncă cu zăvoaie. In locurile fără păduri și în special în stepă, se cultivă multe cereale. In jurul Iașilor și la Cotnari multe vii și multe grădini de pomi fructiferi. Afară de unele cariere de piatră, jud. I. n'are nici o exploatare minieră. Industria se rezumă la: mori, fabr. de bere, de săpun și lumânări, ateliere C. F. R. din Nicolina (lângă I.), frânghii, mobile, tăbăcării, cărămizi și ateliere mai mici. In jud. Iași, în special în jurul orașului I. sunt o mulțime de mănăstiri actuale și foste. Jud. I. are 79 com., din cari 2 orașe, 5 plăși. Capit. este orașul I. Alt oraș: Târgul Frumos. Centre rurale mai importante: Podul Iloaei, Unghenii Târg, Cotnarii, Șipotele și Sculenii. Aparține de Mitropolia Moldovei, de regiunea XIII Școlară I., de Curtea de Apel I., de inspect. I minier Bacău și de inspect. industrial I.

Iași. Mitropolia Moldovei. S'a înființat de fapt sub orânduitorul Moldovei Alexandru cel Bun, căci până la el a fost o luptă dela 1392 între Domnii Moldovei și Patriarhul Constantinopolului care voia să impuie ca Mitr. pe doi greci. Alex. cel Bun reușește să aplaneze conflictul recunoscând supremația Patriarhului din Constantinopol, punând Vlădică pe Iosif, adus dela Cetatea-Albă, care era rudă de Domn. Reședința Mitr. la început a fost în Suceava de unde, pe 1564, se mută la Iași, care a devenit capitala Moldovei cu sediul Domnilor români. Catedralele de serviciu divin ale Mitropoliților din Iași s'a schimbat de câteva ori, până ce marele Mitr. Veniamin Costache a zidit catedrala în care se servește până astăzi. — Șirul Mitropolilor Moldovei e următorul: Ieremia 1392, Iosif 1401, Macarie 1415, Grigorie unit, numit de Papa 1436, Damian 1437—51, Ioan, Samuil, Ioanichie, Vasilie, toți între 1429—1451, Teoctist 1451 † 1477, Gheorghe Neamțul 1477—1510, Teoct. al II 1940—1503, Teocist al II sau al III 1510 † 1528, Calistrat 1528, Teofan 152.. —1538, Grigorie Roșca 1541—1546, Teofan 1564, Anastasie 1572, Teofan a doua oară 1578—81 (fuge în Polonia), Gheorghe Movilă 1578 fugar în Tirol și Veneția, Agafton 1591, Nicanor 1592, Mitrofan 1594, Mardarie 1595, Gheorghe Movilă 1595, fuge în Polonia, întors în 1600, Dionisie Ralli 1600, Teodosie Barbovschi 1606, Anastasie Crimca 1608, scos în 1617 † 1631, Teofan 1617—ca. 1619, Anastasie Crimca a doua oară 1619, Atanasie 1629—32, Varlaam 1632 † 1658, Ghedeon 1653, Sava 1659 † 1664, Ghedeon de Secul, Dosofteiu 1670, fuge în Polonia † 1693, Teodosie 1674—1697, Sava de Putna 1687, Misail 1700, Ghedeon de Agapia 1708, Gheorghe de Neamț 1723, Antonie 1730, plecat cu Rușii † 1748, Nichifor Grecul 1739, Iacov 1750, Gavriil Callimachi 1760 † 1786, Leon Gheuca 1786 † 1788, Amvrosie Ecaterinoslav 1788, Gavriil Bănulescu 1792, Iacov Stamati 1792—1803, Veniamin Costachi 1803, Gavriil Bănulescu ca exarh al Sinodului rusesc (și pentru Principatul muntean) 1808, Veniamin Costachi 1812 † 1846, Meletie 1843 † 1848, Sofronie Miclescu 1851, Calinic Miclescu 1865, Iosif 1875, Partenie 1902—1909 (retras), Pimen 1909.

Iasîna fost **Körösmező** (rom. Frasin),

trecătoarea între valea Tisei și a Prutului făcând legătura între Cehoslovacia și Polonia. Este o cale ferată, pe care deocamdată nu se face legătura dintre cele două țări. Are altitudinea 970 m. Pe aici s'ar putea face o legătură mai rapidă între Maramureș și Bucovina. Este în jud. Maramureșul Cehoslovac.

Iaslovăț (2163 loc.), com rur. jud. Suceava, pl. Arbore. P. U. Arbore. G. Rădăuți la 15 km.

Iason, în mit. greacă, fiul lui Aeson, regele din Iolchos în Thesalia. Pelias, unchiul său i-a răpit domnia pe când era copil. Ajuns mare vrea să-și recâștige tronul. Pelias îi promite tronul dacă va aduce lâna de aur din Colchida, crezând că astfel îl va pierde. I. organizează expedițiа Argonauților (v. c.) și reușește, după multe peripeții, să răpească lâna de aur, ajutat fiind de fermecătoarea Medeea (v. c.), pe care o ia apoi în căsătorie. Retras la Corinth, părăsește pe Medeea și se căsătorește cu Creusa, fica lui Sisyphos. Medeea se răzbună omorînd pe Sisyphos și pe fică sa, împreună cu doi copii pe cari i-a avut cu I. Acesta reușește apoi să-și obțină tronul.

Jaspul (min.) v. Cvarțul.

Iatagan (armament), armă turcească încovoiată, cu două tăișuri, purtată la brâu; în general sabie orientală.

Iaurt, derivat al laptelui, obținut printr'un proces de fermentație specială, foarte ușor digestibil și totodată deosebit de hrănitor. De aceea e recomandabil celor cari au stomac slăbit.

Jazygii, popor nomad din neamul Sarmaților, care locuia în sec. I. a. Chr. în nordul Mării Negre. O parte din ei s'au așezat între Tisa și Dunăre (sec. I a Chr.), unde recunosc supremația Romanilor, când aceștia cuceresc Dacia. Dispar în timpul năvălirii popoarelor barbare.

Ibadan oraș din Africa occidentală (colonia engl. Lagos). Are 238.000 loc. Mare centru comercial, terminus de C. F. R.

Ibănești (6189) loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Herța. Formată din satele: Cristinești, Dănileni, Dragalina, Dumbrăvița, Ibănești și Poiana. Primăria în Cristinești. P. U. Herța. G. Dorohoi la 15 kilometri.

Ibănești (3700 loc.) com. rur. jud. Mureș, pl. Gurghiu. Judec. Reghin. P. U. Gurghiu. G. Iernuțeni la 15 km

Ibanez Carlos, Marquis de Mulhcén, savant spaniol (n. 1825 † 1891), care a conlucrat cu Perrier (v. c.) la determinarea meridianului. A fost ales president al comisiunei internaționale pt. măsuri.

Ibarra sau San Miguel de I., oraș din Equator, capit. prov. Imbabura. 16.000 loc. Cunoscut prin marele cutremur de pământ din 1868, când au pierit peste 30.000 oameni. Situat la 2225 m. altit.

Ibașfalău, v. com. urb. Dumbrăveni jud. Târnava-Mică).

Ibea, numirea prescurtată din Imperial British East Africa, actuala colonie engl. Kenia (v. Africa orientală Engleză și Kenia).

Iberia, 1, numele vechi al Spaniei; 2. I. veche regiune în Asia, la S. de Caucaz, udată de Cyrus.

Iberică, Peninsula —, cea mai de N. a Europei Meridionale. Împărțită politicește între Spania și Portugalia (v. c.), are forma unui trapez, cu baza mare la Nord.

Iberice (Munții —), lanț de munți în formă de semicerc pornind dela izvoarele fl. Duero, mergând pe la Estul peninsulei Iberice, pe aproape de coasta mării, până la Gibraltar. Altit. mai mari în Sierra dela Demanda (2300 m.) și Pic de Moncayo (2346 m.).

Iberii, popor din antichitate, cel mai vechiu dintre cele menționate de istorie în Europa occidentală. Grupați în mici republici, ei au ocupat Spania începând cu sec. al XV a. Chr., apoi Galia meridională și coastele Italiei de nord. Unii au crezut că Bascii ar fi urmașii lor.

Ibis (zool.), pasăre din fam. Ibididelor, ord. Ciconiilor. I. aethiopica din Nubia și Sudan, paserea sfântă a vechilor Egipteni, se rătăcește câte odată și în delta Dunării.

Ibn (arab), fiu, copil.

Ibn Batuta, savant geograf arab din Tanger (sec. al XIV). A călătorit mai prin tot pământul cunoscut pe atunci.

Ibn Chaldun, supranumit Hadrami (n. 1332 † 1406), cel mai însemnat istoric musulman, autorul unei mari istorii (7 vol.): Kitav-el-Ibar.

Ibn Gabriol Salomon, numirea autentică a filos. indaic medieval Avicebron (v. c.).

Ibn-Haukal, mare savant și geograf arab (sec. al X). A călătorit mult prin toate țările musulmane. A lăsat interesante note despre comerțul din timpul său.

Ibn Rochd, numele autentic al filos. arab medieval Averroes (Averrhoes v. c.).

Ibn Sina, numele autentic (arab) al filos. medieval Avicenna (v. c.).

Ibrahim-bey, guvernator al Egiptului (n. 1735 † 1817) și comandantul Mamelucilor pe timpul exped. lui Napoleon în Egipt (1798).

Ibrahim-Paşa, fiul adoptiv al lui Mehmet Ali (n. 1789 † 1848), vice rege al Egiptului. Bun guvernator. A bătut pe Greci la Morea; organ. armata din Egipt, cucerește Palestina și Siria, bătând pe Turci, părăsându-le numai la intervenția forțelor europene.

Ibrălleanu Garabet, crit. și istoric lit. rom. Prof. de lit. rom. modernă la univ. din Iași, unul din întemeietorii rev. „Viața românească". A debutat, călăuzit de ideologia socialistă, ca critic, în revista „Evenimentul literar" (v. c.), continuând aceeași tendință în „Curentul nou" și în parte la „Viața românească". Accentuiază factorul social și cel „specific" regional din opera literară. Ibr. este un teoretician al poporanismului, legând literatura română de interesele social-morale și culturale a clasei țărănești, crezându-se îndreptățit la aceasta, de faptul că o parte din scriitorii noștri cei mai talentați, au folosit ca material al operei lor țăranul și aspirațiile lui. Astfel, fatal, factorul estetic al operei lit. a fost limitat, iar critica lit. se transformă întrun fel de sociologie literară, care combină, prin poporanism, etnicul cu esteticul, scăzând valoarea pură a factorului estetic. Fără a fi lipsită de valoare, critica aceasta arată numai un aspect important în exp. istorică — nu critică însă — a literaturii, căci valoarea socială și istorică nu e singurul criteriu de selecționare al operelor literare și de ierarhizare a lor. Ibr. a încercat să aplice și teoria evoluționistă în lit. In lucrările cu preocupări de sinteză culturală, Ibr. reușește mai mult, aplicând și acolo teoria mediului social: raportul dintre opera de artă și împrejurările sociale a preocupat întotdeauna pe cei cari se îndeletnicesc cu problemele literare, de aceea scriitorii, genurile și școalele literare sunt „selectate" de mediul social, care face triumful lor, dacă scriitorul, genul sau școala corespund cu felul de a simți al epocei. Critica lui Ibr. este mai interesantă în scrierile și articolele care se mărginesc la caracterizări întemeiate pe impresii, fără balastul istoric și explicativ. Scrieri: Spiritul critic în cultura românească (1900), Scriitori și curente (1909), Opera literară a lui Vlahuță (în introducere are cap. I. lit. și societatea) 1912, Note și impresii (1920), După războiu: cultură și literatură (1921). Articole în rev.: Evenimentul literar (1893—94), Curentul nou (1905—1906), Viața rom., Însemnări literare, Adevărul literar, etc.

Ibsen Henrik, mare scriitor norvegian, (n. 1828 † 1906). A scris un vol. de poezii lirice, apoi numai drame. Dela I. arta dramatică începe o eră nouă, prin siguranța tehnică și prin adâncimea admirabilă a temelor morale, expuse în chipul cel mai firesc pe scenă. Dramele sale

[Brant, Rosmersholm, Nora, Hedda Gabler, Strigoii, Rața Sălbatică, Casa cu Păpuși, Constructorul Solness, Micul Eyolf, Peer Gynt, Femeea dela Mare, Dușmanul Poporului, etc.] accentuiază tendința individualismului, tratând probleme filosofice și sociale. Învăluit de o bogată atmosferă lirică, puțin înclinat spre pesimism și spre evidențiarea răului serviciu al tradiției s prejudecăților, teatrul lui I. militează pentru adevăr, arătând că izvorul suferinții și al nedreptăților sociale se găsește în reaua organizație a societății și în minciunile convenționalismului civilizației, care sugrumă sforțările eroice. Conflictul dramatic în teatrul lui I. se naște deci din ciocnirea individualităților puternic conturate cu majoritatea compactă dinprejur: personajele își concentrează întreaga activitate în jurul unui singur motiv („caz simbolic"), care-i cu predilecție desfășurat în actul al V, foarte aproape de desnodământul neașteptat. Influența lui I. asupra lit. și artei contemporane din toate țările este imensă, ceeace arată marea lui importanță în lit. și cult. universală.

Ibycos (Ibicus), poet liric gr. antic din sec. al VI a Chr. Au rămas proverbiale „Cocorii lui Ibicus", ca să caracterizeze pe martorii neprevăzuți, care vin în chip miraculos în ajutorul Justiției. Se povestește că I. a fost asasinat într'o călătorie pe mare, nefiind alți morți decât niște cocostârci, cari, mai târziu, făcură să se descopere ucigașii. I. a scris cântece erotice și ode, din care s'au păstrat foarte puține fragmente.

Icaria, insulă din Archipelag, pe coasta occidentală a Anatoliei. Astăzi Nikarai (a Greciei).

Icaros, în mit. gr. fiul lui Daedalos, cu care a fugit din Labirintul din insula

Creta, făcându-şi aripi din pene de pasere, lipite cu ceară. Apropiindu-se prea tare de soare, ceara s'a topit, iar el a căzut în Marea Egeică, ce-i poartă de atunci numele (M. Icarică).

Iceberg (cit. aisberg), o massă de ghiaţă desfăcută din banchiza unui gheţar polar. Sunt periculoase pentru navigaţie, căci plutesc la voia întâmplării. Pot avea până la 150 m. deasupra apei. Partea cufundată este de 3 ori mai mare. In Atlantic se coboară până la 36° latit. N. şi la V. de golf. Stream. In emisfera sudică merg până la Cap. Bunei Speranţe, La Plata şi Noua Zeelandă.

Ice fjord, cel mai mare fjord din Spitzberg. Are instalaţii moderne (hotel, băi).

Ichel, râu, izvorăşte din jud. Bălţi. Numeroase bălţi şi mlaştini pe valea sa. Se varsă în Nistru. Are 100 km. lung.

Ichneumonide (zool.), insecte, fam. Terebrantii. Işi aşează ouăle în ouăle şi larvele altor insecte, pe care larvele ieşite din ou le parazitează.

Ichnologia (grec. geol), capitolul geologiei (paleontologiei) care tratează despre urmele picioarelor vertebratelor fosile.

Ichthyornis (paleont.), pasere fosilă cu carena şi aripile bine desvoltate, de mărimea unui porumbel, având dinţi înfipţi în alveolele mandibulelor şi fiind o bună sburătoare. Trăia în timpul perioadei cretacice din era secundară.

Ichtiofagi (zool.), animale care se nutresc cu peşte. Ex. vidra.

Ichtiol (chim.), uleiu galben deschis, cu miros rău de petrol sau mercaptan. Fierbe între 100 şi 255° fiind un amestec de piridină, chinolină, acizi organici şi derivaţi tiofenici (homologii tiofenului). Se extrage dintr'un bitumen de peşte şi animale marine fosile din Tirol şi Bavaria, prin distilare, fiind întrebuinţat contra bolilor de piele şi a reumatismului.

Ichtiol (med.), sulfoichtiolat de amoniu. Antiseptic. Se dă în formă de alifii la diverse boale de piele şi intern.

Ichtiologie, ramură a zoologiei, care se ocupă cu studiul peştilor.

Ichtyosaurus (paleont.) reptilă acvatică cu înfăţişare de peşte având o lungime de 2—9 m. şi aproximativ 150 vertebre — cu capul lung şi cu gâtul scurt, iar membrele transformate în înnotătoare. Trăia în apele mărilor jurasice din era secundară, vertebrele sale găsindu-se şi în păturile jurasice din dealurile de lângă Agighiol din Dobrogea.

Icoană, chip care reprezintă persoane sfinte ori momente din istoria mântuirii. Prin ele se poate înţelege mai uşor supranaturalul. La creştini cultul I.-lor s'a desvoltat mai ales după dispariţia păgânismului. In sec. al VIII s'a produs şi o schismă din cauza acestui cult (v. Iconoclaşti, Pictura bisericească).

Iconoclaşti, în sec. al VIII, în imp. bizantin, se numiau membrii unei secte religoase cari duşmăneau cultul icoanelor. Această erezie s'a început cu împ. Leon al III Isaurul (726), care a ordonat distrugerea tuturor icoanelor din biserici, şi s'a continuat până pe timpul împ. Irina (v. Bizantin, Imp. — Istorie). Creştinii erau împărţiţi în: I. şi Iconoduli (adoratori ai icoanelor). Sinodul ecumenic din Nicea (787), a condamnat această erezie; ea apare mai târziu la Husiţi şi Albigensi.

Iconografie. 1. Ştiinţa care se ocupă cu studiul tablourilor, imaginilor din pictură, sculptură şi din alte arte plastice. 2. Lucrarea unde sunt reproduse opere de acest fel; 4. Totalitatea imaginilor, chipurilor, care se rapoartă la o persoană sau la un obiect determinat: „Iconografia lui Napoleon e considerabilă".

Iconologie, ştiinţa care se ocupă cu explicarea tablourilor şi a monumentelor din antichitate.

Iconom. 1. Călugărul încredinţat cu administrarea averii bisericeşti. 2. Titlu onorific, dat preoţilor şi călugărilor în biserica orientală.

Iconomanie, mania, patima de a aduna stampe şi gravuri.

Iconostas (gr.), păretele încărcat cu icoane: în bisericile ortodoxe desparte presbiteriul (v. c.) de altar. I.-ul are trei uşi. Cea din mijloc uşa împărătească pentrucă dintre mireni numai domnitorii pot să intre printr'însa în altar, împărţită în trei părţi. Partea inferioară o împodobesc icoanele D. N. Isus Hristos, a P. C. Fecioare, a Sf. Ioan Botezătorul, a hramului bisericii (v. c.) şi a Sf. Nicolae. Cea din mijloc e înfrumuseţată prin icoanele apostolilor, iar cea superioară prin cele ale profeţilor. Iconostasul s'a introdus în sec. al IX. In bisericile apusene presbiteriul se desparte de altar printr'un părete mai mic, fără icoane.

Icos, cântarea la Utrenie (v. c.), în care, ca şi într'o casă se cuprinde explicarea importanţei momentului ce se serbează, ori se înşiră virtuţiile vre-unui sfânt. I.-ul se cântă ori citeşte după cântarea III a Canonului (v. c.).

Icre (zol.) se numesc ouăle de peşte. Femelele produc un număr enorm de I. ex.: Scrumbia depune 30—40.000; alte genuri depun milioane. I. se prepară, sărându-se şi apoi puse în butoaie se pot transporta. I. astfel sărate se numesc Caviar. Cel mai bun C. este acela de Marea Caspică. I. roşii tescuite se numesc tarama.

Icter (med.), gălbinare, îmbolnăvire, a ficatului şi veşicii biliare; bila (fierea) trecând în sânge, dă bolnavului o coloare galbenă-vierzuie.

Ida, numele a 2 lanţuri de munţi, unul în Asia Mică (1770 m.), şi altul în Creta (2456 m.).

Idaho, unul din Statele de N. V. ale Statelor-Unite. Pământ muntos. Mari bogăţii minerale: aur, argint, mercur. Capit. Boisé-City. 217.261 kmp. cu 432.000 loc.

Idanthyse, rege în Scythia (sec. al VI a. Chr.), care refuză să se supună lui Darius, regele Perşilor.

Ide, în calendarul roman a cincisprezecea zi a lunilor Martie, Maiu, Iulie şi Octombrie şi a treisprezecea a celorlalte luni. Ex. Caesar a fost asasinat în Idele lui Martie.

Ideal (filos.) mostră, model, prototip. Esenţa perfecţiunii, ţinută supremă. Idealul da naştere psihologiceşte, prin procesul de „idealizare", care constă în desprinderea tuturor imperfecţiunilor din imagine (idee) şi proiectarea mintală a tuturor calităţilor într'o imagine sintetică pe care o plăsnuim cu ajutorul fantaziei, ca model (prototip) al năzuinţelor (visurilor) noastre. Acest procedeu îl putem verifica în idealele noastre politice, artistice, morale, erotice, etc. El este simplu descris în următoarele versuri din „Venere şi Madonă" de Eminescu: „O, acum Rafael creat-a pe Madona Dumnezee — Cu diadema-i de stele, cu surâsul blând, vergin, — Eu făcut-am Zeitate dintr'o palidă femee"... In felul acesta I.-lul este transcendent experienţii noastre şi exprimă oarecum energia cu care suntem capabili, individ sau societate, la un moment dat, să sublimăm realitatea, purificând-o. I. este în acelaşi timp şi o valoare supremă, dela care se ierarhizează, descrescând, toate celelalte valori inferioare.

Idealism (filos.). 1. Directivă din teoria cunoştinţii opusă de obiceiu realismului (v. c.), după care obiectul cunoaşterii nu are o existenţă independentă de subiectul cunoscător, ci este o creaţie a acestuia, reducându-se la ideile lui. I.-ul subiectiv ia ca punct de plecare conştiinţa eului (ex. Berkeley), I.-ul obiectiv, o cunoştinţă supraindividuală (generală) (ex. Fichte, Hegel, Schelling). I.-ul critic sau transcendental admite că formele cunoaşterii purced din spirit (inteligenţă) şi prelucrează materialul simţurilor provenit din lumea din afară: în cunoştinţele noastre există deci doi factori, unul subiectiv (al formelor), şi altul obiectiv (al materialului) de cunoaştere. 2. In Metafizică = Spiritualismul (v. c.).

Ideaţie (psihol.), astfel se numeşte activitatea mintală în general: formarea, asociarea şi combinarea ideilor. La baza I-ei sunt cele trei mari funcţiuni psihice perceperea, memoria şi imaginaţia—fantazia. Psihol. ideaţiei a fost studiată experimental întâiu de Binet (Etude expérimentale de l'intelligence).

Idee, ad. lit. = icoană, chip, formă. 1. (filos.) icoana ce şi-o face spiritul despre lucruri (Descartes), representare; 2. esenţa unui lucru cuprinsă într'o noţiune, deci care nu e o copie a realităţii. La Platon: I-le sunt prototipurile veşnice şi neschimbătoare ale lucrurilor, având o realitate obiectivă şi care-şi răsfrâng aparenţa lor — umbrele — încorporând-o în lucruri. La Kant: I-le sunt concepte ale raţiunii despre necondiţionat, care izvorăsc din tendinţa firească a inteligenţii către concluzii sistematice despre univers, suflet şi divinitate. Aceste idei n'au valabilitate obiectivă; 3. (Psihol.) Representare mintală (mai ales în psihologia engl.). Prin aceasta se opune prezentării. Imagine abstractă: înţelesul esenţial unei clase de lucruri = noţiune sau concept (v. c.).

Ideea Europeană, revistă artistică literară bilunară, anul al IX, Bucureşti, Str. Paris 1.

Ideea fixă, este o idee greşită, dela care bolnavul nu poate fi abătut. Apare la o serie de boale mintale (v. şi Fobie).

Idee-forţă (psihol. şi filos.) este după Alfred Fouillée (v. c.), care a creat acest termin, orice idee care tinde să se realizeze într'un act, sau proiectându-se în afară sub forma unui obiect, I. reprezintă o alegere între preferinţele impulsiunilor organismului; prin aceasta ea representă virtual şi mişcare. I. este astfel o mişcare latentă, gata de realizare. Niciodată I. nu e o stare neutră sau indiferentă, pur contemplativă sau pur representativă. Pentru Fouillée, ideea se înfrăţeşte şi cu o formă de activitate voluntară oarecare. Deci ea are trei aspecte: apetitiv (impulsiv), volitiv şi representativ. I. mai este şi factor de schimbare, o cauză reală: ea este însăşi realitatea, care devine conştineţă, în noi, de prezenţa ei şi de modificările sale posibile. Astfel încât conştiinţa nu e un epifenomen (v. c.), ci e realitatea care, evoluând ajunge în noi să fie conştientă de sine însăşi („Evoluţionismul ideilor forţe").

Identitate, totalitatea de însuşiri datorită cărora o persoană poate fi recunoscută. Insuşirile individuale ce determină „eul" cuiva; 1. A stabili I. = a produce acte (dovezi), prin care să se vadă că

cești tu cutare sau cutare persoană, cunoscută cu numele și însușirile tale individuale. I. se stabilește fizic, cu fotografia; 2. **Bilet de identitate** = un carnețel în care-ți sunt trecute „semnalmentele" și caro e însoțit și de fotografie; 3. (logică) I.-a a două noțiuni este concordanța lor și ca sferă și ca conținut; 4. **Principiul I-ții.** Se înseamnă în filos: A=A. El cere ca, în gândirea noastră științifică (deci logică), fiecare noțiune să fie folosită întotdeauna în același înțeles (accepțiune). [pentru a nu da loc la ambiguități și controverse] — în decursul unui raționament sau a unei judecăți (v. Filos. identității).

Ideogramă, semn care exprimă o idee, nu suntele cuvântului. Vechile caractere egiptene erau ideograme.

Ideografia, reprezentarea directă a ideilor prin semne, care determină obiectul despre care e vorba. I. este opusă fonetismului, unde semnele reprezintă sunete.

Ideolog. 1. Visător, entuziast, spirit abstract. 2. (filos.): Gânditor care e preocupat de studiul ideilor. 3. Partizan al filos. ideologice, — o școală dela sfârșitul sec. al XVIII și început. sec. al XIX, care avea ca organ publicația „La Décade Philosophique" și care studia ideile, independent de orice metafizică: Condorcet, Sieyès, Lakanal, Laplace, Cabanis, Destutt de Tracy, Lamarck, Ampère, etc. 4. **I.-ic,** în sensul folosit de K. Marx: „explicație ideologică" — acea care se preocupă de idei și nu de fapte, în interpretarea fenomenelor economice (sociale).

Ideologie. 1. Știința (preocuparea) ideilor. 2. În sens pejorativ: abstracție, visătorie metafizică, utopie.

Ideo-motorie putere —, (psihol.) este energia cu care ideea naște un act oarecare.

Idioblast (biol.), astfel numește O. Hertwig unitățile elementare ale celulelor. Sachs (botanist), a întrebuințat acest termen pentru a determina celulele singuratice din corpul plantelor, care diferă de celulele vecine ale țesuturilor, prin forma, structura și conținutul lor celular.

Idiocromatici (min.), se numesc corpii minerali cu o coloare proprie, datorită constituției lor chimice (ex. metalele, minereurile) coloarea fiind o proprietate selectivă a corpilor materiali, față de diferitele radiațiuni luminoase din spectrul solar.

Idiom, 1. Limba proprie unei națiuni: i.-ul românesc; 2. Limbajul caracteristic unei regiuni mai mult sau mai puțin întinse: i.-ul aromân.

Idiomatică, expresie —, v. idiotism.

Idiomografie, știința care studiază idiomele.

Idioplasma (biol.), nume dat protoplasmei mai dense și cu micelele orientate paralel; aceasta în opoziție cu protoplasma fluidă și cu micelele neorientate.

Idiosincrasie, 1. (med.), dispoziție anume a unui organism de a reacționa altfel decât indivizii normali la unele alimente s. medicamente (ex. mâncând raci sau fragi, luând chinină sau antipirină, capătă urticarie și diaree); 2. (psihol). Cei vechi explicau temperamentele (v. c.) prin amestecul celor patru umori: limfa, sângele, bila și atrabila. Acest „amestec special" se numia I. și cuvântul arăta însușirile particulare unui temperament individual și felul special de reacțiune (comportare) la o cauză anumită de orice natură.

Idiotie (psih.), neghiobie din naștere sau câștigată în prima copilărie; cel mai mare grad al lipsei de desvoltare a inteligenții, cauzată prin îmbolnăvirea sau defecte de desvoltare ale creerului, în urma alcoolismului părinților, sifilisului, leziunilor capului, boalelor infecțioase, care au atacat și creerul. Idioții sunt de obiceiu și degenerați trupește. Gradele idiotiei de care se ține seamă în educația copiilor anormali: a) abrutizarea caracterizată printr'un comportament (v. c.) automat; b) Stupiditatea, comportament instinctiv, e) imbecilitatea, comportament instinctiv amestecat cu sclipiri inteligente. În psihol. aplicată I. se verifică prin texte speciale pentru anomalii mintale.

Idiotism (gram.). Construcție caracteristică unei limbi („Pe el l-am văzut"). Locuțiune care nu se poate traduce în altă limbă decât cea în care există, de cele mai multeori figurată. Ex.: „Fuge mâncând pământul". Se mai numește „expresie idiomatică".

Idiș, v. ydish

Ido, limbă internațională, formată prin simplificarea limbei expcranto. A fost formată de L. de Beaufront în 1907. In câteva săptămâni se poate învăța ușor. Are aderenți în toată lumea, care țin congrese anuale.

Idol. 1. Figură cioplită în lemn, lut, piatră, ori metal, care a reprezentat zeitățile popoarelor păgâne. 2. Fig.: ființă adorată, divinizată.

Idololatrie, cultul idolilor, în care se credea că locuiesc zeii și spiritele divine și că au puterea de-a ajuta ori strica oamenilor (v. Demon, Demonism).

Idomeneos, rege din Creta, nepotul lui Minos, unul dintre eroii greci în războiul troian. In urma unei promisiuni făcute zeului Poseidon, ca să-l scape de furtună, sacrifică pe fiul său, căci acesta era prima ființă ce i-a apărut în drum după ce a cerut ajutorul zeului mării. S'a refugiat în Italia, unde a fondat un oraș.

Idria, oraș în Italia (Carnidia) cu 6000 loc. Mine de mercur cu renume mondial.

Idro . . . (termeni medicali cari încep cu **idro . . .** v. la hidro . . .).

Idrografie, studiul special al apelor (râuri, lacuri, etc.) unei regiuni, unei țări, continent. I. e și studiul configurării exacte a coastelor unei mări, a adâncimilor mării în apropierea lor.

Ielele, zânele poveștilor românești, care locuiesc în păduri, munți și în locuri cu apă, noaptea când e nor și ploaie sboară în aer și cântă, vrăjind pe oameni cu cântecele lor. I. sunt probabil, identice cu Elbele și Elfele Germanilor.

Ieniceri (turc. = miliție nouă), trupă turcească formată în 1329 de sultanul Orchan din tineri prisonieri creștini, trecuți la islamism. Efectivul lor s'a urcat până la 100.000. In timp de pace făceau servicii polițienești, iar în timp de războiu erau cei mai viteji. Erau considerați ca armata de elită, capabilă să detroneze chiar pe sultani. Ei au cuprins Constantinopolul în 1453. Au fost desființați de Mahomed II, masacrând vreo 15.000 în Constantinopol. I. se compară des cu garda pretoriană romană, cu corpul strelitz (v. c.) din Rusia și cu Mamelucii (v. c.) din Egipt.

Ienitza sau **Ienidje-Vardar,** oraș din *Grecia (Macedonia)* în valea Vardarului. Are 11.000 loc. Tutun. Lupte în timpul războiului mondial.

Ierarhia (gr.), domnie, guvernare sacră, organizarea internă a potestății bisericești din punctul de vedere al rangului, demnității, cercului de activitate și al jurisdicțiunii. Se mai numește I. și organizarea gradelor militare și al oficiilor de stat.

Ieremia profetul, a trăit în sec. al VII—VI a Chr., la curtea regelui din Ierusalim, profețind căderea regatului și nimicirea Ierusalimului prin Chaldeeni. Învinuit de trădare, a fost aruncat în închisoare, de unde l-a eliberat, mai târziu Nabucodonosor. Mort 570 în orașul Taphna (Egipt). Dela el ne-a rămas o carte profetică și o elegie (Plângerile lui Jeremia).

Ieremiiv Dionisie (n. 1866), profesor la facultatea de teologie din Cernăuți (din 1899), preot în diferite comune (1890—97). A tipărit: Die grichische Messe (1900), Pimenica ortodoxă (1928).

Ierihon sau Jerihon, fost oraș regal din Palestina ant., azi un sat la N. de Ierusalim (23 km.). In arabă El-Riha.

Ieromonah, în biserica ortodoxă, călugărul care a primit darul preoției, preot călugăr.

Ieronim, 1. Sofroniu Eusebiu I., sfânt părinte (n. 330 † 420). Dintre scrierile sale cea mai prețioasă e „Vulgata", adică Sf. Scriptură tradusă în limba latină populară. Istoria bisericească a lui Eusebiu o avem astăzi numai în traducerea Sf. I. Operele lui s'au tipărit la Veneția 1770, în 15 volume mari; 2. **I. de Praga,** călugăr camaldulens, (v. c.), aderent al doctrinelor lui Huss, pe care l-a însoțit la *sinodul ecumenic din Constanța.* Aici, în 1416 a fost ars pe rug.

Ierului (Valea —), râu din jud. Sălaj și Bihor afl. al Bârcăului (Bereteului). Mlăștinoasă și considerată ca o veche vale a Crasnei. Regiune de divagare.

Ierusalim, în arabă El-Kuds, capitala Palestinei (v. c.) așezat la altit. de 768 m. la 62 km. de Mediterana și 38 km. de marea Moartă. Legat prin C. F. cu portul Jaffa. 63.000 loc.

Ierusalimului (Regatul —), înființat în 1099 de cruciații, de sub conducerea lui Godefroy de Bouillon, pe care l-au ales apoi rege al I. Acest regat avea caracter feodal și era slab organizat. Sultanul Saladin l-a desființat în 1187. Creștinii au mai păstrat însă mici posesiuni în Palestina până la 1291.

Ieșan Alexandru, prof. de Logică și psihol. la univ. din Cernăuți (n. 1883). A colaborat la „Junimea literară". Scr.: Elemente de Pedagogie; Organizarea experienții: Procesele spontane și reflexive (1923), contribuție însemnată pentru psihologia și teoria cunoașterii.

Ieșirea (exodul), cartea a II a lui Moisi, v. Pentateuch.

Iesuiți (Societatea lui Isus, prescurtat S. I. „Societas Jesu"), ordin călugăresc apusean întemeiat de Sf. Ignațiu de Loyola în 1534. I-i predică învățăturile creștine și se ocupă cu educația tinerimii cu științele sacre și profane. Au dobândit succese mari în lupta contra protestantismului. Papa Clement XIV a desființat la an. 1773 ordinul, dar Papa Pius VII l-a reînființat la 1814.

Ieud, sbornicul dela —, cuprinde: a) Scriptura Domnului Hristos către oameni, căzută în piatra din ceriu, b) Învățătura la Paști, c) Învățătură la Cumineătură. E un text de limbă din sec. al XVI găsit la Ieud (Maramureș) scris cu semiunciala obișnuită în grafia rom. chirilică din sec. al XVI pela 1560—80. A fost publicat în facsimile, de Acad. rom. sub

îngrijirea lui I. Bianu. Primul text (a) este slavonesc şi rom. Textul b) este rotacizant. Textul 3 este şi el rotacizant.

Ieud (2897 loc.), com. rur. jud. Maramureş, pl. Iza. Judec. Vişeul de sus. P. U. Dragomireşti. G. Vişeul de jos la 10 km. (v. Sbornicul dela Ieud).

Iezerul Mare, munte în jud. Muscel, de 2476 m. Aici se află lacul Iezerului la 2129 m. altitudine.

Iffland August Wilhelm, artist şi autor dramatic germ. (n. 1759 † 1814), se inspiră în dramele sale din viaţa burgheză: Die Hagestolzen, Die Jäger, etc.

Ifigenia, v. Iphigenia.

Iflak sau Kara Iflak, numele turcesc al Munteniei şi al Ţării Româneşti.

Igienă, v. Higienă.

Iglesias de La Casa José, poet spaniol (n. 1748 † 1791). A scris idile, romanţe şi poezii satirice, apoi, după ce s'a făcut preot, poeme cu caracter moral: La Teologia, etc. A scris o limbă castiliană curată, necunoscând limbile străine.

Igliţa, sat din jud. Tulcea (pl. Măcin), la N. de Dealul Regele Carol. Ruinele vechiului oraş roman Troesmis.

Ignatie, episcop de Râmnic (1637—1652) şi Mitropolit al Ungrovlahiei (1653—55), preot de mir, om de încredere şi ajutor al lui Mateiu Basarab, care l-a făcut întâu episcop la Râmnic şi apoi Metropolit la Târgovişte. Participând la răscoala Seimenilor, fiind el însuşi sârb de origine, e scos din scaun şi pribegeşte prin Ardeal şi se aşează pe pace, la Cozia. — **I.** grecul episcop de Râmnic (1658—1668).

Ignaţiu, Sfântul, episcop al Antiochiei, care pentru statornicia lui în credinţă a fost arestat şi dus la Roma şi aruncat leilor. Se numeşte şi Theophoros (adică: purtător de Dzeu), pentru că el spunea că poartă pe Dzeu în inima lui. Comemorarea lui se face în 20 Dec.

Ignatjev Nicolaj Pavlovič (n. 1832 † 1898), diplomat rus, ambasador la Peking şi la Constantinopol (1866), pregătitorul războiului ruso-turc. În 1878 încheie pacea dela San Stefano, ministru de interne în Rusia în 1881—2.

„Ignorabimus" (filos.) = Nu vom şti niciodată. Termin folosit de Emil Du-Bois-Reymond faţă de enigmele universale: a) Natura materiei; b) Originea mişcării; c) Originea senzaţiei; d) Libertatea voinţii; e) Originea vieţii; f) Finalitatea vieţuitoarelor şi g) Originea gândirii raţionale şi a vorbirii. Pe cele dintâiu 4 el le consideră insolubile (transcendente): la ele se referă „I"; pe celelalte le crede solubile, dar foarte cu greu. (E. du B. R.: „Die sieben Welträtsel"). **I.** e formula teoriei neştiinţii (v. Agnosticism), opusă diametral dogmatismului (v. c.) şi care consideră că graniţele cunoaşterii actuale sunt aceleaşi şi pentru viitor. Puterea gândirii este însă, faţă de problemele ce şi le pune, ilimitată. Nimic nu e inconceptibil pentru gândire şi nu există limite în cunoaşterea naturii (Petzoldt).

Igor Swjatoslawič, prinţul Novgorodului (n. 1151 † 1202), a distrus în 1185 pe Polovţi; expediţia lui este povestită în celebrul cântec al lui **I.** una din cele m. vechi poeme din lit. rusă.

Igor, Povestea (cântecul cetei) lui I. Poem din lit. rusă, publicat abia în 1795, după un ms. din secol. al XV—XVI, care era o copie a originalului din sec. al XII. Poemul se păstrează dintr'o copie făcută pentru Caterina a II. Azi e considerat ca opera unui poet cult. Se povesteşte în el expediţia prinţului din Novgorod-Sievierskij, Igor, contra Polovţilor, fiind trimis de Svjatoslav, prinţul Kievului. Femeia lui **I.** Jaroslavna, când se pregăteşte să vie să scape pe **I.** din închisoare, vorbeşte de Dunărea noastră. Mai e vorba în poem şi de Trojan, care se crede a fi o reminiscenţă a lui Traian-Dacicul. Deşi are părţi de poezie epică adevărată, **P. I. I.** conţine fragmente arhaice, neinteligibile nici pentru Rusii de azi. Se găsesc „părţi suspecte", cu elemente păgâne în poem: evocarea zeului mării — Stribog —, a zeului soarelui, — Dajbog, etc.

Igriş (3215 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal, pl. Periam. P. U. şi G. Sânpetru-Mare la 9½ km.

Iguanodon (paleont.), gen de reptile ierbivore fosile, de 5—10 m. înălţime. Mergeau pe picioarele posterioare puternic desvoltate cu trei degete odihnindu-se prin sprijinirea pe o coadă lungă, având membrele anterioare mai scurte cu câte cinci degete, trăind în perioada cretacică din era secundară. În 1873 în formaţiunile cretacice din Belgia (la Bernissart), s'au găsit 23 de schelete întregi care se găsesc astăzi în muzeul paleontologic dela Bruxelles (v. Dinosaurieni).

Ihering Rudolf von —, mare jurist german (n. 1818 † 1892), profesor universitar, representant al şcoalei juridice istorice. Ca filosof al dr. studiază noţiunea de „scop" în dr., socotind atât individul cât şi societatea ca subiecte ale scopului dreptului: „Der Zweck im Recht" (2 vol.). În „Geist des römischen Rechts" (4 voi.), adânceşte această concepţie telelologică a dr. pe baza instituţiilor de dr. roman. Studiază minunat scopurile conştiente ale voinţii, arătând că, datorită acestei voinţe, care e un fapt empiric, scopul e creatorul întregului dr. Morala nu e egoismul individului, dar e un egoism al societăţii. Dreptul tinde la realizarea condiţiilor vieţii sociale sub forma de constângere, în măsura în care forţele morale nu asigură această realizare. Iată care este „scopul" dr-lui.

I. H. S., prescurtarea cuvintelor Iesus Hominum Salvator (lat.): Isus Mântuitorul oamenilor.

Iktinos, arhitect grec (sec. al V. a. Chr.); a trăit pe timpul lui Perikles. A clădit Panteonul din Acropolea Atenei. Tot lui i se atribue construirea templelor Demetrei şi Proscrpinei din Elcusis şi cel al lui Apollon din Phigalia.

I. L. P. = „Independent Labour Party", partidul independent al muncii din Anglia, întemeiat în 1906 din reunirea diferitelor partide muncitoreşti, la care s'au raliat, mai târziu „Fabianii" (v. Fabian Society) şi Sind. muncitoreşti: „Trade-Unions".

Ilarlan, v. Papiu Ilarian.

Ilariu de Poitiers, episcop şi scriitor bisericesc din sec. al IV, persecutat din cauza statorniciei sale în credinţă. Dela el ne-au rămas o mulţime de scrieri despre Sf. Treime, Evanghelii, Sinoade, etc. editate la 1523 de Erasmus.

Ileana, principesă a Rom. (n. 23 Dec. 1908). Prezidenta „Asociaţiei Creştine a femeilor române".

Ileana Cosinzeana, zână în poveştile româneşti, cu părul de aur, doama florilor, căreia „din cosiţă ruja-i cântă". Uneori e sora Soarelui, care, ca să scape de amorul fratelui său s'a prefăcut în lună.

Ile de France, ţinută în vechea Franţă, capit. Paris, cuprinsă în departamentele actuale de l'Aisne, de l'Oise, de la Seine, Seine-et-Oise, de la Seine-et-Marne şi o parte din dép. de la Somme.

Ileus (anat.), partea intestinului subţire.

Ilfov, râu, ce izvorăşte din dealurile dela NV. de Târgovişte. La com. Bolovani (Dâmboviţa) se desparte; o parte, sub numele de Colentina. Formează lacul Ciocăneşti, Colentina, trece în Cernica şi de aici în Dâmboviţa. Altă parte, Ilfovelu, se varsă în Dâmboviţa, la com. Dragomireşti.

Ilfov, jud. de câmpie din Muntenia. Numele vine dela pârâul **I.**, afluent al Dâmboviţei. Terenul se înclină domol dinspre N. spre S. până'n lunca Dunării. Spre E. se mărgineşte cu jud. Ialomiţa, între Dunăre (com. Mânăstirea) şi râul Ialomiţa (com. Dridul); la N. cu jud. Prahova, hotarul mergând dela confl. Prahovei cu Ialomiţa pe râul Prahova, până la râul Ialomiţa (Lipia-Bojdani), continuându-se apoi pe acelaş râu până la satul Buriaşu. Spre NV se mărgineşte cu jud. Dâmboviţa despărţindu-se prin'tr'un hotar convenţional dela Ialomiţa (Buriaşu) până la R. Argeş, satul Floreşti. Spre V. şi SV. se mărgineşte cu jud. Vlaşca, de care-l desparte la început un hotar convenţional până la com. Buda, de unde R. Argeş până la Goştinarii Văcăreşti, apoi o linie convenţională dela N. la S. până'n Dunăre. În S. judeţului, între râul Argeş şi regiunea inundabilă a Dunării, terenul este mai înalt decât cel de pe malul stâng al Argeşului, formând o frunte înaltă de deal. Acest teren este continuarea platformei Burnasului, în partea de S. jud. **I.** se mărgineşte cu Dunărea, care-l desparte de jud. Durostor şi pe o mică poţiune, de Bulgaria. Supr. jud. este de 5176 kmp. cu o populaţie de 710 792 loc. (Probabil însă trece de un milion), dens. 137 loc. pe kmp. (sau chiar 200 loc. pe kmp.) Jud. **I.** este la limita dintre Burnas şi Bărăgan, care se termină în valea Mostiştea. Afară de râurile mari, cari curg mai mult pe la marginile judeţului, pământul lui este brăzdat şi de alte văi, între cari Dâmboviţa, Ciorogârla, Sabarul, Colentina, Mostiştea, etc. Dâmboviţa este râul care străbate Bucureştii, în lungul căruia este canalizat. Din dreptul satului Lunguleţu-de-Jos (jud. Dâmboviţa), apele sale sunt despărţite în două, o parte curg pe albia sa, iar o parte se scurg spre Ciorogârla, pentru ca să se ferească Capitala de inundaţii. Se varsă în Argeş în dreptul com. Budeşti. Solul jud. **I.** este productiv, datorită pământului său negru şi chocolat. Pe când în partea de E. este stepă, continuarea Bărăganului, în partea de V. mai sunt câteva petece de pădure, resturi ale marilor codri ai Vlăsiei de pe vremuri. Copaci de genul Quercus. Afară de locuitorii oraşelor, toţi ceilalţi se ocupă cu agricultura, cultivarea zarzavaturilor şi creşterea vitelor, în special a vacilor şi bivolilor de lapte, deoarece capit. Bucureşti, cu îngrămădirea ei de populaţie, are nevoe de alimente. În cuprinsul judeţului **I.** sunt exploatări agricole, care se fac după cerinţele moderne. Ex. Domeniul Coroanei Cocioc cu fabrici de unt, parchete, ferăstrae, etc.; Domeniile Ştirbey la Buftea cu fabrică de vată, de conserve, etc.; Ferma dela Tâncăbeşti, Domeniul Mânăstirea, a fostului principe Carol şi altele. Comerţul se face în oraşe şi prin centrele săteşti mai mari, iar industria s'a îngrămădit în jurul Bucureştilor. Mai sunt mori şi prin judeţ. Lacurile şi bălţile din lunca Dunării, pe lângă rolul, pe care-l joacă faţă de

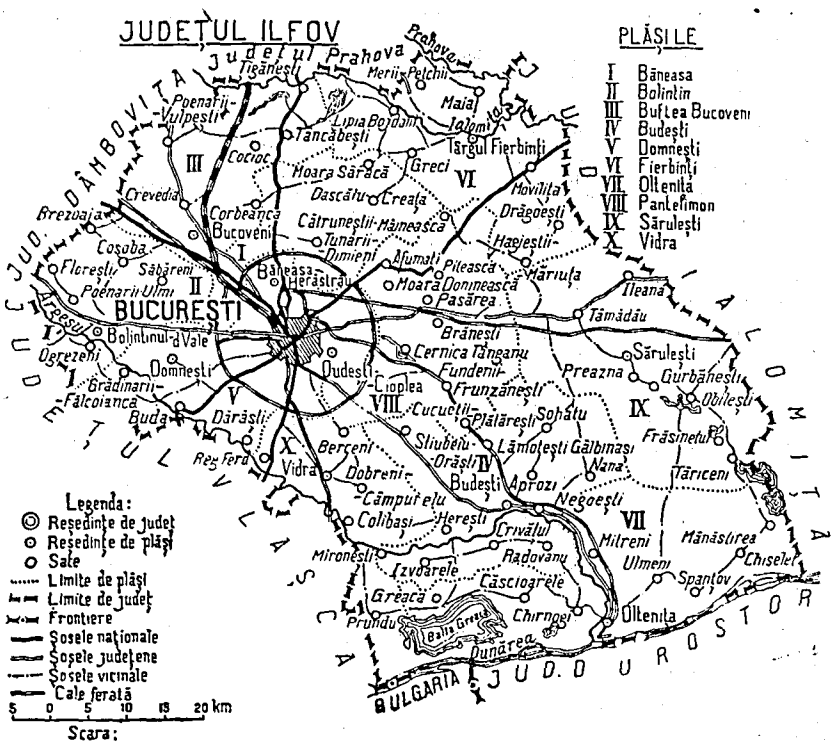

Dunăre, mai formează un izvor nesecat de bogăţie pentru locuitorii de pe margini prin peştele ce-l au. Locuitorii s'au strâns în cele două oraşe Bucureştii (municipiu) şi Oltenita, cum şi în cele 133 com. rur., din cari 10 sunt suburbane. Acestea sunt împărţite, pentru administrare, în 10 plăşi. Com. rur. mari şi bogate sunt Băneasa, Bolintinu-din-Vale, Fierbinţi, Dudeşti, Vidra, etc. Jud. I. aparţine Mitropoliei Ungro-vlahiei (Bucureşti), Corpului al II Armată, circum. Curţei de Apel din Buc. şi Insp. Şcolar, circ. a VIII Buc. Este străbătut de C. F.: Buc.—Constanţa, Buc.—Ploeşti—Oradia, Buc.—Timişoara şi Buc.—Oltenita, care duce produsele din S. jud. spre portul Oltenita spre a fi îmbarcate şi transportate cu şlepurile.

Ilia, staţiune de C. F. R. pe linia principală Arad—Teiuş—Bucureşti. Este la 507 km. de Bucureşti şi 107 km. de Teiuş. Bifurcaţie spre Lugoj.

Iliac, osul —, (anat.), osul şoldului (v. Basin).

Iliada, epopee în 24 cânturi, o capodoperă a poeziei epice greceşti, atribuită lui Homeros. Subiectul: mânia lui Achilles, eroul grec. Acesta, ajungând în conflict cu Agamemnon, conducătorul Grecilor în războiul Troiei, mânios, s'a retras din luptă. In acest timp Hector, fiul lui Priamos, regele Troiei, atacă vehement pe Greci, incendiază flota lor şi omoară pe cel mai bun prieten al lui Acchilles, pe Patroclos. Această veste scoate din pasivitate pe Achilles; intră în luptă şi mânat de dorul răzbunării, seamănă moarte printre Troieni. Hector însuşi cade în luptă, iar cadavrul îi este târît de Greci în jurul cetăţii. Această epopee este un interesant şi preţios tablou al vechii civilizaţii greceşti (v. Odiseia).

Ilie sau Iliaş I, Domn al Moldovei (1432—1434; cu fratele său Ştefan 1435—43). Fiul cel mai mare a lui Alexandru cel Bun şi al Anei; intră în luptă cu fratele său Ştefan, stăpâni un timp alături de el, după ce luptaseră împreună, pe urmă a trebuit să fugă, orbit de acest frate nelegiuit, în Polonia, de unde era şi Doamna lui, Maria, soră cu cea a regelui Poloniei, Vladislav. A murit în Polonia, între 1444—47, şi va fi fost îngropat în vreo biserică ortodoxă de soţia sa ruteană. — 2. **I.** II Domn al Moldovei (1546—51). Fiul cel mai mare al lui Petru Rareş. Domn imoral, şi-a bătut joc de ţară şi boieri; petrecea şi făcea orgii cu sfetnicii săi Turci. In 1551 s'a turcit, luând numele de Mehmed şi-i numit beg la Silistra; arestat şi dus la Brusa, moare de inimă rea în 1553. — 3. **I. III** Domn al Moldovei (1666—68), fiu al lui Alexandru Iliceş. Domn sărac, bun şi milostiv, când osândia pe cineva la vreo plată de datorie, punea mâna în punga lui şi ajuta pe osândit. S'a dus, după 2 ani de domnie, la Constantinopol, de unde nu s'a mai întors.

Ilie, domn în Ţara Rom. (Mart. 1591). Fiul lui Alex. Lăpuşneanul. Numit de Turci, fu detronat repede tot de ei, pentru că n'a putut plăti tributul.

Iliescu Dumitru, general rom. din art. (n. 1865). Înainte de intrarea Rom. în războiul mondial a fost secretar general la Ministerul de Războiu, în care calitate a prezidat organizarea şi echiparea armatei. In momentul intrării în război, (1916), ca Sub-şef de Stat Major, a conceput şi condus operaţiunile dela începutul războiului, generalul Zottu, figurând numai nominal ca Şef al M. St. M., din cauza boalei de care suferia. In această calitate a funcţionat până în 1917, când Şeful M. St. M. General Român a fost numit generalul Prezan.

Iliescu Gh. medic veterinar rom. (n. 1882). Prof. de anatomie comparată şi topografică la Fac. de med. veterinară din Bucureşti.

Ilion (Ilium, Pergamos, Troia), numele mai vechiu al oraşului Troia din Asiamică (sec. XII a. Chr.), aproape de strâmtoarea Hellespont şi Marea Egeică. A rezistat cu vitejie zece ani atacurilor făcute de Greci în timpul războiului troian, eveniment celebrat în Iliada lui Homeros. Ruinele au fost descoperite şi desgropate de arheologul german Schliemann, aproape de localitatea de azi Hissarlik (v. Troia).

Iliria, în antichitate numele regiunii ocupate de Iliri (v. c.).

Ilirii, popor din fam. arică, care locuia, împărţit în mai multe triburi aşezate în antichitate aprox. prin Pannonia, Dalmaţia, sud-vestul penins. Balcanice, coborând în Grecia veche până în Akarnania şi Etolia; cu centrul, se pare, în Epir şi o parte a Macedoniei, urmaşii lor fiind consideraţi cu multă probab. Albanezii de azi. In sec. III a. Chr. în parte sunt supuşi Romei, iar prin cucerirea Pannoniei (9 a. Chr.) definitiv. Limba a fost indoeuropeană, după materialul din glose, onomastică şi toponimie, aparţinând sau grup. „satem" (Ribezzo) sau „Kentum" (Brugmann, Hirt, etc.) Asupra ei s'a exercitat infl. celtică şi gr Din ea se pare că are limba română (după unii învăţaţi) cuvintele: barză, viezure, mazăre, etc., deşi alţii le consideră cuvinte albaneze.

Ilişeşti (5386 loc.), com. rur. jud. Suceava, reşed. pl. Ilişeşti. Medic, farmacie. Of. P. local. G. locală.

Illawara, regiunea la S. de Sydney, la altit. medie 534 m. Cele mai bogate mine de fier şi cărbuni din Australia.

Illinois, unul din Statele Unite ale Americei de N. Capit. Springfield. Oraş important. Chicago. Producţie imensă de cereale. 146.756 kmp. cu 6.485.000 loc.

Ilmenita (min.), titanat de fier negru cu luciu scmimetalic, Se găseşte în massa unor roce eruptive bazice, în ţară la Pianul român.

Ilogic (lat. = nelogic), ceace este absurd, lipsit de logică; ceeace contrazice legile gândirii logice.

Ilot, nume dat de Spartani sclavilor.

Iluminaţi, membri ai societăţii I.-lor, întemeiată la 1 Maiu 1776 de fostul iezuit Adam Weishaupt, cu scopul de a lupta împotriva iesuiţilor. Pe urma persecuţiilor crâncene soc. s'a desfiinţat în 1784, dar s'a reînfiinţat în 1896, având sediul în Dresda.

Ilusorlu, închipuit, amăgitor, nereal.

Iluviale, formaţiuni —, (geol.), produsele de alterare ale rocelor (granit, bazalt, etc.), sub acţiunea hidrolitică a apei; se obţin astfel terra rosa şi beauxita, amestecuri diferite de oxizi de aluminiu şi de oxizi de fier.

Iluzie, înşelare a simţurilor şi a spiritului, datorită căreia considerăm aparenţa drept realitate. 1. (Psihol.). Eroare produsă din interpretarea neexactă a unei percepţii, când factorul reprezentativ (imaginativ) predomină şi alterează factorul prezentativ. S e d e o s e b e s c: a) I l u z i i s e n z o r i a l e, comune tuturor oamenilor şi datorite imperfecţiunii simţurilor noastre. Ex. un obiect îndepărtat pare mai mic decât unul din apropiere. b) I l u z i i l e d a t o r i t e s u g e s t i e i sau a u t o s u g e s t i e i: sunt anticipări ale percepţiilor, pe care le aşteptăm să se întâmple: o băutură ni se pare amară, când cineva ne-a asigurat că este astfel, sau aşteptând să întâlnim pe cutare persoană, cel dintâiu venit ni se pare că este persoana aşteptată. c) I l u z i i a l e a m i n t i r i i: ni se pare că un lucru nou l-am mai văzut cândva, sau invers. d) I l u z i i a f e c t i v e: au mai ales bătrânii, cari cred că în trecut „totul era trandafiriu" şi utopicii, cari idealizează viitorul necunoscut încă, fiind desnădăjduiţi de prezent. e) **Iluziile amputaţilor** sunt datorite falsei localizări a excitaţiilor, care se produc asupra nervilor părţilor neamputate, când amputaţii cred că simt ca şi cum piciorul sau mâna, amputate, ar fi la locul lor, întregi: ei au senzaţiile mânei sau piciorului care le lipsesc. f) **Iluziile artei.** După K. Lange originea artei se datoreşte trebuinţii înăscute în om de a se înşela singur sau de a înşela pe alţii, conştient, producând plăcere cu ajutorul frumosului artistic. (Asta ar fi o iluzionare conştientă)

Iluzie optică, înţelegem prin aceasta, impresiile optice care nu corespund realităţii. Cauza este incapacitatea ochiului de a separa fenomene care se succed în intervale mai scurte de apr. $^1/_{10}$ sec. şi faptul că o impresie luminoasă intensă nu încetează simultan cu acţiunea externă, ci rămân aşa numitele imagini consecutive, care, în cazul cinematografului de ex., fac impresia mişcărilor continue, dacă proectăm apr. 30 imagini pe sec. De asemenea două drepte paralele convenabil haşurate ni se par neparalele; dintre două discuri egale, unul negru şi altul alb, cel alb ni se pare mai mare (v. Iradiaţie).

Ilva-Mare (3508 loc.) com. rur. jud. Năsăud, pl. Sângeorz-Băi. Judec. Rodna. P. U. şi G. locală.

Imaginar, din domeninul imaginaţiei = închipuit, plăzmuit, fictiv.

Imagine (fizică). Privind un obiect într'o oglindă vedem I. acelui obicct. Putinţa de a vedea I. constă într'o proprietate specială a ochiului; în realitate I. nu e ceva real; de aceea I. obţinute cu ajutorul oglinzilor plane se numesc virtuale. Cu ajutorul oglinzilor concave şi a lentilelor putem obţinea I. care se pot prinde cu ajutorul unui paravan; aceste I. se numesc reale.

Imagine (psihol.), Reprezentare, Icoana mintală a lucrurilor, când acestea nu-s prezente. Sunt I.-i în toate domeniile simţurilor, mai mult, sau mai puţin precise. I. consecutive = icoanele mintale în care se prelungesc (stăruiesc, perzistă) impresia imediată şi după ce obiectul care a provocat impresia dispare (v. şi eidetism cf. iluzie optică).

Imam, preot mohamedan care face serviciul divin în moschee şi binecuvinteză căsătoriile. I.-i se mai numiau şi primii califi.

Imanent (filos.). a) Ceeace se află în natura lucrurilor. b) Ceeace nu depăşeşte cunoştinţa, conştiinţa, realitatea. Ex. Pentru Spinoza Dumenzeu este imanent lumii. c) La Kant: ceeace rămâne în limitele experienţii. d) Expresie obişnuită: „dreptatea imanentă" (desfăşurării firesti a lucrurilor) (v. Transcendent).

Imanentism, (filos), [= filos. imanenţii]. Concepţia idealistă, după care întreaga realitate se reduce la cuprinsul conştiinţii individuale. I. subiectiv (v. Conscienţialismul) sau al unei conştiinţi generale, supra individuale: spirit în genere, ori chiar Dzeu. (In cazul ultim I. = panteism; (v c.). I. nu admite o realitate care ar depăşi conştiinţa şi ar fi independentă, exterioară (transcendentă) ei (v. **Transcendentalism**).

Imbălsămare (med.), impregnarea părţilor moi ale cadavrului cu substanţe antiseptice, pentru a împiedeca putrezirea lui, (mai ales pentru a-l face transportabil). I. era practicată curent de Egiptenii vechi (mumii), care aveau o tehnică de i. foarte desvoltată (impregnare cu săruri, asfalt, mirodenii). Azi i. se face prin injectare în artere cu sublimat, formalină, arsen, glicerină fenicată, etc., după ce mai întâiu se îndepărtează intestinele.

Imbarcare, 1. In marină acţiunea de a îmbarca ceva sau a se îmbarca: Imbarcarea mărfurilor pe carogoboturi; 2. (milit.) Operaţiunea de a sui în vagoanele unui tren într'o anumită dispoziţie, oamenii, caii şi materialul (tunuri, trăsuri, etc.). Opus: Debarcare.

Imbătrânire (biol.), însemnează desechilibrul vital la care a ajuns o fiinţă după un timp oarecare de viaţă. Orice organism are un câmp de activitate care este limitat în timp şi în spaţiu; timpul de activitate se poate împărţi în două. In general corpul suferă o deshidratare generală, care duce la împiedicarea reacţiilor chimice, care produc în corp viaţa. Viaţa nu ar fi altceva decât rezultatul acestor reacţii, care au loc în protoplasmă, ori când ele nu se mai pot face aşa intens ca la început, corpul pierde din forţe, începând să îmbătrânească (v. şi Senilitate).

Imbecilitate (med.), nerozie, slăbiciune intelectuală. Un grad mai mic de idiotie (v. c.).

Imbert de Saint-Amand Arthur-Léon, literat şi diplomat franc. (n. 1834 † 1900). Are studii interesante asupra femeilor din timpul Revoluţiei, al primului imperiu şi Restauraţiei.

Imbrăcămintel, higiena —. Imbrăcămintea trebuie să ferească trupul de pierderea căldurii în timp de iarnă şi de prea puternica acţiune a razelor de căldură, vara. Deci materialul din care se confecţionează I. trebuie să fie rău conducător de căldură: lână, mătase, blană;

Imbrăcămintea în antichitate. (La stânga î. greacă, la dreapta î. romană).

in, cânepă, bumbac. Iarna însă va predomina lâna şi blana, care conduc mult mai rău căldura, decât inul şi bumbacul, care sânt de preferit vara. Coloarea hainei va varia după anotimpuri: negru absoarbe căldura, alb o reflectează. Culori toxice (preparate cu arsenic, plumb) nu sânt admise la colorarea ţesăturilor. Toate hainele trebuie să lase să circuleze o cantitate de aer spre corp; ţesăturile impregnate cu cauciuc sânt deaceea stricăcioase, deoarece împiedecă ventilaţia. Haine care strâng (corsete) împiedică circulaţia în vasele pielii şi strică. Hainele trebuiesc frecvent curăţite, ruşele de trup se vor schimba şi spăla cel puţin de 3 ori pe săptămână.

Imidazoli (chim.), o clasă de corpi organici cu structură ciclică, obţinuţi dela ortodiamine, prin încălzire cu acizii organici.

Iminent (lat.), foarte apropiat (pericol).

Iminol-Boehringer (med.), preparat special foarte activ în tratamentul astmului, mai ales însă pentru profilaxia atacurilor de astm.

Imitaţie (psihol.), reproducerea vorbirii, gesturilor atitudinilor, etc., altora, fără să vreai, de cele mai multeori. Bazată [se crede] pe un instinct foarte puternic (sau pe o tendinţă înăscută, la om şi animale). Explică habitudinile, moda, obiceiurile, tradiţia; fiind un bogat factor de socializare, prin aceea că răspândeşte rezultatele invenţiilor şi creaţiei marilor personalităţi.

Imitatio Christi, imitarea lui Christos, o carte minunată de meditaţii religioase, scrisă de Toma de Kempis (v. c.) care a fost tradusă în toate limbile, ajungând azi la peste 5000 ediţii.

Imn (grec. hymnos): 1. la vechii Greci, cântecele în onoarea zeilor sau a eroilor, acompaniate de chitară. I urile primeau denumiri diferite, după zeul căruia i se adresau (ditiramb, pean, etc.). Textul se putea referi la diferite împrejurări: I. nupţial, funebru, etc. I-le sunt prima formă a poeziei; le găsim în Veda, în marile epopee indiene, în Zend-Avesta şi în Biblie. Azi **imnurile naţionale**, cântece de natură patriotică sau revoluţionare în care se preamăreşte libertatea sau regele unei ţări, adesea cu acompaniament de

fanfară muzicală: „Deşteaptă-te Române", „La Arme", „Trăiască Regele", „Marseillaise", etc.; 2. (bis.) odă sacră sau cântare bisericească cu nume speciale: i- triumfal („Sfânt este Domnul Sabaot"), ambrozian („Te-Deum"). Cele mai vechi I.-uri în biserica catolică datează cam din secolul al IV.

Impaludism (med.), sinonim cu malaria.

Impărat, şeful, suveranul, stăpânul unui imperiu. Acest titlu, la început, să dădea de soldaţii romani unui general care se distingea într'o mare luptă. Caesar l-a păstrat până la moarte, iar pe timpul lui Augustus s'a confundat cu cel de suveran al imp. roman. La despărţirea imp. roman, ac. titlu îl păstrează imp. din Orient, în Apus papii îl conferă lui Carol cel Mare (800) şi apoi împ. Germ. (Bulla de aur 1348), din 1806 se păstrează în Austria, din 1871 îl ia şi regele conducător al Germ. de N. (Prusia). In sec. al XVIII îl poartă ţarul Petru cel Mare, apoi Napoleon I şi al III, Pedro I al Braziliei, Maximilian al Mexicului. Astăzi se mai păstrează în Japonia şi Abisinia.

„Impărate ceresc", cântare şi rugăciune în biserica ortodoxă, prin care se cere darul Sf. Duh.

Impărţirea este o operaţie aritmetică, în care fiind dat un număr numit „deîmpărţit" şi un altul numit „împărţitor", se caută un al treilea număr numit „cât", care înmulţit cu împărţitorul să ne dea pe deîmpărţit.

Impediment (lat.), piedică, I. de căsătorie, v. Căsătorie: condiţiile).

Imperativ = poruncitor, necondiţionat. 1. (gram.) a) Modul verbului în care acţiunea lui arată o poruncă, un ordin sau o dorinţă: du-te !, Stai !, Taci ! **Propoziţiune imperativă**, care are forma unei porunci: „Iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi"; 2. **I. categoric**, la Kant, = legea morală, care nu e condiţionată de nici un scop util sau plăcut: „Poartă-te totdeauna astfel, ca norma vieţii tale să poate deveni totodată o lege universală". I. c. este o datorie morală evidentă şi obligator necesară.

Imperfect, 1. necomplect, nedeplin, neisprăvit, neterminat, plin de cusururi, defectuos; 2. (gram.) timpul verbului care arată că acţiunea acestuia era neterminată în trecut [faţă de altă acţiune petrecută atunci]. Când veniam la tine, tu ai plecat.

Imperial Francisco, poet spaniol, dela începutul sec. al XV. Admirat pentru cunoaşterea antichităţii şi a lit. contemporane lui, şi pentru că a făcut cunoscut pe Dante şi lit. ital. [era genovez de origină]. E fondatorul şcoalei italico-andaluze. Opera principală: „Decir de las siete Virtudes" (imitată după Dante).

Imperialism (politică), tendinţa de expansiune a statelor mari, care vor să domineze alte state: „Drang nach Osten" al Germaniei sau politica de expansiune a Americei.

Imperiile Centrale, nume dat în timpul războiului mondial, imperiilor: Germania şi Austro-Ungaria. La acestea s'au mai adăugat şi alte state: Bulgaria şi Turcia, formând Puterile Centrale.

Imperiul Britanic este totalul coloniilor englezeşti din Asia, Africa, America şi Oceania, cum şi posesiunile din Europa. La acestea se adaogă protectoratele şi mandatele, formând o supraf. de 41020000 kmp. cu o populaţie apr. de 472,300.000 locuitori.

Imperium (lat.), nume dat de Romani, autorităţii celei mai înalte, pe care o puteau exercita magistraţii. Se distingeau mai multe I.: **I. domi**, de ordin religios şi politic, exercitat mai întâiu de regi, apoi de consuli; **I. militiae**, fără limite, exercitat de comandanţii militari. Reunirea tuturor formelor de „imperium" în mâna unei singure persoane (imperator) alcătuia puterea imperială.

Impersonal (gram.), verb a cărui acţiune nu e făcută de o persoană anumită, ci arată o lucrare generală, comună: Se zice, Îţi vine, etc.

Impetigo (med.), boală de piele. Apar întâi pete roşii, pe care se formează beşicuţe, din care, rupându-se, se scurge un lichid care se transformă, uscându-se în coji gălbui.

Impluvium în atriumul caselor romane, se numia bazinul central în care se aduna apa de ploaie, care cădea pe deschizătura din acoperiş (Compluvium).

Imponderabile, particole materiale incomensurabile, a căror existenţă vechii fizicieni o admiteau pentru a putea explica fenomenele electrice, optice, calorifice şi magnetice.

Import, introducerea în ţară de mărfuri, mode, obiceiuri străine.

Impotmolire, depunere de materiale mai mari (pietre, nisip mare, pământ) în formă de grohotişuri (v. c.) în cursul fluviului sau într'un basin. De regulă cordoanele litorale (v. c.) provin din împotmoliri.

Impozitele (dr.), sunt dările (contribuţiile, s. birurile) plătite statului de către cetăţeni, pentru ca acesta să poată susţinea cheltuielile necesare lucrărilor de interes obştesc. I. sunt: a) directe şi b) indirecte. **I. directe** sunt stabilite nominal pentru fiecare contribuabil, după „rolurile" (registrele) ce se găsesc la percepţii, unde contribuabilul plăteşte dările. **I. indirecte** sunt plătite cu prilejul anumitor obiecte consumate de contribuabili. Ex. taxa pe băuturi, timbrele de înregistrare, vama, taxele fondului comunal, monopolurile (v. c.). La noi impozitele se plătesc proporţional cu veniturile fiecăruia (v. Obligaţia fiscală).

Impozitul funciar, impozit direct asupra venitului net al proprietăţilor imobile rurale şi urbane. Cea dintâi lege de I. în România e din 1860. Venitul acestui impozit pe 1928 a fost preliminat în bugetul României cu 1850 milioane lei.

Impozitul progresiv, este acel sistem de plată al impozitului prin care veniturile şi averile mai mici se impun cu impozite mai scăzute ca averile şi veniturile mari. Creşterea acestui I. e în proporţie cu înmulţirea averii sau venitului.

Impregna, a face ca moleculele unei substanţe să se răspândească într'un corp cu substanţa altuia.

Impresie, 1. Părere, opinia ce o avem, înainte de a chibzui, la prima vedere, despre o situaţie anumită. Dela această accepţiune a terminului I. porneşte şi concepţia Impresionismului (v. c.) în artă şi lit.; 2. (psihol.) excitaţia unui organ de simţ de către un agent exterior; 3. (filos.). La D. Hume I.-a e opusă ideii (reprezentării) = prezentare (v. c.). Terminul e folosit la fel în filos. engl.; 4. (psihol.) afectare: A impresiona = a mişca emotiv.

Impresionismul, 1. în pictura contimporană şcoala care nu reprezintă realitatea cu toate amănuntele ei, ci numai un aspect rapid al naturii, un fel de „stenografie picturală", I. e o reacţiune împotriva simbolismului, intelectualismului şi a tot cceace într'o operă de artă nu aparţine propriu zis domeniului artei. Primele manifestaţii ale I.-lui datează din 1874, când, sub infl. pictorilor naturalişti, s'a aprofundat studiul plenerismului. Şeful acelei şcoale a fost Claude Monet; apoi [cu infl. orientale şi japoneze]: Jonkind, Pissarro, Renoir, Degas, Guillaumin, etc.; 2. în literatură, o directivă realistă din secolul al XIX în care se caută cu predilecţie reprezentarea impresiilor exterioare şi a reacţiunilor externe. 3 **Impresionism** (filos), După Riehl = positivismul, întrucât consideră impresiile senzoriale drept singura realitate; 4. (critica lit.) Reducerea expresiei unei idei la elementul său esenţial, căutând pătrunderea directă în principiile creaţiei lit. ocolind accesoriul, intuind „întregul" cu desconsiderarea „părţilor", prin analiza emoţiei estetice. Această „manieră" critică nu poate pretinde o expunere raţională şi documentată de principii, ci tinde să se substituie cât mai fidel autorului prin confundarea cu conţinutul intim al operei sale. A fost punctul de plecare a criticei lui Em. Faguet şi maniera în care criticul rom. Eug. Lovinescu a realizat frumoase pagini literare. In acest sens I. se aplică şi în critica artistică (muzică, arte plastice: Jacobson, de ex.).

Impresionist, pictorul sau scriitorul, care ne redă numai impresia cea făcut-o asupra lui o întâmplare sau un lucru. Impresioniştii, în pictură, sunt pictori naturalişti, care au aprofundat studiul în pleinair (aier liber) şi nuanţa colorilor. Cei mai însemnaţi: Claud Monet, Sisley, Degas, Renoir.

Imprimatur, sau „Imprimi permittitur", formula aprobării bisericeşti pentru tipărirea unei cărţi. Scriitorii catolici sunt datori să-şi prezinte episcopilor respectivi toate studiile despre credinţă şi morală, dacă doresc să le tipărească, pentru ca să fie prevăzută cu I. (v. Nihil obstat).

Impromptu (franc.), termin muzical pentru piese nepretenţioase, liber construite, aproape improvizate pentru unul sau mai multe instrumente.

Improprietărirea ţăranilor, s'a făcut în toate statele, după desfiinţarea iobăgiei (v. c.). In România I. ţ. s'a făcut prin legea rurală a lui M. Kogălniceanu la 1864, apoi, prin legea lui P. P. Carp din 1889 şi în sfârşit, după unire, prin legea generalului Averescu din 1921.

Improvizaţie, 1. Invenţie imediată, în artă sau lit.; 2. Parvenire, Creare fără pregătire a unei situaţii sau a unei lucrări.

Imprumut de rentă, un împrumut la care debitorul plăteşte creditorului numai interesele fără a plăti şi din capital. De obiceiu statele fac astfel de împrumuturi şi le achită numai cu prilejul convertirii.

Imprumut forţat, de obiceiu statul face astfel de I., silind pe cetăţenii săi să-l ajute pentru a putea achita datorii curente şi urgente.

Impuls, 1. pornire înăscută; 2. (Psihol.) Imbold spre acţiune. Ajustarea centrelor nervoase în vederea unei anumite reacţiuni, însoţită de conştiinţa reacţiunii în mod potenţial. In impuls reacţiunea este nerealizată. Ea există numai în stare latentă. I.-urile nasc de obiceiu emoţii şi sub forma de „străduinţă spre un scop", conţin în germen actele voluntare. Opus: Inhibiţie (v. Tendinţă).

Impulsiv, (psihol.) se numeşte un individ [temperamentul], care nu poate stăpâni dorinţele şi pornirile La I. inhibiţia (v. c.) e aproape nulă.

Impuneri adiţionale (dr.), sunt impozite percepute, pe lângă toate celelalte impozite directe (v. c.), de către judeţe, comune, camerele de comerţ şi alte instituţiuni publice sub formă de „cote adiţionnale“ (adausuri) la impozitele elementare. Ele se calculează asupra veniturilor supuse acestor impozite. Ex.: La comună se percepe încă 3% pe lângă impozitul asupra veniturilor pe proprietăţile agricole, etc.

Imunitate, 1. starea organismului de a nu fi expus boalelor; 2. I.-a parlamentară (dr.). Privilegiul acordat aleşilor naţiunii de a nu putea fi traşi la răspundere pentru actele lor în timpul sesiunilor şi a exercitării mandatului lor, decât cu autorizarea adunărilor respective (Constituţia nouă, art. 54—55).

In adjecto, Contradicţie —, (logică) = contradicţia în termini; deobiceiu între notele unei noţiuni. Ex.: „râu fără izvor“.

Înălbirea (chim.), este operaţiunea tehnică de decolorare a ţesăturilor şi a stofelor precum şi a materialului textil, lână, mătasă, bumbac, cânepă, in. Produsele textile se decolorează în mod natural, prin acţiunea directă a oxigenului din aer şi a razelor solare (reacţie fotochimică), iar în mod artificial fiind supuse acţiunii de înălbire a unor substanţe chimice decolorante, (ex. clorul sub forma de apă de clor sau de hipoclorit de calciu, apa oxigenată, bioxidul de sulf, permanganatul de potasiu), care au proprietăţi oxidante, de deshidrogenare sau de deshidratare.

Înaltă trădare, crima de —, (cod. penal art. 66—92), numire dată tuturor crimelor, care primejduiesc siguranţa statului. Ele comportă pedeapsa cea m. mare: cu moartea, în caz de războiu şi cu munca silnică pe viaţă, în timp de pace. Exemple de I. tr.: spionajul, înţelegerea cu inamicul împotriva ţării tale, ajutorarea inamicului, atentat sau complot împotriva regelui, agitarea la războiu civili, folosirea nelegală a forţei armate.

Înălţime (cosm.), sau înălţimea unui astru deasupra orizontului este unghiul făcut de orizont cu raza vizuală dusă la astru.

Înălţime, măsurare de-. 1. Cu ajutorul trigonometriei: se măsoară o distanţă orizontală de ex. la poalele unui munte, apoi se măsoară unghiurile sub care se vede muntele la cele două extremităţi ale acestei distanţe. Din datele acestea se calculează înălţimea muntelui. 2. Cu ajutorul barometrului: ne urcăm pe vârful muntelui, plecând dela un loc de înălţime cunoscută şi citim diferenţa de presiune atmosferică de pe barometru. Din această diferenţă se calculează înălţimea muntelui.

Înălţimea câtorva clădiri din lume:

Turnul Eiffel, Paris	300 m.
Staţiunea T. F. F. Nauen . . .	260 m.
Staţiunea T. F. F. Eilvesé . . .	250 m.
Staţiunea T. F. F. St. Assise . .	250 m.
Palatul Woolworth, New-York .	236 m.
Coşul (hornul) cel mai înalt, N.-Y.	182 m.
Metropolitan Tower, New-York .	171 m.
Mon. lui Washington, Philad. .	170 m.
Pagoda Sve Dagon, Rangurt . .	170 m.
Turnul muz. naţional, Torino . .	165 m.
Primăria din Philadelphia . . .	163 m.
Domul din Ulm	161 m.
Domul din Köln	158 m.
Catedrala din Rouen	151 m.
Piramida lui Cheops, Gizeh . .	146 m.

Inamovibilitate, dreptul unei categorii de funcţionari de a nu fi scoşi din funcţie sau permutaţi decât după voia lor. (excepţie: cazuri disciplinare) magistraţii, profesorii titulari.

Inanitie (med.), stare de decădere a organismului produsă de lipsa de hrană. I. de durată mai lungă duce la moarte.

Inarmare (din lat. armare). A prevedea şi dota pe cineva cu arme. A se pregăti de războiu. A înarma o puşcă, a ridica cocoşul, fiind gata în orice moment a-i da drumul. „A se înarma cu un baston“, a pune mâna pe el servindu-ţi drept armă.

Înău (jud. Arad), reşedinţă de vlădici ortodoxi în secolul al 16—17-lea între cari cunoaştem pe Teodor (1594—c. 1605), Sava (1605—1627) şi Longhin Brancovici (ca. 1628—42).

Înăscut, 1. Idei înăscute. După filos. engl. John Locke nu există idei înăscute, deoarece spiritul omenesc este la naştere o „tabula rasa“ (v. c.) v. Nihil est in intellectu . . . “, (v. Sensualism); 2. După biologia modernă se admit ca înnăscute predispoziţii (energii potenţiale), s. tendinţe generale care se specifică după naştere, datorită împrejurărilor vieţii, favorizându-se sau înlăturându-se eficacitatea lor (v. Ereditate, Aptitudini).

Inaugurare (lat.), festivitatea prin care o clădire publică (şcoală, muzeu, bibliotecă, tribunal, etc.) se dă menirii sale. Tot I. se numeşte şi desvelirea (v. c.) monumentelor comemorative.

Inca, numele unui trib indian, din America sudică. Mai târziu, titlul familiei domnitoare care şi-a întins stăpânirea asupra celor mai multe triburi cari vorbiau aceeaşi limbă („quichua“), formând Imperiul Inca. În timpul cuceririi spaniole regatul Inca cuprindea statele de azi Ecuador, Peru, o parte din Bolivia. Cei mai însemnaţi suverani: Vira, Cocha, Rupac Inca Yupan. Stat teocratic, monarhie absolutistă. Oameni erau obligaţi să lucreze până la vârsta de 50 de ani, apoi erau întreţinuţi de stat. Industria şi arhitectura au fost desvoltate. Imperiul a fost ocupat de Pizzaro în 1533. Capitala lui a fost Cuzco.

Incălzire centrală, este modul de a încălzi toate încăperile unei locuinţe, edificiu public, sau fabrică dela un aranjament de încălzire unic aşezat într'o cameră în subsol, de unde se face distribuţia gazului sau apei încălzite prin conducte tubulare la caloriferele (sistemul de tuburi cari măresc suprafaţa, deci radiaţia) din camere. Deosebim I. c. cu aer cald, apă caldă şi vapori de apă. La încălzirea cu aer cald caloriferele sunt încălzite prin gazele produse la arderea combustibilului, sau prin aerul încălzit de un cuptor cu suprafaţă mare, care este aspirat de un ventilator în calorifere. La I. cu apă caldă circulaţia apei se produce în mod natural din cauza diferenţei ce există între temperatura apei din cazan şi a apei, care şi-a pierdut căldura în calorifer. Este foarte higienică. Foarte răspândită este I. cu vapori de apă produşi în cazane speciale; este 1) de mică presiune întrebuinţată mai mult în clădiri mici şi 2) de mare presiune, întrebuinţată la I. la distanţă, clădiri mari constătătoare din mai multe paviloane, clinici, fabrici. Vaporii sunt conduşi prin tuburi orizontale din care se desprind tuburi verticale, ce fac distribuţia la caloriferele de suprafaţă mare.

Incandescente, corpuri — (chim.), amestecuri de oxizi: oxid de magneziu, cu oxid de ceriu sau oxid de zircon, de itriu, de toriu, de calciu, etc. Sub acţiunea căldurii, produsă fie pe cale electrică (lampa Nernst) fie cu ajutorul flăcării oxidrice (lumina Drumond) sau cu ajutorul flăcării de gaz (becul Auer), emit o lumină orbitoare.

Incapacităţi electorale (dr.), Situaţiile celor ce sunt excluşi dela alegere şi eligibilitate pentru că sunt: puşi sub interdicţie, consiliu judiciar, falimenţi declaraţi şi nereabilitaţi.

Incărcătoarea, Dealul Poiana —, cota 711 poziţie dominantă în regiunea N. Mărăşti (Ţinutul Vrancei). Atacul I-rei formează un episod în bătălia dela Mărăşti pe frt. român în răsb. 1916—17. Reduta puternic organizată este atacată şi cucerită în zilele de 24 şi 25 Iulie 1917.

Incărcătură (muniţie), 1. I-a de asvârlire, se numeşte cantitatea de pulbere cu care se încarcă o armă sau gură de foc, care prin explozie serveşte la asvârlirea proectilului afară din ţeavă. La cartuşele de infanterie şi la cele de artilerie de câmp, încărcătura de asvârlire se află în tubul metalic al cartuşului. La obuziere este pusă în săculeţi diferiţi, care se introduc separat în tubul metalic al cartuşului putându-se utiliza numărul de săculeţe corespunzător distanţei voite în raport cu care formează mai multe încărcături; 2. I-a de explozie, se numeşte cantitatea de explosiv (brizanţi), cu care se încarcă un proectil, servind la explodarea proectilului la ţintă.

Incarnaţiunea, v. întrupare.

Incaşii, trib puternic din Quichua (pieiroşii), cari formează un puternic stat în Peru de azi. Aveau o civilizaţie destul de înaintată. Statul şi cultura lor au fost distruse prin cucerirea spaniolă în sec. al XVI.

Incasso, plată în bani gata. Se pot încassa pretenţii existente: cambii, cecuri, mandate de plată.

Incastelură (hipologie), boală de picior consistând într'o strângere una într'alta a părţilor dinapoia copitei. Se vindecă prin despotcovire şi spălături în apă.

Incendiul din Borgo, celebră frescă de Raffael (1517), la Vatican, în care artistul reprezintă incendiul din 847 din Borgo Nuovo, un cartier învecinat al Vaticanului. Are excelentă perspectivă, artistice efecte de lumină, înfăţişări expresive, inspirând fiorul fricii, executate cu multă meticulozitate şi talent.

Incest, raport sexual pedepsit de lege, din cauza apropierii înrudirii de sânge, între persoane din aceiaşi familie. În Psihoanaliză, tendinţele de I. sunt studiate mai ales sub numele de „complex oedipian“ (v. c. O.).

Inch, măsură engl. şi amer. pentru lungimi. Valorează 2,54 cm.

Inchbald Elisabeth Simpson, Mrs., scriitoare şi artistă engl. (n. 1753 † 1821). A lăsat comedii, un roman, care a avut succes: „A Simple history“ şi „Nature and Art“.

Incheletură (anat.), articulaţie, legătura firească, mai mult sau mai puţin mobilă între oase.

Inchisorile ţării sunt de trei categorii: închisori centrale, în nr. de 20 la Aiud, Braşov, Bucovăţ, Cernăuţi, Cluj (de minori), Constanţa, Craiova, Doftana, Focşani, Galaţi, Gherla (de corecţie), Iaşi, Mărgineni, Mislea (de femei), Ocnele-Mari, Suceava, Târgu-Ocna, Văcăreşti şi Slănic. Închisorile de parchet, în număr de 25, sunt în Aiud, Arad, Oradea, Câmpulung, Caransebeş, Lugoj, Miercurea Ciucului, Cluj, Făgăraş, Deva, Sighet, Tg.-Mureş, Năsăud, Odorheiu, Oraviţa, Rădăuţi, Satu-

Mare, Zălau, Sibiu, Dej, Storojinet, Sighișoara, Dumbrăveni, Timișoara, Sf. Gheorghe și Turda. A treia categorie de închisori, sunt cele **preventive**, în număr de 8: Bălți, Cahul, Cetatea-Albă, Hotin, Ismail, Orhei, Soroca și Tighina.

Inchiziție, tribunal instituit de biserica rom. cat. pentru urmărirea și pedepsirea ereticilor. Până la 1232 I. era la dispoziția episcopilor. Papa Grigorie IX o încredință Dominicanilor (v. c.). In Spania I. a fost centralizată prin marele inchizitor Toma Torquemada († 1498), călău fără pereche, care a ars pe rug mii de oameni acuzați ca eretici. Intre anii 1481 și 1808 în Spania au fost arși pe rug 31.912 persoane. In Franța I. a fost desființată la 1772, Italia 1808, Portugalia 1821, Spania 1834, în Germania și alte țări protestante prin reformă. In Anglia la 1677 s'a desființat pedeapsa cu moarte a ereticilor.

Incident (lat.), 1. întâmplare neprevăzută; 2. (gram.) **propoziție incidentă** întretaie cursul unei alte propoziții: Eu, [răspunse omul], sunt mulțumit; 3. (dr.) **„a ridica un incident"** = a întrerupe, a amâna cursul unei desbateri pentru a cere să se stabilească o chestiune de competență (v. c.) sau o interpretare a legii.

Incinerare sau **cremațiune**, arderea cadavrelor, era obișnuită la Grecii, Romanii și Germanii antici. Cu toată opoziția preoțimei și a cercurilor juridice, dela revoluția franceză încoace s'a reintrodus în mai multe țări I.-a facultativă din motive de ordin igienic și estetic. Juriștii excepționează I.-a întrucât nimicește urmele eventualelor crime, iar preoțimea, mai ales cea catolică, denegă orice concurs cu prilejul I.-ii.

Incizie (med.), tăietură făcută cu scop curativ în o parte a organismului.

Inclinațiune, (fizică) în magnetism este deviația dela direcția orizontală a unui ac magnetic așezat în meridianul magnetic și fixat în centrul său de greutate astfel încât să poată roti liber într'un plan vertical. Pe emisfera nordică, polul nord al acului magnetic e îndreptat spre pământ.

Inclinațiune, înclinare, (psihol.), a) O tendință, o pornire spre ceva, o energie psihică ce se desfășură pentru realizarea unei trebuințe sau a unui instinct. b) Pornire înnăscută = predispoziție. Inclinația spre o boală, spre o artă sau o știință, este factorul ereditar al unei aptitudini pe care se va clădi deprinderea (învățătura) formând aptitudinea în întregimea ei. In acest sens I. nu are pt. noi numai aspect afectiv ci aspectul complex al vieții psihice nediferențiate și neactualizate încă. I-le stau la baza trebuințelor și a instinctelor (v. c.). I-le nu implică în realizarea lor un scop conștient, mai ales la început: aceasta se precizează pe încetul, prin deprindere.

Incoativ, verbul care arată un început de acțiune. De ex.: a adormi.

Incognito (lat.), necunoscut, sub nume fals. Mai ales domnitorii obișnuiesc a călători I. In astfel de cazuri ei sunt tratați ca persoane particulare.

Incognoscibil (filos.), orice realitate care nu poate fi obiect de cunoaștere. Ex. absolutul sau Dumnezeu. Agnosticismul (în special filos. lui H. Spencer), susține că I. formează obiectul de cercetare al Religiei, neputând intra în cadrul cercetării științelor pozitive care studiază faptele.

Incompetență (dr.), lipsă de chemare (aptitudine), legală spre a judeca; lipsă de drept de a judeca o chestiune; figurat: nepricepere, lipsă de informație într'o specialitate.

Inconceptibil (filos.), contradictoriu, absurd.

Inconștient (psihol.), viața sufletească ce se extinde dincolo de limitele (periferia) conștiinței (v. c. cf. Subconștient); 2. Substratul ereditar și neactual al conștiinței; 3. Viața sufletească nefocalizată (v. Apercepție).

Incontinență (med.), neputința de a reține urina și fecalele.

In contumaciam (dr.), un împricinat pt. o crimă ce comportă o pedeapsă aflictivă sau infamantă, neprezentându-se în fața justiției, sau evadând înainte de pronunțarea verdictului (v. c.) este „condamnat I. c.". El se numește atunci „contumace".

Incoronare, actul punerii coroanei, care simbolizează conferirea puterii regale. I. se face prin o ceremonie tradițională, ungându-se încoronatul. In 15 Octomvrie 1922 s'a făcut cu mare solemnitate **In.** Regelui Ferdinand și Reginei Maria în Alba-Iulia cu participarea tuturor autorităților civile, militare, clerului, poporului și reprezentanții țărilor străine.

Incorporare (milit.), în operațiunea recrutării se înțelege trimiterea recruților dintr'un contingent, la corpul unde au fost repartizați, primirea și înscrierea lor în controalele corpului.

Incrustație (la cazane). Pe pereții interiori ai cazanelor de vapori se depune cu timpul o sare calcaroasă, mai ales sulfat de calciu (ghips) și carbonat de calciu. Stratul de sulfat de calciu (ghips) se lipește foarte tare de peretele cazanului și când, din întâmplare, aceasta crapă, apa atingând fierul roșu, se poate produce foarte ușor, și în majoritatea cazurilor, explozia cazanului, din cauza marei cantități de vapori ce se produce.

Incubație (med.), răstimpul între infecție și izbucnirea boalei. In timpul acesta microbii intrați în organism încă nu pot produce fenomene manifeste. I. este de-o durată caracteristică pentru diferitele boale infecțioase (de ex.: Febra tifoidă 3 săpt).

Inculeț Ion, membru activ al Academiei Române, secția științifică, ales în 1918; fost de m. multe ori ministru al Basarabiei și ministru al Sănătății.

Inculpat (dr. penal), infractorul care este vinovat de o contravenție (v. c.).

Incunabulum, se numesc i.-e lucrările tipărite la originea imprimeriei și care-s anterioare anului 1500.

Indamina (chim.), sau albastrul de fenilen, formează săruri de coloare verde-albastră solubile în apă. Se obține oxidând un amestec de p—fenilendiamină și anilină, fiind cel mai simplu colorant din grupa indaminelor.

Independența, ostrov mare în Dunăre, în fața orașului Calafat. Numele l-a căpătat în timpul războiului din 1877.

Independenții, sectă creștină în America de N. și Anglia, ale cărei comunități nu depind una de alta și nu recunosc vre-o autoritate superioară.

Indeterminism (filos.), concepție, care neagă libertatea: orice fapt este contingent nu depinde de alte fapte anterioare. Opus: Determinism (v. c.), voința este liberă, după I. ea se poate determina diferit în aceleași condiții, de fapt. A fost profesat de: Karneades Epikuros, Aristoteles, Plotin, Duns Scotus, W. De Occam, Școala scoțiană, Tetens, Kant, Schelling, Lotze, Bergson, etc.

Index = [ad. lit.], arătător. 1. In biserica rom. catolică: „I. librorum prohibitorum" = arătătorul acelor scrieri care au fost oprite din partea papei dela Roma. Primul I. papal a apărut în 1559. Din I-ul lui Leon al XIII, lipsesc toate scrierile apărute înainte de 1600. Cu sistemul acesta „s'au pus la I." toate publicațiile care au fost socotite dăunătoare catolicismului. Numărul lor este de apr. 6000, din care vreo 2500 opere sunt din sec. al XVII și al XVIII, vreo 1300 din sec. al XIX și 132 din sec. al XX. Au fost puse la I. în întregime toate operele lui Emile Zola, toate romanele amoroase ale lui Eug. Sue, „Sfântul" de Fogazzaro, ș. a. Operele puse la I. sunt ca și afurisite, necurate; așa că orice catolic este oprit să le citească. Există numai o singură excepție: ele pot fi citite în scopuri științifice. Excepția e necesară și pentru faptul că altfel nu le-ar fi putut citi nici cei însărcinați de a le revizui și ar fi trebuit să le condamne din auzite l . . .; 2. Arătător de nume ori materii în ordine alfabetică la sfârșitul cărților.

India, penins. din S.-ul Asiei, în mijlocul Oc. Indian. In formă de triunghiu, mărginită la V. de Golf. Arabic, la E. de Golf. Bengal, iar la N. de Hindustan. I. cuprinde 3.633.900 kmp. și având, de la N. la S., 3100 km. Cea mai lată parte este la N. (3500 km.). Are peste 500 km. de coaste marine. Este un rest al vechiului continet Gondwana. I. e bogată în: Huilă (Bengal, Godavery, Dekan), aur (în S.), fier (în prov. centrale), mangan, etc. Culturi întinse de trestie de zahăr, etc. Creșterea vitelor, oilor, viermilor de mătase. Păduri mari (Jungle) cu lemne prețioase (Teck) etc. I, este în bătaia Musonilor. Face parte din Imperiul Indiei. — Limba face parte din grupul indo-iranian (v. Iranian). In cadrele căruia se disting următoarele limbi: vechea indiană, reprezentată prin două limbi literare: vedică (limba cărților sf. Veda, păstrată sub o formă foarte arhaică) și sanscrită (limba epopeielor Mahâbhârata și Ramâyana și a lit. clasice după sec. al III a. Chr.); indiana medie, reprezentată prin dialectele: pâli (limba lit. buddhistă din sud) și pakrit, din care derivă limbile moderne ale I.: hindustană, bengală, marathă, etc. Religiile. In timpurile foarte vechi erau divinități locale, dintre care unele: animale, unelte, plante, oameni, alături de Religia Vedelor (v. c.), de Brahmanism (v. c.). Neobrahmanism (v. c.), sau Induism. Acestora li se opune Buddismul care a fost suprimat din India din sec. al VII—X și acum e din nou admis. Religia Dschaina. Din sec. al XII găsim o mișcare deistă (v Deism), propagată prin doctrina lui Sikh, etc. Din p. d. v. religios I. este un adevărat caleidoscop. — Istoria I. începe cu cele dintâiu emigrări ale popoarelor de neam aric din podișul Pamirului în văile roditoare ale râurilor: Gangele și Bramaputra. Perioada de emigrare ia numele de perioadă vedică și-i cunoscută prin celebrele imnuri din Rig-Veda. Introducerea unui formalism religios steril și excesiv, înregistrează o nouă perioadă, brahmană și apoi buddhistă, aceasta din urmă fiind socotită ca o reacțiune a celei dintâiu. I. apare însă pe scena istoriei universale numai în sec. al VI a. Chr., când e încorporată, ca Satrapie, vastului imperiu persan al lui Darius. Din mânile Perșilor ea trece sub dominația lui Alexandru cel Mare, după moartea căruia, Seleucus, regele Siriei, recunoaște indep. Indiei. La sfârșitul sec. I a. Chr. năvălesc asupra ei oardele mongolice ale lui Tamerlan, care stăpânesc I. mai bine de 300 de ani. Odată cu începerea expansiunii coloniale din Europa occidentală, I. e ochită de mulți pentru minu-

natele ei bogății. Debarcă, cei dintâiu Portughezii, apoi Olandezii și Francezii. Politica de expansiune engl. caută s'o cucerească. Francezii, cu toate eforturile și rezistențele eroice ale lui Dupleix și Lally-Tollendal, n'o pot apăra; I. devine colonie engleză. Dela 1857, în urma unei puternice răscoale, este condusă de un vice-rege. Regina Victoria se proclamă, în 1877, împărăteasa Indiilor. Capitala s'a mutat, în 1911, dela Calcuta la Delhi. In 1920, intră în vigoare cea dintâiu constituție, reclamată de naționalitățile indiene. In timpul marelui războiu armata indiană, a adus însemnate servicii pe câmpurile de luptă din Europa în favoarea Antantei. In preajma războiului însă s'au produs în India, îngrijorătoare mișcări cu caracter național, care n'au încetat de a deveni mai acute, odată cu întinderea și apariția bolșevismului. Guvernul englez însă caută să liniștească spiritele naționale, prin introducerea a numeroase reforme liberale. Arta I. își păstrează în monumentele ei artistice toate religiile și rassele care, rând pe rând, au domnit-o, împreună cu întregul complex de caractere specifice; bogăția de detalii și un deosebit talent de execuție. Ea suferă o puternică influență artistică greco-romană, în urma contactului condiționat de nenumărate războaie. Arhitectura se reduce la niște simple lăcașuri (pagode) de rugăciuni și osanale zeilor și la câteva mănăstiri într'un stil arhitectural cam repugnant. Nenumăratele curente religioase aduc însă a perfecționare mare și o desvoltare într'un grad mai înalt în arhitectură prin introducerea de forme nouă decorative. Se remarcă în special stilul dravidian și septentrional, precum și stilul mongol, foarte desvoltat în cele 300 de ani cât India e supusă acestora. Sculptura nu începe decât cu buddhismul. In urma influenței greco-romane, sculptura indiană ajunge până la o fantasie delirantă, care căuta să frapeze prin abundența de detalii. In reprezentarea zeităților lor (Buddha) Indienii, au împrumutat formele și trăsăturile zeilor din Olimp. Corpul zeilor a devenit mai greoiu, mai impozant, iar vivacitatea și eleganța ce o aveau în Grecia, e înlocuită cu o savoare și grație somnolentă. Numeroasele divinități indiene, jumătate om, jumătate animal, își pierd din valoarea artistică prin abundența de detalii și forța ce ele simbolizează. Această imaginație neregulată, și uneori monstruoasă răpește și farmecul arhiteturii. Arta picturală indiană e într'un stadiu și mai înapoiat aceasta reducându-se numai la puține scene miniaturistice de pe manuscripte. Literatura. — Cele mai vechi monumente ale lit. indiene sunt „Rigveda" (v. c.). Vedele se compun din trei culegeri: Samaveda, Judșurveda și Atharveda, cu întorpretările lor: Brahmana. Nu ni s'au păstrat resturile m. v. decât în poemele naționale „Mahabharata" și în „Ramayana" a lui Valmiki, apoi în „Purana" (un fel de cosmogonic ind.). Din sec. al II d. Chr.; avem „Viața lui Budda", a lui Atschvagoscha (= Așvagoșa). Sec. al IV d. Chr. este epoca clasică a lit. ind. Acum găsim pe vestitul Kalidasa (v. c.), cel mai mare poet al I. In sec. următoare: liricul Amaru, povestitorul Dandin. In sec. al VII d. Chr. poetul Bhartrihari, care, ca și Amaru, compune poeziile erotice-religioase-didactice numite „Schataka" (= Șataca). In sec. al VIII, Bhavabhuti, mare poet dramatic. In sec. al IX cele cinci cărți de fabule", Puñcatantra (Pantschatranta), se termină în ultima lor formă; iar în sec. al X găsim pe poetul dramatic Radschaschekhara. In sec. al XII, poetul Dschajadeva, compune „Gitagovinda". Lit. buddhiștilor este și ea bogată, la fel acea a sectei relig. Dschaina (Dschina), care consideră Nirvana, nu ca o dispariție în nimicnicie, dar ca o trecere în altă lume. Și limbile ind. moderne au o lit. înfloritoare. Se distinge însă bengalezul Rabindranath Tagore (v. c.). Pentru orientare în lit. I., recomandăm: H. Oldenberg, Die Literatur des alten Indien, V. Henry, Les littératures de l'Inde. — Filosofia. — In general, F. indiană este mult mai speculativă decât celelalte încercări filos. din Asia și prezintă o continuitate strânsă, începând din apr. a. 1500 a. Chr. și până astăzi. Legătura ei indisolubilă cu religia și caracterul vag și flotant al speculației ind., o lipsesc însă de precizia gândirii hellene. Începuturile gândirii filos. ind. se găsesc în imnurile vedice (v. Veda) și în câteva părți din Upanișade (v. c.). Din acestea se desvoltă cele șase sisteme brahmanice: Sankhya, Yoga, Mimansa, Vedanta, Vaiçeshika și Nyaya (v. toate aceste c.). Cel dintâiu e doctrina cea m. veche; ea nu cunoaște existența vreunui zeu creator și are multe legături cu credința pop.; afirmă contrastul dintre spirit și scop și realitatea lumii și sufletului individual. Yoga este un sistem filos. înrudit cu cel dintâiu, iar cele două sisteme, Mimansa și Vedanta, alcătuiesc filos. Brahmanismului (v. c.). Sistemul Vaiçeshika și sist. Nyaya sunt mai nouă și cuprind mai multe învățături profane. Nyaya (logica) a devenit în urmă o filos teistă. In sfârșit, filos. Buddhismului (v. c.), Dschaina și Tscharvaka se opun celor 6 sisteme de mai sus, prin heterodoxismul lor. Gândirea indică a început să fie mai bine cunoscută în Europa la sfârșitul sec. al XIX, mai ales datorită lui Paul Deussen și Victor Henry și Max Müller. Cf. P. Deussen, Geschichte der Philosophie, I.; Fouilliée, Histoire de la Philosophie (chap. I) și S. Reinach, Lettres à Zoe sur l'histoire des philosophies, I. ch. III/IV.

Indian Empire (Hind), imperiu constituit de engl. din penins. India, din Hindustan, Belucistan, Kashmir, valea inferioară a Brahmaputrei și Birmania (v. c.). In total 4.715.000 kmp. cu 329.500.000 loc., din cari 2.830.924 kmp. cu 217.033.000 loc. în provinciile posesiune directă și 1.837.672 kmp. cu 71.940.000 loc. în statele și agențiile autonome. La acestea se mai adaogă Buthanul (46.600 kmp. cu 350.000 loc.). Populația, limbile și religiile sunt foarte variate. Orașele cele m. sunt în Hindustan (valea Gangelui) și pe coaste Capit. New-Delhi. Cele mai importante orașe: Calcutta (1.328.000 loc.), Bombay (1.176.000 loc.), port pe coasta de V., Hyderabad (404.000), Rangoon (342.000) marele port al orezului, etc.

India franceză, teritoriul stabilimentelor franc. din India, format din 5 teritorii: Pondichéry. Karikal, Yanaon, Mahé și Chandernagor, la care se mai adaogă și 8 loji (teritorii mai mici): 5 în Bengal, 1 în Mazulipatan, 1 la Calicut și 1 la Surate. Supraf. 513 kmp. cu 284.000 loc. Capit. Pondichéry.

India Portugheză, teritorii: Diu, Damão și Goa, în supraf. de 4245 kmp. cu 579.000 loc. Capit. Pandșim sau Vilha Nova de Goa.

Indian Reserve, teritorii lăsate în U. S. A. și Canada, pentru pieile roșii. Pe aceste teritorii nu se poate face colonizare, iar triburile indiene au o autonomie aproximativă. Cele mai importante I. R. sunt în U. S. A. în statele: Minesota, cele două Dakota, Arizona și New Mexico.

Indiana, unul din Statele-Unite ale Americei de N. la S. de lacul Michigan. Pe 94.153 kmp., are 2.930.000 loc. Capit. Indianopolis. Creșterea vitelor. Mare producție de cereale. Minerale: fier, zinc, cărbuni, petrol, gaz natural.

Indianapolis, oraș din U. S. A. capit. Indianei, creiat în 1820. 374.000 loc. Mare comerț cu cereale. Uzine metalurgice m.

Indicativ (gram.), Mod în conjugarea verbului. Acțiunea I-lui e arătată ca sigură și reală: el scrie, ei au scris.

Indicatori (chim). se numesc anumite substanțe organice colorate care au proprietatea de a-și schimba coloarea, sub influența acizilor într'un fel iar sub a bazelor într'alt fel. Ex.: turnesolul sau lacmusul, materie colorantă violetă extrasă din anumiți licheni, în soluțiuni acide devine roșie, iar prin contact cu o bază devine albastră; fenolftaleina, incoloră în soluțiuni acide, roșie purpurie în soluțiuni bazice; roșu-congo, roșu în soluțiuni bazice și albastru în soluțiuni acide; curcuma, galbenă în acizi și brună-gălbue în baze. I. se întrebuințează în operațiunile de analiză chimică.

Indicele, (de scumpete), număr obținut pe baza statisticei, pentru a evalua fluctuația prețurilor.

Indieni, v. Piei Roșii.

Indigen, băstinaș, autohton, născut în țară.

Indigestie (med.), turburare a digestiei.

Indigoul (chim.) sau indigotina, colorant organic albastru închis (indigou) foarte important pentru colorarea lânii și a bumbacului, de compoziția: $C_{16}H_{10}N_2O_2$, disolvându-se în anilină topită, în terebentină, de unde se separă în cristale albastre frumoase. Se solvă în acid sulfuric concentrat și este redus de hidrogen și alte substanțe reducătoare la o substanță incoloră (albul de indigou sau diindoxilul), solubilă în hidrați alcalini, din care, prin oxidare și redobândește indigoul. Aceste însușiri fac posibilă coloarea directă a fibrei și formează principiul procedeului de cupă.

Indiile Occidentale, nume dat de Columb, pământurilor descoperite de el, în lumea nouă. Azi se mai dă numele de Indii Occidentale Antilelor Mari și Mici, cum și ins. Bahama (v. c.).

Indiile Olandeze, s. Nederlandsch Oast Indië, posesiunile olandeze din Insulinda. Acest imperiu colonizat a început a fi creiat din 1602 de Compania Indilor Orientale și intrat în patrimoniul statului Olandez în anul 1798. Supraf. 1.483.892 kmp. cu 51.400.000 loc. împărțiți în: Sumatra cu Bangka, Biliton și anexele, Java cu Madura, Lombok, Sumbava, Flores, Timor (de SV.), Ins. din SV. și cele din SE., Molucele, Celebele, două treimi din Borneo. Capit. este Batavia (290.000 loc.) în ins. Java.

Indispoziție (med.), turburare ușoară, trecătoare a sănătății.

Indiu (chim.), element chimic cu greutatea atomică 114,8, cu simbolul In. Alb, moale, se topește la 155°, are densitatea 7,28 și rezistă bine la aer. La temperaturi înalte arde în oxigen dând trioxidul de indiu. Reacționează cu acizii dând săruri analoage celor de aluminiu, care se solvă în alcalii și dau alauni.

Individuală, Psihologia —, (v. c.).

Individualism, 1. (sociol și politică). Teoria care acordă individului (individualului) importanța exclusivă în explicarea fenomenelor sociale. [Opus: etatism]; 2. (Etică) Tendința de a te desllegea de obligațiile sociale, neobservând

de cât propriile interese sau favorizarea individului față de colectivitate.

Individualitate, 1. (Psihol.), 1. Conștiința propriului eu; 2. După unii psihol. = eul însuși, ca deosebit de alte „euri": unitate psihologică a organismului în acest sens. Factorii I.-ii: a) înăscut (ereditar) = echiparea nativă și b) câștigat, bazat pe experiența individuală, care se capătă prin procesul de învățare (pe educație și exercițiu), după naștere.

Indivizibilitatea materiei (chim.), conceptul, după care materia era considerată ca fiind alcătuită dintr'un număr de elemente insecabile și veșnice (Atomi) și care astăzi, după descoperirea elementelor radioactive și după studiul amănunțit al constituției atomului, s'a dovedit a fi falș, devremece experiența infirmă acest concept, astăzi nu se mai poate vorbi decât de indivizibilitatea energiei (cvanta).

Indochina, penins. mare din SE.-ul Asiei, mărginită la E. de M. Chinei, care formează golf. Ton-Kin și Siam, la V. Golf. Bengal. Spre S. se desprinde o altă penins. din I., penins. Malacca. Spre N. nu are o limită precisă. Reliefu l e format de ramuri de munți, ce merg spre S. în formă de evantai, pornind din masivul vechiu al Yun-Nan-ului. Supraf. apr. 2 Mil. kmp. iar populația apr. 50 Mil. loc. Popoarele: Maișii sau Khas (între Mekong și coasta Anamului), Cambagienii (descendenți ai vechilor Khmeri), Anamiții, Birmanii, Taișii, Chinezii. I. produce: orez, piper, cafea, ceai, huilă staniu, pește uscat și conservat, etc. I. este împărțită în 3 stăpâniri: **Indochina Engleză**, formată din Birmania, Straits Setlements și statele Malaeze federate. (v. c.). Supraf. respectivă este: 684.350 kmp., 4145 kmp. și 132.000 kmp., populația totală este: 15 mil., 996.000 și 2450 mii loc. **Indochina Franceză**, ocupă partea de E. a penins. I. în supraf. de 701.000 kmp. cu 19.843.000 loc. Este formată din: Cochinchina, Tonkin, Kuang-Cen-Wan și statele sub protectorat: Camboge, Anam, Laos. Produce: Orez, Cauciuc, Vanilie, Zahăr, piper, bumbac, ciaiu, porumb, huilă, zinc, ciment (Haiphong). sare. Capit. Hanoi.

Indoeuropean, comun Europei și Asiei. Limbile indoeuropene, nume dat unui grup de limbi de tip flexionar, care par a avea origina într'o limbă preistorică, despre care n'avem date decât numai pe baze de reconstrucții filologice. Această limbă a suferit schimbări pricinuite de teritoriul în care se vorbia. Din ea se derivă limbile: sanscrită, persană, curdă, armeană, greacă, albaneză, limbile italice, germanice și slave. **Rasa I-ă**, nume dat familiei de popoare care vorbesc sau au vorbit limba indoeuropeană. Strămoșii acestor popoare sunt considerați Ari (Aryos) care s'au răspândit din India până în extremul Europei. Hindușii, Iranienii, Grecii, Italiolii, Celții, Germanii vechi (Anglo-Saxonii, Scandinavii, Germanii de azi, etc. și Slavii.

Indofenolii (chim.), clasă de coloranți. asemănători prin constituție indaminelor (v. Indamina), obținuți prin oxidarea unui amestec de paradiamine și fenoli.

Indo-germanic, numire întrebuințată în Germania, sinonimă cu Indo-european (v. c.).

Indolală (psihol.), este nestabilitatea gândirii, în care ideile cele mai contrazicătoare ne stăpânesc mintea, fără a se putea impune sau împăca. I. e caracterizată prin nehotărîrea judecății noastre, prin neputința de a decide între soluții diverse, însoțită de un sentiment accentuat de nesatisfacție. I. normală trebuie să fie trecătoare, să dureze cât timp mintea nu poate alege hotărîrea cea mai necesară (logic). Dacă se permanentizează I. e o stare patologică a sentimentului intelectual. Deobiceiu I. e un stadiu incipient al deliberării logice.

Indo-Irlanian, v. Iranian.

Indonezieni, numele populațiilor din mijlocul insulelor Insulindei. Fac trecerea între Malaezi și Polinezieni.

Indolul (chim.), substanță organică (heterociclu). El fierbe cu o descompunere parțială la 245°, are un miros dis-grațios de fecale și se bucură de însușirea paradoxală de a împrumuta parfumului de flori o nuanță de frăgezime și de prospețime, de ex. parfumul florilor de iasomie.

Indosament, v. Gir.

Indra, în mitol. indică, zeul atmosferii, unul din trinitatea vedică, considerat stăpânul trăsnetului, al ploii și protector al Arienilor; cel mai mare zeu în epoca vedică.

„Indreptarea", ziar cotidian, organ al part. poporului, anul al XI. București, Calea Victoriei 63.

Inducție, 1. (fizică) In magnetism se numește fenomenul obținut când apropiem de o bucată de fier moale, un pol magnetic; în apropierea polului magnetic fierul moale se magnetizează prin inducție, însă magnetizarea dispare dacă îndepărtăm polul magnetic. — 2. In electricitate I. este producerea unui curent electric într'un circuit cu ajutorul unui curent din alt circuit sau cu ajutorul unui magnet. Având două fire paralele, fiecare aparținând unui circuit, dacă într'unul lăsăm să treacă brusc un curent, și în celălalt fir ia naștere un curent de sens contrar celui dintâi dar de durată foarte scurtă (instantanee). Cât timp într'unul din fire curge un curent continuu în al doilea nu avem curent, vom obține însă din nou un curent de durată scurtă în momentul când întrerupem curentul din primul circuit; acest curent indus însă e de sens contrar curentului inductor din primul circuit. Curentul inductor din primul circuit se numește și curent primar, iar cel indus în al doilea circuit se numește curent secundar. I. e cu atât mai mare cu cât cele două fire sunt mai lungi. In practică cele două fire se înfășoară în formă de spirale de diametri diferiți și se introduce spirala de diametru mai mic în cea de diametru mai mare. Mai putem obține I. dacă apropiem de un conductor sau depărtăm de el un magnet sau un electromagnet. Pentru a obține curenți induși în mod permanent, în circuitul primar punem un dispozitiv care închide și deschide circuitul primar. Curentul de I. obținut astfel își schimbă incontinuu sensul, din care cauză se numește **curent alternativ**. Dacă firele circuitului primar și secundar au aceeași lungime și același diametru, atunci tensiunea curentului indus e egală cu a celui inductor. Dacă primarul are un fir lung și subțire, iar secundarul constă dintr'un fir scurt și de diametru mare, atunci tensiunea curentului indus este mai mică decât a curentului primar. Dacă însă circuitul primar constă dintr'un fir scurt și gros iar cel secundar are un fir lung și subțire, atunci tensiunea curentului ericuitului secundar poate fi foarte mare. Dacă apropiem capetele firului secundarului din cauza tensiunii înalte obținem descărcări în formă de scântei electrice. Aparatele care servesc la transformarea curenților continui de tensiune joasă în curenți de inducție de tensiune înaltă se numesc **aparate de I.** sau **transformatori**. Aceste aparate au în tehnică un rol foarte mare, mai ales la transmisiunea la distanță a energiei electrice.

Inducția (logică). Metoda prin care ne ridicăm dela constatările de fapte particulare la constatări de ordin general. Scopul urmărit de metoda inductivă este câștigarea legilor general valabile din observarea faptelor particulare ale experienții. La baza I.-ei este postulatul (v. c.) desfășurării regulate (uniforme) a fenomenelor naturii. Operațiile ajutătoare ale I.-ei sunt observația și experimentul. I. **științifică** sau **necomplectă** se deosebește de I. **complectă** (aristotelică). Aceasta din urmă este enumerarea generalizată a tuturor cazurilor observate în experiență. Concluzia ei nu conține nimic în plus față de constatările cazurilor particulare, spre deosebire de cealaltă, care dă formularea unui *raport constant* și neschimbător al fenomenelor (legea). In matematici I. complectă este exprimată prin formula raționamentului dela n la n + 1. (v. Recurență).

Inductor, un aparat cu ajutorul căruia putem produce curenți de inducție. Mai des se întrebuințează I. lui Ruhmkorff, care constă dintr'o bobină primară având puține spire de diametru gros; în interiorul bobinei primare se află un miez de fier moale; peste bobina primară se

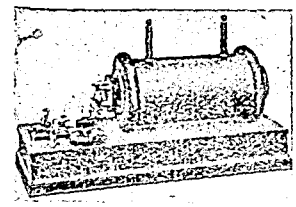

află bobina secundară având un număr foarte mare de spire subțiri. Bobina primară se află în circuit cu o baterie și cu un întrerupător, întreruperea și închiderea bruscă a curentului în circuitul bobinei primare dă naștere unui curent de inducție de mare tensiune în bobina secundară. Bobina lui Ruhmkorff află aplicare îndeosebi la aparatele Röntgen, în spectroscopie, aparatele de telegrafie și telefonie fără fir, etc.

Induism (Neobrahmanism v. c.), religie din India. Urmează stadiului religios al Vedelor și Brahmanismului și e reprezentat în epopeele Mahabharata, Ramayana și Purana.

Indulgență, iertare, îngăduință. După învățăturile bis. catolice prin I.-e înțelegem iertarea pedepselor vremelnice din lumea aceasta sau din ceelaltă, pentru păcate. Există I. plenare, adică iertarea tuturor pedepselor, și parțiale, de ex. dela 40—300 zile, etc., prin care se iartă numai o parte din pedeapsă și anume: atâtea câte se iertau în biserica cea veche după o pocăință de 40, 300 zile. I.-ele sunt legate de anumite condiții: mărturisire, cuminecare, rugăciuni, pelerinaje și fapte bune. Dreptul de-a publica I.-e e rezervat Papei. I.-ele plenare se dau la fiecare sfert de secol, ori la aniversarea unor evenimente importante. Abuzul cu I.-ele a cauzat reforma lui Luther (v. c.).

Indus sau **Siud**, fl. din India. Izvorăște de pe podișul Tibetului și se varsă în marea Oman, printr'o vastă deltă (8000 km.). Cursul său e de 3180 km., cu un bazin de 965.000 kmp.

Industria Aeronautică Română (I. A.

R.), întreprindere cu caracter de apărare națională, înființată în 1925. Statul participă prin Ministerele de războiu și industrie și comerț de o parte și de alta parte Soc. Națională de Credit Industrial din București, Soc. An. Astra din Arad, 2 soc. franc. și diverse bănci rom. Statul asigură capitalului particular un dividend de 7% pe primii 5 ani dela constituire și îi acordă avantajele legii industriale. Fabrică avioane, aeronave, celule, motoare, automobile, camioane. Capital 120 milioane lei. Statul aduce aport terenul de 340 jug. lângă orașul Brașov în valoare de 12 milioane lei și subscrie în numerar 6 mil. lei, Soc. Astra, duce toate instalațiile și mașinile în preț de 36 mii. lei și 4 mil. în numerar. Soc. a încheiat contracte de 32.255.000 franci franc. Din bilanțul pe 1927 rezultă un beneficiu de 8.886.410,08 lei. Dividendul brut distribuit e de cupon 70 lei.

Indy Vincent d'—, compozitor franc. (n. 1851), conducător la „Société nationale de musique", dirijor de cor al concertelor Lamoureux, înființătorul școalei muzicale „Schola cantorum" (1896), al cărei director este și membru al mai multor academii. Ocupă loc de frunte în viața muzicală contimporană a Franței, reprezentând direcția impresionistă. Lucrări: poemul simfonic „La forêt enchantée", variațiuni simfonice „Istar", 3 simfonii, triologie simfonică „Wallenstein", scena pentru cor, bariton, solo și orchestă „La chevauchée du Cid", lucrări pentru pian, instrumente, etc.

I. N. E. F. v. Institutul Național de Educație Fizică.

In effigie (lat. — în chip), arderea ori spânzurarea portretului celui osândit la moarte, dar absent. S'a practicat până la jumătatea sec. al XIX.

Inelele lui Newton. La suprafața apei acoperită cu o pătură subțire de uleiu, la bășicile de săpun sau în crăpăturile înguste ale mineralelor se observă adeseori inele colorate, numite I. N. Ele se explică cu ajutorul interferenței luminii. În cazul când folosim lumina monochromatică, I. N. constau din inele alternativ luminoase și întunecate.

Inerent (lat.), ceeace aparține naturii lucrurilor ori a ființelor, inseparabil.

Inerție, proprietatea corpurilor de a rămânea în stare de repaos sau de mișcare rectilinie uniformă, dacă nu acționează asupra lor nici o forță externă. Cu alte cuvinte un corp în repaos nu se poate mișca dela sine, iar un corp în mișcare nu se poate opri sau varia viteza ori direcția dela sine.

Ineul, vârf al Munților Rodnei. Alt. 2280 m. Format din roci cristaline.

In extenso (lat.), în toată întinderea, fără prescurtare, pe dea'ntregul.

Infailibilitate, calitate de a nu greși în chestii dogmatice. I. o are 1. biserica lui Hristos reprezentată prin sinodul ecumenic; de aceea, definițiunile dogmatice ale acestor sinoade nu se mai pot discuta ori schimba. 2. După concepția rom. catolicilor, papa dela Roma când vorbește „ex catedra", când adică în calitate de cap al bisericii enunță că o învățătură religioasă e descoperită de Dumnezeu. I. nu este a se confunda cu impecabilitatea, întrucât și papa poate păcătui, ca ori și ce om.

Infamie, 1. jignirea onoarei impusă de către lege sau de opinia publică; 2. ticăloșie, faptă murdară, desonorantă.

Infant (—ă), titlul prinților și prințeselor din familia domnitoare în Spania și Portugalia.

Infanterie (milit.). Trupă care merge și luptă pe jos, de unde și numirea cu înțelesul de „copilul pământului". Cuvântul în armata noastră este străin și mai nou, în vechime denumirea generică era de pedestraș. Armele de luptă ale infanteriei sunt arme portative. În vechime, la început au avut arcul cu săgeata și sulița, iar în epoca armelor de foc, progresiv au fost archebuza, muscheta, flinta, pușca cu baioneta, pușca mitralieră, mitraliera, grenada, etc. În istoria armatelor din țările românești, în sec. al XV găsim elementul pedestru format din: arcași, săgetători sau dărăbani, iar în timpul lui Ștefan cel Mare pedestrimea este organizată în slujitori, dărăbani sau dorobanți, recrutați din țăranii supuși boierilor sau mănăstirilor. În sec. al XVI Mihaiu Viteazul în organizarea armatei împarte pedestrimea în: 1. Oastea regulată: Dorobanții cu garnizoana în Capitală, care dădeau santinelele la curtea domnească la porțile din față; Fustașii armați cu sulițe (fustee), care dădeau santinele la poarta din dos a curții domnești; Slujitorii, care păzeau cetățile, și 2. Oastea neregulată, formată din Glotașii și Beșlii, care erau mercenari. În sec. XVII găsim pedestrimea organizată în Dărăbani, care în oștirea regulată cuprindea elemente române și străine, fiind formată în steaguri sub comandă de căpitani, iar oștirea neregulată era organizată pe județe (Dărăbanii de Olt, Vaslui, etc.). Dărăbanii sunt desființați în Moldova de Vasile Lupu, iar în Muntenia în urma răscoalei Seimenilor, Șerban Vodă din resturile dărăbanilor înființează un corp de Tălpași, pe care Brâncoveanu în sec. al XVIII îl organizează ca oștire permanentă. În 1821, Tudor Vladimirescu înființează corp. Pandurilor, pe care în 1828 Grigorie Ghica Vodă îi organizează ca miliție națională pe batalioane. Pentru prima oară apare în oștirea românească termenul de batalion. Tot Grigore Ghica Vodă înființează și primul corp al Vânătorilor. În 1831 prin regulamentul organic se pune în aplicare o nouă organizare a armatei în țările românești când se înființează în Muntenia primele regimente de infanterie numite de linie, transformându-se corpul pandurilor, care s'a desființat, în regimentele de linie Nr. 1, 2 și 3, care sunt cele dintâiu regimente de infanterie din armata română. În 1845 se înființează în Moldova regimentele de grenadiri, muschetari și vânători. În 1834 s'au înființat ca trupă permanentă grănicerii, care în 1872 s'au transformat în regimente de dorobanți. Găsim astfel inf. română după Unirea Principatelor formată din regimente de inf. de linie și batal. de vânători, iar în războiul dela 1877 formată din regimente de inf. de linie, de dorobanți și batalioane de vânători. La sfârșitul sec. al XIX regimentele de linie și de dorobanți se transformă în regimente de infanterie, iar batalioanele de vânători se transformă în regimente. Înainte de războiul de întregire se înființează batalioanele de vânători de munte. În organizarea actuală a inf. se cuprind regimentele de infanterie și de vânători și batalioanele de vânători de munte, grupate pe divizii, iar vânătorii de munte formând corpul vânătorilor de munte. Un regiment de infanterie are 2—3 batalioane cu 3—4 companii, iar ca armament cuprinde arma cu baioneta, pușca mitralieră, mitraliera, grenada, aruncătorul de mine, etc.

Infantilă, clinica —, clinică pt. boale de copii.

Infantilism. 1. (med.). Stare a organismului, în care organele, mai ales cele genitale își păstrează caracterele pe care le au în copilărie. 2. (psihol.) Stare psihică a unui adult care nu depășește vârsta mintală (v. c.) a unui copil din „prima copilărie" (v. c.). Sinonim: puerilitate (v. vârsta).

Infecție (med.), pătrunderea în organism a microbilor producători de boale și, — aflând ei organismul predispus de a nu le rezista îndeajuns, — producerea de fenomene morbide din partea lor.

Infecțioase, boale (med.), v. Boale.

Infern. În mit. greco-rom. numele dat lumii de jos, Iadului, unde ajunge sufletul omenesc după moarte. Era înconjurat de patru râuri (Styx, Cocytos, Acheron și Pyriphlegeton) și se ajungea numai trecând Styxul, sub conducerea lui Caron (v. c.). Era împărăția lui Hades. Umbrele morților erau aproape de Tartaros (v. c.), Ieșirea era păzită de Cerberus (v. c.). Credința creștină îl consideră locul de ispășire a păcatelor omenești făcute pe pământ; acest I. l-a descris admirabil Dante în Divina Comedia.

Infiltrație (med.) prima fază a procesului de apărare a organismului la un punct unde s'a produs o infecție. Când microbii infecțioși pătrund într'un loc oarecare, vasele de sânge dimprejur se lărgesc, circulația sângelui devine mai înceată și prin peretele vaselor ies în locul infectat globulele albe de sânge (fagocitele), care tind să înghită microbii. Locul infiltrat e mai dur, umflat, roșu, mai cald și mai dureros.

Infiltrațiune (geol.), procesul de absorbție a apei sau a soluțiilor apoase de către diversele straturi din scoarța pământului, aceste ape de I. contribuind la modificarea scoarței pământului prin faptul că acționează chimic și fizic asupra diverselor formațiuni.

Infinitesimal, Calcul-, cuprinde: calculul diferențial, integral, și calculul variațiunilor. Numirea de calcul I. vine dela faptul că această disciplină se ocupă cu cantități infinit de mici. Descoperitori C. I. au fost Newton și Leibniz, — iar al calculului de variațiuni în special, a fost Jacques Bernoulli.

Infinitiv (gram.), modul în care acțiunea verbului este nesfârșită și nedeterminată: a începe, a merge, etc. (v. caracteristică, conjugări (I. are 2 forme: a) verbală, care este precedată de prep. I.-ală „a"; b) substantivală, care este folosită ca substantiv: mâncare, coborîre, avere, începere, iubire.

Infinitism (filos.). Concepție metafizică opusă Finitismului (v. c.), care admite că universul n'are margeni și se întinde la nesfârșit. E concepția cosmologică modernă.

Infirmitate (med.), o slăbire a sănătății, care face ca organul să nu poată fi considerat complect sănătos.

In flagranti (lat.: arzător), v. delict.

Inflamație (med.), obrinteală, aprindere. Proces morbid, cauzat de un insult extern (frig, căldură, agent chimic) sau, mai ales, de o infecție microbiană. Simptomele principale: roșeață, umflare, căldură, durere. I. au drept urmare transformări ale țesutului inflamat (edem, formare de puroi).

Inflațiune, plusul de hârtie monedă emisă fără acoperire din partea statului. Emisiunile acestea scad de obiceiu valuta și valoarea bancnotelor din circulație.

Inflorescență (bot.), se numește asocierea mai multor flori dispuse pe un ax. In. poate fi de mai multe feluri: 1. în spic, când florile sunt legate de ax, fără a avea peduncul; 2. în racem: flo-

rile sunt fixate de ax printr'un mic pedunculul; 3. în corimb, florile au pedunculii de diferite mărimi, încât ele apar la același nivel; 4. în umbela: florile sunt așezate la capătul axului, iar pedunculii ce suportă florile, sunt de aceeași mărime; 5, în capitul: florile toate sunt înghesuite pe un singur disc din care apar numai corolele; ele și-au suprimat pedunculii și bracteele. Florile se pot asocia și în inflorescențe compuse, ex.: **In comp.** în spic (spic compus): pe un ax principal sunt mai multe spice. **In.** în racem compus: pe un ax principal sunt asociați mai mulți racemi. Corimb compus: pe axul principal sunt mai m. **In.** în corimb. Umbelă compusă, după aceiași normă. **In.** scorpioidă și **In.** în cimă bipară.

Influență, v. Gripă.

Infracțiune (dr.), călcarea s. nerespectarea legilor. În dr. penal **I.-le** sunt: contravenții, delicte și crime; iar făptuitorii **I.-lor** sunt inculpații (în contravenții), prevenții (la delicte) și acuzați (la crime).

„Infrățirea Românească", revistă lunară a „Ligii Apărării Naționale Creștine", apare la Cluj.

Infula, coroana arhiereilor în biserica rom. cat., v. Mitra.

Infusorii (zool.), clasă a protozoarelor; animale formate dintr'o singură celulă. Corpul celular are o membrană numită cuticulă. Unele își formează și un fel de schelet extern. Suprafața e totdeauna ciliată. Au vacuole contractile care servesc ca organe de excrețiune. Pe lângă nucleul principal (macro-nucleus), au un nucleu lateral (micro-nucleus). Au o deschizătură orală numită peristom. Înmulțire prin înmugurire sau diviziune. Foarte frecventă e conjugarea (v. c.). Se împart în Flagelate, Ciliate și Suctorii.

Infuzie (med.), metodă de-a prepara medicamente din plante: se toarnă apă fierbinte pe plantă, se lasă câtva timp și zeama obținută se trece prin sită. Zeama conține substanțele active. Ceaiul de pildă e o infuzie.

Inger = trimis, ființă spirituală, cu înțelegere și voie liberă, dar fără trup. Uneori *Dumnezeu a comunicat* oamenilor prin **I.-i** voința sa. **I.-i** sunt buni și răi. Cei buni iubesc pe oameni, se roagă pentru ei și îi îndeamnă la bine, iar cei răi îi urăsc și le dau îndemnuri rele. Cei răi se numesc diavoli, draci, duhuri necurate, etc.

Ingerință, influență decisivă pe baza raportului de subordinație sau dependență.

Ingolstadt, oraș din Germania (Bavaria) cu 27.000 loc. Catedrală interesantă. Universitate celebră altădată.

Ingram Rex, regisor de filme, american de origină irlandeză. După terminarea studiilor la Universitatea Yale, intră în serviciul casei de filme Metro. Și-a câștigat renume cu filmul Cei patru călăreți ai Apocalypsului.

Ingrășăminte (chim.), se numesc substanțele minerale sau organice, naturale sau artificiale — cu conținut de fosfor, azot, calciu, sodiu, potasiu, etc. — întrebuințate la îngrășarea terenurilor cultivate în agricultură. **I.-le** mai întrebuințate sunt: gunoiul natural sau bălegarul, salpetru de Chili sau azotatul de sodiu, silitra sau azotatul de potasiu, făina lui Thomas, sulfatul de amoniu, gipsul ars sau sulfatul de calciu, guanoul, făina de oase, sângele, suprafosfații și var-azotul sau cianamida de calciu. Însemnătatea lor este că mărește fertilitatea solurilor arabile — fără ca se influențeze proprietățile lor fizice — îmbogățindu-le conținutul în elemente chimice necesare nutriției plantelor de cultură. În țară se fabrică varazot sau cianamidă de calciu, — în uzinele „Nitrogen" dela Diciosânmărtin — din carbid peste care se trece un curent de azot, într'un cuptor electric; sulfat de amoniu în uzinele de cox dela Lupeni-Anina și suprafosfați în uzinele „Mărășești" din Brașov.

Ingrășare, cură de (med.) procedeu terapeutic, aplicat mai ales la boalle care consumă (anemie, tuberculoză, neurastenie). Bolnavul e supus unui regim de liniște și odihnă la aer bun și supraalimentație. Capătă mâncare substanțioasă (mai ales cu multe grăsimi și vitamine), administrată frecvent (de 7 ori pe zi), eventual preparate dietetice (pl. Ovomaltină).

Ingria, numele unei vechi prov. din Rusia, la SE.-ul Finlandei. Locuitorii ei, Ingrii și Karelii din Karelia (v. c.) sunt într'o continuă luptă cu Sovietele din cauza persecuțiilor îndurate. Ingrii sunt de rasă fino-ugrică.

Ingres Jean Aug. Dominique, pictor francez (n. 1780 † 1867). A studiat în Italia operele clasice ale artiștilor antici și ale celor italieni. A fost directorul Academiei franc. din Roma. Elev al lui David, el s'a îndepărtat de direcția maiestrului, pentru ca să studieze și se imite pe Raphaël. A pictat mai ales subiecte istorice, antice, religioase. Portretele sale în creion sunt de o valoare deosebită și foarte mult căutate. Atras de desen, el a neglijat intențional în unele cazuri coloarea (din care cauză apare în cursul sec. XIX ca un antagonist al lui Delacroix) sau aceasta e șterșă și rece. Lucrări: Oedipos și Sphinxul, Odalisca, Izvorul, Femeia în baie, Portretul Doamnelor: Devauçay, Rivière, Delorme (desen), Apoteoza lui Homeros, Bariera dela Clichy, etc.

Ingvinală, regiunea (anat.), stinghie, partea corpului unde se întâlnește pântecele cu coapsa. Prin ea trec vasele mari și nervii înspre coapsă; tot aici se găsesc și o seamă de ganglioni limfatici care adesea mai ales la unele boale venerice (șancru) se umflă. Canalul inguinal, car străbate această regiune conține funiculul spermatic. Când acest canal se lărgește astfel, încât să iasă prin el și intestine, se produce hernia (v. c.) inguinală.

Inhalație (med.) administrarea unor medicamente în formă de vapori, care se inspiră ca să pătrundă în organele respirației. Se face cu aparate speciale, numite inhalatoare.

Inhibiție (psihol.) = oprire. Fenomen psihic, constând din oprirea sau suspendarea unor reacțiuni, cu ajutorul funcțiunii speciale a nervilor și centrelor nervoase. Acestea pot „inhiba" sau „facilita" reacțiunile. Procesul de învățare și control ce se poate observa la diferitele comportări ale copiilor e bazat în mare parte pe **I.-a** anumitor mișcări. În actele voluntare, **I.** are rolul de a opri unele impulsuri și tendințe și de a face lita pe altele.

In hoc signo vinces (lat.), în acest semn vei învinge, cuvintele care după tradiția istorică au fost scrise pe crucea ce s'a arătat împăratului Constantin cel Mare la Puntea Milvia, în a. 312, când a plecat la războiu împotriva lui Maxentius.

Inhumație, îngropare, înmormântare: punerea în pământ a cadavrelor. **I.** oamenilor morți se poate face numai cu autorizația oficiului stării civile, după necropsie (v c.).

Inima (anat.), cord. Organul central al circulației sângelui (v. c.), format din fibre musculare, de formă conică, așezat în torace, în partea stângă dela linia medială. La om e compusă din 4 cavități: două auricule și doui ventriculi.

In integrum restitutio, v. Restituția.

Inițială, prima literă dintr'un titlu sau capitol, care se evidențiază prin mărime, coloratură sau împodobire în documentele manuscrise și tipărituri.

Inițiativă (dr.). În legiferare **I.** este dr. de a propune proiectele de legi. **I.-a** regală e prerogativa regelui în acest sens. **I.-a** parlamentară, acea a membrilor corpurilor legiuitoare și **I.** guvernamentală, acea a miniștrilor (membrilor guvernului).

Injalbert Jean-Antoine, sculptor franc. (n. 1845), a luat în 1874 premiul Romei, iar în 1905 a fost ales membru al Academiei de bele-arte. Un artist sobru și foarte apreciat, **I.** e încadrat în școala realistă alături de Dalou, Falguière, Bartholomé și Frémiet. Din numeroasele sale opere, în care a știut așa de artistic să fixeze fizionomia spirituală și animată a indivizilor, alături de o eleganță și grație neîntrecută, amintim: le Titan, Hippomène și les Enfants aux lions.

Injecție (med.), introducerea în organism de medicamente disolvate prin ajutorul unei mici pompe. Mai des injecția se face, printr'un ac în formă de tub, sub piele (**I. subcutanată**), în mușchi (**I. intramusculară**) sau în vine (**I. intravenoasă**).

Injector, tub cu deschizătură mică, se folosește la pulverizarea lichidelor, pentru a obține o evaporare rapidă.

Inlandsis, calota glaciară din Grönlanda, cuprinzând centrul insulei și întinzându-se până pe coaste. A fost studiată de Nansen în 1888 și i s'a dovedit continuitatea. Prin **I.** străbat unele vârfuri de munți, sau stânci izolate, numite Nunatak. S'a generalizat numele **I.** și se dă ori cărei calote mari glaciare, care este suprapusă pe un soclu continental. Ex. **I.** antarctic actual, **I.** pleistocen al Europei de N., etc.

In medias res (lat.), în mijlocul lucrurilor, adică în fondul chestiunei. A intra *I. m. r.* = a trata o chestiune înlăturând introducerea.

Inn, afluent principal al Dunării. Lungime 422 km. (525 km.). Străbate lacuri de munte pitorești. Valea sa superioară, Engadina; vederi admirabile.

Innsbruck, oraș din Austria, așezat la altit 575 m. capit. Tirolului austriac, având o frumoasă așezare pe râul Inn. 56.000 loc Universitate. Comerț cu lemne. Fabrici de mătăsării, mănuși, țesături de bumbac.

Ino, în mit. gr. fica lui Cadmos și soția lui Athamos, regele Thebei, mama lui Learchos și Melikertes. A dușmănit copiii lui Athmos din prima căsătorie (pe Phryxos și Helle). Aruncându-se în mare, a fost scăpată de un delfin, devenind astfel zeița mării sub numele Leucothea.

Inocențiu, numele mai multor papi; mai însemnați: **I. I**, sfânt, papă dela 402—417; a ajutat pe poporul din Roma, jefuit de invazia lui Alaric. — **I. III** (n. 1160 în Avignon), papă dela 1198—1216. A avut conflicte: cu regele Alfons, pe care l-a silit să se desparte de verișoara-sa, cu care s'a căsătorit fără dispensă; cu Filip *II* al Franței, fiindcă și-a alungat soția legitimă; cu Ion fără Țară, fiindcă n'a

voit să întărească de arhiepiscop în Canterbury pe Ştefan Langston. A ţinut în Roma (1215) al IV-lea conciliu ecumenic din Lateran prin care s'a adus mai multe canoane pentru disciplina bisericii şi s'a hotărît pornirea unei noi cruciate (a IV-a). A organizat expediţia împotriva Albigensilor. Pentru noi e însemnat, fiindcă pe timpul său s'a făcut încercări serioase pentru unirea Românilor cu Roma (1204), sub împăratul româno-bulgar Ioaniţiu. Păstoria sa înseamnă apogeul puterii pontificale în evul mediu. — I. IV, papă dela 1243—1254. A avut mari conflicte cu Frideric II. La al XIII conciliu ecumenic din Lyon (1245) — unde era refugiat — a depus din domnie pe F. II. E considerat printre cei mai mari jurisconsulţi ai timpului. — I. XI (n. 1611 † 1689), papă dela 1676. A avut conflicte cu regele Ludovic XIV al Franţei. A ajutat pe Sobieski împotriva Turcilor şi lui i-se datoreşte în mare parte înfrângerea acestora la Viena (1689).

Inoculare (med.), altoire, hultuire. Metodă de a produce imunitate (v. c.) la un om sănătos, introducând prin piele în organism cantităţi mici de virus (v. c.) astfel preparat, încât să nu poată produce boala însăşi, să sileacă însă organismul să fabrice substanţe de apărare contra virusului inoculat. Ex. vaccinarea (v. c.).

Inotătoare, aripi (zool.), organele de locomoţiune ale peştilor; unele sunt împare, altele în perechi; cele împare sunt aşezate în planul median al corpului şi anume I. dorsală, I. codală şi I. anală. Cele perechi corespund membrelor celorlalte vertebrate: I.-le ventrale şi I.-le toracice; I. codală poate fi: heterocercă, dificercă şi homocercă.

In petto (it.: în piept), în intenţie, în proiect, de ex. cardinal I. p. = un cleric, pe care Papa are intenţia să-l ridice la demnitatea de cardinal îndată ce se va ivi vreo vacanţă, ori, la cel mai apropiat consistoriu (v. c.) papal. Forma românească populară=şi-a pus ochii pe el.

Inplacentate sau aplacentate (zool.), mamifere lipsite de placentă, ca Monotremele şi Marsupialele.

Inregistrare, aparat de —, întrebuinţat în cercetările experimentale de fiziologie, psihologie şi fonetică. Constă dintr'o suprafaţă înregistratoare (un cilindru acoperit cu hârtie netedă înegrită cu un strat subţire de funingine), un sistem inscriptor (O tobă, cuvetă de metal având un diametru de 1—4 cm. acoperită cu o membrană fină pe care se sprijineşte cu ajutorul unui picior o pârghie uşoară făcută dintr'un fier de paiu de o lungime de 5—9 cm. pe al cărui vârf este aplicată o peniţă ascuţită care scrie pe foaia înegrită) şi un dispozitiv explorator (v. Exploratoare), legat de cuvetă, care înscrie printr'un tub de cauciuc. Cilindrul înregistrator este pus în mişcare de rotaţie de un mecanism de orologerie (resort sau greutăţi) sau de un motor electric.

I. N. R. I. — inscripţia de pe crucea pe care a fost restignit Isus = Isus Nazarenus Rex Iudaeorum (Isus Nazarineanul Regele Iudeilor).

Inrola (milit.). A se înscrie în roluri, a intra în armată: înrolarea soldaţilor.

Inscenare. 1. Teatru, punerea în scenă a unei piese de teatru; operaţie care constă în toate pregătirile necesare pentru a monta şi a repeta o piesă de teatru. 2. Figurat: calomnie, invenţie calomnioasă.

Inscripţii, se numesc caracterele săpate, gravate sau turnate pe piatră, marmoră, bronz, pentru a aminti posterităţii un fapt oarecare. Erau mult mai dese în antichitate, pentru că scrierea nu avea o largă întrebuinţare. Din ac. pricină I. sunt cel mai bogat izvor pentru istoric şi lingvistică (numai pe baza acestora cunoaştem de ex. limbile asiriană, egipteană, feniciană, pierdute azi). Unele bilingve (sau chiar în trei limbi) au permis descifrarea hieroglifelor. Cu descifrarea şi studierea lor se ocupă epigrafia (v. c.). Cele mai bogate colecţii de I.: Corpus inscriptionum latinarum (publ. de Acad. din Berlin), Corpus inscript. semiticarum (publ. de Acad. de inscripţii din Franţa), apoi de Borghesi (9 vol.), Th. Mommsen, Hübner, L. Reiner, J. Batt, Rossi, etc.

Inscris cambial, vezi Cambie.

Insectivore (zool.), ord. al mamiferelor; se nutresc mai ales cu insecte şi au o dentiţie adaptată acestei hrane (măsele ascuţite). Ex. ariciul, sobolul — (bot.) I., plante, v. Carnivore, plante.

Insensibilitate (med.), pierderea sau lipsa temporară a simţurilor

Insolaţie (med.), bătaie de soare; stare de boală care se iveşte vara la indivizi expuşi razelor intense de soare, mai ales când muncesc greu şi pierd lichid mult (asudă). Bolnavul ameţeşte, îşi pierde conştiinţa, are convulsiuni, eventual moare prin paralizia inimii. Bolnavul trebue dus imediat la umbră, desbrăcat de haine care îl strâng, stropit cu apă şi lăsat în linişte deplină.

Insolubilitate (chim.), proprietatea unor corpi de-a nu se dizolva într'un solvent oarecare, de ex.: sticla e insolubilă în apă, aurul e insolubil în acid azotic, etc.

Insolvenţă s. **insolvabilitate** este neputinţa de a plăti o obligaţie comercială. Starea falitului când încetează plăţile (v. Faliment).

Insomnie (med.), lipsă de somn; mai ales la boale nervoase

Inspectorat şcolar, oficiu de control şi directivă a învăţământului primar, secundar şi profesional pe teritoriul unei regiuni şcolare. In România sunt 15 regiuni şcolare, având în frunte câte un inspectorat regional.

Inspectorate industriale pe teritoriul României sunt următoarele: Inspectoratul General tehnic de industrie, Cluj, condus de Ing. F. Blankenberg, — Inspectoratul general administrativ de industrie, Aiud, condus de Ing. Ioan Viciu, 12 I. i. având-şi reşedinţele în: Craiova (sub con. Ing. P. Mojoiu), Bucureşti (Ing. A. Popp), Galaţi (Ing. N. Năsturaş), Bacău (Ing. Gh. Enescu), Iaşi (Ing. I. Toru), Chişinău (Ing. D. Stefanov), Cernăuţi (Ing. I. Bocancea), Timişoara (Ing. S. Faur), Cluj (Ing. L. Popovici), Braşov (Ing. A. Hossu), Arad (Ing. Tr. Trâmbiţoiu), Sibiu (Ing. S. Crăciunaş).

Inspiraţie. 1. (psihol.). Starea sufletească în care se produce creaţia artistică sau invenţia intelectuală. I. isbucneşte în mod neprevăzut bazată pe activitate de elaborare subconştientă a psihicului. — 2. Insuflare divină.

Instanţă (dr.). 1. „for" sau „treaptă" judecătorească. judecătorie, tribunal, curte de apel = seria treptelor judecătoreşti. 2. Seria actelor încheiate în procedura judecătorească, pentru a sesiza judecata, precum şi acţiunea prin care se reîncepe procedura la un for superior, în urma unui apel, contestaţii, etc.

Instilaţie (med.), turnarea într'un organ al unui medicament disolvat picătură cu picătură. Aparatul cu care se face I., se numeşte instilator.

Instinct. 1. Pornire naturală, ereditară, către anumite mişcări sau activităţi care servesc la conservarea individului şi a speciei. — Insuşirile generale ale I. a) Toate exemplarele unei speţe se comportă la fel în acelaşi I. b) Ele nu-s conştiente de scopul comportării lor. c) I. se modifică f. greu şi în acelaşi sens la speţa întreagă. d) I. se desfăşură spontan (v. c.) când situaţiile (v. c.) corespunzătoare lui apar, nu se desvoltă la alte situaţii, nici chiar analoage. e) I. este ereditar şi nu-i datorit experienţii individuale. Ex. Clădirea cuiburilor la paseri; fuga şoarecilor de pisică. — 2. Orice activitate (în special sufletească) adaptată unui scop, care se realizează în mod spontan fără a fi rezultatul unei experienţe ori a educaţiei şi fără a cere reflecţiune. Ex.: „a avea I. ritmului sau al simetrii" (v. aptitudine, cf. Inclinaţiune).

Institut de France, numele colectiv dat celor 5 „Academii" din Paris (v. Academia Franceză). Formează instituţia oficială cea mai înaltă pentru cultivarea ştiinţelor şi artelor. Are foarte puţini membri exteriori. Xenopol de ex. a fost membru la I.

Instituţie. 1. Aşezământ public. 2. Hotărîre. 3. O parte din Corpus Juris. 4. (sociol.). Spre deosebire de individualităţi şi fenomene, I. sunt pentru P. Lacombe creaţii sociale a grupurilor de indivizi. Ele sunt produse de individul istoric.

Institutiones. 1. Aşezământ, hotărîre. 2. (dr.) „Institutiunile lui Iustinianus", carte de introducere în studiul Pandectelor (v. c.) după I. lui Gaius. E o parte din „Corpus juris", rezumat enciclopedic a dr. roman, compusă pentru a servi ca introducere în studiul dreptului. Justinianus a însărcinat pe Tribonianus să adune dreptul roman (v. Corpus juris civilis, Justinianus, cf. Pandectele şi Corpus juris).

Institutul de cultură italiană (Bucureşti), a fost înfiinţat de profesorul Ramiro Ortiz în 1922. Organizează cicluri de conferinţe, cursuri de limba şi civilizaţia italiană, publică revista „Roma" şi dă informaţiuni de ordin cultural asupra Italiei şi Românici.

Institutul de igienă şi sănătate publică, a fost înfiinţat pe lângă Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, prin legea din 25 Febr. 1927. Scopul lui este studiul problemelor de igienă şi sănătate publică. Mai multe institute, având atribuţii similare sau înrudite, au fost încorporate cu bugetele şi personalul lor, acestui institut, şi anume: Laboratorul de igienă al Facultăţii de medicină din Bucureşti, Laboratorul central de chimie al Ministerului Sănătăţii, precum şi şcolile de învăţământ sanitar din Bucureşti, care aparţineau Min. Săn. Activitatea institutului este împărtită în mai multe secţiuni după diferitele domenii: epidemiologia şi profilaxia maladiilor infecţioase; igiena alimentară, igiena industrială; geniu sanitar; igiena socială; eugenia; igiena şcolară; asistenţa socială; asigurări sociale şi accidente de muncă; statistica şi demografia; legislaţia sanitară. Institutul este condus de un director, care e titularul catedrei de igienă dela Facultatea din Bucureşti (actualmente Dr. D. Mezincescu). Directorul e ajutat de un consiliu de administraţie compus din delegaţii diferitelor ministere interesate. Învăţământul, predat de institut este de trei feluri: de specializare, pentru medici, cu scopul

de a obține o diplomă de specialist în igienă și sănătate publică; învățământ sanitar elementar pentru pregătirea personalului ajutător (agenți sanitari, infirmiere, etc.); învățământul universitar propriu zis, pentru studenți în medicină.

Institutul de literatură (București). A fost înființat prin lege în 1921 și este în legătură cu catedra de literatură română dela Facultatea de litere, al cărei titular, d. Mihail Dragomirescu este și președintele actual al Institutului. Se fac comunicări, se discută probleme de literatură, și se țin conferințe. Institutul are o bibliotecă și publică Buletinul Institutului de literatură precum și un „Buletin Bibliografic trimestrial".

Institutul de seruri și vaccinuri din București, fondat în 1902, condus de prof. I. Cantacuzino, prepară serurile și vaccinurile pentru toată țara. Dela 1921 depinde direct de Min. Sănăt. și Ocrotirilor Sociale.

Institutul de studii sud-est europene (București), a fost înființat în 1914. Organizează cursuri pentru limbile sud-est europene și cicluri de conferințe. Are o bibliotecă de specialitate și publică „Revue historique du sud-est européen". Președinte: Nicolae Iorga

Institutul economic românesc (București). Înființat în 1921, organizează studii privitoare la problemele economice, precum și conferințe asupra lor. Dispune de mult material documentar, pe fișe, și de o bibliotecă. Publică „Buletinul Institutului Economic Românesc", „Informațiuni Economice", „Bibliografia Economică Română", etc. Președinte: Oscar Kiriacescu.

Institut Français de Hautes Etudes en Roumanie (București). A fost înființat în 1924, cu scopul de a înlesni condițiile de traiu profesorilor și cercetărilor francezi, cari vin în România spre a face studii. Organizează raporturi de schimb între universitățile române și franceze cu învățați ai celor două națiuni. Președinte: Emmanuel de Martonne. Secretar: P. Henri.

Institutul Geologic al României (București). Înființat în 1906, e în legătură cu Ministerul de industrie și comerț. E organizat în mai multe secții: geologică, agrogeologică, chimică, de geologie economică și cartografică. Are bibliotecă și muzeu și publică: „Anuarul Institutului Geologic", hărți geologice, memorii, etc. Director: L. Mrazec.

Institutul internațional de agricultură a fost înființat în 1905 și-și are sediul la Roma. Numărul statelor care au aderat la această organizație este de 73 (între care și România). Scopul institutului este: concentrarea, studierea și publicarea informațiunilor statistice, tehnice sau economice privitoare la cultura și produsele agricole și prețurile diferitelor mărfuri; indicarea salariilor mâinii do lucru rurale, comunicarea noilor boli ale vegetalelor și, când e posibil, a remediilor și mijloacelor de combatere; studiarea chestiunilor privitoare la cooperație, asigurare și credit agricol sub toate formele lor; prezentarea aprobării guvernelor a măsurilor pentru protecția intereselor comune agricultorilor și pentru ameliorarea condițiunilor lor. Adunarea generală a institutului se întrunește la fiecare doi ani, la Roma. Ultima întrunire a avut loc în Octomvrie 1928. Celălalt organ de conducere al institutului este Comitetul permanent. El este ales pe 3 ani și se întrunește în fiecare lună. Institutul mai are un Secretariat General, un Birou al Statisticilor, un Birou al informațiunilor agricole și, altul al Studiilor economice și sociale. Bogata bibliotecă a Inst. numără peste 160000 de volume și broșuri, tratând chestiuni de agricultură. Institutul publică opt periodice de specialitate. In ultimele adunări generale, Inst. și-a organizat și o secție de legislație agricolă, alta care să se ocupe cu agronomia colonială, exotică și tropicală, și a treia care se ocupă cu chestiunile de silvicultură. Cu comitetul permanent al Inst. colaborează un Consiliu internațional științific care se compune din 21 comisiuni de experți, având însărcinarea să studieze diferite chestiuni. Legătura dintre Institut și fiecare națiune se face prin asociațiunile agricole naționale. Institutul poate comunica însă și direct cu guvernele, cum e cazul cu țara noastră. România e reprezentată la Adunările generale ale Inst. prin atașatul ei comercial la Roma. Ea cotizează ca membru al Inst. cu 100000 Lire it.

Institutul internațional „al frigului" („du froid"). A fost înființat în 1920 cu scopul de a favoriza învățământul științei și practicei frigului, desvoltarea și popularizarea studiilor și cercetărilor științifice sau tehnice în domeniul producției, circulației, consumației, industriei frigului. Intre țările care au semnat convențiunea de înființare a Institutullu e și România. Tot la 2 ani se țin conferințe generale. Sediul institutului, prezidat de André Lebon, e la Paris.

Institutul internațional de statistică a fost înființat la 1885, având ca scop favorizarea progresului satistice administrative și științifice. Intre statele aderente e și România. Ele țin conferințe din doi în doi ani. In 1913 a fost creat și un oficiu permanent, al cărui sediu e la Haga (Olanda). Institutul publică buletine și anuare.

Institutul internațional pentru studiul cauzelor și profilaxia bolilor mintale. (1906) Sediul la Roma.

Institutul Meteorologic Central (București). Înființat în 1884. Publică buletinele meteorologice ale țării, memorii și studii. Are edificiu propriu în Parcul Carol. Director: E. Otetelișeanu.

Institutul Național de Educație Fizică (I.N.E.F.), este o instituție de învățământ superior cu caracter universitar, cu scopul de a pregăti profesori de educație fizică pentru învățământul secundar, conferindu-le titluri academice de licențiat sau doctor în educație fizică. In afară de aceasta, mai este o secție militară, prin care se pregătesc conducătorii de educație fizică a armatei, conferind titluri de ofițeri-instructori și subofițeri instructori-ajutori în educația fizică. Iar în secția amatorilor se dă posibilitate de activitate în acest domeniu oricărei persoane de a se pregăti în una sau mai multe ramuri ale educației fizice, conferind și brevete de maeștri. I.N.E.F. din punct de vedere al învățământului depinde de Ministerul Instrucțiunii, iar administrativ de O. N. E. F. In secția universitară se primesc bacalaureații (de ambele sexe), după examenul medical și trecerea probelor din limba română, fizică, chimie și mecanică. Studiile ce se predau sunt teoretice și practice. Primele: anatomie, fiziologie, biologie, fiziologie aplicată, igienă generală și specială, antropometrie, gimnastică medicală, gimnastică teoretică, psichologie, estetică, pedagogie, logică și morală, istoricul și organizarea educației fizice, tehnica instalațiunilor, educația muzicală și ritmică. Aplicațiuni practice care se fac sunt: gimnastica, scrima, boxul, atletismul, călăria, conducerea de mașini, jocurile, tirul, dansurile, lupta; iar prin deplasarea la munte sau la mare, sky-ul, natațiunea și canotajul. Durata studiilor secției universitare este de 3 ani (legea nouă), iar la secția militară de un an. Conducerea I.N.E.F. este încredințată colonelului: Bădulescu I. Virgil, ca director general, ajutat de un director de studii și corpul profesoral. Cursurile practice se fac pe Stadionul frumos amenajat, cu sistemele cele mai moderne, o adevărată capodoperă sportivă română.

Institutul Pasteur (med.), fondat în 1886 în Paris, cuprinde laboratorii de bacteriologie și biochimie, serviciul pentru prepararea serurilor și vaccinurilor și un spital. Servește la studiul boalelor infecțioase și la combaterea lor. Institutele antirabice din România (București, Cluj, Cernăuți, Iași), poartă numele de **I. P.** v. și Pasteur.

Institutul Rockefeller (med.), inst. de cercetări medicale, fondat la New-York de J. D. Rockefeller (6 milioane dolari). Are laboratoare și spitale bogat dotate. Subvenționează savanți și institute din toată lumea, cari studiază combaterea boalelor infecțioase și a relelor sociale.

Institutul Social Român (București). Are la bază „Asociația pentru studiul și reforma socială", înființată în 1918, la Iași. Trei ani mai târziu, ea devine institut și-și fixează ca scop cercetarea problemelor sociale ale țării și rezolvirea lor. Membrii institutului sunt grupați în secții, pe specialități. Institutul organizează cicluri de conferințe (d. ex. „Doctrinele partidelor politice", „Politica externă a României") și publică „Arhiva pentru știința și reforma socială și „Buletinul secției de studii cooperative". Președinte: Dimitrie Gusti (**v. c.**).

Instrumental (gram.). 1. Complement circumstanțial care arată instrumentul prin care se realizează acțiunea predicatului. Propoziție I.-ă ține locul și îndeplinește rolul compl. **I.**

Instrumentalism (filos.), numire dată în teoria cunoașterii pragmatismului (v. c.).

Instrumente astronomice, sunt aparate optice cu care se observă corpurile cerești. Cele mai importante sunt: luneta meridiană, se mișcă numai în planul meridianului, cu ea se observă trecerile la meridian; ecvatorialul este luneta cea mai mare, se poate îndrepta spre oricare punct al sferei cerești și cu ajutorul unui mecanism de orologerie urmărește automat mișcarea diurnă a stelelor, încât este cel mai potrivit I. pentru studiul unei porțiuni, a boltei cerești; prevăzut cu aparat fotografic, sau cu spectrometru, se studiază elementele constitutive ale astrelor. Luneta de pasaj: lunetă simplă meridiană, fără cerc vertical divizat. Cu ea se observă trecerile la meridian, pentru stabilirea timpului exact. Cu fotometrul se stabilește intensitatea luminoasă a stelelor, cari se clasifică astfel după mărime în vreo 20 clase. Telescopul se montează în locul ecvatorialului, rolul obiectivului îl joacă o oglindă metalică concavă.

Instrumente de alamă, sau tinichea, ca d. ex. cornul, trompeta, trombonul și tuba. Vibrațiunile coloanei de aer sunt provocate direct prin buzele instrumentistului. Timbrul acestor instrumente e strălucitor metalic.

Instrumente de lemn, instrumente de suflat, din lemn, a căror grup conține flăutul, oboiul, clarinetul, fagotul și derivatele acestora. Timbrul lor e moale, asemănător vocii omenești.

Instrumente de percusiune se numesc instrumente musicale care nu sunt capabile pentru succesiuni melodice, ci au ca scop principal să marcheze ritmul. Sunt de 2 feluri: I. cu membrană, la care mediul provocător de ton sunt, una sau două membrane (piei) întinse pe cadre de lemn sau de metal, bătute cu unu sau două „ciocănașe", sau I. antefane, cari însăși produc tonul, fiind lovite unele de altele sau cu un ciocănaș. De grupul ultim se țin clopotul, carilonul, triunghiul, cimbalele, castanetele, de primul timpanele.

Instrumente optice, sunt combinații potrivite de lentile, oglinzi și prisme. Se obțin astfel lupe, microscoape, lunete, spectroscoape, etc.

Insúa Alberto, romancier spaniol (n. 1883). Realist; D. Çuijote en los Alpes; En tierra de santos; El demonio de la voluptuosidad; Las flechas del Amor; El alma y el cuerpo de D. Juan și cronica parisiană a marelui războiu: De un mundo á otro (1918).

Insulă, un uscat, înconjurat de toate părțile de apă. Cele apropiate de țărm sunt litorale; cele din mijlocul oceanelor, sunt oceanice. Sunt: ins. continentale oc. de origină vulcanică sau coraligenă, formate din atoli sau recife.

Insula Șerpilor, singura insulă a M. Negre. Rest al vechilor cute variște (sist. hercinian). Aparține României. Are numai un far și este locuită numai de îngrijitorul farului și un post de grăniceri Fiind stâncoasă nu este abordabilă.

Insulina (med.), hormonul (v. c.) așa numitelor insule ale lui Langerhans, din pancreas. A fost izolat în 1921 de americanii Macleod, Banting, Best și Collip în Toronto (Canada). Injectarea ei influențează arderea zahărului (glucozei) în organism. In diabet (v. c.) ea face să scadă cantitatea de zahăr eliminat prin urină (v. Glicozurie); astfel ea a devenit un mijloc suveran al tratamentului diabetului, mai ales a complicațiilor sale, fără însă a-l vindeca complect. I. se mai dă și la oameni slăbiți: ea produce o repede îngrășare și întărire. I. se poate administra numai sub controlul medicului, deoarece doze prea mari pot produce stări primejdioase. I. a fost pregătită în Rom. de prof. Nițescu din Cluj, sub al cărui control se produce preparatul românesc „I. Nițescu".

Insulinda, lanțul de ins. ce se întinde dela penins. Malacca prin ins. Sonde Moluce, Celebe, Borneo și Filipine. Sea mănă cu arhip. grecesc din M. Egee. fă când legătura între Europa și Asia Mică Suprf. 1994105 kmp. cu 63.542.000 loc. I este împărțită între Olanda (Indiile Olandeze). Anglia (Brunei. North Borneo Sarawak). U. S. A. (Filipinele) și Portugalia (Timor, Cambing).

Insurățel (3582 loc.), com. rur. jud. Brăila. pl. Viziru. Infirmerie. P. U. Viziru. G. Cioara la 13½ km.

Intabulare, notarea în cartea funduală. de ex. dreptul de proprietate, de usufruct, de preemțiune asupra unui imobil.

Înțărcarea sau **Ablactarea** copilului este epoca când se suprimă alimentația mixtă pentru a se începe alimentația artificială. A. nu se face dintr'odată, ci treptat. Nu e bine se să facă în anotimpuri calde, ci numai toamna sau iarna. In vederea A.-ii se înlocuiește încetul cu încetul câte o sugere cu un biberon de lapte de vacă sau alte alimente, astfel că pe la 10—12 luni copilul nu mai suge decât odată pe zi. In urmă se suprimă și această sugere și înțărcarea făcută în modul acesta rațional, nu dă turburări digestive. A. se face în mod normal, între 12—14 luni.

Intarsia (ital.), lemn încrustat artistic cu lemn de altă coloare, formând desemnuri ornamentale. Avem I. pozitivă, când lemnul de bază e de coloare luminoasă, iar încrustătura întunecoasă. Contrarul e I. negativă. Incrustătura e făcută cu atâta dibăcie, încât lemnul pare zugrăvit, nu încrustat. Arta I.-ei e cultivată, începând din sec. al XV (v. și Marcheterie).

Integral (calculul) este inversul calculului diferențial, și o parte a calculului infinitesimal, cu ajutorul căruia putem afla, dacă ne este dată o derivată, funcțiunea dela care provine derivata. Dacă ne este dată o ecvație diferențială, integrarea ei înseamnă a afla funcțiunea care satisface această ecvație diferențială.

Intelectualism (psihol.). Teoria care dă fenomenelor intelectuale precumpănire, în explicarea vieții psihice, morale, estetice, etc.

Înțelegerea-Cordială (Entente-cordiale), primul nume dat alianței între Anglia și Franța, la începutul războiului mondial (1914—1919).

Inteligența (psihol.). 1. Aptitudinea psihică cu ajutorul căreia ne adaptăm la probleme și situații noua, ori de câte ori instinctele nu-s în stare să o facă singure acest lucru. 2. Putere de înțelegere și de cunoaștere, I. subordonează în activitatea ei și le combină multe funcțiuni psihice: atenția, memoria, imaginația. I. este distribuită divers la diferiți indivizi și este prin aceasta, un criteriu de distincție în posibilitatea de adaptare a lor în viață și totodată un mijloc de selecție și ierarhizare a indivizilor în vederea anumitor activități și profesii. Există I. **practică**, în care ajustarea se face mai favorabil, în situații nu cer individului să folosească însușirile absolute și o I. **teoretică**", în care intră în joc aptitudinile speculative și abstracte ale minții. Sunt apoi diverse „tipuri" și „grade" de inteligență. „Nivelul de I." (v. c.) se măsoară cu teste (v. c.) de desvoltare (nivel) și „aptitudinile" intelectuale cu teste de aptitudini (cf. Examinarea inteligenții).

Inteligibil (filos.). 1. Ceea ce se poate cunoște numai prin gândire și nu în mod empiric. 2. Suprasensibil = „mundus intelligibilis": lumea i-a = la Kant, lumea lucrurilor în sine; la Plato, lumea prototipurilor ideale (a ideilor), opusă celei sensibile.

Intendență (milit.). 1. Serviciu, organ al ministerului de războiu, care are însărcinarea de a se îngriji cu procurarea a tot ceea ce este necesar armatei aprovizionând-o cu hrană și echipament, precum și cu supravegherea mânuirei fondurilor de organele în subordinele ministerului de războiu. Este condus de un intendant general. 2. Un corp de asimilați ofițeri de administrație, absolvenți ai școalei superioare de războiu secția intendenței, însărcinați cu verificarea mânuirei fondurilor, fiind apți a înainta dela gradul de Intend. Maior în sus. In vechime în armata țărilor românești acest serviciu nu exista decât în timp de pace, la războiu pleca fiecare cu merinde adusă de acasă, după terminare trăind din prădat. Intendantul general era Marele Clucer, ajutat de Marele Sluger, cari împărțiau aprovizionările la oaste prin Marele Pitar. Intendența militară s'a înființat în 1857, iar în 1863 s'a înființat corpul ofițerilor de administrație ca anexă a Serv. I.-lei. Serv. Intend. are sub ordine Depozitele de echipament și subsistență și Manutanțele.

Intenție. 1. (filos.) Se numește dirijarea conștiinții asupra lucrurilor despre care ne gândim („obiecte intenționale"). 2. I. = îndreptarea gândirii spre un obiect.

Intențiune. 1. (dr. penal), voința de a săvârși o crimă (delict). Este un factor alcătuitor al vinovăției (culpabilității). Când e vorba de contravenții — indiferent de I. constituie suficient infracțiunea. 2. (filos.) Raportarea gândirii la un obiect. 3. (psihol.). Deliberarea, anticiparea (considerate ca acte de gândire) scopului (sfârșitului) acțiunilor noastre. 4. (morală). Sensul dela 3 căruia i se adaugă scopuri bune (permise) s. rele. = I. morală: bună s. rea.

Interdicție (dr.), starea unei persoane majore, care a fost declarată, prin judecată, incapabilă să-și exercite drepturile civile. Actul prin care se face I. = punerea sub I. Aceasta I. se mai numește civilă sau judiciară.

Interdicție legală, pedeapsă prin care un infractor e lipsit de exercitarea drepturilor civile.

Interese, dobânda capitalului pus în circulație. Mărimea I. o regulează relațiile economice ba chiar și legile. I. se fixează de obiceiu pe un an și se exprimă în procente câte după 100 unități. I. se calculează pe un an după formula:

$$I. = \frac{Cap. \times \%}{100}$$

$$\text{iar pe zile } I. = \frac{Cap. \times \% \times Z.}{360 \times 100}$$

Interferență, este fenomenul suprapunerii undelor care se întâlnesc; dacă sunt de aceeași fază, se întăresc, în caz contrar se nimicesc. Spre ex. pe un paravan ținut în calea razelor de lumină monocromatică reflectate de două oglinzi plane înclinate foarte puțin una față de cealaltă se observă frange luminoase și obscure de I. Jocul de colori al lamelelor subțiri (bule de săpun) se datorește deasemenea I.-i.

Interior, înfățișarea în pictură a unei scene care se petrece în I.-ul locuinței. E un gen aparte a picturei, care spre deosebire de cea în aer liber, cere o mai delicată și mai amănunțită execuție. Mai ales pictorii olandezi și flamanzi sunt renumiți prin realismul lor în zugrăvirea I.-rurilor de cârciume.

Interjecțiune (gram.), parte a vorbirii care exprimă un strigăt, o emoție, vai, of, pfuil Primește când e singură semnul „!". Dacă e în cursul propoziției e mai corect să fie despărțită prin virgulă: „Vai, cum mă doare capul!".

Interlaken, comună din Elveția, la picioarele Alpilor Bernezi (Jungfrau), între lacurile Thune și Brienz. Are 4000 loc. E o stațiune de vară foarte frecventată și centrul excursiunilor în Alpii Bernezi.

Intermezzo (ital.), se numiau în sec. al XVI compoziții muzicale intercalate între actele unei piese teatrale, ca divertisment. Astăzi, se numesc I. numai baletele încadrate în operă și dramă și muzica la scenă deschisă. Expresia e folosită și ca titlu la piese mici instrumentale.

Internațională, v. Limbă.

International, dr. —, ramura dreptului care studiază raporturile dintre state.

Internațional, imnul socialdemocrației I.-c. Textul de Pottier (1871), melodia de lucrătorul din Lille, Adolphe Degeyter.

Internaționala (Politică, Sociol.). S'a numit astfel „Asociația Internațională a lucrătorilor", o asociație întemeiată la 1864 în Londra, de către muncitorii socialdemocrați din toate țările, fără deosebire de naționalitate. La început I. a fost condusă de Karl Marx, de Engels și de Bakunin. Aceștia i-a făcut în 1866 și niște statute la congresul din Geneva. I. I s'a desființat decăzând din cauza războiului din 1870 și a fost reînviată în 1889. I. a II (socialistă) și-a făcut statutele la congresul din Amsterdam (1904) și ține congrese la fiecare 2—3 ani. Biroul ei a fost întâiu la Bruxelles, apoi la Amsterdam și Londra. — I. III (comunistă) s'a născut din adunarea dela Zimerwald, lângă Berna, din Maiu 1916, când s'au despărțit comuniștii revoluționari și s'a format I. din Moscava alipită de principiile formulate de Lenin. I. a II există mai departe însă având de partizani pe socialiștii nerevoluționari.

Interogația, 1. Întrebare, examinarea lecției de către profesor; 2. Figură de stil, în care poetul face o întrebare spre a-și exprima un sentiment sau o idee oarecare. Ex.: De ce ritmul nu m'abate cu ispite dela trebi? (Eminescu Sat. II). Când I. este vehementă se numește Apostrofă (v. Prozopopee).

Interogativă, propoziție —, (gram.). După înțeles, acea propoziție care exprimă o întrebare: Ce gândești? Primește totdeauna semnul „?" la sfârșit.

Interogator(iu), (dr). Ascultarea de către judecător a martorilor sau a inculpatului.

Interpelare (dr.), întrebare prin care un parlamentar se adresează unui membru al guvernului (miniștrilor), cerând explicații în diferite chestiuni politice. Ministrul interpelat poate să răspundă imediat sau în termen fix, cerând timp spre a se informa. Ministrul poate și să nu răspundă. Spre deosebire de întrebarea propriu zisă I. trebuie să fie sancționată prin ordinea de zi (v. c.).

Interpolare. 1. Procedeu matematic, în baza căruia, într'o serie oarecare, mai putem introduce și alți termeni. I. se folosește de obiceiu pentru a construi formule empirice, care să reprezinte cât se poate de exact rezultatele experimentului. 2. (Filol.). Intercalări de cuvinte sau fraze lămuritoare (întregitoare) în textele sau ms. vechi.

Interregnum (lat.), timpul în care un stat monarhic nu are un suveran legal. Se întâmplă mai ales în monarhiile elective. Timpul până la alegerea noului suveran e periculos pentru stat, căci adesea anarhia stăpânește și se întâmplă lupte sângeroase. Cel mai faimos I. a fost în istoria Germaniei. Aici sub Marele I. se consideră perioada de la moartea lui Conrad IV (1254) până la urcarea pe tron a lui Rudolf de Habsburg (1273). Unii pe acesta îl consideră dela 1250.

Intertrigo (med.), inflamația pielii, mai ales murdare, la locurile care se freacă (stinghii, etc.). Tratament: curățenie, pudră, ungere cu vaselină albă sau unt de lemn curat. La copii mai ales poate fi, dacă se neglijează, boale de piele primejdioase.

Întreruptor, dispozitiv pentru închiderea și deschiderea unui circuit electric.

Interurban (telefon). Un aranjament al tehnicei telefonice, care permite unui abonat dintr'o localitate oarecare, să poată comunica telefonic cu un abonat din altă localitate.

Intervenționismul. 1. (politică) O formă a Socialismului de stat (v. c.) care precizează intervenția statului în stabilirea raporturilor contractuale dintre capital și muncă, patroni și lucrători. — I. s'a desvoltat mai ales în Franța. 2. În sens pejorativ: „lanțul slăbiciunilor" (Caragiale) sistemul de a proteja, pe baza intervențiilor persoanelor cunoscute sau mai sus puse, parvenirea elementelor sociale dubioase, fără nici o altă selecție. În sensul 2, I. e o plagă socială și o dovadă de lipsă de cultură și de indolență a societății.

Interwiew (engl. cit. interviu), convorbire, dialog, între un ziarist și o persoană marcantă, care apoi, e dat publicității.

Intestin (anat.), mat, acea parte a tubului digestiv, care începe după stomac și merge până la șezut (anus). La om I. e de 9—10 metri. Imediat după stomac vine I. subțire, care trece în I. gros. I subțire la rândul său se împarte în trei părți: cea de sus, duoden e, în care se varsă secrețiile ficatului și pancreasului (v. c.), cea mijlocie, jejunul și cea inferioară, ileonul. La trecerea ileonului în intestinul gros se află eccul (matul orb) cu apendicele cecal. În I. se desăvârșește digestia și resorbția.

Intinerire (v. și Macrobiotică) redobândirea vitalității unui stadiu de etate anterior celui în care individul se află. Problema I.-ii preocupă pe medici și naturaliști din cele mai vechi timpuri. În antichitate și evul mediu se recomanda de ex. băi în sânge de animale tinere, etc. Biologia modernă a abordat chestiunea dintr'un nou punct de vedere: revitalizarea glandelor genitale. Steinach obține acest efect prin o operație incitatoare asupra glandelor. Voronoff prin transplantare de glande de maimuță. Efectele acestor operațiuni sunt vădite, însă de scurtă durată.

Intorsătura Buzăului (5333 loc.) com. rur jud. Brașov, pl. Săcele. Formată din satele: Brădet, Întorsătura-Buzăului, Fioroaia-Mare, Floroaia-Mică. Primăria la Intorsătura-Buzăului. Judec. locală. P. U. și G. Prejmar la 12 km.

Intoxicație (med.) otrăvire: pătrunderea în organism a unor substanțe chimice, care primejduesc viața.

Intracarpatice, Depresiuni —, cele cuprinse între culmi carpatine. Sunt ca D. I. bazinele: Beiușului, Hațegului, dela Bozovici, Brezoiu-Titești, Ciucului și Trei Scaune.

Intrada (span.) = introducere; în muzică însemnează fraza musicală mai lungă sau mai scurtă ce premerge unei piese; în sec. al XVI—XVII. Numirea piesei introductive la un festival artistic-musical.

Intransigeant, L'-, ziar politic cotidian, înființat la Paris de H. Rochfort. A dus campanie înverșunată contra republicanilor moderați, a susținut pe rând boulangismul, pe radicalii-socialiști și naționalismul.

Introjecțiune (filos.), 1. Termin lansat de Avenarius: operația prin care ne reprezentăm conștiința individuală ca o realitate internă organismului, iar obiectele externe ca o obiectivare a stărilor interne. I-ii i se opune „experiența pură" (v. c.) care admite o solidaritate între subiect și obiecte (v. Empiriocriticism); 2. Autoanaliză = introspecțiune.

Introspecțiune. 1. Autoanaliza vieții psihice. 2. Metoda autoanalizei faptelor psihice trăite, observație internă, autoobservație. E metoda primordială și fundamentală a Psihol.; trebuie complectată cu observația sistematică (v. Observație, cf. Foaia personală) și cu experimentul și observația externă (v. comportament) individuală și colectivă (v. metodele psihol. la Psihol.).

Intrupare, a lua trup omenesc, credința creștină, că Dumnezeu s'a făcut om, unirea naturei dumnezeești cu cea omenească în persoana lui Isus Christos, pe care evanghelistul o formulează astfel: Cuvântul (Logos, Fiul lui Dumnezeu) trup s'a făcut și a locuit între noi. Credința despre I-ea unor divinități o găsim și în alte religii.

Intubație (med.), introducerea unei țevi metalice anume construită (canulă) în laringele strâmtat (v. Crup), când bolnavul e în primejdie să se asfixieze. Se aplică mai ales la difterie, când membranele false care se formează amenință să astupe complet trahea. I. a fost introdusă în med. de medicul american O. Dwyer.

Intuiție (psihol.). 1. Operația prin care luăm imediată conștiință cu ajutorul simțurilor de un obiect dat. De cele m. multeori I. se confundă cu percepția (v. c.). Putem deosebi „I. externă" când operația intuitivă este dirijată asupra obiectelor lumii externe și „I. internă", când este îndreptată asupra experienții proprii interne; 2. Formele I-ei sunt după Kant spațiul și timpul; în ele se ordonează, ca în niște tipare inerente sensibilității noastre, senzațiile, adică datele experienții. F. I. sensibile sunt a priori (v. c.), nedepinzând de experiență, ci dimpotrivă condiționând orice experiență.

Intuiție bergsoniană (filos.). „Un fel de simpatie intelectuală prin care ne transpunem în interiorul unui obiect spre a coincide cu ceeace el are unic și neexprimabil". I. ne ajută să ne confundăm, indentificându ne, în sensul și vieața realității în miezul ei fecund și înviorător dându-ne o cunoștință complectă și absolută despre dânsa. Ea se reduce de fapt la instinct: Instinctul este simpatia, intuiția care ne dă simțirea directă a realului, conducându-ne chiar în interiorul vieții. I. este adevărata metodă a filosofiei (= metafizica), deoarece această doctrină se ocupă de adevărul absolut, pe când științele pozitive, reduse la operații intelectuale, bazate pe idei, se orientează mai mult asupra raporturilor dintre lucruri și nu asupra lucrărilor în sine. Cunoștința lor este superficială, necomplectă și relativă: ceeace este viață le scapă

Intuiția pedagogică, metoda prin care copiii sunt călăuziți să cunoască prin simțuri materialul de învățământ sau educativ. Ea constă în concretizarea ideilor abstracte cu ajutorul imaginilor, tablourilor, schemelor, desemnurilor, prin arătarea lucrurilor și întâmplărilor reale, când ele se pretează a fi imediat observate. Un învățământ bun trebuie să fie printre altele și intuitiv. Hărțile, planșele, aparatele, proiecțiile luminoase, excursiile etc., sunt mijloace intuitive.

Intuiționism (filos.), 1. Filosofia intuiției. Admite: originea intuitivă a cunoștinții, deci adevăruri evidente superioare experienții și existența unei realități cunoscute nemijlocit, care nu-i dedusă, nici construită prin rațiune [Acest înțeles este rar folosit]. 2. Doctrina lui Bergson = bergsonism. v. Misticism; 3. (Etică) = Apriorismul etic admite că originea moralității este în tendințe (dispoziții) anterioare procesului învățării, prin urmare

înăscute și că aprecierea binelui moral rezultă, cu siguranță imediată, din evidența lui, bazată pe principiile înăscute ale moralității (Sokrates, Descartes, Spinoza, Kant, Shaftesbury, etc.).

Inuus (zol.), macac; maimuță catarină. **I. sinicus**, maimuța sfântă a Indienilor. **I. ecaudatus**, Magot, singura maimuță ce se găsește și în Europa (Gibraltar).

Invalid (milit.), 1. Soldat sau ofițer care din cauza serviciului a rămas infirm și care primește o pensie dela stat; 2. **I. de războiu**, orice militar, care în timpul războiului a rămas infirm din cauza rănilor sau boalelor și pentru care primește pensie dela stat.

Invalides, Hôtel des —, celebru monument din Paris, edificat de Ludovic al XIV (1670), la îndemnul lui Louvois, pentru a oferi locuință și întreținere soldoaților invalizi. In 1840 s'a depus aici rămășițele pământești ale lui Napoleon într'un sarcofag de porfir. Aici e azi Muzeul de artilerie și al armatei.

Invar, aliaj conținând 64% de oțel și 36% de nichel. Acest aliaj are proprietatea de a-și menține dimensiunile aproape constante față de variațiunile — într'un domeniu mai mare — ale temperaturii. Se folosește pentru fabricarea instrumentelor de preciziune și în special în orologerie, când este problema de a fabrica un cronometru al cărui mers să fie independent de temperatură.

Invârtita, dans românesc de caracter vesel. Muzica ei se caracterizează prin două reprize de câte 8 măsuri în tact de $^2/_4$. Pașii jucătorilor cadențează în sincope ceea ce evidențiază un simț ritmic deosebit de desvoltat la poporul rom. O variantă a I. e Hațiegana.

Învățământ, v. și Academia de..., Școala, Școalele, Universitatea.

Învățământul normal primar, are menirea să pregătească pe viitorii învățători ai școalelor primare. Școala normală dă pe de-o parte o cultură generală, pe de alta pregătirea specială pedagogică de care au nevoie învățătorii pentru exercitarea misiunii lor. Până la 1864, învățătorii din vechiul regat erau recrutați din oameni cu oarecare știință de carte, dascăli de biserică ori chiar țărani. Acești învățători nu trebuiau să aibă mai multe cunoștințe decât cele care aveau să le predea elevilor Situația aceasta ne mai putând continua, la 1867 s'a înființat „Școala normală Carol I", și s'a completat cea înființată la Iași în 1859. Candidaților li se cerea să aibă 4 clase secundare. S'a instituit apoi și un examen de capacitate, iar dela 1896 numărul anilor de studiu a fost stabilit la șase. O vreme institutorii au fost pregătiți într'o școală specială, care se desființează în 1901, toți membrii corpului didactic primar având să urmeze un singur fel de școală normală. In Transilvania școlile normale de stat și confesionale (preparandiile) aveau patru ani de cursuri, dar nu primiau decât elevi cari absolviseră gimnaziul de 4 clase. Legea din 1924 unifică învățământul normal-primar al țării și mărește numărul anilor de studiu la șapte. In primele trei clase elevii normaliști primesc o cultură generală, la fel cu cea din gimnaziu, specializarea urmând să se facă în ceilalți 4 ani. Mărirea numărului anilor de studiu e o consecință a prelungirii obligativității învățământului primar, a adăogirii a încă trei clase la acest învățământ, și a pregătirii cerute învățătorului pentru ca să poată corespunde activității culturale pe care trebuie s'o desvolte în satul său. Legea din 1924 a prevăzut și înființarea unei secții pedagogice pe lângă Universitate, pentru învățătorii, aleși prin concurs și în număr limitat, cari vreau să urmeze cursurile Facultății de litere sau de științe. După un an preparator, ei trec un examen de diferență, apoi se pot înscrie ca studenți regulați. In 1926 numărul școlilor normale din țară se ridică la 95, dintre cari 56 de băieți și 39 de fete. După provincii, ele se repartizează astfel: Vechiul regat: 33 de băieți, 24 de fete Transilvania: 13 de băieți, 10 de fete; Basarabia: 8 de băieți, 4 de fete; Bucovina: 2 de băieți, una de fete.

Învățământul particular. Multă vreme învățământul din toate țările a aparținut bisericii, ordinelor călugărești sau unor societăți. Și chiar când diferitele feluri de școli au trecut sub oblăduirea statului, acesta, neputând face singur față tuturor nevoilor, a încurajat și susținut inițiativa particulară. Lucrul s'a petrecut la fel și în provinciile rom. In vechiul regat, școalele naționale (de stat) apar la începutul sec. trecut. Elevii cari nu încăpeau în aceste școli, treceau la școalele particulare. Acestea fiind multe și conducerea majorității lor aparținând străinilor, statul a căutat să le reglementeze. Cele mai bine organizate școli particulare ale vechiului regat erau cele franceze, ca institutul Bagarre, institutul Victor Cuénim din Iași, și acelea ale lui Vaillant, Lorençon, etc., din București. Învățământul particular se reglementează întâi prin „Regulamentul Organic" (1832). In Moldova se dă la 1842, un regulament al „pensioanelor de educație", iar la 1864 legea învățământului ia măsuri și pt. școlile particulare din Principatele Unite. Intre anii 1904—1910. Ministrul Sp. Haret, înființează un corp special de inspectori pentru aceste școli. In 1924 numărul școlilor primare particulare în v. regat era de 214, a celor secundare 63, a celor profesionale 11. In Bucovina existau în același an (1924), 10 școli secundare particulare; în Basarabia 114, în Ardeal 135. Prin unirea provinciilor desrobite se impunea neapărata organizare și unificare a învățământului particular de toate categoriile, aceasta cu atât mai mult că în unele ținuturi numărul școlilor particulare era mai mare ca al celor de stat și conducerea majorității lor era în mâinile minoritarilor. De aceea legea **Învățământului particular din 1925**, distinge învăț. particular de acel al statului și stabilește principiile după care se conduce, precum și numărul elevilor, persoanele cari au drept să-l înființeze, dreptul statului la control și raporturile între Ministerul Instrucțiunii și școlile particulare. Legea stabilește de asemenea condițiunile care trebuie să le îndeplinească personalul didactic al acestor școli pentru a fi autorizat să funcționeze. Statul are dreptul de a controla și aproba manualele școlare. Se interzice întrebuințarea fondurilor din străinătate pentru susținerea acestor școale, altfel decât prin intermediul statului. Limba de predare a școlii va fi aceea a elevilor, nu se pot primi elevi a căror limbă maternă este alta decât limba de predare a școlii. Anumite obiecte trebuiesc în tot cazul predate în rom. Acestea sunt: limba rom., istoria rom., geografia rom., și constituția. Legea dă dreptul de a se înființa tot felul de școale particulare, grădini de copii mici, școale primare și secundare. Se stabilesc condițiunle în care aceste școli au drept de publicitate (de promovarea elevilor ca în școlile statului și de a libera certificate valabile). Statul își rezervă și asigură controlul asupra școlilor particulare.

Învățământul primar. Ca și celelalte ramuri ale învățământului, astfel și cel primar are istoricul său deosebit în fiecare provincie. In vechiul regat, până pe la sfârșitul sec. al XVI, se dădea oarecare învățătură în școlile slavonești. In veacul următor apar și câteva școli românești din care ieșiau preoți. Ele dispar sub domnii fanarioți, fiind înlocuite cu cele grecești și abia la sfârșitul sec. al XVIII se pot înregistra 21 de școli la orașe și abia trei la sate. Regulamentul Organic (1832) aduce înmulțirea numărului acestora din urmă. Cu toate că boierii, în sarcina cărora cădea clădirea și întreținerea școlii, nu sprijineau aceste așezăminte, fiind conștienți că luminarea țăranilor va aduce desrobirea lor, totuși pe la jumătatea veacului trecut se mai înființează câteva sute de școli în Muntenia. In Moldova lucrurile merg mult mai încet. Doar școlile dela orașe s'au desvoltat mai bine și mai repede. Până la 1859 învățământul ținea de „Eforia Școalelor". Începând cu anul Unirii, ele trec la Ministerul Instrucțiunii publice. In 1864 se aduce întâia lege școlară, care decretează libertatea, obligativitatea și gratuitatea învățământului. De acum desvoltarea școlilor e rapidă. Astfel în 1866 erau 2669 școli rurale și 288 urbane. Legea lui Tache Ionescu din 1893 împiedică în loc să promoveze desvoltarea școalei primare, datorită creiării a trei tipuri de școli. In 1896 ministrul Poni aduce legea școlii primare unitare, aceeași la sate și orașe (4 ani de studiu). După 1901 modificările aduse de Spiru Haret contribuiesc la perfecționarea acestei legi. și ridică școala noastră primară la nivelul european. „Casa Școalelor", creiată în 1896, ajută și ea progresul școalei noastre prin ridicarea de clădiri. In 1924 numărul școlilor primare din vechiul regat era 7415, cu 14.416 învățători, 2000 de institutori și aproape un milion de elevi înscriși. Pe când în 1864 la o școală reveniau 2334 locuitori, în 1920 revin 1172 la una (cam 10% față de Franța, care are cam 14%, Germania și Anglia cam 17%, Italia 10%, etc.). In Transilvania istoria școalelor primare este strâns legată de biserică. Cele mai multe școale erau deci confesionale. Imixtiunea statului a venit curând, el acordându-le subvenții în schimbul îndeplinirii anumitor condițiuni, de învățător calificat, local corăspunzător și mai ales introducerea studiului limbii maghiare. Legea din 1879 introduce în mod obligatoriu învățământul acestei limbi (școala avea 6 ani de studiu). Cea din 1907, a lui Apponyi, făcând pe învățătorii confesionali funcționari de stat, impune în această privință măsuri draconice pentru școlile românești greco-catolice și greco-orientale (ortodoxe). Cele două biserici românești au luptat din toate puterile contra persecuțiunilor guvernului dela Budapesta și contra statificării, care însemna de multeori maghiarizarea lentă a copiilor. Legea lui Apponyi aduce în câțiva ani dela aplicare închiderea a 320 de școli românești (din 3086 câte erau în 1907). In preajma Unirii (1918) Ardealul avea 5347 școli primare, dintre cari 2392 românești, 2588 ungurești și 288 săsești. Până în 1924 numărul lor a crescut la 6157, având 9242 învățători și 502,643 elevi înscriși. In Bucovina învățământul primar a avut de dus contra desnaționalizării o luptă similară cu învățământul din Transilvania. După răpirea Bucovinei, cele câteva școli moldovenești sunt trecute la stat. Alături de limba română se preda și cea

germană, învățătorii români sunt înlocuiți cu catolici polonezi. Abia la 1850 școlile bucovinene trec sub oblăduirea Consistorului ortodox. Schimbările politice aduc iar persecuții contra elementului românesc, în favorul Rutenilor. Din 531 școli primare ale Bucovinei în 1914, abia 179 sunt românești. Școlile se înmulțesc după Unire și în 1923 din 575 de școli 319 sunt românești, 155 rutene, 101 germane, evreești, polone și ungurești, cu 52939 elevi români și 45977 minoritari, 1080 învățători români și 1195 de alte naționalități. De remarcat că procentul copiilor cari frecventează școala e foarte mare în Bucovina (96%). In Basarabia școlile primare dinainte de Unire erau foarte variate: unele extrem de rudimentare (de grămătici) cu curs de doi ani, bisericești, mănăstirești, de obștii și zemstve, numite așa după institutiile care le susțineau, cu câte 4 ani de studiu. Mai erau și școlile medii, continuare de 4 ani a școlilor primare, având caracter practic, în toate se preda în rușește. In mare parte din această pricină Românii nu cercetau școlile aproape deloc, de unde și marele procent de analfabeți al Basarabiei. După Unire școlile au fost organizate cu patru ani de studiu. In 1921 avem în Basarabia 1747 școli primare, dintre cari 1233 românești, 200 ucrainiene, 120 rușești și 194 de altă naționalitate. Din 2746 de învățători, 1892 erau români. Numărul elevilor înscriși a fost în 1921 de 136172, iar în 1924 cu 67455 mai mare. — Reforma și unificarea învățământului primar așa de necesară, considerând că în hotarele României întregite existau 4 tipuri de școli cu tradiții diferite, s'a făcut în 1924 sub ministeriatul Dr.-ului Angelescu. Legea aceasta a adus o mulțime de dispoziții importante. A introdus legea grădiniilor de copii mici în legea învățământului primar, făcând din aceste grădini întâia treaptă a învățământului primar. Ca o consecință, obligavitatea învățământului primar începe la 7 ani. Numărul anilor de studiu în școala primară e ridicat la 7 (pentru copiii cari nu trec în școli secundare), aceasta atât la țară cât și la oraș. Astfel obligativitatea învățământului primar se prelungește până la 16 ani. Se iau măsuri severe pentru frecventarea regulată a școlii și pentru ajutorarea celor lipsiți de mijloace. Invățământul primar al Statului este de-acum clar distins de cel particular. Programa e însă aceeași în școlile statului ca și în cele particulare (cu mici schimbări pentru ultimii trei ani de studiu). Se unifică corpul didactic rural și urban în ce privește pregătirea și numirea și se stabilesc normele de transferare, înaintare și inamovibilitate, care sunt trecute în sarcina inspectoratelor regionale. Iar pentru ca învățătorii să corespundă timpurilor de astăzi și misiunii lor grele, în urma înmulțirii numărului claselor și atribuțiunilor, se ridică numărul anilor școalelor normale la 7, și li se schimbă programa. De asemenea pentru perfecționarea și completarea cunoștințelor învățătorilor, se organizează conferințe didactice generale, cercuri culturale, cursuri speciale de repetiție. Invățătorii cari vreau să funcționeze în zona de periferie a țării și în regiunile eteroglote sunt încurajați cu sporuri de salarii, gradații și alte avantaje. Legea reglementează și raporturile între comună și județ de-o parte, stat de alta, în ce privește clădirea localurilor școlare, și a întreținerii lor. In legătură cu școlile se organizează căminuri și cantine, biblioteci școlare și populare, asistența medicală și casele de economie ale elevilor. Una din măsurile importante luate de această lege este organizarea școalelor de adulți pentru analfabeți și obligativitatea întreținerii lor pentru întreprinderi, fabrici, etc., precum și înființarea de școli sau case speciale pe scama copiilor întârziați la minte, surdomuților, anormali, etc.

Invățământul secundar, este o prelungire și o complectare a celui primar, din care s'a și desvoltat. Terminii de școală secundară sau medie, de gimnaziu și liceu nu există la noi decât abia din a doua jumătate a veacului trecut, când după întemeierea întâiei universități românești s'au lămurit noțiunile de învățământ primar, secundar sau mediu și superior. Ca la toate popoarele, din antichitate și până în epoca modernă, învățământul secundar a fost și la noi în mâna bisericii. Totuși, felul cum s'a desvoltat el, diferă în provinciile românești, fiecare din ele aparținând unui alt sistem. Vechiul regat n'a cunoscut până în sec. al XVII decât școli slavonești, în care călugării bulgari, poloni și apoi români, predau în limba slavonă, fără însă ca limba rom. să fie cu totul neglijată. Intre cele mai vechi școli secundare ale principatelor, de care avem cunoștință, este Școala înființată de călugărul român Tamblac la Suceava (1401), în care se învăța slavonește și Academia dela Cotnari, înființată de Iacob Eraclide în 1563, încetându-și activitatea în acelaș an. O altă școală secundară a fost Academia înființată în 1644 de Vasile Lupu la „Trei Ierarhi" din Iași și Academia din București a lui Șerban Cantacuzino (1680). Aceste școli domnești pun baza învățământului gr. în principate. Sub domnia lui Constantin Brâncoveanu, Academia din București ajunge la o deosebită strălucire. In sec. al XVIII se înființează în Moldova, pe lângă reședințele episcopale, alte câteva școli similare, în care se învață slavonește, grecește și rom. Școlile acestea înmulțindu-se, Grigorie Ghica Vodă înființează și o epitropie a lor (1775). In ele începe să se învețe pe lângă limba gr. și franc. și latinește. Intâiul institut de învățământ secundar în românește este Seminarul dela Socola din Iași, înființat în 1804 de Mitropolitul Veniamin. La stăruința lui Asaki sunt aduși aici și profesori ardeleni. Din cauza revoluției din 1821 învățământul acesta nu își poate arăta toate rezultatele. La 1814 Asaki înființează pe lângă Academia gr. din Iași și o școală de inginerie cu limba de propunere rom. In sec. al XVIII găsim în Muntenia o școală gr., la Mănăstirea Sf. Sava și alta slavonească la Mănăstirea Sf. Gheorghe. Cea dela Sf. Sava primește în 1814 numele de gimnaziu și e pusă sub conducerea unei epitropii. Invățământul rom. nu apare însă decât odată cu venirea marelui ardelean Gh. Lazăr. El cere deschiderea unei școli rom. cu limba de predare rom. și în curând învățământul gr. e înlocuit cu cel național. Școala lui Lazăr e întâia școală secundară românească (1818). Cu revoluția lui Tudor Vladimirescu curentul deschiderii de școli naționale devine general. Incep să se deschidă școli particulare, conduse în special de Franc. „Regulamentul Organic" dă școalelor din pricipate caracterul public de școli de stat, cu limba de propunere românească. In Muntenia se înființează acum o „Eforie" a Școalelor, în Moldova o „Epitropie" a lor, și amândouă aceste instituții alcătuiesc regulamente. In cel din Muntenia întâlnim și titlul de „umanioare", clase care ar corespunde gimnaziului cu 4 clase și „învățăturile complimentare", cu trei ani, corăspunzând liceului de astăzi. Avem deci de a face cu școli secundare adevărate. La 1859 apar și secțiunile și chiar bacalaureatul. In Moldova după 1828 încep și în școala Vasiliană dela Trei Ierarhi cursurile gimnaziale cu 4 clase, iar la 1834 cursuri de liceu apar în Academia Mihăileană, numită astfel după Mihail Sturza, fondatorul ei. Aici erau 6 clase. Invățământul secundar național se reglementează mai bine pe timpul domniei lui Grigore Ghica. Legea din 1864 încearcă să unifice și să reglementeze învățământul secundar din principate, prevăzând gimnazii cu 4 clase și licee cu 7 clase, și bacalaureatul. Alte legi mai importante sunt acelea din 1898, a lui Spiru Haret și Dimitrie Sturdza, după care liceul are 8 clase, cu un ciclu inferior (gimnaziul) și altul superior, fiecare de câte 4 clase. Invățământul fetelor e apropiat prin această lege de acel al băieților. Legea lui C. Istrati din 1900 se întoarce la liceul cu 7 clase, dar la 1901 se revine la vechiul sistem de opt. In 1918, prof. Simion Mehedinți a încercat să introducă școala pregătitoare pentru populația rurală, lege care n'a avut efect decât în acel an, și numai în Moldova. In Transilvania învățământul secundar a avut caracterul școlilor austriace, conduse de călugări, cu limba de predare latină, învățării căreia se da cea mai mare atenție. In Ardeal, astfel de școale au existat la Oradea, Alba-Iulia, Cluj, Tg.-Mureș, etc. și au fost frecventate de mulți Români. Bazate pe ratio studiorum, se făcea în ele un curs gramatical de 3 ani, un curs gimnazial de doi și altul filosofic de trei ani. Intâia școală românească secundară a Românilor ardeleni e cea din Blaj, înființată la 1754 de episcopul Petru Pavel Aron. „Gimnaziul" acesta devine un centru de cultură pentru toți Românii ardeleni și chiar pentru cei din Principate. Invățământul se preda aici în latinește, ca în școlile austriace după sistemul cărora era organizat gimnaziul și abia la 1834 Simion Bărnuțiu, introduce limba rom. în cursurile sale de istorie. Al doilea liceu rom. al Ardealului e cel din Beiuș, înființat la 1828 de episcopul Samuil Vulcan. Aici învățământul s'a predat o vreme în latinește, apoi în rom., până ce la 1889, sub presiunile ungurești, limba de propunere devine, în cursul superior, cea magh. La stăruința Mitropolitului Șaguna și din entuziasmul negustorilor rom. Brașoveni, se înființează în 1850 întâiul liceu ortodox al Rom. ardeleni. In 1864 se adaogă o școală reală inferioară și una superioară de comerț. Limba de predare a fost tot timpul cea rom. Șaguna ceruse la 1850 înființarea a 18 școli secundare pentru Rom. ortodoxi. Cu mare greutate reușește însă să deschidă, în 1869, gimnaziul din Brad. Un alt liceu românesc se înființează în 1863 la Năsăud, susținut de către „Fondul grănițeresc". In Bucovina, câtă vreme nu fusese deslipită de Moldova (1775) existau școale pe lângă mânăstiri și episcopii (Rădăuți, Putna, Suceava, etc.). După răpirea provinciei, școalele rom. nu mai funcționează. In anul 1808 se înființează la Cernăuți un gimnaziu, având întâi 5, apoi 6 și 8 clase. Limba de predare era germ. Intâiul liceu cu limba de predare rom. e cel din Suceava, înființat de către episcopia ortodoxă din Cernăuți, la 1860. La 1863 „Fondul religionar" înființează un liceu real la Cernăuți, cu limba de predare mai mult germană. Altul, se înființează de către stat la Rădăuți, în 1872. Numai începând cu anul 1910 se admit aici clase paralele rom. După 1900, mai multe gimnazii și licee, cu limba de predare parte germ., parte rom., se înființează la Cernăuți, Siret, Câmpulung,

Vijnița și Gura Humorului. In Basarabia, până la anexarea ei, învățământul s'a desvoltat și aici pe lângă așezămintele bisericești. La 1813 Mitropolitul Gavril Bănulescu înființează Seminarul teologic din Chișinău, unde se învăța și limbile latină și rom. Limba maternă figura și în „ Pensionatul nobilimei", înființat în 1816. Și în liceul regional, deschis tot la Chișinău, în 1833, figurează limba rom., până ce la 1866 se suspendă învățământul ei cu desăvârșire. Doar în 1907, ea se reintroduce în Seminarul teologic din Chișinău, apoi odată cu revoluția din 1917 și în celelalte școale secundare. Acestea erau de două feluri: „clasice", cu 8 clase și „reale" cu 7 cl. Liceele de fete aveau și ele 7 clase. Mai existau școli medii sau județene cu 3, 4 și 6 ani de învățământ. După Unire, învățământul ia o nouă înfățișare în provinciile alipite. Școlile de stat ungurești, rusești și germ. devin rom. Până ce în 1914 în Basarabia nu exista nici o școală cu limba de predare rom., în 1927 școlile secundare de stat sunt în număr de 63, iar cele particulare 30. — In Bucovina avem în același an 19 școale secundare de stat și 7 particulare, în Transilvania 135 (și 91 particulare). In vechiul regat aveam în 1927: 148 școli secundare de stat și 39 particulare. Totalul pe țară era de 546 școale secundare și civile, de stat și particulare, cu 161442 elevi și cu 7728 de profesori. — Unificarea și reforma învățământului secundar se impunea ca o necesitate prin faptul că până la Unire, școlile secundare din diferitele provincii erau organizate în 4 feluri. Intâiul pas s'a făcut prin legea bacalaureatului din 9 Aprilie 1925, care a înființat și examenele de sfârșit de an. Înființarea bacalaureatului a fost cerută de faptul că examenul de absolvire al liceului rămăsese, încă din întâii ani ai înființării (1898) doar o formalitate. O mulțime de elemente, slab pregătite, năvăleau astfel în Universități, a căror suprapopulație inspira îngrijiri serioase. Înființarea bacalaureatului tinde la verificarea cunoștințelor câștigate în cursul studiilor liceale și la controlarea activității profesorilor. El constă din probe scrise și orale asupra cunoștințelor fundamentale pe care trebuie să le aibă un absolvent de liceu. Rezultatele examenului de bacalaureat (în 1925 au reușit 41%, în 1926: 50%, în 1927: 47%) dovedesc că era nevoie de luarea unor măsuri drastice pentru selecționarea viitorilor studenți. — Legea din 1928, adusă sub ministrul Dr. C. Angelescu, împarte învățământul secundar teoretic într'un ciclu inferior: gimnaziul, cu trei clase, și ciclu superior: liceul, cu patru clase. Gimnaziul este o școală unică, după terminarea căreia elevul poate urma liceul, școala normală sau școalele tehnice medii. Liceul, nu mai e împărțit în trei diviziuni (clasic, modern și real) ci devine unitar. Prin examenul de bacalaureat el e legat de învățământul superior. Se limitează efectivul elevilor la 40 în clasele liceului și 50 în cele gimnaziale. Elevii nu pot intra în liceu (cl. IV) decât în baza unui examen de admitere și în limita locurilor disponibile. Se dă o importanță mai mare educației morale și a celei fizice. Intre bacalaureat și studiile universitare propriu zise se înființează un an preparator, care n'a fost încă organizat.

Invățământul tehnic mediu, cuprinde 4 școale de conductori de lucrări publice și anume la București, Cluj, Cernăuți și Chișinău. Toate depind de Ministerul Lucrărilor Publice.

Invățământul teologic al bisericii dominante a României, cea ortodoxă, se compune din trei categorii de școli, trei facultăți de teologie încorporate Universităților din București, Cernăuți și Iași (aceasta din urmă funcționând la Chișinău), 5 institute sau „academii" teologice (Sibiiu, Arad, Caransebeș, Oradea și Cluj) al căror program e intermediar între cel al Facultăților și cel al Seminariilor. In fine 17 Seminare teologice. Cele cinci institute sau Academii și seminariile țin de Ministerul Cultelor. Invățământul în seminarii durează opt ani și e echivalent cu al școlilor secundare. Absolvenții lor au dreptul să fie hirotoniși preoți în parohiile rurale. Cei cari urmează la Facultățile de teologie pot deveni profesori de religie și preoți urbani. Biserica greco-catolică are și ea 3 institute sau academii teologice corespunzând celor ortodoxe, și anume la Blaj, Gherla și Oradea. Biserica romano-catolică are două institute teologice, unul la Alba-Iulia și altul la Timișoara. La Cluj există o Facultate de teologie protestantă, și una de teologie unitară. Există apoi în diverse centre ale Țării mai multe șc. de rabini și un Seminar musulman la Medgidia.

Invățarea (psihol.). Procesul psihic prin care căpătăm deprinderi (habitudini) nouă, asimilând aptitudinilor noastre native (echipamentului ereditar) experiența câștigată, prin exercițiu propriu. Spre deosebire de dotare, I. este un echipament „post nativ", achiziționat, care se așează peste factorul ereditar al constituției individualității. Pe procesul I.-ii se bazează dresajul și educația în întregime. Mecanismul I.-rii — care e în genere al educației — se reduce la selecționarea anumitor mișcări și întărirea lor prin exercițiu, asociindu-le de anumite situații obiective și la eliminarea altora, cărora le substituim răspunsuri (reacțiuni) nouă, întărindu-le și pe acestea prin uz (v. Achiziție, Habitudine).

„Invățătorul", revistă lunară pentru învățători, apare la Cluj.

Invazia popoarelor barbare, timpul de mai multe secole când s'au revărsat puhoiul de popoare barbare (v. c.), venite din stepele Rusiei și din Asia Mică, asupra imperiului roman. Unii consideră I. p. b. numai dela năvălirea Hunilor (376—453). In realitate deplasările de populație din Orient încep cu expedițiа Cimrilor și a Teutonilor (113 a. Chr.), exterminați în parte de Marius. Răsboaiele purtate de Caesar în Gallia și împotriva Germanilor, ale lui Traian împotriva Dacilor și cele ale lui Marcus Aurelius împotriva Marcomanilor sunt numai preludiul I.-nilor. In sec. al III Francii trec Rinul (256), iar Burgunzii și Vandalii ard vreo 70 de orașe din Gallia. Seminții gotice și gepidice se așează în Dacia, Moesia, Tracia și pe Malurile Dunării, una din pricinile retragerii legiunilor romane din Dacia. Cu a. 407 încep marile I.-uni: triburi germanice devastează Gallia, iar Francii cuprind o parte din ea; Visigoții fondează un imperiu în Spania, care e nimicit abia în sec. al VII de Arabi, Vandalii, sub conducerea lui Genseric, înființează un regat în Africa, nimicit de Belisarius (533), generalul lui Iustinian; Herulii răstoarnă în 476 imperiul roman de Apus, iar Theodoric, regele Ostrogoților formează un regat care e înlocuit mai târziu prin stăpânirea lombardă. In sec. V este marea I. a Hunilor, sub conducerea lui Attila, înfrânți pe câmpul de la Catalaunum. Cam în acest timp vin Bulgarii și se așează în Peninsula Balcanică. Urmează apoi invazia Avarilor, nimiciți pe la 800 de Carol cel Mare, a Maghiarilor (sec. IX) așezați între Dunăre și Tisa, a Cumanilor și Pecengilor, așezați în țara noastră și mai târziu, din înaintea puhoiului tătăresc (sec. XIII), în Ungaria. I. p. b. a fost un dezastru pentru cultura Greco-Romană.

Inventar (lat.), **lista în care se găsește** înscrierea și descrierea, articol cu articol a obiectelor, imobilelor, mobilelor, mărfurilor, titlurilor, hârtiilor, care aparțin unei persoane, sau care se află într'o casă sau într'un apartament (v. Registre de comerț).

Invenție (psihol.). Creație. Fenomen opus imitației. Se bazează pe sistematizarea ideilor cu ajutorul fantaziei creatoare și a inteligenții care crează raporturi nouă din materialul reprezentărilor și ideilor veche. După Tarde, este fenomenul esențial din psihol. colectivă și un factor puternic de socializare.

Invertază (chim.), enzim, care acționând asupra unei soluții apoase de zaharoză (zahăr), îi schimbă activitatea optică, descompunând-o în același timp în glucoză și fructoză, produse alcoolice fermentescibile.

Investitură, actul prin care un suzeran punea pe un vazal în posesia unui feud sau conferirea de rege a demnității de episcop. — Răsboaiele pentru —, se numesc luptele între papi și împărați Germanici dela 1074—1122, pentru conferirea demnității eclesiastice episcopilor. Aceste lupte au fost mai puternice pe timpul papei Grigorie VII și a împăratului Henric IV. S'au terminat prin Concordatul dela Worms (1122) admițându-se separarea celor două puteri: investitura temporară depinzând de rege, iar cea spirituală de papa (v. Canossa).

Involucru (bot.), reunire de foliole, care se găsesc la baza inflorescenței; ex. la umbelifere, compozite, etc.

Io, abreviația numelui Ioan, în hrisoavele domnilor Țării românești și ai Moldovei, moștenit, probabil, dela Asaneștі (Ioan I, sau Ioniță (1197—1207) încoronat împărat româno-bulgar de papa). A trecut apoi și la domnitorii sârbi; identic cu Caesar ce și-l adăugau împărații romani, ca semn al suveranității.

Io, în mitol. gr. fica lui Inachos, preoteasa zeiței Hera, soția lui Zeus. Din gelozie, Hera a prefăcut-o într'o vacă, dând-o în paza lui Argos. Hermes, o-moară pe Argos, iar I. ajunge în Egipt, unde-și reprimește forma sa de zeiță. Subiect predilect în artă.

Ioachim, principi electori de Brandenburg. Insemnat I. al II (n. 1505 † 1571) dela 1537. Introduce reformațiunea (1539); în 1542 e ales comandant al armatelor germ. împotriva Turcilor, făcând o alianță și cu Petru Rareș al Moldovei, care-l împrumută cu 200.000 florini ungurești; el urma să intervină la împăratul, ca Moldova să fie primită în confederația germană.

Ioachimescu Andrei, prof. de Mecanică rațională la Școala politehnică din București.

Ioan apostolul, fratele lui Iacob, fiul lui Zevedei și al Salomeei, pe care îl iubia Isus îndeosebi și care în primul deceniu al creștinismului, a avut mare rol în biserica din Ierusalim.

Ioan Botezătorul, înaintemergătorul și botezătorul lui Isus. Pentru îndrăzneala cu care a biciuit păcatele lui Irod Antipa (v. c.), a fost decapitat. Nașterea lui I. B. o sărbătorim la 24 Iunie, iar moartea la 29 August.

Ioan, papi la Roma. I. I (523—526), om sfânt. I. VIII (872—882) a încoronat pe Carol Pleșuvul, sub el a isbucnit prima

ceartă între creştinii orientali şi occidentali. **I. XX** (1276—1277), cunoscut ca scriitor sub numele Petrus Hispanus. **I. XXIII** (1410—1415), a convocat sinodul ecumenic dela Constanţa.

Ioan cel Nou dela Suceava, sfânt şi martir, originar din oraşul Trapezant al Asiei Mici. Călătorind ca negustător la Cetatea Albă, fu martirizat de păzitorul tătar al cetăţii la 1332. În noaptea morţii se auziră lângă trupul martirizatului cântări îngereşti. După 70 ani, făcându-se minuni lângă mormântul lui, Alexandru cel Bun i-a adus moaştele la Suceava, de unde, la 1686, Ioan Sobieski, le-a transportat în Polonia, la Jolchiev. După încorporarea Bucovinei la Austria moaştele tele au fost readuse, în 1783 la Succava. Comemorarea lui se face în 2 Iunie.

Ioan de Caffa, episcop al bisericii ortodoxe din Transilvania (1456) cu sediul în oraşul Hunedoara, Face propagandă şi învaţă credincioşii săi Români. Catolicii îl arestează şi-l duc la Buda, apoi la Roma.

Ioan de Prislop, Mitropolit român în Alba-Iulia (1585—1601). A venit dela mănăstirea Prislop.

Ioan din Damasc (Damaschinul) (ca 700 d. Chr.) teol. şi filos. A început cea dintâiu expunere sistematică a doctrinei bisericeşti întregi cu ajutorul logicei aristotelice.

Ioan Alexandru Asan sau Alexandru, ţar al Bulgariei, a domnit dela 1331. S'a căsătorit cu fica lui Ioan Basarab, domnul Munteniei. Pe timpul său devastează Turcii Bulgaria, turburată de certe religioase.

Ioan, domni ai Moldovei. 1. **I. I Joldea** (1552), ridicat de boierii din ţară, după uciderea lui Ştefan Rareş, a fost înlăturat de boierii fugiţi în Polonia, cari au adus pe tron pe Alexandru Lăpuneanul. 2. **I. II** Vasilic Despot, v. Despot. 3. **I. III cel Cumplit** (Armeanul), (1572—74). Armean de origine, el se da urmaşul lui Bogdan II, cu o armeancă din careva târg moldovenesc. După ce a încercat, fără succes, să ia domnia cu diferite ajutoare străine, s'a stabilit la Constantinopol ca giuvaergiu. Scaunul Moldovei l-a luat cu ajutorul turcesc. Ca domn a continuat tradiţia lui Lăpuşneanul: persecuta fără scrupul pe boieri şi vlădici, pentru a le stoarce bani. Însuşi mitropolitul ţării a trebuit să se refugieze în Ardeal. Totuşi n'avea de unde să plătească tributul îndoit pe care îl cereau Turcii, trebuia deci să se susţină cu sabia. În faţa pericolului turcesc însă se găsia fără nici un sprijin: Muntenii voiau dela început să-l înlocuiască cu Petru Şchiopul. Polonii, îl duşmăniau pentru intrigile lui în luptele lor pentru tron, iar cea mai mare parte a boierilor l-au părăsit. Primi numai ajutorul Cazacilor, cu cari năvăli în Muntenia, împrăştie oastea munteană la Jiliştе, puse domn pe un Vintilă, apoi prădă cetăţile de pe malul Dunării. Pt. a-l pedepsi, Turcii intrară cu o armată puternică în Moldova. După câteva zile de rezistenţă, părăsit şi de unii din boierii devotaţi, trebui să capituleze la Roşcani, lângă Prut. Pedeapsa a fost foarte crudă: legat de patru cămile a fost rupt în patru bucăţi (10—11 Iunie 1574). 4. **I. IV Potcoavă** (1577). Numele lui era Nicoară. A ocupat tronul alungând pe Petru Şchiopul, cu ajutorul Cazacilor. Acesta însă s'a reîntors în curând, cu ajutorul Ardelenilor şi Ioan trebui să fugă în Polonia, unde la cererea Turcilor fu decapitat.

Ioan, nume de împăraţi bizantini (v. Cantacuzino, Comnen). Însemnaţi: **I. I Tzemisces**, dela 969—976, a bătut pe Ruşi şi pe Musulmani. — **I. al III**, Vatatzas dela 1222—1251; a refăcut imperiul nimicit, în 1204 de Cruciaţi. — **I. al V**, Paleologul dela 1341—1376 şi dela 1379—91, a fost silit să se plece înaintea lui Baiazid, dărâmând fortificaţiile făcute pt. apărarea Constantinopolului. — **I. al VIII** Paleologul dela 1425—1448, bătut de Turci, a văzut cu ochii procesul de destrămare al imperiului.

Ioan, nume de regi ai Franţei. Însemnat **Ioan cel Bun** (n. 1319 † 1364), dela 1350—1364. A fost bătut de Engl. la Maupertuis şi Poitiers (1356) şi dus prizonier la Londra. N'a putut satisface condiţiile de răscumpărare, rămânând acolo până la moarte.

Ioan, nume de regi ai Poloniei. Însemnaţi: **Ioan Albert**, fiul lui Cazimir al IV, rege dela 1492—1501. Sub pretext că pleacă împotriva Turcilor, a intrat în Moldova cu gândul de a o cuceri pentru fratele său Sigismund. Dela Nistru (1497) s'a îndreptat împotriva Sucevii; după ce n'a putut s'o cuprindă, s'a retras cu armata prin Codrul Cosminului, unde Ştefan cel Mare l-a bătut cumplit (v. Dumbrava-roşie). **Ioan II Casimir** (n. 1609 † 1672), iese din ordinul Iesuiţilor şi urmează la tron după fratele său Vladislav IV (1648). După infructuoase lupte cu Cazacii, Suedezii, Ruşii şi turburări interne, renunţă la tron (1668), mergând în Franţa, la Ludovic al XIV. **Ioan III Sobieski**, v. Sobieski.

Ioan, nume de regi ai Portugaliei. Însemnaţi: **I. I** (Iao) (n. 1357 † 1433). S'a luptat împotriva Maurilor cucerind Centa; pe timpul său s'a descoperit drumul maritim în jurul Africei. **I. al II**, supranumit Perfectul (n. 1455 † 1495), dela 1481. A cucerit Tangerul, iar căpitanul său Diego Cao, a ajuns până la Gurile fl. Congo, iar Bart. Diaz în 1486 la Capul Bunei Speranţe. **I. al III** (n. 1502 † 1557) dela 1521—1557. A restaurat univ. din Coimbra; a secularizat averile Iacobiţilor; a introdus inchiziţia; a trimis pe Vasco da Gama în India; iar din Brazilia a făcut colon. portug. **I. al IV** (n. 1604 † 1656), dela 1640—1656, întemeietorul dinastiei Braganza. A luptat pentru eliberarea Portug. de sub Spania, bătând armata span. în Brazilia. **I. V** (n. 1689 † 1750), dela 1705—1750. Sub infl. preoţilor, a contribuit foarte mult la clădirea de biserici şi mănăstiri. **I. al VI** (n. 1767 † 1826), dela 1816—1826. Regent cu mamă-sa Maria; după detronarea dinast. Braganza de Napoleon I (1807), s'a mutat cu curtea sa în Brazilia, reîntorcându-se în 1821.

Ioan, nume de regi ai Suediei. Însemnaţi: **I. I.** (n. 1455 † 1513), rege al Suediei [I. al II], (abia în 1497, după lupte cu Stern Sture), Norvegiei şi Danemarcei. **I. al III**, fiul lui Gustav Wasa, dela 1558—1592. A moştenit Finlanda, cu titlul de duce. A trecut la catolicism. Fiul său, Sigismund, a fost ales rege al Poloniei (1587), pe când era el în viaţă; de aici certele îndelungate dintre cele două ramuri ale fam. Wasa (prima jum. a sec. al XVII).

Ioan, nume de regi ai Ungariei. Însemnaţi: **I. Zapolya** (v. c.). — **I. Sigismund** (n. 1540 † 1571), guvernator al Transilvaniei (1559). A purtat lupte împotriva împ. Ferdinand, alături de Turci. A introdus Protestantismul, admiţând libertatea religioasă (dieta dela Turda 1571). A menţinut bune relaţii cu Alexandru Lăpuşneanu, persecutând pe Despot Vodă, intervenindi chiar la sultanul Soliman (1563) în favoarea lui Alex. Lăp.

Ioan de Luxemburg, fiul împ. Henric al VII, rege al Boemici dela 1310—46. A sprijinit în Germania pe Ludovic de Bavaria, împotriva lui Frideric al Austriei, având rol hotărîtor în lupta de la Mühldorf. Orb de un ochiu, s'a luptat vitejeşte, de partea Franc. la Crécy, unde a şi murit.

Ioan „Fără Ţară" (n. 1166 † 1216), rege al Angliei de la 1199—1216, al patrulea fiu al regelui Henric II. Porecla „F. Ţ." a primit-o dela tatăl său, când nu i-a dat nici un teritor la împărţire între fraţi a tuturor domeniilor. Ajunge la tron după fratele său Richard „Inimă de leu". Ca domnitor a fost un tiran, capricios şi răsbunător. Regele Franţei August Filip II i-a confiscat toate proprietăţile pe care le avea în Franţa, fapt care a pricinuit între ei un războiu înverşunat (1208). Cu ocazia ocupării scaunului arhiepiscopesc din Canterbury, el ajunge în conflict cu papa Inocenţiu III, care-l anatemiză. Cu executarea anatemei e împuternicit regele Franţei I. abandonat de supuşii săi şi ameninţat de războiul francez, se împacă cu papa, închinându-i ţara. Nobilii să răscoală împotriva lui (15 Iunie 1215), iar el e silit să dea bula „Magna Charta" (v. c.), prin care recunoaşte drepturi nobilimii şi poporului, însuşi renunţând la unele privilegii regale. Nemulţumit, încearcă să declare, cu ajutorul papei, nevalabilă bula dată. Nobilii, iar se răscoală şi chiamă la tron pe Ludovic, fiul regelui francez (1216). I. părăsit de toţi, fuge la Newark, unde moare.

Ioan fără Frică (Jean sans Peur), duce de Bourgogne (n. 1371 † 1419). A luat parte în lupta nenorocoasă dela Nicopole (1396), ajungând în prinsoare la Turci. Ajuns pe tronul ducal (1404), a conspirat contra regelui nebun Carol al VI al Franţei; ajutat de Cabochiens (v. c.), a cucerit Parisul (1407), instituind un regim terorist. Pierzându-şi încrederea în Engl., a încercat să se apropie de Dauphins, dar a fost asasinat.

Ioan Asan (Ioniţă), v. Bulgaria, Istorie.

Ioan de Austria, v. Juan d'Austria.

Ion Hunyadi, v. Hunyadi.

Ioanette, Petre, cavaler, filantrop român (n. 1811 † 1900), primul învăţător al lui Avram Iancu. În revoluţia din 1848 a fost încredinţat de Iancu cu susţinerea ordinei în munţi. A ocupat diferite funcţii administrative până la 1883, când, s'a retras în viaţa privată. Prin testament a lăsat o fundaţie de burse pentru studenţi, care se administrează de capitlul din Blaj.

Ioanitescu R. Dimitrie, prof. de „Industria şi meseriile în România şi legislaţia lor", la Acad. comercială din Bucureşti.

Ioan Nepomuc, Sfântul —, patronul şi martirul naţional al Cehilor, care în 16 Maiu 1383 a fost înnecat în râul Moldava la porunca regelui Venceslav al IV, din cauza că n'a voit să descopere păcatele reginei, mărturisite în spovedanie.

Ioan, duci şi principi electori în Saxonia: ducii **I. Friedrich** al II (n. 1529 † 1595), a administrat ţara după cuprinderea Wittembergului de împ. Carol V. Imp. Maximilian I, l-a anatemizat şi l-a închis. **I. Adolf** al II, s'a luptat în 1718 contra Turcilor, alături de Ung. Principi: **I. Friedrich** mărinimosul (n. 1503 † 1564), şef al federaţiei schmalkaldice. **I. George** I (1585 † 1656) aliat cu Gust. Adolf (contra lui Tilly).

Ioana d'Arc, v. Jeanne d'Arc.

Ioanichie, Mitropolit în Belgradul sârbesc, cu jurisdicțiune și asupra bisericii românești din Maramureș în 1479.

Ioanichie, primul episcop de Rădăuți (1472 † 1504), îngropat în biserica din Rădăuți.

Ioaniților, Ordinul —, întemeiat pe la 1048; din el fac parte aderenții Sf. Ion Chrisostom, numiți I. după o mănăstire din Ierusalim, al cărei patron era Sf. Ion. Regii Ierusalimului i-au înzestrat cu mari proprietăți. La început îngrijiau pe peregrinii bolnavi. Când din O. I. au făcut parte și cavaleri, ei au participat, cu multă vitejie, la apărarea Sf. Mormânt. În 1309, au cuprins insula Rhodos, de unde au fost alungați de Turci în 1522. În 1530 au primit dela Carol V, ca feud și insula Malta, cu condiția să lupte împotriva piraților și necredincioșilor. De aici s'au numit „Cavalerii de Malta". Mai târziu și-au pierdut averile din diferite țări, iar Malta a fost cuprinsă de Napoleon în 1798, iar în 1800 de Anglia. Azi mai există puțini în Roma.

Ioasaf, Mitropolit ortodox în Alba-Iulia 1682—1683), grec, ajutat de Șerban Vodă Cantacuzino, pentru ortodoxia sa intransigentă.

Iobagi, în Ungaria la început acest cuvânt nu însemna rob, ci din contra era o distincție, căci numirea se folosia, chiar și pentru funcționarii cei mai aproape de regele. Înțelesul cuvântului tot decădea așa că în secolul al XIV, sub Carol Robert și Ludovic cel Mare, cari introduc în Ungaria sistemul feudal al Apusului, — iobăgia devine o instituție de drept, care cuprinde toată clasa țărănească, supunând-o veac după veac tot la mai mari exploatări din partea nobilimii privilegiate. Erau supuși la aspra iobăgie aproape toate neamurile din Ungaria, dar în deosebi Românii erau loviți crunt. I. era în Ungaria omul neliber, fără nici un drept, decât cel al suferinții tutror nedreptăților.

Iobăgia românească în Transilvania și Ungaria. Românii până prin sec. al XIV au avut o situație de egalitate de drepturi cu Ungurii. Cu introducerea iobăgiei după sistemul feudal din Apus Românii au fost supuși nobilimii și clerului maghiar. Când suferința întrecea răbdarea îndelungată a Românului, revoluțiile sângeroase căutau se mângâie întru câtva iobagul desperat. Iobagul avea în folosință dela stăpânul său o moșie iobăgească a cărei mărime varia dela ținut și dela o proprietate la alta, cuprindea: casa, grădina, 1—44 gălete arător și fânaț până la 10 care, apoi pășune și pădure în obște. Pentru dări fiscale iobagii erau cuprinși în așa numitele porți iobăgești, cari se compune în Ardeal din 10 iobagi, cari dau 20 fl. dare, în „părțile ungurești", locuite de Români: din 4 iobagi cu plug cu 4—6 boi, ori 8 iobagi cu plug cu 2 boi, ori din 16 zileri cari n'au vite. Iobagii nu puteau trece dela un nobil la altul, decât cu învoirea stăpânului sau recumpărându-se; un iobag se vindea cu 40—80 floreni, se făceau iobagi pentru a scăpa de pedepse grele sau pentru primirea de vite sau alte lucruri necesare existenței.

Iodați (chim.), compuși cu formula IO_3M, M = metal monovalent, solizi, în general greu solubili, fac excepție I.-ții alcalini, se descompun prin căldură dând oxigen; se prepară încălzind iod cu hidrați alcalini.

Iodoformul (chim.), sau metanul triiodat (CHI_3), preparat primadată de Serullas la 1824, este un corp solid de coloare galbenă ca sulful, cristalizat în table hexagonale, care se topesc la 119°. Se volatilizează ușor răspândind un miros caracteristic pătrunzător, displăcut. Se prepară din acool etilic tratat cu iod și cu hidrat de potasiu, fiind întrebuințat în medicină ca antiseptic.

Iodometrie (chim.), se numește metoda întrebuințată în analiza chimică cantitativă, la determinarea concentrațiunii soluțiunilor oxidante utilizate la dozarea corpilor reductori, cu ajutorul unei soluțiuni de iod (deci normală) cu concentrațiune sau titru cunoscut.

Iodul (chim.), element din clasa halogenilor, cu simbolul I și greut. atomică 126,92, formează cristale rombice negre cenușii, ușor volatile chiar la temperatura ordinară, se topesc la 113° și fierb la 184,4° dând vapori violeți, densitatea 4,66, insolubil în apă, solubil într'o soluție de iodură de potasiu, în alcool dând tinctura de iod (o sol. alcoolică cu 10% iod), în eter, sulfură de carbon, etc. e adsorbit de amidon, dând o coloratie albastră caracteristică. I. are o afinitate mai redusă față de atomii sau grupările electro-positive, de aceea este substituit de clor și brom, la fel și substanțele oxidante ca ozonul, apa oxigenată, sărurile ferice, etc., pe această ultimă proprietate și pe coloratia amidonului se bazează iodometria. Se găsește în plantele marine, în iarba numită varech, 0.4% din cenușa plantei, în salpetru din Chile (0.1%), în multe izvoare și în cantități mult mai mici în organismul animal și în f. multe plante comestibile. Preparat pentru întâia oară de Courtois (1811) din varech, prin substituirea cu clor a iodului din iodura de sodiu, dă compuși cu valența I, III, V, VII. Ca medicament are o deosebită importanță. Tinctura de iod servește ca desinfectant al pielii și la oprirea supurațiilor, iodura de potasiu servește la combaterea sifilisului, albumina iodurată sau iodul în grăsimi se administrează extern, intern și sub cutan împotriva inflamației și hipertrofiei glandelor cu secreție internă (gușa). Cantitățile mici de iod din aer (un om inspiră pe zi 0,005—0,01 mgr. iod), din alimente, contribuie la regularea metabolismului; în chirurgie se întrebuințează iodoformul, I_3CH, și sozoiodolul, $C_6H_2I_2(OH)SO_3H$, antiseptici și acceleratori ai vindecării rănilor.

Iodura de potasiu (chim.), IK, substanță cristalizată în cubi, se topește la 720°, foarte solubilă în apă, soluția sa lăsată la aer se îngălbenește cu timpul din cauza iodului care se separă sub acțiunea oxigenului și a bioxidului de carbon din aer. Se întrebuințează, ca și bromura de potasiu, BrK, în medicină la tratamentul unui mare număr de boale și în fotografie.

Iona profetul, a trăit pe la anul 770 a. Chr. pe timpul regelui Ierovoam al II. Sf. Scriptură spune despre el că după trei zile a ieșit viu din pântecele unui pește care îl înghițise.

Iona, ins. din Hebride, având cea mai veche mănăstire creștină din Scoția, înființată în 563 de Sf. Colomban. De aici a pornit creștinarea Scoțienilor.

Ionașcu Traian, prof. de Drept civil la Univ. din Iași.

Ionescu B. Dimitrie, (n. 1883), prof. de Economie politică la Univ. din Cluj.

Ionescu-Bujor, Dobre, distins mineralog rom. (n. 1886). Doctor în științele fizico-chimice spec. Petrografie dela Univ. din București, profesor titular de Mineralogie și Cristalografie la univ. din Cernăuți: „Studiul feldspaților din munții Lotrului", publicație premiată de facultatea de științe București (1908), „Granitul de Șușița" (1909), „Studiul optic al silicaților sintetici de bismut", „Studiul geologic, petrografic și chimic al regiunii cutelor masivului granitic de Șușița în jud. Mehedinți" (1913), Contribuțiuni la studiul compoziției chimice a cimentului, p. I 1920, p. II 1928; „Studiul petrografic și tehnic al rocei de trass dela Bogșa română, cu o metodă de determinare a hidraulității trassului (1923).

Ionescu Constantin-Mihăești, prof. de Patologie generală la Univ. din Iași.

Ionescu Dimitrie, medic rom. Prof. de clinică medicală, fost prof. de Farmacologie la Univ. din București. Are lucrări foarte apreciate în literatura medicală mondială din domeniul patologiei medicale. A studiat mai ales boalele inimii și ale aparatului circulator. Cercetările sale asupra anginei de piept sunt fundamentale. († 1929).

Ionescu Dumitru, prof. univ. în București, titularul catedrei de Clinica III Medicală.

Ionescu Gh. Gion (n. 1857 † 1904). Profesor de istorie în București și inspector general al învățământului. A publicat numeroase studii istorice pline de exagerări și dominate de mult romantism, de ex.: Ludovic XIV și Constantin Brâncoveanu (1884), Istoria Bucureștilor (1899), etc.

Ionescu Ion, zis și dela Brad (n. 1818 † 1891). Studii la Paris (1838—45); profesor la Iași (1846), ia parte la revoluția din 1848, e pentru eliberarea țăranilor și împroprietărirea lor; exilat la Constantinopol e profesor la școala de agricultură și administratorul moșiilor marelui Vizir Reșid Pașa; la 1864 inspector general de agricultură, 1876—83 deputat, introduce serviciul statistic în Moldova (1859—60), mașinile agricole în România și expozițiile agricole. A tipărit mai multe lucrări în legătură cu agricultura țării.

Ionescu N. Constantin, prof. de Histologie la Univ. din Iași.

Ionescu Nicolae (n. 1820 † 1905), om politic rom. Redactor al ziarelor: Steaua Dunării (Iași, 1856) și L'étoile du Danube (Bruxelles, 1857—58), profesor la Universitatea din Iași, deputat și senator de mai multe ori, ministru de externe în Guvernul Brătianu (1877), membru al Academiei Române (dela 1867). A publicat studii istorice și discursuri parlamentare care nu se mai cetesc.

Ionescu-Matiu Alexandru, chimist român, prof. de chimie farmaceutică la facultatea de medicină din Iași. A înființat în 1918 laboratorul central de chimie al armatei. A publicat în limba română și franceză numeroase lucrări de specialitate.

Ionescu-Mihăești I. medic român. Prof. de patologie generală la Univ. din Iași. Are lucrări importante din domeniul bacteriologiei, serologiei și patologici generale.

Ionescu Șerban, profesor de Teologie Morală la facultatea de teologie a universității din București.

Ionescu-Sin, pictor, unul dintre clementele tinere de valoare, cunoscut mai ales prin nuduri și compoziții.

Ionescu Tache (n. 1858 † 1922), om de stat rom. Studii la Paris; avocat în București, foarte distins, deputat liberal (în 1884), apoi conservator, se remarcă în parlament ca mare orator; ministru

de culte (1891—95, 1899) şi de finanţe (1900), de externe (1912—13 şi 1916—17, 1920) şi prim ministru (1921—22). Mare patriot şi diplomat, având cele mai întinse relaţii cu oamenii politici din Apus, unde era mult preţuit. În 1907 a întemeiat

partidul conservator democrat, cu care a colaborat la 4 guverne. Merite neperitoare şi-a câştigat prin ajutorul dat cauzei naţionale şi şcolare a Românilor din Ungaria. Suflet mare şi desinteresat, a fost unul dintre factorii importanţi, cari au făurit România Mare.

Ionescu Theodor, prof. de fizică experimentală la univ. din Iaşi.

Ionescu Toma, medic (chirurg) român celebru (n. 1860 † 1926). Doctor în Medicină dela Fac. de Med. din Paris; fost prosector la Fac. de Med. din Paris; fost laureat al Academiei de Med. din Paris; (1890); membru asociat al Acad. de Med.

din Paris, membru al Soc. Franceze de Chirurgie; membru în comitetul Soc. internaţionale de Chirurgie. Numit prof. de anatomie topografică şi de clinică chirurgicală la Fac. de Med. din Bucureşti în 1894; fost decan al Fac., fost Rector al Univ. Are lucrări fundamentale asupra anatomiei peritoneului, asupra chirurgiei simpaticului şi rahianesteziei înalte cu stovaină. Cu fratele său Take I. a militat pentru intrarea României în războiu.

Ionescu-Tutoveanu, v. Tutoveanu.

Ioni. Când trece un curent electric printr'o soluţie salină, acidă sau bazică, la electrozi, moleculele soluţiei se desfac în două componente, numite ioni. Unul este pozitiv electric şi se numeşte cation, celălalt este negativ electric şi se numeşte anion. Cationii sunt atraşi spre polul negativ (catod), iar anionii spre polul pozitiv (anod), unde se neutralizează. Curentul electric în soluţiuni se datoreşte tocmai transportului de sarcini electrice de către I. După teoria lui Arrhenius, o soluţie totdeauna conţine un număr apreciabil de molecule disociate în ioni.

Ionia, în antichitate ţinutul din Asia Mică, pe coastele Mării egeice, care se întindea dela golful Smyrnei până la cel al Mendeliei do azi, cuprinzând şi insulele Chios şi Samos. Numele i se derivă dela triburile de Ionieni care, alungaţi din Grecia de Dorieni (v. c.), s'au aşezat aici, colonizând coasta mării şi insulele din apropiere. Forţa I. era reprezentată prin 12 cetăţi: Milet, Samos, Ephesos, Colophon, Chios, Myron, Priene, Lebedos, Teos, Clazomenes, Eritrea, Phoceea. I. a fost regiunea cea mai favorizată de climat şi cea mai plină de bogăţii dintre coloniile greceşti din Asia mică. Începând cu sec. al VII a. Chr. I. a fost sub dominaţia regilor din Lydia, apoi a regilor Perşi, mai târziu sub hegemonia Atheneі şi în sfârşit iar sub Perşi (387 a. Chr.), prin tratatul lui Antalcidas. Mai târziu a fost cucerită de Macedoneni şi apoi de Romani. Locuitorii se numiau Ionieni (v. c.).

Ionic, 1. (Ling.) Dialecte ionice sunt considerate următoarele: homeric, neoionic (Asia Mică, la Herodotos şi Hippocrates), ionic insular şi cel atic; 2. *Ionică*, filosofia—, (filos. greacă antică) vezi Mileziană, Şcoala, cf. Thales din Milet, Anaximandros şi Anaximenes; 3. (Arhitectură) Stilul ionic, caracterizat prin coloane cu bază (spira), în contrast cu cele dorice (v. c.), cu capitele compuse dintr'un echin decorat şi din două volute (v. c.). Trunchiurile coloanelor ioniene aveau 21 caneluri (v. c.) cu profil de semicerc sau de segment. Între aceste caneluri se observa ceva din suprafaţa cilindrică a coloanei (v. Coloană, Ordin).

Ionică, Marea —, partea din Mediterana la intrarea în Adriatica, cu care comunică prin str. Otranto. Mărginită între Grecia (la E.) şi Italia (la V.), M. **Ion**, este o groapă adâncă de peste 4000 m. În partea de SE., aproape de cap. Matapan, este cea mai mare adâncime a Mediteranei (4401 m.).

Ionice, Insulele —, arhipelag pe coasta Albaniei şi Greciei, cedate acesteia de Anglia în 1863. Aceste ins. sunt (dela N. la S.): Kerkyra (Corfu), Paxos, Levkas (Santa Maura), Kefallenia, Ithake, Zákynthas şi altele mai mici. Sunt muntoase, direcţia înălţimilor fiind apr. N.-S. şi rocile mai mult calcare adânc fisurate. Climă uscată. Supraf. 2605 kmp. cu 270.000 loc. Populaţie amestecată: Epiroţi în Ithake, Maltezi în Corfu, Italieni în Corfu, peste toţi sunt Grecii. Oraş principal Kerkyra (Corfu), în apropierea căruia este Achileion, fostă proprietate a împăratului Germaniei.

Ionienii, în antichitate locuitorii Ioniei (v. c.), veniţi din diferite părţi ale Greciei, alungaţi de invazia Dorienilor. Vorbeau dialectul ionic, asemănător cu cel din Attica, socotit totuşi unul dintre cele mai importante dialecte greceşti prin faptul că în acesta s'au scris multe lucrări, între altele Iliada şi Odysseia, epopeicle naţionale a tuturor Elenilor. I. sunt consideraţi între Greci ca cei mai inteligenţi şi mai înzestraţi cu calităţi artistice. Ei au înfiinţat multe colonii în apropierea Mării Negre (Abydos, Colone, Sinope, Trapezunt, Olbia, Istros, Tomi (Constanţa). Bizantium, etc.) şi a Mării Mediterane (Cume, Neapole, Massilia (Marsilia) etc.). Poezia, filosofia şi istoriografia au avut o epocă de înflorire mult apreciată. Numele următoare de I. o dovedesc suficient: Homeros, Hesiod, Anakreon, Thales, Anaximenes, Anaxagoras, Herodotos, Hippocrat, Apelles, etc.

Ionlu (chim.), element mai radioactiv decât thoriu, având o greutate atomică de 230. A fost descoperit de către Boltwood în 1907, fiind un produs intermediar de desintegrare (descompunere) radioactivă dintre uraniu şi radiu, găsit în massa minereurilor de uran (v. pechblenda), din care se separă deodată cu thoriu.

Iordăchescu Cicerone, prof. de istoria bisericească veche şi Patrologie la Fac. de teologie din Chişinău.

Iordăchescu Valeriu, prof. de Morală la Fac. de teologie din Chişinău.

Iordan Iorgu, distins prof. de limbi şi literaturi romanice la univ. din Iaşi (n. 1888), şi director al Teatrului Naţional (din 20. XI. 1928), fost colaborator la Dicţionarul Acad. române. A făcut temeinice studii în străinătate, însuşindu-şi un punct de vedere obiectiv şi bine documentat în lucrările sale lingvistice, din domeniul limbii române, şi în cele comparative între limbile romanice. Mai importante: Diftongarea lui „e" şi „o" accentuaţi în poziţiile „ă", „e" (1921); Rumänische Toponomastik (Bonn 1926) [cea dintâiu lucrare de acest fel în rom.], Dialectele italiene de sud şi limba română; Lateinisches „ki" und „ti" im Süditalienischen, etc. Colaborator asiduu la: Viaţa românească, Revista filologică, Revista critică, Arhiva şi la alte reviste străine.

Iordanes, scriitor got, autorul unei istorii a Romanilor şi alta a Goţilor, scrise pe la 550 d. Chr. în Moesia; sunt publicate în Monum. Germ. historica, Auctores antiquissimi, vol. V, 1 (Berlin 1882).

Iordănescu I., sculptor cunoscut în special prin compoziţii.

Iordanul, în arabă Seriat-el-Kebir, fl. din Siria şi Palestina. Izvorăşte din sudul Libanului şi, după un curs de 215 km. se varsă în M. Moartă. Valea lui este într'o depresiune tectonică şi curge sub nivelul Mediteranei.

Joresf, Mitropolit român în Alba-Iulia (1640—1643-4), de origine ardelean, cu numele Ilie, călugăr la mănăstirea Putna din Moldova. Cu ajutorul lui Vasile Lupu ajunge Mitropolit în Alba-Iulia, ortodox intransigent şi, se pare, părtaş la planul secret de a ocupa Ardealul, Vasile Lupu. Pentru această trădare a fost bătut şi arestat 9 luni în castelul Iernut. În timpul arestării, I. fiind şi zugrav, a zugrăvit castelul. Eliberat pentru 1000 taleri, trece în Moldova la Putna, iar de acolo cu scrisori bune de recomandaţie dela Domn şi episcopi merge la Ţarul Rusiei (1645) care-l miluieşte cu daruri bogate. Probabil că I. a ajuns apoi episcop la Huşi ori Rădăuţi (1655-7).

Iorga Nicolae (n. 1871), istoric şi om de stat român. Studii liceale în Botoşani şi Iaşi, universitatea în Iaşi, apoi la Berlin, Lipsca, unde ia titlul de Dr. cu teza „Thomas de Saluces", iar la Paris prin lucrarea sa „Philippe de Mézières" câştigă titlul de elev diplomat al şcolii de înalte studii. Intors, e profesor câteva luni la liceul din Ploieşti, şi din Noemvrie 1894 profesor la universitatea din Bucureşti, catedra de istorie universală. Ca copil de 6 ani I. cunoştea cronicele Moldovei (ed. Kogălniceanu), ştia de rost fabulele francezului Florian, orientalele lui Victor Hugo, cetise pe Champfleury, Amedée Pichot şi Emil Souvestre. La etate de 13 ani scria articole de politică externă în ziarul unui unchiu al său Arghiropol: „Romanu" din oraşul Roman (1888 şi urm.). Stăpân desăvârşit pe noile me-

tode de investigație istorică, cunoscător al limbilor greacă veche și modernă, latină și a tuturor limbilor culte ale Europei, I. ca profesor a străbătut toate arhivele Europei, adunând un imens material pe care l-a publicat în: Acte și fragmente relative la istoria Românilor (3 vol.), Studii și documente privitoare la ist. Românilor (31 vol.), Documentele Callimachi (2 vol.), Doc. Cantacuzinilor (4 vol.), Doc. Barbu Știrbey (2 vol.), în Colecția Hurmuzachi a Acad. Rom. (7 vol. mari). Doc. Const. Brâncoveanu (1 vol.), Doc. din Epoca lui T. Vladimirescu (1 vol.), Scrisori de domni, boieri, negustori și meseriași (4 vol.), Doc. din Valea Teleajenului (1 vol.), Corespondențe diplomatice sub regele Carol (1 vol.). Membru al Academiei din 1910, a tipărit în Analele Acad. Rom. vre-o 150 de studii și comunicări. Opere de sinteză mai întinse sunt: „Geschichte des rumänischen Volkes" (Gotha, 1905, 2 vol.), Istoria bisericii românești (2 vol.), Istoria armatei românești (2 vol.) Istoria comerțului românesc (2 vol.), Ist. industriei rom. (1 vol.), Istoria Românilor prin călători (4 vol.), Sate și preoți din Ardeal (1 vol.), Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria (2 voi. și ediție franceză), Basarabia noastră (1 vol.), Istoria lui Ștefan cel Mare, Istoria Românilor (1 vol.), Ist. Rom. în chipuri și icoane (3 vol.), Istoria presei românești (1 vol.), Istoria Chiliei și Cetății Albe (1 vol.), Istoria învățământului românesc, Istoria Românilor (câte 1 vol. în limba franceză, engleză și italiană), Viața femeilor în trecutul românesc, Viața lui Const. Vodă Brâncoveanu, Istoria Rom. din Bucovina (1 vol. francez), Ist. Rom. din Peninsula balcanică (1 voi. francez), Regele Ferdinand și Regina Maria (2 vol.), Relațiile Românilor cu Francezii, Englezii, Rușii, Polonii, Sârbii și Grecii (5 vol. în l. franceză), Politica externă a regelui Carol (1 vol.), L'art roumain (1 vol.), L'art populaire roumain (1 vol.), apoi sutele de studii mai mici din reviste rom. și străine și broșuri relative la istoria Românilor și cea universală. A întemeiat în 1915, Revista istorică lunară: apare și astăzi. In magistralul său discurs de intrare la Academie (1911) I. își definește concepția sa istorică originală într'un cadru extrem de vast. Istoria trebuie să studieze și înfățișeze viața complexă a unui popor: credințe și datini, legi și obiceiuri, desvoltarea claselor, activitatea economică, literatura și arta. Dar viața unui popor e necontenit amestecată și înrâurită de viețile celorlalte popoare, deaceea e nevoie absolută de a cunoaște istoria universală în toată întinderea și adâncimea ei. „Astfel nici istoria universală la rândul ei nu va mai fi o culegere de istorii naționale grupate după motive geografice ori culturale, ci urmărirea acelor legături de cultură, de idei politice, de revărsări și cuceriri pe toate terenurile, de strămutări, transformări, potențări și slăbiri, care trebuie să fie singurul ei domeniu. Pregătirea enciclopedică nu e nicăiri o mai mare nevoie decât pentru istoricul vrednic de acest nume". Această concepție istorică cu nesfârșite orizonturi l-a dus pe I. să se ocupe de istoria tuturor popoarelor Europei. A publicat documente și studii importante asupra lor în românește și în alte limbi europene: Thomas III marquis de Saluces (1893), Philippe des Mézières et la Croisade au XIV siécle (1896), Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV siècle (6 vol. 1899—1916). Geschichte des osmanischen Reiches (5 vol. 1908—12), The Byzantine Empire (1907, Londra). Istoria regelui Carol XII-lea al Suediei (în italienește, 1905); Chestiunea Rhinului, Dunării, Mării Mediterane și Oceanelor (4 vol.); Istoria statelor balcanice; Istoria războiului balcanic; Cărți reprezentative în viața omenirii (2 vol.); Observații asupra istoriei antice (1 vol.); Originea și desvoltarea statului austriac; Cugetare și faptă germană; Istoria poporului francez; Histoire de l'Albanie; Desvoltarea așezămintelor politice și sociale din Europa (3 vol.); Histoire des Croisades (1 vol.); Elementele de unitate ale lumii medievale, moderne și contemporane (3 vol.); Istoria slavilor răsăriteni Rusia și Polonia (1 vol.); apoi lecțiile ținute la Sorbonne, din Paris: Influences étrangères sur la nation roumaine; Idées et formes littéraires françaises dans le sud-est de l'Europe; Formes byzantines et réalités balkaniques; Relations entre l'orient et l'occident au moyen âge; Le caractère commun des institutions du Sud-est de l'Europe; Histoire du commerce de l'orient au moyen âge et à l'époque moderne (2 vol.). Bazat pe aceste studii întinse a tipărit

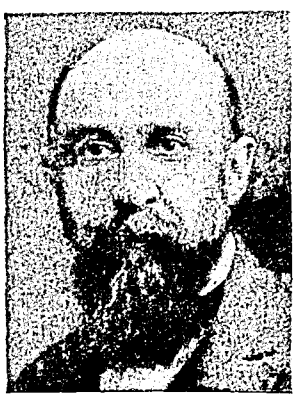

opera sa principală de cugetare istorică: Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité (Paris, 1926/8, în 4 vol.). Referitor la arta și literatura universală a publicat: Literaturile romanice în desvoltarea și legăturile lor (3 vol.) și Istoria artei medievale și moderne (1 vol. 1923). A înființat în București institutul pentru studiul Europei sud-estice (1914) cu o revistă lunară. I. a publicat cea dintâiu istorie a literaturii românești în proporții vaste și în legătură cu desvoltarea culturală a Românilor, o adevărată operă de știință, dar și de artă, de informație, de înțelegere și de expresie în același timp. Istoria literaturii românești (6 vol. până la 1866), pe lângă „Schițe din literatura românească" (2 vol.) scrise în tinerețe (1890-2) și alte contribuții de istorie literară în An. Ac. Rom. și prin reviste. I. spune, că istoricul e un bătrân prin experiență al nației sale. Dacă nu-l întreabă nimeni, el e dator să vorbească, ținând la dispoziția contemporanilor învățături culese în vastul câmp al trecutului. In literatură el va da sfaturi împotriva modei de oricefel, împotriva dezastruoaselor înrâuriri străine care substitue unei originalități neapărate, palida icoană a lucrurilor ce nu pot trăi decât pe pământul lor, împotriva spiritului de castă literară, care desăvârșind forma până la echilibristică și bizarerie, ucide sufletul fără de care o literatură nu există decât prin inițiați și diletanți. El va atrage necontenit luarea aminte asupra adevărului elementar și hotărîtor, că literatura și arta, cu toată superioritatea lor, nu sunt decât manifestări ale vieții naționale, care trebuie hrănite necontenit din energia acesteia și care trebuie să se întoarcă spre dânsa pentru a crește această energie.... aleși spiritului, cari înrâuresc viața, au în același timp și sarcină morală". Aceste principii l-au călăuzit pe I. în toată activitatea sa de critic literar și îndrumător al literaturii și culturii românești. Și-a început critica literară în 1890 prin revista Arhiva soc. științifice și literare din Iași, ziarele Lupta, Constituționalul (1892), Timpul (1892-3), Adevărul ilustrat (1895), publicând și un număr însemnat de poezii. Director al revistei „Semănătorul" (1903-6), a condus curentul național la învingere în literatură, făcând ca scriitorii români în scrisul lor să-și îndrepte privirile asupra neamului întreg în toată desvoltarea lui istorică, în toată întinderea lui geografică. A întemeiat revistele literare: Floarea darurilor, Neamul Românesc literar și Drum Drept. Colaborarea sa o întâlnim în zeci de reviste literare și culturale. A publicat pe lângă poezii, traduceri din literatura universală și vreo 10 piese teatrale, drame istorice și sociale: Doamna lui Ieremie Vodă, Cleopatra, etc. Are un volum de cea mai mare valoare de cugetări (1912) originale. A călătorit în tot cuprinsul românesc pe care l-a și descris în 6 vol. românești (1903-6) și un vol franc.: La Roumanie pittoresque (1925). Alte descrieri de călătorie ne-a dat despre Italia, Franța, Anglia Belgia, Germania, Spania, Portugalia, Bulgaria, Serbia și Suedia. I. înființează, în 1906, ziarul politic „Neamul Românesc", care apare întâiu odată pe săpt. apoi de 3 ori și din 1916, zilnic. In fiecare număr a apărut cel puțin un articol de I. dacă nu 2-3. N. R. a fost amvonul de unde s'a biciuit cu foc păcatele politice și s'a arătat drumul drept care duce la înfăptuirea României Mari de astăzi. I. a tipărit mii de articole și a colaborat la vreo 100 de ziare în țară și străinătate, așa că în prezent este cel mai mare ziarist al Românilor. Activitatea culturală a lui I. e fără pereche. A ținut numai în România peste o sută conferințe în toate orașele vorbind despre toate problemele care trebuie să preocupe o nație și un stat. A înființat la Vălenii de Munte, o tipografie și o universitate populară în 1908, care de 20 ani e o școală de suflet și ideal național, la care se adunau Românii subjugați din toate provinciile înainte de războiu, pregătind libertatea națională de azi. Secretar, apoi președinte al Ligei culturale, a dat îndrumarea adevărată acestei instituții pentru educația națională a poporului român. Propaganda culturală în străinătate făcută de I. a adus imense servicii României și i-a asigurat lui I. o înaltă stimă și prețuire din partea lumii culte din Apus. Prof. agreat al univ. (Sorbona) din Paris, în fiecare an e invitat să țină cursuri 1-2 luni aici. A înființat „școala română în Franța", cu sediul în Fontenay aux Roses (lângă Paris), pentru strângerea și studierea relațiilor bune cu poporul francez. Membru corespondent la Institut de France, al Acad. sârbești, polone și suedeze. S'a învrednicit de cele mai înalte decorații din partea principalelor state europene pentru munca sa științifică și culturală. E rector al univ. din Buc. (1929) și prof. onorar al facultății de litere din Cluj. La Vălenii de Munte a

înființat școala de misionare „Regina Maria" și Căminul „Regele Ferdinand" pentru minoritari. I. e cel dintâiu orator parlamentar și de masse în România, cucerește prin bogăția entuziasmului și convingerile sale. În domeniul politic, I. a acționat întâiu prin ziarul conservator Epoca, din Buc. (1902-3), publicând o mulțime de articole care prin noutatea lor, au atras atențiunea oamenilor politici, asupra autorului lor. I. a fost cu toată ființa sa activă, ceea ce cere dela amestecul istoricului în viața politică: să fie un amintitor neobosit al tradiției naționale, un mărturisitor al unității neamului peste hotare politice și de clase, un predicator al solidarității de rasă și un descoperitor de idealuri, spre cel dintâiu trebuie să meargă, dând tineretului ce vine după noi exemplul. După revoluția din 1907, I. pătrunde în Cameră, fiind ales de atunci până astăzi, în fiecare legislatură. N'a fost nici o chestie importantă, privitoare la țară și neamul rom. de oriunde, ca I. să nu-și fi spus cuvântul. În 1910 înființează cu Prof. A. C. Cuza, dela Iași, partidul naționalist democrat, cu un program național avansat democratic, ocupându-se de toate problemele capitale, care privesc poporul român: Votul universal, expropierea și alte reforme importante, care pe urmă au fost înfăptuite de alte partide politice dela guvern, dar evident în alt spirit de dreptate și moralitate, decum le concepuse I. care fixase cel dintâiu, că „politica externă a României, trebuie să plece dela conștiința unității neamului și a intereselor lui solidare în toate privințele". A încercat să facă un mare și puternic partid de guvernare, dar n'a reușit, deși fuzionase cu o fracțiune a partidului poporului, condusă de C. Argetoianu și cu partidul național, condus de I. Maniu. În 1919—20, I. a fost președintele celei dintâi Camere a României Mari. În toată acțiunea lui politică I. a pus mai presus de toate marile interese ale țării și neamului. Prin munca, priceperea și cinstea lui desăvârșită, a ajuns un factor național hotărâtor în viața poporului român. Om de geniu, mare patriot, I. este personalitatea cea mai universală, pe care a dat-o până astăzi poporul român.

Iorgovici Paul, scriitor rom. (n. 1764 † 1808). Fiu de preot din ținutul Timișului, om cu multă învățătură, fost avocat al consistoriului din Vârșeț, fiind persecutat de Sârbi este închis, apoi achitat. A fost profesor la Vârșeț în 1805. A scris o gramatică: „Observații de limba românească", Buda 1799, carte vestită. Scopul său era să arate într'însa mijloacele prin care limba rom. ar putea lua înfățișarea de limbă cu adevărat cultă și pentru aceasta admite că din rădăcinile rom. ale cuvintelor-tip s'ar putea deriva lesne cuvintele necesare spre a reda noțiuni cărora le lipsesc termeni corespunzători în românește. Ex.: din ainte = ain țare, aințement, etc. Admite introducere rea neologismelor. „Scurtă istorie a Românilor din Dacia", „Bucoavnă", Cluj 1744, în care se află Tatăl nostru, cu litere latine, Istoria a Alexandrului celui mare, Viața și pildele prea înțeleptului Esop. (Sibiu 1795) etc.

Iorgulescu Petre, pictor de talent din generație tânără.

Iosefinism, sistemul absolutismului de stat inaugurat de Iosif al II (v. c.), numit și absolutism luminat. În chestiunile religioase I.-ul urmăria eliberarea bisericii de sub supremația Papei.

Iosephus Flavius, celebru istoric în sec. I d. Chr., din fam. Macabeilor, autorul lucrărilor Antichitățile evreești, Istoria răsb. evreiești, Elogiul celor șapte Macabei, importantă pt. istoric. A predat Galileia lui Vespasianus, după un îndelungat asediu în Iotapata. A trecut apoi de partea Romanilor.

Iosif (sfânt), bărbatul fecioarei Maria, tatăl crescător al lui Isus Christos. A fost tâmplar de meserie. Papa Pius IX l-a declarat, în 1870, patron al întregii biserici. În pictură e reprezentat ținând în mână un baston înflorit și aproape totdeauna împreună cu Fecioara Maria și cu pruncul Isus Cel mai celebru tablou e de Guercino.

Iosif patriarh evreu, fiul lui Iacob și a Rachelei, tatăl lui Efraim și Manasse, a cărui viață e povestită în Geneză (Genesis; v. c.). I. vândut de frații săi, e dus în Egipt, unde ajunge intendentul casei regale a faraonului Putiphar. Soția acestuia neputându-l seduce, îndeamnă pe Putiphar să-l arunce în temniță. De aici I. scapă prin meritul de a fi tălmăcit faraonului P. un vis (7 ani buni, urmați de 7 ani neroditori). Însărcinat cu administrația Egiptului, el aduce întreagă familia sa și o așează în ținutul Gessen. În artă, viața lui I. a fost subiect de inspirație pentru mulți pictori: Raffael în celebrele frescuri: „I. vândut de frați" și „I. și soția lui Putiphar"; apoi de Ribera în: „I. explicând visurile" (Louvre); de Coypel, „I. recunoscând pe frații săi" (Marseille).

Iosif Budai, Mitropolit ortodox de Alba-Iulia (1680-1), de naștere din Pișchiut (jud. Hunedoara), călugăr în Moldova, sfințit în Țara Românească. A iscălit 15 condiții calvine; face vizitațiuni canonice pela Bistrița și Maramureș.

Iosif, fiul lui Leopold I, (n. 1678 † 1711), împărat rom.-germ. și rege al Ungariei dela 1705—1711. Participă în răsb. de succesiune la tronul Spaniei, împotriva lui Ludovic al XIV, reușind să ajungă fratele său Carol (1707), rege al Spaniei. A continuat politica internă a tatălui său.

Iosif al **II**, fiul Mariei Tereza și a lui Francisc Ștefan de Lotharingia (n. 1741 † 1790), împărat al Germaniei dela 1765—1790 și rege al Ungariei, dela 1780—1790. În 1781 dă edictul de toleranță, prin care se acordă drept civic și libertate religioasă necatolicilor. Promulgă legea Placetum regium (v. c.), secularizează averile mănăstirești și desființează multe ordine călugărești. Introduce în locul latinei, ca limbă oficială, limba germană și ordonează recensământul populației. Casează dreptul judecătoresc al domnilor de pământ. Introduce în tot imperiul cărți funduare. Ușurează m. soarta iobagilor. Dă dispoziții în favoarea iobagilor români din Transilvania în 1783 și după înăbușirea revoluției lui Horea (v. c.). În urma rezistenței de care a dat, înainte de moarte, revocă toate reformele făcute, A fost cel mai luminat domnitor al epocei; a avut multă bunăvoință față de Români.

Iosif Ferdinand (archiducele —), general austr. (n. 1872). S'a distins în Războiul cel Mare în calitate de comandant al armatei a 4-a aust. în anul 1914. A fost bătut de Ruși, în 1916, la Lutsk.

Iosif Ioan (n. 1888). Studii superioare economice și financiare la Univ. din Lausanne (1913—15) și Budapesta; a fost arestat de Unguri pentru atitudinea sa românească 8 luni (1915—16) apoi internat în Șopron; profesor la școala superioară de comerț din Brașov (1928—29), delegat ca consilier tehnic la Conferința de pace din Paris (1919), unde a făcut sutdii la Sorbona, deputat (1919—20). A înființat banca „Cetatea" în Cohalm (1910), a cărei sediu acum e în Brașov, având încă 4 sucursale cu capital de 20 mil. lei; apoi „Cetatea de granit" în Brașov cu 9 mil. lei capital, având carierele în Dobrogea cu cel mai bun granit din România. A publicat articole econom.-financiare, bine informate, în diferite reviste și studiul important Le change roumain.

Iosif St. Octavian, poet rom. (n. 1877 în Brașov, † 1913). Fost funcț. la bibl. Univ. București. A colaborat, debutând cu poezii la rev. „Viața" lui Vlăhuță, apoi la „Literatura și Arta Română", „Semănătorul", pe care l-a redactat cu Anghel și Sadoveanu (1903, v. c. S.), câștigându-și aici reputația. Publică: „Patriarhale" (1901), „Romanțe" trad. din Heine, „Poezii" (1902), „Din zile mari" (1905), „Credințe" (1905), iar în colaborare cu Anghel: „Calcidoscopul lui A. Mirea" (I 1908, II 1910), „Carmen Seculare" (1909, și în 1912 după ce cola-

borarea lor încetase, duioasele „Cântece". Poezia lui I. se distinge prin duioșia și sinceritatea sentimentelor, plasticitatea, claritatea imaginilor și firescul formei. În opera sa de traducător se vede măiestria și ușurința versificației lui I., care ne-a dat cele mai bune traduceri din lit. străine: „Apostolul" din Petőfi, „Wilhelm Tell" din Schiller, „Tannhäuser" din Wagner; apoi multe poezii din diferiți autori (Uhland, Schiller, P. Verlaine, etc., v. vol. „Tălmăciri"). În genul dramatic, a scris: „Legenda Funigeilor" (cu D. Anghel), „Cometa", comedie, cu Anghel, „Zorile", dramă ist. cu Anghel. Și aici lirismul predomină ca și în poeziile sale epice. Din poeziile sale a devenit pop. imnul „La Arme", scris în 1913.

Iosika Samuil, baron, președintele Ligei Maghiare, iar după disolvarea acesteia al partidului maghiar (n. 1851 † 1923). În timpul regimului maghiar a fost deputat, secretar de stat, iar mai pe urmă ministru à latere.

Iov, eroul cărții ce poartă acest nume din colecția Vechiului Testament. Cartea lui I. e un admirabil poem didactic. Dumnezeu a încercat credința lui I. care a rezistat tuturor ispitelor, deaccea și-a reprimit averea și fericirea de odinioară.

Iowa, unul din Statele Unite ale Americei de N. Capit. Des Moines cu 68.000 loc. Imensă producție de cereale, huilă, plumb argintifer, etc. 145,415 kmp. cu 2,404.000 loc.

Ipeca (med.), ipecacuana, extras dintr'o plantă brasiliană. Decoctul rădăcinii de I. are efect expeetorant. În I. se găsește și alcaloidul emetina, care se folosește pentru a provoca vărsături.

Ipecodal. (med.), medicament contra

tusei, expectorant și calminant. Preparat românesc al laboratorului „Steaua" Cluj.

Iperbola. 1. (matem.) Curbă plană ale cărei puncte satisfac condiția ca diferența distanțelor fiecăruia, dela două puncte fixe numite focare, să fie constantă. 2. (lit.) O figură de stil, prin care exagerăm însușirile obiectelor sau lucrurilor. Stilul care conține I. se zice Stil iperbolic. Autorul care folosește un stil iperbolic urmărește să fie mai plastic în descriere sau povestire.

Iperită, gaz de luptă vezicant. Este o sulfură de etil diclorat, numită I. din cauză că în bătălia dela Ypres, Germanii au întrebuințat-o pentru prima oară în obuze.

Iphicrates, general atenian. A introdus în armată o nouă tactică de luptă, a înființat pedestrimea ușoară (Pelastii), reușind să bată pe Spartani la Corint (392) și Abydos (388). A murit în exil, în Tracia (ca. 353 a. Chr.).

Iphigenia (Ifigenia), fica lui Agamemnon și a Clytemnestrei. Tatăl său, conducătorul Grecilor în războiul troian, era reținut în portul Aulis cu întreaga flotă greccească, de oarece zeița Artemis s'a mâniat pe el. La sfatul profetului Calchas, a ademenit pe fică sa în port ca s'o jertfească zeiței și să poată obține vânturi favorabile. Când preotul sacrificator era să-i aplice lovitura, zeița Artemis o răpește și o duce în Tauris, iar în locul ei pune o cerboaică. In Tauris I. devine preoteasa zeiței și e obligată să-i jertfească pe toți străinii surprinși prin acel ținut. Când între acești străini, a găsit pe fratele său Oreste. I. a fugit împreună cu el, ducând și idolul zeiței. Aceste tradiții despre I. au fost un izvor de inspirație pentru marii dramaturgi din antichitatea greacă: Aischylos, Sofokles și Euripides. In literaturile franceză și germană subiectul a fost magistral lucrat de Racine și Goethe.

Ipolit, sfântul, martir și părinte al bisericei, (n. 150 † 235), împreună cu Sf. Papa Pontiu. Opera lui principală „Omnium haeresium confutatio" a fost descoperită la 1842, pe muntele Athos.

Ipotecă, imobil amanetat la un creditor pentru un împrumut. I. nu trece în proprietatea creditorului, ci rămâne la dispoziția debitorului. Poate servi de I. imobilul, pretențiunea asigurată prin gaj, arenda, dreptul de folosință, etc. Împrumut pe I. e când creditorul pentru a-și asigura suma împrumutată se întabulează pe un imobil al debitorului introdus în cartea funduară.

Ipotenuză este *laturea care, se opune* unghiului drept într'un triunghiu dreptunghic.

Ipoteza, 1. (gr. presupunere). La Aristoteles: o judecată (propoziție) care nu trebuie demonstrată, dar care servește ca instrument în demostrație; 2. (logică) Metodă care constă din invenția mintală a unei situații ca și când ar fi reală, necesară explicației teoretice a fenomenelor, care trebuiesc controlate și verificate ulterior în experiență. In acest sens, I. este indispensabilă învestigației în orice știință; 3. Explicație fictivă (bazată pe puterea inventivă a fanteziei creatoare), dar care coordonează cunoștințele ce nu pot fi controlate imediat în fapte. De acest fel sunt toate explicațiile ce depășesc experiența imediată și toate teoriile metafizice. (v. Ficțiune, cf. Metodologie).

Ipoteza nebuloasă, presupune că originea corpurilor cerești trebuie căutată în nebuloasele gazoase, în contrazicere cu ipoteza meteoriților. In categoria primă intră I. lui Kant-Laplace, See, Nälke, Braun; în categoria a doua I. lui Lockyer, Moulton, Zehnder.

Ipotipoza, figură poetică constă din înfățișarea unor tablouri materiale sau sufleteșli, utilizând epitelele și gradația (ca figuri poetice).

Ipsen Karl, medic german de origine sas ardelean (n. 1866 † 1927). fost prof. de medicină legală la univ. din Innsbruck; savant medic legist.

I. P. S. S., abrevierea cuvintelor: Inalt Prea Sfinția Sa, titlul mitropoliților.

Ipsilanti Alexandru, domn în Țara Românească (1774—82 și 1796—97) și Moldova (1786—88). Se trăgea dintr'o familie greacă din Constantinopol, așezată în țară și încurcrită cu boierii români. Inainte de a primi domnia a fost dragoman al Porții. Era un om foarte învățat și dornic de reforme. A regulat strângerea dărilor. A înființat un serviciu de poliție și a pus căpitani pentru paza granițelor. A înființat în București, trei tribunale cu drept de apel la divanul domnesc și a întocmit chiar o condică de legi în limba română. După opt ani, când fiii săi fugiră la Viena, își ceru singur mazilirea, de teamă să nu fie bănuit de legături secrete cu Austriecii. In 1786 la stăruința acestora, fu numit domn în Moldova. In 1788, cu ocupația ruso-austriacă a principatelor, se lăsă prins de Austrieci, cu cari era înțeles de mai înainte. Recâștigând tronul Munteniei, cu multe cheltueli, a doua lui domnie n'a mai fost o domnie de reforme și îmbunătățiri, ci o domnie de stoarcere fără milă pentru a-și împlini datorile. A fost înlocuit cu Constantin Hangerli în timpul și din cauza răscoalei lui Pasvanoglu dela Dunăre. — **Ipsilanti Constantin**, domn în Moldova (1799—1801) și în Țara Rom. (1802—1806). Fiul lui Alex. Ipsilanti. Ca dragoman, uneltise alianța Turciei, Angliei și Rusiei împotriva Franței, în timpul expediției lui Napoleon în Egipt. Ca răsplată a primit scaunul Moldovei. Ca domn a căzut cu totul în sfera politicei rusești, ceace i-a adus mazilirea (1801). In 1802 a fost numit în Țara rom., rămânând și pe mai departe agentul politicei rusești în Orient. In interior a reușit să pună capăt prădăciunilor lui Pasvanoglu. Acționând la Constantinopol, alături de Rusia și împotriva intereselor franceze, consulul francez i-a obținut detronarea. Amenințat să-și piardă capul, a fugit la Ruși, cari nu numai că l-au impus din nou pe tron, dar au găsit în alungarea lui un nou motiv pentru ocuparea principatelor și deci pentru un războiu cu Turcii. Pretextul țarului că ocupația s'a făcut pentru organizarea regatului Daciei, la care să se adauge eventual și Serbia sub sceptrul lui Ipsilante, acoperia numai intenția de a anexa principatele la Rusia. S'a văzut aceasta imediat când s'a instalat administrația rusească, înlocuind pe principe sub pretext de neînțelegere cu comandamentul rusesc. Ipsilante se retrase în Rusia. — **Ipsilante Alexandru**, fiul domnului Const. Ipsilanti, general în armata rusească, a strâns o armată în sudul Rusiei, cu scopul de a sprijini acțiunea eteriștilor și a începe răscoala de eliberare a Greciei. In 1821 a trecut în Moldova și a intrat în Iași, unde spera să câștige și ajutorul boierilor și principelui. Acest ajutor nu l-a putut câștiga, pentrucă țarul nu consimțise la această răscoală, a afurisit-o chiar prin patriarhul din Constantinopol. Trecând la București n'a putut să convingă nici pe Tudor Vladimirescu, de necesitatea răsc. grecești — acțiunea acestuia avea altă țintă. Forțele sale neînsemnate, rămase fără vrun sprijin, au fost nimicite de Turci la Drăgășani, Sculeni și Secu înainte de a lua drumul Greciei. Ipsilanti, după lupta dela Drăgășani a fugit în Austria, unde a fost aruncat în închisoare.

Ipsos (chim.), produs de calcinare al gipsului, praf alb, foarte avid de apă, cu care dă o pastă plastică și care se întărește repede la aer, are compoziția: SO_4 Ca. $^1/_2OH_2$ și se obține prin calcinarea gipsului până la temperatura de 160°. Se numește impropriu „Gips" și se întrebuințează la facerea mulajelor și ca material de zidărie.

Ipsus sau **Ipsos**, localitate din Phrygia (Asia Mică), unde s'a dat în 301 a. Chr. bătălia între urmașii (generalii) lui Alexandru cel Mare, hotărându-se împărțirea în 4 regate: Macedonia cu Grecia, Thracia, Syria și Egiptul.

Irâk, 1. I. Adjemi, provincie centrală a Persiei, cu apr. 1 milion loc. și orașe *princ. Teheran și Ispahan.* — 2. I. Arabi, regiune din Asia, cuprinzând toată valea inferioară a fl. Eufratul și Tigrul până la Golf. Persic și având la V. deșertul Arabiei, iar la E mărginindu-se cu Persia. E vechea Chaldee sau Babilonie. Dela 25 Aprilie 1920 formează un regat arab independent dar sub mandat engl. (v. Mesopotamia).

Iradiațiile (fizică). Corpurile întunecate pe un fond luminos apar mai mici, corpurile luminoase pe fond întunecat apar mai mari ca în realitate. I. se datorește faptului că impresia luminoasă produsă asupra retinei, se extinde mai mult sau mai puțin pe fondul retinei.

Iradiațiile (psihol.). Tendința ce o au unele stări sufletești de a se extinde asupra întregii conștiințe într'un moment dat. I. a sentimentelor e extinderea sentimentelor asupra obiectelor unei persoane simpatice sau iubite, asupra ființelor ce au însoțit-o ș. a. m. d. Acest fenomen explică simpatiile și antipatiile așa zise „inconștiente" și are un rol esențial în estetică și morală.

Iran, vast podiș, cu munți înalți, care se întinde în Asia între Indus, Tigru, Caspica și Golful Persic. Sunt cuprinse în el Armenia, Persia, Afganistanul și Belucistanul (v. c.).

Iranian, (Etnogr.). Se numesc Iranieni grupul de popoare de rassă albă cari locuesc în Asia, pe platoul Iranului, formând o ramură importantă a familiei indoeuropene (Perșii, Curzii, Afganistanii, Mezii, Armenii), de aceeași origină cu Ari, emigrați în India. (Lingv.) Limbile I., numire dată limbilor vorbite în Iran. In desvoltarea l. iraniene distingem următoarele perioade: 1. perioada veche, reprezentată prin v. persană (inscripțiile Achemenizilor și avestică (numită și zendică sau veche bactriană; v. Bactriana), în care este scrisă Avesta; 2. p. mijlocie reprezentată prin pehlevi (v. c.) sau partică (v. c.) derivată din vechea persană; 3. perioada modernă, repr. prin l. persană cu dialectele: curdic, oset, afgan sau pachtu, beluci și dialectele din Pamir (v. c.).

Iranizant, savantul care studiază limba și civilizația vechilor Iranieni sau Perși.

Iraționalismul (filos.). Tendință din gândirea contemporană, care lasă temeiurile cunoștinții pe seama intuiției (instinctului) ori a sentimentului și nu a rațiunii. Sinonim: anti-intelectualism. I. este strâns legat de „expresionismul" artei contemporane și se pare că izvorăște chiar din el. Sistemele iraționaliste:

Intuiționismul și misticismul, biologismul-vitalist, mișcarea teosofică. Reprezentanți contemporani: H. Bergson și Bergsoniștii, Graf Hermann Keyserling, Oswald Spengler, Pragmatiștii, H. Gomperz (emoționalist), R. Müller-Freienfels, etc.

Iredentism, o doctrină italiană, după concepția căreia s'a format în 1876 uniunea „Italia irredenta", care pretindea unirea tuturor teritoriilor unde se vorbește italienește. I. făceau și Francezii din Alsacia, care doriau unirea lor cu Franța.

Irenäus, filos. patristic, fost episcop de Lyon († ca martir ca. 202 d. Chr). A scris „Demascarea și respingerea așa numitei cunoștințe". A încercat să pue pe baze teoretice doctrina bisericii și tradiția apostolică. A fost adversar al Gnosticilor (v. c.).

Iriarte, Tomàs de —, scriitor spaniol (n. 1750 † 1791). Autorul vestitelor „Fábulas literarias", care au avut mult succes și au stârnit vii discuții: apologuri ingenioase ca invenție, în spirit satiric moderat, grațioase ca stil și cu mare variație în metrică. A mai scris și comediile „El Señorito mimado" și „La Señorita malcriada", poema în 4 cânturi „Muzica" și „Los literatos en cuaresma".

Irică, v. Irlanda, Limba.

Iridiu (chim.), metal alb-suriu, mai dur și topindu-se mai greu decât platina, având o greutate specifică de 22. In natură se găsește nativ în asociația platinei și a metalelor platinice (ruteniu, paladiu, osmiu, rhodiu). Cu platina formează un aliaj dur, întrebuințat pentru fabricarea aparatelor de laborator, penițelor (metrului etalon) nefiind atacat de acizi și de apa regală. [Ir = 193.1.]

Irigație, udarea, stropirea unui teren sau unei grădini cu ajutorul canalelor de aducerea apei. In Med. stropirea părței bolnave cu soluții desinfectante.

Irigator (med.), aparat pentru spălarea rănilor și facerea clismelor (irigației).

Irimescu S. medic român, cunoscut specialist de boale pulmonare și director general al societății pentru profilaxia tuberculozei. A câștigat merite neperitoare pentru organizarea luptei contra tuberculozei în România.

Irina, împărăteasă în Bizanț în două rânduri (780—790 și 792—802), (n. 752 † 803). A fost soția lui Leon al IV și mama lui Constantin al VI. Celebră prin multele nefericiri și prin extraordinarul devotament pentru legea ortodoxă. La îndemnul ei, s'a ținut conciliul dela Nicea (787), care a hotărît reintegrarea cultului icoanelor. In urma unei răscoale a fost exilată în 802 în ins. Lesbos. Biserica ort. a ridicat-o la rangul de sfântă.

Iris, în mitol. gr. curiera zeilor, prefăcută de zeița Hera în curcubeu; e reprezentată cu aripi la umere și cu un caduceu (v. c.).

Iris, 1. Anat.: Partea colorată a învelișului ochiului, care mărginește deschizătura numită pupilă. 2. Optică: Membrane la aparate optice, prin care se reglementează cantitatea de lumină care trebue să pătrundă în aparat.

Iris (bot.), plante monocotiledone, din ord. Liliiflorelor. I. florentina dă rădăcina de micșunea; I. germanica, stânjenel; I. pumila, rățișoare.

Iritabilitate. Capacitatea oricărui organism de a răspunde la excitațiile (situațiile) externe și interne.

Iritație (med.), proces de reacție a organismului față de un insult extern, care n'a ajuns încă în gradul de inflamație. Se caracterizează mai ales prin un aflux mai bogat de sânge în regiunea iritată și prin sentiment de durere sau mâncărime.

Irizare, joc de colori în diferitele colori ale curcubeului. Se numește și opalizare din cauză că se observă foarte frumos la opalul nobil. Acest fenomen se explică prin acea că în cristalele care se irizează există fizuri foarte înguste în care razele de lumină se refractă și dispersează.

Irkutsk, oraș în Siberia de E. vechea capit. a guvernământului. Are 130.000 loc. Mare comerț cu ceai și pielărie. A fost teatrul multor turburări, în 1917 și 1920, din cauza luptelor dintre comuniști (roșii) și necomuniști (albi).

Irlanda, Insula —, a doua ins. mare a arhip. Britanic. Înconjurată la N. și V. și la S. de Atlantic, iar la E. de Marea Irlandei, I. are 82.074 kmp. cu 4.221.000 loc. Este formată din două șiruri de înălțimi, munți vechi erodați (sistemul Caledonian), cari sunt continuarea munților din Scoția. Intre ei se găsește o depresiune. Câmpie de cel mult 73 m. altit. Înălțimile din N.: Sperrin (640 m.), Donegal (790 m.), Nephim (904 m.), au și apariții vulcanice, în special bazalte (podișul Antrine). I. este împărțită în două: Statul Irlandez (autonom) și I. Engleză, partea de N. a insulei zisă și Ulster (v. c.). — Istoria: I. a fost locuită la început de Celți, cari au trecut la creștinism în evul mediu. A fost cucerită începând cu sec. XII, de regele Henric al II, al Angliei. Pe timpul lui Cromwell mai ales, I. au suferit foarte m. persecuții de ordin religios, căci Anglia îmbrățișase protestantismul. Seniorii englezi o exploatau în mod neomenesc: Actul de Unire, votat, în 1800, de Parlamentul englez, a agravat situația I. Drepturile acordate au fost insuficiente (regimul fonciar). In 1916 (v. Sinn-feinerii (v. Sinn fein), au încercat o răscoală împotriva Angliei, cu ajutorul Germaniei. După marele războiu, pretențiile I. au fost formulate tot mai insistent. Englezii au fost siliți să introducă un regim de „coercion" (teroare, constrângere), căruia s'au opus Sinn Feinii (v. c.) cu mlută tărie. Au urmat lupte, asasinate, execuții, martirii, pentru libertatea țării (Mac Swiney). In sfârșit Loyd George, a fost silit să intre în tratative cu Eamonn de Valera, președintele „Republicei irlandeze". După m. discuții, Anglia a recunoscut I. ca Stat liber, cu același regim ca statele: Canada, Australia, etc. (în 6 Dec. 1921).

Irlandei, Marea —, situată între Irlanda și Ins. Britania Mare. Lung. 320 km., lăț. max. 230 m. Adâncimi până la 200 m. Comunică cu Atlanticul la S. prin canalul St. Georges, iar în N. prin North Chanel (canalul de N.).

Irlandez, Statul —, numele național, Saorstát nah-Eireann, Dominion engl. în Europa, constituit din cea mai mare parte a Ins. Irlanda. Supr. 68.873 kmp. cu 2.965.000 loc. Se întinde în NV.-ul, centrul și sudul Irlandei. Capit. Dublin (Baile Atha Cliath) cu 419.000 loc., port la Marea Irlandei, Cork (78.000), Limerick (Luimneach) cu 40.000 loc., etc. Produce: Cartofi, cereale (orz, ovăz, meiu, vite, lână, unt, ouă, carne, etc. Industria textilă (in, bumbac, lână). S. I. a fost creiat în 6 Dec. 1921.

Irlandeză, limba vorbită în Irlanda. Impreună cu irica (v. c.) din Scoția și cu limba vorbită în insula Man, formează ramura gelică (gaelică) (v. c.) a limbilor celtice. In această limbă ni s'au păstrat cele mai vechi documente despre Celți, din sec. al VII d. Chr. Pentru Celții primitivi, ele trebue să fie utilizate cu multă precauție.

Irmos (gr.), primul tropar din fiecare odă a canonului. Pe melodia sa sunt cântate toate troparele următoare. In liturgie irmosul e cântat la praznice în locul axionului.

Irochezii, nume dat de Europeni la 6 grupe de Indieni, Pieile-Roșii, stabiliți la S. E. lacurilor Erie și Ontario. Cam la 12.000 loc.

Irod (Herodes), numele mai multor regi Evrei 1. I. cel Mare, rege în Iudeea dela 39 a. Chr.—1 d. Chr. Un tiran, care-și ucide soția și pe trei copii ai săi. A restaurat templul din Ierusalim făcându-l mult mai pompos. A fost pe placul Romanilor. Cel mai însemnat eveniment în timpul domniei lui, e nașterea lui Isus Christos. Lui i se atribuie și omorul pruncilor; 2. I. Antipa, fiul celui precedent, domnitorul Galileei (1 — 39 d. Chr.). El răpi pe Irodiada soția fratelui său vitreg și, la insistențele ei, ordonă tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, care-l mustra pentru faptele sale păcătoase. Caligula l-a exilat, probabil, la Lyon (40 d. Chr.).

Irodiada, v. Irod.

„Irodul", v. Vicleimul (în lit. pop.).

Ironia (gr.) = deplasare, prefacere, disimulare. 1. Glumă prefăcută; 2. Fel de a vorbi, în care spunem altceva decât ceeace gândim sau credem și despre care acel căruia-i adresăm I. înțelege despre ce-l vorba; 3. (filos.) Metodă de discuție folosită de Sokrates care în dialogurile sale se făcea că nu știe anumite chestiuni, pt. a îmboldi interesul conversației și apoi pentru a arăta că n'are dreptate interlocutorul (convorbitorul); 4. figură de stil (=sarcasm) care arată o stare sufletească proprie de care noi înșine râdem sau glumim, înțelegând însă un lucru neplăcut sau dureros. Ex. în Cugetările Sărmanului Dionis, poezie de M. Eminescu.

Irrigoyen (Dr. Hipólito), președinte al republ. Argentina. Ales în 1928. Mandatul său încetează în 1934. Urmează după T. de Alvear (1922—1928).

Irwing Washington, scriitor american (n. 1783 † 1859). Are schițe umoristice și nuvele de mare însemnătate. Scrieri mai însemnate: Sketch Book, History of New-York by Diedrich Knickerbocker, Life of Columbus, The Conquest of Granada și The Alhambra (ultimele trei: scrieri istorice). E caracterizat prin imaginație romantică și haz irezistibil.

Isaac, fiul lui Avraam și al Sarei, tatăl lui Esau și Iacob (v. Evreii).

Isabeau de Bavaria, regina Franței (n. 1371 † 1435). S'a căsătroit cu Carol al VI, fiind de mai multe ori regentă în timpul nebuniei soțului ei. Frivolă cu obieciuri rele și foarte avară. După asasinarea lui Ludovic d'Orléans, ea trece de partea Burgunzilor, luptând contra fiului ei, Carol. La sfaturile lui Filip de Bourgone, a dat coroana Franței Englezilor, prin căsătoria ficei sale, Caterina, cu Henric al V regele Angliei, în urma tratatului dela Troyes (1420). A murit disprețuită.

Isabela, coloarea —, coloarea mohorîtă gălbuie deschisă, după cămașa prinesei I. de Spania, fica regelui Filip al II. Ea a făcut vot că nu-și va schimba cămașa, decât după ce soțul ei Albrecht de Austria va ocupa cetatea Ostende. Asediul cetății, început 1601, a durat 3 ani.

Isabela I Catolică, regină a Castiliei

(n. 1451 † 1504). Căsătoria sa cu Ferdinand Catolicul (al Aragonului) face posibilă unirea celor două regate, deschizând drumul unității naționale spaniole, care s'a desăvârșit prin căderea și alungarea Maurilor din Spania (1492). A fost energică, abilă, favorizând mult Inchiziția. Are un merit neperitor în descoperirea Americii, prin mijloacele necesare date lui Colomb (v. c.) pentru călătorie.

Isabey, 1. Eugène, pictor miniaturist francez (n. 1804 † 1886). A pictat subiecte marine, care i-au câștigat renume de tânăr (Uraganul la Dieppe, Plaja la Honfleur, etc.). A abordat apoi subiecte istorice și genre (Căsătoria lui Henric IV), iar la sfârșitul carierii a lucrat cu succes acvarele. Litografiile sale sunt pline de farmec. Compunea ușor și era fin colorist. 2. **Jean-Baptiste,** pictor miniaturist și litograf francez (n. 1767 † 1855), elevul lui Dumont și L. David. S'a distins prin portretele membrilor Adunării constituante. Intrat în relații cu familia Bonaparte, el execută portretul generalului B. în grădina dela Malmaison, apoi Primul Consul trecând în revistă armata. Alte lucrări: „L'escalier du Louvre", celebră acvarelă în fildeș, considerată capodoperă; „Table des maréchaux", pictură executată pe porcelan de Sèvre, reprezintă pe Napoleon, înconjurat de generali.

Isaac, fiul lui Avraam și al Sarei, tatăl lui Isav și Iacob.

Isac, împ. bizantin, v. Comnen.

Isac Aurel (n. 1848), avocat în Cluj. Studii universitare în Germ., întors ocupă slujba administrativă, apoi advocat, luând parte la mari procese ca de ex. în procesul Memorandului (1895), unde apără pe acuzații fruntași români. Ca naționalist intransigent, în timpul apăsării ungurești a luat parte activă în toate mișcările naționale. Senator (în 1920—21), decan al biroului advocațial din Cluj (1923).

Isac Emil (n. 1889), **scriitor rom.** Din 1920 inspector al artelor în Transilvania. A publicat: Maica cea tânără (piesă teatrală), Poezii, Poeme în Proză. Insemnări literare publicate prin diferite reviste. Apărute în broșură sunt: Impresii, Ardealule, Notițele mele și Cartea unui om . . .

Isac Ioan, pictor ardelean, cunoscut prin peisaje în maniera tradiționalistă.

Isaccea (5425 loc.), com. urb. reședi. jud. Tulcea, reședi. pl. Isaccea. La care au fost alipite cătunele: Mănăstirea-Cocoș, Principele-Nicolae și Tichirești. Spital, medic, farmacie. Of. P. local. Port la Dunăre. Mănăstirea Cocoșul la 7 km.

Isaccea (culmea —), face parte din munții Dobrogei. Se desprinde din munții Măcinului la N. de Măcin și merge paralel cu Dunărea pe la N.-ul Dobrogei. In dreptul orașului Tulcea se numește Dealul Mare, iar pe la Mahmudia se numește D. Tavian. Altit. max. 290 m.

Isacov, lac în jud. Tulcea, format de o revărsare a brațului Sf. Gheorghe. Are pește mult.

Isacova (7654 loc.), com. rur. jud. Orhei, reședi pl. Isacova. Formată din satele Isacova, Nicolaeasca și Hirova. Primăria la Isacova. Of. P. local. G. Unirea (Călărași) la 48 km.

Isagogia, introducere în știință, mai ales în cea a Sf. Scripturi, tratând istoria cărților sfinte și discutând autenticitatea și integritatea lor.

Isaia, profet evreu pe la anul 700 a. Chr., cel mai valoros reprezentant al monoteismului pur. Dela el au rămas numeroase profeții despre nașterea și viața lui Isus.

Isar, râu din Germania. Izvorăște din Tyrol și se varsă în Dunăre. Udă München. Lung. 350 km.

Isatis tinctoria (bot.), Drobușor, crucifer carc crește în Europa și din care mai de mult se pregătea un colorant albastru (indigo).

Isav (evr. părosul), sau Edom (roșiaterul), fiul cel dintâiu născut al lui Isac, strămoșul Edomiților.

Isba, în Rusia nordică și în Siberia, căscioară construită în întregime din lemn rotund de brad, asemănătoare cu casele mai sărăcioase din Carpații noștri.

Isbiceni (3190 loc.), com. rur. județul Romanați, pl. Oltu-de-Jos. Medic. P. U. și G. Corabia la 14 km.

Isbiștea (4990 loc.), com. rur. județul Orhei, pl. Criuleni. Medic, spital. P. U. Hârtopul. G. Chișinău la 26 km.

Ischia, ins. vulcanică din Italia, la intrarea în golful Napoli. Vii însemnate. 46 kmp. cu 35.000 loc. Devastată de cutremurul de pământ din 28 Iulie 1883. Capit. I.

Ischl (Bad), stațiune balneară renumită în Austria de Sus. Vizitată deseori și de Regele Carol I. Ocne de sare.

Iscu Vasile, prof. de Industria, comerțul și legislația petrolului la Academia comercială din București.

Iselin Henri-Frédéric, apreciat statuar franc. (n. 1826 † 1905). A fost un talentat specialist al portretului sculptural, executând remarcabile busturi în marmoră.

Ischias (med.), v. Sciatica.

Iser, pictor român, trăiește acum în Franța, unde e bine cunoscut și apreciat de critica artistică. Excelent desemnator, s'a ridicat dela caricatură la coloare, pe care o stăpânește astăzi cu desăvârșire. E pictorul care a introdus în lumea artistică românească peisajul și populația Dobrogei, care au ajuns apoi atât de căutate de artiștii cotemporani. E și un meșter deosebit al acvarelei și pastelului, în același timp și un bun gravor. In tablourile mari găsim adeseori o interesantă îmbinare de atmosferă pesimistă și fantazie de povestitor oriental. Iser contează astăzi, alături de Pallady și G. Petrașcu, între cei mai buni pictori români contemporani.

Isidor de Sevilla, episcop în S. (n. 560 † 636), om de vastă erudițiune. Prin opera sa „Originum seu etymologiarum libri XX" a scăpat de pieire moștenirea antichității clasice. A mai scris și alte cărți de valoare, între cari și „Historia Gotorum, Vandalorum et Suevorum".

Isidor Peluziotul, sfânt, călugăr (n. 370 în Alexandria † 440 retras în singuritate). A lăsat 2000 epistole în care explică Sf. Scriptură, și cari au fost tipărite la Paris în 1638.

Isis, zeiță în vechiul Egipt, sora și soția lui Osiris, mama lui Horus. La început o zeiță venerată numai în delta Nilului, apoi formând un fel de trinitate cu Osiris și Horus. Era zeița medicinei, căsătoriei, agriculturii, etc. și personifica prima civilizație egipteană. Cultul ei s'a răspândit și în Grecia, Italia, Gallia și Britania. Sanctuarul său dela Philae (insulă în Nil) avea adoratori chiar pe timpul lui Justinianus.

Iskanderun sau **Alexandretta,** oraș și port în fundul golfului cu același nume. Vechiul Alexandria Minor, port al orașului Alep, comerț cu cereale, este așezat pe ruinele orașului fenician Myriandras.

Isker, râu din Bulgaria, afl. pe dr. Dunării. Izvorăște din Rilo Dagh și se varsă în Dunăre în dreptul bălții Potelu. In 1913, pe valea I. au pătruns trupele noastre până la porțile Sofiei.

Isla, Francesco de —, călugăr iezuit și vestit scriitor spaniol (n. 1703 † 1781). După lucrările mai puțin importante: Juvented triumfante, Dia grande de Navara, Orador cristiano și Rhetorica, scrie celebra satiră lit. „Fray Gerundio" în care ridiculizează amarnic pe predicatorii contemporani emfatici și concepiști A mai lăsat 6 vol. de predici, apoi „Cartas de Juan de la Encina", și „Cartas familiares" (6 vol.), una din culegerile cele mai interesante de scrisori, în toată lit. Fr. I., mare mistificator, a tradus bine pe „Gil Blas" al lui Lesage, care, zicea el, e un plagiat din spaniolește, cu intenția de a restitui originalul în limba lui primitivă, imboldit de altfel de o aserțiune calomnioasă a lui Voltaire, — ceea ce a trezit un lanț de polemici. Rezultatul fu că cunoscându-se izvoarele lui Lesage, originalitatea inventivă a operei a fost și mai mult admirată.

Islamismul. 1. Doctrina arabă care constă în credința față de Dumnezeu. Religia întemeiată de Mohamed și cuprinsă în Koran și Hadith (v. c.). Deaceea se mai numește și Mohamedanism. Leagănul I.-lui a fost Arabia și deși I. s'a extins după moartea lui M. în Asia și pe țărmii mării mediterane, pe malurile Indusului și ale Atlanticului, a rămas în esența lui o doctrină arabă și s'a întins numai asupra popoarelor inferioare ca civilizație, pe care nu le-a convertit, ci le-a supus cu forța și răsboiul. I. n'a avut martiri. Superioritatea acestei religii constă în concepția ei monoteistă, dealtfel lipsită de originalitate, dar mai ales în etica ei cu caractere frumoase umanitare, imbibată de un larg spirit de bunăvoință, generozitate și simplitate, de sentimente cavalerești, proprii popoarelor deșertice, adresându-se deadreptul instinctelor mentalității omului comun, în vremea când Iudaismul era prizonierul poporului ales și Creștinismul se îndeletnicia cu desbaterile asupra trinității și cu combaterea ereziilor neînțelese de cei umili, iar Mazdeismul era în decadență. Deaceea I. s'a impun în Asia ca o doctrină a Dumnezeului dreptății egale, fără caste și privilegii și satisfăcând cele mai imediate trebuințe de viață, credincioșii nefiind deocamdată preocupați de valoarea personală a profetului, care venia dealtfel ca un continuator al celorlalți profeți și întemeietori de religii. La început, a fost un sistem teocratic sub cei dintâiu patru califi, apoi a devenit, sub Omeiazii din Damasc și Abasizii din Bagdad, o monarhie militară. 2. Lumea musulmană cu religia mohamedană și civilizația ei (cf. Arabia, Turcia).

Islanda, ins. cea mai mare din N. Europei, 104785 kmp. Este situată între 64° și 66° lat. N., formată dintr'un podiș de roci eruptive prin crăpăturile cărora ies vulcani, ex. Heklu (1557 m.), sau Geyseri, cari aruncă apă fierbinte până la 30 m. înălțime. Sunt craterе de vulcani stinși, ocupate de lacuri cu apă caldă, sau complet acoperite de dărâmăturile conului. Din supraf. podișului apar vârfuri înalte cum este Snaefells-Jökull (1433 m.). Dela altit. de 860 m. aproape tot terenul este acoperit cu ghețari mari, ce se coboară până în coasta mării. In general clima este aspră, totuși sunt temperaturi cu mult mai ridicate decât pe continentul american la aceiași latit. Are pășuni (5500

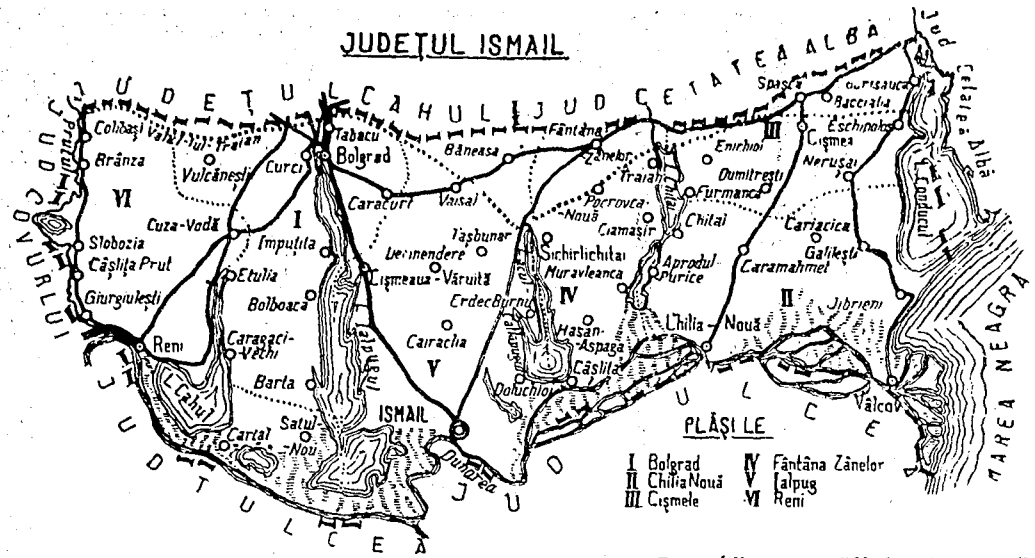
JUDEȚUL ISMAIL
JUD. CAHUL
JUD. COVURLUI
JUD. TUTULCEA
JUD. CETATEA ALBĂ
Colibași
Vadul-Trian
Brânza
Vulcănești
Curci
Tabacu
Bolgrad
Fântâna
Băneasa
Zănelor
Traian
Spasca
Baccalia
Eschinoasa
Cișmea
Nerușai
Enichioi
Dumitrești
Furmanca
Chitai
Cariacica
Galilești
Caramahmet
Jibrieni
Chilia-Nouă
Aprodul Purice
Sichirlichitai
Muravleanca
Caracurt
Vaisal
Poprovca-Nouă
Camașir
Iașbunar
Ierimendere
Cișmeaua-Vărută
Erdec Burnu
Masan-Aspaga
Căslița
Dolucliior
Cairacha
Cuza-Vodă
Slobozia
Cășlița Prut
Giurgulești
Etulia
Bolboaca
Caragaci-Vechi
Reni
Barta
Cahul
Cartal
Satul-Nou
Ismail
Dunărea
Tatarbunar
Tatarul
Impuțita
Valea Trebujului
Valea Cișmelei
Valea Cartalului
Valea Satului
Valea Dunării
Valea Cahulului
Valea Ialpugului
Valea Chitaiului
Valea Cișmelei
Valea Nerușaiului
Valea Dumitreștilor
Valea Furmancăi
Valea Cariacicăi
Valea Galileștilor
Valea Caramahmetului
Valea Jibrienilor
Valea Chiliei
Valea Aprodului
Valea Muravleancăi
Valea Sichirlichitaiului
Valea Căslițăi
Valea Dolucliiorului
Valea Masan-Aspagăi
Valea Cairachiului
Valea Tatarbunarului
Valea Erdec Burnului
Valea Cișmeaua-Vărută
Valea Ierimendere
Valea Iașbunarului
Valea Impuțitei
Valea Etuliei
Valea Bolboacăi
Valea Caragaci-Vechi
Valea Bărții
Valea Cartalului
Valea Satului-Nou

văii. I.-ele se arcuiesc în același sens cu valea când ele reprezintă conul de dejecție al văii.

Isokrates, orator atenian, celebru prin discursurile cu care a isbutit să adune pe Greci contra Persilor. După lupta dela Chaeronea (338 a. Chr.) a murit de foame, pentru a nu ajunge în robia macedoneană. Este celebru magnificul „Panegiric" și discursul „Despre pace".

Isolda = Yseult (Isolde), cronică din ciclul „Table Ronde", *iubita lui Tristan* (v. c.).

Isomeri (chim.), se numesc doi corpi, cu aceeași compoziție chimică formați din aceleași elemente în aceeași proporție, având totuși proprietăți fizice și chimice deosebite. Fenomenul se numește isomerie, frecvent întâlnită în seriile hidrocarburilor fiind explicat prin modul diferit de aranjare a atomilor din molecula corpilor isomeri.

Isomorfism (chim.), se numește proprietatea unor corpi minerali cu o constituție chimică asemănătoare de a cristaliza în aceeași formă. Ex. Alaunii, Feldspații plagioclași, Spinelii, etc. Corpii isomorfi pot forma amestecuri cristalizabile în orice proporție. Fenomenul ismorfismului a fost descoperit în 1819 de chimistul german Mitscherlich — fiind utilizat pentru determinarea greutăților atomice.

Ison (grec.), acompaniamentul uzitat în psaltichie. Constă din un singur ton (de regulă tonul fundamental din tonalitatea în care e scrisă cântarea), ținut încontinuu de către una sau mai multe persoane, numiți isonari, în timp ce psaltul cântă cântarea.

Isoneța e linia, care unește toate punctele de pe glob cu aceiași nebulozitate.

Isonzo, fl. din Italia, care izvorăște din masivul alpestru Monte Terglu și se varsă în Adriatica, în fundul golfului Triest. Are 180 km. Valea lui a fost teatru a numeroase lupte în marele Războiu mondial.

Isopescu-Grecul Constantin (n. 1873); prof. la univ. din Cernăuți (din 1909). Avocat, magistrat; deputat în camera austriacă și în dieta Bucovinei (1908—18). Ministru plenipotențiar la Viena (1921—22); deputat în Camera română (dela 1928). A publicat câteva studii de drept în nemțește și românește.

Isopode, ord. al crustaceelor inferioare, trăiesc în apă (asellus) sau pe pământ (oniscide, prepeliac). Unele sunt parazite.

Isoțera, linie, ce unește toate punctele de pe glob, cu aceiași medie a temperaturei de vară.

Isoterme, liniile, care unesc punctele cu aceiași temperatură la un moment dat, sau cari au aceleași mijlocii lunare, anuale, etc., (v. Isohimenă și Isoteră).

Ispahan sau **Isfahan**, oraș din Persia, a cărei capit. a fost mult timp capit. prov. Irak-Agemi. A păstrat monumente curioase (Moscheea Regelui) din vechea sa splendoare. Construit pe podiș la 1530 m. altit., 80.000 loc.

Ispas, Numirea populară a sărbătorii „Înălțarea Domnului".

Ispas (6030 loc.), com. rur. jud. Storojinet, pl. Răstoacelor. *Of. P. local. G. locală.*

Ispir Vasile (n. 1886), profesor la facultatea de teologie din București, secretar general la Ministerul de culte (1923—26). Studii publicate: Mănăstirile noastre (1910), Introducere în studiul religiunii comparate (1915), Reorganizarea bisericii noastre (1920), Îndrumarea misionară a bisericii ortodoxe (1922), etc.

Isplrescu Petre, scriitor rom. (n. 1838 † 1887). A fost lucrător tipograf și îndrăgostit de lit. a publicat prin reviste, basme, snoave și ghicitori, care au atras atenția asupra lui. Modest și harnic, I. nu și-a cunoscut valoarea lui de mare băsmuitor, deaceea a scris într'o limbă firească și plină de sfătoșie bătrânească,

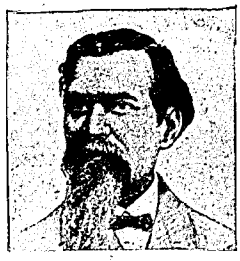

deaceea și-a atras aprecierea lui B. P. Hașdeu, Alecsandri și Odobescu. Poveștile lui sunt basme cu subiecte din mitol. gr. și basme cu subiecte rom. istorice sau pop., acestea din urmă de m. valoare. Meritul lui I. a fost că a popularizat multe cunoștințe istorice și a stârnit interes pentru basme și în cercurile mai largi dela oraș.e.

Ispisoace, documente originale.

Ispravnic (slav), demnitate boierească. Fanarioții au introdus I.-ii de județ, echivalenți cu prefecții de azi.

Israel, Regatul lui —, cel format în Palestina după moartea lui Solomon. El cuprindea 10 triburi. Capitala era în Samaria. A existat 244 ani, dela 962—718 a. Chr. (v. Palestina, Iuda, Evreii).

Israël, Histoire du peuple d'—, de E. Renan, 5 vol. (1887—1893). In ac. lucrare a căutat să reconstitue ist. polit. și socială a poporului evreu, cu ipoteze ingenioase; e o operă importantă.

Israelite, comunități religioase. In Rom. Evreii sunt organizați în numeroase comunități religioase, care, sunt toate independente una de alta. In unele centre mari, de ex. București, Iași, Cluj, Alba-Iulia, etc., aceste comunități dispun de o avere însemnată și de numeroase clădiri. De altfel, sunt desbinați și Evreii în mai multe secte. Există c. I. de rit spaniol (urmașii unor Evrei imigrați din Spania), apoi, de rit coral, ortodoxi și neologi. Ortodoxii țin cu rigoare la toate ceremoniile vechi, iar neologii au introdus unele inovații.

Israeliții, v. Ebreii.

Israels Jozef, pictor olandez (n. 1824 † 1911). La început s'a ocupat cu subiecte istorice; apoi din lumea necăjită și săracă, din viața, pescarilor dela țărmul mării, în general din mediul rustic (Reîntoarcerea dela câmp; Vânzătorul de vechituri, etc.).

Issus (Lupta dela —), mozaic antic găsit în Pompei (azi în Muzeul din Neapole), care ne permite să apreciem mai bine ca în frescuri, marele talent ce l-au avut *pictorii greci, în acest domeniu.* Desemnul, coloarea, compoziția, toate sunt de o valoare incontestabilă.

Issus sau Issos (geogr. ant.), oraș din Cilicia (Asia Mică) în fundul golf. Issiac, azi golf. Alexandretta. In 333 a. Chr. Darius Codomanul a fost bătut de Alexandru cel Mare la I., iar în 194 d. Chr. Septimiu Sever bate pe Pescenius Niger. In evul mediu, important centru al Armeniei Mici. Azi Erzun. E turc.

Istm, o limbă de pământ, strânsă între 2 mări și unind două uscaturi. Ex. I. Panama unește ccle două Americi. Se formează sau datorită eroziunei apelor marine (fostele istmuri Gibraltar, Calais) sau datorită fracturilor neisprăvite în regiunile turburate de vulcani și cutremure. Prin tăierea unora s'au făcut canale navigabile pentru scurtarea drumului. Ex.: Corint, Suez, Panama.

Istoria, e știința care cercetează și descrie, în timp și loc, desvoltarea omului, ca ființă socială, în legătură cu împrejurările date, psihice și fizice. La definiția aceasta a I. s'a ajuns numai după o lungă desvoltare și cercetare, împărțind-o în trei genuri: 1. I. narativă, care se mulțumește cu expunerea simplă, conținând tradițiuni populare, poeme epice, însemnări, cronologii, anale și cronici. Se caută succesiunea externă a faptelor, nu motivele psihologice; 2. I. pragmatică, are de scop nu numai să povestească, ci să învețe, să moralizeze, să ridice pe om la iubirea de patrie, de religiune, etc., caută motivele faptelor și indică scopurile și mijloacele; 3. I. genetică, evolutivă, consideră omenirea ca un tot, ce evoluiază și caută explicarea faptelor în raporturile lor cu cele anterioare, cum și în condițiile fizice. Observă elementul de progres dela un veac la altul, dela o națiune la alta, influențele care se exercită de un popor asupra altuia, caracterul național, etc. — I. se împarte după faptele ce le expune în: I. națională, I. universală, apoi I. politică, I. culturală, I. bisericească. Științele ajutătoare ale I. sunt: filologia, paleografia, diplomatica, numismatica, heraldica și sphragistica. Coroana studiilor istorice o formează filozofia I. care caută legile I. și cuprinderea acestora într'un sistem.

Istoria filosofiei, desvoltarea istorică a filos. arată problemele filosofice și soluția lor, așa cum au fost puse de către diferiți filosofi și în diferite epoce. A devenit independentă mai ales cu Hegel în Germ. și Victor Cousin în Franța. *Epocile mai însemnate din I. f. A.* Filos. antică în Asia, filos. Indiană (v. India). Apoi: Filos. greacă antică: a) perioada cosmologică a școalei din Milet (Ionienii, v. c.); b) perioada antropologică cu Sofiștii (v. c.), Sokrates (v. c.) și Socraticii sec. al V—IV. a Chr. c) Perioada marilor sisteme (clasică) Demokritos (v. c.), Plato (v. c.), Aristoteles (v. c.), sec. al IV a. Chr.; d) Perioada helenistică romană și Neoplatonismul (v. c.), în care se desvoltă (sec. al III—I a. Chr.) mai mult filos. morală, și (sec. I-a Chr. — sec. al VI d. Chr.), filosofia teologică. B. urmează Filos. Medievală (v. c.) cu „Patristica" (sec. al II d. Chr. — sec. al VIII d. Chr.), „Scolastica" și „Mistica" (Misticismul, v. c.), sec. al IX—XV d. Chr.). C. Filos. modernă, care cuprinde: a) epoca de tranziție în sec. al XV și al XVI cu filos Renașterii (v. c.); b) epoca de formare și având al cercetărilor din științele naturii (sec. al XVI și al XVII); apoi c) epoca marilor sisteme metafizice (sec. al XVII cu Descartes, Hobbes, Spinoza, Leibniz); d) Filosofia „înseninării" (Aufklärung, v. c.), sec. al XVIII. în Anglia, cu John Locke (v. c.) și David Hume (v. c.); în Franța dela Bayle (v c.) până la J. J. Rousseau (v. c.) și în Germ. cu filos. dintre 1700—1781, până la Kant; e) Urmează Criticismul lui Em. Kant (v. c.) și sistemele post-Kantiane, cu Romantismul [Fichte, Schelling, Hegel (v. c.) și Schopenhaur (v. c.)]. D. Filos. contem-

porană dela ca. 1850 — în prezent; cu Positivismul (v. c., cf. Comte), Neocriticismul (v. c. cf. Renouvier) Spiritualismul franc., Neocriticismul și idealismul germ., cu Pragmatismul (anglo-american), Antiintelectualismul (Intuiționismul) și Neoclasicismul, etc. Filos. actuală prezintă o bogăție nespusă de tendințe și directive, în care preocupările filos. oscilează între Metafizică și sinteza științifică, pe baza rezultatelor științelor pozitive, dvând o mare desvoltare în țările cu cultură înaintată (Franța, Anglia și America, Italia, Germ., etc.). Pt. orientare repede în I. F. recomandăm: S. Reinach, Lettres à Zoé sur l'histoire des Philosophies; W. Wundt, Einleitung in die Philosophie; H. Höffding, Histoire de la philos. moderne; Les philosophes contemporains; Mircea Florian, Introducere în filos.: D. Parodi, La philosophie, contemporaine en France și G. Dem. Teodorescu, Istoria filosofiei antice (v. Arabia, India, Kabbala, Medievală, etc.).

Filosofia Istoriei, este o ramură a filos. generale, care studiază principiile științifice („teoria"), metodele și raportul I. cu științele înrudite, învecinate și cu filos. La început speculativă, în preocupările părinților bisericii, Sf. Augustin despre soarta omenirii și în legătură cu teologia și metafizica, puse pe baze mai positive de Jean Bodin și de Giambattista Vico (în Principij di Scienza nuova) și de raționaliștii fr. (Voltaire, Montesquieu), [la Bossuet (v. c.) este tot teologică]. Cu Herder (Ideen zur Philosophie der Geschichte) e pusă în legătură cu ideea de progres și umanitate, iar la Kant cu problema societății națiunilor, a păcii și a justiției universale. Cu Hegel, ia din nou avânt și cade imediat în disgrație, reînviind după positivismul lui Aug. Comte, alături de Sociol., cu care se confundă la acesta. In sec. al XIX și mai ales XX interesul de F. I. crește, paralel cu interesul pentru I., mai ales în Germ., cu: Th. Lindner (Geschichtsphilosophie), Karl Lamprecht (Moderne Geschichtswissenschaft), K. Breysig, (Die Stufenbau und die Gesetze der Weltgeschichte), G. Simmel (Probleme der Geschichtsphilosophie), W. Windelband (v. c.), H. Rickert (v. c.), P. Barth (v. c.), și Osw. Spengler (Untergang des Abendlandes). In Franța cu Cournot, P. Lacombe și H. Berr. La noi sunt începuturi la Bălcescu (v. c.), B. P. Hașdeu și culminează în „Théorie de l'histoire" a lui A. D. Xenopol (v. c.). Lucrări: Bernheim, Einleitung in die Geschichtswissenschaft Langlois et Seignobos, Introduction aux études historiques, și Xenopol, lucr. cit.

Istoria civilizației, o ramură a istorici care studiază desvoltarea civilizației umane (v. Civilizație), numită astfel mai ales în Franța. [In Germ. cunoscută ca ist. a Culturii]. Are legături strânse cu Sociol., etnografia și filos.-istoriei. Rambaud: Histoire de la civilisation francaise; Seignobos, Histoire de la Civilisation.

Istoria critică a Românilor (1873, vol. I), v. Hașdeu Bogdan Petriceicu.

Istoria culturală. 1. Concepție (v. c.) modernă despre istorie, constând din cercetări despre originea culturilor diferitelor popoare și a produselor lor. 2. *Istoria* care studiază toate instituțiile și manifestările sufletului colectiv (religia, morala, arta, dreptul, știința, obiceiurile și celelalte creații ale spiritului), arătând influența lor asupra desvoltării generale a omenirii, sau schițând caracterele dominante ale desvoltării umane, datorite în diversele sale epoci acestor manifestări. In inst. univ. reprezentanții ilustri I. C. sunt Karl Lamprecht și Kurt Breysig (v. c.).

„Istoria imperiului otoman" (lucrare a lui D. Cantemir), v. **Historia incrementorium**, etc.

Istoria literaturii, este o ramură a istoriei culturale. Studiază desvoltarea literaturii ca artă a cuvântului (scris) prin care se manifestează valorile estetice ale unei limbi. Problemele fundamentale în istoria lit. sunt: a) Problema criteriului, adică ce este „istoric" și în special „literar-istoric" din manifestările scrise în diferite epoci culturale. Cu toate preferințele diferitelor istorici lit., filosoficești, această chestiunea are următorul răspuns: lucările care prin urmările lor, condiționează desvoltarea ulterioară a lit. și acelea care prezintă din punct de vedere estetic o valoare incontestabilă artistică, trebuiesc considerate de către I. l. ca material de studiu. In acest înțeles, I. l. trebuie — cel puțin principial — precedată s. însoțită de critica literară. b) Problema metodei: metoda cronologică (studiul succesiunii operelor după cum au apărut) sau metoda expunerii după autori, genuri, curente sau epoce. c) Explicarea desvoltării lit. poate folosi: personalitatea, mediul sau amândoi acești factori, apoi epoca, etc. d) Raportul dintre istoria și critica lit., precum și raportul I. l. cu disciplinele auxiliare și învecinate: Istoria generală, sociol., psihol., filol., geografia, etnologia, estetica, etica, filos. în genere, etc. Câteva scrieri care discută aceste probleme: H. Teine, Histoire dela littérature anglaise; P. Lacombe, Introduction à l'histoire littéraire; G. Renard, La méthode scientifique de l'histoire littéraire; F. Baldensperger, La littérature; O. Densușianu, Cum trebuie studiată literatura („Viața nouă", a.XI); Pompiliu Eliade, Ce este literatura, Condițiile și limitele acestei arte; Eug. Lovinescu, Istoria literaturii române contemporane; M. Dragomirescu, Știința Literaturii, etc.

Istoria medicinii, istoria începuturilor și desvoltării artei și științei medicale. (Datele istorice v Medicina). Ea se cultivă în ultimul timp mai la toate Universitățile, ca un mijloc de a reda științei medicale unitatea doctrinară și a o feri de mecanizare. In Rom. există o conferință de I. m. la Univ. din București și o catedră cu muzeu la cea din Cluj.

Istoria muzicei, adică cercetările asupra izvoarelor muzicii și a fazelor ei de desvoltare ne duc înapoi până în cele mai depărtate timpuri. Dela Egiptieni ne-au rămas reproduceri de numeroase instrumente muzicale. Chinezii și Inzii au avut și ei un sistem muzical aproape identic cu al zilelor noastre. Au avut felurite instrumente ca: flaut, armonică de gură, Tam-tam, instrumente cu coarde, etc. Evreii au făcut un mare pas înainte prin atențiunea acordată muzicei vocale cu acompaniament instrumental. Multe din melodiile bisericești iudeice au trecut în uzul bisericei creștine. Instrumentele lor erau arpa, lăuta, flautul, trâmbița, doba, etc. La cea mai înaltă treaptă au ajuns însă Grecii, cari au ridicat muzica la rang egal cu celelalte arte. Sistemul muzical gr. era foarte desvoltat. Calculau intervalele matematic, stabilind diferite game, savant motivate. Muzica era admisă la toate serbările, și se făcea deosebire între muzica vocală cu acompaniament instrumental și cea pur instrumentală. Au creat drame cu muzică, și aveau numeroase instrumente de o rară perfecție. Era creștină aduse cu sine o mare desvoltare a muzicei, în special pentru cultul divin. Primele cântări ale creștinilor au fost psalmii, cântați pe melodii evreești, mai târziu însă s'a luat ca bază sistemul gr. In biserica orientală, caro în curând diferă de cea apuseană, Sf. Damaschin îmbogățește muzica cu melodii nouă (sec. al VIII). In biserica apuseană Sf. Ambrozie și Papa Grigorie I, care stabilește rânduiala liturgici. Pe când era veche cunoștea numai cântarea în o singură voce (Omofonie), era creștină introduce în muzică cântarea în mai multe voci (Polifonie). Se stabilește un sistem de notațiune (neume). Pe lângă muzica bisericească, sec. al XII—XIII—XIV aduc ca un nou aport al muzicei cântările lumești, trubadurii și Minnesängerii răspândesc melodiile în gen popular, instrumentele (orga, diferitele forme ale pianului, instrumente de coarde) se perfecționează și muzica pur instrumentală ia un avânt tot mai mare. Epoca Renașterii se ilustrează prin arta cântului acompaniat de instrumente. Madrigalul, balada și rondoul apar ca forme nouă vocale, cântarea „a capella" e în floare, cea instrumentală fixează primele sale forme: „Ricercar" și „Canzone" (Sonate). Muzicieni celebri ai acestei epoce sunt: Okeghem, Willaert, Orlando Lasso, Heinrich Isaak, Gabrieli, Palestrina, etc. La 1600 este un moment important în muzică: crearea stilului recitativ pentru reînvierea dramei cu muzică, deci apariția operei, oratoriului; pe de altă parte, prin combinația cântului în mai multe voci, cu un ansamblu instrumental, ia naștere concertul, cantata, etc. Muzica pur instrumentală ne dă: Sonata, suita, uvertura, simfonia. Celebre nume ale epocei 1600—1750 sunt: Peri, Monteverdi, Rossi, Scarlatti, Lully, Purcell, pentru operă, Heinrich Schütz, I. Christoph Bach, Frescobaldi, Buxtehude, Stradella, Bononcini, Carissimi, etc., pentru muzica bisericească, oratoriu, cantată, pian, orgă, muzică de cameră. Dela acest timp încoace, numele celebrilor compozitori marchează culmea uneia din genurile existente: I. Seb. Bech și G. F. Händel pentru muzica polifonică (oratorii, pasiuni, liturgii, requiem, cantate), Lully, Rameau, Grétry, Pergolesi, Piccini, Telemann, Hasse, pentru operă, Corelli, Couperin, Domenico Scarlatti, Tartini, Fux pentru muzica instrumentală. Era nouă aduce reforma operei prin Gluck, culminarea muzicei instrumentale prin Haydn, Mozart, Beethoven; secolul al XIX, care excelează prin romantism ne dă pentru muzica instrumentală pe Schubert, Mendelssohn, Schumann, Berlioz, Liszt, Brahms, Bruckner, Franck, Grieg și mulți alții, pentru operă pe Cherubini, Rossini, Weber, Bellini, Meyerbeer, Halévy, Gounod, Thomas, Bizet, Verdi, Puccini, Leoncavallo, Mascagni, Rich. Wagner, etc., etc. Inceputul secolului actual se marchează prin încercări îndrăsnețe de a îmbogăți arta muzicei cu armonii nouă, ritmuri inedite, eliberări din formele tradiționale spre o cât mai liberă manifestațiune a fanteziei. Nume ca: Debussy, Ravel, Reger, Schönberg, Busoni, D'Indy, Moussorgsky, Strawinsky, Korngold, Strauss, sunt promotorii acestei „muzici moderne". La fiecare țară s'au menționat cei mai celebri compozitori (v. Anglia, Franța, Germania, Italia, etc.), pt. muzica român. v. Cultura muzicală română.

„Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul", opera lui N. Bălcescu, scrisă cu multă trudă și îngrijire. In introducerea lucrăriii B. voia să facă un tablou despre viața socială a Rom. în trecut și n'a putut să-l termine. A dat însă, în câteva pagini de filosofie a istoriei, părerea sa despre ac. știință: Orice națiie

are misiunea hotărîtă de Providență de a contribui la triumful științei asupra naturii și la perfecționarea omenirii. Providența păstrează ordinea creației, omul nu e însă un instrument orb al fatalității, voința lui rămâne liberă; dar trebuie să prefere totdeauna binele. B. admite în desvoltarea istoriei, momente de repaos, de regres, oscilații. Civilizația română din Dacia a decăzut datorită robiei și a proprietății mari. Studiile organizării soc. interne, „singura care poate explica evoluțiile istorice prin care națiа rom. trecu". Restul lucrărilor cuprinde: Cartea I, „Libertatea națională", C. II „Călugărenii", C. III. „Robirea țăranului", C. IV. „Unitatea națională", C. V. „Mirisław", [C. VI. „Gurusław"]. Cele 4 cărți dela început sunt terminate, a V e neisprăvită, iar VI lipsește; nici n'a fost începută. B. a scris aproape toată această lucrare în timpul exilului de după 1848. Lucrarea a fost tipărită după moartea sa în ed. Acad. rom. de către Odobescu la 1877. Scopul lui B. era să înfățișeze cu entuziasm idealul realizat temporar de M. Viteazu, în pagini de strălucire scânteietoare, dând vremurilor și faptelor trecute niște proporții de epopee. Mai puțin importantă p. știință, lucrarea aceasta este un mare monument literar.

Istoriografia rom. în secol. XVI, XVII și XVIII, v. Croniciarii și Cronici.

Istrate (Istratie) Logofătul, cronicar Mold., v. Eustratie.

„Istoria Românilor", operă monumentală a lui A.-D. Xenopol. Cea dintâiu lucrare completă de sinteză asupra istoriei neamului rom. Apărută între 1888—1893 în șase vol. mari și 12 vol. mici. Xenopol pune la contribuție vasta lui erudiție, folosind documente de tot felul și izvoare bogate, pentru a înfățișa trecutul rom. dela originea neamului și până în vremurile noastre. Lucrarea lui Xenopol este încă foarte interesantă pt. istoria modernă a Românilor, în special pentru starea socială și culturală. De curând a apărut o ediție nouă sub îngrijirea d-lui Vlădescu prof. la univ. din București.

Istrate Panait, scriitor rom. Publică în limba franc. povestiri cu subiecte fantastice sau pretinse din mediul rom. A fost relevat, cu mare entuziasm, de Romain Rolland, care l-a ajutat să și publice lucrările, scăpându-l din mizerie. A scris: Kira Kiralina, Oncle Anghel, și alte lucrări de acest fel, îmbibate de idei internaționaliste.

Istrati, C. I. Doctorul —, mare savant și realizator rom. (n. 1850 † 1918). A profesat un timp medicina dând dovadă de o pricepere și devotament (în răsb. pentru independență 1877). Totuși idealul lui I. a rămas studiul chimiei pe care îl și începe la Paris, luându și licența și doctoratul (1885) la Würtz și Schutzemberger. Intors în țară ocupă prin concurs catedra de chimie organică (1887) dela facultatea de științe din București. Din activitatea sa științifică se remarcă descoperirea unei clase de coloranți roșii și galbeni derivând dela derivații halogenați ai benzenului (Franceinele), a întreprins cercetări asupra bogățiilor naturale ale țării: sarea, petrolul, chihlibarul, ozocherita, etc. Cercetătorul era dublat de un profesor care prin cursurile sale știa să însuflețească, expunând cu aceeași ușurință și frumusețe chestiunile teoretice sau tehnice cele mai dificile. S'a interesat de balneologie și hidroterapie, înființând la București și Sinaia stabilimente hidroterapice; înființează Societatea română de știință (1890), președintele căreia rămâne până la moarte; Inf. Asoc. rom. pt. înaintarea și răspândirea științelor (1902); organizează la 1903, în București, Expoziția de știință pură și aplicată și în 1906 organizează Exp. gen. (cu acest prilej înființează frumosul parc Carol din București, lo-

cul Expoziției). Ca om politic, deputat, senator, primar al Capitalei, ministru de Lucrări Publice, de Culte și Instrucție, de Domenii, de Industrie și Comerț. Dr. I. a fost un pionier al desvoltării științifice și culturale românești, un factor influent al adaptării țării noastre la timpurile nouă, un vrednic român, un om de treabă și om de ispravă.

Istria, mare penins. triunghilară din Adriatica, formând la V. golf. Triest, iar la E. golf. Quarnero. Aparține Italiei. Supraf. apr. 4000 kmp. cu 300.000 loc., dintre cari cei mai mulți Sârbo-Croați, apoi Italieni, Sloveni, Germani și Istro-Români (Rumeri), cam. 3000.

Istrion, actor în Roma antică; comediant, bufon, recrutat dintre libertini.

Istrița, culme de deal în jud. Buzău. La poalele sale, în com. Pietroasele s'a găsit îngropat tezaurul numit „Cloșca cu puii de aur", sau tezaurul dela Pietroasa.

Istroromânii, nume dat de învățații ramurei celei mai îndepărtate a Românilor sud-dunăreni, celei mai expuse desnaționalizări și celei mai mici ca număr, dintre Românii Apuseni, aruncată azi la poalele lui Monte-Maggiore din Istria. Aceștia sunt singurii care supravețuiesc azi dintre Românii răsfirați odinioară în cea mai mare parte a Jugoslaviei de azi, menționați în documentele serbocroate sub numele de Vlahi (Olacus, ung. Oláh), iar în limba cancelariilor dalmatice (Ragusa) sub numele de Mavrovlahi (sec. al XIV). Acest termin, Mavrovlah (Morovlah, Marolac), avea accepțiunea de „Vlah negru" (spre deosebire de orășenii ital. și de Bizantini, Vlahi și ei); până în sec. XVI, „Vlahi" și „Morlaci" se numiau Românii (în docum. sârb.) în opoziție cu Sârbii, Croații, Grecii sau Albanezii, despre a căror origine romană vorbește și venet. Domenico Negri (Comentarii Geographiae, Basileia, 1557): „homines proceri corporis ac validi,... qui latine, licet corrupte, inter loquendum non pauca proferant vocabula, seque Romanos fuisse ibique prioribus temporibus in coloniam deductos pertinaciter asseverant" (S. Pușcariu, Istroromânii, vol. II, Buc. 1926, p. 5). De sigur că între ei se găsiau și străini de limbă și origină, căci deosebirile etnice nu erau atât de precize ca astăzi, contribuind mult la desnaționalizarea lor. Ac. Români apuseni sunt descendenții unei populațiuni autohtone, pe care au găsit-a Slavii, la venirea lor, în Nordvestul Penins. Balcanice, în legătură de sigur cu Românii răsăriteni din Bulgaria și cu cei din Nordul Dunării. Inaintea dispariției lor, au influențat mult pe Slavi, dovadă numirile românești din terminol. păstorească, intrate în limba serbo-croată (ciobanii sârbi numără și azi oile, două câte două: dô, pâto, šasto, šapte, zec'i; cuv. „vlah" e sinonim cu „păstor"). Indeletnicirea lor era chervanagitul, negustoria și păstoritul („Caseus vlachescus" din docum. raguzene, sec. al XIV, era vestit), conducând caravane de câte 300 de cai și bucurându-se de privilegii speciale; apoi cu agricultura și cu cultivarea viței de vie. Alături de aceștia erau Vlahii voinici, organizați milităreșteș, sub comanda cătunarilor, bucurându-se de un drept special, „valah", pt. serviciile militare ce le făceau principilor sârbi și croați, istoricii sârbi numindu i „zidul viu" care apără frontierile, primind cu săgeți înveninate pe cruciații lui Frideric Barbarossa (sec. al XII) sau luptând cu vitejie împotriva invaziei turcești de mai târziu. După învingerea Turcilor de pe Câmpul Mierlii (1389), documentele din Serbia veche și Bosnia nu-i mai pomenesc; ei au dispărut în marea masă a Serbocroaților, iar cuvântul „Vlah" (Olah, Morlac) își pierde accepțiunea etnografică, ajungând să însemneze: „păstor", „țăran", „creștin", etc. Extensiunea Românilor apuseni, pe baza documentelor și a numirilor topice se pare că a fost pe aproape întreg teritoriul Serbiei, Bosniei și Hertegovinei. Din Munții Bosniei ei au coborît, pentru desfacerea productelor lor, pe coasta Dalmației, probabil încă din sec. al IX sau al X; date precise despre ei avem din sec. al XIV: „Seminția Vlahilor și Morlacilor se întindea . . . în toată Dalmația și în ținuturile învecinate . . . locuiau, amestecați cu Slavii, zona muntoasă din împrejurimea orașelor Cattaro și Raguza, regiunea Narentei, câmpiile dintre Spalato și Clisa, șesul Signului, districtele Nona și Obrovazzo, în ținuturile muntoase între Cetina, Velebit și Alpii Dinarici . . . în insule . . . Rasa latină a Vlahilor era și mai deasă în Dalmația inf." (V. Tamaro, La Vénétie Julienne II 307). In ins. Velia, apar Românii în sec. al XIV, numindu-se: „vlaške zemlj" (1321), dela aceștia s'au păstrat numiri ca: Funtura și Fintira (Fântână), numele de munte, Mizza, ar putea fi rom. „miță" = lână de miel. In 1819, Ivan Feretic, culege dela acești Români veglioți, a căror „limbă începe să se piardă" două rugăciuni, iar, în 1882, I. Burada, mai găsește în Paglizza, pe Anton Baicici (97 ani) și femeia acestuia (92 ani), care mai știau ceva „vlaški". Distinsul lingv. ital. M. Bartoli, nu mai găsește nici o urmă de limbă rom. în Veglia, la sfârșitul sec. trecut. Tot datorită invaziei turcești, Românii Apuseni au imigrat în Croația sud occidentală, care se numia, în 1373, Maior Vlachia, dispărând în masa Slavilor până la începp. sec. al XVI. In Slavonia, ei au fost deasemea numeroși: un ținut se numia „Vlahia mică". In Carniolia apar, pe la 1530, sub numele de Uscoci, așezați în regiunea Sichelburg, remarcându-se ca „homines de valore", „valde boni milites". Pentru ai scoate de sub ademenirea Turcilor, cari voiau să readucă de unde au plecat, în 1535 primesc un „privilegium", ca păzitori de granită. In Stiria, pe la 1537, se află deasemenea Morlaci, cărora li se dau locuințe, scoțându-i de sub supremația turc. Ei însă și-au pierdut în curând graiul, păstrându-și totuși individualitatea etnică, deosebită de a Slavilor. O altă seminție a Românilor apuseni au fost Cicii (v. c.),

care locuiau în Ciceria (v. c.). In Istria, de sigur ac. Români apuseni au ajuns de timpuriu, fiind pomeniți din a doua jum. a sec. al XIV, cele mai multe colonii stabilindu-se însă în sec. al XVI, când numărul satelor și cătunelor ajunge la 130; mulți dintre ei erau în mare parte slavizați. E sigur că Românii din Istria au fost mult mai numeroși decât astăzi, și că se vorbea românește în mai multe comune, unde azi se cunoaște numai limba croată (s. și ital.), după cum o dovedesc cercetările lui: I. Burada, P. Kandler, C. A. Combi, Fr. Miklosich, I. Maiorescu (v. Puşcariu, op. cit. p. 35). Istroromânii sunt deci azi singurii urmași ai Românilor apuseni, care s'au bucurat de un bun renume în mijlocul streinilor, în cursul veacurilor pline de vitregii și de bâjenie, apărându-și avutul lor și hotarele diferitelor statulețe străine, cu tributul vieții lor: viața lor atât de frământată, e cea mai mișcătoare tragedie pt. noi Dacoromânii. I. se numesc pe ei Vlași, mai înainte însă Rumeri (Rumâni). Italienii, mai rar Slavii, numesc pe Românii din Val d'Arsa, Ciribiri, cu nuanță disprețuitoare, care pare a-și avea originea în „cine + bine", rostit în dialect „cire-bire", iar de Slavi „Ciribiri". I. azi locuisc în două grupe: 1. Grupul de nord, cu satul Jeiăni, în cel mai estic colț din Ciceria, departe de frații lor dela poalele lui Monte Maggiore cale de două zile pe aridul Carst, întâlnindu-se cu ei în Fiume, unde și vând cărbunii (cu 92 case, în 1909, de I. Grămadă); ei sunt ultimii păstrători ai graiului românesc vorbit odinioară de Românii apuseni în Ciceria. — 2. Grupul sudic al Românilor din Val d'Arsa (numire dată ac. 7 comune, reunite într'un singur centru administrativ, cu 15 consilieri, de când Istria a fost alipită Italiei), se află spre SE. de Abbazia, și cuprinde urm. 7 sate: Letai, Gradigne, Susnievița, Noselo, Sucodru, Brdo și Grobnic. Pe diferitele văi și vârfuri de dealuri se mai află familii, care vorbesc curat românește. In Letai și Gradigne desnaționalizarea a făcut mari progrese. Numărul **Istror.** e aproape de 3000. I. sunt azi catolici (când și au părăsit legea ortodoxă nu se știe), f. religioși „merg în fiecare Duminecă la biserică, urăsc pe păgâni și jidovi". Lipsa de preot care să le cunoască limba și credința lor catolică au fost hotărîtoare în desnaționalizarea lor. Abia în 1888 au cerut dietei provinciale școli, fără rezultat căci Croații s'au opus cu îndârjire. A. Glavina, care a învățat la Iași și Blaj, a contribuit foarte mult la desvoltarea sentim. național. Iar în 1921, guvernul ital. a hotărît deschiderea unei școli, unde a profesat „înflăcăratul apostol al I." I. Glavina († 1925). La aceste fapte îmbucurătoare au contribuit prefectul provinciei, dr. Ubaldo Scampichio, și marele învățat ital. și sincer filoroman M. Bartoli. Din mijlocul I.-lor s'au ridicat puțini, bărbați la o treaptă culturală mai înaltă: Miceticl a studiat teologia și a fost preot în Costua; Luigi Belulovici, a studiat filologia la Viena (și a publicat textele istror. cu S. Puşcariu), fost prof. la liceul din Pisino, Giuseppe Belulovici medic în Susnievița și A. Glavina (luat de T. Burada dela oi, în 1891). I. vorbesc și croățește și ital. Literatura populară e bogată în basme și snoave. Cele mai bogate colecții sunt ale lui I. Popovici. Dialectele române, IX Dialectele române din Istria (Gramatică, texte și glosar, Halle, 1909) și a lui S. Puşcariu, Texte Istroromâne (Anal. Acad. rom. seria III, t. XXVIII, secț. lit. Buc. 1906). Portul este același cu al Slavilor vecini, numai „cămașa" și „opincile" mai reamintesc legătura lor cu Dacoromânii. După studiile antropologice ale lui Ad. Schück, I.-ii se apropie de grupul etnic al Românilor, se deosebesc de Slavii istrieni prin statura lor înaltă, prin coloarea pigmentată a ochilor și a părului lor. Starea lor materială e „mizerabilă". Păstoritul a decăzut în mijlocul unei regiuni atât de sterpe; prăsirea vitelor nu se face din lipsă de pășune și apă, de cât foarte puțin. Cultivă însă vița de vie, fac cărbuni, pe cari îi desfac la Fiume și Abbazia, având (la Jeiăni) frumoase păduri de stejar. Istroromâncele pleacă la orașe ca doice, iar bărbații se risipesc prin diferite orașe, mulți imigrând în America și Africa de S. Mulți din Jeiăni sunt fabricanți de oțet, pe care-l duceau pe la Timișoara, Sătmar, Marienbad, Praga. — Din limba Românilor Apuseni au intrat multe cuvinte în limba, toponimia și onomastica serbocroată (baciu, bale, brânză, bucium, căpușă, ciumă, Crăciun, gușă, măgură, plaiu, Rusale, sătmar, strungă, turmă, urdă, etc.). Românii Apuseni aveau același graiu ca Istroromânii, înrudiți de aproape cu cel dacoromân și deosebit de cel aromân. Câteva particularități lingvistice: I. păstrează forme vechi, pierdute sau înlocuite în cele dialecte (asir = asin; ii din lat. ire „a merge"); au pierdut foarte multe elemente vechi, păstrate în celelalte dialecte (nu cunosc aoristul și mai-mult-ca-perfectul) au un mare număr de cuvinte streine (serbocroate, ital.); „a" accentuat se rostește a deschis (dracu); „l" final și proconsonantic dispare (ab = alb; ca = cal; cad = cald, etc.); trecerea lui „n" în „r" (bine = bire; cine = cire; bună = bure; inel = arél, etc.); „u" final s'a păstrat (âmnu „merg"; steptu „aștept"); „l" muiat (dul'ţe = dulce; fil' = fiu), etc. Pentru formarea poporului român, v. România, Limba și Istoria). Cea mai importantă lucrare și mai documentată asupra I.-lor e scrisă de Sextil Puşcariu, Studii Istroromâne II, Introducere, Gramatică, Caracterizarea dialectului istrorom., București 1926; Acad. rom., Studii și cercetări IX, utilizată în acest articol. Leca Morariu (v. c.), a fost la Istroromâni în vara an. 1927. Revista „Făt Frumos", de sub conducerea sa, a lansat ideia tipăririi unei cărți pentru I.-i, reușind să publice un admirabil volum „Lu Frați Noștri, Libru lu Rumeri di Istrie", Suceava 1928, importantă pentru trezirea sentimentului rom. la această îndepărtată ramură a Românismului, și pentru dialectologia rom. Cei care și au dat obolul pentru această operă merită toată recunoștința.

Istru, Istras, (geogr. ant.), numele grecesc al Dunării

Istvánffy Miklos, istoriograf magh. (n. 1535 † 1615), a continuat istoria lui Bonfinius (v. c.) până la 1606, editată de P. Pázmány, în 1622.

Isus, fiul lui Sirach, autorul cărții „Ecclesiasticul" din T. V., numită și Cartea înțelepciunei lui I. S., care a fost scrisă la 190 a. Chr. în Egipt. Nepotul lui I. S. a tradus cartea în l. greacească în anul 132 a. Chr.

Isus Christos, întemeietorul creștinismului. N. pe timpul împ. Octavian August în Betleem, în timpul domniei în Iudea al lui Irod cel Mare. Nașterea lui I. e considerată ca început al erei noastre. In ziua a opta după naștere a fost tăiat împrejur, dându-i-se numele I. care se tălmăcește: Mântuitor. Venind din țările îndepărtate ale Orientului m. mulți magi să i se închine ca unul împărat, Irod și-a pus în gând să-l ucidă. A dat ordin, ca toți pruncii sub doi ani din Betleem și regiunea B.-lui să fie omorîți, în speranța că și I. Ch. va fi ucis. Părinții lui au fugit cu el în Egipt, de unde, s'au reîntors după moartea lui Irod și s'au așezat în orașul Nazaret. De aceea I. se mai numește și Nazarineanul. Numele Ch. înseamnă „uns", adică profet și rege (spiritual), după obiceiul din antichitate de a unge pe profeți și pe regi cu untdelemn și mir. Conform învățăturilor dogmatice creștine I. Ch. e fiul lui Dzeu, și Dzeu adevărat, a doua persoană a Sf. Treimi, care s'a întrupat pentru mântuirea oamenilor. Mama lui este Preacurata Fecioară Maria, care a conceput dela Sf. Duh, și care fiind fecioară înainte de naștere, a rămas fecioară. Ca om I. nu are tată, iar Iosif, logodnicul Mariei, i-a fost tată crescător în Nazaret a trăit până la vârsta de 30 ani, lucrând în atelierul de tâmplărie al tatălui său. In anul al XV al domniei împăratului Tiberiu și a început activitatea de vestitor al adevărului, după ce mai întâiu a fost botezat în apele Iordanului de Ioan Botezătorul. Vreme de 3 ani, a străbătut toate provinciile Palestinei (Galileea, Iudea, Samaria și Caesarea), învățând poporul și întărindu-și învățăturile prin sfințenia vieții și minunile ce le făcea. Din mulțimea de oameni, cari i au primit învățăturile, și a ales 12 apostoli, a căror menire era să răspândească noua religie între toate popoarele. Poporul adora pe I. Ch., manifestându-și această adorare mai ales prin primirea solemnă ce i-a făcut, când, în al treilea an al activității sale publice, a intrat pentru sărbătoarea Paștilor în Ierusalim. Noua învățătură nu era pe placul mai marilor poporului (Fariseii, cărturarii și arhiereii), cari se temeau de o eventuală nimicire a egemoniei lor. Deaceea, l-au arestat și dat în judecată. După mai multe desbateri, înaintea arhiereilor Hanan și Caiafa și a guvernatorului roman, Ponțiu Pilat, a fost osândit la răstignire pe cruce. In Vinerea Paștelor a fost răstignit, iar în noaptea aceleiași zile înmormântat. In zorii zilei celei de a treia a înviat, iar după înviere a mai stat pe pământ 40 de zile, dând apostolilor ultimele instrucțiuni. In ziua a 40-a, s'a înălțat la cer, promițând că iarăși va veni la sfârșitul lumii, ca să judece pe toți oamenii. Viața lui I. e descrisă în cele 4 Evanghelii și în celelalte cărți ale Testamentului nou.

Isus Navi (Iosua), conducătorul Evreilor după moartea lui Moisi. A ocupat Ierihonul și alte cetăți, împărțind pământul între cele 12 seminții. Evenimentele din timpul lui sunt povestite în **Cartea lui I. N.**, una din cele 8 cărți istorice ale Testamentului Vechiu.

Isvoarele (6029 loc.), com. rur., jud. Bălți, pl. Fălești. Formată din satele: Bocșa, Hoaba-Nouă. Isvoarele, Risipeni, Fundurii-Noui. Primăria la Isvoarele. P. U. Sculeni. G. Buciumeni la 11 km.

„Isvorașul", revistă culturală, apare la Bistrița-Mehedinți.

„Isvor de viață", revistă religioasă, apare la Tighina.

Italia, stat din Europa meridională, întinzându se asupra penins. **It.** și asupra pantelor S.-ice ale Alpilor, împreună cu câmpia Lombardă. Partea continentală, care este apr. 1/3 din supraf. I.-ei. Marginită la N. cu Elveția și Austria, la E. cu Jugoslavia și M. Adriatică, la S. cu M. Ionică, iar la V. cu M. Tireniană, golf. Genua și Franța. La acest teritoriu se adaogă insulele: Sardinia, Sicilia, Elba și orașul Zara, I. are 310.137

kmp. cu 40.550.000 loc. Ca relief, I. este constituită de lanțurile Alpilor, de Apenini și de Câmpia aluvionară a fl. Pô. La aceste teritorii de formație nouă trebuie să adăogăm resturile unei formațiuni mai vechi, insulele din M. Tireniană. Ridicarea Alpilor și a Apeninilor, de mai târziu, au făcut să se prăbușească terenul din Tireniana și să se producă o serie de fracturi, prin care au ieșit lave, s'au format vulcani, unii încă în activitate. Afară de aceasta, tot teritoriul I.-ei este încă într'o mișcare. Probă fenomenul dela Puzzuoli (v. c.). Așa fiind, I. nu poate avea resurse minerale multe și variate cum au țările străbătute de munți din vechile sisteme. Clima ei este influențată de așezare. In N. o climă continentală, cu ierni reci din cauza Alpilor, în centru o climă intermediară între continentală și mediteraneeană cum e în S. Apele I.-ei sunt, în general, scurte mergând spre mările înconjurătoare. Dar apele ce coboară din Alpi și din Apeninii de N. sunt conduse în canalul colector, fl. Pô. Câmpia Lombardă este creația acestor râuri. Fluvii mai importante: Tevere, Arno, cari nu pot fi navigabile. Loc., Italienii, sunt din familia latină, dar au mult amestec cu popoarele ce au locuit în I. In N. sunt amestecați cu popoarele germanice, cari au stăpânit: Longobarzi, Goți și chiar Austriacii. In teritoriile din E.: Gorizia, Istria, sunt amestecați cu Slavii. In S., Grecii, Fenicienii și Arabii, au lăsat destule urme. Densit. populației este mai mică cu cât mergem mai spre S. I. este un regat constituțional. Capit. Roma. Alte orașe: Napoli, Milano, Genova, Torino, Palermo, Firenze, Trieste, Venezzia, etc. Neavând huilă și fier, industria I.-ei s'a strâns pe la poalele Alpilor, unde căderile de apă produc forța motrice și electricitate, sau pe coaste unde cărbunii din Anglia se pot transporta mai lesne. I. produce: Cereale (grâu, porumb, orz, orez, cartofi), care se vând brute sau transformate (macaroane, alcool), vinuri, fructe (portocale, lămâni, smochine, măsline), untidelemn, flori, conserve, etc. Subsolul dă marmură, alabastru, sulf, mercur, acid boric; industria fabrică: automobile, vapoare de războiu și de comerț, metalurgie, etc. I. este și putere colonială, având în Asia ins. Rodos și Dodecanezul în supraf. de 2544 kmp. cu 105.000 loc., în Africa: Libia (Tripolitania și Cirenaica), Eritreia, Somalia Italiana și Oltre Giuba în supraf. totală 2.265.822 kmp. cu 1.800.000 loc. Pentru completare, v. Alpi, Apenini, Lombardia și numele coloniilor. Istoria, cea propriu zisă, începe târziu, căci unitatea ei datează abia din sec. al XIX. Cu toate acestea importanța ei e incontestabilă. Germenele alcătuirii ei, trebue să-l vedem în hotărîrea imp. roman Theodosius (379—395), care împarte imperiul roman, amenințat tot mai intens de Barbari, între fii săi, Honorius și Arcadius (v. Bizantin, Imperiu). Ultimul împărat al Imperiului roman de Răsărit (v. Romanii), Romulus Augustulus, e detronat de Odoacru (476), ajungând I. în stăpânirea Herulilor (v. c.). In 493, imp. din Orient, Theodoric cel Mare împreună cu Ostrogoții, cucerește I. ajungând astfel sub dominație bizantină până la 568, când e nimicit exarhatul Ravennei, de Longobarzi. Regele lor Alboin, împarte Italia într'un fel de ducate. Cearta dintre aceștia și Sf. Scaun, produce intervenția Francilor, de partea Papilor, iar I. face parte, pe timpul lui Carol cel Mare (774), după înfrângerea Longobarzilor din imp. franc. Când se încheie tratatul dela Verdun, I. era împărțită: Sudul în Sicilia și Posesiunile imp. bizantin; centrul, statul papal; nordul regatul I., în posesia lui Lothar, Sicilia e cucerită de Musulmani în 827, rămânând în posesia ac. până la 1090 și fiind un centru de civilizație sarazină. Poses. imp. bizantin s'au redus la prov. Calabria și Pulia. Regatul papal ia mai târziu un mare avânt prin certele între Ghelfi și Ghibelini. Regatul I., în N. e condus de Berengar (v. c.), apoi de imp. Hugo din Provence (915), care luptă cu ducii ital.; e silit însă să cedeze regat. marchizului de Ivrea, Berengar al II (945). Ac. voiește să se căsătorească cu văduva lui Lothar (fiul lui Hugo de Prov.), aceasta cere sprijinul lui Otto cel Mare, căsătorindu-se cu el și dându-i titlul de rege al Lombardiei; astfel I. ajunge în cadrele imp. romano-germ (952), (v. Germania, Istorie). In sec. al XI în I. de S. se realizează o unitate, prin venirea Normanzilor. Ac. cuceresc dela Musulmani Sicilia (1058—1090), care împreună cu Neapolul, formează Regatul celor două Sicilii (v. Două Sicilii), cel m. bine organizat, administrat și în prospertate din Evul mediu. In urma legăturilor de căsătorie, ac. ajunge în stăpânirea descendenților împăratului Frideric Barbarossa, iar pe timpul lui Frideric al II (sec. al XIII), devine măr de ciartă între papi și imp. germ. Prin stingerea fam. lui Frideric II, papii dau Coroana lui Carol de Anjou (1266), fratele lui Ludovic cel Sfânt. Sicilia nemulțumită cu dinastia franc. să răscoală și se separă de regat. Neapolului, ajungând în posesia lui Petru, regele Aragonului (1282). Mai târziu, un descendent al ac. (sec. al XV), Alfons al V, cucerește Neapolul dela fam. Anjou eștilor, reunind sub sceptrul său coroanele Neapolului, Siciliei și Aragonului (1442). Fii săi împart regatele, iar Sicilia, separându-se de Neapol, ajunge în posesia lui Ferdinand, regele Aragonului. In Nord, regat. I. deși ajuns sub imp. rom.-germ., se desmembrează, creindu-se în jurul orașelor mari (Milano, Parma, Lodi, etc.), adevărate republice, a căror independență e silit s'o recunoască, prin pacea dela Constanța (1174) însuși imp. rom.-germ. Frideric Barbă-roșie, care a încercat fără rezultat restabilirea autorității regale (Liga lombardă, constituită în 1167, și sprijinită de papa, l-a bătut la Legnano). Tot ac. orașe, în 1226, bat și pe Frideric al II (1248). Intre luptele dintre papi și imp. germ. (v. Ghelfi și Ghibelini), ac. orașe au suferit mult, de aici necesitatea de a se grupa m. multe împreună. Astfel Milano, 1277, prin ducii Visconti, supun republ. vecine și formează Ducatul Milanului (1395), unul dintre regatele puternice ale I. In sec. al XV ac. ajunge sub conducerea lui Ludovic Sforza. Tot astfel Florența (v. Firenze) cucerind orașele din Toscana, începând cu 1384. Veneția, prin poziția sa inexpugnabilă, a fost ferită de luptele dintre partide și răsb. civile, putându-se organiza sub conducerea aristocratică a Dogilor. Dogele era ales pe viață, ireptat i s'a redus puterea, trecând în mâna consiliului celor zece. Prin cruciate și comerț, ajunge cea mai bogată, având o puternică forță navală (3300 corăbii, cu 36.000 marinari), cuprinzând toată coasta dalmată, până la Golf. Corinth. Ajutând pe cei din Cruciata a IV (1201), iau în stăpânire ins. Creta și altele din Arhipelag. Din 1388—1448, reușește să-și întindă stăpânirea și în I. In 1489 primește ins. Cipru, prin testament, dela ultima-i regină, o venețiană. Tot în N. I.-ei era republ. Genovei, rivală, prin sec. al XIII și XIV a Pisei și Veneției. Piemontul era al ducilor de Savoia. La sfârșitul sec. al XV și prima jum. a sec. al XVI I. a fost teatru de luptă pt. puterile mari ale Europei (Franța, Anglia, Spania). Cauzele ac. răsboaie — 12 — (numite italice) sunt: pretențiile regilor Franței asupra Neapolului și Milanului (pe timpul lui Carol al VIII, Ludovic al XII, Francisc I și Henric al II); a regelui Spaniei asupra Neapolului (pe timpul lui Ferdinand Catolicul, Carol Quintul și Filip al II); ale imp. germ. asupra Milanului (pe timpul lui Maximiliău, Carol Quintul și Ferdinand I). Se disting două perioade: răsb. italice propriu zise dela 1494—1519 și lupta între dinast. din Franța și Austria (1519—1559), căci prin legăturile fam. ac. din urmă ajunse la o mare putere și amenință independența celorlalte state; de aceea alături de Franța au luat parte principii germ., Turcia (sub Soliman) și Anglia (sub Henric al VIII). In 1518, imp. germ. și regele Spaniei recunosc lui Francisc I, prin tratatul dela Noyon, dr. de posesiune asupra Milanului, iar el, în schimb lasă regatul Neapolului regelui Spaniei. In 1520 Franța reîncepe răsb. nu pt. posesiuni în Italia, ci pt. reducerea marii puterii a lui Carol V (Quintul), continuându-l până în 1559, când în Italia, când în Franța de N. și E. Se termină prin pacea dela Cateau-Cambrésis (1559): Franța renunță la pretențiile sale în I. abandonează Piemontul; Spania păstrează regatele Neapolului și Milanului, păstrându-le până la începutul sec. al XVIII. După răsb. de succesiune la tronul Spaniei, cea m. mare parte din I. ajunge în stăpânirea Austriei. Iar pt. a i se recunoaște Sancțiunea pragmatică (v. c.) de Franța și Spania, renunță la regat. Neapolului și Siciliei, în favoarea Bourbons-ilor din Spania. Înainte de revol. franc. I. avea următoarea împărțire: Parma, Neapol, Toscana și Sicilia sub stăpânirea Burbonilor; Nordul I.-ei era al Austriei; Genova și Veneția independente; Statul papal de asemenea. Napoleon I, conducând în I. de N. cele două campanii, întemeiază republ. Cisalpină, din Mantua, Milano, Modena și Parma (1797), pe cea Veneziană, prin pacea dela Campo Formio (v. c.) o dă Austriei; din statul papal face republ. romană; din Genua republ. ligurică; gener. Championnet (1799) transformă regat. Neapolului în republ. partenopeană. In 1805, republ. ital., cu Genua și Parma, sunt declarate regat, adăogându-i-se, prin pacea dela Presburg, Veneția, Istria, Dalmația, iar mai târziu Piacenza și republ. ligurică. In fruntea regat. Neapolului ajunge Iosif Bonaparte și apoi Murat; Roma a fost făcută regat, iar fiului lui Napoleon, încă în leagăn, i se dă titlul de rege al Romei. Din pricina bunei administrații, împotriva dominației franc. nu s'au ivit nemulțumiri. Tratatul din Viena (1815), după căderea imp. iar schimbă aspectul I., desmembrând-o în șapte regate cu capitalele în: Torino, Milano, Parma, Modena, Florența, Roma și Neapole. Regatul Sardiniei (cu Piemont și Sard.) aparține casei de Savoie, cel lombardo-venețian împărat. Austriei, al Romei guvernat de papa, a celor două Sicilii Burbonilor de Neapol, descend. lui Ludovic al XIV. Sistemul absolutist și suprimarea libertății, introducerea cenzurii de Austria, au provocat mari nemulțumiri. In 1831 începe marea mișcare politică, numită „Risorgimento"; Mazzini cere realizarea unității prin revoluție. Papa Pius al IX, dela 1846 sprijinește pe Re-

formiști, introducând reforme liberale. În 1848 Italienii se răscoală împotriva lui Ferdinand II, regele celor două Sicilii. Carol Albert din Sardinia, c în fruntea mișc. unioniste, dar la Custozza (1848) și Novara (1849), e înfrânt, abdicând imediat în favorul fiului său Victor-Emanuel II. Armistițiul cu Austriecii a fost oneros. Austriecii triumfează în N., iar în Sud Ferdinand II restabilește absolutismul, cu teoriste mijloace de represiune împotriva Reformiștilor. Marele bărbat de stat Cavour contribue la refacerea economică a țării, la organizarea armatei; încheie o alianță secretă cu Napoleon III pt. realizarea unității I. O alianță între N. și Victor-Emmanuel se face cu ocazia răsb. crimeic (1855). Unitatea I. e cerută pe față. În 1859, după ce se luase toate preparativele, I. provoacă pe Austria; răsb. se începe, câștigând Franc. și Ital. lupta dela Magenta, și Solferino, încheindu-se prin stipulațiile dela Villafranca (stabilite de Napoleon și Francisc Iosif) și tratatul dela Zürich, a cărui clauză princip. a fost cedarea Lombardiei. Astfel în 1860 regatul I. ajunge la 22 mil. loc. Se mesc apoi cu I. toate statele la N. de cel papal, iar Regat. celor Două Sicilii și centrul numai prin activitatea intensă a voluntarilor lui Garibaldi (v. c.). Venetia se unește în 1866, în urma aliantei lui Victor-Em. cu Wilhelm I regele Prusiei și luptele dela Custozza (dezastruoasă pt. It.) și Sadowa (înfrâng. Austr. de Prusia). Regatul papal nu cedă, iar Napol. III îl sprijinea. În 1870 însă e ocupat, realizându-se regat. I. Papa n'a recunoscut acest fapt, deși guv. ital. i-a asigurat, prin Legea garanțiilor inviolabilitatea din toate punctele de vedere, până în 1929 prin concordatul încheiat cu Mussolini. În 1878 urmează rege Umberto I, care intră în 1883 în Tripla Alianță (v. c.), purtând și răsb. nenorocos din Abisinia (1895—96). După omorîrea lui, urmează Victor-Emmanuel al III (1900), actualul rege. Poartă în 1911 răsb. cu Turcia pt. Tripolis, care-l și primește prin pacea dela Lausanne. În marele răsb. (v. c.) I. a fost neutrală, până în 1915, când a intrat de partea Antantei, primind, prin pacea dela St. Germain, Tirolul până la Brenner, regiunea Isonzo, Triestul, Istria și câteva ins. dalmatice. În 1921 izbucnește revoluția, care aduce la putere pe fasciști, cu Mussolini în frunte, instituind un regim neagreat de toți Italienii. — Limba. Este una dintre limbile italice (v. c.) desvoltată din limba latină vulgară. În urma împrejurărilor istorice, o limbă națională ital. nu s'a putut forma decât târziu, spre deosebire de Franța și Spania, unde un centru politic și-a impus limba. Cele mai vechi docum. de limbă sunt din sec. al X. în arhiv. dela Monte-Cassino. În sec. al XIII Florența ia un mare avânt atât politic, cât și cultural prin: Dante, Petrarca, Boccaccio, ajungând dial. florentin limbă literară. Dialectele I.: 1. din Sardinia, ocupând un loc deosebit, prin vechime și păstrare de elemente lat. pierdute în celelalte limbi romanice (asemănăt. din ac. punct de vedere cu l. română), cu dial.: logudorez (în centru), galluric (în nord), campidanic (în Sud); 2. Grupul nordic al I. propriu zise cu dial. genovez, piemontez, lombard, emilian (din Mantua), depinzând și cel bolognez și romagnol, apoi venet; în centru: cel toscan, florentin (care e l. liter.), umbric și roman; grupul sudic: napolitan (cu abruzzean și apulio), apoi calabric și sicilian. — Literatura. Celei trei elemente alcătuitoare ale civilizației medievale — romanitatea, creștinismul și feudalismul au elaborat pe încetul literatura ital. Creștinismul asimilând și transformând tradiția clasică, dădu naștere unei lit. latine medievale, iar feudalismul și cavalerismul dădu imbold celor dintâiu producții vulgare, străine de conștiința ital. La început găsim o imitare a lit. provensale, a trubadurilor francezi, luând din cea dintâiu ideile și forma poeziei lirice erotice și din cea a doua materialul poeziei epice și a poeziei didactice-alegorice. În sec. al XIII găsim începutul poeziei artistice ital. în „școala siciliană", înflorind în Palermo la curtea lui Frederic al II, unde se adunară Italienii de pretutindeni. Acum s'a născut „canzona" ital., în care poeții cântau umila lor adorație pentru „madonele" lor. Se formează o școală nouă la Bologna, inspirată din lit. pop. și alcătuită din cântăreții în „dolce stil nuovo"; artă nouă prin părăsirea rigidității anterioare și adecvarea sentimentului și gândirii la o formă artistică. În sec. al XIV (perioada toscană) cuprinde pe Dante Alighieri cu triologia sa „Divina Commedia" (v. c.) ș. a. pe Francesco Petrarca cu Canzoniere și Trionfi și pe Giovanni Boccaccio cu mult cititul și minunatul „Decamerone". Umaniști în același timp, acești trei luceferi din zorii Renașterii ital. formează epoca strălucită a „trecentolui". La ei se adaogă: Franco Sacchetti, Dino Campagni, Giovanni Villani, ș. a. În sec. al XV (Quatrocento) e perioada Renașterii („Rinascimento" s. „Rinascenza") propriu zise și a Umanismului. Găsim vestitele academii în Firenze, Roma și Napoli, în care cultivarea antichităților clasice e la culme. În Firenze se cultivă poezia națională cu Angelo Poliziano („le Stanze per la giostra") și cu Lorenzo dei Medici (il Magnifico), Luigi Puici, cu poemul „Morgante", Matteo Maria Boiardo, cu comedia „Timone" și poemul neterminat „Orlando innamorato" și celebrul și nobilul Girolamo Savanarola, orator neîntrecut și ascet, ars de viu pentru vehemența atacurilor sale. Acum e foarte pop. „Commedia del arte" (comedia improvizată). Secol. al XVI (Cinquecento) ne arată strălucirea marilor poeți epici Ariosto și Tasso, a gânditorilor politici și sociali Niccolo Machiavelli și Francesco Guicciardini. Pietro Bembo scrie poezii lirice, Baldassar Castaglione scrie tratatul „Il Cortegiano", Giovanni della Casa scrie „Galateo". Francesco Berni dă perfecție poeziei burlesci (p. pernesca), Pietro Aretino scrie tragedii, comedii și pasquinate (v. c.), Guarini (și Tasso) cultivă și genul pastoral, iar Ruccellai, Alamanni și Tansillo poezia didactică. Secolul al XVII (Seicento) și prima jum. a sec. al XVIII, datorită împrejurărilor politice, epoca „foarte tristei preponderanțe spaniole" este și o epocă decadentă. În sec. al XVII lit. se cheamă „secentism" (secentismo) și corespunde epocei „barocco" din artă, iar începutul sec. al XVIII e numită epoca „arcadiană" după acad. din Arcadia. Avem în poezie pe G. B. Marini, G. Chiabrera și Fulvio Festi (lirici) și pe Alessandro Tassoni cu poema eroicomică „Secchia rapita". Pictorul Salvator Rosa scrie satire. Se desvoltă istoria și ia mare avânt știința positivă cu Galileo Galilei și Toricelli, filos. cu Giordano Bruno, Tommaso Campanella, persecutați de biserică. Drama (Metastasio) și nuvela decad. În prima jum. a sec. al XVIII decadența e întreruptă de câteva tendințe înoitoare. Acum găsim pe L. A. Muratori istoric învățat și pe filosoful istoriei Giambattista Vico, pe Francesco Bianchini și Scipione Maffei și Apostolo Zeno fondatorul lui „Giornale dei Letterati d'Italia". În jumătatea a II din sec. al XVIII (Settecento) găsim un spirit enciclopedic și cosmopolit și o reînoire literară cu Carlo Goldoni (renovatorul comediei), G. Parini (Ode și satire), Vittorio Alferi (comedia de moravuri, tragedii și scrieri patriotice), Gasparo Gozzi (comedia fiabesca) și Giuseppe Baretti, Vincenzo Monti, N. Ugo Foscolo, mari poeți neoclasici, împreună cu: Pindemonte, Giordani, C. Botta. În această epocă apare și celebra revistă săpt. „Il Caffé" (între 1746—1766) în Milano, din inițiativa lui Alessandro Verri, ai cărei colaboratori formau asociația zisă „Academia dei Pugni" (v. c.). Sec. al XIX este ocupat de Romantism care se opune neoclasicilor din Settecento. Giovanni Berchet dă semnalul mișcării împreună cu Silvio Pellico. Cu Manzoni, Romantismul ital. ia un caracter original prin catolicism, naționalism și cugetare filos. în odele și romanele sale. Leopardi, mare pesimist metafizic, duce Romantismul pe culmile lirismului. Epoca „Risorgimentului" ital. (națională), înainte de 1870 e o epocă revoluționară și de luptă pentru unitatea ital. Găsim pe poeții Giuseppe Giusti, Niccolo Tommaseo, romancierii Cesare Cantù, Grossi, d'Azeglio, Generazzi, filos. Vincenzo Gioberti, istoricii Balbo, Cantù, Gino Capponi și marele Giuseppe Mazzini (v. c.). Și după 1870 „Risorgimento" continuă cu Giovanni Prati, Andrea Maffei, Aleardi etc. Cu Giosuè Carducci, găsim o reînoire a poeziei și o reîntoarcere la clasicism. Găsim și alți scriitori contemp. însemnați alături de haosul curentelor și directivelor: Adam Negri (v. c.), Antonio Fogazzaro, Matilde Serao, Grazia Deledda, ș. a.; Francesco de Sanctis, mare istoric și critic lit. inaugurează o estetică a formei pregătind „estetica intuitivă" a lui Croce, care e influențat de hegelianism. În rev. „la Voce" Benedetto Croce aduce o reînoire a criticei și interes pentru problemele culturale, sociale și politice. Papini, filos. și romancier se alipește futurismului. Reacțiunea anticarducciană aduce directivele moderniste din sec. al XX, în lit. contemporană: Verismul cu Giovanni Verga, Crepuscularismul cu Guido Gozzano, Futurismul cu F. T. Marinetti, Fragmentismul cu Ardenigo Soffici, Umorismul și reînoirea strălucită a teatrului cu Luigi Pirandello și Pirandeliștii. Între sec. al XIX și al XX găsim însă pe D'Annunzio, o sinteză de curente, Giovanni Pascoli și Alfredo Panzini. Literatura actuală e înfiorată de o directivă neoclasicistă (grupul „Rondiștilor") și cu Giuseppe Ungaretti și Emilio Cecchi impresionism, cubism și dadaism. Modernismul mai e reprezentat și de „Novecentiști" strânși în jurul rev. „900" = sec. al XX, e atacat însă de o reînoire a tradiționalismului (Ard. Soffici) și mișcarea „Strapaese") căreia i se opune „Stracitta", manifestări firești ale imperialismului fascist, naționalist; deci o lit. sub influențe politice. Lit. contemporană e animată de aceeași fecunditate ca și celelalte epoce din lit. ital. anterioară, are însă perspective mai vaste și directive multiple, fiind una din creațiile cele mai interesante. Pentru orientare în lit. ital. recomandăm: Anita Belciugăteanu, Curs de istorie a lit. italiene, Buc. 1923; Antonio Marenduzzo, Caratteri dei periodi della letteratura italiana, (Bibi. degli Studenti Livorno-Giusti), și Panorama de la littérature italienne par Benjamin

Erenisius (cd. Kra, 1928). — **Arta.** In arhitectură continuă arta romană, care a suferit prin sec. al VI o înfl. bizantină. In sec. al XIII pătrunde stilul gotic, adoptându-l numai la fațadă, în interior păstrându-se sistemul boltelor romane. Arhit. ia o desvoltare mare odată cu renașterea. In secolul al XIII și XIV Giotto construiește Domul din Florența și Il Campanile; Arnolfo del Cambia, catedrala din Florența și Palatul seniorieí; Ocagna, Loggia dei Lanzi. In sec. al XV prima Renaștere cu sediul în Florența: Brunellesco, cupola catedr. și Palatul Pitti (Florența); Michelozzo, Palatul Riccardi, toate caracterizate prin simplitate și severitate; Marco di Campione, Mănăstirea din Pavia, cu înfl. gotice remarcabile. — Sfârșitul sec. al XV și al XVI e a doua Renaștere cu sediul în Roma: Bramante, prin planul bis. Sf. Petru din Roma; Sanzovino, bibliot. San-Marco din Veneția; Antonio San Gallo, Palatul Farnese; Andrea Palladio, bis. San Giorgio dei Maggiore (Veneția); Vignole, Castelul Caprarola; Michel-Angelo, cupola bis. Sf. Petru Roma, creind ordinul impunător. In sec. al XVII și al decadenții: Bernini, colonadele circulare din Piața Sf. Petru. Prin stilul baroc începe decad. arhitecturii. In Pisa sunt urm. monumente celebre: Domul, Baptisteriul, Turnul înclinat, etc.; în Roma, Palatul Vaticanului, Bazilica Sf. Petru; în Veneția: Palatul Dogilor, Casa d'Oro. — **Sculptura.** In sec. al XIII și al XIV sunt precursorii Renașetrii, continuând tradiția antichității și căutând mai mult frumusețea decât expresia. Basoreliefurile au rol important: Niccolo Pisanul, prin basoreliefurile amvonul baptiserului din Pisa, imitând sarcofagele romane; Andrea din Pisa, cu porțile baptiserului din Florența; Giovanni din Pisa, cu amvonul catedr. din Pisa. Sec. al XV: Ghiberti cu ușile baptiserului din Florența (nord și est), basoreliefuri cu personaje grupate în diferite planuri, izvor de inspirație pentru școala florentină; Donatello, prin realism; Verrocchio, prin statuia lui Colleoni, maiestrul lui Michel Angelo și Leonardo da Vinci; Lucca della Robbia, etc. Sculptura florentină se remarcă prin: puternic realism și individualism, prin opere pline de precizie și delicate, linii clare, sensibilitate în factură. Sec. al XVI e dominat de cel mai mare artist al Renașterii, Michel Angelo (v. c.); apoi Sansovino, prin simplitate și farmec, fondând școalo din Veneția; alții îmbogățesc diferite orașe ale I. cu lucrări mult apreciate: Cellini Ammanati, Jean Boulogne, Francavilla, Merliano da Nolla, San Gallo, etc. Sec. al XVII e al decadenții: Bernini, promotorul stilului baroc, având continuatori în sec. al XVIII pe Algardi (v. c.), Rossi, Foggini, etc. Sec. al XIX ia avânt cu Canova și Bartolini, apoi, prin un studiu temeinic al naturii, cu Ferrari Ettore, Danielli, Alberti, Rosso, Calandra, etc. Gravura e reprezentată prin: Baccio Baldini, Mantegna, Hugo da Carpi; apoi Tiepolo, prin aqua-forti; Mazo Finiguerra, prin procedeie nouă în gravură. Pictura se împarte în mai multe școli, grupate în orașele principale ale provinciilor I.-ei. Șc. din Bologna, prin arta academică; sec. al XV și al XVI cu Francia și Primatrice; sec. al XVI și al XVII cu frații Carracci, apoi Domenichino, Guercino, etc. Șc. din Ferrara, atașată șc. bologneze, în sec. al XV și XVI Lorenzo Costa. Șc. din Florența, e leagănul Renașterii ital., importantă prin eleganța desemnului și coloritul artistic; în sec. al XIII: Cimabuc; al XIV: Giotto, Orcagna; al XV: Masaccio, Filippo Lippi, Botticelli; al XVI: Luca Signorelli, Leonardo da Vinci, Michel Angelo, Andrea del Sarto, Bronzino etc. Șc. din Genova, atașată celei din Milano. In sec. al XVI: Guadenzio Ferrari; al XVII, Pietro Cortona. Șc. lombardă, e formată din șc. din Mantua, Modena, Parma, Cremona și Milano; în sec. al XV și XVI: Andrea Solario, Bernardino Luini, Correggio, Carravaggio, etc. Șc. din Neapol n'are o individualitate proprie până în sec. al XVII fiind mai pictori străini. Totuși menționăm pe Antonello din Messina (sec. al XV), care a luat dela Van Eyck, procedeul picturii în ulciu; în al XVII: Aniello Falcone, Salvator Rosa, Luca Giordano, etc. Șc. umbrică cuprinde și pe cea romană; e remarcabilă prin desemn și sentimentul religios; în sec. al XV Gentile da Fabiano; în al XV și XVI Perugino, maiestrul lui Raffaele. Șc. romană, formată din cea precedentă e celebră în sec. al XVI prin arta compoziției și perfecția desemnului: Raffaele Sanzio, etc.; în al XVII: Sassoferrato, Giulio Romano, etc. Șc. venețiană e importantă prin Bellini, Mantegna, Carpaccio, Giorgione; în al XVI: Tiziano, Tintoretto, Paolo Veronese; în al XVIII Tiepolo, Canaletto, etc. Sec. al XIX suferă o decadență, rezultată din frământările politice și împărțirea I. în diferite statulețe (v. Istoria). — **Muzica.** Se desvoltă mai întâiu în biserică, în cântecle religioase (Sf. Ambroziu). Sf. Grigorie cel Mare organizează Antifonarul (sec. al VI), iar călug. Guido d'Arezzo (sec. al XI) dă o metodă rațională pt. învățarea muzicii. Inainte de renaștere vin în I. distinși contrapunctiști din școala franco-belg. (A. Willaert, J. Tinctor, etc.), desvol. gustul pt. muzică. Sub înfl. ac. Palcstrina reformează pe cea religioasă. In Florența, din cenaclurile artiștilor, se înfiripează opera, al cărei sistem muzical îl perfecționează Monteverde, introducând modulația. Fr. Cavalli reprezintă peste 30 de opere (1639—1669), Veneția are în ac. timp șase teatre, urmând Napoli și Milano, centre importante pt. toată Europa în sec. al XVIII. In oratoriu și cantate se remarcă Gr. Allegri, organistul Frescobaldi, P. Martini, Carissimi și Porpora. Școala de vioară o fondează Arcangelo Corelli și o duc la perfecție Locatelli, Lorenzo, Geminiani, etc. Compozitori celebri, elevi ai conserv. din Napoli: Gaetano Greco, Durante, Puccini, Cimarose, Zingarelli Monfroce și apoi Carlo Conti, Bellini, etc. Alți compozitori: Caldara, Ciampi, Gazzaniga, Megozi, Salieri, violoniștii Viotti, Paganini, organiștii Benedetto Barcello, Pitoni, etc. In sec. al XIX: L. Mosca, C. Coccia și importanții Cherubini, Gazzaniga, Megozi, Salieri, violoniștii Viotti, Paganini, organiștii Benedetto Marcello, Pitoni, etc. In sec al XIX: L. Mosca, C. Coccia și importanții Cherubini, Spontini, Rossini, Bellini, Donizetti, Verdi, Puccini, Mascagni, etc. Muzica ital. a influențat puternic toată lumea contemporană, devenind pop. m. ales prin operă.

Italian, Atlasul lingvistic —. Prof. M. Bartoli, dela univ. din Torino, conduce adunarea materialului de limbă din mai multe sute de comune (peste 600) din Italia, în vederea publicării unui Atl. lingv. al I. Până acum materialul s'a adunat din peste 200 de comune de prof. Ugo Pellis, asistent la univ. din Torino. Va fi cea mai importantă lucr. asupra limbii ital. și în general, asupra cercetărilor lingvistice.

Italo-elvețian, Atlasul lingvistic —. In curs de publicare; până acum au apărut peste 200 de hărți, precedate de un temeinic studiu introductiv, scris de profesorul univ. K. Jaberg (Berna) și J. Jud (Zürich). Atlasul va fi însoțit și de un bogat album cu fotografii a instrumentelor agricole și din alte domenii de activitate. Execuția tehnică e ireproșabilă. Materialul s'a adunat din peste 400 de comune de P. Schuermeyer (dial. romanice elvețiene). Italia de nord și de mijloc), (Ital de Sud) și M. L. Wagner (Sardinia). Cea mai impozantă lucrare în domeniul studiilor romanistice.

Iteanu Alexandru, farmacist român (n. 1870 † 1928), fost conferențiar la facultatea de farmacie din București. A publicat mai multe lucrări de chime farmaceutică și a întemeiat laboratorul care-i poartă numele, astăzi cel mai important în industria farmaceutică a României. A fost mult timp președintele asociației generale a farmaciștilor și deputat.

Ithaca, în antichitate una dintre insulele Ionici, azi Thiaki (Theaki). După poemele homerice aici a fost patria lui Odysseus (v. Odissea).

Ito Hirobumi, prinț (n. 1849 † 1909), om politic japonez, ministru de interne, prim ministru, care a creiat constituționalismul japonez de astăzi și relațiile economice ale Japoniei cu Europa. E numit Bismarckul Japoniei.

Itrol (chim.), citrat de argint, $C_3H_4OH(COO)_3Ag_3$, pulbere albă, solubilă în apă caldă, întrebuințat ca antiseptic.

Iuda. 1. I. Tadeul, numit și fratele Domnului, apostol, a predicat Evanghelia în Siria. Dela el a rămas o epistolă, care face parte din Noul Testament și se numește catolică. Pomenirea lui se face la 19 Iunie. — 2. I. Iscarioteanul, care a trădat pe Isus. A fost casierul lui Isus, administrând banii primiți dela oameni cu stare și destinați ajutorării săracilor. După condamnarea lui Isus la moarte s'a spânzurat. — 3. I. fiul lui Iacob, strămoșul poporului evreesc. Urmașii lui au jucat mare rol în istoria acestui popor. — 4. Regatul și tribul lui I. v. mai jos. — 5. I. Macabeul, erou național evreu, care s'a distins în luptele cu Antioh Epifames (166 a. Chr.).

Iuda, Regatul lui —, cel format din triburile lui Iuda și Beniamin, după moartea lui Solomon. Avea capitală Ierusalimul. A fost distrus de Nabucudonosor (v. Ebreii). Regii săi s'au arătat mai fideli cultului lui Iehovah, decât cei ai Regatului lui Israel. A existat dela 962—587 a. Chr. (v. Israel).

Iudaică, Literatura —, scrisă în limba ebraică nouă și aramaică, în Evul Mediu, apoi în arabă, spaniolă și chiar în idiș (v. c.). Incepe în epoca de după Esra, cu colecții și comentarii de legi, și învățături ebraice, luând o formă definitivă în Mischna (v. Talmudul, sec. al II. d. Chr.). După ce s'a terminat Talmudul, a luat naștere o poezie bisericească (de sinagogă). In sec. al X în Babilon. Siria și Africa nordică se fac cercetări filol., exegetice și filos. asupra bibliei, în ebraică, ia naștere poezia, matematica și medicina, complectate acestea toate cu misticismul opus al Kabbalei (v. Kabbalism). Dela sfârșitul evului mediu și până în sfârșitul secolului al XVIII condițiile sociale istorice nu permit desvoltarea lit. I., care în sec. al XIX ia un avânt mai mare (cf. Midrasch, Targum, Ebraica).

Iudaică, Filos. —, s'a desvoltat în Evul Mediu. Afară de doctrina Kabbalei e strâns legată de cea arabă (v. Medievală). Tinde să contopească învățământurile rel. iudaice cu Aristotelismul și Neoplatonismul. Reprezentantul principal: Maimonides (v. c.).

Iudea, v. Palestina.

Iudeo-germanica sau idiș, se numește un idiom hibrid de care s'au folosit, începând cu sfârșitul sec. XIV, Evreii expulzați din Germania. Elementul fundamental al acestui limbaj este germanic, copleșit de ebraisme, de cuvinte latine, italiene, franceze, pe jumătate germanizate. Se întrebuințează de Evreii din Rusia, Ungaria, Iugoslavia, America. A devenit limba lit. în prima jum. a sec. XVI. In această limbă se publică chiar azi mai multe jurnale și reviste.

Iudita, eroină evreică. A tăiat capul lui Holophern, generalul lui Nabucudonosor. Originară din Bethulia, pe când H. asedia orașul, ea s'a dus la el în tabără și l-a cucerit prin frumuseță. La masa copioasă, I. a tăiat capul lui H. In ziua următoare Evreii au expus capul generalului pe zidurile cetății. Acest fapt a îngrozit pe Asiricni și i-a silit, după o sângeroasă înfrângere, să părăsească asediul (v. Holophern).

Iuga Gheorghe, prof. de Matematici la univ. din Cluj, fost director al înv. profesional și comercial în Ministerul instrucției și consilier tehnic la același minister. Fost secretar gen. al ministerului cultelor (1927—28).

Iugoslavia v. Yugoslavia.

Iugurtha, v. Jugurtha.

Iulia, fica lui August, vestită prin frumuseță și cultură, dar și prin moravurile-i ușoare. S'a căsătorit succesiv cu Marcel, Agrippa și Tiberiu. Acest din urmă o exilează și o condamnă la moarte prin foame (18 a. Chr.—14 d. Chr).

Iulian, calendarul, v. Calendar.

Iulian Apostatul, împărat roman, nepotul lui Constantin cel Mare (n. 331 d. Chr. † 363), care a domnit dela 361—363 d. Chr. A fost crescut în religia creștină, pe care a negat-o mai târziu, de unde și numele Apostata. A încercat să restabilească păgânismul, interzicând creștinilor învățământul și reorganizând cultul păgân. Moare într'o expediție împotriva Perșilor (363). A fost și filosof și scriitor de mare talent. Lucrările lui împotriva creștinilor, cele satirice și tratatele filosofice sunt bine apreciate în literatura greacă.

Julian Ștefan (n. 1853 † 1892). Unul *din cei mai însemnați actori români.* A fost societar al Teatrului Național din București. A excelat în rolurile comice din repertoriul lui Alecsandri.

Iulie, poporan Cuptor, luna a șaptea, numită astfel după Iuliu Caesar, primul reformator al Calendarului. In antichitate se numia Quintilis.

Iulieni, Alpii —, nume ce se dă ramurii cea mai orientală a Alpilor Calcaroși, dela Monte Terglù până la Bittoray. Punct culminant 1834 m.

Iuliu, numele mai multor papi. **I. I**, (337—352), **I. II** (1503—1513), un mare sprijinitor al științelor, artelor și artiștilor, contimporan cu Bramante, Raffael și Michelangelo. El a așezat în 1506 piatra de temelie a bis. Sf. Petru. **I. III**, (1550—1555), a convocat sinodul ecumenic tridentin.

Iunian Grigore, ministru de justiție al României în guvernul Maniu (1928); membru marcant în partidul național-țărănesc.

Iuno, v. Junona.

Iupiter, v. Jupiter.

Iustin Martirul și filosoful, (n. 100 † 166 d. Chr.). A scris mai multe opere pentru apărarea creștinismului.

Iustinian, v. Justinian.

Iuțeală, v. Viteză.

Iuta (mere.) sau Pitt, fibre textile scoase din plantele din clasa Corchorus din Africa centrală și Indiile orientale, care se folosesc la confecționarc de saci, covoare, etc.

Ivan Nicolae (n. 1855), episcop ortod. al Clujului. Teolog. la Sibiu, fost înv. în Sălișle; preot și catichet în Aiud; redact. al foii „Telegraful român" din Sibiu; protopop în Alba-Iulia, asesor la consist. din Sibiu până în 1919, când a fost delegat ca președinte al noului Consistoriu al eparhiei Clujului. In 1921 a fost ales episcop al acestei eparhii. In toată ca-

riera sa preoțească de aproape o jumătate de veac s'a remarcat ca un bun cunoscător de oameni și lucruri, un spirit organizator și gospodar admirabil, lăsând pretutindeni pe unde a trecut averi însemnate pentru biserică. *In vremea* stăpânirii ungurești, a fost vice-președintele partidului național, luând parte la toate mișcările culturale și naționale. A întemeiat banca „Lumina" din Sibiiu, „Vatra" din Cluj, și a contribuit cu sfatul și fapta la *întemeierea* multor instituții culturale și economice în Ardeal. A fost necontenit deputat în sinodul și în congresul național bisericesc. In Cluj, ca episcop, a înființat o academie teologică, tipografie, foaia oficială a eparhiei „Renașterea", apoi Catedrala ortodoxă, o

Gr. Iunian

adevărată operă monumentală, care va fi gata peste câțiva ani. A cumpărat pe seama episcopiei din mânile străinilor 4 clădiri mari în valoare de aproape 20 mlioane lei, pe lângă alte averi, cari asigură viitorul eparhiei.

Ivan, duci și țari ruși. Mai însemnați: 1. **I. III cel Mare** (n. 1440 † 1505). A *întrebuințat mai întâiu titlul de „Țar al* Rusiei"; ocupă tronul în 1462. Cuscru cu Ștefan cel Mare, căsătorind pe fiul său Ion cel Tânăr cu Elena, fica Domnului Moldovei. Insuși căsătorit cu Sofia, fica împăratului bizantin Toma Paleologul. *Astfel ajunge în stema Rusiei vulturul cu* două capete. A nimicit domnia Tătarilor. 2. **I. IV, cel Groaznic** (n. 1530 † 1584), încoronat în 1547. Chiamă în Rusia industriași, artiști și savanți germani; cucerește Cazanul, Astrachanul și începe ocuparea Siberiei. Inființează armata strelițzilor (v. c.). A fost un tiran și un sălbatic: a omorît cu bastonul mai multe din soțiile sale, iar cu sabia pe un fiu propriu.

Ivangorod, (azi Deblin), oraș întărit *din Polonia, fostele ținuturi rusești.* Rușii construiseră cea mai formidabilă cetate. Cucerit de trupele germane în 5 August 1915.

Ivăneștii-Vechi (5789 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Volintirești. Formată din satele: Ivăneștii-Vechi, Varatie, Vlădimirești. Primăria în Ivăneștii-Vechi. Judec de Ocol. Of. P. local. G. Căușani și G. Culevcea la 35 km.

Ivăneștii-Noui (2705 loc.), com. rurală, jud. Cetatea-Albă, reșed. pl. Traian. Judec. de ocol. Regiune agricolă. Of. P. local. G. Ciadâr-Lunga la 21 km.

Ivanov Vsevolod Viatčeslavovič scriitor rus (n. 1897). Intâiul său vol. „Partizanii", se remarcă prin puterea de descriere realistă. Scrie în dialectul siberian, aproape neînțeles pentru cei din Urali. Sunt interesante nuvelele: „Vânturi colorate" și „Trenul blindat 1469". Are colorit, stil plin de metafore și de comparații. Descrie oameni simpli și pasiuni elementare în nuvelele: „Intoarcerea lui Buddha", „Al șaptea țărm", și romanul: „Nisipurile albastre". In ultimile cărți „Suflul deșertului" și „Cel mai secret", schimbă maniera, devenind sobru și profund, simplu și clar, insistând asupra părții de mister din viață.

Ivanovici Ioan, compozitor, fost inspector al muzicilor militare din România. Autorul unui mare număr de valsuri și compoziții de salon foarte răspândite (Valsul „Valurile Dunării").

Ivela Levy A., compozitor și profesor. Autorul dicționarului muzical (n. 1878 † 1927). A publcat manuale didactice de solfegii, 6 albume de coruri. Fost profesor la „Vatra luminoasă Regina Elisabeta" fiind orb. Din compozițiile lui foarte multe s'au cântat la Concertele Ateneului.

Iveşti (2685 loc.), com. rur. jud. Tecuci, reșed. pl. Iveşti. Formată din satele: Blăjeri și Iveşti. Primăria în Iveşti. Judec. de ocol. Medic, spital, farmacie. G. locală.

Ivir, numele vechiu al Iberiei din Asia: Antim I.-eanul = Antim din I.

Ivireanu, v. Antim Ivireanul.

Ivorîu (mere.), v. Fildeș.

Ivry (Lupta dela —) și „Clementa lui Henric IV după învingere", tavan la Muzeul Louvre, executat de Steuben. Pictură solidă și viguroasă, dovedind talent remarcabil.

Ixion, erou thesalian, regele Lapithilor, căruia Zeus i-a acordat un loc în Olymp. Nepurtându-se corect cu zeița Hera, Zeus l-a aruncat în Infern, condamnându-l să fie legat de o roată aprinsă care se în-

vărtia mereu. I. a fost strămbunul Centaurilor.

Ixodes ricinus (zool.). Cârcel, fam. Ixodidelor; trăieşte în păduri; femelele trec pe animalele cu sânge cald şi le sug sângele, fixându-se pe piele. Trebue evitată rupere lor de pe piele, deoarece, rămânând capul, se produc inflamaţii. Se pot îndepărta, turnând pe ele ulei sau benzină.

Iza, râu afl. al Tisei, pe stânga. Izvorăşte din M-ţii Rodnei, vrf. Bătrâna, curge dinspre S.E. spre N. V. şi după un curs de apr. 80 km., se varsă în Tisa, mai spre V. de Sighet. Apr.1/2 din valea sa are luncă largă, pe care se poate face agricultură.

Izolator, orice corp care nu conduce electricitatea, deci prezintă faţă de un curent electric o rezistenţă infinită. I. perfect nu există, toate corpurile izolatoare având o mică conductibilitate. Rolul I. în electrotehnică e tot aşa de important ca şi al conductorilor. Corpuri izolatoare sunt de ex. sticla, ebonita porţelanul, chihlibarul, etc. În electrotehnică se întrebuinţează adesea ca izolator porţelanul. La tablourile de distribuţie se întrebuinţează ca izolator marmora, iar conductele electrice se izolează cu cauciuc sau mătasă. Cablele se izolează cu gutaperca. Cel mai bun izolator este vidul.

Izotopi (chim.), se numesc elementele grupate în acelaşi loc în sistemul periodic (v. c.) a lui Mendelejeff, care deşi au greutăţi atomice diferite, totuşi se aseamănă atât de mult în proprietăţile lor chimice, încât nu pot fi deosebite cu mijloace chimice decât numai prin proprietăţile lor radioactive diferite (ex. radiul B. D. G. şi plumbul).

Izvestija, ziarul oficial al sovietelor din Rusia. A apărut în 1917 în Petersburg şi continuă dela 1918 în Moscova.

Izvoadele boiereşti, însemnări ale cronicarilor mold. mărunţi ca: Vasile Damian, Tudosie Dubău şi alţi doi boieri din nemijlocita apropiere a hatmanului Alex. Buhuş şi a Domnului Alex. Racoviţa; între 1661—1709 se cuprind evenimentele povestite în aceste izvoade.

„Izvoarele istoriei Rom.“. O lucrare a lui Bălcescu, publ. în „Magazinul Ist. p. Dacia“ asupra I. i. R.; importantă pentrucă e ceva neaşteptat în vremea aceea, când nici în străinătate problema izv. ist. nu se cercetase temeinic. I. i. R. sunt după Bălcescu: 1. Poeziile şi tradiţiile populare. 2. Legile. 3. Cronicele. 4. Inscripţiile şi monumentele. 5. Scrierile ce zugrăvesc obieceiuri. În această lucrare B. cere „a se întocmi o societate istorică, care să aibă fondurile trebuincioase spre a putea trimite oameni în deosebite părţi după asemenea descoperiri“. B. arată importanţa isvoarelor ce se află pela mănăstiri şi particulari şi prin bibliotecile şi arhivele publice şi private, din ţară şi străinătate (v. Mag. ist. pt. Dacia).

Izvolskij Alexandru Petrovič (n. 1856 † 1918), diplomat rus, în 1910—16 ministru de externe, încheie tratatul ruso-englez şi reia relaţiile cu Japonia. Pentru anexarea Bosniei face acţiune energică contra Austriei, în 1910—17 e ambasador la Paris şi unul dintre creatorii politicei de încercuire a puterilor centrale.

Izzet paşa, (n. 1864), general turc. După revoluţia junilor turci e şeful statului major, în războiul balcanic (1912—13), comandantul suprem al armatei, apoi ministru de războiu. În războiul mondial e comandantul frontului din Caucaz, apoi generalisimul întregei armate. În 1918—1920 mare vizir.

J, a zecea literă a alfabetului.

J., la telegrafie = ziuă (jour), în fizică =joule (unitate de măsură electrică).

Jabalpur sau **Jubbulpore**, oraş din India (Prov Centrale) cu 1.090.000 loc. Mare, centru comercial al Hindustanului.

Jacopone da Todi, Jacopo Benedetti zis, poet italian (n. ca. 1230 † 1306). A scris poezii satirice celebre contra papilor Celestin al V şi Bonifaciu al VIII. Este presupus ca autor al scrierii: „Stabat Mater“.

Jabloniţa, oraş în Polonia (Galiţia), aproape de Prut. 1200 loc. Dă numele unei trecători peste Carpaţii Pădureşi. Această trecătoare se mai numeşte şi pasul dela Delatyn sau dela Jasina (rom. Frasin), după numele altor localităţi: Delatyn pe Prut, mai la N. de J., la picioarele de E. ale Carpaţilor; iar Jasina, localitate din Rusia Subcarpatică (v. c.), pe Tisa Albă. — Pasul este la 1000 m. şi prin el se află C. F. ce leagă Sighetul cu Kolomea (v. c.). Tunelul ce era construit pe sub pas, este deocamdată stricat. Reparându-se s'ar putea da o cale ferată mai rapidă între Maramureş şi Cernăuţi, până la construirea unei alte legături prin ţară (pe valea Ilvei). În pasul J. s'au dat lupte grele pentru stăpânirea lui. Ruşii l-au cucerit în Februarie 1915, l-au pierdut repede (Maiu), l-au recucerit după scurt timp dar n'au ştiut să profite de acest fapt, care le deschidea larg porţile Ungariei. Cu toate că veniseră până la Sighet, ei se retrag pe culme şi pierd definitiv J. la sfârşitul lui 1916, odată cu înaintarea Austro-germanilor în ţara noastră.

J'accuse: Acuz! = Invinovăţesc! Titlul scrisorii deschise a romancierului Zola, publicată în ziarul „L'Aurore“, îndreptată împotriva judecătorilor tribunalului militar, cari în procesul Dreyfus, au achitat pe nedreptul pe maiorul Eszterházy.

Jáchymov (fost Joachimstal), oraş din N. V. *Cehoslovaciei*, aşezat într'o vale frumoasă din munţii Krušnehory. Ape minerale radioactive, proprietate a statului. Staţia e *nouă* (din 1906). Întrebuinţate în tratarea cancerului, afecţiuni ale pielei, sarcomi, etc. Mina de radiu (pechblendă). 7000 loc.

Jacob Max, poet franc. (n 1.876). Face parte din grupul aşa numit al „Cubiştilor“, împreună cu Salmon, Apollinaire şi alţii. Dotat cu o fantazie fără frâu şi cu o putere de observaţie mare, a scris *Cinématoma*, la *Défense de Tartufle*, l'Examen sur la Foi, Art poétique, etc.

Jacobi, 1. Karl Gustav Iacob, matematician şi fizician german (n. 1804 † 1851). Lucrările principale sunt: Fundamenta nova theoriae functionum ellipticarum (1829), Canon arithmeticus (1839) şi Vorlesungen über Dynamik (1866); 2. J. Moritz Herman von, fizician german (n. 1801 † 1874), a fost numit membru al academiei din Leningrad. S'a ocupat îndeosbi cu galvanismul, cu aplicaţiile sale practice, a descoperit galvanoplastia.

Jacobinilor Clubul —, faimos club revoluţionar care-şi ţinea şedinţele în mănăstirea Sf. Iacob din strada St. Honoré din Paris. De aici au primit şi numele J. au fost cei mai înfocaţi revoluţionari, susţinând comitetul numit „Salut public“ (bunăstarea şi salvarea cetăţenilor) şi pe Robespierre. După 9 Thermidor (v. c.) societatea J.-lor a fost nimicită. Restaurată sub diferite forme, ea a fost definitiv disolvată în 1799.

Jacobsen Jens Peter, romancier nuvelist danez (n. 1847 † 1885). A scris: „Fru Marie Grubbe“, „Niels Lyhne“ (romane), „Scrisori“ (1919), etc.

Jacquerie, se numeşte în Franţa răscoala ţăranilor (numită şi Jacques, după porecla dată ţăranilor francezi), din l'Ile-de-France, în 1358 (28 Maiu), împotriva opresiunii seniorilor. Ea a izbucnit în urma mizeriilor cauzate de invazia engleză, pe timpul captivităţii lui Ion II cel Bun. Au ars şi măcelărit castelele nobililor. Carol de Navara i-a zdrobit lângă Meaux (1358), masacrând fără cruţare toate satele lor. Conducătorul lor a fost un ţăran: Guillaume Cale sau Karle, care moare decapitat.

Jadova (4321 loc.), com. rur. jud. Storojinet, pl. Dumbrava-Roşie. Of. P. local. G. locală, (Jadova).

Jaen. 1. Oraş în Spania (Andaluzia), capitala provinciei J. pe Guadalbullon; 31000 loc. *În evul mediu era capitala* unuia din micile regate, în care se împărţise peninsula Iberică. J. are izvoare *termale şi fabrici de pânzeturi*. 2. Provincie în Spania cu 13480 kmp. şi 592000 locuitori.

Jaffa, oraş şi port în Palestina, 50000 loc. Comerţ cu stofe, mătăsuri, petrol şi piei. Mare export de portocale (cunoscute sub numele de portocale de J.), măsline, untdelemn şi bumbac. Portul Ierusalimului, de care-l leagă un drum de fier de 87 km. Escală a vapoarelor noastre S. M. R. în drumul spre porturile orientale (Levantine).

Jagellon Ana, regină a Poloniei (n. 1522 † 1596), ultima fică a regelui pol. Sigismund I. S'a căsătorit a doua oară cu Ştefan Báthory, principele Transilvaniei şi s'a încoronat la Cracovia în 1576. Alege urmaş pe nepotul ei, pe Sigismud, fiul regelui Suediei, Ioan al III.

Jagelloni, familie regală polonă, descendentă din Gedimin, mare duce al Litvaniei (1317). I. I, s'a căsătorit cu Hedviga fica lui Ludovic cel Mare. A primit coroana Poloniei numai după ce a trecut la creştinism (1386). Ca rege primeşte numele Vladislav II. Alţi regi: V. III, rege al Poloniei dela 1434—1444 şi rege al Ungariei dela 1440. Moare la Varna. Casimir IV, fiul lui V. II, domneşte dela 1444—1492; e contimporan cu Ştefan cel Mare. Ioan Albert dela 1492—1501; voeşte să cuprindă Moldova pentru fratele său Sigismud, dar armatele sale sunt zdrobite de Ştefan cel Mare în Codrul Cosminului (1497). Alexandru, dela 1501—1506; pretinde în zadar Pocuţia dela Ştefan cel Mare. Cu Sigismund August (1548—1572) se stinge linia bărbătească a J.-lor.

Jaggernath, unul din oraşele sfinte ale Indiei engleze, pe golful Bengal, cu un templu din sec. XII. Are 20.000 loc., dintre cari 5000—6000 sunt preoţii templului. În Iunie şi Iulie, vin peste 100.000 pelerini, de pe spinarea cărora trăiesc preoţii. Sacrificiile umane, cari se făceau pe vremuri, au fost interzise de Englezi.

Jagič Natroslaw, filolog croat, şi distins slavist (n. 1838 †). În 1871 prof. de filol. comparată la univ. din Odessa, apoi la Berlin şi Viena. A fondat revista „Archiv für slavische Philologie“. Autor a mai multor lucrări: Schiţă a

vechei limbi croate (1864—66); **Ist. lit. sârbe şi croate** (1867); **Quatuor evangeliarum codex glagoliticus** (1879); **Codex Marianus** (1883), etc.

Jaguar (zool.), felis onca, felină mare, pătată din America meridională.

Jahde (Golful), în Marea Nordului pe coasta de NV. a Germaniei, la V. de fl. Weser. Napoleon a vrut să facă aici un port militar fortificat. A fost până în 1919 portul militar al oraşului Wilhelmshaven. Astăzi este transformat în port de comerţ în urma tratatului dela Versailles.

Jahn Friedrich Ludwig (n. 1778 † 1852) profesor de gmnastică la Berlin, care a pus bazele educaţiei fzice germane, condus de principiul că poporul german, subjugat şi slăbit în luptele cu Napoleon, numai prin educaţia fizică se poate renaşte. A dat importanţă mare jocurilor sportive şi excursiunilor. Impreună cu Gutsmuths, este întemeietorul gimnasticei moderne, sistem german.

Jaipur sau **Jayipore**, oraş mare (120 mii loc.), din India, centrul comercial al Radjputanei.

Jakab Alexiu (n. 1820 † 1894), istoric maghiar. In 1848 luptă în oştirea lui Bem. In 1893 arhivar al Arhivelor Statului din Budapesta; membru al Academiei magh. A publicat lucrări istorice importante; 1848 évi szabadságharca; Kolozsvár története (3 voi.), Udvarhely megye története (1 voi.), Az utolsó Apafi, A király földi viszonyok ismertetése (2 vol. 1875—6), în care arată dreptatea Rom. faţă de Saşi pe pământul crăiesc din Transilvania, etc.

Jakabffy Elemér (n. 1881), redactor al revistelor din Lugoj: „Magyar kisebbség" şi „Glasul Minorităţilor". Avocat, apoi deputat în Parlametul maghiar (1910—18). In 1924 a publicat „Statistica Ardealului". A luat parte la congresul minorităţilor din Geneva, în prezent deputat (1928—9).

Jalea Ioan, sculptor (n. 1887), cunoscut prin portrete, bronzuri, compoziţii şi monumente de o deosebită putere de expresie. Dintre operele sale din ultimul timp a fost remarcat în deosebi „Arcaş în repaos" Salonul Oficial din 1928 i-a decernat marele premiu.

Jaloux, Edmond, critic şi romancier francez (n. 1878). Roman de analiză: „l'Agonie de l'Amour", descrieri: l'Incertaine, le Reste de Silence (romanul unei căsătorii nepotrivite), Fumées dans la Campagne, la Fin d'un beau jour. Critică: Figures étrangères, L'Esprit des livres, etc.

Jamaica, 1. Una din Antilele Mari, a treia ca supraf. 12.225 kmp. cu 917.000 loc. Lung. 230 km., lăţime 50—60 km. Coaste stâncoase, înaltă, muntoasă (2262 m. la Cold Range), cu roci vulcanice printre celelalte. Posesiune engl. din 1655. Populaţia în majoritate negri (75%). Produce: vite, banane, trestie de zahăr, cafea, rom, lemne colorante. Capit. Kingston (89.000 loc.), port; 2. J. str. între Cuba şi Haiti. Lărg. 85 km. Se mai numeşte Canalul Vântului.

Jamborée (gembori): marile adunări internaţionale, olimpiade ale cercetaşilor, organizate din 4—4 ani într'o mare tabără. Prima J. s'a ţinut la Londra (1920).

James Henry, (cit. Geimz), fratele lui W. James (v. c.), cel mai mare romancier am. contemporan (n. 1843 † 1916). Călătorind de mic prin Europa, a cunoscut lumea veche şi în scrierile sale găsim conflictul, adeseori tragic, între cele două lumi: „Roderick Hudson", „Daisy Miller", „The Europeans", etc. satirizând pe Americani. Mai târziu, se fixează la Londra, unde, în timpul războiului este naturalizat englez. Până la 1890, romanele sale tratează teme cosmopolite şi problema Am. desrădăcinaţi. Dela această dată J. studiază societatea britanică. Este puritan în moravuri, observator fidel al mediului, pe care îl pătrunde, trecându-l prin prisma propriului suflet, are un gust înăscut pentru fineţe, fiind un „gentlemen". Dela 1900 se preocupă cu romanul de intuiţie pură şi de curiozitate. Cât timp a fost în Franţa, a admirat arta şi literatura acestei ţări, scriind despre „Poeţii şi romancierii francezi", „Note asupra romancierilor". Romanele mai importante: Princess of Casamassima", „A Bundle of Letters", „The American", „The Ambassadors", „Washington Square „A London Life" (studiu social), etc.

James William (cit. Uiliăm Geimz), cel mai mare filos. am. din sec al XIX (n. 1812 † 1910), fost prof. de Psihol. şi Filos. la Univ. Harvard. Ca psihol., se ilustrează cu opera monumentală „Principles of Psychology" (2 voi.), rezumată în manualul foarte utilizat „Textbook of Psychology, briefer course", fiind partizanul psihol. introspective (v. c. introspecţiune) şi al unei concepţii dinamice despre viaţa sufletească. Conştiinţa este un curent în veşnică desfăşurare. Ea trebuie studiată în mediul ei fizic şi biologic. Orice stare a conştiinţei e legată de activitatea creerului şi a sistemului nervos şi determinată de ele: „eşti, după împrejurări, un erou sau un laş, potrivit „nervilor" care-i ai". J. are o teorie celebră despre emoţii (v. Teoria J-Lange !). Crede în nemurirea sufletului şi e partizan şi teoretician al Pragmatismului (v. c.). In filos. religiei, este tot psihol. şi pragmatist, eliminând raţionalismul. Bază religiei e sentimentul (v. Pragmatism !) Pentru James universul e alcătuit dintr'o pluralitate infinită de fapte care nu se pot reduce la un principiu unic şi nu se pot cunoaşte de cât prin experienţă. Empirismul (v. c.) lui este radical. Scrieri esenţiale: „Pragmatism", a new name for some old ways of thinking, A pluralistic Universe, Essays in radical empiricism, The Varieties of religious experience, The Will to believe, etc.

Jamesonita (min.), sulfură de stibiu şi de plumb, surie-plumburie, brună, cu luciu metalic, opacă. Se găseşte, în asociaţia minereurilor de plumb, în filoanele metalifere, la Baia Sprie, fiind întrebuinţată pentru extragerea plumbului.

Jamestown sau **Saint-James**. Capit. insulei Sfânta Elena, pe coasta NV.; 2500 loc., din cari mare parte formată din garnizoana engleză. Staţiune de cărbuni pentru vapoarele directe între Anglia şi Capetown.

Jamiano, localitate în Italia (prov. Gorizia) pe podişul Carso, între Vipacco şi Adriatica, la N. de masivul Hermada. Italienii învingând aici pe Austrieci (15—23 Maiu 1917) au cucerit satele Boscomalo, Jamiano şi Medeazzo. Dar au fost goniţi mai târziu de Austro-Germani prin „Revărsarea dela Caporetto".

Janaček Leo, compozitor ceh (n. 1854 † 1928), reprezentant de frunte al muzicei naţionale cehe, folklorist pasionat; fost profesor de compoziţie la conservatorul din Brno. Lucrări: operile „Jarka", „Jenufa", „Osud", „Vylety Brookovy" şi „Káta Kabanova". A mai scris lucrări pentru pian, vioară, liduri şi a cules numeroase melodii populare.

Jandarmeria (milit.), este un corp organizat milităreşte instituit pentru a veghia în comunele rurale la siguranţa de stat, la menţinerea ordinei publice şi la executarea legilor şi regulamentelor. Aceasta este J.-a rurală. Face parte din Ministerul de interne din punct de vedere al serviciului, iar din punct de vedere al disciplinei şi poziţiei elementelor constitutive, de Ministerul de Răsb. S'a reorganizat în Martie 1929, prin Legea Organiz. Jandarm. rurale, M. Of. N. 69 din 24/III. 1929. şi cuprinde formaţiile teritoriale: posturile, secţiile, legiunile, inspectoratele şi un inspectorat general. Se ma deosebeşte J.-a armatei, care este o organizaţie a armatei, aparţinând ministerului de Răsboiu, care cuprinde batalioane de Jandarmi, ataşate pe lângă fiecare corp de armată, destinate fiind să formeze unităţile de Jand. necesari armatei de operaţiuni în timp de răsboi. Primul corp, regiment de jandarmi a fost înfiinţat în 1852 în Moldova prin transformarea şi organizarea „picheteloi pe şleauri" şi „poteraşilor" din oastea nepermanentă a Slujitorilor, iar în 1864 s'au înfiinţat atât în Muntenia cât şi în Moldova, la Bucureşti şi Iaşi, câte un divizion de Jandarmi cu 2 escadroane călări şi o companie pedestră nuclee ale Jand. călări şi Jand. pedeştri pe mai târziu.

Janiculus (Mons J.), una din cele 7 coline ale Romei, pe ţărmul drept al Tibrului şi la S. de Mons Vaticanus. Astăzi o bună parte din Mons J. e transformată într'un frumos loc de plimbare, mărginit de vile.

Janina sau **Ianina**. 1. Oraş în Grecia la N. de Epir pe frumosul lac Ianina, 25000 loc., între cari mulţi Aromâni (v. c.). Comerţ cu stofe, mătăsuri, marochinării, cereale, etc. Oraş luat de Greci dela Turci, după un lung asediu dela 12 Noembrie 1912 până la 5 Martie 1913). Este vechea Dodon şi reşedinţa celebrului paşă Ali de Tepelen. A fost capitala unei provincii turceşti, şi este acum capitala unui district grec (245000 loc.). I. a fost un timp ocupată de de Aliaţi, în timpul marelui răsboiu. — 2. Mic lac din Grecia (Epir) situat într'o regiune carstică pronunţată. Plusul de apă a lacului se scurge prin diferite fisuri ale ţărmului, din care două mai principale: Achéron şi Cocytis, au fost considerate şi trecute de Greci în mitologia lor, ca fluvii ale Infernului.

Jannings Emil, celebru artist am. de cinema (n. 1885). Interpret superior al rolurilor de compoziţie şi caracter, unul din cei mai mari magiştri ai ecranului. A fost actor de teatru în Germ., apoi s'a dedat cu totul cinematografului, creînd multe roluri. Filmele în care are creaţii renumite: „Petru cel Mare", „Danton", „Quo Vadis". „Variété", „Ultimul om", etc. etc.

Janovits Eugen (n. 1872), director al teatrului maghiar din Cluj.

Jansen Corneliu (n. 1585 † 1638), profesor în Louvain, (Olanda), iar mai târziu episcop în Ypres, mare adversar al iezuiţilor. Din principala sa operă postumă „Augustinus" Papa Inocenţiu X a condamnat 5 propoziţii, ceeace a dat naştere unor certe îndelungate între adversarii şi aderenţii lui J. numiţi jansenişti (v. c.).

Janus, în mit. romană, zeul luminii, al soarelui; dimineaţa deschide iar seara închide porţile cerului. Reprezentat cu două feţe (I. Geminus şi Bifrons), cu o faţă bătrână privind spre trecut şi cu altă, tânără, spre viitor. In onoarea lui s'a zidit templul Janus Quadrifrons,

aproape de Forum. Uşile acestui templu erau închise în timp de pace şi deschise în timp de războiu. Se crede că J. a fost cel mai vechiu rege în Latium.

Japca (5083 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Văscăuţi. Formată din satele: Bursuc, Cot, Japca, Mănăstirea-Japca, Napadova, Salcia şi Sănătăuca. Primăria la Sănătăuca. P. Ü. Vadu-Raşcu. G. Cobălnia la 16 km.

Japetos, unul dintre Titani, fiul lui Uranos şi a Gaea-ei, fratele lui Kronos, tatăl lui Prometheu, Atlas, etc., considerat strămoşul neamului gr.

Japonia sau **Nippon**, imperiu din Extremul Orient, constituit dintr'un arhip., ce se întinde dela cap. Lapatka, până la Formosa, adică pe 30° de Latit. Aceste ins. sunt: Kurilele, 1/2 din Sakhalin, Yezo, Nippon, Sikok, Kiusiu, Rin Kin şi Formosa. Supraf. totală e 453.309 kmp. cu 66.099.000 loc. Tară muntoasă, foarte dislocată, rezultată din marile mişcări, care au născut Oc. Pacific. Două şiruri de munţi, ce se unesc la Fuzi-Yama (3750 m.). Activitatea vulcanică e încă intensă din cauza neaşezării depline a terenului. Vulcanii activi, cei mai importanţ sunt: Aso-Yama (1500 m.), cu un diametru de 16—20 km., Fuzi-Yama, Bandai San, etc. Cel mai înalt vârf de munte este în Formoza, Nutaka-Yama cu 4145 m. Activitatea vulcanică aduce şi activitate seismică intensă. In mediu, 20 de cutremure pe lună în ins. Nippon (Hondo). Din supraf. J.-ei numai 1/8 este câmpie, dar şi aceia ondulată mult. Datorită originei ei, J. are coaste foarte crestate şi se găseşte în vecinătatea marilor adâncimi: a Kurilelor (8513 m.) şi Nero (9635 m.). Clima maritimă şi influenţată de musoni şi de curentul Kuro-Siwo, aşa că în ins. din S. sunt produse tropicale, iar în cele din N. sărăcia regiunilor siberiene. Solul, datorat descompunerii rocilor vulcanice şi clima ajută la desvoltarea unei vegetaţuni măreţe. J. este o grădină. Păduri de conifere, stejari, fagi, alături de câmpii cu orez, grâu, ceaiu, bumbac, etc. Peste tot duzi mulţi pentru creşterea gândacilor de mătase. In S. (Sikok şi Formosa) sunt două culturi de orez pe an. Rocile vulcanice ale Munţilor au multe, variate şi bogate filoane metalifere în special cupru şi fier. Se exploatează: caolinul, huila, petrolul, sulfatul. Industrii variate: mătăsuri, bumbăcării, pânzeturi, postavuri, covoare de iută, bumbac, mătase, porţelanuri renumite, faianţărie, bronzuri, emailuri, metalurgie, etc. Populaţia este în general formată din Japonezi de rasă galbenă, de religie sintoistă şi buddistă. Sunt şi câţiva creştini. In (Yezo) sunt şi Aino (v. c.). Capit. Tokio. Alte oraşe importante: Osaka, cel mai mare oraş şi port al Japoniei (2.115.000 loc.), Kioto, Kobe, Nagasaki, Hakodate, etc. In multe porturi sunt şantiere navale. J. este şi putere colonială. Ea posedă: Koreea (220.741 kmp. cu 19.100.000 loc.), Kwantung (3462 kmp. cu 1.083.000 loc.), ins. Pescadores (123 kmp. cu 61.000 loc.). Prin tratatele de pace i s'a dat mandat să administreze fostele posesiuni Germ.: Caroline, Mariane şi Marshal, cu o supraf. totală de 2150 kmp. cu 57.000 loc. Istoria Japoniei. A fost locuită în timpul preistoric de o populaţie numită Aino, care a fost silită să se retragă spre Nord, în urma invaziilor unor semnţii din Coreea şi China. Luptele dintre autohtoni şi năvălitori le povestesc cronicele japoneze. După cele mai vechi date istorice, primul stăpânitor al J. ar fi fost Yimmu (660 a. Chr.). Acesta avea titlurile: „tenno" (împăratul Cerului), „tenşi" (Fiul Cerului) sau mikado (v. c.). Civilizaţia în acest timp era foarte primitivă. Mikadoul era considerat reprezentantul puterii divine, un împărat spiritual, pe când puterea lumească, trecătoare, deci puterea propriu zisă a ajuns în sarcina „şogun-ului", (v. c.) numit de Europeni „taikun". Prin sec. XI d. Chr. această demnitate de „Generalisim" sau de „prim ministru" o ocupă Yoritomo, obţinând chiar drept de ereditate. Acest „şogun" avea pe lângă mikado acelaşi rol pe care l-au avut majordomii (v. c.) pe lângă regii Franţei sau emirii pe lângă califatul din Bagdad. Epoca aceasta, numită feodală, durează până în 1868, când daimio-ii „seniorii" (v. c.) se răscoală împotriva şogunului, silindu-l să se supună de aici înainte mikadoului. Cu anul 1868 începe perioada nouă în istoria J., numită era „Meidji" (epoca luminată) (v. c.). De aici înainte J. se silesc să introducă în ţară civilizaţia occidentală. Armata şi flota creiată dovedesc o organizaţie bună în războiul cu China (1894—95), în care aceasta din urmă este înfrântă şi silită să plătească mari despăgubiri de războiu; iar J. anexează insula Formosa. In 1904—5 poartă războiu cu Rusia, din care J. iese din nou biruitoare. Rusia renunţă la insula Sakhalin, cedează porturile Por-Arthur şi Dalni, recunoaşte protectoratul J.-ei asupra Coreei (tratatul dela Portsmouth). J. devine o putere hotărîtoare în Extremul Orient. In 1910 anexează Coreea, deşi ridică proteste indigenii. In marele războiu (1914) la parte alături de Anglia şi celelalte puteri ale Antantei, aducându-le mari servicii prin cuprinderea coloniilor germane din Micronezia şi a portului de războiu german Kiao-Tcheou (Tsin-Tao). La încheierea tratatelor de pace, J. e considerată, alături de Franţa, Anglia şi Italia, ca una din puterile mari hotărîtoare. Prin extinderea influenţii şi puterii asupra provinciei Chan-Toung, J. ajunge în conflict cu republica chineză, iar Coreenii nemulţumiţi cu stăpânirea lor îşi revendică independenţa. America deasemenea a devenit nemulţumită de influenţa J.-ei asupra insulelor Sandwich şi Philippine, dând naştere la conflicte diplomatice, netranşate definitiv. In revoluţia chineză de acum, J. a avut un rol deosebit, participând la restabilirea liniştei cu forţa armată şi contribuind la independenţa Mandciuriei şi a Mongoliei orientale. — Religia J. numită „şinto" (v. c.) la început, consista îndeosebi într'un cult faţă de strămoşi. Incepând cu sec. VI d. Chr. pătrunde buddhismul, împreună cu multe obiceiuri chineze şti. Iezuitul Francisc de Xavier, stabilit pe insula Kiu-Siu, a profesat creştinismul, prin sec al XVI, câştigând mulţi aderenţi. — Limba J. face parte din grupul uralo-altaic şi este armonioasă, sonoră şi polisilabică, susceptibilă flexiunii gramaticale. J.-ezii au o scriere proprie, numai silabică, distinctă de caracterele ideografice ale Chinezilor. E de două feluri: kata kana (v. c.) şi kira kana, care este scrierea obişnuită, curentă, în care toate caracterele se leagă unele de altele, după anumite norme. J.-ezii scriu dela dreapta la stânga şi de sus în jos. Limba japoneză e vorbită de vreo 50 milioane de indivizi. — Arta, este un mozaic compus din influenţa artei chineze, a celei indiene prin budism, a celei vechi persane şi din arta autohtonă. Se caracterizează prin varietate, vivacitate şi profundă intensitate în expresie. In arta decoraţiei J.-ezii sunt cei dintâiu între toate popoarele. Deşi distingem o artă înainte de creştinism, totuşi arta japoneză îşi afirmă individualitatea naţională prin sec. VII d. Chr., ajungând, până în sec. X chiar la o mare înflorire. In sec. XIII trece prin o fază în care se preferă subiecte eroice şi războinice, şi ajunge cea mai înaltă culme de desvoltare pe timpul dinastiei Ashikaga (sec. al XV). Secolele XVI—XVIII îi adaugă multă fineţă artistică, care dovedeşte talent şi tchnică. Flora şi fauna sunt întrebuinţate ca elemente decorative. Principalele producţii sunt: picturi, kakemonouri (v. c.), lacuri, vase smălţuite, porcelane pictate, sculpturi şi gravuri în lemn, fildeş şi bronz, broderii, stampe, etc. Cei mai celebri pictori: Motonobu, Mitsunobu, Sesshiu, Tanyu, Kôrin, Okiu, Sosen, Sukenobu, U. Hokusai, cel mai mare desenator japonez, Hokkei, Yosai, etc. Infl. artei japoneze se resimte în „stilul modern", care acum începe să se afirme în Europa prin William Morris. Literatura. Deşi deosebiţi ca rasă şi limbă de Chinezi, Japonezii au atârnat din cele mai vechi timpuri politiceşte şi intelectualiceşte de China, care cu civilizaţia ei veche, lit. sa rodnică şi cu istoria îndepărtată, a înrâurit şi pe celelalte pop. învecinate. Ea a avut pentru pop. extremului Orient şi'n special pt. J. rolul Greciei pt. Europa. O altă înrâurire care a fecundat spiritul japonez alături de cea chineză, este aceea a Indostanului. De acolo i-a venit Buddhismul, factor însemnat în formarea literaturii japoneze, jucând acolo acelaşi rol de transformare sufletească profundă, pe care l-a avut în Europa, Creştinismul. Alături de influenţele străine, s'a afirmat însă cu deosebită orignalitate şi geniul firesc al pop. japonez, care a prelucrat împrumuturile, dându-le o marcă naţională. Popor valoros, curtenitor, vesel şi iubitor de plăceri, mai mult sentimental decât pasionat, spiritual şi glumeţ cu o înţelegere vie, dar de suprafaţă, ingenios şi inventiv, dar cu greu în stare de a înfăptui o mare operă intelectuală; cu spirit deschis şi lacom de ştiinţă, dotat cu o tendinţă de precizie şi eleganţă în expresie dar arareori sau de loc, ridicându-se până la sublim [W. G. Aston]. Cele m. vechi monumente lit. japoneze sunt celebrele „Manyoshu" [colecţia celor zece mii de foi]: poezie, ca fond şi formă, epigramatică; nici urmă de poeme epice ori didactice; deabia două- trei „balade". Incolo strofe mici de 31 silabe, aşezate în cinci versuri (tanka) sau de 17 silabe, împărţite în trei versuri (haikai). Toate sunt de natură lirică: poezii erotice, mici elegii, mici ode bachice; unele celebrând frumuseţea naturii, altele murmurul păraelor sau zăpezile veşnice de pe Fuzi-Yama, altele cântând fenomene din natură: luna, florile, ploaia, vântul şi păsărelele. Când s'a stabilit la Nara definitiv, capit. J. (începutul sec. al VIII) a început şi progresul lit. şi artei. Cea dintâiu perioadă lit. este deci înainte de sec. al VIII a. Chr: perioada arhaică. De atunci găsim câteva legende păstrate în vechile anale japoneze; atunci s'a introdus scrisul apoi influenţa buddhistă. Se atribuie prinţului Sôtokou-Daïsi († 621) o lucrare istorică. In epoca arhaică erau o serie de cântece („Koziki", „Nihonghi" şi „Norito") s. liturgii sintoiste, aparţinând religiei japoneze primitive (sec. al VI—VII a. Chr.). Cele dintâiu două sunt în versuri, pe când „Norito" reprezinta proza perioadei arhaice (cele m. multe sunt rugăciuni), totuşi adesea cu inspiraţii poetice remarcabile. In sec. al VIII avem perioada numită Nara, după locul capitalei de atunci. De acum ni se păstrează colecţia de „Koziki", terminată în 712, cu cele mai vechi tradiţii (în

japoneză şi turaniană) şi de „Nihonghi" (în chineză). Se povesteşte că ar fi fost scrise de un oarecare Yasoumaro, căruia i le-ar fi dictat Hiyéda no Aré: aceasta le ştia de pe rost. A treia perioadă („clasică" sau „Heian"), între 800—1186; Acum găsim poeţii Youkihira, Narihira, Otomo No Kourounouci şi, în sec. al X, Ki No Tsourayouki (882—946), care e principalul editor şi compilator al culegerii „Kokinshu", culegerea „vechilor şi noualor poezii" din veacurile trecute, şi pe poeta Ono No Komatchi. Prefaţa acestei culegeri e un monument al prozei din această epocă. Tot Tsourayouki a scris şi jurnalul „Tosa Nikki". Mai găsim culegerile: „Taketori Monogatari", „Outsoubo Monogatari" şi „Isé Monogatari: poveşti şi schiţe şi „Ghenzi Monogatari", un fel de roman realist, foarte lung (54 cărţi cu 4234 pag.), în care culmineză epoca clasică; (sec. al XI); apoi „Makoura no Soci", scris de Sei Sonagon, o poetă din sec. al XI. Perioada „Kamakoura (1186—1332) marchează o epocă de decadenţă. Găsim lucrări istorice: „Ghempi Sei souiki", a lui Hamouro; „Midzou Kagansi" (autorul e necunoscut), etc., apoi: „Hozioki" (1218) de Kamo Tchomei (nişte memorii), jurnale de călătorie, ca: „Izayoinoki", ale scriitoarei Aboutsou, scrise sentimental, şi presărte cu „tanka" (v. m. sus). La curtea din Kioto, se scriu acum versuri, care s'au păstrat în antologii şi lucrări în chineză. Periodele Nambokou-Tcho (1332—92) şi Mouromatchi (1392—1603) sunt numite „epoci de ignoranţă". Găsim „Zinkociotoki" a lui Kitabatake Tchikafousa, o scriere istorică, apoi „Taiheiki" (analele marii păci), de mai mulţi preoţi şi terminată în 1382. „Tsouré dzouré-gousa", o culeg. de schiţe, anecdote şi eseuri, delicat scrise de către Kenkô Bôci. Acum se naşte însă poezia dramatică „No", un fel de dramă lirică cu coruri, strâns legată de pantomima religioasă dansată („Kagoura"). Cea mai veche „No" e din sec. al XIV. Acum găsim la Nara, teatre. Apoi farsa (Kiôghen). Perioada Yédo (1603—1868) ne dă „Taïkôki" (biografia lui Taïko, 22 cărţi în 11 vol.) şi pe eruditii în l. chineză. Sec. al XVII are o bogată lit. pop., poveşti p. copii şi drame pop., apoi poemele numite „haï kaï" în care se distinge Matsoura Baco (n. 1643 † 1694), „Haïboun" (proză) în care se distinge Yokoï Yayon (n. 1703 † 1783) şi „Kioka" un fel de „tanka" vulgară şi comică. In sec. al XVIII găsim pe Ziso († 1745) şi Kiséki († 1736) poeţi şi librari editori de poveşti şi romane, multe licenţioase şi apoi un fel de romane istorice („Zitsourokoumono"). Din 1774 avem „Vasôbiôyé" un fel de Gulliver japonez. Tot în sec. al XVIII se desvoltă drama pop. şi avem pe savanţii antichităţilor japoneze: Mitsoukouni (n. 1662 † 1700), Keïtchiou (n. 1640 † 1701), Kitamoura Kigin Kada Adzouma-maro (n. 1669 † 1736), Mabouïchi (n. 1697 † 1769), celebrul Motoôri Norinaga. In sec. al XIX: teol. şi filos. Hirata Asoutané (n. 1776 † 1843), care a scris „Seïboun", „Kicin Sinron", şi alte lucrări de filos şi teol. însemnate. Acum se desvoltă lit. de imaginaţie cu Santo Kiôden (n. 1761 † 1816), Tanêhiko (n. 1783 † 1842), Kiokontei Bakin, (n. 1767 † 1848), Sikitei Samba (n. 1775 † 1822), Zippenca Ikkou († 1831) şi cărţile sentimentale zise „Ninzôbon", un roman foarte căutat între 1820—1840, în care se disting: Taménaga Siounsoni, apoi Taménaga Siounga ş. a. Se mai scriu şi lucrări în chineză şte. Perioada Tokio (1868—1900), e aceea a lit. contemporane, în care apar influenţele europene, producând o mare revoluţie în lit. japoneză. Apare romanul adevărat, realist cu Tsouboiitchi Yûzô Yamada Takétarô [Bimyô], Yenchô, m. povestitor, Osaki Tokoutarô. Cel mai distins romancier contemporan e Kôda Nariyouki (pseud: Rohan), iar Iwaya Sasanami e mare povestitor fantastic. Higoutchi Natsou [Itchyô] romancieră, Mouraï Kenzaï, romancier fecund, Toyama Masa Kazon, poet distins (scrie: „Sintaïsishô") Găsim acum o şcoală nouă poetică (Sivoï Oukô, Cibata Ziro, Ousada, Simaaki Fouzimoura, Gândirea europeană şi creştinismul s'au infiltrat în spiritul japonez întrucâtva şi vor transforma lit., făcând mai mult decât buddhismul, sintoismul şi confucianismul, care n'au fecundat destul spiritul japonez, în stare de a fi asimilat ştiinţa şi filos. europeană şi întreaga civilizaţie occidentală. Pentru orientare în lit. J. recomandăm: W. G. Aston, Littérature japonaise (Colin, Paris) trad. din engl. şi rezumatul dela pag. 560—64 în G. Mazzoni e P. M. Pavolini: „Letterature Straniere". [Ortografierea numirilor este cea franc.].

Japoniei, Marea —, parte din Oc. Pacific, cuprinsă între coasta de E. a Asiei Arhip. Japonez şi ins. Sakhalin. Partea de N. se mai numeşte şi Marea Tartariei. Lung. dela S. la N. 2440 km. lărg. cea mai mare 1110 km. Supraf. 1.043.000 kmp. şi 3050 m. adâncimea maximă. Comunică spre N. cu M. Okatzk prin Str. Sakhaline şi La Pérouse (între Yczo şi Nippon), a căror adâncimi nu ating 75 m. In S. comunică cu M. Chinei prin Str. Coreei.

Jargon (franc.), limbă stricată; limbă străină nemaiauzită; limbajul particular al unor clase sociale.

Jarník, Dr. Ioan Urban —, (n. 1848 † 1923), învăţat ceh şi sincer filoroman. Bun cunoscător al limbii române, colaborator la „Convorbiri literare", membru onorar al Acad. rom. (1919). Autor de importante lucrări asupra limbii române: Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen (1877); împreună cu A. Bârseanu (v. c.), colaborator la vestita culegere de „Doine şi strigături din Ardeal"; pretiosul indice la dicţionarul lui Diez (1878); Zur albanischen Sprachenkunde (1881). Impreună cu fiul său **Hertvig J.**, au ţinut conf. despre noi la Praga şi au publicat broşura comemorativă „Sezătorile româneşti de pe Muntele Sion din Praga", în care se povestesc isprăvile de nobilă caritate creştină ale abatelui Zavoral.

Jartierel, Ordinul — (The order of the Garter). Ordin cavaleresc, instituit în Anglia de regele Eduard al III, în 1348. Cuprindea 25 de cavaleri, din înalta nobilime engl. Semne distinctive: un costum special, iar deasupra genunchiului piciorului stâng o jartieră albastră, cu deviza: Honni soit qui mal y pense (v. c.).

Jasmin Jacques Boé, zis —, poet gascon (n. 1798 † 1864), zis şi: „le perruquier poète". A adunat cele mai bune opere în dialectul gascon, sub titlul: „las Papillotos".

Jasp (minerolag.), varietate de cremene de coloare roşie, brună sau galbenă, întrebuinţată ca piatră semipreţioasă în bijuterie.

Jasper Henry (n. 1867), om politic belgian, membru al partidului catolic, în 1919 ministru al agriculturii, în 1920 ministru de externe. A fost totdeauna sprijinitorul alianţei franco-belgiene.

Jászi Oskar, sociol. magh. (n. 1875). A fost funcţionar în ministerul de agricultură. Apoi a fondat „Secolul al XX" („Huszadik Század"), „Societatea liberă a ştiinţelor de Stat". Fost prof. de politică la univ. din Cluj şi ministru al minorităţilor etnice în guvernul revoluţiei. A fost delegat de Ung. să ia înţelegere cu Consiliul naţional rom. din Ardeal, în Noembrie 1918, la Arad, folosind toată simpatia ce o avea printre Rom., spre a împiedeca inevitabilul dezastru al Austro-ungariei. Propune formarea de blocuri naţionale compacte şi omogene, care să constituie o federaţie a naţionalităţilor, ameninţând totodată cu presupusa putere viitoare a „republicilor sovietelor europene muncitoreşti". A primit atunci memorabilul răspuns din partea Consiliului naţional rom., care ceru „statul său propriu şi suveran". J. face nouă propuneri; dar tratativele sunt rupte la 15 Nov., şi Rom. se despart definitiv de statul magh. In Mai 1919 părăseşte Ung. Din 1925 este prof. de politică la univ. Oberlin (Ohio). Distins sociolog J. a studiat temeinic problema naţionalităţilor. Lucrări: Filosofia politică a materialismului istoric; Artă şi Ştiinţă; Evoluţia statelor naţionale şi problema etnică. Falimentul Dualismului şi federaţia statelor dunărene, etc.

Jaurès Jean (cit. Jores), filos., om politic şi jurnalist franc. (n. 1859 † 1914). Orator strălucit şi impetuos. Fost prof. de filos. la Toulouse şi şef al partidului socialist. A jucat un rol însemnat în afacerea Dreyfus In filos. e apropiat de criticism (v. c.). In politică susţine eliberarea proletarlatului prin progresul tehnic şi uman, fiind contra războiului; de aceea a fost asasinat odată cu declararea războiului mondial, de către un exaltat. A fost partizan al păcii armate. Scrierile sale, ca şi discursurile, se remarcă prin gândire fină şi imaginaţie bogată. J. a fost un socialist idealist, contra Marxismului (v. c.). Lucrări: „La Réalité du monde sensible" (1892), „Histoire Socialiste" (12 vol.), „Histoire de la Révolution"; „L'armée nouvelle".

Java, ins. făcând parte din imperiul colonial olandez din Insulinda. Teren vulcanic format din două şiruri de vulcani. Climă tropicală cu ploi multe. In Batavia cade 1836 mm., iar în Buitenzorg 4427 mm. de apă de ploaie pe an. Produce: cafea, ceai, zahăr de trestii, indigo, tutun, chinchina, aromate, orez. Oraşe princ.: Batavia (capit.), Surabaya, Surokarta, etc. v. Insulinda.

Javinţi (4952 loc.), com. rur. din jud. Cernăuţi, pl. Nistrului. Formată din satele: Balamutca, Grămeşti, Javinţi. Primăria la Javinţi. P. U. şi G. Sulita-Nouă la 30 km.

Jazz-band, numirea orchestrelor de origine americană, introducând melodiile şi ritmul Negrilor în muzica universală. Nota exotică f. mult exprimată; şi rafinamentul liniei melodice şi mai ales al ritmului e surprinzător, având largi influenţe asupra compoziţiei contimporane. Orhestra e compusă mai ales din instrumente de suflat (saxofon) şi de percusiune.

Jean de Nevers, duce al Burgundiei, comandantul celor 6000 cavaleri franc. care, împreună cu Mircea cel Bătrân, Sigismund al Ungariei, etc., s'au luptat împotriva Turcilor, la Nicopole, în 1396. El n'a voit să cedeze comanda armatelor lui Mircea; necunoscând sistemul de luptă al Turcilor, armata creştină a fost înfrântă.

Jeanne d'Arc (Fecioara din Orléans), eroină franceză (n. 1412 † 1431), în războiul anglo-francez de 100 de ani. Fică

de țăran, foarte religioasă, care cădea des în extaz. Ea spunea că aude voci de sus, care-i porunceșc să-și scape țara de invazia Englezilor, ce o ocupaseră jumătate. Îmbrăcată bărbățește, în fruntea unei mici armate, învinge pe Englezi (1429) și încoronează pe Carol VII în Reims (17 Iulie 1429). Merge să elibereze Parisul, dar, având armată mică, ea îndură prima înfrângere; la Compiègne, părăsită sau poate trădată de ai săi, ea cade în mâna Burgunzilor, cari o vând Englezilor. Acuzată ca eretică e judecată de un tribunal eclesiastic și arsă de vie pe rug în Rouen (1431). Ea reprezintă patriotismul popular francez. Din 1920 e declarată sfântă, iar ziua ei se sărbătorește a doua Duminecă din luna Maiu. Despre ea există o piesă de B. Shaw; o biografie de Anatole France.

Jean Jaurès

Jeannel René Gabriel, profesor de Biol. la Univ. din Cluj (angajat cu contract). Subdirector al Institutului de Speologie (n. 1879). Multe lucrări de specialitate.

Jebel (3862 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Ciacova. *Of. P. local. G. locală.*

Jefferson Thomas (n. 1743 † 1826), președintele Statelor-Unite din America nordică (1801—1809), autorul declarației de independență a Statelor-Unite. Sub el s'a cumpărat în 1803 provincia Louisiane (126000 km²) dela Francezi, cu 50 milioane franci.

Jelacsies Iosif, baron (n. 1801 † 1859), banul Croației și general austriac. În 1848 a luptat contra Ungurilor, dar a fost bătut. Pe urmă alături de Windischgrätz a bătut și el pe Unguri.

Jelllcoe John Ruswort (n. 1859), primul lord al amiralității engleze în 1914, a condus flota engleză în lupta dela Skagerrak. Șeful statului major maritim, în 1919 amiral al întregei flote engleze, în 1920—24 guvernator în Zeelanda Nouă; a publicat importante memorii.

Jelpatjevskij, scriitor rus, a zugrăvit scene pline de realism din pădurile Siberiei și grozăviile închisorii pe care le-a cunoscut din experiență proprie.

Jemmapes, oraș din Belgia (Hainaut) cu mine de huilă, topitorii de fier, fabrici de sticlă și produse chimice. Strălucită victorie a Franc. contra Austracilor în 1792.

Jensen Johannes Vilhelm, scriitor danez (n. 1873), a scris romane, poezii și nuvele: Himmerlandhistorier, Kongens Fald, Madame d'Ora, etc.

Jensen Adolf, *compozitor germ.* (n. 1837 1879), autor de numeroase liduri a căror valoare poetico-muzicală îi așează în rândul marilor compozitori. Are 61 lucrări: sunt scrise pentru voce cu acompaniament de pian, unele formând cicluri .A mai compus coruri, numeroase lucrări mărunte pentru pian, vreo câteva lucrări mai mari pentru cor, soli și orchestră și opera „Turandot".

Jepii (mari și mici) munți din ramura Bucegilor șirul Carpaților Calcaroși. Vârfurile lor, din dreptul com. Bușteni sunt lipsite de vegetație, iar la poale au păduri de brazi și fagi. Printre ei se aruncă frumoasa cascadă „Urlătoarea". Altit până la 1800 m.

Jerez de la Frontera, oraș din Spania (Andaluzia), renumite vii pe teren calcaros, vinuri renumite (sherry). În 711 Goții au fost bătuți aici de Arabi.

Jeritza Marie, cântăreață cu renume mondial (n. 1888). Din 1912 face parte din ansamblul operei imperiale din Viena, din 1921 e angajată ca soprană dramatică la Metropolitan Opernhouse în New-York. Vocea sa fenomenală e astăzi unică în felul său.

Jérôme Bonaparte, v. Bonaparte.

Jersey, ins. cea mai importantă dintre Anglo-Normande. 116 kmp. cu 60.000 loc. Oraș St. Hélier.

Jersey City, oraș din U. S. A. (New Jersey), despărțit de New-York prin fl. Hudson. New-York neavând gară de C. F., cea din J. C. servește pentru ambele orașe. Fabrici de zahăr, conserve de carne, melasă, etc. 322.000 loc.

Jet (mineralog.), varietate de cărbune, găsită mai ales la Whitby în Anglia, întrebuințată la facerea nasturilor, mărgelelor și brățărilor de doliu.

Jeton (franc.), bucată de metal, fildeș, os, carton, care înlocuiește la jocurile de cărți, banii și care, la sfârșitul jocului se răscumpără cu bani.

Jianu Amza, medic român. *Prof. de Clinica boalelor căilor urinare la Univ. din București.* Fost prof. în Iași. Are lucrări apreciate de specialitate.

Jidava sau Jidova, ruinele unei cetăți vechi la Schitul Golești, lângă Cp.-lungul Muntean.

Jidovin, localit. din Banat, în apropiere de Bocșa. Sunt ruinele vechei așezări romane Bersovia.

Jidovul rătăcitor. După o veche tradiție, pantofarul Ahasverus n'a dat voie lui Isus în drumul spre Golgotha să se odihnească la umbra casei sale. De aceea, până la sfârșitul lumii el va rătăci pe pământ. J. R. a servit ca motiv de inspirație multor poeți și artiști.

Jijia afluent al Prutului, izvorăște din codrul Herței (Dealul Obcina), trece pe la Dorohoiu și se varsă în Prut la S. de satul Bohotin, în jud, Fălciu. Formează multe bălți și iazuri în lungul său pentru că are valea lipsită de o pantă apreciabilă, dar largă, pe alocuri de 8 km, cu maluri domoale. Afluenți: Babluiul, Miletinul, Larga, etc.

Jilava-Mierlari (3316 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Vidra. Formată din satele: Jilava, Mierlari și Odăile. Primăria în Jilava. Medic și infirmerie. Of. P. local. G. locală (Jilava).

Jimbolia (11.500 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, reșed. pl. Jimbolia. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală. Vamă. Punct de frontieră cu Jugoslavia. Fbrică de pălării și țigle.

Jina (3383 loc.), com. rur. jud. Sibiu, pl. Miercurea. P. U. Șugag. G. Miercurea la 20 km.

Jiquidi Constantin P. (n. 1865 † 1899), desemnator, caricaturist și pictor apreciat.

Jireček Constantin (n. 1854 † 1917), istoriograf ceh, profesor la universitatea din Viena, cunoscător adânc al istoriei popoarelor balcanice, a publicat opere de mare valoare, de ex. Istoria Bulgarilor (1876), Istoria Sârbilor (2 vol. 1911-17), Statul și societatea în Serbia medievală (3 fasc. 1912—14), și alte studii diferite. Prin cercetările sale a luminat și istoria românească, Academia Română l-a ales membru onorar (1914).

Jiu, râul ce izvorăște din Transilvania, *format din două părae: J.* Transilvan și J. Românesc. Primul izvorăște din culmea Ciobanu (unește vrf. Mândra cu Surianu), trece pe la Petrila și Petroșeni. Cel de al doilea izvorăște din vrf. Șturu, trece pe la Uricani, Lupeni, Vâlcan. Ele se unesc mai jos la Bărbăteni. J. trece prin cheile dela Lainici în jud. Gorj, apoi în Dolj și se varsă în Dunăre la Bechet, făcând m. meandre în câmpie. Trece pe la Tg.-Jiu, Filiași și Craiova. Curs 300 km.

Jiu, Bătălia dela —, localitate însemnată prin cele două mari bătălii între Rom. și Germ., în războiul din 1916. 1. Prima bătălie începută la 10 Oct. 1916, prin ofensiva germană cu 4 Divizii pt. străpungerea frontului român. Trupele române, o singură divizie (Div. 11 General Cocărăscu), respinse la început, iau contraofensiva, înfrânge Div. 11 germ. capturând 42 tunuri, 55 mitraliere și 3000 prizonieri. Se distinge grupul de Jiu al gen. Anastasiu. 2) A doua bătălie se dă la 29 Oct. 1916 de trupele germ., 7 div. cu 250 guri de foc, care iau ofensiva contra frontului român apărat de aceiași divizie a 11, decimată și obosită în prima bătălie. Trupele rom. sunt respinse până la Târgul-Jiu, unde în urma unei mari bătălii la 4 Noemb. 1916 sunt copleșite; frontul este străpuns și drumul deschis pentru invazia în Oltenia și întoarcerea întregului front român din Carpați. Bătălia dela Jiu marchează începutul catastrofei române din războiul 1916. In prima bătălie a căzut gen. rom. Dragalina și prințul germ. Maior Henric de Bavaria, nepotul Regelui Bavariei, și s'a distins prin bravura sa Ioanăra Ecaterina Teodoroiu, supranumită „Eroina dela Jiu".

Jiului superior, Bazinul —, reg. udată de cele două Jiuri, în care se găsesc cărbuni. Se extrag la: Uricani, Lupeni, Vulcan, Pietroșani, Petrila.

Joachim Iosef, violonist celebru (n. 1831 † 1907), tot așa de unanim recunoscut ca solist ca și prim violonist al quatuorului „Ioachim"; după diverse posturi ca prim violonist în orchestră se stabilește la Berlin, unde e numit director al institutului de înalte studii muzicale. Doctor de onoare al universităților din Cambridge, Glasgow, Oxford și Göttingen. A scris diverse compoziții pt. violină (3 concerte, variațiuni, etc.).

Jocuri, manifestațiunea diferitelor vârste și sexe, în vederea organizării recreațiunilor. Sunt 3 categorii de J.: a) *J. mari* (alletice): football, rugby și toate jocurile care se practică într'un stadion sau teren organizat; b) *J. mici*, care nu pretind un teren organizat; se pot face într'o câmpie, pădure, etc. (jocuri cu mingi); c) *J. de cameră* (sociale) adaptate mai m. vârstei școlare, se practică în cameră în scop distractiv.

Jocuri olympice, v. Olimpiade.

Jodelle Etienne, poet dramatic franc. membru al Pleiadei (1532—1573). Are opere tragice: „Cléopâtre captive„ şi „Didon se sacrifiant" A scris prima comedie: „Eugène" sau „la Rencontre".

Jodl Friderich, filos. şi psihol. austriac, (n. 1849 † 1914). Fost profesor foarte apreciat în Praga şi Viena. In monumentala „Geschichte der Ethik in der neueren Philosophie" (2 vol.), arată, ca şi în „Allgemeine Ethik", că moralitatea e posibilă şi fără concursul ideilor religioase şi metafizice, având rădăcini puternice în sentimentul şi raţiunea individuală precum şi în trebuinţele sociale (positivism etic), Etica trebuie întemeiată pe concepţia ştiinţifică imanentă despre lume, fiind o etică umană şi socială, nu religioasă; deci trebuie cunoscută şi'n desvoltarea ei istorică, deoarece binele moral nu poate fi revelat, ci se desvoltă odată cu omenirea şi cultura (evoluţionism). Idealele omeneşti sunt realităţi şi nu entităţi transcendente, cum crede fals idealismul („Vom Wahren und falschen Idealismus"). Procesul lumii e un complex de cauze şi efecte din care aceste ideale rezultă ca nişte cazuri speciale de combinaţii favorabile. Ca psihol. în „Lehrbuch der Psychologie", admite că sufletul e trăirea subiectivă a unui proces nervos: sufletul e o funcţiune vitală a organismului. J. admite paralelismul psihofizic. Realitatea lumii se răsfrânge în două laturi ale cunoştinţii, ştiinţele naturii şi ştiinţele spirtului, pe care ele o întâlnesc, dacă sunt bine plănuite, ca cele două capete ale unui tunel. Alte scrieri mai însemnate: „Leben und Philosophie David Humes", „Aesthetik der bildenden Künste", „Geschichte der neueren Philosophie", [până la Schopenhauer inclusiv].

Joffre (Joseph-Jaques-Césaire), mareşal de Franţa (n. 1852). In 1870 face campanie contra Germaniei ca sublocot. în armа geniului, mai târziu în coloniile franceze în Madagascar şi apoi în Tonchin unde organizează apărarea. Ocupă pe rând diferite funcţiuni înalte: director al geniului, profesor de fortificaţie la Şc. din Fontainebleau. Este trimis în Africa unde bate şi supune pe Tuaregi şi termină C. F. pe Niger. Inaintat general de brigadă şi apoi de divizie în 1908 este chemat în Consiliul superior de răsboiu. In 1911 este numit şeful Marelui Stat Major francez, în care calitate se găsia şi la declararea răsboiului mondial. Numit generalisim al armatelor franceze conduce marea manevră cu bătălia dela Marna care îl consacră cu numele de „învingătorul dela Marna". Conduce răsboiul de uzură contra Germaniei până în 1916, când obosit şi încărcat de glorie se retrase, lăsând locul său generalului Nivelle. A fost răsplătit cu titlul de Mareşal de Franţa, iar în 1918 ales membru al Academiei Franceze.

Johann al II. principele domnitor al micului stat Lichtenstein. (n. 1840), urcat pe tron în 1858.

Johannesburg, oraş din Transvaal, centrul regiunii aurifere Witwatersrand 340.000 loc.

John Bull (Ioan Taurul), numele, dat în glumă, oricărui Englez, prin care se ironizează puterea ce-şi atribue acest popor.

Johnson, 1. Andrew, fost prezident al U. S. A. (n. 1808 † 1875), după asasinarea lui Lincoln; 2. Samuel, scriitor engl., (n. 1709 † 1789), apreciat „mai mult pentru ce a spus decât pentru ce a scris". A fost şeful unui club din care făceau parte istoricul Gibbon, actorul Garrick, Goldsmith, Sheridan, pictorul Joshua Reynolds, care i-a făcut un vestit portret lui S. J. [azi în National Gallery-London] şi Hogarth. In acest club era supranumit „dictatorul". Carlyle îl trece printre „eroii" săi. A scris Letter to printre „eroii" săi. A scris Letter to Lord Chesterfield", satirele: „London" şi „The Vanity of Human Wishes", poveşti filosofice: Rasselas. Prince of Abyssinia, un dicţionar al limbii engleze, şi a fondat ziarele „The Rambler" şi „The Idler".

Joint, numele prezent al societăţii „American J. Distribution Committe for Jewisch War Sufferers", întemeiată după răsboiu în America. Scopul ei este ajutorarea Evreilor păgubiţi prin răsboiu.

Jókai Mór, romancier şi publicist ung. (n. 1825 † 1901). A scris poezii, nuvele şi drame, în care a pus în scenă croi naţionali unguri, şi romane: Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán, Femeia cu ochi pătrunzători (A tengerszemű hölgy), Sârga rózsa (roza galbenă) etc.

Jolas Eugène, poet şi ziarist am. (n. 1894). Trăieşte la Paris, unde conduce cu P. Elliot şi Rob. Sage revista am. „Transition". A scris Ink-New-York, Cinema şi o bună „Anthologie de la nouvelle poésie américaine (ed. Kra).

Jold (milit.), se numia în vechime, solda ce o primeau „Curtenii", în oştirea ţărilor româneşti, prin sec. al XV—XVI. In Muntenia, pe lângă J. mai primiau şi îmbrăcăminte.

Jom Kippur (ziua cea lungă), sărbătoare evreiască, în care se ţine un post sever. Se mai numeşte şi Ziua ispăşirii, adică a curăţirii de păcate.

Jonglă, a arunca în continuu în aer, unul după altul diferite obiecte şi a le prinde în acelaşi timp; a face scamatorii, a se purta ca un scamator. Fig. cel care are o vervă şi uşurinţă în exprimare, „jonglează" cu cuvintele propoziţiile şi frazele ori cu expresii alese.

Jongler (franc. jongleur), în evul mediu, menestrelul (v. c.) care-şi recita personal versurile, cu acompanimentul unui instrument muzical. (scripcă, franc. viole, prov. viula). El era câte odată şi acrobat, de aici înţelesurile: scamator, şarlatan. Fig. cel care caută să impună prin aparenţe false.

Jonglerie, scamatorie, ipocrizie, şarlatanism (v. jongler).

Jongleur, v. jongler.

Jora Mihail, compozitor, licenţiat în drept (n. 1891). Studii muzicale la Leipzig şi Paris. Face parte din pleiada tinerilor compozitori români, cari tind a evidenţia comorile muzicei poporane. Lucrări: Suita simfonică, Povestea indică şi Privelişti moldoveneşti (poeme simfonice).

Jordaens Jakob, pictor flamand (n. 1593 † 1678). Îşi începe activitatea ca acvarelist. E primul care tratează scene din viaţa poporului, cu un talent neîntrecut (Satirul şi Ţăranul) şi cu un realism pronunţat. J. dovedeşte mare putere de observator şi de adevărat psiholog (Cei patru evanghelişti, la Louvre), atât în lucrările cu subiect religios, în alegorii (Fecunditatea, la Bruxelles), ca şi în cele de natură istorică (Triumful lui Frideric-Henric, în La Salle d'orange dela Maison-au-Bois, lângă Haga). Alte tablouri celebre: Regele bea (în Bruxelles), Serenada (Anvers), Bacchus tânăr, etc. E considerat ca cel mai mare pictor după Rubens şi Van Dyck.

Jordan Wilhelm, poet şi literat germ. (n. 1819 † 1904). Are poeme epice, în care a făcut să retrăiască „Niebelungenlied", drame şi romane. A tradus pe Homer şi Shakespeare.

Jordanus Thoma, — a Clausoburgo, medic germ. de origine Sas din Cluj (n. 1539 † 1585), fost medic al ţării Moraviei; de renume mondial, prin cercetările sale judicioase asupra transmiterii sifilisului, boala care abia atunci ajunsese să fie cunoscută în Europa.

Joséphine, Marie-Josèphe-Rose Tascher de la Pagerie (n. 1763 † 1814). S'a căsătorit în 1779 cu vicontele de Beauharnais, care a murit pe eşafod în 1794, iar în 1796 s'a măritat cu generalul Napoleon Bonaparte. Din 1804 a devenit împărăteasă, arătând multă bunătate, alături de lux. Napoleon, neavând copii cu ea, a divorţat în 1809. J. a murit la Malmaison. La Louvre se află un frumos portret, J. la Malmaison, executat de Prud'hon.

Jósika Samuil baron (n. 1851 † 1923). In 1885—88 prefect al jud. şi oraşului Cluj, 1892 deputatul Clujului, după câţiva ani secretar de stat în ministerul de interne; preşedintele statusului catolic, din care demnitate demisionează; 1895 ministru pe lângă persoana regelui Francisc Iosif; 1910 preşedintele Casei magnaţilor. In România a fost preşedintele „Uniunii maghiare" după disolvarea cărcia, a ajuns al Partidului maghiar.

Jouberl André, literat franc. (n. 1843 1891). Autor de studii istorice locale: Invasions anglaises en Anjou aux XIV-e et XV-e siècles; un Mignon de la cour de Henri III. Louis de Clermont, Sieur de Bussy d'Amboise, etc.

Jouffroy Théodore, filos. franc. (n. 1796 † 1842). Partizan al spiritualismului, influenţat de şcoala scoţiană, pe care a popularizat-o în Franţa. Mare stilist în „Mélanges philosophiques".

Joule James Prescott (n. 1818 † 1889), fizician englez. A verificat experimental teoria mecanică a căldurii, arătând că unitatea de căldură este produsă de acelaşi lucru mecanic, indiferent de natura lui. Legea care exprimă căldura desvoltată de un curent electric a fost numită (1813) după dânsul.

James Joule

Jourdain, Monsieur —, celebru personaj din comedia lui Molière „Le Bourgeois gentilhomme", negustor îmbogăţit, care, voind să devie gentilom, ia fel de fel de lecţii; dar este foarte surprins totuşi, când dascălul său de filos., îi spune că face proză fără să ştie, de multă vreme („il fait de la prose sans le savoir"). Adeseori se face aluzie, în cazuri analoage, la Mr. Jourdain.

Journal, Le —, ziar franc. din Paris, întemeiat la 1892 de Fermand Xau, având redactori literaţi de frunte: Catulle Mendès, F. Coppée, etc.

Journal des Débats, ziar republican din Paris, întemeiat la 1789 de tipograful Baudoin. Condus apoi de Bertin, de însăşi Napoleon I, Léon Say, Bopst, Patino, etc. A avut o atitudine moderată, a sprijinit şi cauza românească.

„Journal de Psychologie normale et pathologique", importantă rev. franc. de psihol., condusă de G. Dumas şi Pierre Janet. Apare la Paris, lunar, cu importante articole şi recenzii de specialitate.

Jouve Pierre Jean, poet francez, din grupul unanimist (n. 1887). A fondat şi condus cu Paul Castiaux rev. „Les Bandaux d'Or" (1907—1910). E poetul revoltei umanitare. Poème contre le grand crime, Danse des Morts, al invectivelor, strigătelor sălbatice şi al descrierilor violente: Tragiques, suivies du Voyage sentimental (cuprinde şi culg. anterioare: Livre de la Nuit, Livre de la Grâce, Toscanes). Proză: Hotel Dieu. Teatru: Les Deux Forces; critică: Romain Rolland vivant, etc.

Jozsika Miklos, baron, romancier ung. (n. 1796 † 1865). A creiat romanul istoric unguresc.

Juan d'Austria (Don), fiul natural al împăratului Carol al V (1547—1578); luptă împotriva Maurilor; conduce flota aliată contra Turcilor şi învinge la Lepanto (1571); guvernatorul Ţărilor de jos; voieşte să elibereze pe Maria Stuart şi să ia coroana Angliei; moare de ciumă.

Juansikaj, bărbat de Stat chinez (n. 1850 † 1916), administratorul provinciei Pecili, de lângă Mongolia, iar din 1911 preşedinte. S'a silit să pună pe revoluţionari în serviciul reacţiunii şi să împiedece mişcările pentru reforma agrară ale lui Sunjancen. In 1915 a fost proclamat împărat.

Juarez Benito, preşedinte al republicei Mexico (n. 1806 † 1872). A fost comandantul celor care au rezistat împotriva imp. Maximilian, reuşind să evacueze Franţa, Mexicul. A contribuit la ridicarea economică a ţării.

Judea, se numia pe timpul naşterii lui Isus Hristos partea de S. a Palestinei.

Judecata (logică). Adevărurile ştiinţelor se formulează prin raţionamente (si logisme şi înlănţuiri de judecăţi). J. este o formă a gândirii în care noţiunile sunt puse în raporturi anumite. Deabia când noţiunile iau forma unui raport de judecată, ne putem da seama dacă ele exprimă lucruri adevărate ori false. Toate judecăţile se exprimă prin forma gramaticală a propoziţiunii, care este numai aspectul exterior al conţinutului de gândire (a înţelesului logic) exprimat de raportul între noţiuni, care alcătuiesc judecata propriu zisă. Orice J. are doi factori: „subiectul logic" (v. c.) şi „predicatul logic". „Copula" este numai o expresie gramaticală ce uneşte aceşti doi factori, când raportul dintre dânşii se exprimă prin verbe auxiliare. Când Copula e verbală (Ex. „Pământul se învârteşte"), rolul ei, contras în noţiunea predicat, iese bine în evidenţă. Cantitativ J.-le sunt: Universale, particulare şi singulare (v. c.). Calitativ: afirmative şi negative. Aceste două criterii combinate dau: J.-ţi universal afirmative (însemnate cu simbolul A) („Toate plantele respiră") şi universal-negative (E.) („Nici o planetă n'are lumină proprie"). particular-afirmative (I) („Unele flori sunt otrăvitoare") şi particular-negative (O) („Unele flori nu-s mirositoare"). Există şi J. nedeterminate. („Acizii înroşesc hârtia de turnesol" = toţi A. ţ. h. d. t."). După relaţie: a) J.-ţi categorice (necondiţionate) în care raportul dintre factorii jud. este afirmat sau negat fără nicio condiţie. b) J.-ţi ipotetice = raportul S-lui cu P. este condiţionat („dacă faci foc, iese fum"). c) disjunctive: raportarea între S. şi P. depinde de una sau m. m. alternative („Corpurile solare sunt: sau astre, sau comete . . ."). După modalitate: a') Problematice = raportul dintre S. şi P. e posibil („Animalele se pot dresa"). b') Asertorice = raportul dintre S. şi P. se constată ca ceva real („Pământul este rotund", „Omul nu-i nemuritor"). c') Apodictice = raportul dintre S. şi P. este necesar („Omul cult trebuie să fie politicos"). După progresivitate: a'') Analitice = raportul dintre S. şi P. reiese din analiza Subiectului („Toate corpurile sunt întinse"); b'') Sintetice = P.-ul adaugă noţiunii S. o însuşire nouă [în plus] („Aerul este un corp lichefiabil").

Judecător (dr.), este magistratul însărcinat cu împărţirea dreptăţii la particulari. In special membrii tribunalelor de prima instanţă şi a tribunalelor comerciale, spre deosebire de membrii curţilor de Apel, de casaţie, şi ai curţii de conturi, cari se numesc „consilieri" (v. judecător de pace, judecător de instrucţie.

Judecător de instrucţie, e magistratul însărcinat să strângă dovezile de vinovăţie şi să trimită pe autorul unei infracţiuni în judecată.

Judecătorul de pace (dr.). Pentrucă menirea de căpetenie a judecătorilor de ocol (v. c. Ocol) e să împace părţile care vin să se judece, el a mai fost numit şi **J. de p.** Dacă face „împăciuinea" judecata se încheie cu aceasta, dacă nu pot împăca părţile, atunci se face judecata, dând o hotărîre numită „carte de judecată".

Judenici, general rus (n. 1802), comandantul armatelor ruseşti din Caucaz în războiul mondial. In revoluţie a condus armatele monarhiste nord-vestice împotriva revoluţionarilor, şi a năvălit spre Petrograd, unde a fost bătut de trupele sovietice.

Judeţul (dr. adm.). Din punct de vedere administrativ teritoriul României se împarte întâiu în judeţe. România are 71 de judeţe. In fruntea fiecărui judeţ stă prefectul, care-l administrează împreună cu Consiliul judeţean, fiind ajutat de subprefect (v. c.) şi de delegaţia permanentă judeţeană şi de consiliul de prefectură. In plăşile (v. plasa) judeţului, prefectul e reprezentat de câte un pretor (v. c.), adminstratorul plăşii.

Jugurta, rege al Numidiei (119 † 104 a. Chr.), duşman neîmpăcat al Romanilor. După moartea lui Micipsa, ucide pe Hiempsal spre a-i lua ţara. Adherbal intervine, dar este învins şi se plânge senatului roman. J. mituieşte pe senatori cu aur şi obţine cea mai mare parte din teritoriul unchiului său. Chemat la Roma, reuşeşte să cumpere pe cel care avea să-l aducă. E celebră declaraţia ce a făcut: „Romae omnia venalia". Isbucneşte războiul Numidiei şi după grele lupte este învins de Marius. Moare în captivitate, în Roma.

Jumanca Iosif (n. 1893) socialist român. Participă la Adun. dela Alba-Iulia, pentru care fapte e numit şef de resort în Consiliul Dirigent. In prezent secretarul partidului socialist şi deputat ales pe lista guvernului Maniu (1928).

Jung Iulius, istoric austriac (n. 1851 † 1910), membru corespondent al Acad. rom. Lucrări: Die romanischen Landschaften des Römisches Reiches (1881); Römer und Romanen in den Donauländern (1887); Zur Geschichte der Pässe Siebenbürgen (1892); Fasten der Provinz Dacien mit Beiträgen zur römischen Verwaltungsgeschichte (1894). A fost un adversar al teoriei lui Rösler. In lucr. „Die Anfänge der Romänen" (1877).

Jungfrau, masiv din Oberlandul Bernez, având 3 vrf.: Eiger, Mönch şi J. cu 4167 m. Pe J. se află ghejarul Aletsch. C. F. electrică pe vrf. J. până la 4093 m. altit.

Junghiu (med. popul.), durere săgetătoare; caracteristic mai ales pentru durerile de piept la pleurezie.

Junii, grup de tineri din Şcheii Braşovului, conduşi de un vătaf, doi armaşi şi un sutaş. In Săptămâna luminată J. fac excursii în diferitele puncte ale Şcheiului, cântând „Hristos a înviat!" şi aruncând cu buzduganul. Miercuri, după paşti J. se duc însoţiţi de popor în cartierul „Intre Pietri" petrecând toată ziua. Se crede că ac. obiceiu e aromân.

„Junimea", societ. lit. rom., întemeiată la Iaşi în anul 1863 — a cărei activitate s'a înfiripat dela primile şedinţe şi discuţii săptămânale, ce se ţineau în casa lui V. Pogor (la început) — de către Tit. Maiorescu, P. Carp, V. Pogor, Iacob Negruzzi, Theodor Rosetti, etc. Numele i l-a dat Th. Rosetti (v. I. Negruzzi, „Amintiri din Junimea", p. 17). Pe lângă membrii fondatori s'au adăogat apoi mulţi alţi strânşi în jurul lui Titu Maiorescu. Acesta reuşise să se impuie în discuţiile şi schimbul de impresii din timpul şedinţelor, precum şi în seriile de conferinţe ţinute de membrii J.-ei atât alcătuitorilor societăţii cât şi intelectualităţii ieşene. J. scoate la 1 Martie 1867 rev. „Convorbiri literare", care câştigă pe încetul colaboratori tot mai distinşi şi devine centrul preocupărilor lit. Pentru a ridica prestigiul J.-ei, vechii scriitori C. Negruzzi şi V. Alecsandri, colaborează la „Convorbiri" şi se afiliază J.-ei La J. s'au citit şi discutat scrierile mai însemnate din lit. rom., cu gândul de a se alege pagini pentru o antologie (care nu s'a realizat însă). Cu acest prilej s'a discutat asupra valorii scrierilor, asupra limbii şi ortografiei rom. şi asupra trebuinţii de a se respecta adevărul în critica operelor lit. şi ştiinţifice. Spiritul discuţiilor „J."-ei era dirijat de ideile lui Maiorescu, în genere. Totuşi, pe lângă spiritul preocupărilor serioase faţă de problemele acestea în J. a domnit o prietenească şi tinerească atmosferă de veselie şi de libertate în discuţie. Pogor, formulase deviza societăţii: „Entre qui veut, reste qui peut!" J. nici n'avea organizare sistematică, nici statute şi fiecare putea aduce cu sine oaspeţi la şedinţele de Sâmbătă seara şi, dacă aceştia se obişnuiau cu atmosfera societăţii, primiau o poreclă ce le rămânea pentru totdeauna. In special povestirile şi anecdotele lui I. Creangă, stârniau un entuziasm de nedescris; iar lecturile lui Maiorescu, atrăgeau atenţia şi cele ale lui M. Eminescu, admiraţia. Glumele lui Pogor, adesea usturătoare, stârniu hohotul tuturor şi în special al „Caracudei", condusă de Miron Pompiliu şi al grupului „celor 9", declarat, din oficiu, incapabil să înţeleagă chestiunile filosofice, pentru care majoritatea membrilor J.-ii aveau deosebită atracţie! Pe încetul, J. şi a putut făuri o comunitate de idei, un fel de „doctrină culturală", în urma discuţiilor şi a lecturilor comune, fiind în luptă neîntreruptă, cu cei mai mulţi dintre autorii români din toate provincille; combătând exagerările, lipsa de gust artistic, lipsa de talent poetic, neadecvarea fondului la formă şi mai ales latinismul. Pe lângă meritul de-a fi stimulat producţia literară a ţării J. mai are şi meritul de a fi trezit spiritul critic adevărat în cultura noastră, introducând un fel nou de a judeca în literatură şi în chestii culturale. Dar când reoadele definitive ale acestei activităţi au început să apară, activitatea politică înlătură pe în-

cetul pe cea literară. (cf. Maiorescu, I. Negruzzi, Eminescu, N. Gane, Pogor, Caragiale, P. P. Carp, I. Creangă, G. Panu, A. D. Xenopol, Al. Lambrior, Caragcani, Slavici, Al. Philippide, etc.). v. Junimismul. Pentru cumoasterea activit. soc. **J.** cf.: G. Panu, Amintiri dela Junimea, I. Negruzzi: Amintiri din Junimea, N. Gane: Zile trăite, B. Kanner: La Société littéraire Junimea și T. Maiorescu: Istoria Contemporană a României.

„Junimea română", rev. rom. scoasă la Paris, la care au colaborat m. m. scriitori rom. In ea a publ. Bălcescu discursul ținut studenților rom. de acolo cu prilejul comemorării revoluției ardelene din 1848: „Mișcarea rom. din Ardeal la 1848" (nr. 3 al revistei).

Junimismul, directivă politică rom. din sec. al XIX urmată de un grup conservator condus de P. P. Carp, ai cărui membri fuseseră în cercul literar al „Junimii". J.-știi au fost monarhici și dinastici, căutând să salveze prestigiul dinastiei, ridicând-o deasupra certurilor politice, cerând aplicarea constituției, și luând deobiceiu o atitudine reacționară și critică față de naționalismul exaltat și naiv din viața culturală și politică a sec. al XIX. Solidaritatea **J.**-lor în respectarea principiilor politice, formulate în „Apelul către Alegători" din 23 Martie 1888 a născut o „atitudine junimistă" și în politică, alături de cea literară, opunându-se, în evoluția politică din sec. trecut, reformelor nepotrivite spiritului și tradiției rom. și având convingerea că, pornind pe cale greșită (.. a neadevărului înăuntru și a pretenției înafară"), civilizația rom. nu și-a putut asimila un fond real, formelor imitate din alte țări apusene.

Junii turci, partidul tinerilor politicieni turci cari au luptat pentru constituționalitate. In 1918, prin revoluție militară **J.** au ajuns la putere. Partidul lor după războiu s'a contopit cu cel naționalist.

Junius, Scrisorile lui —, pamflete polit. care au apărut în Anglia în „Public Avertisen" din Londra, începând cu a. 1769—1772. Sunt îndreptate împotriva guvernului lordului North și formează un monument remarcabil de literatură politică în Anglia. Autorul lor pare a fi, după ultimele cercetări, Philipp Francis (n. 1740 † 1818), secretarul lordului Chatham.

Junker (= junger Herr), nume dat în Germania fiilor moșierilor nobili, cari intră în armată. Dintr' **J.** se recrutează cea mai mare parte din ofițeri. **J.** se numesc și politicianii conservatori-naționaliști și agrarienii din Prusia.

Junona, divinitate romană, identificată cu Hera la Greci, fica lui Saturn și soția lui Jupiter, zeița lumii cerești și căsătoriei. Poeții o reprezintă trufașă, geloasă și răzbunătoare.

Junta, asocații în Spania și Portugalia. înființate pentru intrese politice și administrative. **J.** militare au produs cele mai multe crize în Spania dela 1916 încoace. Regele le desființează în 1922, iar în 1923 ajung la putere în frunte cu Primo de Rivera, care este dictator astăzi în Spania.

Jupânești (1102 loc.), com. rur. jud. Muscel, pl. Râul-Doamnei. Formată din satele: Jupânești, Pădurețiii. Primăria la Jupânești. P. U. Domnești. G. Clucereasa la 17 km.

Jupiter și Antiopa: capodoperă de Corregio (Roma); tablou de Tiziano (München; t. de Raphaël (Roma); t. de Pousin (National Gallery).

Jupiter, a VI și cea mai mare planetă a soarelui. Este de 1335 ori mai mare ca pământul și 1:1047 din massa soarelui Distanța dela soare este 5,2028 ori ca a pământului, revoluția în jurul soarelui este de 4332,6 zile, diametrul = 143757 km., solația = 9 ore 55 minute; înclinarea pe ecliptica = 1° 18'41". Are 8 sateliți. Sâmburile lui **J.** este după toată probabilitatea foarte fierbinte; pe **J.** au loc mari erupțiuni vulcanice; atmosfera este foarte deasă, prin atmosfera lui **J.** se observă o pată roșie foarte curioasă, care prezintă o mișcare ce diferă mult de mișcarea planetei.

Jupiter, zeu principal la Romani, identificat cu Zeus din mit. greacă, tatăl și stăpânul zeilor. Fiul lui Saturnus (la Greci Kronos) și a zeiței Rhea. A detronat pe tatăl său; a învins pe Titani și pe Giganți, aruncându-i în Tartaros; a dat fratelui său Neptunus în stăpânire marea, iar celuilalt frate, Pluton, Infernul. Păstrând pentru sine Cerul și Pământul. Locuia în Olymp, în mijlocul celorlalți zei. Stăpânia toate fenomenele atmosferice (norii, furtunele, trăznetele, etc.). Semne particulare: vulturul, fulgerul și sceptrul.

Jupiter Olimpicul, statue antică a sculptorului Phidias, considerată o capodoperă a sculpturii antice; una din cele șapte minuni ale lumii.

Jura Suab, Schwaebische Jura, s. Rauhe tre Elveția și Franța. Lung. 250 km., lărg. 80 km. max. Este un tip special de mnți cutați formați din culmi paralele foarte regulate, asemănătoare întru câtva cu obcinele noastre. E. format din trei regiuni: 1) **J.** se S. compus din 7 culmi paralele, joase; 2) **J.** de Mijloc, culmi înalte până la 1700 m. (Crêt de la Neige, 1723 m.) cu pasuri înalte (Col de la Faucille 1283 m.); 3) **J.** de N. cu podișuri spre V. (Champagnole 750 m. Nozeroy), și culmi paralele spre E., în formă de valuri din ce în ce mai mici. Locuitorii se ocupă cu păstoritul, fabr. brânzeturilor, tăierea pădurilor și fabr. ceasornicelor (Neuchâtel). **J.** face legătura între sistemul vechiu de munți (Vosges, Ardennes, etc.), cu Alpii.

Jura Franconian = Fänkische Jura, podiș calcaros din Bavaria, pe st. Dunării, le est de **J.** Suab.

Jura Suab, Schwúbische Jura, s. Rauhe Alp, podiș calcaros, puternic fisurat, dominând valea superioară a Dunării (pe st) până'n valea râului Waernitz.

Jurământul din Strasbourg (Le sérment de S.") (lit. franc. veche). E cel mai vechi text de limba romanică, în proză, reprezintând jurământul depus de Ludovic germanicul lui Carol Pleșuvul, fratele său, în 842. Iată-l: „Pro Dco amur et pro christian poblo et nostro commun salvament, dist di en avant, in quant Deus savir et podir me dunat, si salvarai es, cist meon fradre Karlo et in adjudha et in cadhuna cosa, si cum om per dreit son fradre salvar dist, in o quid il mi altresi fazet; et ab Ludher nul plaid numquam prindrai qui meom voi, cist meon fradre Karles in damno sit".

Jurasic (geol.), se numește perioada a doua a erei secundare sau mezozoice, cuprinsă între perioadele triasic și cretacic, a cărei formațiuni atât de variate, continentale, de apă dulce și salmastră, marine, litorale și pelagice, reprezentate prin depozite puternic desvoltate de calcare, prin marne, argile, gresii și conglomerate, se găsesc reprezentați în m-ții Jura (Alpi) Elveția, iar în România în Carpați Bucegi, Brașov), în M-tii Cernei, din Banat, în Perșani în M-tii Apuseni și'n Dobrogea. In această perioadă, viața vegetală era reprezentată prin criptogame (mușchi, ferege) gimnosperme (brazi) și angiosperme monocotiledonate, iar viața animală este caracterizată prin marea desvoltare a amoniților, prin domnia reptilelor cu forme gigantice continentale (Brontosaurus), marine (Ichtyosaurus) și aeriene (Pterodactylus, Ramphorhyncus), și prin apariția păsărilor (Archaeopterix) spre finele ei. Se subdivide în trei epoce: liasic sau J. negru (inferior), dogger sau J. brun (mediu) și malm sau J. alb (superior).

Jurat (dr.), v. Curtea cu jurați.

Jurcăuți (2534 loc.) com. rur. jud. Cernăuți, pl. Nistrului. Of. P. local. G. locală.

Jurilofca (3633 loc.), com. rur. jud. Tulcea, pl. Babadag. Formată din satele: Jurilofca și Pașa-Câșla. Primăria la Jurilofca. Cherhanale de pește. Carieră de piatră. Of. P. local. Medic, infirmerie. Portul Tulcea la 53 km.

Jurisprudență. 1. Știința dreptului; 2. Sentințele date de tribunale și curți asupra cazurilor care au provocat discuție la judecată, nefiind prevăzute de legi. **J.**-le alcătuiesc astfel o doctrină juridică importantă, foarte utilă, cu care se adnotează adeseori codurile de legi.

„Jurisprudența Generală", rev. săptămânală, condusă de dr. Dir. Gr. Condurat, fost consilier la Curtea de Apel din Buc., avocat. Cuprinde jurisprudențele rezumate ale Curții de Casație și Justiție, ale Curților de Apel, Tribunalelor și judecătoriilor de ocoale din întreaga țară și din străinătate. Cele m. multe spețe discutate sunt însoțite de Notele, făcute de distinși profesori, magistrați și avocați.

Jurisprudențe sunt deciziunile curții de Casație și justiție pentru chestiunile care nu sunt prevăzute de legi sau a căror interpretare este îndoielnică, cu prilejul judecării proceselor. **J.** sunt publicate în colecția „Jurisprudența Curții de Casație", foarte importantă pentru faptul că doctrina juridică rom. se cristalizează în aceste deciziuni, ce pot fi apoi invocate ca autoritate în chestiunile pentru care legile nu decid nimic.

Juris utrisque doctor, v. Utrisque juris doctor.

Jurnal al consiliului de miniștri, v. Consiliul de Miniștri.

Jurnalist, ziarist, cel ce redactează, scrie la un jurnal sau gazetă.

Juste-milieu, metodă de guvernare, care ține calea mijlocie. S'a dat ac. nume mai ales guvernării lui Ludovic-Filip din Franța (1831).

Juszkevič Semen (cit. Juşchevici) scriitor rus, descrie viața ovreiască exclusiv pe care o cunoștea bine, fiind el însuși ovreiu, în dramele sale: „Foamea", „In oraș", și în nuvele, în care ne înfățișează maniaci, flămânzi, bolnavi, criminali, prostituate, sinucigași cu toate mizeriile lor.

Justl Karl, istoric german care s'a ocupat cu artele, prof. univ. în Bonn (n. 1832 † 1912). Lucrarea principală: Winckelmann.

Jus sanguinis (dr.), dreptul sângelui, în opoziție cu „jus soli" (dreptul pământului): sunt cele două temeiuri juridice după care se determină cetățenia unei persoane (v. cetățenie). La noi dictează **J. s.** In Anglia, U. S. A. dictează **jus soli**. Astfel copilul unui Rom. născut în U. S. A. este cetățean american.

Jus soli (dr.), v. Jus sanguinis.

Justinian I, împărat roman de Răsărit (527—565), fiu de țăran din Iliria, adoptat de unchiul său împăratul Justin. Cu armatele generalilor Belizar și Narses bate pe Vandali, pe Perși, cuprinde Africa, Italia și câștigă renume imperiului. Ține la Dunăre piept Bulgarilor și îmbărbătat de soția sa Theodora, pune capăt luptelor interne. Zidește, între alte multe biserici și Sf. Sofia din Constantinopol, un monument admirabil de artă bizantină. Alcătuește codul Justinian, cu ajutorul unei comisii. Exercită o mare influență nu numai asupra contimporanilor, ci și asupra urmașilor. Operele sale: Codex Justinianeus, Digestae, Institutiones, Novellae.

Justitia regnorum fundamentum (lat.), dreptatea e temelia țărilor.

Juvara E. medic român (n. 1870). Prof. de clinică chirurgicală la Univ. din București. Fost prof. în Iași, cunoscut prin lucrările sale de anatomie chirurgicală și numeroasele sale cercetări de clinică chirurgicală.

E. Juvara

Juvenalis Decimus Junius, poet satiric latin (n. ca. 42 a. Chr. † 125). Câteva din cele 14 Satire păstrate, sunt pline de energie și indignare împotriva corupției din Roma, pe care o biciuiește aspru, uneori în ton declamator. A zugrăvit cu talent viața așa cum era în timpul lui Domitianus, dorind se trezească desgust și spaimă de starea în care ajunsese Roma și pe care o observase cu mare putere de pătrundere. Uneori zugrăvește situațiile cele mai crase și devine furios când combate aberațiile sexuale din acest timp al decadenței („Satira femeilor"). Nu este senin, ci aproape răutăcios. Ideile sunt acelea din morala stoică. În unele Satire are sentințe frumoase și întorsături alese de stil.

Juvenile, ape —, (geol.), emanațiunile de vapori de apă supra încălziți sau de apă fierbinte, derivând din nucleul pământului. Apele J. au un caracter acid pronunțat și joacă un rol imens în formarea (sinteză) și în transformările (diageneza) rocelor.

Juventa (Juventus), zeița tinereței la Romani.

Jylland, partea peninsulară a Danemarcei. Supraf. 29.556 kmp. cu 1.575.000 loc. Teren jos, solul nisipos. Agricultură (orz, ovăz, cartofi), creșterea vitelor. Comerț cu: lapte, brânzeturi, unt, ouă. Orașe principale: Aarhus, Horsen, Randers, etc.

K, a XI literă din alfabet. Germ. K = Krone (monedă).

K, în chimie simbol pentru „Kalium" = potasiu.

Kaaba (cub), clădire de piatră în formă aproape cubică (lung 12, lăț. 10 și înălț. 15 m.) în Mecca, orașul sfânt al Mohamedanilor, sanctuarul acestora. Pereții K.-ei sunt împodobiți cu brocat negru, care se schimbă an de an, iar în peretele ei de către răsărit e zidită o piatră neagră (probabil meteor), adusă la Mecca, după o legendă arabă, de Seth, fiul lui Adam. K. e considerată ca centru al pământului. Mohamedanii, obligați să călătorească măcar odată în viață la Mecca, o sărută cu multă evlavie.

Kabbala, 1. în sens propriu: trad. orală; 2. doctrină mistică (v. c.) iudaică, născută în evul mediu din Neoplatonism (v. c.) (sec. al IX—XIII).

Kabilia, parte din Algeria, împărțită în Marea și Mica K. Regiune agricolă fertilă și udată de râurile Isser, Sahel. Locuitorii, Kabilii, sunt foarte harnici, de rasă berberă. Limba lor e scrisă în caractere arabe.

Kabul, capit. Afganistanului, la altit. 1762 m., 100.000 loc.

Kahn, Gustave, poet, estetician și ziarist francez, n. 1859. Face parte din curentul simbolist. Scrie în versuri libere Opere: „La Vogue", jurnal din 1886, „Le Symboliste", jurnal scos în colaborare cu Jean Moréas și Paul Adam; Les Palais nomades (1887). Premières poèmes (1897). A publicat studii în „La Revue indépendante".

Kaindl Raimund Frideric, prof. și istoric din Cernăuți (n. 1866). A scris mai multe lucrări asupra trecutului Bucovinii: Geschichte der Bucowina (1887); Der rumän.-archäologische Verein in Bukovina; Die Ruthenen in der Bukowina (1890), etc.

Kalnz Joseph, actor austriac (n. 1858 † 1910). A debutat cu mult succes în Viena; a jucat apoi în München și Berlin, interpretând opere de ale lui Ibsen, Sudermann și Hauptmann. Moare ca societar la Hofburgtheater din Viena.

Kaiser Frideric, pictor (n. 1815 † 1889), autor de tablouri cu festivitățile încoronării regelui Carol I (de care a fost chemat) și scene din războiu.

Kaiser Georg, poet dramatic german (n. 1878). Aduce un spirit intensiv în exploatarea contrastelor violente și a problemelor sociale nouă. Prin preciziunea expunerii acțiunilor dramatice, salvează acest gen lit. de lungimile și lâncezeala ce o introduseseră simboliștii și naturaliștii. Tinde către expresionism (v. c.). Die judische Witwe, Die Bürger von Calais; Von Morgens bis Mitternachts; Hölle, Weg, Erde; Gas (capodopera); Das Frauenopfer; Die Koralle; Nebeneinander, etc.

Kakemonou (cuv. japonez = lucru atârnat, suspendat), nume dat picturii japoneze, montate pe pânză sau pe hârtie, care se suspendă vertical în apartamente și care se poate rula în jurul unui baston.

Kalahari, Deșertul —, regiune din Africa de S., în supraf. de 715.925 kmp. la N. de Colonia Cap, și Transvaal. Este de fapt o stepă, în care crește o iarbă groasă și plante spinoase. K. e numit Bush de Engl. și Bosjesveld de Boeri. Locuitorii sunt Boșimanii sau Bushmenii. Girafe, antilope, lei. Engleză.

Kalaitul (min.), v. Turcoaza (Turkis).

Kalarites (aromânește Călarlii), comună românească în Pind (Grecia), avea înainte de războiu 1500 loc.

Kaledin (n. 1861 † 1918), gen. rus, hat. al Cazacilor dela Don, a sprijinit contrarevoluția lui Kornilov și după înfrângerea Cazacilor, s'a sinucis.

Kalevala (țara lui Kalewa, Finlanda), poem epic național al Finilor (v. c.), cuprinzând 50 de cânturi („rune"), care au fost adunate pentru întâiași dată de către Lönnrot.

Kalidasa, mare poet liric, epic și dramatic indian din secol. al VI d. Chr. Capodopera sa lirică dramatică e poemul Sacuntala (trad. rom. de Coșbuc). Alte opere: Raghuwamscha, Kumarasambhawa, poema lirică Meghaduta, dramele Malawikagnimitra și Wirkramorwaschi (Urwaschi).

Kalinderu Ioan (n. 1840 † 1913). Administrator al domeniilor Coroanei, om de încredere a regelui Carol, având însărcinări importante în străinătate din partea guvernelor (1881—82, 1899). Membru al Academiei Române. Studiile sale publicate au o valoare redusă.

Kalinderu N., medic român (n. 1832 † 1902), fost medic primar al Spitalelor Eforiei și prof. la facultatea de medicină. Între medicii români, K. a fost unul dintre cei dintâi care prin lucrările sale valoroase a pătruns în literatura mondială. Indeosebi sunt importante cercetările sale asupra leprei.

Kalinin, Mihail Iwanowici —, actualul președinte al Sovietelor, care conduc Rusia.

Kaliu (chim.), v. Potasiu.

Kálmán Imre compozitor maghiar (n. 1882), autorul m. m. operete cu faimă mondială ca: „Csárdáskirálynő", „A bajadér", „Herbstmanöver", „Faschingsfee", etc.

Kalmuci, grup etinic mongol din Asia supus, în mare parte Rusiei, o alta mai mică, Chinei. Au pielea brună-galbenă, barba rară, umerii obrazului ieșiți. Sunt păstori, nomazi. Dialectul lor face parte din familia mongolă.

Kalnoky Gustav, conte și baron, bărbat de stat austriac (n. 1832 † 1893). Ministru de externe în 1881, a căutat să întărească Tripla alianță.

Kaluzniacki Emil (n. 1845 † 1914), slavist și profesor la univ. din Cernăuți (dela 1875), membru corespondent al Academiei Rom. (dela 1890). A publicat numeroase studii și documente, între care unele ne privesc și pe noi în Hurmuzaki vol. I, 2, II 2—3, are 97 doc. slavone și polone, etc.

Kalypso, în mitol. gr. o fică a lui Atlas, care a găzduit 7 ani în ins. Ogygia pe Odysseos rătăcit. Plecând Od., ea a murit de inimă rea.

Kama s. Kâma-Deva, în mitol. indiană zeul amorului și al plăcerilor, cel mai bătrân dintre zei. Reprezentat ca un tânăr, înarmat cu un arc și săgeți, al căror fier e înlocuit cu o floare de lotus.

Kambyses, v. Cambyses.

Kamciatca, peninsulă muntoasă (granite,

porfire, şisturi, roci vulcanice), în Siberia de E., între marea de Behring şi de Okoţk. Are apr. 12.000 loc. Ţinut bogat în produse miniere: aur, petrol. Vulc. Klincef (4804 m.). Oraş principal Petropavlovsk.

Kamerun, numele german al fostei colonii, azi împărţită între Franţa şi Anglia. Camerunul franc. 431.400 kmp. cu 1.877.000 loc. şi British Cameroons cu 80.600 kmp. şi 667.000 loc.

Kanaris Const., erou gr. din răsb. pt. independenţă (n. 1790 † 1877). In 1822 a aprins flota turc. la Chios. De mai multe ori ministru şi prim ministru.

Kandahar, oraş important din Afganistan, într'o câmpie fertilă, pe marele drum comercial dintre India şi Turchestanul rus. Apr. 70.000 loc.

Kandia sau **Krit,** 1. insulă a Greciei, limitând la S. marea Archipelagului. Cei vechi o numiau Creta; 2. K. (marea) partea de S. a mării Archipelagului; 3. K. oraş maritim în Creta (Grecia), pe coasta de N. Are 24.850 loc. Ape minerale. Importă obiecte de manufactură şi exportă piei tăbăcite, fructe, săpun. A fost fondată de Arabi în sec. al IX. A fost un port însemnat în Evul mediu, azi e barat de nisip.

Kandinskij Vasilij, pictor rus (n. 1866), reperzentantul curentului expresionist modern în Germania. A scris şi studii interesante: Klänge şi Über das Geistige in der Kunst.

Kanea sau **Chania,** capit. şi port principal al Cretei (Grecia), în golful Cane, forma de marea Candia. Are 37.500 loc. Orş comercial însemnat. In antichitate a fost un oraş frumos şi foarte bogat dela care au rămas multe urme într'un mare număr de monumente.

Kansas-City, oraş din Missuri (Statele-Unite), cu 305.000 loc. Metalurgie. Cele mai mari abatoare din U. S. A., fabrici de conserve de carne, mori.

Kant Immanuel, mare filos. germ (n. 1724 † 1804). Celebru în ist. gândirii moderne ca întemeietor al „criticismului" (v. c.) filosofic. Fost prof. la univ. din Kônigsberg din 1770. Inainte de a ajunge definitiv la formularea sistemului său, K. a străbătut un stadiu de desvoltare, fiind influenţat de spiritualismul germ. al lui Wolff şi Leibniz de doctrina lui Newton, de gândirea lui Lambert, Shaftesbury, John Locke; dar mai ales de către D. Hume — care, spune el — l-a trezit din „somnul dogmatic" şi de J. J. Rousseau. Totuşi sistemul său este o „contopire" originală şi critică a diferitelor influenţe şi directive şi un aport incomparabil în desfăşurarea gândirii omeneşti. Putem schiţa gândirea lui K. în următoarele domenii: a) Filosofia teoretică. In teoria cunoştinţii lucrarea fundamentală a lui K. este „Kritik der reinen Vernunft" (Critica raţiunii pure). Aici el fundamentează siguranţa gândirii, arătând limita cunoştinţii ştiinţifice. Accentuiază valoarea conţinutului cunoaşterii şi factorul aprioric (v. c.) în cunoaşterea obiectelor arătând că, pentru a stabili valabilitatea cunoştinţelor, ne vom interesa de aceşti factori şi nu de desfăşurarea psihol. a ei. In analiza cunoaşterii. K. găseşte doi factori din care acesta izvorăşte: „materialul" cunoştinţii, alcătuit din datele simţurilor despre lumea reală externă. Materialul acesta al experienţii este însă strâns legat de „forma" care spiritul nostru îi dă, prelucrându-l şi modelându-l. Datorită „formelor de intuiţie" (v. c. I.) spaţiul şi timpul, datele experienţii sensibile se înfăţişează o realitate dintr'un anumit loc şi dintr'un moment anumit şi nu realitatea în sine (lucrul în sine = Ding an sich = absolutul s. „numenul") pe care noi n'o putem cunoaşte. De altă parte, realitatea turnată în formele intuiţiei spaţiu-timp, este, încăodată, prelucrată de ideile şi idealele gândirii = factorul aprioric al inteligenţii s. „formele inteligenţii"). Ele formează lumea raţiunii pure (lumea inteligibilă) care aparţine numai subiectului cunoscător; ele dau numai directiva cunoaşterii şi a acţiunii şi se mai numesc categorii (v. c.). K. le deduce din formele judecăţii. Categoriile au valabilitate generală, deoarece orice obiect din realitatea sensibilă, despre care ne gândim, este condiţionat şi coordonat de ele, şi numai ele determină care sunt obiectele experienţii posibile, sintetizând cei doi factori ai cunoştinţii: empric şi aprioric. Funcţiunea de sinteză a inteligenţii e numită de K., Apercepţie transcendentală (v. c.). K. arată pe baza acestei analize, că matematica şi ştiinţele naturii sunt ştiinţe exacte, pentru că pot

formula judecăţi sintetice „apriori", adică legi generale, ridicându-se deasupra datelor experienţii. Cunoştinţa noastră este aşadar redusă la cunoştinţa fenomenelor naturii (v. Fenomen, Fenomenalism) şi nu poate aplica formele categoriale în domeniul realităţii absolute (numenale). De câteori ea cearcă acest lucru, aventurându-se în domeniul realităţii în sine, se contrazice pe sine însăşi. Aceste contradicţii sunt numite de K. „antinomii ale raţiunii (v. c. A.). De aceea pentru el nu este îndreptăţită existenţa Metafizicei transcendente (speculaţia ce depăşeşte experienţa, abandonându-se numai jocului combinativ al raţiunii pure). Din aplicarea neexactă a ideilor raţiunii iau naştere trei concepte dialectice: suflet, lume, (univers) şi dumnezeu, cercetate de trei discipline: Psihol. raţională, Cosmologia şi teologia (v. Argumentele p. existenţa lui Dzeu). K. pune astfel, în „Critica raţiunii pure", bazele teoriei cunoaşterii, arătând ceeace străduinţele anterioare nu putuseră stabili că: nu putem cunoaşte realitatea în sine (independentă de eul cunoscător) a lumii, nici realităţi care ar exista în afară de timp şi spaţiu (cauză, substanţă, libertate absolută, Dumnezeu, etc.), deoarece orice lucru e cunoscut cu ajutorul simţurilor şi este situat în timp şi spaţiu, iar acestea n'au o realitate în afară de noi, şi pentru a căpăta o cunoştinţă valabilă şi obiectivă despre lucruri, noi coordonăm impresiile ce ni-le dau acestea, elaborându-le cu formele înţelegerii (categoriile gândirii), care condiţionează orice experienţă; şi, în sfârşit pentrucă avântările spre absolut ale raţiunii pure, ce caută să sboare peste experienţă, desprinzându-se cu totul de aceasta, o fac să-şi frângă aripile, căzând în contradicţii, paralogisme şi antinomii. b) Filosofia practică. In etică I. K. porneşte dela datele conştiinţei morale, cercetând condiţiile moralităţii. Ideea de „datorie" formează sâmburele moralei kantiene. Ne îndeplinim datoria respectând legea morală, păstrându ne autonomia şi libertatea voinţii, adică putinţa de a decide în comportările noastre independent de pornirile interne şi de cauzele din lumea sensibilă. Condiţiile experienţii pot împiedeca şi devia pe om dela comportarea morală; însă cine se poate ridica la înţelegerea „datoriei" morale, la autonomia şi libertatea voinţii, acela simte în conştiinţa sa porunca spre adevărata comportare. K. deosebeşte „imperative ipotetice", adevărate norme de înţelepciune practică şi „imperative cateforice": acestea stabilesc legile morale, generalvalabile, care dau voinţii numai directivele (ţintele) de urmat, nu condiţionează însă în fiecare caz cuprinsul acţiunilor noastre morale (v. Legea morală). Cine respectă numai din constrângere exterioară legea morală, face fapte legale (v. Legalitate); cine însă împlineşte prescripţiile morale din îmboldurile voinţii autonome şi după proprie reflecţiune, face fapte morale. Autonomia voinţii este o însuşire a personalităţii (v. c.), morale, care îşi impune ca îndatoriri de activitate morală fericirea altora şi perfecţionarea proprie (v. Perfecţionism). După K. morala conduce necondiţionat la religie. Aceasta este cunoaşterea datoriilor noastre, ca porunci ale divinităţii. Concepţia morală a lui I. K. e cuprinsă în lucrarea „Kritik der praktischen Vernunft". (Critica raţiunii practice, 1788); c) Estetica lui este expusă în „Kritik der Urteilskraft" (Critica puterii de judecată, 1790). Aici K. studiază conceptul de finalitate, arătând cum concepţia teologică despre univers nu ne dă cunoştinţe ştiinţifice, ci impresii subiective şi directive euristee (v. Heurstica). Frumos este lucrul care trezeşte o satisfacţie generală şi necesară, dar desinteresată datorită numai formei sale (v. Formalismul estetic). Frumosul este o finalitate fără scop. „Plăcut" e un lucru care trezeşte o satisfacţie personală. „Sublimul" depăşeşte acordul dintre raţiune şi imaginaţie, întrecând orice măsură a simţurilor. Există un sublim al întinderii (matematic) şi unul al forţei (dinamic), ele ne turbură prin emoţionare puternică pe când frumosul ne satisface. Influenţa lui K. a fost şi este imensă, pretutindeni. In Germania, şcoala Kantiană din sec. al XIX a preconizat o „reîntoarcere la K.", apoi în Franţa şi în toată gândirea contemporană, filos. lui K. a fost continuată sub numele de Neocriticism. sau Neokanti[an]sm. La noi G. Lazăr, a predat la „Sf. Sava" filos. lui K. întâiaşi dată. Alte scrieri însemnate ale lui: Prolegomena zu einer jeden Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können, trad. rom. C. Antoniade; Grundlegung zur Metaph. der Sitten; Metaph. Anfangsgründe der Naturwissenschaft; etc. Asupra lui K.: O. Külpe, Im K., Darstellung und Würdigung, B. Bauch Im. K.; I. Petrovici Kant şi gândirea românească, etc.

Kant-Laplace, teoria cosmogonică. Pentru explicarea formării sistemului solar, Kant (1755) admite existenţa unei nebuloase primordiale, care descompunându-se,

s'a pus dela sine în mişcare de rotaţie, dând astfel naştere la planete şi sateliţii acestora. Laplace (1796 şi 1808) pleacă dela o nebuloasă primordială cu temperatură foarte urcată şi care poseda o mişcare de rotaţie în jurul unei axe. Din cauza condensării şi a contracţiunii produsă de răcirea nebuloasei, viteza sa de rotaţie a crescut foarte mult, ceeace a avut ca efect turtirea acesteia pe ecvator. Forţa centrifugă exercitată asupra massei dela ecvator a crescut şi ea, până când la periferie s'a separat un inel, care apoi s'a rupt în mai multe bucăţi formându-se planetele şi din care, prin tr'un proces analog, s'au format sateliţii acestora. Ambele ipoteze nu se mai pot susţine astăzi, v. Cosmogonie.

Kantemir Antioh Dimitrjevič, principe de —, scriitor şi diplomat rus, român de origine (n. 1708 † 1744); fiu al lui Dumitru Cantemir, domnul Moldovei (v. D. C.). A scris în versuri silabice, fabule şi satire, ode filosofice şi ocazionale, epigrame. A încercat epopeea, neisprăvită „Petreida", să cânte faptele lui Petru cel Mare. Trimis ca ambasador al imperiului moscovit la Londra, acolo traduce pe Anakreon, Horatius şi Justinian. La 1738, ca ambasador la Paris, cunoaşte pe Montesquieu şi încearcă a traduce ruseşte „Lettres persanes", pe Fontenelle secretarul perpetuu al Acad. franc, sub influenţa căruia se ocupă de algebră şi de chestiuni ştiinţifice. La Londra şi Paris, se ocupă de publicarea operii tatălui său (Ist. imperiului otoman) în engl. şi franc., pe care el însuşi o tradusese fragmentar în italieneşte. În satire, gen în care „înnota în apele sale", a fost un precursor pentru întreaga lit. rusă, influenţând mai târziu pe Sumarokov (v. c.) şi pe alţii.

Kapp Wolfgang (n. 1858 † 1922), dir. agriculturii din Prusia orientală. În Martie 1920, intră cu armata condusă de generalul Lüttwitz, în Berlin şi răstoarnă guvernul republican, şi se face cancelar. Acesta a fost „puciul Kapp". Planul lui K. n'a reuşit, căci armata a rămas credincioasă guvernului republican. K. se refugiază în Suedia.

Karácsonyi Ioan, istoric maghiar (n 1859 † 1929). Face cercetări prin arhivele din Ungaria, Viena, München, Roma; 1882—89 preot, 1889—90 profesor la teologie, 1904—6 profesor la Universitatea din Budapesta; 1905 membru al Academiei maghiare; 1905 prepozit în Oradea. A publicat mai multe studii preţioase şi documente: Székelyek eredete (1905, 1924), Rom.-kath. egyház története, A magyar nemzet óstörténete, A magyar nemzet honalapitása, A magyar nemzet áttérése a nyugati kereszténységre, Szent Ferenc rendjének története Magyarországon (2 vol.). În 1920 a fost ridicat la gradul de episcop titular. A publicat studii neserioase contra continuităţii Românilor în Ardeal, fiind duşmanul lor ireductibil până la moarte.

Karageorgevici, familie domnitoare sârbească, din care a răsărit eroul libertăţii sârbeşti Kara George (1762—1817). Fiul său mai mare Alexandru e domnitorul Serbiei (1842—58). Fiul acestuia Petru, după omorîrea regelui Alexandru Obrenovici, în 1903, e regele Sârbiei până în 1920.

Karagič Vuk Stefanovič, scriitor sârb însemnat (n. 1787 † 1864). După ce a participat la revoluţiile din 1804 şi 1813, se dedă literaturii, ridicând prin scrierile sale limba pop. sârbească la rangul de limbă lit. în locul vechei slavone. A reformat ortografia şi s'a ocupat cu culegeri folcloriste. A scris un dicţionar sârb-germ.-latin care a contribuit la desvoltarea limbii lit. şi a stârnit senzaţie cu colecţia „Srbske narodne pjesme" (Poezii pop. sârbeşti).

Karamzin Nicolac-Mihailovič, istoric rus (n. 1765 † 1826), autorul unei importante istorii a Rusiei (11 vol. 1818—26; vol. 12 în 1829).

Kara-Orman, grind însemnat în jud. Tulcea, între braţul Sulina şi Sf. Gh.

Kara-Su (Apă neagră). 1. Valea mlăştinoasă din Dobrogea, având direcţia E.—V. şi având capătul superior aproape de Constanţa. Este o vale veche anterioară Dunării; 2. K. S. râu din Macedonia 230 km. cu chei impunătoare, sălbatice. Se varsă în Vardar, printr'o câmpie mlăştinoasă. În valea sa au fost lupte sângeroase în timpul marelui războiu. Sârbii îl numesc Črna-Recka.

Karavelov Petko, bărbat de stat bulgar (n. 1840 † 1903), primul prezident al Sobraniei (1879), adversar al lui Stambulov. — Fratele său **Liuben** (n. 1837 † 1879) e considerat creatorul lit. bulgare moderne.

Karinthy Frideric, scriitor magh. (n. 1888). Ajuns la mare popularitate prin schiţele sale lit. satirice şi umoristice foarte rafinate şi originale. Scrieri: Igy irtok ti (caricaturi lit.), Görbe tükör, Tanár úr kérem, etc. În cursul răsb. a scris lucrări cu tendinţe pacifiste: Kristus vagy Barabás, Gyilkosok, etc. Are şi o dramă: Holnap reggel.

Karkaleki Zaharia, ziarist rom. originar din Braşov. Între 1829—1830 a tipărit la Buda „Biblioteca românească". Dupăce trece în Muntenia publică în 1836 cel dintâiu almanah rom., şi în fiecare an, până la 1853 câte un almanah al statului. A redactat „Buletinul oficial al Ţării româneşti" şi „Vestitorul Românesc", susţinând politica tuturor partidelor. E unul dintre cei dintâiu deschizători de căi în ziaristica rom.

Karlfeldt Erik-Axel, poet suedez (n. 1864). Are versuri frumoase: „Cântecul lui Fridolin", etc.

Karlovy Vary, oraş din Cehoslovacia, are 19.500 loc. şi e un centru industrial însemnat pentru porţelanuri, împrejurimile fiind bogate în Kaolin curat; granit alb, cenuşiu roşietic. E celebru prin apele sale minerale, 17 izvoare termale pentru boli de ficat, stomac, rinichi, etc.

Karlsbad, v. Karlovy-Vary.

Karlsruhe, capit. marelui ducat de Baden, la poalele munţilor Pădurea Neagră. Are 138.000 loc. Oraş liniştit, trist, grupat în jurul frumosului castel al suveranilor de Baden. Industrie metalurgică (maşini).

Karltheater, noul teatru fondat în anul acesta la Viena din iniţiativa şi sub auspiciile soc. „Centrul artistic social-democrat". Aici nu se vor reprezenta decât piese de strictă actualitate. Pentru inaugurare s'a montat piesa „Lenine", a lui Ernest Fischer

Karnak, sat din Egiptul de sus, aşezat pe ruinele vechei Teba. Resturi interesante egiptene, între cari un frumos templu al lui Ammon.

Karneades, orator şi filos. gr. din Kyrene (n. ca. 219 a. Chr. † 126 a. Chr.); face parte din Academia nouă (v. c. Academie). Partizan al scepticismului, K. este întemeietorul probabilismului (v. c.). A combătut sensualismul Stoicilor în special pe Chryssippos şi a discutat criteriul adevărului, binelui şi existenţa lui D-zeu.: În lumea asta totu-i alcătuit într'o ordine şi după un plan, ceeace dovedeşte că există un D-zeu. Însă în aceasta chestiune K. spune că nu se poate face o „demonstraţie" strictă. Admitea grade de siguranţă (probabilitate): a) reprezentări care privite numai în sine sunt probabil adevărate, b) reprezentări care-s probabil adevărate şi care nu contrazic pe altele, c) reprezentări confirmate din toate punctele de vedere.

Kärnten, provincie muntoasă din Austria, străbătută de Alpii orientali şi udată de Drava, a cărei vale formează centrul provinciei. Pe 9500 kmp. are 371.000 loc. Cap. Klagenfurt. Aci se află zăcăminte de plumb şi zinc şi păduri bogate. Regiunea sa de lacuri, în câmpia Dravei, a devenit centrul turismului austriac şi jugoslav. A fost împărţită prin tratatul dela Saint-Germain (1919) când i s'a dat Jugoslaviei districtele din Sud.

Károlyi Mihail conte, n. 1875, om politic maghiar. Deputat al partidului independent, în 1914 merge în America pentru propagandă, întors, ajunge captiv în Franţa, eliberat luptă în parlamentul ungar contra Germaniei şi pentru Franţa, cere încheierea grabnică a păcii, în Oct. 1918 prim ministru, apoi preşedinte republicei maghiare. Isbucnind bolşevismul în Ungaria se refugiază în străinătate unde trăieşte şi acum, considerat ca duşman al patriei sale. A publicat memorii importante.

Karr Alphonse, scriitor umorist franc., (n. 1808 † 1890). A scris romanul Sous les tilleuls şi a publicat pamfletul Humor les Guêpes.

Karst, un podiş ce se întinde în Carniolia şi Istria, între valea Savei, podişul dela Liubliana şi înălţimile dela Siria până la mare cu înălţimi ce variază între 300 m. (Istria) şi 600 m. (Carintia). E un podiş calcaros, asemănător cu un deşert pietros, presărat cu doline, (foibe), polje, peşteri şi având culmile îndreptate dela NV. spre SE. Terenul sărac, nu produce decât puţine cereale şi ceva păşuni slabe, din care puţinii locuitori (majoritatea Croaţi), deabia îşi duc viaţa. Deasupra, lipsă de apă, uscăciunea provine şi din cauza răului Bora şi faptul că subsolul pare un enorm burete, care absoarbe toată cantitatea de apă de ploaie şi o strecoară printre fisuri până la diferitele peşteri, din care iese afară sub formă de râuri, unele mai mari, altele mici: Piuka, Rieka, etc. În K. sunt renumitele peşteri dela Postumia. Înălţimi: Snežnik fost Schwerberg (1796 m.), Bička Gora (1238 m.), etc. în K. din Carniola şi: Monte Maggiore (1396 m.), Planik (1297 m.), Orliak (1102 m.). etc. în K. Istriei. În timpul marelui războiu, K. a fost unul din principalele câmpuri de luptă ale armatei ital. După lupte aprige şi extrem de îngreunate din cauza terenului, Ital. a cucerit Gorizia (1916) şi au progresat spre S. spre Triest şi spre N. pe podişul Bainsizza (în 1917), dar au fost daţi peste cap până la Piave. În 1918 au reînceput cucerirea regiunei K., care a încetat cu armistiţiul austro-ital. din 3 Noembrie 1918.

Karthago, v. Carthagena.

Kartotecă (grec), colecţie de însemnări, adrese pe file mobile aşezate, în ordine alfabetică şi după specialităţi.

Kassel, oraş din Germ. (Prusia, prov. Hessa). Are 167.500 loc. Turnătorii de fier. Fabrici de maşini, instrumente ştiinţifice, colori, tutun. Muzeu frumos.

„Kasidah" (lit. arabă), poeme rimate inventate de Arabi. Kasidah era o veche odă a beduinilor, pe care a imitat-o poeții din timpul dinastiei Omeiazilor, apoi poeții din începutul epocii Abassizilor poetul persan Sadi, care a compus K. în limba arabă, ș. a. Acest gen de literatură a fost creat de poetul din epoca poeziei antiislamice (v. c.) Mohalil, supranumit „poetul subtil". In forma ei definitivă, câștigată în această epocă, K. trebuia alcătuită după regule bine hotărîte: Poetul era dator să menționeze taberele (lagărele) părăsite, să plângă, rugând pe tovarășii săi să se oprească, amintind soarta celor plecați în căutarea altor locuri și izvoare de adăpat; apoi să cânte dragostea și chinurile ei, precum și călătoriile grozave din deșerturi și după ce-și lăuda calul (cămila), să termine cu panegiricul prințului sau guvernatorului căruia-i recita poemul, așteptând o răsplată generoasă dela acesta. Conținutul acestor poeme, atât de caracteristice poporului nomad din Arabia, arată cât sunt de vechi și de strâns legate de viața lui.

Kașmir sau **Cașmir**, sat indigen, tributar imperiului englez al Indiilor, așezat în munții Himalaya de N. Pe o suprafață de 218.670 kmp., are 3.321.000 loc. Capit. Srinagur.

Kassák Lajos, poet modernist și pictor maghiar (n. 1887). A editat în 1915 rev. „Tett", silită să-și înceteze apariția din cauza îndrăznelii și a antimilitarismului. A mai editat rev. „Ma". Lui i se datorește introducerea în Ungaria a curentelor noui: futurism, expresionism, cubism și dadaism. Scrieri: Egy ember élete, Napok, a mi napjaink, Uj versek, Tisztaság könyve, ș. a.

Kasterska-Sergescu Marya (n. 1893). Dr. în litere. Volume publicate: Poeții latini polonezi în evul mediu, Legende din Podlasia, Poezii (poloneze), (două volume). Manual de conversație polonez francez și francez polonez. Redactoare la „Revue de France", „Revue Européenne", etc.

Kastura, (Taro prinț de —), om de stat japonez (n. 1848 † 1913). A fost în nenumărate rânduri președinte de consiliu. In timpul războiului ruso-japonez, fiind la putere a jucat un rol preponderent în negocierile pentru o apropiere cu Rusia.

Kataev Valentin, scriitor rus, contemporan. Are un roman bun: „Rastratchiki". Descrie Rusia post revoluționară.

Kata-Kana, scrierea japoneză, formată din fragmente de caractere chineze, în opoziție cu scrierea curentă: hira-Kana.

Kato, 1. Takaaki baron (n. 1860 † 1923), om politic japonez, ambasador la Londra, ministru de externe, autorul alianței anglo-japoneze. — 2. **Tomosaburo** baron (n. 1859), amiral, reprezentantul Japoniei la conferința de desarmare dela Washington. Mare adversar al Statelor-Unite nord-americane, în 1924 a primit guvernul cu programul votului universal.

Kattegat, strâmtoare între Suedia și Jutlanda daneză. 240 km. lung., 140 km. larg și adânc de 50 m.

Kauffmann Angelica, pictoriță elvețiană (n. 1741 † 1807). A devenit celebră în timpul șederii în Londra. A pictat subiecte istorice și alegorice, în spiritul rococoului dar și al clasicismului, cu o artă aleasă și cu colorit pronunțat. Cel mai bun portret e al ducesei de Bremswick.

Kaulbach: 1. Friedrich, pictor german (n. 1822 † 1903), renumit prin portrete și subiecte istorice; 2. **Friedrich August** von, tot pictor german (n. 1850) de portrete, peisajii și genre; 3. **Hermann** von, pictor german (n. 1846 † 1909). S'a distins prin subiecte istorice și imagini de copii, cu mult umor; 4. **Wilhelm** von, pictor german (n. 1804 † 1874), plin de talent, cu o mare putere de expresivitate și de realitate în pânzele sale, dintre care, mai însemnate, sunt: Casa nebunilor, Lupta Hunilor, Turnul Babilonului, Pustiirea Ierusalimului (Irescuri), etc. Intre ilustrații cele asupra lui Goethe, Schiller și Wagner.

Kaunitz Wenzel Anton, principe de K. Reitberg, bărbat de stat austriac (n. 1711 † 1794). Carol al VI îl numi consilier și comisar la adunarea permanentă a imperiului german dela Regensburg. A fost în misiuni diplomatice și apoi cancelar al imperiului austriac (1753). In această calitate, pe timpul Mariei Tereza, el conduce politica externă și internă. In cea externă urmăria izolarea lui Frideric al II, regele Prusiei, aliindu-se cu Franța și cu Rusia în Războiul de șapte ani (v. c. R.); în politica internă: caută să modereze planurile de centralizare și unificare ale împărătesei Maria Tereza. A avut un rol important și în politica europeană.

Kautsky Karl, sociolog marxist-socialist în economia politică (n. 1854). Reprezentant al materialismului istoric și adversar al reformismului, reprezentat de Bernstein (v. c.). Redactor al revistei socialiste „Die Neue Zeit" (1883—1917). In politică, social democrat-independent. Dela 1918—1919 atașat politic al ministerului de externe. După revoluția germană din 1918, a publicat documentele cancelariei germ., arătând că războiul a fost deslănțuit prin minciuna și perfidia guvernului germ. Scrieri: Vorläufer der neueren Sozialismus; „Karl Marx", „Ekonomische Lehren", etc.

Kaverin Venjamin Aleksandrovič, nuvelist rus (n. 1902). Debutează cu nuvele interesante, prin amestecul fantaziei ca realitate. In romanul „Cele nouă zecimi ale Soartei", nu reușește, lipsindu-i adâncimea în studiul caracterelor.

Keats John (n. 1795 † 1821), unul din autorii de trecere între școala clasică și cea romantică. Limpede și concentrat în formă, de inspirație avântată K. este unul din clasicii liricei engleze. Opere mai de seamă: Eudymion, Hyperion, Pe o urmă greacă, Odă unei privighitori, în cari se simte note și acorduri de clasică seninătate elină.

Kebes din Teba, filos. gr. (n. 440 a. Chr.), învățăcel al lui Philolaus și a lui Sokrates și personaj din dialogul „Phaidon" de Plato.

Kefir, băutură gazoasă, fermentată, cu gust acrișor, fabricată de țăranii din Caucaz. Se obține din fermentarea zărului din lapte cu ajutorul grăunțelor de kefir (formate de bacteria Dispora caucasica) și cu o drojdie (saccharomyces kefir). K. se menține scurt timp. In medicină se întrebuințează pentru boalele de stomac, ușurând mistuirea. Se prepară și în Europa.

Kelat, oraș din Belucistanul de NE. Situat la altit. de 2057 m., Capit. unui Khanat pus sub protecția Angliei. 20.000 loc. Centru comercial.

Kelemen Ludovic (n. 1877), arhivar la biblioteca Universității din Cluj. Genealogist distins, a publicat documente și studii prețioase asupra familiilor maghiare din Transilvania în diferite reviste.

Keleti Ujság, ziar cotidian maghiar în Cluj, întemeiat la 1918 Decembrie 25. Astăzi este organul oficios al partidului maghiar din Transilvania.

Keller Gottfried, poet germ.-elvețian (n. 1819 † 1890). A scris poezii și romane: Der grüne Heinrich (prelucrare din lit. germ. veche), Martin Salander; nuvele: Die Leute von Seldwyla, Züricher Novellen, Das Sinngedicht, Sieben Legenden, etc. A inspirat pe Eminescu în poezia „La Steaua".

Keller Jean Jacques (n. 1635 † 1700) și fratele său Jean-Balthazar (n. 1638 † 1702), turnători vestiții, cărora li-se datorește cele mai multe statui în bronz din grădina palatului din Versailles.

Kellermann (François-Christophe), Duce de Valmy, Mareșal de Franța (n. 1735 † 1820). A comandat armatele de Mosella și de Alpi și s'a distins prin. victoria câștigată în bătălia dela Valmy.

Kellgren Johan Henrik poet suedez (n. 1751 † 1795). A fost partizanul lui Voltaire, și a scris poezii frumoase.

Kelvin, Lord, v. Thomson W.

Kemal Namik, poet turc (n. 1840 † 1888). Are poezii lirice înflăcărate, drame, romane, articole de jurnale.

Kemal-Paşa Gazi Mustafa —, președintele republicei turcești dela data proclamării ei (29 Oct. 1923). (n. 1881). In timpul marelui război, a învins pe alții la Anafarta, obligându-i să evacueze Dardanelele (începutul lui 1916). După în-

frângerea Turciei și încheerea tratatului dela Sèvres, a format la Angora, un centru de rezistență și un guvern național. A dus lupta contra Grecilor, cari ocupaseră partea de V. a Asiei-Mici (Smirna) și după ce i-a învins, a instituit republica, detronând pe ultimul sultan, Mahamed al V (1923).

Kemény de Gyerő-Monostor, familie de conți și baroni unguri, de origină română. Insemnați: **K. János**, principe al Ardeal (1661). — **K. Farkas** (n. 1796 † 1852) s'a luptat în 1848 cu Moții lui Avram Iancu în Abrud. — **K. István** (n. 1811 † 1881), a scris o carte în care pune negreșite armatele revoluționare române din Ardeal din 1848—49; prefectul Axente Sever i-a răspuns cuvenit. — **K. József** (n. 1795 † 1855) istoricul, autorul lucrărilor: Deutsche Fundgruben d. Geschichte Siebenbürgens (1832, 2 vol.); Notitia historico-diplomatica archivi et litterarum Capitulis Albensis Transilvaniae (2 vol. 1836), etc.

Kempis Toma (n. ca. 1379 † 1471) scriit. catolic, călugăr în ordinul Sf. Augustin;

adânc religios, ascet, foarte învățat. Cartea lui renumită: Imitatio Christi.

Kenia, munte vulcanic din Africa de E., pe marginea marei prăbușiri. 5200 m. altit., acoperit cu ghețari deși este la Ecvator.

Kenyeres Balázs, medic maghiar ardelean, (n. 1865), prof. de medicină legală, până în 1914 în Cluj, acum în Budapesta, cunoscut prin excelente lucrări de specialitate.

Kephalonia, cea mai mare insulă Ionică (v. c.) supraf. 763 kmp. Are 83.500 loc. Capit. Argostoli. Vinuri însemnate.

Kepler Johannes (n. 1571 † 1630), astronom german, profesor la Graz, apoi la 1601 colaboratorul lui Tycho de Brahe la Praga și încă în același an numit matematician și astronom al curții lui Rudolf

al II. K. a stabilit legile mișcării corpurilor cerești în lucrările: Astronomia nova (1609) și în Harmonices mundi (1621). K. a cunoscut deja legile refracției luminei în lentile și a construit întâia lunetă astronomică.

Keramit (chim.) sau cărămizi Congo (Klinker) verzi-gălbui sau brun-negre, compacte și rezistente, fabricate din argilă calcaroasă sau feruginoasă, presate și încălzite timp de 10—14 zile la temperaturi înalte până când masa lor se înmoaie. Prin răcire devin dure având o spărtură sticloasă. Se întrebuințează la construcții și la pavarea străzilor, înlocuind materialul similar provenit din roce eruptive. Din argila amestecată cu nisip curat și presată puternic în tipare, prin încălzire la temperaturi înalte se obține bazaltul artificial întrebuințat la pavarea trotuarelor și a străzilor.

Keratită (med.), boală a ochiului (v. c.).

Kerenski Alexandru (n. 1881), om politic rus. Reprezintă, față de revoluționarul Lenin, evoluția statului prin reforme constituționale. În revoluția din 1917 e președintele comitetului executiv și generalisimul armatei. A început ofensiva contra puterilor centrale, dar armata rusească fiind bolșevizată a eșuat. Refugiat în străinătate, în Noem. 1917, trăește acum în Franța.

Kerkyra (vechia Corcyra) s. Corfu, una din ins. Ioniene. 125.000 loc. Aparține Greciei. Capit. K. Are o climă f. bună. Vinuri și fructe (măsline, portocale, etc.): — K. oraș important din ins. K. Are 33.000 loc. E port de export.

Kernbach Gh. s. Gh. din Moldova, poet rom. (n. 1859 † 1909). Colaborator la „Contemporanul", „Lumea ilustrată", „Revista nouă", „Viața românească", etc. Scrieri complecte: Versuri și proză ed. „Viața rom." 1919, Iași.

Kerpey Eugen, violoncelist reputat maghiar (n. 1885). La 1910 a înființat împreună cu Waldbauer, societatea de muzică de cameră magh. și cvartetul care le poartă numele, și cu care concertează în întreagă Europa, cu succes strălucit. Dela 1913—20 a fost profesor de violoncel la Acad. de muzică din Budapesta.

Kessler Aurel, pictor. A făcut studii la Paris. E unul dintre cele mai bine înzestrate elemente tinere ale artei românești.

Ketteler Wilhelm Emmanuel, baron de — episcop de Maienția (n 1811 † 1877), adversar al supremației imperiale și al drepturilor *bisericii în Germania*. A participat la un conciliu de la Vatican. A luptat pentru pătrunderea unui spirit mai liberal în biserică. El este inițiatorul socialismului creștin.

Key Ellen, scriitoare suedeză (n. 1849 † 1926). S'a distins în lucrări care tratează probleme sociale și pedagogice: „Secolul copilului", „Despre iubire și căsătorie".

Key Nikolaus, poet și prozator polon, (n. 1505 † 1569.) A scris printre altele, poemul în 12 cărți (12.000 versuri): „Tabloul exact al vieții omului cinstit", în care face aluzii la viața societății pol. contimporane lui, arătând defectele nobilimii. În proză: „Viața omului cinstit", roman didactic. E un fel de Rabelais polonez.

Keyes (sir Roger John Brownlow), amiral englez (n. 1872). S'a distins în timpul războiului cel mare în 1918 prin raidul naval pe coastele Belgiei la Zeeburgge și Ostanda.

Keynes John Maynard, n. 1883, om politic și economist englez, în 1919 a luat parte la congresul de pace, fiind membru în consiliul economic suprem. A criticat tratatul de pace dela Versailles. A publicat opere despre viața economică a Europei după războiu.

Khalcidica, penins. de pe coasta Greciei, cuprinsă între golfurile Salonic și Orphani. Este un podiș de altit. medie 400 m. Trimite în mare 3 penins. mai m. Kassandra, Longas și Hagion Oras (*Sf. Munte*).

Khartum, capit Sudanului Anglo-Egiptean la confluența Nilului Alb cu cel Albastru. Are 32.000 loc. Orașul indigen se numește Omdurman și cel comercial, Halfaya.

Kiao-Ceau, oraș și golf în republica Chineză (prov. Șan-Tung), din care Germanii au făcut un port de războiu și de comerț însemnat. Luat de Japonezi în marele războiu și desvoltat de ei. A fost retrocedat Chinei anul acesta (1929). Concesiunea Germană avea 552 kmp., orașul european fiind Tsing-tau.

Kiderlen-Wächter Alfred, von (n. 1852 † 1912), diplomat german, în 1910—12 secretar de stat la externe, a încheiat convenția internațională cu Franța. Memoriile publicate sunt importante pentru evenimentele premergătoare războiului mondial.

Kiel, oraș din Germania, port la Baltica, cu 216.000 loc. Fost port militar la Baltica, cu fortificații dărâmate în urma tratatelor de pace, K. (canalul, un canal ce pornește dela Kiel la vărsarea Elbei și face comunicația între Marea Nordului și Baltica. Se mai numește König Wilhelms Kanal. Lung. 99 km. adânc 9 m. Inaugurat în 1895.

Kienzl Wilhelm, compozitor austriac (n. 1857), autor al operelor „Der Evangelimann", „Kuhreigen", „Das Testament" și altele. Mai are lucrări pentru muzică de cameră, vocală, corală, pian, orchestră. A publicat și numeroase scrieri estetico-critice. Trăește la Viena.

Kiepert Henri, geograf germ. (n. 1818 † 1899), a publicat multe hărți și atlase, în special un „Atlas antiquus" și „Lehrbuch der Geographie" (1877—78).

Kieselgur (mineralog.), silice foarte poroasă, albă și ușoară, formată prin depozitarea în mări a învelișului diverselor *Diatomee*, îmbibată cu *nitroglicerină* dă dinamita.

Kieserita (mineralog.), cristale monocline transformabile prin absorbție de apă în sare-amară, se găsește în minele de sare, pulberea de K. face priză cu apa, ca ipsosul.

Kiev, oraș din Rusia (Ukraina), cu 494.000 loc. Oraș sfânt. Biserica Sf. Sofia. Universitate. Comerț cu cereale. În timpul războiului a schimbat mereu stăpânii. În 1918 a fost ocupat de Germani.

Kilimandjaro, masiv vulcanic din Africa, la V. de Zanzibar. Are 2 craterе: Maurensi (5360 m.) și Kibo (6010 m.), mai nou. Pe vârfuri zăpezi persistente, cu toate că e în vecinătatea ecvatorului.

Kilo = 1000, intră în formarea numelor multiplilor sistemului metric. Ex. **kilo-gram**, (kgr.); **kilo-metru** (km.), etc.

Kilogram (kg.), = 1000 grame s. greutatea unui litru de apă dist. la 4^0 C.

Kilogram-metru v. Lucru mecanic.

Kilohertz. Unitatea de frecvență în electricitate. În deosebi în radiotelegrafie și radiotelefonie se folosește această unitate în locul lungimii de undă. Între lungimea de undă și frecvența există următoarea relație:

$$\text{lungimea de undă în metrii} = \frac{300{,}000}{\text{frecvența în khz}}$$

Numele de Hertz s'a dat în onoarea marelui fizician german Heinrich Hertz.

Kilometru (km.) = 1000 m. = 0.135 mile geografice, 1 km^2 = 100 hectare.

Kilowatt = 1000 watt. 1 K = 1.36 cai putere. 1 cal putere = 736 watt.

Kimon Loghi, pictor contemporan din generația mai veche, cunoscut mai ales ca peisajist și prin compoziții.

King (Charles D. B.), președintele republicei Liberia (Africa). Mandatul a început 1928 și expiră în 1932.

Kingsley Charles, scriitor engl. (n. 1819 † 1875). În romanele sale se întrevăd ideile creștinismului social și idei istorice: Romane istorice: Hypatrie (descriind luptele finale dintre creștinism și păgânism în sec. al V la Alexandria), Westward (în care descrie faptele îndrăznețe ale oamenilor lui Devon în timpul Armadei Spaniolei), etc. și drame: The Saint's tragedy. Discipol al lui W. Scott, și s'a inspirat în romanele sale din mișcările muncitorești dela 1848 (Yeost, Anton Locke).

Kingston-upon-Hull, oraș din Anglia la confl. râului Huli cu Humber. Port la M. Nordului, debușeu al regiunii industriale Leeds, Bradford, Sheffield, Nottingham, etc. Export de cărbuni de pământ, metalurgie, țesături, etc. Importă produse alimentare. 291.300 loc.

Kinizsi Pavel († 1494), viteaz maghiar având puteri herculane. A contribuit mult la înfrângerea Turcilor pe Câmpul pânii (lângă Orăștie, 13 Oct. 1479).

Kioto (Myako de altădată) oraș din Japonia, ins. Nippon, cu 539.00 locuitori. Fostă capit. a imperiului până în 1868.

Kipling Rudyard, scriitor şi poet engl. (n. 1865). A scris romane, istorioare realiste inspirate din viaţa şi minunile Indienilor: Jungle Book, Plain Tales from

the Hills, Wee Willie Winkie, Many Inventions; etc. apoi nuvele cu forme perfectă. Poeziile sale sunt pline de patriotism: Barrak Room Ballads, The Seven Seas, etc.

Kircher Athanasius (n. 1601 † 1680), călugăr jezuit, fizician german. S'a ocupat în special cu optica, el a inventat laterna magică.

Kirchhoff Robert (n. 1824 † 1887), fizician german. K. împreună cu Bunsen a pus baza analizei spectrale. K. a descoperit şi legile curenţilor derivaţi; s'a mai cupat cu fenom. emisiunii calorifice.

Kiriac Dumitru (Georgescu), compozitor, profesor şi şef de cor (n. 1866 † 1928). Studii muzicale la Conservatorul din Paris, apoi la „Schola Cantorum". Din 1900 profesor de armonie la Conservatorul din Bucureşti. In 1901 întemeiază societatea corală „Carmen" pe care a condus-o 25 ani. Excelent folklorist muzical, a scris nenumărate cântece poporale armonizate, apoi cinci volume de coruri religioase ortodoxe.

Kiriţescu Constantin, prof., dir. gen. şi fost secretar general în ministerul instrucţiunii (n. 1876). A contribuit la organizarea învăţământului secundar. A scris bune manuale didactice şi o minunată istorie a războiului pentru întregire, în care a dat dovadă de un real talent istoric, distingându-se prin metoda tratării evenimenteler, prin spiritul ştiinţific, puterea de evocare a faptelor, conştiinţiozitatea informaţiei şi stilul plin de demnitate şi de căldură. A reprezentat

Rom. la Liga Naţiunilor în secţia şcolară. Scrieri: Istoria războiului pentru întregirea neamului 2 vol. 1922, 1924. Istoria războiului p. întregirea României, 1916—1919, 3 vol. 1925, ed. II; La Roumaine dans la guerre mondiale, Buc. 1927, Criza învăţământului secundar şi reforma liceului, în Arhiva p. ştiinţa şi Ref. Socială, VII. 1928 p. 482, etc. Ultima lucrare „Printre Apostoli", introduce cu talent lumea dăscălească în lit. rom.; import. Un rege erou; Apărarea naţională şi şcoala; Literatura împotriva educaţiei?, etc.

Kisch Gustav O., prof. de limba şi lit. germană la univ. din Cluj (n. 1869). Filolog de remarcabilă importanţă. A publicat: Die Bistritzer Mundart vergl. m. d. mosclfränk. (în Beiträge zur Geschichte d. Spr. und Lt. Bd. vol. XVIII, f. II, a. 1893); Altromanische Lehnwörter im Siebenbürg; Moselfränkischen (în Korresp. Blat, a. 1904); Vergl. Wörterbuch d. Nösner und moselfr.-luxemb.

Mundart, mit Karte der Urheimat d. Siebenb. Deutschen (în Arch. d. V. f. siebenb. Landeskunde) şi alte articole apărute în Dacoromania sau aiurea. In esenţă lucrările sale ilustrează anumite influenţe fonetice româneşti vechi asupra limbii Saşilor din Ardeal şi îndeosebi asupra toponimiei săseşti.

„Kisfaludy Társaság", societate literară magh. înf. la 1830, care, a editat operele lui Carol Kisfaludy, ridicându-i un monument în grădina Muzeului Naţional din Budapesta. Dela 1836 încoace premiază operele literare magh., şi colectează legendele şi cântecele poporului maghiar. Intre membrii ei coresp. K. T. a avut şi pe Iosif Vulcan (v. c.).

Kisselef (Paul) Dimitrievič, conte de —). General rus şi diplomat (n. 1788 † 1863). Guvernatorul principatelor în timpul ocupaţiei ruseşti. I se datoreşte regulamentul organic. Numele lui a rămas legat de Bucureşti prin şoseaua Kisselef, creiată de el.

Kissingen, oraş şi staţiune balneară din Bavaria, 100.000 loc. Ape feruginoase.

Kistemaekers Henri, autor dramatic francez (n. în Belgia 1872). In „piesele" sale bine construite găsim uneori analize psihol. viguroase. La Blessure, L'Instinct, La Flambée, l'Occident, dar nu totdeauna o artă dramatică superioară.

Kitchener Horatio Herbert (n. 1850 † 1916), mareşal englez, comandantul armatei din Egipt, în 1898 a ocupat Chartumul şi a biruit armata lui Mahdi, în 1900 comandant în războiul cu Burii, iar în 1902—9 al armatei din India; 1914 ministru de război, creator al serviciului obligator general în armata engleză.

Kjellen Rudolf, jurist şi istoric suedez, n. 1864 † 1922, profesor universitar. A scris „Die Mächte Europas", o lucrare obiectivă cu privire la războiul mondial.

Kjoebenhavn, sau Copenhaga, capit. Danemarcii, în ins. Zeeland, la str. Sund. Port important de export: făină, lână, lapte, piei, animale. Oraş modern, cu clădiri frumoase. Universitate.

Klagenfurth, oraş din Austria (Kärnten), fabrici de postav, stofe, mătăsuri. 27.000 locuitori.

Klapka György, general maghiar (n. 1820 † 1892), s'a remarcat în revoluţia maghiară din 1849, apărând oraşul Komárom.

Klebelsberg Kuno, conte (n. 1875), om politic maghiar. 1914 secretar de stat la instrucţie, deputat; în guvernul Bethlen ministru de interne (1921), şi dela 1922-29 ministru de instrucţie.

Klee Paul, pictor german expresionist (n. 1879), important prin fineţe, bogăţie de colori şi accente lirice.

Klee Hermann, maestru de cor la Opera Română din Cluj (n. 1883). Absol. al Conservatorului din Hamburg. Compozitor. Operă jucată la Cluj: „Făt-Frumos".

Klein (Clain) Ioan Inocenţiu, baron de Sadu, episcop român unit în Blaj (n. 1692 † 1768). Studiile şi le-a făcut în Târnavia (Nagyszombat). Era încă pe băncile şcoalei, când, sinodul electoral ţinut în 4 Iunie 1728 la Alba-Iulia, îl candidă la scaunul episcopal, demnitate, în care fu întărit la 25 Febr. 1729. In ziua de 23 Sept. 1729 fu sfinţit preot în biserica ruteană din Pocs, iar la 25 Sept. 1730 se călugări, luându-şi numele de Inocenţiu. Peste o lună a fost sfinţit de episcop, prin Ghenadie Bizánczy, episcopul rutean al Muncaciului. In scaunul episcopesc al Făgăraşului s'a instalat cu mare solemnitate numai la 28 Sept. 1732. Imediat după instalare ţinu un m. sobor, în care se aduseră hotărîri însemnate cu privire la consolidarea unirii cu Roma, administrarea mai bună a bisericii şi stăpânirea abuzurilor din cler. In anul 1737 îşi mută reşedinţa la Blaj (v. c.), pe care îl preface în oraşel, ridicând clădiri şcolare, mănăstire şi o catedrală. Imensitatea iubirii lui de neam, se vede şi dintr'o epistolă adresată nunţiului papal din Viena, în care scrie: „tot ce pot face pentru bunăstarea clerului şi naţiunei noastre asuprite spre mărirea lui Dumnezeu şi binele sfintei biserici, nu m'aş îndoi un singur moment a o împlini, chiar şi cu vărsarea sângelui meu propriu". Intre anii 1732—1740 a înaintat 24 petiţii la împăratul din Viena, cerând înlăturarea nedreptăţilor ce le suferiau Românii, cărora de ex. nu li-se permitea să-şi dea băieţi la şcoală, nici să-şi clădească biserici, cari nu aveau dreptul să-şi cumpere moşii, ori să moştenească, nici să planteze vii ori să cultive grădini, nici drepturi la păduri şi ape, ci numai datoria de-a plăti birurile grele. Numeroasele lui petiţii au avut numai rezultate parţiale. Împăratul Carol în 1732 a dat episcopului voi, scaun şi rang în dieta ţării Ardealului, iar Maria Tereza în 1743, dete Românilor, dreptul de a-şi clădi biserici şi de a-şi trimite copii la şcoală. Nu s'a recunoscut însă Românilor dreptul de-a fi consideraţi ca a patra naţiune a Ardealului, nici nu s'a admis reducerea robotei iobagilor români la 2 zile pe săptămână, cum ceruse el de nenumărate ori. In 1744 luă parte la dieta din Sibiu, unde purtă o luptă disperată cu reprezentanţii claselor privilegiate, care într'un timp era să-l arunce pe fereastră, dela etajul I, mai ales când a riscat să afirme că „staturile" (v. c.) nesocotesc voinţa împărătesei şi că poporul român e mai numeros şi mai vechi în Ardeal decât toate celelalte. In acelaşi an fu citat la Viena, în faţa împărătesei Maria Tereza, care doria să aducă o hotărîre definitivă în cauza doleanţelor româneşti. Inverşunaţii duşmani ai lui K. dorind să prefintâmpine „nenorocirea unei rezoluţiuni favorabile Ro-

mânilor", îl denunțară ca pe un revoluționar și periculos ordinei publice, iar denunțurile sosiră la Viena mai curând decât el. K. după sosirea în capitala imperiului, se trezi în fața unei comisiuni, care îi ceru să răspundă la nu mai puțin decât 84 întrebări, în care i-se cereau informațiuni asupra acuzelor ce i s'au adus. Cunoscând răutatea oamenilor la a doua ședință a comisiunii nu s'a mai prezentat, ci în 10 Dec. 1744 a fugit la Roma, ca să ceară sprijinul Papei Benedict al XIV. Fuga lui a fost considerată ca o confirmare a acuzelor, de aceea, cu toate intervențiile Papei, împărăteasa nu i-a mai dat voie să se întoarcă în Ardeal. În 1751 își înaintă demisia din episcopie, trăind apoi, până la moartea sa, întâmplată în 1768, în cea mai mare mizerie, departe de Ardealul său iubit. E înmormântat în biserica Sf. Sergiu și Bach a călugărilor Basiliți din Roma. Mitropolitul Ioan Vancea, a ridicat o piatră monumentală la mormântul lui. Episcopul K. a fost un martir al cauzei naționala române, de aceea, istoria luptelor politice ale Românilor nu se poate scrie fără să se pomenească numele lui. Cea mai completă biografie a episcopului K. a scris-o Augustin Bunea.

Kleist Heinrich von, poet german romantic (n. 1777 † 1811). Principelele sale opere sunt: romanul „Michael Kohlhaas", comedia „Der zerbrochene Krug" și drame istorice.

Kleisthenes, bărbat de stat atenian, din familia Alcmeonides, strămoșul lui Pericles. A alungat, în 510 a. Chr., pe Hippias din Athena; a stabilit un guvern democratic și a instituit ostracismul. Cu Perșii a făcut alianță împotriva Spartei, până ce a fost exilat (505 a. Chr.).

Kleomenes, nume de regi ai Spartei. — K. sculptor gr. prin 220 a. Chr. autorul statuiei „Venus de Medicis".

Kleon, demagog athenian, adversar politic al lui Perikles. A fost bătut de spartan. Brasidas în lupta dela Amphipolis (422), cu care se încheie răsb. peloponeziac.

Klimt Gustav, pictor austriac (n. 1862 † 1918), conducătorul Secesiunii vieneze. Prin lucrările decorative (la Teatrul Curții [Burgtheater, v. c.], la Universitate, la Muzeul de artă istorică), picturile dela cortine teatrale, prin peisaje, subiecte mitologice, alegorice sau simbolice, K. și-a câștigat merite apreciate de toți.

Klinger Max, pictor, gravor și sculptor german (n. 1857 † 1920). A dovedit, mai ales în gravuri, un curios simbolism filosofic. A semnat, în 1914, Manifestul intelectualilor germani. Lucrări: Beethoven, Pietà, Christos pe Olymp, „Vom Tode", etc.

Klingsor, revistă literară germană în Brașov, înființată în 1924 Aprilie, apare lunar. Sunt grupați în jurul ei scriitori tineri sași.

Kloess Hermann (n. 1880), scriitor sas. Din 1908 profesor la școala normală săsească Sibiu, 1912 preot. A publicat poezii prețuite (1913), apoi mai multe drame: Die Braut von Urwegen; Zwei Völker; Untergang; Die Nachfolge Christi; Frau Balk.

Klopstock Friedrich Gottlieb, poet german (n. 1724 † 1803). A lucrat la un poem 30 ani: „Messiada", în care cânta venirea Mesiei. În „Oden" are expresie nobilă și spirit creator.

Klück, Alexander von —, general german (n. 1846). La începutul răsb. mond. în 1914, i s'a încredințat comanda armatei I-a, cu care făcu invazia în Belgia și apoi în Franța, armată ce fu bătută la Marna.

M. Klinger: Beethoven.

Knackfuss Hermann, pictor și scriitor german (n. 1848 † 1915). A pictat subiecte patriotice și alegorice. A pus bazele seriei de biografii Künstlermonographien din care a scris și el mai multe volume.

Knap Georg Friedrich (n. 1842 † 1926), economist german, profesor universitar; opera principală: Staatliche Theorie des Geldes.

Knaus Ludovic, pictor de genre și portretist german (n. 1829 † 1910). Scenele sale de moravuri sunt pline de viață și de un atrăgător umor (Sărbătoare de copii, etc.).

Kneipp Sebastian, călugăr catolic german (n. 1821 † 1897), cunoscut prin sistemul său de cură hidroterapică care a pătruns și în med. științifică. Lucrările sale au fost traduse și în românește.

Knocking, la football înseamnă, că un jucător împinge, sau duce mingea cu mânile. Formează o infracțiune, ce se pedepsește prin lovitură liberă.

Knoller Martin de—, pictor german (n. 1725 † 1804), autor de frescuri cu subiecte religioase (Ascensiunea Fecioarei, etc.).

Knox John (n. 1505 † 1572), reformatorul religios al Scoției. A cunoscut în Elveția învățăturile lui Calvin, devenind un calvinist înfocat. Întorcându-se în Scoția a predicat cu mult succes noua religie, provocând o adevărată revoluție și agitând poporul împotriva reginei Maria Stuart. În anul 1560 calvinismul a ajuns religie dominantă în Scoția.

Knut (Kanut) cel Mare, regele Danemarcii (K. II) și al Angliei (K. I). A contribuit la creștinarea Danemarcii. În 1015 a ocupat Anglia; a întreprins expediții în Norvegia și Scoția († 1035).

Knut Hamsun, v. Pederson Knut.

Kobe sau **Hiago**, unul din cele mai m. porturi ale Japoniei. Export de orez, metale, bumbac, ceaiu, mătăsuri, etc. 645.000 locuitori.

Koblentz, oraș din Germ. (Prusia-Renană), la confl. Mosellei cu Rinul. 60.000 loc. Comerț destul de activ cu produsele industriei locale (fabrici de mobile, hârtie, turnătorii de fier) și cu vinuri. Datorită așezării geografice s'a mai numit și Gibraltarul Rinului și a jucat un m. rol strategic din epoca romană.

Koburg, familie domnitoare germană, din care fac parte familiile domnitoare din Anglia, Bulgaria, Belgia și care a domnit în Portugalia. Strămoșul lor: Frideric Iosias, generalisim austriac (n. 1737 † 1815).

Koch Robert, medic german (n. 1843 † 1910), unul dintre întemeetorii bacteriologiei moderne. Între altele a descoperit microbul holerii, al tuberculozei și a perfecționat metodele de cultură și colorarea bacteriilor. Premiul Nobel 1906.

Kochanowski Jan, mare poet liric polon (n. 1530 † 1584). Umanist, a studiat în Italia și Franța; latinist și chimist priceput. Imită în lb. polonă pe autorii greci și latini. A scris foarte mult, dar e cunoscut prin celebra traducere în versuri a „Psaltirei" — din care s'a inspirat mitropolitul mold. Dosofteiu, prin tragedia „Întoarcerea trimișilor greci", și elegiile „Plângerii". Tragedia lui este prima trag. clasică în forma elenă, din Polonia. Opera lui poetică reformează poezia pol.

Kocinar (luptele dela —), localitate situată în cadrilaterul Dobrogei, între Silistra și Bazargic, însemnată prin luptele din ziua de 21 August 1916, între detașamentele rom. și trupele Diviziei 1-a de Cavalerie bulgare.

Kock Charles Paul de-, scriitor franc., foarte fecund, n. 1794 † 1871) și foarte popular prin subiectele sale din viața veselă a burghezilor și a fetelor ușuratice. Scrieri fără valoare artistică.

Kodály Zoltán, compozitor magh. (n. 1882). E unul din cei mai de seamă conducători a muzicei moderne magh. Lucrările sale, recunoscute în toată lumea, strălucesc prin ritm interesant și armonii distinse. Folosește cu predilecție motive poporane. Actualmente profesor la Acad. de muzică din Budapesta.

Kodama (viconte), mareșal japonez (n. 1852 † 1906), care s'a distins în războiul din 1894—95. A fost ministru de războiu. Pe timpul războiului cu Rusia, șeful statului major general al armatei din Mandciuria.

Koerber, Ernst von — (n. 1850 † 1919), om politic austriac, ministru de mai multe ori și prim ministru de 2 ori, în 1915—16 ministru de finanțe al Austro-Ungariei.

Kogălniceanu Ienache, cronicar mold. (n. 1730 † 1795). A scris un Letopiseț al Mold. dela întâia și până la a IV domnie a lui Const. Mavrocordat.

Kogălniceanu Mihail, mare om de stat și scriitor rom. (n. 1817 † 1891). După ce și-a terminat studiile în Franța (Lunéville) și la Berlin [unde a scris în „Lehmans Magasin für die Literatur des Auslandes", cel dintâiu studiu despre „Limba și lit. rom." și, în franțuzește, despre Țigani și „Istoria Valahiei, Moldoviei și a Valahilor de peste Dunăre"] se întoarce în țară la 1838 și întemeiază rev. „Dacia literară", în care vrea să grupeze pe scriitorii rom. de pretutindeni, cerând ca lit. să se inspire din trecutul literar și poporan, inițiind curentul poporan și istoric, și critica obiectivă în lit. rom. Spune că traducerile nu fac o lit. și cere scriitorilor inspirație originală. Întemeiază rev. istorică „Arhiva românească" (1841 și 1845), după ce condusese suplimentul lit. „Albina românească" (1838) la „Albina" lui Asachi. Este prof. de istorie la Acad. mihăileană, unde a ținut celebrul „Cuvânt pt. deschiderea cursului de istorie națională"

(1843), curs suprimat de Ruşi. Colaborează la „Foaia pentru Minte . . . " a lui Gh. Barit, şi are discuţii despre limba lit. cu acesta; redactează „Foaia ştiinţifică şi literară" (1844), al cărei titlu „Propăşirea" (v. c.) a fost şters de cenzura rusească. Este fruntaş al revoluţiei din 1848, care fiind înăbuşită, K. e silit să se refugieze peste graniţa Mold. Colaborează la „România literară" şi redactează (1855—59), „Steaua Dunării". K. are neperitorul merit de a fi publicat [cu prelucrări şi schimbări] cronicele româneşti. (Letopiseţele ţării Moldovei" 3 vol.

Iaşi. tom. II. 1845, tom. III 1846, tom. I 1852), ed. a II Buc. 1872, amplificată). Acestea au servit la cunoaşterea trecutului şi la îmboldirea cercetărilor istorice. Încercările sale de teatru („Două femei împotriva unui bărbat") sunt slabe, cele de roman („Iluzii pierdute" şi „Un întâiu amor") interesante, dar fără valoare lit. In schimb, K. este un orator ilustru, cu o logică impecabilă şi o vervă plină de avânt: a fost poreclit „privighetoarea Moldovei". Ca om politic, însemnătatea lui este covârşitoare. Partizan al Unirii, este cel m. mare şi mai luminat tovarăş al lui Cuza Vodă, e deputat în divanurile „ad-hoc", reuşeşte să caseze cu abilitate primele rezultate ale plebiscitului. De numele său sunt legate marele reforme de atunci: Secularizarea averilor mânăstireşti, împroprietărirea ţăranilor, eliberarea Ţiganilor, ştergerea privilegiilor boereşti. A fost prim ministru sub Cuza, ministru de externe sub Carol I şi delegat cu Ion Brătianu, la Congresul din Berlin (1878). In 1868 K. fusese ales membru al Acad. rom. Sunt celebre discursurile lui în chestia agrară şi „lovitura de stat" de sub Cuza-Vodă, când K., împreună cu domnitorul, introduc un regim de dictatură pentru a putea trece marile reforme, necesare tinerii ţări. Naţionalismul şi Tradiţionalismul lui K. au înrâurit puternic generaţiile viitoare, iar activitatea sa ca om politic a fost cimentul puternic al temeliei statului rom. modern. Despre K., N. Iorga, „M. K." şi Radu Dragnea, Viaţa şi opera lui M. K.

Kohinoor (min.), v. Diamantul.

Kohlrausch, 1. Rudolf-Hermann-Arndt, (n. 1809 † 1858), profesor de fizică la Erlangen. Are lucrări importante asupra teoriei pilelor şi asupra stării reziduale a buteliei de Leyda; a construit un electrometru; 2. Friedrich (n. 1840 † 1910), fizician germ. Lucrările lui principale s. din domeniul electricităţii. Cartea sa „Lehrbuch der praktischen Physik" a apărut în 1927, în a XV ediţie.

Koiné, v. Grecia. Limba.

Kokoschka Oscar, pictor austriac (n. 1880). A plecat dela direcţia impresionistă şi s'a apropiat tot mai mult de cea expresionistă. A scris şi versuri şi drame, tot în direcţie expresionistă.

Kolada, zeul soarelui la Slavi şi numele dat sărbătoririi lui (24 Decembrie) [Koleda].

Kolbe Georg, sculptor german (n. 1877), pictor şi gravor. A lucrat sub influenţa lui Rodin şi Maillol. Cele mai cunoscute sunt statuele sale de fete.

Kolčak Alexander Vasilievič (n. 1870 † 1920), amiral rus, înainte războiu a cercetat polul nord, în 1914 comandantul flotei baltice, guvernul Kerenski în 1917 îl trimite în misiuni diplomatice la Tokio şi Washington, după revoluţia bolşevică e comandantul trupelor din Siberia şi antibolşevice, bătut de bolşevici, e executat în Februarie 1920.

Kölesséri de Kercs-Eer, Sámuel, medic magh. ardelean (n. 1663 † 1733). Mama sa, Ana Damian, pare a fi fost de origină română. K. a fost unul din cei mai vestiţi şi savanţi medici ai Ardealului. Pe lângă lucrări filosofice, teologice, geografice şi mineralogice a publicat importante cercetări medicale, în deosebi despre ciumă.

Kölcsey Francisc, poet, politician, orator şi critic magh. (n. 1790 † 1838), reprezentantul direcţiei inaugurate de Kazinczy. Autorul „Hymnus"-ului maghiar, a scris primele balade artistice şi primul studiu asupra dramei maghiare. In Satu-Mare şi Carei, există câte-o societate cult. magh. ce poartă numele lui K.

Köln, v. Colonia.

Kölnische Zeitung, ziar cotidian german, liberal moderat, în care chestiunilor literare şi artistice li-se acordă o atenţie deosebită.

Kolokol (Clopot), ziar revoluţionar rusesc, pe care Alex. Herzen îl publica în Londra, la 1857—63, contra politicei ţariste. K. a avut o largă răspândire în Rusia. Ţarul Alexandru al II îi citea fiecare număr. A contribuit în mare parte la eliberarea iobagilor şi la reforma justiţiei.

Kolomeea sau **Kolomyja**, oraş din Polonia (Galiţia de S.), pe malul Prutului, centru comercial. 43.000 loc. din care jum. evrei.

Komnena Ana, fica împăratului bizantin Alexios I (n. 1083 † 1148). Căsătorită cu Nikephoros Bryennios, a complotat, în 1118, împotriva fratelui său Ioan, pe care voia să-l înlocuiască cu soţul său. Nereuşind s'a retras din viaţa publică scriind „Annae Komnenae Alexiados libri XIX", o lucrare dintre cele mai importante scrise asupra Bizanţului. Insemnată pentru pomenirea Vlahilor (Românilor) din sudul Dunării.

Konachi Costache, v. Conachi.

Konduriotis (Amiral Pavlos), preşedintele repul. greciei. Ales în 1926.

Kong sau **Kung**, principe şi bărbat de stat chinez (n. 1832 † 1892), fratele împăratului Hien-Fung. A condus destinele Chinei dela 1860 până când a devenit preponderantă influenţa lui Li-Hang-Tchang.

Konia (Konieh sau Koniah), oraş din Turcia Asiatică (Anatolia), cu 71.000 loc. Stofe. E vechiul Iconium.

Königgrätz, 1. oraş în Boemia, unde în 1866 s'a dat o mare luptă între Austrieci şi Prusieni, fiind învinşi cei dintâiu cu mari pierderi; şi Românii ardeleni au luat parte la luptă; 2. Eroul dela—, o baladă a lui St. O. Iosif, cu subiectul din lupta dela K.

Königsberg, capit. Prusiei Orientale, port la M. Baltică, oraş fost întărit, Universitate veche (1544), 292.000 loc. Aici se încoronau regii prusieni.

Konstanz, oraş din Baden pe malul lac. Konstanz (v. c.), 31.000 loc. Industrie şi comerţ desvoltat.

Konstanz sau **Baden see**, lac de baraj morenic, format de Rin, în NE.-ul Elveţiei. Este format din 3 alte vechi lacuri: Unter şi Ueberlinger, cel mai nou lac. Superior. 54.000 Ha.

Kopernikus, v. Copernic.

Kopitar Bartolomeu, celebru filolog slav (n. 1780 † 1844), care a contribuit foarte mult la desvoltarea filologiei slave. A scris: Gramatica dialectelor slave din Carniolia, Carintia şi Stiria (1808), Glagolita Clozianus (1838). Pentru noi K. are o deosebită importanţă. El a arătat pentru primadată existenţa de raporturi lingvistice între limba română, albaneză şi bulgară, în desvoltarea lor istorică. In urma lui a venit Fr. Miklosich, care a formulat mai precis aceste constatări.

Koppe Ioseph-Eutyche, istoric elveţian (n. 1793 † 1866). A scris: „Documente pentru a servi la istoria ligilor elveţiene", în care contestă autenticitatea istoriei lui Wilhelm Tell. „Istoria ligilor elveţiene" (dela Rudolf de Habsburg până la 1322) se spune că este rodul a douăzeci de ani de muncă.

Korais Adamantios, elenist celebru (n. 1748 † 1833), care a contribuit mult la renaşterea literară şi ştiinţifică a Greciei. Lucrări: Mémoires sur l'état actuel de la civilisation en Grèce (1803), Mélanges sur la littérature grecque moderne (1828—35), etc.

Koran, cartea sfântă a Mahomedanilor, scrisă în limba arabă, conţinând învăţăturile propovăduite de Mahomed (v. c.) K.-ul se împarte în 114 sure (capitole). A fost scris după moartea lui Mahomed de adepţii acestuia. Abu Bekr (v. c.), a colectat diferitele fragmente ale K.-ului, iar Osman (v. c.), a revizuit cartea, arzând toate exemplarele care se abăteau dela textul aprobat de dânsul. In afară de principiile religioase, K.-ul mai anunţă şi principii politice, juridice, sociale, etc.

Korlanty Albert (n. 1873), om politic polon. După revoluţie a organizat răscoala din Posen şi după încheierea păcii a fost comisarul plebiscitului polon (Martie 1921). Apoi conducătorul răsculaţilor, în 1922 prim ministru şi până la sfârşitul lui 1925 e comisarul guvernului peste întreprinderile statului din Silezia de sus.

Koriatovici Iuga Gheorghe, Domn al Moldovei (c. 1372—77, 1399—1400). Rus de neam, adus de boierii ortodoxi, a domnit vreo 5 ani, refugiindu-se în Polonia, de unde e chemat iarăşi în 1399, dar e scos din scaun de Alexandru cel Bun. Soţia lui I. a fost Anastasia fica lui Latcu Vodă, e îngropată în necropola Rădăuţilor în 1420.

Korn Arthur, (n. 1870), fizician german. S'a ocupat la început cu studiul electricităţii, inventând la 1906 un mijloc de transmisiune a imaginilor la distanţă, care se bazează pe proprietatea seleniului de a-şi varia conductibilitatea sub influenţa luminii. K. mai are importante lucrări teoretice.

Kornelisz sau **Cornelisz** Iacob, pictor olandez (n. c. 1480, † c. 1550). Pânzele sale cele mai reuşite au fost nimicite pe timpul războaielor religioase. Multe din picturile sale şi le-a gravat pe lemn. Celebră: La Passion de Notre-Seigneur.

Körner Karl Theodor, poet germ. (n. 1791, † în războiu 1813). A scris poezii eroice (Leier und Schwert) tragedii (Zriny), comedii, etc.

Korngold Erich Wolfgang, comp. austr (n. 1897). Un copil-minune în compoziție, a debutat la 11 ani cu baletul „Der Schneemann", punând întreagă lumea în mirare cu bogăția coloristică și îndrăsneala armonică a acestui prim op. A mai scris: 2 sonate, pentru pian, 1 trio, „Märchenbilder", pt. pian, o uvertură, o simfonietă (pentru orchestră mare) o sonată pt. violină, operele: „Der Ring des Polykrates" „Violanta", „Die tote Stadt", 1 cvatour, 1 sextet, liduri, uvertura simfonică „Sursum Corda", etc. Actualmente dirijor la Opera de stat din Viena.

Kornilov Leo Georgevič (n. 1870 † 1918), general rus, omorît în lupta dela Ekaterinodar, când a luptat în fruntea unui corp de cazaci contra Bolșevicilor. La începutul marelui războiu a comandat divizia a 48-a de infanterie rusă, apoi armata a VIII, cu care a fost învingător pe frontul dela Stanislau; în urmă comandă frontul de S. V. și către sfârșit este numit generalisim. Kerenski îl destituie.

Körösi Csoma Alexandru (n. 1784 † 1842), născut în Secuime, a studiat în Aiud. A fost cel dintâiu european, care a cercetat Tibetul asiatic, publicând în limba engleză cercetările sale.

Korovin Constantin, pictor rus (n. 1861). A lucrat inspirat de arta poporană rusească și de impresioniștii francezi (Preparativele de sărbătoare. La fereastră, etc.). S'a distins și în pictura decorativă. Fratele său, Sergiu, este recunoscut ca un bun pictor al vieții populare ruseți.

Korsakof Alexandru Mihail —, general rus (n. 1753 † 1840). A fost bătut de Massena la Zürich (1799).

Körting Gustave, romanist german (n. 1845), autor de fundamentale lucrări asupra limbii vechi franceze. Alte lucrări: Encyclopedie et Méthodologie de philologie romane, Lexique latin-roman.

Korybut Wisnowiecki Mihail, rege al Poloniei dela 1669—1673, ales după abdicarea lui Ion Casimir. Slab, fără curaj, el a lăsat Polonia la discreția certelor dela curte. Cu Turcii a semnat un tratat de pace rușinos. Sobieski, câștigând lupta decisivă dela Choczim (1673), ajunge rege.

Kós Carol, arhitect, grafician, politician magh. și scriitor (n. 1883). Ca arhitect și grafician în operele sale, a introdus motivele artei populare săcuiești. A înființat partidul poporal magh., dar, fără să înregistreze vreun succes politic. A scris numeroase studii istorice, iar ca director al institutului de editură „Erdélyi Szépmives céh" el ilustrează cărțile editate de acest institut.

Kosciuszko Tadeu, general polon (n. 1746 † 1817); adjutant al lui Washington, luptă pentru independența americană. Reîntors în Polonia organizează armata polonă; ia parte la răscoala contra Rusiei și este proclamat dictator de partidul revoluționar (1794). Bate pe Ruși la Raclawice, dar este bătut de armata prusorusească. Organizează finanțele; depune dictatura în mâinile unei adunări reprezentative. Ca general, întâmpină pe Ruși la Maciejowice (1794), este rănit în luptă și ajunge prizonier, țarul Paul I îl pune în libertate (1796). Restul vieții l-a petrecut mai mult în streinătate. Alexandru I i-a așezat corpul în cripta regilor din catedrala Cracoviei.

Kosice, fost Kaschau, oraș din Cehoslovacia cu 53.000 loc. Fabrici de hârtie, zahăr, postav, etc. Mare și important târg și stație de C. F.

T. Kosciuszko

Koskinen Yrjo, istoric finlandez (n. 1830 † 1903). Numele adevărat: Georg Zacharis Forsmann. A jucat un rol important în politica finlandeză și a publicat în finlandeză mai multe lucrări istorice (Istoria poporului finlandez, 1881—1882; Istoria evului mediu, 1865-67, etc.).

Kossak Adalbert, pictor polon (n. 1857), autor de tablouri cu subiecte militare și lupte (Trecerea Berezinei, Lupta dela Raclawice, etc.).

Kossovo (Polje), platoul sau șesul —, numit și „Câmpul Mierlei", în Jugoslavia (Serbia). Are o înălțime de 500—600 m., și este udat de Ibar, un afluent al râului Morava. Acest șes e fertil și produce cereale, tutun și fructe. E important din punct de vedere istoric: în 1389 sultanul Turcilor Murad I s'a luptat cu Creștinătatea (cavalerii francezi, germani, regele Sigismund al Ungariei, principele Lazar al Serbiei, Mircea cel Bătrân, principele Munteniei) care sufere o înfrângere mare (v. Nicopole); în 1448 sultanul Murad II se bate cu armatele lui Ion Huniade. In marele războiu, în Oct. 1913, Sârbii au câștigat aici mai multe lupte asupra Turcilor. Iar după o rezistență eroică împotriva Austro-Ungariei, a lui Mackensen și a Bulgarilor, tot de aici Sârbii se hotărâsc (în Nov. 1915), să se retragă spre țărmul Mării Adriatice, în direcția litoralului albanez.

Kosztolányi Dezső, scriitor și poet maghiar (n. 1885). A scris poezii lirice impresioniste. Și-a câștigat renumele cu vol. de poezii „A szegény kis gyermek panaszai". A scris multe poezii, traduceri și romane: A véres költő, Édes Anna, etc.

Kossuth Lajos, bărbat de stat maghiar, căpetenia revoluției maghiare din 1848

(n. 1802 † 1894). Mare orator, deputat și șef al partidului independent. A luptat din răsputeri la prefacerea Ungariei într'un stat constituțional, independent de Austria. In 1848 a condus revoluția și a devenit guvernator al Ungariei, declarând detronată familia Habsburgilor de pe tronul Ungariei. Revoluția suprimată, el s'a refugiat în Turcia, ducând și coroana țării. Din Turcia a mers în Anglia și apoi în America, ținând peste tot conferințe de propogandă pentru cauza revoluțiunii. Stabilit mai apoi la Torino, conduce de acolo acțiunea împotriva familiei domnitoare. Deși amnestiat, a preferat să rămână expatriat până la moarte. Inmormântarea s'a făcut pe cheltuiala statului maghiar. Din lucrările sale „Memoriile" prezintă mai mare importanță. Aderenții lui se numesc „coșutiști".

Kotoku, împărat al Japoniei. A domnit dela 615—654 d. Chr. E celebru prin reformele introduse în administrație și prin înființarea a opt ministere, conduse de un consiliu superior care se compunea dintr'un prim ministru, un ministru de stânga și unul de dreapta.

Kotor sau **Cattaro**, oraș din Yugoslavia, port important și bun pe coasta Adriaticei în fundul golf. Boca Kotorska (Bocche di Cattaro). Întărit. 16.000 loc.

Kotzebue Auguste - Friedrich - Ferdinand von —, literat germ. (n. 1761 † 1819). A scris drame, romane și memorii. A fost diplomat în serviciul Rusiei. Este contra romantismului și ideilor liberale.

Kovács Meletie, episcop al Românilor uniți din ținutul Oradiei, care însă, era supus jurisdicțiunei episcopului rom. cat. A fost numit în 1748 și sfințit prin ep. rutean al Muncaciului, în 1850. A luptat toată viața, ca să scape de jurisdicțiunea episcopului rom. cat., cu care nici Românii nu erau mulțumiți, dar luptele lui au fost zadarnice. Deaceea, cu ocazia vizitei canonice a episcopului sârbesc Sinesie Jivanovics, cei mai mulți Români bihoreni, părăsiră unirea cu Roma. Abia după moartea lui K. întâmplată la 1770 s'a putut realiza dorința Românilor uniți din părțile ungurene de a-și avea episcopia lor independentă.

Kovalevska (Sonia Corvin-Krukovski), matematiciană rusă (n. 1850 † 1891). A scris memorii asupra ecvațiunilor diferențiale parțiale. A scris romane și interesante amintiri.

Kőváry Ladislau (n. 1820), istoric magh. membru al Acad. magh. A publicat: Erdely története (6 vol.); Erdely régiségei; Okmány tár az 1848—9. erdélyi esemenyekkhez, etc.

Kozak Eugen (n. 1857), profesor și slavist în Bucovina. Studii în Cernăuți și Viena, arhivar, preot, profesor la Universitatea din Cernăuți. A publicat studii despre mănăstiri și inscripții din Bucovina.

Kozlowski Iosif, sculptor rus (n. 1740 † 1803), autor de statui de mari proporții, executate cu efect și talent artistic (Suvarov, etc.).

Kraemer Anders Robert, baron de —, scriitor suedez (n. 1825). Are multe volume de versuri.

Kraepelin Emil, medic german (n. 1856 † 1926), celebru psihiatru și neurolog, a contribuit cu lucrările sale importante la fundamentarea psihologică a psihiatriei. Are și lucrări de psihol. experimentală asupra oboselei, etc.

Kraft Jens Edvard, savant norvegian (n. 1784 † 1853), autorul „Lexicului general al literaturii daneze, norvegiene, irlandeze" (1818—1819) și a „Descrierii topografice și statistice a regatului Norvegiei" (1820—1835).

Krafft Adam, sculptor german (n. 1450 † 1507), autor de lucrări de o mare putere de expresivitate, cu o execuție magistrală și minuțioasă.

Krafft Petru, pictor german (n. 1780 † 1856), autorul tablourilor: Belisar, Oedipos și Antigona, Bătălia dela Lipsca, Manfred, etc.

Krafft-Ebing Richard, medic german (n. 1840 † 1902), psihiatru celebru, fost prof. la univ. din Viena, cunoscut mai ales prin cercetările sale asupra anomaliilor vieții sexuale.

Kragujevac, oraș în Yugoslavia, cu 19.000 loc. Arsenal. Turnătorii de tunuri și arme. In timpul războiului ocupat de Germani.

Krakow (Cracovia), oraș din Polonia (Galiția), pe Vistula. Are 184.000 loc. O universitate celebră. Covoare. A fost reședința regilor Poloniei din 1919, K. face parte integrantă din teritoriul polon.

Krakus I, rege legendar al Poloniei în sec. al VII. Lui i se atribue fondarea orașului Cracovia.

Krakus II, rege al Poloniei, fiul celui precedent. A trăit la începutul sec. VIII. Moare asasinat de fratele său Leszek. Soră-sa, Wanda, îi urmează la tron. După moartea acestei eroine, care e comparată de unii cu Semiramis, se stinge familia Krakus, iar Polonia ajunge sub dominația celor 12 palatini.

Kralievič Marcu, fiul regelui sârb Vukașin, care a murit în 1394. Neputând să obțină tronul, el e alungat din Serbia. Cu doi frați ai săi se pune în serviciul Turcilor. Moare ucis într'o luptă împotriva trupelor otomane. Poezia populară din Serbia, Bulgaria și dela noi a creiat din el un personaj favorit, care va veni atunci când va fi momentul potrivit să se alunge Turcii în Asia.

Kramarz, Carol, n. 1860, om politic ceh, deputat în Austria, șeful tineretului ceh revoluționar, în 1916 condamnat la moarte pentru trădare, grațiat la 15 ani temniță, în 1917 e eliberat și devine șeful partidului naționalist ceh, în noul stat Cehoslovac în 1918—19 a fost prim ministrul Cehoslovaciei.

Krašicki Ignac, literat polon (n. 1735 † 1801), supranumit: Voltaire al Poloniei. In cărțile sale are stil mușcător și viu.

Krasinski Sigismond-Napoléon, poet polon, (n. 1812 † 1859). E autorul pieselor Comedia infernală, Zorii, etc., în care cântă năzuințele pentru viitor ale Poloniei.

Krassin Leonid Borisovič (n. 1870 † 1926), bolșevic rus, născut în Siberia. La început era socialist moderat. A fost printre negociatorii tratatului dela Brest-Litovsk, comisar al poporului la comerț și industrie (1919) în guvernul sovietic, apoi la Comunicații. Trimis de soviete ca ambasador în Anglia (1921), încheie cu acest stat o înțelegere comercială.

Kraszewski Joseph-Ignace, romancier polon (n. 1812 † 1887). Are romane istorice sau cu subiect de moravuri: Iermola, Fără inimă, etc.

Krefeld, oraș din Prusia-Rhenană, cu 129.000 loc. Industrie însemnată. Țesătorii, mătăsării, construcții mecanice. In timpul marelui război lagăr de favoare pentru prizonieri.

Kreisler Fritz, violonist celebru (n. 1875.) Concerte strălucite în toată lumea. Din 1915 trăiește în America. A scris numeroase piese de virtuozitate pentru vioară, o operetă și un cvartet pentru coarde.

Kremlin, fortăreața Moscovei, veche reședință a Țarilor, unde se găsesc multe opere de artă, catedrale, palate și vestitul clopot de 6 m. înalt, cu o circumferință de 18 m., cântărind 165.000 kg. K.-ul are formă aproape triunghiulară. Domină țărmul stâng al râului Moscova și e înconjurat de un zid de 12 m. înalt și de 2.200 m. lung.

Kremnitz G., medic german (n. 1843 † 1897). A trăit în București ca medic la spitalul Brâncovenesc și al Curții Regale.

Křenek Ernest, compozitor ceh (n. 1900), reprezentant de seamă al muzicei moderne cehe. Elevul lui Frantz Schreker. Lucrări: două cvartete, o sonată pentru pian, o sonată pentru vioară, 2 simfonii, diverse piese pentru pian, liduri, muzică simfonică.

Krenner Nicolae, publicist maghiar (n. 1875), președintele Sindicatului ziariștilor maghiari ardeleni, al societății „Kölcsey" din Arad și al Clubului ziariștilor arădani. Articolele ce le publică în ziarele maghiare ardelene îl prezintă ca pe un cunoscător temeinic al istoriei și bun politician.

Kretulescu Constantin (n. 1809 † 1884), om politic rom. Intră în armată, iar dela 1840—2 servește în administrație și justiție. In 1857 e membru în divanul adhoc din Țara Rom.. In 1867 prim ministru sub domnitorul Carol și ministru de externe. A scris: Sumariu al istoriei culturii (1863); Despre mărimea națiunilor (1863). A fost membru onorar al Acad. Române. — Nicolae (n. 1812 † 1900), frate cu Constantin, om politic rom. Studii medicale le Paris; 1840 deschide în București o școală de chirurgie. Participă la mișcarea din 1848; exilat la Constantinopol, se întoarce în 1850, sub Barbu Vodă Știrbei. E prim ministru în 1862—3 și alte ministere (1865—6). Sub domnitorul Carol, e de mai multe ori ministru; sub guv. Brătianu, K. e ministru plenipotențiar la Roma, Petersburg și Paris; 1871 e membru activ al Acad. Rom. și câțiva ani președintele ei.

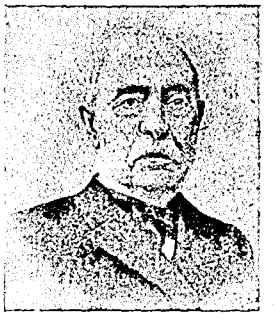

Kreutzer, 1. **Rudolf**, violonist și compozitor franc. (n. 1766 † 1831). A trăit la Paris ca profesor la conservator, concert-maistru și dirijor al operei mari, făcând turnee în diferite țări. A scris aproape 40 opere, astăzi uitate, însă lucrările sale pentru violină sunt remarcabile și apreciate și acum. Notăm: 40 Etudes ou Caprices, pentru violină solo, 19 concerte, 15 cvartete, sonate și împreună cu Rode și Baillot a publicat metoda pentru violină a conservatorului din Paris; 2. **Konradin**, compozitor germ. (n. 1780 † 1849), autor a 30 opere, apreciate pentru muzicalitatea lor. Remarcăm: „Melusine", „Nachtlager in Granada", „Verschwender".

Kriemhilda, în epopeia germană Nibelungen, sora lui Gunther și soția lui Siegfried. După omorârea lui Siegfried, Kriemhilda se căsătorește cu Attila și răzbună moartea bărbatului, omorînd pe Gunther și pe Hagen, dar și ea este omorîtă de Hildebrand.

Kriplon (chim.), v. gaze nobile.

Kristóf György, prof. de lit. și limba mag. la univ. din Cluj, de când Univ. a trecut sub conducerea rom. (n. 1878). Scrieri: Magyar mitológia klasszikus époszainkban; Arany László s a magyar politikai költészet; Emlékezése a honalapitóra; Megjegyzések az esztétika módszeréhez; Adatok Barcsay Ábrahám életéhez; Petőfi és Madách-tanulmányok; Jókai Mór.

Krobatin (Alexandru baron de —), feldmareșal austriac (n. 1849). A fost ministru de războiu al Austro-Ungariei din 1912—1917. In 1918 a comandat o armată pe frontul ital.

Kronos, v. Cronos.

Kronstädter Allgemeine Sparkassa, b. săsească în Brașov, înființată în 1835. După bilanțul din 1927, capital de 50 milioane și rezerve 35,227,792 lei. Președintele consiliului: Emil Porr. Director general: Hans Eder. In Iunie 1928 hotărând adunarea generală extraordinară fuziunea cu Banca de comerț și industrie din Brașov și cu cea din București, capitalul s'a urcat la 100 mil. lei.

Kronstadt, cetate din Rusia, port militar bine păzit, într'o insulă din fundul golfului Finlanlic și în față cu vărsarea fluviului Neva.

„Kronstädter Zeitung", ziar cotidian, politic-economic, redactat în limba germană, apare la Brașov.

Kropotkin Peter Aleksejevic, prințul (cit. Crapotchin) revoluționar rus, sociolog, n. 1842 † 1921. A formulat principiile anarhismului extrem afiliat al internaționalei (v. c.). Scrieri: Cuvintele unui revoltat, Câștigarea pânii, Marea revoluție, Anarhia.

Kroyer Peter Severin, pictor acvarelist și gravor danez (n. 1855 † 1909), elevul lui Bonnat, autor de peisaje, portrete, executate cu talent apreciabil.

Krug Edouard, pictor francez (n. 1829 † 1901), autor de tablouri religioase și de portrete (Impărtășirea Ioanei d'Arc (1864), Minunea Sf. Denis, etc.).

Krüger Stephanus Johannes Paulo (n. 1825 † 1904), om de stat al Burilor, ultimul președinte al republicei sud-africane. Născut în Elveția, în 1848 a emigrat în Transvaal, unde în 1880 a fost ales comandantul armatei în războiul contra Englezilor. De 4 ori președinte al republicei sudafricane. In 1899 a început un războiu contra Angliei, pe care l-a pierdut. S'a așezat în Olanda unde a și murit, dar osemintele lui au fost duse în Pretoria.

Krumbacher Carol, celebru istoric german (n. 1856 † 1909), autor de lucrări fundamentale asupra literaturii bizantine (Istoria literaturii bizantine dela Iustinianus până la căderea imperiului roman de Orient).

Krupp Alfred, metalurgist german (n. 1812 † 1887), a moștenit dela tatăl său o fabrică mică, din care s'au desvoltat uzinele dela Essen, renumite pentru fabricarea tunurilor ce-i poartă numele. Tunurile din această fabrică au fost mult întrebuințate în războiul mondial.

Kruseman Cornelis, pictor olandez (n. 1797 † 1857), preocupat mai ales de formă. Autor de lucrări importante, „Predicarea Sf. Ioan Botezătorul" ni-se impune prin dimensiunile ei mari.

Krylov Ivan Andrejevič, fabulist rus celebru (n. 1768 † 1844). A scris la vârsta de 15 ani „Ghicitoarea în cafea". În 1789 a înființat o tipografie proprie și a tipărit un jurnal (numit din 1792 „Spectatorul"), apoi din 1883 „Mercurul Petersburgului". A scris apoi comediile: „Familie moartă", „Poetul în antecameră", etc., dar sa distins mai ales prin vestitele sale „Fabule" (publicate în 1808). Fu ales, după aceea, membru al Acad. din Petersburg, apoi în 1830 funcționar la bibl. imperială, etc. Fabulele sale au fost traduse și imitate în multe limbi. La noi, au influențat pe Donici m. ales, care l-a prelucrat.

Kuan-Han-King, autor dramatic chinez din sec. al XIII. Cea mai bună piesă este: Teou-Ngoyuen (resentimentul lui Teon-Ngo), tradus de Bazin în franțuzește.

Kuang-Su, împărat chinez (n. 1872 † 1908). A domnit sub tutela mătușii sale împărăteasa Tsu Hsi, a cărei xenofobie a pricinuit în 1884 conflictul dela Tonkin, iar în 1900 răscoala Boxerilor (v. c.).

Kuan-ti sau **Kuan-yu**, celebru luptător și bărbat de stat chinez (n. 161 † 219), rămas model de isteține și de bărbăție militară. Chinezii l-au zeificat. K. este deci în același timp zeul războiului, patronul comercianților și protectorul literilor.

Kuanon, divinitate japoneză, personificația milei și compătimirii; figură importantă în budhismul tantric (v. Tantra).

Kubelik Jan, violinist ceh (n. 1880), elevul lui Sevčik. Unul din cei mai celebri violoniști ai timpului, concertează în Europa și America dela vârsta de 8 ani. A scris și 3 concerte p. violină și orch.

Kucharski sau **Kokarski** P., pictor polon în sec. al XVIII, cunoscut prin portretul făcut lui Ludovic XVII (Dauphin) și prin „Marie Antoinette au Temple".

Kügelgen Gérard de—, pictor german (n. 1772 † 1820), care a decorat mai multe palate din Petrograd. E apreciat pentru echilibru în compoziție și coloritul cald al tablourilor. Moare asasinat. Fratele său, Carol Ferdinand (n. 1772 † 1832), a fost pictorul curții imperiale rusești.

Kühlmann, Richard von-, n. 1873, diplomat german, 1917—8 secretar de stat la externe, încheie păcile dela Brest Litovsk și București (1918). Dușman al politicei de anexare. Memoriile sale: Die Tragödie Deutschlands, von einem Deutschen.

Kuhn Adalbert, lingvist și mitolog german (n. 1812 † 1881), cunoscut prin lucrările sale de gramatică comparată și de mitologie indo-europeană.

Ku-klux-klan, asociație secretă care s'a format în sudul Statelor Unite din America în urma războiului din 1860—65 cu scopul să lupte împotriva influinței Negrilor.

Kuli (coole), muncitori (zileri) chinezi, japonezi și indieni, oameni lipsiți de orice avere, cari trăiesc în cea mai neagră mizerie și astfel sunt nevoiți să emigreze în America și Africa, unde se angajează.

Kullak Theodor, comp. pianist și profesor germ. (n. 1818 † 1882). Înființătorul conservatorului „Stern" la Berlin (în tovărășia lui I. Stern și B. Marx), la 1850 și al „Neue Akademie für Tonkunst", tot la Berlin, la 1855, institute care se bucură și astăzi de cea mai bună reputație. Din lucrările sale remarcăm: „Schule des Oktavenspiels", sonate, concerte, parafraze, fantazii, etc. pentru pian, 130 opuri în general.

Kulturkampf expresie prin care se desemnează o evoluție de filosofie și de politică germană, caracterizată prin lupta statului prusiac contra bisericii catolice sub guvernarea lui Bismarck (1871—1880). Dogma infailibilității papii făcu ca lupta să fie tot mai acută. Profesorii nu vreau s'o recunoască dogma, episcopii îi excomunică, se iau măsuri aspre contra lor și bisericii. Unii episcopi sunt arestați, pe urmă se împacă Bismarck cu papa Leo al XIII.

Kumbakonam sau **Combaconam**, oraș în India engleză (prov. Madros, districtul Tanjore), pe un braț al lui Colerun; are 61.000 loc. O veche capit., centru religios și literar. Temple și sactuare celebre.

Kumis, băutură fermentată, pe care o beau semințiile nomade din Asia. Se prepară din laptele de iapă, prin fermentare.

Kun Bela, ziarist, fost director al asigurărilor muncitorești în Cluj, de unde a fost destituit. În 1914 fiind caporal în oastea ung. cade prizonier la Ruși. Face propagandă bolșevică printre prizonieri și întors în Ungaria, continuă și acolo. Publică ziarul „Vörös Ujság" (Gazeta roșie) și ajunge dictatorul comunist al Ungariei în 1919. Alungat de armata română fuge în Viena și apoi în Rusia.

Kuncz Aladár, scriitor maghiar ardelean (n. 1886), fost profesor de literatura maghiară în Budapesta. Din anul 1923, când a venit la Cluj, e redactorul ziarului „Ellenzék".

Kundt August Adolf, fizician germ. (n. 1839 † 1894). Studiază vibrațiile acustice ale diferitelor corpuri și gaze. Inventează tubul care-i poartă numele. Face măsurarea vitezei de propagare a sunetului, studiază frecarea gazelor, rotația planului de polarizare în gaze.

Kunst Cornelisz, pictor olandez (n. 1493 † 1544). Lucrarea sa „Coborîrea pe cruce" (Muzeul din Leyda) este o compoziție plină de talent, expresivitate și de farmec. — Fratele său **Cornelisz** (n. 1495 † 1550), supranumit Bucătarul (fiindcă a ocupat această meserie înainte de a se afirma), s'a ocupat tot cu pictura.

Kupetzki sau **Kupeczky** Ion, pictor ceh (n. 1667 † 1740). A petrecut vreme mai îndelungat în Roma, Veneția, Viena, stabilindu-se la Nürnberg. A pictat tablouri istorice și mai ales portrete.

Kuprin A., moralist rus contemporan, a satirizat viața ofițerilor arătând inculturа, asprimea, mecanizarea, plictiseala, goana respingătoare după dragostea cu nevestele camarazilor, chinuirea subordonaților lor și alte cusururi ale acestora: viața soldaților, a studenților, a lucrătorilor din fabrici, etc. Are o pătrundere psihologică și un realism remarcabil. Scrieri: Duelul, Iama, etc.

Kuprulí s. **Koproli**, familie de origină albaneză, ai cărei cinci membri au fost viziri în imperiul turc. dela 1656—1710. Mai însemnați: 1. K. **Mohamed** (n. 1585 † 1661), a persecutat pe creștini; a reorganizat armata, bătând pe Venețieni. A devastat Ardealul și Ungaria, detronând pe Rákóczi al II. — 2. K. **Oglu**, fiul celui precedent (n. 1626 † 1691). A fost bătut de Montecucculi la St. Gotthardt (1664) și de I. Sobieski (1673). A fondat o bibliotecă bogată. — 3. K. **Mustafa**, a cucerit din nou Belgradul; la Slankamen a fost bătut de Ludovic de Baden (1691). — 4. **Amudja Zadeh Hussein** K. († 1702). Văzând slăbiciunea Turcilor, a încheiat pacea dela Karlowitz (1699). A ridicat starea culturală a țării prin ridicarea de școli.

Kurdă, limba vorbită de Kurzii din Kurdistan, un dialect al persanei moderne (v. Iranian).

Kurgan, morminte vechi foarte răspândite în Rusia, în formă de tumulus. Cele mai vechi aparțin unor populații de rasă persană.

Kurilele (insulele), arhipelag japonez în Asia. Un lung șir de insule muntoase și vulcanice (52 conuri vulcanice), dela Kamciatka, la ins. Yeso, pe o lungime de 1200 km. Au 4800 loc. pe 14.824 kmp.

Kuroki Tamemoto, baron, general japonez (n. 1844 † 1923), cel mai energic comandant al armatei japoneze în războiul din 1904—1905, în Mandciuria. El a raportat victoria dela Yalu.

Kuropatkin, Nicolaevič Alexej (n. 1848 † 1925), general rus, comandantul suprem al armatei ruși în războiul ruso-japonez din 1904—5. În războiul mondial a condus armata rusească din N. În 1916 guvernatorul Turkestanului.

Kur-Singh, principe din Hindustan (n. la sfârșitul sec. al XVIII), care a participat în toate răscoale făcute de localnicii împotriva dominației Englezilor. El e ultimul care a depus armele (1857). În 1850 a publicat niște interesante memorii asupra vieții sale.

Kurzii, numele populației din Kurdistan. Sunt de rasă albă, munteni aspri. Au fost sub Perși mult timp, însă printr'o revoltă, în mare parte s'au supus Turciei. Sunt despărțiți în triburi, care se ocupă unele, cu agricultura, altele cu creșterea vitelor.

Kut-el-Amara sau **Kut**, oraș pe fluviul Tigru (Mesopotamia), cunoscut prin victoria gener. engl. Townshend, contra Turcilor, la 26—28 Sept. 1915. În urmă având eșecul dela Ctesiphon s'a închis în K., dar a trebuit să se predea după 143 zile de asediu (3 Dec. 1915—29 Apr. 1916). K. a fost recucerită de gener. Maud, în 23 Februarie 1917.

Kutter Hermann, preot evangelic din Zürich, n. 1863, luptător pentru mișcarea socialismului religios: Sie müssen, Was sollen wir tun, Wir Pfarrer, etc.

Kutuzof Mihail, general rus (n. 1745 † 1813). A participat la campaniile din Polonia, Turcia și Crimeia sub Caterina a II. A fost trimis în ajutorul Austriecilor la Austerlitz. În campania din Rusia el a învins la Krasnoie, dar a fost înfrânt la Moscova de Napoleon.

Kuyper Abraham (n. 1837 † 1920), om politic olandez, preot calvin, deputat în 1875 și ziarist, în 1905—8 prim ministru.

Kvicala (cit. Kvițala) Jan, filolog și politician ceh (n. 1834 † 1908), prof la Univ. din Praga. A scris valoroase lucrări asupra lui Vergilius, Sophocles și Euripides.

Kyosai Shoiu, pictor și desenator japonez (n. 1831 † 1889), care și-a câștigat renume mai ales prin caricaturi.

Kyd Thomas, poet dramatic engl. (n. ca. 1560 † 1595), predecesor și inspirator al lui Shakespeare, în Hamlet (unele părți).

Kyr (Kirres) Paulus, medic sas din sec. XVI. A publicat prima carte medicală tipărită în Ardeal „Sanitatis studium", Brașov 1551. Ca Physicus în Brașov, a fost trimis de mai multe ori în Principate ca să dea îngrijiri medicale Voevozilor.

£ L. număr roman = 50. l. = litru; £ = lira sterlină (în Anglia).

Labanți, ostași nemți ai împăratului din Viena, cari luptau contra lui F. Rákóczy II, care detronase pe Habsburgi (1701—1711).

Labarre Etienne, arhitect francez (n. 1764 † 1833). A lucrat la edificarea palatului Bursei din Paris.

Labarum (m. lat. „drapel"), drapelul imperial pe care Constantin cel Mare a pus o cruce și monogramul lui Isus Christos (cu inscripția: In hoc signo vinces „cu acest semn vei învinge"), după ce a învins pe Maxentius; aceasta în amintirea crucii pe care ar fi văzut-o când a plecat împotriva lui M.

Labbé Marcel, medic franc. contemporan, prof. la fac. de med. din Paris, celebru mai ales prin lucrările sale asupra chimiei patologice și metabolismului.

Labdacizii, descendenții lui Labdacos, regele Thebei (Oedipos și fii săi)

Labe, numele ceh al fl. Elba (v. c.).

Laberius, autor comic latin, în sec. I a. Chr. († 44), care s'a distins prin farse numite „mime".

Labferment (popul. cheag), fermentul secretat de mucoasa stomacului sugacilor de mamiferi (mai ales al mieilor), care precipitează cazeina din lapte (încheagă laptele). Se folosește la fabricarea brânzii.

Labiale, consonante cari se formează prin împreunarea buzelor, ori a buzelor și dinților: m, b, p, f, v.

Labializare, transformarea unei consoane de altă natură în labială.

Labiate (bot.), fam. a Dicotiledonelor, din ord. Tubiflorelor. Se cunosc vreo 2000 de specii; multe sunt oficinale (ex. Salvia).

Labiche Eugène, autor dramatic franc., (n. 1815 † 1888). A reușit să redea, în vodevilurile sale pline de vervă, situațiile cele mai glumețe, caracterele cele mai caraghioase, replice neașteptate spre a ne trezi râsul. Și astăzi piesele sale: la Main leste, l'Affaire de la rue Lourcine, la Grammaire, le Voyage de M. Perrichon, Mon Isménie ș. a. sunt mult gustate. L. a fost membru al Acad. franc.

Labienus Titus, cel mai distins comandant al lui Caesar în Gallia (98—45 a. Chr.). A avut soarte partizanilor lui Pompeius: omorît la Munda.

Labirint sau mai bine **Lope-robunit,** un imens palat egiptean, de formă patrunghiulară, care se afla în antichitate în locul unde se află azi Hawarâ. Herodotos l-a vizitat în sec. V a. Chr. și l-a descris. Avea 12 săli mari și 3000 de camere, dintre care 1500 erau în subsol și serviau ca morminte regilor și crocodililor sacri. Azi e considerat ca un oraș al mormintelor (orașul cimitir). — In Creta a existat de asemenea în antichitate un L., pe care, se zice, că l-a construit Daedalos (v. c.), pentru ca să închidă Minotaurul. Cercetările arheologice i-au descoperit urmele.

Labirint — Anat.: toate părțile care compun urechea internă. — Unele biserici, în evul mediu, erau împodobite cu L., care consista într'un pavaj format de mai multe linii care se întretaie (catedrala din Chartres, Franța). — Cuv. e întrebuințat și în optică. — L. sistem defensiv construit de Germani în Marele Războiu, în departamentul Pas-de-Calais, aproape de Arras. Armata a doua franceză, de sub conducerea generalului Foch a luptat o lună (9 Maiu—17 Iunie 1915) pentru ca să-l poată cuceri. Această întăritură au considerat-o Germanii imposibilă de cuprins.

Labirinthodonți (paleont.) gen de amfibieni fosili — Stegocefali (v. c.) — din era paleozoică, reprezentat prin forme mari gigantice cu dinți conici cu dentina încrețită și cu resfrângeri complicate, ex. Archegosaurus, Chirotherium, Mastodonsaurus, etc.

Laboratoarele internaționale de fiziologie „Monte Rosso". (1907). Sediul: Biuroul Turin. Laboratoarele: prov. Novara. Cercetări alpine: fiziologie, bacteriologie, botanică, zoologie, fizică terestră, etc.

Laborator se numește o încăpere sau o serie de încăperi (institut), special amenajate — pentru diferite cercetări experimentale, fizice, chimice, bacteorologice, tehnice, psihologice, etc.

Laborde Alexandre, marchiz de —, arheolog franc. (n. 1807 † 1869), autorul mai multor lucrări prețioase asupra Arabiei și Orientului. Membru al Academiei de inscripții (1842).

Labour Party, partidul muncitorilor englezi. S'a înființat în 1900 cu 400.000 membri, având 2 deputați în Camera engleză. Macdonald I. R. a fost secretarul apoi președintele partidului. Dela 1906 poartă oficial numele L. In 1906 au avut în Cameră 29 deputați, iar în 1923 are 192. Au ajuns, în 1929, la guvern după cel a lui Baldwin. Preș. Mac Donald.

Labrador, peninsulă mare a Americei de Nord, între Golf. Hudson și Oc. Atlantic. Supraf. ca. 1,200.000 kmp. cu 4000 loc. dintre aceștia 1000 Eschimoși, cari se ocupă cu pescuitul. Este un podiș de granit, gneiss și sienite, mult ondulat, cu lacuri, bălți și resturi glaciare. Pe coasta de E. multe fiorduri.

Labradorit (min.). v. Feldspații.

La Brète, Jean de-, pseudonim pentru Mlle Alice Cherbonnel, romancieră franceză (n. 1838). A scris un roman grațios: Mon oncle et mon Curé.

Labrouste Henri, arhitect franc. (n. 1801 † 1875). A construit celebra bibliotecă Sainte-Geneviève din Paris.

Labrum (zool.), buza superioară a insectelor; o placă chitinoasă, mobilă pe cap, care acoperă partea superioară a gurii.

La Bruyère, literat și filos. franc. (n. 1645 † 1696). Autorul celebrelor „Caractères", la început traduse aproape din Theophrastos, iar din a IV ediție (1689) publicate cu multe adăogiri și prelucrări devenind o lucrare originală. Lucrarea cuprinde o culegere de portrete sau caractere, zugrăvite într'un stil precis și pitoresc, cu intenția de a moraliza și de a biciui viciile și apucăturile ridicule, având încrederea că societatea se poate perfecționa. L. B. e un precursor al sec. al XVIII prin ideile sale și un mare stilist, reușind să armonizeze fondul cu forma în opera sa și astăzi atât de interesantă.

Lac: 1. gumă rășinoasă de coloare roșie-gălbuie ce se găsește pe niște arbori din Asia (rhus vernicifera). In artă: Lacajul mobilelor, a statuetelor, cutiilor, bibelourilor, etc., este o artă practicată din cele mai vechi timpuri de Chinezi și Japonezi (v. c.). Această modă a avut succese mari în Europa prin sec. al XVIII. G. Bertrand a descoperit secretul lăcuirii ce s'a practicat în Extremul Orient. Umezeala favorizează întărirea lacului și îi dă proprietatea impenetrabilității față de apă. Lacul este superior tuturor celorlalte produse de acest fel, iar deasa lui întrebuințare (la îmbrăcarea elicelor dela aeroplane, la caroserii, etc.) dovedește că e impenetrabil apei și nu-l atacă acizii.

Lăcăuțul (1777 m.). Vârf al Munților Vrancei.

Lacaze-Duthiers Henri, naturalist franc. (n. 1821 † 1901), unul dintre cei mai vestiți zoologi ai Franței; prof. de Zool. la Fac. de Șt. și membru al Acad. Mare animator al studiilor zoologice în Fr.

Lacea Constantin, doctor în filologie, prof. în învățământul superior, lexicograf (n. 1875). Colaborează din 1906 la redactarea Dicționarului Academiei Române. Fost arhivar al bisericii Sf. Nicolae din Brașov și membru al birou-

lui de presă de pe lângă legațiunea română din Stockholm (1917—18); membru al cons. Național al României întregite constituit la Paris (1918). In 1919 a fost însărcinat cu repartierea prizonierilor români din Franța. A publicat un prețios și interesant studiu asupra „Vieții și petreacerii Sfinților" de Dosofteiu, apoi studii și articole de filologie în „Dacoromania", și'n alte reviste rom. și străine articole de istorie literară și de lexicologie.

Lacedemonian, v. Sparta.

La Cerda, familie domnitoare a Castiliei (Spania), din care mai mulți membri au petrecut în Franța. Descendentă din don Fernando, fiul lui Alphons X, regele Castiliei. Insemnați: Ludovic de Spania, amiral francez (1341) și Carol († 1350).

Lacerta (zool.), șopârlă; reptilă; ord. Saurieni. Numai forme terestre. L. agilis e frecventă la noi. L. viridis și L. muralis, forme mediteraneene, se găsesc și la noi în regiuni calde cu mult soare (Ex. Arad).

Lachambeaudie Pierre, fabulist și autor de cântece franc. (n. 1806 † 1872). Scrierea îngrijită și agreabilă, cu idei foarte democratice este „Fables populaires".

La Chaussée Pierre-Claude Nivele de—, autor dramatic franc (n. 1692 † 1754). A creat „la Comédie larmoyante", bazată pe simpatia pentru cei nenorociți. A scris: Préjuge à la mode, Mélanide, Ecole des mères, etc.

Lachenel Edmond, ceramist franc. (n. 1855). Motivele sale decorative le-a împrumutat după natura vie. El a introdus smaltul mat și a fabricat vase renumite.

Lachesis, una din cele trei Parce, cea care învârtia fusul și prezicea destinul (v. Parcele).

Lachmann Conrad, filolog german (n. 1793 † 1851), autor al interesantei lucrări: „Considerațiuni asupra Iliadei", a unui studiu asupră poemei „Nibelungen" și a unei ediții critice a poetului latin Lucretius.

Lachnus (zool.), ord. al Hemipterelor; L. exsiccator trăiește pe fagi, unde produce proliferațiuni canceriforme. L. piceae trăiește pe conifere; L. fagi (păduchele fagului), trăiește pe frunzele fagului.

Lacmus (chim.) v. Indicatori.

Lacolit, intercalarea lavei prin stratele rocilor, formând domuri în mijlocul terenurilor sedimentare. Ex.: în munții Apuseni (Detunata), lava bazaltică e intercalată în stratele cretacice.

Lacombe Paul, filos. franc. (n. 1834 † 1919). Cunoscut teoretician al istoriei cu „Histoire considérée comme science" (1849). Distinge între faptele umane unele individuale („evenimentele"), altele care se repetă („instituțiile"). Pe acestea din urmă le studiază știința istorică, ale cărei legi nu se pot desprinde decât cu ajutorul inducției psihologice. Altă lucrare însemnată: Introduction à l'histoire littéraire.

Lacombe Paul, savant francez (n. 1848 † 1921), autor de lucrări prețioase asupra istoriei Parisului (Bibliographie parisienne).

Laconia (Lakonike), în antichitate ținut în sud-estul Peloponesului, cuprinzând în special valea râului Eurotas. Întinderea: 4790 kmp., cu 200.000 loc. în antichitate. Avea muntele Taygetos, din vârful căruia se aruncau, la naștere copiii cari nu erau sănătoși. Capitala: Sparta. Astăzi prov. Peloponez.

Laconic, concis, scurt și pe înțeles, în felul cum vorbiau, în vechime, locuitorii Laconiei (Grecia). Contrarul: prolix, vorbă lungă.

Laconicum (m. lat.), partea unei băi romane, care servia la baia de aburi.

Lacordaire Jean-Baptiste-Dupanloup, zis le Père Henry-Dominique —, orator bisericesc franc., călugăr dominican (n. 1802 † 1861). După ce a părăsit avocătura a intrat la seminarul Saint-Sulpice. Devenit un predicator de frunte care a captivat multă vreme mulțime de ascultători în catedrala Notre-Dame. Din îndemnul lui Massillon a colaborat la jurnalul „l'Avenir", care preconiza separația bisericii de stat, libertatea presei și a învățământului și eliberarea naționalităților apăsate, lucru pentru care a fost blamat de papa, dar L. se supuse. A fost reprezentant al pop. în 1848 și a fost ales membru al Acad. franc. în 1868. Idea principală a predicilor sale era reconcilierea bisericii catolice cu lumea modernă spre a recâștiga atâtea cunoștințe ținute de prisos departe de ea. Scrieri: Conférences de Notre-Dame de Paris, La vie de Saint Dominique, Eloges funèbres, etc.

Lacrămile Batavice (chim.) v. Sticla.

Lacretelle Pierre Louis de —, zis Lacretelle âîne, publicist franc. (n. 1751 † 1824). Erâ un spirit liberal. A scris: De l'établissement des connaissances humaines et de l'instruction publique.

Lacrima (med.), secreția glandelor lacrimale (v. Ochiu). Conține 98% apă, 1½% sare, ½% albumină. Menține suprafața ochiului umedă.

Lacroix Paul, supranumit le Bibliophile Jacob, poligraf franc. (n. 1806 † 1884). Și-a câștigat renume prin lucrări de erudiție, mai ales în bibliografie și prin edițiile adnotate (Enigmes et découvertes bibliographiques, Le Moyen âge et la Renaissance). A scris și romane istorice interesante.

Lacrosse, este o oină de origine indiană. Din cele 2 echipe de câte 12 persoane așezate pe 2 semiterenuri, odată numai 2 joacă: unul care bate mingea (20 cm. diametru) spre poarta adversară cu ajutorul unei rachete de lemn de 30 cm. lățime și un adversar, care caută să prindă mingea, pentru a nu ajunge în poartă.

Lacryma-Christi, (lat.) lacrima lui Christos: Vinul tămâios produs în viile dela poalele muntelui Vesuviu.

Lactarius (bot.), ciuperci cu pălărie, aparținând Hymenomycetelor. În lamele are un suc lăptos. L. deliciosus (râșcov, sau burcțele dulce), comestibil; L. torminosus, veninos.

Lactat, Regim (med.), regim dietetic în care bolnavul se alimentează aproape exclusiv cu lapte (în unele boale ale stomacului, în boalele acute febrile).

Lactic, acid—, (chim.), este un lichid sirupos, solubil în apă și'n alcool; sărurile acestuia se numesc lactați. Este f. răspândit în varietățile de lapte acru, provenind din fermentarea lactozii, în borș, în castraveți, în braga acră și'n zeama de varză. Se întrebuințează în medicină ca antiseptic intestinal contra diareei, cholerei și a febrei tifoide.

Lactometru, aparat densimetric întrebuințat pentru determinarea cantității de grăsime și a calității laptelui.

Lactoza (chim.) sau zahărul de lapte, se găsește în laptele mamiferelor, iar în cantitate mică în unele plante (fasole, în fructul arborelui de cauciuc). Are un gust puțin dulce, solubil în apă, prin fermentație transformându-se în acid lactic (ex. laptele acru). Se întrebuințează în medicină, iar ca reductor la fabricarea oglinzilor.

Lacu-Sărat, stațiune balneară la SE. orașului Brăila. Este un lac de stepă, n'are legătură cu nici un râu.

Lacuri, supraf. mai mici de apă dulce sau sărată ocupând depresiuni ale solului. Unele L. sunt resturi a vechilor mări: lac. Aral, Balcaș, M. Caspică. Altele sunt așezate pe marile linii de dislocație sau de fractură (Tanganyika, Nyassa, Rudolf, lac. Baical, lacurile din Scoția, etc.), sunt lacurile tectonice; L. de doline, L. de baraje (vulcanice, glaciare, cordoane fluviatile, etc.). L. de crater, L. de deltă (ghiolurile noastre). L.-le servesc de regulatoare a debitului pentru fluviile, care le străbat, tot ele reține aluviunile transportate de acestea și cu timpul se umplu de depozite fluviatile, secând. Printre cele mai mari L. sunt: Caspica (440.000 kmp.), Lac. Superior (84000 kmp.), Victoria Nyanza (75000 kmp.), Aral (68000 kmp.), Huron (62000 kmp.), Michigan (62000 kmp.), Tanganyika (40.000 kmp.), etc.

Lacustru, care trăește pe țărmul sau în apele unui lac (plante l.). Cetăți (sate) l.-e: satele preistorice, edificate pe țăruși în mijlocul lacurilor (pentru a fi la adăpost de animalele sălbatice, etc.) în timpul perioadei pietrii cioplite sau a epocei de bronz și fier. Urmele acestor prime locuințe omenești s'au găsit în lacurile din Elveția, Savoia, Italia, Bavaria, etc.; în Oceania și Malacca. De mare valoare pentru istoria popoarelor primitive.

Lacuzon Adolphe, poet francez (n. 1870), teoreticianul „integralismului" (apărut ca o reacțiune contra Simbolismului). Scrie poezii filos. în genul lui Vigny și Sully-Prudhomme. Integralismul susține că poeții trebuie să înfățișeze viața omenească în funcțiune de întreaga umanitate și individualitate, în funcțiune de univers și de incognoscibila, crescând conștiința omului cu adevărurile necontrolate, transcendentale: Les Actes de l'Intégralisme, Les Colloques, Les Rubriques nouvelles (reviste), Eternité și Elévations sur le siècle (poezii), etc. În jurul lui L. s'au grupat: Cubélier de Beynac, Armand de Melin, Léon Vannoz, Jaques Rousille, Adolphe Boschot, etc. Manifestul Integralismului s'a publicat în „Revue bleue" (1904 Ian.).

Láday Augustin, filantrop român, (n. 1815 † 1893). În 1861 comite suprem (prefect) al jud. Alba de jos, iar în 1867 numit jude de Curie (Înalta curte de Casație). La moarte și-a lăsat întreaga avere Consistoriului din Blaj, pt. burse școlare.

Ladea Romulus, sculptor de talent, prosor la Școala de bele-arte din Cluj.

Ladin, nume dat unui grup de dialecte, aparținând familiei de limbi romanice. Se vorbește de câteva zeci de mii de indivizi din văile Alpilor, Elveția (cantonul Grisons) și Italia. Limba L.-ă s'a întins și mai spre nord, dar a fost înghițită de dialectele germanice. N'a ajuns limbă oficială și n'a format o limbă literară (v. Roumanche și Retoroman).

Ladinii, populație veche refugiată prin văile Tirolului. Azi mai sunt apr. 2000 indivizi.

Ladislau, numele mai multor regi ai Ungariei și Poloniei. Cel mai ilustru: L. I, cel Sfânt, rege al Ungariei (n. c. 1045 † 1095), ales, la început, conducătorul primei Cruciate.

Ladislau sau **Lancelot**, rege al Neapolul dela 1386—1414. Moare otrăvit. Regatul său l-a pretins Ludovic al II de Anjou.

Ladislau sau **Vladislau V Jagellon**, rege al Poloniei (n. 1348 † 1434). A trecut la catolicism; a unit Polonia cu Lituania; a bătut pe Cavalerii teutoni la Tanenberg (1410) și la Koronovo. ↑

Ladoga, lac mare în NV. Rusiei. Comunică cu golf. Finlandic prin fl. Neva. 18.130 kmp., adâncimea max. 223 m.

Ladrerie (med.), boală frecventă la porc, rară la om, cauzată de prezența cisticercului teniei (panglicei; v. c.) în țesuturile subcutanate și mușchi, uneori chiar și în organele mai nobile (ex. creer).

Lady (engl., cit. ledi), titulatura femeilor nobile în Anglia, iar în timpul mai nou: doamnă.

Laelius Caius (n. 235 † 165 a. Chr.), orator roman vestit, prieten cu Scipio Africanul. A ocupat funcția de pretor, apoi de consul. L. este personajul principal în opera lui Cicero: „L. sive De amicita dialogus".

Laennec René Theophil, medic franc. (n. 1781 † 1826), celebru prin descoperirea sa genială a auscultației plămânilor și a altor organe interne, care a pus baza diagnosticei fizicale moderne.

Laermans Eugène-Jules-Joseph, pictor belgian (n. 1864), care a reprezentat cu o tehnică primitivă viața țărănească și a emigranților.

Laërtes, în mit. greacă tatăl lui Odysseus. A luat parte la expediția Argonauților (v. c.). La întoarcerea lui O. în Ithaca, el era încă în viață.

Lafargue Fernand, romancier franc. (n. 1856 † 1903). A scris: „Les Ouailles du curé Fargeas".

La Fayette Marie-Joseph Motier, marchiz de —, general şi bărbat politic francez (n. 1757 † 1834). A luat parte activă în lupta pentru independenţă a Americei de nord. A fost, în Franţa, membru al adunării naţionale din 1789. Apoi, în 16 Iulie, 1789, când a fost asediată Bastille, comandantul gărzii naţionale. La adunarea naţională a susţinut drepturile omului. În 1792 comandant al armatelor din nord. A protestat împotriva detronării regelui. A stat în închisoare austriacă, la Olmütz, cinci ani. În revoluţia din 1830 a desvoltat din nou o mare activitate.

René Laennec

La Fayette Marie Madeleine Pioche de la Vergne, Contesă de—, scriitoare franc. (n. 1634 † 1693). Are cel mai bun roman de analiză din sec. al XVII: „Princesse de Clèves" şi interesante: „Memoires". A fost bună prietenă cu La Rochefoucauld.

La Fontaine, Jean de-, cel mai mare poet fabulist francez, n. 1621 † 1695. Se distinge în „Contes", prin fineţe, eleganţă şi spirit; iar în „Fables" prin farmecul neîntrecut al povestirii situaţiilor alegorice, cu adânc tâlc moral. Fabulele sale au devenit universale, prin generalitatea situaţiilor naturale, gustate de toate epocile şi la toate vârstele; deşi limbajul folosit în ele este, într'o anumită măsură, savant şi dificil chiar. Poezia lui e spontană, emoţionantă simplă şi plastică. Are caracterizări dramatice: prin actele lor, personajele lui iau *forma* cea mai concretă şi capată individualizare. Tratând adeseori subiecte vechi, L. a găsit viziunilor personale despre viaţă o înfăţişare generală, creind adevărata fabulă poetică. A influenţat şi pe Gr. Alexandrescu al nostru.

Laforgue Jules, poet simbolist francez (n. 1860 † 1887). Răzând de nobleţa academică a Parnasienilor (v. c.) imită în versul liber al poeziei sale, — ca şi Verlaine (v. c.), în mod artistic, necorectitudinea şi grosolănia limbajului popular (V. Simbolismul). Opere: Les Complaintes, Poésies Complètes.

Lafosse Charles de —, pictor franc. de subiecte istorice (n. 1636 † 1716). Lucrări: Domul Invalizilor şi mai multe tavanuri la Versailles.

Lagaë Jules, sculptor belgian (n. 1860), autor de busturi pline de viaţă şi realism.

La Gandara Antonio, pictor francez (n. 1862 † 1917), influenţat de pictorii englezi şi spanioli. Autor de portrete sobre şi pline de eleganţă. Peisajele sale sunt mult căutate.

Lagăr, partea unei maşini care serveşte la sprijinirea axelor maşinii şi împiedecă deplasarea laterală a axelor. După poziţia lor deosebim: L. orizontale şi verticale; întâiele sprijină axe verticale, celelalte sprijină axe orizontale.

Lagăr cu rulmenţi pe bile; în lagărele obişnuite frecarea produce importante pierderi de energie; pentru reducerea acestei frecări, care produce încălzirea dăunătoare a pieselor, s'a înlocuit alunecarea axei pe lagărul fix prin rostogolirea axei pe rulmenţi de bile sau conici, întrepuşi între axă şi lagărul fix, micşorându-se astfel considerabil suprafaţa de contact, deci frecarea. L. este întrebuinţat la vehicule (automobil, bicicletă) şi diferite maşini.

Lagerlöf (cil lövv.) Selma, scriitoare suedeză, (n. 1859). A scris romanele: „Legenda despre Gösta Berling", „Jerusalem", foarte colorate şi cu o bogată fantezie. La 1909 a luat premiul Nobel. Alte scrisori: En heeregardssägen, Kristuslegender, Nils Holgerssons resa, Anticrists Mirakler, ş. a.

Lagizi, dinastie egipteană, întemeiată în 325 a. Chr. de Ptolomeu, fiul lui Lagus, unul dintre generalii lui Alexandru cel Mare. Trei suverani sunt mai distinşi: Ptolomeu-Soter (Salvatorul) dela 325—285; P. Filadelful (care-şi iubeşte fraţii), dela 285—246; P. Evergetul (Binefăcătorul) dela 246—221. Dinastia aceasta se stinge la 30 a. Chr.

Lago Maggiore, lac de baraj glaciar, între Elveţia şi Italia. Altit. 197 m., supraf. 210 kmp., adâncimea max. 375 m., medie 210 m. Pe malul de N. este oraşul Locarno (v. c.).

La Gorce Pierre de —, istoric francez (n. 1845), autorul lucrării „Histoire du Seconde Empire", scrisă cu multă precizie şi cu un remarcabil colorit stilistic. Catolic şi conservator imparţial. Membru al Academiei de ştiinţe morale (1907) şi ai Acad. franceze (1914).

Lagrange, Joseph Louis (n. 1736 † 1813) matematician şi fizician francez, pentru studiul teoretic al libraţiunii Lunii a obţinut marele premiu al academiei din Paris. Opera sa principală este: Mécanique analytique (1788), în care stabileşte ecvaţiile generale ale mişcării unui sistem oarecare. În matematică a introdus calculul variaţiilor, a dat o formulă de interpolare şi a lucrat la teoria funcţiunilor analitice.

Laguna, suprafaţa de apă liniştită cuprinsă între un cordon litoral şi vechiul ţărm. În regiunile calde, prin evaporare, apa lagunelor devine din ce în ce mai sărată. Acelaşi fenomen se observă şi în regiunile temperate, unde încălzirea este mare şi laguna nu este alimentată nici cu apă de mare nici cu apă dulce. Ex. Lac. Techirghiol. Dacă în L. se varsă un curs de apă dulce venit din interior, apa sărată a ei se transformă în apă sălcie, apoi chiar în apă dulce. *Lagune sunt* în toate mările şi Oceanele. În Europa sunt: Areachon, Biscarosse (coasta Atlanticului în Franţa), Zuiderzee, Venezzia, Kurisches, Haff, Frisches Haff, la noi: Razelm, Techirghiol, Sintghiol, l. Sasie, etc. Lagunele sunt supuse dispariţiei după o perioadă mai scurtă sau mai lungă, prin colmatarea complectă.

La Guiche, familie franceză ai cărei membri s'au distins în sec. al XV—XVIII în războaie, administraţie şi în politică.

Laguillermie August Frédéric, gravor şi pictor francez (n. 1894), membru al Academiei des bele-arte (1911). Dalta sa a executat cu maiestrie operele pictorilor mai vechi şi moderni.

La Harpe, Jean François de la —, scriitor dramatic, poet şi critic lit. franc., n. 1739 † 1893. La început partizan al revoluţiei, apoi apărător al ideilor religioase, închis la 1794 ca antirevoluţionar. A scris câteva tragedii: Warwick, Coriolan; apoi „Eloges" pentru Racine, Fénelon şi de Catinat, premiate de Academia franc., „Études sur les livres saintes" şi remarcabilul numai pentru sec. al XVII „Cours de littérature" (16 vol.).

La Hire sau **La Hyre**, pictor şi gravor francez (n. 1606 † 1655). A pictat tablouri religioase (Sf. Francisc) şi peisaje istorice cu abilitate deosebită.

Lahovari, 1. Alexandru (n. 1841 † 1897), om politic român. Studii juridice la Paris; director în ministerul de externe (1867), membru marcant al partidului Conservator; orator parlamentar cu ver-

vă; ministru de justiţie (1870), de domenii (1888) şi de externe (1895); — 2. **Gheorghe** (n. 1838 † d. 1900). Studii la Berlin şi politehnică la Karlsruhe; inginer; director general al poştelor (1871—76), preşedinte al înaltei Curţi de Conturi. A fost unul dintre fondatorii Societăţii geografice române (1875). A colaborat la marele dicţionar geografic românesc. A publicat studii şi articole prin ziare şi reviste; 3. **Iacob** (n. 1848) frate cu Alexandru; dreptul la Paris; avocat la Bucureşti, deputat (1871), ministru plenipotenţiar la Paris (1892—5) şi apoi de externe (1899—1900).

La Huerta Vicente Antonio Garcia de—, (n. 1734 † 1787), scriitor dramatic spaniol. Adversarul clasicismului. A scris: „Raquel o la Judia de Toledo", piesă imitată de Grillparzer (v. c.). Apoi Scena Española defendida, manifest care servi ca prolog la publicaţia în 17 vol. intitulată „Theatro Hespañol (l), în care L. H. ia partea vechiului teatru spaniol.

Laibach, v. Ljubljana.

Laic (gr. = din popor), 1. membrii bisericii ascultătoare, creştinii cari nu fac parte din cler. L-ii se mai numesc şi mireni. 2. Oamenii cu cunoştinţe defectuoase, ori fără nici o cunoştinţă, în vre-o materie. De ex. L. în fizică, în ştiinţa medicală, etc.

Lainé Joseph-Louis-Joachim viconte, politician francez, cel mai distins în timpul Restauraţiei. Preşedintele camerei Deputaţilor în 1815. Membru al Academiei franceze (1817).

Lainici, trecătoare în munţii Carpaţi, grupa Vulcan. Prin L. trece râul Jiul.

Lalos, în mitol. greacă rege al Thebei, tatăl lui Oedipos.

Laissez faire, laissez passer (lăsaţi să facă, lăsaţi să treacă). E deviza şcoalei fisiocraţilor în economie, cari au proclamat libertatea comerţului, a muncii şi concurenţa liberă = liberalismul economic.

Lakanal Joseph, savant francez (n. 1762 † 1845). A contribuit în mare măsură la înfiinţarea de stabilimente ştiinţifice şi literare pe timpul Convenţiunii şi la desvoltarea Instrucţiei publice. Pe timpul

Directorului a condus organizarea Institutului (l'Institut) francez (Acad. franc.).

Lalande André, filos. franc. (n. 1867). Membru al Acad. de şt. morale; s'a remarcat cu lucrarea „la Dissolution opposée à l'évolution dans les sciences physiques et morales" (1899), în care face o critică precisă a postulatelor evoluţionismului, arătând că vestita trecere „dela omogen la eterogen" departe de a fi o „lege", e o formulă arbitrară şi echivocă. Opune diferenţierii evolutive „legea disoluţiunii": principiul degradării energiei a lui Carnot şi Clausius. A luat iniţiativa de a alcătui împreună cu toţi filos. însemnaţi contemporani, vestitul „Vocabulaire philosophique", pe care l-a redactat (cu note critice) sub auspiciile „Societăţii franceze de Filos.", al cărei secretar este (publicat în 2 vol. 1925). Alte lucrări importante: Leçons sur la philos. des sciences, Catéchisme moral, etc. Colaborator la Traité de Psychologie, editat de G. Dumas.

La Landelle Guillaume de —, romancier franc. (n. 1812 † 1886). A descris viaţa lumii marine: une Haine à bord, le Dernier des flibustiers, etc.

Lalauze Adolphe, gravor şi pictor francez (n. 1838 † 1906). A ilustrat mai multe opere literare (Voyages de Gulliver, Contes de Perrault, Gil Blas, etc.).

Lalescu Traian, dr. în matematici (n. 1882 † 1929). Prof. la univ. din Bucureşti şi la şcoala Politehnică din Bucureşti. Fost rector al şcoalei politehnice din Timişoara. Cărţi: L'équation intégrale de Fredholm, Curs de geometrie analitică, Culegere de probleme de geometrie descriptivă, etc. Lucrări din domeniul ecvaţiilor integrale şi funcţionale, mecanica, geometria, algebra, istoria matematicei.

Lalique René, giuvaergiu francez (n. 1860). A reînoit giuvaergia prin procedee nouă şi prin motive decorative luate din faună şi floră.

Lalo Edouard, compozitor franc. de origine spaniolă (n. 1823 † 1892). Studii muzicale la Cons. din Lille şi Paris; se face cunoscut mai întâiu ca violonist în serate de muzică de cameră la Paris, publică apoi compoziţii instrumentale, mai ales pentru violină. Din lucrările sale notăm: 4 concerte pentru violină (symphonie espagnole), 1 concert p. pian, 1 simfonie, 1 scherzo p. orch. 3 triouri, sonate p. vioară, liduri, opera „Le roi d'Ys", baletul „Namouna" pantomima „Néron", etc.

Lalou René, literat franc. A scris: Histoire dela litt. franç. contemporaine, Panorama de la litt. anglaise contemporaine, etc.

Laloux Victor Alexandre-Frédéric, arhitect francez (n. 1850). A reconstruit cripta sf. Martin de Tours şi a edificat gara d'Orsay din Paris. Membru al Academiei de beaux-arts (1909).

Lalu Socrate, medic român, prof. de Farmacologie la univ. din Bucureşti. Fost profesor la Iaşi.

Lama (zool.). Auchenia lama; mamifer american, înrudit cu cămilele; animal domestic în America meridională.

Lama, la Mongoli şi Tibetani, preotul religiei buddhiste. Marele L. este şeful suprem al religiei b., considerat incarnaţia lui Buddha. Se bucură de cea mai mare veneraţie. L. trebuie să facă studii teologice, filosofice, literare, de medicină şi de astronomie. Dintre ei se aleg superiorii (egumenii) mănăstirilor. Unii se interesează de educaţia novicilor sau de a şcolarilor. Dalai-Lama (Marele Lama) este şeful suprem al religiei budhiste şi incarnaţia lui Buddha.

Lamaire Madeleine Coll, pictoriţă franc. (n. 1845). S'a remarcat prin portrete şi pictură de flori.

Lamaism, forma târzie, ierarhică a buddhismului din Tibet (secol al XIV şi al XV). L.-ul „galben" are ca şef Dalai-Lama cu reşedinţa în Lhasa; L.-ul „roş" pe Bogdo-Lama cu reşedinţa în mănăstirea Taşhibunpo. Fiecare Lama e considerat ca întrupare a divinităţii, e călugăr, ducând o viaţă riguroasă de mănăstire şi ocupându-se cu ştiinţele pozitive şi oculte. L.-ul e o concepţie politeistă plină de superstiţii.

Lamarck Jean-Baptiste, naturalist franc. (n. 1744 † 1829); prof. de zoologie la Jardin des Plantes. A fost primul care încă înaintea lui Darwin a desvoltat în a sa „Philosophie Zoologique" ideea evoluţiei fiinţelor vii. Sistemul său de evoluţie numit Lamarkism are ca principiu fundamental adaptarea şi transformarea organelor prin folosirea sau nefolosirea lor (v. Evoluţia).

La Marmora Alphonse Ferrero, marchiz de —, general şi bărbat de stat ital. (n. 1804 † 1878). S'a remarcat în războiul italian din 1859, iar în 1866 a fost ministru de războiu.

Lamartine, Alphonse de —, mare poet franc. (n. 1790 † 1869). A fost secretar de ambasadă al lui Louis XVIII la Florenţa, deputat, şi unul din partizanii revoluţiei din 1848, ministru de externe şi şef al guvernului provizoriu, membru al Acad. franc. Guvernul imperial i-a acordat o recompensă naţională (500.000 frcs). L. e un reprezentant de frunte al Romantismului şi mare poet liric. Lecturile sale multiple, impresiile copilăriei şi ale călătoriilor, iubirea pentru Elvire şi pentru natură, inspiraţia religioasă sunt izvoarele sentimentelor sale. A scris: Premières méditations (1820), Nouvelles méditations (1823), Harmonies poétiques et religieuses (1830), Recueillements, poemul Jocelyn (1836), toate în versuri; apoi: Voyage en Orient, Histoire des Girondins, Confidences, Graziella şi Raphael (un fel de romane), Histoire de la Révolution de 1848, Histoire de la Restauration, etc. în proză. Din poezia lui L. se desprinde o uşoară melancolie meditativă, şi adeseori sbuciumul personal al sufletului său care găsia răsunet potrivit în frământările şi aspiraţiile epocei. Poezia sa e sinceră şi profundă.

La Mathe le Vayer François, literat franc. (n. 1588 † 1672). Este reprezentantul scepticismului în sec. al XVII. A scris: „Considérations sur l'éloquence française".

Lamb Charles, poet şi critic engl. (n. 1775 † 1834). A scris în colaborare cu soră-sa Maria: „Tales from Shakespeare". Are „The last Essays of Elia" un exemplu de umor englezesc, precum şi Specimens of Dramatic Poets Contemporany with Shakespeare, apoi Essay on the Tragedies of Shakespeare şi On the Genius and Character of Hogarth.

Lambda, a unsprezecea literă din alfabetul gr., corespunzând lui l românesc.

Lambdacism, defect de pronunţare, care consistă în repetarea sunetului „l" sau în substituirea lui prin „r".

Lambert, Hotel —, un palat din Paris, situat pe insula Saint-Louis, construit în sec. al XVII de Le Vau pentru prezidentul Lambert le Thorigny şi decorat cu picturi de Le Sueur şi Le Brun, care se află azi la Louvre.

Lambert, Hotel —, un palat din Paris, 1619 † 1683), unul dintre comandanţii lui Cromwell. A reportat învingere asupra armatelor regale la Dunbar şi Worcester.

Lamblia intestinalis (zool.), infusor flagelat care parazitează intestinul uman; produce afecţiuni intestinale, numite lambliaze.

Laboulaye Edouard René Lefebre de —, jurisconsult, scriitor şi publicist francez, (n. 1811 † 1883). Opere: Histoire politique des Etats-Unis de l'Amerique; Paris en Amérique, Le Prince Caniche.

Lambrequin (franc. cit. lambrachen), perdea de stofă, care se aşează la pat ori în partea superioară a ferestrelor. Odinioară L.-ul îl purtau cavalerii la cască (v. c.), fluturându-l până pe umeri.

Lambrino, familie boierească, de origine greco-bizantină, aşezată în Ţările Române la începutul sec. al XVIII, ai cărei urmaşi trăiesc şi azi în Moldova. Unul din ei, banul Manolache L. s'a căsătorit cu Domniţa Bălaşa, fica lui C. Brâncoveanu.

Lambrino Scarlat, prof. de Istorie antică şi Epigrafie la univ. din Bucureşti. Fost membru al Şcoalei române din Fr. Are importante cercetări în domeniul epigrafiei greceşti şi romane.

Lambrior A. (n. 1846 † 1883), filolog şi folklorist român, fost profesor la Botoşani şi apoi la Iaşi. Studiile filologice mai importante: Limba veche şi nouă (în Conv. Lit. VII, 1893—1891), Essai de phonétique roumaine (în Ramura IX, X), Carte de citire (cu o introducere), Iaşi 1882, etc. Înzestrate cu un spirit de analiză filologică şi foarte obiective, lucrările sale îl pun printre cei mai de seamă lingvişti români. L. s'a distins în folkloristică cu: Obiceiuri şi credinţe (în Conv. Lit. IX), şi studii tipărite sau rămase în manuscrise. Prin limpezimea stilului

şi preciziunea cugetării, alături de respectul desăvârşit faţă de adevăr, L. a pus baza şcoalei realiste în filologie şi folklor, la noi. E creiatorul stilului nostru ştiinţific.

Lambris (franc. cit. lambri), căptuşeală de lemn, de marmoră sau de stuc cu care se îmbracă pereţii unui apartament, în întregime sau numai partea de jos.

Lambros Spyridon, arheolog şi bărbat de stat gr. (n. 1851 † 1919). În 1916, prezident de consiliu.

Lambru Dumitru, general de divizie (n. 1860). La intrarea Rom. în răsb. cel mare din 1916, gen. de brig., comandă div. XXI cu care a luat parte la ofensiva dela Flămânda şi apoi pe frontul de nord în bătălia dela Braşov şi Predeal. Se remarcă

mai ales în marea bătălie de pe Neajlov și Argeș. Publicist și critic militar de seamă († 1926).

Lamellibranchiate (zool.), scoici; clasă a moluștelor, fără cap, cu cochilie compusă din 2 valve. Sacul intestinal are un organ musculos, numit picior, care servește locomoțiunii; respiră cu branchii. Inima e perforată de intestin și are un ventricul și două auricule. Sistem nervos ganglionar. Cele mai multe L. trăiesc în mare, puține în apă dulce. La noi de ex. midia și unio.

Lamellirostra (zool.), păsări al căror cioc e acoperit de o membrană moale, lamelată la margini; ex. flamingo, rața, gâsca, lebăda.

Lamennais Félicité-Robert de-, preot catolic și literat-filos. franc., n. 1782 † 1854. A publicat „Essai sur l'indifférence religieuse", o capodoperă stilistică și dialectică. Este partizanul unui tradiționalism aprins, datorită căruia cartea „Essai"... deveni celebră. Critică rațiunea individuală, admițând că rațiunea colectivă și consensul oamenilor ne poate apăra contra scepticismului. Numai biserica papală și șeful ei sunt infailibile și păstrează adevărurile eterne. Papa Leon al XIII îl primi bine și-i oferi scaunul de cardinal. L. îl refuză. Combătu apoi monarhia constituțională, căutând să atragă democrația pentru interesele teocrației: trebuia să „catolicizeze liberalismul"... cu deviza: „Dzeu și libertatea, Papa și poporul." Cu acest crez a colaborat la ziarul „l'Avenir" (1830), care fu însă afurisit de noul papă, Gregoriu al VII (1832). După doi ani apare celebra scriere „Paroles d'un croyant", lucrare în proză ritmată și în stil apocaliptic, mult hulită de conservatori și care a produs mare mirare, onorată cu o punere nouă la index. Fu închis apoi pentru un pamflet politic și se alese deputat în 1848. În „Esquisse d'une philosophie" e influențat de ital. Rosmini și germ. Schelling și dă un sistem de gândire evoluționist, dominat de idei teologice. L. a avut o mare influență asupra scriitorilor sec. al XIX, la noi asupra lui Russo, în „Cântarea României".

Lameth Alexandre, adversarul lui Mirabeau și partizan al monarhiei constituționale (n. 1760 † 1829). A fost în captivitate austriacă trei ani, împreună cu La Fayette. A scris lucrarea: Histoire de l'Assemblée constituante.

Lamettrie Julien Offray de —, medic și filos. franc. (n. 1709 † 1751). Partizan al Materialismului și Mecanismului, la care reduce întreaga viață corporală și sufletească: experiența și observația sunt baza explicației fenomenelor naturii. Ele arată un raport de acțiune reciprocă între spirit și corp. Este indiferent dacă materia a fost creată sau nu, dacă este veșnică și dacă există Dzeu, pentrucă, crede L. aceste lucruri nu se pot ști. Scrieri: Histoire naturelle de l'homme; L'homme machine.

Lami Eugène-Louis, pictor franc. (n. 1800 † 1890) celebru prin tablouri care reprezintă lupte (Lupta de la Alma, etc.), prin acvarele și ca ilustrator de cărți.

Lamia, în credințele superstațioase ale Grecilor, o femeie urită, care răpea copii. La început a fost frumoasă. Hera, soția lui Zeus, ca să se răzbune pentru dragostea ce L. o manifesta față de soțul său, i-a răpit copiii; de atunci ea a pierdut frumusețea și se îndeletnicește cu furarea copiilor, crezând că-s ai ei.

Lamiac (Războiul —), cel purtat de Greci, după moartea lui Alexandru cel Mare, pentru ca să scape de dominația macedoneană (328 a. Chr.). Conducătorii acestui război au fost Hyperides și Demosthenes. Sub conducerea lui Leosthenes, Macedonenii, conduși de Antipater, sunt siliți să se retragă în orașul întărit Lamia din Tessalia (de aici numele). La început norocul e de partea Grecilor, dar mai târziu Antipater îi înfrânge în lupta dela Cranon (322 a. Chr.). Această înfrângere, precum și moartea lui Leosthens. Hyperides și Demosthenes, îi silește să rămână tot supuși Macedonenilor.

Laminaria (med.), rădăcina uscată și sterilizată a unei plante marine (*laminaria digitata*), care, umezită, se umflă. Se folosește în med. pentru lărgirea orificiilor, mai ales a gâtului uterului: introdusă în orificiu, se îmbibă cu secrețiile organului, se umflă și destinde orificiul în care se află.

Laminor, *mașină compusă din mai m.* cilindre de oțel, care se învârtesc în sens invers unul față de celălalt, între aceste cilindre se introduce metalul de laminat. Fierul, cuprul, se laminează la cald, iar aluminiumul și plumbul la rece. L. se întrebuințează mai ales la fabricarea șinelor de C. F., grinzilor și traverselor de fier, tabla, sârmă, etc.

Lammasch Heinrich (n. 1853 † 1920), politician și om de drept austriac, profesor la universitatea din Viena, membru al curții de justiție internațională din Haga, pacifist cunoscut, prim ministru austriac în Oct. 1918. Opere: Der Völkerbund, Europas elfte Stunde. etc.

Lammassi, nume dat de Chaldeo-Assirieni, spiritelor binefăcătoare, pe care le reprezentau prin tauri înaripați și cu cap de om (*exemplare la Louvre*).

La Monnoye Bernard de—, literat franc. (n. 1641 † 1728). Au rămas populare: „Noëls bourguignons". Are multă fantazie și vervă.

Lamotte Jeanne de —, intrigantă celebră pe timpul lui Ludovic al XIV, în Franța (n. 1755 † 1791). Și-a câștigat faimă rea în Procesul Colierului (v. Collier). A fost arestată, biciuită, înfierată cu fier roșu (în Place de Grève) și închisă la Salpétrière. Evadează și trăiește în neagră mizerie, în Anglia. Când era să fie din nou arestată, se aruncă din al doilea etaj și moare.

La Motte-Fouqué, Friedrich Heinrich-Karl, Freiherr von—, scriitor romantic germ. (n. 1777 † 1843). A scris povestea „Undine", drame și romane („Der Zauberding").

Lamotte-Hondar Antoine Hondar de la Motte, literat și fabulist franc. (n. 1672 † 1731). În ale sale: „Réflexions sur la critique" a deschis cearta între clasici și moderni, provocând o replică a d-nei Dacier. A avut mult succes tragedia sa: „Inès de Castro".

La Motterouge Joseph-Edouard de —, general franc. (n. 1804 † 1883). Și-a câștigat merite în luptele din Crimeia și Italia. În 1870, în războiul cu Germania, a condus corpul 15 de armată, dar a fost silit să cedeze orașul Orleans în mâna Germ.

Lamoureux Charles, violinist și dirijor franc. (n. 1834 † 1899). Înființează la 1873 „Société de Musique sacrée". Fost dirijor la opera mare din Paris. La 1881 înființează o orchestră a cărei concerte „Concerts Lamoureux" sunt astăzi una din gloriile Parisului.

Lampă cu vapori de mercur, tub cu vid, prevăzut la capete cu doi electrozi de fier și conținând mercur la capătul la care se leagă polul negativ al sursei de curent contin. Înclinând tubul, mercurul curge spre celălalt capăt, și din cauza curentului, care se închide în acest fel prin mercur, se formează vapori de mercur, cari în stare de incandescență emit lumină bogată în raze violete și ultraviolete; din această cauză se întrebuințează în *medicină pentru vindecarea* bolilor de piele, tuberculoză, etc. (Lampă de cvart. Soare artificial de înălțime).

Lampă de cvarț (med.), lampă electrică iluminată cu vapori de argint viu. Lumina trecând printr'un strat de cvarț, conține deosebit de multe raze ultraviolete, care au o putere vindecătoare mare în rahitizm, debilitate și o seamă de boale ale pielii (soare artificial).

Lampa de siguranță „Davy", v. Grizu.

Lampa electrică este de două feluri: cu filament incandescent și cu arc electric. L. cu arc nu se mai întrebuințează, decât pentru proecție cinematografică și în ateliere fotografice. Pentru iluminare se folosește lampa cu filament incandescent, care consumă mult mai puțin. Principiul e următorul: căldura Joule produsă de curentul electric aduce în stare de incandescență un fir metalic așezat într'un bec cu vid. Prima lampă a lui Edison avea fir de cărbune, dar a fost înlocuită cu lămpile Auer cu fir de osmiu și mai pe urmă cu fir de wolfram care au o consumație mult mai redusă. De curând sunt răspândite lămpile cu conținut de gaz, azot sau argon la presiune de ca. 1 atm. al căror fir este înfășurat în spirală. Sunt cele mai economice, pentrucă forma spirală a firului împiedecă conducerea căldurii de către gaz, deasemenea este mult redusă vaporizarea și pulverizarea firului. Consumația acestor lămpi este $^1/_2$ Watt pe o lumânare, de aceea se și numesc lămpi de $^1/_2$ Watt.

„Lampa minunată" sau „Aladin" (lit. arabă și lit. pop. rom.) este o carte populară, care cuprinde un fragment din ..O Mie și Una de nopți". Motivul acestei povești a trecut și în multe din basmele noastre poporane.

Lampadofor, în antichitatea gr., cel care ducea torțele la ceremoniile religioase; alergător la întrecerile cu torțe.

Lamprecht Karl († 1915), mare istoriograf germ.; prof. la univ. din Lipsca. A publicat numeroase opere de o foarte mare valoare istorică și cugetare filosofică: Istoria economică a Germ. medievale (3 vol.). Istoria Germanilor (10 vol.), etc., care îl așează în fruntea marilor istorici ai lumii. Prieten al Românilor, a încredințat elevului său strălucit Nicolae Iorga. scrierea în limba germană a Istoriei Românilor (2 vol. 1915) și Istoria imperiului otoman (5 vol. 1908—12). Academia Rom. l-a ales membru onorar (1913).

Lampyris (zool.), licurici, familia Malacoderme; are organe care luminează, pe abdomen.

„Lamura", revistă lunară literară, ap. la București, str. Latină 10. A fost întemeiată în 1908, de Al. Vlahuță și Brătescu Voinești. Importantă pt. literat. și pedagogie.

Lamy Etienne-Marie-Victor, scr. franc. (n. 1845 † 1919). A scris însemnate studii istorice și politice: la France du Levant, Etudes sur le second empire, etc. Director la „Correspondant". Membru și apoi secretar perpetuu al Acad. franceze.

Lâna, producția mondială în 1926, în

milioane livre engleze (1 livră = 0,454 kgr.): Australia 768; Europa 558; America de Sud 503; America de Nord 333; Africa 263; Noua Zeelandă 208; Diverse țări 427. Total 3060 milioane livre engl.

Lâna de aur, ordin cavaleresc întemeiat de Filip al III-lea, duce de Burgundia, la 1429, în onoarea amantei sale Maria de Crumbrugge, al cărei păr era auriu roșcat. La început avea 24 cavaleri, mai târziu numărul lor s'a ridicat la 50. Insignele ordinului sunt: o lână de aur atârnată de un lanț de aur, litera B. (Burgundia) și pietri scumpe. L. d. a. a fost și comoara pentru care, după mitol. greacă, au călătorit Argonauții (v. c.) la Kolchis.

Lancaster, oraș din Anglia, așezat într'un bazin huilier și port la estuarul fl. Lune (coasta de V.). 46.000 loc. Capit. comitat. L. sau Lancashire (4816 kmp. cu 4,928.000 loc.), bogat în huilă, cu industrie textilă.

Lancaster, familie domnitoare engleză (1399—1461), descendentă din un fiu (Ion) al regelui Eduard al III. A fost adversara familiei York în Războiul celor două Roze (v. c.), din care a ieșit învingătoare. Din ea au făcut parte următorii regi ai Angliei Henrich al IV (1399—1413), Henrich al V (1413—1422), și Henrich al VI (1422—1461). Pe blazonul familiei era o roză roșie.

Lance (milit.), armă ofensivă, constând dintr'un mâner lung terminat la un capăt cu un vârf de fier ascuțit. Înainte de apariția armelor de foc lancea constituia o armă principală atât la trupele pedestre cât și călări.

Lancelot Claude, gramatic și jansenist franc., n. 1615 † 1695. Făcea parte din grupul „solitarilor" dela Port-Royal (v. c. Solitaires). A redactat o „Grammaire générale et raisonnée", operă importantă a grupului dela Port Royal al cărei fond se datorește lui Arnauld. Gramatica urmărea acordarea pronunțării cu scrisul pe baza a 4 principii: a) fiecare literă să reprezinte un sunet, adică să nu se scrie nimic care să nu se pronunțe; b) fiecare sunet să fie însemnat de vreo literă, să nu se pronunțe nimic, care nu e scris; c) fiecare literă să nu reprezinte decât un sunet, fie simplu, fie dublu; d) același sunet să nu fie arătat de litere diferite. Aceasta e una din cele mai celebre formulări ale ortografiei fonetice radicale, care însă n'a prins în Franța. (v. Port Royal și Solitaires).

Lancelot din Lac, erou antic germ. unul dintre cei din ciclul breton de tradiții despre regele Arthus și Masa rotundă. A fost crescut de zâna Viriana în fundul lacului (de aci numele), după ce rămâne orfan de tatăl său, regele Ban.

Lâncezeală (med.), stare de abatere, depresiune psihică și rea funcție a organelor, mai ales digestive, cauzată în primul rând de suferințe morale.

Lanciani Rodolfo-Amadeo, arheolog ital. (n. 1847), vestit prin lucrarea: Istoria săpăturilor din Roma și un plan amănunțit al Romei antice.

Lăncier (milit.), cavalerist armat cu lance. Origina lor este poloneză. Regt. de lăncieri existente în vechime atât în Franța, cât și în Germ. unde au jucat un rol important până în sec. al XIX, au fost transformate în dragoni sau husari.

Lançon August-André, pictor, sculptor și gravor franc. (n. 1836 † 1886). A reprezentat cu talent animale sălbatice și scene militare din războiul franco-germ. (1870).

Lancret Nicolas, pictor franc. (n. 1690 † 1743). Prin colorit și aspectul plăcut, e considerat cel mai bun emul al lui Watteau. Poezia și sentimentul pus de acest din urmă în fiecare operă, îi lipsesc celui dintâiu. Opere: Cele patru părți ale lumii, Lecția de muzică, etc.

Landes, regiuni nisipoase și mlăștinoase în care nu se desvoltă pădurile. Sunt mai multe în Franța, dar cele mai importante sunt cele din vecinătatea golf. Gasconiei. Prin drenări s'au scurs apele și s'a ajuns la împădurire cu pini maritimi, iar în altele cu stejari și chiar la culturi agricole.

Landouzy Louis, medic franc. (n. 1845) prof. la univ. din Paris, celebru medic internist și neurolog, cunoscut mai ales prin lucrările sale fundamentale asupra tuberculozei.

Landowska Wanda, pianistă poloncă (n. 1881) fostă profesoară la „Schola Cantorum" din Paris. Concertează dela 1906 la cembalo, a cărui literatură o propagă cu deosebită competință.

Landowski Paul Maximilien, sculptor franc. (n. 1875), care a obținut, în 1900, marele premiu al Romei. Lucrările sale au tendință realistă (ex. Fii lui Cain și „Le Halcur").

Londsdowne Henry, n. 1845, om de stat englez, ministru de externe în 1900—5; după războiul mondial a devenit aderentul activ al împăcării popoarelor.

Landsmaal (norveg. land. „țară" și mal „limbă"), nume dat limbii naționale care s'a încercat să se creieze în Norvegia, cu ajutorul celor mai importante dialecte. L. se opunea limbii oficiale (rigsmaal), care e daneză.

Landsturm (milit.), în Germania se numesc trupele de miliție, adică toți aceiace pot purta armă.

Landwehr (milit.), în Germ. apărarea patriei. Se numește în Germania armata teritorială formată din oameni de rezervă dela 27—39 ani.

Lanfranco Giovanni sau **Lanfranchi**, pictor ital., elevul lui Carracci (n. 1580 † 1647), decorator abil și productiv. La Louvre: Încoronarea Fecioarei, Agar în deșert, etc.

Lang Andrew, literat engl. (n. 1844 † 1912). Are studii asupra miturilor și folclorului: „Custom and Mythis; Myth, ritual and Religion"; The Making of Religion.

Lang Fr. (n. 20 Maiu 1894). Doctor în filosofie; lector de limba germană la Univ. din Cluj. A scris o foarte bună lucrare asupra lui Eminescu, în nemțește, ș. a.

Lange Konrad, estetician germ. contimp. A emis teoria „iluzionării estetice", conform căreia arta nu este altceva decât o iluzionare conștientă, necesară biologicește speței. Omenirea e înzestrată cu un instinct specific . . . deaceea s'a născut arta, pentru satisfacerea trebuinții de iluzionare a omului.

Lange Friedrich Albert, filos. germ. (n. 1828 † 1875). Autor al celebrei scrieri „Geschichte des Materialismus", în care admite Materialismul metodologic și respinge pe cel metafizic. Partizan al Criticismului kantian, ncadmițând „lucrul în sine", decât ca o noțiune limită pentru cunoaștere.

Langen Eugen, (n. 1833 † 1895) a perfecționat motorul cu gaz cu patru timpi, pe care l-a patentat în 1877 și l-a construit în fabrica din Deutz, fondată de dânsul.

Langer Richard, sculptor german (n. 1879). La început pictor, iar în 1900 membru al Academiei din Berlin. Lucrările sale se disting prin finețâ, simplitate și putere de creație.

Langland Robert (William), poet engl. (n. 1332 † 1400). A scris un poem alegoric „The Vision of William concerning Piers the Pladman", într'un spirit satiric vehement și cu tendință de moralizare. De aceea L. a fost numit „Carlyle al sec. al XIV".

Langlois Jean-Charles, ofiter și pictor franc. (n. 1789 † 1870), renumit prin multele tablouri cu subiecte militare. Cea mai reușită lucrare în acest gen este Cucerirea Malakoff-ului, din războiul crimeic. Alte lucrări: Lupta dela Eylau, cea dela Navarin, etc.

Langmuir J., fizico-chimist american (n. 1881), lucrează în laboratorul lui Schenectady. Lucrări: efectele term-ionice ale metalelor, teoria octetului, cinetica sub limării și condensării corpurilor, etc.

Languedoc, prov. în vechea Franță de S. Capit. Toulouse. Locuitorii vorbesc dialectul zis langue d'Oc.

Lanner Iosef, celebru compozitor de dansuri, austriac (n. 1801 † 1843). Orchestra sa era nelipsită dela festivitățile vieneze și valsurile, galopurile, etc., compozițiile sale, deveniră foarte la modă. A popularizat așa numitul „vals vienez".

Lannes (pron. lan), Jean, duce de Montebello, general franc. (n. 1769 † 1809). Zugrav, înainte de a se înrola într'un batalion de voluntari (1792). Ajunge general la trei ani după aceasta, atrăgând atenția lui Napoleon. Se distinge în luptele: Milesimo, Lodi, Arcole, participă la expediția din Egipt, apoi în luptele dela Marengo, Montebello, Austerlitz, Friedland. E rănit mortal în lupta dela Essling. L. e considerat ca unul din cei mai excelenți generali ai lui Napoleon și dotat cu mult talent, curaj și cumpăt.

Lanolină (med.), adeps lanae, grăsime extrasă din lână. Servește la prepararea alifiilor.

Lansdowne Henry-Charles-Keith Petty Fitzmaurice, marchiz de—, vice rege al Indiilor (dela 1888—1893), ministru de război (1896), șeful Foreign Office-ului (1900—1905). A dus o campanie intensă, în 1917 pentru acceptarea unei păci de compromis între Germania și celelalte state.

Lansing Robert, n. 1864, om de stat american. In 1915 e numit secretar de stat la externe. A luat parte la congresul de pace dela Versailles, în 1919, alături de Wilson, scriind apoi o carte despre tratatul de pace de acolo.

Lanson Gustave, istoric lit. franc. (n. 1857). A introdus o metodă științifică în ist. lit. Este în același timp și autor de monografii și studii asupra evoluției ideilor filos. și morale. In vestita Histoire de la littérature française (de curând și o ediție prescurtată și frumos ilustrată la Hachette), și în Manuel bibliographique, face critica epocelor, autorilor, izvoarelor și textelor de lit. franc., ridicându-se la generalizării filos. L. e din 1920 director la „École normale supérieure". Alte scrieri: Corneille, Voltaire, Bossuet.

Lansting, numirea senatului danez.

Lantan (chim.), element din grupa „pământuri rare", simb. La, greut. at. 139,0, metal strălucitor ca staniul, casant, se oxidează la aer, topește la 810° densit.

6,16. Oxidul de L. O_3 La_2, incolor, ca şi sărurile L.-ui, are un caracter bazic foarte pronunţat.

Lantier Etienne-François de —, literat franc. (n. 1734 † 1826). A scris: „Voyage d'Anténor en Grèce", lucrare ce a avut un succes enorm, încât a fost tradusă în toate limbile. După această lucrare a fost supranumit: „l'Anacharsis des boudoirs".

Lanzi Lodov., abate, savant arheolog, filolog italian (n. 1732 † 1810). A scris o valoroasă lucrare istorică asupra picturii în Italia.

Laodike, numele mai multor regine sau principese din Syria, Asia-mică sau din Macedonia, pe timpul urmaşilor lui Alexandru cel Mare. Mai cunoscută e soţia lui Antiochus al II Theos, rege al Syriei, care a fost omorîtă în 240 a. Chr. din ordinul lui Ptolomeu Evergetul, ca să-şi răsbune pe soră-sa otrăvită. — In mit. greacă fica lui Priamos, regele din Troia, sau a lui Agamemnon.

„Laokoon" (1766) sau despre limitele dintre pictură şi poezie, o lucrare estetică a lui Gotthried Ephraim Lessing, care a avut o influenţă covârşitoare în lit. germ. şi universală. Intr'însa Lessing caută să stabilească limitele între pictură şi poezie. El porneşte dela grupul „Laokoon" din sculptura gr. care înfăţişează pe preotul gr. cu acelaşi nume şi pe cei doi fii ai săi înlănţuiţi de şerpii pe care i-a trimis Minerva să-l pedepsească, pentrucă a prezis concetăţenilor nenorocirile, dacă vor întroduce calul de lemn dela Troia în oraş. Acelaşi subiect îl tratează şi poetul lat. Vergilius (Aeneis, cartea II). Lessing plecând dela deosebirea pe care trebuie s'o introducă în tratarea subiectului sculptorul şi poetul, dela deosbirea între artele plastice şi cele poetice, caută să stabilească *limita* dintre pictură şi poezie, combătând principiul enunţat de Breitinger, după Simonides, că „poezia ar fi o pictură grăitoare şi pictura o poezie mută", care introducea în poezie mania descrierilor iar în pictură tendinţa exagerată spre alegorie. El demonstrează că, cu toată înrudirea lor, pictura şi poezia sunt totuşi două domenii deosebite ale artei: acel al artei plastice este spaţiul, cel al poeziei e succesiunea în timp. De aceea pictura înfăţişează corpurile cu însuşirile lor vizibile, care în poezie trebuiesc înfăţişate cu ajutorul acţiunii. Şi poezia poate imita acţiuni, însă numai indicând părţi din ele (v. act) cu ajutorul înfăţişării corpului. Deasemeni poezia descrie şi ea corpuri însă numai indicându-le cu ajutorul acţiunilor. O altă deosebire între poezie şi pictură: cea dităiu nu se limitează la înfăţişarea frumuseţii ci are la îndemână întreg domeniul nemărginit al naturii, deci poate reprezenta şi urîtul, groaznicul şi chiar ceea ce e scârbos, ceea ce nu trebuie să facă arta plastică. Goethe şi Schiller au fost mult înrăuriţi de L.-ul lui Lessing în primul rând, aşa că întreaga desvoltare a epocii lor este sub directa influenţă a principiilor formulate de estetica lui Lessing. L. a fost luat ca model de către Al. Odobescu în „Pseudokynegetikos".

Laomedon, în mit. greacă fiul lui Ilos, tatăl lui Priamos, rege în Troia. A ridicat zidurile Troiei cu ajutorul lui Neptun şi Apollon. Moare în răsboiul troian. Bogatele sale turme au fost păstorite de însuşi Apollon pe muntele Ida.

Lao-tse, filos. chinez (sec. al VII a. Chr.). A scris Tao tek-king (cartea canonică despre Tao şi Tek); este întemeietor al Taoismului (v. Taoism).

Laparatomie (med.), operaţie prin care se deschide abdomenul.

Lapauze, v. Lesueur.

Lapedatu Alexandru (n. 1876), istoric şi om politic rom. Studii liceale şi universitare în Bucureşti, funct. la Acad. Rom., secretar al Comisiei Monum. Istorice, membru al Acad. Rom. (1918); delegat la conferinţa de pace din Paris (1919); profesor de istoria veche la univ. din Cluj (dela 1919); membru marcant al partidului liberal, deputat (1922—26, 1927—8), senator al Univ. din Cluj (1926—7); Ministru al cultelor şi artelor (1923—26, 27,

28). A redactat 9 vol. din frumosul Buletin al Com. Mon. Istorice (1908—16); a tipărit bune lucrări istorice: Vlad Vodă Călugărul (1903), Radu cel Frumos (1903); Damaschin episcopul şi dascălul (1906); Episcopia Strehaiei (1906); Un mănunchiu de cercetări istorice (1915); Politica lui Radu cel Mare (1916): Petru Maior (1921); Mihnea cel Rău şi Ungaria (1922); Isoriografia română ardeleană (discurs de recepţie la Acad. Rom. 1923); Tradiţia naţională despre originile Tării Româneşti (1924) şi un volum de discursuri şi cuvântări rostite cu diferite prilejuri ca Ministru al cultelor (1925).

Lapedatu Ion (n. 1844 † 1878). Prof. la lic. din Braşov (1871-78). A fost unul dintre cei mai culţi Români din vremea sa în Ardeal. Suflet de poet, scriitor de seamă, înţelegător al tuturor probl. soc. şi naţionale pe care le-a lămurit prin articole luminoase prin ziare şi reviste: Familia, Traian (1869), Transilvania; a redactat revista Albina Carpaţilor (1877—78). A publicat: Încercări de literatură (1874), „Asupra situaţiunii" (1877). Colaborator preţuit al revistelor lui Haşdeu.

Lapedatu Ion (n. 1876), om de finanţe rom. Studii comerciale în Braşov; academia superioară de comerţ din Budapesta; director al băncii „Ardeleana" din Orăştie, apoi al soc. de asigurare „Transilvania" din Sibiu; secretar general la resortul de finanţe în Consiliul dirigent; profesor la Academia de comerţ din Cluj; deputat de mai multe ori; ministru de finanţe în guvernul Averescu (1926—27), director la Banca Naţională şi senator. Om de muncă şi pricepere în chestiuni economice-financiare; a fost însărcinat de mai multe ori cu tratative în străinătate din partea Guvernului. Cuvântările sale din Cameră vădesc pe specialistul clar şi cu informaţie sigură. A publicat prin diferite ziare articole despre viaţa economică-financiară.

Laplaz (geol.), sau fenomen Karstian, se numeşte fenomenul produs prin disolvare şi coroziune de apele de şiroire pe suprafaţa rocelor uşor solubile, manifestat prin scobirea de şănţuleţe adânci, uneori şerpuite sau ramificate, fiind despărţite prin creste ascuţite, cu un profil în dinţi de ferestrău. Se mai numeşte şi fenomen karstian fiind observat la calcarele din Karstul Dalmaţiei şi Istriei, observabil şi la massivele de sare desgolite din ţara noastră, ex. Cojocna, Praid, Slănic.

Lapie Paul, filos. franc. contemporan. Insemnat mai ales pentru etică. Susţine că principiile de identitate şi raţiune suficientă, ajung pentru explicarea judecăţilor practice. Admite o logică a voinţii pe care se bazează morala, ale cărei temeiuri sunt de natură psihologică. Este influenţat de psihol lui G. Tarde. Etica are trei părţi: a) axiologia (ştiinţa valorilor şi scopurilor); b) tehnica (ştiinţa mijloacelor) şi c) endemonologia (ştiinţa sancţiunilor afective a comportărilor noastre. Lucrare fundamentală: La logique de la Volonté.

Lapili (geol.) se numesc bucăţile de lavă mai mici asvârlite de vulcani în timpul erupţiunii, provenind din sfărâmiţarea lavei prin exploziunea gazelor din masa sa.

Lapis, nitrat de argint. Caustic. Se aplică în medicină pentru a grăbi formarea pielii pe răni. In soluţie ca adstringent şi desinfectant.

Lapis lazuli (mineralog), sau ultramarin natural, Si_3 Al_3 Na_4 S_2 O_{12}, mineral albastru, întreb. în pictură.

Lapis manaleis, în mit. romană o piatră ce se păstra în templul zeului Mars. Avea formă cilindrică şi o considerau ca aducătoare de ploae, de aceea, în timp secetos, preoţii o rostogoliau prin Roma.

Lapithii, în mit. greacă un popor din Thessalia (pe muntele Peneios), celebri prin luptele cu Centaurii. Lupta dintre ei şi Centauri, cu prilejul nunţii regelui lor Pirithos, a fost foarte des reprezentată în baso-reliefurile templelor greceşti, iar în pictura modernă de Rubens.

Laplace Pierre-Simon, marquis de- (n. 1749 † 1827). Celebru matematician şi astronom francez. Cel mai profund şi mai productiv cugetător al timpului său. Opera lui principală: „Mécanique céleste" Un extras mai popular este „Exposition du système du monde (1796), carte în care îşi expune celebra sa teorie cosmogonică (v. Kant-Laplace, teorie).

Lapo (diminutiv Jacopo), arhitect ital. în sec. al XIII. A construit biserica Sf. F. de Assisi şi Ponte Nuovo din Florenţa.

Laponia, regiune întinsă în N. Norvegiei, Suediei, Finlandei şi Rusiei. Ţinut mlăştinos, acoperit de tundre. Animale: renul şi animale cu blană. Populaţia Laponii nomazi, mici de stat, bruni, ochii mici, sunt simpli, ospitalieri şi vorbesc un dialect finez. Se ocupă cu vânatul şi pescuitul. L. are aprox. 385.000 kmp. cu vreo 32.000 loc.

Lapsus, 1. L. linguae (cit. lingve) greşeală de exprimare, „când te ia gura pe dinainte". „Am pus sobă în lemne", este un L. 2. L. calmi, expresie folosită în acelaşi sens ca la 1, dar când e vorba de greşeli scrise: „scăpări din condei". 3. L. memoriae, defect momentan al amintirii.

Lapte de sulf (chim.), sulf amorf şi coloidal, obţinut prin tratarea polisulfurelor alcaline cu acid clorhidric. Se întreb. la tratarea anumitelor boli de piele.

Lăpuşna, afl. al Prutului, în jud. Bălţi.

Lăpuşna, jud. din Basarabia de mijloc, mărginit la NE. cu jud. Orhei, la E. cu Nistrul, la S. cu jud. Tighina, la V. cu jud. Fălciu, iar la NV. cu jud. Iaşi şi Bălţi. Supraf. 4181 kmp. cu 396.000 loc. şi densitatea 94 loc. pe kmp. Făcând parte din platforma moldo-basarabeană, jud. L. are terenul format din sarmatic (în E.), peste care s'a aşezat pliocenul superior, pe care-l găsim în

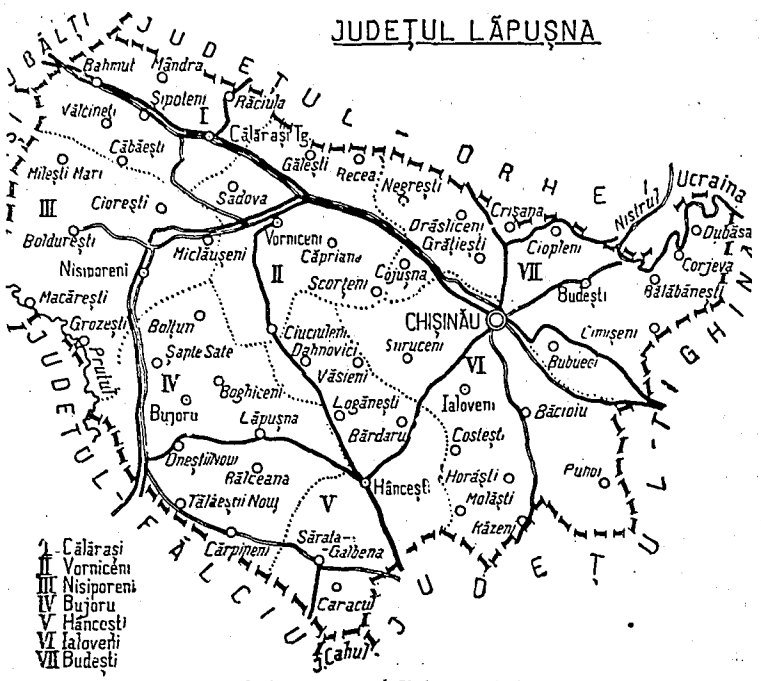

cea mai mare parte a jud. Peste acesta s'a aşezat cu timpul Loessul, dar, datorită ploilor, vânturilor şi eroziunei fluviatile, a fost spălat în mare parte, rămânând numai petece pe locurile mai apărate. Solul ce s'a format cu timpul este în majoritate format din ciornoizem de toate nuanţele, iar spre V. podzol (în zona de păduri). Aproape jum. din teritoriul jud. L. este antestepă, stepa fiind reprezentată prin petece pe văile râurilor Bâcul şi Botna. O mare parte din teritoriul jud. L. este acoperit de păduri (fagi şi stejari). Relieful jud. este datorit eroziunii fluviatile în massa platformii moldo-basarabene, determinată şi de linia de uşoară bombare în continuarea celei din jud. Iaşi. Clima jud. este ca şi a întregii Basarabii. Râurile principale sunt: Cogâlnicul, Botna, Bâcul cu Isnovăţul şi Ichielul. Bogăţii miniere nu sunt. Loc. se ocupă cu agricultura, creşterea vitelor, cultura viilor (20600 Ha), tăierea pădurilor (56.000 Ha). Industria va fi şi ea în legătură cu acestea: ateliere pentru reparatul maşinelor şi uneltelor agricole, cherestele, tâmplării, fabrici de săpun, lumânări, mori, fabrici de spirt, de frânghii şi sfoară, de cărămidă, tăbăcării, etc. Jud. este străbătut de C. F. R. Iaşi—Vasile Lupu—Chişinău—Tighina. L. face parte din regiunea XV şcolară Chişinău, din Mitropolia Basarabiei, din circumscripţia Curţii de Apel Chişinău, Inspectoratul I Minier Bacău, şi inspect. Industrial Chişinău. Capitala jud. este: Chişinău.

Lăpuşneanu Alexandru Domn al Moldovei (1552—1561; 1564—1568); fiul lui Bogdan Orbul. A avut soţie pe Ruxanda fata lui Petru Rareş. L. a fost un domn crunt, a tăiat boieri şi de aceea era f. urît de ţară. Alungat de aventurierul Despot Vodă şi bătut la Verbia (1561), L. se întoarce din nou în scaun cu ajutorul Turcilor, pe care i servise şi în 1556, când împreună cu Petraşcu cel Bun duceau pe Izabela Zapolya pe tronul din Cluj. Cu Ardealul, unde avea cetatea Ciceu. păstră relaţii comerciale întinse până şi cu Veneţia, de unde cerea pictori pentru zugrăvirea mănăstirii sale Slatina sau Pângăraţi. Cu banii săi a împodobit bisericile dela Atos şi cea ort. rom. din Liovul Poloniei. Călugărul cronicar Eftimie într'o cronică slavonă prea măreşte domnia lui L. Aceste binefaceri erau urmarea pocăinţii după multele păcate, făcute de L. care în prejma morţii se călugăreşte, luându şi numele Pahomie, cu care e amintit la ctitoria sa din Slatina, unde e îngropat împreună cu soţia şi două din fetele lui.

Lăpuşului (munţii), grupă de munţi în Transilvania. Se întind la N. de valea Someşului, cu direcţia E—V. şi leagă Tibleşul, din lanţul vulcanic, cu dealurile Crasnei şi munţii Meseşului. E ultima culme care închide la N. şi NV. podişul Transilvaniei.

Lara (Larunda), în mit. romană o zeiţă a pământului, a morţii şi a tăcerii. Din alt. mit. se pare că L. a fost o nimfă care a descoperit Junonei intimităţile lui Jupiter cu Iuturna, din care pricină Jup. i-a luat vocea. Dusă în lumea de jos de Mercurius, ea a născut pe Lari (Lares).

Lararium (lat.), un fel de altar (capelă) în casele Romanilor, unde se păstrau imaginile zeilor Lares, Penates, etc. consideraţi ca geniile apărătoare ale Căminului.

Larche François-Raoul, sculptor franc. (n. 1860 † 1912), autorul lucrărilor: la Mer, les Violettes, la Seine et ses affluents, care i-au asigurat un renume bun.

Larcher Pierre Henri, savant francez (n. 1831 † 1902). S'a ocupat mai ales cu studiile clasice, considerat elenist de mare reputaţie. A făcut o valoroasă traducere a lui Herodotos.

Lares, (lat. lar, laris, din etruscă), la Romani zeii protectori ai casei. La început L. supraveghiau mai ales lucrările câmpeneşti. Atribuţiile lor nu erau precizate, neiind nici zei în sens propriu, nici strămoşi divinizaţi. La început se venera numai un „lar familiaris", deosebit de Penates, zeii pragului casei, cu care s'au confundat mai târziu. Pe lângă L. privaţi mai erau L. compitales (publici „dela răspântii"). L. maritimis, etc. Ei se reprezentau prin figuri cioplite în lemn, care se aşezau în Atrium sau în Lararium, iar stăpânul casei îndeplinia funcţiile cultului.

Larga (3500 loc.), com. rur. din jud. Cahul, pl. Ioan Voevod. Formată din satele: Chircani, Larga, Larga-Veche. Primăria la Larga. Of. P. local. G. Valul lui Traian la 45 km.

Larga (5955 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Chelmeuţi. Formată din satele: Larga-Câmpului, Paveleanca şi Larga. Primăria la Larga. Of. P. local. G. locală.

Largillière Nicolas de —, portretist franc. (n. 1656 † 1746). cu educaţie flamandă. Lucrările sale arată o factură suplă şi plină de savoare, prospeţime în ton şi realism în coloare. Pomenim: Familia pictorului (autoportretul, soţia şi fică-sa) la Louvre.

Lărguţa (1645 loc.), com. rurală din jud. Cahul, pl. Ştefan cel Mare. P. U. Balmaclia. G. Prut la 7 km.

Laride (zool.), pescăruşi, fam. a ord. Lari. Păsări înotătoare; sburătoare bune. Larus, gen al Laridelor. Mănâncă peşti, moluşte; ouăle foarte gustoase. L. glaucus în Europa de nord; L. minutus, pescăruşul pitic; L. ridibundus, frecvent şi la noi în apropierea apelor mari.

Laringe (anat.), beregată; organ al respiraţiei şi fonaţiunii. E aşezat între faringe şi trachee. Conţine coardele vocale ale căror vibraţiuni produc sunetele şi graiul (fonaţiunea).

Laringologie, acea parte a medicinei care se ocupă cu studiarea boalelor laringelui.

Laringoscopie (med.), metodă de a cerceta laringele cu ajutorul unor oglinzi.

Larissa, oraş din Grecia cu 28.000 loc., capit. prov. Tesalia. Vii, culturi de bumbac, porumb.

Larix (bot.), zadă; fam. conifere. Au ăcele moi, care cad toamna, grupate. La noi L. decidua, L. europaea, L. sibirica.

La Rochefoucauld, scriitor franc. (n. 1613 † 1680). A jucat rol important în timpul Frondei (v. Fronda). Capo d'opera sa este: „Maximes", gândiri pesimiste şi filozofie egoistă. Au rămas dela el şi „Mémoirs".

„La Roumanie", ziar politic în limba franc., apărut la Bucureşti în 1899 (15 Oct.) sub direcţia lui Alex. G. Florescu. Susţinea ideile conservatoare.

Larousse Illustré (Noveau —), dicţionar enciclopedic universal în 7 volume, publicat de la 1897—1904. sub direcţia lui Claude Augé. Această lucrare a avut un mare succes prin variatul şi bogatul material, expus în mod critic şi cu talent. Abundenţa ilustraţiilor i-au mărit valoarea. In 1906 s'a publicat un Supliement.

Larousse Pierre, celebru gramatic, lexicograf şi literat franc. (n. 1817 † 1875). Prin lucrarea sa „Grammaire lexicologique" (1849) a inaugurat o nouă metodă a învăţării gramaticei în şcoli. Pe lângă alte lucrări (Jardin des racines grecques, Jardin des racines latines, Jurnalul l'Ecole Normale) el a redactat valorosul „Grand Dictionnaire Universel du XIX-e siècle", care dovedeşte multe şi apre-

ciabile calităţi. Moare înainte de a-şi vedea opera terminată.

Larousse pour Tous, dicţionar enciclopedic în 2 *voi. publicat* în 1907—1909, sub direcţia lui Claude Augé, bine informat şi bogat în fotografii, desemne, planşe, etc. În 1920 a fost înlocuit prin **Larousse Universel en 2 volumes**, dicţionar enciclopedic, pus la curent în urma războiului, apărut tot sub direcţia lui Claude Augé. Formează cea mai utilă şi unică în felul ei enciclopedie a veacului nostru, prin cunoştinţele din toate ramurile activităţii umane, pe care le înregistrează. Această lucrare ne-a fost foarte utilă şi la redactarea lucrării noastre.

Larrey Dominique, medic (n. 1856 † 1842), celebru chirug, organizatorul serviciului sanitar al armatelor lui Napoleon, specialist savant.

Larroumet Gustave, profesor şi literat franc. (n. 1852 † 1903). A scris studii istorice şi de critică: Marivaux, sa vie et ses oeuvres.

Larsson Karl, pictor suedez (n. 1878 † 1919), remarcabil prin picturi în uleiu, acvarele, frescuri pline de efect de lumină şi de artă în *îmbinarea colorilor*, care dau pânzelor sale un aspect de prospeţime. Peisajele şi interioarele suedeze merită atenţie.

L'art pour l'art, v. Arta pentru artă.

Larvă (zool.), stadiul de tinereţe la animalele care au metamorfoză (ex. insecte). L. trece direct în stadiul adult, sau indirect prin stadiul pupelor. Organele care se găsesc numai în stadiul de L. se *numesc organe larvale*.

La Salle Antoine de —, literat şi romancier franc. (n. 1390 † 1464). A scris: Quinze Joyes de mariage, Cent nouvelles Nouvelles, şi Petit Jehan de Saintré.

Lascar Ioan, medic colonel (n. 1884), absolvent al Universităţii din Bucureşti. Face campania din Bulgaria, apoi războiul mondial. În 1919 medic al detaşamentului sportiv trimis în Franţa la concursurile interaliate. În 1923 numit medic şi profesor al I. N. E. F., ţinând cursuri despre fiziologia exerciţiilor fizice. În 1921 trimis la olimpiada dela Paris, urmează cursuri de antropometrie şi fiziologie aplicată în studiul mişcării, pe care le introduce şi la I. N. E. F. şi predă cursul de *masaj* şi *gimnastică medicală*.

Lascaris, celebră familie bizantină. Apare în istorie la sfârşitul sec. al XII şi fac parte din ea mai mulţi împăraţi de Nicea. Insemnaţi: **Theodor L.**, nepotul lui Alexsiu Anghel al II, care şi-a mutat, în 1204, *reşedinţa imperiului* în Asia mică, fiindcă Bizanţul era asediat de Cruciaţi şi Veneţieni. Înfiinţează imperiul nicean. După Ioan L. al IV, aruncat în temniţă, ajunge la tron tutorul acestuia, Mihail Paleologul.

Lascaris Constantin, savant grec (n. 1445—1535). Prin călătoria şi petrecerile sale mai îndelungate, chiar repetate, în Florenţa, Veneţia, Milan, Roma şi Franţa a contribuit mult la reînvierea studiilor elenistice.

Las Casas Bartolomeo, episcop spaniol şi misionar în St. Domingo, (n. 1474 † 1566). A scris Istoira generală a Indienilor în limba latină.

Las Cases Emmanuel, conte de —, istoric franc. (n. 1766 † 1842). A însoţit pe Napoleon, după a doua abdicare, la Sf. Helena, unde împăratul i-a dictat Memoriile sale (o parte).

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate! „lăsaţi orice speranţă, voi cari intraţi", *vers din „Infernul" lui Dante: inscripţia* de pe poarta infernului (v. Divina Commedi).

Lascu Dumitru, publicist şi politician român ardelean (n. 1875). De trei ori a fost ales deputat, iar dela 1927 încoace e senator. Dintre discursurile lui parlamentare e de remarcat cel privitor la invazia străinilor în România.

Lasker Emanuel, n. 1868, mare mestru de şah. 1894 a învins pe Steinitz, dar 1921 a fost învins şi cl de Capablanca.

Laski, familie nobilă polonă, cu mare putere în sec. al XV—XVI, din care au făcut parte persoane cu rol important în istoria politică şi bisericească: 1. **Jerom** agent diplomatic iscusit în Ungaria şi Transilvania (n. 1496 † 1541), pe timpul lui Ioan Zapolya şi Ferdinand I; 2. **Albert** fiul lui J. (n. 1536 † 1583), sprijineşte în mai multe rânduri pe Iacob Heraclide să poată lua tronul dela Alexandru Lăpuşneanu (1560—61). Sprijinind pe Henric de Anjou la tronul Poloniei, pentru sine doreşte scaunul Moldovei (1572), Indeplinirea acestei dorinţe o încearcă, tot fără succes şi pe timpul domniei lui Petru Şchiopul. (1579).

Laslău-Craiu (legenda lui). Este numele regelui ung. aşa cum îl găsim în letopisetul Ureche-Simion Dascălul şi celelalte *cronici moldovene şi criticele pe care cronicele* mold. le fac tradiţiei false introduse de Sim. Dascălul în compilaţia cronicei lui Ureche, şi care susţine că Rom. sunt urmaşii tâlharilor din temniţele Romei aduşi de L. „Craiul unguresc, carele... s'au sculat de s'au dus la împăratul Râmului *şi-au cerşut oaste* într'ajutoriu împotriva vrăjmaşilor săi" (Tătarii). „Ce împăratul Râmului alt ajutoriu nu i-a făgăduit, ce i-au dat răspuns într'acesta chip, de au zis... mulţi oameni răi s'au făcut în ţara mea, şi câte temniţe am, toate sunt pline de dânşii, şi nu mai am ce le face, ce *ţi-i* voi da ţie să faci isbândă cu dânşii şi eu să-mi curăţesc ţara de dânşii, iar tu în ţara mea să nu-i mai aduci că ţi-i dăruiesc ţie", etc. Apoi L. C., le-au ales (tâlharilor, după ce a bătut pe Tătari) loc pustiu şi sălbatic . . . unde se cheamă acum Maramureşul; acolo i-au dus de le-au împărţit hotare şi ocine şi locuri de sate şi târguri şi i-au nemeşit pe toţi, unde şi până azi trăiesc..".

Lassale Antoine-Charles-Louis conte de —, general de caval. franc. (n. 1775 † 1809). Unul dintre cei mai buni generali ai lui Napoleon I. S'a distins în războiul din Spania şi în bătălia dela Wagram, unde a murit în tipul unei şarje.

Lassalle Ferdinand, filos. socialist german (n. 1825 † 1864). Intemeietorul socialismului ştiinţific germ. şi al Uniunii Generale a lucrătorilor (Leipzig). A adoptat „legea de aramă" (v. legea), din care pricină s'a despărţit de K. Marx.

Lasserre Pierre, critic franc., n. 1867. A debutat ca discipol strălucit şi talentat al lui Maurras (v. c. M) printr'o critică, devenită celebră prin analiza psihol. şi sociol. despre „le Romantisme française" (1906). A colaborat la ziarul L'Action française, de care apoi s'a separat mai târziu. Apoi s'a răsboit cu bisericuţele lit. moderniste, dând dovadă că e un bun istoric al ideilor (Les Chapelles littéraires) şi împărtăşind părerile neoclasicismului. A scris apoi o „admirabilă şi considerabilă biografie intelectuală" a lui Renan.

Lasso Orlando di —, compozitor renumit ital., de origină olandeză (n. 1532 † 1591). Pe lângă Palestrina, e cel mai de seamă muzician din sec. al XVI. A trăit mulţi ani în Italia ca dirijor la capele bisericeşti, din 1556 a trăit la München, dirijând capela regală. E cel mai *fecund compozitor al tuturor timpurilor*, lăsând peste 2000 opuri. Multe în manuscris. A scris mai ales muzică bisericească, 46 liturghii, 7 psalmi, 1200 motete, 100 „Magnificat", apoi chansons, 5 tomuri madrigale, liduri germane, etc. Muzica sa e grandioasă, plină de un *dramatism nobil, cu îndrăsneţe modulaţii* pentru vremea aceea.

Lasso (span.), laţ, funie lungă cu un capăt legat de şea, iar celălalt cu un laţ (belciug), pe care îl foloseşte cow-boyi în America pentru prinderea animalelor sălbatece.

Lasteyrie *du Saillant* Charles (*n. 1877*), din o familie cu renume în Franţa. Dela 1919 e deputat şi ministru de finanţe (1922—24). A introdus un nou sistem de impozite.

Lasteyrie du Saillant, Ferdinand Charles Léon, conte de —, arheolog franc., membru onorific al Academiei noastre (*n.* 1810 † 1879). Lucrări: Histoirre de la peinture sur verre (1837—56), Rapport sur les manufactures de Sèvres et des Goblins (1856) şi mai multe studii arheologice asupra bisericelor din Alpi.

László 1. **Fülöp Elek**, pictor magh. (n. 1869), naturalist englez în 1914. Şi-a început activitatea ca fotograf, trecând apoi în pictură la genre şi portrete, care se bucură de un mare renume. Renumite portretele: Eduard VI, Regina Alexandra, Roosevelt. 2. **Zoltán**, orientalist şi ziarist maghiar (n. 1881). A publicat un dicţionar albanez şi lucrări beletristice.

Laţcu, c fiul mai mare a lui Bogdan, întemeietorul Moldovei. A domnit cu aproximaţie între anii 1364—1372, favorizând răspândirea catolicismului în Moldova. A mutat reşedinţa la Siret, unde a instituit şi un episcopat catolic. Cu moartea lui se stinge familia întemeietorului.

Lateran, palat papal în Roma, pe Mte Celio, moştenit de vechii împăraţi dela familia romană Laterani. Soţia lui Constantin cel Mare l-a donat episcopilor din Roma. Până la strămutarea în Avignon acest palat a fost reşedinţa papilor. In secolul al XVI, a fost reclădit prin arhitectul D. Fontana, iar în sec. al IX, Papa Grigorie al XVI a deschis între zidurile lui un renumit muzeu.

Laterna magica, descoperită de Athanasius Kircher 1646. Este o cameră obscură cu ajutorul căreia putem proecta pe un perete sau paravan imaginea mărită a unui desemn sau figuri.

Lathrea squamaria (bot.), muma pădurii. Fam. Orobanchee. Plantă parazită lipsită de clorofilă, de culoare albă, cu flori roşii.

Lathyrus, fam. Papilionacee; plante herbacee cu multe specii, dintre care unele se cultivă ca bun aliment pentru vite. L. odoratus, sângele voinicului; L. platyphylos, bob de ţarină; L. tuberosus, oreşniţă; L. pratensis, lintea pratului.

Latin, imperiul —, din Constantinopol, întemeiat în 1204 de Cruciaţi, pe ruinele imperiului roman de est, el a exsistat până în 1261. După cucerirea Constantinopolului Balduin, conte de Flandra, este ales împărat, iar multe domenii (fiefuri) sunt împărţite comandanţilor cruciaţi, Grecii vedeau cu ochi răi această stăpânire. Urmaşii lui Balduin (Robert de Courtenay şi Jeanne de Brienne) nu pot stavili invaziile Bulgarilor înfrânând puterea dinastiilor greceşti din Epir şi Niceia. Mihail Paleologul al VIII cucereşte

Constantinopolul şi reface imperiul gr. Stăpânirea latină se restrânge la Grecia centrală şi posesiunile veneţiene.

Latină, limba —, una dintre limbile grupului italic (format din: dialectele latină, oscă şi umbrică a familiilor de limbi indoeuropene (indo-iraniană, toharică, armeniană, greacă, italică, celtică, germanică, balto-slavă şi albaneză), care se vorbia dela gura râului Tibru la Roma, Faleris Praeneste şi Lanuvium. Ea a fost multă vreme un dialect italic, de aceeaşi importanţă ca şi celelalte dialecte (mesapic, etrusc, celtic şi liguric). Prestigiul de mai târziu i se datoreşte mai mult succesului politic al populaţiei care o întrebuinţa. L. s'a îmbogăţit şi în urma influenţei limbii gr. şi a elenismului din sudul Italiei. Procesul de îmbogăţire şi nivelare, — până să ajungă la gradul de limbă literară (prin operele scriitorului Livius Andronicus, Naevius, mai târziu Ennius şi Plautus) — a ţinut cam două secole; el poate fi considerat încheiat în sec. I a. Chr., în epoca lui Caesar şi Cicero. In acest timp L. cunoaşte cea mai strălucită epocă de înflorire şi de perfecţie, care se menţine pe timpul lui Augustus, prin scriitorii Vergilius, Horatius şi Titus Livius. L. a pătruns în ţările cuprinse de Romani, cu mai mari sau mai mici şanse de reuşită. In Grecia, Asiamică şi Egipt s'a lovit de dialectele locale, cu trecut lingvistic însemnat, precum şi de cultura elenică înaintată. In Italia ajunge la supremaţie târziu (sec. I a. Chr.); în Africa a avut succese, dar limba punică există alături de ea până prin sec. al V d. Chr.; în Spania a pătruns în timpul epocei lui Sextorius, păstrându-se totuşi multă vreme dialectele iberice (sec. I d. Chr.); în Gallia, celtica s'a menţinut multă vreme (sec. al III d. Chr.); în Anglia L. a pătruns puţin şi n'a avut o desvoltare mare; în schimb, din era creştină L. a fost vorbită în Rhetia, în sudul Dunării şi în Dacia, unde împăratul Traian a făcut o colonizare intensă, cu colonişti din toate părţile imperiului. In toate aceste regiuni L. avea ascendent faţă de idiomele locale: 1. prin faptul că era limba cuceritorului, superior ca nivel cultural; 2. prin veteranii, care se stabiliau pentru totdeauna; 3. prin comerţ care a deschis multe şi bune căi de comunicaţie; 4. prin şcoli (multe în Spania şi Gallia). Se pare că Roma nu şi-a impus limba ci administraţia (înmulţind numărul funcţionarilor, cari aveau să strângă impozitele şi să facă dreptate atrăgând pe băştinaşi prin drepturile de cetăţean roman. Limbile indigene dispar, căci ele nu mai corespund civilizaţiei nouă, nici raporturile dintre indivizi şi stăpânire. Latina s'a răspândit sub două forme: 1. limba literară, obişnuită în şcoli (clasică) şi 2. limba vorbită de popor, de soldaţi, de comercianţi, colonişti, etc. Intre acestea două erau mari deosebiri: Limba poporului, vulgului, mulţimii s'a numit l. latină vulgară. Din acesta s'a desvoltat limba română. Latina cultă, literară a pierdut din prestigiu în urma marilor invaziuni din sec. al V, care au schimbat felul de viaţă al poporului şi au accelerat evoluţia lui lingvistică. Limba latină trăeşte azi în limbile numite romanice, care nu-s decât o desvoltare a ei (franceză; spaniola, portugheza, italiana şi română, nesocotind diferitele dialecte şi l. reto-romană). Ca limbă moartă (deci latină clasică) s'a menţinut în tot Evul mediu şi se mai menţine şi azi în biserica catolică. Lucrările de ştiinţă, de filosofie au fost scrise în latineşte până în sec. al XIX. Ea este baza învăţământului clasic. Pt. Lit. lat. v. Romani.

Latinii, popor italic, după mituri descendenţi ai Troienilor aduşi de Aeneas, amestecaţi cu băştinaşii, iar după cercetările lingvistice popor indo-european, venit în Italia cam pe la 1500 a. Chr. S'au oşezat pe un teritoriu strâmt (1500 kmp) în Latium. Erau păstori şi războinici abili. Capit.: Alba Longa. Pe la 753 a. Chr. se ridică la întâietate cetatea Roma, Etruscii, cari stăpâniau Roma, sunt bătuţi de Greci şi Latini. Romanii vreau să supună pe Latini. Războiul se termină cu o confederaţiune prin care un popor recunoaşte celuilalt deplină libertate (493). După înfrângerea Etruscilor şi invazia Galilor, Romanii încep perioada de expansiune. Prima regiune de cuprins era Latiul. Provincia Campania din sud era cuprinsă, iar Latinii se găsiau tot mai strâmtoraţi de Romani, de aceea ei iau armele (340 a. Chr.). Invingerea decisivă a Romanilor pecetluieşte pentru totdeauna soarta Latinilor (338 a. Chr.), iar oraşele din confederaţia latină se supun fără condiţii Romei (v. Latium).

Latinus, în mit. romană fiul lui Faunus, rege legendar al Aborigenilor, populaţie din Latium, e pomenit în Eneida. Eroul Aeneas s'a luptat cu regele Turnus, pentru ca să poată obţine mâna ficei lui L. (v „Aeneis").

Latitudinea este unghiul ce-l face verticala locului cu planul ecvatorului şi se măsoară cu arcul de meridian cuprins între ecvator şi paralelul locului. L. se măsoară pe uscat cu ajutorul înălţimii stelelor deasupra orizontului, pentru acelea a căror declinaţie este cunoscută. Pe mare, L. se determină cu ajutorul înălţimii soarelui sau stelii polare.

Latium, ţara Latinilor, veche regiune a Italiei Centrale, care se întindea între Etruria, Campania şi dealungul mării Tyrrheniene, cu o supr. de 10000 kmp. Avea munţii: Mons Albanus, Montes Tusculani; râurile: Tiberis, Anio şi oraşele: Lavinium, Tusculum, Tibur, Alba Longa, Praeneste, Fidenes, Antemnae şi în sfârşit Roma. Fiecare dintre aceste oraşele era independent, dar ca şi cele etrusce, şi acestea erau unite prin legături religioase. In fiecare an, reprezentanţii lor sărbătoriau, în comun, pe Muntele Albanus pe Jupiter Latinus. Prin stabilirea Grecilor şi Etruscilor în apropiere, L. s'a civilizat repede. La început totuşi ele au stat sub hegemonia oraşelului Alba-Longa. In 338 a. Chr. însă Roma bate pe Latini, desface confederaţia şi devine puterea temută de mai târziu. Locuitorii: Latini (v. c.).

Latona, în mit. romană, fica lui Keos cu Phoebe, rivala Junonei şi iubită de Jupiter. Junona, ca să se răsbune a gonit-o de pe pământ, urmărind-o şarpele Python, ca s'o mănânce. Zeul Neptun, o ia sub ocrotirea sa şi cufundând insula Delos, îi dă posibilitate să nască pe Apollon şi Diana, rod al dragostei cu stăpânul Olympului. La Greci: Leto (v. c).

Latouche Hyacinte - Joseph - Alexandre Thabaud, zis Henri de—, romancier şi poet franc. (n. 1785 † 1851). A publicat „Les poésis" de André Chénier.

La Tour Maurice Quentin de—, pictor franc. (n. 1704 † 1788), vestit prin portretele şi pastelele sale, pline de viaţă şi lumină. Celebre: M-me de Pompadour, Diderot, Marie Leczinska, etc. Un ansamblu frumos de 80 de pastele se află la Muzeul Saint-Quentin (restituite de Germani). Despre opera sa se spune că este o oglindă a secolului.

Laudanosina (chim.), alcaloid din grupa papaverinei cu proprietăţi spasmodice pronunţate.

Laue Max v. (n. 1879), fizician german, profesor la universitatea din Berlin. După indicaţiunile şi calculele lui Friederich şi Knipping a descoperit în 1912 cu ajutorul cristalelor, interferenţa şi difracţia razelor Röntgen, demonstrând prin aceasta natura electromagentică a acestor raze. Tot din aceste experienţe a mai rezultat că în cristale atomii sunt grupaţi în configuraţii regulate, formând aşanumitele reţele spaţiale.

Laue-diagrama (cristal fiz.), un sistem de puncte sau de linii obţinut pe-o placă sau peliculă fotografică prin traversarea (difracţia) razelor X printr'un cristal. L. mele ne permit cunoaşterea amănunţită a razelor X, cunoaşterea structurii şi dimensiunii cristalelor după cum şi descifrarea constituţiei intime a atomului (v. Numărul atomic).

Laugerie-Chancelade (Rasa —), nume dat de antropologi rasei de oameni contimporană cu civilizaţia musteriană. Tipul rasei L. C. este dat de craniile dolicocefale găsite în Franţa în comunele: Laugerie-Basse, Chancelade (Dordogne) şi Sordes (Landes).

Laugier Charles medic român, inspector general sanitar, şeful regiunii sanitare Craiova, (n. 1875). Excelent igienist, autor al mai multor tratate şi lucrări de igienă şi geografie medicală, unul dintre cei mai buni cunoscători ai etnografiei medicale româneşti.

Laumontita (min.) v Zeolite.

Launay Bernard-René Jordan, marchiz de —, guvernator al Bastilliei (n. 1740 † 1789), masacrat cu prilejul dărâmării cetăţii Bastilia.

Laura iubita lui Petrarca, pe care el o preamăreşte în sonetele sale. Petrarca ne spune că a trăit în Avignon şi a murit la 6 Aprilie 1348 de ciumă. Unii cercetători ai vieţii lui Petrarca trag la îndoială existenţa L.-ei (v. Petrarca).

Lauracee (bot.), fam. de plante dicotiledonate; aprox. 1000 de specii în reg. tropice şi subtropice. In Europa creşte numai Laurus. Se împarte în: Perseoidee (cu Cinnamomum, arborele de scorţişoară) şi Lauroidee (cu Laurus nobilis, dafin). Foarte multe conţin uleiuri eterice şi condimente pentru care se cultivă (ex. Laurus camphora).

Laurens Jean-Paul, pictor franc. (n. 1838 † 1921), membru al Academiei de bele-arte din Paris (1891). Lucrările sale ocupă loc de frunte între picturile cu subiect istoric din epoca sa şi se caracterizează printr'un talent robust şi prin o putere bărbătească în colorit. Lucrări: Moartea ducelui d'Enghin, Excomunicarea lui Robert le Pieux (Cucernicul), Papa şi Inchizitorul, etc.

Laurent August, chimist franc. (n. 1807 † 1853), elevul lui Dumas, prof. în Bordeaux şi directorul monetăriei franc. S'a ocupat cu derivaţii de substituţie din chimia organică, pune la punct, împreună cu Gerhard, la 1842, noţiunile „atom" „moleculă" şi echivalent, aşa de mult controversate pe acele vremuri, chiar de somităţi ca Liebig sau Berzelius.

Laurent Ernest-Joseph, pictor franc. (n. 1860), din 1919, membru al Academiei de bele-arte. A executat mai ales portrete şi tablouri alegorice, în felul pictorilor divizionişti.

Laurent Leon (n. 1840 † 1909), inginer şi fizician franc. A construit şi perfecţionat aparate optice; mai cunoscut e „polarimetrul cu penumbră" construit de el. In timpul asediului Parisului, L. a organizat iluminatul electric în bastioanele acestei cetăţi.

Laurentian (geol.), v. Archaică.

Laurenţiu, sfânt, diacon al bisericii din Roma pe timpul papei Sixtus al II. Mort ca martir, fiind ars de viu la porunca împăratului Valerian.

Lausanne, oraş din Elveţia, capit. cantonului Vaud. 75.000 loc. Aşezat pe malul de N. al lac. *Léman*, pe o terasă la 195 m. deasupra apei. Imprimerii, litografii, fabrici de şocolată. Universitate şi numeroase şcoli.

Lausitz, regiune din Germania de mijloc, cuprinsă între Elba şi Oder şi împărţită între Saxonia şi Prusia. Străbătută de munţii L.-er Gebirge din sistemul hercinian şi având ca punct culminant vrf. Ieschken (865 m.).

Lăutar, cântăreţ, care odinioară acompania cu lăuta pe cântăreţii cu vocea. Lăuta turcească de mai târziu a fost înlocuită cu cobza ruseacă, dar numele de L. s'a păstrat, generalizându-se la toţi muzicanţii. Cea mai mare parte a L.-lor erau Ţigani, cari, într'un timp formau corporaţiuni deosebite. Se cunosc câteva tarafuri (v. c.) de lăutari din jum. I a secolului al XIX, ca de ex. cele conduse de Barbu Lăutarul, Angheluţă, Nastase, Nicolescu, etc.

Lauwrance D. H., poet şi romancier englez (n. 1887). Poet cu o sensualitate svăpăiată a debutat într'o atmosferă de scandal; şi chiar în romane, intensitatea cu care înfăţişează iubirea fizică, întrece tot ce a putut da lit. engl. până la el. Scrieri: *The Trespasser*, *White Peacock*; Sons and Lowers, etc.

Lavă (petrograf.), se numeşte materia topită — cu o fluiditate variată — din interiorul pământului (v. magmă), ieşită la suprafaţă prin coşul vulcanilor cu ocaziunea erupţiunilor vulcanice. Prin răcirea şi solidificarea lavelor s'au format şi se mai formează rocele vulcanice sau porfirice. (Porfir, bazalt, etc.).

Lavandula (bot.), levănţică; labiate; conţine uleiuri eterice foarte bine mirositoare; L. spica, L. officinalis.

Lavedan Henri, scriitor dramatic francez, n. 1859. A scris în genul uşor al comediei vesele, frivole, dar spirituale şi „piese" cu subiecte de actualitate: le Nouveau Jeu, Le Vieux, Le marquis de Priola, Le Duel, etc.

Laveleye, Émlie de — (n. 1822 † 1892), economist belgian, profesor la Universitatea din Lütich. Opere: Du respect de la propriété privée (1875), Elements d'economie politique (1882), etc.

Laveran Charles, medic franc. (n. 1845 † 1922), vestit microbiolog, descoperitorul hematozoarului malariei. Premiul Nobel 1907.

La Villemarqué Théodore-Claude-Henri Hersart, viconte de—, erudit franc. (n. 1715 † 1895). S'a ocupat în special cu studiul limbii şi literaturii bretone.

Lavina sau **Avalanşa**, alunecări de mase mari de zăpadă pe pantele munţilor. Unele (în St. Gothard) cad regulat prin canale anumite. Aceste nu sunt periculoase. Ele se duc în circuri glaciare şi alimentează gheţarii. Când L. cad în afară de drumurile obişnuite, târăsc cu ele toată zăpada întâlnită în cale, cum şi bolovani, copaci încât ele pot produce mari dezastre distrugând sate întregi. L.-ele sunt obişnuite în Alpi şi Himalaia.

Lavinium, oraş în vechea Italie, fondat, după tradiţie, de eroul Aeneas, în onoarea soţiei sale (Lavinia). O colonie de aici a fondat Alba. Azi: Patrica.

Lavisse Ernest, celebru istoric franc. (n. 1842 † 1922). În 1892 e ales membru al Acad. franc., apoi director la Ecole normale supérieure. A scris preţioase studii asupra Germaniei (La jeunesse du grand Frédéric; Trois empereurs d'Allemagne, Guillaume I-er, Frédéric III, Guillaume II, etc. Impreună cu Rambaud, a condus marea operă Histoire générale, iar singur Histoire de France.

Lavoisier Antoine (n. 1743 † 1794), chimist şi fizician francez, întemeietorul chimiei *moderne*, prin introducerea balanţei şi deci a metodei cantitative în determinările chimice, stabilind principiul conservării materiei. Descoperind în acelaşi timp cu Pristley (în 1774) oxigenul, a fost primul chimist care a dat o expli-

care corectă fenomenului de ardere, desmiţind teoria existenţei flogisticului şi care a iniţiat şi bazele nomenclaturii moderne adoptată în chimie. Pentru descoperirile sale este considerat ca părintele chimiei. Personalitate atât de distinsă şi utilă progresului umanitar, totuşi a căzut jertfă teroarei desfăşurate în revoluţia franceză sfârşindu-şi viaţa — în plină putere de producţie — pe ghilotină.

Lavotta Ianoş, compozitor şi violonist magh. (n. 1764 † 1820). Compoziţiile sale sunt bazate pe melodii poporane fixând aşa numita gamă magh. Unul dintre cei mai veneraţi compozitori magh.

Lavra (gr.), comunitate de călugări, cari trăiesc sub conducerea unui egumen, dar având-şi fiecare locuinţa lui separată. L. are uneori aspectul unui sat.

Law Bonar Andrew (n. 1858 † 1923), om politic englez, deputat în 1900, şeful partidului conservator în 1911. În 1916 ministrul coloniilor în guvernul de coaliţie al lui Asquith şi membru în consiliul de război; în guvernul lui Lloyd George, ministrul tezaurului, după căderea căruia L. ia guvernul cu partidul conservator, lucrând împreună cu Poincaré. Bolnav se retrage dela guvern.

Lawrence John, vice-rege al Indiei (n. 1811 † 1897). Reuşeşte, în 1857, să potolească revoluţia indiană din departamentul său, fiind sărbătorit de parlamentul engl. Primeşte titlul de lord (1869).

Lawrence Thomas, pictor portret. engl. (n. 1769 † 1830). Un geniu precoce, care-şi susţine familia înainte de a avea 20 de ani. În 1791 ajunge membru al Academiei regale. Portretistul oficial al curţii regale. Tehnica lucrărilor sale lasă de dorit; are idei greşite de stadiul în care trebue lăsat un portret. Prin activitatea sa el formează trecerea de la splendida artă engleză a portretului din sec. al XVIII spre epoca decadentă din prima jumătate a veacului XIX, asupra căreia a avut o influenţă dăunătoare. Portrete: Miss Siddons, Kemble, Master Lambdon. Pentru galeria din Windsor: portret. pers. de seamă dela Waterloo.

Laxativ (med.), medicament care produce o uşoară purgaţie (v. c.).

Laya Jean-Louis, poet dramatic franc. (n. 1761 † 1833). A atacat în „l'ami des lois", pe Robespierre.

Layamon, poet engl din sec. al XIII. A scris în engl. veche un poem cu versuri aliterative („Brut") imitând romanţele şi legendele franco normande, prin care deschide calea poveştilor celtice despre istoria veche a Britaniei.

Layard (pron laiar) Augustin Henri, asiriolog engl. (n. 1817 † 1894). A scos la lumină palatul din Ninive. În 1868 ministru de lucrări publice.

Lazăr, 1. Numele omului sărac într'una din cele mai frumoase parabole a lui Isus. 2. Un prieten al lui Isus, fratele Mariei şi al Martei, pe care Mântuitorul l-a înviat din morţi. Sâmbăta a şeasa din postul cel mare se numeşte a lui L. — 3. **Invierea lui Lazăr**, subiect tratat de mai mulţi pictori în însemnate tablouri: Jouvenet (Louvre), Guercino (Louvre), Cranach cel Bătrân (Dresda), Rubens (Torino), etc.

Lazăr Filip, compozitor român (n. 1893). Studii la conservatorul din Bucureşti şi străinătate. Lucrări: două suite pentru pian, trei cântece, două dansuri populare româneşti, „Divertisments" şi „Tziganes" scherzo pentru orchestră.

Lazăr Gheorghe, scriitor şi mare om de şcoală rom., fost diacon şi prof. la seminarul ep. din Sibiu (n. la Avrig în Ardeal 1794 † 1823). Candidând la scaunul episcopal de Bănat, fără succes şi după o ceartă cu autorităţile bis. a plecat la Bucureşti, unde cu sprijinul boierilor naţionalişti, Dinicu Golescu şi în special G. Bălăceanu (v. c.), a obţinut dr. să deschidă şcoala rom. la Sf. Sava (1818), cam pe locul unde e azi statuia

lui L. Şcoala a durat până la revol. din 1821, apoi s'a redeschis sub Eliade Rădulescu. Meritul lui L. este că a predat ştiinţele în rom. şi a trezit conştiinţa naţională în acest timp, când ea fusese aproape înăbuşită de regimul fanariot. Când a isbucnit revol. lui Tudor Vladimirescu toţi elevii lui L. au fost sprijinitorii ei. L. a predat în şcoala lui pe lângă ştiinţe şi filosofia (lui Kant), con-

tribuind astfel şi la fixarea celei dintâiu terminologii ştiinţifice în rom. Graiul său de acasă — curat şi lipsit de latinismele obişnuite în Ardeal — a înrâurit pe şcolarii săi, reuşind în mare parte să alunge atâtea străinisme din limbă şi pregătind desigur pentru lupta de curăţire a limbii pe Eliade Rădulescu. S'au păstrat dela L. două discursuri ocazionale, unul la înscăunarea mitr. Dionisie Lupu, şi altul la întronarea lui Gr. Ghica. Numele său e tipărit pe coperta cărţii „Povăţuitorul tinerimii", care i-a fost atribuită (apărută după moartea sa în 1826).

Lazăr P. Constantin, căpitan (n. 1896). Absolvent al liceului militar „Mănăstirea Dealul", ia parte la campania 1917. In 1926 absolvă cursurile I. N. E. F., luând licenţa cu „laudă", dupăce cu un an înainte absolvă Şcoala Militară de Educaţie Fizică dela Joinville le Pont (Franţa). Funcţionează ca profesor la I. N. E. F. până în 1927, când pleacă în Elveţia, câştigă diploma Şcoalei de Educaţie Fizică Americană din Geneva şi unde lucrează în mod ştiinţific pentru doctorat.

Lazăr Aurel (n. 1872), om politic român, advocat în Oradea. Ia parte activă de tânăr la luptele pentru drepturile politice şi mişcarea culturală a Românilor; în 1897 membru în comitetul part. naţional, a cărui fruntaş a rămas până astăzi. In casa sa din Oradea, în Oct. 1918, s'a ţinut memorabila şedinţă a comitetului naţional, formulându-se declaraţia citită de Alex. Vaida în Parlamentul ungar, prin care se anunţa, că Românii se socot liberi de a hotărî singuri asupra viitorului lor. L. în Consiliul Dirigent e şeful resortului de justiţie. Deputat dela 1919 în trei legislaţii, unde s'a remarcat prin cuvântări serioase care dădeau soluţii. Sub guvernul Maniu e preşedintele Camerii deputaţilor (dela 1928) şi preşedintele comisiunii interimare a oraşului Oradea.

Lazar Vasile (n. 1878), inginer de mine, specialist în exploatarea gazului metan. Lucrări în domeniul exploatării minelor şi a gazului metan.

Lăzarea (4479 loc.) com. rur. jud. Ciuc, pl. Ghcorgheni. Judec. Gheorgheni. P U. şi G. locală.

Lăzărescu Alexandru, publicist român, critic teatral, (n. 1830 † 1876). In afară de activitatea lui ziaristică a mai publicat lucrările: Sanuto, dramă în 5 acte, 2 volume de poezii, melodrama Massim pretorele, etc.

Lăzărescu Vasile, prof. la Acad. teologică ort. rom. din Oradea, redactorul revistei „Legea românească". A publicat mai multe lucrări din domeniul dogmaticei.

Lazaret, spital în porturi şi pe la trecători, pentru cei molipsiţi de boale infecţioase; spital improvizat pe câmpul de luptă.

Lăzăriclu I. (n. 1841), autor al mai multor cărţi didactice: Elemente de poetica română, Istoria lit. române, Dicţ. rom.-germ. etc. Studiile şi le-a făcut la Sibiu, Braşov şi Cluj. A fost 10 ani învăţător şi apoi profesor la Şc. normală din Deva.

Lazarini Daniel, funcţionar în Timişoara, la 1770, a lucrat un Abecedar românesc, pe care l-a prezentat împărătesei Maria Tereza. Manuscriptul nu s'a tipărit, considerat fiind ca prea extins, el însă a fost numit director al şcoalelor triviale gr. or. din Banat.

Lazariştii, ordin călugăresc rom. cat., întemeiat la 1624 de Sf. Vincenţiu de Paula. Numele lor vine dela colegiul Sf. Lazăr din Paris.

Lazarus Moritz, filos. germ. (n. 1824 † 1903). A fost prof. la Berlin. E însemnat ca întemeietor al psihol. etimologice (Völkerpsychologie) în domeniul căreia are lucrări însemnate şi a fondat şi o revistă împreună cu Steinthal, în care s'a preocupat şi de problema limbajului.

Lazurita (Lapis-lazuli), (min.), v. Feldspatoizii.

Leake Martin William, arheolog engl. (n. 1777 † 1860). A făcut preţioase explorări arheologice în Grecia şi Asia M. Intre alte lucrări, s'a ocupat şi cu limba română, şi bulgară (Researches in Greece or the wallachian and bulgarian languages).

Leang-Şân (Liang-Chân), masiv muntos din China de S. (Yun-Nan) cu mine de săruri de plumb, dintre care una, specifică regiunei, se întrebuinţează în pictura de porţelan.

Leaota (2134 m.), culme spre SV. de Bucegi pe dr. Ialomiţei. Este formată din roci cristaline.

Lear (cit. lir), erou mitic, rege al Britaniei. „King Lear" (Regele L.) e titlul unei tragedii a lui Shakespeare, în care L. este eroul principal. Piesa întrupează în acţiunea ei ingratitudinea ficelor înzestrate de dânsul — Goneril şi Regane — şi nobleţa ficei a treia Cordelia, pe care o lăsase în mizerie, dar care-l primeşte după ce celelalte două îl alungaseră.

Leatris Ion, prof. de Drept comercial la univ. din Iaşi.

Lebedew, Petru Nicolaevici (n. 1866 † 1912), fizician rus. Cu ajutorul unui aparat cu suspenziune L. a demonstrat presiunea mecanică a luminii, care a fost prezisă pe cale teoretică de J. C. Maxwell.

Le Bel, chimist franc. a introdus în chimie, împreună cu van Hoff, la 1875 noţiunea de atom de carbon asimetric pentru a explica cazurile de izomerie optică; de atunci încoace s'au mai descoperit şi alte elemente asimetrice (azotul, sulful, staniul, cobaltul) care toate dau naştere la izomeri optic activi. L. B. este considerat ca întemeietorul stereochimiei.

Leblanc Maurice, romancier francez (n. 1864). A scris romane de aventuri. Ex. Arsène Lupin.

Le Blanc du Guillet Antoine Blanc zis —, literat franc. (n. 1730 † 1799). A scris tragedii cu stil emfatic: les Druides, Tarquin sau la Royauté absolue, Manco-Copac, premier inca du Pérou.

Le Blon, Jac. Christophe, (n. 1667 † 1741), gravor francez; a fost cel dintâiu care pe baza teoriei colorilor a lui Newton s'a ocupat cu gravura în colori.

Leblond, 1. **Ary**, n. 1880, 2. **Marius**, n. 1877: fraţi; romancieri franc., cari scriu în colaborare opere diverse subordonate ideii de a trezi iubirea pentru coloniile franceze, ei însuşi fiind născuţi în col. Réunion. Multe din cărţile lor sunt foarte confuze din cauza grabei cu care-s scrise, dar convingătoare. Cu „En France" au luat premiul Goncourt (1909). Scrieri: Les Sortilèges, l'Oued, Ophélia (opera cea mai reuşită). Conduce rev. „La Grande France", azi numită „La Vie".

Le Bon Gustave Dr., medic şi scriitor franc. (n. 1841). A scris lucrări de chimie, fiziologie, istoria artelor şi civilizaţiei, filosofie şi psihologie socială. Destule idei superficiale, dar şi multe geniale. E unul din întemeietorii psihologiei mulţimilor. Conduce biblioteca de filos. ştiinţifică „Flammarion", în care s'au publicat opere esenţiale pentru filos. şi cultura contemporană ştiinţifică. Scrieri: L'homme et les Sociétés; Premières civilisations de l'Orient; L'évolution dela matière; l'Evolution des forces; Psychologie des foules, Lois psychologiques de l'évolution des peuples; La Civilisation des Artes; Les Civilisations de l'Inde, Les monuments de l'Inde; La Vie, Traité de psychologie humaine, etc., etc.

Le Braz Anatole, literat franc. (n. 1859). A consacrat opera sa critică Bretaniei: la Légende de la Mort en Basse-Bretagne, Au pays des Pardons.

Le Brigant Jacques, filolog franc. (n. 1720 † 1804). care deriva toate limbile din cea celtică.

Le Brun (sau Lebrun) Charles, celebru pictor franc. (n. 1619 † 1690), adevăratul creator al „stilului Ludovic (Louis) al XIV". Pictor oficial, organizatorul decoraţiilor dela Versailles şi dela alte palate regale. Protejat de Colbert, el exercită şi reprezintă cea mai mare personalitate a secolului. Stil bogat, somtuos, cu belşug de amănunte, îngrămădire de personagii, trofee, medalioane, etc. Efectul pictural rezultă din combinaţia artistică cu arhitectura şi din uimitoarea unitate ce stăpâneşte în marile sale tablouri decorative, pline de imaginaţie. A înfiinţat Academia regală de pictură şi sculptură, iar în 1667 Salonul; a condus manufactura de mobile a Coroanei şi cea de Goblene. Seria luptelor lui Alexandru formează partea principală a activităţii sale. Lucrări: 1. Dintre operele religioase: Moise, Ficele lui Jéthro, Viaţa lui Christos; 2 Din cele antice: Hercule, Venus şi Adonis, Zeii Olimpului, etc.; 3. Din pictura monumentală, decoraţiuni: Galeria lui Apollon, Scara ambasadorilor la Versailles, Galeria oglinzilor, Saloanele de războiu şi pace. Pavilionul Aurorei, etc.; 4. Dintre covoare: Ludovic al XIV vizitând atelierul din Goblins, etc.

Lebrun Elisabeth Vigée, fica pastelistului Vigés (n. 1755 † 1842), cunoscută sub numele: D-na Vigée-Lebrun. Eleva şi imitatoarea lui Greuze. Portretistă renumită, cu înclinaţii pentru veşmintele de coloare deschisă, talentată în tonurile „demi-tenite", prin care reprezintă transparenţa şi frăgezimea pielei. La vârsta de 20 de ani, pictează pe Maria Antoneta şi primeşte titlul de pictor al Curţii regale. Portretul celebru: Maria Antoinetta cu trandafirul în mână, Lady Hamilton, „Souvenirs"-ele sale sunt de mare interes.

Lebrun Pierre-Antoine, poet şi autor dramatic franc. (n. 1785 † 1873). A scris poemul: le Voyage en Grèce şi drama: Marie Stuart.

Lebrun Ponce-Denis Ecouchard —, poet liric franc. (n. 1729 † 1807). A excelat în epigrame zicându-şi singur: Lebrun Pindare.

Leeanum (zool.), insecte (coccidee), dintre care multe specii sunt foarte stricătoare plantelor cultivate, ex. L. persicae, care paraziteză persicile şi L. hesperidum pe portocală. Din L. ilicis se obţine un suc roşu din care se fabrică coloarea carmin.

Le Cardonnel abbé Louis —, poet franc. (n. 1862). Este autorul scrierilor: Poèmes, Carmina sacra.

Lecca Constantin (n. 1810 † 1887), pictor, Braşovean de origine, a studiat la Viena şi Roma, fiind între întâii pictori români cu studii în străinătate. A zugrăvit biserici şi a lăsat tablouri cu subiecte istorice („Intrarea lui Mihai Vodă în Alba-Iulia", portretul lui Cuza Vodă). Unul dintre întâii portretişti români.

Lecca Dumitru, general rom. (n. 1820 † 1888). A luat parte la războiul pentru independență (1877). A comandat *batalionul* de gardă la palat, când a fost detronat Cuza-Vodă (11 Febr. 1866). A intrat în politică, având o mare influență în Moldova. Liberal, a fost președintele Camerei în cabinetul I. Brătianu (1886).

Lecca Haralamb, scriitor rom. (n. 1873 † 1920). Fost subdirector al teatrului național. A scris poezii Prima, Secunda, etc., Cinci poeme ș. a. Piese de teatru realiste cu tendințe morale: „Casta diva", „Jucătorii de cărți", „Suprema forță", „Câinii", etc. A tradus mult din lit. străine. A jucat însuși în piesele sale și în alte piese de teatru.

Lech, râu în Bavaria, udă orașul Augsburg și se varsă în Dunăre. Are 285 km. lungime și 4415 kmp. bazinul.

Le Chatelier, H. L. (n. 1850), fizician franc. A lucrat atât teoretic cât și experimental în domeniul căldurii. Are lucrări importante pe terenul diferitelor industrii.

Lecitine (chim.) sau fosfatide, corpi cu importanță fiziologică mare, formați din acid fosforic, glicerină, acizi grași și din cholină. Masă amorfă, moale, solubilă în eter, alcool, benzen, cloroform, optic activă, se oxidează la aer, dă produși de absorbție cu albumina, hidrații de carbon, fermenții, se descompune în comp. sub acțiunea bazelor sau a fermentului special lecitază, se găsește în gălbenușul de ou (10%), în celula animală, în nervi și în sânge.

Lecky William Edward Hartopoole, istoric și moralist englez (n. 1838 † 1903), autor al unei Istorii a Angliei în sec. al XVIII și a Istoriei moralei europene dela Augustus la Carol cel Mare. Spirit realist, a luptat împotriva religiilor pozitive.

Lecomte du Nouy 1. **Emile-André**, renumit arhitect franc. (n. 1844). Elev al celebrului arhitect și arheolog Viollet-le-Duc. A reconstruit palatul din Monaco. Ca membru al expediției *arheologice*, conduse de Clermont-Ganneau, a construit monumente în Palestina. Titu Maiorescu, atunci ministru al cultelor, la recomandația lui Viollet-le-Duc, l-a însărcinat cu restaurarea bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, fiind cunoscător al artei bizantine (1875). După terminarea, cu puțin succes, a acestei misiuni, s'a ocupat cu restaurarea și edificarea altor monumente: bisericile Trei Ierarhi și Sf. Nicolae din Iași, Sf. Dumitru din Craiova, Mitropolia din Târgoviște, etc. — 2. **Jules-Jean-Antoine**, pictor franc. (n. 1842 † 1923), care s'a distins la multe expoziții de pictură, prin precizia desemnului și arta în linii. Lucrări: Moartea lui Jacoste (cu care, în 1871, obține al doilea premiu al Romei), Portretul Carol I al României, a Reginei Carmen Sylva; picturi decorative la catedrala Curtea de Argeș, la bis. Sf. Nicolae și Trei Ierarhi din Iași. S'a remarcat și ca sculptor. A petrecut adesea toamna la Castelul Peleș dând lecții de pictură. A donat Academiei Rom. 10000 lei, din interesele cărora să se dea premii pentru desemn.

Leconte de Lisle Charle Marie, poet franc. (n. 1818 † 1894). Publicând în 1852 vol. „Poèmes antiques", L. reacționa și prin titlul lor, dar mai ales prin prefața cu care le însoția și prin noua atitudine, împotriva romantismului. Cu aceasta operă începe doctrina și realizarea școalei poetice numită „Parnasianism" (v. c.). L. cerea ruperea cu exagerarea romantică a individualismului, reluarea legăturilor cu tradiția artei de până atunci și ridicarea *inspirației* artistice la o expresie impersonală, lipsită de tendințe, pasiuni personale și preocupări morale: reacțiune salutară mai ales contra poeților ce stăteau la periferia romantismului oarecum! Prin talentul său real, prin nobleța spiritului și erudiția sa ordonată, L. realizează și practic Parnasianismul, formulat teoretic. — dând poeziei o plasticitate și o strălucire măreață și exprimând într'un limbaj reliefat și energic idei și sentimente general omenești. Forma poeziei sale apărea ca un cristal bine șlefuit și simetric tăiat. L. zugrăvește religiunile și civilizațiile dispărute sau străine; încearcă să transpuie în versuri sufletul tainic al animalelor, dând astfel, prin lărgirea sferei de inspirație, o perspectivă mai obiectivă poeziei timpului său și opunând subiectivismului romantic o lume interesantă și nouă. In „Poèmes Barbares" — capodopera poetului — găsim antichitatea buddhistă și greacă, epopeea raselor biblice și a evului mediu, care se cristalizează în poeme admirabile („Kaïn", „la Véranda", „les Elèphants", „le Condor") cu descrieri superbe de natură, în care peisajul și sensibilitatea apar deopotrivă de senine, și nu arare ori reflecția devine filosofică. Aceleași izvoare de inspirație legendară le dă și vol. „Poèmes tragiques". Grecia veche, Islamismul, feudalitatea, la care se adaugă și ura împotriva catolicismului și a vieții monahale (Poezii ca „Hieronymus", „l'Holocauste", ș. a.). L. a mai lăsat „Dernières poèmes" (vol. postum), „les Erinnyes" o adaptare minunată după Aischylos, precum și traduceri din Horatius, Homeros, Hesiod, Aischylos și Euripides. Prin talentul și activitatea sa așa de originală L. e unul din cei mai distinși poeți ai sec. al XIX și ai lit. franc. moderne.

Le Coq de Boisbaudran, chimist franc. descoperitorul disprosiului (1886) și a galiului (1875).

Le Creusot, oraș industrial din Franța (Saône-et-Loire) cu marea uzină metalurgică Schneider înființată în 1836 și care a lucrat în timpul marelui război, mai tot materialul de artilerie grea a armatei franc. Pentru aprovizionarea acestei uzine lucrează 4 mine de fier și 3 mine de huilă. 45.000 loc.

Lectica sau **litiera**, scaun (pat) portativ, introdus din Orient în Grecia și Italia.

Lectiternium, la Romani o sărbătoare religioasă, care consta în a aranja mese sau paturi (a așterne), pe care se puneau statui mici ale zeilor (capita deorum) și de mâncare, făcând astfel zeilor un ospăț. Când se așterneau perne se numiau „pulvinaria".

Lector (lat.), 1. „cetet" (= cititor), clericul, care prin chirotesie arhierească e învestit cu dreptul de a citi la cultul divin cărțile sacre (Apostol, Psaltire). 2. Profesor de limbi și literatură la universități. 3. Censorul cărților în librăriile editoare.

„Lectura", publicație ce apare săptămânal, conținând traduceri din literaturile străine, apare la București în editura ziarului „Adevărul".

Leczinski sau mai bine **Leszczynski**, familie polonă, originară din Leszmo (Posnania), din care a făcut parte regele Poloniei Stanislav și regina Maria, soția lui Ludovic al XV.

Led sau **Ledo**, la Slavi zeul războiului, fată de Kolada, zeul păcii.

Leda, în mit. greacă fica lui Thestios, rege în Aetolia și soția lui Tyndareos, rege în Sparta. A câștigat simpatia lui Zeus, care se preface în lebedă pentru a putea fi aproape de ea. E considerată mama a două perechi de gemeni: Castor și Pollux și Helena și Clytemnestra.

Lederata, cetate dacică în drum spre Sarmisegetuza; legiunile romane puteau ajunge la ea pe valea Timișului și a Bârzaviei.

Ledesma, Alonzo de —, poet spaniol (n. 1562 † 1632). A scris în stil alegoric, care a contribuit la decadența poeziei spaniole: „Conceptos espirituales".

Ledru-Rollin Alexandre-Auguste, avocat și politician franc. (n. 1807 † 1874). A făcut parte din partidul radical și a susținut cu căldură în parlament dreptul votului universal. In 24 Februarie el împiedecă stabilirea regenței ducesei de Orléans și se numește un guvern provizoriu din care a făcut parte și el, iar 1849, fiind amestecat într'o răscoală îndreptată împotriva Adunării legslative, e silit să se refugieze în Londra, de unde nu revine decât în 1870.

Leeds, oraș din Anglia (comit. York), cu 473.000 loc. Comerț important cu lână, postav, covoare, cuverturi. Uzine metalurgice, țesătorii. Fabrici de încălțăminte. L. produce cele mai multe și mai bune țesături de lână din Anglia. Un mare nod de C. F.

Leeuwenhoek Anton Van, naturalist olandez (n. 1632 † 1723), întemeetorul microbiologiei științifice. El a descoperit hematiile, spermatozoizii și infuzoriile.

Lefebvre Claude, pictor și gravor francez (n. 1632 † 1675). S'a distins prin portrete cu un colorit strălucitor; ele dovedesc a fi un bun observator și abil realizator.

Lefebvre Jules-Joseph, pictor franc. de subiecte istorice (n. 1836 † 1912), de un colorit precis. E un admirator al antichității și al formei pure, păstrător al tradiției istorice, a nudului și portretului. Dintre lucrări mai cunoscută este Nimfa, și Bacchus (Muzeul din Lyon), care a servit de model unui covor Goblin. Alte tablouri: Femeia culcată, Adevărul, Diana surprinsă, etc.

Lefegiu (milit.) soldat în vremurile vechi în armatele țărilor românești, recrutat din elemente străine. Termen echivalent cu mercenar. L.-ii formau trupele de pază din cetăți. Numărul lor era mic. In luptele dela Baia, Ștefan cel Mare, a avut 2000 lefegii polonezi. Au existat din sec. al XV.

Lefranc Abel, erudit franc. (n. 1863), autorul unei lucrări: Histoire du Collège de France, a unei ediții foarte bune a lui Rabelais și a numeroase lucrări asupra altor scriitori și a umanismului.

Legalitate (etică), situația a acelei persoane, care respectă legile morale, datorită constrângerii externe și *nu* în urma unei convingeri intime (din care izvorăște „moralitatea").

Legalizare (dr.), declarație prin care o autoritate publică, numită prin lege, confirmă veracitatea unor semnături de pe un act, pentrucă acesta să capete față probantă.

Legământul cercetășesc. Eu cercetașul X. Y. făgăduiesc: 1. Să-mi slujesc cu drag Patria și Regele. 2. Să ajut pe aproapele meu și 3. Să mă supun legii cercetașului, așa să-mi ajute Dumnezeu.

Legat (dr.), donațiune lăsată prin testament.

Legat, 1. Reprezentantul Papei în vre-o țară, numit și nunciu apostolic. L.-ii sunt aleși, sau dintre cardinali, sau din rândurile clerului înalt. Episcopii cari în virtutea oficiului lor poartă titlul de L. se numesc L.-i nati (născuți). Așa sunt de ex.: arhiepiscopii din Colonia, Salzburg, Praga, Gnezen Pozen și Strigoniu. 2. Elevi ai școalelor protestante, cari sunt trimiși la sate, ca se colecteze ofrande pentru școală. De cumva sunt teologi, aceștI L.-i rostesc și o predică în biserica satului.

Legatar universal (dr.), persoana care are dreptul asupra tuturor bunurilor defunctului, afară de datoriile și sarcinile impuse de lege sau de testatorul însuși.

Legațiune, personalul oficiului care reprezintă un stat inversat pe teritoriul altui stat suveran. Când L.-ea e condusă de un ambasador, se numește ambasadă.

Legato (ital.), termen muzical, însemnează **legat**, în continuitate, fără întrerupere.

Legea, 1. Prescripție, normă de comportare: drept, lege morală; 2. Formarea generală a raporturilor constante și neschimbătoare (rezultate) dintre fenomene. Cele mai multe L.-i sunt numai L. relative, deoarece valabilitatea lor se reduce la anumite condiții (legi empirice). Legile desfășurării fenomenelor *nu sunt forțe naturale, ci conduc fenomenele* și sunt numai o exprimare generală a acestei desfășurări. Se deosebesc de „norme", prin aceea că L.-e științifice se deduc din observarea fenomenelor (prin inducție de ex.) pe când normele determină fenomenele. **L. de aramă**, stabilită de Turgot și Necker, adoptată de Lassalle. După ea, plata muncii nu trebuio să depășească trebuințele de întreținere a *muncitorului*.

Legea Aquilia (în dr. roman). Plebiscit făcut după propunerea tribunului Aquilius și având de scop despăgubirea pagubelor aduse cuiva fără drept („damnum" sau „damnum injuria datum"). ex.: uciderea unui sclav sau unui animal patruped, fără motiv; rănirea sclavilor și animalelor din turme, distrugerea ori stricarea unui lucru, liberarea unui datornic în *mod fraudulos* prin distrugerea creanței, etc.

Legea conservării materiei, stabilită de *chimistul francez* Lavoisier (n. 1743 † 1794) și exprimată cu formularea plastică: „nimic nu se pierde, nimic nu se crează în natură", sau că greutatea corpilor cari intră într'o reacțiune este egală cu greutatea corpilor cari ies din reacțiune, greutatea totală rămânând neschimbată.

Legea de organizație a bisericii ortodoxe române. S'a votat împreună cu Statutul de Parlament, s'a promulgat și publicat în Monitorul Oficial din 1925 Maiu 6. Conform cu această lege și statut se conduce astăzi întrega biserică ortodoxă din România, introducându-se greșit principiile democrației moderne în toate corporațiile bisericești proporția de $^2/_3$ mireni și $^1/_3$ clerici, afară de Sinodul episcopesc. Biserica ort. pe baza Constituției e biserica dominantă în interiorul Statului, fiindcă reprezintă religia marei majorități a Românilor, și ea este și rămâne autocefală, adecă neatârnată de nici o chiriarhie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor. Tot Constituția fixează autonomia biesricii, când la art. 22 spune: „Biserica își reglementă, conduce și administră, prin organele sale proprii și sub controlul Statului, chestiunile sale proprii, religioase, culturale, fundaționale și epitropești". S'a căutat în noua lege o armonizare între conducerea ierarhică după canoane și cea constituțională modernă. Ierarhia în mod suveran conduce, inițiază, decide și execută în chestiuni dogmatice și *canonice*, având conlucrarea și participarea elementului laic numai în chestiuni administrative, culturale și fundaționale. — Organele guvernării centrale sunt: 1. Sfântul Sinod, compus exclusiv din Mitropoliți, episcopi și vicari arhierei în slujbă și prezidat de Patriarhul Românici, — are chestiunile dogmatice și canonice. 2. Congresul național bisericesc se ocupă cu afacerile administrative, culturale și epitropești și e compus din câte 6 reprezentanți ai fiecărei eparhii (sunt 18 eparhii, câte 2 clerici și 4 mireni), aleși pe 6 ani de adunările eparhiale. Congresul naț. *bisericesc* alege un consiliu central de 15 membri, din fiecare mitropolie câte 3 (1 cleric și 2 mireni). Organul executiv al Consiliului central în chestiuni economice și financiare e Eforia bisericii ortodoxe, care se compune din 3 membri, dintre cari 2 aleși de Congresul naț. bisericesc (1 cleric și 1 mirean), și 1 numit de Ministerul Cultelor, de acord cu Ministerul *Finanțelor*. — Părțile constitutive ale bisericii ort. sunt: parohia, protopopiatul și eparhia. Prin felul de constituire a tuturor acestor organe reprezentative (adunarea parohială, protopopească și eparhială) și executive (consiliul parohial, protopopesc și eparhial) se pot *validita: principiul reprezentativ* constituțional și principiul participării elementului mirean în conducerea treburilor administrative, culturale și epitropești ale bisericii. — Membrii adunări parohiale sunt toți bărbații majori, de sine stătători, nepătați și cari își îndeplinesc datoriile lor morale și *materiale față* de biserică și așezămintele ei. Adunarea protopopească și cea eparhială se compune din $^1/_3$ membrii clerici și $^2/_3$ mireni, aleși prin adunările parohiale, grupate pe circumscripții electorale pentru mireni, iar pentru clerici sunt colegiile preoțești. — Instanțele disciplinare și judecătorești pentru clerici sunt: judecătoria protopopească, consistoriul spiritual eparhial (cu 3 membri aleși de adunarea eparhială) și cel mitropolitan (instanță de apel) și consistorul spiritual central. — Episcopii și Mitropoliții se aleg de Congresul naț. bisericesc și de adunarea eparhiei vacante împreună. Din această corporație electivă de episcopi fac parte și persoanele următoare dacă sunt ortodoxe: Prim ministru, ministru cultelor, președinții corpurilor legiuitoare, primul președinte al Inaltei Curți de Casație, președintele Academiei Române, Rectorii Universităților și decanii facultăților de teologie. — Preoții în Transilvania se aleg de popor după vechiul obiceiu, iar în celelalte ținuturi sunt numiți de episcopii eparhiale. — In Ardeal s'a lăsat să funcționeze vechiul Congres naț. bisericesc până la rezolvarea afacerilor comune episcopiilor din mitropolie, fără dreptul de a alege episcopi și mitropoliți. — Învățământul religios ort. e obligator în școlile primare, secundare și profesionale și se va *preda* sub controlul Bisericii și al Ministerului Instrucțiunii. Școlile pentru formarea clerului și cântăreților bisericești stau sub conducerea Bisericii.

Legea echipartiției energiei (chim. fiz.). Toate particulele simple sau complexe ale unui sistem fluid au aceeași energie cinetică, fie că au dimensiunile unei molecule de hidrogen, fie aceea a unei bacterii (1 micron), deoarece cu cât masa lor este mai mare, cu atât viteza e mai mică.

Legea *Soddy-Fajans* (*chim. fiz.*), un element radioactiv, prin pierderea unei particule α, pierde două ranguri în sistemul periodic, iar prin eliminarea unui electron, câștigă un rang în sistemul periodic al elementelor.

Legea Moseley (chim. fiz.), liniile din spectrul a două elemente succesive din sistemul periodic au o frecvență de așa natură încât rădăcina pătrată a frecvențelor lor *diferă* cu o cantitate constantă. L. M. se exprimă prin relația $\sqrt{n} = A(N-B)$, n = frecvența A și B = constante, iar N = numărul atomic.

Legea Neumann-Kopp (chim. fiz.), valabilă pentru compușii solizi ai elemen- molecular este egal cu suma căldurilor specifice a unui compus cu greutatea sa moleculară este egală cu suma căldurilor atomice a constituenților săi.

Legea proporțiunilor fixe-definite (chim.) a fost stabilită de chimistul francez I. Ludovic Proust (n. 1755 † 1826) în 1805, în sensul că pentru a se obține o anumită substanță este nevoe întotdeauna de aceleași elemente în aceeași proporțiune, sau că „elementele chimice se combină între ele întotdeauna în raporturi limitate (definite) și constante".

Legea proporțiunilor multiple (chim.) formează o excepțiune a *legii* proporțiunilor definite, fiind stabilită de fizicianul și chimistul englez John Dalton (n. 1766 † 1844), în sensul că „de câte ori două elemente formează între ele mai multe combinațiuni, atunci diferitele cantități (masse) ale unuia raportate la o aceeași cantitate sau massă a celuilalt se găsesc între ele într'un raport simplu, ca 1 către 2, 1 către 3, 2 către 3, 2 către 5, etc. Ex. al L. proporțiunilor multiple sunt combinațiunile hidrogenului cu oxigenul: apa (H_2O) și apa oxigenată (H_2O_2); combinațiunile sulfului cu oxigenul: bioxidul (SO_2) și trioxidul (SO_3) de sulf; oxizii azotului (N_2O, N_2O_3, N_2O_4, N_2O_4, N_2O_5).

„Legea Românească", revistă bilunară bisericească, apare la Oradea-Mare.

Legenda (lat.). 1. In evul mediu se numia L. tot ce trebuia să se citească la cultul divin. Mai târziu numirea s'a restrâns la citirile din viața sfinților și a martirilor. De altfel viețile sfinților în general se numesc L.-e, de ex. „La legende celeste", „Acta sanctorum", etc. 2. Povestire miraculoasă, cum sunt de ex. cele despre eroi, ciclul carlovingian. La noi: L. Mănăstirii Argeșului, Erculeanul, L. izvoarelor minerale dela Mehadia, etc. *Deosebirea* între L.-e și Basme e, că subiectele L.-elor sunt oameni, nu zei, ori semizei ori smei. De obiceiu fondul L.-lor e istoric, dar cu un adaos de elemente miraculoase izvorîte din fantazia poporului.

„Legenda Dumineeii", carte pop. se află în Epistolia Maicii Domnului, fiind cunoscută și sub numele de „Epistolia lui Hristos", făcând parte din „Codex Sturdzanus" (v. c.) și din „Sbornicul dela Ieud" (v. c.) Versiunea din „Sbornicul dela Ieud" este foarte veche: o copie din sec. al XVI și e scrisă în românește și slavonește. Ea se intitulează „Scriptura Domnului Christos către oameni căzută în piatra din ceriu".

Legendre Adrien Marie, matematician franc. (n. 1752 † 1833). A fost mai întâiu profesor de matematică la școala *militară*, pe urmă la „Ecole normale supérieure". A măsurat împreună cu Cassini și Méchain o paralelă între Dunker-

que şi Boulogne. Are lucrări despre teoria integralelor eliptice, atracţia sferoidelor eliptice, potenţial etc. A descoperit o metodă pentru calcularea orbitelor cometelor şi a descoperit independent de Gauss metoda celor mai mici pătrate.

Leger Louis, literat şi istoric franc. (n. 1843 † 1923), membru onorific al Academiei române. A călătorit mult prin Boemia, Polonia, Serbia, Ungaria şi Rusia. La şcoala de limbi orientale din Paris a ţinut cursuri de limbile slave; mai târziu, tot în această calitate, profesor la Collège de France. Membru al Academiei de inscripţii (1900). A scris foarte multe lucrări.

Legile Berthollet (chim.). 1. Când, pe socoteala mai multor corpi, se poate forma un compus insolubil, acest compus se va forma întotdeauna. 2. Când, pe socoteala mai multor corpi, poate să se formeze un compus volatil, acest compus volatil se va forma întotdeauna.

Legile cercetăşeşti. 1. Cercetaşul îşi ţine totdeauna cuvântul. 2. C. nu minte, el e curat în gând, în vorbă şi faptă. 3. C. e voios şi plin de însufleţire în orice clipă a vieţii sale. 4. C. e viteaz, se încrede în puterile sale şi caută să iese cu vrednicie din orice încurcătură. 5. C. îşi îngrijeşte corpul şi duce o viaţă sănătoasă. 6. C. nu face deosebire de credinţă, clasă socială şi avere. 7. C. e cuviincios cu toată lumea şi ascultă pe cei ce-l sfătuiesc de bine. 8. C. respectă părerile altora şi îşi ia răspunderea faptelor sale. 9. C. e iubitor de învăţătură şi învaţă la rându-i pe alţii. 10. C. e muncitor şi econom, el respectă munca şi avutul altuia. 11. C. e bun cu animalele, îi plac florile şi cercetează natura. 12. C. se sileşte să facă în fiecare zi o faptă bună, oricât de neînsemnată ar fi ea.

Legile fundamentale în statul rom. sunt: a) Constituţia ţării, b) Codul civil, c) Codul penal, d) Procedura civilă, e) Procedura penală, f) Codul de comerţ, cu regulamentul pentru punerea în aplicare a lui şi cu cel de serviciu şi contabilitate al sindicilor, g) Codul silvic, h) Legea pentru dobândirea şi pierderea naţionalităţii, i) Legea electorală pentru Cameră şi Senat, j) Legea pentru unificarea administrativă cu regulamentul ei, k) Legea pentru Curtea de Casaţie şi justiţie, l) Legea taxelor de timbru şi înregistrare, m) Legea judecătoriilor de ocoale, n) Legile învăţământului: particular, primar, secundar şi superior, cu regulamentul lor, ş. a. Colecţii: Hamangiu; I. N. Finţescu; M. A. Dumitrescu.

Legio XIII gemina, una dintre legiunile romane care au participat la expediţiile împotriva Dacilor. Cât timp Dacia a fost provincie romană, ea a stat în permanenţă aici, având centrul la Apulum.

Legionar, soldat într'o legiune romană sau într'una streină.

Legislatură, 1. Timpul în care o adunare legiuitoare e chemată să-şi exercite mandatul. 2. Exercitarea însăşi a acestui mandat.

Legitimişti, care apără principiul dinastiei legitime şi a drepturilor la tron. In Franţa L.-ii erau în 1830 partizanii regelui detronat Carol al X, care nu recunoşteau nici pe Ludovic Filip, nici pe Napoleon al III, îndreptăţiţi la tron.

Legiune (lat. legio), la Romani, corp de trupă, compus din 10 cohorte, 30 manipule şi 60 centurii. Efectivul ei a variat: pe timpul lui Polybius 4500 de oameni, sub Caesar şi pe timpul imperiului 6000 de oameni. Ea era comandată în republică de către doi tribuni, câte două luni. Conducerea devine stabilă sub imperiu şi e exercitată de un legat, secundat de un stat major. Numărul L.-lor pe timpul lui Traian era de treizeci. Alte sensuri: Corp de jandarmerie, formată dintr'un număr de brigăzi; L. streină: trupă înfiinţată în altă ţară, cu soldaţi streini, nu indigeni.

Legiunea de onoare, ordin franc. de decoraţie, creiat la 19 Maiu 1802, pentru recompensarea serviciilor militare şi civile. Este administrat de o comisie compusă din Preşedintele Republicii franceze, ca director (mare maistru), un cancelar şi un număr de membrii. Cuprinde cinci clase: cavaler, ofiţer, comandor, m. ofiţer şi mare cruce.

Legiunea română în Italia. După congresul naţionalităţilor oprimate, ţinut în Roma, în primăvara anului 1918, delegaţii români, în frunte cu prof. Simion Mândrescu, au cerut dela guvernul italian permisiunea să organizeze cu prizonierii români ardeleni şi bucovineni o legiune românească. In 7 Maiu ofiţerii români ardeleni şi bucovineni concentraţi în Cittaducale au adresat împreună cu Dl. M. ministrului Orlando o declaraţie că vor să intre în armata italiană. In 10 Maiu 1918, 84 de ofiţeri şi 1 soldat din Cittaducale iscălesc declaraţii individuale prin care se obligă să intre în legiune. Cu acest act s'a început organizarea ei. In 1 Iunie, 10 ofiţeri dintre aceştia sunt împărţiţi ca informatori la comandamentele de pe front. Totodată începu recrutarea trupei dintre prizonierii ardeleni şi bucovineni. Ofiţerii şi trupa primesc uniforma de alpini italieni, cu tricolorul românesc pe guler. Soldaţi se anunţaseră vreo câteva mii. In 24 Iulie statul major al armatei italiene aprobă formarea unităţilor. In 28 Iulie prima companie română îşi serbează înfiinţarea. In 25 August sunt trimişi şi ofiţerii rămaşi în Cittaducale în zona de răsboiu. In Sept. generalul Luciano Ferigo, fost ataşat militar în România şi mare filoroman, e numit comandant al L. r. In 15 Oct. apare decretul de constituire, în acest timp deja prima companie formată se afla pe front. Compania dela front şi unităţile mai mici au luat parte la luptele decisive de pe frontul italian la sfârşitul lunii Oct. 1918, având morţi, răniţi şi dispăruţi. Un număr considerabil de ofiţeri şi oameni de trupă au fost decoraţi pentru eroism. După semnarea armistiţiului, Legiunea română, care începuse să se organizeze pe regimente, n'a mai avut ocazie să se distingă pe frontul italian. Dl. S. Mândrescu, plecând în Franţa, după ce învinsese prin tenacitatea şi entuziasmul său multele şi marile piedice care se iviseră la început, organizarea L. R., a fost dusă mai departe de alţii, între care şi regretatul Vasile Lucaciu, delegat de consiliu dirigent. După reintrarea României în rândul aliaţilor, chiar şi guvernul din Bucureşti, care, legat de pacea dela Bucureşti, se dezinteresase până atunci complect de mişcarea iredenţilor Români din Italia, începu să ia contact prin ataşatul militar din Roma, colonel-aghiotant Florescu, cu Legiunea. Din compania care fusese pe front şi voluntarii care se anunţaseră încă înainte de armistiţiu s'a format reg. 1 şi 2 Horia şi Cloşca şi batalionul I din reg. 3 Crişan. Aceste formaţiuni au fost repatriate în primăvara anului 1919 prin Constantinopol—Constanţa şi au fost întrebuinţate în parte la formarea Jandarmeriei în Ardeal, în parte au fost trimise pe frontul de vest, unde au participat şi s'au distins (ex. bat. II Cloşca) în luptele din vara anului 1919. In Italia s'au format apoi batalioane de marş din foştii prizonieri români şi saşi, care au fost repatriate până la sfârşitul anului 1920 (aprox. 40.000 de ofiţeri şi soldaţi). Şi aceştia purtau numele de legionari români din Italia, care însă se cuvine în înţeles strict numai voluntarilor din primele 3 regimente.

Legiunea străină (legion étrangère), trupă colonială franceză, înfiinţată 1830 constând din soldaţi supuşi străini, mai ales refugiaţi politici.

Legiunea voluntarilor români din Franţa. Încă dela intrarea Franţei în răsboiu au existat voluntari români în armata franceză. Românii din armata austro-ungară, făcuţi prizonieri de către Sârbi şi ajunşi apoi în Franţa, au fost admişi în cadrele armatei franceze numai după intrarea în războiu a României. E important de ştiut că ei au cerut înrolarea de capul lor, nesfătuiţi de nimeni. Organizaţi în unităţi mici, ei au luptat în detaşamentele franceze, fără să fi avut un rol deosebit, ca de pildă legiunile din Rusia, Siberia şi Italia. O organizare deosebită a voluntarilor români din Franţa a intervenit numai după începerea funcţionării „Consiliului Unităţii Naţionale Române" din Paris. Atunci legiunea a luat forma unei trupe naţionale independente. Aduşi în ţară în primăvara anului 1919, voluntarii aceştia au luptat contra Ungurilor pe frontul Tisei.

Legiunea voluntarilor rom. din Rusia şi Siberia. Intâiul corp de voluntari români în Rusia a luat fiinţă în anul 1916 fiind format de către ofiţeri şi soldaţi români din armata austro-ungară, ajunşi în captivitatea rusească. In primăvara anului 1917 batalioanele de voluntari s'au concentrat pentru echipare şi încadrare la Kiew şi Darnitza. La 23 Febr. 1917, colonelul Pietraru (din armata română) este delegat cu recrutarea şi organizarea voluntarilor. In 3 Iunie 1917 pleacă spre Iaşi întâiul detaşament compus din 116 ofiţeri şi 1250 soldaţi. Sosirea lui la Iaşi a dat ocazie desfăşurării unui entuziasm de nedescris. Numărul voluntarilor veniţi din Rusia a fost de 374 ofiţeri şi 8261 soldaţi. Parte din ei au completat cadrele câtorva regimente care suferiseră pierderi mari în retragere, şi au luptat pe front, majoritatea au format regimentele I Turda şi II Alba-Iulia. Ocuparea Ucrainei de către armatele austro-germ. a împiedecat continuarea trimiterii spre Moldova a detaşamentelor româneşti concentrate la Kiew. Bolşevicii nu erau deloc favorabili propagandei pentru formarea corpurilor de voluntari, pentru care lucrau în Rusia şi Siberia m. multe comisiuni româneşti. Fiind vorba de un front rusesc contra puterilor centrale, Voluntarii români au plecat în primăvara anului 1918, împreună cu cei cehoslovaci din Kiew, spre Wladivostok. Corpul Voluntarilor români din Siberia s'a format în trei centre: Samara, Celiabinsk şi Wladivostok. Impreună cu Cehoslovacii, atunci când fu vorba de desfiinţarea lor, corpurile de voluntari ocupară Siberia. In vara lui 1918 toţi voluntarii români din Siberia recunosc ca organ de conducere comitetul Naţional din Celiabinsk, al cărui preşedinte era Voicu Niţescu. Se formează şi întâiul regiment de voluntari „Horia". In iarna an. 1919, corp. voluntarilor români e transportat la Irkutsk. Pus sub comanda colonelului cehoslovac Kadlec, el se reorganizează în batalioane independente, excadroane, detaşamente, are trenuri blindate şi trupe speciale. Efectivul total se ridica la pe-

ste 30000 de oameni. In primăvara anului 1919 legiunea primește misiunea de a apăra regiunea „Taiga", distingându-se prin deosebite acte de curaj, ca și în misiunile ce le-a avut mai pe urmă. In primăvara anului 1920 vitejii voluntari români din Siberia au fost aduși în țară.

Legnano. 1. Oraș întărit din Italia (provincia Verona) cu 15.000 loc. Fabrici de uleiu de ricin pentru aeroplane. — 2. L. oraș din Italia (prov. Milan), cu 25.000 loc. Untdelemn. Țesături de bumbac.

Le Goffic Charles, scriitor franc. (n. 1863). Are poezii inspirate din sufletul breton și din natură: „Amour breton". Roman: „la Double Confession", studii critice: „l'Ame bretonne", lucrări asupra războiului cel mare: Dixmunde, la Marne en feu, La littérature française au XIX-e et XX-e siècles, etc.

Legrand Emile, savant franc. (n. 1841 † 1903), membru corespondent al Academiei rom., celebru în domeniul istoriei greco-romane. Multe din publicațiile sale conțin contribuții privitoare la istoria Românilor: Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire, relatifs à la Turquie et aux Principautés danubiennes (1877), în acestea găsim viața lui Mihaiu Viteazul de Stavrinos; Généalogie des Mavrocordate de Constantinople (1886), Deux vies de Jacques Basilicos... principe de Moldavie, l'une par Sommer, l'autre par Graziani (1889), etc. El e autorul unui dicționar franc.-grec-modern și grec-modern-franc. (1885). A fost și un elenist de seamă.

Legouvé Ernest-Wilfrid, scriitor dramatic franc., n. 1807 † 1903, mebru al Acad. franc. Scriitor corect și spiritual. A colaborat cu Eugène Scribe (v. c.). Conferențiar și lector celebru. Scrieri mai însemnate: Adrienne Lecouvreur, l'Art de la lecture, Soixante ans de souvenirs.

Legumina (chim.), proteină formată mai ales din leucină, arginină și acid glutaminic. Are o valoare nutritivă mediocră, coagulează la 100^0, se găsește în linte, fasole, și în alte leguminoase.

Lehár Franz, compozitor austriac (n. 1870). Își începe cariera ca șef de muzică militară, trece însă curând la compoziție (studii la conservatorul din Praga) și scrie cunoscutele operete: „Wiener Frauen", „Der Rastelbinder", „Der Göttergatte", „Die lustige Wittwe", „Das Fürstenkind", „Der Graf von Luxemburg", „Zigeunerliebe", „Eva", „Die ideale Gattin", „Der Sterngucker", „Wo die Lerche singt", „Die blaue Mazur", etc. L. trăește la Viena.

Lehm, pământ galben, cenușiu, brun, sau roșu amestecat cu nisip și limonită dar lipsit de calcar, ceea ce-l face să fie deosebit de Loess. Majoritatea depozitelor, considerate a fi loess în Ardeal, sunt Lehm.

Lehman Henri, pictor franc. de origină germ. (n. 1814 † 1872), renumit prin portrete, cu un accent melancolic (Visul, Copilul Isus și Magii).

Lehmbruck Wilhelm, sculptor belgian (n. 1881 † 1919), autor de lucrări în spirit gotic, plină de viață și exaltare.

Leibniz Gottfried Wilhelm (n. 1646 † 1716), filosof și om de știință germ. In matematică, introduce, simultan cu Newton, calculul diferențial, prioritatea este a lui Newton, care l-a descoperit cu 11 ani înainte, pe cale geometrică, L. a lucrat însă cu mai mult succes. A pus bazele Academiei de științe din Berlin. A fost om politic de seamă, istoric, s'a ocupat și cu teologia. Ca filos. admite o „armonie prestabilită"; fenomenele singuratice din natură so explică mecanic, dar principiile fizicei și mecanicei depind de o inteligență supremă din care pot fi explicate. In „Monadologie" admite că lumea o alcătuită din substanțe simple neextinse în spațiu, de natură spirituală (monadele) analoage cu atomii; acestea sunt centre de forță dotate cu putere reprezentaivă și apetitivă (tendințe). Din ele se nasc reprezentările. D-zeu e monada monadelor, din care se nasc celelalte monade. Toate corpurile sunt agregate de monade: mineralele și plantele sunt ca niște monade somnolente cu reprezentări inconștiente. Lumea actuală e cea mai bună lume posibilă (optimism). „Teodiceea" caută de aceea, să justifice ideea do D-zeu de rău și bine, în lume. L. a fost un spirit universal: jurist, diplomat, istoric, filolog, teolog, fizician, matematician și filos., s'a manifestat măreț în toate domeniile, fiind în legătură și corespondență cu toate somitățile vremii sale și președinte al Acad. din Berlin. A scris multe lucrări în franc. și considerat ca întemeietor al filos. germ.

Leidenfrost Johann Gottlob, (n. 1715 † 1794), medic și naturalist german. Fenomenul, numit după el, fenomenul lui L. constă în aceea că o picătură de apă căzând pe o placă metalică foarte fierbinte, nu se evaporează, ci joacă deasupra plăcii până ce întreaga massă a picăturii a ajuns la temperatura de fierbere, când explodează.

Leighton Frederic lord, pictor și sculptor engl. (n. 1830 † 1896), șeful unei școale care ține socoteală mai mult de partea decorativă. Lucrări ca pictor: Andromaca prizonieră, Electra la mormântul lui Agamemnon, etc.

Leila-El-Akhyalya poetă arabă din epoca dinastiei Omeiazilor, celebră prin elegiile funebre, consacrate lui Tauba ben-el-Homay-Yir, iubitul ei, pe care dânsa nu l-a putut lua de soț din cauza că tatălsău o măritase cu deasila după un străin rău și gelos, care o bătea.

Leipzig, unul din orașele cele mai comerciale ale Germaniei, așezat într'o câmpie fertilă, într'o continuă desvoltare. 690.000 loc. Unul din cele mai mari târguri internaționale (din sec. XV) pentru blănuri. Centru al comerțului de librărie. Universitate veche și celebră întemeiată în 1409 și a treia ca număr de studenți. Fabrici de instrumente de precizie.

Leipziger Volkszeitung, ziar socialist independent germ., înființat în 1893.

Leith, un afl. pe dr. fl. Dunărea, a făcut, până în 1919, hotarul între Austria și Ungaria.

Lekain Henri-Louis Cain zis — (n. 1728 † 1778), scriitor franc. A scris interesantele: „Memoires". A fost interpretul operelor dramatice ale lui Voltaire.

Lekeu Guillaume, compozitor franc. (n. 1870 † 1894), talentat muzician. Lucrări: două studii simfonice pentru orchestră, un trio, o sonată pentru vioară, o sonată pentru voloncel, un cvartet.

Lemaire Philippe-Joseph-Henri, sculptor franc. (n. 1798 † 1880) Lui i se datorește colosalul frontal al bisericii Madelaine din Paris și Funerariile generalului Marceau de pe Arcul de triumf de la Etoile (Paris).

Lemaître Jules, povestitor și critic franc., membru al Acad. franc. (n. 1653 † 1714). S'a distins ca universitar, poet, critic, dramturg și om politic, fără a se menținea, în nici unul din aceste domenii, pe planul întâiu. In critică e creator al impresionismului și scepticismului (v. c.). Stil ironic și strălucit, mal ales în povestiri, nervos și sentimental, înclinat spre paradox, găsește în operele citite și arată în scrierile sale o plăcere intelectuală, sau un motiv de a-și potoli scepticismul său politic și religios. (Les Contemporains, l'Ecole des Rois). L. a fost refractar simbolismului și decadentismului. Alte scrieri: En marge des vieux livres (2 vol.) la Vieillesse d'Hélène Myrrha, Journal du duc de Bourgogne, Impressions du Théâtre. Teatru: le Député Leveau, l'Ainée, Les Bois, etc.

Leman (Gerard-Mathieu), general belgian (n. 1851 † 1920). Rămas celebru în istoria războaielor pentru apărarea cetății Liège și a forturilor sale, în timpul Marelui Război, ținând piept cu o armată de 35.000 oameni la 120.000 de Germani (4—6 August 1914).

Léman (Lacul) sau Lac de Genève, lac de baraj format de fl. Rhône la hotarul dintre Elveția și Franța. Supraf. 578 kmp. cu adânc. max. 309 m. Unii văd o coborîre locală a fundului. Fenomene curioase, furtuni, navigație activă. Rhonul elvețian formează o deltă la intrarea în lac. L., deltă ce înaintează. Lac. L. e pe cale de colmatare. Pe malurile sale, orașe frumoase, stațiuni climaterice: Genève, Lausanne, Ouchy, Vevey, Eviant, Montreux, etc.

Lemberg, v. Lwów.

Leményi George, pictor român, trimis în 1838 la Roma și München cu bursă din partea statului Moldovei. Dela el ne-a rămas pânza: Arhanghelul Mihail și satana, precum și numeroase portrete ale boierilor contemporani.

Lemeni Ioan, episcop al Făgărașului, cu reședința în Blaj (n. 1780 † 1861). In 1805 profesor de filosofie și istorie la liceul din Blaj, 1807 paroh și protopop la Cluj, iar 1820 canonic. Mitropolitul Veniamin al Moldovei îl cheamă la Iași, ca să colaboreze la înființarea institutelor de acolo, dar episcopul Bob (v. c.) îl reține. In 1832 fu ales episcop, instalându-se în scaun la 14 Iulie 1833. A vizitat aproape toate parohiile vastei sale eparhii, înființând pretutindeni școale primare, a reclădit catedrala și reședința episcopească dela Blaj. Impreună cu epul ortodoxVasile Moga a înaintat la an. 1842 o petiție către dieta din Cluj, cerând drepturi pe seama Românilor din scaunele săsești. Impreună cu Șaguna a condus adunarea națională din 3/15 Maiu 1848. După revoluție, în 1850, a fost constrâns să demisioneze. Restul vieții l-a petrecut la Viena, unde a fost și înmormântat, dar, la an. 1907 osămintele lui au fost aduse la Blaj și așezate în cripta bisericei din curtea mitropolitană.

Lemercier Népomucène, poet dramatic și liric franc. (n. 1771 † 1840). A scris tragedii slabe, un poem satiric: Panhypocristiade și un interesant „Cours analytique de littérature générale".

Lemercier de Neuville Louis, literat franc. (n. 1830 † 1918). A creiat teatrul de „pupazzi".

Lemniade, femei din insula Lemnos care, după tradiție, au neglijat cultul Aphroditei. Zeița le-a pedepsit, dându-le un miros neplăcut, din care pricină le-au părăsit soții. L.-ele s'au răsbunat, asasinându-i.

Lemniscata (lui Bernouli) este o curbă geometrică, a cărei formă este asemănătoare cu a cifrei opt; L. este locul punctelor astfel încât produsul distanțelor la două puncte fixe este constant.

Lemnos, fostă ins. turcească în Archi-

pelag, astăzi a Greciei. Are 25.000 loc. Viță de vie, măslini, Numeroase amintiri mitologice se leagă de această ins.

Lemnul (merc.), un ansamblu de diverse celule de diferite forme, pereții cărora sunt formați din celuloză și lignină. Calitatea lemnului depinde de proporția acestora, ea este cu atât mai bună cu cât proporția de lignină e mai mare. L. cuprinde apă, chiar și când e uscat, are dens. 1,5 iar compoziția lui, dată de Dumas, este C = 50, H = 6, O = 41, N = 1, cenușe = 2. Valoarea calorifică a lemnului ordinar (cu 20% apă) = 2800 calorii și a lemnului uscat = 3600 calorii. L. se întrebuințează ca combustibil, ca materie primă la fabricarea hârtiei sau a altor produse.

Lemonnier Camille, literat belg. (n. 1845 † 1913). Face parte din școala naturalistă. A scris: Happechair, Au coeur frais de la forêt, etc.

Lemontey Pierre-Edouard, literat franc. (n. 1762 † 1826). A scris Histoire de la Régence.

Lemur (zool.), Maki; fam. Lemuride; prosimii; animale fructi- și insectivore; nocturne. Numai degetul al doilea al membrelor posterioare posedă ghiară, celelalte unghii. Trăiește în Madagascar.

Lena, fl. din Siberia. Se varsă în Oc. înghețat de N. formând o deltă. Cursul său e de 4599 km. Basinul 2,300.000 kmp. Trece pe la Iakutzk.

Lenard Philipp von — (n. 1862), fizician germ., prof. la univ. din Heidelberg. S'a ocupat în special cu razele ultraviolete și cu razele catode. În 1905 a obținut premiul Nobel pentru fizică.

Lenau Nicolaus (Niembsch von Strehlenau) —, poet germ. (n. 1802 † 1850). A scris poezii lirice pesimiste, balade („Gedichte", 1831), cu care a devenit celebru și poemele: „Faust", „Savonarola", „Die Albigenser", „Don Juan" (postum), din care transpiră un puternic romantism. Multe din poeziile sale au devenit populare. A influențat pe Eminescu și a murit nebun.

Lenaubeim (2588 loc.), com. rur., jud. Timiș-Torontal, pl. Comloșu. O. P. local. G. locală (Ciata). Locul de naștere al lui N. Lenau.

Lenbach Franz von —, pictor germ. (n. 1836 † 1904). Și-a câștigat renume prin portrete, în care stăpânește elementul psihologic. Lucrări: Bismarck, Moltke, Liszt, Papa Leo al XIII. Autoportret cu fetița sa.

Lenepveu Jules-Eugène, pictor franc. de subiecte istorice (n. 1819 † 1898). A pictat la Panthéon (Paris) istoria Jeanne-i d'Arc.

Leneșul (zool.) sau bradipul (Bradypus) mamifer puțin inteligent, cu creerul mic, fără incisivi din ordinul Edentatelor sau a Nedinților, din pădurile virgine ale Braziliei, târându-se cu greutate pe arbori cu frunzele cărora se hrănește, având un cap mic și rotund, ochi mici, urechi acoperite cu păr și coadă scurtă, fiind acoperit cu un păr lung și aspru, cu membrele anterioare mai lungi decât celea posterioare, terminate la o specie (B. didactylus) în două, iar la alta (B. tridactylus) în trei degete înzestrate cu ghiare lungi încovoiate și puternice, ambele specii având o lungime de $^1/_2$—1 m. Strămoșii acestui gen de animale din era terțiară, Megatherium, lung de 4 m. și înalt de 2.50, Mylodon și Megalonyx, aveau forme gigantice dă mărimea elefanților sau a rinocerilor, a căror resturi fosilizate, s'au găsit în formațiunile terțiare și cvaternare din America de Sud.

Lengyel Menyhért, scriitor maghiar (n. 1880), cunoscut prin drama sa „Tajfun". A scris mai multe piese de teatru: Antonia, etc.

Lenin Vladimir Iljič Uljanov (n. 1870 † 1924), primul președinte al republicei sovietice rusești; avocat. A jurat răsbunare țarismului pentru fratele său spânzurat, care atentase contra țarului Alexandru al III-lea. Aderent al socialismului-democrat marxist, a fost exilat în Siberia, eliberat în 1900, se duce în străinătate, ajungând șeful emigranților ruși, publică în 1901 la Geneva ziarul revoluționar „Iskra" și mai multe studii socialiste. În 1903 rupe partidul social democrat rus în două: majoritari (bolșevici) și minoritari (menșevici). Șeful celor dintâiu a devenit Lenin. În 1905, din Finlanda, dirigează acțiunea revoluționară în Rusia, dar fără rezultat. În 1917, cu ajutorul Germanilor, se întoarce în Rusia, unde face revoluția, devenind stăpânul imperiului rusesc și unul din distrugătorii lui.

Leningrad, v. Petrograd.

Leninkan (vechiul Alexandropol), oraș din Armenia rus., fondat în 1837 de Ruși la intersecția a două mari drumuri comerciale, a fost cetate până la 1878. În 2 Dec. 1920 s'a încheiat aici un tratat între Turcia și Armenia, punându-se capăt încercărilor de a se creia o Armenie independentă. În apropiere importantele mine dela Avil (v. c.).

Lenk Ingațiu, de Treuimfeld, general austriac († 1842). Pentru toponimia Ardealului e foarte utilă lucrarea sa: „Siebenbürgens geographisch-topographisch-statistisch-hydrographisch u. orographisches Lexikon". Viena 1839, căci cuprinde numiri românești dintr'un timp destul de vechiu.

Lennep, Jacob van —, literat olandez, numit Walter Scott al Olandei (n. 1802 † 1868). E partizan al romantismului. A scris: Ferdinand Huyck, ș. a.

Lenormand René, autor dramatic franc., n. 1882. In piesele sale, încearcă înoirea teatrului sub înrâurirea romanului rusesc, analize patologice, situații sociale, idei filosofice, toate expuse clar, într'o atmosferă pesimistă: Simoun, Les Possédés, Poussière, les Ratés, le Temps est un singe, etc.

Le Nôtre André, pictor și arhitect franc. (n. 1613 † 1700), creatorul grădinii franc. A desemnat cu gust neîntrecut planul celebrului parc de la Versailles, a grădinei de la Gentilly, Saint-Cloud, Meudon, etc., având însemnat rol și la construirea palatului dela Versailles. Ludovic al XIV l-a grațiat cu titlu de nobil.

Lenteșți, sat în țara Sepenicului, unde boierul Boldur bate ajutoarele Mazoviților, venite în sprijinul regelui Poloniei (25 Oct. 1497),

Lenteșți-de-Sus (1407 loc.), com. rur. din jud. Cernăuți, pl. Prutului. P. U. Jucica-Veche G. Mămeștii-Noi la 10 km.

Lentilă, corp transparent (de obiceiu din sticlă) mărginit de două suprafețe sferice, una putând fi plană. Sunt de două feluri: 1° convergente, care adună razele unui fascicol și 2° divergente, care împrăștie aceste raze. L.-le sunt obținute prin șlefuire și e important, ca suprafața să fie cât mai perfectă. Deoarece lumina albă trecând printr'o L. este deviată și totodată și descompusă, organele aparatelor optice (oculare, obiective), se construesc din sisteme de lentile cu diferiți indici de refracție, înlăturând astfel descompunerea luminii în colorile spectrului.

Lentilă acromatică, o lentilă descompunând razele luminoase care trec prin ea în colorile constitutive, imaginea are margini difuze și colorate în colorile spectrului. Acest defect se poate înlătura prin combinarea potrivită a două sau mai multe lentile cu indice de refracție diferit. Acest sistem de lentile se numește A.

Lentilă astigmatică, astigmatism, proprietatea lentilelor de a nu reuni într'un singur punct razele unui fascicol conic, care pleacă dintr'un punct depărtat de axa lentilei, ci după două drepte perpendiculare, depărtate una de alta. Aceasta este cauza deformării imaginei la marginile unei fotografii. A. poate fi cauzat și de lentile cu curbură variabilă. Ochiul, care are acest defect, se corectează cu lentilă cilindrică. Lentilele corectiate de A. se numesc anastigmatice.

Lentulus Publius Sura, bărbat politic roman, consul în 71 a. Chr. Conspirând, împreună cu Catilina, este condamnat la moarte în 63 a. Chr.

Leochares, sculptor grec., în sec. al IV a. Chr., colaborator al lui Scopas. A lucrat, pe la 340 a. Chr., împreună cu Briaxis, Thimoteos și Scopas la Mausoleul din Halicarnas, ridicat de Artemisia, regina din Caria, în memoria soțului său, Mausolus. Lui i se atribue, fără de dovezi convingătoare și Apollon de Belvedere (la Vatican).

Leon, numele mai multor papi. L. I. cel Mare, (440—461), bărbat ingenios, dela caro ne-au rămas 96 cuvântări și 143 epistole. El a salvat Roma de Huni și Vandali. L. II (682—683). L. III (795—816) a încoronat pe Carol cel Mare. L. IV (847—855). L. V (903). L. VI (928—929), L. VII (936—939). L. VIII (903—964) antipapă. L. IX (1048—1054), în timpul căruia s'a făcut desbinarea între biserica apuseană și răsăriteană. L. X (1513—1521), în timpul căruia s'a pornit mișcarea Reformei lui Luther. L. XI (1605). L. XII (1823—1829) și L. XIII (1878—1903).

Leon, numele mai multor împărați din Bizanț. Mai însemnați: 1. L. cel Mare, împărat de la 457—474, ultimul care a purtat titlul de împărat roman de Apus. A bătut pe Huni și Goți, dar a suferit o înfrângere dezastruoasă în expediția din Africa, împotriva Vandalilor. Un înfocat apărător al ortodoxismului. — 2. L. VI, cel Înțelept (Filosoful), împărat de la 886—912. A luptat cu succes împotriva Bulgarilor, Rușilor și Arabilor. A sprijinit științele, însuși fiind scriitor și a terminat opera legislativă a lui Vasile I.

Leon, Domn al Țării Rom. (1629—32). Fiul domnului Ștefan Tomșa. I-se zicea Alion Vodă și Stridiagiul, pentrucă vându-se, în tinerețe, stridii la Constantinopol. Tronul l-a costat foarte mult. Boierii olteni în frunte cu Aga Matei, viitorul Matei Basarab, nemulțumiți cu birurile mari și abuzurile Grecilor, se refugiară în Ardeal. Incercară apoi să-l alunge cu ajutorul lui G. Rákóczi, dar fură înfrânți în marginea Bucureștilor. Nu peste mult însă Leon, a fost mazilit de Turci.

Leon Gheorghe, prof. de Finanțe la Univ. din Cluj (n. 1888) Fost deputat și secretar general la ministerul de industrie și comerț. Are lucrări de specialitate.

Léon, Louis de —, scriitor spaniol (n. 1528 † 1591). Are poezii lirice puține dar valoroase, publicate după moartea sa. Ele se disting prin eleganță, finețe spontană și simplitate și au inspirație mistică, dar n'au putut din nenorocire să înrâurească asupra epocii. A fost dat în ju-

decata inchiziției printre altele sub motivul de a fi tradus în limba vulgară „Cântarea cântărilor" și stătu închis cinci ani la Valladolid. Ca prozator e cunoscut prin „Los nombres de Cristo" și prin traduceri și comentarea cărții lui Iov.

Leon Nicolae, naturalist rom. (n. 1862). Prof. de Istorie naturală medicală și Parasitologie la univ. din Iași. Unul din cei mai vestiți cercetători a parasitologici; în special s'a ocupat cu insectele vătămătoare din România și viermii paraziți. Cunoscut și prin activitatea sa de popularizator al ideii descendenții. În ale sale „Amintiri", publicate după războiu, în trei volume, găsim o bună parte a istoriei științelor naturale din România. Lucrarea sa „Istoria naturală-medicală a poporului român". 1903, este fundamentală pentru etnografia medicală românească.

León Ricardo, mare romancier și poet spaniol (n. 1877), membru al Acad. spaniole. Cu „Casta de hidalgos" (1903) are un succes furtunos, care se menține în romanele: „Comedia sentimental", „Alcalá de los Zegries", „La escuela de los sofistas" și mai ales „El amor de los amores" (1910) tradus și în rom. A scris trei vol. de impresii inspirate de războiul mondial: Europe trágica; două vol. de poezii „El alivio de caminantes" (1911) și „Lira de bronce". Prin scrisul său elegant R. L. se opune procedeelor moderniștilor, apropiindu-se de clasicism, prin limba sa pură, compoziția strânsă, puternic suflu liric, optimism și analiză psihol. pătrunzătoare.

Nicolae Leon

Leonard Nicolae (n. 1886 † 1928). Unul din cei mai iubiți artiști români. De o frumusețe deosebită, a fost un răsfățat al publicului. A început să cânte în operetă dela 17 ani și a rămas un „prinț al operetei". Tenor cu o voce deosebit de caldă, a repurtat succese mari în Văduva veselă, Prinț și bandit, Contele de Luxemburg, etc. Intrând în compania Grigoriu — după ce se întoarce de la Paris unde făcuse studii de canto — el joacă și în opere ca: Povestirile lui Hoffmann, Cavaleria rusticană, Carmen, Werther, Pagliacci, etc. După moartea lui Grigoriu, Leonard devine codirectorul companiei Leonard—Maximilian, apoi o conduce singur. Ultimele sale succese răsunătoare au fost în Prințesa Maritza, Bayadera — pe care a jucat-o și la Paris și Lyon, Prințul Orlow, etc.

Leonardo da Vinci, celebru pictor, sculptor, arhitect, muzicant, inginer, scriitor și poet ital. de mare talent în toate aceste ramuri ale artei, dar cunoscut mai ales în pictură (n. 1452 † 1519). E considerat geniul cel mai desăvârșit al renașterii: „il Unico". Elev al lui Verrochio, L. părăsește Florența, fiind chemat la Milano de domnitorul Ludovic More. La dorința acestuia execută statuia ecvestră a lui Francisc Sforza, tatăl lui L. More. În timpul acesta se îndeletnicia și cu pictura, lucrând, în colaborare cu Ambrogio Preda, tabloul „Maica Domnului între stânci" din care sunt mai multe copii la (Louvre, se pare că-i originalul). O altă capodoperă renumită a lui L. este „Cina cea de taină" (v. c.), pictură în uleiu pe peretele trapezăriei (v. c.) bisericii St. Maria delle Grazie din Milano (1497), astăzi aproape complect ruinată, dar care se păstrează în câteva copii bune (vre-o 20). Dintre portrete, cel mai renumit este: Mona Lisa de Giocondo, cunoscut mai ales sub numele Gioconda, (v. c.), la care se zice că a lucrat patru ani. Se află la Louvre. A pictat și scene istorice: Bătălia din Anghiari, câștigată în 1440 de Florentini. Regele franc. Francisc I îl cunoaște la Milan și-l chiamă la curtea sa. Din această epocă avem tablourile: Madona și Sf. Ion Botezătorul (la Louvre). Acest din urmă se distinge printr'un talent nebănuit în executare, prin precizarea formelor și un clar obscur — misterios. La bătrânețe, paralizat de un braț, L. renunță la pictură și se dedică studiului inginerii și mecanicei scriindu-și interesantele sale amintiri. De la el au mai rămas valoroase desemne, dintre care m. apreciate sunt: Maica Domnului și Sf. Ana (Academia din Londra) și Adorarea Magilor, schiță în penită (la Louvre). Față de maiestrul său Verrocchio, de contimporanul său Botticelli și de mari Florentini ai sec. al XV, L. se distinge prin știința perfectă a desemnului, a modelului, un fel de spiritualizare psihologică, ce reflectează în expresia feței, viața sufletească cu toate frământările ei. Din nefericire tablourile lui L. se corojesc și se înnegresc, fiindcă el a întrebuințat colori chimice alterabile, în loc de frescuri. Manuscrisele sale numeroase se află la „Biblioteque de l'Institut de France" din Paris și dovedesc vaste cunoștințe și descoperiri importante (în geologie de ex.), foarte înaintate față de epoca sa.

Leoncavallo Ruggiero, compozitor ital. (n. 1858 † 1919), adept al stilului veristic în muzică, autorul celebrei opere: „Pagliacci", care-i poartă numele în triumf peste toate țările. Alte opere mai puțin cunoscute: „La Bohème", „Zaza", „Maja", „I Zingari" și mai multe operete „Malbruk", „La candidata", etc.

Leon di Santa Croce, cardinal, trimis de papa Inocențiu al III, ca să încoroneze pe Ioniță, împăratul româno-bulgar.

Leoni Leone, sculptor, turnător și medalionist ital. (n. 1509 † 1590). Lucrările sale cu renume sunt: Mausoleul lui Iacob de Medicis și statua colosală în bronz a lui Carol Quintul.

Leonida Dimitrie, inginer, profesor la Politehnica din Timișoara. A publicat cărți didactice din domeniul electrotehnicei. A lucrat în domeniul electrificrii căderilor de apă din țară.

Leonidas I, regele Spartei dela 490—480 a. Chr., celebrul erou dela Thermopyle, unde a apărat, cu vitejie, acest pas împotriva Perșilor. Armata fiind trădată de Ephialtes, L. cu 300 de spartani mor cu bărbăție, apărându-și țara.

Leonidas la Thermopyle, celebru tablou de pictorul L. David, la Muzeul Louvre. Reprezintă pe L. așezat pe o piatră, în mijlocul Spartanilor. Amănuntele sunt luate din povestirea abatelui Barthélemy.

Leonov Leonid Maximovič, romancier rus (n. 1899). În romanul „Cărțile" redă 20 de ani de viață rusească. Eroii sunt luați din copilărie și urmăriți până târziu. N'are unitate nici în al doilea roman „Hoțul" și de multe ori e prea influențat de scriitorii mai vechi ca: Tolstoj, Dostojevski, etc.

Léonzon Le Duc Louis Antoine, literat franc. (n. 1815 † 1889). Are lucrări asupra lit. rusești și scandinave.

Leopard (zool.), Felis pardus, felină mare, brună deschis cu pete negre, trăiește în Africa și Asia meridională

Leonardo da Vinci: Gioconda.

Leopardi Alessandro, sculptor și arhitect ital. (n. 1475 † 1520). A fost însărcinat să termine statua ecvestră a condotierului Bartolomeo Colleone din Bergamo, începută de Verrocchio. Activitatea sa se mărginește la turnare și ciselare. Ca operă, se aseamănă cu cea a lu Gattamelata de Donatello. A făcut și planul bisericii Santa Giustina din Padova.

Leopardi Giacomo, mare poet ital. (n. 1798 † 1837). Reprezentantul pesimismului filosofic în lit. ital. Din arta sa transpiră un suflu clasic asimilat de poet prin lecturile și traducerile sale din lit. clasice, pe care le cunoștea bine încă din

tinerețe; acesta însă este covârșit de individualismul romantic al sentimentelor și ideilor sale. La L., romantismul găsește un suflet predispus în mod natural spre melancolie, care devine un sens dureros al vieții și care îl face pe poet să invoace moartea, dorită și binecuvântată, ca pe o amantă, singură în stare să-i satisfacă sbuciumul vieții. Cântecele lui L. sunt astfel „elegia suferințiî omenești și a durerii mondiale" (Carducci), fiind totodată și glasurile vieții sale personale. Totuși din pesimismul său filos.-negativ rezultă o afirmare, un principiu de iubire, de înfrățire universală în luptă comună contra forțelor adverse ale naturii. Opera principală „Canti".

Leopold, doi împărați germani și regi ai Ungariei: 1. **L. I** (n. 1640 † 1705), a domnit dela 1658—1705. Întreagă domnia sa de 47 de ani este un șir nesfârșit de războaie. În 1655 e încoronat rege al Ungariei, lupt. pt. elib. ei de sub Turci, în 2 războaie; cel mai norocos terminat cu învingerea dela Zenta (Eugen de Savoia) și pacea dela Carlowitz (1699), în urma căreia toată Ungaria, afară de Banat, e eliberată de sub domnia turcească. A mai avut trei războaie cu Ludovic XIV: 1672—79 în alianță cu Spania și Brandenburg, pentru Olanda (pacea dela Nimègue-Nymwegen, 1679); în 1688—97 (intrat în liga dela Augsburg), aliat cu Olanda, Brandenburg, Spania și Suedia pentru principatul Pfalz (pacea dela Ryswick 1697); în 1701, vără Germania în războiul de succesiune la tronul Spaniei, pe care voia să-l obțină în favorul fiului său Carol (mai târziu, împăratul Carol VI). Pe timpul domniei sale Transilvania trece sub stăpânirea Casei de Habsburg, iar o parte din Românii transilvăneni se unesc cu Roma (v. Unirea). L. obține dreptul ereditar în linie bărbătească pentru familia Habsburg la tronul Ungariei, ca recunoștință pentru că a scăpat țara de Turci. L. a fost un om de o cultură înaltă; a înființat Universități (Innsbruck, Halle, Breslau, Olmütz). Pentru Români a dat două diplome și câteva decrete, care le-au mai ușurat soartea. — **L. II**, (n. 1747 † 1792), fratele împăratului Iosif II, urmând la tron după moartea acestuia, dela 1790—1792. Contribuie la îmbunătățirea soartei iobagilor, acordă libertate religioasă. Primește cu bunăvoință „Supplex libellum Valachorum" (v. c.), prezentat de episcopii Bob și Adamovici și-l trimite în 1790 dietei transilvănene, numindu-l „Preces nomine universae in Transylvania nationis valachicae Suae Majestati exhibita". Cu Prusia a semnat faimoasa declarație dela Pillnitz, în 1791, amenințătoare pentru Franța revoluționară.

Leopold, regi în Belgia: 1. **L. I** (n. 1790 † 1865) Cristian Frideric, principe de Saxa Coburg. Ales domnitor în 1831, s'a căsătorit cu Luiza, fica regelui franc. Ludovic Filip (1831). A domnit cu mult cumpăt, interesându-se de soartea supușilor și contribuind la desvoltarea științelor și a artelor. A cerut ajutorul Franței pentru a-și elibera țara de jugul olandez. În tinereță a servit în armata rusească, însoțind pe țarul Alexandru I la Londra. — 2. **L. II** (n. 1835 † 1909), fiul celui precedent, ajunge la tron în 1865, observând cu severitate constituția țării. În 1885, întemeiază Statul Congo în Africa, sub suveranitatea și protectoratul său. Sub domnia sa Belgia evoluiază spre votul universal (v. c.). Ca merit i se consideră și reorganizarea militară a B. Are de succesor pe un nepot, Albert I, actualul rege al Belgiei.

Leopold, principe de *Hohenzollern* (n. 1835), căsătorit cu Antonia, infanta Portugaliei, cu care are trei copii: Wilhelm (n. 1864), Ferdinand (n. 1865 † 1927), regretatul rege al României, făuritorul unității naționale; Karl (n. 1865), care a renunțat la succesiunea la tronul României (1880).

Leopold Carl Gustaf, poet, critic și autor dramatic suedez (n. 1756 † 1829). Reprezintă gustul academic și francez în literatura suedeză a sec. XVIII.

Leorda (3623 loc.), com. rur. jud. Botoșani, pl. Bucecea. Formată din satele: Costinești, Dolina, Găureanca. Leorda și *Popeni*. Primăria în Leorda. P. U. și G. locală.

Leova (3742 loc.), com. urbană din jud. Cahul, reședința pl. Cantemir. La care s'au alipit satul Sâma dela com. Sărata-Răzeși. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, spital. Ocol silvic. G. locală.

Leovigild, ultimul rege arian al Vizigoților în Spania; a domnit dela 568—586.

Lepas (zool.), fam. Leparide, ord. Cirripedii, marin. L. anatifera se găsește în toate mările și se fixează pe obiecte care plutesc pe apă.

Lepère Charles, arhitect franc. (n. 1761 † 1844). Împreună cu Gondoin a ridicat columna lui Napoleon din Place Vendôme (Paris).

Lepidodendron (paleont.), gen de Licopodiacee fosile din carboniferul erei paleozoice, reprezentat prin specii ramificate cu trunchiul gros de 1 m. și înalt de 30 m. cu o scoarță acoperită de cicatrice rombice ornamentate cu 3 puncte, în vârf purtând sporangii în formă de măciucă (v. Carbonifer).

Lepidolita (min.), v. Micele.

Lepidoptere (zool.), fluturi, ord. al insectelor; aparatul bucal formează o trompă sugătoare; tentaculele sunt articulate; au 2 perechi de aripi de aceeași formă, membranoase, acoperite cu solzișori colorați. Trec prin metamorfoză completă.

Lepidopterologie, ramură a zoologiei, care se ocupă cu studiul fluturilor.

Lepidus, ramură ilustră a familiei *Aemilia* din Roma, din care a făcut parte Marcus Aemilius. Împreună cu Antonius și Octavianus, a format al doilea triumvirat († 13 a. Chr.).

Leporide (zool.), iepuri; fam. a rozătoarelor; au denticuli în dosul incisivilor superiori; urechile mari, la picioarele anterioare 5, la cele posterioare, care sunt foarte lungi, 4 degete; ierbivoare. Lepus timidus, iepurele sălbatic, vânat f. frecvent la noi, L. variabilis, iepurile de zăpadă în regiunile Alpine și boreale; L. cuniculus, lapin, trăiește sălbatic în Europa occidentală și Africa de nord. Forme domesticite cu multe rase și varietăți dau iepurele de casă.

Lepra (med.), boală infecțioasă, cronică, cauzată de bacilul lui Hansen. În Europa a fost foarte răspândită în evul mediu; în prezent e mai frecventă numai în țările calde. În România există vreo 300 de leproși, izolați în lagărul de leproși din com. Lărgeanca. L. e incurabilă. Mai de curând se tratează cu ulei de Chaulmoogra, care are un efect binefăcător.

Lepsius Karl Richard, orientalist germ., membru onorar al Acad. române (n. 1810 † 1884). A lucrat sub direcția filologului Bopp. Pentru lucrarea „Die Palaeographie als Mittel der Sprachforschung" este premiat de Academia din Paris (1834). S'a ocupat la început cu limbile semitice, veche persană, etc., dedicându-se mai târziu egiptologiei. Însărcinat de regele Prusiei, face, împreună cu alți învățați, o călătorie științifică în Egipt. Rodul acestei călătorii și a altor studii sunt câteva lucrări fundamentale asupra vechii culturi egiptiene (arta, limba, etc.) care i-au recunoscut titlul de fondatorul egiptologiei.

Leptocardieni (zool.), acranieni; cea mai inferioară formă de vertebrate. Formează o clasă independentă; n'au craniu, nici creer. Scheletul format din notocord. Corpul are formă de lanțetă. Gura ventrală cu cili. Sacul branchial servește tot odată ca esofag. N'au inimă, sângele fără culoare se mișcă prin pulsațiunile vaselor sangvine. Din L. face parte Amphioxus lanceolatus.

Leptothrix (bot.), ciuperci inferioare (Schizomycete). Formează fire lungi incolore; trăiesc în apă stătută și pe animale. L. buccalis în gura omului, pare a contribui la formarea cariei dentare. L. gigantea pe dinții animalelor domestice.

Leptus autumnalis (zool.), larva cu 6 picioare a lui Tetramychus telarius. În Iulie și Aug. trăiește pe grâne, ierburi și coacăze; trece pe om și animale domestice, unde produce pustule și eczeme.

Ler, Ler oi Doamne; d'ai oi Ler oi Doamne; Lerului Domnului; Hai Ler or d'ai Ler oi, Doamne; D'ai Ler om, d'ai ler om, Doamne; Oi Ler oi d'ai Ler oi, Doamne; Lerului Domnului; Hai Ler oi Lerului Mărului, etc., etc.: — e un refren al Colindelor (v. c.). A fost socotit de Ath. Marienescu, drept un răsunet păgân în Colinde, al numelui împăratului Aurelian. A fost pus în legătură de către Dan Aleluia, refren de psalmi, haillerui (Hai Ler oi Doamne: halleluia Domine = slavă ție Doamne!) Nu e exclus să fie egal cu „trollolay" cântecul-colind al tinerilor scoțieni din sec. al XVI și să exprime un strigăt de bucurie („tralala").

Leroy Baulieu Anatole, scriitor franc. (n. 1842 † 1912). Are interesante studii asupra Rusiei contemporane.

Lesage Alain-René, romancier franc. (n. 1668 † 1774). A debutat prin traduceri din lit. spaniolă. renumite în vol. „Théâtre espagnol". A scris romane: Gil Blas, le Diable boiteux (imitat după Guevara, dar tratând subiectul cu deosebită originalitate). Comedii: Turcaret, Crispin rival de son maître. A creiat romanul de moravuri cu amănunte pitorești, și cu un ton batjocoritor, în care satirizează tipuri prinse din observarea societății contemporane lui.

Le Sage, Georges-Louis (n. 1724 † 1803), profesor de matematici. În 1774 **Le S.** a imaginat un telegraf electric, format din 24 pendule de soc legate de 24 fire conducătoare și reprezentând cele 24 litere; lucrarea principală: „Dissertation sur l'électricité appliquée à la transmission des nouvelles".

Lesbia, favorita poetului roman Catullus, care i-a fost în multe poezii subiect de inspirație A fost identificată cu Clodia Mettella, sora cunoscutului agitator Clodius (v. Catullus).

Leschetitzky Teodor, pianist și profesor la Conservatorul din Petersburg; dela 1878 profesor reputat în Viena. A scris diverse piese pentru pian, o operă și-a fost creatorul unei ingenioase metode pentru technica pianistică.

Lescot Pierre, arhitect franc. (n. 1515 † 1578), care a edificat fațada dinspre apus din curtea muzeului Louvre. A avut colaborator preferit pe Jean Goujon (v. c.).

Leskien August, distins slavist (n. 1840

† 1916), fost prof. la Universitatea din Leipzig. A scris lucrări utile și importante în domeniul limbilor slave: Handbuch der Altbulgarischen Sprache. Die Declination im Slavisch-Litauischen und Germanischen; Untersuchungen über Quantität und Betonnung in der slav. Sprachen, etc.

Lespezi (3757 loc.), com. rur. jud. Fălticeni, reședința pl. Lespezi. Formată din satele: Bursuc, Diudiu, Heci, Lespezi. Judec. de ocol. Medic, spital, farmacie. Of. P. local. G. locală.

Lesseps Ferdinand Marie, viconte de—, diplomat franc. (n. 1805 † 1894). Chemat de vice-regele Egiptului Mohamed-Said, merge la Alexandria și primește, în 1854, însărcinarea să taie istmul Suez. După o muncă de 10 ani, Canalul Suez se inaugurează în 1869. Întreprinde și străpungerea canalului Panama, dar e acuzat de fraude și condamnat. În 1884 a fost ales membru al Academiei franceze.

Lessing Gotthold Ephraim, scriitor germ. (n. 1729 † 1781). L. a fost un mare reformator în lit. germ. și ideile sale în această privință se găsesc în „Scrisorile" privitoare la lit., în „Laokoon" și în „Hamburgische Dramaturgie". Laokoon (v. c.) e o scriere despre arta poetică spre deosebire de artele plastice. Ideile sale despre teatru sunt realizate în drama pe care el o dădea ca model al concepțiilor sale, „Emilia Galotti". Prin opera sa critică, L. a fost îndrumătorul epocei clasice a lit. germ., pe care a eliberat-o de sub înrâuririle străine, dându-i puteri proprii și directive sănătoase. Alte scrieri ale lui L.: Un tratat despre Fabulă și despre Epigramă, genuri pentru care el scrie într'o limbă precisă fabule și epigrame-model. Dintre acestea e celebră acea adresată lui Kant când acesta scrisese „Reflecțiunile despre adevărata apreciere a forțelor vii" (1749). Pe lângă alte piese de teatru a mai scris vestita comedie „Minna von Barnhelm oder das Soldatenglück", considerată până azi ca o capodoperă a genului și în legătură cu ideile sale teologico-filosofice: „Nathan der Weise", pe care el o numește „poem dramatic", voind să accentueze mai ales concepția acestei piese decât interesul acțiunii. — Ca filosof, L. reprezintă o concepție intermediară față de panteismul lui Spinoza și individualismul lui Leibniz, și ia o atitudine critică, punând cercetarea adevărului mai presus decât stăpânirea lui. Este partizan al „creștinismului rațiunii" și încearcă să găsească un substrat filosofic nu numai în dogmele creștine, dar în orice religie.

Lesueur Daniel, pseud. p. Mme Jeanne Loiseau (Mme Henri Lapauze). A scris versuri, critică. Romanele: Marcelle, Lèvres closes, Haie d'amour, Mortel Secret, Lys Royal, Nietzschéenne, etc.

Le Sueur Eustache, pictor franc. (n. 1616 † 1655). A lucrat mai ales picturi decorative la Palatul Lambert (v. c.), cu subiecte mitologice: Legenda Amorului, Muzele, Neptun, Ganimede răpit de vultur—, etc. La mănăstirea călugărilor Chartreux, L. S. a pictat lucrări originale, cu talent deosebit (Moartea lui Bruno, Predica Sf. Pavel la Efes). Dintre cele cu subiect religioase: Bunavestire, Moise, Christos ducându-și crucea, etc. În toate L. S. dovedete o sensibilitate fină, profundă, un desemn precis și patetism.

Letal (lat.), sinon. cu mortal. În med.: doză letale = doză a unui medicament atât de mare încât produce moartea.

Letargie (med..), stare asemănătoare somnului; pierderea conștiinței, nemișcare; inima și respirația însă funcționează destul de bine. Frecventă la histerie și comoții cerebrale. În sens mai larg letargie se numește indiferență, starea omului fără interese intelectuale, nesimțitor.

L'Etat c'est moi! (Statul sunt eu), expresie atribuită lui Ludovic al XIV; ea evidențiază concepția absolutistă de care se conducea în guvernarea țării.

Lethe, în mit. greacă, râul uitării din Infern. Umbrele celor morți beau din apa acestui râu pentru ca să-și uite complect trecutul. El se poate trece numai cu luntrașul Charon (v. c.).

Leto, în mit. greacă fica Litanului Kŏos cu Phoebe, soția lui Zeus, mama lui Apollon și a zeiței Artemis. Reprezintă întunerecul, noaptea.

Letonia, republică democratică (65.790 kmp. cu 1.850.700 loc.). L. sau Latvia este mărginită la N. cu Estonia și Golf. Riga, la V. cu M. Baltică, la S. cu Lituania și la E. cu Rusia. Este formată din fostele gubernii rusești: Latgale, Curlanda și sudul Livoniei. Din punct de vedere geologic aparține platformei rusești, geograficește însă este spre marginea scutului baltic atingând 313 m. în platoul Aa, din mijlocul țării. Terenul se lasă încet spre mare, care are țărmurile neospitaliere, neavând golfuri bune de adăpostit vasele. În schimb fosta stăpânire rusă a creiat multe porturi: Riga, Daugavgriva, Liepaja, Ventspils pentru interesele comerciale și avantajele ce le prezentau față de porturile din golful Finlandei: marea este liberă de ghețuri mai mult timp, în special Liepaja (Liban). Porturile Letoniei ca și ale vecinelor ei, Estonia, trăesc numai din exportul făcut de Rusia Europeană și cea Asiatică, având C. F. directe de legătură. Untul, zahărul, lemnăria, cerealele, etc. rusești ies pe aceste ferestre larg deschise. Clima continentală cu extreme mari, dar îndulcită puțin prin apropierea mării. L. este străbătută de fl. Duna, care o împarte apr. în două părți egale. În partea de SE. și NV. a platoului Aa, se găsesc multe și mici lacuri, de origină glacială. Terenul este brăzdat cu o mulțime de morene ale ghețarilor vechi ai calotei nordice. Pământul sărac și datorită climei, produce numai cereale (secară, orz, ovăs), iar și pădurile ce sunt exploatate. Industrie mare nu are, orașele fiind mai mult centre agricole. Letonii, ca și Lituanii, vecinii lor, formează o ramură distinsă a rasei indo-europene și limbile lor, foarte apropiate între ele, sunt deosebite de cele vecine, germană și slavă, apropiindu-se mult de sanscrită. În viața economică, culturală și administrativă este o influență germană, introdusă de pe timpul stăpânirii rusești. Cu timpul, popoarele acestea se vor trezi și vor căpăta experiență în transacțiunile economice și în viața culturală. Orașe principale: Riga (280.000 loc.), Damgapils (37.000 loc.), Ventspils (12.000 loc.), etc. Populația țării cuprinde pe lângă Letoni și Ruși 9%, Germani 6%, Evrei 5%. Religia dominantă, protestantismul. L. este condusă de o adunare legislativă aleasă cu sufragiu universal și un consiliu de miniștri al căruia președinte este și șeful statului

Letonă, limba —, vorbită de vreun milion și jumătate de persoane, la nordul celei vorbite de Lituani. Ea se arată deasemenea foarte conservatoare a stadiilor vechi în domeniul foneticei și a morfologiei. Raportul dintre ea și lituaniană e asemănător celui dintre l. latină și ital. La Letoni abia de la 1870 s'a desvoltat o literatură scrisă în limba letă. Și la aceștia, ca și la Lituameni, există însă o bogată literatură poporană.

Letopiseț, v. cronici.

„Letopisețul latinese", citat de cronicarul Gr. Ureche, este de fapt una din edițiile „Cosmografiei lui Münster (v. c.), pe care cronicarul a cunoscut-o.

„Letopisețul moldovenesc", pomenit de cronica lui Ureche ca izvor intern. I se datoresc datele ce nu-și au originea în cronica lui Bielski (v. c.), în Cosmografia lui Münster (v. c.), în izvoadele interne, letopisețul unguresc și tradiție. L. m. era o cronică destul de întinsă. C. Giurescu (v. c.) îl atribuie lui Eustratie (Istratie) Logofătul. L. m. e considerat azi ca cea dintâiu cronică scrisă românește și în Mold. fiind izvorul dela baza cronicii lui Gr. Ureche. S'a susținut, pe nedrept, că L. m. ar fi traducerea cronicelor slavoncești ale Mold. din sec. al XVI. Povestește evenimentele ist. Mold. până la 1587 (= domnia lui Petru Șchiopul). Simon Dascălul cunoscuse o versiune a L. m. ce mergea până la Vasile Lupul. (v. Cea dintâiu cronică rom.).

„Letopisețul țării Moldovei de la Aron Vodă"... scris între 1675 și 1677, după ce M. Costin suspendase prima redact. a monografiei „De Neamul Moldovenilor" și intenționa prin acest letopiseț, să scrie o cronică complectă a țării, începând povestirea cu „descălecatul dintâiu", adică dela Daci și Traian. Folosește ca isvoare tradiția internă mold.. și polonă, cronica lui Paul Piasecki (v. c.), o poemă polonă a lui Jarosz Otwinowszki, „Istoria Sarmației" a lui Guagnin, din care cunoaște poema de mai sus, ce era încorporată aici, „Răsboiul civil" al lui Twardowski (v. c.) și, desigur, letopisețele interne a lui Ureche—Sim. Dascălul. Letopisețul lui M. C. povestește evenimentele până la 1661. — Miron scrie cu grijă, obiectiv, și cu dragoste de țară. Ideea creștină copleșește și la el ideea unității etnice, deși își dă seamă de înfrățirea provinciilor rom., însă mersul evenim. istorice e explicat prin intervenția cauzelor supranaturale și a divinității. Ca stil, este inferior lui Ureche, dar ca idee este superior acestuia. Fraza lui e mult influențată de structura frazei latine. Letopisețul lui M. nu e o compilație, ci o lucrare de compoziție personală (v. Miron Costin, Poema Polonă, De Neamul Moldovenilor).

Lette sau **Ailette**, râuleț afl. pe stânga al râului Oise (Franța, départ. Aisne). Pe malurile lui s'au dat multe și sângeroase lupte în timpul marelui războiu. În 17—29 Aug. 1918, marea luptă dată pe Oise și Ailette pentru stăpânirea masivului Saint-Gobain poartă și numele de lupta dela Noyon și a fost câștigată de Francezi.

Lettres de cachet (franc.), în Franța, înainte de 1789, vestite ordine de arestare, prin care regii puteau închide pe cel ce-l cunsiderau periculos. Au fost de 2 feluri: L. patentes = deschise și c. = închise. Primele erau semnate de rege, cele din urmă de ministru, prevăzute cu sigilul mic al regelui. Începând cu domnia lui Ludovic XIV s'a abuzat de ele, iar cel arestat era scos de sub scutul legii. Au fost desființate, în 1789 de Adunarea națională.

Leu (4774 loc.), com. rur. jud. Romanați, reședința pl. Tesluiu. P. U. Celaru. G. Cârcea la 16 km.

Leu, (plural: lei) unitatea monetară în România. 1 L. = 100 bani.

Leucemie (med.), boală a organelor care

formează sângele; celulele albe (v. Leucociți) ale sângelui se înmulțesc permanent peste măsură și au forme nenormale, numărul globulelor roșii scade, splina și ganglionii limfatici se măresc. Tratament: preparate de fier și arsen, raze Röntgen.

Leucina (chim.) sau acid amino capronic, component important al substanțelor proteice, substanță cu gust amar, insolubilă în alcool și apă, se topește la 297°, optic activă, dă o sare de cupru greu solubilă.

Leuciscus (zool.), ochiana sau băbușca albă; pești de apă dulce, ord. Physostomi. La noi mai frecvent **L. rutilus.**

Leucita (min.), v. Feldpatoizii.

Leucociți s. **leucocite** (med.), globulele (celulele) albe ale sângelui. Ei au mișcare proprie și pot să înghită și să nimicească microbii pătrunși în organizm (fagociți).

Leucocitoză (med.), înmulțirea trecătoare a formelor normale de globule albe în sânge. Ea se ivește normal după mâncare și ca o reacție de apărare a organizmului în multe boale infecțioase.

Leucojum (bot.), ghiocei bogați; fam. Amaryllidacee; plantă europeană, cultivată și în grădini. **L. vernum** și **L. aestivum.**

Leucom (med.), v. **Ochi.**

Leucomanie (chim.) v. Alcaloizii.

Leucoplaste (bot.), granule incolore în interiorul plantelor, care formează scrobeala.

Leucoree (med.), curgere albă, poală albă. Secreție a glandelor vulvo-vaginale, caracteristică prin producerea unui lichid clar în cazuri normale, viscos, albicios, abondant, uneori foarte rău mirositor, în caz de boală a organelor genitale feminine.

Leukippos din Abdera sau Milet, filos. gr. antic din sec. al V a Chr., contemporan cu Demokritos, Empedokles și Anaxagoras. Intemeietor al Atomismului (v. c.). Este *rationalist, atomist* și *mecanicist.* Din operile sale nu ni s'a păstrat nimic: știm despre el numai din raportările altora.

Leuktra, oraș în vechea Beoție, între Plateia și Thespiae, vestit prin învingerea lui Pelopidas, Epaminondas și a Thebanilor, împotriva Spartanilor (371 a. Chr.).

Leul (zool.), felis leo; cea mai mare și mai puternică felină; galben, masculul cu coamă frumoasă. Trăiește în Africa și Asia sud-vestică.

Leurdeanu Stroie, vornic, cel mai mare dușman al postelnicului Constantin Cantacuzino. Convinge pe Grigorie-Vodă Ghica și acesta ucide pe postelnicul, în 20 Dec. 1663. **L. apoi, silit se călugărește,** după ce a scăpat de pedeapsă cu moarte pentru fapta-i nelegiuită. Ajunge din nou în dregătorie înaltă (1672), și persecută mult familia Cantacuzino.

Levaditi Constantin, medic român (n. 1874). In prezent lucrează la institutul Pasteur din Paris. **L.** este unul dintre cei mai celebri patologi ai lumii; cercetările sale despre sifilis, virusurile filtrabile, turbare, poliomielită, encefalită, etc., etc., sunt fundamentale. Lui i se datorește metoda de cercetare a spirochetei sifilisului în țesuturi (colorația Levaditi) și introducerea bismutului în tratamentul sifilsului. Pentru aceste studii Universitatea din Edimburgh i-a decernat premiul Cornovin. E membru al Acad.

de Medicină din Paris și a fost în 1920—21 prof. la facultatea de medicină din Cluj.

Levantin (geol.), v. Pliocen.

Le Vau Louis, arhitect franc. (n. 1612 † 1670), care a zidit castelul dela Vaux și o parte a fațadei din curtea muzeului Louvre și a continuat Tuileries.

Leverrier Urbain Jean Jos.-, (n. 1811 † 1877), astronom franc. a descoperit prin calcul planeta Neptun, care a și fost observată în 1846 de către Galle la Berlin, în locul indicat de efemeridele calculate de **L.**

Levertin Oscar Ivar, scriitor suedez (n. 1826 † 1906). Este *șeful antinaturaliștilor* din Suedia. E poet liric în Legende și Cântece, și romancier psiholog.

Leviathan, 1. monstru biblic, amintit m. ales în cartea lui Iov. 2. Lucrare celebră a filos. engl. Hobbes (v. c.), în care se expun principiile de psihol. filos. dreptului, morală și politică ale autorului: „Levithan sive de republica ecclesiastica et civili". Aici Hobbes combate și teoria lui Hugo Grotius (v. c.), după care dreptul natural trebuie deosebit de *teologie.*

Levinți (3762 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Lipcani. Formată din satele: Cozăreni, Hârtop, Levinți și Mihăileanca. Primăria la Levinți. P. U. și G. Mămăliga la 15 km.

Leviți, urmașii lui Levi, fiul lui Iacob. Ei erau în serviciul templului din Ierusalim ca ajutători ai preoților.

Levitleul, cartea a treia a Pentateuhului (v. c.), care conține legile religioase și rituale, mai ales cele privitoare la preoți și leviți (v. c.)

Levitzky Dimitri Gregorievič, pictor rus (n. 1735 † 1822), portretistul Caterinei a II și Paul I ai Rusiei. Cu talent remarcabil mai ales ca desenator și ingenios colorist.

Levuloza (chim.) sau fructoza — este zahărul de fructe (mere, pere, struguri, etc) care se găsește aproape totdeauna asociat cu glucoza (v. c.). Se prepară din zahărul de sfecle intervertit (v. zaharoza) tratat cu hidrat de calciu și cu bioxid de carbon, sau din mierea de albine prin fermentație.

Lévy-Brahl, Louis —, filos. franc. (n. 1857), membru la Inst. de France, prof. la Sorbonne, director la „Revue philosophique". Insemnat mai ales pentru lucrările sale de morală pozitivă și de psihologie socială (sociol). Morala este un capitol special de sociol. și studiază științific moravurile, în afară de orice considerație despre ideea utilității sau valorilor ideale (la Morale et la Science des Moeurs). In teoria cunoașterii și logică **L. B.** este Sociologist. In „Les functions mentales dans les sociétés inférieures", „l'Âme primitive", studiază mentalitatea prelogică a omului din societățile inferioare, îmbibată de misticism și cu totul *deosebită de cea logică;* ea concepe raporturile din p. d. v. al legii „participării", după care obiectele, ființele, fenomenele, etc., pot fi totodată ceea ce sunt și altceva. Participarea explică multe din viața primitivilor. A scris și lucrări de filos teoretică. La philosphie d'Auguste Comte, La philosophie de Jacobi, History of modern Philosophy in France, etc.

Lévy Emile, pictor franc. de subiecte istorice (n. 1826 † 1890), cunoscut mai ales prin lucrările executate cu multă finețe și artă: Vergigetorix predându-se lui Caesar, Judecata lui Midas, Caligula, etc.

Lewes Georges Henry, scriitor engl. (n. 1817 † 1878). Critic și romancier și bun prieten cu **G. Eliot.** Are „Life of Goethe" tradus de Aug. Comte. S'a *încercat cu distincție* și în filosofie fiind un partizan al positivismului lui Comte și Spencer.

Lewis Matthew Gregory, romancier engl. (n. 1775 † 1818). Romanele sale cum e „The Monk" au scene fantastice și adesea licențioase

Lewis Sinclair, romancier am., jurnalist, director de reviste (n. 1883). Are romane realiste și satirice: Domnul nostru Wrenn, Babbitt, Elmer Gantry, Arroswomit, toate orginale și pline de observație, documentate și ca situații ce nu ajung la tragic.

Lewis William Cudmore M. C., profesor *de chimie-fizică* la Liverpool. Întemeietor al teoriei octetului, apărător al teoriei radiațiunii.

Lexic, dicționarul formelor mai importante la un autor; indicele (de materii, cuvinte, nume proprii etc.) ce trebuie să sfârșească o lucrare filologică pentru a da posibilitate celor ce o utilizează să găsească imediat pagina unde se *vorbește despre un cuvânt,* o *formă,* etc. Cu sens mai larg: toate cuvintele dintr'o limbă.

Lexicograf, autorul unui lexic (v. c.), cel care studiază cuvintele unei limbi.

Lexicografie, știința care se ocupă cu alcătuirea, compunerea lexicelor. Ea a luat un mare avânt în sec. al XIX. Antichitatea o cunoaște; astfel în grecește avem lexicul lui Suidas, iar în latină prescurtarea lui Festus. Epoca bizantină a fost foarte rodnică în lexice. Începând cu lucrările lui Henri Estienne (v. c.), lucrările lexicografice devin tot mai dese și mai cu aparat științific redactate. Astfel în sec. al. XVIII și al XIX apare Thesaurus graecae linguae de Didot (v. c.), Totius latinitatis lexicon de Littré (v. c.), marele dicționar de Pierre Larousse (v. c.), altul de Darmesteter-Hatzfeld-Thomas, Thesaurus al limbii latine (la Berlin), etc.

Lexicologie, studiul cuvintelor sub aspectul etimologic, a înțelesului și în general a tot ce e important pentru a scrie bine o limbă.

Leyden Lucas van —, pictor flamand n. 1494 † 1533), dela care n'avem multe tablouri. Cel mai însemnat e Judecata din urmă (în Muzeul din Leyden). Geamurile sale, aproape două sute, sânt atât de artistice lucrate, încât pot fi comparate cu ale lui Dürer. A reprezentat cu finețe scene rustice și comice, deschizând drum prin dalta sa unei arte familiare în Olanda. Alte lucrări: Ten-

tația Sf. Anton (gravură), Jucătorii, Șachiștii, Moise dă apă în pustie, etc.

L'Hermitte François, zis Tristan, dramaturg și romancier franc. (n. 1601 † 1655), membru al Academiei franc. Tragedia: „Marianne" a avut aproape același succes ca și „Le cid" de Corneille.

Lhermitte Léon-Augustin, pictor franc. peisajist și de genre (n. 1844), din 1905 membru la Academia des beaux-arts. Maiestru în pictura cu subiecte din viața cămpenească (Plata săcerătorilor, etc.).

Liane (bot.), plante cu rădăcini în pămînt, ierboase sau lemnoase, care se sprijinesc și cresc pe arbori.

Liard Louis, filos. franc. (n. 1846 † 1917). Fost director al învățămîntului superior, pe care l-a organizat, vice-rector al Acad. din Paris și membru la Académie des Sciences Morale. S'a distins ca logician (Les logiciens englais contemporains, Définitions géométriques et définitions empiriques, Traité de Logique) și ca istoric și critic filos. (La science positive et la Métaphisique, o carte care a avut mare succes), împărtășind un realism critic, admițând rostul metafizicei ca complectare a științelor pozitive. A scris o bună monografie despre Descartes.

Liasic (geol.), formațiune dela sfârșitul mezozoicului caracterizată printr'un număr mare și variat de fosile și prin prezența conglomeratelor, a gresiilor, a calcarelor și argilelor negricioase cu intercalații cărbunoase, bogate în iod.

Liban, munte în Siria, extins și peste o parte din Arabia și Palestina, are o lungime de 130 km. și înălțimi până la 3000 m. Pe versantul occidental e locuit de populații maronite, druse, etc. După 1861, până la războiul trecut, avea un guvern autonom cu un guvernator creștin numit de Poartă. După războiul mondial, face parte importantă din statul autonom al Marelui Liban.

Libanios, retor abil în Grecia veche (n. 314 † 391 d. Chr.). A fost profesorul lui Iulian Apostatul, sf. Vasile și sf. Ioan Chrysostom. Cuvântările sale erau frumoase și pline de șiretenie.

Libație, vărsare de vin sau de altă băutură făcută de cei vechi în onoarea zeilor. In Grecia și Italia, L. erau o carte principală din sacrificiu, dacă nu însăși sacrificiul. L. se făcea după norme bine stabilite. In Roma preotul sacrificator gusta mai întâi el vinul sau băutura, apoi cei prezenți și numai după aceea o vărsa între coarnele animalului de sacrificat. La mâncare chiar, s'au stabilit L. la început, pentru a câștiga favoarea zeilor.

Libera, la Romani artibutul zeiței Ieronia, considerată apărătoarea sclavilor emancipați, sau soția lui Liber Pater, în acest caz identificată cu zeița Ceres, sau Demeter la Greci.

Liberia, numire dată de cei vechi întregii Africi, iar mai târziu numai părții nordce ale acesteia.

Liberia, republică în Africa (Guineea superioară), fondată la 1822 de către Negri din America nordică, colonizați acolo și de indigenii din Africa. 95.400 kmp.; 1.500.000 locuitori. Capitala: Monrovia: 8000 l. Exportă: cafea, orez, etc. Comerț de: caucîuc, undelemn, etc.

Liberalism 1. Direcție politică în care tendința de libertate se afirmă în mersul instituțiilor și organizarea statului — mărind tot mai mult independența puterii legiuitoare și a celei judiciare, față de cea executivă și garantând cât mai mult drepturile cetățenești împotriva arbitrarului guvernamental. L. se opune autoritarismului. 2. Doctrină economică: statul nu trebuie să intervie în legăturile economice dintre indivizi, clase sau națiuni. Deviza: laissez faire, laissez passer" (v. c.). 3. Morală, respect pentru independența altuia; toleranță, încredere în efectele fericite ale libertății umane.

Liberian (bot.), țesut al plantelor format din vase alungite prin care circulă seva elaborată.

Liber Pater, la Romani un zeu identic cu Dionysos și Bacchos la Greci. Sărbătorirea se ținea pe timpul culesului viilor și se numia Liberalia.

„Libertatea", ziar politic săptămânal, a fost înființat în 1902 la Orăștie de un grup de tineri aderenți ai mișcării activiste a partidului național rom. La 1905 se adaugă foii politice un supliment literar ilustrat „Foaia interesantă", îngrijită de preotul Ioan Moța; la 1906 un supliment economic pentru propagarea ideilor cooperatiste, condus de V. C. Osvadă; un al treilea supliment, umoristic „Bobârnacii" apare începând cu 1911. Părintele Moța care a luat după 1908 conducerea ziarului, i-a dat un caracter curat popular ajungând la un tiraj neajuns până atunci de un ziar ardelean (în 1912 „Libertatea" avea 9500 exemplare, „Foaia Interesantă" 12.000, „Tovărășia" 8000). Apare și astăzi.

Libertatea conducând poporul, în 28 Iulie 1830, tablou de Delacroix (1831) la Louvre, reprezentând o femeie care fluturâ un drapel pe vârful unei baricade. — **L. luminând lumea**, statue colosală, (înaltă de 46 m.) executată de Bartholdi și oferită de Franța Statelor Unite, care au așezat-o la intrarea în portul orașului New-Y (1886). Facla din mâna femeii servește de far și e la 93 m. altitudine deasupra mării.

Libertatea presei, este dreptul oricărui român de a-și comunica și publica părerile sale prin scris, fiind răspunzător în caz de abuzuri. L. p. este garantată prin constituție (Art. 25). Această libertate nu poate fi restrânsă de nici o lege în vigoare și de nici o lege excepțională. Nici cenzura și nici măsurile preventive nu vor putea limita L. p. (v. Delictele de presă). Arestul preventiv în materie de presă este interzis.

Libetenit (min.), v. Fosfați.

Libido (med.), dorința spre împreunare sexuală. Termen folosit mai ales în psihoanaliză (v. c.).

Libilina, la Romani zeița plăcerii, a dorului și voluptății. Mai e și zeița înmormântării și a morții. Cu prilejul fiecărei înmormântări se așeza un ban în lădița din templul zeiței. Lemnele necesare la înmormântare se aduceau din dumbrava L.-ei. Membrii soc. de înmormântare se numiau Libitinari.

Libretto (ital.), însemnează cărticică, conținând textul opurilor vocale muzicale (mai ales ale operelor). Libretist se numește autorul acestor texturi pentru opere.

Liburne, în antichitate vase de războiu sau de transporturi ușoare. Romanii le-au împrumutat forma dela cele ale piraților liburnieni.

Liburnia, parte a vechii Illyrii, care se întindea dealungul Adriaticei.

Libussa, princesă legendară a Boemiei, care s'a măritat cu țăranul Přemysl, devenind străbuna dinastiei Přemyslizilor, care a domnit în Boemia până la 1306.

Libya, nume dat de Greci părții din Africa pe care o cunoșteau ei (în special partea nordică, căci centrul se numia Țara Etiopilor, la Herodotos).

Licență 1. L. poetică, libertate ce se acordă poetului, în mod excepțional, de a încălca pentru necesitățile poeziei unele regule gramaticale sau poetice. Ex.: „Sunt bătăile de inimi ale'ntregu'-neam al nostru", e o l. p. a lui Alecsandri. 2. Grad academic: ultimul examen ce se dă la terminarea studiilor univ., fără a lua titlul de doctor: licența în filosofie, litere, teologie, științe, drept. 3. Contribuția fiscală a unor anumiți comercianți: licența p. băuturi spirtuase, cabareturi, cafenele, etc. 4. Aubzul de o libertate ce ți-se acordă.

Licheni (bot.) plante criptogame (Thallophyte). Sunt plante formate din alge și ciuperci. Talul e constituit din celule lipsite de clorofilă, hifele ciupercilor și din celulcie rotunde cu clorofilă, alge (gonidii). Ambele formează un singur organism în care fiecare component contribue cu partea sa specifică la alimentație. Inmulțire cu spori sau vegetativă prin soredii. L. sunt plante perene care cresc foarte încet și trăiesc foarte mult. Mai răspândiți sunt în regiunile reci. Ei contribuie foarte mult la descompunerea rocilor, pregătind astfel solul pentru alte plante mai pretențioase. Se împart în Ascolicheni, Hymenolicheni și Gasterolicheni.

Lichidare (lat.), 1. Determinarea exactă a activului și pasivului. De ex.: L. unei succesiuni. Când lichidează o societate, activul rămas se împarte între asociați. — 2. Plătirea totală a unei datorii.

Lichidarea judiciară prevăzută de legislațiile moderne pentru comercianții cari încetează plățile și erau altădată declarați în stare de faliment, este operațiunea care o îndeplinește comerciantul în aceiași situație, depunând bilanțul. El poate fi pus în L. j. dacă tribunalul găsește că mai mult nenorocirea decât lipsa de prudență a cauzat încetarea plăților și astfel el își poate salva întreprinderea, continuîndu-și comerțul sub supravegherea unui lichidator. In caz contrar el este declarat falit. (v. faliment, reabilitarea comerciantului). La noi în locul L. j. există moratoriul.

Lichidul apos (anat.), v. Ochiu.

Lichidul vitros (anat.), v. Ochiu.

Lichnowski Karl Max, prinț, n. 1860, ambasadorul Germaniei la Londra în 1912—1914. A scris despre acțiunea lui din Londra, făcând responsabilă Germania pentru isbucnirea războiului.

Lichtenberg Georg Cristoph (n. 1742 † 1799), fizician german, s'a ocupat îndeosebi cu experiențe din domeniul electricității, a descoperit figurile electrice numite după dânsul și a numit cele două feluri de electricități pozitivă și negativă.

Licia, regiune veche în Asia Mică, bogată în munți vulcanici. Rămășițele archeologice ilustrează acolo o remarcabilă civilizație antică. A făcut parte din Persia, sub Cirus, din imp. macedonean sub Alexandru și din imp. roman sub Claudiu. Capit. Xanthe, locuitorii Licieni.

Licinia, vestală romană, care, pe la 610 dela fondarea Romei, a fost îngropată de vie împreună cu Emilia și Marcia, fiindcă nu și-a ținut promisiunea castității.

Licinius Stolon, tribun al poporului în Roma dela 376—367 a. Chr. Impreună cu Lucius Sextus a căutot să

pună sfârșit luptelor dintre patricieni și plebei prin formularea dorințelor acestor din urmă (un consul să fie plebeu, cărțile Sybiline să fie păzite și de cinci plebei) și prin realizarea lor în 367, când Sextus e ales primul consul plebeu.

Licitație, operația vânzării bunurilor prin intermediul și supravegherea autorităților administrative și judecătorești. După trei strigări bunul licitat se adjudecă celui care a dat cel mai mare preț.

Liciu Petre (n 1871 † 1912), actor. Și-a făcut studiile la Conservatorul din București, apoi a fost trimis ca bursier al Statului în străinătate. La întoarcere a fost angajat la Teatrul Național din București, devenind în curând unul din

cei mai de seamă stâlpi ai lui. Creațiunile lui mai de seamă sunt: Isidor Lechat din „Les affaires sont les affaires" (Mirbeau), Ștefăniță-Vodă din „Viforul" lui Delavrancea, Tokeramo din „Taifun", Moișilică din „Lipitorile satelor", etc.

Lictori, la vechii Romani, funcționarii cari mergeau înaintea celor mai de seamă magistrați (consuli, tribuni), purtând o secure înconjurată de nuiele (fasce). Înaintea dictatorului mergeau 24 de lictori.

Lidia sau Meonia, prov. veche în Asia Mică, între Misia, Frigia, Caria și M. Egee. Capit. Sardes.

Lidita (chim.) este materie explozivă (v. brizante), făcută dintr'un amestec de acid picric cu nitroceluloză, la fel melinita — ambele materii fiind întrebuințate în război — Cantitatea de nitroceluloză din compoziția lor este într'o proporție de 3—5% .

Lidner Bengt, poet suedez (n. 1757 † 1793). Este discipolul lui J. J. Rousseau, este liric și elegiac: tragedii, opere, ode.

Lido, faimoasă stațiune balneară și cartier la Venezia (Italia).

Lie Jonas Laurits Idemil, scriitor norvegian (n. 1833 † 1908). El zugrăvește moravurile țării sale în Pilotul și femeca sa, Sclavul vieții, Femeea lui Giljetin Malstroem, etc.

Liebermann Max (n. 1847), pictor germ. A lucrat în direcție naturalistă, influențat de pictorul franc. Millet, dar și de ale școalei olandeze. A scris lucrări despre Degas și Israels.

Liebig Iustus, baron (n. 1803 † 1873), chimist german, întemeietorul chimiei agricole și inițiatorul chimiei biologice, primul care s'a ocupat în mod științific cu problema îngrășămintelor naturale și artificiale, demonstrând importanța lor în agricultură.

Liebrius, papa (352—366), sfânt, a suferit multe torturi din partea împăratului Constantinus, fiindcă n'a voit să iscălească condamnarea Sf. Atanasie (v. c.).

Liechtenstein, stătuleț în Europa centrală, între Tirol și Elveția; supraf. 159 kmp.; 12.000 loc. Capit. Vaduz: 1200 loc. Monarchie constituțională ereditară sub principii de Liechtenstein; reprezentat diplomatic prin Elveția.

Ligă (ital. = alianță), uniune formată între mai mulți principi sau confederațiune între mai multe state. Cele mai însemnate L. în istorie sunt: **L. binelui public,** formată în 1465 de nobilii francezi împotriva lui Ludovic al XI; **L. sfântă,** formată de Ferdinand Catolicul, regele Spaniei, de papa Iuliu al II (de aici atributul), de Veneția și Anglia, împotriva lui Ludovic al XII, regele Franței și a lui Maximilian I, împăratul Germ.; **L. catolică,** (sau sfântă) făcută de prinții catolici în 1538 spre a se apăra contra alianței de la Schmalkalden; **L. sfântă,** înființată de ducele de Guise (1576), în aparență pentru a apăra religia catolică, iar în fond pentru a detrona pe Henric al III și a-i ocupa tronul; **L. catolică,** făcută în 1609 de principii catolici, împotriva protestanților. V. L. Națiunilor.

Liga Apărării Naționale Creștine (L. A. N. C.) organizație politică, națională și creștină, dar hotărît antisemită. În fruntea ei stă profesorul dela Iași Alex. C. Cuza, care e cel mai profund cunoscător al problemei evreești din România, pentru resolvirea căreia, conform cu interesele poporului român, luptă de 30 de ani. Sub guvernul Averescu (1926—27) au avut 10 deputați în Parlament. Ziarele L. cele mai bune și cunoscute sunt: Apărarea Națională și Înfrățirea Românească (Cluj, dela 1925).

Liga Culturală, înființată în 1891. Multă vreme și în special în anii dinaintea războiului mondial. Scopul ei principal a fost propaganda pentru pregătirea sufletească a luptei pentru unire. Este organizată pe secțiuni în toate județele. În fiecare an ține un congres foarte cercetat. Organizează conferințe și manifestări cultural-naționale. Sub auspiciile ei au fost înființate „Universitatea populară din Vălenii-de-Munte" și „Teatrul Popular" din București. Sufletul ei din ultimele decenii a fost președintele actual, Nicolae Iorga, căruia i se datorește și ridicarea mărețului Palat al Ligii (în București).

Liga (Societatea) Națiunilor, instituție internațională alcătuită prin tratatul dela Versailles (v. c.) în 1920 pe baza unui pact (v. c.) semnat la început de 23 de Națiuni, la care au aderat apoi alte 22 Ideia unei S. a N. e de origine franc., fiind preconizată de Fénelon, abatele de Saint Pierre, J. J. Rousseau, Joseph de Maistre, dar și de filos, germ. J. Kant ș. a. Președintele Wilson (v. c.) a reluat ideia după războiul mondial, voind să o ia ca bază de reorganizare a lumii, considerând-o ca un mijloc sigur de progres, dar și ca garanție împotriva abuzurilor militarismului (v. c.). Pactul L. N. a format preliminăriile tratatelor de pace dela Versailles, Saint Germain, Trianon. Neuily sur Seine și Sèvres (v. toate ac. c.) S. N. lucrează printr'o adunare, are un Consiliu, asistat de un secretariat permanent, o curte permanentă de justiție internațională, un birou internațional al muncii. L. N. recomandă soluțiile problemelor dificile ce rezultă din executarea tratatelor de pace (ex.: chestiunea optanților, v. c.), dar nu are la dispoziție nici un mijloc de a-și impune hotărîrile, cu toate că Franța dorise să înzestreze L. N. cu o „forță internațională", ceeace nu s'a făcut. Sediul ei este la Geneva în Palatul Națiunilor. Scopul suprem: păstrarea păcii perpetuie (dacă e posibilă...) și respectarea tratatelor. Statele se tem ca L. N. să nu se transforme într'un „Supra-stat". Până acum L. N. a dat roade remarcabile. În ses. Sept. 1929 Briand a făcut L. N. propunerea federalizării economice a stat. europ. ceeace înseamnă un pas spre Paneuropenism.

Liga Navală Română (L. N. R. sau Iinaro). Este o asociație înființată în Februarie 1928, care urmărește desvoltarea puterii Maritime Române, a Marinei de Războiu, Marinei Comerciale, Aviației Navale, posturilor fluviale și Maritime precum și tot ceeace este necesar pentru propășirea vieței maritime și navigației. Înscrierea ca membru al ligei se face prin propunere de doi membri.

Ligaridis Paisie (Pantilimon), dascăl grecesc. A colaborat la traducerea românească a Pravilei celei mari (Îndreptarea legii) în anul 1652. În 1655 ajunge mare dascăl al școalei din Iași.

Liga smalkaldică, formată în 1530 de protestanții în orașul Smalkalde din Germania (de aici și numele), sub conducerea lui Johann Friederich I, principe de Saxonia, a landsgrafului Filip de Hessa, împotriva împăratului Carol al V (Quintul). Protestanții sunt bătuți, din pricina neînțelegerii în conducere, la Mühlberg (1547) de împărat. Johann Friedrich aunge prizonier, iar landgraful Filip o silit să se predea, iar L. se desființează.

Ligatură (med.), manoperă chirurgicală, prin care se leagă (deobicei cu un fir de mătase) un vas sanguin, pentru a opri scurgerea sângelui.

Ligeti Ernest, scriitor și ziarist magh. ardelean (n. 1891), redactorul literar și conducătorul rubricei de politică externă a ziarului „Keleti Ujság". Autorul unor volume de romane, versuri și studii politico-sociale, e unul din cei mai citiți scriitori maghiari.

Ligne Charles-Joseph, principe de —, general franc., de origină belgiană (n. 1735 † 1814). A servit în armata austriacă, apoi în Rusia. E celebru prin spiritul său. Scrisorile sale, reunite, sunt prețioase pentru cunoașterea epocei când a trăit.

Lignina (chim.), substanță încrustantă a celulei vegetale, alcătuită din compuși ciclici rezistenți, are o valoare calorică mai mare decât celuloza, cu care dă un produs de adiție.

Lignit (min.), varietate neagră-cenușie cu structură lemnoasă de cărbune natural-fosil, cu un conținut de 60—75% carbon. Arde cu flacără cu mult fum răspândind un miros greu neplăcut și lăsând multă cenușe (15—30%) din cauza substanțelor minerale pământoase pe cari le conține. L. de calitate inferioară are o putere calorifică de 3—4000 calorii, iar cel de calitate superioară numit cărbune brun (de Petroșani) de 5—7000 calorii. Pulverizat și fiert cu o soluțiune de hidrat de potasiu o colorează în brun. Numele și l-a primit păstrând structura lemnoasă a materialului vegetal — trunchiuri, ramuri, frunze — transportat și îngrămădit de apele curgătoare în zonele inundabile ale râurilor și lacurilor sau în regiunile mlăștinoase, din care a provenit prin carbonizare necomplectă. În România este foarte răspândit în formațiunile geologice de vârsta terțiară, exploatându-se în jud. Bacău (Comănești, Asău), Buzău (Bahna), Dâmbovița (Sotânga-Mărgineni), Muscel (Poenari, Mărcuș, Godeni), Gorj (Urși, Rovinari),

Trei-Scaune (Copeni, Baraolt, Varghiș), Cluj (Aghirc, Băgara, Mera, Tămașa), Bihor (Borod-Cornițel, Brusturi, Valea neagră). Cantitatea cea mai mare de L. de calitate superioară, coesificabil, — se exploatează în bazinul Jiului la Petroșani, Petrila, Livăzeni, Vulcan, Lupeni în jud. Hunedoara, și în Banat la Scăiuș, Șvinița, Iablonița în jud. Severin și la Sinersig în jud. Timiș-Torontal. Producția totală a L. exploatat în România în 1927 a fost 2.850.011 tone în valoare de 2.340.536.946 Lei, din care cantitate 1.840.861 tone L. superior sau cărbune brun de 5047—7534 calorii; 181.725 tone L. superior de 5—6000 calorii; 246.076 tone L. superior de 4—5000 calorii, iar 581.349 tone L. inferior de 3—4000 calorii Intrebuințat ca material combustibil la ars în sobe și în locomotive de cale ferată.

Ligouri Alfonso Maria, (n. 1696 † 1787), fost episcop, moralist catolic, a întemeiat ordinul călugăresc al Redemptoriștilor. La anul 1839 a fost înscris între sfinți.

Ligroina (chim.), v. Petrolul.

Liguria, regiunea nordică a Italiei antice, cuprinsă între Gallia și Etruria, în nordul golfului de Genua. Avea orașele: Genua, Augusta Taurinorum, Veturium, Lucus Borsuani, etc. — **Republica L.ică**, a fost înființată în 1797 din statul Genovez potrivit înțelegerii cu Napoleon și administrată, în 1804, de un doge, împreună cu o adunare de treizeci de membri. In 1805 a fost încorporată imperiului franc.

Liguriei, Marea —, partea din Mediterană, cuprinsă între Corsica și Peninsula Apenină, cuprinzând golful de Genova.

Lingurlei (Apeninul —). v. Apeninii.

Ligurii, în vechime o populație care locuia în sudul Franței, în Corsica, Elveția și chiar în Tirol și Italia centrală. Unii îi socotesc înrudiți cu Celții, alții cu Iberii, iar acum în urmă se crede că ar fi Italo-Celți, înainte de despărțire. După Sommer F. ei ar fi întâiul strat năvălitor de Indoeuropeni, cari vorbiau l. ligurică, pe care au impus-o și autohtonilor, înainte de imigrarea Italioților în Italia. — **Limba** nu e suficient cunoscută; avem câteva cuvinte, câteva nume proprii și inscripții. Se susține că ar fi o l. celtică; indoeuropeniștii susțin caracterul ei indoeuropean.

Li Hsi, rege al Coreei (n. 1852), vasal al Chinei, iar dela 1897 împărat independent, sub numele Yi Hyeung. In 1907 e silit să abdice.

Li-Hung-Ciang (n. 1823 † 1901), bărbat de stat chinez. Înfrânge o răscoală (1853), ajunge judecător suprem într'o provincie și apoi guvernator al prov. Kiangsu. E cel mai mare diplomat al Chinei în acea epocă, ridicându-se până la rangul de vice-rege. A condus tratativele păcii de la Simonoseki (războiul japonezo-chinez). Când s'au masacrat creștinii, în China (1900), el a fost singurul vice-rege, care a lucrat pentru terminarea conflictului pe cale pașnică.

Lilpala Yrgő, sculptor ung., de origină fineză (n. 1881). A lucrat mai ales statui în bronz și plachete

Liliacee (bot.), Lilii; fam. de plante monocotiledone din ord. Liliiflore. L. martagon, crin de pădure; L. candidum, crinul alb; L. bulbiferum, lilie roșie.

Lilliencron Detlev von —, literat germ. fost ofițer (n. 1844 † 1909). Are romane, drame istorice și sociale și poezii lirice. Scrieri: Odjutantenritte, Ausgewählte Gedichte, Kampf und Spiele, Nebel und Sonne; poemul epic „Poggferd". Atunci când a reușit să scape de manierism, L. scrie versuri care conțin observații fine, au o formă naturală, o limbă frumoasă, și notează cu fidelitate impresiile primite de la fiecare lucru în parte. A scris și nuvele cu subiecte răsboinice.

Lilienthal Otto, inginer (n. 1848 † 1896). S'a ocupat mult cu tehnica sborului, căutând a-l îmbunătăți prin perfecta imitare a sborului păsărilor. A murit prăbușindu-se la o încercare de a sbura.

Liliiflore (bot.), ordin al monocotiledonatelor. Se împarte în fam.: Juncacee, Liliacee, Amaryllidacee, Iridacee, Dioscoreacee, Bromeliacce.

Liliput, țară închipuită, unde ajunge Gulliver în călătoriile sale și ai cărei locuitori au o înălțime de cel mult zece degete. L. și „liliputan" sunt cuvinte folosite spre a asemăna lucruri de dimensiuni infime. Liliputan = pitic.

Liljefors Bruno Andreas, pictor suedez (n. 1860), distins prin pictarea animalelor în mediul lor ambiant, făcută cu talent. Reamintește arta japoneză.

Lille, oraș franc. capitala provinciei Nord; 217.807 loc. Faimos oraș cultural: academie, universitate și foarte industrial; industrie textilă, fabrici de mașini, etc. In războiul european e ocupat de Germani și prigonit sălbatic.

Lima, 1. oraș în U. S. A. (Ohio); 37 mii loc. Rafinerii de petrol, fabrici de locomotive și de vagoane; 2. capit. republicii Peru; 143.500 loc. Oraș cultural și industrial, fondat la anul 1535.

Liman von Sanders Otto, n. 1855, ofițer german, intrat în serviciul Turcilor în 1913, pentru organizarea armatei turcești. In războiul mondial a apărat Dardanelele. A scris: Fünf Jahre in Turkei.

Limax (zool.), melc, ord. pulmonate; n'are cochilie; trăiește pe uscat la umezeală. L. maximus, L. agrestis.

Limba (med.), organ musculos situat în cavitatea gurii, care servește la articulația cuvintelor, la mișcarea bolului alimentar înspre esofag și la percepția gustului. Papilele limbii, așezate pe dosul și marginea ei, sunt organele simțului gustului.

Limbă, Lingvistică: După cercetările de azi, numărul limbilor vorbite pe globul pământesc variază între 900 și 1500, după cum sunt luate sau nu în considerare unele dialecte vorbite de un mai mare număr de indivizi. Limbi vorbite de peste 10 mil. indivizi sunt numai 29, care se repartizează astfel, socotind în cifre rotunjite: Chineză 400 mil.; engleză 170 mil.; rusă 80 mil.; germană 80 mil.; spaniolă 65 mil.; japoneză 55 mil.; bengalică 50 mil.; franceză 45 mil.; italiană 41 mil.; turco-tatară 39 mil.; etc. L. română ocupă locul al 24-lea. L.-ile se clasifică de unii savanți în l.-i analitice, cu tendința de a întrebuința pentru o idee mai multe cuvinte și l. sintetice, cu o tendință contrară. Pentru cazul prim ar fi l. franceză care spune „je suis lu", în locul latinescului „legor", care se clasifică în categoria doua, fiind vorba numai de un cuvânt. — Impărțirea mai des admisă e însă următoarea: 1. l. isolante sau monosilabice; 2. l. aglutiante și 3. l. de tip flexionar. Această împărțire are și ea neajunsuri: sunt limbi care nu se pot categorisi în cele trei tipuri formulate, iar aceste, la rândul lor, nu pot fi considerate stadii a evoluției limbajului, căci nu se poate susține că o l. a fost la început monosilabică, apoi aglutinantă și în sfârșit flexioniară. I. L. monosilabice: se numesc acelea în care cuvintele sunt din rădăcini izolate, care nu suferă modificări când cuvintele se pun unele lângă altele, deci n'au schimbări morfologice. Aici aparțin L-le chineză siameză, birmană, tibetană, anamită și cambodgenă, etc. II. L. aglutinente: în care cuvintele sunt formate dintr'o rădăcină principală invariabilă, care primește înainte sau în urmă diferite particule, fără ca aceste să producă schimbări în radical. Din această grupă fac parte limbile: mongolă, calmucă, tungusică, dravidcană, bantu, hotentotă, malaeză, malgașa, l. finezo-ugriene, turco-tătare și samoieze. III. L. flexionare (s. sintetice): acelea care exprimă în același cuvânt ideia și legăturile ei cu altele care-i sunt asociate, sau prin adăogarea de terminații flexionare sau prin schimbări în radical. In acest grup aparține: 1. familia limbilor indo-europene: sanscrita, pracrita, l. iraniene; greaca veche și modernă; l. italice și romanice (româna, italiana, franceza, spaniola, portugheza și reto-romana); l. celtice; l. germanice, balto-slave; armeana; albaneza și basca; — 2. Familia limbilor hamito-semitice care cuprinde: vechea egipteană, coptă berberă și limbile etiopice; apoi asiriana, ebraică feniciana, caldeiana, siriana și araba. — In ce privește limba primitivă, primordială, gramaticii comparatiști au căzut de acord să o numească indoeuropeană. Aceasta limbă n'are însă o realitate concretă; este un „sistem de corespondențe" stabilit pe baza comparativă. A. Meillet, mare lingvist francez, consideră limbile indoeuropene ca stăpâne pe o suprafață în care inovațiile aveau loc într'un mod independent, în ținuturi vecine. Această situație a dialectelor, n'a fost turburată, prin dislocările de populație, pe timpul de iradiațiune. In urma acestei păreri sunt considerate dialecte indoeuropene următoarele limbi: indiana, iraniana, balto-slava, germanica, celtica, italica, greaca, albaneza și armeana.

Limbaj, mijlocul de comunicare, exteriozare a gândirii sau a sentimentelor noastre. L. se exprimă prin: vorbe, scris și mimică. In ce privește natura și rolul lui: L. este un sistem de semne convenționale, care permit ființelor conștiente să comunice unele cu altele. In asemenea împrejurări L. este un mijloc social de înțelegere, perfecționat prin instinctul individizilor de a trăi în comun. El a ușurat, formarea, desvoltarea și închegarea societății omenești. Originea L. nu se mai socotește astăzi o problemă de natură filosofică, ce s'ar putea cunoaște prin o metodă à priori. Originea limbajului trebule să ne-o închipuim identică cu ceea ce vedem că se petrece sub ochii noștri cu limbile popoarelor primitive (v. c.) (formate mai mult din interjecții) sau cu L-ul copiilor. Deci în chip analogic putem bănui formarea L-ului. La început strigăte (interjecții — care se întâlnesc și la animale), apoi onomatopee, metafore care lărgesc sfera semantică a cuvintelor, și analogia — aceste par a fi fazele desvoltării graiului uman.

Limburg, 1. veche porvincie din Țările de jos, stăpânită azi de către Belgia și Olanda. Prov. belgiană are 302.000 loc. (orașul Hasselt), cea a Țărilor de jos: 440.000 loc., cu orașul Maestricht; 2. oraș belgian, 4.900 loc.; 3. oraș german, pe valea lui Lahn: 11.000 loc. Mine de fier. In cursul războiului era lagăr de prizonieri.

Limerich, 1. oraș în Irlanda (Hunster), 43.000 loc.; port foarte frecventat; 2. județul are 200.000 loc.

Limes (lat.), frontieră, graniță. Se numiau **L. imperii romani**, lanțul lucrărilor tehnice de apărare a imperiului, executate pe timpul împăraților la acele granițe unde liniștea era turburată de atacurile barbarilor. L.-uri erau în Britania, Germ. în Dacia (dacicus, în Transilvania; alutanus = dealungul Oltului până la Dunăre) și în Pannonia.

Limfă (anat.), umoare (v. c.) a organismului. Celulele se ating direct cu l., din care își iau substanțele necesare existenții și în care revarsă produsele metabolismului (v. c.) lor. Tot în l. se revarsă și cea mai mare parte din hormoni (v. c.). La producerea l.-ei contribuie celulele, sângele și aparatul digestiv, în care se formează chilul (v. c.), care, intrând în l., face parte integrantă din ea.

Limfă vaccinală, v. vaccin.

Limfadenită (med.), inflamație a ganglionilor limfatici.

Limfangită (med.), inflamația vaselor limfatice.

Limfatici, ganglioni (anat.), grupuri mai mari de celule limfatice (limfociți; v. c.), așezate în cursul vaselor limfatice. Ei servesc drept filtru al limfei, pe care o îmbogățesc cu limfociți.

Limfatice, vase (anat.), vase asemănătoare celor sangvine, însă cu pereții mult mai slabi, în care circulă *limfa*.

Limfatism (med.), stare constituțională a organismului, în care întreg sistemul limfatic, mai ales însă ganglionii limfatici, sunt desvoltați peste normal.

Limfociți (anat.), celule făcând parte din grupul globulelor albe ale sângelui (v. leucociți), care, în afară de sânge, circulă și în limfă.

Limina apostolorum (la pragul apostolilor). Fiecare episcop catolic e obligat să călătorească din timp în timp la Roma și să facă Papei raport despre starea eparhiei sale. Această călătorie se numește ad **L. a.**

Limită, noțiune importantă în matematica superioară; se zice că un șir nesfârșit de numere are o „limită" l, când termenii consecutivi ai șirului se apropie încontinuu de l.; spre ex. l. șirului 0,9; 0,99; 0,999,... este 1.

Limoges, oraș în Franța, capit. departamentului Haute-Vienne, pe malul dr. al Vienei; 92.180 loc., E reșed. episc., are o catedrală faimoasă. Oraș vestit în Evul mediu prin industria de faianțe.

Limonenul (chim.), terpene de comp. $C_{10}H_{16}$, subst. lichidă volatilă, miros de lămâie, optic activă, dă compuși de adiție cu bromul, acidul azotos, iar cu oxidanții puternici dă rășini. Se găsește în coaja de lămâie, portocale, în mentă, țelină, etc.

Limonita (mineral.), oxid hidratat de fier, galben-brun, densit. 3, 5—3, 9, f. răspândit în natură, întrebuințat la fabricarea fierului.

Limousin, 1. veche provincie franceză cu capitala Limoges, unită la 1589 cu Franța. 2. Limuzină, trăsură sau automobil închis.

Limpopo, râul crocodililor, râu în Af. sudică, de 1900 km. lungime, spală regiunea E. și N. a Transvaalului și se varsă în Oc. Indic, la N.—E. de Lourenço.

Limulus (zool.), crustaceu, ord. Xyphosurae; formă foarte arhaică a crustaceilor, singurul gen care mai există astăzi. Are numai 5 specii. L. moluccanus trăiește în mare pe coastele insulelor Sunda.

Linacee (bot.), plante dicotiledonate din ord. Geraniales; ierboase sau arbuști. Din 6 genuri existente, trăiesc 2 în Europa (Linum și Radiola). Multe dintre ele conțin uleiuri și fibre textile și se cultivă.

Linalool (chim.), alcool terțiar nesaturat, în legătură structurală cu terpenii, lichid cu miros de lăcrămioare, optic activ, $C_{10}H_{17}OH$. Se găsește în plantele Bursera, Ocotea, Coriandrum.

Linarès, 1. prov. în Chile (America sudică); 115.000; 2. oraș în Spania (Andalusia, prov. Falon); 37.000 loc. Mine de argint și plumb.

Lincoln, provincie în Algeria, cu 480 mii loc., și oraș tot acolo, cu 57.000 loc.

Karl Linné

Lincoln Abraham, prezident al Statelor Unite am. (n. 1809 † 1865). A fost ucenic, ziler și matelot, apoi proprietar de prăvălie în New-York. Practicând avocătura a câștigat puțină avere. În 1854 candidează la prezidenție, în contra lui Douglas. Ales prezident al partidului republican (1860), el decretează emanciparea sclavilor (1862). Alegerea sa ca prezident a dat naștere războiului de secesiune (1861—65) (v. c.), care s'a terminat cu învingerea Statelor de nord, care susțineau emanciparea sclavilor. Toate partidele i-au recunoscut merite neperitoare. Moare asasinat de un fanatic partizan al sclăviei (J. W. Booth).

Lindau Paul, romancier, autor dramatic și istoric lit. germ. (n. 1839 † 1919). A scris piesele: Maria und Magdalena, Diana, Ein Erfolg, Galeotto, Die beiden Leonoren, Der Andere, Jungbrunnen ș. a. Romane: Der Zug nach dem Westen, Arme Mädchen, etc. În 1872 a întemeiat rev. „Die Gegenwart", iar la 1878 rev. lunară „Nord und Süd". În 1899 a luat direcția teatrului „Berliner Theater" și în 1904 la „Deutsche Theater". Are studii lit.: Molière, A. de Musset.

Lindbergh, căpitan din aviația am., a trecut cel dintâiu (1927) Atlanticul în avion, aterizând la aerodromul Le Bourget. A fost decorat de Franța cu legiunea de onoare, și ridicat la grad. de colonel în aviația am. și numit comandant al aviației am.

Lindbergh-Plage, numele nou al com. Saint-Lô d'Ourvile (Manche) din Franța (dela 11 Februarie 1928) în amintirea aviatorului american L. care a traversat Oc Atlantic din America spre Europa.

Linde Karl P. G. (n. 1842), inginer german, fost profesor la școala politehnică din Zürich, care a construit prima mașină (în 1895) pentru fabricarea aerului lichid.

„L'Indépendence Roumaine", ziar cotidian, redactat în limba franceză; politic-economic-literar, apare la București, str. Edgar Quinet 2.

Line (engl. lain), numele englezesc al liniilor de pe pista de tenis.

Ling P. Henrik, mare poet național al Suediei (n. 1776 † 1839), fondatorul gimnasticei suedeze, de mare valoare în educația fizică. Director al Institutului Central de Educație Fizică din Stockholm, unde își perfecționează sistemul rațional numit Ling, cunoscut sub numele de gimnastică suedeză.

Linguet Simon-Nicolas-Henri, publicist franc. (n. 1736 † 1794). A scris: Mémoires sur la Bastille" foarte pitorești dar inexacte.

Linia mediană (anat.), linia care împarte suprafața corpului uman în partea stângă și dreaptă.

Liniaro, Liga Navală Română (v. c.).

Linie (milit.), se numește o tranșee paralelă (v. c.), ca parte esențială pe o fâșie îngustă de teren, care servește pentru luptă unei unități tactice. Implică organizarea de lucrări atât înainte cât și înapoia ei. Liniile organizate și fortificate formează scheletul unei poziții. L.-a reduitelor este o linie dinapoia poziției principale de rezistență pe care rezervele sunt organizate în reduite. **L. de bătae**, se numește o armată dispusă gata de bătae și luptă. A forța liniile însemnează a forța pozițiile întărite. **Linie de miră** este l.-a vizuală determinată de crestătura înălțătorului, catare și semn. **L. de tragere** este dreapta care se obține prelungind direcția axului țevii unei guri de foc sau armă de foc, când ochirea este terminată. **L. de proecție** este dreapta care se obține prelungind direcția inițială, pe care o are proectilul în momentul când a eșit din țeavă. **L. de teren** este aceia care unește origina traectoriei cu ținta. **Trupe de linie** se numiau înainte acele trupe care erau destinate special pentru formarea unităților de luptă (Infanterie de linie). **Vas de linie** este un vas de războiu de tonaj mare și foarte puternic înarmat. **Trupă dispusă în linie**, adică elementele sau fracțiunile ei, oricare ar fi formațiile sau intervalele, să fie așezată pe aceiași linie. **În linie de trăgători**, un dispozitiv de luptă cu așezarea trăgătorilor în linie.

Linière sau Lignières François Payot de —, poet satiric franc. (n. 1628 † 1704). Amicul lui Cyrano de Bergerac și un dușman al lui Boileau.

Linii de forțe electrice și magnetice. Cu ajutorul L. putem reprezenta în mod grafic intensitatea și direcția câmpurilor de forțe magnetice sau electrice. L. magnetice se pot ușor demonstra presărând pilitură de fier pe o hârtie, sub care am plasat un magnet; în acest caz părticelele de fier se plasează în direcția liniilor de forțe magnetice.

Liniment (chim.), emulsiune de ulei în apă sau amoniac, întrebuințată la fricțiuni în caz de răceală.

Linné Karl, medic și naturalist suedez (n. 1707 † 1778); a fost prof. de botanică în Upsala. Cel mai mare sistematician al zoologiei și botanicei. A întemeiat sistemul plantelor care-i poartă numele și nomenclatura binominală a animalelor și plantelor. Sistemul plantelor al lui L. împarte plantele în mod artifi-

cial după organele lor sexuale în 24 de clase (azi abandonat, în favorul sitemelor naturale).

Linoleul (chim.) un fabricat-muşama asemănător cauciucului, preparat pentru întâiaoară de fabricantul englez Walton în 1860. Se prepară din răzătură de pluţă amestecată cu uleiu de in, oxidat cu aer sau cu acid azotic, până ce se transformă într'un amestec cleios şi moale, care este întins în urmă şi presat pe pânze groase şi rezistente, întrebuinţate în tapiţerie şi la pardosire.

Linos, poet legendar gr. fiul lui Apollon cu o muză, care, după mitologie, ar fi fost contimporan cu Orpheus.

Linotopi, un orăşel aromânesc la poalele nordice ale muntelui Gramoste în Macedonia sud-vestică. A fost foarte populat, dar după jaful Turcilor şi al Albanezilor, locuitorii s'au împrăştiat.

Lintilhac Eugène-François, profesor, om politic şi literat franc. (n. 1854 † 1920). A scris: „Histoire générale du Theâtre en France".

Linum (bot.), in; plante ierboase ap. Linaceelor. L. austriacum; iniaţă; L. usitatissimum, inul; L. flavum, in galben; L. hirsutum, inul mare. Plante textile cultivate pentru fibrele textile.

Lion de Belfort (le), Leul dela Belfort, statue celebră, sculptată în stânca cetăţii Belfort de sculptorul Bartholdi, simbolizând independenţa şi rezistenţa Francezilor în războiul germ.-francez (1870—1871). O copie se află în Paris, în Piaţa Denfert-Rochereau.

Liotard Jean-Etienne, pictor genovez (n. 1702 † 1790), care a petrecut multă vreme în Orient. A făcut remarcabilele portrete a: Marei-Thereza, Iosif al II şi a Mareşalului de Saxonia.

Lipare, insulele —, un grup de insule vulcanice în Mediterană, în nordul Siciliei, altădată numite insulele coliene, cuprinzând: Lipari, Vulcano, Salina, Stromboli, etc.; 12.000 loc.; 2. capit. Lipari, 15.000 loc.; bogată în producţie de vin.

Lipaza (chim.), ferment, care descompune esterii în acid şi acool, foarte sensibil faţă de oxidanţi, e activat de fiere, se găseşte în stomah, pancreas, în bacterii, ciuperci, în sămânţa de ricin.

Lipcani (15389 loc.), com. rur. din jud. Hotin, reşed. pl. Lipcani. Formată din satele: Glinară, Lipcani-Sat, Lipcani-Târg, Slobozia-Seräuţi şi Seräuţi. Primăria la Lipcani-Târg. Judec. de ocol. Medici. Medic veterinar. Spital, farmacie. Of. P. local. G. locală.

Lipla-Bojdani (4755 loc.), com. rur. din jud. Ilfov, pl. Fierbinţi. Formată din satele: Bojdani, Dobroşeşti, Gruiu, Lipia, Mănăstirea, Căldăruşani şi Vlăsia. Primăria în Gruiu. Medic. Ocol silvic. Schit. P. U. şi G. Periş la 23 km.

Liplnţi — Lipnic, sat în Moldova, unde Ştefan cel Marc a bătut cumplit pe Tatari (20 August 1469).

Lipogramă, lucrare lit., în care se evită întrebuinţarea unei litere din alfabet. Acest fel de lurare ar avea origina într'o lucrare a poetului grec Lasos (Imn către zeiţa Ceres), din sec. al VI a. Chr., din care lipsia sigma (s.). In sec. V. d. Chr. grec. Tryphiodoros a scris o Odysee în 24 de cânturi, în primul lipsind „a", în al doilea „b". ş. a. m. d.

Lipotimie (med.), sfârşeală; stare de slăbiciune, cu greaţă, paliditate şi slăbire a bătăilor inimei. E un fel de leşin mai uşor.

Lipova, reşedinţă de episcopi ortodoxi în sec. al XVII. Se pare că şi aici a residat episcopul Sava, care cucereşte, în 1605 dela Turci cetatea L. pe seama principelui Ştefan Bocskay. Urmaşul acestuia Sigismund Rákoczy îi dăruieşte lui Sava pentru cucerirea cetăţii patru moşii. La 1651 Sofronie se întitula „mitropolitul cetăţii Lipova Giula". La 1664 păstoreşte de aici vlădica Stefan. Biserica ortodoxă încăpătoare din L. a fost zidită la începutul sec. al XVII, iar în sec. al XVIII a fost zugrăvită frumos de zugravul Nedelcu, a cărui artă a fost descoperită nu de mult.

Lipova (6566 loc.), com. rur., jud. Timiş-Torontal, reşed. pl. Lipova. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Lipoveni (Filiponi), sectă rascolnică (v. c.) rusească. Ei conservă o mulţime de obiceiuri slave şi nu au preoţi, întru cât preoţia a încetat pe timpul lui Petru cel Mare. Sunt conduşi de bătrâni (presbiteri), şi după naşterea unui număr de copii se castrează. Din cauza persecuţiilor ruseşti, mul.i L.-i au emigrat în ţările vecine. In România au vreo 25 biserici.

Lippi, 1. **Fra Filippo**, pictor ital. (n. 1406 † 1469), elevul lui Masolino şi Massaccio, autor de lucrări remarcabile prin arta desemnului şi prospeţimea colorilor. Un frumos tablou c Adoraţiunea lui Christos (cel mai frumos exemplar la Berlin). Alte lucrări: Bunavestire (National Gallery, Londra), Incoronarea Sf. Fecioare, etc. Frescele sale sunt executate cu un excelent simţ decorativ: Vieţile sfinţilor Ion Botezătorul şi Ştefan (Domul din Prato). Personajele sale au multă viaţă, sunt reale şi învăluite într'un misticism caracteristic. — 2. **Filippino** (n. 1457 † 1504), fiul celui precedent, elevul lui Botticelli. Ca peisajist îşi întrece maiestrul, dar e slab în tehnica liniilor şi a proporţiilor. Lucrări: Bunavestire (Muzeul din Napoli), Madonă, etc., frescе la Carmine şi în 1848 două tablouri pentru Matei Corvinul, regele Ungariei.

Lipps Theodor, filos. germ. (n. 1851). S'a afirmat şi ca psihol., etician şi estetician de seamă. In filos. admite psihologismul, în legătură cu criticismul kantian şi un idealism obiectiv (Inhalt und Gegenstand; Philosophie und Wirklichkeit). In Etică, admite formalismul şi perfecţionismul (Die etischen Grundfragen). In estetică (Aesthetik, 2 vol.), explică frumosul prin ideea de „empatie" (Einfühlung), care constă în identificarea simpatică cu obiectul artei, în proiectarea sufletului nostru în opera de artă şi confundarea cu aceasta. A scris şi lucrări însemnate de psihol. (Leitfaden der Psychologie), etc.

Lippmann Gabriel (n. 1845 † 1921), fizician francez, inventatorul unei metode pentru a fotografia în colori, numită după dânsul, a obţinut fotografia în colori a spectrului. Premiat cu premiul Nobel. Are lucrări importante în fizică.

Liră (gr.), cel mai vechiu instrument al Gr. Consta din o ladă de rezonanţă, mică, în care erau înfipte 2 braţe în formă de coarne, legate între ele printr'o traversă de lemn. Intre aceasta şi lada de rezonanţă erau întinse 4-11 coarde, puse în mişcare cu degetul sau un plectru. In decursul timpului s'au desvoltat din L. diferite instrumente cu arcuş, ca de ex.: lira barbarina, lira da braccio, lira da gamba, etc.

„Lira Română", foaie muzicală literară, a apăut în Bucureşti în anii 1879 şi 1880 (30 numere). In L. R. s'au publicat numeroase articole asupra muzicei, semnate de G. Missail şi T. Ionescu

Lira sterlină, moneta engleză. Se notează L. 1 L = 20 shiling (sh) = 240 penny (p.).

Lirico internazionale, Teatro —, Teatru în Milan, inaugurat în 1794, una dintre scenele cele mai însemnate din Italia. Se joacă opere italiene şi străine.

Lisingen Alexander, general germ. (n. 1850). S'a distins în Războiul cel Mare, în calitate de Comandant al armatei de Bug, pe frontul oriental din 1915—1918, când i s'a încredinţat comanda armatei de Ukraina.

Lisoform (chim.), v. Aldehide.

Lissa, insulă jugoslavă în Dalmaţia; 10.000 locuitori. Mare producţie de uleiu do măsline şi vin. L. aparţinea Austro-Ungariei până la 1919.

Lissabona, capitala Portugaliei, pe ţărmul drept al râului Tage la vărsarea lui în Oc. Atlantic. 435.000 loc. Unul din cele mai mari porturi ale lumii, înzestrat cu fabrici de arme, biblioteci, muzee, şcoale, palate şi biserici vestite. Oraş industrial şi comercial foarte activ. L. a suferit un mare cutremur la anul 1755. In antichitate se numea Olisippo, pe vremea Romanilor: Felicitas Iulia. La anul 716 a fost ocupată de Arabi şi stăpânită până la 1147. La 1580 a fost ocupată de Spanioli; la 1640 şi-a câştigat independenţa.

Lissajous Joules-Antoine (n. 1822 † 1880), fizician franc. A aplicat metodele optice la studiul vibraţiilor acustice.

List Friedrich (n. 1789 † 1846), mare economist german, profesor la Universitatea din Tübigen. Condamnat la 10 ani temniţă pentrucă a arătat viciile administraţiei, se refugiză în America, de unde se întoarce în Leipzig consul american (1833). A fondat ziarul „Zollvereinblatt", luptând pentru libertatea comerţului şi uniunea vamală. Cartea sa: Das nationale System der politischen Oekonomie (ed. 7, 1883), s'a tradus în româneşte de Papiniu.

Listă civilă, veniturile acordate suveranului de constituţiunea unui stat monarhic. Legea fixează L. c. pentru durata fiecărui domnii în parte.

Lister, medic englez (n. 1827 † 1912). L. a introdus în chirugie, utilizând în parte studiile lui Pasteur, antisepsia (v. c.), punând astfel bazele chirugiei moderne.

Liszt Franz von —, compozitor şi pianist (n. 1811 † 1886). Necontestat cel mai mare pianist al tuturor timpurilor, componist de mare amploare, dirijor şi profesor, una din figurile cele mai reprezentative ale istoriei muzicei. A studiat în Viena cu Czerny pian, la etate foarte fragedă, apoi trecu cu părinţii săi in Franţa; unde învăţă compoziţia cu Paer şi Reiche. Concertă din copilărie încă, cu cele mai mari succese, în Austria, Franţa, Englitera. La moartea tatălui său (1827) fu nevoit să-şi susţină mama prin lecţii de pian . Legături prietenesti cu Berlioz, Paganini şi Chopin îl influinţează în compoziţie, conducându-l către muzica de program, muzica care vrea să exprime o idee poetică. Foarte cunoscut şi iubit în înalta societate parisiană, cunoscu pe contesa Marie d'Agoult, cu care avu strânse relaţiuni din care i se născu 3 copii, Cosima mai târziu soţia lui Bülöw şi apoi a lui R. Wagner, Blandine şi Daniel, mort tânăr, Impreună cu contesa d'Agoult călători mult, trăi în Geneva, apoi în Italia, concertând mereu, până la 1839. Dela 1842 fu numit dirijor extra-

ordinar la curtea bavareză, și trăi la Weimar 1848—1861. Dela această dată, sfătuit de prietena sa principesa Scyn-Wittgenstein se lasă de cariera de virtuos, și se dedică compoziției. O seamă de elevi înconjurară maestrul = Raff, Bülow, Cornelius, Draeseke, etc. Dirijă aproape toate operele lui Wagner, pentru a cărui triumf luptă necontenit, compuse nenumărate lucrări, adună împrejurul său o pleiadă de muzicanți, făcând din Weimar cel mai intens focar cultural. Ne putând lua în căsătorie pe principesa, a cărei căsătorie nu se putea desface, intră în ordinul catolic al Franciscanilor, și scrie în ultimul răstimp al vieții mai mult muzică bisericească. A fost onorat în viață ca puțini muritori, și a mers din triumf în triumf. Moare la Bayreuth. Din compozițiile sale, notăm: poemele simfonice „Ce qu'on entend sur la Montagne", „Tasso" „Les Préludes" „Orpheus" „Prometheus" „Mazeppa", „Festklänge" „Hungaria" „Hamlet" „Hunnenschlacht" „Ideale", „Din leagăn până la moarte" „Dante" „Faustsymphonie" „Episode din Faust de Lenau", „Festvorspiel" „Huldigungsmarsch" Vom Fels zum Meer, Rákoczimarsch. Pentru pian 2 concerte, fantasie maghiară, 19 rapsodii maghiare, rapsodie spaniolă, sonetă, transcripții din lucrări de orgă de Bach, balade, Berceuse, Consolations, Harmonies poétiques, Année des pélerinage, Liebesträume, parafrase din diferite opere, transcripții după liduri de Schubert, prelucrări a simfoniilor lui Beethoven pentru pian, și studii. Oratoriile „Christus" și „Legenda sfintei Elisabeta" cantate, 2 liturgii, „Graner Festmesse", psalmi, requiem, coruri, liduri, și a publicat multe scrieri estetico-critice, adunate în 6 volume.

Lița (3372 loc.), com. rur. jud. Teleorman, pl. Turnu. Of. P. local. G. locală.

Litarga (chim.), oxid de plumb, O Pb, masă foioasă strălucitoare, galbenă, se topește la 900°, densit. = 9,5, solubilă în acid acetic și acid azotic. Varietatea amorfă, numită Masicot, se întrebuințează în pictură; L. se utilizează în sticlărie (sticla crown), la facerea smaltului și a plasturelui.

„Literatorul", revistă apărută la București în anii 1880—1887, sub direcția lui B. Florescu și cu colaborarea lui A. Macedonski și Th. Stoenescu. A susținut curentul simbolist în lit.

„Literatură și artă română", revistă culturală-literală, înființată la București în 1895 de N. Petrașcu. A apărut sub auspiciile „Cercului amicilor literaturii și artei române" de sub conducerea lui C. Olănescu.

Literatura germ. din America de Nord. Cele dintâiu începuturi ale lit. germ. din Am. sunt de natură religioasă și politică. In 1739 apare cel dintâiu ziar germ. Lit. propriu zisă e reprezentată de: Therese A. L. Robinson (Talvj, Mathilde Annecke), poeți și scriitori; Zündt, Knortz. Ritzel, Edna Fern, M. Drescher (poeți lirici); Klauprecht, R. Dilthey, B. Möllhausen, etc. (nuveliști). Deși scrisă în l. germ. lit. aceasta are note particulare americane.

Litere fundaționale, este un act prin care se fixează amănunțit destinația, ordinea de moștenire a unei averi pentru utilitatea publică sau de mână moartă (adică nealienabilă). Pentru a deveni un act de drept public trebuie aprobat de ministerul de justiție și autoritatea competentă.

Litiază renală (med.), piatră la rinichi. Formarea de pietre în rinichi, care, oprindu-se acolo, produc o inflamație, sau trecând prin uretre spre beșica udului, sunt cauza colicelor renale.

Litiul (chim.) metal alb argintiu, moale și foarte ușor cu o greutate specifică de 0,59° — topindu-se la 186°. In aer se oxidează repede și descompune apa cu desvoltare de hidrogen. Sub formă de combinațiuni (lepidolit, spodumen) este răspândit în natură, iar sub formă de clorură, sulfat, etc. — într'o serie de ape minerale. Combinațiuniile sale colorează în roșu — sangvin — flacăra de gaz — întrebuințându-se la jocurile de artificii. Aparține familiei metalelor alcaline. [Li = 6.94.]

Litogeneza (grec. geol.), știința care se ocupă cu formarea actuală a rocelor. L. cuprinde: 1. agenții de fărămițare; 2. agenții de transport; 3. sedimentarea; 4. cimentarea și formarea rocelor nouă.

Litografie, multiplicarea desemnelor într'una sau mai multe colori, precum și a textelor cu ajutorul negativelor imprimate sau desemnate pe piatra litografică. Dacă se udă piatra cu un burete cu apă și se trece peste ea cu un sul îmbibat cu o coloare oarecare, coloarea este reținută numai de părțile unse cu cerneală sau cretă oleioasă și este respinsă de părțile udate. Pe o hârtie curată presată pe piatră se va imprima deci scrisul sau desenul, în coloarea respectivă. Piatra L. că se șlefuiește apoi cu piatră poroasă. Pentru a obținea imprimate în mai multe colori, se litografiază fiecare coloare în parte. L.-a inventat-o A. Senefelder 1796.

Litosfera (grec. geol.), scoarța pământului. Grosimea L. e cam 100 km., față de raza pământului de 6378,2 km.

Litovoiu, e voievodul rom. amintit în actul din 1217, prin care regele Ungariei, Bela al IV, donează țara Severinului Cavalerilor Ioaniți. Țara lui L. era o parte din Oltenia, care atârna de regele Ungariei. Acesta dispune ca jumătate din veniturile ce i se cuvin dela Românii din țara lui L., să se dea Ioaniților. Ajutat de împrejurări și forțele sale L. își întinde stăpânirea și peste granițele țării sale. L. împreună cu frații săi (probabil o fată a lui se măritase după regele Serbiei Ștefan Miluțin, 1275—1301), — zice regele Ungariei Ladislau al IV, într'un act — „prin necredința sa a cuprins pentru sine o parte din regatul nostru, ce se află dincolo de Alpi-Carpați și veniturile acestei părți, care ni se cuveniau nouă, nici după multe admoniții nu s'a gândit să ni le dea". Partea cucerită de L. din regatul unguresc e banatul Severinului. Regele Ladislau trimite contra lui L. armată, și într'o luptă nenorocită (c. 1279) L. cade mort, iar fratele său Bărbat e prins și eliberat numai în schimbul unei mari sume de bani, iar teritoriul luat a fost recucerit de Unguri.

Litru, unitata de măsură a volumului în sistemul metric = 1 dm.³

Littré Maximilien-Paul-Émile, filolog și filos. pozitivist franc. (n. 1801 † 1881). Lucrările sale filos. au provocat discuții mari, cu ocazia alegerii sale de membru al Academiei franc. (1871). Elev al lui A. Comte, el e partizanul părții prime a sistemului maiestrului său, respingând politica și religia positivistă. Lucrările sale fundamentale sunt: Dictionnaire de la langue française (1863—1872) și Istoria limbii franceze (1882).

Lituania sau **Lietuva**, republică democratică, născută, în urma desmembrării Rusiei. Este formată din vechile guvernăminte ruseți: Grodno, Kavno și o parte din Vilna. Independentă din Februarie 1918, are hotarele stabilite numai din Febr.—Martie 1923, când se resemnează să cedeze Polonezilor orașul Vilna, fosta lor capitală și să primească în schimb teritoriul Memel. L. se mărginește la N. cu Letonia, la SE. cu Polonia (teritoriul Vilna), la SV. cu Prusia Orientală și Polonia, iar la V. cu Marea Baltică. Hotarele sunt convenționale, afară de coasta mării și porțiunea din fl. Niemen, ce desparte L. de Prusia Orientală. Supr. 52.000 kmp cu o populație de 2.750.000 loc., dintre cari 73% lituanieni, Evrei 13%, Polonezi 5%, Ruși și Ruși Albi 7%, Diverși 2%. — Geograficește L. este o câmpie, în general sub 100 m., datorită eroziunii glaciale în massa primitivă formată din roci siluriene și devoniene. Prin excavațiunile formate de ghețari, s'au depus sedimente terțiare presărate cu blocuri eratice și morene. In aceste sedimente, sunt o mulțime de lacuri, bălți și păduri întinse, în care se mai găsiau, înainte de 1914, elani și bisoni (bison europaeus). Intre diferitele excavațiuni sunt niște crupe, de mică înălțime (cea mai mare 351 m.) și numite colinele L. sau înălțimile baltice. Clima este continentală excesivă, dar pe coasta mării, puțin îndulcită. Apele se reduc la fluviul Niemen cu afluentul său Wilija și alte ape mai mici, afluenți ai fluviului Dvina (Danga). Pământul sărac, produce totuși în (monopol al Statului), grâu, secară, orz, ovăz cartofi; agricult. făcându-se pe 45% din supr. țării. Exploatarea pădurilor, de conifere, care ocupă apr. 1/5 din teritoriul L., creșterea vitelor și agricultura sunt izvoarele principale de bogăție ale țării. Subsolul conține ceva minereuri de fier, fosfați și calcare. Orașe principale: Kaunas (Kovno) capit. L., Virballis (Vierzbolovo), Siaulai (Chavli) și portul Kiaipeda (Memel). Industrie nedesvoltată, totuși concentrată în jurul portului Kiaipeda. Poporul lituan ca și Letonii sunt indoeuropeni, vorbind o limbă apropiată de sanscrită. Stăpânirea poloneză și în urmă cea rusă, au introdus pe rând proprietarii nobili poloni, preoții rom. cat. poloni sau administrația rusă. Toți căutau exploatarea poporului. Independența le-a adus renașterea literară, artistică și le va aduce și pe cea economică. Fiind siliți să cedeze Poloniei chiar capit. lor din 1918, Kaunas, o prăpastie s'a săpat între L. și Polonia. L. este condusă de un președinte de republică ales pe 3 ani, de un consiliu de miniștri și de o dietă (78 membri) aleși tot pe 3 ani.

Lituanica, limba vorbită de Lituani, de o parte și de alta a râului Niemen. Dintre toate limbile balto-slave, ea prezintă cel mai arhaic aspect, atât sub raport fonetic și morfologic, cât și sub cel al accentuării. Multe forme se apropie de cele vedice și homerice și reproduc în parte pe cele presupuse în în limba indoeuropeană.

Liturghie, missă, serviciul divin principal în biserica ortodoxă și catolică, la care pânea și vinul se preface în trupul și sângele D-lui Is. Chr. Cea mai veche L. a fost a Sf. Iacob, în Orient, a Sf. Clemente în Occident și a Sf. Marcu în Alexandria. Azi, în Orient sunt în uz 3 și anume: a Sf. Vasile cel Mare, a Sf. Ioan Gură de Aur și a Sf. Grigorie Dialogul, iar în Occident I. romană, In L. se disting 2 părți: L. catehumenilor, la care în vechime participau catolicii și L. credincioșilor. Forma de azi a L.-ei romane a statorit-o Papa Orban al VIII

în 1634. Se mai numeşte L. şi complexul cântărilor liturgice, de obiceiu opera muzicală a unui singur autor. La români, avem L. lui Dima, Muzicescu, Iacob Mureşianu, etc.

Liturgica, tratarea sistematică a felului cum se oficiază cultul divin în biserica ortodoxă şi catolică. L. e parte integrantă a Teologiei pastorale (v. c.).

Liuba Sofronie, învăţător rom. în Măidan, Banat, (n. 1850), a publicat poveşti şi anecdote în graiu bănăţenesc, apoi, lucrările: Fraţii de cruce, Medicina poporală şi „Topografia satului Măidan".

Livada (4225 loc.), com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Satu-Mare. Formată din satele: Livada, Livada-Nouă. Primăria la Livada. Of. P. local. G. locală.

Livadhi, localitate aromânească în Macedonia (Paiic Plavina), locuită îndeosebi în cursul verii.

Liverpool, oraş în Anglia (Lancaster), lângă London, principalul oraş comercial englez. 780.000 loc. Are universitate, docuri splendide, imense instalaţii de rafinerie a uleiurilor, fabrici de săpun, etc. Al treilea port de mare din Europa.

Livescu Ion, distins actor dramatic director al Teatrului Naţional din Chişinău, fost sub-director general al teatrelor, profesor la Conservatorul din Bucureşti. A scris o foarte interesantă „Contribuţie la istoria teatrului rom.": Treizeci de ani de teatru", premiată de Acad. română.

Livia Drusilla femeie de o rară frumuseţă, soţia împăratului roman Augustus şi mama lui Tiberius (n. 56 a. Chr. † 29 d. Chr.). A întrebuinţat toată autoritatea sa pentru ca să ajungă Tiberius la tron.

Livingstone D. (n. 1813 † 1873), misionar şi călător englez, faimos explorator al Africei centrale şi australe. Pasiunea cu care s'a pus în serviciul moralizării Negrilor îl aşează printre cei mai de seamă binefăcători ai omenirii. Lucrarea sa: Relation de l'exploration du Zambèze et de ses affluents.

Livius Titus, v. Titus Livius.

Livonia, fostă gubernie a Rusiei Baltice. Azi este împărţită între Estonia şi Letonia (v. c.).

Livorno, oraş în Italia (Toscana), cu 108.000 loc., însemnat port al Mediteranei. Provincia cu acelaş nume, are 139.000 loc.

Livret militar, este un carnet pe care îl primeşte fiecare soldat după terminarea serviciului militar şi în care se cuprinde: starea civilă a omului, arătarea obligaţiunilor militare ca rezervist şi un control de prezenţă pe tot timpul cât stă în elementele armatei. Serveşte drept carnet de identitate.

Ljubljana, fost Laibach, oraş din Yugoslavia, fostă capit. a Carolinei austriace. Oraşul principal al Slovenilor. 53.000 loc.

Lloyd, judecătoria —, înfiinţată la Timişoara prin articolul de lege magh. II din 1870 şi LIV din 1912, legi menţinute şi după unirea Ardealului cu patria mamă. Cercul de activitate al j. L. se extinde la toate conflictele şi neînţelegerile de ordin comercial. Membrii judecătoriei sunt toţi cetăţenii români, iar limba desbaterilor e cea română. Părţile litigante îşi aleg câte unul ori doi judecători, iar aceştia un preşedinte. J. L. e pusă sub controlul statului, exercitat prin primul preşedinte al Curţii de Apel din Timişoara. E o judecătorie de model, care rezolvă toate chestiile conştiincios şi grabnic.

Lloyd George David (n. 1863), om de stat engez, avocat care şi-a câştigat mare renume prin oratoria-i strălucită. In politica socială a desfăşurat o întinsă activitate, ministru de comerţ în guvernul Asquith şi în 1908 min. de finanţe. In războiul mondial ministrul muniţiilor, apoi ministru de externe, în 1916 prim ministru, având un rol important. In diferitele conferenţe (la Geneva), a accentuat necesitatea refacerii economice. A demisionat în 1922. In timpul din urmă s'a declarat pentru posibilitatea revizuirii tratatelor.

Lobau (cit. lobo) George Monton, conte de —, Mareşal de Franţa (n. 1770 † 1838). S'a distins în bătălia dela Waterloo, unde căzu prizonier. Mai târziu, Ludovic Filip îl numi Comandantul gărzii naţionale a Parisului. A fost ales pair de Franţa.

Lobeira sau Loveira Joao Pires (confundat pe nedrept cu Lobeira Vasco, scriitor portughez din sec. al XIV). E autorul romanului cavaleresc „Amadis de Gaula", care s'a răspândit pe la mijlocul sec. al XIV şi în Spania.

Löbe Paul, n. 1875, om politic german, tipograf, apoi ziarist socialist democrat, dela 1920 preşedintele adunării naţionale germane.

„Loca obscura în Catechisi"..., etc., o lucrare tipărită a Principelui Dimitrie Cantemir, îndreptată împotriva Catechismului pentru copiii lui Petru cel-Mare, scris de Theophan Prokopovič, care, fiind partizan al occidentalizării Rusiei după chipul Germaniei şi Suediei, introdusese în acest catechism idei protestante. D. C. denunţă această tendinţă în „L. o. i. c."... cu multă erudiţie. Lucrarea sa are un mare succes şi un efect salutar asupra Rusiei. „L. o. i. c." s'a publicat în Rusia la 1720.

Locarno, Pactul dela L. Reprezentanţii ţărilor, Franţa, Anglia, Italia Belgia şi Germania ţin în 5—16 Oct. 1925 o conferinţă în localitatea elveţiană L., la care participă pe urmă şi Polonia şi Cehoslovacia. Rezultatul conferinţei a fost pactul încheiat ăla Londra în 1 Decembrie 1925. Printr'acest pact de siguranţă, puterile semnatoare garantează individual şi colectiv menţinerea actualului statusquo teritorial pe frontierele dintre Germania şi Belgia, Germania şi Franţa, precum şi inviolabilitatea acelor frontiere aşa cum au fost fixate sau după executarea tratatului de pace dela Versailles din 28 Iunie 1919, inclusiv respectarea dispoziţiilor cuprinse în acelaşi tratat privitoare la zona demilitarizată (art. 42—3), în care se spune că Germania nu poate construi fortăreţe decât la 50 km. de malul drept al Rinului spre Răsărit, nici ţinea armată şi manevre decât dela 50 km. dela Rin. Orice diferend se va aplana pe cale de arbitraj prin autorităţile fixate în tratate deosebite aşa: Tribunalul arbitrar şi Curtea permanentă de justiţie sau Comisie de conciliaţiune şi în urmă Consiliul Societăţii Naţiunilor.

Locativ (gram.), caz care în unele limbi exprimă locul. L.-ul există în sanscrită, lituană; se găsesc urme de existenţa lui şi în greacă şi latină.

Loc geometric în geometrie este totalitatea punctelor din plan sau din spaţiu care se bucură de aceeaşi proprietate geometrică; de ex.: bisectoarea unui unghiu este locul punctelor egal depărtate dela laturile acelui unghiu.

Lochman A., farmacist român dintr'o familie de origină elveţiană, (n. 1773 † 1842), unul dintre cei dintâi farmacişti din Iaşi. A înfiinţat, în 1820, farmacia centrală din Iaşi.

Locke John (cit. Gion Loc), cel mai mare filos. din perioada restauraţiei (n. 1632 † 1704) şi un mare apologist al revoluţiei democratice. Are scrieri politice, caro au influenţat revoluţia engl. din 1689: „Letters on Toleration", „An Essay on Civil Government" (în care justifică revoluţia susţinând dr. pop. de a detrona po regii săi) şi celebra lucrare filos. „Essay concerning human understanding" (1690), care a făcut epocă în ist. gândirii moderne. E o lucrare de psihol. şi teoria cunoştinţii, în care L. împărtăşeşte empirismul (v. c.). E un precursor al criticismului. Crede că teoria cunoaşterii trebuie să cerceteze originea, siguranţa şi limitele cunoştinţii, precum şi motivele şi gradele credinţii. Combate ideile înăscute: toate reprezentările îşi au izvorul în experienţă (externă = sensaţia şi internă = reflecţia). Inteligenţa e izvorul ideilor complexe, alcătuite din cele simple. Inainte de a se imprima pe spiritul nostru impresiile, el este ca o foaie goală („tabula rasa"). Ideile simple, care arată însuşiri reale despre corpuri (însuşiri de prima ordine) se numesc „calităţi primare" şi nu se pot separa de corpuri (mişcarea, întinderea, numărul, etc.), celelalte idei simple (ca roş, albastru, cald, rece, tare, etc.) sunt modalităţile subiective ale sensibilităţi („calităţi secundare") şi depind de cele dintâiu. Adevărul şi falsitatea o arătată numai de judecăţi şi nu în reprezentări. In etică trebuie să se stabilească regulele acţiunilor omeneşti, care conduc la fericire. Bine este ceeace produce plăcere. Legea supremă este binele general.

Locomotivă, maşină care serveşte la tracţiunea trenurilor. Atât în cazul maşinilor cu vapori, cât şi a celor cu gaz şi electrice, din cauza enormei tracţiuni ce trebue să desvolte, L. are o greutate considerabilă, pentru ca frecarea dintre roţi şi şine să fie suficient de mare, evitându-se astfel glisarea. Avantajul L.-ei electrice este o economie foarte mare,

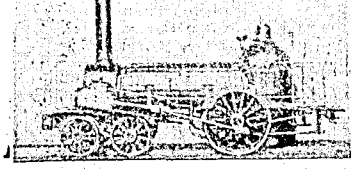

Locomotivă din 1841.

manipularea simplă şi curăţenia, cu toate acestea L. cu vapori este încă f. răspândită şi electrificarea căilor ferate întâmpină greutăţi colosale chiar şi în statele mari, din cauza investiţiunilor enorme ce necesită. Părţile mai importante ale unei L. sunt: Cazanul în care se desvoltă vaporii, la partea dindărăt a acestuia focarul cu grătarul înconjurat de cazan; se continuă apoi cazanul tubular, prin ale cărui tuburi înconjurate de apă sunt conduse gazele şi fumul de combustibilul, mai nou (sistem Schmidt) aici se face supraîncălzirea vaporilor în tuburi spirale. Deasupra cazanului se află co-

lectorul de vapori, filtrul pentru înlăturarea încrustaţiei pe pereţii cazanului, supapa de siguranţă, care nu permite presiuni peste limita de rezistenţă a cazanului. Vaporii întrebuinţaţi sunt conduşi la focar pentru mărirea curentului de aer necesar arderii, iar fumul trece în camera de fum şi trecând printr'un filtru de scântei iese pe coş în liber. Vaporii cu presiune mare ajung la serterase deoparte şi de alta a L.-ei, unde printr'un dispozitiv (eulisa lui Stephenson) sunt distribuiţi alternativ pe feţele pistonului, care prin bielă şi manivelă pune roţile în mişcare. Pentru pornire sigură, pistoanele în cei doi cilindrii au mişcare defazată. Indărătul L.-ei se află la îndemâna conductorului organele pentru conducere, regulator de viteză, frână, aparate de semnalizare, manometru, indicator de nivel, etc.

Locotenent (milit.), grad ofiţeresc, imediat sub acela de căpitan, pe care îl secondează şi-l înlocuieşte. Se cunoaşte după dublu galon de aur sau argint (of. asimilaţi), atât la chipiu cât şi pe contra-epolete.

Locotenent-Colonel (milit.), ofiţer superior, imediat sub gradul de colonel. El este secondantul *Colonelului*, fiind ajutorul comandantului unui corp de trupă având controlul şi verificarea întregei administraţii. Ca semn distinctiv poartă la chipiu un galon de fir lat şi două galoane înguste, iar la contra epolete, un galon lat dealungul umărului, traversat de alte două galoane înguste.

Locuinţei, igiena. Terenul pe care se zideşte o casă trebuie să fie uscat, dacă e posibil pietros. Casa trebuie să se construiască astfel, încât pereţii să fie bine izolaţi de umezeală. Economia la materialul de construcţie e în detrimentul igienii; el trebuie să fie în primul rând rău conducător de căldură, ca astfel casa să fie igienică. Acoperişul să asigure bine scurgerea apei de ploaie şi a zăpezii. Tincuirea zidurilor se va face abia după ce s'au uscat bine pereţii. Zugrăveala cea mai higienică e cu var alb, care e un puternic desinfectant şi se poate reînoi uşor. Indeosebi se vor evita colorile cari conţin plumb. Camerile locuite să fie orientate spre sud, ca să aibă mult soare. Bucătăria să fie bine izolată de restul locuinţei, pentruca mirosul de mâncare să nu stagneze toată ziua în camere. Şi mai importantă e izolarea completă a latrinei. Locuinţa să fie canalizată. Camerile trebuie să aibă lumină multă ziua, iar pentru noapte să stea la dispoziţie lămpi puternice, după putinţă electrice. O *locuinţă* în care trăiesc oameni trebuie să fie în totdeauna bine aerisită şi iarna bine încălzită. Sobele de fier se încălzesc repede, dar îşi pierd curând căldura. Cele de teracotă sau zid sunt mult mai bune pentru clima noastră. Ele trebuie să aibă curent bun, pentru ca să nu poată pătrunde din ele dioxidul sau oxidul (f. toxicl) de carbon în camere.

Locuri sfinte se numesc localităţile şi ţinuturile de care se leagă vreun eveniment din viaţa lui Isus Christos. De ex. Bethleemul, Nazaretul, Capernaumul, Ierusalimul, Muntele Maslinilor, Sf. Mormânt, Lacul Genizaretului, etc.

Locusteanu Al., med. veterinar († 1922) fost prof. la facult. de med. veter. şi fost director al Şcoalei superioare de med. veter. din Bucureşti (1880—1884 şi 1889—1907).

Locusteanu Petre, scriitor român (n. 1883 † 1919). A scris gazetărie, schiţe şi caracterizări umoristice şi farsa bine apreciată „Nevasta lui Cerceluş", care a avut succes pe scena *Naţionalului din* Buc. A publicat interesanta antologie „Umorul românec". Colaborator asiduu la „Flacăra", (1911—15). „50 de figuri contimporane" (desemn de Iser); „Funcţionarii dela domenii" (farsă în 3 acte); „Suntem nebuni", schiţe umor.; „Glasul vitejiei" (antolog. eroică).

Lodge Henry Cabot (n. 1850), istoric american. A publicat: Viaţa lui Washington, Istoria războiului pentru libertate şi cea a războiului spaniol-american.

Lodz, oraş polon (gub. Piotrkow), pe valea râului Lodka; 424.000 loc. Centru industrial textil în Polonia şi unul din cele mai de seamă centre de manufactură din lume. Faimos prin bătălia dintre Germani şi Ruşi dela 13 Nov.—5 Dec. 1914. E după Varşovia cel mai mare oraş polon.

Loetschberg, pas în Oberlandul Bernez sub care este proectat să se sape un tunel la altit. de 1260 sau 1146 m. şi mai lung de 18 km. care să lege Germania occidentală şi Elveţia germană cu reţeaua de C. F. a Simplonului.

Loessul (geol.) varietate de lut galben-calcaros depus din praful transportat şi îngrămădit de vânturi, reprezentând astfel o rocă sedimentară eoliană. In ţară se găseşte pe sub solul arabil în Basarabia, Dobrogea, în câmpia Munteniei, a Olteniei şi în sudul Moldovei iar în depozite puternice în China. Este un sol fertil pentru agricultură.

Logaritmul unui număr A este exponentul n al acelei puteri la care trebue să ridicăm baza a sistemului de L. ca să obţinem pe A; deci $A = a,^n$ $n = \log._a A$. Spre ex. $\log_{10} 100 = 2$, căci $10^2 = 100$. Cu ajutorul L.-ilor se pot executa foarte uşor anumite calcule practice, greoaie.

Loggie, le —, celebră serie de 52 de fresce, executate, cu o artă picturală nelntrecută şi reliefuri de stuc pline de armonie, ale maestrului Raffael într'una din galeriile Vaticanului, la dorinţa papei Leon al X (1514). Ele reprezintă scene din Istoria sfântă, formând aşa numita „Biblie a lui Raffael". Mai însemnate: Dzeu împrăştiind haosul; D. creând pământul; — lumina; — animalele; Ispita Evei; Potopul; Triumful lui David; Construirea *templului lui Solomon*; Inchinarea magilor; Botezul lui Isus Christos; Cina cea de taină, etc.

Logica (filos.) este, ca logică elementară, ştiinţa legilor gândirii juste şi arta deosebirii adevărului de eroare, iar ca metodologie (v. c.) studiul metodelor ştiinţifice, folosite la descoperirea adevărului şi ordonarea lui sistematică. Gândirea este pentru logică „o dată", un fapt format. Ea-i studiază justificarea şi valoarea în formele logice: raţionamente, judecăţi, noţiuni şi în metodele ştiinţilor; nu însă geneza gândirii, care o studiază psihologia. Deaceea, logica se preocupă de „normele" (v. c. n.) gândirii, fiind o „ştiinţă normativă" (v. c.), adică interesându-se în primul loc, de ceeace trebue să fie o gândire care exprimă adevărul. Astfel, L. are în vedere mai ales justeţea formelor în care se exprimă adevărul, a tiparurilor logice, folosite de orice gândire ştiinţifică; şi nu atât conţinutul particular al acestor tiparuri, ce încadrează materialul divers al diferitelor domenii de cunoştinţă. In acest înţeles, L. arată justeţea formală a adevărului (L. formală) şi lasă teoriei cunoaşterii grija adevărului material. Intemeietorul L.-ei ca ştiinţă este filos. hellen, Aristoteles (v. Logica transcendentală, logica metafizică, logica algebrică, algaritmul, logica simbolică, logica pură).

Logica algebrică, v. Algaritm.

Logica metafizică confundă gândirea cu existenţa, aşa cum o făcea de pildă filos. germ. Hegel, pentru care L. este ştiinţa ideilor absolute, studiind gândirea pe treapta ei de evoluţie cea mai înaltă ca ştiinţa absolută. Ideea fiind spiritul ce se desfăşură pe sine însuşi în univers şi se concepe pe sine, iar realitatea fiind în *făptuirea ideii, urmează* cu **L. m.** *se în*treabă întâiu şi întâiu de „existenţa" ideilor ca ceva real şi nu de valoarea lor pentru gândire (v. Hegel). **L. m.** se mai numeşte şi ontologică = „l. gândirii întrucât ea este şi lucru în sine".

Logică pură (filos.) 1. Pentru fenomenologişti **l. p.** e o ştiinţă formală (v. c.) apriorică (v. c.), demonstrativă şi *independentă*, care arată temeiurile cunoştinţii ştiinţifice. Ea se ocupă cu valabilitatea obiectivă (v. c.), cu înţelesul ideal al acesteia, arătând că cunoşt. ce au valabilitate obiectivă (posibilităţile ideale) au şi o valoare absolută (v. c.). Adevărul consistă în concordanţa deplină dintre *ceeace gândim şi realitate* (ceeace „este dat ca atare") (v. Husserl, v. Fenomenologia). 2. La Kant: **l. p.** nu se întemeiază pe principii (v. c.) *empirice* (v. c.); adică nu se bazează pe psihologie (v. psihologism), ci este o doctrină demonstrativă şi apriorică.

Logica simbolică, v. Algaritm.

Logica transcendentală, la Kant este acea parte din „Critica raţiunii pure" care studiază categoriile (v. c.) şi ideile raţiunii.

Logique de Port-Royal, la — (1664); celebru tratat de *logică* redactat de Antoine Arnauld (n. 1612 † 1694) şi Pierre Nicole (n. 1625 † 1695), care a contribuit la desvoltarea acestei ştiinţe foarte mult, pentrucă, compromiţându-se doctrina lui Aristoteles şi Scolastica (v. c.), ea vine să restituie valoarea cunoştinţilor şi preocupărilor logice. L. a fost alcătuită în cunoscuta *mănăstire* dela Port-Royal-des-Champs, lângă Chevreuse, de câţiva oameni de elită, („Solitarii"), retraşi acolo spre a medita asupra *chestiunilor religioa*se, lit. şi filos., sub influenţa gândirii filos. Descartes, care se pare a fi contribuit chiar direct cu sfaturile sale, date autorilor. Compusă de Arnauld (1660), e publicată de Nicole, colaboratorul său, care o întregeşte în ed. ulterioare. L. fusese alcătuită pentru educaţia ducelui de Chevreuse. Păstrează teoria categoriilor, figurile silogismului şi face, prin alte părţi, legătura cu vechea logică. E opera fundamentală în materie pentru secol. al XVII şi întreaga filos. franc. modernă. Se poate utiliza şi azi în unele părţi.

Logofăt în Ţara Românească era conducătorul cancelariei domneşti şi „epitrop general al Domnului în toate pricinile bisericeşti"; în Moldova e nu numai marele cancelar al curţii, ci şi judecător în procesele de moşii, de hotărnicii şi comandant al curtenilor. Subalternii ajutători aveau pe dieci, grămătici sau pisari.

Logograf (lit. gr. antică). Scriitor de discursuri. Un fel de „avocaţi scriitori", pe vremea când nefiind vestiţi scriau discursuri celor ce aveau trebuinţă să se apere în chestiuni diverse în faţa judecăţii. L. câştigau astfel parale, vânzându-şi discursurile (pledoarii scrise). Acest usaj se răspândi repede la Gr. an-

tici întâiu în Athena la începutul sec. al IV a Chr., apoi în întreaga lume gr. antică. L.-ii au exercitat o înrâurire mare asupra lit. Din trebuința de a împărți cauzele de apărat în diverse categorii spre a putea ști dinainte modul de apărare, care se învăța în școalele de oratorie, s'au născut: a) cunoscutele „locuri comune" anumite idei generale ce se puteau aplica la întreaga clasă de subiecte și b) „moravurile oratorice", adică diverse feluri de comportare (atitudine de limbaj și moravuri) față de condiția persoanei ce trebuia să țină discursul și care trebuia să fie advocat acestuia din toate punctele de vedere. Aceste lucruri au înrâurit apoi asupra stilului oratoric, asupra limbii și asupra gramaticei. Întreaga „logografie" purcede de la sofiști și retori. Discursurile lui Antiphon (v. c.) sunt cele dintâi mărturii logografice.

Logografie (gr.), arta logografilor, (v. Logograf).

Logogrif. 1. Un fel de enigmă, formată dintr'un cuvânt ales, ale cărui litere, altfel combinate dau alte cuvinte (ex. arc, rac, car). 2. Un lucru sau discurs neclar, obscur.

Logojana, dans popular român, care se joacă în cerc de mai mulți dansatori, perechi, și se aseamănă cu Ardeleana (v. c.).

Logos (gr.), cuvântul, cugetarea, rațiunea, noțiunea, știința. În Sf. Scriptură se numește L. cuvântul lui Dumnezeu, comunicat oamenilor prin profeți, care mai pe urmă s'a întrupat în Isus Christos.

Lohengrin, în mit. celtică, fiul lui Parsival, cavaler al vasului Graal (v. c.) Trimis de regele Artus în ajutorul Elizei, fica principelui de Brabant, el călătorește cu o luntre la care era prinsă o lebădă. Învinge pe dușmani, ia în căsătorie pe Eliza, dar o părăsește când aceasta s'a interesat de originea lui (opera și epopeia).

Lohengrin operă romantică în trei acte de R. Wagner. Prima reprezentație la 1850 la Weimar. Textul de Wagner după legenda celtică despre Gral și despre cavalerul cu lebăda. Subiectul tratează despre Lohengrin, care scapă pe Elsa de Brabant de învinuirea că și-ar fi omorît fratele. Îi pune însă condiția să nu-l întrebe că cine e. Elsa instigată de Ortrud și Telramund, adevărații făptuitori ai omorului, calcă promisiunea și atunci Lohengrin trebuie s'o părăsească destăinuindu-și originea divină. Muzica subliniind textul atinge toată varietatea sentimentelor; e lirică, are puternice momente dramatice pline de o nobilă simțire. Reliefăm în deosebi aria Elsei (act. I), duetul între Ortrud și Telramund, Elsa și Ortrud (act. II) duetul Elsa-Lohengrin (act. III) și partea lui Lohengrin în final.

Lohii (med.), scurgere de sânge, mai târziu de lichid mucos-purulent, din organele genitale feminine după naștere.

Loichiță Vasile (n. 1881), prof. la facultatea de teologie din Cernăuți (dela 1924), prof. la seminarul teologic din Caransebeș (1908—24). A publicat: Milenorismul (1926), Numirile biblice ale lui Dumnezeu și valoarea lor dogmatică (1927).

Loire, cel mai lung râu din Franța, izvorăște din Gerbier-de-Fonc, se unește cu Le Puy, Roanne ș. a. și se varsă în Oc. Atlantic, la St. Lazaire. Are 980 km lungime. Cei mai de seamă afluenți sunt: Niévre, Maine, Erdre, Allier le Cher, Indre, Vienne, etc. Departamentul L. 4798 kmp. și L. superior, cu 5000 kmp.

Loiseau Mme Jeanne, poetă franc., v. Lesueur.

Loisy Alfred, filos. și exeget franc. (n. 1857). Scrierea sa „l'Evangile et l'église" a fost condamnată de bis. Atunci el părăsi bis. și fu numit prof. la Collège de France. În scrierea „La Religion" susține fundarea afectivă a moralei și religiei, atribuind un rol secundar dogmelor și chestiunilor speculative: „Religia este forma mistică a legăturilor sociale".

Lojă. 1. Cabină așezată în jurul sălii de spectacol la teatre pe unul sau mai multe rânduri suprapuse. L. conține mai multe scaune. 2. Cabina portarului la case mari. 3. Locul de întrunire al francmasonilor (v. c.).

Loja mare 1. numele colectiv al lojelor francmasone care aparțin unei organizații. 2. Comitetul central executiv al acestor loje asociate. Șeful L. M. e Marele Maestru.

Lombard, împrumut pe amanet de efecte sau de mărfuri.

Loki, în mit. nord-germ., unul dintre principalii 12 zei, cauza tuturor relelor, zeul focului. L. cu Odin și Aegir formează o trinitate mitologică: primul focul (Hephaistos, Vulcan), al doilea aerul (Zeus, Jupiter), al treilea apa (Poseidon, Neptun).

Lolium (bot.), plantă monocotiledonă, aparținând gramineelor. L. perenne crește prin livezi; L. temulentum, sălbăție: sămânța e veninoasă de oarece conține ciuperci parazite.

Lomas Jeronims Cantoral de —, poet spaniol din sec. al XVI. Ca și la Herrera, poeziile sale imită pe Italieni, cuprinzând sentimente naționale. Sunt caracteristice „Obras poeticas".

Lombard, împrumut pe amanet de efecte sau de mărfuri.

Lombardia, veche provincie în Italia nordică, cu capitala Milano, împărțită în Bergamo, Brescia, Como, Cremona, Mantova, Milano, Pavia și Sondrio; 4.996.000 loc. Regiune agricolă bogată, viață industrială intensă.

Lombard street, stradă din Londra unde sunt cele mai importante institute financiare. Aici au locuit odinioară zarafi din Lombardia. În înțeles figurat L. înseamnă piața financiară engleză.

Lombok, o insulă în Asia făcând parte din Sundele mici, între Bali și Sumbawa; 5433 kmp.; 403.000 loc. de rasa malaieză și de rel. musulmană. Regal protejat de Olanda. Capit. Mataram. Pământ bogat în orez.

Lombroso Cesare, medic antropolog și criminalist ital., (n. 1836 † 1909), fost prof. de psihiatrie în Pavia. S'a remarcat prin teoriile sale despre criminali și alienați, descriind tipuri antropologice după care-i clasifica și diagnostica (L'uomo deliquente). Teoria criminalului-nebun și a geniului apropiat de nebunie a lui L. este azi considerată aparținând fantaziei, ne mai acordându-i-se nici un credit științific. — (v. Antropologie).

Loménie Louis Léonard de —, literat franc. (n. 1815 † 1878), membru al Academiei franc. Are o serie de biografii spirituale: Galerie des contemporains illustres, și Beaumarchais et son temps, etc.

Lomonosov Mihajl Vassilievič, erudit și literat rus (n. 1711 † 1765). Supranumit părintele lit. rusești, datorită influenții covârșitoare ce a avut-o, începând cu cea asupra lui Puszkin, asupra urmașilor săi. A studiat și în Germania științile și filos., iar în Rusia a fost membru al Acad. de științe. A scris o „Gramatică rusă", o „Retorică", o „Istorie a Rusiei", a făcut panegiricile lui Petru cel Mare și a împărătesei Elisabeta, căutând să imite, în ele sintaxa frazei lat. Și în istorie L. este „latinist": strămoșii Rușilor ar fi fost Romanii! A mai scris ode, epigrame și satire; a încercat să scrie și epopee. În științe se zice că ar fi anticipat pe Franklin, cu privire la descoperirea electricității și a emis o teorie, acceptată, despre formarea huilei. În lit. are meritul de a fi creat versul poeziei în care a scris după el Puszkin; e dotat m. mult cu spirit didactic, stăpânit de reflecțiune în dauna inspirației și în poezii cu destule reminiscențe clasice. A contribuit însă mult la răspândirea gustului pentru lit. și la cizelarea limbii lit. ruse.

London Jack, *romancier am.*, n. 1876 † 1916. A străbătut pe jos, în sanie și pe sky (v. c.) Alaska, întreaga țară a Canadei, apoi Statele-Unite; cunoscând, astfel, natura continentului nordic pe care o descrie minunat. A fost corespondent de războiu în Manciuria și socialist militant. L. este romancierul fortei tinerești, a atleților, corsarilor, a animalelor și povestitor mare, ca și Stevenson și Kipling (v. c.). Alături de talentul narațiunii găsim la dânsul analiză fină. Elementul de aventură în viața și în opera sa este urmarea unui oarecare desechilibru. Scrieri însemnate: The Cali of the Wild; Buck, When Gold Laughts, Martin Eden (roman semiautobiografic), The Son of the Wolf, A Son of the Sun, etc.

Londra, capit. Anglici, situat pe malurile Tamisiei, cel mai mare și mai populat oraș din Europa și cel mai comercial *din lumea întreagă*; are 7.250.000 loc. L. are fabrici numeroase și foarte active. Dintre monumente: Turnul L., cel mai vechiu monument arhitectonic, catedrala Sf. Paul, palatul parlamentului, palatul regilor St. James, pal. Buckingham și o mulțime de muzee. Cartiere de o eleganță unică (West End), alături de cartiere aglomerate și sărace (Whitechapel), parcuri uriașe și numeroase dau L. un aspect variat și simpatic. Portul, care se întinde până la gurile Tamisei, în ce privește circulația e fără pereche în lume.

Longfellow Henry Wodsworth, poet am. (n. 1807 † 1882). În „Evangeline, Courtship of Miles Standish", vedem vocațiunea sa epică romantică: sunt poeme scrise în hexametre. „Hiawatha", e un poem în care L. încearcă să exalte viața sălbatică a Pieilor roșii. Este cel mai *popular poet american.*

Longinescu G. G., chimist român, (n. 1869), licențiat în științele fizice la București, doctor în chimie dela Berlin, prof. de chimie anorganică la București (1906). Cercetător distins: asociațiile moleculare în lichide, metode precise de analiză cantitativă, etc., prof. entuziast, orator distins, popularizator al științei cu stilul înaripat și plin de farmec.

Longinescu G. Ștefan (n. 1865), *profesor* de drept roman la Univ. din București. A făcut studii la Univ. din Berlin, luând doctoratul în drept. A fost prof. la Univ. din Iași și decan al facultății de drept la aceeași Univ. A scris studii importante de drept roman, bine apreciate în lumea științifică.

Longinus, general roman, care a participat în a doua expediție împotriva lui Decebal, prieten intim al împăratului Traian. Prins de Daci printr'o cursă, el se sinucide, pentru ca împăratul să nu-și retragă legiunile din Dacia, cum cereau Dacii, în schimbul eliberării lui.

Longinus Cassius, scriitor şi filos. (n. 213 † 273), din perioada greco-romană. Elev a lui Ammonios Sakkas. Au rămas dela el comentarii asupra lui Platon, Demosthenes, Homeros, cărţi de retorică, un lexic. antic „Omilii filologice", şi lucrări de filos. (Scopul vieţii, Instinctul şi Tratatul despre sublim, cea m. bună lucrare despre stil din antichitate, tradus de Boileau. Multe din acestea sunt numai fragmente.

Longipene (zool.), ord. al păsărilor, cu aripi foarte lungi. Excelente sburătoare; trăiesc pe ţărmurile mărilor, mai ales în insulele părăsite, în colonii extraordinar de mari, producând guano.

Long-Island, insulă în Oceanul Atlantic, aproape de ţărmul Americii de Nord (U. S. A.), 3780 kmp.; 2,000.000 loc. La vestul insulei, e capit. Brooklyn, unită de New-York printr'un pod celebru.

Longobarzii (Longobarzi, Lombarzi), populaţie germ., care a locuit între râurile Elba şi Oder. In sec. VI d. Chr.; sub regele lor Alboin, au năvălit în Italia, înfiinţând aici un stat puternic. Ultimul lor rege Didier, a fost învins în 774 de Carol cel Mare. Regiunea Italiei, Lombardia, a primit numele dela această populaţie.

Longos scriitor gr. din sec. al V. autorul basmului idilic Poimenic (lat. Pastoralia), în care ne prezintă cu talent dragostea lui Daphnis cu Chloe.

Lope de Vega, mare autor dramatic spaniol, v. Vega.

Lopez Dominguez (don Jose), general şi om politic spaniol (n. 1829 † 1911). A luat parte la revoluţia din 1868 şi s'a distins în timpul Republicei prin energia cu care a înăbuşit mişcările Carliste. A fost de mai multeori ministru, iar în 1906 preşedinte de consiliu.

Lophius (zool.) dracul de mare; peşte marin. Acanthopter, cu formă bizară.

Lord (engl.: domn), titulatura nobililor în Anglia. Câteva demnităţi înalte poartă deasemenea titlul de L. de ex. L.-ul amiralităţii, al finanţelor, etc. Marele cancelar englez poartă titlul: The lord High Cancellor.

Lordmayor, titlu purtat de primarii următoarelor oraşe din Anglia: London, Liverpool, Manchester, Belfast şi Dublin. Cel dn Londra se alege anual la 9 Sept.

Lordoză (med.), îndoirea înapoi a şirei spinării.

Lorelei, numele unei stânci pe malul Rinului, primejdioasă pentru corăbieri şi renumită pentru ecoul ce produce. După legendele germane stânca L. e locuinţa zânei L. care prin farmecul cântecelor sale atrage pe corăbieri şi îi înecă. In secolul XIII se credea că sub această stâncă e ascunsă comoara Nibelungilor. Legendele privitoare la L. au inspirat pe mai mulţi poeţi. Cea mai frumoasă poezie tratând acest subiect a scris-o H. Heinc.

Lorentz Hendrik Antoon, fizician (n. 1853 † 1928). Profesor la Universitatea din Leyden. Are lucrări în teoria cinetică a gazelor, teoria electromagnetică a luminii. Este unul dintre fondatorii teoriei electronilor. A dat explicaţia fenomenului lui Zeemann şi o interpretare a rezultatului experienţei lui Michelson-Morley, spunând că corpurile în mişcare suferă o contracţie în direcţia mişcării. Stabileşte cu această ocazie formulele de transformare care-i poartă numele. A obţinut în 1902 împreună cu Zeemann premiul Nobel. A scris numeroase cărţi şi broşuri importante.

Loretto, oraş italian în provincia Ancona. Aici se găseşte „Casa Santa" (casa P. C. Fecioare), pe care, după o legendă, au adus-o îngerii la 1295 din Nazaret. L. e vestit loc de pelerinaj, cercetat anual de 150—200.000 pelerini.

Loria Achille, economist şi sociol. italian n. 1857; prof.-univ. Cunoscut reprezentant al materialismului istoric în scrierile şi polemicile sale. Mediul social, dar mai ales lupta dintre clase, alcătuieşte imboldul unic în desvoltarea istorică şi socială omenească: Sociologia, Morfologia socială, Fundam. econ. al ordinei sociale-dominante.

Lorica, la Romani haina pe care o purtau soldaţii, un fel de platoşă de metal, care apăra partea superioară a corpului.

Lorient, însemnat port militar la revărsarea lui Scorff în Blavet; 49.040 loc.; important centru de construcţii navale, fabrici de conserve, cariere de granit.

Lormier Edouard, sculptor franc. (n. 1840 † 1919), autorul unor statui monumentale: la Victoire, la Dunkerque şi Pelletier et Caventou, în Paris.

Lorraine, Dinastia de —, familie care a posedat L. începând cu evul mediu. A fost întemeiată, în 1408, de ducele Gérard d'Alsace. Ultimul membru a fost Francisc (n. 1708 † 1765), soţul Mariei Tereza, din 1745 împărat germ.-roman, întemeietorul dinastiei de Habsburg-Lotharingia (v. Alsacia).

Lorrain Claude Gelée, zis le —, pictor franc. (n. 1600 † 1682). A petrecut multă vreme în Italia, fiind puternic influenţat de arta italiană. A fost favoritul a trei papi, a mai multor seniori, cari i-au comandat lucrări. Peisajist de frunte — poate unul dintre cei mai renumiţi în istoria picturii —, prin compoziţiile sale pline de lumină, în care decorul naturii îi serveşte de fond şi cadru la lucrări cu subiecte istorice sau mitologice. Are simţul pitorescului, însă templele, arborii şi stâncile pictate nu sunt destul de reale, întocmai ca şi personajele. Ceea ce dă o valoare deosebită acestora e spaţiul (adâncimea peisajului), cerul îndepărtat, apa şi valul de lumină ce izvorăşte parcă din pânzele sale. A fost şi un excelent gravor. Lucrări: Minerva şi Muzele, Sta Magdalena, Sărbătoarea la sat, Debarcarea Cleopatrei la Tarsus (Louvre), Moara, etc.

Lorraine (Lorena) sau Lotharingia, stat format în 855, la moartea lui Lothaire I, în favorul fiului său Lothaire al II. Arnoul, nepotul lui Carol cel Gros, l-a donat lui Swentibold, fiul său. Din acest timp există între Franţa şi Germ. un conflict pentru stăpânirea acestui ţinut. Lorraine de jos ajunge în sec. al XII în stăpânirea ducilor de Brabant, iar cea de sus este anexată Franţei în 1766. O parte din departamentele Meurthe şi Moselle a fost luată de Germani în 1871. In urma Marelui Războiu, această regiune s'a anexat iar Franţei. Aici s'au dat lupte mari cu Germ. L. este o regiune de platouri triasice, adesea mocirloase, însă destul de fertilă în vii, cereale, hamei şi cu un subsol bogat în fier, huilă şi sare de mină Oraş mai mare: Metz (v. Alsacia).

Lortzing Gustav Albert, compozitor germ. (n. 1801 † 1851). Marele său merit e de a fi ridicat opera comică germană (de gen popular) la un adevărat nivel artistic; lucrările sale ale căror duhlu autor era, ca libretist şi ca compozitor, sunt bine închegate, pline de vervă şi graţie. Notăm cele mai cunoscute: operele „Die beiden Schützen", „Zar und Zimmermann", „Wildschütz", „Undine", „Waffenschmied", cari sunt şi astăzi constant în repertoriul marilor opere germane.

Los Angeles, oraş din California (U S. A.). Port la Pacific, centru de export al fructelor din regiune, asfalt, petrol. Climă plăcută: în Ianuarie 11°, în August 21°. Plajă căutată de americani, Centrul industriei cinematografice americane. Are 576.000 locuitori.

Loschmidt, numărul — (chim.-fiz.), făcând media diverselor valori, găsite prin metode diferite, s'a găsit că un centimetru cub de gaz la 0° şi 760 mm. cuprinde $3,08.10^{19}$ molecule; acest număr se numeşte numărul lui L.; nu trebue confundat cu constanta lui Avogadro, care reprezintă numărul de molecule dintr'o gram-molecută de gaz, egal cu $6,85.10^{23}$.

Lot, nepot al patrharhului Avraam din Biblie, care împreună cu unchiul său a părăsit Mesopotamia, aşezându-se în Canaan.

Loterie (franc. lot. = soartă), joc de noroc, cu un număr de câştiguri în bani sau obiecte. L numerică sau genoveză, are 90 numere (1—90) dintre care la fiecare tragere se sortează 5. Această L. a fost desfiinţată aproape în toate statele din cauza ravagiilor ce le făcea în clasele de jos ale populaţiei. L. de clase admisă în unele state ale Europei, are un număr mai mare de bilete (lozuri), dintre care jumătate câştigă. Tragerea se face de mai multe ori, (în mai multe clase), cu câştiguri din ce în ce mai mari. L.-ii filantropice sunt cele cu mai puţine câştiguri, dar organizate în scop de binefacere. V. Tombola.

Lothar, 1. L. I, împărat din Occident (n. ca. 779 † 885), fiul cel mai mare al lui Ludovic cel Pios. Bătut de fraţii săi, Ludovic Germanicul şi Carol cel Pleşuv, la Fontanet, el e silit să încheie tratatul de la Verdun (813), prin care se desmembrează definitiv imperiul carolingian. Abdică în 855, retragându-se la o mănăstire.

Lothar al III. duce de Saxonia (n. 1060 † 1137), împărat al Germ. de la 1125—1137. Luptă norocos împotriva Hohenstaufilor; merge la Roma şi se încoronează împărat roman (1133). Pe timpul său se începe lupta dintre Guelfi şi Gibelini.

Lotharingia, numele primitiv al Lorenei.

Loti Pierre, pseudonimul lui Julien Viaud, literat franc. (n. 1850 † 1923). Ofiter de marină. Membru al Acad. franc. A excelat în romanul exotic impresionist, pe care-l scrie din necesitatea de a alunga plictiseala, pentru a se distra şi din plăcerea de a gusta frumuseţile vieţii, pe care o simţi mereu amenin ţată de necunoscutul de dincolo şi de moarte. Descrie minunat natura, cu bogate imagini vizuale, creind spectacole picturale pline de mister şi vrajă, evocând vagul. Personajele romanelor sale sunt m. mult zugrăvite într'o situaţie sufletească decât analizate. L. suggerează m. mult şi evocă situaţii într'o atmosferă de vis; de aceea romanele lui n'au intrigă: Ramuntcho, Le roman d'un Spahi, Pêcheur d'Islande. Reuşeşte în vol. cu naraţiuni autobiografice, m. bine: Madame Chrysantème, Japonneries d'automne, Fantôme d'Orient, L'Inde sans les Anglais, Vers Ispahan, La Mort de Philae, Un Pèlerin d'Angkor. Prime jeunesse, etc., în care impresiile variatelor sale călătorii sunt frumos expuse.

Lotrul, afl. al Oltului, pe dr. Izvorăşte din lacul Gâlcescu, culmea Parângu. Lung. 80 km. o vale longitudinală pitorească şi închisă între culmea câinenilor la N. şi culmea căpăţânei la S. Acestea se unesc în nordul Parângului.

Lotto Lorenzo, pictor ital. (n. 1480 † 1556), cel mai original dintre pictorii veneţieni. Tablourile sale cu accent melancolic par a fi moderne, întocmai ca şi admirabilele sale portrete. Această tristeţă fermecătoare trebuie considerată ca făcând parte din temperamentul său. E curioasă şi inexplicabilă asemănarea mare ce există între unele din lucrările sale şi cele ale lui Correggio. A lucrat la Vatican şi în alte oraşe ale Italiei. Lucrări: Sf. Ieronim (Louvre), Maica Domnului cu Christos (Muzeul din Dresda), *Bunavestire (din biserica Sta Maria din* Recanati), Triumful Castităţii, portretul Laurei de Pola (Muzeul din Milano), etc.

Lotz Károly, pictor ungur (n. 1833 † 1904), care s'a remarcat prin reprezentarea de subiecte din istoria şi poveştile Ung. din mitologie. Are picturi în uleiu, şi p. murale. A executat preţioase frescе la Muzeul Naţional, la Academie şi la Opera din Budapesta. Lucrări: Hunyadi János, Szt. László, Olympus, etc.

Lotze Rudolf Hermann, filos. germ., (n. 1817 † 1881), fost prof. în Leipzig şi Göttingen. În legătură cu Leibniz, încearcă o împăciuire între credinţă şi ştiinţă. Sistemul său este spiritualist. În *psihol admite concepţia substanţialistă*. Scrieri: Medizinische Psychologie oder Physiologie der Seele; Mikrokosmos, Ideen zur Naturgeschichte und Geschichte der Menschheit (3 vol.), System der Philosophie (a) Logik, b) Metaphysik), etc.

Loubet Émile, politician franc. (n 1838), preşedinte al Republicei (1899—1906). Pe timpul său s'a terminat procesul Dreyfus, a fost Expoziţia universală (1900), răscoala Boxerilor (v. c.) în China, despărţirea bisericii de stat, etc.

Loucheur Louis (n. 1872), om politic francez, inginer, în 1917 ministrul muniţiilor, şeful grupării republicane de stânga, ministru de mai multe ori, în 1928 Noem. *ministrul lucrărilor publice* în guvernul Poincaré şi de finanţe în guv. Briand.

Louis II, prinţ de Monaco, (n. 1870), urcat pe tron în 26 Iunie 1922, la moartea tatălui său Albert. Este general de brigadă în armata franceză. Casa Grimaldi, care datează din 1297.

Louis, regi ai Franţei, v. Ludovic.

Louis Bonaparte, v. Bonaparte.

Louisiana, unul din statele unite cu America de Nord; 1,656.000 loc.; în Golful mexican, capit.: Baton Rouge. În L. e delta râului Mississipi. Regiunea a fost descoperită în sec. XVII de către Francezi şi şi-a luat numele dela Louis XIV. Mare producţie de tutun.

Louis Philippe, din familie Bourbon (n. 1773 † 1850), rege al Franţei dela 1830—1848. A redactat o nouă constituţie, pe care a jurat că o va respecta. Suveran inteligent, s'a interesat sincer de bunăstarea poporuuli, însă era un caracter nehotărît, slab mai ales în politica externă, din care pricină şi-a pierdut popularitatea. Isbucnind un războiu în Egipt, Franţa trebuia să participe, însă regele vrea cu orice preţ pace. Ministrul Thiers, care organizase armata, demisionară în favoarea lui Guizot. Acest din urmă ministru refuză cu încăpăţânare îmbunătăţirea situaţiei politice, mai ales în ce priveşte regimul electoral. Răscoala din 24. II. 1848 face pe rege să abdice şi să fugă în Anglia, proclamându-se Republica la Hotel de Ville (1848).

Louping (cit. luping), este o mişcare do acrobaţie aeriană şi constă dintr'o dare peste cap completă cu avionul.

Lourdes, oraş în Franţa (dep. Hautes-Pyrénées), cu 8360 loc.; celebru loc de peregrinaj. Comerţ de obiecte sfinte.

Louvain, oraş belgian (Brabant), situat pe Dyle, cu universitate veche, cu admirabile monumente architectonice; 40.700 loc. In timpul războiului mondial, L. e ocupat de Germani, (August, 1914) şi devastat.

Louverture (cit. luvertûr) Toussaint zis şi —, general negru (n. 1748 † 1803). A fost şeful insurgenţilor din St. Domingo dela 1796—1802, reuşind să goonească pe Spanioli. In luptele cu trupele generalului franc. Brunet a căzut prizonier şi a fost internat în fortul Joux unde a şi murit. Este rămasă celebră adresa sa către Napoleon Bonaparte: „Primul dintre negri către primul dintre albi . . . "

Louvois Michel le Tellier, marchiz de —, bărbat de stat franc. (n. 1641 † 1691), ministru de războiu pe timpul lui Ludovic al XIV. A restabilit ordinea şi disciplina în armată, a impus uniforma, a înfiinţat şcoli de cadeţi şi a dat ideia înfiinţării institutului „des Invalides". A contribuit la uşurarea soartei soldaţilor. Fără de o putere de muncă şi perseverenţă admirate de contimporani. Caracterul său intrasigent, în politică chiar brutal, a contribuit la multe intrigi la curte. Chiar a voit să împiedece căsătoria lui Ludovic al XIV cu M-me de Maintenon. Regele îl primeşte tot mai rece, ceeace contribue la deschilibrul său moral.

Louvre, o capodoperă de arhitectură a Renaşterii, Paris, veche reşedinţă regală, azi un muzeu considerat ca cel mai bogat din toată lumea. Edificarea acestui vechi palat regal s'a început în 1204, pe timpul lui Filip August. Carol al V îl consacră ca reşedinţă oficială a regelui. Sub Francisc I, Henric al II şi Ludovic al XIII se lucrează la reconstruirea şi amplificarea lui. Ludovic al XIV îi edifică o artistică colonadă în spre Saint-Germain-l'Auxerrois. Terminarea oficială a edificării pe timpul lui Napoleon al III. La această operă de arhitectură au lucrat mai ales următorii arhitecţi: Raymond du Temple, Pierre Lescot, Andronet Du Cerceau, Lemercier, Claude Perrault, Fontaine, Visconti, etc. Cele mai vechi colecţii datează de pe timpul lui Francisc I. Ele însă s'au îmbogăţit considerabil pe timpul lui Ludovic al XIII, XIV şi XV, prin multe tablouri italiene şi flamande, prin colecţia din cabinetul de desemn al regelui şi prin lucrările aduse în timpul Revoluţiei şi a Imperiului. Colecţiile se *complectează şi îmbogăţesc şi azi.*

Louys Pierre, romancier şi poet franc. (n. 1870 † 1925). Mare artist şi erudit în privinţa civilizaţiilor antice. L. tinde să arate reînviind mediul şi viaţa greacă veche, că umanitatea a fost atunci ca şi acum, aceeaşi; că sensualitatea e condiţia tainică, dar necesară, şi creatoare a desvoltării intelectuale. Astfel opera lui este un imn ridicat frumuseţii plastice şi sensuale greceşti, depăşind alexandrinismul prin înţelegerea limpede şi cultivarea emoţionantă a frumuseţii. Scrieri: Aphrodite, (roman din epoca alexandrină), Chansons de Bilitis (pastiş atât de perfect al epocei greci antice, încât *unii savanţi specialişti au crezut că sunt* într'adevăr traduceri, cum pretindea P. L.!), Les Aventures du roi Pausole, La Femme et le Pantin, Archipel, Sanguines, etc.

Lovinescu Eugen, scriitor, critic şi istoric lit. rom. (n. 1882). Bun cunoscător al lit. clasice şi moderne. A debutat cu câteva scrieri în franţuzeşte, sub influenţa impresionistă a lui Emile Faguet. In „Paşi pe Nisip" scrie critică impresionistă, contra semănătorismului. Aceasta se continuă câtva timp şi în primele voi. de „Critică" (10 voi.); dar L. se preocupă apoi de istoria lit. în monografii bine informate (Grigore Alexandrescu, viaţa şi opera lui; Costache Ne-

gruzzi, viaţa şi opera lui; Gh. Asachi, viaţa şi oprea lui). In voi. VII din „Critice" publică activitatea critică dela rev. „Sburătorul", pe care a condus-o (1919—1922—1926), relevând câteva talente tinere. Are meritul de a fi scris cea dintâiu „Istorie a civilizaţiei rom. moderne" (3 voi. 1924—5), lucrare interesantă, care a trezit rodnice discuţii, şi ca dintâiu „Ist. a lit. rom. contemporane" (până acum 4 vol.). A colaborat la „Epoca", „Convorbiri critice" „Viaţa românească", „Conv. lit.", „Viaţa lit. şi art.", „Flacăra", „Lectura p. toţi", etc; a mai scris şi schiţe, roman, impresii de războiu, etc. v. Impresionism.

Lowell Amy, poetă americană (n. 1814 † 1925). Debutează cu poezii: A Dome of many colored glass, Men, women and and ghosts, Can Grande's Castle, etc. In critică a scris: 6 poeţi francezi; în care a impus Americanilor poeţii francezi ca model. Are uşurinţă mare în vers.

Lowell James-Russel, scriitor american (n. 1819 † 1891). A publicat poezii satirice: „the Biglow Papers', pagini critice cu mult umor şi cu multă artă şi distincţie. A fost editor la „Atlantic Monthly" şi coeditor la „North American Review", la care a scris articole şi critice.

Löwe Joh. Karl, compositor germ. creator al formei muzicale a baladei, dându-i grandoare epică prin utilizarea foarte dibace a anumitor motive pregnante caracterizatoare. Baladele sale ating întreaga gamă a sentimentelor, sunt când de un dramatism sguduitor, când lirice, descriptive sau dinamice. Notăm cele mai celebre: „Eduard", „Erlkönig", „Der W. Töchterlein", „Heinrich der Vogler", „Archibald Douglas", „Der Nöck", „Tom der Reimer", „Oluf", etc. A mai scris cantate, oratorii, opere, simfonii, uverturi etc.

Loxia (zool.), forfecuţă; face parte din Passeres. Ciocul lung cu vârfurile încrucişate; trăieşte în păduri de conifere cu ale căror seminţe se nutreşte. F.

rezistente, clocesc și iarna. L. curvirostra și L. pityopsittacus.

Loyola, Ignațiu de —, fondatorul ordinului Iezuiților (v. c.) (n. 1491). Spaniol. In tinerețe a servit ca aprod la curtea lui Ferdinand Catolicul (v. c.), apoi a intrat în armată. 1521 rănit în lupta dela Pampelona. In timpul boalei a citit viața lui Isus și a sfinților, iar după însănătoșare a părăsit viața militară, îmbrățișând cea călugărească. 1523 călătorește la Ierusalim, de unde reîntorcându-se a ascultat studiile teologice la universitățile din Salamanca și Paris. Aici, întovărășindu-se cu câțiva prieteni, între cari și St Francisc Xaver, a întemeiat un nou ordin călugăresc numit „Societatea lui Isus". El a fost primul general al ordinului, redactând și regulele lui numit „Constitutiones", precum și un admirabil tratat întitulat „Exercitia spiritualia". † 31 Iulie 1556 Roma. 1622 ridicat între sfinți.

Loz, o hârtie de valoare care îndreptățește pe proprietarul ei să participe la tragere de câștiguri în ziua fixată.

Lübeck, oraș liber hanseatic german, pe Trave, 542 kmp. 125.000 loc., guvern. de un senat.

Lubomirski prințul Joseph, literat franc. (n. 1839 † 1895). A scris o foarte interesantă: „Histoire contemporaine" și „Transformation politique et sociale de l'Europe".

Luca Ana, cunoscută actriță dramatică, societară a Teatrului Național din Buc.

Luca, evanghelistul, medic din Antiochia, creștinat prin apostolul Pavel, a devenit apoi ucenic și tovarăș nedespărțit al acestuia. El e autorul uneia din cele 4 Evanghelii și al cărții numite „Faptele Apostolilor". Mort ca martir în Teba. Comemorarea lui în biserica ortodoxă se face la 18 Oct.

Lucaciu Vasile, preot și politician român, (n. 1852 † 1923). Stud. teolog. și filos. le-a făcut la Roma, obținând dipl. de doctor în fios. Reîntors în țară, fu numit preot în com. Er-Sâncraiu, iar în 1878 prof. la liceul de stat din Satumare, de unde, fu transportat la Lonț. In anul 1885 renunțând la catedră a fost numit paroh la Șișești, jud. Satumare. Orator renumit, a luat parte la toate luptele politice ale Românilor supuși stăpânirii ungurești. In 1887 e ales membru al comitetului național, iar în 1892 secretar general al partidului nat. Pentru atitudinea sa politică a suferit de mai multeori închisoare de stat, iar în timpul procesului Memorandului, a devenit idolul națiunii române. Pretutindeni în Ardeal se cânta Doina lui Lucaciu:

Cântă mierla prin păduri,
Robu-i Lucaciu la Unguri,
Pentru Sfânta libertate,
De care noi n'avem parte . . .

Doina aceasta se sfârșia cu versurile profetice:

Vine-dalba primăvară,
Fi-va Lucaciu liber iară . . .

In 1905 e ales deputat cu programul partidului național român și cu imensă majoritate de voturi în circ. Beiuș. Sunt renumite discursurile ce le-a rostit în parlamentul magh. la legeae școlară a lui Apponyi. După realizarea idealului național e ales deputat, iar în 1920 intră în partidul poporului, de sub conducerea generalului Averescu. A luptat din răsputeri pentru desăvârșirea unificării sufletești. Inmormântat la Sisești, cu participarea delegaților tuturor provinciilor românești. A redactat câțiva ani „Revista catolică", publicând în coloanele ei numeroase studii din domeniul istoriei bisericești și a Dreptului canonic.

Lucania, în antichitate, țară importantă în sudul Italiei, între Apulia, Samnium, Campania și regiunea Bruților. Era locuită de Lucani, de origină samnită, imigrați aici (420 a. Chr.). Azi Calabria.

Lucanus cervus (zool.). Rădașca; coleopteră aparținând pectinicornilor. Mandibula mare; la bărbătuș asemănătoare coarnelor de cerb. Larvele trăiesc în lemn de stejar.

Lucanus Marcus Annaeus —, scriitor latin, n. în 39 d. Chr. † 65 d. Chr., nepotul filosofului Seneca, unul dintre prietenii împăratului Nero la început, fost cvestor în senatul roman. Fiind premiat pentru o odă ditirambică la o serbare în cinstea împăratului, ia curajul creației și scrie „Pharsalia", o poemă epică despre războiul civil dintre Caesar și Pompeius. Atras către stoicism, în poemul său, ia atitudine contra monarhiei și deplânge epoca de tiranie a lui Nero, împărtășind concepția republicană a lui Livius, ale cărei cărți despre războiul civil le urmează fidel în poem: lucru important deoarece acestea tocmai s'au pierdut. Opera i-a rămas neisprăvită, pentrucă fiind implicat într'o conspirație și prins, s'a sinucis, la vrîsta de 26 anil „Pharsalia" n'are unitate, nici eleganță, uneori având pasaje retorice; totuși cuprinde frumusești de amănunt din cele mai interesante.

Lucari, familie raguzană, ai cărei membri au jucat însemnat rol în Țările dunărene. Insemnați: **Marcu**, ambasador pe lângă regele Uroș, în Serbia (1323). — **Giacomo di Pietro**, a scris pe la 1590 niște anale ale Raguzei, publ. în Venelia sub titlul „Copioso ristretto degli annali di Ragusa" (1605), în care se afirmă existența lui Radu Negru Vodă și imigrarea lui din Ardeal. Se pare că cunoștea bine limba română, deoarece citează un letopiseț românesc (v. Cronică, cea dintâiu —).

Lucas Hippolyte, literat franc. (n. 1807 † 1878). A scris poezii intime, adaptări de teatru spaniol, librete de operă și o „Histoire philosophique et littéraire du théâtre français".

Lucavățul-de-Jos (5733 loc.), com. rur. jud. Storojinet, pl. Răstoacelor. Formată din satele: Lipoveni. Lucavățul-de-Jos, Nicolaeni. Primăria la Lucavățul-de-Jos. Of. P. local. G. locală (Lucavăț).

Lucavățul-de-Sus (5733 loc.), com. rur. jud. Storojinet, pl. Răstoacelor. Of. P. local. G. locală (Lucavăț).

„Luceafărul", revistă literară, întemeiată la 1902 în Budapesta. Primul director al revistei a fost prosatorul Alexandru Ciura (v. c.), iar din comitetul de redacție făceau parte Octavian Goga și Oct. C. Tăslăuan. Vreme de mai bine de un deceniu L. a fost cea mai bună revistă literară a Românilor din Ardeal. In 1910 și-a mutat sediul la Sibiu, fiind condusă de poetul Oct. Goga și militând pentru aceleași idealuri ca și „Semănătorul", cu colaborarea multor scriitori de seamă rom. din Ardeal și vechiul regat.

Luchian N. (n. 1821 † 1893). Actor moldovean, a jucat de la începutul carierei sale la Iași, interpret remarcabil al pieselor lui Alecsandri.

Luchian Ștefan (n. 1869 † 1916), pictor. După Grigorescu, poate cel mai mare pictor român, din zi în zi tot mai apreciat. Excelent colorist, arta lui se vede mai ales în buchetele de flori, pe care le varia la infinit în pânzele sale. A lăsat și portrete și peisaje, dar partea principală a operii lui rămân florile, pe care le iubia atât de mult. Un mare liric, acest pasionat, aduce o nouă notă picturii românești, dându-i o vigoare de accent și căutând o reintegrare a artei populare în arta sa. Prin acest fapt, el devine un fel de port-drapel al unui mare număr de artiști, în special după moarte. Astăzi e privit ca cel mai curat reprezentant al spiritului specific românesc în pictura noastră contemporană. Cu toate că întreaga viață a fost un singuratic, și n'a avut elevi, atâția din pictorii noștri moderni, din cei mai cunoscuți chiar, nu pot fi numiți fără a nu aminti de Luchian.

Lucien Bonaparte, v. Bonaparte.

Lucifer, la Romani, luccafărul de seară, care conduce pe mireasă în casa bărbatului. Se mai numia: Stella Veneris, a lui Jupiter Lucetius, al zeiței Juno Lucina.

Lucina, în mit. romană, atribut al zeiței Juno, care scoate la lumină pe noul născut. Matroanele (v. c.) o sărbătoriau la 1 Martie.

Lucina, vârf. al Obcinei L. (1590 m.). Din el izvorăște râul Moldova.

Lucius Gaius, poet satiric roman, creatorul satirei romane (n. 149 † 103 a. Chr.) Din lucrările sale ni s'au păstrat numai fragmente. Era prieten cu Scipio Africanus.

Luckner Nicolas, mareșal franc. (n. 1722 † 1794), în 1792 comandant al armatei dela Rhin. Lui i-a dedicat Rouget de Lisle celebra sa poezie „Chant du Rhin", care avea să fie Marseillaise, imnul național francez. In fruntea armatei lui Nord, el cuprinde câteva orașe. Devenit suspect, e condamnat la moarte și executat.

Luçon, v. Manilla.

Lucreția, eroină romană, soția lui Tarquinus Collatinus, care, fiind necinstită de Sextus, fiul lui Tarquinus Superbus, de desperare se sinucide. Acest eveniment precinuiește sfârșitul regalității și marchează începutul republicii romane (510 a. Chr.). L. e simbolul femeii curajoasă, hotărîtă și statornică în credința conjugală.

Lucreția Borgia, v. Borgia.

Lucretius Titus L. Carus, poet lat. (n. ca 99 † 55 a. Chr.). Are poema didactică „De natura rerum". Reprezintă tradiția în poezie și tinde să desvolte spiritul poeziei naționale a lui Ennius. Poema sa, editată după moartea autorului așa cum a fost găsită de Cicero, tratează un subiect filosofic: teoria atomilor a lui Epikuros, pe care L. îl divinizează. Tratarea este plină de căldură și arată doctrina lui Epikuros ca unicul mijloc de salvare a societății de pe vremea aceea. L. imită în forma poeziei poemul filos. al lui Empedokles și se inspiră din scrierea istorică a lui Thukydides. Adeseori poezia sa are imperfecții de formă și fond, pentrucă L. n'a avut timp s'o cizeleze și fiindcă demonstrațiile filos. urmărite de autor, se pretau cu greu la o tratare poetică; totuși puterea lui de imaginație și descrierile naturii fac o impresie plăcută. Deasemeni pasajele de proprie invenție a lui L. sunt pline de avânt. Metrica este aliterativă, ca și la Ennius (v. aliterație). Oricum, poemul e unic în întreaga lit. lat. Mai târziu când a fost cunoscut poemul, a exercitat o mare influență.

Lucru în sine, v. Numen.

Lucru judecat (dr.), forța probantă a faptelor judecate odată; pe baza lor cineva nu mai poate fi deținut și acuzat din nou.

Lucru mecanic, produsul dintre forță și drum întrucât drumul cade în direcția forței. Unitatea L. este L. care ridică o greutate de 1 kg. la înălțimea de un metru și se numește kilogrammetru. În sistemul de măsurări absolut unitatea L. este „erg" = lucrul produs de forța unitate dealungul unui drum de 1 cm. 10,000.000 erg = joule. 1 kgm. = 98.1 macroerg = 9.81 joule. Efect = lucrul produs de mașină în unitate de timp.

Lucullus Lucius Lucinus, general roman care, înaintea lui Pompeius, a condus războaele împotriva lui Mithridates, regele pontului. Declară războiu regelui Parților. În 436 câștigă o *mare victorie* la Artaxato. Planurile sale nu le poate executa, fiindcă soldații săi în dese rânduri au refuzat să se lupte. A fost un general isteț, citit, iubitor de artă. Lui i se atribuie introducerea cireșului în Europa. Îi plăcea luxul și era mare mâncăcios (gurmand). Proverbiale sunt cuvintele spuse unui sclav care l-a servit mai puțin copios ca altădată: Nu știai că L. cinează azi la L? — Figurat: un om căruia i place să mănânce copios și bine.

Ludendorff Erich, n. 1865, general german, în războiul mondial șeful statului major și al cartierului general. A luat parte la cucerirea Lüttichului. După încheierea păcii a luat parte activă la viața politică; dela 1924 e membru în Reichstag. A publicat memoriile sale despre războiu în 2 voi.

Lüders Alex. Nicolaevič, general rus (n. 1790 † 1874), comandantul armatelor rușești intrate în Transilvania (1849), prin pasul Timiș. Aici înfrânge armatele magh. (Sighișoara) și face să se predea rămășițele trupelor revoluționare ardelene (colonelul Beke în Deva). A fost și guvernator în Polonia (1861—62).

Ludescu Stoica, Logofătul — cronicar muntean de curte, omul Cantacuzinilor. Redactează cronica acestei familii (luând parte la cearta dintre *Ghiculești* și *Cantacuzinești*), între anii 1679 și 1688. Povestește evenimentele dela întemeierea Munteniei, utilizând pomelnice dela Mănăstiri, care s'au pierdut astăzi; apoi Cronica Buzeștilor, acea a lui Matei al Mirelor, egumen la Mănăstirea Dealului și cronica lui Batei Basarab, oprindu-se la 1688.

Ludi, jocurile publice la Romanii cei vechi. Erau de mai multe feluri: 1. L. circenses, alergări de cai, în circ; 2. L. scarici, în teatru; 3. L. gladiatorii, lupta cu spada; 4. L. gimnici, exerciții de gimnastică; 5. L. musici, producțiuni muzicale; 6. L. naumachia, lupte pe luntre în amphiteatru, unde, se strângea apa trebuincioasă. L. erau organizate de stat.

Ludimagister, învățătorul particular, la Romanii antici, care da copiilor primele elemente ale cunoștințelor. În 1886 a apărut la Reșița o revistă pedagogică intitulată L. și redactată de înv. Ioan Simu.

Ludolf von Ceulen (n. 1540 † 1610), matematician olandez, calculatorul numărului $\pi = 3{,}14\ldots$ numit după el numărul lui Ludolf. Cu ajutorul acestui număr se calculează aria și lungimea cercului.

Ludovic Filip, rege al Franței Louis Philippe.

Ludovic (Louis), nume de regi al Franței. Însemnați: 1. **L. I. Piosul** (v. Ludovic, împărați romano-germani). — 2. **L. al II, le Bègue** (gângavul), rege dela 877—879. — 3. **L. al III** rege dela 879—882. — 4. **L. al IV d'Outreme** (Ultramarinul), rege dela 936—954. — 5. **L. al V.**, Leneșul, rege dela 986—987, cu el se sfârșește dinastia carolingiană la tronul Franței. — **L. al VI, le Gros** (cel Gros), rege dela 1108—1137. Pe timpul său regalitatea luptă împotriva vasalilor, ajutată de cler și de orașe. — 7. **L. al VII, le Jeune** (cel Tânăr), rege dela 1137—1180. Divorțează de Eleonora de Aquitaine. Aceasta se căsătorește cu Henric al II Plantagenet și ia, ca dotă, cele mai bogate provincii din Sudestul Franței. Aici este simburele războiului de o sută de ani. — 8. **L. al VIII, le Lion** (Leul), rege dela 1223—1226, chemat în Anglia de nobilii răsculați împotriva lui Ion fără Țară, el e încoronat rege al Angliei (1216). Ajuns rege al Franței, el cucerește mai multe orașe din Franța, care erau în mâna Englezilor. Participă la marea cruciată contra Albigenzilor. — 9. **L. al IX** sau Sfântul L., rege dela 1226—1270. Termină expediția împotriva Albigenzilor. În 1248 a întreprins o expediție cruciată în Palestina, care căzuse în mânile sultanului din Egipt. Reîntors, întărește puterea regală. A dat legi; a desființat „judecata lui Dzeu"; a înființat o comisie judiciară, care a fost germenele parlamentului. Caută să stabilească o monetă unitară. Înființează Sorbonna. În 1270, încunjurat de Carol de Anjou, face a VIII-a cruciată, în Tunis, cu credința că va converti pe regele de aici la creștinism. De o religiozitate excesivă. A fost declarat sfânt în 1297. În pictură sunt multe reprezentări ale lui L.: L. al IX învingător la Taillebourg (E. Delacroix). Sf. L. făcând dreptate sub stejarul dela Vincinnes (Rouget, etc.). — 10. **L. al X le Hutin** (Răsvrătitul), rege dela 1314—1316. — 11. **L. al XI** (n. 1423 † 1483), rege dela 1461—1483. Înainte de a ajunge la tron s'a certat cu tatăl său Carol al VII. Seniorii s'au răsculat împotriva lui, alcătuind Liga Binelui public (Ligue du Bien public), se răsbună asupra lor după moartea lui Carol Temerarul, închizându-i în cuști de fier. L. a înființat poșta cu cai, a decretat inamovibilitatea judecătorilor, a introdus imprieria în Paris. A fost un despot renumit în istorie, care a știut să domine și să măgulească veleitățile individilor. Unitatea națională franceză i se datorește lui. — 12. **L. al XII, le Père du peuple** (Părintele poporului) (n. 1462 † 1515), rege dela 1498—1515. A condus țara cu înțelepciune, sprijinind pe cei săraci, industria, comerțul și artele. Vrea să ocupe Milanul, împarte Neapolul cu Ferdinand Catolicul. Intră în liga Veneției (Agnadella), e bătut apoi de liga Sfântă (Novara). „Mormântul lui L. XII și Anne de Bretagne" capodoperă de sculptură a lui Jean Juste în biserica Saint-Denis, una dintre lucrările cele mai frumoase ale Renașterii franceze. Postamentul e decorat de remarcabile baso-reliefuri. — 13. **L. al XIII** (n. 1601 † 1643' rege dela 1610—1643. Fiind minor, țara o conduce mamă sa, Maria de Medicis. Când ajunge Richelieu prim ministru, L. al XIII îl urmează *sfaturile*, reușind să supună nobilimea, să ruineze pe protestanți, făcându-i deopotrivă cu catolicii, și să micșoreze puterea Austriei (familia de —). L. XIII e reprezentat în picturi celebre: La Majorité de Louis XIII (de Rubens), Votul lui L. în catedrala din Montoban (de Ingres), etc. **Stilul lui L. XIII**, v. Stilul lui —. — 14. **L. XIV, le Grand** (cel Mare) n. 1638 † 1774), rege dela 1643—1715. Avea 3 ani când a ajuns la tron. A domnit su regența mamei sale, Ana de Austria, împreună cu prim ministrul Mazarin rare continua politica lui Richelieu. Pe timpul minoratului au fost mari lupte interne (la Fronde, v. c.). Mazarin încheie pace cu Spania, căsătorind pe regele Franței cu Maria Thereza (1659). După moartea lui Mazarin, L. guvernează singur, sintetizându-și concepția sa de stat în vorbele: „L'Etat c'est moi" (Statul sunt eu). Ministrul Colbert restabilește finanțele, favorizează agricultura, sprijinește industria. Louvois organizează armata, iar Vauban întărește frontierele. L. Voind să fie respectat și dincolo de granițe, ca și în interior, poartă multe războaie, aproape toate având de scop asigurarea Frnței la eventuala secesiune la tronul Spaniei. Poartă Războiul de devoluțiune (v. c.), terminat prin pacea dela Aachen (Aix-le-Chapelle), prin care câștigă din moștenirea lui Philippe regele Spaniei, Flandra pentru Franța. În războiul cu Olanda vrea să supună puterile Provinciilor unite, care se opuneau planului său asupra Țărilor de jos. În cel contra ligii dela Augsburg (terminat prin pacea dela Ryswick, 1696), L. luptă împotriva lui Vilhelm de Orania (Guillaume d'Orange), ajuns rege al Angliei, care plănuia o nouă coaliție împotriva Franței. În răsb. de succesiune la tronul Spaniei, Franța era obosită după atâtea lupte, care au adus țara într'o stare de plâns. După moartea M. Therezia, L. s'a căsătorit în secret cu M-me de Maintenon. L. se considera ca reprezentant al lui Dzeu pe pământ. Din această *pricină* nu-și putea închipui să existe cineva în imperiul său care să gândească, din punct de vedere religios altfel decât el. Șterge deci edictul de Nantes, făcând să părăsească Franța multe familii distinse, dar protestante. Distruge abația dela Port Royal. Sub L. al XIV literile și artele s'au bucurat de o *mare desvoltare*. O pleiadă de scriitori de frunte ilustrează această epocă: Corneille, Racine, Molière, la Fontaine, Boileau, Fénélon, La Bruyère, Pascal, Saint-Simon, Poussin, Le Brun, etc. Tablourile sale cele mai celebre sunt semnate de: Le Brun, Hyacinthe Rigaud; statui de Bosio, etc. — 15. **L. al XV** (n. 1710 † 1774), rege dela 1715—1774. Domnește la început sub regența lui Philippe de Orléans, care a fost sub influența dezastruoasă a cardinalului Dubois. Modifică politica externă a Franței, îndreptând-o împotriva Spaniei. Pe timpul regenței e falimentul politicei financiară a lui Law. L. al XV se căsătorește cu Maria Leczinska, (v. c.) Poartă apoi războaie: de succesiune la tronul Poloniei (1733—35), al Austriei (v. c.) terminat prin pacea dela Aix-la-Chapelle (1748). După moartea abilului cardinal Fleury, care era ministru, L. se lasă condus de M-me de Pompadour și M-me Du Barry, pierzând toate coloniile franc. în Războiul de 7 ani (v. c.). Favoriții stăpânesc țara. Scriitorii epocei se revoltă împotriva principiului de autoritate supremă, ce-l impunea monarhul. Pe timpul său se pregătește într'adevăr Revolutia franc. — 16. **L. al XVI** (n. 1745 † 179?), rege dela 1774. Căsătorit cu Maria Antoneta (Antoinette) a fost primit cu bucurie, în semn de protestare împotriva vechiului regim. În politica internă s'a arătat preocupat de binele public. A chemat ca miniștri Malesherbes, Turgot, Necker, însă nici unul n'a putut salva finanțele. Epoca miniștrilor curtezani începe (Colonne) și duce Franța spre Revoluție. Puterea reginii crește. Convoacă Statele generale la Versailles (1789), fără să se arate energic; pe ascuns sprijinia pe emigranți. Voind să părăsească Parisul, e prins și silit să depună jurământ pe constituție. Desperat, chiemă a-

jutor străin; războiul începe; el e închis la Temple. Acuzat de trădare, e dus în fața Convenției și condamnat la moarte „pentru a fi conspirat împotriva libertății naționale și atentat contra *siguranții* generale Statului". E executat în 21. I. 1793. Are tablouri interesante de pictură. — 17. **L. al XVII** (n. 1785 † 1795), fiul celui precedent, proclamat rege de emigranții regaliști. A murit în închisoare. — 18. **L. al XVIII** (n. 1755 † 1824), rege dela 1814—1824. Pe timpul Revoluțiunii, unul dintre conducătorii emigrației. N'a putut veni la Paris decât după căderea Imperiului, cu ajutorul aliaților. A semnat tratatul dela Paris, prin care Frnța revine la granițele din 1792 și alte măsuri care fac pe Burboni tot mai urgisiți. Napoleon, încurajat de nemulțumiți, veni din Insula Elba. L. se refugiază la Gand și nu se întoarce decât după cele „100 de zile". La reîntoarcere disolvă parlamentul care era „mai regalist decât regele". Asasinarea ducelui de Berry (1820) pune sfârșit veleităților liberale ale guvernului și o epocă de reacțiune se începe, sub regimul căreia s'au făcut mai multe conspirații. (v. Stilul lui Ludovic al XIII, XIV, XV XVI).

Ludovic, regi ai Germ. (franco-germani). Insemnați: 1. **L. I, Piosul** (v. Ludovic, împărați romano-germ.). — 2. **L. II.** Germanicul (n. 804 † 876), rege dela 817—876. La prima împărțire a imperiului, a primit Bavaria și provinciile estice, în urma tratatului dela Verdun (843), Germania până la Rin, după moartea lui Lothar II a moștenit și o mare parte din Lorena. Semnează cu Carol cel Pleșuv, după învingerea dela Fontanet, faimosul „Serment de Strasbourg" (v. c.) (842) și tratatul dela Verdun.

Ludovic, împărați romano-germani: 1. **L. I Piosul** (n. 778 † 840), împărat rom.-germ. și rege al Franței de la 814—840, al treilea fiu al lui Carol cel Mare. In 817 împarte imperul între fiii săi din prima căsătorie Lothar, Ludovic și Pipin. Vrea să mai facă o împărțire a imperiului când are dintr'a doua căsătorie un fiu, Carol (cel Pleșuv), însă deslănțuiește un șir de războaie. — 2. **L. al II** cel Tânăr, împărat dela 855—875, fiul lui Lothar I. A luptat, aliat cu împăratul bizantin, împotriva Sarazinilor (Saracenilor). Cu el se stinge ramura ital. a Carlovingilor. — 3. **L. al III**, cel Orb, împărat dela 900—905 și rege al Lombardiei. Luptă în Italia, unde e învins și orbit de rivalul său regele Berengar. — 4. **L. al IV, Copilul**, ultimul împărat carolingian din Germ., încoronat în 899. — 5. **L. al V**, de Bavaria, împărat dela 1314—1347. A votat Sancțiunea pragmatică, prin care imperiul devine independent față de papa.

Ludovic, regi ai Bavariei. Insemnați: 1. **L. I Carol August** (n. 1786 † 1868), rege dela 1825—1848, când e silit de revoluție să abdice în favorul fratelui său Maximilian al II. Sprijinitor al literilor și artelor, zidind numeroase muzee și biblioteci, *gliptoteca* din München, un canal între Dunăre și Main. — 2. **L. al II Otto Friedrich Wilhelm** (n. 1845 † 1886). A moștenit tronul la vârsta tânără (1864—1886). A zidit palate impozante (în val. de 13¼ mil. mărci), dar nu s'a interesat de afacerile țării. Atins de nebunie, e scos din domnie. Moartea e considerată misterioasă. **L.** a fost mare protector al lui Richard Wagner.

Ludovic, regi ai Neapolului: **L.** de Anjou (n. 1339 † 1384). Adoptat de regina Ioana (1382) vrea să ocupe tronul de la Carol Durazzo, dar fără succes. Papa Clement al VII îl încoronase în Avignon. **L. al II.** n'a putut să ocupe definitiv tronul (n. 1377 † 1417).

Ludovic I. rege al Portugaliei (n. 1838 † 1889). A desființat robia în coloniile portugheze (1868), a refuzat coroana Spaniei, când a fost detronată prin revoluție, regina Isabela. A domnit respectând constituția.

Ludovic, regi ai Ungariei, însemnați: 1. **L. I** cel Mare (n. 1326 † 1382), rege al Ungariei dela 1342—82. A purtat războaie cu Veneția, pentru cuprinderea Dalmației, cu regatul Neapolului, cu țarul sârbesc Uroș, etc. După moartea lui Casimir, el e ales rege al Poloniei (1370). Se luptă pentru prima dată cu Turcii în Bulgaria. Pe timpul său trece voevodul Bogdan din Maramureș în Moldova; **L.** face mai multe expediții pentru a-i impune supremația și a-l readuce. — 2. **L. al II** (n. 1506 † 1526), rege al Ungariei (1508), Boemiei (1509). Luptele cu Turcii nu-s norocoase, aceștia cuprind Ungaria. Lupta decisivă la Mohaci (1526) unde armata ung. e zdrobită, iar **L.** fugind se înnecă într'un râu. Prin moartea lui **L.** se stinge dinastia *Jagellonilor* (v. c.) în Ungaria și țara își pierde pentru mai bine de un secol independența.

Luduș (4732 loc.), com. rur. jud. Turda, reșed. pl. Luduș. Judec. de ocol. Of. P. local. *G. locală* (Ludosul de Mureș).

„Ludwigslied", (lit. germ. veche) o poezie în care se povestește victoria lui Ludwig al XII, nepotul lui Carol cel Pleșuv, regele Francilor din Vest, asupra Normanilor în bătălia dela Sancourt, în Picardia. Poema a fost atribuită călugărului Hucbald care trăia în mănăstirea flandreză St. Amand sur l'Elnon lângă Valenciennes unde a fost găsită. Poema are rimă finală („Endreim") [= jumătatea versului rimează cu sfârșitul lui]

Lueger Karl (n. 1844 † 1910), avocat în Viena, deputat în 1885, primarul Vienei în 1895, fruntaș al partidului austriac social-creștin. In 1926 i-s'a ridicat o statuie în Viena. filoroman, antisemit.

Luela (3520 loc.), com. rur. jud. Odorheiu, pl. Ocland. Judec. Ocland. Of. P. local. G. Odorhciu la 30 km.

Lugger: cea mai mică barcă de sport cu pânză, pentru 2 persone, (v. Canotaj de bărci cu pânză.

Lugoj, eparhia română unită, de —, înființată prin bula papală „Apostolicum Ministerium", în anul 1853, din parochii desmembrate dela eparhia Făgărașului (v. c.) și a Oradiei. Se extinde în județele Arad, Torontal, Timiș, Caroș-Severin și Huneodara. Eparhia de L. a avut până acum următorii episcopi: Alex. Dobra (1854—1870), Ioan Olteanu (1870—1873), Victor Mihali (1875—1895), Demetriu Radu (1897—1903), Vasile Hossu (1903—1921), Valeriu T. Frențiu (1913—1922) și Alexandru Nicolescu (1923—).

„Lugojana", institut de credit și economii, soc. pe acții, înf.: 1889 în Lugoj.

Luhačovice, oraș din Moravia de NE. (Cehoslovacia), stațiune balneară cu ape clororuro-sodice, carbonatate și clorat de sodiu conținând și iod. Intrebuințate în catarele tubului digestiv, căilor respiratorii, inimă, metabolism

Luini Bernardino, pictor ital. (n. ca 1475 † după 1553), elev al lui Leonardo da Vinci, fecund și popular în Lombardia. Primele sale picturi sunt cu subiecte mitologice (Baia Nimfelor). Dintre subiectele religioase mai însemnate sunt: Sf. Caterina înmormântată de îngeri, Închinarea magilor, Intimpinarea Domnului cu Isus, scene din Patimele lui Isus și ale Invierii. Madonele sale sunt îndeosebi apreciate prin idealizarea frumusetii feminine. Frescurile dela Sarrono, Milan (Mănăstirea Maggiore) îi câștigă o strălucită reputație **L.** se distinge prin desemn corect, coloratură simplă, uneori vie altădată monotonă, printr'un oval perfect al fetei și printr'un surâs artistic reprezentat.

Luisville, oraș în U. S. A. (Kentucky), pe Ohio; 235.000 loc., cu universitate, industrie metalurgică, etc.

Lujeni (3643 loc.), com. rur. din jud. Cernăuți, pl. Șipenitului. Medic. Of. P. local. *G. locală*.

Lukianos din Samosata, filos. moralist gr., (n. ca. 120 d. Chr. † ca. 180). S'a ocupat cu lit., sculptură și retorică, excelând ca orator în Antiochia și în Athena. Ca *filos*, a *folosit metoda* retorilor sofiști (v. c.), devenind celebru prin spiritul său satiric. Scepticismul lui s'a *manifestat* atât în filos. cât și în religie. Scrierile lui sunt în majoritate dialogate — alcătuind pentru lit. elenă post-clasică o contribuție strălucită (v. Sofiștii): Dialogurile Morților, Dialogurile Zeilor, Elogiul Patriei, Elogiul Muștei, Apologia, Despre Sacrificii, Cum trebuie scrisă istoria, Măgarul, ș. a. Dialogurile și Conferențele au fost trad. în rom. de frații Șt. și El. Bezdechi.

Lulle Burgas sau Burgas, oraș din Tracia cu 10.000 locuitori. Centru comercial. Aprige lupte în timpul războiului balcanic din 1912—1913.

Lullus Raymundus, alchimist spaniol (n. 1235), a trăit până la vârsta de 30 ani, o viață destrăbălată la curtea din Aragonia, când, în urma unei viziuni, s'a convertit la o viață plină de virtuți. S'a ocupat de chim. scriind despre inobilarea metalelor (Experimenta, Codicilus seu Vademecum și Testamentum), către bătrânețe a devenit misionar în Africa, unde a convertit la creștinism și unde a și murit la 1315, ucis prin lapidare.

Lully Jean Baptiste, compozitor franc. foarte vestit (n. 1632 † 1687). Dela servitor de bucătărie a ajuns prin talentul său formidabil până la situația de compozitor al curții regale. Violonist bun; a făcut parte din cei 24 „violons du roi Louis XIV" a căror conducere i se încredință la 1652 La 1653 fu numit compozitor al Curții regale, scriind nenumărate balete pentru serbările curții. De caracter autoritar, influență pe rege de a-i încredința înființarea unei opere naționale. Operele numeroase care le-a scris sunt icoana fidelă a muzicei naționale franceze din acel timp și e înrudită că stil cu operile poetice a lui Corneille și Racine. Operile sale s'au menținut în repertoriul franc. mai mult ca 100 de ani. A scris 15 opere, 20 balete, mai multe lucrări bisericești.

„Lumen", ziar cotidian independent, apare la Iași.

Lumești, boale (med.), v. boale venerice, sifilis, blenoragie, șancru moale.

Lumière Auguste și Louis, frați, chimiști și fizicieni francezi (August n. 1862, Louis n. 1864). S'au ocupat cu fabricarea plăcilor și filmelor fotografice pe care le-au perfecționat. Sunt inventatorii cinematografiei moderne (1895) și ai plăcilor autocromatice.

„Lumina", ziar apărut în Sept. 1917, în timpul războiului în teritoriul rom. ocupat, sub direcția lui C. Stere. Organ de ruinare a conștiinței naționale și de

surpare a credinței într'un rezultat fericit al războiului nostru și al aliaților noștri. A fost aruncat în tranșeele noastre de către Germani.

Lumina, iritația de care luăm act cu ajutorul ochilor. Izvorul de L. este orice corp incandescent; pe lângă aceasta există și așa numită lumină rece. Izvorul principal de lumină este soarele. L. soarelui este albă, și se discompune cu ajutorul prismei într'un spectru, în mai multe colori. Colorile diferă după lungimea de undă. Lungimea de undă la coloarea roșie este de ca. 0.00078 mm., a luminei albastre de ca. 0.0001 mm. Undele mai lungi sunt undele de căldură, undele mai mici cum sunt cele violete sau „ultravioletc, produc efecte chimice. L. pătrunzând prin diferite corpuri, va fi absorbită, („absorptia" L.-ei). Absorptia L.-ei depinde de numărul vibrațiilor luminoase și de natura corpului absorbant. Când un corp absoarbe toată lumina zicem că corpul este negru, când corpul reflectă toată lumina, zicem că corpul este alb. Lumina exercită o presiune asupra corpurilor; această presiune este mai mare asupra corpurilor *reflectoare și mai mică* asupra corpurilor care absorb. Pentru explicarea fenomenului L. s'au emis mai multe teorii: Teoria emisiunei L.-ei a lui Newton: L. constă dintr'o materie extraordinar de fină, emisă de corpul luminos. Această teorie nu s'a putut menține, pentrucă în special nu putea explica fenomenele interferenții. *De altă parte tot după această* teorie, lumina trebue să se propage mai repede în corpurile mai dense, cum este apa, și mai lent în corpurile mai rarefiate, cum este aerul, dar aceste fenomene prezise de „teoria emisiunii" sunt în contrazicere cu experimentul. Din cauza aceasta teoric emisiunii a fost părăsită în favoarea „teoriei ondulatorii" a luminei. Autorul acestei teorii este renumitul savant francez Fresnel. După această teorie, lumina este un fenomen de ondulație transversală a eterului. Anumite dificultăți ale teoriei ondulațiunii au fost înlăturate prin „teoria electromagnetică a luminei" al cărei autor este englezul Maxwell. După Maxwell, lumină este un fenomen de propagare a undelor electromagnetice. Teoria lui Maxwel a fost perfecționată și complectată de Lorentz, după care orice accelerare a unui electron produce unde în eter.

Lumina de magneziu (chim.) se produce prin aprinderea unei sârme, panglice sau a unei pulbere de magneziu, fiind foarte strălucitoare. O sârmă de $^1/_2$ m/m, grosime, produce o lumină cu o intensitate egală cu a luminii produse de 74 lumânări de stearină. Având efecte fotochimice — fiind bogată în raze chimice — este întrebuințată a fotografierea în întunerec și a locurilor întunecoase (a peșterilor).

Luminalul (chim.), sau acidul feniletilbarbituric, un soporific de valoare ca și veronalul, propanalul, etc.

Luminarea normală este unitatea de intensitate luminoasă. Practic L. nu se poate folosi; din acest motiv în diferitele țări avem L. diferite. In Germania L. este o luminare de parafină de 20 mm. diametru, având o flacără de 50 mm. înălțime. In fotometrie se folosește ca L. lampa cu acetat amil a lui Hefner-Alteneck. In Franța congresul electricienilor dela 1881 a ales ca L. „Violle"-ul, cantitatea de lumină emisă de 1 cm² de platină topită la temperatura de solidificare, în direcție normală pe suprafața platinei. 1/20 Violle este lumânarea zecimală.

„Lumina Satelor", revistă bisericească, culturală, apare la Sibiu, sub direcția părintelui L. Trifa.

Luminat. Pentru L. ne folosim de razele vizibile ale spectrului solar, raze care se cuprind dela roșu până la extremul violet. Pentru obținerea razelor luminoase ne servim de energia calorifică: corpurile în stare incandescentă deodată cu radiațiunea căldurii emit și raze luminoase care servesc la L. La cele mai multe corpuri inflamabile (de ex. petrolul, spirtul, gazul de luminat, acetilina etc.) producem imediat ardere, pecând în cazul luminatului electric energia electrică se transformă în energie calorifică și luminoasă în filamentul sau cărbunii deveniți incandescenți (becurile electrice, lampa cu arc). Cu cât temperatura corpului incadescent e mai mare, cu atât avem o cantitate mai mare de raze luminoase. Din acest motiv la lămpile Auer și la lămpile cu acetilenă, gazul de luminat, respectiv acetilena se amestecă cu o cantitate potrivită de aer pentru ca arderea să fie complectă și deci să avem temperatură mai înaltă. L. întrebuințat azi se bazează pe încandescență adică razele luminoase sunt emise de corpuscule sau particule incandescente de ex. în cazul petrolului și a gazului de luminat devin incandescente corpusculele de cărbune încă nearse, iar la lampa Auer oxizii pământurilor rare. E o tendință constantă a tehnicei luminatului transformarea energiei electrice în „lumină rece" fără acțiune calorifică.

„Luminătorul", revistă bilunară bisericească, apare la Chișinău.

Luminatul electric este de două feluri: cu arcul electric sau cu becuri care produc lumină prin incandescență. L. cu arc este astăzi mai puțin utilizat, și se *produce cu ajutorul a două tije de cărbune*, între care se produce un arc luminos de forma unui semicerc. Lumina în acest caz se produce prin incandescența particelelor mici de cărbune care se mișcă de-a lungul arcului. L. cu becuri se bazează pe faptul că curentul electric, care trece printr'un fir subțire de cărbune sau de *metal, încălzește până la incandescență* acest fir. Firele acestea sunt așezate în vase de sticlă evacuate, ca firele să nu ardă. Ca fir pentru incandescență se folosește firul de Wolfram. Becurile cu fir de Wolfram emit o lumină mai frumoasă, iar consumul acestor becuri este mai mic.

Luminoasă, celula — (chim.-fiz.), formată dintr'un amalgam de sodiu, potasiu sau rubidiu, emite electroni sub acțiunea razelor luminoase, transformând astfel energia luminoasă în energie electrică; se întrebuințează în telefotografie și în televiziune.

Luminoși, pești — (zool.); pești care trăiesc în adâncimea mărilor prevăzuți cu organe care produc lumină. Aceste organe pot fi așezate în diferite regiuni ale corpului. Astfel de pești sunt: Photonectes, Malacosteus, Argyropelecus, Scopelus, Gonostoma, Stomias.

Luminositatea unei imagini produse de un obiectiv al instrumentelor optice depinde de mărimea obiectivului și de distanța focală.

Luna, singurul satelit al pământului. Revoluția L.-ei în jurul pământului este de 27 zile, 7 ore și 43 minute (.Periodă siderală" a L.-ei). Această revoluție nu este tedeauna de o celeritate constantă. Distanța miilocie a L. de pământ este de 38.436 km. Diametrul = 3481 km. Volumul este $^1/_{49}$-a parte a pământului, masa L.-ei = $^1/_{80}$ din a pământului. Orbita L.-ei este o elipsă în al cărei focar este pământul. Excentricitatea acestei elipse este 0,05491 jumătate axa cea mare. Orbita L.-ei are o înclinare spre ecliptică de 5°8′48″. L. primește lumină dela soare și arată pământului mai mult sau mai puțin din partea ei luminată. L. prezintă tot aceeași față pământului, prin urmare rotația L.-ei în jurul axei este egală cu timpul revoluției în jurul pământului. L., pe partea care o observăm de pe pământ, nu are atmosferă. Suprafața L.-ei este acoperită de munți înalți și cu mari cavități în formă de cratere. Piscurile acestor munți, aruncă, după cum este poziția soarelui, umbre mai mari sau mai mici. Din lungimea acestor umbre s'a calculat cea mai mare înălțime a acestor piscuri la ca 7200 m. Luna aproape nu emite căldură. L. are o mare influență asupra vieții pământului, producând fenomenul mareelor.

Lunatic, v. Somnambulism.

Lunca (4725 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Herța. Formată din satele: Lunca, Molnița, Oroftiana-de-Sus, Oroftiana-de-Jos, Pilipăuți și Prisaca. Primăria în Lunca. Școală de agricultură. P. U. Herța. G. Dorohoi la 30 km.

Lüneburg, 1. district în prov. Hanovra, 2. oraș, capitala distr. cu 27.800 loc.

Luneta (ochian), un instrument fizic, cu ajutorul căruia vedem obiectele îndepărtate sub un unghiu mai mare, dându-ne impresia că acel obiect ar fi adus mai aproape. In principiu L. constă din două lentile: cea mai aproape de obiect se numește „obiectiv" și ne dă o imagine micșorată a obiectului. Ea e mărită de lentila mai apropiată de ochiu, numită „ocular". Sunt mai multe feluri de L.: a) L. „astronomică" sau telescopul ne dă o imagine răsturnată a obiectului. b) L. lui Galilei are ca obiectiv o lentilă convergentă, iar ca ocular una divergentă. Imagina obținută e dreaptă. In această categorie intră și „binoclul". Pentru a evita irizarea imaginei cauzată de dispersia prin lentilele simple, atât ocularul, cât și obiectivul se construesc dintr'un sistem de lentile acromatice. Pentru a micșora lungimea lunetei și a mări câmpul de viziune, la lunetele moderne se aplică prisme, care servesc și la inversarea imaginei obiectului. L. a fost construită mai întâiu de Galilei (1610). Cu L. astronomică s'a ocupat mai întâiu Kepler și a fost construită de Scheiner.

Luneta (milit.), aparat optic care adaptat la înălțătorul tunului servește la ochire. Se deosebește: a) **Luneta panoramică** cu cap mobil rotativ, permițând îmbrățișarea unui câmp panoramic de 360°; b) **Luneta de baterie**, bazată pe aceleași principii, adaptată la un tripied, fiind transportobilă și servind la diferite calcule și observații dela postul de observație sau de comandă al Comandantului de baterie. c) **Luneta fosforeci** cu 2 antene întrebuințată în armată.

Lunéville, oraș în Franța (Meurthe et-Moselle), cu 29.500 loc. L. are un castel faimos, fabrici de îmbrăcăminte. In războiul mondial a fost bombardat și a suferit mari stricăciuni. Aici a studiat Kogălniceanu, împreună cu fiii domnitorului Sturdza.

Lunghi Martino, cel Bătrân, arhitect ital. (n. 1530 † 1606). A construit mai multe monumente, printre care și celebrul palat Borghese (1590, în Roma).

Lungu, culme carpatică, lungă, o adevărată continuare a Obcinei Feredeului spre N., între R. Suceava și Ceremuș. Din ea isvorește Siretul.

Lunguleac Ioan, prof. de Drept roman la Univ. din Cernăuți.

Luni, a doua zi a săptămânii, numită după Lună (Dies Lunae). Ziua de L. biserica a dedicat-o Sf. îngeri. În poveștile populare Sf. Luni e o femeie bună, care ajută pe cei lipsiți.

Lunularia (bot.), muschi din ordinul Machantiaceelor. Plantă meridională; la noi se cultivă în sere.

Lupă, instrument optic, care ne dă imaginile mărite ale obiectelor. În acest înțeles și o lunetă este L., pentrucă astrele cerești apar mici din cauza distanței lor foarte mari. L. cea mai simplă este o lentilă convergentă. Pentru obținerea unui grad de mărire mult mai mare se întrebuințează combinații de mai multe lentile (v. Microscop).

Lupaș Ioan (n. 1880). A studiat univ. în Budapesta (1901—1904) luând titlul de Dr. cu teza: Az erdélyi gör.-kel. egyház és a vallásunió a XVIII. században. Ascultă cursurile dela univ. din Berlin (1905). Prof. la seminarul „Andrian" din Sibiu (1906—9), protopop în Săliște (1909—1920); membru al Acad. Rom. (dela 1916), secretar general al resortului cultelor din Consiliul dirigent din Sibiu (1919), membru în consistoare și deputat în sinoadele și congresele bisericii ort. din Sibiu și Cluj; deputat al partidului național în Cameră (1919—20, 1922—1926), ministrul sănătății publice în guvernul Averescu (1926—27), profesor la univ. din Cluj (dela 1919). A luptat cu cuvântul și cu scrisul pentru drepturile Românilor, suferind și temnița (în 1908). A scris numeroase articole politice și studii publicate în diferitele ziare și reviste românești. Istoric critic, bine informat ne-a dat aceste opere principale: Mitropolitul Andreiu Șaguna (Sibiu 1909, premiată de Acad. Rom.), Misiunea episcopilor Adamovici și Bob la Viena (1912), Acațiu Borcsai și Sava Brancovici (1913), Contribuțiuni la ist. Românilor ardeleni 1780—92 (1915), V. Moga și Gh. Lazăr (1916). Istoria bisericească a Românilor ardeleni (1918), Istoria Românilor pt. școli (1921), etc. Redactează cu Alex. Lapedatu, prețiosul și bogatul Anuar al institutului de Istorie Națională din Cluj (5 vol.), v. Național.

Lupeanu A., membru activ al S. S. R., profesor titular la liceul din Blaj, directorul ziarului „Unirea Poporului". E un bun scriitor pop. al Ardealului, autorul unor volume de povestiri pentru popor, călduros apreciate. Ocupă și funcțiunea de bibliotecar arhidiecezan în Blaj.

Lupercus, zeu în vechea Italie (probabil Pan), socotit ca protector al turmelor în contra lupilor. Sărbătoarea Lupercaria.

Lupescu Alexandru, general român de artilerie. Fost sub-șef de Stat Major în Marele Cartier General, în timpul războiului de întregire, Ministru în guvernul generalului Averescu și apoi Șef de St. M., până în anul 1926, când a trecut în rezervă. Ofițer de mare valoare culturală.

Lupinus (bot.), cafeluță; papilionacee; unele specii se cultivă în grădini, altele ca aliment pentru vite. Conține o substanță amară, lupinina, care se extrage din sămânță cu apă sărată. Sămânța conține foarte multă albumină. De oarece rădăcinile cresc adânc și produc azot, se întrebuințează și ca îngrășăminte. L. albus și Varius, cafeluțe; L. luteus, ni prală.

„Lupta", ziar cotidian, organ al partidului național-român, a apărut la Budapesta.

Luptă (milit.), este o acțiune, un conflict, un eveniment numai, din ansamblul unei bătălii, eveniment care se desfășoară într'un spațiu mai puțin întins, într'un timp mai redus și cu forțe (efectivc) mai mici. Lupta poate fi ofensivă sau defensivă. Lupta ofensivă cuprinde următoarele faze: Marșul de apropiere, luarea contactului, angajarea, atacul și exploatarea succesului cu urmărirea. Scopul principal al luptei ofensive este de a ataca pe inamic, a-l da peste cap și a-l urmări. Lupta defensivă cuprinde organizarea unui teren a unei poziții, a rezista atacurilor inamice sau a se retrage. Fig.: o sforțare pentru a învinge un obstacol = luptă din greu cu viața. Aviație de luptă (v. Aviație), Carele de luptă (v. c.).

Lupta (trânta), face parte din atletica grea. Origina acestui sport este atât de veche, ca a vieții omenești. În timpul Grecilor ajunge la o popularitate foarte mare și se introduce de timpuriu la jocurile olimpice (708 a. Chr.), ca un punct din pentatlon, iar în 648 a. Chr. în combinație cu pugilația sub numele de „pancration", constitue un nou punct în programul olimpiadelor. La Romani se bucura de aceeași popularitate. In evul mediu se practica foarte puțin ca în general orice sport. La jumătatea sec. trecut, apoi Francezii reiau luptele greco-romane, după ei Germanii, popoarele nordice, etc., și se înființează societăți sportive pentru cultivarea exclusivă a acestui sport. In anul 1912 se înființează Federațiunea Internațională de Lupte, care reglementează în cadre bine fixate acest sport și organizează în fiecare an campionatul Europei și la olimpiade campionatul mondial. L. se împart în trei forme: I. l. greco-romane (clasice), II. l. libere și III l. japoneze. Când se vorbește de l., se înțelege totdeauna l. clasice; la concursuri, campionate, numai acest fel de lupte figurează. — I. **Lupta greco-romană**: este o L. cu mâinile deschise, constând într'o serie de exerciții de forță și adresă, prin cari 2 atleți caută să se aducă la pământ. Învingător este declarat acela, care va fi isbutit să-și aducă adversarul astfel, încât să atingă solul cu ambii umeri de odată. Apucăturile sunt admise numai deasupra centurei. Este strict interzis de a pune piedică, de a întrebuința lovituri, torsiunea degetelor. Apucăturile utilizate sunt: figuri din picioare și figuri de luptă pe covor. L. are loc pe o arenă rectangulară de 5 sau 7 m., pe toată întinderea ei fiind acoperită cu un covor gros. Lupta se face după categorii de greutate, concurenții cântărindu-se cu 12 ore înainte de concurs. In regulamentul Comisiunei Centrale de Lupte se prevăd 6 categorii:

greutate	pană	până la 54 kg.
greutate	ușoară	până la 60 kg.
greutate	semi-mijlocie	până la 67 kg.
greutate	mijlocie	până la 75 kg.
greutate	semi-grea	până la 82 kg.
greutate	mare grea	fără limită.

II. **Lupte libere**: catch-as-catch-can (kecieskeciken). Principiul acestui fel de L. constă în libertatea apucăturilor, interzise fiind numai cele mai periculoase și nesportive prize. Conduce un arbitru, deciziile fiind rezervate unui juriu. Învingerea se obține prin aducerea umerilor adversarului la sol, ori în lipsa acestuia, prin superioritatea atacurilor. Durata este o repriză de 10 minute, în caz de rezultat nedecis încă 5 minute. Și aici se luptă în categorii. Aceasta ramură a L. este mai puțin răspândită. III. **Lupta japoneză**: jiu-jitsu. Este L. națională a Japonezilor, bazată pe un spirit de observațiune foarte fin, de a te putea găsi în situații de apărare în orice împrejurări. Este un sport străvechi, practicat exclusiv de nobilimea chineză și japoneză, iar azi generalizat în toată massa poporului. In Europa ajunge în 1900 prin Japonezii vagabonzi. Jiu-jitsu compus din diferite sisteme și figuri vechi de către profesorul Dsiguro-Kano, constă din lovituri, prize (încleștări) și piedici. Loviturile se bazează pe cunoștințe de anatomie și fiziologie în ce privește punctele periculoase ale organelor nobile. Loviturile aplicate în momente potrivite, pot fi lovituri dureroase, amețitoare și chiar mortale. Prizele constau în imobilizarea unui membru al adversarului. Imobilizarea este atât de puternică, încât forțând puțin aceasta poziție, se produc rupturi de tendoane, fracturi și desarticulări osoase. Piedicile se practică cu ajutorul picioarelor, genunchiului, prin aplecare, etc. L. japoneză la noi s'a introdus în 1928 prin prof. Ishiguro, care a predat curs la I. N. E. F. și de atunci se practică în mod curent la Institut, curs care este obligator și pentru poliția noastră bucureșteană.

Lupta de tauri, sport obișnuit la Grecii și Romanii cei vechi, în epoca de decadență a vieții sportive. In sec. al XII s'a introdus în Spania și Portugalia, azi se mai practică în țările acestea, în unele state ale Americei de Sud și în Franța sudică. Luptătorii călări se numesc Torreadori, iar cei pedeștri Matadori. L. d. t. începe în urma semnalului dat de Corregidor. In orașul Madrid se dau L. d. t. de două ori pe săptămână în beneficiul spitalelor. Considerate ca un obiceiu barbar și degenerare a sportului, s'au ridicat multe glasuri împotriva lor, cerând să fie desființate.

Lupu Dionisie. (n. 1769 † 1831), Mitropolit al Ungro-vlahiei (1819-21), egumen la Tismana, aspru cleric, nestatornic în politică, sprijinitor al școlii naționale și a lui Gheorghe Lazăr; primește bine pe Tudor Vladimirescu la 1821, se refugiază de Greci la Brașov, fără să se mai întoarcă în scaun. A trimis bursieri în străinătate pentru învățătura mai superioară. Retras la mănăstirea Dealului din Târgoviște, moare la București.

Lupu Iancu (n. 1836), om politic al Românilor din Bucovina, deputat în camera Bucovinei și dieta imperială din Viena. A luat parte activă la toate mișcările economice culturale și politce ale Românilor din această provincie.

Lupu Nicolae (n. 1873), om politic român; medic; prefect bun al partidului liberal; deputat de mai multe ori (1913—1929); propagandist înfocat pentru înfăptuirea României mari în timpul războiului (1918—19) în Anglia, America și Franța; membru marcant al partidului țărănesc (1924—26), fiind contra fuziunii cu partidul național; ministru de interne (1919—20), de instrucție și al muncii în guvernul de colaborare Bratianu (1927—28).

Lupus (med.), îmbolnăvire de origină tuberculoasă localizată pe piele. Se tratează cu mult succes cu lumină artificială.

Lusignan, celebră familie franc. din evul mediu. O ramură a acestei familii, cea descendentă din Lusignan d'Outremer, e celebră prin participarea la cruciate și prin domnia de mai multe secole în insula Cipru (1192—1489)

Lusitania. 1. Provincie romană în Hispania, cuprinzând teritoriul Portugaliei de azi. — 2. Numele unui vapor uriaș, aparținător soc. Cunard Line (v. c.), care în 7 Maiu 1915 a fost scufundat de un submarin german. 1198 pasageri au pie-

rit atunci în valurile oceanului. Scufundarea L.-ei a contribuit ca Statele Unite ale Americei să se alăture de Antantă.

Lustrare, la vechii Romani, un fel de curăţire sfântă a cetăţii, cetăţenilor, a armatei, a câmpului, care se făcea mai ales în cultul lui Mars, Faunus Lupercus, Pales şi a zeiţelor Bona, Dea şi Ceres. Persoanele, câmpurile, etc. care trebuiau purificate, erau înconjurate printr'o procesiune cu animale de sacrificiu.

Lutetiu (chim.), cu simbolul Lu sau Casiopeul cu simb. Cp. element din grupa pământuri rare, scos din amestecul de oxizi slab bazici ai pământurilor itrice, de către G. Urbain.

Luteranismul, v. România, Literatura.

Luther Martin, reformatorul Germaniei, (n. 1483 † 1546). A studiat la univ. din Erfurt dreptul şi clasicii latini, dar întâmplându-se ca un prieten al său să fie lovit de fulger, când se plimbau împreună, a intrat în mănăstirea augustinilor din acel oraş, călugărindu-se şi sfinţindu-se preot (1507). Continuându-şi studiile la univ. din Wittemberg (1512), dobândi titlul de doctor în teologie. A călătorit la Roma, de unde se întoarse desgustat de decadenta clerului roman. În acest timp s'au publicat indulgenţe (v. c.), cu care călugărul dominican Tetzel, a făcut adevărata negustătorie, vânzându-le pentru bani. L. a protestat, atacând în acelaşi timp numeroase învăţături ale bisericii catolice în cele 95 teze ale sale, lipite pe uşa bisericii din Wittemberg. Pornindu-se împotriva lui cercetare, el s'a pus sub protecţia lui Frideric, principele Saxoniei. În 1520 Papa l-a anatemizat. În 1521 şi-a apărat doctrina la dieta imperială din Worms, care, a pronunţat asupra lui sentinţa de condamnare, declarându-l eretic. Protectorul său Frideric l-a ascuns în fortăreaţa din Wartburg, unde el a tradus Biblia în limba germ. Reîntors la Wittemberg, îşi continuă activitatea de reformator cu ajutorul prietenului său Melanchton (v. c.). Când dieta din Speyer, a adus unele hotărîri împotriva religii nouă. L. şi tovarăşii săi au protestat, de aici numirea de protestanţi a aderenţilor lui L. 1525 s'a căsătorit, întemeind şi familie. Scrierile lui formează o adevărată bibliotecă, având şi importanţă literară.

Lutra (zool.), vidra, mamifer carnivor; trăieşte în apropierea apelor; înotător bun, se hrăneşte cu peşti; a noi L. vulgaris, stricător pescăriilor, cu blană frumoasă.

Lüttich, 1. prov. belgiană, de 2895 kmp. — 2. capitala, cu 233.000 loc., cu universitate şi politehnică vestită. Puternică industrie de oţel şi fier, arme, etc.

Lützen, localitate în Germ. (Merseburg), vestită prin învingerea lui Gustav Adolf asupra lui Wallenstein (a. 1632) şi aceea a lui Napoleon asupra aliaţilor (1813).

Luxembourg François-Henri de Montmorency-Bouteville, duce de—, mareşal franc. (n. 1628 † 1695). La începutul războiului Ligii dela Augsburg, Ludovic al XIV îi încredinţează comanda armatelor din Flandra, unde el câştigă câteva învingeri frumoase (Fleurus 1690, Steinkerque 1692, Newinde 1693). Trofeele câştigate au fost depuse în biserica Notre-Dame din Paris, de aici atributul „de Tapiseur de N. D."

Luxembourg, Palatul —, în Paris, conconstruit la ordinul Mariei de Medicis dele 1615—1620 de arhitectul Y. Debrosse, pe locul vechiului „Hôtel du duc de Piney-Luxembourg". Au fost chemaţi artişti celebri ca să-l decoreze: Rubens, Poussin, Philippe de Champaigne. Aparţine apoi lui Gaston d'Orléans, şi, în sfârşit, contilor din Provence (Provenţa). Grădina şi muzeul L.-ului sunt renumite: gr. are terase admirabile, plantaţii din Europa şi exotice, artistic lucrate, Fântâna de Medicis, o mulţime de statui, de busturi. Florile bine îngrijite, liniştea ce domneşte fac din ea un loc de recreaţie dintre cele mai utile Parisului. Muzeul este creat în 1819 de Ludovic al XVIII pentru a se aduna lucrările artiştilor în viaţă. Se află aici azi sculpturi, picturi, desene, obiecte de artă de tot felul, dintre cele mai preţioase, mai ales de pictorii tineri, chiar în viaţă. Serveşte şi ca un fel de anexă a Louvre-ului. Palatul este ocupat de Senatul franc dela 1879.

Luxemburg (2586 kmp. cu 263.824 loc.), un mic stat neutru, cuprins între Belgia, Germania şi Franţa, o ţară de tranziţie între Ardeni (la N.) şi Lorraine (la S.), Nordul, format din ramuri ale Ardenilor, cu văi adânc săpate în şisturile negre, cu un sol neproductiv şi o climă aspră. Sudul continuare a podului înalt (peste 200 m.) al Lorraine-i, fiind format din marne şi calcare cu un soi productiv şi climă mai dulce, produce: fructe, vii şi cereale, pe când în N. numai păduri, secară şi cartofi. In S. V., prelungirea bazinului fierăginos dela Longwy (Franţa), este exploatat şi dă o industrie metalurgică în Esch-sur-Alzette. Populaţie 1/2 Walloni (Francezi) şi 1/2 Germani. Oraşe principale: Luxemburg, capit. (46.000 loc.), Clervaux. Istorie: Marele ducat de L. este guvernat dela 1815 de membrii ai familiei de Nassau, cari domniau în acelaşi timp în Olanda. Cu moartea lui Vilhelm al III, această unire încetează (1890), trecând stăpânirea în mâna altui reprezentant din aceeaşi familie: Adolf († 1905), urmat de fiul său Vilhelm († 1912) şi, în sfârşit de marea ducesă Maria, care abdică în 1919. Neutralitatea L.-ului garantată prin tratatul din Londra (1867) a fost violată de Germ. la începutul răsb. mond. La 1 Aug. 1914, armatele germ. trec prin L. pentru ca să atace Franţa. Protestul guvernului marelui ducat n'a fost luat în considerare. In cursul războiului a suferit multe pagube. După evacuare (11 XI. 1918), L. a fost decretat independent prin tratatele de pace. Locuitorii au votat o uniune economică cu Franţa, aceasta din urmă a renunţat în favorul Belgiei.

Luxemburg, ilustră familie din care fac parte mai mulţi împăraţi ai Germ.. Întemeiată de Sigfried, în sec. al X, care a primit senioria de L. şi titlul de conte. Ducatul a trecut apoi în mâna familiei de Bourgogne, a celei de Austria (1477) şi, în sfârşit, a făcut parte din Ţările de Jos.

Luxor, Luksor sau **Luqsor**, oraş în Egipt (prov. Keneh), cu 12.600 loc. Capitala districtului. Unul din cele 4 sate construite pe locul vechii Theba. Obeliscul celebru dela L. este adus la Paris, Place de la Concorde.

Luzán, Ignacio de —, scriitor spaniol (n. 1702 † 1754). Cunoscător bun al limbilor şi lit. moderne. A scris „Poetica", comedia „Virtud honrada" şi a fondat „Diario de los Literatos". A contribuit mult la răspândirea neoclasicismului.

Luzern, canton în Elveţia, 1492 kmp. şi oraş, capit. cu 46.000 loc. Situat la 400 m deasupra mării, e foarte vizitat de străini.

Lwów, fost **Lemberg**, oraş din Polonia (Galiţia L.), cu 219.000 loc. Nod de C. F., oraş industrial: rafinării de petrol, produse chimice, torcătorii, etc. Fostă capit. a Galiţiei austriace dela 1772 la 1918, L. a avut de suferit pe timpul războiului, când a fost ocupat de Ruşi (3 Sept. 1914 — 22 Aug. 1915).

Lyautey Louis (n. 1854) mareşal al Franţei. In 1906 a condus războiul francez în Maroco, dela 1912 comisar-şef al Franţei în Maroco, în 1916—17 ministru de războiu în guvernul Briand.

Lycia (geogr. ant.), veche regiune din Asia Mică, între Caria şi Pamphilia. Capit. Xanthe. Astăzi face parte din vilaetele Konieh şi Aidin.

Lycoperdon (bot.), bovist; ciuperci aparţinătoare gasteromicetelor; cu formă sferică, cu carne albă; sporii în interior apar ca un praf fin verzui. L. bovista ajunge până la mărimea unui cap de copil, creşte vara şi toamna prin livezi. L. caelatum nu e veninos; cât e tânăr, alb şi cărnos, se poate mânca.

Lycopersicum esculentum (bot.), pătlăgeaua roşie. tomată; fam. solanaceelor; plantă ierboasă anuală, cu florile galbene şi roşii; fructele, pătlăgelele roşii, formează o legumă foarte căutată, bogată în vitamine. Originară din Peru.

Lycopodiacee (bot.), cornişori, fam. a criptogamelor vasculare. Au tulpini de obiceiu ramificate şi foliate. Spicele din vârful tulpinii poartă frunze mai late, numite sporofile, în a căror parte internă se găseşte câte un sporangiu. Protalul în formă de tuberculi, lipsit de clorofilă, stă de obiceiu în pământ. Pe el se află anteridiul şi arhegonul.

Lyell Carles (n. 1797 † 1875), geolog englez, îndrumătorul cercetărilor geologice moderne pe baze ştiinţifice, care introduce ca metodă de lucru în studiul geologiei teoria cauzelor actuale, „actualismul" în înţelesul că „orice fenomen geologic din trecut s'a manifestat cu aceleaşi caractere cu care se petrec astăzi sub ochii noştri fenomenele similare". Relieful actual al pământului este deci produsul luptei agenţilor modificatori interni şi externi, aceeaşi în prezent ca şi în trecut, variind numai intensitatea lor de desfăşurare în diferitele ere geologice. A întreprins numeroase călătorii în America nordică, pe care a cutreerat-o în întregime, scriind şi o lucrare de biologie despre vârsta şi originea genului uman (Geological evidences of the antiquity of man (London 1873). Opera sa fundamentală este: „Principles of Geology", apărută în Londra în 1830.

Lykomedes, general arcadian (366 a. Chr.). A fondat oraşul Megalopolis, pentru a servi de centru ligii Arcadiene, pe care voi s'o scoată de sub protectoratul Spartei. Moare masacrat de câtiva arcadieni, aparţinători unei fracţii lacedemoniene.

Lykophron, poet grec alexandrin, din sec. al III. a. Chr., a scris mici anagrame, dar e m. ales cunoscut cu cele 40—50 tragedii, o istoric anecdotică a comedii (pierdute) şi „Alexandria" (poem), în care personagile n'au nume, iar naţiunea se reduce la aluzii mitologice şi istorice. Stilul său e adeseori confuz.

Lykos, 1. rege al Mirandienilor, care a primit pe Argonauţi. — 2. Rege în Theba.

Lykurgos, legiuitor spartan din sec. al IX a Chr. Tradiţia-l socoteşte ca fiu al regelui spartan Proklydes. Legile lui fixează împărţirea pământurilor Laconici în părţi inalienabile; senatul, educaţia publică obligatorie, prânzul în comun, disciplina militară şi socială, după un regim foarte sever. A contribuit la mărirea Spartei.

Lynch John, cetăţean american din sec. al XVI, învestit cu drepturi statariale faţă de Negri, cari părăsiau plantaţiunile. Legea lui L. e valabilă şi în unele state

nordice ale Americei unde criminalul prins asupra faptei e judecat prin judecata sumară a poporului şi pedepsit la moment.

Lynkeus (Linceu), în mit. greacă, unul dintre peţitorii fetelor lui Danaos, regele din Argos. Regele a dat ficelor sale pumnale, ca să-şi omoare peţitorii noaptea. Hypermnestra l-a cruţat pe L., iar acesta scapă prin fugă. După moartea lui Danaos, se căsătoreşte cu fica acestuia şi-i ocupă tronul.

Lynx (zool.), râsul; felină caracterizată prin pămătuful păros de pe vârful urechilor şi coada scurtă. Cea mai mare felină sălbatică din pădurile noastre. La noi destul de frecvent e L. lynx, râsul comun, care ajunge la o lungime de 1,50 m. şi e foarte hrăpăreţ.

Lyon, capitala dep. Rhône, la împreunarea Rhônului cu Saône; 523.800 loc.; aşezat la poalele alpilor, L. e al treilea oraş al Franţei ca populaţie şi ca viaţă industrială. Mari fabrici de maşini, produse chimice, viaţă intelectuală intensă.

Lyrique, Théâtre- (Teatrul liric), teatru în Paris, fondat în 1847 sub numele „Opéra National". Numele **T. L.** îl are dela 1852. Din Boulevard du Temple unde era la început, s'a mutat în Place du Châtelet, în 1862. În 1889 devine „Le Théâtre Sarah-Bernhardt" (v. c.).

Lysandros, general spartan, care învinge, în 395 a. Chr. pe Atenieni la Aegos Potamos şi stabileşte în Atena domnia celor Treizeci de tirani. În această luptă Plutarch spune că **L.** ar fi ucis 3000 de Atenieni.

Lysimachos, unul dintre renumiţii comandanţi ai lui Alexandru cel Mare al Macedoniei. După moartea lui A. cel M., el ajunge rege al Traciei, apoi al Macedoniei. Moare într'o luptă (281 a. Chr.).

Lysippos, mare sculptor gr. în sec. al. IV a. Chr. A lucrat pentru Alexandru cel Mare. Născ în Sicyone, arta lui se prezintă ca un fel de reacţiune dorică împotriva artei atice. **L.** schimbă Canonul (v. c.) lui Polykletes, deci tradiţia clasică a sec. al V, prin o tendinţă mai elegantă, dând corpului de opt ori lungimea capului (nu de şapte) şi scotând în relief articulaţiile. Lucrări celebre: Apoxiomenos (o copie bună la Vatican), Hercule, Hermes în repaos, Portretele lui Alexandru cel Mare (celebre). Animalele lucrate (cai, câini) sunt de un stil viguros şi natural. **L.** se caracterizează prin o fecunditate deosebită, gust pentru realism, observator fin al naturii, predispus pentru tipurile care exprimă energie şi forţă, tendinţa de-a mări hotarele sculpturii, orientarea ei spre căutarea emoţiunii dramatice. A influenţat întreaga arta hellenă şi a fondat o şcoală.

Lytta vesicatoria (zool.), gândăcel verde, cantarida; coleopter (vesicante). Elitrele moi, scurte. Corpul lunguet, verde auriu. Apare la noi în Iunie în păduri, unde mănâncă frunzele. Larvele parazitează unele albine. Conţine o substanţă, care irită pielea, cantaridina; ea se întrebuinţează în farmacie pentru uz extern şi din nenorocire şi în med. populară, intern, contra turbării, producând adesea inflamaţiuni mortale ale rinichilor.

Lytton George Edward Bulwer, lord —, romancier şi poet engl. (n. 1803 † 1878). Se cunosc romanele: The last day of, Pompeii, Rienzi, ş. a. E dotat cu inspiraţie plastică în romanele şi nuvelele sale. În drame şi poezie e neînsemnat.

M, 1. a XIII literă din alfabet; 2. muzică: mezzo (v. c.); 3. în logică: simbolul alegoric al terminului mediu (v. c.); 4. în germ. M. = Mark = o marcă germ; 5. m. = masculin; 6. m. = metru; 7. M = millia (lat.) = 1000.

M., în med., la scrierea reţetelor, însemnă „misce!" (lat.) = amestecă!

Maare, sunt lacuri formate în craterul unui vulcan de explozie; sunt crătere de prăbuşire, cu pereţii crăpaţi. Ex.: În regiunea Eifel, Hunsrück (Germania).

Maartens Jost Marius Willem Van der Poorten Schwartz, zis **Maarten**: romancier anglo-olandez (n. 1858 † 1915). A descris moravurile Olandei contemporane.

Maas Nikolas, pictor şi gravor de genre oland. (n. 1632 † 1693), cu multă fineţă şi puternic efect. Elev al lui Rembrandt.

Maas, numele flamand al fluviului Meuse (v. c.).

Mably, abatele Gabriel Bonnot de —, filos. şi istoric franc. (n. 1709 † 1785), fratele filos. Condillac. E de părere că artele şi ştiinţele pricinuiesc decadenţa omenirii, aducând despotismul, anarhia şi tendinţa de cucerire. Recomandă comunismul pt. înlăturarea ruinei sociale: anularea dreptului de moştenire privată, egalizarea straturilor sociale, legiuiri contra luxului şi o educaţie morală severă, ca la Spartanii Scrieri: De la législation, Droit public de l'Europe, Observations sur l'histoire de France. E unul dintre primii teoreticiani socialişti.

Mabuse, v. Gossaert.

Macabeii, ramură eroică a familiei evreeşti a Asmoneilor, care s'a luptat în 165 a. Chr. împotriva Sirienilor, apărând independenţa Iudeei. Membri însemnaţi: **Matatia** († 166 a. Chr.), strămoşul lor, se răscoală (v. Ebreii şi Iuda, nr. 5) împotriva Sirienilor; **Iuda** învinge pe gener. lui Antiochus († 160 a. Chr.) şi e sărbătorit de Ebrei prin Sărb. Luminilor; însemnaţi sunt şi fraţii celui preced., **Ionathan** († 144 a. Chr.) şi **Simon** († 135 a. Chr.), când certele interne pun capăt independenţei, urmând supunerea Romanilor.

Macabeice, Cărţile —, două cărţi deuterocanonice ale Bibliei; prima cuprinde Istoria Ebreilor dela 174—135 a. Chr. şi a doua martiriul celor şapte Maccabei pt. independenţa ţării.

Macabre, în artă se numesc astfel subiectele, desemnate, sculpate sau gravate, în care e reprezentată moartea (v. Dans macabru).

Mac Adam, **John London** (n. 1757 † 1836), inginer scoţian; el a început să construiască în Anglia pela 1785 drumurile numite după el „macadam", din piatră măruntă.

Mac Adoo William Gibbs, om politic am. (n. 1863). În timpul marelui războiu, ministrul de finanţe al St. Unite.

Macama (arab maqâma = şedinţă, oprire). 1. Reuniune de savanţi şi literaţi, adunaţi în jurul califilor şi guvernatorilor, cu cari discutau despre chestiuni de gramatică şi căutau să se distingă prin spirit şi erudiţie. Scriitorul El Hamadhâni (n. 990 † 1008) a creat un nou gen de M., care au dat naştere mai târziu celebrelor „şedinţe" ale lui Hariri (v. c. H.). 2. Formă de proză rimată.

Macao, oraş din China de S., într'o mică penins. Colonie port. Împreună cu teritoriul M., 12 kmp. cu 75.000 loc., din cari 59.000 în oraş.

Macarie, cronicar rom. († 1558). Fost egumen la mănăst. Neamţu şi (1532) ep. la Roman. A imitat Chronograful lui Constantinos Manasses (din trad. slavă) prelucrându-l într'o cronică scrisă în slavoneşte din dorinţa de a impresiona. Povesteşte evenimentele dela moartea lui Ştefan cel Mare (1504), până la întronarea a II a lui Petru Rareş (1541), din îndemnul căruia scria. După vreo 10 ani a continuat cronica povestind evenimentele dintre 1541—1551.

Macarie, patriarh al Antiochiei, între anii 1650—1660 a călătorit prin Ţările române, iar secretarul său Petru de Alep a descris această călătorie. Opera lui P. d. A. e cel mai preţios document asupra vieţii Românilor în sec. al XVII. Originalul arab e încă manuscris, dar a fost tradus în englezeşte de Belfour, iar din engl. în româneşte, publicându-se în întregime de Emilia Cioran în volumul: „Călătoriile patriarhului M. în Ţările Române".

Macarie Nicolae, Locot. rom. Mort în 15 August 1916 în trecătoarea Oituzului. Împreună cu Locot. Colonel Poenarul Bordea Gh., sunt primele victime dintre ofiţeri, în această întâie noapte a războiului nostru.

Macaulay Thomas Babington, Lord —, bărbat de stat (n. 1800 † 1859) şi istoric engl. Celebru prin lucrările: „Critical and historical essays" (3 vol. 1846); „History of England" (5 vol. 1849—61), dela Iacob al II până la moartea lui Wilhelm al III; Bacon, Macchiavelli, etc.

Macavei Victor (n. 1877). Doctor în teologie, promovat 1907 la Univ. din Viena, în 1904—1920 profesor la Acad. teol. din Blaj, apoi canonic, preşedinte al part. naţional-ţărănist din jud. Târnava-Mică. Ales senator 1922—1925 şi 1928. Preşedintele consiliului de administraţie al băncii „Patria" şi membru în cons. de adm. al mai multor institute şi întreprinderi financiare-comerciale. A publicat numeroase articole de cuprins bisericesc-cultural în revista „Cultura creştină", „Unirea", etc.

Macbeth, rege al Scoţiei, după uciderea lui Duncan I, dela 1040—57. A fost atacat de Malcolm, fiul lui Duncan, şi omorît de Macduff. Shakespeare l-a imortalizat într'o dramă cu acelaşi nume.

Macchiavelli Nicolo (n. 1469 † 1527), om de stat şi istoric florentin, secretar şi cancelar al Republicei florentine (1499—1512). După întoarcerea familiei de Medicis, e exilat, dar Lorenzo de Medicis îl numeşte istoricul Florenţei. A scris „Decade asupra lui Tit-Liviu" şi „Principele". A fost un patriot de seamă şi un mare scriitor. Idealul i-a fost unitatea Italiei.

Macdonald Alexandru, mareşal de Franţa (n. 1765 † 1840). El a fost acela care a negociat cu Aliaţii abdicarea lui Napoleon în 1814. S'a distins în bătălia dela Wagram. A fost numit pair de Franţa.

Macdonald James Ramsay (n. 1866), om politic englez, conducătorul mişcărilor muncitoreşti, deputat dela 1906. Ca

fervent adversar al războiului mondial a trebuit să se retragă din viața politică. In Dec. 1923 la alegeri, partidul muncitorilor ieșind cu 193 mandate, regele îl însărcinează pe M. cu formarea guvernului, în 1924 demisionează. Opere: Socialist Movement, Parliament and democracy, Socialism and society. Actual președinte de consiliu.

Mac Dowell Edward, compozitor rep. american (n. 1861 † 1908). Fost profesor la Conservatorul din Darmstadt; profesor de muzică la Universitatea Columbia din New-York, doctor onorific a două universități. Muzica lui e plină de originalitate, întru câtva asemănătoare lui Grieg.

Macduff, than sau baron scoțian, a cărui soție, după cronică, a fost omorîtă de Macbeth. M. aliat cu fiul regelui Scoției, cu Malcolm, îl omoară (v. Macbeth).

Macedonia, regiune din V.-ul penins. Balcanice, apr. 95.000 kmp., împărțită între Yugoslavia (la S.), Grecia (de N.), Bulgaria de (V.) și Albania (de SE). Mărginită apr. de Mții Bistra și Gramos la V., la S. de râul Vistrița, de Rodope la E. și de Șar Dagh la N., M. este muntoasă. Brăzdată de văile Vardarului și Strumei, largi pe mare lungime, iar la S. valea largă și aluvionară dela vărsarea fl. Vistrița, face ca M. să aibă și regiune de șes, bogată, datorită aluviunilor. Pe munții despăduriți, de vitregia stăpânirii turcești (până la 1913), sunt multe pășuni; pe coastele lor și pe înălțimile mai mici: vii și grădini de pomi fructiferi; în câmpii: culturi de cereale, bumbac, tutun și mac. Locuitorii sunt amestecați: Albanezi, Sârbi, Bulgari, Greci, Turci și Aromâni (v. c.). Orașe principale: Monastir, Skoplje, Korča, Salonic, Serres, etc.

Macedonia, în antichitate țară așezată în Nordul Greciei, ridicată la însemnătate istorică de Filip al II, care-i mărește hotarele prin adăugarea Iliriei. Era locuită de un popor cu puțină cultură, dar războinic. Perdikkas pare a fi fost cel dintâiu rege (700 a. Chr.). Sub urmași acestuia, M. devine teatrul unor sângeroase lupte între nenumăratii pretendenți la domnie. In acest timp M. își pierde în mâna Grecilor un mare număr de orașe litorale, M. își recâștigă puterea sub Filip al II (v. Philip), întinzându-și hegemonia asupra întregei Grecii. Apogeul îl ajunge numai sub Alexandru cel Mare (v. c.). După moartea acestuia M. decade, în urma luptelor pentru domnie, până la 146 a. Chr., când e prefăcută în provincie romană. Astăzi, sub numele de M. se înțelege regiunea cuprinsă între Pind, Olimp și Rodope și portul Salonic. In urma marelui războiu M. a fost luată dela Turci și împărțită între Jugoslavia, Grecia și Bulgaria.

Macedonia, Luptele din —. In războiul mondial, M. a fost teatrul unor sângeroase lupte între Germani și Antanta. In urma insuccesului dela Gallipoli, Antanta, la insistența Franței, a transportat trupe engl. și franc. în M., la care s'au ataşat armata refăcută a Sârbilor. In urma unui atac al Bulg., aliații izbutesc să înainteze, unindu-se cu Italienii, din M. Ionică. Abdicând regele Greciei, aliații încep o serie de operațiuni, izbutind să spargă frontul inamic și câștigând memorabila luptă dela Doropolje. Armatele au fost comandate de generalii Franchet d'Esperey și Sarrail, care reușesc în 30 Sept. 1918 să impună Bulgarilor încheierea armistițiului.

„Macedonia", foaie săptămânală de propagandă națională, apare la București, Strada Stirbey Vodă 42.

Macedonschi Alexandru, poet simbolist (n. 1854 † 1920). A suferit influența lit. franceze decadente și a lui A. de Musset, având pretenția de a creia o „școală nouă" în poezie cu tendințele sale de estetism exotic, ncavând însă nimic comun cu desvoltarea anterioară a literaturii române. Versurile lui aduc o formă mai mult sonoră decât corect muzicală, o plasticitate căutată, o limbă nesigură și presărată cu un amestec de eleganță și vulgaritate, cu puține elemente românești favorabile unei desvoltări artistice. A publicat nuvele, studii critice, piese de teatru și poezii. A întemeiat și condus revista „Literatorul" (v. c.), producând, trecător, oarecare vâlvă; dar numai printre admiratorii din jurul său; publicul a rămas definitiv străin de modernismul său exagerat. Merită să fie amintite poezia „Noaptea de Decemvrie" și câteva din „Rondelele" sale. A scris: „Prima Verba", „Poezii", „Poezii alese", „Cartea nestematelor", (toate aceste volume sunt de poezii). „Excelsior", „Flori sacre", „Cartea de aur", nuvele.

Macedo-Românii, v. Aromânii.

Măcelar Ilie (n. 1822 † 1891), om politic rom. în Transilvania. Studii gimnaziale în Sibiu, dreptul în Cluj. 1848 e tribun; 1850—00 funcționar la tribunal, 1862 jude regesc în Miercurea, câștigându-și mari merite pentru bisericile și școlile din acest district; 1865 consilier guvernial; 1863—4 deputat în Sibiu. 1865 în Cluj, în 1867 în dieta din Pesta, unde a încercat să vorbească în dietă românește, fiind împiedecat însă de unguri. 1868 a convocat și a condus o conferință națională din Miercurea. A fost membru în toate sinoadele și congresele bis. ort. A contribuit mult la înființarea băncii „Albina", a cărei președinte a fost mai mulți ani.

Macerațiune (med.). 1. Plămădeală: extragerea substanțelor medicamentoase din plante prin așezarea lor într'un lichid rece, ca apa, alcoolul, oțetul, etc. — 2. In obstetrică: imbibarea unui făt mort în mitra mamei cu lichidul amniotic.

Mach Ernst (n. 1838 † 1916), fizician austriac, profesor universitar de matematică și fizică la Praga, Graz și Viena. S'a ocupat îndeosebi cu principiile mecanicei. Profund gânditor al sec. XIX, care a prevăzut ideile relativității lui Einstein cu mult înainte. Ca filos. M. e pozitivist. In teoria cunoașterii e biologist și psihologist, respinge metafizica fiind înrudit cu empiriocriticismul lui Avenarius (v. c.) și împărtășește concepția „economică", a gândirii (v. c.). Opere principale: Erkenntniss und Irrtum; Die Mechanik in ihrer Entwicklung; Populärwissenschaftliche Vorlesungen; Die Analyse der Empfindungen.

Machault d'Arnouville, însemnat bărbat de stat franc. (n. 1701 † 1794), cu multă trecere pe timpul lui Ludovic al XV, sub care a fost ministru de finanțe. A încercat să pună în vigoare principiul egalității în datoriile cetățenești față de stat. Disgrațiat din pricina conflictului cu M-me de Pompadour.

Machetă, 1. în sculptură prezentarea lucrării nu în proporție normală, ci într'o formă redusă; 2. figuri mici, care servesc pictorilor pt. studierea atitudinilor.

Machiavelism, concepție politică, expusă de Macchiavelli în lucr. „Il Principe", după care șeful statului poate folosi orice mijloace spre a îndeplini scopurile guvernării sale, în interesul societății.

Măcin (5286 loc.), com. rur. jud. Tulcea, reșed. pl. Măcin, cu satul Smârdanul-Nou. Judec. de ocol. Spital, medic, farmacie. Of. P. local. Port la Dunăre.

Măcinului (Munții —), șirul de înălțimi din Dobrogea de NV. Pornește din N. dela vrf. Bugeacului și se continuă spre S. prin culmile: Pricopanul și Grecilor. Aceasta are vrf. cel mai înalt din toată Dobrogea, Țuțuiatul cu 456 m. M. M. sunt formați din roci cristaline și șisturi cristaline. Fac parte din sistemul hercinian, v. Dobrogea.

Macip Ioanes Vicente, vestit pictor spaniol (n. 1524 † 1579). A fost influențat de pictorii italieni, al căror stil l-a întrodus în Spania. Autor al numeroase tablouri cu subiecte religioase și potrete executate cu mult talent. E supranumit „Raffaell spaniol".

Mackensen, August von (n. 1849), general german, în războiul mondial comandantul trupelor în contra Serbiei și României. La retragerea sa din România, trupele sale au fost desarmate, iar el internat.

Mackenzie, fl. din Canada, ieșe din lac. Sclavilor și se varsă în Oc. Inghețat de N. printr'o deltă mlăștinoasă. Inghiață din 15 Oct. până la 15 Iunie.

Mac-Kinley William, bărbat de stat am. (n. 1843 † 1901), președinte al U. S. A. din 1896—1901; frecvent susținător al imperialismului și introducătorul regimului protecționist. A contribuit la întrarea St Unite în războiul contra Spaniei. A fost asasinat.

Mac Laurin Colin (n. 1698 † 1746), matematician englez, profesor la univ. din Edinburg. Dintre lucrările lui mai importantă e desvoltarea unei funcțiuni în serie după puterile crescătoare ale variabilei independente, numită după el seria lui M. In mecanică meritul lui M. constă în aceea, că el a fost cel dintâiu care a descompus o forță în componente după trei axe de coordonate rectilinii.

Macleod John James, fiziolog american (n. 1876). Prof. la univ. din Toronto (Canada). E unul din descoperitorii Insulinei (v. c.). Premiul Nobel (medicină) 1923.

Mac-Mahon Edme Patrice Maurice, duce de Magenta și mareșal de Franța (n. 1808 † 1893). S'a distins în timpul războiului Crimei, în Italia, unde bătu pe Austriaci la Magenta și în timpul războiului franco-german unde fu rănit în luptele dela Sedan. A luptat contra Comunei dela Paris și a fost ales al 2 lea președinte al republicei franceze, fiind nevoit mai târziu să se demită.

Mac-Orlan Pierre, romancier franc. (n. 1883). Scriitor fecund înzestrat cu o nesecată vervă veselă, humor și talent de a caricaturiza situații și personaje cu imaginație romanescă și gustul descrierii aventurilor: les Poissons morts, le Chant de l'Equipage, A bord de l'„Etoile matutine", Le petit manuel du parfait aventurier, La chronique des temps désespérés. In „La Cavalière Elsa" arată humorul sec și pitorescul pestriț al Rusiei sovietice. In „Venus internationale" și „Malice", găsim teme mai complicate, tratate cu același talent. In „la Clique du café Brebis" zugrăvește scene pitorești din Montmartre, iar în „les Pirates de l'Avenue du Rhum" și „le Quai des brumes" înfățișează o lume anarhică trăind în călcarea tuturor convențiilor sociale.

Macovei Gheorghe, prof. de Geologie și Paleontologie la Școala politehnică din București.

Macpherson James, scriitor engl. (n. 1738 † 1796). A devenit celebru prin publicarea poemelor epice în proză „Fingal" și „Temora", care le punea pe seama unui poet gaelic din sec. al III numit Ossian, fiul lui Fingal.

Macrinus, împărat roman dela 217—218, după ce a omorît pe Caracalla. A fost detronat și ucis de Heliogabalus (v. c.).

Macrobiotică (med.), arta de a lungi viața. Intotdeauna Medicina s'a ocupat cu această problemă, pe care tot numai Igiena o poate soluționa. Cea mai vestită lucrare despre M. este cartea lui Hufeland, apărută în 1796 și retipărită de atuncea în nenumărate ediții. Tradusă în 1844 de doctorul Pavel Vasici în românește, ea este una din cele dintâi lucrări medicale mai mari tipărite în limba noastră. Despre problema întineririi v. c.

Macrocefal (anat.), om cu cap nenatural de mare. Cauza: mai ales colectarea de lichide în interiorul craniului, v. Hidrocefal.

Macrocosm (gr.), (filos.), lumea largă, infinitul mare, natura ca univers. Opus: microcosm (v. c.).

Macropodide (zool.), Cangurii; mamifere, fam. a marsupialelor. Ierbivore cu dentiție redusă. Capul mic; picioarele anterioare slabe, cele posterioare foarte puternice, adaptate saltului. Coadă lungă musculoasă. Puii foarte mici născuți încă în stadiul embrionar, sunt așezați într'o pungă (marsupiu) în care se găsesc și mamelele. Trăiesc în Australia. — Macropus giganteus, cangurul gigant, de mărimea unui bărbat, greu de 150 kg. Face salturi de 10 m. M. penicillatus, de mărimea unui câne.

Macry-Ellimiu Agepsina, cunoscută tragediană, societară a Teatrului Național din București.

Maculatură, hârtia de aruncat sau neutilizabilă, rămasă dela tipar.

Madách Imre, mare poet magh. (n. 1823 † 1864). Cu o singură lucrare și-a câștigat un renume în lit. universală: Az ember tragédiája (Tragedia omului, dramă filozofică) din care a tradus poetul Goga.

Madagascar, insulă în Oc. Indic, despărțită de Africa prin canalul Mozambic; 592.000 kmp.; 3,105.000 loc., cu capit. Tananarive. Alte orașe de seamă: Tamatave, Diego-Suarez, etc. Pe țărmul sudic regiuni nesănătoase, în regiunea centrală plantouri foarte roditoare și văi bogate. Munții se ridică până la 2680 m. Râuri mai însemnate: Mangora, Betsibona, Mangoka, etc. M. e locuit de triburi Sakalave (indigene) și Hova, de origine malaieză. Dela 1896 M. e o colonie franceză. Producții mari de orez, cauciuc, etc

Madame Butterfly, operă în 3 acte de G. Puccini, prima reprezentație 1905. Pe un subiect exotic, tratând tragedia unei tinere japoneze care e înșelată în credința ei de cel ce-a iubit-o și părăsit-o, P. a scris o muzică impresionantă, care atinge maximul de dulceață și dramatism. Nota exotică a melodiei alternează cu fraze de o pură melodiozitate italiană.

Madeira (Madera), insulă în Oc. Atlantic, aproape de coasta Africei (545 km.); împreună cu alte patru formează ahipelagul Madeira, posesiune a Portugaliei. Supraf. 815 kmp. cu 170.000 loc. Capitala Funchal. Climă foarte plăcută și sănătoasă. Sanatoriu pentru tuberculoși. Vinuri renumite, recoltate din viță importată în sec. al XV din Cyprus sau Creta.

Madeira, mare râu al Americei de Sud, afluent pe dreapta al Fl. Amazoanelor. Izvorăște din Cordilliera Anzilor sub numele de Beni, purtând acest nume până la confluența cu Mamoré, iar de aici până la vărsare în Amazon se numește Madeira. Lungimea 1450 km, navigabil pe 1060 km. spre Amazon.

Madeleine, Biserica —, una din cele mai frumoase biserici din Paris în formă de templu gr., din ordinul corintic. Construită dela 1764—1842 de mai mulți arhitecți (Contant d'Ivry, Guillaume Couture și Vignon).

Maderno Carlo, arhitect ital (n. 1556 † 1629). Unul din cei mai distinși arhitecți, dintre cari au lucrat la terminarea bisericii Sf. Petru din Roma. A ridicat deasemenea palatele Strozzi, Rusicacci, Aldobrandini.

Madero Francisco, bărbat de stat mexican (n. 1873 † 1913), dușman al generr. Diaz și președinte al republicii dela 1911—1913.

Madgearu Virgil (n. 1884), om politic român. Studii în Germania; prof. de eco-

nomie națională la Acad. de înalte studii comerciale și industriale din București; deputat (din 1919—1929); membru marcant al partidului țărănesc din 1919, fiind doctrinarul și secretarul general al acestui partid și după fuzionarea din 1926 cu partidul național de sub șefia lui I. Maniu. In parlament a desvoltat o extraordinară activitate, vorbind la toate chestiunile importante economice financiare, dând și soluții, pe care le realizează ca ministru de comerț și industrie (din 1928) în guvernul Maniu. A publicat studii prețioase pe lângă numeroase discursuri din Cameră: Țărănismul (1922); Doctrina țărănistă (1923); Reforma parlamentului (1922); Revoluția agrară și evoluția clasei țărănești (1923), etc.

Madison James, bărbat de stat americ. (n. 1751 † 1836). A fost unul din creatorii partidului republican; președinte al U. A. S. în timpul războiului cu Anglia (1812).

Madonna (ital. = doamnă), numele Fecioarei Maria în biserica catolică, și îndeosebi în Italia, al picturilor și sculpturilor care o reprezintă cu Isus în brațe.

Madras, al treilea oraș al Indiei engl., capit. unei prezidențe. Port la golf. Bengal. 527.000 loc. Ocupă o supraf. de 70 kmp. Torcătorii de bumbac și cânepă. Prezidența M. are 368.000 kmp. cu apr. 3¼ Mii. loc.

Madre (Sierra), lanțuri de munți la E.-ul și V.-ul podișului Mexican. Sunt continuarea Munților din U. S. A. cu înălțimi ce trec de 2000 m.

Madrepora (zool.), fam. Madreporide, colonii arborescente. Polipii au 6 sau 12 septuri. Formează rifurile coraliene în mări.

Madrid, capitala Spaniei, pe Mançanares, în mijlocul unui platou (650 m.) arid, cu climă rea pentru străini, fără apă, are totuși 650.000 locuitori. Monumente mai importante: palatul regal, biserica San-Francisco (Panteonul Național), Muzeul de pictură, Universitate. La fabrici de tutun, și mobile. La M. s'a încheiat în 1526 un tratat de pace între Francisc I, regele Franței și Carol Quintul, când acesta a obținut Bourgogne și libertatea de acțiune în Italia.

Madrigal (muz.), compoziție vocală în formă strofică, inițial pentru o voce cu acompaniamentul mai multor instrumente (având ca text madrigalul literar al clasicilor ital), datorită compozitorilor ital. ai sec. al XIV. Forma sa, simplă la început, ia o desvoltare nebănuită trecând în domeniul muzicei corale à capella. Lucrată din ce în ce cu mai multă artă, culminează în sec. al XVI și al XVII, devenind forma predilectă pentru muzica lumească. Orlando Lasso, Monteverdi, etc. ne-au transmis lucrări celebre în acest gen.

Madrigal, formă de poezie. Cuprinde versuri puține (3—4) și exprimă o gândire fină, gingașă sau galantă. In sec. al XVI M.-ul e caracteristic poeziei erotice franc. și uneori e însoțit de muzică.

Madura sau **Madoera**, ins. pe coasta de N. a ins. Java. 4400 kmp. cu apr. 1 milion loc. Capit. Pemakassan.

Măduva oaselor (anat.), țesut celular (măduva roșie), la etate mai înaintată grăsos, (m. galbenă), în care se formează globulele roșii ale sângelui. — **M. spinării** (anat.), acea parte a sistemului nervos central, care e așezată în canalul din șira spinării. Din ea pornesc nervii spinali.

Maecenas Caius Cilnius, bărbat de stat roman (n. 69 a. Chr. † 8 a. Chr.), prieten al împ. Augustus și al poetului Horatius, care i-a dedicat mai multe ode. Sprijinitor înfocat al artelor și literaturii.

Maenadae (Menade), în mitol. gr. numele femeilor, care luau parte la sărbătorile dionisiace (v. c.) din solstițiul de iarnă, însoțite de orgii.

Maeotis sau **Palus Maeotis**, v. Marea de Azov.

Maerlant (cit. Marlant) Jak van —, poet olandez (n. ca. 1235 † 1291). A scris poeme didactice și cronica universală rimată „Spieghel historiael".

Maeștrii cântăreți („Die Meistersinger von Nürnberg"), operă în 3 acte de R. Wagner. Prima reprezent. 1868 la München. Subiectul scris de Wagner e luat din istorie, ca material brut și întocmit după fantazia sa, dând o icoană fidelă a măeștrilor cântăreți din mijlocul sec. al XVI, cu toate tradițiile și obiceiurile lor. Erou principal e poetul-ciobotar Hans Sachs. Muzica e vioaie, plină de umor, caracterizând perfect diversele tipuri, lirică și plină de noblețe în anumite momente, orchestrația de o polifonie uimitoare.

Maeterlinck Maurice, scriitor belgian, cu numele adevărat Polydore Marie Bernard (n. 1862). A scris poezii: Serres chaudes (1889), remarcate entuziast de Mirbeau, și care-l făcură celebru. Este creatorul teatrului simbolist: la Princesse Madeleine, l'Intruse les Aveugles, les Sept Pricesses. Pelléas et Mélisande, Aladine et Palomides, Intérieur, La Mort de Tintagiles. A mai scris eseuri filos. și morale: le Trésor des Humbles, La Mort, le Grand secret, Les sentiers dans la montagne, la Sagesse et la destinée, în care este optimist și fatalist. „La Vie des Abeilles" e capodopera sa în care dedică un imn solidarității tuturor vie-

ţuitoarelor în faţa misterelor naturii, ca şi în „Le Temple enscveli", „Le Double Jardin", „L'intelligence des fleurs", „La Vie des Thermites", „La Mort", „Le grand secret".

Maeutica (filos.), Socrate întrebuinţa în discuţiile filosofice arta M-cei, care consta în a scoate la iveală, prin întrebări şi răspunsuri dibace, cunoştinţa justă ce o aveau în mintea lor interlocutorii sau discipolii săi.

Maffei Francesco Scipione, marchis de —, celebru scriitor ital. şi autor dramatic (n. 1675 † 1735). A scris tragedia „Meropa", care a fost imitată de Voltaire. A avut mare succes în scrierea „Verona ilustrata" şi cu alte opere de erudiţie.

Maffia, societate criminală secretă în Sicilia şi Italia. Membrii ei se numesc Maffioţi şi sunt capabili, în schimbul unei remuneraţii bune, de orice crime. M. e foarte bine organizată, având statute severe, care opresc denunţarea crimelor, iar membrilor le impun mărturia falşă în faţa judecătorilor, obligându-i la răsbunare (vendetta) pentru ofense cât de mici Membrii infideli ai M.-ei sunt pedepsiţi cu moartea. Măsurile energice ale guvernelor italiene au redus mult puterea M.-ei, dar n'au putut-o desfiinţa.

Magalhaens Gonçalves de —, poet şi om politic brazilian (n. 1811 † 1882). Poeziile sale îl fac să fie considerat şeful şcoalei naţionale poetice din Brazilia.

Magalhaens Fernao do M., cunoscut sub numele de **Magellan,** navigator portughez, născut la Porto, mort la Zebu (n. 1470 † 1521), primi din partea Spaniei, însărcinarea să găsească o trecere între Atlantic şi Pacific pe la Sudul Americei, ca să se poată stabili drumul spre Indii prin V. şi să dispute ins. Moluce Portughezilor. A descoperit în 1520 strâmtoarea ce-i poartă numele şi a făcut prima călătorie în jurul pământului, prima circumnavigaţiune. A fost însă omorît în insulele Filippine într'o luptă cu indigenii. Echipagiul a continuat călătoria sub conducerea lui Sebastiano Elano şi ajunse în Patrie în 1522, după trei ani de plutire.

Magallon Xavier de —, poet franc. (n. 1866), apreciat de Ch. Maurras. Om politic şi orator. A publicat versuri prin reviste şi vol. „L'Ombre", „O Terre", poemul filos. „Prière en guise de réponse à la Comtesse de Noailles". Face parte din grupul „la Pléiade", alături de Mme de Noailles, J. Gasquet, P. Camo, Tr. Derème, Ch. Derennes, Fern. Mazade şi Paul Valéry.

Măgarul sau Asinul (zool.) (Equus asinus) mamifer imparicopitat sau ungulat din subordinul Perissodactilelor, care trăieşte în stare sălbatică în Asia centrală (Tataria), vânându-se pentru grăsimea şi carnea lui. Din o specie a sa sălbatică (A. onager), domesticibilă, care trăieşte în Persia, se prepară, în Rusia şi'n Orient, pielea sgrunţuroasă, numită chagrin. O altă specie a sa sălbatecă (A. taeniopus), domesticibilă, trăeşte în Africa. Din aceste specii derivă A. domestic, cu urechile lungi, caracteristice, din a cărui încrucişare cu iapa, rezultă catârul. Din pielea sa se prepară pergament animal şi se fac încălţăminte, iar carnea sa se mănâncă preparată ca salam.

Măgarul lui Buridan (filos.), v. Buridan.

„Magazinul istoric pentru Dacia" rev. ist., publicată de Bălcescu şi Laurian, în 5 vol. I 1845, II 1846, III 1846, IV 1847, V 1847. Aici apar, printre altele, următoarele lucrări ale lui B.: Isvoarele ist. Rom., Românii şi Fanarioţii, Ion Tăutul, Miron Costin, Spătarul Ion Cantacuzino, Postelnicul Const. Cantacuzino, Puterea armată la Moldoveni, Starea socială a muncitorilor plugari (v. c.), Campania Românilor dela 1595, Buletin despre portretele principilor. Aici s'a publicat şi aşa zisa „Cronica anonimă" (v. c.), *apoi o parte din* cronica lui Radu Popescu, atribuită lui Const. Căpitanul Filipescu. „Istoriile Domnilor Ţării Româneşti", „Istoria Ţării Româneşti dela 1668—1700", de marele logofăt Radu Greceanu şi parte din cronica lui Radu Popescu, recunoscută ca a lui, etc.

Magdeburg, oraş german, capit. Saxoniei, cu 280.000 loc. Oraş industrial activ, port fluvial foarte frecventat.

Magdhaba, localitate din penins. Sinai, locul de adunare şi baza operaţiilor armatei turceşti contra canalului Suez în timpul marelui răsboiu.

Magellan, 1. navigator (v. Magalhaens). 2. Arhipelagul lui M., nume dat unor grupe de insule în Oc. Pacific, la N. de Ins. Mariane. Mai însemnate: Ins. Bonin, Ins. Volcano; 3. strâmtoare în forma unui canal lung de 575—600 km. şi largă între 4 şi 33 km. între partea cea mai de S. a Americei de Sud şi Ins. Ţara Focului. A fost descoperită de Magellan (Magalhaens) în 1521; 4. Teritoriul M., provincie la Sudul republicei Chili (dela 47° lat. S. până la cap. Horn). *Suprafaţa:* 190.000 km.², cu 23.000 loc. Capit. Punta Arenas (8327 loc.).

Magendie François, medic franc. (n. 1783 † 1855), unul dintre cei mai celebri fiziologi ai lumii, are lucrări fundamentale asupra absorbţiei, fiziologiei inimii, căldurii animale, digestiei, fiziologiei nervilor, piemiei, metastazelor, alcaloizilor, etc., etc. Experienţele sale sunt clasice.

Magenta, oraş din Italia (Milano), cunoscut prin strălucirea victorie repurtată de armatele franc. contra celor austriace (4 Iunie 1859).

Maghiar Augustin, canonic cancelar în capitlul diecesan român unit din Oradea.

Maghiarii, v. Ungurii.

Maghieru Ioan, prof. de fizică generală la Şcoala politehnică din Timişoara.

Maghreb sau **Moghreb,** nume dat de Arabi, regiunei de N. a Africei: Maroc, Algeria, Tunis.

Magi, preoţii Mezilor, cari alcătuiau o castă deosebită. Se ocupau şi cu astronomia, magia şi medicina. După Evangheliea lui Matei, Magii dela răsărit s'au închinat pruncului Isus, aducându-i daruri: aur, smirnă şi tămâie.

Magia (gr. = *farmec, vrajă*). 1. (filos) Arta vrăjitoriei sau a farmecelor, prin care se crede că forţele oculte (v. Ocult) ale naturii şi spiritele (v. Demon), pot fi îmblânzite şi stăpânite. Credinţa în M. o găsim la Chaldeeni, la Perşi şi Egipteni, şi de acolo s'a răspândit şi în Occident, mai ales în evul mediu. O găsim jucând un rol important în filos. Renaşterii, de ex. la Agrippa de Nettesheim şi la Paracelsus. In „Faust" de Goethe, M. întrupează o năzuinţă a Evului Mediu. — 2. (Sociol.) M. se opune religiei şi e considerată [de Frazer], ca cel dintâiu rudiment al ştiinţii, pe când Religia e un complex de procedeuri ce ne ajută să ne facem favorabile fiinţele cu puteri superioare omului.

Magier Andrei (n. 1891). Studiile teologice în Cernăuţi şi Strassbourg. 1914—17 *directorul internatului de băeţi din* Beiuş; 1918—21 secretar la consistoriul ort. din Oradia; 1921—26 referentul consistoriului, profesor şi rector al Academiei teologice noui înfiinţate. In 1926 e arhiereu şi locţiitorul episcopului. A fost directorul revistei oficiale „Legea Românească". A publicat articole şi studii teologice prin reviste. Om învăţat, călugăr *riguros, care armonizează fapta lui cu* spusele Sf. Scripturi.

Magister (lat.), 1. măiestru, învăţător; 2. In Roma antică titlul mai multor demnitari, de ex.: M. census, M. equitum, M. militum, etc.; 3. In evul mediu, titlul academic, echivalent cu cel de doctor; 4. In mănăstiri catolice conducătorul fraţilor laici; 5. M. sacri palatii: majordomul Palatului Papal.

Magisterium bismuti (chim.), sau azotatul bazic de bismut, pulbere albă cristalină, insolubilă în apă, întrebuinţată ca medicament intern (antidiareic).

Magistrat (dr.), In dr. roman: autoritatea care exercita suveranitatea şi funcţionarul însărcinat cu acest lucru. Azi *judecător, funcţionar însărcinat cu exercitarea* puterii judecătoreşti. **Magistratura** e inamovibilă (afară de ajutorii de judecători şi supleanţi).

Magmă (petrograf.), se num. materia topită din interiorul pământului (v. astrală, cosmogonia), formată din soluţiuni de silicaţi şi de diferte metale. Prin răcirea şi solidificarea magmelor s'au format şi se formează în natură rocele eruptive (granite, sienite, etc.).

Magna Charta, actul prin care regele Ioan fără Ţară (v. c.) al Angliei a recunoscut nobilimei şi burghezimei engl. unele libertăţi fundamentale, renunţând la unele privilegii regale (1215).

Magnaliu (chim), aliaj de aluminiu cu 1,8% cupru, 1,2% nichel şi 1,6% magneziu, dur şi rezistent.

Magnat, în Polonia şi Ungaria, înalţii demnitari, descendenţi din fam. nobile (arhiducii, principii, baronii). In Ung. (până în 1918) alcătuesc Senatul. In acelaşi rang erau consideraţi arhiepiscopii şi episcopii rom.-cat. şi gr.-cat.

Magnesium perhydrol (med.), superoxid de magnesiu. Leagă acidul clorhidric din stomac şi desinfectează, prin formarea de oxigen, conţinutul tractului gastro-intestinal. Se dă la dispepsii, meteorism, hiperaciditâţi şi alte turburări gastrice.

Magnetism, proprietatea unui minereu, numit magnetită, de a atrage bucăţi mici de fier şi oţel. Magnetita are magnetism natural, dar aceasta proprietate se poate transmite unei bucăţi de oţel (prin inducţie), nikel, kobalt sau crom. Pilitura de fier presărată pe o hârtie, sub care se află un magnet, se aranjează după liniile de forţă ale acestuia. Un magnet are doi poli, sudic şi nordic. Doi poli magnetici de acelaşi nume se resping, cei de nume contrar se atrag.

Magnetism pământesc, cuprinde toate fenomenele magnetice datorite pământului privit ca un magnet enorm. Polii magnetici pământeşti nu coincid cu vârfurile axei, sunt numai în apropierea acestora. O busolă (ac magnetic) se îndreaptă totdeauna spre polii magnetici, de aceea direcţia lui nu coincide cu a meridianului terestru. M. are următoarele elemente: declinaţia, unghiul liniilor de forţă cu meridianul terestru; înclinaţia, unghiul cu planul orizontal; intensitatea câmpului. Aceste elemente variază în acelaşi loc cu timpul, cauza se crede că este lumina polară, petele solare, etc.

Magnetita (min.), v. Minereuri de fier.

Magnezia usta (chim.), oxid de magneziu, OMg, pulbere albă, f. uşoară şi refractară se topeşte la 2600°, acizii atacă uşor numai oxidul produs la temperaturi joase, întrebuinţat în medicină împotriva hiperaciditătii şi în industrie ca material refractar.

Magnezita (min.), v. Sepiolita.

Magneziu (chim.), metal alb-argintiu, maleabil şi ductil. Se oxidează numai în aier umed, acoperindu-se cu o coaje cenuşie de oxid de magneziu. Se topeşte la 630°. Se prepară prin electroliza clorurei de magneziu topite. Este foarte răspândit în natură, în o serie de combinaţiuni (Carnalita, Calamina, Epsomita, Giobertita, Dolomita). Sub forma de sârme, sau de praf, se întrebuinţează pentru fotografierea la întuneric, aprins ars̆ând cu o lumină orbitoare. Oxidul de magneziu şi sulfatul de magneziu (sare amară) se întrebuinţează în medicină, contra hiperaciditătii stomacale şi ca purgativ. [Mg = 24.32].

Magnin Charles, literat franc. (n. 1793 † 1862), critic dramatic la „Globe" şi la „National".

Magnus Olaus, arhiep. de Upsala (n. 1489 † 1558), a compus o primă hartă, aproape exactă, a N.-ului Europei.

Măgura, culme, care leagă masivul Bucegilor de Piatra Craiului (v. c.).

Măgurele (Turnu —), v. Turnu-Măgurele.

Magyar általános hitelbank, societate pe acţii, în Budapesta, înfiinţată la 1867 cu capital de 15 milioane floreni. Acum capital societar e de 550 milioane coroane. Cointeresări mari are în industria textilă, de zahăr şi minieră. În Budapesta sunt 8 sucursale, iar în provincie 10.

Magyar Kisebbség, revistă politică, apare de 2 ori pe lună sub conducerea unui comitet compus din Jakabffy Elemér, Sulyok István şi Willer József. Revista are şi o ediţie întitulată „Glasul Minorităţilor", care publică articole scrise în limba română, germană şi franceză, dorind să trezească interes în opinia publică europeană faţă de chestiile minoritare.

Magyar Nép, foaie populară săptămânală ilustrată, apare la Cluj. E cea mai răspândită foaie pop. magh. în Ardeal.

Magyarország, v. Ungaria.

„Mahábhárata" (lit. indiană), cea mai mare poemă naţională indiană populară şi cea mai cuprinzătoare din câte există în lit. universală. La origine M. era o povestire de 8800 strofe cuprinzând lupta dintre Kuruizi (Bharatas) şi Pomduizi, triburi înrudite, dar rivale. In această naraţiune răsboinică, casta brahmanică a introdus un număr nesfârşit de episoade mitologice, juridice, religioase şi filosofice, făcând din M. un fel de enciclopedie indică (la fel cu Biblia). In forma ei nouă M. are 18 cărţi negale [ca lungime]. E atribuită poetului legendar Vyasa şi are peste 200.000 de versuri, privind punctul de plecare al celor mai multe din legendele Indiei.

Maharadjah, în limba sanscrită rege mare, titlul actual al domnilor Indiei.

Maharbal, comandant în armata lui Hannibal; a part. în luptele dela Trasimenus şi Cannae. A sfătuit pe Hannibal după victoria dela Cannae să ia drumul spre Roma; refuzând M. i-a zis: „Tu H. ştii să învingi, dar nu ştii profita de victorii".

Mahler Gustav, compositor şi dirigent german (n. 1860 † 1911). Incontestabilă capacitate ca dirigent al marelor instituţii muzicale din Viena, Leipzig, New-York; contestat şi târziu recunoscut ca creator pentru laturea prea intelectuală a muzicei sale. A scris 10 simfonii (ultima neterminată) şi multe cicluri de lieduri.

Mahmud, nume de sultani turci: **M. I.** dela 1730—1754, ajuns la tron prin detronarea luj Ahmed al III. A purtat un victorios răsb. împotriva Austriei şi Rusiei, câştigând prin pacea dela Belgrad (1739), dela cea dintâiu, Serbia, Bosnia şi Oltenia. — **M. al II** dela 1808—1839. a desfiinţat corpul ienicerilor, masacrându-i (1826); a purtat *răsboiu cu Rusii*, încheiat prin pacea dela Bucureşti (1812), cu pierderea unei părţi din Basarabia. Pe timpul său a fost revoluţia gr. pentru independenţa Greciei şi cea a lui Tudor Vladimirescu (1821).

Mahmud Gaznevidul, sultanul Persiei şi cel dintâiu împărat musulman din India (n. 967 † 1030), sprijinitor al Artelor. A cucerit Turkestanul.

Mahomed, fondatorul islamismului (n. 571 † 632). A crescut în Cairo, făcând comerţ cu covoare. S'a căsătorit cu Chadisha (v. c.). La vârsta de 40 ani, se spune, că *i s'ar fi arătat Arhanghelul Gavril*, încredinţându-i noua misiune. După îndelungate meditaţii a început a converti membri familiei sale, câştigând, în scurt timp, nenumăraţi aderenţi. Duşmanii însă l-au făcut să ia drumul spre Medina, la 622, de când începe era musulmană (Hegira, v. c.). Dela Medina a făcut un pelerinaj la Mecca, unde a murit. Reforma sa a trezit pe Musulmani, le-a dat viaţă şi spiritul răsboinic, începând extensiunea imperiului şi ameninţând lumea apuseană şi creştinismul (v. Coran, Hadith şi Islamism).

Mahomed, nume de sultani turci: **M. I.** dela 1413—1421. A cucerit Asia-mică şi o parte din Europa. — **M. al II** dela 1451—1481. Cucereşte Constantinopolul în 29 Maiu 1453; după lupte aprige, Albania, apărată de Scanderbeg. La Belgrad e înfrânt de Ion Huniade, iar la Podul înalt (1475) de Ştefan cel Mare; pe Ştefan îl înfrânge apoi la Valea Albă (1476). Bate pe Veneţieni (Negroponte şi Lemnos) şi Genovezi (Caffa). A respectat relig. ortodoxă. — **M. al III** dela 1595—1603, ajuns la domnie după omorîrea celor 19 fraţi ai săi. Contimporan cu Mihaiu Viteazul. A pierdut Muntenia, Moldova şi Transilvania. — **M. al IV** dela 1648—87. Sub el începe procesul de slăbire a imperiului turc.: înfrânt la asediul Vienei (1683); a pierdut Morea şi Dalmaţia. O revoltă a ienicerilor îl detronează, urmându-i Soliman al III. — **M. al V**, dela 1909—1918, după detronarea lui Abdul Hamid. In răsb. balcanic din 1912—13, pierde din teritorul european 140.000 kmp. In marele răsb. a fost alături de Puterile centrale. — **M. al VI** dela 1918—1923, când a fost detronat (v. Kemal Paşa).

Mahomedanism, religia întemeiată de Mahomed, numită şi Islamism. Principiul fundamental al M.-lui e împăcarea omului cu soarta şi resemnarea în faţa voinkei lui D-zeu (Allah), care este numai unul, iar Mahomed este profetul său. De altfel bazele M.-lui le găsim în judaism şi creştinism. Moise şi Christos, sunt recunoscuţi ca profeţi, dar mai mici decât Mahomed. Pentru toţi aderenţii M.-ului e obligatorie *circumcisiunea* (v. c.) şi împlinirea următoarelor 5 porunci: 1) Să creadă în Allah şi în misiunea profetică a lui Mahomed; 2) Să se roage de 5 ori pe zi cu faţa întoarsă spre Mecca; 3) Să facă milostenie; 4) Să postească în luna Ramadhan şi 5) Să călătorească măcar odată în viaţă la Mecca. M.-ul opreşte mâncarea cărnii de porc, untura, băuturile alcoolice, dar permite poligamia (v. c.). Credincioşii sunt obligaţi să răspândească M.-ul chiar şi cu sabia. Cartea Sf. a M.-ului e Koranul (v. c.), dar sunt admise şi numeroase tradiţii, cuprinse în „Suna", carte, care nu e primită de toţi M.-ii. Sunt divizaţi şi ei în mai multe secte, (Şiiţi, Cuniţi, Iimnai, Kalfi, Mabdi). Răsboiul mond. a sguduit în mare măsură M.-ul, care, nu poate să reziste influenţelor occidentale. In Turcia de ex. s'au desfiinţat poligamia şi haremurile (v. c.) pronindu-se un puternic curent de modernivare. M.-ul e răspândit în Arabia, Asia Mică, Africa de Nord, Persia, Alfganistan, Belucistan, până departe în Indii, având aprox. 200 milioane ader.

Mahonul (bot.), v. Acajou.

Maignan Pierre-René-Albert, pictor franc. (n. 1844 † 1908). Are tablouri istorice şi decorative. Se remarcă prin precizia desemnului, colorit expresiv şi efect emotiv. Lucrări: Les Voix du tocsin, Guillaume le Conquerant, la mort du Carpeaux.

Mailat Ştefan, Voevod al Transilvaniei (1535—1541), fiul unui rom. din Comana de jos, ajuns prin isteţimea sa până la curtea regală, căsătorit cu Ana fiica palatinului Nádasdy, în 1435 e numit Voevod al Ardealului, de Zapolya, trecând pe partea lui Ferdinand, e arestat în Făgăraş (1541) de Turci şi Petru Rareş şi dus la Constantinopol, unde şi moare în închisoare.

Mailáth Gustav Carol, episcopul rom. cat. al Ardealului (n. 1864). Descendent dintr'o fam. nobilă (v. Şt. Mailat). In 1897

a fost numit episcop al Ard., cu reşed. în Alba-Iulia. A desvoltat o activitate lăudabilă, organizând tinerimea şi cercetând toate parohiile eparhiei sale. E preşedinte al Status-ului catolic din Ardeal.

Maillard Stanislas-Marie, revoluţionar franc. (n. 1763 † 1794). Vestit în episoadele revoluţiunii (luarea Bastiliei) şi sălbaticele masacre din Septembrie. A înfiinţat un tribunal, salvând mai mulţi prinsonieri dela moarte.

Maillol Aristide, sculptor franc. (n. 1861). S'a ocupat la început cu pictura. Ca şi Bourdelle, a fost influenţat de sculptura gr. anterioară lui Phidias, în urma săpăturilor arheol. din Olympia, Delphos şi Acropola Atheneî. Subiectele sale sunt în repaos, iar proporţiile şi eleganţa îl preocupă puţin (Figură de femeie).

Maimon Salomon, filos. germ. (n. 1754 † 1800). Evreu din naştere. Adversar al lui Kant în „Versuch über die Transzendentalphilosophie" şi „Versuch einer neuen Logik". Susţine că în afară de logică şi matematică nu există cunoştinţe

sigure. Este influențat de Kant și a fost apreciat de acesta.

Maimonides Moses ben Maimun, filosof iudaic (n. 1135 † 1204). Reprezentantul de frunte al filos iudaice medievale. A încercat să armonizeze aristotelismul cu teologia și iudaismul, coordonând învățăturile iudaice din care s'au desvoltat talmudul (v. c.), „Mischne Thora" (comentar la Mișna).

Maindron Hippolyte, sculptor franc. (n. 1801 † 1884). Un artist talentat și de o originalitate izbitoare. Are opere pline de vigoare, mișcare și de un puternic realism. Din ele se remarcă Velléda în grădina Luxembourg (Paris).

Maine de Biran, filos franc. (n. 1766 1824). Unul din psihol. de frunte ai sec. al XIX. Spontaneitatea psihicului o bazează pe voință, actul fundamental de conștiință și cauza activităților noastre. Se opune psihol. sensualiste. A scris „Nouvelles considérations sur les rapports du physique et du moral".

Maintenon, M-me Françoise d'Aubigné marchiză de — (n. 1635 † 1719), fostă soție a poetului Scarron, după moartea căruia (1660) deveni educatoarea copiilor lui Louis XIV și ai d-nei de Montespan. După moartea Mariei Theresa, Louis XIV se căsători în secret cu dânsa. A încurajat pe monarh în excesele contra protestanților. Murind Louis XIV, ea se retrase Saint-Cyr, unde fondase un institut pentru educația fetelor nobile și sărace, și conduse educația lor. Aici erau profesori și Racine și Boileau. Reformând sistemul educativ, M-me de M. introduse o disciplină morală aspră, transformând institutul în mănăstire și fondând ordinul Sf. Augustin. A scris: „Lettres et entretiens sur l'éducation des filles"; „Conseils aux demoiselles qui entrent dans le Monde", „Lettres historiques et édifiantes adressés aux dames de Saint-Cyr".

Mainz, oraș din Germania, centru important din statul autonom Hessen. 111000 loc. Așezat pe dr. Rinului și în fața confl. Mainului. M. este nod de drumuri comerciale. Port important. Locul de naștere al lui Gutenberg și Bopp. În virtutea tratatului dela Versailles, este ocupat de trupele franc.

Maior Augustin, prof. la univ. din Cluj (n. 1882). Inginer (studii matematico-fizice). Titularul catedrei de Fizică teoretică și aplicată. Fost director central al P. T. T. Cluj. Lucrări asupra propagării undelor electrice, asupra fenomenelor de propagare a curenților dealungul firelor și asupra variațiunilor energetice în câmpul gravitațional. A fost cel dintâiu care a pus în aplicare telegrafia și telefonia multiplă pe fir.

Maior Gheorghe (n. 1855 † 1927), economist român. Studii agronomice în Germania, unde a făcut și practică la diferite ferme mari. Profesor de agricultură, dela 1887 la seminarul Veniamin, la academia de agr. Herăstrău-Buc. A tipărit numeroase studii bune: România agricolă (1895), Manual de agricultură rațională (6 vol. 1897—1905); Politica agrară la Românii (1906); despre satul său natal: Șercaia 1809—1909; luptele Romanilor cu Sașii (1909), etc.

Maior Petru, scriitor rom. (n. ca. 1754 † 1821). După terminarea studiilor la Tg.-Mureș, Cluj, Blaj, e trimis cu Șincai în Colegiul „De propaganda fide" la Roma. Studiază dr. canonic a Viena. Intors, e numit prof. de teol. și filos. la Blaj, dar neînțelegându-se cu ep. Bob, care-l persecuta și pe care ni-l descrie bine în „Răspunsul la cârtirea care s'a dat asupra persoanei lui Petru Maior" etc. (anonimă), se duce protopop la Reghin și Gurghiu, apoi censor „crăesc" al tipografiei univ. din Buda (1809). Este cel mai însemnat dintre scriitorii școalei latiniste ardelene, ale cărui idei s'au răspândit prin scrierile sale, tipărite mai repede. Scrieri a) Istorice: „Istoria pentru începutul Românilor în Dachia" (Buda, 1812), cu adausurile: Disertație pentru începutul limbii românești; Disertație pentru literatura cea vechie a Românilor. In ea M. vrea să arate originea Rom. și să răspundă celor ce-s deprinși „a vomi cu condeiul" asupra noastră. Povestește evenim. dela colonizarea Daciei și vorbește despre toți Rom. Susține puritatea elementului latin [Dacii ar fi fost desființați cu totul și alungați, neputându-se amesteca cu Romanii] și continuitatea elem. lat. în Dacia (contra lui Sulzer, Eder și Engel, care susțineau părăsirea Daciei de Romani), pe bază de raționament, micșorând importanța înrâuririi din conviețuirea cu Slavii. Răspun-

surile lui K[opitar] în „Animadversiones" (v. c.), care atacă purismul istoric al lui M. și în „Reflexiones in responsum Domini recensentis viennensis ad Animadversiones" (1815), la care Kopitar tace. In „Istoria . . ." M. este inspirat din „Hronicul" lui D. Cantemir (v. c.), scriere pe care a cunoscut-o la Blaj, utilizând și alți istorici însemnați străini. „Istoria bisericii Românilor atât a cestor dincoace cât și a celor de dincolo de Dunăre", (Buda, 1813), lucrare monumentală, făcută după documente și mărturii orale, cuprinde problema unirii cu Roma și problema Creștinismului rom., despre care susține cu dreptate, ca și Cantemir, [în partea publicată mai târziu de Cipariu] originea romană a creștinismului nostru, lucru dovedit azi pe deplin. Vorbește și despre Ep.-ii din Transilvania. b) Filologice: „Ortographia romana sive latino-valachica" (Buda, 1819), publicată la începutul Dicționarului de Buda (e partizan al grafiei etimologiste); „Dialogu pentru începutul limbii române", între nepot și unchiu", [adaus la precedenta] (Buda, 1819). Aici susține latinitatea l. rom. afirmând că ea derivă din lat. vulgară, nu din cea clasică (spre deosebire de Micu și Șincai), adică din graiul pop. roman, nu din limba lat. lit. („acea limbă latinească comună care la începutul sutei a doua era în gura Romanilor și a tuturor Italianilor"). Studiază, pentru demonstrarea afirmației, inscripții, compară formele rom. cu forme romanice devenind astfel precursorul filol. șt. române. Susține că l. rom. e mai veche decât lat. clasică. Nu admite influențe dace în rom., limba noastră fiind cea mai pură din toate limbile romanice. Susține că infl. slavă „a pângărit" noblețea limbii rom. și, în consecință, este un aprig partizan al Purismului (v. c.), pe baza căruia cere să se reformeze limba. „Lexicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc" (Dicționarul de Buda), început de Micu, cu colaborarea lui **P. M.** ca redactor, și a altor învățați: Colosi, Crișan, Corneli, redactat după moartea lui P. M. dela lit. H. de către I. Teodorovici și A. Teodori; Buda 1825. A scris și o „Gramatică a limbii române" ms. din care Cipariu a publicat fragmente în „Arhiva". c) Teologice: „Procanon", în care combate exagerarea catolicismului, „Propovedanil la îngropăciunea oamenilor morți" (Buda, 1809); „Didahii, adecă învățături pentru creșterea fiilor, la îngropăciunea fiilor morți" (Buda 1809); „Prediche sau învățături la toate Duminecile și Sărbătorile anului" (Buda 1811). A mai scris și diferite cărți pentru popor și a tradus din ital. „Întâmplările lui Telemah, fiului lui Ulise, întocmite de Fenelon", etc. (1818). Român conștient și bun creștin, M. și-a făcut datoria către neamul său, luptând eroic și aprig și trecând peste mari greutăți ridicate de străini și chiar de ai săi, dând, împreună cu Șincai și Micu, bogate contribuții „spre înțelegerea ființii noastre închegate din tradiții depărtate și nobile, spre afirmarea numelui de Român cu mândria ce nu vrea să jignească pe alții, ci să arate o conștiință de care trebuie să dea dovadă orice popor care ține să aibă un loc în istoria civilizației" (O. Densușianu) cf. Micu, Șincai, Ardeleană, școala —, România, literatura.

Maior (milit.). Ofițer superior imediat după gradul de căpitan. Este comandantul efectiv al unui batalion de infanterie sau divizion de artilerie și cavalerie.

Maiorescu Ion, prof. și scriitor rom., tatăl lui Titu Maiorescu (n. 1811 † 1864). Originar din Ardeal. Trimis al guvernului provizor din Buc. (1848) la Pesta, Viena și Frankfurt, unde luptă pentru interesele naționale și pentru situația Românilor din Ardeal („Die Rumänen der Oesterreichischen Monarchie"). Ca funcționar superior în ministerul de justiție din Viena, traduce rom. m. multe codice de legi. Vizitând pe Rom. din Istria publică celebrul „Itinerar în Istria și vocabular istriano-român" (Convorb. lit. an.

II, VI, VII, VIII și vol. Buc. 1874) unul din primele izvoare pentru cunoașterea Istro-Rom. Intors în țară (1859), este director la eforia școalelor și prof. la universitate. A colaborat printre altele, la „Foaia pt. Minte". A scris art. despre Rom. în Staats-Lexicon Rotteck und Welker (1863).

Maiorescu Titu, om de stat, critic literar și mare orator rom. (n. 1840 † 1917). A întemeiat cu V. Pogor, P. Carp, Th. Rosetti, Iacob Negruzzi, și alții, societatea lit. „Junimea" (1863) pe care a condus-o (v. Junimea). A fost prof. secundar și prof. de filos. la univ. din Iași. In 1871, alegându-se deputat, părăsește catedra și în 1883 e numit prof. de istoria filos. moderne și logică la Univ. din Buc. In 1874 ajunge ministru de culte și instr. publică al partidului

conservator, își dă demisia pentru că nu i se primește legea. A fost apoi de m. multe ori ministru: 1888 și 1890 de instr. și culte, 1900 de justiție, 1910 externe, 1912 președ. de consiliu, când încheie pacea dela Buc. după războ. balcanic (v. c.). A fost un strălucit prof. univ. admirat de studenți și de public, un desăvârșit orator, cu o logică impecabilă, o direcție și o atitudine care a trezit o admirație, a fost membru al Acad. rom., dar meritul lui de căpetenie este îndrumarea ce a dat-o lit. rom. ca critic lit. și conducător al societ. „Junimea" la Iași și Buc. Articolele sale de critică publicate în „Convorbiri lit." și apoi în 3

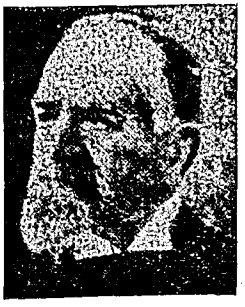

vol., arată principiile esteticei sale și cercetează lucrările diferiților autori, dând o „direcție nouă" lit. Cere ca opera să exprime *un fond* adevărat și *o formă* adevărată și armonizată fondului, respingând cu severitate și aspră ironie operile mediocre. Combate exagerările latinismului în vocabular ortografic și încercările poetice naive, recomandând lit. pop. și scrierile lit. vechi ca *izvor* nou de *inspirație*. Este un fervent apărător al „artei pentru arta" (v. c.): frumosul în limitele adevărului și invers trebuie să fie preocuparea artistului și literatului. Deaceea respinge lit. cu tendințe sociale preconizată de Gherea, pe care-l combate cu succes desăvârșit în „Critice"; retorismul și barbarismele limbii, a gazetarilor și scriitorilor ardeleni, arătând că lit. poate reda, în conformitate cu principiile artei adevărate, specificul național, ridicându-se și la valoare universală. De aceste directive s'a condus pleiada scriitorilor Junimii, pe care M. a impus-o atenției publicului și ele au frutificat întreaga producție lit. de mai târziu. In discursurile parlamentare ale lui M. se resfrânge întreaga viață politică a Rom. contemporane, pe care el a analizat-o cu spiritul său logic și pătrunzător, tinzând să arate ceea ce e trecător și ce este permanent în străduințele de organizare a noului stat rom. Mare admirator al științii, artei și filos. germ. M. a apreciat toate produsele superioare ale lit. străine mod. și a tradus din ea pagini minunate. La Acad. a atacat rătăcirile lingvistice și a luptat pentru fixarea ortografiei, dar s'a ridicat și contra lui D. Zamfirescu, când acesta a atacat lit. pop. (1909). In politică a fost un mare conservator și un sprijinitor al regelui Carol I. M. a fost una din figurile cele mai importante și însemnate care a participat la crearea Rom. contemporane. Scrieri: Einiges philosophische in gemeinfasslicher Form, Berlin. 1661. Despre scrierea limbii române, Iași 1866; Poezia română, Iași, 1867; Contra școalei Bărnuțiu, Iași 1868; Beția de cuvinte, Iași 1872; Logica, Buc. 1876; Discursuri parlamentare, 4 volume, 1897—1904; cf. și Istoria contemporană a României; Răspuns la discursul de recepțiune al dlui Duiliu Zamfirescu (1909), Critice, Iași 1874 (Buc. 1892, 3 vol.) etc. Multe comunicări în An. Acad. Rom. și articole în „Conv. lit." — Asupra lui M. au scris G. Bogdan-Duică și Soveja, studii însemnate.

Mairet Jean, poet tragic franc. (n. 1604 † 1686). Este primul care a aplicat regula celor 3 unități, deschizând drumul lui Corneille. A scris tragedia: „Sophonisbe".

Maistre, 1. Joseph de —, scriitor și diplomat franc. la Petersburg (n. 1753 † 1821). Dușman al revol. franc., *partizan al tradiționalismului*. Voind să apere catolicismul ajunge să glorifice greșelile mari ale bisericii, războaiele de cucerire și inchiziția. Stilist strălucit și de o elocvență pasionată. A scris „Soirées de Saint-Petersbourg". — 2. Xavier, scriitor franc., frate cu Joseph (n. 1763 † 1852). Autor al celebrei scrieri „Voyage autour de ma chambre", o fină analiză psihol. și nuvele.

Maistru, 1. In marină se numește un subofițer. 2. Funcționar civil angajat în armată la un corp de trupă sau stabiliment militar profesând o anumită meserie. Sunt astfel: Maeștrii armurieri, — polcovari, — curelari, — croitori, — cismari, — lemnari. Angajarea lor se face după o lege specială fiind trei clase.

Maiu I, 1. sărbătoare internațională a muncitorilor, dela 1889, pentru pretențiunile proletariatului și pacea lumii; 2. Armindenul, sărbătoare câmpenească a Primăverii la Români, când se petrece pe câmp sau în pădure și se bea pelin.

Maizeroy baron René-Jean Toussaint, zis René, literat franc. (n. 1856 † 1918). A scris romane, nuvele, zugrăvirea vieții parisiene: les Amours défendues, les Parisiennes, etc.

Majano Benedetto da —, arhitect (n. 1442 † 1497), maestru al scupturii florentine. A sculptat busturi (F. Strozzi), basoreliefuri votive, altare și morminte în biserici. In Florența a construit palatul Strozzi.

Majkov Appollon Nikolajevič, poet rus (n. 1821 † 1898). Are inspirații clasice și filos. A scris: Trei Morți, Marina.

Majolica (mere.), v. Faianța.

Major (*german* Dur, *dela latin*: durus = tare), denumirea unuia din cele două genuri principale în cari se împărțesc tonalitățile muzicale; e caracterizată prin terța mare obligatorie atât în construcția gamei cât și a acordului ce face parte din acest gen.

Majordom (lat. major domus), mai marele curții. M.-ii aveau mare rol în imperiul francez pe timpul domniei Merovingienilor, prin faptul că ei puteau substitui pe rege. Majordomul Pépin le Bref și-a luat tilul de rege, detronând dinastia Merovingienilor și întemeind pe cea a Carolingienilor.

Majoritate absolută (dr.), la votare este numărul de voturi care rezultă din $^1/_2+1$ *numărul votanților*. Ex.: din *100 votanți*, M.-a este cel puțin 51 de voturi.

Majoritate relativă, un număr de voturi oarecare în comparație cu un alt număr de voturi mai mic.

Makart Hans, celebru pictor austriac (n 1840 † 1384). Una din cele mai apreciate personalități picturale ale Austriei. Dotat cu puternic talent de execuție și un rafinat și admirat gust artistic. Lucrări: Intrarea lui Carol al V în Antwerpen, Ciuma în Firenze, etc.

Makkay Sándor, dr., episcopul bisericii reformate din Transilvania și a tuturor Reformaților din țara noastră (n. 1890). Fost prof. și director a Acad. teol. refor. din Cluj (1917—26) și locțiitor de episc. (1922—26), iar din 1926 episcop. Are o rodnică activitate în domeniul filosof., teolog., pedag. și literat., publicând până acum 38 de lucrări. Om cu temeinică cultură și vastă erudiție, vederi largi, M. încearcă din răsputeri să introducă inovații salutare în cadrele bisericii prin desvolt. sentim. religios și de caritate (Cămin pt. orfani, infirmerii, asociații femin. și ale elevilor). Dintre lucr. menționăm: A szabadság vallása (1910, Li-

bert. relig.); Vallásos világkép és életfolytatás (1913, Aspect. relig. al lumii și conduita în viață); A hit problemája (1916 Problema credinței); A vallás az emberiség életében (1923; Relig. în viața omenirii); Az erdélyi ref. egyházi irodalom 1850-től napjainkig (1925; lit. bis. reform. ardelene dela 1850 până azi); A mi útunk (1929, Drumul nostru). De natură beletristică: Számadás (1913; versuri); Kapú előtt (1921; Inaintea porții); Ördögszekér (1925—27; Căruța dracului); A magyar fa sorsa, etc.

Malabar (Coasta —), coasta de SV. a Indiei, în lungul golf. Oman, lung. 540 km. Se întinde din creasta Gaților Occidentali până în Ocean. Cuprinde înălțimi împădurite, cu jungle, văi largi, fertile, câmpii (orez, cocotieri), și lagune. Coasta opusă este Koromandel.

Malacca (Malakka). 1. Penins., cu care se termină penins. Indochina la S. Unită de continent cu istm. Kra și terminată la S. cu cap. Romania și Buru. M. are apr. 212.000 kmp. Bogate zăcăminte de staniu, păduri tropicale. Politicește depinde de Anglia (Straits Setlements). 2. M. (Strâmtoarea), între penins. M. și Sumatra, legând Oc. Indian cu M. Chinei. Lung 778 km., lărg. max. 297 km., minimă 55 km. Este străbătută de curenți violenți, care fac anevoioasă navigația.

Malachit (min.). Carbonat de cupru, bazic, de coloare verde de smaragd în diferite nuanțe. In natură se găsește în filoanele metalifere, în țară la Moldova nouă, în Străinătate în Urali. Din exemplarele compacte se fac obiecte de artă și sculpturi ornamentale. Se mai întrebuințează pentru extragerea metalelor.

Maladetta, vrf. cel mai înalt din masivul Monts Maudits (Pyrenei). Altit. 3312 m. Ghețar la N.

Malaezi, populație de rasă polineziană, răspândită în Malaezia și penins. Malacca, locuind mai mult pe coaste. Sunt mult amestecați cu Chinezi, cu Arabi, Hinduși, Negritoși, Papuași, dând o mulțime de tipuri. Cel pur are înălțime mijlocie (1,61 m.), e brahicefal, capul rotund, pielea brună.

Malaezia, regiunea de ins. din Oc. Pacific, începând cu Sumatra, Java, Borneo,

Celebe, etc. cam cât ține Insulinda sau Indiile Olandeze. Este locuită de un amestec de popoare: negritoși, malaezi, hinduși, etc. în total de apr. 60 milioane.

Malaga, oraș în Spania, pe țărmul Mediteranei, capitala Audalusiei, are 141.000 loc.

Malaio-polineziee, Limbile —, cele vorbite dela ins. Madagascar până în îndepărtatele insule ale Polineziei. Se disting: 1. malaieza, cu dial. tagala (în Filipinele de Nord), malgaș (Madagascar), atchinois (N. de Sumatra), battak, etc.; 2. melaneza și 3. polineză. Au structura limbilor aglutinante (v. Limba, Lingvistică).

Malaria (med.), febra palustră, paludism. Boală infecțioasă, endemică în regiuni mocirloase, cauzată de un protozoar (v. c.) numit hemtozoarul (v. c.) lui Laveran (v. c.). Acesta se transmite prin înțepătura unui țânțar anofel (v. c.). Boala e caracterizată prin accese de febră interminentă tot a treia sau a patra zi (febră terțiană și cvartană). Forma cea mai primejdioasă a M. e cea tropicală destul de rară la noi. O consecință a M. de lungă durată este o anemie progresivă. Medicamentul suveran în M. e chinina. La noi în țară M. e destul de frecventă, mai ales în Oltenia și Dobrogea. In cursul anului 1925 au fost înregistrate în Rom. 161262 cazuri de malarie dintre care 148558 au fost tratate cu 1535 kgr. 932 de chinină; 1,579.162 lei s'au cheltuit în cursul campaniei antimalarice.

Malatesta, însemnata familie ital. susținătoarea partidului Guelfilor. Din ea au făcut parte numeroși membri distinși în luptele politice.

Malcolm, numele mai multor regi ai Scoției: M. I, dela 942—954; M. II, dela 1005—1034. S'a remarcat prin strălucite învingeri asupra Danezilor; M. al III, dela 1031—1093, prin eroice rezistențe față de Normanzi.

Malcontents, Les —, partid politic franc. format de ducele d'Alençon, fratele lui Carol al IX, pe timpul răsb. al patrulea religios, țintind la ocuparea tronului în detrimentul ducilor de Anjou.

Măldărescu N., medic romn (n. 1841 † 1927). Fost prof. de Farmacologie; fost decan al Fac. de med. 1894—1906 la Universitatea din București. Are lucrări valoroase din domeniul medicinei interne.

Malenabilitatea, proprietatea metalelor de a se lăsa transformate în foi subțiri prin laminare — între doi cilindri de fier cari se învârtesc în sens invers — (aparat numit laminor) sau prin batere cu ciocanul pe nicovală. Dintre metale cel mai maleabil este aurul (v. c.).

Malebranche Nicolas, filos. fronc. (n. 1638 † 1715). Partizan celebru al Ocazionalismului (v. c.) și al Panenteismului. Influențat de Neoplatonici, Sf. Augustin și Descartes. Operă principală: De la Recherce de la Vérité (1615).

Maledive, arhipelag de mici ins. coraligene din Oc. Indian, întinzându-se pe o lung. de 866 km. și o lățime de 80 km. 300 kmp. cu 70.400 locuitori.

Malfilâtre Jaques-Charles-Louis de Clinchamp de —, poet franc. (n. 1732 † 1767). Este autorul scrierii: „Narcisse dans l'île de Vénus", originală și mitologică.

Malherbe François de—, poet liric franc. (n. 1555 † 1628). Dotat cu o putere de muncă și cu o răbdare fără margini, putu înlocui astfel lipsa de vioiciune a imaginației sale, putând să reproșeze „petrarchiștilor" lipsa de gust, ciudățeniile și imperfecțiunile de care el singur suferise la început. El se distinge astfel prin corectitudinea formei și armonia lirică a versurilor. Se pare că el a vrut să exemplifice cu versurile scrise de dânsul teoriile proprii despre poezie. Combate tendința de imitare a lit. străine a școalei lui Ronsard, cere unitatea limbii și înlăturarea termenilor greci și latini, precum și a celor dialectali și îndeamnă pe poeți să se inspire din izvorul popular și național. Condamnă neglijențele de stil și c foarte pretențios în privința versificației. Reforma lui a fost f. importantă, pregătind o epocă nouă în poezia franc. ceeace a făcut pe Boileau să-l admire și după ce a sacrificat pe unii poeți vechi să spuie: „Enfin Malherbe vint!" = însfârșit, veni M. exagerând, desigur. M. a compus ode, stanțe și poezii religioase și sonete, și a avut o influență covârșitoare asupra întregii poezii clasice franc.

Malic, acid—, (chim.), este un corp cristalizat în aer, care se topesc la 100°. solubil în apă. Se găsește sub forma de săruri (malați) de calciu sau de potasiu în fructele acre, necoapte (mere, prune, struguri, etc.).

Malinți (3827 loc.), com. rur. jud. Holin, pl. Clișcăuți. P. U. Clișcuți. G. Șulița la 21 km.

Malisorii, grupă de triburi albaneze de religie cat. din N.-ul Albaniei. Cunoscuți pentru desele revolte contra Turcilor. Ultima a fost în 1911, când n'au mai putut fi supuși. Această revoltă este origina independenței Albaniei.

Malla D. Ion, publicist și autor dramatic român (n. 1854), a colaborat la numeroase ziare și a scris câteva piese de teatru.

Mallarmé Stéphane, poet franc. (n. 1842 † 1898). Promotor al Simbolismului, parnasian în expresie; scrie versuri savante, adesea de o obscuritate voită și cu înțelesuri multiple. E influențat de P. Verlaine, Baudelaire și Gérard de Nerval. Procedeul său favorit e sugestia și expresiile în „raccourcis". Scrieri: Poésies; La musique et les Lettres; Le Coup de dés, Divagations (eseuri critice), etc. Evoluția simbolismului a fost mult determinată de opera lui M.

Mallet Anatole, inginer elvețian, și-a făcut renume prin construcția locomotivei compound (cu doi cilindrii în serie), are și lucrări de specialitate.

Malleville Claude de —, poet franc. (n. 1597 † 1647). A scris sonetul frumos: „la belle Matineuse". A colaborat la: Guirlande de Julie.

Mallorca, cea m. mare dintre Baleare, muntoasă pe partea de NV. (1400 m.), se lasă treptat spre SE. Păduri de brazi, culturi în etaje. 3391 kmp. cu 280.000 loc Capit. Palma.

Malmaison, localitate în apropierea Parisului (13 km.), locul de petrecere al împărătesei Iosefina după divorț (1798). A fost donat statului de filantropul Osiris, pt. înființarea unui muzeu cu relicve napoleoniene.

Malmoe, oraș și port din Suedia cu 117.000 loc. Construcții navale, cereale.

Malo Henri, romancier franc., (n. 1868). „Les surprises du bachelier Petruccio"; „Le tendre amour de Don Louis", etc.

Malonic, acid — (chim.), $CH_2(COOH)_2$ corp cristalizat în plăci mari, care se topesc la 132°, se descompun prin încălzire în acid acetic și bioxid de carbon. Esterii acidului M., având hidrogenii carbonului median mobili, sunt întrebuințați în foarte multe sinteze organice.

Malo-Ruși, v. Ruși Mici.

Malory sir Thomas, scriitor engl. din sec. al XV. A scris o compilație de romane din ciclul lui Arthur, „Morte d'Arthur" (1470), singura operă în proză din acel timp.

Malot Hector, scriitor francez (n. 1830, † 1907). Se pot cita din scrierile sale: „Sans famille", „Pompon", „Romain Kalbris".

Malta, insulă în Mediterană, între Sicilia și Africa, aparținând Englezilor; 220.000 loc., cu capit. La Valette. Climă dulce. Poziție strategică de primul ordin în Mediterană.

Malta, Cavalerii de, v. Ioaniților, Ordinul de —.

Malthus Thomas-Robert, economist englez (n. 1766 † 1834), celebru prin principiul Malthusianismului. Lucrări: An Essay on the principe of population (1878); Principles of political economy (1820), etc.

Malthusianismul, doctrina lui Malthus, care consistă în abstinență dela căsătorie, pt. cei care nu pot da naștere la copii sănătoși și nu le pot asigura existența. El a observat, că populația se sporește mult mai repede decât sunt posibilitățile de asigurare a subsistenții ei. — **Neomalthusianismul** susține imperfecția căsătorii.

Maltoza (chim.), bizaharid, $C_{12}H_{22}O_{11}$ compus din două molecule de glucoză. Se obține prin descompunerea amidonului cu fermentul diastază, în cristale mici prismatice, cu gust dulce, fermentescibile și reductibile. Fermentul specific maltaza, găsit în corpul animal și în cele mai multe ciuperci, o desface în componenți.

Maltul (chim.), se prepară din orzul germinat (încolțit) în mod artificial. Boabele de orz, alese și curățite, se pun în căzi mari de lemn, de fier sau de ciment, într'o pătură groasă de 2—3 degete, peste care se toarnă apă și în care se lasă timp de 2—4 zile. După ce s'au îmbibat cu apă (30—60%) se pun ca să germineze timp de 7—9 zile, în camere speciale (germinatorii) cu o temperatură constantă de 8—12°. In timpul germinației sau a încolțirii se desvoltă, în conținutul boabelor de orz, un ferment solubil (enzimă) numit diastază care provoacă transformarea amidonului din conținutul boabelor în maltoză (un zahăr fermentescibil ca și glucoza) și dextrină. Germinația este oprită, atunci când embrionul (coltul) a atins $^2/_3$ din lungimea bobului, prin uscarea orzului așternut în pături groase de 1 dm. în camere încălzite între 40—50°, uneori chiar până la 85°. M. prăjit și măcinat se întrebuințează la fabricarea berii și a spirtului.

Mălură, (pop.), boală a grâului care constă în apariția unei substanțe negre pe spicul cerealelor. Tăciune.

Malva, regiune însemnată în India, cu 5,000.000 loc.

Malva (bot.), nalbă. Fam. Malvacee. Multe specii cultivate în grădini; unele se întrebuințează și în medicină. M. rotundifolia, Caşul popii; M. silvestris; Nalbă.

Malvensis, o parte a Daciei romane, după împărțirea făcută de împ. Marcus Aurelius. Capit. era probabil la Celeiu.

Malvy Louis Jean (n. 1875), om politic francez, prieten al lui Caillaux, deputat, ministru de comerț, al poștelor și de interne. In 1917 condamnat la 5 ani exil pentru înțelegere cu dușmanii țării și îndemnarea soldaților la revoluție. In 1919 a fost grațiat.

Mămăliga (5292 loc.), com. rur. jud. Hotin, pl. Lipcani. Formată din satele: Coşuleni, Mămăliga şi Negreni. Of. P. local. G. locală.

Mamelă (anat.), sin. sân.

Mamelon (anat.), sin, sfârcul ţâţei.

Mameluci (mamluc=sclav). membrii corpului de armată de elită turco-egipteană, la început format din sclavi. Aceştia, bine organizaţi, au devenit stăpâni asupra Egiptului, ridicând la rangul de sultan pe unul dintre ei pe Cibek (1251). Napoleon i-a înfrânt în lupta dela Piramide (1798). In 1811 au fost exterminaţi de Mehemet-Ali (v. Ieniceri).

Mamiferele (zool.), reprezintă clasa (mammalia) cea mai superioară — cu organizarea cea mai complectă — din despărţământul sau încrengătura animalelor vertebrate, capabile de a se adapta în timp mai îndelungat la orice mediu (aerian, acvatic, terestru), la care aparţine şi genul uman. Se deosebesc de restul vertebratelor (pasări, reptile, amfibii, peşti) prin învelişul extern protector format din peri (blană), — excepţional din plăci osoase sau cornoase (Edentatele), — care păstrează neschimbată temperatura corpului. La unele M. căldura corpului este protejată de o puternică pătură de grăsime din piele (cetomorfele, balena, delfinul) sau că au corpul acoperit prin o piele groasă (pachiderme) lipsită de păr care nu se sgârie uşor (Proboscidienii, elefantul). Işi hrănesc puii cu lapte secretat de glandele mamare (mamele sau ţâţe) lactifere, provenite din glande sebacee modificate, mai rar din glande sudorifere (ex. la monotreme), fiind grupate în anumite regiuni ale corpului pe abdomen sau pe piept cu un număr variabil, corespunzând numărului maxim de pui pe cari îi poate naşte deodată mama, având o formă proeminentă, iar produsul lor (laptele) fiind secretat prin pori cari se deschid pe suprafaţa unui con mic, formând sfârcul sau gurguiul mamelelor. Se reproduc prin pui vii cari se desvoltă din ovulii fecundaţi într'un organ special din interiorul corpului femel numit mitră sau uter. In timpul desvoltării embrionare puii sunt înveliţi de două membrane seroase, amniosul şi allantoida, prin ultima punându-se în contact cu pâretele mitrei prin o porţiune cu gurguie numită placentă, prin care se stabileşte o comunicaţie directă între vasele sangvine ale embrionului şi ale mamei. Prin placentă embrionul se nutreşte până la desvoltarea sa complectă, când placenta se desface iar puiul este expulsat prin contracţiunile mitrei în actul naşterii. In organizaţia lor internă, cavitatea abdominală este separată de cavitatea toracică mărginită de coloana vertebrală, de coaste şi de stern, — prin o membrană musculoasă convexă numită diafragmă, având un rol special, mecanic în actul lor de respiraţiune. Aparatul lor digestiv, sub forma de tub glandular, are o lungime variabilă după regimul de alimentaţie, ierbivor (mai lung) sau carnivor (mai scurt). Ca centru al aparatului circulator, reprezentat prin artere şi vene, au inima despărţită în patru compartimente: două auricule şi două ventricule, iar aparatul secretor este format din rinichi aşezaţi în abdomen, de o parte şi de alta a coloanei vertebrale în afară peritoneului, şi cari comunică cu beşica urinară prin uretere, din care urina este eliminată prin uretră, cu o deschidere separată de deschiderea anală, fiind deci lipsite de cloac, cu excepţia monotremelor cari au un singur orificiu posterior (de unde le şi derivă numele), făcând legătura între M. superioare şi între paseri. Aparator lor respirator începe din faringe cu trachea arteră, care se divide în două bronchii îndreptate către cei doi plămâni cu numeroase ramificaţii numite bronchiole, suprafaţa internă a plămânilor fiind de 100—200 ori mai mare decât suprafaţa pielei (la om având o mărime de aproape 200 m^2). Sistemul nervos este reprezentat prin creer format din 5 vezicule, cu mult mai desvoltat decât al paserilor, — având pe suprafaţa sa numeroase ridicături (circonvoluţiuni), — şi prin organe de simţire specializate. Se clasifică în baza organizaţiei lor interne şi externe şi a dinţilor, conformaţi după regimul de alimentaţie, numărul lor variind dela 28—44, mai mare la erbioare, şi în descreştere la omniore, carnivore şi insectivore (28—32) — în: a) subclasa I Prototherienelor cu ordinul Monotreme, la care aparţin M. cu multe carctere reptiliene care se înmulţesc prin ouă pe care le clocesc ca şi paserile, ureterele şi oviductele lor deschizându-se ca la paseri în cloac (ex. Ornitorincul). b) subclasa II, Metatherienelor cu ordinul Marsupiale, la care aparţin M. lipsite de placentă care nasc pui vii nedesvoltaţi complect, fără ochi şi membre formate deplin, pe cari îi îngrijesc într'o pungă formată din o îndoitură a pielii de sub pântecele mamei (marsupium), până la desvoltarea complectă (ex. Cangurul). c) Subclasa III, Eutherienelor sau a Placentarelor, M.-lor cu placentă care se subdivide după forma corpului, a dinţilor şi a membrelor diferite în urma adaptărilor la condiţiuni de viaţă diferite în mai multe ordine: 1. Nedinţate sau Edentate cu reducerea sau lipsa dinţilor (ex. Leneşul, Tatuul), 2. Cetomorfe, adaptate vieţii acvatice (Delfinul, Balena), 3. Ungulate sau Copitate cu extremităţile degetelor învălit în copită, cu număr pereche (paricopitate sau artiodactile. ex. hipopotamul, boul, capra) sau nepereche (imparicapitate sau perissodactile ex. rinocer, calul, zebra). 4. Proboscidienii cu nasul prelungit în formă de trompă (ex. Elefantul). 5. Rozătoare, cu dinţii incivizi desvoltaţi (ex. Şoarecele, veverita, hârciogul). 6. Insectivore cu dinţi mărunţi şi ascuţiţi pentru a sparge chitina insectelor (ex. Ariciul, cârtiţa). 7. Cheiroptere, cu o membrană sburătoare întinsă între membre, provenind dintr'o îndoitură laterală a pielii (ex. Liliacul). 8. Carnivore, care merg pe degete, unele având ghiare retractile, lipsindu-le clavicula din care cauză se pot strecura prin cele mai înguste spaţii prin cari le pătrunde capul, dentiţiunea lor remarcându-se prin forma ascuţită a dinţilor canini (colţi) bine desvoltaţi şi prin prezenţa a 4 măsele carnasiere. Pe falca inferioară au muşchi puternici, cari se fixează pe arcada zygomatică, un arc osos puternic caracteristic carnivorelor (Ursul, Dihorul, Cânele, Lupul, Pisica, Leul, Tigrul, Foca, etc.). 9. Prosimienii sau Semimaimuţele cu ochii mari, agăţătoare cu ghiare la degete (ex. Makilemurian). 10. Primatele, la care aparţin maimuţele antropomorfe (Gorila, Orangutanul, Şimpanzeul), cu câte 36 de dinţi şi cu unghii late la degete, cu degetul cel mare opus celorlalte, — şi Omul (hpmo sapiens) cu o dentaţiune formată din 32 de dinţi în stare adultă, reprezentând genul cel mai perfecţionat din regnul animal. In evoluţia vieţii M. apar deja la finele erei secundare (în cretacic) reprezentate printr'un strămoş cu caractere mixte de mamifer şi reptil, similar Monotremelor actuale, marea şi complecta lor desvoltare petrecându-se în era terţiară.

Mamoş (med.), medic specializat în Obstetrică.

Mamulea I., medic român (n. 1873), cunoscut internist, medic al curţii regale române.

Mamutul (paleont.), strămoşul elefantului actual, formă de elefant fosil antidiluvian (Elephas primigenius) de mărime gigantică, având două defense în falca de sus, încovoiate în sus, cu câte-o singură măsea în fiecare falcă, pe coroană cu creste dese şi înguste. Trăiau în timpul pliocenului, Cvaternarul vechiu, un eşantion complet conservat, găsindu-se în ghieţurile siberiene. Era contimporan cu speciile fosile: Elephas antiquus şi E. meridionalis.

Man Iosif, comite suprem (prefect), al Maramureşului în anii 1860—1875, vlăstarul unei vechi familii nobiliare rom. In timpul lui s'a înfiinţat „Asociaţiunea pentru cultura poporului român din Maramureş".

Man, insulă din Marea Irlandei. Terenul accidentat, coline cu înălţimi de 600 m. dar bine cultivat. Mine de plumb argintifer, şi cupru şi zinc. Suprafaţă 588 km.^{2} cu 554.758 locuitori din cari $^1/_6$ vorbesc limba celtică. Capitala Castletown, oraş principal Douglas.

Manā (med.), sucul extras din coaja de fraxinus ornus. Siropul de M., se dă ca uşor laxativ pentru copii.

Manager (engl.), conducătorul sau controlorul unei întreprinderi, conducătorul grajdurilor în care sunt adăpostiţi caii destinaţi alergărilor sportive.

Mâna neagră, numele mai multor societăţi secrete din Spania, Franţa şi Statele Unite; cu tendinţe anarhiste (v. Anarhism).

Manaos, oraş din Brazilia, capit. provinciei Amazonas, pe Rio Negro, 60.000 loc. Comerţ important cu produse tropicale.

Manase, 1. Fiul lui Iosif din Egipt. 2. Rege al Iudeii, care la an. 695 ajunge prizonier în Babilon, dar făcând pocăinţă, mai târziu şi-a reocupat tronul.

Mănăstirea (3378 loc.), com. rur. jud. Ilfov, pl. Oltenija. Formată din satele: Coconi şi Mănăstirea. Primăria în Mănăstirea. Pepineria Domeniului Coroanei. Medic, înfirmerie. P. U. Obileşti. Gara Oltenija la 31 km.

Mănăstirea Caşin (3820 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Trotuş. Formată din satele: Desrobiţii, M-rea Caşin. Ferăstrău, Haloş, Lupeşti-Cârjii, Pârvuleşti şi Suseni. Primăria în Desrobiţii. Mănăstirea Caşin. Ocol silvic. P. U. şi G. Oneşti la 13 km.

Mănăstirea-Humorului (1765 loc.), com. rur. din jud. Câmpulung, pl. Humorului. Veche mănăstire din 1530. Ctitor Teodor,

Mănăstireni (3417 loc.), com. rur. din jud. Cluj, pl. Călata. Formată din satele: Mănăşturul-Unguresc, Mănăşturul-Românesc. Primăria la Mănăşturul-Unguresc. Judec. Huedin. P. U. Călata mare. G. Călata mare la 9 km.

Mănăstirile din România. In decursul veacurilor au fost centre de cultură bisericească şi adăpost de viaţă cuvioasă. Au dat umili călugări, harnici la învăţătură, copişti şi miniaturişti ai cărţilor bisericeşti, tipografi, zugravi cu renume, episcopi şi mitropoliţi, cari au făcut bine poporului român. M. în trecut fiind foarte bogate, au ajutat nu numai pe Români, dar în largă măsură şi

pe ortodoxii din Răsărit supuşi Turcilor. Multe din ele vitregia vremurilor le-a distrus; viaţa călugărească s'a împuţinat. Rostul mare al M. a scăzut mai ales, după ce Cuza Vodă le-a secularizat averile (1863). — Mănăstiri istorice fără călugări: în jud. Gorj: Cioclovina Crasna, Polovragi; în jud. Romanaţi: Căluiul; în jud. Vâlcea: Arnota, Bistriţa, Bradul, Cozia, Govora, Ostrovul, Ierer-ul; în jud. Argeş: Trivalea; în jud. Ilfov: Văcăreşti; în jud. Dâmboviţa: Bunea, Dealul; în jud. Muscel: Cetăţuia, Ciocanul; în jud. Prahova: Izvoarele-Crasna; în jud. Dorohoi: Goroveiu; în Iaşi: Capela-Penitenciar, Cetăţuia; în jud. Neamţ: Bistriţa, Pângăraţi. — Mănăstiri cu călugări: în jud. Gorj: Lainici, Tismana; în Argeş: Robaia, Stănişoara, Turnu; în jud. Ilfov: Căldăruşani, Cernica; în jud. Dâmboviţa: Peştera; în jud. Prahova: Cheia Teleajen, Ghighiu, Predeal; în jud. Buzău: Ciolanul, Gâvanul; în jud. Râmnicu-Sărat: Dălhăuţi. Vărzăreşti: în jud. Botoşani: Vorona; în jud. Fălticeni: Râşca, Slatina; în jud. Neamţ: Durău cu schitul Bisericani. Horaiţa, Secu, Neamţ; în jud. Bacău: Bogdana; în jud. Vaslui: Dobrovăţ; în jud. Tulcea: Cocoşul şi Schitul Saonul. Mănăstiri cu călugăriţe: în jud. Vâlcea: Dintr'un Lemn, Hurezi. Săracinesti; în Argeş: Văleni: în jud. Ilfov: Pasărea Samărcăşeşti, Ţigăneşti; în jud. Dâmboviţa: Viforâta; jud. Muscel: Nămăeşti: în jud. Prahova: Suzana, Zamfira; în jud. Buzău: Barba, Răteşti: în jud. Râmnicu-Sărat: Coteşti, Rogozul; în jud. Botoşani: Agafton; în jud. Neamţ: Agapia, Almaşu, Văratec; în jud. Roman: Giurgeni; în jud. Tutova: Adam; în jud. Tulcea: Celic-Dere. — In Basarabia în 1918 erau 13 mănăstiri şi 4 schituri cu călugări, apoi 7 mănăstiri şi un schit cu călugăriţe. Mănăstiri cu călugări sunt: în jud. Chişinău: Căpriana, Condriţa, Hâncu, Suruceni: jud. Ismail: Cetatea; jud. Orhei: Curchiul, Dobraşa, Frumoasa. Gârbovăt, Saharna, Ţigăneşti; jud. Tighina: Neamţul-Nou. — Schituri cu călugări sunt: jud. Bălţi: Bocancea (Antonofca); jud. Orhei: Principeni, Ţipova; în jud. Izmail: Terapont. — Mănăstiri cu călugăriţe sunt: în jud. Soroca: Calaraşanca, Coşelanca, Jabca (Şabca); în jud. Orhei: Hirova, Raciula, Tabăra; în jud. Chişinău: Vărzăreşti. Schituri cu călugăriţe sunt: în jud. Ismail: Borisovca. In Bucovina e vestită mănăstirea lui Ştefan cel Mare: Putna. In Transilvania avem M. mai importantă cea dela Hodoş-Bodrog (jud. Arad).

Mănăstirile ortodoxe din Transilvania. cele mai multe amintite în sec. al XVIII în satele următoare: Arpaşul de jos, mănăstire ortod., avea ceva avere şi vreo zece călugări şi călugăriţe. Distrusă de gen. Buccow. — Arpaşul de sus. — Aţintiş, cu egumenul Pahonie în frunte. — Băiţa (jud. Cojocna), cu câtiva călugări; averea i-a furat-o baronul Korda. — Berchiş (jud. Turda). — Berind (jud. Cojocna). — Berindul mic (jud. Făgăraş), cu vre-o 13 călugări şi călugăriţe; a fost distrusă de generalul Buccow. — Boholţ (jud. Târnava-Mare). — Breaza (jud. Făgăraş), sunt două mănăstiri, arse în revoluţia călugărului Şofronie. — Brebeni (jud. Someş), măn. în sec. al XVII. — Bucium (jud. Făgăraş), arsă de gen. Buccow. — Bulzu (jud. Alba), cu călugări agitatori contra Unirii cu Roma. — Cârţişoara (jud. Făgăraş). — Coşeiul de jos (jud. Someş). — Chiced (jud. Someş). — Chiheriul de jos (jud. Mureş), mănăstire clădită la 1737 de călugărul Partenie şi alţi creştini. — Chiheriul de sus. — Chineşti (jud. Someş), avea în sec. al XVIII trei mănăstiri: ortodoxe şi una unită, două arse de gen. Buccow. — Cioara (jud. Alba), mănăstire cu călugări, de aici a plecat călugărul Şofronie, care a pus în mişcare o mare parte din Ardeal contra Unirii cu Roma (1760). A fost închinată mănăstirii Cozia din Ţara Românească. — Ciocman, mănăstire veche. — Ciunga (jud. Alba). — Cluj-Mănăştur, mănăstire ortod. clădită de doi negustori macedoneni din Cluj în sec. al XVII. — Coc (jud. Turda). — Comana de jos, schit sărăcios, ars de gen. Buccow. — Comana de sus, cu 7 călugări. — Copalnic (jud. Someş). Cuteiuş (jud. Cojocna). — Daia română (jud. Alba), mănăstire în care prânzeşte la 1636. principele Transilvaniei Gheorghe Rákoczy. A existat şi în veacul al XVIII. — Deda (jud. Mureş). — Dejani (jud. Făgăraş), măn. arsă de gen. Buccow, la 1761. — Delheni, schit. — Drăguş (jud. Făgăraş), erau trei mănăstiri cu peste 20 călugări şi călugăriţe în sec. al XVIII. — Dumbrava (jud. Mureş), mănăstire numită „la Socet". — Feldru (jud. Năsăud), vizitată de episcopii uniţi P. P. Aron (1763) şi At. Rednic (1767). — Feleacul săsesc. — Hodac (jud. Mureş). — Ibăneşti (jud. Mureş). — Lăscud (jud. Târnava-Mică). — Lighet. — Lissa (jud. Făgăraş), arsă de generalul Buccow. — Lupşa (jud. Turda), mănăstire veche în sec. al XVI, o şcoală era aici în sec. al XVIII. — Magheruş (jud. Someş), mănăstire veche. — Măgina (jud. Alba), mănăstire dela începutul sec. al XVIII, a avut o moşie pe care colegiul reformat din Aiud, i-a răpit-o. — Mănăştur-Copalnic (jud. Someş), mănăstire foarte veche, înfiinţată probabil de fiii Voevozilor Maramureşeni Balc şi Drag, la 1405—1424. — Mărgineni (jud. Făgăraş), mănăstire arsă de gen. Buccow la 1761. — Mica jud. Someş. — Milaşul mare (judeţul Cluj). — Mintiul Gherlei. — Mintiul român (jud. Someş), arsă de gen. Buccow. — Monor. — Morlaca (judeţul Cluj), cu egumenul Victor şi cu dania unui Triod din partea unor boieri. — Netot (jud. Făgăraş), arsă de gen. Buccow. — Nicula (jud. Someş), a fost întemeiată pe la 1659. Avea o icoană făcătoare de minuni Sf. Maria, zugrăvită de zugravul Luca din Iclod. Icoana a lăcrimat în Febr.-Martie 1699, în prezent în biserica catolică dela univ. din Cluj. Iconarii din Nicula, sunt cunoscuţi din Ardeal, căci pretutindeni îi aflai prin sate şi târguri cu modestele lor icoane pe sticlă, sau hârtie. — Ohaba (jud. Făgăraş), arsă din ordinul generalului Buccow. — Ormenişul de câmpie (jud. Cluj), cu egumenul Varlaam în frunte. — Poptelec (jud. Someş). — Petridul de sus (jud. Turda), cu egumenul Macarie în frunte. — Plosca (jud. Hunedoara). — Porceşti (jud. Sibiu). — Porumbacul de jos (jud. Făgăraş). — Porumbacul de sus (judeţul Făgăraş), arsă de generalul Buccow. — Răchitova (jud. Hunedoara), mănăstire veche. — Racoviţa (jud. Sibiu), mănăstire făcută de un călugăr Oprea Doican, în sec. al XVIII. — Răciul de câmpie (jud. Mureş). — Răpa de jos (jud. Mureş), mănăstire zidită de Petrică Pintea în sec. al XVIII. — Rebra mare (jud. Năsăud), mănăstire vizitată de episcopul unit P. P. Aron la 1763. — Rebra mică. — Ruşii-Munţi (jud. Mureş). — Săcădate (jud. Sibiu). — Săliste. — Sâmbăta de jos (jud. Făgăraş). — Sâncel (jud. Târnava mică), schit în sec. al XVIII. — Sângeorz (jud. Năsăud). — Sân-Martinul de Câmpie (judeţul Cluj). — Sântioana (jud. Năsăud). — Săsăuş (jud. Sibiu). — Săsciori (jud. Sibiu), mănăstire ortodoxă dărâmată din ordinul episcopului unit Al. Rednic şi călugării arestaţi. — Şercăiţa (jud. Făgăraş). — Scoreiu (jud. Făgăraşi), cu 10 călugări, arsă de gen. Buccow. — Sibiel (jud. Sibiu). — Silvaşul de câmpie (jud. Cluj). — Şimişna (judeţul Someş), în secolul al XVII. — Şinca nouă (jud. Făgăraş), avea trei mănăstiri; una a fost făcută de preotul Avram, care fusese la Ierusalim. — Şinca veche, sunt două mănăstiri cu câtiva călugări. — Solovăstru (jud. Mureş). — Şopteriu (jud. Cojocna). — Straja (jud. Alba). — Strâmba în Fizeş (jud. Someş), mănăstire înfiinţată pela 1470; avea o moşie respectabilă; în sec. al XVIII era egumen Nichifor. Vestitul călugăr din Blaj, Gherontie Cotore, în 1765, a fost exilat aici de episcopul Al. Rednic, căruia îi făcuse opoziţie. In mănăstire a fost şi o şcoală pentru tineri, până la 1848. — Strâmbu (jud. Someş), o mănăstire în sec. al XVII—XVIII. — Topliţa (jud. Mureş), mănăstire făcută probabil de Damian Lupu; avea moşie considerabilă. — Treznea (jud. Someş), două mănăstiri dispărute în sec. al XVIII. — Vaca (jud. Hunedoara). — Vaida Rece (jud. Făgăraş) era pe moşia Cantacuzinilor, cari probabil au clădit mănăstirea la începutul sec. al XVIII; arsă de gen. Buccow. — Telechi-Recea (jud. Făgăraş), mănăstire arsă de gen. Buccow. — Vaidei (jud. Hunedoara), mănăstire zidită la 1759 având şi şcoală pentru băieţii sătenilor. A fost distrusă la 1782 de autorităţile ungureşti. — Veneţia de sus (jud. Făgăraş), mănăstire nimicită de gen. Buccow. — Viştea de jus (jud. Făgăraş). — Viştea de sus (jud. Făgăraş), mănăstire arsă de gen. Buccow. — Zagra (jud. Năsăud).

Manchester, oraş în Anglia (Lancaster), 748.000 loc., numeroase şcoale, industrie monumente arhitectonice frumoase, comerţ întins.

Manchester Guardian, ziar englez liberal, întemeiat la 1821. Suplimentul economic e redactat săptămânal de renumitul economist Keynes J. M. (v. c.).

Manchesterism (cit.: mancesterism. Economie politică). 1. Şcoală de economişti, cari susţineau liberul schimb (v. c.) şi l-au introdus în politica economică vamală a Angliei; 2. Politica inspirată şi condusă după aceste principii a unui partid din Anglia.

Mancini Laura, ducesă de Mercoeur (n. 1636 † 1657). Căsătorită cu ducele de Mercoeur, a avut pe celebrul şi priceputul general ducele de Vendôme.

Manciulea Maria. O tânără fată din comuna Părâu aproape de Făgăraş, care în luptele dela Homorod—Cohalm—Făgăraş (1916) s'a prezentat comandamentului trupelor rom., pe care le-a călăuzit în trecerea Oltului la Hălmagiu, un loc neapărat, contribuind la înfrângerea trupelor Austro-Ungare, puternic retranşate. Este decorată în faţa trupelor cu medalia Virtutea militară.

Manciuria, regiune vastă în Asia orientală, depinzând de republica chineză, cu 5,530.000 loc. Capit. Mukden.

Manco, lipsă.

Mândâc (4889 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Târnova. Formată din satele: Dragoş-Vodă, Drocha-Sat, Mândâc, Mihnea-Vodă, Moara-Nouă, Salvirii-Vechi şi Slănina. Primăria la Mândâc. P. U. şi G. Drochia la 8 km. G. Târnova la 8 km.

Mandalay, capitala Birmaniei de sus la 4 km. de fluviul Irauady, are peste

180.000 locuitori. Mătăsării, aurării și fildeșuri.

Mandarină, fructul plantei Citrus nobilis Lour, originară din Cochinchina.

Mandarini, nume dat de Europeni funcționarilor din China. M. sunt: civili și militari, împărțiți în 9 ranguri, acestea la rândul lor în două clase. Semnul caracteristic al M.-lor e un mare nasture sferic, cusut în vârful pălăriei.

Mandeville Bernard scriitor și filos. engl. (n. ca. 1670 † 1733). Scriere principală „The fable of the bees". E pesimist și adversar al optimismului lui Shaftesbury. Admite egoismul ca bază a societății și culturii.

Mandicevschi Eusebie dr., compozitor, profesor (n. 1857 † 1929). Studii muzicale în Cernăuți și Viena, paralel cu studiile universitare (filozofie, literatură și istorie universală, istoria muzicei și a artelor în genere). Stabilit la Viena, conduce corul „Wiener Singakademie" până la 1882, dela 1887 arhivar și bibliotecar al societății „Gesellschaft der Musikfreunde" funcție care îi înlesnește cercetările sale privitoare la muzica sec. 16—17. Dela 1906, profesor de istoria muzicei, istoria instrumentelor și armonie la Academia de muzică din Viena, funcționând până la moarte. Doc. hon. causa dela Universitatea din Leipzig, consilier guvernial, membru de onoare la multe societăți muzicale (Viena, Londra, etc.). Compoziții: pentru pian, voce și pian, ansamblu coral (à capella și cu acompaniament instrumental) cor de femei, liduri, cantate, muzică bisericească, diverse scrieri critice.

Mandin Louis, poet franc. (n. 1872). A publicat: Les Sommeils, Ombres Voluptueuses, Notre Passion, Etudes sur les ballades françaises de Paul Fort.

Mandinescu Ion, profesor la seminarul Socola (n. 1833 † 1868). A scris trei volume de Istorie Universală.

Mandolină, instrument cu coarde făcând parte din familia lăutelor (teorbă, mandoră, bondură, etc.). Corpul de resonanță e rotunjit ca o jumătate de dovleac, are 5-6-8 perechi de coarde, pișcate cu un plectru de baga.

Mândra, vrf. cel mai înalt (2529 m) din masivul Parângului, Carpații meridionali.

Mândrescu Simion (n. 1868), profesor de literatura germană la univ. din București, prof. în Bârlad; deputat (1922—25); ministru plenipotențiar în Tirania Albaniei (1925—26). Român însufletit care a adus reale servicii cauzei naționale prin propaganda lui în țară și străinătate. (În Italia a organizat legiunile române în 1918). A tipărit: Elemente ungurești în literatura română (1892); Influența culturii germane asupra noastră (1904); Klopstock (1911), etc.

Manechin, figură de lemn, reprezentând un corp omenesc și servind drept model croitorilor și pictorilor; om fără viață.

Manes, în mitol. romană, divinitățile casnice; în realitate sufletele celor morți, pe care le considerau drept divinități. Erau spirite bune și binefăcătoare. În onoarea lor se aduceau jertfe sângeroase, la început chiar de oameni, mai târziu libații și ofrande.

Mănescu Ștefan, medic român († 1884). Fost prof. la facultatea de Medicină din București.

Manet Edouard (n. 1832 † 1883), pictor francez, unul dintre maestrii impresionismului. A devenit celebru prin tablourile „Déjeuner sur l'herbe" (1868), „Olympia", „Au balcon".

Manevră (franc.), conducerea (unui aparat), conducere (a unui vas plutitor), intrigă, deprindere de arme.

Manfi Ioan, profesor ardelean, care urmând invitației mitropolitului Veniamin Costache și a principelui Mihail Sturdza, a trecut în Moldova (1820), fiind unul dintre primii profesori ai Seminarului din Socola.

Manfred, fiul împ. Frideric al II (n. 1232 † 1266), principe al Tarentului, iar după moartea lui Conrad al IV, rege al Siciliei și Neapolului. Pt. Sicilia s'a luptat cu Carol de Anjou, care era sprijinit de papa.

Mangalia, oraș din jud. Constanța, fost port Genovez la Marea Neagră, 3000 loc. E situat la N. de Lac. M.

Mangalia, liman îngust în formă de vale cu meandre lângă orașul M. Întrebuințat la cură balneologică. Are și izvoare sulfuroase.

Manganitul (min.), oxid de mangan, hidratat brun-negru semi-metalic. Se găsește în țară — în asociația altor minereuri de mangan sau de fier — la Mașca. Se întrebuințează în metalurgia fierului, în industria chimică la prepararea oxigenului și a clorului.

Manganiți (chim.), compuși de-ai manganului tetra-valent, MnO_3M_2, de coloare brună, insolubili în apă, se descompun cu acidul clorhidric degajând clor.

Manganul (chim.), element metalic, simbolul Mn, greut. atom. 54,93, cenușiu cu reflexe roze, dens. 7,5 topește la 1245°, fierbe la 1908°. Se oxidează ușor când este impur, se combină cu clorul, bromul, sulful, borul, carbonul, siliciul, este atacat cu ușurință de acizi. Se prepară din oxizi cu cărbune sau mai ales cu aluminiu metalic (aluminotermic) și din clorura topită, prin electroliză. În natură se găsește sub o formă de piroluzită, O_2 Mn, braunită O_4 Mn_3, hausmanită, O_3 Mn_2, manganită, H_2 O_3 Mn, și rodocrosită, C O_3 Mn. M. dă compuși în care funcționează ca bi-, tri-, tetra-, hexa- și hepta-valent. Toți compușii Mn-lui, precum și M. dau prin calcinare cu sodă, manganați de coloare verde. A fost descoperit de Scheele și Bergmann (1744) și este întrebuințat în metalurgie.

Mangin (Charles-Marie-Emmanuel), gen. franc. (n. 1866 † 1925). Sa distins în răsb. mond. în luptele dela Verdun (1916), apoi în ofensiva din 1917. În 1918 comandant de armată s'a distins în contra ofensiva contra Germanilor la Marne, având apoi un rol preponderant în ofensiva generală, care s'a terminat cu înfrângerea armatelor germane.

Manglucea Simeon, scriitor bănățean (n. 1831). În 1858 a fost numit profesor la lic. din Timișoara, iar în anii 1861—1869 a ocupat postul de pretor în Jam, Sașca și Căruș. În 1869 se stabilii în Oravița, ca advocat. A publicat numeroase studii istorice și filologice, dintre cari remarcăm: De originea, vechitatea și însemnătatea numelui Valac (1866), Baba-Dochia (1874). Studii limbistice, sau 100 de etimologii revindecate elementului rom. contra Miklosich și Cihac (1883), iar în 1890 a publicat importanta lucrare: „Dakoromanische Sprach- und Geschichtsforschung". În același an a fost proclamat membru onorar al Academiei Române.

Mani (Maness. Maunicheu, n. 215 † 276), făuritorul doctrinei Manicheismului (v. c.).

Manicatide M. M., medic român (n. 1867). Prof. de patologie și clinică infantilă la univ din București, fost prof. la Iași. Vestit pediatru, a publicat lucrări importante despre tuberculoză, gastro-enterite, meningite, tusa convulsivă, etc., etc. În 1928 a tipărit un excelent tratat de clinică infantilă.

Manichelsm (filos.), teoria dualistă a persanului Mani despre lupta dintre bine și rău lumină și întuneric. Imperiul binelui și al luminii este imperiul lui D-zeu, al răului și întunericului e imperiul Satanei. Lumea s'a născut din amestecul acestor două principii, care stăpânesc și sufetul omului. M.-ul a înrădăcit pe Sf. Augustin și se reflectă în bogomilism (v c.) trecând astfel și în mitol. rom.

Manie (med.), boală mintală, cu stări de exaltație și furie, zarva ideilor și sentimentelor. Sunt cazuri mai ușoare care se vindecă. În sens mai larg maniac se numește un om sănătos la minte, care are obiceiuri excentrice.

Manierism (Estet.) Stilul operelor de artă plastică în secolul XVI sau de lit. modernă: căutat, afectat, urmărind efecte artificiale, nesincere, sub pretext de finețe.

Manihot utilissima (bot.), Maniok. Euforbiacee din tropi, ale cărei rădăcini se întrebuințează ca aliment.

Manilius Caius, tribun al poporului în Roma, în 68 a. Chr. A propus să se dea lui Pompeius depline puteri în războiul cu Mithridate. Legea lui M. a fost susținută, cu mult talent oratoric, de Cicero în discursul „Pro lege Manilia".

Manilla, oraș din arhipelagul Filipinelor, capit. Ins. Luçon și a coloniei întregi. Este unul din porturile cele mai bune din lume, fiind așezat în fundul golfului cu același nume și cu un diametru de 50 km. Are 245.000 loc., fabrici de țigări de foi, de pălării; mare comerț cu cafea, zahăr de trestie, tutun, bumbac. Cunoscut prin înfrângerea flotei spaniole de către flota americană comandată de Dewey (1 Maiu 1898).

Manin Daniele, patriot ital. (n. 1804 † 1857), președinte al republicii venețiene și un înfocat dușman al stăpânirii austriece.

Manin Lodovico, cel din urmă doge al Veneției (n. 1726 † 1803). A abdicat după expediția lui Napoleon în Italia (1737), când a fost arsă cartea nobilimii în piață din ordinul unui consiliu popular provizoriu.

Manita (chim.), alcool cu șase oxidrili, C_6 H_8 $(OH)_6$, găsit în mană, în frasin și din fermentarea subst. mucilaginoase.

Maniu Adrian, poet rom. modernist, (n. 1891). A colaborat la „Cronica", „Noua rev. rom.", „Flacăra" și „Gândirea", etc., iar la „Rampa" ca cronicar plastic. Scrieri: Salomea; Lângă Pământ (poezii); Fata din Dafin (cu Al. O. Teodoreanu); Rodia de Aur, Meșterul (teatru); Paharul cu otravă; Figurile de Ceară (proză).

Maniu Casiu, prof. univ. în Cluj (n. 1867). A publicat numeroase articole în ziarele ardelene, suferind chiar și închisoare pentru unele din ele. E titularul catedrei „Politica" și suplinitorul cat. „Filosofia Dreptului".

Maniu Iuliu (n. 1873), om de stat român. Fiu de magistrat și nepot prin mamă-sa a marelui Bărnuț. Studiile primare în Blaj și liceale în Zălau la reformați, dreptul la univ. din Cluj, Viena și Budapesta. Dr. în drept la 1896, iar cenzura de advocat o face în Pesta la 1898. Se stabilește la Blaj, fiind ales avocat al mitropoliei unite și această

slujbă o are până în 1915, când e înrolat în armată, ca simplu soldat şi, după ce termină şcoala ofiţerilor de rezervă, e trimis pe frontul rusesc şi apoi pe cel italian, M., ca student încă, ia parte activă la viaţa politică naţională. În 1892 participă la congresul studenţesc din Roman, ca reprezentant al studenţimii române din Ardeal, în 1893-5 la agitaţia pentru Replică şi Memorand; tot student fiind înfiinţează societatea studenţilor Români, Sârbi şi Slovaci din Budapesta, şi în calitate de preşedinte al acestei soc. rosteşte (1896) un discurs politic important, cerând autonomie naţională pentru Românii din Ardeal şi o nouă direcţie politică activistă a Românilor, care după câţiva ani s'a şi înfăptuit. În 1896 ales membru în comitetul naţional al partidului care conducea destinele politice ale poporului românesc de sub stăpânirea ungurească. În 1906—10 ales deputat al cercului Vinţul de jos. Discursurile sale de un nivel înalt, rostite în Camera Ungariei, mai ales cele relative la chestia maghiarizării şcoalelor şi armatei, i-au asigurat respectul, dar şi duşmănia ireductibilă a Ungurilor. Întors de pe front, M., după consfătuirea comitetului partidului naţional din 24 Sept. 1918, se aşează în Viena, unde în luna Octomvrie, în urma revoluţiei şi debandadei din armată, devine stăpânul oraşului prin cele câteva mii de ostaşi Români, cari erau aici şi i se puseră la dispoziţie. Ocupă o parte din ministerul de războiu şi de aici conducea M., numai ca sub-locotenent de artilerie, împreună cu mulţi ofiţeri români cari-l secondau, toată acţiunea de organizare a ostaşilor români, luând contact cu naţiunile din Austria, care se desrobiau, trimiţând şi delegaţi la Paris cu un memoriu în chestia liniei demarcaţionale. În 15-16 Noembrie 1918 ia parte la tratativele cu Ungurii în Arad şi M. împreună cu toţi delegaţii români se pronunţă pentru desfacerea totală de Ungaria. La adunarea dela Alba-Iulia (1 Dec. 1918) pronunţă un discurs sobru, arătând drepturile istorice indiscutabile ale Românilor asupra Ardealului şi celorlalte ţinuturi româneşti, după ce contribuise hotărîtor la formularea rezoluţiilor votate de adunare. Marele sfat naţional dela Alba-Iulia îl alege pe M. preşedintele Consiliului dirigent şi şef de resort la interne. Timp de un an şi ceva a condus treburile Ardealului, consolidând noua stăpânire românească, restabilind ordinea şi liniştea. După moartea lui G. Pop de Băseşti, M. e ales preşedinte al partidului naţional din Ardeal. A căutat necontenit să facă din acest partid, un partid regnicolar, adică pe toată ţara, deaceea a fuzionat cu partidul democrat al lui Tache Ionescu (Febr. 1923), apoi cu cel naţionalist al lui N. Iorga. (Ian. 1925) şi cu cel ţărănesc, condus de Ion Mihalache (toamna 1926), formând cel mai popular partid de opoziţie în ţară. În Maiu 1928, M. ţine la Alba-Iulia o impozantă adunare politică de partid, la care a participat nenumăraţi aderenţi politici, veniţi din toate părţile ţării, dar îndeosebi din Ardeal. Datorită acestei imense popularităţi, Regenţa a încredinţat guvernul lui M. în 9 Noembrie 1928. M. e un mare patriot, democrat convins, spirit ponderat şi om de perseverenţă rară. Spirit evoluţionist, n'are nimic din revoluţionar şi e convins că numai prin munca armonioasă a tuturor se întemeiază şi progresează o ţară şi un neam.

Maniu Rodica, pictor contemporan, cunoscută prin peisaje, compoziţii, naturi moarte. A ridicat acvarela la înălţimi necunoscute de arta noastră plastică.

Maniu, 1. M. Nicolae, vicar gr.-cat. al Făgăraşului (n. 1796 † 1865). Prof. la şcoala normală din Blaj, iar în anii 1826—1851, paroh în Sibiu. În timpul revoluţiei din anii 1848—1849, locuinţa lui era azilul şi locul de întrunire a oamenilor devotaţi cauzei naţionale. În 1851, rector al Seminarului din Blaj, iar în 1862 vicar al Făgăraşului. A scris „Orthoepia latina, latino-valahica, juxta gustum hodiernae paedagogiae; 2. M. Petru (n. 1800 † 1876), secretarul adunării naţionale din 3/15 Maiu 1848. A luat parte însemnată şi la luptele politice-naţionale din anii 1860—1864, ca regalist (v. c.) în dieta Transilvaniei.

Iuliu Maniu

Maniu, 1. Vasile, membru al Acad. Române (n. 1824 † 1901). Fost advocat şi deputat în toate legiuirile liberale. A publicat scrierea: Amalia, sau victima amorului, apoi, numeroase lucrări istorico-filologice, drama originală „Proscrisul" şi „Şapte scrisori deschise către M. S. Carol I, Regele României"; 2. **Aurel** (n 1833 † 1894), notar public în Oraviţa fost deputat în parlamentul din Budapesta. La începutul erei constituţionale maghiare a luptat mult pentru drepturile naţionale şi despărţirea ierarhică a Românilor de Sârbi.

Manliu Ion, pedagog român, (n. 1841). fost prof. la Piteşti, Giurgiu şi Bucureşti. Scrieri principale: Gramatica limbei române (1871), ajunsă la 44 ediţii, Gramatica rom. (etimologia) 66 ediţii. Stil şi compoziţii, 8 ediţii. Retorica şi Stilistica (1891) Sintaxa, Politica, Povăţuitor pentru limba română şi Carte de citire pentru clasele secundare.

Manlius Capitolinus, vestit consul roman. A salvat Capitoliul asediat de Gali în 390 a. Chr. a fost un sprijinitor neînduplecat al revendicărilor plebeilor, pentru care fapt a fost aruncat de pe stânca tarpeică.

Manlius Torquatus Titus, consul roman în 340 a. Chr. S'a distins în luptele cu Galii. Şi-a omorît propriul fiu, care a început lupta, fără a avea ordinul său.

Mann Heinrich, scriitor german (n. 1871). A scris romane sociale, drame şi nuvele, depăşind prin analiza obiectivă naturalismul, înfăţişând puterea formidabilă a dinamismului instinctelor şi a pasiunilor. Personajele sale sunt schiţate brutal, satiric, aproape caricaturizate, dar scrierile sale au o tehnică sigură, sunt pline de probleme şi de interes. H. M. este considerat ca părinte al expresionismului. Romane: Im Schlaraffenland, Die Göttinen (Diana, Minerva, Venus), Die Jagd nach Liebe, Professor Unrat, Zwischen den Rassen, Die kleine Stadt; Novellen, Abrechnungen (nuvele). Drame: Drei Akte, Schauspielerin, Die grosse Liebe, Madame Legros, Burabach, Der Weg zur Macht. Esseuri: Macht und Mensch, Diktatur der Vernunft, etc., etc.

Mann Thomas, scriitor germ. (n. 1875), frate cu Heinrich. A scris: Buddenbrooks, Königliche Hoheit, Tristan, Fiorenza, Tod in Venedig, Betrachtungen eines unpolitischen, Herr und Hund, etc. Excelează în zugrăvirea situaţiilor de criză. Pe cum H. M. înfăţişează forţele societăţii contemporane T. M. descopere slăbicunile acestei societăţi, luând din acelaşi izvor situaţii deosebite.

Mannerheim Karl Gust. Emil, ofiţer şi bărbat de stat finlandez (n. 1867). A fost adjutant al ţar. Nicolae al II. În 1918 a condus garda albă finlandeză, luptând împotriva bolşevicilor. Din 1918—1919 a fost regent al republ. finland.

Mannheim, oraş din Germania (Baden), pe dreapta Rinului, la confl. cu Neckar, 194.000 locuitori. Port important pe Rin, academie de comerţ şi conservator. Metalurgie, produse chimice.

Manoil, numele de regi portughezi. M. I. (v. Emanuel şi M. al. II (n. 1889) al doilea fiu al lui Carlos I (v. c.), căruia i-a urmat la tron. A fost detronat în 1910, de republicani.

Manoilescu Mihail (n. 1885), politician român, director general în ministerul de ndustrie şi comerţ, subsecretar de stat a finanţe în guvernul Averescu (1926-27); membru marcant al partidului naţionalărănesc (din 1929). A tipărit: Problema despăgubirilor de războiu (1919); Importanţa industriei în noua Românie (1921); Regimul impozitelor (1921); Ţărănism şi Demoraţie (1922), etc.

Manole Diamandi, negustător în Braşov, n. 1833 † 1890). Membru al eforiei şc. entrale române din Braşov, a creiat un fond pentru ajutorarea şcoalelor sărace, iar în anii 1877—1878 a iniţiat o colectă în Ardeal pentru răniţii războiului independenţii.

Manolescu D., medic român. Prof. de Oft. la univ. din Buc., fost prof. la univ. din Iaşi. Savant specialist oftalmolog, autor a numeroase publicaţiuni de specialitate.

Manolescu Grigore (n. 1857 † 1893). Unul din cei mai însemnaţi actori români mai vechi. A debutat în trupa lui Millo şi mai târziu a fost angajat la Teatrul Naţional din Bucureşti. Creaţiunile sale mai însemnate: Galus din „Fântâna Blanduziei" şi Ovidiu (Alecsandri), Hamlet, Ruy-Blas.

Manolescu Ion, actor contemporan. Unul din cei mai mari tragediani rom. Deosebită individualitate artistică, dotat cu o putere de creaţie puţin obişnuită. A jucat la diferite teatre din Bucureşti (Naţional, „Regina Maria", etc. Dintre creaţiile lui mai cunoscute: în „Moartea civilă", „Tatăl" de Strindberg, Zelig Şor din „Manasse" a lui Ronetti-Roman, etc.

Manolescu Nicolae, medic rom. (n. 1850 † 1900). Fost prof. la Fac. de Med. din Bucureşti, întemeietorul învăţământului oftalmologic modern în România. A publicat numeroase cercetări originale din

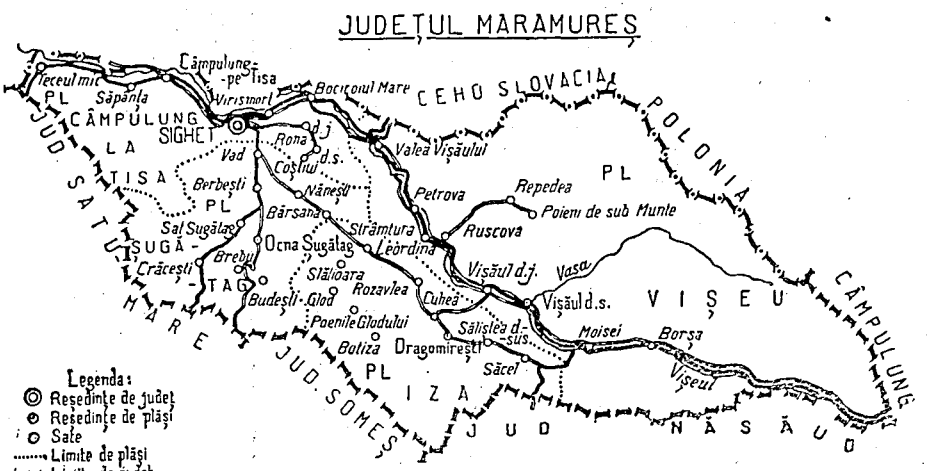

domeniul oftalmologiei între care mai cunoscute sunt cele asupra trahomului (metodă personală de tratament prin perierea fețelor interne ale pleoapelor). Ca director general al Serv. sanitar s'a ocupat cu problema organizării sanitare a țării. A scris lucrări interesante și despre igienă, mai ales a țăranului român.

Manometru, instrument, care indică presiunea gazelor dintr'un volum închis. De obiceiu *un tub în formă* de U, al cărui un capăt este închis sau comunică cu aerul, iar celălalt comunică cu rezervorul de gaz. În tub este apă (pentru presiuni mai mici), sau mercur (pentru presiuni mai mari). După diferența de nivel a lichidului în cele două brațe se poate evalua presiunea gazului. În industrie, unde nu este nevoe de măsurări precise, se întrebuințează **M. metalic**, al cărui principiu este același cu al barometrului metalic.

Manon, operă comică în cinci acte de Massenet. Libretul de Meilhac și Gide, după romanul lui Prevost. Prima reprezentație în 1884. Tratează despre peripețiile dragostei lui Manon și Des Grieux. Muzica e fină, puțin sentimentală, legeră.

Mansard François, celebru arhitect franc .(n. 1598 † 1666). Se remarcă prin „l'Hotel de La Vrillière" și fațada dela Carnavalet (v. c.). Lui i se atribue invenția mansardei. — Jules **Hardouin M.** a construit domul Invalizilor (v. c.), una din frumusețile Parisului și Place Vendôme și Pl. de la Victoire.

Mansel Longueville Henry, teolog și filos. engl. (n. 1820 † 1871). A scris: The Limits of Religious Thaught". Partizan al *Agnosticismului* (v. c.).

Mansique Jorge, literat spaniol (n. 1440 † 1438). Poeziile sale melancolice (Coplos), sunt un monument de limbă, mult imitate, comentate și traduse în toate limbile și puse pe muzică.

Mantegazza Paolo (n. 1831 † 1910), fiziolog ital., prof. univ. în Florența, fondatorul unei reviste și a unui muzeu fiziologic. Principalele lui opere: Fiziologia amorului, Igiena amorului, Amorul și oamenii, Fiziologia durerii, etc.

Mantegna Andrea, pictor și gravor ital. (n. 1431 † 1506), unul din inițiatorii Renașterii italiene. A exercitat o influență puternică asupra școlii venețiene, asupra lui Bellini și a lui Murano. Operele sale se disting printr'un realism expresiv și grație neîntrecută și predilecție pt. perspective: Christos mort, Triumful lui Caesar. De mare valoare sunt frescele din biserica Eremiților din Padova (Istoria Sf. *Iacob* și *Cristof*).

Manuel Eugène, literat franc. (n. 1823 † 1905). A scris drama: „Les Ouvriers". A cultivat cu predilecție poezia familiară și popuară: Pages internes, Poèmes populaires, Pendant la guerre.

Manufactura, produsul mânii meseriașului, față de producția fabricatelor și materiilor brute.

Manuil, nume de împărați bizantini: **M. Comnenul** dela 1143—1180. Succesor al lui Ioan Comnenul. S'a distins prin victorioase lupte contra Turcilor și Sârbilor, încheind și o scumpă alianță cu Venețienii. A bătut și pe Unguri cu ajutorul Românilor. A supus Armenia. — **M. al II**, numit **Paleologul**, dela 1391—1425. Un om slab și lipsit de curaj. Se supune Turcilor, obligându-se a le plăti un tribut. Mai mult literat decât domnitor, a lăsat mai multe tratate de teologie și morală, scrise într'un stil concis, *sobru* și *plin de finețe*.

Manuscris, scriere dată spre tipărire, ori, dacă e tipărită, dată spre retipărire.

Manuzio Aldo (n. 1449 † 1515), capul unei ilustre familii de tipografi venețieni. A întemeiat în 1490 la Veneția o tipografie, unde s'au tipărit cărți cu aldine (v. c.).

Manzoni Alessandro, poet și romancier ital. (n. 1785 † 1873). Unul dintre reprezentanții romantismului și catolicismului ital. precum și un luptător pentru unitatea Italiei. A scris imnuri religioase „I Promessi Sposi" (Logodnicii), dramele romantice cu subiect istoric „Il conte di Carmagnola" și „Adelchi", și eseuri critice și politice. M. a folosit corul în dramă. Este unul din marii lit. ital. A devenit celebră oda sa „Cinque Maggio", scrisă cu prilejul morții lui Napoleon I.

Mapamond, hartă reprezentând tot pământul. De regulă se întrebuințează proecțiunea Mercator. v. Proecțiuni.

Mapu-ce sau **Araucanl**, popor indian (pici roșii) din America de S. și localizați în special în regiunea Andiană, prin republ. Chile (partea de mijloc). Azi mai sunt aproximativ 400.000 indivizi.

Maramureș, jud. din nordul țării, mărginit la N. cu Cehoslovacia, la V. cu jud. Sătmar, la S. cu jud. Năsăud și Someș, iar la E. cu Bucovina (jud. C.-lung și Rădăuți) și Polonia. Supr. ocupată între aceste limite este de 3381 kmp. cu 151342 loc. Actualul jud. **M.** este apr. o treime din vechiul jud. **M.** mărginit la N. de Tisa și o linie convențională prin vrf. munților M.-ului. La SV. Munții Țibleșului și la S. ai Rodnei deci basinul Izei și Vișeului. Terenul județului e foarte accidentat și complex d. p. d. vedere geologic: Andezite și tufuri andezitice în Țibleș, șisturi cristaline în M-ții M.-ului și ai Rodnei, străpunse, în unele locuri, de granite. În partea de E. cretacicul se ridică mult pe culmi. În acesta sunt săpate formele dela izvoarele Bistriței, iar basinul dela Borșa este în oligocen ca și culmea de înălțimi dintre Iza și Vișeu. Înălțimile din stânga Izei, până'n vrf. andezitice, sunt formate din miocen având pe alocuri tufuri andezitice Terenuri mai noi sunt numai în văile râurilor (aluviuni). Peste acestea s'a depus mai mult podzol, exceptând luncile și înălțimile mari (Mții Rodnei). Clima este cea a nordului Transilvaniei, iar vegetația este formată mai mult de păduri conifere, fagi și stejari, locurile goale sunt ocupate de pășuni, pe care pasc turme de oi. Pe lunci sunt culturi de cereale, iar pe marile înălțimi e vegetație alpină. Subsolul jud. M., datorită constituției geologice, este bogat în minereuri pirite la Borșa, fier la Vișeul de Sus, petrol la Săcel, sare la Cosciui și Ocna șugătag, mangan la Vișeul de sus. Afară de acestea, care se extrag, jud. M. are pe partea de NE a Munților Țibleșului, ca o continuare a bogățiilor din S. V.: aur, argint, cupru, plumb, dar neexploatate. Jud. M. are o com. urbană 56 com. rur. împărțite în 4 plăși. Centre importante, afară de Capit. Sighet, sunt: Ocna Șugătag, Vișeul de Sus, Borșa, Dragomirești, Jud. este străbătut de C. F. R. Dragoș-Vodă (Câmpulug la Tisa)—Sighet—Valea Vișeului. linie principală, totodată de peage pentru trenurile cehoslovace Praha—Kralovo nad Tisou—Iasina. Este și o linie C. F. R. secundară, Valea Vișăului—Borșa, care a fost continuată în timp de războiu cu una îngustă Borșa—Iacobeni, care azi nu mai circulă. Este în studiu o C. F. R.

de legătură a M.-ului cu restul țării prin Valea Izei. Jud. M. face parte din episcopia Ort. a Oradiei, din regiunea a II-a școlară Oradia, Curtea de Apel Oradia, insp. VII minier Baia-Mare, insp. industrial Satu Mare, industria reducându-se la exploatarea minieră, la tăierea pădurilor și la câteva mici ateliere.

Marani, marrani (span.), Evrei și Mauri botezați în Spania pe urma persecuțiilor. În sufletul lor însă au rămas ceiace au fost mai înainte. M.-ii au jucat mare rol în viața socială politică și științifică a Spaniei.

Mărășești, oraș din jud. Putna, 3000 loc., oraș istoric, a suferit mult de pe urma marelui războiu. Victorie strălucită (25 Iulie 1917) a armatei românești, conduse la început de generalul Cristescu, apoi de generalul Eremia Grigorescu.

Mărășești, Bătălia dela — (24 Iulie—21 August 1917), numită de Germ. „Bătălie de străpungere de pe Putna și Susița". Prin durată, proporții și intensitate este cea mai mare bătălie pe frontul rom. în războiul mondial. Marea ofensivă germ. pe frontul rom. în Războiul cel Mare, s'a desfășurat pe Valea Siretului în regiunea Mărășeștilor dela care i-a rămas și numele, continuându-se pe Valea Putnei și Susiței, spre Vest. Scopul ofensivei din această zonă era ca împreună cu ofensiva dela Oituz ce s'a început în acelaș timp să se străpungă frontul rom. să cadă în spate și să captureze armata română, tăind toate retragerile din munți. Atacurile germ. încep la 24 Iulie pe frontul rus, dealungul liniei ferate Focșani-Adjud. Rușii părăsesc lupta, fugind, și sunt înlocuiți cu trupe rom. care pe măsura sosirii lor intră în luptă. Bătălia ce se desfășoară cuprinde episoade cu luptele crâncene dela Doaga și Străjescu, Pătrășcani, Panciu, dealul Chicera, Pădurea Prisaca, Muncelul și Mărășești și se încheie cu lupta cea mai crâncenă dela Răzoare, care încheie victoria armatelor rom. Ofensiva germ. este sfărâmată. Stabilindu-se și aici lozinca dela Oituz „Nici pe aicea nu se trece". Forțele germ., 12 divizii, sunt conduse personal de mareșalul Mackensen, „spărgătorul de fronturi", iar apărarea, 5 divizii române, este organizată la început de generalul Christescu C., iar dela 13 August conducerea trece în mâna generalului Grigorescu Eremie, supranumit „Eroul dela Mărășești". Din întreaga ofensivă s'au ales doar cu o înaintare între 5—7 km. Pierderile rom. au fost 450 ofițeri și 21.000 soldați. Pierderile germ. sunt enorme, iar numărul exact este ascuns. Unele divizii au pierdut mai mult decât ½ efectiv.

Mărăști. Bătălia dela — (22 Iulie—1 Aug. 1917), puternică ofensivă a armatei a I rom. pe frontul rom. din Moldova în războiul cel mare în regiunea localității cu același nume din munții Vrancei, pe Valea Susiței. S'a desfășurat pe o zonă începând dela Cașin până la Voloș cani, cuprinzând episoadele cu luptele dela: dealul și satul Mărăști, Mânăștioara, Încărcătoarea, Momâia, Măgura Casinului. Ofensiva a fost condusă de general Ave rescu cu 4 divizii, după o preparație de artilerie de 2 zile cu 228 guri de foc, reușind să străpungă și să desorganizeze armata generalului Gerock, 3 divizii, străpungând frontul inamic pe o lungime de 30 km. și adâncime de 20 km., cucerind 30 localități rom. S'au capturat 3200 prizonieri cu 23 ofițeri, 40 tunuri, 30 mortiere de tranșee, armament și imens material de război. Exploatarea strategică a victoriei nu s'a putut face din pricina defecțiunei ruse, care a stânjenit și anihilat desfășurarea evenimentelor. Bătălia rămâne totuși un episod strălucit al războiului nostru din 1916—1919.

Marat Jean-Paul (n. 1743 † 1793), renumit demagog, instigatorul masacrelor din Septembrie 1792 și măsurilor cele mai sângeroase ale revoluției franceze. Redactorul gazetei „l'Ami du peuple". Asasinat de Charlotte Corday (v. c.).

Marathon, sat din Grecia (prov. Atica și Beoția), 2465 loc., celebru prin victoria lui Miltiades asupra Perșilor; 490 a. Chr.

Maratti Carlo, pictor ital. (n. 1625 † 1713). Celebru prin reprezentarea reușită și artistică a madonelor. Are pânze romarcabile prin finețe, realismul pronunțat (Adormirea lui Isus, Sf. Caterina, Învierea lui Lazăr, etc.).

Marazm (med.), scădere treptată a puterilor în boale conrumptive (tuberculoză, sifilis terțiar, cancer, diabet, malaric) și la bătrânețe.

Marburg, Școala din — (filos.), o direcțivă întemeiată de Hermann Cohen, pe când era prof. la Marburg. E reprezentată de filos. neokantiani, cari au prelucrat criticismul metodic, concepând metoda filos. transcendentală a lui Kant din p. d. v. raționalist. Partizani: Natorp, Stammler, Cassirer, Görland, Buchenau, Vorländer, Kinkel, N. Hartmann.

Marc Antonio Raimondi, gravor ital., prieten cu Raffael, cunoscut prin reproducerea făcută după un tablou azi pierdut al lui Michelangelo. Reprezintă un epizod din luptele cu Pisa, ale lui Michelangelo, când soldații florentini sunt surprinși în baie de atacurile Pizanilor.

Marc Franz, pictor germ. animalier (n. 1882 † 1910), reprezentant al simbolismului și expresionismului.

Marcă, un semn ce se pune de producători și negustori pe marfa lor, ca publicul s'o poată deosebi de aceeiași marfă provenită din alt izvor. Aprobarea de a pune M. deosebită pe o marfă se dă de Camera de industrie și comerț, unde se introduce într'un registru. Orice falsificare de M. se pedepsește de lege.

Marcarea obiectelor de aur și de argint, se face de către oficiul special pentru marcarea obiectelor similare, prin imprimarea unor semne sau efigii — cu o ștampilă de oțel — pe suprafața lor. Obiectele de aur mai mari grupate în 4 categorii după conținutul lor în aur (I cu 920‰ Au, II cu 840‰ Au, III cu 750‰ Au, IV cu 580‰ Au) se imprimă cu efigia capului lui Apollo numerotată cu numărul categoriei, iar pe obiectele mai mici de calitatea III se marchează un cap de capră neagră, iar pe cele de categoria a IV un cap de vulpe. Obiectele de argint mai mari, la fel sunt grupate în 4 categorii (I cu 940‰ Ag, II cu 900‰ Ag, III cu 800‰ Ag, IV cu 750‰ Ag), având ca marcă capul zeiței Diana, numerotat cu numărul categoriei (care exprimă cantitatea de metal nobil la 1000 de părți de aliaj), iar obiectele mai mici. calitatea 3-a sunt marcate cu un cap de ogar, iar cele de calitatea 4-a cu un cap de leu.

Mărcăuți (8088 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Briceni. Formată din satele: Vancicăuți-Colonie, Văscăuți-Colonie și Mărcăuți. Primăria la Mărcăuți. P. U. Briceni. G. Văscăuți la 20 km.

Marcel Etienne, bărbat de stat franc. și distins orator. În 1355 și 1358 a făcut o rodnică opoziție lui Carol al V. A pus bazele regimului parlamentar franc. Asasinat în 1358.

Marcellmus Ammianus, scriitor latin (n. ca. 330 † 400). A scris istoria Romei dela 96—378 d. Chr., păstrată pe ½ în fragmente. Deși grec din Antiochia, e un demn continuator al lui Tacitus: clar, imparțial, fin și cu stil plastic.

Marcellus Charles Demartin du Tryac, conte de —, arheolog și diplomat franc. (n. 1795 † 1865). El a adus statuia lui Venus de Millo. A scris și lucrări literare.

Marcellus Claudius, general roman. A cucerit Gallia cisalpină (222 a. Chr.); a cucerit Syracusa (212 a. Chr.), cu care ocazie soldații săi au omorît pe Archimede.

Marcellus Claudius, consul și orator roman, chemat din exil de Caesar, la insistențele lui Cicero, care a rostit celebra cuvântare „Pro Marcello" († 46 a. Chr.).

Marchetti Ludovic, pictor talentat franc. și un bun și fin mânuitor al creionului (n. 1853 † 1909). A colaborat mult timp la „Figaro illustré" și „l'Illustration".

Marchezi Matilda, celebră profesoară de canto (n. 1821 † 1913). După o carieră strălucită ca cântăreață de concerte în Paris și Londra se stabilește La Londra, fiind una din cele mai reputate profesoare de canto ale timpului. A publicat o metodă de canto și 24 caete vocalize.

Marcianopolis, cetate însemnată din Sudul Dunării. Era situată aproape de Varna, la Prâslava. Aici a fost o episcopie veche, poate de pe timpul creștinării Romanilor. Episc. Pitus Marcianopolitanus de provincia Daciae, a participat la conciliul din Nicea (325). Țarul Bulgarilor, Simeon, a întemeiat o mitropolie, recunoscută de papa Inocențiu al III (1204), pe timpul imperiului românobulgar. În sec. al XVII s'a înființat o episcopie catolică, de care depindeau credincioșii din Moldova și Dobrogea.

Marchiz, titlu de noblețe în Anglia, Italia, Spania, Franța, Portugalia și Germania; rang între cel de duce și conte. La început M-ilor li se încredința guvernarea vre-unei provincii de frontieră.

Marco, Biserica San —, catedrala din Veneția, edificată în sec. al IX și renovată în al XV. E în formă de cruce gr., cu patru cupole bizantine, în jurul unei mai mari: important monument arhitectonic.

Marcomanii, un vechiu popor germ., grupat, pe timpul războaielor lui Caesar cu Galii, sub conducerea lui Ariovist în Bohemia. De aici fac dese incursiuni în Italia, unde s'au izbit de resistența nu prea eroică a lui Marcus Aurelius. Abia mai târziu, Italia a scăpat de ei, când Aurelian îi aruncă din nou peste Alpi.

Marconi Guglielmo (n. 1873), inginer italian, de numele căruia se leagă invenția telegrafică fără fir. Ce e drept undele electromagnetice, pe care se bazează telegrafia fără fir, au fost descoperite de

Hertz, dar M. a reușit mai întâiu să le aplice în practică la transmisiunea semnelor telegrafice cu ajutorul undelor. În ultimul timp și-a câștigat merite în telefonia fără fir, reușind să realizeze telefonia fără fir dirijată, cu unde scurte.

Marcovici, 1. M. Simeon, prof. și scr. român (n. 1802 † 1877). Prof. la Sf. Sava în București; secretar la Min. de externe al Munteniei, dir. gen. al școalelor, primar al capitalei, a mai fost și secretar intim al lui Bibescu. A scris un „Curs de retorică", și numeroase traduceri; 2. M. Alexandru, distins medic român, fiul lui S., (n. 1835 † 1886). Începând dela 1865 a fost însărcinat cu numeroase misiuni științifice, participând și la congresele medicale internaționale, unde, a făcut cinste țării sale. În 1879 fondează „Jurnalul societății sciințelor medicale". A publicat lucrări din domeniul medicinei interne, a fost medic al Curții Regale, deputat și senator.

Marcu Duiliu, cunoscut arhitect contemporan.

Marcu evanghelistul, ucenic al Sf. Apostol Petru, pe care l-a însoțit la Roma, unde între anii 54 și 62 și-a scris evanghelia. S'a născut în Ierusalim. Convertit la creștinism și botezat prin Sf. Apostol Petru. El a întemeiat biserica din Alexandria, unde a suferit și moarte de martir.

Mărculescu Gr. Actor dramatic, societar al Teatrului Național din București.

Mărculești (10.380 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Florești. Formată din satele: Bagrinești, Lunga, Mărculeștii-Sat și Mărculeștii-Târg. Primăria la Mărculeștii-Târg. Of. P. local. G. Mărculești la 1 km.

Marcus Aurelius Antonius (n 121 † 181), împ. roman dela 161—180, domnind împreună cu fratele său adoptiv Lucius Verus. Pe lângă lupte purtate în Siria, apoi cu Germ., a îmbunătățit soarta sclavilor. Era sprijinitor al literaturii, însuși ocupându-se cu filosofia stoică și publicând în gr. lucrarea „Maxime". A înființat judecători și administratori ai bunurilor statului. Pe creștini i-a persecutat.

Marczali Henric (n. 1856), istoric maghiar, profesor la universitatea din Budapesta. Opere principale: Magyarország története II. Jozsef korában. Mária Terézia, Az 1790—91 orszaggyülés története. A redactat Istoria universală în chipuri, din care el a scris epoca modernă în vol. VII—XII.

Mardan Dionisie, prof. de „Sondaje" la Școala politehnică din Timișoara.

Mărdărescu Gheorghe, generear de C. de Arm. (n. 1866). În timpul războiului de întregire a fost Comandant Șef al grupului de Armate, care a operat și învins în 1919 forțele ungare ocupând Budapesta. Fost ministru de Război în cabinetul I. I. C. Brătianu și apoi insp. general de armată.

Mardonios, vestit și priceput general persan și comandant în războaiele medice. A fost ucis în memorabila luptă dela Platea, unde câștigă Pausanias, marele patriot gr. și trădătorul de mai târziu. (479 a. Chr.).

Marduk, în Babylon divinitatea supremă, cea care a organizat cerul și pământul.

Marea Abazie, sau Abazie, regiune din N. Transcaucaziei la NV de ținutul Cerkezilor. 145.000 loc., pe vremuri nomazi trăind din jafuri, azi așezați pe loc și ocupându-se cu agricultura.

Marea Adriatică, mare a Mediteranei, în formă de golf lung, între Italia, Jugoslavia și Albania. Comunică prin strâmt. Otranto cu Marea Ionică (v. c.). Lungimea 835 km., lărgimea mijlocie 160 km. Adâncimile mari se găsesc în sud (1589 m.), iar spre N. ajung cel mult la 200 m. S'a format printr'o prăbușire în același timp cu basinul estic al Mediteranei. Pe coaste, stațiuni balneare: Veneția cu Lido, Rimini, Lussin, Circvenica, Abbazia, etc. și porturi renumite: Trieste, Fiume, Veneția, Pola, Cattaro, etc. (v. c.).

Marea Albă, un adevărat golf al Oc Înghețat de N. pe coasta Rusiei. Supr. 120.000 kmp. cu adâncimi mici, 200—240 m. Liberă de ghețuri dela jumătatea lui Mai până la sfârșitul lui August. Golfuri: Mezen. Dvina, Onega și Kandalaska. Bogată în pești (heringi, moruni, etc), la gura fluviilor (Mezen, Dvina, Onega). Port principal Arkhanghel.

Marea Britanie sau **Anglia** (United Kingliene întinzându-se dealungul coastei de E. a Australiei, dela Str. Torrès (9° 5' lat. S.) până la 24° latit. S. pe o distanță de apr. 2100 km. M. B. este distanțată de coastă cu 50—112 km. izolând astfel o parte liniștită de Ocean, în care cu greu se poate pătrunde cu vapoarele.

Marea Britanie sau **Anglia** (United King dom of Great Britain and Northern Ireland), regat din NV. Europei peninsulare. Formată dintr'un arhipelag numit arhip. britanic (englez) situat între Oc. Atlantic (la V. și N.), M. Nordului (la E.) și M. Mânecei (la S.). M. B. este compusă din ins.: Britania Mare (v. c.), Irlanda (v. c.), Man, Angelesey, Wight, Hebridele, Orcney (Orcadele), Shetland, iar pe coasta de N. a Franței este arhip. Normandelor (Chanel Islands). Suprafața 243777 kmp. cu 45.535.000 loc. (P. relief v. la numirea respectivă). Datorită așezării sale, clima M. B. este maritimă așa fel că aproape nu sunt decât două anotimpuri: o toamnă lungă urmează unei primăveri lungi. Ploile abondente pe de o parte și estuarele largi ale fluviilor săpate de acțiunea mareelor, pe de alta, fac ca M. B. să aibă porturi active pe coastele sale. Aproape toate sunt în estuare. Populația este formată din: Celți (la N. și V.) și Anglo-Saxoni la S. și SE. Aceștia sunt un amestec de Saxoni, Danezi și Normanzi. Subsolul bogat în minereuri și huilă, a făcut din M. B. o țară industrială, înlocuind treptat vechea ocupație de căpetenie, agricultura. Populația s'a îngrămădit în jurul marilor centre industriale. Această desvoltare a fost cu putință datorită și imensului imperiu colonial (The British common wealth of Nations) în supraf. de 41,020.000 kmp. cu 472,300.000 loc. și cuprinzând teritorii din toate continentele și toate zonele de climă. Bogățiile miniere, vegetale și animale ale acestora au desvoltat și transformat viața statului englezesc. Principalele centre din M. B. sunt: London (Londra), capit. statului, Birmingham, orașul fierului, Sheffield, al oțelului, Leeds și Bradford, orașele lânei. Manchester al bumbacului, Liverpool, Hull, Bristol, London, Dowres, etc. mari porturi. M. B. are 18 universități din cari: 10 în Britania, una în Wales, Scoția 4, Irlanda 3, cele mai importante fiind: Londra, Cambridge, Oxford și Edimbourg. — Imperiul colonial Britanic cuprinde: Patria, Irlanda, Gibraltar și Malta în Europa; în Asia 6,887.000 kmp. cu 350,000.000 loc. (India, Cipru, Palestina, Arabia sub mandat, Indochina engl.), în Africa 9,940.000 kmp. cu 53 milioane loc. (Uniunea Sud-Africană, Nigeria, Gold Coast, Kenia, Tanganyika, etc.), în America 10,370.000 kmp. cu 12,120.000 loc. (Canada, Newfoundland, Honduras Brit., Jamaica, etc.), în Oceania 8,500.000 kmp. cu 8,540.000 loc. (Australia, Noua Zeel.) Istoria. In sec. I a. Chr. (55—54) Romanii sub cond. lui I. Caesar ocupă Britannia, care era locuită de Brîți și Cimiri, neam celtic și de alte popoare puțin civilizate. Partea nordică a Scoției, Caledonia, locuită de Picți și Scoți, a opus multă rezistență și a pricinuit multe neajunsuri Romanilor până au supus-o. Dominația romană a rămas aici până în 409, fără să fi putut avea, din punct de vedere ligvistic, aceeași influență hotărîtoare ca într'alte provincii romane. După părăsirea provinciei, Saxonii, Anglii (Anglo Saxonii) și Iuții de pe continentul european vin și ocupă A. Cimirii băștinași luptă aproape două secole împotriva năvălitorilor.. Totuși năvălitorii, creștinându-se reușesc, pe timpul lui Egbert, să formeze o heptarhie, din 7 regate. Acestea se reduc la trei mai stabile: Northumbria în N., Mercia în Centru și Wessex în S., care-și dispută hegemonia. Invazia Danezilor turbură aceste stătuleițe mai multe secole, iar invazia Normanzilor le pune capăt. Totuși Alfred cel Mare a reușit să formeze o monarhie puternică, Danezii însă supun A. dela 1017—1042, Edward III reușește pentru un moment să restabilească dinastia anglo-saxonă. Normanzii năvălesc și în lupa dela Hastings cuceresc definitiv A. (1066). Cu Henric II ajunge la tron familia Plantagenet (1154—1485); în acest timp se cucerește Irlanda. Regele Ion fără Țară pierde multe posesiuni din Franța și acordă, la stăruința nobililor importanta „Magna Charta" (legea fundamentală a libertății engleze) (v. c.), punându-se astfel, în 1215, bazele constituației engl. În 1265, întrunindu-se în Londra primul parlament se întărește Magna Ch. In sec. următor izbucnește dezastruosul războiu de o Sută de ani (v. c.) (1337—1453), între A. și Franța, fiindcă Eduard III, la moartea ultimului rege franc. din dinastia Capețienilor (Carol IV) își formulează drepturi la coroana Franței. Pe timpul lui Eduard III, parlamentul se împarte în Camera lorzilor (Senatul) și Camera comunelor. Sfârșitul sec. al XIV și începutul sec. al XV este o aprigă luptă între familiile Lancaster și York (1399—1485), cunoscută ca Războiul celor două roze (albă și roșie), care se termină cu venirea fam. Tudor pe tronul A. (1485). Henric VIII (1509—1547), mai însemnat, întărește în chip despotic puterea regală, sprijinește Reforma (v. c.), declară separată biserica de Papa și instituește o supremație bisericească a regelui. Pe timpul fiului său Eduard VI, episcopul Cranmer dă o formă definitivă bisericii anglicane (v. c.). Regina Scoției Maria Stuart (1553—1558) încearcă o reacțiune catolică, dar refugiată în A. e prinsă de reg. Elisabeta (1558—1603) și decapitată. Din aceasta pricină Filip II trimite flota sa „invincibilă" împotriva A., dar este înfrântă. Această învingere, precum și expedițiile întreprinse (de Drake, W. Raleigh) asigură A. titlul de mare putere pe mare. Regina Elisabeta, pe patul de moarte însă recomandă ca urmaș pe fiul Mariei Stuart, pe Iacob I (I. VI al Scoției) (1603—1605). Sub domnia El. s'au făcut primele colonii în America de Nord. Iacob I unește Scoția cu A. Regele Carol I (1625—1649) înăsprește relațiunile cu Parlamentul prin măsurile absolutistice și tendințele sale religioase. A fost silit să admită Dreptul de judecată (Petition of rights): adică de a nu fi deținut ni-

meni fără vreo cauză serioasă, iar dările impuse fără aprobarea parlamentului să nu poată fi încasate. Parlamentul lung (1640—53) întrunit la dorința sa, la o atitudine ostilă și-l condamnă la moarte. Executat (1649) se proclamă republica cu Cromwell (v. c.) în frunte, care cuprinde Irlanda și unește Scoția cu A. Disolvă parlamentul și alege altul servil. In pol. externă: tratate cu Danemarca, Olanda, lupte cu Spania. După moartea sa (1658) dinastia Stuart își reprimește tronul prin Carol II (1660—1685), care încuviințează importantele legi: Test act (v. c., membrii parlament. și funcționarii pot fi numai anglicani) și Habeas corpus (v. c., numai pe baza unui ordin în scris cineva poate fi arestat). In timpul acesta se înființează partidele whig (liberal) și tory (conservator). Iacob II (1685—88) vrea să restabilească iar catolicismul, dar e silit să fugă dinnaintea lui Wilhelm III de Orania (1689—1702). Sub Ana (1702—1714) Scoția se unește definitiv cu A. După moartea ei urmează la troan fam. Brunschwick—Hannovra, prin Gheorghe (1714). Urmează apoi o intensă politică colonială, căutând să profite de pe urma tuturor războaielor. Astfel prin pacea dela Utrecht (1713) A. anexează Scoția nouă, Finlanda nouă, Gibraltarul și ins. Minorque; în urma răsb. de 7 ani: Canada și tot teritoriul de la Mississippi spre est, apoi o parte a Indiei anterioare. Felul cum a administrat aceste provincii și mai ales din pricina pol. economice, Statele Unite din America de nord se răscoală (1776), obținând prin pacea dela Versailles (1783) independența. In Rev. franc. A. e împotriva Franței și a lui Napoleon. Pitt cel Tânăr înjgheabă a treia coaliție împotriva lui Napoleon, gen. Nelson înfrânge flota franc. la Trafalgar. Napoleon se răsbună, în 1806, cu izolarea A. prin Blocul continental (v. c.). In sfârșit gen.-lii Wellington și Blücher învinge definitiv pe Napoleon la Waterloo. A. cuprinde apoi definitiv India, Ceylon, Țara focului, o parte a Australiei și stăpânește Marea Mediterană. In sec. XIX țara e condusă când de part. whig, când de tory. In 1830 part. whig reformează dreptul de vot în spirit liberal, iar în 1833 șterge sclavajul în colonii. Pe timpul reginei Victoria (1837—1901), A. era considerată cea mai mare putere a lumii. Pe timpul bărbatului de stat Peel se ușurează comerțul, desvoltându-se și agricultura, alături de industrie. In 1857—60 A. poartă un războiu norocos în China, își ia asupra-și protectoratul teritoriului turcesc din Asia și stăp. ins. Cypru. Reg. Victoria primește în 1876 și titlul de împărăteasă a Indiei. Bate pe Arabii cari voiau neatârnarea (1889) și mai anexează Sudanul (1881—1898). Intre 1899—1902 cuprinde și Țara Boerilor (v. c., cit. Burilor) din Africa. Din răsb. ruso-japonez primește Tibetul (1904) și leagă alianță cu Japonia. Eduard VII (1901—1910) pune bazele ententei cordiale (v. c.) împotriva Germaniei, la care se realiază și Franța și Rusia (1901—1907). Incepând cu 1910, domnește Gheorghe (George) V. In marele războiu A. a luat parte activă și cumpănitoare, considerată fiind una dintre cele mai distinse puteri. Mai ales guvernul lui Lloyd George a contribuit mult la rezistența terestră și marină a A. In 1916 a asediat fără succes strâmtoarea Dardanelle, apoi și-a concentrat toată puterea pe frontul franc. unde a rămas până la noua împărțire a Europei. Guvernului lui Lloyd George îi urmează în 1922 unul conservator. In alegerile din 1924 iese însă partidul muncitoresc, în frunte cu Macdonald. Urmează apoi guv. lui Baldwin. Față de Irlanda a arătat o politică pașnică, recunoscându-i în 1920 un fel de independență, care nu mulțumește pe indigeni. Propaganda sovietică intensă a făcut-o să rupă toate relațiunile cu Rusia actuală. A. (sau Marea Britanie) și Irlanda formează o monarhie constituțională în care puterea executivă o reprezintă regele (azi George V), iar cea legislativă cele două Camere (C. lorzilor și C. comunelor). — Limba, luând în considerare numai engleza propriu zisă (nu și alte dialecte de pe teritoriul Angliei) constatăm următoarele: La venirea Anglo-Saxonilor în A., aceștia vorbiau un dialect apropiat de vechea germană și de flamandă. Așezați în A. au suferit schimbări mari, accentuate și mai mult prin împrumuturi din limba franceză și resturile de limbă romană ce începea să se vorbească la părăsirea A. de Romani. Cel mai vechiu monument de limbă e poema lui Beowulf. L. engleză s'a desvoltat mai repede decât l. germană, a pierdut arhaisme, n'are declinarea substantivelor, iar adjectivele sunt invariabile. Atât în structura gramaticală ca și în pronunțare, ea este deosebită de l. germană. Cunoașterea acestei din urmă, cu excepția vocabularului, nu ușurează de loc învățarea l. engleze. Ca limbă de civilizație, engleza se bucură de un renume universal, fiind vorbită de 170 milioane (prima după l. chineză). Alfabetul este cel latin. Literatura engleză este destul de veche, chiar cea mai veche dintre toate literaturile moderne ale Europei, fiindcă începe din sec. al VII. Inceputurile sunt în limba anglo-saxonă sau vechea engl. neînteligibilă Englezilor de azi fără studiu special. a) Perioada anglo-saxonă (v. A.-S.) cuprinde proză latină (Bede), poezie și proză anglo-saxonă (Alfred). Se deosebește o poezie precreștină (Beowulf, poemă epică) și o poezie cu teme biblice (reprezentată de poeții Caedmon și Cynewulf (v. c.). In răsboaele daneze din sec. al IX poemele nordice se mențin, fiind singurul rest din lit. nordică transpus în sud. b) Perioada de tranziție prezintă o influență franceză care îmbogățește inspirația și limba. Franceza este vorbită de curte și societate și recitată de „ministrelii („diseurii") Normani. Latina e limba clerului. Englezește vorbesc cei de jos, majoritatea populației. Avem dintre scriitorii latini pe Geoffrey of Monmouth, care scrie despre poveștile legendare ale Bretonilor („Historia Bretonum") în sec. al XII. Acum întâlnim și ciclul regelui legendar Arthur în romanțe metrice. Layamon (v. c.) transpune legendele lui Arthur și Martin în versuri aliterative engl. In sec. al XIII și al XIV găsim în Anglia scriitori și trubaduri (ministreli) francezi cari povestesc și cântă isprăvile „marilor cuceritori", dând naștere și aici ciclurilor epice: Ciclul Carlovingian (francez), ciclul arthurian (sau britanic) și ciclul alexandrin, povestind faptele lui Alexandru cel Mare și a eroilor troieni (sau cicl. grec). Acestea pregătesc calea lui Chaucer. c) Perioada nașterii limbii engleze s. epoca lui Chaucer. Răsboaele de sub Eduard al III stimulară spiritul național și ajutără contopirea într'o singură națiune a Englezilor cu Normanzii. Chaucer este reprezentantul acestei epoci în lit. Avem în acest timp pe poetul William Langland, pe Wyclif, primul mare reformator engl., care traduce Biblia în întregime, poetul John Gower (n. 1325 † 1407), scrie poeme lungi în franc. și engl.; iar Chaucer este cel mai mare poet al acestui timp și al lit. engl., până la Spencer, fiind cel dintâiu poet modern al Angliei. f) In sec. al XV găsim o epocă de decadență. Invenția tiparului dă posibilitate lui Caxton să publice cea dintâiu carte tipărită în Anglia, „The Dicts and Sayings of the Philosophers", tradusă din franc., precum și operele lui Chaucer, Gower, Lydgate și Maundeville. Acum avem pe imitatorii lui Chaucer: Thomas Occleve și John Lydgate, pe umoristul și satiricul, scoț. William Dunbar (n. 1460 † ca. 1520) și pe ceilalți scoțieni: James I, Henryson, Lyndsday. Baladele vechi engl. din acest timp și „Morte d'Arthur" a lui Maiory sunt mai importante decât opera imitatorilor lui Chaucer. g) Epoca lui Tudor este o renaștere a lit. Se redescopere lit. antică și acum găsim pe umaniștii însemnați: Erasmus, Sir Thomas More, Ascham și Barclay, care imită pe Vergilius. Wyatt și Surrey introduc în engl. metrica poeziei ital. Sub influența Reformei luterane se începe traducerea bibliei: Will. Tyndale tipărește la Worms, versiunea engl. a Noului Testament (1525). h) Epoca Elisabetană ne face să asistăm la nașterea și desvoltarea dramei. Cel dintâiu teatru engl. e clădit în 1576, cu 15 ani înainte de prima piesă jucată a lui Shakespeare, însă teatrul se desvoltă în popor mai de vreme, sub forma de „Miracole" („Church Plays") din sec. al XII, de „alegorii" și „moralități", sec. al XV și apoi prin imitarea genului dramatic din lit. latină. Cea dintâiu tragedie este din 1561 și se datorește scriitorilor Sackville și Norton („Ferrex and Porrex" sau „Gorboduc". In această epocă înfloresc toate genurile lit.: epica, lirica și proza, alături de dramă. Edmund Spencer, este un mare poet alegoric, Sir Philip Sidney scrie sonete și romanțe pastorale în proză precum și „Apologie (Defence) of Poetry" cea dintâiu operă critică considerabilă în engl. Primul poet epic din epoca elisabeteană e Sackwille (cu „Mirror of Magistrates"). Au scris acum poezii patriotice: Samuel Daniel, Michael Drayton și William Warner. Lit. patriotică culminează apoi în dramele lui Shakespeare. In opoziție cu drama pop. scriu acum „drame de curte" John Lyly (n. 1554 † 1606), care a scris și proză și cel dintâiu roman despre viața actualității, precum și vestitul „Euphues", care având un stil bogat în aliterații, asonanțe și antiteze, dă naștere unei maniere, numită după el „euphuism". Christopher Marlowe (v. c.) e precursorul și cel mai mare scriitor dramatic dinaintea lui Shakespeare. Dar cel mai mare poet dramatic engl. și universal, e desigur William Shakespeare (v. c.), ale cărui drame duc teatrul engl. spre Romantism și combină realul cu atmosfera supranaturală a basmului și a vrajei, îmbogățește limba, dărueste lit. cu idei mari și generoase și cu un umor genial și fixează cadrele tehnice ale evoluției viitoare a genului dramatic, influențând mult și îndelung lit. modernă și contemporană. Dintre urmașii lui Shakespeare se pot cita: Ben Johnson (n. 1573 † 1637) și reprezentanții decăderii genului dramatic: Beaumont (v. c.) și Fletsher (v. c.). In proză înflorește în ac. epocă romanul pastoral (Sidney), didactic (Chlyff), idealist (Nash) și de aventuri, cuprinzând povestiri în genul „picaresc" (v. c.). Desemeni înflorește filos. în spirit științific, cerându-se acum „mai multă cunoaștere", cu Franc. Bacon de Verulam, (v. c.) și Thomas Hobbes (v. c.), Richard Hooker (n. 1554 † 1600)

scrie celebra carte „Laws of Ecclesiastical Polity". Epoca elisabetană este epoca de aur a lit. engl. numită şi „epoca eroică". Declinul acestei strălucite epoci este încheiat de nereuşita războaelor civile şi statornicirea republicei puritane sub Cromwell (v. c.), iar nereuşita puritanismului politic după moartea acestuia, naşte o directivă de puritanism idealist în lit. cu reprezentanţi de seamă ca John Milton (v. c.) şi John Bunyan (v. c.), cari încheie în ultimă licărire renaşterea engl. i) Urmează epoca Restaurării, între 1600—1700, marcată politiceşte printr'o reacţiune regalistă, iar în lit. printr'o influenţă a lit. „clasice" franc. Avem acum pe Samuel Butler (v. c.) şi poeţii cu inspiraţie metafizică Abraham Cowley (n. 1618 † 1667) şi Donne (n. 1573 † 1631), „poeţii cavaleri", Richard Lovelace şi Robert Herrick, reprezentanţii comediei William Wycherley (v. c.), William Congreve (n. 1670 † 1729) pe filos. Shaftesbury (v. c.), John Locke (v. c.), David Hume (v. c.) şi George Berkeley (v. c.) şi pe marele critic şi poet John Dryden (v. c.). j) Epoca augustană, coincide cu luptele politice între conservatori şi liberali (Whigs şi Tories). Se desvoltă acum jurnalismul şi critica cu Addison (v. c.) Daniel Defoe (v. c.), autorul vestitului Robinson Crusoe, cu criticul Alexander Pope (v. c.) cu povestitorul minunat Swift (v. c.) şi cu Samuel Johnson (v. c.), supranumit „dictatorul". In sec. al XVIII înfloreşte romanul cu Richardson, care scrie primul roman modern, „Pamela". (1741), Henry Fielding (v. c.). Smolett, Laurence Sterne, Oliver Goldsmith, Dr. Johnson şi Richard Sheridan. Se mai scriu acum piese de teatru, critică, povestiri, eseuri, etc. k) Cu James Thomson, Edward Young, Thomas Gray, William Collins, William Cowper, începe Romantismul cu „întoarcerea spre trecut", interesul de poezia pop. „influenţa celtică", predominarea imaginaţiei şi a invenţiei. Un mare izvor de inspiraţie îl dă culegerea lui Percy „Reliques of Ancient Poetry", (1765), ale cărei răsunete trec graniţele Angliei. Romantismul înfloreşte cu Thomas Chatterton (care influenţă pe Keats şi Rossetti), James Macpherson (v. c.), plăsmuitorul lui Ossian, scriitorul religios John Wesley şi poetul Charles Wesley, istoricii D. Hume, Robertson, Edw. Gibbon, economistul Adam Smith, oratorul şi esteticianul Edmund Burke (v. c.) poetul George Crabbe, marele poet scoţian Robert Burns, apoi William Blake (n. 1757 † 1827) m. poet liric, erou al Romantismului cu „Songs of Innocence" (1783), „Songs of Experience". „Revoluţia romantică", cu ideailurile de libertate, etc., o marchează marii poeţi William Wordsworth, („Lyrical Ballads") conţine în prefaţă principiile poetice ale nouei şcoale), poetul mistic Coleridge (v. c.) romancierul celebru Walter Scott (v. c.), neastâmpăratul şi strălucitul poet Lord Byron (v. c.), liricul irlandez Thomas Moore, idealistul Shelley (v. c.) şi John Keats (v. c.). l) Epoca Victoriană caracterizată politiceşte prin mari reforme sociale. In lit, dă pe Thomas Carlyle (v. c.) istoric şi filos., pe William Makepeace Thackeray (v. c. pe romanciera George Eliot (v. c.) întemeietoarea romanului psihol, pe romancierii umanitari ce urmează lui Dickens: Disraeli, Kingsley, Mrs. Gaskell, Ch. Reade, Mrs. Beecher Stove şi Walter Besant. Conflictul dintre ştiinţă şi credinţă este una din problemele sec. al XIX. Este discutat şi provocat de marele naturalist Charles Darwin (v. c.); continuat de Thomas Huxley (v. c.), Herbert Spencer (v. c.) şi John Stuart Mill (v. c.), filosofi pozitivişti. Romantismul continuă însă în poezie dând o a doua luptă cu Lord Tennyson, Robert Browning (v. c.). Elisabeth Barett Browning. Spre mijlocul sec. al XIX avem „Şcoala Prerafaelită (Neoromantism) cu Dante Gabriel Rossetti (v. c.), Christina Rossetti, William Morris, Algernon, Charles Swinburne, Walter Pater. „Mişcarea din Oxford", arată altă latură a Romantismului Victorian preconizând o renaştere religioasă cu John Keble şi John H. Newman, Chesterton (n. 1874), poetul catolic Francis Thompson; Matthew Arnold este însă un sceptic. m) Literatura contemporană, prelucrează şi continuă susţinerea erei victoriene prin Idealiştii George Meredith şi Samuel Butler, cu „aventuriştii" Rob. L. Etevenson şi William Ernest Henley, cu James Thomson, Thomas Hardy şi „pesimiştii" W. H. White, (n. 1829 † 1913), George Gissing (n. 1857), cu A. Ch. Swinburne (n. 1837), Oscar Wilde (v. c.) cu luptătorii, profeţii şi critici ai reînoirilor: Rudyard Kipling, Thompson, şi Chesterton (v. m. sus). Popularul H. G. Wells (v. c.) cu foarte diferite şi interesantele sale romane utopiste, realiste şi pozitiviste, George Galsworthy (v. c.) şi Bernhard Shaw (v. c.) aduc o revoluţie în teatru. Mişc. „antididactică" dă pe Jerome K. Jerome (n. 1859 † 1927), W. W. Jacobs (n. 1859), umoriştii. Charles Lever (n. 1806 † 1872), Miss Edgeworth, W. B. Yeats (n. 1865), poezie, J. M. Synge (n. 1871 † 1909,) în teatru şi Sean O' Casey (n. 1885) marchează o „renaştere irlandeză", care în roman dă pe Stephens şi Joyce. Conrad (v. c.), reprezintă romanul în desvoltarea lui strălucită actuală (simbolist, exotic, umanitar, metafizic, etc.), Grupul „Regionaliştilor" e reprezentat de către şeful şcoalei „Kailyard", James Mathew Barrie, de William Sharp (n. 1855 † 1905), Arthur Quiller- Couch. şi Arnold Benett. Poezia renaşte cu „Şcoala georgiană" (v. c.). Cei mai noi scriitori sunt: D. H. Lawrence (n. 1887), Miss May Sinclair (n. 1868), J. D. Beresford (n. 1873), Miss Dorothy Richardson, Frank Swinneston (n. 1884), Gilbert Cannaz (n. 1884), Compton Mackenzie (n. 1883), etc. (v. America lit.) Pentru orientare în literatura engleză recomandăm: F. Sefston Delmer, English Literature from Beowulf to Bernhard Shaw", Schröder, Englische Literaturgeschichte (col. Göschen), Arthur Compton-Rickett, A history of english Litterature şi René Lalou, Panorama de la littérature angl. contemporaine (ed. Kra). Arta. — In arhitectură distingem o epocă romană, caracteristică printr'o formă mai lungăreaţă a planului, printr'un stil tranşant în ornamentaţie, care dau un aspect de rezistenţă. Catedralele din epoca normandă au fost refăcute în mare parte. Prin apariţia stilului gotic, se începe perioada arhit. ogivale. Cel mai vechiu monument în acest gen e Catedrala din Durham (sec. XII). Sub infl. franc. e Catedrala din Canterbury. Faţadele gotice din A. se deosebesc de cele din Fr. prin portaluri, timpanele şi picioarele porţilor nesculptate (sau foarte rar). Cu sec. XVI dispare caracterul defensiv al locuinţelor private, iar luxul şi comoditatea le caracterizează. Incetând luptele pol. şi relig., castelele arată că arhitecţii englezi au atins culmea originalităţii. Stilul reginei Elisabeta, tinde să dea cât mai multă lumină încăperilor. Sec. al XVII este al infl. Arhit. Inigo Jones, rupe cu trecutul introducând decoruri de coloane ionice, corintiene, iar în faţadă stilul arhit. ital. Palladio. Cu toate acestea tradiţionalismul se menţine. In sec. XVIII arhitecţii Adam, dau o atenţie deosebită decoraţiunii interioare; iar în sec XIX, curentul clasic e în floare, inspirându-se din arhit. medievală a stilului gotic (reprezentat prin Pugin şi Ruskin). Acest stil, numit „gothic revival" este izvorul arhit. engleze moderne. Arhit. celebri: Ch. Barry (Palatul Parlamentului), E. Street (Palatul de Justiţie, Londra), G. G. Scott (Gara Saint-Pangras), Ph. Webb, N. Schaw, etc. Sculptura, n'a strălucit în nici o epocă, operele sculpt. engl. fiind reci, lipsite de talent. In 1519 ital. Pietro Torrigiano, caută să producă o mişcare artistică, dar fără rezultat. Totuşi pomenim următorii sculptori mai abili: Gibson, I. Wilton, I. Nollekens, Westmacott, Onslow Ford, Pomeroy, Gilbert, Leinghton, etc. — Pictura: cea murală s'a desvoltat la început, ea însă suferă din pricina Reformei. Protestanţii urând pe catolici, distrug şi picturile murale (Regina Elisabeta). In lipsa de artişti, regii A. fac apel la pictorii străini: la invitaţia lui Henric VIII, vine în A., pictorii Holbein, Girolamo di Trevisi, Luca Penni, iar la a lui Carol I, Rubens şi Van Dyck. In sec. al XVII se disting însă şi câţiva pictori englezi: Dobson (portr. lui Endymion Porter în costum de vânăt.), Walker, favoritul lui Cromwell (pe care l-a pictat de vreo şase ori), miniaturistul Cooper Samuel, decoratorul Thornhill J. Sec. al XVIII este ilustrat prin pictori cu renume, care se disting mai ales prin portrete şi peisaje: W. Hogarth (v. c.), Reynolds J., Th. Gainsborough, J. Crome şi animalierii: G. Morland şi J. Ward. In sec. al XIX distingem trei perioade: 1) dela 1800—1851, data morţii lui Turner, caracterizată prin triumful portretului (prin Bonington, Th. Lawrence, Raeburn, etc.) şi a peisajului (prin J. Constable, Turner, etc.); pictura de genre e cultivată de Leslie, Mulready, Landseer — 2. dela 1851—1882, data morţii lui Dante-Gabriel Rossetti, numită şi epoca Prerafaeliştilor, căci luptă împotriva clasicismului şi a Renaşt. ital. şi sunt pentru studiul direct al naturii. Preraf. e întemeiat încă din 1848 de pictorii Holman Hunt, Millais, D.-G. Rossetti şi de sculpt. Th: Woolmer. Mai târziu s'au alăturat şi: Burne-Jones, Alma-Tadema, Walker. Arta decorativă renaşte de asemenea prin W. Morris şi W. Crane. — 3. dela 1882—1900 caracterizată prin o pronunţată individualitate a pictorilor, care evită, pe cât pot influenţele străine. Portretişti: Shannon, Greiffenhagen, etc.; peisajişti: D. Murray, W. Ball, Brown, etc.; pictori de genre: Brangwyn, Forbes, etc. — Muzica. Nu prezintă deosebită originalitate, fiind o încrucişare a muzicelor franceze, germane şi ital. Regii Henric VII şi H. VIII au fost sprijinitori ai M. Cel mai vechiu tratat de muzică datează din sec. XIII (De speculatione musicae, de călug. d'Everham). Primul compozitor renumit e H. Purceli (sec. XVII), autor al mai multor opere. Muzica dramatică şi oratoriul i se datoreşte lui Haendel. M. religioasă formează o predilecţie în A., însă şi aceasta imitând pe Haendel şi Mendelsohn. Totuşi dăm câteva nume de compozitori: Fisher, Cramer, Bennette. Sullivan, sir.Edward Elgar.

Marea de Azov, sau **M. de Azof**, golf al Mării Negre, intrând în Rusia şi comunicând cu M. N. prin strâmtoarea Kerci sau Yenikale. Suprafaţa cam 37.600 km.² şi cu o adâncime de cel mult 14 m. Primeşte apele fluviului Don, micşorându-i salinitatea, iar aluviunile lui o vor umplea cu timpul. Vechiul nume „Palus Maeotis".

Marea Egee sau **Arhipelagul**, este par-

tea de răsărit a M. Mediterane cuprinsă între Asia Mică şi peninsula Balcanică, iar înspre S. este deschisă. Este formată printr'o prăbuşire, contimporană cu aceea a M. Negre şi Adriaticei. Are vulcani activi, Santorin, sau este bântuită de cutremure. Fundul este mult accidentat, are o mulţime de insule, vârfuri ale unor culmi prăbuşite, ce legau pe vremuri Asia Mică de sudul Europei (Pen. Balcanic).

Marea Mediterană, cea mai mare pânză de apă marină interioară. Mărginită la N. de Europa, la E. de Asia şi la S. de Africa. Comunică cu Oc. Atlantic prin Gibraltar, cu M. Roşie prin canalul Suez, cu M. Marmara prin Str. Galipoli. Din cauza micei adâncimi a acestor strâmtori, apa Mediteranei nu se poate primeni; iar prin faptul că în bazinul său, afară de Nilul, Ronul şi Padul, nu sunt alte fluvii, care să aducă mari cantităţi de apă dulce, salinitatea ei este mare (3,6-4%), datorită marei evaporaţiuni. Are mai multe golfuri, unele adevărate mări: G. Valencia, G. Lyon, G. Genua, M. Tireniană, M. Ionică, M. Adriatică, G. Tarent, M Egee (Arhipelagul), M. Marmara, M. Neagră cu anexa ei M. Azov. In total suprafaţa ei este de 3.081.000 km², din care, dacă scădem 424.000 km² pentru M. Neagră şi Anexa ei 135.000 km² pentru M. Adriatică şi 105.000 km² pentru insule, suprafaţa proprie a **M. Mediterane**, este de 2.417.000 km². *Impărţită* în două prin pragul sub-marin, care leagă Tunisia de Sicilia. Partea apuseană, numită şi Bazinul latin (occidental) şi partea de E. sau Bazinul oriental, mai mare în suprafaţă decât cel occidental. Adâncimi mai mari sunt tot în E. între Sicilia—Grecia şi peninsula Barca (4067, 4400 m.). In Bazinul occid. cea mai mare adâncime este în M. Tireniană (3730 m.). Mediterana este rezultatul unor mari prăbuşiri în era terţiară; Ultima, a dat M. Egee. Vânturile dominante sunt cele de N. îngreunând navigaţia. Salinitatea face ca 1 m³ de apă din Mediterana să cântărească 1029 kgr. Evaporaţia este puternică, mareele mici (1 metru în Golful Triest al Adriaticei şi 3 m. la ins. Djerba), temperatura apei aproape invariabilă şi destul de ridicată (13°C). Se culeg coralul şi spongieri în special pe coasta Africană şi prin insulele de S. ale Egeei.

Marea Moartă, sau **lacul Asfaltit**, lac din Palestina, cu 926 kmp. şi cu nivelul la 392 m. sub nivelul M. Mediterane. Primeşte apele râului Iordan, considerat de creştini ca un râu sfânt, întrucât în apele sale s'a botezat Mântuitorul. Apele sale conţin mari cantităţi (26¼%) de săruri şi din această cauză densitatea este mare. Este aproape imposibil să te înneci în apele sale. Pe malurile M. M. au fost oraşele „Sodoma" şi „Gomora" pomenite în Biblie.

Marea Neagră, vechiul Pontus Euxinus, este în R. Europei, o anexă a M. Mediterane, cu care comunică prin Bosfor (v. c. B.). este înconjurată de Turcia Europeană, Bulgaria, România, Ukraina şi Rusia. Supr. 380.000 kmp. Numele îi vine dela faptul că este cea mai neospitalieră mare de pe pământ, *fiind* bântuită de *vânturi puternice* şi *având* mai întotdeauna cerul întunecat. Spre N. are o anexă, un fel de golf, **Marea Azov**, în care se intră prin strâmtoarea Kerci sau Yenikale. Intre această Mare şi estuarul Fl. Nipru se cuprinde peninsula Crimeea (v. c. **Cr.**), iar în partea de vest a **M. N.**, spre coastele ţării noastre, se găseşte insula Şerpilor. **M. N.** are forma unui bazin adânc în mijloc şi mai puţin spre margini, în special spre N. V. unde adâncimea cea mai mare nu atinge 200 m. Aceasta datorită aluviunilor aduse de fluviile ce se varsă în părţilea de N. V. ale mării. Cea mai mare adâncime (2618) se găseşte cam la jumătate drumul între Crimeea şi Asia Mică. Fluviile ce se varsă direct în **M. N.** sunt: Dunărea (al doilea fluviu al Europei), Nistrul, Bugul, Niprul, pe coastele Europei, pe ale Asiei Kizil-Irmak, şi Kubanul pe ale Caucaziei. Salinitatea **M. N.** este 1.75%, temperatura scade până la 55 metri adâncime, iar de aici creşte. La o adâncime mai mare de 200 m. viaţa lipseşte cu totul din cauza marei cantităţi de hidrogen sulfurat, rezultat din descompunerea corpurilor animalelor, care, murind, cad la fund. Din cauza pragului dela Bosfor nu se poate face primenirea apelor **M. N.** Porturi: Balcic, Mangalia, Constanţa, Sulina (pe coasta României), Odessa, Sebastopol, Novorosisk, Batum (pe coasta Rusiei), Trebizonda (Trapezunt), Sinope, Samsun (pe coastele Turciei Asiatice), Burgas şi Varna (în Bulgaria).

Alexandru Marghiloman

Maree, cele două mişcări de creştere (flux) şi descreştere (reflux) ale apelor mărilor şi oceanelor sub acţiunea combinată a lunei şi soarelui. Sunt două fluxuri şi două refluxuri în 24 ore 50 min. 5 sec., deci la fiecare 120.25 min. avem un flux. Dacă luăm acţiunea lunară egală cu 1, cea solară e ceva mai mult decât 1/3. La sizigii (v. c.) mareele sunt mai puternice de oarece acţiunile se adună. Se numesc ape vii sau mareea înaltă. La quadraturi, acţiunile se scad, marcele mareele sunt mici sau ape moarte. La echinopţii mareele ating maximul de înălţime. Valul teoretic al mareelor este de 563 mm. pentru lună şi de 246 mm. pentru acţiunea soarelui. Inălţimile valurilor atârnă de împrejurări locale: Oceanele au M. mai mari decât mările, mai ales cele fără legături largi cu Oceanele. Mările cu coaste înalte au M. înalte, cele cu coaste mai joase le au mai mici dar apele înaintează mult asupra uscatului. Cele mai mari maree sunt în baia Fundy (New Foundland), unde ating 21 m. înălţime.

Marées Hans von —, pictor germ. (n. 1837 † 1887), care a încercat să apropie compoziţiile sale clasice, prin simplitate şi ansamblu, de pictura modernistă. Sunt celebre frescele din instit. zool. din Neapol şi Hesperidele.

Marele Mongol (min.), v. Diamantul.

Marele Spătar, boier al Munteniei, însărcinat să poarte spada Domnului la ceremonii şi să comande cavaleria în războiu. In timpul Fanarioţilor, i se atribuiră şi alte funcţii politieneşti şi civile. In Moldova titlul echivalent celui de **M. S.** era *Hatmanul*. **M. S.** era unul din cei 6 membri ai consiliului de stat.

Marengo, sat din *Piemont* (Italia) cu 2450 locuitori. Important prin victoria Francezilor, comandaţi de Napoleon, contra Austriacilor (14 Iunie 1800).

Mareşal (milit.), Ofiţer general superior în gradul generalului de Corp de Armată, grad ierarhic păstrat încă în Franţa, în legea cadrelor. A fost înfiinţat încă înainte de Ludovic cel Sfânt. 2) **M.** nobleţei era un titlu acordat în Rusia ţaristă, prezidentului corpului nobililor; 3) La noi este un titlu onorific păstrat numai la curtea regală, ca **M.** al palatului regal, conferit şefului casei regale române.

Margareta, numele m. multor regine din diferite ţări. Cu rol politic m. important, următoarele: 1. **M. de *Anjou*** (n. 1429 † 1482), *soţia* regelui Angliei, Henric al VI; s'a remarcat în răsb. celor două Roze, împotriva fam. York. — 2. **M. de Valois** sau d'Angoulême (n. 1492 † 1549), soţia lui Henric, regele Navarei. A sprijinit artele şi reformele, însaşi publicând nuvele, sub numele *Heptaméron*. Dela Carol Quintul, regele Spaniei, a căutat să obţină condiţii avantajoase, mergând la Madrid, unde era prizonier Francisc I (v. c.). — 3. **M. de Austria** sau de Parma (n. 1522 † 1566), guvernatoare a Ţărilor de jos dela 1559—1567. Cu Luiza de Savoya a încheiat pacea dela Cambray (v. c.). — 4. **M. de Valdemar**, regină a Italiei (n. 1851), mama actualului rege al Ital., Emmanuel al III.

Margarina (*chim.*), sau untul artificial, se prepară dintr'un amestec de grăsimi animale (untură, unt, seu) şi vegetale (oleiu de arachidă, de palmier, unt de cocos). A fost preparat întâia dată de chimistul francez Mège-Mouries (în 1869), dintr'un amestec de seu şi unt.

Margarita (min.), v, Micele.

Mărgăritare (zool.), v. Perle.

Mărgăritărel (med. pop.), acrum, muguet (fr.). Boală a gurii la copii de sân, rău îngrijiţi, cauzată de o ciupercă, care se întinde pe mucoasa gurii şi de acolo în faringe şi esofag, împiedecând alimentaţia şi dând turburări digestive. Tratată energic se vindecă uşor.

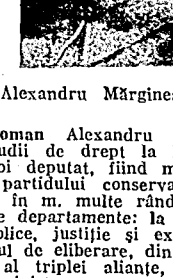

Alexandru Mărgineanu

Marghiloman Alexandru (n. 1854 † 1925). Studii de drept la Paris; magistrat, apoi deputat, fiind membru marcant al partidului conservator. A fost dela 1884 în m. multe rânduri ministru la diferite departamente: la domenii, lucrări publice, justiţie şi externe (1900). In războiul de eliberare, din 1916, a fost partizan al triplei aliante, şi în 1918, ca prim ministru a tratat pacea cu Ger-

mania, ceea ce i-a cauzat multe neplăcerî, pierzându-şi importanţa în viaţa politică, deşi în primul parlament al României Mari a intrat ca deputat, unde s'a desvinovăţit de vinele aduse de Ionel Brătianu prin un discurs însemnat. Orator distins şi elegant, cu toată eclipsa sa politică M. a forit tot binele poporului său şi înfăptuirea unităţii sale politice. A scris „Memorii" interesante, care au fost retrase din comerţ, din cauza aprecierilor asupra politicei noastre contemporane.

Marghita (5855 loc.), com. rur. jud. Bihor, reşed. pl. Marghita, Judec. Oradea. Of. P. local. G. locală.

Marginalia, note pe margine, extras din cuprins, tipărit pe marginea cărţilor.

Mărginaş (milit.). In veehime se numea soldat dela graniţă, făcând parte din oastea permanentă şi regulată. M-şii au fost înfiinţaţi de Ştefan cel Mare şi aveau în sarcina lor, paza frontierei ameninţate. Erau asemenea grănicerilor.

Mărgineanu Alexandru, general român militar distins. A luat parte la lupta dela Mărăşti (v. c.), fiind comandant al diviziei a III şi însărcinat cu conducerea atacului de către gen. Averescu. S'a arătat la înălţimea rolului cu care a fost însărcinat.

Mărgineni (3316 loc.), com. rur. jud. Bacău, reşed., pl. Bistriţa. Formată din satele: Baraţi, Gherăeşti, Mărgineni-Munteni, Mărgineni-Răzeşi, Secătura, Sohodol Crihan, Trebişu şi Valea Budului. Primăria în Mărgineni-Munteni. Perc. locală. Medic şi infirmerie. P. U. şi G. Bacău la 5 km.

Mărgineni, români din partea de SV. a Transilvaniei (jud. Hunedoara şi Sibiu). Majoritatea se ocupă cu creşterea vitelor.

Margueritte, 1. Paul, romancier francez, (n. 1860 † 1918), a colaborat cu Victor în „Le Désastre", „La Commune", etc, P. a scris, la început singur, romane realiste: „Jours d'épreuve", „La Tourmente", „l'Essor", etc.; **2. Victor,** (n. 1870), romancier, frate cu Paul. A evoluat dela romanul „Femmes nouvelles", în care a studiat, colaborând cu P, moravurile ce le aduce feminismul, până la romanul scandalos „La garçonne", cu care a avut neplăceri, dar şi un enorm succes mondial de librărie . . .

Maria, fecioara, mama lui Isus. Se mai numeşte „Maica Domnului", „Născătoare de Dumnezeu" şi „Preacurata fecioară M.". Conform tradiţiei creştine M., este strănepoata împăratului David. Logodită fiind cu Sf. Iosif, meşterul lemnar, a conceput dela Sf. Duh (Spirit), rămânând fecioară în naştere şi după naştere. A trăit o viaţă nepătată, însoţind pe Fiul său la răstignire. In clipa morţii, Isus a dat-o în grija Sf. Apostol Ioan, în casa căruia a trăit până la la sfârşitul vieţii, ca. 51 d. Chr., când s'a mutat cu trupul din această lume. Biserica catolică crede că M. a fost concepută fără prihană, dogmă enunţată de Papa Pius al IX, 1854.

Maria, (n. 3 Oct. 1875), Regina Rom.; principesă de Marea Britanie şi Irlanda, fica lui Alfred duce de Edinburg (acesta fiu al reginei Victoria din Anglia) şi a ducesei Maria, fica Ţarului Alexandru al II-lea al Rusei, deci rude de sânge cu cei mai mari şi mai puternici stăpânitori de popoare din Europa. In Decemvrie 1892, se căsătoreşte cu principele Ferdinand, moştenitorul de tron al Rom. Astfel principesa aducea, la noi, pe lângă înrudirile sale aşa de preţioase sub raport politic, cele mai distinse calităţi sufleteşti, morale şi intelectuale, împreunate cu o frumuseţe cuceritoare. Inzestrată cu talente multiple, cu o îndrăzneală şi energie aproape necunoscute la capetele încoronate, miloasă şi gata de ajutor imediat cu riscul sănătăţii ba chiar vieţii sale viteze. Aceasta a dovedit-o în răsb. din 1913, când vizita lagărele de holerici şi în 1916—17, în spitalele din Moldova, pline de soldaţi contaminaţi de tifosul exantematic. Fără consideraţie la viaţa ei, era înainte datoria ei de Regină, care mângâia şi căuta ajutor imediat pentru supuşii săi cari se jertfiau pentru mărirea şi întregirea patriei. Dela venirea Ei în România, a fost legată cu toată fiinţa Sa de ţară şi de viitorul tuturor Românilor, căci cu

dreptate spunea la Vălenii de Munte (1923): „. . . Am venit în ţară foarte tânără şi am devenit una cu voi toţi. Am dorit dela început viziunea României M., am purtat-o la inima mea şi am luptat pentru împlinirea ei". Altă dată, la începutul războiului mondial, în 1914, când se vorbia de abdicarea regelui Carol şi plecarea familiei regale întregi din ţară, dacă nu va merge alături de Germani, Regina M. declară hotărît: „Cum! să părăsesc acest popor, care începuse să se încreadă în mine şi să privească spre mine ca la nădejdea cea vitoare; să părăsesc munca mea, viitorul meu, dreptul meu de a mă odihni pe veci în pământul românesc? Nu, nu; aşa ceva nu se va putea întâmpla, niciodată! . . . Chiar dacă Alţii s'ar hotărî să plece, eu m'aşi fi înfipt cu copii mei în pământul acesta şi, ca să ne desprindă de el, ar fi trebuit să smulgă şi inimile din noi". A fost cu trup şi suflet pentru intrarea României în războiu alături de Antantă, fiindcă credea că numai aşa vor ajunge Românii să-şi înfăptuiască idealul naţional. A participat la toate durerile poporului său cauzate de războiu, prezenţa Ei pretutindeni mărea şi dădea tuturor siguranţa biruinţei finale. Regina M. a desfăşurat în ţară şi străinătate o activitate extraordinară pentru realizarea României Mari. Are o vastă cultură, suflet de poet cu dar minunat de a povesti şi a convinge, călătoare pasionată, a străbătut toate ţările mari ale Europei, America nordică, cunoscu în amănunte toată Rom., pe care a străbătut-o în toate părţile şi a descris-o în cartea sa admirabilă „Ţara mea", plină de poezie şi farmec cuceritor (s'a publicat în limba engleză şi românească, apărând în câteva ediţii, 1915—19). A publicat articole în diferite reviste şi ziare mari europene, pentru a face cunoscută România sau cum spunea Ea: „Eu scriu pentru a atrage atenţia lumii asupra ţării mele pe care o iubesc din toată inima şi căreia îi consacru cele din urmă gânduri, căci fericirea şi nenorocirea acestei ţări face fericirea şi nefericirea propriei mele vieţi". Scrisoare de talent cu imaginaţie puternică şi limbă literară frumoasă, a tipărit mai multe opere în englezeşte şi românește: Regina cea rea (1916); Gânduri şi icoane din vremea războiului (1919); Dor nestins (1920); Ilderim (1921); O legendă dela Muntele Athos (1923); Vocea de pe Munte (1924); Memoriile Reginei Maria a României (1925, în 4 ziare mari Europene şi americane); în revista Propilee literare (1926—27) scrie o serie de Cugetări asupra diferitelor probleme care frământă lumea de astăzi, etc.

Maria, nume de împărătese. Mai însemnate prin rol politic, următoarele: 1. **Maria Tereza** (n. 1717 † 1788), împărăteasă a Austriei (1740—1780), regină a Ungariei şi Boemiei, fica lui Carol al VI, care a dat faimoasa „Sancţiune pragmatică" care i-a asigurat tronul M. S'a căsătorit cu Francisc de Lorena cu care avusese pe Iosif al II şi Maria Antoaneta. A fost o femeie energică şi a luptat cu croism contra regelui prusian (v. Războiul de succesiune la tronul Austriei) aliată cu Franţa şi Rusia. In războiul de şapte ani (v. c.) a încercat să înfrângă puterea regatului prusian. A luat parte la prima împărţire a Poliei (1779). In 1772 a anexat Galiţia, iar în 1775 Bucovina. In polit. int. a introdus salutare reforme: organizaţia învăţ. popular („Ratio educationis"); uşurarea soartei iobagilor, prin reglementarea zilelor de lucru; înfiinţarea inst. „Thercsianum"; inarticularea dotaţiunii episc. gr.-cat. cu domeniul din Blaj (1744); restabil. celei rom.-cat. din Alba-Iulia; interdicţie pt. bulele papale („Placetum regium", v. c.); expulzarea iezuiţilor; înfiinţarea celor două regimente de graniţă româneşti (la Năsăud şi Banat); opresiuni asupra ortodoxilor români, silindu-i să respecteze sârb, catolice; instrucţiuni cum să împiedece comis. cat. permanenta reîntoarcerea dela Unire (1746); etc. — 2. M **Lulza,** împ. a Franţei (n. 1791 † 1847), fica împ. austr. Frideric al II, soţia lui Napoleon I (1810), după ce a divorţat de Iosefina (v. c.). Prin acest act Napoleon şi-a aliat dinastia cu vechile familii domnitoare din Europa. N'a avut nici o infl. asupra împăratului.

Maria, numele mai multor regine din Europa. In ordine cronologică, mai importante sunt următoarele: 1. **M, I Tudor** regină a Angliei (n. 1516 † 1558), fica lui Henric al VIII; dela 1553—1558. Catolică înfocată, M. a fost o adversară înverşunată a Protestanţilor. Căsătorită cu Filip al II al Spaniei a purtat războiu cu Franţa, pierzând oraşul Calais şi Guinea. Domnia sa a provocat multe nemulţumiri; 2. **M. Stuart,** regină a Scoţiei, fica lui Iacob al V. (n. 1542 † 1587). In urma căsătoriei cu Francisc al II, ajunge regină a Franţei. Rămânând văduvă, s'a reîntors în Scoţia, unde luptă contra Reformei şi a reginei Elisabeta (v. c.), a Angliei. A fost silită să abdice. S'a refugiat în Anglia, unde în loc de azil, a îndurat mari suferinţe ce i-le-a curmat eşafodul după o captivitate de 28 ani. Fiul ei Iacob, ar. fi încercat s'o salveze; 3. **M. Ana** de Austria, regină a Spaniei, soţia lui Filip al IV (n. 1631

† 1696). Din 1665, rămânând văduvă, a guvernat ajutată de Nithard; 4. M. Ana de Bavaria-Neuburg, regină a Spaniei (n. 1667 † 1740), a doua soție a lui Carol al II, pt. care a voit să asigure tronul Austriei. Are rol principal în „Ruy Blas" a lui Victor Hugo; 5. M. Cristina de Bourbon, regină a Spaniei (n. 1806 † 1878), soția lui Ferdinand al VII, regentă dela 1833—1843, provocând, prin oprimările ei, revolta din 1854; 6. M. Cristina, soția lui Alfons al XII (v. c.) (n. 1858), a domnit în Spania dela 1885 până la majoratul lui Alfons al XIII, actualul rege, cu m. pricepere; 7. M. de Medicis, regină a Fr., soția lui Henric al IV (n. 1573 † 1642), regentă după moartea soțului. Lipsită de inteligență, sarcina guvernării a dus-o Concini, după alungarea lui Sully. După răsb. avute cu proprii săi fii (1617—1620), se reîntoarce la Curte, sprijinind pe Richelieu, care devenise tot mai înfl. asupra lui Ludovic al XIII; 8. M. Tereza, regină a Franței (n. 1638 † 1685), fica lui Filip al IV, regele Spaniei, soția lui Ludovic al XIV; 8. M. Leczinska, regină a Franței (n. 1703 † 1768), soția lui Ludovic al XV; 9. M. Antoaneta (Marie-Antoinette), regină a Franței, soția lui Ludovic al XVI (n. 1755 † 1793), fica împ. germ. Francisc I cu Maria Tereza. A exercitat o dezastruoasă influență asupra politicii franc. atât prin înlăturarea lui Necker și Turgot, care s'au străduit să înlăture deslănțuirea nemulțumirilor po porului, cât și prin exageratul ei lux (v. Procesul Colierului). Isbucnită revoluția franc. ea a îndemnat pe Ludovic al XVI să opună rezistență, menținând legături cu streinătatea, ceeace i-a pricinuit și ei și lui, ispășirea păcatelor pe eșafod; 10. M. Carolina, reg. a Neapolului și Siciliei (n. 1752 † 1814), fica împ. Francisc I și a Mariei Tereza, soția lui Ferdinand al IV, în locul căruia a domnit. Franc., cu care s'a luptat, au detronat o, în 1805; 11. M. regină a Anglici, (n. 1867), soția actualului rege George al V.

Maria de Jesús de Agreda (Sor Maria Coronel y Arama), literată spaniolă (n. 1602 † 1665). A lăsat o corespondență cu Filip al IV importantă din p. d. v. po litic și social și o lucrare relig. „Mistica ciudad de Dios".

Maria Magdalena, o femeie originală din Magdala, căreia Isus i-a iertat păcatele și care a devenit apoi o femee sfântă. Evanghelistul Luca ne spune că Isus a tămăduit pe M. M. de duhuri necurate. Comemorarea ei în biserica noastră se face la 22 Iulie (v. Pălia).

Maria Margareta Alaçoque (n. 1617 † 1690), starița mănăst. Paray le Monial, întemeietoarea cultului inimii lui Isus, propagat mai ales prin Iesuiți. In anul 1913 a fost sanctificată.

Marian. 1. M. Ioan, pedagog român (n. la începutul sec. al XIX † 1857). In anul 1833 fu numit director al școalelor trăniței cu reședința în Orlat, iar în 1834 vicar la Năsăud și director al școalelor din Reg. I de graniță. 2. M. Simion Florian, scriitor român (n. 1847 † 1907). Intre anii 1876—1883 preot-paroh în Cândreni, Voloca și Sirele, iar în 1883 fu numit profesor de religie la li ceul din Succava. A publicat numeroase scrieri de literatură populară. Pentru bogata lui activitate în 1881 a fost ales membru al Academiei române, iar mai târziu membru onorar al mai multor societăți științifice. E unul dintre fondatorii soc. „Școala Română" și „Revistei politice", care a apărut în anii 1886—91. A editat și o prețioasă „Bibliotecă de petrecere și învățătură". Scrieri mai însemnate: Poezii poporale, vol. I (1869), vol. II (1873), Tradițiuni pop. rom. (1882), Ornitologia română (1883), Câteva inscripțiuni și documente din Bucovina (1885), Descântece poporane române (1886), Nunta la Români (1890), Nașterea la Români (1892), Inmormântarea la Români (1892), Tradiții pop. rom. din Bucovina (1895), Sărbătorile la Români (1898—1899), etc.

Mariana Juan de —, mare istoric spaniol, (n. 1535 † 1624). A redactat „biblia poliglotă" a lui Arias Montano, a scris lat. „De Rege et Regis institutione", apoi „Tractatus VII", „Discursus de erroribus . . ." și capodopera sa „Historie de España", care l-a făcut celebru.

Marianna (evr. Miriam), 1. nume propriu; 2. soția lui Irod cel Mare, regele ludeei.

Mariánské Láznė (fost Marienbad), oraș din Cehoslovacia, stație de cură cu ape alcaline și feruginoase, bune pentru bolile de nutriție; tubul digestiv, constipație, arterioscleroza, etc. cum și pentru maladiile de rinichi și de inimă. Poziție splendidă la poalele unei culmi pornită din Cesky-Les. 7000 loc.

Marianum, institut de educație pentru fetele catolice; înființat, în Cluj, la 1910 de prelatul papal Dr. Iosif Hirschler. Institutul cuprinde: școală primară de fete, școală superioară de comerț pentru fete și liceul catolic cu 8 clase, pentru fete. Au drept de publicitate și cu limba de propunere maghiară. Stau sub controlul Ministerului instrucțiunii prin Inspectoratul școlar din Cluj. Institutul stă sub conducerea călugăriței Fidelis M. Sarkadi. Corpul profesoral e compus din clerici și mireni.

Marienbad, v. Mariânské Láznė.

Marienburg, oraș din Prusia Orientală, fostă capit. a ordinului călugărilor Teutoni.

Marienescu Atanasie M. (n. 1830 † 1914), scriitor român; judecător în Timișoara, Budapesta și Oradia, membru al Academiei Române (dela 1881). S'a ocupat între cei dintâiu cu literatura populară publicând studii despre ea. Lucrări istorice: Viața și operele lui Petru Maior (1882). Negru Vodă și epoca lui (1909), Dinastia lui Negru Vodă (1910). Izvoare pentru istoria bisericească ortodoxă (2 fascicole 1911).

Mariette Auguste-Edouard, egiptolog franc. (n. 1821 † 1881). A înființat muzeul din Boulaq. A descoperit mormântul zeului „Apis".

Marignac, Jean Charles Galissard, chimist elvețian, (n. 1817 † 1894), cercetările sale au contribuit mult la înaintarea chimiei. A determinat cu precizie greutățile atomice ale elementelor; studiază izomorfismul florosilicaților și a florostanaților, legătura dintre ozon și oxigen, cercetări asupra lantanului și didimului.

Marină, se numește știința de a naviga pe mare, precum și forțele navale ale unui stat. Se împarte în: 1) Marina militară, care cuprinde totalitatea vaselor unui stat având ca scop războiul pe apă pentru apărarea coastelor. M. milit. rom. cuprinde o flotilă de mare și o flotilă de Dunăre; 2) Marina comercială, care cuprinde totalitatea vaselor destinate la comerțul pe apă al unui stat.

Marin Alexe, naturalist român (n. 1814 † 1895), fost prof. de Chimie la fac. de Științe din Buc.; are merite neperitoare pentru organizarea învățământului științific în România și ca autor de excelente manuale didactice.

Marinescu Constantin, prof. titular de istoria universală la Univ. din Cluj (n. 1891), fost membru al școalei rom. din Franța, membru coresp. al Acad. regale din Barcelona. A redactat vol. „Mélanges d'histoire générale", ca dir. a Inst. de ist. univ. Are studii de specialitate.

Marinescu Gheorghe, medic român (n. 1864). Prof. de Clin. boalelor nervoase și electroterapie la Buc. Medic neurolog cu renume mondial, unul dintre cei mai străluciți cercetători ai României. Din cercetările sale nenumărate și vestite trebuie amintită înainte de toate lucrarea sa despre celula nervoasă și nenumăratele descoperiri despre citologia și histologia sistemului nervos, fiziologia și anatomia patologică a creerului, patologie și clinica

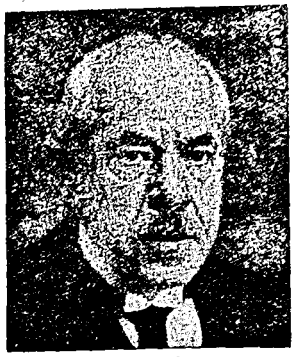

sistemului nervos. Clasic este al său „Rhumatisme cronique deformant" în Nouveau traité de Mèdecine. Descoperirile sale asupra atrofiilor fibrei musculare, miopatiilor primitive, artropatiilor tabetice, boalei lui Paget, acromegalici, osteomalaciei, sunt astăzi universal recunoscute. A pus în evidență chinetoplasma celulei nervoase și cromatoliza. A studiat embriogeneza neuronului și regenerarea fibrei nervoase. In ultimul timp s'a ocupat mai ales cu problema fermenților oxidanți în neuroni, cu biochimia sistemului nervos, problema encefalitei letargice, a paraliziei infantile și a bătrâneții, despre care are păreri de tot originale. Membru al Acad. Rom., al Acad. de Med. din Paris și a numeroase societăți savante din străinătate. Premiat cu premiul Achucarro și multe alte premii din străinătate.

Marinescu M. Ion, prof. de Limba și literatura latină la univ. din Iași.

Marinescu Iustin, colonel (n. 1881). In 1910 a fost trimis la Institutul Regal Central de Gimnastică din Stockholm; după absolvirea cursului i se încredințează biroul de educație fizică la Min. de Răsb. Inființ. o secție de educație fizică, pt. experiențe și pentru formarea primelor Instrucții de educație fizică la Regimente. In parte la campania din Bulgaria și în răsboiul mondial, unde a fost rănit. In 1919 rechemat la Ministerul de Răsboiu, a întocmit proectul legii pentru înființarea Școalei Militare de Educație Fizică, pe care a condus-o până în 1922, atunci rechemat în Minister la conducerea Educației Fizice. In 1926 mutat la O. N. E. F. ca subdirector tehnic. Organizarea educației fizice la Armată este în mare parte și meritul lui.

Marinetti Francisco Tommaso, poet ital. (n. 1878). Intemeiază în 1904 rev. „Poesia" și în 1909 lansează primele manifeste futuriste (cel dintâiu în „le Figaro") și e singurul scriitor care reprezintă cu întreaga lui operă lit. această directivă. Partea principală a operilor sale a scris-o în franțuzește.

Marino sau Marini Giambattista, poet ital. (n. 1562 † 1695), cunoscut sub numele de: Cavaliere Marini. A scris: Adone, Rime, Lira, Sampogna. Doria să trezească în cititori sentimentul uimirii, dar stilul său bombastic, analog cu gongorismul este artificial şi a dat naştere la „marinism".

Marioara, Regina Jugoslaviei, fiică a Regelui Ferdinand şi Reginei Maria a Rom. născută la 27 Dec. 1899, căsătorită la 8 Iunie 1922 cu Regele Alexandru al Serbiei.

Marionetă (franc.), păpuşă. Teatru de M-te., joc de păpuşi, puse în mişcare prin maşinării ori prin sfori mişcate cu mâna.

Mariotte Edme (n. 1620 † 1684), fizician franc.; călugăr, unul dintre primii membri ai Academiei de Ştiinţe din Paris. M. a descoperit existenţa petei oarbe, în ochiul omenesc; în 1679, independent de Boyle, a regăsit legea, cunoscută în fizică, sub nume de legea lui Boyle-M. (v. Boyle).

Maris, trei fraţi, reprezentanţi ai peisajului modern în Olanda: **Iacob** (n. 1837 † 1889). S'a distins prin peisajii frumoase, cu un neîntrecut colorit reprezentând mori şi canale; **Matthys** (n. 1839 † 1917), un portreist seducător şi **Willem** (n. 1844 † 1910), un pictor de livezi în faptul zilei, executate cu multă dibăcie artistică şi cu un puternic efect. Ei reprezintă peisajul modern în Olanda.

Marişa, fluviu din peninsula Balcanică, izvorăşte din masivul Rodope. Are curs torenţial la început, apoi o pantă uniformă până la Adrianopole, apoi valea are o pantă foarte redusă cu bancuri de nisip. Se varsă în M. Egee

Marius Caius, celebru general roman (n. 156 † 86 a. Chr.), ajuns consul, M. a devenit şeful partidului popular intrând în rivalitate cu Sylla, în urma războiului cu Jugurta. În timpul răsb. cu Cimbrii şi Teutonii, M. a câştigat o memorabilă luptă la Aix şi Vercellae (102 a. Chr.). Romanii intrând în războiu cu Mithridate, şef al armatelor romane e numit Sylla. Succesele lui M. decid poporul să retragă lui Sylla mandatul, în favoarea lui. Dinaintea lui Sylla, M. se retrage la Minturnes, unde îndură grele suferinţe. Descoperit, a fost condamnat la moarte. Agraţiat, trece în Africa, de unde, împreună cu Cinna, se reîntoarce în Roma, omorînd pe partizanii lui Sylla. Moare însă subit, lăsând amintirea unui viteaz general, dar puţin abil în politică.

Marivaux Pierre Carlet de Chamblain de —, literat franc. (n. 1688 † 1763). A scris piese de teatru: le Legs, le Jeu de l'amour et du hasard, les Fausses Confidences, l'Epreuve, la Surprise de l'amour, etc. Romane: Marianne şi le Paysan parvenu, cu o analiză profundă. Jurnale: le Spectateur français, l'Indigent philosophe, le Cabinet du philosophe. Dela gândirea sa rafinată vine cuvântul: „marivaudage".

Mark Twain, v. Twain.

Mark, unitate monetară în Germania. 100 M. = 23,89 USA Dollari. M. fineză monetă de echivalenţă 100 M. F. = 2,52 Doll. USA.

Márki Alexandru (n. 1853 † 1925) istoric maghiar. Profesor la Universitatea din Seghedin. A publicat:: Istoria lui Mihai Viteazul şi Ardealul, Istoria jud. Arad (2 vol.), despre revoluţia lui Gheorghe Doja, Pero şi Fr. Rákóczi (3 vol.); apoi Istoria şi istoriografia.

Marlborough, John Churchill, duce de — (n. 1650 † 1722), renumit general englez, învingător la Hochstaedt, Ramilliers şi Malplaquet în războiul succesiunii Spaniei.

Marlowe Cristopher, poet engl. (n. 1564 † 1593). E cel mai însemnat autor dramatic dinaintea lui Shakespeare. A găsit cel dintâiu tainele, necunoscute până la el, ale versului alb (pentametru iambic nerimat). A scris tragediile: Tamburlaine, Jew of Malta, Dr. Faustus, Edward II. A inspirat pe Shakespeare.

Marmara (Marea —), veche Propontidă cuprinsă între Turcia de Europa şi cea de Asia, legătură între M. Egee şi M. Neagră, comunicând cu acestea prin Dardanele (Galipoli) şi Bosfor. 11.472 kmp. Mare de prăbuşire cu adâncimi până la 1338 m.

Marmeliuc Dimitrie dr., prof. la fac. de litere din Cernăuţi (n. 1886). In 1920 a trecut exam. de docenţă. Fost deputat de Cernăuţi (1927—1928) şi director al Teatrului Naţional de acolo (1925—26). In 1918 a fost numit de Iancu Flondor secretar de stat pt. apărarea naţională. Lucrări: Figuri istorice româneşti în cântecul popular al Românilor (1925, An. Acad. Rom.); Pe drumul idealului (1920); Sofocles, Cercetări cronologice (în rev. „Codrul Cosminului, 1920 şi 1925), şi articole în rev. „Lamura", „Orpheus", „Floarea Soarelui", etc.

Marmier Xavier, literat franc. (n. 1809 † 1892), membru al Academiei franc. A scris: Lettres sur le Nord; Poésies d'un voyageur. E cunoscut mai ales romanul „les Fiancés du Spitzberg", în care găsim admirabile pasaje cu descripţii de natură marină.

Marmion Simon, distins pictor flamand în a doua jum. a sec. al XV, probabil elevul lui Van Eyck, autorul pânzei „Viaţa Sf. Bertino" (Muzeul din Berlin) şi a unor miniaturi admirabile pe un ms. al lui Philippe le Bon (Bibliot. din Petrograd).

Marmora (petrograf). Varietate de calcar cristalizat cu structură grăunţoasă, de diferite colori: albă, vineţie, gălbuie, verzue, roşcată, surie, neagră sau pătată. Coloarea M. se datoreşte impurităţilor din masa sa, formate din diferiţi oxizi metalici. Se exploatează în carieră, tăiată în biocuri sau table, cu ferestrăul cu fir de oţel. Lustruită, se întrebuinţează ca piatră de ornament în architectură, în sculptură, la cruci şi monumente funerare. Sunt celebre M. de Carara, Pentelikon şi Paros. In ţară se găsesc numeroase varietăţi de M. în diferite colori: la Lăzarea, Varghis var. albă-zaharoidă, rivalizând cu M. de Carrara; la Bucova, albă-vineţie; la Vaşcău-Câmp, roşie-carneolă; la Chişcău, albă-gălbue; la Ruschiţa, Vişeu, Hăşdate Rodna, etc.

Marmota (zool.). Mamifer rozător din Alpi; 15 specii. Comună cea din Alpii Arctomys M. In timpul iernii trăieşte într'o stare de somnolenţă.

Marne (petrogr.), amestec, în proporţii variate de argilă cu piatră de var (carbonat de calciu) sau dolomită, cu aspect pământos sau tratificat (şistos).

Marne, râu din Franţa, izvorăşte din podişul Langres şi se varsă pe dr. fl. Seine la Charenton, după un curs de 525 km. Pe malurile sale s'au dat două mari lupte în cursul războiului mondial: 6—13 Sept. 1914, când armatele franc. comandate de general Joffre au oprit înaintarea armatei germane comandată de von Moltke.

Maroc, ţară din Africa de NV., face parte din ţările Atlasului, mărginit la V. cu Oc. Atlantic, la N. cu M. Mediterană, la E. cu Algeria şi la S. cu Riv de Oro şi Sahara franc. M. se împarte în: M. francez (572.000 kmp. cu 4,229.000 loc.), M. spaniol la N. (28.213 kmp. şi 830.400 loc.) şi Tanger, oraş internaţionalizat (400 kmp. cu 74.000 loc.). M. este o ţară muntoasă brăzdată de lanţuri de ale Mţilor Atlas (Atlasul mijlociu şi Anti-Atlas). Intre acestea sunt câmpiile înalte agricole. In special producătoare este câmpia subatlantică înaltă, care se întinde dela Mogador la Rabat. Populaţia este sedentară şi nomadă, Capit. zonei franc. este Fez (81.000 loc.), unde rezidă sultanul, Marve sau Marrakeş şi Meknes sunt celelalte două capitaie ale ţării. Casablanca, portul cel mai modern şi oraşul franc., Rabat, reşedinţa rezidentului general franc. In M. Spaniol, capit. Tetuan, Alcazarquivir (El Ksar el Kebir), Lorache, port la Atlantic, Ceuta. Istorie. In antichit. a aparţinut Romanilor constituind prob. Mauretania. In sec. al VII ajunge sub domin. arabă iar în al XI se bucură de independenţă pe timpul Almoravizilor (v. c.). In 1860 poartă războiu Spania pentru anexarea lui. Sub conducerea lui Abd-ul Asis (v. c.: 1894—1908) se naşte un conflict cu puterile europene. Franţa intervine în 1904 pentru a pune capăt anarhiei. Prin pacea dela Algesiras i se recunoaşte Franţei şi Spaniei dreptul de a menţine ordinea. In 1907 Casablanca e ocupată de trupele franc. In 1908 urmează Mulay Hafid (—1912). Germania a recunoscut Span. şi Franţ. dreptul în M. numai în schimbul unor teritorii din Congo (1911). In cursul marelui războiu Germania a instigat pe indigeni împotriva creştinilor, iar Spaniolii au suferit mari înfrângeri. Franc. s'au luptat în 1926 cu Abd el-Krim (v. c.) care a răsculat pe indigeni. Din 1927 e sultan Mulai Mahomed.

Marochetti Carlo, baron de —, sculptor ital. (n. 1805 † 1867). Are remarcabile opere executate cu mult talent şi gust artistic ca: colosala statuă a lui Richard Inimă de Leu, apoi a lui Washington, Emanuelle Philiberto, etc.

Marot Clément, poet franc. (n. 1495 † 1544). Face parte din trupa „les Enfants-sans-Souci". Sunt cunoscute operele: le Temple de Cupido, le Dialogue de deux amoureux, Epigrammes, Ballades, Etrennes şi o traducere din Psaumes. Excelează în epigrame şi în scrisori familiare, madrigaluri şi balade.

Marot Jean, poet franc. (n. 1450 † 1524). A publicat „Voyage de Gênes" şi „Voyage de Venise". în care povesteşte cele 2 expediţii ale lui Ludovic al XII în Italia.

Marryat Frédéric, romancier engl. (n. 1792 † 1848). A scris „Peter Simple" şi „Mr. Midshipman Easy" romane amuzante din viaţa maritimă.

Mars, compoziţie muzicală destinată a regula paşii unei mulţimi. E caracterizat prin melodie simplă cu ritm puternic.

Mars (Martie) la Romani, zeul răsb. şi al luptelor, identic cu Ares al Grecilor. La început pare a fi fost zeu al naturii şi al primăverii. Era patronul militarilor, având amenajat, în Roma, un câmp special, Campus Martis, unde se ţineau exerciţiile militare.

Marsala, oraş şi port din Italia (Sicilia), vechea Lilybea. 25.000 loc. Comerţ. Napolitanii au fost bătuţi de cei 1000 garibaldieni la M. în 1860.

Marseillaise, La —, cântec patriotic devenit imnul naţional francez, compus în 1792 de Rouget de Lisle la Strasbourg cu titlul „Chant de guerre pour l'armée du Rhin"; federaţii Marsiliezi au

fost întâii care l-au cântat la Paris, de aceea i s'a dat numele de M.

Marseille, oraș din Franța (Bouches-du-Rhône). Mare port de comerț, pitoresc și animat la un golf al Mediteranei. Traficul său s'a desvoltat mult dela deschiderea canalului Suez, în special cu Orientul și Extremul-Orient. Are monumente frumoase. 652.000 loc.

Marshall, arhip. din Oc. Pacific (Micronesia), 400 kmp. cu 12.000 loc. De origină coraligenă, A. M. este formată din două șiruri de atoli: Ralick la V. și Radack la E.

Marshall de Bieberstein Adolf Hermann, diplomat germ. (n. 1842 † 1912). A fost ministru de externe, apoi ambasador la Constantinopol, obținând concesiunea pt. drumul de fier din Bagdad și asigurând influența Germ. asupra Turciei.

Marsupiale (zool.), subclasă a Mamiferelor. Femelele gravide n'au placentă. Puii se nasc încă în stare embrionară și sunt vârâți de mamă într'o pungă ventrală, numită marsupiu. Pentru schelet sunt caracteristice 2 oase ale centurei pelviane, numite oase marsupiale. Unele specii la care marsupiul nu e bine desvoltat își poartă puii în spate; puii se țin cu coada de coada mamei. În ce privește morfologia externă, sunt foarte variate, semănând cu carnivorele, rozătoarele, insectivorele și prosimiile. Trăiesc în Australia și America meridională. Ex. Macropodidele australiane (Cangurii) și Didelphydele americane (Oppossum).

Marsyas, după mitol. gr. un tânăr frigian, artist în a cânta din fluier, pe care se pare că l-a inventat el. Reprezintă muzica frigiană cu instrum. de suflat, față de cea gr. cu coarde. Apollo l-a legat de un arbore și l-a omorît, fiindcă l-a întrecut la un concurs.

Marte, a patra planetă a Soarelui. Distanța dela soare este de 1,5273 ori distanța pământului. Revoluția de 687 zile. Diametrul = 6735 km. Înclinarea orbitei pe ecliptica = 1°51'20". Rotația de 24 ore 37' 23". Are doi sateliți. M. prezintă în telescop pete luminoase și întunecate. La 1878 Schiaparelli descopere canalele lui M., iar la 1882 tot Schiaparelli descopere dublarea canalelor. Cercetările ulterioare au arătat că dublarea canalelor este datorită unei iluzii optice. Canalele însăși, sunt rezultatul unei acțiuni optice asupra ochiului, în baza căreia un mănunchiu mare de puncte, care individual nu se pot observa, ni se prezintă ca forme geometrice, asemănătoare ilustrațiilor obținute prin procedeul autotipiei. M. are o atmosferă foarte rarifiată, temperatura este foarte scăzută, deaceea apa se prezintă în formă de ghiață. Petele polare care cresc și descresc cu anotimpurile sunt în tot cazul zăpadă de acid carbonic.

Marteau Henri, violinist reputat franc. (n. 1874). A făcut mari turnee de concerte în Europa și America. Fost profesor la conservatoriile din Geneva, Berlin și Praga. A scris lucrări pentru muzică de cameră, două concerte pentru vioară, un concert pentru violoncel, un op coral cu orchestră, liduri și o operă „Meister Schwalbe".

Martel Carol (689—741), majordom franc, sdrobește pe Saraceni la Poitiéres (732) și salvează civilizația creștină de cucerirea musulmană.

Martes (zool.), Dihorul. Carnivore. Familia Mustelide. Trupul svelt, coada lungă, pe burtă de coloare închisă, partea inferioară a gâtului mai deschisă. Foarte hrăpeț gi sangvinar. Vânat căutat pentru blana sa frumoasă. La noi frecvent M. foina. Dihorul comun.

Martí, a treia zi a săptămânii. Sf. M. în pov. populare române e povățuitoarea călătorilor. Biserica orientală a dedicat ziua de M. sf. Ioan Botezătorul.

Martian P. Dionisie, publicist și statistician rom. (n. 1829 † 1865). Director general al statisticei, el a introdus studiul acestei științe în România. A publicat numeroase scrieri de conținut statistic, redactând în anii 1860—1865 publicațiunea periodică: „Analele statistice și economice ale României".

Martialis Marcus Valerius, poet lat. (n. ca. 42 d. Chr. † 104). A scris epigrame (XIV cărți). Ultimele două cărți fiind intitulate „Xenia" și „Apophoreta" precum și culegerea de epigrame intitulate „Liber Spectaculorum sive de Spectaculis", în care biciuiește viața contemporană socială. Are stilul glumeț și firesc, deși adeseori folosește chiar obscenități.

Martianus Capella din Madaura (Numidia), poet filos. lat. (n. 456 d. Chr.). A scris: De nuptiis Mercurii; De Philologia, lucrări filos.-alegorice, servind ca introducere la opera enciclopedică „De Septem artibus liberalibus" (v. Arte liberale), în care proza alternează cu versurile.

Martin du Gard Roger —, romancier francez, (n. 1881). Romane sociale: „Jean Barois", „Les Thibault", „Le Testament du père Lelen" (farsă). Scriitor de talent, inspirație intelectuală.

Martin Henri-Jean-Guillaume, pictor franc. (n. 1860), membru al Acad. de belle-arte (1917), unul dintre cei mai distinși impresioniști. Lucrările sale (Vers l'abime, Sérénité, le Crépuscule), ca și ale lui Rénoir, din aproprie fac impresia unor pete multicolore, dela distanță însă încântă ochiul.

Martin Jean-Baptiste pictor franc. (n. 1657 † 1735). Este pictorul abil al tuturor victoriilor lui Ludovic al XIV, numit și „Martin al bătăliilor".

Martin, Oțel —, preparat în topitoare speciale, după metoda lui Simens și Ing. Martin. Cuptorul topitor Martin, este cel mai modern și mai întrebuințat la prepararea oțelului. Oțelul M. este mai scump decât cel Bessemer, dar calitatea lui este mai bună; el conține 0,1—1% cărbune, ceeace înseamnă 30—100 kgr. rezistență la tragere și apăsare.

Martin Pierre (n. 1824 † 1915), fabricant de arme francez. În colaborare cu W. Siemens (n. 1864) a descoperit procedeul, care-i poartă numele de fabricare a oțelului.

Martineau Henri, poet franc. (n. 1882). Laureat de revista „La Plume" (1904). A întemeiat rev. „Le Divan" (1909), la care s'a adăugit o librărie și o casă de editură. Scrie: Les Vignes mortes, Mémoirs, Acceptations (poezii); Le roman scientifique d'Emile Zola, Les Itinéraires de Stendhal și numeroase monografii as. scriitorilor contimp. (în proză).

Martinescu Gheorghe (n. 1874), profesor titular al catedrei de farmacologie la Univ. din Cluj. Inspector general sanitar. A publicat valoroase lucrări de medicină internă, terapeutică și farmacologie.

Martinet Marcel, poet și romancier franc. (n. 1887). A zugrăvit viața populară din timpul războiului în romanul „La Maison à l'abri". A scris versuri lirice: „Les temps maudits", „l'Homme et la Vié".

Martínez Ruiz (pseudonim: Azorin) scr. spaniol (n. 1874?). Scrieri cu conținut moral: La voluntad; Los confesiones de un pequeño filósofo; El político, arte de conducirse en el mundo. Scrieri despre trecutul Spaniei: El alma castel lama (1600—1800), Los pueblos, ensayo sobre la vida provinciana; España, hombres y paisajes; Castilla. Critică impresionistă: la Ruta de don Quijote; Lecturas españolas; Clasicos y modernos; Los Valores literarios; Al margen de los clasicos; El licenciado Vidriera, etc.

Martínez Sierra Gregorio, scriitor spaniol, (n. ca. 1880). În „La casa dela primavera" și „Flores de escarcha", reprezintă poezia nouă. A scris și nuvele fantastice (Almas ausentes, Sol de la tarde, etc.) și critică („Motivos"). Redactează rev. moderniste „Helios", „Renacimiento" și scrie teatru, având succes ca autor și ca director (Teatro de ensueños; Primavera en otoño, E ama de casa, etc.

Martínez de la Vega Ioachim, pictor spaniol (n. 1846 † 1905), unul dintre cei mai însemnați în sec. al XIX. Lucrări: Christos, Borracho.

Martínez de Toledo, Alfonso —, cel m. însemnat prozator din vremea lui Juan al II (n. 1398 † ca. 1466), fost arhiep. de Talavera. A scris Reprobación del amor mundano (fabla de los civios de las malas mujeres é complisiones de los hombres), un tratat de morală satirică numit și „Corbacho", etc.

Martínez de la Rosa, Francisco de Paula —, literat și om politic spaniol (n. 1787 † 1862). Fost deputat și prim ministru sub regența Mariei Cristina, ambasador la Roma, etc., autor al vestitului „Statuto Real" (1834). Marchează trecerea dela Clasicism la Romantism. Poeziile sale, „Zaragoza" (poemă), epistolele morale, tragediile „Viuda de Padilla", „Morayma", apoi „Poetica espoñola", sunt clasiciste; dar romanele „Dona Isabel de Salis", „Pérez del Pulgar" (imitate după W. Scott) și dramele („Aben Humeya") sunt romantice, ca și manifestul lit.: „Apuntes sobre el drama histórico". (1830). A scris și comedii (Ex.: „Lo que puede en la máscara".

Martinique, una din ins. Antilele Mici franceze. Are 987 kmp. cu 251.000 loc., negrii și mai mult creoli. Oraș principal Fort de France. Se fabrică rom. A fost descoperită de Spanioli în 1493. Colonizată de Franc. din 1695, M. este legată prin cable și linii de vapoare cu Franța.

Martir (mucenic), creștinul, care a suferit moarte pentru credința sa. Numărul M.-ilor e foarte mare, iar comemorarea lor se face atât în bis. ort. cât și în cea cat. În sens mai larg se numesc M.-i toți acei oameni, cari își dau viața pentru convingerile lor.

Martirologiu, cartea care cuprinde scurte descrieri a vieții martirilor.

Martonne Emmanuel de —, profesor universitar de Geografie la Sorbonne (Paris). Creatorul școalei noi franceze în geografie fizică și un bun filoroman, care ne cunoaște în deajuns de bine țara. Tratatul său „Géographie Physique" este citit de toți cei ce vor să-și facă o cultură geografică. Lucrările sale privesc mai mult țara noastră. La Valachie (1902) și Recherches sur l'Evolution morphologique des Alpes de Transyvanie sunt cele de căpetenie. În timpul plămădirii tratatelor de pace după 1918, D-l de M. a fost cel ce ne-a susținut cauza prin lucrările sale, publicate ca memorii ale comitetului de studii și întovărășite de numeroase hărți. Dsa a ținut cursuri la Universitatea din Cluj în 1921 și a condus de două ori mari excursiuni științifice prin țară.

„Mărturisirea Ortodoxă", s'a numit un catechism scris în latineşte de mitropolitul Petru Moghilă (v. Mohila) şi citit întâiaşi dată în sinodul Rusiei meridionale dela Kiev (8—18 Sept. 1640), aprobat de sinodul dela Iaşi din 1641—42, unde Meletie Sirigul, predicatorul patriarhiei constantinopolitane, a primit însărcinarea să traducă **M. O.** în greceşte. A fost tipărită la 1662 în Amsterdam, fiind considerată ca operă aparţinând Grecilor. S'a tradus în româneşte după ediţia grecească şi s'a tipărit de logofătul Radu Greceanu (v. c.) şi stolnicul Constantin Contacuzino (v. c.). M. O., cu puţine modificări, a fost adoptată de întreaga biserică ortodoxă ca un simbol al Ortodoxiei şi ca o carte de apologetică ort., iar P. Moghilă s'a numit pentru aceasta „părinte al ortodoxiei moderne".

Emmanuel Martonne

Mărul lui Adam (anat.), partea vizibilă prin piele a laringelui. Desvoltat la bărbaţi.

Marx Karl, sociol. şi om politic germ. (n. 1818 † 1883). Fost redactor la „Rheinische Zeitung" în Köln, membru al Federaţiei comuniste internaţionale (1847). A redactat cu Engels „Manifestul Comunist" (1848). Intemeiază Internaţionala (v. c.) comunistă. Este creatorul socialismului ştiinţific al Marxismului (v. c.) şi teoreticianul comunismului integral. In timpul refugiului la Londra publică voluminoasa lucrare „Das Kapital" (1884—85, 2 voi. şi al III postum). E un scriitor obscur, greoiu şi puţin original. Din ideile sale s'a inspirat Lenin, aplicându-i principiile în Rusia sovietică (v. Socialism, Materialismul istoric, Marxism).

Marx Josef, compozitor austriac, doctor în filologie (n. 1882). Autor de numeroase liduri, lucrări corale, muzică de cameră, un concert romantic pentru pian, o simfonie, etc. Dela 1914 profesor de teorie la Academia de muzică din Viena. Dela 1922 director al aceluiaşi institut.

Marxismul (sociol.). Sistemul sociol. al lui Karl Marx, după care forţele ce determină desfăşurarea evenimentelor istorice sunt datorite numai raporturilor şi condiţiilor economice şi nu ideilor, care sunt hotărîte şi ele de structura vieţii sociale. Mijloacele de producţie alcătuiesc baza reală din care izvorăsc formele juridice, politice şi spirituale, ca supra structuri. In desvoltarea fatală a vieţii sociale sunt doi factori antagonişti: capitalismul şi proletariatul. Ac. din urmă se va nega şi pe sine însuşi şi va da naştere „Societăţii socialiste" viitoare. In **M.** găsim două elemente principale: a) O concepţie economică — supravaloarea şi b) alta sociologică. a) Capitalul cumpără totdeauna o muncă fără salariu, căci lucrătorul produce totdeauna mai mult decât munca ce i se plăteşte. Valoarea acestui spor de producţie (supravaloarea) însuşită de capitalism este un furt deghizat. b) însăşi formarea societăţii actuale e arătată de tendinţele următoare: Concentrarea producţiei în întreprinderi tot mai mari (carteluri, trusturi, etc.), Acumularea capitalului în mâni cât mai puţine şi creşterea mizeriei proletariatului. Crizele economice şi morale sunt consecinţa acestor tendinţe. Societatea capitalistă are în sânul ei germenii, care o vor ruina. E necesar să se grăbească ajungerea la Societ. socialistă prin „lupta de clasă" a muncitorilor salariaţi contra capitaliştilor şi a proprietarilor de pământ. De aceea se impune socializarea mijloacelor de producţie (materii prime, maşini, proprietatea rurală, etc.), obolirea proprietăţii private şi centralizarea lor în mâna societăţii comuniste. Proletarii din toate ţările trebuie să se unească după **M.** în această luptă: **M.** a fost numit „concepţie materialistă a istoriei". De fapt el este o concepţie mecanistă: evoluţia societăţii actuale se face după un determinism (v. c.) strict şi se întâmplă cu o necesitate fizică fatală, datorită transformării economice lente (cu oarecare mijloace revoluţionare). cf. Socialism.

Mary Jules, romancier şi autor dramatic francez (n. 1851 † 1922). Romanele şi dramele sale sunt populare. Seriei: Le Régiment", „Roger la Honte", „La Pocharde", „La Maison du Mystère", etc. Minunate situaţii de analiză psihologică şi morală, cu valoare educativă apreciabilă.

Mărzescu. 1. **Gheorghe** (n. 1831 † 1906), om politic român, profesor la Universitatea din Iaşi şi Bucureşti (1896), membru al partidului liberal, ministru de culte (1869—70, 1896—97). — 2. Fiul său **Gheorghe** († 1925), avocat în Iaşi, ministru de interne (1918) şi al muncii (1922—25) în guvernul liberal.

Masa rotundă, v. Table ronde (cf. Arthus).

Masaccio Tommaso Guidi, pictor ital. (n. 1401 † 1428) de o genială precocitate, autor de lucrări remarcabile prin coloare şi perspective, probabil infl. de arta realistă flamandă şi sigur, de Giotto. Celebre: Frescele din capela Branccaci St. Maria del Carmine din Florenţa.

Masacrul din noaptea Sf. Bartolomeu, v. Noaptea.

Masaj (med.), fr. massage. Metod terapeutic mecanic: frecarea (fricţiunea), frământarea, baterea uşoară a corpului cu mâna sau instrumente anume şi aparate (ex. apar. Zandex) sau aplicarea de vibraţiuni. Efectul constă în primul rând în activarea circulaţiei sângelui şi a metabolismului.

Masaryk Thomas Garrigue, filos.-sociolog şi om de stat cehoslovac, profesor a Universitatea din Praga din 1882, (n. 1850). Dela 1900 a fost conducătorul partidului popular. In 1918 a întemeiat la Paris sfatul naţional cehoslovac revoluţionar, care a dus repede la independenţa Cehoslovaciei şi a grăbit căderea Austriei. Din 1918 este primul preşedinte al republicii cehoslovace. A contribuit şi personal la proclamarea principiilor lui Wilson (v. c.). E un mare amic al României şi una din cele mai distinse personalităţi în Sociol. şi politica contemporană. Scrieri: „Die philosophischen und soziologischen Grundlagen des Marxismus" (o lucrare recunoscută ca esenţială în materie): „Russland und Europa", „Das neuere Europa".

Mască, faţă falsă, cu care se acoperă figura. Poate fi din carton, stofă, metal (cască), piele (la animale) sau împotriva gazelor asfixiante, special amenajată. Figurat: figură, expresie. In antichit. era o parte principală din costumul actorilor. Reprezentau, la Greci şi Romani, feţe tragice sau comice. Se întâlneşte şi la popoarele primitive.

Măsea, v. Dinţi.

Mascagni Pietro, compozitor italian (n. 1863). Autorul operei „Cavalleria rusticana", care i-a adus triumf mondial. Operă într'un act, foarte melodioasă, plină de pasiune, deşi din punct de vedere mai înalt muzical, discutabilă. Alte lucrări, operele: „L'amico Fritz", „Iris", „Parizina", etc. şi opereta „Si". Trăieşte în Italia.

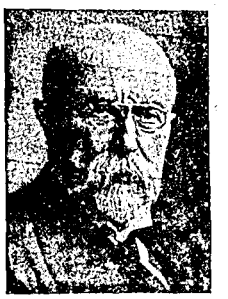

Thomas Masaryk

Mascart Eleuthere (n. 1827 † 1908), fizician franc., profesor la Collège de Fr., şi director al biroului meteorologic central din Paris. A lucrat îndeosebi în domeniul opticei, electricităţii şi magnetismului. Impreună cu Joubert, **M.** a scos un tratat de electricitate şi magnetism.

Mascata, oraş şi port la golf.Oman, capit. sultanatului Oman. 25.000 loc. Arabi, Parsi şi Negri din Africa.

Mašciki (Dr. Ignacy), preşed. republ. Poloniei (n. 1867). Ales în 1926, mandatul expiră în 1933.

Masefield John, poet engl. (n. 1874). E un romantic realist: Deep-sea Ballads, Dauber, The Wanderer, The River, sunt poezii narative. Capodopera sa este poemul „Reynard the Fox". A scris şi poemul „August 1914".

Maşină de războ (milit.). 1. **M-i** balistice sunt maşinile proprii a arunca proectilele de războiu. 2. **M-i** de războiu sau luptă erau numite toate maşinile sau instrumentele întrebuinţate altă dată să asvârle proectile fie contra armatelor, fie contra cetăţilor.

Maşina cu vapori, transformă energia potenţială a vaporilor de apă cu mare presiune produşi în cazane speciale. Incă şi azi se întrebuinţează modelul cu piston, al lui James Watt mult perfecţionat. Principiul: într'un cilindru este în mişcare rectilinie un piston prin presiunea alternativă a vaporilor pe ambele feţe ale pistonului. Mişcarea rectilinie a acestuia este transformată în mişcare circulară printr'un dispozitiv inventat în 1779. In decursul unui secol şi jumătate maşina mică a lui Watt ($1^1/_2$ atmosferă), a fost radical perfecţionată şi anume în ce priveşte regularitatea şi siguranţa mersului, adaptarea la variatele necesităţi şi întrebuinţarea şi transformarea cât mai economică a energiei calorice a combustibilului. Problema din urmă este cea mai puţin reuşită, pentrucă randamentul celor mai bune **M.** este abia 14—16%. Pentru mărirea randamen-

tului s'au construit M. cu mare presiune, în care vaporii destinşi în primul cilindru trec succesiv în al doilea, al treilea cilindru de dimensiuni convenabile mai mari, iar pentru micşorarea radiaţiunii de căldură în mediul din jur, s'a întrebuinţat cămaşă cu vapori, cu toate acestea randamentul nu s'a putut mări decât cu câteva procente, deoarece o mare câtime a căldurii dispare în condensator, fiind absorbită de apa răcitoare. Cu toate aceste M. sunt foarte răspândite ca locomotive şi pe vapoare şi e regretabil, că M. a derutat puterea de muncă a tehnicienilor dela perfecţionarea turbinei cu vapori, care posedă un randament incomparabil mai mare, pentrucă transformă energia vaporilor direct în mişcare circulară.

Maşină de calculat, o maşină care cu ajutorul unui sistem mecanic execută în mod automat anumite operaţiuni matematice, îndeosebi cele patru operaţiuni fundamentale. M. constă deobiceiu dintr'un sistem de roţi dinţate având un număr anumit de dinţi şi care pot fi fixate şi angrenate după trebuinţă. M. sunt sau manuale sau conduse cu motoare electrice şi se întrebuinţează îndeosebi la Bănci, la Căile ferate, magazine mari, ete., unde sunt de efectuat prea multe adunări, scăderi, etc. în timp cât mai scurt.

Maşina de cules literele şi de aşezat pe tipar (zaţ), fiind comandată printr'un aparat tastier: clape la fel aşezate ca cele ale unei maşini de scris. Astfel de maşini sunt de m. multe feluri: Linotype, care culege şi toarnă literele, Typograph, Intertype, etc. şi Monotype, care toarnă literele şi le compune în zaţ.

Maşină de scris, dispozitiv mecanic cu ajutorul căruia putem imprima pe hârtie succesiv câte o literă, cifră sau semnele de punctuaţie. Apăsând pe clapele M.-nei, ele acţionează prin intermediul unor pârghii asupra pârghiei literelor, care sunt astfel apăsate pe un cilindru, în jurul căruia se înfăşoară hârtia. Între hârtie şi literă se interpune o bandă îmbibată cu cerneală, încât prin apăsare se imprimă litera, cifra sau un alt semn. Este M. cu care se pot imprima note muzicale, şi M. în care hârtia pe care se imprimă stă fixă, mişcându-se maşina cu ansamblul literelor. Prin invenţia M-ei cu care se *pot bate simultan mai multe litere*, adică un cuvânt întreg (fără ca maşina să aibă taste cu silabe sau cuvinte) s'a mărit considerabil rapiditatea cu care se scrie.

Maşină de treerat, un instrument agricol complicat care scoate grăunţele din spicuri. A fost înventat de scoţianul Meikle şi americanul Turner. Pentru funcţionarea lui se întrebuinţează oameni sau cai, şi de curând motoare cu foc de lemne sau benzină. S'au perfecţionat, încât alege grăunţele de neghină, curgând direct în saci, iar paiele le duce drept pe gireadă, cu ajutorul elevatoarelor (v. elevator).

Maşini electrice. 1. **M. electrostatice** s. dispozitive care produc electricitate prin frecare sau prin influenţă. Un disc izolator (de obiceiu din sticlă) se roteşte între mai multe perinuţe din piele amalgamată, şi prin frecare se produce electricitate în cantităţi mici, dar de tensiune foarte mare, care este colectată de nişte periuţe. In maşinile de influenţă (Wimshurst, Holtz) separarea sarcinilor electrice se datoreşte influenţei electrostatice; 2. **M. electrodinamice** sunt acelea cu ajutorul cărora producem curenţi electrici (generatori, dinamouri, etc.), şi motori electrici, cari transformă energia curentului electric în lucru mecanic. M. cari produc curent se bazează pe inducţia electromagnetică: dacă mişcăm un circuit într'un câmp magnetic, în el ia naştere o forţă electromagnetică de inducţie, care dă naştere unui curent electric (în cazul când circuitul este închis). Fiind vorba de variaţia numărului liniilor de forţă magnetice în spirele circuitului, accasta o putem produce prin mişcarea (în particular rotaţie) circuitului în câmp magnetic constant, sau prin mişcarea câmpului magnetic constant faţă de un circuit fix, sau în fine variind în timp intensitatea câmpului magentic. In M. pentru curent continuu de obiceiu magneţii (inductorul) sunt ficşi şi se roteşte circuitul (indusul), până când în alternatorii mari se roteşte în general inductorul. In felul acesta lucrul mecanic al unei maşini cu vapori, motor cu gaz, sau turbină, care produce mişcarea de rotaţie, se transformă în energia electrică. Câmpul magnetic al M., vechi era creiat de magneţi permanenţi (din oţel), astăzi este creat de electromagneţi alimentaţi din sursă aparte, iar Werner Siemens a perfecţionat maşinile cu autoexcitaţiune în serie, în derivaţie sau compound (combinarea excitaţiilor în serie şi paralel). Principiul lui Siemens se bazează pe magnetismul remanent în fierul moale ale electromagneţilor, care este suficient pentru a induce un curent slab; acesta trecând în bobinajul electromagneţilor îi excită, câmpul creşte şi împreună cu el şi curentul indus şi aşa mai departe, până când electromagneţii se saturează; de aici înainte regimul este constant. Deoarece electromagneţii alternatorilor nu pot fi excitaţi cu curentul alternativ al maşinii, se alimentează dela o sursă de curent continuu aparte (acumulatori sau un dinamo mic p. curent cont. fixat pe axa alternatorului). M. p. curent continuu produce de fapt şi ea curent alternativ, acesta însă este orientat în acelaşi sens în circuitul exterior prin intermediul unui comutator fixat pe axa alternatorului, pe care apasă un colector de curent. Din cauza scânteilor ce se produc la întreruperile în colector, de obiceiu nu se construiesc M. pentru curent continuu cu tensiune mai mare de 1500—2000 Volţi, pentru aceea transmisiunea energiei electrice la distanţe mari sub formă de curent continuu este puţin economică, pt. că necesită conducte de secţiune considerabilă. Din contră, se construiesc alternatori până la 200.000 volţi, pentrucă la aceştia se roteşte inductorul alimentat dela o sursă de curent continuu de joasă tensiune, şi curentul alternativ de înaltă tensiune se culege la bornele indusului fix. Se construiesc alternatori mono-, bi-, tri-. s. polifazici, cari ne servesc un curent compus din doi, trei sau mai mulţi curenţi defazaţi în timp, unul faţă de altul, cari pot fi conduşi printr'un număr redus de cable. M. bi-, sau trifazici se mai numesc şi maşini cu câmp magnetic rotativ. Motorii electrici transformă energia electrică în lucru mecanic, principiul şi construcţia lor nu se deosebeşte întru nimic de acea a dinamourilor sau a generatorilor.

Maşini magneto-electrice, maşini electrice, care în deosebire de maşinile dinamoelectrice, produc curenţi induşi prin rotirea unei bobine în câmpul magnetic al unui magnet permanent. Azi M. nu se întrebuinţează decât la telefoane pentru a chema staţiunea, sau la ohmmetri; au fost scoase din uz de maşinile dinamoelectrice, la care bobina mobilă se roteşte între polii unui electromagnet.

Maşinism (filos.). 1. Teoria după care animalele sunt nişte maşini, *fără suflet*. Descartes a fost reprezentantul M.-ului. 2. Folosirea maşinelor în industrie.

Masinissa, rege al Numidiei şi prieten al Romanilor în contra Cartaginezilor. E primul care deschide drum civilizaţiei romane în Africa.

Maşini vorbitoare, aparate pentru redarea tonurilor şi sgomotelor. Sunt de două feluri: cu plăci plate (gramofon) şi cu plăci cilindrice (fonograf).

Masiv, nume ce se aplică în geografie regiunilor muntoase vechi, cari au fost erodate aşa de mult încât au rămas numai soclurile. Ex. M. Armorican (penins. Bretagne), M. Boemian (Cehia), etc.

Maslu, *numit* şi ungere de pe urmă, taină rânduită de Is. Chr. pentru cei greu bolnavi. Se oficiază de obiceiu de 7 preoţi, cari ung pe bolnav cu untdelemn. In caz de mare urgenţă M.-ul se poate oficia de către un singur preot.

Masochism (med.), producerea de plăceri sexuale prin suportarea de chinuri, bătăi, etc. Numit astfel după scriitorul Sacher-Masoch, care a descris mai întâi această psihopatie sexuală.

Maspero Gaston, distins egiptolog franc. (n. 1846 † 1916), membru al Acad. de inscripţii, fost prof. la Collège de France. A înfiinţat în Cairo un institut arheologic. A descoperit locul unde se aflau mumiile celor mai însemnaţi domnitori egipteni şi a descris piramidele dinastiei a cincea. Lucrarea cea mai import.: l'histoire ancienne des peuples de l'Orient classique.

Massă, rezistenţa ce o opune un corp faţă de forţele exterioare. Între două corpuri acela are M., mai mare care, faţă de aceeaşi forţă, prezintă o rezistenţă mai mare, deci aceeaşi forţă îi imprimă o acceleraţie mai mică. M. e deci raportul între forţă şi acceleraţie. Unitatea M-ei este kgm—massă, în ştiinţă se întrebuinţează gramul, a mia parte a unui kgr. M. să nu se confunde cu greutatea (v. greutate), care e produsul massei cu acceleraţia gravitaţională; aceasta din urmă fiind variabilă cu latitudinea geografică şi greutatea unui corp variază; pe când massa rămâne constantă. Teoriile mai noui ale fizicei arată, că între massă şi energie (v. energie) există o relaţie simplă, anume $E = mc^2$, unde E este energia, iar c viteza luminii.

Massa (psihol.), individualitatea (v. c.) colectivă a grupului cu un „suflet colectiv", deosebit de al indivizilor ce o alcătuiesc şi în care „eul" (v. c.) acestora se contopeşte, cât timp participă în M. (v. Psihologia masselor).

Massachusetts, unul din Statele-Unite ale Americei de Nord; are 21.408 kmp. cu 3,852.000 loc. Capit. Boston. Ţară cu o mare industrie: ţesătorii, maşini, etc.

Massageţii, populaţie scitică care locuia în antichit. în E. Mării Caspice. Regele Perşilor, Cyrus, a fost omorît într'o luptă împotriva reginei acestora Thomyris (530 a. Chr.).

Masséna André, duce de Rivoli, distinsmareşal franc. (n. 1735 † 1817). S'a distins pe timpul lui Napoleon în luptele dela: Rivoli, Zürich, Essling şi Wagram. In 1814 e făcut pair al Franţei.

Massenet Jules, compozitor franc. (n. 1842 † 1912). A studiat la conservatorul din Paris obţinând premiul Romei cu cantata „Zadid Rizzio". La 1878 a fost numit profesor la conservatorul din Paris. Muzica sa e uşoară, esenţialmente lirică. Din compoziţiile sale notăm operile: Regele din Lahore, Erodiada, Cidul,

Magicianul, Thais, Ariane, Bachus, Manon, Werther, Sapho, Le jongleur de Notre-Dame, Cherubin, Don Quichotte. Opera biblică Maria Magdalena. Apoi balete, o cantată, muzică pentru diverse piese, 7 suite pentru orchestră, trei uverturi, liduri și coruri.

Massif Central, regiunea muntoasă din Franța, ocupând 85.000 kmp., apr. 1/6 din supraf. ei. Cea mai veche parte, în jurul căreia s'a clădit cu timpul teritoriul Franței.

Massillon Jean Baptiste, mare orator franc. (n. 1663 † 1742). Predicator la curtea lui Louis XIV și al XV. Ultimul mare reprezentant al oratoriei de amvon. A ținut oratia funebră la moartea lui Louis al XIV. A fost episcop de Clermont. In predicile sale dă mare însemnătate moralei, știind să analizeze cu măiestrie pasiunile omenești și dominând conștiințele prin puterea patetică a evocării adevărului. Se spune că un pasaj celebru din predica „Petit nombre des élus" a stârnit un fior de groază printre auditori, iar câteva femei au leșinat de spaimă. El a văzut abuzurile despotismului și decadența lui Louis XIV, militând pentru suveranitatea poporului, fapt care-l apropie și-l face admirat de sec. al XVIII.

Massim C. Ion, profesor, membru al Acad. Rom. (n. 1825 † 1877). Scrieri: Elemente de gramatica elenică (1850), Nou abecedar românesc (1868), Ropede idea de gramateca macedo-romanesca (1862), Una monstra de istoria critica (1874). Impreună cu T. Laurian a redactat Dicționarul și Slovarul limbei române, redactate de Academie.

Masson Frédéric, istoric franc. (n. 1847 † 1923), membru (1903) și secretar perpetuu al Acad. franc. (1919). A scris numeroase lucrări, pline de amănunte și exactitate, asupra lui Napoleon.

Massys Quinten sau **Metsys**, pictor flamand (n. 1466 † 1530). A fost influențat de arta italiană, ca și Van Eyck. Este realist și chiar satiric uneori. Primele tablouri ale lui Rubens, pe când era la Anvers, se resimt de infl. acestuia. Lucrări: Zarafu și nevastă-sa (Louvre), Fecioara și Sf. Ana (Bruxelles), etc.

Masters Edgar Lee, scriitor am. (n. 1869). Își face renume după apariția: „Spoon River-Antology" (1915). E satiric și face portrete reușite. A mai scris: „Domesday book", „A Book of Verse", „Toward the Gulf", etc.

Mastită (med.), inflamația sânilor.

Mastodon (paleont.), gen de elefanți fosili (Elefantide) cu câte două defense în ambele fălci, având măselele cu coroana cu creste formate din mai multe serii de ridicături conice (multituberculate). Trăiau în timpul epocei miocene și pliocene din era terțiară (ex. M. longiros tris, M. arvernenis, M. angustidens). Prin genul Stegodon cu defense numai în falca de sus — din timpul pliocenului — se făcea trecerea le genul Elephas antiquus, E. meridionalis și E. primigenius sau Mamutul.

Mastoidă (anat.), ridicătură a osului temporal, situată în dosul urechii. Boalele urechii trec adesea asupra ei, dând o inflamație numită mastoidită, care trebuie curată radical și repede prin operație.

Masturbare (med.), v. Onanism.

Măsura, în versificație (metrică) e cantitatea de silabe cerută de ritmul (v. ç.) versului. Versul popular are măsură de 7 (8) silabe. Sonetul are vers endecasilabic (v. c.): 11 silabe:

Nu'n-vi-e- mor-ții- e'n-zĭ-dar- co-pi-le.

Măsurarea timpului, în acest scop se folosește, încă din cele mai îndepărtate vremi, mișcarea aparentă a corpurilor cerești, care se reproduce cu cea mai mare regularitate. Se observă cu mare precizie, cu ajutorul lunetei meridiane, trecerile superioare ale unor stele fixe numite și stele fundamentale și intervalele de timp se compară cu timpul indicat de un orologiu. Intervalul de timp dintre două treceri superioare consecutive ale Soarelui la meridianul locului se numește „zi solară", iar intervalul de timp dintre trecerile la meridian ale unei stele fixe, „zi siderală". Deoarece zilele solare sunt neegale din cauza înclinării eclipticei pe ecvator și a mișcării neuniforme a Pământului pe orbita sa, s'a introdus „ziua solară mijlocie" pentru măsurarea practică a timpului, care este mijlocia unui mare număr de zile solare. A 24-a parte a zilei solare mijlocii este 1 oră. Intervalul de timp dintre două treceri consecutive ale Soarelui la punctul vernal se numește „an tropic" = 365 zile 5 ore 48′ 45,98″ solare mijlocii, spre deosebire de „anul sideral" = 365 zile 6 ore 9 m. 9,35 sec. solare mijlocii, în care diferența de longitudine dintre o stea fixă și Soare crește cu 360°.

Masuria sau **Mazuria**, numită și Masovia Prusiană, regiune de lacuri din S.-ul Prusiei Orientale. Locuitorii, Mazovienii, sunt Slavi germanizați de religie protestantă. M. a fost teatrul multor lupte în decursul istoriei: 1410, 1807, 1914 și sângeroasele și grelele lupte din Febr. 1915, când Rușii au fost înfrânți de Germani.

Măsuri și greutăți. Sistemul de măsuri și greutăți este sistemul de unități ce servește la determinarea dimensiunilor, greutății, etc., corpurilor. Mai demult fiecare țară își avea sistemul său de M. și Gr. Azi aproape pretutindeni e introdus sistemul de M. și Gr., având de bază metrul. Astfel unitatea de volum litrul (l) = 1 decimetru cub, a zecea parte a unui l = 1 decilitru, a suta parte = 1 centilitru. Unitatea de greutate kilogramul este greutatea unui litru de apă destilată la 4° C. Pentru măsurarea greutății corpurilor mai folosim multiplii (tona = 1000 kg.) sau submultiplii kgmului (decagram, decigram, gr., mgr.).

Masuriu (chim.), element nou cu numărul de ordine 43 din grupa a VII descoperit cu ajutorul analizei Röntgenspectrografice, în masa minereurilor de niob și tantal, columbita și tantalita, alături de un element nou numit rheniu cu numărul de ordine 75, din aceeași grupă, de către chimiștii Walter Noddak și Ida Tacke din Berlin, în 1923. Ambele elemente, înrudite cu manganul, pentru întâiaoară au fost remarcate într'un mineral de platin. Sunt de 1000—10.000 ori mai rare decât platinul și de 3—10 ori mai răspândite decât radiul.

Matador (span.), 1. Cel care în luptele cu tauri din Spania dă lovitura de moarte animalului vulnerat; 2. Prin extensiune: conducătorul unei acțiuni, a unei mișcări, mai ales subversive.

Mățăoanu I., sculptor rom. de talent, mort în 1929.

Mătasa artificială (chim.) se fabrică după procedeul imaginat de Chardonnet în 1884, din colodiu presat într'un vas cu fundul format din găurele foarte mici având un diametru de 0,01—0,10 m/m. Prin presare pasta de colodiu iese în fire subțiri care sunt trecute prin apă pentru a fi curățite de alcool, în urmă ventilate cu un curent puternic de aer cald și uscat, ca să devină mai consistente. Se supun apoi la denitrare într'o baie cu acid azotic diluat, se spală cu apă și se usucă, devenind strălucitoare ca mătasa. Fiind mai puțin rezistentă decât mătasa naturală și ușor inflamabilă, se întrebuințează mai mult pentru stofe ieftine și de efect.

Mătasa naturală (merc.), este firul textil care întrece în finețe, moliciune, tărie, strălucire, toate celelalte fibre. Se scoate de pe gogoșile viermilor de mătase Bombix mori sau B. Cyntia, făcând uz de-o tehnică specială. O gogoașe normal desvoltată cuprinde 0,16—0,25 gr. mătasă brută (borangic). Aceasta din urmă, prin prelucrări speciale, necesare pentru a putea fi colorată, pierde 30% din greutate, așa încât, la urmă, 476 m M. cântăresc 0,053 gr. M. este higroscopică și în caz normal are 11% apă, ea mai cuprinde fibroina 54%, sericina 20%, albumina 24%, grăsimi, ceară, reșini, etc. 2%, cenușe 0,8%. Din M. se fabrică un foarte variat număr de produse textile. Consumația M. în România întrece producția: în 1920 s'au importat 298 tone în valoare de 190 milioane lei. Producția mondială în 1914 a fost de 16.000 tone.

Match (engl.), numele englezesc al concursurilor, între două partide sau echipe.

Mateescu G. George (n. 1892 † 1929), conferențiar de Antichități și Epigrafie la univ. din Cluj, fost profesor la liceul Gh. Barițiu și la Sem. ped. univ., director al școalei rom. din Roma. Scrieri din domeniul arheologiei și epigrafiei: Epigrafia sau studiul inscripțiilor, I Tracinelle epigrafi di Roma, Granița Tracilor, Strămoșii Noștri. I primi rapporti fra Roma e popolazioni trace. Colaborator la „Enciclopedia Italiană" (Adrianopoli, Apollinia di Tracia și Apulum).

Mateevici Alexandru (Alexe), poet basarabean (n. 1888 † 1917), fire simțitoare retrasă și delicată, cu fantazie bogată. Traduce din scriitorii ruși: „Rugăciunea" din Lermontov, „Ioan Damaschin" și „Păcătoasa" din poetul Alexej Tolstoi. A tradus, fără să poată publica, din Max. Gorki, Alex. Tolstoi și Puszkin. Poeziile lui originale conțin sentimentul religios și patriotic, unele sunt satirice. Limba lui e aleasă. Cea mai frumoasă poezie e „Limba noastră". Scrieri: Poezii, Buc. 1925.

Matei al Mirelor, egumen la Mănăstirea Dealu (sec. al XVII), cronicar munt., grec de origine. A scris în versuri grecești evenimentele din Muntenia între 1601 și 1618, pe care le-a incorporat Stoica Ludescu în cronica sa.

Mateiu I Corvinul, fiul lui Ioan Corvin, născut la Cluj (1443), cel mai mare rege al Ungariei (1458—1490). Creatorul întâiei armate permanente, fondatorul școalei de teologie din Buda (universitate) și a bibliotecii Corvina. Legislator de seamă, protector al literelor și ostaș viteaz. A luptat împotriva Turcilor și a Husiților. A cucerit Viena și Austria. A fost bătut de Ștefan cel Mare la Baia și rănit, a fugit îmbrăcat în haine țărănești (1467). Impăcându-se, a dăruit domnitorului Moldovei Ciceiul și Cetatea de Baltă. Aliat la început cu Vlad Țepeș, l-a ținut pe urmă 12 ani în închisoare, când acesta, refugiat în Ardeal, a încercat să se alieze cu Turcii (v. Corvin, Corvina).

Mateiu al II, din fam. Habsburg, fiul împ. Maximilian (n. 1557 † 1619), rege al Ungariei și Boemiei și împ. al Germaniei dela 1612—1619, protector al lui Mihaiu Viteazul. A încercat să împace pe protestanți cu catolicii.

Matei Basarab. Domn în Țara Rom. (1632—1654). Fiul lui Danciu Vornicul și al Stancăi din Brâncoveni. Se declară urmaș al Basarabilor. Punându-se în fruntea boierilor răsculați împotriva Grecilor sub Leon Tomșa (1630) și Radu, fiul lui Alecs. Iliaș (1632), deodată cu biruința câștigă și scaunul domnesc. În curând obține și aprobarea Turcilor. In timpul domniei a și luat câteva măsuri drepte împotriva Grecilor. In 1639 a scos 22 de mănăstiri mari ale țării de sub închinarea la locurile sfinte. Impotriva Turcilor a încheiat alianță cu G. Rákóczi, avea înțelegere cu căpeteniile bulgare, care pregătiau o răscoală în Balcani, căuta alianța cu împăratul, Polonia, Veneția, fără însă să se poată începe o acțiune comună din cauza războiului de 30 de ani. Impotriva pretendenților la tron avea două arme: istețimea și banii. Sub domnia lui, lungă pentru timpul său, țara s'a putut bucura astfel de pace și bunăstare. Dacă a trebuit totuși să poarte războaie, acestea s'au născut din ambiția lui Vasile Lupu de a stăpâni și Țara Rom. Acesta în 1637 năvăli în țară, aducând pentru tron pe fiul său Ioan, dar

fu alungat de Matei, cu ajut. oștirilor lui Rákóczi I, comandate de Ioan Kemény. In 1639 năvăli a doua oară cu ajutor tătăresc cu și mai puțină izbândă: fu înfrânt cu desăvârșire la Ojogeni. Intrigile le continuă și după moartea fiului său, abia în 1644 s'a ajuns la o împăcare între cei doi domni, însă pe scurt timp, căci înrudirea cu hatmanul Cazacilor, i-a trezit lui Vasile din nou ambiția de a stăpâni Țara Rom. Matei ca răspuns sprijină acțiunea lui G. Rákóczi II care, având planuri în Polonia, voia un om devotat în scaunul Moldovei și-l înlocuiră cu Gheorghe Ștefan. Vasile își reocupă repede tronul cu ajutorul ginerelui său Timuș. Dar nu se mulțumi cu atât. Ca să se răzbune pe Matei urmări pe G. Ștefan și în Țara Rom. Cazacii lui Timuș fură însă zdrobiți la Finta (14 Maiu 1653) și Vasile își pierdu definitiv tronul. Nici Matei n'a mai trăit decât un an, a murit din rana căpătată la Finta (1654). Ultimele zile i-au fost tulburate de o răscoală a seimenilor. E înmormântat la mân. Arnota (Vâlcea), construită de el. A ridicat mai multe biserici și mănăstiri (Soveja, Pitești, Sf. Nicolae din Târgoviște, bis. domnească din Ploiești, cea din Porcești (jud. Sibiu), episcopia din Buzău, mân. Căldărușani și Arnota) și a reparat un număr și mai mare. A sprijinit tipărirea mai multor cărți bisericești, marcând încă o epocă de mărire a vieții bisericei românești.

Mateiu, evangelist și apostol, fost vameș în Capernaum când Isus l-a chemat în slujba apostoliei. Viața lui este puțin cunoscută. Conform unei vechi tradiții se crede că a murit ca martir în Ethiopia. Osemintele lui se păstrează în biserica din Salerno. A scris o evanghelie în limba ebraică pe la 42—45 d. Chr. în care dovedește Evreilor că Isus este Mesia cel promis în legea veche.

Matejko Jan, pictor polon (n. 1838 † 1893), autor de lucrări cu subiecte din trecutul istoric al Polon., pline de sentimente dramatice și cu un strălucit colorit: Sobieski înainte Vienei, Kosciuszko în lupta dela Raklavice, Lupta dela Varna, etc.

Matematica (grec.), știința care studiază proprietățile mărimilor întrucât ele sunt calculabile sau se pot măsura. M. pură se ocupă cu proprietățile mărimilor dintr'un punct de vedere abstract: algebră, analiză, aritmetică, geometrie; M. aplicată: astronomie, geodezie, M. politică, M. comercială, etc.

Materialismul (filos.), 1. Teorie metafizică; susține că întreaga realitate se reduce la materie (v. c.). M. explică mecanic fenomenele vitale. M. **ecvativ** admite că fenomenele sufletești sunt fenomene fizice. M. **atributiv** le consideră ca însușiri ale materiei, M. **cauzal**, le arată ca efecte ale materiei. Opus M.-lui: Spiritualismul, Dualismul, Idealismul; 2. Principiu regulativ (metodic) care pretinde ca fiecare cercetare să se facă așafel, ca și cum materia ar fi singura însușire a realității și ar ajunge în explicările științifice = M. **metodologic** (Fr. A. Lange).

Materialismul istoric, concepție economică, care consideră materia drept singura condiție a vieții economice și a întregii culturi spirituale (v. Marx, Marxism).

Materializare. Spiritiștii (v. c.) numesc M. trecerea ce cred ei că o fac spiritele în corpurile percepute prin simțuri = încorporara spiritelor.

Materie, tot ce posedă întindere și inerție. (Inerția unui corp se recunoaște prin faptul că trebue să aplicăm o forță ca să-i mărim accelerația). Această definiție a materiei este insuficientă din cauză că atributul inerție se întâlnește și la definiția energiei (Einstein). In ultima analiză, materia este un fel de energie electrică condensată și aranjată în spațiu, după legi fixe. E foarte probabil ca omenirii să-i scape posibilitatea de-a găsi natura energiei electrice, rămânând accesibilă pentru cunoștința omenească doar devenirea acesteia. Materia confundându-se cu energia, urmează că diversele substanțe care iau parte la o reacție chimică să piardă sau să câștige în greutate, efectul variației energiei acestora. Ori cu mijloacele actuale de cântărire, nu se poate înregistra o atare pierdere, datorită energiei eliminate de substanțe în timpul reacției. Se conchide deci că energia pusă în libertate în reacții este infimă față de enorma cantitate de energie condensată la un loc spre a ne da materia. Materia la rândul ei, chiar și atunci când are densitatea platinei sau a osmiului este mai mult spațiu gol, d. ex. materia dintr'un metru cub de platină ar încape foarte bine în spațiul unui mm. cub dacă s'ar suprima golul uriaș care desparte protonul de electroni, componenții oricărui element (P. Lenard).

Maternitate, 1. Calitatea de a fi mamă; 2. In med.: spital special pentru femei cari nasc. (casă de nașteri) și pentru îngrijirea lehuzelor (v. Obstetrică).

Mathelu G. A., pictor și decorator. (n. la Sibiu în 1884). A studiat la Budapesta, Graz și în Germania. Numai târziu, după ce urmase școli de arhitectură și dramă, s'a dedicat picturii decorative, în care s'a perfecționat la Muzeul de arte industriale din Berlin. După succesele expozițiilor făcute în Germania, a făcut călătorii în Scandinavia. In 1913-14 a făcut expoziții la Sibiu și București. Intors în Germania, a rămas acolo și azi e cunoscut ca unul din cei mai mari pictori decoratori, în special în domeniul copertelor de cărți.

Matilda, sfântă, fiica lui Thiderich, conte de Westfalia (n. 913 † 968). A întemeiat mai multe mănăstiri de călugărițe.

Matin Le-, ziar întemeiat la Paris în 1884 de Alfred Edwards, republican, cu informații bogate, repezi și senzaționale din toate țările.

Matisse Henri, pictor franc. (n. 1869), șeful direcției expresioniste (v. Expresionism). Prin opera sa (Odalisque,Luxembourg, etc.), face puntea de trecere între această direcție și cubism (v. c.), cuvânt creiat de el.

Matriarhat, stare juridică primitivă în care moștenirea pornește dela mamă; aceasta are și supremația familiară. Teoria M.-lui a formulat-o juristul și istoricul elvețian J. Bachoffen (1861).

Matrona, la Romani femeie căsătorită cinstită. M.-elc se bucurau de cea mai mare veneraționе, iar insultarea lor era pedepsită cu asprime. Costumul M.-elor era mantaua numită Palla și stola albă.

Matronalia, la Rom. sărbătoarea mamelor, în 1 Martie. Femeile și fecioarele atingeau în aceasta zi altarul zeiței Juno.

Matteotti Giacomo, n. 1883 † 1924, om politic italian, avocat, membru al partidu lui socialist, mare adversar al fascismului. Răpit de pe o str. a Romei, a fost omorît într'o pădure de lângă Roma.

Mattey A., scriitor francez, pseudonimul lui Arnould Arthur (v. c.).

Maturitate, vârsta, când omul e considerat ajuns la deplina desvoltare trupească și sufletească, deobiceiu 21 ani la bărbați și 18 ani la femei.

Matusalem (Mathusalem), patriarh evreu, fiul lui Enoch. După Biblie, ar trăit 969 ani, devenind proverbial.

Mauclair Camille Faust, zis —, scriitor franc. (n. 1872). A scris poeme, romane critică de artă și a întemeiat cu Lugné Poë, teatrul l'Ouvre. Scrieri: L'ennemi des rêves, Les mères sociales, La vieille lumière, l'Amour tragique, L'impressionisme, Fragonard, De Watteau à Whistler, De l'Amour physique, La Magie de l'Amour, J. B. Greuze, Schumann, e

Maud'huy (Ludovic-Ernest de —), general franc. (n. 1857 † 1921). S'a distins în timpul Marelui Războiu ca comandant de armată a 10-a în luptele dela Arras și apoi în Vosgi. A fost guvernator Metzului.

Maunoury (Michel Joseph), general franc. (n. 1847 † 1923). S'a distins în războiul mondial ca comandant de armată contribuind la victoria dela Marna (1914). A fost rănit la Aisne, iar în 1915 a fost numit guvernator militar al Parisului. Pentru virtuțile sale militare după moarte i s'a conferit titlul de Mareșal de Franța.

Maupassant, Guy de —, romancier și nuvelist franc. (n. 1850 † 1893). E cel mai mare nuvelist franc. A învățat dela Flaubert arta observației și a execuției expunerii, precum și precizia formei. M. a devenit celebru cu nuvela „Boule de Suif", apoi publică vol. de nuvele „la Maison Tellier", „Mlle Fifi", „Contes de la Bécasse", „Miss Harriet", „Soeurs Rondoli", și începe seria romanelor „Une Vie", „Bel-Ami", în care

naturalist, luând subiectele povestirilor din viața țăranilor normanzi, a studenților, lucrătorilor, fetelor, burghezilor. După o scrisoare a lui Taine, M. trece la inspirații realiste cu „Mont Oriol", „Pierre et Jean", apoi „Fort comme la Mort", „Notre Coeur", prin care părăsia și realismul și probabil, înrăurit de boală, descrie cu aceiași putere de analiză invizibilul, neexistentul, frica morții și a desagregării personalității.

Maura Antonio (n. 1852 † 1925), om politic spaniol, șeful partidului conservator; prim ministru de 5 ori în 1903—22, în răsboiul mondial a fost aderent al neutralității.

Maura Antonio (n. 1852 † 1925), om politic spaniol, șeful partidului conservator; prim ministru de 5 ori în 1903—22, în răsboiul mondial a fost aderent al neutralității.

Maurlac François, romancier francez contemporan. In romanele sale de analiză, se inspiră din situații de desechilibru și conflicte: „la Chair et le Sang", „Genitrix", „le Désert de l'amour", „Préséances", „le Baiser au lépreux" și „Quelques oeuvres inquiets (eseuri psihol.). In povestirile lui M. amestecă abil misticismul ca sensualitatea.

Maurlclus Flavius Tiberius, împ. bizantin (n. ca. 539 † 602), succesorul lui Tiberius al II. A purtat multe lupte cu Avarii și Slavii, trecând de mai multe ori Dunărea. A fost omorît de Phocas, împreună cu toată familia.

Mauril. 1. Populație din N.-ul Africii, Arabi ca limbă și origină, dar sângele lor e amestecat cu berber și european. Sunt musulmani și locuiesc în orașe. 2. Populație pe dr. fl. Senegal, de sânge arab amestecat cu berberi și negri. Vorbesc un dialect arab și sunt musulmani.

Mauritania Occidentală, regiune locuită de Maurii de Senegal. Apr. 400.000 kmp. cu vreo 289.000 loc. Regiune de stepă sub stăpânire franc.

Maurltz Victor, prof. de Mineralogie la Școala politehnică din Timișoara.

Maurras Charles, poet și literat franc. (n. 1868). S'a remarcat la „Revue encyclopédique" și „Gazette de France" ca talentat critic lit. Este teoreticianul unei noui concepții monarhice prin care pune bazele „naționalismului integral". „Enquête sur la Monarchie"). Activitatea lui pur lit. se cuprinde în voi.: Jean-Moréas, Le Chemin de Paradis, Antinéa, Les Amants de Venise", capodopera sa, în care satirizează sentimentalismul feminin (o culegere de povestiri frumoase, L'Avenir, l'Intelligence, Pour Psyché, L'Etang de Berre, Athènes antique, L'Alée des Philosophes (1923), La Musique intérieure (1925). Inscriptions (poezii), Le Mystère d'Ulysse (poezii). M. este un neoclasic și nn conservator (tradiționalist) adversar al romantismului „barbar". Stilul său e bogat, energic și variat. Duce o vie activitate la gazeta naționalistă „Action française", la care scrie zilnic. Alte scr.: La Politique religieuse; L'Action française et la religion catholique; Le Pape, la guerre et la paix; L'Homme et la Guerre; etc. Partizan al descentralizării.

Maury Alfred, erudit franc. (n. 1817 † 1982). Are studii de folklor: les Forets de la Gaule et de l'ancienne France; la Terre et l'Homme; Croyances et Légendes du moyen âge.

Mausoleu, important monument (42 m. înălț.) funerar din Halicarnassos (v. c.) ridcat de Artemisia (v. c.), în 532 pt. soțul său Mausolos. Era considerat una din cele șapte minuni a lumii. Pe un înalt soclu erau ridicate 36 coloane ionice, deasupra cărora era o piramidă cu statuia regelui, cel mai vechiu portret de artă greacă. Sculpturile se află la British Museum, Londra.

Mausolos, fiul și succesorul regelui Cariei, Hekatomnos, rege dela 375—352 a. Chr. A câștigat independența țării de sub jugul persan; a nimicit puterea navală a Atheneі în răsb. confederației (357—355 a. Chr.); v. Mausoleu și Artemisia.

Mauthner Fritz, scriitor germ. (n. 1849 † 1923). A scris romane: Der neue Ahasver, Xantippe, Hypatia, Der Geisterseher, Kraft, Der steinerne Riese), drame (Anna), parodii (Parodien nach berühmten Muster), și un dicționar de filos. (Wörterbuch der Philosophie), Beitrăge zu einer Kritik der Sprache (3 vol.).

Mauvelna (chim.), cel dintâi colorant sintetic (Perkin 1855), obținut prin oxidarea anilinei amestecată cu toluidine.

Mavrocordat Nicolae. Domn în Moldova (1709—10 și 1711—16) și Țara Rom. (1716 și 1719—30). Fiul lui Alexandru M., dragomanul Porții, de origine din Chios. Prin bunica sa, fica lui Alexandru Iliaș se înrudia și cu familia domnitoare. Era un om învățat, știa mai multe limbi,

studiase teologia și filosofia, a scris mai multe cărți. In țară a învățat și românește. In întâia domnie a debutat prin asuprirea boierilor și protejarea țăranilor. Dușmanii lui întrebuințând nemulțumirile boierilor și pârile regelui Suediei, Carol XII, i-au obținut înlocuirea cu Dimitrie Cantemir (1710) ca să fie întronat din nou după fuga acestuia în Rusia (1711). In timpul acestei domnii a obținut expulzarea oștilor suedeze și polone, care deveniseră o adevărată pacoste pentru Moldova. In 1716, după uciderea lui Ștefan Cantacuzino fu trecut în scaunul Munteniei, unde, înrăutățindu-se relațiile Turcilor cu Nemții, Turcii aveau mare nevoie de el. Isbucnind în curând răsboiul turco-austriac (1716—18) Nicolae M., după ce ucise câțiva boieri, partizani ai Nemților, exilă în Turcia, unde a fost omorît, pe mitropolitul Antim (Ivireanul); fu prins și dus la Sibiu. In locul lui Turcii au numit pe Ioan Mavrocordat. După pacea dela Passarovitz (1718), murind Ioan, Nicolae primi tronul din nou bucurându-se, pe lângă încrederea Turcilor, de o domnie lungă și pașnică. Deși favoriza elementul grecesc — pe acesta se putea bizui mai mult — prin administrația bună, prin obținerea scăderii tributului față de Turci, prin purtarea prietenoasă față de boieri, scăderea anumitor dări, a câștigat încrederea și mulțumirea țării. A construit lângă București mănăstirea Văcărești, a obligat episcopia din Buzău să țină școală grecească și slavonească în schimbul venitelor acordate. A murit de ciumă în București și e înmormântat la Mănăstirea Văcărești. — **Mavrocordat Ioan.** Domn în Țara Rom. (1716—19). Fratele lui Nicolae M., după a cărui prindere a primit administrația țării. Fusese înțeitor domnesc în Moldova (Oc.—Nov. 1711) după fuga lui Cantemir și apoi dragoman al Porții. In timpul răsboiului turco-austriac (1716—18) cel mai mulți boieri fugiseră în Transilvania și cereau dela împăratul alipirea țării la Austria și numirea lui George, fiul lui Șerban Cantacuzino, în scaunul domnesc. Ioan M. însuși, văzând succesele austriece, începu tratative secrete cu imperialii, cărora le oferia Oltenia și tribut anual. I-a servit mult în răsboiu. In timpul păcii dela Passarovitz (1718) ca mijlocitor și-a îndreptat din nou politica împotriva Austriei, câștigând simpatia Turcilor și menționându-și domnia, însă muri încurând (1719). Oltenia a rămas sub stăpânire austriac. — **Mavrocordat Constantin.** Domn în Țara Rom. de șase ori (1730, 1731—33, 1735—41, 1744—48, 1756—58, 1761—63) și în Moldova de patru ori (1733—35, 1741—43, 1748—49, 1769). Fiul lui Nicolae M., născut la Constantinopol, dar crescut în țară, învățat ca și tatăl său, pătruns de ideile filosofice și reformatoare ale veacului XVIII. Pentru domnie a fost ales de boierii. După două domnii scurte în Țara Rom. fu mutat în Moldova mult mai săracă, unde, pentru a-și recâștiga scaunul pierdut, contrar firei sale, trebui să mărească dările ca să poată cumpăra pe Turci. Reîntors în Muntenia (1735), îndemnat de reformele austriece din Oltenia procedă și el la reforme. Desființă unele impozite indirecte ca văcăritul și pogonăritul și introduse o dare generală de 10 lei pe an, plătibilă în patru „sferturi". Liberă pe români și vecini, le dădu dreptul să se mute de pe o moșie pe alta, răscumpărându-și libertatea cu 10 lei, plătiți boierului respectiv. Pe țăranii boierești îi obligă la dijmă și 12 zile de lucru pe an în Țara Rom., 24 în Moldova. Pe boieri îi recompensă printr'un anumit număr (60 la un boier mare) de scutelnici, cari nu plătiau bir decât boierului și prin scutirea de orice bir pentru visterie. In județe puse ispravnici cu un rol judecătoresc și administrativ foarte întins. Din noul răsboiu ruso-turco-austriac (1736—39) domnul, înlăturând diversele combinații ale puterilor, obținu reunirea Olteniei cu Țara Rom. (Pacea dela Belgrad, 1739). Toate reformele le trece deodată cu domnia și în Moldova. In toate celelalte domnii a căutat într'una să îmbunătățească starea supușilor. Se îngrijia de cele câteva școale, de cultura preoților, cărora le cerea să știe carte românească. Se îngrijia să se tipărească cărți bisericești în românește. In răsboiul ruso-turc (1768—74) fu rănit într'o luptă, prins și dus la Iași, unde muri (1769). — **Mavrocordat Ioan.** Domn în Moldova (1743—47). Fiul lui Nicolae și frate a lui Constantin M., se deosebia esențial de ei. Își întrebuința timpul în petreceri și cheltuieli nesocotite, pentru cari înmulțea într'una dările. O parte din boierii nemulțumiți trăiau în Polonia. Mazilit în 1747 n'a mai putut recâștiga *domnia niciodată*. A murit mai târziu ca mazil la Constantinopol. — **Mavrocordat Alexandru I** (Delibeiu). Domn în Moldova (1782—85). Fiul lui Constantin M., a fost numit în locul lui Const. Moruzi, protejat fiind de Ruși. Denunțând sultanului purtarea provocatoare a consulului austriac din Principate, Raicevici, ambasadorul austriac prin contrapâri îi obținu înlocuirea cu Alecs. M. II. — **Mavrocordat Alecsandru II Firarlu.** Domn în Moldova (1785—86). Fiul lui Ioan, fratele lui Const. M. Inainte fusese dragoman al Porții. Ca domn trăia în bune relații și cu Rusia și cu Austria, cari se pregătiau împreună pentru un răsboiu împotriva Turciei. Mazilit la stăruințele Austriei, care nu avea încredere în el și voia să-l înlocuiască cu

omul devotat, Alecs. Ipsilanti, fugi în Rusia cu mai mulți boieri. În realitate era capul unei conspirații greco-rusești, cu scopul de a răscula pe Greci și Români împotriva Turciei și în favorul Rusiei.

Mavrogheni Nicolae. Domn în Țara Rom. (1786—90). Grec din arhipelag fără cultura celorlalți fanarioți, îi egala în schimb în lăcomia de bani. Izbucnind războiul ruso-austro-turc (1788—92) Turcii îl făcură comandant. În această calitate a adunat o frumoasă oaste, iar în război s'a purtat vitejește. Turcii însă au ieșit învinși și Mavrogheni, fugit peste Dunăre, a fost ucis de vizir sub pretextul nedrept de trădare. El a construit biserica dela șosea și a întins orașul București și în această parte.

Mavrovlahia, numele bizantin al Munteniei (Vlahia), întrebuințat prin secolul al XIV.

Max E., medic român (n. 1834 † 1894), ginecolog vestit, fost prof. la Institutul Gregorian din Iași. A publicat bune tratate și cercetări de obstetrică. Tatăl artistului De Max.

Max, Eduard de —, mare actor de orig. rom., fost Societar și unul din cei mai mari artiști ai „Comediei Franceze" (Paris). Mort în 1925.

Maxentius, împărat roman dela 306—312, fiul lui Maximianus Heraclius. A fost învins de Constantinus (v. c.) la Pons Milvia, înecându-se în Tibru.

Maxilare (anat.), fălci. Oasele feții în cari sunt așezați dinții. Maxilar se numește tot ce ține de m. (arterii, vine, nervi maxilari).

Maxim Hiran Stevens, inginer american (n. 1840 † 1916). Numele său a fost dat mitralierei automate inventată de el și care a fost în serviciul armatei noastre înainte de războiu. A inventat și pușca mitralieră care poartă același nume.

Maximaliștii, partid politic rusesc. Dreapta partidului social-revoluționar, care ține principiile vechi ale partidului și luptă contra slăbirii puterii proletariatului revoluționar.

Maximare, stabilirea oficială a celor mai mari prețuri. Măsura cerută de nevoile economice anormale ale războiului.

Maximian Marcus Aurelius Galerius, împ. roman dela 286—305, de origină ilirică. L-a asociat la domnie împ. Diocletianus, încredințându-i guvernarea provinciei balcanice. A cucerit Mesopotamia și a persecutat pe creștini.

Maximilian, nume de împărați, regi și principi. Mai importanți: 1. M. I, împ germ.-roman (n. 1459 † 1519), dela 1493—1519, fiul împ. Frideric al III, ultimul domnitor umanist și mare sprijinitor al artelor (muzică, pictură, poezie), însuși scriitor. A voit să extindă stăpânirea Habsburgilor asupra Europei, purtând răsb. cu regele franc. Carol al VIII și Ludov. al XII, apoi cu Milano (1496), Elveția (1499). A devastat Ungaria, fiind că nu i-a putut obține tronul. A desființat dreptul pumnului (v. Germania, Istorie). Prin căsătorii a majorat mult puterea dinastiei Habsburgilor. — 2. M. al II (n. 1527 † 1576), împ. germ. dela 1564—1576, a arătat multă toleranță față de protestanți. — 3. M. I, duce și apoi elector de Bavaria (1597—1651), șeful catolicilor germ., sprijinit de Ferdinand al II al Austriei în răsb. de 30 ani, etc.

Maximilian Ferdinand Iosif (n. 1832 † 1867), arhiduce de Austria, împ. al Mexicului din 1864. Pierzând sprijinul lui Napoleon al III, în 1867, e împușcat la Queratаro, de Jaurez (v. c.).

Maximilian V. Actor de mare talent, excelând în roluri comice. A înființat înainte de războiu, împreună cu regretatul Leonard, cunoscuta companie Leonard-Maximilian. Codirector al companiei dramatice care joacă la „Teatrul Regina Maria" din București.

Maximin Iulius Verus, împ. roman dela 235—238, după Alex. Severus, trac de origină. De o forță prodigioasă, brutal și crud, moare asasinat de soldați.

Maxwell James Clerk (n. 1831 † 1879), fizician englez, profesor la Universitatea din Cambridge. A desvoltat o activitate prodigioasă în toate domeniile fizicei, astfel în teoria cinetică a gazelor unde ne-a dat legea distribuției vitezelor și a calculat valorile mijlocii ale vitezelor, în optică, prin teoria colorilor compuse; asemenea în astronomie prin studiul mișcărilor inelelor lui Saturn. Opera lui principală este însă din domeniul electricității: „Treatise on Electricity and Magnetisme" în două volume. M. urmând ideile lui Faraday le-a dat acestora o formă matematică precisă prin ecvațiile sale, care sunt și azi punctul de plecare al teorici clasice a electrodinamicei.

Maya (filos.), adaus în sistemul Vedantelor indiene (v. c.) [reprezentată la început ca zână] este cauza aparențelor și a iluziei, datorită căreia adevărata existență (realitate = Brahman) este tăinuită și nouă ne apar înaintea simțurilor o pluralitate de indivizi, care ne-o ascund.

Mayans y Siscar Gregorio, mare erudit spaniol din sec. al XVIII (n. 1699 † 1781). În „Orígenes de la lengua castellana", publică texte de limbă prețioase. A lăsat scrisori lat. „Epistolario libri sex", „Cartas eruditas" și „Specimen bibliothecae hispano-majansianae".

Mayer Iuliu Robert von — (n. 1814 † 1878) medic din Heilbronn. În lucrarea sa „Kräfte der unbelebten Natur" stabilește pentru întâiași dată principiul conservării energiei, care și astăzi este cel mai important principiu al fizicei. Alte lucrări importante: Die organische Bewegung in ihrem Zusammenhang mit dem Stoffweschsel (1845): Bemerkungen über das mechanische Aequivalent der Wärme (1851); Die Mechanik der Wärme (1867).

Mayer Oct. (n. 1893). Doctor în matematici. Profesor la Universitatea din Iași. Lucrări de geometrie superioară.

Mayerling, sat din Austria de jos, cu un castel, în care a fost găsit asasinat (în 1889) arhiducele austriac Rudolf, împreună cu prietena sa baroneasa Vecsera.

Maynard François, poet franc. (n. 1582 † 1646). Elev al lui Malherbe. Se cunoaște oda: la Belle Vieille, lirică și aproape modernă; un interes real prezintă: „Lettres".

Mazade Fernand, poet franc. (n. 1863). A fondat ziarul politic cotidian „l'Indépendent des Alpes-Maritimes" (la Nice), apoi a condus ziarul liberal „le Progres de Midi" și a colaborat la tinerele rev. simboliste din Paris. Director la „Documents du Progres", publică articole de psihol. și biol. În poezie este considerat ca șeful mișcării „hellenizante" din Fr.; dar în ultimele vol. s'a reîntors la simbolism. Poezii: Arbres d'Hellade; Dyonisos et les nymphes; Apollon; De Sable et d'Or; Proză: l'Art de dormir. Le Someil qui guérit; Teatru în versuri: Le belle au bois rêvant.

Măzăreanu Vartolomeiu, călugăr învățat din sec. al XVIII († 1805), fost egumen la mănăstirile Putna și Solca, prof. și inspector al școalelor Mold.: „îndreptătitor al școalelor". I s-a atribuit pe nedrept „Panegiricul lui Ștefan cel Mare". un frumos discurs al cărui autor nu se cunoaște și care este, desigur, mai nou. A scris traduceri din rușește și slavonește, a redactat Condicile Humorului, Voronețului și Solcăi, scriind prefețe interesante, și a povestit „Călătoria la Petersburg", unde fusese de două ori în misiune religioasă și politică, când sprijinul împărătesei Ecaterina și o „Istorie a Mănăstirii Putna".

Mazarin, Giulio Mazarini, zis M. (n. 1602 † 1661), cardinal italian, ministrul lui Ludovic al XIII și al lui Ludovic al XIV. Termină glorios războiul de Treizeci de ani prin pacea din Westfalia, biruește Fronda (v. c.), impune Spaniei tratatul din Pirenei. A devenit impopular prin impozite și delapidări. Fondatorul bibliotecii care îi poartă numele „Biblithèque Mazarine".

Mazdeism, vechea religie a Perșilor, pe care prin secolul al VII a. Chr. a reformat-o Zarathustra.

Mazeppa Ivan Stefanovici (n. 1644 † 1709), nobil polonez, în urma unei aventuri amoroase, drept pedeapsă, a fost legat pe un cal sălbatec care l-a dus în stepele Ucrainei, unde a fost scăpat de la moarte de Cazaci. Devenind hatmanul acestora, s'a aliat cu Carol al XII, împotriva lui Petru cel Mare. După bătălia de la Pultava, s'a refugiat cu aliatul său în Moldova, unde a murit la Tighina.

Mazeppa, poemă de Byron, operă sublimă, e o istorie, un simbol al geniului.

Mazil (milit.), denumire în vechime prin care se arăta că un ofițer din corpul boierilor din armata permanentă nu mai era în activitate de serviciu. De aci cuvântul de „mazilit" adică scos din armată.

Mazurca, dans național polon în măsură de $^3/_4$, muzica de caracter viguiu constă din 2 reprize de câte 8 măsuri.

Mazut (merc.), numele petrolului caucazian, compus aproape exclusiv din hidrocarburi ciclice.

Mazzini Giuseppe, mare patriot ital. și avocat (n. 1805 † 1872). A fost membru în soc. Carbunari-lor. În Marseille a înființat o societ. (La Giovine Italia) a tinerimii, luptând prin toate mijloacele pt. unitatea Italiei (v. Istoria acesteia) în diferite țări. În 1849 a întemeiat, cu Garibaldi (v. c.), republica română, fiind unul din triumvirii ei. A trăit apoi în străinătate.

Meandre (geol.), cotiturile în formă de S ale unui râu, M.-le evidențiază vârsta de maturitate a unui râu, care în această vârstă se mulțumește să depoziteze materialul rupt din regiunea de munte.

Meandri, în ornamentație motivul format din fragmente de linii frânte, cu aspectul unei panglici șerpuitoare.

Mecanica, partea fundamentală a fizicei, care se ocupă cu studiul echilibrului și al mișcării corpurilor. Se împarte în cinematică, care descrie mișcarea corpurilor, fără a se preocupa de cauzele acestora; dinamica studiază mișcarea corpurilor, având în vedere cauza care le produce; și în fine statica se ocupă cu echilibrul corpurilor. După starea de agregare a corpurilor deosebim M. solidelor, a lichidelor sau hidromecanica și aeromecanica.

Mecani[ci]sm, 1. (filos.), concepție metafizică după care orice fenomen se desfășură în mod mecanic (v. c.). Opus Te-

leologie (v. c.); 2. Un sistem de mișcări sau de fenomene determinate de legi precise; 3. Alcătuirea internă a unui aparat.

Mecca, orașul cel mai important din Arabia. Are 70.000 loc. afară de pelerini. Patria lui Mahomed. O moschee frumoasă. Capitala religioasă a lumii musulmane. Din 1916, M. e capit. regatului arb din Hedjaz.

Mečnikov Ilja Ilijči, medic rus (n. 1845 † 1916), cunoscut bacteriolog și serolog, celebru mai ales prin cercetările sale asupra fagocitozei și a problemei îmbătrânirii. Premiul Nobel 1908.

Mecklenburg, regiune și împărțire politică din Germania de Nord, mărginită de marea Baltică, Hanovra, teritoriul Lübeck, Brandenburgul, Pomerania. Politic, e împărită în două având comun o curte de justiție, o adunare de stat, dar sunt administrate deosebit: 1. M. Schwerin, republică din Germania de N. cu capit. Schwerin. Are 13.127 kmp.cu 688.000 loc. Păduri și câmpii întinse; 2. M. Strelitz, republică în Germania de N. cu 116.000 loc. pe 2930 kmp. Capit. Neu-Strelitz. Creșteri de vite. Înainte de 1918, a fost un mare ducat.

Meconiu (med.), materie vâscoasă, galbenă-verzue, pe care o elimină noul născut din intestin. Se compune din bilă, mucus și celule epiteliale. Când la naștere grele copilul suferă, elimină meconiul fiind încă în uter

Medalia încoronării dela Alba-Iulia, medalie românească înființată în 1922 pt. comemorarea încoronării Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria ca regi ai României întregite.

Medard, episcop de Noyon și Tournay, sfânt al bisericei rom.-cat. (n. 465 † 545).

Medeia, în mitol. gr. fica regelui din Kolchis, Aetes, personaj legend. în ciclul Argonauților (v. c.). Prin farmece, scapă de acasă împreună cu Iason (v. c.) și cu lâna de aur. Fiind părăsită de el, își omoară proprii copii. Subiectul a fost tratat în tragedii de Euripide, Seneca și P. Corneille.

Medgidia (6252 loc.), com. urb. din jud. Constanța, reședi. pl. Medgidia. Judec. de ocol. Of. P. local. Spital, medic farmacie. G. locală. Situată în valea Carasu și în mijlocul județului M., este fondată de sultanul Abdul-Medgid, de unde și numele. Are un *seminar teologic* musulman și este un nod de căi ferate în Dobrogea (spre Bazargic—Varna și spre Babadag). A fost mult încercată în timpul războaelor din 1829, 1853, 1877 și cel mare în 1916.

Mediane (vocale), v. Mijlocii.

Mediaș (10.124 loc.), com. urb. județul Târnava-Mare, reședi. pl. Mediaș. Judec. de Ocol. Of. P. local. G. locală. *Direcțiunea exploatării gazului metan* din Ardeal; fabrici (oale, sticlărie, etc.), gimnaziu, Școală de aviație. — Declarațiunea dela —. După m. ad. nat. dela Alba-Iulia (1 Dec. 1918), fruntașii Sași au convocat o adunare a poporului lor la Mediaș în 8 Ianuarie 1919. La această adunare ei au declarat că recunosc unirea cu România, exprimându-și dorința, ca și în cadrele noui organizațiuni de stat pop. săsesc își va putea păstra individualitatea națională și politică. O delegație aleasă din rândurile adunării a prezentat acetastă declarațiune Regelui Ferdinand și guvernului României întregite. D. d. M. a fost întărită și de congresul săsesc dela Sighișoara, întrunit în 6 Nov. 1919.

Mediațiune, *mijlocire*, Intervenire.

Medic, persoană cu pregătirea științifică necesară, care are profesiunea de-a recunoaște și trata boale. M. poate fi numai un om cu diplomă de doctor în medicină și drept de liberă practică în Țară.

Medicago (bot.). Fam. Papilionacee. Plante ierbacce asemănătoare trifoiului. M. sativa, lucerna, plantă cultivată, excelent aliment pentru vite. M. falcata, culbeceasa, M. lupulina, trifoi mărunt; M. orbicularis, vârtejul pământului.

Medical, învățământ —. În antichitate i. m. ora particular. Medicii vestiți aveau în jurul lor elevi pe cari îi învățau în mod practic. Cele dintâi școli de medicină, le aveau, în Evul mediu, Arabii, mai ales în Spania (Cordoba) și din sec. al XI-lea în Salerno (*Italia*). După formarea Universităților medievale i. m. trece la facultățile de medicină. Cele mai vechi fac. de med. sânt cele din Paris, Montpellier, Bologna, Praga. In sec. al XIX. fac. de med. mai vestite au fost cele din Paris și Viena. Aici s'a forma în bună pare medicina modernă. La noi există 3 fac. de med.: București (înființată n 1869), care s'a desvoltat din vechea școală de Medicină și Farmacie (v. Davila), Iași (1879) și Cluj (1919, transformate din facultatea maghiară, înființată în 1872). I. m. modern e asemănător în toate țările: Cam 2 ani studenții învață științe naturale, anatomie și fiziologie. Din anul al 3-lea până în al 5-lea sau 6-lea frecventează clinicile, unde li se dă învățământul practic la patul bolnavului.

Medicală, Clinică —, (med.), clinică (v. c.), în care se tratează boalele interne.

Medice, răsboaiele —, v. Grecia: ist.

Medici, distinsă famil. florentină, care a contribuit mult la ridicarea politică și culturală a Florenței din sec. al XIV—XVIII. Membri remarcabili: 1. Cosimo (n. 1389 † 1464), conducăt. partid. popular, sprijinitor al artelor (a întemeiat bibl. Laurentiana) și apărător al integrității terit. florent. prin alianțe cu Milano, Venezia și Roma; 2. Lorenzo, zis și „Il Magnifico" (n. 1448 † 1492.. A sufocat conspirația Pazzi, domnind cu fratele său Giuliano. Insuși poet distins, a sprijinit pe mulți artiști. A fost tatăl papei Leo al X; 3. Lorenzo al II (n. 1492 † 1519). duce de Urbino, tatăl Caterini de M. (v. c.), soția reg. franc. Henric al II; 4. Cosimo I, duce de Toscana (n. 1519 † 1594), a mărit teritoriul și a construit sosele, canale, etc., sprijinind univ. din Pisa și Acad. din Florența; 5. Ultimul reprez. a fost Giovanni Gaston (n. 1671 † 1737).

Medicina, știința și arta medicală. M. în ce privește tendința și metoda ei de-a cunoaște organismul uman în stare de sănătate și boală, preîntâmpinarea și vindecarea boalei, etc., este o știință, din punct de vedere a *aplicării celor cunoscute* asupra individului bolnav prin personalitatea medicului, e o artă; însfârșit ea dând posibilitate medicului de-a exista, aplicând cunoștințele sale și arta sa, e o profesiune. M. ca știință este concentrarea tuturor științelor naturale și a psihologiei în aplicarea lor pentru cunoașterea omului sănătos și bolnav. Părțile științei M. sunt: Embriologia, Histologia, Anatomia, Fiziologia, Patologia, Anatomia patologică, Chimia biologică și patologică, Farmacologia, Toxicologia, Igiena, Medicina legală, Medicina internă, Neurologia, Psihiatria, Medicina operatoare, Chirurgia, Obstetrica, Ginecologia, Pediatria, Dermatologia, Venerologia, Oto-rhino-laringologia, Oftalmologia (*Oculistica*), *Stomatologia* (*Dentistica*), Radiologia medicală, etc. Științele auxiliare ale M. sunt: Biologia generală, Zoologia, Botanica, Anatomia comparată, Chimia, Fizica, Psihologia. Istoric: Începuturile M. sunt legate de religie; boala e o pedeapsă a zeilor, vindecarea e datorită bunăvoinței lor. M. științifică antică își are originile în Egipt, unde preoții erau totodată și medici. Primul sistem științific al M., grandios din capul locului, ni l-a dat Hipocrat din Cos. (v. c.). Învățătura sa e începutul și totodată floarea M. antice grecești. El vede cauzele boalelor în amestecul greșit al umorilor trupului. Două veacuri după Hipocrat, în sec. III a. Chr., școala Alexandrină aprofundează mai ales anatomia. Învățăturile ei au trecut în medicina greco-romană, cu reprezentanții ei Asclepiade, Celsus, Areteu. Galen (sec. al II p. Chr.) dă ca mai grandioasă sinteză a M. antice. După el urmează o epocă de decadență, care se resimte mai departe în toată M. *medievală*. Arabii transmit medicina antică, fără a adăoga mult la ea. Ei au avut cele dintâi farmacii, spitale mari și școli de medicină. Altcum Evul mediu, în afară de școala Salernitană (sec. al X-XII) aduce un mare regres în M. Renașterea dă nouă viață vechilor cunoștințe medicale, la care se adaogă descoperiri noui tot mai importante și tot mai multe. Vesal, întemeiază *anatomia modernă*, pe care o amplifică și aprofundează Fallopio, Eustachio, Bartholin. Paracelsus reformează M. internă, introducând în ea chimia. In 1628 Harvey descopere circulația sângelui și pune bazele fiziologiei moderne. Sydenham și Boerhave sunt întemeietorii *medicinii clinice moderne*. Haller aprofundează fiziologia și introduce în medicină experimentul. Morgagni (sec. al XVIII) și Bichat (în c. sec. al XIX) deschid noui orizonturi prin cultivarea anatomiei și fisiologiei patologice. In timpurile moderne se reformează fiziologia de Cl. Bernard, Magendie și Joh. Müller; Laennec. Cruveilhier și Rokitansky modernizează anatomia patologică și *patologia*; Auenbrugger și Laennec introduc metode noui pentru cunoașterea boalelor (percuția și auscultația), Skoda, Oppolzer, Hebra. Traube, Graefe, Trousseau, Velpeau, Dupuytren, Charcot, Larrey, Lisfranc. Pravaz. Gensoul, Malgaigne, Nélaton, Billroth, Esmarch, Landouzy, Vidal, Potain, Villemin, Dieulafoy, pun bazele medicinei și chirurgiei clinice moderne. In 1796 Jenner, descoperise *vaccinarea preventivă*. Davaine (1850) vede cele dintâi bacterii. Pasteur, Chauvau, Koch, Roux. Mečnikov, Behring, Babeș, aprofundează bacteriologia și serologia precum și problemele epidemiologiei și ale higienii. Intre 1846—47 se introduce narcoza cu eter și cloroform, în 1858 descrie Semmelweis, metode de apărare împotriva febrei puerperale, în 1868, Lister introduce antisepsia în chirurgie. In Rom., *medicina* modernă s'a desvoltat mai ales dela înființarea facult. de Med. din București, susținută de somități ca Babeș. Cantacuzino, Levaditi, Marinescu, etc., etc.

Medicina legală, specialitatea medicinei care se ocupă cu toate acele aspecte ale științei medicale, care sunt în legătură cu jurisprudența.

Medicină operatorie, ramură a științei medicale, care se ocupă cu studierea tehnicei și metodelor de operație chirurgicale. In învățământ M. o. se face de obiceiu pe *cadavre*.

Medicina populară, totalitatea cunoștințelor empirice și credințelor deșerte asupra boalelor, cauzelor și vindecării lor, la popoarele mai primitive. In M. p. românească găsim ele-

mente din M. p. tracică, sarmatică, greco-romană, slavă, precum și elemente popularizate din medicina științifică a tuturor epocelor. Adesea în practicile de M. p. se află elemente terapeutice de reală valoare. Toată M. științifică mai veche se bazează la ultima analiză pe M. p.

Medievală, Filosofia —, se înțelege prin acest nume filosofia (v. c.) cuprinsă între secolele al IX și al XIV d. Chr., deși o astfel de jalonare e oarecum artificială, deoarece această epocă istorică are strânse legături anterioare și posterioare ei: a) Epoca anterioară sec. al IX e numită „Patristică" (v. c.) (dela timpurile apostolice până la Boëtius, Isidor de Sevilla și Bede Venerabilul). E epoca părinților bisericești, cari încearcă să reflecteze asupra dogmelor, contopind dogmatica creștină cu filosofia (= din sec. al II—scc. al VIII: Origenes, Tertulian, Augustin) și căutând o lărgire și o justificare a dogmelor credinții creștine, sub influența filosofilor greci, dar în special a Neoplatonismului (v. c.) și a Stoicismului. Începutul adevărat al filos. medievale, în accepțiunea de mai sus, îl fac filosofii orientali iudaici: Saadia ben Joseph (n. 892 † 942), Avicebron (n. 1020 † 1070); și arabii: Averrhoes sau Averroes (n. 1126 † 1198) și Avicenna (n. 980 † 1037). Aceștia plecară dela interpretarea filosofiei lui Aristoteles și dela Neoplatonism (v. filos. arabă). b) A doua epocă o formează „Scolastica". Scopul scolasticilor era să demonstreze adevărul credințelor religioase, punându-le pe aceeași treaptă cu adevărurile raționale. Filosofia devine acum „ancilla theologiae", fiind pusă în slujba intereselor bisericii. Scolasticii au încercat să dea o soluție pur formală problemelor supranaturale căutând, cu metoda ontologică (v. c.), să deducă adevărul lucrurilor din ideea lor și neglijând cercetarea pozitivă a realității lor, cu totul. Deaceea, acum „raționamentele" lor sunt adeseori seci și ireale, iar când, în logică, se vorbește azi de „Scolasticism" ne gândim la formalismul acesta gol și artificial. Filosofi scolastici: Scotus Eurigena, Berengar, Anselm de Canterbury, Abélard, Petrus Lombardus, Albertus Magnus, Sf. Thomas de Aquino, Duns Scottus, Wilhelm de Occam. Suarez. (vezi fiecare din aceste nume). c) O a treia epocă a F. M. o formează Misticismul (v. c.), care încearcă să prindă suprasensibilul, divinul, cu ajutorul unei adânciri în suflet, și prin revelație. Misticismul pornește dela Neoplatonism. Filosofi medievali mistici: Bernhard de Clairvaux, Hugo de St. Victor, Bonaventura, Eckhart, Tauler, Suso, Nicolaus Cusanus, Valentin Weigel și Iacob Böhme, mai târziu. Filosofia evului mediu a încercat o asimilare a gândirii hellene și a pregătit nașterea filosofiei moderne, plămădind germenii aceștia și pregătind depășirea filosofiei lui Aristotel. O expunere admirabilă se află în recenta lucrare a lui Et. Gilson: „La Philosopie au Moyen Âge, de Scot, Érigène à G. D'Occam", ed. Payot, 1925. Paris.

Mediî (consonanțe), la gramaticii greci ocluzivele fonice b, d, g.

Medina, oraș din Arabia, cu 30.000 loc. Oraș sf. pentru musulmani. Aici se află mormântul lui Mahomet, într'o bogată și frumoasă moschee.

Medinilla Baltasar Elisio de —, poet spaniol (n. 1585 † 1620). A scris poezii lirice și epice și dialoguri despre teoriile lit ale lui Lope de Vega (cu care era bun prieten): „El Vega de la poética española".

Medio-surde (fon.), consonantă afonă numai în porțiunea ei mijlocie, pe când începutul și sfârșitul îi este fonic.

Mediteranian (geol.), v. Miocen.

Mediterana Americană, partea din Oc. Atlantic cuprinsă între America de N., Am. Centrală, Am. de S. și Ins. Antile. Comunică cu Oc. Atlantic prin strâmtori puțin adânci.

Mediu. 1. (logică), termen M. este într'un silogism noțiunea care face legătura între premisa majoră (v. c.) și minoră (v. c.), având deci o sferă intermediară, (v. Silogism). 2. In spiritism persoana care servește la mijlocirea convorbirii cu spiritele. 3. (Sociol.): totalitatea condițiilor externe în care se manifestă viața socială (franc. milieu). 4. (Lit. franc.). Teoria mediului. Explică epoca lit. cu ajutorul cauzelor Mediului (v. c.). E teoria criticului istoric și filos. H. Taine (v. c.).

Medrea Corneliu, sculptor de talent, unul din cei mai remarcabili portretiști. Busturile sale sunt de o deosebită profunzime umană. Cunoscut și prin alegoriii subtile și monumente de mare anvergură și basoreliefuri. Din portrete citâm pe acelea ale pictorilor Bunescu și Theodorescu-Sion.

Medusa, v. Gorgone.

Meduze (zool.), animalul sexuat liber al Hydrozoarelor și Scyphozoarelor, în forma unui clopot sau a unei umbrele. Compus dintr'un țesut moale gelatinos, bogat în apă. Înoată „en recul", eliminând brusc apa.

Meeting (cit. miting, engl.), adunare publică, întrunire.

Mefisto (Mefistofeles), numele diavolului în legendele populare germ. și în poema filosofică-dramatică „Faust" a lui Goethe (v. Faust).

Mefisto, pseudonimul lui C. Banu, poet umoristic (n. 1873), ale cărui cronici rimate publicate, odinioară, la „Flacăra", sub strictul incognito al pseudonimului, întrigau pe toți, cari încercau să demascheze talentul lesniciosului versificator. C. Banu a înființat și condus (1911—1923) rev. „Flacăra", în care a scris pe lângă numeroase articole foarte diverse (actualități, notițe critice lit. și politice, etc.) în mod constant mult gustatele cronici în versuri. C. Banu a fost deputat, ministru și prof. de istorie în Buc. Scrieri: Sub Mască (1916, semnate M.), Trăiască Viața 1916.

Megalitice, Monumente —. Se numesc construcțiile preistorice, făcute din enorme blocuri de piatră (ca menhirii, dolmenii, v. c.). Originea lor e necunoscută. Nu pot fi atribuite Celților sau Druizilor, căci, pe lângă partea nordică a Franței, se mai găsesc și în India, Africa de N., Japonia și Peru.

Megalomanía, (psihol.-patologică, psihiatr.) mania (v. c.) măririi. Alienatul (v. c.) trăiește un sentiment anormal (v. c.) de putere, de mărire, de lipsă de sforțare intelectuală și fizică, — inventând fapte închipuite, potrivite acestor sentimente. Astfel se crede împărat, Dumnezeu, comandant de oștire, orator mare, etc. — Megalomanii suferă de halucinații (v. c. H.).

Megalosaurus (paleont.), reptilă fosilă dinosauriană, puternic desvoltată, având oasele membrelor goale, iar în mandibule dinți cu margini crestate ascuțite. Resturile sale au fost găsite în formațiunile jurasice și cretatice din era secundară, în Europa, India, Australia, Madagascar și'n America sudică (v. Dinosaurieni).

Megarici s. Megarieni, (filos.) se numesc partizanii în filosofie a lui Eukleides din Megara (v. c.).

Megarovo (Măgarovo), comună aromânească, aproape de Monastir; avea vreo 3000 loc.

Meghelus, Bătălia dela—, O înălțime de munte la isvoarele Oituzului, unde s'a desfășurat primul episod din bătălia dela Oituz dela 28—30 Sept. 1916. (v. Oituz). Aici moare căpitanul Petre Carp, fiul bătrânului om politic Petre Carp.

Meglenoromânii, a treia ramură a Românilor din sudul Dunării (v. Aromânii, Istroromâni), în ultimele două decenii, cei mai dureros loviți, de soartă dintre toți Românii, căci din vechea lor regiune, au fost alungați de Grecii din Asia Mică, iar numărul lor pe acele meleaguri de sigur e neînsemnat și sortit dispariției. Ei au locuit în nordul Salonicului, în regiunea numită Meglen (turc. Caragiova), pe dreapta râului Vardar. Erau așezați într'un orășel, Nânta și zece sate: Lunguța, Birislav, Huma, Oșani, Liumnița, Cupa, Târnareca și în trei comune cu Români bulgarizați: Barovița, Coinsco și Sirminina. Regiunea propriuzisă, Meglen, se află mai spre răsărit de teritorul locuit de ei [ea se întinde dela Vodena spre NE până la comunele Lunguța și Birislav]. Numele de „Român" l-au pierdut, pe sine se numesc „Vlasi", iar terminul de M.-e dat de cei care le-au studiat limba și obiceiurile, având în vedere regiunea în apropierea căreia locuiesc. Date istorice asupra trecutului M.-lor lipsesc, numai cu ajutorul studiului limbii se poate deslega, în parte, trecutul lor. Părerile învățaților, care s'au ocupat cu trecutul lor (G. v. Han, G. Weigand, C. Jireček, O. Densusianu, etc.) diferă: O. Densușianu, alături de C. Jireček, îi consideră descendenți ai unor colonii pecenege, stabilite în Macedonia și amestecate cu elementul românesc găsit acolo, de origină dacoromână. N. Iorga, având în vedere rolul elem. român. și albanez. la înjghebarea imperiului bulgar sub țarul Simeon, îi consideră ca o colonie de prizonieri dintre Românii cari s'au luptat sub steagul țarului bulgar, așezată de împ. bizantin Vasile (Basilios, v. c.) în reg. Rodope. Th. Capidan, în lucrarea sa fundamentală asupra lor (Meglenoromânii, Istoria și gr. lor, Acad. Rom., Studii și cercetări, VII, Buc. 1925) îi consideră, aparținând grupului Românilor Sud-dunăreni (v. Istroromânii) din care au făcut parte și Aromânii, veniți din nord din Balcani, rupându-se din massa acestora, după ce au stat în contact o vreme mai îndelungată cu Românii din nordul Dunării. Asupra despărțirii elementului românesc sud-dunărean, părerile învățaților români și străini diferă. Unii cred că Istrorom. s'au desprins din massa Rom. din nordul Dunării (deși n'ar fi imposibil ca ei să fie urmașii Românilor Sud-dunăreni, v. Istroromânii), iar Aromânii și Meglenitii ar fi Români din Sudul Dunării, în contact cu cei din Nord până prin sec. al IX. Th. Capidan, considerând independent dialectul meglenit (și nu un subdialect al celui aromân) susține că M. sunt o ramură a Românilor sud-dunăreni; ei au întrerupt contactul cu cei din nordul Dunării mai târziu decât Aromânii și s'au coborît în Meglenia prin sec. al XII „și poate, al XIII"; un amestec între ei și Pecenegi nu-l crede verosimil din lipsă de documente, căci ei au venit cu mult mai târziu decât colonizarea lor în Meglenia. Rostirea lui „ă", și „â" ca on din dialectul meglenit, o consideră o particularitate împrumutată din dialectele

Melinita (chim.), v. Lidita, Acid picric.

Meliorism, (filos.) concepția care susține că lumea aceasta în care trăim noi nu este chiar lumea cea mai bună, totuși nu-i nici cea m. rea; căci prin străduința omenirii am putea s'o îmbunătățim (ameliorăm: dela lat. „melior" = mai bun).

Melissa (bot.), fam. Labiate. M. calamintha, Isma pădurilor; M. nepeta, Ismușoară; M. officinalis, Roinița.

Mellssos din Samos, filos gr. antic din școala eleată, (ca. 440 a. Chr). Se deosebește de ceilalți Eleați pentrucă admite infinitatea spațială și temporală a realității. Susține omogenitatea, imobilitatea și incorporabilitatea existenții (unice) și realitatea cunoașterii prin simțuri. M. a învins flota ateniană (441) în apropiere de Samos.

Melo Francisco Manoel de — (Mello), (n. ca. 1608 † ca. 1666). Scriitor clasic atât în lit. partugheză, cât și în lit. spaniolă, scriind mult în amândouă limbile. Poeziile sale sunt înrâurite, de Gongora (v. c.) și de Quevedo: Las tres Musas del Melodino, As segundas tres Musas, (poezii lirice port.). El tercer de las Musas (poezii span.). Toate au fost cuprinse sub titlul: Obras metricas. Opera lui principală este Historia de los movimentos, y separacion y guerra de Cataluña (sub pseudonimul Clemente Libertino), o lucrare foarte importantă.

Melodie, o succesiune de tonuri singuratice, combinate după regule estetice și ritmice în așa fel, încât să exprime o idee muzicală.

Melodramă (grec), în vechime o dramă cu muzică, adică operă; în ziua de azi însemnează o declamație cu acompaniament instrumental, fie în cadrul unei piese dramatice, fie ca operă de artă de sine stătătoare cum sunt numeroase balade cu acompaniament de pian sau orchestră.

Meloide (zool.), fam. Coleopterelor. Corpul chitinos, moale ca și elitrele care sunt scurte și nu acoperă întreg corpul. Conțin sucuri vesicante, întrebuințate în farmacie. Mai multe specii trec printr'o hipermetamorfoză; la unele, larvele parazitează alte insecte.

Melpomene, în mit. gr. zeița tragediei, una din cele 9 muze.

Melville Herman, romancier am., (n. 1819 † 1891). Un excelent romancier marin și al vieții primitive a canibalilor, pe care a cunoscut-o și a descris-o cu talent și simpatie. M. este un revoltat împotriva civilizației și chiar un pesimist, cunoscător al lui Schopenhauer; dar e, totodată și un mare cunoscător de oameni pe care-i pune în scenă, cu verva lui Shakespeare. Descrierile sale naturaliste sunt pline de imaginație, dar nu sensuale: Typee, Moby Dick, Omoo.

Membrane semipermeabile au proprietatea de a lăsa să treacă prin ele lichidul disolvant al unei soluții, dar nu lasă să treacă, prin membrană, și corpurile disolvate, cum sunt diferitele săruri, etc. M. se folosesc pentru evaluarea presiunei osmotice a soluțiilor. M. are un rol covârșitor în fenomenele prezentate de diferitele pile galvanice.

Memel, oraș și port la Marea Baltică. 36.000 loc. Produse chimice, turnătorii și construcții navale. Intemeiat de cavalerii teutoni în 1252, a făcut parte din Liga Hanseatică, a aprținut apoi Prusiei și Germaniei până 'n 1919. Tratatul din Versailles (1919), a despărțit M. de Germania și a format un stat autonom, administrat de Francezi. In 1923 a fost dat Lituaniei, care i-a dat numele de Klaipeda.

Memling Hans, pictor flamand (n. 1435 † 1494). Un artist talentat de o originalitate neîntâlnită, distingându-se în pictarea Fecioarelor și a scenelor pasionate din viața Mântuitorului. E supranumit Raffael al artei flamande și comparat cu Van Eyck și Van der Weydn. Din opere amintim: căsătoria Sf. Ecaterina; Relicvarul Sf. Ursula; Portretul lui Martin van Newenhoven; Judecata din urmă (Danzig), etc.

Memnon, personaj cunoscut din legendele antice: fiul lui Tithonos, regele Etiopiei. A plecat în ajutorul unchiului său, Priamos, când asediau Grecii Troia, omorînd pe Antilochos, fiul lui Nestor, iar el de Achile. I s'a ridicat o colosală statue, celebră prin sunetele ce le producea în urma acțiunii razelor solare, nu cum credeau Grecii.

Memorandul. Un act politic despre situația de nedreptate a Românilor din Transilvania și Ungaria, pe care conferința națională din 1892 a decis să fie preeznțat împăratului Francisc Iosif. Deputațiunea de 300 Români în frunte cu Ion Rașiu, în Maiu 1893, a predat memoriul în plic cabinetului regal din Viena, după ce Impăratul a refuzat să primească delegațiunea. Plicul cu memoriul fără să fi fost desfăcut a fost trimis la Budapesta, unde a stat tot închis până în 1919, când Românii au ocupat Budapesta, și atunci actele de persecuție a Românilor au găsit memorandul dela 1893 tot în plic închis, pe care l-au desfăcut apoi la București. Pentru îndrăzneala prezentării și publicării memorandului, guvernul ungar a făcut proces membrilor comitetului național în Cluj, — în Maiu 1894 — cari au fost condamnați dela 2 luni la 5 ani temniță de stat în Seghedin și în Vaț, fiind eliberați numai în Sept. 1895, după ce intervenise și regele Carol al României la Impăratul din Viena. Au fost condamnați: Ion Rațiu 2 ani, Gh. Pop de Băsești 1 an, Vasile Lucaciu 5 ani, Dim. Comșa 3 ani, D. P. Barcianu 2½ ani, Nic. Cristea 8 luni. Iul. Coroianu 2 ani și 8 luni, Teodor Mihali 2½ ani, Aurel Suciu 1½ ani, M. Veliciu 2 ani, R. Patița 2½ ani, Gh. Domide 2½ ani, Dionisie Roman 8 luni și P. Barbu 2 luni.

Memoria (psihol.). Funcțiune sufletească datorită căreia reținem, mintal, experiențe trecute, reamintindu-ni-le. Ea se bazează pe următoarele operațiuni: „Conservarea" (păstrarea) impresiilor trecute, „reamintirea, recunoașterea s. localizarea" lor, adică fixarea timp. și loc. când le-am trăit în trecut. Există o M. a actelor psihice = „habitudinea" (v. c.) și o M. a sentimentelor = „m. afectivă". Pentru turburările M. v.. amnezie, hypermnezie, paramnezie. cf. Regresiunea și Mnemotehnica.

Memphis, oraș din vechiul Egipt, a cărui capitală a fost. Intemeiat de Menes, pe malurile Nilului, avea 700.000 locuitori, apr. Pe locul său se ridică azi statul Mit-Rahineh.

Mena Juan de —, poet spaniol (n. 1411 † 1456). Influențat de lit. ital. A scris „Las Prezientas" (El laberinto de Fortuna) o vizuine dantească a dramei omenești în care găsim pagini admirabile, apoi Coronacion de Santillana (las Cincuenta) și poemul moral, neterminat, „Siete pecados mortales". A influențat mult pe urmași.

Menade, bacchante, femei care participau la serbarea zeului Dionysos (Bacchus), făcând orgii.

Menandru, poet comic gr. antic, (n. 342 † 290 a. Chr.). A imitat pe Euripides, scriind foarte multe comedii, din care au rămas numai câteva fragmente. El a creiat comedia de caracter.

Menșikoff, 1. Alexandru Danilovič, bărbat de stat rus (n. 1672 † 1729). Ministru al lui Petru cel Mare și al Caterinei I; un bun administrator și un abil general, având un rol important în lupta dela Pultava; 2. Alex. Sergievič, amiral rus (n. 1787 †. 1869) înfrânt la Alma și Inkermann de armatele franco-engleze.

Mencken Henry, critic literar american (n. 1880). Dir. revistei: „Smart Set" și „American Mercury". Scrieri: Filozofia lui Nietzsche, Note despre Democrație, Limbajul american, etc. E aspru și sever în critica sa.

Mendel Gregor Johann, călugăr catolic, naturalist Austriac (n. 1822 † 1884), celebru prin cercetările sale experimentale fundamentale asupra ereditații. Legile ereditații numite după el, sunt următoarele: dacă se încrucișează două forme care diferă printr'un singur caracter, prima generație va prezenta numai caracterul unui părinte. Acest caracter este cel dominant, celălalt, care nu se arată în prima generație e cel recesiv. Generația a doua va prezenta la 1/4 din indivizi caracterul recesiv, la 3/4 cel dominant. La sfertul cu caracter recesiv, el va rămâne constant, pe când la celelalte trei sferturi vom găsi în generațiile viitoare totdeauna sciziunea în caractere dominante și recesive, în raportul 3/4 : 1/4. Cercetări mai nouă au mai adăugat și alte legi asupra caracterelor recesive și dominante, care au lărgit legile lui M.

Mendelejeff Dimitrij, (n. 1834 † 1907), chimist rus, fost profesor dela 1865, la universitatea din Petrograd. In 1869 a pus bazele clasificării științifice a elementelor chimice, cunoscută sub numirea de „sistemul periodic al elementelor", stabilind principiul, la care a ajuns și Meyer L. în 1870, că proprietățile fizice și chimice ale elementelor sunt funcțiuni periodice ale greutății lor atomice. In baza clasificării sale a prezis existența unor elemente nouă cu însușirile lor caracteristice, care au și fost descoperite mai târziu (galiu, germaniu, scandiu).

Mendelejevitul (min.), mineral nou, radio-activ, cu conținut de uran descoperit (în 1923) în masa filoanelor de pegmatită din masivul granitic dela Transbaikalic.

Mendelssohn-Bartholdy Felix, compozitor germ. (n. 1809 † 1847). Unul din celebrii romantici ai istoriei muzicei. Descendent al unei familii de intelectuali, nepot al marelui reformator evreu Moses Mendelssohn, avu parte de o creștere foarte îngrijită, atât în general, cât și în muzică, unde arată de timpuriu un talent deosebit. Compunea cu mare ușurință și scrise la 17 ani uvertura la „Sommernachtstraum", un op matur și plin de genialitate. La 20 ani dirijă la Berlin „Mattheuspassion" de Bach, săvârșind o înaltă operă de cultură, căci acest monumental op era dat uitării după moartea lui Bach. In o călăt. la Londra (1829) dirijă compozițiі proprii (simfonia do minor), tot așa la 1832. La 1835 se stabilii la Leipzig, unde dirijă concertele dela Gewandhaus. Muzicalitatea lui universală ridică în acest timp Leipzigul la valoare de oraș mondial și conducător în muzică. La 1843 fondă împreună cu R. Schumann și F. David, conservatorul de muzică, care ajunse în curând un institut de primul rang. Moare tânăr, sguduit profund de moartea iubitei sale surori Fanny. Muzica lui M. e eminamente melodioasă, lirică, simplă, impecabilă ca formă. E pe nedrept desconsiderat astăzi. Din compozițiile lui remarcăm: 2

oratorii „Paulus" şi „Elias" care vor rămânea pururi vii, uverturile „Sommernachtstraum", „Hebriden", „Meerestiefe und glückliche Fahrt", „Das Märchen von der schönen Melusine", „Ruy Blas", muzică pentru „Athalia", „Ödipus auf Colonos", 5 simfonii, concert de violină.

Mendelssohn Moses, filos. germ., evreu de origină (n. 1729 † 1786). Face parte din mişcarea „Aufklärung" (v. c.). Raţionalist.

Mendès Catulle, poet critic şi autor dramatic franc. (n. 1841 † 1909). A fondat şcoala parnasiană. Piese de teatru: Médée, la femme de Tabarin, la Reine Fiamette, Glatigny, la Vierge d'Avila. A mai scris poeme, romane şi nuvele.

Mendoza, 1. **Antonio de** —, poet dramatic span. (n. 1586 ? † 1644). A scris vreo 10 piese de teatru, din care cea m. bună este „Amor con amor se paga", scrisă pentru o serbare dela curtea regală. A scris şi poezii lirice; 2. **Bernardino de**—, scriitor şi diplomat spaniol (n. 1541 † 1604). A scris Theórica y prática di guerra şi a lăsat o interesantă Corespondenţă diplomatică cu regele.

Mendoza, Diego Hurtada de —, literat spaniol (n. 1503 † 1575). A scris un celebru roman satiric „Lazarillo de Tarmés", şi „Guerra de Granada", utilizat mult de urmaşii săi; şi poezii, sonete, etc. sub infl. ital. A comentat şi tradus pe Aristoteles.

Menelaos, regele Spartei, fratele lui Agamemnon şi fiul lui Atreus. Paris (v. c.) răpindu-i soţia, pe Hellena, el s'a aliat cu alţi princ. luptând contra Troiei până ce a învins-o.

Menéndez Pidal Ramon —, scriitor spaniol (n. 1869). Filolog şi istoriograf distins: La legenda de los Infantes de Lara, Cantar de mio Cid (3 vol.), Crónicas generales de España, Manual de Gramática histórica española. Prima Crónica general de España, etc. Conduce „Revista de Filologia española".

Menéndez y Pelayo Marcelino, m. critic şi istoric spaniol (n. 1856 † 1912). Prof. univ. şi director al bibliotecii naţionale. Are scrieri celebre: Ciencia española (3 vol.), Horacio en España, Historia de los Heterodoxos españoles (3 vol.), Historia de las ideas estéticas en España (9 vol.), Estudios de critica literara (5 serii 1881—1908), Antologia de poetas liricos castellanos (1890—1906), Origines de la Novela, Antologia de poetas hispano-americanos (1893—95, 4 vol.), Bibliografia hispano-latina clasica. A scris, la început, şi poezii.

Mene, Tekel, Phares, numele unor măsuri în limba aramaică. Figurat: puţiu, mai puţin, şi mai puţin. După istorisirea Bibliei, aceste trei cuvinte au fost scrise de o mână fără corp, pe perete, în timpul unui ospăţ al regelui babilonean Baltazar. Le-a interpretat profetul Daniil (v. c.), profeţind sfârşitul apropiat al imperiului babilonean.

Menenius Agrippa, consul roman în a. 503 a. Chr. El a rostit poporului roman, revoltat împotriva patricienilor şi retras pe muntele Aventin, povestea: Membrele şi stomacul, atât de cunoscută astăzi şi a reuşit astfel să potolească nemulţumirea.

Menestrel (franc.), în evul mediu poet şi muzicant ambulant, care compunea versuri şi apoi le cânta pe la castele. Froissard a fost un m. (v. Jongleur, Trubadur).

Menhir (în limba celtică „piatră lungă"), monument megalitic (v. c.) constând dintr'o piatră aşezată în picioare; servia de monument funerar sau religios. M.-ii se întâlnesc în Bretagne şi în Africa de Nord.

Menilita (min.) v. Opalul.

Meninge (anat.), cele trei pieliţe care învelesc creerul şi măduva spinării. Dura mater, pia mater şi arahnoidea.

Meningită (med.) inflamaţia menigelor. M. tuberculoasă e o boală foarte gravă, aproape totdeauna mortală, cauzată de infecţia menigelor cu bacilul turberculozei (b. Koch.). M. epidemică e o boală grea, însă nu întotdeauna mortală, care se transmite dela om la om şi e provocată de un microb numit meningococ. Alte forme de M. sunt cele secundare, prin propagarea unei infecţii la cap, ex. dela ureche.

Menopauză (med.), încetarea menstruaţiei la femei între 35—50 ani. M. indică încetarea funcţiilor de procreare şi e adesea întovărăşită de turburări nervoase. Femeia în M. se numeşte popular „femeie iertată".

Menorca, cea mai de E. dintre Maleare. 780 kmp. cu 46.000 loc. Capit. Port-Mahon.

Menşevicii, fracţiunea dreaptă a partidului socialist rus; numirea derivă dela împărţirea partidului în două, în bolşevici, adică majoritatea şi M. adecă minoritatea.

Menstruaţie (med.), period, regule, soroc; proces fiziologic la femeea adultă. Se repetă tot la 4 săptămâni, când un ovul se desprinde din ovar şi trecând prin trompe, ajunge în uter. E întovărăşită de sângerări din uter, care normal ţin 1—4 zile. Sângerarea se produce prin ruperea vinelor mici ale mucoasei uterine. M. începe între 13—16 ani şi ţine până la 35 şi 50 ani, v. Menopauză.

Mentalitate (psihol.), stare mintală, fel de înţelegere şi a interpreta impresiile primite dela lumea externă. Ex. M. primitivă, M. morbidă (v. morbid), M. infantilă (v. c.), M. adultului, etc.

Mentha (bot.); Isma. Fam. Labiate; flori ierboase care conţin uleiuri eterice cu miros intens, plăcut; se întrebuinţează în farmacie.

Mentol (chim), substanţă organică, în prisme incolore, cu gust arzător, optic activă, densit. 0,89, compoziţia C_{10} H_{20} O, extras din uleiurile de mentă (Mentha sp.), cel japonez cuprinde 85%, se întrebuinţează la facerea bomboanelor, în igienă: la corectarea gustului pastei de dinţi, în amestec cu aldehida formică (dând formamita) ca excitant uşor şi antiseptic la cataruri.

Mentor, în mitologia gr. prieten al lui Odysseos, educatorul lui Telemach. Numele lui a devenit sinonim cu călăuză sigură, care nu dă greş.

Menuet, dans franc. vechiu în măsură de 3/4, tempo moderat. Suitele orchestrale din secolele 17 şi 18 conţin menuete, tot aşa şi simfoniile şi sonatele până la Haydn.

Menumorut, amintit în cronica cea m. veche a lui Anonymus, ca duce al ţării dintre Tisa, Mureş şi Munţii Apuseni, cu cetatea Bihor, pe vremea venirii Ung. (896). In lupta cu Ungurii M. pierde partea nordică a ducatului său până la Criş, rămânând ca vasal al Ungurilor.

Menzel Adolf, pictor germ. (n. 1815 † 1905). Pcitor de talent, distingându-se prin pânze cu episoade din viaţa lui Frederic cel Mare şi dela curtea sa.

Meotian (geol.), v. Pliocen.

Mephitis (zool.); Puturosul. Sconx. Mamifer din ord. Carnivorelor, fam. Mustelidelor. Corpul lung, botul ascuţit, urechi şi picioare scurte, degetele cu ghiare lungi; coada lungă păroasă; la şezut are nişte glande (gl. anale) din care poate stropi la distanţă de vreo câţiva metri o substanţă foarte intens şi rău mirositoare, care-i serveşte ca apărare. Blana e foarte căutată şi se vinde în comerţ sub numele de Sconx.

Mercantilismul, direcţie în economia politică, numită şi Colbertism. S'a desvoltat după descoperirea Americei, sec. XVI—XVIII, apărând ca cea dintâiu sistematizare teoretică în Econ. polit. M. susţine că bogăţia naţiunilor creşte în raport direct cu cantitatea de aur ce dânsele o posedă şi care deci trebue mărită. Mijloacele pentru aceasta: să se întroducă „balanţa comerţului" favorabilă ţării, oprindu-se exportul aurului şi activându-se afacerile mercantile (de comerţ, de aici: M.) cu străinătatea, prin intensificarea exportului celorlalte bogăţii; restrângerea importului, punând o barieră păstrunderii mărfurilor străine, care atrag aurul peste graniţe, săracind ţara, căci desechilibrează balanţa comerţului, cifra importului depăşind pe cea a exportului. Ca urmare: desvoltarea industriei naţionale, care are nevoie de un protecţionism temporar şi care, astfel, va favoriza importul, deci creşterea rezervei de aur (v. Protecţionism, Colbert, Colbertism).

Mercaptani (chim.), compuşi organici, analogi alcoolilor, având funcţiunea sulfhidril (—SH), cu caracter acid, se combină cu metalele îndeosebi cu mercurul (mercurium captans), se oxidează uşor, au punctul de fierbere mult mai jos de cât alcoolii corespunzători.

Mercator Gerard Kremer (n. 1512 † 1594), matematician şi geograf flamand. A fost ununl din fondatorii geografiei matematice moderne şi a dat numele său unui sistem de proecţii, în care, meridianele sunt reprezentate prin drepte paralele verticale, iar paralelele terestre, prin drepte perpendiculare pe meridiane.

Mercenar, soldat care serveşte în armată, într'o ţară străină, în baza unui angajament cu plată.

Merceologie, studiul mărfurilor aşa cum se găsesc pe piaţă; tratează originea, producţia, însuşirile fizice şi chimice ale mărfurilor, deosebirea mărfii alterate şi falsificate, de cea bună.

Mercereau Alexandre, poet şi povestitor franc., (n. 1884). Versurile sale filos.-simboliste îşi mijlocul între analiza meditativă şi lirismul unanimist-expresionist: Paroles devant la Vie (v. Unanimismul).

Mercie Marius-Jean Antoine, sculptor eclectic franc. (n. 1845 † 1916), autor a numeroase stauti şi monumente, ce se disting printr'o compoziţie ingenioasă a factură puternică şi savantă. Mai însemnate Gloria victis. Génie des arts, Souvenir, David avant le combat.

Mercier Louis, poet franc. (n. 1870). A fost redactor şi director la „Journal de Roanne". A primit în 1903 premiul Archon-Desperouses şi în 1920 premiul Vitet. Poezii: L'Enchantée, le Poème de la Maison, Lazare et le Ressuscité, Ponce Pilate, Poèmes de la Tranchée. Roman: Hélène Sorbier.

Mercur, planeta cea mai mică şi mai aproape de soare. Distanţa dela Soare este 0.3871 din distanţa pământului. Diametrul 4816 km. Inclinarea orbitei pe ecliptică este de 7° 0' 8". Prezintă soarelui încontinuu aceeaşi parte a suprafeţei, rotaţia lui M. fiind de 87.9 zile. După Schiaparelli, M. are o atmosferă densă, care conţine probabil mulţi vaporl de apă. Ob-

servarea lui M. din cauza prea marei apropieri de soare este foarte dificilă.

Mercurius, fiul lui Jupiter, curierul zeilor şi însuşi zeu al elocvenţei, al comerţului şi al hoţilor, patronul comercianţilor şi al corporaţiilor. Este reprezentat cu aripi pe umere şi la călcâie, în mână cu o vargă, încolăcită de doi şerpi (v. Hermes).

Mercurul (Hg.) (chim.), numit şi hidrargir sau argint viu, este singurul metal lichid la temperatură ordinară, de coloare albă-argintie. Se solidifică la —38,85° şi fierbe la 857°, având dens. = 13,5. Se disolvă în acid azotic, iar încălzit mai m. timp, aproape de temperatura sa de fierbere se transformă în oxid roşu de mercur. In natură se găseşte nativ sau combinat cu sulful (v. Cinabrul). Combinaţiunile sale cu metalele se numesc amalgame. Se întrebuinţează la facerea termometrelor, având un coeficent de dilatare uniform; la barometre, la extragerea aurului şi a argintului, ca amalgam de zinc la elementele galvanice, iar ca amalgam de staniu la fabricarea oglinzilor. Combinaţiunile sale sunt întrebuinţate în chimie, medicină şi în industrie. Vapori de mercur precum şi majoritatea combinaţiunilor sale sunt otrăvuri puternice. [Hg = 200,6].

Mercy Claudiu Florimund (n. 1666 † 1734), general austriac; luptă alăturea cu Eugen de Savoya la recucerirea Banatului dela Turci. M. reface această provincie secătuită; colonizează o mulţime de Şvabi din Bavaria şi alte naţii; introduce cultura plantelor industriale şi *mineritul*, *viermii* de mătasă, scurge mocirlele, regulează Timişul şi Bega.

Meredith George, poet şi romancier engl. (n. 1828 † 1909). A scris vreo 50 de romane dintre care unele sunt adevărate capodopere şi vreo 6 vol. de poezii însemnate, inspirate de un optimism intelectual (raţionalist). Romanele sale au teme psihol. şi sociale (The Ordeal of Richard Feverel, The Egoist, Diana of the Crossways Ewan Harrington, etc.) La baza acţiuni romanelor sale găsim de obiceiu problemele iubirii şi ale măritişului.

Merežkowkij Dimitrij Sergjevič, (cit. Merejcovschi), mare scriitor rus (n. 1866). Debutează cu versuri, sub influenţa lui Nadson „Poeme", apoi scrie „Poeme nouă" sub influenţa lui Baudelaire. In eseul „Tovarăşii veşnici" şi în „Iulian Apostatul", cântă gloria păgânismului, în „Petru şi Alexis" face apologia creştinismului, iar în „Sosirea lui Kham" o critică a burgheziei. Este reprezentantul unui nou misticism religios, în care se contopesc păgânismul şi creştinismul. Alte romane: Leonardo da Vinci, Tutankamon în Creta, Tolstoi şi Dostojewskij (eseuri, 2 vol.), etc. In scrierile sale găsim probleme filos., relig. şi sociale. A înrâurit lit. rusă şi mai ales simbolismul dela 1900.

Mergenthaler Ottmar, inventator american, originar din Würtemberg (n. 1854 † 1899). La Washington a ajuns în 1872, *fiind călă de ceasornicar*. Intre invenţiile lui cea mai importantă e maşina de cules „Linotyp".

Meridian, cercul mare, determinat într'o sferă de un plan ce trece prin cei doi poli. **Meridian**, cerc mare închipuit pe suprafaţa pământului şi trecând prin cei doi poi. Taie paralelele sub unghiuri drepte. Pe meridiane se măsoară latitudinile. Dintre toate meridianele, pentru uşurinţa calculelor longitudinilor, se alege unul, căruia i se dă numele de prim meridian. Ca prin meridian, Francezii considcră pe cel ce trece prin Paris, Englezii pe cel ce trece pe la Grenwich (2° 20′ 14″ V. Paris), Americanii pe cel dela Washington (79° 23′ 22″ V. Paris), rusii pe cel dela Pulkowo (27° 54′ 26″ E. Paris), în evul mediu şi în fosta monarhie Austro-ungară cel dela Ferro (20° 0′ 0″ V. Paris. In urma conferinţii hărţii internaţionale (1910), s'a ales ca prim meridian cel do 180° faţă de Greenwich, iar pentru socotirea orelor, cel dela Greenwich. (V. oră.)

Mérimée Prosper scriitor franc. (n. 1808 † 1870). A scris romane (Colomba) şi nuvele în subiecte exotice (Carmen, Matteo Falcone, la Vénus d'Ille, etc.), într'un stil sobru, precis şi cu fine analize de caracter. M. este un literat în care romantismul şi realismul se armonizează perfect.

Merişor. (*Bătălia dela —*), Defileu între munţii Haţegului şi Sebeşului la N. V. de Pietroşani, şi localitate însemnată prin luptele dela 25—26 August 1916, când trupele Diviziei a XI. rom. (R. 33 şi R. 18 Inf.) a bătut pe Austro-Ung., luându-le *300 prizonieri, 2 tunuri şi mult material* de războiu. La 1 Sept. germ. iau ofensivă cu forţe puternice şi mult superioare, şi după 9 zile de lupte crâncene Divizia XI. este silită să se retragă pe graniţa veche.

Merogonie (biol.), desvoltarea de embrioni normali din fragmente de ovule, fără nucleu, obţinute prin diviziune artificială, fecundate artificial.

Meropa, soţia regelui din Messina, Kresophontes. Acesta a fost omorît de Polyphontes, împreună cu doi fii ai săi, silind pe M. să se căsătorească cu el; Al treilea fiu, Oepytos, al lui Kresoph îl omoară. Subiectul a fost magistral tratat de Voltaire într'o tragedie cu acelaşi nume.

Meroveu (*Merowig*), principe franc. de la 448—458, comandantul Francilor în lupta dela Catalaunum, fondat. dinastiei Merovingienilor.

Merovingienii, întâia dinastie, care a domnit în Franţa; şi-a luat numele dela Meroveu (v. c.). Intâiul rege M.-an a fost Clovis I (v. c.).

Meruţiu Vasile, profesor la Universitatea din Cluj (n. 1881), doctor în ştiinţe. Lucrările sale privesc sarca din România, aşezarea geografică a poporului nostru şi a editat mai multe hărţi: Harta etnografică a Transilvaniei, Maramureşului, Crişanei şi Banatului (1:200.000), iar după războiu, în colaborare cu gen. Teodorescu şi Murgoci, primele hărţi ale României întregite. De curând a publicat „Judetele din Ardeal şi din Maramureş până în Banat" o lucrare, care priveşte evoluţia teritorială.

Mesa, regele Moabiţilor şi-a eliberat poporul de sub stăpânirea Israeliţilor. In timpul din urmă s'a găsit o coloană triumfală ridicată în onoarea lui pe la a. 850 a. Chr. lângă localitatea Dhibân, cu o inscripţie care este cel mai vechiu monument de scriere semitică.

Mesajul regal (dr. constituţional), discursul ţinut de rege ca reprezentant al puterilor statului la deschiderea şi închiderea sesiunilor parlamentare. M. r. se mai numeşte „mesajul tronului".

Mesalianţă (franc.), căsătorie între oameni *cari nu sunt de acelaşi rang*.

Meschendörfer Adolf, scriitor sas ardelean (n. 1877). Prof. la liceul „Honterus", şi la alte şcoale secundare din Braşov. Prin scrierile sale (romanul „Lenore", „Michael Weiss", „Vorträge über Kultur und Kunst", etc.), a inaugurat în literatura săsească era criticismului.

Meseş, Munţii —, o grupă de munţi în E Sălajului, între Crişul repede şi Someş. Fac parte din Mţii Bihariei. Pisc mai înalt Măgura: 988 m.

Mesmer Franz, medic germ. (n. 1733 1815), celebru prin cercetările sale asupra magnetismului animal (Mesmerism) din care s'a *desvoltat ştiinţa modernă* asupra hipnotismului.

Mesoderm (biol.), foiţa embrionară mijlocie; strat de celule situat între ectoderm şi entoderm. Din el se desvoltă muşchii, ţesutul conjunctiv, limfe, vasele sangvine. *Organele formate din M. se numesc* mesodermale.

Mesopotamia sau **Al-Djezireh**, regiune din Asia, cuprinzând teritoriile dintre Eufrat la V. şi Tigru la E., regiunile aşezate pe cele două ţărmuri ale fl. Satel Arab, *cum şi cele dela poalele* podişului Iran. A fost o regiune bogată în vechime şi centrul primei civilizaţii din întreaga Asie. Părţile sale însemnate au fost: Chaldeea, Babilonia, Assur, Susa, Elam, etc. Astăzi M. formează regatul Irak, un *stat arab, sub mandat britanic*, cu capit. Bagdad.

Meşotă Ion, director al liceului român din Braşov (n. 1837 † 1878). A publicat diferite lucrări istorice, pedagogice şi filosofice şi 3 volume de istorie universală. Aproape de moarte a fost ales membru coresp. al Academiei Române.

Mesoterme (bot.), plante din zonele m. calde şi subtropice, care au o temperatură medie anuală de 15°—20°. Ex. Liliacee, Papaveracee, Campanulacee, Orezul, castanul, portocalul, Viţa de vie, Tutunul.

Mesozoarii (zool.), grup de animale f. simple care fac trecerea între Metazoari şi Protozoari.

Messalina, 1. soţia împ. rom. Claudius, o femeie de o rară frumuseţe, dar de moravuri uşoare, mama lui Britanicus şi a Octavei. In 48 d. Chr. voind să se căsătorească cu consulul Silius, împ. o omoară. Ea a condus destinele Romei; 2. M. a treia soţie a împ. Nero, celebră prin lux.

Messer August, filos., psihol. şi pedagog germ. (n. 1867). Partizan al lui Külpe. Admite criticismul, realismul critic şi formalismul etic. A făcut (în legătură cu directivele şcoalei psihol. din Würtzburg de sub conducerea lui Külpe) primele cercetări experimentale alături de N. Ach. K. Bühler, etc., asupra gândirii (Experimentalpsychologische Untersuchungen über das Denken). Alte lucrări, însemnate pentru orientare sistematică în filos.: Einführung in die Erkenntnistheorie; Empfindung und Denken; Glauben und Wissen; Psychologie; Ethik; Sittenlehre; Kants Ethik; Das Problem der Willensfreiheit, Commentar zu Kant, Kritik der reinen Vernunft; Geschichte der Philosophie, Philosophie der Gegenwart; Weltanschauung und Erziehen; etc. In lit. cu pseud. Aug. Friedwalt, romanul „Katholische Studenten".

Messia (evr. = unsul). Mântuitorul aşteptat din seminţia lui David, Isus Christos. Evreii erau însă în aşteptarea unui M. politic, care să scuture jugul supremaţiei romane şi să reîntemeieze vechiul stat evreesc, deaceea n'au recunoscut ca M. pe Isus Christos.

Messina, 1. oraş din Italia (Sicilia) pe strâmtoarea M. 182.000 loc. In 1908 a fost distrus de un cutremur de pământ; 2. M. (farul sau strâmtoarea) între Italia şi Sicilia. Face comunicaţia între marea Tire-

motiv azi se defineşte M. ca distanţa la 0°C dintre două linii gravate pe bara de platină iridiată ce se păstrează la Sèvres lângă Paris, 1 m. = 10 dm. = 100 cm. = 1000 mm.

Metsys, v. Massys.

Metternich Clemens Wenzel, bărbat de stat austriac (n. 1773 † 1859). După ce a fost ambasador la Dresda, Berlin şi Paris, în 1821 (—1848) cancelar al Austriei, conducându-i politica externă. După lupta dela Wagram, a mijlocit căsătoria Mariei-Luiza cu Napoleon I şi tratatul împotriva Rusiei. In 1813 trece de partea Prusiei şi Rusiei, împotriva împ., după a cărui înfrângere, în Alianţa Sf. (v. c.) devine cârmuitorul mai multor ţări din Europa în polit. extern. Prin regimul de teroare, a pricinuit în bună parte revol. din 1848, fiind silit să fugă în Anglia. Memoriile sale, interesante, cuprind 8 volume.

Metz, oraş din Franţa, capit. depart. Moselle. 70.000 loc. Turnătorii. Ţesătorii. A fost înapoiat Franţei în 1919, prin tratatul dela Versailles, de către Germani, care-l stăpâneau din 1870.

Meumann Ernst, filos., pedagog şi estetician germ. Ilustru elev al lui Wundt, care şi-a câpătat independenţa. S'a distins ca întemeietor al pedagogiei experimentale (Vorlesungen zur Einführung in die experimentellen Pädagogik, Oekonomie u. Technik des Gedächtnisses, etc.). Ca estetician (Einführung in die Aesthetik der Gegenwart, System der Aesthetik) şi ca psihol. Fost prof. la Leipzig şi la univ. liberă din Hamburg, fondator şi director al rev. Zeitschrift für Psychol. und experimentelle Pädagogik.

Meunier Constantin, pictor şi sculptor belgian (n. 1831 † 1905). A început cu subiecte religioase, trecând apoi la reprezentarea minierilor şi lucrătorilor. Lupta acestora pentru câştigarea pânii, reprezentată cu un puternic realism, îl fixează printre cei mai talentaţi sculptori (Industria, Luxembourg; Glorificarea muncii, etc.).

Meurthe, râu important din Franţa, afluent pe dr. râului Moselle, izvorăşte din Vosges.

Meuse sau **Maas**, mare râu navigabil, care izvorăşte din Franţa, străbate Belgia şi în Olanda se uneşte cu Lech şi Wahal. Lung. 950 km.

Mexico, stat dela nordul Americei Centrale, mărginit la N. cu U. S. A. la E. cu golf. M. la S. cu Honduras Britanic şi Guatemala, iar la V. cu Oc. Pacific. Supraf. 1.969.154 kmp. cu 14.300.000 loc. Continuare a regiunei muntoase din U. S. A. de V. Vulcani înalţi şi în plină activitate: Popocatepetl (5438 m.), Orizaba (5461 m.), etc. Climă caldă (fiind străbătut de tropicul Cancerului). Oraşele principale de podiş sunt: Mexico, capit. ţării, Guadalajarra, Pueblo, San Louis de Potosi, Zaceatecas, etc. M. este o ţară bogată în minereuri, în special aur şi argint (1/3 din producţia mondială de argint este din M.), cupru, petrol, sulf. Populaţia: în majoritate (4/5) din Piei Roşii şi Metişi (albi cu Piei Roşii). Albii sunt în minoritate. M. este o republică federativă, condusă de un preşedinte şi un congres, având o Cameră şi Senat. Istorie: Din epoca preistorică s'au găsit importante obiecte şi monumente, care dovedesc un înaintat stadiu de cultură (temple, palate regale cu terase, necropole, etc.). Inaintea venirii Spaniolilor s'a întâmplat un amestec de popoare, venite din N., cu o civilizaţie destul de înaintată (Aztecii), întemeind oraşe şi desvolt. industria. M. a fost cucerit în 1519—21 de span. Cortez, după îndelungate şi înverşunate lupte, convertindu-l la catolicism. Regimul de împilare al Spaniei a produs răscoale (Hidalgo, v. c.), iar, în 1811, Iturbe se proclamă împ. In 1823 se decl. republică, în frunte cu preş. gener. Victoria. Pe timpul lui Herrera (1846), M. poartă răsb. cu St. Unite pt. Texas, pierzând un însemnat teritor. Juarez (v. c.) rezistă intervenţiei armate a lui Napoleon al III (1862—67), care a încercat să impună pe Maximilian (v. c.). Sub Diaz Parfirio (v. c.), M. a ajuns la mare înflor. până la 1911, când a fost depus. Tendinţele anticatolice de după răsb. au dat naştere la aprige lupte interne, nedeplin clarificate nici acum.

Mexico, capit statului Mexico. Are 615 mii loc. şi e construit la altit. 2247 m. de Cortes în 1522, pe locul vechiului Tenochtitlon.

Mexico, golf mare din vestul Oc. Atlantic, cuprins între America de nord, Mexico şi insula Cuba. Formează partea de N. a Mediteranei Americane. 1.536.326 kmp. adâncimea max. 4000 m. în mijlocul golf. Golf. M. este locul de unde se formează curentul Golf stream.

Meyer, 1. **Eduard**, istoric germ., (n. 1885). Prof. la Berlin. A scris vestitele lucrări. Geschichte des Altertums, Ursprung und Anfänge des Christentums, şi o filosofie a istoriei; 2. **Konrad Ferdinand**, poet germ. (n. 1825 † 1898). A scris poezii epice, romane, nuvele (Huttens letzte Tage. Jürg Jenatsch, Der Heilige, Die Hochzeit des Mönchs, etc.

Meyer Lothar, chimist germ. (n. 1830 † 1895), studie relaţia dintre căldura specifică şi căldura atomică şi moleculară, se ocupă cu legea lui Avogadro, cu izomorfismul, cu natura elementelor chimice, încercând să preconizeze legătura dintre proprietăţile lor şi greutatea lor atomică. Scrieri: Die moderne Theorien der Chemie (1864), Das naturliche System der Elemente (1896), Grundzüge der theoretischen Chemie (1890).

Meyer Victor, chimist germ. (n. 1848 † 1897), elevul lui Bunsen, căruia i-a urmat la catedra din Heidelberg (1889). S'a ocupat mai ales de chimia organică, studiind derivaţii nitrici, valenţa şi capacitatea de combinare a atomului de carbon, descoperi oximele şi tiefenul, studie arderea înceată a amestecurilor gazoase, perfecţionă metoda de determinare a densităţii gazelor. Scrieri: Lehrbuch der organischen Chemie (cu Jacobson 1891—96), Probleme der Atomistic (1896).

Meyerbeer Giacomo, compozitor germ. (n. 1791 † 1864). A făcut studii muzicale mai ales teorie în Germania (Darmstadt), apoi în Italia, trecu apoi în Franţa (1820); lucrările sale înfăţişează influenţele directe ce i le-au sugerat aceste trei medii, atât de diferite. M. e german ca armonie, italian ca melodie, francez ca ritm, mai presus de toate caută însă efectul momentan, ieftin, ceeace face ca lucrările sale să nu reziste unei critici severe. Cele mai cunoscute dintre compoziţiile sale sunt operele: „Robert le Diable", „Les Huguenots", „Africana", „Profetul", „Dinorah"; 4 „Fackeltänze" pentru fanfară, cantate, 1 uvertură, ode, psalmi, liduri şi lucrări pentru pian.

Meyer-Förster Wilhelm, romancier şi scriitor dramatic germ. n. 1862. Cu „Alt-heidelberg" a câştigat cel mai mare succes de scenă dela începutul secol. al XIX, aducând în teatru viaţa studenţească, „plină de poezie a trecutului, care a dispărut aproape". „Piesa n'are valoare estetică, dar poezia vieţii studenţeşti, şi sentimentalitatea însoţită de câteva spirite, nu-şi pierde efectul asupra publicului". (K. Heinemann).

Meyer-Lübke Wilhelm (n. 1861), profesor universitar la Jena, apoi la Viena şi în urmă la Bonn, distins romanist. Autor al unei magistrale gramatici (v. c.) comparate a limbilor romanice şi al unui dicţionar etimologic romanic şi a o mulţime de lucrări în dom. romanic; s'a ocupat şi special de studiul limbei române, a creat la Universitatea din Viena un Institut românesc, publicând şi un anuar cu cercetări asupra limbii române. A fost ales membru onorar al Academiei Române (1906).

Meyerson Em., filos franc. contempor. Autorul celebrelor scrieri „Identité et Réalité" şi „De l'explication dans les sciences". Susţine ireductibilitatea naturii faţă de ştiinţa şi arată fondul metafizic al tuturor explicaţiilor ştiinţifice.

Meyrink Gustav, scriitor germ.-austriac (n. 1868). A scris romane (Der Golem, An der Schwelle des Jenseits) şi istorioare satirice.

Mezenter (anat.), pieliţă subţire de care e suspendat intestinul în toată lungimea lui.

Mezii, însemnat popor din antichitate, de origină arică, care a întemeiat un puternic imperiu în partea occidentală a Asiei mici. Au imigrat pe platoul Iramului, din regiunea fl. Oxus (Amu-daria) şi Iaxarte (Syr-daria) prin sec. al IX a. Chr. Erau grupaţi în mici principate, după triburi (v. Perşii), ajung sub dominaţie asiriană în sec. al VII a. Chr. După reg. legend. Deiokes (sec. al VII a. Chr.), Kyaxar (Cyaxare) a putut închega un puternic imperiu, supunând şi pe Perşi (sec. al VII a. Chr.), şi împreună cu aceştia, întinde stăpânirea Medo-Perşilor până în Lydia, bătând pe Asirieni, cucerind oraşul Ninive şi împărţindu-le regatul (v. Asiria). Stăvilesc invazia Sciţilor şi Kimerienilor (627 a. Chr.). Sub molatecul Astyage, M. sunt corupţi de Babiloneni, pierd independanţa, iar regele persan Cyrus al II îl detronează, ajungând dinastia Achmenizilor (v. Persia, Istorie, Limbă, Artă şi Literatură, pentru religie v. Mazdeism).

Mezincescu D., medic român. Prof. de Igienă la Univ. din Bucureşti, fost prof. la Iaşi. Fost director general al Serv. sanit. Deputat. Autor al unor excelente cercetări de specialitate.

Mezozoică (geol.) sau era (grupa) secundară, divizată în trei perioade mari: triasic, jurasic şi cretacic, fiecare subdivizat în mai multe epoce, corespunzătoare, formaţiunile sale cu grosime totală de mai multe mii de metri, fiind reprezentate prin calcare, marne, gresii calcaroase, calcare coraliene compacte şi dolomite, prin conglomerate, şisturi calcaroase şi gresii cu cărbuni. Din punct de vedere al vieţii, această eră se caracterizează prin apariţia tuturor claselor de animale vertebrate: peşti osoşi (teleusteni), reptile păsări şi mamifere, şi prin marea desvoltare a plantelor gimnosperme şi a Angiosperme mono- şi dicotiledonate, prin marea desvoltare a Amoniţilor din era paleozoică şi prin dispariţia lor, prin apariţia Belemniţilor şi prin dispariţia lor, prin regresiunea Brachiopodelor şi a Crinoidelor şi prin marea desvoltare a Hexacoralierilor, Lamelibranchiatelor şi a Echinidelor şi prin domnia formelor de reptile gigantice, marine, continentale şi aeriene. Prin mişcările orogenetice din această eră — însoţite de apariţii puternice de masive eruptive granitice şi porfirice — începe formarea Munţilor

actuali din Europa centrală (Alpi, Carpaţi, etc.), desăvârşiţi în era Neozoică, — următoare (v. c.).

Mezzetti, 1. Pietro (n. 1822 † 1893), compozitor şi profesor la Conservatorul din Iaşi. Venit în România la 1863, când a fost numit profesor de canto la Conservatorul din Iaşi, unde a servit 30 de ani. Are lucrări didactice şi compoziţionice. Autorul imnului „Latina gintă", pe cuvinte de V. Alecsandri; 2. **Enrico**, fiul precedentului (n. 1870). Studii muzicale la Iaşi, apoi la Bologna. Reîntors în ţară a fost numit profesor de canto la Conservator şi maestru de muzică vocală la Liceul Naţional din Iaşi. În 1905—1907, 1911—1913 director al Conservatorului în care timp a format orchestra. Dirijorul societăţii corale ieşene „Muzica". Numeroase compoziţii.

Miami, oraş climateric pe coasta Floridei (Oceanul Atlantic). Plajă modernă însă bântuită des de cicloni.

Miaulis Andreas Vokos, amiral grec (n. 1768 † 1835). S'a ilustrat în timpul războiului de independenţă al Greciei (1822—1827), prin eroismul cu care a condus trupele de insurgenţi.

Miazmă (med.), emanaţiuni stricăcioase, rău mirositoare, care se degajează din corpuri vegetale, animale sau din pământ. În medicina veche diferite m. presupuse jucau un mare rol în patogenia şi etiologia boalelor infecţioase.

Mica Antantă, este alianţa încheiată între Cehoslovacia, Jugoslavia şi România (în 14 August 1920, 23 April, 7 Iunie 1921). Scopul acestei alianţe este defensiv, contra încercărilor de revanşă din partea Ungariei sau Bulgariei, ori din partea ambelor state în acelaşi timp. Din 6 în 6 luni, ţin conferinţe periodice, examinând evenimentele politice nouă în legătură cu rostul M. pentru a acţiona împreună solidar. Ideia M. A. a plecat dela Ed. Beneş, ministrul de externe al Cehoslov.

Micaşisturi (petrograf.) sunt roce metamorfice (v. cuv. roce), cu structură lamelară, şistoasă, formate în mare parte din lamele de mice, cu conţinut de granule de cvarţ, feldspaţi şi oserie de alte minerale. Aparţin celor mai vechi formaţiuni geologice din coaja pământului. În ţară le întâlnim în desvoltări uriaşe — sub forma de pânze-solzi puternic desvoltate — în Carpaţii meridionali, orientali şi *nordici*, în Munţii Sibiului, Făgăraşului, Apuseni, Rodnei, etc. M. se exploatează — ca material de construcţie şi *pavaj* — în jud. Sibiu, Bihor, Hunedoara, Sălaj, Caraş.

Mice, (min.). Silicaţi aluminoşi de potasiu (mice albe) sau de fier şi magneziu (mice negre). Incolore sau colorate diferit, lamelare, desfăcându-se uşor în foiţe elastice, transparente, cu luciu sticlos. Se întâlnesc în majoritatea rocelor eruptive şi metamorfice ca minerale componente principale. Varietăţi: Muscovita sau mica albă, incoloră sau colorată în nuanţe deschise. Se găseşte uneori, — în masa unor roci granitice, — în plăci mari, fiind întrebuinţată la geamurile vapoarelor, la uşa sobelor, a furnalelor şi la abajururi de lămpi, fiind transparentă şi greu fuzibilă. În ţară se exploatează la Voineasa în munţii Lotrului; Margarita albă-roză; Paragonia albă-verzue mătăsoasă; Lepidolita albă-roză sau violetă cu conţinut de litiu şi fluor; Biotita sau mica neagră, brună-întunecată, foarte răspândită în masa unor roce eruptive; Fogopita galben-verzue sau roşie cu conţinut de fluor; Lepidomelana neagră-magnetică bogată în conţinut de fier; Anomita brună-lamelară.

Micescu Istrate, profesor de Drept civil la Univ. din Bucureşti (n 1881).

Micetologie, ramură a botanicii, care se ocupă cu studiul ciupercilor.

Michail Dumitru, medic *român* (n. 1885). Profesor titular de clinica oftalmologică şi directorul acestei clinici dela Univ. din Cluj. Pe lângă multe lucrări importante (ex. cercetări fundamentale asupra trahomului) a publicat un splendid manual de oftalmologie (1928). A fost 4 ani directorul revistei „Clujul Medical".

Michaud Joseph-François, literat franc. (n. 1767 † 1839). Este unul dintre fondatorii vestitei „Biographie universelle", care poartă numele său. A scris: Histoire de croisades. A fost membru al Academiei franc. şi director la „Quotidienne".

Michel Louise (n. 1830 † 1905), revoluţionară franceză, institutoare, condamnată la mai mulţi ani temniţă, expulzată, lupta fanatic pentru cei ce sufereau. A scris şi romane şi drame.

Michelangelo Buonaroti, sculptor, arhitect, pictor şi inginer ital., florentin, cel mai mare artist al Renaşterii (n. 1475 1564). Elev al lui Ghirlandojo. Dotat cu o extraordinară putere de creaţie, M., aduce în pictură un geniu sculptural şi plastic necunoscut până atunci; îl interesează în primul rând omul „omul visat de el, un gigant cu umor sombru, cu elocvente gesturi, neaşteptate atitudini de frământare, cu extraordinară tensiune a muşchilor . . .", adevărată capodoperă de anatomie. Primele lucrări: Fecioara cu Christos mort (Pietà), la Sf. Petru, Roma; Fecioara şi pruncul; David (la Acad. din Florenţa). Papa Iuliu al II l-a protejat, însărcinându-l, în 1508, cu decorarea capelei Sixtine dela Vatican. Aici a executat, vreme de patru ani, scene din Vechiul testament, Profeţii, Sibilele, etc., minunată artă, împletind motive arhitectonice cu o mulţime de figuri în mişcare, stăpânite de un elan de pasiune. Viziunea de aici a transmis-o şi în opera sculpturală a mormintelor lui Iuliu al II şi a fam. Medici din Florenţa. La cel dintâiu aparţine celebra statue a lui Moise (bis. San Pietro în Vincoli, Roma), sublim şi plin de o înfrântă pasiune, şi Sclavii încătuşaţi (la Louvre), o reacţiune împotriva frontalităţii artei primitive. La al doilea a sculptat statuia lui Giuglio şi Lorenzo de Medici, cu figurile alegorice de pe sacrofage: Seara, Aurora, Ziua şi Noaptea. Reîntors la Roma, a pictat, în curs de 7 ani, la dorinţa papei Paul al III (1535), Judecata din urmă pe pereţii capelei Sixtine, expresia cea mai deplină a gneiului său creator (v. şi Marco Antonio Raimondi).

Michelet Jules, istoric franc. (n. 1798 † 1874). Fost prof. la Ecole normale şi la Collège de France, unde fiind simpatizat de tineret, duse o vie propagandă democratică şi împotriva *societăţii* lui Isus, atrăgându şi mari duşmănii. Înzestrat cu un mare talent el spunea că „nu-i decât un profesor de istorie". Refuzând să depuie jurământul, în 1851 este destituit dela catedră şi astfel e silit să scrie cursurile predate. M. se distinge mai ales prin caracterizări de epoce decât prin expuneri de amănunt, scriind într'un stil strălucitor de imagini şi de idei atrăgătoare. Aceste calităţi se găsesc şi în lucrările lui mai mult literare. „l'Oiseau", „l'Insecte", „la Mer", „la Montagne". In scrierile istorice: „Histoire dela république romaine", „Histoire de France" (16 vol.), „Histoire de la Révolution". M. apare ca un istoric intuitiv: „l'histoire est un ressurrection", spunea el. Cercetările recente caută să-i scadă meritele ştiinţifice, — atribuindu-i efecte de metodă şi greşeli în folosirea izvoarelor cu care M. se lăuda foarte mult. Totuşi meritele lui literare sunt incontestabile, iar greşelile ştiinţifice sunt şi ale epocii sale.

Michelozzi Michelozzo, arhitect şi sculptor ital. din sec. al XVI. A edificat palatul Riccardi din Florenţa, pt. familia Medici.

Michiels Alfred, literat franc. (n. 1813 † 1889). Are studii foarte bune: Histoire des idées littéraires en France au XIX-e siècle, Histoire de la peinture flamande.

Michelson Albert Abraham (născut în 1852), fizician american de origine germană, profesor la Universitatea din Chicago. M. prin experienţe foarte precise, mai întâi singur (1881), apoi împreună cu Morley, a încercat ca prin observaţii optice la suprafaţa pământului să constate mişcarea absolută a pământului. Rezultatul acestor experienţe a fost negativ întrucât nu pot fi observate decât mişcările relative ale pământului. Experienţele lui M., au fost interpretate de H. A. Lorentz şi mai târziu de A. Einstein, fiind punctul de plecare pentru teoria relativităţii. M. a obţinut la 1907 premiul Nobel pentru fizică.

Michigan, unul din marile lacuri ale Americei de N. totul pe teritoriul U. S. A. 52.000 kmp. — M. stat din U. S. A. foarte bogat: huilă, cupru, fier, cereale. Capit. Lansing. Supraf. 150 162 kmp. cu 3,668.000 loc.

Micipsa, rege al Numidie dela 146—118 a. Chr. A domnit o vreme împreună cu doi fraţi ai săi, apoi singur, fără pricepere. A lăsat *succesori pe fii* săi, Hiemsal şi Aderbal, împreunat cu Jugurtha (v. c.).

Mickievič Adam, mare poet romantic polonez (n. 1798 † 1855). La început sub influenţa clasicismului voltaireian, apoi a lui Schiller, Goethe, Jean Paul, Byron şi Shakespeare; în urmă sguduit de o iubire nenorocită, complect înecat de durerea romantică, îşi face din autoanaliza „eului" propriu esenţa poeziei sale. În col. „Balade şi romanţe", elementul romantic popular este covârşitor, atât ca stări sufleteşti, cât şi ca limbă, care a dat poetului expresii proaspete. În „Străbunii" găsim aceleaşi apucături romantice, neobişnuite până la el: fantasticul şi supranaturalul popular. În 1823 fu închis de regimul rusesc pentru ideile sale patriotice, apoi trimis în Rusia (Petersburg, Odesa, Crimeia). În călătoria din Crimeia culege impresii pe care le toarnă în sonete artistice (1826). La Moscova compune poemul „Konrad Walenrod", cu subiect istoric luat din cronici. Din 1819 plecat în străinătate, şade la Roma, mai târziu la Dresda, unde complectează „Străbunii" cu o minunată parte patriotică, apoi se stabileşte definitiv la Paris, unde scrie „Domnul Tadeu", epopee în 12 cânturi — minunat cliseu al Poloniei din începutul sec. al XIX; o adevărată capodoperă. În 1838 e numit profesor de lit. latină la Universitatea din Lausanne şi în 1840 e chemat la „Collège de France", ca prof. de lit. slavă. Moare la Constantinopol, unde voia să formeze o legiune polonă. Ingropat în Franţa, la 1890 i se aduce corpul în ţară, dându-i se loc de odihnă la Wawel, alături de regii polonezi: cinste binemeritată pentru străduinţele sale de a reînvia Polonia îngenunchiată. M. fost cel mai mare poet polonez. — Dela dânsul datează iubirea pentru poezia poporană, pe care el a cules-o.

Micle Veronica, poetă rom. (n. 1850 † 1889). A început să publice la vârsta de

20 de ani. A colaborat la „Convorbiri literare" şi la alte reviste din Bucureşti şi în rev. „Familia" (v. c.). A inspirat multe poezii din Eminescu, căci el a iubit-o şi a cântat o în versurile sale. Eminescu şi V. M. au purtat o corespondenţă întinsă. În versurile V. M. (Poezii", 1887), se găsesc răsunete şi îngânări din opera marelui poet, pe care ea l-a iubit. Mormântul V. M. se află la mânăstirea Văratic din Moldova.

Miclescu. 1. **Calinic** (n. 1822 † 1886), Mitropolit al Moldovei şi Ungrovlahiei, crescut de moşul său Şofronie M. Mitropolit. 1842 călugăr, 1850 arhimandrit şi egumen la mânăstirea Slatina; 1855 arhiereu, 1858 locotenent al episcopiei de Huşi, luând parte şi la divanurile ad-hoc, 1863 locotenent al Mitropoliei Moldovei, iar 1873 Mitropolit aici, 1875—1886 Mitropolit primat al României. Înmormântat la mânăstirea Neamţu cu moşul său. 2. **Şofronie** (n. c. 1790 † 1863), Mitropolit al Moldovei, fiu de boier, studiile le-a făcut în ţară; cunoştea bine limba franceză şi greacă, din care a făcut mai multe traduceri. S'a călugărit la mânăstirea Secu. 1826—1851 episcop de Huşi, 1851—1860 Mitropolit al Moldovei, exilat de Cuza Vodă la mânăstirea Slatina pentru nesupunere.

Microbi (med.), *fiinţe foarte mici, vizibile numai cu microscopul, compuse din o singură celulă, din regnul animal şi vegetal, cari produc procesele de putrezire, fermentaţie şi boalele microbiene şi infecţioase.* M. animali sunt protozoare (v. c.). Dintre cei vegetali sunt de amintiţi în primul rând bacteriile, care în mod impropriu sunt considerate drept singurii reprezentanţi ai M. Bacteriile care produc boale se numesc patogene. După forma lor se împart în: coci, bacterii în formă de sferă, bacili. b. în formă de bastonaşi, vibrioni, b. în formă de bastonaşe curbe, ca o virgulă, spirile, b. spiralate. B. n'au clorofil, deci nu pot trăi ca alte plante în medii anorganice, ci trebuie să paraziteze alte fiinţe. Când condiţiile de trai nu le sunt favorabile, multe b. formează spori, cari sunt foarte rezistenţi, sporii ajungând în condiţii favorabile, se transformă iar în b. Unele b. pot trăi numai în prezenţa oxigenului aerobii), altele numai într'un mediu lipsit de oxigen (anaerobii). Cele mai multe se pot creşte şi în laboratorii pe aşa numite medii de cultură. Sunt foarte răspândite în natură: în apă, aer, pământ şi organisme La om se găsesc constant multe b. patogene şi nepatogene în gură şi intestine. Afară de b. patogene există încă multe b. cari nu produc boale ci sunt dimpotrivă foarte necesare în natură.

Microcefalie (med.), cap mic, anormal, cauzat mai ales de procese bolnăvicioase în viaţa intrauterină, cari au împiedecat desvoltarea normală a creerului şi craniului fătului.

Microclin, (min.) v. Feldspaţii.

Microcosm (filos.), lumea în mic, omul considerat ca un mic univers, faţă de cosmos (macrocosm, v. c.), în stare să-l cunoască pe acesta.

Microfon, partea aceea a unei instalaţii telefonice, care transformă vibraţiile sonore în vibraţii electrice. Constă din două lame de cărbune de retortă, una fixă, cealaltă mobilă, Spaţiul între ele e umplut cu praf de cărbune de retortă. Undele sonore cad asupra lamei mobile punând-o într'o mişcare vibratorie care la rândul ei îşi transmite mişcările prafului. Sub influenţa acestor vibraţii variază contactele între părticelele prafului, prin urmare şi rezistenţa electrică ce opune acest praf unui curent electric ce trece prin el. Se produc astfel în acest curent vibraţii analoage vibraţiilor sonore Acest curent electric se poate conduce la distanţe convenabile, la staţiunea receptoare, unde un alt aparat, telefonul, transformă vibraţiile curentului în sunete. M.-ul e inventat de Hughes.

Micrometric şurub —, un mecanism cu şurub fin, prin rotaţia căruia se pot deplasa cu distanţe foarte mici *anumite* părţi ale unui instrument. De ex. M.-l microscopului. Dacă şurubul e prevăzut cu un tambur divizat, atunci mărimea deplasării se poate citi pe acest tambur.

Micron = este a miia parte dintr'un milimetru. **Milimicron** = a miia parte dintr'un micron, sau a *milioana* parte dintr'un milimetru.

Micronezia (*insule mici*), regiune etnografică *mai mult* decât geografică a Oceaniei. Cuprinde archipelagul Magellan şi Anson, Marianele, Carolinele, Palaos, Marshall Gilbert. E împărţită între Anglia, Statele Unite şi Japonia.

Microorganisme (biol.), termin general ce se dă la toate vieţuitoarele (plante şi animale), care nu se pot vedea cu ochiul liber.

Microscop, aparat optic cu ajutorul căruia vedem obiectele mărite într'atâta încât devin accesibile ochiului şi obiecte invizibile cu ochiul liber. Părţile constitutive principale, sunt: obiectivul şi ocularul, compuse din mai multe lentile, important este şi condensorul şi oglinda cari permit luminarea intensă a obiectelor de studiat.

Microterme (bot.), plante care trăiesc în zonele moderate, cu o temperatură anuală de 0°—15°. Ex. Conifere, Gramineae, Crucifere, Primulacee, Leguminoasele, pomii fructiferi, cartofii, varza, cânepa.

Microtom, instrument cu care se obţine secţiuni fine, de grosime a 2—5 miimi de mm., întrebuinţate ca preparate microscopice.

Micu Samuil, scriitor rom., din şcoala Ardeleană (n. 1745 † 1806), călugăr la Blaj. A fost bursier la institt. Pazmanian (Viena), prof. în Blaj, apoi prefect de studii la colegiul Sf. Barbara (Viena). Persecutat, ca şi Maior, de ep. Bob, şi prieten cu ep. Darabant din Oradia, e acuzat şi dat în judecata consistoriului, dar găsit nevinovat, pleacă din Blaj, iar în 1813 se duce la Buda, ca cenzor şi revizor al tipografiei de acolo pentru cărţile rom. Figură distinsă, M. a scris lucrări însemnate în spiritul şcoalei ardelene: a) I s t o r i c e: Istoria, lucrurile şi întâmplările Românilor, 4 vol. ms. din care s'au tipărit numai fragmente. De Origine Daco-Romanorum (nu s'a păstrat), b) F i l o l o g i c e: Elementa linguae dacoromanae sive valochicae (Viena, 1780), vestita gramatică prefaţată de Şincai în care M. susţine latinismul şi purismul l. rom. Este opera filol. fundamentală a şcoalei latiniste ardelene. c) T e o l o g i c e: Biblia [dela Blaj] 1795. A tradus-o din gr. servindu-se şi de Biblia lui Şerban, însemnată pentru limba în care-i scrisă. Disertatio canonica de matrimonio (Viena, 1781), Disertatio de jejuniis orientalis ecclesiae (Viena 1782), Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi (Blaj, 1784), Teologhia moralicească (Blaj, 1796), Acatist (cu litere lat. Sibiu 1801). multe traduceri şi cărţi de filos., etc. În prima lucrare („Istoria"), M. a dat o foarte importantă contribuţie despre trecutul nostru şi e păcat că ms. nu se publică. Susţine (în Gramatică) origina lat. clasică a limbii rom. şi încearcă o reformă, prin simplificare, a alfabetului.

Miculescu Constantin (n. 1863), fizician, prof la Universitatea din Bucureşti. A măsurat cu preciziune echivalentul mecanic al caloriei.

Midas, rege în Frigia, care a primit, după un mit, dela *Dionysos*, al cărui cult l-a răspândit în Asia mică, favorul de a preface în aur tot ce va atinge, chiar şi alimentele. Scăldându-se în râul Paktolos, a putut scăpa de funestul favor. După alt mit, judecând pe Marsyas, mai bun cântăreţ în fluier decât Apollon, zeul i-a făcut urechi de măgar.

Midhat Paşa, bărbat de stat turc (n. 1822 † 1884), guvernator al Bulgariei (1864), apoi ministru şi mare vizir. A încercat, fără succes, să introducă un regim liberal în Turcia.

Midia, cap pe coasta Dobrogei, la N. de Constanţa.

Midrasch (Midraş) (evr.), colecţie de scrieri, care cuprind interpretarea Scripturii. Au fost redactate din sec. al IV—XII d. Chr. în şcoalele rabinilor.

Mielită (med.), inflamaţia măduvii spinării.

Miercurea Ciucului, oraş, capit. a jud. Ciuc, aşezat pe malul st. al Oltului în inima depresiunii Ciucului, este mai mult un oraş săcuesc, cu apr 4000 loc.

Miesrop (Mesrob) din Chasecos, inventatorul alfabetului armean, care a tradus şi Biblia în l. armeană.

Mignet Marie-François Auguste, istoric franc. din şcoala filosofică (n. 1796 † 1884). Renunţă la avocatură în favoarea literaturii, şi fu premiat în 1820 de Acad. din Nîmes pentru al său „Eloge de Charles VII" şi în 1822 de Académie des Inscriptions, pentru memoriul „les Institutions de Saint-Louis". La Paris colaborează la „Courrier français" şi ţine un curs de istorie la Athénée, apoi scrie „Histoire de la révolution française" şi e numit de către Louis-Philippe Consilier de stat şi director al arhivelor. Izbucnind revoluţia din 1848 se retrage din politică şi se dedă cu totul cercetărilor istorice. În istorie M. este un admirator al clasicismului (Thukidides şi Titus Livius) şi e cel dintâiu creator al monografiei istorice la gen lit. A fost secretar perpetuu al Acad. de ştiinţe morale şi membru al Acad. franc.

Mignon, operă în 3 acte de Ambroise Thomas, text după Goethe („Wilhelm Meister"). Prima reprez. la 1866 la Paris. Eroii sunt Wilh. Meister, un tânăr gentilom, Mignon, o ţigancă tânără care-l iubeşte, cocheta Philine care vrea să-l cucerească, Lothario, cântăreţul bătrân. Povestea de dragoste e frumos învăluită în muzica lirică, subtilă, eminamente romantică a lui Thomas.

Migrenină (med.), antipirină cofeino citrică. Analgetic. Se dă la dureri de cap.

Miguel Dom Maria Evarist, rege al Portugaliei (n. 1802 † 1866), fiul lui Ioan al VI. A ajuns la tron prin căsătorie cu Doña Maria, fica lui Pedro, împăratul Braziliei. În 1838 a abdicat, fiind şi expulzat.

Mihăescu Gr. Nicolae (Nigrim), literat rom (n. 1871). A studiat Filos. la Buc. Doctoratul în filos. şi litere la Bruxelles, diplomat în ştiinţele sociale dela École des Hautes Études din Paris, membru al Societăţii de Sociol. din Paris şi al societăţii oamenilor de litere din Londra. A colaborat cu articole de filos şi lit. la Enciclopedia Română a „Astrei" şi la multe reviste lit. cu nuvele, epigrame, studii filos. articole politice, etc. Compozitor muzical (inedit). S'au cântat în concert la Mo-

vilă de către cvartetul „Regina Maria"; Cvratetul în do major „Răsare Luna 'n zări" şi „Imn Religios". Scrieri: Filosofia Socialismului; Humorul Englezesc; La Roumanie à l'Exposition Universelle; Wit and Humour; Astrale; Zmeul (premiat de Cartea Românească). Beţia morţii; L'aveu (pièce în trois actes), etc. etc,. A făcut multe trad. din englezeşte.

Mihai I, Rege al Rom. (n. în Bucureşti la 25 Oct. st. v. 1921), fiu al fostului principe moştenitor Carol şi al principesei Elena. Proclamat în ziua de 4 Ianuarie 1926 moştenitor al tronului, iar la moartea regelui Ferdinand (20 Iulie 1927) rege al Rom. Până la majoratul Său, o regenţă compusă din Principele Nicolae, Patriarhul Miron Cristea şi C. Sărăţeanu exercită prerogativele regale.

Mihail Arhangelul, mănăstirea, înfiinţată de Balc-Vodă şi Drag-meşter la 1391, în comuna Peri din Maramureş.

Mihail I, fiul lui Mircea cel Bătrân şi asociatul lui la domnie, după moartea tatălui său n'a domnit în Ţara Rom. de cât doi ani (1418—20). A căzut împreună cu voevodul Ardealului în lupta contra lui Dan II.

Mihail, nume de împăr. bizantini: M. I Rhangabe dela 811—12, cunoscut prin reacţiunea contra Iconoclastilor. — M. al II dela 820—29, Turcii cuprind Sicilia. — M. al III dela 842—67, prin scizinea bisericii răsăritene. — M. al IV, 1034—1041. — M. al V, 1041—42. — M. VI, 1056—57; M. VII, 1071—1078. — M. VIII Paleologul, 1259—1282, fondatorul dinastiei Paleologilor

Mihail, Mitropolit al Ugrovlahiei (1586—92) călugăr la Cozia, apoi episcop la Râmnic (c. 1577—c. 1585). Om gospodar, a cumpărat moşii pe seama episcopiei. In vremea lui s'a ridicat biserica episcopească din Râmnic. A câştigat pentru episcopie schiturile oltene: Dobruşa, Boanta şi Olteni, pe care le-a zidit pe cheltuiala sa.

Mihail Alexandrovič, mare duce rus (n. 1878). Fratele ţarului Nicolae al II. In timpul revoluţiei din 1917, a fost închis şi ucis de bolşevici.

Mihail Lucreţia, pictoriţă. Remarcată între talentele tinerei generaţii.

Mihai-Viteazul, (n. 1558 † 1601), Domn al Ţării Rom. (Sept. 1593—19 Aug. 1601), Moldovei (Maiu—Sept. 1600) şi Ardealului (1 Nov. 1599—19 Aug. 1601). Fiul lui Pătraşcu cel Bun şi al Teodorei, căsătorit cu Stanca, văduva bogată a banului Dumitru. Sub Alexandru cel Rău, fusese ban al Craiovei (1592). Dându-şi pe faţă pretenţiile de domnie, Alex. l-a *prins cu gândul să-l ucidă*. Scăpat de moarte numai printr'o minune, câştigă tronul (Sept. 1593), mai ales prin banii şi intrigile unchiului său Iani (Cantacuzino). In scaun îşi îndreaptă politica împotriva Turcilor. Intrând în Liga Creştină, concepută de Papa, cei doi domni români, îndemnaţi şi de răsboiul Imperialilor cu Turcii, ucid pe creditorii turci şi continuă răscoala cu prădarea şi cucerirea cetăţilor dela Dunăre. Pe Tătari, cari aduceau pentru tron pe Bogdan, fiul lui Iancu Sasul, Mihai îi înfrânge la Şerpăteşti, cu ajutorul fraţilor Buzeşti, puternicii lui sprijinitori în toate acţiunile. Nu *putea* să întârzie nici răsbunarea Turcilor. In faţa pericolului Mihai se trezi singur. Aşteptase zadarnic ajutorul dela Sig. Báthory, pentru care îndeplini formele de închinare. Astfel cu toată strălucirea victoriei asupra lui Sinan Paşa la Călugăreni (13 Aug. 1595), trebuie să se retragă spre Ardeal, lăsând pradă Turcilor Bumbeştii şi Târgovişteа. Le reocupă apoi cu ajutorul lui Báthory, şi Giurgiul. In anul următor Mihai putea să prade în voie până la Plevna. Turcii în cele din urmă se văzură siliţi să-l *recunoască* şi întărească în *domnie*. Nu reuşeşte nici încercarea lui Ieremia Movilă de a-l înlocui cu Radu, fiul lui Mihnea Turcitul. M. face acum liniştit vizita lui Bathory în Alba-Iulia (1596), de la care obţine numirea lui Ioan de Mitropolit în Alba-Iulia clădindu-şi o mănăstire ca reşedinţă vlădicească. In anul următor Sig., aliatul Imperialilor. desgustat de insuccesul şi durata răsboiului cu Turcii, renunţă la tronul Ardealului în favorul împăratului. Mihai, foarte mulţumit de noua schimbare, se şi grăbi să jure credinţă împăratului (Rudolf II). Bathory, nemulţumit cu purtarea Impe-

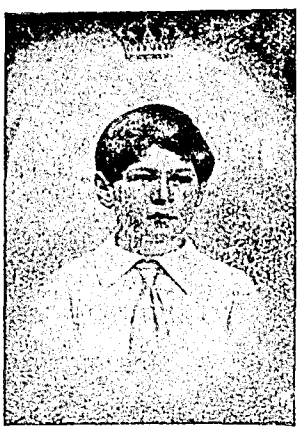

M. S. Regele Mihai I

rialilor, se reîntoarse repede în Ardeal (Aug. 1598) cu hotărîrea de a face politică turcească. M. simţindu-se ameninţat intră în înţelegere cu Secuii, voev. din Kiew şi Cazacii, cu intenţia de a alunga de pe tron pe Sig. Bathory şi pe domnul Moldovei. Planul neţiind primit favorabil de Imperiali, trebui să se mulţumească cu alungarea peste Dunăre a Turcilor, cari intraseră în ţară. Sig. Bathory, văzând insuccesul Turcilor la Oradia, intră iarăşi în tratative cu împăratul, ca în cursul lor să-şi schimbe din nou planul, aducând pe tron pe vărul său din Polonia, pe cardinalul Andrei Bathory (Mart. 1599). Şi acesta intră repede în legături cu Turcii şi Ieremia Movilă. M. ne mai putând suporta târăgănelile Curţii din Viena, în acest joc periculos pentru el, lăsă pe fiul său Petraşcu, locţiitor şi intră în Ardeal prin pasul Buzăului. Dându-se locţiitor al împăratului, la Braşov, primi jurământul Saşilor. La Şelimbăr (28 Oct. 1599) zdrobi cu desăvârşire oastea lui Andrei Bathory, *care* fugi în Secuime, unde a fost ucis de nişte păstori secui. In 1 Nov. 1599 intră cu mare pompă în Alba-Iulia. Aici fu recunoscut ca locţiitor al împăratului de o dietă convocată de el. Totuşi situaţia lui în Ardeal era foarte nesigură. Singurii cari se bucurau sincer de noua stăpânire, erau iobagii români, cari l-au primit pe M. cu mare însufleţire, crezându-se eliberaţi de Unguri. Duşmanii lui, nobilii unguri, sprijiniţi de gen. imperial Basta şi Ieremia Movilă, se organizau. Răzbunarea lui Mihai se îndreaptă mai întâiu împotriva lui Ieremia. In Maiu 1600 intră în Moldova, o cuprinse repede, la 1 Iunie primea la Iaşi, jurământul unei părţi a boierilor. Cei *mai mulţi din ei* se închiseră împreună cu Ieremia în Hotin, de unde Mihai zadarnic a încercat să-i scoată. Dupăce dădu o nouă orânduire bisericii, în sinodul dela Iaşi, lăsă un *stat de boieri* şi se reîntoarse repede în Ardeal, unde îl aşteptau comisarii imperiali, însă fără banii şi hotărîrile favorabile ale împăratului, pe care le cerea de atâta vreme. Nobilii, pe cari Mihai îi chemă în tabăra dela Alba-Iulia, se adunară cu gânduri ostile la Cluj. La Turda li-se alăturî şi gen. Basta, chemat în ajutor tot de Mihai. Lupta împotriva lor se dădu la Mirisiău (18 Sept. 1600). Mihai înfrânt fugi la Făgăraş. Pe de altă parte, Polonii recuceriră Moldova, intrară chiar în Ţara Rom., unde aduceau pe tron pe Simeon Movilă. Mihai în aceste împrejurări grele trebui să primească toate condiţiile lui Basta şi să alerge în ţară pt. a-şi salva propriul său scaun. Bătut de Poloni pe Buzău şi Teleajen şi de *Simion Movilă* pe Argeş, luă *drumul* Vienei, pentru a cere dreptatea împăratului. Până în Martie 1601, a stat la Viena şi Praga. In acest timp Ungurii rechemaseră pe Sig. Bathory. Se puse atunci la cale o împăcare între Mihai şi Basta. Impreună aveau să recucerească Ardealul. Lupta cu Bathory, o dădură victorios la Goroslău (3 Aug. 1601). Sig. nu se opri din fugă decât la Bacău. Mihai voia acum să meargă la Făgăraş să şi elibereze familia. Basta, care doria să guverneze singur Ardealul eliberat. căuta prilejul să-l înlăture pe M. In tabăra dela Turda, pretextând că Mihai, care vrea să *meargă* la Făgăraş, *nu* ia acelaş drum cu întreaga oştire, trimise în dimineaţa zilei de 9 (19) Aug. 1601, două cete de cavaleri germani şi Valoni ca să-l prindă. Mihai împotrivindu-se *fu* ucis pe loc. Trupul ciopârţit a fost îngropat în câmpia Turzii, iar capul a fost adus la Mănăstirea Dealului de Postelnicul Turturea, unde se află şi azi. Aceasta i cariera fulgerătoare a eroului Mihai Viteazul, care pentru scurt timp a avut sub Domnia sa pe toţi Românii, fixându le posibilitatea unirii tuturora într'un stat naţional, care s'a şi realizat în an 1918. M. a fost şi un mare luptător pt. creştinătate contra Turcilor atotputernici, cari i-au simţit loviturile şi după moarte.

Mihai Viteazul. Ordin de cavalerie română înfiinţat de Regele Ferdinand I, la 25 Decembrie 1916, pentru a recompensa actele de bravură ale ofiţerilor săvârşite în faţa inamicului. Cuprinde trei clase: Clasa Ia la gât în cravată, clasa 2-a placă, clasa 3-a piept cu panglică. Crucea este de email albastru închis, iar panglica violetă cu marginea albastru-deschis. S'a *conferit* la 72 ofiţeri din armatele străine aliate şi la 302 ofiţeri români. In anul 1927 printr'un decret lege special s'au acordat anumite avantajii materiale la toţi cavalerii acestui ordin împropietărindu-i cu un număr de 25 ha. reînviindu se astfel răzăşie din timpurile marilor domnitori români. (v. Cavaler).

Mihăileni, oraş din jud. Dorohoiu, fostă reşedinţă a jud. pe timpul lui Mihai Sturza. Apr. 4000 loc

Mihăilescu, 1. M. C. Ştefan, pedagog român (n. 1846 † 1898), autorul mai multor cărţi pedagogice şi didactice; 2. M. Gheorghe, prof. în Galaţi. A publicat numeroase lucrări literare şi pedagogice, între cari remarcăm: Din ţara soarelui şi ţara dolarului (1894).

Mihai Viteazul, Ordin de cavalerie român, înființat de Regele Ferdinand I, la 25 Dec. 1916, pentru a recompensa actele de bravură ale ofițerilor, săvârșite în fața inamicului. Cuprinde trei clase: Clasa I, la gât în cravată, cl. II, placă, cl. III, la piept cu panglică. Crucea este de email albastru închis iar panglica violetă cu marginea albastru deschis. S'a conferit la 72 ofițeri din armatele străine aliate și la 302 ofițeri români. In anul 1927, printr'un decret-lege special, s'au acordat anumite avantajii materiale la toți cavalerii acestui ordin, împroprietărindu-i cu un număr de 25 h. a. reînviindu-se astfel răzășia din timpurile marilor domnitori români (v. Cavaler).

Mihalache Ion, ministru al domeniilor, fost învățător în Topoloveni, unul dintre fruntașii învățătorimei române. După războiul mondial a fondat, împreună cu alți fruntași, partidul țărănesc, care la alegerile generale din 1919 a întrunit majoritatea voturilor în România-Veche. De atunci a fost ales deputat în toate legislațiile, iar în guvernele Vaida și Maniu e ministru al domeniilor. Orator popular de primul rang, a captivat masele populare, ridicându-și partidul între cele dintâiu partide politice ale țării. In 1925 partidul său a fuzionat cu partidul na-

țional din Ardeal, devenind astfel un partid al țării întregi, numit p. național-țărănist.

Mihalcea Banul, cel mai intim sfetnic a lui Mihai Viteazul; a fost în solie la Împăratul din Praga, odată și cu Mihai Viteazul, pe care l-a sfătuit să ocupe Ardealul. M. locțiitor în Ardeal, în timp ce Mihai Vitezul cucerea Moldova, n'a putut împiedeca uneltirile nobililor Unguri contra Domnului său. A încercat să răsbune moartea lui M.-V. dar fiind descoperit, Basta îl arestează și-l zugrumă în temniță.

Mihălcescu Ion (n. 1874), profesor la facultatea de teologie din București, preot; e unul dintre cei mai învățați slujitori ai altarului. A publicat studii prețioase: Compendiu de teologie simbolică (1902); Darlegung und Kritik der Religionsphilosophie Sabatiers (1903); Manual de teologie dogmatică (1916).

Mihalescu I., cunoscut actor dramatic. A jucat la diferite teatre din București și la „Oeuvre" din Paris. Din creațiile mai cunoscute: „Patima Roșie" (Șbilt), „Strigoii" de Ibsen, etc.

Mihali Teodor (n. 1855 în Prislop). Studii liceale în Baia-Mare și Cluj, dreptul la Universitatea din Cluj. 1884 avocat în Dej, unde înființează și conduce ca director banca Someșana. 1890 membru în comitetul național; contribuie la redactarea „Memorandului" și face parte din delegația care a mers la Viena spre a-l prezenta împăratului. Condamnat pentru

aceasta la 2 ani temniță, din care a făcut 1¼ în Vaț (1894—5). Participă cu însuflețire la intrarea în politica activă a Românilor din Ardeal și e ales deputat în 1905 al cercului Ileanda-Mare, pe care îl reprezintă cu demnitate până în 1918 în Parlamentul Ungariei. In Budapesta e președintele clubului deputaților naționalităților. Vicepreședinte al memorabilei adunări dela Alba-Iulia (1 Dec. 1918). In România-Mare e prefectul jud. Someș, apoi ales și deputat al partidului Averescu (1920—22) și președinte al comisiunii de unificare. Membru al partidului liberal și în prezent primar al orașului Cluj (1929).

Mihalyi Victor, arhiepiscop și mitropolit român gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș (n. 1841 † 1918). Studiile teologice le-au terminat în Roma, iar după reîntoarcerea în patrie mitropolitul Vancea îi-a numit secretar al său, participând în această calitate la sinodul ecumenic din Vatican, 1869—1870. In 1874 e numit episcop de Lugoj, iar în 1893, sinodul electoral întrunit la Blaj, l-a candidat la scaunul mitropolitan. Instalarea noului mitropolit s'a făcut în 26 Maiu 1895. A luptat mult pentru apărarea autonomiei bisericii sale. In 1916 isbucnind războiul de întregire a neamului, guvernul unguresc l-a internat la Oradea. V. M. a fost un arhiereu cucernic și corect, excelent canonist și păstrător al vechilor obiceiuri orientale în bis. română unită.

Mihnea, Domni ai Țării Rom. **M. I cel rău**, (1508—1510), fiul natural al lui Vlad Țepeș, nerecunoscut de tatăl său. Păstră cruzimea, dar nu și vitejia tatălui său. Pus în scaun de o parte a boierilor, cu ajutor turcesc, a fost alungat în Ardeal de partida Craioveștilor, exasperați de cruzimile și jafurile lui. A fost ucis la Sibiu de pretendentul Danciu, fiul lui Basarab cel Tânăr, ajutat de un sârb Iacsici. Fiind catolic Sașii i-au răsbunat moartea, ucizând în aceeași zi pe cei doi omoritori. Mormântul lui se află în biserica săsească din Sibiu. **M. II Turcul**, (1577—83 și 1585—91). Fiul lui Alexandru II. A stăruit pentru numirea lui, tatăl său, pe când era în viață. Fiind minor, statul îl conducea mama sa, Caterina, care știa să învingă cu daruri pe toți pretendenții dela Constantinopol. Inlocuit cu Petru Cercel (1583) și-a recâștigat tronul (1585), cu mari cheltuieli. Tot cu bani a obținut și înecarea rivalului său, Petru Cercel (1590). Când fu mazilit din nou, se prezentă sultanului și se făcu mahomedan. Primi titlul de Mehmed beg, totuși fu înlocuit cu Ilie, fiul lui Alexandru Lăpușneanul. A murit în 1601 în Constantinopol — **M. III sau Mihail Radu**, (1658—59), fiul lui Radu Mihnea, crescut la Constantinopol, unde s'a grecizat cu totul. Ajuns la domnie nutrea gânduri aventuroase, își luă titlul de arhiduce și ceru dela Turci și Transilvania și Moldova. Alungat de Rakoczy și Constantin Basarab, fu readus de Turci. In curând se împăcă cu R. și C., îndreptându-și politica împotriva protectorilor săi. Avea cunoștințe teologice întinse; ține un sinod în Târgoviște. Ucise un mare număr de Turci și boieri, partizani ai politicei turcești, însă Rakoczy fu învins de Turci în Ardeal și Constantin alungat din Moldova. Mihnea de teamă să nu fie dat pe mâna Turcilor chiar de boierii săi, cari îl urau, fugi în Ardeal, unde muri încurând (1660).

Mihu Ioan (n. 1854 † 1927), mare filantrop român, avocat în Orăștie; președinte al soc. pentru fondul teatrului românesc. Bun român cu fapta și vorba. A dăruit averea sa mitropoliei ortodoxe din Sibiu pentru scopuri culturale și bisericești.

Mlime (milit.), este o unitate de măsură unghiulară analoagă gradului, a cărei valoare fixă este egală cu unghiul sub care se măsoară un metru la distanța de una mie metri. Corespunde la a 6280-a parte din circonferința unui cerc cu raza de 1000 m. Aceasta este mlimea adevărată sau teoretică; la m-ea practică sau obișnuită, cifra este rotunjită la 6400 iar pentru m-ea reală la 6000. In calcul elementelor de tragere artileristice formează baza măsurării distanțelor unghiulare.

Mijlocii, vocale —, pentru care partea mijlocie (mediană) a limbei este cea m. apropape de cerul gurii; partea mijlocie a limbii articulează la partea posterioară a palatului tare și la partea anterioară a palatului moale. Fonemele românești „ă" și „î" sunt M.

Mikado, termin prin care străinii numesc pe împăratul Japoniei. J.-ezii întrebuințează acest cuvânt numai în poezie. Obișnuit îl numesc prin cuvintele: „tenși" (tenshi) „Fiul cerului", „tenno" (împăratul cerului), etc.

Miklas (Wilhelm), președ. republ. Austriace (n. 1872), ales în 1928, mandatul încetează în 1932. Urmează după Dr. Michael Hainisch (1924—1928).

Miklosich Franz von —, distins slavist (n. 1813 † 1891), fost prof. de limbile slave la univ. din Viena; membru onorar al Acad. române (1880). Autor a numeroase lucrări, importante și pentru limba română, uneori cu rezultate ce se mențin și acum: Die slavischen Elemente im Rumunischen (1862), Über die Wanderung der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen (1880); Rumunische Untersuchungen; Istro- und Macedo-Rumunische Denkmäler (1881-82); Beiträge zur rum. Lautlehre (1881—83), etc. Importante, pt. aportul ce-l aduc lingviștilor, sunt: Lexicon linguae palaeoslovenicae (1850), Radices linguae palaeoslovenicae (1845), Vergleichende Gram. der slav. Sprachen (1852—56), etc.

Miko Imre conte (n. 1805 † 1876), scriitor și om politic maghiar; 1861 președintele guvernului ardelean. 1876 ministru comunicației în guvernul lui Andrássy. Fondatorul „Muzeului ardelean" în Cluj, 1859.

Mikszáth Kálmán, scriitor ung. (n. 1849 † 1910). A scris romane și istorioare din

viața poporului dela țară, cu mult realism și humor.

Milă, măsură de lungime veche. M. geografică germană = 7,42 km. M. engleză = 1,609 km. M. marină = 1,852 km.

Milan I, Obrenovič (n. 1854 † 1901), principe (1868) și pe urmă rege al Serbiei (1882), pierde războiul contra Bulgariei în bătălia dela Slivnica, abdică în favoarea fiului său Alexandru (1889). Pe timpul său s'a recunoscut independența Serbiei (Congr. dela Berlin).

Milano, oraș din ital., capit. Lombardiei și prov. Milano. 941.000 loc. Catedrală gotică în marmură, din 1386. Biserici, palate, muzeu Breva cu biblioteca Ambrosiana. Numeroase școli. Comerț însemnat. Mari fabrici de mătase.

Milá y Fontanals Manuel, Prof. la Univ. din Barcelona, istoric lit. spaniol (n. 1818 † 1884): Trovadores en España, Poesia heroico-popular castellana, Observaciones sobre la poesia popular, Elcmentos de Literatura, Romancero catalan: lucrări ce au reînoit ist. literară spaniolă.

Milcov, râu, care izvorăște din Munții Vrancei și se varsă în Putna pe dr. la satul Răstoaca. A format hotarul între Muntenia și Moldova, până la Unire.

Milcovia, episcopie catolică, înființată înainte de sec. al XVI, care pe la anul 1518, cuprindea părțile Milcovului, ale Siretului, Vrancei, Cetății Albe, și unele regiuni ale Ardealului. Devastată de Unguri și Pecenegi, a fost restaurată de Ladislau I al Ungariei, numind de ep. pe un anume Mihail.

Milenișți, sectă religioasă, introdusă în Ardeal la începutul secolului prezent. Întemeietorul sectei e americanul K. T. Russel, care a propovăduit apropiata venire a lui Is. Hs. și întemeierea unei împărății de 1000 ani pe pământ. Se bazează pe o falsă interpretare a unui text din Apocalips.

Milescu Nicolae, zis Cârnaul, scriitor rom. n. 1625 † 1714. A învățat de tânăr la Constantinopol teologia, filosofia și literatura și în Italia științele naturale. În țară ajunse să aibă o strălucită situație politică, fiind amic cu Vasile Lupu, Ch. Ghica și contimporan cu Miron Costin. Încercând să provoace o schimbare de domn în timpul lui Ștefaniță, fiul lui Ghica, domnitorul îl descoperi și puse de-i tăie nasul (de unde și porecla „cârnul"). A fost trimis câtva timp la Constantinopol ca agent al lui Gh. Ghica, domnul Munteniei, apoi e trimis de Gheorghe Ștefan la Stockholm, unde a intrat în legătură cu mulți învățați, făcând o expunere despre prezența reală a lui Christos în pânea și în vinul dela împărtășanie; expunere care, prin intermedii diplomatice, a ajuns la Janseniștii dela Port Royal (v. c.). În 1672 îl găsim în Rusia ca traducător la cancelaria ambasadorilor, und scrie rusește și grecește și traduce cărți felurite. La 1674 țarul Rusiei îl trimete în China, unde învață chinezește. Se întoarce din Peking în 1688. Și-a descris călătoria făcută, foarte interesant. A tradus biblia întreagă și textul lui a fost luat ca bază pentru biblia dela 1688, dar s'a pierdut.

Milesiană. Școala — (*filos.*). In filos. greacă Ș. M. se desvoltă în sec. al VI a. Chr. înflorind prin *filosofii* Thales (v. c.) Anaximandros (v. c.) și Anaximenes (v. c.). Problema fundamentală a Ș. M. era să se găsească principiul originar („arhè") al lucrurilor.

Miletos (Milet), vechiu oraș din Asia Mică, port la Marea Egee. In sec. al VI. în. d. Chr. oraș f. bogat, ale cărui colonii populau coastele Helespontului. A fost reședința vestitei școale filosofice Ioniene.

Milhaud Darius, compozitor franc. (n. 1892). Unul din conducătorii muzicei moderne franc. Trăiește la Paris. Din lucrările sale foarte reputate în străinătate, remarcăm 5 quatuor-uri pentru coarde, 2 sonate p. pian și violină, 1 sonată p. pian, 3 simfonii, 2 suite simfonice, o serenadă, un psalm pentru bariton și orchestră, liduri, opera „La Brebie égarée", „l'Homme et son Désir", „Ballett", cantata „Le Retour de l'Enfant Prodigue" și muzică la piesa lui I. Cocteau „Le Boeuf sur le toit".

Milhaud Gaston, filos. franc. (n. 1858 † 1918). A scris importante lucrări de logică: Les Conditions et la limite de la Certitude logique, Le Rationel, etc., aducând o critică mecanicismului și siguranței absolute.

Milian Claudia, poetă rom. mod. (n. 1889). Scrie poezii în care distincția inspirației, armonizată cu cea a formei mlădioase, ascund sensibilitate ascuțită reținută de o grațiozitate decentă a versului curgător și sonor. Ea poate evalua către un neoclasicism rodnic. Pe lângă activitatea poetică și dramatică a scris numeroase cronici dramatice sub pseudonimul D. Șerban la „Viitorul" și „Adevărul literar și artistic". Volume: Garoafe roșii; Cântări pentru pasărea albastră.

Miliard = 1000 de milione: 1.000.000.000.

Militaru Vasile, poet rom. (n. 1886). A scris: Stropi de rouă (poezii), Icoane scumpe (proză). *Fabule* („Universul 1927).

Miljukov Pavel Nicolaevič (n. 1859), om politic rus, profesor de istorie la Universitate, în 1905 deputat în Dumă și întemeietorul partidului Kadeților, unul din capii mișcării panslaviste, după izbucnirea revoluției, în 1917, e ministru de externe și aderent al continuării războiului. Refugiat trăiește în Paris.

Mill James, istoric, psihol. și filos. englez, tatăl lui J. St. Mill (n. 1773 † 1836). A scris: History of British India (1818) și Analysis of the Human Mind (1829), o lucrare de psihol, asociaționistă (admitea asociația prin contiguitate).

Mill John Stuart, filos. engl. (n. 1806 † 1873). Reprezentantul celebru al empirismului (v. c.) și asociaționismului psihologist. Pentru M. realitatea dată se reduce la impresiile momentane; obiectele externe sunt numai posibilități de percepție. Singurul izvor al cunoașterii este experiența, dela care ne ridicăm prin inducție la generalizări. Inducția e justificată pentru că are la bază uniformitatea legilor naturii, care însă la rându-i se bazează tot pe experiență, ca și principiul cauzalității. In Logică M. sistematizează metodele inducției științifice, stabilind o teorie a investigației experimentale și cele patru metode pentru găsirea cauzelor (concordanța, diferența, variațiile concomitente și rămășițele). Metodologia este partea cea mai însemnată a logicei lui M. Găsim (în cartea VI) o logică a „științelor morale" (= spirituale) între care M. socotește și „Ethologia" sau „știința formării caracterelor", precum și „Considerații generale despre știința socială și lămuriri despre știința istoriei", chestiuni care aveau să formeze pentru mai târziu problemele ce vor tinde să completeze metodologia. Spiritul ascuțit până la paradox al lui M. și empirismul său radical, fac din logica lui o încercare, deși nu totdeauna reușită, totuși un studiu esențial în pregătirea filosofică In Etică M. admite Utilitarismul. A influențat mult filos. engl. și franc. din sec. al XIX. Scrieri: System of Logic, Ratiocinative and Inductive; Principles of Political Economy, Examination of Sir Hamiltons Philosophy; Essay on liberty; The Subjection of woman; Three Essays on Religion; Autobiografy (foarte interesantă și instrucitvă).

Millais John Everett, pictor engl. (n. 1829 † 1896). Artist talentat în executarea fină a scenelor de istorie și un maestru de portrete mult admirate. E unul din șefii școalei prerafaelite. (Preraphaelite Brotherhood). Lucrări: Copilăria lui Isus, Lorenzo și Isabela, Stella, Lord Tennyson, etc.

Mille Constantin, ziarist român (n. 1861 † 1921). Aderent al principiilor socialiste, a fost expulsat în 1881 dela Univ. din Iași. Atunci s'a dus în Belgia și a studiat dreptul, iar reîntorcându-se în țară, a practicat avocatura în București, participând la toate mișcările socialiste. A fondat ziarul „Contemporanul" la Iași, iar în anul 1895 devenind proprietarul ziarului „Adevărul" din București, a părăsit partidul socialist. Deși apărător al doctrinei marxiste, M. n'a făcut politică militantă. A publicat scrierile: O viață, Feciorul popii, Dinu Milian, etc.

Mille Pierre, literat franc. (n. 1864). A scris amintiri din voiajurile sale în colonii, romane și eseuri literare. Barnavaux; Quand Panurge ressuscita, le Bol de Chine, les Mémoires d'un Dada besogneux, le Monarque, etc. S'a ilustrat ca reprezentant al romanului artist.

Millerand Alexandre, (1859), om politic francez, avocat, deputat (1885), apărător fervent al muncitorilor, redactor la ziarul „Justice", întemeietorul ziarului la „Voix", șef redactor la „Petite République", socialdemocrat, orator de frunte, minsitru de comerț și industrie (1892—1902), în 1919 comisarul guvernului în Alsacia-Lorena, apoi prim ministru, în 1920—4 președintele republicii franceze, în 1925 senator.

Millet Jean-François, distins peisajist franc. (n. 1815 † 1875). Prin tehnica, alegerea subiectelor, el este alături de Chardin și Corot un reprezentant de frunte al realismului și peisajului, întrepătând cu predilecție și sinceritate scene câmpenești („un realist idilic") sau subiecte din viața celor necăjiți. Lucrări: Les Glaneuses (Louvre), La récolte de pomme de terre, L'Angélus, etc.

Millevoye Charles Hubert, poet franc. (n. 1782 † 1816). A scris elegii mediocre și poeme eroice slabe, deși în timpul său a fost celebru și răsfățat. Au rămas celebre două poezii, care și astăzi dovedesc sensibilitate rafinată: „La Chute des feuilles" și „le poète mourant".

Millikan Rob. Andreas (n. 1868), fizician american. S'a ocupat între altele cu electronii, razele cuprinse între razele ultraviolele și razele Röntgen. De numele lui se leagă și așa numitele raze cosmice. La 1923 a primit premiul Nobel pentru fizică.

Millo Mateiu (n. 1813 † 1894). Intâiul mare actor român. Fiu de boier moldovean, dovedește încă din 1835 pasiune pentru teatru și un talent deosebit de puternic. Intors din apus, unde învață la școala marilor artiști francezi și chiar joacă în tovărășia lor, la la 1846 direcția Teatrului din Iași. Joacă în piesele lui Alecsandri, care scria anumite roluri pentru el, precum și în piesele proprii („Baba Hârca", „Chiritza la expoziția

dela Viena", etc.), cu un succes imens. La Bucureşti, joacă mai întâiu în trupa lui Costache Caragiale, apoi e numit director al Teatrului Naţional, funcţiune pe care o păstrează multă vreme, fără să părăsească însă scena.

Milo (vechiul Melos), ins. grecească din Archipelag, grupa Cicladelor, unde s'a găsit celebra statue, Venus de Milo, în 1820. Capit. Pataeo-Castra. Are 5000 loc.

Milon, celebru atlet, învingător la jocurile olimpice (sec. al VI a. Chr.), de o forţă proverbială şi un mare mâncăcios (un bou la o masă). La bătrâneţe, voind să despice un arbore crăpat, i-a rămas mâna prinsă şi a fost mâncat de lupi (sau de un leu). Subiect tratat în Puget într'o sculptură în marmură (Louvre).

Milon Titius Annius Papianus, tribun roman, ginerele lui Sylla, ales tribun în 57 a. Chr. Acuzat de asasinarea lui Claudius, a fost apărat de Cicero, în memorabilul discurs „Pro Milone". Exilat, † la 48 d. Chr. la asediul unei cetăţi gr.

Miloş Obrenovič, principe din Serbia (n. 1780 † 1860). După ce a organizat radical Serbia şi a obţinut dela Sultan autonomia administrativă, a abdicat în favoarea fiului său, Milan în 1839.

Miltiades, general atenian. A înfrânt armata persană la Marathon şi guvernator al Chersonesului. A murit în închisoare, fiind acuzat de Xantip, neputând plăti amenda.

Milton John, mare poet engl. (n. 1608 † 1674). Recunoscut ca poet al puritanismului idealist şi reprezentant al stilului clasic în poezia engl. Cele dintâiu poezii ale sale au subicct religios, dintre care cele mai bune sunt poemele lirice „Allegro" şi „Il pensieroso", „Lycidas", comedie pastorală, apoi culegerea de piese dramatice simple „The Masque", alegorii jucate cu actori mascaţi. Între 1639—60 M. scrie lucrări polemice în chestia puritanismului; în „Areopagitica" militează pentru libertatea presei; apoi scrie „On Education", „On the Doctrine and Discipline of Divorce". Orbeşte din cauza prea asprei munci. Scrie apoi „Sonnets", iar în 1667 publică opera sa celebră „Paradise Lost" şi în 1671 „Paradise Regained", poeme splendide, apoi tragedia „Samson Agonistes", în care păstrează regulele tragediei gr. Opera lui M. e caracteristică pentru perfecţiunea clasică a formei, şi prin reînoirea sintaxei engl. Admirat, mai ales după moarte, a influenţat mult lit. ţării sale şi pe cea germ. (Klopstock).

Mimansa (filos. indiană), o parte din filos. indică; are de scop formularea regulelor de interpretare a textelor vedice, privitoare la ritualul brahmanic. Conţine un sistem de cugetare panteist.

Mimetesitul, (min.) arseniat de plumb alb, galben, incolor suriu-verzui, întâlnit în asociaţia minereurilor de plumb.

Mimetism (cristalogr.), însuşirea unor cristale ca boracita, apofilita, chabasita, etc., de-a se macla în aşa fel, încât produsul maclării să imite un cristal cu un grad superior de simetrie.

Mimetism (biol.), imitarea din partea unui animal lipsit de arme de apărare a unui alt animal mai bine dotat de natură în privinţa aceasta. Ex. unele muşte imită albinele.

Mimică, 1. arta care se referă la expresia feţii. 2. Expresia dată sentimentelor şi emoţiilor, chiar gândirii, cu ajutorul muşchilor feţii. — 3. Limbajul gesticulat. (v. pantomima).

Mimosacee (bot.), fam. de plante dicotiledonate. Specii multe la tropice. M. pudica. Sensitiva, se cultivă şi la noi în sere. La atingere îşi strânge frunzele.

Mina, unitate monetară la vechii Greci, este a 60-a parte dintr'un talant (talenton). Greutatea ei este 436,6 gr.

Mină. 1. Cavitate făcută în pământ pentru a extrage metale sau minereuri. 2. Galerie subterană umplută cu materii explozibile pentru a arunca în aer o întăritură, o stâncă, etc. 3. Bombe cu materii explozive care plutesc în apă sau sunt fixate la fund, servesc la aruncarea în aer a podurilor sau a corăbiilor.

Minaret (arab), turnul ascuţit al moscheelor (v. c.).

Mincu Ioan, arhitect (n. 1851 † 1912). A urmat la Buc. şcoalele de bele arte şi politehnice. Trimis bursier al Statului la Paris. Aici a luat cele mai mari distincţii, care se dau străinilor. Întors în ţară a dat o serie de opere, dintre care mai importante sunt: Ministerul de Industrie şi Comerţ, Casa Monteoru, Bufetul dela Şosea, Mausoleuri la Bellu, Palatul de Justiţie, toate din Bucureşti. A înfiinţat şi condus Societatea Arhitecţilor Români. La 1898 a fost numit profesor la Şcoala de arhitectură. Este cel mai strălucit reprezentant al arhitecturii româneşti; creînd o epocă în istoria acestei arte în România.

Minea Ilie, profesor de istoria rom. la univ. din Iaşi. S'a distins prin studii bine informate de istorie culturală şi socială. Publică rev. „Cercetări istorice". Scrieri: Peirdcrea Amlaşului şi Făgăraşului (1914), Urmaşii lui Vladislav I (1916), Ce citise generaţiunea unirii din Moldova, Principatele române şi politica orientală a împăratului Sigismund (1919), Dimitrie Cantemir (cea m. bună monografie despre D. C.). Între păreri şi ipoteze („Viaţa românească", 1925, LXII, LXIV, Vlad Dracul şi vremea sa, etc.). Pregăteşte o istorie a Rom. cu deosebită privire asupra vieţii şi instituţiilor sociale.

Minea Ioan, medic român (n. 1878). Profesor titular de clinica neurologică şi directorul acestei clinici dela Univ. din Cluj. Decan în 1920/21. Rector în 1926/27. A publicat lucrări importante din domeniul anatomiei sistemului nervos, al psihiatriei şi mai ales al neurologiei. A fost mult timp colaboratorul profesorului Gh. Marinescu.

Mineiu, cartea rituală a bis. orientale, care cuprinde slujbele sfinţilor şi a sărbătorilor în toate zilele celor 12 luni ale anului, în 12 volume. (v. Antologion). Se foloseşte împreună cu Octoihul, Triodul şi Penticostarul.

Minerale se numesc corpurile omogene, neorganizate, solide sau lichide, cu o compoziţie chimică definită, cristalizate sau amorfe, în cea mai mare parte de natură anorganică, intrând în constituţia coajei pământului, sub forma de filoane şi de asociaţii numite roce.

Minerale, ape (chim.) se numesc apele din natură care izvorăsc din scoarţa pământului, mineralizate — conţinând cantităţi mari de corpi gazoşi şi de săruri minerale disolvate. După originea lor, se deosebesc: A. minerale vadoase provenind din apele de infiltraţiune de origine externă, apa de ploaie, care circulă în scoarţa pământului şi A. minerale juvenile — provenind din vapori de apă rezultaţi din degazeificarea magmelor — sunt radioactive şi adeseori calde numindu-se şi A. termale (ex.: A. dela Mehadia cu 65°, Baden-Badcn cu 44°—68°, Wiesbaden cu 70°, Carlsbad cu 75°). După natura sărurilor minerale şi a gazelor pe care le conţin — A. m. se clasifică în: A. clorurate (sărate) conţin îndeosebi cloruri (ex.: Slănic. Oglinzi, Monteoru, Sovata, Turra, Ujoara, Ocna Sibiului); A. iodurate şi bromurate, bogate în ioduri şi bromuri (ex.: Bazna, Govora, Vulcana); A. feruginoase bogate în bicarbonat de fier (Slănic—Bacău, Strunga, Corond, Valea Vinului); A. sulfuroase conţin hidrogen sulfurat şi sulfuri solubile (Olăneşti, Călimăneşti, Pucioasa, Mehadia); A. arsenicale cu conţinut de arsen (Vatra-Dornei), A. carbonatate alcaline, cu conţinut de bicarbonaţi alcalini şi bioxid de carbon (Căciulata, Vâlcele, Borsec, Tuşnad, Buziaş, Sângeorz); A. sulfatate, cu conţinut de sulfaţi alcalini (Lacul Sărat-Bălţăteşti). A. minerale se întrebuinţează în medicină, ca băi sau sub formă de cură internă, în comerţ ca ape minerale potabile. Se fabrică şi în mod artificial.

Mineralogia este ştiinţa care se ocupă cu studiul proprietăţilor fizice şi chimice a mineralelor, precum şi cu studiul condiţiunilor de naştere şi de formare a zăcămintelor lor.

Minereuri (min.), se numesc mineralele care conţin în compoziţia lor metale: plumb, cupru, fier, zinc, etc. şi care prin diferite procedee de extragere metalurgică, pot fi valorizate. Exploatarea lor se face din filoane sau zăcăminte, în mine, şi se numeşte minerit sau montanistică.

Minereuri de fier (min.). Principalele minereuri de fier, importante pentru extragerea metalurgică a fierului (v. Furnale). Mincreurile de fier, în ţară se exploatează la Ghelar, Teliuc, Calan, Ruschiţa, Anina, Trăscău, Masca, etc., cu o producţie în 1927 de 97,138 tone.

Mineritul sau montanistica este una dintre îndeletnicirile celea mai vechi ale omului, căutând să extragă şi să valorizeze bogăţiile minerale ale subsolului (aur, argint, fier, sare, cărbuni, petrol, etc). În măsura în care viaţa tehnică s'a perfecţionat şi nevoile industriei — bazate pe materiile prime tăinuite în scoarţa pământului — au crescut, în aceeaşi proportie s'au perfecţionat şi mijloacele technice aplicate în exploatările miniere intensificându-se astfel producţia. Metodele aplicate în exploatările miniere variază cu felul de apariţiune geologică şi cu natura materialului mineral exploatabil. Astfel zăcămintele de cărbuni, de fier, de sare, apariţiile la suprafaţă a filoanelor metalifere (aflorismentele), precum şi majoritatea rocelor întrebuinţate ca material de construcţie sau în alte industrii (granite, bazalte, calcar, marmora), sunt exploatate la lumina zilei în gropi de dimensiune variată numite cariere. Când zăcămintele miniere se găsesc situate în profunzimea scoarţei pământului la diferite adâncimi în subsol determinate prin studii geologice şi stabilite prin sondaje de explorare, exploatarea lor se face în mine, iar când zăcămintele exploatabile conţin materii minerale lichide (petrol) sau gasoase (g. metan), exploatarea lor se face prin puţuri şi prin sonde. Zăcămintele de sare se exploatează în ocne — goluri mari boltite care progresează în adâncime comunicând cu suprafaţa printr'un puţ larg prin care se face coborîrea minerilor în ocnă şi ridicarea materialului exploatat — încărcat în vagonete — cu ajutorul ascensorului. Sarea se taie în ocnă cu ciocanul sau cu maşini mânate cu aer comprimat şi se scoate în bucăţi mari numite dropi sau formali. Zăcămintele de cărbuni se străbat printr'un puţ principal din care se ramifică numeroase galerii laterale, adeseori etajate, urmărind în lungime — la diferite

adâncimi — stratele cu cărbuni. Pentru a se evita prăbuşirea galeriilor, ele se căptuşesc şi se boltesc prin stâlpi şi traverse de lemn bine închegate. Aerisirea lor se face dela suprafaţă cu ventilatoare mecanice, iar apele cari străbat prin infiltrare în galerii se scot cu ajutorul unor pompe aspiratoare puternice. Exploatarea în galerii se face de lucrătorii minieri, cu dalta şi ciocanul, materialul exploatat fiind încărcat în vagonete trase de cai sau împinse de lucrători până la deschiderea galeriei principale, de unde sunt ridicate cu ascensoare mecanice. Pentru a se evita exploziile violente ale gazului de mine, grizu (v. c.), muncitorii sunt asortaţi cu lămpi de siguranţă speciale sistem Davy (v. c.). Exploatarea zăcămintelor de fier şi a filoanelor metalifere se face în condiţiuni similare cu a zăcămintelor de cărbuni, exploatarea minereurilor făcându-se adeseori prin explozii produse cu diferite pulberi explozive. In Texas, zăcămintele de sulf situate în profunzimi mari, se exploatează prin vapori de apă supraîncălziţi trimişi sub presiune prin tuburi de fier cu pereţi dubli cari se introduc în pământ până ce ating zăcământul de sulf. Sulful topit sub influenţa vaporilor fierbinţi este pompat în urmă la suprafaţă — prin pompe aspiratoare puternice — în rezervoare mari, în care este lăsat să cristalizeze prin răcire. Zăcămintele de gaz natural şi de petrol se exploatează prin puţuri sau prin sonde, care se sapă dela suprafaţă până ce răsbesc zăcămintele. Părţile principale ale unei sonde se sintetizează din: un schelet înalt de 18—20 m. făcut din scânduri, care îmbracă instalaţia externă a sondei; din aparatul de sondat numit trepan, — o daltă — sfredel care prin isbire găureşte pământul; dintr'un motor care antrenează trepanul în isbiri repetate, şi care pompează în gaura sondei un curent de apă pentru scoaterea materialului sdrobit de sapă; din tuburile de fier, care se introduc în gaura sondei succesiv după cum progresează prin săpare în adâncime, diametrul lor îngustându-se continuativ, îmbucându-se reciproc prin ghiventuri, din lingura în formă de tub cu o supapă sau ventil la partea inferioară, care permite intrarea noroiului sau a pământului în lingură, închizându-se când lingura este ridicată în sus. Progresele noui realizate în technică, modernizează incontinu metodele de exploatare minieră sau montanistică.

Minerva, divinitate romană, identificată la Greci cu Pallas Athene, fica lui Jupiter, zeiţa înţelepciunii, a lucrurilor de broderie. Adorată ca zeitate răsboinică şi agricolă. E reprezentată ca o fecioară înarmată ieşind din capul lui Jupiter, după lovitura dată zeului de Vulcanus.

Minge. Se întrebuinţează la jocurile cu minge. Se fabrică din piele, cauciuc acoperit cu pânză, etc. şi de obiceiu în interior conţine aer. Dimensiunea variază după joc; mingea cea mai mică se întrebuinţează la golf, 4 cm. diametru, cea mai mare la push-ball (minge uriaşă), care poate ajunge înălţimea unui om. Forma este rotundă, afară de rugby (ovală). Jocurile cu minge sunt: tennis, ping-pong, football, oina.

Miniatură, pictură (acvarelă) foarte fină, întrebuinţată la decorarea manuscriptelor vechi (subiecte reprezentate în mici dimensiuni cu delicată execuţie, iniţiale), sau mici tablouri executate pe lemn, porţelan, fildeş, etc. Cu invenţia tiparului importanţa ei în ms. înceteză, rămânând în pictură. Ms. celebre cu M.-e: Codex aures din St. Emeran, Virgilius dela Vatican (Vaticanus), etc.

Minimax (merc.), material pentru stingerea focului, constă dintr'un amestec de bicarbonat se sodiu şi din acid sulfuric, se păstrează într'un dispozitiv special şi se amestecă numai în clipa întrebuinţării.

Ministerele, v. România: organizarea administrativă.

Ministerul public, e autoritatea judecătorească însărcinată să intervie în urma săvârşirii unei infracţiuni spre a aprecia dacă trebuie să se înceapă urmărirea. Începând urmărirea, se strâng probele de vinovăţie de către judecătorul de instrucţie (v. c.), care sunt desvoltate înaintea judecăţii, cerându-se pedepsirea. Pentru aceasta fiecare tribunal, Curte de Apel şi Curte de Casaţie, are un nr. de magistraţi speciali (procurori) cari toţi laolaltă formează M. P.

Miniu (chim.), este un praf roşu (plumbat de plumb) care se prepară din plumb sau litargă (oxid de plumb), încălzit într'un curent puternic de aer la 600°. Se întrebuinţează la fabricarea cerei roşii (spaniolă) pentru pecetluit, ca vopsea, la fabricarea sticlei (v. c.), şi la colorarea smalţurilor.

Miniul (chim.), oxid de plumb, $O_4 Pb_3$, întrebuinţat foarte mult în pictură pentru culoarea sa frumoasă, roşie, se obţine prin calcinarea plumbului sau a sărurilor sale cu carbonaţi şi azotaţi alcalini, se acopere cu el fierul, spre a-l apăra de rugină, se întrebuinţează şi la facerea smalţurilor.

Minkopli (Andamanii), locuitorii primitivi ai ins. (Negritos) Andamane, grup do ins. în golf bengalic; 6495 kmp. 18.500 loc. Capit. Port Blair.

Minkowski Hermann (n. 1864 † 1909), matematician german, profesor la univ. din Göttingen. M. pornind dela transformaţiile lui Lorentz, le-a dat o formă m. simetrică introducând timpul imaginar ca a patra dimensiune a cărui unitate este $c = 3.10^{10}$ secunde. După M. lumea fenomenelor fizice, numită de el pe scurt „lume" este un continuu cu patru dimensiuni în sensul dimensiunilor de spaţiu—timp. „Lumea" lui M. se poate considera formal ca un spaţiu euclidian cu patru dimensiuni (cu coordonate imaginare pentru timp).

Minneapolis, oraş din U. S. A. (Minnesota) cu 448.000 loc. Comerţ cu cereale.

Minnesänger, 1. (lit. germ.) trubaduri germ. din secol. XII şi XIII: von Kürenberg, Dietmar von Aist, Spervogel, Heinrich von Veldeke, Fr. von Hausen, Heinrich von Morungen, Reimar der Alte, Walther von der Vogelweide, Wolfram von Eschenbach, etc. — 2. Cavaleri, cari se supuneau ca vasali în serviciul unei femei măritate, luptau şi cântau pentru gloria ei şi căpătau ca răsplată aceea Minnesold.

Minnesota, unul din Statele U. S. A., 219.318 kmp. cu 2.387.000 loc. Capit. St. Paul; 2. M. râu din nordul Americei, afluent pe stânga fluviului Mississipi. 650 km. lungime.

Minor (german Moll dela latin: molle = moale), denumirea unuia din cele două genuri principale în care se împărţesc tonalităţile muzicale; e caracterizat prin terţa mică obligatorie atât în construcţia gamei, cât şi-a acordului ce face parte din acest gen.

Minor (lat.), mai mic, mai tânăr, cel neajuns încă la vârsta de major. Vârsta când cineva încetează a fi minor în unele state e 21, iar în altele 24 ani. Domiciul M.-lor e totdeauna la părinţi sau tutori. In România M.-rii treceţi de 18 ani se numesc emancipaţi, iar cei sub această vârstă neomancipaţi.

Minoriţi, fraţi mici, numele colectiv al călugărilor cari urmează regulele Sf. Francisc de Assisi.

Minoritate. 1 (dr.) starea civilă a unei persoane, care nu a împlinit încă 20 ani şi este incapabilă să-şi exercite actele vieţii civile. 2. (politică) o parte mai mică din populaţia ţării şi de altă naţionalitate decât marea massă a populaţiei băştinaşe: M. săsească, maghiară, etc. Tratatul dela Paris 1919. 3. (dr. constituţional) grupare politică, ce nu obţine numărul necesar de voturi spre a fi reprezentată în parlament (altă adunare aleasă prin vot). v. Reprezentarea Minorităţilor.

Minos rege legendar din Creta. Lui i se atribue sprijinirea culturii cretane şi edificarea Labirintului din Knossos. După moarte, Grecii credeau că a ajuns judecător în Infern (v. Grecia, Istorie).

Minotaurus, în mitol. gr. un monstru jumătate om, jumătate taur, fiul Pasiphei, soţia lui Minos. Regele l-a închis în Labirintul construit de Dedal şi Icar (v. c.), unde se hrănia cu carne de om. A fost omorît de Theseu, condus în Labrint de firul Ariadnei (v. c.).

Minovici Mina, medic român (n. 1858). profesor de medicină legală la Univ. din Bucureşti. Fost decan 1919—1921. Medic legist al Capitalei, directorul morgei. M. e organizatorul medicinei legale şi al poliţiei judiciare moderne din România. Cercetările sale despre moartea subită, alcaloidele cadaverice, statistica şi antropologia criminală a României, otrăviri, asfixie, responsabilitatea medicală, boalele mintale simulate, putrefacţia, au fost mult apreciate în ţară şi străinătate, de asemenea studiile sale asupra principiilor, evoluţiei şi învăţământului medicinei legale. In 1928 a început să publice un monumental tratat de medicină legală, din care a apărut primul volum.

Minovici Nicolae, medic român (n. 1868). Profesor titular de medicina legală la Univ. din Cluj. Subdirectorul institutului Medico-legal Bucureşti. Medic-legist, şef al Serviciului antropometric. Pe lângă multe lucrări din domeniul medicinii legale, a poliţiei sanitare şi antropologiei criminale, a publicat un important studiu despre spânzurare şi un manual de autopsii medico-legale. Fondatorul „Salvării" din Bucureşti.

Minovici Ştefan, chimist român, prof. de chimie analitică la Fac. de Farmacie din Bucureşti. Fost decan, întemeietorul şi preşedintele societăţii de chimie din România, a publicat lucrări importante de specialitate (n. 1867).

Minulescu Ion, poet şi ziarist, fost director general al teatrelor şi directorul artelor în Minist. Cultelor şi Art. (n. 1881). A condus revistele: „Insula", „Revista celorlalţi", „Flacăra", „Citiţi-mă". Datorită lui I. M., poezia simbolistă a devenit populară la noi, îmbrăcând în versuri cu o sonoritate muzicală, — adesea retorică — şi cu un limbaj în care arhaismul şi neologismul se împletesc armonic, tendinţele artei moderniste. Poezii: Romanţe pentru mai târziu, De vorbă cu mine însumi. In proză a scris: „Casa cu geamurile portocalii" (nuvele); „Măşti de bronz şi lampioane de porţelan", „Roşu, galben şi albastru", — [spovedania cinică a unui „învârtit de răsboiu". Ni se face apologia laşităţii, pe care autorul o zugrăveşte cu o putere de empatie (v. c.) dezesperantă şi se ironizează eroismul luptătorilor]. „Corigent la limba română",

(romane); „Pleacă Berzele"; Manechinul sentimental, „Allegro ma non troppo", etc. (teatru). În 1928 a luat premiul național pentru poezie.

Minune, lucrare ori faptă, care trece peste ordinea și puterile naturii, și despre care se afirmă că s'a produs prin intervenția specială a Dumnezeirii.

Minuni, Cele șapte — ale lumii. În antichitate erau considerate următoarele: 1. Mausoleul lui Mausolos din Halicarnasos; 2. Piramida lui Cheops din Egipt; 3. Farul din Alexandria; 4. Colosul din Rhodos; 5. Grădinile suspendate ale reginei Semiramida din Babilon; 6. Statuia lui Zeus din Olimp; 7. Templul Dianei din Ephes.

Miocardită (med.), inflamația mușchiului inimei.

Miocen (geol.), epocă din perioada neogenă a crei terțiare, divizată în 5 etaje: Aquitanian—Burdigalian (Mediteranianul I), Helvețian—Tortoian (Mediteranianul II) și Sarmațian. În statele de bază ale M.-lui în Aquitanian, se găsesc cărbunii din basinul Petroșenilor și cei dela Bahna din Mehedinți. În Burdigalian—Helvețian s'au format massivele de sare și carierele de gips din Subcarpați și din basinul Transilvaniei. Intre stratele Helvețianului și ale Tortonianului — în Subcarpați și în basinul Transilvaniei — se întâlnesc numeroase intercalațiuni de tufuri (cenuși vulcanice) ca mărturii ale puternicelor exploziuni vulcanice submarine din aceste timpuri, iar în formațiunile sarmațiane, se întâlnesc bogatele zăcăminte de gaz metan exploatate în basinul Transilvaniei. De vârstă miocenică sunt și zăcămintele de petrol exploatate la Govora în Oltenia; la Ocnița, Poiana, Glodeni în Muntenia; la Tescani, Câmpeni Pârjol în Moldova. În această perioadă apar numeroșii vulcani din lavele cărora (andezitice și dacitice) se formează mameloanele eruptive din Mții Apuseni din Tibleș-Preluca, Mții Rodnei, Hărghita și Călimani și de activitatea cărora este legată formarea bogatelor zăcăminte de minereuri din Transilvania (aur, argint, plumb, cupru, etc.). In total formațiunile miocene, reprezentate prin conglomerate, gresii, marne și argile, au o grosime de peste 1500 m., de prezența lor fiind legate cele mai bogate zăcăminte miniere din România.

Miopie (med.), vedere scurtă. Defect al refracției (v. c.) oculare: axa ochiului fiind lungită, imaginea se produce înaintea retinei. Miopul nu vede bine obiectele depărtate de ochiu. Se corectează cu sticle de ochelari concave (v. Ochiu).

Mir, (slav) 1. Comună rurală autonomă în Rusia. 2. Proprietate colectivă (obștie). Adunarea mirului e alcătuită de toți locuitorii presidați de către un cap de familie influent elder. Ea alege pe șeful mirului: starosta (bătrânul, starostele).

Mir, chrisma, untdelemn amestecat cu balsam și alte 34 aromate, care constitue materia tainei Sf. Mir. (Confirmațiunea). M.-ul îl sfințește episcopul în Joia Mare.

Mirabeau Gabriel-Honoré Riquetti, conte de —, om politic și orator franc. (n. 1749 † 1791). Fost deputat, un mare tribun al poporului care a luptat pentru libertățile politice în Tiers-Etat din 1789, ajungând să aibă o poziție dominantă în „Statele generale" și apoi chiar șef al Tiers étatului. In oratorie avea o vervă aprinsă la care se adăuga o pornire tinerească și o inteligență matură, vorbind cu o măestrie desăvârșită și căpătând un renume ce i-a dus vestea pretutindeni, astfel că numirea de Demosthenes al Franței era o răsplată binemeritată. Lit. franc. se mândrește cu discursurile sale: Adresse au roi pour le renvoi des troupes campées à Versailles. Discours sur „la Banqueroute", apoi despre „Constitution civile du clergé", „le Droit de paix et de la guerre" și „la Sanction royale", „Mémoirs biographiques", document istoric însemnat pentru epoca aceasta, au fost publicate după moartea lui M.

Miraculos, ceeace e produs, ori, pare produs pe cale supranaturală. Fig. ceace e extraordinar, ne mai văzut. In artă se numește M. ceace aparține domeniului imaginar sau fantastic, de ex. faptele zeilor, ale smeilor, feți-frumoșilor, etc.

Miranda Francisco Sáa de—, scriitor portughez și catalan, (n. 1495 † 1588). A reușit în poezii pastorale, sonete și elegii.

Mirban, ulei de —, (chim.), sau nitrobenzen, compus lichid, gălbui, se topește la 3°, fierbe la 108°, dens. = 1,204, substanță otrăvitoare cu acțiune de dilatare a vaselor, se întrebuințează în parfumerie ca surogat al uleiului de migdale amare.

Mirbeau Octave, literat franc. (n. 1848 † 1917). A scris romane: l'Abbé Jules, le Jardin des supplices, le Calvaire; Comedii: les Mauvais Bergers, les affaires sont les affaires, care s'au jucat cu succes și pe scenele noastre.

Mircea cel Mare (cel Bătrân), a domnit dela 1386—1418. A fost unul din cei mai mari domnitori ai Românilor. Sub el Țara Rom., a avut cea mai mare întindere. Cuprindea: Muntenia, Oltenia, Banatul Severinului, ținutul Făgărașului și Almașului, Dobrogea și partea de sud a Moldovei de peste Prut, numită de atunci încoace Basarabia. Cu regii creștini trata dela egal la egal, iar cu domnii Moldovei, ca protector. Sub el se închegă și instituțiile politice și sociale ale nouăi țări. Tot el recunoaște și suzeranitatea turcească, începând astfel politica înțeleaptă, care a ferit Țara Rom. de a deveni vreodată provincie turcească. Impotriva regelui Ungariei se asigură printr'un tratat de alianță cu Vladislav, regele Poloniei (1389). Pe Turci, cari după supunerea Bulgariei vreau să aducă la ascultare și Țara Rom., aducând pe tron pe un pretendent, Vlad, îi învinge la Rovine (10 Oct. 1394). Totuși — poate după o a doua expediție turcească — și-a pierdut tronul. In 1395 (Martie) îl găsim în Transilvania, încheind tratat de alință contra Turcilor, cu regele ungar Sigismund. Cu ajutorul acestuia recâștigă tronul așa că la lupta dela Nicopole (1396) se poate prezenta alături de cruciați din nou ca domn de sine stătător. După prinderea sultanului Baiazid, de către hanul tătăresc Timurlenc, Mircea se amestecă permanent în rivalitățile pentru tronul turcesc. Susține pe un fiu a lui Baiazid, Musa, care ocupă tronul pe doi ani. Acesta fiind sugrumat (1413) de fratele său Mahomed, Mircea continuă să susțină alți pretendenți, dar fără succes. Pierde chiar posesiunile din dreapta Dunării și se învoiește să plătească tribut sultanului (1416). Se alesese însă cu Chilia și partea de sud dintre Prut și Nistru, câștigate pe timpul lui Musa. La 1411 reînoise și tratatul cu Polonii, cu cari rupsese legăturile decând au înlocuit în scaunul Moldovei pe prietenul său Roman cu Ștefan Mușat (1391). In interior a statornicit funcțiile și birurile, a încurajat comerțul intern și străin, a terminat mănăstirea Cotmeana, a înzestrat cu moșii mănăstirile Tismana și Vodița și a zidit mănăstirea Cozia. A murit în 1418 și e înmormântat la mănăstirea Cozia.

Mircea II (1481), pus în scaun de Ștefan cel Mare, în locul lui Basarab III. Țepeluș, nu s'a putut menține decât prea puțin timp.

Mircea III. Ciobanul, domn în Țara Rom. (1545—1554 și 1558—59). Își zicea fiul lui Radu (cel Mare). Se numia „ciobanul" fiindcă probabil înainte cumpăra oi pentru Constantinopol. Era căsătorit cu fica lui Petru Rareș, Chiajna. Intâia domnie sângeroasă, în care a tăiat mai mulți boieri, se termină cu aducerea lui la Poartă. După moartea urmașului său, Petrașcu cel Bun, câștigă din nou domnia. Fu tot atât de crud ca și în cea dintâiu. Reședința statornică o avea la București, ca să fie mai aproape de Turcii din Giurgiu, permanenții săi sprijinitori. Mort în 1559 a fost înmormântat în Biserica Domnească întemeiată de el.

Mirea G. D. Pictor și director al Școlii de bele-arte din București (n. 1857). A studiat la Paris, unde fost elevul lui Carolus Durand. Intors în țară a căutat să reacționeze contra impresionismului și cu maniera sa de clasicist romantic a avut pe vremuri un rol de directivă. A dat compoziții mari și îndelung lucrate ca și portrete cari se disting prin aceeași calitate. In 1924 juriul Salonului Oficial i-a decernat marele premiu.

Mirceștî (1839 loc.), com. rur. jud. Roman, reșed. pl. V. Alecsandri. Formată din satele: Jugani și Mircești. Primăria la Mircești. Judec. de ocol. Medic, spital. Of. P. local și G. locală. Aici se află moșia și mormântul lui V. Alecsandri.

Mirea D. Gheorghe, pictor român (n. 1852), fost profesor la Școala de Belearte din București. Tablouri principale: Capul lui Andrei Băthory înaintea lui Mihai Viteazul, Vârful cu dor, Dansul și musica, etc.

Miriapode (zool.), clasă a Artropodelor; trunchiul constă dintr'un număr maro de inele, fiecare are 1 sau 2 perechi de picioare. Pe cap au o pereche de antene și 2—3 perechi de maxile. Respiră prin trahee. Depun ouă; trec prin metamorfoză. Animale mici, nocturne, care trăiesc prin locuri umede. Mănâncă insecte, viermi, melci, uneori și plante. Unele specii produc venin. La tropic forme mai mari. Ex. Scolopendra, Lithobius, Geophilus, Iulus (Șarpele orb), Glomeris (Golomățul).

Mirislău (jud. Alba), locul înfrângerii lui Mihai Viteazul din partea lui Basta (14 Sept. 1600).

Miron-Costin (2555 loc.), com. rur. jud. Roman, pl. Miron-Costin. Formată din satele: Brănișteni, Miron-Costin și Mogoșești. Primăria la Miron-Costin și Mogoșești. P. U. și G. Roman la 9 km.

Miron Costin, v. Costin Miron.

Mironescu Atanasie (n. 1856). Mitropolit al Ungro-Vlahiei (1909—1911). Studii în țară și teologia la Cernăuți; 1898—1909 episcop de Râmnic, de unde a trecut Mitropolit primat. Om cult și capabil, venind în conflict cu canoanele, a fost silit să dimisioncze. Trăiește retras la mănăstirea Căldărușani. A publicat în traducere rom.: Sf. Atanasie episcop al Alexandriei (1900), Istoria bisericească universală a lui Eusebiu Popovici dela Cernăuți (2 vol. ed. II, 1925—26); prețioasa Istorie a eparhiei Râmnicului (1906) și alte studii din domeniul teologic.

Mironescu E., medic român, prof. de clinică dermato-sifilitică la Univ. din Iași.

Mironosițe, purtătoarele de mir, numele colectiv al femeilor, care în noaptea învierii s'au dus să ungă trupul lui

Isus și cărora îngerul le-a vestit învierea. În biserica orientală Duminecea a treia după paști se numește a M.-elor.

Misail Călugărul, cronicar mold. adnotator al cronicei lui Urechie. Lui îi atribuiește Miron Costin și D. Cantemir, tradiția cu „Lasălu-Craiul", înregistrată de Simion Dascălul.

„Mișcarea", ziar cotidian nat.-liberal, apare la Iași.

Mișcarea muncitorească în Ardeal. După Unirea Ardealului cu România muncitorimea ardeleană s'a organizat în 2 fracțiuni: una moderată, aderând internaționalei de Amsterdam, iar cealaltă radicală, aderând internaționalei de Moscova. Încercările de unire a acestor 2 fracțiuni până în prezent au rămas infructuoase. Din cauza acestei diviziuni cu prilejul ultimelor alegeri parlamentare muncitorii n'au putut să aleagă nici un representant în parlament. În Ardeal apar 2 ziare pentru apărarea intereselor muncitorești: „Românian Népszava" în l. maghiară și „Arbeiter Zeitung" în l. germană. V. Socialismul.

Miscellanea (lat.), amestecături, bucăți literare, științifice, etc., ori știri de tot felul și din toate domeniile, publicate la un loc; colecție de articole sau tratate științifice deosebite prin cuprinsul lor.

Mischna, v. Mișna.

Misericordiani, ordin călugăresc înființat de spaniolul Ioan de Deo, sec. al XVI. Membrii ordinului, în majoritatea lor mireni, pe lângă cele trei voturi călugărești obișnuite, își mai iau și sarcina de a îngriji fără plată pe cei bolnavi.

Misionari, călugări și preoți trimiși pentru predicarea Evangheliei între popoarele păgâne (primitive).

Misiune (lat.), 1. încredințare, delegație. **M. diplomatică**, încredințarea ce o primește cineva ca să trateze în vre-o chestie importantă cu delegații altui stat. 2. Numele colectiv al misionarilor (v. c.) politici sau comerciali din vre-o localitate, țară ori continent. 3. Uneori chiar și eparhiile și parohiile conduse de misionari se numesc M.-i.

Mislogia, ura contra rațiunii. Se găsește în teologie uneori și în sistemele antiintelectualiste de filosofie.

Mișna (învățătură), colecție de legi și tradiții iudaice făcute de Rabbi Iuda Hanassi 189 d. Chr. Continuarea și interpretarea M.-ei a dat naștere Talmudului (v. c.).

Misoghin, omul care urăște pe femei.

Misoneism: idei, moravuri, directive curente, credințe nouă, etc. Acestea toate sunt înlăturate fără nici o critică de M. pe motivul că nu corespund obișnuințelor vechi. În special tradiționalismul este un M. atunci când e dus la extrem.

Missir Petru (n. 1856 † 1929), om politic și jurisconsult român. Studii în Germania; profesor la universitatea din Iași (1884), apoi București pentru dr. internațional privat. A publicat mai multe studii de drept prețuite.

Mississipi, 1. mare fl. din U. S. A. Are 4210 km., dela izvoarele lui Missouri are 6600 km., bazinul 3,250.000 kmp. — 2. M. un stat din U. S. A. 121.376 kmp. cu 1,791.000 loc. Capit. Jackson. Bumbac, tutun, trestie de zahăr.

Missolonghi, sau Mesolonghion, oraș în Grecia, port în golful Vatras, 12.000 loc. Celebru prin apărarea eroică opusă Turcilor de Mavrocordat și Botzaris în 1822—1823. Aici a murit Byron (v. c.).

Missouri, 1. mare râu din U. S. A. Are 4647 km. lung. Cel mai mare afl. al fl. Mississipi. — 2. M. stat în U. S. A. 179.791 kmp. cu 3,404.000 loc. Capit. Jefferson. Maro producție de cereale și tutun.

Mistere (taine) (gr.), 1. Lucru ascuns, tainic, care întrece puterile minții omenești. 2. Învățăturile religiei creștine, mai ales cele neînțelese de mintea omenească deasemenea se numiau uneori M. 3. La Greci, Romani și alte popoare antice servicii divine secrete, la care participau numai cei inițiați. Se oficiau noaptea și în locuri ascunse, deaceea încurând au degenerat în orgii și destrăbălări. Existau M. mai ales în cultul zeilor Bacchus (Dionysos), Mitras, Adonis și a zeițelor Isis, Demetra, Kybele, etc. La Romani Magna Mater (Ceres). — 4. M. medievale erau drame religioase cu subiect din Sf. Scriptură mai ales nașterea, patimile, moartea și învierea Dlui Christos, care se prezentau la început în biserici, iar mai apoi pe stradă, în case și palate, chiar și în palatele domnitorilor. În sec. al XIV s'a înființat la Paris societatea „La confrerie de la Pasion", care reprezenta M.-le. În Orient le-au introdus Germanii pe timpul războaielor cruciate.

Mistică (filos.), 1. Tendința afectivă de a deveni conștient de Dumnezeu; 2. Tendința sufletească de a se uni cu D-zeu (v. Misticism, Medievală, filos.)

Mistici, filozofi și teologi aderenți ai misticismului (v. c.).

Misticism (filos.), directivă din teoria Cunoașterii, opusă fundamental raționalismului și chiar științii pozitive. Neagă inteligenții s. rațiunii posibilitatea cunoașterii, susținând că adevărul absolut se ajunge prin intuiție (v. c. cf. Intuiționism), prin contopirea sufletului cu obiectul cunoașterii sau din unirea (mistică) cu Dzeu. Curentele antiintelectualiste: iraționalismul, bergsonismul (în parte chiar pragmatismul) admit M.-ul sau cad în el. (cf. Bergson, Neoplatonism, Plotin).

Mistral Frédéric, poet provensal (n. (n. 1830 † 1914). A scris un poem măreț: „Mircille", în care retrăesc episoduri pitorești și tradiții populare din Provence. Este povestea dragostei fiicei lui Ramon, Mireille, cu săracul coșărar Vincent. Acesta e refuzat de tatăl fetei. Ea fuge din casa părintească și traversând insula Camargue e lovită de insolație și moare în brațele lui Vincent și a părinților. A mai scris: Calendal, Hes d'or, Rhône și Trésor du felibrige. E renovatorul limbii provensale și cel mai ilustru reprezentant al felibrigelor. A luat la 1904 premiul Nobel.

Mistral, vânt puternic rece și uscat, care suflă dela N. sau NV. în S. Franței.

Mistuire, v. digestie.

Mit. (gr.), povestire fabuloasă, de origină poporană, în care se personifică elemente nepersonale (d. ex. forțele naturii), dându-li-se un înțeles simbolic. Sinonim (nu însă identic) legendă. (cf. Mitologie). M.-ul e caracteristic mentalității primitive, care caută o lămurire a fenomenelor neexplicabile prin plăsmuirea de povești și legende.

Mitteleuropa, se înțeleg statele centrale ale Europei. Cuvântul are la bază ideia unei uniuni economice și politice a acestor state.

Mithouard André, poet franc. (n. 1864 † 1919). A fondat rev. „l'Occident", a fost consilier municipal al Parisului în timpul marelui războiu. Poezii: Bigalume; Récital mystique; La Majesté du Temps; etc. Proză: Paul Verlaine ou le scrupule de la beauté; Le Tourment de l'Unité; Le Classique de Demain; Les Marches de l'Occident; etc.

Mithra (s. Mithras), divinitate în credința veche persană (Mazdeism); zeul luminii, a adevărului și bunei credințe, apărătorul luminii împotriva spiritelor rele. În Persia a înlocuit cultul lui Ormuzd. S'a răspândit în mare măsură în Grecia și în imp. roman, luptând împotriva creștinismului.

Mithridates: **M. I**, rege în Pontos, aliat cu Cyrus cel tânăr. — **M. IV. Eupalor**, rego dela 123—53 a. Ch., dușman neîmpăcat al Romanilor, cu care a purtat răsb. dela 90—03 a. Chr., cu gener. roman Lucullus și Pompeius. A cucerit Galatia, Frigia, Cappadochia, atacând și Asia Mică. Vorbia limbile tuturor popoarelor supuse. Revoltându-se împotriva lui fiul său, Pharnacius s'a sinucis, văzându-și declinul. Cu aproape acest subiect a scris Racine o tragedie.

Mitilineu M. Constantin, ministru plenipotențiar al Românici la Viena.

Mitocul-Dragomirnei (2724 loc.), com. rur. jud. Suceavta, pl. Dragomirnei. Of. P. local. G. Ițcani la 5½ km. Mănăstire ridicată în 1602 de Mitropolitul Anastasie al Moldovei.

Mitologie, 1. zeii, zeițele, eroii popoar. din antichit., cu toate legendele despre ei; 2. știința care se ocupă cu origina, înțelesul și desvoltarea miturilor. O interpretare de natură lingvistă a miturilor, a dat Max Müller (Anglia), M. Bréal în Franța; Andrew Lang ca rezultate ale imaginației umane, etc.

Mitra, 1. Coroana regilor de odinioară din Babylon. 2. Coroana arhiereilor în biserica răsăriteană, înfrumusețată cu icoanele evangheliștilor, iar la vârf cu cruce (v. Infula).

Mitralieră, instrument de războiu automat, având caracteristica de a asvârli într'un timp cât mai scurt un număr cât mai mare de proectile. Se bazează pe forța de expansiune a gazelor pulberi, care este utilizată la funcționarea automată a întregului sistem cu: armarea, alimentarea, încărcarea, percuția și extragerea simultană și succesivă a cărtușelor. Numele de mitralieră s'a dat pentru întâia oară tunurilor cu gloanțe întrebuințate de americani în războiul de Secesiune și apoi de Francezi în răsb. franco-germ. Modelele cele mai cunoscute de M.-e moderne sunt: Maxim Schwartzlose, Hotchkis, Colt, St. Etienne etc.

Mitrofan, episcop de Roman (până la 1550), apoi de Rădăuți (1551—2) și Mitropolit al Moldovei (1594), călugărit la mănăstirea Neamțu, îngropat la Pobrata.

Mitrofor, titlu de onoare, dat unor preoți distinși și împreunat cu dreptul de a purta mitra (v. c.).

Mitropolie de Alba-Iulia și Făgăraș, v. Greco-catolică, biserica.

Mitropolit, în vechime: episcopul capitalei (metropolis) unei provincii. Mai târziu, M.-ii au dobândit anumite drepturi asupra episcopilor din aceeași provincie. Bisericile românești au următoarele mitropolii, în frunte cu câte un mitropolit: București (mitropolit primat și patriarh), Iași, Cernăuți, Sibiu (mitropolia Transilvaniei), Chișinău și Blaj (mitropolia gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș).

Mitteleuropa, se înțeleg statele centrale ale Europei. Cuvântul are la bază ideia unei uniuni economice și politice a acestor state.

Mittweida, oraș industrial în Germ. cu 20.000 loc. Mine de plumb argintifer în apropiere. Școală de ingineri de mine.

Mixedem (med.), boală cauzată de funcție incompletă a glandei tiroide.

Faţa e buhăită şi palidă, muşchii slăbesc şi facultăţile intelectuale scad. Se tratează cu extras de *tiroidă*.

Mixte, vocale —, (v. Mijlocii).

Mizantrop, cel care urăşte pe oameni, sau fuge de ei. Opus: Filantrop.

Mizantropism, fel de purtare în societate, care constă din antipatia pentru oameni sau din evitarea lor.

Mizil (6400 loc.), com. urb. neresed., jud. Buzău, reşed. pl. Tohani. Formată din satele: Fefelei, Mărăcini. Judec. de ocol. Of. P. local. Spital, medic, farmacie. G. locală, gimnaziu, târg mare la Drăgaica.

Mneme, 1. Insuşirea materiei organice de a păstra complexele de excitaţiuni primite din lumea exterioară (engrame). Termenul a fost lansat, în acest sens de Richard Semon: Die Mneme als erhaltendes Prinzip im Wechsel des organischen Geschehens; 2. Funcţiunea vitală ce stă la baza amintirii ca fenomene psihice: memoria.

Mnemonica, v. Mnemotehnica.

Mnemotehnica (—tehnia) [psihol.] arta practică a memorizării. Un procedeu de M. este punerea în versuri a anumitor regule gramaticale, logice, etc.

Moabiţi, popor semitic, spre SE. de Marea Moartă. M.-ii sunt descendenţii lui Moab, *fiul* lui Lot. Au fost subjugaţi de David regele Iudeilor, iar mai târziu eliberaţi de regele lor Mesa (v. c.)

Moara de vânt, *motor* ce transformă energia vânturilor în energie mecanică. Funcţionarea ei depinde totdeauna de *vânturi*. Puterea cu care vântul o pune în mişcare este proporţională cu patratul vitezei vântului şi cu suprafaţa aripilor, şi poate ajunge, uneori la o valoare de 200 kg. pe metrupatrat. Randamentul M.-lor cu axa orizontală, care se întrebuinţează de obiceiu pentru mânarea morilor, e destul de slab de aceea se întrebuinţează mai nou, M. cu axa verticală, unde aripile sunt construite în acelaşi fel ca şi la turbine.

Moarte (med.), încetarea *funcţiilor* vitale ale organismului. M. poate fi cauzată de marasm (v. c.), boală, sau prin un agent fizic vehement. Funcţia organelor nu încetează deodată, ci treptat: mai întâi nu funcţionează *creerul* şi *inima*, după ele urmează celelalte organe.

Moarte aparentă (med.), stare în care conştiinţa, *simţurile* şi mişcarea sunt complet abolite, iar inima şi plămânii funcţionează atât de slab, încât nu se poate observa activitatea lor. Mortului aparent i se va face respiraţie artificială, i se va da camforă şi cofeină şi i se va irita *pielea* şi *mucoasele* (*fricţiuni*, *sticle calde*, oţet, eter, etc.).

Moaşă, femee care după absolvirea de studii anumite şi după examene, prin care îşi dovedeşte cunoştinţele şi aptitudinile, primeşte dreptul şi îndatorirea de a *asista* şi *conduce* o *naştere normală*.

Moaşte, rămăşiţele trupeşti ale sfinţilor, ori, obiecte pe care ei le-au folosit şi cu care au ajuns în atingere. În altarele bisericilor sfinţite de episcopi sunt păstrate M.-ele vreunui sfânt. (v. şi *Antimis*).

Mobil (filos.), 1. Schimbător; 2. „Principiul" schimbării = forţa [energia] ce provoacă schimbările într'o situaţie sau comportare; 3. In etică: ideile şi stările emotive care determină comportarea morală (cf. Motiv).

Mobilism (filos.), concepţia după care *substratul* realităţii este *individual*, *multiplu* şi „în veşnică petrecere" (Eminescu) sau transformare continuă, neascultând de legi fixe, depăşind orice încercare de sistematizare raţională. M. e caracteristic bergsonismului, pragmatismului, filos. lui Herakleitos şi a lui Nietzsche, etc. (Terminul e lansat de Chide: „Le *mobilisme moderne*".)

Mobilizare (milit.), se numeşte operaţiunea cu toate măsurile ce se iau pentru a trece armata din *starea de pregătire* din timp de pace pe picior de războiu.

Mocan, sinonim cu Muntean, locuitor la munte. Se numesc M.-i mai ales Românii din părţile mărginaşe ale Munţilor Apuseni regiunea Huedinului, a Ighiului, Haţiegului, etc.), iar adevăraţilor munteni li se zice „Moţi" (v. c.). Tot M.-i se numesc şi oierii din Săcele şi alte comune dela poalele Carpaţilor. Prin extensiune, Românii din v. regat, în trecut, au dat numele de M. tuturor rom. ardeleni.

Mochlodon robustum (paleont.), v. Dinosaurieni.

Mocsonyi, familie de origine macedoromână, care a *jucat* un *rol* foarte important în viaţa Românilor din Ungaria, dând mai multe persoane conducătoare vieţii publice româneşti prin inteligenţa, naţionalismul şi marea lor bogăţie în satul Poeni (în Banat). 1. **Ioan** (n. 1780 † 1854), a avut 18 copii, dintre cari următorii 4 s'au ridicat în ranguri sociale deosebite; 2. **Petru** (n. 1804 † 1858 asasinat). Stud. dreptul în Budapesta. Deputat al jud. Torontal în dieta din Pojon (1847), unde luptă pentru despărţirea bisericească a Românilor de Sârbi; membru în deputaţia Românilor la Viena (1848—52); referent la curtea de Casaţie din Viena (1853—56). A fost om *curajos* şi *român înfocat*; 3. **Andrei** (n. 1812 † 1880). Studii de drept în Budapesta; ocupă posturi însemnate în administraţia statului, de unde se retrage în 1856. Reprezentantul Românilor în senatul imperial din Viena (1860). A. vorbeşte aici despre noul sistem de guvernare al monarhiei austro-ungare pe bază de naţionalităţi; ceeace produce indignarea aristocraţiei maghiare şi austr. Trimite apoi un memoriu Impăratului cu 12 mii de subscrieri, cerând declararea Banatului ca provincie aparte sau alipirea lui la Transilvania. Ales deputat în 1861, refuză să primească. Cere convocarea unui congres naţional pentru „constituirea tuturor Românilor într'un unic corp politic, o ţară coronală cu tip şi caracter român". A. a luptat cu Şaguna pentru desfacerea bisericii rom. de Sârbi şi înfiinţarea mitropoliei române. In 1869 se declară pentru pasivitate şi se retrage din politică, văzând zădărnicia luptelor cu Ungurii împăcaţi cu Austria spre a sugruma poporul român. Acad. Rom. l-a ales membru, în 1866, pentru meritele sale naţionale; 4. **Antoniu** (n. 1816 † 1890). Studii la Pesta. Ofiţer, deputat în 1865—75 şi preşedinte al clubului parlamentar al *naţionalităţilor*. A contribuit foarte mult la înfiinţarea băncei „Albina" din Sibiu prin avutul său. Membru în toate sinoadele şi congresele naţional-bisericeşti; 5. **Gheorghe** (n. 1823 † 1887). Deputat (1865—75), mare sprijinitor al studenţilor universitari prin burse din averea sa; 6. **Alexandru** (n. 1841 † 1909), *fiul* lui Mihail Mocsonyi. Studii de drept la Budapesta, Viena şi Gratz; deputat (1865—1874); aderent al pasivităţii politice a Românilor, a participat numai la conferinţele naţionale din 1892—3, fiind contra prezentării Memorandului Impăratului. A contribuit la întemeierea băncii „Albina", fiind primul ei *preşedinte*. In parlamentul ungar era considerat ca cel mai distins deputat al naţionalităţilor, remarcându-se prin cuvântările sale temeinice la toate problemele importante; membru în *toate* sinoadele eparhiei Caransebeş şi congresele naţional-bisericeşti. Introducerea „statutului organic" al bisericii ort. a votului universal, se datoreşte lui Al. M.; preşedinte a Asociaţiunii transilv. (1901). A publicat studii preţuite: Conştiinţa naţională (1883) şi Libertatea Presei (1888); 7. **Eugeniu** (n. 1844 † 1901), frate cu Al. Studii de drept în Viena şi Gratz. Deputat (1865—72); membru în diferite sinoade şi *congrese* ale bis. ort. rom.; 8. **Zeno** (n. 1812) fiul lui Antoniu M. Studii de drept la Viena. Naţionalist însufleţit, a participat la toate luptele politice româneşti, membru în sinoadele şi congresele bisericeşti ort. române.

Mod (filos.), 1. Fel de a fi al realităţii sau al gândirii; 2. La Locke şi Spinoza M.-uriile coincid cu *accidentul* (v. c.), aspectele variabile ale substanţei.

Mod (logică). In teoria Silogismelor, M.-ul este o formă de raţionament rezultată din variarea calitativă şi cantitativă (v. Judecată) a premiselor din figurile silogismului, făcând prin aceasta ca *concluziile* să fie şi ele particulare sau universale, afirmative sau negative (v. Figurile *silogismului*).

Moda (sociol.), totalitatea obiceiurilor, comportărilor şi părerilor, care se răspândesc prin *imitaţie* în *societate*, având la bază prejudecata oamenilor, că noutatea (neobişnuinţa, distincţia) lor dă un *anumit prestigiu* sau o superioritate oarecare. M. e un factor minunat de socializare şi un mijloc de civilizaţie pentru *massă*.

Modalitate (logică), v. Judecata.

Modena, oraş din Italia, capit. vechiului ducat M. are 78.500 loc. Universitate. Catedrală în stil lombard cu un turn de 96 metri.

Modernism, 1. In biserică, tendinţa de a aduce în concordanţă principiile dogmatice ale bisericei cu spiritul timpului. Primii reprezentanţi ai M.-ului au fost Fogazzaro şi R. Murri în Italia, G. Tirell în Anglia, A. Loisy în Franţa, Schell, A. Ehrhardt şi I. Schnitzer în Germania. M.-ul a fost condamnat de Papa Pius al X prin enciclica (v. c.) „Pascendi", iar dela cei ce intrau în cler cerea depunerea jurământului antimodernist cu prilejul hirotoniei. 2. **Modernismul** în literatură şi în artă ba chiar şi în filosofie e reprezentat de un complex de tendinţe aşa zise de reînoire a literaturii, artei şi filos., care se afirmă cu pretenţii de originalitate în gust, judecată şi apucături ce distrug directivele „tradiţionale" în aceste ramuri ale culturii umane. Modernismul, chiar atunci când nu e o atitudine *individuală*, are la bază individualismul şi subiectivismul şi este în mare parte o consecinţă întârziată a *romanticismului* sec. al XIX. Toate tendinţele nouă s'au şi desvoltat sub egida M.-lui dela romantism încoace. Având la bază conceplia „spiritului modern" = tendinţa prefacerii potrivit cerinţelor noui ale vremii; tendinţă explicabilă, şi necesară chiar, organismului cultural, care trebuie să se adapteze şi el condiţiilor nouă ale vieţii. M. cade dincolo de ţinta aceasta, văzând asupra ei, când şterge orice legătură cu tradiţia, pe care o detestă (v. Tradiţie, Progres, Sociologie).

Modernismul în lit. română nu este un produs al cerinţelor organice de evoluţie a lit. naţionale, dar, ca şi *multe* alte directive trecute, este rezultatul contactului mai strâns cu ultimele înoiri ale literaturilor din apus, pe care le-au imitat scriitorii la începutul sec. al XX. Zicem „au imitat" pentru că aceste influenţe, spre deosebire de cele ale sec. al

XIX, n'au fost asimilate directivelor şi tendinţelor evoluţiei autochtone, ci au ajuns adeseori până la pastişarea lit. apusului şi la deghizarea în moda lit. de acolo. Astfel se explică atmosfera de izolare a marelui public şi o oarecare repulsiune a celor cu spirit mai critic, pentru aceste tendinţe inovatoare. Oricum, nu se poate susţinea că produsele cele mai abracadabrante din poezia noastră modernistă-extremistă sunt rezultatul unei rafinări a spiritului românesc sau o reacţiune organică în contra acestui spirit ori a evoluţiei anterioare din lit. noastră, căci îi lipsesc: spontaneitatea, originalitatea — pe care totuşi o postulează aprig, — şi continuitatea evolutivă. Faptul că această atitudine durează mai mult şi dă o producţie, cantitativ, mai mare decât dăduse de ex. romantismul înrâurind asupra lit. rom., nu dovedeşte nimic mai mult decât rolul pasiv al M.-lui rom., adică incapacitatea unei asimilări definitive a atitudinei moderne, pe care apoi să o transforme în forţă dinamică-creatoare, originală. M. reprezintă în desvoltarea ist. lit. rom. o rupere de contact, o deviare. Însă progresul nu poate fi decât o continuare. Rămânând pe aceste făgaşuri, M. e condamnat la sterilitate. Dar s'au şi ivit „forme de trecere", care anunţă o „reluare" a mersului lit. noastre: ele se observă, mai ales în proză unde tentativele moderniste dând faliment, au trebuit să se refacă cu rezerve tradiţionaliste. Romanul de astăzi este în mare parte o expresie vie a acestui proces şi, desigur, de aici aşteptăm rezultatele cele mai bune. — Pentru reprezentanţii M.-lui în poezie v.: Macedonski, Ervin, I. Minulescu, N. Davidescu, D. Iacobescu, Al. Stamatiad, T. Arghezi, T. Tzara, D. Botez, Al. A. Philippide, Em. Isac, Lucian Blaga, Aron Cotruş, Bacovia, Eug. Sperantia, I. M. Raşcu şi rev. „Viaţa nouă", etc. In proza lit.: D. Anghel, Minulescu, Davidescu, Demetrius, Al. O. Teodoreanu, etc. cf. I. Lovinescu, istoria literaturii române contemporane, vol. III şi IV şi Critice.

Modulaţiune, termen muzical: trecerea efectuată prin acorduri de legătură dela o tonalitate la alta.

Moesia, provincie romană, începând dela anul 6 a. Chr., situată între Balcani şi Dunăre. Imperiul roman de Răsărit o pierde definitiv la sfârşitul sec. al VI. Populaţia romanică a M.-ei a fost parte exterminată de invaziuni, parte nevoită să emigreze spre Sud-Vest, dând naştere ramurei Macedonene a poporului român (v. Aromâni).

Mofete (geol.), se numesc emanaţiunile gazoase de bioxid de carbon, cu mici cantităţi de hidrogen, azot şi hidrocarburi, care însoţesc activitatea în ultima fază a vulcanilor, având o temperatură scăzută.

„Moftul român", rev. umoristică întemeiată şi condusă de I. L. Caragiale în 1893. Aici C. a dus multe polemice, pline de umor şi mult admirate.

Moga Iosif, tribun a lui Iancu, (n. 1827 † 1879). In 1849 a fost arestat împreună cu Popa Balint în Abrud.

Moga Vasile (n. 1774 † 1845), episcop rom. ort. al Ardealului (1810—1845), preot în Sebeş. Ales episcop cu ajutorul guvernatorului Banffy, care îi impune 19 condiţii grele. A stat în bune relaţii cu Petru Maior, ale cărui predici le-a cumpărat şi răspândit. A făcut un seminar cu termin de 6 luni, la care a funcţionat şi Gheorghe Lazăr, ca profesor, dar persecutat de M. pentru ideile lui liberale a trecut în Ţara Românească. Curţii din Viena a înaintat cu episcopul unit Lemeni, memorii pentru drepturile Românilor ardeleni (1834, 1842), dela dieta ardeleană, cere drepturi Românilor din părţile săseşti. A reuşit ca 4 clerici ortodoxi să studieze teologia în Viena.

Mohács, locul unde s'a dat vestita luptă (1526 Aug. 29) între Turci şi Unguri, cari au fost complect distruşi, murind regele Ludovic al II-lea. Prin această luptă s'a început cucerirea Ungariei, care limp de 150 ani a gemut sub stăpânirea Turcilor.

Mohamed, v. Mahomed.

Mohamed-el-Habib (Sidi —), bey de Tunis (n. 1858), urcat pe tron în 1922. Sub protectorat franc.

Moineaux Georges, scriitor franc. v. Courteline.

Moineşti (4817 loc.), com. urb. judeţul Bacău, reşed. pl. Tazlău-Sărat. Perc. locală. Judec. de ocol. Of. P. local. Medici, spital, farmacie. Medic veterinar. Ocol minier. Staţie balneară, climaterică. Exploataţiuni petrolifere. Staţie de C. F. R. pe linia M.—Comăneşti; 2. Culme din jud. Neamţ între Valea Trotuşului şi Tazlăului.

Moisă (4751 loc.), com. rur. jud. Maramureş, pl. Vişeu. Judec. Vişeul-de-Sus. Of. P. local. G. locală.

Molse Vodă, domn al Ţării Rom. (n. 1529 † 1530), fiul lui Vladislav Vodă. Năvăli cu Turcii în Ardeal şi prădă satele săseşti din jurul Sibiului. Duşmanii îl pândesc şi în lupta dela Viişoara e omorît de Vlad cel Nou şi îngropat în mănăstirea Bistriţa, zidită de fraţii Craioveşti, cu unul din coboritorii cărora îşi măritase M. sora, Zamfira fata lui M. a trecut în Ardeal, unde s'a măritat cu doi nobili unguri, mormântul însă îl are la mănăstirea rom. Prislop, căreia îi dăruise şi o parte din moşiile sale.

Moiseiu (în Maramureş) o mănăstire zidită în 1672 şi închinată de ctitorii ei mănăstirii Putna din Moldova, cu care a avut apoi cele mai strânse relaţii. La M. în 1759, era egumen Teofan, trimis de Mitropolitul Iacob al Moldovei.

Moisil Constantin (n. 1876), numismat român, profesor în Tulcea şi Bucureşti; director general al Arhivelor Statului (1923). Redactează: Buletinul numismatic şi Cronica numismatică. A publicat m. studii despre monetele noastre vechi despre medalii şi efigii, etc. E membru coresp. al Acad. Rom. (1919).

Moissan Henry, chimist franc. (n. 1852 † 1907), prof. la univ. din Paris, cercetător foarte activ, a studiat compuşii cianici, oxizii fierului, compuşii cromului, ai florului, descoperi florul, studie carburile, siliciurile şi hidrurile metalice, prepară diamantul (1893), descoperi cuptorul electric, căruia industria metalurgică îi datoreşte mult din avântul luat. Lucrări: Traité de chimie minérale, Le four electrique, Classification des éléments, etc.

Moivre, Abraham de—, (n. 1667 † 1754). Matematician franc. A lucrat în domeniul calculului integral, al seriilor şi al calculului probabilităţilor. La 1707 a publicat formula numită după el „formula lui M." Tot dela M. avem: „Doctrine of Chances" (1718).

Mokka sau Mocha, port din Arabia la marea Roşie. Cafea renumită. 5000 loc.

Mol (Molo), zid puternic de piatră, cement, ori lemn, clădit pentru adăpostirea vaselor în radele de mare cari n'au port. Există M.-uri şi în porturi. Rostul acestora e să apere portul de valuri şi de înnisipare. Pe M. se construesc magazii, căi ferate, depozite, etc. destinate mărfurilor ce se îmbracă pe vasele cari acostează la M. In portul Constanţa s'a construit un M. interior, destinat vaselor şi stabilimentelor militare.

Molari (anat.), v. dinţi.

Moldau, v. Vltava.

Moldova, prov. istorică a ţării noastre. Până la 24 Ian. 1859 a fost principat independent, când, unindu-se cu Muntenia, a format România, nucleul statului actual al nostru. Până la 1775 prin numele Moldova se înţelegea toată regiunea dintre Carpaţi şi Nistru. In urma răpirilor: Bucovinei (1775) şi Basarabiei (1812), numele de Moldova s'a dat numai ţinutului dintre Carpaţi şi Prut. Din punct de vedere orografic, Moldova se împarte într'o regiune de munţi, Carpaţii orientali (v. c.), una de coline, paralele între ele — şi o regiune de podiş la E. de Siret. Apele sale sunt colectate de Prut şi Siret. Are 13 judeţe, dintre care: Neamţul trece şi în Transilvania, iar Dorohoiu, Botoşani, Iaşi şi Fălciu trec şi pe stânga Prutului.

Moldova, este principatul românesc, numit după apa Moldovei ce trece prin el; s'a înfiinţat pe la 1350 de Bogdan Vodă venit din Maramureş, după ce alungă pe supuşii Ungariei: Dragoş şi Sas Vodă. Capitala era în Suceava, de unde se mută la Iaşi prin 1565. Abia trece o sută de ani de expansiune naţională politică şi sub Alexandru cel Bun, dar mai ales sub Ştefan cel Mare, M. îşi ajunge culmea extensiunii sale între Milcov, Dunăre, Nistru şi în nord cuprinde şi Pocuţia polonă. Până la 1504 a fost în lupte grele cu toţi vecinii: Unguri, Poloni, Tătari, Turci, dar din toate M. a ieşit biruitoare şi întărită. In Ardeal Ştefan cel Mare, avea un întins domeniu la Ciceu, unde a făcut o episcopie la Vad, şi pe Târnave la Cetatea Albă, care a stat în stăpânire rom. aproape neîntrerupt până la 1565. Alex. cel Bun organizează M. în interior: curte boierească, mănăstiri frumoase şi bogate, biserica cu Mitropolit, episcopi; asigură marile drumuri de comerţ, ce treceau prin M. din Polonia spre Crimeea şi Ţara Rom. şi care puneau în valoare bogăţiile naturale ale ţării; se creiază relaţii de rudenii domneşti cu Polonia. Prestigiul ţării creşte; Micile frământări pentru tron duc la epoca de mărire a M. sub Ştefan cel M. (1457—1504). Biruitor în zeci de războaie întemeietor de zeci de biserici, monumente de artă, încunjurat cu iubire de întreaga boierime, de „răzeşii" bine situaţi şi dârji, de ţăranii liberi — ajunşi numai mai târziu „vecini", şerbi — Ştefan cel Mare a creiat M.-ei o prosperitate şi siguranţă internă şi un respect în afară cum n'a mai avut nici înainte nici pe urmă. Urmaşii nu mai poartă în sec. al XVI războaie, cari aduc faimă M.; doar Petru Rareş, câştigă biruinţe în Ardeal, unde influenţa sa hotăra în atâtea chestiuni. E veac de întinse relaţii comerciale, de prosperare admirabilă a artei bisericeşti prin vestitele mănăstiri ridicate de Domni, iubitori de cele sfinte. Analele slavone scrise în sec. al XVI, sunt de o surprinzătoare preciziune în relatarea faptelor; cronicele slavone ale călugărilor: Eftimie, Isaia şi Azarie preamăresc faptele Domnilor lor. Amestecul strivitor al Turcilor în trebile ţării se potolia numai când pungile cu banii tributului şi alte multe danii sosiau des la Poartă. Relaţiile cu Polonia se intensifică mult prin căsătoriile boierilor cu nobilimea polonă şi prin adăpostul pribegilor români în Polonia. Trecătoarea stăpânire a lui Mihai Viteazul în Suceava, amintea Românilor din M., că pot trăi mai bine

împreună cu toți ceilalți frați, și pentru această viitoare unire să lucreze. Sec. al XVII e o epocă de importanță pentru M. care dă câțiva oameni de mare valoare ieșind prin strălucirea lor și din cadrul țării. Mitropolitul de Kiew, Petru Movilă fiu de Domn din M., dă în Rusia, *noua* viață ortodoxici slăbite de catolici, tipărind multe cărți folositoare pentru Ruși. Vasile Lupu, vre-o 20 ani, prin bogățiile și influența lui externă, crește prestigiul Moldovei, căci Patriarhii Răsăritului, erau scoși din scaun sau rămâneau după dorința lui. Ține un sinod la Iași (1642) cu fruntașii întregei ortodoxii, a cărei protector prin dărnicie, era. Tipărește la Iași Pravilele împărătești și alte cărți bisericești în rom. și grecește. Școlile polone sunt cercetate de fiii boierilor mold., cari se întorc acasă cărturari, scriind cronici mari și prețioase, de ex. Gr. Ureche, Miron și Nicolae Costin; Mitr. Varlaam, tipărește comorile înțelepte ale Cazaniei sale (1613), cetită pe tot pământul românesc; Mitr. Dosoftciu ne lasă frumoasa Psaltire cu influență din poezia poporană. Vasile Lupu ridicase strălucitul monument de artă: biserica Trei Ierarhi în Iași, zugrăvită de renumiți pictori ruși. Eruditul spătar Nic. Milescu, refugiat în Rusia, cercetează China și Siberia, lăsându-se descrierea lor, cum apusenii nu vor avea-o decât mai târziu. Dimitrie Cantemir, adăpostit în această Rusie ingrată, a lăsat opere, cari l-au așezat între cei mai savanți oameni ai Europei de atunci, fiind și membru al Academiei germane din Berlin. Cronica lui I. Neculcea și a altora, trece în manuscrise dela boier la boier, cetindu se marile fapte ale Domnilor, cari puteau da învățături pentru prezent. Epoca fanariotă a avut și în M. părțile ei bune și rele, ca și în Țara Rom. (v. c.). Câteva familii se perindează la Domnie, trecând dintr'un principat în celălalt: Callimachi, apoi Mavrocordat, Racoviță, Ghica și Ipsilanti. Nicolae Mavrocordat în M. a fost un Domn drept, milostiv și muncitor; sărăcimea era scultată; răscumpăra dela Tătari supușii săi; era liniște și prosperare în țară. Bun a fost și fiul său, Constantin, care a desființat șerbia în M., a dat ordin ca toți mazilii din țară să dea copii la învățătură, și care erau săraci primiau „hrană și îmbrăcăminte". Literatura bisericească a prosperat ca și în T. R. O mulțime de traduceri din grecește apar, foarte bune și mult cetite. Biserica dă mari ierarhi cu Iacov Stamati și Veniamin Costache, mănăstirile iau un nou avânt de muncă folositoare prin acțiunea culturală a călugărului rus Paisie. Curentul național, pătrunde în toate părțile chemând la datoria lor românească pe cei cari conduceau de fapt M. Școala din Iași a lui Gh. Asachi, care învățase în Italia, era menită să dea nu numai carte multă, dar și educație în sens național. Tineri încălziți la ideile de libertate ale Franței: Kogălniceanu, Alecsandri, Russo, C. Negruzzi, cereau nouă viață, în sens modern, pentru M. Acțiunea tuturora prin reviste: Albina Rom., Dacia literară; prin broșuri, cuvântări, ca cele a lui Kogălniceanu dela Academia Mihăileană, prin literatură, poezie; prin agitație internă, ca și prin cea externă, mai ales după 1848; prin activitatea nobilă și patriotică a unor boieri și Domni ca Alexandru Ghica, ba chiar și a lui Mihai Sturdza, se ajunge la creiarea unui curent puternic, care se manifestă tot mai vădit și chiar contra Rușilor și în deosebi în divanurile ad-hoc, ducând prin unirea sufletească la cea politică. Roadele binefăcătoare n'au întârziat, căci în 1859 M. încetează ca stat independent, contopindu-se cu Țara Rom., alegându-și un singur Domn, pe Alexandru Ion Cuza, care a deschis o nouă epocă de progres în România contemporană. Șirul Domnilor Moldovei e cel ce urmează mai jos: Dragoș, ca. 1352—1353; Sas, ca. 1360; Bogdan, ca. 1360—ca. 1364; Lațcu, ca. 1364—ca. 1372; Iurii (Juga) Coriatovici ca. 1372—1377; Ștefan I, 1377—ca. 1378; Petru I., ca. 1378—ca. 1393; Roman I, ca. 1393—ca. 1394; Ștefan I (sau II) 1394—1400; Iuga, 1399—1400; Alexandru I, cel Bun, 1400—1432; Ilie sau Iliaș, 1432—1431; Ștefan II, 1434—1435; Ilie cu Ștefan II, 1435—1443; Ștefan II, 1443—1447; Roman II, 1447—1448; Alexandru II, Iulie—Aug., 1448, . . . 1449—Oct. 1449, 1451—1455; Petru II, 1448— . . . 1449; Bogdan II, 1449—1451; Petru III, Aron 1451—1457; Ștefan III cel Mare, 1457—1504; Bogdan III (Orbul) 1504—1517; Ștefan IV cel Tânăr (Ștefăniță), 1517—1527; Petru IV, Rareș 1527—1538, 1541—1546; Ștefan V, Lăcustă, 1538—1540; Alexandru III, Cornea, 1540—1541; Ilie sau Iliaș II, 1546—1551; Ștefan VI, Rareș, 1551—1552; Ioan I. Joldea, Sept. 1552; Alexandru IV, Lăpușneanu, 1552—1561, 1564—1568; Ioan II, Vasilie, Despot, 1561—1563; Ștefan VII, Tomșa, 1563—1564; Bogdan IV. 1568—1572; Ioan III, cel Cumplit (Armeanul) 1572—1574; Petre V, (Schiopul) 1574—1577, 1578—1579, 1582—1591; Ioan IV, Potcoavă, Noev.—Dec. 1577; Iancu Sasul, 1579—1582; Aron Tiranul, 1591—1592; 1592—1595; Alexandru cel Rău, Iunie 1592; Petru VI, Cazacul, Aug.—Oct. 1592; Ștefan VIII, Răzvan, Maiu—Aug. 1595; Ieremia Movilă 1595—1605; Mihai-Viteazul, Maiu—Septembrie 1600; Simion Movilă, 1606—1607; Mihail (Mihăilaș) Movilă, Sept.—Decembrie 1607; Constantin Movilă, 1607—1611; Ștefan IX, Tomșa 1611—1615, 1621—1623; Alexandru V. Movilă, 1615—1616; Radu Mihnea, 1616—1619, 1623—1626; Gașpar Gratiani, 1619—1620; Alexandru VI, Iliaș, 1620—1621, 1631—1633; Miron Barnovschi Movilă, 1626—1629, Apr. Iulie 1633; Alexandru VII Coconul, 1629—1630; Moise Movilă, 1630— 1631, 1633—1634; Vasile Lupu, 1634—1653; Gheorghe I Ștefan, 1653—1658; Gheorghe II Ghica, 1658—1659; Constantin Basarab, 1659—1661; Ștefan X, (Ștefăniță) 1659—1661; Istrate Dabija, 1661—1665; Gheorghe III, Duca, 1655—1666, 1668—1672, 1678 -1684; Iliеș Alexandru, 1666—1668; Ștefan XI. Petriceicu, 1672—1674 Ian.—Martie 1684; Dimitrie (Dumitrașcu) Cantacuzino, 1673—1675, 1684—1685; Antonie Rosetti (Ruset) 1675—1678; Constantin Cantemir, 1685—1693; Dimitrie Cantemir, Mart.—Apr. 1693, 1710—1711; Constantin Duca, 1693—1695, 1700—1703; Antioh Cantemir, 1695—1700, 1705—1707; Mihai Racoviță, 1703—1705, 1707—1709, 1716—1726; Nicolae Mavrocordat, 1709—1710, 1711—1716; Căimăcănia Vornicului Lupu, Aug. 1711; Căimăcănia lui Ioan Mavrocordat, Oct.—Nov. 1711; Grigore II, Matei Ghica, 1728—1733, 1735—1739, 1739—1741, 1747—1748, 1753—ca. 1756; Const. Mavrocordat, 1733—1735, 1741—1743, 1748—1749, Iunie-Nov. 1769; Ocupația rusească, Sept.—Oct. 1739, 1769—1774, 1788—1792, 1806—1812, 1834; Ioan Mavrocordat, 1743—1747; Constantin Racoviță 1749—1753, 1756—1747; Scarlat Ghica, 1757—1758; Ioan Teodor Calimachi, sau Călugărul, 1758—1761; Grigoric Calimachi, 1761—1764, 1767—1769; Grigorie Alexandru Ghica, 1764—1767, 1774—1777; Constantin Mavrocordat, Iunie—Nov. 1769; Constantin Moruzzi 1777—1782; Alexandru Mavrocordat I, (Delibei), 1782—1785; Alexandru Mavrocordat II. Firaris, 1785—1786; Alexandru Ipsilanti, 1786—1788; Emanoil Giani-Ruset, Maiu—Oct. 1788; Alexandru Moruzi 1792—1793, 1802—1806; Mihai Șuțu, 1792—1795, 1819—1821; Alexandru Callimachi, 1795—1799; Constantin Ipsilanti, 1799—1801; Al. Șuțu, 1801—ca. 1802; Scarlat Callimachi, Aug.—Oct. 1806, 1807—1810, 1812—1819; Alexandru Hangerli, Mart.—Aug. 1807; Stăpânire grecească, Martie 1821; Căimăcănia lui Ștefan Vogoridi, 1821—1822; Ocupația turcească, 1821—1822; Ioan Sandu Sturza 1822—1828; Mihail Sturza, 1834—1849; Grigorie Alexandru Ghica, 1849—1853, 1854—1856; Căimăcănia lui Teodor Balș și a lui Nicolae Vogoridi, 1856—1858; Căimăcănia de trei membri: Ștefan Catargiu, Vasile Sturza și Anastasie Panu. 1858—59; Alexandru Ioan Cuza, 1859—1866.

Cuza Vodă

Moldova, 1. râu din Moldova, izvorăște din Obcina Mestecănișului, trece pe la Câmpulungul Bucovinei, pe la Vama, unde primește pe Moldovița, pe la Gura Humorului, unde se varsă Humorul, curge printr'un șes larg, în care a fost marele oraș Baia și se varsă pe dr. Siretului lângă Roman. Lungimea cursului apr. 200 km.

Moldován Gergely, fost prof. de limba *rom.* la Univ. din Cluj, sub Unguri (n. 1845), de origine română, dar cu sentimente ungurești. A scris despre Românii din Ungaria: „A magyarországi románok".

Moldovan Iuliu, medic român (n. 1882). Prof titular al catedrei de Igienă și ig. socială la univ. din Cluj. Decan în 1921—25. Fost docent la fac. de Medicină din Viena. Fost secretar general și inspector general sanitar și de Ocr. al Ardealului. În 1928—29 secr. gen. al Min. sănătății și Ocr. sociale, în prezent subsecretar de stat la Min. Muncii și Săn. A organizat în 1919—20, serviciul sanitar și de ocrotire al Ardealului. A publicat în limbile română, germană și franceză lucrări importante din domeniul igienii, chimioterapiei, microbiologiei și epidemiologiei. Sunt importante mai ales publicațiile sale principiale asupra igienii națiunii și biopoliticei (v. c.).

Moldovan, 1. **Dimitrie**, consilier la cancelaria curții imp. trans. (n. 1811 † 1889). Adunarea națională de pe Câmpia libertății l-a ales membru al delegațiunii încredințate cu prezentarea Memorandului românilor la împăratul. După potolirea revoluției, a avut diferite slujbe, iar în 1863—1864 a fost ales deputat al dietei din Sibiu, iar dieta l-a ales consilier imperial. În 1867 a fost trecut la pensie. A lăsat o fundațiune de burse pentru studenții univ. români; 2. **Ștefan**, preposit capitular în Lugoj (n. 1813 † 1900). A cules și publicat în revista „Transilvania" numeroase documente privitoare la istoria Românilor.

Moldovan M. Vasile, prefect de legiune în armata lui Iancu (n. 1824 † 1895). În 1848, ca teolog de anul al treilea, a cutreerat 50 comune, chemând poporul la marile adunări dela Blaj. A organizat apoi legiunea III, al cărei prefect a fost sub întreaga durată a războiului civil. A participat la luptele dela Sântioana și Reghinul săsesc, iar în Febr. 1849 s'a retras în Munții apuseni cu Iancu, Butcanu, Balint, Andreica, etc. Ocupând Hațvani Abrudul, M. a fost făcut prizonier, dar l-a eliberat Iancu. S'a distins și în luptele cu Kemény Farkas. Până la pensionarea lui, întâmplată în 1892, după revoluție a avut diferite oficii. A scris o carte intitulată „Memorii din 1848—49", care s'a publicat numai după moartea sa.

Moldovan Silvestru (n. 1861 † ca. 1913). A studiat liceul în Brașov, univ. în Cluj și Viena; profesor la gimnaziul din Brașov (1885—87). Publicist și ziarist pe la Gazeta Transilvaniei, Transilvania, Tribuna. Descrierile lui sunt foarte prețioase, au valoare istorică. „Țara noastră" (1894); Zarandul și Munții apuseni (1898).

Moldova-Nouă (3219 loc.), com. rur. din jud. Caraș, reșed. pl. Moldova-Nouă. Judec. Sasca-Montană. Of. P. local. Port la Dunăre, Moldova-Veche 5 km.

Moldovanu Corneliu, poet liric, ziarist și romancier rom. (n. 1883). Prof. de lit. dramatică la Conservatorul din Buc. Fost director al teatrului național din Buc. și președinte al S. S. R. A participat la fondarea rev. „Paloda literară" și „Făt Frumos". Excelează în poezii epice și descriptive. Scrieri: Poezii (ed. compl. „Cultura națională" 1924), Cântarea cântăreților" (v. c.), „Pe aicea nu se trece", poem eroic, în colaborare cu Mircea D. Rădulescu, „O privire asupra evoluției artei dramatice (1912), Neguțătorul de arome (povestiri), „Purgatoriul" (roman în 2 vol.), etc.

Moldovița, râu din Bucovina, afl. pe stânga a râului Moldova. Izvorăște din Obcina Feredeului, ocolește Obcina Curmăturii și se varsă în Moldova la comuna Vama.

Moldovița, mănăstire în Bucovina clădită de Alexandru cel Bun, pe la 1400, înzestrând-o cu bogate moșii. Dărâmată de vitregia vremii, Petru Rareș, zidește din nou sfântul locaș, pe care-l împodobește, în 1536, pe dinlăuntru și pe dinafară cu foarte frumoase picturi, admirate până astăzi de toată lumea.

Moleculă se numește particula cea mai mică din massa unui corp simplu sau compus, capabilă de existență fizică, având toate proprietățile substanței din care face parte. Corpii materiali se pot diviza în molecule cu ajutorul mijloacelor fizice (disolvare, fierbere, etc.) M.-le din massa corpilor solizi, lichizi sau gazoși nu sunt în stare de repaus, ci într'o continuă mișcare, care devine din ce în ce mai vie prin încălzire. Forța de atracție dintre moleculele corpilor se numește coeziune. Corpii solizi au coeziunea cea mai mare, lichidele au o coeziune moleculară foarte mică, iar gazele n'au coeziune; din care cauză tind să ocupe un volum cât mai mare. M.-le se pot desface, prin mijloace chimice, în părticele și mai mici numite atomi. (v. c.). Atomii se combină formând molecule, singura formă în care pot exista în mod fizic. Atomii de același fel formează molecule de corpi simpli, iar atomii de substanțe elementare diferite, formează molecule compuse. Corpii când se combină, prin forțele de combinare se desfac în molecule, iar acestea în atomi, din combinarea cărora vor rezulta molecule de corpi noi cu însușiri nouă (v. Reacția chimică).

Moleschott Jakob, filos.-materialist germ. (n 1822 † 1893). În lucrarea celebră „Der Kreislauf des Lebens", susține ideea conservării forței în evoluția ciclică a naturii. A fost acuzat de ateism.

Molibden (chim.), element chimic cu simbolul Mo, greut. atom. 96, numărul atomic 42, se topește la 2390°, dens. 9,01; metal alb, casant, nu-l atacă acizii și arde în aer; are tendința pronunțată de a da compuși cu molecula foarte complexă. E întrebuințat în metalurgia oțelului, în laborator și la producerea colorii albastre în smalțuri și piei. Se prepară din molibdenită prin încălzire cu var și fluorină. A fost descoperit de Hjlm (1782), se găsește în natură sub formă de molibdenită, S_2 Mo, molibdat de plumb, etc.

Molibdenita (min.) sulfură de molibden roșcată-plumburie, moale, asemănătoare plumbului sau grafitului. Se găsește în țară în regiunea Băița (Bihor). Se întrebuințează la fabricarea unor vopsele.

Molière Jean Baptiste Poquelin zis —, mare autor dramatic franc. (n. 1662 † 1673). A scris comedii de caracter: le Misanthrope, Tartufe, L'Avare; de moravuri: Le Bourgeois gentilhomme, Les femmes savantes, Les Précieuses ridicules, etc, în care ridiculizează strașnic cusururile omenești: sgârcenia, libertinajul, pedantismul, mizantropia, neștiința, viciul, etc. E unul din cei mai mari scriitori din sec. al XVIII, înclinat să vadă mai ales partea rea a societății și a sufletului omenesc, pe care o zugrăvește cu mult talent și putere de observație. Din aceasta cauză a fost mult criticat. M. a fost și un vestit actor.

Molinet Jean, poet și prozator franc. († 1507). Este continuatorul cronicii lui Georges Chastellain. A tradus: „Roman de la Rose".

Molimă, v. epidemie

Mollpsire, v. contagiu.

Molitvă (slav), rugăciune, mai ales rugăciunea la 40 de zile după nașterea copilului.

Molna, râuleț, care formează hotarul dintre jud. Dorohoiu și Cernăuți și se varsă în Prut.

Molnár Ferencz, mare scriitor magh. (n. 1878). A publicat schițe, nuvele, romane, drame și comedii. Teatrul său se joacă pe toate scenele europene. Roman: Pál uccai fiuk; Teatru: Ördög (Diavolul), Vörös Malom, Liliom, Olimpia, etc.

Molnár Géza, teoretician muzical magh. profesor la Academia din Budapesta, docent pentru știința muzicei (n. 1872). A publicat: Teoria muzicei maghiare, Acustica gamei maghiare, Istoria muzicei și diverse scrieri în legătură cu știința muzicei.

Molnár-Pluariu de Müllersheim Ioan, cel dintâiu medic rom. titrat (n. 1741 sau 1749 † 1815). Autor medical și oculist vestit, numit în 1791 prof. de oculistică la Academia medico-chirurgicală din Cluj, nobilitat 1793. A scris în 1793 o lucrare medicală în latinește, „Paraenesis", cea dintâi de felul acesta, datorită unui român. A publicat prima gramatică românăgermană (1788), cărți de popularizare și școlare rom., și a încercat mai întâiu să editeze o revistă românească. Are îndeosebi mari merite pentru îndrumarea tineretului românesc spre cariere lumești. Ca medic era atât de vestit, încât a fost chemat și la Viena să facă operații de ochi.

Moloch, un zeu al Amoreilor (v. c.), a cărui statuie se fabrică din fier, având cap de taur (v. Minotaur) și căruia i-se jertfiau oameni, mai ales băieți, iar în caz de mare pericol, fiul cel mai în vârstă al regelui.

Molovata (6612 loc.), com. rur. jud. Orhei, pl. Susleni. P. Ú. Susleni. G. Chișinău la 58 km.

Moltke Helmuth Karol Bernard, Conte von —, general prus. (n. 1800 † 1891). Celebru prin calitățile sale militare evidențiindu-se ca un mare organizator militar. A făcut planurile, conducând operațiile campaniilor din 1866 și 1870—71.

Moltke Helmuth Johannes Ludwig, nepotul marelui Moltke. General german (n. 1848 † 1916). În timpul răsb. mond. a fost Șef al M. St. M. germ., în care calitate a conceput planul de campanie contra Franței. După înfrângerea dela Marna, în Oct. 1914, a fost înlocuit în comandă prin generalul Falkenhayn.

Molucele, 1. archip. din Malaezia (Oceania). Insulele principale sunt: Gilolo s. Halmahera, Ceram, Boeroe, Ambroine, etc. Aproape toate de origină vulcanică. 71675 kmp. cu apr. 500.000 loc. Mare producție de aromate (scorțișoară și cuișoare).

Moluște (zool.), o încrângătură a animalelor. Corpul bilateral simetric, moale, nearticulat; cu sau fără cap, fără metamere și fără extremități. Pielea moale, lubrică. Cutele pielii formează o manta, care la multe specii formează cochilii. Cochilia e sau simplă și atunci de obiceiu e spiralată sau constă din 2 valve; e constituită mai ales din săruri de calciu. La partea inferioară a corpului se găsește un organ de locomoțiune musculos, piciorul. Organele respiratorii sunt așezate sub manta în cavitatea pulmonară sau cav. branchială. Aparat circulator deschis. Inima e intercalată în partea sa arterială. Sist. nervos compus din 3 perechi de ganglioni. Multe specii sunt hermafrodite, cu împerech. reciprocă. Unele trec prin metamorfoză. Majoritatea trăiește în apă, cele adaptate vieții terestre au nevoie de multă umiditate. Se împart în: 1. Amphineure; 2. Gasteropode (melci); 3. Solenoconchii; 4. Lamelibranchiate (scoici); 5. Cefalopode (caracatița).

Momâia, atacul dela —, înălțime (cotele 625—632), ce domină Valea Șușiței în ținuturile Vrancei la NV. de Panciu. Lupte violente între Rom. și Germ. în războiul din 1917. Dela 8 Ianuar la 28 Februarie, este disputată alternativ. Atacul Div. I-a rom. dela 28/II. nu reușește. Este cucerită de trupele rusești la 24 Iulie în timpul ofensivei rom. dela Mărăști.

Moment, 1. Clipă, cantitatea cea mai mică de timp, indivizibilă. M. hotărîtor: motivul care determină soarta unei mișcări: „Ex. momentul dela Lemberg" (v. c.) 2 (lit.) Parte sau peripeție care schimbă mersul unei acțiuni epice. De ex.: M.-e dintr'o schiță, un roman, o epopee, etc.

Momentană (fon.), v. Ocluzivă.

„Momentul dela Lemberg", s'a numit data când Românii nu au intrat în acțiune alături de „Entente" în timpul războiului mondial, deși se produsese un fapt hotărîtor, în aparență, pentru situația noastră politică: victoria rusă la Lemberg (1914.)

Moment de rotație (în plan) se numește în cazul mișcării de rotație produsul dintre o forță și distanța centrului de rotație dela direcția forței.

Momentul de inerție, al unui corp în mișcare de rotație, în jurul unei axe, este suma produselor, dintre elementele de massă ale corpului și patratele distanțelor acestora dela axă.

Mommsen Theodor, mare istoric germ. (n. 1817 † 1903). Fost prof. la Berlin, etc. Are lucrări fundamentale pentru cunoașterea culturii și antichităților romane: Römische Geschichte, Römisches Staatsrecht, Epigrafische Analekten, Römische Urkunden, Geschichte des römischen Münzwesens, Justiniani Augusti, Corpus inscriptionum latinorum, Inscriptiones regni Neapolitani, Jordanis Romana et Getica, etc., etc. A luat premiul Nobel (1902). Pune bazele epigrafiei și numismaticei, critică miturile ca izvor istoric.

Momuleanu Barbu Paris, poet rom. (n. 1794 † 1837). A scris versuri în spiritul vechiu al vremii, cam la fel cu ale lui Conachi și Ienăchiță Văcărescu. Poeziile erotice sunt sensuale și monotone, cu o inspirație artificială și o sensibilitate problematică. M. are tendințe filos. și sociale, dar nu reușește să clarifice sau să plasticizeze artistic nici pe una dintr'însele. Unele poezii nici nu se ridică din vulgaritate. Susținut și apreciat de Eliade Rădulescu, a avut succes față de contimporani și a primit epitetul „glas de durere" dela Eminescu (în „Epigonii"), nemeritat, desigur.

Monaco, mic principat independent până la războiul mondial (1918), de când este pus sub suveranitatea Franței. A păstrat însă oarecari drepturi. Supr. 1,5 kmp. cu 22,000 loc. (în 1923). Veniturile constau din ceeace produce faimosul casinou dela Monte Carlo, înființat în 1856. Orașe: Monte Carlo (11,000 loc.), La Condamine (9000 loc.), Monaco (2000 loc.) Are unul din cele mai bogate muzee oceanografice.

Monadă, (filos.) unitate, element fizic sau spiritual din realitate. Teoria Monadelor a întemeiat-o Leibniz = „Monadologia".

Monahi, călugări, numele acelora, cari părăsind plăcerile lumești și-au luat obligația să observe cele trei sfaturi evanghelice: castitatea sau fecioria, obediența și sărăcia, și să trăiască după regulele ordinului al cărui membru este. Viața călugărească o găsim și înainte de creștinism la Brahmani și Budhiști, iar la Evrei așa numiții Esseni, trăiau o astfel de viață, ca de ex. Sf. Ioan Botezătorul. Pe timpul persecuțiilor lui Deciu, mulți creștini s'au retras în deșerturi, trăind viața solitară dorind să ajungă la perfecțiunea creștinească. Aceștia s'au numit eremiți. Întâia oară ei au fost organizați de Sf. Antoniu cel Mare (v. c.), iar mai târziu Sf. Pachonie (v. c.).

Monarhia (dr.) formă de guvernământ: statul are un singur șef: Statul e guvernat de un monarh.

Monarhia absolută: autoritatea șefului statului e fără margini; nu o poate controla nimeni.

Monarhia constituțională: autoritatea monarhului este limitată de constituția (v. c.) pe care el jură și trebuie s'o respecte.

Monarhiști (polit.): partizanii politici ai Monarhiei; deobiceiu în republicile contimporane M. vor schimbarea formei de guvernământ.

Monastîr, Bitule sau **Bitolia,** oraș din Jugoslavia cu 4800 loc. Fabrici de covcare. A jucat un rol însemnat în războiul balcanic din 1912 și marele război. Locuit de mulți Aromâni. A fost liceu românesc.

Monazita, (min.) fosfat de ceriu și lantan transparent-opac de diferite colori: roșu, brun, galben-brun, brun-suriu, cu aspect gras. Adeseori mai conține și elementele rari, toriu și didimiu. Se găsește în massa unor granite (Norvegia, Miask, Brazilia, Carolina de nord), sau în nisipuri de aluviune cu diamante și fluturași de aur (Urali, Tasmania, Brazilia). Se întrebuințează pentru extragerea metalelor rare, ceriu, lantan, toriu, întrebuințate la lămpile cu gaz, sistem Auer.

Moncey (cit. Monse) Adrian Jeannot de—, duce de Conegliano, mareșal de Franța (n. 1754 † 1842). S'a distins în războaiele napoleoniene în special în Spania. El a organizat apărarea Parisului în 1814, contra trupelor Aliaților. A fost guvernatorul Invalizilor.

Monere (biol.), numire întrebuințată de Haeckel pentru protozoarele la care nu se pot distinge nuclee.

Monet Claude (n. 1840 † 1926), pictor francez, șeful școalei impresioniste (v. Impresionism). S'a distins în peisaje, cu puternic efect de lumină: Canal en Hollanda, Le Pont de l'Europe, etc.

Monge Gaspard (n. 1746 † 1818). matematician francez, întemeietorul geometriei descriptive.

Mongolia, regiune din Asia centrală, cuprinsă între China, Mandciuria și Siberia. Apr. 3,543.000 kmp. Inconjurată de munți (Altai, Khangai, Tian-Șan, Nan-Șan, Ala-Șan, Marele Khinghan). M. este un mare podiș deșertic acoperit de pietre (Gobi) sau de nisip (Șa-Mo). Locuitorii (apr. 2, 700.000) sunt nomazi, de rasă galbenă. Orașe importante: Kalgan, Urga (Ulanbutorchoto), etc. Este împărțită în: State libere (republ. populară Mongolă și Tannu-Tuwa) și regiuni supuse Chinei (M. interioară, Barga, Ciuguciak). Ambele regiuni au apr. aceleași suprafețe.

Mongolii, popor războinic din Asia centrală (Mongolia), care a format m. multe imperii: imperiul din China și Mongolia, întemeiat de Genghis-Han (v. c.) (— 1362); al doilea de Timur-Lenk; al treilea de un descendent al lui Tamerlan (— 1530), a durat însă până la 1806.

Monier Ioseph (n. 1823 † 1906) grădinar francez. In 1867 a inventat betonul armat.

Monism (filos.), concepție care admite un singur principiu la baza întregii existențe, deducând din el toate aspectele și multiplicitatea fenomenelor. 1. M.-ul epistemologic, reduce la o singură funcțiune întreaga cunoaștere, căutând să depășească dualismul dintre real-ideal, existența extremă conștiință, obiect-subiect, etc. M. este atunci idealism (v. c.), conștiențialism (v. c.), Empiriocriticism (v. c.), etc. 2. M.-ul etic, admite un singur principiu fundamental pentru moralitate (v. Etică); 3. M.-ul psihologic, reduce realitatea vieții psihice la unitate, fie materia (Materialism) fie, Spiritul (Spiritualism), fie la identitatea psihicului cu fizicul (v. filos. identității); 4. M.-ul logic înlătură deosebirea dintre formă-conținut, apriori și posteriori în judecată. Cunoașterea este atunci „surprinderea eternului în ceeace e trecător".

Monitor, corabie de război. Primele M.-e s'au întrebuințat în 1861, în războiul civil american. Azi se numesc M.-e corăbiile de război fluviale.

Monitor fluvial (marina), vas de război în genul cuirasatelor, servind ca vas pază-coastă de fluviu și de multicori chiar pentru paza coastelor maritime. Numele derivă din vasul de război american, construit de inginerul Erickson în timpul războiului de succesiune, căruia i s'a dat numele de „Monitor". M-oarele se găsesc în marinele: americană, engl., braziliană, rom. In marina rom. împreună cu vedetele constituesc flotila de Dunăre. Se mai deosebește **Monitorul pază-coastă maritim,** cu un tonaj mai mare și armament mai puternic, cu aceiași rol de pază-coastă. Se găsește în marina braziliană, engleză; ca armament are tunuri până la 305 m/m.

„Monitorul medical al României", organul oficial al serviciului sanitar și revistă de medicină generală. Fondat de Davila. A apărut dela 1862 până la 1867.

„Monitorul oficial" este publicația oficială a statului rom., în care se publică legile, desbaterile Parlamentului, deciziile, anulările de acte, titluri (efecte), diplome, etc., numirile în funcțiunile statului ș. a. Legile devin obligatorii pt. toți Rom. după publicarea lor în „Mon. oficial".

Moniusko Stanislav, compozitor polon (n. 1819 † 1872), capel-maistru și profesor al Conservatorului din Varșovia. A scris numeroase opere ca: „Halka" prima operă națională polonă, „Jawnuta", etc. (în total 20 opere), cinci balete, numeroase lucrări bisericești, opt „Sonete din Crimeia", pentru cor și orchestră, uvertura „Bajka", peste 400 liduri, piese pt. pian și un tratat de armonie. La Varșovia s'a înființat în 1892 un muzeu „Moniusko" și o societate pentru publicarea tuturor manuscriptelor rămase dela acest mare compozitor polon.

Monivong, regele Cambodgelui (Indochina), dela 1927. Sub protectorat franc.

Monna Lisa, zisă și „Gioconda", capodoperă de a lui Leonardo da Vinci. Portretul soției florentinului Francesco del Giocondo.

Monnier Marc, literat și autor dramatic franc. (n. 1829 † 1885). Are studii critice: Genève et ses poètes, Histoire Générale de la litterature moderne.

Monoclin (cristalograf), sistemul M. cuprinde acele forme cristalografice care se pot raporta la un sistem de trei axe neegale care se intersectează în două unghiuri drepte și în unul obtuz. Sistemul M. are 3 clase de simetrie: holoedria, cu 3 elemente de simetrie, hemimorfia cu 1 ax de simetrie și hemiedria cu un plan de simetrie. Elementele care alcătuesc formele sistemului monoclin sunt fețe de prismă, piramidă și de pinacoidă.

Monocotiledonate (bot.), se numesc plantele cu flori (fanerogame) în sămânța cărora plantula sau embrionul are o singură frunzișoară mai mare cu caracter trecător, numită cotiledon. Formează o clasă din subdespărțământul plantelor cu sămânța închisă în fruct (angiosperme) cuprinzând mai multe ordine cu numeroase familii: liliacee (Liliiflorae) graminee (glumiflorae), palmierii (Principes), orchidee (Microspermae). Caracterele lor generale, anatomice și morfologice, prin care se deosebesc de plantele dicotiledonate (v. c.), sunt următoarele: Au o tulpină ierboasă sau lemnoasă (palmierii) de regulă neramificată care își păstrează structura primară nefiind capabilă de îngroșare secundară prin lipsa de apariție a inelelor anuale lemnoase (lemn secundar) caracteristic copacilor adevărați. Frunzele lor sunt simple sau compuse fără coadă, formate dintr'un limb cu nervure paralele, înserându-se pe tul-

pînă cu o teacă. Au floarea organizată dintr'un număr de trei sau un multiplu de trei părți și anume: din 3 carpele, 3 sepale, 3 sau 6 stamine. Apariția lor în evoluția vieții se înregistrează încă din perioada jurasică din era secundară la sfârșitul cărei, în cretacic, apar și plantele dicotiledonate (Aparțin: ghiocelul, laleaua, crinul, grâul, secara, porumbul, poronoicul, curmalul, etc.).

Monodie (grec), cântare unisonă fără acompaniament instrumental caracteristic pentru timpurile vechi și evul mediu. Încreaga muzică bisericească veche precum și muzica trubadurilor au fost monodice.

Monofisiți, eretici din sec. al V., cari afirmau că în Is. Chr. este numai o natură, cea divină. Urzitorul acestei erezii a fost călugărul Eutichiu. Învățăturile M.-ilor au fost condamnate la sinodul ecumenic dela Chalcedon (451). Azi so mai găsesc M.-i în Asia Mică (Iacobiți) și în Egipt (Copți). Cei din Egipt s'au unit aproape toți cu Roma.

Monogamia (gr.), căsătoria cu o singură femee. Opus: poligamie.

Monografia, 1. Speță de scriere istorică sau geografică, în care se descrie sau se povestește despre o singură regiune sau singură persoană, ori instituție; 2. Descrierea unui singur obiect. Ex. Monografia comunei Rășinari de V. Păcală. Monografie istorică: Istoria Comerțului rom.

Monoic (bot.), aceeași plantă are flori masculine și feminine; 2. (zool.). In aceeași colonie trăiesc fixate animalele mascule și femele.

Monoideism, 1. (psihol.). După Ribot: tendința atenției de a concentra întreaga activitate psihică în jurul unei idei precumpănitoare; excluzând pe altele; 2. După Pierre Janet: îngustarea câmpului conștiinții și predominarea unei singure idei, exclusiv și durabil.

Monolog. 1. Scena unei piese de teatru în care vorbește un singur personaj. 2. Piesă mică, cu caracter comic, recitată de o singură persoană. De ex. „Sâmburele" de Bassarabescu (v. c.) M. celebru: „Monologul lui Hamlet" din piesa cu același nume.

Monom este o expresie algebrică, care în cazul când este întreagă nu cuprinde deloc semnele plus sau minus, iar în cazul când este fracționară sau exponențială poate să cuprindă aceste semne numai la numitor sau la exponent.

Monomanie (med.), o formă a maniei, (v. c.).

Monometalismul, sistem monetar cu etalon (v. c.) monetar unic. Statul, deși fabrică monede din mai multe metale, nu admite ca monedă legală decât una, dându-i curs forțat (v. curs forțat.). Ea poate fi bătută dintr'un metal prețios: aur sau argint. Anglia are ca etalon monetar unic moneda de aur. Țările asiatice, afară de India, au etalon unic de argint. (v. Bimetalism și Metalism).

Monoplegie (med.), paralizie mărginită la un singur membru.

Monopolurile, sunt impozite indirecte, impuse de stat, asupra tutunului, hârtiei de țigări, chibriturilor, sării, cărților de joc și prafului de pușcă. Numai statul are dreptul de fabricare sau exploatare în stabilimentele sale a lucrurilor monopolizate și deci, lipsind concurența, poate fixa prețuri mari asupra lor, rămânându-i câștiguri însemnate. (v. impozite indirecte): Conform bugetului din 1928 statul român încasează după aceste monopoluri sumele următoare în lei:

Tutun	5,350,000,000
Hârtie do țigarete .	515,000,000
Chibrituri	680,000,000
Cărți de joc . . .	40,000,000
Explozibile	140,000,000
Sare	600,000,000

Monosilanul (chim.), compus de-al siliciului cu hidrogenul. Si H_4, analog cu metanul; gaz incolor, fierbe la —125°, are miros respingător, produce dureri de cap, la roșu se descompune în componenți, iar în concentrații mai mari explodează la aer; este descompus pe încetul cu degajare de hidrogen, atât de apă cât și de hidrații alcalini.

Monoteliți, eretici din sec. al VII., cari admiteau în Is. Chr. numai o voință. Urzitorul ereziei a fost Sergiu, patriarhul Constantinopolului. M.-ii au fost condamnați în sinodul ecumenic dela Constantinopol (680).

Monoteist (gr.), cel ce crede într'un singur Dumnezeu.

Monotonie, lipsă de variație. Intotdeauna monotonia plictisește.

Monotreme (zool.), ord. al mamiferelor inferioare. Maxilele în formă de cioc, fără dinți, de obiceiu acoperite cu plăci cornoase. Intestinul rect formează o cloacă în care se termină, ca la păsări, organele uro-genitale. Uterul și vaginul dublu, penisul scindat. In schelet au un coracoid independent și oase marsupiale. Femelele gravide n'au placentă. Puii se nasc într'un ou cu coaje moale. Trăiesc in Australia sud-estică și Tasmania. Ex. Ornitorincul.

Monotrope (mineralog.), substanțe polimere, care au posibilitatea să se transforme, printr'o reacție ireversibilă într'o altă varietate cristalografică, de ex. aragonita se poate transforma în calcită, fenomenul invers însă nu are loc.

Monoze (chim.), v. Hexoze.

Monroe James, președinte al Statelo Unite (n. 1759 † 1831) dela 1817—1825. A fost un mare patriot și a respins ori ce intervenție europeană („America Americanilor"). Pe timpul său s'a cumpărat Florida dela Spania.

Monselet Charles, jurnalist și literat franc. (n. 1825 † 1888). Are celebrul „Almanach des gourmands" și anecdote literare: les oubliés et les dédaignés du XVIII-e siècle, etc.

Monstera Adan (bot.), gen de plante acățătoare din fam. Aroideelor; 12 specii tropicale în Am. M. deliciosa, plantă decorativă răspândită.

Monstru (med.), animal care la naștere prezintă anomalii anatomice, ex. îi lipsesc extremități, are arcurile branchiale deschise, etc. M. de obiceiu nu trăiesc decât câteva ore după naștere.

Montagne, La —, în revol. franc. grupareа politică, în frunte cu Marat, Danton, Robespierre, care vota măsurile cele m. drastice. A introdus regimul teroarei. Rolul lui încetează cu căderea lui Robespierre.

Montagu Edvin Samuel (n. 1879), om politic englez. In 1906 deputat, în 1916 ministru al muniților, în 1917—1922 secretar de stat al Indiilor și creatorul constituției nouă a Indiilor.

Montaigne Michel de —, scriitor și filos. franc. (n. 1533 † 1592). Celebru prin „Essais" (1580), scrise într'un stil mădios, colorat, variat și original, importante pentru cunoașterea societății franc. din sec. al XVI. M. este sceptic.

Montaj electric. Asociare 1. în serie: polul pozitiv al primei surse de curent îl legăm cu polul negativ al celei de a doua, polul pozitiv al acesteia cu cel negativ al celei următoare, etc., rămânând astfel liber polul negativ al primei și cel pozitiv al ultimei surse de curent. La aceste legăm circuitul de utilizare. In cazul elementelor galvanice ne folosim de obiceiu de acest mod de asociare, mai rar la dinamuri. Rezistențele și condensatorul și ele se pot asocia în serie. Mai observăm, că în serie putem asocia numai elemente galvanice și rezistențe construite pentru aceiași intensitate de curent. Prin M. elementelor în serie mărim diferența de potențial. 2. M. în paralel: legăm laolaltă polii de același nume al tuturor elementelor galvanice. Acest mod de M. se folosește la dinamuri aproape totdeauna și mai rar la elemente galvanice. Putem asocia în paralel și rezistențe. Lămpile electrice se asociază de obiceiu în paralel. Prin M. în paralel mărim intensitatea curentului. 3. M. mixt e combinația celor de mai sus, se folosește mai rar. 4. M. în triunghiu. 5. M. în stea. Aceste din urmă două se întrebuințează în cazul curenților alternativi trifazici, cruțând astfel materialul pentru conducte.

Montalembert Charles Forbes, conte de —, bărbat de stat franc. (n. 1810 † 1870). Impreună cu Lamennais a fondat „l'Avenir" și a apărat strălucit catolicismul liberal.

Montanistică, v. minerit.

Mont Blanc, masiv din Munții Alpi la triplul punct de hotar între Franța, Elveția și Italia. Altit. max. 4810 m. Lung. 45 km. pe 13 km. lăț. E format din roci cristaline. Ghețari: La Mer de Glace se coboară până la altit. 1200 m. Observatoriu franc. la altit. 4272 m.

Montchrétien Antoine de —, autor dramatic (n. 1575 † 1621). Are piese de teatru grațioase. Sophonisbe, l'Ecossaise. Este și creatorul științii economice prin tratatul său: l'Economie politique.

Monte Carlo, oraș din principatul Monaco, pe Mediterana. Case de joc celebre. Casino din 1878. Are 9600 loc.

Montel Paul, matematician franc., prof. la Sorbona. Lucrări importante în domeniul Teoriei funcțiilor, unde lui M. i se datorește introducerea noțiunii de familii normale de funcțiuni.

Monte maggiore, cel mai înalt vârf din munții Italiei. 1640 m.

Montépin Xavier de —, romancier și autor dramatic franc. (n. 1825 † 1902). Dramele sunt scoase din romanele sale foarte populare. Cele mai cunoscute: La Sorcière rouge, la Porteuse de pain, les Chevaliers du lansquenet, Sa Majesté le roi du Monde, etc.

Montespan Françoise — Athenaïs de Rochechouart, marquise de — (n. 1640 † 1702), favorită de a lui Ludovic al XIV, înlocuită de Madame de Maintenon.

Montesquieu Ch., de Secondat baron de —, literat și filos. franc. (n. 1689 † 1755). A fost magistrat, apoi publică „Lettres persannes", lucrare anonimă, o satiră muscătoare a societății europene de atunci, care deveni imediat populară. In 1726 părăsi magistratura, ocupându-se numai de studii și călătorii, retras apoi în castelul dela Brède, scrise vestitele lucrări „Considérations sur les Causes de la grandeur et de la décadence des Romains" și „l'Esprit des Lois", care-i atraseră o mare faimă. Prin aceste lucrări M. este unul din marii filos. ai sec.

al XVIII și un important precursor al Istoriei științifice și al sociologiei (v. „Grandeur et décadence"). A mai colaborat apoi și la marea lucrare ce a revoluționat spiritul vremii „la Grande Encyclopédie", pentru care a scris „Essai sur le goût".

Montesquieu—Ferensac Robert, comte de —, poet francez (n. 1855 † 1921). Ca poet simbolist a fost apreciat mai mult de saloane: Hortensias bleus, Perles rouges.

Montessori Maria, doctoriță ital. (n. 1870); a întemeiat metoda M. în educație, bazată pe activitatea proprie a copilului, care, învățând astfel, ajunge la independența în toate înfăptuirile sale. Mijloacele metodei M.: exerciții libere, atrăgătoare, bazate pe spontaneitate, gust de ordine, memoria simțurilor (cf. Școala activă).

Monteverdi Claudiu, celebru compozitor ital. al sec. al XVI—XVII (n. 1567 † 1643). A trăit în Veneția ca dirijor al bisericei San-Marco. Numele său îu cunoscut mai întâi pentru numeroasele sale madrigale (9 volume), care întreceau în coloritul lor îndrăzneț și inovații armonice, tot ce exista în acest gen. Adevărata celebritate o cunoscu însă pentru operile sale care marcau primele mari succese ale acestui gen nou de muzică. „Orfeu" (1607), „Arianna" (1608), „Magdalena", „Proserpina răpită", „Ullise", „Amori di Diana e d'Eudimione" sunt lucrările lui cele mai reputate. A scris și numeroase lucrări bisericești de mare valoare istorică.

Montevideo sau **San Felipe y Santiago**, capit. republicei Uruguay. Are 448.000 loc. Port la Atlantic. Comerț important.

Montezuma (n. 1480 † 1520), ultimul domnitor indigen în Mexico, înainte de a fi cucerit de Spanioli.

Montgolfier frații, Joseph Michel (n. 1740 † 1810) și Jacques Etienne (n. 1745 † 1799). Ei se consideră ca inventatorii aerostatului și promotorii navigației aeriene. Principalul merit în acest domeniu îl are Joseph, dar în toate încercările a fost ajutat de Jacques, care a inventat și parașuta. Primul balon al fraților M. consta dintr'un înveliș de hârtie acoperit cu pânză și umplut cu aer cald; acest balon a fost lăsat să se ridice în aer la 5 Iunie 1785. Mai târziu cu sprijinul Academiei franceze, frații M. au construit un balon de 15 m. diametru, prevăzut cu o nacelă cu ajutorul căruia se puteau face chiar și călătorii la distanțe.

Montholon Charles-Tristian, Conte de — general franc. (n. 1783 † 1853). A fost unul din executorii testamentari ai lui Napoleon Bonaparte, pe carc l'a însoțit în captivitate la Sf. Elena. A scris împreună cu generalul Gourgaud „Memoriile lui Napoleon la Sf. Elena".

Monti Vincenzo, poet epic și dramatic ital. (n. 1751 † 1828). A lăsat poeme politice dintre care cea mai cunoscută e: Bassiviiliana.

Montijo Eugenie-Marie de Guzman, soția imp. Napoleon al III (n. 1826 † 1923) a avut rol politic în răsb. franco-germ.

Montmartre, o fostă comună în împrejurimea Parisului, între fortificații, azi cartier al lui. Pe vârful colinei M. se ridică biserica Sacré Coeur.

Montmorency (cit. monmoransi), familie franc. care a dat mai mulți generali re numiți dintre care cei mai celebrii sunt: a) **Mathieu I** († 1160), conetabil de Fr.; a) **Mathieu II** († 1230) mare conetabil de Fr., a luptat la Bouvines; c) **Anne I.** mareșal și conetabil de Fr. (n. 1493 † 1576). S'a distins în luptele contra lui Carol Quintul și a jucat un rol foarte important în Stat. d) **Henric II** (n. 1595 † 1632), amiral și mareșal de Fr., Răsvrătindu-se contra lui Richelieu a fost decapitat.

Montpellier, oraș din Franța, capit. depart. Herault. Are 83.000 loc. Academie, universitate veche (1289), cu facultăți de medicină și de farmacie. Vinuri, țuică.

Montreal, oraș din Canada (prov. Quebec) cu 908.000 loc. Arsenal, universitate franc. și engl.. Port foarte însemnat pe Sf. Laurențiu. Metalurgie, țesătorii, etc.

Montreaux, oraș din Elveția pe lacul Leman. Are 28.000 loc. Stațiune de iarnă foarte vizitată, având o climă dulce și peisajele frumoase ale lacului Leman.

Montrose (cit. monroz) James Graham, marchiz de —, general scoțian (n. 1612 † 1650). S'a distins prin luptele pentru stăpânirea Scoției. A fost partizanul lui Carol I. A fost executat după o încercare de invazie în Scoția.

Monzie Anatole de — (n. 1876), om politic francez; avocat și ziarist; 1909 deputat, apoi senator. S'a ocupat îndeosebi cu chestiuni de politică externă.

Moody William Vaughan, poet american (n. 1869 † 1910). A scris: Poeme; drame: Purtătorul de foc, Masca judecății, Vindecătorul prin credință. Poezia lui e impecabilă, lirică, amintește pe Heine.

Moore, lumina — sau lumina de vid. Fenomenele luminoase ale descărcărilor prin gaze rarifiate au fost întrebuințate mai întâi în tehnică de Mac Farlan Moore la 1896. La tuburile Moore nu sunt necesare pentru funcționare curenți de frecvență înaltă ca în cazul tuburilor Geissler, ci pe lângă o tensiune suficientă funcționează și cu 50 perioade pe secundă, obișnuite în tehnică. Tensiunea înaltă o putem obținea cu ajutorul unui transformator. L. nu se folosește pentru luminat, ci numai pentru reclamă. Coloarea L. depinde de gazul aflător în tuburi; tuburile ce conțin hidrogen dau o coloare trandafirie, celc cu azot o coloare albăgalbenă, celc cu neon o coloare roșie, etc.

Moore Thomas, poet engl (n. 1779 † 1852). Are opere pline de imaginație: Irish Melodies, Lalla Rookh (fantazie orientală) The Tudge Family, The Epicurean; și admirabila Life of Byron.

Moore George, romancier naturalist englez (n. 1857). A scris romancle: Vaine fortune, Esther Waters. Este promotorul renașterii literare din Irlanda. mai ales cu „The Untilled Field" (culegere de istorioare).

Móra Ferenc, poet și publicist magh. (n. 1882), director la bibl. Somógyi din Seghedin. A avut mare succes cu poezii lirice și povestiri în versuri: Az aranyszőrű bárány, și romanul „A festő halála", etc.

Mora Mihail, scriitor rom. (n. 1833), ziarist la „Universul" și avocat în Buc. Fost secretar general în Ministerul Justiției. A colaborat la „Tribuna" din Sibiu (1903). Scrieri: Flori și lacrimi (poem dramatic). Instigatorii revoltelor țărănești, Filme (1921), etc.

Moracee (bot.) plante dicotiledonate, s. fam. Moroidee. Morus, dudul. Arbori introduși la noi din Asia. Fructele seamănă cu fragii, de aceea poporul le și numește adesea astfel. M. alba, dudul alb, cu fructe albe, adus din China. Frunzele sale sunt cea mai bună hrană pentru larvele fluturilor de mătase. Se cultivă în mai multe varietăți. M. nigra, dudul negru, adus din Persia și China, are fructe negre-roșietice, dulci. Frunzele nu sunt așa de bune pentru vermii de mătase.

Moral, Argumentul —, pentru demonstrarea existenții lui Dzeu, v. Argument.

Moral, ceeace este în conformitate cu legea morală; comportare (atitudine) morală.

Moral, Argumentul —, pentru demonpornește din cuget sau din imboldurl, dictate de datoria impusă de legea morală, deci lăudabilă prin faptul că țintește binele în mod conștient; 2. Morala = o ramură a sociol. care se ocupă cu studiul moravurilor din p. d. v. pozitiv fără considerare la valoarea lor etică. De aceea nu se poate confunda cu Etica =știința valorilor (idealurilor) morale și a normelor comportării morale, v. Etica.

Moral insanity (engl., cit. morăl insaniti), nebunie morală, lipsa sentimentelor morale și înclinarea spre fapte imorale și delicvente.

Moralism (filos.), 1. Înțeles general: recunoașterea unei legi morale. Opus: imoralism; 2. Înțeles special: concepția, care susține că moralitatea este valoarea supremă, datoria fundamentală și scopul ultim al lumii. Prin aceasta, concepțiile moraliste recunosc supremația rațiunii practice asupra celei teoretice (de ex. în filos. lui Kant și a lui Fichte), spre deosebire de Intelectualism, Hedonism, Esteticism; v. ac. cuvinte.

Moralist, 1. acel care „face morală" altora; 2. Adept al Moralismului.

Moral sense (engl.), simțul moral, sentimentul înnăscut al moralității, instinctul moral, capacitatea de a face distincțiuni morale. Filos. engl. Shaftesbury (v. c.) este considerat ca întemeietorul teoriei „M. s." în filos. modernă.

Moralitate (filos.), Concordanța voinții cu legea morală, voința de a face bine, comportarea morală. Se deosebește de „Legalitate" prin faptul că ideea datorici este mobilul comportării, pe când la Legalitate concordanța cu legea morală are loc indiferent de motive: ea poate fi și silită ori întâmplătoare.

Morand Paul, scriitor franc. (n. 1888). Poezii: Lampes à arc; Feuille de Température; Proză: Tendres Stocks; l'Europe galante; Lewis et Iréne; (romane). Face parte din grupul „Fanteziștilor".

Morariu, 1. **M. Andrievici Constantin**, scriitor didactic bucovinean (n. 1835 † 1675). A publicat mai multe scrieri teologice și manuale pentru studiul religiunei. — 2. **M. Vasile** (n. 1850), a întemeiat soc. muzicală „Armonia" la Cernăuți, iar ca deputat în camera legislativă a Bucovinei a fost un sincer apărător al țăranilor români.

Morariu Constantin (n. 1854 † 1927), preot în Bucovina; servitor model al altarului. A publicat o mulțime de studii și articole prin diferite ziare și reviste și aparte: Părți din istoria Românilor bucovineni (1893—4, 2 voi.); Sfaturi pentru tineret (1920); Virtutea miiei creștinești (1923); Fără cruce nu este mântuire (1925), etc. A înființat ziarul poporal „Deșteptarea" din Cernăuți (1893). A fcst un fanatic român, suferind temnită, din pricina prigonirilor austriece și un intransigent și ireductibil apărător al limbii române în Bucovina, constituind chiar o epocă

Morariu Leca (Alexandru), distins prof. de lit. română modernă și folclor la Univ. din Cernăuți din 1922 (n. 1888). Din 1923—27 redactor la „Junimea Li-

terară"; în 1926 a întemeiat la Suceava, valoroasa revistă „Făt Frumos". În 1927 şi 1928 a făcut importante cercetări la Istro-români (v. c.). Autor a numeroase lucrări: Dela Noi (pov. bucovinene; 1926, prem. de Acad. rom.); Isopia Voroneţiană (1922); Războiul Troadei (1923, prem. de Acad. rom.); interes. studiu Morfologia verbului predicativ român (I 1924, II 1925, 1928); Institutorul Creangă (1925, prem. de Acad. rom.); Istro-Românii (1927); Lu fraţii noştri (carte pt. Istro-români), etc., etc.

Moratoriu (dr. comerc.). Falitul poate obţinea o amânare a aplicării sentinţii de declarare în stare de faliment (=M.), dacă dovedeşte că a încetat plăţile din cauza unor împrejurări neprevăzute. Tribunalul fixează un termin, în care comerciantul va achita pe creditor sau va obţinea de la ei amânarea plăţilor.

Morava. 1. râu din Moravia, afl. pe st. Dunării. Colectorul principal al apelor din Moravia. 320 km. basin 27.327 kmp. 2. Râu din Jugoslavia, veche Serbie, format din două ramuri: M. Bulgară şi M. Sârbească.

Moravi, fraţii cehi-moravi, rămăşiţele Huşiţilor, cari mai târziu s'au unit cu luteranii. Ultimul lor episcop a fost Comenius. În secolul al XVIII secta a fost reorganizată prin Zinzendorf, iar după războiul mondial în Cehoslovacia s'a pornit o puternică mişcare pentru renaşterea ei ca biserică naţională cehoslovacă.

Moravia, provincie din Cehoslovacia, suprafaţa 25.465 kmp. cu 3,025.000 locuitori. Are forma unui mare uluc. Capitala Brno (v. Cehoslovacia). — Istoria. Locuită pe timpul Romanilor de Marcomani, peste cari vine, în sec. al VI, o invazie de Slavi, care recunosc, m. târziu, supremaţia lui Carol cel Mare. În sec. al IX se numia M. mare, nimicită în sec. al X de năvălirea Ungurilor. În 1056 a fost încorporată la Boemia (v. c.). În 1526 ajunge sub stăpânirea Austriei. În M. a existat o regiune locuită de Români (Valasca), asupra cărora a făcut un studiu Burada. Azi complect slavizaţi, păstrând totuşi termini rom. şi motive în port şi obiceiuri (v. Cehoslovacia).

Moravska-Ostrava, fost Mährisch-Ostrau, oraş din Cehoslovacia (Moravia), 114.000 loc., mine de cărbuni, fabrici de postav, torcătorii de lână şi cânepă.

Moravuri, v. Obiceiuri.

Morbiditate (med.), raportul cifrei bolnavilor faţă de a sănătoşilor în statisticele medicale.

Morbili (med.), pojar, boală infecto-contagioasă, frecventă în copilărie.

Morchella (bot.), Sbârciogi, ciuperci aparţinând Discomycetelor. Cu pălărie conică sau cilindrică sbârcită. M. esculenta (Ciuciuleţi) şi M. deliciosa, buni de mâncat.

Morcovul (bot.), Daucus carota. Fam. Umbelifere. Rădăcina cărnoasă se întrebuinţează ca aliment.

Mordanţi (chim.), se numesc o serie de substanţe chimice minerale sau organice, întrebuinţate în văpsitorie şi în imprimarea pe ţesături cu ajutorul cărora substanţele colorante adjective se pot fixa pe fibrele textile după ce au fost mai întâi îmbibate prealabil cu soluţiunea unui mordant. Aparţin: alaunul; acetaţi de aluminiu, de crom, de zinc; taninul, acidul tartric.

Moréas Jean, Papadiamantopoulos, zis —, poet franc. (n. 1856 † 1910). Sunt clasice volumele sale de poezii: Les Palais nomades, le Livre d'Images, Elégies; Eglogues. E unul din cei dintâiu şi din cei mai activi promotori ai simbolismului. A fondat „l'Ecole Romane", cu de Plessys, R. de la Tailhède, Ernest Raynaud şi Ch. Maurras. Iubirea, perfecţiunea clasică l-a dus la o formă armonioasă şi atrăgătoare.

Moreau Emil, literat şi autor dramatic franc. (n. 1852 † 1922). A scris piese la Montagne enchantée, Madame Sans-Gêne, cu Sardou, Quo-Vadis?, după Sienkiewicz.

Moreau Gustave, pictor franc. (n. 1826 † 1898), împreună cu Baudry, reprezintă infl. prerafaelistă engleză. Operele sale: Oedipus şi Sfinxul, Medea şi Jason (Luxemburg), Salomea, etc. se disting printr'un simbolism original, un colorit strălucit şi un straniu accent de poezie.

Moreau Hégésippe, poet elegiac franc. (n. 1810 † 1838). A scris: Myosotis, volum care cuprinde: „Contes en proze" şi poezii cum e: la Voulzie, la Fermière. Este plin de delicateţă şi graţie.

Moreau (cit. moro) Jean Victor, general franc. (n. 1763 † 1813). S'a distins în luptele din Italia şi în Germania. Fiind amestecat într'un complot contra lui Napoleon, a fost exilat în America. În 1813 se înapoiază şi luptă în rândurile armatei ruse contra lui Napoleon, fiind omorît în bătălia dela Dresda.

Morellet l'abbé André, literat franc. (n. 1727 † 1819). Este un însemnat enciclopedist şi membru al Academiei franc. A rămas dela el: Mémoires sur le XVIII-e siècle et la Révolution.

Morel-Fatio Alfred, erudit franc. (n. 1850 † 1924). A publicat lucrări asupra literaturii spaniole: le Théâtre espagnol, l'Espagne au XVI-e et au XVII-e siècle. E membru al Acad. des. Inscriptions.

Morene (geol.), frânturi de roce rupte şi transportate de gheţari.

Moreni (3646 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Filipeşti. Formată din satele: Moreni, Pleşa, Stavropoleos şi Tuicani. Primăria la Moreni. Exploatări petrolifere. Rafinerie de petrol. Ocol minier, Ocol silvic. Medic, spital, farmacie. Of. P. local. G. Băcoiu la 24 km.

Moretto da Brescia, Alessandro Bonvicino, pictor ital. (n. 1498 † 1555), autor de pânze cu subiecte relig. şi portrete, cu o coloratură influenţată de Tiziano (St. Iustin, Muzeul din Viena).

Morf Heinr., prof. de romantistică la univ. din Berlin (n. 1854 † 1921), a întreprins numeroase călătorii de studii în ţările romanice (Franţa, Spania şi România) cu marea personalitate Gaston Paris, studiind graiul acestora şi literatura lor. Din operele ştiinţifice amintim: Zur Sprachgliederung Frankreichs (cu un magistral studiu al rolului dialectologicaI al diecezelor), Aus Dichtung und Sprache der Romanen, etc.

Morfina (chim.), v. Alcaloizii.

Morfinism (med.), toxicomanie. Morfinistul se obişnuieşte să ia regulat doze mari de morfine. Când nu le ia, are fenomene grave nervoase (Morfinomanie). M. duce la decădere totală intelectuală, morală şi trupească.

Morfologie (gr.), 1. studiul formelor exterioare a fiinţelor vii: morfologie vegetală; 2. Istoria formelor cuvintelor şi a transformărilor acestora.

Morgă (franc.), local destinat păstrării cadavrelor până la înmormântare. În M. se fac autopsii (v. c.) medico-legale (v. c.), iar cadavrele necunoscute se păstrează până la recunoaştere, având în acest scop şi un aparat frigorifer.

Morgan John Pierpont (n. 1837 † 1913) miliardar am. În 1871 întemeiază o bancă, reorganizează reţea de căi ferate în America nordică, întemeiază trustul de oţel şi de navigaţie. Proprietarul celei mai mari colecţii particulare de artă.

Morgen, Kurt von —, gen. prusian. Un bun militar. În timpul răsb. mond. dela 1914—1916 a comandat o Divizie pe frontul rusesc, apoi corpul I de rezervă germană cu care a luat parte la toate bătăliile cu Ruşii. La începutul războiului nostru i se încredinţează un grup de divizii, numit de Nord—Est cu care a organizat rezistenţa spre Carpaţii Moldovei. După campania contra Rom. în 1918, e trimis pe frontul franc, unde i se încredinţează comanda unei armate la Lille şi Cambrai.

Morice Charles, critic şi poet franc. (n. 1861 † 1919). A scris „la Littérature de tout à l'heure" şi poezii, le Rideau de pourpre.

Moricz Zsigmond, scriitor maghiar (n. 1874). Scrierile sale naturaliste înfăţişează viaţa ţărănească din pustă şi din Alföld în colorile sale specifice. Foarte popular şi ca dramaturg, M. Zs. este una din individualităţile marcante în lit. maghiară modernă. Scrieri: Sárarany, Harmatos rózsa, etc. Teatru: Nem élhetek muzsikaszó nélkül, Uri-muri, etc.

Mörike Eduard, poet şi povestitor german (n. 1804 † 1875). A scris poezii lirice, romane (Maler-Nolten) şi nuvele.

Morionul (min.), v. Cvarţul.

Morlacii (Morovlahi, Murlaci, Maurovlahi), nume dat, încă în sec. al XII (1143), Românilor din partea nordvestică a Penins. Balcanice (Dalmaţia) spre deosebire de Vlahii (Românii) din Tesalia şi Epir (cronicarii bizantini). Au ajuns aici neîndoielnic în sec. al XI. Aici au venit din „patria strămoşească", care poate fi considerată Moesia superioară cu Dardania şi ambele Dacii transdanubiene, în urma invaziei Bulgarilor, între sec. al IX—XI (v. import. studiu al lui S. Dragomir, Vlahii şi Morlacii, Cluj, 1924).

Mormântul-Crăesei, loc din com. Hudeştii-Mari (jud. Dorohoiu), la poalele dealului de N. a Văii Albe. În 1808 s'a găsit aici un mormânt într'o catacombă. S'au găsit: un scheiet de om cu coroană de aur pe cap, un schelet de cal cu ornamentele de aur pentru şea şi alte obiecte de aur şi argint, cu sculpturi frumoase din mitologia greacă şi încrustate cu pietre scumpe. Trei piese mai importante au fost luate de amiralul rus Ciceacof şi donate ţarului rusesc. Azi sunt la muzeul Ermitajului din Moskva.

Mormoni, sectă religioasă întemeiată de Josef Smith (n. 1805 † 1844) şi răspândită în America de Nord, Anglia şi Scandinavia. Învăţăturile lor se cuprind într'o carte scrisă de întemeietorul sectei, despre care ei cred că e inspirată, la fel cu Biblia. Dogmatica lor e panteistică, organizaţia lor teocratică. La început practicau poligamia, dar în 1896 au desfiinţat-o.

Morning Post, ziar englez imperialist, agrarian, conservator, al vămii prohibitive, întemeiat în 1772 în Londra.

Moroeni (2188 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, pl. Pucioasa. Formată din satele: Lunca, Moroeni, Muscelu şi Pucheni. Primăria în Moroeni. Schit de călugări „Peştera Ialomiţei". Carieră de piatră de var. P. U. şi G. Petroşiţa, până la completarea C. F., când va avea G. locală.

Moroianu, 1. M. Dumitru, fruntaş al part. naţional liberal (n. 1849), deputat

și chestor al camerei în toate legislațiunile liberale începând dela anul 1884, membru în consiliul de admniistrație al Casei de depuneri și consemnațiuni; 2. M. Oprea, tribun în tabăra lui Iancu, (n. 1828 †1855); 3. Gheorghe (n. 1874), profesor și rector al Academiei de înalte studii comerciale din Cluj. Studii în Germania, Belgia și Paris; atașat comercial al României la Londra și Viena secretar general la externe în Consiliul Dirigent (1919); consilier delegat la congresul de pace din Paris (1919); deputat al partidului nat.-țăr. (dela 1928). Român însuflețit, a adus reale servicii cauzei naționale prin propaganda sa în străinătate A publicat niște nuvele (în Sămănătorul) și studii: Chestia agrară în România (1897); Relațiile noastre cu Anglia (1923), Unirea Principatelor (1927); Cauza națională în lumină europeană (1929).

Morpheus, în mitol. gr. zeul visurilor, fiul Nopții și a Somnului, reprezentat cu aripi.

Morphy Paul (n. 1837 † 1884), cel mai mare maiestru de șah al timpului său. Încă la vârsta de 13 ani a întrecut în joc pe marii maeștrii Rousseau și Löwenthal. Jocurile lui abondau în cele mai îndrăznețe combinațiuni.

Morris William, poet, pictor și scriitor de artă engl., n. 1834 † 1896, amestecându-se în mișcarea prerafaelistă (v. prerafaelism) a reînoit și el arta decorativă engl. A organizat o ligă democratică socialistă. A scris versuri elegante și armonioase: „The earthly paradise" și utopia „News from Nowhere".

Morse, aparat —, e un aparat de transmisiune și recepție a semnelor telegrafice, inventat de Samuel Morse (n. 1791 † 1872) electrotehnician american. Aparatul M. constă dintr'un electromagnet în fața căruia se află o pârghie din fier moale prevăzută la capăt cu un ac. Când trece un curent prin electromagnet pârghia e atrasă, iar acul atinge o bandă de hârtie ce se deplasează în fața acului. După cum curentul este de durată mai lungă sau mai scurtă acul descrie o linie sau un punct. Din combinația acestor linii și puncte, constă alfabetul Morse.

Mortalitate, numărul care exprimă procentul de morți la numărul locuitorilor. Din o mie locuitori au murit în 1925: Anglia 12.2, Austria 16.8, Belgia 13.1, Bulgaria 20.8 (în 1923), Cehoslovacia 15.2, Elveția 12.2, Franța 17.7, Germania 11.9, Italia 16.6, Norvegia 10.9, Olanda 9.6 (în 1924), Polonia 19.1, Portugalia 20.9, România 19.6 (în 1924), Spania 19.4, Suedia 11.7, Ungaria 17.1.

Mortier (milit.), gură de foc foarte scurtă capabilă să asvârle obuze sub un unghiu de tragere dela 45—60 grade. În sec. al XVII—XVIII, erau întrebuințate în special pentru asvârlit bombele, având țeava lungă de cel mult 10 calibre. Azi avem materialul de artilerie împărțit în tunuri, având tragere întinsă; obuziere cu țeava scurtă și tragere curbă; mortiere, care tind a dispărea din uz, rămânând însă mortierele de tranșee, sau lans bombe, pentru apărarea tranșeelor și distrugerea organizațiilor inamice, în special adăpostiri blindate și rețele de sârmă. Astfel este mortierul de tranșee de 58 mm., care asvârle un obuz cu aripioare de 16—18 kgr. dela 300—1000 m.

Mortillet Gabriel, savant franc. (n. 1821 † 1898). E fondatorul arheologiei preistorice.

Morților, cartea —, un monument literar de seamă al antichității egiptene. Conține formule de rugăciune, pe care E.-ii le îngroapă cu cei morți, ca să le întrebuințeze în călătoria lor de pe cealaltă lume. Capitoul 125 tratează credința Egiptenilor cu privire la judecata particulară.

Morțun Ion, cunoscut actor dramatic, societar al Teatrului Național din București.

Morțun Vasile G. (n. 1860 † 1919); om politic român. In tinerețe socialist; a condus revista socialistă cu Gherea „Contemporanul" (1893); trecând apoi în partidul liberal unde a fost deputat și ministru de 2 ori.

Morula (zool.), prin diviziunea celulelor ovulului fecundat se formează un grup de celule de aceeași mărime, în forma unei mure, numită M. — M. este primul stadiu al desvoltării embrionale.

Morun (zool.), Accipenser huso, din fam. Accipenseridelor. Pește ganoid, care ajunge la mărimi considerabile. Trăiește în mările Neagră și Caspică. Este foarte mult vânat de pescarii noștri. Din el se scoate icrele negre. Din vesicula înnotătoare se prepară un clei foarte fin numit ichtiocol, folosit în farmacie.

Morus Sir Thomas, politician engl. (n. 1478 † 1535), cancelar pe timpul reg. Henric al VIII. Fanatic catolic, n'a recunoscut autoritatea spirituală a regelui, de aceea a fost decapitat. In lucr. „Utopia" (în lat.) descrie concepția sa despre stat. —

Morușca Policarp (n. 1883), arhimandrit și egumenul mănăstirii Hodoș-Bodrog; directorul statisticii la consistoriul din Sibiu (1921—25). A publicat numeroase articole în Revista Teologia și deosebit: Unirea și P. Maior; Feminism și Feminitate în lumina Evangheliei (1925); Trecutul mănăstirii Hodoș-Bodrog (1928) și câteva broșuri în biblioteca „Gânduri Creștinești", ce stă sub conducerea sa; etc.

Moruzi Alexandru, Domn în Moldova, (1792—93, 1802—1806) și Țara Rom. (1793—96, 1799—1801). Fiul lui Constantin M. ocupă tronul Moldovei după răsb. ruso-austro-turc (1788—92). In domnia de 8 luni fu ocupat cu restabilirea ordinei după retragerea din țară a oștilor rusești prădalnice. Trecut în Muntenia își arată repede lăcomia de bani. A exploatat mereu populația, cumpărând ieftin o cantitate enormă de grâu și vânzându-l cu un preț aproape înzecit locuitorilor înfometați. Fu destituit printr'un joc de intrigi la Constantinopol și înlocuit cu Alecs. Ipsilanti. Reîntronat în 1799 continuă strângerea dărilor apăsătoare ale lui Hangerli. O altă nenorocire pentru țară erau incursiunile prădalnice și sângeroase ale pașei Pazvanoglu dela Vidin. Ajutoarele primite dela Sultan împotriva lui s'au dovedit mai mult o sarcină pentru domn. Oastea turcească se alătură repede la hoardele care prădau și ardeau Tg.Jiul și Craiova. Domnul neputincios, își ceru singur mazilirea (1801). Fu numit din nou în Moldova (1802) la stăruința Francezilor însă trecu repede în apele politicei rusești, țesând intrigi împotriva Franței împreună cu fratele său Dumitrache, dragomanul Porții. Izbucnirea noului război ruso-turc (1806—1812) puse capăt și domniei lui Moruzi. In timpul celor patru domnii a făcut și reforme bune: A mai construit un spital pentru ciumă și o fabrică de hârtie la Afumați.

Moruzi Constantin, Domn în Moldova (1777—1782). Fusese dragoman al Porții și principalul uneltitor al uciderii lui Grigore Ghica, pe al cărui tron îl ocupă. Turcii neputând executa condițiile tratatului dela Cuciuc Cainargi (1774), făceau noi pregătiri pentru un război cu Rusia, în care timp se dădură la cele mai deșanțate jafuri în Moldova. Domnul cu toate astea se dovedi un credincios supus al Turciei și dușman al Austriei, se atașă chiar planului unui război al Prusiei, Rusiei și Turciei împotriva Austriei, plan conceput de Prusia, în care el primi rolul important de a mijloci alianța nefirească a celor trei puteri. In interior a fost un bun ocârmuitor. Oprind importul de rachiu din Polonia și încurajând producția din țară s'a dovedit un desniteresat sprijinitor al țării chiar în paguba câștigului său pseronal, care era vama de import. Mazilit în 1782, muri în curând la Constantinopol.

Moruzi Dumitru C., scriitor rom. basarabean (n. 1860 † 1914). Scrieri: Basarabia și Viitorul ei, Rușii și Românii, Cântece basarabene, Problema jidovească și poporul român (Arad 1914). Moartea lui Cain (roman), etc. Instrăinații (roman), „Pribegi în țară rapită" (roman).

Morvă (med.), răpciugă, boală infecto-contagioasă la cai, cu ulcerații pe mucoase. Se transmite și la om, căruia îi e foarte primejdioasă.

Mosasaurus (paloent.), gen de reptile fosile din perioada cretacică a erei mezozoice, adaptate la viața de înnot, având corpul lung (133 vertebre), iar membrele mici transformate în înnotătoare, nelegate de șira spinării, formând astfel trecerea spre adevăratii șerpi, cari apar din eocen.

Moschee, biserică turcească, casă de rugăciune a Mahomedanilor.

Moscheles Ignaz, compozitor german (n. 1794 † 1870). Concertist reputat al timpului său, fost profesor la Londra și la Conservatorul de muzică din Leipzig. Din numeroasele sale compoziții remarcăm: 7 concerte pentru pian și studii caracteristice pentru pian. A mai scris muzică de cameră și lucrări pentru diferite instrumente.

Moschine (zool.), Subfam. a fam. Cervidelor (cerbi). N'au coarne. Masculii au deasupra ombilicului un săculeț, care conține moscul, o secreție foarte parfumată. Moscus moschiferus, de mărimea unei căprioare, trăiește în Tibet și în Munții înalți ai Chinei.

Moscopole sau **Moscopile**, oraș aromân din Macedonia. Pe vremuri cu 60.000 loc. Azi decăzut în număr prin emigrare.

Moscu Adina Paula, pictor de talent, cunoscută în special prin admirabile gravuri.

Moscul (chim.), secreținea glandei de pe pântec a animalului Moschus Moschifera, extrasă cu eter și conținând o cetonă, muscona, $C_{16}H_{30}O$, în proporție de 0,5—2,7%, lichid uleios, volatil, distilând între 142°—143° la 2 mm presiune, densit. = 0,927, are un miros specific și este substanța cu mirosul cel mai intens. M. artificial deși n'are nici o legătură de compoziție cu M., este un trinitrobutiltoluol, are un miros asemănător, formează cristale galbene, care se topesc la 96 grade.

Moselle, afl. pe st. Rinului la Coblentz. Isvorăște în Vosges, curge prin Franța, face hotarul între Luxemburg și Germania. 514 km.

Moș Ene (lit. rom. pop.), personifică în poveștile rom. somnul. „Ți-a venit moș Ene pe la gene": începe să-ți fie somn.

Moskowski Moritz, pianist și compozitor (n. 1854), fost profesor la Conservatorul din Berlin, dela 1897, trăiește la Paris. Din lucrări remarcăm: dansuri

spaniole pentru pian, un concert pentru pian, două suite pentru orchestră, un concert pentru vioară, studii, valsuri p. pian, liduri, o operă „Boabdil" şi un balet „Laurin".

Moskwa sau **Moscova**. 1. Capit. Rusiei până la Petru cel Mare şi dela revoluţia bolşevică. 2,019.000 loc. Universitate, oraş industrial: textile, metalurgie, tăbăcării, hârtie, manufacturi de tutun, etc. In jurul ci agricultură. — 2. Râu din Rusia, afl. râului Oka. Trece prin M. Po malurile ci s'a dat în 1812 o mare luptă între Francezi şi Ruşi. 491 km.

Moşneni şi **Răzeşi**, ţărani liberi, cu stare materială frumoasă, având câte 30—200 pogoane de pământ. Ei singuri au avut şi au şi azi în România Păduri, vii şi livezi cu pomi. Au fost clasa cea mai importantă a populaţiunii rurale.

Moşolu Alfred, scriitor rom. (n. 1890). Referent literar la Casa Şcoalelor. A scris poezii şi poeme dramatice: (Sonete, O toamnă, Sufletul grădinii, Poezii), Comediile: Striana, O noapte la Mircești, Jocul Apelor, Marieta (nuvele şi schiţe).

Moşolu Traian, gen. şi politician rom. (n. 1868). Originar din Transilvania. La intrarea Rom. în războiul cel mare, în 1916, a comandat o brigadă de infant. din div. XXIII, cu gradul de colonel, cu care luptă în regiunea Sibiului. Mai târziu i se încredinţează comanda diviziei XXIII. Inaintat general, i se dă comanda diviziei XII, cu care ia parte la bătălia din M-ţii Vrancei, oprind ofensiva germ. în luptele dela Răchitaş şi Cocoşilă. Inaintat comand. de div. în 1919, îl găsim în fruntea comand. trupelor din Transilvania ca comand. al grupului de N. Prin acţiunea energică a grupului său a contribuit la înfrăgerea trupelor magh., care a dus apoi la ocuparea Budapestei. După campania din Ungaria, trecu în rezerva armatei, intrând în politica militantă. Figură de mare democrat în partidul liberal. A fost deputat şi ministru în două guvernări liberale.

Mosorali, 1. Cap format în golful larg cuprins între gura Sulinei şi Stari Stambul; 2. Cherhanale pe Grindul dela Letea şi aproape de mare (2 km.) depind de com. Sfiştofca.

Mossul, oraş în Mesopotamia, cu 69.000 locuit. Muselinuri. Izvoare termale. Capitala unui district cu bogate exploatăţiuni petrolifere. A fost cartierul general al unui corp de armată turcesc, care lupta contra Englezilor în timpul marelui războiu. In 1918 e luat de Engl.

Mostar, oraş din Jugoslavia, fostă capit. a Herzegovinei. Are 18.500 loc. Face comerţ întins cu grâne.

Moştenirea sau **succesiunea** (dr.) este dr. unei persoane de a decide asupra bunurilor din proprietatea sa din timpul vieţii, hotărînd în ale cărui mâni vor trece ele după moartea sa. Când hotărirea se ia prin testament, M. se numeşte testamentară, când legea hotărăşte asupra succesiunii bunurilor, în lipsă de testament, M. este ab intestat (cf. Beneficiu de inventar).

Moştenitorul tronului, după constituţia rom. este coboritorul direct, cel dintâiu fiu de sex bărbătesc, legitim al regelui, din linia ereditară a regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen. El trebuie crescut în religia ortodoxă a Răsăritului şi devine major la 18 ani împliniţi, când este senator de drept (v. c.); dar nu are vot deliberativ decât la 25 ani împliniţi.

Mostiştea, vale din jud. Ilfov, considerată ca o veche vale a Ialomiţei. Azi are apă puţină şi multe bălţi, din care cea mai mare M., datorită pantei mici de scurgere.

Mosžukin (cit. Mosjukin) Ivan, celebru artist rus de cinema (n. 1889). A debutat ca actor teatral în trupa lui Stanislawsky, cu foarte mult talent. Trecând în cinema, joacă în multe filme, cu cel mai m. succes care s'a văzut vreodată („Casa Misterului", „Kean", „Michael Strogof", „Adjutantul Ţarului". „Războiu şi Pace", etc, etc.M. e una din cele mai simpatice apariţii ale ecranului.

Motacilla (zool.). Codobatura. Gen al fam. Motacillidelor. Coada lungă, îngustă, aripile lungi ascuţite. Trăieşte în apropierea apelor; se mişcă repede pe pământ, bătând mereu din coadă. Insectivore. M. alba frecventă la noi. M. boarula, codobatura de munte, cu burta galbenă deschisă.

Motaş Constantin, medic veterinar român. Prof. de clinică şi patologia boalelor contagioase la Fac. de Medicină veterinară din Bucureşti, decan al Facultăţii. Fost director al Şcoalei super. de Med. veterinară din Bucureşti (1919—1921). Autor de lucrări veterinare şi zootehnice apreciate.

Moţăţei (5656 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Giubega. Perc. locală. Of. P. local. Infirmerie. G. locală.

Motetă, lucrare corală polifonică pe text bisericesc. S'au scris şi motete cu acompaniament instrumental, însă în regulă generală pretinde stilul a capella.

Moţi, în general Români ai Munţilor Apuseni din Ardeal, dar adevăraţii M. sunt numai cei din Vidra de jos, Vidra de sus, Albac, Neagra, Scărişoara, Ponorel şi Săcătura. In vechime bărbaţii acestor sate îşi împletiau părul „chică" şi îl legau „moţ" în jurul capului. M.-ii sunt cunoscuţi pentru procesele ce le-au purtat în scopul redobândirii libertăţilor avute în vechime, pentru revoluţia din timpul lui Horia şi pentru vitejia lor în luptele din 1848 şi 1849. La M.-i s'a păstrat până în ultimele decenii rotacismul.

Motiv, 1. fenomenul sufletesc ce pregăteşte o acţiune [Meumann]; 2. Temeiul pe care ne bazăm când alegem voluntar ceva; 3. Sentimentul trezit în sufletul nostru de reprezentarea scopului unei acţiuni [Höffding].

Motiv (muzical) se numeşte cea mai mică unitate melodică, din a cărei amplificare se desvoltă un op muzical, conţinând în germen specificul caracteristic al operei muzicale.

Moţoc, vornicul M. boer mold., personaj din nuvela „Alex. Lăpuşneanu" a lui C. Negruzzi. Tipul intrigantului şi al trădătorului, care în urmă cade victima şireteniei lui Lăpuşneanu şi a furiei pop. (v. „Alex. Lăpuşneanu".)

Motocicletă, bi- sau tricicletă, prevăzută cu un motor de benzină cu unul sau doi cilindri în formă de V sau chiar mai mulţi cilindri. O transmisiune de lanţ sau curea antrenează roata dinapoi. Sunt motoare care se pot ataşa oricărei biciclete.

Motociclism, sport organizat şi practicat în mod sistematic numai dela 1912 încoace, la început cu motocicletele primitive, iar în timpurile recente cu cele mai perfecte modele care au siguranţă desăvârşită. Sunt mai multe categorii de maşini după cubaj. dela 125 cmc. până la 1200—1300 cmc. Si aici — ca şi la automobilism — se organizează concursuri: a) po pistă, pentru viteză (cu start oprit ori lansat), cu motocicleta solo (numai conducătorul), ori cu ataş (tricicletă); b) pe şosea, pentru rezistenţă, consumaţie, turism (regularitate). La noi, acest sport este încă la început. Motoclubului Român Bucureşti, recent constituit, îi revine datoria de a realiza progrese şi pe acest tărâm.

Motogna Victor (n. 1885), prof. şi director al liceului din Dej; senator (1928—29). A publicat mai multe articole istorice în „Revista istorică (1921—28, apoi deosebit: Contribuţii la istoria Românilor din sec. al XIII—XVI (1923); Politica externă a lui Mircea cel Bătrân (1924); Războaiele lui Radu Şerban (1926); Relaţiile Ardcalului cu Moldova (1928), premiată de Academia Română, etc.

Motor, orice dispozitiv ce serveşte la transformarea unui fel de energie în energie cinetică. După felul energiei întrebuinţate avem: **M. de apă**, unde forţa motrice este energia apei, **M. de vânt**, undo forţa motrice este vântul, **M. de soare**, la care forţa motrice este energia solară, **M. calorice**, la care forţa motrice este energia calorică (de ex. maşinile de gaz, sau maşinile de vapori) şi în sfârşit **M. electrice**, mânate de energia electrică. Aceste din urmă se numesc M. secundare, căci nu întrebuinţează direct o energie naturală, ci aceasta trebue mai întâi transformată în energie electrică. Evident aceasta scumpeşte energia M., căci orice transformare de energie e împreunată cu pierderea de energie. In tehnica modernă M. joacă un rol foarte mare, desvoltarea celor mai nouă mijloace de comunicaţii (automobil, aviaţie) depinzând direct de desvoltarea tehnicei motoarelor. La vehicule e extraordinar de importantă siguranţa funcţionării şi greutatea M.

Motor de gaz, maşină pusă în mişcare de forţa de expansiune a gazelor explodate sau arse în cilindrii maşinii. Deosebim M., care întrebuinţează combustibil gazos (gaz de iluminat gaz metan, etc.) sau lichid (benzină, petrol, etc.), care este pulverizat şi evaporat în corpul de pompă şi apoi aprins. Modul de funcţionare a M., poate fi împărţit în patru timpi: 1. aspirarea amestecului carburant (amestec de gaz şi aer); 2. comprimarea şi aprinderea de obiceiu cu ajutorul unei scântei electrice; 3. expansiunea, acesta este timpul motor, împreunat cu producerea de lucru mecanic; 4. evacuarea gazelor arse. Faptul că combustiunea se produce chiar în corpul de pompă prezintă o reducere importantă în pierderea de căldură, faţă de maşinile cu vapori, în care combustiunea produce vaporizarea apei într'un cazan mare şi de acolo vaporii sunt conduşi la corpul de pompă.

Motru, râu din Oltenia, afl. pe dr. râului Jiu. Izvorăşte din Munţii Mehedinţi, trece pe la Broşteni şi Strehaia şi primeşte mai mulţi afl. pe dr. decât pe stânga: Brebina, Coşuştea, Guşniţa, etc. Lung. apr. 100 km.

Motru C. Rădulescu, v. Rădulescu.

Motta José Vianna da —, compozitor şi pianist portughez (n. 1868). Studii pianistice la Conservatorul din Lisabona şi la prof. Scharvenka (Berlin), Liszt şi Bülow. A făcut mari turnee prin ambele Americi. Are diverse compoziţii de caracter naţional portughez pentru orchestră, cor, pian, liduri, etc. A şi publicat diverse scrieri muzicale. Actualmente funcţionează ca director al Conservatorului naţional şi dirijor al orchestrei simfonice din Lisabona.

Motti Felix, celebru dirijor și compozitor austriac (n. 1856 † 1911), cel mai reputat conducător muzical al marilor opere wagneriene la Bayreuth. A funcționat ca dirijor în Karlsruhe, München, New-York, etc. A compus mai multe opere. A prelucrat „Bărbierul din Bagdad" de Cornelius. A instrumentat lieduri de Wagner, Mozart, Schubert și câteva balade de Loewe, etc.

Motto, cuvinte semnificative, puse în fruntea unei scrieri sau a unui capitol, indicând astfel cuprinsul și tendința aceluia.

Movilă Alexandru V, Domn în Moldova (1615—16). Fiul al doilea a lui Ieremia, ridicat pe tron de mama sa Eisabeta, cu ajutor polon. Ștefan Tomșa, alungat, fugi în Țara Rom., de unde se reîntoarse cu ajutorul lui Radu Mihnea. Nu reuși însă să-și recâștige tronul, a ars numai Iașii. Stricându-se relațiile Turcilor cu Polonii, Turcii prind pe Alexandru împreună cu mama și fratele său Bogdan și-i duc la Constantinopol, unde, ca să-și salveze viața și copiii, trebuiră să treacă la legea mahomedană, iar mama fu târâtă în haremul unui Agă.

Movilă Constantin, Domn în Moldova (1607—1611). Fiul lui Ieremia Movilă și al Elisabetei. Avea legături strânse cu Radu Șerban și cu Nemții, pentru cari Turcii l-au înlocuit deodată cu scoaterea lui Radu Șerban din Țara Rom., numind în loc pe aventurierul Ștefan Tomșa. Reîntorcându-se cu armată împotriva acestuia, fu învins la Cornul lui Sas pe Prut. Luat de câțiva Tătari pentru a-l duce la han, s'a înnecat pe când îl treceau Nistrul. Era încă copil de 15—16 ani.

Movilă Gavril (Gavrilaș), Domn în Țara Rom. (1616 și 1618—20). Fiul lui Simeon Movilă. Încercase să ia tronul Moldovei (1615), apoi ocupă pe foarte scurt timp pe al Țării Rom. (1616). Numit de Turci, în 1618 în locul lui Alexandru Iliaș, luă asupra-și și datoriile acestuia. Fu scos după doi ani (1618), și trecu în Transilvania, unde se căsători cu văd. *unui nemeoș* și rămâne până la moarte.

Movilă Mihai (Mihăilaș), Domn în Moldova (Sept.—Oct. 1607). Fiul lui Simeon Movilă, întronat de mama sa Marghita, cu ajutorul Turcilor și alungat de cumnata și rivala mamei sale, de Elisabeta, pentru a pune în scaun pe fiul său Constantin. Mihăilaș fugi la Radu Șerban, unde în curând muri. E înmormântat la *mănăstirea* Dealului.

Movilă (Moghilă) Ieremia, Domn în Moldova (1595—1606). Boier moldovean, frate cu metropolitul Gheorghe. Mama sa, Maria descindea din Petru Rareș. Pus în scaun de cancelarul polon Zamoiski în locul lui Ștefan Răzvan, a fost tot timpul domniei protejatul Polonilor, recunoscut și de Turci, cărora le plătea regulat tributul. Alungat de Mihaiu Viteazul, care ocupase și Moldova (Maiu 1600) s'a *menținut* în cetatea Hotinului, de unde și-a reocupat tronul tot cu ajutorul Polonilor (Sept. 1600), când Mihai suferi înfrângerea din Ardeal. Polonii intrară și în Țara Rom., învinseră pe Mihai și aici, așa că Ieremia putu să pună în scaunul Țării Rom., pe fratele său Simeon. A refăcut mănăstirea Sucevița. Avea legături familiare cu cei mai de seamă nobili poloni, după cari își mărităse fetele. Soția sa, Elisabeta, foarte energică și ambițioasă, era din Ungaria prin ea a trebuit să favorizeze și propaganda catolică în Moldova. A murit în 1606 și e înmormântată la mănăstirea Sucevița.

Movilă Moise, Domn în Moldova (1630—31 și 1633—34). Fiul lui Simeon Movilă înlocuit după întâia domnie cu Alex. Iliaș, iar după a doua cu Vasile Lupu, pentrucă era bănuit de legături cu Polonii. A trăit până după 1661 în Polonia.

Ieremia Movilă

Movilă Simeon, Domn în Țara Rom. (1600—1602) și Moldova (1606—1607). Fratele lui Ieremia Movilă. Luă tronul Țării Rom. după ce Polonii biruiră pe Mihai Viteazul. Partizanii lui Mihai și în special Buzeștii, reușiră să-l alunge tocmai pe când Mihai se reîntorcea în Ardeal (Iun. 1601). Dar își recâștigă în curând tronul cu ajutor moldovenesc, polon și tătăresc în timp ce Mihai era ucis pe Câmpia Turzii. Turcii voiau să-l înlocuiască cu Radu, fiul lui Mihnea Turcitul, boierii aleseră însă pe un boier Șerban, numit ca domn Radu Șerban (1602). După moartea fratelui său Ieremia (1606), luă scaunul Moldovei, dar numai pe un an, căci muri otrăvit. Era căsătorit cu o unguroaică, Marghita, tot atât de ambițioasă ca și cumnata sa, Elisabeta. E *înmormântat* în *mănăstirea* Sucevița.

Movilă (Moghilă în rus. **Mohila) Petru**, fiul domnului Simion M., mitropolit al Kievului (n. 1596 † 1645). Om foarte învățat, a ajuns după 2 ani dela călugărie, mitropolit (1629). A întemeiat la Kiew un seminar ortodox, care a devenit apoi Academie teologică (1701), unde au învățat și mulți Moldoveni și a fost un centru cultural de mare importanță pt. Rusia și întreaga ortodoxie. Acolo a înființat o tipografie, care a tipărit cărțile necesare propagandei contra catolicismului și calvinismului. Tot el a dat „tiparnițe" lui Matei Basarab și V. Lupu, la Târgoviște și la Iași. A adunat și un sinod, cu delegați din toată ortodoxia și a stabilit punctele esențiale în credință (v. „Mărturisirea ortodoxă"). A scris lucrări teologice în rușește. E considerat în lit. rusă ca promotor al mișcării culturale ce a pregătit renașterea lit. din sec. al XVII.

Moxa Mihail (Moxale), cronicar rom. călugăr la o *mănăstire* din Oltenia (sec. al XVIII). Imitând „cronograful" bizantinului Manasses, din izvoare bulgare și sârbești și prelucrându-l, scrie o „istorie universală", (1620), cunoscută de când a publicat-o B. P. Hașdeu în „Cuvinte din Bătrâni" sub numirea de „Cronica lui Moxa". A tradus „Pravila" [cea micăj în 1640 (Govora 1640).

Moxă (*med.*), *con din materie combustibilă* (vată cu ceară), care se pune pe piele și i se dă foc. Produce o arsură locală care servește drept revulsiv (v. c.).

Mozăceni (3191 loc.), com. rur., jud. Argeș, pl. Dâmbovnic. Formată din satele: Babaroaga, Dumbrăveni, Mozăceni și Zidurile. Primăria în Dumbrăveni. Percepția locală. Medic. P. U. Rociu. G. Găești la 19 km.

Mozaic, în artă se numește o lucrare de pictură compusă din mici și colorate bucăți: pietricele, smalțuri, sticlă, lemn, care formează un ansamblu (figuri, arabescuri. Figurat se mai numește M. o lucrare compusă din bucăți cu subiect deosebit. A fost foarte răspândit la Romani, întrebuințat fiind chiar la căptușirea pereților. Cu M. s'au realizat adevărate tablouri (Bătălia de la Issus, în Pompei). Arta mozaicală s'a desvoltat și pe timpul Renașterii (Cupola bisericii Sf. Petru din Roma) Cele mai perfecte M. sunt cele italiene din sec. al XVI—XVIII, având o *infinitate de nuanțe*.

Mozaist, artist în mozaicuri.

Mozambique, 1. guvernământ din Estado de Africa Oriental, cuprinzând posesiuni portugheze pe coasta de E. a Africei. Orez, dinți de hipopotami, cauciuc, piele, gome, fildeș, lemne prețioase. Capit. M. 4300 loc. Port într'o insulă după coastă. — 2. M. (canalul) între Africa și ins. Madagascar; lărg. max. 850 km.

Mozart Wolfgang Amadeus, compozitor austriac (n. 1756 † 1791). Unul din nemuritorii muzicei, abordând toate *problemele*, și găsind cele mai intense accente pentru a exprima sentimentele omenești. Talentul i s'a relevat dela cea mai fragedă copilărie, și împreună cu sora sa Nannerl, o bună pianistă și ea, făcură mari călătorii în Germania, Italia și Franța, concertând și uimind lumea. La 8 ani M. compune sonate pentru violină și pian, la 10 ani un oratoriu, la 11 ani prima sa operă „La finta semplice" și vodevilul „Bastien și Bastienne". La 12 ani dirijează o liturgie a sa, și e numit la 13 ani capelmaistru la orchestra *mitropolitană* din Salzburg. La 1769 pleacă în Italia cu tatăl său, Leopold Mozart, bun muzicant și el, cucerește întreaga lume muzicală italiană. Papa îi dăruiește decorații foarte însemnate și c făcut cavaler. La 1770 se reprezintă la Milano *opera* sa „Mitriade, rè di Ponto", la 1771 tot acolo serenada teatrală „Ascanio in Alba". Pentru instalarea noului metropolit la Salzburg scrie opera: Il sogno di Scipione" (1772). pentru München opera comică „La finta giardiniera" (1775) și pentru Salzburg „Il rè pastore". Viața și intrigile curții metropolitane din Salzburg îl alungă mereu de acasă, unde se vede neînțeles și la 21 ani iese din serviciul metropolitului, care îl trata ca pe un servitor. În 1779, scrie pentru München opera „Idomeneo", apoi se stabilește în Viena, unde e numit compozitor al curții împărătești cu leafă de 800 fl. pe an. La cererea împăratului *scrie opera* comică „Răpirea din Serai" (1781), apoi 1785 opera comică „Nunta lui Figaro". la 1787 pentru Praga opera „Don Giovanni". Lupta greu cu viața, era însurat, cu copii și nu câștiga decât foarte puțin deși era recunoscut ca cel mai mare compozitor al vremii. La 1790 scrie opere „Così fan tutte", la 1791 operele „Clemenza di Tito" și „Zauberflöte". Moare lucrând la Requiem, și era așa sărac că fu îngropat *în groapa comună pentru săraci*. Muzica lui M. e de o seninătate unică, problemele tehnice sunt rezolvite cu cea mai mare ușurință și peste toate e revărsată o armonie, un echilibru care n'a mai fost atins până astăzi. Operele sale muzicale trec de 600, din cari remarcăm: lucrări pentru teatru „Bastien und Bastienne", „La finta semplice", „Mitriade", „Ascanio", „Il sogno di Scipio", „La finta giar-

diniera", „Il rè pastore", „Zaide", „Idomeneo", „Răpirea din Serai", „Nunta lui Figaro", „Don Giovanni", „Cosi fan tutte", „Titus", „Zauberflöte", un requiem, 12 liturgii şi alte lucrări bisericeşti, 40 simfonii, 6 concerte pentru violină, 25 concerte pentru pian, 2 concerte pentru flaut, 7 quintete, un quintet pentru clarinetă, şi coarde, 17 sonate pentru pian, lucrări p. orgă, 27 arii pentru sopran şi orchestră, 8 arii p. tenor, 5 arii p. bas, 34 liduri, etc.

Mrazec Ludovic (n. 1867), mare personalitate ştiinţifică, îndrumătorul pe căi nouă al geologiei Rom., doctor în Şt. naturale dela univ. din Geneva, prof. universitar (1891), director al Labor. de Mineralogie şi Petrografie dela univ. din Bucureşti, director al Instit. Geologic al Rom., membru al Acad. Rom. (1901), fost ministru de industrie şi comerţ în cabinetul Brătianu (1927—28). Se ilustrează prin o prodigioasă activitate ştiinţifică

desvoltată în domeniul Mineralogiei, Petrografiei şi al Geologiei, publicând 116 lucrări, note şi comunicări ştiinţifice în revistele de specialitate din ţară şi străinătate. Lucrări: v. „Bibliografia Geologică a României" 1926, pag. 72—78), dovedind o mare putere de sinteză şi o înaltă concepţie ştiinţifică în deslegarea problemelor de mare suprafaţă, creind şi îndrumând, cu marea sa autoritate, activitatea ştiinţifică a unei generaţii întregi de cercetători ai problemelor de cunoaştere a subsolului ţării româneşti, din ultimele trei decenii. Lucrările sale asupra geologiei zăcămintelor de petrol, de sare, de gaz natural, asupra structurii şi petrografiei Carpaţilor şi a diverselor regiuni din ţară, etc. sunt expresia celui mai avansat progres ştiinţific şi a celei mai eclatante realizări ştiinţifice. Noţiunea nouă, inaugurată în ştiinţă, a cutelor diapire cu sâmbure de străpungere, cât şi teoria originală, formulată asupra genezei (formării) petrolului (v. c.), şi-au găsit mari repercusiuni în literatura de specialitate, ştiinifică din străinătate, creindu-i, în scurt timp, prestigiul de savant mondial.

Murearer, bani daţi Turcilor de Domnii Români pentru întărirea lor în scaun.

Mucine (chim.), glicoproteide, componenţii specifici ai substanţeor mucilaginoase (scuipat, flegmă, fiere); au un caracter acid, cu bazele formează săruri, nu coagulează prin fierbere, în stare uscată M.-le formează o pulbere uşoară, greu solubilă în apă, solubilă în hidraţi alcalini diluaţi.

Mucius Caius, v. Scaevola.

Mucor (bot.), mucigai. Ciuperci aparţinând Zygomicetelor. Sporangiile sferice, de obiceiu de coloare închisă. M. mucedo, mucigaiul comun, pe substanţe organice care stau la umezeală. M. racemosus. M. corymbifer poate produce, înghiţit cu alimente, tulburări grave intestinale. M. rhizopodiformis care creşte pe pâine umedă, produce la iepurii de casă o boală mortală.

Muftî, preot şi judecător mahomedan, uneori aceeaşi persoană.

Mulate (consonante), la a căror articulare muşchii limbii nu sunt încordaţi, iar regiunea de contact a limbii şi palatului este mult mai întinsă decât la consonantele tari. Partea mijlocie, sau dosul limbii, atinge totdeauna palatul. Limba română literară n are C. M., ele sunt numeroase în graiul diferitelor regiuni româneşti: în Nord Vestul Transilvaniei t, d, n urmaţi de e, i sunt m.; în Banat şi l. Muiarea se notează printr'un accent pus deasupra sau la dreapta literei.

Mukden, oraş din China, prov. Ching-King, cu 280.000 loc. Oraş deschis comerţului cu străinii numai din 1903. Mormintele fostei familii imperiale a Chinei.

Mulaj, la sculptură procedeul de fasonare, de reproducerea prin tipar în gips.

Mulatru, individ născut dintr'un negru şi o albă sau invers. Sunt apr. 12 milioane în America Centrală şi insule.

Mülheim am Ruhr, oraş din Germania (Prusia), într'un district carbonifer şi metalurgic al Westfaliei. Are 112.000 loc. Metalurgie.

Mulhouse (fost Mühlhausen), oraş din Franţa, capit. depart. Haut-Rhin. Are 125.000 loc. Turnătorii, uzine metalurgice (maşini).

Müller-Freinfels Richard, filos. şi psihol. germ. contemporan, înrudit ca concepţie cu pragmatismul şi intuiţionismul (iraţionalism). Scrieri principale: Psychologie der Kunst, Poetik auf psychologisch. Grundlage, Philosophie der Individualität, Individualität und Weltanschauung, Irrationalismus, Das Denken und die Phantasie, Das Gefühls- und Willensleben, etc.

Müller Friedrich Max, filolog şi orientalist germ. (n. 1823 † 1923), prof. la univ. din Oxford, membru onorar al Acad. române, autor de lucrări de filologie comparată (Rig-Veda) şi de studii asupra religiilor şi a mitologiei comparate.

Müller G. Elias, psihol. germ., reprezentant al psihol. asociaţioniste. Adversar al şcoalei „Gestaltheorie". Studii importante experimentale despre memorie.

Müller George (n. 1866), istoric, paleograf. A publ.: Urkundenbuch z. Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, vol. II. III (1897, 1901); Entstehung der Stühle des Königs (1906); Ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Sachsenlande (1912, carte plină de falsuri la adresa României); Türkenherrschaft in Siebenbürgen (1923) şi Sächsische Nation-Univers. (1928).

Müller Hermann, publicist sas ardelean, advocat în Cluj. In 1926 a publicat broşura „Das autonome Siebenbürgen", pledând pentru autonomia completă a Ardealului.

Müller Johannes, medic german (n. 1801 † 1858) unul dintre cei mai mari fiziologişti biologi ai sec. trecut, a formulat teoria „energiilor specifice".

Müllenhof Karl, erudit germ. (n. 1818 † 1884), autorul lucrării Arheologi germ., care a format epocă în filologie

Müller Karl, filolog şi arheolog germ. (n 1797 † 1840), autorul unei ist. a lit. gr. şi a fructuoaselor săpături dela Delphoi.

Müller-Lyer Franz, psihol. şi sociolog german. A scris lucrări frumoase despre desvoltarea culturii şi societăţii umane. Die Entwicklungsstufen der Menschheit, Die Phasen der Kultur, etc.

Multatuli Eduard Douwes Dekker (v. D.).

Mulură o ieşitură în zid (cornişă), în profil drept sau concav, alcătuind un ornament al suprafeţelor, pe care ele produc lumină.

Mumia (zool.),; Puppa ocoperită, frecventă în metamorfoza dipterelor.

Mumie, v. îmbalsamare.

Mummius Lucius general şi consul roman. A distrus liga achciană transformând Grecia în provincie rormană (146). Cuprinzând Corintul, a dus la Roma nenumărate obiecte de artă.

Mumuleanu B. Paris, v. Momuleanu.

Muncă silnică (dr. penal). Pedeapsa cu M. s. se dă pentru crimele cele mai grele. M. s. este o pedeapsă infamantă şi atrage degradarea civică. M. s. se dă sau pe toată viaţa, sau pe un timp mărginit, dela 5—20 ani. Pedeapsa se execută sau în mincle (ocnele) statului sau în stabilimentele penitenciare. Regimul condamnaţilor la M. s. este aspru, condamnaţii sunt puşi în fiare şi sub regimul de curatelă (v. c.).

Muncelu, bătălia dela — (1 Sept.—4 Sept. 1917). Acţiune ofensivă a grupului de divizii rom. gen. Popescu I., în sectorul Muncelului, contra poziţiilor duşmane puternic întărite. Încercarea ofensivă din ziua de 1 Sept. se repetă fără nici un succes în ziua de 3 Sept. Cu toate jertfele mari făcute în repetatele atacuri nu s'a putut ajunge decât până în marginea satului. Germ. care s'au ţinut în cea mai strictă defensivă pierd pe generalul von Wenninger, comandantul corpului al XVIII, iar noi pe „Eroina dela Jiu", pe Ecaterina Teodoroiu.

Munch Eduard, pictor norvegian simbolist, autorul frescelor dela univ. din Oslo (1865).

München, oraş din Germania, capit. Bavariei cu 698.000 loc. Universitate, episcopie, o bibliotecă bogată, muzee frumoase. Pinacotecă. Centru literar şi artistic german. Fabrici de bere. Comerţ de porţelanuri, instrumente de precizie şi de lux.

„Münchener Neueste Nachrichten", ziar cotidian liberal, apare dela 1818 la München. In timpul mai nou a fost declarat organ autorizat al partidului poporal german.

Münchhausen, 1. Börries Freiherr von —, poet german (n. 1874). A scris balade: Balladen, Ritterliches Liederbuch şi Juda; 2. Karl Friedrich Hieronymus Freiherr von —, scriitor germ. (n. 1720 † 1797). Povestitor de aventuri războinice şi de vânătoare, în care fantazia făureşte cele mai neînchipuite situaţii.

Municipalism = etatism, v. Socialismul de Stat.

Municiplu, (dr. administrativ), „Comună urbană (v. c.) reşedinţă de judeţ, care prin numărul locuitorilor, importanţa economică ori culturală, are mai mare înrâurire asupra desvoltării generale a statului". M. se declară, luându-se în prealabil avizul consiliului administrativ superior (v. c.). In M.-ii consiliul comunal alege din sânul său candidaţii de primar dintre consilierii (v. c.) aleşi şi cei de

drept, afară de cei trimişi de consiliul judeţean; ministerul de interne confirmă din trei candidaţi pe unul. În M. consiliile judeţene nu pot supraveghea, controla şi îndruma administraţia comunală, ca în celelalte comune. Primarii M.-lor stau în legături administrative directe cu ministerul de interne.

Munijie, ansamblul mijloacelor de apărare sau de atac ale unei armate.

Munkácsy Mihály (n. 1844 † 1900), celebru pictor maghiar. Opere principale: Ecce homo, Furtună în pustă, Casa plângerii, etc.

Münster, 1. provincie din Irlanda cuprinzând 6 comitate. Are 1.390.000 loc. pe 19.618 kmp; 2. M. oraş din Germania capit. Westfaliei, cu 90.000 loc. Universitate, episcopie. Metalurgie, fabrici de hârtie, etc.

Münsterberg Hugo, filos. şi psihol. german (n. 1863 † 1916). În 1892 a fost chemat la univ. Harvard (Cambridge, Massachusets), unde, pe lângă preocupările de psihol. generală, a dat o mare desvoltare psihol. aplicate. Scrieri mai însemnate: Grundzüge der Psychologie, Psychology and Life, Psychologie und Wirtschaftsleben, Grundzüge der Psychotechnik, etc.

Munte, Sfântul —, v. Athos.

Muntele Carol I (Iacobdeal), vârf de granit din Munţii Măcinului, pe malul Dunării, la S. de Turcoaia. Din el se extrage granitul cu care se pavează oraşul Brăila şi chiar Bucureştii. Are 336 m. altitudine.

Muntean Gavril (n. 1812 † 1869). Studii liceale în Alba-Iulia, filozofia în Cluj, profesor la liceul Sf. Sava Bucureşti (1835), apoi Buzău şi Râmnic (mai înt. Bucovăţ) în 1836—48; în 1850 primul profesor al noului liceu român din Braşov, a cărui director (dela 1853) a fost până la moarte; membru al Acad. române (1867). A fost un eminent latinist, a tradus mai mulţi autori clasici, a tipărit cărţi de şcoală şi articole prin ziare şi reviste.

Munteanu Atanasie prof. de „Ameliorarea plantelor agricole" la Şcoala superioară de agricultură din Bucureşti—Herestău.

Munteanu Donar, magistrat şi scriitor rom. (n. 1884). A scris versuri („Aripi Negre", 1909).

Muntele Mare, cel mai înalt vrf din Munţii Gilăului. Are 1829 m. Situat la N. de Baia de Arieş, are păşuni bune. Dela poalele de N., izvorăşte râul Iara.

Muntenegru (Montenegro), fost regat independent până la 1918, când s'a contopit cu statul Jugoslav. 9000 kmp. Oraşe: Cetinje, Antivari, Dulcigno. Vii şi măslini pe coaste, porumb, tutun, cartofi în văi; păşuni de munţi. — Istoria. Apare, în istorie, pe la anul 1350, sub domnia dinastiei Balsići şi sub protectoratul ţarului sârbesc. După înfrângerea dela Câmpul Mierlei, M. îşi câştigă independenţa. La 1421, după dinast. Balsići, urmează Krnoevići, care, prin lupte sângeroase, caută să-şi menţină independenţa faţă de Turci. Cu abdicarea lui George al II, M. devine stat teocratic până la 1855. Lupte necurmate pentru mărirea acestui stat mic, Nicolae I, isbuteşte să bată pe Turci, anexând statului său o suprafaţă de 10.000 kmp. şi 200.000 de loc. În 1910 e ridicat la rangul de regat, formând o monarchie absolută şi ereditară. După războiu, adunarea naţională dela Podgoritza declară detronarea reg. şi anexarea M. la Jugoslavia.

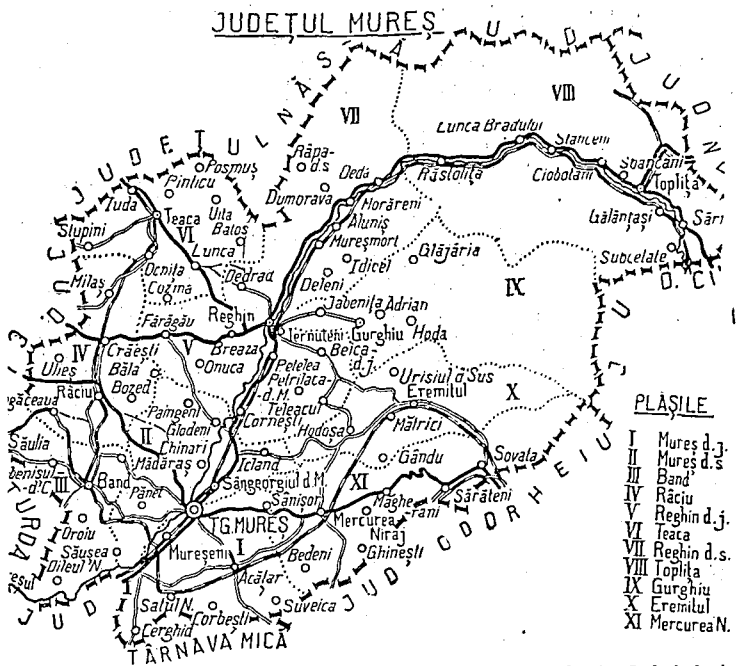

Muntenia, v. Ţara Românească.

Munţii (geol.), reprezintă zone încreţite (cutate) din scoarţa pământului, ridicate — deasupra nivelului mărilor actuale — la înălţimi de mii de metri, fiind formaţi din roce sedimentare adânc cutate, adeseori metamorfozate şi frământate prin puternice intrusiuni de roce granitice. Formarea lor se datoreşte forţelor tagenţiale sau de îngrămădire, care se desvoltă în scoarţa pământului în urma contracţiunii sale provocată de pierderea de căldură (răcindu-se) din massa ca centrală (v. Astrală). Aceste forţe devin active transformându-se în forţe orogenetice sau de încreţire în zonele mai puţin rezistente din scoarţa pământului pe care le vor cuta prin strivire între blocurile continentale vechi, mai rezistente, înălţându-le sub forma de munţi sau de sisteme de cute (v. c.), adânc încreţite. Zonele de slabă rezistenţă sunt marile adâncimi din scoarţa globului acoperite de apa mărilor şi a oceanelor, numite geosinclinale, care în cursul timpului geologic au fost şi vor fi înălţate prin mişcările de orogeneză sub forma de munţi. Relieful lor este adânc brăzdat şi dinţat datorită acţiunii de roadere şi de transport a agenţilor modificatori externi (aerul atmosferic şi apele de infiltraţie şi şiroire), cu timpul, dintele vremii reducându-i prin măcinare la proporţii reduse (ex. M-ţii Dobrogei) sau învelindu-i complect. Cele mai vechi catene de M. s'au format în era archaică (v. c.), reprezentate prin catenele huroniene din nordul Americei, complect nivelate. La finele perioadei siluriane din era primară s'au înălţat M. Caledonieni, a căror urme se întâlnesc, începând din Peninsula Scandinavică — în Irlanda — Scoţia, până în nord-vestul Groenlandei cu o uşoară inflexiune spre Spitzberg. În aceeaşi, eră în perioada carboniferă, s'au ridicat catenele de M., herciniene sau varisce, care brăzdau Europa centrală şi meridională — începând din Bretagne, peste Vosgi, Pădurea Neagră, Sandomir, Sudeţi, legându-se prin M-ţii Dobrogei de nord şi ai Crimeei cu prelungirile lor din Asia. În era terţiară (în miocen-pliocen) s'au ridicat majoritatea M-lor actuali: Alpii, Carpaţii, Apeninii, Pirenei, Caucazul, Himalaia. M. Stâncoşi şi Anzii-Cordileri. Cu ocaziunea mişcărilor de orogeneză şi'n general în împrejurul compartimentelor cutate din scoarţa pământului se formează puternice linii de fractură şi dislocaţii în massă dealungul cărora se manifestează, puternice cutremure de pământ şi majoritatea erupţiunilor vulcanice. M. în natură formează graniţe naturale foarte importante ca bariere strategice, iar când formarea lor a fost însoţită de erupţiuni vulcanice (ex. M. vulcanici din interiorul arcului carpatic din Transilvania) au o importanţă economică deosebită pentru bogăţiile lor în minerale şi'n material de roce, exploatate în industria minieră şi a carierelor de piatră pentru construcţii. Deasemenea sunt importanţi şi'n economia naturii — cu crestele lor — formând zonele de concentraţie, prin răcire, a vaporilor de apă din atmosferă.

Münzer Toma (n. 1490 † 1525), f. preot catolic, predicator protestant, apoi anabaptist. A predicat comunismul şi egalitatea absolută a oamenilor, provocând poporul la revoluţie, care, în 1525 a fost înăbuşită, iar M. prins şi decapitat.

Murad, numele mai multor sultani turci. **M. I.** dela 1359—1389. A învins pe Sârbi şi aliaţii acestora pe Câmpul Mierlei. A anexat Tracia, Bulgaria şi Asia-mică. **M. II.** (1421—1541), supune Valachia, Peloponezul şi Serbia, iar pe Unguri îi bate la Varna (1444). **M. III.** (1574—1595). **M. IV.** (1623—1640). **M. V.** (1876).

Murad-bey, comandantul Mamelucilor în timpul campaniei lui Napoleon în Egipt. În bătălia dela Piramide a fost bătut, după care s'a aliat cu armatele franceze (n. 1750 † 1801).

Murano, oraş din Italia în mijlocul la-

gunelor Veneţiene. Are 6000 loc. O bazilică frumoasă din sec. al X.

Murat Ioachim, general franc. din cavalerie, cumnatul lui Napoleon Bonaparte (n. 1767 † 1815). S'a distins prin strălucitele fapte de arme în bătăliile dela Piramide (Egipt). Eylau, Friedland şi Moscova. Incoronat de Napoleon ca rege al Neapolului, M. îl părăseşte în anul 1814, aliindu-se coaliţiei Austro-Engleze şi luptă contra sa. Această trădare îl costă pierderea regatului, pe care voind a-l recâştiga cu forţa, fu prins de foştii săi aliaţi şi împuşcat în 1815.

Mureş, jud. din mijlocul şi E-ul Transilvaniei, mărginit la N. cu jud. Năsăud, la E. cu jud. Neamţ, la S. cu Ciuc, Odorhciu şi Târnava Mică, iar la V. cu Turda şi Cluj. Supraf. 4203 kmp. cu 250.000 loc. Capit. Târgul-Mureş. Terenul este format din Munţi la E. (Călimanii, Giurgeul şi Gurghiul) şi dintr'o serie de dealuri de podiş. In partea de NV. cuprinde şi o porţiune din Câmpia Ardealului. Munţii din E. sunt formaţi din andezite şi tufuri andezitice, săpate adânc de râul Mureş dela Topliţa la Deda. Restul judeţului este format din pliocen (pe dreapta râului Mureş şi la Şărmăşel) şi din sarmaţian (în Câmpie şi în jurul oraşului Tg.-Mureş). Peste acestea s'au depus: în munţi solul tipic al pădurilor de fagi. In câmpie e un lehm. Vegetaţia cuprinde o zonă de păduri de conifere în E. (pe munţi), una de păduri de fag la mijloc, care trece prin antestepă spre stepa din „Câmpia" de pe dr. Mureşului spre Şărmăşel. La Teaca se găsesc vii, iar în unele locuri se cultivă pomi fructiferi. Câmpia este cultivată cu cereale. Subsolul este bogat în gaz metan (Sângiorgiul de M., Reghin, Cristurul săcuiesc, Şamşudul de Câmpie), dar se exploatează numai la Şărmăşel. Pirite se găsesc la Stânceni, pe râul Mureş, între munţi. Industria este de activă: fierăstrae, tâmplării, fabr. de mobile (Tg.-M.), industrie metalurgică mijlocie (motoare, turnătorii, etc.), rafinărie de petrol, fabr. de săpun şi lumânări, fabr. de spirt, mori, zahăr, tăbăcării, industria aragonitului, cărămizi, etc. Este străbătut de CFR.: Răsboieni—Petru Rareş (normală), Tg.-M.—Sovata—Praid şi Tg.-M.—Bandu—Iuda (înguste). Are şoselo bune. Jud. M. are 3 com. urb. (Tg.-M., Reghin şi Topliţa), din cari Tg.-M. e municipiu. 238 com. rur. toate împărţite în 11 plăşi. Centre importante: Teaca, Bandul, Miercurea Nirajului, Sângeorgiul de M., Gurghiu, Deda cu mari ferestrae, Sovata, cu lacuri sărate, etc. Jud. M. face parte din Episcopia Clujului, din regiunea a III-a şcolară Cluj. din Circ. Curţii de Apel Tg.-M., din inspectoratul al VI minier Cluj şi din inspectior. industrial Tg.-M.

Mureş, râu mare din Transilvania. Izvorăşte din munţii Harghita, dela poalele vârfului Măgusa, curge prin depresiunea intracarpatică a Ditrăului, străbate printre munţii: Căliman şi Harghita, printr'o vale îngustă şi cu pereţii abrupţi, schimbându-şi cursul spre V., cel superior fiind dela S. la N. Primeşte ca afl. mai mari: Arieşul (Aurarul), Târnavele, Sebeşul, Râul Mare, Streiul etc. pe podişul Transilvaniei. Străbate apoi printre munţii Zărandului şi Poiana Rusca, între care şi-a săpat o vale adâncă şi îngustă la început şi pe care şi-a aluvionat-o mai târziu. Dela Radna iese în câmpia Tisei, formând multe braţe părăsite. Trece pe la Oraşele: Gheorghieni. Topliţa, Tg.-Mureş, Alba-Iulia, Deva, Arad (la noi) şi Makó (în Ungaria). Se varsă pe dr. Tisei în dreptul oraşului Seghedin. Lung. 876 km., din cari 370 km. navigabil.

Mureşianu Andrei, poet ardelean (n. 1826 † 1863). După terminarea teologiei la Blaj, vine ca învăţător al şcoalelor rom. din Braşov şi prof. la lic. catolic. Acolo face gazetărie şi lit. la „Gazeta de Transilvania" şi „Foaia pt. minte,

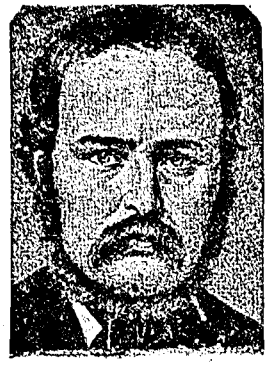

inimă şi literatură". Din 1850 fiind funcţionar al statului, redactor pentru partea română la „Buletinul oficial pentru Transilvania", scrie sub pseudon. Eremitul din Carpaţi, la foile braşovene. A scris poezii (Braşov, 1862: „Din Poeziile lui Mureşianu"). Autorul imnului „Deşteaptă-te Române" (Răsunetul).

Mureşianu, 1. **Aurel** (n. 1847 † 1909), ziarist rom. Universitatea în Viena, luând titlul de dr. în drept şi ştiinţele politice. A scris articole remarcabile despre cauza Românilor cu presa austriacă. 1878 ia conducerea Gazetei Transilvaniei din Braşov, în 1884 o face să apară zilnic. 1888 înfiinţează o tipografie românească şi 1889 o foaie pentru popor „Gazeta de Duminecă". A fost membru în comitetul naţional, luptând cu fapta şi scrisul pentru drepturile poporului rom. din Transilvania, a apărat pe Memorandiştii (1894) şi a stat în temniţă pentru atitudinea sa românească. — 2. Iacob (n. 1812 † 1887). Tatăl lui Aurel. Teologia în Blaj, în 1837 profesor la liceul romano-catolic din Braşov, pe care-l conduce ca director 20 de ani. Contribuie cu Bariţ la înfiinţarea „Gazetei de Transilvania", la care colaborează până la bătrâneţe, fiind conducătorul ei (1850—78), ca şi a Foaiei pentru minte. Pe teren social şi cultural a muncit pentru înfiinţarea primei Reuniuni a femeilor române din Braşov, şcoale civile de fete din Sibiu, a Asociaţiunei şi a băncii Albina. A fost membru onorar al Academiei Române. A publicat articole şi poezii.

Mureşianu Iacob, compozitor şi prof. de muzică (n. 1857 † 1917) Inscris la şcoala politehnică din Viena (1875) o părăseşte studiind muzica. La 1878 vine la Năsăud ca profesor de muzică. Dela 1880—1884 studiază la Conservatorul din Lipsca. Dela 1885—1917 e profesor la Seminarul teologic din Blaj. Virtuos pianist şi compozitor; are compoziţii de muzică religioasă şi muzică laică (cor, soli şi orchestră). Dintre compoziţii: baladele Erculeana, Mănăstirea Argeşului. Scoate cu intermitenţă printre anii 1888—1907 revista „Muza Română", singura revistă muzicală din Ardeal.

Murger Henri, scriitor franc. (n. 1822 † 1861). E original prin îmbinarea realismului cu fantazia. In romanele sale se găsesc adeseori amintiri personale: „les scènes de la vie de bohême" devenită celebră. Are o frumoasă comedie: „le Bonhomme Jadis".

Murgoci-Munteanu George (n. 1872 † 1925), distinsă personalitate a ştiinţei româneşti, fost prof. de Mineralogie-Petrografie la Şcoala Politehnică din Bucureşti, în 1919—20, făcând cursuri de mineralogie la Univ. din Cluj, unde a iniţiat „Cercul naturaliştilor din Dacia superioară" devenit „Soc. de ştiinţe din Cluj". Licenţiat în ştiinţe dela Universitatea din Bucureşti, continuându-şi studiile la Viena şi ulterior la München (1899—1900) unde şi-a trecut doctoratul în ştiinţe — cu distincţie — sub direcţia marilor personalităţi ştiinţifice a profesorilor Groth şi Weinschenk. In activitatea sa ştiinţifică (1895—1925) desvoltată timp de 30 ani, s'a remarcat ca unul dintre cei mai devotaţi promovatori ai ştiinţei româneşti, publicând 89 de contribuţiuni, lucrări, note şi comunicări ştiinţifice din domeniul Mineralogiei-Petrografiei şi al geologiei ţării româneşti (v. Bibliografia Geologică a României, 1926, pag. 78—83), singur şi în colaborare cu prof. Mrazec, publicând o serie de studii asupra Cristalinului Carpaţilor meridionali şi alte numeroase lucrări de sinteză din domeniul geologiei române. A fost primul creator şi îndrumător al Agrogeologiei şi al metodelor sale de lucru — în Tara românească — punând bazele Revistei internaţionale de pedologie (Internationale Mitteilungen für Bodenkunde), care apare la Berlin, în colaborare cu prof. Ramann (München),

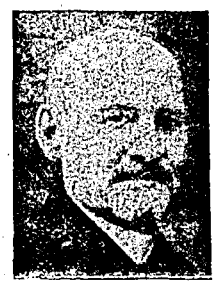

Glinka (Petrograd) şi alţii, în 1924 fiind ales preşedinte al secţiei a VI cartografică a Congresului internaţional de Pedologie ţinut la Roma. Pe lângă activitatea sa ştiinţifică, a desfăşurat o bogată activitate culturală, economică şi sportivă, fiind unul dintre iniţiatorii Cercetăşiei, şi popularizator al ştiinţei în revista „Sămănătorul", prin numeroasele sale călătorii (în Franţa, Rusia, Austria, Germania, Anglia, Scandinavia, America, Asia mică, etc., făcând cunoscute peste hotare, ţara şi ştiinţa românească.

Murgu Eftimie († 1870). de naştere din Banat, studii de drept şi filosofie la Pesta. Naţionalist înfocat, trece silit ca prof. la Iaşi (1834), apoi la Bucureşti (1836); trimis de Ruşi la Sibiu, se aşează în Lugoj ca avocat (1840), luptă contra Sârbilor, participă la revoluţia din 1848 ca aderent al Ungurilor, pierzându-şi simpatia Rom., se aşează la Budapesta, fiind ales deputat în Camera magh.

Muride (zool.); Şoareci. Fam. Rodentia. (Rozătoare). Corp svelt, picioare subţiri. Capul ascuţit, cu ochi mari, buza superioară scindată. Coada lungă solzoasă. sau păroasă. Răspândite pe tot pământul.

Murillo B. Esteban, pictor spaniol distins (n. 1618 † 1682), direct. acad. din Sevilla. A fost infl. de Rubens şi Van

Dyck, câştigându-şi o individualitate prin colorit (care învăluie subiectul) şi tandreţa personajelor. Lucrări: Copii mâncând pepene (München), Adormirea Maici Domnului (Madrid), etc.

Murmansk, 1. Coasta de N. a Rusiei, dela hotarul Finlandei spre E. către penins. Kola. — 2. Port la un golf al acesteia, tot anul liber de gheţuri, datorit unei ramuri a curentului Golf Stream.

Murnu Gheorghe, poet rom. de origină Macedonean (n. 1868), prof. de Arheologie la Univ. din Buc., membru al Acad. rom. Stăpânind admirabil comorile limbii rom. a tradus „Iliada" şi „Odiseia" lui Homer minunat, creînd adesecări cuvinte nouă. In poeziile originale a reuşit m. ales cu balade. A tradus din cronicarii bizantini. Scrieri: Alme Sol (poezii), Vlahia Mare, Noi săpături în cetatea Tropaeum; Vase pictate greceşti; Istoria Românilor din Pind, etc.

Murnu Ary, pictor rom. contemporan.

Murray, 1. fluvu din Australia, cel m. mare din acest continent. Cursul de 1090 km., bazinul 910.000 kmp.; 2. M. (golful) format de marea Nordului, la NE. de Scoţia.

Murray sir James Aug. Henry, lexicograf engl. (n. 1837 † 1915), autorul celebrei lucrări: Dicţionarul istoric al limbii engl.

Musachia (Muzachia) un şes întins în lungul Mării Adriatice, cu o importantă localitate aromânească, Fieri.

Muşatinii (Petru, Roman şi Ştefan) s. fiii Muşatei (Margareta), fica lui Bogdan, întemeietorul Moldovei şi a unui boier Ştefan. Au domnit în Moldova în felul următor: M. **Petru** (ca. 1378—ca. 1393). Ocupă tronul alungând pe fratele său Ştefan. Era în legături strânse de prietenie, poate chiar rudă cu Mircea cel Mare. El a întins Moldova mult în spre sud, a întemeiat cetatea şi mănăstirea Neamţul. La Cetatea Albă menţine pe episcopul Iosif cu toată opunerea patriarhului din Constantinopol. Se închină regelui polon Vladislav, iar mai târziu când e asociat la domnie cu fratele său Roman, îl împrumută chiar cu 3000 ruble genoveze, primind zălog Haliciul, care se reduce apoi la Pocuţia cu ţara Sepeniculuí. — M. **Roman** (ca. 1393 — ca. 1394), urmează după moartea fratelui său Petru, cu care fusese un timp asociat la domnie. Fu scos repede din domnie de Vladislav, care-l luă în Polonia, împreună cu fiii săi. El a întemeiat oraşul Roman, unde a avut şi reşedinţa. — M. **Ştefan**, a domnit în două rânduri (1377 — ca. 1393 şi 1394—1400). Era duşmanul permanent al lui Petru şi Roman, deci şi a lui Mircea cel Mare. A fost pus în scaun de Poloni. Regele ungur Sigismund, duşmanul Polonilor, în 1394 intră în Moldova şi la Hârlău (reşedinţa lui Ştefan), îl sileşte să i-se închine. Cu întoarcerea lui Sigismund, Ştefan reia legăturile cu Polonii.

Musca rea (zool.), sau ţânţarul columbac (Simulia columbaccnsis), insectă dipteră din fam. ţânţarilor, originară în crepăturile stâncilor din împrejurimile localităţii Columbaci (Galubac) din Serbia, la noi fiind comună în Severin şi'n Banat, având o împunsătură foarte periculoasă, omorînd vitele.

Musca (zool.), v. Muscide.

Muscarina (chim.), substanţă toxică care intră în constituţia ciupercilor.

Muscel, judeţ de munte din Muntenia, mărginit la V. şi S. cu jud. Argeş, la E. cu Dâmboviţa şi Braşov, iar la N. cu

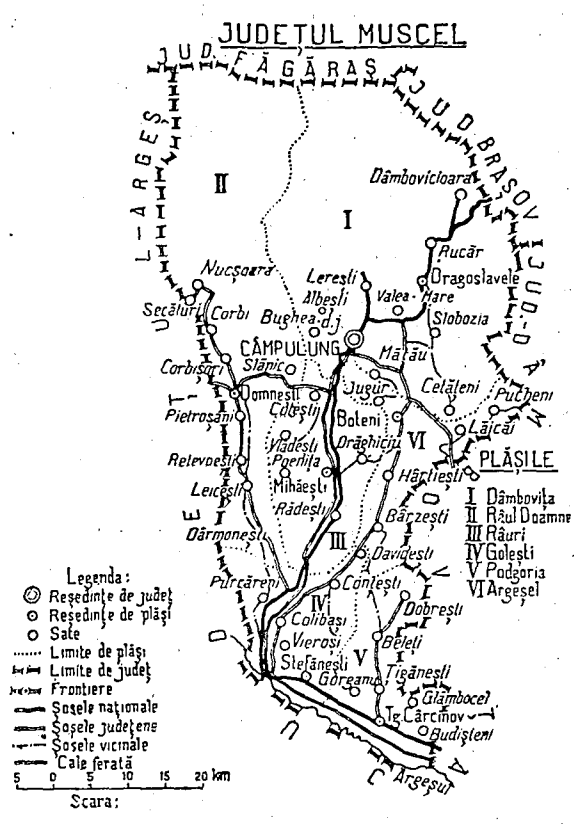

jud. Făgăraş. Supraf. 3058 kmp. cu 143.000 loc. Terenul se urcă treptat dinspre S. spre N., din dealurile Subcarpatice până pe creasta Munţilor Făgăraşului cu vrf. Urlei (2475 m.), Colţul Viştei Mari, Berivoescu (2290 m.). Din aceşti Mţi se lasă spre S. o serie de culmi printre văile râurilor. Cele mai importante sunt, dela V. la E.: Culmea între Valea Vâlsanului şi Râul Doamnei, cu vrf. Măreanu (1932 m.), Culmea Ezerului cu vrf. Păpuşa (2379 m.), Ezeru (2463) şi culmea Piatra Craiului (2241 m.). Toţi munţii din V. şi până'n valea Dâmboviţei sunt formaţi din şisturi cristaline, care înconjoară mari masse de roci cristaline (granite) şi străpunse pe alocuri de roci melanocrate. La E. de linia Dâmboviţii, apar calcarele juratice şi cretacice, formând chiar conglomerate. In S. de regiunea munţilor, în zona Subcarpaţilor se găseşte bine desvoltat terţiarul, în care se găsesc lignitele dela Schitul Goleşti. Spre Câmpie, înainte de a ajunge în depozitele de Loess şi Lehm, se află o bandă de Levantin, continuare dinspre V. din jud. Argeş. Prin luncile râurilor se găsesc aluviunile nouă. Peste toate acestea s'au depus podzolurile, iar pe culmile înalte solul specific al marilor înălţimi. Văile au prin lunci solul caracteristic al aluviunilor. Vegetaţia prezintă: o zonă alpină pe Mţii Făgăraşului, Culmea Ezerului şi Piatra Craiului; o zonă forestieră formată, dela N. la S., din păduri de conifere şi fagi şi numai în parte de S. puţine păduri de stejari. Prin văi şi în S. culturi de cereale, iar în regiunea dealurilor culturi de pomi fructiferi. La S., formând hotarul cu jud. Argeş este râul Argeş, care primeşte toate râurile ce vin din munţi: râul Doamnei încărcat cu Bratia, râul Târgului şi Argeşului; Ţigăneşti, Cârcinova şi Baba. In partea de E. râul Dâmboviţa, după ce isvorăşte din Mt. Ezerul, curge spre NE., ocoleşte Păpuşa, ia direcţia spre S. şi după ce străbate prin depresiunea dela Podul Dâmboviţei şi cheile dela S. de Stoeneşti, trece în jud. Dâmboviţa. Bogăţia minieră exploatată se reduce la lignite (Godeni, Berevoeşti, Aninoasa, Schitul Goleşti, Jugur şi Boteni) şi piatra bună de construcţie (Albeşti), din care s'au construit mare parte din monumentele din Muntenia, în special catedrala din Curtea de Argeş. Industria jud. M. este redusă la fierăstrae, tâmplării, mori simple, fabrici de cărămidă, o fabrică de hârtie (Lereşti) şi la industria casnică. Jud. e străbătut de CFR. Bucureşti—Piteşti şi Goleşti—Câmpulung. Jud. M. are capit. Câmpulung, 88 com. rur., împărţite în 6 plăşi. Centre importante: Rucăr, Dragoslave, Boteni, Ştefăneşti, Tg. Cârcinov, etc. Jud. M. depinde de Episcopia Argeşului, de regiunea a VII şcolară Piteşti, de Curtea de Apel din Bucureşti, de inspect. III Minier Ploeşti şi de inspect. industrial din Piteşti.

Musceleanu Christache, prof. de fizică generală la Şcoala sup. de Agricultură din Bucureşti-Herăstrău, confer. de fizică la Univ. din Buc.

Muschetă, armă de foc portativă în

genul archebuzel, însă mai grea și mai lungă. De origină italiană a apărut în 1525, fiind perfecționată ulterior de Vauban.

Muschetar, în vechime soldat de infanterie din companiile de picheri (sulițași), armați cu muschete. Această organizare începe cu anul 1560 în Franța. În timpul lui Ludovic al XIII, s'a creiat companiile de muschetari. În timpul lui Ludovic al XIV, aceste companii erau formate numai din nobili. Au fost definitiv suprimate în anul 1815.

Mușchi (bot.), v. Muscinee.

Mușchiu (anat.), organ al mișcării, M.-ii formează carnea. M. striați sânt organele mișcării voluntare. Cei netezi se află în organele interne, se contrag mult mai încet și sânt independenți de voință. M. striați sânt legați de oase. Ei constituesc cam 32—36% din organism.

Muscicapa (zool.), păsări, gen al fam. Muscicapide. Trăiesc în păduri și grădini; insectivore. M. grisola; M. atricapilla; M. collaris; M. parva.

Muscide (zool.), Muștele (Diptere). Aparatul bucal transformat în trompă. Larvele paraziteză alte animale sau trăiesc pe substanțe organice în decompoziție. Musca: capul hemisferic. Pupele în formă de butoiaș. M. domestică, răspândită pretutindeni. Larvele trăiesc mai ales în gunoi. M. vomitoria, musca de carne, își depune ouăle pe carne.

Muscinee (bot.), Mușchi (Criptogame); plante mici herbacee, cele mai multe perene, sempervirente, trăind asociat. Se înmulțesc prin spori, care se găsesc în sporogonii. Răspândiți pe tot pământul; foarte rezistenți, trăiesc în zonele reci, ex. tundre, și în regiunile muntoase. Ne fiind pretențioase, cresc pretutindeni, pe teren nisipos, în mlaștini, pe stânci, pe acoperișuri, pe trunchi de arbori. Multe specii aparțin florei turbăriilor.

Muscovita, (min.) v. Micele.

„Muse française", la —, journal exclusiv literar întemeiat de Emile Deschamps și V. Hugo în 1823. În paginile acestui jurnau s'au răsboit cei dintâiu luptători pt. teoriile romantismului.

Musicescu Gavril, compozitor și prof. de muzică (n. 1847 † 1903). Prof. la seminarul din Ismail, creiază corul episcopal. La 1871 conduce corul bisericei „Sf. Isac" din Petersburg. La 1872 este laureat al Conservatorului din Petersburg și prof. de armonie la Conserv. din Iași, iar la 1876 ia conducerea corului Mitropolitan din Iași, după moartea lui Gh. Burada, și creiază o podoabă muzicală, cu un ansamblu de voci, care i-a dus faima dincolo de hotarele țării, concertând în toate provinciile locuite de Români. La Iași, continuă studiile, luându-și licența în drept, dar se consacră numai muzicei, cu toate că avea un deosebit talent oratoric. În 1900 ajunge director la Conservatorul din Iași. Colaborează la revistele de specialitate „Lira" și „Arta" precum și la „Arhiva" din Iași. La 1884 scoate „Anastasimatarul", 420 p. de muzică liniară, apoi Rânduiala liturghiei, cu cânt. și troparele trebuitoare: la 1897 axioanele și la 1894 „Catavesiile" sărbătorilor de peste an (11 volume). Compozițiile bisericești au rămas în repertoriul capelelor corale din Moscova și Petrograd și în întreaga țară românească. Muzica laică este cuprinsă în două ediții speciale. O colecție de 25 coruri mixte și voci egale, cu repertor vocal patriotic. O colecție de dansuri și coruri de lume: „Văleanca", „Corăbiereasca", „De te-ar prinde neica 'n crâng", etc. Muzica pentru plano și voce: „În grădină". Figura lui Musicescu, rămâne etern legată de muzica bisericească și populară și, alături de G. Dima, cele mai proeminente personalități în muzica românească.

Musoni, v. Vânturi.

Muspilli (lit. germană veche), o poezie cu versuri în Stabreim (din sec. al IX), (v. c.), care povestește despre sfârșitul lumii și judecata de apoi, cuprinzând și o mustrare pentru ispășirea păcatelor. Numirea-i vine dela forma veche germ. de nord „muspell" = a tot distrugătorul, cu care mitologia veche germ. numia „incendiul lumii", în care credeau vechii Germani.

Mussafia Adolph, filolog austriac (n. 1834), profesor de limbi romanice la univ. din Viena. Are numeroase lucrări: Zur Geschichte der romanischen Sprachen, Über die Quelle des Altfranz.

Musset, Alfred de —, mare poet franc. (n. 1807 † 1857). Romantic la început (Contes d'Espagne et d'Italie, Spectacle dans un fauteuil), scrie poezii pline de fantazie și colorit. Cântă apoi, separându-se de cenaclul romantic, emoții personale și suferințe general omenești, înclinat spre melancolie și pesimism (Les Nuits). În proză sunt remarcabile „Les Contes", prin eleganță, finețe și spirit. Alte scrieri: Confession d'un enfant du siècle (1836), Poésies nouvelles, Comédies et Proverbes, Rolla, l'Espoir en Dieu, Les souvenirs etc. Legătura sa cu George Sand, i-a pricinuit multă suferință, care a găsit răsunet în poeziile și povestirile sale. În teatrul său înfățișează amorul sub toate nuanțele.

Mussolini Benito (n. 1883), om de stat italian. Cu studii de învățător, devine agitator socialist extremist, fiind expulsat din țară. Întors, colaborează la ziarul „Avanti" până în 1914, când cere intrarea Italiei în războiu, înființând ziarul „Popolo d'Italia". În războiu luptă ca simplu soldat, fiind greu rănit. În Martie 1919, organizează gardele fasciste cu ostași demobilizați, contra teroarei bolșevice. În 1921 cu 40 deputați fasciști ajunge în parlamentul italian, iar în 31 Oct. 1922 în fruntea „cămeșilor negre" intră în Roma și silește guvernul Facta să demisioneze. Regele îi încredințează guvernul, fiind și ministru de interne, și dela 1925 și de finanțe, devine dictatorul atotputernic al Italiei. Răzimat pe formidabila organizație fascistă a suprimat libertatea presei și a cuvântului. S'au încercat contra lui mai multe atentate, dar fără rezultat. A refăcut Italia.

Mussorgskij Modest, compozitor rus, (n. 1835 † 1881). Ofițer în reg. de gardă Preobrașenki; studii muzicale destul de sumare sub conducerea lui Balakirew. Cu toate acestea e cea mai originală și valoroasă figură în istoria muzicii moderne ruse, înfățișând prototipul muzicei impresioniste și expresioniste. Lucrări: opera „Boris Godunov", liduri admirabile („Fără soare" și „Liduri și dansuri ale morții") lucrări orchestrale, corale, pt. pian („Tablouri din o expoziție"), etc.

Musta Filaret (n. 1839), arhiereu de Vârșeț pe lângă episcopia din Caransebeș, unde a viețuit mai bine de o jumătate de veac. Cleric învățat, înfocat național, ales de 2 ori episcop fără să fie aprobat de guvernul maghiar; pt. sentimentele sale curat românești. În România mare, a fost ales senator în două rânduri.

Mustafa, v. Cara-Mustafa.

Mustață Dumitru, gen. rom. cunoscut prin purtarea sa anti-românească din timpul ocupației Bucureștilor de arm. germ. a lui Mackensen. Lăsat prefect de poliție de autoritățile rom. care s'au retras, a avut cea mai nedemnă atitudine față de populația rom., ca preț al corupțiunei germ. care i-a plătit purtarea. Indesirabil chiar de Germ. după câteva zile l-au înlocuit în funcție.

Muste Neculai, cronicar compilator român, din sec. al XVIII. I s'a atribuit de către M. Kogălniceanu, Letopisețul țării Moldovei dela domnia lui Istrate Dabija Vodă până la a treia domnie a lui Mihaiu Racoviță.

Mustelide (zool.) 1. Mamifere. Ord. Carnivorelor. Cinci degete la picioare, plantigrade, coadă lungă, foarte hrăpărețe. Cele mai multe au blăni foarte frumoase. Un gen al M. îl formează Mustella, cu M. erminea, Hermelinul; M. Vulgaris, nevăstuica. Alt gen, Martes, (v. c.). 2. Selacieni, ord. Chondropterygii; rechinii mici, care trăiesc cu raci, melci, etc. Mustelus vulgaris în mările europene. M. laevis, în Marea Mediterană.

Mutație consonantică (fon.). Schimbarea fonetică proprie mai multor limbi (armeana, limbile bantu), dar mai cu seamă limbilor germanice („Lautverschiebung"). Există întâia M. C. (crstc L.). comună tuturor limbilor germanice, și a doua M. C. (zweit L.) restrânsă la germana de sus (Hochdeutsch) Întâia M. C.: fenomenele indo-europene b, d, g au devenit în germana comună p, t, k, iar p, t, k au devenit f, th engl., h; ocluzivele fonice devin ocluzive afone, iar ocluzivele afone devin spirante afone. A doua M. C. p, t, k din germana comună devin pf, z, ch în germana literară modernă, de ex. în engleză: pan, toll, beck; în germană: Pfanc, Zoll, Bach.

Mutațiune (biol.), schimbarea caracterului de specie, bruscă, în salt, ereditară. Observată mai întâiu de botanistul olandez De Vries. El a formulat teoria M., după care speciile și genurile s'ar forma prin M.

Mute (consonante), la gramaticii greci ocluzivele. C. M. sau ocluzivele greceșu erau: „aspre" (aspirate) ph, th, kh; „medii" (fonice) b, d, g; și „tenue" (afone) p, t, k.

Muth Gaspar (n. 1876), avocat șvab. La adunarea Șvabilor din Timișoara (8 Dec. 1918) dă o îndrumare politică național-germană Șvabilor, cari începuseră să se maghiarizeze de-abinelea sub dominație ungurească. În 1920 e deputat în Camera română. În 1921 reușește să unească cele două grupări ale Șvabilor în „Uniunea pop. șvabo-germană" (Deutsch-schwäbische Volksgemeinschaft), fiind ales președintele ei.

Muther Richard (n. 1860 † 1909), prof. la univ. din Breslau, autorul însem. lucrări: Geschichte der Malerei im 19. Jahrhundert și Geschichte der Malerei.

Mutsu-Hito, împărat al Japoniei (n. 1852 † 1912). A desființat feudalismul, a întrodus reforme însemnate, deschizând statului său drumul spre cultura europeană. A mutat capitala la Tokio și a dat cea dintâiu constituție liberală. Succesorul său, actualul împ. Yoshi-Hito.

Mutualism (biol.), traiul împreună al mai multor organisme de specie diferită din care toți participanții trag foloase.

„Muza Română", revistă muzicală și literară, a apărut odată pe lună la Blaj, în anul 1888, sub direcțiunea lui Iacob

Mureșianu (v. c.). In coloanele **M. R.** s'au publicat o *mulțime* de cântece populare românești, ca Cimpoiul, Olteanca, Ardeleana, diferite *poutpuriuri*, etc. Incetându-și apariția la sfârșitul anului 1888, a reapărut în 1895 și în 1905, publicând și biografiile compozitorilor muzicali mai renumiți.

Muzele, ficele lui Iupiter și Mnemasina. Zeițele artelor. Erau 9: Clio (a istoriei), Euterpe (a muzicii), Thalia (a comediei), Melpomene (a tragediei), Terpsichore (a dansului), Erato (a elegiei), Polymnia (a liricei), Urania (a astronomiei) și Caliope (a poeziei eroice). Insoțiau pe Apollo.

Muzeul Simu, v. Simu.

Muzeul Aman. In 1904 statul a cumpărat casa și colecțiunile pictorului Theodor Aman, deschizându-le pe seama publicului în 1908. Se păstrează aici peste 150 pânze, 75 gravuri și 30 desenuri ale cunoscutului artist, împreună cu utensiliile sale de gravură. Custodele Muzeului e pictorul Teișanu.

Muzeul Archivelor Statului (București) cuprinde documente, manuscrise, peceți, stampe, etc.

Muzeul Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român (Sibiu). S'a deschis abia în 1905, când s'a terminat clădirea, cu toate că colecții se făcuseră încă de prin anii 1867. Dela început a tins și a rămas un Muzeu național cultural. Pentru a pune o bază solidă muzeului, Asociațiunea a aranjat în 1905 expoziția care i-a adus câteva mii de obiecte. Astăzi secția etnografică cuprinde peste 15.000 de piese, cea arheologică aproape 4000, cea bisericească, industrială fiind mai modeste. Mai importante sunt secția artistică cu vreo 40 de pânze ale pictorului Mișu Popp, vreo 200 ale lui Smighelski, etc. și cea etnografică, foarte bogată în țesături, porturi și crestături în lemn. Numărul obiectelor trece de 100.000 împărțite în secțiile: 1) Arte frumoase; 2) Bisericească; 3) etnografică; 4) arheologică și numismatică; 5) economică; 6) industrială; 7) școlară; 8) armatei; 9) științe naturale. Din lipsă de săli nici jumătate din obiecte n'au putut fi expuse.

Muzeul Bănățean (Timișoara), v. Bănatului Muzeul —.

Muzeul Baron Brukenthal (Sibiu). Înființat de baronul al cărui nume îl poartă, un mare cunoscător de artă, muzeul e adăpostit în palatul fostului guvernator al Ardealului (ridicat la 1791). Cele mai multe din obiecte au fost colecționate de Brukenthal însuși. Muzeul ia ființă și se deschide pentru public abia la 1817. Din 1867 el este proprietatea Liceului evanghelic din Sibiu și tinde să devină un muzeu național al Sașilor. Muzeul are opt secții: Biblioteca, cu peste 100.000 de volume, majoritatea în limba germană, între care 270 incunabule. Pinacoteca, cu peste 1401 pânze, este desigur cea mai importantă secție, constituind singura galerie de tablouri din Ardeal. In afară de multe pânze de valoare din sec. al XVIII și XIX, Pinacoteca e în posesiunea unei bogate colecții de pânze iscălite de pictori celebri din Țările de jos și din Italia. Pânza cea mai prețioasă este fără îndoială portretul „Necunoscutului" de Van Eyck. Alte pânze de-o valoare deosebită: „Bărbat citind" de Memling, „Ioan Botezătorul" de Teniers tânărul, „Logodna Sf. Ecaterina" de Tizian. Alte pânze prețioase sunt iscălite de Wouwarman, Koninck, Jordaens, Frans Hals, Kranach, Lorenzo Lotto și alții. Muzeul mai posedă o bogată colecție de stampe, o secție arheologico-preistorică, alta de numismatică (bogată colecție de monede ardelene și *lucrări ale giuvaergiilor*), o importantă colecție de mulaje după operele celebre ale antichității și o secție de *mineralogie*. In secția manuscriselor se păstrează și **archiva familiei Brukenthal**. Secția etnografică a fost aranjată din nou și deschisă publicului mare în 1928.

Muzeul Battyaneum din Alba-Iulia, a fost înființat de către contele Ignaț Battyany, episcop *rom.-cat.*, care la 1792 depozitează în fosta biserică a ordinului Trinitarilor *bogata* sa bibliotecă. Aceasta cuprinde comori neprețuite de manuscrise vechi, împodobite cu „enluminure", incunabule, miniaturi, gravuri pe lemn, etc. Numărul volumelor este cca. 37.000. Numărul incunabulelor trece de 550. Battyanuem-ul are și o colecție de peste 2000 monede și antichități, altele de minerale, de arte plastice, de obiecte eclesiastice.

Muzeul britanic, v. British Muzeum.

Muzeul Carpaților (Cluj), este propr. „Soc. carpatine din Ardeal" (Erdélyi Kárpát Egyesület), care a hotărît, în 1899, înființarea unui mare muzeu etnografic al Ardealului. In 1901 colecțiile au *fost depozitate* în Casa Regelui Matia unde se găsesc și astăzi. Inaugurarea s'a făcut un an *mai* târziu. Caracterul muzeului este etnografic, deși el cuprinde și câteva sute de antichități și obiecte de istorie naturală. In 10 săli și coridoare sunt expuse obiecte caracteristice reprezentând: agricultura, pescuitul, păstoritul, vânătoarea, torsul și țesutul, ceramică, o cameră și o bucătărie din Călățele. Numărul obiectelor e cca. 7000, majoritatea covârșitoare fiind ungurești. In două camere sunt expuse obiecte în legătură cu regele Matia. Muzeul are și o bună bibliotecă de specialitate. Custode: Andrei Orosz.

Muzeul de arme al orașului Sibiu, a fost înființat în 1872. Colecțiile lui de arme, drapele, scuturi, armuri, etc.; cele mai multe de proveniență ardelenească (unele deosebit de prețioase), se păstrează într'o sală din Turnul Primăriei.

Muzeul de artă Națională regele Carol, v. Regele Carol.

Muzeul din Oradea, v. Oradea.

Muzeul Etnografic al Ardealului. Înființat în 1923, când a fost numit actualul director R. Vuia de către „Fundația Principele Carol" (astăzi „Regele Mihai I"). Până în 1925, muzeul n'a avut o clădire proprie. Din acel an el posedă un edificiu care a fost adaptat scopurilor ce urmărește. Colecțiile muzeului au fost făcute în parte de director (cea din Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor, cea din Bănat și Maramureș), în parte achiziționate (colecția Orosz, Leitner, Bacin și Murgoci, aceasta din urmă de caracter internațional). Muzeul dispune numai de trei săli: Vestibulul, unde s'a expus ceramică, covoare, stampe, icoane pe sticlă și broderii; o sală cu obiectele referitoare la ocupații: agricultură, păstorit, vânătoare, pescuit, meserii, utensilii de bucătărie și mobilier țărănesc; a treia sală cuprinde piese de îmbrăcăminte, porturi și cusături. Muzeul acesta merită o menționare deosebită în istoria institutiilor similare din România: este singurul muzeu etnografic al nostru, care nu adună numai obecte de artă populară, ci și pe cele referitoare la cultura materială; obiectele expuse sunt aranjate într'un cadru artistic și prevăzute cu toate datele științifice. Prin personalul său **M.**, organizează expediții pentru salvarea materialului civilizației poporului român. Din toate punctele de vedere instituția aceasta se prezintă la un nivel apusean. In Iunie 1928, Muzeul a trecut la Ministerul Cultelor.

Muzeul județului Huneodara (Deva), a fost înființat la doi ani după alcătuirea „Societății istorico-arheologice a județului Hunedoara" (1880). Aceasta își fixase ca scop conservarea antichităților aflate în județ. Sub regimul românesc (1919), societatea fiind desființată, colecțiile au devenit proprietatea județului. Cele mai prețioase obiecte se găsesc în colecția arheologică (reliefurile templului lui Mithras din Sarmisegetuza, monede, cărămizi romane, etc.). Muzeul *mai* are și colecții etnografice, de științe naturale, istorice, de artă plastică. *Totalul* lor se ridică la cca. 12 mii obiecte. Dir.: F. Mallasz.

Muzeul județului Satumare (Careii-M.), a fost înființat în 1901. Colecțiile lui de antichități și științe naturale se păstrează în arhiva orașului. Biblioteca are peste 4000 volume.

Muzeul Kalinderu (București), cuprinde cca. 4000 obiecte de artă, antice, clasice și moderne, lăsate de Ioan Kalinderu împreună cu casa în care sunt adăpostite pentru a fi expuse. A fost inaugurat în 1913. Director: I. Steriade.

Muzeul Limbei Române (Cluj, str. Elisabeta 23), institut întemeiat de prof. Sextil Pușcariu, în 1919, pe lângă Fac. de Litere a Univ. din Cluj, pt. studierea limbii române și adunarea comorilor de limbă din țara noastră prin chestionare și prin cercetări pe teren de specialiști. Publicația sa „Dacoromania" (v. c.) e considerată printre cele m. valoroase reviste de filol. dela noi. Pregătește o anchetă pt. Atlasul lingvistic al României. Are o bogată bibl. de specialitate.

Muzeul Militar Național din „Parcul Carol", București, înființat în 1923, înfățișează evoluția vieții militare a Românilor, din timpurile cele mai vechi până astăzi, (reproduceri cu privire la viața de campanie din secolii trecuți, statui și portrete ale comandanților și Domnilor, etc, arme și uniforme, trofee, aeroplane și vase de răsboiu). Mai bogate și complecte sunt colecțiile din ultimii secoli, pe când cele care reprezintă epocile mai vechi prezintă foarte multe lacune. In fața *monumentului* edificiu se află mormântul „Soldatului Necunoscut".

Muzeul național de antichități (București), a fost înființat în 1867. Generalul Mavro, întâiul donator al Muzeului, e considerat ca fondator al lui. Muzeul e adăpostit în parterul palatului Universității. A luat un avânt deosebit sub direcția regretatului savant Vasile Pârvan (care a urmat lui Grigorie Tocilescu). Directorul actual e prof. I. Andriesescu. *Cea mai* prețioasă parte a colecțiilor o formează antichitățile romane. De remarcat cele peste 200 de piese din *monumentul* dela Adam-Klissi, secția epigrafică și sculpturală; epoca preistorică e reprezentată între altele prin rezultatele săpăturilor dela Cucuteni. (Celebra „Cloșcă cu pui" găsită la Pietroasa a fost dusă în 1916 la Moscova, muzeul nu are decât o copie.) Ceramică greacă (peste 200 vase). Muzeul are și o prețioasă secție bisericească, în care se păstrează frescele dela Curtea de Argeș, obiecte de cult, evangheliare vechi, etc.

Muzeul Național Ardelean (Erdélyi Nemzeti Muzeum) din Cluj. S'a înființat din inițiativa Soc. Muzeului Ardelean (Erdélyi Nemzeti Egyesület), ca însăși fondată la 1856, din donațiile contelui Mikó și a altor patrioți. In 1872, când se înființează universitatea din Cluj, societatea îi dă colecțiile spre utilizare, stipulând anumite condiții. Ele au trecut în 1919 împreună cu Universitatea în folosința statului român, fără ca situația lor să fie nici până astăzi clarificată. Cele cam 100.000 de obiecte sunt împărțite în patru secții: 1. antichități, cuprinzând sub-secțiile: egipteană, preistorică, romană, medievală, modernă, etnografică și numismatică; 2. botanică; 3. zoologie; 4. mineralogie și petrografie. Biblioteca Muzeului Ardelean, cuprinzând vreo 170 mii volume, se păstrează și e deschisă publicului în edificiul Bibliotecii Univ.

Muzeul Național de istorie naturală din Chișinău. Înființat la 1889, când zemstva gubernială a Basarabiei a organizat o expoziție agricolă, ale cărei colecții au fost destinate creării unui muzeu agronomic. Organizația și direcția a fost încredințată baronului Stuart, care a fost sufletul muzeului până în 1907. In 1903 s'a ridicat actualul edificiu în stil maur. Pe lângă colecțiile agronomice și zoologice s'au făcut și colecții de costume, țesături și covoare basarabene, constituindu-se astfel și o secție etnografică. In 1918 Muzeul trece la Ministerul Instrucțiunii și e numit directorul actual N. Florov. Muzeul are laborator și bibliotecă și este cel mai bun muzeu regional al țării, în care sunt reprezentate, în diferite secții: meteorologia, geologia, hidrologia, zoologia, botanica, agricultura, silvicultura, arheologia, istoria și etnografia Basarabiei.

Muzeul național de istorie naturală (București). Este muzeul central al țării pentru toate ramurile științelor naturale. Are colecții generale științifice, speciale pentru învățământul superior, didactice pentru școlile secundare, și publice pentru popularizarea tuturor științelor naturale. După felul lor, colecțiile sunt împărțite în secții și anume: a) zoologie, anatomie și embriologie comparată, zoografie, faunistică, biologie generală și oecologie; paleozoologie și zoologie aplicată; b) antropologie, anatomie umană, etnografie generală și preistorie; c) botanică și paleophytologie, etc.; d) mineralogie, petrografie, etc.; e) geologie; f) oceanografie; g) acvarii, insectarii, etc. Pentru studiile și cercetările sale științifice și pentru prepararea și clasificarea colecțiilor, Muzeul are laboratoarele și atelierele sale, precum și o bibliotecă pentru diverse specialități. Este cel mai frumos și mai bine organizat muzeu al țării, numărând peste o jumătate de milion de vizitatori pe an. A fost creat la 1836 de Vodă Ghică, îmbogățit cu colecții din țară și donații ale Muzeului din Torino. După 1864 decade, iar la 1888 e reînviat de botanistul Brândză. La 1894 este numit actualul director Dr. G. Antipa, căruia i se datorește strălucirea și renumele de astăzi, precum și ridicarea (în 1906) a marelui palat dela Șosea.

Muzeul național secuesc, v. Secuesc.

Muzeul orașului Alba-Iulia. A fost înființat în 1886, de odată cu „Societatea istorică, arheologică și de științe naturale a județului Alba" ale cărei colecții îi servesc drept bază. Colecțiile de astăzi ale muzeului cuprind ca obiecte mai prețioase rezultatele săpăturilor făcute de Societatea amintită la Apulum. Numărul obiectelor colecției de antichități trece de 17000 (De remarcat statueta unui satir, și Aphrodite din Apulum). Muzeul mai posedă o colecție de ca. 6000 obiecte din domeniul istorici naturale, și o mică secție etnografică.

Muzeul orașului Baia-Mare, a fost înființat din inițiativa primăriei în 1899. Are colecții de antichități și monede, etnografică, artistică, de științe naturale, preistorică, în total cca 8000 de obiecte. Biblioteca se ridică la peste 600 de volume. Cu excepția colecției preistorice, colecțiile au caracter provincial și loc.

Muzeul orașului Sighișoara, a fost înființat în 1898. Colecțiile sale preistorice (săpături locale), de antichități, bisericești, de artă industrială, arme vechi și de istorie culturală locală, se păstrează în 12 camere ale Turnului vechiu (Stundturm). Numărul obiectelor ca. 3500.

Muzeul pedagogic al Casei școalelor (București) a fost înființat în 1910. Cuprinde material didactic, unelte de lucru manual, mobilier școlar, diapozitive, etc.

Muzeul poetului Arany (Salonta), a f. înființat în 1885, de „Soc. Arany" și e dedicat cultului cunoscutul poet maghiar (mobile, cărți, portrete, manuscrise, etc., cari au aparținut poetului).

Muzeul regional din Fălticeni, a fost creat de prof. Ciurea, folkloristul Artur Goroveiu și învățătorul Mihai Lupescu și tinde să reprezinte viața nordului Moldovei.

Muzeul regional din Târgu-Jiu, organizat de prof. Moisil și Rola Piekarski, are importante colecții arheologice, numismatice și etnografice din Oltenia.

Muzeul regional săsesc din Țara-Bârsei (Brașov). Înființat în 1908 de către mai mulți colecționari cari și-au reunit colecțiile într'un etaj al vechului gimnaziu săsesc. Muzeul are astfel un caracter particular. Sunt mai multe secții: „Brașovul de altădată", arme și produse ale lăcătușilor și fierarilor, antichități bisericești, și câte o secție: geologică, zoologică, preistorică, etnografică și botanică.

Muzeul școalei superioare de arte și meserii din Cluj. A fost înființat de Camera de industrie și comerț și deschis în 1888. In 1904 el a trecut în clădirea de astăzi. Numele actual l-a luat numai în 1919, pân'atunci numindu-se „Muzeul de arte și meserii". Cele m. m. obiecte sunt din domeniul artei industriale moderne (mobile, covoare, ceramică, gipsuri, etc.), alături de care se găsesc și obiecte de proveniență populară, în special cusături și broderii. Totalul obiectelor se ridică la ca. 3500. In 1921 a fost expusă aici colecția etnografică ardelenească (ca. 5000 obiecte), a învățătorului A. Orosz, astăzi în posesiunea Muzeului Etnografic al Ardealului din Cluj.

Muzeul Societății Carpaților (Sibiu). A fost înființat în 1880 de soc. Carpatină ardeleană (Siebenbürgischer Karpathenverein). Inaugurarea lui s'a făcut în 1895 în localul Muzeului de științe naturale. Caracterul muzeului este etnografic (ca. 2000 obiecte).

Muzeul societății de științe naturale din Sibiu, este proprietatea soc. săsești de științe naturale (Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften). Înființată la 1841, pentru promovarea cercetărilor naturaliste, ea și-a organizat imediat după revoluția din 1848—49, muzeul, ale cărui colecții au crescut an de an prin donații. După ce a fost adăpostit într'o mulțime de localuri streine, și-a ridicat un edificiu propriu a cărui inaugurare a avut loc în 1895. Bogatele colecții ale Muzeului sunt împărțite în secțiile zoologică, botanică și mineralogică. Deosebit de importantă e secția herbarelor. Muzeul are și o secție etnografică extraeuropeană, laborator și bogată bibliotecă de specialitate (ca. 10.000 volume).

Muzeul Societății Kölcsey (Satu Mare), aparține soc. cu același nume și a fost inaugurat în 1900. Are colecții de antichități, istorie naturală și artă plastică, și o bibliotecă de peste 5000 volume.

Muzeul Țării din Cernăuți, cuprinde colecții importante în special din domeniul etnografici și artei populare. Organizat de profesorii Romsdorfer și Kolbenheuer, acest muzeu a fost lăsat de-o vreme 'ncoace în părăsire.

Muzeul Toma Stelian. O clauză din testamentul distinsului jurist, T. Stelian, lasă Palatul pe care fostul ministru de justiție și-l construise în capitală, pentru adăpostirea unui muzeu de artă românească. Muzeul ia ființă în toamna anului 1926, când e numit comitetul artistic și directorul actual Georges Olszewski. In afară de admirabila colecție de pictură și sculptură a donatorului (pânze de Grigorescu, Andreescu, Luchian, Szathmáry, etc.), M. adăpostește și două colecții de artă religioasă, una a Comisiunii Monumentelor istorice, alta a directorului Olszewski, tâmple de biserici, icoane pe lemn și sticlă, odoare bisericești și podoabele găsite în mormântul lui Radu Negru și a celorlalți domni dela biserica Domnească din Curtea de Argeș.

Muzică de cameră se numea inițial muzica lumească vocală sau instrumentală, care nu aparținea bisericii sau teatrului. Astăzi numim muzică de cameră concertelo de caracter intim în cari se reprezintă compoziții pentru instrumente cu caracter solistic ca trio, cvartet, cvintet, sonate pentru două instrumente diferite, liduri, duete, terțete acompaniate de un mic ansamblu instrumental. Contrastul muzicei de cameră e muzica de concert (opuri corale sau orchestale).

Muzică de program se numește acel fel de compoziție, care tinde să redea prin tonuri o anumită temă luată ca program, fie ca o simțire deosebită sau o situație, un eveniment oarecare. Are deci scopul să ne influențeze în o anumită direcție, în contrazicere cu muzica absolută, care nu urmărește alt scop decât desvoltarea unei idei muzicale, inspirată din o linie melodică sau armonică.

M. V. R. (Militär-Verwaltung in Rumänien), adică administrația militară a teritorului rom. ocupat, după evacuarea unei părți din teritorul rom. în războiul. din 1916. Guvernator militar al teritorului ocupat a fost pus generalul Tülff von Tschape und Weidenbach.

Mycelîu (bot.), corpul de vegetațiune al ciupercilor pe care se desvoltă organele generației; totalitatea hifelor.

Mycetes (*zool.*), maimuțe platirine am. Laringele îngroșat, formând o gușe. Coada organ pentru prindere. Vestite pt. țipetele lor nocturne. Trăiesc în pădurile seculare ale Americii.

Mykenai (azi Mykinae), oraș din vechea Argolida (Peleponez), unde, după mitol., domnia regele Agamemnon. Aici s'au găsit de Schliemann (1874) importante vestigii despre cultura micenică (v. Grecia, Istoria): Poarta Zeilor, Tezaurul lui Atreu (mormânt), Acropola, etc.

Mykerinos, faraon al Egiptului, fiul lui Cheops. A construit a treia piramidă unde i s'a găsit mumia.

Mykologia (grec.), este un capitol specializat al Botanicei (v. c.), care se ocupă cu studiul morfologic, anatomic şi biologic precum şi cu clasificarea ciupercilor.

Myller Alexandru, prof. la Universitatea din Iaşi, secţia Matematicilor (n. 1879). *Lucrările* sale sunt din domeniul teorii ecvaţiunilor, analizii matematice şi a *suprafeţelor* şi sunt publicate prin marile reviste de specialitate franceze, italiene şi germane.

Myller Vera, n. Lebedeff în 1880 la Petrograd, *profesoară* de Teoria funcţ. la univ. din Iaşi (1918). A studiat la Petrograd şi *în Germ.* unde şi-a trecut doctoratul în matematici. Este prima femeie *profesoară* la *facultăţile* noastre de *ştiinţe*. Lucrări: ecvaţii integrale, funcţiuni *ipergeometrice*, algebra.

Myosotis (bot.), plante dicotiledonate. Fam. Boraginee, herbacee, cu flori albastre şi frunze păroase. M. intermedia, Ochiul şarpelui; M. palustris, Ochii păsăruicii; M. silvatica, Număuita.

Myrmecophaga (zool.), furnicarul, ord. Edentate. Bot lung ascuţit, cu gură mică fără dinţi; limbă vermiformă, lipicioasă. Cu ea prinde furnici şi termite din cuibul lor. M. jubata şi M. tetradactyla, ambele din America de sud.

Myrmeleon (zool.), Neuropter. Larvele îşi fac o pâlnie în nisip, în fundul căreia stau şi prind insectele, mai ales furnicile, care cad în ea. M. formicarius şi M. europaeus.

Myron, sculptor gr. *din sec.* al V a. Chr., celebru prin statuile de atleţi şi animale. In „*Aruncătorul cu discul*" redă cu talent încordarea muşchilor, anticipând *maturitatea artei* gr.

Myrtacee (bot.), Mirţi, fam. a dicotiledonatelor. Frunze sempervirente; cresc mai ales în regiuni calde şi tropice. Myrtus communis, Mirtul, arbust înalt, cu flori frumoase, bine mirositoare, albe. Creşte în *ţările* mediteraneene. La noi se cultivă în sere.

„Mystère d'Adam" (lit.franc.), poem dramatic din sec. al XII, scris în Normandia, având 1300 de versuri a 8 silabe şi care are ca subiect mântuirea. Acţiunea era compusă aşa fel ca poemul să fie jucat afară de biserică, spre deosebire de dramele liturgice care se jucau în faţa altarului.

Mysz-Gmeiner Lula, reputată cântăreaţă de *origine* ardeleană (n. 1876). Trăieşte la Berlin, bucurându-se de o deosebită *consideraţie*. Atât *surorile* ei Ella Gmeiner cântăreaţă cât şi Luise Gmeiner *pianistă*, *precum* şi *fratele* lor Rudolf Gmeiner, mort în războiul mondial, fost cântăreţ de concert, au făcut strălucită carieră artistică.

Mytilene, Metelin sau **Lesbos**, ins. grecească pe coasta Asiei Mici. 1749 kmp. cu apr. 125.000 loc. Măslini, viţă de vie, duzi, mătase, etc. Capit. M. pe coasta de E. cu 40.000 loc.

Myxomicete (bot.), ord. al Fungiilor. Fără miceliu. Masă amorfă mucoasă, numită plasmodiu. Cu timpul ia o formă determinată, învelindu-se într'o membrană celulară (sporangii sau peridii). Conţinutul protoplasmatic se transformă în spori din care ies celule ameboide, care, unindu-se mai multe, formează un nou plasmodiu. Trăiesc în locuri umede pe substanţe vegetale în descompunere.

Myxosporidii (zool.), ord. Sporozoari. Se înmulţesc prin spori; multe specii sunt parazite şi patogene, mai ales pt. peşti.

N, a XIV literă a alfabetului. Ca prescurtare în l. greacă indică numărul 50, în cea latină cuvintele: nomen, non, numerus, neutru, nominativus, în chimie nitrogenium, în geografie nord, în comerţ netto.

Nabab (arab = *guvernator*), *numirea* dată oamenilor îmbogăţiţi în India, — *om bogat şi luxuos*.

Nabo, divinitate asiro-caldeiană, căreia i se atribue invenţia scrierii. Reprezenta planeta Mercur.

Nabonahid (Naboned), ultimul rege al Babylonului, detronat de Cyrus (538 a. Chr.).

Nabopolasar, rege al Chaldeei, tatăl lui Nabucodonosor, fondatorul imper. al *doilea* († 604 a. Chr.), după moartea lui Asurbanipal (625 a. Chr.). Impreună cu Kyaxares din Media, a nimicit oraşul Ninive.

Nabucodonosor II, cel Mare, însemnat rege al Chaldeei dela 605—562 a. Chr. A bătut pe faraonul egipt. Necho, a nimicit regatul lui Iuda, ducând pe Ebrei în captivitate. In 587 a dărâmat Ierusalimul. A sprijinit desvolt. culturală, reconstruind templele şi canalele (v. Babylonia).

Nacela (aerostaţie) este un coş de răchită suspendată de un balon, în care stă personalul balonului

Nachtigal, călător germ. (n. 1834 † 1885), a explorat centrul Africei între 1869 şi 1874.

Nădejde Ion, publicist rom. (n. 1854). Jurisconsult la Curtea de Casaţie. Director la rev. socialistă „Contemporanul", până la 1885; apoi, dela 1866, împreună cu V. G. Morţun. A scris: Gramatica limbii române, Istoria limbii şi literaturii române (Iaşi, 1887), Dicţionariu latin—român, studii de dr., etc., şi a publicat după răsb. mondial în traducere legisl. rusă (proced. comerc., cod. penal, cod. comercial, cod. civil) înlesnind unificarea legislaţiei în Basarabia. A publicat şi manuale de şcoală (botanică, geol., etc.).

Nădejde Sofia, scriitoare rom. (n. 1852). A colaborat la „*Contemporanul*" (1885—1889) cu articole sociale, politice şi polemice. A publicat nuvele „*Din chinurile vieţii*", piese de teatru (O iubire la ţară, Fără noroc, Ghica Vodă, Vae Victis), romane (Patimi, Robia Banului, Părinţii şi copii) şi traduceri nenumărate.

Nadir-Şah, rege al Persiei, dela 1736—1747. A cucerit Asia centrală şi o parte din Hindustan. Cruzimea lui a pricinuit o revoltă şi asasinarea.

Nadir (cosm.), punct opus zenitului, locul în care verticala locului înţeapă sfera cerească sub picioarele noastre.

Naevius Cneus, poet lat. epic şi tragic († 212 a. Chr.). *Din scrierile* sale dramatice şi epice au rămas numai fragmente.

Naftalina (chim.), sau naftenul este o hidrocarbură solidă, cristalizată în lamele romboidale incolore sau albe mătăsoase, volatilă cu un miros particular pătrunzător. Se extrage din gudroane prin distilare fracţionată — şi anume din fracţiunea, care distilă între 180°—220°, prin cristalizare, fiind în urmă curăţită prin sublimare. Se *întrebuinţează* în industria materiilor colorante şi ca insecticid la conservarea *blănurilor contra molilor*, şi la combaterea epidemiei numită holera *găinilor* (*pestis gallinarum*).

Naftene (chim.), hidrocarburile ciclice saturate ca ciclopentanul, ciclohexanul, etc., componenţii petrolurilor.

Naftoli (chim.), derivaţii oxidrilaţi ai naftalinei. Au oxidrilul mai mobil decât fenolii, dau eteri, derivaţi sulfonici şi nitro, se reduc adiţionând hidrogen în nuclee.

Naghiagita (min.), telurură de aur, plumb, sulf şi stibiu cu un conţinut de 6—13% aur, sură-plumburie cu luciu metalic, moale, fiind descoperită prima dată în împrejurimile loc. Săcărâmb (fost Nagyág), (v. aur). Este un minereu rar şi preţios pentru extragerea aurului. Se exploatează în ţară la Baia de Arieş. Săcărâmb.

Nagy István. Pictor maghiar ardelean (n. 1873.) A studiat la München şi Paris. Peisajele, portretele şi pastelele au fost deosebit de elegios apreciate, atât la expoziţia din Budapesta (1927), cât şi la Cluj (1928).

Naiade, în mitol. gr. nimfele apelor; mai renumite Danaidele.

Naiul (flautul lui Pan, syrinx la Greci), e un fel de orgă *archiprimitivă; compus* din o serie de ţevi de trestie de mărimi gradate şi astupate la un capăt cu ceară. Numărul ţevilor variază între 7-25, tonul produs prin suflarea în ţevi e *foarte* înalt şi ascuţit. Instrumentul e străvechiu, aproape dispărut azi. *Face parte din* instrumentele muzicale ale Românilor.

Naja (zool.), şarpele cu ochelari. Fam. Elapide. Şerpi foarte veninoşi, din tropice. N. tripudians, Cobra, India. Are un desemn în formă de ochelari pe ceafă şi când se irită îşi lăţeşte gâtul. N. haje, aspis, şarpele Cleopatrei, Africa.

Nămoloasa, Ofensiva dela —, a fost concepută de comandamentul român în 1917 în războiul cel mare pe frontul Siretului în *sectorul* localităţii Nămoloasa pentru ruperea frontului inamic ocuparea Râmnicului-Sărat căzând în spatele Germanilor din regiunea Focşani. Începută la 22 Iulie 1917, după o preparaţie de artilerie formidabilă, bătălia a fost oprită *din cauza* comandamentului rus care a interzis colaborarea trupelor ruse oprindu-le pe loc. Forţele cu care trebuia să se execute ofensiva erau de 170.000 oameni cu 700 tunuri şi 52 avioane, sub comanda generalului C. Christescu contra 6 divizii austro-ungaro-germane-bulgare sub conducerea lui V. Morgen. Preparaţia de artilerie din zilele de 23—25 Iulie a fost cea mai mare acţiune de artilerie de pe frontul *român* în războiul din 1916—1919. S'au aruncat 170.000 proiectile sau 220 vagoane *muniţiuni*, cu 2200 tone.

Nămoloasa-Sat (1907 loc.), com. rur. jud. Râmnicul-Sărat, pl. Măicăneşti. Formată din satele: Blehani, Cruceru, Nămoloasa-Sat. Primăria la Nămoloasa-Sat. P. U. Măicăneşti. G. Hanu-Conachi la 7 km.

Nămoloasa-Târg (2079 loc.), com. rur., jud. Râmnicu-Sărat, pl. Măscăveşti. Formată din satele: Coştieni, Nămoloasa-Târg. Primăria la Nămoloasa-Târg. P. U. Măicăneşti. G. Hanu-Conachi la 7 km.

Namur, oraş din Belgia, capit. prov. N., cu 32.000 loc. Turnătorii. In timpul războiului a suferit mult.

Nancy, oraş din Franţa, *vechea capit.*

a Lorenei. Capit. depart. Meurthe et Moselle. 114.000 loc. Academie, universitate, școli. Broderii, sticlării de artă, țesături. A fost de mai multe ori bombardat în timpul marelui războiu.

Naudriș Grigore (n. 1895), profesor de slavistică la Univ. din Cernăuți, fost lector de limba rom. la Univ. Jagelonică din Cracovia (Polonia). După o pregătire temeinică în străinătate, a publicat lucrări de valoare pentru raporturile noastre cu popoarele slave și pentru filologia rom. Aspectele verbale în evangheliarul slav dela Putna (1924), Les rapports entre la Moldavie et l'Ucranie d'après le folklore ukranien (1924), Les diphtongues à liquides dans les éléments slaves du roumain (1925), Unitatea linguistică a popoarelor slave. N. un cercetător din generația tînără, de care se leagă mari speranțe, ce s'au dovedit întemeiate.

Naniescu Iosif (n. 1820 † 1902), mitropolit al Moldovei (1875—1902). Crescut sub Chesarie la Buzău, apoi la București; egumen la Găiseni; profesor de seminar în București; episcop la Argeș (1873—5), apoi Mitropolit la Iași, sub care s'a restaurat Catedrala. Pe unde a trecut s'a dovedit un cleric cuvios, milostiv și iubitor de cultură și învățătură evanghelică pe care le împărtășea credincioșilor săi prin exemplul vieții sale harnice.

Nan Kin sau **Nan-King**, oraș din China, capit prov. Kiang-Su. Port pe Yang-tse-Kiang. Are 370.000 loc. Numeroase școli. Țesături de bumbac și mătase. Frumosul turn de porțelan înalt de 165 m.

Nansen (Fridtjof), călător norvegian (n. 1861) prin regiunile polare. A străbătut Groenlanda în 1888 (17 Iulie—10 Aug.), în 1893 a plecat cu corabia Fram, ca să ajungă la pol, dar n'a reușit. În 1900 a făcut cercetări oceanografice și biologice în Atlanticul de N. În 1905 a luat parte activă la acțiunea de despărțire a Norvegiei de Suedia. După războiu se ocupă cu conducerea operelor de binefacere ale Crucii Roșii internaționale. Distins în 1922 cu premiul Nobel.

Nan-tchang (cit. Nan-ciang), oraș din China, capit. provinciei Kiang-Si. 300.000 loc. Fabrici de porțelanuri.

Nantes, oraș din Franța, capit. depart. Loire-Inférieure. 185.000 loc. Port pe fl. Loire. Construcții de corăbii. Industrie și comerț.

Nanu Dimitrie, poet rom. (n. 1873). A debutat în Familia (v. c.) la 1893. După ce a colaborat la mai multe reviste, scoate, cu Gârleanu, rev. bârlădeană „Făt Frumos". La început a suferit puternic influența lui Eminescu, mai târziu își capătă originalitatea inspirându-se din subiecte mistic-religioase și filosofice. N. este mai ales poet liric. În poeziile sale critica a găsit expresia unei lupte sufletești între pornirea instinctivă și calmul rațiunii, sau între ispita păcatului și credința în D-zeu. — A tradus cu succes „Andromaque" de Racine, „Othello" de Shakespeare ș. a. Colaborator la Convorbiri Literare, Convorbiri critice, Literatura și Arta rom., Flacăra, Viața românească, etc. Scrieri orig.: „Nocturne", „Ispitirea de pe Munte" și multe alte poezii, risipite prin reviste.

Nanu-Muscel I., medic rom. (n. 1862). Prof. de clinică medicală la univ. din București. Cunoscut și foarte apreciat internist, autor a multor prețioase lucrări de specialitate.

Naos (gr.), (naia, navă), partea de mijloc a edificiului bisericesc, așezată între presbiteriu (v. c.) și tindă. N.-ul e ocupat de credincioși și e împărțit în două părți: N.-ul bărbaților și al femeilor.

Năpârlire (zool.), 1. La artropode schimbarea scheletului extern chitinos la formele tinere; 2. La reptile, cojirea periodică a stratului solzos a epidermei; 3. La mamifere, schimbarea părului primăvara și iarna.

Napier John (n. 1550 † 1617), matematician englez, descoperitorul logaritmilor naturali și edit. primei tabele logaritmice: „Mirifici logarithmorum descriptio" (1614). El a introdus în matematică notația uzuală a fracțiunilor zecimale.

Napoca, vechi oraș și cetate din Dacia. Pe locul său, astăzi e orașul Cluj.

Napoleon I Bonaparte, împărat franc. (n. 1769 † 1821), din famil. Bonaparte (v. c.). A urmat școala militară la Brienne, apoi la cea din Paris, ajungând sublocot. (1785). A urmărit deaproape si-

tuația din Corsica, primind, în 1791, gradul de locot.-col. în gardele corsicane. În urma încercării de a cuprinde Ajaccio, a fost destituit din arm.; reintregat, contribuie la înăbușirea unei răscoale, ajungând inspect. general al artiler. din Corsica (1793). Refugiat în Franța, se remarcă la asedierea oraș. Toulon (1793), iar revoluționarii îl înaintează general de brigadă (1793). Robespierre îl trimite în misiune secretă în Italia; după răsturnarea lui Robesp. (9 Thermidor) e arestat. Barras îl utilizează împotriva regaliștilor și pt. apărarea Convenției, distingându-se și de data ac. și ajungând general de divizie, apoi general șef al armatei din Italia (1795), înlocuind pe Scherer (1796). În ac. timp s'a căsătorit cu Josephine Tascher (v. c.). În campania din Italia îmbărbătează pe soldați, reușind să înfrângă pe Austrieci și Piemontezi la: Millesimo, Dego, Mondovi, Lodi, Castiglione, Arcole, Rivoli, înaintând spre Viena și silind pe Austrieci să încheie o pace proviz. la Leoben și una definitivă la Campo Formio (1797) (v. c.). Reîntors la Paris, directoriul îl însărcinează cu campania în Egipt (1798-99), a cucerit Malta, a înfrânt pe Mameluci la Piramide, intră în Cairo, se îndreaptă asupra Siriei, neputând cuceri Acca; bate pe Turci la Abukir. Rezultatele dezastruoase din Franța, îl fac să se strecoare, cu câțiva generali, printre corăbiile engl., debarcând la Fréjus (1799), plin de ambiții. Dă lovitura de stat din 18 Brumaire (v. c.), instituind Consulatul (1799). Prin constituția anului VIII, acordă primului consul atribuțiile unui rege constituțional. Întreprinde a doua expediție în Italia, biruind la Marengo, încheind, la Lunéville (v. Germania, Istorie) pace cu Austria, iar la Amiens (v. c.) cu Anglia (1802). Se numește pe sine consul pe viață (1802), remarcându-se prin reforme interne salutare: Codul civil, nou sistem financiar, Banca Franței, Legiunea de onoare, Consiliul de stat compus din persoan. cele m. de seamă, fără distincție de clasă socială, Concordatul cu Papa, pt. a avea subordonat și cler, universitatea imperială, etc., dar și prin acte despotice: sclavajul în colonii, executarea barbară a ducelui de Enghien (v. c.), deportarea regaliștilor, etc. În 18 Mai 1804 e ales împărat cu peste trei mil. voturi, venind papa Pius al VII la încoronare, dar punându-și pe cap singur coroana. Statele europene amenințate s'au grupat în m. multe coaliții (v. c.). N. pleacă împotriva Austriei, învinge la Ulm, intră în Viena, câștigă memorab. luptă Austerlitz (și împotr. Rușilor), încheind pacea dela Presburg (Italia lui Eugen Beaurharnais, fratelui său Iosif regat. Neapolului, lui Ludovic Bonap. Olanda, lui Marat ducatul Berg, surorilor posesiuni în Italia). Înființează confederația dela Rhin (1806, v. c.). Pe Prusia, care șovăia, o înfrânge la Iena (1806) și Averstädt, intrând în Berlin. Angliei îi aplică blocul continental (v. Blocus cont.). Cu Rușii (aliați cu Prusienii) se luptă la Eylau (1807), înfrângându-i la Friedland și încheind pacea dela Tilsit (v. Alexandru I, țar al Rusiei). N. merge vertiginos spre apogeul victoriilor sale, credo posibilă subordonarea întregii Europe voinții sale. Pleacă (1807) împotriva Portugaliei, care menține legături cu Anglia, silește pe regele Spaniei să renunțe la coroană în favorul fratelui său Iosif, iar Marat primește Neapolul. Armata spaniolă rezistă eroic, sprijinită de cea engl., care câștigase pe mare biruința dela Trafalgar (1805). N. văzându-se amenințat de coaliții, reînoiește cu țarul Alexandru o alianță la Erfurt (1808). Abia plecat în Spania, pt. impunerea definit. a voinții sale, e silit să se îndrepte împotriva Austriei, suferind înfrângerea dela Aspern (1809), dar câștigând lupta la Wagram și încheind pacea dela Viena (1809), căsătorindu-se cu Maria Luiza, fica împ. Francisc II al Austriei, pt. a avea succesor (v. Napoleon II). Pe papa Pius al VII, după ce-i ocupă statul, îl aduce în Franța, la Fontainebleau (1812), supunându-l unui aspru regim, de unde scapă abia în 1814. Rușii, nerespectând Blocul continental, N. pornește fatala campanie din 1812, bătându-i la Smolensk, Borodino, ocupă Moscova, fără să poată îndupleca la încheierea păcii pe țarul Alexandru I. Iarna aspră și armata decimată, îl fac să se retragă, fiind înfrânt la trecerea râului Berezina de Ruși (din peste o jum. milion soldați, au mai rămas peste zece mii). O nouă armată de ½ mil. soldați intră în acțiune, care învinge pe Coaliții la Grossbeeren și Bautzen (1813). Neprimind condițiile păcii de la Praga, se dă lupta dela Leipzig (1813), din care iese învins. Deși în drumul spre capitală câștigă victorii, când ajunge la Paris, ac. capitulase, iar N. e silit să-și semneze abdicarea la Fontainebleau (12 Aprilie 1814), retrăgându-se în ins. Elba. Francezii nemulțumiți cu guvern. Restaurației și cu Ludovic al XVIII, îl îndeamnă să debarce în Franța, unde, cu sprijinul gener. Ney, ajunge la Paris, în 20 Martie 1815, pentru 100 zile. Statele europene coalizate înaintează asupra Fr. N. câștigă lupta dela Ligny, dar la Waterloo e înfrânt de Wellington, căruia i-a venit în ajutor la timpul suprem, gener. germ. Blücher (v. c.). N. abdică a doua oară (15 Iulie), propunându-i-se să plece pe ins. Sf. Elena, unde l-a așteptat, pe lângă clima nesănătoasă, un regim aspru și nemilos. Acolo s'a stins, de cancer de

stomac, cel mai mare general al tuturor timpurilor, dotat cu o genială tactică militară, cu un curaj necunoscut, o energie neînfrântă, o convingere prea înrădăcinată în puterile proprii, caracter integru, „micul caporal" al soldaților, creind în Franța un adevărat cult care se mai menține și azi, dovadă primirea entuziastă a filmului „Napoleon", al lui Abel Gance. Corpul său fu adus în Paris, la 1840, de prințul de Joinville, fiul regelui Ludovic Filip, și depus la Invalides. — **N. al II** François-Charles-Joseph Bonaparte, fiul lui **N. I.**, cu Maria Luiza (n. 1811 † 1832) declarat regele Romei, la naștere, recunoscut împ. la a doua abdicare a lui N. I. A crescut la Schönbrunn, sub numele ducele de Reichstadt. Ed. Rostand a scris despre el o dramă mișcătoare (l'Aiglon). — **N. al III** Charles-Louis-N.-Bonaparte, împ. franc. fiul lui Louis Bonap., regele Olandei cu Hortensia de Beauharnais (n. 1808 † 1873). După o tinerețe de aventuri, a încercat să se proclame împărat (1836, 1840) și să detroneze pe Louis-Philippe. Condamnat, se reîntoarce în Fr. în 1848, fiind ales deputat, apoi prezident al Republicei (10. XII. 1848), reușind, în 1851, să fie ales pt. zece ani, promițând pacea („l'empire c'est la paix"), iar în 1852 împ. (cu peste 7 mii. voturi). În politica internă a adus binefăcătoare reforme (încurajarea agricult., comerțului, etc.), iar în cea externă a căutat o begemonie în Europa. A purtat răsb. crimeic (v. c.) cu Rușii, încheiat prin Congresul dela Paris (1856), apoi cu Italia, anexând Nice și Savoie (1860). A cucerit Cochinchina (1859—62). În Mexic (v. c.) a fost nenorocos, cu împ. Maximilian (v. c.). A sprijinit independența Italiei (v. Italia, Istorie). Declarată unificarea Germaniei, a pornit răsb. franco-germ. (v. c.) dela 1870—71, terminat prin capitularea dela Sedan. Adunarea națională l-a detronat, iar el s'a retras la cast. Chiselhurst, unde a murit. Din căsătoria cu Marie de Montijo de Guzman, a avut un fiu, pe N.-Louis (n. 1856 † 1879), mort într'un răsb. cu Zulușii din Africa. A fost un devotat sprijinitor al unirii Moldovei cu Muntenia (v. Crimeic, Războiul).

Napoléon d'or, monete franceze de aur, în valoare de 20 franci, bătute în timpul lui Napoleon I și III.

Napoli. 1. Oraș din Italia de S., fostă capit. a regatului celor două Sicilii, așezat pe coasta golf. N. și aproape de Vezuviu, are 966.000 loc., dar împreună cu com. suburbane Torre del Greco și Torre Anunziata 1,050.000 loc. Oraș cu muzee și biblioteci intersante, fabrici de mătăsării, paste alimentare, metalurgie (tunuri, mașini), tăbăcării, mobile. Port mare și important la Marea Tyreniană. 2. Golf. N. pe coasta de SV. a Italiei, adânc de 22 km. și larg de 30 km. — 3. N. Provincie a Italiei cu capit. N. cu 3118 kmp. și 1,967.000 loc., făcând parte din Compartimento della Campania. Agricultură (grâu, porumb), vii, cânepă, portocali, lămâi). — Pt. Istorie, v. Două Sicilii, Regatul celor —, și Italia, Istorie.

Narbonne, oraș vechiu din Franța (depart. Aude), 30.000 loc. Vinuri, rachiuri, miere. Locul de naștere al lui Varro și al împăraților romani: Carus, Carrinus și Numerianus.

Narcism (med.). iubire erotică care se concentrează asupra propriei persoane, numit astfel de H. Ellis după figura mitică Narcis. Este o perversiune sexuală: obiectul dorințelor erotice e eul propriu. Se manifestă variat: săvârșirea de acte erotice perverse cu propriul trup; individul e încântat de tot ce face, e vanitos și are o încredere de sine exagerată.

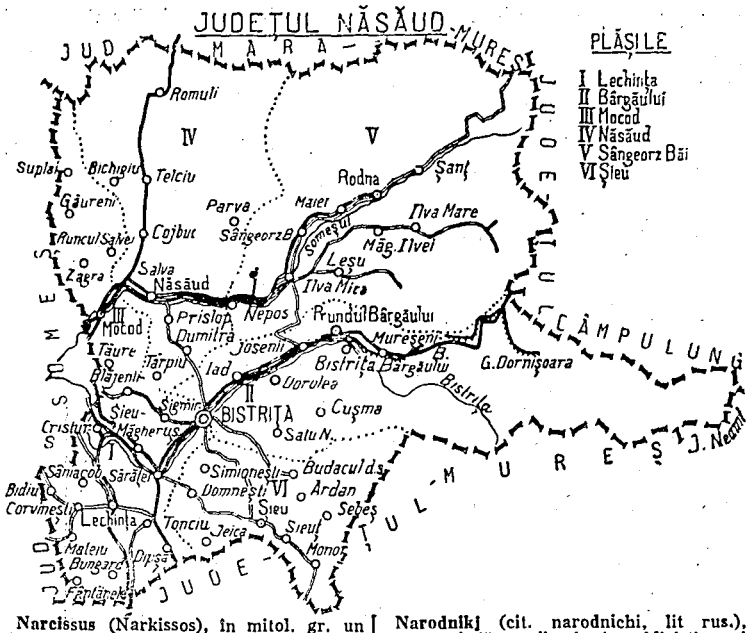

Narcissus (Narkissos), în mitol. gr. un tânăr de o rară frumusețe, iubit de nimfa Echo. Văzându-și chipul în oglinda apei a unei fântâni, s'a aruncat în ea, dar a fost schimbat în floarea care-i poartă numele.

Narcissus (bot.), fam. Amaryllidacce. Pl. monocotiledonă cu frunze liniare, flori frumoase, mirositoare. Multe specii cultivate în grădini. N. biflorus; N. incomparabilis; N. poeticus; N. tazetta, Zamacadea; N. radiflorus, Coprine.

Narcotic (med.), un medicament care produce somn.

Narcoză (med.). Somn produs de un medicament. Se aplică în mod curent la operațiuni, pentru a paraliza temporar centrele sensbilității și ale durerii. A fost întrodusă în 1847 de Simpson, care a făcut prima N. cu cloroform. Se mai produce cu eter, etilclorid, etc. etc. N. nu-i altceva decât o intoxicație acută a sistemului nervos central.

Narenta sau **Neretva**, fl. din Jugoslavia (Herzegovina), trece pe la Mostar. Se varsă în Marea Adriatică. Cursul său e de 260 km. Navigabil în partea inferioară.

Narev sau **Narel**, râu din Polonia, afl. pe dr. fl. Bug. Poartă plute chiar dela ieșirea din mlaștinile, din care ia naștere. 320 km. cu bazin de 21.165 kmp. Pe malurile sale s'a dat o mare luptă în Iulie—August 1915 între Germani și Ruși, cari au fost bătuți și s'au retras.

Narly Constantin, prof. de Pedagogie și Istoria pedagogiei la univ. din Cernăuți.

Narodna Odbrana (=apărare națională), societate iredentistă sârbească înființată pe la 1900, a pus la cale asasinarea lui Francisc Ferdinand și a soției sale.

Narodni Politika, ziar cotidian în Praga, al partidului național democrat. Are bune informații economico-politice.

Narodny Listy, ziarul politic din Praga al partidului național democrat ceh.

Narodnikj (cit. narodnichi, lit rus.), „poporaniști", scriitori și publiciști ruși cari arată în lucrările și studiile lor preocupările și necesitatea de a se apropia de poporul de jos, ca de realitatea adevărtă ce trebuie să formeze obiectul temelor literare. Ei sunt „amicii poporului" și pleacă dela ideea politică a socialismului (v. c.) agrarian. La început N. luptau pentru emancipare, alături de liberali, dar sub influența slavofilismului (v. c.) se separară. Poporanismul rus a luat ființă în timpul când regimul relativ liberal al lui Alexandru al II, atingea apogeul. El are caracter reacționar pe deoparte și reneagă tot trecutul politic al Rusiei, pe dealta, izvorând însă din stările sociale de acolo (v. Poporanismul în literatura română).

Narses (n. 472 † 568), eunuc, general al împ. Iustinianus I, exarh al Italiei. S'a distins în luptele cu Goții.

Năruja, râu din jud. Putna, izvorăște din muntele Poiana și se varsă în Zăbala.

Narutovič Gavril, (n. 1865 † 1922), om politic polon, profesor la politehnica din Zürich în 1908, președinte al comisiei internaționale a Rhinului. În 1922 se întoarce în Polonia, unde ajunge ministrul lucrărilor publice, apoi de externe și în Dec. 1922 președinte al republicei polone, iar e asasinat îndată (16 Dec.) de agitatorul naționalist, pictorul Nieviadonski.

Narut sau **Naurutul**, culme de munți pe dr. Lotrului, continuarea culmii Olăneștilor. Vrf. Sida.

Narva, oraș di. Rusia și port pe afl. Narova, care leagă lac. Peipus cu golf. Finlandic. Cunoscut prin victoria lui Carol al XII al Suediei contra lui Petru cel Mare (1700). Mari cherhanale.

Nas (anat.), organul mirosului, totodată și începutul aparatului respirator. Cele două găuri prin care intră aerul se numesc nări (narine). Scheletul lui e format de os (oasele nasale) și cartilaj (cartilajele nasale). Cavitatea nasală e despărțită de o placă osoasă și cartelaginoasă: septul sau cloazonul nasal. Ina-

poi cavitatea comunică cu faringele. Întreaga cavitate e căptușită cu o pieliță mucoasă, care secretează mucositățile nasale și în partea ei dinnapoi conține ramificațiile nervului mirosului. Aici este organul propriu zis al mirosului (regiunea olfactivă). Nasul comunică prin trompele lui Eustachiu și cu urechea. În partea dinnapoi a nasului se află ganglionii limfatici, a căror mărire e vătămătoare (mai ales la copii) și care în astfel de cazuri trebuiesc operați.

Năsăud, jud. de munte din NE.-ul Transilvaniei, mărginit la N. cu jud. Maramureș, la E. cu jud. Câmpulung, la S. cu jud. Mureș, iar la V. cu jud. Someș. 4332 kmp. cu 132.000 loc. adică o densitate de apr. 30 loc. pe kmp. Fiind așezat tocmai în regiunea, de unde se despart multe lanțuri de munți, N. este străbătut de o serie de culmi la N. M-ții Rodnei, ale căror culmi vin până'n valea Someșului Mare, la S. M-ții Călimani, pe st. Bistriței Ardelene, iar între Bistrița și Someș sunt Mții Bârgăului zișI și ai Bistriței. Pe când cei dintâiu sunt formați din șisturi cristaline și au vârfuri înalte (Pietrosul 2305 m., Omul 2135 m. Coronghișul 1994 m. etc), Călimanii sunt formați din roci vulcanice (andezite și tufuri andezitice) cu vârfuri ca Pietrosul (2102 m.), Izvorul Căliman (2033 m.), etc. Munții Bârgăului sunt formați din oligocen, străpuns de multe conuri andezitice și din Mediteraneanul al II-lea. Pe dr. Someșului, oligocenul se întinde prin N-ul jud. spre M-ții Lăpușului, pe la S. de Parva și la V. de valea Gersei, străpuns de andezite și e cretacic. Pe valea Someșului, începând de pe Feldru spre V., în linie dreaptă, se găsește miocenul inferior (mediteraneanul I), formând părțile sudice ale culmilor, ce se lasă din M-ții Rodnei și Lăpușului. Peste acestea în decursul timpului, s'a așternut podzolul, în majoritatea întinderii jud. În sudul jud. solul de pădure (pe la Lechința și Șieu), iar pe înălțimile mari solul cu caracteristic cu turbării. Jud. N. este domeniul pădurilor de conifere, iar pe culmea Călimanilor și a Munților Rodnei este vegetația alpină. În SV. pădurile de fagi se continuă cu antestepa în colțul dela Mateiu și Bungard, ca să treacă cu totul în stepă la Sălcuța. Canalul principal colector al apelor jud. N. este Someșul Mare, care izvorăște din curmătura pasului Rodnei și adună pe dr. râuri mai mici (Rebra, Valea Gersa, Sălăuța, Idieciu Tibleșului, iar pe st. râuri mari (Iliuța, Ilva cu Leșu, Bistrița cu Șieul, etc.). Prin lunca Someșului se cultivă porumbul, amestecat cu cânepă, iar pe dealuri pomii fructiferi. Bogăția cea mare a jud. N. sunt pădurile. Subsolul are minerale: pirite la Maieru și Rodna Veche, sulf la Mureșenii Bârgăului. Ape minerale la Sângiorz. Este străbătut de C. F. R. Dej—Beclean—Bârgău, continuată cu linia electrică Susenii Bârgăului—Dorna. O a doua C. F. R. Beclean—Năsăud—Rodna va fi legată printr'o linie pe Valea Ilvei cu Bucovina, ieșind pe valea Dornei. Linia întâia este legată cu linia de pe valea Mureșului prin linia Bistrița-Șărmășel-Ludoșul de Mureș. Jud. N. are 2 com. urb.: Bistrița, capit. jud. și Năsăud, cum și 110 com. rur., toate formând 6 plăși. Centre importante: Rodna, Prundul Bârgăului, Șieu, Lechința, etc. Face parte din Episcopia gr. cat. a Gherlei, ortodoxă a Clujului, din reg. a III-a Școlară Cluj, circ. Curții de Apel din Cluj, inspect. VII Minier Baia Mare și inspect. industrial Cluj. Industria județului N. se reduce la cea forestieră, alimentară și cea casnică.

Năsăud, (apr. 4000 loc.), com. urb. din jud. Năsăud, reșed. pl. Năsăud. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală. Liceu de băieți, Școală normală. Administrația fondului Grănițercsc N.-ean.

Născătoare de Dumnezeu, Fecioara Maria, mama lui Isus. Pentru acest cuvânt s'a făcut mare ceartă între creștinii sec. al VIII, întrucât unii nu admiteau decât numirea N. d. Christos. N. d. D. se numește și salutarea îngerească.

Nash Thomas, poet engl. (n. 1567 † 1601), prieten cu Marlowe. A scris Jack Wilton, romane drame și satire.

Nasmyth James, (n. 1808 † 1890), inginer englez. Dintre diferitele invenții ale lui N. mai însemnat e ciocanul cu vapori; a construit și telescoape.

Nasr-ed-Din (n. 1831 † 1896), șah al Persiei din 1848—1896, important pt. reformele sale care marchează un mare progres în Persia. A făcut m. multe călătorii în Europa.

Nassau, Ducatul de —, fost mic stat din Germania, cu 500.000 loc. Anexat de Prusia în 1866, azi formează prov. Hessen-Nassau din prezidența Wiesbaden.

Nassau (familia de —), casă ducală princiară și regală din Germ. Cuprinde două ramuri, aceea a lui Otho și a lui Warlam. Ramura lui Otho a dat mai multe celebrități princiare prin alianță, cu familia Orange, formând linia Orange-Nassau. Din aceștia s'au evidențiat: a) Wilhelm I. Taciturnul (v. c.); b) Wilhelm II-lea prinț de Orange (v. c.); c) Wilhelm al III-lea regele Angliei (v. c.).

Nasta Alexandru, prof. de Topografie la Școala superioară de agricultură din București-Herăstrău.

Nastasachi, Băile —, stațiune balneară din com. urb. Târgul Ocna, la poalele muntelui Măgura. 7 izvoare cloruro-sodice, conținând și sulf, brom și iod.

Naștere, (med.), facere, expulsarea fătului ajuns matur. Ea se face prin contragerea musculaturei uterine și a abdomenului.

Naștere prematură (med.), expulsarea fătului înainte de a fi ajuns la sfârșitul normal al graviditătii. Poate fi spontană, în urma unei îmbolnăviri a mamii sau a fătului, sau artificială, produsă de medic sau moașă. Această operație nu-i permisă decât în cazul când prelungirea graviditătii periclitează viața mamii.

Nastratin Hogea (lit. pop.), un păcală turcesc. N. H. a fost însă o persoană reală, un om învățat, care a trăit pe vremea lui Tamerlan și-l chema Nasreddin; dar poporul l-a deformat, prin caricaturizare, personalitatea legendară. În lit. rom. pop. a venit, dela Turci, această poveste și A. Pann (v. c.) a cules o și a versificat-o. În popor porecla Nastratin se dă păcălicilor năzdrăvani.

Năsturel Udriște, erudit rom., mare logofăt, fratele doamnei Elena, soția lui Mateiu Basarab. N. U. a trăit la curtea acestuia, sprijinind cultura slavonă a vremii. Mare apărător al ortodoxismului, știind multe limbi, s'a putut interesa de cultura slavo-bizantină a timpului său. A tratat împăcarea între Moldova și Muntenia, după luptele între M. Basarab și V. Lupu. Atunci Mitropolitul Varlaam vine din Moldova la Târgoviște, ca deledat al lui V. Lupu și găsește la N. U. „Catehismul Calvinesc" (v. c.). Tot N. U. primește pe delegatul papei Urban VIII, trimis la Matei Basarab pentru propaganda catolicismului. Știind bine latinește traduce în slavonă din latină, „Invitația lui Christos" (1647). A fost delegat domnesc la împăratul Austriei, în Ardeal la principele Rákoczy și la Belgrad, în Serbia. Trebuie socotit ca omul cel mai învățat al vremii. Scrie prefața la „Cazania dela Govora" (1642), traduce vestita apologie a creștinismului „Varlaam și Ioasaf" (v. c.), din limba slavonă, pe care o răspândește în mănăstiri fără a o tipări. El era sfătuitorul literar al Domnului și al scriitorilor contemporani cu dânsul.

Nasturtium (bot.), fam. Crucifere. N. amfibium, Galbenea; N. officinale, Năsturel; N. palustre, rapița sălbatică.

Natal, colonie engleză în S. E.-ul Africei. 1.434.000 loc. pe 91.402 kmp. Buri olandezi, colon. germ. și engl. și Cafrii. Capit. Pietermaritzburg.

Natalia, regină a Serbiei (n. 1859), fica colonel. rus Kečko și a princcsei rom. Pulcheria Sturdza, căsătorită cu Milan (1875).

Natalitatea. La o mie locuitori s'au născut în 1925: Anglia 18.3; Austria 22.5; Belgia 19.7; Bulgaria 36.7 (1923); Cehoslovacia 25.1; Elveția 18.4; Franța 19.1; Germania 20.6; Italia 27.5; Norvegia 20; Olanda 24.1; Polonia 35.8; Portugalia 32.3; România 36.6; Spania 29.3; Suedia 17.5; Ungaria 28.3; America 22.6 (1924).

Natațiunea (înnotul). 1. Sport de o vârstă cu omul, constituind o necesitate vitală a omului primitiv. Deosebim mai multe forme ale înnotului: Innot pe piept (de *rezistență*). *Se face în 4 timpuri: ducerea* brațelor lateral cu palmele răsucite înafară, până la înălțimea umerilor, picioarele întinse și apropiate; îndoirea brațelor la piept cu palmele apropiate, flexiunea picioarelor lateral cu călcâile apropiate; întinderea brațelor înainte și extensiunea în sens lateral a picioarelor ridicate la nivelul apei, iar în timpul 4, apropierea picioarelor, care coincide cu timpul 1. În primul timp se face inspirație, iar expirația începe în timpul al doilea. Este forma cea mai sănătoasă a înnotului, dar nu se pot realiza viteze mari prin ea, fiind de rezistență. — Innot de viteză (sprint): corpul întins pe apă, cu brațele facem mișcări de rotațiune înaintea capului în mod alternativ, asemănător lopeților unei moare de vânt, — Innot voinicesc: este un sistem de înnot specific românesc, asemănător primelor două, cu deosebirea următoare: capul nu stă în apă, iar mișcările picioarelor se aseamănă celor ale înnot. de rezistență. Nu se practică la concurs. Innot pe spate: are trei variațiuni: a) stând pe spate, scoatem ambele brațe deodată, le trecem înaintea capului în apă, iar cu picioarele facem mișcare de broască, ca la sistemul pe piept; b) sistemul Herbner (după numele celui ce l-a introdus în 1908 la Olimp. dela Londra) cu mișcarea brațelor în mod alternativ și mișcarea picioarelor tip „crawl"; c) de rezistență, asemănător primului, dar brațele sub nivelul apei se depărtează și se apropie de cap, deodată cu apropierea picioarelor. — Afară de aceste forme particulare la concursuri, mai este înnotul de scafandru, executat sub apă (s'a realizat un parcurs de 106 m. și un timp de 1 minut 48 sec. fără respirație). Pluta: sistem de a se menține pe suprafața apei; în poziție perfect orizontală, făcând inspirații lungi și expirații scurte, pentru a asigura o cantitate cât mai mare de aer rezidual în plămâni. Concursurile se organizează în bazinuri ($33^1/_3$ sau 50 m. lungime) sau în fluvii, pe diferite parcursuri pe piept, viteză, spate și liber (orice fel de sistem de înnot. Record român:

100 m. liber 1 min. 15 sec. (1928)
400 m. liber 6 min. 32 sec. (1928)

800 m. liber 14 min. 59 sec. (1926)
100 m. pe spate 1 min. 31 sec. (1928)
200 m. piept 3 min. 26 sec. (1926)
Record mondial:
57.4 sec. (U. S. A., 1924)
4 min. 50.3 sec. (Suedia, 1925)
10 min. 09 sec. (Suedia, 1927)
1 min. 00.6 sec. (U. S. A., 1929)
2 min. 47.4 sec. (Germania 1927)

Națională, Institutul de istorie —, a fost înființat, pe lângă Fac. de Litere de Regele Ferdinand, cu prilejul inaugurării universității (1920), având scopul — după voința fondatorului — „studiul istoriei române, atât de vitreg tratată sub stăpânirea trecută". Directorii: prof. univ. Alex. Lapedatu și Ioan Lupaș. Instit. desvoltă o prodigioasă activitate, ale cărei rezultate se publică în „Anuarul" său („Anuarul Instit. de Ist. Națională" I, 1921—22), apărut până acum în trei vol. voluminoase. E una din cele mai bune periodice de istorie națională.

Naționale, Sărbători —, în statele monarhice, S. N. sunt de regulă ziua nașterii monarhului. In Franța, ziua de 14 Iulie: „cucerirea Bastiliei", în Italia, luarea Romei: ziua de 20 Septembrie, România 24 Ianuarie: Unirea Principatelor și 10 Maiu (zi de sărbătorire colectivă a marilor evenimente politice). Ziua eroilor, Înălțarea; Elveția: Proclamarea neatârnării: 1 August, etc.

Național-liberal, Național-țărănesc, v. Partide.

Naționalism, doctrină politică în care interesele națiunii predomină înaintea tuturor celorlalte interese, mai ales față de intersele străinilor. Accentuarea iubirii pentru națiunea proprie. Când N. e exagerat, el devine absurd, căzând în „șovinism" (v. c.).

Națiunea (sociol., politică), grup social omenesc, la care găsim conștiința unei descendențe comune, aceeași limbă, comunitatea de datini, tradiții, obiceiuri și aspirații și coordonarea solidară a intereselor, care se subordonează scopului suprem: apărarea și propășirea grupului.

„Națiunea", ziar cotidian, organ al partidului național-liberal, apare la Cluj.

Native, se numesc metalele, întâlnite în natură, în stare liberă, necombinate, (v. aur, argint, cupru, mercur, fier, platină).

Nativism sau **Ineism** (filos.), teoria despre „ideile", dispozițiile sau principiile înăscute. N. admite de ex. că spațiul și timpul sunt idei înăscute pentru spirit. Opus: empirism.

Natoire Charles-Joseph, pictor și gravor franc. manierist (n. 1700 † 1777). Lucrări remarcabile: Venus demandant à Vulcain des armes pour Enée, Les trois Graces, Junon, etc.

Natorp Paul, filos. și pedagog germ. (n. 1854 † 1924). Fost profesor la Marburg (1885—1924) și unul din conducătorii „școalei filos. din Marburg". Influențat de Platon și Kant, N. este un neokantian: Platos Ideenlehre, Socialpädagogik, Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaften, Praktische philosophie, etc.

Natriul (chim.), sau sodiul, foarte răspândit în natură sub formă de clorură (sarea gemă), azotat (salpetru), carbonat (natronit), sulfat (glauberit), etc. Un metal alb-argintiu, moale și ușor (densitatea 0.972), topindu-se la 97°0 C. La aer se oxidează repede și descompune apa cu desvoltare de hidrogen. Se păstrează sub petrol, preparându-se din clorură sau hidrat prin electroliză. [Na = 23.00].

Natrolith (min.), v. Zcolite.

Natronita (min.) carbonat de sodiu, incolor cu gust leșietic, în natură formând incrustrațiuni sau eflorescențe (v. c.). Se întrebuințează în boiangerii, la fabricarea sticlei și a săpunului, a smalțurilor, la prepararea tutunului. Se exploatează în Egipt, Pusta ungară. Se prepară și în mod sintetic (v. Soda).

Nattier Jean-Marc, celebru pictor și portretist franc. (n. 1685 † 1766). A pictat cu multă eleganță artistică femei celebre din timpul său (Maria Leczinska, M-lle de Lambec et le jeune comte de Brionne, la Louvre), introducând o coloare ce-i poartă numele.

Natură moartă, gen de pictură în care se reprezintă flori, pasări, pești, fructe, etc., așezate pe un disc, farfurie, într'un coș, etc.

Natura (filos.). 1. Totalitatea lucrurilor din timp și spațiu, realitatea corporală unică. 2. Starea primitivă lipsită de influența culturii, a așezămintelor și instituțiilor omenești. 3. „Obiectul" perceput prin simțuri. Opus: spirit., etc. 4. **Natura naturans** = n. creatoare: Dzeu. 5. **Natura naturata** = n. creată: universul.

„Natura", revistă lunară pentru răspândirea științei, apare la București, str. Doamnei 1.

Naturalism (filos.). 1. Concepție metafizică în care se consideră natura (v. c.) ca ceva unic, ca singura existență. Chiar spiritul (v. c.) cu toate creațiile sale este cuprins de N. în natură. Filosofi naturaliști: Stoicii, Epicur, Giordano Bruno, Spinoza, Goethe, L. Feuerbach, Haeckel, ș. a. Toți filos. n.-iști judecă și concep întreaga existență potrivit întâmplărilor naturii (v. Materialismul). 2. Concepție etică (v. Etica): Viața morală trebuie călăuzită conform naturii (secundum naturam vivere: Stoicii, Cinicii. J. J. Rousseau), sau viața morală e o prelungire a naturii și ea decurge din instinctele naturale (omenești), — are un substrat biologic. Idealul moral e exprimat atunci de trebuințele instinctive, dorința de a trăi, stăpâni, etc. (v. Nietzsche); 3. Concepție estetică (apl. în lit. și arte), după care arta are menirea să răsfrângă în operele sale realitatea naturală a lucrurilor și ființelor (întâmplărilor), fără a le-o înfrumuseța sau idealiza. — Adeseori părțile comune cu animalitatea reies în relief în N. artistic sau literar. (Zola, Maupassant, etc.). La noi: Sadoveanu în parte și Rebreanu („Ion").

Naturalizare (dr. Constit.). Actul prin care un stat acordă cetățenia unei persoane străine. După constituția nouă, N. aseamănă pe străin cu Românul în exercitarea drepturilor politice. Se acordă individual de Consiliul de Miniștri (v. c.), în urma constatării îndeplinirii condițiilor stabilite, de către o comisie compusă din primul președ. și președ. Curții de Apel din capitala țării.

Naturii, filosofia —, ramura filos., care cercetează a) temeiurile, principiile și metodele științelor naturii, (ca teorie a cunoașterii N.), apoi b) rezultatele lor, pe care încearcă să le sintetizeze armonic și să le întregească prin ipoteze, cu privire la limitele, raporturile cu celelalte științe, etc., pe baza datelor pozitive (ca Metafizică a N.). Aceste preocupări au fost numite „Philosophia Naturalis" de către filos. stoic lat. Seneca. După ce a înflorit în antichitate, coincizând ca cuprins cu fizica, culminând în teoria atomistă a lui Demokritos, în evul mediu e cultivată ca fizică aristotelică, iar cu Kopernicus, Kepler, Galilei, Newton înflorește în timpurile moderne. In sec. al XVIII se desparte de științele naturii. Kant a studiat în „Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft" principiile „apriorice" (v. c.) ale filos. N. Romanticii Schelling, Hegel, etc. profesează o filos. speculativă a N. independentă de experiență, ceeace compromite pentru mult timp ac. disciplină. Azi filos. N. este strâns legată de științele naturii și de aceea e adesea cultivată, conștient sau nu, de către filosofi și de cercetătorii din șt. „positive", ori de câte ori își pun interes de chestiunile formulate m. sus la a) și b). Lucrări: E. Becher, Naturphilosophie, J. M. Verweyen, Die moderne Naturphilosophie, etc.

Nau John-Antoine, (pseud. lui André Touquet). romancier și poet francez (n. 1873 † 1918), de origine american. A venit în Franța dela vârsta de 7 ani. A călătorit mereu și a fost foarte precoce: scria versuri, ca elev de liceu, dela 9 anii Prima culegere de versuri „Au Seuil de l'Espoir", a publicat-o la 37 de ani. Cu romanul „Force ennemie" a luat premiul Goncourt. A tradus din Dostoiewskij. Alte scrisori: „Hiers bleus", „Vers la Ile Viviane", „En suivant les Goëlands" (versuri), apoi: „Le Preteur d'Amour", „la Gennia", „Les Galanteries d'Anthime Budin", „Les trois amours de Benigno Reyès", etc. și „Poèmes triviaux et mystiques" (versuri postume), etc.

Naukratis (geogr. ant.) singură colonie grecească în Egipt pe timpul Faraonilor. Era în Delta Nilului, pe brațul Canopic (azi Rosetta). Se mai văd ruinele. Lumea greacă prin N. a venit în contact cu știința egipteană.

Naum, ucenic al lui Ciril și Metodiu, după moartea cărora retrăgânduse în Bulgaria a devenit episcop.

Naum, 1. **Anton**, poet rom. din cercul Junimei (n. 1835 † 1917), fost prof. la univ. Iași și membru al Acad. rom. Era numit în Junimea „pudicul Naum", din cauza atitudinei sale sfioase la discuții (v. Panu: Amintiri dela J.). A colaborat la Convorbiri literare. Scrieri: Traduceri, Versuri, Povestea Vulpei poemă eroi-comică. — 2. **Alexandru** A., scriitor rom. contimporan, fiul mai mare a lui A,. conferențiar de istoria artelor la Univ. din Iași. A scris „Poezii", „Ritmuri și rime", „Rugăciune în Codru" și frumoase studii de istoria artelor și cultura artistică: Idealismul și realismul în artele plastice, Impresionismul și neoimpresionismul în pictură, Însemnătatea culturii artistice, Schiță despre pictura istorică militară. — 3. **Teodor** A., fiul mai mic al lui A., prof. de limba și lit. latină la Univ. din Cluj, poet rom. contemporan. Scrieri: Clasicismul și cultura națională, Virgil: Bucolice, traduceri; Idilele rustice ale lui Teocrit. Varia (trad. în versuri); Geniul latin; Teocrit, idile.

Naum Râmniceanul (n. 1771 † 1839) călugăr de origine din Jina Sibiului, crescut pe la diferite mănăstiri, însuflețit dar neastâmpărat, pribegește dintr'un loc într'altul citind și scriind mereu. In 1788 se refugiază în Ardeal, stă vreo 7 ani, prin mănăstirea Hodoș-Bodrog, Lipova, făcând cunoștință cu ideile naționale ale Ardelenilor. S'a retras pe urmă la mănăst. Cernica. Ser.: Ist. zaverei și Cronica din 1768—1827, etc.

Naumann Friedrich, preot refor. și politician germ. (n. 1860 † 1919), șeful partidului socialist creștin, care a produs mare vâlvă cu lucrarea „Mitteleuropa" (1915). Alte lucrări: Demokratie u. Kaisertum, Briefe über Religion.

Nausikaa, fica lui Alkinoos, regele Phaiacilor; a primit bine pe Odysseos naufragiat, episod povestit în Odiseia (cântul VI și VII).

Nautiloidee (palcont.), neam de cefalopode fosile, care au trăit în apele mărilor din era primară sau palcozoică, o singură specie (Nautilus) păstrându-se până astăzi în apele Oceanului Indian și pacific. Corpul lor moale era scutit la început de o cochilie dreaptă (gen. Orthoceras) cu o lungime până la 1 m., cu timpul începând a se curba (gen. Cyrtoceras) și a se răsuci (gen. Gyroceras) a luat forma cochiliei — răsucite în mod pronunțat — a Nautilului, e împărțită în numeroase camere prin pereți despărțitori, a căror linie de sudură cu pereții cochiliei se observă la exterior sub forma unei linii mai mult sau mai puțin complicate, numită linie lobară. Animalul trăia în ultima cameră mare dela deschiderea cochiliei, — corpul său legându-se cu camera inițială prin o prelungire cărnoasă numită sifon, care străbătea prin mijlocul pereților despărțitori — ducând o viață variată, plutind sau scufundat în aproprierea fundului. N. în general sunt fosile caracteristice formațiunilor paleozoice (v. Amonoidea).

Navarra. 1. Fost regat din Franța de SV. întinzându-se pe amândouă versantele Pireneilor Occidentali. Primii regi de N. sunt la sfârșitul sec. al VII și începutul celui al IX. In sec. al XII vine la tron o familie franc. (de Champagne), iar în 1511, Ferdinand Catolicul anexează partea din S-ul crestei Pireneilor. Restul a fost anexat la Franța de Henric al IV în 1589. — 2. N. prov. spaniolă, 10.506 kmp. cu 330.000 loc., din cari mulți Basci. Capit. Pamplona.

Navigație, transportul persoanelor și mărfurilor pe mare. E. N. fluvială și maritimă. Din istoria navigației se știe, că marinarii cei mai străluciți ai antichității au fost Fenicienii, iar în evul mediu Portugezii și Spaniolii, cari au descoperit continentele transoceanice. Cu decăderea lor circulația maritimă se transpune din Marea Mediterană în Apus. Până în epoca cea mai nouă s'a folosit corabiile cu vâsle și cu pânză. In 1807 a circulat pe Hudson cel dintâiu vapor, în 1819 trece Oceanul în 26 zile, în 1842 pleacă să încunjure lumea. Desvoltarea cea mare a navigației și a fabricării vapoarelor a luat avânt numai în vremea cea mai nouă, când Anglia, America și Germania ocupă locul prim (după războiu flota maritină a Germaniei a trebuit să și-o reducă foarte mult). **Flota comercială mondială** în tonne brutto în 1927: Anglia 19.179, U. S. A. 13.606, Japonia 4033, Franța 3401, Germaria 3.320, Ital. 3.396, Olanda 2.645, Norvegia 2.803, Coloniile britanice 2.699, Spania 1.136, Svedia 1.329, Dania 1.032, Grecia 1.026, Belgia 560, Brazilia 500, Rusia 410, Portugalia 290, Finlanda 210, China 190, Argentinia 180, Chile 130, Turcia 120, Jugoslavia 110, Danzig 110, Peru 100, România 100, Urugay 80, Cuba 60, Alte țări 2.125.

Navigația fluvială română în 1927 (N. F. R.). Deservește linii regulate pe Dunăre și Prut, pentru pasageri și mărfuri, de o lungime de 1242 km. și posedă un parc compus din: 19 vase de pasageri cu un total de 7000 cai vapori, 25 remorchere cu un total de 13.000 cai vapori, 126 șlepuri de Dunăre cu un total de 90.000 tone de încărcare, 24 șlepuri de Prut cu un total de 8000 tone de încărcare, 12 tankuri pentru produse petrlifere cu un total de 4,800 tone de încărcare.

Navlu, chiria ce o plătesc comercianții pentru a transporta mărfurile pe mare; cod. com. art. 571—591, legiferează condițiile de încheiere ale contractului și toate amănuntele despre N.

Nazale, foneme a căror articulare se face cu vălul palatului coborît; curentul fonator poate trece prin cavitățile nasului dând fonemelor un timbru nazal.

Nazalizare, pronunțarea cu vălul palatului coborît a unei vocale bucale sub influența unei consonante nazale învecinate. In toate limbile, vocalele se navalizează parțial (începutul și sfârșitul vocalei) dacă sunt precedate sau urmate de o consonantă nazală; astfel și în limba română. In uncie limbi (franceza, portugheza, poloneza) N.-a e totală.

Nazarenă, Școala —, școală modernă de pictură (sec. al XIX) din Germ., reprezentată prin Fr. Overbeck, W. Schadow, Schnorr, Cornelius, Kaulbach, etc., având mai alcs scopul de a imita sec. al XIV și al XV din pictura ital., cu tendință romantică.

Nazaret, oraș în Galileea, având azi 15.000 locuitori. In N. și-a petrecut Isus Christos tinerețele, de aceea se numește și Nazarinean. Numele arab al N.-ului e Em Nasira.

Nazarie Constantin (n. 1865 † 1926), profesor la facultatea de teologie din București, preot; șeful preoților militari în războiu (1916—19); Studii a făcut în Rusia. Opere: Mișcare socialistă și creștinismul (1900); Raportul dintre teologia morală și dogmatică (1901); Combaterea învățăturilor adventiste (1921); Morala Talmudului (1915); Cuvântări pentru ostași și rugăciuni (1915); Activitatea preoților de armata în 1916—18 (1921); etc.

Nazarieni, 1. Sectă creștină din sec. al IV și V, care pretindea dela membrii ei și observarea legii mozaice. 2. Sectă pietistă întemeiată de Johann Jakob Wirz (n. 1778 † 1858) în Würtemberg. 3. Altă sectă întemeiată de predicatorul Fröhlich din Elveția, răspândită și în alte țări ale Europei și chiar și în România. Aceștia nu recunosc decât botezul adulților, nu admit jurământul și nici întrebuințarea armelor, iar în locul Duminicii serbează Sâmbăta. In județul Făgăraș se mai numesc și „mucări".

Neaccentinat, v. Aton.

Neagoe Vodă Basarab IV, Domn în Țara Rom. (1512—21). Fiul lui Basarab cel

Tânăr (Tepeluș) și al Neagăi, fata lui Neagu, din neamul boierilor Craiovești. Era căsătorit cu Milița Despina (urmașă a despoților sârbi), o devotată colaboratoare la opera vieții lui. S'a ridicat în scaunul domnesc cu ajutorul Craioveștilor. Era un om pașnic și religios, crescuse pe lângă patriarhul Nifon, a cărui oseminte le-a și adus în țară în timpul domniei lui. N'a purtat războaie, toată domnia și-a închinat-o bisericii. A ridicat biserica Sf. Nifon la Athos, a terminat tot acolo mănăstirea Cutlumuz. In țară a ridicat metropolia din Târgoviște, a reparat și înzestrat cu daruri mai multe mănăstiri și biserici. In Ardeal a clădit bis. românească din Scheii Brașovului cu hramul Sf. Nicolae. Călugărul Macarie, care sub el ajunsese metropolit, tipărea din porunca lui, cărți bisericești pentru întreg răsăritul ortodox. El personal scrise în slavonește frumoasele învățături pentru fiul său Teodosie. Cea mai mare operă a lui a fost construirea mănăstirii Argeș, cel mai grandios monument religios și de artă din trecutul țărilor române. Aici e înmormântat împreună cu familia sa.

Neagra (3355 loc.), com. rur. jud. Turda, pl. Câmpeni. P. U. și G. Câmpeni la 20 km.

Neagra Șarului, râu din jud. Câmpulung, afl. pe dr. Bistriței Moldovene.

Neagului, Munții —, ramură de munți, ce se desparte din Ceahlău spre SE. și merge până la com. Bicaz (jud. Neamț).

Neajlov, râu, afl. cel mai de seamă de pe dreapta Argeșului, la Goștinari. Izvorăște din dealurile dela S. de Pitești, curge aproape paralel cu Argeșul, și de la Călugăreni, unde primește Glavaciocul, N. curge, printr'o vale tipică asimetrică.

Neajlov. Bătălia de pe N. și Argeș, se numește marea bătălie pentru apărarea Bucureștilor ce s'a dat de alungul liniei Argeșului în plină câmpie în anul 1916 între 15—21 Novembrie. A fost cea mai mare bătălie ce s'a dat în prima perioadă a războiului nostru și contează printre marile bătălii date în cursul războiului mondial. Conducerea operațiilor române a avut-o generalul Prezan C., iar comanda supremă a forțelor dușmane aliate s'a dat mareșalului Mackensen. Frontul bătăliei a fost de 120 km. Forțele angajate au fost de 16½ divizii dușmane grupate în 3 armate (Krafft, Kühne și Kosch) și 13½ divizii române grupate în 3 armate (Stratilescu, Istrate, Iancovescu). Cele mai violente lupte din bătălia de pe Neajlov și Argeș au fost cele din sectorul Neajlovului inferior (16—17 Noembrie) la Băiăria-Naipu, Prunaru (Diviziile Socec, Lambru), Călugăreni, (Crucea de piatră), Comana, Budeni, Adunații Copăceni. In ziua de 19 Noembrie, Divizia 217 germană este sfărâmată, înconjurată, pierzând 1500 prizonieri, 20 tunuri, 30 mitraliere și un imens material de războiu. Victoria română nu poate fi exploatată din cauza defecției Diviziei 2/5 General Socec, care încetează ofensiva și se retrage fără ordin, și care transformă victoria în înfrângere. La 21 Noembrie întreaga linie a Argeșului este cucerită de inamic. Bătălia pentru București era pierdută odată cu pierderea capitalei (22 Noembrie). Urmează exodul cu retragerea în Moldova.

Neamț, jud. de munte din Moldova, mărginit la N. cu jud. Câmpulung și Fălticeni și Roman, la S. cu Bacău, iar la V. cu jud. Ciuc și Mureș. După împărirea administrativă din 1925, jud. N. a trecut și peste Carpați luând între altele: com. Tulgheș și Borsec. Supraf. 3977 kmp. cu 178.000 loc. adică o densit. de apr. 45 loc. pe kmp. Relief. jud. N.

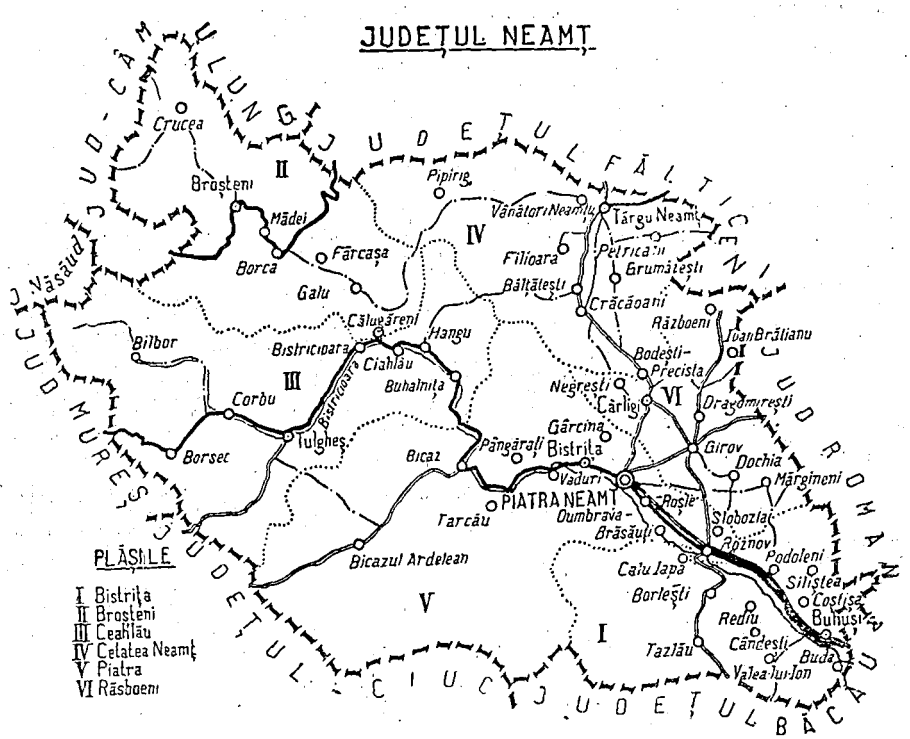

este format din culmile principale ale Carpaților Moldovenești: Grințieșul cu v. Budacul (1864 m.) și Grințieșul (1785 m.), masivul Ceahlăului (1911 m.). Pe stânga Râului sunt munții Bistriei cu vârf. Bivolul (1531 m.). Din aceștia se lasă o serie de dealuri paralele cu direcția principală a Carpaților. Șesuri sunt numai în văile largi ale Bistriței și Cracăului. Culmea principală a Carpaților este formată din șisturi cristaline (Borsec), mărginite spre E. de calcare (cretacice, eocene, oligocene și miocene) așezate în bante îndreptate N. spre S. Numai în valea largă a Bistrei se găsește cvaternarul, care se poate urmări și în cea a Moldovei. Peste acestea s'au așezat podzolul, întrerupt de aluviunile nouă în văi și de solul caracteristic al marilor înălțimi pe culmile înalte. Pe acestea este o vegetație alpină (Grințieșul, Ceahlăul), iar pe mți conifere, care fac locul fagilor. Pe st. Bistriței, dela Piatra N. spre Buhuși este un petec de antestepă, iar în luncă păduri de sălcii și plopi. Ca râuri principale: Bistrița cu Bistricioara, Bicazul, Tarcăul (pe dr.), Pângărați, Cracăul (pe st.). Afară de cariere de piatră, jud. N. nu are nici-o avere minerală. Ape minerale bicarbonatate la Borsec. Industria se reduce la cea forestieră: ferestrae, tâmplării, rotărie, fabr. de hârtie; sau la cea derivată din produsele agricole; mori, fabr. de spirt, etc. Fabr. mare de postav la Buhuși. Capit. Piatra Neamț. Afară de ac. oraș, jud. N. mai are încă 2 com. urb. Tg. N. și Buhuși, cum și 61 com. rur. toate împărțite în 6 plăși. Centre principale: Crăcăuani, Borsec, Tulgheș, Bistrița, etc. In jud. N. sunt și cunoscutele mănăstiri: Neamțul, Văratec și Agapia. Face parte din Eparhia Mitropoliei Moldovii și Sucevii, Regiunea XII școlară Bacău, Curtea de Apel Iași, Inspectoratul I Minier Bacău și inspect. industrial Bacău.

Neamțu, râu din Moldova, izvorăște din muntele Stânișoara (1534 m.), primește la Cetatea Neamțului pe Nemțișoru și se varsă în râul Moldova, la E.

Neamțu, mănăstire în jud. N., înființată la 1392 de niște călugări. La această mănăstire Ștefan cel Mare zidi o biserică de piatră, din care azi nu mai există de cât clopotnița. Mănăstirea N. a avut un rol însemnat în mișcarea literară a României. A întreținut și două institute de invalizi și de alienați.

Neamțul, munte la E. de com. Predeal între valea Turcului și valea Șteviei și a Azugei.

Neamțului, Cetatea —, ruine din jud. Neamț, la V. de orașul Târgul-Neamț. Construită de Cavalerii teutoni, la începutul sec. al XIII (după 1210), în mijlocul Cumanilor, pentru ca să-i creștineze. Retrași puțin după aceea, C. N. a rămas în stăpânirea domnilor Moldoveni, până la 1684, când a fost ocupată de Sobieski, Polonezii ținând-o 8 ani, după cări revine Moldovenilor. Dărâmarea ei treptată s'a început din timpul lui Mihail Sturza.

Neamul Moldovenilor, De —, este o lucrare a lui Miron Costin, întitulată complect „De Neamul Moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor", cunoscută, până mai ieri, sub titlul dat după primul capitol al unui ms. de către Kogălniceanu: „Cartea pentru descălecatul țării dintâi". Cercetările mai nouă dovedesc că De N. M. e o lucrare urzită de Miron Costin înaintea Cronicii dela Aron Vodă. El o scrisese între anii 1675—77, dar o prelucrase mai târziu (1688—91) ca o monografie despre originea Rom. Ms. a fost complectat apoi de Neculai Costin. De N. M. nu este deci începutul letopișețului complect, proiectat de Miron Costin.

„Neamul Românesc", organ al partidului național, apare la București, sub conducerea prof. N. Iorga. A fost tribuna de pregătire a conștiințelor pentru unitatea culturală și națională. Aici au colaborat înainte de războiu și scriitorii de peste munți (v. N. Iorga).

Neanderthal, vale din Renania. Intr'o grotă, a ei s'a găsit, în 1856, un craniu de om fosil, care a trăit în paleolitic, dolicocefal pronunțat, cu arcadele sprâncenelor pronunțate mult, de statură mijlocie (1,59 m.). Corespunde cu craniile găsite la Spy în Belgia, deci care a locuit prin părțile acelea și care a avut o mare asemănare cu pithecanthropus, găsit în Java.

Neapole, v. Napoli.

Nearhos, marinar cretan, amiral al fl. lui Alexandru cel Mare, triăește în sec. al IV a. Chr. Călătorește, din ordin, pe fl. Indus, Oc. Indian, intrând în Golful Persic. Descrierea lui, actuală și azi, ne-a fost păstrată de Arrian.

Nebraska, 1. Unul din statele din centrul U. S. A. 200.768 kmp. cu 1,297.000 loc. Capit. Omaha. Deși terenul e format din soluri eratice, N. e primul stat producător de porumb în U. S. A.; 2. N. râu din U. S. A. izvorăște din munții Stâncoși și se varsă în Missuri. Are 1400 km. lung. Numit și Platte, este format din Platte de N. (900 km.) și Platte de S. (600 km.).

Nebuliu (chim.), element chimic cu greutate atomică 3, recunoscut spectro-

scopic, alături de hidrogen și heliu în nebuloasele din Cosmos.

Nebuloase, masso de materie difuză, asemenea norilor. Uncle N. privite prin cele mai puternice lunete apar ca roiuri de stele; astăzi se cunosc aproape 10.000 de nebuloase veritabile, dintre care cea mai mare parte nu se pot constata decât pe cale fotografică. N.-le veritabile se pot deosebi cu siguranță de roiurile de stele cu ajutorul analizei spectrale. În ce privește forma lor sunt foarte variate: inelară în Lira, spirală, și cu totul neregulate. Probabil sunt masse imense de gaze de aceeași natură cum a fost și sistemul nostru solar înainte de formație.

Necesitarianism, o altă numire a determinismului (v. c.).

Neckar, râu din Germania, izvorăște din Pădurea Neagră și Iura Suab și se varsă în Rin, la Mannheim. Are cursul de 360 km. Pe malurile sale orașul Heidelberg cu o universitate renumită.

Necker Jacques, celebru bărbat de stat și financiar franc. (n. 1732 † 1804). Bancher în Paris. Ajuns ministru de finanțe sub Ludovic al XVI (1777), în urma prieceperii și cinstei rari de care se bucura, N. și-a atras nenumărați dușmani dintre membrii curții, pentru politica sa de economii, ce ar fi putut salva Franța de dezastrul financiar. Rechemat după căderea Bastiliei și suspectat a fost din nou îndepărtat. S'a făcut celebru cu „Compte rendu au roi", care arăta cheltuielile exagerate ale curții și un Traité de l'administration des finances en France și cu numeroasele reforme utile ce nu s'au putut realiza.

Necromantia (grec.), invocarea morților, ca să se descopere cu ajutorul lor vreun secret ori să se profetească viitorul.

Necrophorus (zool.). Fam. Sylphide. Corp lung, elitre puțin mai scurte decât abdomenul. Primele două perechi de picioare la masculi mai late, servind să patulul. Ingroapă cadavre de animale mici și depun ouă în ele. N. humator; N. vespillo; N. vestigator; N. mortuorum.

Necropolă (Nekropolis), în arheologie, cimitirile antice importante, în care erau înmormântați regii. Mai celebre: la Memphis și Theba, în Egipt, a regilor Persiei din Asia, cele dela Milo, Rhodos, Corinthos, în Grecia, din Pompei, Via Appia din Italia și catacombele creștine.

Necropsie (med.), examinare medico-legală a unui cadavru pentru constatarea cauzei și împrejurărilor morții. (V. și Autopsie). Ea e obligatorie înainte de îngropare (v. Necroscop).

Necroscop (med.), persoană oficială care constată moartea unui om, cauzele și împrejurările ei. Fără examenul necroscopic un cadavru nu poate fi îngropat. N. poate fi un medic sau o persoană care a făcut un examen de N.

Neculau Constantin, prof. de Matematici generale la univ. din Iași.

Neculce Ion, cr. rom. din secolul al XVIII, n. 1672? † 17457. A servit în diverse funcțiuni, fiind spătar sub Antioh Cantemir și hatman sub D. Cantemir. Când acesta a trecut în Rusia, N. l-a urmat rămânând cu dânsul până la 1719, când, răsbindu-l dorul de țară, s'a reîntors. Sub C. Mavrocordat a mai fost odată vornic. Ca militar, fu prețuit de Petru cel Mare, țarul Rusiei. Era iubit de Cantemir și de ceilalți boieri pribegi. Mare patriot, dușman al Grecilor. Cronica lui: „Letopisețul țării Moldovei dela Dabija V. V. până la domnia lui Mavrocordat V. V.". — Cuprinde întâmplările dela 1662—1743 cunoscute aproape în întregime din proprie experiență și, puține, din tradiția imediată și din cron. anterioare: el singur ne spune că s'a slujit de oarecare „izvoade", până la expunerea domniei lui Duca Vodă. În colo „nu mi-au trebuit istoric străin să citesc și să scriu că au fost scrise în inima mea". În fruntea cronicii N. a pus câteva tradiții sub titlul: „O seamă de cuvinte ce sunt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni și în letopisețe nu sânt scrise". Din acestea s'a inspirat mulți autori moderni ca: Bolintineanu, C. Negruzzi, Alecsandri, etc. Scrie cea mai frumoasă limbă din secolul al XVIII.

Nedbal Oskar, dirijor și compozitor ceh (n. 1874). După studii muzicale absolvite la Praga, face parte din quatorul ceh până la 1906, apoi Nebdal dirijează orchestra „Wiener Tonkünstler" în Viena și un timp mai scurt e dirijor la opera populară în Viena (1919). A scris lucrări pentru orchestră, instrumente diferite, liduri, balete, „Polenblut", „Die schöne Saskia", etc.

Nedelcu-Chercea (4521 loc.), com. rur. jud. Brăila, pl. Silistra, Trib. judec. ocol Brăila. P. U. și G. Brăila la 100 m.

Nedelcu Alexandru, fost proprietar în Budapesta împreună cu soția sa Ana și-a testat întreaga avere bisericii ort.-rom. din Lugoj, spre scopuri de binefacere.

Nedelcu Dimitrie, medic rom. (n. 1811 1882), fost profesor de stomatologie (dentistică) la fac. de Med. din Budapesta. N. e considerat drept întemeietorul învățământului stomatologic în Ungaria. A publicat trei lucrări de specialitate în limba latină și maghiară. Sentimentele sale românești erau foarte reduse; își schimbase numele în Nedelkó Dóme.

Nedemni de a face serviciul militar, sunt acei cari au suferit o pedeapsă infamantă, fiind condamnați pentru fapte necinstite (v. scutiți, dispensați, recrutare, obligația militară).

Nederland, v. Olanda.

Nederlandsch Oost Indië sau Indiile Olandeze, imperiul colonial olandez din Insulinda, a cărui formare a început din 1602 de către Compania Indiilor Orientale. A trecut definitiv în stăpânirea Metropolei din 1798. Supraf. 1,483,892 kmp cu 50,814.000 loc.

Nedobăuți (4750 loc.), com. rur. din jud. Hotin, pl. Clișcăuți. P. U. Clișcăuți. G. Sulița la 27 km.

Neemia, evreu distins, paharnicul regelui persan Artaxerxes Longimanus. La intervenția lui regele a dat voie evreilor să se reîntoarcă în țara lor și să reclădească templul și zidurile Ierusalimului. A scris și o carte, care face parte din Sf. Scriptură a Legii vechi.

Neer Aert van der, pictor olandez (n. 1603 † 1677), cunoscut prin peisaje cu artistice efecte de lumină; rival al lui Ruisdael.

Neera, pseudonimul literatei ital. Anna Radius Zuccari (n. 1846 † 1918). A scris romane.

Nefelina (Elăolita, min.), v. Feldspatozii.

Nefridii (zool.); organele de excrețiune ale viermilor cu coelom. La fiecare segment există o pereche de N. Sunt canale deschise, cu o pâlnie ciliată în spre coelom; trecând spre supraf., se deschid în uropor.

Nefrită (med.) = inflamația rinichiului.

Negație (logică), operația prin care tăgăduim legătura dintre două s. m. multe națiuni, printr'o judecată (v. c.) negativă. Orice negațiune implică tacit o afirmare și este numai o etapă provizorie pentru mintea noastră.

Negel Vasile, medic rom. (n. 1854). Fost profesor de anatomie patologică la Univ. din Iași. A publicat lucrări valoroase despre sifilisul renal, trahom, febrele palustre și miocardită.

Negi (med.) = mici ecrescențe ce se fac pe piele, formate prin desvoltarea exagerată a unei părți a epiderului.

Negoiu, vârf înalt (2544 m.), în munții Făgărașului, la izvoarele râului Argeș, format din șisturi cristaline, are urme

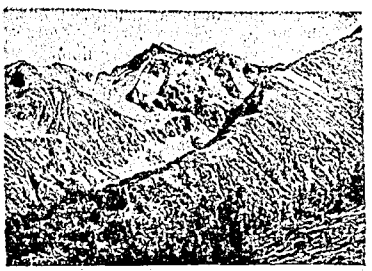

de vechi ghețari. Din el se lasă spre S. Culmea Comarnicului între Valea Topologuiui și valea Argeșului.

Negrea Camil, prof. de dr. civil la universitatea din Cluj (n. 1882), fost decan al facult. juridice 1920—21 și 1926—27 și rector al univ. 1924—25.

Negrea Marțian, compozitor, profesor, (n. 1893 la Vornic, jud. Târnava-mare). Abs. al școalei normale din Sibiu, absolvent al academiei de muzică din Viena. Dela 1921 prof. de contrapunct și compoziție la conservatorul de muzică în Cluj. Lucrări: Fantasie simfonică pt. orchestră (premiul Enescu), sonată și sonatină pt. pian, „Impresii dela țară" (pian), Rondou (pian), liduri, coruri mixte, preludiu și fugă pt. cvatour de coarde, etc. aproape toate compozițiile în stil românesc. Scrieri: Morfologie muzicală, tratat despre instrumentele muzicale.

Negreanu Dumitru (n. 1858 † 1908), dr. în fizică din Paris. Fost profesor de Căldură și Electricitate la univ. din Buc. Foarte bun curs complet de fizică. Numeroase note științifice în Comptes Rendus de l'Académie de Paris.

Negri, munții —, partea din Carpatii centrali, care desparte basinul Siretului de al Prutului. Numiți și Cernahora.

Negri Ada, poetă ital. (n. 1870). A publicat primele versuri la 17 ani. Are proză lirică, poezie umanitară și feministă. În „Stella Matutina" și-a evocat copilăria și a arătat dragostea pentru natură. A scris: Fatalită (1892), Tempeste (1914), Maternita, etc.

Negri Pola, protagonistă de cinema (n. 1897), de origine țigancă din Polonia, cu numele adevărat Apollonia Chalupec. Foarte frumoasă și refugiată din cauza persecuțiilor politice rusești, s'a dedat filmului, jucând cu un imens succes în rolurile celebre: Ivette, Sappho, Madame Dubarry, etc.

Negri Costache (n. 1812 † 1876), om politic rom. Studii în Paris. Suflet desinteresat, luptător înfocat pentru idealul național; candidat la domnie (1859); omul devotat al lui Cuza-Vodă în toate acțiu-

nile mari ale Domnului român. A făcut mari servicii țării, ca reprezentant la Constantinopol, a contribuit foarte mult la Unirea Principatelor și la secularizarea averilor bisericești, despre care a publicat o broșură prețioasă: Mémoire avec pieces justificatives présenté à la comission interantionale pour les couvents dédiés (1865) și Supplément au mémoire (1865).

Negrii, popoarele de rasă neagră: negrii din Africa, Australia și Melanzia. In Asia se găsesc din Malacca până în golful Persic. Sunt 2 mari grupe: N. de V. sau africani și N. de E. (Asia, Melanezia). Coloarea pielei închisă, variind dela brun la negru, creț, barba rară. Craniu dolichocefal, fața lungă și largă. Nasul turtit, buzele groase. Mâinile f. lungi. Cei din America, foștii sclavi, sunt din grupa Negritoșilor.

Negroid, la fel cu Negrii, numele dat popoarelor de culoare întunecoasă.

Negroponte, numele actual al Ins. Eubea (Eubaea).

Negru Elena, medic român, conferențiară de clinică infantilă la Fac. de Medicină din Cluj; una din primele femei române, care face parte din corpul didactic universitar. A publicat lucrări de patologie și clinică infantilă.

Negru Dimitrie, medic român (n. 1883). Profesor titular al catedrei de radiologie dela univ. din Cluj. Decan în 1923-24. Inspector general tehnic de radiologie. A publicat lucrări de anatomie, radiologie medicală și tehnică radiologică.

Negru Mihail, publicist rom. (n. 1888). A scris: „Omul superior văzut de doi singuratici", „Nietzsche și Carlyle", „Povestiri orientale", „O poveste de iubire", „Eu" (roman), „Povestea lui Tuguilă", „Aspecte și fragmente din civilizație și gândirea chineză, „Cutreerând Europa". A făcut multe trad., dintre care „Poezii complecte", „Nora" de Ibsen, etc. Redactor la „Universul".

Negru Natalia. A semnat primele scrieri Natalia Iosif, (a fost soția lui St. O. Iosif). Scrieri: „O primăvară" (poezii), „Mărturisiri" (nuvele), „Legenda" (poem dramatic), „Califul Barză" (basm dramatizat), „Amazoana", femeia prin veacuri, „Helianta. Două vieți stinse", etc.

Negru de platină (chim.), masă pulverulentă, obținută prin reducerea, în mediu alcalin, a sărurilor de platină cu ajutorul substanțelor organice. N. d. p. are o putere de adsorbție foarte mare (pentru H_2, O_2, OC, etc.).

Negrul animal (chim. tehn.), produsul de carbonificare a oaselor, obținut prin calcinarea acestora după ce au fost degrasate cu benzină. Se întrebuințează ca decolorant al zahărului și după aceasta ca material prim pentru prepararea fosfaților.

Negruțlu-Fekete Ion, canonic în Blaj (n. 1817 † 1888). In anul 1863 deputat al dietei transilvane, care l-a delegat în senatul imperial din Viena. In 1865 și 1870 a fost candidat la episcopia din Gherla, iar la alegerea de mitropolit din 1868 a obținut 36 voturi. A întemeiat o fondațiune de burse pentru ajutorarea studenților săraci.

Negru-Vodă, (cetatea lui —), ruină pe malul Dâmboviței în com. Stoenești (jud. Muscel). O altă ruină de cetate veche cu același nume e în com. Șarânga (județul Buzău).

Negruzzi Constantin, mare scriitor rom. (n. 1808 † 1868). A fost unul dintre redactorii „Daciei literare". Colaborator la „Propășirea" și „România literară", „Foaia pt. Minte" a lui Bariți, „Curierul de ambe sexe" a lui Eliade și „Albina Rom." a lui Asachi cu Kogălniceanu și Russo, aplicând programul curentului istoric (în nuvelele sale) și al celui poporan. Cântece populare ale Moldovei. Este creatorul nuvelei istorice în lit. rom. („Alexandru Lăpușneanu"). In 1840, e director al teatrului din Iași, alături de Kogălniceanu și Alecsandri, contribuind mult la desvoltarea unui repertoriu rom. („Muza dela Burdujeni", „Doi țărani și cinci cârlani"). In „Scrisori", N. scrie minunate pagini de satiră socială și umor, care, alături de nuvela sa istorică, sunt cele dintâu contribuții însemnate ale prozei noastre literare, pe care N. o creează cu mult talent. Ca poet, N. scrie poema eroică „Aprodul Purice" (1837), socotită la apariția ei ca un eveniment lit. (Subiectul tratează un episod din lupta lui Ștefan cel Mare cu Ungurii), apoi poezii lirice, m. puțin reușite și traduceri reușite din baladele lui V. Hugo și din poetul rus Pușkin și (cu Donici) Satirele lui Antioh Kantemir. Proza lui este însemnată și pentru ideile sale despre limbă. El combate exagerările Ardelenilor, după cum combătuse și curiozitățile învățământului grecesc („Cum am învățat românește"), bazându-se pe bunul simț și pe tradiții. N. este unul din marii reprezentanți ai romantismului și tradiționalismului și un promotor al renașterii literare din epoca 1840—1860. Scrieri în ed. compl. la „Minerva" (București 1912) și în „Biblioteca pentru Toți". Despre N.: Eug. Lovinescu: „C. N., viața și operele lui". (1913.)

Negruzzi Iacob, poet, romancier și nuvelist rom. (n. 1842), fost redactorul „Convorbirilor Literare" timp de 28 de ani, membru și fost secretar și președ. al Acad. Rom., întemeietor al „Junimei", cu alții (v. „Junimea"). Fost prof. de drept comercial la Univ. din Iași, apoi la București. Poeziile sale au caracter satiric, liric-erotic sau filos., fără a fi prea profunde. Altele: balade și o pastorală. In proză, are un roman, impresii de călătorie, nuvelete, dialoguri. A scris teatru și a tradus din piesele de teatru ale lui Schiller. Dar mai însemnate vor rămânea ale sale „Amintiri din Junimea". Alte scrieri mai importante: „Cîpii după natură", „Mihai Vereanu", roman, „Poezii", etc.

Negulescu Demetru, profesor de dr. internațional privat (pentru doctorat) la univ. din Buc. (n. 1875).

Negulescu Paul, prof. de dr. Constituțional și Administrativ la univ. din Buc. (n. 1874), fost prof. de ist. dr. public și privat.

Negulescu P. Petre, filos. rom. (n. 1872). Prof. de istorie și enciclopedia filos. la univ. din București, fost prof. la univ. din Iași, fost de două ori ministru al instrucțiunii în guvernul Averescu și președinte al camerii. Este partizanul unui empirism critic. Profesor distins prin claritatea, erudiția și seninătatea expunerii. E un strălucit cunoscător al istoriei filos. Scrieri: Impersonalitatea și moralitatea în artă; Socialismul și arta; Psihologia stilului; Rolul ideilor și progresul social (în „Omagiu lui T. Maiorescu"); Filosofia Renașterii (până acum 2 vol. 1910 și 1914); Reforma învățământului; Partidele politice, etc.

Negulici Ioan D. (n. 1812 † 1855). Unul din întâii pictori români. Studii la Paris. Cunoscut mai ales ca portretist (Dimit. Brătianu), C. A. Rosetti, Cesar Boliac, etc.). S'a ocupat și cu literatura, editând o colecție de traduceri. Mort la Constantinopol.

Negură, nor care se coboară la suprafața pământului, pe vreme liniștită, fără vânt și cu temperatură scăzută. Formarea N.-ei este favorizată de firele de praf aflătoare în suspensiune în atmosferă, căci vaporii de apă condensându-se se depun pe ele formând mici picuri de apă. N. din orașele industriale este de coloare mai închisă din cauza fumului, a funinginei și altor impurități. Pe lângă temperatură sub 0° C. vaporii condensați înghițată și se depun sub formă de brumă.

Nehoiașu (3717 loc.), com. rur., jud. Buzău, pl. Buzău. Formată din satele: Arsele, Bâsca-Roziliei, Bontu, Broasca, Cașoca, Gârboi, Gura-Siriului, Lunca-Priporului, Muscelușa, Puricoasa, Ruptura, Vinețișu. Primăria la Lunca-Priporului. Perc. locală. P. U. și G. locală.

Nehoiașul, râu afl. al Buzăului în comuna cu același nume.

Nehrung, numele cordonului litoral pe coasta Mării Baltice.

Neipperg Adam-Adalbert conte de —, (n. 1775 † 1829). A servit în armata austriacă, distingându-se în luptele dela Doelen. Când Maria Luisa deveni soția lui Napoleon și împărăteasa Franței, fu trimis de curtea din Viena în suita ei în calitate de mare maestru a casei împărătesei. In 1815, Napoleon exilat redevenind ducesă de Parma, contele de Neipperg deveni soțul ei, din care căsătorie avu trei copii.

Neisser Albert, medic german (n. 1855 † 1916). Venerolog celebru; prof. de dermatologie în Breslau. Are cercetări fundamentale asupra gonococului și transmiterii sifilisului.

Nekraszov Nikolaj Alekșejevič (cit. Necrasov), poet agitator și critic rus (n. 1825 † 1876). A scris poezii lirice ren., dar și epice, care au devenit populare. Ideile sale democratice susțineau liberatea sclavilor. A fost un spirit pozitivist și ateu.

Nelson, Fluviu din Canada, se varsă în baia Hudson. Izvorăște din lacul Winnipeg. Lung de 650 km. Repezișuri și cascade.

Nelson Horațiu, viconte-amiral englez rămas celebru în istoria marinelor (n. 1758 † 1805). S'a distins în timpul războiului american, luptând contra Franței și apoi contra Spaniei. A distrus flota franceză la Aboukir, în timpul expediției lui Napoleon în Egipt. Rănit grav în lupte, pierdu pe rând un ochiu,

apoi brațul drept, și fu ucis apoi în bătălia dela Trafalgar, după ce distruse flota franco-spniolă.

Nemathelminte (zool.), clasă a viermilor. Corp cilindric, alungit, fără segmentație și fără organe segmentale. La extremitatea anterioară au papile și croșete. Bisexuați.

Nematozi (zool.), viermi, ord. al Nemathelmintelor. Toți au intestin, cei mai mulți cu gură și anus. Două canale excretorii în liniile laterale, cu deschizătură comună ventrală. Multe specii paraziteză animale și plante.

Němcova Bohema (Niemțova Bojema), scriitoare cehă (n. 1820 † 1862). A scris interesante povestiri și nuvele cu subiecte din viața țărănească. În rom. „Bunica" tradusă de Urban Jarnik.

Nemea, vale largă din vechea Ellada (Argolida) pe drumul dintre Corint și Argos. Cunoscută prin jocurile ce se dădeau aici, în amintirea victoriei repurtate de Hercule contra leului din N. Resturi de teatru și templu în stil doric.

Nemertine (zool.), ord. al Plathelminților. Corpul lung, ciliat; au o trompă retractilă și aparat circulator închis. Bisexuate. Trăiesc în apă de mare.

Nemeș (milit.). Soldat din elementul călare, curtean în timpul lui Ioan Vodă cel Cumplit (sec. al XVI). Termen luat din ungurește prin elemente ungurești angajate în oștire.

Nemeș. 1. N. Ion, învățător în Abrud, fost tribun în oastea lui Buteanu. Prins de insurgenții unguri, a fost spânzurat fără sentință. — 2. N. Vasile, director al școalelor naționale rom. gr. cat. din Ardeal în anii 1797—1807.

Nemesis, în mitol. gr. zeița răsbunării și a dreptății zeilor, păstrătoarea echilibrului universal.

Nemira, culme din Carpații Moldovei. Se întinde între vârful Șandorul Mare și N. Mică. Este formată din N. Mare și N. Țiganca. Altit. mijlocie 1000 m.

Nemirovič-Dančenko Vladimir Ivanovič, poet, dramaturg renumit rus, (n. 1858). A fondat împreună cu Sztanislavskij, Teatrul Artistic din Moscova (1898). Din dramele sale „Valoarea Vieții", a avut un succes răsunător.

Nemoiu (3198 loc.), com. rur. jud. Vâlcea, pl. Drăgășani. Formată din satele: Amărăști Padina, Palanga, Merișești și Nemoiu. Primăria în Nemoiu. P. U. Drăgășani. G. Zăvideni la 7 km.

Nemțeanu B., numele lit. al lui Benjamin Deutsch, scriitor rom. (n. 1887 † 1919). A scris poezii („Stropi de soare", 1915), Cronici lit. și proză: „O călătorie în lumea Albinelor" și a colaborat la diferite rev.

Nemțeni (3429 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, pl. Bujoru. Formată din satele: Cățăleni, Cuza-Vodă, Nemțeni, Obilenii-Noui, Obilenii-Vechi. Primăria la Nemțeni. Judec. de ocol. Of. P. local. G. Huși la 27 km.

Nemțișorul, râu din jud. Neamț, izvorăște din M-tele Pleșa, trece pe la Mănăstirea Neamțului și după ce se unește cu Ozana, ia numele de Neamțul și trece pe la Tg.-Neamțului.

Nemurirea sufletului (filos.). Credința că sufletul omului supraviețuiește corpului. Vechile religii admit migrațiunea sufletului dela un corp la altul (Inzii, Orficii, v. Metempsihoza) sau cred că e călăuzit de umbre în Hades (la Grecii vechi), ori în Scheol (Ebreii). Dintre filosofi Plato caută să întemeieze ideea nemuririi pe baze raționale. Creștinismul admite învierea trupului, când sufletele, care petrec în acest timp în raiu, purgatoriu sau iad vor veni la trupurile lor.

Nenițescu Ion, poet rom. (n. la Galați 1854 † 1901). Toate scrierile sale sunt inundate de simțiri și idei naționaliste, în poeziile sale eroice preamărește vitejia soldaților noștri și-și arată speranța în viitorul țării. A colaborat la „Convorbiri lit." (1877—1892). Scrieri: „Flori de primăvară", „Șoimii dela Răsboieni", „Pui de lei", 1894, „Dela Românii din Turcia Europeană", „Radu dela Afumați", dramă istorică.

Nenițescu Ștefan (n. 1897). A scris „Denii", „Vraja", „Ode italice", poezii, Cronici artistice la diferite rev., Istoria artei ca filosofie a istorici.

Neocatolicism, tendința unei apropieri a catolicismului de societatea modernă.

Neoclasicism, mișcare din lit. universală a sec. XX, care datează apr. de pe la 1905, având ca deviză cultivarea formei operelor literare (și chiar a operelor de artă) după modelul dat de „clasicism" (v. c.). N. e o reînviere a clasicismului.

Neocriticism (filos.), doctrina filos. prin care urmărindu-se să se concilieze filos. lui Hume și a lui Kant, împărtășește fenomenalismul radical, respinge teoria lucrului în sine și idea de infinitate, care e înlocuită cu cea de indefinit și de discontinuitate. Pe când Neocantianii germ. accentuau partea teoretică a filos. lui Kant, N.-ul o accentuiază pe cea practică. N.-ul a avut cu rev. „La critique philosophique"" (1872—89), și ca reprezentanți pe Ch. Renouvier și Pillon.

Neodarvinizm, (biol. filos.). Teorie transformistă (v. c.), care nu admite moștenirea caracterelor câștigate (prin experiență sau deprindere) și explică numai cu ajutorul selecțiunii (v. c.) creșterea organelor, sau structurilor utile (în biol.) și a însușirilor folositoare vieții (în psihol.) (v. Weismann, cf. Darvinism).

Neodim, element din grupa pământurilor rare, simbolul Nd. greut. atomică 144,3 se găsește alături de praseodim de care se separă cu ajutorul unei soluții concentrate de sulfat de potasiu. Sărurile sale sunt de coloare violetă, iar în soluție devin roșii.

Neofit (gr. = de curând plantat). 1. Om de curând intrat în vreo societate. 2. La vechii creștini cel de curând botezat. Azi se numesc N-i Evreii botezați. 3. Cel de curând intrat în vreun ordin călugăresc.

Neogen (geol.), a doua perioadă din era terțiară, divizată în două epoce: miocen și pliocen, formațiunile sale fiind reprezentate prin calcare, gresii, marne și gipsuri, tufuri vulcanice, conglomerate, pietrișuri și argile cu cărbuni. În această perioadă în Emisferul nordic, apar mamiferele gigantice din neamul elefanților (Dinotherium, Mastodon, Elephas, Mamutul, Stegodon, etc.), se desvoltă puternic Rhinoceridele, Hipopotamii, Cervidele, Camelidele, Suideele (porcii), Carnivorele cu forme de hiene, pisici și câini (Machaerodus) și Maimuțele. Tot în N. apar strămoșii mai apropiați ai calului (Equide ex.: Anchitherium, Hipparion), (v. Miocen, Pliocen).

Neogramatici, cercetătorii germ. m. ales (Brugmann v. c., Osthoff, Leskin), care au impus în investigațiile lingvistice „legi fără excepție"" în evolutia limbii. Direcția inaugurată de ei reprezenta o reacțiune împotriva paleo-lingviștilor (v. c.). Au reușit să găsească multe etimologii, dar n'au ținut seamă de limba vie (v. Neolingviști).

Neogreacă, Literatura —. Posedă poezie poporană și lit. pop. dcsvoltată chiar în celelalte genuri. Lit. cultă este cultivată din sec. al XVI în Creta, iar în sec. al XIX în deosebi de cercul poeților din Mossolonghi, din care fac parte: Palamas, Drossinis, Hagiopsilos, cari se opun școalei aristocratice ateniene și o desființează. Din Școala ateniană fac parte: Sutzos, Rangabe, Vlachos, Vassiliadis și Paraschos. Nuvela înflorește cu Theotokis, Paroritis, nuvela psihol. și socială cu Vutyros. Scriu drame istorice clasice: Vernardakis, Al. Rangabe și drame sociale moderne: Kambissis, Nirvanas, Melas, Horn, Xenopulos, etc. Exista și lit. poporană frumoasă.

Neoimpresionism, direcție modernă în pictură, introdusă de pictorii franc. și belgieni (Pissaro, George Seurat, Henri Martin, Edmond Cross, Le Sidaner), care nu se bazează numai pe observația naturii (ca impresioniști) ci țin seamă și de rezultatele experimentării științifice. Pictează, pe un fond alb cu o varietate de colori, pt. ca să producă cel mai mare efect de lumină (v. Pointilism).

Neokantieni, filosofii cari, nemulțumiți de idealismul speculativ al lui Schelling și Hegel, au cerut o „reîntoarcere la Kant" și la filos. lui critică pe care au încercat s'o prelucreze, continuând-o. Ei găsesc că problema fundamentală în filos. lui Kant este critica rațiunii pure (teoria cunoașterii) și resping metafizica. Partizani: Otto Liebman și Fr. A. Lange, apoi școala din Marburg (v. c.), Școala din Baden (v. c.), Riehl, ș. a.

Neolamarckism (biol.), sistem evoluționist modern, prin care se revine la ideile lui Lamarck, luându-se ca bază a evoluției speciilor adaptarea directă prin întrebuințarea și neîntrebuințarea organelor.

Neolingviști, cei care nu admit rigiditatea „legilor fonetice" fără excepție în evoluția limbii, ci cer să țină seamă și de graiul viu, nu numai de limbile moarte; de răspândirea geografică (Gilliéron); de semantica cuvintelor (Bréal); de fonetica experimentală (Rousselot); de elementul social (Meillet), de accent, ritm, dispoziția sufletească (K. Wossler); de estetica limbii (B. Croce); etc.

Neolitic, epoca a doua a vârstei de piatră a omenirei. Instrumente de piatră lustruită, spre sfârșit și de bronz. Se crede că transformarea paleoliticului în N. în Europa s'a făcut sub impulsiunea unei imigrațiuni de popoare venind din podișul Iranului sau Asia Mică. Din această epocă ne-au rămas monumentele megalitice, menhirele, tumulii, etc.

Neologisme. 1. Cuvinte nouă introduse într'o limbă din alte limbi, de obiceiu înrudite sau, mai rar, străine cu totul, și pentru care limba ce le primește e lipsită de termenii necesari exprimării ideilor nouă ale civilizației. Ex.: auto s. automobol, cinema, cinematograf, microscop, dactilografie, epistemologie, audiență, etc. 2. Problema Neologismelor în limba noastră este foarte veche și a apărut deodată cu trebuința celor dintâiu noțiuni de civilizație împrumutată dela popoarele străine vecine, sau mai îndepărtate, cu care pop. rom. a venit în contact, dealungul tulburatelor vremuri trecute. Astfel dacă nu s'ar putea, poate, considera drept neologisme cuvintele străine introduse în „textele rotacizante" (v. c.), unde nu toate vorbele sunt slave sau de altă origine, numai pentrucă umilul traducă-

tor nu cunoștea termenul rom. corespunzător. — apoi desigur că problema neologismelor apare întreagă; din necesități practice, Mitropolitul Simeon Ștefan, care în celebra prefață a Noului testament din Bălgrad (1648) spune că, în deosebire de alții, unele cuvinte „noi le-amu lăsatu cum au fostu în izvodulu grecescu văzându că alte limbi încă le ținu așiă, cumu-i: *synagoga* și *poblicanu* și gangrena și pietri scumpe, carele nu să știu românește ce sântu..." Problema apare aici în reală ei lumină. Și lucrul acesta s'ar putea urmări dealungul întregii lit. religioase și istorice. E destul să amintim de aceeași problemă pe vremea influenței polone (v. c.) din Moldova, pentru a ne da seama că toate ecourile culturilor străine se resfrâng și asupra acestei chestiuni, totdeauna, în istoria limbii rom. La începutul sec. al XIX, purismul latiniștilor fiind încă puternic, totuși apare și problema neologismelor. Astfel, deși găsirăm încă în teoria ciudată a derivației din gramatica lui Paul Iorgovici (1799) și în părerea expresă a acestuia de a împrumuta termini francezi (ca: a avantirui, a-vanțemînt, etc.), — ea se pune din cauza altui avânt al înrâuririlor străine: greacă modernă, franceză și italiană. Budai-Deleanu (v. c.), Eliade Rădulescu și poeții *mai mici* din epoca sa, apoi chiar în Moldova, Asachi și toți scriitorii secolului al XIX își pun problema, fie teoretic (Ex.: Eliade, în Prefața *Gramaticei* dela 1828), fie practic. În cercul Junimei problema a fost din nou discutată după ce curentul critic (v. c.) dela 1840—1860 o atacase și el. Ea are răsunet în criticile lui T. Maiorescu și în polemicile acestuia, iar mai târziu e pusă ori de câteori cercetezi limba literară a unui scriitor modern și contemporan. Un criteriu teoretic pentru primirea neologismelor nu poate fi decât relativ, chestiunea căpătând, ca orice problemă de limbă, o soluție datorită evolutiei, timpului. Totuși se poate admite în genere că Neologismele cu drept de „naturalizare" sunt: 1. acelea care aduc un serviciu graiului, exprimând pentru întâiași dată noțiuni nouă, fără echivalent în vocabularul nostru, sau exprimând „mai nuanțat" unele idei care până la primirea lor nu se puteau preciza îndeajuns, ex.: Telegraf, aptitudine reorganizare, metempsihoză, analfabet, instigație, fantazie etc.; 2. acelea care servesc ca termini tehnici în vreo ramură a culturii și care n'au cum să fie traduși în rom. Ex.: perpendiculară, contracte, aleatorii, instrucțiune (în dr.), etc. 3. Toate N.-le trebuesc adoptate firii limbii noastre, s. a. m. d.

Neomarxismul (politică), directivă contemporană socialistă, bazată pe Marxism care urmărește însă o adaptare mai puternică la împrejurările sociale ale vremii decât acesta (v. Marxismul). În Franța și Italia s'a desvoltat un N. sindicalist (v. Sorel).

Neonul (chim.), v. Gaze nobile.

Neopitagorei (filos.), filosofii din Alexandria, sec. I a. Chr. — sec. 2 d. Chr. profesau o concepție teosofică despre lume, plecând dela teoria numerelor a vechilor Pitagorei și o morală religioasă asatică. Au folosit ca eclectici metafizica platonică și concepțiile aristotelice și stoice.

Neoplatonism (filos.). Către mijlocul sec. al III d. Chr. spiritul filos. grec se ridică iarăși, căutând să dea naștere unui nou sistem de gândire, din contopirea doctrinelor platonice, aristotelice stoice unite cu idei teosofice și mistice = N.-ul. Întemeietorul N.-ului este Ammonius Sakkas și Plotin este sistematizatorul (v. Plotin, cf. Misticism, Teosofie). Ei alcătuiesc împreună cu Porphirius, elevul și editorul lui Plotin „Școala alexandrinică-romană". Prin „școala siriană" cu Jamblichus din Chaldis și elevul său Porphyrius, N.-ul vine în opoziție cu creștinismul. Alți partizani: Theodorus din Asine, Maximus din Ephesos, împăratul Julianus, Hypatia. „Școala ateniană" reprezentată de Proklus și școlarii săi: Isidorus, Damaskius, Simplicius. Școala ac. e închisă în 529 d. Chr. de împăratul Iulian și, odată cu ea, dispare filos. greacă.

Neorganici (chim.) sau anorganici se numesc corpii minerali simpli și compuși, sintetici sau naturali — din regnul mineral — cari n'au carbon în compoziția lor.

Neoromantism, directivă din lit. modernă univ., care datează cam de pe la 1890, când s'a născut prin reacționarea împotriva Naturalismului. În Germania reprezentantul tipic al N. este H. von Hofmansthal († 1929) și E. Hardt. In Belgia Maurice Maeterlinck.

Neoscolastica = Scolastica (v. c.) nouă. 1. O directivă în știința și filos. cu scopul de a reînvia Scolastica. A început prin sec. al XVII având ca promotori pe Spaniolii Suarez și Banez. 2. Mișcarea de reîntoarcere la concepția lui Thomas de Aquino, inițiată de papa Leo al XIII în a. 1879. Azi există o întreagă filos. N. în sens. 2. v. Neotomism.

Neotenie (biol.), perseverarea unor animale în stare larvală, fiind totuși organele sexuale complect desvoltate și fiind capabile de a procrea. Se găsește normal la *Amblystoma*, unele insecte, tunicate și unii viermi.

„Neotericii" (lit. lat.), poezii din grupul „tinerilor", cari cercau o înoire a lit. lat. în sec. I. a. Chr., alcătuind opoziția literară contra lui Caesar. Ei imitau poezia alexandrinică gr. mai ales în metrică. Au început deasemeni să prelucreze limba lit. și stilul, să cultive în predilecție genul liric, în poezia ocazională și în epigramă, și să se inspire din legendele și mitologia greacă. Din grupul N.-lor făceau parte mai mulți poeți neînsemnați, sub conducerea lui Valerius Cato, dar mai ales C. Licinius Calvus (era și orator) și în deosebi Valerius Catullus (v. c.).

Neotomismul (filos.), este filosofia neoscolastică a catolicismului, care a fost îmboldită de o enciclică („Aeterni patris", 1879) a papei Leo al XIII. Aceasta proclamă filos. lui Toma de Aquino drept cea m. potrivită să respingă filos. modernă și greșelile ei și în stare să recepționeze rezultatele „asigurate" ale științelor nouă. Din 1888 trei reviste germane deservesc N.: „Jarbuch für Philosophie und Spekulative Theologie, Das Philosophische Jarbuch, și St. Thomas-Blätter (o rev. m. pop.) în Belgia: Revue neoscolastique (o expunere scurtă și clară în A. Messer, „Philos. der Gegenwart", § 2.).

Neoumanism, mișcare culturală din sec. al XVIII, inițiată de J. M. Gessner, J. A. Ernesti și Chr. G. Heyne, susținută mai ales de Winckelmann. Avea de scop formarea personalității individuale din p. d. v. estetic și social (uman) după idealul hellen. A avut mare influență în cultura germ. W. von Humboldt a fost cel din urmă partizan al N.

Neovitalism, teorie biol. și filos., admite că viața nu se reduce la fenomenele fizico-chimice ale mecanismului forțelor organice, ci constă și din forțe dirijate spre un scop: viața își are scopul în sine, ea are în sine puterea de formare, — (cf. vitalism) a structurilor și funcțiunilor organice, cu care organismele se adaptează mediului.

Neozoică (geol.) sau cainozoică, eră geologică, cuprinzând grupa sau era terțiară și cea cvaternară (v. c.).

Nepa cinerea (zool.), insectă numită și Scorpia de apă. Ord. Hemiptere. Picioare adaptate pentru prinderea prăzii. Trăiește în fundul apelor stagnante, în nămol. Ouăle le depune pe plante acvatice. Înțeapă foarte dureros.

Nepal, regat sub protecția engleză în Industanul de N. cu 5,640.000 loc., pe 140.000 kmp. Capit. Khatmandu (80.000 loc.).

Nepenthacee (bot.), fam. de plante dicotil. carnivore din ordinul Sarraceniale. Există vreo 40 de specii mai ales în tropi. Florile dioice. Frunzele poartă un sac cu capac care atrage insectele. Insectele care cad în sac sunt digerate. Ex. N. destilatoria (Ceylon). N. edwardsiana (Borneo). Multe se cultivă în sere.

Nepomuk, Sf. Ioan, patronul Cehoslovaciei (*n.* 1340 † 1393), a fost înecat în râul Moldova, din cauză că n'a voit să descopere păcatele reginei, spuse în spovedanie.

Nepos Cornelius, istoric roman (n. 94 † 24 a. Chr.), autorul lucrărilor: „De viris illustribus", din care ni s'a păstrat *numai partea care tratează* despre generali străini, nu romani, iar din „De latinis historicis" numai biografiile lui Cato și Atticus. Din punct de vedere istoric defectuoase, dar bune ca biografii.

Nepotism, înseamnă tendința de a pune în slujbe și demnități rudenii fără valoare, în dauna interesului public.

Neptun, planeta cea mai îndepărtată a sistemului nostru planetar. Descoperirea sa (1846) este cel mai frumos triumf al științei astronomice. Leverrier, astronom franc., observând neregularitățile mișcării lui Uran, a dedus că acestea nu pot fi cauzate decât de o planetă mai îndepărtată decât Uran, și a calculat orbita, massa și celelalte elemente ale planetei necunoscute și neobservate încă, determinându-i locul pe bolta cerească unde trebuie să se afle la un timp dat. Pe baza acestor date astronomul Galle din Berlin a și găsit planeta aproape exact în locul indicat de Leverrier. N. este la 4500 milioane km. dela Soare, timpul de revoluție este 164 ani, diametrul 55.000 km. Nu se poate vedea cu ochiul liber. Nu i-se cunoaște decât un singur satelit, care este singurul în întreg sistemul nostru solar, care are mișcare de revoluție retrogradă (dela răsărit spre apus).

Neptunus, la Romani, zeul mării, identificat cu Poseidon al Grecilor. E reprezentat cu barbă, în mână având un „tridens" (furcă cu trei coarne), cu care liniștea furtunile mării.

Nera, râu din Banat, afl. al Dunării, izvorăște din M-ții Semenicului și la m. distanță, formează o vale largă, intens aluvionată, râul are multe meandre.

Nereide, în mitol. gr. cele 50 de fice ale lui Nereos, nimfe ale mărilor, binevoitoare pentru marinari.

Nereide (zool.), viermi numiți și Scolopendre de mare. Fam. Polichaete. Corpul segmentat, alungit; primul segment cu 2 ciri și 2 palpi, 4 ochi, trompă. Înoată și se îngroapă în nisip. Înmulțire sexuată.

Nereos, în mitol. gr. zeul mării, soțul zeiței Doris, cu care a avut pe Nereide.

Nerium (bot.); Oleandru. Fam. Apocynacee. Arbuști mari importați la noi din

Persia, Arabia și India, cultivați în sere. N. oleander, creșto deasemeni în Europa meridională. Din N. tinctorum se prepara mai do mult colorantul indigo. N. odorum, mirositor, ținut la noi în ghiveci în camere, conține sucuri veninoase.

Nernst Walter (*n.* 1864), *fizician și chimist* german, profesor universitar la Berlin. Are lucrări renumite asupra galvanismului, soluțiilor, îndeosebi celor electrolitice, a inventat lampa Nernst. In timpul din urmă N. a introdus în thermodinamică așa numitul „principiu al lui N."

Nero Lucius Domitius N. Claudius, împărat roman dela 54—68, fiul lui Domitius Ahenobarbus și a Agrippinei, elevul lui Seneca, fiul adoptiv al lui Claudius, după otrăvirea căruia ajunge la tron. Un monstru de crudime și vanitate: omoară pe Britanicus (v. c.); obosit de tutela mamei sale, Agrippina, o strangulează. Se credea pictor, sculptor, poet, muzicant, cântăreț, luând parte în circuri. Pentru a-și procura un spectacol neobișnuit se pare că a incendiat Roma (64), acuzând și martirizând pe creștini de acest act de nebun. Pune impozite mari; omoară pe Seneca, Lucanus, Thraseas, Răscoala generalilor Vindex și Galba, îi curmă domnia funestă, lăsându-se să fie omorît de Epaphroditus, spunând: „Ce artist mare pierde lumea !".

Nerol (chim.), parfum cu miros de portocale, foarte apreciat; v. Geraniol.

Nertchinsk, oraș din Siberia cu 17.000 loc., însemnat pentru minele sale de plumb, aur și argint. La N. sunt trimiși cei surghiuniți de Sovietul din Republica Moldovenească.

Neruda Jan, poet ceh (n. 1834 † 1891). A scris poezii lirice: „Cântece comice", povestiri și nuvele.

Nerușai (3288 loc.), com. rur., jud. Ismail, pl. Cîșmele. Of. P. local. G. Sărata la 47 km.

Nerva Marcus Cocceius (n. 22 d. Chr.), împărat roman dela 96—98, a adoptat pe Traianus. Domnia sa a fost moderată.

Nerval, Gérard de —, v. Gérard.

Nervi (anat.), organele de conducere ale sensibilității și motricității. Ei își au originea în creer sau măduva spinării și se termină în organe sau la suprafață (piele). Au forma de cordoane albicioase și sunt compuși din *fibre nervoase*; acestea nu-s altceva decât prelungirile celulelor nervoase din centru (nevrax.) Dela creer pornesc 12 perechi de n.: I. N. olfactiv: II. N. optic; III. N. oculomotor IV. N. trohlear: V. N. trigemen. VI. N. abducens. VII. N. facial; VIII. N. acustic: IX. N. glosofaringean; X. N. vag (pneumogastric); XI. N. accesor; XII. N. hipoglos. Dela măduva spinării își au obârșie 31 perechi de nervi: 8 din regiunea gâtului, 12 din cea toracală, 5 din lombe, 5 din reg. sacrală, 1 din cocis. N. motorici duc impulsurile dela creer la periferie (centrifugali), cei sensibili dela periferie la centru (centrinetali). Cei mai mulți n. sunt mixti, adecă conțin fibre mot. și sens.

Nervos, sistem (anat.), e compus din S. n. central cerebrospinal (creier și măduva spinării), și cel periferic (nervii). Afară de S. n. cerebrospinal mai există în organism un S. n. simpatic, cu caracter autonom, care înervează organele interne, ale căror funcțiuni sunt independente de voință (automate).

Nessos, în mitol gr. un centaur omorît de Heracles, când voia să-i răpească soția, pe Deianira (v. c.).

Nestemate (min.), sau pietre prețioase, cunoscute de antici sub numirea de gemmae, so numesc o serie de minerale care în baza rarității lor și a unor însușiri fizice speciale sunt foarte căutate fiind întrebuințate ca podoabe (ex.: diamantul, rubinul, safirul, topazul, smaragdul, etc. (v. c.). Insușirile lor speciale se însumează în următoarele: duritatea, colorarea, limpiditatea (claritatea), densitatea, focurile sau puterea de a reflecta, refracta și difuza razele de lumină, raritatea, integritatea și calitatea pietrei. In ansamblul acestor însușiri N. se clasifică (după C. E. Kluge) în: prețioase calitatea I (diamant, rubin, spineli); calitatea II (*smaragd, topaz, turmalina*); calitatea III (uncle var. de grenate, grosular, melanit); semiprețioase de calitatea IV (cvarțul și varietățile sale, etc.) și de calitatea V (alabastru, malachita). Prețul N. depinde de forma lor, de tărie și crește cu greutatea pietrei, exprimată în carate (v. c.) și anume numărul caratelor se mărește cu 2, suma se înmulțește cu jumătatea numărului de carate, iar produsul obținut, cu prețul unui carat. N. se obțin și în mod sintetic prin mijloace de laborator. Se falsifică din sticlă strass.

Nestor, fiul lui Neleus, regele din Pylos. A luat parte la expediția Argonauților și la asediul Troiei, unde dădea înțelepte sfaturi comandanților gr. De aici: un bătrân înțelept, dătător de sfaturi cuminți.

Nestor, un cronicar rus din secol. al XI—XII. Lui i se atribuie așa numita „Cronica lui Nestor", o cronică scrisă în mănăstiri (cron. călugărească), temelia analisticii rusești de mai târziu (v. Cronica lui N.).

Nestorovici Ștefan Uros, consilier regal magh. In 1810 a fost numit inspector general al școalelor ortodoxe din Ungaria. In 1822 a publicat „Viața Mântuitorului nostru Isus Christos". El a propus să se înființeze trei institute pedagogice pentru Românii, Sârbii și Grecii ortodoxi din Ung. Propunerea i-a fost primită și astfel s'a înființat Școala normală românească din Arad († 1825).

Netoliczka Oskar, Franz, literat sas ardelean contimporan (n. 1866). Fost director al liceului Honterus din Brașov. Germanist foarte apreciat. Cercetător multilateral și temeinic al literaturii germane și al istoriei religioase. „Schäferdichtung und Poetik des 18. Jahrh.", „Heines Romanzen u. Balladen", „Goethe u. d. Antike". „Die deutsche Reformation", „Joh. Honterus ausgewählte Schriften". Bibliografia lui Honterus, „Breve Chronicon Daciae", Trausch-Katalog, „Lehrbuch der Kirchensgeschichte" (10 ediții), Scrieri pedagogice. Excelente manuale școlare, etc. etc. In prezent colaborator la „Die Religion in Geschichte und Gegenwart" (Tübingen). Cele mai multe din lucrările sale sunt fundamentale, toate sunt temeinice și exacte. In 1919 a fost invitat să ocupe catedra de limba și literatura germană la Univ. din Cluj, dar n'a putut urma chemării. In 1924 a redactat împreună cu S. Pușcariu și alții revista „Cultura", menită să apropie pe teren cultural popoarele din Ardeal.

Netolitzky Fritz, medic și naturalist germ. (n. 1871). prof. de Anatomie și fiziologie vegetală, fost prof. de farmacognozie la univ. din Cernăuți, fost prodecan, autor foarte apreciat de lucrări de farmacognozie, anatomie și fiziologie vegetală, zoologie (sistematica cărăbușilor). Importante sunt cercetările sale despre identificarea elementelor morfologice vegetale în fecale, cadavre și zăcăminte preistorice. Excelent cunoscător al etnografiei medicale.

Nettesheim Agrippa Cornelius de —, scriitor, medic și filos. (n. 1486 † 1535). A fost istoricul lui Carol V. S'a ocupat și cu științele oculte, fiind chiar acuzat de *magie*.

Netto, greutatea unei mărfi după scăderea greutății ambalajului (tara). Profit N. avem dacă scădem toate cheltuielile din profitul brut (v. brutto).

Neuchâtel. 1. Oraș din Elveția, capit. cant. N. 24.000 loc. Ceasornicării. Cantonul are 131.300 loc. pe 800 kmp. Agricultură, exploatarea pădurilor. — 2. N. (lac de —) în Elveția, la poalele munților Jura. Are o lungime de 39 km. și adâncime de 70 la 150 m.

„Neue Freie Presse", ziar politic liberal din Viena, întemeiat în 1864, condus câteva decenii de șef-redactorul și ziaristul Moritz Benedikt, acum de șefredactorul Ernst Benedikt.

„Neue Preussische Zeitung" (Kreuzzeitung). Foaia partidului conservator german. Apare la Berlin. A fost înființată în 1848.

„Neue Züricher Zeitung", ziar elvețian, înființat 1870; dela 1821 reprezintă liberalismul. Are foarte bune informații economice și de politică externă.

Neuilly, Tratatul dela —. Incheiat în 27 Nov. 1919 între Antantă și Bulgaria cu următoarele condiții: o parte din Dobrogea sudică o cedează României, Tracia occidentală Jugoslaviei și Greciei, primind numai Tracia orientală; de Marea Egeică e separată, având numai libertatea debușeului economic. Plătește 2,5 miliarde despăgubiri, 50.000 tone de cărbuni Jugosl., iar armata și-o reduce la 30.000 soldați.

Neuilly-sur-Seine, com. în Franța cu 51.600 loc. Fabrici de automobile și umbrele. Produse chimice.

Neukirch Beniamin, poet germ. (n. 1665 † 1729). In satirile sale a știchiuit lit. timpului său și s'a ridicat împotriva educației de pe atunci a tineretului. Este cel dintâiu critic al lit. germ. A imitat pe Fenelon, din care a tradus în versuri „Les aventures de Télémaque".

Neumann Karl Gottfried (n. 1832), matematician germ., prof. univ. A fost unul din fondatorii revistei „Matematische Annalen". Are lucrări importante atât în domeniul matematicei, cât și a fizicei teoretice. Dintre aceste mai importante sunt „Vorlesungen über Riemanns Theorie der Abelschen Integrale" (1865); „Vorlesungen über die mechanische Theorie der Wärme" 1875; „Untersuchungen über das logaritmische und Newtonsche Potential" 1877, etc.

Neume, notațiunea fără portativ introdusă în muzica bisericească de Papa Grigore cel Mare († 604). Constă din puncte, virgule, linii drepte și curbe, cârlige în diferite poziții. Din această notațiune, foarte complicată, derivă notațiunea psaltichiei uzitată și azi în biserica ortodoxă.

Neuralgie (med.), v. Nevralgie.

Neurastenie (med.) = stare bolnăvicioasă, o turburare a sistemului nervos, fără ca să fie produsă de vre-o leziune organică (v. și Nevroză).

Neurina (chim.), sau hidroxidul de viniltrimetilamoniu, otravă puternică, găsită în ptomainele din cadavre.

Neurită (med.), v. Nevrită.

Neurologie, ramură a medicinei care se

ocupă cu studiul şi tratarea boalelor sistemului nervos.

Neurom (med.), v. Nevrom.

Neuron (anat.), celula nervoasă cu toate prelungirile ei. N. e unitatea organică a sistemului nervos.

Neuropat (med.), om care sufere de o afecţiune a sistemului nervos.

Neuropatil (med.), termen general pentru afecţiunile sistemului nervos.

Neuroptere (zool.), ord. al insectelor. Organe bucale masticatoare, mai rar sugătoare. Ambele perechi de aripi similare, adeseori cu nervure în reţea. Metamorfoză complectă.

Neuroza (med.), v. Nevroză.

Neustädter Michael, medic sas (n. 1736 † 1806), fost medic primar al Sibiului. A scris mai multe lucrări medicale şi botanice, între care 2 cărţi despre vaccinare. Una a fost tradusă în româneşte „Vărsatul mântuitor" (1803), fiind prima lucrare medicală tipărită în româneşte.

Neustrelitz, oraş din Germania, capit. statului Meklenburg-Strelitz. Are 12.000 loc. Turnătorii de fier.

Neutralitate (politică), atitudinea unui stat care păstrează prudenţa faţă de conflictul ivit între alte state, neparticipând la cearta lor. N. armată atitudinea de mai sus, când statul neutral se înarmează spre a garanta N. Acesta a fost principiul şi atitud. Rom. în 1914 la isbucnirea războiului mond.

Neutralizare (chim.), reacţia prin care un acid se combină cu o bază pentru a da o sare şi apă. N.-ea este însoţită de o degajare de 13, cal. pentru un echivalent gram de acid şi de bază, oricare ar fi acizii şi bazele participante la reacţie.

Neutre (vocale), a căror timbru este puţin caracterizat şi care provin din transformarea diferitelor vocale neaccentuate cu un timbru bine determinant, ca de ex. „e" final francez în cazurile când nu este cu totul amuţit. Limba română n'are vocale N.

Neuville, Alphone de —, distins pictor militar franc. (n. 1836 † 1885). Are opere pline de realism: Dernières cartouches; iar împreună cu Detaille „le Panorama de la bataille de Champigny".

Neuwied, oraş din Prusia Renană, pe malul dr. al Rinului, topitorii de fier. 12.000 loc. Castelul principiilor de Wied, unde s'a născut Carmen Sylva.

Nev (med.), popul. alunită. Nevul e o deformare congenitală şi permanentă a unei părţi mărginite a pielii, care constă în grămădirea în acel loc de pigment.

Neva, fl. din Rusia. Iese din lacul Ladoga şi se varsă în golf. Finlandic.

Nevada (Sierra). 1. Munţii din S.-ul Spaniei, între Gibraltar şi cap. Palos. Formaţi din şisturi, au vârfuri înalte (Mulahacen cu 3534 m.), prăpăstioşi, cu zăpezi perzistente şi mici gheţari. — 2. S. N. munţi din America de N. (U. S. A.), paraleli cu coasta Pacificului, la 200—300 km. distanţă. Baza din cristalin acoperită cu vulcanic. Pante dulci spre V., abrupte spre E. Formează marginea de V. a marelui Basin, vârfuri înalte, pasuri la peste 2000 m.

Nevada, stat din U. S. A. de N. supraf .286.675 kmp. cu 77.000 loc. Capit. Carson-City. Podişuri sterile, dar bogate mine de argint.

Nevralgie (med.) = boală caracterizată prin dureri vii pe traectul unui nerv. N. trigemenului, v. Trigemen.

Nevralgie intercostală (med.) = durere localizată într'un punct oarecare al pieptului, între coaste.

Nevralgie sciatică (med.) = durere pe tot traectul nervului sciatic, datorită inflamaţiei lui.

Nevrastenie (med.), v. Nevroză şi Neurastenie.

Nevrită (med.) = inflamarea unui nerv.

Nevrom (med.) = tumoare foarte dureroasă ce se desvoltă în ţesutul unui nerv.

Nevroză (med.), turburare în funcţia normală a sistemului nervos, fără ca să se poată dovedi existenţa unei lesiuni obiective în el. Când se poate găsi originea psihogenă a n., avem deafacе cu psihonevroze. Neurastenia este o astfel de n., pe care şcoala lui Freud o reduce la turburări actuale în viaţa sexuală.

Nevroze traumatice (med.), n. produse de zguduituri în urma unui accident. De acest grup ţin şi n. de războiu, produse mai ales de explozii în apropiere.

New-Bedford, oraş în Statele-Unite (Massachusets) cu 121.000 loc. Industrie de bumbac. Port de unde pleacă balenierele americane.

New-Brunswick, oraş din U. S. A. de E. (Jersey). Are celebrul colegiu Rutgers. 33.000 loc.

Newcastle sau **Newcastle-upon-Tyne**, oraş dn Anglia, reşed. comit. Northumberland cu 275.000 loc. Centru comercial cel mai mare pentru huilă.

Newcomb Simon, (n. 1835 † 1909), astronom şi profesor universitar în Washington. A calculat tabele noi pentru planete şi pentru Lună. N., a scris şi un renumit tratat popular de astronomie.

New-England, nume dat altădată părţii Statelor Unite, care formează astăzi statele New-Hampshire, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, Vermont şi Maine.

New-Foundland, v. Terra-Nova.

New-Haven, oraş din U. S. A. (Connecticut) cu 185.000 loc. Port la baia N.

New-Jersey, unul din statele de NE. din U. S. A. 21.299 kmp. cu 3,156.000 loc. capit. Trenton. Mine de fier şi de zinc. Industrie foarte desvoltată.

„New York Herald", unul dintre cele mai răspândite ziare în Statele Unite americane, întemeiat în 1835, de James Gordon Bennett. La Paris apare în ediţie specială.

Newcomen Thomas (n. 1663 † 1729), mecanic englez, s'a ocupat mult cu construirea maşinilor cu vapori. Pe la 1710 maşinile lui au fost foarte întrebuinţate în minele engleze pentru pomparea apelor.

Newman John Henry (cit. niuman), cardinalul — (n. 1801 † 1890). Fost preot anglican, dela 1845 trece la catolicism. N. este poet, romancier, predicator şi polemist distins. Întreaga lui operă e pusă în serviciul apărării conversiunii sale şi al apărării catolicismului. A fost conducător al Ritualismului şi precursor al Modernismului religios. Scrieri: History of my Opinions, The Development of Christian Doctrine, A Grammar of Assent, Apologia pro vita sua, Lyra Apostolica, etc. Romane: Fabiola, Caliste, ş. a.

New-Mexico, unul din Statele Unite ale Americei, străbătut de munţii stâncoşi. 317.609 kmp. cu 360.000 loc. Capit. Santa-Fe Mari bogăţii minerale, culturi de pomi.

New Orleans, oraş din U. S. A. de S. (Louisiana). Are 424.000 loc. Mare comerţ cu bumbac, tutun, zahăr, maşini. Construcţii de vapoare.

New South Wales (Noua Galie de Sud), unul dintre Statele Federaţiunii australiene, pe litoralul de E. al continentului. Are 801.510 kmp. cu 2,371.000 loc. Capit. Sydney. Mine de argint şi huilă. Creşterea vitelor (v. Oceania).

Newton Isaac (n. 1643 † 1727), fizician şi matematician engl. Lui N. şi lui Leibniz se datoreşte descoperirea calculului diferenţial şi integral. A pus bazele fizicei teoretice moderne în opera sa „Philosophiae naturalis principia matematica"

(1687). Cea mai vestită descoperire a lui este aceea a legii atracţiei universale: două masse oarecare m şi m' se atrag cu o forţă F, proporţională cu massele lor şi invers proporţională cu patratul distanţei r între ele: $F = K \frac{mm'}{r^2}$. Forţele de forma aceasta se numesc forţe newtoniene: A arătat că forţa care se manifestă ca greutatea corpurilor de pe Pământ este identică cu atracţia universală. N. are descoperiri importante şi în optică: dispersia luminii, inelul lui N., perfecţionarea refractorului astronomic, etc.

New-York. 1. Oraşul cel mai mare şi mai important din U. S. A. Fondat de Olandezi în 1614, cari îi dădură numele de Nieuwe-Amsterdam, este unul din cele mai mari porturi ale lumii. 5,971.000 loc. şi împreună cu oraşele ataşate, 9,300.000 loc. Cea mai mare parte din viaţa comercială şi din băncile din U. S. A. sunt contcentrate la N.-Y. Are 2 universităţi, numeroase şcoli, fabrici de îmbrăcăminte, ghete, metalurgie, instrumente de precizie, rafinării, etc. Cea mai mare parte din liniile de vapoare, care fac legătura între Europa şi America de N., merg la N.-Y. — 2. N.-Y., un stat din U. S. A. cu 127.433 kmp. şi 10,385.000 loc. Numeroase industrii, comerţ desvoltat, bogăţie mare. Capit. Albany.

New-Zealand, arhip. din S-ul Oc. Pacific, format din: ins. de N. (Te-ika-a-Mawi), ins. de S. (Te-vah-Punamu) şi ins. Stewart (Rakiura). Subsolul conţine mult aur şi huilă; creşterea animalelor unul din izvoarele principale de bogăţie ale ţării. Supraf. arhip. N. Z. este de 268.599 kmp. cu 1,407.673 loc., dintre cari 63.673 indigeni maori. Populaţia albă se compune în majoritate din Englezi şi Scoţieni. Oraşele importante: Wellington, capit., port la Str. Cook, situat în ins. de N. (127.000 loc.), Auckland, fostă capit., port la N.-ul ins. de N. (202.000 loc.), etc., formează un Dominion separat în Imperiul Colonial Engl. N. Z. constitue un dominion administrat mai mult după principii socialiste şi unde femeile sunt admise la vot

cu aceleași drepturi și datorii ca și bărbații.

Nex (lat.), legătură, combinare, adică legătură între două noțiuni ori obiecte ale gândirii. **Nex causal** = legătură de cauzalitate dintre două lucruri sau fenomene, unul considerat cauză, cellalt efect.

Ney Mihail, duce de Elchingan, prinț de Moscova, mareșal de Franța (n. 1769 † 1815). Fiu de dogar, ajunse la cele mai înalte demnități pt. cal. sale milit. care și le-a evidențiat în timpul răsb. nap.: Ulm, Jena, Fridland și în special în campania din Rusia în timpul retragerii. Unul din cei mai bravi generali și cei mai credincioși lui Napoleon, a fost numit de acesta „bravul bravilor". Creiat pair de Franța după abdicarea și plecarea lui Napoleon în Elba, trecu de partea acestuia la reîntoarcerea în Franța; se bătu cu glorie la Waterloo, însă după a doua Restaurație a fost condamnat la moarte pentru trădare de către Curtea pairilor și împușcat.

Niagara, râu care transportă plusul apelor lac. Erie în lac. Ontario. Lung 54 km., lărgimea 1100 m. până la 3 km. Apr. la 20 km. înainte de lac. Ontario formează o cataractă de 50 m. înălț. cu două brațe inegale (330 m. la E. și 578 m. la V.). Datorită enormei puteri de eroziune a marelui debit (11.000 mc. pe sec.), cataracta reculează cu 45 m. în 40 ani. Mare parte din apa brațului de V. este întrebuințată de o mare uzină hidroelectrică din U. S. A., construită în partea inferioară.

„Nibelungenlied", epopee pop. germ. din sec. al XIII. Cuprinde două părți mai însemnate: Omorîrea lui Siegfried și Răzbunarea Krimhildei. Siegfried ucide pe regele Niebelung, pune mâna pe comoara Nibelungilor și cere în căsătorie pe Krimhilda, sora lui Günther, care stătea în Worms la Curtea Burgunzilor. Într'o zi vine vestea la Worms că regina fecioară Brunhilda din Iseland, foarte frumoasă și voinică, ucide pe oricine vrea s'o ia de soție și nu o poate învinge. Atunci Günther vrea să-și încerce norocul. Cere ajutor lui Siegfried, promițându-i în schimb pe Krimhilda. Siegfried primește și luptă, ascuns de o tichie fermecată, alături de Günther, învingând pe Brunhilda; ia apoi de soție pe Krimhilda. Mai târziu, după multe alte peripeții, Siegfried și Krimhilda fiind la curtea lui Günther ca oaspeți, se naște o ceartă între cele două regine. Krimhilda spune Brunhildei că Siegfried a învins-o întâia oară și că tot el a învins-o și atunci când nu voia să fie soția lui Günther, și i-a luat centura de mătasă și inelul de aur în noaptea nunții, substituindu-se lui Günther. Brunhilda turbată de mânie, jură răsbunare. Folosește pentru acest plan pe vasalul lui Siegfried, Hagen, care-l ucide mișelește. În partea a II ni se arată cum Hagen scufundă comoara Nibelungilor pe care o furase dela Krimhilda, în Rhin. Krimhilda se căsătorește cu regele Hunilor Attila (Etzel), urmărind mereu răzbunarea morții lui Siegfried. Attila invită pe Burgunzi cu Hagen la o serbare la curtea lui. Acolo Hagen înfruntă și zădărește pe Krimhilda din nou, arătându-i sabia lui Siegfried. Se naște o luptă între Huni și Burgunzi. Dietrich von Bern (Theodoric) care era și el oaspele curții lui Attila, reușește să prindă pe nefiinșii Günther și Hagen și să-i predee Krimhildei. Aceasta întreabă pe H. unde e ascunsă comoara Nibelungilor. H. spune că e legat cu jurământ să păstreze secretul cât timp mai trăiește un rege burgund. Atunci K. taie capul fratelui ei Günther și-l arată lui Hagen. Acesta refuză să spuie secretul. Atunci K. îl omoară cu spada lui Siegfried care e astfel răsbunat. În urmă e ucisă și ea de Hildebrand, alături de Hagen. Legenda N. a fost complicată de poeții Scandinavi și Danezi pop. cu elemente istorice, mitologice și apoi cu elemente creștine cavalerești.

Nica Constantin, medic ardelean (n. 1833 † 1883). A fost unul dintre primii medici români ardeleni, titrați. A fost medic secundar în Viena, apoi medic de spital în Basarabia și în sfârșit medic primar în București. E unul dintre întemeitorii pediatriei românești. A publicat lucrări de specialitate.

Nicaragua. 1. Republică din America Centrală. Supraf. 118.453 kmp. cu 710.000 loc. Capit. Managua. Teren muntos. Exploatațiunile sunt în mâna Germanilor și Englezilor. Populația, un amestec de Indieni, Negri, Metiși și albi. Limba comună Spaniola. Orașe importante: Leon (47.000 loc.), Matagalpa (32.000 loc.), etc. — 2. N. lac din N., coasta de S. este la hotarul cu Costa-Rica. 9000 kmp., adânc. max. 42 m. Se varsă în M. Antilelor prin fl. San Juan.

Nice (Nizza), oraș din Franța, capit. depart. Alpes-Maritimes. Port la Mediterana. Are 184.000 loc. Stațiune de iarnă. Fabrici de mobile. Comerț.

Nicea, imperiul gr. din —. A fost fondat de Theodor Lascaris în Asia Mică, la 1204, pe când cruciații cuprind Constantinopolul. Sprijinit de împ., a existat până la 1261, când Mihail Paleologul recucerește Constantinopolul.

Nichelarea (chim.), depunerea unui strat de nichel metalic, pe cale galvanică, pe suprafața metalelor mai puțin rezistente chimicește (fierul, cuprul, alama, etc.).

Nichelina (min.), arseniură de nichel roșie-arămie cu nuanțe negre. Este cel mai important minereu pentru extragerea nichelului.

Nichelul (chim.), metal alb argintiu ușor gălbui, magnetic, cu o greutate specifică de 8, 9, maleabil și mai tenace decât fierul, solubil în acid azotic, la aer inoxidabil. În natură se găsește în stare nativă în massa meteoritelor, iar combinat cu arsenul și sulful Nichelin în asociația minereurilor de cobalt. Se întrebuințează în aliaje cu cuprul (25%) la fabricarea monetelor, cu zincul și cuprul la fabricarea argentanului, iar combinațiunile sale (sulfatul de nichel), în galvanoplastie la nichelarea obiectelor. [Ni = 58.68.]

Nichifor (Nicephoros): **N. I** împărat roman din Orient dela 802—811, după detronarea Irinei. A fost bătut de Harun-al-Rașid (v. c.), primind o pace rușinoasă, și de Bulgari. — **N. al II Phocas**, împărat din Orient dela 963—969. A mărit imper., cucerind dela Arabi Cilicia, Cipru, Antiochia și Siria de nord.

Nichita Romanul, episcop de Remesiana (ca. 380—420 d. Chr.), din Moesia superioară. A propovăduit creștinismul în limba latină pe ambele țărmuri ale Dunării între popoarele: Bessi, Goți, Daci și Sciți.

Nichitici Ghedeon (n. 1736 † 1788), fost protopop, apoi archimandrit la mănăstirea sârbească Șișatovaț. În 1784 e numit episcop al Românilor ort. din Transilvania, cu sediul în Sibiu. A făcut mai multe vizitațiuni canonice în eparhia sa, pedepsind și îndrumând preoții spre datoria lor. Reduce numărul sărbătorilor. Sub păstoria lui a izbucnit revoluția lui Horia, pe care N. a căutat s'o potolească, mergând în mijlocul poporului răsculat. Guvernul l-a cinstit pe N. cu 2000 fl. pentru această acțiune de pacificare a Românilor revoltați.

Niclas, general atenian. S'a distins în răsboiul Peloponezului, a bătut pe Spartani cucerind Cythera. A murit în mare, în expedițiа din Sicilia la 413 a. Chr.

Nicot Jean (n. 1530 † 1600), diplomat francez. Se crede că el a introdus în Europa tutunul, numit după numele lui „nicotina".

Nicoară Moise (n. 1785 † 1862). Studii în Oradia și Viena, unde a fost instructor *viitorului împărat Ferdinand*. A luptat dârz contra Sârbilor, pentru eliberarea bisericei de sub tutela lor. A contribuit mult la numirea unui episcop român la Arad. Închis pentru atitudinea sa prea agresiv românească, trece prof. la București, unde și moare. A lăsat memorii însemnate despre munca lui pentru deșteptarea simțului național în părțile ardelene.

Nicodemia, vechea capit. a Bithyniei. Azi Ismid.

Nicodim († 1406), călugăr grec, crescut la Atos, se așează în Țara Rom., sub Vlaicu-Vodă (1364—80) și înființează două mănăstiri: Vodița și Tismana (ca. 1382), bogat înzestrate de domnii țării. Bun gospodar, N. a pus bază unui curent de cultură bisericească cu călugării doritori de carte sfântă. Dela N. ni s'a păstrat o Evanghelie slavonă, scrisă frumos de el în 1403.

Nicola Mateiu (n. 1829 † 1905), tribun în revoluția din 1848—9. Studii în Cluj și dreptul în Sibiu (1854); judecător în Abrud (1862); deputat în dieta din Sibiu (1863); avocat în Abrud (dela 1868) și Alba-Iulia. În 1848 a participat la luptele dela Trâmpoiele și Râmeți, și ulterior la toate luptele naționale, fiind român înfocat.

Nicolae, nume de împărați și principi ruși. Mai însemnați: **N. I** (n. 1796 † 1855), țar dela 1825—1855, fiul lui Pavel I, urmașul lui Alexandru I. A înfrânt pe Decabriști (v. c.), a declarat Polonia provincie rusească, căutând să *convertească la ortodoxism* pe catolici și protestanți. A cucerit o parte din Persia (1826); a sprijinit acțiunea Grecilor în 1827—29, a potolit revoluția Ungurilor din Transilvania (1849), dar a fost nenorocos în răsb. crimeic. (v. c. 1855). — **N. al II** (n. 1868 † 1918), fiul și succesorul lui Alexandru al III, dela 1894. A participat la conf. dela Haga, a purtat răsb. ruso-japonez (v. Japonia, Istorie). A introdus un regim parlamentar. A purtat marele răsb. de partea Antantei. Revoluția rus. din 1917 Maiu l-a forțat să abdice, iar în 18 Iulie 1918 a fost omorît de Bolșevici, cu toată familia la Ekaterinburg.

Nicolae, principe și regent al Rom. Al doilea fiu al Regelui Ferdinand, născut în 5 August 1903, la castelul Peleș (Sinaia). A urmat și absolvit, în 1926, șc. navală din Wembley (Anglia). Actul de renunțare al Principelui Carol îl găsește *locotenent* în regt. 1 Vânători. Indicat prin legea din 4 Ianuarie 1926 să formeze regența împreună cu Patriarhul Miron Cristea și prim-președintele Curții de Casație, George Buzdugan. Exercită dela moartea regelui Ferdinand (20 Iulie 1927), prerogativele regale pe timpul minorității regelui Mihai.

Nicolae II, Pătrașcu, Domn în Țara Rom. (1599—1600). Fiul lui Mihai Viteazul. Ține locul tatălui său în timpul luptelor lui din Ardeal și Moldova. După moartea lui Mihai n'a mai avut un rol politic, a încercat zadarnic să ia domnia. Deși căsătorit cu fica lui Radu Șerban (1620), trebui să pribegească prin Ungaria de Sus. Muri acolo la Sâmbăta Marc,

de unde fu dus şi înmormântat în biserica sârbească din Raab. De aici a fost adus apoi în mănăstirea Comana.

Nicolae Nicolajevič, mare duce de Rusia (n. 1856 † 1929). A fost comandantul suprem al armatelor ruseşti în războiul mondial, dela 1914 până în Sept. 1915, când primi demnitatea de guvernator şi vice rege al Caucazului. In timpul regimului revoluţiei ruseşti a fost arestat (1917) şi internat până în 1919 când a putut scăpa şi pleca în Italia.

Nicolau Alexandru, prof. de Calcul şi Construcţie la Şcoala politehnică din Timişoara.

Nicolau Şt. medic român. Prof. de Clinică dermatologică şi sifiligrafică la univ. din Bucureşti. Cunoscut mai ales prin excelentele sale lucrări clinice asupra sifilisului şi activitatea sa fecundă pentru combaterea acestui flagel.

Nicolaus Cusanus, cu numele adevărat: N. Chrypffs (Krebs) teolog, matematician şi filos. (n. 1401 † 1464), fost cardinal (1450) şi episcop în Tirol. E cel mai important filos. din epoca de trecere dela scolastică la *filos. modernă*. In teoria cunoaşterii admite 4 grade de cunoştinţe: simţurile, inteligenţa, raţiunea şi intuiţia mistică, care depăşeşte ştiinţa şi duce la contopirea cucernică şi izbăvitoare în Dzeu. Acesta e infinit şi conştiinţa noastră ne arată că infinitatea divină e inconceptibilă („docta ignorantia"). Dzeu este „concidentia oppositorum" (înmănunchierea contrastelor) şi din el se desfac toate lucrurile, după regule matematice. Fiecare lucru e însă un microcosm. Cunoaşterea se perfecţionează mereu, adaptându-se lucrurilor, dar cunoştinţa matematică e cea mai perfectă. La N. C. găsim şi alte idei moderne: idea de toleranţă, optimismul, intelectualismul, idea de individualitate şi de evoluţie. Combate geocentrismul şi admite că pământul e o sferă şi se învârteşte în jurul axei sale. Scrieri: De docta Ignorantia (1440), Apologia doctae ignorantiae.

Nicoleanu Nicolae, poet. rom. (n. în Ardeal 1835 † 1871). A redactat ziarul „Românul", a fost prof., director de liceu la Iaşi, membru al „Junimei" din Iaşi şi al cercului lit. al lui Haşdeu, în Buc. N. este pesimist în poeziile sale lirice, sociale şi cu inspiraţie patriotică,

Alexandru Nicolescu

în care adesea predomină nota violent-satirică. E influenţat de romantismul lui Musset şi V. Hugo. Inspiraţia lui sinceră este alterată de forma latinizată şi plină de neologisme a poeziilor sale. După Alexandrescu şi Cârlova este unul din poeţii lirici de seamă, înainte de Eminescu. Poezii, Iaşi 1865 şi în vol. Nicoleanu, Cârlova Stamate, editat de d. G. Bogdan-Duică (1906).

Nicolescu N. Oscar, prim-preşedintele Inaltei Curţi de Casaţie.

Nicoli (cristalogr. opt.), prisme de spat de Islanda, tăiate după anumite direcţii şi întrebuinţate la construcţia microscoapelor polarizante, utilizate în studiul optic al rocelor.

Inaltul Regent, Principele Nicolae

Nicopole (Nebol). 1. Oraş din Bulgaria în faţa portului rom. Turnu-Măgurele; ca. 8000 loc. Aici a învins Traian pe Daci, Baiazid (396) pe Sigismund al Ungariei, aliat cu Mircea cel Bătrân. Lupta e pierdută din pricina neprevederii cavalerilor franc. comandaţi de contele Nevers (Jean sans peur); 2. Episcopie veche, având legături cu Ţara românească.

Nicorescu Paul, prof. de Istorie antică la univ. din Iaşi.

Nicoreşti (5646 loc.), com. rur. jud. Tecuci, reşed. pl. Nicoreşti. Formată din satele: Braniştea, Coasta-Lupei, Dobrineşti, Fântâni, Ionaşeşti, Piscu-Corbului şi Sârbi. Primăria la Nicoreşti. Of. P. local. Medic, spital, farmacie. G. Cosmeşti la 7 km.

Nicotina (chim.), v. Alcoloizii.

Nictalopie (med.) = boală de ochi: bolnavii nu pot vedea lucrurile bine decât la o lumină slabă sau numai în timpul nopţii.

Niculescu Alexandru dr., episcop rom. gr.-cat. de Lugoj (n. 1887). Studiile secundare şi le-a făcut în Reghinul săsesc şi Blaj, iar cele teologice la institut de „Propaganda fide" din Roma. In 1904 a fost numit profesor de teologie în Blaj, în 1910 preot misionar în America, în 1918 ales canonic, în 1919 procurator al provinciei mitropolitane de Alba-Iulia şi Făgăraş la Roma, iar în 1922 Papa Pius al X îl numeşte episcop al Lugojului. A desfăşurat o întinsă activitate literară-bisericească, publicând volumele: Adevăruri eterne, Predici de Advent, Noui meditaţii practice şi alte scrieri. Pentru cucernicia şi corectitatea lui în slujbă e respectat de toată lumea.

Niculescu Ion. Unul din bunii actori români. A fost până la moarte societar al Teatrului Naţional din Bucureşti. S'a distins în rolurile din repertoriul lui Molière.

Niebhur Berthold Georg, istoric germ. (n. 1776 † 1831), de origină danez, reformatorul ist. romane. In lucr. sa fundamentală, Römische Geschichte (1811) (până la primul răsb. punic) desprinde adevărul istoric din legendele transmise de Publius Vergilius, în legătură cu originea pop. roman.

Niegoš, în Muntenegru, numele familiei domnitoare Petrovič, descendentă din episc. Danilo Petrovici.

Niello (chim.) (lat. nigallum = negru), cuvânt italian, reprezentând amestecul format din sulf şi metale prin acţiunea căruia argintul se negreşte, transformându-se în sulfură. Pentru gravarea şi desenarea obiectelor de argint în giuvaergie se utilizează un amestec topit şi pulverizat, preparat din argint, plumb, aramă, borax şi sulf — amestecat în urmă cu soluţiune de ţipirig (clorură de amoniu). Cu amestecul astfel preparat se freacă şi se acop. prin topire desemnul grav. în masa obiectului de argint. Obiectul se lustreşte în urmă cu piatră poncie până când suprafaţa obiectului de argint îşi recapătă strălucirea metalică, desemnul gravat rămânând colorat cu negru.

Niemen, fl., care izvorăşte în Rusia, curge prin Polonia, Lituania şi Prusia şi se varsă în Marea Baltică (Kurisches Haff). Are lung. 846 km.

Niépce, 1. **Joseph Nicéphore**, fizician franc. (n. 1765 † 1833). A fost între primii cercetători în domeniul fotografiei, reuşind să fixeze pe o placă metalică imaginile din camera obscură. Cercetările lui N. au fost continuate de colaboratorul său Daguerre. — 2. **Claude Marie François**, nepotul lui Joseph (n. 1805 † 1870), a fost întâiul care a întrebuinţat placa fotografică din sticlă. A scris cărţi despre fotografie: Recherches photographiques (1855); Traité pratique de gravure héliographique (1856).

Nietzsche Friedrich (cit. Nice), poet-filos. germ. (n. 1844 † 1900). Fost prof. de filol. clasică la Basel. In 1879 a suferit de o boală de nervi, iar în 1889 înebuneşte şi nu-şi mai poate reveni. N. nu e un filos. ştiinţific şi sistematic. Ideile sale sunt scăpărări fosforescente şi adesea contradictorii. Totuşi rezultă din scrierile sale o concepţie natura-

listă-evoluţionistă, un individualism-voluntarist, iar în filos. teoretică e apropiat de pragmatişti cu relativismul său şi, cu tăgăduirea metafizicei, de pozitivişti. La *început* (prima epocă) este influenţat de Schopenhauer şi Rich. Wagner şi militează pentru artă; în a II epocă combate romantismul şi e pentru positivism; în epoca a III formulează idealul „supraomului" şi al „răsturnării tuturor valorilor" omeneşti, proclamând viaţa drept unic criteriu obiectiv.

Viaţa esto „voinţa stăpânirii" (de putere: „Wille zur Macht"); şi puterea nu admite slăbiciunea. Compătimirea şi mila do cei slabi sunt dovada decadenţii. Există 2 morale: „Morala domnilor" (*stăpânilor*) şi „*Morala sclavilor*". Cea dintâiu e morala eroismului şi a omului distins, puternic; cealaltă o morala slăbănogilor; ea duco la degenerare. N. postulează prin „Supraomul" său o cultură nouă aristocratică, bazându-se pe credinţa că evoluţia trebuie să depăşească po om, după cum omul a depăşit maimuţa. Multe din ideile lui N. au fost fructificate politiceşte do către Pangermanism. Stilul lui N. este strălucitor, ironic şi nervos şi de o mare valoare artistică. Scrieri: Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik; Unzeitgemässo Betrachtungen; Menschliches, Allzumenschliches; Morgenröte, Die fröhliche Wissenschaft; Also sprach Zarathusra, Jenseits von Gut u. Böse; Genealogie der Moral, Die Götzendämmerung, Der Wille zur Macht, etc. Despre N.: Const. Rădulescu-Motru.

Nigeria, colonie engl. din Sudanul de N. Supraf. 870.700 kmp. cu 18,464.000 loc. Creiată de Compania Regală a Nigerului, întemeiată în 1882, N. trece coroanei engl. în 1900. După războiu partea de V. a Camerunului (cu titlul de mandat). Produce: bumbac, fildeş, cacao, etc. Capit. Lagos (100.000 loc.), port la golf. Benin.

Niger sau **Dhloliba**, mare fl. din Sudanul de V. (Africa).

Nigrim, pseudonimul epigramistului şi literatului Mihăescu Gr. Nicolae (v. c.).

Nife (geol.), numele nucleului dens şi topit al pământului, presupus a fi format din nichel şi fier.

Nifon, Patriarh de Constantinopol († 1508). A venit în Ţara Rom., chemat de Radu Vodă cel Mare (1495—1508), pentru a organiza biserica în decădere. Aranjează Mitropolia ţării, episcopia Severinului dela Râmnicul Vâlcii şi cea dela Buzău. Pe urmă pleacă nemulţumit din ţară, certat cu Radu Vodă.

Nifon, v. *Viaţa patr. N.*

Nifon, Mitropolit al Ungro-Vlahiei (n. 1850 † 1875); egumen la Cozia (1844); om bogat; a făcut o mănăstire; ajuns Mitropolit înfiinţă o tipografie din care au eşit mai multe cărţi, pentru slujba bisericească. Ingropat la Cernica, şi-a lăsat toată averea sa mare, seminarului Nifon din Bucureşti. Primat al României.

Nihil obstat (lat.) = nu e nimic împotrivă. Formulă egală cu „*imprimatur*" sau „imprimi permittitur", pusă de autorităţile bisericeşti catolice pe cărţile cenzurate şi bune de a fi imprimate, neconţinând nici o abatere dela credinţă (v. şi *Index*).

Nihil est in intelecetu, quod non prius fuerit in sensu (filos.) maximă a filos. englez. John Locke (v. c.). „Nu există nimic în spirit, fără să fi fost mai înainte în *simţuri*". E formula *sensualismului* lui Locke (v. Sensualismul).

Nihilismul. 1. (sociol. politică). Doctrina anarhiştilor ruşi: teoria care pretinde răsturnarea ordinei politice şi sociale. N. este un *individualism absolut*, el derivă dela ideile din romanul „Părinţii şi copii" a lui Turgenev. Din 1870 Nihiliştii au folosit mijloace teroriste şi se răspândeşte cu un fanatism fără margini. In 1879 ţarul Alexandru e condamnat la moarte de un comitet nihilist şi la al treilea complot ţarul e rănit mortal. De atunci partidul nihilist decade. 2. In teoria cunoaşterii N. = negarea posibilităţii cunoaşterii. — 3. (Etică), N. = negarea moralei.

Nihil sine Deo (lat.), nimic fără Dumnezeu, maximă scrisă pe stema Regatului României.

Nijmegen (Nimègue), oraş din Olanda (Gueldre) cu 77.000 loc. Muzeu cu antichităţi romane din regiune. In 1678 la N. s'a încheiat tratatul care a pus capăt războiului dintre Franţa şi Olanda.

Nijni-Novgorod, oraş din Rusia, capit. guver. N. N. 181.000 loc. Monumente interesante. Bâlciuri mari (15 Iulie—10 Sept.). Distilerii, uzine metalurgice, etc.

Nika, în ist. imp. bizantin, nume dat revoltei din 532 (striga „Nika", învingere) împotriva lui Justinianus. S'a terminat prin masacrarea a 30.000 răsculaţi la Hipodrom, de Belisarius.

Nike, în mitol. gr. zeiţa învingerii, foarte populară în antichitate; le Romani identificată cu Victoria.

Nikisch Artur, dirijor renumit (n. 1855 †1922), a dirijat în Leipzig, Boston, Budapesta şi dela 1895 din nou în Leipzig, conducând concerteie dela „Gewandhaus". Ca oaspe a dirijat la Berlin, Hamburg, Petrograd, Paris, Geneva, etc.

Nikitin Nikolaj Nicolajevič, scriitor rus (n. 1897). A scris: Rvotni Fort (roman), Sbor Plin (nuvele), Crima lui Kirik Rudenko (roman), Pietrele (nuvele), Fericirea americană (nuvele), Nopţi ruse (nuvele, Mormântul lui Pondburlej (nuv.) Formează împreună cu Ivanov, „Grupul oriental" al fraţilor Serapion.

Nikolae I (sau Nikita Petrovič Niegoš), principe al Muntenegrului (n. 1841 † 1921), dela 1860, rege din 1910. A luptat în multe rânduri împotriva Turcilor, reuşind, în 1876 (Tratatul dela Berlin) să-şi mărească graniţele. In 1912 a luptat iar împotriva Turcilor, apoi a Grecilor. In Marele răsb. a fost de partea Puterilor centrale. In 1918 a fost detronat, iar Muntenegru s'a unit cu Yugoslavia.

Nikolalev, oraş şi port din Ukraina de S. (guv. Kherson) la gura fl. Bug. Cu 101.000 loc. Mare arsenal maritim. Azi Wicrnoleninsk. Port militar fortificat.

Nilul, fl. mare şi important din Africa de NE. 6500 km. cu bazin de 2,870.000 kmp. Izvorăşte din Africa ecvatorială şi e format din două râuri: Nilul Albastru, care izvorăşte din Etiopia şi Nilul Alb, care aduce apele marilor lacuri (Victoria, Nyanza, Albert Eduard şi Albert Nyanza). Cel mai lung fl. de pe pământ, N. străbate regiunea ecvatorială, tropicală. E navigabil pe $^6/_8$ la lungime.

Nimb (lat.), cerc luminos, zugrăvit în jurul feţei sfinţilor. In iconografia creştină N.-ile sunt de 3 feluri: circulare, treiunghiulare şi în formă de cruce. Figurat: înălţime morală.

Nimes, oraş din Franţa, capit. depart. Gard. Are 85.000 loc. Arene antice.

Nimfe, în mitol. gr. zeiţele râurilor, fântânilor, pădurilor şi munţilor, de o mare frumuseţe. Erau considerate fiinţe binefăcătoare, reprezentate tinere cu păr lung, împodobit cu flori. Erau de mai multe feluri.

Nimfe (zool.), se numesc formele libere sau înfăşate (mumificate) sub cari se prezintă larvele insectelor într'un anumit stadiu al desvoltării lor prin metamorfoză (v. Chrisalidă).

Nimfomanie (med.) = dorinţă irezistibilă şi insaţiabilă pentru actul veneric.

Ninčič Momcilo (n. 1874). Profesor de ştiinţele economice şi financiare la Universitatea sârbească din Belgrad. Fost ministru de comerţ şi de finanţe în guvernul Pasici (1911) şi ministru de externe (1921—26). Membru conducător al partidului radical din Serbia.

Ninive sau **Ninua** (geogr. ant.), numele uneia din capit. Asiriei. Construită pe malul st. al fl. Tigru, a fost înfrumseţată de diferiţi regi. Azi în ruini. Făcându-so săpături după 1848 s'au găsit palate, biblioteci, monumente, etc.

Niob (chim.), element chimic, simbolul = Nb, greut. atom. 93,5, metal strălucitor, sur, mai dur decât cvarţul, densit.= 12,7, so topeşte la 1950°. Nb.-ul se oxidează la aer numai la temperaturi înalte, când descompune şi apa. Dintre acizi nu-l atacă decât acidui florhidric. Se combină deadreptul cu hidrogenul, sulful, azotul, clorul, dă aliaje cu aluminiul şi fierul. Descoperit de Hatchett la 1801.

Niobe, regină legendară a Phrigiei, fica lui Tantalos, soţia lui Amphion, rege în Theba, cu care a avut m. mulţi băieţi şi fete, de cari era mândră faţă de Leto (Latona), care n'avea decât pe Apollon şi Artemis. Fii Latonei au omorît pe toţi ai N.-ei, iar zeii au prefăcut-o în stâncă, rămânând, în literatură personificarea durerii unei mame, subiect artistic tratat în sculptură (Muzeul Uffizi, Florenţa).

Nippon, Honsiu, Hondo sau **Honsima**, cea mai mare ins. din arhip. Japonez. 224.000 kmp. cu 37 Mil. loc. Capit. Tokio (v. Japonia).

Nipru, fluviu în Rusia, Izvorăşte din podişul Valdai, primeşte, între alţi afluenţi însemnaţi, pe Desna şi Pripet, Udă Smoiensk, Mohilev, Kiew, Jekaterinoslav, Kherson şi după un curs de 2146 km., se varsă în Marea Neagră printr'un liman larg, după ce a format mai înainte un fel de deltă (la Aleşki). In limanul Niprului se varsă şi fl. Bug. Panta de scurgere redusă mult. Creşteri mari primăvara la topirea zăpezilor.

Nirajul, afluent al Mureşului (pe st.). Izvorăşte din Munţii Archita, curge spre SV. printr'o vale largă şi roditoare până la Vidrasău unde se varsă în Mureş. Lungime 75 km. Pe valea sa merge C. F. R. îngustă Tg.-Mureş—Praid trecând pe la băile Sovata.

Nirvana (sanscr. = stângere), în filos. buddhistă tendinţa renunţării la voinţa de a trăi, la viaţa pământească şi plăcerile ei şi uitarea de sine prin confundarea în nimicnicie; singurul mijloc, prin care se ajunge la isbăvirea de suferinţi.

Nirvanina (med.), un anestezic local mai puţin toxic decât cocaina.

Niş, oraş din Jugoslavia cu 25.000 loc. Cetate. Patria lui Constantin cel Mare. In războiul mondial mari lupte.

Nisard Désiré, scriitor franc. (n. 1806 † 1888), istoric şi critic lit. Adversar al romantismului („Poètes latins de la décadence"). Ca istoric lit., N. este dogmatic. Totuşi este încă instructivă lucrarea sa „Histoire de la littérature française".

Nisip (petrograf), rocă detritică, sedimentară, formată din granule minerale (cvarţ, feldspat, mică) sfărâmiţate, de dimensiune redusă. După compoziţia lor se clasifică în nisipuri cvarţoase, calcaroase, dolomitice, etc. Pot avea diferite colori: albe, gălbui sau cenuşii, după cantitatea de mâl şi argilă cu care sunt amestecate. N. se întrebuinţează ca material de construcţie, la facerea mortarului şi la tencuitul caselor. N. alb, curat formai numai din boabe de cvarţ se întrebuinţează la fabricarea sticlei.

Nisip zburător, nisip rămas în albia râurilor secate sau pe marginea mării, pe care vântul îl duce departe, așezându-l în grămezi pentru a-l duce din nou la distanțe de sute km. (v. Dune).

Nistagm (med.) = boală de ochi, care constă în mișcări de oscilațiune destul de repezi ale ochilor, însoțită uneori și de clipirea pleoapelor.

Nistor Ioan (n. 1876). prof. la univ. din Cernăuți (din 1912). Istoric de seamă, membru al Academiei Române (din 1914). In Bucovina a fost un factor însemnat în viața românească. In România

Mare a fost de mai multeori ministru al Bucovinei și ministru al lucrărilor publice (1927—28); membru marcant al partidului liberal. A publicat studii istorice foarte prețioase: Comerțul Moldovei (2 vol. în nemțește), Românii și Rutenii în Bucovina, Luptele naționale în Bucovina (nemțește), Istoria bisericii din Bucovina; Istoria Basarabiei, Românii transnistrieni și vol. XIX de documente în colecția Hurmuzaki și alte studii mai mărunte.

Nistrul, fl. care izvorăște din Carpații Galiției, străbate Polonia de S. și apoi face hotarul între Țara noastră și Ukraina. Lung. 1371 km. cu un bazin de 81.000 kmp. Panta mică de scurgere, valea e străbătută de-acurmezișul de praguri de granit. Malul dr. mai înalt de cât cel stâng. Meandre încătușate; se varsă în M. Neagră printr'un liman de 43 km. lung și apr. 12 km. lat. Navigabil.

Nițescu I. Ioan, medic român (n. 1884). Profesor titular al catedrei le fiziologie la univ. din Cluj. Decan în 1925/26. Pe lângă o seamnă de lucrări importante din domeniul fiziologiei (mai nou mai ales studii asupra insulinei și a glicemiei), a publicat în colaborare cu dr. G. Nicolescu o fundamentală monografie asupra pelagrei. De mare valoare sunt și cercetările sale asupra rahitismului și vitaminei antirabice.

Nițescu Voicu (n. 1883), dreptul la universitatea din Cluj; avocat din 1911, director al ziarului „Gazeta Transilvaniei" dela 1911; fost condamnat la 3 luni închisoare, pe care a și făcut-o, în 1908, pentru articole publicate în ziarul „Tribuna" din Arad și revista „Orizontul" din Cluj. In 1915—16 a fost redactor al ziarului de unitatea națională „România Mare" din București. In 1917 guvernul rom. îl trimite în Rusia pentru concentrarea voluntarilor ardeleni. In 1918 c președintele Comitetului național român din Rusia, 1919 membru al Marelui Sfat național și consilier tehnic la Conferința de pace din Paris. Deputat în toate legislaturile, afară de cea din 1922—6. Din 1928 Noemv. Ministru de stat, pentru chestiunile ardelene. A publicat, pe lângă o mulțime de articole în diferite ziare și 2 voi. de cea mai mare importanță: Douăzeci de luni în Rusia și Siberia.

Niton (chim.), v. Gaze nobile.

Nitrați (chim.), săruri de-ale acidului azotic.

Nitratin (min.), v. Salpetru.

Nitrificare (chim.), procesul prin care azotul din aer sau cuprins în vre-un mineral sau de o substanță organică, are să se transforme în azot nitric (azot combinat cu oxigen). N.-ea este mijlocul de îngrășare naturală a pământului, ea este executată de bacteriile nitrificante.

Nitril (min.), v. Săruri de potasiu.

Nitrit de amil (med.), lichid volatil gălbui. Vasodilatator. Se dă la migrene, neuralgii, angină de piept.

Nitriți (chim.), sărurile acidului nitros sau azotos, aproape toate solubile în apă și ușor de descompus cu desvoltare de bioxid de azot.

Nitrobacterii (bot.), bacterii care trăesc în pământ și care pot transforma combinațiile amoniacului în nitrate, fiind astfel principalul liferant de azot pentru plantele superioare.

Nitroceluloze (chim.), compuși derivând din combinarea celulozei cu acidul azotic. După concentrația acidului azotic întrebuințat se obțin N. mai bogate în azot, din care se prepară pulberea de pușcă fără fum, sau N. mai sărace în azot (sau grupări nitro-), din carc se prepară colodiul, celuloidul și mătasa artificială.

Nitro-derivați (chim.), derivați de substituție de-ai hidrocarburelor cu nucleu benzenic, obținuți prin înlocuirea unui sau mai multor atomi de hidrogen cu gruparea **nitro** (—NO_2). Formează compuși intermediari foarte des întâlniți în sintezele de coloranți.

Nitrogen (chim.), v. Azotul.

Nitroglicerina (chim.) sau triazotatul de gliceril, se prepară din glicerină tratată cu acid azotic concentart în prezența acidului sulfuric ca deshidratant, la o temperatură mai mică de 30°. Este un lichid uleios alb-gălbui cu o densitate de 1,599, toxic și extrem de exploziv, prin aprindere sau prin o ușoară isbire descompunându-se instantaneu într'un amestec de corpi gazoși (azot, bioxid de carbon, vapori de apă) cu o tendință de expansiune și cu un volum foarte mare. Arderea ei se face fără fum. A fost preparată primadată de Sobrero în 1847. Se întrebuințează la fabricarea dinamitei preparată pentru întâia oară de suedezul Nobel în 1862, dintr'un amestec de nitroglicerină (75%), cu o varietate de nisip poros de origine organică (25%), numit Kieselguhr sau pământ de infuzorii. In prezent se fabrică prin îmbibare în diferite substanțe poroase și inerte. D. este mai stabilă și mai puțin periculoasă decât nitroglicerina și nu explodează decât numai prin capsa de fulminat. Având o formidabilă putere de explozie este întrebuințată — sub forma de patroane — la sfărâmarea stâncilor în exploatările miniere și la construirea de tunele, la umplerea torpilelor de războiu și în alte operațiuni tehnice de sfărâmare și distrugere.

Nitrurl (chim.), compuși de-ai azotului cu metalele, de preferință cu litiul, calciul și magneziul.

Nitti Francesco (n. 1868 † 1928), om de stat italian, profesor de economie politică la Universitatea din Neapole, în 1911—1918 ministru de finanțe, 1919—20 prim ministru, ca șef al partidului liberal. A încercat schimbarea păcii dela Trianon în folosul Ungurilor. Fasciștii i-au jefuit vila sa din Roma și l-au silit să emigreze din Italia în Elveția, apoi în Anglia. A făcut mare propagandă pentru revizuirea tratatelor de pace, ocupându-se în multe lucrări cu situația actuală a Europei.

Nivardus, Magister —, e autorul unei poeme „Ysengrinus" scrisă în latinește (sec. al XII), un fel de fabulă, ca și „ecbasis" (v. c.). Poema se numește astfel după numele lupului („Isangrim" = Eisenhelm), care joacă în povestire un rol însemnat. Vulpea se numește aici „Reinardus" [Reginhart], franc. „renard".

Nivelă, instrument de care ne servim pentru a vedea dacă un plan sau o direcție este orizontală și pentru a aprecia deviațiile lor. N. este un tub închis de sticlă puțin curbat în care se află un lichid foarte mobil (alcool, eter) și o beșică de aer. Din poziția beșicii se poate conclude asupra poziției unui plan sau direcții față de orizontală.

Nivelle Robert-Georges general francez (n. 1856). A intrat în Războiul Mondial cu gradul de colonel. Ofițer distins se remarcă în luptele dela Aisne ale armatei a V-a. Inaintat general, mai târziu primi comanda Corpului 32 Armată. In Aprilie 1916 i se încredințează comanda Armatei a II-a, pe care o avusese generalul Pétain înaintat, destinată a executa contra ofensivă în luptele dela Verdun. In Decembrie același an Mareșalul Joffre, obosit retrăgându-se îi urmează luând comanda supremă a forțelor franceze organizând ofensiva de pe Aisne din 1917. Lăsând locul său mareșalului Foch, primi comanda generală a trupelor din Africa de Nord până în 1918. († 1924.)

Nivernais Louis-Jules Mancini Mazarini, duce de —, literat franc. (n. 1716 † 1798). Membru al Academiei franc. A scris romanțe și fabule.

Nizam, stat în Industan, feudal Angliei cu 12.200.000 loc. Capit. Haiderabad. Minerale: sulf., argint, textile, etc.

„Nizhamiyya" este numele Universității din Bagdad, vestit centru cultural arab, în care se studia literele clasice. Aici s'au elaborat lucrări numeroase de poetică, retorică, și lexicografie, mai ales de către profesorii persani. A fost întemeiată la 1066 de ilustrul ministru al Selgeucizilor, Nizham-el-Molk, și a avut ca prim conducător pe Abu-Ishaq Ibrahim ben Ali Ech-Chirazi (v. Ech-Chirazi). Au mai fost profesori aici celebrii scriitori: El-Ghazali (v. c.), Yaha ben Ali (El-Khatib), Abu-Bekr Mohammed ech-Chachi, etc. Au studiat aici scriitorii: El-Arradjani (v. c.), Ibn el-Anbari (v. c.), El-Okbari, Eth-Tha Alibi, Immaddedin (v. c.), El-Kiya El-Harrasi, Ibn-Tumart, ș. a.

Noailles, principesa Ana, Elisabeta Brâncoveanu, comtesse Mathieu de N., poetă franceză, română din naștere. A fost supranumită „muza grădinilor" și a scris poezie pur afectivă, lirică, cu mare dragoste pentru viață și natură, uneori cu subiecte exotice, dar pline de sinceritate. A publicat poezii: „le Coeur innombrable, l'Ombre des jours, les Ebluissements, les Vivants et les Morts, les

Forces éternelles, Poème de l'Amour, Romane și nuvele: la Nouvelle Espéran-

ce, le Visage emerveillé, la Domination, les Innocents, etc. (n. 1876).

Noaptea Sf. Bartolomeu (Massacre de la Saint-Barthélemy), cea mai mișcătoare pagină din istoria Franței, în timpul răsb. religioase, în 23 August 1572, când au fost masacrați un mare număr de protestanți. S'a întâmplat pe timpul lui Carol al IX, la îndemnul Caterinei de Medici și a ducilor de Guise, care se temeau de autoritatea lui Coligny. La Paris era adunată f. multă lume pt. căsătoria lui Henric de Novara (regele Henric al IV) cu Margareta, sora lui Carol al IX. Semnalul masacrului s'a dat prin clopotele dela bis. Saint-Germain l'Auxerois. In această noapte, fără să se poată apăra, au fost omorîți în chip barbar: Coligny, Lavardin, filolog. Ramus, La Place, etc. Se spune că însuși regele a privit acest oribil măcel. Urmarea a fost al cincilea răsb. civil.

Noart Adam Van, pictor flamand (n. 1557 † 1615), profesorul lui Rubens și Jordaens, iar mai târziu imitatorul lor.

Nobel Alfred, chimist suedez (n. 1833 † 1896), întemeietorul industriei explozibilelor; descoperi nitroceluloza (1862), dinamita (1866), gelatina explozivă, patentă o metodă de rafinare a fontei, una de distilare neîntreruptă a petrolului, etc. Venitul anual al enormei sale averi, cam 35 milioane lei aur, îl testă în bună parte pentru scopuri culturale: Instituții și 5 premii anuale, fiecare de câte 150.000 lei aur, repartizate în felul următor: 1. Pentru cea mai importantă descoperire în fizică; 2. în chimie; 3. în medicină și fiziologie; 4. pentru cartea cu tendințele cele mai nobile; 5. pentru pace. Premiile s'au dat pentru întâia oară la 1901.

Nobili Leopoldo (n. 1784 † 1835), fizician ital. S'a ocupat cu studiul căldurii și cu electricitatea. A inventat termoscopul, ce poartă numele lui, împreună cu un galvanometru astatic. A descoperit, în optică, așa numitele inele ale lui N.

Nod, unitatea de viteză în mers, al unei corăbii. 1 N. = $^1/_{120}$ dintr'o milă marină (1852 m), adică 15,43 m.

Nodier Charles, scriitor franc. (n. 1780 † 1844). Adversar al imperiului, bibliotecar la Arsénal și autorul vestitelor povestiri („Contes"). A avut un salon lit., vizitat de literați celebri: V. Hugo, Musset, Lamartine, Dumas, Sainte-Beuve, etc. A mai scris romane, versuri, etc. azi uitate.

Nodul gordian, v. Gordios.

Noe (ebr. Noah), patriarh ebreu, despre care se vorbește în m. multe părți din Geneză. Fiind drept, a fost singurul căruia i-a povestit Dzeu pedepsirea omenirii prin potop, sfătuindu-l să-și facă o corabie, cu care a scăpat, punând din nou bazele omenirii prin fii săi Kam, Sem și Jafet.

Noetica (gr.), teoria cunoașterii.

Noguși Hideio, medic japonez († 1928), microbiolog și patolog vestit. El a dovedit în același timp cu prof. Marinescu, că la paralizia progresivă se găsește microbul sifilisului în creer. In ultimul timp a studiat cu mult succes frigurile galbene, a căror jertfă a fost.

Nolhac, Pierro Gibaud de —, scriitor erudit și critic franc. (n. 1859). Are studii despre Pétrarque et l'Humanisme — Marie Antoinette. E membrul al Academiei franc.

Nomă (med.) = gangrena gurii sau obrazului de origină microbiană; apare mai ales la copii nou născuți, prost nutriți.

Nomad, care rătăcește, n'are locuință stabilă. Popoarele, care trăiesc din vânat sau produsele turmelor lor sunt nevoite să fie N.-e. Au locuințe simple, pe care le pot transporta cu ei. In Europa, sunt nomazi, Țiganii. In Asia, păstorii Siberiei, Arabiei, Tibetului. In Africa, Beduinii, Hotentoții. In America, Pieile Roșii, Patagonii. In Australia, Australienii.

Nomenclatura (lat.), complexul numirilor întrebuințate în vreo ramură a științei. (De ex.: N. geografică, agricolă, etc.).

Nominal (lat.), cu numele, relativ la nume. Apel N. înșirarea, cu numele, a membrilor unei adunări. Valoare N.-ă, cea exprimată pe hârtia-monedă ori pe acțiunea unei bănci, care de obiceiu e superioară celei reale.

Nominalism (filos.). In evul mediu, teoria care admitea în cearta universalelor (v. c.), că noțiunile generale nu corespund realității, ci sunt doar cuvinte (nomen: de aici terminul de N.) sau abstracții ale minții. Deaceea N. admite realitate numai lucrurilor individuale. Opus: Realism. Fondatorul N.-lui scolastic e Roscellinus. N. a fost neînoit de W. de Occam (v. c. cf. Terminismul).

Nominativ (gram.), cazul subiectului, arată persoana sau lucrul despre care se vorbește în propozițiune.

Nomocanon, colecțiune de canoane și de legi civile, date de împărați în cauze bisericești. N.-ul este compilat din colecțiunea patriarhului constantinopolitan Ioan Scholasticul, numită „Concordia canonum" și din altă colecție a aceluiași, care cuprinde cele 10 novele ale lui Justinian. N.-ul formează partea a II a Pravilei (v. c.).

Nonius Marcellus, gramatic latin din sec. al III d. Chr., autorul importantei lucrări „Compendioasa doctrina per litteras, ad filium".

Nonius sau **Pedro Nunez** (n. 1492 † 1577), matematician portughez. N. a inventat la 1542 un instrument, foarte practic pentru măsurarea lungimilor mici, numit după el „nonius" sau „vernier", după numele olandezului Pierre Vernier, care l-a perfecționat.

Non causa pro causa (logică). Paralogism (v. c.), care constă în faptul că socotim drept cauză, ceea ce nu e cauză, adică luăm un antecedent accidental drept antecedent necesar și constant (v. Post hoc, ergo propter hoc). Pe acest paralogism se clădesc toate inducțiile neîntemeiate.

Nonconformiștii, protestanții engl., cari n'au acceptat și nu s'au conformat hotărîrilor aduse (1662) pt. unificarea credinții în Anglia. Ei au suferit cumplite persecuții, iar Carol al II i-a exclus din oficiile de stat. Învățăturile lor sunt aproape identice cu ale unitarianilor.

Non possumus (lat.), nu putem; cuvinte cu care Papa Clement al VII, a respins cererea de divorț a regelui englez Henric al VIII. Curia romană (v. c.) întrebuințează și azi aceste cuvinte ca formulă de refuz a cererilor vreunui guvern lumesc.

Noologia (filos.), teoria sau știința spiritului. Metoda noologică la Eucken (v. c.) este cercetarea realității și unității vieții spirituale, plecând dela creațiile obiective ale ei și nu dela lume sau suflet.

Nordau Max, scriitor evreu austriac din Pesta (n. 1849 † 1923). A scris romane, studii critice, eseuri și pamflete pline de ură și cinism contra altor literaturi de cât cea germ.: Entartung, Die konventionellen Lügen der Kulturmenschheit, Paradoxe, Zionismus, Seifenblasen, etc.

Norfolk Thomas Howard, duce de —, bărbat de stat engl. (n. 1443 † 1524), a negociat pacea între Anglia și Scoția. — Fiul său N. Th. H., duce — (n. 1473 † 1554). Unchiul Anei de Boleyn (v. c.) a cărei condamnare la moarte a prezidat-o pt. ca să placă regelui Henric al VIII. Întemnițat, a scăpat la venirea Mariei Tudor. — Nepotul ac., N. Th. H., duce de — (n. 1536 † 1572). A voit să se căsătorească cu Maria Stuart; fată de împotrivirea reg. Elisabeta, a voit să dea țara Spaniolilor. Moare decapitat.

Nori, aglomerații de picături mici de apă ce se formează și plutesc în atmosferă la înălțimi diferite. Apele de pe suprafața pământului se evaporează încontinuu, vaporii de apă se ridică în aer și ajungând în regiuni mai reci sau în regiuni unde presiunea atmosferică e mai mică, se destind brusc, se răcesc și se condensează sub formă de picături foarte mici. Astfel se formează N. Conținutul lor în apă e foarte diferit și depinde de temperatura păturii de aer, în care se află, căci aerul cald poate conține mai mulți vapori ca aerul rece. Când aerul se răcește prea mult, picăturile de apă cresc și cad spre pământ sub formă de ploaie, zăpadă, grindină, etc. N. se află la înălțimi diferite dela câțiva metri (ceață sau negură) la câțiva kilometri și au forme foarte variate. Se deosebesc însă ca tipuri principale: cirrus, stratus cumulus și nimbus. Acesta din urmă aduce de obiceiu ploaie, este la o înălțime de 600—1500 m. Cirrus se află la 9—10 km.

Normă (filos.), regulă, directivă de comportare, criteriu de apreciere. Găsim N.-e logice, etice, estetice, juridice, care derivă, toate, din constituția spiritului omenesc și funcțiunile acestuia (gândirea, emotivitatea, voința). Ele condiționează judecățile general valabile din științele citate mai sus. Se deosebesc de legi (v. c.). prin aceea că stabilesc raporturi ideale, arătând ceeace trebuie să se întâmple, pe când legile arată raporturi reale, stabilind felul cum se petrec în mod necesar fenomenele.

Normală, Școală —, v. Învățământ normal.

Normalizare, 1. revenirea la normal la situația firească, obișnuită. 2. In industrie: întroducerea unui sistem de norme la fabricarea diferitelor produse. 3. In finanțe: revalorizarea monedei (prețurilor).

Normandia, veche prov. în NV.-ul Franței cu capit. Rouen. Este un ținut de podiș, fertil și cu coline granitice. O regiune agricolă, creșterea vitelor foarte răspândită. Industrie foarte desvoltată,

Normanzii, popor de origină germanică, care au invadat în Franța în sec. al IX și al X, *din Suedia și Norvegia de azi,* probabil din pricina infructibilității regiunilor lor, a numărului mare al populației și în urma dorului lor de expanziune. Au invadat și Anglia (Vilhelm cuceritorul) și Rusia (Varegii, Rurii). Excelenți marinari și soldați. La 841 au devastat orașul Rouen, iar în 886 au asediat Parisul. Regele Carol Simplul, în 911, le-a dat Normandia, unde s'au stabilit, primind creștinismul. O altă ramură a cucerit Sicilia (v. Italia. Istorie).

Normativ, 1. ceeace valorează sa normă; ceeace dă o directivă anumită. **Științe N.e** = științe care stabilesc norme: Etica, Logica, Estetica, etc.

Norris Frank, romancier am. (n. 1870 † 1902). A debutat cu studii ultra-realiste. Vandover and Mc Teague. Este unul din inițiatorii romanului social în U. S. A. și un sriitor dotat cu multă fantazie.

Northcliffe (original Harmsworth), Charles William, Viscount (1865 † 1922), editor de ziare englez. Președintele misiunei militare engleze în America în 1917—18. A ajuns la mare putere politică prin cumpărarea mai multor ziare engleze și americane. In tot cursul războiului el a sprijinit curentul naționalist.

Norvegia, stat din partea de V. a peninș. Scandinave (v. c.). Relief muntos format de Alpii scandinavi. 323.795 kmp. cu 2,799.000 loc., adică densit. 8,2 loc. pe km. Din aceștia: 23.000 Laponi și 10.000 Finezi în N. Emigrație intensă spre America de N. Capit. Oslo, fost Kristiania. Pe podișuri pășuni pentru vite, la S. ceva agricultură. Munții acoperiți cu păduri de pini și alte conifere. Datorită curentului Golf-Stream, are climă mai dulce. Orașe principale: Bergen, Trondjem, Stawanger, Drammen, etc. Marină comercială desvoltată. — I s t o r i a Începând cu jumătatea a doua a secolului al VIII, loc. N.-ei fac incursiuni în Irlanda și Scoția, reușind, sub domnia lui Harald Harfager, să alcătuiască un stat (872). Prin sec. al X pătrunde creștinismul. In sec. al XI (1066) Harald Haardrad, conduce expediția în Anglia, cu sfârșit tragic pt. el. Urmează lupte interne din pricina neînțelegerilor dintre cler și nobilime, apoi dintre ac. din urmă și pretendenții la tron. In 1397 intră în uniunea dela Kalmar, în urma căreia infl. Danemarcei (v. c.) devine tot mai puternică, iar dela 1450 recunoscând ca rege pe Christian al Danemarcii, ea se extinde și asupra limbii și culturii. In sec. al XVI (1537), pătrunde reformațiunea, fără să producă mari turburări. Cu intermitente ameliorări, ac. situație dăinuește până la încep. sec. al XIX, când Bernadotte (v. c.) obține, prin tratatul dela Kiel (1814) unirea N. cu Suedia, sub un regim de uniune personală (numai regele și parlamentul comun). In 1909 N. s'a declarat independentă, alegând rege pe Haakon al VII (v. c.). — L i m b a, v. Germania, Danemarca, Suedia, capit. Limba. — A r t a: S'a desvoltat relativ târziu. Cea mai veche e sculptura în lemn. Dintre sculptori mai cunoscuți sunt: H. Michelson, St. Sinding și G. Vigeland, etc. Arhitectura numără, între altele, catedrala din Trondhjem. Pictura începe în sec. al XIX sub infl. direcțiilor din Germ., apoi din Franța, numărând următorii pictori mai importanți: J. C. Dahl (peisaje), G. Munthe (genul istoric), E. Verenskjold (scene din viața dela țară), C. Krogh (portretist). L i t e r a t u r a norvegiană se desvoltă încă din sec. al IX d. Chr.: Bragi cel Bătrân, Thjodolf, etc. Dela unirea cu Danemarca (v. Istoria), literatura a fost scrisă în daneză, care a rămas ca limbă lit. In această limbă scrie poezii religioase poeta Dorthe Engelbrechtsdatter și poetul Petter Dass. (sec. al XVII), autorul de comedii Ludwig Holberg (v. c.) și J. H. Wessel (sec. al XVIII). Lit devine, iar națională după independența Norvegiei, cu poeții lirici Bjerregaard și Schwach și romancierul Hansen. Wergeland influențat de lit. poporană, reînoiește lit. în genul epic și dramatic. Welhaven, poet și istoric reprezintă clasicismul, Andreas-Münch scrie poezii lirice și dramatice. Asbjoernson și Joergen Moe scriu povestiri; iar Camilla Collet scrie romane. Către 1830 lit. norvegiană trece granițele țării, devenind europeană datorită scriitorilor dramatici: Henrik Ibsen, Björnstejerne Bjornson și Gunar Heiberg, romancierilor: Jonas Lie, Kielland, Elster, Knut Hamsun-Pederson, Arne Garborg, Amalie Skram, G. Heiberg, Wilhelm Krag, Tom Krag și a poeților: Caspari, Randers, Dietrichson, Vinje, Aasen ș. a. Există o foarte bogată lit. pop. norveg.

Northampton. 1. Oraș din Anglia, capit. comit. N., cu 90.000 loc. Tăbăcării; turnătorii de fier. Mari bogății minerale: fier. — 2. N. oraș al Statelor Unite ale Americei (Massachusetts), capit. statului Hampshire. Are 220.000 loc.

Noseanul (min.), v. Feldspatoizii.

Noske Gustav (n. 1868), om politic german, social democrat; în 1906 deputat în Reichstag, în 1918 guvernatorul Kielului. Apărătorul Berlinului în contra mișcării spartachiste (v. Spartachism), pe care a strivit-o cu energie; ministru de războiu în guvernele Scheidemann și Bauer, apoi președintele provinciei Hannover. Memoriile publicate: „Von Kiel bis Kapp".

Nosocomial (med.), ceeace este în legătură cu spitale. Ex. Comisia nosocomială = com. care poartă grija unui spital.

Nota, în relațiile diplomatice e o comunicare făcută de un guvern către altul. N. verbală a unui guvern se face prin ambasadorul său respectiv; ea se predă de obiceiu și într'o copie scrisă. N. circulară, prin ea un stat se adresează tuturor guvernelor cu care are relații diplomatice, iar n. comună e când mai multe guverne se adresează unui stat.

Notar public (dr.), persoană aleasă dintre magistrați sau avocați și însărcinată cu redactarea și autentificarea actelor juridice. Instituția există în teritoriile alipide și se discută extinderea ei în țara întreagă.

„Notarius" regis Belae, cel dintâiu cronicar ung. (v. Gesta Hungarorum).

Note = semnele prin care reprezentăm tonurile în scris. Originea lor se poate urmări până la Greci. Trecând prin diferite faze (notație mensurală, neumatică, etc.) s'a ajuns la sistemul de azi, numit notațiune lineară, prin împrejurarea că la scrierea notelor ne servim de sistemul linear (portativ). Au forma unor ovale, cărora le adăugăm câte o linie verticală și cârlige. Notele indică înălțimea și durata tonurilor.

Noțiunea (logică) este sinteza atributelor esențiale din mai multe reprezentări despre același lucru și care primește un nume. Ex.: N. carte. N. reprezintă înțelesul pe care-l *gândim în cuvinte,* deci o cunoștință (notio) elementară. Deosebim: N.-i **abstracte** (v. Abstract) și **concrete** (v. c. C.), **generale** (v. c. G) și **individuale; ideale** (care arată plăsmuiri pur mintale) și **reale** (referindu-se la lucruri existente în afară, ce se pot percepe prin simțuri), **disparate** (care nu au nici o legătură între ele) și **ordonate** (v. Ordonare).

Notre-Dame de Paris, Catedrala —, important monument arhitectonic din Paris, în stil gotic. Edificarea s'a început la 1163, terminându-se abia la mijlocul sec. al XIII. Pe lângă multe refaceri în cursul veacurilor, ea a fost restaurată cu multă pricepere de Viollet le Duc. Importantă sculptură la intrare „Judecata din urmă". Are un tezaur foarte bogat (un relicvar al Sf. Clotilda, și prețioasa manta a lui Napoleon, etc.).

Nottara Constantin C., compozitor, violonist și profesor (n. 1890). Studii muzicale la conservatorul din București, conservatorul din Berlin. Actualmente prof. de violină la conservatorul din București, din 1916. La 1914 înființează cvartetul de coarde numit „cvartetul Regina Maria", Cronicar muzical la „Adevărul" și „Dimineața". Compoziții: „Siciliana" pt. violină și pian, Aria de Fiorillo-Nottara, 6 melodii pentru voce și pian, poem p. violoncel, sonată pt. violină și pian, suita „Polyeucte" pentru orchestră (premiul Enescu) uvertura „Hecuba" baletul „Izis", etc.

Nottara Constantin I. Cel mai însemnat actor român contimporan (n. la București în 1859). Joacă întâi ca elev de liceu. La 1875 își constituie o trupă și joacă la diferite grădini. In 1876 începe conservatorul. Ion Ghica, pe atunci director al teatrelor, l-a văzut la examenul din 1877 și l-a angajat la Național, unde funcționează și

astăzi ca soc. de onoare și dir. de scenă. Nottara este privit ca decanul teatrului românesc și cea mai mare glorie a lui. A întrupat aproape pe toți voevozii țărilor românești: Despot-Vodă (Alecsandri), Ștefan cel Mare („Apus de-Soare" de Delavrancea), Hatmanul Arbore din „Viforul" aceluiași, Vlaicu Vodă (Davila), dând creații de neuitat și în Polyeuct, Regele Lear, Horațiu din „Fântâna Blanduziei".

Nottingham, oraș industrial din Anglia, capit. comit. N., cu 264.000 loc. Țesături. Turnătorii de fier.

„Noua Maternitate", revistă lunară pt. educația mamelor, apare la București, Redacția str. Traian 27.

„Noua Revistă Bisericească", revistă bisericească, apare la București.

„Noua Revistă Română", publicație bilunară. A apărut la Buc. dela 1 Ianuarie 1900, până în preajma răsb. mond., sub direcția prof. C. Rădulescu-Motru, fiind deschisă tuturor problemelor de actualitate, străine și din țară, din domeniul literaturii, științelor, artelor și politicei.

Noua Zeeland, v. New-Zealand.

Nouvelle Calédonie, ins. din Melanezia, colonie franc., descoperită de Cook în 1774 și ocupată de Franc. în 1854, are climă sănătoasă. Fier, nichel, huilă, etc. Culturi de cafea. Penitenciare pentru apr. 8000 condamnați la muncă silnică în mine. 16.250 kmp. cu apr. 54.000 loc.

„Nouvelle Revue française", rev. franc. întemeiată de André Gide. E unul din or-

ganele reprezentative ale litraturii franc. contimporane. Editura acestei reviste e cunoscută după inițialele N. R. F.

Novaja Zemlja (Noua Zemlia), grup de insule în Oc. Glacial la N. Siberiei. Sunt sterile, vizitate numai de pescari și vânători pentru foci, balene, etc.

Novák Viteslav (n. 1870), profesor de compoziție la Conservatorul din Praga, compozitor recunoscut ceh din ale cărui lucrări remarcăm: trei cvartete, două triouri, sonate, dansuri, suită slovacă și alte piese pentru pian, liduri, lucrări corale, trei opere, uverturi, poeme simfonice, etc.

Novalis, numele literar al lui **Friedrich von Hardenberg** (n. 1772 † 1801). Poet romantic și mistic germ. A scris fermecătoarele „Hymnen an die Nacht" și romanul simbolic (neterminat) „Heinrich von Ofterdingen". Incepător al școalei romantice, împreună cu Schlegel și Tieck.

Novara, oraș în Italia de N., capit. prov. N. cu 58.500 loc. Fabrici de stole. Cereale.

Nova Scolia (Nouvelle Ecosse), prov. în Canada. Ținut cu pășuni bogate și subsol bogat în minerale. 524.000 loc. Capit. Halifax.

Novatofan (chim.), compus derivând dela chinolină, întrebuințat, ca și Atofanul, împotriva gutei.

Novecentism, (lit. ital.) **mișcare** lit. modernistă, născută din reacț. contra academismului și formalismului „rondiștilor" v. Rondism) și contra psihologismului (v. c.), naturalismului, burghezismului-mic, estetismului și sentimentalismului. Conducător: Massimo Bontempelli (v. c.). — Propaganda acestor opinii lit. se face prin revista scrisă în l. franceză „900" (Novecento = secol. al XX). De aici și numele mișcării.

Novelă (lit.), v. nuvelă.

Novella (dr.), o parte din colecția juridică numită „Corpus juris civilis" (v. c.).

Novelli Ermete, distins actor ital. (n. 1851 † 1919): s'a distins în deosebi în roluri tragice și comice. Câteva creații: Lear, Oedipus.

Noviciat, timpul de pregătire, cu durată de cel puțin un an, pentru statul (cinul) călugăresc.

Novocaină (med.), analgesic local ce dă analgezie superficială în operațiile în care nu e nevoe de o narcoză generală.

„Novoje Vremja" (Vremea Nouă), ziar cotidian înființat la 1868 în Petrograd. In timpul războiului mondial a fost organul partidului războinic. Dela 1920 apare în Belgrad.

Nubia, ținut în Africa, între Egipt și Abisinia. Oraș principal Khartun. Loc. mii. (Nubieni). Climă schimbătoare; agricultură mică.

Nuca-vomică (med.), un arbore ce crește în India și dela care se folosește în medicină semințele și coaja. Se dă ca tonic al stomacului.

Nucleoalbuminele (chim.), clasă de substanțe albuminoase cu conținut de fosfor, cu caracter acid pronunțat, înroșesc hârtia de turnesol, insolubile în apă, dau săruri de sodiu, potasiu și amoniu solubile și necoagulabile la cald. Acizii precipită N. In această clasă intră caseina și vitelina, din gălbenușul de ou.

Nucleoproteidele (chim.), compuși de natură salină derivând din unirea acidului nucleinic cu diverse albumine. Constituesc componenții principali ai corpusculelor din sânge, ai spermatozoizilor; se găsesc în ficat, timus și pancreas.

Nucleul (biol.), partea diferențiată, a protoplasmei celulare, purtătorul funcțiilor importante vitale ale celulei. El se colorează deosebit de restul protoplasmei celulare.

Nulitate (dr.), starea unui act (v. c.) ce conține vreun vițiu (greșeală) care împiedecă existența lui legală și efectele ce ar fi trebuit să le producă.

Numa Pompilius, al doilea rege legendar al Romei probabil dela 714—671 a. Chr., sabin de origină. A construit mai multe temple și a stabilit instituțiile religioase (v. „Egeria" și legi).

Numărul irațional, un număr, care se obține când măsurăm o mărime cu o altă mărime de acelaș fel, cele două mărimi ne având măsură comună. N. nu se poate exprima decât aproximativ ori câte cifre zecimale am înșira.

Numărul atomic (chim.), caracteristica cea mai de seamă a elementelor atomice: ne dă numărul sarcinilor pozitive libere ale nucleelor atomice.

Numărul de aur, e numărul corespunzător ciclului lunar de 19 ani. Astronomul Meton în sec. al V a. Chr. a descoperit, că fazele lunii se repetă tot la 19 ani. Această descoperire a făcut Elinilor atâta bucurie, încât au hotărît, ca N. corespunzător ciclului de 19 ani să fie scris întotdeauna cu slova de aur pe monumentele publice, de aceea se numește N. d. a. Dacă vrem să aflăm N. d. a. al unui an, îi adăogăm 2, iar cifra o împărțim cu 19. Restul e N. d. a. iar dacă acest rest e zero, atunci e chiar 19. De ex.: 1929+2=1931 : 19=101, rest 12.

Numen = Lucrul în sine (Ding an Sich), realitatea absolută, astfel numită în filos. lui I. Kant. Realitatea așa cum există ea în sine, independentă de vreun subiect cunoscător; existența „adevărată". Lucrurile așa cum le găsim noi în experiență sunt aparențe (fenomenale) ale lucrului în sine. Acesta nu poate fi determinat mai aproape, fiindcă noi nu putem avea cunoștință de dânsul, ci numai de fenomenele, care sunt „reprezentări" cauzate de l. în sine, când acesta afectează simțurile noastre. Noi nu cunoaștem, prin urmare, esența realității, realitatea în sine, ci numai felul cum dânsa se înfățișează în reprezentările noastre. Categoriile gândirii nu se aplică lucrului în sine (lume numenală), și de aceea e ciudat să admitem cum lumea numenală cauzează pe cea fenomenală. Conceputul l. î. s. a fost acceptat de criticii filos. kantiene în diverse chipuri; mulți dintre aceștia l-au și respins. La Schopenhauer, L. î. s. coincide cu voința.

Numenal (filos.) = trascendent (v. c.). Opus: fenomenal, empiric.

Numeral (gram.), cuvânt care arată numărul obiectelor și ființelor: N. **ordinal,** exprimă ordinea: I-iul, al II, al III etc. N. **cardinal,** arată succesiunea: 1, 2, 3, 4, etc. N. **distributiv,** arată gruparea, câte 1, câte 2, câte 3, etc.N. **multiplicativ,** arată înmulțirea: de 2 ori, de 3 ori, etc. N. **adverbial:** odată, de două ori, a doua oară, etc. N. **nehotărît:** tot, mult.

Numerus clausus (număr închis, adică limitat), stabilirea unui număr, în cadrele căruia persoanele aparținătoare cutărei națiuni sunt admise la întreprinderi, ori în instituțiuni culturale, la Universitate, etc. N. c. corespunde proporției numerice a acelei națiuni față de totalitatea locuitorilor, având de scop mai ales reducerea numărului studenților evrei la școalele superioare.

Numismatica, știința care se ocupă cu studiul și arta monetăriei. E o ramură ajutătoare a istoriei.

Numitor, după legenda (724 a. Chr.), despre fondarea Romei, rege din Alba, tatăl Rhea-Silviei, bunicul lui Romulus și Remus.

Numuliți (paleont.), gen de protozoare (foraminifere) fosile, caracteristice formațiunilor cocene, reprezentate prin forme mici cu o cameră inițială marc (macrosferice) sau prin forme mari de câțiva cm. cu o cameră inițială mică (microsferice). In ambele cazuri restul camerelor din căsuța (cochilia) lor calcaroasă, sunt curbate în forma de V, și răsucite în spirală în jurul unui ax scurt, într'un plan, acoperindu-se complect în mod reciproc, cochilia animalului având înfățișarea unei monede mărunte.

Nungesser, un lac din statul Ontario (Canada), numit (Decembre 1927) în amintirea aviatorului francez N,, pierit împreună cu Coli (v. c.), dorind să treacă Oc. Atlantic în sbor din Europa în America.

Nunțiu, ambasadorul însărcinat cu reprezentarea diplomatică a Papei.

Nuovina (Margareta Iamandi), cântăreață (n. 1865). Studiază muzica la Paris, debutează la Bruxelles, cântă la opera comică din Paris, are mari succese în Germania și după 1902 e angajată la opera regală berlineză. La 1889 contribuie la ființa operei române din București de sub conducerea lui Gh. Ștefănescu și Wachmann.

Nürnberg, oraș în Germania (Bavaria); 353.000 loc. Industrie foarte desvoltată. Important centru artistic, cu un bogat Muzeu (Germanisches Museum). Orașul natal al lui Dürer (v. c.).

Nus Eugène, literat franc. (n. 1816 † 1891). A scris drame, Comedii: l'Enseignement mutuel, la Tour de Londres, etc. și volumul umoristic: Nos bêtises, etc...

Nutație, oscilația periodică a axei de rotație a Pământului în jurul poziției mijlocii. N. e cauzată de atracția Lunei. In urma acestor oscilații axa pământului descrie pe sfera cerească elipse foarte mici în timp de $18^2/_3$ ani. A fost descoperită de Bradley în 1747.

Nuvela. 1. Speță lit. a genului epic, în care se povestește o simplă întâmplare interesantă, cu o acțiune bine motivată și cu personaje, caracterizate prin această acțiune, verosimilă sau fictivă. N. ca întindere este între schiță și roman. 2. La origine, N. consta dintr'o povestire plăcută a unei întâmplări, care trebuia să aibă farmecul noutății. Boccaccio (v. c.) a excelat în astfel de N.

Nyaya (filos.), sistem de gândire din filos. indiană a lui Gotama. Este o logică; dă importanță specială raționamentelor adevărate sau false și dialecticei.

Nyrop Christofor, distins romanist danez (n. 1858), autorul importantelor lucrări: Gramatica istorică a limbii franceze (5 vol.), Istoria epopeii franceze, Studii asupra adjectivelor în limbile romanice. Are și lucrări asupra limbii române (Zur rumänischen Lautgeschichte, Die gutturale Tenuis, 1878). Deși azi e orb, totuși ține conferințe, ajutat de soția sa.

Nyassa, lac din Africa de S., în marea depresiune longitud. a Africei. 32.000 kmp. Altit. 480 m.

„Nyugat", revistă literară, înființată la Budapesta în 1906 de scriitorii maghiari Ady Endre, Fenyö Miksa, Osváth Ernö și Ignotus.

O. a XV literă din alfabet. Prescurtări: **O.** chim. = Oxigen. **O.** Logică = simbolul judecăților particular negative v. Judecată.

Oakland, oraș din Statele Unite (California). Port la Golf. San Francisco (Oc. Pacific), are 216000 loc. Extremitatea V. a C. F. Central-Pacific, vilegiatura locuitorilor orașului San-Francisco, are fabrici de metalurgie, mașini, tăbăcării, olării; arc școli superioare, academie militară și un bun port.

Oaș (Țara Oașului), teritoriu din N. Ardealului. Graiul locuitorilor din O. este interesant pentru studiul limbii rom.; studiat de O. Densușianu; v. Ouașului.

Oastea de țară (milit.), în organizația din trecut a armatelor țărilor românești era *oastea formată din elementele băștinașe*. Se mai numia și „Oastea cea mare" spre deosebire de Curteni.

Oază, o adevărată ins. de verdeață într'un deșert în locul, unde apa poate fi adusă la suprafață. In Africa O.-ele au plantații de curmali, *la umbra cărora* se pot cultiva grâne și se pot creia grădini.

Obcina Feredeului, culme de munți din Bucovina, între Valea Moldovei, Valea Moldoviței și Sadovei. Ramurile sale se întind până la Câmpulungul Moldovenesc. — *Puncte culminante:* Feredeul (1460 m.), Pașcan (1483 m.) și Tomnatecul (1297).

Obedenaru Alexandru, publicist rom. (n. 1865). Bibliotecar la Acad. rom. A scris poezii: Spleen, Rondele, Sonete, Himere, Panthęea (poemă) și Dacia noastră, etc.

Obedenaru Gheorghe Mihail, medic român și literat (n. 1839 † 1885). Fost prof. la Fac. de Med. București. Dintre lucrările sale medicale sunt importante cele despre edemul glotei, febrele eruptive și paludism. A publicat texte macedo-rom. și lucrări antropologice, susținând originea celtă a *Românilor*. A *fost membru* al Acad. Rom. și ministru plenipotențiar.

Obeid-Allah-el-Mahdi, fondatorul dinastiei califilor fatimizi (882—934). A stăpânit imperiul din Egipt și Africa, la întinderea hotarelor căruia a contribuit mult.

Obelisc, un monument egiptean, tăiat dintr'un bloc de piatră în formă de piramidă, având o lungime chiar peste 20 m. Se așezau câte două la porțile templelor sau necropolelor personajelor distinse, având gravat pe fețe numele fondatorului, motivul ridicării și numele divinității căreia i s'a consacrat. La Paris s'a adus unul dela Luqsor, în 1836.

Oberbayern sau Bavaria de sus, regiunea de SE. a Bavariei întinzându-se de pe creasta Alpilor Bavariei până în prealpii bavarezi. Regiunea de munte și coline, **O.** are pășuni bune. Are 1.600.000 loc. Căpit. München.

Oberon (s. Alberon), regele Elfelor (v. c.), soțul Titanei, pomenit în romanele franc. din evul mediu (Huon de Bordeaux), după care Wieland a scris poema romantică cu același nume (1780).

Obertyn, localitate în Pocuția, unde Petru Rareș a fost bătut de Poloni (22 August 1531).

Obezitate (med.) = îngrămădire de grăsime în cantitate exagerată în toate părțile corpului, chiar și acolo unde în mod normal nu se află.

Obi, fluviu important din apusul Siberiei. Ia numele acesta, după unirea râurilor Katun și Biya, care izvorăsc din Munții Altai.

Obiceiuri (sociol., etică) = habitudini sociale omenești, comportări formate într'un grup social omenesc, care s'au generalizat prin repetare și tradiție, devenind obligatorii, atât pentru indivizi cât și pentru grupul din care ei fac parte. (Sinonim: Moravuri, cutume, datini). Autoritatea **O.**-lor este absolută m. ales în societățile puțin diferențiate, în care **O.**-le țin locul spontaneității rațiunii omului civilizat, și unde orice individ primește **O.**-le grupului sub forma educației, limbajului, practice morale, cultului religios cu ritualul lui, **O.**-le de muncă, etc. Sub autoritatea lor orice inițiativă individuală dispare în conformismul reacțiunilor sociale. Perzistența **O.**-lor e așa de mare încât, deși *diferențiate* în înțelesul lor, ele se păstrează din cele m. vechi timpuri și azi: ciocnirea pâhărelui, bacșișul, salutul, etc. Ele pot fi considerate adevărate instituții sociale. **O.**-le sunt răspândite pe toate ce s'ar putea *fixa* aproape geograficește: provincii, națiuni, etc. și pe „cicluri culturale". Ele stau la baza moralității sociale și a „dreptului cutumier" (nescris) și încălcarea lor atrage sancțiunea divină, juridică, etică, satirică, după societate și împrejurări. **O.**-le, ca orice instituție socială, trebuie să fie modificate treptat: altcum societatea nu poate progresa. Desvoltarea personalităților individuale, emanciparea de sub autoritatea rigidă a grupului, odată cu toleranța discuției și a spiritului critic, ceeace e o dovadă de progres cultural, înseamnă și emanciparea de sub tutela **O.**-lor: în această trecere dela conformismul **O.**-lor la comportări autonome se cuprinde întregul proces de civilizație omenesc, căci el e condiționat de toate funcțiunile sociale și condiționează la rându-i *evoluția* structurii sociale și a întregii vieți morale. **O.**-le alcătuiesc o legătură spirituală a *omenirii* cu *trecutul* și o punte de trecere spre viitor, (garanția continuității sociale).

Obiect, 1. lucru, în genere; 2. (filos.) Ceeace este dat intuiției sensibile (v. c.), ceeace e reprezentat sau perceput; 3. Lucrul asupra căruia este îndreptată gândirea noastră; Nu există gândire fără un **O.**; 4. (gram.) Complinirea predicatului, vorba care arată *lucru asupra* căruia se 'ndreaptă lucrarea predicatului.

Obiectiv (filos.), 1. Impersonal, ceeace nu depinde de subiect, de părerile personale ale cuiva; nepărtinitor; ceeace are valoare pentru orice gândire. — 2. Ceeace se referă la obiectul gândirii, la lucruri.

Obiectiv (milit.), 1. Țintă asupra căreia se execută o tragere de artilerie sau infanterie; 2. Poziție, care trebuește cucerită de trupe în atac.

Obiectiv, o lentilă sau un sistem de lentile optice, servind la formarea imaginilor.

Obiectivitate (filos.), însușirea de a fi obiectiv (v. c.). Lipsa de prejudecăți și de părtinire. Dirijarea gândirii spre obiecte.

Obligația militară (dr.), este o datorie *impusă* oricărui Român de Constituție (art. 119). „Tot Românul, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, face parte din unul din elementele puterii armate, conform legilor speciale". La 21 de ani toți aceștia devin soldați și fac oștire până la 50 de ani, trecând prin trei perioade: activitate, rezervă și miliții (v. aceste cuvinte) cf. Recrutare, nedemni, scutiți, dispensați, T. T. R.

Obligația școlară, este datoria fiecărui român de a urma cursurile învățământului primar, impusă de art. 24 din Constituție: „Învățământul primar este obligator dela 7—16 ani. In școalele statului acest învățământ se va da gratuit".

Obligație (econ. polit.), înseamnă și orice îndatorire de plată, titlu de rentă emis de o persoană sau societate și plătibil la un termen, *un titlu la purtător*, producând un interes fix, garantat, în general, prin bunuri imobile ale societății sau ale statului, *care pun în circulație* asemenea obligații.

Obligațiile. 1. (Sociol.), sunt forme sociale de constrângere exercitate de *societate* asupra individului. 2. (Drept). **O.** sunt raporturi între persoane care silesc pe una *din ele să facă* sau să *nu* facă ceva în favoarea alteia. **O.** e sinonim cu datorie. Legile se ocupă numai de **O.** juridice, adică de **O.** a căror executare e garantată de justiție: ele sunt mai puține decât **O.** morale, **O.** juridice decurg: a) din textul legilor, b) din contracte și quasi contracte, e) din debite (v. c.) **O.** fiscală (v. impozitele). **O.** militară (v. c.) **O.** școlară (v. c.). **O.** mutuale: credința, ajutorul și asistența, impuse de legile civile soților unul față de celalalt.

Oblomovism, (lit. rusă), termen ce datează dela criticul Dobrolybov (v. c.), care l-a făurit după personajul Oblomov, din romanul lui Gončarov. Tendința de a duce viața de lene pe spinarea altuia, incapabilitate de acțiune, mulțumire cu frazeologie ieftină, visătoria, sunt însușirile ce alcătuiesc oblomovismul.

Obnubilație (med.) = stare în care bolnavul se simte învelit ca de un nour. Primul simptom al leșinului.

Oboi, instrument de suflat din lemn de granadil sau de păr. Constă *dintr'un tub* drept, la partea inferioară ceva mai larg, prevăzut cu 6 găuri și 9—14 clape. Pliscul constă *din o ancie dublă*. Vibrațiile acesteia dau instrumentului un timbru pătrunzător, puțin nasal. E întrebuințat *atât în orchestră cât și ca* instrument de concert.

Obolos, în Grecia antică o unitate de greutate (0 gr. 72) și o *monedă* de argint (0 fr. 16). Piese de ac. se puneau în gura morților pt. luntrașul Charon, conducătorul *suflet. omenești în infern.*

Obregia Alexandru, medic român, profesor de Clinica boalelor mintale și psihiatrie la univ. din București, fost prof. de Istologie, fost director gen. al serviciului sanitar; are cercetări fundamentale despre *iritația sferelor vizuale*, paralizie generală, despre diferite probleme de clinică psihiatrică și antropologie. Savant vestit și foarte apreciat în lumea medicală străină. (n. 1860).

Obrenović, familie domnitoare în Serbia dela 1815—1903 (afară de anii 1842—1858), fondată de Miloș, care, prin căsătoria cu văduva Obren, a primit noul nume (1810), domnind dela 1817—1839. Urmează fiul său Mihail (1842), alungat de part. Karageorgević, apoi Miloș (1858—60), Mihail, 1868, având succesor pe Milan, care abdică în favoarea lui Alexandru I, omorît în 1903, împreună cu soția, de part. Karageorgević.

Obscurantism, sistemul unor politicieni francezi de pe timpul Restaurațiunii (v.

c.), cari doriau regenerarea moravurilor în folosul regalităţii şi a bisericei. Ei erau contra răspândirii culturii în mascle poporului şi contra oricărei extinderi a libertăţii individuale.

Observaţiunea (psihol.), este o percepere sistematică, făcută cu intenţie şi dirijată metodic asupra obiectelor de observat. Ca metodă, O. se foloseşte în toate ştiinţele pozitive şi se perfecţionează, întregindu-se prin experiment. (v. Fonia de observaţie.)

Observator se numeşte un institut, ce este organizat anume pentru observarea şi studiul special al unui fenomen sau grup de fenomene. Astfel sunt O. astronomice, meteorologice, pentru magnetismul terestru, oceanografie, pentru cutremure de pământ.

„Observatoriul", ziar politic, naţional-economic şi literar, fondat de Gheorghe Barit în 1878 în Sibiu. A apărut până la 1885 de două ori pe săptămână, având şi trei procese de presă.

Obsesiune (psihologie şi psihiatrie), 1. Idei (reprezentări, v. c.) ce apar stăruitor în minte; preocupări ce apar mereu şi chinuitor şi pe care voinţa nu le poate îndepărta (ele ne „obsedează"); 2. Turburări caracterizate prin O.-i în neurastenie (v. c.), histerie (v. c.), melancolie (v. c.).

Obsidiana (petrogrf.), este o rocă (lavă) vulcanică sticloasă, verde, brună sau neagră. Se găseşte în insulele Liparine, Islanda, Cehoslovacia, Siberia, etc. De fragmente colţurate cu muchi tăioase de O. s'a folosit în lupta pentru existenţă omul primitiv în epoca de piatră neciopliă. În prezent din varietăţile negre se şlefuesc mânere de cuţite, butoni, nasturi şi obiecte de doliu.

Obstetrică (med.) = partea medicinei care se ocupă cu naşterea normală şi patologică.

Obuz (milit.), proectil întrebuinţat de gurile de foc, în formă de recipient cilindro-ogival cu pereţii de fontă sau oţel (cromat), recipient umplut cu o materie explosibilă prin a cărei explozie se rup pereţii, care se împrăştie într'un anumit snop de spargere foarte vulnerabil.

Obuzier, piesă de artilerie având unghiul, sub care aruncă proectilul, de 40—70°, astfel că acesta dupăce descrie o curbă foarte înaltă, pot cădea sub un unghiu mare (60—85°), aproape de verticală. Proiectilele O.-elor sunt obuze cu mare putere de penetraţie. Calibrul O.-elor variază dela 105 m/m până la 305.

Oc, Langue d'—, în Franţa nume dat limbii vorbite în sud de fl. Loire, derivând dela felul cum se rostia „oui" (da): în S. „oc" şi în N. „oui". Prin dinastia Capetienilor, N., cu Parisul, ajunge la tot m. mare importanţă politică şi culturală, pricinuind pt. Langue d'oc, micşorarea valorii unei limbi generale, pe când cei din N. (oui) se impune ca limbă literară. Are următ. dialecte: gascon, catalan, langue d'oc limousin, provensal propriu zis, dauphin, savoyard şi din Elveţia romană.

Ocazionalism (filos.), teorie filos. izvorîtă din problema raportului dintre corp şi suflet, Geulinx şi Malebranche, combătând ipoteza reciprocităţii dintre suflet şi corp întrucât ar contrazice dualismul (v. c.), admiteau că Dzeu a lăsat să fie o corespondenţă între seria fenomenelor sufleteşti şi cea a fenomenelor corporale, legătură, care nu depinde de voinţa omenească: omul e un simplu spectator şi instrument al aranjamentelor divine. Leibniz, sedus de O., formulează teoria „armonici prestabilite".

Oceam, Wilhelm d'—, filos. medieval englez (n. ca. 1300 † ca. 1350). Cel mai important reprezentant al Nominalismului (v. c.), dotat cu o putere dialectică mare, pentru care a şi fost poreclit „doctor invincibilis". — Călugăr franciscan. Acuzat de crezie, ia poziţie, din cauza mizeriilor ce i s'au făcut, împotriva papei („Quaestiones octo de auctoritate summi pontifici" şi „Compendium errorum Joannis papae XXII"). Sub influenţa mediului positivist dela Oxford el cere separarea filos. de teolog. Admite că criteriul adevărului e evidenţa lui imediată sau deducţia dintr'un adevăr imediat. Cunoştinţa intuitivă e singura cunoştinţă sigură şi e punctul de plecare al şt. experimentale şi al judecăţilor universale. Cauzele adevărate numai experienţa le poate arăta. Universalitatea cunoştinţelor există numai în mintea noastră. Ideile nu oglindesc lucrurile ci-s semne (termeni) pentru grupuri de lucruri. (De aici Nominalismul lui O. a fost numit şi „Terminism"). O. deosebeşte şt. reale şi şt. (ideale) raţionale. Natura şi însuşirile lui Dzeu nu pot fi demonstrate de raţiune; de aici: necesitatea revelaţiei (v. c.) divine. Creaţia universului e un act voluntar al divinităţii. Bun şi rău există numai din voia lui Dzeu. Filos. lui O. e însemnată p. Teoria Cunoştinţii, Teologie şi Psihol., precum şi pentru începuturile ştiinţelor pozitive, care mijesc acum. Alte scrieri: „Summa totius logicis", „Expositio aurea super totam artem veterem".

Occident, Imperiul din —. Nume dat părţii de apus a imper. roman cu capit. în Roma, după invazia Herulilor şi asocierea de Domitianus la domnici a lui Maximianus. A existat până la 476 (395, v. Evul mediu). Carol cel M. l-a reînfiinţat în 800, iar prin încoronarea lui Otto (v. Germania, Istorie) împ. trece şi titlul.

Occipital (anat.) = osul care formează partea dinapoi şi din jos a capului. Se mai zice şi osul cefii.

Ocean, întindere mare de apă sărată, parte a massei mari de apă ce se găseşte pe pământ şi care desparte uscatul în continente. Sunt 5 oceane: Atlantic, Indian, Pacific, Oc. Glacial de N. (Arctic sau Septentrional) şi Oc. Glacial de S. (Antarctic sau Meridional). Fundul lor nu este uniform, ci prezintă unele prăbuşiri mari, ajungând până la 9636 m. în Pacific, 8500 m. în Atlantic, 700 m. în Indian, 5733 m. în Oc. Glacial de S., sau 4500 m. în Oc. Glacial de N. Suprafeţele ocupate de ele diferă mult. Cel mai mare este Oc. Pacific (175.000.000 kmp), apoi vin în ordine: Oc. Atlantic (89.860.000 kmp), Oc. Indian (74.890.000 kmp.), Antarcticul (14.580.000 kmp) şi apoi Oc. Arctic (11.509.400 kmp.). Procentul faţă de întreaga suprafaţă a apei de pe pământ: Oc. Pacific acoperă 48% Atlanticul 24%, Oc. Indian cu 21%, Antarcticul cu 4% iar Arcticul cu 3%.

Oceania, continentul cel mai îmbucătăţit de pe pământ, format în Oc. Pacific şi mărginit la V. cu Oc. Indian. Format din grupe de ins.: Australasia (Australia, New-Zealand, Tasmania), Polinezia formată din ins. mici întinzându-se dela Ins. Paştilor la Noua Caledonie, iar spre N. până la Hawai (ins. Gambrer, Tuamotu, Marchise, Societăţii, Fidji, Cook, etc.), Micronezia între Hawai, Japonia şi Filipine (Marsal, Caroline, Mariane), vulcanice şi coraligene. Melanezia (Noua Guinee, ins. Bismarck, Solomon, etc.), Insulinda (v. c.) şi Filipine. Supraf. totală 11 moloane de kmp., din care Australia 7.700.000 kmp, un adevărat continent cu coaste puţin desvoltate, relief uniform. Climă caldă: tropică la nord, Mediteraneană la S. In interior continentală extremă. Ploi puţine în interior, abundente în N. (ploi tropicale) şi pe coasta de E. Bogăţii minerale: aur în abondentă în V. şi în Munţii din E., huilă, plumb, staniu, cupru, argint. Culturi tropicale, în special bumbac şi trestie de zahăr, păduri, eucalyptus, cereale, vii, arbori fructiferi, păşuni, pe care pasc m. oi şi vite aduse de coloniştii din Europa. Fauna săracă, având câteva specii caracteristice (cangurul). Australia este colonie engleză formând un dominion.

Oceanografia, se ocupă cu studiul raţional al mărilor şi oceanelor, în ceeace priveşte: relieful, natura solului fundurilor, asupra compoziţiei şi mişcărilor apelor marine sau oceanice, asupra vieţei care s'a desvoltat în ele.

Oceanus, v. Okeanos.

Ochelari (med.), lentile de sticlă montate într'un cadru, care se pun înaintea ochilor pentru a corecta vederea. O. conservatori sunt O. cari nu modifică refracţia (v. c.), ci, fiind colorati fumurii, împiedecă lumina prea puternică de a pătrunde în ochi. O. refractori sunt făcuţi din sticle şlefuite: pentru presbiţi convexe, pt. miopi concave.

Ochiu (anat.), organul receptor al luminii, organul vederii. E aşezat în partea anterioară a craniului, în orbite şi e compus din globul ocular şi organele apărătoare (pleoape, gene, etc.) Pleoapele sunt căptuşite cu o pieliţă roşie, conjunctiva, care se resfrânge şi pe glob. Globul ocular are un înveliş extern fibros, sclerotica (albul ochiului). In faţă sclerotica trece într'o altă membrană, străvezie, prin care intră lumina: corneea (v. c.). Din lăuntrul scleroticei e o altă membrană, mai fină şi bogată în vase: coroida. Ea se compune din trei părţi: c. propriu zisă, zona ciliară, cu muşchiul ciliar, care trece pe cristalin şi irisul, care e un fel de perdea întinsă în faţa cristalinului. Ea are în mijloc o deschizătură: pupila. Irisul e colorat: brun-închis, caseniu, cenuşiu, verzui, albastru; la albini este incolor şi apare roşie-deschisă, din cauza reflexelor vaselor sangvine din coroidă. In fundul ochiului intră nervul optic, care lăţindu-se formează pielita internă a ochiului, retina; ea este aparatul de percepţie a luminii. Globul ocular e umplut cu mediile refringente: In partea dinainte lichidul apos, aşezat între cornee şi cristalin; urmează cristalinul (v. c.) o lentilă biconvexă, care prin mişcarea muşchilor ciliari se îngroaşe sau subţie şi astfel frânge lumina mai mult sau mai puţin. Intre cristalin şi retină e lichidul vitros, de consistenţa unei gelatine. Pe retină se formează o imagine reală, întoarsă a obiectului văzut. Globul ocular e mişcat de muşchi şi e umezit prin secreţia glandei lacrimale, lacrimile. G. lacrimală e aşezată în orbită şi comunică cu sacul lacrimal prin un canal. Defectele de refracţie ale ochiului: miopia, hipermetropia, presbiopia (v. c.) Boalele ochiului: Oftalmia (v. c.) Blefarita: inflamaţia pleoapelor. Urciorul: un mic buboi al pleoapei. Conjunctivita: inflamaţia conjunctivei; c. glanuloasă, trahomul, e o boală infecţioasă, care, netratată le timp, produce orbirea. Keratită: inflamaţia corneei. Albeaţa (leucom): formarea de pete albe, opace, pe cornee. Cataracta (perdea: v. c.). Irita: inflamaţia irisului. Retinita: inflamaţia retinei, cu reducerea treptată a vederii. Glaucom: creşterea tensiunii lichidelor din ochiu;

prin leziunea secundară a retinei, vederea scade. Inflamația glaudei lacrimale se numește dacriocistită.

Ochiul boului (zool.), bourel, sfredeluș, împărățel, *șoirac, gătăjel*, este una dintre paserile celea mai mici (Troglodytes parvulus) din Europa, vara petrecând în regiunile muntoase, iar iarna coborând la câmpie, cu un penaj ruginiu pe spate cu dungi transversale negre, pe gât albă, iar pe pântece roșcată, cu linii ondulate negre.

Ochlocrație (gr.), domnia (conducerea) în stat a maselor pop. „domnia plebei".

Ochrana, numirea populară a poliției secrete politice rusești.

Ociacov, gârlă sau un braț al brațului Chiliei, la N. lângă Vâlcov. Este lung de 6 km. și se varsă în Marea Neagră.

Ocluziune (fon.). *Închizătură momentană* a canalului bucal, care se produce prin lipirea una de alta a buzelor, a unei părți a limbii de o regiune oarecare a palatului, începând dela dinți până în faringe, sau prin lipirea coardelor vocale.

Ocluzive. Consonante produse prin ocluziunea (v. c.) într'un punct oarecare a canalului bucal a cărei deschidere bruscă, sub presiunea aerului, produce un sgomot, care variază după punctul unde s'a făcut ocluziunea. Se numesc și „momentane", „explozive" sau „plozive" și „mute" (v. c.). După regiunea unde se face ocluzunea, O.-ele se împart în: „bilabiale", când sunt formate cu ajutorul buzelor (de ex. b, p); „alveolare", la gingile dinților superiori (de ex. d, t); „palatele", pe cerul gurii (de ex. d, t palatali); „velare", pe vălul palatului (de ex. g, k); „faringale" (v. c.), în faringe; și „laringale" sau glotice" în laringe cu ajutorul coardelor vocale (v. c. atac). După regiunea limbii, care intră în contact cu cerul gurii, O.-ele sunt: „antero-lingvale", „medio-lingvale" și „postero-lingvale" (v. c.).

Ocna-Mureșului, v. Uioara.

Ocnele-Mari (5120 loc.), com. urb. nereșed. jud. Vâlcea, pl. Cozia. Judec. de ocol. Of. P. local. Penitenciar. Medic. Ocnă de sare în exploatare cu condamnați la muncă silnică. Bâlciu anual la Râureni (Septembrie). Stațiune balneară cu stabilimente de apă sărată.

Ocol, Județătorie de — (dr.). In fiecare jud. există „ocoale" (circumscripții) judecătorești cuprinzând întregul oraș sau părți din oraș, cărora li-se pot adăogi și comune rurale. Jud. urbane au un judecător, un magistrat stagiar, un grefier, un arhivar și unul sau mai mulți copiști. Cele rurale: un magistrat stagiar, un grefier, plus secretarul comunei cu atribuții de grefier. Organizarea judec. de ocol s'a făcut prin legea specială din 1907 modif. în 1921.

O'Connel Daniel, mare agitator irlandez (n. 1775 † 1847), avocat în Dublin, dela 1830 membru în parlam. engl., când a început lupta pt. independența Irlandei, obținând mai multe billuri de emancipare țării sale. Și-a pierdut popularitatea când camera lorzilor l-a achitat de pedeapsa dată de Parlament.

Octaedru, poliedru care are opt fețe. O. regulat este un poliedru limitat de opt triunghuri echilaterale unite câte patru în același vârf.

Octavă, termen muzical, indicând al VIII ton, socotit dela tonul fundamental (în sistem diatonic).

Octavia, 1. sora lui Augustus, soția lui Cl. Marcellus, apoi a triumvirului Marcus Antonius, celebră prin virtute († 11 a. Chr.). — 2. O., împărăt., fica lui Claudius și a Messalinei, soția lui Nero, care a omorît-o (62 d. Chr.).

Octavianus, numele împ. Augustus (v. c.), înainte de a fi ridicat la demnitatea de împ.

Octoich (gr. = opt glasuri), cartea slujbelor bisericești din zilele săptămânii, după cele 8 glasuri (melodii) ale cântărilor răsăritene. Fiecare săptămână își are glasul său. O. mare cuprinde toate zilele săptămânii, iar O. mic, extras din cel mare, numai Duminecile.

Ocular, lentila sau sistemul de lentile ale unui microscop sau lunetă, care se află de partea în care privim cu ochiul. La O. lui Huyghens ambele lentile sunt planconvexe, părțile convexe fiind spre Obiectiv (v. c.). La O. lui Ramsden și *Campani cele două lentile au părțile* convexe îndreptate una spre cealaltă.

Oculistica (med.), (v. Oftalmologia). **Oculist**, medie specialist în boale de ochi.

Ocultism (științele oculte), Parapsihologie s. Metapsihie, cercetarea chestiunilor ce nu pot fi explicate pe baza legilor *științelor exacte. Aceste fenomene* sunt: unele fizice (parafizice), altele sufletești (parapsihice). Studiul celor din urmă formează obiectul de studiu al „criptopsihiei" (Metapsihiei, v. c.), numită impropriu și „știință psihică". (Ex spiritismul).

Oda, poezie lirică analitică, în care se *exprimă un sentiment de admirație*, veneratie sau entuziasm pentru un lucru, ori o ființă. Sunt O-de patriotice (eroice), ode sacre (religioase), odă filosofică, imnuri, etc.

Odeon, monument în Grecia antică, construit în felul teatrelor unde se dădeau reprezentații muzicale sau de poezie. *Cel din Athena avea loc pt. 8000* de spectatori. Același nume s'a dat unui teatru din Paris, fondat în 1797, aproape de Luxembourg, a doua Comédie, franc.

Oder (Odra), fl. din Germ. Izvorăște din masivul Sudeților și se varsă 'n m. Baltică curs de 864 wm.; udă Breslau, Francfurt, Kustrin și Stettin.

Odessa, oraș din Ucraina (gub. Kerson) port la Marea Neagră, 404.000 loc. Intrepozitul cel mai mare de grâu din S. Rusiei. Comerț foarte important. Industrie desvoltată. Bombardată în răsb. de vasele Goeben și Breslau.

Odin, cel mai de seamă și cel mai în vrâstă dintre zeii mitol. scandinavă, reprezentând organizarea și stăpânirea lumii, a oratoriei, a poeziei, etc., conducătorul vitejilor pe câmpul de luptă.

Odiseia, epopee pop. gr., atribuită lui Homeros, în care se povestesc pățaniile lui Ulisses: Odysseos (Odiseu) după luarea Troiei de către Greci. Din cauza *mâniei lui Neptun*, Odiseu nu poate ajunge în Ithaca (patria sa) și în lipsa lui se ivesc mulți pretendenți la averea și soția sa, Penelopa. Fiul său Telemach, sfătuit de Minerva, pleacă în căutarea lui Odiseu, dar nu-l poate găsi. In vremea aceasta Odiseu e reținut de nimfa Calypso, în insula Ogigia. Când pleacă de acolo e luat de furtună și *dus pe insulele* Phenaciene, unde povestește regelui Alcinous prin câte a trecut. Regele îi dă o corabie, care-l duce în Ithaca, unde el debarcă deghizat ca cerșetor la bătrânul Eumen, păzitorul turmelor sale. Aici îl găsește Telemach și-l recunoaște; amândoi merg la palat. Odiseu se arată *Penelopei și bătrânului său tată*, Laertes. Minerva intervine și aduce pacea și propășirea în regatul Ithacei.

Odoacru (Odoaker), comandantul Herulilor, fiul lui Edecon, ministr. lui Attila). A năvălit în It., detronând pe împ. Romulus Augustus (v. c.), punând capăt (476) imp. roman de Apus. A fost omorît în Ravena de *Theodoric, regele* Ostrogoților (493).

Odobescu Alexandru, mare scriitor rom. (n. 1834 † 1895), fiul generalului O. Fost procuror al Curții de Apel din Buc. apoi membru al comisiei documentelor, cu care prile, cunoaște antichitățile țării. In 1861 este director al ministerului de culte, în 1862 ministru al cultelor sub Cuza Vodă, în 1867 comisar al Rom. la expoziția din Paris (când scrie cu P. S. Aurelian „Notice sur la Roumanie", apoi secretar al legației din Paris, prof. de arheologie la univ. din Buc., director al școalei normale superioare și membru

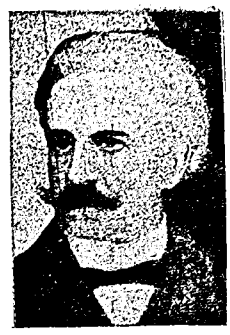

al Acad. Rom. De când era student la Paris, colaboră la „România literară" a lui Alecsandri. Intre 1861—1863 editează „Revista română" și apoi colaborează la „Columna lui Traian" a lui B. P . Hașdeu. In afară dc studii arheologice (Curs de Archeologie, Prelegeri la facultatea de litere din București, operă premiată de Acad. Rom.). Antichitatea, Renașterea 1877, Le Trésor de Petroasa (3 vol., Paris, 1889—90, 1896, 1900). O. a mai scris nuvelele istorice „Mihnea Vodă cel Rău" și „Doamna Chiajna", cu multă coloare locală și atmosferă trecută, dar lipsite de unitate în acțiune și prea strâns legate de cronică. Capodopera sa, care îi încoronează sforțările reușite de a trezi un interes pentru lit. și arta clasică la noi, este minunatul mozaic literar „Psevdochinegeticos" (Falsul tratat de vânătoare), scris din pretextul unei prefețe la o carte de vânătoare ce i-o ceruse prietenul său, Cornescu. O. își arată aici toate însușirile sale de mare stilist, de un cunoscător al limbii literare și al lit., de om de știință, destul de *bine informat* în arheologie, istorie. Combină cu o artă desăvârșită în această lucrare, unică în felul ei, o sumedenie de teme pline de interes pentru cititor. El este și un cercetător al lit. pop., pe care o pune în legătură cu psihol. și istoria pop. rom. Are și cele dintâiu încercări etnologice în legătură cu lit. pop. („Credințe, *datine* și *moravuri* ale poporului rom."). Ca academician, a avut aceeași atitudine ca și Alecsandri față de latiniști, pe care i-a combătut cu spirit și talent (de ex. în „Prandiul Academicu") luptând pentru încetățenirea limbii pop. și a cronicelor în Acad. și contribuind la discreditarea „curentului latinist". O. are și *interesante contribuții* de istorie lit.: „Mișcarea literară în sec. al XVIII", „V. Cârlova", „Poeții Văcă-

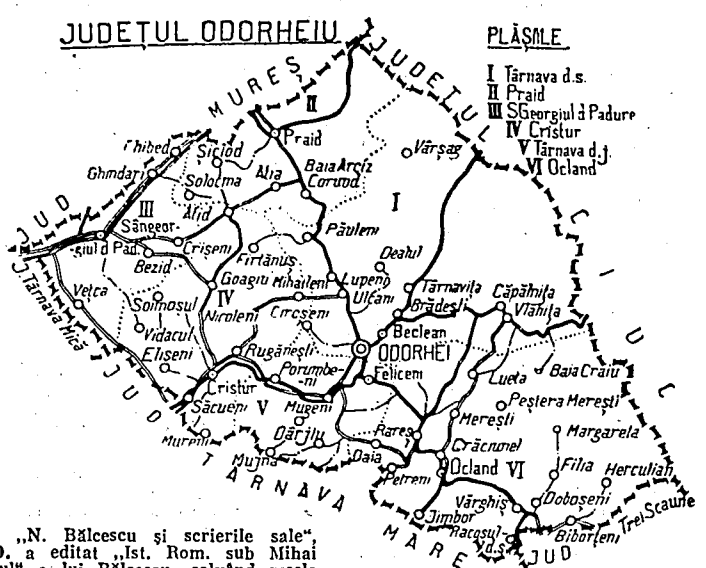

rești", „N. Bălcescu și scrierile sale", etc. O. a editat „Ist. Rom. sub Mihai Viteazul" a lui Bălcescu, salvând mselc acestuia. A mai publicat conferințele interesante: „Moții" și „Curcanii". A fost influențat de Alecsandri și Negruzzi, Lessing și Turgenev.

Odobescu Ioan, general rom. (n. 1793 † 1857). La începutul carierii de militar, a luptat în fruntea cetelor de panduri în 1812 în Rusia, apoi a servit în armata rusă. A fost adjutant al lui Alexandru Ghica Vodă (1831—42). În revoluția rom. din 1848 arestează pe Eliade Rădulescu și pe alți fruntași ai mișcării. În acest timp a fost pentru scurt timp și ministru de culte. I. O. e tatăl scriitorului Alexandru O.

Odobești (5744 loc.), com. urb., nereș ed., jud. Putna, reș ed. pl. Milcov. Judec. de ocol. Spital, medic, farmacie. Of. P. local. G. locală. Centrul producțiunii viticole al regiunei Odobeștilor.

Odontologie (med.) = știința care se ocupă cu studiul boalelor de dinți și măsele.

Odorheiu, jud. din Transilvania de SE. mărginit la E. de jud. Ciuc, la S. de Trei Scaune, la SV. de Târnava Mare și Mică, iar la N. de jud. Mureș. Supraf. 2939 kmp. cu 123.000 loc., densit. 41,8 loc. pe kmp. Teren muntos spre E., format din lanțul Harghitei (vulcanic), de la care, spre V. se întind culmi de dealuri de podiș îndreptate spre EV. și formate din pliocen. La Praid și mai sus până la izvoarele Târnavei Mari se găsesc formațiuni cu sare într'o fostă lagună din Mediteran, înconjurată de tufuri andezitice și andezite. În văile Târnavelor aluviuni, iar în colțul de SV. (Cristur) sarmațianul. Peste tot s'a depus podzolul, spre V. cu o fâșie de sol schelet. Ca vegetație pe înălțimile Harghitei, conifere, cari, spre dealuri se amestecă cu fagi, rămânând ca pe dealuri să fie numai fagi. Apele fluviatile sunt captate de cele două Târnave în N. și de Olt în S. Afl. ai Târnavei Mari, Bădești, iar ai Oltului: Homorodul Mare, Comoșul, Baraolt, etc. Bogății miniere: aragonit la Corund, fier la Lueta, Hermanul Ung. și Filea, sare la Praid. Cariere. Industrie: metalurgică (Lueta), turnătorie de fier și fontă, tăierea pădurilor, extragerea sării (Praid), industria aragonitului (Corund), fabricii de spirt, mori, cărămizi, etc. Jud. O. are capit. orașul O. și 140 com. rur. împărțite în 6 plăși. Cele mai importante centre: Praid, Beclean, Ocland, Cristurul, Sângiorgiul de Pădure și Feliceni. Face parte din Eparhia Mitropoliei din Sibiu, din Regiunea V-a școlară Brașov, din Curtea de Apel Tg. Mureș, din Inspectoratul al VI Minier Cluj, și din inspect. industrial Brașov.

Odorheiu, oraș, capit. jud. O. Gară locală, autoritățile jud. Licee, 9000 loc.

Odysseos (la Romani Ulixes), regele legendar din Ithaca, fiul lui Laertes cu Antikleia, soțul Penelopei, tatăl lui Telemach. A participat la asediul Troiei, unde cu sfatul și cu cuvântul a îmbărbătat mult pe Greci, m. ales după moartea lui Achille. Lui i se datorește „Calul de lemn", care a cauzat căderea ei. Rătăcirea sa în țară și rătăcirile de zece ani în Mediterana, formează subiectul Odiseei (v. c.).

Oeconomu Ciru, scriitor rom. (n. 1848 † 1910), jurist, magistrat superior la Curtea de Casație și secret. gen. la ministerul justiției (1882—84). A scris: Istoria dreptului român, Legislația lui Lycurg, Penalitățile în condica lui Mat. Basarab și V. Lupu, Vechile așezăminte judecătorești, Cronici și legende. Răsbunarea lui Anastase (roman istoric), Fica lui Lejan, Din Rucăr, etc. Colaborator la „Convorbiri lit.", „Revista Contemporană" și „Convorbiri critice", în care a scris poezii.

Oedipus, v. Edip.

Oedipian (parental). Complexul —, (psihoanaliză). Totalitatea gândurilor, dorințelor și sentimentelor în legătură cu prima alegere a obiectului iubirii. În copilărie acest complex este conștient, mai târziu trece în subconștient. Sub împrejurări normale copilul, care ajunge în raport sufletesc cu cei din prejurul lui, simte iubire mai mare față de părintele de sex contrar și adesea urâște părintele de același sex. Acest complex e mai manifestat între 3—5 ani și în timpul pubertății. Din felul cum complexul trece în subconștient atârnă desvoltarea psihică și mai ales formarea de psihoneuroze la individ. Joacă un mare rol în psihoanaliza lui Freud. El a fost o temă importantă a miturilor și dramelor antice.

Oehlenschläger Adam, poet germ.-danez (n. 1779 † 1850). A dramatizat legendele nordice, contribuind la desvoltarea teatrului național germ. A scris basme și tragedia „Corregio".

Oersted Hans Christian (n. 1777 † 1851), fizician danez, profesor la universitatea din Copenhaga, a descoperit acțiunii curentului electric asupra acului magnetic și prin lucrările sale asupra electromagnetismului.

Ofensiva (franc.) milit. Este o formă esențială a războiului, adoptată de o armată, care se manifestă prin mișcarea agresivă spre inamic, căutarea lui și atacarea pentru a-l supune voinței noastre. Este caracterizată printr'un scop pozitiv. Se deosebește: 1. **O. strategică** și 2. **O. tactică.**

Offenbach Jacques, compozitor francez (n. 1819 † 1880), autor foarte productiv (peste 100 opuri muzicale pentru scenă) ale cărui lucrări, oglindând viața culturală a imperiului al doilea, au o deosebită valoare istorico-culturală. Din operetele sale notăm cele mai cunoscute „Orphée aux enfers", „La belle Hélène", „Barbe-Bleue", „La Grand-duchesse de Gérolstein", etc., precum și opera „Les contes d'Hoffmann", una din lucrările constante în repertoriul operei.

Oficială, Gazeta —, monitorul oficial al „Consiliului Dirigent", apărut în 1919 la Sibiu, apoi la Cluj. După desființarea Consiliului dirigent și-a sistat apariția.

Oficiul internațional de higienă publică a fost creiat în 1907, cu scopul de a aduna și a aduce la cunoștința statelor participante faptele și documentele de un caracter general, care interesează sănătatea publică, în special în ce privește boalele infecțioase și măsurile de luat pentru a le combate. Între statele participante e și România. Sediul oficiului e la Paris.

Oficiul Național de Educație Fizică (O. N. E. F.). În programul instituției „Casa Culturii Poporului" de sub directa conducere a fostului Principe Moștenitor Carol, care îmbrățișa educația integrală a neamului, în anul 1921 s'a pus baze Oficiului Național de Educație Fizică, instituție, care să se ocupe în special de organizarea educației fizice în țară, formând centrul de pornire a tuturor activităților în acest domeniu. Desființându-se „Casa Culturii Poporului", O. N. E. F. se transformă în instituție de stat prin „Legea pentru educația fizică", publicată în Monitorul Oficial Nr. 59 din 17 Iunie 1923, depinzând de Ministerul Instrucțiunii și având relațiuni administrative cu Ministerul de Răsb., al Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Acest Oficiu înglobează în cadrele lui 6 servicii: serviciul tehnic, contencios, propagandei, medical, al pregătirei preregimentare și Institut. Național de Educație Fizică. Organul oficial este „Educația Fizică" care apare lunar. Legea s'a aplicat prin deschiderea cursurilor I. N. E. F., prin orgnizarea propagandei în scris, conferințe și demonstrații, apoi prin rezervarea de terenuri pentru sport și tir în toate comunele. Începând cu anul 1928 a trecut și Comandamentul Cercetașilor României la O. N. E. F. Lucrările Oficiului au fost controlate de către un comitet de conducere de sub preși-

denția de onoare a A. S. R. Principele Regent Nicolae. Dela 1 Oct. 1928 conducerea O. N. E. F. s'a modificat după cum urmează: Un Inspectorat general al Educației Fizice, care are ca organe: O direcțiune generală a O. N. E. F.; o direcțiune generală administrativă; o direcțiune a cercetășiei. Ministrul de Războiu a donat O. N. E. F. localul unde funcționează și terenul din Dealul Spirei, unde s'a clădit Institutul și Stadionul admirabil. Pentru cursurile de iarnă și canotaj la Techirghiol s'a clădit Casinoul O. N. E. F., în vederea formărei unui centru de educație fizică la mare.

Oftalmie (med.) = boală de ochi (inflamație) caracterizată prin secreție.

Oftalmie purulentă (med.) = boală de ochi caracterizată prin roșață a ochiului și scurgere de puroi uneori destul de abundentă.

Oftalmologie (Oculistica), ramura medicinii, care se ocupă cu boalele ochiului.

Oftalmoscop (med.) = e un instrument cu ajutorul căruia putem cerceta fundul ochiului în toate amănuntele, căci acest instrument îl luminează foarte bine. E compus din oglindă găurită la mijloc. A fost construit în 1851 de Helmholiz.

Oftică (med.) = e boala de plămâni numită tuberculoză (v. c.).

Ogivală, Arta —. In sec. al XIX s'au numit arcurile frânte la vârf. („brisé"), prin greșală ogive (lat. augiva). In realitate ogivele sunt nervurile ieșite în afară, care susțin o boltă, spre a-i mări rezistența. S'a ajuns apoi la „bolți ogivale", ogival putând fi sinonim cu gotic (v. arta gotică). Cele m. însemnate catedrale în stil gotic sunt din orașele: Paris (Notre-Dame), Reims (Notre-Dame), Chartres (Notre-Dame), Amiens, Mont Sanit-Michel; în Anglia, în: Durham, Salisburg, Westminster; în Germ. la Köln, Augsburg, Frieburg; în Belgia la: Anvers, Bruxelles, etc.; în Spania la: Barcelona, Toledo, etc.; în Italia la: Florența, Bologna, Milano, etc.

Oglindă, o suprafață lucie, care reflectă razele de lumină. Dacă punem în fața O. un corp vedem în O. imaginea acestuia. Felul și mărimea imaginii depinde de forma O. și de distanța obiectului dela O. In cazul O. plane imaginea unui obiect e totdeauna virtuală și asemănătoare cu obiectul. O. sferice sunt calote sferice care reflectă lumina fie prin partea dinlăuntru (O. concave), fie prin partea dinafară (O. convexe).

Oglinzi, stațiune balneară din jud. Fălticeni (în S.), în apropiere de Tg. Neamț.

Oglinzile (chim.) se fabrică dintr'un amalgam de staniu lipit prin presare de un geam de sticlă bine curățit

Ogniov, scriitor rus contemporan, cunoscut m. ales prin „Jurnalul lui Kostia Rrabčev", în care zugrăvește imparțial starea sufletească a tinerimii școlare rusești.

Ohio, 1. Râu din U. S. A., afl. principal al lui Mississipi. Se formează din unirea lui Alleghany cu Monongahela. Cursul de 1600 km.; 2. O. unul din Statele Unite ale Americei. Capit. Columbus. Orașe principale: Cleveland și Cincinati. Mari bogății miniere și agricole.

Ohm Georg Simon (n. 1787 † 1854), fizician germ., are cercetări importante în domeniul galvanismului (legea lui O.). Unitatea rezistenței electrice a fost numită în onoarea lui 1 ohm.

Ohnet Georges (pseud. lui G. Henot), scriitor francez (n. 1848 † 1908), care s'a bucurat de multă popularitate, până când criticul Jules Lemaître a arătat lipsa lui de talent ca romancier. A scris și drame. Scrieri: „Maître de forges", „Serge Panine", „la Grande Marnière", ș. a.

Ohrida, 1. Lac între Albania și Jugoslavia, 269 kmp. Adânc max. 285 m. Pescuit; 2. Oraș din Jugoslavia, așezat pe malul st. al lac. O. Are 12.000 loc. Zăcăminte de plumb argintifer și cupru. Episcopat, fostă patriarhie, de care a atârnat, pe vremuri, și biserica din Principatul Țării Rom. In jurul O.-ei (lac și oraș) sunt mulți Aromâni.

Oïl, Langue d'—, nume dat în Franța limbii vorbite la N. fl. Loire (v. Oc).

Oina. Sportul național românesc. Pe un teren ierbos, de 80×50 m. dimensiuni, la un capăt se află locul partidei dela bătaie, mărginit printr'o linie de var, la mijlocul acestei linii însemnat fiind locul pentru cel ce bate mingea, la dreapta locul celor ce urmează la bătălie, la stânga celor ce au bătut-o. La capătul celalalt și la o depărtare de 15 m. dela ultimul mijlocaș, este locul fundului, marcat printr'o linie de var. Sunt două echipe compuse din câte 12 jucători, comandați de un șef. Mingea are un diametru de 6—9 cm., confecționată din piele și umplută cu păr de bou. Bățul de bătut mingea este rotund și are o lungime de 70—95 cm., grosime de 4—5 cm. în diametru. Una dintre echipe, prin sorți se așează la bătaie, jucătorii așezați fiind în linie; toți jucătorii vor bate mingea cu același băț cu una sau două mâni, fiecare având voie a bate mingea o singură dată, numai șeful de 3 ori. Șeful echipei dela prindere aruncă (servește) mingea celui ce o bate. Cealaltă echipă se așează pe porțiunea terenului între liniile dela bătaie și fund repartizată: 3 mărginași la dreapta, 3 la stânga, 3 mijlocari, un fundaș, un ajutor de șef și șeful echipei. Jucătorii cari au bătut odată mingea, în timpul bătăii mingei, fug între jucătorii echipei dela prindere spre fund și viceversa. In spațiul dintre cele două linii amintite mai sus, jucătorii dela bătaie pot fi loviți cu mingea din partea adversarilor. Alergarea spre fund se face în momentul când șeful de prindere dă mingea spre bătaie, când mingea a ieșit din teren și în orice moment, pe care jucătorul dela bătaie l-ar găsi de cuviință. Concursul se câștigă printr'un număr mai mare de puncte. Punctul se obține în felul urm.: jucătorii dela bătaie fac jocul complect, adica după ce toți au bătut, fug la fund și intră pe linia de bătaie, fără a fi lovit vreunul cu mingea, atunci echipa a câștigat un punct, iar dacă unul a fost lovit, echipa dela prindere a câștigat un punct. In ambele cazuri echipele își schimbă locurile. Apoi, de câteori mingea este bătută peste linia de fund, echipa dela bătaie câștigă un punct. In fiecare an se organizează concurs pt. campionatul României pe regiuni, în luna Iunie în orașele de reședință ale regiunilor. Finalele se dispută la București

Oise, râu din Franța. Izvorăște din Ardeni și se varsă în Sena, pe dr. Are 300 km. lungime, o navigație însemnată. In timpul răsb. mond. a fost multe lupte, pe malurile sale.

Oituz (4323 loc.), com. rur., jud. Bacău, pl. Trotuș. Formată din satele: Călciu, Ferestrău, Grozești și Marginea. Primăria în Grozești. Perc. locală. Judec. de ocol P. U. local. Infirmerie. G. Onești la 15 km.

Oituz, 1. pas peste Carpații Moldovenești, făcând legătura între câmpia Trei Scaune și valea Trotușului (la Onești). Prin pasul O. trece o șosea nat. Onești—Grozești—Poiana Sărată—Bretcu mergând pe valea râului O. Altit. 846 m.; 2. Râu afl. pe dr. Trotușului. Izvorăte din Mții Bretcului (vrf. Mușat) și se varsă la Onești, după ce trece pe la satele O., Poiana Sărată, Hârja, Grozești, Bogdănești; 3. Munții din Moldova, între pas. O. și pas. Ghimeș. vrf. mai importante: Șandorul Mare (1615 m.), Nemira (1654 m.), Cărunta (1523 m.).

Oituz, bătălia dela O. în regiunea Munților din Carpații Moldovenești, în trecătoarea și valea cu pârâul cu același nume. 1. Sub numele de „bătălia dela Oituz" se înțelege operațiunile întreprinse de armatele germ. (grupul General Schmettow: trei divizii), dela 28 Sept. —14 Oct. 1916, împotriva armatei noastre. (Divizia a XV General Grigorescu Eremia) de apărarea văii Trotoșului. Se începo cu luptele dela Megheluș, apoi Hârja, marele atac general în special dealul și pădurea Vrânceanu, cu rezistența eroică a Rom. în ziua de 5 Oct. Contra ofenziva rom. (6—10 Oct.) în prezența prințului moșt. Carol, sfârșind cu a doua bătălie dela Oituz cu ofensiva viguroasă rom. (10—13 Oct.) care se termină cu alungarea Germ. peste granită. Divizia XV câștigă numele de „divizia de fier", Generalul Grigorescu Eremia, comandantul ei înscriind în istorie lozinca: „Pe aicea nu se trece". 2. O altă acțiune zisă „a treia bătălie dela Oituz" contra pozițiilor rom. este începută la 28 Oct. 1916 de trupe Ung. și Bavareze, și sfărâmată la 2 Noembrie 1916. 3. „Bătălia dela Oituz din 1917" (26 Iulie—21 August 1917) s'a dat concomitent cu bătăila dela Mărășești, cu același scop. Ofensiva Germ. s'a desfășurat pe frontul armatei a II-a General Averescu cu 5 divizii din grupul Gerock. Apărarea s'a făcut cu 3 divizii române din corpul al IV. General Văleanu. — Bătălia cuprinde episoadele luptelor dela Grozești, Cireșoaia, Cosna, Târgul-Ocna. Marea ofensivă germ. se sfărâmă. Rezistența dela Oituz și Mărășești a salvat Moldova de invazie. Pierderile noastre sunt de 14.000 oameni.

Okeanos, în mitol. gr. unul dintre Titani, fiul lui Uranos cu Gaea, căsătorit cu Thetys (s. Amphitrite), personificând marea și fiind reprezentat printr'un bătrân bărbos, stând liniștit pe valuri, alături cu un monstru marin. La Romani Oceanus.

Oken Lorenz, naturalist germ. (n. 1779 † 1851), prof. în Jena și Zürich, vestit zoolog și anatom comparat.

Okhotsk (Marea), formată în partea de NV. a Oc. Pacific, între coasta Siberiei penins. Kamciatka și ins. Kurila. Apr. 1.507.000 kmp. Inghiață. Balene în partea de N. Cele mai importante porturi Ajan și O. pe coasta Siberiană.

Oklahoma, 1. oraș din U. S. A. Capit. statului O. cu 91.000 loc.; 2. O. unul din statele Americei, cu 2.028.000 loc. Capit. Oklahoma.

Olanda, regat din Europa de V. mărginită la V. și N. cu Marea Nordului, la E. cu Germania, iar la S. cu Belgia. Supraf. 34.208 kmp. cu 7.642.000 loc. Terenul jos, câmpie aluvionară, care se lasă sub nivelul mării în N. și V. form. poldere (v. c.). Un golf mare spre N., fost lac, golf. Zuiderzee, este pe cale de a fi secat prin munca Olandezilor. Climă oceanică. Apele principale: Rinul și Meusa (Maas), care se răspândesc într'o mulțime de brațe la vărsare, indiguite pe mari distanțe. Bogățiia O.-ei: produse agricole (cereale), flori, fructe, etc. exportate în Anglia. Pescuit. Industria: tăierea

diamantelor, construcții de vapoare, etc., din produsele coloniilor O.-eze din Insulinda, West-Nieuwe-Guineea și Suriname. Capit. Haga ('S. Gravenhage), Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Haarlem, etc., porturi cu legături comerciale întinse. — Istoric. A fost locuită de Batavi, pe care i-au supus Romanii. Sub stăpânirea Francilor ajunge după ce ac. au supus pe Frizi (v. c.). Se creștinează pe timpul lui Carol cel Mare și e constituită într'un comitat pe timpul lui Carol cel Gros (sec. al IX). Împotriva Frizilor din nordul O.-ei s'au purtat îndelungate lupte de regiunea sudică, grupată în jurul mănăst. și domeniilor dela Egmond, stăpânite de comitele Dietrich I (922). Mai târziu Florens al V († 1296) a supus Frizia vestică, contribuind la prosperarea țării. Se unește apoi cu comitatul Hennegau din NV. Germ. prin Ioan de Avesnes (1299). Vilhelm al III supune și episcop. dela Utrecht. Ajunge apoi în stăpânirea soției împ. Ludovic de Bavaria, Margareta, ai cărei succesori, în urma neînțelegerilor la tron, o pierd (împr. cu Hennegau), în favoarea lui Filip cel Bun, ducele de Burgundia. Maximilian al Austriei o ia în stăpânire după moartea lui Carol cel Îndrăzneț (1467—77). Filip al II al Spaniei a primit-o după Carol Quintul. In urma persecuțiilor sale împotriva Reformațiunii s'au întâmplat răscoale, pt. potolirea cărora, Filip a trimis pe ducele de Alba, care a instituit un regim terorist. Vilhelm de Orania (1572) ajunge să grupeze sub conducerea sa 12 orașe, declarându-se guvernator al Ol. și proclamând eliberarea ei de sub Spania. Războiul continuă și după moartea lui Wilhelm, participând și Anglia. O. putând fi recunoscută ca stat independ. prin pacea Vestfalică (1648), după ce Spania a fost înfrântă. Comerțul ia un avânt nebănuit; alături de ridicarea nivelului cultural. Ferta sa maritimă crescu, contribuind, alături de Anglia și Suedia la înfrângerea lui Ludovic al XIV al Franței. Wilhelm de Orania, cel mai distins dintre „stathuder"-i (șeful prov. unite din Țările de Jos), ajunge în 1688 și rege al Angliei, fără să poată contribui m. mult la prosperarea O. decât a Angliei. Cu Wilhelm al III (1702) s'a desființat „stathuder"-ul, și e ocupată de Francezi în răsb. de succesiune la tronul Austriei. Pe timpul lui Vilhelm al V (1784), O. pierde o parte din Indii, în favoarea Angliei. In revol. franc. O. a fost împotriva Franc., de aceea armatele ac. din urmă au cucerit-o, înființat republ. Batavia (1795), iar în 1806, împ. Napoleon o recunoaște regat, dându-o fratelui său Ludovic, care, abdicând, în 1810, împ. o anexează Franței. Unificarea pregătită de ac. început, după căderea lui Napol., în urma Congresului dela Viena (1814), O. primește ca rege pe Wilhelm I (fiul Wilhelm al V), unită cu Belgia. După revoluția din 1830, urmează separarea Belgiei de Olanda, ac. din urmă recunoscând ac. fapt abia în 1838. Wilhelm I abdică în favorul fiului său Wilhelm al II (1840—49); urmează Wilh. III, iar la 1890 regina Vilma (v. c.), căsătorită cu prințul Mecklenburg-Schwerin. Neutralitatea din cursul răsb. i-a permis să ajutore deopotrivă pe beligeranți. — Limba O. s. flamandă, limba vorbită de Olandezi. Face parte din germana comună (urdeutsch), și reprezintă subgrupa germană de jos (niederdeutsch), vorbită în Germania nordică. Principalul ei document: poema saxonă Heliand. Mesiada sec. al IX, în care se vorbește despre viața Mântuitorului. Un dialect al acestei limbi îl vorbiau Francii, când au năvălit în Galia. — Arta. După epoca primitivistă, ilustrată prin Thieri, Bouts și Ioan de Mabuse, pictura olandeză suferă o influență italiană, pe care o recunoaștem la: Heemskerk, Antonio Moro, Bloemaert, etc. Renume mondial își câștigă prin marea personalitate a lui Rembrandt și a elevilor săi: Flinck Fabritius, Van der Helst, Franz Hals. Inregistrăm apoi pictori de scene populare (Brauwer, Van Ostade, J. Steen, etc.), de interioare burgheze sau mondene (N. Maes, Metzu, Van der Meer, etc.) și de lupte (Van de Velde, Palamedes, etc.), toate executate cu o deosebită finețe și talent. Peisajul a înscris o pagină glorioasă în istoria artei prin operele lui: Ruysdaël și Hobbema. Alți pictori s'au distins prin reprezentarea animalelor (Potter, Cuyp, etc.) prin subiecte marine (Van de Velde cel Tânăr, etc.) sau prin subiecte de natură moartă (Cornelis de Heem, Mignon, Van Huysum). In sec. al XVIII pict. oland. c în decadență, iar în sec. al XIX suferă influența pictorului francez, David. Pictori moderni: Alma Tadema, I. Israëls. Jacob Maris, Van Gogh, etc. Sculptura și arhitectura n'au un caracter artistic propriu, totuși întâlnim biserici artistice executate în sudul Olandei. Gravura în lemn apare însă chiar în sec. al XV. Gravorii în daltă s'au distins prin exactitate și efecte de lumină (Lucas de Leyde, Heemskerk, etc.). Pictura cu acvaforte prin operele lui Rembrandt, Ruysdaël, Van de Velde, Cuy, potter, form. o epocă importantă. Literatura. La începutul sec. al XIII găsim epopei cavalerești, dar acestea au m. puțină valoare, decât poezia pop. didactică „Reinaert" (germ. Reineke Fuchs). La sfârșitul sec. al XIII se desvoltă poezia didactică, cronici rimate, legende făurite din izvoare lat. In sec. al XIV găsim și'n O. poeți rătăcitori, „Sprekers", care cântă poeziile lor din loc în loc. In sec. al XVI găsim pe Dirk Coornhert Valckertszoon și Marnix de St. Aldegonde, autorul imnului național „Wilhelmus", iar în sec. al XVII: P. C. Van Hooft, care scrie poezii erotice și proză, Jacob Cats (drame), Joos van den Vondel (drame, satire și poezii lirice). La sfârșitul sec. al XVII este o epocă de decadență; dar găsim la începutul sec. al XVIII pe istoricul Brandt, poetul Huygens, pe comicii Asselyn și Bredero. Sfârșitul sec. al XVIII ne dă romanul olandez cu Elisabeth Wolff și Agathe Deken. In sec. al XIX avem pe șefii romantismului Bilderdijk și J. da Costa, Jacob Van Lennep, Dna Bosboom-Toussaint, criticul Potgieter, Nicolas Beets, Multatuli (v. c.), Alberdingk Thym. Dela 1880 se formează, în jurul poetului Jacques Perk școala simbolistă: Verwey, J. Van Leyden, Kloss. Scriitori mai noi: L. Cooperus, Netscher, F. van Eeden, A. van Scheltama, Streuvels, etc. — Hartă v. Belgia.

Olanda Nouă, numele prim dat Australiei de descoperitori (v. c. Australia).

Olandezul rătăcitor, căpitan de corabie blestemat, care rătăcește necontenit pe marea întinsă și întâlnirea căruia e semnul unor mari nenorociri. Wagner a tratat acest subiect într'o dramă muzicală: „Der fligende Holländer" (1843).

Olănești (5187 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Volintirești. Formată din satele: Antonești, Olănești. Of. P. local. G. Căușani la 45 km.

Olănești, râu și culme din jud. Vâlcea. Stațiune balneară cu multe ape minerale pentru tratarea reumatismului, bolilor de femei și ape pentru afecțiunile tubului digestiv.

Olărit, arta de a pregăti oale și obiecte de lut, terracota, porțelan, etc. Olăritul e foarte vechiu, iar în Egipt, Asiria, Etruria, Grecia și Italia în vechime a ajuns la o adevărată perfecțiune artistică. O desvoltare sistematică a luat O.-ul în România la anul 1900, când s'a deschis „Școala ceramică" din Tg.-Jiu.

Oldenburg, stat liber din Germania de N. cuprins în prov. Hanovra și coasta mării Nordului. Are 18.000 loc. La 1919 a devenit republică. Capit. Oldenburg cu 30.000 loc. Uzine.

Oldham, oraș din Anglia (comit. Lancastre) cu 145.000 loc. industrie textilă însemnată.

Olea europaea (bot.), măslinul, plantă cultivată în Europa meridională, aparținând Oleaceelor. Din fructul ei, măslina, se extrage untdelemnul.

Olefine (chim.), hidrocarburile cu o dublă legătură în moleculă, de tipul Cn H2n.

Oleina (chim.) sau trioleatul de glicerină, component important, alături de palmitină și stearină, al grăsimilor și uleiurilor. Servește la fabricarea săpunurilor și a lumânărilor.

Oleuri (chim.), sau uleiuri se numesc subsanțele lichide sau vâscoase, de origine animală, vegetală sau minerală, cu o densitate mai mică decât a apei, aprise, arzând cu o flacără funinginoasă. O. de origine organică-animală sau vegetală se clasifică în oleuri eterice (v. c.) și în oleuri sau grăsimi vegetale, lichide, care se extrag prin presare sau stoarcere din fructele și semințele plantelor oleaginoase (măslin, migdale, nuc, alun, rapiță, susan, in, floarea soarelui, dovleac, cânepă, mac, ricin, etc.). Acestea pot fi siccative, prin oxidare în aer se întăresc, devenind rășinoase (ol. de in, cânepă, floarea soarelui), întrebuințate în pictură, în industria lacurilor și lustrurilor; și nesiccative, care se usucă foarte greu; iar, când conțin substanțe albuminoase sub influența luminii, râncezesc ușor, căpătând un gust neplăcut, iute și acru, fiind întrebuințate în alimentație, în industria săpunurilor, în industria farmaceutică, la tăbăcirea pieilor și ca material de ars, (ex. untul de lemn, O. de migdale, de susan, ricin, rapiță, etc.). O. minerale se extrag prin distilare fracționată din petrol (v. c.).

Oleurile eterice (chim.), sunt o serie de substanțe organice (hidrocarburi terpenice, camfore, aldehide, etc.), care se găsesc în plante și în animale, ex.: ambra, moscul, frumos mirositoare, fiind întrebuințate în industria parfumurilor și a săpunurilor. Sunt solubile în alcool, eter, cloroform, benzină, inflamabile și în aer oxidabile. Se deosebesc de uleiurile vegetale (grăsimi) că sunt volatile și nu lasă pală pe hârtie. Majoritatea se extrag din flori de lămâie, trandafir, levănțică, mentă, garoafă, etc., prin presare, prin distilare cu un curent de vapori de apă calzi, sau prin disolvare și extragere cu alcool, eter, glicerină (ex.: nerolul, geraniolul, mentolul, linaool-coriandrol, etc.).

Olibanum (bot.). tămâie. Rășină obținută din plante Boswellia care crește în Arabia.

Oligarchie (gr.), domnia celor mai puțini, când conducerea statului ajunge în mâna unui număr mic de oameni ori de familii puternice.

Oligocen (geol.), epocă geologică din perioada paleogenă a erei terțiare, ale

cărei formațiuni sunt reprezentate, prin gresii, argile, marne și silexuri. În țară O. este reprezentat în regiunile Carpatice, în basinul Transilvaniei, în depresiunea getică a Olteniei, în general fiind format din marne calcaroase compacte, alburii-vineții, prin șisturi disodilice și menilitice și prin gresia fină cvarțoasă albăgălbuie de Kliwa, puternic desv. acoperită în strate subțiri de o serie de cremănușuri. O. Subcarpaților în unele regiuni conține petrol înmagazinat în gresia de Kliwa, exploatat în Moldova la Moinești, Doftana, Stănești, Solonț, și'n Muntenia la Buștenari. La Olănești în jud. Vâlcea, la Dobrin în jud. Neamțu și'n regiunea Văii Sibiciului din jud. Buzău, conține chihlibar, iar la Șorecani-Jibău din nord-vestul Transilvaniei, conține 3—4 intercalațiuni de 0,60—0,90 m. grosime de cărbune brun de calitate superioară, în exploatare.

Oligoclasul (min.), v. **Feldspații.**

Olimpiade. Dintre toate instituțiile internaționale sportive, cele mai importante sunt jocurile olimpice, un fel de recenzii periodice asupra evoluțiunei sportului. Pe lângă însemnătatea lor sportivă, O. mai joacă un rol important în stabilirea și menținerea relațiunilor pașnice dintre națiuni. Pentru a înțelege principiul organizațiunei O. de azi, este necesar să cunoaștem întâi pe acele din antichitate. — Jocurile olimpice antice datează din timpul Grecilor, având ca origine jocurile religioase și naționale din Olympia, una dintre cele patru mari sărbări ale Grecilor (Olympia, Pithyia, Nemcea și Istmos). J. O. erau organizate de statul Elis, pe al cărui teritoriu se afla Olympia, la început cu participarea numai a câtorva state, apoi cu încetul aceste jocuri strâng la un loc la luptă nobilă pe fii tuturor ținuturilor grecești. Aceste sărbări capătă o însemnătate atât de mare în 883 a. Chr., — când Iphitos le organizează și fixează din 4 în 4 ani — încât și timpul îl socotesc după aceste jocuri (olimpiada I. la 776, adică anul I., anul II la 775 etc.) Din anul 776 a. Chr. se notau în mod regulat învingătorii O. După decăderea Greciei, în anul 394 d. Chr. se sistează și O. — **O. moderne.** După sistarea jocurilor olimpice, urmează o lungă perioadă de inactivitate pe terenul sportiv. Atmosfera mistică a evului mediu nu era prielnică culturii fizicului. În epoca nouă apoi renaște spiritul sporturilor în toate țările apusene la început în Germania (Jahn, Gutsauts), apoi în Franța (Amonso) și Anglia (Besedow) se dă tot mai multă importanță educației fizice, se organizează concursuri naționale, apoi internaționale și în fine în 1894 un sportman francez entuziast, cu vederi largi, baronul P. de Coubertin lansează ideia unei instituții sportive internaționale și astfel se pune bază reorganizării jocurilor olimpice, se constituie Comitetul Internațional Olimpic în frunte cu Bikelas ca președinte și baronul Coubertin ca secretar general. Se hotărește, să reorganizeze, din 4 în 4 ani, olimpiade, la care să poată lua parte toate națiunile, se introduce în programul O. pe lângă atletica propriu zisă, sporturile pe apă, scrima, gimnastica, sporturile de iarnă, luptele, boxul, tirul, călăria, ciclismul și footballul. Prima O. a avut loc la Atena dela 25. III.—3. IV. 1896 în vechiul stadion reconstituit. Apoi urmează a 2-a la Paris în 1900, a 3-a la St. Louis 1904. Peste 2 ani, la 1906 Grecii din inițiativă și organizație proprie realizează a 4-a O. tot la Atena, iar dela 1908, dela O. la Londra iarăși reîntră în mersul lor normal, urmând la 1912 a 6-a O. la Stockholm. Apoi în urma isbucnirei războiului mondial urmează o pauză de 8 ani, până la 1920, când la Antwerpen se organizează O. Antantei. Urmează a 8-a O. la Paris în 1924 tot incomplectă prin neparticiparea Germanici. În fine în 1928, la a 9-a O. la Amsterdam se strâng pentru întâia oară după războiu toate națiunile pentru a da dovadă, că O. este într'adevăr instituțiunea menită de a realiza și menține armonia și înțelegerea între națiuni. După războiu se naște necesitatea ținerii unor concursuri mari internaționale de sporturi de iarnă și astfel ia naștere O. sporturilor de iarnă. Prima are loc în anul 1924, la Chamonix, cu participarea multor națiuni, iar a doua în 1928, la St. Moritz. O. de iarnă face parte integrală din O., organizată fiind la începutul anului olimpic. Proxima O. va avea loc în 1932 la Los Angeles (U. S. A.).

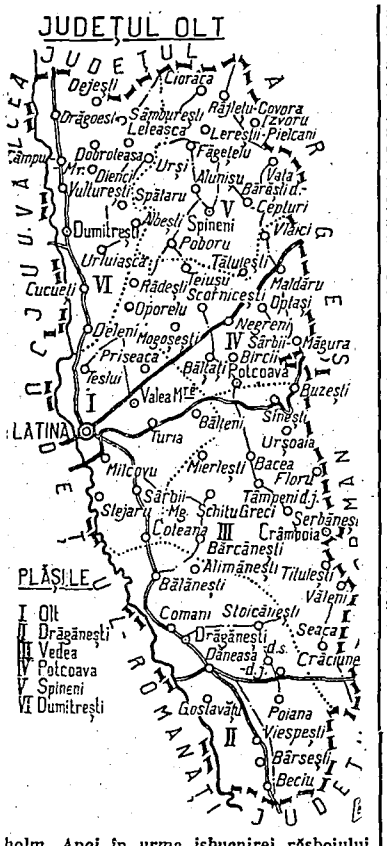

Olivă nazală. Tub de sticlă în formă de mașlină întrebuințat în studiile de fonetică experimentală. Se introduce într'una din nări pentru a capta aerul ce iese pe nas și se leagă cu ajutorul unui tub de cauciuc de un tambur inscriptor, care înregistrează pe o foaie afumată variațiile curentului nazal.

Olivina (min.), silicat de magneziu și fier numit și Peridot, gălbui, brun, verde-oliv, cu luciu sticlos. Mineral caracteristic rocelor eruptive bazice. Var, sa verde — Crisolita — este întrebuințată în bijuterii. Faialita și Tefroita sunt var. de O. cu conținut de mangan. În țară se întâlnește în bazaltele dela Detunata și Racoșul de jos și în rocele din regiunea Buru-Trăscău.

Ollănescu Dumitru C., scriitor, magistrat și diplomat rom. (n. 1849 † 1908). Astăzi aproape uitat. A tradus, cu distincție poeziile lui Horatius, fiind premiat de Academie, apoi piese din V. Hugo. A scris și piese de teatru orig. și satire. A înlocuit în 1893 pe V. Alecsandri, la Acad. rom. A întemeiat cu N. Pătrașcu (v. c.) rev. „Literatura și Arta rom." (v. c.). A colaborat la „Convorb. lit.". Scrieri: 1. Pe malul gârlei, comedie într'un act, Buc., 1879. 2. Q. Horatius Flaccus, Ad. Pisones... trad. în vers. 1891. 3. Q. H. F. Ode, epode, Carmen saeculare. 1891. 4. Teatru: Pe malul g., După războiu, Pribeagul, Fanny, Primul bal, La mormântul poetului (Apotczarca lui V. Alecs.), 1893. 5. Vasile Alecsandri, disc. de recept. 1894. 6. Satire, Pe malul g., 1896. (Bibl. pop. toți). 7. Teatrul la Rom. I. 1897, II. 1898. 8. Poezii (1878—1898) 1901. 9. Trad. din Catullus, Conv. lit. XII.

Ollivier Emile, bărbat de stat franc. și advocat (n. 1825 † 1913), membru al Acad. franc. (1870), distins ministru pe timpul lui Napoleon al III; și-a asumat responsabilitatea declarației răsb. față de atitudinea Prusiei.

Olomouc, oraș din Cehoslovacia (Moravia), situat pe Vltava, 50.000 loc. Arhiepiscopat, universitate, fabrici de postavuri. A fost ocupat de Suedezi (1642) și Frederic al II cel Mare (1741). Aici a scris abdicarea împăratul Ferdinand al Austriei în urma revoluției din 1848.

Olsavsky Emanuil, episcop gr. cat. rutean de Muncaciu (1743—1767), pe timpul tulburărilor religioase ardelene a vizitat numeroase comune ale eparhiei Făgărașului. În anul 1746 a prezidat un sinod de preoți la Mănăștirul Clujului, care a cerut reîntoarcerea în țară a episcopului Klein (v. c.). Curtea din Viena a făcut presiune asupra clerului român, ca să-l aleagă pe O. episcop, dar fără succes.

Olt (vechiul Aluta), râu, ce izvorăște dintr'o culme a masivului Hășmașul Mare, din Ardeal, în apropiere de izvoarele Mureșului. Curge numai pe pământ românesc. Străbate cele două câmpii ale Ciucului, apoi desparte munții Harghita de Puciosul, udă țara Bârsei, tăindu-și în urmă o vale strâmtă și anevoioasă între Mții Perșani și Baraolt. Udă apoi câmpia Făgărașului și din apropierea Sibiiului se întreaptă spre S. tăind lanțul Carpaților meridionali pe la frumoasa trecătoare Turnu-Roșu, datorită unei captări se varsă în Dunăre. la V. de T.-Măgurele. Cursul său e variat, căci străbate 4 șesuri și 3 șiruri de Mți, formând trei porți. cea mai însemnată e la Turnu Roșu. Valea Oltului e vestită din timpurile cele mai vechi. Pe aici au pătruns oștirile lui Traian, lăsând chiar urme. Afluenții lui mai însemnați sunt: Pârâul Negru, Bârsa, Homorod și Cibinul, unit cu Hârtibaciul. Apoi Lotru, Bistrița, Topolog, pe stânga; Oltețul, Cerna, etc, pe dr. Cursul său e de 600 km. Navigabil pentru plute. Dacă ar fi canalizat ar folosi mult comerțului din sudul Transilvaniei.

Olt, jud. de dealuri din țara noastră, mărginit de jud. Argheș, la N., la E. de Argeș și Teleorman, la S. de Teleorman, la V. de Romanați și Vâlcea. Supraf. 2863 kmp. cu 180.000 loc. La N. teren deluros format de ramuri de ale dealului Bușag dintre Argeș și Topolog, iar la S. câmpie înaltă dintre Olt și Vedea. În N. terenuri pliocene, care se întind spre V-ul jud. până în S. la Slatina, în S. cvaternarul cu loess, iar în lunca Ol-

tului şi a Vedei aluviuni. In partea de N. ($^1/_3$ supraf. jud.) sunt păduri de fagi, la mijloc păduri de stejar cu petece de antestepă (E. de Slatina), iar în S. antestepă. Culturi întinse de cereale. Avuţii miniere nu are. Industria constă în cea casnică, în industria lemnului şi mori. Capit. jud. este oraşul Slatina. Are 109 com. rur. grupate în 6 plăşi. Jud. O. depinde de Episcopia Argeşului, de regiunea VII Piteşti, de inspect. IV. Minier Pietroşani şi inspect. industrial Craiova.

Oltean Ioan, episcop român unit, (n. 1839 † 1877). Numit episcop la Lugoj în 1870, iar în 1873 la Oradea. El a reclădit castelul dominionului din Beiuş şi a mărit reşedinţa eparhială dela Oradea.

Oltenita (6574 loc.) com. urb. jud. Ilfov, reşed. pl. Oltenita. Formată din satele: Oltenita şi Atârnaţi. Primăria la Oltenita. Judec. de ocol, medic, spital, farmacie. Of. P. local. G. locală. Port la Dunăre.

Olteţ, afl. cel mai de seamă de pe dr. Oltului.

Oltina (3091 loc.) com. rur. jud. Constanţa, pl. Traian. Formată din satele: Câşla, Oltina şi Răzoarele. Primăria la Oltina. Şcoală de meserii. P. U. Ostrov. G. Cerna-Vodă la 42 km. Portul Ostrov la 30 km.

Oltina (Bătălie din defileul dela —.) Numele bătăliei din defileul între lacul Oltina (E. Silistia) şi înălţimile păduroase dela Sud, în zilele de 30—31 August 1916, între trupele germ.-bulgare (brigada Bode) şi Divizia a IX rom. Germano-bulgarii au fost bătuţi cu pierderi foarte grele, căzând în luptă şi prinţul german Friderich Wilhelm de Hessa.

Olympias, soţia regelui Filip al Macedoniei, mama lui Alexandru cel Mare (n. ca 390 a. Chr.). Se pare că a contribuit la asasinarea soţului, iar după moartea fiului a pretins regenţa. A fost omorită la Pydna de regele Maced., Kassandros.

Olympos, 1. Masiv din Tessalia, dealungul golf. Salonic. Lung. de 68 km., altit. 2985 m., păduri, pante repezi. Grecii vechi credeau că pe O. sunt locuinţele zeilor. — 2. O. vrf. de munte din Asia Mică la SE. de Brusa. 2000 m. — 3. Pct. culminant din Ins. Cipru. 2010 m.

Oman, Marea de —, golf în Oc. Indian, între Arabia, marginile de S. ale podişului Iran şi Industan. Golful Persic se deschide la marea O. prin strâmtoarea Ormuz. — O. stat musulman independent în SE. Arabiei, cu 500.000 loc., pe 150.000 kmp. Capit. Mascata. Climă toridă. Mine de cupru.

Omar I, calif arab dela 634—644, care a cucerit Siria, Persia, Egiptul, organizând stăpânirea arabă. A instituit era „hegirei" (v. c.).

Omar Chajjam, poet persan, (n. ca. 1040 † 1123). A scris o colecţie de poezii de câte 4 versuri fiecare: Rubaijat.

Ombiaux Maurice des —, literat belgian (n. 1868). A scris romane în care povesteşte scene din viaţa Valonilor din Liège: le Joyau de la mitre, apoi studii literare şi artistice.

Ombilic (anat.), buric, cicatricea care rămâne la noii-născuţi în urma căderii cordonului ombilical.

Omdurman, oraş în Sudanul egiptean Oraş insalubru. Are 70.000 loc. A fost capit. Mahdiştilor.

Omeiazii, dinastie arabă, descendentă din califul Ommayya, care a domnit în Damasc dela 661—744. Ab-el-Melik I a reuşit să grupeze sub conducerea sa toată lumea musulmană de atunci. Detronată de Abasizi, a fondat în Spania, la Cordova, o nouă dinastie (dela 756—1031).

Omeopatie (med.) = o metodă de tratament inventată de doctorul Hahnemann din Lipsca, de a vindeca boalele, dând leacuri care să producă aceleaşi efecte ca şi efectele produse de însăşi boala; leacurile se administrează în doze foarte mici.

Omer-paşa (Mihail Lattos, zis şi —), general turc (n. 1806 † 1871). S'a distins în luptele cu Ruşii la Silistra (1853) şi s'a remarcat prin energia cu care a înăbuşit revoluţia Cretană din 1867.

„O mie şi una de nopţi", carte de poveşti orientală trecută şi în lit. popor. rom. ca şi în alte lit. moderne. Cuprinde basmele spuse de Halima (v. c.) unui împărat care avea obiceiul de a-şi omori, a doua zi după nuntă, soţia care şi-o lua. Aşa a făcut cu mai multe. Halima, cere voie împăratului să i spună, înainte de a o ucide, o poveste. Ea povesteşte cu talent, în şir, 1001 de nopţi, împletind în fiecare seară o poveste nouă, care continua pe cea spusă mai înainte. La ultima poveste împăratul o iartă şi trăieşte fericit cu dânsa până la moarte. Poveştile din 1001 de nopţi sunt pline de misticism şi fantazie, alcătuind una din cărţile cele mai minunate de basme (v. Seherezadé, Halima).

Omiletica (gr.), ştiinţa care se ocupă cu regulele elocinţei sacre, retorica oratoriei bisericeşti.

Omilia Sf. Ion Gură de Aur, face parte din „Mărgăritarul" Sf. I. G. de A. trad. de Radu Greceanu în 1691. Iată un pasaj, în care e vorba de numirile cărţilor poporane de prevestire şi noroc, atacate de Sf. I. G. de A. şi de bis. creşt.: „Că ce creştini sânt aceia, care păzescu basme jidoveşti şi elineşti şi ursitorile şi vrăjile şi astrologhiile şi fărmăcătoriile şi advarele şi obriciri de zile şi de luni şi de ani şi trepetnice şi cuviruri şi glasuri de păsări şi ceeace aprind lumini la fântâni şi să scaldă şi ceeace păzescu întâmpinările şi ceeace mănâncă jărfele bozilor şi sânge sugrumat şi mâncat de hiară şi mortăciune".

Omoplat (anat.) = osul spetei numit şi scapulă sau spate. El are o creastă, pe care înserează muşchii spetelor. Această creastă termină într'un vârf numit acromion.

Omorul (dr. pen.), este a) A s a s i n a t săvârşit cu voinţă, adică cu premeditare şi mai dinainte chibzuinţă; şi b) f ă r ă v o i e, la care premeditarea uciderii lipseşte. Cel dintâiu este o crimă care se judecă la curtea cu juri, cel de al doilea ca un delict, judecat la tribunalele corecţionale.

Omphale, în mitol. regină a Lydiei, care s'a căsătorit cu eroul Herakles, după ce l-a făcut să toarcă la picioarele ei. Subiect predilect în pictură şi caracterizează infl. feminină asupra omului.

Ompteda Georg Freiherr von —, poet şi romancier german (n. 1863). A scris povestiri şi nuvele erotice, romane, ca: Sylvester von Geyer, Eysen, Philister über dir! etc, pline de observaţii. Opera principală: Deutscher Adel um Jahr 1900.

Omsk, oraş din Siberia (prov. Akmolinsk), 135.000 loc. Comerţ important cu cereale, blănuri.

Omul (2508 m.), vârf din masivul Bucegilor, dominând toate înălţimile din prejur. Punct de excursii fie pe valea Cerbului, fie pe la Buşteni, peste Jepi la Caraiman şi de aici la O. Este format din calcare. Pentru excursionişti se află o casă de adăpost spre vârf. 2. Vârf din Munţii Rodnei, la izvoarele Someşului Mare unul pe st. cu 1932 m. şi altul pe dr. cu 2135 m.

Omul bolnav, pereclă dată de ţarul Nicolae Turcici, când propunea Anglici şi Austriei împărţirea ei. Caracterizează epoca turc. de decadenţă (1853).

Omul primitiv (geol.), fosil sau preistoric, în evoluţia vieţii apare în era cvaternară. Apariţia sa este înregistrată prin fragmente de schelete şi prin diferite instrum. de piatră, ne- şi lustruite, de care s'a servit în lupta pentru trai. Fragmente de schelete omeneşti s'au găsit în Croaţia la Crapina, în Franţa la Chapelle-aux-Saints, şi'n Belgia la Spy, în Germania la Mauer şi Neanderthal, în Anglia la Piltown, etc. In baza descoperirii unor fragmente de cremene (colite) în unele formaţiuni terţiare, s'a presupus de către unii geologi existenţa sa încă în era terţiară, deşi după majoritatea preistoricilor, colitele aflate nu reprezintă urme de industrie omenească. La fel s'a dovedit că fragmentele scheletice (femur, măsea, tidvă) de maimuţă numită Pithecanthropus erectus — găsite de Dubois în 1894 în insula Java — nu aparţin erei terţiare ci sunt de vârstă cvaternară, şi că P. erectus, considerat ca strămoşul genului uman, reprezintă m. mult o formă mai superioară de maimuţe cu caractere de trecere la om, având mersul vertical şi o capacitate craniană mijlocie între a omului şi a maimuţelor antropoide (şimpanzeu, orangutan). Cel mai vechiu fragment de schelet de al O. preistoric aparţine ca vârstă cvaternarului inferior, fiind reprezentat prin maxilarul de jos găsit în 1908 la Mauer lângă Heidelberg, în baza căruia s'a determinat de paleoantropologi ca cea mai veche specie omenească, tipul denumit „homo heidelbergensis", care a trăit în cvaternarul inferior şi epoca omului chelean şi acheulean (homo Dawtoni), fiind contimporan cu elefantul vechiu (Elephas antiquus) şi cu specia de rinocer cu părelele despărţitor nasal neosificat. In baza craniului găsit în 1856 în valea Neanderthal lângă Düsseldorf s'a stabilit o nouă specie umană, reprezentată prin tipul denumit „homo neanderthalensis" care a trăit în cvaternarul de mijloc, în epoca omului musterian — contimporan cu mamutul (Elephas primigenius) şi cu rinocerii cu septa nasală osificată. Ambele rase omeneşti primitive sunt deci diluviale, în lupta pentru existenţă folosindu-se de instrumente (pumnale, săgeţi, topoare, răzătoare etc.) de piatră (creme-silex), necioplite sau cioplite, din care cauză se şi numeşte în preistorie intervalul de timp al existenţei lor — epoca paleolitică sau a instrumentelor de piatră cioplită, dar nelustruite. Ambele rase — din timpul glacial — erau cavernicole trăind în peşteri (troglodite) pe pereţi şi'n interiorul cărora s'au păstrat şi s'au găsit cele dintâi manifestări de artă primitivă ale omului preistoric, prin desemnarea, sau prin gravarea pe oase sau pe ardezii a animalelor contimporane (mamut, ren, rinocer, cal, etc.). Tipul omului actual (homo sapiens) începe a se contura încă din perioada diluvială, reprezentat prin rasa Grimaldi diluviană şi prin rasa Cro Magnon postglacială, contimporane cu renul şi marmota, prima rasă având o talie mijlocie, faţă lată şi nasul turtit de tipul Buşmanilor şi al Hotentoţilor africani, iar a doua reprezentând cea mai superioară rasă a omului preistoric, ambele folosindu-se în lupta pentru trai de instrumente lucrate din piatră sau din oase lustruite. Intervalul de timp al existenţii lor se numeşte epoca neolitică sau a instrumen-

telor de piatră lustruite, caracterizată prin retragerea ghieţurilor şi prin stabilirea climatului de stepă. Ambele rase au părăsit viaţa cavernicolă, stabilindu-se la câmpie, la care dată începe diferenţiarea şi răspândirea raselor omeneşti actuale. Din epoca neolitică s'au păstrat monumente mortuare — ca manifestări ale vieţii sociale mai avansate şi'n special a cultului morţilor — reprezentate prin blocuri mari de piatră aşezate vertical (*numite menhire*), sau prin lespezi de piatră aşezate orizontal pe blocuri de piatră mai mici (numite dolmene), adeseori grupate în serii formând galerii sau fiind acoperite cu pământ (tumulus) deasupra lor cu câte-un menhir. In România nu s'au găsit schelete de ale O. primitiv, s'au găsit în schimb urme de viaţă de ale omului din *paleolitic în peşterile din* Munţii Apuseni, în Moldova (j. Botoşani, Dorohoi) dealungul Prutului şi'n Basarabia dealungul Nistrului (j. Hotin), reprezentate prin fragmente de instrumente de piatră cioplită. Epoca neolitică este reprezentată prin instrumente (ciocane, topoare), lucrate din diabaz şi serpentină, găsite în Oltenia în j. Gorj (v. Homo primigenius).

Omuşor (anat.) = uvula, e numirea populară a luetei. E partea prelungită în jos cu care se termină înapoi bolta palatină (*cerul gurei*).

Onanism (med.) = e un vitiu de a-şi satisface singur plăcerea genitală, în mod artificial, fără a avea raport sexual.

Onciul Dimitrie (n. 1856 † 1923), istoric român. Studii la Cernăuţi, Viena şi Berlin; prof. la Cernăuţi (1885). Tipăreşte studii istorice de mare valoare, pentru care e chemat şi numit profesor de istoria Românilor la univ. din Bucureşti (1895), apoi Director al Arhivelor Statului (1900); membru şi preşedinte al Academiei Române (ales în 1905). Prin cercetările sale a inaugurat o nouă şcoală istorică, care a dat istorici de seamă şi o mulţime de studii istorice clădite pe cele mai sigure şi vaste informaţiuni expuse totdeauna cu perfectă obiectivitate ştiinţifică. — **Onciul** ne-a lăsat opere însemnate: Iuga Vodă (1884, 1886). Dragoş şi Bogdan (1884); Teoria lui Roesler (1885); Radu Negru (1891—2); Originile Principatelor române (1899), Titlul lui Mircea cel Bătrân şi posesiunile lui (1901—1902); Din istoria Românici (1906); Mircea cel Bătrân (1919) şi alte studii şi articole mai mici.

Oncken Wilhelm, istoric germ. şi politician (n. 1838 † 1905), autorul import. lucrări: Das Zeitalter Friedrichs d. Grossen, Das Zeitalter der Revolution, Das Zeitalter des Kaisers Wilhelm, etc.

Ondulaţie, mişcare de oscilaţiune (v. c.) care produce în corpurile fluide ridicări şi coborâri alternative, în forma undelor apei când sunt într'o mişcare periodică.

Onicescu O. (n. 1892), doctor în matematici din Roma. Prof la Universitatea din Bucureşti. Cărţi: Calcul Vectorial; Galileu, Studii de calcul diferenţial absolut, teoria funcţiunilor, mecanică, statistică, *probabilităţi; filosofie* generală.

Onişor Victor, prof. de Drept administrativ şi financiar la univ. din Cluj. Sub vechiul regim, un hotărît luptător pentru drept. Românilor. A scris Istoria drept. rom. (ed. II 1925).

Oniţiu Virgil (n. 1864 † 1915), a studiat liceul la Seghedin, teologia în Sibiu, universitatea în Viena şi Budapesta; profesor (1890) şi director (1894) al liceului din Braşov; membru corespondent al Acad. Rom. (1902). Om al datoriei, preţuit pentru munca lui şcolară şi literară. A *publicat* cărţi şcolare, *prelucrări*, schiţe (sub pseudonimul Sorcova): 101 istorioare morale (*1891*); Straturi în poezia noastră poporală (1893); schiţe şi nuvele: De toate (1897) şi Clipe de repaus (1901).

Onixul (min.), v. Cvarţul.

Onnes, Kamerlingh Heike (n. 1853 † 1926), fizician olandez, profesor la Universitatea din Leiden. O. s'a ocupat îndeosebi cu lichefiarea gazelor la temperaturi foarte joase.

Onofrei Mihail. Sculptor de talent din generaţia tânără.

Onomasticon, un *repertoriu* (*colecţie*) de nume de persoane, localităţi, etc. sau lucrare, în care se precizează sensul şi întrebuinţarea cuvintelor.

Onomatologie, ştiinţa, care se ocupă cu studiul numelor, în deosebi cu a numelor de persoane.

Ontario, 1. Lac din America de N. între U. S. A. şi Canada, cel mai mic din cele 5 lacuri. Prin Niagara primeşte apele lacului Erie şi comunică cu Oc. Atlantic prin fl. Sf. Laurenţiu. — 2. O. este vechea Canada de Sus, cea m. mare şi cea mai bogată prov. a Canadei. Are 2,934.000 loc. Cap. Toronto. Cereale. Zăcăminte minerale. *Păduri bogate.*

Ontogenia (grec.), v. Biologia.

Ontologie (*filos.*), *ramură a filos.*, care studiază principiile fundamentale ale existenţii = Metafizică (v. Ontologism).

Ontologic, Argumentul —, pentru demonstrarea existenţii lui Dzeu, v. Argument.

Ontologism (filos.), 1. metoda ontologică (v. c.). 2. Concepţie apărută pe la 1850, care admite că existenţa divină este obiectul adevărat al intuiţiei *imediate, pur spirituale,* că *ideele sunt moduri* ale divinităţii, iar cunoştinţa filos. se bazează pe revelaţie.

Oogenează (zool.), formarea ovulului animal. Celulele din epiteliu germinativ se împart şi cresc formând *ovulele primordiale*. După ce trec printr'un stadiu de odihnă se îmbogăţesc cu vitelus şi se maturizează: nucleul se împarte, ovulul se divide inegal, partea mai mică trecând la polul părţii celei mai mari ca celulă polară; procesul se repetă formându-se o a doua celulă polară; celula cea mare care a rămas este ovulul matur capabil de a fi fecundat (v. şi Diviziune reductivă).

Oolite (petrograf.). Varietate de Calcar, în forma icrelor de peşte, cimentată şi depusă din apele calcaroase (Karlsbad—Borsec).

Oospori (bot.). sporii formaţi în oogoniu după fecundare.

Op., abreviaţie pt. lat. opus (lucrare) sau pt. ital. opera, întreb. de compozitori (urmat de un număr) pt. a denumi lucrările în ordine cronologică.

Opalul (min.), bioxid de siliciu hidratat, amorf, translucid, cu luciu sticlos-reşinos, solubil în hidrat de potasiu. In natură se găseşte în filoane şi în depozite maritime, sau de ape calde. Varietăţi: Op. nobil, alb-lăptos-gălbui cu irizaţiuni, roşii albastre, verzi, galbene, violete (*Cehoslovacia, Mexic, Seelanda nouă*); Opalul hialit, incolor transparent; Opalul de foc, roşu, gălbui; Op. hidrofan, albăstrui sau galben; Op. comun, rezinită, reşinos-lăptos, colorat în verde, cărămiziu, brun, negricios; Menilita, brună; Op. de lemn gălbui, format din silicifierea lemnelor; Op. iasp roşu cu conţinut de fier; Tripoli galben-verzui, format din cochiliile de diatomee şi radiolarii (v. c.). *din depozitele marine,* fiind întrebuinţat ca material de lustruit şi la fabricarea *dinamitei* (Asia, Siria, Tripoli, Germania, Anglia); Geyzerita-op., pământos format din depozitele apelor calde, (v. Geiseri). Op. şi varietăţile sale nobile se întrebuinţează în bijuterie ca pietre preţioase şi semi-preţioase, iar varietăţile mai comune ca material prim la fabricarea sticlei solubile, ca material de lustruit şi la *fabricarea dinamitei.*

Operă (ital. opera), iniţial termin general *pentru opuri muzicale.* Senzul mai restrâns pentru o lucrare muzico-dramatică s'a fixat la 1600, când nobilii florenţieni au reconstruit drama antică greacească, ca o reacţiune încontra stilului contrapunctic supraîncărcat al muzicei a capella. Rezultatul a fost reîntroducerea cântului solo cu acompaniament instrumental, *o grijă excesivă faţă* de text, căruia muzica i-se subordonă — punând în evidenţă dramatismul acţiunii. Începuturile acestui nou gen de muzică au dat naştere unei muzice abstracte, neglijând, conştient melodia şi s'a numit „Stile representativo". Primele lucrări remarcabile au fost operele „Dafne" şi „Euridice" de Peri, apoi „Euridice" de Caccini. Primul mare compozitor al operei a fost Claudius Monteverdi la Veneţia. Opera s'a răspădit apoi fulgerător peste întreagă Italia, Franţa, Germania, etc. v. *Ist. muzicii.*

Opera română (istoric). 1. La **Iaşi.** Un început de *independenţă* artistică îl creiază C. Caragiale la 1840, reprezentând cu elemente româneşti piesa muzicală „Furiosul". La 1848 Matei Millo şi Al. Flechtenmacher expun publicului opera lor „Baba Hârca" socotită cea dintâi încercare de operetă română. Urmează C. Negruzzi şi Vasile Alecsandri ale căror nenumărate *vodeviluri s'au jucat ani dearândul.* In 1868 apare trupa de vodeviluri române a artistului I. Lupescu. Se cânta de preferinţă vodevilul în 7 tablouri „Lumpatius vagabondus" cu muzica de I Wachmann, Lupescu continuă seria de vodeviluri până în 1869. La 1875 Teodor Aslan compune un ansamblu de operetă şi începe cu opereta „Fata mamei Angot" jucată în româneşte cu artişti români. Apoi „Girofle-Girofla" de Lecocq şi în 1876 „Principesa de Trebizonda" de Offenbach. 2. La Bucureşti. Prima stagiune *serioasă cu elemente rom.* e la 1853, când C. Caragеale în colaborare cu Wachmann reprezintă operele muzicale „Zmeul nopţii", „Lampa fermecată", Judita şi Holofern" (operă de Wachmann), „Scara femeii" etc. Dar o încercare mai fericită de a se înfiinţa o operă română în Bucureşti nu datează decât de pe la 1879 când Gh. Ştefănescu numit compozitor şi şef de orchestră al Teatrului Naţional a putut să pună în practică ideia sa de predilecţiune: înfiinţarea unei opere române A început cu operete şi mici opere comice ca: „Olteanca", „Hatmanul *Baltag*" de Caudella etc. La 1885 stagiunea de operă română din Bucureşti avea artiştii următori: sopranele Charlotta Leria, E. Odeseanu, Dănescu, M. Papadopol, Tamasin, E. Mateescu şi Al. Ştefănescu. Tenorii: Dumitrescu, Gr. Gabrielescu, St. Racianu, I. Băjenaru; baritonii: C. Caireiti, Simionescu, M. Mateescu, Catopol, bașii: D. Teodorescu, Ştefan Iulian. In repertor figurează operele: „Lucia de Lamermoor", „Traviata", „Faust", „Don Pasquali", „Fra Diavolo", „Linda de Chamounix" etc. In „Traviata" cântă şi Adelina Patti. După diverse greutăţi şi stagnări, cu trupa reînfiinţată, Ştefănescu deschide o nouă stagiune în anii 1890, 91 şi 92. La 1891 după mari succese se cere insistent subvenţionarea acestei întreprinderi româ-

nești, carc din propriile sale puteri realisează o importantă operă culturală. In 1896 Ministerul de instrucție publică instituie în persoana lui Eduard Wachmann, direcțiunea operei române pe carc, din lipsă de local propriu, o instalează la Teatrul Național cu o subvenție de 60.000 lei aur. In personalul artistic angajat se remarcă sopranele: Gemma Mczeti Capeleanu, Maria Herescu, Ortansa Mihăilescu; mezzosopranele: Augusta Korbus, Virginia Miciora; tenorii: Băjenaru, Ioan Dumitrescu, Bărcănescu, C. Grigoriu, M. Tănăsescu, baritonii: Poenaru, Delliu, Aurel Eliade; bașii: D. Teodorescu, Alexiu. In repertor sunt și opere române ca: „Petru Rareș" de Caudella, „Crai nou" de Porumbescu etc. In 1901 opera română își încetează activitatea. G. Ștefănescu o reconstituie sub vechiul nume de „Societatea lirică română" reprezentând pe propria răspundere diferite opere (1902). De la 1908, în câteva stagiuni dearândul acționează trupa de operete „Compania lirică română", de sub conducerea tenorului C. Grigoriu cu artiștii: C. Stănescu, Al. Gheorghiu, N. Leonard, V. Maximilian, G. Carussi, Laura Stasian, Florica Florescu, M. Ștefănescu, Ana Gane și Gr. Petrovicescu. La 1914 trupa ia o nouă formațiune de operă comică și operete sub conducerea lui G. Carussi, dând un șir de reprezentații. In sfârșit la 1919 cei mai de seamă cântăreți procedează la înființarea Operei române de stat. Se constituiesc temporar la 4 Septembrie 1919 în societatea opera „Artiștii asociați" condusă de următorul comitet: Jean Atanasiu, d-na Drăgulinescu-Stinghe, G. Folescu, Eg. Massini, N. Vămășescu, R. Steiner și M. Toscani. Sub ocrotirea M. S. Regina Maria societatea luptă din răsputeri pentru statificarea acestei institutii artistice și ajuată de personalități ca I. Nona-Otescu, Principesa Ecaterina Ghica, d-nele Maria general Poenaru, E. Procopiu, reușește să fie recunoscută ca instituție de stat cu numele de „Opera română" și pusă sub direcția lui Scarlat Cocorescu. Intre 1922—1925 are director general pe George Georgescu, apoi revine Scarlat Cocorăscu și actual director, din Februarie 1929, e Ionel Perlea. Dirijori: Alfred Alessandrescu, I. Nona-Otescu, Eg. Massini, U. Pesione. Director de scenă Jose Aratti. 3. Opera din **Cluj**, înființ. la 1919 prin Consiliul Dirigent având șef de resort la arte pe dr. Tiberiu Brediceanu. Primul director a fost Const. Pavel, în același timp și prim-tenor și director de scenă. Dela 1920 funcționează ca director D. Popovici-Bayreuth până la moartea sa în 1927, după care au fost dnii E. Massini, Victor Eftimiu, Nic. Bănescu, actual director dl. Const. Pavel. Prima reprezentație: „Aida" de Verdi. Dirijori: Egisto Tango, Alfred Novak, Rud. Schuller, Jean Bobescu, A. Doubravsky, Martian Negrea, A. Ronai, Ionel Perlea, N. Brody. Director de cor: Hermann Klee.

Operații electorale (dr.), se numesc în dr. electoral operațiunile ce trebuiesc îndeplinite pentru efectuarea alegerilor stabilite de legea electorală (Cap. VI, Art. 44—55 incl., 64—68 incl.).

Operetă, o operă mică, adică operă de scurtă durată, sau operă în gen mic, vodevil, sau operă comică, în care muzica alternează cu dialogul în proză. Subiectul e sentimental adeseaori comic și parodistic. Muzica nepretențioasă, aduce melodii ușoare alternând cu ritmuri de dans și romanțe sentimentale.

Ophidea (zool.), șerpi, ord. al reptilelor. Corpul lung, acoperit cu solzi, lipsit de picioare, terminat cu coadă. Coastele, mobile, contribuie la locomoțiune. Centură scapulară și stern, lipsesc. Au adesea dinți veninoși. Limba lungă, scindată. Plămânul stâng rudimentar. Depun ouă sau sunt vivipare. Carnivore.

Ophiure (zool.), clasa Echinodermelor. Corpul în formă de stea.

Opimius Lucius, consul roman (121 a. Chr.), adversar al lui Caius Gracchus, la a cărui moarte a contribuit. A fost corupt de Jugurtha și condamnat, murind în mizerie.

„Opinia", ziar cotidian politic, apare la Iași.

Opinia publică (sociol.), este judecata colectivă, mai mult sau mai puțin rațională, formată prin înrâurirea reciprocă a credinților individuale ce le au oamenii unii asupra altora, sau despre diferitele evenimente și instituții. O. p. se deosebește de judecata pur rațională prin faptul că ea este mai îmbibată de credințe, tradiții, prejudecăți, sentimente, aspirații și dispoziții momentane și subiective, ori e bazată pe tendințele grupului. O. p. funcționează ca o rezultantă a acestor factori sufletești colectivi. Ea reprezintă nivelul de civilizație la un moment dat și poate fi formată și ridicată (coborîtă) de mijloacele comunicării civilizației: presa mai ales, cărțile, teatrul, conferințele, întrunirile, propaganda, etc.

Opitz Martin von Baberfeld, scr. german (n. 1597 † 1639), supranumit „părinte al lit. germ.". A fost și prof. în Alba-Iulia (1622—1623) chemat de principele Bethlen Gábor al Transilvaniei, la gimnaziul nou înființat, acolo. Aici a scris poezia „Zlatna". Șef al „școalei sileziane", și restauratorul poeziei germ., cu „Prosodia germanica, s. Büchlein der deutschen Poeterei" și „Deutsche Poemata". A tradus din clasicii gr. și rom. (Sophokles, Seneca) și a fost încoronat ca poet național (1623), la Viena.

Opiu, suc dela diferite specii de mac cu proprietăți narcotice.

Opiu (Ig. soc.). Organele internaționale pt. combaterea abuzului cu opiu: 1. Asociația internațională contra întrebuințării opiului. (International anti-opium association). 1918). Sediul, Pcking. — 2. Comisia de opium a Societății Națiunilor, a fost constituită de Consiliul Soc. Nat. în virtutea unei rezoluții a primei Adunări pentru a asigura o cooperație cât mai strânsă între națiuni pentru tot ceeace privește aplicarea Convenției de opium din 1912. Lupta contra oricăror stupefiante intră de asemenea în chestiunile de studiu a acestei Comisii.

Opiului, Războiul —. Dela 1840—1842 purtat între China și Anglia. Cauzele: Guvernul Chinez a interzis, în 1836, importul opiului. Anglia, cu flota sa, ocupă Canton., Chang-Hai, urcându-se până la Nanking. Prin pacea dela 29 Aug. 1848 (Tratatul dela Nanking), Chinezii cedează Engl. ins. Hong-Kong, din fata orașului Canton, devenind mare centru comercial european.

Oporto sau **Porto**, al doilea oraș al Portugaliei, port pe fl. Duero, 194.000 loc. Din cauza bancurilor de nisip, nu pot intra vapoare de mare tonaj. Are monumente frumoase și vechi: Biserica São Martinho de Cedofeita (sec. XI. XII), palatul de Cristal, mănăstirea São Agostinho, etc. Torcătorii de bumbac. Comerț cu fructe, vinuri, unt-de-lemn, în special cu Anglia și Argentina. Este capit. ținutului Entre-Duero-et-Minho.

Oportunism, înclinarea către ceeace este mai favorabil, conduita omului care neavând păreri proprii se acomodează împrejurărilor, profitând de orice situație prielnică.

Opoterapie (med.), organoterapie = o metodă de a trata boalele prin ajutorul sucurilor scoase din glande sau din țesutul unui organ pentru a combate la om accidentele ce provin din lipsa sau turburarea funcțională a organelor sau țesuturilor corespunzătoare. O. a fost introdusă în practica med. de Brovn-Séquard în 1869.

Opoziție, 1. piedică în calea unei acțiuni, împotrivire; 2. (Dr. civil) împotrivire legală contra îndeplinirii unui act, ori a unei proceduri. Partea condamnată în lipsă are drept de O. în termen de 8 zile dela primirea hotărârii, în persoană sau la domiciliu. Cererea de O. trebuie semnată de „opozant" sau împuternicitul acestuia prin procură (v. c.), legalizată, arătându-și și motivele O-ei. In timpul termenului de O. hotărirea dată nu se execută. Se poate face O. la celebrarea căsătoriei de către persoana legată prin căsătorie cu una din părțile contractante (v. Căsătorie). Tatăl sau Mama ei, bunicul, bunica dacă una din părți n'are încă 25 ani. 3. (Dr. penal) Ministerul publ. (v. c) poate face O. la ord. judecătorului de instrucție. Prevenitul închis, partea civilă (v. c.), prevenitul nearestat și procurorul; au drept de O. în tremen de trei zile.

Oppenheimer Franz, economist și sociolog germ. (n. 1864), prof. la Frankfurt a. Mein. Scrieri: Die Siedelungsgenossenschaft, Der Staat, Theorie der reinen und politischen Oekonomie, Die soziale Frage, System der Soziologie.

Oppert Jules, distins orientalist franc. (n. 1825 † 1905), membru al Acad. de inscripții. S'a ocupat cu discifrarea scrierii cuneiforme. Scrieri: Expédition scientifique en Mesopotamie (1857—61), Grande inscription du Palais de Khorsabad, 2 vol.; Elem. de la gram. assyrienne, etc.

Oppianos, poet grec din sec. al II (perioada greco-romană). A scris poeme didactice: „despre vânătoare" (Kinegetica) și „despre pescuit", din care s'a informat Buffon.

Oprescu George, profesor universitar (n. 1881). Lector, apoi conferențiar la Facultatea de Litere a univ. din Cluj (limba și literatura franceză). Numit în 1923 secretar al comisiei de cooperație intelectuală a Ligii Națiunilor, înaltă demnitate pe care o ocupă și azi și în care a adus țării importante servicii. In 1928, numit prof. la catedra de istoria civilizației franceze creată de guvernul francez pe lângă univ. din București. Activitatea științifică i-a fost îndreptată mai ales în două direcții: rapoturile franco-române („Molière în România". Cluj, 1922, L'activité de journaliste d' Eliade pendant son exil à Paris, Cluj, 1926, etc.) și studiile de istoria artelor. In „Arta țărănească la Români", (Buc. 1922) ne-a dat întâia lucrare de ansamblu asupra artei noastre populare, pe care a căutat s'o facă cunoscută și în străinătate, prin eleganta și prețioasa monografie „Peasant art in Roumania" (London, The studio, 1929). A făcut cercetări și asupra artiștilor francezi la noi (Țările române văzute de artiști francezi, Buc. 1926). asupra marilor pictori români și francezi: Primul profesor al lui Grigorescu, Pictorul Th. Aman), o monografie asupra lui Géricault (Paris, 1927, în colecția „A travers l'art français"), etc.

Ops, în mitol. romană, soția lui Saturnus, zeița pământului, sămănăturilor, secerișului, în onoarea căreia se ținea sărb. Opalia.

Opsonine (med.), substanțe descoperite de Wright în serul sangvin, care pregătesc bacteriile patogene pătrunse în corp pentru a fi înghițite și nimicite de fagociți.

Optativ (gram.), mod al verbului, arată dorința, posibilitatea.

Optic, nervul (anat.), al II cranian, care conduce iritația luminoasă dela ochi la creer. Înainte de a ajunge în ochi, **n. o.** drept și stâng se încrucișează (Chiasma nervilor opt.).

Optică, în fizică studiul fenomenelor luminoase, în înțeles mai larg studiul radiațiunilor. Se împarte în **O.** geometrică și fizică. Prima se ocupă cu fenomenele, care se explică prin propagarea luminii în linie dreaptă într'un mediu omogen și prin legile reflexiei și refracției la suprafața de separare a două medii. Partea a doua explică fenomenele pornind dela structura ondulatorie a luminii (interferență, polarizare, dublă refracție, dispersie, etc.). **O.** fiziologică se ocupă cu vederea și fenomenele optice, care se petrec în ochiu. Rezultatele cercetărilor experimentale în domeniul **O.**-ei sunt importante pentru perfecționarea instrumentelor optice.

Optimates, la Romani, denumire dată nobililor, partidului aristrocatic, cu ten dințe conservative și capitaliste. Adversari Gracchii.

Optimism (filos.), concepție (metafizică, v. c.) despre valoarea lumii și vieții. Admite că lumea aceasta este cea mai bună din toate lumile posibile (Leibniz). Părerea că răul este un fenomen întâmplător și m. redus decât binele.

Opțiune (dr.), v. dreptul de opțiune.

Optometru (med.) = aparat ce servește pentru a măsura întinderea vederii distincte.

Oracol, la Greci și la Romani, răspunsul dat de zei la diferite întrebări pe care le puneau slujitorii lui, în numele solicitatorului. Cele mai cunoscute **O.** au fost în Grecia: la Delphi,, al Zeului Apollon, cu profeteasa Pythia, apoi la Dodona, al lui Zeus, la Delos, în Italia la Cumae, etc. Pe lângă ac. **O.**-le, cu rol politic adesea, mai erau diferite persoane sacre sc îndeletniceau cu prezicerea viitorului (Vracii și Cătătorii noștri), spunându-le în versuri.

Oradea, capit. jud. Bihor, reședința episcopiei: ortodoxă, gr.-cat. și rom.-cat. Așezat pe ambele maluri ale Crișului Repede, **O.** are licee, autoritățile jud. Bihor și e un nod important de CFR. Academie de drept, Academie teologică ortodoxă și gr.-cat. Oraș industrial. Vii pe dealuri. Apr. 95.000 loc.

Oradea, eparhia română unită, înființată de Maria Tereza în 1776 și întărită prin bula Papei Pius al VI: Indefessum, în 10 Iunie 1777. Acestei eparhii la început i-au aparținut numai parohiile române unite din jud. Bihor, Arad și județele Bănățene, iar prin bula Papei Pius al VII: Imposita humilitati Vestrae i s'au adăogat încă 72 parohii desmembrate dela eparhia ruteană de Muncaci, jud. Satu Mare, Sălaj și Maramureș. E supusă mitropoliei de Alba-Iulia și Făgăraș, având-și reședința în Oradea, cu un capitlu constătător din 6 canonici. Episcopii de până acum a E. de **O.**: Moise Dragossy (1776—1787), Ignațiu Darabant (1788—1805), Samuil Vulcan (1806—1839), Vasiliu Baron Erdélyi (1842—1862), Iosif Papp-Szilágyi (1862—1873), Ioan Olteanu (1873—1877), Mihail Pavel (1878—1911), Demetriu Radu (1911—1922) și Valeriu Frențiu (dela 1922).

Oradea, eparhia rom. cat. a fost înființată prin sec. al XII prin Sf. Ladislau, regele Ungariei și înzestrată cu averi imense După unirea Ardealului cu patria mamă, 32 parohii au trecut la Ungaria, rămânând în România 52. Ultimul episcop al eparhiei a fost contele Nicolae Széchenyi, care a murit la 1 Dec. 1923 la Budapesta. De atunci eparhia e condusă prin administratori apostolici: Emeric Bjelik (1923—1927) și Antoniu Mayer (din 1927). E remumită biblioteca eparhială cu 36.000 volume și tot astfel, biblioteca capitlului. Institute de învățământ eparhiale: Academia teologică, școala normală sub conducerea călugărițelor ursuline, 4 gimnazii de fete, 67 școale primare, 3 internate de băieți, etc. Numărul credincioșilor: 70.000.

Oradea Mare, Muzeul din —, e de fapt Muzeul „Societății istorico arheologice a Orăzii" și al județului Bihor. A fost înființat în 1872, iar în 1895 și a zidit palatul propriu. Muzeul conține 14,000 obiecte antice, 1369 etnografice și 824 opere de artă. Majoritatea acestora a fost donată de episcopul Ipolyi, 521 de tablouri ital. și germ. din sec. al XV—XVI. Dintre pânzele acestea unele sunt de Luini, Passarotti, Cranach, Schaffner, etc. Tot în colecția Ipolyi se găsesc prețioase covoare vechi orientale, gobelinuri, obiecte de artă industrială, giuvaeruri, etc. Muzeul are și o bibliotecă de vre-o 8000 volume.

Oradia. Episcopia ortodoxă românească. Cel din urmă episcop ort. în **O.** a fost Efrem Veniamin în 1695. In 1900 se înființează aici un vicariat condus de V. Mangra până în 1916. In locul lui e numit în 1918 Roman Ciorogariu, prin stăruința căruia în 1920 se face episcopie, fiind el primul episcop ort. titular al **O.** sfințit și întrodus în 1921. Se înființează pe lângă episcopie: o Academie teologică în 1923, cu 4 ani (Rectorul Academiei a fost Dr. Andrei Magier), apoi o școală pentru cântăreții de biserică, tipografie, cămin preotesc (dela 1926) și Foaia oficială a eparhiei „Legea românească".

Oral (fon.), v. Bucal.

Orange, 1. Vechiu princ. în Franța. 2. fl. din Africa de S. Se varsă în Oc. Atlantic. Are 2018 km. lung. — 3. **O.** (colonia fl.) veche republică în Africa cu capit. Bloemfontain. Anexată la posesiunile engl. din Africa de S., astăzi făcând parte din Uniunea Sud-Africană. O regiune înfloritoare.

Orășanu Ștefan (n. 1869 † 1903), istoric român. Studii liceale și universitare în București. Funcționar la Acad. Rom. și la Fundația Carol; a făcut cursuri de istorie modernă la Universitate suplinind pe Iorga (1901); studii în străinătate (1902—3). Stăpân pe o vastă și temeinică cultură generală, om de știință solidă și critică, a publicat numeroase articole, poezii, recensii în diferite reviste, care toate sunt străbătute de idei originale și aprecieri drepte. Studiile istorice: Alexandru Obedenaru (1891), Bibliografia chestiunii Orientului (1899). Cronicarii Moldoveni (1899), Istoria României contemporane (1901) îl așează printre cei mai de valoare istorici români. Are note critice prețioase asupra Botanicei populare (1900).

Orășeu Alexandru, profesor și arhitect (n. 1817 † 1894). In anii 1885—1894 rector al Universității din București. În 1876 ministru al cultelor. Ca arhitect a construit Universitatea din București și Hotelul Carol din Constanța, restaurând și mitropolia din Iași. A publicat un manual de Geometrie descriptivă.

Orăștie, oraș din jud. Hunedoara. Reșed. de plasă, licee. 8000 loc.

Orație = cuvântare, vorbire. **Orația de nuntă** (conăcăria) este o povestire alegorică în versuri, care ne spune cum un fecior de împărat (mirele) a plecat la vânătoare și dând de urma unei sprintene căprioare (mireasa), a trimis doi boieri mari vânători (conăcarii), ca s'o prindă și să i-o aducă. Acești „conăcari" ce spun de fapt poezia, sunt trimișii mirelui. Ei vin cu mare fast să aducă pe mireasă cu nunta, acasă la el. Orația se termină cu cererea zestrei, când conăcarii gustă afară o ploscă cu vin, în cuvinte foarte hazlii. Cele mai multe **O.** au ca obiect peițul miresii. Găsim **O.** frumoase în colecția lui G. Dem.-Teodorescu (v. c.).

Oratoriu, un gen de compoziție muzicală dramatico-epic, asămănător operei, prin conținutul de uvertură, arii, recitative, soli și mari ansambluri corale. Se deosebește însă de operă prin lipsa totală a unei acțiuni dramatice. Subiectele sunt de regulă religioase pe texte din biblie.

Oravița, oraș, capit. jud. Caraș. Autoritățile județene. Liceu. 3000 loc. Mine de cupru și pirite.

Orbalț (med. popul.) v. Erisipel.

Orban Balázs baron (n. 1830 † 1890) etnograf maghiar. Deputat. A publicat: A székelyföld leirása (6 vol.) și alte studii despre Secui.

Orbire (med.), pierderea vederii cauzată de o lesiune a ochiului (rănire, boală; v. amauroză, cataractă, glaucom), a nervului optic sau a centrului vederii în creer.

Orbită (med.) = cutia osoasă în care se află așezat globul ocular.

Orcagna Andre di Cione, zis —, pictor și arhitect ital. (n. 1308 † 1369), autorul cunoscutelor fresce dela Campo Santo din Pisa: Triumful morții, Judecata din urmă; arhit. Loggia dei Lanzi, etc.

Orcan (indian), vânt puternic, obișnuit mai ales în America (Uragan).

Orchestra, 1. In construcția teatrului grec **O.** era partea centrală a clădirii. In mijlocul ei, pe un soclu, se așeza statuia Zeului căruia-i era închinat teatrul, (de cele mai multeori a lui Dionysos) și împrejur evolua cântând „Corul" (v. c.): 2. **O.** se numește în timpurile nouă spațiul din fața scenei teatrului, sau a sălilor de concerte, unde se așează muzicanții executanți; 3. Toate instrumentele unei bande de muzicanți „cântă în orchestră".

Orchidee (bot.), plante monocotilcdonate frecvente la noi; cu forme tropicale, *deosebit de frumoase*.

Orchis (bot.), Gen al Orchideelor, cu mai multe specii, crescând la noi. Orchis fusca, Poroinic. **O.** morium, Untul vacii, **O.** speciosa. Poranic.

Orcina (chim.), sau metil rezorcina, substanță cristalină, ușor solubilă în apă, ușor oxidabilă în prezența amoniacului, polimerizându-se spre a da coloranți roșii asemănători acelora cari colorează lichenii sau turnesolul.

Ordin cavaleresc, instituție din evul mediu, creată în urma cruciadelor (v. Cavaler, Cavalerie). Din ea puteau face parte numai nobilii. Erau religioase (a Sf. Mormânt, a Sf. Ioan dela Ierusalim, Teutonilor, etc.) sau laice (**O.** Jartierei în Anglia, al Legiunii de onoare).

Ordin (arhit.), felul cum sunt făcute coloanele la monumentele arhitectonice, luându se în considerare dimensiunea și ornamentația. Se disting următoarele **O.**: corintic, doric, ionic (v. c.), la care se adaugă cel compozit și toscan (v. c.).

„Ordinea", ziar politic cotidian, apare la Bucureşti.

Ordonarea (logică), raport dintre noţiuni. **Noţiunile coordonate** sunt noţiuni spete ale aceluiaşi gen [barză, privighetoare, spete ale genului pasări]. Noţiunea supraordonată = aceea care cuprinde în sfera ei, una sau mai multe noţiuni subordonate. Supraordonată c în cazul acesta noţiune „gen", iar subordonatele sunt „spete". Coordonatele s. contrare şi contradictorii (v. c.), extreme, când exprimă maximul de îndepărtare (N. S. faţă de genul punct cardinal); contingente, când exprimă minimul acestui raport (N—NE; S—SE, etc.), şi corelate, când sunt gândite împreună, implicit: deal-vale, etc. O.-a este necesară în definiţia şi clasificarea cunoştinţelor noastre (v. Demetrescu, Elemente de Logică şi Metodologie, p. 32).

Ordonanţă (dr.), actul prin care un magistrat ia o măsură oarecare. Citarea martorilor de ex., emiterea mandatelor de aducere şi urmărire şi arestare, se dau prin O.-e judecătoreşti.

Oregon. 1. **O.** sau **Columbia**, fl. din Statele-Unite. Izvorăşte din munţii stâncoşi şi se varsă în Oc. Pacific. Are 2000 km. lung. — 2. **O.** unul din Statele-Unite ale Americei de N., cu 783.000 loc. Capit. Salem. Oraş principal Portland. Zăcăminte metalurgice. Comerţ cu lemne, lână şi grâne.

Orelon (med.) = boală molipsitoare caracterizată prin umflarea regiunei feţii dinaintea urechii. Ea porneşte dela glanda parotidă.

Orel, oraş în Rusia centrală, 91.000 loc. Patria lui Ivan Turgheniev. Industrie metalurgică

Oreste, pseudonimul poetului român Oriste Georgescu (n. 1891 † 1918). A scris: In umbra iubirii (poezii), Poezii, Himera (poezii), Cireşul înflorit, Moise, (teatru în versuri), Zile de pe urmă, poem alegoric în versuri (cu Ion Pavelescu).

Orestes, fiul lui Agamemnon şi a Clytemnestrei. Înţeles cu soră-sa, Electra, şi-a omorît pe mamă-sa, pt. a-şi răsbuna moartea tatălui. A ajuns rege în Argos şi în Lacedemonia. A fost prieten nedespărţit cu Pilade. Subiectul a fost predilect în literat. şi artă (Euripides, Voltaire, Sophocles).

Orfelinat, institut pentru creşterea orfanilor, ai copiilor găsiţi. In România legile comunale şi ale consiliilor judeţene obligă comunele şi judeţele să îngrijească orfanii de pe teritoriul lor. Sunt şi orfelinate întreţinute şi administrate de stat. Foarte multe s'au întemeiat după răsboiu, ocrotind pe orfanii de răsboiu.

Orfeu şi Euridice, operă în 3 acte de Christoph Wilibald Gluck, compusă în 1762, importantă prin faptul că a însemnat o revoluţionare a compoziţiei operei, care degenerase până la caricatură. E plină de simţire sinceră, acţiune dramatică bine închegată, tratând dragostea atotputernică, căreia şi zeii îi stau într'ajutor.

Orgă, instrument de suflat cu claviatură, cel mai amplu şi mai perfecţionat dintre toate instrumentele muzicale. Mecanismul foarte complicat constă din: 1. Fluere (Tuburi) de lemn şi de metal numite voci. 2. Claviatura compusă din a) manual constătător din 1—3 claviaturi pentru mâni şi b) pedală destinată picioarelor. 3. Registre, cari servesc la conducerea curentului de aer. 4. Copula prin care vocile care corespund claviaturilor izolate pot fi puse în legătură între ele sau şi cu pedala. 5. Foii. 6. Rezervoarele de aer. O seamă de alte întocmiri numite tot registru imitează timbrul diferitelor instrumente (flaut, trompetă, instrumente cu arcuş, vocea omenească, etc.). Numărul tonurilor ce pot fi produse la o orgă mare e de 9 şi ½ octave. Numărul fluerilor contrastând în lungime dela ¼ până la 10 metri e foarte mare. (Orga din Domnul din Merseburg are 100 registre şi 5686 fluere). Mai de mult foii erau puşi în funcţiune prin mâna omenească, iar acum sunt aproape toate electrice, având şi posibilitatea printr'un complicat aparat să crească şi descrească tonul. Originea orgăi e naiul, însă întâlnim instrumente bazate pe principiul orgăi deja cu două secole a. Chr. In Anglia întâlnim prin 980 o orgă cu 400 fluere şi două claviaturi.

Organele vorbirii, v. Aparatul fonator.

Organism (grec. lat. = întocmire), corp viţuitor organizat, sau fiinţă vie formată dintr'o combinare armonică a unor asociaţii de diferite ţeseturi numite organe, (frunză, creer, ficat etc.), a căror diferenţiare şi perfecţionare organică se comportă ca un efect al principiului diviziunii muncii (travaliului) fizologice.

Organist, cel care cântă la orgă.

Organizare socială (sociol.), coordonarea şi coadaptarea activităţii membrilor ce alcătuiesc gruparea socială (societatea), creind o unitate în manifestarea durabilă a vieţii colective, ca organism superior indivizilor izolaţi. Coordonarea activităţii sociale constă în adaptarea instinctelor, sentimentelor, obişnuinţelor, voinţelor şi inteligenţelor la condiţiile vieţii comune. Orice O. s. implică cooperarea membrilor grupului. O. s. se exprimă: obiectiv „prin doctrine şi obiceiuri, instituţii, tradiţii, legi; subiectiv, prin idei şi credinţe, sentimente, opinii comune, ş. a. Ea presupune „disciplinarea" în comun şi „autocontrolul" membrilor societăţii, cari-şi hotărăsc singuri condiţiile vieţii sociale.

„Organon" (filos.), 1. gr. = instrument al gândirii, numirea dată de către bizantini celor cinci scrieri despre logică ale lui Aristoteles; 2. „Novum O. (organum) scientiarum" celebră lucrare a lui Bacon de Verulam (1612) (opusă logicei aristotelice) prin care filos. engleză caută să puie bază raţionamentului inductiv.

Organulu Luminării, gazeta bisericésca, politica c literaria", înfiinţată la Blaj de Timoteiu Cipariu în 1847, având devisa: „pacea, unirea minţilor şi a inimilor, bunul înţeles între fraţii de un sânge şi o limbă". A apărut săptămânal, iar după 3/15 Maiu 1848 şi-a schimbat titlul în „Orgaru Nationale". Isbucnind revoluţia, O. N. şi-a sistat apariţia.

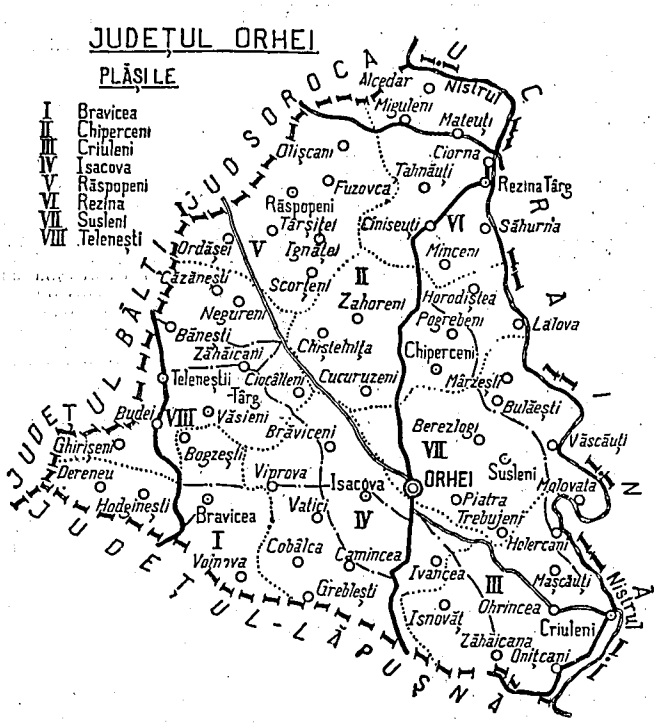

Orhei, jud. din Basarabia, mărginit la E. cu fl. Nistru, care-l desparte de Ukraina, la NV. cu jud. Soroca şi Bălţi; iar la SV. cu Lăpuşna. Supraf. 4216 kmp. cu 344.000 loc., adică o densit. de 80 loc. pe kmp. Terenul jud. face parte din platforma Moldo-Basarabeană, cu înălţimi, ce abia ajung la 230 m. Râuri: Răutul, care formează multe bălţi, la deal de oraşul O. şi Ichelul, râu ce face o mare parte hotarul cu jud. Lăpuşna. Apele fluviatile şi cele meteorice au ros mantaua de loess a platformei şi şi-au săpat văile prin stratele mai vechi punându-le astfel în evidenţă. Aşa Nistrul a străpuns până la calcarele cretacice de mijloc (Rezina), Răutul până la Sarmatian, iar Ichelul numai până la pliocenul inferior. Inclinarea râurilor este dela NV. către SE. Peste acestea s'a aşezat ciornoizem, care a cedat locul podzolului în partea de SV. a jud. Cea

mai mare parte din supraf. jud. O. este o stepă (mijlocul jud.), iar dealungul Nistrului şi pe dr. Răutului este o antestepă. Pe *dealurile* înalte *dintre Răut* şi Ichel sunt păduri de fagi şi stejari. Ca avuţie minieră, jud. O. nu are decât cariere. Bogăţia jud. constă în cereale, industria reducându-se mai mult la cea derivată din produsele agricole (mori, fabrici de spirt) şi la unele fabr. de cărămizi. Multă industrie casnică. Capit. jud. O. este oraşul O. Jud. O. are 118 com. rur. grupate în 8 plăşi. Centre mai importante: Târgul Rezina, Tg. Teleneşti, Bravicea, Susleni, etc. El face parte din Eparhia Mitrop. Basarabiei, din Inspect. al XV şcolar, din curtea de Apel din Chişinău, Inspectoratul industrial Chişinău.

Orheiu, oraş, capit. jud. O. Tribunal, Of. P. T. T., 20.000 loc. Liceu de băeţi, de fete. Oraş vechiu ai căror loc. erau cunoscuţi ca buni arcaşi pe timpul lui Ştefan cel Mare.

Orianni Alfredo, scriitor ital. (n. 1852 † 1907). A scris romane şi nuvele, Gelozia, Olocausto, se disting prin forţă brută şi realism. Descrie atmosfera dc provincie şi discută problemele politice ital.: La lotta politica in Italia, La rivolta ideale. E reprezentant al Verismului (v. c.).

Oribaziu, medic bizantin (n. 326 † 403 d. Chr.). Scrierile sale voluminoase păstrate în întregime, deşi lipsite de originalitate, sunt preţioase pentru cunoaşterea medicinii antice.

Orient, Imperiul din —, nume dat imperiului roman din Răsărit, cu capit. în Constantinopol (v. Bizantin).

Orient Alice, *pseudonimul francez al* potei rom. Alice Călugăru (v. c.).

Orientală, Chestiunea —. S'a pus sub diferite forme dela ocuparea Constantinopolului de Turci. Austria, Polonia, Rusia, Moldova şi Muntenia, Sf. Scaun s au nizuit în cursul veacurilor să alunge *pe Turci din* Europa. Când Turcia începe să decadă, după zădarnica asediere a Vienei, statele să intereseză de obţinerea unei cât mai mare părţi din imp. turc. (Carlowitz 1699, Passarowitz 1718, Kuciuk-Kainardji 1778, etc.). Tendinţa Rusiei spre Constantinopol şi a Austriei de expansiune au fost anihilate prin independenţa Greciei, autonomia Egiptului, răsb. crimeic (închiderea Mării Negre pt. flota de răsb. rusă), constituirea României după răsb. din 1877—78, independenţa Bulgariei. Italienii în 1912 iau Tripolitania dela Turcia, care, prin pierderea (1913) Traciei occidentale şi a Macedoniei, se retrage tot m. mult spre Asia. A intrat în răsb. alături de Puterile centrale, pt. a-şi recâştiga o parte din teritoriile pierdute. Prin pacea dela Mudros (1918) s'a încheiat chest. O. (v. Turcia).

Orientalist, om de ştiinţă, care se ocupă cu studiul vieţii popoarelor şi mai ales a limbilor orientale.

Origenes, filosof şi teolog patristic (v. c.) din Şcoala Alexandrină (născut ca. 185 † 254). Din scrierile sale teologice nu ni s'a păstrat nimic. In filos. e însemnată scrierea „Perî arhon" = De principiis, păstrată în prelucrarea lat. O. cere unirea între creştinism şi filos., deosebeşte o formă mistică a religiei, hărăzită masselor populare care trebuie să primească adevărul numai în formă simbolică, şi una spiritualizată pentru cei culţi. D-zeu este cauza primordială a tuturor lucrurilor, e veşnic, neschimbător, atotputernic, atoateştiutor, prea bun şi prea drept. Fiul său (Logos) e ca strălucirea pentru lumină şi s'a încorporat în Chr. A treia persoană a divinităţii e Sf. Duh (spirit). O. admite că păcatul e născut din libertatea de alegere a omului şi admite minunile ca ceva natural. Crearea lumii e veşnică: se poate admite începutul ei, deşi lumii noastre i-au precedat multe altele şi-i vor urma multe alte lumi! O. a fost alungat din Alexandria, iar operele sale afurisite de împăratul Justinian; totuşi influenţa lui, mai ales în Orient, s'a simţit adânc şi în biserică.

Origenism, curentul născut în biserica ortodoxă pe baza doctrinei lui Origenes din Alexandria (v. c.). Partizanii O.-lui se numiau „Origenişti". Aceştia au preferit preocupările speculativ-filosofice în locul celor biblice. Din luptele O.-lor cu alte directive religioase, **Arianismul** şi **Monarhismul** (care accentuiază puternic unitatea şi nedivizibilitatea lui Dumnezeu) au luat câte ceva din Origenism.

Originalitate, stare sufletească opusă imitaţiei, care se manifestă în operele de artă mai ales prin noutatea felului *în care artistul concepe subiectul* şi dă expresie artistică stărilor sale sufleteşti. O. se întemeiază pe fantazia, adâncimea gândiri, forţa emoţiilor şi perfecţia formei operelor de artă.

Orinoco, fl. din America de S. în Venezuela. Izvorăşte din Sierra Parime, se varsă în Atlantic printr'o mare deltă. Cursul 2500 km.

Orion, în mitol. gr. vânător din Beotia, de o frumuseţă rară. L-a omorît zeiţa Artemis, cerând dela Zeus permisiunea de a-l preface într'o constelaţie, împreună cu câinii săi.

Orion, una dintre cele mai frumoase constelaţii a sferei cereşti situată pe emisfera nordică şi compusă din ca 100 de stele vizibile. Cele mai strălucite stele ale constelaţiei sunt Rigel de coloare albă şi Betelgeuze de coloare roşie. In aceasta constelaţie se află cea mai mare nebuloasă a sfrei cereşti.

Orizont (cosm.), este planul perpendicular pe verticala locului considerat. Intersecţia lui cu sfera cerească este un cerc (orizontul fizic), care pare că desparte cerul de pământ, O. geocentric sau raţional, planul trece prin centrul pământului. O. vizual, planul trece prin ochiul observatorului. Ele se confundă când e vorba de sfera cerească.

Orizontal, paralel cu orizontul, confundat cu orizontul sau perpendicular pe verticală. Ideea de O. ne-o dă suprafaţa liniştită a unui lac.

Orlando Vittorio Emanuele (n. 1860), om politic, profesor la univ. din Palermo. Deputat dela 1897, ministru de mai multe ori, dela 1903. In decursul războiului şi conferinţei de pace e prim ministru. A fost sub fascişti, în 1924, deputat.

Orlando furioso (ital.) eroul epopeei cu acelaşi nume al poetului ital. Ariosto, care ridiculizează cavalerismul medieval.

Orléans, oraş din Franţa. Capit. depart. Loiret. Pe fl. Loire. Are 75.000 loc. Episcopie, curte de apel. Fabrici. Catedrală frumoasă.

Orléans, numele a patru famil. princiare din Franţa, dat după ducatul O., dăruit de regele Franţei, în 1344, ac. familii. Membrii mai însemnaţi: 1. **Filip**, al cincilea fiu al lui Filip de Valois, care a primit ducatul. 2. **Carol** (Charles), şeful partid. Armagnacs-ilor (n. 1391—1465). 3. **Ludovic al II**, rege al Franţei sub numele de *Ludovic al XII* (v. c.). 4. **Filip I**, fratele lui Ludov. al XIV (n. 1640 † 1701), s'a distins în răsb. cu Olanda. 5. **Filip al II** (n. 1674 † 1733), regent pe timpul minorităţii lui Ludov. al XV, contribuind la ruina financ. (Law) şi morală prin viaţa sa destrăbălată, având primministru pe Dubois. 6. **Philippe Egalité** (n. 1747 † 1793), a luat parte în revol., votând moartea vărului său Ludovic al XVI; a murit pe eşafod. 7. Fiul său, **Ludovic-Filip** (v. c.) (n. 1773 † 1850), a fost rege al Franţei. Azi reprez. ac. fam. e *Filip* (n. 1869).

Orley Bernard Van, pictor flamand (n. 1498 † 1542). A suferit infl. picturii ital. care nu s'a îmbinat fericit cu cea din patria sa. La Louvre, Le mariage de la Vierge.

Orlov, familie aristocratică rusească. M. important: O. Grigorij (n. 1734 † 1783), general rus, a contribuit la detronarea ţarului Petru al III, ajutând pe Caterina a II să ocupe tronul, devenind favoritul ei, până la înlocuirea lui cu Potemkin.

Orlow (min.), v. Diamant.

Ormuzd (Ahura-mazda), zeul cel mai puternic în religia Perşilor, născut din Zarvana-Akarana (infinitul). Reprezintă lumina primitivă spirituală, care s'a revărsat şi asupra oamenilor, dăruindu-le minte. E creatorul lumii şi al tuturor lucrurilor bune, pedepsitorul păcătoşilor şi duşmanul lui Ahriman (v. c.).

Ornament, motiv pictural sau sculptural (de frunze, figuri, etc.), care înfrumuseţează un obiect, o suprafaţă, pt. a o face mai bogată. Există şi în O., în linii mari un oarecare convenţionalism, dar ac. variază după imaginaţia artistului.

Ornamentaţia, felul de a grupa ornamentele. O. arabă *preferă combinaţiile* geometrice de cercuri, poligoane, triunghiuri, divers colorate, dar de o armonie incomparabilă; cea bizantină, reproduce motive clasice (gr. şi rom.), iar din sec. al XI se inspiră din floră, devenind tipică, în sec. al XV devine prea încărcată şi îşi pierde exactitatea liniilor; cea egipteană prin hieroglife, animale simbolice, flori de lotus, etc.; cea gr. prin frunze grupate cu mare regularitate, ornând capitelele şi frizele; cea romană prin decorarea de suprafeţe murale, fresce şi mozaicuri (Pompei).

Ornitina (chim.), sau acidul diaminovalerianic, substanţă optic activă, găsită în urina găinilor hrănite cu acid benzoic şi în substanţele proteice.

Ornitologia (grec.), este o ramură specializată a Zoologiei (v. c.), care studiază caracterele morfologice şi anatomice precum şi principiile de clasificare şi manifestările biologice ale paserilor.

Orodes, regele Parţilor, dela 56—37, din familia Arsacizilor. A rezistat atacurilor Romanilor, bătând pe Crassus.

Orogenie, studiul formării munţilor. Se sprijină pe tectonică şi pe geologia stratigrafică.

Orografia (dela grecescul oros = munte). Descrierea şi studierea munţilor.

Orologiu, instrument de măsurat timpul. Cele mai vechi sunt O. solare, de apă, de nisip, de părete din veacul al XII-lea, şi de buzunar, cam dela 1500 d. Chr. O. de părete e mânat de o greutate sau de *un resort; pendulul l-a întrebuinţat mai* întâi Huyghens la 1657.

Orologiu (lat.), ceasornic. Orodogeriu,

Orontius Fineus, matematician franc. (n. 1499 † 1535), construi pentru cardinalul de Lorena. un ceasornic (1553), care este admirat şi azi în muzeul Bibliotecii Ste Geneviève. *In 1525 a* publicat în Franţa prima hartă franc. a ţării,

Orpheus, poet şi virtuos în liră, fiul lui Apollon cu nimfa Calliope, simbolizând cel mai mare geniu muzical al antichităţii. A luat parte la exped. Argonauţilor. Cântecul său, se spune, că vrăjia şi animalele sălbatice. A mers şi în Infern pentru a-şi aduce pe soţia sa, Euridice.

Orşova (4558 loc), com. urb. nereşed. din jud. Severin, reşed. pl. Orşova. Judec. Of. P. local G. locală. Port la Dunăre.

Orşova, (luptele dela—. Localitate istorică în Banat în aprop. de Vârciorova. Însemnată prin luptele din 1916 între Rom. şi Austroungari. La 23 August 1916 este cucerită de trupele Diviz. I-a Rom. capturându-se şapte tunuri, mitraliere, material şi mari depozite.

Ortelius, cu adevăratul nume, Abraham Oertel (n. 1527 † 1598), mare geograf flamand, supranumit Ptolemeu al sec. al XVI, a construit primul atlas modern, debarasându-se de geografia ptolemeeană (1570) şi un Thesaurus Geographicus (1596), adevărat dicţionar geografic al lumii antice.

Ortoacizii (chim.), se numesc oxiacizii saturaţi la maxim cu apă.

Ortoclaşi (min.), v. Feldspaţii.

Ortodoxă, Biserica —. La început biserica creştină era numai una, iar numirile: bis. orientală şi apuseană erau mai mult nişte noţiuni geografice. Această unitate s'a menţinut până la an. 1054, când, bis. orientală s'a despărţit de cea apuseană. Certele între cele două ramuri ale bisericei s'au început încă din sec. anterioare, deoarece patriarhii răsăriteni de Ierusalim, Antiochia şi Alexandria, în frunte cu cel dela Constantinopol, nu voiau să recunoască supremaţia papei dela Roma. In secolul al IX, pe timpul patriarhului constantinopolitan Fotie, s'a produs prima desbinare, căreia, i s'a pus capăt prin intervenţia împăratului bizantin. Neînţelegerile s'au reînoit în curând, şi s'a pornit o adevărată şi înverşunată polemică, atât din motive de ordin administrativ (de ex. supremaţia asupra Bulgariei), cât şi din motive religioase. Răsăritenii nu voiau să admită nici supremaţia papei, nici învăţăturile Apusenilor privitoare la purgatoriu, purcederea Sf. Duh (spirit) şi dela Fiul (Filioque) şi întrebuinţarea azimei la cucharistie. Incercările de împăciuire n'au dus la nici un rezultat, iar Papa Leo şi Patriarhul Mihail Cerularîul la 1054 s'au anatemizat reciproc. Incercări de reunire s'au făcut în sinodul ecumenic dela Lyon (1274) şi Florenţa (1439), dar, fără rezultat real. S'au făcut numai reuniri parţiale, de ex. Rutenii, o parte a Românilor din Ardeal (1700), o parte a Armenilor, etc. Dela 1054 încoace numai biserica apuseană s'a numit catolică, iar cea orientală se numeşte universală. Bisericei ortodoxe îi aparţin: a) Biserica României cu 1 patriarh, 3 metropoliţi, un arhiepiscop şi mai mulţi episcopi; b) Biserica rusească, aservită în timpurile ţarismului puterii politice, iar în timpurile mai nouă având să poarte lupte grele cu bolşevismul; c) Biserica din Grecia; d) Biserica din Bulgaria; e) Biserica din Jugoslavia; f) Biserica din Turcia. In Europa numărul creştinilor ortodoxi se ridică la 100 milioane. In Asia şi Africa de Nord B. O. e aproape stinsă, înăbuşită fiind de Mohamedanism şi numără abia câteva zeci de mii de suflete.

Ortogeneză (biol.), desvoltarea tot mai mult accentuată a unor caractere în generaţiile care se succed.

Ortopedie (med.) = partea medicinei care se ocupă cu tratamentul diformităţilor congenitale sau dobândite, ale aparatului de mişcare (oase, muşchi, tendoane).

Ortoptere (zool.), ord. al insectelor. Elitre înguste, dure, aparatul bucal masticator, antene lungi. Protorace liber. Metamorfoză incompletă. Ex. Gryllus.

Orvieto, oraş din Italia (prov. Perusa), 10.000 loc. Catedrală în marmură albă (sec. al XIII şi XVI).

Oryza sativa (bot.), orezul. Specie a graminicelor. Se cultivă în Asia tropică şi subtropică, regiunile calde ale Americii, Egipt, Italia. Are nevoe de temperaturi mari şi de umiditate. Aliment important, bogat în amidon.

Orzesko Elisa Pawlowska, romancieră poloneză (n. 1842 † 1907). A publicat romane cu scene realiste, naţionale şi patriotice, din viaţa poloneză: Ultima înbire, În cuşcă, Meir Ezofovič, In Provincie, Gloria victis. A făcut cunoscută lit. poloneză în străinătate, înaintea lui Sienkievič, fiind contra tendinţelor moderne.

Os (anat.), pl. oase; organe dure, rezistente, formate din ţesut osos. Acest ţesut e compus din celule şi substanţe intercelulare, care conţin multe săruri de calciu. Oasele formează scheletul (la om 209 oase). Ele se împart în o. lungi, scurte şi late. Fiecare os e învelit de o membrană, periostul şi are măduvă. Inflamaţia o. se numeşte osteită, a periostului periostilă, a măduvii mielită.

Osaka, sau Venezia Japoneză, cel m. mare oraş şi port din Japonia (ins. Nippon). 2.115.000 loc.

Osana (evr.), strigăt de bucurie şi preamărire în psalmul 118, pe care Evreii îl cântau la sărbătoarea corturilor în onoarea mult aşteptatului Messia. Cu acest strigăt a fost întâmpinat şi Isus când, înainte de patimi, a intrat în Ierusalim. Se cântă şi în bisericile creştineşti la liturghie, înainte de prefacere (v. c.).

Oscar I, rege al Suediei şi Norvegiei (n. 1799 † 1859), dela 1844—1857, remarcându-se prin utile reforme. **O. al II**, fiul celui preced. (n. 1829 † 1907), dela 1872, după fratele său Carol al XV. Cu toată capacitatea s'a, n'a putut împiedeca sciziunea Norvegiei în 1903.

Oscii, *popor primitiv din Italia* (Campania), care s'a menţinut şi pe timpul Romanilor, lăsând influenţă asupra civilizaţiei rom. (după unii învăţaţi). — Limba vorbită de O. aparţine grupului umbro-samnit al limbilor italice (cu dialect umbric, osc sau samnit şi sabelic).

Oscilaţiuni armonice, mişcarea oscilatorie a unui punct, când acceleraţia în fiecare punct a drumului parcurs este proporţională cu distanţa punctului dela centru şi este îndreptată spre centru.

Osetă, Limba, v. Iranian.

Oseţii, populaţie din centrul Caucazului, cuprinzând ambele versante. După limbă sunt iranieni, dar amestecaţi cu Tătari şi Semiţi. 160.000 indivizi.

Osijek (fost Essek), oraş din Iugoslavia, 34.000 loc. pe râul Drava. Cel mai comercial şi industrial oraş din Slavonia.

Osiris, zeu egiptean, soţul zeiţei Isis, tatăl lui Horus, considerat primul zeu ridicat dela fiinţa omenască. Era considerat divinitate a vieţii luminii şi întregii naturi.

Oslo, vechiul nume al oraşului Cristiania, reluat în anul 1925. Capitala Norvegiei, port în fundul golfului Cristiania format de Skager-Rak (v. c.) Are 260.000 locuitori, comerţ cu lemne, ulei de ficat de morun, peşte sărat, hârtie, lapte, unt. Are universitate.

Osman (n. 1259 † 1326), primul sultan al Turcilor, după care s'au numit Osmani. A cucerit vestul Asiei mici.

Osman-paşa, general turc (n. 1837 † 1900). S'a distins prin bravura sa în *războiul româno-ruso-turc din 1877—78* şi prin eroismul cu care a apărat Plevna, pentru care a fost numit şi Gaziul (neînvinsul). A fost înfrânt de principele Carol, domnitorul României, căruia i s'a predat. S'a distins ca comandant şef al armatei turce şi în războiul contra Grecici (1897).

Osmiu, lampă cu —, v. Auer.

Osmiul (chim.) metal suriu-vineţiu, dur, având densitatea cea mai mare (22,48) dintre toate elementele cunoscute, şi o temperatură de topire (2500°) mai mare decât toate metalele din grupa platinei (ruteniu, paladiu, rodiu, iridiu), din care face parte. In natură se găseşte în aliaj cu iridiu şi asociat cu restul metalelor platinice. Incălzit în aer sau oxigen se oxidează transformându-se în tetroxid cristalizat în prisme incolore solubile în apă, întrebuinţat în tehnica microscopică la fixarea şi colorarea secţiunilor histologice. O. în aliaj cu wolframul sau tungstenul se întrebuinţează la fabricarea firelor incandescente din becurile electrice Osram.

Osmoză, v. Endosmoză.

Osnabrück, oraş din Germania (prov. Hanovra) pe Râul Haase, 75.000 loc., uzine metalurgice, fabrici de maşini, orgi. Catedrala (din sec. XII) şi vechiul palat episcopal sunt monumente de artă. Aici s'a semnat pacea dela 1648 a puterilor protestante.

Oşorheiu (2181 loc.) com. rur. jud. Bihor, pl. Tileagd. Judec. Oradea. P. U. şi G. locală.

Osram (chim.), fire lungi şi subţiri formate dintr'un singur cristal de osmiu, dar mai ales de tungsten (Wolfram), întrebuinţate la facerea becurilor electrice.

Ossendowski Ferdinand (n. 1884), geolog polonez, actualmente profesor la Univ. din Warszawa. A călătorit prin Asia şi a studiat animalele, omul şi religiile.

„Osservatore Romano", ziarul oficial al Vaticanului, apare din 1861 la Roma; caracterul oficial i-a încetat în 1909.

Ossian, poet legendar engl., v. Macpherson.

Ostade Ariaen Van —, pictor oland. (n. 1610 † 1685). A fost influenţat de Hals, Rembrandt, însuşi plin de vervă şi invenţie în scenele de interior. Cunoscute: Director de şcoală (Louvre), Dansul, Citirea jurnalului, etc.

Osteită (med.) = inflamaţia osului.

Ostende, oraş din Belgia, port Nord. 63.000 loc. plajă foarte vizitată. Stridii renumite. Un centru important în răsb. mond.

Osteomalacie (med.) = boală ce apare rar şi care constă în înmuerea oaselor, din cauza dispariţiei sărurilor de calciu din ele. dând fracturi multiple şi diformări osoase.

Osteomielită (med.) = inflamaţia măduvii oaselor, având o cauză microbiană.

Osteoperiostită (med.) = inflamaţia osului şi periostului.

Ostia (geogr. ant.), portul Romei la M. Tireniană. Azi depărtare mare cu 2 km.

Ostracism, judecata poporului din Atena asupra unei persoane culpabile, de a fi exilată timp de 10 ani, păstrându-şi *proprietăţile*. Era o măsură prevăzătoare faţă de persoanele devenite prea populare. A fost introdus de Cleisthenes şi aplicat lui Themistocles, Cimon, Aristides, etc.

Ostreicultură = cultura *stridiilor*.

Ostrogoţii, popor germanic venit la Dunăre. Năvălind în Italia, a fondat, sub Theodoric (sec. al V la sfârşit), un regat, care a fost nimicit de Justinianus.

Ostrogovich Adrian (n. 1870 la Lecce în Italia), doctor în chimie şi diplomat în farmacie dela universitatea din Florenţa. Profesor titular de chimie generală la univ. din Cluj şi directorul Institutului de Chimie şi al laboratorului de chimie generală. Decanul Făcultăţei de ştiinţe (1921—1923), membru al Societăţii ital. de chimie (Roma), al Societăţii ital. de chimie industrială şi aplicată (Milano), ai Societăţii de chimie din Franţa, vicepreşedintele Societăţii de ştiinţe din Cluj. Reprezentantul Rom. la Congresul internaţional de chimie dela Roma (1906) şi la alte Reuniuni internaţionale (Torino 1911; Pavia 1925; Palermo 1926). Decorat cu medalia jubilară „Carol I", comandor al Coroanei României, ofiţer „Corona d'Italia". S'a ocupat mai ales cu studiul amănuţit al triazinelor simetrice, obţinând prin diferite căi sintetice numeroase substanţe nouă din acest grup; apoi, cu studiul biuretului şi compuşilor analogi. A făcut cunoscut o nouă metodă de preparare a unor materii colorante indulinice şi trifenilmetanice, precum şi a Indofeninei şi altor substanţe asămănătoare. A studiat amănuntit N. amino-naftalimida şi o serie numeroasă de derivaţi ai săi. In domeniul analizei elementare organice, a analizei ţiţeiului, precum şi în alte domenii din chimia organică, a publicat diferite note. In sfârşit a dat la lumină un studiu critic detailat asupra originei şi desvoltării teoriei atomico-moleculare şi a notaţiunii chimice, studiu tradus la Madrid în limba spaniolă; precum şi prima parte (Operaţiuni de laborator) a unui manual de lucrări practice, cuprinzând foarte multe figuri originale.

Ostrov, *ins.* formată de Dunăre. Dintre cele mai importante sunt: O.-ul Mare, O.-ul Corbului (pe teritoriul jud. Mehedinţi), O.-ul Independenţei în faţa Vidinului, O.-ul Bârzina (în faţa lacului Suhaia), etc.

Ostrov (3409 loc.), com. urbană din jud. Durostor, reşed. pl. Silistra. Judec. de ocol. Medici, farmacie. Of. P. local. Schelă la Dunăre. Fost, până la legea nouă administrativă (1925), în jud. Constanţa.

Ostrovski A. N., poet dramatic rus, (n. 1823 † 1886). A scris peste cincizeci de piese proprii, apoi a tradus altele sau a colaborat la piese de teatru cu alţii. Piese celebre: „Furtuna", „Falimentul", „Vasilisa Melentjevna" (piesă istorică). O este un realist.

Ostrovu Mare, ostrov în Dunăre, în judeţul Mehedinţi şi la deal de gura Timoculuí. Tărmul înalt, pădure, păşuni, sat cu acelaşi nume.

Osváth Kálmán, redactor (n. 1880), unul din cei mai buni esteticiani şi critici ai literaturei maghiare ardelene. A redactat mai multe reviste literare, iar ultima lui lucrare e: Erdélyi Lexikon (Lexiconul Ardealului).

Ostwald Wilhelm (n. 1853), profesor la univ. din Leipzig, unul din cei mai apreciaţi fizico-chimişti. S'a ocupat cu studiul afinităţii, al conductibilităţii acizilor organici, a *studiat culoarea ionilor şi sediul diferenţei de potenţial în elementele galvanice.* Dintre numeroasele sale scrieri citãm: „Lehrbuch der allgemeinen Chemie" (1885—88), „Elektrochemie" (1894—1895), redactează „*Zeitschrift für physikalische Chemie*". Ca filosof, susţine empirismul, positivismul şi concepţia energetică relativistă despre lume şi viaţă, cu care depăşeşte materialismul şi dualismul, *subordonând materia şi spiritul conceptuiui de „energie"*, pe care-l extinde şi în şt. sociale. Scrieri: Die Überwindung des wissenschaftl. Materialismus, Vorlesungen über Naturphilos. Energetische Grundlagen der Kulturwissenschaft, Der energetische Imperativ, Die Philosophie der Werte, etc. A luat premiul Nobel în 1909.

Otaci (11339 loc.) com. rur. jud. Soroca, reşed. pl. Otaci. Formată din satele: Călărăşenca, Codreni, Otaci-Sat, Otaci-Târg, Volcineţ. Primăria la Otaci-Târg. Judec. de ocol, ocol silvic. Of. P. local. G. locală.

Otalgie (med.) = *durere nervoasă în ureche.*

Oţelul (chim.), v Fierul.

Otescu I. Nona, compozitor şi dirijor român. Studii la Conservatorul din Bucureşti, apoi Paris (Schola Cantorum). In 1918 a fost numit director la Conservatorul din Bucureşti; la 1922 şef de orchestră la opera română. Lucrări: poemele simfonice „Templul din Guide", „Narcisse", „Din bătrâni", poema pentru vioară şi orchestră „Les Enchantements d'Armide", liduri, etc.

Oţet (chim.), v. Acidul acetic.

Otetelişanu O. Ioan, filantrop român, (n. 1795 † 1876). In 1866 ministru de finanţe al României. Impreună cu soţia sa Elena şi a lăsat întreaga sa avere Academiei Române, pentru înfiinţarea unui institut de fete. Acest institut, care fi poartă numele, s'a înfiinţat la Măgurele, în *imediată apropiere de Bucureşti.*

Otin-Niculescu Cristea (n. 1879), dr. ing. profesor la univ. din Iaşi. Lucrări îndeosebi din domeniul electrochimiei.

Otiş (zool.), Dropia. Gen al Otitidelor (fam. Grallatores). Trăieşc în stepe. Ex. O. tarda în Bărăgan; O. tetrax în reg. Aradului.

Otită (med.) = boală de ureche caracterizată prin o *inflamaţiune* a părţilor interne (v. Ureche).

Otocist (anat.), cea mai simplă formă a organului auditiv, constând dintr'o vesiculă căptuşită cu epiteliu sensitiv şi umplută cu lichid în care pluteşte un corpuscul calcaros, numit otolit. Celulele epiteliale au cili. O.-le stau în legătură cu sistemul nervos central şi transmit senzaţiile de vibraţii.

Otologie (med.), specialitate a medicinei care se ocupă cu studiul boalelor urechii.

Otoree (med.) = scurgere de puroi din ureche.

Otorinolaringologie (med.), ramură a medicinii care studiază boalele urechilor, nasului şi gâtului.

Otranto, 1. Oraş-port din Italia de S. cu ruinele palatului lui Alfonso de Aragon; 2. Canalul O., strâmtoare largă, (75—140 km.), care leagă Adriatica de Marea Ionică.

Otrăvire, v. Intoxicaţie.

Ottawa, 1. Râu din Canada afl. st. al fl. St. Laurenţiu, cascade; 2. Capit. Dominionului Canada 119.000 loc. Mari ferăstrae.

Otto, nume de împăraţi romani-germ. *Insemnaţi:* **O. I.** cel Mare (*n.* 912 † 973) împărat germ. dela 936—973. A răspândit creştinismul la Slavii din Boemia; a luat şi anexat Italia de nord şi a fost fondatorul imper. roman-germ., care a durat până la 1806. **O. al II**, *fiul* celui precedent împ. dela 973—983. **O. al III**, fiul celui precedent, ajuns la tron la vârsta de 3 ani (dela 983—1002), cu sprijinul papei Silvestru al II. **O. al IV** dela 1209—1218; a purtat zece ani răsb. pt. tron. La Bouvines (1214), a fost înfrânt de Filip August şi detronat de Frideric al II de Hohenstaufen (v. Germania, Istorie).

Otto I, rege al Bavariei (n. 1848 † 1916), ales în 1886, după moartea fratelui său Ludov. al II, deşi era nebun, conducând Luitpold (v. Bavaria, Istorie). In 1913 detronat.

Otto I, rege al Greciei, fiul lui Ludovic al Bavariei (n. 1815 † 1867), ajuns la tron în 1832, contribuind la organizarea internă a ţării. Fiind nehotărît în politica externă, în 1862 a fost detronat.

Ottokar, regi ai Boemiei: **O. I**, Przemysl, la 1192 duce, iar la 1198, rege al Boemiei. **O. al II**, Przemysl, succesorul lui Venceslav, dela 1253—1278. A bătut pe Lituanieni; întemeind oraşul Koenigsberg, a anexat Stiria, luând-o dela Ungaria S'a luptat cu Rudolf de Habsburg, care n'a voit să-l recunoască, murind în lupta dela Marchfeld (1278).

Otway Thomas, poet dramatic engl. (n. 1651 † 1685). Scrieri: Venice preserved, etc.

Ouadaï (cit. *Uadai*), *ţinut întins în* Africa ecvatorială franceză. Face parte din teritoriul militar Tchad (ciad), se găseşte la E. de lacul cu acelaşi nume. Populaţie cam 2.500.000 locuitori. formată din Negri şi Arabi musulmani fanatici. Este francez în urma convenţiunilor franco-engleze din Martie 1899 Produse şi animale intertropicale.

Ouaşului (Munţii —), culme de munţu vulcanici, ce se întind dela Vihorlat până la Archita. Culmea O. este mărginită spre NV. de râul Tisa (cheia dela Huşte —Rokosovo), iar spre SE. până la şeaua peste care trece şoseaua Naţională Satu-Mare—Negreşti—Sighet. Vrf mai înalte: Piatra Vischi (917 m.), Vîr. Tigăneştilor (816 m.), Frasinul (827 m.), întreaga culme fiind joasă, partea cea mai mare având 300—400 *m.* altitudine şi lăsându-se dinspre S. către NV., unde sunt şi înălţimile cele mici. Spre SE. se leagă cu Munţii Gutinului prin Pietrosul. Spre N. E. (Tisa) culmea se lasă brusc, iar spre SV. în trepte. In masa eruptivă (andezitică) întovărăşită de tufuri, apele fluviatile au săpat văi cu forme domoale spre SV., şi abrupte spre NE. Păturile neogene au fost adânc sculptate, în unele locuri chiar spălate de apele fluviatile, formându-se bazine interioare. Ex. cel dela Bicsad şi cel dela Tur, o adevărată câmpie inudabilă. In culmea O. sunt multe mine părăsite cum şi unele în exploatare (aur, argint); iar în stratele neogene se găseşte cărbune brun. Pe marginea bazinelor s'au format staţiuni balneare cu ape minerale ce izvorăsc din andezite.

Ouida Louise de la Ramée, zisă —, romancieră engleză (n. 1840 † 1908). Romanele sale tendenţioase sunt, ca valoare de a doua mână: Sensation Novels, Shilling Shockers, şi altele.

Outsider (engl. cit. Autseider), original se

înțelege alergătorul ajuns prin sorți în careul extrem al pistei de fugă, care fiind mai lung, are mai puține șanse de reușită. În sport în general **A.** se numește sportsmanul mediocru.

Ovalbumina (chim.), substanța proteică cea mai importantă din albușul de ou. Cristalizează ușor, se obține tratând albumina cu sulfat de amoniu acid.

Ovarialgie (med.) = durere la ovare.

Ovare (med.) = glandele sexuale ale femeii.

Ovariotomie (med.) = operația prin care se scot ovarele bolnave.

Ovarită (med.), ooforită, inflamarea ovarelor.

Overbeck Friedrich, pictor germ. (n. 1789 † 1869), reprezentant al școlii nazarene (v. c.), autor de fresce grandioase, pline de misticism (Logodna Fecioarei, Punerea în mormânt, etc.).

Ovidius Naso Publius, poet lat. (n. 43 a. Chr. † 17 d. Chr. la Tomi). Poetul favorit al Romei, a ridicat la apogeu stilul retoric în poezia romană, dând elegiei erotice multă sinceritate și vitalitate. În „Amores" (3 cărți) tonul elegiei devine frivol și intenționat indecent; dar e mult gustată strălucirea neobișnuită a stilului, perfecția formei și marea ușurință de versificare. În „Fasti" (Calendarul) comentează poetic sărbătorile, tradițiile și datinele religioase; iar în „Metamorfoses" dă o prelucrare poetică a miturilor (15 cărți), începând dela creiarea lumii și sfârșind cu apoteoza împăratului. Această operă stabilește gloria lui **O.** Dar în a. 9 d. Chr. poetul este exilat la Tomi (Constanța de azi). Acolo compune el sbuciumatele elegii „Tristia" (5 cărți) și "Epistulae ex Ponto", pe care le trimite în patrie. Amândouă scrierile sunt foarte interesante pentru datele ce le cuprind despre Geți și locurile Daciei pe care le descrie.

Ovine (zool.), subfam. a Cavicorniilor. Gen principal Ovis (oaia). **O. aries**, oaia domestică.

Ovomaltine (med.), aliment concentrat natural, produs de uzinele Dr. Wander din ou, malt și cacao.

Ovovivipare (zool.), animale ai căror pui ies imediat din coaja oului, după ce oul a fost depus.

Ovreii, v. Ebreii.

Ovul, 1. (zool.), celula animală de sex feminin, din care se desvoltă prin înmulțirea sexuată un nou individ. La animalele inferioare Ovulul se poate găsi în locuri diferite ale corpului, de obicei însă, mai ales la cele superioare, el este într'un organ special numit ovar. **O. primordial** v. Oogeneza; 2. (bot.). Celulă feminină care prin intervenția uneia masculine dă o nouă pl. În sacul embrionar din **O.** se găsește oosfera la polul apical al sacului, întovărășită de două celule, sinergide, aceasta prin fecundație dă sămânța, iar fecundarea nucleului secundar tot din sacul embr. dă albumenul. Deci aici noțiunea de **O.** se extinde asupra totalității acestor celule. El este compus din tegumente, nucelă și sac embrionar, care conține două celule sinergide, o oosferă, un nucleu secundar și la baza sacului trei antipode.

Oxalic (chim.), acid **O.**, substanță cristalizată, cu 2 molecule de apă, $(COOH)_2 . 2OH_2$, se topește la 101^0, se descompune la cald, este oxidată cu ușurință de permanganatul de potasiu (titrimetric), se întreb. în spălătoriile chimice, în tăbăcărie, în fotografie (oxalat feros) se găsește în plante: în urină, ca oxalat de calciu greu solubil (călcule).

Oxenstiern, contele Axel Gustafsson, bărbat de stat suedez, tutorul regelui Gustav Adolf (n. 1583 † 1654), cancelar de stat în 1612, în 1626—32 guvern. Prusiei. Pe timpul minoratului reg. Cristina, guvernator cu puteri absolute. Abil diplomat.

Oxford, oraș din Anglia, capit. comit. **O.**, cu o universitate veche, celebră, păstrată în cadrul său din sec. al XV. Biblioteca „Bodleiana". (57.000 loc.).

Oxidare (chim.) se numește combinarea corpilor simpli cu oxigen, produsul de combinare numimlu se oxid. După cum fenomenul de **O.** se petrece încet sau cu desvoltare de multă căldură și lumină, deosebim **O.** înceată sau lentă (ruginirea metalelor, oxid. din organismul animal) respectiv **O.** vie, (**O.** fosforului, magneziului sau combustie în cazul când produșii de oxidare sunt corpi gazoși. (Arderea lumânării, a lemnelor, petrolului). (v. Arderea).

Oxidul de carbon (chim.), gaz incolor, fără miros și fără gust. Aprins arde cu flacără albăstrue, transformându-se în bioxid de carbon, fiind un component al gazului de iluminat. Este foarte otrăvitor. Respirat în aerul dintr'o cameră într'o proporție de 3%, produce moartea. Se produce prin arderea necomplectă a lemnelor și a cărbunilor. Fiind primejdios, trebue evitată desvoltarea lui în sobe cu ardere necompletă sau în camere la călcat rufele cu fierul umplut cu mangal.

Oxigenul (chim.) este un gaz incolor fără miros și fără gust, cu ceva mai dens decât aerul, și de 16 ori mai greu decât hidrogenul. În straturi mai groase apare albastru, coloarea albastră a cerului datorindu-se **O.**-lui din aer în compoziția căruia se găsește în stare liberă — amestecat cu azotul și cu alte gaze într'o proporție de 20.90%, dintr'un volum de aer. În stare combinată se găsește în majoritatea absolută a corpilor minerali, organici, în masa rocelor și în corpul tuturor ființelor vii de pe suprafața pământului. Cea mai răspândită combinațiune a sa este apa — molecula căreia este formată dintr'un atom de **O.** combinat cu 2 atomi de hidrogen. Pentru prima-dată a fost preparat de Priestley în Anglia (1772—1774) și în același timp de Scheele în Suedia (1771—75). Primul care l-a studiat și a arătat rolul său în fenomenul de ardere, oxidare și respirație, a fost marele chimist francez Lavoisier (v. flogiston). După calculul lui Vernadsky, **O.**-ul în complexul nenumăratelor sale combinațiuni, formează jumătate (49,70%) din masa pământului (atmosfera, hidrosfera și litosfera). Un om de 70 kg. conține în masa corpului său — în stare combinată — o cantitate aproxim. de 44 kg. Oxigen. Se combină la rece și la cald cu majoritatea corpilor simpli formând oxizi (v. oxidare). Aprins nu arde, dar întreține arderea (v. c.) care în **O.** curat se petrece cu multă vioiciune. Este indispensabil vieții animale și vegetale — care n'ar putea exista în lipsa acestui gaz — ființele vietuitoare de pe uscat luându-l din aerul atmosferic, iar acele acvatice din aerul disolvat în apă. Introdus în organism în actul de respirație prin oxidarea diferitelor țesuturi, produce căldura animală.

Oxiton, în gramatica greacă un cuvânt care are un accent acut pe ultima silabă.

Oxiurlază (med.) = infecție cu un fel de vermi intestinali, paraziți ai omului.

Oxizi (chim.), compuși de-ai oxigenului cu celelalte elemente. Când se combină cu apa se numesc anhidride. Se găsesc adeseori în natură.

Oxoniu (chim.), baze și săruri oxonice; compuși mai ales organici, cu oxigen tetravalent, se bucură de-o mare importanță teoretică.

Oyama Yvao, mareșal japonez și om de stat (n. 1843 † 1916). În timpul războiului ruso-japonez a fost generalisimul armatelor japoneze distingându-se ca un general de mare valoare. A distrus armata rusă din Mandciuria în bătălia dela Mukden (23 Febr.—10 Mart. 1905). A fost ministru de războiu.

Ozenă (med.) = e o inflamație cronică a foselor vasale cu formarea de coji galbene-verzi foarte rău mirositoare.

Ozerow V. A., scriitor dramatic rus, (n. 1770 † 1816). A scris piese sentimentale, având un mare succes cu drama „Demetrij Donskoj", care exaltă latura patriotică.

Ozokerita (min.), numită încă „ceară de pământ", „ceară fosilă", este un produs solid de natură parafinoasă provenind din petrol, prin distilare naturală. Se întâlnește în masse compacte de coloare galbenă-brună-verzuie, cu aspect gras de ceară, în regiunile petrolifere, impregnând crăpăturile și porii rocelor nisipoase. În țară, pe valea Slănicului, în Bacău, în pârâul Ceraria, în Transilvania la Cricău, în străinătate la Borislaw în Galiția, Caucaz. Se întrebuințează la fabricarea lumânărilor.

Ozonogeu-Pamfil (medic.), desinfectant biologic de toxicitate minimală și cu acțiune antiseptică foarte mare. Nevătămând celule, el este indicat în tratamentul antiseptic al plăgilor. Se prezintă ca o soluție roșie, cu slab miros de clor Preparat după indicațiile dlui Prof. Gh. Pamfil—Cluj.

Ozonul (chim.) este un gaz, cu un miros caracteristic, în cantitate mai mică incolor, iar într'o cantitate mai mare privit prin transparență, apare azuriu ca cerul. În stare lichidă este albastru-întunecat, în contact cu corpii oxidabili făcând explozie. Are o acțiune oxidantă cu mult mai energică decât a oxigenului, combinându-se cu o serie întreagă de corpi, iar cu mercurul chiar la temperatură ordinară. Distruge multe substanțe organice, și albăstrește hârtia ozonometrică, făcută din hârtie de filtru îmbibată cu o soluțiune de scrobeală în care se găsește disolvată puțină iodură de potasiu. Reacția aceasta servește pentru a arăta prezența **O.** în aerul atmosferic — produs prin acțiunea fulgerelor și a vegetațiunii — răspândit mai ales în stratele superioare din atmosferă într'o proporție de $^1/_{450.000}$ parte dintr'un volum de aer. — În laborator se prepară din oxigen — prin descărcări electrice neluminoase — în aparatul lui Teclu, **O.**-ul, reprezentând o stare alotropică (v. c.) a oxigenului. Se deosebește de oxigen prin aceea că molecula sa e formată din 3 atomi, a oxigenului fiind formată numai din 2 atomi. — Prin încălzire se transformă în oxigen. Unii corpi (fosforul, rășina de brad, terebentina) oxidându-se ozonifică oxigenului din aer. Aerul din regiunile cu păduri de brad fiind mai bogat în **O.**, este recomandat ca foarte folositor celor suferinzi de tuberculoză. **O.**-ul fiind un oxidant mai puternic decât oxigenul se întrebuințează la sterilizarea apelor de râuri pentru alimentarea orașelor care nu au ape de isvoare.

P. a XVI lit. din alfabet. Prescurtări: P. muzică = piano, PP. = pianissimo. P. Logică = simbolul noţiunii predicat. In citate: P. = pagina. In reţete medicale: P. = pilule.

Păcat se numeşte călcarea legii lui Dumnezeu, cu ştiinţă şi cu voinţă. E păcat şi călcarea legilor omeneşti pentru că şi prin aceasta ne împotrivim voinţii lui Dumnezeu. Prin păcat se vatămă ordinea morală

Păcăţian V. Teodor (n. 1852), publicist şi istoriograf. Studiile liceale în Lugoj şi Arad. Autodidact cu cunoştinţe întinse. A scris poezii în tinereţe (1882). Ziarist, scrie la Luminătorul, înfiinţează ziarul Timişana (devenit Cazeta Poporului), redactează şi Tribuna din Sibiu, iar dela 1901 foaia mitropoliei din Sibiu, Telegraful român, până în 1918, apoi gazeta oficială a Consiliului Dirigent (1919). A publicat o colecţie de documente şi expunere asupra vieţii politice româneşti din Ardeal. Cartea de aur (8 vol.), premiate de Academia Română; a mai tipărit traduceri şi alte studii mai mici. Decorat de regele Carol cu „Benemerenti cl. I". Membru în comitetul central al „Astrei".

Păcatul original, sau strămoşesc e P. strămoşilor noştri Adam şi Eva, pe care îl moştenesc toţi oamenii şi de care se curăţesc prin taina Sfântului Botez.

Pace dela Frankfurt a/Main, semnată în 10 Maiu 1871, prin care se încheie războiul franco-german din 1870—71. Ea a fost precedată de pacea preliminară dela Versailles semnată în 26 XI. 1871. Prin acesta Franţa a pierdut Alsacia (afară de Belfort) şi Nordul Lorenei cu oraşul Metz, fiind obligată a mai plăti Germaniei despăgubiri de cinci miliarde franci aur.

Pacea dela Sèvres, iscălită în acest oraş de Turcia în 1920, Aug. 10. Turcia pierde: Tracia, insulele din Marea-Egee, Armenia, Siria, Mesopotamia, Palestina şi posesiunile din Arabia. Strâmtorile Mărilor ajung sub controlul unei comisii; Smirna sub supremaţia Grecilor, Palestina şi Mesopotamia sub a Englezilor şi Siria sub a Francezilor. Armenia devine stat independent. Ciprul îl anexează Anglia, iar Maroco şi Tunisul vor fi ale Franţei. Armata turcească se reduce la 50 mii soldaţi. Adunarea naţională turcească din Angora respinge hotărîrile dela S. şi timp de doi ani poartă războiu norocos schimbând, în conferinţa dela Lausanne, aproape cu totul pacea dela Sèvres.

Pacea dela Viena (1606), a fost încheiată de principele Ardealului Bocskay, cu împăratul austriac Rudolf, asigurând Ardealului o guvernare constituţională, independentă şi libertate religioasă protestanţilor.

Pacha August (n. 1870), arhiereu catolic cu titlul de Lebedo. A publicat articole şi studii teologice preţuite.

Pache Jean-Nicolas, revoluţionar franc. (n. 1746 † 1823), fost primar al Parisului (1793) şi ministru de răsb., autorul celebrelor cuvinte: „Libertate, egalitate şi frăţie, ori moarte", care sintetizează scopul revoluţiei franc.

Pachebot (marină), vapor de comerţ pt. transportul mărfurilor, pasagerilor şi corespondenţei. Primul pachebot a făcut serviciul între Douvres şi Calais.

Pacheco Fr., pictor spaniol, cu tendinţe realiste (n. 1571 † 1654), maiestrul lui Velasquez.

Pacific, v. Ocean.

Pacifismul, tendinţa de a înlătura conflictele internaţionale fără intervenţia puterii, ci numai prin înţelegere reciprocă, prin desarmarea generală şi prin intervenţia tribunalelor arbitrare internaţionale. Cea dintâiu societate pacifistă s'a întemeiat la 1810 în America. Primul congres de pace universală s'a ţinut în 1889. Centrala tuturor societăţilor pacifiste din lume e la Berna: „Biuroul internaţional al Păcii" (întemeiat în 1891). Conferinţa păcii dela Haga (1899) a hotărît unificarea drepturilor şi uzanţelor războiului şi terminarea prin arbitraj a conflictelor internaţionale. Ideea a fost reluată în războiul mondial de către Wilson (v. c.), care în ccle 14 puncte propuse pacea mondială, luă parte la elaborarea tratatului dela Versailles (v. c.) în care se prevăd condiţii de desarmare şi la plănuirea Societăţii Naţiunilor, care tinde să facă din P. o politică internaţională permanentă şi care nu are alt mijloc de constrângere reală decât numai solidaritatea şi buna înţelegere dintre popoare.

Paciurea Dumitru, sculptor (n. 1875). Este şeful şcolii impresioniste dela noi şi maestrul recunoscut al sculpturii româneşti. A introdus într'una din cele mai caracteristice opere ale sale „Adormirea Maicii Domnului" (relief de bronz pentru un mausoleu) un element nou, bizantin în sculptura românească. „Gigantul" său din Parcul Carol — Bucureşti este cea mai sculpturală operă ce s'a ridicat la noi. In 1927 juriul Salonului Oficial i-a decernat marele premiu. Profesor la Şcoala de bele-arte din Bucureşti.

Păclişanu Zenobie (n. 1886), director general al cultelor minoritare din Ministerul Cultelor în Bucureşti. A studiat teologia în Viena, bibliotecarul Bibliotecei centrale din Blaj, membru corespondent al Acad. Românieі (1919) director al cultelor în ministerul cultelor (1922). A publicat articole şi studii de istorie bisericească. Alegerea episcopului Patachi (1916), Vechile mănăstiri româneşti din Ardeal (1919), Luptele politice a Românilor ardeleni în 1790—2 (1922) şi „Teologul" vlădicilor uniţi (1922), Corespondenţa episcopului In. M. Klein (1924).

Pact, convenţie, înţelegere de a primi obligaţiuni reciproce, încheiată fie între persoane, fie între popoare.

Pactul Kellog. E un tratat multilateral pentru renunţarea la războiu, încheiat la Paris la 27 August 1928, între 15 state europene şi în afară de Europa, la care a aderat şi România în 4 Sept. 1928, ratificând prin Parlamentul său acest tratat în Martie 1929. Autorul pactului este Frank B. Kellog, ministrul de externe al Statelor Unite din America nordică. In baza acestui pact statele semnatare declară solemn că: condamnă recursul la războiu pentru regularea diferendelor internaţionale şi renunţă la el ca instrument de politică naţională în relaţiunile lor mutuale (art. 1); recunosc că regularea sau rezolvarea tuturor diferendelor sau conflictelor de orice natură sau de orice origină ar putea fi ele, care se vor ivi între ele, nu va trebui niciodată urmărite decât prin mijloace pacifice (art. 2); acest tratat va fi ratificat de statele semnatare conform constituţiilor lor respective şi va lua efect între ele îndată ce toate instrumentele de verificare vor fi depuse la Washington.

Păcură (chim.), v. Petrolul.

Paderewsky Ignaz, pianist celebru polonez (n. 1860). Dela etatea de 27 ani cutreeră lumea întreagă concertând, obţinând faima celui mai mare pianist contemporan. Din 1909—1913 a fost directorul conservatorului de muzică din Varşovia, în 1919 pentru scurt timp ministru-prezident al Poloniei. Compoziţii: Concert p. pian, „Fantazie polonaise" p. pian şi orchestră, o simfonie, opera „Mauru" etc. Trăeşte în America.

Padova (Padua), oraş din Italia (Veneţia) capit. prov. Are 115.000 loc. Fabrici de postav, pânză, mătase, Nod. de CF.

Pădurea Neagră, v. Schwarzwald. Munţii din care izvorăşte Dunărea.

Paeonios, sculptor grec din Thracia, din sec. al V, căruia i se atribue primul fronton al templului din Olympia (de Pausanias) şi autorul celebrei „Nike" (Victoria, Muzeul din Drezda).

Paestum (s. Poestum), vechiu oraş din Italia sudică, întemeiat de Gr., la 40 klm. de Neapol. Minunate temple a lui: Poseidon, Hera, Ceres, etc.

Paganini Niccolo, violonist italian, n. 1782 † 1840, cel mai mare virtuos violonist al tuturor timpurilor, a cărui faimă a rămas vie până astăzi, şi a cărui viaţă agitată şi bogată în aventuri e aproape o legendă. A cutreerat lumea, mergând din triumf în triumf. Compoziţii: 24 capricci per violino solo, concert p. violină, mai multe variaţii (Carnavalul din Veneţia) Moto perpetuo. „Le streghe", etc.

Păgânism, idololatrie, politeism, fetişim), credinţă în mai mulţi Dumnezei. Se numeşte P. din motivul că împăratul Constantin cel Mare a oprit idolatria la oraşe şi astfel, abia pe la sate (Pagus) se mai putea practica credinţa în mai mulţi Dumnezei, v. Fetişism.

„Pagliacci", operă într'un act de R. Leoncavallo. Prima reprezent. 1892 la Milano. Lucrare în stil „veristic" adecă relevând cu mijloacele dramatice-muzicale o pasiune omenească pură, fără retuşări şi interpretări artificiale. Sujetul tratează tragedia clownului Canio, care se ştie trădat de soţia sa Nedda, şi trebuie să facă pe paiaţa pentru publicul venit să vadă comedia. Inebunit de furie o ucide pe scenă. Muzica lui L. e pasionată, simţită, de cea mai autentică factură italiană. Remarcăm prologul, aria lui Canio („râde paiaţă"), a Neddei, duelul Nedda-Silvio, care au faimă mondială.

Pagoda, templu brahman, în India şi alte ţări ale Asiei de Sud. E de obiceiu un complex de clădiri.

Paharnic, slujbă boierească înaltă. Oferia băutură Domnilor din Ţările române, umplând paharele la ospeţele de la curte. In Moldova i se zicea şi ceaşnic.

Pahiderme (zool.), animale cu piele groasă, ex. Elefanţi, Rinoceri, etc.

Pahonie, episcop de Rădăuţi (1504—1520); călugăr şi egumen la mănăstirea Sucevita, ca episcop face danii de proprietăţi mănăst. Moldoviţa şi epsicopiei din Rădăuţi.

Pailleron Edouard, autor dramatic (n. 1831 † 1899). Membru al Academiei franceze. Are comedii: le Monde ou l'on s'ennuie, l'Etincelle, Cabotins, la Souris.

Painlevé Paul (n. 1863), savant și om politic francez, profesor de matematică la Sorbona. În 1910 deputat radical socialist, ministru de instrucție în Guvernul Briand, în 1917 ministru de războiu, prim ministru, în 1924, președintele Camerei deputaților, în 1925 prim ministru.

Pair, aristocrat francez, membru al înaltei curți de justiție, iar mai târziu, al camerei P-lor (senat cu membri numiți de rege). Demnitatea de P. a fost desființată la 1848.

Paisie Radu VII, v. Radu Paisie.

Palacio Manuel del —, poet spaniol (n. 1832 † 1906). A scris poezii: Sonetos, Canciones y Coplas, Fruta verde, Melodias intimas, etc.

Palacio Valdes Armando, romancier spaniol (n. 1853). Are romane și scrieri cu tendințe realiste: El Señorito Octavio, el Idilio de un enfermo, José, Riverita, El cuarto Poder, La Espuma, La Fe, El Origen del pensamiento, La Aldea, Tristan ó el Pesimismo, etc.

Palacky Frantisek, istoric și publicist ceh (n. 1798 † 1876). A luptat mult pt. independența țării sale. Lucrarea mai importantă: Geschichte von Böhmen (5 volume).

Paladiu, Pd = 106,7 descop. de Wolaston 1803, deodată cu planeta Pallas în minerale de platină. Se scoate cu (.NK din amestecul de săruri. Este cristal. în sist. cubic sau în cel hexagonal, are aspectul Pt. dens. 11,7, ductilit. mai mică decât la Pt. și punctul de fuziune ? (1500 ?). Pd. se poate obține în stare coloidală prin reducere fie cu hidrogen, fie cu alți reducători. Absoarbe gazele 1 vol. Pd. absoarbe 33 vol. OC Pd. coloidal absoarbe până la 1000 parte oxigen. Este permeabil pentru hidrogen, și-l absoarbe mărindu-și volumul. E un catalizator, a cărui putere crește cu gradul de diviziune. Il atacă halogenii, se oxidează la roșu, se comb. la temp. dif. cu sulful, fosforul arsenul, siliciul, nu se comb. cu carbonul și dă aliaje cu multe metale; se întreb. în aliaj cu alte metale în ceasornicărie, în constr. aparatelor astronomice.

Palaeotherium (paleont.), formă de cal fosil (Equide), cu câte 3 degete copitate la picioare, trăind în Oligocenul erei terțiare.

Palais-Bourbon în Paris, actualmente Camera deputaților. A fost edif. în 1722 de fam. Bourbon, iar în 1790 a devenit proprietate națională, sub numele „Maison de la Révolution". Fațada-i monumentală a construit-o Napoleon I.

Palais, 1. **Le Grand**, palat din Paris, (Champs-Elysées) construit în 1900 cu ocazia Expoz. univ. de Louvet, Deglane și Thomas, în stil neoantic. Amenajat, azi, pentru expoziții de artă, automobilism, aviație, etc.; 2. **Le Petit P.**, constituit tot atunci și în fața celui precedent de Girault; azi muzeu al Parisului.

Palais-Royal, însemnat monument în Paris, opera lui Lemercier (1629), pentru cardinalul Richelieu. A fost mărit când i s'a dat lui Ludov. al XIII (1636), devenind reședința princ. de Orléans. A fost avariat în revol. Azi Consiliul de Stat.

Palamedes, în mitol. gr. fiul lui Nauplios, rege în Eubea, conducător al Grecilor la ased. Troiei. I se atribue inventarea jocului de șah, a discului, etc.

Palanca, v. Ghimeș (pas).

Pălăngeanu Emil, lt.-colonel (n. 1891). În 1911 sublocotenent, a făcut campania 1916 ca locotenent. În 1920 a fost trimis în Suedia, unde absolvă cursurile Inst. Regal Centr. de Gimnastică din Stockholm, apoi mutat la O. N. E. F., unde este și azi profesor de educație fizică. În 1928 i-s'a încredințat educația fizică a M. S. Regelui Mihai I.

Palat artificial (fon.), mulaj exact al cerului gurii dintr'o foaie subțire de metal, cauciuc, etc. pe care foneticianul experimentator îl introduce în gură, presărându-l prealabil cu praf de caolină; limba, la pronunțarea unui sunet atinge P. A. și șterge în unele părți stratul de caolină ceeace permite localizarea exactă a articulațiilor limbii pe cerul gurii.

Palatale, foneme pentru care articulația limbii se face pe cerul gurii. Partea limbii care intră în contact cu palatul este cea mijlocie, de aceia se pot chema și „mediolingvale" sau „dorsale". P.-le pot fi consonante: ocluzive, „k", „g" românești din „chem", „ghem"; semi-ocluzive: „ce", „ge"; fricative (d. ex.: în „fir", „vin" pronunțate ca în Moldova: „hir", „gin"); și vocale palatale numite și vocale „anterioare" (v. c.).

Palatalizare deplasarea asimilatorică a articulației dindărăt înainte sau dinainte îndărăt, stfel ca din velară sau din labială și dentală să devină palatală. P.-a se observă mai cu seamă la consonante sub influența asimilatorică a unei vocale palatale (v. c.), următoare. În limba literară română velarele „k" și „g" urmate de „e", „i" se pronunță palatal: „chem", „ghem". În unele dialecte românești e obicinuită P.-a dentalelor fiind influențate de „e" și „i", un cuvânt ca „frate" se aude „frache" (Ardeal) sau chiar „frace" (Bănat); în alte părți (Moldova, Macedonia), labialele, p, b, m, se palatalizează când sunt urmate de „i", „chicior" pentru „picior", „ghine" pentru „bine".

Palatin, 1. în evul mediu înalții funcționari care organizau și conduceau serviciile palatului; 2. nobilul care, avea o proprietate și titlul de P.; 3. **Conți P.**, ofițeri superiori în evul mediu, însărcinați cu jurisdicția imperială în provincii și cu supravegherea veniturilor. A ajuns cu drepturi ereditare; 4. **Marele P.**, în Ungaria, primul între magnați, reprezentant al puterii regale în multe ocaziuni; 5. **P.** în Polonia = guvernul unei provincii.

Palatinat, numele a două state în vechiul imperiu germ: 1. **P.** dela Rhin, împărțit în 1815 între Baden, Bavaria, Prusia; 2. **P.** de sus, azi anexat Bavariei.

Palatul Cultural din Arad, are la bază „Muzeul de relicvii din 1848" și colecțiunile „Societății literare Kölcsey", înființată în 1881. Aceasta le-a cedat în 1912 orașului Arad, care le-a așezat în Palatul cultural, inaugurat în 1913. Palatul cultural are o bibliotecă frumoasă, îmbogățită după Unire prin donația a 2200 volume ale răposatului istoric Alexandru Xenopol și alte 1500 ale Ministerului Muncii; un muzeu cuprinzând colecții de antichități (3800 obiecte), de relicvii (4000 obiecte), numismatică, etnografică, de istorie naturală. Muzeul are și o galerie de pictură cu 189 de tablouri și sculpturi. Directorul Palatului Cultural este Lazar Nichi.

Palatul cultural din Sighet, a fost ridicat în 1914, când colecțiunile arheologice, etnografice, de istorie naturală și biblioteca, păstrate până atunci în liceul reformat și aparținând „Soc. Muzeului jud. Maramureș", au fost trecute în sălile lui încăpătoare. Localul și colecțiile au avut foarte mult de suferit în timpul războiului. Sub regimul românesc, prof. Gh. Vornicu a aranjat în câteva săli o interesantă colecție etnografică rom.

Palatul cultural din Târgu-Mureș, a f. ridicat în 1907, datorită zelului primarului G. Bernády. Palatul cuprinde o bibliotecă publică de peste 20.000 volume, o pinacotecă cu opere ale artiștilor maghiari din sec. al XIX (cca. 100 piese), și un început de colecție etnografică românească. Sălile în care sunt expuse ele, cași exteriorul palatului, sunt împodobite cu o pompă deosebită. În palat e adăpostit și Conservatorul orășenesc.

Palazzeschi Aldo, scriitor italian (n. 1885). Este poet fantazist, futurist. Colaborează la revistele „Poesia", „Voce", „Lacerba". A scris: Poeme (1909), Reflecții (1907); în proză: „Piramida" (1926), „Codul din Perelà" (1911), etc.

Palazzo Ducale, v. Dogilor.

Palearctic, numele dat de geologi și paleogeografi celui mai vechiu continent din emisfera nordică întinzându-se din Canada prin N-ul Scoției, Norvegiei, și o parte din Finlanda până în Asia de NE.

Palenqué, localitate din Mexico de S., statul Chiapas, cu ruine măreț de palate și temple a unui mare și important centru al civilizației Maya.

Paleoantropologia, este o ramură a Paleontologiei (v. c.), care se ocupă cu studiul reconstituirii conformației anatomice a caracterelor de rasă și a manifestărilor biologice ale omului primitiv (v. c.) (v. homo primigenius).

Paleogen (geol), sau Numulitic, prima perioadă din era terțiară, divizată în epocele: paleocen, eocen și oligocen, ale cărui formațiuni sunt reprezentate prin gresii, marne, calcare numulitice și argile. În această perioadă apar primadată mamiferele copitate, pari și imparidigitate (ex. Phenacodus, Dinoceras, Hyracotherium, Palaeotherium, Anoplotherium, Anthracotherium, etc.), carnivorele (Cynodon, Hyaenodon), Cetacee gigantice (Zeuglodon), Sirene (Eotherium, Halitherium) și primele Maimuțe (ex. Cebochoerus). Formațiunile sale, în țara noastră, se găsesc în regiunile carpatice. până în subcarpați, denumite „fliș paleogen", și în depresiunea Transilvaniei, în depresiunea Getică a Olteniei și Munteniei (v. Eocen, Oligocen). În această perioadă se petrece încă marea desvoltare și totodată dispariția Numuliților.

Paleografia, știința scriptelor vechi, care se ocupă cu desvoltarea scrisului din cele mai vechi timpuri, deci începând cu scrierile cuneiforme, până în epoca modernă. P. care studiază inscripțiile se numește „epigrafie". P. în sens restrâns cercetează: materialul scrierii, papirus, pergament, hârtie, cerneală, colori, instrumentele de scris, modul scrierii, deosebitele caractere ale literilor, punctuațiunea, prescurtările, etc.

Paleolingviști, nume dat celor dintâi cercetători ai limbii, spre deosebire de neogramatici (v. c.). P.-ii țudecau limba numai după schimbările sunetelor, neglijând rolul psihologic; toate cercetările le receau la limbile clasice.

Paleolitic, faza cea mai veche a omenirii preistorice, când se întrebuințau instrumente din silex nelustruite. Se divide în: Chelleian (instrumente de piatră cioplită, triunghiulare), Mousterian (piatra cioplită numai pe o față), Magdalenianul (silexuri cioplite cu îngrijire și cizelate), Solutreeanul (instrumente m. bine lucrate), trecerea spre piatra lustruită. Animalele ce locuiau, împreună cu omul P., ținuturile noastre erau: elefanții, rinocerii, cerbii, hipopotamii (în chelleian și musterian), renul, marmota, capra sălbatecă (în Magdalenian), calul (în Solutreean).

Paleologii, ilustră fam. bizantină, ai cărei membri au fost împărați în Constantinopol (Mihail al VIII, fondat. și Andronikos, v. c.), dela 1261—1453.

Paleontologia este ramura specializată a științelor naturale, care se ocupă cu studiul și clasificarea resturilor organice de origine animală (zoopaleontologia) și vegetală (fitopaleontologia), care s'au păstrat în stare mineralizată sau fosilizată, în diferitele pături din scoarța pământului, purtând numele de fosile (v. c.). Cultivată de marii naturaliști Buffon, Geoffroy-Saint-Hillaire, în special de Cuvier (v. c.) și de geologul englez Ch. Lyell (v. c.), la 1857, se desprinde din sfera geologiei, devenind o știință independentă, aducând mari servicii geologiei, la stabilirea vârstei formațiunilor geologice, Botanicei și Zoologiei, prin complectarea vieții animale și vegetale, cu forme vechi dispărute, și prin stabilirea desvoltării filogenetice (v. biogenia) a ființelor viețuitoare, plante și animale, de pe pământ. Se subdivide în: Paleobotanică și Paleozoologie.

Paleozoică (geol.) sau era (grupa) primară, divizată în 5 perioade: Cambrian, Silurian, Devonian, Carbonifer și Permian, cu subdiviziuni, în epoce corespunzătoare, formațiunile sale marine și continentale, cu o grosime de aproape 50.000 m., fiind reprezentate prin conglomerate, gresii cvarțoase și șisturi argiloase. Viața animală în această eră, este reprezentată prin forme de viață cu o organizare mai inferioară: Coralieri, Echinoderme, Cefalopode, Gasteropode, Crustacee, Trilobiți cari dispar în această eră, și prin apariția celor mai inferioare clase de vertebrate: pești placodermi și cartilaginoși, amfibieni și reptile. Viața vegetală era reprezentată prin forme de alge marine, prin puternica desvoltare a Criptogamelor vasculare, iar la finele ei, prin apariția fanerogamelor inferioare, ca: Cicadeele și Coniferele. Prin puternice mișcări orogenetice, însoțite de intrusiuni eruptive de roce granitice (ex. granitele din Mții Oltenici și Apuseni) s'au înălțat în această eră două sisteme de munți: Mții Caledonieni și Catenele herciniene sau varisce, fiind deci cea mai sbuciumată eră din trecutul geologic al globului pământesc, alături de era neozoică.

Palermo, oraș și port din Sicilia, capit. de prov. și vechea capit. a Siciliei. Universitate. Monumente antice. Construc- [illegible] Două porturi 45.000 loc. In- [illegible] de Fenicieni și cunoscut pe timRomanilor cu numele Panormo.

Palestina sau **Erez Izrael**, țară din Asia de V. mărginită la N. cu Siria (Marele Liban), la E. cu Siria și Transiordania (Kerak), de care o despart: fl. Iordanul, Marea Moartă și Uadi-el-Arab (v. c.). La SV. se mărginește cu Egiptul, iar la V. cu M. Mediterană, care formează golf. Akka sau Caifa. Iordanul, care formează o serie de lacuri, se varsă în M. Moartă, ale cărei maluri au sare, sulf, sulfat de sodiu în cristaline enorme, marmore, calcare bituminoase, blocuri de jasp verde, etc. Supraf. P.-ei este de 12.316 kmp. cu 890.000 loc. dintre Evrei, numai 160.000. Majoritatea lor au fost aduși și colonizați de Executiva Ebraică cu ajutorul a două fonduri (Keren Hayesod și Keren Kahemeth) întreținute de Evreii din toată lumea. Capit. P.-ei este Ierusalim (El Kuds) cu 63.000 loc. Alte orașe: porturile Jaffa, Haiffa, Akka, Gaza și orașele sfinte: Nazareth (En-Nasira, Betleem (Bet-Lam). Istoria, v. Ebreii. Actualele masacre din P. sunt datorite tendinței Angliei de a întemeia un stat evreesc, împrejurare care a jicnit sentimentul național al Arabilor.

Palestrina Giovanni Pierluigi, celebru compozitor ital. (n. 1525 † 1594), cel mai mare muzician al sec. al 16. A funcționat ca dirijor la diferite biserici în Roma, luptând greu pentru existență, cu toate că alât papa Iuliu III, cât și urmașul său Marcellus II au recunoscut marele său geniu. A scris aproape tot muzică bisericească, 93 liturgii. (între care celebra „Missa papae Marcelli"). 179 motete, lamentații, ofertorii, litanii, improperii, etc. Compozițiile sale, simple și nobile au fost luate ca model la consiliul tridentin (1545—63), care s'a ocupat de reforma muzicei bisericești.

Palestrina, antica Praeneste, cu resturi romane frumoase. Palatul Barberini.

Paletă, disc de lemn, folosit de pictori pentru punerea și amestecarea colorilor.

Pali, Limba-sfântă a Buddhiștilor din S., unul din cele m. vechi dialecte ale Indiei, înrudit cu sanscrita. In ac. s'a scris o bogată lit. Se mai vorbește în ins. Ceylon.

Pălia, numele popular al zilei de 22 Iulie, când, se comemorează Sf. Maria Magdalena și Sf. Martir Foca. Poporul crede că în această zi pălesc holdele.

Palia, 1. numire grecească pentru Vechiul Testament; 2. (lit. rom.) „Palia de la Orăștie" (pron. Orăștie), carte tipărită în 1851/52 de diacul Șerban, fiul lui Coresi (v. c.), și diaconul Marien. A fost tradusă probabil din ungurește, după traducerea cărților sfinte de Gaspar Heltai și anume după „Pentateuc" (v. c.). Traducerea a fost revizuită apoi probabil după textul latin al acestei cărți. P. cuprinde numai cele dintâiu două cărți ale Pentateucului. Traducerea s'a făcut sub influența propagandei calvine (v. Calvină prop.) de pe timpul regelui Sigismund Báthory, de Români calvini, în frunte cu episcopul Mihail Tordași.

Palimpsest, manuscript pe pergament care, după ce se ștergea un scris, se putea utiliza din nou. Mai ales în sec. al VII—XII se rădeau ms. pentru a se scrie din nou alt text. Prima scriere se poate restabili prin procedee chimice (v. Papyrus).

Palissot de Montenoy Charles, literat franc. (n. 1730 † 1814). Are lucrarea cea mai bună contra lui Diderot: Petites Lettres sur de grands philosophes; și comedia Philosophes. Dușman al enciclopediștilor.

Palissy Bernard, olar franc., creatorul ceramicei în Franța după îndelungate și anevoioase cercetări (n. ca. 1510 † ca. 1589, 1590), celebru prin vazele artistic sculptate și împodobite. Interesantă e și lucrarea: Discours admirables de la nature des eaux et fontaines, etc. Moare, prob., închis la Bastille.

Palladio Andrea, celebru arhit. ital. (n. 1518 † 1580), cel mai talentat succesor al lui Bramante și Michelangelo la Catedr. Sf. Petru din Roma. A construit în Veneția Palat. Foscari și a scris un valoros tratat de arhitectură.

Palladium, statua Pallas Athenei păstrată în Troia, fiind considerată protectoarea cetății. A fost furată de Odysseos și Diomedes, năpustindu-se nenorocul asupra Troiei. După alt mit, ar fi fost adusă de Aeneas în Italia.

Pallady Teodor, pictor, (n. 1872). Și-a făcut studiile în Franța (elev al lui Gustave Moreau). Arta lui e înrudită cu aceea a prietenului său Henri Matisse. Nudurile, naturile moarte și peisajele sale poartă încă urme de impresionism. Impreună cu Iser și Pătrașcu, poate fi numărat între cei mai buni pictori Români contemporani. Juriul Salonului Oficial din 1926 l-a distins cu marele premiu.

Pallas Athene, în mit. greacă, fica lui Zeus, născută — se zice — deplin armată din capul acestuia. Zeița înțelepciunii, inteligenței, artelor, științii, filosofiei, stăpână peste fulger și tunet și în această calitate și zeița războiului. Ca zeiță eponimă e protectoarea orașului Atena. La Romani, a fost identificată cu Minerva (v. c.).

Pállfy Albert, romancier și nuvelist maghiar (n. 1820 † 1897). Are scrieri pline de umor: Milionarul maghiar, Nașul Prințului; Nuvele, etc.

Palma 1. **Jacopo, il Vecchio**, pictor ital. (n. 1480 † 1528), cel mai distins reprezentant al Renașterii venețiene, alături de Giorgione și Tiziano. prin coloratură. Lucr.: Cele trei surori (Dresda), Închinarea păstorilor (încântătoare idilă, la Louvre). — 2. **P. J., il Giovane**, tot pictor (n. 1544 † 1628), infl. de Tintoretto; s'a remarcat prin sub. relig.: Invierea lui Lazăr.

Palmerston Henry John Temple, viconte de —, bărbat de stat engl. (n. 1784 † 1865), ministru de externe. A apărat interesele Angliei în Egipt și Orient față de tend. Franței, dar în raporturi bune cu Napoleon III.

Palmgren Selim, compozitor finlandez (n. 1878), pianist reputat. Din lucrările sale, mai ales pentru pian, remarcăm: două concerte, o sonată, o suită finlandeză, 24 preludii, apoi două opere, lieduri, coruri bărbătești, etc.

Palmieri (bot.), plante monocotiledonate, arbori sau arbuști din reg. tropicale. Frunze de obiceiu numai la vârf. Arbore deosebit de folositor locuitorilor dela tropice.

Palmyra (geogr. ant.), oraș înfloritor, bogat, cetate puternică din Siria ant. Cucerit de Romani în 272, a fost distrus din ordinul lui Aurelian. Ituinele au fost descoperite spre sfârșitul sec. al XVII, sunt în apropriere de localitatea Tadmor. P. era la 147 km. spre E. S. E. de actualul Homs.

Palos. 1. Cap. pe coasta de SE. a Spaniei la NE. de Cartagena. P. de la Frontera, orășel și port din Spania (prov. Huelva). De aici s'a îmbarcat Cristofor Columb, când a plecat să descopere America. Azi aproape înisipat.

Palpație (med.), metod de a face diagnosticul stării unui organ prin pipăirea sa.

Palpitație (med.), bătaie de inimă.

Pălțănea Pompiliu, scriitor rom., atașat de presă la Paris și colaborator la „Mercure de France". Bun traducător al satirelor lui Horatius (cu F. Dinu) și al comediilor lui Plaut (cu P. Dinu). Scrieri: Gaudeamus (Piesă, 1 act), Triptic dramatic; poezii și nuvele în „Viața Nouă", etc.

Paludan-Müller Friederic, scriitor danez (n. 1809 † 1876). A scris poezii: „Adam Homo", drame: Ahasverus și Kalanus, etc., romane: Ivar Lykke's Historie, etc.

Paludism (med.), v. Malarie.

Pământul, planeta, pe care locuim noi oamenii, este ruptă din soare, ca toate planetele. Forma lui este geoidul, un elipsiod de revoluție. La această idee s'a

ajuns numai în urma măsurilor de meridian. Dimensiunile P.-ul sunt: raza medie 6371 km. sau: cea Ecvatorială 6377397,155 m., iar cea polară 6356078,96 m., iar turtirea 1/299.15. Lung. Ecvatorului este 40070 km., iar a unui meridian 40008 km. Supraf. P. este 510.082.000 kmp., iar vol. 1083.260.000.000 kmc. Densit. medie 5,5, cea a rocilor dela supraf. fiind cuprinsă între 2 şi 3, se deduce că spre centrul P.-ui sunt corpuri cu o densitate mare. P. a trecut din faza de corp incandescent la cea actuală în decursul erelor geologice prima coajă fiind de natura scoriilor, carc se formează de asupra lavelor. Actuala coajă Litosfera are o grosime între 30 şi 60 km., după faptul că temperatura creşte cu 1° la fiecare 33 m. De jur împrejurul P.-ui este atmosfera de o grosime de 48—300 km., iar pe litosferă: uscatul (149.700.000 kmp.), împărţit în continente şi apa împărţită în Oceane, Mări, etc. Rapoartele lor sunt: 29,4% uscat, 70,6% apă, emisfera N.-ică având mai mult uscat, iar cea S.-ică mai multă apă. Prin răcirea continuă a P., scoarţa s'a contractat formând Mţi şi depresiuni. Cele mai mari înălţimi de pe uscat fiind: Everest (8882 m.), Godwin Austen (8620 m.), Gaurisankar (7147 m.), în Himalaia, Aconcagua (7035 m.) şi Sorata (6677 m.), în Anzi. Ca adâncimi, cele mai mari sunt: Groapa Filipinelor (10793 m.), groapa Porto-Rico (8526 m.) şi groapa Sondelor (7000 m.). Pământul are două mişcări: una de rotaţie în jurul axei sale şi alta de revoluţie în jurul soarelui. Datorită primei, avem zilele şi nopţile, iar celei de a doua anotimpurile. Rotaţia se face dela V. la E, sensul mişcării directe în univers. V. Ere, climă, roci, continente, Oceane, relief., etc.

Pamfil P. Gheorghe, chimist şi farmacist rom. (n. 1883). Dr. în ştiinţe. prof. titular de chimie farmaceutică şi farmac. galenică la univ. din Cluj, directorul institutului farmaceutic şi al farmaciei clinicilor. Fost asistent la univ. din Geneva în afară de o seamă de lucrări de Clinică şi Farmacie, a publicat, în 1923, un excelent Manual de Chimie, pt. studenţii universitari. Pe lângă lucrările sale ştiinţifice importante, are şi meritul de a fi contribuit în mare măsură la promovarea industriei chimico-farmaceutice române. Mai multe preparate speciale poartă numele său (ozogen, bismiohin).

Pamfile Tudor, fost ofiţer superior, scriitor român (n. ? † 1921), folklorist de seamă, a publicat: Cimilituri româneşti, Jocuri de copii, Industria casnică la Români, Sărbătorile de vară la Români, Sfârşitul lumii după credinţele poporului, Agricultura la Români, Sărbătorile la Români, Crăciunul, Diavolul după credinţele poporului rom., Sibile şi filosofi în literatura şi iconografia românească, Văzduhul după credinţele poporului, Culegere de ghicitori româneşti, Culegere de colinde, cântece de stea, vicleimuri, sorcove şi plugueşoare, câteva vol. de poveşti, Noaptea Sf. Andreiu (nuvele), etc., etc.

Pamflet (franc.), scriere satirică violentă ori insultătoare la adresa adversarilor, mai ales politici.

Pamir, regiune muntoasă, locul de unde pleacă toţi munţii principali ai Asiei. Format din cutări paralele ca nişte brazde uriaşe P.-ul este un podiş înalt de 4000—5000 m. din cristalini şi roci primare. Cel mai înalt punct Mustag Ata (7860 m.). Vara păşuni multe, iarna totul acoperit cu zăpadă. Supraf. 90.000 kmp. cu apr. 20.000 loc.

Pampas, câmpie mare (stepă) cu ierburi, în S.-ul Argentinei. Solul format din loess şi lehm acoperit cu un strat gros de humus vegetal. Vegetaţie ierboasă înaltă şi groasă. Numeroase cirezi de vite, herghelii.

Dr. G. P. Pamfil

Pamphylia (geogr. ant.), regiune din Asia Mică, în lungul golf. Adalia de azi. Oraş principal Aspendos, unde Romanii au construit multe monumente frumoase, între care se mai văd azi: un teatru şi un apeduct.

Pan, 1. (filos.). Universul. 2. In construcţii cu alte cuvinte serveşte, ca particulă prefixă, spre a arăta tendinţa de universalizare a înţelesului arătat de cuvântul următor. Ev. Panhellenism, Panslavism, Panamericanism, Pangermanism, Paneuropenism, etc.

Pan, în mitol. gr. fiul lui Hermes, zeul pădurii şi al păşunii, protectorul păstorilor, inventatorul fluerului. Reprezentat păros, cu coarne, picioare de capră, producând spaimă printre oameni (panică).

Pană Buescu Maria, pictor de talent, cunoscută mai ales prin remarcabile xilografii.

Panaghia, cea mai înaltă stâncă a vrf. Ceahlăului. Spre N., la poalele ei, sunt o serie de alte stânci, despre care poporul spune că sunt Baba Dochia împreună cu oile ei.

Panaiteanu Baldasare, pictor din generaţia veche. Intemeietor şi întâiul director al Şcolii de arte frumoase din Iaşi (1860).

Panaitescu Emil, prof. de istorie antică la univ. (n. 1885), directorul muzeului de antichităţi din Cluj. A publi-

cat studii despre cronica lui Radu Popescu şi Istoriile Domniilor Ţărilor Româneşti, Coloana lui Traian în lumina noilor cercetări, Il ritrato di Decabalo (in Ephemeris dacoromana, 1923), Latinita e crestianesimo nell' evoluzione storica del popolo romeno, Fidenae (în Eph. dacor.), Le limes dacique: Nouvelles fouilles et nouveaux résultats (1929).

Panaitescu P. P., istoric rom., (n. 1900), conferenţiar la facultatea de litere din Bucureşti. S'a ocupat cu studii de istoriografie lit., a studiat la şcoala rom. din Franţa şi în Polonia. Alci a cercetat documentele, ms., cărţile şi scrierile bibliotecilor polone şi ale Acad. polone, precizând legăturile noastre culturale cu Polonia şi aducând contribuţii foarte preţioase la limpezirea începuturilor istoriografiei române. Scrieri: „Contribuţii la o biografie a lui Bălcescu"; Chlop w Zyciu spolecznem i artysstycnem Rumunji, Cracovia 1924; „Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor G. Ureche şi Miron Costin", „Nicolas Spathar Milescu", Paris, Gamber, 1925.

Panama, 1. Republ. din America Centrală, declarată independentă în 3 Noem. 1903. Mărginită la V. cu Oc. Pacific, la S. cu Columbia (din care a făcut parte), la E. cu Marea Antilelor, iar la N. cu Costarica. P. are 74.522 kmp., cu 490.000 loc. Acestea sunt fără zona canal. P. (v. c.) — P., capit. republ. P., 59.000 loc., port la Golf. P. — 3. Golf. P. format de Pacific pe coasta de S. a republ. P. Adâncimi de 3549 m. — 4. Canal între M. Antilelor şi Pacific construit pe sistemul ecluzelor. Inceput de o societate franc. în 1881. Reluarea lucrărilor s'a făcut în 1904 de U. S. A. şi canalul a fost inaugurat la 2 Iulie 1914. De o parte şi de alta a lui se află o zonă de 10 mile lăţime, în tot lungul (80 km.), care este posesiune U. S. A., terenul fiind cedat de republ. Panama.

Panama, excrocherie care se face prin abuzul puterii oficialităţii. Numirea vine dela procesul francez. P. Intreprinderea Ferdinand Lesseps, care voia să facă un canal peste strâmtoarea P. din America nordică, a dat faliment în Dec. 1888 şi acţionarii au pierdut 1500 milioane fr. S'a început proces contra lui Lesseps şi tovarăşii săi, în urma căruia s'a descoperit, că au mituit miniştri şi mai mulţi deputaţi.

Panamericanism, mişcare politică şi economică din America de Nord, al cărei scop e supunerea tuturor republicelor americane influenţei economice a Statelor Unite Nord americane.

Panathenaia, sărb. princip. naţională din Grecia antică în onoarea zeiţei Pallas Athena, reprezentată pe friza Panteonului. După ea urma Hecatomba (v.

Panetios (filos. gr. antic) (n. [illegible] a. Chr.). Adherent al stoicis[illegible] care l-a răspândit la Roma, unde a întemeiat directiva eclectismului. Reîntors la Athena a fost şeful şcoalei stoice de acolo. A înrăurit pe Cicero în lucrarea „De officiis". Admite nemurirea sufletului, combate luxul şi vanitatea.

Pancevo, fost Panesova, oraş din Banatul Jugoslav, 21.000 loc. Vii însemnate. Aşezat pe malul Timişului.

Panciu, Bătălia dela — (30 Iulie—16 August 1917). Episod din marea bătălie dela Mărăşeşti. Cuprinde luptele date de Germani pentru cucerirea localităţilor din jurul Panciului precum şi înălţimile ce domină valea Suşiţei dinspre Nord. Frontul fiind ţinut de trupele ruseşti, ofensiva germ. fu oprită prin înlocuirea lor cu diviziile rom.

Pâncota (5296 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Şiria, judec. Şiria. Of. P. local. G. locală.

Pancreas (med.), glandă alipită de intestinul subţire. E aşezată înapoia stomacului. Secretă în intestin diferite sucuri necesare digestiei. Mai are şi o secretie internă: insulina (v. c.).

Pancreon (med.), extract pancreatic ce se dă în bolile pancreasului.

Pandecte (dr.), culegere celebră juridică. Se mai numesc și „digeste". Cuprind o parte din „Corpus juris civilis", care era o colecție enciclopedică din scriitori juriști romani, făcută din ordinul împăratului Justinianus, de către Tribonianus și colaboratorii săi (v. Institutiones, Corpus juris, Justinianus, Novella și Codex).

„Pandectele române", revistă de dr. Apare sub direcțiunea lui C. Hamangiu, consilier la Inalta Curte de Casație și Justiție. Are patru părți, deosebite prin cuprinsul lor. Partea I: Jurisprudența Curții de Casație. Partea II: Jurisprudența Curților de Apel și a Tribunalelor. Partea a III: Soluțiuni jurisprudențiale române și străine. Partea a IV: Tratate și adnotări de legi.

Pandelea Nicolae, scriitor rom. (n. 1879), bun traducător (din Daudet, De Amicis, Renan, Titus Livius, Vergilius, Förster, etc.). A scris: Ultimul vlăstar (piesă de teatru), etc.

Pandemonium, la Grecii locul unde se crede că se întâlneau toate ființele supranaturale (demonii).

Pandora, în mitol. gr. prima femeie creată de Hephaistos, din ordinul zeilor, mânioși de răpirea focului din cer de Prometheu și de crearea oamenilor. Zeus i-a dat P.-ei într'o cutie toate relele, prin căsătorie, ajungând pe pământ; de aici figurat: cutia P. = izvorul tuturor necazurilor.

Pandur (milit.), soldat în oștirea românească în timpul lui Constantin Ipsilante. Numele de P. este de origină din Ungaria. Era soldat pedestru. La 1821 Tudor Vladimirescu, a organizat pentru prima oară corpul pandurilor din cete de elemente băștinașe oltenești, voluntari, al cărui număr se ridica la 10.000 oameni.

Pânea (merc.), aliment important făcut din făină de grâu, secară, etc., prin prefacere în cocă, prin dospire și coacere. Compoziția pânii variază după calitatea făinii întrebuințate; din făină de grâu fină: 33,66% apă; 6,81% substanțe proteice; 0,54% corpi grași; 2,01 zahăr; amidon 55,18%; celuloză 0,32%; cenușă 0,88%.

Panegiric, discurs pentru lauda unei persoane celebre. Se deosebește de elogiu și de orația funebră prin aceea că nu conține nimic rău, ci numai admirația. „Panegiricul lui Traian" făcut de Plinlu cel Tânăr; „Panegiricul lui Ștefan cel Mare", atribuit lui Vartolomeu Măzăreanul (v. c.). Panegiriști francezi: Bourdaloue, Massillon, Bossuet, etc.

„Panem et circenses" (= Pâne și jocuri de circ), cuvinte adresate de Juvenal (Satire X, 81) Romanilor din epoca decadenței, care nu mai aveau alte idealuri.

Paneuropeism, este o tendință politică internațională — foarte actuală iarăși în urma ședințelor internaționale din vara 1929 — de a federaliza statele Europei, în vederea prelungirii păcii (cf. Coudenhove-Kalergi).

Pangermani sau Alldeutsch, mișcarea naționalistă germană, având scopul de a uni pe toți Germanii într'un stat sau cel puțin a susține conștiința germană la Germanii din străinătate. Organul acestei mișcări este „Alldeutsch Verbund", care s'a înființat în 1891 în Mainz. Revistă: „Alldeutsche Blätter".

Panglică (med.), sau tenie. E un vierme intestinal, parazit al omului și altor animale, mai ales al câinelui (v. Tenia).

Pangrati Ermil (n. 1864), prof. la univ. din Buc. Dir. școalei superioare de Arhitectură. Fost ministru, fost rector al univ. Lucrări de geometrie și de organizare a muncii științifice.

Panhellenismul, tendință politică ce urmărește a strânge la un loc pe toți Grecii din Balcani, insulari și din Asia Mică, având ca țintă și cucerirea Constantinopolului. Ea s'a născut prin 1912—13.

Er. Pangrati

Panicum (bot.), mei, gen al Graminee lor. P. miliaccum, Meiul comun. Cea m. veche plantă cultivată, încă din epocile preistorice.

Pânini, celebru gram. hidus, care, în sec. al IV a fixat, într'o concisă gramatică, limba sanscrită literară.

Panislamism, tendința de unificare a popoarelor de religie mohamedană, la început sub suveranitatea sultanului calif, iar azi sub conducerea politică ori spirituală a republicei turcești.

Pankhurst Estelle Sylvia, una dintre conducătoarele mișcării suffragetelor din Anglia, luptătoare înfocată pentru drepturile femeilor, a fost de mai multe ori arestată.

Pann Anton, scriitor popular rom. (n. 1794 † 1854), cu numele adevărat Antonie Pantaleon Petrovanu (cf. „Semănătorul" 1903, p. 527), din care, prescurtat: A. P. Poeziile lui alcătuiesc o lit. ușor desfătătoare, cu intenții de elementară moralizare, scrise vioi și atrăgător, pe înțelesul celor de jos. P. a fost dascăl de biserică la Chișinău, București, Brașov și Râmnicu-Vâlcei și profesor de muzică. Cunoscând limbile bulgară, turcă și rusă, localizează și se inspiră din lit. orientale (popularizează tipul vestitului Nastratin Hogea). Culegerile de lit. pop. le face fără să-și dea seamă de importanța faptului, ci mai mult din dorul de a da cititorilor lecturi plăcute, de aceea schimbă, transformă și adaogă versuri proprii în poeziile pop. Meritul lui este însă adunarea de Proverbe pe care le înșiră în cicluri referitoare la diferite cusururi și le comentează în „Poveste vorbei" (v. c.). In „O șezătoare la țară" culege în același fel ghicitori, jocuri de cuvinte, anecdote, etc., presărate cu glume și descrieri de situații comice. A. P. a publicat și „Cântece de Stea", „Fabule și istorioare", „Spiritul Amorului" (= Cântece orășenești) „Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea" și lucrări muzicale și bisericești: Rânduiala Sf. Liturghii, Anastasimatar, Paresimiar, Antifoane, Mică gramatică muzicală, Antologia, muzica ecleziastică, Magazin de deosebite cântece, Basul teoretic și basul practic al muzicei bisericești sau gramatica melodică, etc., etc.

Pannonia, provincie romană între Dunăre la N., Illyria la S. și Alpii la V., locuită de Pannoni, înrudiți cu Illyrii și amestecați cu Celții. Romanii o cuceresc la 9 a. Chr. Invazia pop. barbare (Macromanii, Hunii, Ostrogoții, Longobarzii și Avarii) a contribuit la slăbirea elementului romanic. După înfrâng. Avarilor a fost anexată imp. franc. Au venit apoi Slavii din nord, P. unindu-se cu princip. lui Svatopluk. Cu așezarea Ungurilor între Dunăre și Tisa, P. intră în stăpânirea lor (sec. al IX).

Pannonios (Ad), cetate romană din Banat pe drumul dela Tierna (Orșova) la Tivisco (Cavaran). Ruinele aproape de Teregova.

Pannus (med), boală a corneei la ochi: corneea se acopere cu o rețea de vase sangvine.

Panorama, mare tablou circular, așezat pe un perete, puternic luminat deasupra, care produce asupra privitorului iluzia realității. Mai ales pt. peisaje și scene militare. A fost inventată de pictorul R. Barker (1792).

Panou, 1. suprafață plană sau convexă, încadrată sau împodobită cu muluri, — 2. (Milit.) Bucăți de pânză albă de dimensiuni diferite, permițând combinarea lor pe un fond închis și transmiterea semnalelor convenționale după un anumit cod. Deosebim: 1. Panouri de jalonare. 2. Panouri de identificare și 3. Panouri de semnalizare.

Panpsihism (filos.), concepție metafizică: admite animismul universal, însuflețirea tuturor lucrurilor și ființelor. Există după P. un „suflet cosmic". Fechner d. e. a fost P.-st.

Pansament (med.); 1. Legarea unei răni. 2. Fașa și celelalte materiale necesare legării unei răni.

Panslavism, tendință de unire a tuturor popoarelor slave. P. a devenit un curent politic în secolul al XIX, care s'a identificat cu tendințe de dominație ale Rusiei.

Pánta rhei (gr.), = Totul curge, „veșnica trecere — asta e tot" (Eminescu). (v. Herakleitos din Ephesos).

Panteism (filos.), concepție teologică după care Dzeu este întreaga lume și identic cu lumea: Dzeu și lumea alcătuiesc astfel o singură realitate. După principiul din care e alcătuit universul P.-ul poate fi: P. naturalist, P. spiritualist, etc.

Pantelimon, mănăstire (jud. Ilfov), zidită de Grigorie Ghica Vodă, pe la 1750. Aici a fost îngropat el și soția sa Zoița. Lângă mănăstire, Ghica facuse și un spital pentru bolnavi.

Pantelimon (1139 loc.), com. rur. din jud. Constanța, pl. Hârșova. Numele obicinuit Pantelimon de sus. P. U. Cogealac. G. Medgidia la 48 km. Pe teritoriul comunei sunt ruinele fostei cetăți romane Ulmentum, desgropată și studiată de marele istoric Vasile Pârvan. Muzeul instituit a fost prădat și distrus de armatele de ocupație în timpul marelui războiu.

Pantheon, celebru templu în ordin doric din vechea Athenă (Acropolis), consacrat zeiței, Athena Parthenos. Edificat pe timpul lui Perikles (454—438) de arhitecții Iktinos și Kallikrates și decorat de sculptorul Phidias. În sec. al VI d. Chr. devine biserică, iar la 1460 moschee. În 1687, când asedia Athena Morsini, utilizat ca pulberie, nimicindu-se o bună parte, în urma unei explozii. Lordul Elegin a dus o parte din sculpturi la British Museum (1816). Partea interioară e m. bine păstrată. Altul în Roma a fost construit pe câmpul lui Marte (28 a. Chr.) de Vipsanius Agrippa; dela 609 consacrat cultului catolic (S. Maria Rotonda), fiind îngropați aici mulți bărbați iluștri (Victor-Emanuel al

II). — P. din **Paris**, celebru monument, așezat pe colina St. Genevlève și construit de Ludov. al XV, prin arhit. Soufflot, în stil. neogrec, având o cupolă de 80 m. La început bis., după Revol. locul de înhumare a bărbaților ilustri, cu inscripția: „Au grands hommes la patrie reconnaissante" (Voltaire, Rousseau, Soufflot, V. Hugo, Sadi Carnot, Berthelot, E. Zola, etc.). Din 1872 importante picturi murale de Puis de Chavannes, Cabanel, Detaille, ete. reprezentând viața Jeannei D'Arc și alte scene istorice.

Pantin Henri, prof. franc. (n. 1793 † 1826), cel dintâiu, care a întreb. metoda ist. în stud. poeziei antice, secretar perpetuu al Acad. franc. Lucr.: Etudes sur les tragiques grecs; Et. sur la poésie latine.

Pantocrator, icoana principală de pe iconostas (tâmplă) reprezentând pe Isus Christos ca împărat.

Pantograf, instrument cu ajutorul căruia se poate decopia o hartă într'o scară dată.

Pantomimă (gr.) = joc de gesturi. Expunerea teatrală, lipsită de cuvinte, dar numai prin gesturi și atitudini expresive a unori stări sufletești, de obicei emoții.

Pantopon (med.) = un medicament calmant care conține toți alcaloizii opiului sub formă de clorhidrate.

Panțu C. Ioan (n. 1860 † 1927). A fost un bun prof. la școala comercială română din Brașov (1882—1918). Cel dintâiu dintre românii din Ardeal care a publicat studii temeinice despre științele comerciale: Introducere în științele comerciale (1892), Corespondența comercială (1897), Teoria conturilor curente (1898), Contabilitatea dublă (3 vol. 1898—901). A scris schițe, nuvele și un roman într'o bună limbă literară.

Panțu Zaharia C., naturalist român (n. 1866), conservator la inst. de bot. al univ. din Buc. A publicat numeroase lucrări fundamentale asupra florei României. Foarte apreciat este dicționarul său botanic „Plantele cunoscute de poporul Român", București 1906.

Panu P. Anastasie, politician român (n. 1810 † 1867). Membru în divanul adhoc al Moldovei (1857), înfocat aderent al unirii, a pregătit alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei.

Panu Gheorghe (n. 1848 † 1910); publicist rom. Studii la Paris; procuror în Iași; avocat, deputat (1883); redactează ziarul „Lupta", atacă pe regele Carol și condamnat (1887) 2 ani închisoare, fuge în străinătate; grațiat de rege în 1888 e deputat din nou ales ca și în 1901 fiind liberal după ce fusese conservator. Înființează revista Săptămâna (1901). A publicat: Portrete și tipuri parlamentare (1892); Amintiri dela Junimea (2 vol. 1908—10), etc.

Panzini Alfredo, scriitor și prof. ital. (n. 1886). E reprezentantul tipic al „micii Italii", neotradiționalist, regretând după timpurile de altădată și neînduplecat față de noutățile Italiei „mare putere", europeană. E potrivnic eroismului și modernismului, tendințe pe care le ironizează și le biciuește în toate scrierile sale, pentru partea lor de exagerare, caracterizându-le într'un limbaj cu atribute special create în acest scop. P. este pesimist și revoltat contra celor prea ușor adaptați la împrejurările sociale nouă, privind cu melancolie pe intelectualii neadăpostiți (îi descrie în numeroase nuvele minunate. Se revoltă de triumful imbecililor și a lichelelor. Aceasta parte a operei sale e o adevărată dramă spirituală. Scrierile sale se mai remarcă prin descrierile naturii, a poporului dela țară și prin bogăția scenelor reale. P. e un mare scriitor, care a însemnat cu furie și cu succes totuși pagini ciudate dar adevărate și în epoca bolșevizantă de după războiu a Italiei (Giornale sentimentale di guerra). Romane: Xantippo; Il diabolo nella mia biblioteca, Il mondo e rotondo, Il padrone sono me, Io cerco moglie, ș. a. Capodopera sa e: Lanterna di Diogene".

Pap I. Ioan (n. 1848 † 1925), episcop al Aradului (din 1903). A căutat să consolideze materialicește eparhia Aradului. A fost vicepreședintele adunării naționale din Alba-Iulia (în 1 Dec. 1918).

Papa (lat. tată, părinte), titlul episcopului din Roma, care e în același timp capul văzut al întregei biserici catolice. Până în sec. al VI titlul de P. îl purtau toți episcopii, iar de atunci încoace s'a dat numai celui din Roma. P. se mai intitulează și „Summus Pontifex, Sanctissimus et Beatissimus Pater, Sanctitas Sua, Apostolica Majestas, Beatitudo", iar în scrisorile oficiale: Servus servorum Dei (servitorul servitorilor lui D-zeu). După credința bis. cat. P. e succesorul Sf. Apostol Petru, infailibil, când propune, vorbind „ex catedra", vreo învățătură de credință, ori morală. Insignele P.-ei sunt: toiagul drept (nu încovoiat, ca al altor episcopi), tiara (coroana triplă) și paliul. P. e și domnitorul Statului Papal, ocupat în 1870 de armatele italiene, dar, reînființat în 1929 prin Mussolini (v. c.). In vechime, P. se alegea prin poporul din Roma, dar intervenind multe ingerințe ale domnitorilor lumești, începând din sec. al XIII, dreptul de alegere al P.-ei s'a rezervat cardinalilor, cari îl aleg întrunindu-se în conclave. P. Pius al XI e al 262-lea în rândul episcopilor din Roma; v. Regatul Papal.

Papacostea Cezar, prof. de limba și lit. gr. la Univ. din Iași. A scris poezii în „Convorbiri literare" (1914), a tradus din Plato (Phaedon, Apărarea lui Socrates), și a scris „Intre divin și uman", o problemă a culturii elenice, vol. I, etc.

Papadat-Bengescu Hortensia, scriitoare rom. A debutat la „Flacăra" și „Viața rom.", cu schițe lirice, adevărate poeme în proză (voi. „Ape Adânci"), apoi a dat pagini de fină analiză psihol. în „Stinxul", „Femeia în fața oglinzii", care răsfrâng o notă de sensualitate, sbucium sufletesc și pasiune; „Balaurul", „Romanța provincială", „Fecioarele despletite", „Concert din muzică de Bach" (romane) marchează trecerea spre o atitudine mai obiectivă. Teatru: „Bătrânul", „Povârnișul" (jucată la Teatrul Național").

Papadopol-Calimah Alexandru, istoric și om politic rom. (n. 1833 † 1898). Ministru de externe (1865—66), de culte (1868), luptător mold. pentru unire. Membru al Acad. rom. Scrieri m. însemnate: Sloboziile în România, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, Cuvânt despre expediția lui Igor (v. c.), Sviatoslavič (trad.), Gheorghe Ștefan Voevod, Un episod din istoria tipografiei în România, etc.

Papahagi 1. **Pericle**, scriitor rom. macedonean (n. 1872), directorul lic. din Silistra. Lucrări importante despre Rom. din S. Dunării: Din lit. pop. arom., Megleno Românii, Scriitorii aromâni din sec. al XVIII, etc. Directorul rev. „Dunărea". 2. Tache, filolog rom. De origină arom. (n. 1892). Conferențiar la Univ. din Buc. Scrieri: Din folclorul romanic și cel latin, Antologie aromânească, Cercetări în Mții Apuseni, Graiul și folclorul Maramureșului, O problemă de romanitate sud-ilirică, Diferite studii în rev. „Graiu și Suflet".

Papalugă (mit. rom.), v. Paparudă.

Paparudă—paparude (la D. Cantemir, în Descriptio Moldaviae, „Papalugă") în lit. și mitol. populară rom.: 1. un obiceiu care constă în invocarea protecției unii cerului pentru recolte, prin care sătenii cer roadă bună și apărare contra ploilor și a mălurei (v. c.). P. are un caracter primitiv, care amintește de dansurile rituale ale popoarelor sălb., ceea ce dovedește că e foarte vechiu. O femeie se îmbracă, în loc de vesminte, cu frunze de boji sau alte plante. Își leagă deasupra capului o glugă la fel și pornește din casă în casă, jucând un dans, care e cântat de altă femeie și care cuprinde invocarea cerului pentru ploaie: „Paparudă, rudă, vino de ne udă, ca să 'nceapă ploaie, să curgă șiroaie...", ete. Stăpâna casei vine cu o găleată cu apă pe care o toarnă în capul „P.-ei", apoi îi face un dar: grâu, făină, fasole, haine, etc. P.-e erau jigănci în ultimul timp, după ce datina a degenerat. Ziua P.-lor e Marția celei de-a treia săptămâni de după Paște; 2. Poezia cântată cu prilejul oficierii acestei datini.

Papaver (bot.), Mac, gen al Papaveraceelor; cu flori frumoase, mai ales roșii. Unele specii se cultivă în Orient, unde se prepară din sucul lor opiul. La noi sălbatice P. rhoeas, macul roșu. In grădini se cultivă P. bracteatum și P. somniferum (mac de grădină).

Papaverină (med.), extras din opiu. Micșorează peristaltica. Se dă în afecțunile tractului gastrointestinal.

Papier maché, hârtie din care se fac diferite obiecte.

Papilian Constantin, medic general român (n. 1856 † 1913). Doctor în medicină din Paris. A fost insp. gen. al Serviciului Sanitar al Armatei din 1908—12. Scriitor de valoare a publicat: „Contribuțiuni la studiul tumorilor" și „Primele manevre sanitare".

Papilian Victor, medic și scriitor român (n. 1888). Profesor titular al catedrei de anatomie descriptivă și topografică la univ. din Cluj. Literat cunoscut la început sub pseudonimul Silvius

Rolando. Lucrări literare: „Ne leagă pământul" (roman); „Sufletul lui Faust" (nuvele); „Celui ce n'are i se va lua" (piesă în 4 acte, jucată la Teatrul Național din Cluj); „Generalul Frangulea" (nuvele). A publicat o serie de lucrări de anatomie, mai ales asupra sistemului nervos vegetativ și un excelent manual de anatomie.

Papillonacee (bot.), fam. de plante dicotiledonate. Ierburi cu frunze penate, trifoliate sau digitate, cu flori herma-

frodite, bilateral simetrice. Învelișul floral dublu. Corola cu 5 petale; cea posterioară e mai mare și se numește vexil; două laterale simetrice (aripi), două anterioare de obiceiu unite (carena). Petale unguiculate. Ovarele și staminele așezate în carenă. Fructul uscat formează păstăi (mazere, fasole, linte, etc.).

Papin Denis (n. 1647 † 1712), fizician francez. Oala inventată de el în 1681 servește la încălzirea lichidelor deasupra temperaturii *normale de fierbere*. E un vas închis, provăzut cu un ventil cu supapă de siguranță. Când se încălzește lichidul în acest vas închis presiunea vaporilor desvoltați, devenind mai mare, împiedică fierberea așa încât temperatura se poate urca deasupra temperaturii normale de fierbere. Pe principiul oalei lui P. se construiesc autoclavele, aparate industriale și de laborator în care apa sau alte lichide se pot încălzi deasupra *temperaturii normale de fierbere* cu scopuri foarte diferite: pentru sterlizare, pentru prepararea conservelor, pentru a mări acțiunea disolvantă a apei (de ex. pentru extragerea unor substanțe animalice și vegetale), etc. Alte invenții ale lui P. sunt pompa centrifugală, ventilatorul.

Papini Giovanni, poet ital. (n. 1881). S'a ocupat cu filol. și filos., a fondat și condus rev. „Leonardo" (1903—1907), director la „Anima" (1911), fondatorul rev. „Lacerba". Scrie: *Il creposcolo dei filosofi*, Tragico cotidiano, L'uomo finito (capodopera sa), Storia di Christo, etc. P. este pragmatist și mistic; unul din promotorii futurismului.

Papiu-Ilarian Alexandru, om politic, istoric și jurist rom. (n. 1823 în Ardeal † 1877). Ca student la Cluj a redactat foaia „Zorile" (1846), iar în 1848 a fost tribun al poporului, membru și secretar în comitetul național dela 15 Maiu 1848 și unul din pregătitorii revoluției. Che-

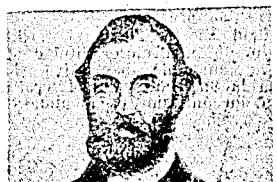

mat de Gr. Ghica Vodă în Mold. (1855) e numit prof. la facult. de dr. din Iași (dr. penal, statistică, apoi dr. roman); în 1861 e procuror general la Casație și ministru de justiție (1864) în cabinetul Kogălniceanu. Ales membru al Acad. rom. (1868) ține discursul de recepție „Viața și operele lui G. Șincai". Scrieri: Istoria Românilor din Dacia superioară, Independența constituțională a Transilvaniei (și ed. franc., germ. și ital.), Tezaur de monumente istorice pentru România (3 vol.), etc.

Paplu Alexandru, medic general rom. (n. 1873). Absolvent al școalei de medicină din București, în 1900 este căpitan. General în 1920. A fost medic șef al C. VI A., iar mai târziu, Comandantul centrului de instrucție sanitar. S'a ocupat foarte mult cu higiena alimentară și a cazărmei. Publicist de seamă în țară și străinătate. A inventat vaccino-cauterul pentru vaccinarea antivariolică prin producerea de bulă, aparat întrebuințat foarte mult în armată.

Papp Alexandru, pictor, director al Școlii de Bele-arte din Cluj, (n. 1868.) A studiat la Budapesta și Paris. Cunoscut în special prin portrete.

Papp Aurel, pictor ardelean din generația mai veche trăind în Sătmar. Credincios vechei tradiții, e cunoscut prin desemne, penițe și mari compoziții în ulei, *cu multe subiecte luate din sbuciumul* războiului.

Papp Danilă, general român (n. 1868). S'a distins în marele războiu cu bravura cu care a comandat unitățile militare încredințate lui. A luat parte cu onoare în luptele dela Tisa în 1919 în contra bolșevicilor. A fost comand. al Div. XVIII inf. Sibiu, al corp. I arm. Craiova și corp. VI. arm. Cluj.

Papură-Vodă, v. Ștefan X.

Papuașii, locuitori de rasă neagră a Melaneziei, în special Noua-Guinee, Arhip. Bismarck, Ins. Solomon, etc. Sunt înalți, bine făcuți, tălpile mari, craniul lung, falca de jos proeminentă, nasul cu nările *deschise, coloarea pielei neagră închisă*. Unii mai practică antropofagia. Apr. 1 Milion.

Papyrus (bot.), plantă din regiunile calde din familia Cyperaceaelor din frunzele căreia și mai ales din fășiile scoase din tulpina sa, udate cu apă și îmbibate cu gumă, după ce au fost mai întâi împletite și'n urmă presate, vechii Egipteni preparau foi late pe care s'au scris viața și faptele Faraonilor.

Păr. Se numesc formațiunile cuticulare filiforme; în sens mai restrâns, formațiunile filiforme corneificate epidermice ale mamiferelor. Le distinge o tije a părului și o rădăcină (bulb.). Culoarea părului se datorește pigmenților, cari încep să lipsească la oamenii, cari îmbătrânesc: părul devine alb.

Parabolă, 1. figură de stil: Alegorie în povestire, pildă, (vorbire cu tâlc), care constă dintr'o comparație instructivă. Ex. Parabolele Mântuitorului. Parabolele lui Solomon (Cartea Proverbelor), etc.; 2. (Geom.), linie curbă, loc geometric al tuturor punctelor egal depărtate de un punct fix F (focarul) și o dreaptă fixă (directoare). Se obține prin secționarea unui con cu un plan, paralel cu generatoarea conului. Ecvația curbei, raportată la axă și la tangenta la vârf este $y^2 = 2p.\ x$.

Paracelsus Theophrastus Bombastus P. von Hohenheim, medic și alhimist germ. (n. 1493 † 1541). Unul dintre marii reformatori ai renașterii. Luptei sale înversunate i se datorește înlocuirea galenismului dogmatic prin observația științifică la patul bolnavului. P. a fost primul care a introdus în medicină în mod rațional chimia. In timpul multor sale călătorii P. a fost și în Ardeal și Muntenia. Considerat de contimporanii săi ca *un șarlatan și vrăjitor, acest medic* genial a preocupat mult fantazia poporului care adesea l-a substituit figurii lui Faust. Ca filos., P. este partizan al teosofiei (misticismului) și panpsihismului.

Paraclis, 1. Serviciu divin, pentru invocarea ajutorului ceresc în scopul îndepărtării unor calamități. Există P. al Maicii Domnului, al Dlui Is. Hr., etc. — **Parados** (epodă) (lit. greacă), când corul tragediei grecești cânta întreg (neîmpărțit), cântecul lui se numia P. s. epodă.

Paradox, (logică), contradicție aparentă, care zguduie numai părerea noastră curentă, dar nu încalcă legile logice (v. antinomie).

Paraferna (dr.), bunurile femeei cari nu fac parte din dotă și pe care ea le administrează dispunând de ele.

Parafimoză (med.), umflarea orificiului prepuțial (v. Prepuții), care în timpul erecției strânge penisul înapoia glandului astfel că acesta nu se mai poate desumfla.

Parafina (chim.), v. Petrolul.

Parafrază, 1. O explicație (traducere) mai lungă de cât un text scris; 2. Imitație în versuri a unui pasaj al Sf. Scripturi; 3. Discurs interminabil și difuz.

Parageneze (petrogrf), se numesc asociațiunile minerale din massa rocelor eruptive sau din a filoanelor metalifere, individualizate din același mediu chimic, coexistența lor bazându-se pe o anumită afinitate paragenetică.

Paragonita (*min.*), v *Micele*.

Paragraf (gr.), 1. Mică secțiune a unui capitol într'o carte. Uneori însuși capitolul se numia P.; 2. P-ul legii, articol al unei legi. Prescurtat se mai scrie §.

Paraguay, 1. Râu mare din America de S., afl. lui Parana. Izvorăște din munții lui Matto-Grosso. Cursul 2500 km. Navig. 2300 km. — 2. P. republică din America de S. între Brazilia și Argentina. Ținut jos, adesea mlăștinos, dar foarte fertil. Păduri cu arbori folositori industriei și medicinei. Comerț desvoltat. Capit. Assomption, pe 253.100 kmp., are 850.000 loc.

Paralaxă, unghiul sub care se vede de pe un *astru oarecare raza pământului*. P. servește la calcularea distanței astrului respectiv dela pământ. Pentru astrele foarte îndepărtate, cum sunt stelele fixe, se ia ca P. unghiul sub care se vede jumătatea axei mari a orbitei pământești.

Paralelă, două drepte situate în același plan se zic P.-e când ele nu se întâlnesc oricât le-am prelungi.

Paralele, cercuri închipuite pe pământ, ca fiind formate prin tăierea lui cu plane paralele cu ecvatorul și perpendiculare pe axa polilor. Razele lor sunt din ce în ce mai mici cu cât mergem spre poli, unde sunt zero. 1° de ecvator = 111.321 m. Pe P. se măsoară *longit.*

Paralizie generală (med.), P. progresivă. Boală care se ivește mai ales la bărbați între 35—45 ani, având drept cauză principală sifilisul, și cauze secundare alcoolismul, surmenajul. Individul bolnav decade treptat, mai ales în ce privește intelectul și morala, până ce se tâmpește complect, și sufere de paralizii, mai ales ale extremităților. P. g. ține 2—3 ani. Mai nou se tratează (pe lângă o cură energică antisifilitică), cu injecții de materii cari produc febră.

Paralizie infantilă (med.), boală ce se ivește la copii mai ales între 1—3 ani și'n care e atinsă măduva spinării (v. *Poliomielită*).

Paralogism (logică). Raționament necorect provenit din cauza unei greșeli neintenționate (spre deosebire de sofism, v. c.) „P.-ul rațiunii pure" la Kant = conchiderea dela unitatea și permanența conștiinții eului (autoconștiinții) la simplitatea și nemurirea sufletului.

Parângul, masiv muntos, lung, cuprins între valea Jiului și izvoarele Oltețului, format din Cristalini. Vrf. mai importante P. (2075 m.), în jud. Hunedoara, Mândra (2529 m.) și Păpușa. P. se continuă spre E. cu Mții Lotrului sau ai Căpățânii.

Paranoia (med.), nebunie. Psihoză (v. c.) cu delir de grandoare şi persecuţie şi halucinaţii; memoria şi inteligenţa la început nu sunt de loc turburate.

Parapet (Milit.) Se numeşte, în fortificaţie, ridicătura de pământ din faţa unei tranşee, care serveşte să pună la adăpost pe trăgători în timpul luptei.

Paraplegie (med.), paralizie mărginită numai la membrele inferioare, care se întinde uneori şi la organele din bazin.

Parapsihologie, studiul fenomenelor sufleteşti misterioase (ascunse), v. Metapsihie, Ocultism, Spiritism.

Paraschiva Sfânta (Sf. Vinere), a trăit în sec. al XII în Serbia. La 1221 moaştele ei au fost transportate la Târnova (Bulgaria), iar de aci la Constantinopol. In 1641 Vasile Lupul le-a adus la Iaşi şi le-a aşezat în mănăstirea Sf. Trei Ierarhi (azi la Mitropolie). Comemorarea ei se face în 14 Oct.

Parasiţi (biol.), animale sau plante, cari trăiesc pe socoteala altor fiinţe vii. Se împart în ento- şi ectoparaziţi.

Parasitologie (med.), e partea medicinei care se ocupă cu studiul paraziţilor.

Paraşută (aviaţie). Este o umbrelă de salvare pe care personalul aviatici o poartă asupra sa în timpul când este în aer şi constă dintr'o umbrelă strânsă (împachetată), în care se declanşează în aer printr'un dispozitiv, atunci când aviatorul este nevoit a părăsi avionul sau balonul din cauza unui accident, amortizând căderea la pământ a celui care o poartă.

Paratrăsnet, aparat destinat pentru a feri clădirile de trăsnet. P.-ul lui Franklin constă dintr'o bară de fier sau de cupru de ca. 3—5 m. lungime, fixată pe partea cea mai înaltă a clădirii. Vârful barei este aurit şi bine ascuţit. Bara este în legătură cu pământul printr'un cablu de fier sau de cupru. Cablul se termină în pământ prin o lamă metalică, amalgamată contra ruginei şi aşezată în loc umed. Electricitatea norului atrage prin influenţă electricitatea de sens contrar din pământ în spre vârful barei. Această electricitate se scurge în aer neutralizând o parte din electricitatea norului. In felul acesta se poate evita descărcarea electricităţii norului prin trăsnet. O eventuală descărcare prin trăsnet se va întâmpla prin bară. Un P. apără cu siguranţă clădirile din interiorul unui con având ca vârf vârful barei şi ca rază bazei, înălţimea vârfului deasupra pământului. P-ul lui Faraday constă dintr'o reţea de conductori, care acopere toată clădirea

Parc (franc. şi engl.), 1. Grădină de extensiune mare, plantată, după regulele horticulturei (v. c.), cu pomi, copaci, tufe şi pajişti; 2. complexul mijloacelor de locomoţiune, a trăsurilor, corăbiilor, automobilelor, etc.

Parcae, în mitol. romană, trei zeiţe ale Infernului, stăpâne ale vieţii oamenilor, a căror soartă o torc dela naştere până la moarte: Clotho, prezida naşterea şi ţinea caierul; Lachesis, învârtia fusul şi Atropos tăia firul. In pictură şi lit. cu însemnat rol.

Pârcălab, comandantul militar din oraşele şi cetăţile româneşti din sec. trecute. Ex.: P. de Hotin.

Parchet (dr.). 1. Magistraţii, cari formează ministerul public (v. c.) şi cari au însărcinarea să reprimeze faptele criminale. 2. Localul în care membrii ministerului public îşi exercită funcţiunile.

Pardo-Bazan, condesa Emilia de Quiroga de —, scriitoare spaniolă (n. 1852 † 1921). A publicat scrieri critice: Feijóo, Dante, Milton, Tasso, etc., povestiri de călătorie (Mi romería Demiticrra, Por Francia y Alemania, etc.), dar e vestită ca romancieră şi nuvelistă: Pasqual López, Un viaje de novios, La Madre Naturaleza, Los Pazos de Ulloa (ultimele 2 sunt capodoperele ei). A fost prof. de lit. comparate neolatine la Univ. din Madrid.

Parè Ambrosie, medic franc. (n. 1510 † 1590), chirurg genial, operator iscusit şi temerar; autorul unor scrieri fundamentale, organizatorul serviciului sanitar al armatei franc. P. a fost reformatorul chirurgiei renaşterii şi cel mai mare chirurg savant al timpului nou până la introducerea asepsiei în chirurgie.

Parenchim (anat.), ţesutul caracteristic, nobil dintr'un organ. Ex.: P. rinichiului: celule glandulare ale r., în contrast cu ţesutul conjuctiv, vasele, nervii, etc.. din acel organ.

C. I. Parhon

Parentalia, la Romani sărbătoarea în care aduceau jertfă zeilor şi se cinstia memoria părinţilor morţi.

Parentare (lat.), rostirea cuvântului de rămas bun dela cel răposat, cu prilejul înmormântări.

Paresimi, postul Paştilor, (lat. Quadragessima), întru amintirea Patimilor Domnului Isus Christos. In biserica ortodoxă are o durată de 7 săptămâni, iar în cea apuseană de 6 săptămâni şi 5 zile.

Pareză (med.), e o paralizie incompletă, care în urma medicamentelor administrate, se vindecă repede.

Parfumuri (chim.), substanţe organice bine-mirositoare uşor volatile, de provenienţă vegetală sau animală (moscul nat., zibetul, ambra), şi, în ultimul timp, chiar sintetică, cu compoziţia chimică foarte diferită dela caz la caz. Se extrag prin distilare cu vapori de apă, prin disolvire în eter, sulfură de carbon, în grăsimi (enfleurage), etc. P.-rile se clasifică, după compoziţie, în compuşi aciclici, aromatici, alicicliei şi heterociclici.

Pârghie, bară care roteză în jurul unui punct fix al ei, şi asupra căreia în unul sau mai multe puncte acţionează forţe externe. Distanţa între axă şi punctul de acţiune al forţei se numeşte braţ. Fiecare balanţă este o pârghie.

Pargolesi Giovanni Battiste, unul din cei mai geniali compozitori ai şcoalei neapolitane (n. 1710 † 1736). Cu toate că a murit atât de tânăr, lucrările sale au avut mare influenţă în special asupra desvoltării operii bufe. Din numeroasele sale opere remarcăm „La serva padrona" care se menţine şi azi pe toate marile scene şi emoţionantul „Stabat mater", pt. sopran şi alt cu acompaniament de orgă şi cvartet de coarde.

Părhăuţi (1840 loc.), com. rur. jud. Suceava, pl. Ilişeşti. Of. P. local. G. locală. Biserică de lemn din vremea lui Ştefan-Cel-Mare şi făcută din piatră la 1522.

Parhon C. I., medic rom. (n. 1874). Dir. al clinicei de boli mintale şi nervoase şi fost decan al Fac. de Med. la univ. din Iaşi. Vestit neurolog, psihiatru şi endocrinolog. Cercetările sale asupra secreţiunii interne şi rolul ei în afecţiunile sistemului nervos sunt fundamentale şi universal recunoscute. A înfiinţat în 1919 Societatea de neurologie, psihologie, psihiatrie şi endocrinologie. In ultimul timp s'a ocupat în deosebi cu biologia şi biochimia bătrâneţii.

Paricid (dr.), omorirea ambilor sau unuia din părinţii legitimi, naturali sau adoptivi, sau oricărui ascendent legitim. In Franţa e pedepsit cu moartea, la noi cu munca silnică pe viaţă, pedeapsa neputând fi redusă.

Paris, capit. Franţei, ant. Lutetia, 4,765.000 loc. Aşezat pe ambele maluri ale fl. Seine, într'un nod de vechi drumuri comerciale, P.-ul are monumente frumoase, bulevarde largi, parcuri, palate (Louvre, Luxembourg, etc.). Industrie desvoltată. Universitate veche şi renumită.

Paris Gaston, erudit franc. (n. 1839 † 1903). Membru al Acad. franc. Iniţiatorul cercet. dialect. în Franţa, întemeietorul societ. lingvistice, prof. la Ecole des Hautes Études şi la Collège de France. Histoire poétique de Charlemagne, La poésie du Moyen Age. A întemeiat rev. filol. „Romania". Cunoscător al limbii rom. şi prof. al multor filol. rom.

Paris (Alexandros), al doilea fiu al reg. Troiei, Priamos şi a Hekabei. Fiind predestinat să aducă nenoriciri asupra oraşului T., a fost aruncat pe muntele Ida, unde l-a alăptat o ursoaică. Eris (zeiţa certei) aruncând, la un ospăţ, un măr de aur, între zeiţele Hera, Aphrodithe şi Athene, cu inscripţia „Celei mai frumoase", ac. au rugat pe P. să hotărască. El îl dă Aphrodithei (Venus), care l-a ajutat să răpească pe frum. Hellena, soţia lui Menelaos, pricinuind răsb. troian.

Paris Paulin, erudit scriit. franc. (n. 1800 † 1881). Are studii asupra literaturii franc. din evul mediu. A publicat: Chansons de geste. A adaptat: les Aventures de maître Renard, les Romans de la table ronde, şi l'Histoire littéraire de la France.

Paritate, egalitate. La bursă înseamnă stabilirea raportului între 2 sau mai multe feluri de bani, apoi calcularea cursului hârtiilor de valoare dela diferite burse pe cursul unei pieţi date, şi calcularea preţurilor cerealelor notate în gările din provincie pe preţurile bursei, luându-se în considerare şi cheltuielile de transport.

Parker sir Gilbert, literat engl. (n. 1862). Reprezintă moravurile ţării sale în: Pierre and his people, the steats of the Mighty.

Parkinson James, medic engl. (n. 1755 † 1824), cunoscut prin descrierea boalei „paralizia agitantă", care-i poartă numele.

Parlament, numirea dată adunărilor legiuitoare: camerii şi senatului.

Parlamentarism, (dr.) sistem de guvernare a statului prin delegarea suveranității naționale, puterii legiuitoare, numită parlament, compusă din Cameră și Senat. Parlamentarii se aleg prin votul cetățenilor (v. alegeri).

Parma, oraș mare și frumos din Italia cu 64.000 loc. Universitate veche (1505), capit. prov. P. cu 3470 *kmp.* și 362.000 loc. Capit. fostului ducat P.-Piacenza. Faianțe, fabr. de hârtie.

Parma și Piacenza, Ducatul de —, vechi stat suveran în Ital. de N., creat de papa Pius al III, pt. fiul său Pietro Luigi Farnese (1545), ai cărei succesori se sting în 1731, ajungând în stăp. Burbonilor din Spania (Don Carlos), în 1805 incorporat imp. franc., în 1815 arhiducesei Maria Luiza, soția lui Napoleon, în 1847 ducelui de Lucca, Carol al VI, iar în 1859 alăturat Italiei.

Parmenides din Elea, filos. gr. antic († sec. al V a. Chr.), șeful școalei eleate. Este rațional[ist], monist, susține acosmismul: Percepția senzorială este înșelătoare, numai prelucrarea datelor sensibile de către rațiune pune ordine în diversitatea și mobilitatea lucrurilor. Numai ceea ce există este real și poate fi obiect al gândirii (existența corporală și spațială). Există o singură realitate: cosmosul, imobil, infinit, veșnic, omogen, în tot unitar și indecomposabil, cu forma sferică. *Materiile* ce au alcătuit lumea sunt eterul (foc ușor, luminos) și massa compactă obscură și grea, din care s'a născut pământul. Amestecul acestor două „principii" îl face divinitatea atot domnitoare prin avântul („eros") ei, îmboldit[or]ul inițial al tuturor lucrurilor. A scris „Peri physeos" (Despre natură).

Parnas, masiv din Grecia, 2459 m., cu două vrf. și pășuni bune. Cei vechi au făcut din P. locuința Muzelor.

Parnell Charles Stewart (n. 1846 † 1891), om politic irlandez, luptător dârz pentru libertatea Irlandezilor, asupra cărora a avut mare *influență*, numit și „regele neîncoronat al Irlandezilor". S'a aliat cu Gladstone, pentru a câștiga Irlandezilor guvernarea autonomă, dar n'a izbutit.

Parny Evariste-Désiré de Forges de —, poet franc. (n. 1753 † 1814). Voltaire îi scria: „Mon cher Tibulle". Are o parodie licențioasă a Bibliei: „Guerre des dieux" și „Poésies érotiques".

Parodia, poezie cu formă și ton serios, dar cu sens comic. În p. poeții îmbracă sub forma unor opere serioase cunoscute un conținut ridicol. Topîrceanu (v. c.) a scris parodii în forma pocziilor lui Bolintineanu, Goga, Cerna, etc.

Parodi, 1. **Dominique** Alexandre, literat franc. (n. 1824) † 1901). Este cunoscut ca autor dramatic cu versuri corneliene: Rome sauvée, Rome vaincue, la Reine Juana, etc. — 2. **Dominique**, fiul precedentului, filos. franc. cotemp., inspector general al instrucțiunii publice. A scris: „Le problème moral et la pensée contemporaine, o nouă întroducere în etică, Traditionalisme et démocratie, Les bases psychologiques de la vie morale, și cunoscuta „Philosophie contemporaine en France".

Parohie, comunitate *bisericească* supusă jurisdicțiunii unui preot. **Paroh**, preot al unei parohii. **Parohială**, casa —, locuința parohului, proprietatea parohiei.

Paros, una din ins. Ciclade la S. de Delos; însemnată altădată prin marmora sa frumoasă din muntele Sf. Ilie (771 m.). 9.000 loc. Capit. Paros, cu 5000 loc.

Parotidă (anat.), glande salivare așezate sub ureche.

Parotidită epidemică (med.), v. Oreion.

Paroxism (gr.), momentul culminant al unei pasiuni ori senzații; m. c. al boalei.

Paroxiton, în gramatica greacă cuvântul accentuat pe penultima.

Parși, aderenții din zilele noastre ai Parsismului (v. c.), cari locuiesc mai ales în ținutul orașului Bombay. Ei își expun morții în turnurile „tăcerii", pradă păsărilor răpitoare, ca să nu infecteze ceeace este curat.

Parsifal (Parzival), erou dintr'o tradiție bretonă în legătură cu cilul Graallului (v. c.). Chrétien de Troyes și Wolfram von Eschenbach (v. c.) au prelucrat poetic povestea legendară a lui P., iar Wagner a scris libretul și muzica operei P, inspirate din același izvor.

Parsism, *vechea religiune a Perșilor*, întemeiată de Zoroastru, care admite două principii: Ormuzd (al binelui) și Ahriman (al răului). Materia (așadar și trupul omului) e dela cel rău și prin urmare trebue nimicită. Acești doi zei luptă unul cu altul; lupta lor durează 9000 ani și se va termina cu înfrângerea lui Ahriman. P-ul are și în zilele noastre un număr mai mic de aderenți numiți Parși.

Pars pro toto, partea în locul totului, figură retorică: 50 de capete (în loc de 50 oameni); 2. Sofism, care constă în a lua partea în locul totului (v. sinecdoeă).

Parsons *Sir Charles Hegemon* (n. 1854), tehnician englez. A înventat în 1883 turbina cu vapori, care poartă astăzi numele lui.

Parte civilă (dr.), 1. persoana care, într'o afacere penală, lucrează în numele sau împotriva acuzatului; 2. A se constitui p. c. = a cere repararea unor prejudicii (pagube) suferite, pe lângă amenda la care acuzatul este condamnat; 3. Orice persoană care, suferind vreo pagubă în urma unei infracțiuni, cere ca delicventul să-l despăgubească în bani. Amănuntele despre condițiile când cineva poate fi p. c. și drepturile ce le are se găsesc în procedura penală.

Parte disponibilă [porțiune d.] (dr.), este partea din avere care se poate înstrăina prin succesiune, față de Parte a legitimă care este inalienabilă. Ea constă din $^1/_2$ averea testatorului sau donatorului care are la moartea sa 1 copil legitim, $^1/_3$ dacă lasă 2 copii, $^1/_4$ dacă lasă 3 sau mai mulți copii. $^1/_2$ dacă lasă ambii părinți în viață, $^1/_3$ dacă lasă numai *unul*.

Partenie P. (n. 1883), directorul seminarului Central din București; preot la Râmnicul Vâlcii, deputat liberal (1919—20, 1922—26); inspector al seminarelor. A publicat: Mitropolitul Anastasie Crimca al Moldovei (1907); Boierul Dragușin, Schițe și însemnări (1923) și alte articole și nuvele prin diferite ziare și reviste.

Partenogeneză (biol.), înmulțire unisexuată: organismul tânăr se desvoltă dintr'o celulă ou nefecundată.

Parthia, numele vechiu al Khorassanului, reg. locuită de Parți, întinzându-se dela Marea Caspică până la fl. Indus, la Eufrat, având urm. orașe: Ecbatana, Seleucia și Ctesiphon.

Parthii, vechiu popor scitic, care locuia în Parthia (v. c.). A fost supus Asirienilor, Mezilor și Perșilor, iar după moartea lui Alex. cel Mare Seleucizilor. Răsculându-se, reușesc, sub regele Arsakes, să alcătuiască un puternic imperiu (255 a. Chr.). Erau abili călăreți și buni arcași, când se retrăgeau, peste umăr dau drum săgeților pt. a împiedeca urmărirea dușm. Imperiul a luptat mult contra Romanilor, bătând armata română a lui Crassus, la Carrae (53). Imp. Traian reușește să detroneze pe regele lor Chosaves I. În 226 au fost supuși de Artaxerxes, împ. persan, omorînd pe ultimul *arsacid*, Artaban al IV, întemeiând dinastia Sassanizilor. Vorbiau limba partică, v. Iranian.

Particularism, tendința de separare. Tendința statelor particulare dintr'o confederație de state să capete o independență mai mare.

Parte de moștenire (dr.), v. Succesiune, cf. parte disponibilă.

Partidele politice din România. 1. **Partidul național-liberal.** Acesta este cel mai vechiu partid și care a guvernat mai mult în Rom. veche și chiar și în cea nouă (1922—26, 1927—8). A contribuit f. mult la consolidarea și progresul vechiului regat și la înfăptuirea României Mari, prin cei trei mari oameni, cari ia avut în *fruntea partidului*: I. Brătianu, tatăl și fiul († 1928) și D. A Sturdza. Președintele partidului dela 1923 e: Vintilă Brătianu. — Partidul național condus de N. Iorga. înființat la 1910 numit atunci „naționalist-democrat". A avut o importanță excepțională în pregătirea și susținerea sufletească-morală a unității a tuturor Rom., ca și a marilor reforme, improprietărirea țăranilor, votul universal, etc. A fuzionat în 1925 cu partidul național rom. din Ardeal pentru a da un mare și puternic partid țării, dar în 1926 fusiunea s'a desfăcut. — 3. Partidul poporului înființat în 1918, în Moldova de generalul Alex. Averescu. După războiu imediat a fost cel mai popular partid din țară, la care s'a atașat o fracțiune a partidului național din Ardeal condusă de Oct. Goga. In două guvernări (1920—21; 1926—27) și-a măcinat o bună parte din popularitate. — 4. Partidul național-țărănesc sub șefia lui Iuliu Maniu. Se compune din vechiul partid național rom. din Transilvania pentru desrobirea căruia a lucrat foarte intens și din noul partid țărănesc din vechiul regat și Basarabia de sub șefia lui Ion Mihalache, fuzionate în 1926. Prin lupte de mai mulți ani a izbutit să ajungă cel mai popular partid, care astăzi (dela 1928) guvernează țara. — Afară de aceste partide rom. mai sunt două minoritare: 1. Partidul maghiar, de sub șefia lui Gh. Bethlen și 2. Partidul german de sub șefia lui Hans Otto Roth. A căutat să solidarizeze pe toți Germ. din România, dar de fapt conducătorii politici sunt exclusiv Sașii din Ardeal. — Partidul socialist înghebat în pripă cu elemente străine, a fost desființat pentru tendințele lui antiromânești și contra statului, acum s'a înființat din nou, având câțiva deputați în parlament.

Parții, v. Parthii.

Partitură se numește notarea unei compoziții vocale sau instrumentale pentru mai multe voci sau instrumente în așa fel, încât fiecare voce sau instrument e scris pe un portament separat.

Pârvan Vasile, prof. de istorie veche, epigrafie și antichități la univ., directorul Muzeului de antichități din Buc. (n. 1882 † 1927). Membru, vicepreședinte și secretar general al Acad. rom., membru corespondent al Inst. arheol. germ., asociat la crearea inst. Sud-Est european, cu prof. N. Iorga, și al asoc. pt. studiul și reforma socială (cu prof. D. Gusti), secretar al secțiunii ist. dela Acad. rom. (1919—1926), prof. fondator la univ. rom. din Cluj (cursuri de istoria veche și ist. Artelor), fondator și di-

rector al Şcoalei rom. din Roma, al societ. de editură „Cultura Naţională", membru coresp. la Pontifica Accad. Romana di Archeologia şi la Reale Società di Storia Patria, chemat pt. cursuri la univ. din Cambridge (1925), profesor agreat la Sorbona, etc. Marc şi neobosit cercetător ştiinţific în domeniul

istoriei Rom. şi al ist. antice, V. P. deschide campaniile de săpături arheol. (cetatea Ulmetum, în Oltenia, şi Abrittus în jud. Caliacra în 1915; Histria 1913, 1916, 1925), etc., obţinând rezultate de covârşitoare importanţă, în urma unei prodigioase şi incomparabile activităţi, care îl consacră drept un mare „maestru nu numai în Rom." (Albert Garnier). P. este în acelaşi timp şi un profund filosof, trăindu-şi adânc până la magie convingerile filos., având sentimentul puternic şi intens al tragicului universal şi al destinului uman (D. Gusti). Care este sensul vieţii şi al morţii, ce este destinul, sunt problemele, care-l preocupă, chiar atunci când desgroapă tainele antichităţii, din ascunzişul pământului: „Soarta nu este o întâmplare, ci o veşnică lege a evoluţiei vieţii organice şi spirituale în cosmos"... aceasta era convingerea întregii lui activităţi. Mare stilist, P. scrie pagini fastuoase, pline de simţire, în care se împletesc erudiţia savantului şi emotivitatea artistului, cu o rară măestrie: pagini vrednice de antologie (Memoriale, Au căzut pentru libertate, Parentalia, etc.) Concepţia lui despre filos. istoriei înfăţişează, cu acelaşi fast şi erudiţie, convingerile sale (o concepţie gravă, aproape tragică despre viaţă, cultul pios al amintirii lăsate în resturi şi ruine... cultul entuziast al geniului omenesc, continuu învins şi continuu din nou biruitor) în „Idei şi forme istorice". Lucrări fundamentale, pe lângă cele citate: Salsovia (1906), Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche, (Breslau 1909), Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman (Buc. 1911), Cetatea Tropaeum (1911 şi 1925), Cetatea Ulmetum (1913), Histria (1916), Idei fundamentale ale culturii sociale contemp. (Arh. pt. Şt. şi ref. soc. 1919), Sulle origine della civiltà romena, (Roma, 1922), Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării (col. „Ţara Noastră, 1923), Getica, o pretoistorie a Daciei (1926), Dacia, An outline of the Early civilisations of the Carpatho-Danubian Lands (Cambridge univ. Press), etc. etc. Pentru personalitatea lui P. şi opera sa, cf. Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială, Nr. 3—4, 1928, an. VII, unde se găsesc informaţii complecte; cf. Getica, Creştinismul la Români.

Parvus, pseudonimul scriitorului socialpolitic **Aleksander Helphand** (n. 1867 † 1924), surghiunit în 1905 la Siberia. Adversar al Bolşevismului.

Paşă, titlul înalţilor demitari militari şi civili în Turcia, de obiceiu guvernatorii unor districte numite **paşalâcuri.**

Paşalâc sau **vilaet**, ţară sau provincie supusă Turciei şi guvernată de un Paşă.

Paşaport (franc.), 1. Certificat pentru călătoria în ţări străine, cu descrierea şi fotografia călătorului. Frontierele unor ţări din Europa apuseană se pot trece şi fără P.

Pasărea, mănăstire de călugăriţe (jud. Ilfov) zidită la 1813, de arhimandritul Timoftei dela Cernica şi inoită la 1846 de arhim. Calinic din Cernia. P. are avere frumoasă şi 151 călugăriţe, apoi o şcoală pentru 74 orfane de războiu, care primesc aici educaţie şi învăţătură 4 ani.

Păsări (zool.), Aves. Vertrebate cu sânge cald, acoperite cu pene, cele mai multe în stare de a sbura. Au inimă cu două ventricule şi două auricule şi respiră prin plămâni. Gura transformată în cioc, acoperit pe suprafaţa sa exteroară cu o substanţă cornoasă. N'au dinţi. Membrele anterioare sunt transformate în aripi. Fac ouă cu coajă dură, pe care le clocesc.

Pasau, oraş din Germania (Bavaria) cu 26.000 loc. Catedrală frumoasă. Metalurgie. Port la Dunăre la confl. Innului.

Pascal Blaise (n. 1623 † 1662), matematician, fizician şi filosof francez. A fost precoce, la vârsta de 16 ani a scris o lucrare admirabilă despre conice, de unde este cunoscută teorema lui P.: laturile opuse ale unui hexagon înscris într'o conică se întâlnesc două câte două în trei puncte colineare. Este important triunghiul aritmetic al lui P. care joacă rol la puterea unui binom. In afară de acestea are o mulţime de descoperiri în matematică. In fizică primul a întrebuinţat barometrul pentru măsurarea înălţimilor, în hidrostatică a enunţat principiul transmiterii integrale a presiunilor, numit după dânsul. A inventat o maşină de calculat. Retras la Port-Royal, trăieşte o viaţă de ascet şi susţine pe Jansenişti în cearta celebră asupra „graţiei". In „Provinciales" (18 scrisori) satirizează crud pe ezuiţi. P. armonizează credinţa cu ştiinţa. El avea de gând să scrie o vastă apologie a religiei creştine, din care au rămas frânturi minunate şi genialele „Pensées". Caută să arate superioritatea credinţii faţă de raţiune, care duce la pesimism şi scepticism. Prin scrierile sale filozofico-lit. P. a contribuit mult la fixarea prozei franc.

Pascaly Mihail (n. 1831 † 1882). Actor dramatic din generaţia eroică, fost societar şi director al Teatrului Naţional din Bucureşti. A avut creaţii mai ales în repertoriul naţional.

Paşcani (1065 loc.), com. urb. jud. Fălticeni, reşed. pl. Paşcani. La care au fost alipite satele: Paşcani-Târg, Paşcani-Gară, Paşcani-Vatră, Fântânele, Blăgeşti, Sodomeni şi Boşteni dela com. rur. Paşcani. Medic, spital, infirmerie. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală, Ateliere de reparaţiuni pentru materialul rulant C. F. R. De aici se merge spre mănăstirile mari: Neamţul, Agapia şi Văratecul.

Paşcanu Mihail, fost prof. la facultatea de dr. din Buc. (1879 † 1927). Scrieri: Asupra originei veciniei, Moartea Cleopatrei, etc.

Pascarella Cesare, poet şi pictor italian (n. 1858). A scris frumoase sonete, dintre care cele mai însemnate sunt: Villa Gloria, La Scoperta dell' America, etc.

Pascu Giorge, prof. de limba rom. la univ. din Iaşi, directorul rev. „Revista critică" (1927), autor a m. multe lucrări: Despre cimilituri (1910—11); Sufixele româneşti (1916), prem. de Acad. rom.: Beiträge zur Geschichte der rum. Philologie (1920); Istoria lit. rom.; sec. al XVI al XVII şi al XVIII (3 vol.); Viaţa şi operele lui D. Cantemir (1924); Dictionnaire étymologique macédoroumain, etc. şi articole prin div. rev.

Pas de Calais, în engl. Strait of Dover, strâmtoare între M. Mânecii şi M. Nordului. Lărg. 33.5 km. Adânc. max. 72 m. cea mai mică 25 m.

Paserelă (marină), locul unde stă comandantul vasului spre a conduce vasul. Se mai numeşte şi comandă.

Pasici Nicola (n. 1846 † 1926), om de stat al Serbiei, inginer. In 1891 prim ministru. A participat la atentatul contra regelui Milan, refugiindu-se din Serbia, a stat şi în România. Numai după asasinarea regelui Alexandru, s'a întors în ţară. La izbucnirea războiului mondial e a cincia oară prim ministru, şi conducătorul întregii diplomaţii care a creiat Serbia de astăzi. Prim ministru dela 1913—1918, când s'a întemeiat noul regat Sârbo-Cr.-Sloven, al cărui cel dintâi prim ministru rămâne. Dimisionând de mai multe ori, a fost totdeauna împuternicit cu conducerea guvernului până la moarte. Era aderentul fervent al centralismului şi al supremaţiei sârbeşti, ajungând în conflict grav cu Croaţii.

Pasiune (psihol.), stare afectivă durabilă şi stabilă rezultând din predominarea unei înclinaţiuni (tendinţe) favorizată de situaţiuni externe. P. îşi are rădăcini adânci în dispoziţiile native individuale (ex. avariţia, ura, gelozia, invidia) şi o caracterizată prin invadarea întregii vieţi sufleteşti.

Pasiv, (psihol.), 1. care sufere, fără să reacţioneze (răspundă); 2. (gram.) : verb pasiv = care arată că subiectul primeşte (sufere) lucrarea altcuiva. Ex.: A fi lăudat. Se conjugă auxiliarul la toate timpurile, modurile, participiul rămânând invariabil: sunt lăudat, eram l., voiu fi lăudat, aş fi l., etc.; 3. (Contabilitate): totalul datoriilor cuiva. Opus activ.

Pasklevič Ivan Fedorovič, general rus (n. 1782 † 1856). In 1831 a suprimat răscoala polonă, întrând în Varşovia. In revol. din 1848 din Transilvania, conducătorul armatei ruseşti, venite împotriva Ungurilor, silindu-i se să predeie la Siria.

„Pasquinata" (lit. ital.), speţă de poezie satirică, folosită ca mijloc de protestare în secolul al XV, în Italia. P. era un mijloc prin care publicul îşi arăta părerile. La început, după cum făceau şi clasicii, se acăţă o poezie latinească de „torso" (v. c.) statuei „Pasquino". Se arătau elucubraţiile academicianilor ori pedanteriile învăţătorilor acestora. P.-protest s'a ivit în jurul polemicilor ce au avut loc când a murit Papa Leon al X în conclavul pentru alegerea Papei Adrian al VI. De atunci situaţia lui Pasquino, loc de clevetire şi protest pentru publicul Romei, cu acest prilej, deveni tribuna P-lor (v. Aretino).

Passarge (Siegfried), geogr. germ. (n. 1867), prof. universitar la Hamburg. A scris între altele: Afrika, Morphologischer Atlas I, Beobachtungen, Klima und Landschaft, etc.

Passer (zool.), Vrabie, gen al Fringillidelor, pasăre extraordinar de răspândită. P. domesticus, Vrabia comună. P. montanus, Vrabie de câmp.

Passy Frédéric (n. 1822 † 1912), econ. și pacifist francez, academician, deputat, senator, distins cu premiul Nobel (1901). Opere principale: „La guerre et la paix", „La solidarité du travail et du capital", „Instruction et moralité", „Verités et paradoxes", etc.

Pastă de zinc (med.), conține 25% oxid de zinc. Se dă în multe afecțiuni ale pielii.

Pastel, desemn în colori cu creionul, pe hârtie păroasă sau canava, pregătită pt. ac. scop. Fiindcă desenul se poate șterge ușor, el trebuie fixat cu un fixativ special, ferit de umiditate, soare, praf. Artiști m. import. din sec. al XVIII: Boucher, J. Vivien, Lundberg, etc.; contimp.: Gandara, Besnard, etc.

Pastel (estetica lit.) O speță deobiceiu în versuri a poeziei lirice descriptive, în care poetul ne arată sentimentele sale pentru un colț din natură. Numirea P. derivă dela tabloul din pictură lucrată în „pastel" (creioane colorate). In lit. rom. au scris P.-luri Gh. Coșbuc, St. O. Iosif, V. Alecsandri, ș. a.

Pasternak Boris Leonidovič, poet rus (n. 1890). A scris poezii: „Deasupra obstacolelor" (1917), „Sora mea viața", „Teme și variațiuni". Aduce inovațiuni în formă. In poeme, e desordonat, cu fraze neisprăvite, dând astfel o nouă formă poeziei lirice, care va influența pe contemporani. A scris: „Nuvele", 1925.

Pasteur Louis, chimist și fiziolog franc. (n. 1820 † 1895), cercetător genial, ale cărui lucrări asupra chimiei fermentației sunt fundamentale și l au condus mai târziu la studiul bacteriilor și rolului lor patogen. Prin descoperirile sale în această direcție P. a devenit întemeietorul bacteriologiei și deci reformatorul medicinii moderne, ale cărei doctrine actuale se bazează aproape complet pe opera pasteuriană. Intre altele P. a imaginat a sa genială vaccinare contra turbării, care stă la baza întregii vaccino- și seroterapii. Acest mare francez, a cărui operă se caracterizează prin claritate și metodă, e cu drept considerat unul dintre cei m. mari binefăcători ai omenirii (v. Instit. Pasteur).

Pasteurizare (med.), metodă prin care se conservă alimente lichide (lapte, bere, etc.), fără să li se strice gustul: se încălzește puțin timp la 60°—90°. Cei mai mulți microbi, nu însă și sporii lor, se nimicesc. P. deci nu duce la o perfectă sterilizare.

Paști (evr. și grec. Pascha), principala sărbătoare a bisericei creștine, pentru comemorarea învierii lui Isus Christos. P. sărbătorilor P.-ilor au fost mari certe în primele secole ale creștinismului, cărora le-a pus capăt sinodul I ecumenic dela Nicea (325), hotărînd, ca Sf. P. să se serbeze totdeauna după 21 Martie, și anume, în Duminecа I după ivirea lunei pline. La caz că ar cădea deodată cu cele evreești, P.-le creștine se amână cu încă o săptămână. Deaceea, sărb. P.-lor e mobilă și cade între 22 Martie și 25 Aprilie.

Pastiș, operă literară sau artistică, în care se imită maniera altor artiști. Poate avea și tendință satirică sau critică.

Pastorală (muzică), e numirea compozițiilor muzicale în gen idilic cu reminiscențe din natură și cântece de păstori, simple, nemeșteșugite. 2. (lit.) Poezia P. are subiect din viața dela țară, la origine din viața păstorilor. Mai de mult poezia P. alcătuia un gen separat al lit. Azi poezia P. idilică se alătură genului liric. 3. Piesă de teatru ale cărei personaje sunt păstori. 4. Pastor Fido, de Guarini (v. c.)

Pastorală, epistolă —, scrisoarea ce o adresează un episcop preoților și credincioșilor săi, mai ales cu prilejul sărbătorilor mai mari, cuprinzând învățături dogmatice și îndemnuri la viață morală. Se numesc E. P. și epistolele Sf. Apostol Pavel către Timoteiu și Tit.

Pastor Ludwig von —, istoric germ. (n. 1854), directorul Muzeului roman austriac de ist., autorul import. lucr.: Geschichte de Păpste.

Pasvantoglu Osman, insurgent turc (n. 1758 † 1807), vestit prin incursiunile de pe țărmul Dunării, atât în Tara Românească, cât și în Bulgaria în regiunea Rusciuk-Oltenița, băgând groaza printre locuitorii satelor pe unde trecea. De atunci a rămas zicala „ca pe vremea lui Pasvante".

„Pásztortüz", revistă magh. apare la Cluj, de 2 ori pe lună, cu un bogat cuprins literar-beletristic și științific. Primredactor: György Lajos.

Patagonia, regiune din S.-ul Americii de S. Podiș înalt, climă uscată, excesivă. Suprаf. 793980 kmp. Continuă spre S. cu Țara Focului, P. este împărțită politicește între Argentina și Chili. Populația rară formată din coloniști la N. și din Indigeni, Patagoni, în S. Coloarea galbenă-măslinie, rest al rasei paleoamericane, sunt nomazi și vânători.

Pătârlagele (2104 loc.), com. rur. jud. Buzău, reșed. pl. Buzău. Formată din satele: Crângu, Fundăturile, Horjani, Pătârlagele, Stroești, Valea Viei. Primăria la Pătârlagele. Perc. locală. Judec. de ocol. Of. P. local. Școală de meserii. Medic, spital, farmacie. G. locală.

Patenta era un impozit cerut de stat oricărui locuitor care făcea comerț sau industrie, ori exercita anumite profesiuni libere (de ex.: avocatura, etc.). P. a fost înlocuită prin legea din 1 Aug. 1923 a impozitului elementar asupra veniturilor întreprinderilor comerciale și industriale.

Paternitate (dr.), legătura dintre tată și copilul său. In legea franc. și rom. din țara veche P. nu se poate cerceta, ea fiind nesigură. Se deosebesc: P. legitimă, rezultată din căsătorie, P. naturală, în afară de căsătorie și P. civilă, creată prin adopțiune (v. c.). Raportul dintre copii și părinți = filiațiune.

Paternoster, mașină hidraulică, constând fie dintr'o roată, fie dintr'un lanț închis, prevăzută cu găleți care se cufundă în apă și ies pline cu apă, servind astfel la ridicarea apei la înălțimi mici unde sau e adunată într'un bazin sau se conduce prin canale la locul de utilizare.

Patimi, sfintele —, suferințele lui Isus Christos, răstignirea și moartea lui. Comemorarea P.-lor se face în Vinerea Mare, numită și Vinerea Patimilor. In ajunul acestei zile se citesc în biserică 12 capitole din Evangheliі, care toate, istorisesc P.-le lui Isus, moartea și înmormântarea lui.

Patinaj, cuprinde două mari varietăți: P. de viteză și P. de figuri. P. de viteză și fond este un sport cunoscut încă din timpurile cele mai vechi, practicat cu ajutorul unor patine de os, apoi în sec. al XIV se introduc patinele de fier. Patinele moderne de viteză le-a inventat Axel Paulsen la 1880. Patinele întrebuințate azi, constau dintr'o lamă de oțel de 42 cm. lungime, fixată într'un tub de aluminiu, iar acesta fixat prin 2 conuri de aluminiu pe ghetele speciale, ușoare. Pista de gheață trebue să fie de 100 m. circumferință, cu 2 cercuri, ca la concursurile pe distanțe mari (10.000) să poată fugi doi concurenți deodată, având în vedere durata lungă a parcursului. Concursurile sunt individuale, clasarea concurenților se face pe baza timpului obținut. Concursuri de viteză s'au organizat chiar la începutul sec. trecut, dar rezultate serioase și controlate avem numai dela înființarea Federațiunei Internaționale de Patinaj (International Eislauf Verein, 1892). Din anul 1924 s'a introdus Olimpiada de iarnă după modelul olimpiadelor atletice. Prima s'a ținut în anul 1924 la Chamonix, iar a doua în 1928 la St. Moritz și vor succeda tot la 4 ani, la începutul anului olimpic. Distanțele oficiale ale concursurilor sunt 500 m, 1500, 5000 și 10.000 m. In fiecare an se organizează campionatul Europei; atât la concursurile pentru campionatul lumii, cât și la acele pentru campionatul Europei clasarea se face în așa fel că titlul de campion îl obține patinerul, care pe toate parcursurile se clasează cu mai puține puncte (locul I un punct, al II 2 puncte, etc.). La noi în această ramură sportivă conduce Clujul, cu cea mai bună pistă și cu cei mai de seamă patinori.

Patogenie (med.), ram al medicinei care studiază împrejurările, ce dau naștere unei boli.

Patologie (med.), ram al medicinei care se ocupă cu descrierea boalelor și cauzelor lor.

Pătrășeani, lupta dela — (8 Aug. 1917). Episod din marea bătălie dela Mărășești. Atacul este dat de Germ. pe frontul ținut de trupele rusești, care pierd localitatea cu pierderi foarte mari.

Pătrășcanu D. D., prozator român, (n. 1872). S'a remarcat în cercul rev. „Viața românească" din Iași. Scrie într'un stil simplu, uneori depășește domeniul artei, trecând în acel al criticei sociale. Atitudinea din timpul neutralității și a războiului de întregire l-a aruncat în umbră pe D. P. Ultimele lucrări sunt dealtfel tendențioase și n'au mult a face cu arta, încercând mai mult să pledeze pentru justificare. Scrieri „Schițe și Amintiri", „Timoteiu Mucenicul", „Candidat fără noroc", „Domnul Nae", „Un prânz de gală".

Pătrășcolu V. Nicolae, Sublocotenent în Reg. 18 Gorj. In timpul războiului din 1916, s'a distins printr'un act de mare bravură. In luptele din Valea Jiului, în noaptea de 14 Oct. 1916, se strecoară cu 30 oameni, străpunge și cade în spatele frontului german la Arsuri, produce panică în trupe, pătrunde până la artileria inamică și capturează două baterii de obuziere pe care le întoarce contra inamicului în derută.

Pătrașcu George. Pictor, profesor la Școala de bele-arte din București (n. 1872). Elev al lui Grigorescu, i-a continuat maniera și vechiul impresionism românesc. E un măestru al picturii românești, care excelează în nota tragică: peisajiile sale au o atmosferă de furtună, peisajele râpoase sunt deosebit de triste, naturile moarte grele. Cunoscut mai ales ca pictor al țărmurilor mării pentru care are o deosebită predilecție. In ultimul timp a dat și peisaje venețiene. Juriul Salonului Oficial din 1925 l-a distins cu marele premiu.

Pătrașcu cel Bun (Petru I), Domn în Țara Rom. (1554—57). Fiul lui Radu Paisie și tatăl lui Petru Cercel și Mihaiu Viteazul. Atributul de „bun" i s'a adău-

gat pentru firea lui blândă şi religioasă, cu care a putut să câştige devotamentul tuturor boierilor săi. În scurta lui domnie, pătrunse în Ardeal împreună cu Lăpuşneanu ca să aşeze în scaunul ccl nou din Cluj pe regina Izabela şi clădi biserică din Râmnicu-Vâlcea. A murit pe tron şi c înmormântat la mân. Dealului.

Pătratul magic, v. Careu magic.

Pătrăuţi, mănăstire în Bucovina zidită de Ştefan cel Mare la 1487, fiind frumos zugrăvită.

Patria, organul politic zilnic al partidului naţional, întemeiat în 1919 în Sibiu şi transferat la Cluj unde apare şi acum (1929). Primul director a fost Ion Agârbiceanu (1919—1927) şi Ion Clopoţel (dela 1927). Apare în 12 mii exemplare, răspândit în cea mai mare parte în Transilvania. Colaboratori externi sunt membrii fruntaşi ai partidului din Cluj şi din provincie.

Patriarh (gr.). 1. bătrân venerabil, capul unei familii sau al unei naţiuni; 2. Strămoşii poporului evreesc: Avraam, Isaac şi Iacob; 3. În cele dintâi secole ale erei noastre s'au numit P-i episcopii celor 4 biserici întemeiate de apostoli: Roma, Alexandria, Antiohia şi Ierusalim, iar din secolul IV şi cei dela Constantinopol. Acest din urmă şi-a luat titlul de P. ecumenic. Mai târziu au primit titlul de P. şi alţi episcopi, de ex. cei dela Carlovi, Moscova, Veneţia, Lisabona, etc. Aceştia însă nu sunt consideraţi ca egali în rang cu cei 5 P. din vremile vechi. în anul 1922 şi mitropolitul primat al Românici a fost ridicat la rangul de P.

Patriarhie, teritorul asupra căruia se extinde jurisdicţiunea unui patriarh, cuprinzând mai multe mitropolii şi eparhii. Până în sec. al III au existat trei Patriarhii: Roma, Alexandria şi Antiochia, la care s'a adăugat în sec. al IV cea dela Constantinopol, iar în sec. al V cea dela Ierusalim. Sfera de influenţă a P.-ilor orientale s'a redus aproape la nimic pe urma invaziei Turcilor şi Arabilor. Abia în sec al XVIII a reînviat înrâurirea lor. În timpul mai nou se numesc P.-ii mai multe mitropolii atât în Orient cât şi Occident, dar, fără jurisdicţiune patriarhală.

Patricienii, membrii familiilor aristocratice băştinaşe din Roma şi descendenţii lor. Dela început pop. rom. era împărţit în două clase distincte: a patricienilor şi a plebeilor (v. c.). Cea din urmă însă, după îndelungate lupte numai, a putut obţine dela patricieni drepturi civile şi politice (v. Tribuni).

Patristică (filos.), v. Medieval, Filosofia.

Patroklos, erou gr., prietenul lui Achille, pe care l-a urmat la asediul Troii. Omorît fiind de Hector, Achille părăseşte inactivitatea pt. ca să răsb. moartea lui (v. Iliada).

Patrologia sau Patristica (grec.), istoria vieţii şi activităţii literare a Sfinţilor Părinţi. Ea este o ramură importantă a ist. biseric. Cele mai renumite scrieri patrologice sunt: I. Fessler, Institutiones Patrologiae, 1851, şi I. Allzog, Grundriss der Patrologie, 1886

Patron. 1. Sfântul, faţă de care o ţară, un oraş, o provincie, o corporaţiune ori chiar un individ manifestează un cult deosebit. De ex. Sf. Nicolae e P. săracilor, Sf. Sava P. Jugoslaviei, etc. P.-ul indivizilor e de obiceiu sfântul al cărui nume îl poartă cineva. 2. Protector; 3. Proprietarul unui atelier; 4. Persoane fizice sau morale înzestrate cu dreptul de patronaj (v. c.); 5. Şeful unui vas mic, al unui remorcher ori al unei bărci de pescuit sau de transport în Marea Mediterană.

Patrulă (milit.), 1. Un detaşament mic cu misiunea de a cercetа şi supraveghea o regiune dată; 2. Vas de patrulă în marină se numeşte un vas de supraveghere încrucişând într'o regiune fixată.

Patti Adelina, cântăreaţă celebră italiană (n. 1843 † 1919). Una din cele mai importante reprezentante a belcantului posedând o coloratură desăvârşită. Concertele ei în toată lumea, au fost adevărate triumfuri.

Paul, nume de papi, m. însemnaţi: **P. al II**, dela 1464—1471. A excomunicat pe regele Boemiei, George Podiebrad, acuzându-l de mişcarea husită; coroana a dat-o regelui Mateiu Corvinul. — **P. al III** (Alessandro Farneze), dela 1534—1549 cu vastă cultură şi abil diplomat. A ţinut conciliul ecumenic dela Trident (1545) pt. a introduce reforme în bis. A luptat contra Protestanţilor, iar prin excomunicarea lui Henric al VIII al Angliei a pierdut bis. engl. În 1542 a introdus inchiziţia în Italia. — **P. al V** dela 1605—1621, pe timpul său s'a terminat, de Bernini, bis. Sf. Petru.

Paul, ţar al Rusiei, fiul Caterinei a II şi Petru al III (n. 1754 † 1801) dela 1796—1801. A luptat împotriva revoluţiei franc., trimiţând pe gener. Suvarow. Mai târziu s'a apropiat de Napoleon; moare asasinat de o conspiraţie a curţii, fiindcă demenţa sa inspira teamă.

Paul Hermann, celebru germanist, prof. la univ. din München (a murit în 1921), orb la bătrâneţe, autorul lucrărilor: Grundriss der germ. Philologie, Deutsches Wörterbuch, Uber den Sprachunterricht (1921), Aufgabe und Methode der Geschichtswissenschaften (1920), etc. Prin lucrarea sa „Prinzipien der Sprachgeschichte" (I, 1920), a infl. şi asupra desvoltării filol. române.

Paul Ion, prof de estetică la univ. din Cluj (n. 1857 † 1926). A studiat matematica şi ingineria, apoi liter. şi filos.

la Viena. Prof. la Caransebeş, Slatina, lic. Internat Iaşi, director în minist. instrucţiei, în 1906 prof. la catedra de estetică lit. din Iaşi, până la 1919, când se reîntoarce în Ardealul părinţilor săi. Bun prof. cu multă claritate în expunere şi deosebit elan, sortit să rămână în sufletul ascultătorilor; sfătuitor, sprijinitor şi călăuză a tinerimii, a contribuit în primul rând la crearea „Căminului Studentelor" din Cluj şi la mărirea lui. Lucrări: „Floricică Ceteraşul", dovedeşte m. talent de povestitor; „Nu-i nimic nou" roman istoric din 1848, premiat de V. Alecsandri; un curs de psihologie, altul de logică şi manuale de scoală. Colaborator la m. multe reviste.

Paul de Alep, arhidiacon din Antiohia, însoţind pe patriarhul Macarie (v. c.) în călătoriile sale prin Rom. în sec. al XVI, a scris o carte în limba arabă, cu preţioase date istorice privitoare la ţara şi poporul rom. tradusă de Emilia Cioran; a apărut în Bucureşti, 1900.

Paulsen Friedrich, filos. şi pedagog german (n. 1846 † 1908). Fost prof. la Berlin, etc. A scris o foarte bună etică System der Ethik (2 vol.) şi interesante lucrări de istoria învăţământului „Geschichte des gelehrten Unterrichts" cunoscuta Einleitung in die Philosophie (trad. rom. la Casa Şcoalelor), apoi Philosophia militans, etc. Partizan al criticismului, voluntarismului, evoluţionismului, panteismului şi Perfecţionismului etic (energism), finalist şi optimist.

Pauleseu Nicolae, medic rom. (n. 1869). Dr. în med. şi ştiinţe (Paris). Prof. de Fiziologie la univ. din Buc. Lucrări importante asupra fiziologiei glandei thiroide şi suprarenale, a ipofiziei şi acromegaliei, asupra fiziologiei celulelor canceroase. Studiile sale publicate în 1911—13, asupra formării glicogenului, a secreţiei interne a pancreasului şi a diabetului, au pregătit terenul pentru prepararea insulinei (v. c.). A colaborat la tratatul de Medicină a lui Lancereaux, iar în 1920—22, a publicat un mare tratat de fiziologie în limba franceză. Se ocupă cu filosofia, combătând transformismul, filos. materialistă şi monistă. E unul dintre conducătorii mişcării antisemite.

Pauperism, sărăcia în masă a unei ţări, sărăcirea câtorva clase ale unui popor.

Pausanias, bărbat de stat gr. (sec. al V a. Chr.), a învins pe Perşi la Platea (479), voind apoi să stăpânească Sparta şi Grecia întreagă, intră în legături chiar cu Xerxes, e acuzat de trădare. Se refugiază în templu unde e închis şi lăsat să moară de foame (474 a. Chr.).

Pavel apostolul, originar din Tarsus, fiul unor părinţi evrei, înzestraţi cu drept de cetăţean roman. Întâiu mare duşman al creştinismului, a plecat la Damasc, ca să prindă pe creştinii din acel oraş şi să-i aducă legaţi la Ierusalim. În drum a avut o visiune, arătându-i-se Christos şi îndemnându-l să îmbrăţişeze noua religie. Creştinându-se a devenit cel mai mare predicator al învăţăturilor lui Christos. A întreprins trei călătorii, răspândind noua religie şi întemeind comunităţi creştineşti în Asia Mică, Grecia şi la Roma, unde, cu Sf. Petru a organizat comunitatea creştinilor. Cu prilejul persecuţiilor lui Neron, în anul 67, a fost condamnat la moarte şi i s'a tăiat capul. Din călătoriile sale el a scris mai multe epistole, cari se citesc şi în zilele noastre la liturghie. Pomenirea Sf. P. se face la 29 Iunie, de-odată cu a Sf. Petru.

Pavel Mihail, episcop rom. unit de Oradea (n. 1827 † 1901). După terminarea studiilor în Viena şi Ungvâr, fu numit notar consistorial pentru Rom. din eparhia ruteană a Muncaciului, iar după trecerea acestora la eparhia Gherlei, trece şi el în aceeaşi calitate la Gherla. În 1860, vicar al Maramureşului, în care calitate a luptat pentru încorporarea oraşului Sighet la eparhia Gherlei, călătorind în acest scop la Viena şi Roma. În 1872 e numit episcop la Gherla, iar în 1878 la Oradea. Aici, a înzestrat catedrala cu lucruri de artă, a clădit case pentru canonici şi o şcoală primară rom. A dat însemnate ajutoare elevilor rom. dela şcoalele din Oradea, purtând o deosebită grijă şcoalelor din Beiuş, unde, a reclădit liceul, a înfiinţat cea dintâiu şcoală civilă de fete rom. şi internate pentru băieţi.

Pavelescu Cincinat, magistrat şi poet rom. (n. 1872). A scris poezii lirice erotice şi epigrame. A colaborat la mai multe reviste, fiind mult apreciat ca epigramist, debutând pe la 1890 în revista „Literatorul" a lui Macedonski. Desăvârşirea talentului său s'a făcut sub înrâurirea criticii dela „Convorbiri Critice", unde P. a publicat multe poezii, cu improvizaţie uşoară şi vervă. E laureat al marelui premiu naţional de poezie. — Scrieri: Epigrame.

Pavelescu Ion, poet rom. (n. 1889 † 1924). S'a remarcat mai ales în sonete şi epigrame. A scris: (cu Oreste) Zile de purpură, poem alegoric în versuri, Sigilli de aur (sonete, 1916), Epigrame şi epitafuri (1925), Sonete postume (1925).

Pavia, oraş întărit din Italia, fostă capit. regatului Lombarzilor. 45.000 loc. Universitate. Catedrale frumoase. Culturi de cereale. P. e capit. prov. P. cu 2888 kmp. şi 469.000 loc.

Pavo (zool.), Păun, gen al Pavoninelor, originar din India; la noi ca păsări decorative.

Pawlow Ivan Petrovič, medic şi psihol. rus (n. 1849 † 1919). Are lucrări asupra fiziologiei glandelor digestive, a canalului digestiv, a activităţii nervoase superioare, în Psihol., a devenit celebru prin teoria „reflexelor condiţionate" (v. c.) fiind, ca şi Bechterew un precursor al Behaviorismului (v. c.). In 1904 a luat premiul Nobel.

Pavlowska Elisa, v. Orzesko.

Paz (La), cel mai mare oraş din Bolivia, 120.000 loc. situat pe podiş la 3700 m. Oraş cultural cu universitate, centru comercial important.

Pean sau **paean**, în antichitatea greacă, imn în onoarea zeului Apollon. Cântec de răsboiu, de victorie, de sărbătoare.

Peary Robert-Edwin, călător american prin regiunile polare (n. 1856 † 1920). A explorat Grönland (1886, 1891) şi a ajuns până la 84° 17', în 1906 până la 87° 16', iar în 1909 până la pol, înfigând un drapel U. S. A. în apropiere.

Pecenegii, popor venit din Asia. Stau vreo sută de ani în Moldova şi în răsăritul Ţării Rom. (sec. al X—XII). Alungă pe Unguri din Etelkuz (sec. al X). Năvălesc în imp. bizantin (c. 1040), apoi în Ungaria (1067). Bătuţi de toţi, se resfiră şi se desnaţionalizează în mijlocul altor popoare. Amintirea traiului lor pe pământul românesc se păstrează în numele localităţilor Peceneaga, Pecinegiul, Beşinău şi pădurea Bisenilor (din 1224).

Pechblenda (min.), sau Uraninita, un uranat de plumb radioactiv de coloare neagră cu nuanţe verzui sau brune, opac cu aspect gras sau mat. Se găseşte în unele granite din Scandinavia, sau în massa filoanelor metalifere cu minereuri de argint şi plumb din Saxonia, Cehoslovacia la Joachimstahl, Pribram. Se întrebuinţează pentru extragerea uraniului. In P. s'a descoperit — pentru prima-oară — de M-me Curie şi Debierne radiul (v. c.).

Pecica (9440 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Pecica. Judec. Rovine. Of. P. local. G. locală.

Peciora, fluviu din N. Rusiei, isvorăşte din M. Ural şi duce apele în Oc. Inghe̦at de N. Lung. 1648 km.

Pectorilocvie (med.), e o rezonanţă particulară a vocii şi a tusei în caz de existenţă a unei caverne în plămân (ex. la tuberculoză).

Pedagog. In antichitate, sclavul care îngrijea de educaţia fiilor nobililor. Azi: a) pregătitorul s. preparatorul la studii al şcolarilor; b) omul de ştiinţă, care profesează pedagogia.

Pedagogia, ştiinţa principiilor şi arta mijloacelor educaţiei. Numire rău folosită, de oarece sistemele speculative despre educaţie trebuiesc socotite ca o latură a istoriei culturale. Azi trebuie să vorbim de „ştiinţa educaţiei". = P. Ea este o doctrină enciclopedică cuprinzând o teorie a principiilor educaţiei (idealele educaţiei, valori educative, etc.) şi mai multe date aplicate, împrumutate dela ştiinţele învecinate ori înrudite: biologia, medicina, sociologia, psihologia, etc., care studiază desvoltarea individualităţii umane (grupului), fiecare din p. lor de vedere. Pt. scopul educaţie v. Educaţie.

Pedantism, stăruinţa morţişă pe lângă legi şi forme, cu jertfirea şi înlăturarea oricărei iniţiative.

Pedeapsa (dr. penal), orice înfrângere a legii (infracţiune) trebuieşte reprimată de către societate, fie pe cale materială, fie pe cale morală. Infracţiunile, crime, delicte şi contravenţii, se deosebesc între ele prin pedeapsa ce li se dă acelora cari le sărvârşesc. La început reprimarea cuprindea şi ideia de răsbunare sau de răsplată băneească (germ. Vergeltung) dată celui păgubit; astăzi P. nu mai este „vindicativă", ci „vindecătoare", urmăreşte deci echilibrarea morală şi reparaţia greşelii sau pagubei, nu răsbunarea. Pedepsele, după natura lor (codul penal, natura p.-lor Art. 7-a), se admite în ştiinţa penală că pedepsele pot fi de trei feluri: a) „aflictive şi infamante".: munca silnică pe viaţă, m. s. pe timp limitat, detenţiunea, recluziunea; b) „infamante" degradarea civică, în Franţa: exilul; c) „de drept comun"; d) pedepse politice, date pentru vine politice. II. Felul pedepselor: a) pentru crime: 1. Munca silnică pe toată viţa; 2. Munca silnică pe timp mărginit (5—20 ani); 3. Recluziunea (5—10 ani cu muncă obligatorie); 4. Detenţiunea (3—10 ani); 5. Degradarea civică (3—10 ani); b) pentru delicte: 1. Inchisoarea (dela 15 zile la 5 ani); 2. Interdicţia (6 luni—6 ani) a unor drepturi politice, civile şi de familie; 3 Amenda dela 26 lei în sus; c)pentru contravenţiuni: 1. Inchisoare dela 1—15 zile; 2. Amenda dela 5—25 lei.

Pedeapsa cu moartea (dr.) este desfiinţată în România. Constitulia stabileşte (Art. 16) că „P. c. M." nu se va putea înfiinţa, afară de cazurile prevăzute în codul penal în timp de răsboiu.

Pedel (gr.), în vechime portarul autorităţilor judecătoreşti. Azi: servitorii şcoalelor, în deosebi ai Universităţii.

Pederastia (med.), acea formă a homosexualităţii (v. c.) în care obiectul iubirii este un individ tânăr, chiar copil, de acelaşi sex.

Pedersen Holger, lingvist danez (n. 1867), autor de lucrări de gramatică comparată şi asupra limbilor celtice (Vergleichende Gram. der Keltischen Sprachen I—II, 1908—1913).

Pederson Knut (Knut Hamsun), celebru scriitor norvegian (n. 1860). A scris romane romantice „Foamea", „Victoria", „Pan", „Marken Gröde", „Ultimul capitol", etc.; şi drame „La porţile Regatului", „Jocul Vieţii", Regina Tamara", „Munken Vendt", „Luat de dracul" (1923), etc. In 1920 a fost încununat cu premiul Nobel pt. lit.

Pedestraş (milit.), soldat făcând parte dintr'o trupă, care merge pe jos spre deosebire de trupa călare. Este termenul vechi al infanteristului.

Pediatria, ramură a medicinii care studiază boalele copiilor şi tratamentul lor.

Pediculide (zool.), păduchi. Fam. a Corodentelor. Insecte mici, fără aripi, cu maxilă şi mandibulă rudimentară şi trompă sugătoare. Picioarele cu croşete. Parazitează pielea mamiferelor, sugând sângele. Ouăle le aşează pe păr. Desvoltare fără metamorfoză. Pediculus, gen al P.: P. capitis, păduchele de cap. Femela depune 50 ouă, din care după 7 zile ies puii, care după 3 săptămâni se pot reproduce. P. pubis, Morpionul sau păduchele lat, trăieşte în reg. inguinală a oamenilor. P. vestimenti, păduchele de haine, transmite tifusul exantematic.

Pedologie sau **Agrogeologie**, 1. este o ramură importantă a geologiei, care se ocupă cu studiul proprietăţilor fizice şi chimice ale solurilor cultivabile, cu formarea lor, preconizând şi condiţiunile de îmbunătăţire ale solurilor în interesul unei cultivări raţionale. 2. P. = ştiinţa despre copil, studiat din toate p. d. v.

Pedrell Felipe, compozitor spaniol (n. 1841 † 1922), fost profesor al Conserv. din Madrid, incontestabil cea mai importantă personalitate muzicală a Spaniei, contemporane. Remarcăm din lucrări: operile „Ultimul Abencerrajo", „Quasimodo", „El Tasso a Ferrara", triologia „Pirineii", etc. lucrări corale şi numeroase scrieri critico-muzicale de mare interes.

Pedro I, de Alcantara, împărat al Braziliei (1822), rege al Portugaliei (Pedro IV) (n. 1798 † 1838). S'a refugiat în Brazilia în urma ocupării penins. de Napoleon, unde proclamă independenţa; abdicând în fav. fiului său Dom Pedro (1831) se reîntoarce în Portugalia, alungând pe fratele său usurpator, Dom Miguel (1833) punând pe fică sa, sub regenţa lui Cortes. — P. al II, împ al Braziliei dela 1831—1889, când a fost detronat (n. 1825 † 1891); dela 1840 domneşte singur. Membru al Acad. de ştiinţe din Paris, a deschis Amazonul pt. navigaţie.

Pegasos, în mit. greacă un cal înaripat născut din Medusa, când Perseus i-a tăiat capul. De el s'a servit Bellerophon când a omorît Chimera. Lovind cu copita în muntele Helicon, a deschis izvorul Muzelor. E simbolul inspiraţiei.

Péguy Charles-Pierre, scriitor franc. (n. 1873 † 1914). A fondat: „Les Cahiers de la Quinzaine". A scris: Notre Jeunesse, l'Argent, Note sur Bergson (în proză), la Tapisserie de Notre-Dame (în versuri). La început socialist-marxist, m. târziu, cu Notre Patrie şi les Suppliants paralleles devine patriot militant şi tradiţionalist, apoi evoluiază spre catolicismul individualist. In această convingere scrie capodoperele sale în proză şi cele mai multe poeme. A murit în fruntea companiei sale în marele răsboiu.

Pehlevi (Pehlvi), o limbă iraniană, derivată din vechea persană (v. c.). Se vorbia în Persia pe vremea Arsakizilor şi Sassanizilor (sec. al III—VII d. Chr.) (v. Iranian).

Peipus, lac între Rusia şi Estonia, comunică prin Narva cu golful Finlandic. Are 3513 kmp. şi mult peşte.

Peisaj, tablou care reprezintă scene câmpeneşti, din viaţa dela ţară, având ca scop principal interpretarea naturii, de aceea figurile oamenilor şi animalelor sunt reduse la mici proporţii. Apare în sec. al XV cu Benozzo, Mantegna, Ghirlandojo, în al XVIII cu: Fragonard, Boucher, Watteau, apoi Ruysdael, Hobbema, engl. Constable, Carot, Daubigny (v. Impresionism).

Peking sau **Pelping**, capit. Chinei. Aşezat într'o câmpie fertilă; format din două oraşe: cel tătar sau Manciu şi cel chine-

zesc, care e şi cel mai comercial şi industrial. In primul sunt autorităţile, legaţiile şi instituţiile comerciale europene. 1,500.000 loc.

Peladă (med.), favus, e o boală a pielii capului caracterizată prin căderea părului în plăci sau arii rotunde, fără să schimbe însă culoarea pielii. Apare uneori şi la barbă. E cauzată de o ciupercă.

Péladan Joséphin-Aimé, scriitor franc. (n. 1859 † 1918). A scris romane de imaginaţie (Dévots d'Avignon) şi eseuri de artă şi lit.

Pelaga, vrf. cel mai înalt din masivul Răţezatului, 2506 m.

Pelagice (zool.), se numesc vieţuitoarele care plutesc la suprafaţa mărilor sau înnotată în massa superioară a apei marine.

Pelagra (med.), jupuială, e o boală dată de ingerarea porumbului stricat. E un fel de otrăvire sau, după păreri mai nouă, o avitaminoză. Frecventă în Spania, Italia. In România e foarte lăţită în regiunile în care se consumă mult porumb. E caracterizată prin leziuni ale pielii (jupuială), turburări grave ale stomacului şi apariţia de fenomene psihotice (v. Psihoză). Se poate preveni şi chiar vindecă printr'o alimentaţie raţională. S'a semnalat în 1924, în România, 9470 de cazuri de pelagră la sate şi 157 cazuri în oraşe. Se pare că pelagra atacă cu preferinţă adulţii trecuţi de 40 de ani şi femeile. Pelagra se găseşte în descreştere progresivă în toată Rom.

Pelasgii, poporul de origină arică ce a locuit Grecia în timpurile preistorice, ajungând până pe ţărmul Asiei mici şi în Italia. Se ocupau cu agricultura şi-şi construiau cetăţi cu ziduri ciclopice. Hellenii i-au supus, făcându-i sclavi. Se pare că Tracii, Ilirii, Etruscii, etc. erau înrudiţi cu ei.

Pelerinaj, călătorie la localităţile importante din pt. de vedere religios.

Peleş, pârâu din jud. Prahova, afl. pe dr. Prahovei la Sinaia. Pe malul său, într'o pajişte frumoasă au fost construite castelele P. şi Pelişor ale familiei noastre regale.

Peleus, în mit. gr. fiul lui Aeakos, regele din Aegina, soţul lui Thetis şi tatăl lui Achille. A fost detronat în răsb. troian.

Pelias, fiul lui Poseidon, rege în Iolchos. El a trimis pe Iason după lână de aur. A lăsat să fie omorît de ficele sale, la sfatul perfid al Medeei, crezând că va întineri.

Pelivan Ion, patriot român basarabean. Ales deputat în 1918, în timpul guvernării lui Marghiloman, a cerut, în aplausele tuturor deputaţilor, să nu se renunţe la cele două perle cari lipsesc din coroana României (Ardealul şi Bucovina).

Pella Mircea. Actor dramatic, societar al Teatrului Naţional din Bucureşti.

Pellerin Jean, poet şi romancier franc. (n. 1885 † 1920). A scris poezii lirice fantaziste: le Copiste indiscret, le Bouquet inutile, la Romance du Retour şi proză: La Jeune Fille aux Pinceaux, L'Evadé de l'Enfer, La Dame de leur pensée, Cécile et ses amours, etc.

Pellico Silvio, poet şi autor dramatic ital. (n. 1789 † 1854). Unul din promotorii romantismului în lit. ital., a redactat rev. „Il Conciliatore" 1818—1819 pentru a propaga principiile literaturii romantice. Aici colaborau Lodovico di Breme, Pietro Borsieri, Ermes Visconti, Luigi Poro Lambestenghi, Frederico Confalonieri şi G. Berchet. Ei fură suspectaţi de Austrieci, trebuiră să suspende publicaţia. P. a scris tragedia „Francesca da Rimini" (v. c.) şi în 1820 fu arestat ca tovarăş al Carbonarilor (v. c.) şi deportat din Veneţia în temniţele din Spielberg (Moravia). Eliberat la 1830, el publică celebrele „Le mie prigioni", care avu un răsunet mare asupra întregii Italii.

Pellisier Georges, prof. şi critic franc. (n. 1852 † 1918). A scris: „Essais de littérature contemporaine" şi o lucrare însemnată: „Mouvement littéraire au XIX Siècle.

Pellisson Paul, literat franc. (n. 1624 † 1693). A fost numit istoriograful lui Ludovic al XIV; a rămas dela el: Histoire de l'Académie française, Histoire de Louis XIV, până la paix de Nimègne.

Peloponez, penins. la S.-ul Greciei, despărţită în mai multe peninsule legate prin istmul de Corint cu Elada. Celebră în vechime prin bogăţia sa. Astăzi e Moreea care produce cereale, fructe, vinuri, din belşug. 22.201 kmp. cu apr. 930.000 loc.

Peloponeziac, Războiul —, dela 431—404 a. Chr. între Athena şi Sparta. Cauzele: invidia Spartei şi a altor cetăţi gr. faţă de progresul Athenei. Prima perioadă dela 431—421, nedecisivă, cu evenimentele: ciuma în Athena (430), înfrângerea Spartanilor la Sphacteria (425) şi pacea lui Niceas (421), garantând pacea pentru 5 ani. A doua, corespunde Expediţiei în Sicilia (415—413), făcută de Athen., îndemnaţi de Alcibiade, care e înfrânt (415) în Sycilia, iar armata la Syracusa (413). A treia dela 413—404: reîntoarcerea lui Alcibiade în Athena (408—407). Spartanii, ajutaţi de Perşi, comandaţi de Lysandros, bat pe Athenieni la Aegos-Potamos (405), impunând guv. celor 30 de tirani. Rezultatul: slăbirea Greciei.

Pelops, fiul lui Tantalos, regele Lydiei care l-a omorît şi l-a servit zeilor la un ospăţ dat în palatul său. Zeus l-a înviat, iar el a domnit în Peloponez, succesorii săi numindu-se Pelopizi.

Pelviperitonită (med.), peritonită localizată la peritoneul bazinului mic. Frecventă la femei, în urma unei infecţiuni a organelor genitale.

Pelvis (anat.), numirea ştiinţifică pentru basin (v. c.).

Pemfigus (med.), e o boală de piele caracterizată prin apariţia de bube pline cu un lichid limpede la început, care mai târziu devin purulente.

Penal, dreptul p., e constituit din totalitatea legilor şi principiilor referitoare la infracţiuni şi la pedepsele ce trebuiesc aplicate făptuitorilor.

Penates, la Romani zeii protectori ai casei, în onoarea cărora nu se stingea niciodată focul în vatră, distingându-se în P. publici şi P. particulari; cei dintâiu, păzitorii statului, erau onoraţi în templul Vesta (v. Lares).

Pen club. Clubul literar format din poeţi eseişti şi nuvelişti, înfiinţat în 1923, ca asoc. internaţ. de scriitori în Anglia.

Pendjab, regiune din India de NV., cuprinzând valea superioară a fl. Indus, la S. de Caşmir. Guvernământ engl. din India, 256.974 kmp. cu 20,685.000 loc. dintre cari majoritatea Musulmani.

Pendul, se numeşte orice corp greu ce poate roti în jurul unei axe orizontale, ce nu trece prin centrul său de greutate. Acesta se numeşte P. fizic sau compus, în deosebire de P. matematic sau simplu prin care înţelegem un punct material greu, atârnat de un fir inextensibil şi fără greutate. Legile de mai jos se referă la P. simplu, dar se pot aplica uşor şi la pendulul fizic. Dacă scoatem un P. din poziţia de echilibru şi-l lăsăm liber, sub influenţa gravitaţiei se întoarce spre poziţia de echilibru, dar nu rămâne acolo, ci din cauza inerţiei, trece mai departe de cealaltă parte a poziţiei de echilibru până la o distanţă egală cu acea dela care a plecat; din această poziţie se reîntoarce iarăşi spre poziţia de echilibru şi aşa mai departe. O astfel de mişcare se numeşte mişcare pendulară sau oscilatorie. Unghiul cel mai mare de care e deviat P. din poziţia de echilibru se numeşte amplitudine; timpul cuprins între două treceri consecutive prin aceeaşi poziţie în acelaş sens se numeşte perioadă. — Perioada de oscilaţiune a unui Pendul este independentă de massa şi materialul din care e făcut P. şi pentru unghiuri mai mici de 5° e independentă de amplitudinea mişcării; ea depinde de lungimea P. şi de intensitatea gravităţei. Perioadele alor doi P. de lungimi neegale sunt direct proporţionale cu rădăcina patrată din lungimile lor, iar pentru P. de aceeaşi lungime în locuri de gravitaţie diferită sunt invers proporţionale cu rădăcina patrată din intensitatea gravitaţiei în acele locuri. Dacă nu intervin acţiuni exterioare P. îşi menţine planul de oscilaţiune. P. serveşte ca regulator la orologiu, ca metronom etc. Cu ajutorul P. se poate măsura întensitatea gravitaţiei într'un anumit loc. Foucault a demonstrat cu ajutorul P. rotaţia pământului.

Pendulă, aparat care indică timpul, a vând ca regulator un pendul. Pendulul e susţinut în mişcare de greutate sau un resort întins, iar o ancoră regulează destinderea resortului, prin acea că nu lasă să scape decât câte un dinte al roţii la fiecare oscilaţie a pendulului. Destinderea se demultiplică printr'un sistem de roţi dinţate. Pe axa uneia sunt fixate indicatoarele. Ideea de bază a P.-ei a fost dată de Galilei (1639), dar a fost construită numai de către Huygens (1656).

Penelope, soţia lui Odyseos, căruia i-a rămas credincioasă, îngrijindu-se de educaţia fiului său Telemachos, deşi soţul a fost 20 de ani departe de cămin, refuzând pe toţi peţitorii.

Peneplenă, stadiul final al unei regiuni, în care eroziunea fluviatilă a ajuns peste tot la profilul de echilibru. P. poate fi reîntinerită, dacă nivelul de bază se coboară, sau dacă, printr'o mişcare a scoarţei, nivelul P.-ei se ridică.

Peneşcu Constantin, ministru plenipotenţiar al României în Suedia, Norvegia, Danemarca şi Finlanda, cu reşedinţa în Stockholm.

Peneş Curcanul. 1. Erou din răsb. independenţii cântat de V. Alecsandri în poezia cu acelaşi nume (August 1877). Se numeşte Const. Ţurcanu, a fost sergent în rgt. 25 inf. şi la Griviţa „şi-a transformat porecla în renume". A luptat şi la Rahova. In 1913 a luptat iar în Bulgaria şi în ultimul răsboiu a avansat, ca luptător pe frontul dela Tisa, la gradul de plutonier major, fiind până acum în armată, unde vrea să rămână până la moarte. La înmormântarea bardului dela Mirceşti, când a fost să se ridice sicriul poetului, s'a auzit din mulţime comanda: „Cei nouă din Vaslui şi cu sergentul zece... Ridicaţi!" Şi poetul marilor noastre vitejii a fost dus pe umerii „curcanilor" sub comanda lui „Peneş". Bătrânul, încă viguros şi falnic, plin de decoraţii şi mândrie naţională a defilat la serbările Dobrogiei în 1928 Oct. — 2. Poezie de V. Alecsandri în care cântă vitejiile lui P. C. şi a celor 9 din Vaslui, în luptele pentru neatârnare.

Pengő, unitatea monetară ungurească, egală cu 12500 coroane hârtie. 1 P. = 100 fileri. A fost introdus în 1927.

Penina (min.), v. Cloritele.

Peninsulă, o porțiune de teren înaintată în apă având însă o mică legătură cu uscatul.

Penis (anat.) popul. vergea, termen științific pentru organul genital masculin.

Penitenciar (dr.), locul unde condamnații își ispășesc prin pedeapsă infracțiunile, după greutatea vinei. La noi regimul P. este, cu mici excepțiuni, acel al închisorii în comun, deși acest regim e foarte criticat. Totuși există închisori deosebite pentru condamnații în criminal, corecțional și cu pedepse polițienești. În 1887 erau în Rom. 20 P.-e centrale, azi există numai 13, înafară de închisorile județene. Acum avem două P.-e pentru munca silnică: Ocnele Mari și Tg. Ocna. Închisorile dela Bucovăț și Margineni pentru recluzioniști. Închisoarea dela Pângărați a fost desființată, precum și cele dela Slănic și Plătărești. Închisori pentru ricidiviști la Doftana și pt. femei la Mislea. Închisori centrale: Văcărești, Craiova, Galați, Iași, Chișinău, Focșani, Cernăuți, Suceava, Constanța, în care se execută pedepse corecționale dela 3 luni în sus. În Ardeal: închisoarea dela Aiud (temniță grea, recluziune și corecție), institutul corector pt. minori și minore la Gherla și o închisoare pt. minori la Cluj. Pe lângă fiecare tribunal din Ardeal este o închisoare, în care se execută pedepse corecționale și uneori chiar recluziunea (până la 3 ani), servind ca aresturi preventive. În Brașov, o închisoare, în care se execută pedepsele și condamnații la muncă silnică improprii de a mai munci. În închisorile preventive din țara veche și Basarabia se execută și pedepsele corecționale până la 3 luni. (Pt. amănunte cf. I. Panoviceanu, C. Chiseliță, St. Laday și E. Decuseară, Tratat de Drept și Procedură penală, vol. III. pp. 383—415.)

Penn William (n. 1614 † 1718), apostol quăkerian (v. c.), care din cauza persecuțiilor religioase în 1682, părăsind Anglia, a trecut în America și a întemeiat statul Pennsylvania. Constituția ac. stat a servit ca model constituției Statelor Unite Americane. P. a întemeiat și orașul Philadelfia.

Penny, monedă englezească de bronz, echivalând a XII-a parte dintr'un shiling.

Pennsylvania, unul din Statele U. S. A. 116.872 kmp. cu 8,720.000 loc. Capit. Harisburg. Huilă, antracit, fier, cele mai mari zăcăminte de petrol și gaze naturale.

Penologia, în sociol. = o ramură a filantropiei (v. c.). Are ca obiect tratamentul claselor criminale.

Pensie, sumă de bani alocată lunar unu-i funcționar, când acesta și-a terminat (sau, în anumite condiții a părăsit) serviciul. Această plată se dă după 35 ani serviți deplin și rezultă din reținerile făcute lunar în timpul serviciului din leafă. „Ieșirea la P." se poate căpăta de drept și pentru funcționarii ce au împlinit vârsta de 57 ani, având 25 ani serviți, deasemenea în cazurile de invaliditate în timpul și din cauza serviciului. În caz de moarte a funcț. din cauza și în timpul și din cauza serviciului, soției și copiilor minori, fiind stabilită după anumite cote, arătate de legea P.-lor. (V. Casa P.-lor).

Pentametru, versificație: unitate ritmică a versului de cinci (silabe) picioare, folosită în lit. gr. și romană. De fapt P. este un vers dactilic de șase picioare împărțit în 2 distihuri (v. c.) deosebite de o cesură (v. c.).

Pentani (chim.), hidrocarburi aciclice saturate de forma $C_5 H_{12}$, componenții celei dintâi fracțiuni dela distilarea petrolului. Se întrebuințează ca material de plecare la sinteza cauciucului.

Pentateuch (gr.), cele dintâi cinci cărți ale Sf. Scripturi, despre care se crede că au fost scrise de Moise, conducătorul poporului evreesc. P.-ul conține istoria creațiunii și omenirii până la formarea diferitelor popoare și limbi, apoi istoria Evreilor, începând cu Avram până la ocuparea Palestinei, apoi diferite legi religioase, civile și familiare. Deaceea P. se mai numește și Thora (lege).

Pentatlon, v. Concursuri atletice compuse.

Pentecostar, carte liturgică a bis. orientale, cuprinzând serviciul divin dintre Paști și Rusalii (grec. Pentecosta), până la Dumineca tuturor sfinților.

Penteleu, vârf în jud. Buzău, între Bâsca Mare și Bâsca Mică. Are 1777 m. Este considerat ca cel mai sudic punct al Munților Vrancei. Pe el pasc turme.

Pepenele verde (harbuzul) (bot.), Cucumis citrullus. Aparține fam. Cucurbitaceelor.

Pépin, 1. P. le Vieux (cel Bătrân) de Landen, majordom al Austrasiei sub Clotar al II, Dagobert I și Sigebert († 639). — 2. **P. d'Heristal**, nepotul celui preced. majordom în Austrasia, iar după lupta dela Testry și al Neustrasiei († 714), tatăl lui Carol Martel. — 3. P. le **Bref** (cel Mic), majordom al Neustrasiei, Burgundiei, Provenței și, după călugărirea fratelui său Carloman, și al Austrasiei, unind sub sceptrul său imper. Francilor, fiind proclamat rege în 715. A obligat pe Lombarzi să dea Papei exarhatul Ravenei și Pentapolis. Tatăl lui Carol cel Mare. Primul rege din dinastia carolingiană († 768). — 4. P. fiul lui Carol cel Mare, rege al Italiei dela 781—840. A bătut pe Avari. — 5. **P. I**, rege al Aquitaniei dela 814—838; a luat parte la răscoalele fraților săi contra împ. P. al II, fiul celui prec. rege al Aquit. în 839, tronul fiindu-i pretins de Carol cel Pleșuv. A fost deținut până la moarte (ca. 870).

Pepsină (med.), e un ferment principal activ al sucului gastric, care digeră albuminele.

Peptonă (med.), e produsul digestiei albuminei prin pepsină sau pancreatină.

Pera, mahalaua europ. din Constantinopol, pe malul dr. al Cornului de Aur, hoteluri și bănci mari.

Perbam. 1. Cetatea Troiei, nume întrebuințat de poeți. — 2. P. vechiu oraș din Asia Mică, fostă capit. a regatului P. întemeiat la anul 282 a. Chr. S'au găsit sculpturi frumoase, frize. Azi Bergama cu 20.000 loc.

Percepția (psihol.), funcțiunea psihică prin care cunoaștem cu ajutorul simțurilor excitațiile (situațiile). S'a numit P. **internă** trăirea experienții proprii sufletești ca atare; iar P. **externă** prinderea conștientă a situațiilor externe; în trăirea acestei funcțiuni, atenția este dirijată în afară, spre obiectele externe; pe când la P. internă atenția e dirijată asupra experienții intime personale. Astfel P. este o cunoaștere elementară. În teoria cunoașterii, P. se opune gândirii și din diversele valorificări date acestor izvoare de cunoaștere, avem directive opuse în T. C.: Sensualismul, Raționalismul, etc. In Psihol. contemporană studiul P.-ei a fost punctul de plecare al școalei structuraliste, opuse Asociaționismului, care susținea că P. este o colecție sumativă de senzații. (v. Atomistă Psihol., cf. Structuralism, Configurație).

Percheziția (dr.). Când este nevoie să se găsească indicii asupra infracțiunilor, autorilor sau complicilor, sau când e nevoie să se execute diferite judecăți, principiul inviolabilității domiciliului, prevăzut de constituție își capătă o restricțiune. Insă P. trebuie făcută numai în cazurile stabilite de lege.

Percier Charles, arhitect franc. (n. 1764 † 1838), împreună cu Fontaine (n. 1762 † 1853), autorul Arcului de triumf du Carrousel (v. c.) și a altor lucrări la Louvre și Tuileries

Percutanat (med.), metoda de a introduce un medicament prin pielea nevătămată.

Percuțiune (med.), procedeul medical de diagnostic ce constă în lovirea cu degetul asupra mânii aplicate pe o regiune oarecare, cu scopul de a vedea dacă sunetul produs e închis (mat) sau deschis (sonor) și a putea astfel trage concluziuni asupra stării organului de desupt.

Percutor (armament). Este o piesă din dispozitivul de dat foc al armelor și gurilor de foc, cuprinsă în închizător. El este armat în locașul său printr'un resort comprimat. Când se trage de trăgaci el scapă din poziția sa de armare, căzând peste capsa cartușului sau amorsa de aprindere, cu partea lui ascuțită ca un cui.

Percy Thomas, scriitor engl. (n. 1729 † 1811), episcop de Dromore (Irlanda). Interesul său mare pentru evul mediu îl face să culeagă balade vechi scoțiene și engl. „Reliques of Ancient Poetry" care au servit ca un izvor nesecat de regenerare a lit. moderne, producând sensație și în alte țări: au înrâurit în special romantismul germ. (Herder, Armin Brentano, etc.). In Anglia s'a alcătuit „Percy Society", care s'a ocupat cu folklorul.

Perdikkas, numele mai multor regi din Macedonia și a unui general al lui Alexandru cel Mare, învins în Egipt de Ptolemeu, moare ucis de soldații săi 321 a. Chr.).

Perec J. L. (cit. Pereț), scriitor ovreu-rus (n. 1863 † 1917). A scris nuvele și drame în idiș, traduse și în alte limbi europene.

Peregrinus Proteus, filos. cinic dela sfârșitul sec. I a. Chr. In tinerețe se convertise la Creștinism. Excomunicat de biserică, revine la păgânism și, vagabondând, se aruncă în foc în timpul jocurilor olimpice (168). Lukianos, care a asistat la această scenă, ne-a lăsat o povestire picantă despre acest aventurier.

Père Lachaise, François d'Aix, confesorul lui Ludovic al XIV. (n. 1624 † 1709). Pe moșia lui s'a înființat la 1804 renumitul cimitir parisian, care îi poartă numele.

Perez Benito Gáldos, mare romancier spaniol, v. Gáldos.

Perfecționism (Etică), directivă etică, care admite că scopul moralității este perfecționarea omului. Adesea e în legătură cu Eudemonismul.

Perforație, acțiune de străpungere a unui obiect (ex. bilete de tren). Instrumentul cu care se face p.: perforator. In med. formarea unei găuri, fie prin acțiunea unui corp străin (rană perforantă), fie prin un proces morbid (perforația unui ulcer al stomacului) într'un țesut sau organ.

Pergamentul animal (chim.), pe care s'au scris — mult timp — diplome și documente importante. Era fabricat în vechime mai ales în Pergam din Asia mică. Se fabrica din piei de animale tinere (câine, oaie, asin), care se muiau câtva timp în lapte de var pentru a fi

curățite de păr. După ce li se îndepărta părul, erau bine spălate cu apă, în urmă se întindeau și se lustruiau cu piatră ponce și cu cretă pisată. P. vegetal, întrebuințat la astuparea și legarea gurii sticlelor și a borcanelor se prepară din hârtie neîncleiată (de filtru) prin mujare în acid sulfuric. Pus în apă se umflă, iar prin uscare devine tare și translucid.

Pergola, pavilion de grădină, așezat pe stâlpi, ori chiosc cu stâlpi, împrejmuit cu plante agățătoare.

Perhydrol (chim.), v. Apa oxigenată.

Peri, mănăstire în Maramureș (azi în Cehoslovacia), zidită de Sas Vodă, fiul lui Dragoș înainte de 1391. La această dată fii lui Sas: Voevozii Baliță și Drag închină mănăstirea Patriarhei din Constantinopol. Patriarhul Antonie o face stavropighie și numește exarh al său pe egumenul de aici, Pahomie, ales de călugări. Pahomie avea drepturi întinse — afară de sfințirea de preoți rezervată episcopilor locali — peste ținuturile Sălaj, Arva, Ugocea, Bereg, Ciceu, Unguraș și Bistra. Drepturile de exarh le-au păstrat și egumenii: Simion Sălăgeanul (1456—8) și Ilare (1494), pe urmă episcopii de Muncaciu, etc., le iau pentru ei. O școală pentru preoți a fost și aici. Pe vremea lui Mihai Viteazul e episcop Serghie, egumenul dela Tismana (1597—1607). Se crede că la această stavropighie ar fi fost o școală de pisari și că aici s'au copiat cele dintâiu texte ms. în rom. (v. Apostolul dela Voronet, Psaltirea șcheiană).

Peribonă, gârlă săpată artificial, pentru alimentarea cu apă a vreunui lac sau pentru scurgerea apelor. În Dobrogea.

Pericard (anat.), pieliță seroasă în care e învelită inima.

Pericardită (med.), inflamarea pericardului.

Pericarp (bot.), partea fructului formată din peretele ovarului; constă din 3 straturi: epicarp (extern), mesocarp (la mijloc), endocarp (intern).

Peride Aristide, medic rom. Fost profesor de anatomie la univ. din Iași.

Peridotul (min.), v. **Olivina.**

Periecli, în antich. gr. locuitorii unei țări cucerite, cu o situație socială între cetățeni și între sclavi.

Perihellu, punctul de pe orbita unei planete, în care aceasta este mai aproape de soare.

Perikles, distins bărbat de stat atheneian și orator (n. 493 † 429 a. Chr.), fiul lui Xantippos, conducătorul partid. democrat din Athena, adversar al lui Cimon (v. c.), exercitând o puternică influență moderatoare asupra contimporanilor săi. Athena ajunge la cea mai mare hegemonie, creind asociații, refăcând armata și forța navală, cucerind ins. Samos și Eubea. A început nenorocitul războiu peloponeziac (v. c.). Din punct de vedere artistic Athena se bucură de cea mai splendidă epocă (a lui P.) prin importante monumente: Parthenonul, Odeonul, Propyleele, etc., statui (v. Grecia, Istorie și Artă).

Perineu (anat.), regiunea formată de mușchii, grăsime și țesut conjuctiv între șezut și organele genitale. La femei P. se rupe ușor în timpul nașterii.

Perioadă, în fizică timpul după care se repetă un fenomen fizic periodic. Astfel sub P. unui pendul înțelegem timpul cuprins între două treceri consecutive și în același sens a pendulului prin aceași poziție. Asemenea în cazul unui curent alternativ înțelegem prin P. curentului timpul după care curentul recapătă aceași valoare variind în același sens.

Periodic, (gr.). 1. Schimbare făcută în așa fel ca starea unui sistem să devie din nou identică cu cea dinaintea ei. Schimbare care revine (se repetă) la intervale anumite de timp. 2. Fracțiune periodică (aritm.) o fracțiune zecimală la care aceleași cifre se reproduc indefinit, în aceeași ordine. Când reproducerea are loc îndată după virgulă = fracțiunea p.-ă simplă. Ex.: 1, 33, 33, 33... Când nu începe imediat după virgulă = fr. p.-ă mixtă. 3. Foaie (gazetă, revistă, publicație) p.-ă scoasă în anumite epoce = lunar, trimestrial, etc. 4. Mișcare periodică = M. ale cărei faze se reproduc indefinit în aceeași ordine. Ex.: fluxul și refluxul mării.

Periodic (chim.), sistemul P. reprezintă totalitatea elemetelor chimice dispuse în ordinea mărimii greutății lor atomice. Proprietățile elementelor chimice fiind funcțiuni periodice ale greutăților lor atomice, vom avea în acest sistem P., nouă grupe, cuprinzând elementele cu proprietăți analoage, și șase perioade, delimitate fiecare de câte două elemente zero-valente, cuprinzând elementele în ordinea succesiunii greutății lor atomice, sau în ordinea succesivă a numărului lor atomic.

Periostită, v. Os și Dinți.

Periostoză (med.), umflarea sau îngroșarea periostului, în urma unei periostite acute sau cronice.

Peripatetici (filos.), acei filosofi din antichitate cari făceau parte din școala lui Aristoteles. S'au numit astfel pentrucă Aristoteles învăța pe discipolii săi în „liceul" din Athena plimbându-se printre colanele (gr. peripatoi) liceului. Filosofi P.: Theophrastos din Lesbos, Eudemos din Lesbos, Aristoxenos din Tarent, Dikäarchos din Messina, Straton din Lampsakos, etc.

Periplaneta (zool.), Șvab. Gen de insecte, aparținând Blattidelor. P. orientalis, Șvabul de bucătărie, trăiește în bucătării și cămări calde, alimentându-se cu rămășițe de mâncare. A fost adus la noi abea de 200 de ani din Asia.

Periplu (grec.). 1. Călătorie pe mare în jurul unei țări, în lungul coastelor mării. 2. Descrierea acestor călătorii. Se cunosc: P. cartaginezului Hannon, P. lui Nearchos, P. lui Pytheas din Marsilia etc.

Periscop, instrument optic cu ajutorul căruia pe submarine se pot observa fenomenele ce se petrec la suprafața mării și când submarinul călătorește sub apă. La capătul unui tub înalt care iese la suprafața mării este fixată o prizmă sau o oglindă sub 45°, care reflectează razele de lumină în lungul tubului până în camera de observare, unde într'o oglină paralelă cu prima putem observa lucrurile dela suprafața mării.

Perisodactili (zool.). Ord. al Mamiferelor cu copite neîmperechiate. Degetele dela picioare în număr de 5, 3 sau 1 poartă copite. Degetul al 3-lea e totdeauna mai puternic desvoltat. Degetele care nu ating pământul sunt rudimentare. Caninii mici, sau pot lipsi. N'au claviculă. Radiul și peroneul rudimentare. Erbivore cu stomac simplu.

Perispomen. In gramatica greacă cuvântul cu accent circumflex pe silaba ultimă.

Peristaltică, mișcarea (med.), contracția intestinelor dela stomac în spre șezut, prin care conținutul lor e mișcat spre eșire.

Peristil, galeria cu coloane izolate, formată în jurul unei curți; totalitatea coloanelor care decorează fața casei.

Peritiflită (med.), inflamație în jurul intestinului orb și al apendicelui (v. Apendicită).

Peritoneală, cavitate — (anat.), la animalele superioare, cavitatea acoperită de peritoneu, în care se află organele abdominale.

Peritoneu (anat.), membrana seroasă care căptușește pe dinăuntru pereții abdomenului, învelind fie în parte, fie în tot, cele mai multe organe așezate în această cavitate.

Peritonită (med.), inflamația peritoneului: Acută, cauzată de infecții din partea organelor abdominale; cronică mai ales de natură tuberculoasă.

Perivoloc, gârlă permanentă cu scurgerea în două direcțiuni. Când apele Dunării vin mari, apa trece prin P. spre ghiol; iar când Dunărea a scăzut, apele ghiolului se scurg spre fluviu. P. nu are pantă. In Dobrogea.

Perlele (zool.) sau mărgăritarele sunt nestemate de origine animală produse de unele specii de scoici marine, mai ales de stridia de mărgăritar (Meleagrina Avicula margaritilera). Această specie de lamelibranchiate trăește în mările calde — la adâncime mai mică, fixată pe stânci cu un picior care secretă o materie cleioasă care se întărește în apă numită byssus, (în apele golfului persic, pe coasta de sud a mării roșii și în vestul insulei Ceylon), având o mărime de 20—30 cm. Dacă între scoica (valvele) groasă, latâ și ovală și între corpul animalului ajunge în mod accident un firicel de nisip sau un corp străin larvele unor viermi paraziți), acesta este acoperit cu conchiolină încrustată cu carbonat de calciu — analoagă cu sideful, — secretată de animal și depusă în straturi concentrice de foițe fine subțiri, pe corpul străin, ca să nu-l supere. Bobișoarele astfel formate sunt mărgăritarele care pot ajunge uneori până la mărimea unui ou de porumbel. In 1620, a fost găsită pe țărmurul Indiei celebra P. numită „La peregrina" (incomparabila) — în forma unei pere de 4 cm. lungime, având o greutate de 126 carate, cumpărată de o principesă rusă cu 80.000 galbeni. Pescuirea scoicelor se face în lunile de vară în golful persic de 30.000 scafandrii și locuitori indigeni prin scufundare în apă timp de 1 minută. După ce se scot din mare se lasă pe țărm în butoaie ca să le putrezească carnea, în urmă se spală cu apă și se recoltează apoi mărgăritarele, mai valoroase fiind varietățile albe-vinețiu sau gălbui. Când P. n'au lustru, se dau găinilor ca să le înghită, în gușa cărora sub influența salivei, primesc un lustru cu reflexe irizante. Valorizarea P.-lor se face clasificându-se cu o notă dela 0—100 — după forma rotundă, regulată, în negei), coloarea (albă, roză, gălbuie, aurie bronzată, verzue, neagră), jocul de lumină, raritatea și defectele lor. Prețul se stabilește înmulțindu-se pătratul greutății lor — exprimată în carate — cu nota de clasificare.

Perm, oraș din Rusia, reșed. guvern. P. 105.000 loc. Zăcăminte de sare, mine de aur, argint, platină, cupru. Comerț important. Industrie metalurgică.

Permanganat (chim.), sau permanganat de potasiu. Mn O_4 K, sare cristalizată în prisme rombice, de culoare brună bronzată, cu strălucire metalică. Se solvă în apă, dând o soluție violetă. Întrebuințat ca oxidant în mediu alcalin, cât

și în mediu acid; este un bun desinfectant.

Permian (geol.) sau Dias, perioadă geologică din era paleozică-divizată în 2 epoce: Rothliegendes și Zechstein. Formațiunile sale continentale și marine sunt reprezentate prin conglomerate roșcate-violacee numite Verrucano (ex. în Carpați, Dobrogea, M-ții Apuseni), prin gresii roșii, sare, gipsuri și șisturi cuprifere. Viața animală și vegetală din această perioadă este caracterizată prin dispariția Trilobiților și prin apariția Reptilelor, a Cicadeelor și Coniferelor. În țară formațiunile permiane se întâlnesc în Carpații meridionali și Orientali și în Munții Apuseni, la Secul lângă Reșița, conținând cărbuni.

Permutite (chim.), sau zeoliți sintetici, niște silicați hidratați de aluminiu și sodiu, preparați prin topirea împreună a silicaților de aluminiu cu sodă și cvarț. Schimbă sodiul din molecula cu calciu, magneziu, fier, mangan, atunci când sunt puse în soluția acestora din urmă. P.-le se întrebuințează la înmuierea apelor dure, la scoaterea fierului și manganului din apele de băut și la scoaterea aurului din soluțiile prea diluate. Prin șederea îndelungată a P.-telor în saramură sodiul își reia locul.

Pernambuco sau Recife, oraș în Brazilia, capit. statului P. 180.000 loc. Port la oceanul Atlantic. Comerț cu cafea, etc.

Peronina (med.), un medicament cu puteri hipnotice și narcotice mai bune decât morfina.

Peroxizi (chim.), compuși în molecula cărora oxigenul se regăsește la fel ca în apa oxigenată.

Perpessicius, pseudonimul scriitorului D. Panaitescu (n. 1891). Fost redactor la rev. „Buletinul Cărții", „Mișcarea literară" și director la „Universul literar" (1925—1927), Cronicar lit. la ziarul „Cuvântul". Scrieri: Scut și targă, Itinerar sentimental (poezii), Mențiuni critice, Repertoriul critic (critice lit.) și cu Ion Pillat: Antologia poeților de azi (2 voi., 1925 și 1928), pe care am utilizat-o și noi în lucrarea de față. Romane anunțate: Fatma sau focul de paie și Amor Academic.

Perpetuum mobile, mașină fantezistă, care odată pusă în mișcare s'ar mișca fără întrerupere până la infinit, fără să mai consume energie exterioară. Ideea P.-lui e în contrazicere cu principiul conservării energiei.

Per procura, v. procură, procurist.

Perrault Charles, poet franc. (n. 1628 † 1703). Scrierile: Contes de ma mère l'Oye (Petit Poucet), Chaperon rouge, le Chat botté, Cendrillon, Peau d'Ane, i-au făcut numele nemuritor. În poemul: la Siècle de Louis le Grand a susținut cu căldură pe moderni, și prin lucrarea: „Parallèles des anciens et des modernes", a născut mare ceartă între casici și moderni, — în sec. al XVIII.

Perrault Claude, medic și celebru arhitect franc. (n. 1613 † 1688), autorul Colonadelor dela Louvre și a Observatorului din Paris.

Perrin Jean Baptiste (n. 1870), fizician franc. Are lucrări importante asupra energiei radiante și asupra mișcării browniene a moleculelor. În 1926 i s'a decernat premiul Nobel.

Perșani, culme de Mți din Transilvania, pe stânga Oltului, continuând spre S. Mții Barotului până la Piatra Craiului. În S. sunt formați din șisturi cristaline, iar în N. din calcare cretacice străpunse în unele locuri de andazite. Vrf. importante: Șaiga (856 m.), vrf. cetățuii (1184 m.) și Măgura Codlei (1294 m.).

Persephone, în mitol. gr. fica lui Zeus cu Demeter. Pe când se juca cu Nimfele în Sicilia a fost răpită de Pluton și dusă în Infern, devenind acolo regină. La Romani, Proserpina.

Persepolis, oraș vechiu la SV. de Ispahan, capit. Achemenizilor. Construită de Darius. Printre resturi se observă sale de recepție sau Apadana, sală cu 4 coloane. Azi Isthakhar.

Perseus, în mitol. gr. un erou din Argos, fiul lui Zeus cu Danae. Bunicul său Akrisios l-a pus într'o cutie împreună cu mamă-sa și l-a aruncat în mare. Polydectes, găsind cutia, s'a căsătorit cu mama-sa, iar pe fiul vitreg l-a trimis să omoare pe Medusa, din al cărei sânge s'a născut Pegasus. A furat mere din grădina Hasperidelor, a petrificat pe Polydectes cu capul Meduzei, fiindcă persecuta pe mamă-sa. A fondat orașul Mycenae.

Pershing John Joseph, general american, originar din Alsacia (n. 1860). În marele războiu a luat parte pe frontul francez în calitate de comandant al corpului expeditionar american, distingându-se ca un excelent militar.

Persia, regat, cuprinzând toată partea de V. a podișului Iran, mărginită la V. cu Turcia, golf. Persic și Irak, la S. cu M. Oman, la E. cu Belucistan și Afganistan, iar la N. Turchestanul Rus, M. Caspică și Transcaucazia. Supraf. 1,645.000 kmp. cu 9 Milioane loc. P. produce: grâu, orz, orez, gome, mătase, opium, tutun, etc. Capit. Teheran. Alte orașe: Tebriz, Ispahân, Șiraz, etc. — **Istoria**. Prima civilizație s'a desvoltat pe platoul Iranului, în Elam, de Elamiști, tot atât de veche ca și cea din Chaldea. Cu vreo 4000 ani a. Chr. capitala era la Susa, rivala Babylonului. Ist. e cunoscută numai pe baza săpăturilor arheol. făcute de Morgan la Susa. Într'o vreme regii Elamnului au stăpânit și Mesopotamia, iar capitala era bogată în opere de artă, căci în lucrarea aurului excelau Elamiții. Asurbanipal al Asiriei pune capăt ac. imperiu la 645 a. Chr. Apar acum Mezii (v. c.) și Perșii înrudiți de aproape și de ac. rasă, din limba arică. Ist. P. e cunoscută din datele amănunțite ale lui Herodot, contimporan (sec. al V) cu imp. pers. și din Avesta, cartea sf. a Pers. descoperită în sec. al XVII de franc. Anquetil-Duperron. Dominația regilor Mezilor (v. c.) începează cu venirea la tron a lui Cyrus (550 a. Chr.) care cucerește Lydia, Asia Mică (546 a. Chr.), Turkestanul și Afganistanul (545—540), cucerește Babylonul (539), întinzându-și imperiul dela Indus până la Mediterana. Mort într'o expediție contra Sciților din sudul Rusiei, fiul său, succesor, Cambyses, cucerește și Egiptul (525). Cu supuși au tratat omenește, au lăsat pe Ebrei să intre în Ierusalim. Darius, dela 521—485 a. Chr. a organizat ac. întins imperiu în satrapii, suprimând revoltele care au detronat și pe Cambyse. A dus o expediție în India, coborând cu flota sa pe fl. Indus. În Europa a mers împotriva Sciților dela gurile Dunării și Don, dar a fost silit să se retragă, fiindcă Sciții hărțuiau numai armata numeroasă, nu-i oferiau o luptă decisivă. A păstrat pt. imp. Thracia. Darius a introdus un sistem de curieri pt. a putea supraveghea imperiului, a bătut monedă, pt. a ușura comerțul și tributul, a introdus o viață luxuasă în capitala Persepolis, Pasagarda și Susa. Încercările sale și ale lui Xerxes (485—465 a. Chr.) de a ocupa Grecia, n'au fost fructuoase (v. Grecia, Istorie). În schimb, Grecii, sub conducerea viteazului Alexandru cel Mare, nimicesc imp. pers. în fruntea căruia era Darius al III (336—330 a. Chr.). După moartea lui Alex., P. ajunge sub dominația Seleucizilor (312—256 a. Chr.), apoi a Parților (256—226 d. Chr.). Impotriva stăpânirii ac. din urmă să răscoală Artaxerxes, întemeind în P. dinastia Sassanizilor (226), până la 625, când o cuceresc Arabii, a căror dominație se menține până la 1220, numai nominal, căci diferite regiuni s'au grupat sub dinastii locale, unele ajungând să stăpânească toată P. (Ghaznevizii, răsturnați de Selgiucizi, iar ac. de Khorasmieni, în 1194). În sec. al XIII—XIV e sub dominația Mongolilor, cuceriță de Genghis-Han. Sec. al XV—XVI este al răsb. religioase dintre Turci și Perși. La 1779 Aga Mahomed supune partea vestică a Iranului și întemeie dinast. Cadyarilor. În sec. al XIX, pierde în favorul Rusiei, Georgia (1802), Caucazul (1813), Armenia (1828). Cu șahul Nasr-ed-Din, P. a primit o puternică tendință de europenizare. În 1905 s'a dat prima constituție. Anglia a căutat (1907, 1918) prin toate mijloacele să atragă P. în sfera preocupărilor sale pt. a avea o legătură pe uscat între Indii și Egipt, dar în 1921 tratatul a fost denunțat. Pt. **Limbă**, v. Iranian. Alfabetul este cel arab, reprezentate fiind numai consonantele prin litere. — Pt. religie v. Zend-Avesta, Zoroastru, Ormuzd, Mithra, Mazdeism, Ahriman. — **Arta**. Este împrumutată dela dif. popare. Au edificat palate regale (căci templu nu le permite religia), din piatră cioplită, morminte în stâncă. La Persepolis Sala tronului cu cele 72 coloane, pe un spațiu de 7300 m², cu capitele ornate cu capete de tauri. Zidurile împodobite cu basoreliefuri în cărămizi smălțuite. Sculptura imită pe cea asiriană, porțile fiind păzite tot de tauri înaripați, cu cap omenesc. Cel mai important basorelief e la Behistun, cu scriere cuneiformă, în care s'au eternizat faptele lui Darius. Perioada musulmană, influențează hotărîtor arta, prin moschei, miniaturi, lucratul aurului și argintului. — **Literatura** pers. a fost f. mult înfrăurită de cea arabă. Se remarcă poeții lirici: Omar Chajjâm (v. c.) în sec. al al XI, Nisâmi (sec. al XII), Sadi și Dschelal ed-din-Rumi (sec. al XIII), Hafis (sec. al XIV), Dschami (sec. al XV). Celebru: Firdusi (v. c.) (Firdausi) poetul epic național persan, autorul poemului Schâch-Nâmeh. În proză: istoriografie, povești și narațiuni cu conținut fantastic; filosofie mistică (cf. lit. arabă).

Persic (Golful —), o mare interioară la N. de Oc. Indian, între Persia și Arabia. Lung de 1000 km. larg de 170—370 m. Adânc, între 40 și 80 m. Perle, în special în jurul ins. Bahrein.

Persius Flaccus Aulus (n. 34 † 52 d. Chr.), poet lat. Satirizează moravurile decăzute ale societății romane. Partizan al stoicismului.

Persoană (dr.), orice ființă omenească ce poate avea drepturi sau datorii. Cuvântul P. derivă dela „masca", purtată de actorii romani, care avea în față o deschizătură, pe unde ieșia sunetul spre a se auzi vocea [„personare"]. P. are drepturi de îndată ce se naște, dacă se naște vie și trăiește măcar câteva clipe după ce s'a născut.

Persoană juridică (dr.), pe lângă P.-le fizice, omenești = reale, legea admite **persoane morale juridice** sau **legale**, a căror existență este creată prin ficțiunea legii în interesul societății și pentru scopuri de utilitate publică: statul, județul, comuna, Banca Națională, etc. Prin acea-

sta legea acordă anumite drepturi şi le impune anumite îndatoriri: a) dreptul de proprietate, b) de a încheia contracte, c) de a da şi de a fi date în judecată. Sunt **persoane j. publice:** comuna, judeţul, etc., şi **P. j. particulare:** societăţile comerciale. În 1924 s'a votat o lege specială pt. întreaga Rom. întregită asupra persoanelor juridice.

Personalism. 1. Subiectivism = judecarea lucrurilor şi situaţiilor cu prejudecăţi personale şi nu după realitatea ori valoarea lor obiectivă. — 2. (Filos.), concepţie filosofică, după care universul constă din unităţi personale, adică din organisme, ce tind spre scopuri anumite şi care şi le valorifică singure. Lotze, Renouvier şi W. Stern admit P.-ul. — 3. **P. energetic,** concepţia filos rom. C. Rădulescu-Motru (v. c.).

Personificare, figură poetică; constă din înfăţişarea ideilor abstracte sau lucrurilor neînsufleţite ca fiinţi vieţuitoare: „Râul luciu se 'ncovoaie sub copaci ca un balaur!" „Pe undele încete îşi mişcă, legănate, corăbii învechite scheletele de lem" = Prosopopee.

Perspectivă. 1. Arta de a reprezenta obiectele după diferite aspecte ce le produc din depărtare. Aspectul obiectelor văzute dela distanţă. 2. Eveniment posibil în viitor.

Persu G. A., medic veterinar român († 1903). Fost prof. le şcoala superioară de medicină veterinară din Buc.

Peru, republică din America de S. Capit. Lima. Supr. de 1,769.800 kmp. cu 7,300.000 loc. Pământ muntos, străbătut dealungul Pacificului de Anzii Cordilieri. În partea Amazoanelor vegetaţie bogată. Oraşe principale: Callao Arequipa. Mine de aur şi argint şi zăcăminte de guano. Preşedintele republicei e ales pe 4 ani. Limba oficială e cea spaniolă. — I s t o r i e. Locuit de Inca (Incaşi, v. c.) până la 1531 când Pizarro stabileşte dominaţia spaniolă. Obţine independenţa în urma acţiunii lui Belgrano şi Bolivar (1818). Urmează un răsb. cu Chili (1839), în 1868 colon. Balta care ruinează ţara, apoi nenorocosul *răsboiu cu Chili* (1879—1880), terminat cu pierderi teritoriale. De atunci s'a refăcut simţitor. L i m b a cea spaniolă, alături de idiome indigene.

Perugia, oraş din Italia şi capit. prov. P. Are 72.000 loc. Pânzeturi, mătăsuri. Universitate veche (1307).

Perugino Pietro Vannucci, zis —, pictor ital, şeful şcoalei umbrice (n. 1446 † 1524), maiestrul lui Raffaello, autor de subiecte relig., fresce, pline de armonie: Punerea în mormânt, Palat. Pitti, Florenţa, Fecioara şi Pruncul (Louvre), Glorificarea fecioarei (Bologne), etc.

Perversiuni (med.), anomalii ale instinctelor sexuale. 1. In ce priveşte obiectul iubirii: împlinirea actului sexual cu indivizi de acelaşi sex (homosexualitate), cu indivizi prea tineri (pederastie), cu animale (sodomie), înlocuirea obiectului iubirii cu obiecte moarte (fetişism). 2. Satisfacerea prin acţiuni în care nu se consumă actul sexual: palpaţie, exibiţie a organelor sexuale; asistenţa sau supunerea la acte de crudelitate (*masochism* şi sadism). P. se grupează în Psihopatie sexuală.

Pesar (med.), un aparat mic ce se introduce în vagin spre a sprijini uterul ca să-l ţie în poziţia lui normală. P. occlusiv serveşte pentru împiedecarea concepţiei.

Pescuitul, una din ocupaţiile străvechi. Azi se cultivă P. şi artificial. P. în râuri se face cu instrumente simple: undiţe, suliţe, năvoade, vârşe. P. în Mare, unde e vorba de prinderea milioanelor de peşti, se face cu o tehnică superioară, prin conlucrarea mai multor grupuri de pescari. P. în ape dulci a scăzut mult prin regularea râurilor şi murdărirea lor cu produsele fabricilor. P. în Mare prospereză. P. având o mare importanţă în economia naţională, statele interesate au regulat prin legi exercitarea lui. Aşa de ex. s'au legiferat drepturile teritoriale, metodele păgubitoare de pescuit (otrava, dinamita, etc.), pentru unele soiuri de peşti se fixează timpuri oprite de pescuit. — In *România* P. e *regia statului* din 1895, se practică pe un teritoriu de 1180953 hectare. Noua lege a organizării şi exploatării pescarilor e din 12 Mai 1927. Se produce anual ca. 20 milioane kg., care neajungând pentru consumul intern, se mai importă 10 mil. peşte conservat. Producţia peştelui din bălţile statului român în 1925, e următoarea, socotită în mii de kgr.: Morun 239, Nisetru 117, Cegă 23, Păstrugă 32, Somn 1069, Crap 1924, Şalău 948, Plătică 1194, Ştiucă 2343, Lin 261, Scrumbii de Dunăre 271, Biban 404, Chefal 204, Calcan 173, diverse specii 7296.

Peseta, unitate monetară spaniolă. 1 P. = 1 franc = 100 centime.

Pesimismul, concepţia, care susţine că lumea actuală e rea sau cea mai rea din câte există şi că toate idealurile şi năzuinţele vieţii sunt deşertăciuni şi iluzii. De aceea P. spune că viaţa nu merită să fie trăită, existenţa nu are nici o valoare şi nici un rost. „Eclesiastul" din biblie e o carte pesimistă („Deşertăciunea deşertăciunilor, toate sunt deşarte, Nu-i nimic nou sub soare" etc.). Filos. pesimişti: Hegesias, filosofia indică (v. Nirvana), Schopenhauer, Bahnsen, Ed. von Hartmann, etc. Scriitori P.-şti: Giacomo Leopardi, M. Eminescu, Lenau, etc. Opus: Optimism.

Peso, unitate monetară a unor state latino din America de Sud.

Pestalozzi J. Heinrich (cit. Pestaloţi), celebru pedagog elveţ. (n. 1746 † 1827). S'a străduit să înlesnească *educaţia claselor* pop. sărace, sacrificându-şi toată activitatea acestui scop şi rămânând până la sfârşitul vieţii un vizionar şi un idealist incorigibil. A condus o Şcoală a săracilor la „Neuhof", învăţând pe copii meserii şi agricultură, fără a isbuti să o menţie mult timp; apoi se decise a scrie în folosul educaţiei pop. E unul din întemeietorii învăţământului intuitiv, (v. Intuiţia), progresiv şi activ. Scrieri însemnate: „Wie Gertrud ihre Kinder lehrt", „Lienhardt und Gertrud", „Meine Lebensschicksale" etc.

Peştele ciocan (zool.), peşte rechin, (Zygaena malleus) din ordinul Selacienilor, cu un cap curios, în formă de ciocan pe laturile căruia se găsesc ochii, având o lungime de 2,5-4 m. Trăieşte în Mediterană, în Oceanul Atlantic şi'n mările Japoniei şi ale Australiei, fiind un carnivor periculos, născând pui vii.

Peştele cocoş (zool.), peşte selacien (Raja clavata), având un corp lat ca o foaie mai gros la mijloc, terminat cu o coadă îngustă, comun în toate mările, fiind căutat pentru carnea sa comestibilă.

Peşterile (geol.), speluncile, cavernele sau grotele sunt golurile de dimensiuni variate din interiorul masivelor de calcar, formate prin acţiunea de disolvare a apelor de infiltraţie încărcate cu bioxid de carbon. Apa care musteşte pe pereţii şi tavanul sau bolta P.-lor, depune substanţele calcaroase sub forma de stalactite şi stalagmite, de incrustaţiuni variate, de cascade în valuri şi draperii, desăvârşind pitoresculdin interiorul lor, adeseori traversate de râuri subterane sau presărate cu ghirlande de lacuri (P. Adelsberg-Postumia, Tismana, Polovraci, Dâmbovicioara, Ialomicioara, precum şi vestitele P. din Munţii Bihorului). P.-le în era cvaternară au servit ca loc de refugiu animalelor (ursul, hiena, lupul de caverne) şi omului primitiv. Cu studiul manifestărilor şi a condiţiunilor de viaţă (cavernicolă) animală din interiorul P. lor, se ocupă ştiinţa numită Speologie.

Pestişel Moise, unul din traducătorii Palici dela Orăştie (1852), propovăduitor al Evangheliei în Lugoj. După d. Iorga, acesta ar fi tradus Palia numai din ungureşte (v. Palia...).

Pétain Henri-Philippe (n. 1856), mareşal franccz. In răsboiul mondial a fost apărătorul cetăţii Verdun. In 1917 e comandantul suprem al armatei franceze. In 1918 se retrage fiind înlocuit cu Foch şi vine în postul de comandant suprem al oştirilor „Entente"-ei. In 1922 e inspector general al armatei.

Petala Nicolae, general rom. (n. 1869). S'a afirmat în special în timpul răsboiului de întregire ca comandant succesiv de Divizie, Corp de Arm. şi Armată, luptând aproape pe toate fronturile. In 1925 a fost numit Inspector general de armată.

Petar, regele Serbiei (n. 1844 † 1921), fiul voevodului sârbesc Alex. Karageorghevič. După omorîrea regelui Alexandru Obrenovič, a fost ales de Scupcină în 1903, rege al Serbiei. In 1914 cedează conducerea ţării fiului său Alexandru, moştenitorul tronului, iar în 1919 abdică.

Petardă (milit.), 1. Instrument de răsboiu portativ întrebuinţat în vechime pt. distrugera obstacolelor; 2. Piesă de artifico portativă care se aruncă cu ajutorul unui revolver special pentru semnalizare.

„Petecul de hârtie" a fost numit decătre *diplomatul german* Bethmann-Hollweg (v. c.) tratatul de garantare al neutralităţii belgiene, care purta totuşi iscălitura Prusiei. Pentru acest „petec de hârtie" au murit atâtea milioane de oameni, cu nădejdea că moartea lor va face din tratate o garanţie sfântă a păcii.

Petele (chim.) de grăsimi sau de alte substanțe de pe rufe, stofe etc., pot fi scoase sau înlăturate prin solubilizare cu diferite substanțe disolvante chimice și prin spălare cu apă. Astfel petele de grăsime, în masa cărora prin aderență se fixează praful și alte substanțe se scot prin disolvare cu benzină, sau cu preparatul mai puțin inflamabil numit benzinoform, iar P. de grăsime din hârtie se pot scoate prin disolvare cu eter. În regulă generală P. de pe rufe sau stofe trebuiesc curățite cât mai îngrabă, căci cu cât vor fi lăsate mai mult timp, cu atât vor fi m. greu de curățit. Scoaterea lor din stofele fine și gingașe trebuie încercată mai întâiu, pe o bucățică și o porțiune mai mică, iar în cazul întrebuințării diferitelor substanțe disolvante sau emulsionante chimice, după scoaterea P.-lor, stofele trebuiesc spălate — în prealabil — cu apă.

Petică Ștefan, poet rom. (n. 1877 † 1904). A scris versuri corecte, armonioase, pline de melancolie, dar adesea afectate și retorice: Fecioara în alb. Când vioarele tăcură, Moartea Visurilor (poeme), Cântecul toamnei, Serenade demonice. A scris și teatru: Solii Păcii, Fratii (în „Literatura și arta română") și articole politice.

Petit de Julleville Louis, istoric literar franc. (n. 1841 † 1900). A scris: Histoire de la langue et de la littérature française, des origines à 1900, una din operele celebre asupra istoriei, literaturii și culturii franc.

Petiționare (drept). Constituția dă dr. de P. tuturor locuitorilor țării, către toate autoritățile publice, prin petițiuni (cereri), subscrise de către una sau mai multe persoane, neputând însă petiționa decât în numele subscrișilor. Numai autoritățile constituite au dreptul de a se adresa prin petițiuni în nume colectiv. Petițiile particularilor sunt supuse „timbrului fiscal".

Petliura (hatmanul Simeon —), Căpetenia partidului național ucrainean (n. 1877 † 1927). În timpul revoluției rusești în 1917 a fost ministru de războiu al Ucrainei. În 1918 s'a distins în luptele cu bolșevicii și răsturnarea hatmanului Skoropadski, devenind președintele republicei ucrainiene în 1919. Răsturnat de bolșevci fuge singur în România și apoi se stabilește la Paris, unde este ucis de un tânăr fanatic evreu, ca răsbunare pentru progromurile făcute în Ucraina.

Petőfi Sándor, mare poet magh. (n 1822 † 1849 la Sighișoara, în luptele revoluționare). A fost în 1848 adjutantul generalului Bem. Atunci a scris celebra poezie revol.: „Talpra, magyar" (Sus maghiarel). Este cel mai important și m. popular poet liric magh. A fost tradus și în rom. („Apostolul", trad. de Iosif). Poeme: János vitéz, A helység kalapácsa (Ciocanul satului), Bolond Istók, Apostol, ș. a. Multe din poeziile sale au conținut social.

Petőfi, Societatea —, întemeiată la 1876 în amintirea poetului maghiar P. Cei dintâi președinți ai S. P. au fost: Jókai Mór, Herczeg Ferencz și Pekár Gyula.

Petranu Coriolan, istoric de artă (n. 1893). Doctor în filosofie al univ. din Viena (1917). În 1918 numit funcționar de specialitate al Muzeului de arte frumoase din Budapesta. După Unire, numit inspector general al muzeelor ardelene (1919—22). Ca membru în comisia de reparații a Rom. a desvoltat o activitate deosebit de fructuoasă, reușindu-i să readucă în Ardeal o mulțime de obiecte de artă duse în timpul războiului la Budapesta. Conferențiar, apoi profesor definitiv de istoria artelor la univ. din Cluj. Scrieri mai importante: Inhaltsproblem und Kunstgeschichte (Wien, 1921), Muzeele din Transilvania, Banat și Crișana (Buc., 1922), Revendicările artistice ale Transilvaniei (Arad, 1925), Die Kunstdenkmäler der Siebenbürger Rumänen im Lichte der bisherigen Forschung (Cluj, 1927); Bisericile de lemn din județul Arad (Cluj, 1927), etc.

Petra-Petrescu Horia, publicist (n. 1884). Studii filosofice la Budapesta. Viena și Lipsca. Fost secretar al „Societății pentru fond de teatru român" și actual Secretar literar al Asociațiunii „Astra". A publicat schițe, nuvele, piese de teatru, esseuri, cronici și multe traduceri, în special în revistele și ziarele ardelene, în parte sub pseudonimul Ilie Marin.

Petrarca Francesco, umanist și poet ital. (n. 1304 † 1374). Unul din cei dintâi premergători ai Renașterii, în Italia. A trăit o bucată de vreme la Avignon, când era acolo reședința papală. Aprins de o dragoste nemărginită pentru „Madonna Laura", pe care cercetătorii se silesc s'o identifice cu Laure de Noves, soția lui Hugues de Sade, P. caută să-și potolească simțirea în călătorii și în studiul clasicismului și descoperi multe mse. clasice, luând o atitudine potrivnică evului mediu. Scrise apoi poezii și deveni atât de vestit, încât primi premiul de poezie al Universității din Paris (1340) și al Senatului din Roma, și fu încoronat solemn în Capitol în ziua de Paști (1341). După moartea Laurei (1348) se stabili definitiv în Italia, părăsind Avignonul. Cât a trăit fu încărcat de laude și onoruri. Întreaga lui poezie se inspiră din contrastul lumii păgâne și celei moderne și este totodată expresia luptei sufletești între două stări ce alcătuiau firea poetului: când avânt, când deprimare. Moartea Laurei precipită sgura acestei tulburări sufletești și P. meditează mai senin la idealul umanist. Interesul pentru trecutul clasic dă prilejul lui P. să scrie în latinește: „Africa", poem epic în hexametre lat., „De viris illustribus", „Carmen bucolicum" (12 egloge virgiliene), „De contemptu mundi", „De Vita solitaria", „De sui ipsius et multorum ignorantia", ș. a. În italienește sunt celebre capodoperele sale în versuri cu o formă desăvârșită și scrise cu o artă neobișnuită: „Canzoniere" (317 sonete, 7 balade, 9 sextine, 4 madrigaluri) în care centrul inspirației este Laura. Sonetele lui P., s. celebre (v. Sonet). Apoi în „I Tronfi", poezii, scrise în terține sub influența lui Dante, probabil, ne dă o alegorie în care găsim fragmente epice și filosofice; dar și unele părți lirice; acestea cu o formă perfectă, în care descrie frumusețea Laurei moarte. P. este unul din cei mai mari poeți ai lit. universale și pentru Italia cel dintâiu liric al timpurilor nouă și vestitorul poeziei ce avea să se desvolte în epocile următoare.

Petrașeu Milița. Sculptoră. Elevă a marelui Brâncuș, de care a fost mult influențată. Cunoscută chiar în afară de granițele țării ca unul din cei mai buni sculptori de animale.

Petrașcu Nicolae, scriitor român (n. 1859). A fost câtva timp în diplomație (1885—1891): atașat la ministerul externelor, șef de cabinet al lui P. P. Carp (1888), secretar de legație la Paris și Constantinopol (1889—1890). A scris studii de istorie și critică lit. și artistică: Scriitorii români contemporani; V. Alecsandri, M. Eminescu, Pictorul Grigorescu, Th. Aman, C. A. Rosetti, Carmen Sylva, etc. De curând Duiliu Zamfirescu (1929, Cultura Națională), din scria: Generația artistică: D. C. Ollănescu, I. Mincu, D. Z.... A scris și romanul „Marin Gelea". A fondat și condus rev. „Literatura și arta română".

Petre A. George, publicist român (n. 1900). A publicat volumele de versuri „Dumnezeu" și „Stihuri de stână", apoi, numeroase articole literare și culturale în diferite ziare și reviste.

Petrescu Camil, scriitor rom. (n. 1894). A condus rev. „Săptămâna muncii intelectuale și artistice", „Cetatea literară" și „Universul literar". Scrieri: Versuri, Suflete tari (teatru), Un luminiș pentru Kicsikém (versuri).

Petrescu Cezar, scriitor și ziarist rom. (n. 1892). A fondat cu un grup de scriitori rev. „Gândirea" la Cluj, mutată apoi la Buc. A scris multe articole, fragmente de romane și nuvele în „Gândirea", „Viața românească", „Cugetul Românesc", „Ramuri", etc. Articole de ziar la „Cuvântul" și „Curentul", ca redactor. S'a impus cu vol. „Scrisorile unui răzeș". A mai scris: „Drumul cu plopi" (nuvele), Omul din Vis (nuvele), „Întunecare" (roman cu subiect din războiul pt. întregire; unul din marile romane contemporane, în care autorul apare fin observator și bun psiholog, dând pagini impresionante despre marea epopee a neamului); „Simfonia fantastică", roman psihol. cu acțiune m. redusă. C. P. e unul din scriitorii contemporani de mare talent, dela care se așteaptă ridicarea romanului rom. la adevărata lui importanță socială și artistică.

Petrescu Comnen Nicolae (n. 1881), ministru plenipotențiar al României la Berlin (din 1929), în aceiași calitate a fost la Geneva, unde a făcut reale servicii României în timpul războiului și la Liga națiunilor. A publicat bune studii de propagandă națională.

Petrescu Gheorghe Zaharie, medic român, conferențiar de istoria medicinei la fac. de med. din București, medic primar la spitalul Brâncovenesc, excelent sifiligraf și istoriograf al medicinii românești.

Petrescu Ion (Iancu), Mare actor dramatic contemporan, societar al Teatrului Național din București.

Petrescu Zaharie, medic rom. (n. 1841 † 1901). Fost prof. de terapeutică la facultatea de med. din București, savant medic militar rom. A luat parte la războiul independenii, a fost dir. al inst. medico-militar, pe care l-a reorganizat și inspector general al serv. sanitar al Armatei. Dintre numeroasele și valoroa-

sele sale lucrări de clinică medicală și igienă militară, trebuiesc citate lucrările sale asupra tratamentului pneumoniei cu doze masive și tratatele sale de farmacologie și terapeutică.

Petrini-Galați Mihail, medic rom. (n. 1847 † 1926), prof. de istologie mai târziu de dermatosifilidologie la fac. de medicină din București. Afară de lucrări asupra boalelor de piele, leprei, sifilisului, a publicat un tratat de istologie umană și cursuri clinice despre boalele pielii. S'a ocupat și cu problema eugeniei.

Petrino P. Alexandru, baron, politician rom. bucovinean (n. 1824 † 1898), fost deputat în dieta provincială a Bucovinei, iar în anii 1870—1871, ministru de agricultură, comerț și lucrări publice. A luat parte activă la toate mișcările culturale românești și la opera de consolidare a bisericei române ortodoxe din Bucovina.

Petrino Dimitrie, poet rom., Bucovinean de origină (n. 1846 † 1879). Autorul versurilor „Flori de mormânt". A publicat vol. de poezii: Lumine și Umbre, Raul, La gura Sobei (poeme), etc. Fost prof. suplinitor de istoria limbii și lit. rom. la Univ. din Iași și director la biblioteca univ. de acolo.

Petroasa, două sate din Com. Pietroasele (jud. Buzău), așezate la poalele dealului Istrița. Aici s'a găsit tezaurul dela P. zis „Cloșca cu Puii de Aur".

Petrograd, azi **Leningrad**, fosta capit. a Rusiei țariste. Mult decăzut azi din splendoarea și importanța lui. Port pe Neva și la golful Finlandic. 1,616.000 loc. Industrii metalurgice, textile, etc.

Petrol (chim.) păcura șau țițeiul, combustibil natural lichid de coloare brună-negricioasă cu reflexe verzui, având o fluiditate variată în funcțiune de compoziția sa chimică, fiind format dintr'un amestec de hidrocarbure lichide, gazoase și solide, aciclice și ciclice, — din seria parafinelor, olefinelor și a naftenelor —, cu urme de sulf (3—4%), conținând încă azot, heliu și diferite baze azotate. Densitatea sa variază între 0.77 și 0,97, la fel temperatura sa de distilare dela 0—400°, având o capacitate calorică de 9500—10.500 calorii. In natură se găsește imbibat în rocele poroase (nisipuri, gresii) din straturile sedimentare ale scoarței pământului — aparținând la formațiuni geologice de vârstă variată — de regulă sub o puternică tensiune de zăcământ, datorită gazelor din masa sa, prin a căror putere de expansiune — eliberate în exploatările petrolifere — se produc erupțiunile puternice din sonde, având uneori un debit de 100—200 vagoane de petrol pe zi. Ca material combustibil, **P.**, a fost cunoscut din timpurile cele mai vechi. Herodot amintește cu 400 ani a. Chr. țițeiul din insula Zakynthos — întrebuințat la imbalsamarea cadavrelor, iar mai târziu naturalistul roman Pliniu († 79 d. Chr.) vorbește despre arderea petrolului în lămpi. Adevărata desvoltare a industriei petrolului începe abia la 1859—1860, cu exploatarea petrolurilor americane din Pensilvania, în 1865 începând exploatarea P.-lui rusesc din regiunea Baku și din Galiția. Exploatarea păcurii în țara noastră este cu mult mai veche, și se făcea încă la 1640 prin numeroase puțuri. Cu privire la formarea și originea zăcămintelor de P. din natură, s'au emis două teorii: 1. Teoria originei anorganice sau minerale — formulată de marii chimiști Berthelot, Mendelejeff, Moissan, Sabatier, etc. — susținând că P. s'a format prin acțiunea apei asupra carburilor metalice din interiorul pământului. 2. Teoria originei organice —, demonstrată experimental de Engler din Karlsruhe — în baza căreia P. s'a format din materiile organice (grăsimile animalelor marine, pești, moluște, scoice, etc.) impotmolite și descompuse în scoarța pământului — în decursul timpurilor geologice — sub influința căldurii și a presiunii fiind transformate în petrol. După alții, P. a putut lua naștere — în aceleași condițiuni, și prin descompunerea materiei ceroase a dlatomeelor și a altor vegetale marine. Prin experiențe de laborator — Warzen, Starrer, Cahour, Marcusson și alți cercetători — au obținut din substanțe organice distilate sub presiune, majoritatea hidrocarburelor din compoziția petrolului. Prepararea P.-ului în mod sintetic a fost realizată de chimiștii Berthelot (francez) și Bergius (german), hidrogenând huila — în prezența unui catalizator (v. c.) — la o temperatură de 400—500° pe lângă o presiune de 200 atmosfere. P. în lumina proprietăților sale, reprezintă o formidabilă sursă de energie naturală, valorizabilă cantitativ. Punerea lui în valoare — după ce a fost extras din zăcământ prin sonde — se face prin distilare fracționată — în distilerii mari, numite rafinării (Câmpina, Ploești). Printr'o primă distilare se separă — dună temperatura de distilare — trei porțiuni brute: 1. Uleiuri ușoare, care distilă dela 0°—150°. 2. Uleiul lampant distilă între 150—300°. 3. Uleiuri grele care distilă dela 300—400°. In cazanele aparatelor de distilare, rămâne un rezidiu numit zaț, sau păcură întrebuințat ca material combustibil în motoare cu explozie Diesel sau în locomotive amenajate cu injectoare și cu cazane speciale. Prin redistilarea uleiurilor ușoare se obțin: a) Eterul de petrol care distilă între 40—70°, întrebuințat în industrie ca disolvant, b) gazolina, distilă între 70—90°, întrebuințată ca disolvant la extragerea uleiurilor vegetale, și în laboratoare la fabricarea gazului de iluminat artificial, prin volutilizare în carburatoare, c) Benzina, distilă între 80—110°, întrebuințată la curățirea petelor și'n motoarele cu explozie, d) Ligroina distilă între 80—120°, numită și esență minerală, fiind întrebuințată pentru ars în lămpi speciale, desvoltând o temperatură ridicată, e) Terebentina artificială, distilă între 120—170°, — deosebindu-se de terebentina extrasă din rășina coniferelor — întrebuințată ca surogat al acestea, la fabricarea lacurilor și a colorilor, ca disolvant al cauciucului și al grăsimilor și ca material de ars. Al doilea produs de distilare brută, este petrolul lampant numit încă Kerozen (150°—300°), înainte de întrebuințare pentru iluminat — fiind rectificat cu acid sulfuric și sodă caustică. Pentruca un P. lampant să fie bun, trebue să nu conțină hidrocarbure volatile și ușor inflamabile, temperatura de imflamabilitate sau explozione — care se determină cu aparatul Abel-Pensky — și în baza regulam. sanit. trebuie să fie de 23° la o presiune atmosf. Din al treilea produs brut (uleiurile grele) se separă prin redestilare (300—400°): a) uleiurile pentru uns mașinile, numite și u. minerale, incolore, galbene-brune, cu o fluiditate variată. Se aprind între 150—250° și se solidifică între 0 și — 25°, nu râncezesc și deci nu atacă metalele. Păstrându-și vâscozitatea și la temperaturi înalte se întrebuințează pentru ungerea pieselor dela mașini, care se încălzesc prin frecare; b) Vaselina, substanță moale-unsuroasă, amorfă, fără miros, și fără gust, galbenă sau albă, cu o dens. = 0,83—0,87 și se topește la 35°—40°. Insolubilă în apă s. în glicerină, parțial solubilă în eter, benzen, cloroform, sulfură de carbon, etc., întrebuințată în medicină la prepararea alifiilor, în parfumerie la facerea pomezilor și a produselor cosmetice — muind pielea și făcându-o impermeabilă, la ungerea armelor și a pieselor metalice dela mașini, nealterându-se la aer; — c) Parafina, corp solid, alb-translucid, fără miros și fără gust parțial solubil în eter, benzen, cloroform, etc., cu o dens. = 0,87, topinduse între 45—65°. Se întrebuințează la fabricarea și falsificarea lumânărilor de stearină, a țesăturilor impermeabile, la fabricarea chibriturilor, la conservarea lemnelor, în farmacie, iar amestecată și topită cu sulf. sub numirea de dielectrină la prepararea izol. electr. Exploatarea P.-lui — se face mai puțin prin puțuri m. mult dela adâncimi mai mici — și mai des prin sonde săpate cu sape speciale numite trepane, sau prin furaj (sistem Rotari). P. în țară, (România) se găsește în aproape toate formațiunile terțiare ale zonei carpatice și subcarpatice — mai ales în jud. Bacău, Buzău, Prahova și Dâmbovița — terenurile petrolifere recunoscute având o suprafață aproximativ de 20.000 Ha., iar terenurile considerate ca probabil-petrolifere cu o suprafață mai mare de 150.000 Ha. (hectare), suprafața terenurilor concesionate (în 1924) fiind de 48.609 Ha., iar a celor în exploatare (în 1924) de 3289 Ha., repartizate pe județe. Suprafața în exploatare:

jud. Prahova	31.975 Ha.	1.856 Ha.
jud. Dâmbovița	1.147 Ha.	315 Ha.
jud. Buzău	2.628 Ha.	285 Ha.
jud. Bacău	10.899 Ha.	798 Ha.
jud. Vâlcea	1.481 Ha.	1 Ha.
jud. Maramureș	54 Ha.	1½ Ha.
jud. Vijnița	423 Ha.	6500 m.²

Menționăm manifestările de petrol din interiorul arcului carpatic: din Maramureș (Dragomirești), valea Ilvei și Odorhei, precum și zăcămintele din Bucovina. Exploatarea se face dela o adâncime variată dela 150—1500 m. prin 1438 sonde productive și 310 puțuri, în 1927 totalul sondelor productive și'n lucru suspendate sau părăsite fiind 3804, iar a puțurilor, de 2041 în 1927, iar după datele statistice din 1929 — numărul sondelor productive = 1487, în lucrare 1134; puțuri productive 252, în lucrare = 191.

Producția de P. a țării — exprimată în tone — pe intervale de câte 10 ani:

în 1857	275 tone	în 1897	105.050 tone
în 1867	7070 tone	în 1907	1.147.488 tone
în 1877	16.100 tone	în 1912	1,898.545 tone
în 1887	25.300 tone	în 1917	724.230 tone

Progresele realizate în producția petroliferă în ultimii cinci ani, se repartizează: în 1924 1,860.471 tone în 1926 3,244.415 tone în 1925 2,316.979 tone în 1927 3,669.354 tone în valoare de: 6,106.705.692 Lei. In 1928 s'a exploatat de către 204 Societăți — cu un capital nominal emis în acțiuni de aprox. 13.260.000.000 Lei — o cantitate de țiței de 4,254.000 tone cu o producție medie zilnică de 11.500 tone. Prețurile țițeiului cotate în 1928 se repartizează astfel: 12.000—17.100 Lei vagonul, iar a produselor sale: benzină ușoară = 10, 20 Lei pe kg., benzină grea = 5.85 Lei kg. Petrol lampant = 3.30 Lei kg.; Motorină = 2.20 Lei pe kg.; Păcură = 1.75 Lei pe kg.; Uleiuri = 7.50—12 Lei pe kg. — Prin activitatea rafinăriilor de petrol în 1927. s'au obținut: 840.340 tone, benzină: 574.170 tone, p. lampant: 319.000 tone, motorină și uleiuri 1,722.194 tone, reziduri: total = 3,455.713 tone. Centrele cu rafinării sau distilării de P. din țară — sunt orașele Câmpina și Ploești — ambele legate prin două conducte subterane cu

porturile Giurgiu la Dunăre și Constanța la mare. Într'o singură lună (Noemvrie 1928) s'au exportat prin portul Constanța: 16.368 tone benzină; 42.581 tone petrol rafinat; 47.097 tone reziduri de petrol și 28.740 tone de diferite derivate — în Grecia, Bulgaria, Turcia, Siria, Egipt, Senegal, Italia, Jugoslavia, Franța, Belgia, Anglia, Germania. În 1924 funcționau 200 Societăți petrolifere românești cu un capital social de 4,162.593.430 Lei; 29 Societăți petrolifere cu capital social străin și românesc în valoare de 2,804.113.750 Lei și 42 Societăți petrolifere cu capital străin, dintre cari 26 Societăți cu un capital social de 8,292.860 lire sterline, 12 Soc. cu un capital social de 64,000.000 franci francezi sau belgieni și 4 Soc. cu un capital social de 4,375.000 florini olandezi. Personalul angajat în exploatările petrolifere a fost în 1923, reprezentat prin 26,350 persoane, dintre cari 25.918 erau români și numai 432 străini abia 1,64). Personalul angajat în 1927 e reprezentat prin 30.375 persoane dintre cari 29.970 (98,7%) români și 405 (2.3%) străini, și anume: 2566 personal tehnic (377 ingineri) 291 maeștri sondori șefi, 1898 maeștri sondori ajutori, 2014 personal administrativ și 25.795 lucrători. Exploatările de P. din România — se fac în prezent în 7 județe: Prahova, Dâmbovița, Buzău, Bacău, Vâlcea, Maramureș și Vijnița, celea mai importante regiuni petrolifere fiind: Câmpina-Pițigaia-Drăgăneasa-Bușteni; Tintea-Băicoi-Bana-Moreni-Gura Ocniței-Ochiuri; Colibași-Ocnița-Glodeni; Tescani-Câmpeni-Pârjol, Lucacești-Moinești-Solonț-Stănești; Dofteana-Slănicul Moldovei; Semeș-Tăslăul sărat; Podeni-Bogata-Pârâul sărat; Nineasa-Pârâul Tudorache-Poiana Sărată, Mosoară, Vijnița-Bucovina și Dragomirești-Săcele-Sălișteă din Maramureș. — Date comparative: Producția de P. a Statelor Unite (în 1920) 337.500 tone pe zi, a Rusiei 12.600.000 tone anual, a Poloniei 564.245 tone pe 9 luni, a Venezuelei 14,445.000 tone anual, depășind cu 25% producția Rusiei și cu 50% pe cea a Mexicoului, ocupând locul al doilea — după Statele Unite — în producția mondială, iar România — după Rusia și Mexico — locul al 5-lea cu o producție totală în 1928 de 4.250.000 tone cu o prod. medie zilnică de 11,500 tone.

Petronius Caius s. Titus Petronius Arbiter, om de încredere al lui Nero, consul în Bithynia; condamnat la moarte, fiind compromis într'o conspirație, se sinucide. Satirele sale oglindesc moravurile romane din I sec. d. Chr.

Petroșani, oraș din S.-ul jud. Hunedoara, în valea superioară a Jiului. Are mari exploatări carbonifere. Reședință a regiunii a IV-a miniere. Liceu. 15.000 loc.

Petroșani (luptele din regiunea —), localitate situată în munții Hațegului, județul Hunedoara, însemnată prin luptele din August—Sept. 1916 în războiul româno-german. Este pierdut și recucerit în diferite rânduri în urma ofensivelor germane și contra ofensivelor române (1—9 Sept., 12 Sept.) și pierdut definitiv în 18 Sept. în urma ofensivei generalului V. Busse.

Petrovici Ion, scriitor, filos. și om. politic rom. (n. 1882), prof. de filos. la Universitatea din Iași, fost ministru al instrucțiunii. A debutat în lit. cu versuri și cu teatru în versuri, apoi a scris studii filosofice, distingându-se printr'o expunere clară și elegantă în studii de logică, (unde mai ales a adus contribuții originale), teoria cunoștinței și istoria filosofiei contemporane. Pleacă dela Kant, împărtășind dualismul și realismul critic (v. c.), susținând drepturile metafizicei în sinteza filosofică a științii și culturii. A scris frumoase amintiri și impresii de călătorie. P. este un orator plin de vervă și cu frază colorată de imagini și comparații frumoase, unul din elevii strălucițiai lui Maiorescu. A reorganizat, ca ministru de instrucție în guv. Averescu (1926), propaganda culturală și a încercat reforma învățământului pe bazele filosofici. A întemeiat facultatea teologică din Chișinău. Scrieri mai însemnate: Teoria Noțiuni-

lor, Probleme de Logică, Cercetări filosofice, Introducere la Metafizică, Studii istorice filosofice, Amintiri Universitare, Pagini filosofice, Raite prin țară, Momente Solemne, Felurite etc.

Petru apostolul. Numele lui originar a fost Simon. Isus l-a chemat în slujba apostoliei încă în cele dintâi săptămâni ale predicării sale. Vreme de trei ani a fost nedespărțit de Isus. Cu toate acestea în noaptea procesului lui Isus, Petru s'a lăpădat de învățătorul său, dar chiar în aceeași noapte s'a pocăit. După înviățătura bis. cat. pe P. l-a pus Isus cap al bisericei sale. A ajuns și la Roma, fiind cel dintâiu episcop (papă) al acestei cetăți. Tradiția ne spune că P. a murit răstignit pe Cruce în anul 67, pe timpul persecuției lui Nero. Pomenirea lui se face în ziua de 29 Iunie.

Petru I, cel Mare, țar al Rusiei (n. 1672 † 1725) dela 1682—1725, din fam. Mihailovič. A fost preocupat de ridicarea culturală a țării, prin știință și artă. Insuși a fost lemnar în Olanda, pt. ca să cunoască cum se construește o flotă. A desființat pe Sterlitz, organizând armata, iar în locul patriarhatului bis., a declarat conducător sf. sinod. Astfel a reușit să pună Rusia printre primele puteri europene. Intră în răsb. cu Carol al XII al Suediei, fiind învins la Narva (1700) și biruitor la Poltava (1709). De Turci a fost bătut la Stănilești (v. Cantemir Dimitr. și Neculce). A fondat Petersburgul, iar prin tratatul dela Nystadt a anexat Livonia, Estonia, Ingria și o parte din Finlanda. A fost însă crud, despotic, cu supușii săi și beției. **Testamentul lui P.**, prin care s'ar arăta necesitatea cuprinderii Constantinopolului, e scriere apocrifă. — **P. al II**, țar dela 1727—1730, a predat Persiei reg. ocupată de P. cel Mare. — **P. al III** încoronat în 1762 dar asasinat de Caterina a II, soția sa, care-i urmează la tron.

Petru, regi ai Aragonului: **P. I** dela 1094—1104; **P. al II** 1196—1213; **P. al III**, 1276—1285; **P. al IV** 1335—1388; **P. cel Groaznic** (1350—1369; a introdus cea mai teribilă oprimare în regat.

Petru, regi ai Portugaliei: **P. I**, cel Drept, succesorul lui Alfonso IV dela 1357—1367. **P. al II** 1683—1706, a ruinat industria țării printr'un tratat cu Anglia. **P. al III** 1777—1786.

Petru Eremitul (Petrus ad Cucullum), călugăr († ca. 1115), după o călătorie în Orient, se reîntoarce în Franța, unde, la îndemnul papei Urban al II, predică lupta pt. eliberarea locurilor sfinte din mâinile păgânilor, având mare succes la conciliul din Clermont (1095), unde se hotărește prima cruciată

Petru I., v. Pătrașcu cel Bun.

Petru II cel Tânăr. Domn în Țara Rom. (1559—68). Fiul lui Mircea Ciobanul. Se deosebea cu totul de tatăl său: era blând și religios. Fiind prea tânăr, țara o conducea mama sa, Doamna Chiajna, fica lui Petru Rareș, care era destul de abilă să neutralizeze intrigile pretendenților la tron și pârile la Poartă ale principelui ardelean Ioan Sigismund. După ce Chiajna căzu în disgrația Turcilor, P. fu chemat la Constantinopol și închis. A murit probabil în Alep (Siria).

Petru al II, fiu nelegitim a lui Alecsandru cel Bun, ocupă tronul Moldovei cu ajutorul lui Ioan Corvin, pe a cărui soră o ține în căsătorie. A domnit între 1448—49. El a predat Ungurilor Chilia.

Petru III. Aron, domn al Moldovei între anii 1451—1457, fiul lui Alecsandru cel Bun, a ocupat tronul dupăce a ucis pe Bogdan II., tatăl lui Ștefan cel Mare. Alungat de Ștefan (cu ajutorul lui Vlad Țepeș) fuge în Polonia apoi în Secuime. Aici îl prinde și ucide Ștefan după lupta dela Baia (1467). El a fost primul voevod moldovean, care a plătit tribut Turcilor.

Petru III Cercel, Domn în Țara Rom. (1583—85). Fiul lui Pătrașcu cel Bun. I se zicea Cercel pentrucă purta după datinile apusene un cercel în ureche. Om instruit, știa mai multe limbi, scria poezii în italienește. Petrecuse în Franța la curtea reg. Henric al III, la Veneția, apoi la Constantinopol, de unde, prin stăruințele sale și ale Curții franceze primi scaunul lui Mihnea Turcitul. Domnia sa, după moda apuseană și lăcomia de bani, provoacă nemulțumirea boierilor. A început și lucruri bune: se îngrijea de biserică, a clădit bis. domnească din Târgoviște, turna tunuri, dar intrigile lui Mihnea îl scoaseră din scaun după doi ani. Atunci trecu în Ardeal cu o mică oaste și toată averea. Aici principele îi sechestră averea și-l închise în cetatea Hust, unde a stat doi ani. Eliberat la stăruințele Papei se duse din nou în Italia și apoi la Constantinopol, dar fură zadarnice toate intervențiile pentru recâștigarea domniei. Invins de banii și intrigile lui Mihnea pieri înecat în valurile Bosforului (1590).

Petru al IV. Rareș, Domn în Moldova (1527—38 și 1541—46). Fiul lui Ștefan cel Mare. Păstra multe din calitățile tatălui său: ambiția, îndrăzneala, vitejia, religiozitatea, gustul artistic, era în schimb o fire nestatornică, îi lipsea simțul politic. In luptele din Ungaria, dintre Ferdinand și Zapolya, luă la început partea lui Ferd. Dar când Turcii recunoscură pe Zapolya, trecu — în schimbul cetății Bistrița — pe partea lui, năvăli în Ardeal și zdrobi pe Ferdinandiști la Feldioara (22 Iun. 1529). Zapolya îi mai cedă atunci și Ungurașul, dar Bistrița cu toate sforțările n'a putut-o ocupa. Nu putu aduce la ascultare nici Brașovul, pe care îl mai asedia câteva

stăpânămâni (Oct.). Era departe deci de a-și realiza planul de stăpânire și a Ardealului. Trebui să se mulțumească cu Ciceul și Cetatea de Baltă, stăpânite de tatăl său și cu așezarea unui episcop în scaunul Vadului. Își îndreptă privirile atunci spre Polonia. În 1530 ocupă Pocuția. Gen. polon Ioan Tarnowschi o recuceri în curând, iar când Petru năvăli din nou în Pocuția, îl înfrânse cu tactica lui superioară la Obertyn (22 Aug. 1531). Evenimentele îl chemau din nou în Ardeal. Aici Turcii trimiseră pe un aventurier italian, Aloisio Gritti, să facă liniște. Voev. ardelean Ștef. Mailat și nobilii țării îl siliră să se închidă în Mediaș. Petru primi poruncă dela Sultan să-l elibereze. Trimise atunci pe vornicul Huru, care în loc să-l ajute, îl ispiti pe Gritti să iese din cetate, și-l dete pe mâna răsculaților. Aceștia îl uciseră pe loc, iar fiilor săi, duși în Moldova, Rareș le pregăti aceeași soartă. Turcii nu se puteau răzbuna acum, fiind ocupați în Persia și Petru putea să-și continue intrigile între Ferdinand și Zapolya. Polonii încercând zadarnic să-l înlocuiască (1538), cerură pedeapsa Sul-

tanului. În fața oastei lui Soliman, care aduce pe tron pe Ștefan (Lăcustă), Petru părăsit și de proprii săi boieri, se văzu silit să fugă cu familia în Ardeal (Ciceu). Abia peste doi ani cu schimbările politice din Ardeal și Moldova, reuși să obțină iertarea Sultanului și scaunul Moldovei (1541). Intrând în țară prinse și tăie pe Alecsandru și boierii credincioși lui. Acum însă nu mai avea încrederea pt. a purta războaie. Nu mai avea nici legăturile de mai înainte cu Țara Rom., ginerile său Vlad-Vintilă fusese ucis. Nu putu se recâștige nici Basarabia de jos, cuprinsă de Soliman și nici cetățile Ciceul și Cet. de Baltă, decât ca simple feude (1544), căci zidurile le dărâmase George Martinuzzi. În 1541 prinse la Făgăraș, din ordinul Sultanului, pe voev. Ștef. Mailat, și-l trimise la Constantinopol. În 1542 încearcă fără succes să ia Bistrița. Nu fu mai norocos în planul de cruciată a principilor creștini împotriva Turcilor, în care se amestecă cu mult entuziasm. Imprumută pe Ioachim de Brandenburg, capul cruciatei, cu 200.000 floreni, dar întreprinderea eșuase la asediul Budei (1542) și Rareș muri tot ca vasal al Turcilor (3 Sept. 1584). E înmormântat la măn. Pobrata. Pe teren bisericesc și artistic a continuat tradiția moștenită de Ștefan cel Mare. Ajutat de doamna sa Elena, a ridicat sau reparat o mulțime de biserici (Baia, Botoșani, Hârlău, Tg. Frumos, Roman, etc.). Cea mai frumoasă clădire a lui măn. Pobrata.

Petru al V Șchiopul. Domn în Moldova (1574—79 și 1582—91). Fiul lui Mircea și nepot a lui Mihnea din Țara Rom. Domnia lui a fost tulburată de o mulțime de pretendenți: Ioan (Potcoavă), apoi frații acestuia, Alecsandru, Petru și Constantin. Ioan și Alecs. i-au întrerupt chiar domnia. I-a alungat pe toți mai ales cu ajutorul Turcilor. Insuși polonul Laski se gândea la scaunul Moldovei. Totuși Petru nu pierde domnia până când Iancu Sasul nu oferi daruri mai mari decât el Turcilor. Atunci fu exilat în Alep (1579). După uciderea lui Iancu S. câștigă din nou domnia, ajunse la mare influență aventurierul albanez, Bartolomei Brutti, care născocea fel de fel de planuri. Acționa pentru convertirea Moldovei la catolicism, ținea corespondență cu Papa și câștigase pentru cauza sa și pe o parte din boieri. Tot el îi va fi dat lui Petru gândul la tronul Poloniei și tot la îndemnul lui a cerut în 1589 domnia pentru fiul său minor Ștefan. Fiind bolnav și expus la mazilire, părăsi tronul, trecu în Polonia, și de acolo în Austria și se așezară în Tirol, unde muri în 1594. E înmormântat în orașul Bozen din Tirol, lângă biserica Franciscanilor. El a ridicat măn. Galata.

Petru al VI Cazacul. Domn în Moldova (Aug.—Oct. 1592). Unul din fii lui Alecs. Lăpușneanu, adus de Cazaci după mazilirea lui Aron Tiranul și gonit în curând de Ardeleni.

Pettermann August, geogr. germ. (n. 1822 † 1878), cartograf vestit. Inființătorul revistei P.'s Mitteilungen.

Petunia (bot.). Gen al Solanaceelor; flori de grădină importate din America meridională.

Petzval Iosif (n. 1807 †1891), matematician și fizician, profesor la Universitatea din Budapesta, mai târziu la Viena. A perfecționat obiectivul aparatului fotografic și microscopul. A publicat mai multe lucrări fundamentale în domeniul opticei.

Peutinger Conrad, anticar și umanist din Augsburg (n. 1465 † 1547), și-a legat numele de o hartă (Itineraria), copie făcută prin 1264 după o hartă romană de felul celei a lui Agrippa (originalul în bibl. din Wien). Cele mai bune copii sunt date de Desjardins (Paris 1869—1876) Miller (reducere la $^2/_3$ în Ratisbonna, 1888). Îi lipsește foaia cu partea de V. a Imperiului Roman. Este desemnată pe pergament.

Peyrebrune Mathilde-Georgina-Elisabeth de Peyrebrune, cunoscută sub numele de Georges de —, romancieră franc. (n. 1848 † 1917). A scris: Mademoiselle de Trémor, la Margotte, Marco.

Pfalz sau **Palatinatul**, două provincii din Germania: 1. Rheinische Pf. la N. Alsaciei, pe valea Rinului, mari exploatațiuni de huilă și fier. 5928 kmp. cu apr. 900.000 loc. Orașe importante: Spira (capit.), Kaiserslautern, Ludwigshafen. — 2. Bayerische Pf. sau Palatinatul de Sus, provincie a Bavariei. 9663 kmp. cu apr. 600.000 loc. Ambele sunt ale Bavariei.

Pfitzner Hans, compozitor german, n. 1869. Lucrările sale, foarte apreciate în Germania, înfățișează un romantism întârziat, în cel mai bun sens al cuvântului. Notăm din compozițiile sale operele: „Die Rose vom Liebesgarten", „Palestrina", „Christelflein", cantata „Von deutscher Seele", muzică de cameră, liduri.

Pfleiderer O., filos. al religiei (n. 1839 † 1908), infl. de Kant, Schleiermacher și Hegel: „Religionsphilosophie, auf geschichtlicher Grundlage".

Phaedrus, fabulist lat., libert al lui Augustus. A creat fabula lat. imitând modele grecești. Utilizează și anecdote contemporane lui. Din cauză că primele cărți satirizau cursurile epocei, Ph. a avut de suferit de pe urma lor. În evul mediu el a fost foarte citit.

Phaeton, în mitol. gr. fiul lui Helios cu Klymene. Conducând într'o zi carul soarelui, a aprins Universul, aruncându-l Zeus în fl. Eridanus. Fig. = cel ce se angajează le ce nu-i servesc puterile.

Phanerogame, v. Fanerogame.

Pharmacia, revistă farmaceutică. Apare în rom. și ung. Cluj. Fondată în 1920.

Pharnaces: Ph. I, regele Pontului dela 190—156 a. Chr. bunicul lui Mithridates pe care l-a tradat Romanilor, primind regatul Bosforului-Krimerian. Devenind prea puternic, s'a răsculat împotriva Romanilor în timpul răsb. civile, Caesar mergând împotriva lui îl învinge la Zela (47 a. Chr.), spunând cuvintele: „Veni, vidi, vici".

Pharos, mică ins. din vechiul Egipt, în fața Alexandriei, unde Ptolemeu Philadelphos a ridicat (285 a. Chr.) primul far construit în marmoră albă.

Pharsalos, oraș în Thesalia, unde Caesar a învins pe Pompeius (48 a. Chr.).

Phasianide (zool.), fam. a Gallinaceelor. La cap au părți lipsite de pene. Picioarele goale, cu pinteni; coada lungă. Phasianus gen al Ph.: Ph. colchicus, Fasanul nobil, masculul cu pene frumos colorate. Ph. pictus, fasanul auriu, originar din China, are culoare verde aurie.

Phenacodus (paleont.), animal ungulat fosil (Protangulat), ca un tapir, cu 5 degete la picioare, și cu gura înarmată cu dinți numeroși, din care s'au desvoltat ungulatele actuale.

Phenicia, v. Fenicia.

Pherekyde Mihail (n. 1842 † 1925), om politic român. Studii de drept la Paris. Avocat, intră în politică, fiind membru marcant al partidului liberal. Ministru la mai multe departamente: justiție (1876, 1881), lucrări publice (1878—9), externe (1885—88) și interne (1897—99); ministru plenipotențiar al României la Paris (1881—84). În repetite rânduri președinte al Camerei liberale (dela 1902).

Pherekydes din Syrus, filos. din sec. al VI a. Chr., a scris o cosmogonie în versuri.

Phidias, celebru scupltor gr. din sec. al V. a. Chr., prieten și sfătuitor al lui Perikles. Supraveghea toate lucrările din Athena, deci multe din operele de artă fost influențate de geniul său creator. Lucrări: Parthenonul, reconst. în marmoră a templ. lui Poseidon, Athena, Zeus din Olympia, Reliefeele templ. din Teseu. Operele sale exprimă o „forță senină, entusiasm, visare, pasiune, suferință puternică și stăpânită".

Phigalia, v. Iktinos.

Philadelphia, oraș din U. S. A. (Pensylvania), cu 2,036.000 loc. Port mare pe Delaware. Universitate renumită, arsenal. Industrie foarte variată.

Philae, ins. din Nil, în Egiptul de Sus, la S. de Assuan, cu monumente ale vechiului Egipt și al celui grec și roman: sanctuare, templul lui Isis, chioșcul lui Traian, etc.

Philemon, mit. gr., v. Baukis.

Philip al II, regele Macedoniei (n. 382 † 336 a. Chr.) dela 359. Scopul său principal a fost unirea Macedoniei cu Grecia. A organizat armata, creind falanga, şi-a întins teritoriul în Tracia, a cuprins apoi oraşe de pe ţărmul Mării Egeice. Demosthenes (v. c.) a arătat intenţiile lui în fulminante discursuri dar Grecii n'au înţeles. Înfrângându-i la 338 a. Chr. la Chaironea încheie independenţa Greciei. A fost tatăl lui Alexandru cel Mare.

Philip, regi ai Spaniei şi ai Ţărilor de jos. Insemnaţi: **Ph. I**, arhiduce de Austria (n. 1478 † 1506), rege al Castiliei şi al Ţărilor de jos, fiul lui Maximilian al Austriei. **Ph. al II**, fiul lui Carol Quintul, căsătorit cu Maria Tudor (n. 1527 † 1598), a guvernat brutal Spania, sprijinitor al catolicismului. Armada invincibilă trimisă împotriva Angliei a fost nimicită de furtună. A anexat Portugalia (1581), a încercat zadarnic să împiedece urcarea lui Henric al IV pe tronul Franţei. — **Ph. al III** (n. 1578 † 1621), rege dela 1598—1621, a alungat pe Mauri din Grenada (1609). — **Ph. al IV** (n. 1605 † 1665), dela 1621—1665, s'a lăsat condus de ducele de Olivarez, ducând Spania în Răsb. de 30 de ani, în 1640 se separă Portugalia, pierde Ţările de Jos în urma păcii vestfalice (1648), care devin independente. — **Ph. al V** (n. 1683 † 1746), dela 1700—1746, în urma testamentului lui Carol al II, ultimul Habsburg spaniol. In timpul răsb. de succesiune la tronul Poloniei, pune pe tronul dela Neapol pe un membru al famil. sale. A dus un răsb. nenorocit contra Angliei.

Philippe Charles Louis, literat franc. (n. 1874 † 1909). In romanele sale se desprinde o dragoste mare pentru cei nenorociţi: „Bubu de Montparnasse", „Marie Dona dieu", „Croquignole", „la Mère et l'Enfant", „Charles Blanchard", etc.

Philippide Alexandru, renumit filolog rom., prof. de filologia rom. la univ. din Iaşi, membru al Acad. Rom. (n. 1859). Desvoltă la Iaşi, dela catedră, o activitate intensă şi a îndrumat multe generaţii de tineri pe drumul spinos şi greu

al ştiinţei. A scris lucrări de o valoare recunoscută pentru studiul limbii rom. Dintre numeroasele lucrări citäm: Istoria limbii române, Principii de istoria limbii (1894), Introducerea în istoria limbii şi lit. române (1888), Specialistul român (1907) etc. A fost însărcinat de Acad. Rom. şi cu redactarea dicţionarului limbii române, la care a lucrat căţiva ani. Lucrarea sa cu adevărat monumentală este „Originea Românilor", (2 vol.), în care a adunat un vast material de o reală valoare pentru trecutul nostru; ea încoronează activitatea acestui mare maiestru al filologiei rom.

Philippide A. Alexandru, poet rom. (n. 1900). S'a relevat la rev. „Viaţa românească", la care a colaborat m. mult. Reuşeşte m. mult în poezii descriptive şi fantastice. A publicat vol. „Aur Sterp" (1922).

Philippi sau **Philippoi** (geogr. ant.), oraş din Macedonia, construit de regele Filip pe ruinele oraşului Trac. Daton sau Cremides. Aproape de Ph. s'a dat lupta din 42 a. Chr. Colonie romană înfloritoare din timpul lui August, până la venirea Cruciaţilor. Apostolul Pavel a predicat aici şi a fost închis. Azi ruini multe şi importante.

Phillipsit (min.), v. Zeolite.

Philo Judeus, filos. (n. ca. 25 a. Chr. în Alexandria). A făcut o sinteză între religia ebraică şi filos. gr. veche a lui Plato, a Stoicismului şi a lui Pythagoras, prelucrând în special doctrina Logos-ului (v. c.) = puterea raţiunii veşnice divine, mijlocitoare între D-zeu şi om, cel dintâiu fiu născut al lui D-zeu. Deformează filos. greacă, întemeind metoda interpretării alegorice a bibliei. A avut mare înrâurire asupra desvoltării hellenismului.

Philoktetes, în mitol. gr. fiul lui Pacas, cel care a moştenit săgeţile înveninate ale lui Herakles. Troia nu s'a putut cuceri în zece ani, fără de ac. săgeţi, de aceea Ph. a fost adus din ins. Lemnos, rămas aici când au plecat la răsb., reuşind, cu una din ele, să omoare pe Paris.

Philomela, în mit. gr. fica lui Pandion, rege în Athena, victima brutalităţilor regelui Thraciei. Surorile, care au răsbunat-o, au fost schimbate una în privighitoare, ceilaltă în rândunică.

Philopoemen, conducătorul ligii aheiene (n. 253 † 189 a. Chr.), ardent luptător pt. unitatea Greciei, faţă de tendinţele Romanilor de cucerire. Moare închis şi otrăvit, de trădători.

Phlegmasia alba dolens (med.), e umflarea dureroasă a unui membru, de obiceiu inferior, în urma formării unui trombus (v. c.). Survine de obiceiu la femeile lehuze.

Phoenix, pasere mitică; paserea sfântă la Egipteni; se zice că trăia în deşerturile Arabiei; s'a sinucis arzându-se în cuibul ei, dar a reînviat din cenuşă (Mit.).

Phokion, distins general şi orator athenian, model de cinste (n. 400 † 317 a. Chr.), contemporan cu Demosthenes. S'a luptat împotriva Macedonenilor şi în răsb. lamiac (v. c.). Acuzat pe nedrept de tradare, a fost condamnat la moarte.

Photie, patriarhul Constantinopolului, cel dintâi, care în anul 857 a rupt legăturile cu Roma şi cu biserica occidentală. Timp de aproape 3 decenii din cauza lui Ph. între Roma şi Constantinopol, au fost necontenite certe şi neînţelegeri. După moartea lui Ph. unirea între cele 2 biserici s'a refăcut, dar, antipatia între Occident şi Orient a rămas, ducând, în 1053 la ruptura totală. De altfel, Ph. a fost unul dintre cei mai învăţaţi patriarhi ai Constantinopolului, un excelent legist şi literat.

Phrigia, v. *Frigia*.

Phrixos, fiul lui Athamas şi fratele Hellei, ca să scape de Ino (v. c.) a trecut Hellespontul pe berbecele cu lâna de aur, ajungând la Kolchis, a atârnat lâna într'un arbore (v. Argonauţi).

Phryne, vestită hetairă gr. (sec. al IV a. Chr.) de o rară frumuseţe şi orgoliu. A servit ca model lui Praxiteles pt. statua Aphrodite, lui Apelles pt. Aphrodite Anadyomene. Acuzată pt. impietate, în faţa judecătorilor, apărătorul a ridicat voalul, care o acoperea, dezarmându-i prin frumuseţa sa.

Phylloxera (zool.), gen al Aphidelor. Ph. vastatrix, păduchele viţei, importat la noi din Am. Parazitează viţa de vie. Forma înaripată se înmulţeşte din August până în Octombrie partenogenetic. Depune ouăle pe frunze. Toamna ies din ele masculi şi femele fără aripi, care se împerechiază. Femela depune un' ou sub coaja viţei, din care iese primăvara o femelă, care se înmulţeşte tot prin partenogeneză. Unele dintre ouăle ei dau naştere la nimfe, din care iese forma înaripată. A fost adusă în Europa în 1863.

Pi π Numele unei litere din alfabetul grecesc. Arată raportul dintre lung. cercului şi diametrul lui. Valoarea = 3,1416.

Piacenza, oraş din Italia, capit. prov. P. Industrii textile şi mecanice. 59.000 locuitori. Provincia P. are 2640 kmp. cu 291.000 locuitori.

Pian, cel mai răspândit dintre toate instrumentele muzicale Originea sa se poate urmări până în sec. al XV. Cea mai străveche formă e Monocordul, un instrument cu o coardă. Ca instrument de claviatură îşi are origina în organele vechi şi din aceste două combinaţiuni s'a format Organistrum, un instrument cu coarde în toate asemănător orgei. Din acest început se desvoltă apoi clavicordul cu limbi de metal fixate pe capătul dinapoi a tastelor. cari la apăsarea pe tastă făceau să sune coardele; clavicordul avea un registru de 3 octave Urmaşul său în desvoltare se chiamă Clavicembalo, în forma unui dulăpior în 3 colţuri. In loc de limbile de metal avea lemnişoare cari se sfârşiau în o pană ascuţită care pişca coardele. Cu timpul căpăta formă mai simplă se aşează pe picioare, încât se vede clar o apropiere către forma de azi. Ambele forme au apoi desvoltarea individuală până la sfârşitul sec. al 18. Din Clavicembalo se desprinde Spinettul, tot în acelaşi timp „Virginal"-ul care avea mai puţine tonuri adânci, şi mai multe înalte. îl găsim mai ales în Anglia. In secolul al 16 întâlnim Clavicytherium, un instrument a cărui coarde mergeau vertical ca ale pianinului de acum. Se construiesc apoi instrumente cu claviaturi duble ca la orgă. Claviatura superioară e acordată cu o octavă mai sus ca cea inferioară. Adevărata perioadă triumfală începe însă cu invenţia pianului cu ciocănele care se chema pianoforte. Inventatorul acestei inovaţii a fost Bartolomeo Cristofori din Florenţa (1709). Mecanica aduce foarte de aproape cu pianul actual: ciocănele îmbrăcate cu piele, mişcate în aşa fel, încât se retrag de la sine după lovitură şi surdină separată pentrû fiecare tast. Invenţia lui Cristofori fu preluată de Silbermann în Germania şi răspândită. Mecanica aşa numită Vieneză e invenţia lui Johan Andreas Stein, pe când cea care o numim engleză sau mecanică de repetiţie se datoreşte constructorilor englezi Broadwood. Intre actualii constructori de piane numim: Erard şi Plevel în Franta. Bechstein, Bösendorfer, Blüthner, Steinweg, Förster în Germania. Steinweg în America.

Pianină, o formă mai mică a pianului, cu coardele în poziţie verticală. Are forma unui dulap. Expres. franceză „piano droit".

Piano (ital.), termin muzical, însemnează = slab, fără putere.

Plarişti, călugări rom. cat. aparţinând ordinului P.-lor, înfiinţat la 1607 de Iosif Calasantiu, în Italia. La început ei se ocupau cu educaţia tinerimii în şcoalele primare, iar mai târziu şi cu învăţământul secundar. Cu prilejul desfiinţării ordinului iezuiţilor, cele mai multe şcoale ale acestora au trecut sub conducerea P.-lor. In zilele noastre au 221 claustre şi 2100 membri, în mai multe ţări ale Europei. In România au un claustru şi un liceu la Cluj, iar altul la Timişoara.

Piatră (Vârsta de —), epoca preistorică, corespunde pleistocenului inferior. Începe cu apariția omului și ține până la începerea întrebuințării metalelor. Două diviziuni: Paleoliticul (piatra nelustruită) și Neolitul (piatra lustruită).

Piatră acră (chim.), v. Alaun.

Piatra Craiului, culme de calcare, pe dr. Dâmbovița superioare, străbătută de aceasta, cu pantă abruptă spre E. și lină spre V. 2241 m. Fenomene carstice: doline, peșteri.

Piatra de Lidia, (min.), (piatra aurarilor), v. Cvarțul.

Piatra filosofală, (p. înțelepciunii), e piatra pe care o căutau alchimiștii evului mediu, ba chiar și oameni învățați ca Albertus Magnus, Roger Bacon și alții și cu ajutorul căreia credeau că vor transforma în aur sau argint orice metal. Tot cu ajutorul acestei pietre mai sperau ei să vindece toate bolile, să întinerească pe cei bătrâni și să prelungească vicața. În vorbirea comună **P. f.** însemnează **imposibilul. P. f.** se mai numia elixirul cel mare, leul roșu, magisterium, tinctura roșie și chintesență.

Piatra-Neamț sau numai **Piatra**, așezat pe malul st. al Bistriței, capit. județului Neamț. Oraș de munte, cu climă bună. Biserică construită de Petru Rareș. Autoritățile județene, tribunal. Licee, școli normale, industria lemnului, stație C. F. R. În legătură cu Borsec și comunele de pe valea Bistriței prin curse regulate de autobuze.

Piatra Olt, stațiune importantă de C. F. R. la 206 km. de Buc. pe linia București—Timișoara. Se despart liniile, ce duc spre Râmnicul-Vâlcea—Sibiu și spre Corabia.

Piatra vânătă, (chim.). Sulfat de cupru hidratat, cristalizat, de coloare albastră-indigo, cu gust astrigent otrăvitor. Se prepară în industrie în cantități mari, din Calcopirită — o sulfură de cupru și fier. Se întâlnește și în minele de aramă, provenind din descompunerea sulfurelor de cupru, fiind cunoscut sub numirea de Calcantit (în țară la Băița, Moldova nouă). Se întrebuințează la conservarea lemnelor, în galvanoplastice, la elementele galvanice, ca insecticid, la stropitul viței de vie contra peronosporei, în boiangerie, la fabr. hârtiei.

Piave, fl. din Italia. Izvorăște din Alpii Carnici și se varsă în Adriatică, după un curs de 215 km. În războiul mondial au fost trei lupte mari. Ultima a produs un dezastru în armata austro-ungară.

Plič Iosif Ladislau, istoric ceh, prof. la Univ. din Praga, autor de prețioase lucrări asupra Românilor, susținător al continuității elem. rom. în Dacia: Über die Abstammung der Rumänen (1880). Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht (1882). Zur rum.-ung. Streitfrage (1886). Die dacischen Slaven u. Csergeder Bulgaren (1888).

Picardia, veche prov. din Franța, capit. Amiens. În timpul războiului mondial a fost teatrul a numeroase lupte mari. E o câmpie fertilă. Orașe: Amiens, Noyon, Arras, Cambrai, Laon, etc.

Picaresc, gen —, în lit. spaniolă. v. Picarismul.

Picarismul, tendință în lit. spaniolă. Numele vine dela cuvântul „picaros" = aventurieri. Un gen de scrieri, în special romane și nuvele, în care personajele sunt luate din această clasă de oameni, cari trăiesc pe spinarea altora: cerșetori, declasați, certați cu justiția, dezertori, studenți mereu în vacanță; cu un cuvânt o armată întreagă de paraziți ale căror moravuri sunt zugrăvite. Cea dintâiu lucrare ce inaugurează genul este „Vida de Lazarillo de Tormes y de sus fortunas y adversidades", tipărită apr. la 1554 în trei locuri: Burgos, Anvers, Alcalá. **P.** a influențat mult asupra lit. străine.

Picasso Pablo (n. 1881), pictor franc. de origină spaniolă, șeful direcției cubiste în pictură (v. Cubism). La început a fost influențat de Cézanne. Subiecte: figuri de oameni și instrumente cu coarde. Lucrările din urmă se apropie de direcția realistă.

Piccini Nicola, compozitor de opere ital. foarte sărbătorit în timpul său (n. 1728 † 1800). A scris mai mult de 100 opere a căror succes triumfal l-a cunoscut toată Europa. A trăit la Neapole, apoi la Paris, unde numele său deveni celebru prin duelul înverșunat a două curente muzicale, unul susținând muzica ital. a lui Piccini și altul muzica progresivă, reformată prin operile lui Gluck.

Piccolomini Ottavio, duce de Amalfi — (n. 1599 † 1656), general austriac. Sub conducerea lui Wallenstein, a luat parte în lupta dela Lützen (1632), contribuind mult la căderea acestuia.

Piccolomini Aeneas Silvius (n. 1405 † 1464) poet humanist ital. diplomat și scriitor; dela 1458 papa Pius al II. A participat la conciliul din Basel, fiind la început contra Papei Eugen al IV, unde s'a ilustrat prin elocvența sa strălucită, fiind ales secretar. A trecut ușor prin toate treptele erarhice până a ajuns cap al bis. catolice. A scris, ca secretar și istoric al împăratului Friedrich al III, lucrări istorice importante din p. d. v. diplomatic. Cea mai interesantă scriere este despre religia, situația, moravurile și constituția Germaniei, scrisă când **Ae. S. P.** era cardinal, cu frumoase descrieri și uneori într'un stil retoric. A fost autorul teoriei derivării cuvântului Vlah din Flaccus. El plecase, după cum a demonstrat D. Cantemir, dela „Ponticele" lui Ovidius, înțelegând greșit niște versuri ale poetului latin și susținuse că Moldova a fost numai un loc de exil pentru Romani. Ideile greșite ale lui **Ae. S.** au fost acceptate de Ureche și Simion Dascălul. D. Cantemir le combate cu multă erudiție.

Picea (bot.): Molidul, gen al coniferelor. La noi **P. excelsa**.

Pichegru Charles, general franc. (n. 1761 † 1804). S'a distins în luptele din Țările de Jos și apoi la Paris la 12 Germinal, când a înăbușit răscoala. A conspirat contra lui Bonaparte, intrând în complotul lui Cadoudal. Arestat a murit în închisoare.

Pichet (franc.). 1. Joc de 32 cărți între două persoane. — 2. Mic detașament de soldați însărcinați de obiceiu cu paza granițelor țării.

Pichon Stephen (n. 1857), om politic francez, ziarist de frunte, scrie la ziarul „Justice" al lui Clemenceau; (1880) deputat, consul în Haiti, Rio de Janeiro și Peking; comisar guvernial în Tunisul francez, ministru de externe în 1906—9, 1913 și 1917—20.

Pici (zool.), Ghionoaie, ord. al păsărilor, cioc lung, subțire și puternic. În formă de daltă Limba foarte lungă și ascuțită, cu croșete și lipicioasă. Mănâncă insecte de sub coaja pomilor. Păsăre de pădure, cățărătoare.

Picior (anat.), partea terminală a extremității inferioare. Scheletul său e compus din oasele tarsului, metatarsului și din falange (oasele degetelor).

Picnometru, un vas mic de sticlă cu gât îngust lungăret, aproape capilar, servește la determinarea densității corpurilor lichide și solide.

Pico de Mirandola, filos. ital. (n. 1463 † 1494). Mistic influențat de Neoplatonici și Neopitagorci. Foarte erudit în toate domeniile. A visat contopirea creștinismului cu filos. antică.

Picot Auguste-Emil, erudit franc. (n. 1844 † 1918), membru al Acad. de inscripții (1897) și al Acad. române (1879). A fost secretarul princ. Carol al României (1866—67) și prof. la Ecole des langues orientales din Paris. Autor de interesante lucrări asupra pop. și limbile române: Alexandre le Bon, prince de Moldavie (1882, în colab. cu G. Bengescu). Chants populaires des Roumains de Serbie (1889), Documents pour servir à l'étude des dialectes roumains (1873), Les Roumains de la Macédoine (1875), La chronique de Moldavie de Grégoire Urechi (1877—79), text, cu note și glosar (trad.).

Picolita (min.), v. Spinelii.

Picric, acid —, (chim.), sau trinitrofenol, substanță cristalină, galbenă, cu gust amar, toxică, se topește la 122°, se prepară tratând acidul p-fenolsulfonic cu acid azotic conc. (d=1.38), se întrebuințează în pirotehnie ca explosiv brizant (Melinita, lidita), sau în medicină în contra arsurilor.

Pictura, arta de a reprezenta prin colori, imagini de ființe, scene din viață, peisaje, etc., menținând o proporție (armonie) a elementelor ei cu realitatea. După natura subiectelor, se disting următoarele feluri de P.: de natură moartă (flori, fructe, etc.), animale, portrete, scene istorice, de genre (scene luate din viața intimă, familiară, imbinate cu poezie și imaginație), alegorice. După felul cum se combină colorile: acvarele, în uleiu, ciară, fresce, mozaic, pe sticlă, encaustică (la cei vechi: colorile erau subțiate cu ciară topită, menținute cald tot timpul lucrării), pastel, etc. — S'a desvoltat încă din cele m. vechi timpuri, luând mare avânt m. ales cu Grecii și Romanii, apoi din sec. al XIV, în Italia (v. Arta în general și la fiecare țară, cf. Desemn).

Pidalion, colecție de canoane orientale, redactată de ieromonachii Agapiu, Nicodim și Teodorit și de Doroteu, predicatorul bisericei patriarhale din Constantinopol (Lipsca 1800). În românește de Veniamin, mitropolitul Moldovei și protosincelul Neofit Scriban (Mănăstirea Neamțului, 1844).

Pidgin English, nume dat engl. corupte pe care o vorbesc chinezii, Japonezii, Malaiezii, în raporturile lor comerciale cu Europenii.

Piedestal (franc.), temelia, baza unei statui sau coloane. A se ridica pe un **P.** înalt = a ajunge la o anumită înălțime morală.

Piei-le-Roșii sau **Indienii**, populațiile autohtone ale Americii de N. dela fl. Yukon și Mackenzie în S. Mari, robuști, pielea bronzată, nasul lung, ochii adânciți în orbite; în teritorii speciale în U. S. A. (Indian Reserve sau Indian Territory). În celelalte părți iau parte la viața publică și sunt amestecați cu albii. Cele mai importante triburi sunt: Apașii, Cherokeii, Chippeways, Comanchii, Dakota, etc. **P. R.** formează o rasă umană aparte, Rasa Roșie.

Piele (anat.), organul de acoperire al animalelor și omului. Funcții: Apărarea organismului de influențe externe, săvârșirea unei părți din respirație și excre-

tie, regularea temperaturii corpului, adăpostirea organelor simțului tactil, termic și ale durerii. La mamifere (și om), P. constă din două straturi principale: epidermul, format din celule epiteliale și dermul, constituit din țesut conjunctiv. Dermul conține vasele și glandele pielii. Din el se fac, prin tăbăcire, pieile industriale. El e important din punct de vedere medical, deoarece cele mai multe boale ale P. își au aici sediul. Formațiuni de P. sunt unghiile, părul, coarnele, penele, teasta broaștelor țestoase, solzii peștilor. Boalele P. la om (dermatoze): Ele pot fi sau fenomene care întovărășesc alte boale generale (ex. sifilis, scarlatina, pelagra), sau boale proprii, locale ale P. Cauzele celor din urmă sunt agenți externi (ex. boale profesionale la chimiști), turburări ale nutriției pielii, infecție și infecție cu parasiți (ex. râia, favus). Boalele P. care apar sub forma unei inflamații a P. se numesc dermatite. Cea mai cunoscută dermatită e eczema (v. c.). Dermatozele se tratează local cu băi, alifii, mai nou îndeosebi cu raze (lumină, Röntgen. V. Actinoterapie).

Pielo-nefrită (med.), pe lângă inflamarea mucoasei ce căptușește calicele și bazinetul și a rinichiului însuși.

Piemia (med.), generalizarea unei infecții prin sânge: când microbii pleacă dintr'un focar de infecție, pătrund în sânge, se împrăștie și produc focare de infecție secundară, la distanță.

Piemont, regiune din Italia septentrională. O câmpie fertilă, între Alpi, Tessin Apenini. Capit. Torino. Pe o supr. de 29.357 kmp. are o pop. de 3,384.000 loc. Împărțit în 6 districte. Orașe: Alessandria, Asti, Novarra.

Piept (anat.), torace, partea trunchiului între gât și abdomen. El e format de șira spinării toracală, coaste și osul pieptului (stern) și adăpostește inima și plămânii.

Pierné Gabriel, compozitor franc. (n. 1863). Studii la conservatorul din Paris; obține premiul Romei; fost organist; dela 1910 dirijor al concertelor „Colonne" în Paris. Din numeroasele sale lucrări remarcăm: 8 opere, 12 operete, 4 oratorii, o simfonie cu cor, lucrări pentru pian, vioară și alte instrumente, o uvertură, un poem simfonic, etc. Răsunător succes a avut oratoriul „Cruciada copiilor"

Piéron Henri, psihol. franc. contimp., directorul laboratorului de psihol. experimentală la Sorbonne și directorul (succesor al lui Binet) la rev. de psihol. „Année psihologique". Scrieri: L'évolution de la mémoire, Téchnique de psychologie expérimentale (cu Vaschide și Toulouse), La Psychologie expérimentale, Psychologie zoologique (în Traité de Psychologie a lui G. Dumas), Le cerveau et la pensée și studii în „Année psychologique".

Piesă (franc.). 1. Bucată, parte dintr'un tot. 2. Monedă: o piesă de cinci lei. 3. „Bucată" lit. de teatru: piesă în trei acte. 4. Pièce de résistence — p. esențială, importantă, capodoperă.

Pietà, nume dat de Italieni tablourilor care reprezintă pe Sf. Fecioară, plângând pe Isus Christos, singură sau împreună cu Sf. Ioan. Cea mai celebră e a lui Michelangelo (Sf. Petru, Roma).

Pietas (lat.), zeița pietății (v. c.) la Romani, în onoarea căreia s'a ridicat un templu lângă Circus Flaminicus (v. c.), aducându-i-se jertfe la 1 Dec.

Pietare (lat.) sau evlavie, dispoziția sufletească de a se purta cu devoțiunea cuvenită față de D-zeu și instituțiunile religioase.

Pietiști, **secta** protestantă întemeiată în secol. al XVII de Iacob Spencer, ale cărei doctrine sunt cuprinse în cartea acestuia: „Pia desideria". Ideile lui Spencer au produs în lumea protestantă îndelungate tulburări.

Pietrele Doamnei, stânci la V. de Rarău, jud. Suceava. Seamănă cu o biserică cu 3 tunuri. Atrag mulți vizitatori prin frumusețea lor. Are și o legendă.

Pietroasa, v. Tezaurul dela —.

Pietrosul, vârf al Munților Rodnei, cu 2305 m. Format din roci cristaline.

Pigalle Jean Baptiste, sculptor franc. (n. 1714 † 1785), imitator al artei vechi și interpret fidel, autorul bustului lui Voltaire (Comedia franc. Paris), apoi Monument de Maurice de Saxa (Strasbourg), Mercurius, etc.

Pigmeii (pygmaioi), în mit. gr. pitici, despre care cei vechi credeau că locuiesc la izvoarele Nilului, atestați chiar de exploratorii moderni. Fig.: oameni fără valoare, fără personalitate.

Pimen Georgescu

Pikler Gyula, prof. la univ. din Budapesta până la 1919, (n. 1864). Scrieri mai însemnate: Insemnătatea lui Ricardo, Credința în existența unei psihologii obiective (trad. și în engl.). Filosofia dreptului penal. Principii fundamentale de psihologie, și în limba germ.: Sinnesphysiologische Untersuchungen, Schriften zur Anpassungstheorie des Empfindungsvorganges, etc.

Pila lui Volta, prima sursă artificială de curent electric, inventată de Volta. Se compune dintr'o serie de plăci de cupru și de zinc, aranjate alternativ și separate prin bucăți de stofă înmuiate în acid sulfuric.

Pilat Constantin, general de divizie rom. (n. 1838). Împreună cu alți 2 ofițeri în noaptea de 11 Februarie 1866 a intrat la Cuza Vodă și l-a silit să iscălească actul de abdicare.

Pilatus Pontius, guvernator roman în Iudeea († 39 d. Chr.), care, temându-se de o răscoală, a dat pe mâna Evreilor pe Isus Christos, lăsându-le acestora responsabilitatea morții lui prin crucificare. Spălatul mâinilor și vorbele lui (Eu sunt nevinovat de sângele ac. drept) au rămas proverbiale (s'a spălat pe mâni) pt. felul cum scapă cineva de responsabilitate. A fost disgrațiat de Romani (33 d. Chr.).

Pildele lui Isop, (Isopia), carte populară, se mai cunoaște și sub numirea „Vieața și pildele lui Isop"; cuprinde o poveste probabil de origine arabă. „Viața lui Isop este o țesătură fantastică de povești orientale de tot soiul și de diferite origini, care venind din Orient în Occident s'au grupat în jurul unei personaj mistic, reprezentantul istețimii..." (Gaster). Partea a II cuprinde „Pildele" lui Esop. Acestea sunt fabule frumoase sau maxime. O versiune modernă a dat d. M. Sadoveanu (v. Esop).

Pillat Ion, poet rom. (n. 1891). A luat parte la redactarea rev. „Flacăra", Cugetul românesc", „Gândirea", ș. a. Scrieri: Povestea celui din urmă sfânt, plachetă (Paris 1911), Visări păgâne (poezii, 1910—1912), Eternități de o clipă (poezii), Iubita de zăpadă (poeme în proză), Amăgiri (poezii), Grădina între ziduri (poezii), Poezia Toamnei (antologie), Pe Argeș în Sus (poezii), Satul meu (poezii), Biserica de altă dată (poezii), Florica (poezii), Intoarcere (poezii 1908—1918), Cântece din popor (col. de poezii pop.), Limpezimi (poezii). Din această bogată activitate ca versificator I. P. a ajuns să se fixeze la inspirația tradiționalistă și realistă, dar discretă, duioasă și senină și la un intimism ce se desprinde din dragoste de moșie și de famille și din regretul copilăriei.

Pilniak Boris (pseudonimul lui Boris Andrejevič Wogan), prozator rus (n. 1894). A scris: „Nuvele simple" urmate de romanul: „Anul gol". Critica i-a adus elogii, consacrându-l ca prozator. Meritul său e de a fi vorbit cel dintâiu în Rusia despre revoluție într'o operă de artă prozaică, adaptând arta revoluției. Opera lui este prosă brută.

Pilon, element arhitectonic, prismă regulată cu patru sau mai multe fețe având aceeași împărțire ca o coloană. In stilul gotic este o coloană de susținere având o față ataşată la perete.

Pilon Germain, sculptor franc. (n. 1535 † 1590) autorul admirabilelor mausoleuri dela St. Dénis a lui François I și Henric al II și a Celor trei grații (Louvre). In decorație a fost infl. de sculpt. ital.

Pilot (ital.), conducătorul unui vapor sau a unui aeroplan. Mai ales marinarii însărcinați cu manevrarea vasului la intrarea sau ieșirea din port se numesc P.-i. Ei formează o corporație oficială. In porturile Constanța, Galați și Brăila P.-ii sunt funcționari de stat.

Piloty Karl von —, sculptor germ. (n. 1826 † 1886) de subiecte istorice și portrete fost director al Acad. de Artă din München. Lucrările sale (Asasinarea lui Wallenstein, Nero, privind arderea Romii, Girondinii conduși la eșafod, etc.) dovedesc talent, putere dramatică și mult simț realistic.

Pilsen, oraș în Cehoslovacia, v. Plzen.

Pilsudski Iosef, mareșal polonez și om de stat (n. 1867). S'a remarcat ca mare patriot încă în timpul regimului rusesc în Polonia. A fost șeful partidului socialnaționalist polonez. In timpul războiului mondial în 1914 a comandat o legiune poloneză pe frontul de E. în armata austriacă. După terminarea războiului a contribuit mult la reconstruirea Poloniei și a fost ales pentru meritele sale pre-

sedinte al republicei polone în 1919. A fost ministru de războiu și este bărbatul cel mai de vază din Polonia.

Pimen Georgescu (n. 1857), Mitropolit al Moldovei (dela 1909); înainte fusese episcop al Dunării de jos (1902—1909). Președinte sinodului, fiindcă Patriarhul ocupă scaunul de Regent.

Pinacoteca, Muzeu de pictură; la Greci sala Propileelor cu tablourile. P. din **München** (cea veche și cea nouă) cuprinde o bogată colecție de opere de artă clasică și modernă, grupată pe școli.

Pinacoteca din București, este galeria artistică a statului, înființată în 1895. Director: G. D. Mirea. Ea e așezată în palatul Ateneului Român. Foarte bogată înainte de războiu, astăzi ea se prezintă slab, deoarece majoritatea pieselor prețioase au fost duse, în 1916, la Moscova, pentru a fi salvate de năvălitori. Ele n'au fost recăpătate nici până astăzi și pot fi considerate ca pierdute definitiv. (Intre ele sunt și 48 de pânze ale lui Grigorescu). In Pinacoteca e adăpostită și prețioasa colecție a Ministerului Artelor.

Pinacoteca din Iași a fost înființată în 1860 de pictorul Panaitescu-Bardasare, directorul Școalei de Belle-arte. La început ea se compunea din vechea colecție de tablouri și litografii a gimnaziului, apoi s'a sporit prin donații și achiziții.

Pinciu Ioan, tribun în armatele lui Iancu (n. 1824 † 1882).

Pindar, poet gr. antic (n. 522 † ca. 448 a. Chr.). Cel mai mare poet liric hellen. S'au păstrat dela el niște ode pentru corul jocurilor naționale gr.

Pindemonte Ippolito, marchizul —, poet ital. (n. 1751 † 1812). A scris Prose e poesie campestri, Elogi di litterati, Sermoni, Epistole în versi, remarcabile prin cugetare și sentimente distinse. A tradus în versuri Odiseia.

Pindul, lanț din Balcani, lung de 200 km., înălț. max. 2336 m. Formează limita de separație a apelor între M. Ionică și Arhipelagul. Este compus din podișuri sălbatice și aride. Trecători puține și grele.

Pinel Philippe, medic franc. (n. 1755 † 1826), fost prof. la fac. de med. din Paris, cunoscut prin sistemul său filozofic de gruparea boalelor, celebru prin studiile sale asupra nebuniei și prin reforma tratamentului nebunilor. El a obținut dela Convenționne un act, prin care nebunii nu mai erau legați în lanțuri, bătuți și chinuiți, ci tratați în mod uman, ca oricare alt bolnav.

Pinero Arthur Wing, comedian și autor dramatic englez (n. 1855). Piesele sale, cu analiză adâncă și dialog spiritual, aduc o reînviere a comediei de moravuri: satiră realistă cu amestec de farsă, The Seconde Mrs. Tanqueray, etc.

Ping-pong, tennis pe masă. Sport relativ recent, de origină engl., de pe la sfârșitul sec. trecut. Se joacă de 2 (simplu) sau 4 (dublu) jucători, pe o masă perfect orizontală de 2 m. 745 lung. și 1 m. 525 lărg. la înălț de 76 cm. de sol.

Pinnipedi (zool.), ord. al Mamiferelor. Picioarele transformate în picioare înnotătoare. N'au claviculă. Păr scurt foarte des. Coadă scurtă, conică. Trăiesc în mările mai reci, se nutresc cu animale marine. Ex. Foca, Rozmarul.

Pinturicchio Bernardino di Betto, pictor ital. din școala umbrică (n. 1454 † 1513), autor de subiecte religioase, creatorul tipului Sf. Fecioare umbrice, din care s'a inspirat și Raffaelo. Lucrări: Penelope și peștitorii (Galeria nat. Londra), Isus Christos, Moartea Sf. Bernard, Fresce în apartamentele Borgia, Vatican, etc.

Pinus (bot.), gen al coniferelor. Acele unite câte două. P. cedrus, cedrul din Liban. P. cembra, zimbrul, se găsește și la noi. P. pumilio, Jepi. P. silvestris, Pinul.

Pinzgau, regiune de V. din Austria (Salzburg) în valea superioară a râului Salzach. Mine de cupru și de plumb.

Pinzon sau Pinçon, trei frați spanioli, bogați armatori din Palos, cari au finanțat și întovărășit pe Columb în prima călătorie a sa spre Amerika. Vicente Yanes P. a condus și singur o călătorie spre America, descoperind gura fl. La Plata.

Piobert Guillaume, general franc. (n. 1793 † 1871). Un savant în științele matematice, a fost membru al Academiei de Științe. A lucrat mult în domeniul balisticei.

Piombo Sebastiano del (di Francesco Luciani), pictor ital. (n. 1485 † 1547) eclectic între școala din Veneția și Roma, fin colorist și portretist (Invierea lui Lazăr, Galeria nat., Londra; Portretul unei romane cu atributele Sf. Dorothea, Muzeul din Berlin); Flagelația, etc.

Piperazină (med.), dictilendiamin. Dizolvă acidul uric. Se dă la gută, litiază renală.

Pipete (chim.), tuburi de sticlă calibrate, servind la măsurarea volumelor lichidelor.

Pipirig (3570 loc.), com. rur. jud. Neamț, pl. Cetatea-Neamț. Formată din satele: Boboești, Dolhești, Dolia, Pipirig, Pătîligeni. Pluton și Stânca. Primăria la Pipirig. Ocol silvic. Infirmerie. P. u. Tg.-Neamțu. G. Pașcani la 56 Km.

Pipoș, 1. **P. Ioan**, fost comite suprem (prefect) al jud. Zarand (n. 1822 † 1888). La adunarea din 3/15 Maiu, dela Blaj a fost ales membru în comitetul național In 1865 membru în casa magnaților din Budapesta. A luat parte la toate mișcările politice și culturale românești; liceul românesc din Brad e opera lui; 2. **Petru** prof. la institutul pedagogic din Arad (n. 1859). A publicat manuale cunoscute de „Metodică, Didactică. Istoria pedagogiei și Psihologiei"; 3. **Pompiliu**, publicist (n. 1857 † 1893), fost redactor al ziarului „Tribuna" din Sibiu, iar mai târziu la „Gazeta Bucovinei" din Cernăuți.

Pippin, v. Pépin.

Piramidă, corp geometric a cărui bază este un poligon, iar laturile sunt triunghiuri, care au un vârf comun, vârful piramidei.

Piramide, monumente de mari proporții din Egipt, dintre care unele au servit ca morminte regale. Cele mai imp. sunt la Gizeh (nouă), cea mai celebră a lui Cheops (avea 146 m. altit., azi 137; volumul s'a socotit la $2^1/_2$ milioane m^3 cel m. mare monument de piatră de pe pământ), apoi a lui Chefren (136 m.) și Mikerinos (66 m.). Erau îmbrăcate în calcar și granit, nimicit de Arabi. In Egipt sunt peste 70 de P. La P. a bătut Napoleon (1798) pe Mamelucii lui Muradbev.

Piramidon (med.), medicament cu puteri antitermice și analgezice. Se dă în doze de 0.30 p. — 1 gr. pe zi, uneori chiar 2 gr. pe zi, în buline sau în prafuri.

Piramun (med.), medicament antireumatismal, antinevralgic și antitermic. Se dă 2—4 gr. pe zi în buline sau soluție.

Pirandello Luigi, scriitor ital. mod. (n. 1864), director la „Teatro d'Arte" (Roma). A scris romane și povestiri umoristice și pesimiste, cu analize fine sufletești și poezii, dar a devenit celebru cu teatrul său (Ratiunea altora, Fiecare cu adevărul său, Plăcerea de a fi onest, Omul, bestia și virtutea, Șase personaje în căutarea unui autor, Datoria medicului, Imbecilul, etc.) căpătând un renume mondial și dând naștere unei maniere speciale: pirandelismul, răspândit azi în toată Europa.

Piranesi Giambattista, arhitect și gravor ital. (n. 1720 † 1778), autor a peste o mie de gravuri reprezentând vase, monumente, candelabre, bassoreliefuri romane, ce au avut o puternică infl. în primul rând asupra artei decorative. In lucrări energia de execuție cu pitorescul și fantazia (Antichități dela Herculanum și Pompei, Ruinele dela Paestum, etc.).

Pirargirita, (min.), sulfură de stibiu și argint, cu un conținut de 60% argint, roșie-carmin, sură plumburie. Se găsește în filoane asociată cu alte minereuri de argint, în țară la Căienel. Boița. Se întrebuințează pentru extragerea argintului.

Pireneii, lanți de munți între Spania și Franța, dela Atlantic la Mediterana. Lungimea 430 km. și lățime de 150 km. max., altit. medie 1200 m., ajungând până la 3552 m. în Mont-Perdu. 3494 m. în Pic d'Aneto, etc. Formați din primele cutări de vârstă Alpină (eocen) sunt abrupți pe versantul de N. și cu pantă lină în S. Puține pasuri. Trei C. F. străbat din Franța în Spania, dintre care una, cea de mijloc este nouă. Multe stațuni balneare, ghețari (45 kmp.) și zăcăminte de fier neexpoatate.

Pireu sau Piraeus, oraș din Grecia (Atica), port la golf. Aigina, considerat din antic. ca port al Atenei. 255.000 loc.

Piridina (chim.), este o substanță organică lichidă cu proprietăți bazice și cu un miros caracteristic. Se extrage din uleiurile care se obțin prin distilarea oaselor, a coarnelor și a altor substanțe organice, întrebuințându-se în laborator în analiza chimică, iar în industrie la denaturarea spirtului.

Pirita (min.), bisulfură de fier, adeseori cu conținut de aur, galbenă-aurie cu luciu metalic. In pulbere este neagră-verzuie, deosebindu-se de aur, cu care adeseori este confundată. Este un mineral foarte răspândit în masa filoanelor metalifere și a rocelor sedimentare. P. se găsește în țară la Bucium, Baia din față, Baia Sprie, Băița, Borșa, Rodna, Anieș. Se întrebuințează pentru fabricarea acidului sulfuric și a sulfatului de fier. In România s'a exploatat în 1926: 42039 tone pirită în valoare de 28628080 Lei; în 1927: 25514 tone pirită în valoare de 25400455 Lei.

Piroacizii (chim.), produșii de deshidratare necomplecită ai oxiacizilor polibazici sub acțiunea căldurii.

Piroelectricitate (cristalogr.), fenomen electric observat la cristalele fără centru de simetrie și datorit deformațiunilor termice suportate de aceste cristale.

Pirofore (chim.) se numesc unele metale (fier, cobalt, nichel, cupru, etc.), care în stare de pulbere având proprietatea de a condensa pe suprafața lor o cantitate mare de oxigen, prin aprindere se combină cu acesta, răspândind scântei. Metalele ceriu și lantan precum și aliajul preparat din fier și ceriu (feroceriu) de Auer, cu mult mai stabil decât ceriu, prin frecare produc deasemenea scântei. Acest aliaj este întrebuințat ca

piatră de scăpărat la aprinzătoarele de buzunar, alimentate cu vapori de benzină, fabricându-se și aprinzătoare speciale cu fero-ceriu pentru aprinderea gazului de iluminat și a altor corpi (gaze, lichide, explosibile) care nu se aprind de scânteile produse de amnar.

Pirogalol (chim.), fenol trioxidrilat, formează cristale foioase albe, se topesc la 132°, se solvă într'o cantitate dublă de apă; în soluție puternic alcalină are o foarte mare afinitate pentru oxigen; se întreb. în analiza gazelor și ca develop. în fotografie.

Pirolusita, (min.). Bioxid de mangan, negru cu luciu semimetalic. În țară se găsește în filoane și zăcăminte cu minereuri de mangan și de fier, la Ghelar, Mașca, Teliuc, Sasca. Se întrebuințează în agricultură și în industria chimică la prepararea oxigenului, a clorului, la decolorarea sticlei și la colorarea porcelanului, în metalurgia fierului și la elementul Leclanché.

Pirometru, instrument pentru măsurarea temperaturilor înalte. P. cu gaz sau cu aer: măsoară temperatura prin dilatația aerului sau gazului aflător într'un vas de porțelan. Ca P. se folosesc și anumite aliaje ale căror puncte de topire sunt înainte cunoscute. P.-electric indică temperatura prin variația rezistenței unui fir de platină; P. lui Le Châtelier se bazează pe variația forței electromotrice unui termo element, constând dintr'un aliaj de platină și platin-iridiu. P.-optic măsoară temperatura prin emisiunea luminoasă a unui corp incandescent.

Piron Alexis, poet franc. (n. 1689 † 1773). A scris: „Métromanie" și nuvele satire, epigrame. A fost ales membru al Academiei franc., dar n'a fost ratificat de Ludovic al XV. El se consolă de aceasta, făcându-și epitaful celebru sub forma următoare:

..Ci-gît Piron, qui ne fut rien,
Pas même académicien".

Piropul, (min.), v. Grenații.

Pirosferă, sfera incandescentă din jurul centrului pământului admisă de cei cu teoria focului intern (Svante-Arrhenius, Milne).

Pirotina, (min.), sulfură de fier galben-bronzată, brună, magnetică. Se găsește și în massa meteoritelor (v. c.), iar în natură în rocele eruptive, sau în filoane; în țară la Buru-Trăscău, Dogneccia, Rodna-veche.

Piroxenii, (min.). Silicați de calciu, magneziu, fier cu conținut de sodiu, aluminiu, mangan, de diferite colori, grăunțoși lamelari sau fibroși, cristalizați în sist. rombic monoclinic și triclinic. Componenții principali ai rocelor eruptive și metamorfice, importanți în clasificarea petrografică. Majoritatea în lamele subțiri sunt policroici (v. c.). Varietăți: Enstatita, sură-verzuie; Bronzita, brună-verzuie; Hiperstenul, brun-negru; Diopsidul, incolor, alb-verzui; Augita, verde-neagră cel mai răspândit P. în compoziția rocelor eruptive neutre și bazice; Iadcita, verde-albur ie. Întrebuințată pentru ornamentație; Dialagiul, cenușiu sau verde-brun; Spodumenul, alb verzui, Rodonita, brună-roză, și Wollastonita, albă-gălbuie, roșcată.

Piroxilină (chim.), v. Fulmicotonul.

Pirozâ (med.), arsura pe care o simt unii oameni, pe gât, la câtva timp după mâncare.

Pirus (bot.), gen al Pomaceelor. P. communis, Părul. P. malus, Mărul. Amândouă cultivate la noi în grădini, cu foarte multe varietăți.

Pisa, oraș din Italia, capit. prov. P. 71.000 loc. Universitate. Opere arhit.: Domul, Campanila sau Turnul plecat. Patria lui Galileu. Fabrici. — Provincia P. are 2442 kmp. cu 327.000 loc.

Pisano: 1. **Niccolo**, sculptor și arhitect ital. (n. 1220? † 1278), fondatorul școalei din Pisa și a primei renașteri. A fost infl. de arta antică. Autorul bis. S. Antonia din Padova, Amvonul din Pisa, etc. — 2. **Giovanni**, fiul celui precedent (n. 1245 † 1320), cu mai mare încordare dramatică în compoziții (Amvonul din Pistoja: Omorîrea pruncilor). — 3. **Andrea** sculptor și arhit. (n. între 1299—1305 † ca. 1349), autorul minunatelor Porți ale Baptiseriului din Florența. A contribuit la eliberarea artei ital. de infl. bizantină.

Pisar, secretar sau scriitor domnesc.

Pisces (zool.), Pești. Clasă a vertebratelor. Poichilotermi, acoperiți cu solzi sau plăci osoase; respiră prin branchii. Extremitățile transformate în înotătoare. De obiceiu se înmulțesc prin ouă, câteva specii vivipare.

Piscicultură, ramură a zootehnicei, care se ocupă de cultivarea peștilor. C. P. se face 1. prin amenajarea unor locuri sigure, unde peștii își pot depune icrele. 2. Prin cultivarea peștilor în lacuri (ex. Crapul). 3. Prin fecundarea artifală a icrelor și ocrotirea puilor eșiți din ou (ex. păstrăvii). 4. Prin adunarea icrelor depuse liber și cultivarea lor în locuri apărate.

Pișculescu Grigorie, v. Galaction.

Pisemskij (cit. Pișemschi) Aleksij Theophilaktovič, romancier rus (n. 1820 † 1881). Se inspiră din viața provincială și țărănească a Rușilor.

Pisistrat, șeful partidului popular din vechea Athenă, ajuns la putere printr'o lovitură de stat (560 a. Chr.). Foarte ambițios (Herodot), a guvernat respectând și aplicând legile lui Solon și contribuind la bunăstarea Athenienilor. A sprijinit comerțul, a desvoltat căile de comunicație, a împodobit orașul cu frumoase monumente; a fixat poemele homerice. Bogăția și prestigiul Athenei datând din timpul guvern. sale. Fii săi Hippias și Hipparchos.

Pisolite (petrogrf.). Varietate de Calcar — în forma boabelor de mazere — cimentată și depusă din apele calcaroase (Carlsbad).

Pissaro Camille, pictor peisajist francez (n. 1831 † 1903), reprezentant marcant al școalei impresioniste, influențat de Corot și Monet, interpret fidel al câmpurilor cultivate, a grădinilor în floare și peisaje de orașe (Cheiul Senei, La Place du Théâtre-Français, etc.).

Pistă, numirea părții din terenul sportiv, care este marcată prin linii vopsite cu var stins, sau alte semne (pistă de tennis, fugă, hockey, etc).

Pištany (fost Pöstyén), oraș din Cehoslovacia), cu ape minerale renumite și nămoluri calde (67° C.). 9300 loc. Vestite băi de nămol radioactiv. Nămolul se află pe „Insula izvoarelor", vulcanică. Izvoare sulfuroase calde de 67° ridică în continuu nămolul vulcanic la suprafață. Indicații: reumatism, gută, sciatică, boale de femei

Pistazit. (min.), v. Epidot.

Pistol (arm.), armă de foc portativă de dimensiuni mai mici, care datează din mijlocul sec al XVI, la început încărcându-se pe la gură și mai târziu pe la culată. Pistolul automat, conține mai m. cartușe dispuse pe un încărcător. Funcționarea se face în mod automat, înlocuind revolverul, mai puțin portativ. Cele mai cunoscute P.-le automate sunt: Browning, Colt, Steier, Parabellum, etc. în uz în unele armate.

Piston, corp cilindric, care se mișcă în corpul pompelor, în cilindrii mașinilor de vapori, sau a motoarelor cu explozie; pentru a micșora frițiunea și a asigura închiderea cât mai perfectă, la capătul pistonului se pun 2—4 inele dintr'un metal mai moale, iar cele uzate se pot înlocui. În cilindrii mașinilor de vapori, vaporii acționează pe ambele fețe ale P.-lui

Pistrul, v. Efelide.

Pitarul Hristache, cronicar rom. dela sfârșitul sec. al XIX și începutul sec. al XX. A scris în versuri „Istoria faptelor lui Mavrogheni-Vodă și a răzmiriței din timpul lui, pe la 1790". S e zice că această cronică rimată a fost scrisă la 1817. Versurile sale sunt foarte slabe, însă unele pasaje din cronică sunt hazlii sau interesează prin amănuntele descriptive despre personajele și situațiile vremii, precum și prin unele accente patriotice. Cronica lui H., a fost publicată de Cezar Bolliac.

Pitești, oraș din Muntenia, capit. jud. Argeș, așezat pe dr. râului Argeș. Are autoritățile județene, inspectorat regional școlar, inspecție C. F. R., tribunal, parc frumos (Trivalea). 20.000 loc. Stație de despărțirea liniei C. F. R spre Curtea de Argeș.

Pithecanthropus erectus (paleont.), maimuță antropomorfă fosilă din cvaternarul inferior, care face legături prin specia Dryopithecus cu maimuțele anthropoide din care a derivat și neamul omenesc (genul Homo). Fragmentele fosile ale acestui primat, au fost găsite de Dubois, în insula Java (v. Homo primigenus, Omul primitiv și Australopithecus).

Pitici sau **Pigmei**, populații mici de statură, sub 1,60 m. (1,30—1,50 m.), sunt răspândiți prin Indo-china, India, Japonia, Malaezia, Siberia, India, America de S. și Africa (Boshimanii și Negrilii-P.).

Pitiriapă (med.). e o boală de piele și constă în descamarea acesteia (formarea de mătrață)

Pitiș Ecaterina, poetă română. A publicat un volum de „Poesii". Caracteristica poeziei E. P. e sinceritatea, iar forma versurilor e impecabilă. A colaborat aproape la toate ziarele și revistele românești din Ardeal.

Pituitrină (med.) și pituglandol. Hormon extras din lobul posterior al hipofizei. Produce contracția uterului. Se dă în obstetrică.

Pitt. 1. P. William, lord Chatham, bărbat de stat engl. (n. 1708 † 1778), conducătorul politicei pe timpul răsb. de șapte ani; a obținut pt. Anglia Kanada și i-a desvoltat comerțul. — 2. P. William, fiul celui precedent (n. 1759 † 1806), primministru ca și tatăl său. A unit juridic Irlanda cu Anglia, a organizat guv. în Indii. Adversar neîmpăcat al revol. franc., a format trei coaliții împotriva Franței și a lui Napoléon, fără a-i putea împiedeca triumful.

Pittard Eugène, antropolog franc. (elvețian) contimporan, prof. la univ. din Geneva, unul dintre reformatorii antropologiei moderne. Are cercetări importante și asupra antropologiei poporului român.

Pitti, celebră fam. florentină, rivală a fam. Medici, a cărei influență a contrabalansat-o prin avere. — **Palatul P.** din Florența, a fost început de Brunelleschi

(1445), apoi în, mare parte, de Ammanati. Are multe opere de artă de Ghirlandojo, Perugino, Fra Bartolommeo, etc.

Pittsburgh, oraș din U. S. A. (Pennsylvania), cu 660.000 loc. Așezat pe malurile râului Ohio, P. este orașul cu cele mai multe uzine metalurgice: furnale înalte, oțelării, mașini, poduri, fabrici de sticlă (apr. 100), etc. toate conduse și cu gaze naturale.

Piua-Pietrii, com. în jud. Ialomița la vărsarea râului Ialomița în Dunăre. În apropiere ruinele fostului oraș întărit Cetatea de Floci, fostă capit. a jud. A jucat un mare rol în viața militară și comercială a Țării Românești din sec. al XVI până spre sfârșitul celui de al XVIII, când s'a spart din cauza contopirii mo-șiei orașului de către fanarioți și mutării capit. jud. la Urziceni.

Piuariu Ioan, v. Molnăr-Piuariu de Müllersheim, Ioan.

Piurie (med.), urinare cu puroi.

Pius, numele mai multor papi. P. I (140—154), P. al II (1457—1464), scriitor, poet, orator și diplomat (Aeneas Silvius). Operele lui mai însemnate: „Comentarius de rebus Basilieae gestis", „Historii re rum Friderici III imperatoris", visul lui era alungarea Turcilor din Europa. P. al IV (1559—1565) a pus în practică reformele introduse de sinodul ecumenic tridentin. P. al V (1566—1572), sfânt, a excomunicat pe regina Elisabeta a Angliei pentru persecutarea bisericei catolice. P. al VI (1775—1799), pe timpul invaziei fr. a fost excortat la Siena și în alte locuri, iar în urmă, la Dijon, unde, a și murit. P. al VII (1800—1823), făcut prizonier de către Napoleon I, el n'a voit să-și dea consimțământul la reformele lui. Reîntors în Roma, după-ce Francezii au evacuat Italia, a reorganizat statul papal. P. al VIII (1829—1830), P. al IX (1846—1878) a enunțat dogma Imaculatei concepțiuni a P. C. Fecioare Maria, iar la 1869 a convocat sinodul ecumenic din Vatican. În 1871 a pierdut Statul papal, dar el, n'a recunoscut ocuparea acestui stat din partea Italiei, considerând-o pentru întreg restul vieții prizonier în Vatican. El a canonizat mitropolia română-unită dela Alba-Iulia și Făgăraș. P. al X (1901—1914). P. al XI (1922), s'a împăcat cu statul italian, renunțând la calitatea de prizonier al Vaticanului.

Pivă, puică, pușcă mai mică (sec. XV.).

Pixerécourt Reni-Charles Guilbert de—, dramaturg franc (n. 1773 † 1844). A scris drame: Victor sau l'Enfant de la forêt, le Château des Apennins sau les Mystères d'Udolphe, Coelina sau l'Enfant du mystère, etc.

Pizzaro Francisco aventurier spaniol. Întreprinse o campanie de cucerirea Perului și a aurului său împr. cu 3 frați ai săi și cu 2 aventurieri (Almagro și Luca). Au comis crime oribile contra locuitorilor băstinași și, după ce au cucerit toată regiunea de V. a Americei de S. și s'au încărcat de aur s'au răsboit între ei. P. a murit în închisoare în Spania, condamnat pentru crimele comise.

Pizzicato (ital.), termin muzical pentru maniera care cere ca tonurile instrumentelor cu arcuș să nu se producă prin mijlocirea arcușului ci pișcate cu degetul.

Placaj (aviație), se zice că avionul a fost placat când venind la aterizare, cade aproape vertical dela câțiva metri înălțime din cauza reducerii prea mari a vitezei de înaintare.

Place Victor, consul franc. în Iași, pe timpul aleg. pt. Divanurile ad-hoc. A sprijinit și sfătuit pe unioniști, asigurându-i de sprijinul împ. Napoleon al III și contribuind personal la înfăptuirea unirii.

Placentă (med.), e partea cea mai groasă și cărnoasă a casei copilului și prin ajutorul căreia se fac schimburile între mamă și făt.

Placetum regium (Jus placctii regii), dreptul statului, prin care aprobă ca bulele sau brevele papale să se poată publica și executa, cu putere obligatorie, pe teritorul acelui stat. P. r. a fost introdus în Rusia, Franța, Bavaria, Saxonia, Elveția și Ungaria (v. Iosif II).

Placidia Galia P. Augusta, fica împ. Theodosiu I, sora lui Honorius și Arcadius († 450). După invazia lui Alaric, soția princ. got Ataulf (414), apoi a lui Constantinus. A guvernat pe timpul minorității fiului ei, Valentinus al III.

Placodermi (paleont.), clasă de pești fosili din era paleozoică (silurian-devonian), având un schelet intern redus și jumătatea anterioară a corpului acoperită cu plăci mari, osoase, iar coada (heterocercă), acoperită cu solzi ca la peștii ganoizi. Aparțin: Pterichtys, Cephalaspis, Coccosteus, etc.

Plafon (aviație). Se numește înălțimea la care poate urca un avion. Avioanele de vânătoare au plafonul mai mare.

Plagă (med.), e orice tăietură sau rană făcută cu voință sau din întâmplare.

Plagiator, un scriitor care fură din operele altora, dând cele scrise ca ale sale.

Plagioclași (min.), v. Feldspați.

Plămădeală Al., sculptor, director al Școlii de Bele-arte din Chișinău.

Plămân (anat.), pulmon, e organul prin care se face respirația. Plămânul drept e mai mare decât cel stâng. Plămânii sunt tăiați în mai multe părți numite lobi. Astfel plămânul drept are trei lobi iar cel stâng numai doi. Fiecare plămân e format dintr'un mare număr de cavități mici în cari vin micile rămurele ce constituie partea terminală a bronchiilor. Aceste cavități mici se numesc alveole pulmonare, iar în pereții lor se găsesc vase sangvine. Alveolele împreună cu micile ramificații bronchiale, constituie țesutul propriu al plămânului. Plămânul e învelit într'o pieliță, compusă la rândul său din două foițe și care se numește pleură (v. c.).

Plan, o suprafață pe care o putem caracteriza astfel: o dreaptă, care are două puncte comune cu acea suprafață se găsește în întregime așezată pe ea, oricum ar fi așezată dreapta; o dreaptă, care trece printr'un punct fix și se sprijină pe o dreaptă fixă dă naștere unui P.

Plan (aviație). O suprafață formată dintr'un schelet de lemn sau metal acoperit cu pânză care este așezat la corpul unui avion la partea dinainte având rolul de a menține aparatul în aer prin presiunea aerului ce o primește dela elice.

Planard François-Antoine-Eugène de—, scriitor franc. (n. 1784 † 1853). A scris comedii, vodeviluri și librete de opere comice: le Pré aux Clercs, l'Éclair.

Planck Max (n. 1858), fizician germ., profesor la universitatea din Berlin. Se ocupă în special cu termodinamica și cu teoria radiațiunilor. Studiind legile radiațiunii a stabilit la 1900 teoria cvantelor (v. c.). Premiul Nobel 1919.

Plancton (biol.), se numește lumea ființelor viețuitoare (plante și animale), marine, cari înnoată la suprafața sau în massa superioară a apei mărilor și a oceanelor.

Planete, corpuri cerești aparținând sistemului solar, cari se mișcă în jurul soarelui. Cele 8 P. principale, în ordinea depărtării, sunt: Mercur, Venus, Pământul, Marte, Jupiter, Saturn, Uran și Neptun. Între Marte și Jupiter mai sunt o mulțime de planete mici. Timpul de revoluție al P.-lor, e cu atât mai mare cu cât sunt mai depărtate de soare; avem astfel pentru Mercur 88 zile, Venus 225 zile. Pământul 1 an, Marte 2 ani, Jupiter 12 ani, Saturn 29 ani, Uran 84 ani, Neptun 165 ani. Traiectoriile planetelor sunt elipse. Fiecare P. afară de mișcarea de revoluție în jurul soarelui, mai are și o mișcare de rotație în jurul axei sale. P. sunt corpuri cerești reci, fără lumină proprie: deci le vedem numai datorită reflexiei luminii solare. La rândul lor unele P. își au și ele P-le lor secundare sau sateliți, care se mișcă în jurul P-lor principale. Astfel pământul e însoțit de lună, Marte are doi sateliți, Jupiter 9, Saturn 10, Uranus 4, iar Neptun 1.

Planete mici sau telescopice, numite și Planetoizi, sunt corpurile cerești aparținătoare sistemului solar, ale căror orbite sunt cuprinse între Marte și Jupiter. Vizibile numai în lunete puternice. Prima a fost descoperită în 1801 de Piazzi. Se presupune că sunt bucăți rupte dintr'o planetă mai mare. Numărul celor observate trece peste 1000.

Planimetrie, reprezentarea pe hartă a obiectelor aflate pe supraf. pământului în opoziție cu nivelmentul, care reprezintă iregularitățile terenului. Metodele sunt arătate la topografie.

Planisfer, hartă, pe care sunt reprezentate ambele emisfere.

Plantagenet, numele famil. franc., d'Anjou, când a domnit în Anglia, dela 1154—1485 (Henric al II—H. al VII). În sec. al XIV fam. s'a despărțit în ramura York și Lancaster, când naștere la răsb. celor Două roze (v. c.).

Planté Gustav (n. 1834 † 1889), fizician și chimist franc., descoperitorul principiului acumulatorului electric și constructorul primului acumulator (1860).

Plasmodiile malariei (zool.), 1. Plasmodium vivax, produce febra terță; 2. P. malarie, produce febra cvartă; 3. P. immaculatum, parazitul malariei tropicale (v. Malaria).

Plăsmuire de inscrisuri (dr.), aici aparțin: falsurile în acte private, comerciale, pașapoarte, falsificarea biletelor de bancă, în actele stării civile, în actele autentice, în cele sub semnătură privată, monede, certificate, etc. P. constă în falsificarea (alterarea) adevărului în aceste acte, cu intenția de a înșela, sau în inventarea unor fapte inexistente, care sunt inscrise în astfel de acte (v. Fals). De ex. un ofițer al poliției judiciare consemnează într'un proces verbal o vină plăsmuită de dânsul în sarcina unei persoane. Întrucât aceste P.-i pot aduce prejudicii, legea le pedepsește. (art. 112—139 cod. penal, 37, 1173, cod. civ. și 264, 352, 353 cod. comerc.).

Plastara Gheorghe, prof. la univ. din Buc. (n. 1881). Titularul catedrei de dr. civil la facultatea juridică. Lucrări de specialitate.

Plastron (franc.), îmbrăcăminte de piele le în relief sau formă. Pt. aceasta se întreb. materii ce se pretează la întindere, modelare (care au la bază celuloză, cauciuc, materii albuminoide, etc.).

Plastron (franc.), îmbrăcăminte de piele groasă, ori, de pânză căptușită cu lână,

cu menirea să acopere pieptul împotriva loviturilor. Se întrebuinţează la exerciţiile de scrimă, la lupte în circ, etc. Se mai numeşte şi pieptul întărit al cămaşei.

Plastore, v. Emplastru.

Plata (Rio de La —), sau braţul mării în America de S., format de râurile Uruguay şi Paraua. Udă Buenos-Ayres şi Montevideo. Navigabil. La intrare e larg de 250 m. Lung. de 300 km. supraf. baz. 2,850.000 kmp.

Plătăreşti, mănăstire (jud. Ilfov), zidită de Mateiu Basarab în 1646.

Plătăreşti (7666 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Sărata, perc., G., şi P. U. Sărata la 8 km.

Platen, Hallermund, Graf August von —, poet germ. (n. 1796 † 1835), fost ofiţer. Poeziile sale se remarcă prin forma lor corectă în epoca îndepărtării de tradiţia clasică: Ghaselen, Lyrische Blätter, Vermischte Schriften, Schauspiele, Neue Ghaselen, Sonette aus Venedig, poema Die Abasiden (în 9 cânturi, inspirate din 1001 nopţi). Scrieri dramatice: Der gläserne Pantoffel, Die verhängnisvolle Gabel, Der romantische Oedipus (ultimele două parodii a tragediei din vremea sa). A influenţat pe M. Eminescu.

Plathelminţi (zool.), viermi plaţi, formând o clasă a viermilor. Corpul plat, articulat sau nu, adesea fără coelom, cu canale excretorii simetrice. Se împart în: Nemertine, Turbellarii, Trematozi şi Cestozi.

Platina (Pt), chim., metal nobil de col. albă-cenuşie, tenace, maleabil şi ductil. Se topeşte la 1745° C. Nu se oxidează la nici o temperatură, nu este atăcat de acizi fiind solubil numai în apa regală. În natură se găseşte însoţit de diferite metale (osmiu, iridiu, paladiu, aur, argint, cupru, fier) în massa unor roce metamorfice sau în unele nisipuri de aluviune; în Urali, Columbia, California, Brazilia, Australia, Borneo, Sumatra. Se întrebuinţează — în bijuterie — având o valoare cu mult mai mare decât argintul, — la fabricarea sârmelor, a capsulelor, a creuzetelor, a tuburilor întrebuinţate în laborator şi în industrie. In aliaj cu iridiul a servit la construirea metrului etalon. [Pt = 195.2.]

Plato (Platon), mare filos. gr. (n. 427 a. Chr. † 347 a. Chr.). A propovăduit în Athena în gimnaziul din grădina lui Akademos (v. Academie) filos. sa. „Teoria ideilor“. lui P. este o teorie a cunoaşterii şi o *metarizică*. *Prin idei obţinem o cunoştinţă deosebită de cea a percepţiei sensibile, căci ele ne arată esenţa permanentă a lucrurilor. Lumea ideilor, suprasensibilă, ne arată realitatea adevărată; cea a simţurilor o realitate schimbătoare, relativă. Ideile sunt esenţe incorporale şi independente. Ideile ne dau deci cunoaşterea unei lumi suprasensibile.* Reprezentările sunt cópii ale ideilor; ele se bazează pe amintirea ce o are spirtiul din vrema când nu era legat de corp, despre lumea suprasensibilă (anamneză). Ideea supremă e ideea de bine, dumnezeirea, creator al lumii (Demiurg). Materia nu are o existenţă aparte, ci ea capătă realitate prin *idei numai*. Există patru virtuţii fundamentale: înţelepciunea, afirmarea de sine, stăpânirea de sine şi justiţia. Virtutea este frumuseţea sufletului. Statul este un om (individ) în mare şi are ca supremă datorie educaţia cetăţenilor, deprinderea lor cu virtutea. Omul perfect trăind într'un stat perfect, este scopul unei politici morale. In Stat (Republică) rolurile cetăţenilor sunt împărţite: plebea procură mijloacele materiale ale vieţii sociale, muncind şi ascultând. Războinicii şi funcţionarii păzesc siguranţa şi legile statului. Stăpânitorii (clasa dominantă) dau legile şi adminstrează statul: ei au ca religie ştiinţa şi virtutea (sunt filosofi). Platon care este un strălucit stilist, a scris: Apologia lui Sokrates (maestrul său), şi dialogurile celebre: Kriton Laches, Charmides, Euthypteron, Hippias, Protagoras, Gorgias, Menon, Kartylos, Symposion (Banchetul), Phaidon, Politeia (despre stat), Phaidros, etc. P. e unul din cei mai mari filos. ai omenirii şi, cu Aristotcles, cel mai mare al antichităţii. Influenţa lui asupra gândirii universale a fost enormă.

Platonic (după învăţăturile lui Plato), ideal, desconsiderând tot ceeace este sensual şi material. Amorul e P. când e cu totul desinteresat.

Platonici. 1. Discipolii lui Platon: a) Academicii, b) eclecticii, c) platonicii pitagorizanţi, influenţaţi de neopitagorei, d) Neoplatonicii, etc.

Platonism, filosofia lui Plato (v. c.).

Platou, câmpie înaltă de regulă la mai mult de 200 m. Când eroziunea sapă văi adânci în P. aşa fel încât formează dealuri, supraf. superioară a ior fiind supraf. primitivă a P.-ului, s'a format un podiş De regulă podişurile sunt înconjurate de munţi. Ex. Tibet, Cehia, Transilvania, etc.

Platten-See, v. Balaton.

Plaurul, asociaţie de stuf şi alte pante formând o pătură plutitoare deasupra apei *lacurilor din Dunăre*.

Plautus Titus Maccius, poet lat. (n. ca. 254 † 184 a. Chr.). A fost întâiu actor. Comediile sale (din care s'au păstrat vreo 20) s'au jucat multă vreme pe scenele romane. Deşi a imitat pe Gr., neputând pune în scenă cetăţeni romani, a dat pieselor sale coloarea locală şi caracter roman, având mare succes.

Plebiscit. 1. Consultarea prin vot a poporului. Votul poporului care se pronunţă pentru sau contra unei chestiuni despre care-i chemat să-şi dea părerea (v. Statutul lui Cuza). 2. (dr. roman). Decret emanat dela poporul ce fusese convocat de către tribuni. Cea dintâi amintire despre P. e la Romani în 449 a. Chr. P. modern a apărut în Elveţia, a trecut în St. Unite din America nordică, apoi în Australia, New-Zealand şi după războiul mondial în mai multe state europene, pentru a hotărî, prin răspunsul da sau nu, aparţinerea unui teritoriu la o ţară sau alta.

Plebs (plebe), la Romani, poporul de jos, pe timpul regilor şi la începp. republicei. Spre deosebire de patricieni (v. c.), P. era lipsită de drepturi, trebuind să lupte mult timp pt. obţinerea drepturilor (v. Tribunii, cf. Patricieni).

Plectru (grec. lat. plectrum), beţigaş s. pană de lemn, metal sau baga, cu care sunt atinse coardele unor instrumente muzicale ca: mandolina, balalaica, etc.

Pleiade, în mitol. gr. numele celor şapte fice ale lui Atlas cu Pleione. S'au sinucis de desperare; iar zeii le-au prefăcut în stele.

Pléiade, La — (lit. franc.), şcoală lit. franc. din sec. al XVI al cărui şef era poetul Ronsard, iar teoritician Du Bellay, care fi redactă în 1549, programul în manifestul „Déffence et illustration de la langue française“. Se cere o rupere cu trecutul şi cultivarea genurilor lit. nouă, prin imitarea antichităţii: epigrame, elegii, ode, satire, tragedii şi comedii, sonete şi mai ales poezia epică. Poetul va putea să inventeze, adapteze şi compuie chiar şi forme şi cuvinte nouă. Greşelile P.-i erau în credinţa că o şcoală s. un om pot reface limba şi că poezia se adresează numai unei elite de cititori, rămânând străină marelui public. Totuşi P. a regenerat poezia franc. dându-i un avânt mare. Fac parte din P. Ronsard, Du Bellay, Baif, Du Bartas, D'Aubigné, Bertaud, etc.

Plein-air (franc.), tablourile de —. Acele care nu sunt executate în atelier, ci în aerul liber, unde efectele de lumină şi umbrele sunt mult mai puternice, cerând dela pictor o aprofundă cunoştinţă a valorii tonurilor (v. Bastien-Lepage J., Impresionismul), Pictorul: plenerist.

Pleistocen (grec. geol.) sau diluviu se numeşte prima diviziune a erei cvaternare (v. c.), caracterizată printr'o puternică glaciaţiune şi prin apariţia omului preistoric (v. c). în privinţa vieţii acestuia corespunzând epocei paleolitice (v. c.).

Plenar, în număr complect. Şedinţa e plenară, când sunt convocaţi toţi membrii unei adunări, asociaţiuni sau a unui corp constituit.

Plenerism, v. Plein-air.

Plenişa (6026 loc.), com. urbană din jud. Dolj, reşed. pl. Plenişa. Perc. locală, Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, Spital, Farmacie. G. Moţăţei la 24 kilometri.

Pleoape (med.), sunt cele 2 piei musculoase protectoare ale ochiului pe marginea cărora se află o serie de perişori, numiţi gene, meniţi ca să împiedice căderea prafului sau gunoaelor în ochi.

Pleochroism, lumina trecând printr'un cristal birefringent prezintă în două sau trei direcţiuni, diferite colori şi diferite intensităţi.

Pleonasm, întrebuinţarea de vorbe superflue şi inutile, prisos de vorbe.

Pleonast, (min.), v. Spinelii.

Pleroma, la Gnostici, totalitatea atributelor divinităţii.

Plescejev, A. N., poet liric rus, (n. 1825 † 1896). A cântat în versurile sale exilul din Siberia.

Plesne (med. popul.), v. Afte.

Pleşniţă (med.), mărgăritărele, muguet, e o boală de gură a copiilor mici, produsă de o ciuperc㠄 numită „oidium albicans“. Apare mai ales la copiii slabi, sau rău hrăniţi şi în deosebi la cei hrăniţi cu biberonul.

Pléssis Frédéric, poet liric şi romancier francez (n. 1851): „La lampe d'argile“, „Vesper“, „Gallica“.

Plessys Maurice du —, poet liric francez (n. 1864). Unul din fondatorii „Şcoalei Romane“ (v. c.). Marchează prin erudiţia şi gustul pentru versul clasic şi *inspiraţia antică*, trecerea dela *simbolism* la neoclasicismul franc. (ca şi Moréas v. c.) — du P. a scris în franceza modernă şi în „langue d'oïl“. In franc. mod.: „Odes olympiques“, „Dédicace à Apollodore“, „Premier livre pastoral“, „Pallas occidentale“. Apoi: „La Vie du Bienheureux Rolland“ (poem scris în limba din „Chanson de Rolland“, v. c.), „La Chanson des Francs“ (în dialectul picardo-flamandez din sec. al XII), „Elégances Romanes“ (în langue d'oïl), etc.

Pleşuvie (med.), e o boală de piele ce constă în căderea părului.

Pletoră (med.) = e o stare patologică contrară anemiei şi care constă într'o supraabundenţă de sânge.

Pleură (med.), e învelişul plămânului. Pleura e compusă din două foiţe. Una

numită parietală, căptușește partea dinăuntru a toracelui și alta suprafața externă a plămânului.

Pleurezie (med.), pleurită, inflamarea învelișului plămânilor (v. Pleura).

Pleurodinie (med.), nevralgie intercostală, durere intercostală datorită răcelii mușchilor părețelui pieptului.

Pleuro-pneumonie (med.), inflamația plămânului și a învelișului său.

Plevna (Pleven), oraș din Bulgaria, așezat pe dreapta râului Vid, 29.000 loc. Comerț. In timpul războiului pentru independență (1877) a fost înconjurat de armatele ruse și române, comanda având-o Domnitorul Carol. Bombardarea P.-ei începù în 26 Aug. 1877 și împresurarea ei cum și repetatele atacuri au durat până la 28 Novembre, când a fost cucerită de Români, iar comandantul Osman Pașa, se predă Domnitorului Carol. In jurul Plevnei sunt multe morminte ale eroilor noștri căzuți în diferitele atacuri.

Plevna (3817 loc.), com. rur. din jud. Ialomița, pl. Lehliu. Formată din satele: Plevna, Valea Rusului, Ghimpați și Poiana. Primăria în Plevna. P. U. Lehliu. G. Dâlga la 8 km.

Plinius Caius Secundus (major), scriitor naturalist lat. (n. 23 d. Chr. † 79 d. Chr., pe când observa izbucnirea Vezuviului). A scris „Historia Naturalis", o lucrare enciclopedică de valoare.

Plinius Caius Cecilius Secundus (minor), scriitor lat., nepotul lui Plimius Major (n. 62 d. Chr. † 102 d. Chr.). Bun prieten cu împăratul Ulpius Trajanus, cunoscut pentru discursurile și corespondența sa. Corespondența cu Imp. Traian a fost tradusă în rom. de G. Papa Lisseanu și e foarte importantă pentru istoria creștinismului și a societății de pe timpul marelui împărat.

Pliocen (geol.), epocă geologică din perioada neogenă a erei terțiare, divizată în 4 etaje: Meoțian, Ponțian, Dacian și Levantin formațiunile cărora reprezentate prin nisipuri, gresii, argile și pietrișuri au o grosime totală 1500—2000 m. Formațiunile pliocene sunt bine reprezentate în țara noastră atât în interiorul cât și în exteriorul arcului Carpaților, având o mare importanță economică, cuprinzând cele mai bogate zăcăminte de petrol (în Meoțian și Dacian), din regiunile subcarpatice, cărbunii bruni dela Comănești precum și zăcămintele de lignit din subcarpații meridionali și din Transilvania, (Copeni, Baraolt, etc.). In această perioadă se desăvârșește ciclul de erupțiuni vulcanice din miocen prin erupțiunea bazaltelor din valea Oltului superior (Racoș, Hoghiz, Bogata, Cohalm), iar la finele ei, s'au petrecut importante mișcări epirogenetice, printr'o ridicare în massă cu aproape 1000 m. a regiunilor continentale alpine-carpatice.

Ploaie, este cel mai frecvent meteor apos. Vaporii de apă fiind mai ușori decât aerul se ridică la înălțimi, unde, din cauza temperaturii scăzute, devin saturați, plusul de vapori se condensează și prin mijlocirea firelor de praf formează picuri de diferite mărimi. Dacă aceștia în cădere trec prin straturi de aer cu temperatura sub 0° se formează grindină. Cu distribuția ploilor în spațiu și timp se ocupă Meteorologia. Cantitatea de ploaie, care cade într'un anumit timp se exprimă în milimetri și corespunde înălțimii ce ar avea stratul de apă, dacă nu ar pătrunde în pământ; se măsoară cu un aparat numit pluviometru.

Ploești, oraș important, capit. jud. Prahova, centru cel mai mare al industriei petrolifere din țară. Autoritățile județene, tribunal, reședința inspectoratului al III minier. P. e unul din cele mai importante noduri de C. F. R. Din stația P. pleacă liniile: spre București, spre Brașev, spre Urziccni, spre Buzău, spre Vălenii de Munte și se află în construcție linia P.—Târgoviște. 60.000 loc.

Plombă, sigil de plumb, mai ales la *mărfuri*. *In med.*: umplutură de metal sau porțelan în măsele și dinți cariați.

Plombagina, (min.), v. Grafitul.

Plombières-Les-Bains, oraș din Franța (Vosges), cu renumite ape minerale pentru tratarea boalelor tubului digestiv.

Plopi (4187 loc.), com. rur., jud. Soroca, pl. Târnova. Formată din satele: Boroșeni, Elisabeta și Plopi. Primăria la Plopi. P. U. și G. Dondușani la 6 km.

Plotin, filos. gr. (n. 204 † 270 d. Chr.), elevul lui Ammonios Sakkas, influențat de Platon, Aristoteles, Stoici, Pythagoras, ș. a. Sistemul său este raționalist, realist, mistic. Partizan al Panenteismului spiritualist (Teoria emanațiunei). Continuă neoplatonismul lui A. Sakkas.

Ploziv (Fon.), v. Ocluziv.

Pluguşorul, e o poezie epică cu elemente dramatice și cu un element liric redus. Acesta constă dintr'o urare. El se „ură" în noaptea ajunului anului nou de către flăcăi, pe la casele creștinilor. Mai de mult „urătorii" aduceau cu dânșii și un plug și unii trăgeau o brazdă în zăpadă, în fața casei, pe când alții plesniau din harapnice, îndemnând boii. Azi această scenă dramatică se reduce la îndemnul harapnicelor și la refrenul „hăi, hăi!" al flăcăilor. Sunt multe variante ale P. și multe contaminări cu baladele popor. Uneori poezia P. povestește plugăria miraculoasă a lui „Bădica Troian". Această povestire alegorică ar fi un răsunet al cuceririi și colonizării Daciei de către Traian și o sărbătorire a evenimentului, care se făcea la începutul anului (agricol) de către Romani, cu scene asemănătoare de plugărie, pe ogoarele primăvăratice însă. Probabil că, o dată cu Creștinismul, scena a fost păstrată, însă adaptată începerii noului an, iarna, și pusă în serviciul sărbătoririi creștinești a acestui eveniment.

Plumb, *intoxicație cu* —, (med.), v. Saturnism.

Plumbuita mănăstire (lângă București), zidită de Petru Vodă (=Radu Paisie), reînoită de Alexandru Vodă și Doamna Ecaterina, de Matei Basrab (1647) și Dionisie (1806).

Plumbul, (chim.), metal de coloare albă, cenușie-albăstruie, caracteristică, moale încât poate fi sgâriat cu unghia. Se topește la 326° și fierbe la 1525°. La rece se oxidează (ruginește), acoperindu-se cu o poșghiță de oxid de plumb. Se disolvă în acid azotic la rece, iar la cald și în acid sulfuric. Dens. = 11,34. Maleabil, pe hârtie lasă urmă, fiind cel mai puțin tenace dintre metalele uzuale. In natură se găsește în combinațiuni (v. galena, cerusita, anglezita) din care se extrage prin prăjire și reducere cu cărbune. Se întrebuințează la fabricarea alicelor și a gloanțelor de pușcă, în aliaj cu stibiul la fabricarea literelor de tipar, la fabricarea tuburilor pentru apaducte, iar unele dintre combinațiunile sale în vopsitorie și în medicină. [Pb = 207.1.]

Plural. 1. (drept). Vot p., sistem electoral după care un singur alegător poate avea mai multe voturi în raport cu diferitele calități ce le poate întruni în persoana lui (tată de familie, comerciant, industriaș, etc.), sau pentrucă are proprietăți în circumscripții diverse. Votul p. are avantaje și desavantaje față de votul universal. 2. (gram). Numărul substantivelor, când acesta arată mai multe lucruri sau ființe.

Plutarchos, scriitor hellen (n. ca. 40 d Chr. † ca. 120). A lăsat vreo 46 de biografii, în formă de paralele, despre oamenii celebri gr. și romani. Ca filos. a fost un eclectic, influențat de Plato.

Plutocrație (gr.), sistemul de guvernare, în care conduc cei bogați.

Pluton (Hades), în mitol. romană zeul infernului și stăpânul morților. A răpit pe Persephone (Proserpina). E reprezentat ca un judecător neînduplecat.

Pluton (milit.), un grup de soldați formând o sub unitate la trupele de infanterie și cavalerie, sub comanda unui sublocotenent. O companie de inf. sau escadron de cavalerie este compusă din patru Plutoane.

Plutus, zeul bogățiilor la Greci, reprezentat când un copil, când un bătrân orb.

Pluviometru, v. Ploaie.

Plymouth, oraș și port militar și comercial al Angliei de S., la M. Mânecii. 203.000 loc. Al doilea port militar după Portsmouth.

Plzen fost **Pilsen**, oraș din Cehoslovacia (Boemia) cu 135.000 loc. Fabrici de sticlă, porțelanuri, fabrici de bere. In împrejurimi marile uzine metalurgice Skoda. Mari mine de huilă și fier.

Pneumatic, sau cameră de aer, un tub de cauciuc, umflat cu aer, aplicat pe roțile unui vehicul pentru a-l proteja contra trepidațiilor și loviturilor pe care le întâmpină pe drum. P-l e acoperit pe din afară cu un bandagiu de cauciuc tare numit anvelopa. L'a inventat în 1846 fabricantul englez Thomson și mai târziu, în 1890, independent de el, irlandezul Dunlop.

Pneumatologia (gr.), teoria despre suflet în înțeles metafizic; teoria despre „pneumă" (gr. = suflu cald), la Aristoteles căldura vieții amsetecată cu sângele și condiție a activității sufletești.

Pneumatoză (med.), îngrămădirea de gaze în stomac și intestine.

Pneumograf, aparat întrebuințat în studiile de fiziologie și fonetică experimentală pentru a înregistra variațiile de volum ale toracelui în timpul respirației, inventat de Marey.

Pneumonie (med.), inflamarea plămânului produsă de un microb numit pneumococ. Incepe brusc, cu frison și temperatură înaltă. In ziua a 7—13-a temperatura scade (criză) și plămânul începe a elimina exudatul (v. c.) din el.

Pneumotorax (med.), pătrunderea aerului în pleură. Plămânul în partea cu Pn. nu mai poate respira. In timpul mai nou se produce artificial în tratamentul tuberculozei: plămânul bolnav e astfel silit să odihnească.

Pô, fluviu în Italia, numit de cei vechi Eridan. Izvorăște din Monte Viso și se varsă în Adriatică, formând o deltă înainte de vărsare.. Are 670 km. Cursul cu meandre, insule și bancuri de nisip. Trece pe la: Torino, Casale, Piacenza, Cremona, Ferrara, etc.

Pocăință, durerea internă pentru starea păcătoasă în care se găsește omul, la care se adaugă suferirea pedepsei pentru păcate și gândul de îndreptare. P. e una dintre cele 7 taine ale bisericii lui Hristos.

Pocuția, regiune veche din Galiția de SV., cuprinsă între Ceremuș, Prut și Nistru și *mult disputată între domnii Modovei* și Regii Poloni. Stăpânită de Alexandru cel Bun.

Podagra, v. gută.

Podebrady, oraș din Cehoslovacia, pe valea fl. Labe, în partea de S. a bazinului Cehiei. Ape minerale alcaline cu mult bioxid de carbon și ape feruginoase pentru tratarea bolilor de inimă și de piele, ca și în metabolism, diabet, gută și anemie.

Podenii-Noi (3751 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Podgoria. Formată din satele: Ghiocelul, Mehedința Nevestească, Păcăloaia, Podenii, Podul-lui-Galben, Popești, Rahova, Sfăcaru și Valea-Dulce. Primăria la Mehedința. Exploatări petrolifere. P. U. Bălțești. G. Măgurelele la 12 km.

Podișul Mehedinților, continuarea a Munților Mehedinților spre E. până în valea Motrului. Format din șisturi cristaline și calcare, P. M. a fost netezit de ape (peneplenă) și acum eroziunea a reîntinerit formând văi adânci și înguste. Sate rare, agricultură puțină, fenomene carstice: doline, ponoare, poduri naturale, etc.

Podkarpatska Rus = Rusia Subcarpatică, *provincie autonomă din Cehoslovacia* de E. 12.639 kmp. cu 605.000 loc., printre cari și Români din satele Apșa de Sus, de Mijloc și de Jos. Păduri întinse în special în Maramureșul Cehesc.

Podesta (ital.), primarii orașelor italiene, cari, în evul mediu erau învestiți cu suprema autoritate judiciară și militvară. În zilele noastre atribuțiile lor sunt la fel cu ale primarilor orășenești din toate țările.

Podgoria (3523 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Șiria, judec. și pere. Șiria, Of. P. T. T. La 6 km. G. Ghioroc.

Podgorica, oraș din Jugoslavia (Montenegro), cu ca. 10.000 loc.

Podiebrad Gheorghe (n. 1420 † 1471), regele Boemiei dela 1458—71. A luptat pentru independența religioasă a țării sale, din care pricină papa Paul al III-la excomunicat. Era aderent al Husiților.

Pod plutitor (pe vase); pe corpul unei plute sau unui vas (ponton sau cilindru metalic) se fixează puntea podului. Podul pe vase este cel mai vechiu sistem, se întrebuințează însă și astăzi în porturi pentru acostatul vaselor, acolo unde nu se pot apropia prea tare de mal (la Dunăre în toate porturile, la Constantinopole, etc.)

Podul „Carol I.“, cel mai mare pod fix peste Dunăre și lung de 750 m. El leagă prin C. F. Muntenia cu Dobrogea. A fost construit între Fetești și Cernavodă, deoarece înaintea lui exista linia ferată Cernavodă—Constanța, construită pe timpul stăpânirii turcești Afară de podul propriu zis, mai sunt și alte lucrări de artă și un pod peste Borcea. În total lucrarea este compusă astfel: Podul peste Borcea (420 m.), viaductul de racordare aici (500 m.), viaductul din Balta (1455,2 m.), viaductul de racordare la podul „Carol I“ (912,75 m), podul propriu zis, peste Dunăre (750 m.) și terasamente în lungime de 21 km. Viaductele sunt construite pentru descărcarea apelor de inundație, când Dunărea vine mare. Lățimea insulei Balta este de 13 km. Înălțimea tablierului podului deasupra etiajului este de 30 m. A fost construit după planurile și sub conducerea inginerului Anghel Saligny. Lucrările au început la 9 Octombrie 1890 și au durat până la 14 Septembrie 1895, când s'a făcut inaugurarea, P. C. și a C. F. București—Fetești, în prezența Regelui Carol I. Este *construit din zidărie* și parte metalică (oțel moale Siemens-Martin bazic) și au lucrat la el trei mari case speciale. Costul total al lucrării a fost de 9.928.838 lei. În timpul marelui războiu, armata noastră evacuând Dobrogea a încercat să arunce în aer podul C. Au reușit numai cu podul peste Borcea. A fost refăcut de către uzinele Reșița și redat circulației în 1921. Fiind de cale simplă și fără șosea, se resimte nevoia construirii unui alt pod, prin care să se facă legătura și de șosea și de C. F. cu Dobrogea.

Podu-Iloaei (4304 loc.), com. rur. jud. Iași, reșed, pl. Bahlui. Formată din satele: Cositeni, Podu-Iloaei, Românești, Scobălțeni. Primăria în Podu-Iloaei. Pere. locală. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, spital, farmacie. G. locală.

Podul Inalt, (jud. Vaslui), loc vestit prin biruința strălucită a lui Ștefan cel Mare asupra Turcilor (10 Ianuarie 1475).

Podul Oltenici, câmpia înaltă din S-ul colinelor subcarpatice Oltenești, înclinată dela N. la S. și erodată mult de apele curgătoare. Este un vechiu podiș sau o câmpie ridicată prin mișcările verticale ale scoarței.

Poe Edgar Allan, scriitor am. (n. 1809 † 1849). Sunt vestite povestirile sale scurte „Tales of Mystery and Imagination“ *în care fantasticul* și supranaturalul joacă un rol însemnat. A scris și poeme mistice: „The Raven“, etc.

„Poema polonă“, operă în versuri, scrisă de cronicarul mold. **Miron Costin** în (1684). E socotită în lit. polonă alături de cele mai bune scrieri din sec. al XVII în această literatură. A fost tradusă foarte rău în rom. de B. P. Hașdeu. În sec. al XVII a fost foarte răspândită. Azi se cunosc vreo două ms. în bibliotecile polone *M. C. scrie sub forma unei* povestiri eroice în versuri originea nobilă latină a pop. rom. în genul scrierilor polone similare din sec. al XVII. Folosește adeseori imagini, reușește, dar stilul poemei e foarte greoiu și uneori obscur, limba cu neologimse. Lucrarea aceasta a fost scrisă la Daszov în Polonia, unde era găzduit de Sobieski. Folosește aceleași izvoare ca și pentru „De Neamul Moldovenilor“ (v. c.) și „Cronica polonă“ (v. c.).

Poenaru Ioan, medic veterinar român (n. 1868). Prof. de clinică și patologie medicală la Fac. de Med. veterinară din București.

Poenaru-Bordea Gh. Locot.-Colonel român. Mort în 1916, 15 August, pe când comanda Reg. 30 Inf. Muscel, lovit de un glonț în trecătoarea Branului. Este primul ofițer român căzut în războiu, împreună cu Locot. Macarie N.

Poenaru, 1. **Constantin**, general de divizie (n. 1842). A luat parte în 1877 la asediul Griviței și a Vidinului; 2. **Petrache**, (n. 1799 † 1875), director de șc. în timpul domiei lui Alexandru Ghica, contribuind la marea operă a înființării școalelor sătești. Ca prof. de matematică a pus bază Facultății de științe a univ. din București. Membru al Soc. academice și al Eforiei școalelor. A publicat numeroase lucrări din domeniul științelor matematice.

Poenaș Stan, general rom., brav soldat. La intrarea rom. în Răs. cel M. din 1916, cu gradul de colonel a comandat brigada XVII de infant., cu care s'a distins prin bravură în luptele grele din Dobrogea, dela Amzacca și Topraisar (1916) și apoi în marea bătălie de pe Neajlov și Argeș, *dela 18—21 Noemb. 1916, când div.* 217 germ. fu zdrobită, pierzând aproape 2000 prizonieri, 20 tunuri și 30 mitraliere. La Mărășești, se luptă ca un erou cu sânge rece și cu un curaj, care îmbărbătează ofițerii și trupa. În 1919 este trimis în Basarabia pentru a întări garda la Nistru, având gradul de general de brigadă, și i se încredințează comanda sectorului Atachi. La 24 Ianuarie 1919, moare ucis de bolșevici, cu focuri de armă.

Poetica. 1. *Arta poeziei*. 2. Disciplină care se ocupă cu estetica poeziei, formulând regulele fondului și formei (v. c.) poeziei. Cea dintâiu sistematizare a P.-ei a dat-o Aristoteles.

Poezia. 1. În sens larg: totalitatea creațiunilor artistice referitoare la frumosul vieții și al naturii. 2. În sens restrâns: înfățișarea literară (având ca mijloc de expresie cuvântul) a frumosului și ca rezultat emoționarea sufletului cititorului și îmboldirea imaginației. 3. Literatura dela sensul 2. scrisă în genurile liric, epic și dramatic.

Poggendorff Johann Christian (n. 1796 † 1877), profesor de fizică la Berlin, un abil experimentator; a lucrat asupra pilelor voltaice, a construit un multiplicator format de un fir de aramă înfășurat eliptic, a inventat magnetometrul cu oglindă; „scala lui P.“ — metoda de celire prin oglindă; P. a redijat revista „Annalen der Physik und Chemie“.

Poggio G. F., scriitor ital. din sec. al XIV, v. Bracciolini.

Pogoanele (5196 loc.), com. rur. jud. Buzău, reșed, pl. Câmpu. Perc. locală. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, spital, farmacie. G. Cilibia la 15 km.

Pogonărit, dare după fiecare pogon cultivat cu porumb sau tutun.

Pogrom (rus. pustiire), atac neașteptat, împreunat cu jafuri și uciderі, îndreptat împotriva Evreilor.

Poiana (4379 loc.), com. rur. jud. Sibiu, pl. Mercurea. Of. P. local. G. Mercurea la 12 km.

Poiana-Mare (9297 loc.), com. rur. din jud. Dolj, pl. Calafat. Școală de agricultură și Șc. de menaj. Perc. locală, Medic. Of. P. local. G. Golenți la 9 km.

Poiana Rusca, masiv muntos în NE.-ul Banatului, făcând legătura între Carpații Meridionali și Munții Apuseni. Ține din S. dela Poarta de fier Transilvană, până în N. la Mureș. Cea mai mare altit. 1380 m. Tot masivul e format din șisturi și roci cristaline, care conțin bogate zăcăminte de fier exploatate la: Ghelar, Baia lui Crai, Bătrâna, etc.

Poieni de Sub Munte (4900 loc.), com. rur., jud. Maramureș, pl. Vișeu. Judec. Vișeul-de Sus. Of. P. local. G. Leordina la 18 km.

Poikiloterme (zool.), animale al căror sânge nu are o temperatură constantă. Ea se urcă sau scade cu mai multe grade după temperatura mediului ambiant.

Poincaré Henry (n. 1854 † 1912), matematician și fizician franc., profesor la Facultatea de Științe din Paris, membru al Academiei. În 1889 a obținut premiul regelui Suediei cu lucrarea: Le problème des trois corps et les équations de la dynamique, în 1905 a *obținut* premiul Bolyai dela Academia din Budapesta. Opere: Méthodes nouvelles de la mécanique céleste (1892—1899), Cours de physique mathématique (1895), Calcul des probabilités (1896), La science et l'Hypothèse (1912), Dernières pensées (1913).

Poincaré Raymond (n. 1860), om de stat francez; licenţiat în litere şi drept, avocat în Paris, redactor al ziarului „Voltaire", ministru de agricultură (1886—7), deputat dela 1887, ministru instrucţiunii (1893, 1895) şi de finanţe (1894—5), vicepreşedinte al Camerei, senator (1902), prim ministru (1912, 1922, 1926—28), preşedintele republicii (1913—20). Minte deosebit de clară, orator elocvent, ales membru al Academiei franceze în 1909, a salvat în 1926, Franţa de dezastrul financiar.

Poinsinet Alexandre, poet dram. franc. (n. 1735 † 1769). Are comedii spirituale: le Cercle sau la Soirée à la mode şi librete de operă: le Sorcier.

Poinsot Louis (n. 1777 † 1859), savant francez, profesor la „Ecole polytechnique", în 1813 a fost ales membru al Institutului francez în locul lui Lagrange. Opere principale: „Eléments de statique (1803), în care P. expune teoria cuplelor, şi „Théorie nouvelle de la rotation des corps" (1834).

Pointilism, direcţie nouă în pictură, care consistă în a reprezenta subiectul, pe un fond alb, numai prin mici pete (puncte) de colori diferite. „P. e o urmare logică a doctrinei impresioniştilor, care era, în fond, a împărţirii razelor de lumină. Şc. acad. n'a cunoscut decât o artificială distribuţie a luminii, o zi de atelier; impresioniştii caută să analizeze, să izoleze elementele (compoziţiei), pt. a-i mări vibraţia" (v. Monet şi Pissarro).

Point-sèche (franc.), stilet de oţel, cu ajutorul căruia se desemnează direct pe aramă. Acest sistem e cunoscut încă din sec. al XVI.

Poisseuille (n. 1799 † 1869), fizician francez; a lucrat în domeniul hidrodinamicei şi a stabilit legea scurgerii lichidelor prin tuburi.

Poisson Siméon-Denis (n. 1781 † 1840), matematician francez, elevul lui Lagrange şi Laplace; în 1802 P. a fost numit profesor de Analiză şi Mecanică la „Ecole polytechnique", apoi la Universitatea din Paris; în 1812 devine membru al Institutului francez. Principalele lucrări ale lui P. sunt din domeniul matematicelor pure, a mecanicei analitice şi a fizicei teoretice.

Poitiers, oraş din Franţa, capit. depart. Vienne. 42.000 loc. Industrie textilă, tăbăcării, fabrici de frânghii, olărie artistică, etc. Comerţ cu grâne, lână, vinuri, ceară, etc.

Pojar (med.), o boală contagioasă caracteristică primei copilării. v. Morbili.

Poker (engl.), joc de hazard între 2—6 persoane, cu cărţi numite Whist (v. c.).

Pol, 1. Extremităţile axei pământului se numesc poli. Unul este P. Nord, celalalt P. Sud; 2. Extremităţile axei lumii în jurul căreia par a se roti astrele. În apropierea P. Nord al axei lumei se află steaua polară; 3. Vezi Electricitate şi Magnetism.

Pola, oraş din Italia (Istria), port militar la Adriatică. 45.000 loc. Arsenal. Ruine romane de arene.

Polariscopul lui Nörremberg, constă în principiu dintr'o placă de sticlă, înclinată sub un unghiu de 33° faţă de axa aparatului, servind ca polarizator, dintr'un suport pentru cristale şi dintr'un nicol ca analizator.

Polarizare, 1. P.-a luminii. O rază de lumină constă din vibraţiuni electromagnetice ale eterului, perpendiculare pe direcţia de propagare a razei. Dacă însă o rază luminoasă trece printr'un mediu anizotrop, oscilaţiunile eterului au loc numai într'un singur plan. Lumina, care constă numai din astfel de raze se numeşte lumină polarizată. Anumite substanţe ca de ex.: cvarţul, zahărul, etc. au proprietatea că rotesc planul de polarizaţie ai luminii polarizate. În acest caz zicem, că lumina este polarizată circular. 2. **P. galvanică**, dacă cu ajutorul curentului electric al unei pile descompunem apă acidulată, observăm, după întreruperea curentului, dacă punem în circuit în locul pilei un galvanometru că acesta ne indică în circuit un curent de sens contrar celui al pilei. Acest curent se numeşte curent de P. şi el este cauza slăbirii intensităţii curentului unei pile electrice neconstante. P. galvanică îşi află aplicarea la acumulatori; 3. P. dielectrică: Fenomenul de separare a electricităţii în dielectrici prin influenţă se numeşte P. dielectrică; 4. P. magnetică se numeşte fenomenul magnetic, care apare într'un corp nemagnetizat sub influenţa unei forţe magnetice şi produce un pol magnetic pozitiv şi altul negativ.

Polcovnic (milit.), comandant de regiment de infanterie. Denumire ruscască, introdusă pentru întâia oară în armata română de Dimitrie Cantemir (sec. al XVII), iar mai în urmă prin Regulamentul organic.

Poleire (lat.), lustruire, acoperirea unui obiect cu un strat de metal lucitor. Diferite obiecte de lemn, piatră, ba chiar şi metale, se pot poleiu cu foi de aur sau argint, cu ajutorul galvanoplastiei.

Polen (bot.), massă prăfoasă, care umple antherele, compusă din celule mici. Celulele de P. sunt celulele masculine la generaţia Fanerogamelor.

Polenz Wilhelm von —, romancier german (n 1861 † 1903). A scris romane naturaliste în genul lui Zola, Der Pfarer von Breitendorf, Der Büttnerbauer, Der Grabenhäger, Thekla Lüderkind, Liebe ist ewig. A scris şi drame.

Poli Don Germano, preot ital. contimporan din Trento (Italia), cunoscut prin simpatiile sale manifestate în timpul m. răsb. pentru Românii ardeleni. Pentru a putea mângâia şi îmbărbăta soldaţii Rom. ard. în spitalele din Trento a învăţat româneşte. Cunoscut în patria sa şi prin lucrările sale istorice şi geografice. Opera sa principală „Il Trentino nella guerra mondiale" apărută în 1925, este o excelentă lucrare istorică cu superioare calităţi literare.

Poliandria (bot.), se numesc plantele din clasa a 13-a, din sistemul de clasificare artificial al lui Linné (v. c.), având un număr mai mare decât 20 de stamine. In acest sistem plantele grupate în clasele 1—10, au un număr corespunzător de stamine numindu-se: monandria, diandria, triandria, tetrandria, pentandria, etc., în clasa a 11-a fiind clasificate plantele cu un număr de 11—19 stamine libere, iar în clasa a 12-a plantele cu un număr de 20 stamine.

Poliandrie, v. Poligamie.

Polibasita, (min.), sulfură de arsen, argint cupru şi stibiu de coloare neagră. Este un minereu preţios de argint cu un conţinut de 64—72% Ag. (Cehoslovacia, Saxonia, Peru, Mexic).

Policarp, Sf. părinte apostolic, ucenicul Sf. apostol Ioan, episcop în Smirna, mort ca martir în 167 d. Chr. A lăsat câteva epistole de cuprins religios.

Policlinico, Il, cea mai cunoscută revistă ital. de medicină generală.

Policolie (med.), producere de fiere (bilă) în cantitate prea mare.

Policroism (cristalogrf.), se numeşte proprietatea unor minerale de a prezenta în lamele subţiri, două (dicroism sau mai multe colori (policroism) privite prin transparenţă în direcţiuni diferite. Ex.: Amfibolii, Piroxenii, Micele. — Fenomenul se produce în urma unei absorbţii diferite a radiaţiunilor luminoase, de corpii minerali.

Polidipsie (med.) = sete prea mare.

Poliedru (cristalogr.), corp geometric tridimensional, având muchii, colţuri şi feţe, *conformându-se legii raţionalităţii* indicilor.

Polifonie (gr.) însemnează în general cântarea în mai multe voci; în special conducerea independentă a diferitelor voci în o piesă armonică, dând alternativ fiecăreia melodia principală.

Poligamie (gr.), căsătorie între un bărbat şi mai multe femei, ori între o femeie şi mai mulţi bărbaţi. In cazul prim se numeşte poligamie, în cel de al doilea poliandrie.

Poliglot. 1. Lucrare scrisă în mai multe limbi (biblia poliglotă). 2. Om care vorbeşte mai *multe limbi*. Poliglot celebru: Mezzofanti.

Polignac, 1. **Armand** Jules, duce de —, bărbat politic franc. (n. 1771 † 1847), eşuând în tentativele de a împăca pe Napoleon cu Bourbonii, a conspirat împotriva lui cu Cadoudal şi Pichegru. — 2. **August** Jules, principe franc. (n. 1780 † 1847), fratele celui prec., bărbat de stat franc., primministru sub Carol al X. A făcut o exped. norocoasă în Algeria. Semnarea ordonanţelor anticonstituţionale au dat naştere revol. din Iulie 1830. Condamnat la închisoare perpetuă, a fost agraţiat în 1836.

Poligon, figura geometrică plană formată de o linie frântă închisă; după numărul laturilor sau unghiurilor deosebim: triunghiu, patrulater, pentagon, exagon, etc.

Poligon (milit.). **P. de tragere**, este un teren anume amenajat pentru a se executa tragerea cu arma sau cu tunul, pentru instrucţie.

Poligraf, autor car scrie despre subiecte variate (ex. Lacroix Paul, v. c.). Maşină în care se pot executa mai multe copii, în acelaşi timp, ale aceluiaşi scris.

Polihalita, (min.), v. Săruri de potasiu.

Polimerizare (chim.), se numeşte fenomenul chimic — prezentat de anumiţi corpi organici — de a-şi condensa molecula combinându-se cu sine însuşi, de 2 ori, 3 ori sau de n ori. Corpii rezultaţi se numesc polimeri fiind formaţi din aceleaşi elemente cu aceeaşi cantitate la sută din elementele care compun molecula lor, deosebindu-se numai prin greutatea lor moleculară — condiţională de numărul atomilor din moleculă, care este diferit — şi prin proprietăţile lor fizice şi chimice.

Polimorfism, (chim.), se numeşte fenomenul prezentat de unii corpi minerali de a cristaliza în două (dimorf) sau mai multe (polimorfe) forme aparţinând la sisteme cristalografice deosebite. Ex.: Carbonatul de Calciu, în sist. hexagonal (Calcita) şi în sist. rombic (Aragonita); bisulfura de fier, în sist. cubic (Pirita) şi în sist. rombic (Marcasită). Fenomenul este analog alotropiei (v. c.), întâlnită la corpii simpli.

Polinezia, una din marile împărţiri ale Oceaniei. Cuprinde toate insulele din Pa-

cific, mai multe vulcanice şi coraliene, ca: Marshall, Hawai, Marchizele, Tuamotu, insulele Societăţii, archipelagul Cook, Tonga, Samoa. Clima e caldă. Locuitorii, Polinezieni, sunt de rasă brună măslinie. Sunt sub autoritatea metropolelor europene (Franţa, Anglia) şi Americei.

Polinom, în algebră se numeşte P. suma algebrică a m. multor monome (v.c.).

Poliomielită anterioară acută (med.), paralizie infantilă, boala lui Heine-Medine. Boală infecţioasă mai ales a copilăriei, localizată în coarnele anterioare ale măduvii spinării. Începe cu fenomene catarale şi gastrice, febră. În curând se iveşte o paralizie a unui sau mai multor membre, cărora le urmează atrofia muşchilor paralizaţi şi întârzierea desvoltării osului. Microbul P. a. a. încă nu a putut fi descoperit. Boala apare în forma de epidemii.

Polip (med.), tumoare moale, roşie de mărimi diferite; alteori e tare şi de coloare cenuşie. Sediul de preferinţă al polipilor e pe mucoase, în nas, laringe, etc.

Polipeptide (chim.), produse sintetice obţinute prin cuplarea moleculelor de aminoacizi; stau la baza substanţelor proteice; prepararea P.-lor poate fi considerată ca începutul cunoaşterii analitice şi chiar a preparări substanţelor proteice.

Polisilogism (logică). Silogism format dintr'un lanţ de silogisme. v. Silogism.

Poliţă (dr. comerc.). La început P. era un ordin de plată (ital. Cambio), pt. cei cari făceau călătorii; apoi mijloc de a obţine credit. Azi: Cine cumpără marfă pe credit, ori cine împrumută bani, dă în schimb o P. Aceasta e un bilet prin care o persoană recunoaşte că are de plătit o sumă anumită, la o dată fixă către altă persoană. P. trebuie să arate numele sau firma aceluia ce va face plata [cod. comercial, 270] (v. Cambia, Bilet la ordin, Scont, Scadenţă, Ceckuri, Devizele).

Politeism (gr.), credinţă în mai mulţi Dumnezei şi adorarea acelora. P-ul a fost religia celor mai multe popoare din antichitate, iar în zilele noastre e religia popoarelor din Africa, Asia şi Australia, numite păgâne. La credinţa în mai mulţi Dumnezei aceste popoare au ajuns prin personificarea puterilor naturii, ori a virtuţilor şi viţiilor. Cultul strămoşilor de asemenea a dat naştere P-ului, întrucât anumite personaje mitice, legendare, au fost îndumnezeite, v. Religie, Monoteism, Francm., etc.

Poliţia (dr.). Serviciu administrativ care este însărcinat cu păstrarea ordinei şi împiedecarea infracţiunilor.

Poliţia judiciară, instituţia care urmăreşte descoperirea crimelor, delictelor şi contravenţiilor, adună probele despre dânsele şi dă pe făptuitorii lor în judecata tribunalelor însărcinate cu aplicarea legilor. Ea se execută de comisari şi subcomisari de p., ministerul public (v. c.) de pe lângă tribunale, de jandarmi, de judecători de instrucţie, primari şi ajutorii lor, subprefecţi şi pretori, prefecţi de judeţ şi de p.

„Poliţia Modernă", revistă lunară de specialitate, literatură, ştiinţă, apare la Bucureşti, Calea Victoriei 26.

Poliţia sanitară. P. care supraveghiază măsurile sanitare şi de salubritate publică.

Politica, este ştiinţa prin care studiem scopul şi mijloacele guvernării statului şi arta prin care guvernăm statul, aplicând acest studiu. P. presupune multe alte ştiinţi (v. Eugenia, Sociologia, Psihologia colectivă, Dreptul, Economia politică, etc.).

Politica bisericească, acţiunea politică ce tinde la regularea relaţiilor între stat şi biserică. P. a fost foarte complicată în decursul veacurilor şi a produs multe nemulţumiri şi chiar războaie în raport cu statele în deosebi în Apus. Uneie state s'au despărţit de biserică (de ex. Franţa) (v. Clericalism).

Politica socială, o ramură aplicată a Sociologiei şi a ştiinţelor sociale. Sociologia dă politicii o perspectivă nouă şi o metodă mai complectă, cu ajutorul căreia studiul vieţii sociale şi al formelor societăţii sunt puse în slujba artei de a guverna statul. De transformările vieţii sociale şi de ordinea socială p. s. se interesează ca de singura realitate de care atârnă viitorul conducerii statului (v. Eugenia şi Sociologia, cf. Politică).

Politice, drepturi P. sunt drepturile cetăţeneşti de a participa la conducerea statului, de a vota şi a fi ales. Legi speciale votate cu majoritate de 2/3, vor determina condiţiunile sub care femeile pot avea exerciţiul dr. politice (Constituţia art. 6.).

Politis N. G., însemnat folklorist gr. († 1921) şi prof. univ., autorul fundamentalei lucrări asupra folclorului gr.: Melétai perl toû blou kai tês glósses tou ellenkinoû laou. În 1908 a întemeiat o soc. de folklor, care avea revista „Laografia". El a fost iniţiatorul apelului cărturarilor gr. pt. alăturarea Greciei la Antanta.

Polizu Gheorghe, medic român (n. 1815 † 1886). Fost prof. decan al Fac. de Med. din Bucureşti. Unul dintre colaboratorii lui Davila. Are mari merite pt. desvoltarea fac. de med. din Bucureşti; a publicat bune manuale pentru uzul studenţilor.

Polizu-Micşuneşti Mihail, autor dramatic român, pictor şi compozitor muzical (n. 1845). A scris câteva piese teatrale, de ex. „Lizi", „Lăcrămioare", şi a compus ariile poeziilor lui Eminescu „Somnoroase păsărele" şi „Lasă-ţi lumea ta uitată".

Polo Marco, călător italian (n. 1254 † 1323), a străbătut toată Asia până în Mongolia şi s'a înapoiat în Europa prin Sumatra şi India şi Persia. A trăit mult la curtea împăraţilor Chinei.

Polo. Joc cu minge, practicat călare (p. equestori), pe bicicletă şi pe apă (Water-polo.)

Polo călare (ecvestru). Joc vechiu, cultivat încă de Persieni, se reia la jumătatea secolului trecut în garnizoanele din India. Se joacă pe un teren ierbos de 250/180 m. dimensiuni maxime, pe care sunt 2 porţi de 7,30×3 m. Jocul se dispută între 2 echipe de către 4 călăreţi, înarmaţi cu câte-un ciocan lung, de lemn. Se practică mult în ţările apusene, la noi încă nu s'a popularizat.

Polo pe apă (water-polo), joc originar din Anglia (1869), câştigă tot mai mare popularitate. La noi se pratică mai mult în Transilvania (Cluj, Oradea). Se joacă pe o porţiune de apă de 27 × 18 m. dimensiuni, la amble capete cu câte-o poartă cu plasă, de 3 m. largă, fixate de mal prin frânghii. Apa trebue să fie adâncă, deoarece jocul se practică înnotând. Jocul se dispută între 2 echipe de câte 7 jucători (portar, 2 fundaşi, 1 mijlocaş, 3 înaintaşi). Durata jocului este de 2 × 7 minute cu 3 minute pauză. Jocul prelinde o iuţeală şi rezistenţă în înnot şi tehnică specială pentru aruncarea mingei lunecoase. Campionatul lumei la Olimpiada dela Paris (1924) l-a câştigat Franţa, iar la Amsterdam (1928) Germania.

Poloneza, dans polon în măsură de 3/4 cu mişcarea moderată. E mai mult o promenadă de cât un dans şi pare că ar avea originea în defilarea nobililor polonezi la o festivitate a curţii regale în 1574. Ritmul caracteristic a fost îndemânatec întrebuinţat în compoziţiile cu acelaşi nume de Chopin.

Poloneză, influenţa —, în lit. rom. a fost studiată de curând, temeinic, de către P. P. Panaitescu (v. c.). Ea a avut contact întâiaşi dată cu Mold. în sec al XVII. Iezuiţii pătrunseseră în Polonia cu şcoalele lor, întemeind primele colegii la Lemberg şi Camenita (1608), la Bar (1636). „Prin aceste trei centre, culturale se făcu contactul între Mold. şi cultura polono-apuseană. Cel mai mare din colegii fu acel din Lemberg, care avea la 1633, 550 elevi şi unde se studiau: filosofia, teologia şi matematica, colegiu la care a studiat şi Gr. Ureche". Renaşterea ortodoxă dela Kiew, în fruntea căreia se află mold. Petru Movilă, se făcu pe temelia culturii latine a Poloniei. Ea înrâuri, indirect, sub forma occidentalizării ortodoxiei, Mold. — Sub P. Şchiopul începe întâia oară întemeiarea şcol. latine prin agenţi pol. şi atunci se formează un partid boieresc filopolon, care avu o înrâurire culturală mare; iar în sec. al XVI part. pol. e alcătuit de familii toate înrudite între ele: Movilă, Balica, Stroici, Ureche, Barnowski, Costin, ş. a., care urmează stăruitor ac. politică în întreg secol. al XVII, creind o tradiţie, datorită şi exilării dese a boierilor mold. în Pol. fiind arendaşi de moşii şi căpătând mulţi indigenatul pol., având chiar legături de prietenie şi de căsătorie în familii pol. în special Movileştii prin legăturile lor cu Pol. înlesnesc infl. p. în Mold. Pe timpul lui V. Lupu, curentul pol. continuă. Întemeietorul colegiului latin dela Trei Ierarhi a fost Sofronie Počacki, fost rector al Acad. din Kiew, polon. În această epocă scrie Ureche cronica sa. El fusese, ca şi S. Dascălul, elev al şcol. pol. Ei introduc în istoriografia Mold. ştirile cronicilor poloneze sau a celor în trad. pol. În jum. a II a sec. al XVII I. P. e tot aşa de puternică. Partid. polon numără în sânul său pe Domnii Gh. Ştefan şi Şt. Petriceicu, Mitrop. Dosofteiu, Miron şi Veliciko Costin ş. a. boieri. Relaţiile cu Pol. sunt şi mai strânse: iezuiţii pol. înfiinţează şcoală la Cotnari şi Iaşi. Acum curentul pol. intră în luptă cu cel grec. Ambele înrâuriri se menţin paralel în Moldova, până la sfârşitul secolului. I. p. decade în sec. al XVIII (v. Ureche, M. Costin, N. Costin, Simion Dascălul).

Polonia, mare republică din E.-ul Europei. Mărginită la E. de Rusia, la S. cu Romănia, la SV. cu Cehoslovacia, la V. cu Germania şi Lituania, la N. cu Baltica şi Prusia Orientală şi Letonia (v. harta). Supraf. 388.390 kmp. cu apr. 30,000.000 loc., printre cari mulţi Evrei. Teritoriul său este format mai mult dintr'o câmpie înaltă, continuarea platformei ruseşti, acoperită la N. de Wilno, de depozite glaciare, iar la E. de mlaştinile Pripetului. Spre SVest către Cehoslovacia sunt Carpaţii, cu culmile lor aproape paralele îndreptate spre N. şi continuate cu Subcarpaţii la fel cu cei din Moldova noastră. Spre Prusia Orientală şi Germania este o câmpie mai joasă, dar cu multe depozite glaciare în special nisipuri. Climă continentală cu vânturi reci şi geruri mari iarna. Apele principale: Wisla, Nistrul, Niemen, Dvina de S., Pripet. Munţii săi sunt bogaţi în huilă,

lignit, metale (zinc, plumb), petrol (în Galiția), sare. Multă agricultură, sfecle de zahăr. Păduri, pășuni, cartofi, in. Industrie desvoltată: metalurgie (Silezia), ind. textilă (Varșovia, Lódz). Capit. Warszawa (Varșovia); alte orașe: Lódz, Lwów, Poznan, Kraków, Wilna, Kattowice, Lublin, Bydgoszcz (Bromberg), etc. Polonia este în strânse legături comerciale cu noi. Suntem legați printr'un tratat diplomatic și o alianță militară. — I s t o r i e. Începe abia cu sec. al IX, cu dinastia Piaștilor. Sub Miecislas, din ac. dinast. se introduce creștinismul, însuși botezându-se în 965. Sub Boleslav I Îndrăznețul, hotarele (992—1025) țării să lărgesc prin anexarea oraș. Danzig, Cracovia, Polonia mică și Silezia, luând titlul de rege (1025). Independ. P. i s'a recunoscut de împ. rom.-germ. Henric al II. Pe timpul lui Frideric Barbă Roșie, P. a pierdut Silezia și alte teritorii, la Baltica s'au așezat caval. Teutoni. Lokietek (1306—33) recucerește țara, fortifică Cracovia, și obține de la papa recunoașterea titiului de reg. Sub Casimir cel Mare (1333—70) Silezia e luată de Boemia, în schimb se anexează Galiția și Lodomeria dela Ruși; cu el se stinge dinastia Piaștilor. Coroana ajunge regelui Ung. Ludovic (1355). Acesta neavând urmași, în linie bărbătească, a căutat să asigure tronul ficei sale Hedviga, pentru aceasta a acordat mari drepturi nobilimii (scutirea de impozite). Hedviga, căsătorindu-se cu princ. Jagello, de Lituania pune bazele dinastiei Jagellonilor (v. c.) și mărește hotarele țării. Se cuceresc dela Ruși: Podolia, după ce cavalerii sunt înfrânți la Tannenberg 1410), și o parte din Rusia. Orașele se înstrăinează prin mulți străini pripășiți, nobilimea devine tot mai puternică, opunându-se voinții regale. Vladislav al III, succesorul și fiul celui pr. (dela 1434—1444), ales și rege al Ungariei, moare la Varna și luptă cu Turcii. Casimir al IV, dela 1442—92, contimporan cu Ștefan cel Mare, a supus Prusia vestică, impunând supremația și asupra celei estice. A pierdut Pocuția, la care Moldovenii aveau drept de pe timpul lui Alexandru cel Bun. Fiul său Ioan I Albert (dela 1492—1501), se luptă cu Ștefan cel Mare pentru Pocuția, dar e înfrânt în Codru Cosminului (1497). Urmează la tron Alexandru (1501—1506), Sigismund I (1506—48) și în sfârșit Sigismund II August (1548—1572), cu care se stinge dinast. Jagellonilor. Pe timpul său, P. a ajuns la cea mai mare întindere, încercând chiar unirea tuturor prov. prin uniunea dela Lublin (1569). Decadența P. începe imediat, căci coroana, ereditară până acum, devine electivă. Primul rege ales a fost princ. franc. Henric (1573—74). Fiecare alegere era precedată de tratative între rege și nobili, precizate în „pacta conventa", pe care regele trebuia să jure că le va respecta (fără dietă regele nu putea pune impozite, nici declara răsb., ori încheia pace). Urmează Ștefan Báthory (v. c.) princ. Transilvaniei (1575—86), care a purtat lupte încoronate cu succes contra Rusiei și Prusiei, contribuind la ridicarea culturală a P.-iei. Sigismund III (1587—1632), pierde Livonia (1625) și o parte din Prusia, fiind învins de Gustav Adolf, primul început de desmembrare a țării. Sub Vladislav IV dela 1632—48 și mai ales sub Ioan Casimir al IV (cardinal și iezuit) (1648—69), declinul e tot mai inevitabil: Cazacii din Ucraina se răscoală (1648) și fiind ortodoxi (față de nobilii poloni catolici, care-i aserviau), cer ajutor Rusiei. Ac. din urmă ocupă Smolensk, invadează Lituania și cuceresc Vilna, iar Carol Gustav al Suediei înaintează spre Varsovia (1655). În 1667, în urma acestor răsb., Polonia pierde Smolensk, Kiev și toată partea din stânga Dniprului. Frideric Vilhelm al Prusiei, profită de această ocazie, pentru a-și obține independența și suveranitatea. Sub Mihail Visnigwicki (1699—73) Cazacii rămași în P. se răscoală din nou (1671), fiind ajutați de Turci, care ajung până la Lemberg (1672), însă la Dnistru sunt bătuți de Ioan Sobieski; cu toate ac. pacea cu ei e umilitoare: pierderea Cameniței și a Podoliei. Situația internă era dezastruoasă: nobilimea avea cele mai mari drepturi. O lege, pentru a fi votată, era necesar votul unanim, dacă un singur nobil se împotrivea (dreptul de Veto), hotărîrea dietei era anulată. Răsb. civile se țineau lanț, căci majoritatea sau minoritatea căuta să-și impună părerea celorlalți. Ioan Sobieski (1679—94) ridică pt. scurtă durată, prestigiul milit. al P.: bate pe Turci la Kahlenberg (1683), salvând Viena, fără să poată mări autoritatea internă în P. La moartea lui străinătatea intervine prin nobilime și e ales rege August de Saxa (1696). Atât în răsb. Rusiei cu Carol al XII, cât și în cel de șapte ani, P. prin August II (1697—1733 și 1733—1763), Stanislav Leczinski, s'a dovedit tot mai slabă și mai incapabilă să-și apere integr. teritorială. Cel din urmă rege e Stanislav Poniatowski (1764—96). Rusia se opune desființării liberului veto, Franța și Austria sprijină catolicismul. După conflicte, Rusia, Prusia și Austria hotărăsc prima împărțire a P. (1772): Lituania Rusiei, Galiția est. Austriei, Prusia vest. Prusiei, ceea ce dicta aprobă. În 1791 monarhia e declarată ereditară și se face o constituție. Reacțiunea față de noualе reforme, dă ocazie Rusiei să intervină din nou (1793), suferind Polonia o nouă împărțire: Prusia o mare parte din P. cu orașul Danzig, Rusia 250.000 kmp. Kosciusko, a răsculat poporul, dar aristocrații erau împotriva libertății țăranilor, contribuind la scăderea elanului național: armata covârșitoare a Rusiei îl înfrânge la Maciejowice (10 Octomb. 1794), dispărând, pentru mai bine de două secole, Polonia ca stat. În 1796 se face a treia împărțire: Varșovia Prusiei (38.000 kmp.), Cracovia Austriei (46.000 kmp.), Lituania Rusiei (120.000 kmp.). Napoleon I, după pacea dela Tilsit (1807) refăcu regatul Poloniei din Prusia polonă, cu 3 și jum. mil. loc., dându-i-l regelui Saxoniei. În 1809 i s'a mai adăogat dela Austria Galiția de V. și Cracovia. După căderea Imp. și congres. dela Viena (1815), Pol. ajunge sub Ruși, țarul Alexandru I, promițând o constituție. Țarul avea să fie repr. printr'un vice rege (un polonez, apoi fratele țarului, ducele Constantin). Ideile liberale l-au stăpânit numai 5 ani, Nicolae I (succesorul celui preced. dela 1825) nu rea țăranilor înarmați cu coase. După răscoala Decabriștilor (v. c.). În 1830 izbucnește în Polonia o violentă răscoală pusă la cale de studenți și cu participarea țăranilor înarmați cu coase. După înăbușirea ac. țarul abroagă constituția, anexând P. (1831). Alte răsc. din 1848, 1863. Rusia a instituit în P. un regim terorist, deportând pe cei suspecți în Siberia, ducând o politică de rusofilizare și de înăbușire a constituției naționale. Ideea independenții era puternică și hotărîtă la fapte când Rusia intră în războiul mondial. Țarul Nicolae al II promite reînființarea Poloniei, dar n'o realizează; Austro-germ. o realizează tot cu întinderea dea 1815 (în 1916). După războiu, P. se declară independentă, recunoscându-se ac. fapt de Puteri la Versailles (1919) și St. Germain-en-Laye, fără orașul Danzig. P. a mai pierdut teritorii prin arbitrajul Soc. Națiunilor și prin plebiscit (1920—1922). — Bolșevicii, Ucranienii, Lituanii, Cehoslovacii au volt să se extindă în detrimentul Poloniei. După înfrângerea acestora, s'au fixat hotarele, luând un avânt puternic și cu rol hotărîtor în politica externă. Cu țara noastră, P. formează zidul care împiedică înaintarea comunismului spre Occident. P. e republică, prezidentul căreia, împreună cu consil. de miniștri, reprezintă puterea executivă; Parlamentul și Senatul, ai căror membri sunt aleși prin vot universal (ambele sexe: pt. primul 21 ani, pt. al doilea 30 ani), dețin puterea legislativă; iar cea judiciară în mâna Tribunalelor, care-s independente. — L i m b a. Face parte din ramura vestică a limbilor slave, vorbindu-se pe lângă P. și în Westfalia și America de Nord, unde au emigrat Polonezii în urma persecuțiilor. E vorbită de 23 mil. indivizi și are monumente de limbă din sec. al XIV. Ei îi aparține și Cașubica. Are dialectele: polon (mare și mic), mazuric, polono-lituan și polono-silezian (s. prusian), apoi deosebindu-se de poloneză și cehă, dialectele polabic (cursul inferior al Elbei) și sorabic. — A r t a n'a luat nici odată un avânt puternic din pricina frământărilor politice și regimului asurpritor din ultimul secol. Operele de artă existente sunt făcute de străini. Dintre pictori menționăm: Czechowicz, Orlowski, Smuglewicz (s. XVIII), Mateiko, Gorecki, Rodakowski; Malozewski, reprezentantul școalei simboliste († 1929) (secolul al XIX) și sculptorul G. Stowsz. — L i t e r a t u r a. Vechea lit. poloneză e scrisă în latinește pentrucă în evul mediu tot învățământul se preda exclusiv în lat. și această limbă era folosită în lit. Se scriu cronici: a lui Martinus Gallus (la începutul sec. al XII) a lui Vincentius (sec. al XIII) și al lui Janko de Czarnkow (sec. al XIV). Cel mai vechiu text polon e cântarea închinată maicei Domnului (aprox. sec. al XIII). În sec. al XIV găsim două colecții de predici și psaltirea în limba polonă descoperită în mănăstirea Sf. Florian (lângă Linz, Austria). In sec. al XV lit. lat. prezintă două curente: „scolastica", ce domină la Academia din Cracovia și „umanismul", venit din Italia și care va înflori mult în sec. al XVI. Acum găsim pe ilustrul croniciar Dlugosz (Longinus) la care găsim date prețioase și pentru istoria Rom., autor al celebrelor „Anale", fiind un adevărat istoric. Înfloresc acum științile: dr., filos., matem., astronomia. Cei dintâiu umaniști printre cari Grigorie de Sanok e un mare erudit și adversar al Scolasticei. În același timp înflorește însă și lit. în limba polonă: traducerea bibliei și o nouă traducere a psaltirii, literatura narativă (povești), scrieri apocrife și romanul profan al „Alexandrei", toate în proză. Găsim și scrieri poetice numeroase, unele religioase, altele satirice-profane, dar mai ales „Purtarea la masă", „Dialogul omului cu moartea" și „Viața sf. Alexis", cea dintâiu fiind cel mai vechiu poem profan în poloneză. In sec. al XVI găsim „epoca de aur" a lit. pol. Dintre poeți se distinge Clement Janicki, iar în proză Nic. Copernic, apoi poetul și prozatorul Nic. Rey (n. 1505 † 1569), poetul umanist Jan Kochanowski (v. c.) autorul psaltirii în versuri, imitată de mitrop. nostru Dosofteiu, apoi Andreas Fricius Modrevius, care scrie lat. „De republica emendanda", Stanislav Orzechowski, scriitor pasionat, mare stilist, Gornicki (v. c.) care a scris „Curtizanul", Petru Skarga, autor politic și, în fine, vestiții croniciari Martin și Ioachim Bielski (v. c.), ultimul izvor important al primilor cronicari rom. mold. Sec. al XVII Simion Szymonowicz, frații Zimarowicz și Sarbiewski (poet celebru care

scrie lat.) continuă tradiţiile Renaşterii; Andrei Morsztyn, poet, scrie poemul „Psyche" şi traduce „le Cid" de Corneille; Patocki şi Kochowski scriu poeme despre răsboaele poloneze, Tivardowski (v. c.) povesteşte luptele cu Cazacii, Tatarii, etc. Sec. al XVIII e o decădere a clasicismului: poetul Ignaţiu Krasicki (n. 1735 † 1811), Naruszewicz (istoric), Trembecki, sunt poeţi şi scriitori naţionalişti. Kniaznin, Kurpinski (scriu ideile), Zablocki (scrie comedii), Kollontaj şi Staszic sunt scriitori patrioţi şi politici. Originele romantismului le găsim la Woronicz, Niemcewicz („Cântări istorice"), Cazimiecz Brodzinszki (v. c.), critic şi poet talentat. Culmea romantismului o ating: Mickievicz, Stowacki şi Sig. Krainski şi celebrul autor de comedii Alex. Fredro (n. 1793 † 1876). In a doua jum. a sec. al XIX găsim pe Adam Asnyk (mare poet), pe poeta Maria Konopnicka, pe celebrul romancier Henrik Sienkiewicz (v. c.), pe Boleslaw Prus şi Eliza Orzesko (v. c.), pe liricul simbolist Cazimierz Tetmayer (a mai scris şi romane şi nuvele), pe poeţii Ioan Kasprowicz (sonete), Leopold Staff şi dramaturgii Stanislaw Wyspianski, Szujski, Swietochowski Rapacki, Zapolska; romancieri şi nuvelişti: Kraszewski, Batuckj. Dela 1890 neoromantismul e reprezentat de mişcarea „Tânăra Polonie" (Wyspianski, Reymont (romane), Zeromski (romane), Berent (romane sociale). Kasporowicz şi Tetmayer (lirici), Przybiczewski (romancier şi dramaturg). Pentru orientare în lit. poloneză: Brückner, Polnische Literaturgeschichte şi Ştef. Glixeli, Scurtă ist. a lit. pol. — curs făcut la univ. pop. din Vălenii de Munte.

Polonii sau **Polonezii**, popor din familia slavă, grupa occidentală. Locuiesc în Polonia şi puţin răspândiţi peste graniţele ei. In total 24 Mil., dintre cari 19 Mil. în Polonia, 1,600.000 în U. S. A., 3/4 Mil. în Germania, etc.

Poloniu (chim.) sau radiu F, element radioactiv descoperit de doamna Curie şi A. Debierne în pechblendă.

Polonskij I. P., poet rus, (n. 1820 † 1896), are descrieri de natură concrete, note satirice, versuri în ton popular.

Polovragi. 1. Culme de munţi între izvoarele Oltetului şi Cernei (între jud. Vâlcea şi Gorj) cu vrf. Gurguiatu (1214 m.). Formată din calcare în S. şi şisturi cristaline în N. — 2. Peşteră mare cu frumoase stalactite şi stalagmite (judeţul Gorj) în partea de S. a culmei P.

Polovragi, mănăstire (jud. Gorj), zidită de boierul Danciu Părăianul (la 1643) şi terminată şi zugrăvită de Constantin Vodă Brâncoveanul (1703).

Poltawa sau **Pultawa**, oraş din Rusia de S. (Ukraina), capit. guver. P. cu 89.000 loc. Mare producţie de cereale, mari târguri de animale. Victorie mare a lui Petru cel Mare contra lui Carol al XII, după care s'a prăbuşit puterea acestuia.

Poltzer Aug., medic în Bucureşti. Fost prof. la Fac. de Med. din Bucureşti.

Polul N., extremitatea de N. a axei pământului. După cercetările făcute, la P. N. ar fi o mare adâncă de apr. 3000 m., v. Regiuni polare.

Polul S., extremitatea de S. a axei polilor pământeşti. Cercetările nouă făcute au dat peste un continent, Antarctis, cu vârfuri mari de peste 4000 m., v. Regiuni Polare.

Polybios (Polybius) istoric gr. (n. ca. 210 s. 205 a. Chr. † ca. 125 a. Chr.). Autorul unei istorii universale (40 vol.) din care s'au păstrat numai 5 vol., ce-s model de naraţiune şi izvor valoros pt. cunoaşterea antichităţii. A fost unul dintre conducătorii ligii achelce. A stat mulţi ani în Roma, fiind în relaţii de prietenie cu famil. Scipio, participând la înfrângerea Cartagenei. A făcut călătorii în Libia, Gallia, Spania, etc.

Polydor, fiul lui Priam cu Hecuba, omorît de Polymnestor, regele Traciei, pt. ca să-i ia tezaorul tatălui său. Subiect povestit în Enciidă, când Aeneas coboară pe ţărmul Tracici.

Polygnotos, pictor gr. din sec. al V a. Chr., comparat, ca valoare, de cei vechi cu Phidias. Deşi pictura gr. nu se cunoaşte, însă fiind considerată de cei vechi pe aceiaşi treaptă cu sculptura, ne putem imagina operele picturale ale lui P. considerat printre cei mai de frunte. A decorat Propyleele din Athena, templul din Delphi şi al Minervei din Platea.

Polyklellos, pictor gr. din sec. al V, celebru prin statuele Dryphoros şi Diadumenos, supranumit Canonul (v .c.) lui P., care formează epocă în desvolt. sculpturii gr. şi antice. O altă inovaţie în opera lui P. fixarea greutăţii numai pe un picior, al doilea rămânând în repaos.

Polykrates, tiran din ins. Samos (537—522 a. Chr.), prieten şi sprijinitor al lui Anacreon şi Ibycos. A fost crucificat de Orontes, locotenent al lui Darius. Legenda Inelului lui P. a fost superb tratată de Schiller.

Polymnia (Polyhymnia), în mit. gr. una din cele nouă Muze, ce-a care pre zinda cântecele şi imnurile date în onoa rea zailor.

Polyphemos, în mitol. gr. cel mai ce lebru dintre Ciclopi, fiul lui Poseidon, cunoscut din dragostea ce-o purta Galatcei, care iubia pe Akis (v. c.). Odyseos, după ce P. a mâncat pe 7 tovarăşi, l-a îmbătat şi apoi l a lipsit şi de sin guru-i ochiu.

Pomaci, Bulgari trecuţi la religia mahomedană, cari locuiesc în districtul Meglen din Macedonia.

Pomairols Charles de —, poet şi critic franc. (n. 1843 † 1916). A scris: Vie meilleure, Rêves et pensées, Regards intimes. au concepţie spiritualistă.

Pombal, dom Sebastian Iosif de Carvalhoe Mello, conte d'Oeyras, marchiz de —, distins bărbat de stat portughez (n. 1690 † 1782), ministrul lui Iosif I, partizan al ideilor filos. din sec. al XVIII. A contribuit la întărirea puterii regale, luminarea poporului, reformatorul univ. din Coimbra, sprijinitorul comerţului, periclitat de interesele Englezilor.

Pomerania, prov. din Germania (Prusia), mărginită la N. de Baltica. Pe 30.184 km. are 1,787.000 loc. Capit. Stettin. Creşterea vitelor, păşuni bogate.

Pompă, aparat ce serveşte la deplasarea unui fluid (lichid ori gaz) dintr'un recipient în altul. P. mai des întrebuinţate sunt: 1. P. de compresiune, serveşte la comprimarea aerului sau a unui alt gaz într'un recipient. Aceste P. se întrebuinţează curent la automobile, biciclete, etc. 2. Maşina pneumatică este o P. ce serveşte la absorbirea aerului sau a unui alt gaz dintr'un recipient, în care voim să facem vid. 3. Maşina pneumatică cu mercur serveşte în acelaşi scop ca şi maşina pneumatică cu deosebire, că permite un vid mai înaintat. Funcţionarea acestui aparat se bazează pe producerea vidului barometric. 4. Trompa, e un aparat, care produce vidul prin scurgerea automată a unui lichid printr'un tub, aşa că diferitele coloane mici de lichid servesc să antreneze gazul, ce trece din recipient în tubul de scurgere. 5. Pompele pentru lichido funcţionează în mod asemănător cu cele pentru gaze. Ele servesc sau spre a absorbi un lichid, de ex. apa dela o adâncime de câtiva metri, în care caz se numesc P. aspiratoare, sau spre a ridica acest lichid la o înălţime mai mare, în care caz se numesc P. respingătoare. O combinaţie a acestora este P. aspiratoare-respingătoare, care absoarbe un lichid dintr'o adâncime şi-l ridică la o înălţime mai mare. O astfel de P. aspiratoare-respingătoare este P. de incendiu.

Pompadour Jeanne-Antoinette Poisson, marchiză —, favorita lui Ludovic al XV (n. 1721 † 1764). Plină de ambiţii, cu oarecare cultură artistică, fosta soţie a financiarului Leroy d'Etiolles, a influenţat nefast atât asupra regelui, cât şi a guvernului şi politicei franceze (intrarea în răsb. de şapte ani şi alianţa politică cu Austria).

Pompei, vechiu oraş din Italia, la 24 km. S. de Vezuviu. Distrus prima dată de erupţia Vezuviului la 63, s'a refăcut iute în mare parte, dar a fost complet distrus şi acoperit de cenuşă vulcanică în 79 d. Chr. Era un oraş elegant de 30.000 loc. cu un port dintre cele mai comerciale şi cu vile multe, loc de retragere şi reculegere a patricienilor romani.

Pompeiu Dimitrie (n. 1873), matematician rom, doctor în ştiinţele matematice (Sorbona, 1905); fost conferenţiar la universitatea din Iaşi, apoi profesor de

Mecanică la aceeaşi univ.; fost inspector general în învăţământul secundar şi superior; actualmente profesor la univ. din Bucureşti, dir. Seminarului de matematici al univ. din Cluj, prof. agreat la univ. din Paris; membru corespondent al Acad. Rom, ofiţer al „Legiunii de On.". Lucrări originale de mare importanţă m. ales în domeniul teoriei funcţiunilor, funcţii armonice, ecvaţii diferenţiale, mecanică, filozofia ştiinţifică. Apreciat în străinătate, a fost invitat în mai multe rânduri să ţină cursuri la Universitatea din Paris.

Pompeius Cneius Magnus, fiul consul. Pompeius, general al lui Sulla, ginerele lui Caesar, bărbat cu mari calităţi, dar f. vanitos (n. 107 † 48 a. Chr.). S'a distins în luptele din Italia şi Africa, ajungând proconsul în Hispania (76), iar după înfrângerea lui Spartacus, consul cu Crassus (71). In luptele cu Mithridates, a înlocuit pe Lucullus (60). Impreună cu Caesar şi Crassus a format primul triumvirat (60), împotriva Senatului. Moartea lui Crassus şi succesul lui Caesar în Gallia şi în Germania, îl fac să se alăture iar Optimaţilor; Caesar e declarat duşmanul poporului şi pleacă împotriva Romei, iar P. neputându-se apă-

ra de el în Italia, s'a refugiat în Grecia, unde a fost înfrânt la Pharsalos şi asasinat, când a ajuns în Egipt, din ordinul lui Ptolemaios al XII. Moartea lui a fost subiectul unei tragedii de P. Corneille.

Pompilian I. Arhitect. Preşedinte al Societăţii Arhitecţilor Români. Opere: Mănăstirea Sinaia, Hotelul „Caraiman" (Sinaia), etc.

Pomponatius Pietro, filos. ital. (n. 1462 † 1525). Partizan al aristotelismului. Admitea credinţa într'un mod ciudat, spunând: Cred ca creştin, dar nu ca filosof: virtutea e suficientă pentru a face fericit pe om. Una din cărţile sale i-au fost arse, din această cauză.

Pomponiu C. Arhitect. Impreună cu G. Cristinel autor al proectului Catedralei din Cluj şi al Mausoleului dela Mărăşeşti.

Poncelet Jean Victor (n. 1788 † 1867), inginer şi matematician franc. Are cercetări importante îndeosebi în geometrie; a inventat turbina cu apă ce poartă numele lui.

Ponchon Raoul, poet franc. (n. 1848). A scris: „Gazettes rimées", „la Muse au cabaret", poezii bachice fantaziste, în versuri frumoase.

Poni Ioan, artist român (n. 1718 † 1854). A debutat pe scena Teatrului Naţional din Iaşi în roluri de tragedie şi dramă. In timpul domniei lui Mihai Sturza a fost exilat din motive politice, iar în 1848 a fost arestat ca revoluţionar, scăpând numai după căderea lui Sturza

Poni Petru, chimist rom. (n. 1841 † 1925). A fost prof. de fizică şi chimie la şcoala militară şi prof. de chimie la univ. din Iaşi (1878—1911); membru al Acad. Rom. şi preşed. ei în diferite rânduri. In domeniul chimiei-minerale, a studiat 80 minerale, printre care Badenita şi Broştenita, descoperite de P. pentru întâia oară; în domeniul chimiei petrolului, a stabilit definitiv compoziţia petrolului rom. A studiat sarea, lacurile sărate, eflorescenţele saline şi a apelor minerale dobândind convingerea că depozitele de săruri de potasiu, formate după depozitarea sării, nu pot fi găsite în nemijlocita apropiere a zăcămintelor de sare. A fost pionerul chimiei rom., prin cercetări precise. A avut o activitate didactică, cu efecte profunde asupra mentalităţii ştiinţifice din ţară. Ca ministru al Instrucţiunii, a înlesnit însuşirea culturii superioare elementelor dela ţară în care P. vedea mândria şi siguranţa Statului, iar ca preşedinte al consiliului superior agrar, a realizat mica proprietate, prin împărţirea de pământ sătenilor.

Poniatowski, Iosef-Anton, prinţ —, general polonez (n. 1762 † 1813). S'a distins în luptele cu Ruşii în 1794 şi 1807. A luptat sub ordinele lui Napoleon, luând parte la campania din Rusia. A murit în timpul retragerii lui Napoleon. Făcut mareşal de Franţa în urma bătăliei dela Lipsca.

Ponoare (geol.) v. Doline.

Ponsard François, poet dramatic franc (n. 1814 † 1867). Piese de teatru: Lucrèce, Agnès de Méranie, l'Honneur et l'Argent, Charlotte Corday, Galilée, Îndreptate contra romantismului.

Ponson du Terrail Pierre, scriitor franc. (n. 1829 † 1871). A scris romane fantastice.

Pontian (geol.), v. Pliocen.

Pontifex, preot, care în Roma veche făcea parte din colegiul cel mai înalt în ordinea demnităţilor. La început erau cinci, m. târziu 15; erau numai Patricieni, Plebeii au ajuns târziu. Şeful lor era: **P. Maximus.** Înţelesul primitiv a fost, constructor de poduri şi apoi păzitor (Pons Sublicius). Din sec. al VI, titlul de P. M. a fost luat şi de papi (v. Papa).

Pontmartin Armand-Auguste-Joseph-Marie de —, critic şi literat franc. (n. 1811 † 1899). Are un fel de pamflete literare Jeudis de Madame Charbonneau. Este autorul scrierii: „Samedis littéraires".

P. Poni

Ponton (marină), vas plutitor ce se remorchează şi serveşte la transportul trupelor.

Pontoppidan Henrik, scriitor danez (n. 1857). A publicat romane: „Muld", „Det forjaettede Land", „Lykke Per", etc. Premiul Nobel în 1917 pt. lit.

Pontormo Jacopo Carrucci, zis —, pictor florentin (n. 1497 † 1558), autor de valoroase fresce: Istoria Sf. Iosif, etc., apoi Sf. familie cu Sf. Sebastian, etc.

Pop Alexandru (n. 1859 † 1902), arhivar la Academia Rom. (1884—91), apoi profesor la Bârlad. A publicat: Bibliografia publicaţiunilor periodice rom. (1817—1887); şi Desbinarea în biserica Românilor din Ardeal (1697—1701), Bucureşti, 1897.

Pop Ciclo Stefan, (n. 1865 în jud. Dobâca), om politic român. Studii liceale în Sibiu, universitatea în Budapesta şi Viena. 1891 e avocat cu birou în Arad. Decenii deardndul a apărat cauza naţională sub Unguri cu cea mai mare intransigenţă, membru în comitetul naţional. A avut rol însemnat în convocarea conferinţei româno-sârbo-slovacă, în urma căreia s'a înfăptuit clubul parlamentarilor naţionalităţilor oprimate în Budapesta. In procesul Memorandului e apărătorul acuzaţilor români. In 1905 ales deputat de Şiria şi până în 1918 glasul lui a răsunat puternic în Parlamentul Ungariei pentru apărarea drepturilor româneşti. In casa lui din Arad s'a pregătit adunarea dela Alba-Iulia, pe care P. a deschis-o şi a fost ales vice-preşedintele ei (1 Dec. 1918). Membru în Consiliul dirigent ca şeful resortului de războiu. In guv. Vaida (1919—20) ministru de justiţie şi prim ministru ad interim; deputat de mai multe ori în Parlament. In prezent (1928—9) deputat şi preşedintele Camerii sub guvernul Maniu.

Pop Dumitru, episcop al Maramureşului, cu sediul în Moiseiu pe la anul 1637.

Pop-Florentin Ion, profesor la Botoşani, Bârlad şi Iaşi (n. 1840). Scrieri: Cânteco voinicesti (1870), Estetica (1874), Avram Iancu (1891), etc.

Pop Gheorghe de Băseşti (n. 1835 † 1919), om politic român. Studii de drept la Oradia; pretor şi jude orfanal la 1860; deputat dietal în 1872—1881. A participat la toate mişcările naţionale, jertfind din avutul său bogat. In procesul „Memorandului" a fost condamnat la 1 an temniţă. După moartea lui Raţiu, e ales preşedinte al partidului naţional până în 1918, când în 1 Dec. prezidează adunarea naţională dela Alba-Iulia.

Pop I. Reteganul, v. Reteganul.

Pop Iustin (n. 1875). Ales Senator al partidului naţional (1926—29), decanul baroului advocaţial din Deva (1924—6), membru în consiliul judeţan. A publicat articole politice şi de drept în diferite ziare şi reviste ştiinţifice.

Pop Macedon, canonic preposit în Gherla, (n. 1809 † 1875). Ca vicar al Năsăudului, a lucrat mult pentru consolidarea şcoalelor grănicereşti din vicariatul său.

Pop Ştefan, profesor la şcoala normală din Blaj, la Seminarul Central şi şcoala normală din Bucureşti şi în sfârşit, la şcoala de agricultură din Herestrău (n. 1845 † 1890). A publicat mai multe scrieri didactice, redactând şi revistele: „Foaia Şcolastică", „Economul" şi „Învăţământul agricol la ţară".

Pop Traian (n. 1885), profesor de Drept Penal la Universitatea din Cluj, suplineşte catedra de procedură penală. Autorul mai multor lucrări din domeniul dr. penal şi criminologiei.

Pop Vasile, medic român ardelean (1843), unul dintre primii medici titraţi români. Teza sa „De funeris plebeis Daco-Romanorum" (1817) este prima lucrare ştiinţifică despre etnografia poporului român. După ce a fost în 1820 prof. în Iaşi s'a stabilit ca medic în Braşov, mai târziu a trecut ca medic funcţionar la Zlatna. Cartea sa despre apele minerale (1821) este prima lucrare medicală ştiinţifică scrisă de un român ardelean în limba sa. In 1838 a publicat un studiu despre tipografiile româneşti. A mai scris multe alte lucrări literare mai mici. A fost unul dintre factorii renaşterii româneşti din Ardeal înainte de 1848.

Popa Ion din Sân-Petru, copist de cărţi populare. A copiat în 1620, timp de 40 de zile, cum scrie singur, „Alexandria", „Floarea Darurilor" şi „Rojdanicul" (v. c.) cărţi aflate în ms. numit „Codex Neagoianus".

Popa Ion din Vinţ, a tradus şi tipărit: „Sicriul de aur", „Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare" (v. c.).

Popa-Liseanu Gheorghe (n. 1863) prof. ia liceul „Gh. Lazăr", din Bucureşti; deputat liberal (1922—26); director în Ministerul instrucţiunii. Bun latinist, a tipărit numeroase studii, pentru care a fost ales membru coresp. al Acad. Rom. Tabele cerate (1890); Poezia populară la Romani (1895); Metrica versurilor lui Horaţiu (1895); Gramatica limbii latine (1909); Mitologia greco-romană (1910); Cicero, Pliniu, Eutropius (1916—20); apoi Monografia cetăţii Dârstorul (1913); Cetăţi şi oraşe greco-romane în Dobrogea (1914); Basarabia (1924); Viaţa şi opera lui Gh. Lazăr (în colaborare cu Bogdan-Duică, 1925), etc.

Popa Septimiu, preot, prof. de religie, publicist (n. 1885). A publicat diferite apreciate schițe și povestiri în rev.: Țara Noastră, Adevărul literar, Universul literar, Flacăra, Familia, etc. și în diferite ziare. Scrieri: Mângâierea bunului creștin; Flori din grădina raiului și 3 vol. de povestiri.

Popasu Ioan (n. 1808 † 1889), episcop de Caransebeș. Studii la Blaj și Viena. Protopop în Brașov (1837) episcop la Caransebeș (dela 1865). Om de încredere a lui Șaguna, pe care l-a ajutat în toate chestiunile religioase, culturale și politice. A lucrat mult pentru înființarea și asigurarea materială a liceului rom. din Brașov. Ca episcop, n'a cruțat nici o osteneală pentru consolidarea eparhiei sale din Caransebeș. Ales mitropolit în 1874, guvernul maghiar, nu l-a confirmat, fiind prea bun român.

Pope Alexander, poet engl. (n. 1688 † 1744). A scris poema comică „Rape of the lock" poezii didactice „Essay on Criticism", „Essay on man", poema satirică „Dunciad", etc. A tradus pe Homer.

Popea Elena. Pictor, reprezentând între artiștii noștri curentul hipermodernist. Trăiește la Paris.

Popea Ioan (n. 1839 † 1903), prof. în Brașov. A publicat: Carte de cetire pt. cl. I și II (1885), Religia creștină (1892). Influența binefăcătoare a casei părintești asupra caracterului individlor (1890), Idealurile studentului român, etc.

Popea Nicolae (n. 1826 † 1908), episcop în Caransebeș, secretar al lui Șaguna, profesor la seminarul din Sibiu. A participat la toate luptele naționale: deputat în dieta ardeleană și senatul imperial (dela 1863). La 1881 președinte al comitetului național, prezidează conferința din acest an. A publicat pe lângă articole, operile: Vechea mitropolie a Românilor ortodoxi (1871); Biografia Mitropolitului Șaguna; Memorialul (documente), etc. Pentru meritele sale e ales membru al Academiei Române (în 1899).

Popescu Elvira, comediană, (n. 1899 în București). A făcut studii la Conservatorul din București, cu Aristizza Romanescu. Debutează din anul I în „Inșiră-te Mărgărite". Conduce apoi o vreme, cu E. Sorin și I. Manolescu, trupa teatrului „Excelsior", obținând deosebite succese. După războiu, înființează cu Puiu Iancovescu „Teatrul Mic". In 1924 joacă la Paris cu ansamblu românesc „Patima Roșie". De atunci a rămas în Franța, repurtând succese răsunătoare în comedia ușoară, bulevardieră, în special în piesele scrise pentru ea, de soțul ei Louis Verneuil.

Popescu Eufrosina, una din întâiele noastre actrițe dramatice. (Născută în 1828). A jucat pe la jumătatea secolului trecut pe scenele din Apus sub numele de E. Marcalini, apoi a fost angajată ca societară a Teatrului Național din București.

Popescu Ghenadie Gheorghe, teolog român (n. 1808 † 1876). Intrând în cercul călugăresc ajunge protosincel, iar în 1849 administrator al mănăstirei Hodoș-Bodrog. Luptând pentru despărțirea ierarhică a Românilor de Sârbi, în 1852 a fost internat într'o mănăstire din Sirmiu. Scă până din închisoare, în 1853 devine parochul comunității greco-române din Budapesta, de unde, la invitația lui Grigorie Ghica, trece în Muntenia, unde funcționează ca director al seminarului central din București. Fost și dir. al seminarului dela mănăst. Neamțu.

Popescu Ioan, pedagog român (n. 1832 † 1892). In 1860 e numit profesor al seminarului „Andreian" din Sibiu. A redactat revista „Organul pedagogic", publicând numeroase scrieri pedagogice. A fost un marcant membru în comitetul partidului național.

Popescu I., medic veterinar român († 1899). Fost director al școalei superioare de medicină veterinară din București (1884—1889).

Popescu-Mălăiești Ion, profesor de Exegeza Noului Testament, Introducerea în cărțile N. T., Ermeneutica Biblică și Gramatica idiomului grec la Facultatea de teologie a universității din București.

Popescu-Mogoaia Dumitru, prof. de catehetică și Liturgică la fac. de teologie din Chișinău.

Popescu Nicolae M. (n. 1881), istoric român, membru al Acad. Rom. (dela 1924). A publicat studii de istorie bisericească prețioase: Viața și activitatea dascălului de cântări Macarie (1908); Dionisie Mitropolitul Ungro-Vlahiei (1914); Nifon, Patriarhul Constantinop. (1914); Patriarhii Tarigradului în țările române în veacul al XVI (1924); Prin Banatul Timișoarei în 1909 (1919); Dimitrie Onciul (1925), etc.

Popescu Nicolae (n. 1835 † 1877), pictor bănățean. A făcut studii la Budapesta, Viena și Roma. Intors în țară, a zugrăvit numeroase biserici bănățene (Seleuș, Lugoj, etc), apoi portrete, denotând un talent remarcabil, a căror majoritate se păstrează în Muzeul Bănățean din Timișoara.

Popescu-Prahova Nicolae, prof. de dr. bisericesc la fac. de teologie din Chișinău.

Popescu Radu, cronicar muntean (n. 1650 † 1729). In cronica sa, el descrie evenimentele anilor 1700—1728: „Cronica Țării românești de Chir Rafail Monahul, care pre nume mirenesc l-a chemat R. P., Biv. vel Dvornic.

Popescu Simeon, prof. teol. în București (n. 1848). Profesor la seminar și protopop în Sibiu, până la 1888, când trece la București ca prof. al facult. teologice. A publicat diverse scrieri: Geneza Evangheliilor. Catehism, Desvoltarea primatului papal, etc.

Popescu-Spineni, prof. de Drept roman la univ. din Cernăuți.

Popescu Ștefan, Pictor, prof. la Școala de bele-arte din București (n. 1872). Si-a făcut studiile în Franța. E socotit între cei mai buni pictori din generația veche. Mare maestru al colorii și perfect desemnator, rămas impresionist, a dat peisaje de o deosebită atmosferă românească. Până de ale lui au fost cumpărate și de statul francez și sunt expuse în Muzeul Louxemburg din Paris.

Popescu Stelian, advocat în București. ziarist, a publicat numeroase articole în diferite ziare și reviste. După moartea lui Luigi Cazavillan, fondatorul și primul director al ziarului „Universul", a preluat, în calitate de director, conducerea acestui ziar. Activitatea lui publicistică a fost mult apreciată atât în țară, cât și în străinătate. In calitate de director al ziarului „Universul" a mai înființat publicațiunile: „Universul Copiilor", „Biblioteca Universul" și „Ziarul Științelor și al călătoriilor". In 1927 ales deputat și numit ministru de justiție în cabinetul Ion I. C. Brătianu.

Popescu Teodor, prof. de Istoria Bisericei vechi la Facultatea de teologie din Chișinău.

Popescu Vasile. Pictor talentat din generația tânără.

Popești (6929 loc.) com. rur. jud. Soroca, pl. Nădușita. Formată din satele: Bulbocii-Noui, Bulbocii-Vechi, Popeștii-de-Jos și Popeștii de-Sus. P. U. Zgurița. G. Drochia la 19 km.

Popiiu Iustin, orator bisericesc român (n. 1841 † 1882). A desvoltat o activitate literară însemnată, redactând revista „Amvonul" și publicând un volum de predici și alte scrieri de cuprins bisericesc.

Popice, joc practicat pe o pistă special construită de aproximativ 20 m. lungime și 2 m. lățime. Principiul jocului constă în a doborî dintr'o lovitură cât mai multo din cele 9 popice, figuri de lemn dispuse pe o platformă patrulateră, la capătul pistei cu ajutorul bilei de lemn. Bila trebuie să fie lansată pe scândura din mijlocul pistei. Se joacă individual, ori pe echipe, la 9—7—5 și 3 popice. Fiecare jucător are drept la 3 lovituri.

Pop-Marțian A. Cunoscut actor dramatic al Teatrului Național din București.

Popocatepete, vulcan din Mexic, vârf din Anahuac. Are 5420 m. altit. Sulf mult.

Popor, totalitatea oamenilor locuind același teritoriu, supunându-se aceloraș legi și având aceleași drepturi și datorii. Spre deosebire de Națiune, care e compusă din membrii de aceiași rasă, aceiași limbă și având aceleași aspirațiuni, cu toate că pot fi împărțiti între 2 sau mai multe state.

Poporană, lit. —, se numește totalitatea producțiilor lit. care au ca autor colectiv și anonim poporul, spre deosebire de lit. populară, care cuprinde producții lit., culte la origine, și popularizate prin circulația în popor (Ex. Cărți poporane). Curentul poporan în lit. rom. este inițiat la 1840 de scriitorii din jurul „Daciei literare", odată cu „Curentul istoric". Reprezentanții principali ai ac. curent sunt: Alex. Russo, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu și C. Negruzzi. Influența ac. curent trezește interesul pt. lit. pop. C. Negruzzi scrie cel dintâiu studiu despre cântecele pop. în „Dacia literară" (Cântecele populare ale Moldovei). In 1844, Alecsandri publică în „Propășirea" cel dntâiu cântec pop., iar în 1852/1853 apar cele dintâiu două broșuri de „Balade" și se fac primele încercări de clasificare a producțiilor pop., și în 1866 apare culegerea de poezii pop. a lui V. Alecsandri („Poezii populare ale Românilor"). Contribuiesc la lărgirea interesului pt. lit. pop.: Odobescu, B. P. Hașdeu, P. Ispirescu, I. Creangă, Fundescu, G. Dem. Teodorescu (el publică culegerea însemnată „Poezii populare române" 1885, și studii despre lit. pop.), Lazăr Săineanu („Legendele și basmele Românilor"). Moses Gaster (Lit. pop. rom.), Anton Pann (v. c.). Alte culegeri însemnate: Iarnik și Bârseanu, „Doine și Strigături din Ardeal", Tocilescu „Materialuri folkloristice" și foarte multe alte culegeri mai nouă ale dlor: Păsculescu, Mateescu, Madan, etc.

Poporanism, termen curent în lit. cont. rom., care arată tendința polit. și lit. de a da țărănimii aceeași valoare în stat pe care o are această clasă ca număr, ca importanță economică, morală și națională. La noi, spune manifestul din 1 Martie 1906 al rev. „Viața românească" (v. c.), clasele de sus și poporul sunt ca două națiI. — [Aici cuvântul popor e luat în sensul neclar, de clasă țărănească.] De aceea formularea P. a trebuit să se facă în m. m. rânduri în rev. de mai sus. Mișcarea primind și oarecare colorатură politică socialistă și, mai târziu, germanofilă, a fost violent atacată (v. Sanielevici). Deosebirea de naționalism era că N. nu apărea ca o tendință exclusivistă de clasă și nu nega nici va-

loarea claselor conducătoare. Cuv. P. a fost folosit de C. Stere (v. c.) în articolele sale din „Evenimentul literar", (v. c.) sub inspirația mișcărilor lit. și polit. din Rusia. Prin aceste tendințî P. se deosebește ca țintă de Semănătorism (v. „Semănătorul", H. Sanielevici, D. Zamfirescu, C. Stere, G. Ibrăileanu, „Viața românească").

Popovici C. (n. 1878), prof. la universitatea din Iași. Doctor în matematică. Lucrări din Teoria ecvațiilor integrale, Analiza superioară și mecanica cerească.

Popovici Alexandru, naturalist român contimporan, prof. de botanică la fac. de Științe din Iași. Cunoscut prin lucrările sale de botanică foarte apreciate.

Popovici Andreiu, fost deputat și vicepreședinte al camerei de comerț și industrie din București (n. 1856). A publicat diferite broșuri despre Banca Națională: Valuta de aur și chestiunea argintului; Valuta noastră; Industria spirtului, etc.

Popovici, 1. **Aurel** (n. 1863 † 1917), om politic român. Studii de medicină la Viena și Gratz. Autorul vestitei și răspânditei „Replice" a studenților români din Transilvania, pentru care a fost condamnat la 4 ani temniță de stat, dar a trecut în România (1893); membru în comitetul partidului național. Român înfocat și cu vastă cultură, a publicat opere de seamă: Principiul de naționalitate (1884), Chestiunile de naționalitate și modurile soluțiunii sale în Ungaria (1895); Die vereinigten Staaten von Gros-Oesterreich (1906), carte mult discutată în presa europeană; Naționalism și Democrație (1910). — 2. **Eusebiu** (n. 1838 † 1922), arhimandrit, profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți (din 1875). Cleric cu o vastă cultură și viață morală superioară. A publicat mai multe studii, între care opera cea mai de seamă e Istoria universală a bisericii (cd. românească din 1900 în 2 vol.), etc. — 3. **Gheorghe** (n. 1863 † 1905), fiul lui Eusebiu, om politic român. Studii de drept în Cernăuți și Innsbruck. Deputat în dieta din Viena și Cernăuți (1897—99). Suflet entuziast, și minte îmbogățită cu diferite cunoștințe, a luptat mult pt. națiunea sa strivită din Bucovina. A publicat poesii și studii istorice foarte prețuite pe drept și diferite articole în ziare și reviste. — 4. **Gheorghe** (n. 1862 † 1928), protopop ort. al Lugojului. Studii teologice la Cernăuți, deputat în Camera ungară (1905), membru în Sinodul dela Caransebeș și congresul național-bis., profesor la seminarul din Caransebeș (1886—7), în România-Mare senator și vicepreședinte Senatului sub liberali. A publicat: Uniunea Românilor din Transilvania la 1700 (1905) și Istoria Românilor din Banat (1906).

Popovici-Bănățeanul, Ion, v. Bănățeanul.

Popovici-Bayreuth Dimitrie, bariton cu reputație mondială (n. 1861 † 1927). Se abate dela cariera juridică, la care îl destinase familia și sub îndemnul reginei Elisabeta se dedă cu totul artei. Face studii de belcanto la Viena (1888). La 1890 este angajat la opera din Praga, iar la 1894 este chemat și angajat la opera din Bayreuth, unde vocea sa strălucită și marea artă a interpretării îl consacră definitiv ca „Wagnersänger". Cu repertoriul wagnerian și cu aureola căpătată la Bayreuth face marele turneie în toate orașele mari ale Europei și Americilor. În 1894 solicitat să cânte la opera din Budapesta, refuză cu o rară demnitate, dar cântă de multe ori în Ardealul românesc. În 1905 ia conducerea conservatorului din București, dând o serie întreagă de cântăreți cu reputație, iar în 1921 ia direcția operei române din Cluj, pe care o organizează și conduce până la moartea sa, imprimând instituției ritmul unei adevărate personalități artistice.

Popovici-Băznoșeanu A., naturalist român contimporan. Prof. de zool. la fac. de Științe din București, președintele soc. Naturaliștilor din România. Autor al unor foarte apreciate lucrări de zoologie și al unui Atlas zoologic. Inițiatorul primului congres de naturaliști din România (n. 1877).

Popovici George. Pictor. Director al Școalei de bele-arte din Iași. Cunoscut mai ales prin compoziții cu subiecte istorice.

Popovici Iosif (n. 1876 † 1928). Lector de limba română la Univ. din Viena, docent la Univ. din Budapesta, profesor de limbi slave la Univ. din Cluj. Elevul Abatelui Rousselot. Publică (1902) „Cercetări experimentale asupra unei pronunțări românești", (1905) „Dialectele Munților și Pădurenilor din jud. Hunedoara", (1909) „Dialecte române din Istria". A creat un laborator de fonetică experimentală la Univ. din Cluj, a cărui publicație se numește „Lucrări de fonetică" (au apărut 5 lucrări).

Popovici Lilly. Actriță, societară a Teatrului Național din București.

Popovici Timotei, compositor și profesor (n. 1870). Studii musicale la conservatorul din Iași. Dela 1896 profesor de musică vocală la liceul de băeți din Brașov. Din 1899 profesor pentru musică vocală și instrumentală la Seminarul Andreian din Sibiu, în care calitate a condus și corul în biserica catedrală, funcțiuni ce ocupă și astăzi. Lucrări: Dicționar de musică (1905), mai multe colecțiuni de coruri școlare și pentru cor de bărbați, compoziții în stil popular pentru cor, lucrări bisericești.

Popovici Mihail, politician român ardelean (n. 1878). A luat parte activă la toate mișcările naționale-politice ale Ro-

mânilor ardeleni, iar adunarea națională dela Alba-Iulia îl alege membru al Consiliului Dirigent. În guvernul Maniu e numit ministru de finanțe. Demisionează în 15 Oct. 1929.

Popp Basiliu Ladislau, baron (n. 1819 † 1875), prof. de matemaică la liceul din Blaj, unde, el a introdus, cel dintâiu, geometria practică. După revoluție a ocupat diferite oficii în magistratură În 1861 e vicepreședinte al guvernului transilvan, iar în 1872 i se acordă titlul de baron. P. a luptat mult pentru apărarea autonomiei bis. române unite, iar în anii 1867—1874, a fost președinte al Astrei.

Popp Ghiță (n. 1883). Studii liceale în Brașov și Sibiu, universitatea în Budapesta. Activitatea ziaristică o începe ca student la „Românul" din Budapesta și „Tribuna" din Arad, la care mulți ani a fost redactor destoinic cu bune articole. Deputat și senator (1922—29) al partidului național-țărănesc, unde e între membrii cei mai prețuiți. Fost profesor în Ploiești, acum în București, având și diplomă de avocat.

Popp Mihail, zis și Mișu, pictor rom. (n. 1827 † 1892). A zugrăvit mai multe biserici, între care cea din Gârbov, de la schitul Frăsinet, Radu-Vodă din București și Sf. Niculae din C.-Lung. În 1864 a fost numit profesor de desemn în Brașov.

Popp Sabin (n. 1895 † 1927). Pictor român. A fost marea surpriză a Salonului Oficial din 1925. „Tripticul lui Crist" pe care-l expunea atunci, a fost apreciat în chip deosebit de elogios. Popp tindea spre o reîntroducere a spiritului bizantin în pictura noastră. Opera amintită împreună cu minunatul „Portret de familie" au îmbogățit arta românească.

Pöppelmann Matth. Daniel, arhitect german (n. 1662 † 1736). autorul cunoscutelor palate din Drezda: Zwinger și cel Japonez.

Popper David, violoncelist reputat (n. 1843 † 1913), fost maestru de concert al operei imperiale din Viena, profesor la Academia de muzică din Budapesta și concertist reputat în toată Europa. A scris și diverse compoziii virtuoase pentru instrumentul său.

Populație, totalul locuitorilor dintr'o țară, regiune, continent. Densitatea P.-ei este raportul între numărul locuitorilor unei regiuni sau țări și supraf. sa. Se socotește pe kmp. Ea poate fi absolută și relativă. Când facem acest raport fără să ținem socoteală de supraf. nelocuibilă, avem densitatea absolută, când facem raportul numai la supraf. locuibilă, avem densit. relativă. Câteva ex. Pe kmp. Albania 29 loc., Andorra 12, Belgia 259, Marea Britanie 182, India 68, Bulgaria 53, Germania 135, Franța 74, Islanda 0.9, Italia 125, Polonia 70, România 55 loc. Densitatea e condiționată de factorii economici: industriile, exploatările miniere, etc. Cele mai mari densități sunt în regiunile temperate, cele mai mici în regiunile N.-ice și intertropicale. Cât privește densitățile relative, mai mari sunt în orașe și oazele Africane.

Por (anat.), deschizătură microscopică în piele sau mucoase. Porii pielii sunt deschizăturile glandelor sudoripare.

Pora Niculae, ziarist, scriitor rom. (n. 1881). A scris poezii, schițe și nuvele: Între viață și moarte, Intr'o noapte pe Bărăgan, Farniente, Hagi minciună, Intr'o țară departe, Din lumea lor, etc.), Cronici artistice, ș. a.

Pordenone Giovanni Antonio Lucino Regillo, zis —, pictor ital. (n. 1484 † 1540), elev al lui Giorgione și Tiziano, însemnat reprezentant al școalei veneține, autor de fresce (la Piacenza Treviso, Cremona, etc.) și portrete (Sf. Caterina, Sf. Sebastian, etc.).

Porfir (petrogrf.), rocă eruptivă, cu structură semigrăunțoasă având compoziția minerală a granitului: feldspat, ortoză, cvarț și mică; roșcată, foarte răspândită în Dobrogea și în Transilvania. Se întrebuințează ca material de construcție. Varietatea roză din Egipt și cea verde din Peloponez dela Maraton, sunt întrebuințate ca material decorativ — în colonade și borduri (Sf. Sofia) sau în sculptură.

Pornografia, literatură murdară, care tinde să excite simțurile, trezind instinctele animalice, în dauna sentimentelor estetice și morale. Deși art. 37. cod. pen. pt. 3 și 391 pedepsește grav P., ea este tolerată în dauna educației morale, adeseori.

Pornografică, scriere sau orice exhibiție cu pretenție de artă, dar care are caracter de pornografie, cuprinzând toate elementele unor acțiuni condamnabile.

Porolissensis, Dacia —, una din subîmpărțirile Daciei romane, cu capitala la Porolissum, începând cu Marcus Aurelius.

Porolissum (Moigrad), centru roman din nordul Ardealului (Dacia Porolissensis), capitala unei împărțiri administrative.

Porphirogenitul, v. Constantin.

Porsena, rege al Etruscilor, care a voit să restabilească în domnie pe Tarquinius Superbus, dar a fost oprit de Horatius Cocles la Pons Sublicius, iar de Mucius Scaevola, prin actul său de curaj (inform. date de Titus Livius).

Port, loc de acostare a vaselor într'un golf marin, sau oceanic natural sau format artificial prin diguri. P.-urile sunt militare sau comerciale. Acestea pot fi specializate pe ramuri: grâne, lemnărie, pește, etc. Cele mai mari P.-uri ale lumii sunt: Londra, New-York

Porta Orientalis, defileu prin care se trece din bazinul superior al Cernei în acela al Timișului. Face parte dintr'un culoar tectonic (al Caransebeșului).

Portal (arhit.), în stilul roman și gotic (sec. al XIII—XVI) nume dat fațadei bisericilor sau ușilor principale artistic decorate (basoreliefuri, figurine suprapuse în formă de friză).

Portamento (ital.), însemnează trecerea gradată dela un interval la altul, alunecând peste notele intermediare. E posibilă numai vocei omenești și instrumentelor de coarde.

Port-Arthur sau **Ryojun,** oraș întărit în China (prov. Liao-Fung), port la Golful Petchili. Are 21.000 loc. A fost mult asediat în timpul războiului ruso-japonez (1904—1905). Prin tratatul dela Portsmouth, Rușii l-au cedat Japonieï.

Port-au-Prince, capit. republicei Haïti (marile Antile) cu 120.000 loc. Radă excelentă. Exportațiune de cafea, cacao, bumbac, pici, lemn de acajou.

Porțelanul, (chim.), este un produs ceramic alb și dur, translucid și impermeabil fabricat dintr'o pastă formată dintr'un amestec de caolin, feldspat și cvarț (nisip) într'o proporție variabilă, căreia i se mai adaugă uneori cretă și gips (ex. P. de Viena, Meissen, Sèvres) — întărită și smălțuită prin o coacere dublă. P. se poate înfrumuseța prin desenuri făcute cu diferiți oxizi metalici colorați, care se fixează prin smălțuire cu un smalț preparat din pegmatită curată pulverizată. Din P. se fabrică farfurii, capsule, izolatoare la stâlpi de telegraf-telefon, prize pentru conducta electrică, etc. Fabricarea sa este cunoscută din vremuri vechi de Chinezi. In Europa a fost preparat primaoară de chimistul german Böttger (în 1709) din caolinul de Meissen. In prezent se fabrică în Anglia, Franța (căutatul porțelan „Vieux" Sèvres), Germania (Meissen), Austria (Viena), iar în țară de către fabrica „Iris" din Cluj.

Porter Sidney William (pseudonim O'Henry), scriitor am. A publicat povestiri (Drumul destinului, Martin Burney) și a răspândit gazeta umoristică „Pietre care se rostogolesc",

Portic, galerie deschisă ale cărei acoperiș sau bolți se sprijină pe coloane, pilaștri sau arcade. P. se construia în toate ordinile, cu sau fără piedestal.

Porțile Ciliciei sau **Pyles,** singura trecere peste Mții Taurus Cilician (Turcia Asiatică), 966 m., prin care trece cel mai vechiu drum comercial între Anatolia și porturile de pe coastele M. Mediterane. Azi drumul Konieh-Tars.

Porțile de Fier sau **Gherdapuri,** partea de E. a strâmtorii Dunării la trecerea din cursul mijlociu în cel inferior, între Vârciorova și Gura Văii, în dreptul satului sârb Șip. Lung. 2620 m. Multe stânci ies din fața apei, fundul este ridicat, apa Dunării curge prin niște rapide.

Porțile de fier din Trans., trecătoare din Transilvania în Banat peste șoseaua ce unește masivul Poiana Rusca de Retezat. Trecerea se face prin văile: Bistra și Hațegului. Altit. 100 m. Pe partea Banatului este com. Bucova, iar în Transilvania, Grădiște, vechea Ulpia Traiana Augusta.

Portland, oraș important din statul Oregon (U. S. A.), cu aproape 200000 loc. pe Willamette, pe care are un port important, prin care expediază grâu, lemne, pescării. Fondat în 1844.

Porto, v. Oporto.

Porto Alegre, oraș în Brazilia. Capit. statului Rio Grande do Sul. Are 100.000 loc. Port la Oc. Atlantic. Mare comerț cu cafea și vanilie.

Porto-franc, port, în care nu se exercită dreptul de vamă asupra mărfurilor importate, decât la ieșirea din el și introducerea în restul țării. La noi Sulina.

Porto-Riche, George de —, poet și autor dramatic franc. (n. 1894). Teatrul lui sentimental se distinge prin observație psihologică profundă și prin adevărul amar al situațiilor: la Chance de Françoise, Amoureuse, le Passé, le Vieil Homme. Poeme: Bonheur manqué. Membru al Academiei franceze.

Porto-Rico sau **Puerto-Rico,** a patra ins. mare a Antilelor Mari la E. de Haïti. Aparține Statelor Unite din 1898. Are 1,418.000 loc. pe 8898 kmp. Capit. San Juan. Zahăr, cafea, bumbac, tutun, tigări, fructe, miere.

Portret, imagina, chipul unei persoane, reprodusă prin pictură, desen sau fotografie. In literatură: descrierea caracterului unei persoane, a unei epoce.

Port-Royal, mănăstire de călugărițe din 1204, aproape de Chevreuse, v. Solitaires.

Port-Said, oraș din Egipt, escală la intrarea în canalul Suez. Are 103.000 loc. Oraș întemeiat în 1859.

Portsmouth. 1. Oraș și principal port militar în Anglia (comit. Hants.) în insula Portsea; 247000 loc. Bine fortificat și cu un vast arsenal. Construcțiuni maritime. — 2. Oraș în Statele Unite ale Americei (New-Hampshire) pe Piocataqua, 13000 loc. Port maritim al statului (U. S. A.). In 1905 aici a fost semnat tratatul dela Portsmouth, prin care s'a pus capăt războiului ruso-japonez. Acest tratat punea Coreea sub protectoratul Japoniei, reda Manciuria Chinei, ceda Japoniei Port-Artur, Dalny și sudul insulei Sakalin. — 3. Oraș din statul Ohio (U. S. A.) cu 20000 loc. Port activ. Metalurgie.

Portugalia, republică din penins. Iberică, mărginită la V. și S. cu Oc. Atlantic, la E. și N. cu Spania. Supraf. 88.740 kmp. cu apr. 6 Milioane loc. adică o densitate de 63 loc. pe kmp. Terenul ce se lasă dinspre E. spre V. și c format de o serie de coline aproape paralele, continuare a Sierrelor din Spania, unele ajung până la Oc. Intre ele văi largi, cu câmpii sau podișuri, în cari vegetația variază mult. Populația e formată din Portughezi, amestec al populațiilor ce au locuit: Celții, Iberii, Suevii, Vizigoții, Latinii, Maurii și Evreii și Metiși, veniți din Brazilia. Subsolul e bogat, dar nu e bine exploatat. Se găsește: cărbune, staniu, fier, plumb, antimoniu, wolfram bogat în radiu, etc. Industria textilă: postavuri, (Covilla), țesături de bumbac (Bragança și Panafiel); industria sticlei, ceramicei, a preparării radiului, etc. Capit. Lisboa (Lisabona), Porto, Setubal, Braga, Bragança, etc. P. are și colonii în Africa (Açore, ins. Cap. Verde, Guineea, etc.), în Asia (Macao, Diu, Damao, Goa) și în Oceania (Timor). — Istorie. A fost locuită de Lusitani, despre care sunt puține dovezi, iar țara se numea Lusitania și cuprindea, pe lângă actuala Portugalie și o parte din Estramadura și Leon, având aceeași soartă ca și Spania (provincie romană (27 a. Chr.) cu numele Lusitania; invadată de Alani, apoi de Vizigoți, făcând parte din imperiul lor, până la 711 când ajunge în mâna Arabilor, făcând parte din califatul Cordovei. De Portugalia propriuzisă se poate vorbi numai după ce regele Castiliei, Alfons al VI (1072—1109) a dat-o ca feud, nepotului său Henric cel tânăr de origină capetiană, care și-a luat titlul de conte și domn al P.-ei (dela Porto). Fiul său Alfons I (n. 1114 † 1185) (v. c.), după ce învinge pe Arabi se proclamă rege al P. (1136), având granițele actuale și capitala Lisabona, luată dela Arabi (1147). Alfons al II (1211—1223) e dușman al clerului, iar Alfons al III (1248—79), cucerește Algrave dela Mauri și micșorează puterea ordinelor cavalerești. Cu Ferdinand (n. 1345 † 1383), dela 1367—1383 se stinge dinastia lui Henric cel tânăr, lăsând țara în mare mizerie. Urmează dinastia d'Aviz, cu Ioan I (1383—1433), care a început primele expediții de descoperiri pe coasta vestică a Africei. Caracterul științific al expedițiilor port. l-a dat princ. Henric, supranumit Navigatorul (1394—1466), al patrulea fiu al reg. Ioan I. Stabilit la Sagres, a creat o adevărată școală de navigație, de astronomie și geografie. Opera mare a descoperirilor a mers foarte încet: în 1433 capul Bojador, în 1447 Capul Verde, Ecvator (1471), estuarul fl. Congo (1485), Bart. Diaz, în Oceanul Indian (1487), iar la întoarcere „Capul Furtunelor", schimbat de regele P.-ei în C. „Bunelsperanțe", Vasco da Gama în India (1498). Descoperindu-se drumul Indiilor, Portughezii voiau să-și asigure posesiunea lor și să facă comerț. Pentru aceasta au ocupat multe porturi, terorizând pe concurenți. O flotă, sub Alvarez Cabral (1500), pleacă pt. Indii, dar mânat spre vest de vânturi ajunge la un nou pământ, care s'a numit, mai târziu, Brazilia, unde Portughezii au rămas stăpâni până în sec. al XIX. Vasco da Gama, în 1502, pleacă în Indii cu 20 de corăbii, unde inaugurează un sistem de teroare, ajungând să pună stăpânire pe India și turburând comerțul Veneției, ceea ce dă naștere la o coaliție cu regele Egiptului împotriva P. Albuquerque a fost însă adevăratul fondator al imperiului colonial portug., cucerind Goa (1510), Malacca (1511), etc. Acest imperiu se asemăna mult cu al Fenicienilor și Carthaginezilor: Port. ocupau numai câteva centre de pe coasta mării, fără să pătrundă în interior, stăteau câțiva ani, până se îmbogățiau, apoi se reîntorceau acasă.

Prin micul număr al populației, P. nu putea apăra un imperiu atât de vast, din ac. pricină, la sfârșitul sec. al XVI au luat P.-ei (căzute sub stăpânirea Spaniei) Sumatra, Java și alte posesiuni. Dinastia d'Aviz se stinge în 1580, iar P. ajunge sub stăpânirea lui Filip al II al Spaniei, primind-o ca moștenire dela mamă sa, sora lui Ioan al III. În 1640 însă ajunge pe tron familia de Braganza (care domnește până la 1910), cu Ioan al IV (1640—1656), recunoscută independentă de Spania în 1668. În acest timp, P. e subjugată, din punct de vedere comercial de Anglia, pe lângă toate eforturile marchizului de Pombal (1750—1777), ministrul lui Iosif I, de a încuraja industria. Pe timpul lui Napoleon I și a Blocului Continental, P. nu s'a supus ordinelor împ. să înceteze orice comerț cu Engl., de aceea a fost ocupată de gener. franc. Junot. Regele Ioan al VI, a fost silit să fugă în Brazilia (1807). În urma biruinții lui Wellington, Franc. se retrag din P., guvernând-o acum engl. Beresford William Carr (n. 1768 † 1854). Abia în 1821 se reîntoarce Ioan al VI din Brazilia, care s'a declarat independentă, în anul următor, proclamând împ. pe Pedro I. În 1822 Ioan joară pe o nouă constituție, pe care o suspendă introducând un regim terorist, suprimat în urma unei interv. engl. După schimbări și hărțueli pt. tron, în 1833 se introduce un regim constituțional cu Dom Pedro, urmându-i doña Maria (1834—1853) cu soțul ei Ferdinand de Coburg, regent până la majoratul lui Pedro al V († 1861), apoi Ludovic I (1861), căruia îi urmă Carlos I (1889). În 1869 s'a desființat sclavajul. Prin regimul său dictatorial a produs nemulțumiri, sfârșindu-se asasinat (1908). Fiul său Manoil, ultimul rege al P. (1908—1910) a fost detronat, țara schimbându-se în republică. P. este foarte des frământată de lupte politice și lovituri de stat. În marele războiu, din 1916, a fost de partea Antantei. Președinte azi A. Osc. de Fragosco Carmon. — L i m b a. Portugheza este o l. romanică, desvoltată din latina vulgară, deosebită de castiliană (v. Spania, Limba) prin vocalele sale nazale și articulație, având monumente de limbă abia din sec. al XIII. E vorbită, pe lângă P., mult în Brazilia și colonii, în total de vreo 36 mil. indivizi. — A r t a. Multe din monumentele P.-ei sunt datorite Vizigoților (Catedralele din Coimbra, Porto, etc.), Arabilor (castele). Desvolt. artei e în legătură cu situația politică, de aceea o arhitectură națională se desvoltă abia în sec. al XIII (mănăst. din Santa-Cruz, Coimbra, etc.). Câțiva pictori, sculptori și arhitecți: Salgado, Suza Pinto, etc.; Guvetia, Costa, Monteiro, Silva, Joel, etc. — L i t e r a t u r a. În sec. al XII avem poezia cavalerească și o bogată lit. pop. Sec. al XIV și al XV are ca reprezentant principal pe Să de Miranda (poet). În sec. al XVI lit. portugheză imită stilul clasic al lit. ital. Se disting Gil Vicente și Camões înflorește romanul și istoriografia. În sec. al XVIII găsim o influență a lit. franc. clasiciste. Reprezentanții principali ai direcțiilor nouă: João de Deûs, de Quental, Eça de Queiros, etc.

Portulane, hărți construite de navigatorii Evului Mediu pentru folosința corăbierilor de pe Mediterana. Pe ele erau arătate destul de exact distanțele între porturi, iar cu introducerea busolei și direcția, pe care trebuia să o ia o corabie. Cel mai cunoscut P. este harta Catalană.

Porumbacu, (lupta dela—), localitate situată pe stânga râului Olt între Făgăraș și Sibiu, însemnată prin luptele crâncene din 15—16 Sept. 1916 ce s'au dat între Divizia 4 (G-ral Simionescu) în înaintarea ofensivă spre Sibiu, în ajutorul corpului de Olt și între trupele germane ale lui v. Morgen. S'au distrus Regt. 6 Vânători și 6 și 21 Inf. Aci moare Colonelul Iacobini și Maiorul Porumbaru, ce luptau la rând cu soldații. Cu toată victoria câștigată, Divizia a trebuit să urmeze mișcarea generală de retragere a armatei a II-a ordonată la 16 Sept. 1916.

Porumbescu Ciprian, compositor și violonist (n. 1854 † 1883). Face studii muzicale în particular, paralel cu studii la seminarul teologic din Cernăuți și la universitate, studiind pianul, vioara, violoncelul, armonia și compoziția. Conduce corul catedralei, alcătuiește liturghii, înființează societatea academică „Arboroasa". În 1879 pleacă la Viena, studiind violina, compoziția. La 1881 e numit profesor de muzică la liceul din Brașov. Muncește intens, compunând și aranjând concerte. O boală nemiloasă întrerupe însă această viață activă, e silit să plece în streinăt. Reîntors în țară, moare la etatea de 29 ani. O mare speranță s'a stâns cu moartea lui Ciprian Porumbescu. Din lucrările lăsate să întrevede drumul splendid care l-ar fi putut străbate acest suflet pasionat după muzică. Lucrări: opereta „Crai Nou" (1882), coruri bărbătești, cantatele „Altarul mănăstirii Putna" și „La malurile Prutului", coruri mixte, terțete și cvatuouri p. coarde, lucrări pentru vioară și pian, liduri, cântece și romante, muzică religioasă corală, cinci liturghii, muzică didactică etc. Autorul melodiei imnului Pe-al nostru steag e scris unire (text de A. Bârseanu).

Porumbul (bot. Zea Mays), păpușoiul sau cucuruzul este o plantă graminee (cereal) cu tulpina înaltă noduroasă și plină cu o măduvă moale și dulce cu conținut de zahăr (strujan, covreag), originară din America după descoperirea căreia a fost adus și în Europa. În prezent cultura sa este răspândită aproape în toate țările cu climat cald și temperat, la șes și pe dealuri până la o altitudine de 700 m., având o durată de vegetație de 6—7 luni după diferitele sale varietăți. Însămânțarea sa se face primăvara în teren arat adânc și trebuie prășit de 2—3 ori cu sapa sau cu mașina, ajungând la coacere în luna Septemvrie. Frunzele sale au un limb lung și lat cu nervuri paralele, cu o teacă care înfășoară tulpina în regiunea nodurilor. În vârful tulpinii poartă floarea bărbătească sau spicul (moț, chică), iar la subțioara frunzelor pe câte o ramură (drugă sau știulete) o reunire de flori femeești, acoperite cu frunze lungi (pănușe) — având câte un ovar cu un ovul terminat cu un pistil format dintr'un stil sau stigmat lung, alb sau roz, totalitatea cărora formează mătasa sau mustața porumbului, fiind deci o plantă monoică (v. c.) cu flori unisexuate (v. c.). Fructul sau bobul său este o cariopsă (v. c.) de coloare galbenă, roșiatică, mai rar albă, de formă prismatică sau piramidală, cu o compoziție chimică, în valoare medie: 17,1% apă, 59% amidon, 7% grăsimi, 1,5% zahăr, 12,8% gluten, 1,5% celuloză, 1,1% săruri minerale, — cu o greutate hectolitrică de 73—84 kg. Prin măcinare dă 90% făină galbenă (aurie), aspră la pipăit care se păstrează greu având 3—4% grăsimi, fiind hrănitoare pentru conținutul său în gluten, și 8% tărâte, întrebuințată în alimentație. Din bobul de P. se mai prepară alcool, scrobeală și uleiu; din strujan se extrage zahăr, întrebuințându-se încă, în stare uscată, la fabricarea hârtiei (frunze, coceni, strujan) și ca hrană la vite. În țară se cultivă mai multe varietăți: P. moldovenesc, galben auriu, P. românesc galben deschis cu un știulete conic cu 10—12 rânduri de boabe, P. cincantin sau carantin (nemțesc) cu 40—50 rânduri de boabe mărunte și galbene, P. pignoletto sau roșu portocaliu, P. colțat (dinte de cal, măseaua oii), P. scorumbnic cu un știulete cu 8 rânduri de boabe. Producția de P. din România în 1926 a fost 60.834.364 chintale recoltate de pe o suprafață însemânțată de 4,059.432 hectare. În 1927 s'a recoltat de pe o suprafață cultivată de 4,219.423 hectare, o cantitate de 35,331.462 chintale. Producția și suprafața totală cultivată cu P. se repartizează în singuraticele provincii ale țării în felul următor:

	Intinderea culturii		Producția	
a) Vechiul Regat				
în 1926:	2,345,657	hectare	31,144,283	chintale
în 1927:	2,554,607	„	18,923,688	„
b) Basarabia				
în 1926:	805,156	„	15,763,154	„
în 1927:	776,699	„	6,880,953	„
c) Bucovina				
în 1926:	58,787	„	845,721	„
în 1927:	58,861	„	722,928	„
d) Transilvania				
în 1926:	849,832	„	13,081,206	„
în 1927:	829,256	„	8,803,893	„

Producția medie la hectar, în intervalul 1922—1927 exprimată, în chintale metrice a fost:

	în: 1922	1923	1924	1925	1926	1927
a) Vech. Regat	9·0	12·3	10·9	11·1	13·3	7·4
b) Basarabia	8·8	10·8	8·3	5·5	19·5	8·8
c) Bucovina	7·5	14·8	13·8	16·9	14·4	12·3
d) Transilv.	9.0	8·4	12·7	13·2	19·7	10·6
Producția țării în medie gen.	8·9	11·3	10·9	10·5	14·9	8·4

Poruncile bisericești, adică P.-le date de autoritatea supremă bisericească. În biserica apuseană sunt 5 la număr, iar în cea răsăriteană 9. De altfel, P. B. se pot considera ca o explicare, întregire și aplicare practică a Decalogului. De aceea, în cărțile de morală sunt tratate imediat după Decalog.

Porus (Poros), rege care domnia în Sapta-Sindhava (Pendjab, în India), când întreprinde Alexandru cel Mare expediția în India. A fost bătut și făcut prizonier (327 a. Chr.).

Poruțiu Petre, prof. univ. la Cluj (n. 1884). Titularul catedrei de dr. comercial. Fost director al reformei agrare în Consiliul Dirigent și consilier tehnic la conferința de Pace (1920).

Posada, localitate în jud. Muscel (dispărută), unde Basarab Vodă, la 9—12 Noemvre, a distrus complet oștirea mândrului rege al Ungariei Carol Robert, care abia a scăpat cu viața din luptă.

Poseidon (Neptunus [v. c.] la Romani), la Greci zeul mării și al navigației, fiul lui Kronos cu Rhea.

Poseidonios (Posidonius) din Apamea (Siria), filos. stoic (n. ca. 130 † 50). Unul din marii învățați ai antichității. Amicul lui Marius, Cicero și Pompejus. Reunește ideile platonismului și aristotelismului cu stoicismul. Este un eclectic.

Poslușnici, săteni din Moldova scutiți de biruri și îndatoriri domnești, dar în schimb erau datori să servească la diferite trebuințe ale mănăstirilor.

Poslușnicu Mihail, profesor la liceul Laurian în Botoșani (n. 1872 la Suceava). Studii muzicale la Iași cu Musicescu, Gabrielescu, Mezetti. Autorul „Istoriei muzicei la Români" (1928) și alte scrieri ca

„Crestomația muzicală", „Călăuza șefului de cor", 2 colecții de coruri; editează „Revista profesorilor de muzică", etc.

Posnania, prov. a Poloniei, pe 28.983 kmp. Are 2,100.000 loc. Capit. Poznan (Posen). A fost anexată de Prusia în 1772—1919, dar prin tratatul dela Versailles (1919), a fost redată Poloniei.

Poștă, 1. Măsură itinerară obișnuită în vechime în Muntenia și Moldova. Poșta se socotea după originea sa turcească, distanțe de 2 ore de călărit cu iuțeala medie, ceeace reprezenta 10.000 stânjeni sau circa 20 Km. Reprezenta dar o măsură cu totul aproximativă. — 2. Poșta, stațiune de popas între două lungimi de poștă, unde se găsiau cai de schimb pentru postalioane.

Post, reținerea dela anumite mâncări și băuturi, act de abnegație și de pietate, practicat și de Isus în timpul, când imediat după botez și înainte de inaugurarea activității sale publice s'a retras pentru 40 zile în pustie. P-ul e cunoscut și la popoarele necreștine, așa de ex. Jomkipur, P.-ul Ramazan, etc. Budhismul interzice peste tot consumarea cărnii. In primele secole ale creștinismului s'a introdus P-ul de 40 zile numit paresimi (quadragessima) (v. c.), ca pregătire pentru sărbătoarea Paștilor. In biserica răsăriteană s'a mai introdus P-ul și în zilele de Miercuri și Vineri ale fiecărei săptămâni, iar mai târziu, P.-ul Crăciunului (15 Nov. — 25 Dec.), al Sfinților Apostoli (dela Duminecа tuturor sfinților până la 29 Iunie) și al Sf. Adormiri (1—15 August). In biserica apuseană la început au fost considerate ca zile de P. toate Vinerile și Sâmbetele de peste săptămână, azi, P-ul săptămânal s'a redus la zilele de Vineri. Afară de Paresimi, apusenii mai au anumite zile de post în fiecare anotimp și în preajma Crăciunului. Deosebirea între creștinii răsăriteni și apuseni în ce privește P-ul e că cei dintâiu nu admit ca mâncări de P. nici laptele, nici ouăle și nici brânza, pe când apusenii cer numai abstinența dela carne. Dreptul de a deslega, obligațiunea postului îl are episcopul.

Post (milit.). 1. Un loc anume destinat unde în particular militarii sunt puși să păzească, să observe sau să lupte. 2. P. de santinelă este locul ocupat de o santinelă pentru pază.

Postdatare, însemnarea unei date mai târziu decât ziua redactării actului.

Postelnic, cel care purta grijă de patul și camera de culcare a Domnilor din Țările române. Se numia și stratornic.

Poste restante (franc.), indicațiunea scrisorilor destinate să rămână în biroul postal până când le va reclama destinatarul.

Posterioare. Vocale —. Produse prin apropierea părții dindărăt a limbii de palatul moale sau de vălul palatului. Se numesc și „velare". Vocalele „o" și „u" sunt P.

Postero-lingvale. Fenomene a căror articulație se produce cu ajutorul părții dindărăt sau cu rădăcina limbii. Se numesc și „radicale". După locul unde articulează limba se numesc „velare" (v. c.).

„Post hoc, ergo propter hoc" (filos.), după acesta (aceasta), deci din cauza acestuia (acesteia)" eroare logică: consideră simpla succesiune în timp a două fenomene ca un nex causzal între ele.; (Noaptea urmează zilei, deci este cauzată de zi.)

Postovarul, vrf. de Mte spre SV. de Brașov. 1802 m.

Postpubescent, un organism care a trecut de stadiul postpuberal (v. adolescență).

Postulat, (logică), cerință indemonstrabilă, dar necesară pentru înțelegerea faptelor în știință. Opus: axiom (v. c.). Increderea în amintire este un p. fără de care n'aș putea cunoaște faptele trecutului. Credința în existența lumii externe, în posibilitatea cunoașterii sufletului altora, în succesiunea regulată a întâmplărilor naturii, etc. sunt P.-e Ele sunt importante pentru a putea făuri prevederi viitoare în știință și alcătuiesc, alături de principii și axiome, temeiurile teoriei cunoștinței și a justificării adevărului.

Postul Crăciunului, timpul de pregătire pentru sărbătoarea Nașterii Domnului, cu o durată de 6 săptămâni (14 XI—25 XII) în biserica răsăriteană.

Postul Cruciș, post nerecunoscut de biserică, întrodus pe cale clandestină în Ardeal (7—14 Sept.).

Postul Sân-Petrului are uneori o durată mai lungă, alteori mai scurtă. Incepe Duminecа după Rusalii și se sfârșește la 29 Iunie.

Postul Sântă-Măriei, un post de 2 săptămâni în biserica răsăriteană înainte de sărbătoarea Sf. Adormiri (1—15 August).

Postum (lat.), copilul născut după moartea tatălui; lucrare publicată după moartea autorului.

Postumia, oraș italian la hotarul spre Jugoslavia la N. E. de Trieste, cu 3800 loc. Grote celebre, în special Postajno, ce are cinci părți distincte și prin fundul căreia curge râul Paik sau Piuka.

Potaissa, oraș și cetate romană din Dacia de V. Pe locul său e azi orașul Turda. A fost reședința Legiunii a V-a Macedonia.

Potapenko Nicolajevič Ignatij, romancier și nuvelist rus. (n. 1856). Își ia subiectele mai ales din burghezime și din clasa popilor. In romane arată observație delicată uneori intenții filosofice. In piesele de teatru, scolocește situații dramatice sguduitoare.

Potârcă Iacob, medic general român, specialitatea chirurgie (n. 1566). Primit în armată în 1893 cu gradul de medic locot., în 1903 numit medic de regiment cl. a II. A ocupat pe rând diferite funcțiuni înalte în armată. Războiul din 1916 îl găsește colonel medic, în 1917 este înaintat medic general, iar mai târziu numit șeful Serviciului Sanitar al Armatei de Vest. In 1925 este numit Medic Inspector general al Serviciului Sanitar al Armatei. O bogată activitate științifică. Este cel dintâiu care a făcut operația grea și practică pe esofag. A înființat un „pansament original aseptic adesivo-occlusiv-colodionat". A trecut în 1928 în cadrele de rezervă ale armatei.

Potasiu. (chim.), sau Kaliu, metal alb ușor albăstrui, moale ca ceara și maleabil se topește la 62.5° — și fierbe la 667°. In aer se oxidează repede, perzându-și luciul metalic. Descompune apa cu desvoltare de hidrogen, păstrându-se în petrol. Se întrebuințează ca reductor în anumite operațiuni chimice. Este foarte răspândit în natură sub forma de combinațiuni (v. sărurile de potasiu). Se prepară din clorura sau hidratul de potasiu prin electroliză.

Poteca Eufrosin (n. 1786 † 1859), călugăr (1812), profesor la școala Sf. Sava din București (1818—20), bursier în Apus pentru studiul teologiei, filosofiei și istoriei (1820); arhimadrit și egumen al mănăstirii Gura Motrului (jud. Dolj). Scrieri: Mănăstirile din Țara Rom.; Catechismul cel mare; Sfânta Scriptură; traduce pe Bossuet și Massillon.

Potemkin Gregorie Alexandrovič, principe, general și bărbat de stat rus (n. 1739 † 1791), favoritul împ. Caterina a II. A cucerit Crimeia, care a fost vizitată de împărăteasă în 1787. Pt. ca să apară cât mai bogată regiunea, în fața Cater., se zice că P. a înfrumusețat-o cu decoruri de teatru.

Potențial. Dacă ridicăm un corp (de ex. o piatră) la o înălțime de câțiva metri, acest corp capătă un P. adecă o capacitate de a produce un lucru mecanic corespunzător cu lucrul, pe care l-am săvârșit pentru a ridica corpul. Dacă ridicăm corpul și mai sus, acesta capătă un P. mai mare, căci are o capacitate mai mare, de a produce lucru mecanic (vezi Energie). Aceste considerații sunt foarte importante îndeosebi în electricitate. Să ne închipuim două corpuri A și B încărcate cu electricitate de același fel (de ex. pozitivă), ele se resping deci pentru a apropia corpul B de corpul A trebuie să cheltuim un lucru mecanic. In jurul corpului A ne închipuim o suprafață, ale cărei puncte au toate același potențial; corpul A este deci înconjurat de o mulțime de astfel de suprafețe ale căror P. sunt diferite și anume P. scade cu distanța dela corp. Dacă B se află în apropierea lui A, în cazul când îl lăsăm liber, se va mișca în direcția P. mai mici. In aceste considerații este indiferent dacă electricitatea este în repaos sau în mișcare (în formă de curent electric). Electricitatea deci e în stare, dacă trece dela un P. mai înalt la unul mai jos, să producă lucru mecanic. Vorbim în acest caz de diferință de potențial, cădere de potențial sau de tensiune electrică.

Potiune (med.), preparație farmaceutică lichidă în care se încorporează medicamentele prescrise.

Potjekin A., autor dramatic și romancier rus (n. 1829 † 1901). A avut de luptat cu dificultățile cenzurii din cauza dramelor sale populare și sociale.

Potopul, — ploaia de 40 zile și revărsarea de ape, care, după mărturia Bibliei, a nimicit odoinioară viața pământească, scăpând numai Noe cu familia sa și animalele din corabia ce el și a construit-o. Unii învățați cred că P. n'a fost universal, ci numai în partea locuită de oameni. Tradiția despre P. o găsim și în miturile babilonice și iudice.

Potur (1821 loc.), com. rur. din jud. Constanța, pl. Cogealac. Formată din satele: Hamangia și Potur. Primăria la Potur. P. U. Cogealac. G. Constanța la 67 km.

Potpuriu, piesă muzicală, mai ales instrumentală, compusă din diferite melodii cunoscute, sau și numai din părți din aceste melodii, legate laolaltă prin armonii de scurtă durată.

Potsdam, oraș din Germ. (Prusia), Versăille-ul Prusiei. Are 62.000 loc. In apropiere castelul și parcul Sans-Souci al foștilor împărați germani. Fabrici de mătase, pânză, rafinerii.

Pott August, distins filolog germ. (n. 1802 † 1887), autor de lucrări interesante pt. evoluția lingvisticei: Etymologische Forschungen (6 vol.). Die Personennamen, Die Zigeuner in Europa u. Asien, etc.

Potter Paulus, pictor olandez de animale și peisaje (n. 1625 † 1654) și de gravuri, un fidel și plin de talent interpret al naturii. Lucrări: Taurul (Haga), Păsunea, etc.

Pottuis d'Antioche, v. Antioche (Pertuis d'—).

Pougens Marie-Charles-Joseph, literat

franc. (n. 1755 † 1833). A scris: Récréations de philosophie et de morale, des Contes du vieil ermite, Mémoires et souvenirs, etc.

Poulsen Waldemar (n. 1869), fizician danez, a reușit la 1903 să producă oscilațiuni electrice neamortizate cu ajutorul lămpii cu arc. Prin aceasta a devenit posibilă telefonia fără fir (v. c.). Altă invenție importantă a lui P. este telegrafonul (1900). Telegrafonul este un fir de oțel magnetizat neuniform care e în stare să recepționeze și să redea vocea sau muzica.

Pound Loomis Ezra, poet american (n. 1885). A condus revista: „This Quarter". E cosmopolit, aristocrat și întemeietor al „imagismului" am. In opera sa „Personae" are însușiri decadente și imperabile ca formă. Trăiește la Veneția și scoate acolo o rev. lit. In 1927 a luat premiul Dial. Scrieri: A lume Spento (Veneția 1908), Canzoni (1911), Cathay (1915), Antheil and the treatise on harmony, etc.

Pouqueville François-Charles-Hugues-Laurent, istoric și consul franc. în Ianina (Epir), pe lângă Ali pașa (n. 1770 † 1838), autor de importante lucrări pt. Aromâni: Voyage en Grèce (1920), Histoire de la régénération de la Grèce.

Poussin Nicolas, unul dintre ilustrii pictori franc. (n. 1594 † 1665), creatorul peisajului istoric și, în general, a peisajului, excelent desemnator, preocupat de acestea în primul rând și apoi de colorit, cu deosebit talent în gruparea compoziției, cu fonduri de peisaje armonioase în tonalitatea lor discretă, influențat de antichitate și sclavul alegoriei (Păstori din Arcadia, greu de înțeles). Lucrări: Potopul. Răpirea femeilor sabine, Et in Arcadia ego, Fuga în Egipt, etc.

Povățuitorul Sănătății și a Economiei. Cea mai veche revistă rom. de medicină și știință popularizată, tipărită cu litere chirilice. Fondată de drul C. Vârnav la Iași (1844), sub auspiciile societății de medici și naturaliști. A apărut până în 1845.

Poveste, v. Basm.

„Povestea Vorbei", titlul unei lucrări a lui Anton Pann (v. c.). în care acesta tipărește proverbele „dela lume adunate și iarăși la lume date" (1847), clasificându-le în cicluri, după ideia la care se referă ele, urmărind un scop distractiv, ceeace se vede și din faptul că după fiecare ciclu de proverbe A. P. adaugă una sau mai multe anecdote, unele din ele luate tot din popor, dar versificate de A. P.

Poynting John Henry (n. 1852 † 1914), fizician englez; a făcut cu ajutorul balanței 11 măsurări de densitate a pământului; vectorul lui P. servește pentru a reprezenta propagarea energiei electromagnetice; prin introducerea acestui vector noțiunea geometrică de rază capătă o explicație fizică.

Požarevac, fost Passarowitz, oraș din Jugoslavia (Serbia), în lunca largă a râului Morava. 11.000 loc. In 1718 tratat de pace între Austria, Turcia și Venezia. Intre 1804 și 1817 centrul luptelor pentru independență a Serbiei.

Poziție (Milit.) Se numește poziție terenul ocupat de o trupă însărcinată să l apere, fie că ar fi organizat sau nu. In organizarea unei poziții se distinge: Poziția de rezistență, de avant posturi, poziții succesive.

Pozitiv, ceeace se afirmă ca existent, însușire existentă, — ceva dat în experiență.

Pozitiviști (filos.), gânditorii partizani ai pozitivismului (v. c.).

Pozitivism (filos.), directivă din teoria cunoștinței, care susține că știința are să cerceteze numai datele pozitive ale percepției și experienții, întrucât acestea ne oferă cunoștințe. Neagă îndreptățirea metafizicei de a exista, întrucât depășește datele experienței și consideră teoria cunoașterii ca singura problemă a filosofiei. Metodele filos. sunt și acêle din științe. Auguste Comte a dat acestei doctrine numele de P. Intemeietorul ei este însă David Hume. Alți filos. poxitiviști: H. Spencer, J. St. Mill, Ernst Mach, E. Dühring, Laas, Avenarius, Petzoldt. P.-ul idealist e identic cu Conscienționalismul (v. c.).

Poznan fost **Posen**, oraș fortificat în Polonia, capit. prov. P. Are 200.000 loc. Fabrici de făină, șocolată, tutun. P. a fost centrul încercărilor de germanizare și totodată de rezistență al Polonezilor.

Pozzuoli, oraș din Italia (prov. Napoli). Are 23.000 loc. Mic port însemnat. Monumente antice. Solfatare. Citat ca exemplu al mișcărilor verticale ale scoarței.

Pracrite, nume dat dialectelor intermediare între sanscrită și limbile moderne ale Indiei, din care s'au derivat actualele limbi din India (bengală, hindustană, marathă, etc.).

Practic, ceeace este dirijat spre acțiune (faptă). **Filos. practică**, filos. îndreptată spre fapte (acțiune). Ex. Etica, etc. Opus = Teoretic.

Prado sau Muzeul național din Madrid; are celebră colecție de picturi și sculpturi, mai ales de ale artiștilor: Velasquez, Murillo, Ribera, etc.

Praeneste, vechiu oraș din Latium (v. c.), azi Palestrina.

Praf de pușcă (chim.), praful sau pulberea de pușcă, descoperită de Chinezi care o întrebuințau la aruncarea rachetelor și la jocurile de artificii, a fost prima dată întrebuințată ca material exploziv pentru umplerea tunurilor, în Europa, de Maurii din Grenada în sec. al XIV, la asediul loc. Baza (în 1323). Prima fabrică de P. de pușcă a fost înființată în Franța, în orașul Bordeaux în 1326, iar în Germania la Augsburg în 1340. P. de pușcă se prepară dintr'un amestec format din azotat de potasiu (74—75%), din cărbune de plop, teiu sau salcie (10—15%) și din sulf (10—16%). Amestecul pulverizat și udat cu apă se usucă și se cerne, iar grăunțele astfel obținute se lustruiesc și se bat într'o cutie de lemn sau de tinichea în mișcare de rotație, pentru ca să devină mai compactă și mai rezistentă față de umezeală. In aer se aprinde la 270—320°, transformându-se într'un fum format din corpi solizi, (sulfură, carbonat și sulfat de potasiu) și într'un amestec de corpi gazoși (azot și bioxid de carbon) cari la temperatura de ardere a prafului de pușcă de aproape 2200°, tind să ocupe un volum de 2000 ori mai mare decât volumul ierbii de pușcă aprinsă. Când arderea prafului se face într'un spațiu limitat (în cartușe) prin aprindere cu o capsă, presiunea gazelor desvoltate crește până la 3500 atmosfere, producând explozia. Este întrebuințată pentru explozîile din mine și la umplerea cartușelor dela armele de vânătoare

Praful de pușcă fără fum (chim.), întrebuințat în pirotehnie la umplerea cartușelor, se fabrică din fulmicoton (v. c.) tratat cu acetonă sau cu acetat de etil, obținându-se o pastă, transformată în urmă în foițe mici. Aprins arde repede transformându-se într'un amestec exploziv format numai din corpi gazoși, din care cauză arde fără fum. Pentru diferitele scopuri și nevoi ale pirotehnicei, se fabrică diferite varietăți de pulberi cu conținut de nitrobenzen, camfor și nitrocelulóză, adăugându-li-se și o cantitate mică (1%) de difenil-amină, pentru a deveni mai stabile.

Pragmatice, Sancțiuni —. Edicte, legi, date de o adunare sau de un suveran, de cele mai multe ori în materie religioasă. In istorie mai celebre sunt: a Sf. Ludovic, regele Franței, pentru a limita acțiunea spirituală a papei în Fr. (sec. al XIII, autenticitatea ei contestată); cea dela Bourges, dată de Carol al IV (1438), cu câteva reforme discutate în conciliul dela Basel, urmând să fie aprobate de papa, precum și principiul electiv pt. demnitățile ecclesiastice (a fost abrogată de Ludovic al XI, în 1461); cea a lui Francisc I (1515), un fel de concordat între Franța și papa Leon al X prin care se regulau raporturile dintre biserică și stat. — **Sancțiunea pr. a Mariei Tereza**, actul oficial, din 1713, al lui Carol al IV, prin care regula dreptul de succesiune la tron în Austria și Ungaria și în linie femeiască, în ordine de primogenitură, ajungând imp. Maria Tereza.

Pragmatism (filos.), directivă din teoria cunoștinții care admite ca criteriu al adevărului ceeace se verifică în practică sau ceeace promovează viața și este util vieții. Adevărurile nu se impun prin evidență, necesitatea sau universalitatea lor; ci prin consecințele lor practice. P.-ul nu admite (ca și intuiționismul) factorul aprioric al cunoașterii și se îndoiește de valoarea ideilor generale, înlocuind evidența și credința și susținând că orice cunoaștere e chestie de experiență personală. P.-ul e un empirism radical. S'a desvoltat mai ales în America și Anglia. Reprezentanți: Peirce, W. James, F. C. S. Schiller, J. Dewey, etc.

Praha (fost **Prag**), capit. Cehoslovaciei, unul din cele mai frumoase orașe din Europa. Așezat pe Vltava, în centrul patrulaterului Boemiei, are apr. 800000 loc. (cu mahalalele), monumente frumoase, din timpul independenții Cehiei (v. c.). în special palatul regal de pe colina Hradčany. Centrul administrativ, cultural, intelectual, artistic și național al Cehilor, este totodată și un mare centru industrial.

Prahova, județ de munte în România. Se mărginește la V. cu jud. Dâmbovița, la N. cu Brașovul, la E. cu Buzău și Ialomnița, la S. cu Ilfov și Vlașca. Suprаf. 5040 kmp. cu 415.000 loc. Terenul format din cele 3 regiuni: Munți, dealuri și câmpie. La N. culmea Munților Bârsei cu vrf. mai înalte: Omul (2508). Paltinu, Grohotișu (1764), Ciucașul (1959 m.). Din ac. lanț principal se despart direct dela S. culmile mai principale: Bucegii, Baiul, Sf. Ilie (între Teleajen și Slănic), Tătaru (între Teleajen și Bâsca Chiojdului) cari se continuă spre S. prin colinele subcarpatice. La rândul lor acestea se îngroapă brusc în mantua groasă a pietrișurilor vechi ale conurilor de dejecție formate de Prahova și Teleajen. Munții sunt formați din calcare cretacice și conglomerate, iar subcarpații din terțiar (eocen, cele două mediterane și pliocenul) format în bande îndreptate apr. EV. In regiunea de câmpie loesul și lehm, depus peste pietrișurile diluviale (conurile de dejecție). In Mți și pe colinele subcarpatice, podzolul s'a așternut peste calcare. In S. solul brun roșcat de pădure, iar pe luncile râurilor, solul spe-

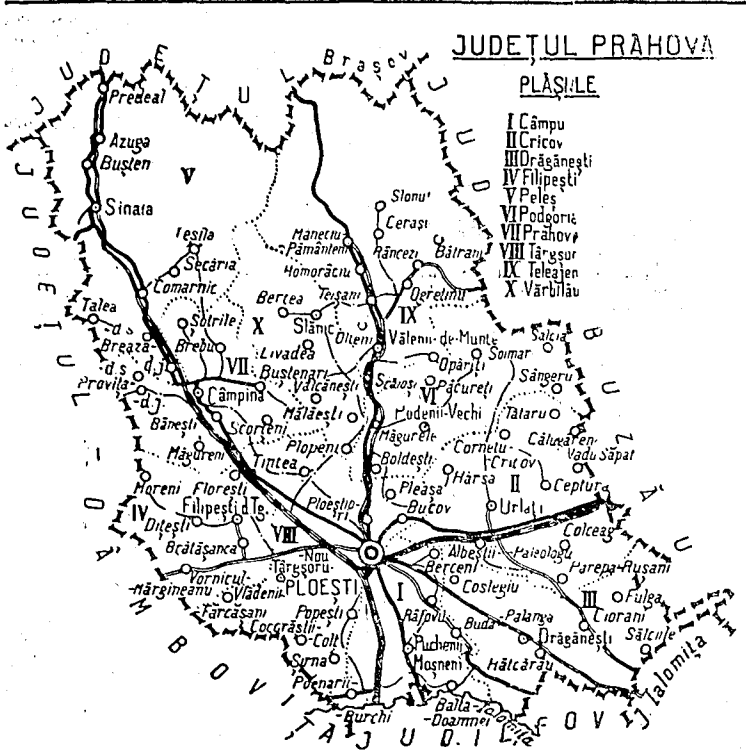

cific al lor. Coborând de pe vârf. înalte ale Carpaților, unde sunt petece de vegetație alpină, întâlnim pădurile conifere, urmate de păduri de fag (pe dealuri) și de stejari la poalele lor și în câmpie. In regiunea Filipești—Ariceștí—Ploești—Urlați un petec de antestepă, continuare a celeia din E-ul jud. Ilfov. In lunci și pe marginea teraselor inferioare, păduri și zăvoaie de sălcii. In regiunea muntoasă, jud. P. are numai cariere de piatră de calcar, însă în Subcarpați sunt cele mai mari zăcăminte de petrol: Băicoiu, Țintea, Câmpina, Filipești de Pădure, Moreni, Bușteнari, Vulcănești, Poiana Verbilău, Păcureții, Podenii Noi, Apostolache, Opărițíi, etc. Sarea la: Doftana și Slănic. Lignit la Filipeștii de Pădure, asfalt natural la Păcureți. Solul din S. și de pe văi produce cereale. Jud. P. are o industrie desvoltată, cea petroliferă, în special, e concentrată în Ploești și Câmpina. La Azuga este un important centru industrial: sticlă, postav, bere, ciment, pivniți de vinuri, fabr. de șampanie, etc. La Bușteni este una din cele mai mari fabrici de hârtie, etc. Jud. P. are un Municipiu (Ploești), 6 com. urb. și 149 com. rur. împărțite în 10 plăși. Capit. jud. este la Ploești, alte orașe sunt: Sinaia, Filipeștii de Târg, Urlați, Vălenii de Munte, Slănic și Câmpina. Alte centre: Bușteni, Predeal, stațiuni climaterice, Târgșorul Vechiu, fost oraș, Bucov, fosta capit. a desființatului jud. Săcuienii, Gherghița, fosta capit. a jud. Ilfov, etc. In jud. P. sunt câteva mănăstiri, dintre care mai însemnate sunt: Sinaia, Predeal, Cheia, etc.

Prahova, râu ce izvorăște din Carpați, din șeaua dela Predeal sub numele Prahovița. Primește pe stânga, la ieșirea din G. Azuga, râul Azuga (v. c.). Curge pe partea V. a județului Prahova. Are în parte o vale tectonică (Bușteni—Valea-Largă), având chei (Bușteni Valea Largă, Breaza, etc.). Valea veche este torențială și a format conul de dejecție ce are vârful la Bobolia și se întinde până în jud. Prahova. P. ocolește acest con pe la S. lui și se varsă în Ialomița în dreptul satului Dridu-Znagov. Afl.: Valea Urlătorilor, Valea Rea, Doftana, Teleajen, Cricov. Udă: Bușteni, Sinaia, Câmpina.

Praid (2619 loc.), com. rur. jud. Odorheiu, reședința pl. Praid. Judec. Odorheiu. Of. P. local și G. locală.

Praid (luptele dela —), localitate situată la izvoarele Târnavei Mici în Transilvania, însemnată prin bătălia, care a avut loc la 16—20 Sept. 1916, pe un front de aproape 40 km. între Divizia 8-a rom. și armata austro-ungară, care pierde 7 ofițeri și 1000 soldați prizonieri. In plină luptă aici se oprește ofensiva românească a armatei de Nord în Ardeal, care primește ordinul de retragere după 28 zile de ofensivă.

Prajila (6404 loc.), com. rur. jud. Soroca, pl. Florești. Formată din satele: Gură-Căinari, Mihai-Bravul, Prajila, Putinești, Zarojeni. Primăria la Prajila. P. u. și G. Mărculești-Basarabia la 4 Km.

Pralea, Bătălia dela —, (12—18 Ianuarie 1917), numită după localitatea cu același nume din regiunea luptelor date, în M-ții Vrancei. S'a dat de trupele rom. de 3 Divizii, sub comanda gen. Grigorescu Eremia, în scop de a se îndrepta frontul român din regiunea Pralea și Zăbrăuți. Ofensiva română a câștigat teren împingând frontul cu 2—4 km.

Pralea Ioan, scriitor rom. (n. 1769 † 1847) de origine din Basarabia. A publicat la Brașov „Psaltirea în versuri alcătuită" (1827), scriere foarte greoaie, ironizată și de Gr. Alexandrescu în satira „Duhului meu" (: Și de vrei să faci versuri, ia pildă dela P.). A încercat să compună cu ajutorul cifrelor un alfabet universal.

Praporgescu David, general rom. La intrarea României în războiul cel mare din 1916, comandă divizia XX. După bătălia dela Sibiu este trimis cu un detașament

ca să restabilească situația grupului generalului Popovici în defileul Oltului. Dând dovadă de multă pricepe și energie, i se încredințează comanda corpului I de armată. După stabilirea frontului, pe când inspecta lucrările de apărare dela Coți, pe frontieră, în munții Făgărașului, la 30 Sept. 1916, moare, lovit de o schijă de obuz.

Pravaz Charles Gabriel, *medic franc.* (n. 1791—1853), inventatorul siringei cu ac găurit, numită siringa P. cu care se pot face injecții sub piele.

Pravila, colecție de canoane și legi *bisericești* orientale. P. se împarte în 2 părți: 1. Indreptarea legii, compilată de grecul Manoil Malaxe la 1861 din operele canonniștilor Fotie, Zonara, Balsamon și Blastare. 2. Nomocanonul lui Alexiu Aristen, cu canoanele sinoadelor ecumenice și particulare. Cea dintâiu P. românească a apărut pe timpul lui Vasile Lupu (1634—1654). Cu tot cuprinsul ei interesant P. nu are putere de lege în toate părțile sale, cuprinzând și legi abrogate și ieșite din uz. Cu toate acestea e un izvor bogat de drept bisericesc și civil.

Praxapostolul sau **Apostolul** este o carte bisericească în care găsim: „Faptele Apostolilor și Epistolele lor". Ele fac parte din Noul Testament.

Praxitcles, sculptor gr. din sec. al IV a. Chr. (ca. 385). Cea mai celebră lucrare (păstrată în original) e Hermes purtând în Brațe pe Dyonisos, găsită în 1877 (după indicațiile lui Pausanias, în templul Herei din Olympia. Ac, dovedește talent deosebit, căci P. a căutat să reprezinte în ea viața sufletească (element necunoscut în arta gr. până la el), ochiul confundat în orbită ca pt. reflexie, părul într'o desordine pitorească. Alte lucrări (numai în copie): Silen și Dionysos copil (Louvre), Zeus, Dyonisos, Apollon și Aphrodita (nud), cunoscută și admirată în antichitate în templul zeiței dela Knidos (un Cap la Vatican).

Prazemul, (min.), v. Cvarțul.

Precedență (lat.), caz anterior, care servește de măsură pentru cazurile viitoare de același fel. De ex. o judecată adusă într'un anumit caz poate să fie P. pentru un alt caz similar.

Precesiune, mișcarea axei unui corp în rotație, în jurul punctului de susținere.

Precipitat, în chimie substanța solidă care se depune în decursul unei reacțiuni chimice.

Precipitațiune atmosferică. Dacă temperatura aerului scade sub temperatura la care vaporii de apă existenți devin saturați, o parte a acestora se condensează și se depune sub formă de P., care poate fi: rouă, brumă, ceață, ploaie, grindină, zăpadă. Cantitatea de ploaie se măsoară cu Pluviometru (v. Ploaie).

Predeal (1218 loc.), com. rur. jud. Prahova, pl. Peleș. Formată din satele: Predeal, Predeal de Timiș. Primăria la Predeal. Mănăstire, medic, sanatoriu, infirmerie. Of. P. local. G. locală.

Predeal, (Bătălia dela—), localitate însemnată prin luptele ce-au avut loc între trupele române și trupele maghiare—germane, între 29 Sept.—22 Noemb. 1916. Episoadele principale ale acestei bătălii sunt lupta dela Predeal propriu zis, dela Clăbucet și pe Valea Prahovei. Scopul bătăliei a fost străpungerea frontului român după retragerea dela Brașov, străpungere ce nu s'a putut face. S'au distins regimentele 61 Infant. 5 Vlașca și Brigada 20 Infant.

Predeal, pas peste Carpații meridionali (munții Bârsei), pe șeaua formată pe de-o parte de Prahova, iar pe de alta de Timiș. Are 1005 m. altitudine. Prin el trece șoseaua națională București-Brașov, precum și calea ferată București—Teiuș. Panta de coborîre spre Brașov este mare, pe distanță de 25 km. pe C. F. se coboară peste 400 m.

Predeluș (1300 m.), pas ce leagă valea Prahovei cu Săcele și Brașov prin valea Doftanei (jud. Prahova).

Predescu-Rion Ion, medic rom. (n. 1883). Profesor de clinică oto-rino-laringologică la univ. din Cluj. A publicat lucrări importante din specialitatea sa.

Predestinațiune, doctrină teologică, în sensul căreia Dumnezeu a hotărît din eternitate soarta fiecărui om, predestinând (rânduind m. înainte) pe unii la fericire, iar pe alții la osândă și ne fericire. P. o găsim și în învățăturile Sf. Augustin, mai ales în scrierile acestuia împotriva Pelagianilor (v. c.). E/ baza sistemului religios al reformatorului Calvin și a Mohamedanismului. V. Fatalism.

Predica, discurs religios, lucrat după toate regulele oratoriei.

Predicat, 1. (logică), noțiunea care se raportează într'o judecată la noțiunea subiectului judecății. Simbolul: P. 2 (gram.), partea principală din propoziție care arată lucrarea subiectului. **P.-verbal**, exprimat printr'un verb, **P.-nominal**, exprimat printr'un verb plus un nume predicativ: substantiv, adjectiv, pronume, etc.

Prefectul (dr. administrativ) este capul administrației județene și reprezentantul puterii centrale (a guvernului) în întreg județul. El este controlat de Ministerul de interne și consiliul superior administrativ. P. își exercită atribuțiile direct, sau prin subprefect (v. c.), pretori (v. c.), polițai și notari, cari sunt datori să-i dea concursul, ajutându-l la executarea hotărîrilor consiliilor comunale și județene, precum și ale delegațiilor permanente. Prefectul e numit cu decret regal, prin ministrul de interne și e direct subordonat acestuia. El e șeful poliției în județ, președintele consiliului de prefectură (v. c.) și al delegației permanente județene (v. c.); poate participa la ședințele comisiunilor județene (speciale) pe care le poate chiar convoca, primește în numele guvernului jurământul de credință Regelui și Constituției, depus de Consilierii județeni și de ai comunelor nemunicipii. Reședința P.-lui e capit. jud.

Prefixe, particulele (părți de cuvânt), care se pun înaintea unui cuvânt pt. a-i schimba sensul: bat—răsbat, scoală—răscoală, etc.

Preformațiunea, formarea (existența) dinainte a părților unui organism, — dar cu dimensiuni reduse, în sămânță sau nuclu. Opus: Epigeneză (v. c.). Partizani ai teoriei P.-ei: Malpighi, Haller și Leibniz.

Pregnant (lat.), 1. foarte important, concludent, concis (vorbire p.-ă); 2. obligator s. necesar (judecată, raționament p.); 3. propriu s. verosimil (cuvânt, povestire, pictură p.-e).

Preistorie, știință, care se ocupă cu epoca de piatră, bronz și fier, din care nu ne-au rămas tradiții orale și dovezi scrise.

Prejmer (4239 loc.), com. rur. jud. Brașov, pl. Bârsa-de-Jos, judec. și trib. Brașov, pere. Feldioara, Of. P. T. T. G. locală.

Prel Karl du —, filos. pop. germ. (n. 1839 † 1899). A scris romane și studii filosofice: Die Philosophie der Mystik, Studien aus dem Gebiete der Geheimwissenschaften. Este ocultist și spiritist.

Premise (logică) lat. = judecățile ce stau înaintea concluziei. Judecățile unui Silogism din care tragem concluzia. **Premisa majoră**, conține termenul major și are ca predicat, predicatul concluziei; **Premisa minoră** conține terminul minor și are ca subiect subiectul concluziei. Dacă una din premise e particulară sau negativă, această însușire se extinde și asupra concluziei silogismului. v. S.

Premonstratensi, ordin călugăresc, numit o. de canonici și profesori, înființat în a. 1121 de Sf. Norbert, în Franța. La noi au avut un liceu în Oradea, care s'a desființat în 1923. P.-ii poartă vestmânt alb.

Preparandie, numele dat școalelor normale de învățători la Românii din Transilvania, înainte de răsboiu. In Transilvania și Ungaria funcționau P. românești la Sibiu, Blaj, Gherla, Caransebeș, Arad și Oradea-mare.

Preparate dietetice (med.), alimente anume pregătite ca să aibă o înaltă valoare nutritivă pe lângă o digestibilitate ușoară. Ele se administrează la bolnavi de stomac, la anemici, reconvalescenți, neurastenici. (Ex. Ovomalline).

Preposit, 1. Canonicul cel mai înalt în rang al unui capitlu.— 2. Superiorul unei mănăstiri sau unui ordin călugăresc.

Prepuțiu (anat.), îndoitura de piele, care acopere capul membrului viril.

Prerafaeliți, nume dat în a doua jum. a sec. al XIX pictorilor cari considerâ apogeul picturii în operele predecesorilor lui Raffael. Gruparea a fost alcătuită în 1848 (Preraphaelite Brotherhood), de Hunt, Rossetti și Millais (depărtat mai târziu), alăturându-se Burne-Jones și Watts. Doctrina lor estetică s'a mai numit și primitivism. A produs răsunet mai ales în Anglia: prin mișcarea împotriva moleșirii și banalității picturii engl. în sec. al XVIII și prin intelectualismul școalei lor; dispreț față de artă pt. artă, educarea poporului spre frumos, mișcarea maselor, etc. Mulți din ei au fost precursori ai plenerismului și pointismului. A fost sprijinită de esteticianul John Ruskin.

Preria, nume dat în U. S. A. unor vaste stepe ierboase, care se întind în bazinul superior al lui Mississipi și afl. săi. Regiune însemnată pentru creșterea vitelor.

Prerogativă, drept special, privilegiul regelui și al unor înalți demnitari.

Prerogativele regale (dr.). Din cauză că regele n'are alte puteri decât cele ce i se dau prin constituție, drepturile acordate lui sunt specificate în constituție amănunțit și au numele de P. r. Ele sunt: a) legislative (deschiderea și închiderea corpurilor legiuitoare, convocarea sesiunilor extraordinare, dizolvarea și prorogarea lor, inițiativa („regală") legilor, sancționarea și promulgarea lor); b) Executive (numirea și revocarea miniștrilor, numirea și confirmarea în funcțiunile publice, facerea regulamentelor, șefia armatei, conferirea gradelor militare, a decorațiilor, baterea monedelor, încheierea convențiilor); c) Judecătorești: Amnistia, grațiarea.

Presba sau **Prespa**, lac din penins. balcanică, împărțit între Grecia și Yugoslavia. Supraf. 198 kmp. la altit. 845 m., fără scurgere aparentă. Se crede că comunică prin canale subterane cu lac. Ohrida. In 1917, pe malurile lui au avut loc lupte aprige între armatele germano-bulgare și aliații.

Presbiopie (med.), un defect al vederii. Bolnavul vede bine numai când privește lucrurile îndepărtate.

Presbiteriani, numele colectiv al acelor protestanți englezi, scoțeni și americani, cari nu recunosc instituțiunea episcopatului, ei numai cea a preoției (presbiteriatului). Bisericele P.-e sunt guvernate de sinoade cu membri aleși din rândurile preoțimei și poporului. P.-ii din Scoția au purtat lupte grele cu regii Britaniei și cu biserica episcopală anglicană. In zilele noastre ei sunt desbinați în mai multe secte.

Presbiteriu (gr.), 1. Partea dintre altar și naos a bisericei, rezervată preoților și clericilor. In vechime se numia P. consiliul (senatul) alcătuit din preoți și diaconi, care ajuta pe episcop la guvernarea eparhiei. In bis. ortodoxă azi P.-ul se numește „consiliu eparchial". Iar în cea apuseană „capitlu" (v. c.).

Presbiție (med.), v. presbiopie.

Pressburg, v. Bratislava.

Presiunea luminii, presiunea exercitată de energia radiantă. Unii încearcă să explice formarea cometelor cu ajutorul P., ba chiar și originea vieții ar explica-o prin P. care împrăștie în univers anumite celule vii. In timpul din urmă P.-ei i se atribuie un rol important în dinamica internă a corpurilor cerești incandescente, cum este soarele.

Presiune atmosferică. Aerul ca și orice corp are greutate și deci exercită asupra oricărui corp o presiune ce se poate măsura cu barometrul (v. c.) P. este egală cu greutatea unei coloane de aer de 1 cm.^{2} secțiune și de înălțime până în straturile cele mai înalte ale atmosferei; la suprafața mării P. este de apr. 1,033 Kg. P. variază cu înălțimea la care o măsurăm și cu starea atmosferică. De obiceiu creșterea P. e împreunată cu timp frumos iar scăderea bruscă cu vânt, ploaie, etc.

Pressa (sociol.), este totalitatea publicaţiilor (cărţi, ziare, reviste, periodice, afişe, proiecţii, reclame, etc.), care au de scop informarea, conducerea şi controlul opiniei publice, în societate. Pentruca P. să-şi poată împlini această funcţiune socială importantă, devenind un adevărat organ de educaţie publică şi de control al vieţii sociale, trebuie să se găsească o modalitate, prin care ea însăşi să fie supusă controlului social, fără a i se restrânge drepturile, în cuprinsul funcţionării sale normale (v. libertatea presei, cf. opinia publică, civilizaţia, etc.).

Presse médicale, la — (Paris), revistă franc. de medicină generală, publicată de o seamă de profesori ai facult. de Med. din Paris. Înfiinţată în 1892. Apare săptămânal. Are şi colaboratori rom.

Prestabilit, ceea ce este hotărît mai dinainte. **Armonia p.-ă** (filos.) este la Leibniz orânduirea de către D-zeu a fenomenelor spre a se desfăşura într'o ordine perfectă. Datorită **A.-ei p.-e** fenomenele spirituale corespund celor corporale întocmai ca arătătoarele ceasornicelor care merg exact la fel (Leibniz).

Presto (ital.), termen muzical, însemnează: cât se poate de repede.

Prestol (slav), masa patruunghiulară din piatră aşezată în Altar, la care preotul săvârşeşte liturgia şi alte servicii divine.

Preţ, suma de bani care se plăteşte pentru o marfă oarecare. Preţul de obiceiu îl reglementează oferta şi cererea. Astfel se formează aşa numitul **P. de piaţă,** care cuprinde, pe lângă cheltuielile de producţie, şi venitul producătorului şi comerciantului. Mărfurile patentate sau prohibite de stat, ajung în comerţ cu preţul de monopol, care e mult mai ridicat decât cel natural. In situaţia economică deschilibrată, e necesar ca autorităţile să fixeze preţurile articolelor de prima necesitate. In acest caz e vorba de preţuri impuse. Preţurile sunt supuse unei schimbări continui. In acest caz produsele agricole pentru hrană faţă de cele industriale vor avea un preţ tot mai ridicat.

Pretor. Capul administrativ al plăşii. Este subordonat prefectului de judeţ.

Pretor, în Roma magistrat, care judeca. Era numit, la început, pe centurii, numai dintre patricieni. Pe lângă puterea juridică, cu timpul i s'a adăugat şi cea legislativă (când intra în funcţie, dădea edicte anunţând felul şi normele după care va judeca).

Pretor (milit.), organ al Minist. de războiu, care funcţionează numai în timp de mobilizare şi de războiu pe lângă marele comandamente, îndeplinind toate atribuţiunile de poliţie administrativă şi judiciară precum şi acele date lor ca instanţă judecătorească.

Pretoria, capit. districtului Transvaal în Africa de S. La 1356 m. altitudine. Populaţie albă (mai mult ca 15000 loc.) în majoritate Boeri (v. c.). Staţie importantă de C. F. în Sudul Africei.

Pretorienii, la Romani membrii corpului de gardă, organizat de împ. Augustus, compus din 8 cohorte, din care 2 erau în Roma, iar celelalte în provincii. Tiberius le uneşte şi formează un corp special cu centrul în Roma. O cohortă de P. avea 1000 de soldaţi, care se bucurau de mari privilegii. Au ajuns, în timpul decadenţii, să hotărască sau să impună pe împărat. Constantin cel Mare i-a desfiinţat.

Pretorio. 1. Cetate romană în Banat, în Plugova şi Domaşnia Cornea. Reşed. Cohortei a III dalmatice. — 2. Castru roman pe st. Oltului (jud. Argeş), azi satul Copăceni. Cunoscut şi sub numele Praetoria Augusta.

„Preussische Jahrbücher", rev. germ. lunară pentru politică, istorie şi lit., întemeiată în 1858. Apare la Berlin. Una din cele mai însemnate reviste germane.

Prevenit (dr. penal), se numeşte individul care, înfrângând legea penală, este supus unor măsuri asigurătoare, luate împotriva sa de autoritatea competentă.

Prevestire, cărţi de —, sunt cărţi poporane care satisfac o prea omenească pornire de a pătrunde tainele viitorului necunoscut. **C. d. p.** sunt originare dela Chaldeeni, au căpătat forma definitivă în Egipt, de unde au fost răspândite pretutindeni; dar mai cu seamă în Bizanţ, de unde apoi, prin mijlocirea Slavilor, ajung la noi. **C. d. p.** sunt manuscrise şi tipărituri din sec. al XVIII; şi tipărituri din sec. al XIX (cf. Astrologhie, Gromovnic, Trepetnic, Cărţi de vise, Coliadnic).

Prévost Marcel, romancier franc. (n. 1862). Fost inginer. A scris romane cu excelente analize de psihol. feministă: le Scorpion, la Confession d'un amant, Automme d'une femme, les Vierges Folles. Apoi: Lettres de femmes, Nouvelles lettres d. f., Dernières lettres d. f., Lettres à Françoise, în scopul educaţiei fetelor. Féminités, D'un poste de commandement, Mon cher Tommy; Teatru: les Demi-Vierges, La plus faible, etc., etc.

Prévost d'Exiles, l'abbé Antoine François, romancier franc. (n. 1697 † 1763). Este autor de romane lungi şi melodramatice: Mémoirs d'un homme de qualité, le Doyen de Killerine; o capodoperă psihologică: Manon Lescaut.

Prévost-Paradol Lucien-Anatole, literat şi publicist franc. (n. 1829 † 1870). Scrierile lui sunt: Études sur les moralistes français, în stil elegant, şi France nouvelle.

Prezan Constantin, general român (n. 1861). Un distins ofiţer de geniu. Ofiţer de stat major, este numit Adjutant regal. La declararea războiului român (1916),

având gradul de general de divizie, i se încredinţează comanda armatei a IV de Nord. A condus cu multă metodă şi competinţă ofensiva Română din Transilvania, 1916, precum şi întreaga rezistenţă pe graniţa de V. al Moldovei în luptele dela Oituz, Valea Uzului şi a Trotuşului. Mai târziu i se încredinţează comanda grupului armatelor de sud în timpul marelor bătălii dela Neajlov şi Argeş. După terminarea retragerii în Moldova este înaintat în gradul de general de corp de armată, dându-i-se şi şefia Marelui Stat Major General al armatei (1/II. 1917), în locul rămas vacant prin moartea generalului Zottu. In această calitate, a funcţionat până în 1920, organizând cu tenacitate refacerea armatei şi conducând cele mai strălucite operaţii ale trupelor refăcute: Mărăştii şi Mărăşeştii, din partea a 2-a a campaniei şi luptele dela Tisa, cu cucerirea Budapestei (1919). După părăsirea armatei (1920), pentru meritele sale, ţara l-a răsplătit, numindu-l cap al Regt. 25 Infanterie şi senator de drept.

Priamos, ultimul rege al Troiei, fiul lui Laodemon, tată a 50 de copii, din cari mai cunoscuţi: Paris, Hector, Helenos, Deiphobos, Cassandra, etc. A fost omorît de Neoptolemos. In Iliada sunt mişcătoare pasaje, când P. cerşeşte dela Achille cadavrul lui Hector.

Prian (med.), vitiligo, boală de piele caracterizată prin pete albe circumscrise, mărginite de o zonă mai închisă decât ţesutul din jur.

Priar, Aprilie în vechea nomenclatură românească a lunilor anului.

Pribram, oraş din Cehoslovacia (Bohemia), cu 12.000 loc. Mine de plumb argintifer, exploatate până la adâncime de 1070 m. în mina Birkenberg.

Prieopanul, culme a munţilor Dobrogei de V. Se întinde dealungul Dunării, dela Orliga (110 m.), până'n dreptul satului Greci, trecând prin satele Măcinului. Spre Dunăre abrupt, se lasă domol spre NE. Vrf. mai înalte: Piscu înalt şi ţuţuiat (456 m.) şi Sutuca (364 m.). Spre S. se continuă prin D. priapcea (402 m.) D. Daiaman Bair, D. Amzalâi, etc. Este cunoscut şi sub numele de Munţii Măcinului. Dealungul P.-lui sunt lacuri sărate, care seacă în timpul verei.

Prie Octavian, prof. la Acad. comerc. din Cluj şi scriitor rom. Unul din vechii colab. la „Luciafărul". A scris schiţe umoristice.

Priessnitz Vinzenz, hidroterapeut germ. (n. 1799 † 1851), a introdus o metodă de tratament cu apă rece, acceptată şi de medicina ştiinţifică. Compresa lui P., foarte mult întrebuinţată ca un uşor derivativ, se aplică astfel: o cârpă muiată în apă stătută se stoarce bine, se aplică pe locul bolnav, se acopere cu o cârpă groasă, ceva mai mare, uscată şi în jurul ei se înfăşoară un prosop mare. Rămâne pe corp 2—3 ore.

Priestley Jos., filos. engl. (n. 1733 † 1804). Unul din întemeietorii „Asociaţionismului" (v. c.) engl. împreună cu D. Hartley. Susţine materialismul şi teismul. A descoperit oxigenul (în 1772—74), fenomenul de respiraţie ale plantelor şi a preparat amoniacul (1774).

Prilep sau **Perlepe,** oraş din Yugoslavia cu 22.000 loc. Mare târg de cereale şi animale. In timpul războiului a fost când al Aliaţilor, când al Bulgarilor. In P. şi în jurul lui mulţi Aromâni.

Prima Ardeleană, societate anonimă de asigurări generale, cu sediul în Cluj. După bilanţul din Dec. 1928 are capital 10 milioane lei şi fond de rezerve tehnic: 94,892.003 lei; beneficiu pe 1928 are: 3,755.817 lei. Preşedintele consiliului de administraţie: Ion I. Lăpedatu, director general Ştefan Boer.

Primar (dr. administrativ), este capul comunii şi preşedintele consiliului comunal. Convoacă şi prezidează şedinţele cons. comunal, reprezintă comuna, numeşte în funcţiunile publice ale comunei, este „ofiţer al stării civile" (v. st. c.) (sarcină ce o poate delega), este reprezentantul statului pe lângă comună, fiind subordonat minist. de interne. Este ajutat la îndeplinirea funcţiunilor sale de „delegaţia permanentă", pe care o consultă la nevoie. Întocmeşte listele electorale, proectul de buget com., etc., împărţeşte membrilor delegaţiei permanente supravegherea diferitelor servicii. Execută hotărîrile cons. com., etc.

Primară (geol.), grupă sau eră geologică (v. Paleozoică).

Prima societate filarmonică la Bucureşti se înfiinţează la 1868. Dirijor Ed. Wachmann. Societatea a dăinuit cu o intensă activitate muzicală până la războiul pentru independenţă (1877). Dela această dată, lipsită de fonduri, o duce greu, până la 1880, când Wachmann acţionează energic, dând în fiecare primăvară 6 concerte simfonice, cu concursul celebrităţilor *mondiale*, ca *violinistul prof.* Auer dela Petrograd. Dela 1900, ministerul de instrucţie înfiinţează, prin fondurile sale bugetare un ansamblu instrumental cu numele de „Orchestra permanentă a ministerului de intsrucţie" sub conducerea dirijorului prof. violoncelist D. Dinicu, care o conduce până la 1916, dând aproximativ 15—20 concerte pe an. Dela 1919, această organizare, desfiinţată, se reconstituieşte în „Societate filarmonică" sub conducerea lui G. Georgescu, sub înaltul patronaj ai Regelui Ferdinand.

Primate (zool.), ord. al Mamiferelor, cu dentiţie completă; membrele anterioare şi posterioare cu 5 degete dintre care cel mare e opozabil. Degetele cu unghii. Ochii privesc lateral. Cuprind maimuţele. După unii autori şi prosimiile.

Primaticcio Francesco, pictor, sculptor şi arhitect ital. (n. 1504 † 1570), chemat în Franţa de Francisc I la castelul dela Fontainebleau, la a cărui decorare a contribuit mult prin fresce. Imitatorii lui şi ai altor pictori ital. din acel timp, au format şcoala de pictură dela Fontainebleau.

Primitivă. Arta —, v. Arta, Originea.

Primo de Rivera (n. 1871), militar, senator în 1917—1921, şeful juntei ofiţerilor, apoi general în Barcelona. In Sept. 1923 în fruntea revoluţiei militare, desfiinţează *guvernul parlamentar şi constitue* un guvern militar. După războiul din Marocco, în Oct. 1925 a primit dela regele distincţia de Ajdir. In 1925 Dec. preface *directoratul său militar în cabinet* ministerial în care pune şi 5 civili.

Primula (bot.), gen al Primulaceelor. Pr. auricularia, urechia ursului. Pr. officinalis. ciuboţica cucului.

Primy Prats (Don Juan conte de Reus, marchiz de Los Castillejos), general spaniol şi om de stat (n. 1814 † 1870. A luptat în Maroc şi în Mexic, unde s'a distins. A luat parte activă la revoluţia din 1868, susţinând suirea pe tronul Spaniei a Ducelui de Aosta. A fost ministru de războiu după revoluţie. A murit, ucis, la Madrid.

Princip Gavrilo (n. 1895 † 1918), asasinul moştenitorului de tron al Austro-Ungariei, Francisc Ferdinand şi a soţiei sale în Serajevo în 28 Iunie 1914. Condamnat la 20 ani muncă grea, a murit de oftică în Theresienstadt.

Principatele Unite, nume luat de România după unirea celor două ţări surori, Moldova şi Ţara Românească, şi a fost purtat dela 1859—1862, de când s'a numit Principatul României.

Principele-Carol (3913 loc.), com. suburbană a municipiului Bucureşti. Formată din satele: Costeasca, Crângaşi, Principele-Carol, Giuleşti-Ţigănia. Primăria în Principele-Carol. P. u. şi G. Bucureşti la 2 km.

Principele Eugen, v. Eugen de Savoia.

Principele Nicolae (3572 loc.), com. suburbană a municipiului Bucureşti. Formată din satele: Dobreşti şi Principele Nicolae. Primăria în Principele Nicolae. Medic. Şcoală de corecţie pentru fete în vechiul ospiciu central de nebuni. P. U. şi G. Bucureşti la 8 km.

Principesa-Maria (1042 loc.), com. rur. jud. Ialomiţa, pl. Urziceni. Formată din satele: Principesa Maria şi Cioara. Primăria în Principesa Maria. P. U. Bărcăneşti. G. Broşteni la 1 km.

Principiu (lat.), început, temeiu, origine, figurat: ipoteză. 2. (Metafizică): temeiul explicaţiei universului, esenţa lumii. 3. (Teor. cunoşt.): punct de vedere pentru priceperea şi aprecierea lucrurilor, criteriu. 4. (Etică): regulă supremă de acţiune (comportare), temeiul moralit. = principiul moral. **Petiţie de P.** = eroare de raţionament care constă în folosirea în demonstraţie a unui temeiu nedemonstrat.

Principiul Naţionalităţilor, în politică, se numeşte cu acest nume tendinţa născută în secol. al XIX, sub forma conştientă a *tendinţei N. de a se emancipa* de sub stăpâniri străine şi a deveni independente, conducându-se autonom. Ca urmare a acestei idei a luat un mare avânt în *revoluţiile din 1848, s'au* încheiat pe încetul state cu unitate naţională: Germania, Italia, etc. In 1848 revoluţiile din ţările rom. porniau dela acest principiu. Pe „Câmpia Libertăţii" (v. c.) din Blaj s'au adunat la 3/15 Maiu 1848 Românii ardeleni să protesteze contra încălcării de către Ung. a acestui principiu (v. Revol. dela 1848) şi atunci a isbucnit revoluţia lui Avram Iancu (v. c.). In 1881 ia naştere în Ardeal, pe baza aceluiaşi principiu, partidul naţional rom. In 1892 o delegaţie rom. se duce la Viena să înmâneze împăratului vestitul protest: „memorandul", plin de demnitate şi de revendicări dârze. Franz Josef nu primeşte delegaţia şi trimite protestul, nedeschis, guvernului din Budapesta, care-l înapoiază Dr.-ului I. Raţiu (v. c.), preşedintele delegaţiei şi dă în judecată întreaga delegaţie . . . pentru „trădare de patrie" (vezi Memorandul). — Procesul urmat trezeşte furtunos problema păstrării naţionalităţii rom. şi pe baza acestui principiu, devenit crez politic, Rom. din Ardeal şi cei din vechiul regat se pregătesc pentru o lungă luptă în vederea împlinirii *„idealului naţional"* şi a *înfăptuirii* independenţii naţionale. Acesta a fost crezul tuturor generaţiilor de acum şi până ce visul a luat chipul realităţii (v. Liga culturală, Semănătorul, Războiul de întregire). Acelaşi principiu a fost la baza proclamării celor 14 puncte ale preşedintelui Wilson, în care se afirma dreptul de liberă autodeterminare al naţionalităţilor. Realizarea P. N. în faptele care au terminat războiul mondial au făcut ca Europa să ia o înfăţişare cu totul nouă, a dus la independenţa Poloniei, Cehoslovaciei, la retrocedarea Alsaciei şi Lorenei, la întregirea Jugoslaviei şi a României, la desmembrarea Austro-Ungariei, etc (v. Războiul mondial).

Prinkipos (Insulele —), arhip. din Marea Marmara *cu 10.000* loc. Cea mai însemnată e Prinkipo. Excursioniştii, cari merg la Constantinopol, vizitează şi I. P.

Prisăcani sau **Tulghes**, trecătoare în Carpaţii Moldovei, făcând legătura între Topliţa şi Piatra Neamţului, pe valea Bistricioarii şi a Bistriţei. Altit. medie 641 metri.

Priscianus, gramatic latin din sec. al VI d. Chr., autorul lucrării „Institutiones grammaticae", cea mai complectă gramat. din câte s'au păstrat.

Priscus (Rhetor), istoric gr. din sec. al V d. Chr., trimisul împ. Theodosius al II la curtea lui Attila în 448. A scris, în 8 vol. *istoria imperiului bizantin*, povestindu-ne luptele lui Attila şi viaţa dela curtea lui. Trecând prin Banat pomeneşte despre o popul. deosebită de a Hunilor, şi oameni dela curte cari *vorbesc limba* „ausonică", deci romană, invocată de unii ca argument pt. continuitatea elementului roman

Prislop, pas în Carpaţii dintre Maramureş şi Bucovina.

Prislop, mănăstirea din satul Silvaşul de sus (jud. Hunedoara) înfiinţată pela 1400 de călugărul Nicodin din Ţara-Românească cu ajutorul lui Mircea cel Bătrân şi de sigur şi cu cel al unor boieri români din ţara Haţegului. Din darul Domniţei Zamfira, fica lui Moise din Ţara-Românească, P. a avut moşii însemnate în sec. al XVI. Aici e îngropată şi aceasta *ctitoră a 2-a Zamfira* (1580). Şcoală însemnată a fost la P. de unde au ieşit doi Mitropoliţi din Alba-Iulia: Ioan (1585) şi Teofil (1615). In secolul al XVI mănăstirea P. a *fost* reşedinţa unui *episcop* cu titlul „al Silvaşului", numire dată după sat. In sec. al XVIII mănăstirea, în urma luptelor religioase, a suferit mult, trecând încă de atunci în mâinile Românilor uniţi, cari o au şi astăzi, reparată.

Prismă (gr.), în optică orice corp transparent mărginit de două feţe neparalele. Un fascicol de raze solare luminoase trecând prin P. e deviat şi descompus în colorile spectrului solar (v. spectru).

Prisma lui Nicol este *o P.* din *spat* de Islanda, constând din două bucăţi lipite laolaltă cu o pătură de balsam de Canada. Ajungând la pătura de balsam *raza ordinară se reflectă total* (v. *Dubla refracţie*) astfel că din prismă iese numai raza extraordinară. P. N. este cel mai practic dispozitiv pentru a produce *lumină polarizată*, din care motiv e *f.* întrebuinţată pentru multe cercetări optice, îndeosebi în cazul cristalelor. P. N. a fost preparată mai întâiu de Nicol la 1828.

Prisrend sau **Prizren**, oraş din Jugoslavia cu 22.000 loc. Episcopat latin şi grec. Mulţi Aromâni în oraş şi împrejurimi.

Privilegiu. Nu există după Constituţia rom. nici un fel de P. Art. 10 din Constituţie spune că „toate privilegiile de orice natură, scutirile şi monopolurile de clasă sunt oprite pentru totdeauna în statul rom. Titlurile de nobleţe sunt şi rămân *neadmise în statul rom.*"

Probabilismul. 1. Teoria posibilităţii. 2. In teoria cunoştinţii părerea că cunoaşterea are numai o valoare probabilă (nu absolut sigură). Probabilişti: Scepticii academici (v. Academie), Cicero, etc.

Probabilitate, în matematici se numeşte P. unui eveniment raportul între numărul cazurilor, cari sunt favorabile realizării acelui fenomen şi între numărul total al cazurilor posibile, toate cazurile care se pot prezenta fiind presupuse egal posibile,

Problemă (gr.), chestiune, care îşi aşteaptă soluţia; întrebare, căreia trebuie să-i dăm răspuns conform adevărului şi dreptăţii. De ex.: P-a chiriilor, P. de matematică, P. literară, P. socială, P. economică, etc. Soluţionarea problemelor se face după regulele logicei şi ale ştiinţei.

Problematic, 1. Nesigur, nehotărît, îndoielnic, posibil. 2. (logică). Ex. Judecată p.-ă (v. Judecata).

Problema a trei corpuri, este studiul legilor mişcării a trei corpuri cereşti, care se atrag reciproc după legea lui Newton. Matematicienii s'au ocupat mult cu aceasta problemă după Newton, nu i-au dat însă până acum o soluţie complectă.

Proboscidee (zool.), ord. al mamiferelor. Animale foarte mari; degetele cu copite, concrescute, nasul transformat în trompă; o pereche dintre dinţii incisivi superiori, foarte lungi (v. Fildeş). Incisivii inferiori şi caninii lipsesc. Măsclele formate dn plăci mari transverse. Mamelele la piept. Pielea groasă cu foarte puţin păr. — Elefanţii.

Probus Marcus Aurelius, împărat roman dela 276—282, ajuns la tron cu ajutorul legiunilor. Sprijinitor al culturii viţei de vie, organizator sever, de aceea soldaţii l-au asasinat.

Proca, rege legendar al Albei, tatăl lui Amulius şi Numitor.

Proca G., medic român (n. 1867). Prof. de patologie generală la Univ. din Bucureşti, fost prof. de Igienă la Iaşi. Igienist şi patologist vestit, autor de lucrări de specialitate importante. S'a ocupat mai ales cu probleme de epidemologie şi cu tuberculoza. Ca literat, a scris sub pseudonimul O. Carp, colaborând cu poezii la rev. „Convorbiri literare", „Semănătorul" şi „Făt Frumos". A publicat vol. „Rândunel". Cele mai multe sunt *poezii filosofice*.

Procedură (drept). 1. a) Formele juridice necesare a se îndeplini în afacrile civile (v. c.), penale (v. c.), comerciale (v. c.) şi administrative. b) Totalitatea actelor făcute pentru a ajunge la soluţia unui proces. 2. P. penală (criminală) regulele cuprinse în codul de P. p., pentru urmărirea (v. c.) instrucţia, judecarea înculpatului şi executarea (aplanarea) pedepsei. 3. Procedură civilă, regulele ce se aplică, ca la 1. b), în procesele civile. La fel în celelalte proceduri (v. Cod.).

Procent sau **Procentum**, raportul la 100, se scrie %. v. Dobândă.

Proces (dr.), se numeşte orice afacere ce poate fi dusă în faţa tribunalului. Când interesele părţilor privesc dreptul civil P. este civil, când sunt de natură penală, avem un P. penal. Persoana care se plânge în contra altuia, cerându-şi dreptul se chiamă „reclamant", iar persoana contra căruia se face plângerea se chiamă „pârât" în dr. civil. Cel căzut sub o acţiune publică se numeşte „inculpat", „prevenit", „acuzat", „certat de judecată", „ricidivist", după vina ce o are (v. toate aceste c.-e). In dr. civil reclamantul şi pârâtul se numesc şi părţi (v. judecată, ministerul public, avocaţii, opoziţie şi apel, asistenţă judiciară).

Proclitic, cuvânt care, devenind aton, se alătură cuvântului următor, de ex.: pronumele personal „îmi" în propoziţiunea „mi-a dat".

Proconsul, la Romani, magistrat, care guverna o provincie, exercitând toate puterile unui consul, stăpânul absolut al provinciei. Era numit pe un an, dar cu drept de prelungire.

Procoplos, istoric gr. din sec. al V († ca. 562), secretar al generalului Belisar al împ. Iustinianus. A scris ist. domniei lui Iustinianus în 8 vol.; De aedificiis, 6 vol. şi o Istore secretă, plină de anecdote, utilizabilă numai cu multă precauţie.

Procoplu Ştefan, profesor de Electricitate generală la univ. din Iaşi.

Procopovici Alexe, prof. de limba şi literatura română la Univ. din Cernăuţi (n. 1884), membru corespondent al Academiei române (1919), preşedinte al Cercului do studii filologice din Cernăuţi şi director al „Revistei filologice". A fost

membru în Consiliul naţional al Bucovinei şi al Adunării Constituante (1918), director gen. al învăţământului secundar din Bucovina (1922). A scris lucrări importante în domeniul filologiei române. Introducerea în studiul literaturii vechi (1922), Despre nazalizare şi rotacism (1908), Din istoria raporturilor noastre interdialectice şi despre pronume, etc A editat, împreună cu S. Puşcariu „Cartea cu învăţătură" (1581) a lui Coresi. E un bun cunoscător al fonetiecei experimentale (Principiul sonorităţii în economia limbii, etc). Desvoltă o intensă, rodnică şi apreciată activitate în Bucovina.

Procura, împuternicirea cuiva de a semna şi a conduce afacerile unei firme comerciale în numele şi contul şefului firmei care i-a dat încredinţarea.

Procură (dr.), v. procurator.

Procurator (dr.), este persoana căreia i se dă dreptul de a face un act, înlocuind pe o altă persoană şi lucrând în numele acesteia (= mandatar). Drepturile P.-lui sunt limitate de mandatul său. De obiceiu P. este dată printr'un act autentic (v. c.) numit „procură".

Procurist (dr. comercial), persoana căreia i se dă împuternicirea în afaceri comerciale de a lucra în numele unei firme comerciale şi de a semna firma. Această împuternicire se dă prin procură.

Procuror (dr.), reprezentantul societăţii însărcinat să urmăriască delictele sau crimele, ca ofiter al poliţiei represive, spre deosebire de jandarmi, comisari, agenţi poliţieneşti, cari sunt ofiţeri ai poliţiei preventive. P-ul, anchetând faptul, trimite afacerea printr'un „rechizitor" judecătorului de instrucţie. P-ii sunt „membrii ai parchetului" (v. P.) sau reprezentanţi ai „ministerului public" (v. c.). Ei reprezintă societatea constituită şi veghează să se aplice legile şi deciziunile instanţelor judecătoreşti şi sunt agenţi auxiliari ai justiţiei. Ministerul de justiţie este şeful suprem al ministerului public. P. au diferite numiri după instanţa judecătorească de care depind.

Prodikos din Keos, un filos. sofist din amtea lui Sokrates. A scris şi a vorbit despre Sinonimie şi corectitudinea vorbirii, dar a devenit celebru cu conferenţele sale morale.

Pro domo (lat.: pentru casa sa proprie), în interesul propriu.

Prodrom (med.), starea de indispoziţie în care se află cineva la începutul unei boale.

Profan, lumesc, în opoziţie cu cea ce este bisericesc, ori, sacru. De ex. istoria P.-ă, în opoziţie cu cea sacră ori bisericească. Se mai numeşte P. şi cea ce este ordinar, de toate zilele.

Profesiune, 1. Ocupaţie. 2. (Psihol.). Psihol. experimentală a demonstrat existenţa mai mult sau mai puţin accentuată a tipurilor reprezentative (ideaţionale), de atenţie, de reacţiune, etc., la baza cărora găsim structuri dispoziţionale relativ stabile, care cu greu pot fi modificate. Omul nu poate deci învăţa orice şi la fel cu *ceilalţi oameni*, din *cauza* marilor diferenţe individuale. Acest lucru a fost verificat şi în privinţa P.-ilor, atât inferioare cât şi superioare. Rezultatul acesta a condus la o analiză psihol. a P.-lor cu mijloace psihol. speciale. S'au distins în această operaţie psihol. germanii Otto Lipmann (la P.-ile „mijlocii"), Martha Ulrich (la cele „superioare") şi K. Piorkowski (P.-i „calificate" şi „necalificate"), Münsterberg, etc. Analiza P.-lor ne pune la îndemână cunoaşterea dispoziţiilor necesare oamenilor cari pot îmbrăţişa aceste P.-i şi a felului în care ei vor trebui să-şi adapteze reacţiunile la munca P.-lor respective. S'a constatat că antrenamentul perfecţionează munca profesionistului bine dotat, diversificând-o m. mult şi dând rezultate neaşteptat mai bine decât atunci când se aplică la un profesionist neapt. Pe această analiză P.-ilor se bazează selecţia şi Orientarea profesională. Cf. Ruttmann, Berufswahl, Begabung und Arbeitsleistung, Lipmann, Wirtschaftspsychologie und psychol. Berufsberatung; Piorkowski, Psychol.-Methodologie der wirtschaftl. Berufseignung. **Orientarea** — (psihotehnică). Cercetările psihol. demonstrează că fiecare om este înzestrat ereditar cu o „echipare nativă" (v. c.) deosebită de a celorlalţi oameni şi că diferitele profesiuni pretind, fiecare, anumite aptitudini (v. c.), deosebite la alte profesiuni. **O. p.** are de scop armonizarea cerinţelor speciale fiecărei profesiuni cu aptitudinele individuale. Ea va face deci o selecţie a aptitudinilor profesionale la indivizi diferiţi şi, pe baza acestor aptitudini, îi va călăuzi (orienta) spre profesiunile corespunzătoare dotării lor. Exerciţiul şi antrenamentul fac ca indivizii astfel selecţionaţi să presteze o muncă superioară şi economică. Astfel O. p. este un factor esenţial pt. organizarea socială şi pt. selecţiunea valorilor umane, punând problema aşezării fiecărui om la locul său, pe baze precis ştiinţifice şi smulgând această selecţionare a „capitalului uman" din ghiarele politicianismului, a interventionalismului şi nepotismului. O. p. este o ramură a Psihotehnicei (v. c.), ea se bazează pe studiul ştiinţific al muncii şi al profesiunilor şi pe psihol. diferenţială, individuală şi colectivă. La noi în ţară, studiul O. p. este încă la început. El a fost iniţiat, din 1922 încă, la Institutul de Psihol. al univ. din Cluj (v. F. Ştefănescu Goangă, „Selecţia capacităţilor şi O. P.", Edm. Claparède, L'Orientation professionelle).

Profeţi (prooroci), interpretatorii voinţei divine la Elini, Egipteni şi Evrei. In general, Evreii numiau P.-i pe autorii cărţilor Vechiului Testament, începând cu

Moisi, iar mai târziu numele de P. s'a dat unor bărbaţi sfinţi, cari aveau şi darul de a spune cele viitoare.

Profil, aspectul unei persoane, lucruri privite dintr'o parte (latură). În arhit. desemnul, care reprezintă edificiul într'o secţiune verticală. Arta egipteană reprezentat totul privit numai în profil.

Profil, reprezentarea unei forme de teren printr'un plan perpendicular pe planul orizontului. Pot fi P.-e longitudinale şi transversale după cum se fac în lungul sau de-a curmezişul formei.

Profilaxie (med.), meşteşugul de a preîntâmpina producerea unei boale, de a păzi de acea boală pe individ sau societatea.

Prognostic (med.), prognoză, cunoaşterea şi prevederea modului în care se va termina o boală.

Progresie, P. aritmetică este o succesiune de numere astfel încât diferenţa între doi termeni consecutivi este aceeaşi; P. geometrică este o succesiune de numere astfel încât raportul a doi termeni consecutivi este acelaşi pentru toţi termenii.

Progresiv, gradat, treptat, care înaintează câte puţin. **Impozit progresiv pe venit** = darea care se pune după venit, crescând odată cu acesta.

Progrés médical, le — (Paris), revistă franc. de medicină generală. Fondată în 1873. Apare săptămânal.

„Progresul", numele mai multor publicaţiuni periodice româneşti, apărute la Iaşi (1860—1861), Sibiu (1866), Bârlad (1883—1885), Oraviţa (1907). „P. medical român", revistă de medicină şi farmacie, Bucureşti (1879—1886).

Progresul (sociol.), adaptarea cât mai deplină la cerinţele existenţii vieţii şi o îmbunătăţire prin civilizaţie a condiţiilor vieţii omeneşti. P. implică evoluţia şi arată o mergere înainte (propăşire), în vederea unei ţinte bine lămurite. În morală această „avansare" a spiritului către scopurile supreme ale vieţii omeneşti — binele, adevărul, frumosul, dreptatea, etc, — este întemeiată pe formarea personalităţilor perfecte — individuale sau naţionale — şi pe asimilarea culturii şi creaţia de valori culturale nouă. — P. nu trebuie confundat cu Evoluţia (v. c. civilizaţie).

Prohaska Ottokar, episcop la Székesfehérvár din 1905 (n. 1858 † 1927), fost prof. la teolgia din Esztergom, prof. la univ. din Budapesta, mare orator bisericesc, partizan al modernismului. Lucrări apologetice: D-zeu şi lumea, Pământ şi cer, Catolicismul modern (pusă la index de Papa), etc.

Proiecţiuni geografice. Pământul având o formă ne desfăşurabilă, s'au imaginat alte suprafeţe desfăşurabile auxiliare, care să-l înfăşoare. Pe aceasta se proiectează *diferitele locuri de pământ şi, în urmă*, desfăşurându-le avem harta. **Pr.**-ile pot fi: conice, cilindrice, ortografice, stereografice. Pe lângă acestea sunt şi desfăşurări convenţionale, în care se consideră o reţea de paralele şi meridiane trase după anumite legi matematice şi cu ajutorul acesteia se fixează locurile de pe pământ cu ajutorul coordonatelor geografice sau carteziene. Fixarea Pr.-ii conice este atribuită lui Ptolemeu. Suprafaţa auxiliară este un con având axa lui coincizând cu axa polilor pământeşti. Vrf. lui este în afară de polii pământ. Dealungul paralelului de tangenţă, supraf. se reprez. cu exactitate. Depărtându-ne de el, vom avea erori. Pr. conică are multe modificări. Chiar a lui Bonne este o modificare în aşa fel că ajunge o reprezentare convenţională. Dacă supraf. auxiliară este un cilindru, avem de a face cu o P.-e cilindrică. Sunt două: a lui Mercator cu axa cilindrului conciând cu axa polilor, ecvatorul fiind linia de tangenţă. A doua este a lui Cassini, linia de tang. fiind un meridian (mijlociu al ţării), iar axa fiind perpendiculară pe planul meridianului. Acest fel de hartă convine ţărilor îndreptate dela N. la S. Deformările în P.-ile cilindrice se prezintă cu cât ne îndepărtăm de *linia de contact*. Când se consideră planul unui meridian şi pe acesta se proiectează petele unei emisfere cu ajutorul perpendicularelor coborîte pe plan, avem P.-ea ortografică, atribuită lui Hipparc (130 a. Chr.). Când pl. ales pentru proectare este pl. acvatorului, avem P. stereografică. Proectarea se face unind polul emisferii contrare cu diferitele pcte, şi pctele intersecţie ale acestora drepte cu pl. ecvatorului sunt proecţiile petelor de pe glob. În cazul P. ortografice, regiunile din jurul polului meridian ales sunt reprezentate în raportul adevărat, iar cele de pe marginile sunt micşorate. În cazul celei stereografice, cele din jurul polului sunt reduse la $^1/_2$, iar cele de pe margine păstrează raportul. V. Reprezentări.

Prokrustes, în mitol. gr. un bandit din Attica, care, după-ce jăfuia pe călători, îi întindea, dacă erau prea mici, sau îi ciuntea dacă erau prea înalţi pe un pat de fier. A fost omorît de Theseu. La ac. se fac şi aluzii literare.

Prolegomena, (gr.), observaţii premergătoare, introducere. Kant a scris: „Prolegomene la metafizică" (trad. rom. Antoniade, ed. „Cultura naţională").

Proletari, săracii din imperiul roman, scutiţi de impozite şi servicii militare, cari contribuiau la susţinerea statului numai prin urmaşii lor (proles). Azi *prin P. se înţeleg acei cari trăiesc numai* din munca lor, adică clasa muncitorilor.

Prolog (gr.). 1. O parte dela începutul pieselor de teatru (antice), în care se făcea expunerea subiectului acţiunii. — 2. Introducere. Cuvânt înainte.

Promelheos, în mitol. gr. cel mai distins titan, fiul lui Iapetos şi Klymene, creatorul omului din pământ şi aducerea lui la viaţă cu focul furat dela zei, din cer, fiind astfel iniţiatorul primei civilizaţii pe pământ. Zeus, supărat pe el, l-a înlănţuit de o stâncă din Caucaz, unde venia vulturul în fiecare zi să-i mănânce ficatul, care creştea din nou în cursul nopţii. Hercules omoară vulturul, împacă pe P. cu Zeus, iar ac. îl face consilier al Zeilor.

Promulgarea legilor (dr.) este ordinul dat de rege către ţară şi autorităţi de a se supune unei legi nouă sancţionată şi de a o executa.

Pronunciamento (span.), manifest prin care poporul e chemat la răscoală împotriva guvernului.

Pronunciamentul dela Blaj, protestul solemn al fruntaşilor români ardeleni întruniţi în 1868 la Blaj, contra unirii Ardealului cu Ungaria. Pentru acest P., fruntaşilor li s'au făcut procese, cari, toate au fost suspendate prin hotărîrea regală în 1869.

Propanona (chim.), v. Acetona.

Proparoxiton. In gramatica greacă cuvântul, care are un accent pe silaba antepenultimă.

„Propăşirea", rev. lit. din Moldova întemeiată de M. Kogălniceanu (1844) la Iaşi, cu titlul compl. „P., foae ştiinţifică şi literară". A avut colaboratori pe I. Ghica, V. Alecsandri şi C. Negruzzi. Aici a publicat, printre altele, I. Ghica ms.-ul puterii armate la rom. de Bălcescu. Cenzura rusească găsind titlul revoluţionar, a şters cuvântul „P" şi rev. a apărut cu locul gol în loc de titlu şi cu subtitlul „F. şt. şi lit."

Properispomen. In gramatica gr. cuvântul, care are un accent circumflex pe silaba penultimă.

Propertius Sextus, scriitor lat. (n. 49 a. Chr. † 16 a. Chr.). A scris elegii erotice celebre (14 cărţi). Cele mai multe cântă pe iubita sa Cynthia.

Propilee (Propylaia), poartă monumentală, vestibulul unui templu sau palat, sau edificiul cu mai multe intrări împodobite cu coloane, care formează totuşi intrarea principală. Cele mai celebre P. sunt ale Akropolei din Athena, construite dela 437—433 a. Chr. Au suferit mult din pricina neştiinţii cuceritorilor Athenei.

Proporţie, în matematici se numeşte P. egalitatea a două rapoarte; de exemplu: a : b = c : d.

Propoziţie. 1. Propunere, plan. 2. (gram.) Gândire exprimată despre un lucru sau despre o fiinţă sau, mai exact, exprimarea unei judecăţi simple prin vorbire. Fiecare P. gram. are cel puţin un subiect şi un predicat (= P. simplă). Când P. are şi alte părţi „secundare" (complemente, atribute) este o P. desvoltată. Când P. întretaie cursul altei P. din frază (v. c.) se chiamă P. incidentă (e totdeauna despărţită prin virgule de restul frazei). Nr. P.-lor frazei îl arată verbele predicative (v. verb). P. *principală* e P. care are singură, înţeles deplin. P. secundară = P. care în tregeşte principala şi atârnă de aceasta. P. secundare când lămuresc acţiunea verbului din P. principale sunt „completive": 1. directe, 2. indirecte şi 3. circumstanţiale. Aceasta fost împărţirea P.-lor după rolul lor gramatical. După înţeles P.-le sunt: a) „afirmative", când arată că ceva există, b) „negative", contrare celor afirmative, c) „exclamative", când arată o mirare (strigare), d) „interogative", când exprimă o întrebare, e) „imperative" când exprimă o poruncă (dorinţă), etc., (v. eliptică, v. fraza).

Proprietate, dr. de —, (dr.), dreptul de a folosi lucrurile şi a dispune de ele în limitele îngăduite de lege, adică de a le transforma, consuma, distruge sau înstrăina în marginile legii. Înainte vreme **dr. de P.** era absolut. Constituţia din 1923 spune la art. 17 că P.-a este numai garantată (v. expropierea, proprietatea rurală, subsolul).

Proprietatea rurală a imobilelor (dr.) este rezervată de art. 18 Const. 1923 numai Românilor şi celor naturalizaţi români, în România. Străinii vor avea dreptul numai la valoarea imobilelor rurale.

Propulsor, mecanismul care dă o mişcare de propulsiune, este un şurub cu două sau trei gheventuri cu diametru mare, care învârtindu-se repede în apă, montat la partea dindărăt a unui vas plutitor, dă loc la o pulsaţie, împingând acel vas înainte. Acest sistem fiind vechiu s'a înlocuit în timpul din urmă prin elicea metalică cu 3—4 aripi, înlocuind şi sistemul roţilor laterale cu zbaturi.

Prorogare (dr. constituţional): act al puterii executive, prin care se suspendă şedinţele parlamentului şi se hotăreşte continuarea lor pentru o dată ulterioară.

Art. 90 Constituția rom.: Regele poate amâna Adunările, dar cel mult pe timp de o lună. El nu poate s'o reînoiască în aceeași sesiune fără consimțământul Adunărilor.

Proscenium, în teatrul gr. și roman acea parte a scenei unde jucau artiștii, azi: avanscenă.

Proscripțiile, în antichitate condamnarea la moarte fără judecată, mai ales a adversarilor politici. In Grecia P. era în legătură cu pierderea averii și a vieții dacă persoana condamnată nu se exila (v. Exil). In Roma cel proscris era scos de sub scutul legilor și putea fi omorît de oricine (pe timpul lui Marius, Sulla, Antonius, etc.), putând să ajungă în posesia averii lui. P. a existat și în evul mediu, v. Dragonade, Noaptea Sf. Bartolomeu, etc.

Proserpina, la Romani zeița agriculturii, regina Infernului, soția lui Pluto, fica lui Jupiter cu Ceres (v. Persephone).

Prosilogism, v. Silogism.

Prostată (anat.), glanda care se află sub gâtul băsicii udului la rădăcina membrului bărbătesc.

Prostatită (med.), inflamația prostatei.

Prostituția, comerțul pe care femeia îl face cu trupul său. P. este foarte veche, a existat chiar și în primele timpuri istorice. In evul mediu a luat o întindere periculoasă mai ales în Europa centrală și occidentală, având drept urmare răspândirea în formă epidemică a sifilisului și a altor boale venerice. Proportii uriașe a luat P. începând cu sec. al XIX, când femeia a intrat în viața industrială. Pravilele românești tipărite în secolul al XVII amintesc și P., ceeace dovedește că s'a încuibat și în Principatele române. La începutul secol. al XVIII, în mahalalele Bucureștilor se aflau cârciume subterane, care serviau și ca localuri de P. Domnitorii Moruzi în 1793, A. Ipsilanti în 1797 și Caragea în 1812 au interzis P. în cârciume. Incercările de desființare a P.-ei n'au dat rezultatele așteptate, deaceea, s'a recurs la reglementarea și privegherea ei sanitară. Imbolnăvirile venerice însă n'au dispărut din cauza că înafară de P. declarată — mai există și cea clandestină, care nu se poate stârpi. P. se practică sau în case publice sau la locuința femeii prostituate. Cauzele P.-ei sunt: mizeria socială și degenerarea spirituală. Comerțul de fete, numit și comerț de carne vie, împotriva căruia s'a pornit cea mai înverșunată luptă, e direct în serviciul P.-ei. Cercetările psihol. arată că majoritatea prostituatelor sunt cu inteligență foarte scăzută și lipsite de sensibilitate morală.

Protagonist (gr.), anteluptător, primul actor în vechea dramă grecească.

Protagoras din Abdera, filos hellen (n ca. 480 † ca. 410 a. Chr.). A fugit din Athena, fiind acuzat de ateism pentru că o lucrare a lui începea cu cuvintele: — „Nu știu dacă zeii există sau ba!" S'a înecat în mare fugând în Sicilia. P. e cel mai însemnat dintre sofiști. Susține că „omul e măsura tuturor lucrurilor" a celor existente pentru că sunt și a celor neexistente pentrucă nu sunt. Nu admite existența adevărurilor general-valabile (relativism), cunoștințele fiind rezultatul felului cum „lucrurile" apar omului. Ori ce afirmare poate fi susținută tot atât de bine ca și contrarul ei. Este un precursor al pragmatismului.

Protargol (med.), *argint proteinic*. Ad stringent și desinfectant. Se folosește mai ales la boalele tractului urogenital și ale ochilor. Ca profilaxie împotriva blenoragiei se pică după contactul sexual 3 picături de soluție gliccrinoasă de P. 10% în uretră.

Protază, v. Apodoză.

Protecțiunea animală, este ocrotirea animalelor utile și inofensive contra chinuirii și a distrugerii lor, asigurată prin organizații de stat sau sociale în țările civilizate.

Proteidee (zool.), fam. a Urodelelor, cu branchii persistente. Proteus anguincus, cu ochii acoperiți de piele, trăește în apa unor cavernc din Carso.

Proteine (chim.), sau albumine și gelatine, sunt substanțe — compuse din carbon, hidrogen, oxigen și azot, conținând încă sulf și fosfor — indispensabile pentru existența ființelor viețuitoare (ex. albușul de ou, sângele, carnea, cașul, urda). Prin fierbere cu acizi sau baze diluate, se transformă în peptone — substanțe ușor digerabile și solubile în apă, iar acestea se descompun în substanțe și mai simple — numite aminoacizi. Prin încălzire sau sub influența unor substanțe alcool, sublimat corosiv), — se încheagă — coagulează. P. sunt produse de către plante — din care le iau animalele — asimilându-le prin fenomenul de digestie. — Se clasifică în: I. Albumine (ex. urda, albumina de sânge, albușul de ou, albumina din plante). II. Fibrine (ex. f. din mușchi și sânge, f. vegetală). III. Caseine (ex. caseina din lapte, c. din plante, numită legumină — *din mazăre, fasole, linte, etc.*). IV. Gelatine — nu conțin sulf — provenind prin fierbere din transformarea albuminei din oase numită oseină sau collagen. G. este o substanță incoloră — transparentă, fără gust și miros, solubilă în apă caldă, prin răcire producând pîftia.

Protesilas, rege al Thesalilor; a participat la răsb. troian, fiind primul dintre Grecii morți în ac. răsb. A fost omorît de Hector s. Aeneas, fii lui Priamos.

Protest (dr. comercial), este actul făcut de portărel după cererea posesorului cambiei, prin care se constată sau refuzul de a primi o cambie de către persoana asupra căreia ea este trasă, sau refuzul de plată la scadență a oricărui fel de efect comercial negociabil pe cale de gir. Asistența de martori nu e necesară pentru protestarea acestor efecte.

Protestantism, numele colectiv al bisericilor, care dela Luther (v. c.), încoace, s'au despărțit de biserica rom. cat. Acest nume l-au primit după protestul ce ei l-au înaintat, în 1529, împotriva hotărîrilor dietei din Speier. Există protestanți luterani (v. c.), calvini (v. c.), unitariani, apoi, anglicani (v. c.), puritani scoțiem, etc. Organizația celor mai multe biserici protestante e episcopală, dar, pe baze democratice. Credincioșii P.-i au aceleași drepturi, ca și preoții. In România, avem protestanți lutherani, calvini și unitariani, apoi, diferite secte mai nouă, ca pocăiți, baptiști, etc.

Protetic (fonem) adăogat la un cuvânt prin proteză (v. c.). Vocala „i" din cuvântul „îmi" este un „i" protetic.

Proteus, în mitol. gr. o divinitate marină, fiul lui Poseidon, ale cărui turme le păștea (focele, cânii de mare), având darul profeției. Pt. ca să scape de cei ce-l asaltau cu întrebările, avea darul de a se preface în alte ființe.

Proteză (fon.), adăugarea unui fonem neorganic la începutul unui cuvânt, de ex.: vocala „i" la forma atonă a pronumelor personale „îmi, îți, își".

Proteză (med.), înlocuirea unui organ pierdut printr'un aparat făcut anume. Ex. Pr. dentară = dinți falși.

Protici Petru, medic bulgar, fost prof. la Fac. de Med. din București. Mai târziu a trecut în Bulgaria, unde a organizat serviciul sanitar.

Protocol, v. registru, condică, proces verbal.

Protoistorie, epoca dintre perioada preistorică și cea istorică din desvoltarea umanității, adică aceea dintre cea cunoscută numai pe baza cercetărilor arheologice (preistoria) și cea cunoscută din izvoare contimporane evenimentelor. Ex. expediția Argonauților, Răsb. troian, etc.

Proton pseudos (logică), eroare fundamentală: *presupunere falsă*.

Protopărinți, strămoșii neamului omenesc, cari, după „Cartea Facerii", (cartea I a Pentateuhului) s'au numit Adam și Eva.

Protoplasma (biol.), substanțele organice care compun celula. Din punct de vedere chimic substanțele P. sunt foarte variate. Predomină însă albuminele. P. este purtătorul fenomenelor vitale.

Protopop, demnitate bisericească, învestită de obiceiu cu jurisdicțiune asupra unui teritoriu numit protopopiat, ori district protopopesc. In România veche P.-ul se numește Protoiereu și are jurisdicțiune asupra unui întreg județ. Câte un P. au și cele 2 capitale: București și Iași. In biserica apuseană P.-ii se numesc și Arhidiaconi, Decani, Arhipresbiteri. Semnul distinctiv roșu al P.-lor e brâul roșu, iar în România veche și potcap roșu.

Protopopescu Dragoș, prof. de limba și lit. engleză la univ. din Cernăuți, scriitor rom. (n. 1893). A scris: Poemele restriștei, Zvon de pretutindeni, poezii, Stilul lui Dimitrie Cantemir, Studii engleze: John Dryden, Valoarea latină a culturii engleze, Unknown Congreve, Caracterul de rasă al lit. engleze, Pagini engleze. A colaborat cu articole și poezii la „Viața nouă", „Viața rom.", Ideea europeană", „Cugetul românesc", „Sburătorul", etc.

Protopopescu Pache Emanoil (n. 1845 † 1893), Studii la Paris; avocat; membru al partidului conservator; primar al Bucureștilor (1888—91), s'a distins printr'o intensă și rodnică activitate pentru modernizarea capitalei. Recunoștința publică i-a ridicat o statue în București pentru meritele sale.

Prototip (grec.), fig. model, ideal; tipul cel dintâiu, formă primitivă.

Protozoare (zool.), animalele unicelulare de obiceiu microscopice, care se înmulțesc prin diviziune, înmugurire sau prin spori. Se împart în: Sarcodine, Flagelate, Infuzorii, Sporozoari. Trăiesc în apă, în pământ umed sau ca paraziți. Multe sunt patogene.

Protuberanță (lat.), erupțiuni uriașe, de multe ori de mai multe sute de mii de km. la suprafața soarelui, care se pot observa cu ocazia eclipselor solare. Analiza spectrală ne arată, că P. sunt flacări de hidrogen și calciu.

Protul Gavriil, archimandrit la Sfântul Munte, a scris „Viața și minunile patriarhului Nifon", intercalând unele fapte petrecute în Muntenia.

Proudhon Pierre Joseph, scriitor anarhist franc. (n. 1809 † 1865). Fost deputat în 1848. Arestat de câteva ori pentru delicte de presă. Sunt celebre cuvintele sale: „proprietatea este un furt". A creat ideea modernă de sociol. când a spus că forța colectivă nu se reduce la suma forțelor individuale (Bouglé). Ca socialist a căutat să concilieze ordinea și anarhia, susține proprietatea colectivă și că munca

trebuie retribuită după durată şi nu după calitate. Militează pt. susţinerea mutuală a lucrătorilor.

Proustita, (min.), sulfură de arsen şi de argint cu un conţinut de 65,4% argint, de coloare roşie-carmin-cochcniiă. Este un minereu preţios de argint. (Joachimsthal, Saxonia, Peru, Mexic).

Proust Marcel, romancier franc. (n. 1871 † 1922). Excelează în scrieri de auto analiză şi de concepţie, multe dintrânsele cuprinzând însemnări autobiografice, fino observaţii psihologice. In „Du Coté de chez Swann" şi în monumentala „A la Rechesche du temps perdu", P. urmăreşte reînvierea vieţii cu ajutorul memoriei. Convins că „numai metafera poate da stilului un fel de eternitate", utilizează metafora şi el, cu măestrie. A l'ombre des jeunes filles en fleurs, Sodome et Gomorrhe, Côté de Guermantes, etc.

Provence, veche prov. în Franţa, cu capit. Aix. Astăzi formează depart. haute et basse P. Clima uscată. Măslini, portocalii, vii, unt de lemn, migdali, lămâi.

Provensală, Limba —, se numeşte cea vorbită în Sudul Franţei, cunoscută de timpuriu sub diferite nume: limbă romană, limusină, l. d'oc şi provensală, dela Provinciales, nume dat celor din sud spre a-i deosebi de Francigenae, cei din N. S'a format, probabil, prin sec. al XI, fără să se poată preciza regiunea (Galia Narboneză, regiunea Poitou, Limousin). S'a răspândit repede în tot Sudul (afară de Gascogne), având m. multe dialecte. Pr. clasică a avut gramtici din sec. al XIII şi o bogată literatură (v. c.). Declinul ei începe cu 1213 (victoria dela Muret, în răsb. cu Albigensi, câştigată de Simon al IV, contele de Monfort), iar din sec. al al XIV cu infl. francezei, devenită limbă oficială. Câteva dialecte: auvergnat, limousin, languedocien, provençal propriu zis, dauphinois. Subd. **franco-provensală**, limba formată în bazinul de mijloc al Rhonului (regiunea Lyonului, Savoie, Elveţia romană). V. şi Catalan. — Literatura. E veche lit. din S. Franţei, începe cu scrieri religioase (sec. al X—XI). Mulţi trubaduri cultivă poezia de curte, care dispare cu civilizaţia sec. al XII. In lit. P. s'a desvoltat o bogată poezie lirică, imitată de multe lit. europene. Reînvierea lit. *în langue d'oc* are loc (sec. al XIX) în Mistral şi în felibrii (v. Félibrige, cf. Mistral).

Proză, 1. Tot ce nu este scris în versuri. Producţie literară ce se adresează m. ales înţelegerii şi nu sentimentului s. imaginaţiei. Opus: Poezie.

Prozopopeea, figură de stil, v. Personificarea.

Prud'hon Pierre, unul dintre cei mai originali pictori franc. (n. 1758 † 1823). A studiat pe Leonardo şi Correggio, preferându-i faţă de Raffael. Colorist şi desemnator de seamă, clasic prin alegerea subiectelor şi prin clar-obscurul pânzelor sale. Lucrări: Răpirea zeiţei Psyche (Louvre), Dreptatea şi răsbunarea divină, persecutând crima (Louvre), Intâlnirea lui Napoleon cu împ. Francisc, Impărăteasa Josephine, M-me Copia, etc.

Prunella (bot.), sau Brunella, gen de plante erbacee din fam. Labiatelor, ale cărui specii (3) cresc în regiunile temperate, la noi fiind comună prin păduri, fânaţuri şi păşuni, specia numită Sopârlaiţă, — busuioc roşu (B. vulgaris) odinioară întrebuinţată în medicină, unele specii (B. grandi flora, P. alba), fiind susceptibile de a fi cultivate ca plante decorative.

Prunus (bot.), gen al Amygdalaceelor. Pr. amygdalus, Migdalul; Pr. cerasifera, Cireşul, originar din Orient. Pr. cerasus, Vişinul. Pr. domestica, Prunul. Pr. persica, Persicul. Toate aceste specii se cultivă în multe varietăţi pentru fructele lor. Pr. spinosa, Porumbar, creşte sălbatic.

Prus Boleslaw, scriitor polonez, v. Glowacki.

Prusia, cel mai mare stat din Germania, miezul în jurul căruia s'a creiat imperiul German. Supraf. 255.708 kmp. cu 35,990.000 loc. După răsboiu teritoriul ei s'a micşorat simţitor prin luarea teritoriului Saar, Posnaniei, coridorului polonez şi părţii de S. a Sileziei. In schimb a anexat mici stătulete din Germania. Ex. fostul principat Waldeck. — Istorie. A fost ridicată la importanţă istorică încă pe timpul lui Carol al IV de famil. Hohenzollern din Suabia. Frideric al VI margraf de Nüremberg, câştigă şi electoratul de Brandenburg (1417), fondând o dinastie. In 1018 ducatul P. este moştenit de Ioan Sigismund, iar famil. Hohenzollern ajunge suverană pe un vast teritoriu, între Marea Baltică şi Vistula. P. ajunge sub vasalitatea Poloniei, de sub care scapă pe timpul lui Frideric Wilhelm (1640—88), care profită în *urma păcii vestfalice*, anexând însemnat teritoriu, organizează ţara, pregăteşte armata, primeşte pe refugiaţii reformaţi, în urma retragerii edictului de Nantes do Ludovic al XIV. Succesorul său, Frideric al III (1688—1713), este recunoscut, de dinastia Habsburg, rege al Prusiei (1701), încoronându-se în Königsberg, sub numele Frideric I. Frideric Wilhelm I (1713—1740), având de purtat multe răsb. a organizat excelent armata, mărind teritorul ţării prin pacea dela Utrecht. Succesorul, Frideric al II cel Mare (1740—86) s'a remarcat în răsb. de succesiune la tronul Austrei, împotrivindu-se eroic, în cel de şapte ani, contra Austriei, Rusiei şi Franţei. A cucerit Silezia, profitând şi din împărţirea Poloniei, a câştigat renume P.-ei. Frideric Wilhelm (1786—97), reprezintă o epocă de decadenţă; e silit, în Revol. franc. să cedeze teritoriile din stânga Rhinului, fiind înfrânt la Valmy (1792). Sub Frideric Vilhelm al III (1797—1840) ţara e supusă de Napoleon prin biruinţele dela Jena (1806) şi redusă prin pacea Tilsit (1807). In răsb. de eliberare, P. a contribuit mult în luptele dela Leipzig, Waterloo şi Congresul dela Viena, prin care-şi recâştigă teritoriile pierdute. Se grupează în Confederaţia germană, câştigând tot mai mare rol, în detrimentul Austriei. Pt. continuare v. Germania, Istorie.

Prusian-Austro (Răsboiul —), dintre Prusia şi Austria, din 1866. *Cauzele:* Regele Prusiei Wilhelm I, ajutat de cancelarul său Bismarck, de ministrul de răsboiu Roon şi de generalul Moltke, voia să unifice provinciile germane sub conducerea Prusiei. Pentru aceasta trebuia micşorată şi înfrântă autoritatea Austriei. Sub pretext că Austria administrează rău ducatul Holstein, trupele prusiene îl ocupă, iar Bismarck propune Confederaţiei statelor Germane excluderea Austriei. Aceasta însă obţine mobilizarea trupelor confederaţiei împotriva Prusiei, ale cărei armate, pregătite de mai înainte, acţionează aşa de repede încât Confederaţia cu armatele ei nu poate veni în ajutorul Austriei. Oraşele Dresda şi Hanovra sunt ocupate, armatele localnice prinse sau împrăştiate, în prima zi după declararea răsboiului (17 Iunie 1866). Armata austriacă, întărită cu cea saxonă, sub conducerea generalului Benedek, angajându-se în luptă decisivă cu cea prusiană, la Koenigraetz (Sadova), este înfrântă. Prusienii au înaintat, fără rezistenţă spre Viena şi frontiera Ungariei. Invingerea câştigată de Austrieci asupra *Italienilor în bătălia de la Custozza* (v. c. C.), n'a schimbat întru nimic condiţiunile păcii încheiate la Praga (23 Aug. 1866). In virtutea acestui tratat, Prusia anexează ducatele Schleswig şi Holstein şi regatul Hanovrei, fără să consulte provinciile şi să aibă asentimentul lor, realizând unitatea statelor germane de nord sub conducerea ei.

Prusia Orientală, partea de E. a Germaniei, despărţită de restul ţării prin tratatul dela Versailles. Se mărgineşte la N. cu M. Baltică, la V. cu Danzig şi cu-loarul Polonez, la S. cu Polonia, la E. cu Lituania. 37.047 kmp. cu 2,275.000 loc. Capit. Königsberg.

Prutul, râu important, afl. al Dunării. *Izvorăşte* din *Carpaţii Păduroşi*, *N-ul* vrf. Hovârla, curge prin Polonia, întră în ţara noastră la Nepolcăuţi, de unde străbate platforma Moldo-Basarabeană până la Dunăre. Curge printr'o vale intens aluvionată şi în care formează multe meandre, multe braţe părăsite, în special la vale dela confl. cu Başeul. Cele mai multe bălţi şi mlaştini le formează în şesul, prin care curge împreună cu Jijia. La vale de Stălineşti (Fălciu), Valea P.-ului este cu fund bombat, râul curgând când pe o parte, când pe alta şi lăsând bălţile pe partea contrară. Se varsă în Dunăre la 4/5 distanţa Galaţi-Reni. Cursul 850 km., bazinul 26.756 kmp. E navigabil pe o lung. de 114 km. Inainte de răsb. a fost o comisie mixtă Ruso-Română pentru întreţinerea navigabilităţii P.-ui, dar după răsboiu, odată cu unirea Basarabiei la Patria Mamă, tot inventarul acestei comisiuni a trecut serviciului N. F. R.

Prytani, nume dat celor 50 de senatori din Grecia antică, care formau comisia permanentă a senatului. Lucrau 35—36 de zile, alegând un prezident care păzia cheile fortăreţii, ale tesaurului public şi sigilul statului. Locuiau gratuit în Prytaneion.

Přzemyśl, oraş din Polonia (Galiţia), cu 54.000 loc. Capit. de district. Oraş industrial şi comercial. A fost asediat timp de 2 săptămâni de Ruşi, în timpul răsboiului mondial (1915) şi a suferit mult.

Psalm, (gr.), cântare religioasă, mai ales cele 150 cântări din Sf. Scriptură, compuse în majoritatea lor de regele David.

Psaltichie (gr.), cântare uzitată în biserica orientală. Originea ei e psalmodia, adică psalmii cântaţi pe melodiile uzitate la Evrei.

Psaltire, cartea Psalmilor. D. Şcheiană, v. Şcheiană.

Psellos Mihail, scriitor bizantin din sec. al. XI (n. 1018 † 1078). Sunt însemnate pentru istoria timpului său: Cronografia, Corespondenţa, Pamfletele. Acuzat ca părtaş al Platonismului trebui să se justifice în faţa bisericii printr'o declaraţie de ortodoxie.

Pseudepigrafe, v. Apocrif.

Pseudoacizi (chim.), substanţe care dobândesc un caracter de acid numai în prezenţa apei sau a bazelor puternice, dând, cu acestea din urmă, sărurj.

Pseudobrookita, (min.), titanat de fier, brun-negru cu luciu metalic. A fost descoperit primadată în andesitele cu augită dela Uroi vis-à-vis de Simeria, fiind caracteristic pentru aceste roce.

Pseudomorfoze (petrograf), se numesc transformările chimice ale mineralelor cu menținerea formei cristaline, mineralul nou format luând forma mineralului dispărut, ex.: Sideroza (Fe CO_3) se transformă în Limonită [Fe $(OH)_3$] aceasta luând forma de romboedru a Siderozei.

Pseudonim, nume de împrumut sub care scrie un literat sau om de știință. Ex. Goga a scris sub p. Otavă. Anghel și Iosif sub p. A. Mirea, etc.

Psichrometru, v. Higrometru.

Psihiatrie, ramură a medic. care se ocupă cu boalele mintale (psihoze). De oarece cele mai multe boale mintale sunt incurabile, un mare rol al Ps. e prevenirea lor, ceeace în timpul din urmă se pare că e posibil cu ajutorul Eugeniei și Higienii sociale. Ps. modernă lucrează cu metode biologice. Bolnavii mintali se tratează în spitale anume organizate. Pe lângă tratamente medicamentoase (ex. trat. antisifilitic la psihoze care au la bază sifilisul; organoterapia), în Ps. joacă un rol important tratamentele fizicale (băi, electricități), dietetice și mai ales psihice (psihoanaliză, sugestie, tratament bun, prietenos, muncă ușoară). Bolnavii primejdioși trebuiesc negreșit internați în manicomii, ospicii sau clinici psihiatrice. Internarea se poate face numai după săvârșirea unor formalități, care au de scop evitarea internării unor oameni cari nu sunt nebuni. În țară cele mai importante ospicii și clinici sunt în București, Iași, Cluj, Cernăuți, Costiugeni, Chișinău, Sibiu și Sighetul-Maramureșului.

Psihoanaliza sau mai puțin corect, Psihanaliza (cf. Psihometrie, Psihologie, Psihografie, Psihotehnică, Psihoterapie, etc., etc.) este mai de grabă o metodă a Psihologiei aplicate sau a Psihiatriei, decât o ramură științifică aparte, după cum o arată și numele. A fost întemeiată ca doctrină de către medicul vienez Sigmund Freud, cu scopul de a trata boalele mentale. P. lui Freud pleca dela ideea că anumite amintiri penibile, fiind „reprimate" în subconștient, produceau un desechilibru în psihicul omenesc, cauzând diverse boale nervoase. Aceste amintiri reprezentau idei s. tendințe contrare convențiunilor morale s. opiniei curente. Acest „veto" față de anumite idei s. tendințe s'a numit „cenzură". Vindecarea bolnavului o face medicul, transformat în confesor al acestuia. El va interoga pe bolnav, conducându-se după visurile acestuia, va aduce în centrul clar al conștiinții lui tendințele și ideile „cenzurate" sau le va „sublima", punându-le de acord cu opiniile morale (curente). Astfel bolnavul recapătă echilibrul sufletesc.

Psihofizica, disciplina, care studiază raporturile reciproce dintre fenomenele psihice și fizice pe bază de observație și experiment și formulează raporturile lor matematicește. P. a fost întemeiată de Gustav Th. Fechner: „Elemente der Psychophysik". Lucrări mai însemnate: G. F. Lipps, Grundriss der Psychophysik, W. Wirth, Psychophysik, Foucault, La Psychophysique.

Psihogramă (psihol.), sau **profil psihologic** este o schemă, în care se cuprinde coordonarea tuturor însușirilor s. dispozițiilor (aptitudinilor) psihice ale unei individualități, rezultate din prelucrarea metodică a observațiilor științifice asupra diferitelor funcțiuni și reacțiuni psihice ale acelei individualități (sensibilitate, memorie, atenție, inteligență, reacțiuni voluntare, fantazie, emotivitate, etc.). În P. avem un fel de biografie științifică, din care putem să ne dăm seamă și de corelația dintre diferitele funcțiuni și aptitudini, care intră în structura individualității. Ps. se reprezintă de obiceiu grafic sub forma unei diagramo și arată numeric variația diferitelor însușiri psihografiate. Metoda, caro se ocupă cu stabilirea P.-elor se numește metodă psihografică.

Psihologia. 1. Este știința vieții sufletești așa cum acesta se trăiește în experiența individuală (colectivă) și cum se manifestă prin expresiile, atitudinile și alte reacțiuni interne și externe. 2. Știința comportamentului, înțelegându-se prin comportament latura internă trăită imediat a vieții și latura externă, exprimată prin reacțiuni totale ale organismului (v. P. animală, P. colectivă, Psihosociologia P. patologică, P. diferențială, P. anormală; Psihotehnica,

Psihologia aplicată, v. Psihotehnica.

Psihologia animală este o ramură importantă a psihol. comparate, care studiază comportamentele animalelor pentru a compara deosebirea lor psihică de comportamentele umane și pentru a cerceta formele subumane ale vieții psihice. Multe din formele vieții psihice umane capătă astfel o clarificare însemnată; de ex. instinctele în genere, desvoltarea inteligenții în stadiile sale incipiente, formarea habitudinilor (—„procesul de „învățare"), dresajul față de educație, etc. etc. Azi P. a. este o știință experimentală, mult desvoltată mai ales în America, unde există laboratoare și instituții speciale p. P. a. Studiul P. a. tinde să arate azi că reacțiunile ființelor vii sunt totdeauna „riposte", adică răspunsuri adaptative și nu răspunsuri automate; și că, pe măsură ce ne ridicăm pe scara zoologică, comportamentul se desrobește treptat de condițiile, tot mai puțin predominante ale mediului, interiorizându-se și coordonându-se, paralel cu diferențiarea și coordonarea structurilor și funcțiunilor organismului. Acest proces de evoluție arată bine că formele superioare ale vieții sufletești, cărora le corespund comportamente foarte complexe, sunt azi rezultatul unei evoluții îndelungate; că la animalele cele mai simple (d. ex. protozoarele) iritabilitatea conține în germen — sub forma unei energii potențiale nediferențiate — întreaga structură psihică ce s'a desvoltat în timp, datorită variațiilor condițiilor de viață — până la formele complexe ale vieții psihice. În felul acesta P. a. devine și un aspect esențial în studiul P. genetice și pozitivizează cunoștințele noastre psihologice, arătându-ne că viața sufletească este un factor al desvoltării, al vieții în genere, și nu o facultate misterioasă, cum credea P. metafizică. Datorită acestor constatări, animalul nu mai poate fi privit azi ca o mașină. Științe auxiliare p. P. a.: Biologia gen., Zoologia, Paleontologia, Speologia, Fiziologia, etc. S'au distins în studii de P. a.: Yerkes, Washburn, Thorndike, Jennings, Watson, ș. a. (Americani); W. Köhler, K. Marbe, O. zur Strassen, K. Gross, Schneider (Germ.); Morgan, Hobhouse, ș. a. (Engl.); Claparède, G. Bohn, Piéron (Franc.); Pawlow, Bechterew (Ruși), etc.

Psihologia patologică, este ramura Ps. care studiază manifestările bolnave ale vieții sufletești.

Psihologia atomistă, v. Atomistă.

Psihologia diferențială, ramură a psihol., care studiază comportările și experiența psihică specială a individualităților s. a masselor, întrucât acestea au caractere distinctive de alte individualități s. masse — (: diferențele individuale și colective). Ea se bazează pe dispoziții-le psihice, considerându-le cauze explicative ale reacțiunilor diferențiale, atât la individ, cât și la grup.

Psihologia individuală, 1. Psihol. omului ca exemplar singuratic, opus: psihol. colectivă. — 2. Psihol. deosebirilor individuale, care caracterizează pe o persoană față de alta, relielând nota caracteristică a fiecărui individ (cf. Psihol. diferențială și colectivă).

Psihologia introspectivă, e Ps. care admite ca singură metodă de cercetare introspecția (v. c. cf. Metodele psihologiei).

Psihologia masselor. 1. Prin opoziție cu ps. individului, știința sufletului mulțimilor, a grupurilor. După Le Bon de ex. massa are o P. specială, fiind însuflețită de impulsii inconștiente sau mai mult afective (v. c.). În massă personalitatea conștientă a omului izolat dispare, sentimentele și ideile grupului i se impun ca o obsesiune (v. c.) formându-se un „suflet colectiv". — 2. Știința comportamentului masselor (v. massă).

Psihologia socială, studiază aspectele psihologice ale vieții sociale. Numirea ei mai corectă ar fi sociologia psihologică. (Ellwood). Ea studiază, din punct de vedere psihol., aceleași probleme ca și Sociologia.

Psihologism (filos.), concepția după care Psihol. este știința fundamentală pentru celelalte domenii ale filos. In teoria cunoștinții, P.-ul explicând geneza cunoașterii, crede că a justificat valoarea și necesitatea ei logică, ceeace este o eroare.

Psihomonism (filos.), convingerea că întreaga realitate este de natură psihică. P.-ul e înrudit cu monismul din teoria cunoștinței și filos. imanenții. Reprezentant însemnat, Max Verworn.

Psihoneuroze (med.), se numesc acele nevroze (v. c.), la care fenomenele morbide își au originea în procese sufletești. După sistemul psihoanalitic al lui Freud, Ps. se nasc dintr'un conflict între Eul și propria sexualitate, resp. a dorințelor născute din ea, care se termină cu jugularea acestor dorințe. Ele trec atunci în subconștient și acționează de aici, tinzând și pe mai departe spre satisfacere. Ele astfel turbură viața sufletească mai departe. Ps. se pot vindeca prin psihoanaliza, și scoaterea dorințelor jugulate din subconștient. O Ps. tipică e histeria (v. c. cf. Psihoanaliza).

Psihopatie sexuală (med.), v. Perversiuni.

Psihoză (med.), boală mintală, nebunie. Boale caracterizate prin turburarea funcțiilor mintale (sentiment, rațiune, voință). Ele sunt manifestarea unor schimbări produse în creer, schimbări atât de subtile, încât adesea metodele moderne anatomopatologice nu le pot încă demonstra. Cauzele Ps. pot fi externe sau interne; de obiceiu însă ambii factori colaborează la producerea lor. Adesea la baza Ps. stă o veche infecție sifilitică. Ereditatea încă joacă un mare rol. Între simptomele ps. trebuiesc amintite mai ales: turburări ale sentimentelor și sensibilității, schimbările temperamentului și caracterului, anomalii ale aperceptiei, mai ales halucinațiile, slăbirea memoriei, turburarea gândirii, imbecilitate, idei fixe, parestezii, instincte perverse. Foarte dese sunt la Ps. și turburări nervoase și ale mișcărilor, neliniște și iritabilitate, prin ceeace nebunii devin primejdioși. Cele mai frecvente Ps. sunt: Ps. alcoolice și toxicomaniile (v. c.), Ps. sifilitice, paralizie progresivă, Ps. senile și arteriosclerotice, schizofrenie

(demenţe precoce), îmbecilitatea, idiotismul, mania, paranoia. Unele din ele (ex. paranoia) cedează tratamentului, pot ajunge chiar la vindecare completă, cele mai multe însă sunt incurabile.

Psihosociologia, teoria psihol. a societăţii (v. Psihol. socială).

Psihotehnica (psihol.), cuprinde în sens larg întregul domeniu al psihologiei aplicate, la viaţa practică, în ştiinţă, artă şi viaţa economică, într'un cuvânt la toate manifestările culturale considerate ca *fenomene psihice*. Scopul P.-ei este să caracterizeze omul şi prestările lui, explicându-le ştiinţific pe cale psihologică, precum şi să prezică felul lor de comportare în anumite situaţii. Se deosebeşte deci „Psihognostica": ea are de scop cunoaşterea omului şi prevederea reacţiunilor sale, şi „Psihotehnica propriu zisă", care urmăreşte orientarea şi îndrumarea omului în anumite direcţii practice, la care-l destinează aptitudinile sale (v. Profesiuni, Orientare profesională). Cele m. importante aplicaţii ale Psihot. sunt la educaţie, drept, medicină, viaţa economică şi socială, industrie, artă, etc. In sens restrâns, P. e considerată ca o parte a psihol. aplicate, care studiază prestările şi condiţiile muncii *omeneşti*, având în vedere posibilităţile şi necesităţile muncii faţă de raţionalizarea ei pe baza aptitudinilor muncitorului (v. Taylorism).

Psihoterapeutică, metodă —, este o metodă de tratament a boalelor prin mijloace psihice (v. Coueism, Psihoanaliză).

Psihoterapie, ramură a medicinei care tratează şi caută să vindece boalele mentale, turburările psihice, prin înrâuriri psihice (v. sugestia, autosugestia, etc.).

Psittaci (zool.), Papagali, ord. al păsărilor. Partea superioară a ciocului puternic încovoiată, mobilă. Au limbă cărnoasă. Picioare agăţătoare. Sunt m. ales păsări tropicale, ţinute la noi în colivii, pentru inteligenţa lor. Au mai multe familii şi foarte multe specii. Ex.: Sittace (Arara), Loriculus galbulus, Domicella, Callipsittacus, Trichioglosa (Lori).

Pskov, oraş din Rusia, capit. guv.; 36.000 loc. Fabrici de pânză. Tăbăcării. Lângă P. ţarul Nicolae al II a semnat abdicarea în 1917.

Psoriază (med.), boală de piele caracterizată prin apariţia de cojii uscate, lucitoare, albicioase şi mâncărime intensă.

Psyche, în mitol. gr. o fiinţă de o rară frumuseţă, de care s'a îndrăgostit Eros. I s'a promis o fericire veşnică în fiecare noapte, într'un palat fermecat, dacă ea nu va încerca să vadă faţa celui care o iubeşte. P., sfătuită de surorile sale geloase, aprinde o lampă şi-l contemplează; Eros să deşteaptă, părăsind-o. Aphrodite, geloasă de frumuseţea ei, o pune la multe suferinţe, din care scapă, ajutată de Zeus, care o face nemuritoare, unind-o pt. totdeauna cu Amor. Ac. mit pare a fi de origină platonică, simbolizând destinul sufletului omenesc căzut, care, după multe suferinţe, se uneşte totuşi cu amorul divin.

Pteancu Alexandru (n. 1878). A făcut studii *universitare în Budapesta şi Cluj* şi studii asupra antichităţilor şi artei medievale la Roma. Doctor în litere şi filos. Fost prof. la lic. rom. din Beiuş şi Năsăud (1902—1919). In 1919 director regional al învăţământului în Oradea, în 1921 director general al învăţământului secundar din Transilvania în Cluj, dela 1923 inspector general al învăţământului secundar, însărcinat cu controlul învăţământului particular minoritar din întreaga ţară. In 1925 ataşat pe lângă d. ministru Petrescu Comnen, delegat al ţării la Liga Naţiunilor, pentru a susţine răspunsul guvernului rom. în chestia reclamaţiilor ungureşti din Transilvania, reclamaţii care au fost respinse.

Pteridophyte (bot.), Criptogame vasculare, dintre care unele ajung să aibă aspect de arbori, cu frunze ramificate. Pe partea inferioară a frunzelor sporangii în sori. Cuprinde Equisetaceele, Filicineele, Sphenophyllalele şi Lycopodialeele.

Pterodactylus (paleont.), gen de reptile fosile, sburătoare (Pterosaurienе) din perioada jurasică a erei mezozoice, având o coadă scurtă şi un gât mai lung, iar între membrele anterioare şi cele posterioare, o membrană sburătoare întinsă ca a liliacului.

Ptialină (med.), fermentul (v. c.) ce se află în salivă.

Ptialism (med.), exagerarea secreţiei salivare, curgerea scuipatului din gură.

Ptolemeu (Ptolemaeos), numele mai multor regi ai Egiptului, descendenţi din familia Lagizilor (v. Lagizii). **P. I**, rege în Egipt dela 329—283 a. Chr., ajuns la tron după moartea lui Alexandru cel Mare; o fondatorul dinastiei. A anexat ins. Cipru, Palestina, Asia Mică, sprijinind cultura hellenă din Alexandria. — Fiul său, **P. II Philadelphos** (iubitorul de fraţi, prin antifrază, fiindcă a omorît pe doi) dela 285—247 a. Chr., după obiceiul Faraonilor, s'a căsătorit cu sora-sa. Mare sprijinitor al artelor şi literilor, autor de importante lucrări tehnice şi descoperiri în Nubia şi Nilul superior, autorul celebrului far din Alexandria. Lui i se atribuie trad. Bibliei în gr., din ebraică. — **P. al III** Evergetul (Binefăcătorul) dela 247—222 a. Chr. — **P. al IV**, Philopater (Prietenul tatălui său) dela 222—205 a. Chr. pe timpul căruia începe epoca de decadenţă; a bătut pe regele Siriei Antioch cel Mare. — **P. al V**, Epifanul (cel ilustru) dela 205—181 a. Chr. pe timpul căruia intervin Romanii în chestiunile interne ale Egiptului. — **P. al VI**, Philometor dela 181—146 a. Chr., cu o influenţă romană tot m. puternică. — **P. al VII** dela 146—117 a. Chr. — **P. al VIII** dela 117—107 a. Chr. — **P. al IX** dela 107—88 a. Chr. — **P. al X** dela 81—80 a. Chr. — **P. al XI** Auletes, dela 80—62 a. Chr. (v. Cleopatra). **P. al XII**, rege dela 52—47 a. Chr. A ordonat asasinarea lui Pompeius, după lupta dela Pharsalos; a fost înfrânt de Mithridates, aliatul Romanilor, într'o luptă aproape de Nil, în care s'a înnecat. — **P. al XIII**, dela 47—44 a. Chr. pus rege de Caesar. — **P. al XIV** Cesarionul, fiul lui Caesar cu Cleopatra, regele Egiptului dela 42—30 a. Chr., omorît de Octavianus.

Ptolomeu Claudius, matematician, fizician şi geograf; a trăit în secolul al II d. Chr. Intre multele lui scrieri cea mai vestită este opera sa astronomică, numită Almagest, în care susţine mişcarea geocentrică (adică în jurul pământului a planetelor. In cartea sa scrisă asupra geografiei dă latitudinea şi longitudinea geografică a oraşelor. Pentru construirea hărţilor geografice întrebuinţează proiecţia stereografică. Intr'o a treia carte se ocupă cu optica; între altele refracţia o explică prin faptul că aerul şi eterul au densităţi diferite.

Ptomaine (med.), alcaloizi (venine) ce se desvoltă în timpul putrezirii cadavrelor, v. Alcaloizii.

Pubertate (med.), vârsta caracterizată prin stabilirea puterii creatoare. La noi P. începe la 12—14 ani.

Pubescent, organism ajuns în vârsta pubertăţii (v. pubertate, v. adolescenţă).

Pubis (med.), partea mediană anterioară a basinului, formată din unirea părţilor pubiene ale celor două oase iliace. Aici se găsesc şi organele genitale.

Puccini Giacomo, compozitor italian (n. 1858 † 1924) de glorie universală, aparţinând şcoalei veristice. Marele succes al operilor sale se datoreşte instinctului său sigur de muzicant de teatru, amestecând dibaci un lirism dulce cu momente de adevărată putere dramatică. Lucrările sale sunt operile: „Manon", „La Bohéme", „Tosca", „Madame Butterfly", „La fanciulla del West", „La Rondini", trei opere în câte un act. „Il Tabarro", „Suor Angelica", „Gianni Schichi", „Le Villi" şi „Edgar". A mai scris o liturghie, o cantată şi muzică de cameră.

Puccinia (bot.), gen al uredincelor. Ciupercuţele trăiesc în epiderma plantelor parazitate, formând masse brune sau negre, prăfoase sau crustoase. Multe specii îşi schimbă gazda. P. graminis produce rugina grânelor. P. coronata; P. straminis.

Puci (germ. Putsch), răscoală armată neaşteptată, atac prin surprindere.

Pucioasa (3222 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, reşed. pl. Pucioasa. Formată din satele: Bela, Diaconeşti, Miculeşti, Podurile de sus, Puciosa şi Serbăneşti. Perc. locală. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, Farmacie, Infirmerie cu dispensar. Ocol silvic. Staţiune balneară cu ape sulfuroase. G. locală.

Puciosu, Puturosul (în ung. Büdös), culme de Munţi în jud. Trei Scaune (1173 m.), pe st. Oltului. Sunt formaţi din andezite. In P. sunt câteva peşteri, prin fisurile cărora iese bioxid de carbon şi hidrogen sulfurat, ultima manifestare a vulcanismului în aceste părţi. Tot în P. se găseşte şi frumosul lac de crater Sfânta Ana (v. c.).

Pud, unitate rusească pentru măsurarea greutăţilor, = 16.38 kg.

Puech Deny-Pierre, sculptor franc. (n. 1854), membru al Acad. de bele-arte (1905), director al Academiei franc. din Roma (1922).

Puericultură, ramură a ştiinţei medicale, care se ocupă cu legile desvoltări; normale a copilului şi prevenirea desvoltării anormale.

Puerperală, febră — (med.), boală gravă, pe care o capătă unele femei la naştere, datorită unei infecţii cu streptococi şi stafilococi.

Puerto-Principe sau **Camaguey**, oraş din Cuba, cu 93.000 loc. Capit. prov. P. Plantaţiuni. Portul său, Nuevitas, are 148.000 kmp.

Pufendorf, Samuel von —, filos. jurist germ. (n. 1632 † 1694). Influenţat de Grotius şi Hobbes. Concepţia lui naturalistă despre dr. întemeiază dr. şi statul pe instinctul de sociabilitate a omului, considerat ca egoism. Lucrări: De jure naturae et gentium libri octo 1672; De Officio hominis et civis 1693.

Puffer (chim.), se numesc sărurile care păstrează constantă concentraţia de ioni de hidrogen ai unei soluţii. Importanţa fiziologică a acestor săruri este enormă: se ştie că pt. a face posibilă existenţa atât a celulei vegetale, cât şi a celei animale, concentraţia în ioni de hidrogen a mediului ambiant trebuie să rămână constantă.

Pufferstaat (germ.) = stat tampon, numire dată statelor mai mici dintre două puteri, spre a neutraliza ciocnirea între

dânsele. România a fost din 1859 şi până la 1866 [cel puţin] un P. între Rusia şi Turcia.

Pugilaţie, v. Box.

Puglie, numele actual italian al vechei prov. Apulia (v. c.). Azi P. este un compartimento italian de 19.108 kmp. cu 2.297.000 loc.

Pugno Raoul, pianist celebru franc. (n. 1852 † 1914). Studile la conservatorul din Paris. Dela 1892 profesor de armonie la acelaşi conservator. Cavaler al legiunei de onoare. Unul dintre cei mai mari pianişti ai timpului nostru. A debutat şi ca compozitor, cu un oratoriu, mai multe operete, balete şi feerii, apoi lucrări pt. pian şi liduri.

Puiseux Victor-Alexandre, matematecian franc. (n. 1820 † 1883). Are lucrări însemnate în astronomie. Fost membru la Acad. des sciences.

Puiseux Pierre-Henri, astronom franc. (n. 1855), membru la Acad. des sciences. Lucrări importante în domeniul astronomiei fizice şi m. ales lucrarea: La terre et la lune.

Pulu Visarion (n. 1879), episcop de Hotin (dela 1923); preot în Galaţi, episcop

la Argeş (dela 1921). Cleric învăţat a publicat studii teologice şi de istorie bisericească: Mănăstirile din Basarabia; Documente basarabene (1928), etc.

Pujol Juan Bautista, compozitor, pianist şi profesor spaniol (n. 1836 † 1898). Numeroase lucrări instructive pentru pian.

Pulberărie (milit.), fabrică de pulbere aparţinând statului; fabricarea pulberei şi exploziilor, fiind aproape în toate ţările monopolizată de stat. Puberăria armatei dela Dudeşti (Bucureşti), fabrică pulberile şi explosivi pentru necesităţile armatei. Este fabrica statului aparţinând stabilimentelor militare din ministerul de răsb.

Pulcheria Aelia P. Augusta, fica împ. Arcadius (n. 399), împărăteasă a Orientului dela 414—453, în numele fratelui său Theodosius al II. A combătut erezia lui Nestorius.

Pulci Luigi, poet ital. (n. 1432 † 1484). Are un poem eroi-comic, în 25 de cânturi, plin de naivitate şi cu scene comice: „Morgante Maggiore". Încearcă să parodieze, pentru întâia oară cavalerismul.

Pulex (zool.), Purecele, gen al Pulicidelor. P. irritans, P. omului, brun închis. P. serraticeps, P. cânelui, brun-roşietic. Ouăle le depun în crăpăturile duşumelelor unde se desvoltă în 28 de zile. P. cheopis, P. şobolanilor, joacă un mare rol în propagarea epidemică a ciumii.

Pullman George Mortimer (n. 1831 † 1897), inventator american, la 1863 a construit cel dintâi vagon numit după dânsul vagon P. Mai târziu a ridicat un stabiliment industrial model pentru construcţia acestor fel de vagoane într'o localitate lângă Chicago, care azi aparţine oraşului Chicago.

Pulmon (anat.), v. Plămân.

Pulmonate (zool.), ord. al Gasteropodelor. Melci de apă sau tereştrii, cu sau fără cochilii. Cavitatea respiratorie (plămânul) la dreapta inimii, bogat vascularizată. Comunică în afară prin orificiul respirator.

Pulpă, pulpită, v. Dinţi.

Puls (med.), umflarea arterei produsă de mărirea presiunii sângelui; ea se produce după fiecare contracţie a inimii. Astfel la P. se poate măsura numărul şi tăria contracţiilor inimii. Normal P. bate la adult de 60—80 ori pe secundă; la copii între 90—120 ori. Când omul are febră, bătăile P. sunt mai repezi. P. se măsoară de obiceiu la mână, pe arteria radială.

Pumnu Aron, profesor şi filol. rom. ardelean (n. 1818 † 1866). A luat parte la revol. din 1848 în Ardeal, se refugie la Buc. şi Iaşi, apoi în Bucovina, la Cernăuţi, unde colaboră la rev. „Bucovina" şi fu numit prof. având mare succes şi fiind iubit de elevii săi, pintre care a fost şi Eminescu (căruia i-a schimbat el numele de Eminovici) şi pe care l-a ajutat. Este autorul teoriei analogiste (v. Analogism), care pe atunci a avut multă trecere. A publicat vestitul „Lepturariu românesc" (4 voi.), Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen, etc. A colaborat pe când era în Ardeal la „Organul Luminării" a lui Cipariu.

Punch (engl.), prescurtat din Punchinello. 1. Păcăliciul în teatrele engleze de păpuşi; 2. Revistă umoristică engleză, apare dela 1841 neîntrerupt.

Punching-ball (engl. pöncin-ball): minge de piele, fixată prin 2 curele la plafon şi podea, serveşte pentru antrenamentul boxeurilor.

Punci, (ind. punch), cinci. Se numeşte astfel băutura pregătită din rom, ceaiu, lămâie, apă şi zahăr, deci din cinci elemente.

Punct mort, la maşinile cu piston se numesc cele două capete ale cursei pistonului; în aceste puncte mişcarea pistonului este ajutată de volant. P. se foloseşte şi în înţeles figurat.

Puncte de foc (med.), arderea superficială cu anumite instrumente, a ţesuturilor, pentru a produce o derivaţiune

Punctie (med.), operaţie ce se face prin înţepare cu scopul de a scoate lichidul aflat într'o cavitate a organismului.

Punctum saliens (lat.) = punct săritor. 1. Inima în desvoltare embrionară din oul fecundat. 2. Momentul decisiv, hotărîtor.

Pupil (dr. civil), copil nevârstnic pus sub tutelă.

Pupilă (anat.), deschizătura din mijlocul irisului (v. Ochiu).

Pupilaritate (dr. civil), starea copilului nevârstnic pus sub tutelă.

Puppa (zool.), stadiul în timpul metamorfozei complete a insectelor, intercalat între stadiul larval şi de imago. P. fluturilor se chiamă şi crisalide. Ele îşi formează adeseori coconi.

Purcell Henri, cel mai mare compozitor englez şi reprezentantul primordial al operei engleze dn sec. al XVII (n. 1658 † 1695). Din numeroasele sale opere notăm: „Dido şi Enea", „Diocleţian", „King Arthur", „The Indian queen", „The fairy queen", apoi diverse cantate, 12 sonate pentru vioară, lucrări bisericeşti foarte reputate, numeroase lucrări pentru diferite instrumente şi muzică de cameră. Muzica lui realizează o fericită îmbinare de influenţe italiene şi franceze predominate de o viguroasă notă personală. O societate engleză, care îi poartă numele, publică dela 1876 operele sale sale complete din care au apărut 18 volume.

Purgativ (med.), curăţenie, medicament ce curăţă corpul deşertând din intestine materiile necurate şi vătămătoare şi accelerând eliminarea fecaliilor.

„Purgatoriul", partea a doua a trilogiei „Divina Comedia" (v. c.).

Purgatoriu (lat.), după doctrina bisericii catolice locul curăţitor, destinat sufletelor întinate cu păcate uşoare, ori, care n'au dat deplină satisfacţie dreptăţii divine pentru păcatele iertate. După suferirea pedepselor vremelnice ale P.-ului sufletul trece în raiu.

Purim, sărbătoare evreiască în zilele de 14 şi 15 Adar (v. c.), de obiceiu în Martie. S'a introdus în amintirea Estirei (v. c.), femeia care pe timpul regelui Xerxes al Persiei a scăpat poporul izraelit de măcelul plănuit de Aman.

Purine (chim.), se numesc o clasă de corpuri organice, fiziologic şi biologic importante, care derivă dela un sistem ciclic, format prin condensarea unui nucleu pirimidinic şi a unui nucleu imidazolic. Câteva purine: 1. acidul uric, formând, la om, ultima etapă de desintegrare a substanţelor proteice; 2. teobromina, principiul activ al boabelor de cacao; 3. cafeina, principiul activ al cafelei şi al ceiaului, etc.

Aron Pumnul

Purismul. Tendinţa de a curăţi limba rom. de elementele străine care ar fi alterat-o: se găseşte la fruntaşii şcoalei latiniste ardelene (v. c.) şi la curentul latinist (v. Cipariu, Laurian şi Massim), sub numele de P. Această tendinţă era exagerată, mai ales prin faptul că atunci când s'a exercitat (sec. al XVIII şi al XIX, la început) nu era posibilă alegerea cuvintelor străine de cele rom.; ceeace a şi făcut ca în „Tentamen" (v. c.) să se alunge sub această presumpţie multe cuvinte, latineşti ca origine, din limba noastră. Tendinţă bine intenţionată, dar artificială, P. a trebuit să dispară, dând loc unor concepţii mai sigure despre formarea limbii lit. rom.

Purism (etică), stăruința asupra curăției motivelor comportării morale. Kant a fost acuzat de un P. excesiv, datorită rigorismului eticei sale, care susține că faptele morale au valoare numai dacă pornesc din respectul legii morale și nu din înclinări.

Puritani (engl.), protestanți englezi, cari au adoptat doctrina calvină, despărțindu-se de biserica de stat anglicană. Se mai numesc și nonconformiști (v. c.). Sunt răspândiți mai ales în Scoția și America.

Purjesz Zsigmond, medic maghiar ardelean (n. 1846 † 1917), fost profesor de clinică medicală la univ. din Cluj, excelent și savant specialist, cunoscut prin lucrări de mare valoare.

Purkinje Ioan Evanghelist, fiziol. boem (n. 1787 † 1869), prof. univ. în Breslau, după 1850 în Praga. Vestit prin o seamă de descoperiri fundamentale, din domeniul fiziologiei. El e considerat drept întemeietorul fiziologiei experimentale și al anatomiei comparate în Germania.

Purpura (chim.), sau 6,6'— dibromindigoul, colorant roșu cunoscut din antichitate, foarte apreciat, scos dintr'o scoică de mare (Purpurea lapillus, Murex brandarium, etc.), se solvă în benzen și în acid acetic glacial.

Pușcă, armă de foc portativă, compusă dintr'un tub metalic lung, montat pe o garnitură de lemn. Se deosebește: 1. **P. de războiu**, a infanteriei, a cărei evoluție este marcată prin următoarele epoci, începând dela anul 1640, când se dă prima oară numele de pușcă, muschetei prevăzută cu un mecanism de aprindere prin scânteia produsă de isbirea unui pietre de silex printr'un oțel. Astfel avem următoarele epoci marcate prin: a) **P. cu cremene**, care apare la 1640, pe care la 1703 Vauban, o prevede cu baioneta cu suportul găurit.. Teava lisă, încărcătura pe la gură, și bătaie până la 250 m. b) **P. cu capsă**, care apare pe la 1830. c) **P. cu țeava carabinată** (ghintuită) sau **carabina**, cu bătaia sporită. d) **P. cu ac**, care apare pentru prima oară în Prusia la 1841, permițând încărcarea pe la culată. Dintre acestea se remarcă modelul Chassepot, francez și Gras cu bătaia dela 1200—1800 m. e) **P. cu repetiție**, care apare pe la sfârșitul sec. al XIX, odată cu apariția pulberei fără fum. Mecanismul de repetiție variază la diferite modele și constă într'o magazie de cărtușe, care se introduc pe rând în țeavă. f) **P. automată**, apare în timpul răsb. mond. Are un încărcător de 5 cartușe și bate până la 4000 m. g) **P. mitralieră** este pusă în serviciu în timpul răsb. mond. Are un încărcător circular cu 20 cartușe speciale putând trage lovitură cu lovitură sau mitralie. In răsb. dela 1877, Românii aveau ca armament portativ pt. infanterie, arma Krnka, sistem rusesc, arma americană Peabody Md. 1868 și Martini-Henry. Arma română modernă adoptată în armată este sistem Manlicher Md. 1898. In timpul marelui răsb., în prima parte a campaniei am mai avut arma Weterly Md. Italian și Meuser model austriac, iar în partea a doua am avut și arma Lebel sistem franc. Azi avem în uz și arme ruseți Md. 1891. P. de vânătoare a urmat aproape aceeași evoluție. Cea mai modernă este fără cocoașe, sistem Hammerless, și cu repetiție, sistem Winchester.

Pușcărie (dr.), închisoarea în care își ispășesc pedeapsa condamnații pentru infracțiunile penale. După codul penal rom. femeile sunt închise în localuri, deosebit de bărbați. Condamnații la munca silnică sunt supuși unui regim mai aspru și ținuți în lanțuri. Chiar noaptea acești condamnați dorm cu lanțurile la picioare. Condamnații la muncă silnică și recluziune (v. c.) sunt obligați să muncească (de pildă munca silnică în ocne sau saline se execută la Ocnele Mari, Tg. Ocnei, etc.). Sunt și P. (penitenciare) cu sistem celular, în care condamnații sunt închiși în celule, separat, dar muncesc în comun și în tăcere. In Rom. legea închisorilor din 1874 hotărește felul închisorilor și regimul ce trebuie să-l ducă condamnații. De curând regimul penitenciarelor a fost din nou luat în discuție spre a fi reorganizat (v. arest).

Pușcariu Elena, născ. Densușianu, medic român. Prof. de clinică oftalmologică la univ. din Iași. Prima femeie medic în România, devenită prof. univ. Are studii importante din domeniul oftalmologiei (trahom, chirurgie oculară).

Pușcariu Emil, medic român (n. 1859 † 1928), fost prof. de istologie la univ. și dir. al inst. antirabic din Iași. P. a fost primul medic ardelean profesor la o fac. de med. din România. A publicat lucrări importante despre tratamentul antirabic, având și o metodă personală.

Pușcariu I. **Ioan** (n. 1824 † 1917), studii teologice, filozofice și de drept în Sibiu și Cluj, în 1848 ia parte la adunarea din Blaj, ocupă pe rând funcțiuni înalte de stat (1849—1900); deputat (1863—69); membru în sinodul și congresul național al bis. ort. din Sibiu. A contribuit mult la înființarea „Asociațiunii transilvane" (1860) a participat la toate mișcările culturale și naționale; membru al Academiei Române. A publicat între altele: Patenta urbarială din 1854; Familiile nobile române din Transilvania (1892, 1895); Boierii din Țara Făgărașului (1907); Episcopul Pârca-Ugrinus și Memorii; „Despre întâmplările contemporane" (1912). 2. **Ilarion** (n. 1842 † 1922), arhimandrit și vicar arhiepiscopesc în Sibiu; studii la Sibiu și Viena, prof la seminarul Andrian din Sibiu (1870), asesor consistoral (1877). A avut un rol însemnat în viața bisericească din mitropolia Sibiului, membru onorar al Acad. Rom. A publicat: Manuale școlare pentru teologie; Documente pentru limbă și istorie (2 vol. 1886, 89). Mitropolia Românilor ort. din Ungaria și Transilvania (1900).

Pușcariu Iosif, avocat român (n. 1835 † 1923), întemeietorul primei reviste politice-satirice din Ardeal („Cocoșiul-Roșu", 1876). A publicat între 1908 și 1911 „Amintirile lui Moș Barbă Albă". A luat parte activă la toate mișcările naționale și culturale din Ardeal.

Pușcariu Sextil, mare filolog român, prof. de limba rom. la univ. din Cluj (n. 1877). Studiile universitare le-a făcut în Lipsca, Paris și Viena. In 1904, docent pentru filologia romanică în Viena, unde a întemeiat primul seminar de limba română. In 1905, ales membru corespondent al Academiei române, iar dela 1906 însărcinat cu redactarea Dicționarului Academiei române (v. c.), la care lucrează și în prezent. Din 1914, membru al Acad. rom., rostind, în 1920, un discurs de recepțiune de o valoare deosebită („Locul limbii române între limbile romanice"). Dela 1906—1918, profesor de limba și literatura română la Univ. din Cernăuți, la catedra lui I. G. Sbiera. In Bucovina a desvoltat o intensă și rodnică activitate culturală și a jucat un rol politic important cu prilejul unirii ei (conferințe, societăți, „Glasul Bucovinei", etc.). După Unire, a fost împuternicit cu organizarea Univ. din Cluj, prezidând, ca prim rector (1919-20), inaugurarea Univ. (1920). A înființat „Muzeul Limbei Române" (1919) și conduce buletinul acestui institut, „Dacoromania" (v. c.). A fost trimis de mai multe ori ca delegat al Rom. la Liga Națiunilor. A publicat apr. 300 lucări în diferite domenii (v. Revista filologică I, 1927). A scris lucrări fundamentale asupra originei limbii române (Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, 1910) și a publicat un dicționar al elementelor latine (Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache I, Lateinisches Element, 1905). A colaborat, în 1898, cu G. Weigand la studiul dialectelor române (Der Dialekt des oberen Olitthales, 1898); Dialectul istro-

român, studiat cu mult aparat științific. [Studii istro-române I (în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan), II singur, iar vol. III sub presă] este una dintre lucrările sale monumentale. La curent cu desvoltarea lingvisticei și aderent al principiilor nouă, însuși generator de idei și îndemnuri, S. P. proiectează un Atlas lingvistic al României și întreprinde cercetări dialectale în aproape o mie de comune din țară, prin chestionare. A reușit să adune peste 100.000 de fișe până acum la Muzeul L. R., pe care l-a organizat cu multă pricepere și talent. — Activitate literară: Schițe (Craiova 1896), Juvenilia, proză și versuri (Brașov 1898), Cinci ani de mișcare literară: 1902—1906 (Buc. 1909), Rumänische Lit. von 1800 bis zur Gegenwart (Erlangen 1909). Articole în „Junimea literară" (Cernăuți 1908, 1911, 1912), „Luceafărul", „Convorbiri literare" „Transilvania", „Cugetul românesc", etc.

Pushing-ball, joc cu minge uriașă, având diametrul dela 1,50—2 m. Se poate pune în mișcare cu brațele, capul, etc. având regulamente organizate de jocuri.

Puskin Alexander Sergjevič, poet liric rus (n. 1799 † 1837). A scris poezii: Prizonierul din Caucaz, Istoria lui Pugačev, drama istorică: Boris Gudunov, apoi Eugen Onegin ș. a. Pe timpul când era exilat în Basarabia a fost cunoscut de C. Negruzzi, pe care l-a influențat prin romantismul său.

Puszta, Pusta Ungariei sau Câmpia Ungariei, șesul cuprins între ultimele valuri ale Subcarpaților slovaci, dealurile Banatului și Crișanei (spre E), iar spre V. până în înălțimile de pe dr. Dunării. O câmpie aluvionară cu bălți și mlaștini pe malul râurilor, cu nisipuri mai departe, iar în unele părți cu soluri negre, bune de agricultură.

Putere, a ridica un număr la puterea n însemnează a înmulți acel număr cu el însuși de n ori; de ex.: a ridica numărul 3 la puterea 4 însemnează a înmulți pe 3 cu el însuși de 4 ori și se scrie: $3\times3\times3\times3 = 3^4$. Numărul 4 scris

în partea de sus și la dreapta lui 3 se numește exponent. P. a doua a unui număr se mai numește patratul acelui număr; deasemeneae puterea a treia a unui număr se mai numește cubul acelui număr.

Puterile statului (dr.). Deși suveranitatea națională (v. c.) e un drept al poporului, acesta nu poate participa prin toți cetățenii lui la guvernare, de aceea exercițiul suveranității naționale este delegat celor trei puteri: puterea legiuitoare, puterea judecătorească și puterea executivă. **P. legiuitoare** executată colectiv de rege și Parlament are rolul de a face legile (a legifera). **P. judecătorească** exercitată de magistrați, în numele regelui, are menirea să împartă dreptatea, judecând neînțelegerile dintre oameni și să vegheze la aplicarea legilor. **P. executivă** încredințată regelui, care o exercită prin miniștrii săi, este însărcinată cu tehnica aplicării legilor. Cele trei puteri sunt separate în funcțiunea lor, ele trebuind însă să lucreze solidar.

Putifar (cel consacrat lui Ra, v. c.), după Biblie (C. I a lui Moisi), înalt funcționar la curtea lui Faraon (v. c.). El a cumpărat ca sclav pe Iosif, fiul lui Iacob, cel vândut de frații săi. Femeia lui P., a încercat să întrețină cu Iosif legături amoroase, dar, neisbutind, l-a acuzat pe el cu astfel de încercări. După ac. P. a aruncat pe Iosif în închisoare.

Putna, județ din Moldova de SV. mărginit la V. cu jud. Trei Scaune, la N. cu jud. Bacău, la E. cu jud. Tecuci, iar la S. cu Râmnicul Sărat și Buzău. Supraf. 3340 kmp. cu 190.000 loc. Regiune de Munte și Deal, P. are șes numai în valea largă a Siretului. La V. Munții Vrancei cu vrf. Giurgiu (1375 m.), vrf. Negru (1519 m.), Giurgiu, etc. O altă culme, ce se desprinde dela îmbinarea Munților Oituzului cu ai Vrancei, culmea Zăbrăuți, închide marea depresiune a Vrancei. Din această culme se lasă spre E. și SE. o serie de dealuri, dintre care cel mai important e Măgura Odobeștilor. Spre NE. apele merg spre Trotuș, în restul jud. apele sunt colectate de râul P. (v. c.). Munții sunt formați din paleogen (eocen și oligocen), iar Subcarpații din miocen și pliocen, toate în formă de fâșii îndreptate dela N. la S. Marginea externă a dealurilor și șesul Siretului sunt formate din cvaternar, cu aluviuni nouă în luncile râurilor. Solurilor depuse sunt în majoritate podzoluri, iar spre E. petece de sol brun-roșcat și ciornoizem degradat. Vegetația caracteristică a munților și dealurilor (conifere și fagi), iar în marginea dealurilor și în câmpie păduri de stejari. Colțul de SE. este o antestepă (Mărășești, Focșani, Odobești) cu un petec mic de stepă între r. Putna și Siret. Agricultură pe valea largă a Siretului și Putnei, vii la Odobești și Panciu, în total 18200 Ha. Subsolul jud. P. conține sare, dar nu este exploatată. Are 5 com. urb. și 79 com. rur. împărțite în 8 plăși. Capit. jud. P. este oraș Focșani. Alte orașe sunt: Mărășești, Odobești, Panciu și Adjud. Centre rur. importante sunt: Nereju, Năruja, Vidra și Păunești. Jud. P. face parte din Eparhia Episc. Romanului, din circ. IX școlară Buzău, din circ. Curții de Apel Galați, din Inspect. II. Minier Buzău și din inspect. industrial Galați. Industria jud. este redusă la câteva mori, la cherestele, la câteva ateliere de frângherie, dogărie și la marea fabr. de hârtie dela Letea.

Putna (2327 loc.), com. rur. jud. Rădăuți, pl. Cicovelor. Carieră de piatră, fabrici de var, fabrici de sticlă. Medic. Of.

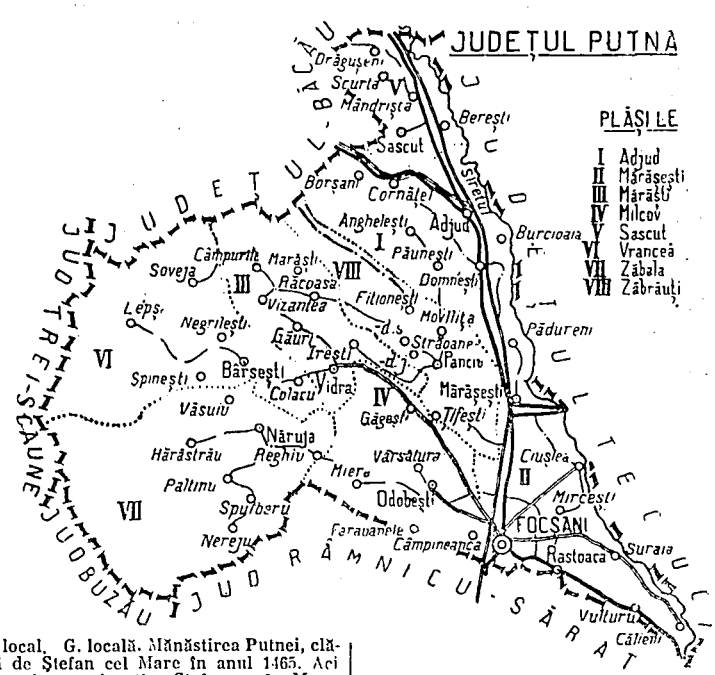

P. local. G. locală. Mănăstirea Putnei, clădită de Ștefan cel Mare în anul 1465. Aci sunt înmormântați Ștefan cel Mare, Doamna Sa din urmă, Maria, apoi Maria din Mangup, Mitropolitul Teoctist, Bogdan Chiorul și Ștefăniță Vodă.

Putna, râu ce izvorăște din Muntele Arișoaia, face hotarul între jud. Putna și Trei Scaune până la confl. cu pâr. Jahoros. De aici intră pe teritoriul jud. P. făcând un semicerc. Între culmea Țesarului și Piatra Streiului are o chee frumoasă săpată în calcare. La satul Coza, valea se lărgește, mergând așa până la satul Poiana. Este bazinul dela Tulnici—Bârsești. Dela Poiana valea se strânge din nou la Vidra

Putna, mănăstire în Bucovina zidită de Ștefan cel Mare, între 1466—70. Aici sunt îngropați însuși ctitorul și alți membrii ai familiei sale. A fost adeseori prădată în decursul veacurilor. Mitropolitul Iacov din sec. al XVIII, a refăcut-o. A fost înzestrată cu bogate moșii. Până astăzi păstrează comori neprețuite de cărți și manuscrise, odoare și odăjdii bisericești și icoane în stil bizantin. In 1871 s'au serbat aici 400 ani dela moartea lui Ștefan cel Mare prin studențimea universitară din Viena și București.

Putnik Radomir, voivod sârb (n. 1847 † 1917). A luat parte la războiul Balcanic (1912—1913), în calitate de comandant al armatei Sârbe, iar în Marele Război a funcționat ca generalism, până la retragerea Sârbilor din Noembrie 1915, înfrângând armata Austro-Ungară, în vara anului 1915.

Putresceina (chim.), sau tetrametilendiamina, substanță bazică, puțin toxică, produsă prin putrefacția substanțelor proteice.

Putrezirea (chim.), putrefacțiunea sau fermentația putredă este procesul de descompunere al substanțelor organice, cadavre, alimente în combinațiuni mai simple (amoniac, hidrogen sulfurat și fosforat, bioxid de carbon și apă), o fermentație inițiată și produsă de numeroase bacterii, coci, bacili sau de unele ciuperci. Rolul acestor microorganisme, este de a curăți pământul de mulțimea cadavrelor, a căror îngrămădire ar face viața imposibilă transformând suprafața pământului într'un vast cimitir. Descompunând materia organică în combinațiuni din ce în ce mai simple și'n urmă în substanțe minerale, care servesc de hrană pentru alte ființe (plante), contribue la menținerea vieții pe pământ și la circulația materiei în natură. Activitatea lor poate fi paralizată prin frig (înghețare), fierbere, uscare, sau prin diferite substanțe antiseptice (sublimat, fenoli, crezoli, piatra vânătă, alcool, etc.), mijloace, aplicate la: conservarea alimentelor, a lemnelor, a preparatelor anatomice, etc. Majoritatea acestor fermenți de putrezire s. descompunere sunt anaerobi, absorbind oxigenul din compușii organici oxigenați după ce i-au descompus, oxigenul din aerul uscat distrugându-i.

Puttkamer 1. Alberta von —, poetă germ. (n. 1849 † 1923). A scris balade frumoase: Dichtungen, Offenbarungen, Aus Vergangenheiten, Jenseits des Lärms. 2. **Maria** von —, (pseud.: **Marie Madeline**) poetă modernistă germ.

Puturosul sau **Puciosul**, munte din Transilvania, jud. Trei-Scaune, înalt de 1174 m. Pe coastele lui, la 1053 m. se află o peșteră de 2 m. largă și lungă de 14 m., care emană bioxid de carbon și hidrogen sulfurat.

Puvis de Chavannes Pierre, pictor franc. (n. 1824 † 1898), fondatorul monumentalei picturi murale moderne. Lucrări: Sainte Geneviève (la Pantheon), Marseille colonie grecque, Marseille porte de l'Orient, Ludus pro patria, Inter artes et naturam, etc., care dovedesc mare putere sintetică, sobrietate în colorit și armonie în compoziție.

Puy de Dôme, vârf vulcanic din Plateau Central (Franța), 1864 m. altit. Observator meteorologic bine înzestrat și care lucrează bine.

Pygmalion, în mitol. gr. un sculptor din ins. Cypros, autorul unei admirabile statui a Galateei făcută din os de elefant. Zeiţa Aphrodite i-a dat viaţă la rugămintea lui, iar el a luat-o de soţie.

Pylade, erou din Phocida, amicul lui Oreste şi soţul Electrei.

Pyramos şi Thisbe, pereche de îndrăgostiţi babiloneni, care, împedecaţi fiind de părinţi să se căsătorească, se întâlneau sub un dud. T.-ei o leoaică i-a sfâşiat îmbrăcămintea, dar ea a scăpat; P. crezând-o moartă, s'a sinucis; T. găsindu-l mort şi-a pus şi ea capăt vieţii.

Pyrolatria, cultul focului, mai ales al *fulgerului*. *Focul* era considerat ca o fiinţă vetuitoare, care uneori foloseşte, iar alteori strică oamenilor. La Inzii cei vechi flacăra era însuşi zeul Agni, iar la Parşi simbolul lui Ormuzd. Ca zeităţi ale focului se mai pot înşira: Baal (Fenicieni, Asirieni), Ptah (Egipt), Moloch (Chananaiţi), Hephaistos şi Hestia (Greci), Vulcanus şi Vesta (Romani), Loki (Germani) şi Donowoy (Slavi).

Pyrrha, v. Deukalion.

Pyrrhon din Elis, filos. gr. antic (n. ca. 360 † 270 a. Chr.). Reprezentant ilustru al Relativismului şi Scepticismului. Este întemeietorul şcoalei vechi sceptice. Susţine că nu putem cunoaşte realitatea, deoarece perceperea sensibilă ne arată raporturile arbitrare dintre lucruri. Toate părerile şi ideile (ştiinţifice, morale, estetice, etc.) sunt simple convenţii omeneşti, neobligatorii. In sine, nimic nu-i frumos, s. urît, s. fals, moral s. imoral. Orice afirmaţie poate fi susţinută pro şi contra, de aceea nici comportarea faţă de lucruri nu e sigură, iar înţeleptul nu va lua nici o atitudine faţă de nimic, pentru a-şi păstra liniştea sufletească (ataraxia).

Pyrrhonism = Scepticism (v. c.).

Pyrrhus, erou gr. fiul lui Achile. La asediul Troiei a omorît pe Priamos. Dintre captive, a primit pe Andromaca (v. c.). E considerat fondatorul regatului Epirului.

Pyrrhus, regele Epirului (n. 318 † 272 a. Chr.), cunoscut prin vehementele lupte împotriva Romanilor. A întărît Graecia Magna şi sudul Italiei, bătând pe Romani la Heraclea şi Asculum (279 a. Chr.), cea din urmă l-a costat foarte mult („Încă o victorie ca aceasta şi sunt pierdut"). S'a retras apoi în Sicilia, Carthaginezii i-au nimicit flota, iar Romanii l-au înfrânt la Beneventum (276).

Pythagoras (pela 580—500 a. Chr.), filosof grec, după lungi călătorii pune bazele unei şcoli la Croton, al cărei scop era perfecţiunea morală. Gândirea şi ştiinţa greacă a luat mare avânt prin P. şi adepţii şcoalei sale (Philolaos, Lysis, Architas). P. probabil nu a scris nime, filosofia lui s'a reconstruit din scrierile lui Platon şi Aristoteles. Idea principală a filozofiei sale: totul este număr, actele omului, muzica, fenomenele acestei lumi sunt dominate de număr.

Pytheas din Massilia, navigator grec din Massilia (v. Marsilia), din sec. al IV a. Chr. A determinat latit. Marsiliei şi a întreprins călătorii în mările nordice ale Europei. A ajuns la insula Thule (Islanda de azi.) A călătorit şi în M. Baltică, căreia i-a descris ţărmurile şi Delta Vistulei cu mare exactitate.

Pythice, Jocurile —, v. Python.

Python, în mitol. gr. un şarpe monstruos, cu mai multe capete pe care arunca foc, păzia oracolul dela Delphi. A fost omorît de Apollon cu săgeţi fabricate de Hephaistos. In amintirea ac. învingeri a înfiinţat la Delphi un cult şi jocurile Pythice.

Q, a XVII literă din alfabet. Prescurtări: lat. = Quintus; în măsuratori = Quintal (v. c.).

Q. S. (med.) = quantum satis. Formulă farmaceutică: „atât cât trebuie".

Quadli (geogr. ant.), popor germanic din Moravia actuală, care au dat mult de lucru imperiului roman. Au dispărut din istorie în sec. al V d. Chr., pe timpul împăratului Gallien.

Quadragessima, v. Paresimi.

Quadriga (lat.), la Romani car cu două roate tras de partu cai lăturaşi, întrebuinţat pentru lupte, curse şi triumf.

Quadrivium (lat.). 1. Răspântia a patru drumuri. 2. In evul mediu, o împărţire a artelor liberale, cuprinzând: aritmetica, muzica, geometria şi *astronomia*.

Qual d'Orsay, palatul Ministerului de externe al Franţei, situat pe **Q. d'O.** pe malul st. al fl. Seine la Paris.

Quakerii, sectă religioasă din Anglia şi Statele Unite, fondată de cizmarul G. Fox (v. c.). Membrii se întrunesc în săli lipsite de orice decor, unde aşteaptă venirea Sf. Duh, ce se manifestă prin tremurarea celui inspirat, care le vorbeşte. **Q.** n'admit nici un fel de sacrament, refuză jurământul, purtarea armelor, condamnă războiul, nu se descoperă nici în faţa regelui şi n'admit autoritatea religioasă.

Quarnero, golf al Mării Adriatice între pen. Istria şi coastele Croaţiei şi Dalmaţiei. Are portul Fiume, Buccari, etc. Multe insule frumoase populate de marinari şi pescari.

Quartana (med.), febră cvartă, v. Malaria.

Quaternio terminorum s. fallacio falsi medii (logică), eroare de raţionament datorită ambiguităţii terminului mediu, care face ca silogismul să aibă patru termini în loc de trei.

Quatrefages (De), naturalist franc. (n. 1810 † 1892), s'a ocupat în particular de antropologie, fiind un aprig apărător al teoriei unităţii speciei umane şi un duşman al teoriilor transformiste. Lucrări: Unité de l'espèce humaine, Histoire de l'homme, etc.

Quattrocento, se numeşte mişcarea artistică şi literară italiană din sec. al XV, dela numărul „patru sute" (Quatro-cento) cu care se începea oricare an din această epocă de înflorire.

Quebec, provincie a Canadei, ca. 589000 kmp. şi 2361000 locuitori, majoritate Francezi. Regiune agricolă, bune păşuni, păduri întinse. Comerţ cu grâne, blănuri, lemne, unt, brânzeturi. Capit. Quebec.

Quebec, capitala provinciei **Q.** din Canada, pe malurile fluviului Sf. Laurenţiu. Are 116.000 loc. Industria pielăriei, ghetelor, port bun, fabrici de hârtie, de oţel, etc. Universitate. Fondat în 1608 de francezul Champlain, a fost ocupat de Englezi în 1759.

Queensland, stat din N. E. Australiei, 1730000 kmp. cu 756000 loc. In N. culturi de trestie de zahăr, în S. păşuni şi culturi ale ţinuturilor temperate. Păduri aproape 1/2 din supraf. **Q.**, mine de aur, cupru, argint, etc. exportă lână, zahăr, carne sărată sau congelată, piei, fructe, metale. Capit. Brisbane.

Quental, Anthero de —, poet portughez (n. 1842 † 1891). Romantic, cu idei filos. pesimiste, a scris: Sonetos, poema Beatrice, Odes modernas (versuri). A dignidade das letras, importanta lucrare „Considerações sobre a filosofia de da historia litteraria portugheza (1872), etc. (în proză).

Quercia Jacopo della —, sculptor ital (n. 1378 † 1438), influenţat de realismul artei flamande, autor de admirabile reliefuri la bis. din Florenţa şi Bologna (Ingerii, Profeţii, Adam şi Eva, etc.).

Quesnay François (n. 1694 † 1774), medic şi economist francez. Este unul dintre principalii întemeietori ai economiei politice şi şeful şcolii fiziocrate. Opere economice: „Tableau économique", „Maximes" şi „Physiocratie". Dela ei a rămas vestita maximă: „Laisser faire, laisser passer".

Questor, magistrat roman însărcinat cu repartizarea şi incasarea datoriilor publice. La început doi, apoi patru, înmulţindu-se cu numărul provinciilor imperiului.

Quevedo y Villegas, don Francisco Gómez de —, poet spaniol (n. 1580 † 1645). Liric însemnat şi fecund, autor dramatic cu piese de formă clasică şi naţională, filos. moralist şi scriitor satiric (în versuri şi proză). Scrieri în proză: Politica di dios (Tratat de politică teol.), Cuento de cuentes, Perinda (pamflet) şi o interesantă „corespondenţă". In versuri: Sueños (visurile), Pragmaticas, poezii burlesci şi satirice, etc.

Quicherat 1. Louis-Marie, filolog franc. (n. 1799 † 1884), autorul unui bun dicţionar latin-franc., a unui Tratat de versificaţie lat., altul de vers. franc. şi Thesaurus poeticus linguae latine. — 2. Jules-Etienne, fratele celui preced., arheolog franc. (n. 1814 † 1882), autorul lucrărilor: Histoire du costume, Procès de Jeanne d'Arc, etc.; fondatorul arheologiei franc.

Quidde Ludov., istoric şi politician german (n. 1858), azi în München, deputat (Partidul democratic) şi membru al Societăţii pacifiste germ. Cu Buisson, a luat premiul Nobel pentru pace (1927).

Quidditas (lat. = quiditate). In filos. scolastică înseamnă un lucru oarecare, totalitatea condiţiilor ce determină o existenţă particulară.

Quieta non movere (lat.), lozinca politicianilor conservatori: nu mişcaţi ceeace e nemişcat, adică, nu promiteţi şi nu daţi ceeace nu cere nimeni.

Quietism, (lat.), doctrina ereticilor quietişti, cari învăţau că iubirea pentru Dumnezeu trebuie să fie absolut desinteresată, iar omul, să-şi anihileze toate facultăţile, ca astfel, singur Dumnezeu să opereze într'ânsul.

Quillerand Pierre, poet şi publicist francez (n. 1864 † 1912). Are un volum de versuri: la Lyre heroique et dolente, poeme: l'Errante şi traduceri: Mimes d'Hérondas.

Quinault Phillippe, poet şi autor dramatic n. 1635 † 1688). A creiat tragedia romanească. A fost atacat de Boileau pentru primele sale lucrări, dar operele a căror muzică a fost compusă de Lulli i-au asigurat un loc de cinste printre poeţii lirici, prin stilul său frumos. Are o comedie excelentă: la Mère soquette, tragedii: Astrate, roi de Tyr, şi libretul din: Alceste, Thésé, Isis.

Quinet Edgar, istoric franc. (n. 1803 † 1875). Amic şi coleg la Collège de France cu Michelet. I s'a suspendat cursul după intervenţia Iesuiţilor. Fost deputat în 1848. A scris: les Revolutions d'Italie, lucrare

bazată pe documente. Apoi: „L'épopée indienne", „De la Grèce moderne et de ses rapports avec l'antiquité", lucrare bazată pe materialul culeș ca membru al comisiei de eruditi trimisă în Morcea, „le Génie des religions", „Mes Voyages en Espagne", „Les esclaves", „Fondations de la république des provinces unies", „La création", „La République", „l'Esprit nouveau", „Les Roumanis, Allemagne et Italie". A fost mare filoroman, membru onorar al Acad. Rom. și cetățean de onoare al Rom. Un studiu interesant despre E. Q. a fost scris de d. I. Breazu, fost membru al școalei rom. din Franța.

Quintal, măsură de greutate, aprox. 50.000 kgr.

Quintana, don Manoel José —, poet spaniol (n. 1772 † 1857), patriot și filos. (Epistola a Valerio, La Poesia, Odas, Poesias sclectas castellanas), critic (Las Reglas del Drama), autor al tragedii El duque de Viseo, Pelayo, apoi „Vidas de las Españoles célebres", biografii de oameni ilustri, în care imită pe Plutarch, scriind câteva adevărate monografii istorice. Dușman al Francezilor.

Quintescu Nicolae, scriitor rom. (n. 1841 † 1913). Membru al Acad. rom. Fost prof. de limba și lit. lat. la univ. din Iași, apoi la cea din București. Colaborator la „Convorbiri literare". Scrieri: De la Bonn la Coblenz pe apă și pe jos, Noul proiect de lege al învățământului (1875), U amenințat cu decapitarea, Pygmalion, Fata dela Cozia și Lăpușneanu studiu critic și comparativ, etc.

Quintilianus Marcus Fabius retor lat. din Spania (n. 35 d. Chr. † 95). A scris vestitul tratat „Institutio oratoria", recomandând lit. clasică (Cicero, Seneca, etc.). Lucrarea cuprinde și o schiță a lit. latine.

Quintus-Curtius Rufus, istoric lat. din sec. I. A scris „De rebus gestis Alexandri Magni" în stil bogat însă adeseori fără respectul adevărului.

Quirinal, în antich. Mons. Quirinalis, una din cele 7 coline, pe care s'a construit Roma. Azi este un palat construit din ordinul papii Grigore al XIII (dela 1574) și care servește de reședință regală.

Quirinus, la Romani, supranumele zeului Mars, atribuit apoi lui Romulus, fondatorul Romei.

Quirites, numele cetățenilor romani care locuiau în Roma, în opoziție cu ceilalți.

Quito, capit. repub. Ecuador, la înălțime de 2850 m. Cam 80000 loc. Universitate. Cutremure de pământ memorabile în 1755 și 1797.

Quod erat demonstrandum (lat.), prescurtat: Q. E. D., ceeace era de dovedit. Formulă obișnuită după soluționarea unei probleme matematice, sau a unei demonstrații.

Quod scripsi, scripsi, (lat.), ceeace am scris, am scris. Acesta a fost, după Evanghelia lui Ioan 19, 22, răspunsul dat de Pilat arhiereilor Evrei, când aceștia au protestat împotriva înscripției de pe crucea lui Isus Hristos, care pe cel răstignit îl prezinta ca pe un împărat al Judeilor.

Quos ego... (lat.), început de frază, având înțelesul „pe voi vă..." sau „vă voi învăța eu", cuvinte apostrofătoare, puse de Vergilius (Aeneis, I, 136) în gura zeului Neptunus, supărat pe vânturile deslănțuite pe mare. Fig. = semnul mâniei și al amenințării.

Quousque tandem... (lat.) = „Până când", primele cuvinte din primul discurs al lui Cicero, împotriva lui Catilina, când ac. s'a prezentat în senat, și după descoperirea complotului împotriva republicei.

R, a XVIII literă din alfabet. Prescurtări: R. (med.) lat. recipe, la rețete = primește; R. (fizică) = Réaumur; R. (în ceasornicărie = retarder = a întârzia; R. (poștă) = scrisoare recomandată.

Ra, la Egipteni, zeul soarelui, reprezentat cu corp omenesc, cu cap de pasăre, deasupra cu un disc solar.

Raab s. **Győr** (lat. Iaurinum), oraș în Ungaria, pe râul Raab; 43.000 l. Aici a învins Eugen de Beauharnais pe Austrieci, în 1809.

Raabe Wilhelm, scriitor germ. foarte fecund, pseud. Jakob Corvinus (n. 1831 † 1910). A scris romane umoristice, pline de melacolie: Die Chronik der Sperlingsgasse, Unseres Herrgotts Kanzlei, Die Leute aus dem Walde, Der Hungerpastor, Abu Telfan, Der Schüdderumpf, Horacker, Wunnigel, Alte Nester, Im alten Eisen, Die Akten des Vogelsangs, etc. sunt cele m. cunoscute și m. bune.

Rabat sau **Rbât**, capit. administrativă franc. a Marocului, port la Atlantic, cu 38.000 loc. Sediul reședinței generale. Curte de apel.

Rabat, scădere din preț acordată de vânzători micilor negustori. R. se socotește în procente.

Rabaud Henri, compozitor franc. (n. 1873), fost capelmaistru al operei comice din Paris; dela 1920 director al Conservatorului. Lucrări: operile „La fille de Roland", „Le premier glaive", „Antoine et Cleopatra", „Marouf, le savetier de Caire"; un oratoriu, 2 simfonii, poemele simfonice: „La Procession nocturne", Poème vergiliene". liduri, etc.

Rabelais François, scriitor francez, (n. între 1438 și 1500 † 1553). Fost preot, călugăr, medic, prof. de anatomie, etc. Autor al celebrei lucrări „La Vie très horrifique du grand Gargantua", care se continuă cu istoria lui „Pantagruel". Scriere originală ca stil și vocabular, imaginație și scepticism; dar mai ales prin critica superioară adusă lăcomiei celor puternici, prin iubirea de umanitate și dreptate prin cultul științei. Îndrăzneala scriitorului, așa de revoluționar în multe privințe, a trebuit să fie dublată de multă precauțiune spre a-și putea publica scrierile de acest fel.

Rabener Gottlieb Wilhelm, scriitor german (n. 1714 † 1771). A scris satire glumețe și scrisori: Beweis, dass die Reime der deutschen Dichtkunst unentbehrlich sind, etc.

Rabie, v. Turbare.

Rabin (evr. rabbi = domnule, învățătorule), numele cărturarilor evrei din cele dintâi secole ale creștinismului. În zilele noastre așa se numesc preoții evrei.

Rabinism, doctrina rabinilor, rezultat al sintezei dintre controversele acestora și tradiția iudaică. Decăderea școalelor talmudice a făcut ca rabinii să aibă o mare influență asupra iudaismului. In sec. al X Rabinismul este în floare, atunci s'au cules „Chestiunile și răspunsurile", o carte celebră de consult. relig.

Răboj, răvaș, un băț, pe care țăranii fără carte crestau diferite semne compuse din linii drepte, cruci, etc., cari țineau locul cifrelor. Obiceiul R. în vechime era foarte răspândit, astăzi numai rar se practică, mai ales ciobani bătrâni.

Rabulistică (lat.), flecărie, forțarea unor pseudo-adevăruri, mai ales în oratoria parlamentară și judiciară.

Rabusson Henri, romancier franc. (n. 1850). A scris lucrări satirice: le Roman d'un fataliste, Dans le monde.

Rac (med.), v. Cancer.

Răcăciuni (3782 loc.) com. rur. jud. Bacău, reșed. pl. Răcăciuni. Formată din satele: Ciocani, Gâșteni, Berendești, Fundu-Răcăciuni, Răcăciuni, Satu-Nou și Teiușu. Primăria în Răcăciuni. Perc. locală. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic și firmerie. G. locală.

Racan Honorat de Bueil, marchiz de —, poet franc. (n. 1589 † 1670). Elev și prieten al lui Malherbe, scrie: Stances sur la retraite Arthénice sau les Bergeries, pastorală în versuri cu influență ital. și cu pitoresc în descrieri. Are și poezii religioase.

Răceală (med. pop.), v. Gripă.

Rachel Elise Felix, celebră tragediană franc. (n. 1820 † 1858), de origină evreică elvețiană. S'a dinstins la Théâtre Française mai ales în piese clasice, creînd o nouă direcție. A fost de o rară frumusețe și cu o impecabilă dicție.

Rachetă, tub de carton sau tinichea, plină cu materii inflamabile. R. se folosește în răsboiu pentru luminat noaptea, precum și cu ocazia jocurilor de foc. Vapoarele în pericol încă folosesc R. pentru semnalizare.

Rachilde (A. Valette), romancieră franceză, (n. 1862), a jucat rolul de precursoare în neoromantismul feminin și a fost supranumită în cercul simbolist „Regina Decadenților" (pe la 1885), prin excentricitățile sale de stil și îmbrăcăminte. A scris multe romane. Cele mai caracteristice sunt: „l'Heure Sexuelle", „Monsieur Venus", „Le Dessous", „Hors Nature", „Les Rageac" și la „La Tour d'Amour", în care aberațiile erotice și tendința spre violență predomină; apoi: „Le Meneur de Louves", în care R., arată întreaga ei putere de povestitoare.

Răchitașul, lupta dela — (20—22 Aug. 1917) în acțiunea ofensivă germ. pe frontul rom. (divizia a XII) din munții Vrancei din 1917 (sectorul din centru al armatei rom.), imediat după marile ofensive proiectate spre aripi în sectoarele Mărășești și Oituz. Vârful Răchitașului (cota 891—895) a fost cucerit de dușman la 20 August. Cu toate acțiunile noastre foarte violente din 21 și 22 August nu s'au putut recuceri pozițiile care au fost puternic întărite de germ.

Rachitism (med.) este o boală care apare la copiii sugaci între 5—8 luni constituind „rachitismul sugacilor" sau în a doua copilărie și mai târziu chiar dând „rachitismul tardiv". Ambele forme sunt caracterizate printr'o turburare a osificării, care micșorează soliditatea oaselor, ducând la anumite deformațiuni. Cauzele rachitismului sunt multiple. Intre ele citâm: turburările digestive date fie de o alimentație prea abundentă, fie de una prea săracă. O înțărcare prea de timpurie a copilului sugaciu precum și lipsa de soare, aer și condiții higienice, duc toate la rachitism. Azi rachitismul e socotit ca o avitaminoză (v. c.). In consecință pentru tratamentul acestei boale se recomandă untura de pește și toate

celelalte preparate care au ca bază pe aceasta. Între aceste preparate, unul foarte plăcut și ușor de luat e „Jemaltul". În tratamentul rachitismului au dat bune rezultate și iradiațiunile cu raze ultraviolete făcute în timpul iernii, iar vara băile de soare. Azi rachitismul fiind socotit ca o avitaminoză, în consecință de curând s'au introdus în tratamentul acestei boli, diferite preparate ce conțin vitamina D. (antirachitică). Cu mult succes se folosește acum „Vigantolul".

Răchitna (4015 loc.) com. rur. jud. Hotin, pl. Sulița. Formată din satele: Rângaci, Răchitna și Revcăuți. Primăria la Răchitna. P. U. și G. Sulița la 14 km.

Răchitoasa (1940 loc.), com. rur. jud. Tecuci, pl. Stănișești. Formată din satele: Gunoaia și Răchitoasa. Primăria la Răchitoasa. Medic, spital, azil pentru infirmi. Ocol silvic. P. U. Stănișești. G. Berheci la 54 km.

Rachiuri (chim.), v. Băuturi alcoolice.

Rachmaninow Serge (n. 1873), compozitor rus cu reputație mondială, pianist strălucit a trăit la Moscova, Dresda, America, Petersburg. Din 1919 e la New-York. Lucrări: operele „Aleko", „Cavalerul avar", „Francesca da Rimini", o cantată pentru cor și orchestră, două simfonii, un trio, două concerte pentru pian și mai multe caiete de liduri.

Racine Jean-Baptiste, poet tragic francez (n. 1639 † 1699). Prieten cu Molière și Boileau, adversar al lui Corneille, ai cărui partizani l-au combătut amarnic, neputând vedea cu ochi buni arta nouă a lui R., și apreciat mult de curte. Foarte sensibil și gingaș, el este un analist pătrunzător al sufletului omenesc, pe care îl înfățișează cu un realism modern, numai subiectele și titlurile tragediilor sale amintesc antichitatea, care l-a influențat (ex. Euripide). Prima lui piesă „la Thebaïde", e scrisă sub influența lui Corneille; „Alexandre le Grand", sub a lui Quinault. Cu tragedia „Andromaque", începe seria capodoperelor sale: triumful iubirii de mamă, sentiment prins în ce are el mai universal, luptele dureroase ale pasiunilor în sufletele personajilor anunțau o artă nouă mai omenească și, de aceea, mult gustată. Comedia „Les Plaideurs" (inspirată din „Viespele" lui Aristophanes), satirizează lumea dela curte și magistrații. Urmează tragediile istorice: Britannicus, Bérénice, Bajazet, Mithridate; apoi Iphigénie și Phèdre, în care R. revine la subiectele tratate de Euripide. Rugat de Mme de Maintenon, R. scrie Esther și Athalie, pentru elevele dela Saint-Cyr. E numit istoriograf al lui Louis XIV și face, la Acad., elogiul marelui Corneille. Tragedia sa este o reacțiune împotriva genului eroic și romanesc, impunându-se prin simplitatea acțiunii, analiza magistrală a caracterelor, stadiul fin al emoțiilor și frumusețea versurilor, pline de maxime. R. a fost numit „pictor al amorului", pentru arta cu care el zugrăvește această pasiune în tragediile sale.

Raclă. 1. Vas sacru în care se păstrează moaștele sfinților sau sfânta cumineca-tură. 2. Dial. consciug, cutie de lemn pt. păstrat unt, brânză; rând de podele între două grinzi la o casă țărănească.

Racova (2434 loc.), com. rur., jud. Bacău, pl. Bistrița. Formată din satele: Racova, Gura-Văii, Hălmăcioaia și Letcana. Primăria în Racova. Infirmerie. P. U. și G. Buhuși.

Racova sau Podul Inalt, vale din jud. Vaslui, curge pe la Hârșoveni, Pușcași și se varsă la Gara Munteni în Râul Bârlad.

Racova, culme în Bucovina, pe dreapta văii Putila, afluentul Ceremușului. Punctе culminante Sena (1285 m.), Vaujin (1367 m.).

Racoviță G. Emil, mare savant român cu reputație mondială, fost (1926—29) președ. al Academiei Române. Prof. universitar de biologie și directorul Institutului de Speologie dela Universitatea din Cluj. S'a născut în Iași la 15 Noemvrie 1868, licențiat în drept (în 1889) și'n științele naturale (în 1891) dela Sorbona, în 1896 obține doctoratul în științe dela Paris. În 1897—1899 participă la expediția științifică de explorare dela Polul sudic — în societatea celebrului explorator norvegian Amundsen — în calitate de naturalist al expediției antarctice belgiene „S. Y. Belgica" — la reîntoarcerea din Antarctică fiind autorizat cu publicarea rezultatelor zoologice și botanice înregistrate de această expediție. În 1900 este numit subdirector al laboratorului „Arago" dela Banyuls-sur-Mer, deținând aceași funcțiune și la laboratorul

de Anatomie comparată dela Sorbona până în 1920, când a fost invitat ca profesor la Universitatea din Cluj. Tot în 1900 este asociat de savantul francez H. de Lacaze-Duthiers la direcția revistei „Archives de Zoologie expérimentale" — pe care o conduce — dela moartea acestuia (1901), în colaborare cu savantul francez G. Pruvot, până în prezent ajungând la al 63-lea volum în 1924. În 1905 crează întreprinderea științifică „Biospeologica", punând bazele științei naturale a domeniului subteran, cu concursul a numeroși specialiști, explorând peste 1000 de peșteri, colectând și studiind 15000 exemplare de forme de viață cavernicolă, publicate în 50 fascicole din publicația „Biospeologica". În intervalul 1901—1914 a explorat adâncimile mării din golful de Lyon, coastele insulelor Baleare și ale Cataloniei. În 1920 întemeiază „Institutul de Speologie" la Universitatea din Cluj, pe care-l conduce până în prezent, fiind centrul studiilor cavernicole biospeologice mondiale. Din 1894 până în 1923 a publicat 31 de lucrări științifice de mare suprafață, din domeniul biologiei mărilor și a cavernelor despre: Fecundația Caracatiței; Fauna și lobul cefalic al anelizilor polichești; Specie nouă de Gregarine; Cetaceele (balenele); Șarpele uriaș marin Megophias; Viața animală și vegetală din Antarctică; Isopodele acvatice cavernicole și terestre, etc. Prin opera sa fundamentală „Essai sur les problèmes biospéologiques" apărută în 15 Maiu 1907, — a contribuit la crearea unei noui științe, „Speologia", pe care o reprezintă și o ilustrează atât de strălucit prin marea sa personalitate, ce se desprinde atât de plastic din caracterizarea scrisă de celebrul explorator Amundsen — după expediția sa din regiunile dela polul sudic din 1897—1899: „Zoologul expediției a fost Românul Emil Racoviță. Pentru calitățile lui vorbesc, mai mult decât aș putea eu spune, imensul material științific, pe care l-a adus acasă. Pe lângă interesul arzător pentru specialitatea sa, se leagă de el însușiri care îl fac un tovarăș neprețuit de plăcut și un explorator plin de îndemnuri". În 1929—30 rector al univ. din Cluj.

Racoviță, 1. **Mihai,** Domn în Moldova de trei ori (1703—1705, 1707—1709, 1716—26) și Țara Rom. de două ori (1730—31, 1741—44). Boier de țară din sânge cantacuzinesc și ginere a lui Constantin Cantemir. În țară avea de luptat cu partidele boierești, iar în afară cu pretendenții dela Poartă. Banii mulți pe cari îi reclamau aceste lupte îl siliră să mărească birurile existente și să introducă altele nouă. Întâi fu înlocuit cu Antioh Cantemir (1705). După a doua domnie fu mazilit și dus la Constantinopol pentru uneltirile cu Petru cel Mare al Rusiei. Locul îl luă Nicolae Mavrocordat. În 1716 cu războiul austro-turc (1716—18), fu numit din nou, Turcii fiind convinși că c dușman al Nemților. Pe Nemții, cari intrară în Moldova și erau gata să-l prindă, îi bătu cu ajutor tătăresc, decapită pe căpitanul lor Ferentz și pe Moldovenii trădători. Tot cu Tătarii trecu și în Transilvania, unde avea să sprijine din porunca Turcilor, răscoala lui Francisc Rákoczi, dar rezistența Nemților la Bistrița îl hotărî să se retragă. După ce lăsase mai înainte pe Tătari, pe cari nu-i putea plăti, să prade moșiile boierilor, primi acum în Iași, oastea ungurească a gen. Eszterhazy, care se dedase la cele mai neomenoase jafuri. N'avea curajul să-i împiedece, în schimb avea destulă grije să sporească necontenit birurile. Ca tovarăși în stoarcerile de bani își luă și el pe Greci, ba chiar și pe Turci. Din rivalitatea cu Nic. Mavrocordat, pentru tronul Țării Rom. se trezi mazilit, aruncat în închisoare și înlocuit cu Grigorie Ghica. Tronul Țării Rom. îl câștigă totuși în 1730, cu răscoala turcească, care înlocui pe Sultan, ca să-l piardă tot prin mișcările politice turcești (1731). Cea din urmă domnie a fost cea mai apăsătoare. Deși boier de țară, domnia în același spirit fanariot, care întunecă această epocă din istoria Principatelor. A murit în Constantinopol (1744). — 2. **Constantin,** Domn în Moldova (1749—53, 1756—57) și Țara Rom. (1753—56, 1763—64). Fiul lui Mihai Racoviță. Tronul l-a câștigat cu ajutorul Grecilor și tot ei i-au fost și tovarășii de domnie, întocmai ca și tatălui său. Birurile apăsătoare, nesațul domnului și abuzurile Grecilor, lui, mai ales a unuia Stavarache, au provocat o mișcare a boierilor în amândouă țările, dar fără vreun efect durabil. Domnul și-a păstrat caracterul până la moarte, care-l ajunse în Buc. (1764), după un ospăț prea îmbelșugat. — 3. **Ștefan,** Domn în Țara Rom. (1764—65). Fiul lui Constantin Racoviță, ridicat în locul tatălui său prin influența grecului Stavarache, care în scurta lui domnie deveni atotputernic. Dar când sfătui pe Domn să pună o nouă dare, boierii se împotriviră. Stav. obținu însă imediat firman de arestare pentru 18 din ei. Doi își pierdură chiar capul, iar revolta poporului bucureștean, fu înăbușită prin vărsare de sânge. Când

dușmanii lui Stav., i-au obținut dela Sultan uciderea, a căzut în disgrație și Domnul și a fost înlocuit cu Scarlat Ghica.

Racoviță Gh. Osvald, licențiat în dr. (n. 1887). Primarul Municipiului Iași.

Rădăcină, 1. în matematici a extrage R. de ordinul **n** dintr'un număr N înseamnează a găsi un nou număr, care ridicat de puterea **n** să ne dea pe N. Extragerea R.-nei este o operație inversă față de ridicare la putere (v. Putere).

Rădăcina (bot.), partea inferioară a plantei care crește în jos, de obiceiu cufundată în pământ. N'are clorofilă, îi lipsesc frunzele. Ramificațiile de origină endogenă. Se găsește numai la plantele vasculare.

Radagaisus, conducător de semințli germane, care a devastat în sec. al V (404 d. Chr.) Italia de Nord (Florența). A fost ucis de Stilicon în 406 d. Chr.

Rădăuți, jud. din Bucovina (v. harta Bucovinei), mărginit la N. cu jud. Storojinet și Cernăuți, la V. cu Polonia, la SV. cu Maramureș, la S. cu jud. Câmpulung și Suceava, iar la E. cu Dorohoiu. Supraf. 2360 kmp. cu 160.000 loc. Ținut muntos format din culmi lungi ale Carpaților Păduroși, Obcine paralele cu direcția generală a acestora. La V., între Ceremușul Alb și Putila e culmea Maxinețul cu vrf. Lozova (1429 m.) și care se unește la Tomnaticul (1567 m.) cu culmea Mcstecănișului. Spre S. se continuă cu obcina Feredeul. Jud. R. este străbătut dela V. la E. de valea râului Suceava, în care se duc apele celelalte: Sucevița, Putna, Bilca, etc. In V. Ceremușul Alb adună apele dela V. de Obcina Lungă: Putila cu afl. săi. Munții sunt formați din roci tertiare. Peste tot s'a așezat podzolul. Vegetația se rezumează la întinșii codri de brazi ai Obcinelor, în E. codri de fagi și păduri de stejari. Pe lunci locuri de arătură. Industria se reduce la exploatarea pădurilor, la mori, fabrici de spirt. Are capit. R., alt oraș Siret. Centre rur. importante: Dornești, Vicovele, Seletin, Gura Putilei, cum și mănăstirile renumite: Putna (v. c.) și Sucevița (v. c.). Are 2 com. urb. și 67 com. rur. împărtite în 4 plăși. Depinde de Mitropolia Bucovinei, de regiunea școlară a XIV Cernăuți, de Curtea de Apel din Cernăuți, de Inspectoratul I Minier Băcău și de Inspectoratul industrial Cernăuți.

Rădăuți, episcopie ortodoxă română întemeiată de Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei, care a înzestrat-o cu bogate moșii. In catedrala de aici sunt îngropați mai mulți Domni și Doamne ale Moldovei. Aici au păstorit vlădicii cu carte, unii au fost cronicari și mulți au ajuns Mitropoliți ai Moldovei. Pe la 1745—46 avea tipografie care a dat câteva cărți bisericești. Șirul episcopilor este următorul: Ioanichie 1472—1490, Pahonie 1504 și 1515, Teofan 1528, Teodosie 1548, Mitrofan 1551, Gheorghie 1555.. † 1558, Eftimie 1558, Dimitrie supt Despot fugar în Ardeal † în luptă în 1565, Isaia 1572—ca. 1580—81, Gheorghe Movilă 1580 fuge în Polonia 1581 întors la 1582, Ghedeon de Râșca 1587—91, Mardarie 1591, Amfilohie 1595—1598, Teodosie Barbovschi 1598, fuge în Polonia 1600, Anastasie Crimca 1600, Ioan 1605, Efrem 1609, Atanasie 1615, Efrem al II 1617, Evloghie 1623, Dionisie 1627, Anastasie 1639, Ștefan 1645, Sava 1631—58, Iorest 1655, Teofan de Sutna 1650—1667, Serafim 1667 † 1691, Misail de Secu 1686, Lavrintie 1686—1702, Nicolae Vasilievici 1694, Ghedeon de Agapia 1703—1708, Calistru 1708 1728, Antonie 1728—ca. 1730, Misail 1730—ca. 1735, Varlaam 1735—45, Iacov Putneanul 1745—50, Dosofteiu 1750 † 1789. Ultimul episcop de Rădăuți a fost Dosofteiu, care în 1782 trece cu reședința la Cernăuți, luând titlul de „episcop al Bucovinei" în 1783, pe care l-au purtat toți urmașii săi până în 1898, când arhimandritul Vladimir de Repta fu numit „episcop titular de Rădăuți". In 1902 se suprimă acest titlu și Vladimir fu numit „Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei și Dalmației" (v. Cernăuți).

Rădăuți, oraș din Bucovina, capit. jud. R., 16.000 loc. Autoritățile județene. Tribunal. Oraș vechiu. In 1402 Alexandru cel Bun înființă în R. o episcopie ortod.

Rădăuți (3469 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, reședința pl. Lascăr. Formată din satele. Rădăuți și Rediu. Primăria în Rădăuți. Perc. locală. Of. P. local. G. Ungureni la 50 km.

Radbruch Gustav, jurist german (n. 1878). Prof. în Heidelberg, Königsberg și Kiel. Intre 1921—22 ministru de justiție. A scris lucrări de filos. dr.: Einführung in die Rechtswissenschaft, Rechtsphilosophie, foarte apreciate.

Radcliffe, Mrs Anne Ward —, scriitoare engl. A scris romane: A Sicilian Romance, The Italian, The Mysteries of Udolpho, cu elemente supranaturale și de aventuri sentimentale.

Radek Karl, pseudonimul lui **Sobelsohn**, om politic rus (n. în Galiția a. 1885), evreu de origine. Conduce în 1917 din Stockholm propaganda bolșevică din Germania. A scris și sub pseudonimul **Parabelum**: „Die Entwicklung der Weltrevolution".

Radet Etienne, general franc. (n. 1762 † 1825), care a fost însărcinat de Napoleon I cu aducerea papii Pius al VII.

Radet Jean-Baptiste, vodevelist franc. (n. 1751 † 1830). Se găsește multă bucurie și are cuplete frumoase în piesele sale: la Bonne Aubain, Honorine.

Radetzky de Radet Iosef Venceslas, conte de —, feld-mareșal austriac (n. 1766 1858). S'a distins în luptele din Italia în anul 1849 înfrângând la Novara armatele regelui Sardiniei, Carol Albert. A reprimat și revoluția din Lombardia.

Radetzky Fedor Fedorovič, general rus (n. 1820 † 1900), comandantul corpului VIII de armată rusesc în răsb. româno-ruso-turc, iar mai târziu al armatei centrale rusești. După răsb., guvernator în Charkow.

Radiațiune, în înțeles mai larg, propagarea undulatorie a unei energii. In felul acesta și sunetul e o radiațiune, întrucât aici se propagă energia cinetică a unui corp vibrant într'un mediu oarecare (aer, apă, etc.). In înțeles mai strâmt se înțelege prin **R.** propagarea undulatorie a energiei prin mijlocirea eterului (deci și prin vid). Aceste unde sunt următoarele, aranjate în ordinea crescătoare a lungimii de undă; razele γ. razele Röntgen, razele ultraviolete, sau chimice, razele luminoase (vizibile), razele calorice sau ultraroșii, undele electromagnetice.

Radical (chim.), se numește — în chimie — un element în stare atomică [r. simplu sau elementar, ex. hidrogenul, clorul, etc.] sau o grupare atomică de elemente [r. compus, ex.: oxidrilul, amoniu, metil, etil, fenil], cari intră sau ies dintr'o combinațiune, în reacțiunile chimice (v. c.). R. nu se pot obține în stare liberă, grupându-se în molecule simple sau compuse (v. atomi). După cum se comportă față de curentul electric (v. Electroliza), R. sunt negativi (clorul, oxidrilul, etc.) sau pozitivi (hidrogenul, amoniu), iar după numărul atomilor de hidrogen — cu cari se combină — sunt mono, bi- și polivalenți (v. valență).

Radicale (fon.), v. Postero-lingvale.

Radicalism 1. o direcție politică, care dorește prin reforme fundamentale să promoveze orânduielile sociale și economice înapoiate dintr'un stat, ca nu cumva impiedecarea artificială a desvoltării să producă violente ieșiri sociale-economice. **R.** e urmare a politicii neputincioase a liberalismului dela sfârșitul veacului al XIX-lea. In Franța s'a format pentru susținerea lui partidul radical socialist, și în alte țări la fel s'au format partide cu acest scop. 2. (sociol.). **R.** crede în schimbările profunde ce se pot face în societate pentru a adapta brusc la condiții mai bune de viață. De fapt R.-ul este expresia unilaterală a unei tendințe firești de schimbare a vieții sociale, și de adaptare a condiții noui, când puterea la adaptare a obișnuințelor vechi s'a slăbit. Schimbarea înlocuiește astfel, pe încetul tradiția, evaluînd-o. **R.** vrea s'o înlocuiască însă în chip revoluționar. Intre **R.** și conservatism — ca forțe sociale — se produce deobicciu un echilibru variabil, normal desvoltării vieții sociale (v. Conservatism).

Radici Ștefan, (n. 1866 † 1928), om politic croat; dela 1898 e unul din fruntașii partidului țărănesc croat; deputat în 1905. A publicat numeroase studii de sociologie, de finanțe și etnografie. Prim redactor al ziarului croat „Slobodni Dom". Dela 1920 e deputat în Jugoslavia. Șeful partidului țărănesc, sprijinește în 1924 guvernul Davidovici, după căderea lui, se refugiază în străinătate, agitând pentru autonomia Croației. Guvernul sârbesc disolvă partidul lui Radici și pe el îl arestează. Eliberat, intră ministru în guvern, retras și agitând mereu e împușcat chiar în Scupcină.

Radiguet Raymond, scriitor franc. contimporan. A scris romane psihol. Diable au corps, la Princesse de Cléves, etc.

Radioactivitatea, proprietatea unor elemente chimice, numite radioactive, de a emana radiațiuni în mod spontan și continuu. Atomii elementului respectiv se descompun, prefăcându-se în atomii unui alt element și în urma acestei descompuneri emit radiațiuni. Aceste radiațiuni sunt cunoscute sub denumirile de razele α (alfa), β (beta) și γ (gama). Proprietățile lor esențiale: ionizează gazele, de ex. aerul, făcându-le bune conducătoare de electricitate (această proprietate dă mijlocul cel mai sensibil de a recunoaște prezența substanțelor radioactive); impresionează placa fotografică; fac luminoase unele substanțe fluorescente; distrug microorganismele, ceeace are o aplicație importantă în medicină la vindecarea unor boale; străbat prin unele substanțe opace și anume cu atât mai ușor cu cât viteza lor de propagare e mai marc. Viteza razelor γ este egală cu viteza luminei, iar a razelor β și α 10%—99%, respectiv 5%—7% din viteza luminii. Razele α, analoage razelor canale, sunt alcătuite din atomi pozitivi de heliu; sub acțiunea unui câmp electric sau magnetic sunt deviate. Razele β, analoage razelor catodice, sunt compuse din electroni; într'un câmp electric sau magnetic deviază mai tare și în sens contrar cu razele α. Razele γ, asemănătoare razelor X (Röntgen), sunt vibrații electromagnetice, însă de o lungime de undă și mai mică ca razele X; ele nu sunt deviate de un câmp electric sau magnetic. Aceste trei feluri de radia-

ţiuni sunt emanate de diferite elemente radioactive în diferite proporţii. Astăzi cunoaştem circa 42 elemente radioactive: uraniu (I, II, X_1, Y, etc.), ioniu, radiu (A, B, C, etc.), protactiniu, actiniu (X, A, B, etc.), toriu (X, A, B, etc.), mesotoriu, etc. Toate însă derivă din trei elemente principale. Aceste trei elemente se transformă (emanând radiaţiuni) în alte elemente radioactive, care la rândul lor se prefac iar în altele. Astfel se produc trei serii în care se cuprind toate elementele radioactive: seria uraniului, seria actiniului şi seria toriului. Aceste serii se încep cu uraniu I, uraniu Y, respectiv toriu şi se termină cu nişte elemente stabile: radiu G, actiniu D, respectiv toriu D, care nu mai au proprietăţi radioactive, nu se mai descompun şi, chimic, sunt identice cu plumbul. Uraniu Y este o derivaţie a seriei uraniului. In seria uraniului figurează între altele şi radiul, element foarte activ şi cel mai cunoscut între elementele radioactive. Timpul necesar transformării unui element într'altul (viaţa elementului) e foarte diferit la diferitele elemente: variază dela fracţiuni foarte mici ale secundei până la câteva miliarde de ani. In ştiinţă se numeşte viaţa mijlociei unui element timpul în care se transformă jumătatea din atomii unei cantităţi oarecare din acel element, sau cu alte cuvinte: timpul în care activitatea elementului devine de două ori mai mică; ea nu se poate influenţa prin nici o forţă exterioară. Viaţa mijlocie a radiului este 1580 ani, a poloniului 136 zile, la uraniu X_2 68 secunde, a protactinului 20000 ani, a toriului 16,5 miliarde de ani, etc. Elementele radioactive se găsesc răspândite în cantităţi foarte mici în aer, în apele mării, în cantităţi ceva mai mari în unele minerale, ca toritul, tantalitul, cleveitul, etc. Radiul se prepară de obiceiu din pechblenda din Joachimstal lângă Karlsbad, în Boemia. Prepararea lui este foarte anevoioasă: dintr'o tonă de pechblendă se poate prepara abia 5 mg. radiu. R. a fost descoperită de Becquerel în 1896, în 1898 soţii Curie au descoperit radiul. Cercetătorii mai de seamă în domeniul R-ei sunt Rutherford, Hahn, Soddy, Fajans, Wilson, etc. Descoperirea şi desvoltarea R.-i a permis o privire adâncă în structura materiei.

Radiodiagnostic (med.), recunoaşterea boalelor cu razele X (Röntgen).

Radiografia (med.) este modul de a fixa pe o placă fotografică cu ajutorul razelor X (Röntgen), imaginea organului examinat.

Radiolarii (zool.), ord. al Rhizopodelor. Animale unicelulare cu un schelet foarte fin şi frumos, format din acid silicic.

Radiologie medicală, este acea ramură a medicinii care se ocupă cu cercetarea trupului omenesc şi vindecarea unor boale prin ajutorul razelor X (v. c.).

Radiometru, un aparat fizic constând din 4 aripioare, fixate pe o axă verticală şi aşezată într'un vas de sticlă în care e făcut vid, una din feţele aripiorelor e înegrită cu negru de fum cealaltă e lucie. Sub influenţa razelor călduroase, R. se învârteşte. Fenomenul e de origină pur termică.

Radioscopie (med.) este modul de a obţine imaginea unui organ pe un paravan (ecran) fluorescent, când examinăm la razele X (Röntgen).

Radiotelefonie, v. Telefonie fără fir.

Radioterapia (med.), este metoda de a trata unele boale cu razele X (Röntgen), ex. boale de piele, tumori.

Radiu (anat.), e numele osului din afară al antebraţului.

Radiu (chim.) este un metal alb — care se topeşte la 700°, se oxidează în aer şi descompune apa, fiind înrudit cu bariu. In natură se găseşte în pechblendă (v. c.) din care a fost preparat de Mdme Curie şi Debierne (în 1910) sub forma de clorură — prin electroliza căreia din starea de *amalgam s'a obţinut radiu metalic* — prin distilare într'o atmosferă de hidrogen. R. şi combinaţiunile sale în întunerec sunt fosforescente, impresionează placa fotografică, provoacă fluorescenţa anumitor substanţe (platinocianurei de bariu, a diamantului), descompunându-se în radiaţiuni cu efecte calorice, electrice şi chimice, (v. Radioactivitatea). Sub forma de bromură, e întrebuinţat în medicină la vindecarea cancerului. [Ra = 226.4.]

Radj putana, regiune din NV. Indiei; are 9,850.000 loc. şi 21 state indigene. Principalele sunt: Jodhpur, Bikanir, Jaisalmir, Jaipur, Oudaipur.

Radomir, ţar bulgar († 1015), ajuns la tron în 1014. A purtat lupte cu împ. bizant. Basilius, supranumit Bulgaroctonul.

Radovani (6063 loc.), com. rur., jud. Ilfov, pl. Budeşti. Formată din satele: Radavanu şi Valea-Popii. Primăria la Radavanu. P. U. şi G. Budeşti la $8^1/_2$ km.

Radovici Constantin. Actor. (n. 1877 † 1916). Pasionat de teatru, îşi formează în 1904 o trupă care are un deosebit succes. Soţ al Agathei Bârsescu, joacă şi la Berlin în „Hoţii" lui Schiller (rolul lui Carl Moor). După doi ani de angajament, se reîntoarce în ţară şi joacă în compania lui Al. Davila, apoi cu Marioara Voiculescu. Creaţiile lui mai însemnate au fost în „Scandalul" lui Bataille, „Hoţul" lui Bernstein, „Manasse", „Procurorul Hallers", etc. In ultimul timp fusese angajat la T. Naţional din Bucureşti.

Radovici Aura, actriţă cunoscută dela Teatrul Naţional din Bucureşti.

Radu I, fratele lui Vlaicu, a domnit în Ţara Rom. între anii 1380—85. Era căsătorit cu o principesă bizantină Kalinikia. Cu regele Ungariei nu era în relaţii bune: pierdu Severinul şi Făgăraşul. Politica lui se orienta (prin soţia sa) mai mult spre ortodoxie. A primit în ţară pe călugării sârbi şi bulgari, refugiaţi din calea Turcilor, între ei şi pe vestitul călugăr Nicodim, care a întemeiat mănăstirea Vodita. Tot cu el a întemeiat Radu şi mănăstirea Tismana. Cronicele noastre pentru domnia lui paşnică şi cu grije pentru biserică l-au confundat cu Negru-Vodă, întemeietorul tradiţional al ţării.

Radu II (Praznaglava = Cap gol), fiul lui Mircea, a câştigat tronul Ţării Rom. ajutat de Turci în timpul domniei lui Dan II, între anii 1422—27. Dan cu ajutorul regelui Sigismund a ieşit învingător.

Radu III, cel Frumos (1462—1474). Intronat de Mohamed II în locul fratelui său Vlad Ţepeş. A mărit tributul faţă de Turci la 10.000 galbeni. Ştefan cel Mare nu putea să tolereze în scaunul Ţării Rom. un supus al Turciei, în 1465 ocupă Chilia, în 1470 arde Brăila. Radu pentru a se apăra împotriva Moldovenilor construieşte cetăţile Crăciuna şi Teleajenul, în 1471 năvăleşte chiar în Moldova, Ştefan însă îi împrăştie oastea la Soci. In 1473 toamna Ştefan trece în Muntenia, zdrobeşte oastea lui Radu la Cursul apei (pe Râmnic) şi pune în scaun pe Basarab Laiotă. Reîntors cu ajutor turcesc, Radu moare în curând, probabil în luptă cu Basarab. El a mutat reşedinţa domnească în Bucureşti în vecinătatea căreia a zidit o mănstire, în Tânganul.

Radu IV cel Mare (1495—Mart. 1508). Şi-a meritat epitetul de „mare" pentru domnia sa constructivă, pusă în serviciul păcii şi al bisericii. N'a purtat războaie şi plătia regulat tributul de 8000 galbeni (anual) Turcilor. Când Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare, a năvălit în Muntenia, unde se adăpostea un pre-

tendent la tron, pacea s'a făcut înainte de a se vărsa sânge. Pentru organizarea bisericii a adus din Constantinopol pe patriarhul Nifon. Un sinod bisericesc hotărî, ca *mitropolia să se mute* dela Argeş la Târgovişte şi să fie ajutată de două episcopate: a Severinului şi Buzăului. Când Nifon a început să abuzeze de autoritatea sa, domnul l-a silit să plece din ţară. Numele darnic a lui Radu îl întâlnim la o mulţime de biserici şi mănăstiri până la muntele Athos. El a zidit frumoasa şi bogata mănăstire a Dealului din Târgovişte. Tot el a adus în ţară şi pe călugărul tipograf Macarie care a început să tipărească cărţi nu numai pentru ţările române ci pentru întreaga ortodoxia slavonă. A murit la 1508 şi e înmormântat la Mănăstirea Dealul.

Radu V. Bădica (1521—24). Fiul lui Radu cel Mare s'a ridicat din mulţimea de pretendenţi după moartea lui Neagoe Basarab. In luptele cu Radu dela Afumaţi rămase biruitor, dar fu ucis de Turcii cari îl chemară să-i dea steagul de domnie. E înmormântat la mănăstirea Dealul.

Radu VI dela Afumaţi (1521—29). Fiul nelegitim a lui Radu cel Mare ales de boieri după moartea lui Neagoe Basarab. Avu de luptat mult cu pretendenţii la tron (Teodosie, Vlad, Vladislav, Radu Bădica) şi cu Turcii. Abia după uciderea lui Bădica fu recunoscut în domnie. Domnia lui efectivă (1525—29) fu tulburată de o ceartă cu Ştefăniţă din Moldova pentru mâna Ruxandrei, fica lui Neagoe, pe care o luă în a doua căsătorie. Cu toate că avea datoria faţă de Turci, n'a luat parte la bătălia dela Mohaci (1526) care desfiinţa regatul Ungariei. Boierii Olteni nemulţumiţi de stăpânirea lui se răsculară. Grăbindu-se să-i potolească fu surprins de ei la Râmnic şi ucis în biserica în care se refugiase. E înmormântat la mănăstirea Argeş, lângă socrul său Neagoe. Piatra de pe mormânt vesteşte cele 20 lupte, purtate pentru domnie.

Radu VII Paisie (1535—45). Fiul lui Radu cel Mare. Înainte fusese egumen a mân. Argeş. Om pios, se îngrijia de cele bisericeşti, a terminat mitropolia din Târgovişte şi a clădit mân. Mislea din Pra-

hova. In domnia-i cu prea puține fapte politice a pierdut Brăila (1540) și a intervenit în Ardeal, ca adversar al lui Petru Rareș. Scos de Turci (1545) fu trimis în surghiun în Egipt, unde a și murit. E înmormântat în vre-o biserică din Alexandria.

Radu VIII (Mart. 1591). Fiul lui Mircea Ciobanul numit și schimbat de Turci cu Ștefan Surdul pentru că n'a putut plăti tributul.

Radu, Domn în Țara Rom. (Iul.—Nov. 1632). Fiul lui Alexandru Iliaș din Moldova, numit de Turci în locul lui Leon Tomșa, biruit însă de Matei Basarab, care îi luă scaunul.

Radu Leon, Domn în Țara Rom. (1664—69). Fiul lui Leon Tomșa. Ca și tatăl său, veni cu multe datorii și mulți Greci în țară, cu cari se puse pe stoarceri de bani și petreceri. Avea de luptat cu Cantacuzineștii, cari îi cereau pedepsirea uciga șilor postelnicului Const. Cantacuzino și expulzarea Grecilor. In 1667 când fu chemat la Poartă le făcu această promisiune și ei îl însoțiră și-i obținură întărirea din nou în domnie. Dar nu s'a ținut de cuvânt și boierii au căpătat dela Turci dreptul de a-și alege alt domn și au ales pe boierul Antonie din Popești (1669). El a murit la Constantinopol.

Radu Mihnea, Domn în Țara Rom. (1601—1602, 1611—16, 1620—23) și Moldova (1616—1619, 1623—26). Fiul lui Mihnea Turcitul. Era un om înțelept și drept, cu multă demnitate, stătuse la Veneția, unde a învățat carte grecească. Adus de Turci după moartea lui Mihaiu Viteazul, trebui să lupte cu Simeon Movilă și Radu Șerban. Abia în 1611 (Sept.), când Șerban părăsi țara definitiv putu să se așeze în scaun. Favorizând pe Greci, boierii, cari aveau legături cu Radu Șerban, în frunte cu stolnicul Barcan, au încercat să se răscoale. 13 din ei își pierdură capul pentru îndrăzneală. Cu principii ardeleni trăia în bune relații. Cu înrăutățirea raporturilor dintre Turci și Poloni fu strămutat în Moldova (1616). Un războiu turco-polon se apropia cu pași repezi cu tote sforțările lui de a-l împiedeca. Neavând curajul să-l înfrunte își ceru singur mazilirea (1619). In 1620 fu numit în Țara Rom. în locul lui Gavrilaș Movilă. In 1623 după stăruințele lui fu mutat din nou în Moldova, iar Țara Rom. lăsă pe fiul său minor, Alexandru Coconul, așa că între 1623—26 se poate spune că ambele țări erau sub stăpânirea lui. In timpul acestei domnii amândouă țările suferiră o năvălire a Tătarilor. A ridicat curți domnești și biserică în Hârlău. Curtea lui adăpostia pe lângă oameni de afaceri ca Scarlatti, Battista Veveli și oameni de carte ca patriarhul Chiril Lukaris, care se gândia să întroducă reforma în bis. răsăriteană, și mitropolitul Luca (din Cipru), care a construit măn. în jud. Buzău. R. M. e înmormântat în bis. Radu-Vodă din București, reconstruită de el.

Radu Negru este întemeietorul tradițional al Țării Românești. Tradiția populară îl numește Negru Vodă și povestește că a descălecat din Făgăraș, s'a așezat la Câmpulung și apoi la Argeș și după supunerea Olteniei a unit întreaga țară. Existența lui însă nu se confirmă prin izvoare istorice. Tradiția pare să se fi format mai târziu sub influența tradiției descălecării Moldovei și în legătură cu posesiunile domnilor în Țara Făgărașului, iar cronicile îl confundă cu Radu I, Domnul Țării Rom. (ca. 1383).

Radu Șerban (1602—1611). Boier de țară după mamă se trăgea din neamul Basarabilor. Fu ales după moartea lui Mihai Viteazul de partida boierilor cari gravitau spre imperiu (în frunte cu Buzești), împotriva lui Simeon Movilă și a candidatului turcesc Radu Mihnea. Tot timpul domniei a rămas credincios imperiului. Trăia în cele mai bune relații cu gen. Basta, care îi oferia adăpost în Ardeal când era alungat de pe tron. Cu ajutorul lui susținu lupta împotriva Tatarilor, cari veniau cu Simion (Teiușani, Teleajen). Nu peste mult se schimbă situația în Ardeal. Pe când Șerban atacă cetățile dela Dunăre, nobilii aleseră de principe pe Moise Székely, împotriva lui Basta, care se retrase la Sătmar, de unde cerea ajutor în Țara Rom. Șerban alergă cu o oaste de țară să-și facă datoria față de împărtaul și prietenul și dădu o luptă fulgerătoare în marginea Brașovului vechiu (17 Iulie 1603), în care căzu și Moise Székely. Dar Basta nu știu să întreb. această victorie, poate se temea ca Radu să nu reia rolul lui Mihai Viteazul și astfel Ardealul ajunse

din nou pe mâna nobililor, cari ridicară în scaun pe Ștefan Bocskay Domnii rom. au putut să trăiască în bune relații cu el, dar după moartea lui (1606) Ardealul ajunse sub stăpânirea lui Gabriel Báthory, un om nestatornic și nebunatec, care se gândea să stăpânească și țările române, voia să ajungă chiar rege al Poloniei. La sfârșitul anului 1610 năvăli în Țara Rom. și sili pe Radu se fugă in Moldova. Dar ceru zadarnic tronul țării dela Turci, aceștia numiră pe Radu Mihnea și el trebui să se retragă în Ardeal, dupăce săvârșise cruzimile și prădăciunile memorabile pe unde umblase. Radu, în Maiu 1611, se reîntoarse în țară cu o oaste de Munteni și Moldoveni, la cari se adăogaseră și Poloni și Cazaci, și după ce-și reocupă tronul pătrunse în Ardeal și dădu (11 Iulie 1611) a doua luptă la Brașov, acum împotriva lui G. Báthory, tot atât de strălucită ca și cea dintâi. Imperialii nu știură smulge Ardealul nici de astă dată din mâinile Ungurilor. Trecură mai multe săptămâni de inacțiune, în care timp Turcii aduceau pe tronul Țării Rom. pe Radu Mihnea. Șerban se retrase în Țara Rom., de aici trecu în Moldova și dupăce oastea lui obosită a fost împrăștiată de Tătari la Bacău, luă drumul pribegiei. Trecu în Polonia, de acolo în Austria, unde muri peste nouă ani. Rămășițele lui se bucurară de cinstea deosebită de a fi înmormântate în catedrala Sf. Ștefan din Viena. De aici au fost aduse de fică-sa la măn. Comana, pe Neajlov, zidită de el.

Radu Dimitrie episcop român gr. cat. (n. 1861 † 1920). Studiile teologice și le-a făcut la Roma, de unde reîntorcându-se a fost numit paroh și protopop în București, iar în 1896 episcop la Lugoj. In 1912 e numit episcop la Oradea, unde a construit un splendid palat episcopesc și a făcut mai multe fondațiuni bisericești și școlare. A fost unul dintre conducătorii adunării dela Alba-Iulia (1 Dec. 1918), care a proclamat unirea Ardealului cu patria mamă. In 1920 a căzut jertfă atentatului din Senatul României, omorît fiind prin explozia unei bombe. A publicat numeroase lucrări din domeniul istoriei bisericești. A fost unul din cei mai mari oratori ai bisericei române gr. catolice.

Radu Grămăticul, scrie „Evangheliarul lui R. Gr". în 1574 din porunca lui Petru Cercel. Acest ms. a ajuns, nu se știe cum mai apoi, în mâna bibliografului R. Harley, a cărui bibliotecă se află la Londra, în British (cit. britiș) Museum. Ms. a fost cercetat de Hașdeu, care l-a studiat în „Columna lui Traian". Conține cele 4 evanghelii și câteva p. în slavonește. E important din punct de vedere caligrafic și al limbii.

Radu Iacob, canonic preposit în capitlul diecesan român unit din Oradea (n. 1860). A publicat numeroase scrieri din domeniul istoriei bisericești: „Istoria vicariatului gr.-cat. român al Hațegului", o biografie a episcopului Demetriu Radu, etc. In 1918 a fost distins cu titlul de prelat papal.

Radu Iorgu, prof. de Drept internațional la univ. din Cluj (n. 1886).

Radu Mircea, prof. de Construcții civile și beton armat la Școala politehnică din București.

Radu-Negru (3326 loc.), com. rur. din jud. Ialomița, pl. Ciocănești. Formată din satele: Radu-Negru, Stoinești și Bogata. Primăria în Radu-Negru. Perc. locală. P. U și G. Călărași la 9 km.

Răducanu Ion, prof. de „Monedă, cre-

dit, schimb și tehnica băncilor" la Acad. comercială din București. Ministru al muncii în guv. Maniu 1928.

Răducăneni (4346 loc.), com. rur. din jud. Fălciu, reșed. pl. Răducăneni. Formată din satele: Răducăneni, Bazga și Roșu. Primăria în Răducăneni. Perc. locală. Of. P. local. Medic. Judec. de ocol. Spital, farmacie. G. Iași la 38 km.

Rădulescu Alexandru, prof. de Drept civil la Acad. comercială din București.

Rădulescu Alexandru, medic român, (n. 1886), chirurg și ortoped. Directorul spitalului de ortopedie din Cluj.

Rădulescu Andreiu (n. 1880) consilier la Curtea de Casație; membru al Academiei Române. Are numeroase studii de valoare

din istoria dreptului român: Din viața și activitatea lui Andronache Donici (1906); Luptele lui Ștefan cel Marc cu Turcii (1908); Învățământul dreptului în țara românească până la 1865 (1913); Studii de drept civil (1915); Cultura juridică românească în ultimul secol (1923), etc.

Rădulescu Constantin, prof. de Criminologie, știință și legislație penitenciară la univ. din Cernăuți.

Rădulescu Dan, chimist român (n. 1884), profesor de chimie-fizică la Universitatea din Cluj, membru al Societății de Științe din Cluj și al Societății de chimie din Paris și Berlin. Il caracterizează o putere mare de abstracțiune și de sinteză a rezultatelor din zi în zi mai complexe din cele mai variate domenii ale chimiei. Astfel se explică numărul mare al comunicărilor D-sale (73 la număr), publicate în revistele de specialitate din țară și mai ales din străinătate: a publicat studii (20 comunicări) despre spirani, o clasă de corpuri cu totul noi din chimia organică, comunicări despre modelele atomice și structura moleculelor (17 com.), despre stereochimie (5 com.), despre relații între structură și coloare (7 com.), diverse analize de sare din România (3 com.), 17 comunicări diverse. Contribuie cu sfaturile judicioase și cu realizările D-sale la adaptarea cât mai intimă a pregătirii universitare la necesitățile vieții active și producătoare. Este un factor obiectiv și valoros al culturii românești.

Rădulescu-Eliade Ion, scriitor și om politic rom. (n. 1802 † 1872), supranumit „părinte al lit. române", pentrucă din îndemnul și sprijinul său încep a scrie cei dintâi reprezentanți ai lit. rom. mod. și pentrucă el însuși, foarte fecund, a scris în toate genurile, cu succes diferit. Activitatea lui se poate împărți astfel: a) Politică. Partizan activ al revol. din

1848, când se zice că ar fi scris „proclamația dela Islaz". După plecarea lui Bibescu, domnitorul Munteniei, alcătuindu-se guvernul provizoriu, E. R. face parte din el, însă, după înăbușirea revol. e silit să emigreze. Călătorește prin Transilvania, Franța și Turcia, luptând pentru țara sa. În 1866 face parte din Adunarea Constituantă. În tot timpul este un mare adversar al politicei rusești, atitudine care se resfrânge și în activitatea lui lit. Scrieri în legătură cu ac. activitate: Souvenirs et impressions d'un proscrit (Paris 1850), Mémoire sur l'histoire de la régénération roumaine (Paris 1851). Le Protectorat du Czar ou la Roumaine et la Russie (Paris 1850). b) Didactică. Dela 1820 ajută pe Gh. Lazăr la școala dela Sf. Sava iar după plecarea lui Lazăr redeschide școala, continuînd lupta pt. învățământul rom. Scrieri în ac. domeniu: Aritmetica după Francoeur (Buc. 1832), Abecedar (1861), Istoria Românilor (1870), Regulele sau gramatica poeziei (1831), etc. c) Literară și culturală. Este scriitor și îndrumător literar. Scrie poezii lirice (meditații, elegii, ode), multe sub influența romantismului francez, isbindu-se însă de greutățile unei limbi lit. neformate încă și de prea puțina lui dotare poetică; reușește mai bine însă în scrierile cu tendință didactică și satirică: fabule satirice și satire politice. Încearcă să scrie poeme și epopee („Anatolida", „Mihaida"). Începător al criticei lit., însuflețite de un naționalism dogmatic și naiv, are ca deviză — explicabilă pentru începutul lit. mod.: „scrieți, băieți, numai scrieți!". Incurajează astfel pe mulți scriitori: C. Aristia, C. Faca, C. Bălăcescu, D. Bolintineanu, V. Cârlova, Gr. Alexandrescu, etc. Face traduceri, foarte diverse, din scrierile marilor autori: Voltaire, Boileau, Molière, Dumas, Lamartine, Byron, Dante, Ariosto, etc., prin care popularizează lit. modernă la noi. Inființează cu Câmpineanu și alții „Societatea Filarmonică" (1834), cu scopul de a încuraja teatrul rom., și scoate întâia gazetă rom. „Curierul românesc" (v. c.) și prima revistă rom. „Curierul de ambe Sexe" (v. c.), în care se răsfrânge toată activitatea culturală rom. a vremii. Scrieri în legătură cu accastă activitate: Curs întreg de poezie generală (1868), Gazeta teatrului național (1835—36), Biblioteca portativă (5 broșuri cu opere personale și de ale altora), etc. d) Filologică. Se interesează de chestiunile de limbă, punând (Prefața Gramaticei din 1828) problema scrierii (simplifică alfabetul cirilic și folosește un alfabet de tranziție către cel latin), problema neologismelor și problema ortografiei, fiind partizan al fonetismului. După 1840 însă, crede că româna și italiana sunt dialecte ale unei limbi italo-române și începe a înlocui cuvintele de origine străină cu vorbe italienești, creind un jargon tot așa de artificial ca și al latiniștilor, pe cari-i combătuse. Totuși rămân și astăzi principiile sănătoase, fixate de el în „Gramatica dela 1828" (v. c.). Convins de necesitatea unei educații religioase și filos., E. R. publică și Biblia Sacră (Paris 1858), Biblicele (comentarii ale B.) Paris 1858 și scrierea complexă „Echilibrul între antiteze sau spiritul și materia", în care se oglindesc toate calitățile și defectele sale. Personalitate covârșitoare pt. începutul civilizației rom. moderne, E. R. a trebuit să o ilustreze în toate domeniile, fiind pretutindeni creator și îndrumător, neridicându-se însă niciodată la perfecțiunea realizărilor. A fost membru fondator și președinte al Acad. rom. Alte scrieri: „Scrisori din exil" (1891), „Istoria critică universală" (1892), postume.

Rădulescu Ion, prof. de drept penal comparat și criminologie la univ. din Cernăuți.

Rădulescu Mircea, poet rom. (n. 1889). A publicat vol.: „Lei de piatră" (1914), Eroice (1915), poezii; Pe aicea nu se trece, poem eroic, în colaborare cu Corneliu Moldovanu (1918); Suflet de uzină, poezii de războiu (1919); O noapte la Mircești, fantazie în versuri (cu Alfred Moșoiu, 1920); Serenada din trecut, comedie istorică în 4 acte în versuri (1921). Bizanț (dramă istorică 1924); Portrete și amintiri (schițe 1924); Un vis (comedie modernă într'un act în versuri, 1925); Poeme pentru Galateea (1925); Sufletul Patriei (1921), etc. Subiectele pieselor și poeziilor sale sunt de preferință patriotice.

Rădulescu-Motru Constantin, prof. de psihologie, logică și teoria cunoștinței la univ. din Buc. (n. 1868). Studii filos. făcute la Paris, München și Leipzig. Fost inspector general al învățământului (1906), deputat și senator în mai multe rânduri. Membru al Acad. Rom., președinte al societ. rom. de filos., directorul „Revistei de Filosofie", fondator și director la „Noua Revistă Română", publ. de știință, artă și politică (1906—1916). A colaborat și la Enciclopedia Română a „Astrei". După o bogată activitate filos., C. R.-M. a ajuns la formularea definitivă a unui sistem propriu de gândire, pe care singur îl numește „Personalismul energetic". Personalism, pentrucă persoana este pentru dânsul realitatea supremă; energetic, pentrucă viața este considerată ca o formă diferențiată a energiei, care cuprinde ca supremă încoronare personalitatea umană. Plecând dela ideea Kantiană că unitatea sintetică a apercepției e legată de conștiința individuală omenească și totodată ferită de empirismul acesteia și că experiența simțurilor se îndreaptă după unitatea și spontaneitatea conștiinței omenești, complectează pe Kant, arătând cum conștiința individuală poate crea sinteze cu caracter universal prin aceea că ea, împreună cu formele sale tipice, este produsul superior și necesar al evoluției cosmice. Datorită acestui fapt, care suprimă dualismul în metafizică și în teoria cunoașterii („orice cunoaștere este o recunoaștere"), formele înțelegerii sunt apriorice față de orice experiență actuală și e posibilă o concordanță între cunoașterea conștiințelor individuale și realitate. Între personalitate și natură nu mai există o opoziție radicală —: ele sunt două aspecte ale energiei universale —. Persoana și natura apropriindu-se una de alta, punctea între ele se poate arunca ușor. Prin apariția omului, natura își servește propria sa finalitate, căci personalitatea este, ca formă supremă a evoluției energiei, o verigă necesară în mersul ei total. Personalitatea izvorăște din adâncul straturilor cosmice și biol., fiind și energia cea m. prețioasă pentru ridicarea vieții morale și sociale. „Personalismul energetic" spre deosebire de energetismul lui Ostwald, consideră persoana omenească drept o unitate de actualizare, spre care se îndreaptă toată desfășurarea energiei din natură, deci un scop al desvoltării întregii energii cosmice. Scrieri: Știință și energie (1902), Problemele Psihologiei, Puterea sufletească („Studii filos." vol. III—IV), Elemetne de metafizică (ed. II. 1928), Curs de Psihologie (ed. II. 1929), Cultura română și politicianismul (ed. III, 1904), Concepția conservatoare și Progresul, Țărănismul, un suflet și o politică; Andrei Bârseanul și Naționalismul (discurs de recepție, 1924; Zur Entwicklung von Kants Theorie der Naturcausalität (Leipzig 1913); Nietzsche, viața și filosofia sa; La Conscience Transcendantale (Paris), Valoarea Silogismului, Personalismului energetic (1927), etc., etc.

Rădulescu-Niger Nicolae G., scriitor român (n. 1861). A debutat cu poezii la „Literatorul" (1881). A scris multe romane: Romanul Căsniciei, Străin în țara lui, Tribunul Poporului, Măria Sa Ogorul, Magistrații noștri, Puterea destinului, Ciormăneanu et Faerman, Logodnicul durerii, A fost un vis, Dascălul, Intrigă amoroasă, Romanul unei iubiri, Seducătorul, Viața Sbuciumată, Două dureri, etc., nuvele, drame, poezii, comedii, etc.

Rădulescu-Pogoneanu Ion, prof. de pedagogie practică, directorul seminarului ped. dela univ. din Buc. (n. 1870). Are

scrieri do critică lit.: Din poeziile inedite ale lui Eminescu; Câtova pagini din tinerețea lui Eminescu; Kant și Eminescu; La a 10-a aniversare a morții lui Cerna (în „Conv. lit."); Studii (Buc. 1910); scrieri filos.: Ueber das Leben und Philosophie Contas (1902, Leipzig); Studii asupra eticei germane contemporane (1911); Publicații despre limba rom.: Gramatica istorică a limbii românești (1902—1903), etc.

Radziwill, distinsă familie polonă. Un membru al ei a fost ginere al lui Vasile Lupu, domnul Moldovei. Membrii însemnați: 1. **Nicolau** († 1565), a trecut la reformați; la 1563 a tipărit o importantă Biblie în limba polonă. — 2. **Carol-Stanislas** (n. 1734 † 1790), a lupta împotriva anexării Poloniei de către Ruși.

Raeburn sir Henry, pictor portretist englez (n. 1756 † 1823). După ce a stat doi ani în Italia, reîntors a executat admirabile portrete ale tuturor personajelor marcante contimp. din capitala Scoției, cu multă sinceritate. Stabilit la Edimburg, R. a fost în plină evoluție până la sfârșitul vieții. Lucrări: Lord Newton, Major Clunes (Galer. Nation. din Edimburg), Nathaniel Spens, Sir John Sinclair of Ulbster baronet, Mistress Fergusson, etc., etc.

Raffaelli Jean-François, pictor franc. (n. 1850 † 1924), influențat de Degas, mai mult desemnator, decât colorist, autor de peisaje din împrejurimile Parisului și de scene din viața modestă burgheză (Le ménage sans enfants, le vieux époux, etc.).

Raffael di Giovanni Sanzio, celebru pictor și arhitect ital. (n. 1483 † 1520), inițiat în ale picturii de Timoteo Viti, care a lucrat în atelierul pict. Francia. A fost multă vreme elevul și ajutor. lui Perugino (v. c.), al cărui conducător de

atelier a fost Pinturicchio. Cea mai mare influență asupra lui R. au avut în primul rând Francia și apoi Perugino. Din tinerețe sunt lucrările: Visul cavalerului (Londra) și Căsătoria Fecioarei (Milano). Ajungând la Florența (1504—1508) se remarcă în deosebi prin reprezentarea Madonelor, disputate de câteva secole între orașele: Paris, München, Florența și Viena. Aici a început să imite pe Leonardo da Vinci, Michelangelo și Fra Bartolomeo, reușind, prin geniul său creator, să sintetizeze tot ce a produs mai măreț Italia. Arhitectul Bramante face ca să fie chemat, în 1508, la Roma, de papa Iuliu al II, pt. decorarea camerilor Vaticanului, ajungând culmea desvoltării sale artistice (v. Loggic). La Roma a creiat o școală importantă, având elevi pe: Giovanni di Udina, Giulio Romano, Giovanni Francesco Penni. Cu ajutorul acestora a făcut admirabile portrete (Papa Iuliu al II, la Florența; Balthazar Castiglione, la Louvre) și minunate tablouri (Sf. famil. a lui Francisc I, la Louvre; Madona din Foligno, la Vatican, etc.). Grandioasa sa lucrare „Transfigurația", a fost terminată de Giulio Romano (în Muzeul Vaticanului). După moartea lui Bramante, a continuat bis. Sf. Petru, fiind și inspect. antichităților și monumentelor din Roma. R. a fost „copilul alintat al Papalității și bisericii, obiectul unui cult, fără adversari până la mijlocul sec. al XIX"; a unit fericit scene de neuitat din antichitatea păgână și cea creștină, realizând un ideal al Renașterii; mai slab s'a arătat în colorit și desemn (contururi necorecte și lipsite de expresivitate). Apogeul activității sale, marchează totodată începutul decadenții artei ital. (S. Reinach.)

Raffet Denis-Auguste-Marie, pictor și desemnator franc. (n. 1801 † 1860), evocator de admirabile scene din Revoluția franc. și de pe timpul Imperiului; desemnator neîntrecut, a evocat figura împăratului și a soldaților fascinați de el: La revue nocturne, Le Réveil (litografii la Bibl. Nat. Paris).

Rafinarea zahărului (chim.), constă în cristalizarea zahărului din zahărul brut prin introducere de cantități diferite dintr'un sirop purificat și concentrat.

Ragnar Lodbrok, erou scandinav despre care vorbesc mult monumentele lit. scandinave vechi (saga). A devastat Parisul *sub domnia lui Harek* (814—851), venind pe Seina.

Ragusa, în slavă: **Dubrovnik**, oraș din Dalmația, port la Adriatica. Oraș fortificat. Fabrici de: săpun, mătăsuri, postavuri, construcțiuni navale. 15.000 loc. Oraș comercial, a avut pe vremuri oarecare autonomie și a format o republică independentă între 1806—1808.

Răgușală (med.), este o turburare a vocii, când aceasta devine mai înceată și mai îngroșată din cauza inflamației coardelor vocale.

Rahialgie (med.), însemnează durerea într'un punct oarecare al șirii spinării și este de multe ori indiciul mai multor boale ca: meningita spinală, mielită acută, comoția măduvii spinării, meningita tuberculoasă, morbul lui Pott.

Rahianestezia (med.), este anestezia artificială ce se produce în partea de jos a corpului în urma injecțiilor făcute în coloana vertebrală cu stovaină sau alte substanțe producătoare de anestezie (amorțeală). R. înalță a fost preconizată de chirurgul român Thoma Ionescu. R. se folosește la operațiuni în abdomen și pe extremități

Rahl Karl, pictor austriac (n. 1812 † 1865), autor de portrete și în special de fresce (la Muzeul armatei și opera din Viena) și subiecte istorice (Manfred, Persecuția creștinilor).

Rahova sau **Riahovo**, oraș din Bulgaria, în fața confl. Jiului. Comerț cu grâne și legume. Luat cu asalt de trupele noastre în 1877 după căderea Plevnei.

Ralale, porțiuni din țara noastră, cuprinse de Turci, în contra tratatelor de suveranitate și transformate în teritoriu turcesc. Conducea un pașă, se ridicau geamii, se instalau negustori și funcționari turci, cari sugeau numai bogățiile regiunilor. Tot de aici porneau „raitele", adevărate expediții de jaf. Aceste R. au fost: Hotinul, Tighina, Brăila, Giurgiu (Turnul Măgurele) și Severinul. Afară di Turci, sudul Basarabiei era ocupat de Tătari, cari îi dăduseră numele lor Bageac (v. c.). Urme ale stăpânirii vechi turcești se văd și azi. În Giurgiu, turnul din centrul orașului este un vechiu minaret de geamie; la Brăila biserica Sf. Arhangheli din piața centrală este o fostă geamie; la Hotin și Tighina, în fostele cetăți se găsesc minarete, geamii, resturi ale stăpânirii vechi turcești și tătărești.

Raicevici, consul austriac în Țările române în sec. al XVIII, fost meditator al fiilor lui Ipsilante, autor al unei lucrări cu interesante contribuții asupra țării noastre (1788).

Râie (med.), v. Scabie.

Raiffeisen Friedrich Wilhelm (n. 1818 † 1888). Om de credință și energie, idealist și bun cunoscător al realității, dar lipsit de vaste cunoștințe economice. A fondat cunoscutele și folositoarele cooperative, de credit și economii populare, care-i poartă numele. Tot sistemul său cooperativ se bazează pe ideea caritativă și e cu adevărat un „socialism creștinesc". Singura operă de seamă ce-a lăsat e: „Die Darlehenskassenvereine" (1887), care s'a publicat și în românește, Sibiu 1895.

Raimundus Lullus, filos. scolastic și alchimsit (n. 1235 † 1315). A întemeiat o logică nouă (ars magna s. arta lullica) bazată pe combinarea mecanică a ideelor, cu care să poată căpăta sistematizarea tuturor cunoștințelor posibile.

Rainer Francisc, medic român (n. 1874), profesor de anatomie și embriologie la univ. din București, fost prof. de aceiași specialitate în Iași. În afară de lucrări importante din domeniul anatomiei sunt mai ales cunoscute cercetările sale făcute în ultimul timp asupra antropologiei poporului român.

Rajna Pio, critic și istoric lit. ital. (n. 1847). Prof. de lit. neolatine la instit. de studii superioare în Firenze. A studiat temeinic epopeea neolatină: Le Fonti dell' Orlando Furioso, Le origini dell' epopeea francese și a editat din operele lui Dante.

Rákoczy, familie nobilă magh. din sec. al XVIII. Membri importanți: 1. **Sigismund**, principe al Transilvaniei (1607), renunțând 1608 în fav. lui Gavril Béthlen. — 2. **Gheorghe** R. I., fiul celui precedent, principe dela 1631—48. A luat parte la răsb. de 30 ani. Reformaților le-a acordat libertate religioasă (însuși fiind reformat) în 1645 (pacea dela Linz), reglementând situația ac. confesiuni la Sătu Mare, în 1646. Cu gândul de a converti la reform. pe Români, a sprijinit tipărirea cărților românești (Păscălia, Catechismul calvinesc [v. c.] de Alba-Iulia, Noul Testament, Cazania, etc.). — 3. **Gheorghe** R. al II, principe dela 1648—1660, fiul celui preced. A încheiat în 1651 o alianță cu Mateiu Basarab împotriva tuturor dușmanilor. Generalul său Kemény a plecat împotriva lui Vasile Lupu. A voit să ocupe Polonia, dar a fost bătut, în Ardeal, de Turci.

Rákosi Jenő, scriitor și ziarist maghiar (n. 1842), dușman al Românilor; colaborator al ziarelor „Budapesti Hirlap", aderent politic a lui Apponyi și Tisza.

Ralea Mihail, prof. de psihol. experimentală și estetică la Univ. din Iași (n. 1895). Studii de sociologie la Paris. A debutat cu notițe la rev. „Însemnări literare" din Iași. Scrieri: Révolution et Socialisme, L'idée de révolution dans les

doctrines socialistes (teze din 1923 la Paris), Problema inconştientului, Introducere în Sociologie, Ipoteze şi Precizări în ştiinţa sufletului. Redactează rev. „Viaţa Românească".

Raleigh sir Walter, favorit al reginei Elisabeta a Angliei (n. 1552 † 1618), poet, diplomat, bărbat de stat şi navigator. A încercat prima colonizare a Virginei şi reg. Orinoco. S'a luptat cu Spaniolii. Amestecat într'un complot în favoarea unei membre din fam. Stuart, a fost prins şi decapitat de Iacob I.

Raluri (med.). Sub acest nume se înţeleg tot felul de sgomote anormale care se aud în piept produse de aerul care trece prin plămâni, în caz când omul are bronchită sau orice altă boală de plămâni.

Rama sau Arimathia, oraş din Palestina (Iudeea). Locul de naştere al lui Iosif, care a înmormântat pe Christos.

„Ramaiâna" (lit. indiană). A doua mare epopee indiană, posterioară Mahabháratei, în care se cântă faptele lui Rama, un erou naţional. E atribuită autorului Valmiki, *personaj real, despre care însă* nu se ştie nimic sigur. R. se împarte în 7 cânturi cu 24,000 strofe. Gigantul Rávana căpătând darul invincibilităţii dela Zei, chiar faţă de aceştia, uită să ascundă faţă de oameni acest dar. Zeii înfuriaţi de faptele sale, sfătuiesc pe unul dintre ei, Vişnu, să se prefacă în om spre a-l învinge. Acesta luându-şi numele de Ráma, fiul al vechiului rege Dacaratha, face fapte minunate şi ia în căsătorie pe Sîtá. Dar una din soţiile lui Dacaratha, ce voia să asigure unui fiu al ei tronul acestuia, destinat acum lui Ráma, îl alungă pe acesta, prin intrigi, împreună cu Sîtá, în exil. Ei petrec ani întregi prin păduri, ucigând monştri şi făcând minuni de vitejie, Rávana îndrăgostit amarnic de Sîtá, o fură când lipsiau însoţitorii ei. In restul epopeei se povesteşte cum Ráma, aliindu-se cu o armată de maimuţe (element comic în povestire), urmăreşte pe răpitor, îl învinge, ruinându-i capitala ţării, Lakka, recâştigă pe Sîtá şi, murind Dacaratha, domneşte 11 mii de ani, apoi se 'nalţă la cer. Epopeea, destul de variată, are o unitate de concepţie admirabilă, e plină de fantazie şi de grotesc, de analize psihol. şi putere de invenţiunc. Versurile de 32 silabe sunt aşezate în strofe (cloka).

Ramazan, luna a noua a Mahomedanilor. E o lună de post, în care credincioşilor lui Mahomed li-e interzisă mâncarea, dela răsăritul până la apusul soarelui. In schimb, nopţile acestei luni sunt dedicate plăcerilor. In primele 3 zile ale lunii R. se serbează Bairamul mic (v. c.).

Rambaud Alfred-Nicolas, istoric şi bărbat de stat franc. (n. 1842 † 1905); în 1895 ministru de instr. publică, membru al Acad. de ştiinţe morale. A scris însemnate lucrări pt. istoria universală: Const. Porphirogenitul Istoria civilizaţiei franc. şi împreună cu E. Lavisse, o apreciată Ist. universală.

Rambouillet, Palatul dela —. Vechiu castel (sec. al XV) regal, modificat de mai multe ori, azi reşedinţa de vară a prezidentului republicei, cu o grădină aranjată de Le Nôtre şi o pădure bogată în vânat.

Rambouillet, 1. Cathérine de Vivonne *dite* (*incomparable*) *Arthénice Marquise* de — (n. 1588 † 1665). A reunit în salonul ei personalităţile cele mai celebre ale vremii. In acest cerc era cunoscută cu numirea de Arthénice, anagrama cuv. Cathérine. — 2. Hôtel de —, numirea unei societăţi, primul „salon" lit. care l-a avut Franţa. In acest salon se întruniau în jurul d-nei R. şi ficei sale, Julie, literaţi, ofiţeri, magistraţi, oameni din societatea înaltă, etc., cari discutau despre *orice şi uneori chiar lit.* Acest salon a avut o înrâurire fericită asupra lit. dintre 1620—1668 şi a limbii. Imitaţiile stângace a H. de R. a dat naştere spritului preţios.

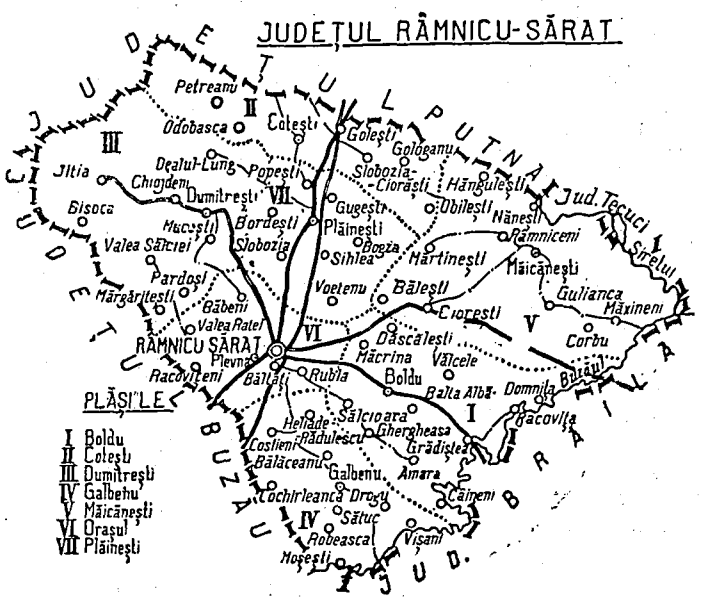

Rameau Laurent Labaigt, zis Jean, poet şi romancier franc. (n. 1859). A scris: Plus que de l'amour, le Bonheur de Christiane.

Rameau Jean Philippe, compozitor fr. (n. 1683 la Dijon, † 1764 la Paris), cel mai de seamă compozitor francez al sec. XVIII. A acţionat în diferite oraşe ca organist (Avignon, Clermont, Lyon), stabilindu-se în 1732 la Paris, unde se dedică cu totul compoziţiei. Scrie 30 opere, creând adevăratul stil francez al operei („Hippolyte et Aricie", „Les Jndes galants", „Castor et Pollux", „La princesse de Navarre", etc.), publică o seamă de lucrări teoretice de mare importanţă („Traité d'harmonie", „La musique théorique et practique dans son ordre naturel", „Démonstration du principe de l'harmonie", etc.), fixând unele principii fundamentale în studiul armoniei. Are şi lucrări pentru pian.

Ramée, Pierre de la —, v. Ramus Petru.

Ramée de la — Louise, romancieră engl.. v. Ouida.

Ramek Rudolf (n. 1881), om politic austriac; în 1919 secretar de stat al justiţiei; în 1921 ministru de interne; în 1924 şi 1926 prim ministru.

Râmeţi (jud. Alba), mănăstire înfiinţată în sec. al 15 înfiinţată în 1487. Principele Gavril Bethlen îi dăruieşte un fânaţ, la 1614. In sec. 18-lea a fost când ortodoxă, când unită, acum e ortodoxă; în 1740 a fost zugrăvită din nou de un zugrav Şandru din Făgăraş. A fost şi o şcoală bisericească de unde au ieşit preoţi şi cantori dela bisericile din jur. A avut relaţii cu Ţara Românească.

Ramişti (filos.), partizanii lui **Petrus** Ramus, adversari ai lui Aristoteles cari au stabilit o logică nouă bazată pe gramatică şi retorică şi o dialectică „naturală".

Ramler Karl Kilhelm, poet şi critic germ. (n. 1725 † 1798). Prieten cu Lessing, a fost socotit ca un Horaţiu germ. şi ca un critic de artă priceput. A dat tonul traducerilor corecte şi a scris ode, cantate. E încă interesantă „Einleitung in die schönen Künste und Wissenschaften".

Râmniceanu (Rômniceanu) Grigorie, medic rom. (n. 1845 † 1904). Fost decan al Fac. de Med. 1887—94. Are lucrări importante de anatomie, patologie chirurghicală, chirurgie infantilă, etc. Cunoscute sunt mai ales încercările sale asupra grefei demoepidemice.

Râmnicu Sărat, jud. din Muntenia de NV., mai mult de deal, decât de Mte. Mărginit la N. cu jud. Putna, Tecuci şi puţin cu jud. Covurlui, la SE. cu Brăila şi la SV. cu jud. Buzău. Supraf. 3324 kmp., iar populaţia 174.000 loc. cu densit. apr. 52 loc. pe kmp. Spre V. două culmi de munţi dealungul hotarelor spre jud. Buzău şi Putna, amândouă despărţindu-se din vârful Furul (1417 m.). Munţii sunt formaţi din oligocen, iar dealurile, în partea dinspre Mţi sunt formate din alternanţe de eocen şi oligocen, având spre E. fâşii longitudinale de miocen superior străpunse de sâmburi de sare. In partea marginală externă este desvoltat pliocenul (în special levantinul). Câmpia este formată din două părţi: diluviu (conurile de dejecţie ale Râmnei şi R. S.) şi aluviu desvoltat mult în colţul de NE., unde râurile sunt atrase de linia de fractură a Siretului inferior (Focşani—Nămoloasa—Galaţi). Producându-se o coborâre lentă a marginei Câmpiei Române, cele trei râuri: Buzăul, R. S. şi Râmna şi-au luat actualele cursuri. Peste rocile amintite s'au depus: în Mţi şi dealurile mai înalte podzolul, iar în marginea de E. a dealurilor, solul brun de pădure. Câmpia are toată gama de ciornoizem,

iar în lunci aluviuni nouă. Vegetație: coniferele pe Munți, trecându-se prin păduri de fagi (pe dealuri), stejari în antestepă ce mărginește dealurile, terminându-se cu stepe din Câmpie. Stepa e întreruptă de pădurile și zăvoaiele din luncile largi ale Buzăului și Siretului. Bogăția mare a jud. R. S. constă în cultura cerealelor în stepă, antestepă și pe văile largi. Vii sunt pe marginea dealurilor (8400 Ha). Deși jud. are sare, ea nu se exploatează. Industria e foarte redusă: ateliere de imediată nevoie, industrie casnică, câteva fabrici de cărămizi și multe mori (peste 20). Jud. R. S. este străbătut de CFR. București—Mărășești și de șcsele. Capit. orașul R. S. și 103 com. rur. împărtite în 7 plăși. Centre importante: Tg. Plăinești, Cotești, Dumitrești, Plevna, Boldu, Galbenu și Măicănești, care a suferit mult în timpul războiului cel mare. Jud. R. S. face parte din eparhia Buzăului, din regiunea a IX școlară Buzău, din circum. Curții de Apel Galați, inspector. II. Minier Buzău și din inspector. industrial Galați.

Râmnicul-Sărat, com. urb. capit. jud. R. S., așezat pe terasa stângă a R. Râmnicul-Sărat. 15.000 loc. Administrația jud. cu autoritățile respective.

Râmnicul-Sărat, Bătălia dela —, numită de germ. bătălia de Crăciun (Weihnachtsschlacht), este cea mai mare bătălie din perioada retragerii spre Moldova a trupelor rom., în timpul Războiului din 1916, în urma bătăliei dela Argeș. — S'a desfășurat în zilele dela 9—14 Decembrie 1916. Apărarea fiind susținută de trupele rusești, care sunt înfrânte lăsând peste 10.000 de prizonieri.

Râmnicul Sărat, râu din jud. R. S., izvorăște din vrf. Furul (1417 m.), curge în direcția SE. până la orașul R. S., de unde se îndreaptă spre NE. și se varsă în Siret la vale de sat. Voinești.

Râmnicul-Vâlcei, oraș din Oltenia, capit. din jud. Vâlcea, 10.000 loc. Autoritățile administrative ale județului. Reședința episcopiei Râmnicul—Noul Severin. Oraș industrial: pielării, cherestele. Licee.

Râmnicul-Vâlcii, episcopie ortodoxă, i se zice a Severinului și a Noului-Severin sau Râmnicului. Episcopi vechi de Severin sunt de fapt Mitropoliți ai Ungrovlahiei cu sediul în Severin la 1370. Sub Radu cel Mare (1495—1508) s'a mutat în sediul de astăzi Râmnicul-Vâlcii. In 1847 arzând episcopia de R., reședința a trecut în Craiova până în 1856, când fu adusă din nou în R. după ce toate clădirile episcopiei au fost reparate sau clădite din nou. Jurisdicția sa s'a întins la început și peste Banat, pe urmă s'a *mărginit* la *Oltenia* cu cele 5 *județe*. E cea mai bogată episcopie, care acum sub păstoria învățatului episc. Vortolomeiu Stănescu, face progrese însemnate. Are 2 seminarii în R. și Craiova; școala de cântăreți bisericești la mănăstirea Cozia; tipografia în R. Preoțimea organizată desvoltă o frumoasă activitate pastorală și culturală, tipărind studii și predici de valoare. Are 16 mănăstiri, din care 11 fără călugări: Cioclovina, Crasna, Polovragi (în jud. Gorj), Arnota, Bistrița, Bradul, Cozia, Govora, Ostrovul, Iezerul (toate în jud. Argeș); 2 cu călugări: Lainici și Tismana (jud. Gorj) și 3 cu călugărițe: Dintr'un lemn, Hurez și Sărăcinești (toate în jud. Vâlcea). — Șirul episcopilor dela Râmnicul-Vâlcea: Ilarion 15..—1577; Ioasaf 15..—1577; Iosif I 15..—1577; Prohor 15..—1577; Grigorie 15..—1577; Grigorie 15..—1577; Sava 15..—1577; Onufrie 15..—1577; Luca 15..—1577; Leontie 1508; Paisie 1535; Daniil 1577—8; Eftimie dela Olteni 1580; Mihail 1577—83; Efrem 1590—1591; Teofil I 1592—1601; Efrem 1601—1612; Teofil al II 1619—37; Ignatie Sârbul 1637—1653; Dionisie de Cozia 1653—1658; Ignatie Grecul 1658 † 1668; Serafim 1668—1671; Varlaam 1671—1672; Ștefan de Sadova 1673—1693; Ilarion 1693—1705; Antim Ivireanul 1705—1708; Damaschin 1708 † 1725; Vicariu: eclesiarhul Dionisie (opt luni); Ștefan de Govora 1726 † 1727; Inocentie de Tismana 1727 † 1735; Climent 1735; Grigorie Socoteanu 1749; Partenie 1764—1770; Chesarie 1771 † 1780; Filaret 1780; Nectarie Moraitul 1792; Galaction 1813, retras 1824; Neofit 1824—1840; Calinic 1850 † 1868; Atanasie Stoienescu 1865 † 1880; Iosif Bobulescu 1880—1886; Ghenadie Enăceanu 1886 † 1898; Atanasie Mironescu 1898—1909; Sofronie Vulpescu 1913—1918; Antim 1918—21; Vartolomeiu B. Stănescu 1921.

Ramolisment cerebral (med.), este o boală ce survine la oamenii bătrâni, mai ales cei cari au avut o boală de inimă sau un reumatism și la cari din aceste cauze arterele cari duc sângele la creer, fiind bolnave, n'au un debit sangvin destul de mare. Acesta nehrănindu-se suficient, începe să se înmoaie.

Ramon de la Cruz, v. Cruz, Ramon de la —.

Ramonțial Simeon, medic rom. ardelean († 1844), după Molnar Piuariu (v. c.) al II medic titrat de naționalitate română. A rămas nemuritor prin fundația, care-i poartă numele și grație căreia f. mulți tineri români au putut să se îndrepte înspre cariere practice.

Ramoz Carrión Miguel, autor dramatic spaniol (n. 1845 † 1915): Cada loco con sutema, Los señoritas, El noveno mandamiento, la Bruja.

„Rampa", ziar cotidian teatral, apare la București în anul al XIV sub direcțiunea dlui Scarlat Froda. Tratează diferite chestiuni teatrale, publică știri teatrale din țară și străinătate, etc. E ceva din cele mai bune publicațiuni de acest soiu.

Rampolla del Tindaro Mariano (n. 1843 † 1926), cardinal, secretar de stat al papei Leo al XIII, prieten politic al Francezilor. Candidat la tronul papal, a căzut prin protestul Austriei.

Ramsay Sir William (n. 1852 † 1916), chimist englez, care a descoperit gazele nobile (v. c.), în aerul atmosferic — în colaborare cu Lordul Rayleigh și Travers, dovedind (în 1903), că emanația de radiu se transformă cu timpul în heliu. Premiat cu premiul Nobel în 1904.

Ramscapelle, com. din Belgia, punctul cel mai însemnat din lupta dela Yser. Până aici s'au întins inundațiile, care au oprit pe Germani în înaintarea spre marile porturi franceze din N.

Ramses, nume a 13 faraoni egipteni din dinastia a XIX și a XX. Mai însemnat R. al II, cunoscut de Greci cu numele Sesostris, faraon pe la 1330 a. Chr. A cucerit Siria; aliat al *Hitiților* după ce s'a luptat cu ei. Mumia sa a fost descoperită în 1881. Era considerat ca zeu.

Ramus Petrus, filos franc. (Pierre de la Ramée) (n. 1515 † 1572). Mare savant. Critică logica lui Aristoteles, ceea ce-i atrase printr'un rescript regal epitetele de: îndrăzneț, arogant, nerușinat, ignorant, bârfitor și mincinos și era să fie trimis la galere!... A fost victimă a masacrului din noaptea Sf. Barthélemy. Este unul din începătorii filos. Renașterii. A fost prof. strălucit la Collège de France. In scrierea „Institutiones dialecticae" (1543) caută să se dea o nouă împărțire logicei (partea I „inventio", a doua „judicium" numită până la Kant încă „Secunda Petri").

Ramuz C. F., scriitor elvețian-francez, foarte popular în Elveția romandă (n. 1875). A scris romane provinciale: „Jean-Luc persecuté" (zugrăvire viguroasă a vieții rustice) „Terre du Ciel", „Le Chant de notre Rhone" (poemă în proză), „La Grande Peur dans la Montagne", Joie dans le Ciel", „l'Amour du Mone", s. a.

Randament, raportul între energia debitată de o mașină și energia introdusă în acea *mașină*. Mașinile nu produc energie, ci transformă energia introdusă sub o altă formă potrivită pentru efectuarea unui anumit lucru. De ex. electromotorul transformă energia electrică în lucru mecanic, mașina cu vapori transformă energia calorică în lucru mecanic. O parte însă din energia introdusă se pierde în mașină din diferite motive, din cauza pierderii de căldură, din cauza frecării, etc, așa încât energia debitată este totdeauna mai mică decât cea introdusă. Dacă de ex. R.-l unei mașini este 0,88 sau 88%, aceasta însemnează că 12% din energia introdusă se pierde.

Ranelti George, ziarist și scriitor rom., (n. 1875 † 1927). A lucrat cu Anton Bacalbașa (v. c.), la *revista umoristică* „Moș Teacă", apoi la „Moftul român", al lui Caragiale și a scos, cu N. Țăranu, rev. „Furnica". Deși luptând mereu cu sărăcia, pe care a ironizat-o perpetuu, scrierile sale sunt pline de voioșie și umor, uneori cam superficial, din cauza grabei cu care a scris. In „Fabule", R. aduce o notă originală: alegoria narațiunii se referă la lucruri și nu la animale. A izbutit și în teatru cu piesa-parodie „Romeo și Julietta la Mizil", o satiră dramatică, plină de umor și observații juste, prin care caricaturizează moravurile noastre politice. Piesa i-a fost interpretată de Brezeanu și Soreanu, marii noștri artiști, cari au jucat-o de multeori, cu un succes neînchipuit.

Rangabe Alexandru Rizos, literat grec (n. 1810 † 1892). A dat Greciei limba literară aproape de cea veche. Are romane: Prințul din Morea, Cravașa de aur, poezii, și o istorie a lit. gr. mod.

Rangifer tarandus (zool.); Renul. Specie a Cervidelor. Masculii și femelele au coarne. Trăiesc în zona *rece din nord*. Se hrănesc cu tot felul de plante, mai ales lichenі. Sălbatici formează turme. Domesticiți sunt cel mai imporatant animal de casă al popoarelor nordice.

Rangoon sau **Hanthawaddy**, capit. Birmanici de Jos, port la un estuar al deltei fl. Iranadi. 342.000 loc. Mare export cu orez, fildeș, pietre prețioase, lemne.

Ranide (zool.); Broaște. Fam. a Phaneroglosselor (Amfibii, Anure). Au dinți în maxila superioară; limba e prinsă de vârful mandibulei; timpanul liber, vizibil.

Ranieri Antonio, scritor ital. (n. 1807 † 1888). Prieten cu Leopardi. A scris: Istoria Italiei din sec. al V—sec. al IX.

Ranke, Leopold von —, istoric germ. (n. 1795 † 1886), prof. la univ. din Berlin, cel dintâiu istoric germ., inițiatorul științei istorice în sec. al XIX. Autor a mai multe lucrări, remarcabile prin vioiciunea stilului, spiritul de observație și bogăția izvoarelor: Die Osmanen und die spanische Monarchie (1827), Die römische Päpste (1834—36), Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation (1839). Opere complecte au fost publicate în 54 vol. (Leopold von Ranke's Sämtliche Werke).

Rankine, William John Macquorn (n. 1820 † 1872), inginer engl. Are cercetări importante în domeniul termodinamicei, asupra teoriei motoarelor, asupra principiului conservării energiei. Operele sale mai importante: Manual of applied Mechanics; Manual of the steam-engine; Manual of civil engineering.

Ranschburg Paul, psihol. şi medic magh. (n. 1870), profesor la Universitatea din Budapesta, unde a întemeiat laboratorul de psihol. experimentală. A scris numeroase lucrări de psihologie, s'a ocupat cu neurologia şi cu psihofizica. A construit un apart foarte practic pentru experimentarea şi măsurarea memorie („Mnemometrul lui Ranschburg"). Lucrări mai însemnate: „Az emberi elme", „Über das Gedächtnis", ş. a.

Ranunculacee (bot.), fam. de plante dicotiledonate, ierboase. Trăiesc în regiunile mai reci şi temperate. Multe specii sunt veninoase. Ranunculus, gen al R. Plante ierboase perene, R. aureus, Gălbenele de pădure; R. carpaticus, G. de munte; R. pedatus, Gălbenele.

Raoult François Marie, chimist franc. (n. 1832 † 1901). A contribuit în mare măsură la stabilirea formulelor pentru determinarea greutăţilor moleculare ale substanţelor în soluţie.

Rapallo, oraş din prov. Genua, port la Marea Liguriei (13.000 loc.), staţie climaterică de iarnă, comerţ important. Aici s'au semnat în 12 Nov. 1920 tratatul dintre Italia şi Jugoslavia şi în 16 Apr. 1922 alt tratat între Germ. şi Rusia.

Rapciugă (med.), v. Morvă.

„Răpirea din serai", operă comică în 3 acte de Wolfgang A. Mozart, compusă la 1781. Muzică uşoară, melodioasă, cu coloratură bogată pentru rolul sopranei. Subiect. tratează răpirea din serai a Constanţei de către iubitul său Belmonte. cu ajutorul servitorilor lor Pedrillo şi Blonda. Turcul Osmin e o reuşită figură de bas buf.

Rapisardi Mario, poet ital. (n. 1844 † 1912). A scris poeme: Palingenesi Lucifero cu idei ştiinţifice şi tendinţe socialiste.

Rapiţa (bot.), Brassica napus. Plantă producătoare de ulei.

Rapid, ce se face cu iuţeală: Mişcare rapidă, tren rapid. In ţara noastră s'au introdus, din 1928, trenurile rapide.

Raportor, cerc sau semicerc împărţit în grade, cu care se măsoară sau se construiesc unghiurile.

Rapsodie se chema în Grecia antică părţi rupte din lucrările epice, pe care le interpretau rapsozii cu acompaniament instrumental. In compoziţia modernă rapsodia este o fantazie instrumentală construită din melodii populare, de ex. Rapsodiile maghiare de Liszt, spaniole de Salo, slave de Dvořak.

Raptatores (zool.), păsări răpitoare. Ord. al păsărilor. Cioc puternic încovoiat. Picioarele cu ghiare puternice. Se hrănesc mai ales cu păsări şi mamifere mai mici. Se împart în R. de zi, Accipitres (vultur, şoim, etc.) şi R. de noapte, Striges (Ex. bufniţa).

Rarăul, vrf. din Mţii Bistriţei (1653 m.) la hotarul dintre jud. Neamţ şi Câmpulung. Pe vârful său sunt două stânci numite Pietrile Doamnei.

Rarinceseu Gh. Constantin, profesor de drept constituţional şi administrativ la univ. din Bucureşti.

Râs (zool.), v. Lynx.

Rasa (biol.), v. Sistematica.

Războiul celor Două Roze, v. Două —.

Războiu chimic (chim.). Tehnica războiului s'a îmbogăţit în ultimul războiu cu încă o armă: **arma chimică**, fructul industriei chimice, pusă la contribuţie atât pentru ofensivă, cât şi pentru defensivă. Această armă chimică este formată din gaze şi lichide uşor volatile, având proprietăţi fiziologice dăunătoare, oferă posibilităţi tactice cât mai excelente. Gazul are o tracctorie mult mai puţin rigidă decât celelalte proectile, el coboară în tranşee, în adăposturi, este mânat de vânt spre obiectiv, — dă rezultate, care n'ar putea fi obţinute prin loviturl directe. Substanţele chimice formează unica armă cu efecte continui, atât în timp, cât şi în spaţiu. (Intr'un nor de gaz nu sunt spaţii goale, iar un lichid persistent ca „gazul muştar" va sta pe — teren, emanând vaporii toxici un timp îndelungat). După un calcul francez ar fi suficiente 800 tone fosgen (v. Substanţe chimice), lansate de o mie aeroplane, făcând două raiduri într'o noapte (presupunem că bombele conţin gaz în proporţii de 33% din greutatea lor), pentru a produce o atmosferă toxică asupra întregului Paris. Iuţeala vântului şi starea atmosferică au la rândul lor o influenţă enormă asupra eficacităţii substanţelor de luptă. Pe o vreme cu vânt cu 75 km. oră, împrăştierea gazelor neperzistente se face aşa de repede, încât efectul lor este neglijabil, iar în cazul subst. lacrimogene şi perzistente, efectul este slăbit mult. Din cercetările de laborator pare a rezulta că este puţin probabil să se descopere nouă substanţe de o valoare militară mult mai mare, decât cele cunoscute până astăzi. Apărarea cât mai eficace împotriva substanţelor de luptă se va putea face, într'un viitor războiu, prin desvoltarea cât mai desăvârşită a aviaţiei şi prin mecanizarea transporturilor; se vor realiza astfel factorii mobilitate, dispersiune şi adăpost, factori, cari atenuiază mult efectul substanţelor de luptă. Singurul mijloc de apărare individuală împotriva substanţelor de luptă îl formează „masca" modernă, care oferă o potrecţie completă ochilor şi plămânilor şi poate fi purtată perioade lungi, însă cu o mică scădere a capacităţii de luptă, deşi trebuie ridicată pentru a mânca şi a bea. In cazul subst. perzistente („gazul muştar"), apărarea devine mult mai dificilă. După o statistică engleză, în timpul celor 16 luni din urmă ale războiului mondial, trupele engleze au înregistrat 2,6% accidente mortale din cauza gazelor, faţă de cel puţin 25% din alte cauze. Astfel încât întrebuinţarea substanţelor de luptă ar împuţina extrem de mult vărsările de sânge, grăbind în acelaşi timp sfârşitul războaielor. Substanţele de luptă prezintă o problemă militară, care impune măsuri efective de apărare, urmate de posibilităţi de a răspunde atacurilor inamice tot cu aceeaşi armă. Ori, pentru a face acest lucru, se presupune existenţa unei industrii chimice, care singură face ca forţa combativă a unei naţiuni să fie cu adevărat eficace.

Războiul de 30 de ani, v. Treizeci.

Războiul de şapte ani, v. Şapte.

Războiul de succesiune la tronul Austriei, v. Succesiunea la —.

Războiul de o sută de ani, v. Sută.

Războiul mondial din 1914—1918. Războiul din 1914—1918, trecut în istorie sub numele de războiul mondial, a fost cea mai formidabilă deslănţuire de forţe, pe care o cunoaşte istoria omenirii. L-au făcut nu numai state din Europa, ci state de pe toate continentele. S'a petrecut pe pământ, sub pământ, pe apă, sub apă şi în aer. A costat milioane de vieţi şi miliarde peste miliarde aur. A distrus o bună parte din ceeace a construit omenirea în 50 de ani de pace şi muncă. A consumat 4 ani energiile nu numai a armatelor, ci a popoarelor însăşi. Au luat parte la el ştiinţa şi industria, indirect femeile şi copiii, cu un cuvânt toate forţele active ale naţiunilor. Rezultatele au fost tot atât de importante: a schimbat harta globului, creind state nouă a consacrat libertatea popoarelor, a transformat societăţi şi a dat un nou echilibru puterilor. — **Originile.** Pe cât de puternică a fost această ciocnire de energii, tot atât de adânci şi complexe sunt şi originile ei. Rădăcinile rezidă în însăşi desvoltarea istorică a popoarelor, care au deslănţuit-o. In sec. al XIX şi începutul sec. al XX, în multiplicitatea curentelor, predomină în deosebi două: capitalismul în ordinea economică şi naţionalismul în cea spirituală. Acestea sunt şi resorturile principale ale războiului mondial. Creşterea vertiginoasă a producţiei izvorîtă din capitalism, a creiat acea rivalitate între popoarele mari, acel spirit imperialist, care le-a târît într'o conflagraţiune mondială. Alături de acest spirit creştea necontenit un altul, izvorît din ideile de libertate al revoluţiei franceze: spiritul naţional al popoarelor oprimate. Rivalitatea naţiunilor mari, de mult libere s'a împletit cu aceste idealuri mărunte de libertate naţională, dând războiului mondial caracterul de liberator al popoarelor. Care erau tendinţele statelor beligerante înainte de războiu? — Anglia, putere maritimă şi colonială, îşi câştigase, în urma căderii lui Napoleon, o dominaţie a mărilor, pe care de atunci încoace nimeni n'a mai îndrăznit să i-o conteste. Pentru ea acest imperiu maritim şi colonial era, şi este încă, o necesitate vitală şi pentru a şi-l menţine avea nevoie de echilibrul permanent al popoarelor de pe continent. Orice înclinare a balanţei continentale nu putea să fie decât periculoasă pentru situaţia ce şi-o câştigase. Tendinţa ei era deci să fie totdeauna un arbitru al puterilor de pe continent, tendinţa din care izvora acel „splendide isolation" al politicei sale. Rivalele ei vechi erau Franţa şi Rusia, însă creşterea neaşteptată a Germaniei şi noaua ei politică maritimă a apropiat-o tot mai mult de ele, formând acea „entente cordiale" cu scopul paşnic de a crea două puteri egale care prin contrabalansare să excludă posibilitatea războiului. Dealtfel imperialismul său maritim era cel mai liberal din câte cunoaşte istoria. — Germania era putere continentală. După războiul din 1871, când s'a unificat definitiv şi s'a proclamat imperiu, a luat o desvoltare vertiginoasă. Populaţia creştea necontenit, deasemeni şi producţia. Coloniile ei şi pieţele de desfacere erau prea puţine pentru posibilităţile sale economice. La început se gândea la o expansiune spre Orient (Drang nach Osten), de aceea face alianţă cu Austro-Ungaria şi Italia (Tripla alianţă) la care se mai adaugă în secret şi România şi apoi şi Bulgaria. Acestea erau numai câteva puncte din planul vast al unei confederaţii a Europei centrale, dominate de Germania, ale cărei necesităţi economice avea să le deservească linia ferată Berlin—Bagdad. Succesele militare din 1866 şi 1871 au întărit-o tot mai mult în convingerea că puterea militară este unica garanţie a succesului în istorie. Cultul forţei predomină toată producţia ei intelectuală, tot atât de considerabilă

cât și cea economică. Dintr'o încredere exagerată în puterile ei de creație, s'a născut în Germania o mentalitate imperialistă provocătoare, acel pangermanism, care avea ca țintă finală nu mai puțin decât egemonia universală a popoarelor (Deutschland über alles). Cel mai încarnat reprezentant al acestei mentalități era însuși împăratul Wilhelm II. Acesta depășește orgolios cadrele politice ale imperului, trasate de Bismarck. Prin legăturile tot mai strânse cu Austro-Ungaria apropie într'una Rusia de Franța, iar prin noua politică maritimă creiază acea legătură binefăcătoare între Franța și Anglia. În noul sistem de alianțe Germania vedea un plan de izolare a ei, răspunde deci, potrivit mentalității sale, cu o înarmare amenințătoare, ceeace aproprio și mai mult desnodământul fatal. — **Franța**, învinsă la 1871, era preocupată la început de gândul revanșei și reparării nedreptății ce i se făcuse prin răpirea Alsaciei și Lorenei. Desvoltarea disproporțională cu a Germaniei a silit-o tot mai mult să renunțe la această idee și să ia o atitudine defensivă. Alianțele cu dușmanele ei de odinioară, Anglia și Rusia le-a adus cu sine pericolul comun al politicei noi germane. — **Rusia**, stăpânită de țarismul panslavist, avea tendința de expansiune spre Balcani și Constantinopol în contul Turciei și preponderenței economice engleze. Dușmanul principal și direct era Austro-Ungaria, care avea aceeași direcție de expansiune. Alianța Germaniei cu aceasta a fost hotărîtoare pentru politica sa filo-franceză. Pericolul comun din partea acelciași Germanii au împăcat-o cu Anglia. — **Austro-Ungaria** era un stat cu caracter medieval, *compus din acel mozaic de popoare*, toate cu idealuri proprii și cu tendințe centrifugale. Pentru a se menținea în vremurile nouă ale naționalismului, politica sa ia două direcții principale: în interior opresiunea popoarelor centrifuge ce le cuprindea, iar în exterior apropierea de Germania, cel mai ideal scut pentru ea, dată fiind atât identitatea națională a Germanilor cu Austriecii, cât și coincidența tendințelor de expansiune. Sub acest scut sigur putea să-și facă în voie politica imperialistă în contul Slavilor dela Sud, fără să aprecieze îndeajuns pericolul disoluției din interior. Un ideal al său era ieșirea la Salonic, trecând peste Serbia și România, care amândouă aveau conaționali în mase compacte pe teritoriul monarhiei, acționează pentru o Bulgarie mare amică, intercalată între ele. În 1908 anexează, fără vreun motiv și fără să consulte puterile europene, Bosnia și Hertegovina, administrate de ea dela 1878. În Bulgaria se proclamă în același timp țaratul. Pacea a fost menținută numai de „spada germană". Planurile secrete cu privire la Balcani s'au văzut mai ales în 1913, cu pacea dela București, din care, contrar așteptărilor Austriei și Germaniei a ieșit o Bulgarie mică și o Serbie și Românie mărită. Războiul era din nou să isbucnească. Intervențiile diplomatice și legăturile României cu Puterile centrale însă, au înlăturat și de astă dată pericolul. — **Turcia** în toate conflictele mondiale bătea în retragere. Popoarele supuse odinioară înaintau spre ținte proprii, ajutate de Rusia sau Austria (Bulgaria). Pacea dela București i-a mai lăsat totuși teritor în Europa. — **Sârbii** se gândiau la unirea Sârbilor-Croaților-Slovenilor într'un regat jugoslav, iar de cealaltă parte **România**, deși aliată cu Austro-Ungaria, așteptă momentele favorabile pentru realizarea idealului său național: unirea tuturor Românilor. *Cehii, Slovacii, Polonii* din Austro-Ungaria, Germania și Rusia se gândeau la libertatea națională și state independente. **Italia**, deși făcea parte din tripla alianță, plănuia câștigarea teritoriilor naționale, Tirolul sudic, Triest, Fiume și constele dalmatice, stăpânite tocmai de Austria. — În complexul acesta interminabil de rivalități imperialiste deoparte și tendințele naționale de alta, toate conflictele iau proporții europene. Țesătura intereselor e așa de complicată încât orice diferend între două state împarte Europa în două tabere. Pericolul unui război general se simțea pretutindeni și de teama lui toate popoarele se întrec în înarmare, ceace în loc să înlăture pericolul, îl apropie. Popoarele subjugate se pregătesc sufletește pentru *momentul decisiv*. Războiul mondial în aceste condiții nu va fi numai un război de state, ci un război de rase și națiuni. Misiunea lui va fi nu numai o nouă echilibrare a forțelor existente, ci să promoveze forțe nouă, prin eliberarea națiunilor tinere, care cer dreptul la viață. Războiul general era să isbucnească în diferite rânduri: cu criza din Maroc, anexarea Bosniei și Hertegovinei, războiul balcanic. S'a văzut de tot atâtea ori că explozibilului acumulat cu atâta grije ani dearândul nu-i trebuie decât o scânteie, ca să arunce în aer pacea lumii. Și această scânteie s'a ivit în gloanțele de revolver al studentului Princip, care a ucis pe principele moștenitor al Austriei, Francisc Ferdinand și soția sa la Sarajevo (28 Iunie 1914). Austria în urma atentatului, fără să poată dovedi cu ceva amestecul guvernului sârbesc, trimite Serbiei în 23 Iulie un ultimat cu condiții *intenționat* inacceptabile. Serbia, conștientă de pericolul general, ce ar *urma* dintr'un refuz, primește cele mai umilitoare condiții pentru un stat independent, nu și-a permis decât o singură rezervă, care a fost deajuns pentruca răspunsul să fie considerat nemulțumitor. Austria din acest motiv în 28 Iulie declară războiul Serbiei și în ziua următoare bombardează Belgradul. În mijlocul negocierilor pentru localizarea conflictului și aranjarea diferendului într'o conferință europeană se încep mobilizările, care se consideră amenințări reciproce. Pentru a nu pierde nici un avantaj strategic, acestea se produc automat, aducând cu sine tot automat și declarațiile de războiu. Rusia începe mobilizarea în 29 Iulie, Germania din acest motiv la 1 August îi declară războiu, iar la 3 Aug. declară războiu Franței, aliata ei. Anglia declară războiu Germaniei abia în 4 August, după*ce aceasta trecuse hotarul Belgiei neutrale. În felul acesta războiul se propagă de jos în sus și nu de sus în jos, cum era de așteptat, cunoscând proporția și natura conflictelor. Nefiind „casus belii" din contractele de alianță, Puterile centrale fiind în agresiune, România și Italia nu intră în războiu. Având cu totul alte interese, rămân deocamdată neutre. În August 1914 statele beligerante sunt: *de*oparte Puterile centrale, Germania și Austro-Ungaria, iar de cealaltă puterile Înțelegerii, Anglia, Franța, Rusia, Serbia și Muntenegru. Statele, prevăzătoare, erau pregătite din vreme pentru acest duel. Războiul se începe, deci, după planuri bine stablite încă din vreme de pace. Mobilizările se fac cu cea mai mare rapiditate, precum și concentrarea în punctele stabilite. Planul cartierului general german, condus de generalul Moltke, nepotul celebrului general din războiul pruso-austriac (1866) și franco-german (1871), era atacul rapid al Franței dinspre Nord, cu încălcarea Belgiei și ocolirea barierei fortificate Belfort-Verdun, înconjurarea și zdrobirea armatei franceze, care se așteaptă *prea* puțin la un atac din această parte, Belgia fiind neutră și apoi ocuparea Parisului. În timpul acestei operații, față de Rusia armata germană va păstra o atitudine defensivă, se va mărgini la stăvilirea unei eventuale invazii rusești în Prusia orientală. Va proceda la ofensiva numai după*ce și-a executat planul în Franța. *Atacul Rusiei va rămânea* deocamdată în sama Austro-Ungariei, care în același timp va ataca și Serbia și Muntenegru. Statul major francez, comandat de generalul Joffre, se gândia în schimb la o ofensivă fulgerătoare înspre Lorena și Ardennes. Aceasta era regiunea cea mai bine apărată a Franței și apoi *mai* erau în față și cele două provincii, Alsacia și Lorena, ale căror desrobire trebuia să fie prima țintă al unui războiu național. În prevederile comandamentului francez un eventual atac dinspre Belgia nu putea să fie decât secundar; prea mult era preocupat de ofensivă, și-a concentrat deci, grosul forțelor spre Alsacia și Lorena. Anglia, având o armată prea mică (aici nu era obligator serviciul militar) avea să-i dea un oarecare ajutor pe uscat, iar pe mare să blocheze cu flota sa considerabilă porturile germane. Rusia avea să atace Austro-Ungaria, cel mai slab și cel mai direct dușman al ei și să ocupe eventual Budapesta și Viena. Serbia și Muntenegru aveau să treacă granițele de sud ale monarhiei și să ocupe regiunile cu populație slavă ale Bosniei și Croației. Se formează astfel trei fronturi principale de luptă: apusean în Franța, răsăritean în Rusia și sudic în Serbia. Războiul se extinde repede asupra coloniilor, pe toate mările, iar cu intrarea Japoniei de partea Aliaților, se extinde și în extremul Orient. Teatrul principal al războiului era frontul apusean în prevederile ambelor părți, aici trebuia să se decidă și victoria. Germania trimite contra Franței 23 corpuri armată activă și 13 corpuri rezervă cu armele *accesorii, aproape un milion și jumătate* combatanți. Armata franceză împreună cu corpul englez și apoi cu cea belgiană, e aproape egală ca număr, cât și ca instrucție și echipament, e inferioară numai în instrucția rezervelor. Arma și mitraliera franceză se pot compara cu cele germane. Francezii dispun de o remarcabilă artilerie ușoară, *în schimb* Germanii au o artilerie grea de campanie și asediu de o superioritate zdrobitoare (tunurile austriace de 30.5 și mortierele germane de 42.0). Germanii mai sunt superiori în organizație și utilaj. Dela început sunt îmbrăcați în „feldgrau" de coloarea pământului, pe când Francezii intră în războiu cu vechii pantaloni roșii. — **1914. Frontul** apusean. Francezii în Alsacia n'au decât succese efemere, pe când Germanii, călcând în picioare acel „petec de hârtie", care era tratatul internațional a neutralității Belgiei, asediază și ocupă Liège (7—16 Aug.). În urma căderii acestei fortărețe, Belgia se deschide întreagă cutropitorului. Germanii ajung repede până la Meuse. În luptele înverșunate dela Mons și Charleroi (20—24 Aug.), cu o superioritate zdrobitoare numerică (15 corpuri contra 8), învin*g* pe Francezi. Consecințele acestei înfrângeri sunt pierderea unei bune părți a Belgiei și invazia nordului Franței. Joffre se decide pentru o retragere strategică și formarea unei noui linii de luptă pe Marna. Generalului Galieni îi încredințează apărarea Capitalei. Contraofensiva, care se desfășoară în proporții gigantice între 6—12 Sept. se termină cu o victorie desăvârșită a Francezilor. Ger-

manii trebuie să se retragă. Deşi n'a putut fi exploatată îndeajuns din cauza surmenării învingătorului însuşi, a fost, prin urmările ei, cea mai importantă luptă a războiului mondial. Câştigul moral a fost extraordinar. Soldatul francez şi-a câştigat acea încredere în sine însuşi, indispensabilă pentru a înfrunta viitorul; în schimb infailibilitatea armatei germane s'a spulberat cu această luptă. Planul iniţial al puterilor centrale se prăbuşeşte iremediabil, deacum puterile aliate pot să intervină la timp cu grosul forţelor lor. Nu mai poate fi vorba de lovituri fulgerătoare şi războiul se va prelungi şi transforma într'un războiu lung de rezistenţă, fără siguranţa iniţială a victoriei. Francezii şi Germanii se întăresc pe poziţiile câştigate, stabilizând frontul, cu mici modificări pentru 4 ani. Sub impresia acestei lupte, trupele din Lorena rezistă atacurilor germane, în schimb forturile din Belgia sunt pierdute unul după altul. După Liège şi Namur cade Maubeuge (26 Aug.—7 Sept.), apoi Anvers (28 Sept.—9 Oct.). Pentru a para atacurile şi din această parte, comandamentul francez dislocă o mare parte din trupe înspre apus şi în lupte mărunte extinde frontul până la mare. Regele Belgiei, Albert, cu armata sa în retragere, se opreşte la Yser. Aici e întărit puternic de Francezi şi Englezi (aceştia se aşează pe Ypres), cu scopul de a trece în ofensivă. Germanii, însă, gândindu-se la o reparare a dezastrului dela Marna, îi precedează în atac, aşa că Aliaţii trebuie să rămână în poziţie de apărare. Bătălia dela Yser şi Ypres, de o îndârjire sălbatecă, a durat aproape o lună (20 Oct.—17 Nov.). Germanii au fost ţintuiţi loculuí şi aici. Cu această a două luptă hotărîtoare, Germania este redusă la neputinţă pe frontul occidental. Dar dacă n'a putut învinge, nu c nici învinsă. Armatele sale se întăresc puternic, pe teritor străin pentru a relua din nou luptele după alte planuri. — **Frontul oriental.** Pe acest front adversarii îşi dau deasemeni lovituri sângeroase, nu se ajunge însă, nici aici, la o victorie decisivă. Rusia, prin massa populaţiei sale, se părea că are o superioritate zdrobitoare, însă era încolţită de toate viciile regimului său politic şi social. Prin serviciul său puternic de spionaj, Germania a ştiut totdeauna să le exploateze şi să paralizeze acţiunea Rusiei în momentele hotărîtoare. Deşi obiectivul principal al ei era Austro-Ungaria, Rusia cedează cererei franceze şi în 15 Aug. atacă cu două armate Prusia orientală, pentru a susţine pe Francezi în acţiunile lor. Germanii aveau aici un număr relativ mic de trupe, însă generalul Hindenburg, împreună cu şeful său de stat major, Ludendorff, printr'o manevră îndrăzneaţă, reuşesc să înconjoare şi să zdrobească amândouă armatele: una la Tannenburg (24—29 Aug.), iar cealaltă la lacurile mazurice (8—10 Sept.). In spre sud armata rusă, în frunte cu marele duce Nicolaie, înaintează victorios. Ofensive şi contraofensive se precipită. In două lupte mari la Lemberg (una dela 26—30 Aug., iar a doua dela 7—11 Sept.) Ruşii ies învingători şi Austriecii trebuie să părăsească Bucovina şi Galiţia răsăriteană. Lupta se reia cu întăriri germane — de astă dată cu succes — înspre Ivangorod şi Varşovia. Ruşii, în cursul războiului au văzut că nu-şi pot executa planul de zdrobire a Austro-Ungariei până când nu vor avea în coastă pe Germani. Încurajaţi acum de victoriile franceze îşi schimbă planul, luând ca direcţie principală Berlinul. Cu această schimbare Austriecii reiau din nou atacul pe tot frontul, dar în haosul de lupte din Oct.—Dec. nu se ajunge la o decizie, aşa că şi aici frontul trebuie să se stabilizeze. — **Frontul de sud.** Armata Austro-Ungară, care plecase să zdrobească Serbia, n'a reuşit; din contră, după mai multe lupte sângeroase a trebuit să sufere două înfrângeri umilitoare, la Mont Cer (15—20 Aug.) şi Mont Rudnic (2—10 Dec.). In urma acestora a trebuit să părăsească teritoriul sârbesc. — **Războiul în afară de Europa.** Aliaţii aveau un mare avantaj; flota britanică. Această făcea aproape imposibilă aprovizionarea şi comunicaţia Germaniei cu coloniile sale. Germanii nu îndrăznesc să intre în lupta deschisă cu ea, se mulţumesc cu un război de vânătoare cu crucişătoare şi mai ales cu submarine. Coloniile germane rămâneau la discreţia Aliaţilor, cari în Africa încep războiu de cucerire a lor. In extremul orient sunt atacate de Japonia. Germanii răspund cu încercarea de a răscula popoarele dn coloniile franceze şi germane. Fac propagandă pentru un război sfânt al Islamului contra Franţei şi Angliei, cu concursul Turciei, ceeace atrage în războiu şi Turcia, neutrală la început. Cu intrarea Turciei războiul se întinde şi în Asia. — **Războiul de tranşee şi cetăţi.** La sfârşitul anului 1914, forţele armate se contrabalansează. Nu mai poate fi vorba de înfrângerile rapide şi ocupaţiile de capitale din planurile iniţiale. Duşmanii neputându-se învinge în războiul de mişcare, se întăresc pe poziţiile lor, transformându-l într'un război de tranşee şi cetăţi, care durează încă trei ani, punând la contribuţie toată forţa morală şi materială a poporelor beligerante, ca apoi în 1918 să se transforme din nou în războiu de mişcare, de astă dată cu caracter decisiv. Câmpurile de războiu se transformă în linii lungi (frontul francez dela mare până la hotarul Elveţiei are 780 km.), constând din labirintele de tranşee, apărate în faţă cu reţele multiple de sârmă ghimpată, pentru a face aproape imposibilă apropierea duşmanului. Soldatul pe lângă luptător, devine acum şi muncitor: ziua noaptea lucrează la fortificaţii. Se schimbă şi armamentul. Noul sistem de războiu pretinde o tot mai considerabilă intensitate de foc. Mitraliera şi artileria grea ia tot mai mult locul puştei şi artileriei uşoare, armele războiului în câmp deschis. Dată fiind apropierea duşmanilor primesc un rol deosebit bombele şi grenadele. Se introduce casca de metal. Se instalează posturile multiple de observaţii şi ascultare cu telefoane şi aparate de semnalizare. Pentru regularea tirului artileriei se întrebuinţează baloanele captive şi avioanele. Arta spionajului ia proporţii de neînchipuit. Tot aşa şi camuflajul: tranşee false, manevre şi tragori false, ştiri şi ordine false, lăsate intenţionat să le prindă duşmanul, mascarea terenului, perdele artificiale de fum, cu un cuvânt toate mijloacele de a induce în eroare adversarul. Viaţa aceasta de ani de zile în pământ, cu toată gama de mizerii, pe care omul civilizat nu şi-a închipuit niciodată că le poate îndura, a transformat războiul într'un războiu de rezistenţă. — Tot acest sistem de apărare nu era considerat, decât ca un sprijin pentru nouă ofensive. O înaintare însă nu se mai putea face fără ruperea liniei de apărare a adversarului. Intră de acum în planurile de războiu faimoasele ruperi de fronturi. Acestea se pregătesc cu o intensitate de foc infernală, acel Trommelfeuer, la care iau parte toate armele, dar în special artileria grea. La armele cunoscute se mai adaogă în 1914 — contrar convenţiilor internaţionale — lichidele incendiare, iar în 1915 gazele asfixiante. In 1916, la Somme, intră în scenă carele de luptă engleze (tancurile), fără să joace însă un rol hotărîtor, decât în 1918, cu un sistem evoluat. Germanii n'au construit decât prea puţine, găsind că sunt de o prea redusă eficacitate. Acest fel de războiu reclamă cantităţi enorme de material şi braţe de muncă. In uzinele Franţei lucrau la armament şi muniţiuni peste un milion de muncitori, dintre cari 200.000 femei, în Anglia 2 milioane cu 400.000 femei. Războiul primeşte astfel şi un caracter industrial: puterea armatei este în funcţie de cantitatea şi calitatea materialului tehnic. La toate acestea se mai adaugă războiul maritim şi aerian. Războiul submarin al Germaniei ţinea în pericol permanent vasele de pe toate mările. O groază tot atât de mare produceau avioanele pe uscat. Acestea pe câmpul de luptă se întrebuinţeau pentru observaţii, bombardament, urmăriri şi lupte cu avioanele duşmane. Adesea însă făceau raiduri, prin interiorul ţărilor, bombardând oraşe, depozite, stabilimente industriale, făcând atâtea victime în populaţia civilă şi ţinând-o sub o continuă teroare. Pentru a atenua acest pericol, ia o desvoltare deosebită artileria antiaeriană. — **1915. Frontul apusean.** Aliaţii aveau superioritate numerică şi de resurse, în schimb erau mai puţin pregătiţi, luptau cu mai puţină metodă şi n'aveau comandamentul unic al Germaniei. Armata Aliaţilor în 1915 se măreşte considerabil cu noua armată engleză şi trece în ofensivă, cu scopul de a respinge pe Germani până la Rin. Incercarea de rupere a frontului se face mai întâi în Maiu, între Arras şi La Bassé, mai apoi în Champagne (25 Sept.—8 Oct.), fără alt rezultat mai important, decât pierderile enorme pe ambele părţi. Eveniment important al anului este intrarea Italiei în războiu (23 Maiu) de partea Aliaţilor. Aceasta se întâmplă după încheierea tratatului secret dela Londra, care-i promitea Trento, Triest şi litoralul dalmatic, obiectivele idealului naţional italian. După numeroase clocniri, fără caracter decisiv, între armata austriacă şi italiană, frontul şi aici se stabilizează pe Isonzo. — Rezultatele sunt mult mai importante pe **frontul oriental.** Aici puterile centrale reuşesc să spargă frontul rusesc între Gorlice şi Tarnow (2—12 Maiu) şi ca urmare să cucerească, până la sfârşitul lui August, toată Polonia, Galiţia şi Bucovina. Frontul puterilor centrale se stabileşte pe linia Riga—Vilna—Cernăuţi. — **Frontul de sud.** După reuşita ofensivei de pe frontul rusesc, puterile centrale se întorc contra Serbiei (Oct.), mai ales că la 5 Oct. intră în războiu şi Bulgaria. Dată fiind superioritatea zdrobitoare şi avantagiile strategice, în scurt timp ocupă întreaga Serbia şi Muntenegru. La începutul anului Aliaţii au încercat zadarnic să forţeze Strâmtorile şi să ocupe Constantinopolul. Acum, la cererile disperate ale Sârbilor, trimit din nou o armată la Salonic, cu misiunea de a opera cu Grecia pentru salvarea Serbiei Grecii însă n'au intrat în războiu — s'a opus regele — şi Serbia n'a putut fi salvată. Singurul rezultat a fost că s'a format un nou front sudic. — **1916.** Evenimentele principale ale anului sunt, bătălia dela Verdun şi intrarea în războiu a României (28 August) şi Portugaliei (9 Martie). După succesele din 1915 statul major german se gândeşte din nou la inamicul principal: Franţa. De astă dată plănuieşte ocuparea fortăreţei principale. Verdun; succesul îi va deschide drum liber spre inima Franţei. Intâriturile Verdunului greu puteau să reziste artileriei grele, dacă cetatea nu

avea acele împrejurimi, atât de bine apărate și fortificate. În acele împrejurimi s'a desfășurat cea mai teribilă bătălie de apărare, pe care o cunoaște istoria omenirii. Cele 6 luni de luptă continuă (Febr.—Aug.), petrecute în permanente atacuri și contraatacuri, sub intensitatea infernală a focului tuturor armelor cunoscute, după Marna, a fost al doilea moment hotărîtor al războiului mondial. În Iunie apărarea părea că slăbește, însă ofensiva anglo-franceză de pe Somme, ofensiva Brussilow și apoi intrarea Românici în războiu au deblocat Verdunul și au silit pe Germani să renunțe definitiv la acest plan. Încrederea Germanici în victorie se clatină încă odată, lăsând în schimb Aliaților un moral extrem de ridicat. În urma insuccesului, comandantul cartierului general german, Falkenhayn, este înlocuit cu Hindenburg—Ludendorff. — **Pe frontul italian**, anul 1916 se petrece în ofensive și contraofensive pe Isonzo și în Tirol, fără vreun rezultat decisiv. Portugalia luase parte la luptele de pe frontul apusean. Pe frontul rusesc luptele se desfășoară în jurul Cernăuților (Ianuarie) și în jurul Vilnei (18—26 Martie), iar în Iunie se începe ofensiva Brussilov, acea care a costat mai multe vieți dintre toate luptele războiului mondial, fără să aducă, totuși, vr'un câștig mai însemnat cauzei Aliaților. **România** intră în războiu în August, în urma unui tratat cu Aliații, în care i se promiteau Ardealul, Banatul și părțile ungurene până la Tisa: pământul idealului său de veacuri. În planul său de războiu era ofensiva pentru desrobirea Ardealului și defensivă înspre Bulgaria. În acțiunea sa trebuia să fie susținută de armata rusă, cu care făcea legătura la aripa dreaptă și de ofensiva dinspre sud a aliaților dela Salonic. Prima etapă în cucerirea Ardealului era să fie linia Mureșului. Armata română n'a ajuns decât în parte, căci Germanii și Bulgarii, înversând planul românesc, au dat un atac puternic dinspre Dobrogea, cu direcția București, producând dezastrul dela Turtucaia (3-6 Sept.). Pentru a înlătura pericolul o mare parte a trupelor din Transilvania a trebuit dislocată înspre sud. Înlesnind considerabil operațiunile comandantului german, Falkenhayn, fostul șef al marelui cartier general, încredințat acum cu operațiunile din Transilvania. Zadarnic au fost sforțările eroice, armata germană era prea numeroasă și prea bine înzestrată tehnic, în schimb armata română era fără experiența războiului, prea puțin pregătită și cu un front prea lung, pentru a se susține până la capăt. Nu veniau nici ajutoarele promise și Românii trebuiră să părăsească rând pe rând pozițiile câștigate. Nici eforturile sângeroase din Oct.—Nov., pentru închiderea trecătorilor, n'au adus rezultatul dorit și Oltenia și Muntenia se deschid larg invaziei germane, având ca urmare acea retragere dureroasă până la Siret. În fața capitalei se mai dă o luptă disperată, cea mai mare din prima parte a războiului românesc, pe Neajlov și Argeș (29 Nov.—3 Dec.). Aceasta nereușind, Germanii intră la 6 Dec. în București. Cu tot dezastrul retragerii, armata română nu era încă zdrobită, făcuse în schimb un neprețuit serviciu Aliaților: ușurase simțitor frontul apusean. La începutul anului 1917 frontul românesc se stabilește le Siret, în continuarea frontului rusesc și în așteptarea unor nouă încercări. — Ofensiva din sud a Aliaților a fost prea slabă ca să aducă vreun câștig mai important. Pe mare se dă lupta lângă Iutland (31 Maiu) fără rezultat hotărîtor. În Asia Rușii ocupă în plină iarnă (Febr.) fortăreața turcească Erzerum și cuprind aproape întreaga Armenia. În Mezopotamia o armată engleză capitulează întreagă (Apr.). În Africa, Aliații termină cu cucerirea coloniilor germane. — **1917.** Evenimentele mari ale acestui an sunt: războiul submarin, intrarea în acțiune a Americei și revoluția rusească. Pe frontul francez, în acest an, se dă o serie de lupte pentru spargerea frontului german, fără să aibă urmări hotărîtoare: Germanii se mențin pe linia Hindenburg (Saint-Quentin, Cambrai, Laon). Nu reușesc nici Englezii să elibereze litoralul Belgiei, cu toate sforțările sângeroase din Flandra (Iulie—Nov.). Germanii păstrează tot timpul o atitudine defensivă, pentrucă o bună parte a forțelor lor e deplasată pe alte fronturi. — Italienii încearcă două ofensive, una în Maiu și alta în Sept., fără succes; în schimb contraofensiva germano-austriacă sparge frontul la Caporetto (24 Oct.), producând un adevărat dezastru. Pierderile italiene sunt peste măsură de mari; ating numărul de 460.000 oameni 335.000 prisonieri și numai grație întăririlor franco-engleze (cu 11 divizii), a putut să se stabilească frontul la Piave. — O altă ofensivă germană se produce pe frontul românesc dela Siret, sub comanda lui Mackensen, cu scopul de a ocupa Moldova și a distruge complect armata română. Aceasta acum era complect refăcută și înzestrată cu toate mijloacele tehnice ale războiului modern. Marele neajuns era numai armata nesigură rusească, intercalată în frontul românesc. Cu tot acest neajuns și cu toate sforțările germane, frontul a fost de nepătruns. Rezistența armate noua române s'a transformat într'o victorie desăvârșită: luptele dela Mărăști (22 Iul.—1 Aug.) și Mărășești (6—19 Aug.) se înșiruie printre bătăliile mari ale războiului mondial și printre faptele de glorie ale unui neam, care de acum își merita pe deplin realizarea idealului său de libertate și unitate. — **Războiul submarin și intrarea Americei** în războiu. Pe uscat puterile centrale pretutindeni erau pe teritor strein, pe mare domina însă blocul implacabil al flotei britanice. Aceasta le opria aprovizionarea, reducându-le la teritoriile proprii și cele ocupate. Erau amenințate în felul acesta să cadă înfrânte din cauza foametei. Germanii aveau un singur răspuns, războiul submarin, care dela 1915 încoace progresează într'una, ajungând la cea mai mare intensitate în 1917, când se transformă într'un războiu disperat. În luna Aprilie, singură, au scufundat 471 de corăbii, între ele o mulțime de corăbii comerciale și de pasageri, chiar și neutre. Mijloacele de apărare și îndeosebi puterea de construcție a șantierelor engleze, americane și japoneze, au reușit să contrabalanseze și acest pericol. Rezultatul principal al acestui războiu a fost intrarea în acțiune a Americei. Președintele ei Wilson era contra oricărei stîrbiri a comerțului neutrilor. La nota germană din 31 Ian. 1917, prin care decretă războiul submarin fără cruțare, pe toate mările, răspunde cu ruperea relațiilor diplomatice (3 Febr.). În acest gest e urmat de mai multe republici latine din America de sud, între care și Brazilia. La 6 Aprilie Congresul Statelor Unite declară războiu Germaniei, ca în 18 Maiu să voteze serviciul militar obligator. În anul 1918 aveau să debarce în Europa un milion soldați americani, instruiți de Francezi și Englezi. Pentru contrabalansarea războiului submarin, șantierele americane aveau să construiască mai mult ca o mie de vase de războiu, ajutând în același timp cu bani și material pe Aliați. Câștigul moral a fost extraordinar; ajutorul Americei a trecut în sufletul Aliaților o nouă încredere în victorie. — **Revoluția rusească.** Ajutorul American coincidea cu un alt eveniment important, defavorabil Aliaților: revoluția rusească. Aceasta punea din nou în cumpănă victoria finală. A amânat-o cu încă un an. Rusia nu avea o structură politică și socială cu care să poată rezista până la capăt. Se sbătea între țarismul autocrat, plin de vicii și între ideile sociale extremiste, între mizeria produsă de războiu și dorul de pace și bunăstare, promise de revoluționarii săi. În zilele de 11 și 12 Martie se produce o răscoală la Petrograd. Duma formează un guvern provizoriu și țarul Nicolae II, părăsit de toți, demisionează. Răscoala se transformă repede într'o revoluție socială. Se formează pretutindeni comitete revoluționare, numite soviete, compuse din delegații mucitorilor și soldaților. Sovietele sunt atotputernice pe tot cuprinsul Rusiei. Zadarnice au fost sforțările lui Kerenski, socialist democrat, ajuns în fruntea guvernului în Iulie, de a aduna forțele răzlețe pentru o nouă ofensivă în Galiția, armata era în complectă debandadă. Însuși guvernul a trecut în curând în mâinile bolșevicilor. Aceștia erau un grup de socialiști, cari profesau comunismul și internaționalismul. Programul lor era „dictatura proletariatului" și revoluția universală pentru a o întrona pretutindeni. Șeful lor spiritual era Lenin, un nobil rus, refugiat în timpul războiului în Elveția. Ajutat de Germani, cari colaborează cu mult zel la aceste schimbări, formează împreună cu Trotzki un guvern cu scopul de a încheia pacea și a desăvârși revoluția socială. Deodată cu desagregarea Rusiei, provinciile de altă naționalitate din cuprinsul ei: Finlanda, Letonia, Estonia, Litvania, Polonia, Ucraina, Georgia, Basarabia, își reclamă autonomia. Cele mai multe trec sub tuteală germană. La 15 Dec. guvernul bolșevic încheie cu puterile centrale un armistițiu, iar la 3 Martie 1918, semnează tratatul, mai mult impus, dela Brest-Litowsk. Românii, absolut izolați acum, sunt siliți să semneze tratatul dela București (16 Martie 1918), bineînțeles cu învoirea Aliaților și rezerva nimicirii lui în caz de victorie a lor. — **Războiul din 1918.** În 1918 războiul se mută din nou pe teritorul Franței. După trei ani de tranșee se transformă iarăși în războiu de mișcare, însă deosebindu-se fundamental de cel din 1914. Elementele originale ale noului războiu de mișcare sunt: intensitatea focului de mitralieră, bombardamentul cu obuze toxice, artileria de însoțire a infanteriei și aviația. Mitraliera defensivă a tranșeelor se dublează cu mitraliera ușoară germană și pușca mitralieră franceză. Cu ajutorul lor și cu artileria de însoțire, infanteria poate să producă în marș barajele de foc, caracteristice noului războiu. Artileria a făcut progrese uimitoare. Germanii în 1918 trag cu un tun dela 120 km. asupra Parisului. În 1917 tot ei inventează iperita, cel mai întebuințat gaz toxic. În 1918 se mai întrebuințează pe o scară foarte largă obuzele fumigene. La artileria de însoțire a infanteriei, Aliații mai adaugă carele de luptă ușoare, sistem Renault, de o eficacitate mult superioară tancurilor grele din 1916. Germanii în schimb se înarmează mai mult cu așa numitele minenwerfer (aruncătoare de bombe) și tunuri ușoare pentru infanterie. Avionul din instrument de observație și recunoaștere, devine cel mai grozav instrument de destrucție și de luptă. Escadrilele de avioane nu bombardează numai, ci se luptă

între ele, şi intervin direct în lupta infanteriei. Sburând aproape de suprafaţa pământului, atacă cu mitraliere infanteria, artileria, chiar rezervele adversarului, pentru a le paraliza în momentele hotărîtoare. — La începutul anului Germanii aveau o însemnată superioritate de forţe (200 divizii faţă de 168) prin disponibilitatea trupelor de pe frontul rusesc şi românesc. Superioritatea n'avea însă să dureze, decât până la debarcarea armatei americane, când fatal trebuia să se înverseze raportul. Germanii se pregătesc deci pentru o lovitură decisivă, înainte de sosirea armatei americane. Aliaţii nu aveau nici acum unitatea de comandament: armata franceză era comandată de generalul Pétain, apărătorul Verdunului, iar cea engleză de mareşalul Douglas Haig. La adversar din contră toată armata era concentrată în mâna unui singur om: Ludendorff. El era nu numai şeful armatei, era şeful adevărat al imperiului însuşi. Noua tactică de luptă a lui Ludendorff era, prepararea atacului cu focul masiv şi scurt al artileriei grele, paralizarea apărătorilor cu avalanşa gazelor toxice, înaintarea infanteriei sub scutul barajului rulant şi prin infiltraţie, apoi întrebuinţarea largă a mitralerei uşoare şi a tunurilor şi avioanelor de însoţire a infanteriei. Planul şi metodele de luptă le-a stabilit cu atâta minuţiozitate, încât automat trebuiau să aducă victoria. Ofensiva germană se începe în 21 Martie, în Picardia, pe un front de 80 km., între Scarpe şi Oise. In acelaşi timp tunul misterios începe să tragă asupra Parisului dela 120 km. Aliaţii ajung într'una din cele mai critice situaţii. Comandamentul unitar se impune ca o necesitate absolută. Inşişi Englezii propun pe generalul Foch, unul din cei mai viteji generali ai războiului, pentru direcţia operaţiilor. Cu sforţări disperate, în 4 Apr. înaintarea Germanilor este oprită. In 10 zile Germanii au înaintat cu 60 km., n'au putut însă să separe cele două armate, din contră le-a unit şi mai strâns, prin comandamentul unitar. La 9 Apr. frontul e rupt din nou, în Flandra, între Ypres şi Bethune, deschizând drumul spre Calais. Inaintarea abia în 27 Apr. a putut fi oprită în munţii Flandrei. Mai ales pierderile engleze au fost extraordinare: în primele 6 luni din 1918, 723.000 oameni. O altă lovitură se dă în 27 Maiu între Soissons şi Reims, împingând frontul până la Marna, 65 km. depărtare de Paris. Francezii n'au mai suferit o astfel de înfrângere dela Charleroi. Ludendorf pregăteşte acum un atac concentric spre Paris, cu scopul de a da lovitura finală. Aliaţii părea că sunt în ajunul unui dezastru, însă erau ferm hotărîţi să reziste până la — victoria finală. Hotărîrea aceasta se încarnase în bătrânul Clemenceau, prim ministru al Franţei din 1917. Formula lui era „războiul integral" şi pentru traducerea ei în faptă, a reprimat fără cruţare orice disidenţă. Şi nu s'a înşelat în prevederile sale. Situaţia Aliaţilor se schimba tot mai mult în spre bine. In Iunie, Anglia debarcă încă un milion soldaţi (58 divizii). America accelerează transportul de trupe, iar armata franceză, de 103 divizii, îşi măreşte mijloacele de luptă prin cantităţi enorme de material nou de războiu: toxice, avioane, care Renault (circa 1000). Statul major francez formulează o nouă tactică: defensivă prin retragerea frontului pe o nouă linie, întărită în secret şi apoi ofensivă cu suprimarea pregătirei de artilerie, pentru a ridica surpriza la maximum, şi o înaintare rapidă a infanteriei sub tripla protecţiune a tancurilor, avioanelor şi barajului rulant. Ludendorff, subevaluând forţele adversarului şi crezând că Foch nu se gândeşte, decât la defensivă, în 15 Iulie atacă dinspre Reims pe o linie de 90 km., rupe frontul francez şi înaintează vertiginos cu aripa dreaptă spre Paris, când deodată se trezeşte cu un groaznic foc de artilerie din spate dinspre Aisne: era marea ofensivă franceză, care se desfăşura. Zadarnic fac sforţări Germanii pentru a se menţinea, rolurile se înversează, iniţativa strategică trecând în mâna lui Foch. Aceasta este a doua victorie dela Marna (15—18 Iulie), tot hotărîtoare pentru soarta războiului. Deacum ofensiva Aliaţilor ia proporţii tot mai mari, fără să lase timp inamicului să se reculeagă. In 20 Sept. Germanii se află din nou pe linia Hindenburg. Intre 26 Sept. şi 13 Oct. se dă seria de lupte sângeroase pentru ruperea liniei Hindenburg, cea mai formidabilă şi mai savant concepută barieră de apărare. După prăbuşirea acesteia Germanii se retrag pe altă linie. Ofensiva Aliaţilor se îndreaptă în 3 direcţii principale: stânga spre Bruxelles, centrul spre Sambre, iar aripa dreaptă spre Sedan şi Mézières. O altă acţiune avea să se desfăşoare în Lorena între Metz şi Vosges. Prin această acţiune concentrică se urmărea înconjurarea armatei germane. Rezistenţa Germanilor slăbeşte într'una. In 5 Nov. fac ultima sforţare pe tot frontul, iar în 11 Nov. pentru a evita catastrofa complectă, trebuie să primească toate condiţiile armistiţiului, pe care-l cerea încă dela începutul lui Octombrie. — Aliaţii Germaniei capitulaseră încă înainte. Franchet d'Esperay în 15 Sept. rupe frontul din Macedonia şi exploatându-şi victoria, sileşte pe Bulgari să semneze armistiţiul dela Salonic (29 Sept.). La 3 Oct. regele Ferdinand trebuie să renunţe la tron în favorul fiului său Boris. După o campanie de o lună toată Serbia e eliberată şi armata aliată ajunge până la Dunăre. — La 18 Sept. generalul Allenby rupe frontul turcesc din Palestina şi apoi reuşind, în cursul lunei Oct., să zdrobească trei armate turceşti, impune Turcilor armistiţiul dela Mudros (30 Oct.). — Situaţia Austro-Ungariei era cea mai critică. Aici în caz de insucces, nu era vorba numai de o revoluţie, ci de desmebrarea imperiului însuşi. Impăratul Francisc Iosif I murise în 21 Nov. 1916, lăsând ca urmaş pe Carol. Noul domnitor avea două ţinte principale: desfacerea din alianţa germană prin încheierea unei păci separate şi satisfacerea naţionalităţilor din cuprinsul monarhiei. Nu i-a reuşit însă, nici pacea separată încercată în 1917 şi nici rezolvirea la timp a chestiunei naţionalităţilor. Eşecul ofensivei dela Piave (15—23 Iunie 1918) şi succesele Aliaţilor dn Macedonia au pecetluit soarta monarhiei. In 16 Oct. împăratul promite autonomia poporelor sale, însă cu prea mare întârziere: Cehii, Polonii, Croaţii, Românii îşi luaseră libertatea de acţiune. Victoria generalului Diaz dela Vittorio-Veneto (27—30 Oct.) a dat lovitura de graţie armatei monarhiei. In 3 Nov. când se încheie armistiţiul dela Padua, monarhia nici nu mai există toate popoarele se despărţiseră. La Viena şi Budapesta se constituie guverne revoluţionare. Generalul Franchet d'Esperay încheie armistiţiul dela Belgrad (6 Nov.) cu noul prim ministru al Ungariei Mihail Karolyi. Impăratul Carol, în urma acestor evenimente, renunţă la tron (12 Nov.) — Sub presiunea evenimentelor, politica internă, şi în Germania, a progresat spre stânga. In 2 Oct. împăratul formează un guvern parlamentar, care lansează un apel către Wilson pentru încheierea unui armistiţiu (5 Oct.). Aliaţii însă pretind acceptarea condiţiilor puse de Foch. In faţa pericolului înfrângerii izbucneşte revoluţia şi în Germania, mai întâi sub formă militară (4 Nov.). Pretutindeni încep să se formeze consilii de muncitori şi soldaţi, ca în Rusia. In 8 Nov. se proclamă republica la München, iar în ziua următoare la Berlin. Impăratul Wilhelm demisionează (9 Nov.) şi trece în Olanda, împreună cu moştenitorul tronului. Noul guvern republican, în frunte cu socialistul Ebert, semnează armistiţiul la 11 Nov. In armistiţiu se cuprindea, pe lângă evacuarea tuturor teritoriilor ocupate în timpul războiului şi cantitatea enormă de materiale de războiu ce trebuiau predate Aliaţilor, şi renunţarea la tratatele dela Brest-Litowsk şi Bucureşti. — Pacea. Conferinţa păcii se întruneşte la Paris în 18 Ian. 1919. Din mulţimea de comisii şi subcomisii, se desprinde acel consiliu de patru (Wilson—Lloyd George—Clemenceau—Orlando) care trasează liniile fundamentale ale păcii. Principiul iniţial al autodeterminării popoarelor, fiind în cele mai multe cazuri inaplicabil, se desfigurează complect de drepturile istorice, necesităţile economice şi mulţimea de interese, izvorîtă din rivalităţile statelor mari. Tratatul principal, cel cu Germania, se semnează la Versailles, în 28 Iun. 1919. Tratatele cu celelalte state învinse se semnează: la Saint-Germain cu Austria (10 Sept. 1919), la Neuilly cu Bulgaria (27 Nov. 1919), la Trianon cu Ungaria (4 Iun. 1920), la Sèvres cu Turcia (11 Aug 1920). Clauzele principale ale acestor tratate sunt: 1. Teritoriale. Franţa primeşte Alsacia şi Lorena, ocupă pentru garanţie ţinutul Rinului. Coloniile germane se împart între Franţa şi Anglia. Italia primeşte teritoriile naţionale din Austria: Istria şi Trento. Din teritoriile Austro-Ungariei, care se desmembrează şi Germaniei, se desprind state noi: Ceho-Slovacia şi Polonia. Din Rusia se desprind: Finlanda, Lituania, Estonia, Letonia şi o parte din Polonia, ca state independente, iar Basarabia se adaugă României. Tot la România se adaugă Ardealul, o parte a Banatului, părţile ungurene locuite de Români şi Bucovina. Croaţia, Slavonia, Bosnia şi Herţegovina se adaugă la Serbia, formând regatul Jugo-Slaviei. Ungaria se reduce la teritorul său naţional. Bulgaria pierde accesul la marea Egee. Turcia se desmembrează deasemeni. Regiunea strâmtorilor trec sub controlul unei comisii internaţionale. Grecia primeşte Adrianopolul, Tracia, insulele din marea Egee şi Smirna. Armenia devine stat independent, deasemeni Siria şi Mezopotamia. — 2. Clauze economice. Puterile centrale ca responsabile de catastrofa mondială şi distrugerile războiului, trebuie să suporte reparaţii, care se împart între statele beligerante, principal după pagubele suferite. Aici puterile mari îşi iau partea leului: Anglia 22%, Franţa 52%, România şi Serbia, cari au suferit pagubele cele mai mari, în raport cu teritoriul lor, primesc foarte puţin (România abia 1%), date fiind compensaţiile teritoriale. — 3. Clauze de garanţie. Tratatul dela Versailles înfiinţează Societatea Naţiunilor, un punct esenţial din cele 14 ale lui Wilson, şi limitează armamentul, pentru a împiedica războiul pe viitor. In toate tratatele se introduc garanţii pentru libera desvoltare a minorităţilor etnice, care n'au putut fi înglobate în statele lor naţionale. — Pierderile în timpul războiului. Cei 4 ani de extirpare reciprocă, au adus cu sine pierderi, care întrec orice închipuire. Numai numărul morţilor se ridică la zeci de milioane. Statisticile oficiale dau pentru Franţa

1,364.000 (3.6% din populația țării), pentru Anglia 764.000 (1.25%), Italia 496.000 (1.24%), România 220.000 (3.00%), Germania circa 2.000.000, iar Rusia peste 2.500.000. La aceste cifre se adaugă numărul extraordinar al invalizilor, văduvelor, orfanilor de război, sutele de orfe și miile de sate, cu tot felul de construcții distruse. La toate acestea se mai adaugă pierderea celor 4 ani de muncă, puși în serviciul distrucției ca să înțelegem criza economică și morală a omenirii de după războiu.

Războiul pentru întregirea României (1916—1919). Tensiunea prea mare a rivalităților politice și economice pe deoparte, de rasă pe de alta între statele și popoarele Europei, a dat naștere în 28 Iulie 1914 la un războiu general. Beligeranții erau împărțiți în două tabere adverse: Puterile Centrale (Germania și Austro-Ungria) și Puterile Înțelegerii (Franța, Anglia, Belgia, Rusia, Muntenegro și Serbia). Italia și România, deși aliate cu Puterile Centrale, nefiind „casus foederis" din tratate, mai precis, având cu totul alte interese, decât P. C. au rămas neutre. România, care în 1877—78 își obținuse independența, iar în 1881 își încoronase primul rege, tindea la unitatea neamului românesc, din care jumătate se afla sub stăpâniri străine. Mai bine de 2/3 din această jumătate era sub stăpânirea Austro-Ungariei, firesc era deci ca România să se găsească în tabăra adversă. Consiliul de Coroană din 3 Aug. 1914 se decide pentru o neutralitate expectativă. In opinia publică și personalitățile conducătoare în timpul încordat al neutralității se desemnează două curente puternice: germanofil și antantofil. Aderenții amândurora simțeau că e timpul înfăptuirilor mari, când prin sacrificiu de sânge și România poate să-și ajungă partial sau integral idealul său. Erau prea puțini cei cari se gândeau la o neutralitate până la capăt. Intrebarea cea mare era, alături de care din cele două tabere? Evenimentele aveau să influențeze mult precizarea atitudinei României. In 16 Oct. 1914 curentul germanofil pierdu pe însuși regele Carol, în care-și puseseră greșit încrederea și căruia îi urma în domnie regele Ferdinand. Evenimentele externe începeau să pună în cumpănă victoria finală a P. C. și astfel curentul naționalist în frunte cu Take Ionescu, N. Filipescu, Iorga, Brătianu, ardelenii Goga, Lucaci, care lua proporții tot mai mari, putu să determine intrarea în războiu alături de Puterile Înțelegerii. *In 17 Aug. 1916 prim ministrul* Ion I. C. Brătianu semnează cele două tratate de mare importanță politică și militară cu Rusia, Anglia, Franța și Italia. Cel politic promitea României toate teritoriile din Austro-Ungaria locuite de Români, până la Tisa, cu Banatul și Bucovina, iar cel militar prevedea ca armata română să întregească aripa stângă a frontului rusesc, în schimb să fie susținută în operațiile din Ardeal de o ofensivă rusă pe frontul austriac, de alta aliată dinspre Salonic și să primească ajutoare rusești importante în Dobrogea. In 27 Aug. 1916 România declară războiu Austro-Ungariei și în noaptea de 27—28 Aug. armata rom. trece Carpații pe 18 locuri în timp ce în Apus se făceau sforțări titanice pentru salvarea Verdunului. Numărul inițial al mobilizaților României era de 833.758 trupă și 18.000 ofițeri. *Planul de războiu era: ofensivă în Transilvania* pentru desrobirea teritoriilor românești și defensivă înspre Bulgaria. Prima etapă a ofensivei are să fie linia Mureșului. In Ardeal avea să opereze trei armate: I. (gen. Culcer), II. (gen. Averescu), IV. (gen. Prezan), cu o forță inițială de 420.000 oameni, iar armata III. (gen. Aslan) avea să țină, cu ajutoare rusești, frontul defensiv spre Bulgaria, în special în Dobrogea. Comanda supremă o avea reg. Ferdinand, iar conducerea operațiilor subșeful Statului Major, general Iliescu. Dușmanii înversară planul românesc. Proiectau un atac puternic dinspre Dobrogea cu trupe bulgare-germane-turce, sub comanda gen. Mackensen, iar în Ardeal se gândeau deocamdată la retragere și apărarea liniei Mureșului, încredințând comanda gen. austriac Arz von Straussenberg. Armata română ocupă în Ardeal Brașovul (29 Aug.), Petroșanii, Orșova (4 Sept.), iar după bătăliile dela Mercurea-Ciuc (5—11 Sept.), Odorhei (15 Sept.) și Răstojna (21—28 Sept.) cursul superior al Mureșului și Târnavelor. Populația românească ardeleană primește pe frații desrobitori cu o bucurie nemărginită. După bătălia dela Merișor (14—16 Sept.) și Banița, Românii pierd, reocupă și iar pierd Petroșanii, retrăgându-se de aici definitiv pe frontieră. Dela 1—16 Sept. se dau lupte în jurul Sibiului. In 15 Sept. aramata II. ocupă Făgărașul. Dar trupele germane luate de pe celelalte fronturi se concentrează înainte de a se atinge linia Mureșului. Comandantul lor, gen. Falkenhayn, fostul șef al Statului Major german, sub efectul evenimentelor din Dobrogea, întreprinde la sfârșitul lui Sept. o contraofensivă generală. In ajunul ei Românii se aflau pe linia Răstojna—Sovata—Cohalm—Făgăraș—Sibiu. Legătura nu se făcuse decât între armata II. și cea de nord (IV.), grupurile Olt, Jiu, Cerna, rămaseră izolate. Grupul Olt, înfrânt la Sibiu (26—28 Sept.), se retrage pe frontieră. Luptele dela Hurdubechiu, Porumbac, Sovata—Praid, cu tot succesul lor, n'au putut contrabalansa acțiunea dela Sibiu. Falkenhayn în 4 Oct. intră în Făgăraș, în 5 Oct. învinge la Șinca, iar în 7—8 Oct. înfrânge rezistența eroică a Românilor în fața Brașovului. Urmarea a fost retragerea generală a Românilor în trecătorile Carpaților. Pentru insuccesul campaniei din Ardeal au fost hotărîtoare nenorocirile din Dobrogea. La 1 Sept. Bulgaria declară războiu României. Mackensen atacă cu forțe puternice Turtucaia, apărată de gen. Teodorescu, producând după trei zile de asediu un adevărat dezastru (6 Sept.). Face aproape 30.000 prizonieri. In 8 Sept. Românii părăsesc și Silistra, frontul mutându-se pe vechea frontieră dobrogeană. Se modifică și planul de operații. O parte a trupelor din Ardeal trec în Dobrogea, iar la Dunăre se constituie armata *III. sub comanda gen. Averescu*, în vederea contraofensivei. Românii și Rușii opresc într'o serie de lupte victorioase ofensiva lui Mackensen pe linia Rasova—Cobadin—Tuzla. La 1 Oct. Averescu având sub comandă 17 Divizii trece Dunărea prin surprindere pe la Flămânda, dar insuficiența pregătirii tehnice și luptele din Ardeal îl hotărăsc să se retragă (3 Oct). Tot fără rezultat rămase și ofensiva simultană din Dobrogea. In schimb contraofensiva dușmană, cu tot eroismul dela Topraisar, Tuzla, Cobadin (trupele col. Poetaș și Scărișoreanu), rupe și această linie, ocupă Constanța (22 Oct.) și Cernavoda (25 Oct.). Restul apărării a rămas pe seama Rușilor. — In Ardeal, la 12 Oct. se deslănțuie ofensiva generală pentru trecerea Munților. Planul german era deschiderea drumului spre București prin unghiul carpatic secondată de un atac simultan dinspre sud și trecerea Dunării. Cele două acțiuni aveau să se unifice și să captureze întreaga armată din Muntenia. In fața pericolului Românii aveau să susțină un front nu mai scurt de 1200 km. cu toate desavantajiile lui strategice. Prima ofensivă pentru trecerea Munților se sfârși cu un eșec general pentru dușmani: în jurul Oituzului între 12—23 Oct. se desfășurară rezistența, iar între 23—27 Oct. ofensiva glorioasă a trupelor gen. Grigorescu; trecătoarea Branului e închisă cu luptele dela Câmpulung, a Timișului cu bătălia ucigătoare și plină de cel mai curat eroism dela Predeal (12—23 Oct.). Nu s'a putut face trecerea nici pe la Olt, iar încercarea dela Jiu a fost prilej pentru o nouă victorie românească (27—29 Oct.). Pieriră în schimb doi generali: Praporgescu (Olt) și Dragalina (Jiu). A doua bătălie a trecătorilor se dă în Nov. A doua luptă dela Oituz (10—14 Nov.) ține locului încă odată pe dușman. In trecătoarea Branului se dă a treia bătălie victorioasă dela Câmpulung (11—17 Nov.). Dar ruperea frontului în sudul Târgu-Jiului (16—17 Nov.) hotărî soarta trecătorilor, deschizând drum liber invaziei dușmane. In 21 cade Craiova, în 25 cade și trecătoarea Oltului. In 24—25 Germanii forțează linia Oltului. Românii în 28 părăsesc și Câmpulungul. Grupul Cerna, rămas izolat, după o luptă la Severin (23) în 25 Nov. își începe retragerea grea și aventuroasă, care se încheie cu capitularea (6 Dec.). Mackensen trecuse Dunărea pe la Zimnicea (23 Nov.). Dușmanii, acum sub comanda supremă a lui Mackensen, înaintează concentric spre capitală, iar Românii își concentrează forțele pentru a o apăra. După lupta dela Prunaru (27 Nov.) între 29 Nov.—3 Dec. se dă bătălia, nenorocoasă pentru Români, de pe Neajlov și Argeș — cea mai mare din prima parte a războiului, fiind prinse din întâmplare de Germani planurile de luptă ale Românilor — urmarea înfrângerii fu intrarea Germanilor în București (6 Dec.) și retragerea generală a Românilor spre Șiret. Dar până la Șiret se mai dau o serie de lupte, cari măresc tragedia retragerii: Cricov (8—11 Dec.), Râmnic (22—28), Cașin (22—31), Focșani și Pralea. Rușii părăsesc și ei Dobrogea, marinarii români reușesc însă să mențină linia Dunării. La 10 Ian. 1917 frontul se stabilizează încheind campania anului. — Campania din 1916 n'a reușit din mai multe motive: intrarea României în războiu n'a fost pregătită de loc de Aliați, nici momentul ales n'a fost cel mai favorabil; n'a venit nici ajutorul rusesc prevăzut, nu s'a produs nici ofensiva rusească promisă, iar cea din Macedonia n'a avut nici un efect. România avea unul din cele mai lungi și desigur cel mai periculos dintre fronturi, care trebuia susținut cu o armată insuficient pregătită tehnic împotriva celei mai perfecte armate. A avut totuși momente înălțătoare, pline de jertfă și eroism, care nu puteau să fie decât ale unui popor perfect conștient de măreția idealului urmărit. — Iarna anului 1917 a fost timpul refacerii cu toate nenorocirile și nădejdile lui. Cu toată foametea și molimele, care secerau, chiar mai mult decât frontul, populația civilă îngrămădită în Moldova, cu toată pacostea întreținerii armatelor rusești intrate în descompunere după izbucnirea revoluției în Rusia, armata română s'a refăcut în condiții tehnice moderne, cu ajutorul misiunei franceze de sub conducerea gen. Berthelot, sosită în țară încă din Oct. 1916. Se ivirâ și motive nouă de speranță. In 1917 intră și America în acțiune. Aliații, prinzând un nou curaj, resping cererile de pace separtă ale Austriei. In 8 Iunie se sărbătorește înălțător sosirea voluntarilor ardeleni în Iași. Frontul româno-rus în 1917 se află pe linia Brăila—Siret—Putna—Oituz—frontiera Ardealului. Șeful Marelui Stat Major român era acum gen. Prezan, numit încă din 14 Dec. 1916. Anul 1917 era considerat de Aliați, anul loviturilor decisive. Incă în 1916 hotărî-

seră pentru acest an o ofensivă şi pe frontul românesc, care se deslănţuie, după multe pregătiri şi amânări, abia în 23 Iulie în regiunea Nămoloasa. După trei zile de foc de artilerie în condiţii apusene — cel mai mare bombardament din războiul românesc, un ordin scurt al guvernului provizor rus suspendă acţiunea armatei ruseşti pe acest front. În acelaşi timp se desfăşura sub comanda viteazului gen. Averescu marea ofensivă dela Mărăşti (22 Iulie—1 August). În 25 Iulie frontul german era zdorbit pe o lungime de 30 km. În zilele următoare frontul român fu împins înainte cu 20 km. Victoria, deşi n'a putut fi exploatată din cauza dezastrului rusesc dela Tarnopol, era dovada vie a valorii soldatului român, pus în condiţii tehnice moderne. Succesele de pe frontul rusesc, hotărâsc pe Germani să facă o ofensivă şi pe frontul rom., care să le aducă Moldova şi desfiinţarea armatei române. Aceasta avea să fie prin reacţiune marea bătălie defensivă dela Mărăşeşti (6—19 Aug.). Momentele principale ale bătăliei: 6 Aug. străpungerea frontului rusesc în regiunea Făurei—Siret, urmată în zilele următoare de o serie de lupte sângeroase (Doaga, Pătrăşcani), date de armata I. (gen. Cristescu) pentru oprirea duşmanului; 10 Aug. tragica contraofensivă română, care a costat atâtea vieţi, dar a avut meritul extraordinar, că a ţinut locului pe duşman; 12 Aug. bătălia dela Panciu, după care gen. rus Ragoza, înfrânt, hotărî să se retragă, i se opuse însă cu energie noul comandant al arm. I. gen. Grigorescu, care convinse comandamentul de necesitatea menţinerii frontului şi primi comanda armatelor româno-ruse dela Mărăşeşti. Mackensen continuă ofensiva. Românii reacţionează în luptele violente dela Chicera şi Prisac (14 Aug.), platoul Muncelului, dealul Panciului (15—18 Aug.). Ziua a 14-a (19 Aug.) când Germanii se hotărîseră pentru bătălia decisivă, se începe cu străpungerea frontului român între Mărăşeşti şi Răzoare şi se termină cu o victorie desăvârşită a Românilor. Duşmanul se convinse că „pe aici nu se trece" şi se văzu silit să renunţe definitiv la acest front. Preţul victoriei dela Mărăşeşti fu: 450 ofiţeri şi 21.000 soldaţi români morţi, răniţi şi dispăruţi. O altă ofensivă germană se desfăşura în sectorul Oituzului (8—22 Aug.). Rezistenţa se dovedi şi aici de neînvins. Fără zadarnice şi încercările din Munţii Vrancei, Varniţa, Muncelu (28 Aug.—3 Sept.). În schimb şi ofensiva româno-rusă dela Cireşoaia (9—11 Sept.) fu oprită din cauza suspendării operaţiilor ruseşti. Ruşii încheiau un armistiţiu general şi acelaşi lucru trebui să-l facă şi generalul rus, Scerbacev, de pe frontul românesc. Românii, ameninţaţi şi rămână complect izolaţi, au trebuit să semneze şi ei armistiţiul dela Focşani (9 Dec.). Alianţa româno-rusă se lichidă sângeros, căci armata rusească, devenită o imensă bandă prădalnică după semnarea armistiţiului, n'a putut fi scoasă din ţară, decât după o nouă serie de lupte (Galaţi, Paşcani, Spătăreşti, Mihăileni, etc.). Basarabia fu cuprinsă şi ea de revoluţie. Peste soldaţii revoluţionari însă încurând avea să se ridice un partid naţional în frunte cu Ion Inculeţ, Pan Halipa, Ion Pelivan, etc., care în 4 Dec. 1917 deschide Sfatul Ţării, în 15 Dec. proclamă republica democratică moldovenească, în 6 Ian. 1918 cheamă pentru paza republicei armata română, care după nouă lupte, mai ales în sudul Basarabiei, o curăţă de bolşevici, iar în 9 Apr. 1918 declară unirea Basarabiei cu România. Corpul voluntarilor ardeleni din Rusia, în noile împrejurări, numai cu mari peripeţii şi lupte a putut să se retragă spre Vladivostok şi abia în Aug. 1921 a putut să intre primul grup în ţară. — În timpul sforţărilor armatei şi chinul populaţiei din Moldova teritoriul ocupat gemea sub teroarea organizată şi exploatarea sistematică a armatei germane. Dobrogea rămase la discreţia Bulgarilor. Ocupaţia scoase la suprafaţă curentul germanofil (Carp, Marghiloman, Stere). La Iaşi stăpâneа guvernul Brătianu—Take Ionescu. Dată fiind însă izolarea armatei române, Brătianu lăsă locul unui guvern Avcrescu (5 Febr. 1918), care încheie o pace preliminară cu Puterile Centrale (5 Martie). Pacea definitivă o încheie guvernul Marghiloman (7 Maiu). România pierdea prin ea Dobrogea şi o fâşie mare din Carpaţi. Mai grozavă era să fie însă robia economică în care era aruncată. Aliaţii, înţelegând constrângerea, şi-au menţinut şi pe mai departe angajamentele luate la intrarea României în Războiu. — Intorsătura de pe frontul apusean aduse victoria finală a Aliaţilor. La sfârşitul lui Oct. izbucneşte revoluţia în Ungaria, în 4 Nov. se încheie armistiţiul italo-austriac, iar în 11 Nov. cel franco-german. Cu o zi înainte armata rom era din nou mobilizată, în timp ce Mackensen îşi începuse retragerea în faţa armatei franceze, care trecea Dunărea pe la Slobozia sub comanda gen. Berthelot. La 1 Dec. trec Carpaţii cele din urmă detaşamente germane, în aceaşi zi regele intră împreună cu gen. Berthelot în Bucureşti, iar marea Adunare dela Alba-Iulia proclamă unirea fără condiţii a Ardealului cu România, după'ce cu două zile înainte (28 Nov.) făcuse şi în Bucovina acelaşi lucru. Armata rom. trecuse din nou Carpaţii, în 25 Nov. intră în Tg.-Mureş, în 25 Dec. în Cluj, se opreşte apoi pe linia de demarcaţie, fixată de Aliaţi, care era graniţa Ardealului istoric. Comanda armatelor din Transilvania fu încredinţată generalului Moşoiu. Atrocităţile disperate şi incursiunile permanente ale Ungurilor pe teritoriul ocupat, mai ales după venirea la putere a comuniştilor lui Bela Kun, determină pe Români la ofensivă. După bătălia din Munţii Apuseni (16—18 Apr. 1919) armata rom. ocupă centrele Satu-Mare, Careii Mari (19 Apr.), Oradea, Salonta (20 Apr.), Debreţin (23 Apr.), iar la 1 Maiu îşi stabileşte frontul în lungul Tisei. Acelaşi lucru îl făcuse şi armata din Basarabia pentru pacificarea bolşevicilor de acolo. Prin o nouă serie de lupte (Atachi, Hotin, etc.) reuşise în cursul lunei Ian. 1919 să le impună respectarea graniţei Nistrului. Dar nu se linişteşte în schimb Bela Kun care, încurajat de certurile Aliaţilor, face noi recrutări, în 20 Maiu începe o ofensivă norocoasă împotriva Ceho-Slovacilor, iar în 20 Iulie, precedând trădarea în faptă a hotărîrei unui Consiliu interaliat (11 Iulie) de a ocupa Budapesta şi dezarma Ungaria, începe ofensiva împotriva Românilor, prin punctele principale de trecere ale Tisei la Solnoc, Tokaj şi Csongrad. La Csongrad în 23 Iul. Ungurii sunt aruncaţi peste Tisa, dar la Solnoc, sectorul principal, unde făcuseră progrese mari, abia în 26 Iulie s'a obţinut acelaşi rezultat, în aceeaşi zi cu reocuparea malului Tisei la Tokaj. Românii, stăpâni din nou pe linia Tisei, trec acum ei în ofensivă. În noaptea de 29—30 Iulie încep trecerea Tisei pe la Fegyvernek. Trecută dincolo armata rom. se împarte în trei grupuri: dreapta (gen. Demetrescu) cu direcţia spre Nord, centru (gen. Holban) direcţia Budapesta, stânga (gen. Moşoiu), direcţia spre Sud. Comanda supremă încă din 12 Iulie o avea gen. Mărdărescu. Cele trei grupuri până în 3 Aug. distrug armatele ungureşti de pe pustă, strămtorate în centrele Miskolc, Cegléd, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, iar în 4 Aug. grupul Holban încoronează biruinţa cu intrarea în Budapesta. Spre Nord, Românii ocupă teritorul până la frontul ceho-slovac, spre sud până la cel franco-sârb, iar spre apus cuprind oraşele Győr (Rab), Székesfehérvár. Veszprém până la lacul Balaton. Comandamentul rom. impune Ungurilor apoi un armistiţiu, care-i desarmează efectiv. Însuşi marele rege Ferdinand a venit în Budepesta în vremea ocupaţiunei române. În 16 Nov. după 4 luni de ocupaţie, armata rom. predă Budapesta unei comisii interaliate, şi începe retragerea spre frontierele stabilite de conferinţa de pace. În 28 Martie 1920 se afla în cadrele acestor frontiere. — În timpul acestor operaţii Conferinţa Păcii, care se deschisese la Versailles încă din 18 Ianuarie 1919, îşi continuă lucrările, foarte anevoioase în haosul acela de interese. Principiul de autodeterminare, preconizat de Wilson se desfigurase în faţa drepturilor istorice şi intereselor multiple politice şi economice ale diferitelor popoare. Prim ministrul României, Ion I. C. Brătianu, după ce se retrase din conferinţă (2 Iulie 1919), refuzând să cedeze partea de sud a Banatului, refuză să semneze şi tratatul Aliaţilor cu Austro-Ung. dela St. Germain (10 Sept.) şi face loc guvernului Văitoianu (12 Sept.), care şi el demisionează în 30 Sept. Abia guvernul Vaida semnă tratatul Puterilor cu Austria şi tratatul minorităţilor (8 Dec.). Celelalte tratate s'au semnat: tratatul Puterilor aliate cu Ungaria la Trianon (4 Iunie 1920), tratatul acelora şi cu Bulgaria la Neuilly (27 Nov. 1919), un tratat special între Puterile Mari şi Polonia, România, Cehoslovacia şi Yugoslavia la Sèvres (10 Aug. 1920) prin cari România a obţinut graniţele ei actuale. — Pierderile României în campania din 1916—1919 au fost dintre cele mai mari: 2330 ofiţeri şi 217.016 soldaţi morţi, deci 3% din populaţia ţării (una din cele mai ridicate proporţii), 35.717 invalizi, 55.906 văduve rămase în urma celor morţi, 235.115 orfani de războiu (pe întreaga România nouă 360.728). La aceste cifre se mai adaugă numărul mare al morţilor populaţiei civile de tifos exantematic şi alte molime cauzate de războiu. Pe de altă parte pagubele materiale enorme (evaluate la 31 miliarde Lei aur), datoriile interne şi externe izvorîte din războiu, cei 4 ani de muncă puşi în serviciul destrucţiei au desechilibrat profund viaţa economică a noului stat. Azi, după 11 ani de muncă constructivă e încă departe de a fi revenit la normal, dar hărnicia şi înţelepciunea poporului român va reface totul, căci nici o jertfă de războiu n'a fost prea mare pentru ca unitatea naţională a Românilor să se înfăptuiască în cadrul României mari puternice.

Războieni sau Valea Albă, sat din com. R. unde s'a dat în 1476 o luptă crâncenă între Turci şi Moldoveni, comandaţi de Ştefan cel Mare.

Răşca, mănăstire în ţinutul Sucevei, făcută de Macarie, cărturarul episcop de Roman, care e îngropat aici la 1558. Foarte frumos zugrăvită multă vreme a fost un cuib de cultură bisericească harnică.

Răşcani (4637 loc.), com. rur., jud. Bălţi, reşed. pl. Răşcani, judec., perc. Of. P. T. T.; G. Drochia la 15 km.

Răşcanu Petru (n. 1846 † 1913), profesor la universitatea din Iaşi; inspector general al învăţământului secundar. A publicat studii de valoare reală: „Lefile şi veniturile boierilor Moldovei în 1776 (1887); Istoria Grecilor (1890); Istoria Romanilor (1890); Istoria Orientului (1891); Partea Moldovei în cultura românească (1892); Istoria evului mediu (1894); Istoria contemporană (1902); Istoricul

învăţământului secundar (1006); Unirea din 24 Ianuarie 1859; Cuza Vodă (1909).

Răşcanu-Langa I. ministru plenipotenţiar al României la Atena.

Rascolnici (eretici, disidenţi), numele colectiv al sectarilor ruşi, despărţiţi de biserica oficială în 1654 din cauza reformelor introduse de patriarhul Nicon. Numărul lor în 1900 se ridica la 5 milioane suflete.

Rasele omului (biol.). După diferitele caractere morfologice, specia Homo sapiens se împarte în mai multe rase. Mulţi antropologi afirmă că omul recent nu formează o singură specie, ci un gen. În cazul acesta mai multe dintre rasele umano ar fi specii umane. Asupra raselor şi criteriilor, după care ele trebuiesc determinate, părerile specialiştilor sunt foarte diferite şi discuţiile sunt departe de a fi încheiate. Mai fiecare antropolog mai de seamă îşi are sistemul său propriu. Mai general e admis că rasele corespund varietăţilor unei singure specii. Luându-se ca bază a cercetărilor coloarea părului şi forma craniului, vechiul sistem al antropologului Blumenbach e admis şi astăzi de mulţi savanţi. După Bl. există 5 rase: 1. R. caucazinănă; pielea albă, craniul sferic, părul blond sau închis, neted. 2. R. mongolă; pielea galbenă, craniul colţuros, scurt, părul negru, neted. 3. R. etiopiană; pielea brună închisă, chiar neagră, craniul lunguet, părul negru, des, creţ, lânos. 4. R. americană; pielea brună roşietică, craniul cu frunte lată joasă, părul negru, neted. 5. R. malaeză; pielea brun deschisă, craniul cu frunte joasă şi îngustă, fălcile proeminente, părul des, ondulat, negru. — Dintre împărţirile mai moderne amintim pe cea dată de Peschel, care admite existenţa a 7 rase: 1. Australieni şi Tasmanieni, 2. Papuaşii, 3. Mongoloizii, 4. Dravida, 5. Hotentoţii, 6. Negrii, 7. Mediteranii. În timpul din urmă s'au încercat determinări de R. studiindu-se reacţiunile de izoaglutinare a sângelui (v. Haemaglutinaţie). Aşa de ex. cercetările făcute în România, au stabilit o apropiere din acest punct de vedere, a Românilor cu Sârbii, a Saşilor cu Anglosaxonii.

Răşinari (5739 loc.). com. rur. jud. Sibiu, pl. Turnişoru. Of. P. local. G. Sibiu la 12 km.

Răşinari (luptele dela —), localitate în apropiere de Sibiu. În războiul rom. din 1916 s'au dat lupte crâncene (27—30 August), pentru cucerirea Sibiului. Regt. 305 Austro-ungar este decimat.

Răşinile (merc.), sunt nişte sucuri mai mult sau mai puţin vâscoase, pe care le secretă unele plante. Ele se găsesc dizolvate în uleiurile eterice şi când sunt lăsate la aer, uleiurile se evaporează, rămânând răşina. R. sunt corpuri organice ternare, amorfe, cu consistenţa mai mult sau mai puţin cleioase, aproape toate sunt insolubile în apă; se solvă uşor în uleiuri eterice (terebentină), alcool, eter, benzină, sulfură de carbon. Aceste soluţii se numesc lacuri şi au întrebuinţări multiple. R. se împart de obiceiu în 4 categorii: 1. R. moi sau balsamuri (de Copahiva, de Peru, de Tolu, de Canada, Stirax); 2. R. tari (de benzoe, Copal, Santal, R. mastix, etc.); 3. R. solubile sau gume (guma arabică, tragantul, tămâia, smirna); 4. R. elastice (cauciucul, gutaperca, etc.).

Răşiţa sau Reciţa, oraş din jud. Caraş, reşed. de pl. Sediul marei soc. industriale „R." Mari uzine metalurgice. R. este S.-Etienne al României. 19.000 loc.

Rasmunsen (Knud), explorator danez (n. 1879), cercetător şi etnograf al eschimoşilor.

Răspopeni (3455 loc.) com. rur. jud. Orhei, reşed. pl. Răspopeni. Formată din satele: Chipeşca şi Răspopeni. Primăria la Răspopeni. Medic, spital. Of. P. local. G. Cobâlnea la 16 km.

Rasputin Grigorij, călugăr rus, aventurier şi „vrăjitor" (n. 1872 asasinat 1916). Se spune că făcea parte din secta mistică orgiastică „Chlyst". A avut mare ascendent asupra cercurilor dela curtea imperială a ţarului rus şi în special asupra ţarinei. Rolul său misterios s'a afirmat şi asupra politicei ruse din timpul războiului mondial şi din preajma revol. bolşevice.

Rassay Carol (n. 1886), avocat, deputat în cabinet. Huszar, secretar de stat la Justiţie; în 1921 părăseşte partidul uniunii naţionale. Acum e şeful opoziţiei maghiare în Camera Ungariei.

Rastatt, oraş din Baden, fostă fortăreaţă puternică până la 1918. Industrie: otel, maşini, instrumente optice, matematice, etc. Loc de întrunire a mai multor conferinţe (1713, 1714, 1799). La sfârşitul ultimei, delegaţii franc. au fost asasinaţi.

Răstoaca, pârâu ce ia naştere dintr'o coastă de deal din sat. Bogaţi (jud. Dâmboviţa), scurge spre SE. până la com. Vârtejul (jud. Ilfov), unde se uneşte cu Ciorogârla, formând Sabarul. La început se numeşte Valea-Seacă.

Rata, termen fix de plată. Plăţi în R., adică în sume fixe la anumite termine.

Rătescu G. Constantin, preşedintele sect. al II a Inaltei Curţi de Casaţie.

Răteşti, schit de călugăriţe în jud. Buzău, comuna Gura Aninoasei, cu 96 maice şi 21 surori. A fost înfiinţat în sec. al XVII şi reclădit în 1814 de episcopul Chesarie.

Rătezatu, masiv din Carpaţii Meridionali la NV. de Mţii Vâlcanului, mărginit la S. şi V. de Râul Mare, se continuă spre E. prin Mţii Haţegului. Cel mai înalt vrf. Pelaga (2511 m.). Alte vrf. R. (2484 m.), Custura (2463 m.), Vrf. Mare 2458 m.). Urme de glaciaţiune. Lacuri.

Rathenau Walter, (n. 1867 † 1922), scr. şi om politic german, a făcut mai multe descoperiri electro-chimice; director general al societăţii A.E.G.; în 1921 ministru refacerii; în 1922 ministru de externe, omorît de naţionalişti. A publicat însemnate studii sociale, estetice şi economice.

Ratificare, conformare, aprobare a unui act politic (tratat), ori, în dr. a unui fapt făcut de o altă pers. în numele nostru, fără să aibă mandat special.

Ratio educationis, legea învăţământului catolic, compusă din însărcinarea împărătesei Maria Theresia şi aprobată în 6 August 1776. R. e. a împărţit ţările St. Ştefan în 9 districte şcolare. În 1806 dieta Ungariei a aprobat o nouă R. e. după aceleaşi principii. Amândouă R. e. au format baza ulterioarelor reforme ale învăţământului în Ungaria şi Transilvania.

Raţionalism (filos.), directivă din Teoria cunoştinţii care crede că raţiunea este singurul izvor al cunoaşterii. Opunându-se radical, prin aceasta, Empirismului (v. c.) Wundt deosebeşte trei forme de R. în teoria cunoştinţii: Apriorismul, Ontologismul şi Panlogismul. Filos. raţionalişti: Parmenides şi Eleaţii, Demokritos, Sokrates, Plato, Aristotelcs, Filos. sec. al XVII şi XVIII: Descartes, Spinoza, Leibniz, Wolff, Fichte, Schelling, Hegel.

Raţiu, 1. **Ioan** (n. 1828 † 1903), om politic român. Studii teologice la Blaj şi Budapesta (1847—8), iar dreptul în Viena şi Bpesta (1850—54). Participă la revoluţia din 1848; avocat dela 1860; deputat în 1863; contribue în 1867 la protestele contra „uniunii" şi prezintă memoriul lui Mitr. Suluţiu, în această chestie cu 1900 subscrieri impărătului. Participă la conferinţa din Mercurea (1869) şi prezidează pe cele din 1873 în Alba-Iulia, din 1884 şi 1892. În casa sa din Turda, împreună cu alţi fruntaşi politici,

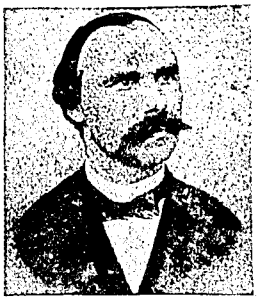

se pune bază partidului naţional în 1880. Conduce, fără resultat, la Viena pe cei 300 memorandişti în Maiu 1892, întors acasă Ungurii furioşi îi distrug casa din Turda. Condamnat pentru memorand, a stat în temniţa din Seghedin 1 an şi 3 luni. Preşedinte al partidului naţional până la moarte. R a fost un suflet viteaz luptând toată viaţa lui pentru drepturile naţionale ale poporului român. — 2. **Ioan** († 1916), profesor la Blaj. Meritos prin numeroasele sale cercetări de istorie literară. A publicat: Viaţa lui Andrei Mureşianu; Timoteiu Cipariu; Alex. Papiu Ilarian; Dascălii din Blaj, etc.

Raţiu Octavian, prof. de ştiinţe naturale la şcoala sup. de agricultură din Bucureşti-Herestrău.

Raţiune (filos.). 1. Funcţiunea superioară a spiritului, opusă sensibilităţii pe care se bazează reflecţiunea cu ajutorul ideilor. 2. Cauză, motiv.

Raţiune practică (filos.), la Kant este raţiunea legiuitoare a normelor voinţii (a conduitei practice), spre deosebire de r. teoretică s. cunoscătoare (v. Kant).

Raţiune suficentă (filos.), raţiunea (motivul) care explică suficient (face să se înţeleagă) pentruce se petrece un fenomen. Este unul din principiile materiale ale gândirii logice. A fost formulat de Leibniz.

Ratzel Friedrich, antropogeograf şi sociol. germ. (n. 1844 † 1904). Creator al antropogeografiei. A scris celebrele tratate: Antropogeographie, Völkerkunde, Politische Geographie, Deutschlnad, Über Naturschilderung.

Râu, orice curs de apă format din m. multe pâraie şi care-şi duce apele într'un fluviu. Unele R.-ri sunt mai importante de cât fluviile prin lungimea lor. De ex. Missouri este mai lung decât Mississipi, până la confl. lor. La noi R.-rile importante sunt: Prutul, Siretul, Oltul, Mureşul, Someşul, Ialomiţa, Jiul, etc. Unele sunt navigabile pe anumită lungime (Prutul), altele au fost făcute navigabile prin canalizare (Bega), iar altele pot fi navigabile, făcându-li-se unele lucrări (Oltul, Siretul, Mureşul).

Râu de mare (med.), stare de boală cu ameţeli şi vărsături, cauzată de mişcările valurilor.

Rauch Christian Daniel, sculptor german (n. 1777 † 1857), reprezentant, îm-

preună cu Rietschel, al renașterii sculptorale germ. Lucrări: Statua reg. Luiza (Postdam), a lui Frideric al III (Charlottenburg), a lui Frideric cel Mare (Berlin), apoi a lui Dürer, Bülow, Kant, etc.

Rauh Frédéric, filos. franc. (n. 1861 † 1909). A scris studii interesante de etică și psihol. sentimentelor.

Râul Doamnei, afl. al Argeșului pe st., izvorăște din Munții Făgărașului, de sub vrf. Urlei, curge printr'o vale îngustă pe la V.-ul culmei Iezerul, și se varsă în Argeș la S. de com. Florica.

Râul Târgului, izvorăște din Muntele Păpușa (culme Iezerul), trece pe la Câmpulungul Muntean și se varsă în R. Doamnei. Pe valea sa mari lupte în toamna anului 1916 (Lerești).

Râurenî, sat din jud. Vâlcea, com. urb. Ocnele Mari, cunoscut pentru târgul său anual (8 Sept., ziua Sfintei Marii), unul din cele mai mari din țară. G. R. la 2 km. Pe timpul târgului, funcționează o haltă chiar pe locul târgului.

„Răvașul", foaie săptămânală populară, a apărut la Cluj în anii 1902—1913 sub direcțiunea protopopului Elie Dăianu.

Ravaisson Félix, filos. franc. (n. 1813 † 1900). Influențat de Schelling, Aristoteles, M. de Biran și Lamennais. Distins istoric al filos.: Métaphysique d'Aristote (1843), Rapport sur la Philosophie en France au XIX-e siècle (1867). R. este spiritualist.

Ravel Maurice, compositor francez (n. 1875), una din cele mai interesante figuri ale muzicei franceze moderne, prin ritmul său viguros și armonia de o rară delicateță. Trăiește la Paris. Din lucrările sale notăm: pentru pian „Menuet antique". „Pavane pour une infante de funte", „Jeaux d'eaux", „Miroirs", „Gesperd de la unit", „Sites auriculaires"; pentru orchestră ouvertura „Shéhérézade". „Rhapsodie espagnole", „Daphnis et Chloe", „Valses nobles et sentimentales"; liederi: 1 quatour, sonată pentru violină și violoncel, 1 trio, 1 concert pentru pian și orch., un poem simfonic „Le valse", un oratoriu „François d'Assisi", operele „L'heure espagnole", „La cloche engloutie" și baletul „Ma mère l'Oye".

Ravenatul, v. Anonimul din Ravenna.

Ravenna, oraș din N.-ul Italiei (Emilia), capit. de prov. Foarte veche, R. a fost port la Mare (azi e la 10 km. de coastă), capit. imper. roman sub Honorius, a Herulilor (Odoacru), a Goților (Teodoric), a trecut în mâna bizantinilor (540—752), cari au construit frumoasa biserică San Vitale. Trecu apoi pe rând în mâinile Lombarzilor, Papilor, apoi independentă, Venețiană, și în urmă iarăși a Papilor până la creiarea Italiei. S'au ținut multe concilii. Mormântul lui Dante. 77.000 loc.

Rawlinsohn Henric Seymour, baron —, general englez (n. 1864 † 1925). S'a distins în timpul războiului mondial ca comandant de armată pe frontul Occidental. In 1916 a condus ofensiva engleză de pe Somme. A luat parte activă la ofensiva generală din 1918 ca comandant al armatei a IV engleze.

Rawlinson sir Henry Creswicke, arheolog și orientalist engl. (n. 1810 † 1895), fondatorul asiriologici. In calitate de consul a descoperit importante documente cuneiforme la Babylon și Ninive, reușind să descifreze scrierea (v. Cuneiformă).

Rayleig John William S. (n. 1842 † 1919), fizician și chimist englez, care — în colaborare cu Ramsay — a descoperit în aerul atmosferic gazul nobil, argonul, în 1895. Laureat cu premiul Nobel în 1904.

Raynaud Ernest-Gabriel Nicolas, poet franc. (n. 1864). A înființat „școala romană". Scrieri: la Tour dõivoire, la Couronne des jours.

Raynouard François-Just-Marie, autor dramatic franc. (n. 1761 † 1836). A scris tragedia: „les Templiers" și studii asupra literaturii franc. din evul mediu și asupra limbilor romanice: Choix de poésies originales des troubodours, Grammaire de la langue romane.

Rază, la cerc: distanța dela centru până la un punct al periferiei.

Răzăș, țăranul liber din Moldova, cu pământ propriu.

Raze alfa, raze emise de substanțe radioactive (v. Radioactivitate). Sunt compuse din atomi de heliu cu sarcină dublă de electricitate pozitivă. R. formează cea ma mare parte a radiațiunilor substanțelor radioactive.

Raze catode, raze invizibile ce se produc într'un tub cu gaz rarificat. Ele au fost descoperite de Hittorf la 1869. R. se produc în tuburi Geissler, Hittorf, Crookes, cari toate au doi electrozi, unul numit anod, care joacă un rol secundar, iar altul catod dela care pleacă R.; ele se propagă în linia dreaptă făcând fluorescent pãretele tubului de sticlă. R. care pleacă dela un catod în formă concavă, în punctul de convergență produc o temperatură foarte înaltă a unui corp așezat în acel punct. R. influențează plăcile fotografice, într'un câmp magnetic sau electric deviază. Conform teoriilor mai nouă R. sunt de natură corpusculară fiind sarcini negative, care se propagă cu o viteză cu atât mai mare, cu cât e mai mare diferența de potențial aplicată tubului. Pentru tensiuni mari viteza R. se apropie de cea a luminii. R. ajungând pe un corp solid dau naștere razelor Röntgen.

Raze B (beta), una din felurile de radiațiuni ale corpurilor radioactive. R. pot fi ușor deviate de un magnet, sunt de aceași natură cu razele catode, deci constau din electroni, care se propagă cu viteză foarte mare, aproape de viteza luminii. R. sunt absorbite numai putin în corpuri, anumite corpuri devin fluorescente sub influența lor și influențează placa fotografică.

Raze gamma, sunt raze emise de corpurile radioactive. R. sunt de aceași natură cu razele Röntgen și apar aproape totdeauna deodată cu razele B. R. se propagă cu viteza luminii R. au o putere de penetrație foarte mare.

Raze Röntgen, sau raze X sunt raze invizibile care se produc în tuburi cu gaz rarifiat în acele locuri unde razele catode (v. c.) produse în tub cu ajutorul unui curent electric dau de un obstacol, de ex. pãreții tubului. Tuburile pentru produs R. mai contin și un anticatod, adecă un obstacol de platină carc e pus în calea razelor catode. Dela anticatod pleacă R. în toate direcțiunile ca și razele luminoase în mod rectiliniu și cu aceași viteză ca lumina. Intensitatea R. depinde de cea a razelor catode și de rarifiarea gazului din tubul Röntgen. R. influențează foarte ușor placa fotografică și au o putere de pătrundere cu mult mai mare decât razele luminoase. Astfel R. pot pătrunde prin mușchii corpului omenesc, dar nu pătrund prin oase sau prin corpuri foarte dense. Din acest motiv R. au aplicare îndeosebi în medicină, deoarece putem constata anumite deranjamente ale corpului omenesc numai cu ajutorul R

Raze ultraviolete, sunt raze alc spectrului care se află dincolo de cele violete. R. nu se văd cu ochiul, dar se pot constata cu ajutorul plăcilor fotografice, asupra cărora au mare influență. Unele corpuri sub influența R. devin fluorescente (petrolul). R. se folosesc în medicină la vindecarea bolilor de piele. R. se află în spectrul solar, dar se pot obține și cu ajutorul vaporilor de mercur în așanumitele lămpi de cvart.

Răzoare, Bătălia dela —, (19 August 1917). Ultimul epizod din bătălia dela Mărășești. Generalul Mackensen a luat ofensiva decisivă pentru spargerea frontului rom. întrebuințând 5 divizii în grupul de atac. Resturile a 3 divizii rom. ce mențin eroic frontul, zdrobesc ofensiva germ. Acțiunea principală s'a desfășurat în regiunea pădurii Răzoare. unde la începutul bătăliei Germ. reușesc a străpunge frontul rom. Un contra atac schimbă soarta bătăliei, împingând diviza a XIII la contraofensivă care produce panică până chiar în comendamentul germ. Este cea din urmă și cea mai puternică acțiune de străpungere germ. a frontului rom. în bătălia dela Mărășești, care s'a lichidat cu victoria noastră.

Răzvan Ștefan al VIII, vezi Ștefan.

Reabilitare (lat. rehabilitare), redobândirea tuturor drepturilor și prerogativelor, ori a onoarei pierdute.

Reabilitarea comerciantului este recăștigarea drepturilor pierdute în urma declarării în stare de faliment (v. c.). Ea se obține când toți creanțierii au fost despăgubiți.

Reacțiune, 1. (Psihol și biol.). Răspunsul dat de organism la o situație (excitant) (v. iritabilitate); 2. (Fiz. și Chim.). Acțiunea unui corp asupra altuia în același timp; 3. (Mecanică). Un corp acționând asupra altuia, prin contact sau la distanță, spre a-i comunica o mișcare, datorită căreia corpul al doilea lucrează asupra celui dintâiu, spre a-l mișca în sens contrar, — produce o r.; 4. (Politică), acțiunea unui partid, unui om politic, când se opune progresului și vrea să reîntoarcă ideile sau formele sociale trecute; 5. (Medicină), R-morbidă = mijloc de apărare a organismului împotriva toxicelor d. ex., sau a infecției microbiene: febra, etc.

Reading. 1. Oraș din Anglia (Berks). 78.000 loc. Centru agricol, fabrici de paste alimentare. Universitate. — 2. R. oraș din U. S. A. (Pennsylvania). 118.000 loc. majoritate Germani. Mari metalurgii.

Reading lord Rufus Daniel Isaacs (n. 1860), om politic englez. Evreu de origină, procuror general de stat; în 1921 vice-rege al Indiei. Orator și penalist vestit.

Realgarul (min.), sulfură de arsen de coloare roșu-portocalie, transparentă-translucidă cu luciu rășinos. Se găsește în filoanele metalifere de plumb, stibiu, argint la Săcărâmb, Hondol, Capnic, Baia Sprie. Se întrebuințează în industria vopselelor și a jocurilor de artificii.

Realismul, 1. (filos.). In cearta „Universalelor" (v. c.) din evul mediu R. = părerea că ideile generale [Universalele] au realitate independentă și nu-s cum credeau Nominaliștii concepute sau simple numiri. — 2. In Teoria Cunoștinții directiva, care susține existența unei lumi independente de subiectul cunoscător: a) R. naiv consideră ca realitate toate percepțiile, care ar fi cópii ale realității, b) R. critic susține că conținutul

reprezent. (percepțiilor) prelucrează realit. și admite că activitatea științelor realității reușește să cuprindă o parte tot mai mare a realității independente de subiectul cunoscător. — 3. **In Metaîzică, R.** determină natura realității (v. Materialism, Spiritualism, Monism, Dualism). — 4. **In Estetică R.** susține că realitatea s. viața reală e obiectul artei. În același sens R. literar.

Réaumur René Antoine (n. 1683 † 1757), fizician francez, s'a ocupat însă și cu botanica și zoologia. Intervalul fundamental al termometrului, cuprins între punctul de înghețare și cel de fierbere al apei, l'a împărțit în 80^0. A descoperit Porțelanul numit după dânsul.

Reblkow Vladimir, compozitor rus (n. 1866), înființează în 1897 societatea compozitorilor ruși, al cărei conducător, în Chișinău, rămâne până la 1902, când pleacă la Berlin și Viena. Compoziții: numeroase piese pentru pian, liduri, coruri, lucrări melodramatice, „Melomimie" (scene lirice fără cuvinte, numai muzică și mimică); opera „Narcis" și o dramă muzico-psihologică „Femeia cu stiletul".

Reboux Paul, scriitor franc. (n. 1877). Celebru prin seria „A la manière de . . ." în care imită felul de a scrie al diferiților scriitori, cu mult spirit și talent. Pastișe fine, sub care se ascunde o critică lit., bine deghizată. In „les Drapeaux" face propagandă antimilitaristă.

Rebreanu Liviu, romancier și nuvelist român, (n. 1885). S'a remarcat mai ales după războiu (1921) prin romanul social „Ion", deși mai scrisese încă din 1908, când începuse colaborarea la „Luceafărul", apoi publicase și volumul de nuvele și schițe „Golanii". După „Ion", R. dă în „Pădurea Spânzuraților (1922), romanul psihologic cel mai bun din literatura rom., deși în sufletul personajului principal e lipsă de motivare, iar conflictul acțiunilor putea să fie mai bine reliefat. Autorul studiază aici desvoltarea sufletului unui singur personaj în vălmășagul luptelor de pe

frontul austro-maghiar, strâns între chingile datoriei de ostaș și îmboldurile datoriei sale de Român, care se desvoltă treptat din acest conflict. — Romănul. „Adam și Eva" (1925) desfășură ideea metafizică a planurilor duble ale existenței materiale și spirituale: când un atom se frânge din planul vieții spirituale, cele două esențe ce-l alcătuiesc se diferențiază, prăbușindu-se sub formă de femee și bărbat în planul material, păstrând în toate pregrinările lor, dorul unirii și nostalgia după lumea spirituală; astfel bărbatul și femeea se caută în toată viața: Adam caută pe Eva; dar e nevoie de șapte vieți spre a realiza unitatea inițială. După a 7-a moarte, sufletul trăiește în ultima clipă a vieții toate viețile anterioare. De accea, romanul acesta e zidit din etaje, care sunt în mod forțat legate numai de către firul ideii metafizice și nu de o acțiune unitară. „Ciulcandra" e o nuvelă psihologică care ia proporții de roman și un rom. care nu depășește cerințele tehnice ale unei nuvele diluate (a fost trad. în franț.). R. a realizat cu succes rom. românesc și desigur îl va desăvârși. A reușit mai puțin în nuvele și teatru. Este președintele Soc. Scriit. rom.; fost director general al teatrelor și premiat al Acad. rom.

Récamier Jeanne-Françoise-Julie-Adelaïde Bernard, M-me, ilustră femeie franc., celebră prin inteligență, frumusețe și salonul său literar și politic, local de întâlnire, pe timpul Restaurației, a celei mai distinse soc. franc. conduse de Chateaubriand. Prietenă cu Benjamin Constant, M-me de Staël, etc. Un portret celebru i a făcut pictorul David.

Recaș (4158 loc.), com. rur. jud. Timiș-Torontal, reșed. pl. Recaș. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Recea sau **Reka,** râu din Jugoslavia și Italia, în Carso, vestit pentru căderile sale de apă și cursul subteran dela San-Canziano la San-Giovanni. Apare sub numele de Timaro și se varsă în golful Triest.

Recensământ, numărarea populației. In țările românești s'au făcut R.-e fiscale și militare încă în sec. al XV. Un R. fiscal s'a făcut în Muntenia în 1820, apoi în amândouă țările în anii 1840 și 1845. Primul R. sistematic și complect s'a făcut în 1859. După obiceiul de acum, R. general în toate țările se face din 10 în 10 ani.

Recepție. 1. Primirea cu ceremonial a oaspeților mai ales din partea înalților demnitari, la zile solemne. De ex. Recepția la prefectură, la primărie, episcopie, etc.

Recesiv, însușire recesivă, în ereditate = covârșită de o alta și care la urmași nu este constatată ca activă, ci pare a fi dispărut: așa se explică de ce de ex. femei bolnave, măritate cu soți sănătoși, pot să nu transmită urmașilor din prima generație germenii boalei ereditare; dar ei pot deveni din recesivi, „dominanți" la a doua generație (v. dominant).

Rechini (zool.). Selachieni, subclasă de pești. Ord. Chondropterigieni. Rechinul (Carcharias melanopterus) pește marin, lung de 6 m. foarte hrăpăreț, numit și lupul de mare.

Recidivă (med.) se numește repetarea unei boale după vindecarea complectă, de mai multe ori cu toate semnele și leziunile ei caracteristice.

Recidivă (dr.), este mărirea în gravitate a pedepsei (pedeapsa mărită în gravitate) atunci când un răufăcător după ce fusese odată condamnat și își făcuse pedeapsa, mai săvârșește alte infracțiuni.

Recidivist, (dr. penal), vinovatul de o crimă s. delict, care săvârșește din nou infracțiunea, după ce a fost condamnat penalicește pentru prima infracțiune săvârșită (v. Recidivă).

Reclam Ant. Phil. —, editor germ. (n. 1807 † 1896). A întemeiat vestita editură din Leipzig „Reclam", care a editat mult citita bibliotecă R. (Universalbibliothek) în 1867.

Reclamație (lat.), plângere, cerere, împotrivire.

Reclus, 1. **Elisée,** geograf franc. (n. 1830 † 1905), a scris Nouvelle géographie Universelle în 19 vol., L'homme et la Terre, etc. — 2. **R. Elie** (n. 1827 † 1904), s'a ocupat de mitologie și preistorie. — 3. **Onésime** (n. 1837 † 1916), a scris, între altele, La Terre à vol d'oiseau. Toți au un stil frumos și vioiu.

Recluziunea. (dr.) Pedeapsă criminală de drept comun, infamantă. Constă în pierderea libertății și supunerea osânditului la muncă obligatorie. O parte din produsul muncii osânditului i se dă în timpul osândei, ceealaltă se păstrează până la terminarea pedepsei, după ce statul va reținea o parte și el. Osândiții la recluziune sunt ținuți în fiare. R. atrage punerea sub curatelă, și degradarea civică pe timpul osândei.

Record, rezultatul cel mai bun, obținut într'o ramură sportivă. La diferitele sporturi și senzul R., este diferit: la curse (alergări, înnot, patinaj, ciclism, etc.), timpul cel mai bun; la aruncări, sărituri, distanța, etc. Poate fi R. național ori mondial, pentru amatori și profesioniști.

Recrudescență (med.), este reapariția unor semne ale boalei cu mare intensitate după o perioadă de remisiune.

Recrutare (milit.), se numește introducerea în armată, prin orice procedeu, a personalului ce o constitue. Procedee de R., sunt: mercenarii, voluntarii, serviciul personal obligatoriu, etc. Noi avem serviciul personal obligatoriu. Se deosebesc sistemele de recrutare: național, regional, mixt și intermediar. R-ea comportă operațiunile: Recensământul tinerilor, clasarea sau R.-ea propriu zisă, repartiția contingentului și încorporarea.

Recurs, (dr.) cererea ce o poate face o persoană interesată în chestie, ca procesul său să fie judecat în ultimă instanță, adică la Curtea de Casație (v. proces).

Redhouse sir James William, diplomat și orientalist engl. (n. 1811 † 1892), autor de lucrări asupra limbii turc. și persane.

Rednic Atanasiu, episcop român unit al Făgărașului, cu reședința în Blaj (n. în Giulești, j. Maramureș). A fost cel dintâiu profesor al școalelor din Blaj, de abia în 1754. Episcop a fost ales în 1764, iar instalat în 13 Nov. 1765. In timpul păstoririi sale grija lui de căpetenie erau școalele din Blaj, „Pe studenții căreia, — scrie A. Bunea, — îi susținea cu pâne din domeniul său episcopesc". † 2 Maiu 1772.

Redon Odilon, pictor și litograf franc. (n. 1840 † 1916), reprezentant al simbolismului, care a infl., cu alții, pe P. Bonnard, K.-X. Roussel, etc.

Reducere (chim.) se numește operațiunea chimică de desoxigenare, întrebuințată în reacțiunile chimice, și'n metalurgie la scoaterea și eliberarea (readucerei în stare liberă) metalelor și 'n general a corpilor simpli din combinațiunile lor cu oxigenul (din oxizi) cu ajutorul așa numiților reductori — substanțe cu mare afinitate chimică față de oxigen (ex. hidrogenul, carbonul, praful de aluminium, amalgamul de sodiu, etc.). Fenomenul de R. este opus și invers fenomenului de oxidare, însumându-se în general la reducerea sarcinei electrice pozitive a unui cation sau invers la creșterea sarcinei negative a unui anion (v. Electroliza), corpii reductori fiind deci sinonimi cu elementele puternic electropozitive. R. se numește și desoxigenarea parțială obținându-se compușii cu un conținut redus în oxigen.

Reducțiune (med.), se numește punerea la loc a unui os scântit sau a unui alt organ care și-a părăsit locul său normal,

Reescont, scontare din nou la o altă bancă a unui cambiu deja scontat.

Referendum, (dr., politică), e o încercare de guvernare „directă", aplicată cu deosebire în Elveția. Ea constă în dreptul de sancțiune al poporului, care se exercită când guvernul cheamă pe alegători să aprobe, ori să respingă, o lege votată de parlament. Guvernul e obligat să facă R. oridecâteori un număr anumit de cetățeni (fixat prin lege) îl cer.

Reflector, orice instrument optic, care reflectează razele luminoase. R.-oarele vaselor marine și a farelor sunt oglinzi parabolice concave. R. în Astronomie este un telescop compus dintr'o oglindă concavă ca obiectiv și un sistem de lentile ca oculare, spre deosebire de lunetele refractoare compuse numai din lentile, se construesc R.-oare ce dau lumină mult m. intense decât refractoare. Este mai ușor să se construiască o oglindă de diametru mare, decât o lentilă. R. la automobile este tot o oglindă parabolică.

Reflecțiune, gândire, judecată.

Reflex, este actul inconștient, de mișcare, pe care-l pornește măduva spinării, fără a interveni și voința.

Reflexiv (gram.) **Verb R.** —, exprimă o acțiune, care se răsfrânge asupra subiectului: a se duce, mă scol, etc. **Pronume R.** [mă, te, se, ne, vă, se], folosit la conjugarea verbului R.

Reformă (lat.), tendința de a readuce biserica creștină la forma ei primitivă. Încercări de R. au făcut valdensii, lotharzii, Gerson, Wicliff, Huss, Savonarola, I. Wessel și alții, dar mișcările acestora au avut caracter mai mult local și au fost curând înăbușite. Resultate mai mari și mai statornice au înregistrat reformatorii Luther, Zwingli și Calvin în secolul al XVI, iar în sec. al XVII Servet, întemeietorul unitarismului. Prin R. au fost modificate atât învățăturile, cât și disciplina bisericei catolice. In Occidentul Europei R.-a a produs mari tulburări, dând naștere între altele și războiului de 30 ani. In timpul mai nou s'au ivit și alți reformatori, ca de ex. quakerii, raționaliștii, deiștii, etc. Cei cari au primit doctrinele R.-ei s'au constituit în comunități bisericești separate, numindu-se protestanți (v. c.), luterani, calvini, reformați, etc. Ei nu recunosc decât 2 taine: botezul și euharistia, mai lăpădând și alte învățături ale catolicismului, de aceea catolicii și ortodoxii îi consideră eretici.

Reformă (milit.), poziția unui militar activ, care este șters din controalele armatei, ca nedemn — în urma unei sentințe dată de consiliul de reformă în fața căruia a fost trimis —, sau incapabil a continua serviciul din cauza unei boale, incapacitate stabilită de o comisie militară-medicală. Pentru incapacitate fizică se reformează numai oamenii de trupă, care se lasă la vatră. Reforma ofițerilor se pronunță cu sau fără pierderea gradului. Reformarea se dă numai prin decizie ministerială.

Reforma agrară. După desființarea iobăgiei, mai ales în anii de criză economică, o mare parte a pământului a trecut, prin vânzare, dela țăranu la marii proprietari. Incercările de mai târziu ale țăranilor de a mai ajunge în posesia pământului au fost zadarnice, ori, s'au *isbit de imense greutăți. In* România veche au izbucnit chiar și câteva răscoale țărănești din cauza felului de distribuție a pământului. De aceea, adunarea constituantă dela Iași (1917) a înscris în constituție necesitatea unei reforme agrare. După încheierea păcii, Consiliu dirigent a alcătuit legea reformei agrare pentru Ardeal, iar în 1921 parlamentul Românici a votat reforma agrară pentru întreaga țara, după proiectul prezentat de guvernul generalului Averescu. *In înțelesul acestei legi* s'a expropiat dela marii proprietari pământul ce trecea de 50, 100, 200, 300 ori 500 jugăre cat. al proprietarilor, după nevoile populațiunii, împărțindu-se țăranilor agricultori, ori, formându-se pășuni și islazuri comunale. Pământul expropiat s'a plătit cu prețul din anul 1913. Aproape pretutindeni R. a. a fost executată în întregime, iar greșelile inerente executării s'au îndreptat, și se îndreptează an de an. R. a. a fost înfăptuită și în alte state agricole, de ex. în Iugoslavia, Cehoslovacia, Ungaria, etc.

Reforma socială la Rom., operă a lui Bălcescu, rămasă în manuscris, din care el a publicat în franțuzește lucrarea: „Question économique des Principautés Danubiennes" (1850), în „Journal des économistes". *In* ea *Bălcescu*, arată *ideile* sale despre instituțiile economico-sociale, care sunt strâns legate de acelea expuse în carta III a Ist. Rom. sub Mih. Viteazul, asupra „Robirii țăranului". (v. și „Starea socială a muncitorilor plugari".)

Reformați, (v. Calvin, calvinii).

Reformată, biserica din Ardeal —, e organizată într'o singură eparhie, cu reședința în Cluj, la care s'au alăturat după unirea Ardealului cu patria mamă și comunitățile aparținătoare pe vremuri eparhiei de „dincoace de Tisa" și cele din România veche. Episcopul actual e Alexandru Makkai (v. c.), care își conduce biserica prin așa numitul Presbiteriu, compus din delegați laici ($^2/_3$) și preoți ($^1/_3$). Susține peste 30 școale secundare și 201 școale primare cu 600 puteri didactice și numără ca. 500.000 credincioși, toți de naționalitate maghiară.

Reformațiunii, Sărbătoarea—, aniversarea zilei de 31 Octombrie 1517, când Luther își-a afișat pe poarta catedralei din Wittenberg cele 95 teze ale sale.

Refracția luminii, e un fenomen optic. Dacă o rază de lumină trece dintr'un mediu transparent (de ex. aer) în alt mediu transparent (de ex. sticlă), ea își schimbă direcțiunea, zicem că se refractă sau se frânge. R. e dată de indicele de refracție, care pentru ficare substanță are altă valoare. R. e datorită faptului, că lumina se propagă în în diferite medii cu viteză diferită. Cu ajutorul R. se explică o mulțime de fenomene din natură, ca de ex. fata morgana, curcubeul, etc. Nu numai razele luminoase ci și cele de căldură și cele acustice și undele electromagnetice se refractă.

Refracțiune oculară (med.), frângerea razelor luminoase care intră în ochiu în trecerea lor prin cornee, cristalin, umoarea apoasă și sticloasă. (v. Ochiu și Refracția luminii.).

Refractometru, aparat întrebuințat pentru determinarea indicelui de refracție, o constantă fizică caracteristică pentru diferitele substanțe lichide și solide, servind la recunoașterea și determinarea lor.

Refren, (franc.), e versul care se repetă regulat în poeziile deobicei cântate. R. formează în mod obișnuit încheierea unei strofe. Ex. R. „La Arme, ce-i de-un sânge și de-o lege..." etc. în poezia „La arme" de St. O. Iosif.

Regat (dr.), forma de guvernământ, al cărui șef de stat este un rege. România este un R.

Regatul papal, acea parte din Italia centrală care a fost stăpânită de papa până la 1870, când s'a alăturat regatului Italiei. R. p. s'a format din donația exarhatului Ravenei și Pentapolis făcută papei Ștefan al II de Pépin le Bref (v. c.), consolidat apoi de Carol cel Mare. In evul mediu papa a purtat aprige lupte cu împărații Germ. La sfârșitul sec. al *XIII situația R. p. e zdruncinată (Bonifaciu* al VIII fuge din Roma, Clement al V se instalează la Avignon, v. c.), fiind refăcut abia în 1449. In 1592 i se adaugă ducatul Ferrarei (de papa Clement ai *VIII*), apoi cel de Urbino (prin papa Urban al VIII, în 1633). Revol. franc. îl desmembrează, iar Congresul de la Viena (1815), îl reface. Napoleon al III îl protejază, iar după retragerea trupelor franc. e anexat de Ital., fiind suprimată astfel puterea lumească a papilor (20 Sept. 1870), Roma devenind capitala regatului ital., iar papii rezervându-se numai un teritor limitat.

Regele Carol I, Muzeul de artă națională — (Buc.). Incă din 1875 s'a încercat crearea unui muzeu de artă populară. Abia după 1900 se fac oarecary colecții spre *acest scop, iar instituția începe să existe* numai din 1 Oct. 1906, când dl. Al. Tzigara-Samurcaș e numit director al „Muzeului de etnografie și artă națională", cum i s'a zis până după războiu. Bazele Muzeului le constituie colecția pictorului Ip. Strâmbulescu, însărcinat cu adunarea de obiecte înaintea numirii directorului actual. In 1909 colecțiile ocupau 4 săli și numărau peste 5000 de obiecte. Muzeul se împarte pe atunci într'o secție de artă populară și alta de artă religioasă. Bogată și deosebit de bine reprezentată este între altele subsecția caselor și porților de lemn și a troițelor. Așa stăteau lucrurile în 1909, pe când Muzeul era adăpostit într'o aripă a fostei Monetării. Astăzi situația Muzeului e din cele mai triste. In 1911 s'a început pe seama lui o clădire *monumentală la Șosea, care din cauza răs*boiului și a urmărilor lui economice n'a putut fi terminată nici până astăzi, lăsând astfel capitala fără muzeu etnografic și atâtea obiecte de mare preț închise pentru cercetători și marele public.

Regeneratoare (chim.), se numesc instalațiile de încălzit cu gaze, întrebuințate în metalurgia fierului la cuptoarele Martin, în industria sticlei și în industria ceramică. Sunt construite dintr'un sistem (Siemens) de camere duble în care se găsesc grilaje din cărămizi refractare. Arderea gazelor în aceste camere se face *succesiv și alternativ, încălzindu-se* reciproc și au marele avantaj că gazele provenite din material combustibil de calitate inferioară (lignit) pot produce o temperatură ridicată, aproximativ până la 2000°.

Regensburg sau Ratisbonna, oraș din Bavaria, port la Dunăre, 80.000 loc. Oraș f. vechiu, nod de căi comerciale. In apropriere Walhala și mormântul lui Kepler. In R. s'au ținut între 1663 și 1806 dietele imperiului.

Regența (dr. constituțional). După Constituție, Regele în viață fiind, poate numi o regență *compusă din trei persoane*, care, după moartea regelui, să exercite puterile regale, în timpul minorității succesorului tronului. Această numire se va face cu primirea reprezentanțiunii naționale, dată în forma prescrisă de Art. 79 din Const. Regența va exercita totodată și tutela (v. c.) succesorului tronului în timpul minorității lui. Dacă, la moartea regelui, regența nu s'ar găsi numită și succesorul tronului ar fi minor, ambele adunări întrunite împreună, vor numi o regență potrivit formelor prescrise de constituție. Regența funcționează numai după*ce depune* jurământ solemn în fața ambelor adunări. Regenta se poate alege de adunări când se constată că regele e

în imposibilitate de a domni. Constituția nu se poate modifica în timpul regenței. In Rom., după renunțarea la tron a prințului Carol, s'a instituit o regență compusă din Prințul României Nicolae, Patriarhul țării S. S. Miron Cristea și fostul președinte al Curții de Casație, Gh. Buzdugan, iar după moartea acestuia, din 9 Oct. 1929 a fost ales d. C. Sărățeanu.

Regentul (min.), v. Diamantul.

Reger Max, compozitor germ. (n. 1873 † 1916), fost profesor la conservatorul din München dela 1907, director de muzică și profesor de compoziție la Cons. din Leipzig; doctor onorific a trei universități. E una din cele mai interesante apariții muzicale a veacului. Lucrările sale bazate pe un savant contrapunct abundă într'o armonie supraîncărcată cu cele mai îndrăznețe modulații. Un alt caracteristic al stilului său e polifonia de o deosebită amploare. Formele predilecte, în care se desfășoară toate calitățile sale sunt: variațiile, fuga, și bucățile mici de o intensă sensibilitate. Din cele 147 lucrări remarcăm: variațiile asupra unei teme de Mozart pentru orchestră, concert pentru pian, concert pentru vioară, 7 sonate pentru vioară, două trio-uri, 5 quartete, numeroase lied-uri lumești și bisericești; lucrări corale, suite și fantazii pentru orgă și celebre lucrări pentru pian ca: variații și fugă asupra unei teme de Beethoven, variații și fugă asupra unei teme de Bach, numeroase piese mici, etc.

Reggio de Calabria, oraș din Italia, capit. prov. Calabria. Are 403.000 loc. Uleiuri, etc. Un cutremur l-a distrus în parte în 1908.

Regiment (milit.). O unitate militară, formând un corp, compusă din mai multe batalioane (trupe pedestre) sau divizioane (trupe călări). El este comandat de un ofițer superior cu gradul de colonel. Mai multe regimente formează o brigadă. Numele de regiment datează din sec. al XVI. Fiecare regiment are un nume de ordine arătându-se și arma. Ex. R.-ul 31 Artilerie.

Regimente grănicierești. Pt. apărarea granițelor împotriva Turcilor la început s'au format organizații de apărare încă din sec. al XVI, dăinuind până într'al XVIII. In Transilvania aceste regimente gr. sunt importante, căci din ele trei erau românești (Năsăud, Orlat, Caransebeș), bazându-se în primul rând pe o comunitate de avere Familiile satelor erau grupate militărește, având menirea să apere integritatea teritorului pe care erau baștinașe sau la nevoe a țării întregi. In 1763 s'a format R. II cu sediul în Năsăud, în 1766 Reg. I la Orlat; în 1775 Reg. rom. bănățian, cu sediul la Caransebeș. Fiecare R. avea 2 batal. cu câte 6 companii, comandat fiind de un colonel. Membrii se împărțiau în: ofițeri, subofițeri, funcționari publici, preoți, învățători, comercianți, industriași și soldați de rând. R. gr. românești s'au distins în mai multe războaie, primind dela împăratul din Viena diferite distincții și privilegii (Reg. II din Năsăud s'a împotrivit lui Napoleon la puntea dela Arcole, storcând admirația și a genialului gen.). Administrația internă, aprovizionarea cu îmbrăcămintea se făceau pe chetuiala proprie (înființând Fond. de „provente" și „monturi"). Pe teritorul R. gr. s'au înființat școli normale (3: Năsăud, Orlat, Caransebeș), triviale și naționale. In Năsăud s'a înființat un Institut militar (Militär-Erziehungshaus (1784—1848). In 1851 s'a desființat R. gr. din Năsăud și Orlat, iar în 1872 cel bănățean. Cu ac. ocazie R. gr. românești n'au împărțit între sate și familii fondurile regimentelor, ci le-au destinat pentru scopuri culturale. Astfel Năsăudul a transformat Fondul de monturi în Fond do stipendii, din care se ajutoră și azi descendenții de Grăniceri la studii (pt. școlile superioare acordă burse anuale de 15.000 lei, în total cam trei milioane anual). Din Fondul de provente s'a format unul școlastic pt. scopuri culturale. Azi se numesc Fondurile grănicerești năsăudene. Regiunea munților Reg. II de graniță formează o comunitate administrată de Fonduri, din exploatarea pădurilor (prin soc. Regna) se realizează importante venituri pentru ridicarea culturală a acestei regiuni (în Năsăud s'a edificat (1929) un cămin modern pt. elevii liceului, costând peste 15 milioane lei: școală normală, etc., toate în valoare de 50 milioane). Reg. I din Orlat a destinat, de asemenea, Fondul de „monturi" pentru susținere de școale. Cel bănățean a format din pădurile răscumpărate o Comunitate de avere, servind în mare parte scopuri culturale.

„Regina din Saba", operă în 4 acte de K. Goldmark, text de Mosenthal. Prima reprezen. 1875 la Viena. O lucrare pompoasă, grea, cu interesante motive orientale. Subiectul tratează vizita reginei din Saba la regele Solomon. Un tânăr războinic Assad, răpit de frumsețea ei, își uită de logodnica sa Sulamith și e pedepsit de preoți la exil, unde moare, urmat de Sulamith care-l iartă. Muzica e bogată, cu o instrumentare îngrijită și colorată, plină de armonie.

Regina Maria (Ordinul Crucea —), ordin de decorație român, înființat de Regina Maria în 1916 pentru recompensarea tuturor militarilor, persoanelor civile și doamnelor surori de caritate, care s'au distins în lupta pentru combaterea epidemiilor și îngrijirea bolnavilor în timpul războiului 1916—1919.

Regiomontanus Joannes Müller (n. 1436 † 1476), astronom german născut la Unfind. El s'a folosit mai întâi la măsurarea exactă a timpului de mișcarea aparentă a corpurilor cerești. La invitarea papei Sixtus IV la 1475 a pregătit corectarea calendarului introdusă însă numai cu o sută de ani mai târziu la 1582 de Gregoriu al XIII-lea. In trigonometrie R. a introdus noțiunea de tangentă.

Registre de comerț, (comerciale), sunt condicile impuse de lege, ce trebuiesc ținute de comercianți: 1. Jurnalul, în care se scriu cronologic operațiunile făcute; 2. Registrul inventar, care dă odată pe an bilanțul sau situația comerciantului; 3. Registrul copier, în care se copiază toată corespondența trimisă. (Comerciantul e dator să păstreze și scrisorile primite). Jurnalul și inventarul se numerotează pe fiecare pagină, se șnuruiesc, se parafează (v. parafă) și se pecetluiesc de tribunalul din localitate. Inscrierea în R. se face cronologic. Locurile libere și adăugiri pe margine sunt interzise. Ele se vizează la sfârșitul anului de către tribunalul Comercial. R. se păstrează de comercianți 30 de ani, servind eventual ca probe în procesele comerciale. Comerc. care calcă legea în ținerea R. d. c. poate fi declarat în „bancrută simplă", dacă dă faliment, în „bancrută frauduloasă", când a fost necorect, intenționat (v. Registre facultative).

Registre facultative de comerț, sunt condicele pe care comercianții le țin nu din obligațiuni impuse de lege, ci fiindcă experiența i-a învățat că sunt utile pentru buna rânduială a afacerilor: 1) Straja în care se trec operațiunile imediate chiar în momentul când se efectuiază, de obiceiu cu creionul și de aici în celelalte condici; 2. Cartea mare (maestrul) în care se înscriu operațiile clasificate pe conturi sau partide; 3. Registrul de cassă (cassierul) în care se trec încasările și plățile făcute în bani, astfel că situația cassei să poată fi oglindită în scris, fără verificarea sumei banilor imediat; 4. Scadențarul în care se trec termenele de plată a creanțelor active și pasive, reprezentate mai cu seamă prin cambii: aceasta pentru a ști plățile ce trebuiesc făcute sau cerute zilnic.

Regiune școlară, împărțirea instrucțiunii sub conducerea unui inspector șef, pe un anumit teritoriu. In România sunt 15 R. cu sediul în: 1. Timișoara (peste 5 județe; 2. Oradea (4 jud.), 3. Cluj (5 jud.); 4. Sibiu (6 jud.); 5. Brașov (4 jud.); 6. Craiova (4 jud.); 7. Pitești (5 jud.); 8. București (4 jud.); 9. Buzău (4 jud.); 10. Constanța (3 jud.); 11. Galați (6 jud.); 12. Bacău (4 jud.); 13. Iași (5 jud.); 14. Cernăuți (7 jud.); 15. Chișinău (5 jud.).

Regnard Jean-François, poet comic franc. (n. 1655 † 1709). Are comedii spirituale: le Joueur, le Distrait, le Retour imprévu, les Folies Amoureuses, les Ménechmes, le Légataire universel.

Regnault Henri, pictor franc. (n. 1843 † 1871), colorist distins, influențat de Goya. Lucrări: Generalul Prim (Louvre), Salomea, Execuția, fără judecată pe timpul califilor din Grenada, etc.

Regnault Henri Victor (n. 1810 † 1878), fizician și chimist francez. A studiat în special proprietățile fizice ale gazelor și ale lichidelor.

Régnier, Henri de —, poet simbolist franc. (n. 1864). Les Médailles d'argile, La cité des eaux, Episodes, le Bon plaisir, Vestigia flammae. Mânuitor subtil și armonios al versului liber, în „Odelettes" și elegii în „Poèmes anciens et romanesques". E membru al Academiei franc.

Régnier, Mme Marie de —, poetă franc., v. Houville Gérard.

Regulament (dr.), prescripție ce cuprinde regulele după care se execută legile. R.-ele sunt alcătuite de Rege (Constituția art. 88) prin autoritățile administrative. Ele trebuiesc să fie în conformitate cu legile corespunzătoare.

Regulamentul organic, e un fel de Constituție dată Principatelor române de Ruși, cerută de altfel și de boierii români, când le ocupaseră între 1828—34. Sub controlul gen. Chiselev, dar sub prezidența fostului consul rus Minciakv, s'au constituit două comisiuni, care să elaboreze această legiuire. Din Țara Rom. erau boierii: Grigorie Băleanu ban, Gheorghe Filipescu vornic numit de guvernatorul Chiselev, Ștefan Bălăceanu logofăt, grecul Alex. Vilara hatman, aleși de adunare și secretar Barbu Știrbei; din Moldova: Costache Pașcanu visternic, Mihai Sturdza vornic, numiți de guvernator, poetul Costache Conache vornic, Iordache Catargiu visternic, aleși de adunare și secretar Gheorghe Asachi. După multe discuții, aprobat de Poartă Regulamentul org. intră în vigoare la Iulie 1831 în Țara Rom. și la 1 Ian. 1832 în Moldova. Prin R. o. s'a dat o bună organizație administrativă principatelor. Fiecare principat își avea adunarea obștească compusă din 150 membri, cari alegeau pe Domni. Rușii își urmăriau scopul lor de anexare, boierii se îngrijau de privilegiile lor, scutirea de dări, iar țăranul e obligat să lucreze boierului 12 zile pe an. Cu toate acestea R. o. a avut și multe părți bune. Amândouă principate erau guvernate în spirit uni-

tar; organizaţia politică, situaţia puterilor în Stat, regimul administrativ, condiţiile agrare şi economice în general spiritul învăţământului, toate erau la fel pentru Ţara Rom. şi pentru Moldova. R. o. a contribuit fără voia şi prevederea Ruşilor, la unirea celor două ţări române. În 1848 R. o. din ură faţă de Ruşi a fost ars şi desfiinţat.

Regule (med.), v. Menstruaţie.

Regulus Marcus Atilius, consul roman dela 267—156 a. Chr., memorabil prin *cinste şi iubirea* deosebită a patriei. Ajuns într'o luptă prizonier al Cartagenezilor, e eliberat de aceştia, pe cuvânt de onoare, pt. a obţine un schimb de prizonieri cu Senatul roman. Sfătueşte pe Senat să respingă propunerile, iar el se reîntoarce la Cart., unde l-au aşteptat mari chinuri, deşi soţia, copiii, prietenii l-au rugat să nu plece.

Rehmke Johannes, filos. germ. (n. 1848). Prof. la univ. din Greifswald. Concepe filos. ca ştiinţă fundamentală: Die Philosophie als Grundwissenschaft. **Societatea R.** („Joh.-R.-Gesellschaft") cu sediul în Greifswald lucrează pentru răspândirea doctrinei lui R.

Reichsland sau Teritoriul Imperiului, numele dat de Germani provinciilor franceze Alsacia şi Lorena răpite la 1870. Erau administrate de un guvernator general (Statthalter) numit de împărat şi având reşedinţa la Strassbourg. R. nu avea autonomia celorlalte state ce constituiau Imperiul German. Trimetea 15 deputaţi în Reichstag şi nici un reprezentant în Bundesrath. Era împărţit în trei districte: Hohe-Elsass, Untere-Elsass şi Lothringen.

„Reichspost", ziar austr. din Viena, organul oficios al socialiştilor creştini.

Reichsrath, 1. numele adunării imperiului austriac (1867—1918); 2. Consiliul comun al statelor care formau imperiul german. Se deosebeşte de vechiul Bundesrat, căci nu exprima suveranitatea statului, ci numai organul cel mai înalt de control, având şi dreptul de a iniţia legi. Reprezentanţii R. sunt trimişi de guvernele diferitelor state. În Prusia îi alegea comisia provinciei. Toate statele în R. sunt reprezentate cu 66 de voturi.

Reichstag, adunarea legislativă a Germaniei, care reprezintă suveranitatea imperiului. Preşedintele republicei şi toate organele de stat superioare sunt supuşi R-ului. Are 469 deputaţi aleşi pe 4 ani prin vot universal, egal şi secret.

Reichswehr (milit.), expresiune, cu care în Germania se numeşte armata regulată şi care se traduce prin „apărarea imperiului".

Reims, oraş din Franţa (depart. Marne). 78.000 loc. Episcopat şi catedrală celebră. Vinuri zise Champagne. În 1429 Jeanne d'Arc a încoronat aci pe Charles al VII. R. a jucat nu mare rol militar prin situaţia sa geografică. E fortificat. Nodul drumurilor din regiunea Champagne. În timpul războiului mondial s'au dat multe lupte pentru R. A fost mult bombardat, în special frumoasa catedrală. A fost decorat cu crucea de răsb. şi Legiunea de onoare.

Reinach Salomon, filolog, arheolog şi politician franc. (n. 1858), membru al Institutului, iar al Acad. de inscripţii din 1896, autor de lucrări importante asupra artei antice şi moderne, caracteristice prin concizia şi claritatea expunerii: Manuel de Philologie classique (2 vol. 1883—84); Bibliotèque des Monum, figurés grecs et romains (4 vol. 1888—1892); Répertoire de la Statuire grecque et romaine (5 vol., 1897—1924); Cultes, mythes et religions (5 vol. 1905—1923); Orpheus (1921); Apollo (1927; utilizată şi în ac. enciclop.); în colab. cu Kondakoff, Tolstoi, Antichităţi din Rusia meridională, etc.

Reincke Johann, botanist germ. (n. 1849), prof. la univ. din Kiel, cunoscut prin cercetările sale de morfologie vegetală despre alge, mai ales însă prin filosofia sa, care caută să dea o nouă viaţă vechiului vitalism (neovitalism).

Reinhard Max, director de teatru austriac (n. 1873), care a realizat admirabile *puneri în scenă, reformând* tehnica scenică. A semnat „Manifestul intelectualilor germani".

Reis Johann Philipp (n. 1834 † 1874), învăţător germ. A inventat telefonul. Invenţia lui n'a fost însă apreciată de nimeni.

Relander (Dr. Lauri-Kristian) (n. 1883), preşedintele republicii Finlandeze (v. c.). Ales în 1925, mandatul expiră în 1931.

Relaţie (filos.), raportare, referinţă. cf. Judecată.

Relativ (filos.), condiţionat. Opus: absolut, ceeace stă în legătură cu alt lucru (altceva).

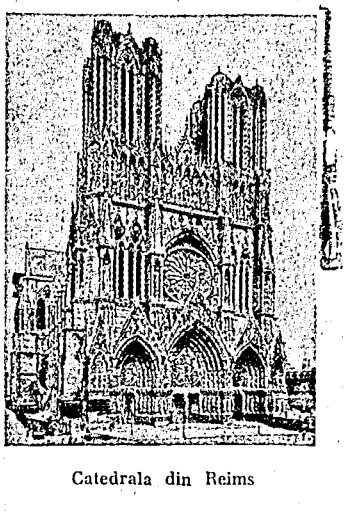

Catedrala din Reims

Relativism (filos.). Directivă din teoria cunoştinţii, care susţine că orice cunoaştere e relativă în sensul că nu există cunoştinţe generalizabile (necondiţionate), căci orice cunoştinţă depinde de împrejurări. R. etic susţine acelaşi lucru despre normele etice. Protagoras a fost reprezentant tipic al R.

Relativitate, teoria R. este corolarul rezultatelor obţinute de ştiinţa noastră milenară, singură aceasta teorie fiind în stare să ne prezinte într'un ansamblu armonic rezultatele Fizicei clasice. Înainte de a se ivi T. R. mecanica forma o parte de sine stătătoare a fizicei, iar fenomenele magnetice, electrice, optice şi în general fenomenele energiei radiante formau o altă parte independentă a aceleiaşi ştiinţe. În baza T. R. ambele aceste discipline se pot îngloba într'un ansamblu unitar şi armonic. Mai mult decât atâta, chiar şi fenomenele energiei gravitaţionale care până acum nu se puteau aduce în legătură cu celelalte fenomene ale naturii, par a se putea îngloba în baza T. R. în acelaşi ansamblu armonic, aşa încât putem zice că toate manifestările lumii fizice nu sunt altceva decât rezultatul interacţiunii energiei electromagnetice şi a celei gravitaţionale. Idea fundamentală a T. R. este, că atât fenomencle mecanice, cât şi cele elcctrodinamice, prin urmare şi cele luminoase, sunt relative, ceeace înseamnă că niciunul din aceste fenomene nu ne pot releva mişcarea absolută sau un sistem de referinţe fix în univers. Pe lângă toate acestea T. R. ne arată însă, că există anumite relaţii invariante, absolut neschimbătoare între fenomele naturii, aceste relaţii cu caracter absolut stând la baza construcţiei universului nostru. Savantul german Minkowski în lucrările sale a emis concepţia unei lumi abstracte cu patru dimensiuni, a patra dimensiune depinzând într'un anumit mod de timp, în această lume spaţiul nu se poate separa de timp, iar laolaltă spaţiul şi timpul formează un ansambu superior, numit lumea Minkowskiană; numai în lumea ideală cu patru dimnesiuni a lui Minkowski se pot descrie în mod perfect acele legi invariabile ale naturii, care în lumea noastră, a fiinţelor cu trei dimensiuni, se resfrâng ca fenomene relative. Vom indica câteva rezultate ale T. R.: un corp în mişcare se contractează în direcţia mişcării, un orologiu în mişcare întârzie, viteza cea mai mare ce poate exista în univers este de 300.000 km. viteza luminii având astfel un caracter absolut, materia şi energia sunt transformabile una în alta, ambele fiind două aspecte diferite ale aceleiaşi entităţi: materia reprezintă o anumită cantitate de energie înmagazinată, iar orice energie reprezintă o anumită înterţie materială. O rază luminoasă ajungând într'un câmp gravitaţional se curbează. Periheliul orbitelor planetelor se deplasează *dealungul* orbitei; în spectrul luminei emisă de masse gravitaţionale mari, liniile spectrului se deplasează spre roşu; cele din urmă trei efecte s'au putut verifica experimental. T. R. merge mai departe şi ne poate da lămuriri asupra alcătuirii universului nostru, ceeace înainte era imposibil; în genere nici o experienţă nu contrazice *T. R. Pionierii sunt Mach* şi Lorentz; ideia relativităţii în mod conştient însă a fost desvoltată de Albert Einstein. O problemă arzătoare a T. R. este de a explica în mod unitar electricitatea şi gravitaţia. În această direcţie au lucrat Weyl, Eddington şi în timpul din urmă Einstein, dar ultimul cuvânt în această chestiune nu s'a spus.

Releu, instrument prin care cu ajutorul unui curent slab se poate influenţa în modul dorit un curent intens. R.-l obişnuit constă dintr' bobină cu miez de fier. O piesă de fier aflătoare în faţa miezului de fier este atrasă de acesta de câteori trece curent prin bobină, închizând astfel circuitul unui curent intens. Are o aplicaţie importantă în telegrafie: curentul slab şi întrerupt după semnalele Morse, transmis prin fire dela staţiunea transmiţătoare trece prin bobina R.-lui la staţiunea receptoare. Astfel se va închide circuitul unui curent mai intens care pune în mişcare aparatul înregistrator. Se întrebuinţează şi în centralele telefonice automate. Lămpile cu trei electrozi, întrebuinţate în radiotehnică, funcţionează ca nişte R.-ri, întrucât *oscilaţiile* foarte slabe ale antenei receptoare, introduse în grila lămpii, produc variaţii considerabile în curentul anodic.

Reli Simeon (n. 1882), profesor şi director al Arhivelor Statului din Cernăuţi. A publicat: Documente slavo-române din sec. al XV—XVII (1925), Propaganda catolică împotriva bis. ort. din Bucovina, Politica religioasă a Habsburgilor faţă de bis. ort. rom. în sec. al XIX (1928), povestiri istorice, etc.

Relief, în pictură scoaterea la iveală a unor figuri (părți) prin degradarea colorii; în sculptură, acel gen. care prezintă figurile mai mult sau mai puțin ieșite afară dintr'un plan (v. Basso-relief).

Religia, legătura dintre D-zeu și om. R. e naturală când omul ajunge la cunoștința dependenței de D-zeu și a adevărurilor religioase pe cale naturală, iar supranaturală când adevărurile ei omul le cunoaște prin revelațiune, mai ales prin învățăturile lui Is. Hr. R.-iile sunt: monoteiste, bazate pe credința într'un singur D-zeu, și politeiste, care admit mai mulți zei (D-zei). R.-ii monoteiste sunt de ex. Iudaismul, Creștinismul, Mohamedanismul, etc. După cele mai nouă statistici, religiile pământului se împart astfel: Creștini 578 milioane, Necreștini 1 miliard, 122 milioane. Creștinii sunt împărțiți: în Europa 390 milioane, în Asia 37 milioane, în Africa 19 milioane în America 119 milioane, în Australia și Polinezia 12 milioane. Necreștini trăiesc: în Europa 16,913.000, în Asia 888,357.000, în Africa 151,962.000, în America 14,276.000, în Australia 44,960.000. Dintre creștini, 290 milioane sunt catolici, 117 milioane ortodoxi și 166 mii. protestanți. Dintre necreștini, 16,506.000 sunt evrei, mohamedani 227,040.000, confuciani 310,915.000, brahmaniști 215,512.000, budhiști 140 mii. 47.000, șintoiști, etc. 25.015.000.

Religionar, fondul —, a fost înființat mai întâi de Maria Tereza în 1847 din averile secularizate ale Iezuiților și augmentat de Iosif al II din averile altor ordine călugărești desființate, cu scopul de a sprijini învățământul și biserica catolică. Din F. de s. și r. s'au dat neînsemnate ajutoare și unor biserici și școale române gr. catolice, iar în 1908, legea pentru întregirea veniturilor preoțești obligă fondul să contribue cu 1/3 parte la congrua preoțimei catolice de rit latin, grec și armean. Situația averilor aflătoare în România ale Fondului încă nu e clarificată. — **Fondul religionar gr. or. bucovinean** a fost înființat de împ. Iosif al II în 1785 din averea mănăstirilor secularizate ale Bucovinei „pentru adevăratul bine al clerului, al religiunii și al omenirii". Are numeroase păduri, arături, pășuni și fânețe.

Religiunile în România sunt următoarele: 1. Ortodoxă-română, religia dominantă a statului român; 2. Greco-catolică română (română unită), al doilea cult național; 3. Romano-catolică (cat. de rit. latin); 4. Greco-catolică ruteană; 5. Armeano-catolică; 6. Evangelică-Luterană; 7. Reformată (calvină); 8. Unitariană; 9. Armeno-gregoriană; 10 Israelită (mozaică). Cele dintâi 2 sunt naționale, iar cele de sub p. 3—10 religii recunoscute și egal îndreptățite, al căror cler e salarizat de stat. Mai sunt apoi religiuni tolerate, ca de ex. baptistă, adventistă, etc., a căror organizare și activitate pe teritorul statului român e admisă numai întrucât *nu turbură* liniștea *publică*.

Remarque Erich Maria, scriitor germ. (n. 1893), devenit celebru cu scrierea „Im Westen nichts neues" (trad. rom. „Pe frontul de Vest nimic nou"), apărută în toate limbile și care a avut cel mai mare *succes de librărie:* peste 2 mil. de exemplare până acum. Tendința cărții este antimilitaristă: în acest sens scrie despre războiul mondial și tocmai de aceea a trezit multe nemulțumiri în cercurile militare și naționaliste care au reacționat contra reclamei și ideilor cărții.

Rembrand Harmenszon van Ryn, ilustru pictor olandez (n. 1606 † 1669), prin excelență maiestrul clar-obscurului, de o prodigioasă activitate (sunt cunoscute 600 de *picturi* și 300 de gravuri). În tinerețe, lucrând în atelierul pict. Lastman (care a fost infl. de Caravaggio pe când a fost în Italia) și R. a fost influențat întrucâtva de pictorul ital. Originalitatea și geniul său creator consistă în capacitatea neîntrecută până atunci, cu care a știut să îmbine în chip strălucit, printr'o degradare insensibilă a colorilor, cea mai puternică lumină cu umbra cea mai profundă, menținând totuși tabloul într'un luminos cadru. Profund cunoscător al antichității și al renașterii ital. R. a îmbrățișat, aproape toate subiectele, care pot să atragă pe un artist: scene mitol. și alegorice (Endymion, Acteon, Proserpina, etc.), scene religioase tratate liber, într'un cadru plin de realitate (Coborîrea de pe cruce, Samarineanul milos, Pelerinii din Emmaus, Noli me tangere, Ecce Homo, etc.) și cu influențe din sbuciumata sa viață familiară (Inchinarea Magilor, Jertfa lui Abraham) sau scene din lumea celor cufundați în deslegarea adevărului (Filosofii), apropiindu-se și de viața modestă a celor săraci (Familia Tâmplarului). Un admirator al țării sale, pe care o considerâ plină de subiecte do inspirație — multe, prea multe pt. o viață de artist — R. se dovedește un profund deslegător și pătrunzător al frumusețelor naturii. Portretele sale prin perfecția desemnului, dovedesc iarăși un talent neîntrecut (Lecția de anatomie, Portretul unei familii, al unui burgmaister, Sindicii corporației postavului, al unui boer român [„Sobieski"], etc.). Calitățile sale se întâlnesc și în gravuri (Portretul mamei sale, Piesa de o sută de florini, etc.). R. prin activitatea sa a făcut din Amsterdam centrul artei olandeze, reprezentând curentul reacționar față de infl. ital. din Țările de Jos.

Reményik Sándor, scriitor liric ardelean maghiar (n. 1890). E recunoscut ca unul din cei mai de seamă între poeții maghiari moderni.

Remeteu (6216 loc.), com. rur. din jud. Ciuc, pl. Gheorgheni, judec. Gheorgheni, perc. Ditrău, trib. Miercurea-Ciuc. Of. P. T. T. La 3 Km. G. Ditrău.

Remington Philio, Industriaș amer. (n. 1816). Inventatorul puștei cu încărcarea pe la culată, având închizătorul cu bloc și cu rotație retrogradă. A mai inventat și mașina de scris care îi poartă numele.

Remisă (lat.), 1. reducerea unei datorii, amânarea termenului de plată. 2. Bacșișul cuvenit chelnerului, când se socotește în suma de plată. R. reprezintă anumite procente din suma totală.

Remisiune (med.), este scăderea sau micșorarea temporară a simptomelor unei boli.

Remitentă, febra—. (med.), febră ale cărei oscilațiuni zilnice sunt mai mari decât cele normale.

Remizov Aleksej, romancier rus (n. 1877). A aplicat formula simbolistă *romanului realist* rus, transmițând tinerilor scriitori tradiția lit. anterioare. Scrieri: Mocirla, Orologiul, A cincea rană, Pe câmpul de Azur, Olia, etc.

Remontă (milit.). Serviciul de R. are de scop de a furniza pentru armată caii de trupă sau ofițerești de care este nevoe.

Remorcher (marină), vas cu aburi, care servește la tracțiunea altor vase luându-le la remorcă.

Renan Ernest, erudit istoric, orientalist și filos. franc. (n. 1823 † 1892). Membru al Acad. franc., prof. la Collège de France, destituit pentru scrierea „Vie de Jésus" (1863), dar reintegrat sub republică (1870). A fost director la „Collège de France". Scrieri: Averroès; Histoire générale des langues sémitiques; Essai sur l'origine du langage; Essais de morale et de critique; Dialogues philosophiques; l'Avenir de la Science; Questions contemporaines; Souvenirs d'Enfance et de jeunesse, Histoire des origines du Christianisme; Les Apôtres; l'Antéchrist; les Evangiles; l'Eglise Chrétienne; Histoire du peuple d'Israél, etc., etc. Opera lui R. a devenit foarte populară, atât datorită criticei înverșunate co i s'a adus, cât și datorită formei strălucite, stilului grațios, plăcut, armonios, plin de colorit fermecător și de descripții precise. Ca filos., R. este un pozitivist, sceptic față de metafizică și religie; crede însă în progresul științelor și al artei, pe care le subordonează probabilismului. Consideră istoria ca o reînviere a sentimentelor și ideilor trecutului și a mediului social și politic ce au încadrat evenimentele.

Renard Jules, scriitor franc. (n. 1864 † 1910). A scris romane fantaziste: Poil de carotte, Histoires naturelles, l'Ecornifleur, etc.

Renașterea. In artă se numește epoca dela mijlocul sec. al XIV până la sfârșitul sec. al XVI, care consistă, față de arta originală a evului mediu, în reproducerea formelor artei antice, cu o perioadă de trecere când elementele gotice s'au amestecat cu cele clasice. R. artistică a izvorît din studiul monumentelor romane, mișcarea istorică și literară, reacția împotriva spiritului feudal, sprijinirea artelor de către fam. bogate (Gonzaga, Visconti, Sforza, Medici, etc.), emulația între orașe, preamărind diverse fapte prin opere artistice, descoperirea picturii în uleiu și gravură, etc. În Italia e reprezentată prin artiștii: Brunellesco, Alberti, Bramante (în arhitectură), Ghiberti, Donatello, Verrocchio, Michelangelo, *Benvenuto Celini*, etc. (în sculptură), Masaccio, Fra Filippo Lippi, Botticelli, frații Bellini, Mantegna, Leonardo da Vinci, Raffaelo, Michelangelo, Tiziano, (în pictură). (Pt. celelalte țări v. Arta fiecăreia.)

„Renașterea", revistă săptămânală bisericească, apare la Cluj.

Reni (14.000 loc.) com. urb. nereșed. jud. Ismail, reșed. pl. Reni. E așezat pe țărmul stâng al Dunării. Judec. de ocol. 2 gări locale. Port. Of. P. local. Medici, spital. — In timpul Geților, pe locul unde e orașul Reni, se găsia orașul Daciporata, care sub stăpânirea Romană a devenit Arbium. In vechime e cunoscut sub numele de Tomara, nume Turcesc dat de Sultanul Osman în 1621. Luat de Ruși la 1806 până la 1856 când, prin tratatul dela Paris, e cedat Moldovei. In 1878 e luat din nou de Ruși. In 1877 a suferit multe stricăciuni de bombardare.

Reni Guido, pictor ital. (n. 1575 † 1642), continuatorul școalei academice din Bologna a lui Carracci. S'a remarcat în pictura decorativă prin expresive subiecte, executate cu precizie în desemn cumpăt. în coloare și eleganță în reprezentare (celebră e pânza Aurora, Crucificarea Sf. Petru, Isus Christos cu coroana de spini, etc.).

Rennenkampf, Paul de —, general rus (n. 1856). S'a distins în luptele contra boxerilor, războiul Ruso-Japonez. Era numit „generalul tigru". La 1899 șef de stat major al trupelor transbalcanice; mai târziu general comandant al corpului III armată, în 1913 numit comandant militar al guvernământului Vilna. In războiul cel mare se distinge în luptele contra Germanilor în calitate de comandant de armată († 1918).

Renner Karl (n. 1870), om politic austriac social-democrat, membru al vechiului Reichsrat, apoi cel dintâiu cancelar al republ. austriace. Opere: „Grundlagen und Entwicklungsziele der Österreichisch-Ungarischen Monarchie"; „Der deutsche Arbeiter und der Nationalismus"; „Selbstbestimmungsrecht der Nationen".

Rennes, oraş din Franţa, capit. depart. Ille-et-Vilaine fostă capit. prov. Bretagne. 83.000 loc.

Renoir Pierre-Auguste, pictor franc. remarcabil al direcţiei impresioniste (n. 1841 † 1919), dela care s'a abătut mai târziu. A reprezentat în tablourile sale efectele soarelui în plener (plen-air) şi jocurile de lumină (La balançoire, Le pont de Chatou, etc.).

Renouard Paul, pictor, desemnator şi gravor franc. (n. 1845 † 1924), autor a mai multe gravuri asupra operei şi baletului (L'Opera 30, Mouvements, gestes, expressions 201).

Renouvier Charles, filos. franc. (n. 1818 † 1903). Pleacă dela sistemul lui Kant şi întemeiază neocriticismul franc. fiind fenomenalist, relativist, personalist. Insemnat ca critic filos., R. se ridică în numele logicei şi al moralei, contra ideii de continuitate şi de infinit. Scrieri: Essais de critique générale (1854—69), Classification systématique des doctrines philosophiques, La nouvelle Monadologie, Les dilemmes de la métaphysique, Le Personalisme, La science de la Morale, Logique, Uchronie, etc.

Rentă, venitul ce-l aduce averea proprie fără contribuţia muncii primitorului. Este R. după pământ (fonciară), după capital. Poate fi pe un an sau pe viaţă (viageră).

Reostat, rezistenţa electrică industrială reglabilă pentru reglarea curentului electric. Constă din mai multe spirale metalice. Un număr potrivit dintre aceste spirale se poate întroduce în circuitul curentului electric cu ajutorul unei manete sau unor fişe. Sunt R. şi cu cursor la care, un cursor alunecă dealungul spiralelor. R. se întrebuinţează în laboratoare, apoi la pornirea motorului electric, la excitarea dinamoului, etc.

Repausul Duminecal, legea, care opreşte anumite lucrări în Dumineci şi serbători. Scopul R.-ui D. e împiedecarea exploatării prea mari a muncitorilor, cari în acest chip sunt aduşi în situaţia să-şi poată împlini datoriile religioase.

Repertoriu, lista pieselor ce se joacă la un teatru într'o stagiune.

Repetiţie (lat.). Reluarea celor învăţate mai înainte. — 2. In teatru, reprezentarea piesei numai în faţa directorului ori a unui cerc restrâns de invitaţi. — 3. In stilistică, rostirea de mai multe ori a aceluiaşi cuvânt.

Repetiţie (armament), Armă cu repetiţie se numeşte aceea care are un anumit dispozitiv de încărcare (magazie), care permite încărcarea ei cu mai multe cartuşe deodată.

Repin (Riépin) Ilja Efimovič, pictor rus (n. 1844 † 1918), autor de tablouri cu subiecte religioase, istorice, de genre, satirice şi de portrete (Nihiliştii, Cazacii, Sf. Nicolae, Procesiune, Tolstoi, etc.).

Replică (lat.) răspuns nou la la ceeace ţi-a răspuns cineva. Un avocat „dă replică" (replică) părţii adverse, s. răspunde „în replică".

„Replica". In 1892 tinerimea academică maghiară a publicat un „Răspuns" la „Memoriul" studenţilor universitari din România în chestiunea naţională. Un comitet constituit din studenţii români: Gheorghe Candrea, Victor Roşca, Aurel Quint Marcu, Victor Colcer, Nicolae Comşa şi Aurel Popovici au redactat şi publicat atunci o scriere de mare valoare, intitulată „Chestiunea română în Ungaria şi Transilvania. Replica junimei academice române din Transilvania şi Ungaria la răspunsul dat de tinerimea academică maghiară Memoriului studenţilor universitari din România". Cartea s'a tipărit în 21.000 exemplare în limbile: română, italiană, franceză şi germană. Pentru cuprinsul ei, principalilor Autori Aurel Popovici şi Nicolae Roman li s'a intentat proces de presă, iar Curtea cu juraţi din Cluj a condamnat pe cel dintâiu la 4 ani închisoare, iar pe cel al doilea la 1 an.

Report, în afacerile de bursă, suma ce-o plăteşte la promulgarea transacţiunii cumpărătorul ca să nu ridice încă cele cumpărate.

Reprezentare (psihol.), 1. icoana mintală a realităţii cunoscută prin simţuri. Ea rămâne în minte şi când obiectul nu este prezent şi prin aceasta se deosebeşte de prezentare. — 2. R. ca funcţiune psihică este la baza amintirii şi a proceselor ideaţionale (v. Memoria). Sunt atâtea feluri de R.-i câte simţuri. Există deosebiri în funcţiunea de R. după diferitele „tipuri reprezentative", la care predomină deobiceiu un tip, fără a avea însă exclusivitatea funcţională (v. Tip, cf. Eidetism).

Reprezentarea minorităţilor, (dr. constituţional) este un drept admis de art. 64 din Constituţie în alegerile ce se fac prin sufragiul universal. In vechiul sistem electoral cota necesară pentru a fi ales era $^1/_2+1$ din nr. votanţilor = majoritate absolută (v. c.). De aceea candidaţii cari obţineau un nr. mai redus de voturi nu erau aleşi. Ar fi o nedreptate azi, în regimul sufragiului universal, dacă grupările, care votează de pildă la alegeri pentru 2 candidaţi s'ar repartiza astfel: La 1000 de votanţi într'o circumscripţie electorală, candidatul A obţine 501 voturi [$=^1/_2+1$]; iar B obţine 499 voturi [$=^1/_2-1$]. Lui B. i-ar mai lipsi 2 voturi ca să fi fost ales. Atunci grupul care l-a votat nu e reprezentat în parlament, el e în „minoritate". Legea electorală (art. 89—96) prevede sistemul prin care se calculează rezultatul alegerilor spre a putea da minorităţii reprezentanţi în parlament.

Reprezentanţă naţională (dr.), se numesc cele două corpuri legiuitoare — Camera şi Senatul — sau „aleşii naţiunii", din parlament, cari exercită suveranitatea naţională reprezentând voinţa poporului care i-a ales.

Reprezentări colective (psihol.-socială, sociol.). După şcoala sociol. franc. contemporană, în dosul tuturor faptelor, a tuturor instituţiilor, organizaţiilor şi manifestărilor sociale, analiza ştiinţifică descopere feluri de simţire, vorbire şi activitate colective, comune membrilor grupurilor sociale; creaţiuni spirituale ce au căpătat oarecum o solidificare: tot ce e social constă în reprezentări şi este deci un produs al R.-lor. R. c. nu există în puritatea lor în nici o conştiinţă individuală, căci, fiind comune întregului grup, nu aparţin nici unuia din membrii grupului şi covârşesc cu totul pe fiecare dintr'înşii. Ele au o realitate psihică de altă natură şi nu se limitează la datele conştiinţii individuale, ele pot fi considerate ca lucruri autonome, (creaţii obiective) şi studiate „din afară", ca fapte ce aparţin mediului social şi morfologiei sociale. (Durkheim: Représentations individuelles et R. collectives.) Sociologismul reduce la R. c. şi categoriile gândirii logice. Lévy-Bruhl, continuând pe Durkheim, pune R. c. la baza „mentalităţii primitive" mistice, cu logica ei afectivă complect deosebită de logica omului civilizat.

Reprimare (lat.), oprirea unei acţiuni şi mai ales împiedecarea efectelor ei, prin ameninţare ori pedeapsă. Represiune.

Repta Vasile Vladimir (n. 1841 † 1925), Mitropolit al Bucovinei (1902—24). Studii în Germania 1875—96, profesor la teologia din Cernăuţi; călugărit în 1875, arhimandrit 1890; episcop de Rădăuţi la 1898. Bun român, a luptat pentru binele bisericii şi poporului român din Bucovina. A publicat: Insemnătatea moravurilor şi obiceiurilor religioase pt. desvoltarea culturală (1882); Psihologia în însemnătatea ei pt. vieţi religioase (1888). A înfiinţat pe cheltuiala sa în Cernăuţi: Orfelinatul M. P. Repta şi Mănăstirea pt. surori de caritate.

Reptile (zool.), clasă a vertebratelor. Respiră prin plămâni, au sânge poikilotcrm. Cele mai multe specii sunt ovopare. Acoperite cu plăci cornoase sau osoase. Multe n'au picioare. Ex.: broaşte ţestoase, şerpi, şopârle, crocodili.

Republică (dr. polit.), f. de guvernăm. în care poporul îşi exercită suveranitatea prin delegaţi aleşi de dânsul pe timp anumit şi în care orice cetăţean poate ajunge preşedinte (conducător al statului) fiind ales prin votul tuturor cetăţenilor. Ex.: republica franceză.

Republica franceză. A fost proclamată de trei ori: 1. Dela 21 Sept. 1792—28 Maiu 1804, când s'a proclamat imperiul, fiind acest interval Convenţiunea 27 Sept. 1792, Directoratul 26 Oct. 1795 şi Consulatul 11 Nov. 1799; 2. în 25 Febr. 1848, după detronarea lui Ludovic Filip, până la 2 Dec. 1851, când Ludovic Bonaparte s'a declarat consul pt. zece ani, iar în 2. Dec. 1852 împărat; 3. în 4 Sept. 1870, după căderea cetăţii Sedan, când a capitulat Napoleon al III cu 100.000 de soldaţi, existând şi acum (v. Franţa, Istorie).

Requiem (lat.), numele serviciului divin pentru morţi în biserica rom. cat., după primul cuvânt al versiculului: („Requiem aeternam dona eis, Domine" = Doamne, dăruieşte-i odihnă veşnică). E un complex de mai multe cântări: de ex. Kyrie, Graduale, Offertorium, Sanctus, Benedictus şi Agnus Dei. Mai mulţi compozitori renumiţi (ca de ex. Mozart, Cherubini, Berlioz, etc.) au creat R.-uri de neîntrecută valoare muzicală.

Resecţie (med.), este operaţia ce are de scop tăierea şi scoaterea unei părţi dintr'un organ, mai ales os sau a unui os întreg, având grija însă să se păstreze părţile moi intacte.

Reşedinţă (lat.), localitatea, unde îşi are domiciliul capul statului, ori vre-un înalt demnitar civil sau bisericesc. De ex R. episcopului, a patriarhului, a prefectului, etc.

Reservă, fondul de —, fondul creat de institutele financiare şi comerciale prin reţineri din venitul curat, a cărui menire e să acopere unele pierderi neprevăzute.

Reservatio mentalis = rezervă mintală. Restricţie, reticenţă (v. c.) în vorbire. Vorbire cu rezervă, când eşti silit să taci unele lucruri.

Reşiţa (17159 loc.), com. urb., jud. Caraş, reşed. pl. Reciţa, judec. Bocşa-Montană, trib. Oraviţa. Of. P. T. T. şi G. locală. Gimnaziu. In localitate sunt ma-

rile uzine de fier, cu furnale înalte şi utilate după cerinţele cele mai moderne. Uzina ponte construi poduri, locomotive, şasiuri de vagoane, afete de tun, poate turna roţi de locomotive şi vagoane, şine de cale ferată (de orice tip) cum şi alte materiale de fier. Societatea uzinelor are domenii întinse.

Reşiţa, Uzine de fier. Capital 250 milioane. Are 3 topitoare mari, 6 cuptoare Martin, 1 cuptor electric, 891 maşini, 31.000 H.P. 5556 muncitori. Produce anual 140.000 tone fier brut, 145.000 tone oţel, 780.000 t. material de cale ferată, 7500 tone instrumente (maşini agricole, maşini electrice, locomotive, cisterne, vagoane pentru muniţii) şi 305.000 tone de diferite articole. Articolele de comerţ ale R. le valorizează soc. „Socomet".

Resoluţiune (med.), însemnează întoarcerea la starea normală a unui ţesut bolnav, prin resorbirea oricărei materii organice lichide sau solide, infiltrată.

Resorpţie (med.). 1. Procesul fisiologic prin care în urma digestiei chimul (v. c.) trece prin mucoasa intestinală în vasele limfatice care duc la ficat (v. chil) 2. Dispariţia unui lichid revărsat într'un ţesut sau o cavitate.

Respiraţie (med.), este fenomenul ce se întâmplă când intrând aer curat în plămâni şi cel stricat din ei, sângele negru încărcat cu acid carbonic trimis de inimă în plămân devine roşu prin încărcarea cu oxigenul pe care-l găseşte aici.

Respiraţie artificială. Procesul fiziol. de a introduce la bolnavi fără conştiinţă şi cu respiraţie foarte scăzută aer în plămâni. In spitale R. a. se face cu aparate anume. Ca prim ajutor, R. a. se face în felul următor: bolnavul (ex. înecatul, asfixiatul, etc.), se aşează pe spate, cu capul jos şi umerii puţin ridicaţi. I se deschide şi curăţă de mucozităţi gura şi se scoate limba, apucând-o de vârf, cu o batistă. O a doua persoană, aşezată în genunchi la capul bolnavului, îi mişcă ritmic braţele, întinzându-le întâi paralel peste capul bolnavului, pe urmă ducându-le la pieptul bolnavului, şi apăsându-le aici (nu prea tare, ca să nu rupă coastele!) pe torace. Aceste mişcări ritmice se fac din 3 în 3 secunde (cam 20 pe minută). Astfel se dilatează şi strânge alternativ toracele şi aerul pătrunde în mod pasiv în plămâni. R. a. la asfixiaţi şi înecaţi se face neîntrerupt timp de 2—3 ceasuri. Se cunosc multe cazuri când bolnavii crezuţi morţi au venit la viaţă după 2—3 ceasuri de R. a. (v. planşa Ajutor primul.)

Responsabilitatea ministerială (dr.). După constituţia rom. regele nu răspunde de actele sale, ci miniştrii săi sunt direct răspunzători în exercitarea puterii executive. Nici chiar dacă regele dă un ordin verbal sau scris miniştrii nu scapă de responsabilitate. La art. 98 din Constituţie se spune că „legea responsabilităţii ministeriale determină cazurile de răspundere şi pedepsele aplicabile miniştrilor", deşi în realitate e imposibil să se prevadă toate aceste cazuri şi de fapt se poate arăta numai principiul când se aplică responsabilitatea. Miniştrii pot fi urmăriţi pentru ilegalităţile lor de fiecare din cele două adunări şi de rege. Ei pot fi judecaţi de Curtea de Casaţie în secţiuni unite, individual ori solidar, cu întregul cabinet. Art. 98/99 din Constituţie arată amănuntele **R. m.**

Responsabilitatea penală, (dr.). In materie penală eşti responsabil: a) pentru propria-ţi greşală, b) pentru faptul că ai cooperat la o infracţiune în mod positiv, (de ex.: nu importă dacă n'ai împiedecat un omor pe care l-a săvârşit altul), c) pentru faptul că atunci când ai încălcat legea ai făcut-o în mod voit şi neconstrâns de nimeni şi de nimic.

Responsabilitate solidară, este responsabilitatea miniştrilor când au făcut acte nelegale împreună, cabinetul întreg.

Ressel Josef Ludwig Franz (n. 1793 † 1857), tehnician austriac. Intre invenţiunile lui cea mai importantă este aplicarea elicei la vapoare, în scopul propulsiunii.

Ressu Camil, pictor român (n. 1881). Cunoscut prin nuduri şi portrete expresive, contează între pictorii noştri buni. Director al Şcoalei le bele arte din Bucureşti.

Restabilire. 1. Revenirea la situaţia de mai înainte. 2. Redobândirea sănătăţii.

Restaurare (Restauration), în ist. Franţei se numeşte astfel epoca dela reintronarea dinastiei Bourbonilor (1814) până la căderea lor în 1830, distingându-se: prima R. din Aprilie 1814—Martie 1815, venirea lui Napoleon pt. 100 zile şi a doua R., din Iulie 1815—Iulie 1830.

Restif de la Bretonne Nicolas Edme, literat franc. (n. 1734 † 1806). A scris romane licenţioase dar pline de viaţă: le Paysan perverti, Memoires d'un homme de qualité, les Contemporaines, Monsieur Nicolas, etc.

Restricţiune, mărginire, condiţie care reduce libertatea. R. legală = excepţiile cu privire la practicarea unor drepturi asigurate prin lege, restrângerea, pe calea legii, a libertăţii individuale. R. mentală = reserva ce o facem în mintea noastră cu privire la un lucru pe care îl povestim altuia, cu gândul de a-i ascunde o parte a adevărului.

Reţea. (Milit.) Reţea de sârmă, o apărare accesorie care constă din sârmă ghimpată înfăşurată pe stâlpi verticali, formând fâşii late, continue şi de nepătruns. Reţelele Brun sunt în spirală iar Lachman sunt de formă triunghiulară.

Reţele, se numesc plăci de sticlă, pe care se gravează cu un diamant linii foarte fine. In loc de o placă de sticlă se folosesc şi suprafeţe metalice reflectoare (R. lui Rowland). R. cele mai fine de acest fel conţin 1700 linii pe mm^2. R. servesc la studiul difracţiei luminii; cu ajutorul lor obţinem spectre foarte clare.

Reţetă (med.), recept, prescrierea făcută de medic către farmacist asupra felului cum trebuie făcut un medicament şi părţilor sale constitutive.

Retina (anat.), v. Ochiu.

Retinită (med.), v. Ochiu.

Retorica (gr.), teoria elocvenţei, ştiinţa regulelor unei bune dicţiuni. R. cuprinde 4 părţi: 1. invenţiunea, adică studiul şi aprofundarea subiectului; 2. dispoziţiunea, adică planul cuvântării; 3. elocuţiunea, adică stilizarea şi formularea ideilor, şi în sfârşit: 4. acţiunea, adică felul de exprimare prin gesturi şi modularea vocei.

Reto-roman, v. Romanche.

Retoromâni, populaţie, care vorbeşte o limbă neolatină, apr. 43.000 indivizi, locuind în Elveţia prin cantonul Grissons (Graubünden).

Retorta (chim.) este un balon de sticlă cu gâtul lung şi îndoit, întrebuinţată în chimie pentru distilarea lichidelor. In industria gazului de iluminat se utilizează cuptoare de forma R.-lor făcute din tuciu sau din cărămidă refractară.

Retragere (milit.). 1. Marşul înapoi al unei trupe, care în urma unei bătălii a fost silită să părăsească poziţia ocupată. R.-ea este urmată din partea inamicului prin acţiunea de urmărire. — 2. Poziţia unui ofiţer retras din serviciu activ, primind o pensie: ofiţer în retragere.

Retté Adolphe, poet şi literat franc. (n. 1863). A luat parte activă la mişcarea simbolistă: Campagne première, la Forêt bruissante, şi, după ce a fost convertit la catolicism, Du diable à Dieu (impresii despre evoluţia sa personală).

Retuşare (franc.), îndreptarea unei picturi, ori, a unei fotografii, gravuri, etc.

Retz Jean-François-Paul de Gondi, cardinal de —, bărbat politic şi scriitor franc. (n. 1613 † 1679). A avut important rol în răsb. civil al Frondei, organizând ziua Baricadelor şi însufleţind mulţimea împotriva curţii regale. Mazarin l-a închis la Bastille, fiind silit să devină, în 1662, călugăr la Saint-Denis. A lăsat interesante memorii.

Reuchlin Johann, umanist, filolog şi jurist germ. (n. 1455 † 1522), iniţiatorul ştiinţii ebraice în Germ., autorul unui însemnat tratat: De arte cabalistica.

Reumatismul (med.), e o boală generală constituţională, caracterizată prin fenomene de fluxiune la o articulaţie, la un muşchiu, un nerv, un organ intern şi care totdeauna e însoţită de o durere puternică. Se tratează cu antipiretice (aspirină, salicilat de sodiu), masaj, aer cald şi băi de nămol (Basna, Techir-Ghiol, Piştany).

Reuse (La —), v. Areuse.

Reuss, 1. Râu în Elveţia, care udă cant. Uri Lucerna, Argovia, străbate lacul celor 4 cantoane şi se varsă în Aaar 2. R. district în Germania, format din unirea celor 2 principate vechi de R., transformate în republică în 1918 şi unite la 1919. Formează unul din teritoriile republicii Thuringia. Pe 1143 kmp., are 212.000 loc. Oraşe principale: Gera şi Greiz. Industrie textilă.

Reuter-agenţie, de comunicat diverse ştiri din lumea întreagă, în Londra. Infiinţată la 1849 de germanul Reuter Paul Iuliu (n. 1821 † 1899).

Reuter Fritz, scriitor germ., umorist (n. 1810 † 1874), scrie în plattdeutsch poezii: „Läuschen un Rimels", „Kein Hüsung", Hanne Nüte", povestiri umoristice: „Olle Kamellen", etc.

Revaccinare (med.), v. Vaccinare.

Révai Károly, distins scriitor maghiar descendent dintr'o familie germană (n. 1856 † 1923), fost învăţător-supl. şi funct. la şcoala specială a minelor dela Săcărâmb, preamărind frumuseţile regiunii în poeziile sale. A tradus cu deosebit talent poeziile lui Coşbuc, publicând, în ed. Luceafărului, în 1905, un volum de traduc. din opera scriitorului rom., producând un curent de apreciere şi de familiarizare a Ung. cu lit. română. In alt volum, „A Román költökből" trad. şi din Eminescu şi Goga.

Revalorizare, tendinţa generală în viaţa financiară a statelor de a reduce valoarea fluctuantă şi scăzută a monetei de astăzi la valoarea stabilă şi sigură a monetei dinainte de războiu. Toate statele care au participat la războiul mondial au încercat ca să-şi revalorizeze moneda scăzută.

Révay János, editor maghiar (n. 1860 † 1926), fost deputat. Din 1910 a organizat şi condus enciclopedia Révay, cea mai bună enciclop. în limba maghiară.

Revel Paul Toutain (pseudonim: Jean), scriitor franc. (n. 1848 † 1925). Romane cu tendinţe filosofice, în care a zugrăvit viaţa câmpenească din Normandia. A

scris: Multiple vie, Rustres, Contes normands.

Revelaţiune (lat.), descoperire, destăinuire. R. divină o descoperirea vreunui adevăr din partea lui Dzeu. R. d. e subiectivă, adică însuşi actul descoperirii şi obiectivă, adică complexul adevărurilor descoperite. După modul descoperirii e naturală (cu mijloace n.) şi supranaturală (cu mijl. s.), apoi, mijlocită de ex. prin mijlocirea unui profet, şi nemijlocită, când însuşi Dzeu vorbeşte omului. Adevărurile R. d. se cuprind, după doctrina ortodoxă şi catolică în Sf. Scriptură şi tradiţiune, iar după cea protestantă numai în Sf. Scriptură.

Revendicaţiune e acţiunea unei persoane care reclamă stăpânirea unui lucru a cărui proprietar de drept este. In chestii de faliment R. se fac prin cereri ce trebuesc propuse înaintea judecătorului sindic. Acesta-i dator să comunice în 48 de ore falitului şi creditorilor copie de pe acţiune, arătându-le şi termenul de înfăţişare. Cererile de R. în natură suspendă vânzarea lucrurilor revendicate, dar nu pot anula vânzările efectuate până atunci.

Reverdy Pierre, poet francez, (n. 1889). „Epaves du Ciel", volumul primelor experienţe poetice, „Gant de crin", asociaţie ciudată între cubism (v. c.) şi creştinism.

Revistă, inspecţie amănunţită; trecerea în revistă a trupelor militare. Titlul diferitelor periodice. Piesă comică în care se trec în revistă evenimentele unui an.

„Revista de Filosofie", apare la Bucureşti, sub conducerea prof. C. Rădulescu-Motru, continuând publicaţia mai veche „Studii filosofice" care apăruse sub aceeaşi direcţie, înainte de războiu.

„Revista de Chirurgie". Dir. prof. Bălăcescu şi Gheorghiu. Apare lunar în Bucureşti. Fondată în 1897 de Thoma Ionescu.

„Revista Filologică", organ al cercului de studii filologice de pe lângă Facultatea de Filos. şi Litere a univ. din Cernăuţi, director Al. Procopovici. Apare din 1927, cu colaborarea şi a multor prof. dela alte universităţi dela noi.

„Revista medico-chirurgicală din Iaşi", rev. de medicină generală. Organ al Soc. de Medici şi Naturalişti din Iaşi. Apare lunar, ca urmare a vechiului „Buletin".

„Revista Ştiinţelor Medicale". Dir.: Cantacuzino, Dr. I. şi Danielopol, Dr. D. Apare lunar în Bucureşti. Revistă de medicină generală. Fondată în 1905.

Revizionism (sociol.), directivă a socialismului germ., având ca organ rev. „Sozialistische Monatshefte" şi ca fruntaşi pe Eduard Bernstein şi Conrad Schmidt, cari se străduiesc prin „revizuirea" vechilor forme a Marxismului, să-l pună în concordanţă cu cerinţele moralei şi să-l întemeieze în mod critic, accentuând şi importanţa *elementelor „ideologice"*. R.-ul este un „criticism" socialist.

Revoluţie, schimbarea violentă, în guvernare unei ţări, însoţită de lupte. In ist. universală cele mai mari R.-i au fost: **1. R.-ii engleze.** In sec. al XVII Anglia e zguduită de două R.-i: una în 1648 şi a doua în 1688. Reducerea privilegiilor poporului, guvernarea fără parlament, întinderea organizaţiilor anglicane şi menţinerea erarhiei clerului, care era numit, au deslănţuit conflictele: Iacob I (1603—1625) anglican, adversar al catolicilor, a fost sortit pieirii prin conspiraţia prafului de puşcă (1605). Urmarea: scoaterea catolicilor de sub scutul legii, din funcţii publice. A persecutat şi pe Puritani: „Presbiterianismul şi monarchia nu pot merge împreună", cum nu merge Dzeu cu Dracul". Parlamentul n'a fost convocat dela 1614—1621. Carol I (1625—1649) era urgisit, fiind secundat de ducele de Buckingham, apoi de de Strafford şi arhiep. Laud. Dela 1629—1640 nu convoacă parlamentul. Nemulţumirile *izbucnesc în Scoţia*, în 1638, formând-se o armată, care pleacă împotriva Angliei. Parlamentul e convocat pt. scurtă durată însă, urmându-i Parlam. lung (1640-1653). Strafford a fost decapitat, tot astfel Laud. Lovitura de stat încercată de rege a eşuat, iar răsb. civil a început. Cromwell înfrânge armatele regale şi se convinge de complicitatea regelui în răscoala Irlandezilor catolici. Carol a fost prins. Din parlament sunt scoşi favoriţii regelui (vreo 140) în 1648, reuşind astfel să trimită pe rege înaintea unui tribunal, care l-a condamnat la moarte. Parlamentul trunchiat a proclamat republica (1649—1653), iar el a fost disolvat de Cromwell, instituindu-se un regim dictatorial. Cea din 1688 n'a fost sângeroasă, principiul suveranităţii poporului a triumfat; libertatea religioasă a fost asigurată (numai catolicismul a *rămas proscris). Iacob al II a fost* detronat, venind princ. Orange, căruia îi urmează Vilhelm al III (1688—1702), adevăratul rege constituţional al Angliei, care se luptă cu Ludovic al XIV. — **2. R.-ii franceze** (v. Republică). Antecedente: Regele guverna absolutistic, considerând coroana primită dela Dzeu, nimeni neavând dreptul să-l controleze. Adunarea generală a reprezentanţilor poporului n'a fost convocată dela 1614 (175 ani), voinţa regelui era lege diriguită şi felul de a gândi al indivizilor. Cenzura împiedeca apariţia oricărei tipărituri adversare felului de judecată a regelui; averea celui învinuit de crime (chiar pe nedreptul) putea fi confiscată, iar el închis, fără judecată, printr'un simplu ordin (Lettre de cachet, v. c.). Curtea, numeroasă, se complăcea în exagerate cheltuieli (după socoteala lui Necker, regele a dat dela 1774—89 familiei sale sau curtizanilor 228 mil.), devenind un „adevărat mormânt al naţiunii". Guvernul central conducea totul, „era creerul regelui"; guvernele provinciale (40) erau compuse numai din înalta nobilime, căci Franţa era o monarhie centralizată, dar cu o organizaţie ce difera mult dela o provincie la alta, atât în ce priveşte impozitul, cât şi administraţia internă. Justiţia era totatât de complicată ca şi administraţia şi păstra curioase obiceiuri, având nişte legi barbare în materie de crime (din vânarea unui iepure putea urma o închisoare pe viaţă), un acuzat fiind considerat totdeauna culpabil, fiind torturat înainte de executarea sentinţei. Finanţele erau în mare debandadă, cu mari deficite, căci „cheltuielile regelui nu puteau fi satisfăcute prin încasări, ci încasările din cheltuielile sale". Impozitele erau inegal distribuite, apăsând numai asupra clasei de jos, ţărănimea era „catârul statului". Clerul avea averi incomensurabile a căror venituri ajungeau în mâna clerului înalt (arhiepiscopi şi episcopi), care-şi permiteau o viaţă extrem de luxoasă, în schimb preoţii aleşi dintre ţărani aveau o situaţie mizerabilă. Nobilimea era privilegiată, având drept să incaseze impozite dela ţărani. Neprivilegiată era a treia clasă (Le tiers états), dar cu aceleaşi inegalităţi ca şi celelalte: burghezimea bogată prin comerţ şi instruită, meseriaşii reduşi ca număr, erau grupaţi în cadrul vechilor corporaţii şi ţăranii, cei mai numeroşi (21 mil.), o parte serbi, fiind siliţi să plătească peste 55% din venit regelui, apoi dijma preotului, iar în urma drepturilor feudale cam o altă dijmă (champart) seniorului şi taxe pt. moară, cuptorul de copt pânea, teascul pt. struguri (la care erau obligaţi să meargă) ce se ridicau iarăşi la aproape o dijmă, în total luându-i-se cam 75% din venitul său. Câteva cauze ale izbucnirii R. franc. din 1789. — Momente mai importante din cursul ei: Convocarea statelor generale (Etats généraux) la Versailles (5 Maiu 1789) pătrunse de idei reformatorice; constituirea lor în Adunare naţională (17 Iunie); jurământul reprezentanţilor clasei a treia (Tiers état) în sala dela Jeu de Paume (20 Iun.); cucerirea şi dărâmarea închisorii Bastille (14 Iulie); Adunarea constituantă suprimă privilegiile feudale şi declară Drepturile omului şi votează constituţia din 1791; Constituantei îi urmează Adunarea legislativă (30 Sept. 1791), care încearcă o împăcare cu Ludov. al XVI, dar după blocarea regelui în 18 Apr. 1791, la Tuilleries, timp de două ore, el e hotărît să fugă; prinderea regelui, aducerea lui la Paris, *depunerea jurământului* pe noua constituţie; declararea răsb. de Austria (20 Aprilie 1792); suspendarea Adun. legislative de Lud. al XVI, formarea Convenţiunei naţionale (v. c.), care proclamă în 21 Sept. R., judecă şi condamnă la moarte pe Ludov. al XVI (Ian. 1793) şi redactează constituţia din 1793 sau Const. anului I; se constitue un guvern revoluţionar, stabilindu-se un regim de teroare (v. c.) pt. a se putea împotrivi străinătăţii; după căderea lui Robespierre (27 Iul. 1791—9 Thermidor), Convenţiunea votă constituţia anului III (17 August 1795); se formează directoratul (v. c. Directoire) pe timpul căruia sunt frumoasele succese ale campaniilor din 1796 în Germ., Italia şi în Egipt (1798); situaţia financiară deplorabilă; Bonaparte, considerat fiind de mulţi salvator, dă lovitura de stat din 18 Brumaire (v. c.), ajungând primconsul; Constituţia anului VIII reorganizează administraţia, justiţia şi finanţele, rămânând în vigoare cu mici modificări, până la căderea imperiului (1814); în 2 Aug. 1802, Napoleon consul pe viaţă, iar în 18 Maiu 1804, împărat (v. Napoleon). R. din 1789—1804, a fost cel mai important eveniment după Reformă, cu infl. universală, transformând sau contribuind la schimbarea aproape complectă a Europei (m. ales Italia şi Germ.), răspândindu-se în Europa ideile de libertate, egalitate şi de suveranitate a poporului, abolind privilegiile şi drepturile feudale, stabilindu-se, prin constituţii, drepturile şi datoriile cârmuitorilor şi a celor cârmuiţi. După R. franc. urmează o mişcare liberală puternică împotriva monarhiilor absolute şi alta pt. unitatea naţională (Italienii, Germ.). Pt. celelalte R.-i mai puţin importante v. Republică şi Franţa, Istorie. — **4. R. din Rusia, 1917**, v. Rusia, Istorie. — **5. R. din Germania**, v. Germania, Istorie.

Revoluţii româneşti. 1437. Răscoala ţăranilor români şi unguri din Ardeal împotriva nobililor, cari îi supunea tot mai mult, le măriau într'una sarcinile, le-au luat chiar dreptul de a se muta de pe o moşie pe alta. S'a început în ţinutul Solnocului, provocată de episcopul George Lepes, care nu strânsese decât de trei ani şi acum voia să le strângă în moneta nouă cu o valoare mult ridicată. Ţăranii ţinură o adunare ameninţătoare la Bobâlna. In faţa pericolului nobilii găsiră cu cale să încheie pace cu ei, îndeplinindu-le doleanţele, dar fu o pace per-

fidă, căci în același an (14 Sept. 1437) fac o alianță cu Sașii și Secuii (Unio trium nationum) împotriva iobagilor. Răscoala se continuă atunci până prin Febr. 1438, cuprinzând ținuturile Solnoc, Cluj, Turda, Aiud,. Căpitanii răsculaților erau Mihai Valahul și Galu Valahul din Sireaga și un Antonius Magnus. Răscoala a fost înăbușită în sânge, au fost uciși o mulțime de țărani. Lângă Cluj a fost ucis și Antonius Magnus. Rezultatul răscoalei a fost, că țăranii și-au pierdut tot mai mult libertățile vechi, apăsând noi sarcini grele pe umerii lor. — **1514.** O altă răscoală a țăranilor unguri și români împotriva nobililor din Ungaria și Ardeal, condusă de Secuiul Doja. In 1514 se pregătea la îndemnul Papei Leon X o cruciată împotriva Turcilor. Țăranii, bucuroși că pot scăpa de sub jugul apăsător al nobililor, alergau în mase mari în Ungaria la locurile de concentrare ale oastei. Nobilii, văzându-și moșiile amenințate cu depopularea, încercară toate pedepsele asupra lor și familiilor lor rămase acasă pentru a-i reactiva. Doja, căpitanul cruciatei, gândindu-se că cu oastea adunată ar putea cuprinde țara pentru sine, își schimbă planul și în loc să meargă împotriva Turcilor, îndreaptă pe țăranii nemulțumiți împotriva nobililor. Răscoala cuprinse ținuturile Pestei, Seghedinului, Aradului, Timișoarei. O altă parte a țăranilor sub conducerea popei Laurențiu, extinse răscoala și asupra Ardealului, devastând comitatele Bihor, Sălaj, Cluj. La înăbușirea ei nobilii fură ajutați de voevodul Ardealului Ioan Zápolya, care, sub Timișoara, învinse pe răsculați și prinse pe Doja. Conducătorii fură uciși cu cele mai sălbatice torturi. Doja fu fript pe un tron de fier înroșit, iar cei cari au mai rămas în viață dintre căpitanii lui, după o înfometare de 15 zile, fură siliți să mănânce din carnea lui. Popa Laurențiu fu tras în țapă lângă Cluj, o mulțime de prizonieri uciși sau mutilați. Ceilalți țărani căzeau sub judecata nemiloasă a stăpânilor pământului. Rezultatul răscoalei a fost că țăranii au fost reduși la servitute, care s'a consfințit prin legea lui Verbőczi: „Tripartitum". — **1784.** Revoluția țăranilor români din Ardeal, îndreptată împotriva nobililor unguri a izbucnit în Munții Apuseni, sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan. Motivele generale erau sarcinile fără seamăn puse pe țărani de nobilime, iar locale: abuzurile funcționarilor dominiali din Munții Apuseni. Moții făcuseră mai multe plângeri împotriva lor, Horia fusese de trei ori la Viena, dar zadarnic, căci ordinele împăratului nu se executau. Împăratul Iosif II făcuse și el două călătorii prin Transilvania (1773, 1783), pt. a cunoaște starea poporului și se reîntoarse hotărît să desființeze iobăgia. Cunoscând intențiile bune pentru popor ale împărtaului, cari se împiedecau într'una de zidul asupritor al nobilimii, țăranii români se hotărîră să zdrobească acest zid cu armele. Horia când se reîntoarse dela Viena, după o audiență la împăratul (1 Apr. 1784), cutreeră satele din munți, arătând țăranilor un pergament, care cuprindea, spunea el, drepturile Românilor și porunca împăratului de a le impune cu arma. Revoluția izbucni într'o Duminecă (31 Oct. 1784) în satul Mesteacăn, când țăranii au hotărît să plece la Alba-Iulia să aducă arme și să se întrunească sub comanda lui Crișan. A doua zi mulțimea ucise pe doi subprefecți unguri, cari veniau să prindă pe Crișan, iar a treia zi 17 nobili în Criscior. In cinci zile tot Zarandul căzu pradă furiei țăranilor, cari dărîmau castele, ucideau pe nemeșii unguri, iar soțiile și ficele lor le botezeau în legea românească, le făceau chiar să se căsătorească cu țărani rom. Revoluția s'a extins repede asupra comitatelor Hunedoara, Alba, Cluj, Sibiu, Arad. Țăranii ocupaseră și orașele Roșia, Abrud, Câmpeni, dar încercarea de a cuprinde Deva (7 Nov.), unde se adună o bună parte a nobililor, nu reușì. 72 țărani căzură morți iar 44 prizonieri, cari fură executați a doua zi (8 Nov.). Avântul revoluționarilor fu stânjenit de un armistițiu încheiat de Cloșca la Tibru (12 Nov.) cu armata imperială. Dar când nobilii începură să supună pe răsculați celor mai groaznice pedepse, țăranii nu mai primiră nici amnistia generală impusă de împărat și începură ostilitățile cu o nouă furie. Invingători la Rămet, Brad, Lupșa, so gândiau la un front dela Deva până la Huedin, dar nu reușiră, căci armata imperială îi înconjoară de toate părțile. In lupta dela Mihăleni fură tăiați 85 țărani. In cea din urmă Horia dădu ordin țăranilor (14 Dec. să se retragă la casele lor, pentrucă nu trebuie să se împotrivească armatei imperiale. El se ascunse împreună cu Cloșca în pădurea Scorâcet. Prinși în 27 Dec. 1784, fură aruncați în temnița dela Alba-Iulia și apoi zdrobiți cu roata în 28 Febr. 1785 în fața celor 2515 țărani rom. aduși din 419 sate, iar corpurile lor tăiate în bucăi și expuse în diferite localități. Aceeași soartă o avu și corpul lui Crișan, care se sugrumase în temniță cu curelele dela opinci. Inainte și după această fioroasă dată au mai fost executați mulți alți țărani cu rol conducător în revoluție. Victimile acestei revoluții au fost din partea Ungurilor 112 uciși, după care au rămas 38 văduve și 77 orfani, iar din partea Românilor 349 uciși 243 văduve și 580 orfani. — **1821.** Revoluția lui Tudor Vladimirescu împotriva boierilor fanarioți din Țara Rom. izbucni în legătură cu mișcarea eteriștilor. La început mișcarea avea un caracter țărănesc. Pandurii și oastea de țărani a lui Tudor repetă în Oltenia scenele revoluției lui Horia împotriva boierilor despre cari se presupunea că și-au câștigat averile pe cale necinstită. Dupăce supuse Oltenia, Tudor trecu Oltul și luă drumul spre București. Cea mai mare parte a boierilor din Capitală fugise spre Brașov. „Domnul Tudor" — așa-l numia poporul — pe la mijlocul lui Martie 1821 intra în București, recunoștea guvernul caimacamilor, pe care îl complecta cu omenii săi, păstrând pentru sine puterea executivă. Caracterul revoluției în urma succesului și propabil și a sfaturilor boierilor prieteni lui Tudor, se transfo.mă acum din social în politic, dar în loc să meargă mână în mână cu acțiunea eteriștilor lui Ipsilanti pentru scopurile lor îndepărtate din Grecia și împotriva Turcilor, Tudor găsi o țintă mult mai apropiată: alungarea Fanarioților, cari erau considerați principalii vinovați pentru starea de plâns a poporului și căutând sprijinul Turcilor — întocmai cum Horia căuta sprijinul împăratului și a Domnului român dela Iași. Pentru această acțiune avea alături și pe boierii din București. Zece zile după intrarea lui Tudor veni și Ipsilanti în București, dar Tudor nu se lăsă convins pentru o actiune comună. Turcii, cari nu puteau distinge cele două mișcări opuse, trimiseră armată împotriva amândurora. Tudor se îndreaptă spre Pitești, iar Ipsilanti luă drumul Târgoviștei. Căpitanul Iordachi din tabăra eteriștilor îl convinse de necesitatea lutei comune împotriva Turcilor, dar Tudor tot credea că se va putea înțelege cu ei. Iordachi se folosi atunci de nemulțumirea supușilor lui Tudor și îl prinse cu o trupă de Arnăuți (21 Maiu). Peste câteva zile Tudor era tăiat de iatagane lângă Târgoviște și aruncat într'o fântână părăsită. Mișcarea și-a avut totuși efectul: Turcii se convinseră că liniștea țării reclamă domni pământeni. Fanarioții cu această dată și-au pierdut definitiv drepturile de stăpânire asupra țărilor române. — **1848.** Revoluția din Febr. 1848 din Franța a avut repercusiuni asupra întregei Europe. Dar pe când în Franța care era un stat unitar național, ea a avut un caracter social, a fost deci o continuare a revoluției din 1789, în celelalte țări a luat diferite forme, după necesitățile locale. La popoarele supuse libertățile cetățenești preconizate de rev. franceză au evoluat în libertăți naționale; în mișcarea lor revendicărilor sociale li se va suprapune ideea națională. Acesta era și cazul poporului român. — In Moldova mișcarea a avut un caracter pașnic. Se rezumă într'o petiție de reforme către Domn, formulate de generația tânără moldoveană după o adunare, ținută cu știrea Domnului Mihai Sturza la Hotel Petersburg (20 Martie). Petiția le o ceruse însuși Domnul, care simțind pericolul unei mișcări și în Moldova sub influența celor din afară, voia să o prevină. Astfel, deși cererea nu cuprindea în cele 35 puncte decât reforme moderate, mai mult de ordin administrativ și cultural în cadrele Regulamentului Organic, o găsi un bun pretext pentru prinderea și închiderea prin mănăstiri a celor socotiți periculoși. Unii au fugit peste granițe. Intre ei erau și Kogălniceanu, Alecsandri. Reformele cerute au fost precizate apoi prin Aug. 1848 în broșura lui Kogălniceanu, „Dorințele partidei naționale din Moldova", care cuprindea un program democratic al viitorului: egalitatea politică și civilă, instrucțiune egală și gratuită, impunerea claselor privilegiate, împroprietărirea țăranilor și se încheie cu o dorință arzătoare națională: unirea Moldovei cu Țara Românească. Faptele însă s'au îndeplinit deabia mai târziu. — In Țara Românească tinerii adăpați din ideile revoluționare ale Parisului, câștigară de partea lor pe intelectualii mai de seamă de pe atunci, între ei și pe Eliade Rădulescu, o parte a armatei — se gândeau se câștige chiar și pe Domnul Gh. Bibescu — spre deosebire de cei din Moldova, încearcă traducerea ideilor în fapte. In 7 Iunie, Eliade citește o proclamație la Islaz, care cuprindea în 22 articole constituția cerută de revoluționari. Ideile principale ale ei erau autonimia țării, înlăturarea Regulamentului Organic, dar menținerea suzeranității Porții, Domnul ales pe 5 ani de toate clasele societății, egalitatea drepturilor politice și civile, contribuție generală după veniturl, împroprietărirea țăranilor, libertatea tiparului, etc. Proclamația se citi apoi și în alte centre. Domnul atunci începu să aresteze pe revoluționarii din capitală, dar, după-ce în 10 Iunie se comise un atentat contra lui, în 11 Iunie revoluționarii nearestați, N. Golescu, I. Brătianu și alții, îl obligară printr'o mișcare populară să semneze proclamația și lista miniștrilor constituționali. La protestului consulului rusesc împotriva schimbărilor, Domnul demisionă (13 Iunie), lăsând pe metropolitul Neofit în fruntea guvernului provizor, din care făceau parte Eliade, St. Golescu, Chr. Tell, C. A. Rosetti, N. Bălcescu, I. C. Brătianu, etc. Contramișcarea proprietarilor (19 Iunie) nu reușì, în schimb svonul venirii Rușilor făcu pe membrii guvernului să se împrăștie pe câtăva vreme. Reîntorși, încearcă și câteva reforme. Dar în Iulie Turcii însărcinează pe Soliman Pașa cu restabilirea ordinei. Cu venirea lui guvernul provizor se transformă în locotenență domnească (N. Golescu, Tell, Eliade). Sub presiunea Rusiei Soliman fu înlocuit cu Fuad Pașa,

care venea cu gânduri ostile. Poporul spre a-şi arăta încă odată simpatia pentru Turcia, arse solemn Regulamentul Organic (6 Sept.). Pe Fuad însă nu l-a impresionat, sosit în 13 Sept. arestă pe revoluţionari. Cei cari au putut au fugit în străinătate. Lupta împotriva Turcilor a susţinut-o numai o companie de pompieri pe Dealul Spirei. Fuad restabili Reg. Organic şi numi caimacam pe Constantin Cantacuzino. Fu de scurtă durată şi încercarea de rezistenţă a lui Magheru în Oltenia, căci în 15 Sept. intrară şi Ruşii în ţară. O convenţie dela Balta Liman (1 Maiu 1849) între Rusia şi Turcia restabili vechiul raport al Principatelor faţă de cle. Revoluţia şi apoi propaganda revoluţionarilor în străinătate introduse în schimb chestiunea Principatelor între problemele europene. — In Ardeal, unde poporul român era subjugat, revoluţia luă cu totul altă înfăţişare. In Martie 1848 izbucni revoluţia la Viena, încurând apoi şi în Ungaria, care voia să se constituie într'un stat naţional independent de Austria. Ungurii din Ardeal în zelul lor naţionalist proclamă unirea Ardealului cu Ungaria (29 Maiu) împotriva voinţei Românilor. Libertatea şi unitatea naţională Ungurii o înţelegeau numai pentru ei, făcând abstracţie de celelalte naţii conlocuitoare. Acestea în lupta lor pentru libertate aveau să se ridice astfel împotriva Ungurilor şi alături de Austria. Românii în o adunare grandioasă, cu peste 40.000 de ţărani în 3/15 Maiu pe câmpia Blajului sub prezidenţia celor doi arhierei, unit şi neunit, Lemenyi şi Şaguna. Simion Bărnuţiu făcu într'un magistral discurs procesul neamului românesc din Ardeal şi-i ceru libertatea şi drepturile ce i-se cuvin. Adunarea protestă împotriva unirii Ardealului cu Ungaria, care totuşi se făcu în 29 Maiu, declară naţia rom. egală cu celelalte naţii conlocuitoare şi fidelitate împăratului. O nouă adunare dela Blaj (25 Sept.) hotărî înarmarea generală a Românilor. Organizaţia militară se făcu după model roman în legiuni cu subîmpărţirile, diviziuni, centurii şi decurii, comandate de prefecţi, tribuni, centurioni şi decurioni. Aveau să fie 15 legiuni cu câte 10.000 ostaşi fiecare, dar în realitate cifrele au fost mult mai scăzute. Prefecţii erau: Avram Iancu, Axente Sever, Popa Balint, Ion Buteanu, etc. Românii abia în Oct. răspund la cruzimile Ungurilor, cari au început să verse sânge românesc încă din 2 Iunie (uciderea a 9 ţărani la Mihalţ), printr'o acţiune generală de dezarmare. Ungurii, bine înarmaţi, rezistând, dezarmarea a degenerat în unele locuri în lupte sângeroase (Sângătin, Presaca, Crăcău). E ocupat Aiudul, Abrudul, Turda. Iancu merse şi la Cluj, ocupat de Austrieci în 13 Nov. Dar revoluţia ungurească progresa victorioasă. Armata imperială suferea înfrângeri după înfrângeri. Generalul Bem ocupă în primăvară o bună parte a Ardelului. In Munţii Apuseni, însă, Ungurii nu putură pătrunde cu toate sporţările. Pe aceştia Avram Iancu şi ceilalţi prefecţi îi transformară într'o cetate inexpugnabilă. Aici luptau şi femeile alături de bărbaţii. Fură zadarnice toate încercările de a împăca pe Români cu Ungurii. Armistiţiul încheiat prin mijlocirea deputatului kosuthist Dragoş, se rupse, tot fără rezultat rămase şi încercarea lui Bălcescu de a-i împăca cu Kosuth. In cele din urmă Austriecii învinşi cerură ajutorul Ruşilor, cari erau acum în Principate. Ungurii după luptele nenorocoase dela Sighişoara (29 Iul.) şi Timişoara (9 Aug.) capitulează la Şiria (13 Aug.). Rezultatele revoluţiei nu corespundeau nici pe departe aşteptărilor Românilor. Iancu, după ce a văzut zădărnicia luptei sale i s'a întunecat mintea de supărare. Dualismul din 1867 a-runcă apoi din nou naţionalităţile sub stăpânirea directă a Ungurilor ca preţ al împăcării. — 1918. Revoluţia generală din Austro-Ungaria, izbucnită în noaptea de 31 Oct.—1 Nov. a fost actul popular, care pecetlui prăbuşirea monarhiei austro-ungare, învinsă în marele războiu. Descompunerea acestei anacronice alcătuiri de stat în părţile ei constitutive se prevedea de multă vreme ca o încheiere firească a istorici ei, ca deveni o siguranţă, când în Iulie 1918 se produse marea întorsătură a războiului, care avea să aducă victoria finală a Aliaţilor. Principiile de autodeterminare ale lui Wilson, în baza cărora avea să se lichideze chestiunea naţionalităţilor din Austro-Ungaria îşi făcuseră efectul încă înainte de încheierea războiului. Partidul naţional rom. din Ardeal declară în 18 Oct. 1918, prin cuvântul lui Alex. Vaida, că nu mai recunoaşte guvernului şi parlamentului dreptul de a reprezenta poporu român: acesta va hotărî singur de soarta sa. Nu mult după aceea (22 Oct.) deputaţii români ai Bucovinei mărturiseau în camera din Viena tendinţa de unire a tuturor Românilor. Revoluţia care se începe cu jafuri peste tot locul se organiză foarte repede. După trei zile în toate localităţile româneşti apar consilii şi gărzi naţionale pentru menţinerea ordinei. Consiliul Naţional, compus din membrii comitetului executiv al Partidului naţional e recunoscut de toţi Românii ca organul lor suprem. In această calitate în 10 Nov. acesta cere guvernului ungar dreptul de ocârmuire asupra Ardealului. Guvernul din Budapesta ca răspuns trimite o delegaţie numeroasă în frunte cu Oscar Jászi, care tratează la Arad (13—15 Nov.) menţinerea Ardealului în cadrele statului ungar, dar fără rezultate. Cuvintele lui Iuliu Maniu „desfacerea completă de Ungaria" au lămurit atitudinea Românilor. In 21 Nov. ziarul „Românul" din Arad cheamă poporul la o adunare naţională în Alba-Iulia. La 1 Dec. peste 100.000 de Români proclamă unirea necondiţionată a Ardealului, Banatului şi celorlalte părţi din Ungaria, locuite de Români, cu România. Cu trei zile mai înainte (28 Nov.) Congresul naţional din Cernăuţi proclamase unirea Bucovinei. O altă adunare a Marelui Sfat al Ardealului (2 Dec.) alege delegaţia compusă din episcopii Miron Cristea şi Hossu, Al. Vaida şi Vasile Goldiş, care să prezinte regelui actul unirii, iar administraţia provinciei o încredinţează provizor unui Consiliu Dirigent compus din 15 membri, cu sediu la Sibiu. Armata română, chemată în ajutor, cuprinse în curând Ardealul şi statornici noua stăpânire românească.

Revolver (armament). Armă de foc portativă de dimensiuni mici, care poate fi ţinută şi funcţionată cu o singură mână. Este un fel de pistol, care are un dispozitiv în formă de butoiaş, încărcat cu mai multe cărtuşe, care se învârteşte împrejurul unui ax, dând astfel posibilitatea de a se trage mai multe lovituri fără a le mai încărca. Nu sunt însă practice, pentru care motiv azi se tinde a se înlocui cu pistoale automate. Cele mai cunoscute sisteme sunt: Lefaucheux, Schmith, etc.

Revue médicale roumaine. Revistă de informaţie a străinătăţii asupra mişcării medicale româneşti. Apare lunar la Bucureşti. Fondată 1928.

Revulsie (med.), e tratamentul ce constă în a irita prin ajutorul unor medicamente (revulsive) o parte a corpului mai mult sau mai puţin depărtată de locul bolnav cu scopul de a atrage sângele şi celelalte umori care s'au îngrămădit într'un organ bolnav.

Reykjavik, capitala Islandei, pe ţărmul de SV. al insulei. 16000 loc. Portul important al Islandei. Pescării.

Reymont Vladislav, romancier polon (n. 1868). A redat viaţa masselor: Ţăranii, Anul 1794, Pământul făgăduinţei, etc.

Reynolds sir Joshua, pictor engl. (n. 1723 † 1792), fondatorul şcoalei engl. de pictură, preşedintele acad. de artă din Londra, pictorul favorit al lui George al III. In lucrări s'a apropiat de Michelangelo şi şcoala din Bologna. Autor de subiecte istorice, portrete: Ducele de Marlborough, Trei graţii, M-me Siddons, Lady Chambers, Ducesa de Devonshire şi fiul ei, Garrick între tragedie şi comedie, etc.

Rezervă (milit.). 1. Partea armatei, care la terminarea serviciului militar este lăsată la vatră, fiind însă la dispoziţie şi putând fi chemată ori de câte ori va fi nevoie. Militarul este considerat în rezervă până la vârsta de 42 ani, când trece în miliţie. — In timp de războiu rezerva este chemată a umple golurile armatei din linia 1 (v. Serviciu militar).

Rezerva metalică se numeşte cantitatea (stocul) de aur şi argint — care formează tezaurul ţării, — servind la acoperirea reală a emisiunii de hârtie-monedă.

Rezervă testamentară (dr.) este partea pe care legea o asigură copiilor ca drept la moştenirea lăsată de părinţi şi pe care aceştia n'au voie s'o testeze persoanelor streine. Dr. civil arată modalităţile, prin care se stabileşte R. în diferitele cazuri.

Rezina-Târg (4320 loc.), com. rur., jud. Orhei, reşed. pl. Rezina. Judec. de ocol. Medici, spital, farmacie. Of. P. local. G. Mateuţi la 8 km.

Rezincek Emil Nicolaus (n. 1861), compozitor austriac, fost capelmaistru la Zürich, Berlin, Jena, Weimar. De la 1906 profesor la conservatorul Scharwenka în Berlin şi capelmaistru al operei comice. Din lucrările sale remarcăm operile: Fecioara dela Orleans, Satanella, Donna Diana, Tilleulenspiegel, Ritter Blaubart, Judith, etc.

Rezistenţă electrică, rezistenţă ce opune un conductor trecerei unui curent electric. R. e cu atât mai mare cu cât e mai lung conductorul şi cu cât are o secţiune mai mică. Ea mai depinde şi de natura conductorului şi de temperatură. Unitatea internaţională a R.-ei este rezistenţa unei coloane de mercur având o lungime de 106,3 cm. şi o secţiune de 1 mm².

Rezonanţă. Dacă la un corp sonor (de ex. un diapason, o coardă, etc.) ajunge un sunet de aceeaşi înălţime cu acel pe care-l poate produce acel corp sonor, atunci el începe să vibreze intens. Zicem că corpul sonor se află în R. cu sunetul Aceasta este R. acustică. Dacă la un circuit electric oscilant ajung oscilaţiuni electrice de aceeaşi frecvenţă cu oscilaţiunile proprii ale circuitului zicem că circuitul se află în R. cu oscilaţiunile primite. Aceasta este R. electrică. R. acustică joacă un mare rol la instrumentele muzicale în construcţii etc., pe când cea electrică e importantă îndeosebi în telegrafia şi telefonia fără fir.

Rhadamanthys, în mitol. gr. un judecător din cei trei ai Infernului, fiul lui Zeus şi fratele lui Minos.

Rhamphorhynchus (paleont.) gen de reptile fosile sburătoare (Pterosauriene), cu gâtul scurt şi coada lungă, între membrele anterioare şi celea posterioare având o membrană sburătoare întinsă ca

a liliacului. Trăiau în perioada jurasică din era mezozoică.

Rhea, în mitol. gr. fica lui Uranos cu Gaea, soția lui Kronos, mama lui Poseidon, Hades, etc. Se bucura de un cult special, și în deosebi în Asia Mică.

Rhea Sylvia, fica lui Numitor, rege în Alba, mama lui Romulus și Remus, fiii lui Marte, fondatorii Romei.

Rheum (bot.), Revent, gen al Polygonaceelor; plante ierboase, mari, cu rădăcină cărnoasă și frunze mari. Originare din Asia. **Rh. officinale** și **Rh. rhaponticum** se întrebuințează în farmacie ca purgativ.

Rhin (Rinul) fl. din Europa. Izvorăște din masivul Saint-Gothard (Alpi), primește pe Rinul posterior, aducând apa unui mare număr de torenți și ghețari. Se curăță în lacul Constanța și după ce face cascada dela Schaffhausen, udă Waldshut, Rheinfelden, Bâle, trece masivul renan, udă Leyda și Utrecht și se varsă în Marea Nordului, prin trei brațe. Afluenți: Aar, Ill, Main, Neckar, Lahn, Mosella. Are 1400 km. lung. E navigabil, cu un trafic intens: minerale, lemne, huili.

Rhinocerotide (zool.), fam. a Perisodactilelor. Animale mari, greoaie, cu piele foarte groasă și păr redus, cu unul sau două coarne pe nas. Are 3 degete. Rhinoceros, rinocerul, gen al R. Buza superioară cu o prelungire digitiformă, ochii foarte mici. Cel indian și javan cu un corn, cel african și din Sumatra cu 2 coarne.

Rhizopode (zool.), Protozoare, ord. al Sarcodinelor. Multe au schelet extern din chitină sau săruri de calciu. Trăiesc în apă. De ele se ține și Amoeba (Amiba).

Rhode-Island, stat din U. S. A. 3240 kmp. cu 604.000 loc. Capit. Providence și Newport.

Rhodes Cecil, bărbat de stat engl. (n. 1853 † 1902), primul ministru al coloniei Cap, cel care a contribuit mai mult la colonizarea Africei de Sud, autorul unui proiect de C. F. dela Cap la Cairo. A fost supranumit Napoleon al Capului.

Rhodesia sau **Zambezia britanică**, colonie engl. în Africa de S. Orașe princ.: Boulawayo, centrul comercial, Salisburg, capit. R.-ei de S. (386.000 kmp. cu 877.000 loc., Livingstone, capit. administrativă a R.-ei de N. Are 1,145.000 loc. pe 746.000 kmp. Mari bogății minerale.

Rhododendron (bot.), arboraș din familia ericaceelor, cu flori roze albăstrui, care crește în regiunile stâncoase din zona de vegetație alpină.

Rhodope, astăzi Despoto-Dagh (v. c.).

Rhodos sau **Rodi**, ins. ital. din Mediterana de E. din Archipelag, cu 31.000 loc. Pământul e *muntos*, calcaros. Clima dulce. Cutremure dese. Capit. Rhodos sau Kästro, cu 10.000 loc., vestită în antichitate.

Rhodos, Colosul din —. In antichit. una din cele șapte minuni (v. c.) ale lumii făcută în 292—280 a. Chr. Era o statue enormă ridicată în onoarea lui Apollon, în portul Rh., având 32 m. înălțime.

Rhône (Ronul), fl. din Franța; izvorăște din Elveția, ghețarul R. străbate lacul Leman, intră în Franța, trece pe la Lyon, Vienne, Valence, Arles, etc. E navigabil dela Lyon. Afluenți: Ain, Saône, Arve Fier, Isère, Drôme și La Durance. Se varsă în Marea Mediterană, formând delta dela Camargue.

Rialto, Ponte di, — pod în Veneția, clădit în sec. al. XVI, peste Canalul Grande (v. c.).

Ribera Jusepe de (lo Spagnoletto), pictor spaniol (n. 1588 † 1652). A fost de tânăr în Ital., unde a admirat opera lui Caravaggio, a imitat pe Correggio, ajungând șeful școalei din Neapol. Lucrările sale se caracterizează prin talentul de alegere al subiectelor, realismul puternic în execuție, și expresivitate intensă, preferind pe bătrâni și cerșetori. A fost sprijinit de Filip al IV al Spaniei. Lucrări: Închinarea păstorilor, Sf. Familie, Venus plângând pe Adonis, etc.

Ribot Alexandre (n. 1842 † 1923), om politic francez, avocat, deputat, șeful partidului republican conservator, ministru de externe în 1890—92, primministru și ministru de interne (1893) și de finanțe (1895), combate politica religioasă a lui Combes, în 1917 e primministru.

Ribot Théodule, cel mai mare psihol. franc. din sec al. XIX (n. 1839 † 1916), întemeietorul cunoscutei „Revue philosophique" (1876), pe care a condus-o până la moartea sa, prof. strălucit la Collège de France, membru al Acad. de sciences morales et politiques. Străduința lui de căpetenie a fost să desvolte psihol. științifică în toate direcțiile. Pt. ac. a scris lucrări do ist. psihol: Psychologie anglaise contemporaine (1870), Psychol. allemande contemporaine (1879); a susținut cu mare succes importanța metodei patologice pt. Psihol. (Maladies de la mémoire, Maladies de la Volonté, Maladies de la Personalité, Psychologie de l'attention). A studiat profund viața emotivă inconștientul și tendințele originare (Psychol. des Sentiments — o lucrare fundamentală —, Logique de sentiments, Problèmes do Psychol. affective la Vie inconsciente et les mouvements, Essai sur les Passions, L'hérédité), apoi funcțiunile intelectuale (l'évolution des Idées générales, Essai sur l'imagination créatrice). A accentuat studiul obiectiv al vieții sufletești, fiind evoluționist, partizan al experimentului și al psihol. fiziologice. Toată psihol. franc. contemp. pleacă dela R. în mare parte.

Ribot Théodule-Augustin, pictor și acvarelist franc. (n. 1823 † 1891), imitator abil al span. Ribera, iar după altii a lui Fr. Hals. Lucrări: Samarineanul milostiv, Rugăciunea, etc. și tablouri reușite de genre.

Ricardo David (n. 1773 † 1823), econom. englez. Evreu de origine, și-a câștigat, prin afaceri, o mare avere, devenind apoi și deputat. El a formulat o teorie a valorii, apoi teoria salarului natural și legea rentei fonciere. Opera principală: „Principii de economie politică și taxațiune".

Ricci Corrado, scriitor ital. (n. 1858), autor de importante lucrări asupra artei: Istoria artei în Italia de Nord, Correggio, Michelangelo, La Pinacoteca di Brera, etc.

Ricordi Giovanni (n. 1785 † 1853), înființează cea mai importantă editură muzicală a Italiei. una din cele mai mari ale lumei. Catalogul de editură numără 100000 lucrări muzicale.

Richard, nume de regi ai Angliei: **R. Inimă de leu** (n. 1157 † 1199), rege dela 1189—1199. Curajos, ambițios, instigat de Filip-August, s'a luptat de trei ori împotriva tatălui său, Henric al II. A luat parte la a treia cruciată, câștigând victorii; la întoarcere însă a fost menținut în captivitate de Leopold al Austriei și predat apoi împ. Henric al VI, care l-a eliberat numai în schimbul unei mari sume de bani. Sosit în țară s'a luptat cu nobilimea, apoi cu regele Franței Filip-August (1194). A murit la asediul castelului Chalus. — **R. al II** (n. 1367 † 1400), dela 1377—1399. Pe timpul său s'a mărit autoritatea parlamentului. Luptele cu Scoția și Franța (1396) reclamând mari cheltueli, a pus impozite pe clasele inferioare; acestea s'au răsculat, iar concesiile făcute pt. a-i liniști au nemulțumit pe parlamentari. Henric al IV l-a închis, luându-i tronul și, probabil, l-a asasinat. — **R. al III** (n. 1452 † 1485) dela 1483—1485. A ocupat tronul după asasinarea a doi fii ai fratelui său Eduard al IV, al căror tutor era. A instituit un regim de teroare. La *omorît* Henric Tudor, conducătorul unei răscoale în lupta dela Bosworth.

Richardson Samuel, scriitor engl. (n. 1689 † 1761). A scris cel dintâi roman de moravuri: Pamela or Virtue Rewarded, apoi: Clarissa The History of Sir Charles Grandison (roman didactic). Romanele sale conțin analize de sentimente, care au plăcut foarte mult, înrâurind pe Goethe, Wieland, Bodmer, Gellort, Klopstock, Lessing, Abatele Prévost, Diderot ș. a.

Richelieu Armand-Jean du Plessis, duce de —, cardinal și bărbat politic franc. (n. 1585 † 1642), ministru al lui Ludovic al XIII. A fost sprijinit de Maria de Medici, pe care a împăcat-o cu regele. In 1624 a ajuns primministru, contribuind din răsputeri la ridicarea catolicismului, punându-l în raport cu bunăstarea țării. A luptat împotriva protestanților, cucerind la Rochelle, citadela lor. Pt. reducerea puterii nobililor a dărâmat mai multe castele (ducele de Montmorency a fost învins și executat la Toulouse). A bătut pe Spania; a luat parte hotărîtoare în răsb. de treizici de ani, împotriva Habsburgilor, aliindu-se cu protestanții din Germ. In politica internă: a fondat Acad. franc. (Institut de France) în 1635; a edificat Palais Royal; a adus utile reforme în finanțe; armată, legislație. A fost creatorul absolutismului regal, aplicat de regii succesori. R. a fost unul din cei mai mari bărbați de stat ai vechii monarhii franc.

Richepin Jean, poet franc. (n. 1849 † 1926). S'a remarcat cu culegerea „la Chanson des gueux" (1876), care, pe lângă atenția publicului fi aduse un an închisoare și o amendă de 500 frcs. A mai publicat: „Caresses" (1877), „la Mer" (1886), în care găsim poeme frumoase ce cântă marea, „les Blasphemes", „Mes Paradis", etc. Dela V. Hugo e poetul cu cea mai mare ușurință de exprimare și un mare stilist. Cele mai frumoase inspirații i le-a dat marea și viața derbedeilor. A mai scris romane (La glu) și drame (Nana Sahib, Par le glaive, ș. a.).

Richet Charles, fiziolog și psiholog fr., (n. 1850). A descoperit fenomenul Anafilaxiei (v. c.) a formulat legea seroterapiei (v. c.). S'a ocupat de psihol. generală pe baze fiziologice. E membru al nstitutului Franței, laureat al premiului Nobel. In ultimul timp, s'a dedat cercetărilor de Metapsihie (v. c.) și istorie. Scrieri: „Physiologie des muscles et des nerfs". „La Chaleur animale". „Dictionnaire de physiologie" „Essai de psychologie générale", „La Métapsychie", „Abrégé d'histoire générale", etc.

Richmond, capit. Virginiei (U. S. A.) cu 171.000 loc. Oraș industrial înfloritor. Metalurgie, rafinerii.

Richter Hans, celebru dirijor (n. 1843 † 1916), în deosebi recunoscut pentru dirijarea operilor lui Wagner, cu care a întreținut legături foarte intime. A dirijat la operile din Bruxelles, Budapesta, Viena, Manchester, Londra și Bayreuth.

Richter Jean Paul (Jean Paul), scriitor germ. (n. 1763 † 1825). Romane nuvele: Hesperus, Titan, Die Flegeljahren, Die unsichtbare Loge, în stil romantic şi cu mare succes.

Richter Raoul, filos. germ. (n. 1871 † 1912). Elev al lui Wundt. Voluntarist, evoluţionist, idealist. Scrieri: Religionsphilosophie (1912), Einführung in die Philosophie.

Ricinul (*chim.*), ulei *format prin* combinarea glicerinei cu acidul oxi-oleic. Dă compuşi de adiţie şi substituţie şi are proprietăţi purgative f. drastice.

Rickert Heinrich, filos. germ. (n. 1863), înrâurit de Windelband susţine, că filos. este o doctrină a valorilor ideale. Partizan al *neocriticismului, antipsihologist.* Remarcabil filos. al istoriei: Ueber die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung, Der Gegenstand der Erkenntnis, Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft, System der Philosophie, etc.

Rictus Jehan, *pseudonimul* scriit. franc. **Gabriel Randon** (n. 1867). Les Saliloque du pauvre.

Rieger Frantisek, baron (n. 1818 † 1913), om politic ceh, unul dintre conducătorii politicei *naţionale* cehe. In 1848—79 în parlamentul austriac, apoi şeful Cehilor bătrâni *cari* sprijinesc *guvernul* până la 1891, când „junii cehi" radicali îl scot din viaţa publică.

Riegler Emanoil (Emil), medic rom. (n. 1854 † 1929). Prof. de chimie medicală şi Farmacologie, *mai* târziu de Terapeutică la univ. Iaşi. A publicat studii importante din domeniul *chimiei* şi *fiziologiei* medicale.

Riegler Paul, medic veterinar rom. (n. 1867). Prof. de anatomie comparată şi Microbiologie, diriginte al institutului de *sero-vaccinuri* la Fac. de *medicină* veterinară din Bucureşti. Fost director al şcoalei super. de med. veter. din Bucureşti (1910—1919). Decan al Fac. de Med. veter. Are lucrări importante din domeniul microbiologiei. E unul dintre întemeietorii soc. de biologie din Bucureşti.

Riehl Alois, filos. german (n. 1844 † 1920). Partizan al antipsihologismului, al realismului critic monist, distins reprezentant al teoriei cunoaşterii şi logicei contemporane. Problema centrală a filos. ştiinţifice este critica cunoştinţii. Nu admite o metafizică transcendentă şi susţine că legea *morală* e o lege universală pt. toate naturile raţionale şi are o perspectivă cosmică. R. este unul din criticii celebri ai lui Kant: Der philosophische Kritizismus, Überwissenschaftliche und nichtwissenschaftliche Philosophie, Beiträge zur Logik, Zur Einführung in die Philosophie der Gegenwart, Fr. Nietzsche, Plato, etc.

Rieman Othon, filolog franc. (n. 1851 † 1891), autorul unei remarcabile sintaxe latine.

Rieman Bernhard (n. 1826 † 1866), matematician germ. profesor la universitatea din Göttingen. S'a *ocupat* cu teoria funcţiunilor; a introdus pentru studiul funcţiunilor multiforme suprafeţele numite Riemanniene. Are cercetări asupra ecvaţiilor diferenţiale şi în domeniul *fizicei* teoretice. A desvoltat o geometrie absolută numită geometrie Riemanniană.

Riemann Hugo, prof. Dr. erudit estetician muzical german, (n. 1849 la Grossmehlra, † 1919 la Leipzig). Activitatea sa *fenomenală* pe tărâmul cercetărilor ştiinţifice muzicale i-au adus înalte titluri onorifice. Dr. phil., director al institutului pentru *ştiinţe muzicale* (Collegium musicum) în Leipzig, director al institutului de stat pentru cercetări ştiinţifice muzicale (Leipzig), membru de on. al academiilor din Roma şi Florenţa, dr. honoris causa al univ. din Edinburg, etc. Deşi a lăsat mai multe compoziţii, R. a *fost în primul rând* teoretician. Lucrările sale îmbrăţişează toate ramurile muzicei, *ating* şi *cercetează toate* problemele teoretice, metodice, didactice, istorice, estetice referitoare la muzică. Numărul acestor tratate ştiinţifico-muzicale (unele în 8—9 ediţii) e enorm. R. creiază la 1882 şi „lexiconul de muzică", care astăzi e la a 10-a ediţie şi e tradus în *mai multe limbi*.

Rienzi Cola di (Nicola Lorenzo Gabrini), tribun din Roma, *şeful* unei *răscoale* populare (n. 1310 † 1354), împotriva nobilimii, în 1347. A formulat o nouă constituţie (Buono Stato), ţintind la reînvierea imperiului roman, fiind secundat şi de legatul papal (papa era la Avignon). Regimul tiranic introdus i-a micşorat *popularitatea*; *refugiat* în străinăt. împ. Carol al IV îl arestează (Praga) şi îl predă papei Clemens al VI. *Inocenţiu* al VI l-a eliberat, punându-l în serviciul puterii papale; instituind alt regim terorist, moare, într'o răscoală, asasinat.

Rietschel Ernst Fridrich August, sculptor germ. (n. 1804 † 1861), *din epoca* Renaşterii, autor a m. multe statui (Mozart, Göthe, Schiller, etc.).

Riga, capit. Letoniei, port la golful R. Are 338.000 loc. Export. Fabrici.

Rigaud Hyacinthe, pictor franc. şi autor de subiecte istorice (n. 1659 † 1743), prof. la Acad. din Paris. Operele sale au coloritul epocei lui Ludovic al XIV (afectate, exagerate şi reci): Bossuet, Filip al V, Ludov. al XIV, etc.

Righi Augusto (n. 1850 † 1920), fizician ital., profesor la universitatea din Bologna. Are cercetări importante asupra magnetismului şi asupra undelor electromagnetice.

Rigiditate (med.), înţepenirea muşchilor la unele *boale*, *mai ales nervoase* (histerie, cataleprie, tetanus).

„Rigoletto", operă în 3 acte de G. Verdi, cu textul după Victor Hugo („Le roi s'amuse"). R. e primul triumf al lui Verdi, scrisă la 1851, şi una din cele mai cunoscute opere. Muzica e tipic ital. şi abundă în arii celebre. *Ghebosul* Rigoletto bufonul prinţului de Mantua, fiica sa Gilda victimă a moravurilor uşoare a prinţului, prinţul, banditul Sparafucile şi sora sa Maddalena sunt eroii piesei, şi fiecare dintre ei au arii de o frumuseţe rară. Remarcăm celebra: „la donna e mobile" din actul 3.

Rigorism, 1. aplicarea fără nici o excepţie a unei *legi* s. a unei prescripţii (ordin, regulament) etc. — 2. R.-ul etic pretinde conduitei morale să se ţie strict de conştiinţa datoriei neturburându-se la intervenţia emoţiilor, tendinţelor vieţii, etc.

„Rigveda" (lit. indiană), este o culegere străveche de cântece epice păstrate laolaltă cu altele religioase şi formând partea cea mai însemnată a culegerii. R. are o vechime de apr. 2000—1800 a. a. Chr. şi poate ceva mai veche. E alcătuită dintr'un *amestec* de versuri şi proză. Versurile povestiau punctul culminant al acţiunii şi mai ales cuvintele spuse de personajele poemei; proza înfăţişa evenimentele secundare. Versurile fură legate într'o formă metrică şi artistică, alcătuind un mare „corpus" al Rigvedei; proza fiind însă lăsată mai mult pe seama povestitorului s'a pierdut şi deaceea e foarte dificil să înţelegi strofele singuratice. Acest *fapt* a *născut* o întreagă lit. exegetică (v. c.) relativă la R. care arată că R. cuprinde în stadiul ei *primitiv* părţi de proză explicativă, necesare cultului, în legătură cu ceremoniile şi sacrificiile religioase, care au avut o imensă importanţă totdeauna în India [Mazzoni *e Pavolini*].

Rilke Reiner Maria —, poet germ., ceh din naştere (n. 1875 † 1926). Liric impresionist-simbolist însemnat, scrie fără a se desprinde cu totul de neoromantism: Aufzeichnungen von Malte Laurids Brigge şi Geschichte vom lieben Gott, sau opere de o artă idealistă gingaşă, visătoare, aristocratică, cu sufluri religios-*panteiste* şi *mistice*, într'o formă abia deosebită de proză: Das Buch der Lieder, Das Stundenbuch, Neue *Gedichte*, Requiem, Das Marienleben, Erste Gedichte, Die Sonnete an Orpheus (caracteristice pentru lirismul său liric), Duisener Elegien, etc.

Rimă, v. Versificaţie.

Rimbaud Jean Arthur, poet simbolist franc (n. 1854 † 1891), *pus în evidenţă* de P. Verlaine (printr'un studiu din ai săi „Poets maudits"), care-i publică un vol. de versuri (1886). A scris: Une Saison en Enfer (1873). O autobiografie şi „les Illuminations" (1873—75), poezii cu prefaţă de Verlaine.

Rimini, oraş din Italia (*Emilia*) cu 30.000 loc. Episcopat, biserică frumoasă antică. Ape minerale.

Rimini, Francesca da R., italiancă f. frumoasă din sec. al XIII. Măritată, fără voia ei, *cu Lanciotto* Malatesta da Rimini, un nobil diform, ea se îndrăgosti de cumnatul ei, Paolo Malatesta. Fiind surprinşi de Lanciotto, acesta-i omorî cu aceeaşi lovitură de spadă. Dante a imortalizat iubirea F. d. R. într'un splendid pasaj celebru din „Divina Commedia" (*Infernul*. V.). Din acelaşi fapt s'au inspirat: Silvio Pellico (v. c.) scriind tragedia „F. d. R." (1815). Michel Carré şi Jules Barbier, scriind libretul, iar Ambroise Thomas (1882) muzica unei *opere* „F. d. R.". Muzica acestei opere e foarte frumoasă.

Rimsky-Korssakow Nicolaj, compozitor rus (n. 1844 † 1908), unul din cele mai formidabile talente şi reprezentantul cel mai de seamă a muzicei moderne ruse. Fost ofiţer de marină, *compune* diferite piese, între care 1 simfonie, a cărei succes triumfal îl face să se dedice cu totul muzicei. Dela 1871 până la moartea sa a fost profesor de compoziţie la conservatorul din Petrograd, dirijând şi concertele simfonice (dela 1886—90). Lucrările sale excelează printr'un *colorit* viu, armoniile sale sunt originale, şi împleteşte mai în toate motive poporale, cu o deosebită artă. Libretele operelor sale sunt în cea mai mare parte scrise de el. Notăm din lucrările sale: operele „Fata dela Pskow", „Fulg do zăpadă", „Mlada", „Noapte de Mai", „Sadko", „Mozart şi Salieri", „Boiciriţa Vera Şelaga", „Mireasa ţarului", „Povestea ţarului Saltan", „Servilia", „Nemuritorul Coşcei", „Voevodul". „Legenda oraşului invizibil Kiteş şi a prinţesei Ferrosina" şi „Cocoşul de aur".

Rinfusa vărsate, se zice despre mărfurile care se transportă şi se înmagazinează fără să fie puse în saci (de ex.: grâu, orez, etc.).

Ring, spaţiu patrulater de 4—6 m², în care au loc luptele de box (v. Box).

Rinichii (med.), organele glandulare care secretă urina. Cei doi r. sunt aşe-

zați pe ambele părți ale șirii spinării lombare. R. mobili au legăturile slăbite, astfel că se coboară din locul lor normal. Inflamațiile R. se numesc nefrite (v. c.).

Rinită (med.), inflamația nasului.

Rinologie (med.). Ramură a medicinei ce studiază bolile nasului.

Rinoplastie (med.) este operația prin care se reface un nas distrus sau anormal.

Rinoscopie (med.). Examenul direct al cavității nasului cu ajutorul unei oglinzi.

Rio de Janeiro sau **Rio-Janeiro**, capit. Braziliei, port mare, la un golf. R. J. al Oc. Atlantic. 975.000 loc. Episcopat, universitate. Comerț.

Rio Grande de Norte, stat din Brazilia cu 57.485 kmp. cu 575.000 loc. Capit. Natal. Culturi de : trestie de zahăr, tutun, orez, etc.

Rio Grande do Sul, stat din Brazilia de S. 236.553 kmp. cu 2,365.000 loc. Capit. Porto-Alegre. Mari exploatațiuni carbonifere (huilă), marmură, etc.

Riolitul (petrogrf.) sau liparitul, rocă porfirică cenușie cu pete ruginii, formată din granule de feldspat, sanidină, cvarț și biotită, înglobate într'o masă fundamentală adeseori sticloasă, având un coeficent de rezistență de 750—2800 kg./cm.^{2} fiind întrebuințată ca material de construcții, pavaje și pentru pietre de moară. În Transilvania se exploatează la Boinești (Satu-Mare), Baia-Sprie și la Livada-Orașul-Nou. Filioanele aurifere dela Roșia din M.-ții Apuseni, s'au format în legătură cu erupțiunea acestor roce.

Ripostă, ripostare (ital.), răspuns dat la repezeală. (Psihol.) Orice reacțiune adaptativă a organului dirijată după un scop anumit.

Rîrîa, v. Xenopol.

Risipiți (5001 loc.) com. rur. jud. Dolj, pl. Plenița. P. U. Plenița și G. Motăței la 16 km.

Ristić Ioan, bărbat de stat sârb (n. 1831 † 1899), ministru și membru în regența instituită pt. princip. Milan, apoi în cea pt. regele Alexandru. La congresul dela Berlin a obținut importante teritorii pt. Serbia.

Ritardando sau **rallentando** (ital.), termin muzical, însămnează rărind din ce în ce mai mult.

Ritm, însemnează simțul regulator care susține o anumită mișcare preconizată pentru caracterizarea unei idei muzicale. De egală valoare cu armonia, ritmul e unul din cei doi factori indispensabil în muzică, fără de care însușirea tonurilor ar deveni haotică. Precum armonia e în funcție de sentiment, ritmul e în funcție de discernământ intelectual, cele două condiții esențiale pentru orice operă de artă.

Ritter Karl, geograf germ. (n. 1779 † 1859). Impreună cu Humbold, sunt creatorii geografiei moderne. Lucrarea sa „Die Erdkunde im Verhältniss zur Natur und Geschichte des Menschen" și altele în urmă sunt rezultatul cursurilor sale dela univ. din Berlin. După el geogr. generală era un șir de descrieri sau chestiuni istorice.

Riu-Kiu sau **Lu-ciu**, lanț de ins. din arhipel. Japonez între ins. Kiu-Siu și Formoza, întinzându-se pe o dist. de 1100 km. Supraf. 2151 kmp. cu 558.000 loc.

Rivarol Antoine Rivaroli, zis conte de — (n. 1753 † 1801), scriitor franc. Spirit caustic și un puternic polemist. Colaborator la: Journal politique et national și Actes des Apôtres. Este autorul micului „Almanach des grands hommes". Lucrarea sa cea mai cunoscută este: Discours sur l'universalité de la langue française.

Riviera, numo dat litoralului golfului de Geneva, între Nisa și Spezzia.

Rivière Jacques, romancier și critic franc. (n. 1886 † 1925). Redactor la Nouvelle Revue Française. A scris studii critice: Etudes, Marcel Proust. Romane: Aimée.

Rivoire André, poet, franc. (n. 1895). A scris poezii, teatru în versuri: Il était une bergère, le Bon roi Dagobert, le Sourire de faune, Rager Bontemps; Proză: L'ami du ménage, Mon Ami Teddy, etc.

Rivoli, com. în Italia (prov. Verona) pe Adige, unde Bonaparte a învins pe Austrieci în 1797. Are 7000 loc.

Robbia Luca della —, sculptor florentin (n. 1400 † 1481), autor de basoreliefuri emailate și polichrome, un izvor de inspirație pentru Rafael. A luat parte la decorarea catedralei din Florența. Lucrări: Intâlnirea Mariei cu Elisabeta, Madone, Invierea, Incoronarea Fecioarei, etc.

Robert de Anjou, rege al Neapolului dela 1309—1343, fiul lui Carol al II. A apărat Sf. Scaun împotriva lui Henric al VII împăratul Germ. Despre el a scris Petrarca admirabile pagini.

Robert de Courtenay, împărat latin din Constantinopol, dela 1221—1228. Lipsit de energie, n'a putut împiedeca constituirea imp. Tesalonic și Trapezundic.

Robert I, rege al Franței de la 922—923, fiul lui R. le Fort. A murit în lupta dela Soissons, împotriva lui Carol cel simplu. — **R. al II**, le Pieux (Piosul), fiul lui Hugues Capet, rege dela 996—1031. A fost excomunicat de biserică din pricina unei căsătorii.

Robert, duci de Normandia. **R. I** le Magnifique sau le Diable (Magnificul sau Dracul) duce al Norm. dela 1028—1035, tatăl lui Wilhelm Cuceritorul. A făcut un memorabil pelerinaj la Ierusalim. — **R. al II**, Courte-Heuse, duce de N. dela 1087—1105, fiul cel mai mare al lui Wilhelm Cuceritorul. A luat parte strălucită la prima cruciată. Reîntors s'a luptat cu fratele său Wilhelm pentru tronul Angliei, fără rezultat. A fost închis în castelul Cardiff († 1131).

Robert Guiscard, v. Guiscard.

Robert le Fort (Bravul), conte de Anjou și Blois, cel din care-și trag origina Capetienii (v. c.) († 866). A luat parte la o răscoală împotriva lui Carol cel Pleșuv, a bătut pe Normanzi.

Roberts (lord Frideric Sleigh), feldmareșal englez (n. 1832 † 1914). S'a distins ca un militar valoros în luptele din Afganistan la cucerirea Kandaharului, a condus trupele britanice în războiul din Transvaal cu Burii, iar la începutul războiului Mondial a fost numit comandantul armatei engleze. A murit pe front în timpul inspectărei trupelor (1914).

Robespierre Maximilien-François-Isidore de —, avocat franc. (n. 1758 † 1794) și persoană marcantă în revol. franc. A fost deputat al Tiers état și în Adunarea constituantă, având idei foarte extremiste (vot universal, desființarea sclavajului, libert. presei, desființarea privilegiilor clerului). În 1790 prezident al Jacobinilor. A contribuit la condamnarea la moarte a regelui și la dispariția Girondiștilor. Cu ajutorul lui Comité du salut public, al cărui conducător era, R. a introdus un regim terorist, trimițând la ghilotină pe inamicii temuți (Danton, Desmoulins). O coaliție se îndreaptă împotriva regimului său, îl răstornă, ajugând la eșafod (27 Iulie 1794).

Robinson Crusoe, [Viața și aventurile ciudate ale lui **R. C.**], *un roman vestit* al lui Daniel de Foe (v. c.), scris în 1719, în care se povestesc aventurile lui R. aruncat pe o insulă pustie, de un naufragiu. Acesta reușește să-și creeze, întâiu singur, apoi cu ajutorul sălbaticului Vineri, o viață mai omenească în insulă, datorită voinții, inteligenții și întreprinderii sale. De Foe s'a inspirat din întâmplarea adevărată a unui marinar scoțian Selkrik, lăsat de un căpitan de vapor pe insula Juan Fernandez. Romanul impresionează prin realismul variat al amănuntelor.

Robinson Edwin Arlington, poet am. (n. 1869). E precursarul renașterii poetice americane. E filosof și moralist. A scris: „Captain Craig", „The Man Against the Sky", „Merlin", „Launcelot", „The Man Who Died Twice", „Dionysus in Dubl" și poeziile: „The Children of the Night". În versurile sale tecnica e aproape tradițională, dar se distinge m. ales prin sinceritatea durerii tragice și a desiluziei.

Roce (petrograf), se numesc asociațiile de minerale care constituesc scoarța solidă a globului terestru. Se consideră ca roce și unele minerale care se găsesc în cantități și în îngrămădiri mari în scoarța pământului (ex.: sarea, ghipsul, calcarul). Clasificarea rocelor se face ținându-se seamă de originea lor, de condițiunile lor de formare, precum și de structura și de compoziția lor minerală și chimică. **Rocele** se clasifică în: **I. Roce eruptive**, individualizate din magme și lave, datorită activității vulcanice interne și externe a pământului. Se divid în: 1. **Roce intrusive**, granitice sau abisice, cu structură grăunțoasă, formate prin consolidarea magmei în profunzime, în scoarța pământului (ex. granit, sienit, diorit, gabro, diabaz); 2. **R. efusive** sau vulcanice, cu structură semi-grăunțoasă sau sticloase (vitroase), formate prin solidificarea lavelor la suprafața pământului (ex.: porfir, riolit, trachit, dacit, andesit, bazalt, obsidiana, pechsteinul sau retinita). **II. R. sedimentare-stratificate**, depuse din ape continentale sau maritime sau prin acțiunea de transport a ghețarilor și a vânturilor. Materialul lor provine din massa rocelor eruptive sfărâmițate prin acțiunea aerului atmosferic, a umidității și a variațiilor de temperatură, prin acțiunea apelor de infiltrațiune și de șiroire, cât și prin acțiunea vieții animale și vegetale. Se subdivid în: 1. **R. detritice** sau de sfărâmitare (ex.: grohotiș, pietriș, nisip, gresii, conglomerate, brecii) depuse de ape (argilele) sau de vânt (dunele, loesul) ultimele numindu-se și **R. eoliene**; 2. **R. de precipitare**, depuse din soluțiuni continentale sau marine (ex.: calcarul, ghipsul, sarea); 3. **R. organogene**, rezultate din transformarea materiilor organice animale și vegetale sau fiind formate prin acțiunea directă a ființelor viețuitoare (ex.: petrolul, cărbunii, calcarul coralian, creta, tripoli). **III. R. metamorfice**, provenind din rocele eruptive și sedimentare, transformate (metamorozate) prin presiunea și căldura, care se desvoltă în scoarța pământului, cu ocaziunea fenomenelor de încreștire cu formarea de munți (orogeneză), și prin acțiunea fenomenelor vulcanice. Au în general o structură stratificată sau șistoasă (ex.: gneis, micașisturi, filita) numindu-se și **R. cristalofiliene**. R. în general, deservesc cu materialul lor, marea industrie a construcțiunilor, în diferitele sale ramuri. Cu studiul lor se ocupă, știința, numită, Petrografie.

Rochefort Victor Henry (n. 1830 † 1913), ziarist și om politic francez; inspector al artelor, colaborator la „Figaro", fondator a două ziare: „Lanterne" (1868) și „l'Intransigeant" (1880), membru în guvernul „Apărării Naționale", aderent al lui Boulanger. Exilat de vre-o două ori din țară, se întoarce amnestiat, devine naționalist intransigent.

Rochelle, La —, oraș din Franța, capit. depart. Charente inférieure, 39.770 loc. Episcopat. Lemne; sardele, sare, oțet. Dela 1554 aici s'a întărit calvinismul și Hughenoții au constituit o adevărată republică.

Rochester, oraș din U. S. A. (New-York), apr. 400.000 loc. Mori, fabrici de îmbrăcăminte și de încălțăminte. Mari grădini de pomi fructiferi.

Rockefeller John Davison (n. 1839 † 1916) miliardar american, „regele petrolului", întemeietorul trustului „Standard Oil Company". A donat mai multe sute de milioane pentru Universitatea din Chicago și alte scopuri de instrucțiune publică. S'a întemeiat în New-York institutul R. în 1901, cu mare laboratoriu medical, clinică, etc. A scris și memorii.

Rockefeller (med.), v. Institutul R.

Rococo (franc. rocaille), în artă se numește astfel stilul (v. c.) de pe timpul lui Ludovic al XV și începutul domniei lui Ludov al XVI, caracteristic în ornamentație prin imitarea frunzelor, scoicelor, cu o bogăție de linii întretăiate, păstrându-se, cu toate acestea un simț deosebit pentru proporții.

Rod Edouard, romancier elvețian-fr. (n. 1857 † 1910). S'a distins mai mult printr'o muncă însemnată și sobrietate decât prin fantazie, în romanul moralist: „La Course à la Mort", „Le Sens de la Vie", „Les Idées morales du temps présent", „La Vie privée de Michel Tessier", „Au milieu du Chemin", „Innutile effort".

Rodenbach Georges, poet simbolist franc.-belgian (n. 1855 † 1898). Versuri: La Jeunesse blanche, Le Règne du Silince, Vies encloses. Romane: Bruges la Morte (cu o atmosferă de dulce melancolie).

Rodentia (zool.), rozătoare, ord. al mamiferelor. Au 4 dinți rozători (dinți incisivi, fără rădăcină, în formă de daltă). Caninii lipsesc, măselele de obiceiu cu cute transversale de smalț. Se alimentează mai ales cu vegetale. Multe specii hibernează.

Rodin Auguste, sculptor franc. (n. 1840 † 1917), renumit prin lucrările sale în bronz și marmoră, cel mai de seamă reprezentant al impresionismului modern, obținând artistice efecte din aprofundarea studiului corpului omenesc confundat cu frământările sufletești. Lucrări: Ioan Botezătorul, Bustul unei femei, Victor Hugo, Sărutul, Gânditorul, etc. A scris și lucrări despre artă.

Rodiul (chim.), element chimic din grupa platinei cu simbolul Rh, greut. atom. 102,9, topește la 1970°, densit. 12,1; de coloare argintie, este f. maleabil și forjabil, nu-l atacă nici un acid, nici apa regală; este atacat de sulfatul acid de potasiu topit și de clorura de sodiu topită. Dă săruri simple de coloare roză și săruri complexe diferit colorate. In amândouă cazurile R. este trivalent. Se întreb. în termoelementul lui Le Chatelier și amestecat cu aur, bismut și stibiu la aurirea portelanului.

Rodna (5154 loc.), com. rur. din jud. Năsăud, reședi, pl. Sângeorz-băi. Judec. de Ocol, Of. P. T. T. G. locală. Ruinele unei biserici dărâmate de Tătari (sec. al XIII) și în împrejurimi mine romane.

Rodnei Munții, lanț ce leagă Carpații pădurosi de lanțul vulcanic al Tibleșului. Este un adevărat masiv vechiu, cristalin, cu vârfuri înnalte, ce închide ulucul intracarpatic. Vârfuri: Pietrosul (2300 m.) și Ineul.

Rodocrozita (min.), sau **Dialogita**, carbonat de mangan de culoare roză, sticlos, translucid. Este un mineral frecvent întâlnit în filoanele metalifere, în țară, la Săcărâmb, Roșia montană, Baia de Arieș.

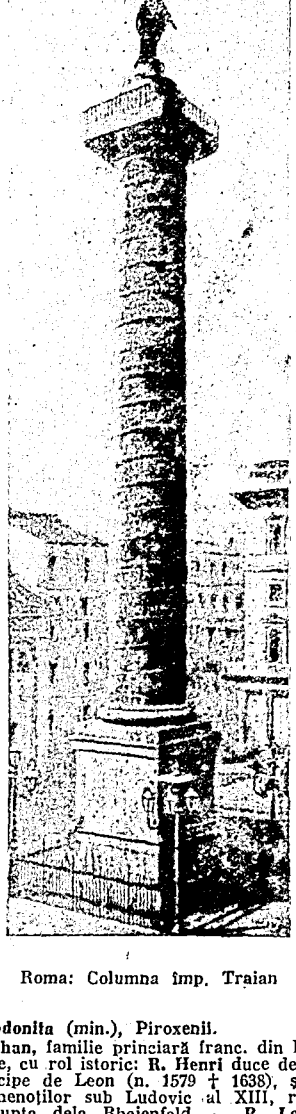

Roma: Columna împ. Traian

Rodonita (min.), Piroxenii.

Rohan, familie princiară franc. din Bretagne, cu rol istoric: **R. Henri** duce de —, principe de Leon (n. 1579 † 1638), șeful Hughenoților sub Ludovic al XIII, rănit în lupta dela Rheinfeld. — **R. Louis, René, Edouard**, principe de —, cardinal franc. (n. 1734 † 1803), cu rol principal în procesul Colierului (v. c.).

Rohlfs Gerhard, explorator german (n. 1831 † 1896). A călătorit prin Maroc, Sahara, Tripolitania, Benue, Lagos (1861—1867), apoi Cirenaica și depresiunea din S.-ul ei (1868—1874). A scris: Quer durch Afrika și Beiträge zur Entdeckung und Erfoschung Afrikas.

Roja Gheorghe Constantin, medic și literat rom. de origină macedonean (n. 1786 † 1847). Lucrările sale asupra Românilor din Macedonia sunt fundamentale. A fost medic șef al județului Timișoara.

„Rojdanicul", carte pop., ms. din începutul sec. al XVII, tradus după un prototip slav. A avut mare popularitate în lit. rom. (ca și în celelalte lit. orientale și occidentale), fiind răspândit întâi în Bizanț, apoi prin filieră slavă la noi. Cuprinsul R.-lui face o legătură între soarta omului și mediul înconjurător (constelații, zodii), credință foarte răspândită în lit. poporană. Ms. păstrat la noi este din 1620. N. Cartojan a publicat în „Dacoromania" un studiu despre R.

Rojniță Gheorghe, medic rom. (n. 1845). Fost prof. de igienă la univ. din Iași și medic primar al orașului —

Rokitansky Karl, medic boem (n. 1804 † 1878), fost prof. univ. la Viena, cercetător genial în domeniul anatomiei patologice și unul dintre întemeietorii ac. științe.

Roll Alfred-Philippe, pictor franc. (n. 1846 † 1919), autor de tablouri istorice și de genre, plein-air pline de realism (Greva minierilor, Carnot la Versailles, Bucuriile vieții, Dumas, etc.).

Rolland Romain, scriitor și critic de artă franc. (n. 1868). Literatura lui este însuflețită de tendințe de a iubi și înțelege orice, mare admirator al revoluției și a sec. al XVIII, R. este un individualist umanitarist. A debutat cu teatru, iar ideile sale despre reforma teatrului le-a scris în vol. „Le Théâtre du Peuple" (1900), dar n'a reușit pe ac. cale. A scris apoi celebrele „Vie de Beethoven", „Vie de Michel Ange", „Vie de Tolstoi", pe urmă „Jean-Christophe" (1904—1912), un fel de biografie imaginară, m. mult decât un roman, lipsită de ordine, de unitate și adesea de stil, în unele părți pline de artă și demne de admirat. Cu „Au dessus de la mêlée (1914) ia partea internaționalismului (imediat după bătălia dela Marna). A m. scris: l'Ame enchantée, Le Jeu de l'Amour et de la Mort, Musiciens d'autrefois, Musiciens d'Aujourd'hui, etc.

Roma, oraș foarte vechiu, fostă capit. a Imperiului Roman, actualmente capit. Italiei și sediul Papalității. Regele Italiei locuiește în palatul Quirinal (v. c.), iar papa în Vatican (v. c.); 867.000 loc. Industrii puține, comerț destul de desvoltat. Multe resturi de ale trecutului: temple, terme, palate, vile. La R. este columna lui Traian, Catedrala Sf. Petru, o minune de artă și muzeul Vaticanului.

Romain, le. s. Alaux Jean, pictor franc. (n. 1786 † 1864). Obține în 1815 premiul Romei. A lucrat picturi istorice pentru palatul din Versailles în curs de nouă ani (24 de compoziții). In 1851 membru al Institutului.

Romains Jules, pseudonimul scriitorului franc. Louis Faringoule (n. 1885). Prima lui carte „L'Ame des hommes" (1904) i-a fost publicată în urma unui concurs, de Societ. poeților franc. Este șeful școalei unanimiste (Unanimismul consideră lit. cu expresie a vieții „unanime-colective", pe care trebuie s'o redea printr'o poezie imediată fără gâteală sau în zorzoneli). Cu „La Vie Unanime" (1908) **J. R.** e socotit ca proma-

tor al ac. mișcări. Alto vol.: Premier livre de Prières odes et Prières, Les Quatres Saisons, Amour Coulcur de Paris (versuri); Le bourg régénéré, Mort de Quelqu'un, Lucienne, etc. (romane și proză). Petit traité de Versification (în colab. cu Georges-Chennevière). Teatru: L'armée dans la Ville, Mr. Le Trouhandec Saisi par la débauche, etc. J. R., împreună cu G. Duhamel, Ch. Vildrac, R. Arcos, H.-M. Barzun, Al. Mercereau, a format grupul „l'Abaye", cumpărând o moșioară părăsită, pe care o restabilră prin munca lor proprie, intenționând să o susțină prin lucrări de tipografie.

Roman, operă lit. epică, în proză, în care se povestește o acțiune complicată, cu caractere bine motivate și situații mult mai complexe decât în nuvelă. Ca speță lit. s'a desvoltat mai ales în lit. modernă, deși a fost cultivat și în lit. clasice (Heliodor, Lucian, Longus, Petronius), în Franța de Mlle de Sendéry, Scarron, Mme de La Fayette, Le Sage, Marivaux, Prévost, J. J. Rousseau, B. de St. Pierre, Mme de Staël, B. Constant, A. de Vigny, Mérimée, Hugo, Dumas père, G. Sand, Stendhal, Balzac, Zola, Maupassant, frații Goncourt, și e f. desvoltat în lit. franc. contemporană. In Germania: Goethe, Freytag, Ebert, Lindau, P. Heyse, etc., etc. In Anglia: Swift, D. de Foe, Richardson, Goldsmith, Walter Scott, J. Austen, Dickens, G. Elliott, Meredith, Th. Hardy, Kipling, Wells, etc., etc. In Spania: Cervantes, Galdos, Ibañez, P. A. de Alarcón, Pardo Bazán, A. P. Valdes, Ricardo Leon, etc. Italia: Manzoni, S. Pellico, Fogazzaro, d'Annunzio, etc. America: Cooper, Poe, Hawthorne, H. James, etc. Rusia: Puszkin, Gogol, Turgenev, Dostojevskij, Tolstoj, etc. România: Filimon, D. Zamfirescu, Sadoveanu, Rebreanu, I. Teodoreanu, C. Petrescu, etc. (v. lit. respective).

Roman, Imperiul —. Italia, penins. din Mediterana, având o situație mai centrală decât Grecia, a fost sortită, prin cele șapte coline din mijlocul ei (unde s'a edificat orașul Roma) să devină capitala civilizației antice. După epoca de piatră și aramă (înainte de 1700 a. Chr.), în care timp Italia era locuită, urmează în două rânduri invazia Italioților (Indoeuropeni, înrudiți cu Grecii), din Alpii orientali, aducând cu ei epoca de bronz (ca. 1700 a. Chr.) și apoi cea de fier (1000 a. Chr.). Pe la 950 vin Etruscii (v. c.) probabil din Orient, iar pe la 800 începe colonizarea Grecilor, contribuind la civilizarea popul. găsite. După tradiție, pe la 753 se fondează orașul Roma, la început supus Albei Longa, apoi însuși stăpânitoare de alte cetăți și capitala regat. Latium (v. c.). Dela 753—509 este perioada regilor (fondatorul, Romulus; organizatorul religiei, Numa Pompilius; biruitorul orașului Alba Longa, Tullus Hostilius; învingătorul Latinilor, Ancus Marcius; activitate arhitectonică, Tarquinius Priscus; legislator Servius Tullius; tiranul Tarquinius Superbus), dintre care unii erau Etrusci. In ac. epocă, pe la 650 a. Chr., începe expanziunea Etruscilor în Italia; însă imperiul fondat de ei trece în declin începând cu 500—300 a. Chr. In 509 a. Chr. patricienii alungă pe Tarquinius Superbus și organizează Republica romană în favorul lor, având o guvernare compusă din doi consuli aleși și din Senat (membrii cărora puteau fi numai patricienii). Plebeii, mai numeroși și lipsiți de drepturi, au început o luptă înverșunată pentru obținerea drepturilor: în 493 a. Chr., după retragerea pe Muntele Sacru (v. Menenius Agrippa), au obținut doi tribuni care nu se alegeau în același fel cu consulii, ci numai se bucurau de dreptul inviolabilității persoanei lor și a celor luați sub protecția lor, mai târziu cu drept de veto față de orice măsură ce ar fi împotriva plebeilor. Obțin apoi redactarea legilor (când Roma a fost condusă de Decemviri), care s'au gravat pe zece table („ceea ce va hotărî poporul în ultimă instanță, aceea va fi lege"). Abia la 300 a. Chr. toți cetățenii romani sunt egali înaintea legilor. Roma începe să se mărească, supunând pe Latini, Etrusci, Equii, Volsci, crescându-i puterea mai ales după cucerirea orașului Veii (395 a. Chr.) și dărâmarea lui de M. Furius Camillus. In 387 Romanii îndură invazia neașteptată a Gallilor, înfrângerea dela Allia și cucerirea Romei. Camillus (v. c.) reface republica, aprobă reformele tribunilor Gaius Licinius Stolo și L. Sextus, prin care li se acordă și plebeilor dreptul de a fi aleși consuli (366). In 338 confederația latină se sfărșește, iar Roma devine stăpână pe Latium. Cu Samniții din Campania poartă răsb. dela 328—280 a. Chr. Odată Romanii sunt înfrânți și siliți se treacă pe sub Furcile Caudine (v. c.), dar la 295 învinș la Sentinum. Dela 281—272 Romanii poartă răsb. împotriva Tarentului și a lui Pyrrhus, regele Epirului, învingându-l la Beneventum (275), ajungând stăpânii ai întregii Italii. Popoarele supuse se guvernau ca înainte vreme, recunoscând numai suveranitatea poporului roman (a nu purta răsb., a nu încheia pace, alianțe fără autorizația Romei; a da un număr de soldați în armata romană). Cei care aveau dreptul de cetățean roman se bucurau de o situație specială: căsătoria cu o romancă, proprietate în Roma, vot în Comiții, dreptul de a fi magistrat, de a servi în legiuni. Pentru a-și asigura mai mult dominațiunea, Romanii au fondat colonii și drumuri foarte bune (Via Appia dela Roma la Capua și Brindisium; Via Flaminia prin Apenini la coasta Adriaticei la gura Rubiconului (Pisatello); Via Aureliana pe coasta etruscă până în golful liguric). Stăpâni pe Italia, Romanii ajung în conflict cu Carthagenezii din pricina Siciliei, începându-se răsb. punice: Primul dela 264—241, câștigând victoria navală dela Mylae și Ecnomos. Trecuți în Africa sunt bătuți, iar Regulus prins. Victoria finală rămase tot a Romanilor în urma luptei dela ins. Aegatae, câștigând Sicilia (241) și anexând ceva mai târziu Corsica și Sardinia, și readucând forța maritimă a Carthagenei. Dela 241—218 e epoca de întărire a celor două puteri rivale: Roma cucerește coasta Illyrici (229—228 și 219) și Italia nordică dela Galli (225—222); Carthagena, după înfrângerea revoltei mercenarilor, ocupă Spania, pt. a avea mijloace financiare și soldați, iar Hamilcar constitui un regat cartaginez. Hasdrubal, succesorul (229), a fondat o capit. Carthagena, devenind Spania un fel de fief al famil. Barca. După asasinarea lui Hasdrubal, urmează Hannibal, fiul lui Hamilcar și se începe al doilea răsb. punic dela 218—201 a. Chr. Hannibal trece Alpii, invadează Italia, bate armatele romane la Trebbia (218), la lacul Trassimenus (217) și le înfrânge la Cannae (v. c.) (216). Roma e salvată numai prin prudența generalilor săi (Fabius Cunctator) și fidelității aliaților. Impotriva lui Filip al Macedoniei, Romanii s'au aliat cu liga eolică și cu Sparta, continuându-se răsb. acolo. Marcellus atacă Syracuza (213), care era apărată de Archimedes, prin oglinzi ce concentrau razele solare asupra corăbiilor dușmane și le aprindeau, totuși în 212 R. cuceresc cetatea omorînd pe Archimedes. In Spania lupta frații Scipio și apoi Publius Cornelius Scipio, un fiu al acestora. In 207, Hasdrubal, venit prin nord, voia să se unească cu Hannibal din Sud și să înfrângă pe Romani. Claudius Nero, printr'o abilă tactică, lasă puțină armată în contra lui Hannibal și merge în ajutorul lui Marcus Livius, reușind să bată pe Hasdrubal la Metaurus (207), iar capul a fost aruncat în tabăra lui Hannibal, provocând consternare. Scipio, plecat în Africa, înfrânge pe Hannibal (care s'a întors din Italia) la Zama (202); Carthagena devine stat vasal (201), iar Roma ajunge cea mai puternică putere din antichitate, inaugurând perioada marilor cuceriri. Pe Filip, regele Macedoniei, Romanii îl înfrâng la Cynoscephalae (197), iar pe fiul său Perseus la Pydna (168), anexând imperiului roman, în 148 Macedonia, în 146 Grecia, în 129 o parte din Asia Mică, iar regii Syriei și ai Egiptului recunoscându-i vasali. Spre vest, Romanii poartă urm. răsb.: contra Gallilor Cisalpini și a Ligurilor, supunând Italia de nord (198—180); al treilea răsb. punic (149—146) cu distrugerea Carthagenei și formarea provinciei Africei; răsb. în Spania (154—133) și cucerirea acestei după eroica rezistență a lui Viriat (148—140) și a Numanciei (143—133); intervenția în Gallia transalpină (125—121) și formarea unei Provincii dincolo de Alpi. Cuprinderea bazinului Mediteranei a făcut schimbări mari în societ. romană. Romanii îmbogățiți prin prăzile de războiu au devenit sclavi ai luxului; virtutea familiară și cea cetățenească, calități fundamentale ale statului roman, au început să dispară. Prin contactul intens cu Grecii, literatura (v. c.) a început să ia avânt în timpul răsb. punice. Cu toate împotrivirile lui Cato, hellenismul s'a răspândit la Roma, civilizația romană devenind greco-romană, răspândindu-se de aici, prin legiuni, în toată Europa occidentală, semi-barbară, fapt important nu numai pentru istoria romană ci și pentru istoria generală a civilizației. — Multele războaie au pricinuit dispariția clasei mijlocii, micșorând contingentul armatei romane; Italia are numai bogați, săraci și sclavi foarte numeroși. Pentru stabilirea echilibrului social era necesară refacerea clasei mijlocii, ceea ce au încercat Tiberius și Sempronius Gracchus (v. c.), fără rezultat Masacrarea lor și chiar ilegalitățile făptuite de ei, au deschis perioada războaielor civile (120-30 a. Chr.) care au pricinuit căderea republicei. Part. arist. își apăra privilegiile sale, împotriva partidului popular. Generalii conducători de armate, se luptau pentru conducerea statului. Nobilimea reia puterea dela 121—107 a. Chr. menținând câteva legi ale Gracchilor pt. a obține simpatia poporului. Corupția stăpânește capitala (delegați romani cumpărați de Jugurtha). Marius învinge pe Jugurtha (111—105), bate pe Teutoni la Aquae Sextiae (102), pe Cimbri la Vercellae (101) și e ales consul de 6 ori, dovedindu-se incapabil. Sulla înfrânge răscoala Italicilor pe timpul răsb. social (90—88), eclipsând person. lui Marius, și, reușind să plece în primul răsb. împotriva lui Mithridates (89—85), Marius, rămas în Roma, omoară pe membrii part. senatorial. Sulla, aristocrat convins, ura poporul, iar reîntors în Roma a introdus un regim terorist, exercitând dela 82—79 o dictatură nefnchipuită (toți cei de pe lista proscrișilor puteau fi omoriți, iar averile confiscate, putând să se scape astfel de toți adversarii). Pompeius și Crassus, remarcându-se în luptele contra lui Sertorius și Spartacus, ajung consuli (70), desființând reformele lui Sulla. In 66 Pompeius poartă răsb. contra Piraților, apoi împotriva lui Mithridates, care moare în 63. Catilina (v. c.) organizează o conspirație, dar abilitatea lui Cicero și talentul său oratoric au scă-

pat Roma de anarhie (63). In 60 se formează primul trimvirat, din ilustrii bărbaţi: Caesar, Crassus şi Pompeius, dintre care Caesar e ales în 59 consul. A condus fără să ia în considerare senatul şi nici pe colegul său Bibulus. Pt. a-şi câştiga merite militare, Caesar, începe cucerirea Galliei (58). Supune pe Galli (57—56), îi bate când să răscoală sub Vercingetorix, la Alesia, prefăcând Gallia în prov. romană (51). La moartea lui Crassus, Pompeius, rămas singur în Roma, se înţelege cu senatul pt. a-i lua lui Caesar puterea. Ac. din urmă se reîntoarce repetin, bate pe Pompeius la Pharsalos (48), apoi la Thapsus în Africa (46) şi la Munda în Spania (45). Ajuns dictator voieşte să întroneze monarhia, dar e ucis de republicani în Senat (44 a. Chr.). In 43 se formează al doilea triumvirat de Octavianus, M. Antonius şi Lepidus. Republicanii (Brutus, Cassius) au fost bătuţi la Philippi (42), iar triumvirii împart imperiul: Antonius Orientul, conducându-l fără pricepere şi împărţindu-l cu Cleopatra; Octavianus Occidentul, guvernându-l bine. Dominaţia supremă şi singură o obţine Octavianus, dupăce înfrânge pe Antonius la Actium (31) şi anexează Egiptul. Această învingere marchează sfârşitul republicei şi începutul imperiului. Prudent, Octavianus nu schimbă nimic din organizaţia republicii, primeşte numai dela Senat, în 27, titlul Augustus, concentrând în mâna sa întreagă puterea statului. In politica internă a căutat să menţină linişte, de care erau dornici toţi în urma lungului şir de războaie. A fost un sprijinitor al artelor, literilor, creînd o epocă strălucită, numită epoca lui Augustus. In cea externă generalii săi, Agrippa, Drusus, Tiberius, lărgesc graniţele imper. până la Dunăre şi Elba, însă prin înfrângerea lui Varrus (9. d. Chr.) de Germani, graniţa romană se stabileşte la Rhin. La moartea lui Augustus (14), nefiind reglementată succesiunea la tron, iar s'au ivit turburări sângeroase. Urmează din familia Iulia—Claudia (descendenţii lui Caesar şi ai lui Tiberius): Tiberius dela 14—37, pe timpul său a predicat Isus Christos; Gaius Caligula dela 37—41; Tiberius Claudius dela 41—54; Nero 54—68 (v. c.), care păstrează linişte în imperiu şi micşorează autoritatea senatului. Dela 68—69 sunt certe, iar în 69 patru împ Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus, rămânând singur ac. din urmă dela 69—79, completându-se cucerirea Britaniei şi înnăbuşirea răsc. Evreilor. Fiul său Tiberius dela 79—81 a fost milostiv (pe timpul său a acoperit Vesuviul oraşele Pompei, Herculanum şi Stabies), dar fratele său Domitianus (81—96) a reînviat timpuri de cruzime; Dacii l-au bătut, iar el s'a obligat a le plăti tribut şi a le da ingineri, ascunzând la Roma ac. înfrângere a imperiului. Dela 96—192 este secolul împ. Antonini: Nerva 96—98; Traianus dela 98—117, cuceritorul Daciei (v. România, Istoria), al Armeniei, Mesopotamia, cel mai distins împ. roman (Senatul ura noului împ.: „să fii mai fericit ca Augustus şi m. bun ca Traianus"); P. Aelius Hadrianus dela 117—138; Antonius Pius 138—161; Marcus Aurelius 161—180, pe timpul căruia graniţele imp. roman sunt atacate de barbari: Parţii în Asia-mică; în Europa Quazii şi Marcomanii trec Dunărea (167 d. Chr.). Fiul său Commodus dela 180—192, a fost mai curând un gladiator (de 700 în arenă). Pe timpul tuturor ac. imp. puterea Imperiului a crescut, iar procesul de romanizare a diferitelor provincii (azi cu limbă romanică) s'a accelerat. Dreptul de cetăţean roman dat la toţi din imperiu a stabilit o egalitate şi o unitate între provincii, contribuind la aprofundarea culturii şi limbii latine. S'au edificat multe edificii publice: teatre, circuri, amfiteatre, apaducturi, băi, drumuri bune legau toate provinciile cu Roma şi asigurau apărarea vastului imperiu. Comerţul intens a contribuit şi el în mare măsură la romanizarea provinciilor. Dela 192—337 este epoca de decandenţă a imp. roman, care era subminat în interior de revoltele militare, iar la frontiere de năvălirea popoarelor barbare. Septimius Severus (193—211) se sprijineşte numai pe armată, ceece a dat naştere m. târziu unei anarhii militare. După Caracalla (211—217), urmează, dela 235—268, o perioadă de anarhie militară, când în unele provincii se proclamă împăraţi (Gallia şi Syria). Unitatea imperiului reuşeşte s'o menţină Aurelianus (270—275), care părăseşte Dacia (271) pt. a creia imperiului o graniţă naturală (Dunărea). La sfârşitul sec. al IV şi la începp. sec. al V, se aduc, de împ. Diocletianus (284—305) şi Constantinus (306—337) reforme, care se desvoltă în cele două imperii: de Apus şi de Răsărit. Diocletianus instituieşte sistemul tetrarhic (împ. cu Maximianus, Galerius şi Constantius Chlorus), stabilindu-se în Nicodemia, iar Maximianus la Mediolanum (Milano). Constantin cel Mare (306—337) recunoaşte prin edictul din Milan libertatea religioasă (v. Bizantin, Imperiul). In 325 se ţine un conciliu la Nicea (în care se fixează Simbolul credinţei), în 330 se fondează Constantinopolul. Dela 337—361 domneşte Constantius, apoi Iulian Apostatul (361—363), pe timpul căruia triumfă creştinismul; Valentinianus (364—375) domneşte în Occident, iar Valens (364—378) în Orient. Marile invaziuni încep cu năvălirea Hunilor în Europa (375), învingând pe Goţi, apoi Vizigoţii, Burgunzii, Vandalii. Dela 375—383 în Occident e Gratianus, iar în Orient Theodosius (379—395), care interzice cultul păgân, închizând templele. La moartea sa (395), imp. se împarte între fiii săi Honorius şi Arcadius. In Occident Honorius (395—423) se lasă condus de Stilichon, care înfrânge pe Vizigoţi şi pe Radagaisus (v. c.). După moartea ac. general, Vizigoţii, sub conducerea lui Alaric, devastează Roma (408), iar în 419 se aşează în Gallia. Dela 425—455 domneşte Valentinianus al III; sub el Vandalii cuceresc Africa (429), conduşi de Genseric, cuprinzând Carthagena; Atilla pătrunde în Gallia şi se luptă cu Aetius pe Câmpurile catalaunice (451); iar în 452 vine în Italia. Dela 455—476 se părândă la tron împăraţi fără importanţă. Vandalii (455) pustiesc Roma. Ultimul împ. a fost Romulus Augustulus (476) detronat de Odoacru, cu acesta se încheie existenţa imperiului roman apusean (v. Italia, Istorie şi Bizantin, Imperiul —). — Limba, v. Latină. — Literatura începe cu infl. gr., pe care o aduce la Roma Livius Andronicus (sec. al III a. Chr.). Ac. imitare a lit. hellene continuă în epoca dinaintea „clasicismului", până la moartea lui Sulla (sec. I a. Chr.). Acum scriu în genul dramatic: Naevius, Plautus şi Terentius, poezie epică Ennius (v. c.), satiră Lucilius. Epoca clasică (de aur) a lit. lat. durează până la moartea lui Augustus (sec. I d. Chr.). Acum înfloreşte proza şi oratoria cu Cicero (v. c.), poezia lirică, didactică şi epică cu: Horatius (v. c.) şi Vergiliu (v. c.), Catullus (liric erotic, v. c.), Lucretius (didactic-filosofic), Tibullus (elegii), Propertius (liric: elegii), Ovidius (elegii, epistole, metamorfoze). Se desvoltă deasemeni istoriografia cu C. J. Caesar, Sallustius, Titus Livius şi cercetarea antichităţilor cu M. Terentius Varo. Epoca a III (dela moartea lui Augustus), ne dă pe Persius şi Juvenalis, satirici, pe naturalistul Plinius cel Bătrân, pe Plinius cel Tânăr, pe Quintilianus (v. c.), Sencca (v. c.), pe istoricii V. Paterculus şi Tacitus. După Hadrian găsim aproape numai jurisconsulţi şi scriitori religioşi (patriştii). Totuşi Apulejus scrie un roman, Suctoniu biografie, Eutropius şi Ammianus Marcellinus, Casiodorus istoric, Boethius filosofic. Pentru orientare în ist. lit. lat. Pichon, Hist. de la litérature lat., G. Dem. Teodorescu, Ist. lit. lat., H. Joachim, Geschichte der römischen Literatur. — Religia —. N'a fost decât un cult; ea nu dădea nici o normă de conduită, şi nu căuta să facă pe oameni mai buni, ci numai iniţia pe credincioşi în ceremoniile ce trebuie făcute pt. a câştiga pe zei, a-i face binevoitori. Spre deosebire de religia Grecilor (în care zeii erau consideraţi nemuritori şi autori a mai multor aventuri), zeii romani erau fiinţe puţin cunoscute, vagi, închipuite. Nu li se ridicau temple, nici statui, ci-i credeau existenţi peste tot (în pragul casei, în vatra casei etc.), şi în toate acţiunile (s'au socotit vreo 30.000 de zei). Voinţa lor şi viitorul putea fi cunoscut de Auguri (v. c.). Câtiva mai importanţi: Apollo, Ceres, Demeter, Diana, Faunus, Ianus, Iuno, Jupiter, Lares, Manes, Mars, Mercurius, Minerva, Penates, Saturnus, Silvanus, Vesta, Vulcanus, etc. (v. c.). Preoţii: Vestales, Flamines, Pontifex maximus (v. c.), etc. Cu expansiunea imp. rom. au venit din Asia-mică, Egipt, Siria, Persia, etc. religiile orientale, câştigând mulţi adepţi. Pe timpul lui Tiberius, apare Isus Christos, fondatorul religiei creştine, cu cea mai superioară concepţie. Ea s'a răspândit repede în imperiu, fiindcă aducea o consolare prin credinţa în lumea viitoare, unde se va face dreptate. — Arta s'a desv. din cea etruscă (v. c.), influenţată de cea greacă, după cucerirea sudului Italiei. Se caracterizează printr'un mare efort spre util (ea era „un mijloc de a asigura imperiul, semnul stăpânirii lui, peceta pusă într'o ţară cucerită"), prin proporţii colosale, producând o impresie de rezistenţă. In arhitectură se întrebuinţează bolta, bolta în cruce, cupola, permiţând un mai mare spaţiu în interior; se construiesc mai multe etaje; se imite ordinele gr. cu multe modificări, îmbogăţind mai ales pe cel corintic şi creînd ordinul compozit (v. c.). Se construesc: apaducte, arcuri de triumf, teatre, circuri, băi publice poduri, etc. Monumente importante: Mormântul Caeciliei Metella, Pantheonul (v. c.), Coloseul (v. c.), Poarta triumfală a lui Titus, Termele lui Caracalla, Columna lui Traian, Mausoleul lui Hadrian, etc. Sculptura înfloreşte odată cu venirea Grecilor la Roma, mai ales pe timpul lui Caesar, Flaviilor şi Antoninilor. Se disting trei şcoale: 1. Asiatică (sculpturi din Asia mică): Agasia din Ephes (Gladiator luptându-se); Archelaos, din Priene Apoteoza lui Homer); Aristias şi Papias din Afrodisias (Doi centauri). 2. Alică, continuă tradiţia şcoalei lui Praxiteles şi Lisippos: Apollonios (un torso a lui Belvedere), Cleomenes (Venus de Medicis), Glycon (Hercule Farnese). 3. Arhaică sau a lui Pasiteles (artist şi critic de artă din Grecia Mare). Ac. însă nu poate fi comparată cu cea din epocile precedente din arta gr. Cea romană propriu zisă se mărgineşte la statui mitologice, chiar de zei gr. şi la statui alegorice, ridicându-se la mare valoare prin portrete (celebre a împăr.: Caesar, Augustus, Agrippa, Ne-

ro[illegible]raianus, Vitellius, Marcellus, etc. şi [illegible]ors. istorice gr.: Homer, Solon, Epit[illegible] şi baso-reliefuri istorice (la Columna lui Traianus, Arcul lui Septimius Severus, al lui Constantinus, etc.), care contribuie şi la reconstruirea vieţii militare romane şi basoreliefuri funerare. Pictura se mărgineşte la imitarea reliefurilor arhitectonice; cei mai mulţi pictori erau greci. Se întrebuinţează în special la decorarea de interioare (s'au găsit la Pompei), răspunzând unei cerinţe de lux. Frescele (inventate în Alexandria în sec. I a. Chr.), contribuie la decadenţa picturii (cele din Pompei sunt celebre). Câţiva pictori: Ludius cu peisaje, contimporan cu Augustus; Doroteos, pe timpul lui Nero; Publius, animalier; Aetion, pe timpul lui Hadrian, apreciat mult. Picturi celebre: Marte şi Venus (Pompei), Rănirea lui Aeneas, din Vila Livia (Roma), Nunta Aldobrandină (Vatican). Arta decorativă şi mozaicurile au luat mare avânt.

Roman (dr. roman), este dr. care s'a născut şi desvoltat la pop. rom. Azi e considerat ca fundament pentru dr. modern. In timpurile cele mai vechi găsim la Romani **„legea celor XII table"**, apoi **„jus gentium"**, care cuprindea şi se referia la raporturile cu naţiunile aliate şi supuse; **jus honorarium**, cuprindea edictele pretorilor, edililor şi şi a guvernatorilor de provincii; iar sub împăraţii romani găsim: **Constitutiones** şi **Placita Principum**. Justinianus a codificat toate normele juridice cuprinse în materialul de mai sus, în **Corpus juris civilis** (v. c.), care a influenţat aşa de mult dr. modern. Avantajul studiului dr. R. este în disciplina minţii, pe care o dau definiţiile sale precise şi formulele clare.

Roman, Imperiul — apusean. Partea de apus a imp. roman, condusă de Honorius, după moartea lui Theodosius cel Mare (395). Cuprindea: Italia, Gallia, Hispania, Raetia, Pannonia şi Britania (v. Italia, Istorie).

Roman, jud. din Moldova, mărginit la V. cu jud. Neamţ la N, cu jud. Fălticeni, la NE. cu jud. Iaşi, la E. cu jud. Vaslui şi Tutova, iar la S. cu jud. Bacău. Supraf. 1880 kmp. cu 132.500 loc. adică o densit. de 70 loc. pe kmp. Împărţit aproape în două de valea Siretului, relieful jud. este şi el grupat în două: la V. din valea Siretului terenul se ridică pe încetul spre subcarpaţi. Spre E., malul st. al Siretului este înalt, marginea platformei Moldo-Basarabene, ridicându-se în unele locuri până la 435 m. în dealul dela Poienari. Şes nu este decât în lunca largă a Siretului, în special la îmbinarea lui cu Moldova şi pe lunca Moldovei. Acestea sunt şi apele principale ale jud. R. Geologia lui este simplă. In V.-ul jud., pe o mică porţiune este mediteranecanul al doilea, pe care se sprijină în NV.-ul jud. calcare sarmatice. Cea mai mare parte a porţiunii din dr. Siretului este formată din cvaternar şi aluviuni noui. In stânga este tot sarmaticul, peste care s'au depus pliocenul. Peste toate s'au depus (ca soluri): podzolul (în cea mai mare parte), solul brun-roşcat de pădure dela R. în sus. Păduri de fagi şi de stejari. Cultura cerealelor e în lunci. Afară de câteva cariere, alte bogăţii miniere nu sunt. Industria se reduce la transformarea produselor vegetale: mori, fabr. de zahăr (Roman), spirt, fabr. de săpun, mici ateliere, fabr. de cărămizi, tăbăcării şi ateliere de industrie casnică. Jud. R. are 1 com. urb., oraşul R., care e capit. şi 53 com. rur. împărţite în 4 plăşi. Centre principale: Mircești, unde a trăit şi scris V. Alecsandri, Bâra, Dămienești, Porcești, etc. Jud. R. face parte din Eparhia episc. Romanului, din regiunea a XI-a şcolară Bacău, inspectoratul I minier Bacău, şi industrial din Bacău.

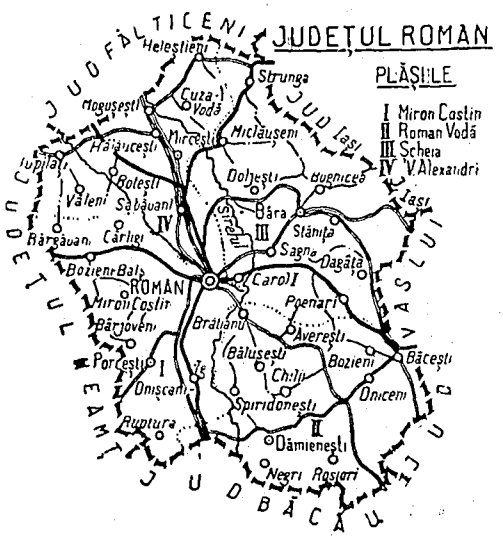

Roman, oraş vechiu din Moldova, capit. jud. R., reşedinţă episcopală, licee. Aşezat pe locul de îmbinare a terasei drepte a Siretului cu cea stângă a Moldovei. R. a fost din vechime un oraş comercial pe marele drum al Siertului ce mergea prin Baia la Câmpulungul Bucovinei. 18.500 loc.

Roman, Episcopie ortodoxă română întemeiată de Alexandru Vodă cel Bun al Moldovei, care a înzestrat-o cu moşii întinse. Petru Rareş în a doua domnie clădeşte catedrala de aici, a cărei pictură e de o bogăţie şi frumuseţă admirată şi astăzi. Au păstorit aici câţiva vlădici de mare valoare, ca Dosofteiu, cărturarul din sec. al XVII, apoi darnicul Veniamin Costache şi eruditul Melchisedec, sub care episcopia a trăit epoca de glorie. Şirul episcopilor e următorul: Calist 1445; Tarasie 1472; Vasilie 1471; Teoctist 1502; Macarie I 1513; Dorofteiu 1528; Macarie al II 1531—1558; Mitrofan 1550; Anastasie 1558—72; Grigorie 1572—4; Gheorghe † 1574; Eftimie 1574; Eostatie 1577—c. 1584; Agafton 1584 † 1591; Nicanor 1592—1594; Agafton 1595—1605; Anastasie Crimca 1605—1608; Mitrofan 1608—13; Pavel 1613—6; Anastasie 1616—1631; Dionisie 1631; Mitrofan 1633—41—2; Evloghie 1642—1648; Anastasie 1650—1658; Sava 1658—1659; Dosofteiu 1659—1671; Teodosie 1671—1674; Ioan 1674—1685; Sava al II 1685—1686; Misail 1686—1700; Lavrinţie 1702—1706; Pahomie 1706 † 1724; Sava 1714—1718; Gheorghe 1718—1723; Atanasie 1723—1733; Daniil 173...; Ghedeon 1734; Teofil 1743 † 1747; Ioanichie 1747—1769; Leon Gheuca 1769—1786; Iacov Grecul 1786 † 1786, Vacauţa; Antonie de Putna 1787 † 1796; Veniamin Costachi 1796—1803; Gherasim Clipa 1803 † 1826; Meletie Brandaburul 1826—1844; Veniamin Roset 1844 † 1851; Vicariu: Iustin de Edesa 1851—6; Nectarie Hermeziu 1856; Atanasie Stoienescu de Troia 1864; Isaia Vicol 1868 † 1878; Melchisedec Ştefănescu 1879 † 1892; Inochentie Moisiu 1892—1894; Ieronim Ionescu 1895 † 1896; Ioanichie Flora 1897 † 1899; Gherasim Safirin 1900—1909; Teodosie 1909—1922; Lucian Triteanu 1923—. Episcopia are seminar, tipografie, o revistă „Cronica Romanului" (din 1924) şi 4 mănăstiri în: Bogdan, Bacău, Giurgeni şi Roman cu 19 călugări.

Român, Atlasul lingvistic —. Muzeul Limbii Române din Cluj a făcut m. multe lucrări pregătitoare (începând din 1921) pt. realizarea acestei importante opere: trimiterea de chestionare (trei până acum, asupra terminologiei calului, casei şi războiului de ţesut) la peste o mie de învăţători şi preoţi; contact la faţa locului cu anchetatorii atlaselor italian, italo-elveţian, catalan; redactarea chestionarelor anchetei; încercări de sondare în jurul Sibiului, etc. Ancheta a început în luna Ianuarie 1930.

Roman, 1. Alexandru (n. 1826 † 1897), profesor la liceul din Beiuş (1848), apoi la academia din Oradia (1850). Înfiinţează ziarul politic „Concordia" din Budapesta (1861), în 1862 profesor de limba română la universitatea din Budapesta (1862); deputat în Camera Ungară (1865—1888); membru al Academiei Române (dela 1866); tot în Budapesta înfiinţează ziarul „Federaţiunea" (1865—1877). Pentru articole politice a stat în temniţă un an. — 2. **Visarion** (n. 1833 † 1885), studii teologice în Sibiu; profesor la pedagogia din Sibiu, redactor la „Telegraful Român"; amicul şcoalei „Albina Carpaţilor". Înfiinţează cu alţi fruntaşi banca „Albina" din Sibiu (1872); membru corespondent al Academiei Române. A publicat cărţi didactice.

„Romana", dans românesc combinat de I. Mureşanu din Braşov în colaborare cu Ştefan Emilian profesor universitar din Iaşi la 1849. Constă din 6 figuri numite: Roza, Octavia, Mureşana, Augusta, Nimfa şi Amata terminate fiecare printr'un rondo. Figurile sunt combinate din diferite jocuri româneşti iar muzica lor o formează diferite cântece de joc culese din diverse ţinuturi ale Ardealului. Mai întâi a fost jucat la balul reuniunei femeilor din Braşov la 1850.

Romană, şcoala literară, (lit. franceză contemp.), întemeiată la 1890 de Jean Moréas, Maurice du Plessys, Ernest Raymond, Raymond de la Tailhède şi Charles Maurras, având ca lozincă reînvioarea lirismului francez la isvoarele originare ale limbii şi inspiraţia clasică, mai

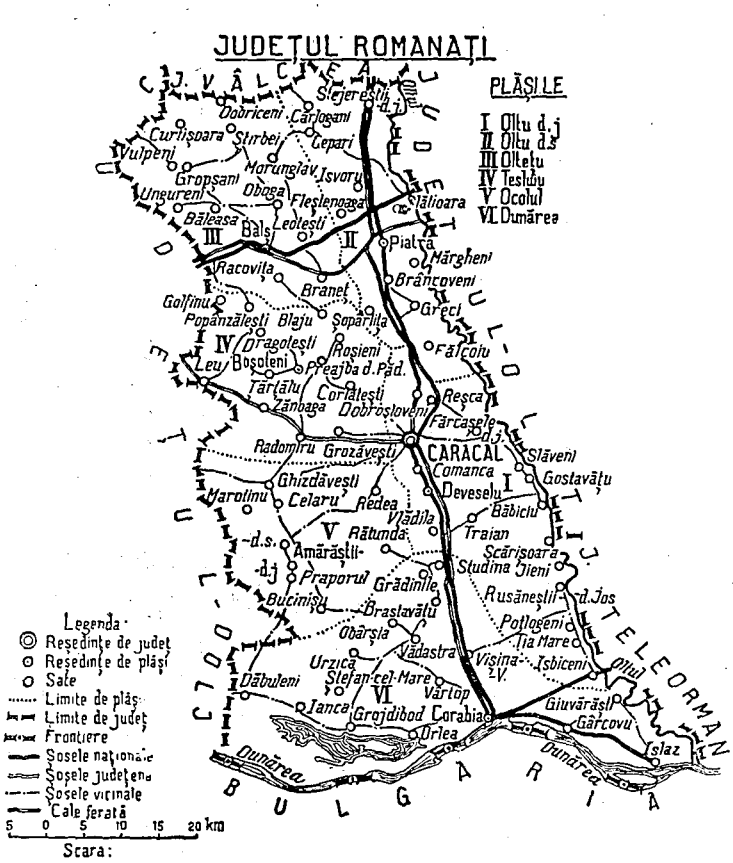

ales ca luptă împotriva simbolismului, pentru a găsi o inspirație mai firească și o formă mai precisă. Maurèas, deși scrisese, în „Le Figaro" din 18 Sept. 1886, manifestul pentru Simbolism, tot el scrie și manifestul șc. rom., în prefața din „Le Pélerin passionné". Gustul „ronsardizant", introdus de ac. șc. se menține, încă printre poeții francezi noi. (Numirea întreagă: l'Ecole romane française).

Romanaş Nică, pseudomenul poetului Basarabean Ion Buzdugan (v. c.).

Romanaţi, județ de câmpie în Oltenia. Mărginit la V. cu jud. Dolj, la S. cu Bulgaria, de care se desparte prin Dunăre, la E. jud. Teleorman, iar la N. jud. Vâlcea. Supraf. 3560 kmp. cu 265.000 loc., o densitate de 74 loc. pe kmp. Relieful simplu. În N. ultimele ramuri ale dealurilor dintre Amaradia și Oltet (Deal. Balșului) și cele dintre Oltet și Olt (Deal. Șarului), iar restul o câmpie înaltă, continuarea Podului Oltenesc, în care Dunărea și Oltul și-au săpat lunci largi. Afară de levantinul dealurilor din N., restul este format din cvaternar și aluviuni nouă, în special loess; în SV. mult nisip, din care o parte a fost consolidat, iar o altă parte farmează dune. Este adus din Jiu. R.: este un jud. agricol, datorit ciornoizemului, care se găsește aproape pe toată întinderea jud.-lui, afară de nisipuri și aluviunile din luncile râurilor. Râurile importante, afară de Dunăre și Olt, sunt: Beica, Oltețul și Tăsluiul, afl. ai Oltului. Ca vegetație, jud. R. se împarte în: regiunea de N. cu păduri de stejari (apr. 1/3 din teritoriul jud.), regiunea de mijloc cu antestepă și cea de S. o stepă ca și a Bărăganului. În lunci pădurile specifice. Județ de câmpie, R. n'are bogății miniere. Are cereale și mult peşte de prin Dunăre, Olt și bălțile din lunca Dunării, mai cu seamă în balta Potelu. Industria: mori, fabrici de cărămidă, câteva ateliere, etc. Are 3 com. urb.: Caracăl, capit. jud., Balș și Corabia, port la Dunăre, și 131 com. rur., împărțite în 6 plăși. Centre rur. mai importante: Piatra Olt, nod de CFR., Boșoteni, Amărăștii de Jos, Deveselu, Potelu, etc. Jud. R. face parte din Eparhia Episcopiei de Râmnic, din regiunea a VI școlară Craiova, din Curtea de Apel Craiova, din circ. inspectoratului IV Minier Pietroșani și din a inspect. industrial Craiova.

Romancero (lit. spaniolă), culegere de romanțe pop. anonime, cele m. vechi fiind din sec. al XV. Au de obiceiu subiecte istorice (eroice). Eroul principal este în cele mai multe Cid-ul.

Romanche (cit. romanș), numele indigen al unui dialect romanic vorbit în cantonul Grisons, Tirol și Friul (se mai numește Roumanche și Retoroman) (v. Ladin.)

Romanesc (adj), fabulos, aventuros. In sens figurat: pasionat, visător în felul romanelor aventuroase. Ex.: *Imaginație* romanescă, stil romanesc, etc.

Romanescu Marcel, diplomat și poet rom. (n. 1897). A condus foaia de propagandă „Romania" din Roma (1921). Director al rev. „Flamura" din Craiova. A tradus din lit. dramatică ital., dansză și norvegiană. M. R. reprezintă o tendință neoclasicistă, evocând subiecte antice, în mod decorativ. Poezia sa are seninătate idilică și optimistă, expresivitate și emotivitate suavă. A fost supranumit „poet al luminii" Scrieri: Izvoare limpezi (sonete și poeme); Cântarea Cântărilor; Cuiburi de Soare (poeme lirice), Grădina lui Teocrit (poezii), Hermonosa din Corint, povestea unei hetaire.

Romaneşti (3417 loc.), com. rur. jud. Tighina, reșed. pl. Cogâlnicu. Formată din satele: Bogoja și Romanești. Primăria în Romaneşti. Of. P. local. G. Basarabeasca la 3 km.

România, țara noastră, este situată în partea de SE. a Europei Centrale, tăiată pe la mijloc de paralelul de 46° latit. N. și de meridianul de 25° 30′ Longit. E. Greenwich. Are o formă eliptică, axa mare fiind de 788 km., iar cea mică de 576 km. Punctul cel mai de V. este piatra de graniță la V. de Beba Veche (Timiș-Torontal), iar cel mai de E. este gura fl. Nistru. Cel mai îndepărtat punct spre N. este pe Nistru, unde hotarul convențional se unește cu fluviul. Cel mai de S. punct este pe coasta Mării, la S. de Ecrene. Hotarele țării sunt: la S., dela Baziaș, până la gura râului Timoc, Jugoslavia, de care ne desparte Dunărea (230 km.). De aici cu Bulgaria, hotarul fiind format din: Dunăre până la V. de satul turc. Smil (370 km.), apoi o linie convențională (183 km.) până la S. de sat. Ecrene. Spre E. este Marea Neagră, dela Ecrene până la gura Nistrului (422,5 km.), dela care începe hotarul spre Ukraina făcut de Nistru (731 km.), spre ENE, E și N. In continuare, spre N. și o mică porțiune spre V. este Polonia (78 km., Nistrul, 33 km. hotar convențional și 118 km. pe Ceremuș). Dela Baziaș (gura râului Nera) începe hotarul convențional spre V. compus din hotarul: spre Jugoslavia (238 km.), până la 4 km. SV. de sat. Beba Veche, de unde începe hotarul către Ungaria (380 km.), care merge până la râul Turul, afl. al Tisei pe st. Dela ac. pct., o mică porțiune spre V. (37,5 km.), apoi spre N. ne mărginim cu Cehoslovacia (120 km., dintre cari 55 km. dealungul Tisei). Deci în total 2941 km., dintre cari 2004 hotare naturale (fluvii, Marea Neagră și râuri). Între aceste hotare se cuprinde o supraf. de 294.967 kmp., împărțită astfel: Vechiul regat 137.903 kmp. (Moldova 38.058 kmp., Muntenia 52.505 kmp., Oltenia 24.078 kmp. și Dobrogea 23.262 kmp.); Basarabia 44.422 kmp., Bucovina 10.442 kmp., Banatul 18393 kmp.; Transilvania 57.807 kmp.; Crișana 17.717 kmp.; Maramureș 8.283 kmp. Pământul românesc se prezintă ca o cetate înconjurată de ziduri (munții), dintre care cei mai puternici și mai greu de trecut sunt cei din E. și S. Ca un uriaș zid de apărare ridicat de natură în calea tuturor pericolelor mari, cari ne-au venit din E. De jur împrejur câmpii mănoase, care să alimenteze locuitorii din cetate. Cetatea o formează podișul Transilvaniei, zidurile sunt Carpații cu ramurile lor, iar câmpiile sunt: platforma moldo-basarabeană, câmpia română și cea a Tisei. Carpații Românești formează coloana vertrebală în jurul căreia s'a

format tot pământul românesc şi prin văile cărora au fost primele începuturi de stat româneşti în timpul furtunilor deslănţuite de năvala popoarelor uralo-altaice. Ei se împart în: Carpaţii Meridionali (dela Dunăre la cotul Carpatin) şi Carpaţii Răsăriteni sau Moldoveneşti (dela cotul Carpatin la izvoar. Ceremuşului). Ca şi restul Carpaţilor (v. c.), C. R. sunt formaţi din cutarea pământului vechei Europe centrale din cauza contracţiunilor scoarţei. Acestea au avut ca rezultat scufundarea unei părţi (câmpia Panonică) şi împingerea spre E. a restului. Dar lovindu-se de scutul străvechiu al Europei Orientale, dealungul actualei văi a Siretului, acest rest s'a cutat puternic şi înghesuit, acoperind, în unele locuri, vechile catene hercinicne, iar în altele ridicând munţi noi în locul celor scufundaţi. Dar această cutare puternică a ridicat pe alocuri rocile şi şisturile cristaline, formând din ele partea cea mai importantă a lanţului Carpatin, iar în alte părţi a rupt scoarţa, formând falii (Siret, Dunăre, etc.) dealungul cărora s'a produs o scufundare dând naştere la Geosinclinale. In S.-ul Carp. Meridionali s'a format unul, care s'a adâncit mereu cu cât scoarţa era apăsată mai mult de presiuni, ce veniau dinspre NV. şi V. cum şi de aceea exercitată de enorma cantitate de sedimente adusă de râuri în marea, care umplusse geosinclinalul. In E.-ul Carp. Răsărit. geosinclinalul a fost mai mult cutat şi mai îngustat, terenul făcând multe cute paralele (Obcinele şi Subcarpaţii). Marginea scuturilor s'a ridicat puţin aşa cum este marginea podiş. prebalcanic şi cea de V. a platformei moldo-basarabene, care a suferit şi o bombare prin mijloc, dela V. la E. Din Munţii ce s'au format, apele au rupt cantităţi enorme, pe care le-au transportat în geosinclinale. Acestea, coborându-se mereu, fie prin cutare sau alunecare în lungul faliei, fie prin ridicarea munţilor din cauza presiunii laterale, care se exercită, dela V. Mai târziu, marele geosinclinal din S.-ul Carpaţilor Meridionali, se coborî pe încetul sub greutatea enormelor depozite aduse de râurile, ce se coborau din Munţi. Mişcările ulterioare au adus o uşoară ridicare a lui, apele mării s'au retras şi în locul lor au rămas Câmpia Română. Direcţia râurilor din cuprinsul ei ne arată că ea are forma unui arc de elice şi că este formată din 4 sloiuri: al Olteniei, al Munteniei de V. până la linia Dâmboviţii, al Bărăganului şi al câmpiei de NE. Primul este înclinat dela N. la S., al doilea dela NV. spre SE., al treilea dela V. la E., iar al patrulea dela SV. către NE. In ultimele două s'au produs mişcări de individualizare în timpurile geologice cu totul nouă, după stabilirea cursului Ialomiţii, Buzăului, Râmnicului Sărat şi Râmnei, văile: Mostiştea, Călmăţuiul, Boldul şi Slimnicul, fiind vechi cursuri ale precedentelor. In timp ce în E. se produceau fenomenele de mai sus, în V. s'a format un alt lanţ de munţi, mai scunzi decât Carpaţii, îndrumaţi dela Dunăre (Porţile de fier) spre N.: Mţii Banatului, Poiana Rusca şi Mţii Apuseni, închizând între ei şi Carpaţi o depresiune mare, în care mările terţiare şi-au depus sedimentele. Dar, ori unde s'au produs astfel de fenomene pe supraf. pământului, s'au produs şi mari fracturi, prin cari au ieşit lave. Dealungul Carpaţilor, dela Tatra până la cotul Carpaţilor s'a produs o astfel de fractură, prin care au ieşit lavele andezitice, iar cenuşa lor s'a răspândit pe mari distanţe. Vulcanii au apărut succesiv dela N. spre S., mulţi dintre ei încă pe timpul când în actualul podiş era apă. In V., Mţii Apuseni primind mai întâi presiunea exercitată de scufundările din Câmpia Panonică au fost mai mult sfărâmaţi şi sparţi, iar prin falii au apărut dacitele şi porfiritele, acestea din urmă intercalându-se prin marea prăbuşire ce se formase la N. de Poiana Rusca şi actuala vale a Crişului Alb. In bazinul Transilvaniei rămăsese un golf mai adânc în S. (pe st. Mureşului). In N., pe unde curge astăzi Someşul se făcea legătura cu Marea Panonică, deacurmezişul acesteia fiind un prag mai înalt, marcat actualmente prin paleogenul şi miocenul superior al dealurilor Almaşului şi Mţilor Lăpuşului. Cu cât mergem spre S. se găsesc depozitele ulterioare până la pliocenul superior (între Mureş la N. şi linia Mohu-Agnita-Odorheiu la S.). Aceste depozite se razimă spre E. po tufurile andezitice ale Architei (Harghita), iar spre V. pe pânza marginală a Mţilor Apuseni (eocen şi cretacic). Aceste depozite fiind mai subţiri pe pragul amintit au fost spălate de ape aşa fel, încât găsim în Câmpia Ardealului sarmaticul cu petece de pliocen (Şărmăşel) la S., iar la N. Miocenul mijlociu. Cu timpul fenomenele de ridicare se continuă, apele sunt îndepărtate pe la N. din bazinul Ardealului, Carpaţii s'au ridicat cu totul, ridicându-se la supraf. diferitele depozite. In acel moment se găsiau: 1 spre E. Carpaţii Orientali, dela

Stema ţării.

vrf. Hovârla la curmătura Carpaţilor, formaţi dintr'o linie interioară de şisturi cristaline (dela N. până aproape de izvoarele Trotuşului), iar spre exterior o serie de cute paralele, formate succesiv din calcare cretacice şi paleogen şi continuate cu Subcarpaţii (v. c.) în formarea cărora întră terţiarul mijlociu (miocen) şi nou (pliocen). Sunt Carpaţii de fliş. — 2. Carpaţii Meridionali, dela curmătura Carpaţilor (Mt. Giurgiu) până la Dunăre. Aceştia sunt împărţiţi în două de linia Dâmboviţii. Partea de E., mai mică, având ca masă principală cretacicul, iar în exterior, în Subcarpaţi, terţiarul. Cretacicul acestor Mţi este continuarea pânzei din Carpaţii Orientali. Această parte se numeşte Carpaţii calcaroşi şi au multe fenomene carstice. La V. de linia Dâmboviţii sunt Carpaţii Cristalini, formaţi din roci cristaline (granite, gneissuri, sienite), întovărăşite de şisturi cristaline. — 3. Mţii din Apus (ai Banatului, Poiana Rusca, Apuseni) întregiţi prin cutările ulterioare cu Mţii Plopişului (Meseş) şi Lăpuşului, încheind astfel, prin Mţii vulcanici Gutâiul şi Tibleşul, brâul de Mţi din jurul bazinului Ardealului. — 4. Bazinul Ardealului, din care lanţul vulcanic a despărţit spre E. o serie de bazine interioare. In acest relief, apele fluviatile au început sculptarea văilor lor pentru nivelarea uscatului. Datorită acţiunii lor, avem în Mţi trei platforme de eroziune, cari probabil sunt aceleaşi pe tot cuprinsul R.-ei, iar în bazinele interioare din Ardeal (ulucele intracarpatice)' s'a produs colmatarea şi transformarea lor în şesuri (Gheorghiului, Ciucului), cum şi a celor produse prin dislocările locale (Trei Scaune şi Bârsa) din S. Tot datorită eroziunii, Carpaţii au fost despărţiţi în blocuri: Mţii Maramureşului, M. Dornei, Tarcăului, Vrancei, Buzăului, Bârsei, Făgăraşului, etc. In bazinul ridicat al Ardealului, eroziunea a săpat văi îndrumate pe baze tectonice şi a despărţit o serie de dealuri, transformându-l astfel într'un podiş accidentat (Pentru amănunte v. provinciile istorice şi judeţele ţării). — **Clima** R.-ei este continentală cu extreme mult distanţate. Mijlocia temperaturei anuale este 9°, dar temperatura prezintă minime de —35° (Giurgiu) şi maxime de 45° (Bucureşti, Giurgiu). Sunt regiuni cu climă mai dulce: Dobrogea, Oltenia, Banatul şi chiar în jurul oraşului Baia-Mare, unde via se întinde până la 600 m. altit. (Baia de Aramă), castanul comestibil formează păduri (Tismana, Polovragi), smochinul creşte şi rodeşte neîngrijit (Balcic), iar liliacul şi nucul este şi în păduri (Oltenia). Acestea datorită adăpostirilor naturale contra vânturilor sau influenţei mărilor (M. Neagră în Dobrogea, Mediterana în Oltenia şi Banat). Vânturile, care suflă asupra R.-ei sunt: Crivăţul, Austrul şi Băltăreţul. Crivăţul, vântul de NE. aduce iarna zăpezi şi viscole mari, primăvara ploi, iar vara secetă. Austrul e vânt cald, care vine de pe Mediterana. Este uscat şi strică semănăturile (Sărăcilă). Băltăreţul vine din S. şi aduce ploi. Bate în răstimpuri din primăvară până spre toamnă. Sunt şi vânturi locale: Coşava (iarna) dinspre Jugoslavia, e uscat ; brizele marine în lungul coastelor mării; vântul mare (în S.-ul Ardealului) un adevărat föhn. Ploile prezintă o medie anuală de 605 mm., munţii având o medie de 622 mm. în Carpaţii Orientali, 693 mm. în cei meridionali şi 1100 mm. în Mţii Apuseni. Cea mai săracă regiune în ploi este Basarabia de S. Ploile cele mai multe cad la noi prin lunile Maiu, Iunie şi Iulie, iar cele mai puţine în August şi Sept. — **Idrografia.** Canalul colector principal este fl. Dunărea (v. c.). In el se varsă: Jiul, Oltul, Argeşul, Ialomiţa, Siretul, Prutul şi alte râuri mai mici. Primele râuri aduc apele adunate în special din Mţi şi din dealuri, cele mici aduc pe acelea adunate din dealuri. Apele Transilvaniei, Maramureşului, Crişanei şi o parte din ale Banatului sunt culese de Tisa şi apoi duse în Dunăre. Afluenţii principali ai ei sunt: Someşul, Crişul, Mureşul şi Bega (v. c.). Basarabia îşi trimite o parte din ape (cele din E.) spre fl. Nistru, iar cele din S. spre Dunăre prin lacurile, care întovărăşesc Dunărea spre stânga. Râurile R. n'au un debit constant, deoarece nu sunt alimentate din gheţari ca cele din Alpi, ci numai din bazinele subterane. Pe lângă aceasta, în câmpie nu ajunge în văi, decât o mică cantitate de apă datorită marei permeabilităţi a terenului. Peste stratele depuse în decursul erelor geologice s'au aşternut o serie de soluri, unele caracteristice regiunilor din SE-ul Europei. Pe munţi şi Subcarpaţi sunt Podzolurile, care se întind şi în podişul Ardealului (E. şi S.), în platforma Moldo-basarabeană (pe la mijloc) şi pe dealurile mai înalte ale Dobrogii. In Ardeal, Dobrogea de S., o parte din platforma Moldo-Basarabeană şi pe marginea de V. a ţării se află solul brun roşcat de pădure, care se mai întinde dealungul Subcarpaţilor, pe platf. Moldo-Basarabeană (în petece), în Oltenia de V. şi în Muntenia între Olt şi o linie

între Argeș și confl. Prahovei cu Ialomița. În afară de acestea, în partea de V. a jud. Arad și Timiș-Torontal și în special în S.-ul Câmpiei Române, Bărăgan, Moldova de NE., cea de SE., cum și cea mai mare parte din Basarabia, este ciornoizemul, solul special al stepelor, trecând prin toată gama, cel propriu zis găsindu-se în S.-ul jud. Lăpușna, prin jud. Tighina și N.-ul jud. Cetatea Albă. Dobrogea este o alternată de soluri bălan-argiloase-nisipoase cu cel castaniu, cu ceva ciornoizem, soluri de pădure, iar pe marginile de V. și N. aluviunile nouă ale Dunării. Luncile râurilor sunt acoperite cu aluviuni nouă, în cari coborând dela munte spre șes, distingem nisipurile amestecate cu bolovani rostogoliți, nisipuri cu pietrișuri din ce în ce mai mici, iar la șes aproape numai nisip. Dunărea are nisip fin amestecat cu multă argilă. — **Vegetația.** Coborând dela munte spre câmpii, deosebim următoarele zone de vegetație: 1. zona alpină, pe marile înălțimi (dela 2000 m. în sus), formată din plante mici cu frunze și flori mari, iarbă deasă mătăsoasă, tufe de pinus pumilia, ienuperi, etc. Vegetația e asemenea cu a regiunilor vecine cu cele polare. — 2. Zona pădurilor de conifere (700—1700 m.), formată, dela vrf. spre poalele munților, din molid, bradul alb și pini. — 3. La poale (600—700 m.) pădurea de brad este amestecată cu cea de fag, care acoperă toată regiunea deluroasă. El este amestecat cu mesteacăn, paltini și alți copaci. Ac. zonă ține dela 300—600 m. altit., iar de aici până pe la 700 m. este tranziția cu bradul. La vale (200—300 m.) fagul se amestecă cu stejarul. — 4. Zona pădurilor de Câmpie formate din: stejari, frasini, tei, ulmi, carpeni, arțari, etc. Ac. zonă se întinde ca un pinten între stepa Bărăganului și cea din SV.-ul Munteniei și S.-ul Olteniei. Un alt pinten se întinde în platforma Moldo-Basarabeană, pe la mijlocul ei, înaintând până aproape de Orheiu și Chișinău. Între Dunăre și marginea pădurilor de stejari se cuprind alte 3 zone de vegetație: 1. Una dealungul luncii fluviului cu stufărie, păpuriș și păduri de lunci (sălcii, plopi, anini, etc.) și care se întinde și în interiorul țării dealungul râurilor cu largi văi aluvionare. Citez: Oltul (până la R. Vâlcea), Jiul (până aproape de zona bradului), Vedea, Argeșul (până la Pitești), Ialomița (până la N. de Pucioasa), Prahova (la N. de Câmpina), Siretul (până la Mihăileni) cu afl. săi (Buzăul, Trotușul, Bistrița și Moldova) și Prutul. — 2. Zona de stepe dealungul Dunării dela confl. Timocului până la Giurgiu, întreruptă de pintenul de antestepă al văii inferioare a Jiului și de cel al Oltului. Stepe mai sunt în: Bărăgan, Bugeac, în N.-ul Moldovei și N.-ul Basarabiei (v. Stepele României), cum și cea din podișul Ardealului. În spre hotarul de V., aceiași succesiune de zone, ca în Muntenia și Oltenia. Dobrogea este o mare stepă mărginită la N. (Munții Dobrogei) și la S. (Cadrilaterul) de zone de păduri de stejari având ca treceri antestepe. În stepe, antestepe și pe unele lunci largi dintre dealuri se cultivă cerealele (v. mai jos Agricultura). — **Animalele** din R. se împart în sălbatice: urși, lupi, vulpi, jderi, cerbi, căprioare, păsări, între cari dropia, cocostârcul, barza, etc. Domestice sunt: calul, boul, bivolul, câinele, pisica; iar ca pasări sunt: găina, curca, rața, gâsca, etc. — **Statistică.** Supraf. ocupată de păduri este de 7,281207 Ha. adică 24,68% din supraf. țării. Dintre acestea, 6,540.197 Ha (22,17%) sunt păduri propriu zise, iar 741.010 Ha (2,51%) sunt poieni și goluri. Pe categorii de proprietăți, se împart astfel: Proprietatea statului 1,860.038 Ha (6,31%) păduri și 201.099 Ha (0,69%) poieni și goluri, total 2,064.137 Ha (7%). Proprietăți particulare administrate de stat în Ardeal și Bucovina 840.369 Ha (7,46% din supraf. acestor provincii), din cari 769.629 Ha păduri și 70.740 Ha poieni și goluri. Prop. Instituțiilor publice 1,366.440 Ha (5.45%), din cari 1,276.216 Ha (5,09%) păduri și 90.224 Ha (0,36%) goluri și poieni. Proprietăți particulare cu administrație proprie 3,010.261 Ha (10,20%), din cari 2,631.314 (8,93%) păduri, iar 375.947 Ha (1,57%) poieni și goluri. Pe provincii se împart astfel: Vechiul Regat 2,931.175 Ha (21,25% din supraf. lui), din cari 2,527.122 Ha (18,32%) păduri și 401.053 (2,93%) poieni și goluri. Ardealul cu 3,625.897 Ha (35,47% din supraf. lui), din cari 3,358.905 Ha (32,75%) păduri și 266.992 Ha (2,61%) poieni și goluri. Bucovina 491.040 Ha (47,04% din supraf. ei), din cari 445.380 Ha (42,66) păduri, restul poieni. Basarabia cu 233.095 Ha (5,25% din supraf. ei), din cari 208.790 Ha (4,70%) păduri, restul poieni. Pe specii se împart astfel: rășinoase (conifere) 1,591.428 Ha (24,33%), din cari ale statului 325.507 Ha; fag 2,472.271 Ha (37,80 %), din cari 599.818 Ha ale statului; stejarul (gorun, gârniță, cer) 1,562.853 Ha (23,90%), din cari 534.835 Ha ale statului; ulmi, frasini, paltini 69.975 Ha (1,07%), din cari 41.159 Ha ale statului; ale foioase tari 561.848 Ha (8,59%), din cari 224.320 Ha ale statului; esențe albe (foioase moi) 281.822 Ha (4,31%), din cari 134.400 Ha ale statului. — **Populația țării** este formată din: Români 12,900.000 (74,1%), Unguri 1,400.000 (8,1%), Evrei 900.000 (5,2%), Germani (Sași, Șvabi, Germani) 750.000 (4,3%), Ruteni, Ruși 600.000 (3,5%), Bulgari 220.000 (1,3%), Țigani 200.000 (1,1%), Turci și Tătari 180.000 (1%), alte populațiuni 250.000 (1,4%). Pe provincii aceste cifre se împart astfel: a) Ardealul și Banatul Români 57,12%, Șvabi și Germani 9,87%, Unguri 19,46%, Evrei 10,28%, alte naționalități 3,27%; b) Basarabia: Români 63,70%, Ruși și Ruteni 12,40%, Evrei 13,40%, Bulgari 3,90%, alte naționalități 6,89%; c) Bucovina: Români 42%, Ruteni 29%, Evrei 22,10%, alte naționalități 6,90%; d) Vechiul Regat prezintă o masă mai compactă de Români, 82,60%, având 0,25% străini, Evrei 5,25%, Turci și Tătari 1,9%, Bulgari 2%. Pop. rom. după comune: 2,366.983 loc. în capit. de jud., 718.480 în alte orașe și 14,068.569 loc. în com. rur. De aici urmează că populația R. este în majoritate rurală. Populația țării după religiune în 1927:

Ortodoxi: Români, Ruși, Bulgari, Ruteni — — — — —	12,603.000
Greco-catolici: Români, Bulgari, Ruteni — — — — —	1,865.000
Catolici: Unguri, Secui, Francezi, Germani, Bulgari, etc.	1,461.500
Mozaici: Evrei — — — —	1,007.000
Mohamedani: Turci, Tatari —	181.500
Unitari: Unguri — — — —	106.000
Calvini: Unguri — — — —	70.000
Diferite secte — — — — —	106.000

Mai împestrițate din punct de vedere ai naționalităților sunt: Banatul, Bucovina, N.-ul și S.-ul Basarabiei și Dobrogea. Toate au fost teritorii de infiltrație și de colonizare, primele două ale fostei monarhii Austro-Ungare, Basarabia a Rusiei, iar Dobrogea teritoriu de infiltrațiune pe timpul stăpânirii turcești. În numărul Ungurilor a trebuit să-i numărăm și pe Românii desnaționalizați prin biserică și pe cei prin contact cu Săcuii, iar printre Ruteni sunt socotiți și Românii rutenizați din N.-ul Bucovinei și Basarabiei. În afară de aceasta există sub ochii noștri o infiltrație lentă de Evrei, cari au acaparat satele Maramureșului și ale Bucovinei, venind din Galiția, iar în Basarabia venind de peste Nistru, cu toate măsurile de pază la această graniță. În ceiace privește densitatea populației, doar 3 jud. trec peste 100 și anume: Cernăuți cu 169 loc. pe kmp., Ilfov cu 137 loc. pe kmp. și Suceava cu 102; un jud. cu 94, 3 jud. cu densit. între 80 și 90, 8 jud. cu 70—80, 16 jud. cu 60—70, 19 jud. cu 50—60, 10 jud. cu 40—50, 9 jud. cu 30—40, 3 jud. 20—30. Densit. populației țării întregi fiind 59,99%, este de observat că jud. cu densitatea cea mai mică sunt cele de munte și cele din Dobrogea. — **Organizația Bisericească.** (v. episcopii, mitropolii, Sinod, Regii). — **Organizarea statului.** R. este un regat constituțional, regele nostru fiind M. S. Mihaiu I. Cum El este minor, trebile țării sunt conduse de o regență (v. c.). Puterile din stat sunt exercitate în numele M. Sale. (v. Puterile Statului): legiuitoare, judecătorească și executivă). **Organizarea administrativă.** A) Administrația locală. După Constituția țării (art. 4) teritoriul României se împarte din p. d. v. administrativ în județe, iar județele în comune. Mai multe comune alcătuiau o plasă. Legea nouă administrativă din 1929 instituie pe lângă județe, comune și plăși încă două subunități administrative: „satul" („sectorul comunal") și „Asociația de județe", care de fapt e regiunea. Sectorul comunal și Asoc. de județe sunt, ca și comuna și județul „persoane juridice", având și organizarea asemeni cu acestea. Comunele rurale sunt mărite prin noua lege adm., cuprinzând mai multe sate, care sunt niște comune mai mici și făcând parte din comunele mari. Pot fi împărțite în „sectoare comunale" având personalit. juridică și organizație proprie și comunele urbane. Comuna rurală va avea (după noua lege) cel puțin 10.000 loc. și numai în mod excepțional un sat poate forma singur o comună. Toate satele ce formează comuna sunt socotite ca „sectoare comunale", cu organizație proprie. Comunele depărtate cel mult de trei km. de o com. urbană, pot fi declarate „comune suburbane" cu învoirea satului s. comunei rurale și a comunei urbane vecine și cu aprobarea autorității tutelare care e „Comitetul local de revizuire". Unirea com. suburbane cu com. urbană vecină se face în vederea satisfacerii anumitor interese comune amândurora (drumuri, canalizări ș. a. lucrări) rămânând cu organizare autonomă în toate celelalte privințe. — Municipiile au acelaș rang cu județele fiind tutelare din punct de vedere administrativ comitetelor locale de revizuire, iar celelalte comune nemunicipii sunt tutelare județului (v. Comună). Organele (serviciile) administrative comunale sunt: consiliul comunal, delegația („permanentă") consiliului, primarul și funcționarii comunali. În com. rurale cel mai important dintre aceștia este notarul comunal. Consiliul se alege de către cetățeni, bărbați și femei, atât la comune cât și la județ (legea din 1929). Votează numai femeile funcționare la Stat, jud. s. com., văduvele de războiu și absolventele cel puțin a gimnaziului sau a unei școale secundare inferioare. Consiliul com., ca și toate organele adm. locale, alese ori numite, funcționează pe termen de 5 ani. Ședințiile ordinare ale Consiliilor sunt lunare. „Delegația consiliului" (deleg. per-

manentă) se alege dintre consilieri, cel mult 5 pentru municipiile mari, cel puțin 2 pt. com. rur. Ea ajută pe primar să execute deciziile consiliului și înlocuiește consiliul în chestiuni curente. In com. rurale primarul nu e ales de către consiliu, ci direct, de către cetățeni. La județ, prin noua lege adm. (1929), președintele delegației consiliului primește mai multe din atribuțiile ce le avea prefectul, având rolul executiv al deciziilor consiliului. Prefectul este reprezentantul guvernului în județ, supraveghează ordinea și aplicarea legilor, fiind numit de guvern și funcționând cât și acesta, pe când președ. delegat jud. e ales de consiliu pe timp de 5 ani. „Comisiunea administrativă a județului" coordonează activitatea diferitelor servicii. „Asociația județeană" se face facultativ și pe termin limitat, între județele din regiunea unui directorat ministerial. — B) Administrația centrală, o fac organele administrative centrale: miniștri, comisii, comitete, consilii. Legea de reorganizare a ministerelor din 1929, reduce numărul ministerelor la 10, reunind din nou ministerul instrucțiunii cu al cultelor, al muncii cu al sănătății și al lucrărilor publice cu al comunicațiilor. Ministerele au „servicii interioare", chiar în localul lor și „servicii exterioare" ce se află în diferitel subunități adm. din țară (ex. administrațiile financiare la Min. de finanțe). „Serviciile centrale" sunt comune la toate ministerele: a) S. cabinetului ministrului, b) S. subsecretarului de stat, c) Secretariatul general, d) Direcția contabilității. Afacerile celelalte sunt sub ordinea Secretariatului general: Secția personalului, a învățământului, a arhivei, a statisticei, etc. Cele 10 ministere sunt: 1. Ministerul Internelor, supraveghează ordinea publică, siguranța statului și adm. generală a țării. Pe lângă secretariatul general al lui funcționează „Comitetul Central de Revizuire", înlocuind prin noua lege (1929) vechiul Consiliu superior administrativ, organ de tutelă administrativă, care e compus din 30 membrii (3 magistrați, consilieri de Curte de Casație, restul numiți dintre specialiști). El revizuiește și reformează actele și deliberările adm. locale autonome, controlează și inspectează administrațiunile locale. 2. Ministerul Externelor supraveghează legăturile cu statele străine, încheie convențiile și le interpretează, supraveghează legațiile și consulatele rom. din străinătate. 3. Ministerul Finanțelor, administrează finanțele statului (venituri, cheltuieli, contabilitate generală, buget). Are: Direcția contabilității generale a statului și a finanțelor publice, Casieria centrală a tezaurului public, diferitele servicii: Curtea de conturi, Monopolurile statului, Monitorul Oficial, Casa Depozitelor, etc. 4. Ministerul Justiției veghiază la împărțirea dreptății, numește și disciplinează magistrații, este șeful suprem al membrilor parchetului, îngrijește de promulgarea legilor și păstrează sigiliul statului, face propuneri pentru amnistie și grațiere, este ofițer de stare civilă al familiei regale. Pe lângă M. J. funcționează și „direcția patrimoniului statului". 5. Ministerul instrucțiunii publice și al Cultelor. Cuprinde 7 direcțiuni, cinci ale învățământului primar, secundar, profesional, superior, particular și confesional și al Cultelor și artelor. La acest minister sunt alăturate Casa Școalelor și Consiliul permanent. 6. Ministerul Armatei se îngrijește de pregătirea lucrărilor pentru apărarea națională, înzestrează ostirea, o controlează, etc. Organe superioare de conducere: Consiliul superior al armatei, Marele stat major general, etc. 7. Ministerul Agriculturii și Domeniilor. Are grija agriculturii, vânatului, administrației domeniilor statului, etc., supraveghează învățământul agricol, pe cel silvic, etc. 8. Ministerul Industriei și Comerțului supraveghează industria, meseriile, minele, comerțul, porturile, etc. 9. Ministerul Lucrărilor publice și al Comunicațiilor supraveghează lucrările și construcțiile publice executate de județe și comune, administrează întreprinderile în legătură cu comunicațiile: C. F. R., P. T. T., Casa autonomă a drumurilor, etc. 10. Ministerul Muncii, al Sănătății și Ocrotirilor Sociale, aplică legislația muncitorească, supraveghează sănătatea publică, face controlul sindicat, muncitorești, organizează și controlează asistența socială. I se alătură: Direcția muncii, Direcția sănătății, Direcția ocrotirilor, etc. Instituții auxiliare: Institutul de statistică generală a statului, Casa Centrală a asigurărilor muncitorești, ș. a. — Direcțiunile s'au creat prin noua lege administrativă (1929) cu scopul descentralizării administrative. Ele sunt în nr. de 7 și se numesc „directorate ministeriale locale", funcționând la București, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Craiova, Iași și Timișoara, având la conducere „un director ministerial", cu gradul de subsecretar de stat și câte un „serviciu ministerial local", reprezentând diferitele ministere, m. puțin pe acele care aparțin țării întregi: externele, armata și justiția. Directoratul administrează regiunea sa în competența ce i-o fixează legea. Directoratele sunt organe de desconcentrare a administrației, iar Comitetul central de revizuire este un organ de tutelă administrativă. Noua lege adm. s'a promulgat în 29. Iulie 1929. In România sunt: 8908 comune, împărțite între 71 județe și grupate astfel: 17 Municipii toate capit. de jud., 54 com. urb. capit. de jud., 94 com. urb. (în total 165 orașe), 10 com. suburbane (în jurul Bucureștilor) și 8733 com. rur. Cele 71 județe sunt împărțite în 503 plăși. Județele sunt: Alba, Arad, Argeș, Bacău, Bălți, Bihor, Botoșani, Brașov, Brăila, Buzău, Cahul, Caliacra, Caraș, Câmpulung, Cernăuți, Cetatea-Albă, Ciuc, Cluj, Constanța, Covurlui, Dâmbovița, Dolj, Dorohoiu, Durostor, Fălciu, Făgăraș, Fălticeni, Gorj, Hotin, Hunedoara, Ialomița, Iași, Ilfov, Ismail, Lăpușna, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Muscel, Năsăud, Neamț, Odorheiu, Olt, Orhei, Prahova, Putna, Rădăuți, Râmnicu-Sărat, Roman, Romanați, Satu-Mare, Sălaj, Severin, Sibiu, Someș, Soroca, Storojinet, Suceava, Târnava-Mică, Târnava-Mare, Tecuciu, Teleorman, Tighina, Timiș-Torontal, Trei Scaune, Tulcea, Turda, Tutova, Vaslui, Vâlcea, Vlașca. — Istoria antică, începe când Romanii au călcat pentru prima oară în Iliria. Cucerirea Daciei e numai ultima nu singura semănătură din care avea să crească poporul român (D. Onicul). Cu Ilirii pirați se încep lupte la 230 a. Chr. de către Roma republicană. La anul 228 cade Scodra (Scutari de azi) capitala Iliriei, iar aceștia devin tributari Romanilor. Cu aceasta însă nu se termină grija cuceritorilor. Numeroasele triburi ilirice provoacă neîncetat turburări și abia la 35 a. Chr. Octavian August preface Iliria în provincie imperială. Tracii vecini și înrudiți cu Ilirii, ocupând teritoriul dela răsărit de Struma până în Pontus Euxinus și la Nord până în Carpații N.-ici au aceeași soartă. Impărțiți în numeroase triburi (Odrisi, Besi,. Tribali, Misi, Geți, Daci) puternicul, dar fărâmițatul neam tracic e cucerit trib cu trib. Generalul Marcus Lucullus supune pe Besi și Odrisi la 71; pe Misi la anul 29 și la sudul Dunării iau ființă alături cu Iliria nouă provincii romane: Tracia și Moesia. Dacia, pământul pe care azi se întinde statul român, este locul unde și-a desăvârșit ființa poporul român. Dacia a fost locuită din epoca pietrei căci din neolitic s'au găsit resturi abundente la Vodastra (Romanați), Cucuteni (Iași), Petreni (Bălți), Siret (Bucovina), Turda, Brașov, Hunedoara, încât se pare că aici la Dunăre a existat un centru preistoric ce a influențat puternic țările vecine și peninsula balcanică. Timpurile istorice găsesc în Dacia pe Traci, de origină arică, veniți aci pe la 2000 a. Chr. El se întindeau în nordul și sudul Dunării, până în Asia Mică și Armenia. Tracii n'au format state, lipsindu-le conștiința unității de neam. Triburile din sudul Dunării au fost supuse, precum s'a amintit, până în sec. I a. Chr. In sec. I d. Chr. începu cucerirea triburilor din nordul Dunării, Geto-Dacii, care locuiau șesul Dunării și podișul Transilvaniei; doi regi vrednici sunt a se pomeni la Daci: Burebista, pe la jum. sec. I a. Chr. și Decebal, contemporan al împăraților Domițian, Nerva și Traian. Contra lui Burebista plănuise o expediție Caesar, dar căzu asasinat, fără a-și împlini dorința (44 a. Chr.). In secolul următor, Domițian începu lupte cu Decebal, regele ce refăcuse unitatea Dacilor după Burebista. Trei oști au trecut peste Dunăre: Oppius Sabinus fu învins, Cornelius Fuscus fu ucis, iar cel de al treilea general, Tetius Julianus învinse pe Daci la Tapae, în Banatul de azi. O pace se încheie, pe care împăratul Traian a socotit-o nepotrivită cu demnitatea imperiului și două expediții (101—102 și 104—105 d. Chr.) aduc supunerea definitivă a Daciei și prefaceerea ei în provincie romană (106). Luptele s'au dat în munți și apoi sub zidurile capitalei Sarmisegetuza. Cetatea căzu sub presiunea năvalnică a celor opt legiuni, iar regele dac și-a străpuns pieptul cu pumnalul. La Roma victoria fu sărbătorită timp de 123 zile, iar mărturiile acestei victorii dăinuiesc și azi: pe pământul Dobrogei, Tropheum Traiani fu ridicat întru pomenirea celor căzuți în luptă, iar în Forum la Roma s'a ridicat Columna Traiana, înaltă de 39 m. și înfășurată ca de o panglică de sculpturi în marmură reprezentând în 124 de tablouri istoria celor două războaie. Sunt aceste două tablouri amănuntele pe jumătate înțelese ale unei mari catastrofe, plină de emoții și în veci crepusculară și pierdută din memoria istoriei (Momsen). — Dacia rămâne sub stăpânirea romană dela 106—271, când Aurelian o cedă Goților, primindu-i ca federați ai imperiului. El înființă, în Moesia, Dacia-Aureliană. Dacia lui Traian (cu partea dela țărmul Mării unită mai apoi cu Moesia inferioară (Dobrogea) și numită Ad-Mediam) coincide aproape cu România de azi. Colonizarea Daciei s'a făcut cu „nenumărate cete de oameni din toată lumea romană", cuprinzând mai ales Oltenia, Banatul și Ardealul. In acest teritoriu de colonizare s'a desfășurat toată viața romană în Dacia. Colonizarea romană se întindea mai ales dealungul căilor romane, în număr de cinci: trei prin Oltenia și două prin Banat, cu direcția spre M. Noapte. Căile legau între ele centrele mai însemnate de populație: Ulpia Traiana (Sarmisegetuza), Apulum (Alba-Iulia), Potaissa (Turda), Napoca (Cluj), Porolissum (Moigrad). Din aceste căi principale plecau ramificații spre Apus și Răsărit. Devenind cu vremea una din cele mai înfloritoare provincii ale Imperiului, Dacia Traiană s'a numit și Dacia-Felix (fericită). Aurelian părăsind provincia după 165 ani de viață

romană, el nu face decât să consfinţească o stare de fapt, Dacia fiind considerată ca pierdută pentru Imperiu încă de pe vremea lui Galienus (260—68). Ultima monedă din Dacia este din 257, iar inscripţiile ultime sunt una din 260 şi una dela Sarmisegetuza din timpul lui Licinius Cornelius Valerianus, fiul lui Galienus. In ultimii zece ani, legiunile de apărare ale Daciei (Legiunea XIII Gemina şi a V Macedonica) fuseseră concentrate în Banat. La anul 274 Aurelian bate monedă „Dacia felix" pentru Dacia Aureliană, Dacia Traiană fiind părăsită cu totul Barbarilor. Goţii au stăpânit-o ca federaţi, după ce fură bătuţi şi pierdură 5000 de oameni împreună cu ducele lor Canabaldes. Se îndatorau noii stăpâni ai Daciei Traiane ca în schimb să păzească limita dunăreană şi să servească cu trupe auxiliare pe împărat. E de sine înţeles că retragându-se armata şi funcţionarii, nu s'a strămutat peste Dunăre toată populaţia Daciei Traiane, căci noua provincie, mare abia cât Oltenia n'ar fi putut cuprinde, pe lângă populaţia veche şi pe noii veniţi. Apoi clasa de jos ce nu prea avea simţul solidarităţii cu imperiul, a rămas mai departe sub barbari, legaţi fiind de ogorul strămoşesc. Barbarii ce s'au succedat în Dacia după părăsire au atins prea puţin părţile romanizate, fiind popoare nedeprinse cu traiul la munte şi mulţumindu-se, din aşezările lor dela şes, să-şi încaseze dijma de pe toată ţara. Astfel de popoare barbare, cu reşedinţa la şes, au fost Goţii (271—375) în şesul din Carpaţi la Nistru, Hunii (375—453). Gepizii (453—566) şi Avarii (566—799) cu aşezările în câmpia Tisei şi Dunării. Din aşezările lor din răsăritul Europei, stârniţi şi târîţi de barbarii amintiţi, s'au pripăşit prin aceste părţi aşezându-se în teritoriul de colonizare romană nişte barbari mai domoli, S l a v i i. Numitele toponimice ca şi numeroasele elemente din limba română dovedesc o convenţuire mai îndelungată — o comunitate slavo-română — care s'a terminat cu dispariţia Slavilor în massa dacoromană (sec. III—VI). In sec. al VII grupe numeroase de Slavi s'au aşezat în sudul Dunării, schimbând faţa romană a peninsulei Balcanice şi izolând elementul romanic din nordul Dunării, care de acum se va desvolta izolat de lumea română, tot mai depărtată. Tot la începutul acestui secol (606) imperiul latin de răsărit fu invadat la conducere de elementul grec şi limba greacă deveni limba de conducere a statului. „Romania", cum se numea imperiul de răsărit, încetă de a mai exista pentru latinitate şi cu această dată începe epoca ce desparte pe Romani de Români. — B u l g a r i i, barbarii ce năvălesc la 676 şi alcătuiesc un stat între Balcani şi Dunăre (679—1018) reuşesc, după distrugerea puterii avare, să-şi întindă stăpânirea şi în stânga Dunării. La prăbuşirea puterii avare au participat Slavi, Bulgari şi „captivii Avarilor" — populaţia creştină de origine romană din nordul fluviului — adică Românii. — Ajungând Românii în dependinţă politică de Bulgari, cu vremea — după 864, când Bulgarii s'au creştinat şi s'au slavizat — ei au ajuns şi în atârnare bisericească de Bulgari. Astfel am fost definitiv rupţi de lumea latină, stând timp îndelungat supuşi influenţii slavo-bulgare. Stăpânirea bulgară în Dacia a fost înlăturată de Unguri, dar influenţa bulgară în biserică a continuat până ce biserica română şi-a dat organizare proprie— sec. al XIV. — U n g u r i i, popor de origină fino-ugrică, s'au aşezat în Panonia la 896 conduşi de Arpad, întemeietor al unei dinastii zisă „a Arpadienilor". In acest timp părţile Daciei erau locuite de „Vlahi" organizaţi în voevodate. Ungurii, întinzându-şi stăpânirea asupra părţilor locuite de Vlahi, întâmpinară rezistenţă din partea voevozilor români (Gelu), dar rând pe rând voevodatele căzură, rămânând în sud, pe vechiul teritoriu de colonizare romană, o „terra Blachorum", ce-şi păstra o oarecare autonomie naţională. Cu vreme elementul românesc se întinde dincolo de crestele Carpaţilor, în ţinuturi unde cnezii şi voevozii îşi puteau trăi viaţa liberi şi unde au început să desvolte primele închegări politice, cele două Principate: **Moldova** şi **Ţara Românească** (v. c.).

Problema originii poporului român. Discuţiuni asupra originii Românilor încep din sec. XVIII şi XIX, mai cu seamă de când apare cartea lui Roesler: Romaenische Studien, Leipzig 1871. Acesta susţine că Romanii au format în Dacia o clasă superficială, care nu s'a amestecat cu populaţia indigenă, căci aceasta a fost distrusă prin cuceriri, sau alungată, şi că acea clasă a trecut Dunărea ca să trăiască mai sigură apărată de legiuni. Românii s'au format în sudul Dunării, iar de aici prin sec. XII şi XIII au venit în nordul ei. Această idee a fost desvoltată pentru a dovedi că Românii sunt în Dacia mai noi decât Ungurii, că deci suntem oaspeţi în statul înfiinţat de alţii şi trebuie să ne mulţumim cu situaţia inferioară în care ne găsim. Această teză nu se poate susţine, căci Romanii la cucerirea Daciei au lăsat pe Daci, ba chiar i-au colonizat în Dacia. La părăsirea ei au plecat Romanii bogaţi, funcţionarii, armata, n'au plecat însă cei amestecaţi cu Dacii şi nici Dacii neromanizaţi, legaţi de pământul lor. Am văzut apoi că Dacia trebuie considerată pierdută pentru imperiu cu 10 ani înainte de părăsirea ei oficială, timp în care armata romană fusese concentrată în Banat, deci locuitorii erau deprinşi cu barbarii. Roesler admite că vor fi rămas resturi risipite de colonişti dar nu în măsură să fie un factor determinant; atunci însă nu mai este chestiune de principiu ci de apreciere, mai ales că ceia ce respinge pentru Dacia, admite pentru Moesia la năvălirea Slavilor: a rămas în oraşe populaţia săracă, iar la ţară păstorii. Argumentul cel mai puternic contra continuităţii, a lui Roesler este asemănarea mare dintre dialectul daco-român şi cel maccdo-român, apoi asemănările de limbă cu Albanezii — (aşezarea articolului la sfârşitul cuvântului, formarea viitorului verbelor cu ajutorul verbului a voi) — însă aceste asemănări de limbă se explică prin relaţiunile dintre Românii din nordul Dunării şi popoarele din sudul ei. Roesler mai aduce drept argument în sprijinul teoriei sale şi faptul că scriitorii nu pomenesc de Români în Evul mediu. Se ştie însă că Kckaumenos, istoriograf bizantin din sec. al XI, îi aminteşte pe Vlahii dela Dunăre ca pe urmaşii Dacilor şi Bessilor supuşi de Traian. Kinnamos, alt cronicar bizantin, vorbind de expediţia din 1166 a lui Em. Comnenul contra Ungurilor, pomeneşte de Românii din stânga Dunării care l-au ajutat pe Împărat şi-i arată ca urmaşii colonilor din Italia. Cronica ungurească vorbeşte de Români ca de urmaşii vechilor coloni romani, din această cronică au luat ştiri cea din Buda şi a lui Anonymus. — Bonfinius care trăeşte pe vremea lui Matei Corvin, sec. XV în Ungaria, în scrierea sa asupra istoriei Ungurilor se ocupă şi de originea Românilor. Antonio Posevino consideră pe Români descendenţii lui Traian. Cronica Moldovenească a Costineştilor, sprijinindu-se pe spusele lui Bonfinius şi pe tradiţia indigenă, arată pe Români ca urmaşi ai Romanilor. Controversa asupra originii Românilor are drept punct de plecare părăsirea Daciei de către Aurelian. Adversarii continuităţii spun că Aurelian a mutat toată populaţia romană la S. Dunării. De fapt părăsirea Dacici începuse sub Galienus, amintită de scriitorii Eutropius şi Rufus (II jumătate a sec. IV) bazaţi pe scrierea lui Flavius Vopiscus, afirmaţie confirmată şi de descoperirile arheologice, ultima monedă din Dacia fiind din 257, ultima inscripţie din 260. După aceşti 3 scriitori şi bazaţi pe cele scrise de dânşii se mai ocupă cu această chestiune Iordanes, Ioanes, Malalas, Syncellus şi Suidas. Dela Flavius Vopiscus avem 2 date sigure: anul 271 pacea cu Goţii a lui Aurelian şi retragerea legiunilor şi provincialilor, şi 274 baterea monedei Dacia Felix. Retragerea a durat şi după 271, astfel în 273 Carpii din Dacia voesc locuinţe în dreapta Dunării. Deci populaţia a rămas fiind deprinsă cu Goţii de sub Galienus, Dacii locuiau în apus, Goţii în Răsărit. Salvianus în întâia jumătate a sec. V scrie că stăpânirea Goţilor nu era apăsătoare, chiar nobilii romani fugiau la barbari. Nu toţi locuitorii Daciei au fost deci scoşi de Aurelian. Legiunea XIII Macedonică şi V Gemina fuseseră concentrate de 10 ani la Mehadia şi apoi trecute în Moesia. Dovadă de continuitatea elementului daco-roman în Dacia o găsim în nomenclatura râurilor moştenită dela Traci şi Daci. — In afară de Roesler mai sunt şi alţii scriitori străini ce au fost contra continuităţii: astfel la 1782 Sulzer în „Istoria Daciei Transalpine", recunoaşte unitatea limbii române şi formarea ei pe acelaşi teritoriu, peninsula balcanică şi nu Dacia, fiindcă limba română n'are elemente barbare; de asemeni ilotismul Românilor din Transilvania e o dovadă că Românii au venit aici după Unguri din sudul Dunării, după cum şi religia ortodoxă poate avea aceeaşi cauză fiindcă în Peninsula balcanică Români au fost mai apropae de ortodoxi; dacă ar fi rămas în Dacia ar fi trebuit să aibă religia catolică latină, fiind mai apropae de Iliricum. Românii au emigrat aici la sfârşitul secolului XII după invazia tătară. Şi Engel afirmă că poporul român s'a născut din amestecul Romanilor strămutaţi la Sudul Dunării cu Tracii şi Slavi în sec. al IX şi apoi au fost aduşi de Bulgari în Dacia. Réthy şi Karácsonyi admit teoria lui Roesler, ei pun începuturile poporului român în sec. VII şi VIII. Românii s'au retras în Tesalia de unde au emigrat în nordul Dunării. Karol Kadeck (1916 Praga), în „Valahii şi dreptu-rile Valahilor", zice că jus valachicum e un drept de colonizare pe moşiile străine, el porneşte pe Români din Pind şi din munţii Tesaliei. Alt scriitor Peisker istoric economist zice că Românii sunt urmaşii Turanilor aduşi din stepele Asiei şi colonizaţi aici. Dintre scriitorii români pentru teoria lui Roesler e Eudoxiu Hurmuzachi, dar pune emigrarea Românilor la nordul Dunării în sec. IX. Au fost însă şi dintre scriitorii străini unii care au căutat să combată aceste teorii şi să aducă dovezi pentru continuitate. Thumann la 1774 (sec. XVIII) clatină teoria descendenţii Românilor direct din coloni romani. El spune că Românii sunt urmaşii Tracilor şi Geto-Dacilor romanizaţi. Ei n'au părăsit Dacia. In timpul năvălirilor au devenit nomazi. Ungurii i au găsit aici în munţi. Atrage atenţia asupra Macedo-Românilor. Lucius zice că elementul român rămas după părăsire a primit influenţe dela Românii balcanici. Iopitar, filolog slav, spune că Românii din dreapta şi din stânga s'au format în acelaşi timp din amestecul Tracilor şi Geţilor cu colonii Romani. — Miklosich, întemeietorul filologiei slave, afirmă că Românii sunt urmaşii colonilor romani amestecaţi cu Dacii, în Dacia, iar în Dacia Aureliană

cu Geții. Limba română formată odată cu așezarea lor având continuitate și în dreapta Dunării. Aici au primit și influențe slave. O parte din Românii din sudul Dunării s'au retras în nordul Dunării, alta la sud în Macedonia, din cauza venirii Slavilor din sec. V și începutul sec. VI. In fonetica limbii române el spune că formarea poporului român și a limbii române s'a început înainte de cucerirea Daciei, în Ilîricum, de unde colonii au fost mutați în dreapta Dunării. — Jung în 1871 scrie că în Dacia Traiană și în dreapta Dunării provinciile au fost complect romanizate, clasa cultă se mută în dreapta Dunării, clasa de jos (Dacii neromanizați) a rămas pe loc plătind bir, păstrând limba română. Macedo-Românii s'au format din cei din dreapta Dunării. Nu admit teoria lui Roesler: Diefenbach, Momsen, Ranke, Rambaud, Duruy și Picot. — Alt scriitor străin Pič 1880 nu admite strămutarea Românilor, care au avut adăpost în Ardealul păduros înconjurat de munți. Până la venirea Ungurilor, Românii au fost supuși Bulgarilor de aceia nu se face mențiune despre ei. In Ungaria erau 3 feluri de populație: I Ungurii. II popoarele imigrate Secuii și Sașii și III Românii și Slavii ce n'au drepturi în stat, dar au dreptul jus valachicum, drept consvetudinal, ei trăiesc sub cnezi, au o anume autonomie ab antiquo, deci Ungurii la venirea lor i-au găsit cu această organizare pe care le-au lăsat-o. In studiul „Lupta națională contra stăpânirii ungare" spune el că găsește în Ungaria trei tipuri de oameni: în Oltenia-Banat teritoriul colonizat întâi de Români tipul roman, la N. și NE. tipul dac, iar în E. și Moldova tipul slav curat și amestecat cu cel roman și dac. In privința limbii române spune că dialectul român și cel aromân nu sunt formate pe același teritoriu pe când filologia română și Miklosich afirmă că toate patru dialectele s'au format pe același teritoriu. In privința religiei Pič pune creștinarea Românilor în timpul stăpânirii bulgare, ceeia ce nu se poate admite fiindcă terminologia creștină la noi e latină. Pârvan pune creștinarea *poporului român* în massă între sec. III și IV. Tamm e și el pentru continuitate. — Dintre scriitori români, în afară de cronicari, mai afirmă continuitatea și puritatea elementului latin în Dacia, Maior și Șincai. Hașdău în „Goții și Dacii, strat și substrat" (Basarabii, Etim. mag.) susține continuitatea elementului roman în Dacia și originea comună a dialectelor române în Dacia. Aromânii au emigrat de aici în evul mediu. Xenopol criticând cartea lui Roesler susține continuitatea în înțelesul lui Jung și Pič, iar creștinismul din epoca romană. Iorga în Istoria poporului român, Lipsca; Istoria românilor din Transilvania, Istoria civilizației romane (conferințe, comunicări la Academie) ne arată că în primele state românești de lângă Dunăre se găsesc date referitoare la origina poporului român. — Pârvan făcând săpături în Dobrogea ne arată că acolo a fost o manifestare culturală intensă, Grecii pătrunzând până la Tomis (Prof. D. Brabaru). — **Istoria contemporană.** R. e statul nou resultat din unirea Moldovei cu Țara Românească (1859), la înfăptuirea căruia colaborară generații întregi prin activitatea culturală și politică. Cuza Vodă, personalitate excepțională, curajoasă și mare patriot, ajutat și de sfetnicul său intim și cel mai luminat, de M. Kogălniceanu, a schimbat cu totul situația nouălui stat în câțiva ani. A secularizat imensele averi ale mănăstirilor închinate diferitelor biserici din Răsăritul grecesc (1863), a împroprietărit mii de țărani prin lovitura de stat și contra boierilor (1864). Se fac un număr de legi însemnate: a. instrucțiunii (1864), codul civil și penal, procedura civilă și criminală (1864—5), diferite legi de organizare, pe lângă numeroase școli înalte: Universitățile din Iași (1860) și București (1864), secundare, speciale (conservatoare, Arte frumoase, comerciale și de silvicultură), și primare (cu învățământul obligatoriu și gratuit), care toate dădeau un nou avânt cultural țării întregi. Opera aceasta se continuă și după abdicarea lui Cuza (Febr. 1866), prin urmașul său Carol, care a fost ales prin plebiscit cu 685.969 voturi pentru și 224 voturi contra. Imediat se dă țării o nouă Constituție după cea belgiană, mult prea liberală și cu totul nepotrivită cu desvoltarea istorică o poporului român. Se încep construirea liniilor ferate prin unele soc. străine, cu care pe urmă au fost neplăceri, reușind totuși statul să scape de ele, răscumpărând liniile. In 1870 avem monetărie română cu bani de aur și argint, având inscripția: „Carol Domnul Românilor". Lupta între partide și atacul contra coroanei, face pe Carol să abdice (1871). Intervenția marelui patriot Lascar Catargiu determină pe Carol să renunțe la demisia sa, căci țara întreagă e alături de el. Catargiu formează un guvern mai trainic (1871—5) cu o rodnică activitate. Se consolidează finanțele țării prin monopolul tutunului, instituirea taxei de timbru și înregistrare (1872); înființarea creditului fonciar rural și urban (1873—4), se construiesc nouă arterii și căi ferate în toate părțile țării; se încheie importante convenții comerciale cu Austro-Ungaria și Rusia (1875—6); multe reforme și îmbunătățiri ridică administrația; biserica capătă o nouă lege (1872), care nu era menită să o salveze de lovitura dată încă de Cuza Vodă. Armata preocupă în deosebi pe Carol și guvern, îi face multe îmbunătățiri materiale și morale. — Sub lunga guvernare a lui Ion Brătianu (1876—88), R. a făcut progrese importante. In războiul ruso-turc (1877—8) R. a fost silită să participe pentru a-și apăra teritoriul și a-și câștiga independența. Ingrații și brutalii Ruși, trecând peste țara noastră au început lupta cu Turcii, cari i-a turtit în bătaie, rușinați au cerut ajutorul R. și prințul Carol declară în Parlament: „Fiți siguri că-Mi voiu face datoria. Din ziua de când m'am suit pe acest tron, ilustrat de atâția mari și glorioși Domni, cugetările lor au devenit marea gândire a domniei mele: înălțarea României, împlinirea misiunei sale la gurile Dunării și mai presus de toate menținerea drepturilor ab antiquo, apărarea intregității hotarelor ei. Și întru îndeplinirea acestei sfinte datorii, fie bine încredințată țara mea că, în capul junei și bravei noastre armate, voiu ști a plăti cu persoana mea". In 10 Maiu 1877 se proclamă independența R. și Carol acum șeful armatei româno-ruse, zdrobește oștirea turcească într'un elan de vitejie românească, care face pe Osman Pașa să capituleze. Rușii lipsiți total de recunoștință, iau Românilor, care-i mântuie de o înfrângere finală, sudul Basarabiei. Congresul dela Berlin, cu atot puternicul Bismarck, aprobă aceasta nelegiuire (1878), dând recompensă R. Dobrogea, care fusese românească încă sub Mircea cel Bătrân. In 1881 R. se proclamă regat, încoronându-se Carol rege al R. cu o nouă coroană, făcută din oțelul unui tun luat dela Turci la Plevna, înconjurat de bucuria generală a tuturor Românilor. Organizarea internă și întărirea situației externe a R. e preocuparea principală a guvernului Brătianu și după 1881. Se înființase încă în 1880 Banca Națională și alte institute economice, menite să fortifice industria și comerțul național. Se începe o eră pentru construcții de localuri importante pentru autorități, școli, cazarme; apoi podul peste Dunăre; mărirea portului Constanța și înființarea serviciului de navigațiune fluvială și maritimă; pentru îndrumarea vieții economice apar ministere nouă: al agriculturei, industriei, comerțului și domeniilor (1883). R. intră în Tripla alianță (Germania, Austro-Ungaria și Italia) în 1880, mai ales din cauza ingratitudinei Rusiei. R. obține singură dreptul de a supraveghea Dunărea de pe pământurile ei până la Galați (1883). — In domeniul bisericesc R. și-a câștigat independența față de patriarhia din Constantinopol, *recunoscând* autocefalia Bisericii române (1885). Se face revizuirea Constituției (1884), reducându-se colegiile electorale dela 4 la 3 și lărgindu-se dreptul de vot. Domeniile Coroanei iau ființă cu 12 moșii mari sub îngrijita administrare a lui Ion Kalinderu. Sub guvernele Rosetti și G. Manu (1888—91) s'au făcut reforma financiară însemnată, prin care s'a suprimat agiul, întroducându-se valuta de aur; apoi legea judecătorească cu extinderea inamovibilității asupra Curților de Apel și asupra președinților tribunalelor. Parlamentul declară moștenitor al tronului pe un nepot de frate al regelui Carol, pe prințul Ferdinand (1889), care se căsătorește (în 1892) cu principesa engleză Maria, prin care R. a câștigat relații sigure și puternice cu Anglia și chiar cu Rusia. Sub ministerul L. Catargiu (1891—95) se caută prin legi nouă îmbunătățiri în administrație, școală, biserică, armată, industrie, etc. Se inaugurează marele pod peste Dunăre, la care s'a lucrat 5 ani (1890—95); continua acțiune de îndreptarea a instituțiilor țării și sub guvernele următoare; iar D. A. Sturdza, primministru (dela 1901), salvează țara de teribila criză financiară, — ce-o sugruma economicește — prin mari reduceri bugetare și economii forțate, care restabilesc echilibrul în finanțele statului și creditul său în străinătate. Guvernul conservator, pentru comemorarea celor 40 ani de domnie a regelui Carol, organizează expoziția din 1906 în București, care a dovedit lumii întregi marile progrese materiale și spirituale făcute de R. în aproape o jumătate de veac. Participarea Românilor din Austro-Ungaria, a făcut din această expoziție o serbare a civilizațiunii tuturor Românilor. Răscoala țăranilor din 1907 face ca guvernanții țării să se gândească la reforme nouă în folosul acestor susținători ai patriei. R. participă la războiul balcanic (1913), ieșind mărită cu două județe în sudul Dunării și cu prestigiul politic extern înălțat. Regele Carol moare în Sept. 1914, după o domnie glorioasă și atât de binefăcătoare pentru R. Urmașul său Regele Ferdinand în plin războiu european, avea grijea țării și ca viitorul poporului *român* întreg să fie asigurat. Deaceia pregătește armata și caută ca printr'un act politic scris, toate aspirațiile teritoriale românești să fie recunoscute de marile puteri ale Europei: Franța, Anglia, Italia și Rusia. Acest act a fost semnat de marile puteri datorită înțelepciunii marelui om politic I. I. C. Brătianu, șeful guvernului. R. intrând apoi în războiu alături de Antanta (1916), a reușit, cel drept cu mari sacrificii, ca să-și vadă realizat idealul național, prin unirea pe veci cu R. a tuturor provinciilor românești subjugate: Basarabia (Martie 1918), Bucovina (15 Noemvrie 1918) și Transilvania, Banat și Maramureș (1 Dec.

1918). Armata română a avut marea satisfacție, căci a intrat în Budapesta (4 August 1919), ținând ocupată o parte din Ungaria câteva luni și astfel a scăpat-o de bolșevismul anarhic, care o dominase. Desrobirea a produs un entuziasm indescriptibil între Românii eliberați, cari au primit pretutindeni familia regală cu cea mai mare bucurie. Primul Parlament al României Mari, ales cu vot universal, având prim ministru pe Alex. Vaida și președinte al Camerei N. Iorga, ratifică unirea celor trei provincii desrobite și votează reforma agrară pentru Basarabia (1919—20). Guvernul Averescu prin Parlamentul său, votează reforma agrară pentru Regatul vechiu, Transilvania și Bucovina și începe executarea exproprierii și împroprietărirea țăranilor. Opera se continuă și de guvernele următoare. Desrobitorul de neam și întemeietorul României Mari, regele Ferdinand și regina Maria, se încoronează la Alba-Iulia (Oct. 1922). Parlamentul liberal cu șeful guvernului I. Brătianu votează o nouă Constituție (1923) și alte legi importante (1922—1926). In 1927 moare marele rege Ferdinand, urmându-l la câteva luni și sfetnicul său cel mai de seamă I. Brătianu, care a avut rol hotărîtor în toate evenimentele importante din urmă din R. Parlamentul actual (dela 1928), cu șeful guvernului Iuliu Maniu, a făcut până acum câteva lucruri importante: a contractat un împrumut extern pentru refacerea economică a R. și a votat o nouă lege administrativă descentralistă, menită să transforme toată administrația statului în mai bine, ca și legea organizării noui a ministerelor și legea contabilității care va pune control și pază mai sigură la cheltuiala banului statului. — Din Iulie 1927 domnește micul rege Mihai prin cei trei Regenți: Prințul Nicolae, Patriarul Miron Cristea și Gheorghe Buzdugan, din 9 Octomvrie 1929 d-l Constantin Sărățeanu.

Arheologia, v. Trecutul pământului românesc. — **Limba.** Este însăși limba latină vulgară, vorbită de coloniștii romani aduși de Traian în Dacia, cu toate schimbările, amestecurile (elementul autochton) și influența exercitată în decurs de 18 secole. Cucerirea Peninsulei Balcanice (sec. al II a. Chr.) și romanizarea ei, precum și ocuparea unei fâșii din Oltenia și Muntenia (de aproximativ 40 km. lățime) încă de pe timpul lui Augustus, au fost fapte, care au contribuit foarte mult la procesul de romanizare al Daciei. Acest teritoriu vast, dela hotarele Greciei antice până în Carpații Nordici ai țării noastre, precum și regiunea dincolo de Dunăre (Pannonia), a primit mai curând limba și civilizația romană, căci prestigiul cuceritorului era neasemănat mai mare decât al cuceritului. Situația aceasta era deosebită de a Grecilor, fiindcă aceștia din urmă, deși supuși ai Romanilor, prin bogata lor cultură, au fost mai curând generatori de influențe decât influențați. In legătură cu formarea limbii române trebuie avut în vedere totdeauna faptul următor: în cursul secolelor de viabilitate a culturii romane în acest Orient european, între Nordul și Sudul Dunării a existat un frecvent contact, căci numai așa ne putem explica, — în lipsa izvoarelor istorice din timpul năvălirilor barbare până aproximativ în sec. al X — apariția în masse destul de compacte, a unei populații romanice atât în Nordul, cât și în Sudul Dunării. Limba română fiind deci rezultatul procesului de romanizare a acestor regiuni, e firesc să menționăm câteva date în legătură cu limba latină vulg. și elem. autohton. Asupra elementului autohton, geto-dacic, (v. Getica) ne lipsesc documente de limbă. Presupusele elemente autohtone nu sunt decât rezultatele speculațiunilor științifice ale lingviștilor: cuvintele inexistente în limbile actuale (sau vechi) ale popoarelor ce înconjoară țara noastră, dar în raport mai strâns sau mai îndepărtat cu limba albaneză, îndreptățesc pe filologi să le considere elemente autohtone. Geto-Dacii erau înrudiți cu Tracii Sudici, iar aceștia cu Ilirii din partea Nordvestică a Peninsulei Balcanice. Albanezii de azi nu sunt decât urmașii acestor din urmă. In Dacia au fost aduși coloniști din toate părțile imperiului roman — dovadă sunt urmele arheologice, inscripțiile, care ne arată culte ce se cunosc existente în diferite regiuni ale vastului imperiu (Asia-mică, Egipt, etc.) — care se puteau servi numai de l. latină ca mijloc de înțelegere. In legătură cu ac. coloniștii, relevăm părerea lui C. Diculescu (Elementele vechi grecești din limba română, în Dacoromania IV, 1924—26 pp. 394—516), care crede că în limba română sunt cuvinte grecești primite din timpul colonizării și prin „treptatele iradiațiuni culturale din Sudul grecesc în timpul ulterior stăpânirii romane", precum și numiri topice (ex. grecești ar fi: știr, știră; traistă, găleată, brânză, putină, murg, mărar, cursă, încurca, sculă, pălărie, plămân, brâncă, scaiu, mătrăgună, Parângul, Bârsa, Tâmpa, etc.). Față de multe cuvinte, lilologii fac mari rezerve. Asupra romanizării se poate spune ceva mai mult: Romanii aduceau în provinciile cucerite avantajele unei culturi mai rafinate, desigur neatinsă de populația autohtonă. Aristocrația celor supuși, pentru a obține dreptul de cetățean roman, a ocupa funcțiuni, a face parte din legiuni, etc. a fost cea dintâiu, care a primit obiceiurile învingătorilor și le-a învățat limba. Izvoarele istorice dovedesc, că această aristocrație își trimitea copiii în Roma, ca să învețe și să cunoască civilizația romană. Și în Orient sunt atestate școli romane, nu însă atât de numeroase ca în Apus și atât de bine-organizate. (O. Densușianu, Hist. de la langue roumaine I). In orașele provinciilor cucerite, Romanii au transplantat toate instituțiile de cultură și amuzament (amfiteatre, terme, apaducte, circuri, etc.). La sate procesul de romanizare a fost accelerat prin armată, prin căsătorii și prin convingerea sigură ce o aveau țăranii despre superioritatea limbii stăpânitorului. Romanii mai practicau deplasări de populații, schimbarea garnizioanelor, care erau din elemente locale, cu altele străine. La romanizare a contribuit desigur în mare parte și creștinismul, religia adoptată la început mai ales de cei săraci și apăsați de greul vieții, căci le dădea mângâierea într'o lume viitoare mai fericită și ispășitoare a tuturor păcatelor din această lume. Creștinismul era lățit în provinciile imperiului încă din sec. al II d. Chr. înainte de a fi decretat religie oficială de Constantin. La aceste fapte trebuie adăugat procesul de cunoaștere a latinei prin raporturi comerciale pacinice, existente înainte de cucerire între regiunile nesupuse și cele în mâna viitorului stăpânitor. In cei peste 160 de ani de stăpânire romană în Dacia, ac. provincie s'a romanizat. Cercetările arheologice confirmă tot mai mult o intensă viață culturală în aceste regiuni (v. Grădiște). Părăsirea Daciei n'a implicat o slăbire puternică a elementului roman, căci, Goții, noii năvălitori au ocupat ac. provincie ca aliați și păzitori credincioși ai granițelor Daciei, împotriva dușmanilor. Această acțiune a distinsului împărat, Aurelianus, corespundea de sigur unei chibzuite tactice de asigurare a frontierelor: procesul de desagregare a imperiului roman putea fi stăvilit numai prin fixarea granițelor în regiuni ce se apără prin obstacole naturale; galerele romane, pe Dunăre, puteau să apere ușor frontierele când și pe țărmul Nordic era o populație amică Romanilor. In legătură cu părăsirea Daciei desigur numai de legionari, magistrați și oamenii bogați s'a pus problema continuității elem. românesc în Dacia, însă destul de târziu, abia în sec. al XVIII și al XIX, având cu toată probabilitatea la mulți dintre savanți, și de desupturi de ordin național. Prof. V. Pârvan (în Contribuții epigrafice la ist. creștinismului Daco-roman, Buc. 1911) a arătat pe bază de temeinice date (monete romane) furnizate de Jung (Römer und Romanen in Donau Ländern, 1887), că platoul Transilvaniei a fost în legătură cu Sudul Dunării prin toate pasurile mai de seamă ale Carpaților, **până la împăratul Valens (364—375), deci sec. al IV.** Mai mult Sf. Nicetas din Remesiana (v. Creștinismul la Români) a profesat creștinismul în Nordul Dunării probabil până la a. 420, contribuind la răspândirea ac. credințe și la întărirea elementului romanic de aici. Deci, dacă nu din punct de vedere politic, din cel spiritual Dacoromanii au fost în dependență de Sudul Dunării, unde elementul romanic era puternic, cu toate năvălirile popoarelor barbare. Terminologia latină a creștinismului nostru (Dumnezeu, înger, cumineccătură, cruce, biserică, închina, ruga, ajuna, etc.) militează pentru răspândirea lui în limba latină și nu greacă, cum ar fi fost natural, dacă la început cădeam în sfera influenții puternice grecești. Pt. a ne da seamă de schimbările întâmplate în limba română, trebuie să cunoaștem câteva particularități ale latinei vulgare (vorbită de popor), care se deosebia mult de cea clasică, ce o cunoaștem din scrierile literaților romani (Cicero, Vergilius, Ovidius, ec.). Accentul, cu mare rol în desvoltarea sunetelor, s'a păstrat sau a suferit deplasări: dacă în lat. clasică a fost pe antepenultima, în latina vulgară a rămas pe penultima, fiindcă penultima scurtă din latina clasică a dispărut (de ex. lat. cl. óculum — lat. vulg. óclu — rom. ochiu; lat. cl. cálidum — lat. vulg. căldu — rom. cald, etc.); o vocală scurtă prin natura sa putea să devină tot în lat. cl. lungă dacă era urmată de două consonante, generalizându-se această evoluție în lat. vulg. fără a se ține seama de felul conson. (ex. lat. cl. integer — lat. vulg. * intègru — rom. întreg). Vocalele din lat. clasică se deosebiau prin cantitate (erau lungi sau scurte, cu o diferență simțită în pronunțare), în lat. vulg., dintr'o epocă veche, această normă nu s'a păstrat, ci vocalele lungi au început să fie pronunțate închise, iar cele scurte deschise. Cele accentuate s'au păstrat mai bine în lat. vulgară. Diftongii, în parte, s'au monoftongizat (lat. cl. ae, oe: daeda = rom. zadă; coena = cină; caelum = cer, etc.; diftongul „au" s'au menținut s'au a trecut în „o" sau „a", ex.: aurum = aur; auscultare = ascultare; auricula = lat. vulg. oricla — rom. ureche, etc.). Dintre consonante, „h" inițial, m, s, nt și t final nu s'au mai rostit (ex.: herba — lat. vulg. erba — rom. iarbă; portam — portă — rom. poartă; bonus — bonu — rom. bun; fecerunt — rom. fe-

ceră, etc.). In morfologie de asemenea s'au întâmplat mari schimbări. Câteva mai pregnante: subst. dela decl. a IV şi V au trecut la celelalte, încât din cinci declinări au mai rămas trei (păstrate şi în limba română); cazurile s'au redus, căci ne mai existând diferenţa între ele prin consonantele finale, un cuvânt, de ex. „casa" avea două forme în singular, nom. şi acuz. casa, genitiv şi dativ casae, căci ablativul s'a identificat cu nom. şi acuzativul. In gen iar se fac schimbări, căci distincţia se face acum după terminaţie (us masc. şi a feminine), un cuvânt ca frons, pl. frondia pierde singularul, înlocuindu-l cu pluralul, care are m. mult corp: frondia = rom. frunză, de genul feminin. Adjectivele au numai două genuri, ne mai existând genul neutru (ci numai ambigen), iar comparaţia lor se face prin forme perifrastice cu adverbe (ex. bonus, -a, -um: melior, melius, optimus, -a, -um = rom. bun, mai bun, foarte bun sau cel mai bun). Numeralul suferă schimbări şi inovaţii (în limbile balcanice de ex., numărarea dela zece în sus cu formula unus-super-decem = rom. unsprezece, etc.). Pronumele s'a păstrat, cu mici schimbări: cel demonstrativ, ille, illa, illud, la genitiv primeşte -i; *illaei (rom. ei), posesivul suferă analogii (meus schimbă pe teus în * teus, etc.); demonstrativele se unesc: accu + illum = acel, etc. La verb dispar deponentele (nascor = nasco, morior = morio, etc.); viitorul în -bo şi „bam" dispare înlocuit fiind cu forme perifrastice (volo cantare = volu cânta). Unele verbe trec dela o conjugare la alta, în urma schimbărilor fonologice (ex.: ferveo — * fervo — rom. fierb; rideo — * rido — rom. râd, etc.). In vocabular s'au întâmplat mari schimbări, cuvintele fundamentale de înrudire, ca mater, au fost înlocuite în Orient prin termini din limba copiilor: tata, mama (rom. tată, mamă); lat. os, oris „gură" a fost înlocuit când cu „bucca" (= bouche, ital. bocca) „rostrum" (= rostro, rom. rost) sau „gula" (= gură). S'au format altele prin alăturare (prima + vera = rom. primăvară) sau prin prefixe verbale. Înţelesul cuvintelor a variat dela o regiune la alta: „barbatus", în Orient, a înlocuit pe „maritus" (= rom. bărbat „soţ"); paludem „baltă" prin * paludem în sensul de „zăvoiu", la rom. „pădure"; mergere „a se cufunda" la noul „a merge", etc. Lat. vulgară nu diferă dela un capăt la altul al imperiului roman. Unele inovaţii de limbă (de suprafaţă (arie) de răspândire mai mică, altele mai redusă; e tot atât de greu de imaginat o divergenţă a tuturor acestor arii într'o regiune a vastului imperiu, precum şi o convergenţă (coincidenţă): unele inovaţii au cucerit un teritoriu mai întins, altele, dela periferia imperiului roman, au primit numai un început de răspândire în formele limbii, care, împiedecat de împrejurări istorice, nu s'a putut generaliza. Inovaţiile de limbă, care porniau dela Roma, au fost în funcţie de situaţia politică: Cât timp burghezimea romană şi italică deţinea puterea centrală a Republicei şi Imperiului, exercita o autoritate necontestată în provincie, limba latină a provinciei se supune disciplinei lui „Sermo urbanus" al capitalei; din momentul când legiunile recrutate din diferite părţi ale imp. roman au fost chemate să apere graniţele Italiei, limba latină din provinciu nu mai recunoaşte fără rezervă supremaţia Italiei, ci lasă libertate inovaţiilor locale (J. Jud, Problèmes de géographie romane, în Revue de ling. rom. I), începându-se astfel procesul de distincţie tot mai accentuată între provincii constituit prin limbile romanice (v. c.). Din cele precedente rezultă: romanizarea Nordului şi Sudului Dunării şi păstrarea elementului romanic în Sud dela graniţa până unde ajungea cultura greacă (aceasta începia pe ţărmul Mării Adriatice la un punct aproape de oraşul Lissos (azi Alessio) la Răsărit, trecând prin Munţii Miriditilor şi ai Dibrei şi continuând în Macedonia de Nord între Skupi şi Stobi (ruinele, care se văd şi azi unde se varsă Târna în Vardar), înconjurând oraşele Naissus (Niş) şi Remesiana (Bela-Palanca), îndreptându-se spre Marea Neagră dealungul povârnişului Nordic al Blocului balcanic; la C. Jireček: Geschichte der Serben I, 39, ap. Th. Capidan: Românii din Peninsula Balcanică] până în regiunile locuite azi de români. Intre aceste granite a fost „leagănul" poporului roman. De o „naştere" a limbii române nu se poate vorbi, fiindcă acest fapt implică o dată fixă şi ideea „părinţilor", din cari a luat fiinţă (S. Puşcariu, Stud. Istrom. II p. 354). In studiul limbii române deosebim o epocă străromână, prin care se înţelege vremea de evoluţie a latinei vulgare carpato-balcanice, probabil chiar dela părăsirea Daciei (271) până la despărţirea dialectelor. Din această epocă datează influenţa puternică a limbei albaneze, precum şi unele evoluţiuni de limbă comune tuturor dialectelor; alături de influenţa albaneză, trebuie să admitem „în oricât de mică măsură influenţa stratului autohton" (Th. Capidan, Românii din Peninsula Balcanică). O conveţuire a Albanezilor cu Străromânii e reclamată de studiul limbii. Se constată multe cuvinte albaneze comune la Dacoromâni şi Aromâni, care au putut fi împrumutate într'o perioadă străromână, romană sau chiar anteromană. Astfel sunt: barză buză, gălbează, groapă, grunz, măgură, moaşă, sâmbure, spuză, sterp, ţarc, etc. Altele existente la Aromâni şi Dacoromâni, cu acelaşi înţeles şi în limba albaneză, presupun o origină comună traco-ilirică: balegă, copaci, mazare, curpen. In sfârşit, în a treia categorie sunt cuvintele răspândite la toate popoarele balcanice, presupunând o origină balcanică: copil, baci, ţap, şut, ciucă, etc. Comune numai la Dacoromâni şi în limba albaneză sunt cuvintele: a se bucura, gata, ghimpe, mal, mugur, viezure, zară, etc. (Th. Capidan: Raporturile albano-române, în Dacoromania II, p. 444). In limba străromână s'au întâmplat schimbări comune tuturor dialectelor. Dintre acestea menţionăm numai câteva: Din Fonologie: a în poziţie neaccentuată a devenit ă (gallina = găină), o neaccentuat a devenit u (cognosco = cunosc); o lipsit de accent se preface în ă (quod = că); a urmat de poziţie nazală (formată de n + vocală, n + consonantă şi de m + ploziv, nu însă de m + vocală, de nn, mm, mi, şi mn) devine a, â. (sanguem = sânge, dar annus = an); ĭ (scurt) următor preface pe c şi t în ţ (invitio = învăţ, brachium = braţ), pe d şi g în dz, prefăcut mai târziu în z (medium = miez, axungia = osânză), pe s şi st, sc în ş (caseus = caş, ustia = uşă, fascia = faşă), pe l în l' (muiat), (milium = meiu); e scurt şi l lung, accentuaţi influenţează asupra dentalelor l, t, d, s, st ca mai sus. Vocalele accentuate medii, e şi o se prefac în ea (redus în „e" în dacorom. înainte de e) şi oa (legem = leage = lege; ligat = leagă; noctem = noapte, etc.). Din consonantism, l între două vocale trece în r (mola = moară), ll în poziţie intervocalică, înainte de a următor se preface în u (stella = stea[ua]); b şi v latin intervocalic se prefac în u (semivocalic), care amuţeşte (caballus = cal; vivus = viu); -bl- şi -br- (între vocale) se prefac în ul şi ur (fabrum = faur; * excubulare = sculare); cl şi gl, în urma muierii lui l schimbă pe a şi u următori în e şi i (clamo = chiem; includo = închid), etc., etc. Din Morfologie: Trei declinări. Din cele cinci latine s'au întâmplat mai multe cazuri de metaplasmă (trecere dela o decl. la alta); astfel la decl. I ajung plurale în -i; apoi extensiunea pluralelor în -ora. Identitate în păstrarea cazurilor şi a două forme pt. singular. Funcţiune de articol pronumelui demonstrativ ille, illa, illud: generalizarea formei [i]llum în singularul decl. a II şi a lui [i]lle la sing. decl. a III (domnu-lu; iepure-le); formele de nominativ [i]llae, [i]lli pt. acuzativul [i]llas şi [i]llos (casele; frunţi-le). Pe lângă articolul enclitic şi cazurile de întrebuinţare proclitică lu Ioan, lui Ioan, ei Marie, etc.). Numeralul format cu unus-[su]per-decem. La pronumele personal şi forme conjuncte; la cel posesiv analogic cu subst. (după stea = stele şi mea = mele). Verbul cu patru conjugări. Formarea perfectului compus cu auxiliarul am (habere), iar viitorul cu voiu (velle); aceeaşi formă pt. habeo şi habet (am, are). Din Derivaţiune. Viabilitatea prefixului în-; schimb între des- şi res-; răspândirea prefixului slav ne-, etc. Din Lexicologie: Un mare număr de elemente latine, păstrate în toate dialectele, cu sens deosebit de cel din limbile romanice: anima pt. cor „inimă"; callis = cale, termin general pt. „drum"; certo = cert, cu sensul „a sfădi"; excaldo „a muia în apă caldă" = scald; mergo = merg, cu câteva urme în limbile romanice, la noi cu idea de „a merge"; tener = tânăr, în celelalte limbi roman. „gingaş"; turbo = turb, în celelalte limbi romanice derivate dela rabies, etc. Din Sintaxă: genitivul cu prep. de, în locul dativului, forma nominativ-acuzativ cu lu. Comparativul cu „mai", etc. (după S. Puşcariu, Studii istrorom. II, pp. 316—326). In cadrele Românilor Nord şi Sud Dunăreni, învăţaţii fac o distincţie între Românii Apuseni: Istroromânii şi Românii existenţi prin sec. al XIII în partea apuseană a Jugoslaviei şi Rom. răsăriteni: Aromânii şi Meglenoromânii (numiri întrebuinţate mai mult ca o indicaţie geografică) şi grupul Dacoromânilor în raport cu cele două. Între aceste grupuri sunt destul de mari deosebiri, chiar dacă luăm numai câteva inovaţiuni mai importante: Rom. apuseni au rotacismul, păstrează labialele intacte şi prefac pe c în č; Rom. răsăriteni nu cunosc rotacismul, alterează labialele şi prefac pe c în ţ; iar Dacoromânii au rostirea č generală, nazalizarea şi, ca fenomen regional, rotacismul şi palatalizarea labialelor (S. Puşcariu, o. c.). Prin sec. al V începe năvălirea Slavilor (modificând situaţia geografică ce ne-am închipuit-o) atăcând chiar imperiul bizantin şi devastând Ilyria, Dalmatia. Ceva mai târziu Bulgarii cuceresc Moesia, dar Belisarius reuşeşte să-i alunge din Thracia (559). Această invazie a avut un dublu rezultat: 1. separarea coloniştilor romani din Dacia şi Moesia de restul Romaniei (celorlalte popoare romanice) şi 2. despărţirea Românilor în cele patru dialecte: dacoromân, aromân, istroromân şi megleoromân (v. c.). La venirea Slavilor în cadrul limbii române s'au încheiat unele evoluţii fonologice, s'a constituit ceea ce se numeşte „fizionomia lim-

bii" noastre, căci cuvintele slave intrate nu se mai supun acelorași norme de evoluție, ca și cele latine (l din „boală" nu trece în r, ci rămâne neschimbat, etc.). Din studiul cuvintelor slave în limba română (Th. Capidan: Elementul slav în dialectul aromân, An. Acad. rom.) se constată o convețuire mai îndelungată a Slavilor cu Strărománii, căci numai astfel se pot explica cuvinte de primă necesitate și de origină slavă existente în toate dialectele (de un împrumut după despărțirea dialectelor nu poate fi vorba, căci normele de desvoltare ale acestor cuvinte se opun), de ex.: croiesc, grăiesc, greșesc, gonesc, hrănesc, lipsesc, învârtesc, plătesc, smintesc, sucesc, ciudă, jale, lene, nevoie, slab, gol, grădină, prag, brazdă, clopot, lopată, trup, coajă, nevastă, etc., etc. Infl. slavă s'a exercitat și în partea gramaticală, cu asemănări în flexiune (suntem), sintaxă (vocativul în -o) și în derivație multe sufixe (-iță; -iște, -eală; -nic, -niță, etc.). Din studierea ac. element rezultă: cuvintele slave au pătruns în limba română din paleoslavă (limba din Pensinsula Balcanică, în care au scris apostolii Chiril și Metodiu, din care s'a desvoltat bulgara de azi) și că a fost primit de Strărománi dela Bulgari, fie prin contact, fie prin convețuire (Th. Capidan: Românii din Penins. Balcanică, în Anuar. Ins. de Ist. Nat. Cluj, II, p. 115). Dacă vrem să fixăm patria primitivă a Românismului, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că atât Românii, cât și străinii își schimbau adesea locuințele, împrejurare, care explică multe schimbări și asemănări fonologice. Dintr'o regiune învecinată Dunării s'au desprins mai întâi Aromânii (v. c.) prin sec. al IX, iar prin sec. al XII sau al XIII Meglenoromânii (v. c.), care, după un popas în Munții Rodope, s'au așezat în Meglenia. Ceilalți Români rămași în Sudul apropiat al Dunării au dispărut în marea massă slavă. O altă parte s'a retras încet, spre Marea Adriatică, Istroromânii (v. c.). Punte de trecere între Românii din Nordul și Sudul Dunării au făcut-o de sigur cei din Valea Timocului (azi vreo 200.000), despre existența cărora avem date înainte de colonizarea acestei regiuni cu Dacoromâni (S. Puşcariu: Istrorom. II, p. 366). Despărțirea dialectelor nu trebuie să ne-o închipuim întâmplată într'o vreme limitată și într'un scurt timp, ci s'o considerăm petrecută lent probabil chiar de la sfârșitul sec. al VIII, la începutul sec. al XIII. Indeletnicirea de frunte a Aromânilor — păstoritul — aruncă multă lumină asupra felului cum trebuie să ne imaginăm despărțirea celor patru dialecte (dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân) ale limbii române (cf. importantele constatări ale lui Th. Capidan din lucrarea Românii nomazi, Cluj, 1926, pp. 175—176). O precizare asupra timpului când separarea Românilor trebuia să se fi întâmplat ne oferă infl. ungurească. Contactul mai intens și cu posibilități de influențare lexicală între Unguri și Români îl putem considera ca început în sec. al XI și mai ales al XII, căci câteva cuvinte ungurești generale în limba română, (intrate și în cea literară) reclamă un contact mai vechiu (ex.: gând, hotar, belșug, aldămaș, oraș, etc.). In momentul acestei infl. Românii din Sudul Dunării nu mai erau în contact cu cei din Nord, fiindcă în limba celor dintâi nu s'a găsit nici o infl. ungurească. Slăbirea prea repede a elementului românesc din Penins. Balcanică și creșterea celui din Nordul Dunării, o explică unii învățați români prin admigrare (Al. Philippide, O. Densusianu, etc.), dar numai cercetările viitoare asupra dialectelor și raporturilor interdialectale vor putea să confirme sau să infirme aceste ipoteze ingenioase. Investigațiile filologice nu încetează să ne clarifice trecutul neamului românesc și în timpuri mai apropiate de noi. Astfel din studiul cuvintelor străine (mai ales numiri topice) din limba Sașilor din Ardeal rezultă: că la venirea acestora în Ardeal, ei (sec. XIII) au împrumutat cuvinte străine dela populația cu care au venit în contact, c a r e n ' a f o s t u n g u r e a s c ă, ci mai probabil românească. In desvoltarea și evoluția limbii române mai sunt importante epoce, pe care, din pricina cadrelor acestui articol, numai le schițăm: introducerea limbii slavone în biserică dintr'o epocă deștul de îndepărtată (dacă nu înainte, mai probabil dela despărțirea dialectelor), cu transmiterea unui însemnat număr de cuvinte (vlădică, popă, iad, clopot, precistă, blagoslovesc, etc.). Accentuarea acestei infl. se datorește și invaziei Turcilor în Europa, când, de sigur, mulți călugări din Sudul Dunării s'au adăpostit sub părinteasca și cucernica oblăduire a pravoslavnicilor domni români. Cu ei și cu organizația principatelor ca stat, a venit și alfabetul cirilic (v. c.), care a dăinuit la noi până în sec. al XIX. Infl. slavonă a fost o piedică însemnată pt. desvoltarea limbii noastre și o alterare a „fizionomiei" ei, fapt, care a făcut pe unii învățați să tragă la îndoială romanitatea limbii noastre. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că celelalte limbi romanice formează mai mult sau mai puțin un „bloc" compact și au două posibilități importante de a-și îmbogăți vocabularul: prin împrumut reciproc și din limba latină, care a fost întrebuințată în funcții, în școală, în lucrările de știință și chiar în raporturile internaționale până destul de târziu, iar în biserică până în zilele noastre. Limba română n'a avut aceste posibilități din sec. al V, când orice legături directe cu Apusul le putem considera întrerupte până în timpul modern; în schimb cu Orientul au fost legături tot mai intense, dar acesta nu mai era romanic, ci grecesc. Faptul că primele texte românești sunt scrise cu alf. cirilic (v. c.) și în limba slavonă, nu este o dovadă că Românii, în epoca strămână, n'ar fi știut scrie sau n'ar fi utilizat alfabetul latin. Dimpotrivă, păstrarea cuvintelor latinești „a scrie" (scribere), carte (charta), a învăța (invitiare), minte (mentem) militează pt. o neîntreruptă activitate, dar de sigur, mai redusă, căci limba nu păstrează decât cuvinte necesare, e constatat doar că lexicul unei limbi reflectează trecutul și prezentul unui popor. Un ex. foarte instructiv: lat. cochelar(ium) „lingură", cu care bogații Romei mâncau melci și ouă sau luau medicamente, s'a păstrat în franc. „cuiller", noi, Românii, prin micșorarea activității orășenești în Dacia de năvălirea pop. barbare, am păstrat „lingula" — lingura țăranului roman, etc. Studiul limbii asupra raporturilor noastre cu Slavii, devine și mai instructiv prin următoarele constatări: Slavii, năvălitori păgânici, ne-au găsit în Dacia, s'au amestecat cu noi împrumutând cuvinte și dându-ne, iar mai târziu s'au desnaționalizat. Un. ex.: numele râului Olt îl avem din limba slavă, însă ptca Slavii să-l poată avea a trebuit să-l împrumute dela o populație romanică din Dacia, care n'a putut fi decât pop. rom.; deci lat. Aluta, păstrat de Strărománi, a fost luat de Slavi, schimbat în Olt și, mai târziu reluat de Români; tot astfel lat. Calationem — rom. * crăciun — slav. Krăčun — rom. crăciun, etc. Limba textelor bisericești din sec. al XVI e foarte importantă pt. deslegarea problemelor rotacismului (v. c), a nazalizării, a fixării locului de traducere; iar m. târziu pt. formarea limbii literare (Coresi, Noul Testament, etc.), pt. probl. neologismelor (v. c.). Asupra limbii române a mai infl. greaca prin epoca Fanarioților, turca prin supremația politică, rusească prin ocupațiile temporare, franceza prin curentul sec. al XIX, mai puțin ruteana, sârba, bulgara, polona, italiana. Romanitatea limbii române nu mai e contestată de nimeni (v. Cihac), căci, dacă avem multe cuvinte străine, întrebuințarea lor e redusă. S. Puşcariu a făcut o instructivă statistică, demonstrând că într'o pag. din „Baladele și Idilele" lui Coșbuc din 117 cuvinte, 102 sunt de origină latină (deci 88%); în alta din „Legendele și Basmele Românilor" de Ispirescu între 363 de cuvinte de pe o pag. numai 30 sunt străine (deci 9%), iar la Creangă, în „Povești" din 233 cuv. de pe o pag. numai 18 sunt de origină străină (deci 8%). De aici rezultă clar că „vorbele care exprimă idei elementare, cu care operăm la tot pasul, sunt mai toate moștenite dela Romani, pe când cele luate dela străini sunt în cea mai mare parte termini speciali, întrebuințați numai în anumite regiuni sau de anumite clase sociale" (Locul limbii române între limbile romanice, p. 40). Limba română, urmașa uneia din limbile antice de civilizație ale Europei (latina), cu toate vitregiile secolelor, cu toate influențele și vicisitudinile istoriei sale, și-a păstrat individualitatea în cel mai estic colț al Romaniei, reprezentând granița civilizației europene și straja credincioasă a trecutului de glorie al Romei, izolată de alte limbi romanice și înconjurată de popoare străine, dar tributare culturii Romanilor. — B i b l i o g r a f i c : O. Densusianu: Histoire de la langue roumaine, I și fasc. I din voi. II (Paris, 1901, 1914); Desvolt. limbii române până în veacul al XIII (curs, 1920). — Al. Philippide: Introd. în ist. limbii și lit. rom. (Iași, 1888); Istoria limbii rom. (Principii . . . , Iași, 1894); Originea Românilor, vol. I și II (Iași, 1923, 1928). — S. Puşcariu: Zur Rekonstruktion des Urrumänischen (Halle, 1910); Locul limbii române între l. romanice, Acad. Rom. 1920; Studii istroromâne, II, An. Acad. Rom. 1926. — D. Onciu: Originile princip. române (Buc. 1899); Zur rumänischen Streitfrage (Innsbruck, 1887); Tradiția ist. în chestiunea originilor române (Buc. 1907); Fazele desvolt. istorice a pop. rom. (Buc. 1920). — Th. Capidan: Raport. albano-române (Dacoromania, 1922); Elementul slav în dial. arom. (Acad. rom. 1925); Meglenoromânii (Acad. rom. 1925); Românii nomazi (Dacoromania IV). — S. Dragomir: Vlahii și Morlacii (Cluj, 1924), etc. — **L i t e r a t u r a:** epocele literaturii române: Literatura română se poate împărți în două mari perioade: 1. a literaturii vechi (1544—1780) și 2. a literaturii nouă (1780—1920). 1. In perioada veche putem desprinde două epoci mai însemnate: a) Epoca Slavonismului (sec. al XVI—XVII—XVIII), b) Epoca Grecismului (sec. al XVII—XVIII) și a influenții poloneze. In perioada nouă deosebim: 1. Epoca de tranziție a influenții latiniste, epocă pregătitoare a celei ce urmează (1780—1821); 2. Epoca renașterii spiritului modern, marcată printr'o orientare naivă (1821—1840), 3. Prima epocă de orientare critică (1840—1866), 4. A doua epocă de

orientare critică (epoca Daciei literare) (1866—1880) = „Epoca Junimii". Epocele 1—4 alcătuiesc lit. rom. modernă. 5. Literatura nouă (după Eminescu) (1880—1900). 6) Lit. contemporană (Epoca „Semănătorului" și a „Vieții Românești") 1900—1920 și care se poate împărți în două faze: a) Faza constructivă naționalistă (1900—1910); b) Faza modernistă-decadentă (1910—1920); 7) Literatura actuală (1920—) care se reliefează ca o fază de armonizare a tendințelor și de sinteză în care se pregătește, probabil, o nouă orientare socială-filosofică și critică, pentru viitor (v. lit. rom. Desvoltarea). — Desvotarea literaturii române. Deși formată mai de mult, limba rom. nu servește ca mijloc de cultură decât în sec. al XV—XVI. Trebuie să admitem că și mai înainte se va fi scris rom., deși foarte puțin, fiindcă serviau atunci pentru acest scop limba latină și cea slavonă. Încă de prin sec. XIV avem dovezi că Rom. scriau latinește (în scrisorile, actele și pecețile rom.), sub influența culturii lat., susținută de propaganda catolică. Căderea Constantinopolului face să vină la noi o mulțime de călugări slavi, cari aduseră cu dânșii la mănăstirile noastre cultura slavonă, întărind astfel și mai mult curentul slavonesc, în vârtejul căruia noi fusesem cuprinși, cu mult înainte de întemeierea Principatelor, datorită organizării sociale și bisericești după modelul slav. In vremea aceasta, când toată mișcarea culturală se răspândia prin biserică, ortodoxismul nostru ne-a ținut de cultura orientală, îmbrăcată în haină slavonă. Limba slavă bisericească devine și limba oficială a cancelariilor domnești, se înființează școale slavonești și tipografii, care tipăresc în slavonește (Liturghierul din 1508, Octihul din 1510, Evangheliarul din 1512, toate slavonești, tipărite din îndemnul Domnitorilor rom. de Macarie ș. a. la Târgoviște). Această lit. streină se îndrepta însă către puținii inițiați și era superficială, iar pentru marea mulțime ea rămânea pe deaintregul necunoscută. „E neîndoios că neamul românesc a avut o bogată lit. pop. pe vremea când necazuri mai mari îi atâțau în suflet durere și ură mai înflăcărată, când natura mult adorată era m. aproape de el, când ocaziile de a săvârși fapte vitejești erau mai dese și vitejia personală mai vrednică de preamărit, când religiunea însăși, în loc să curme, nutria credințele deșarte". (S. Pușcariu). Lit. cea mai veche rom. este prin urmare lit. poporului. Ea a ființat cu mult înaintea celor dintâiu însemnări istorice și scrieri religioase, ca lit. nescrisă, în poveștile, legendele, doinele și cântările poporului — mijloace de exprimare spontană și intimă a rosturilor simțirii și gândirii ce i se frământau în suflet și de păstrare în amintire a faptuirilor trecute. Iar această lit. „populară", al cărei autor colectiv este poporul însuși, se împletia cu legendele și scrisorile apocrife, răspândite sub scutul bisericii, amestecându-se elemente păgânești alături de cele creștine și amalgamând astfel o țesătură de datini și de tradiții plină de fantazie și de interes ciudat, însă atât de caracteristică preocupărilor poporului. Alături de limba slavonă, folosită mai mult de călugări și de diecii cancelariilor domnești, se întrebuințează limba rom. în corespondența particularilor și în unele documente chiar, încă din sec. al XV. Ne-a rămas însă numai din sec. al XVI o scrisoare a boierului Neacșu din Câmpulung (1521) în limba rom., către județele Brașovului, iar pe la sfârșitul sec. al XVI, odată cu decăderea slavonismului, însemnările, actele și scrisorile rom. se înmulțesc, paralel cu glosele rom. făcute chiar pe cărțile slavone, în vederea înțelegerii lor. In sec. al XV, sub influența apuseană a Husitismului purtător al ideilor de reformă religioasă, se traduc la noi, în Maramureș (în N. Ardealului) cele dintâiu cărți bisericești din limba slovenă: Faptele apostolilor, Psaltirea (v. Apostolul dela Vorneț, psaltirea voroneleană și psaltirea „șcheiană" v. c.). Aceste texte rom. sunt manuscrise și au caracterul rotacismului, fiind copii făcute după originalele, pierdute, abia în sec. al XVI. Aceste traduceri a cărților sfinte în rom. erau binevenite tocmai în timpul când slujba slavonă din bis. noastre devenise neînțeleasă, iar controlul asupra credinții adevărate începuse a slăbi mult. Ele formează însă un document important de studiu al celei dintâiu faze, a temeliei pe care s'a început brodarea scrisului rom. în limba națională. Tot în copii din ac. timp s'au descoperit de curând manuscrisele cuprinse în „Sbornicul dela Ieud" (v. c.), între care „Scriptura Domnului nostru I. Chr. către oameni căzută în piatră din ceriu", scrisă în rom. și slavonește (crâmpee alternative în ambele limbi) e o dovadă clară a luptei de răsbatere în scris a limbii rom. — Se pare că activitatea ac. de traduceri s'a întins și asupra scrierilor ce aveau legătură mai puțină cu biserica, cum sunt de ex. traducerile cuprinse în „Codex Sturdzanus" (v. c.), copiate de către popa Grigore din Măhaciu. Tot în sec. al XVI avem cea dintâiu carte rom. tipărită „Catehismul din 1544" dela Sibiu, tradus în rom. sub a doua înrâurire apuseană, acea a Luteranismului. Deasemeni propaganda calvină (v. c.) căutând să atragă pe Rom. din Ardeal, face să se imprime cărți în rom. (Psaltirea și Liturghia cunoscută din „Codicele Teodorescu"). Psaltirea dată la tipar de ep. Pavel Tordași (rom.-calvin) în 1570 e scrisă cu caractere lat. și ortografie ung., iar alt ep. rom.calvin, Mihail Tordași, traduce din ung. fragm. din Vechiul testament numit „Palia dela Orăștie" (v. c.). Cel mai mare răspânditor de cărți rom. tipărite este în sec. acesta diaconul Coresi (v. c.) care chemat de Sașii din Brașov, dela Târgoviște, lucrează în Ardeal vreo 20 de ani în acest scop. Dela el avem „Tetravanghelul" (Evangheliarul) din 1560—61, cea dintâiu carte rom. tipărită, — care ni s'a păstrat. El face însă și tipărituri slavo-române (Psaltirea slavoromână, 1577. După Evanghelierul lui Coresi, copiază Radu Grămăticul din Măniceștí (1574), Evanghelierul lui pentru Petru Cercel (ms. păstrat azi la British Museum din Londra). Dar în sec. al XVI găsim alături de lit. religioasă o întreagă lit. profană „populară", formată în mare parte din scrieri (cărți) apocrife(v. c.), parte traduse din alte limbi. In sfârșit tot în sec. al XVI găsim zorile istoriografiei rom. Ea începe întâiu, ca și lit. rel. în limbă slavonă, sub forma pomelnicelor de pe la mănăstiri și a analelor (v. Cronica dela Bistrița, C. dela Putna, Macarie, Eftimie, Azarie). — Secol. al XVII aduce o mare înflorire a literaturii române. — Deosebim acum două epoci mai însemnate: a) Epoca lui Mateiu Basarab și a lui Vasile Lupu și b) Epoca lui Constantin Brâncoveanu. In cea dintâiu domnitorii ambelor Principate, Muntenia și Moldova sunt sprijinitorii culturii, iar tiparul, care fusese până acum exclusiv al bisericii, slujește și la tipărirea altor scrieri. Sub sprijinul lui Mateiu se tipărește „Pravila dela Govora" (1640), tradusă de Mihail Moxa, călugărul care a scris acea istorie universală „de începutul lumii dentâiu" (1620), imitată după Cronograful bizantinului Manasses și compilată și după izvoare slavone. La 1646 se tipăresc „Pravilele împărătești" numite și „Pravila lui V. Lupu" de Eustratie Logofătul, care este și cel dintâiu cronicar rom. autor al vestitului „Letopiseț Moldovenesc", în care se povestiau evenimentele ist. până la 1587, azi pierdut și cunoscut numai din cronica lui Ureche, căruia i-a servit ca izvor principal. In Moldova se ridică pentru apărarea ortodoxiei împotriva propagandei calvine Mitropolitul Varlaam, care tipărește Cazania sa: „Carte românească de învățătură" (1643) și „Răspunsurile la Catehismul calvinesc" (1645), fiind un continuator al limbii tipăriturilor lui Coresi și tot în această epocă își scrie cronica sa despre „Domnii țării Moldovei și viața lor" Gr. Ureche, folosind letopisețul lui Eustratie și izvoarele polone: cronica lui Bielskj (v. c. cf. Cosmografia lui Münster). Ac. cronică e adnotată de Simion Dascălul, care nu cunoaște letopisețul Moldovenesc, decât din spusele lui Ureche, nici pe Bielski. In timpul acesta se exercită mai ales asupra Mold., puternic influența polonă (v. c.) sub imboldul căreia a scris Ureche, apoi Miron Costin. In Muntenia găsim la curtea lui Matei Basarab pe învățatul Udriște Năsturel (v. c.), fratele Doamnei Elena, sprijinitor al ortodoxismului slavon. A scris prefața Cazaniei dela Govora, tradusă de Iermonahul Silvestru (1642) și a dat lui Varlaam Mitrop. Mold. Catehismul calvinesc. Mai avem în acest timp: „Viața Patriarhului Nifon" (v. c.) scrisă în 1520, netipărită, „Învățăturile (zise ale) lui Neagoe Basarab", „Cronica lui Mihai Viteazul" de logofătul Tudose, tradusă în polonă și lat. (ms. rom. nu s'a păstrat), apoi „Cronica Buzeștilor" scrisă rom. dar încorporată în cronica de mai târziu a lui Stoica Ludescu. In această epocă găsim în Ardeal pe Mitrop. Simion Ștefan (v. c.), care continuă și verifică traducerea noului testament, începută de Silvestru Iermonahul, tipărind „Noul testament dela Bălgrad" (1648) (v. c.), în care, alături de problema limbii lit. apare și conștiința unității culturale a Rom. Acum ambele principate primesc tipărnițe și sfaturi de la învățatul fiu de domn rom. Petru Movilă, mitrop. Kiewului, care a însemnat mult și pentru cultura rusească, dar în special pentru apărarea și apologia ortodoxismului. — Epoca lui Constantin Brâncoveanu (v. c. B.) își întinde strălucirea departe peste granițele Principatelor. Din tipografia dela Snagov se trimit cărți tipărite anume pentru Siria, tipărește grecește și arăbește, precum și o biblie pentru Georgia, unde se trimit (la Tiflis) și tipografi. Înfloresțe și cultura greacă, alături de cea rom. Acum găsim în Muntenia pe învățatul stolnic Constantin Cantacuzino, cel mai mare cronicar muntean, iar în Moldova pe marele cronicar Miron Costin (v. c.) și pe învățatul Spătar, Neculai Milescu. Mitropolitul Dosoftei al Mold. ne dă „Psaltirea în versuri, sub infl. polonă, „Viețile sfinților", ș. a. Stoica Ludescu scrie acum cronica Cantacuzinilor, iar Matei al Mirelor, egumenul Mănăstirii Dealului, sorie în versuri grecești evenimentele muntenești dintre 1601—1618. Radu Popescu (după 1650) scrie o „Istorie a Țării Românești", ponegrind pe Cantacuzini și înălțând pe Băleni. Dar cartea reprezentativă a epocei este „Biblia lui Șerban", dela 1688. Intocmită după prima traducere a versiunei lui N. Milescu (pierdută) și tipărită la Buc. Tot aici putem socoti pe Radu Greceanu (v. c.), care povestește Viața lui Constantin Brâncoveanu și pe marele tipograf și orator bisericesc Antim Ivireanu,

mitropolitul Munteniei († 1716) al cărui cuvânt sincer, dar aspru şi ironic, a fost răsunat în limba rom: de pe atunci. Apoi: „Mărgăritarele" fraţilor Radu şi Şerban Greceanu, tipărite în Buc. (1691), msul numit „Viaţa Sf. Vasile cel Nou", etc. — In secolul al XVIII istoriografia rom. se ridică şi mai mult. Avem acum în Moldova pe principele şi marele învăţat Dumitru Cantemir, care depăşeşte pe cronicari, atât prin cunoştinţe, cultura, cât şi prin metoda sa, fiind un adevărat istoric. El scrie afară de lucrări ce privesc pe Rom. şi celebra istorie a imperiului otoman, operă de interes european. Mai avem pe sfătosul Ion Neculcea, ale cărui „O seamă de cuvinte" reflectează lit. şi tradiţia pop. şi vor avea mare răsunet în poezia secol. al XIX, împreună cu frumosul lui letopiset; iar Zilot Românul reprezintă în Muntenia nota patriotică în cronica sa. La sfârşitul acestui secol activitatea şcoalei ardelene aduce o reînoire faţă de decadenţa în care căzuse lit. Principatelor sub domnia Fanarioţilor, Şcoala ardeleană reprezintă o epocă de trecere dela lit. veche la cea modernă, prin preocupările de istoriografie, de lit. religioasă şi prin problemele despre originea noastră romană. Ea trezeşte însă conştiinţa naţională şi deschide calea sec. al XIX, prin scriitori de frunte ca: Micu, Şincai şi Maior (v. c.) La sfârşitul secolului al XVIII avem însă şi pe întâii poeţi munteni: Ienachiţă, Alecu şi Nicolae Văcărescu. — Secolul al XIX este al trezirii gustului pentru lit. frumoasă. Scrierile pierd acum tot mai mult caracterul dogmatic-religios şi didactic şi, pe încetul, izvorăsc din sincera inspiraţie faţă de frumos. I. Budai-Deleanu (v. c.), a cărei activitate cadrează în şcoala ardeleană, a scris cea mai bună epopee eroi-comică a noastră „Ţiganiada", care n'a fost publicată decât în 1875. Ioan Văcărescu (v. c.), Costache Conachi (v. c.), V. Cârlova, B. P. Momuleanu şi Anton Pann, Eliade Rădulescu (v. c.), G. Asachi (v. c.), pregătesc începuturile poeziei moderne. Tot acum Asachi, în Moldova şi E. Rădulescu, în Muntenia, lucrează la crearea unei atmosfere prielnice literaturii, înfiinţând primele ziare şi reviste, [G. Barit (istoric şi ziarist) pune bazele presei ardelene] Intreaga epocă dintre 1815—1840 prezintă o muncă intensă pentru pregătirea publicului. Influenţa poporană, franceză, neogreacă şi chiar germană arată o mare bogăţie de preocupări. Gr. Alexandrescu (v. c.) înoeşte spiritul poeziei rom. continuând începuturile fericite ale lui Cârlova. Urmează apoi: Donici, Andrei Mureşianu, D. Bolintineanu, N. Nicoleanu, cari contribuesc la perfecţionarea genurilor poeziei. După o nouă reînviere a latinismului, prin „Curentul latinist" cu, Pumnul, Laurian şi Massimu, Cipariu, proza şi critica lit. iau avânt în epoca dela 1840—60, cu scriitorii grupaţi pe lângă revistele: „Dacia literară" (v. c.), „Propăşirea" (v. c.) şi „România literară" (v. c.). „Curentul istoric" şi „Curentul poporan" (v. Poporan) aduc o înviorare în lit. noastră, care sufere şi o puternică influenţă a Romantismului. Limba se perfecţionează, mai ales datorită acestor influenţe băştinaşe. Epoca aceasta îşi găseşte reprezentanţi în prozatorii mari: M. Kogălniceanu (istoric, critic, ziarist şi om de stat), C. Negruzzi, creatorul nuvelei istorice şi a schiţei satirice (poet şi prozator lit.), Alex. Russo (critic şi admirator al lit. pop.), N. Bălcescu (istoric), I. Ghica (economist, istoric cultural, prozator lit.) şi culminează în marele „bard al latinităţii", poetul Vasile Alecsandri (creatorul pastelului şi al teatrului rom.), a cărui regalitate lit. se desfăşură în toate genurile. Alexandru Odobescu ne dă scrierile în cel mai frumos stil lit., ridicând limba rom. la o mare strălucire. In epoca lui Eliade şi acea dela 1840—60 critica lit. se înfiripase şi se desvoltase. In epoca „Junimii" se desvoltă însă adevăratul spirit critic, la rev. „Convorbiri literare". V. Alecsandri şi C. Negruzzi se alipesc la această mişcare. Acum avem un mare avânt al lit. In nuvelă: N. Gane, I. Popovici-Bănăţeanul, I. Slavici. D. Zamfirescu; în povestiri: marele Ion Creangă, cu minunatele-i Poveşti şi „Amintiri din Copilărie"; în poezie: A. Naum, Iacob Negruzzi, dar mai ales pe cel mai mare poet al Românilor, Mihail Eminescu, ajuns la culmile gândirii filos., la cea mai genială expresie estetică în poezia lirică, precum şi la cele mai mari adâncimi în nuvela filos.; ca istorici pe: G. Panu şi A. D. Xenopol, ca epigramist: A. C. Cuza. Grupului dela „Junimea", condus de criticul Titu Maiorescu, se opune cel dela „Revista Nouă" a lui B. P. Haşdeu (istoric, filolog, poet, autor dramatic, etc.) împreună cu V. A. Urechia, Pantazi Ghica, poetul Mihail Zamfirescu; şi acel dela „Literatorul" lui Alex. Macedonski. Mai găsim şi alţi „poeţi minori" alături, sau înafară de aceste grupări: Gh. Creţeanu, Al. Sihleanu, Gh. Sion, Al. Depărăţeanu, I. Neniţescu, Traian Demetrescu, Haralamb Lecca, N. Volenti şi la Junimea: Matilda Poni, Veronica Micle, S. Bodnărescu, etc., apoi Ollănescu Ascanio, povestitorul Petre Ispirescu (v. c.). Se desvoltă însă, ajungând la independentă maturitate, în epoca dela 1870—1880, poetul Alex. Vlahuţă (a scris roman, nuvele, schiţe, eseuri, ziaristică), nuvelistul şi dramaturgul I. L. Caragiale, care dă cea mai bună nuvelă psihol. şi ridică teatrul comic la adevărata lui valoare, G. Coşbuc, poet liric, epic şi bun traducător, poetul şi romancierul Duiliu Zamfirescu (v. c.), criticul lit. şi de artă N. Petraşcu (v. c.), nuvelistul, oratorul şi poetul dramatic Barbu St. Delavrancea (v. c.), etc. Operii lui Maiorescu se mai opune, cu pretenţii de critică ştiinţifică, critica sccialistă a lui I. Gherea (v. c.). — Literatura contemporană. Cu activitatea rev. „Semănătorul" (v. c.), înfiinţată de Gh. Coşbuc şi Al. Vlahuţă, lit. se îndreaptă spre exaltarea până la misticism a ideei naţionaliste. Trecând la direcţia rev. N. Iorga, lit. ia ca bază lupta pentru unitatea culturală (care o pregătia intens şi pe cea politică), tradiţia şi aspiraţiile poporului. Acum se disting în poezie: St. O. Iosif, D. Anghel, P. Cerna, O. Goga, în proză: M. Sadoveanu, Em. Gârleanu, C. Sandu-Aldea, I. Agârbiceanu, N. Beldiceanu. Acelaşi curent îl reprezintă în Ardeal rev. „Luceafărul" (cu Al. Ciura, Agârbiceanu, Goga, etc.). In critică se impun: Ilarie Chendi, G. Bogdan-Duică. In jurul rev. „Convorbiri critice" (condusă de criticul M. Dragomirescu), se grupează şi unii scriitori dela „Sămănătorul", apoi: D. Nanu, Corneliu Moldovanu, C. Pavelescu, M. Sorbul, G. Gregorian, I. Minulescu, ca poeţi; I. Bassarabescu (v. c.), Em. Gârleanu, I. Dragoslav, L. Rebreanu (care mai târziu va da romanele „Ion" şi „Pădurea spânzuraţilor"). La „Viaţa Românească" înfloreşte curentul poporanist, care adună însă mai pe toţi scriitorii, pe încetul. Criticul şi ist. lit. G. Ibrăileanu, dă directivele. Aici se disting: Brătescu Voineşti (v. c.), care debutase de mult în cercul „Convorbirilor lit.", Calistrat Hogaş, D. D. Pătrăşcanu, J. Bart, Lucia Mantu, Otilia Cazimir, cu impresii, nuvele şi schiţe, Ionel Teodoreanu (cu schiţe şi romane), M. Codreanu, G. Topârceanu, Demostene Botez, Al. A. Philippide, Al. O. Teodoreanu, etc., cu versuri. In cercul dela „Viaţa nouă", condus de Ovid. Densuşianu, se mişcă pentru simbolism. Poeţi simbolişti: I. Minulescu, Al. Stamatiad, I. M. Raşcu, D. Protopopescu, Eug. Speranţia, etc. In jurul rev. „Sburătorul", condusă de criticul Lovinescu (v. c.), se disting: I. Petrovici (amintiri, impresii, G. Brăescu (schiţe satirice, nuvele), Hortensia Papadat Bengescu (nuvele, romane) F. Aderca, etc. Alţi scriitori: Critică lit.: Soveja, H. Sanielevici, Izabela Sadoveanu, N. I. Apostolescu, Pompiliu Eliade, I. Trivale, D. Caracostea, D. Tomescu, R. Dragnea, T. Vianu, Perpessicius, Al. Busuioceanu, Pompiliu Constantinescu, Sc. Struţeanu, Constanţa Marinescu, Paul Zarifopol. Nuvele şi schiţe: Gala Galaction, N. Dunăreanu, Caton Teodorian (şi teatru), A. Mândru, I. C. Vissarion, Marcu Beza, Damian Stănoiu, Al. O. Teodoreanu, A. Lasc.-Moldovanu, Adr. Hurmuz, N. M. Condiescu, Gib. Mihăescu, Const. Kiriţescu. Romancieri: M. Sadoveanu, D. Teodorescu, I. Agârbiceanu, C. Petrescu, I. Teodoreanu, C. Ardeleanu. Moderniştî: Tudor Arghezi, N. Davidescu, Claudia Millian, Alice Călugăru, Lucian Blaga, Demostene Botez, Al. A. Phillipide, Adr. Maniu, Aron Cotruş, G. Gregorian, A. Moşoiu, Camil Petrescu, Tristan Tzara (dadaist, v. c.). Poeţi tradiţionalişti: I. U. Soricu, A. Mândru, G. Tutoveanu, I. Sân-Giorgiu, Volbură-Poiană, G. Rotică, Alex. Naum, Nichifor Crainic, I. Pillat, Marcell Romanescu, Corn. Moldovanu, G. Dumitrescu, etc. Poeţi umoriştî: Mefisto (v. c.), Al. O. Teodoreanu, Otilia Cazimir, Alfr. Moşoiu, ş. m. a. — Bibliografie. N. Iorga, Istoria literaturii româneşti I (—1688; II 1688—1780). Istoria lit. româneşti în veacul al XIX, 3 vol., S. Puşcariu, Istoria lit. rom., Al. Procopovici, Introd. în studiul lit. rom., G. Bogdan-Duică, Ist. lit. rom. mod. Intâii poeţi munteni, G. Pascu, Ist. lit. rom. sec. al XVI, sec. al XVII, sec. al XVIII, G. Adamescu, Ist. lit. rom. (Bibl. pt. Toţi), P. V. Haneş, Ist. lit. rom., Ov. Densusianu, Ist. lit. rom. (lit. veche, curs litografiat), Lit. rom modernă, 2 vol., G. Ibrăileanu, Spiritul critic în cultura rom., Scriitori şi Curente, Pomp. Eliade, L'esprit public en Roumaine. L'influence française sur l'esprit public en Roumaine, N. I. Apostolescu, L'influence des romantiques franc. sur la poésie roumaine, Th. Burada, Istoria teatrului în Moldova, D. C. Ollanescu, Teatru la Rom., G. Panu, Amintiri dela Junimea, I. Negruzzi, Amintiri din Junimea; N. Iorga, O luptă literară (2 vol.), G. Adamescu, Bibliogr. rom., Bianu şi Hodoş, Bibliografia rom. veche, Titu Maiorescu, Critice, N. Petraşcu, Scriit. rom. contimp., Eug. Lovinescu, Critice, X vol., Istoria civilizaţiei rom. mod. (3 vol.), Istoria lit. rom. contemporane: 1. Evoluţia ideologiei literare, 2. Evoluţia criticei literare, 3. Evoluţia poeziei lirice,, 4. Evoluţia „prozei literare", 5. Evoluţia literaturii dramatice, M. Dragomirescu, critică, vol. I şi II. Antologii: I. Pillat şi Perpessicius. Ant. poeţilor de azi, I. Pillat, Antologia toamnei, I. Clopoţel, Antologia scriitorilor români. — Arta plastică. Deja în sec. al XVIII influenţe occidentale considerabile încep să se manifeste în arta veche românească (v. acolo). In veacul următor, aceste influenţe se accentuează şi mai mult. Zugravii de biserici devin tot mai rari în întâiele decenii ale secolului. In acest timp pictorii străini sunt atraşi de pitorescul ţării noastre. Intre aceştia trebuie să citâm pe franczii Raffet, Bouquet, Doussault, elveţianul Trenk, germanul Wallenstein, etc. Alături de ei, apar şi pictori români. Pe la 1830 avem la Buzău o şcoală de pictură a lui Ni-

colae Teodorescu, o alta la Câmpulung. Pictorul Constantin Leca, dădea lecții de desemn la București, se aventura în tablouri istorice și făcea școală. Un elev al lui, Teodor Aman, e trimis la Paris, și devine unul din fondatorii picturii românești. Altul, George Tătărescu, studiază la Roma, și revine mare decorator de biserici. Ardeleanul Szathmări, stabilit la București ca pictor al Curții lui Cuza și Carol, eternizează în numeroase acvarele peisaje și porturi muntene. Alt Ardelean, Henția, format la școala lui Aman, ne-a lăsat interesante schițe din războiul independenții și pânze remarcabile. Cel dintâi pictor mare al Românilor, reprezentantul tipic al peisajului țării, artistul, care ne-a lăsat admirabile portrete și pânze istorice, e Nicolae Grigorescu. Multă vreme după moartea lui, pictura românească a fost influențată de el. Dintre pictorii contemporani mai vechi, trebuie amintiți Mirea, Vermont, Kimon Longhi și marele colorist, Luchian, mort ca și Ardeleanul Smigelschi înainte de a arăta tot ce putea, iar dintre cei mai noi: Ștefan Popescu, Dimitrescu, Iser, Bunescu, Pallady, Pătrașcu, Theodorescu-Sion, Tonitza, Steriadi, Ressu, Șirato, Eder, Nagy, Teutsch, Demian, Catul Bogdan, Sabin Popp, etc. Principalele monumente ale țării au fost comandate multă vreme la străini (Frémiet a dat statuia lui Mihaiu Viteazul din București, Dubois monumentul lui Ion C. Brătianu, etc.). Sculptori străini, ca Storck și Späthe s'au stabilit și au rămas la noi. Intâiul mare sculptor român a fost Ion Georgescu. După el, trebuie amintiți Valbudea, iar dintre contemporani Brâncuș, a cărui faimă e europeană, Han, Medrea, Paciurea, Jalea, Onofrei, Milița Pătrașcu, etc. Arhitectura românească modernă o fost întemeiată de Mincu. Intre arhitecții de seamă ai țării trebuie amintiți: Trajanescu, Antonescu, Berindei, Burcuș, Ciortan, Ghica-Budești, Iotzu, Marcu, Cristinel, etc. **Bogățiile țării** constă în cea minieră, industrială, animală și vegetală (produsele solului). Cum câmpiile țării noastre sunt dintre cele mai producătoare, agricultura este cea mai întinsă, căci din tot teritoriul de 294.967 kmp. sau 29,496.700 Ha, terenurile arabile sunt 12,448.168 Ha (adică 42,20%), dintre care 10,510.356 Ha pentru cereale, 656.558 Ha pentru culturi furajere și fânețe artificiale, 435.201 Ha pentru culturi alimentare (bob, fasole, cartofi, ceapă, linte, varză, etc), 369.357 Ha pentru cultura plantelor industriale (cânepă, in, rapiță, floarea soarelui, sfeclă de zahăr, tutun, etc.), 446.693 Ha de ogoare. La acestea trebuie să mai adaogăm: 4,064.675 Ha pășuni și fânețe naturale, cecace face 7,2% din supraf. țării. Supraf. însămânțată cu cereale se împarte astfel: Porumb 4.219.423 Ha, grâu de toamnă 2,839.636 Ha, grâu de primăvară 261.517 Ha, orz 1,764.260 Ha, ovăz 1.084.408 Ha, secară 281.255 Ha, Meiu 78.618 Ha, Hrișcă 6.340 Ha, Mălturi 4.869 Ha. Județele în care agricultura este făcută mai intens sunt cele din Câmpia Română, din Câmpia Tisei și din S.-ul Basarabiei. Jud. Romanați seamănă și produce cel mai mult grâu; după el vin: Teleorman, Dolj, Olt, Mehedinți, Timiș, Arad și Caraș. Cel mai mult porumb îl produc: Gorj, Vâlcea, Muscel și Bacău. Cel mai mult orz: Tulcea și Constanța. Cel mai mult ovăz: Neamț, Ciuc. Fălticeni și Năsăud. Cea mai multă sfeclă de zahăr în jud.: Hotin, Cernăuți, Botoșani, Brașov și Roman. Tutunul este cultivat mai mult în județele: Orheiu, Vlașca, Soroca, Dâmbovița, Ilfov, Timiș-Torontal, Satu-Mare și Sălaj. O plantă, care se cultivă foarte mult din timpul războiului încoace, este floarea soarelui, din semințele căreia se fabrică un uleiu bun de mâncat. Jud. cele mai producătoare sunt: Soroca, Orheiu, Bălți și Hotin, în care sunt 360 fabrici de uleiu. Jud. Cetatea Albă este cel mai mare producător de rapiță. Cultura arborilor fructiferi se face mai mult pe dealuri, acolo unde nu se poate face agricultură. Cel mai mult se cultivă prunul pentru fabricarea țuicii și magiunului. Cei mai mulți pruni sunt în Subcarpații Olteniei și Munteniei. Cireșii se cultivă mai mult în: Tighina, Lăpușna, Orheiu, Soroca, Hotin și Cernăuți, etc. Merii în Satu-Mare, Maramureș, Năsăud, Someș, Cluj, Tighina, Hotin și Cernăuți. Nucii în Bihor, Arad, Satu-Mare, regiunea Subcarpatică, cum și în Lăpușna. O altă bogăție a R.-ei sunt viile (v. c.), care sunt răspândite în regiunile Subcarpatice, cum și pe podișul Ardealului. — **Animalele.** După Volga, Dunărea este cel mai mare fluviu producător de pește. In Dunăre, lacurile și bălțile ei, cum și în cele din Deltă și de pe malul mării (Razelm, Smeica, etc. în special) se pescuiesc: crapi, moruni, somni, șalăi, cegă, scrumbii, etc. Din mare se prind: calcani, scrumbii de mare, barbuni, etc.; iar din apele repezi dela munte, păstrăvi. Stupii de albine, altădată o mare bogăție a vechiului regat, se mai îngrijesc în următoarele județe: Mehedinți, Buzău, Vaslui, Tighina, Cetatea Albă, Hunedoara, Cele două jud. Târnave etc. In total avem 618.000 de stupi, cari au produs 36,799.300 kgr. miere și 8,255.400 kgr. ceară. Gândacii de mătase sunt crescuți cu multă grije în special în Banat, jud. Arad, Ilfov, Dâmbovița și Tighina. Industrializarea se face pe ateliere de tors ale statului (Lugoș, Băneasa) sau particulare (Orșova, București, Tighina, Constanța și Poiana Mare din jud. Dolj). — **Bogățiile miniere** ale R. v. Minerit, aur, argint, Petrol, sare, etc. județe. — **Industria** este formată din mori, fabrici de spirt, de zahăr, textilă, rafinării de petrol, uzine metalurgice, industria lemnului, hârtiei, etc. Pentru aceasta v. c. cum și județele. — **Căile de comunicație** sunt: căi de apă, de uscat și de aer. Cele de apă sunt: Dunăre, Bega (canal), Prutul și Nistrul (v. c.). Ar putea fi făcut navigabile și Oltul, Siretul și Mureșul. Plutărit pe: Bistrița, Mureș, Someș, Olt. In lungul Dunării sunt vreo 35 porturi, prin care se face export apr. de 10 ori mai mare decât prin porturile maritime. Dintre mărfurile exportate $^3/_4$ apucă în josul Dunării și numai $^1/_4$ în susul ei. Dacă s'ar săpa canalul Cernavodă—Constanța, ar fi și mai mare afluența de vase pe Dunăre, azi bara dela Sulina împiedecă intrarea vaselor o parte din timpul anului. Căile de comunicație pe uscat sunt: șoselele și CFR. Cele dintâi sunt: Naționale, județene, vicinale și comunale (v. Șosele). — **Căile Ferate Române.** Cea mai veche linie este Cerna Vodă—Constanța, construită sub dominația turcă în Dobrogea între 1857 și 1860 și cumpărată de statul român în 1882. O a doua linie a fost construită între București și Giurgiu (1865—1869) de un consorțiu englez prin concesia din 1865 și administrată de stat. In 1867 începu construirea liniilor concesionate societății Anglo-austriace (prin Offenheim) a C. F. Lemberg—Cernăuți—Iași, adică: Itcani—Roman (1867—1869). Pașcani—Iași (1867—1870), Vereștí—Botoșani (1870—1871). Lung. tot. 222.068 km. Exploatarea particulare a durat până în 1889, când au fost sechestrate de stat, întrucât consorțiul nu se ținea de contract. In același timp se dă consorțiului german Strussberg în concesiune de construire și exploatare liniile: Roman—Tecuciu—Galați—Brăila—Buzău—București cu ramura Tecuciu—Bârlad și București—Pitești—Craiova—Vârciorova în lung. tot. 914 km. + 890 m. Lucrările începură în 1868 și, după multe peripeții, intervenții diplomatice și procese, se terminară în 1875 și au fost exploatate de soc. C. F. R. până în 1 Aprilie 1880, când fură luate de stat, dând acționarilor rentă de stat 6% în sumă de 237.500.000 lei aur. In 1876 se începu construirea liniilor Ploești—Predeal, Adjud—Tg. Ocna prin concesia Crawford continuată de de Guilloux și terminată în 1870. Intre 1872—1873 se construi calea largă Iași—Ungheni pentru legarea cu C. F. construite de Ruși în Basarabia. Cu 1880 se termină perioada concesiunilor și se încep lucrări noi de stat prin inginerii români. Se executară: linia Buzău—Mărășești (1879—1881) și celelalte pe rând. Cea m. importantă construcție a fost linia București—Saligny cu Podul Regele Carol (v. c.), executate între 1887 și 1895, iar cea mai rapidă Cobadin—Bazargic (10 luni, 1914). Cu întregirea țării noastre am moștenit dela foștii stăpânitori C. F., care nu convin azi ca traseu, ele privind spre alte centre de adunare. Așa cele din Bucovina spre Galiția, cele din Basarabia spre Odesa, iar cele din Ardeal și Banat spre Budapest. Pentru o mai bună distribuție și folosință s'au normalizat cele din Basarabia, s'au construit liniile Oradea—Nădab, Lovrin—Nerău și s'au început lucrările de legătură; Livezeni—Bumbești, Brașov—Teliu—Nehoiaș, Ilva-Mare—Iacobeni. In total rețeaua C. F. R. are lungimea de 11.430 km. + 466 m. Din acestea, statul are 7595 km. + 217 m., iar particularii au 3835 km. + 249 m. După deschidere revin: normale 10.521 km. + 394 m. (6662.518 km. simple și 241.444 km. duble ale statului; 3617,432 km. ale particularilor) și înguste 909 km. + 072 m. (691,255 km. statul și 217,817 km. partic.). Pe rețeaua C. F. R. sunt 1393 stațiuni și 255 halte și este deservită (1927) de 2246 locomotive, 2221 vagoane de călători, 1210 vag. de poștă și 51.804 vagoane de marfă, în total 55.235 vagoane. In 1927 au fost circulat: 200.864 trenuri accelerate și de persoane, 186.855 trenuri mixte și 338.035 trenuri de marfă. In total 725754 trenuri. — Pentru Telegraf, Telefon, Poștă, Serviciul Maritim Român, etc. v. c. — **Românii de peste hotare** se găsesc în Ukraina (apr. $^1/_2$ Mil. împărțiți într'o mulțime de sate între Nistru și Nipru. Sovietele au format o republică autonomă a Moldovenilor (Românilor) din stânga Nistrului, în supraf. de 8300 kmp. cu 567.000 loc. Capit. este la Birsula (10.000 loc.) cu toate că orașul Balta este centrul economic și este un oraș mai mare (23.000 loc.). In Ungaria au rămas apr. $^1/_4$ Mil. Români, împărțiți prin vreo 100 sate. Statul ungar îi silește să se desnaționalizeze interzicându-le limba în biserică, școli naționale și oprindu-i să-și întrebuințeze graiul. In Banatul rămas la Sârbi și în Sârbia sunt mulți Români. Valea Timocului, atât cea sârbească, cât și cea bulgărească a fost regiunea, în care s'au refugiat mulți Olteni pe timpul Fanarioților. Acestora li s'a adăogat și alți veniți prin alte părți, așa că azi în Sârbia Veche, majoritatea populației celor 4 jud. din NE. o formează Românii. In Bulgaria sunt răspândiți în V. între Dunăre și Rilo Dagh. In jurul Plevnei sunt multe sate românești. Adăugăm pe Aromâni, Megleno și Istroromâni.

ROMÂNIA. Finanțele. Bugetul general al Statului pe anul 1929, cu exceptia bugetelor C. F. R., P. T. T. și a Casei pensiilor, are următoarea înfățișare

No. curent	Venituri	Lei	Cheltueli	Lei
1	Impozite directe	7,862,000.000	Ministerul de Răsboi	7,930,500.000
2	Impozite indirecte	12,392,000.000	„ Finanțelor	15,593,182.316
3	Taxele de timbru și imp. pe acte și fapte jurid.	4,500,000.000	„ Instrucțiunii	4,828,115.255
4	Monopolurile Statului	8,253,450.000	„ Cultelor și Artelor	1,313,878,941
5	Domeniul Statului	1,019,100.000	„ de Interne	1,916,234.165
6	Subvenițiuni	56,774.400	„ Lucrărilor publice	359,013.817
7	Ministerul Comunicațiilor	701,475.000	„ Justiție	1,136,686.000
8	„ Finanțelor	1,820,782.637	„ Agriculturii	1,536.000.000
9	„ de Interne	26,043.000	„ Industriei și Comerțului	482,733.457
10	„ de Justiție	140,500.000	„ Afacerilor străine	92.165.000
11	„ Afacerilor străine	70,000.000	„ Sănătății	1,143,684.869
12	„ Agriculturii și Domeniilor	16,690.000	„ Muncii	251,387.200
13	„ Sănătății și Ocrotirilor sociale	136,255.000	„ Comunicațiilor	643,625.900
14	„ Muncii Cooperației și Asig. sociale	73,481.232	Președinția Consiliului de Ministri	12,791.080
15	„ Industriei și Comerțului	1,041,917.952	Fond pentru deschideri de credite suplimentare și extraordinare	900,000.000
16	„ de Război	142,982.279	Fond pentru rectificarea și îmbunatățirea pensiunilor militare și civile	100,000.000
17	„ Lucrărilor publice	2,500.000		
18	„ Instrucțiunii publice	34,588.500		
19	„ Cultelor și artelor	9,460.000		
	Total general:	38,300,000.000	Total general:	38,300,000.000

Budgetele pe anul 1929 ale: Căilor Ferate Române 13,600,000.000 Poștă, Telegraf și Telefon 1,880,000.000 Casa pensiilor 3,415,000.000

Situația datoriei publice la 1 Ianuarie 1929.

I. *Datoria plătibilă în monedă străină.*

A. *Datorie consolidată*		
1. Datorie dinainte de răsboi		
Rentă unificată 4% amort. acord. Paris	Fr. aur	433,000.000
„ 5% „ „ „ „	„ „	87,000.000
„ 4½ % 1913 conf. „ acord. Paris și Londra	Lei „	58,000.000
„ unificată 4% amort. acord. Berlin	„ „	429,000.000
„ „ 5% „ „ „	„ „	55,600,000
„ 4½ % 1913	„ „	111,300.000
„ 4%, 4½ %, 5% stampilate Belgia, Aranj. Lepreux	„ „	31,264.000
2. Datorii de răsboi și de după răsboi		
a) Datorii interaliate: Anglia	Li. st.	30,980.000
„ „ Statele Unite	Dol.	65,660.560
„ „ Italia	Li. it.	243,000.000
„ „ Franța	Fr. aur	897.027.400
b) Despăgubiri pt. distrugerile suferite de industr. petrolif.	Li. st.	9,879.102
c) Datorii contractate pt. nevoile aprovizionării și refacerii		
1. Imprumut de 35 mil. L. st. 4 %, 1922	Li. st.	29,199.550
2. „ „ 2½ „ „ „	„ „	1,944.880
3. „ 6 % 1925 de L. it, 41, 145, 30. consolid. Italia	Li. it.	35,510.600
4. „ 7 % 1926 de L. it. 200 mil.	„ „	187,580.000
5. Angajamente speciale	Li. st.	3,197.532
	Dol.	1,606.194
	Fr. aur	121,503
	Fr. elv.	160.000
	Li. it.	9,246.287
	Fr. franc.	12,769.778
	Fr. belg.	28,330.736
	Kc.	10,000.000
	K. scand.	260.000
d) Datorii rezultând din tratatele de pace		
1. Cota Rom. din dat. austro-ungară dinainte de răsboi	Li. st.	2,272.451
2. Anuitate St. E. G. pt. liniile ferate de pe teritoriul rom.	Dol.	25,732.587
e) Sarcinile rescumpărării căi. fer. partic. din ter. alip.	Fr. franc.	27,443.029
1. Angajamentul celor 17 societăți	Li. st.	665.910
2. Linia societății, „Maramureșană“	„ „	8.525
3. Liniile soc. „Arad—Ceanad“.	„ „	86.200
B. *Datoria Flotantă:*		
Bonuri de tezaur neprezentate la consolidare	Fr. franc.	12,367,198

II. *Datorie plătibilă în lei:*

A) *Datorie consolidată:*		
1. Datorii dinainte de răsboi		
a) Rente stampilate 1889—1913	Lei	463,000.000
b) Datorii resultând din emisiunile interne	„	433,000.000
2. Datorie de după răsboi		
a) Datoria resnltând din emisiunile interne	„	15,977,000.000
b) Datorie resultând din tratatele de pace	„	739,000.000
c) Imprumuturile Statului la Banca Națională	„	7,532,000.000
B) *Datoria flotantă:*		
Bonuri de tezaur interne 5%	„	688,000.000
Total:	Lei	25,832,000,000

Veniturile Statului provin în ce privește impozitele: 36.2% din impozite directe și 63.8% din impozite indirecte. — Din impozitele directe fac parte: Imp. pe veniturile proprietăților agricole și clădite; i. asupra valorilor mobiliare, cota de 3% asupra venitului valorilor mobiliare, i. pe veniturile întreprinderilor comerciale și industriale, i. pe salarii, i. pe venituri profesionale, i. pe venitul global, taxe militare, amenzi din contravenții. — Impozite indirecte sunt: Vămile, taxe pe spirtuoase și alte articole de consumație, cifra de afaceri și impozitul pe lux și pe spectacole. — Monopoluri sunt: Tutunul, hârtia de țigarete, chibriturile, cărțile de joc, sarea și explozibilele. — **Armata Română** este cu cadru și sâmbure permanent având ca sistem de recrutare serviciul personal obligatoriu ca drept și datorie. Se împarte în armata de uscat și armata de apă, având drept comandant suprem pe Rege, care își exercită comanda prin organul superior Ministerul Armatei, care îndeplinește funcția și de organ administrativ și organ de conducere, pregătire și organizare prin Marele Stat Major. — A) Armata de uscat se împarte în 1. Comandamente Teritoriale; 2. Corpuri de Armată, care la rândul lor cuprind: a) Diviziile de infanterie cu Brigăzile de infanterie și artilerie, constituite în Regimente; b) Trupe de cavalerie (călărași); c) Trupele tehnice; d) Serviciile. — Infanteria este organizată pe Regimente a 3 batalioane cu câte 3—4 companii. Artileria este organizată pe Regimente de artilerie de câmp, obuziere, artileria grea și antiaeriană, constituite din 2—3 divizioane a 2—3 baterii. Cavaleria cuprinde: a) Regimente de călărași trupă nepermanentă — cu schimbul — și b) Regimentele de Roșiori, trupă permanentă. Un regiment de cavalerie se împarte în divizioane și acestea în escadroane. — 3. Diviziile de cavalerie cuprinzând Brigăzile de roșiori; 4. Trupe de munte, formând un comandament, constituite în Divizii de munte cuprinzând: Batalioanele de vânători de munte, Divizioanele de Artilerie de Munte și Regimentele de Obuziere de Munte. 5. Trupe tehnice, constituite în unități similare infanteriei, adică Regimente, batalioane, companii de: Pionieri, (Pontonieri, Transmisiuni, Proectoare, etc.), Căi Ferate, Tankuri, Tracțiune automobilă, etc. 6, Aeronautica, cuprin-

zând: a) Aerostația cu secțiile de baloane captive, și b) Aviația și Hidroaviația, constituită din grupuri cuprinzând escadrile de luptă, bombardament și recunoaștere. 7. Serviciile cuprinzând trupele necombatante, serviciile: Sanitar, Veterinar, Intendență, etc. 8. Stabilimentele și depozitele militare cuprinzând Pulberăria, Pirotehnia, Arsenalul, Fabrica de arme, Depozitele de muniții, armament și subsistență. — B) Armata de apă sau Marină cuprinde: a) Divizia de mare, cu sediul la Constanța, compusă din crucișătoare, torpiloare, contratorpiloare, etc. b) Divizia de Dunăre cu sediul la Galați, cuprinzând flotila de monitoare și vedete. c) Stabilimentele marinei, șantiere, etc. — Recrutare. Elementele de trupă se recrutează prin sistemul de recrutare mixt, dintre toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate sau religie. Durata obligațiunilor militare este de 25 ani, începând dela vârsta de 21 ani când se recrutează, până la 46 ani împliniți, dintre care 2 ani este termenul de serviciu activ sub drapel (3 ani la marină), după care trece în rezervă 18 ani (cu două chemări a 9 ani), iar ultimii 5 ani în miliție. — Recrutarea cadrelor: a) Subofițerii se recrutează prin reangajări dintre elementele de trupă în termen, care după absolvirea școalei de subofițeri pe armă sunt reangajați la început pe 2 ani ca sergenți instructori, după care pot contracta reangajări succesive pe câte maximul 5 ani până la vârsta de 42 ani, când trec la pensie. Plutonierii prin examen pot înainta până la gradul de Plutonier major. b) Ofițerii se recrutează din absolvenții de liceu sau școli militare, bacalaureați sau studenți, care sunt admiși prin examen a urma școala militară pregătitoare a armei respective, a cărei durată este de 2 ani, după care prin examen de absolvire sunt înaintați sublocotenenți. După o practică de un an în serviciul de front obligatoriu, trebuiesc a urma timp de 2 ani cursurile școalei superioare a armei respective, după absolvirea căruia sunt apți a înainta în gradul de locotenent. In mod facultativ până la gradul de Maior exclusiv, și vârsta de 36 ani, se poate urma cursurile școalei superioare de războiu, prin depunerea unui examen de intrare. Cursurile sunt de 2 ani, apoi după absolvire și stagiul la trupă și în cadrele marelui Stat Major, ofițerul este „Brevetat de Stat Major". Toți ofițerii au posibilitate de a înainta în gradele cele mai înalte din ierarchia militară. Armament. a) Infanteria este înarmată cu arma română de 6,3 mm. sistem Manlicher, cu baionetă, mitralieră de 7,63 mm. de diferite modele, ușoare și grele, pușcă mitralieră de 8 mm., grenadă și tunuri de 53 mm. ca armament de însoțire. b) Artileria are ca armă principală tunul de diferite calibre și bătăi, astfel: tunul românesc de câmp de 75 mm. sistem Krup, obuzierul ușor de 105 mm. sistem Skoda, și tunuri și obuziere de la calibrul 120—210 mm. Ca armament portativ dispune de carabine Manlicher de 6,3 mm., pistol automat Steyer sau revolver, mitraliera și grenada. c) Cavaleria are armament portativ: lancea, sabia, carabina și revolverul și ca armă ajutătoare mitralierele montate, moto și automitralierele. d) Aviația are ca armă avionul însăși armat cu 1—3 mitraliere sau bombe. e) Toate celelalte trupe tehnice sau servicii sunt înarmate cu armă cu baionetă.

„România Jună", societate academică literară în Viena, înființată în 1864 de **studenții români sub numele „Societatea** științifică literară", iar la 1868 schimbându-și numele în „R. J." A editat 2 Almanachuri, cu colaborarea tuturor scriitorilor români.

„România literară", rev. lit. înființată la Iași de V. Alecsandri (1855). Colaboratori mai însemnați Al. Russo, I. Ghica, Al. Odobescu, M. Kogălniceanu, etc.

„România Medicală", revistă de practică medicală și de informațiuni științifice. Dir. Tomescu Dr., apare de două ori pe lună în București. Fondată în 1923.

„România Viitoare", revistă scoasă la Paris pentru propagarea ideilor revoluționare dela 1848 printre Românii de acolo, de către Alecsandri, Bălcescu și Russo. Apare 1850, director C. A. Rosetti.

Romanică, Arta —. Numire dată de Arcisse Caumont, în 1825, artei care a dominat Occidentul European (mai ales Franța, Italia, Elveția, Spania, Portugalia, Anglia și Germania) după Carol cel Mare. E rezultată din cea romană influențată de cea bizantină, pe când Constantinopolul era în floare, iar Italia zguduită de năvăliri. Ea formează patrimoniul popoarelor romanice, întocmai ca și limba, fiind stilul de origină, față de altul străin. Această artă se deosebește fundamental de cea gotică (v. c.), prin: boltă, pereți masivi, de înălțimi reduse, sprijinite de contraforturi, cu puține deschizături (ferestre), cu o decorație geometrică și convențională. Inceputuri s'au făcut în Bretagne și Normandia. Sculptura și pictura își iau subiectele din textele relig. Cele m. importante monumente: Capela Sf. Cruci din Münster (Elveția), Notre Dame du-Port din Clermont-Ferrand, etc.

Romanice, Limbi —. Sunt următoarele: franceza, provansala (cu dial. catalan), italiana, portugheza (cu dial. glician), spaniola, reto romană și româna. Toate sunt rezultate din transformările suferite de latina vorbită de popor, în diferite părți ale imperiului roman (v. Latină. Limba).

„Romänische Revue", revistă politică-literară, editată în l. germană între anii 1885—1894 de C. Diaconovici. A apărut mai întâi în Budapesta, apoi în Viena și Sibiu, ca organ oficial al partidului național român, dând străinătății informații exacte asupra năzuințelor culturale și politice ale Românilor, mai ales din Ardeal. In 1888 a avut un proces de presă, pe urma căruia redactorul Ștefan Albu a fost condamnat la temnită de 3 luni. In 1892 guvernul unguresc i-a detras debitul postal, din care cauză redacțiunea s'a mutat la Sibiu, iar titlul revistei s'a schimbat în „Romänische Jahrbücher". In 1894 a încetat apariția. Cele 10 volume ale revistei cuprind articole și studii de mare valoare.

Romanist, 1. Filologul care se ocupă cu studiul limbilor romanice. — 2. Juristul specializat în dreptul roman. — 3. Numire dată de celelalte confesiunii aderenților papii.

Romano Dionisie (n. 1806 în Sălișteа Sibiului † 1873). Trece cu mama sa în Moldova (1820), se călugărește la mănăstirea Neamțului (1823), unde e foarte harnic la învățătură; se duce apoi la București se face tipograf și ascultă lecții dela Școala f. Sava până 1828). Vre-o 4 ani (până 1832) e lângă episcopul Argeșului Ilarion, a cărui bogată bibliotecă o cetește și învață grecește și franțuzește. 1832 profesor în Buzău, unde scrie cărți pentru școale; Abecedarul, Catehismul, Aritmetici, Geografie, etc. și ține predici pline de vervă. Intemiază cu Ardeleanul Gavril Muntean cea dintâi revistă bisericească „Vestitorul bisericesc" (1838—40) apoi alta „Ecoul bisericesc" (1851—3), egumen și arhimandrit la mănăst. Neamțului (1855). In 1860 e vicar și episcop ales la Buzău. 1867 membru onorar al Acad. Rom. A publicat numeroase articole morale-religioase în cele două reviste, apoi o Bibliotecă religioasă-morală, cu multe învățături folositoare; traduceri din franțuzește: Cuvintele unui credincios de Lammenais; Meditațiile fericitului Augustin. Geniul creștinismului de Chateaubriand și alte câteva cărți.

Romano Giulio Pippi de Jannuzi, arhitect și pictor italian (n. 1492 † 1546), elevul și colaboratorul lui Raffael; el a terminat celebrele tablouri: Transfigurația și Victoria lui Constantin asupra lui Maxentius.

Romano-catolică, biserica, partea acea a bisericei creștine, care aparține Patriarhului dela Roma și observă ritul bisericei romane. In sec. al XI biserica orientală s'a despărțit de biserica rom.-cat. De atunci s'au făcut mai multe încercări de reunire, de ex. la sinodul ecumenic dela Florența, dar fără succese mai mari. S'au făcut numai uniri parțiale, de ex. unirea unei părți a Românilor, a Rutenilor, Armenilor, etc. In sec. al XVI bis. R. c. a fost sdruncinată de protestantism. Pe urma acestei adevărate revoluții religioase, s'a convocat sinodul tridentin, care a realizat în sinul b. R. c. mult dorita „reformatio in capitis et membri". Biserica R. c. recunoaște de cap văzut pe Papa dela Roma, care, conduce bis. universală cu ajutorul congregațiunilor romane și a colegiului cardinalilor. E organizată în eparhii, iar mai multe eparhii constitue o mitropolie, sau provincie mitropolitană. Nrul credincioșilor catolici din toată lumea se ridică la 300 Milioane, având 70 cardinali (al căror număr aproape nici odată nu e complect), 827 arhiepiscopi, episcopi și mitropoliți, 385 episcopi titulari, fără eparhie. Bisericile gr.-catolice, armeno-catolice, melchito-catolice și alte biserici catolice de rit oriental au 54 episcopi și mitropoliți, cari, sunt independenți de organizațiile bisericești rom.-cat. locale, supuși fiind direct Papei dela Roma.

Romano-catolică ardeleană, eparhia —, se extinde asupra întregului teritor al Ardealului de odinioară, având ca. 400.000 de credincioși, în marea lor majoritate de naționalitate maghiară. Reședința eparhiei e în Alba-Iulia. Capitlul are 10 canonici, între cari și parochul din Cluj. Școale: 7 licee de băieți, un liceu de fete, 1 școală normală de băieți și 1 de fete, 2 comerciale sup. de fete, 1 școală de muzică bisericească, 16 școale civile, 213 primare și 1 Academie teologică. Episcop: Contele Gustav Carol Majláth. V. Statul Rom. Cath.

Romano-german, Imperiul — (sau Sfântul Imperiu), cel întemeiat de regele Otto al Germaniei, când a bătut pe Berengar, regele lombard, fiind încoronat de papa împărat (962), cu gândul că moștenește imp. roman apusean. Titlul l-au păstrat până la 1806, când renunță împ. Francisc al II, în urma înființării imperiului franc. de Napoleon (v. Germania, Istorie, cf. Italia).

Romanov, dinastia rusă, din care au fost țari ai Rusiei dela 1613—1917 (primul Mihail Fedorovič dela 1613—1645, ultimul Nicolae al II dela 1894—1918).

Romanța 1. poezie lirică spaniolă care

se cântă şi are un subiect dulos. Ea derivă din cântecele menestrelilor şi trubadurilor (v. c.). 2. Azi R. e un „cântec" adică o poezie lirică cu acelaşi conţinut ca şi la nr. 1. şi care deobiceiu se cântă, adeseori însoţită de muzică.

Romantism, 1. (lit.) curent literar, care a făcut epocă în lit. modernă, culminând într'o puternică reacţiune împotriva lit. clasiciste a sec. al XVII şi XVIII. R. se caracterizează prin exaltarea eului individual, mai ales pe latura sentimentalismului şi a imaginaţiei aprinse, uneori anormale, ceeace face ca subiectivismul să predomine în lit. Se inspiră din reînvierea trecutului medieval cu povestirile sale fantastice şi cu misticismul religios. De aceea, istoria e cercetată cu pasiune şi naţionalismul se uneşte în R. cu sentimentul religios şi nostalgia trecutului. R. reînvie astfel lit. poporană şi tradiţiile, ridicând sentimentul deasupra tuturor celorlalte funcţiuni sufleteşti şi l consideră ca esenţial izvor de artă şi creaţiune spirituală, deasupra raţiunii reci. In teatru R. elimină idealizmul raţional şi regula celor trei unităţi (v. c.) „democratizează" personajele ca situaţie şi ca moravuri, sub pretextul introducerii vieţii, dă loc, ca şi în roman şi poezie grotescului (v. c.), comicului alături de tragic, punând bazele dramei moderne. Exagerarea R. a dus, la falsificarea concepţiei despre viaţă, provocând o puternică reacţiune.

Romanul Miron (n. 1828 † 1898), mitropolit al Românilor din Transilvania (1874—98). Studii în Arad şi Oradia; profesor la seminarul din Arad; preşedinte al partidului român din jud. Arad (1861); deputat în dieta Ungariei (1869), vicar şi preşedinte al Consistorului din Oradia (1870). arhimandrit (1870), episcop ales la Arad (1873—4), apoi Mitropolit (din 1874). A avut de luptat mult în sînul bisericii sale, ca şi în viaţa politică, unde-şi câştigase mulţi adversari între Români, cari l-au combătut necontenit, cerându-i o acţiune naţională mai dârză contra şovinismului maghiar.

„Românul", ziar politic, întemeiat în 1857 de C. A. Rosetti, ca organ al partidului liberal. Suprimat după lovitura de stat din 1864, sub numele „Libertatea" şi „Conştiinţa Naţională", iar după detronarea lui Cuza şi-a luat vechiul nume. In 1891 s'a schimbat în revistă bilunară. — **„Românul"**, ziar politic, organ al part. naţional rom. din Ardeal şi Ungaria, a apărut la Arad, sub direcţiunea lui Vasile Goldiş în anii 1913—1916, ca ziar cotidian Dela 1918 încoace apare tot la Arad, ca foaie săpt.

Romanescu Aristizza. Una din marile actriţe, decedată anii trecuţi, ai primei noastre scene (n. 1851), a debutat la teatrul din Craiova, apoi a fost angajată în trupa lui Millo. După studii făcute la Paris, e angajată la Teatrul Naţional din Bucureşti, având creaţii deosebite în „Fântâna Blanduzei" şi „Ovidiu" (Alecsandri). „Ruy-Blas", etc. A fost şi profesoară de declamaţie la Conservatorul din Bucureşti.

Rombic, sistemul — (cristalogr.), cuprinde totalitatea formelor cristalografice, care se pot repera la un sistem de trei axe drept-unghiulare şi neegale (a—b—c). Cuprinde 3 clase de simetrie. cu formele de prismă, pinacoidă, piramidă şi sfenoid rombic, având, pentru clasa holoedrică, 7 elemente de simetrie (1 centru, 3 axe, 3 plane de simetrie).

Römer Olaf (n. 1644 † 1710), astronom danez, fost membru al Academiei franc., profesor la universitatea din Copenhaga şi directorul observatorului astronomic. A calculat viteza de propagare a luminii din eclipsele sateliţilor lui Jupiter. A inventat instrumentul de pasaj ce serveşte la determinarea poziţiei locurilor geografice şi la determinări de timp.

Romulus, fondatorul legendar al Romei şi primul ei rege, fiul Rhea Silvici. Împreună cu fratele său Remus, a fost alăptat de o lupoaică, când Amulius a voit să-i arunce în Tibru. A omorît pe Remus, a fixat hotarele oraşului (753—716 a. Chr.). A luat parte la răpirea Sabinelor şi la asediul oraşului Veii. A fost luat de zei într'o furtună.

Romulus Augustus, v. Augustus.

„Ronda", la —, revistă ital. contemporană, întemeiată în Martie 1919 de cei şapte scriitori ai şcoalei romane: Ricardo Bacchelli, Antonio Baldini, Bruno Bazilli, Vincenzo Cardarelli, Emilio Cecchi, Lorenzo Montano, Aurelio E. Saffi, la cari s'au raliat mai târziu Alfredo Garguilo, Alberto Savinio, Giuseppe Ungaretti, F. Burzio, şi G. Ansaldo. Revista luptă împotriva mercantilismului şi vulgarităţii milaneze în lit. contemporană, reprezentată mai ales de Guido da Verona şi militând pentru o lit. rafinată şi dificilă, reprezentând „divorţul literar al elitei de marele public". La Ronda şi-a suspendat apariţia în 1922.

Rondism (lit. ital.). Spiritul ce predomină la scriitorii din jurul rev. „Ronda" (v. c.).

Rondò, lucrare muzicală, în care în jurul unei teme principale, care revine mai de multe ori, sunt grupate mai multe teme secundare, mai mult sau mai puţin variate. E întrebuinţat mai ales în compoziţiile ciclice ca parte finală.

Ronsard, Pierre de —, poet franc. (n. 1524 † 1585). Şeful şcoalei poetice „la Pléiade" (v. c.). Emfaza inversiunilor, cuvintele fabricate, cuvintele în patois ce pocesc operele sale, nu trebuie să ne facă să uităm mişcarea lirică, făurirea fericită a atâtor strofe, în care strălucirea gândirii se armonizează cu bogăţia expresiei. N'a reuşit în epopee (La Franciade) şi în egloge (Eglogues), dar a izbutit în ode, sonete, elegii (Amours de Marie, Sonets pour Hélène, Elégies, Epigrammes), fiind socotit ca un mare poet al Franţei. Legenda spune c'ar fi de origine română.

Röntgen Wilhelm Conrad (n. 1845 † 1923), fizician german, descoperitorul razelor numite raze X sau raze R. după numele lui. R. a fost profesor de fizică la universitatea din München; la 1901 a luat premiul Nobel. Tot R. a determinat şi raportul Cp/Cv dintre căldura specifică a unui gaz pe lângă presiune constantă şi cea pe lângă volum constant.

Roosevelt Theodore (n. 1858 † 1919), preşedinte al Statelor Unite americane; în 1895 prefect de poliţie al New-York-ului, în războiul americano-spaniol, comandantul regimentului de Cavalerie, în 1900, vice-preşedinte al republicei, în 1901 preşedintele republicei, în 1906 distins cu premiul Nobel. A scris mai multe opere politice şi istorice.

Roques Mario, distins romanist, prof. la Sorbona (Paris), director al revistei de filologie romanică „Romania", bun cunoscător al limbii române (prof. de l. română la Ecoles des langues orientales) şi sincer filoromân, membru corespondent al Academiei române (1914). A colaborat cu J. Gilliéron la lucrarea „Etudes de géographie linguistique". Conduce colecţia de texte franc. medievale. Pt. limba română e de o valoare deosebită publicarea Paliei dela Orăştie (Paris 1925).

Rosacee (bot.), fam. de plante dicotiledonate. De ele se ţin rosele (Rosa): **Rosa** adenophora, trandafir de munte. R. alba, tr. alb., cultivată în vre o 60 de varietăţi, originară din Europa meridională. R. canina, măceşul, R. sălbatică, frecventă la noi. R. centifolia, trandafirul de dulceaţă, originară din Persia, cultivată în vre-o 1400 varietăţi în grădini. Serveşte la fabricarea uleiului de rose, R. lutea, trandafir galben, R. pumila, răsură.

Rosa (Monte), masiv muntos din Alpii Penini, format din granite. Intre Elveţia şi Italia. Cel mai înalt vârf Dufourspitze, altit. 4638 m.

Rosa Salvatore, pictor napolitan, gravor, poet şi muzicant (n. 1615 † 1673), cel mai mare peisajist şi pictor de bătălii. In 1647 a luat parte la răscoala lui Masaniello din Neapol. A scris şi vehemente satire. Pictura sa se apropie de a lui Caravaggio. Lucrări: Conjuraţia lui Catilina, Christos printre învăţaţi, etc.

Rosalia, sărbătoare în onoarea nimfei Flora, care se celebra în luna Maiu. De aici numele românesc „Rusalii" al sărbătoarei Pogorîrii Sf. Duh (v. c.).

Roşcani, sat în Moldova de sus, lângă Prut, unde Turcii învinge şi omoară pe Ion Vodă cel Cumplit (11 Iunie 1574).

Rosegger Peter, mare umorist germ. (n. 1843 † 1918). Povestitor de talent, cu mare putere de observaţie şi sensibilitate, convins de bunătatea sufletului omenesc, acest croitor de meserie, e unul din marii scriitori ai sec. al XIX. Scrieri: Schriften des Waldschulmeisters, Der Gottsucher. Jakob der Letzte. Martin der Mann, Das ewige Licht, Erdsegen, Die beiden Hänse.

Rosetti Alexandru, conferenţiar de fonetică experimentală la univ. din Buc., fost membru al şcoalei române din Franţa. După aprofundate studii în Franţa, a luat doctoratul la Sorbona (1926), cu lucrările: Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle şi Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII e siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie). In 1924 a obţinut titlul de elev diplomat dea Ecole practique des Hautes Etudes din Paris. Colaborează pt. partea românească la Revue de linguistique romane (Paris). Alte lucrări: J. Gilliéron şi geografia lingvistică (lecţie de deschidere), diferite articole în revista „Grai şi Suflet", dintre care relevăm în special cercetările făcute la Fărşerotii din Dobrogea. Lucrările sale se caracterizează prin claritate şi preciziune.

Rosetti Constantin A. (n. 1816 † 1885), om politic român, stăpânit de idei liberale, republican, agitator înfocat, participă la revoluţia din 1848; refugiat la Paris, lucrează pentru cauza celor două Principate, prin legăturile avute cu fruntaşii viitori ai marilor puteri europene. Publică două ziare: „România viitoare" (Paris, 1850) şi „Republica română" (Bruxelles, 1853). Intors în ţară în 1855, e ales membru divanul ad-hoc la 1857, şi fiind pentru unirea principatelor. Duşman al lui Cuză Vodă, contribuie la răsturnarea lui, devenind monarhic sub domnia lui Carol, pentru a fi apoi şi contra acestuia. Ajunge de mai multe ori ministru şi president de cameră sub guvernul puternic al lui I. C. Brătianu. Cu idei prea avansate, luptă adesori şi contra partidului liberal, din care face parte, luptând pentru răsturnarea lui Brătianu dela guvern prin ziarul său „Românul", înfiinţat încă la 1857. („Pruncul Rom.").

Rosetti Dimitrie, om de stat şi scriitor politic (n. 1850). A publicat numeroase articole satirice în „Epoca", „Timpul" şi „Constituţionalismul", apoi volumele „Cronice" (1886). şi „Trotuarul Bucureştiului". A scris şi câteva piese teatrale, ca „Uito popa, nu e popa", „Nazat", etc. şi a redactat „Dicţionarul contimporanilor din România" (1898).

Rosetti Radu (n. 1853 † 1926), istoric român. A publicat studii istorice preţioase: Clasele agricole în Moldova (1889); La Roumaine et les Juifs (sub pseudonimul Verax (1903); În Analele Academici Române: Cronica Bohatinului (1905), Episcopiile catolice din Moldova (1905), Transformările clasei stăpânitoare din Moldova (1906), Genealogia familiei Bulius şi Rosetti (1906), Cronica Vaşcanilor (1906), Cenzura în Moldova (1907); apoi opera importantă: Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova (2 vol. 1907—8); Ocupaţia rusească din 1806—12 (1909); Cum se căutau moşiile în Moldova în sec. al XIX (1909); Atitudinea României în războiul actual (1915); Interesante amintiri şi poveşti: Poveşti moldoveneşti (1921); Amintiri (2 vol., 1922, 1925); şi alte articole şi studii de polemică.

Rosetti Radu D., scriitor rom. (n. 1874). A colaborat întâiu la „Literatorul" cu poezii. A publicat: Foi de toamnă (1892), Veneţia (1893), Epigrame (1894), Din inimă (1895), Fără iubire (1896), Froze şi epigrame (1896), Sincere, poezii (1897), Duioase, poezii (1898), Anecdote militare culese de Vladimir (1898), Păcate, piesă în 3 acte (1901), Din lungul lumii, note de călătorie (1903), Printre picături, schiţe (1904), Dincolo de hotare, note de călătorie (1908), Din Egipt, note de călătorie (1909), La capătul pământului, note de călătorie (1910), Razna, note de călătorie (1912), Din pravoslavnica Rusie, note de călătorie (1913), Remember (1921), Din sala paşilor pierduţi, schiţe (1923), Trei nuvele, Obolul meu (1922), Spicuiri (1923), Hai-hai, note de călătorie (1924), etc., etc. Apreciat pentru epigramele şi mai ales pentru notele de călătorie.

Rosetti Scarlat, conte, fost primar al Bucureştilor, a lăsat o parte a averii sale „Ateneului român", dăruindu-i şi o bibliotecă de peste 6000 volume (n. 1862 † 1872).

Rosetti Teodor G., politician român (n. 1837). A colaborat la lovitura de stat a cumnatului său Cuza Vodă, aplicând, ca prefect de Vaslui, legea rurală a lui Kogălniceanu. În 1875—1876 ministru al Lucrărilor publice, în 1888—1889 prim ministru, iar 1889—1890 ministru de justiţie. El a redactat legea inamovibilităţii magistraţilor. În 1891—1895 a fost director al Băncii Naţionale. E unul dintre întemeietorii soc. lit. „Junimea".

Rosetti Vintilă (n. 1851), a fost unul din fondatorii revistei „Dacia viitoare", editată la Paris. În 1885 e ales director al ziarului „Românul", iar mai târziu, ajutor primar al Capitalei.

Roşie, Marea —, sau golf. Arabic sau Marea Erythree, cuprinsă între Arabia (la E.) şi Africa (la V.), la N. formând golf. Suez şi Akaba, în jurul penins. Sinai. De când s'a tăiat istmul de Suez, navigaţia e activă. Apele mării R. sunt sediul unor fosforescenţi. Creiată la începutul pliocenului prin mari prăbuşiri, M. R. are adâncimi max. de 2271 m. Tărmuri aride şi uscate. Porturi importante: Haddeida, Dgedda (Arabia), Suez, Coçeir, Massana, etc (pe coasta Africană). Lung. 2350 km., lăţimea 394 m. max. Supraf. 449.010 kmp.

Roşior (milit.), soldat rom. din arma cavaleriei, făcând parte din cavaleria permanentă. R.-ii îşi au origina din timpurile vechi. Sunt menţionaţi în hrisoave ca existând din veacul al IX. sub numele „Roşii". Numele lor se trage după îmbrăcămintea roşie ce au moştenit-o dela Romani numiţi de ei „Russali" şi au păstrat-o până în zilele noastre. Unităţile de R.-i formează marile unităţi de cavalerie: Divizia şi Corpul de caval., care acţionează independent cu însărcinări de ordin strategic.

Roşiori (13886 loc.), com. rur., jud. Mehedinţi, pl. Câmpul. P. U. Vânători. G. Motăţei la 40 km.

Roşiorii-de-Vede (10.960 loc.), com. urb. nereşed. jud. Teleorman, reşed. pl. Roşiorii-de-Vede. Judec. de ocol. Of. P. local. Ocol silvic. Medic, spital, farmacii. G. locală.

Rosny, numele sub care se ascund scriitorii Iranc. Henry (n. 1858) şi Justin (n. 1859) Boëx, membri ai Acad. Goncourt. Au scris romane sociale (l'Impérieuse bonté), de moravuri (Martha Baraquin), cu subiecte contemporane, etc. (les Pures et les Impures; le Thermithe, Torches et Lumignons), cu linâ analiză. Altele cu subiecte preistorice: Vamireh, le Félin Géant, la Guerre du Feu, etc.

Rossetti, 1. **Dante Gabriel,** pictor şi poet engl. (n. 1828 † 1882). Iniţiator al Prerafaelismului în pictură, iar în lit. însemnat pt. poeziile sale. Scrieri: The House of Life (sonete), balade. — 2. **William Michael,** frate cu Dante G. (n. 1829 † 1919), a scris studii de artă şi de critică. — 3. **Christina Georgina,** sora cu cei doi de m. sus (n. 1830 † 1891), poetă engl. A scris: Goblin Market and other Poems, The Princeis Progress, A Pageant and other Poems Verses, News Poems şi Sing-Ling (versuri pt. copii).

Rossi Giovanni Battista, arheolog şi epigrafist ital (n. 1822 † 1891), cel mai însemnat cercetător al arheologiei vechi creştine, publicând fundamentale rezultate în „La Roma sotterranca crestiana" (1864—77, 3 vol.) şi „Inscriptiones cristiaanae urbis Romae" (1857—88, 2 vol.), etc.

Rossini Gioachino, compozitor ital. (n. 1792 † 1868). R. a fost ultimul maestru al operei italiene, în care muzica plină de melodie şi graţie îşi găseşte apogeul. Cel mai mare triumf al său, şi poate al genului de operă-bufă italiană în general, e „Bărbierul din Sevilla" (1816), apoi „Othello" (1829) operă mare. Alte opere: „Tancred", „Cenuşăreasa", „Semiramis", etc.

Rössler Robert, scriitor german (n. 1840 † 1881). În scrierile sale s'a ocupat şi cu Românii, susţinând, că ei au venit în Ardeal după maghiari şi Saşi. Teoria lui R. a fost adoptată de istoricii maghiari şi saşi şi combătută de istoricii români N. Densuşianu, Xenopol, Onciui, etc. şi de numeroşi scriitori străini.

Rostand Edmond, poet franc. (n. 1868 † 1920). Membru al Acad. franc. A scris drame în versuri, după ce a debutat cu vol. de poezie „les Musardises" şi cu comedia „les Romanesques", apoi: La Samaritaine, Cyrano de Bergerac, singura piesă a lui cu element dramatic real — drama scriitorului de mâna a doua — pe care autorul o înfăţişează cu multă experienţă proprie, şi l'Aiglon, Chantecler, etc.

Rostock, oraş din Germ. (Mecklenburg-Schwerin). Port la M. Baltică, 65.000 loc. Construcţii navale, industrie metalurgică. Universitate veche (1418).

Rostra (lat.), partea dinainte a corăbiilor, pe care le-au luat Romanii dela Carthagenezi în lupta din 333 a. Chr.; de aici locul (tribuna) din for de unde vorbiau oratorii în adunările populare.

Roswitha (Hrotswith von Gandersheim), o călugăriţă din Gandersheim Braunschweig, căreia i se atribuiesc şase comedii, opt legende şi o lucrare istorică, toate scrise latineşte. Ele datează din sec. al X R. ar fi deci cea dintâiu poetă germ.

Rotacism, schimbarea unei consonante oarecare în „r", d. ex.: „l" latinesc intervocalic se schimbă în limba română în „r": *latineşte* „*scala*", *româneşte* „scara". De obiceiu sub R-ul românesc se înţelege trecerea lui „n" intervocalic la „r", d. ex.: „bură" în loc de „bună" constatat în cele mai vechi texte româneşti din Nord-Vestul Transilvanici şi păstrat şi astăzi la Istroromâni şi mai puţin la Moţi. Un important studiu asupra R. a publicat Al. Rosetti: Etude sur le rhotacisme en roumain, Paris, 1925.

Rotaţia pământului în jurul axului produce zilele şi nopţile şi mişcarea aparentă a *bolţi cereşti*. Inegalitatea zilelor şi a nopţilor e rezultatul înclinaţiei axului pe planul eclipticei. R. se face în 24 ore.

Roth Victor (n. 1874), paroch în Sebeş, unde serveşte şi acuma. A publicat numeroase articole şi studii despre monumentele de artă. Operele principale: Geschichte der deutschen Baukunst in Siebenbürgen (1905); Geschichte der deutschen Plastic in Siebenbürgen (1906); Kunstdenkmäler aus den sächsischen Kirchen Siebenbürgens (1922); Geschichte der deutschen Kunst in Siebenbürgen (München, 1928).

Rothschild, casă de bancă internaţională, întemeiată de Mayer Anselm R. (n. 1743 † 1812) în Frankfurt. După moartea lui au rămas 5 fii, dintre cari cel mai mare a rămas conducătorul casei din Frankfurt, iar ceilalţi au întemeiat case de bancă R. în Paris, Londra, Neapole şi Viena. Ramura austriacă a familiei R. a fost ridicată la rangul de baron, iar cea engleză a primit titlul de lord. Casele de bancă R. au acordat însemnate împrumuturi diferitelor state europene.

Rotică George, scriitor rom. din Bucovina. A colaborat cu versuri la „Junimea lit." din Cernăuţi, la „Semănătorul", „Luceafărul", „Neamul rom. lit." „Ramuri", „Flacăra", etc. A publicat vol. Poezii (1909), Paharul blestemat, poezii (1924), Cântarea suferinţii (poezii). Cele două Românii. Bucovina care s'a dus, etc

Rotrou, Jean de —, poet, autor dramatic franc. (n. 1609 † 1650). A scris multe tragedii şi comedii. Cele mai bune tragedii ale lui sunt: Saint-Genest şi Venceslas.

Rotterdam, oraş din Olanda. Are 574000 loc. Port mare şi frumos şi foarte important, al treilea din Europa continentală. Are numeroase canale navigabile. Industrie şi comerţ activ. Construcţii navale, maşini de vapori.

Roty Louis-Oscar, gravor franc. de plachete şi *medalii* şi *sculptor* (n. 1846 † 1911), membru al Acad. de bele arte. Reprezintă infl. florentină, reamintind şi şcoala dela Fontainebleau şi pe Goujon. Lucrări: Căsătoria, Sămănătoreasa de pe monedele franc., etc.

Rouă, meteor apos ce se produce când temperatura straturilor de aer din vecinătatea suprafeţei pământului, scade sub temperatura, la care vaporii de apă existenţi sunt saturanţi. Plusul de vapori se condensează şi se depune sub formă de R.

Rouen, vechea capit. a Normandiei (Franţa), capit. depart. Seine Inférieure. 123000 loc. Curte de Apel, episcopat, şcoli superioare. Mare comerţ. Fabrici de postav. Port la fl. Seine,

Rouget de l'Isle Claude, scriitor şi muzician francez, compozitorul „Marseillaise"-ei la 1792.

Roumanche, v. Romanche.

Round, repriză, (v. box.)

Rousseau Jean-Baptiste, poet liric franc. (n. 1671 † 1741). A scris psalmi, o celebră „Ode à la Fortune" şi epigrame bune, foarte cunoscute.

Rousseau Jean Jaques, filos. şi scriitor (n. 1712 † 1778). După o viaţă aventuroasă, se face cunoscut cu răspunsul la întrebarea pusă ca subiect de premiu de Acad. din Dijon: Le progrès des arts et des Sciences a-t-il contribué à corrompre ou à épurer les moeurs? R. ia premiul, combatând civilizaţia. Scrie apoi Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes şi Nouvelle Héloïse (1759), un roman în formă de scrisori. A fost priceten cu enciclopedişti şi filosofii contemporani, de care se desparte cu vestita Lettre à d'Alembert (împotriva spectacolelor, 1758). In 1762 publică „Contrat Social" şi Emile, ou de l'éducation, lucrări cari îi atrag persecuţii, ridiculizarea lui Voltaire, duşmănia tuturor; dar şi un mare renume. După moartea lui s'au publicat celebrele sale „Confessions". Ca filos. J. J. R. pleacă dela ideea că omul se naşte liber, egal şi bun şi că societatea îl face rău şi, prin abuzul de libertate, îl subjugă tuturor păcatelor. Înlăturarea tuturor progreselor, erorilor civilizaţiei şi viţiilor şi revenirea la starea de natură, — la primitivism — ar fi salvarea. Convins că societatea e rău organizată şi că ea trebuie refăcută, prin semnarea unui nou pact, R. scrie „Contractul social", indicând ca formă de guvernământ republica, bazată pe suveranitatea poporului şi pe voinţa tuturor cetăţenilor. Ca educator, R. expune în Emile ideea desvoltării omului după înclinările lui proprii, independent de artificiile societăţii, în mijlocul lucrurilor şi naturii, marea carte a tuturor învăţămintelor. El face câteva observaţii excelente asupra psihol. individului şi cere ca fiecare copil să-şi aibă educatorul său. Sâmburele unei adevărate educaţii e religia. Deaceea, în „Profession de foi du vicaire savoyard" (intercalată în cartea a IV din Emile) R. îşi expune părerile sale despre religia naturală-teistă şi laică. Sprijină existenţa lui D-zeu pe simţire, ceeace va influenţa mai târziu pe Kant însuşi. R. este un emotiv, un iubitor al poeziei naturii, moralei, necunoscutului, şi prin aceasta, cel dintâiu precursor, îndepărtat, al Romantismului.

Rousseau, nume de pictori franc.: 1. **R. Henri**, zis şi Douanier, pictor franc. (n. 1845 † 1910), clasic reprezentant al neoprimitivismului; opera lui prezintă viaţa sub forma ei simplă şi naivă, cu talentul unui autodidact. Are peisaje reprezentând scene ţărăneşti din Oise. — **R. Théodore**, peisajist franc. (n. 1812 † 1867), reprezentant marcant al şcoalei de pictură dela Barbizon (v. c.). Lucrări: l'Allée de châtaigniers, La Mare dans les Landes, La hutte aux Charbonniers, Sortie de forêt (La Louvre), La chêne ensoleillé, etc.

Roussel Albert, compozitor franc. (n. 1869), actualmente profesor de contrapunct la „Schola cantorum" din Paris. A scris diverse lucrări pentru orchestră, pian, muzică de cameră, un balet, muzică de teatru.

Rousselot Jean-Pierre, Abatele — (n. 1846 † 1924). Profesor la Institut Catholique şi la Collège de France din Paris, dialectolog, creatorul foneticei experimentale, unul dintre reînnoitorii studiilor lingvistice în Franţa.

Rovetta Gerolamo, poet dramatic şi romancier ital. (n. 1851 † 1910); descrie comportamentele morale şi dă interesante analize psihologice în povestirile ca şi în dramele sale, cu care obţinu mare izbândă pe scenă. Teatru: Trilogia di Dorina (1889), Disonesti, Realtà, Il Re Burlone, le Due Coscienze. In „Romanticismo" exaltă sentimentul patriotic şi religios şi înstigă un succes imens. Romane: Mater Dolorosa, Le lagrime del prossimo, La Baronda.

Rovine, sat în jud. Dolj, unde Mircea cel Bătrân bate pe Turci (10 Oct. 1394).

Rozanov Vasilj Vasiljevič, scriitor filos. rus (n. 1856 † 1919). Izolat între două generaţii, asistă la desvoltarea simbolismului rus şi la desfăşurarea revoluţiei, scăpând de influenţa contemporanilor, trăind solitar. Scrie: In lumea îndelinitului şi indecisului, Aproape de zidurile bisericei, Faţa întunecoasă, Oamenii luminii de lună, Foi căzute (2 vol.), Apocalipsul vremii noastre (o critică a creştinismului).

Rozători, dinţi (zool.). Dinţii incisivi ai rozătoarelor: semicirculari, în formă de daltă, fără rădăcină, cu smalţ numai pe partea anterioară. Cresc repede, înlocuind astfel tocirea continuă.

Rubens P. Paul, celebru pictor flamand (n. 1577 † 1640). După un timp mai îndelungat petrecut la Veneţia, Mantua, Roma şi Genova se întoarce în patrie, fondează un ateler la Anvers. De o fecunditate prodigioasă (2235 tablouri), excelând în minunate portrete, peisaje, subiecte religioase şi istorice, scene alegorice şi familiare, de vânătoare, etc. Are o putere de imaginaţie şi creaţie unică. Opera sa se distinge prin abundenţa figurilor, o nuanţă de sensualitate şi o strălucire de coloare. A fost protejatul lui Filip al II, regele Spaniei, Mariei de Medicis, Carol I al Angliei, etc. Lucrări: Străpungerea lui Isus Christos cu lancea, Coborîrea de pe cruce, Judecata din urmă, Minunea Sf. Ignaţiu, etc.

Rubicon, râu, care separa Italia de Gallia cisalpină (azi Pisatello), trecut de Caesar cu o legiune, când senatul l-a declarat duşman al patriei (v. Alea jacta est).

Rubidiul (chim.), element chimic din grupa elem. alcaline, înrudit de aproape cu potasiul şi cesiul; cu simbolul Rb, greut. atom. 85,5, densit. 1,53, topeşte la 38,5°, ferbe la 696°. Descoperit de Bunsen şi Kirchhoff prin analiza spectrală a apei minerale dela Durkheim (1861); metal strălucitor şi moale, se combină l. energic cu oxigenul din aer şi cu apa emite ca şi potasiul electroni (raze β).

Rubinstein Anton, pianist virtuos şi compozitor polon (n. 1829 în Podolia, † 1894 la Petrograd), unul din cei mai celebri pianişti ai timpurilor. Concertele sale prin toate capitalele europene şi americane i-au adus triumfuri deosebite. Din 1858 se stabileşte la Petrograd, unde dirijează concertele simfonice şi înfiinţează conservatorul de muzică al cărui directorat îl ocupă (1862—1867). Compoziţiile sale sunt numeroase şi îmbrăţişează toate genurile. Notăm 15 opere, un balet, 4 oratorii, 6 simfonii, apoi lucrări pentru instrumente de arcuş, pian (4 sonate, studii, preludii, etc.).

Rubinul (min.), v. Corindonul.

Rucăr (4696 loc.), com. rur., jud. Muscel, pl. Dâmboviţa. Formată din satele: Ciocanu, Dâmboviţa, Dâmbovicioara, Podul-Dâmboviţa, Rucăr. Primăria la Rucăr. Ocol silvic. Of. P. local. Farmacie. Infirmerie. Staţiune climaterică. G. Câmpulung la 24 km.

Rucăr (luptele dela —), între 30 Sept. —1 Oct. 1916 s'au dat lupte între trupele române surprinse şi Brigada a VIII Alpină Austro-Ungară, care trecând munţii, a căzut în spatele trupelor rom. la Podul Dâmbovicioarei. Se termină prin căderea Rucărului la germ.

Rude François, mare sculptor francez (n. 1784 † 1855), autorul celebrului basorelief dela „Etoile" din Paris: Plecarea voluntarilor (s. Marsellaise) în 1792. Alte lucrări: Mareşalul Ney, Zeiţa Hebe, Jeanne d'Arc, etc.

Rudeanu Vasile, general de artilerie român (n. 1871). A absolvat studiile militare în ţară şi străinătate (Belgia). In 1916 a fost trimisul guvernului român la Roma, Paris şi Londra, pt. pregătirea intrării României în războiu la 10/23 Iulie 1916. In timpul războiului de întregire a fost reprezentant al înaltului comandament român pe lângă Marele Cartier General Francez şi Englez şi apoi reprezentant ajutor la Marele Cartier Francez şi Reprezentantul Ministerului de Războiu şi cel de Muniţiuni pe lângă guvernele din Paris şi Londra. După războiu comandant succesiv de Divizie şi Corp de Armată şi apoi inspector general de armată. In tot timpul activităţii militare s'a afirmat ca scriitor militar de valoare.

Rudenia (dr.), legătură prin sânge ori prin alianţă (v. afinitate) dintre două sau mai multe persoane. R. „în linie directă" e când rudele descind una dintr'alta (copiii din părinţi). Rudenia „în linie directă" este: 1. „ascendentă", când se referă la înaintaşii din care ne tragem, 2. „descendentă" când priveşte rudele ce se trag dintr'un autor comun. (v. Colaterali).

Rudolf I de Habsburg, împ. al Germ. (n. 1218 † 1291) dela 1273—1291, fondatorul monarchiei austriece adus la tron de nobilii elveţieni. Şi-a apărat domeniile sale împotriva lui Ottokar al Boemiei, căutând să stabilească ordine în Germ. — **R. al II**, rege al Ungariei, Boemiei şi împ. al Germ. (n. 1522 † 1612) dela 1576—1611. Din pricina incapacităţii sale a suferit şi Mihai Viteazul (v. c.). In 1608 a trebuit să cedeze fratelui său Matia guvernarea Austriei, Ungariei şi Moraviei.

Rudolf, arhiduce şi principe moşt. al Austriei (n. 1858 † 1889), unicul fiu al lui Francisc Iosif şi a Elisabetei. A fost găsit mort într'un pavilion de vânătoare dela Meyerling cu favorita sa, baroneasa Veczera (30 Ian. 1889), fără să fie cunoscute nici azi împrejurările morţii sale.

Rueda, Lope de —, scriitor spaniol (n. ca. 1510 † 1565). A scris comedii: Los Engañados, la Medora, la Eufemia, Armelina, două Coloquios pastoriles, două Diálogos în versuri, ş. a. In teatrul său se inspiră din antichitate, din lit. ital, apoi din lit. naţională şi populară. Este considerat ca fondator al teatrului spaniol.

Rugby. Un joc vechiu, reluat de şcoala din oraşul Rugby la începutul secolului al XIX-lea. Odinioară foarte răspândit, azi numai în Franţa şi România se practică pe o scară mai întinsă, dar footballul şi aici îi micşorează popularitatea. Jocul este asemănător footballului, dar cu deosebirea, că aici intervin şi mânile în joc, apoi adversarul se poate împiedeca şi reţine prin orice mijloc. In fiecare echipă sunt 15 jucători (8 înaintaşi, 2 mijlocaşi, 4 fundaşi şi un portar). Porţile de 5,5 m. lăţime şi 3,5 înălţime. Durata jocului este de 2×35 minute cu o pauză de 10 minute. Principiul jocului este de a obţine cât mai multe puncte (sunt goaluri cu 3, 4 şi 5 puncte). Dacă mingea s'a aruncat cu mâna, trebuie să cadă în poarta propriu zisă, dacă e lovită cu piciorul, trebuie să treacă prin prelungirea barelor porţii. Conduce un arbitru, ajutat de 2 arbitri de linie.

Ruginirea (chim.) metalelor, este o oxi-

dare înceată, promovată foarte mult de umiditatea şi de bioxidul de carbon din aerul atmosferic.

Ruginoasa (2871 loc.), com. rur., jud. Fălticeni, pl. Paşcani. Formată din satele: Bugioaia, Dumbrăviţa, Rădiu şi Ruginoasa. Primăria la Ruginoasa. Infirmerie. P. U. şi G. Roman la 20 km. Of. P. local. G. Cuza-Vodă. Aici e înmormântat Cuza-Vodă.

Ruhmkorff Heinrich Daniel (n. 1803 † 1877), mecanic francez, născ. în Germania. Cel mai de seamă aparat, construit de dânsul în 1855 este bobina-inductor, întrebuinţată până în zilele de azi pentru producerea tensiunilor înalte necesare descărcărilor electrice prin raze rarefiate, razelor Röntgen şi telegrafiei fără fir.

Ruhr, râu, afl. al Rinului pe dr. Lung. de 232 km., dintre cari 70 navigabili. La N. un bogat basin minier (huilă şi fier), instalaţiile cele m. moderne, mari centre industriale (Essen, Duisburg, Hagen, Dortmund, Bochum, etc.). Basinul R.-ului ocupat de trupele franco-belgiene din 1923.

Ruiz Juan, arhiepiscop de Hita, scriitor spaniol din sec. al XIV, autor al scrierii „Libro de Buen Amor", cunoscută sub multe titluri: Libro del Arcipreste, Libro de los Cantares, Trobas é cuento rimado, etc.

Rujeolă (med.), v. Pojar.

Rumân, este în Ţara-Rom. cciace e iobagul în Transilvania sau şerbul în Apus, adică omul neliber, cu stăpân. R. face parte din clasa socială cea mai inferioară. Femeia şi fetele erau libere şi nu sunt supuse la nici o îndatorire de R. R. era legat de stăpân, dar şi de pământ, de moşie şi împărtăşia uneori soarta ei. Îmbunătăţirile făcute de R. pe moşie îi aparţineau: casa, via, livada sădită de el, lazul. R. putea fi proprietar de pământ şi atunci legătura lui era numai cu stăpânul; se putea stabili oriunde, plătind stăpânului dare numită găleată, care înlocuia claca. R. trebuia să dea stăpânului său: „găleata", adică dijmă din produsele pământului, apoi „daturi" din vite şi stupi şi „lucrul" sau claca, adică să facă fără nici o plată, toate muncile de care aceştia aveau nevoie. R. era silit pe an să lucreze 3—4—6 zile în Ţara-Rom. Lucrul gratuit este caracteristica Rumâniei, căci găleata şi datul erau obligaţi să le dea toţi cari folosiau pământul altuia. R. în Moldova se numea vecin. În ţara Haţegului cuvântul R. avea acelaşi înţeles ca în Ţara-Rom.

Rumelia Orientală, regiune din Bulgaria, între Balcani (la N.), Rodope şi Istrangia Dagh (la S.). Prin mijlocul ei curge fl. Marita. Apr. 33.000 kmp. cu 1½ Milion loc. Produce: orez, tutun, esenţă de trandafiri, grâu, etc. Oraşe principale: Filipopol (Plovdiv), portul Burgas, Stara-Zagora, Sliven, etc. Bulgărească din 1885.

Rumford Benjamin, conte (pronumele Thompson n. 1753 † 1814), englez născut în America, ofiţer în armata austriacă şi bavareză, secretar de stat şi ministru de războiu. A obţinut rezultate importante în domeniul fizicei experimentale, îndeosebi în căldură. A descoperit, cel dintâiu, că lucrul mecanic se transformă în căldură.

Ruminante (zool.), Rumegătoare, artiodactile cu stomac rumegător. Dinţii incisivi şi canini în maxila superioară, lipsesc. Cele mai multe specii au coarne. (Ex. vite, bivol, etc.).

Rune, caracterele celui mai vechiu alfabet germanic şi scandinavic, ni s'au păstrat puţine manuscrise şi mai multe inscripţii. Se cunoşteau de f. puţin, fiindcă li se atribuiau puteri magice (v. Divinaţia).

Rupicapra rupicapra (zool.), Capre negre. Specie a Cavicornelor. Coarne mici cu vârful în croşetă. La baza fiecărui corn au o glandă; nasul păros, barbă. Trăiesc în zonele alpine ale munţilor europeni. La noi în Carpaţi (ex. Bucegi), în munţii Haţegului, etc.

Ruprecht, moştenitor de tron în Bavaria (n. 1869), general în 1916, comanduantul armatei de vest în 1917. S'a retras în urma mişcării republicane din 1918.

Rurik, conducător al tribului nomad al Varegilor, considerat fondator al Rusiei († 879).

Rusciuk, oraş din Bulgaria de N. Port la Dunăre. Are 46.000 loc. Oraş comercial, capit. de judeţ. E situat în faţa oraşului nostru Giurgiu.

Ruseni (5960 loc.), com. rur., jud. Soroca, pl. Târnova. Formată din satele. Goleni, Ruseni şi Slobozia. Primăria la Ruseni. P. U. Edineţi. G. Dondueşani la 18 km.

Ruset, Manoli Giani. Domn în Ţara Românească (1770—71) şi Moldova (Maiu—Oct. 1788). Boier oltean înrudit cu Ruseteştii. În timpul războiului ruso—turc (1768—1774), ca ban al Olteniei, rămase credincios Turcilor, cari îl numiră Domn în Ţara Rom., dar nu se putu menţinea decât câteva luni, după care trebui să fugă împreună cu protectorii săi. Dupăce a mai domnit o jumătate de an în Moldova pe timpul războiului ruso—austro—turc (1788—92) a pribegit prin Rusia, unde a murit în 1789 şi a fost îngropat în Cherson.

Rusia Europeană, cel mai mare stat din Europa, cuprinzând Europa Continentală. Se mărgineşte la N. cu Oc. Înghetat de N., la E. cu Siberia şi Turchestanul, de care se desparte prin Mţii Urali şi M. Caspică. La S. cu Asia (Mţii Caucaz) şi M. Neagră, la V. cu: România, Polonia, Letonia, Estonia, golf. Finlandic şi Finlanda. Supraf. 4.670.000 kmp. cu 114.368.000 loc., dintre cari: 63 Mil. Ruşi, 31.500.000 Ukrainieni, 5.200.000 Ruşi Albi, iar restul alte popoare. Relieful ei este format din marea platformă ruseacă, sprijinită spre E. pe Munţii Urali şi brăzdată de câteva înălţimi ce nu trec de 500 m. Climă continentală excesivă cu ierni foarte friguroase şi vânturi puternice de NE. şi cu zăpezi mari iarna. Dela N. la S. şi din pct. de vedere al vegetaţiei, R. cuprinde: Tundra, Taiga, păduri de mesteceni, stepa şi Crimeia dela S. de Mţii Jaila, cu vegetaţie mediteranee. Fluvii mari de câmpie, cu pantă lină, navigabile şi transportând enorme cantităţi de nămol: Volga, Donul, Niprul şi Bugul (în S.), Peciora, Mezen, Dvina (spre Oc. Înghetat de N.) şi Neva spre Baltica. În NV. multe lacuri: Onega, Ladoga, Ilmen, etc. Este o republică federativă comunistă, formată din m. multe: republici autonome, teritorii autonome, etc. Între acestea mai importante sunt: Rusia, Ukraina, Rusia Albă, Crimeia (Tătarii), Republ. Germanilor de Volga, etc. Produce: grâne, făină, lemne, animale, piei, lână, blănuri, ouă, aur, argint, platină, fier, mangan, cupru, grafit, ţesături, fructe, peşte mult în fluvii, etc. Oraşe principale: Moskva, capit. statului, Leningrad (Petrograd), Rostov (Don), Saratov, Nizni-Novgorod, Astrahan, Kazan, Samara, etc. R. are şi o desvoltată industrie: metalurgie (Tula, Kaluga, Orel), alimentară, textilă, etc. v. Ukraina. — Istorie. Date despre formarea R.-ei sunt numai din sec. al IX, când Rurik, în fruntea Varegilor, de origină nomadă, năvălesc asupra Slavilor, întrând la Novgorod, unde se stabileză cu populaţia autohtonă. În sec. X—XI se creştinează prin călugări bizantini (sub Vladimir, 972—1015), cari în aduc şi primele elemente ale civilizaţiei. În sec. al XIII-lea invazia Tătarilor din Asia supun R., împărţind-o în vreo 60 de state mici, supuse princip. dela Kiev, prima capitală. În sec. al XIV capitala se mută la Moscova, fiindcă acolo era centrul religios (patriarhul). Ivan al III-lea în sec. al XIV refuză tributul Tătarilor (1485), iar fiul său, Ivan al IV Groaznic (1533—1585) ia titlul de ţar (1547), cucereşte regiunea fl. Volga, supunând pe Tătari, iar în Asia întinde stăpânirea rusească până la Irtiş; tentativele de extensiune spre Vest (Baltica) eşuiază. În sec. al XVII e plin de turburări interne, până la ajungerea pe tron a familiei Romanovilor, cu boierul Mihail Romanov (1613). Această dinastie, existentă pe tronul R.-ei până în 1917, a transformat-o din semi-asiatică, cum era, într'un stat european. Petru cel Mare dela 1682—1725 ridică R. la mare putere; înfrânge pe Carol al XII, edifică Petrogradul, noua capitală. Urmează: Caterina I dela 1725—27; Ana dela 1730—40 cu extinderea infl. în Balcani şi pacea dela Belgrad; Caterina a II, 1762—96, sub care se face prima împărţire a Poloniei; se măreşte considerabil R., ajungând la Nistru; Paul I, 1796—1801; Alexandru I dela 1801—1825, înfrânt de Napoleon la Austerlitz, Eylau, Friedland, împăcându-se la Tilsit (v. Napoleon); în 1812 profită de iarna grea şi neprevederile armatei franc., bătând pe Napoleon; alcătuieşte Alianţa Sfântă, ia Polonia (v. c.) şi o parte din Basarabia (v. România, Istorie). Revolta Decabriştilor e înăbuşită de Nicolae I (1825—55). El a introdus un regim terorist, suprimând orice acţiune de libertate (v. Polonia, Istorie); prin pacea dela Adrianopol (1829) obţine protectoratul asupra Principatelor române; a început rusificarea altor naţionalităţi din imperiu; e înfrânt în războiu crimeic, impunându-se lui Alexandru al I (1855—81) tratatul dela Paris (1856). În răsb. din 1877—78 (v. România, Istorie) câştigă, numai ajutat de armatele române, conduse de regele Carol. Alexandru al III (1881—94) (v. c.); Nicolae al II (dela 1894—1917), poartă răsb. cu Japonia (v. c.), iar prin înfrângere se pune capăt tendinţei de expansiune în Asia. Absolutismul dominant în R., atăcat abia în sec. al XX, când se organizează muncitorimea, care, pentru ca să şi apere interesele recurge la greve şi la revol. din 1905, reprimată cu cruzime. În 1905 se convoacă Adunarea Naţională, Duma, care luptă împotriva autocraţiei ţarului. Toate sunt desfiinţate de ţar, nefiind prea docile concepţiilor sale. Constituţia din 1905 n'a fost decât un expedient: libertăţile publice consfinţite au fost abrogate de ţar, sau prin măsuri administrative. În 1914 R., deşi nepregătită şi în mare criză internă, intră în răsb. mondial (v. c.), împotriva Puterilor Centrale. Germ., prin agenţii săi, cunoştea toate planurile de luptă ale R.-ei şi contrabalansa orice acţiune. Administraţia şi mai ales corupţia boierimii conducătoare, încununată de viaţa scandaloasă dela curte, unde ţăranul „inspirat", Rasputin (incult şi decăzut) îşi impunea părerile sale familiei regale, lipsa de hrană şi încălzit la Petrograd au dat naştere revoluţiei din 11 şi 12 Martie 1917. Duma a format un guvern provizoriu; la 15 Martie ţarul Nicolae abdică. Revoluţia se schimbă într'una socială, condusă de Sfatul delegaţilor aleşi de [illegible]

care contribui la retragerea trupelor de pe front. Kerenski ajuns în luna 7 şeful guvern. provizoriu, n'a putut întoarce armata la războiu, însuşi fiind răsturnat de Bolşevici (v. c.) în 7 Nov. 1917. Noua situaţie a fost cu succes exploatată de Germ., reuşind să izoleze icească imperiul rusesc şi alianţa franco-rusă. Toate provinciile R.-ei de naţionalitate se declară *independente*: Finlanda, Letonia, Estonia, Lituania, Polonia, Ucraina (Rusia meridională), Georgia şi Basarabia. După un scurt răstimp, Bolşevicii încheie pacea dela Brest-Litowsk (v. c.) în 3 Martie 1918, pe care România tratatul dela Bucureşti. Acest fapt a pricinuit amânarea încă cu un an a războ. mondial (v. c.). Ţarul Nicolae (v. c.) a fost omorît de Bolşevici în 1918. R. *s'a constituit în Uniunea Republicilor* socialiste sovietice (U. R. S. S.), în care sunt reprezentate diferite provincii, afiliate Uniunii. Urmează dictatura lui Lenin şi Trockij. Capitala mutată la Moscva, Sovietele au încercat să ocupe din teritoriile pierdute: în 1920 războ. împotriva Poloniei a fost infructuos, încheindu-se, după înfrângerea Ruşilor pe Vistula (Aug. 1920) tratatul de pace cu Polon. la Riga (18. III. 1921). Armatele contrarepublicane şi sovietice conduse de gener. Judenič (Nord), Denikin (din Caucaz), Kolčak (Siberia) şi Wrangel (Crimeia) au fost înfrânte. În 1919—1920 Franc. evacuiază Odesa, iar Engl. Arkhangel. În 1921 (5. XI) se încheie un tratat cu Japonia de limitare a *infl. rus.* în Asia. În 22. I. 1924 moare Lenin, urmându-i Rykoff. U. R. S. S. sprijină şi întreţine o propagandă intensă în străinătate împotriva regimurilor burgheze. Guvernul actual al R.-el nu vrea să recunoască datoriile dinainte de războ ce le are faţă de alte state, din pricina ac. e un atât de mare antagonism. Cu Germ. a încheiat un tratat la Rapallo (16. III. 1922). Până acum U. R. S. S. a fost recunoscută de: Germ., Italia, Anglia (până la 1927) şi Franţa (1924). S'a început o persecuţie religioasă inimaginabilă, iar din 1926 desbinarea între membrii moderaţi în aplicarea principiilor bolşevice (v. internaţionala) şi cei extremişti. În 1927 Rakowsky şi Kameneff sunt scoşi din Comitetul Central; Zinoviev şi Trockij exilaţi, rămânând Stalin stăpânul situaţiei, când se întâmplă un mare dezastru economic şi falimentul virtual al regimului Sovietic. În 21 Maiu 1929 Rykoff e înlocuit cu Syrzoff. Regimul din U. R. S. S. se menţine prin teroarizarea maselor populare şi exploatarea inculturii lor, în nădejdea, că va putea produce revoluţia universală şi întronarea unui regim ce s'a dovedit pt. întreaga Europa antagonist oricărui progres. A distruge, fără să creiezi, e o crimă în istoria civil. umane. În Europa susţine o propagandă neonestă pt. deslănţuirea revol. univers.; în China de asemenea; iar împotriva Angliei luptă pt. desfiinţarea imp. ei colonial, aruncând sume fabuloase, adunate din sudoarea *ţăranului şi muncitorului rus.* De pe urma ac. propagande câştigă străinii, care conduc Rusia şi elementele fără căpătâiu, care agită în ţările, ce lucrează pentru progresul civilizaţiei umane. Pt. complectare v. Istoric: Polonia, Romînia, Finlanda, Japonia, China, apoi Războ. mondial, Bolşevism, Internaţionala, Socialismul, etc. — L i m b a. Face parte din limbile indoeuropene, grupa baltoslavă (v. baltice), ramura estică, cu trei mari dialecte: rusească mare (60 Mil.), mică (a. ruteană, s. ucraineană, vorbită [illegible] Marea de Azov până la [illegible] în NV. Rusiei, care s'au deosebit prin sec. al XII d. Chr. Diferenţa e mare, de accea înţelegerea între cei ce vorbesc ac. dialecte e anevoioasă. R. mare formează l. literară; R. mică s'a format în Austria, ca o reacţiune împotriva reg. opresionist al R.-ei; are *lit.* — L i t e r a t u r a. Transcrierea câtorva litere ruseşti este necesară, înainte de a expune desvoltarea lit. Astfel c rom. = se pronunţă totdeauna ca ţ. Ex.: Pobjedonoscev = Pobiedonoştev. č + i = ci. č + e = ce. Ex. Čehov, Černyszevskij = Cernişevschii, Šč = şce. Ex.: Ščedrin = Şcedrin. šz = ş. Ex.: Puszkin = Puşchin. Ž = J. Ex.: Žukovskij = Jucovschi. y = ŭ. Ex.: Arcybaszev = Arţŭbaşev, e este moale. Ex.: Turgenev = Turghieniev. Graiul primitiv slavon s'a păstrat numai în trad. evangheliei şi a altor cărţi sfinte şi în Lauda sf. Vladimir din sec. al X. d. Chr., cărţi juridice (atribuite lui Iaroslav), Povestea lui Alex. Machedon ş. a. Cei dintâi scriitori sunt mai ales călugări, compilatori şi traducători din lit. bizantină trecută prin filieră bulgară odată cu creştinismul, venit tot din Sud. Această lit. religioasă durează până în timpul lui Petru cel Mare şi poartă pecetea luptei învăţământului religios cu tradiţia păgână. Ca autor profan avem în sec. al XI pe legendarul cronicar, Nestor (v. c.), în care evenimentele sunt povestite potrivit concepţiei pragmatico-teologice. În sec. al XII avem aşa numita lit. „veche" rusă, toată cu conţinut religios *moral*. Se distinge între toate scrierile acestei lit. poema lirică-epică, numită „Cântecul celei (armatei) lui Igor" (v. c.), imitată mult, mai târziu. Până prin sec. al XV nu se creiază nimic m. însemnat. Doar sub Ivan al IV (cel Groaznic) găsim în scrierea „Domstroi" câteva discuţii cu caracter moral şi corespondenţa ţarului însuşi cu prinţul Kurbskij (între 1563—1579), iar Kurbskij scrie o „Istorie a ţarului" (Ivan), prima încercare de compoziţie savantă. În sec. al XV găsim pe Maxim Grecul, originar din Albania, continuă tradiţia sec. al XIII şi al XIV, când cultura, precumpănitor religioasă, se concentrase în mănăstiri (în special la Kiev şi Novgorod, apoi la Moscva) şi se distinsese în acest *timp* mitrop. Fotii (grec şi el). Se citează dela Maxim justificarea sa faţă de acuzarea de a fi corupt cărţile sfinte, cunoscută sub numele de „Stoglav" (100 de capitole). Dela sfârşitul sec. al XVII Kievul devine focar cultural, sub influenţa iezuiţilor, împuşi aici de cucerirea poloneză şi centrul unei şcoale superioare „colegiul mitrop. Petru Mohila" (Moghilă v. c.) *ridicat mai târziu la rangul de* acad. teol. (din 1701). Aici încep cele dintâi încercări de europenizare a culturii ruseşti, având însă ca obiectiv principal „apărarea ortodoxiei". Se cultivă ştiinţa occidentală (cu caracter m. m. şcolastic). Are loc acum o luptă aprigă între influenţa latină şi cea greacă până la Petru cel Mare, care preferă pe cea dintâi. În epoca lui Petru cel Mare are loc o adevărată „Renaştere", distingându-se Feofan Prokopovič (n. 1681 † 1736), Patiszčev (n. 1685 † 1750), prinţul Antioh Kantemir (v. c.) român, fiul lui Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei. A. K. scrie satire sub influenţa lui Boileau, traduce pe Anakreon, Horaţiu şi Justinian, începe traducerea vestitelor „Lettres persanes" ale lui Montesquieu, pe care l-a cunoscut personal. „Superior majorităţii contemporanilor lui ruşi, K. înţelege civilizaţiile străine, pe care le studiază şi le savurează", dar n'are prea multă originalitate, ră[illegible] creatorul genului didactic ([illegible] din lit. rusă. Apoi Trediakovskij (n. 1703 † 1769) şi Lomonosov (n. 1711 † 1765) perfecţionează versificaţia rus. cu poeziile lor, contribuind la crearea limbii lit. Cei dintâi autor dramatic talentat este Aleksis Petrovič Sumarokov (n. 1718 † 1777) şi *Nathalia Borissovna Dolgorukaia* (n. 1713 † 1770), care şi-a povestit nenorocita-i viaţă în nişte memorii celebre. Sub Katerina a II se disting: Novikov (n. 1744 † 1818) Deržavin, care scrie o cronică în versuri, ode, Fonvisin (n. 1745 † 1792), german de origine, autor de comedii satirice, Kniajnin (n. 1742 † 1791), Kapnist (n. 1757 † 1824), Lukin (n. 1757 1824), toţi cu teatru şi Cheraskov (Mihai *Herăscu), de origine Moldovan, poet epic*, imitator al lui Tasso şi Voltaire, apoi cu istoricul N. M. Karamzin (n. 1765 † 1826) începe romantismul. Sentimentalismul acestuia e continuat în dramele lui Ozerow (n. 1770 † 1816). În timpul ţarului Alexandru I găsim pe Krylov (v. c.), fabulistul cel mai însemnat al *lit. rus.*, prelucrat de Donici al nostru, Batjuszkov cit. Batiuşcov, n. 1788 † 1858) scrie poezii lirice romantice, ca şi Žukovskij (n. 1783 † 1852). Cu Puszkin (cit. Puşchin) se face trecerea dela romantismul de influenţă străină, la lit. rusească naţională. În jurul marelui poet se formează o întreagă şcoală poetică: Delvig (n. 1798 † 1831), Baratinskij (n. 1800 † 1814), Griboiedov (n. 1795 † 1829). Sub ţarul Nicolai I are loc o mişcare lit. însemnată. Lupta dintre occidentalism şi slavofilism, tendinţa de emancipare şi ideile de libertate fac să se iveaască mulţii scriitori: Bulgarin (n. 1789 † 1859) scrie roman istoric, Caadajev (n. 1793 † 1855), filosof şi critic social („Apologia nebunului"), fraţii Aksakov (v. c.), criticii: Nadeždin (n. 1804 † 1856) şi în special reformatorii: Bjelinskij (v. c.), *apoi Černiszevskij* (v. c.), supranumit „Robespierre al Rusiei", Dobrolybov (v. c.). Acum găsim şi pe marele Gogol (v. c.), romancier, autor dramtic, strălucit reprezentant al realismului, apoi pe Gončarov (v. c.), romancier, Lermontov (n. 1814 † 1841), mare poet şi romancier şi pe Aleksander Herzen (v. c.), vestit critic şi istoric lit., apoi m. târziu ceva pe Grigorovič (n. 1822 † 1894), Turgenev (v. c.), Pisemskij (n. 1820 † 1881), Saltykov (n. 1826 † 1889), Ljeskov (n. 1831 † 1896), toţi beletrişti ai epocii din 1840. Cu Dostojevskij şi Tolstoj, lit. rusă îşi atinge apogeul romanului. Ostrowskij şi Alekseş Tolstoj dau scrieri dramatice, în special, Nekrasov poezii lirice, Garszin (cit. Garşin) şi Korolenko excelează în nuvelă. La sfârşitul sec. al XIX găsim pe Čehov (v. c.), mare artist (n. 1860 † 1904, Leonid Andrejev, mare nuvelist psihol. şi Maksim Gorkij (toţi beletrişti din epoca 1890), apoi pe nuvelistul naturalist Kuprin, pe nuvelistul şi autorul dramatic Eug. Cirikov, pe naturalistul revoltat Arcybaszev (Arţŭbaşev), pe Garin (povestitor talentat), Skitalec (schiţe, poezii lirice), Bunin (n. 1870), poet, Jelpatjevskij, Gusev, Semen Juszkevič (povestitori). „Decadenţi": Merežkovskij (mare romancier, eseist, etc.), Sologub (romancier), Brjusov (n. 1873 † 1924), poet liric, Kusmin, apoi Fet Schenschin (n. 1820 † 1892), Polonskij (1820 † 1896), Majkov (n. 1821 † 1895, Mey (n. 1822 † 1862, Nekrasov (1825 † 1876), Nikitin, Plesčejev, Žemčiužnikov, Nadson, Frug. Minskij, Apuchtin, toţi poeţi şi Solovjov (poet filos.). Simbolişti: Balmont (v. c.), Bjelyj, Blok, etc. În lit. contemporană genurile cele m. însemnate sunt: nuvela, romanul, teatrul şi eseurile. Curentele cele m. extreme [illegible] reprezentanţi şi în Rusia: Futurism, Imagism, Expresionism. Există o·

pop. foarte veche şi înrudită în parte cu a noastră, precum şi pop.". Pentru orientare în lit. K. Waliszewski, Littérature russe (Colin, Paris), Alex. Brückner, Russische Literaturgeschichte (2 vol.) şi Pozner, Panorama dela lit. russe contemporaine (Colin). — Arta. A început sub o puternică influ. bizantină, de odată cu creştinismul. Pe timpul ocupaţ. Tătarilor s-a păstrat pt. ca să ia avânt cu dinastia Ivanovilor, când vin în Rusia artişti italieni introducând stilul florentin în arhitectură (Kremlin şi Sf. Vasile din Moscva). Sub Petru cel Mare se imită arhitectura olandeză; pe timpul Elisabetei se clasifică în rococo palatul regal de vară din Petrograd; în 1757 se înfiinţează Acad. de bele-arte, iar Alexandru I dă de arhitectură la Moscva. Arhitecţi însemnaţi: Staroj, Voronikin, Zakharov (Palatul Amiralităţii, Petrograd), Stasov. Învie arta naţională), Schöchtel (modernişti). Sculptura s'a desvoltat târziu din motive religioase, iar portretul a fost început a fost făcută de străini (Falconet chemat de Caterina II, pt. stat. Rastrelli). Insemnaţi totuşi: Antokovski (Ivan cel Groaznic), prinţul Trubetzkoi, impresionist, statua ecvestră a lui Petru cel Mare (Falconet). Pictura a jucat un mare rol în Rusia, mai ales în sec. al XVIII religioasă (icoane), de cea bizantină făcută mai ales în mănăstiri, fiind interzise subiecte laice. Elisabeta şi Cat. invită pictori străini, iar din Acad. din Petrograd ies Antropov, D. Levitzki (n. 1735 † 1822) şi Borovikovski (n. 1738 † 1826). O pictură naţională începe după triumful romantismului: Surikof (scene ist. naţ.), N. Gay, Repin (prieteni ai lui Tolstoi), Vrubel, al XX Verešagin, cu scene din războaie, Vereşcagin (Piramida de Cranii, Napoleon la Moscva). Realişti: V. Seroy, portretist şi pictor de genre, C. Sonrof, care au contribuit şi la răspândirea artelor în Rusia. Neoimpresionişti: Igo Grabar, L. Pasternack, etc. — Muzica este pentru pop. rus. una din cele mai interesante manifestări spirituale. Găsim o foarte interesantă muzică pop. şi deabia în sec. al XVIII o muzică cultă. Dar aceasta e imitată după cea ital. Inregistrăm acum pe Vertovskij iniţiatorul operii ruseşti: M. r. ia avânt cu Mihajl Glinka, compozitor din sec. al XIX considerat „părinte" al muzicei naţionale ruseşti, care o emancipează de sub înrâuririle ital. şi germ. Alţi compozitori: fraţii Rubinstein, Balakirev, compozitor şi pianist, culegător al cântecelor pop. ruseşti, Borodin compozitor, Rimskij-Korsakov, Musorgskij, Glazunov, Liadov, Stravinskij, Rachmaninov, Scriabin, Kui, etc.

Ruşii, populaţii, ce locuiesc în Rusia Europeană şi cari, cu toate că vorbesc aproape aceiaşi limbă slavă, totuşi nu sunt cu toţii de aceiaşi rasă ci un amestec. Limba lor aparţine Slavei de E. Se împart în: 1. R. Albi, locuiesc în bazinul superor al Niprului, în partea de V. a Rusiei. Sunt 7,200.000. 2. R. Mari, locuiesc în centrul şi E.-ul Rusiei trecând şi peste Ural. Se găsesc şi în Crimeia şi în N.-ul Caucazului. 76 Mil. 3. R. Mici sau Ucrainieni locuiesc în SV.-ul Rusiei, în Ukraina (v. c.), trecând şi spre V. până peste Carpaţi. 39 Mil. v. Ruteni.

Ruskin John, scriitor filos. şi critic de artă engl. (n. 1819 † 1900). In opera sa reacţionează împotriva crizei morale contemporane, cerând o „morală a consumatorilor" şi „o nouă politică artistică", susţinând că singura bogăţie este cultura artistică: orice muncă fără artă este o muncă zădarnică. Propune măsuri de aplicat în economia politică pentru rezolvirea crizei morale: ascultarea şi satisfacerea trebuinţelor artistice, să se ceară numai mărfurile ce întrunesc condiţii artistice, etc. Munca trebuie să aibă o organizaţie artistică, iar gustul estetic o răspândire cât mai mare. Untho this last, four, essays on the first principles of political economy, Munera Pulveris = Six essays on the elements of political economy. Are studii despre artă: Modern Painters, The Stones of Venice, The Seven lamps of Architecture, Mornings in Florence.

Rusofilism, politica de prietenie cu Ruşii, profesată de unii politiciani, care credeau că România ar trebui atrasă în sfera intereselor ruseşti.

Ruso-japonez, Războiul —, purtat de Japonia cu Rusia dela 8 Februarie 1904—5 Septemvrie 1905. Cauze: Evenimentele din China (1900) şi ocuparea Manciuriei de Rusia, cea ce atinge interesele japon. De aceea Jap. în 1902, aliindu-se cu Anglia, cere Rusiei eliberarea Manciuriei, ceea ce Ruşii nu execută. Armata rusă a fost condusă de Kuropotkin. v. Japonia, Istorie şi Portsmouth, pacea dela —.

Russo Demostene, bizantinolog, istoric, prof. universitar Buc. Cercetează unele probleme speciale, ca: „Bugomilismul", „Paternitatea învăţăturilor lui Neagoe Basarab" (pe care însă o contestă) şi „Studii bizantino-române", 1907.

Russo Alexandru, scriitor rom., basarabean de origine (n. 1819 † 1859). Prieten cu V. Alecsandri, care îi datorează multe din poeziile pop. publicate de acesta în col. sa. Scrie piesa de teatru „Jicniţerul Vadră" (Provincialul la Teatrul Naţional), care îi atrage surghiunirea la mănăstirea Soveja, cu care prilej R. descopere balada „Miorita". Participă la revol. din 1848 (Mold.) şi al Adunarea dela Blaj 3/15 Maiu 1848. E închis la Cluj şi condamnat la moarte, dar scapă datorită cunoştinţii personale cu Kossuth. Se refugiază la Pa-

ris, unde se întâlneşte cu Alecsandri, Kogălniceanu, Bălcescu, Eliade-Rădulescu, ş. a., şi pune la cale publicarea „Cântării României", în trad. lui Bălcescu. In „Amintiri" şi „Cugetări", R. apare ca teoretician al tradiţionalismului, înzistând asupra doctrinelor şi obiceiurilor, limbii şi problemei literaturii naţionale. Spirit polemic, atacă latinismul lui Laurian şi Cipariu, italianismul lui Eliade şi analogismul lui Ar. Pumnul şi caută să arate însemnătatea lit. pop. pentru toate aceste probleme. Publică în „Romănia viitoare" „Cântarea României" (1855), în trad. proprie (inferioară versiunii lui Bălcescu). Scrieri (complecte) în ed. P. V. Haneş, Bucureşti 1908 şi Scrieri (numai operele scrise în rom.), ed. G. Bogdan-Duică, Bucureşti 1910.

Russu Şirianu Ioan, publicist rom. ardelean (n. 1864 † 1900). A fost redactor al ziarelor „Românul" şi „Tribuna", iar în anii 1898—1913 director al „Tribunei Poporului" din Arad, care în 1907 îşi schimbase numele în „Tribuna". A publicat volumul de povestiri „Moara din vale" (1894), iar pentru articolele sale politice a fost pedepsit mai de multe ori cu închisoare. Alte scrieri: Românii din Dobriţin (1892), Românii din statul ungar (1904), etc.

Ruştic, ţărănesc, grosolan, incult (obiceiuri rustice).

Rusu Alexandru, canonic în Blaj (n. 1884). In 1910, după terminarea studiilor e numit prof. de teologie în Blaj, în 1921 e ales canonic, iar în 1925 rector al Seminariului teologic şi Academiei Teologice. In 1911 a înfiinţat revista „Cultura creştină", iar dela 1922 e directorul ziarului „Unirea". A publicat printre altele şi lucrarea: Căsătoria preoţilor în biserica gr. cat. română.

Rutenia, regiunea locuită de Ruteni (v. c.), în special Rusia Subcarpatică sau Podcarpatska Rus (v. c.).

Rutenii, ramură a Ucrainienilor sau Ruşilor mici. Locuiesc prin Galiţia de SE., Bucovina de N., Basarabia de N. (Hotin) şi Rusia Subcarpatică. Apr. 4 mil.

Ruteniul (chim.), element din grupa platinei, cu simbolul Ru, greut. atom. 101,7, densit. 12,26, topeşte la aproximativ 1900°, în natură însoţeşte platina sau osmiul.

Rutheford Ernest, sir — (n. 1871), fizician şi chimist englez, prof. la Montreal şi Manchester, directorul Institutului de fizică. A lucrat în domeniul radioactivităţii. S'a ocupat mult cu efectul de ionizare a razelor Roentgen şi Becquerel. A dezagregat atomul de azot cu ajutorul razelor alfa. In 1908 a luat premiul Nobel. Opere: Radioactivity (1904), Radioactive transformations (1906).

Rutil (min.), v. Anatas.

Rutină, destoinicie dobândită prin exerciţiu, care aşadar nu e înăscută, nici nu isvăreşte din talent.

Rutinat, destoinic prin exesciţiu (v. rutină).

Rutulii, popor din vechea Italie, cu cap. Ardea, al cărui rege Turnus s'a opus lui Aeneas când a voit să se aşeze în Latium (Aeneida).

Ruxanda, 1. Fica lui Petru Rareş, soţia lui Alexandru Lăpuşneanu, domnul Moldovei, în a doua căsătorie. Personaj principal bine caracterizată în nuvela istorică a lui C. Negruzzi „Alexandru Lăpuşneanu". 2. R. fica lui Vasile Lupu, domnul Moldovei, căsătorită cu Timuş, hatmanul Cazacilor.

Ruysdael (s. Ruisdael) Iacob, pictor olandez şi celebru peisajist (n. 1629 † 1682). Peisajele sunt importante prin contrastul dintre umbră şi lumină şi prin partea individuală, pusă în serviciul reprezentării naturii în minunatele sale opere: Smârcul (mlaştina), Moara, Efect de soare. Se compară cu Corot din sec. al XIX.

Rydberg Victor, scriitor suedez (n. 1828 † 1895). A publicat romane, poezii şi studii politice, religioase, artistice şi mitologice. Roman: Ultimul atenian.

Ryner Han, scriitor franc. (n. 1862). Povestitor de seamă. A scris despre viaţa lui Isus (le Cinquième Evangile), şi despre Pythagoras (le Fils du Silence). In „la Tour des peuples", dă o frescă preistorică, în „Les Pacifiques" învie utopic Atlantida, în „les Paraboles cyniques" scrie parabole.

S, a XIX literă din alfabet. Abreviaţiuni: S. = Sud, S. (în logică) = subiect S. S. = sfinţia sa (Sanctitatea Sa), S. (chimie) = sulf, la ceasornice S. (Slower) = mai încet.

Saadi Muşarif-ed-Din, cel mai mare poet persan, partizan al sufismului (n. 1181 † 1211). A scris „Grădina Trandafirilor", „Gulistan". etc.

Saale, afl. al îl. Elba (în Germania), izvorăşte din Fichtelgebirge, trece pe la Jena şi Halle. Lung. 364 km. Navigabil dela Halle.

Saar sau Sarre, teritoriu din Germania de V. cuprinzând bazinul râului Saar şi aşezat la N. de Alsacia-Lorena. 1910 kmp. cu 774.000 loc., densit. 405 loc. pe kmp. Administrat de Societatea Naţiunilor până în 1935 printr'un consiliu de 5. In 1935 va fi un plebiscit spre a decide cui va aparţine. Bogate mine de cărbuni cedate Franţei în schimbul distrugerii de către Germani a mineor din N.-ul Franţei. Capit. Saarbrücken (125.000 loc.) cu mari uzine metalurgice.

Saardam, oraş din Olanda (prov. Nord-Nederland) la 4 km. de Amsterdam. 25000 loc. Aici a lucrat Petru cel Mare al Rusiei ca lemnar la construcţii de corăbii. Actualmente construcţii maritime.

Saba, Regina de —, stăpânitoare a Arabiei, care a mers la Solomon, vestit prin dreptate (după Biblie).

Sabatier Louis Auguste, filos. şi teol. franc. (n. 1839 † 1901), fost decan al facult. de teol. protest. din Paris. A scris: Esquisse d'une philos. de la religion, etc.

Sabatier Paul (n. 1854), chimist francez, prof. univ. la Toulouse. In domeniul *chimiei organice* a realizat *numeroase* sinteze din clasa hidrocarburelor — unele în colaborare cu Senderens. Laureat cu premiul Nobel în 1912.

Sabeism, cultul stelelor, practicat de Arabi înainte de Mahomed (v. Astrolatria).

Sabinii, vechiu popor arian sau pelasgic din Italia, pe malurile Tibrului, supus de Romani la 220 a. Chr., din care au făcut parte şi regii Romei, Numa Pompilius şi Ancus Martius.

Sabotajul (sociol.), un mijloc de luptă folosit de sindicalişti. Constă în producerea voită a muncii inferioare sau în deteriorarea materialului încredinţat muncitorilor. S. cel mai periculos e cel îndreptat *contra serviciilor publice* (C. F. R., P. T. T., etc.). A fost combătut de G. Sorel.

Sacharomyces (bot.), drojdia de bere, face parte din subclasa Ascomycetes ordinul Sacharomycetes. Trăieşte în cantităţi mari în lichidele care conţin zahăr în care produce prin enzima sa, fermentaţia alcoolică. S. cerevisie; S. micoderma, etc.

Sacher-Masoch, Leopold von —, romancier germ.-austriac naturalist (n. 1836 † 1895). A scris povestiri şi romane pasionale cu subiecte de un erotism pervers, numit dela dânsul „masochism", în psihopatologie.

Sachs Hans ciubotarul, poet şi muzicant al breslelor muzicale din Nürnberg în sec al XVI (n. 1494 † 1576). A publicat peste 4000 poezii, 1700 povestiri, 208 poeme dramatice şi numeroase melodii existente şi republicate în 1906.

Sachs Karl-August, distins lexicograf germ. (n. 1829 † 1909), autorul unui valoros dicţionar enciclopedic franc.-germ. şi germ.-franc., în colaborare cu C. Villatte.

Sacramento, capit. Californiei (U. S. A.), centrul minelor de aur, fabrici de zahăr, ţesătorii de lână. 100.000 loc.

Sacré Coeur, (Sf. Inimă), ordin călugăresc pentru femei, întemeiat în a. 1800 de Magdalena Barat. Călugăriţele S. C. se ocupă mai ales cu educarea fetelor.

Sacristie, (lat.), în bisericile rom. cat. o cameră lângă altar, în care se păstrează ornatele şi obiectele sacre.

Sacrul, osul — (anat.), popul. osul crucii, e un os triunghiular aşezat între oasele şoldurilor. El e compus din vertebrele *sacrale* concrescute. Formează peretele dinapoi al basinului.

Saeshorni (germ. Saxhörner), instrumente de alamă prevăzute cu ventile, numite după inventatorul lor A. Sax. Sunt de diferite mărimi dela S. sopran, S. mic, S. alt şi S. tenor, până la S. bass, S. bas-grav, şi S. contrabas, care e cel mai adânc dintre instrumentele de alamă.

Săcuieni, (5259 loc.), com. rur. jud. Bihor, reşed. pl. Săcuieni. Judec., perc., tribunal Oradea-mare. Of. P. T. T. şi g. locală.

Săcuieni fost judeţ în Muntenia, azi desfiinţat. Comunele sale au fost împărţite între judeţele Prahova şi Buzău. *Capitala a fost la Bucov.*

Săcuiesc, Muzeul Naţional — din Sfântu-Ghcorghe. Înfiinţat la 1875 de văduva Csekey, colecţiile au fost păstrate în locuinţa fondatoarei până în 1879, când au trecut în clădirea Colegiului reformat. In 1912 s'a făcut inaugurarea actualului edificiu zidit anume, în stil săcuiesc. Muzeul cuprinde colecţii bogate de preistorie şi antichităţi medievale, artă bisericească, etc. Deosebit de importantă este secţia etnografică, în care ceramica, crestăturile în lemn, broderiile şi covoarele săcuieşti sunt foarte bine reprezentate. Numărul obiectelor acestei secţii trece de 7000, acel al antichităţilor e de peste 28,000. Secţia de istorie naturală numără şi ea vreo 14.000 de obiecte.

Sade, Donatien Alphonse, marquis de —, scriitor franc. (n. 1740 † 1814). A scris romane obscene, care au ca subiect perversiunea sexuală numită de la el „Sadism", boală de care a suferit şi pentru care a fost internat de Napoleon la ospiciul de nebuni din Charenton.

Sadism (med.), perversiune sexuală (v. Perversiuni). Individul sadist îşi găseşte satisfacţie sexuală privind sau săvârşind acte de cruzime, numire dată după Marchizul de Sade.

Sadova, com. în Cehoslovacia, aproape de Hradec Králové (Königgrätz), cunoscută prin marea victorie a Prusienilor contra Austriecilor (3 Iulie 1866).

Sadoveanu (Evan) Izabela, scriitoare rom. A scris mai ales critică lit.

Sadoveanu Marin Ion, scriitor rom. (n. 1893). Inspector al Teatrelor. A fondat cercul cultural „Poesis", care s'a afirmat printr'o bogată activitate conferenţială. Cronicar dramatic la „Gândirea". Scrieri: Dramă şi Teatru (Studii de critică dramatică), Metamorfoze (teatru în versuri), Anno Domini (un act în proză), etc.

Sadoveanu Mihail, unul din măeştrii nuvelei *contemporane rom. membru* şi premiat al Academiei române (n. 1880). A debutat cu poezii (semnate M. S. Cobuz) în revista „Pagini literare" (1899). — A scris nuvele şi schiţe nenumărate, care se pot grupa astfel: a) *Povestiri cu subiecte eroice*, b) Povestiri cu caracter social, c) Povestiri cu subiecte erotice, d) Povestiri vânătoreşti şi de

pescuit, e) Povestiri cu conţinut mistic, f) Impresii de călătorie, g) Romane lirice. S. este un mare cântăreţ al trecutului, a cărui amintire o evoacă cu lirism şi duioşie, un zugrav al iubirii sensual-primitive, fără conflicte prea adânci, un vizionar în mintea căruia natura se răsfrânge cu toate splendorile dinamismului şi determinismului ei multilateral. In ultimele scrieri (Ti-aduci aminte, Hanu Ancuţei, Ţara de dincolo de Negură, Împărăţia Apelor ş. a.) S. a trecut peste lirismul începuturilor, dând povestiri cu observaţii mai obiective şi cu adâncire psihol. a personajelor şi situaţiilor. Mare stilist, cu nemaipomenită fluiditate a expresiilor şi cu o mare naturaleţe în naraţiune, S. a scris cea mai frumoasă limbă rom. în vol. Hanul Ancuţei şi Împărăţia Apelor. In ultima, seninătatea sa este uimitoare.

Safarik Paul Joseph, filolog ceh (n. 1795 † 1861), autorul urm. lucrări importante: Slav. Etnographie (1842), Geschichte der südl. Literatur (3 vol. 1861—65), Slavische Alterthümer (1842—44), etc. şi iniţiatorul stud. slave în sec. al XIX.

Safirul, (min.), v. Corindonul.

Saftu Vasile (n. 1863 † 1922). fost prof. la sem. Andreian din Sibiu; protopop al Braşovului şi preşedinte al consiliului de administraţie al averilor mari bisericeşti Sf. Nicolae din Schei. Bun orator. Rom. însufleţit, care a participat la toate mişcările naţionale, întreţinând strânse şi folositoare relaţii cu fruntaşii vieţii publice din vechiul regat. In 1921 a fost numit cel dintâiu episcop militar în armata rom., dar moartea l-a răpus înainte de a se fi sfinţit.

Sagacitate (psihol.), este însuşirea inteligenţii, care face ca spiritele să deosebească cu claritate noţiunile, să le poată înţelege lesne şi să poată face raportări precise între obiectele gândirii. Omul dotat cu „spirit critic" are o inteligenţă „sagace".

Sagonta (Saguntus), oraş din Spania (Antică) cucerit de Hannibal (219 a. Chr.) după lupte mari. Pe ruinele sale este oraşul Murviedro zis şi S.

Saguna Andreiu (n. 1808 † 1873), Mitropolit al *Românilor ortodoxi* din Transilvania. Profesor la teologia din Carlovit şi secretar al consistorului, adus de Mitropolitul Ştefan Stratimovici. 1 Noemvrie 1833 se călugăreşte, luând numele de Andreiu. In 1846 Împăratul numeşte pe Saguna vicar general al bisericii *ort.* din Ardeal în urma morţii lui Vasile Moga.

şi la alegerea de episcop din Turda 2 [illegible] 1847 a avut cele mai puţine voturi [illegible], totuşi împăratul l-a întărit şi s'a sfinţit episcop la Carlovit în 18/30 April 1848. In cuvântarea rostită cu acest prilej îşi arată scopul vieţii sale de păstor de care s'a ţinut toată viaţa: Pe Românii ardeleni din adâncul lor somn să-i deştepte şi cu voia către tot ce e adevărat, plăcut şi bun să-i tragă....". Intors acasă prezidează alături de episcopul unit Lemenyi, marea adunare dela Blaj 3/15 Maiu 1848. In era absolutismului (1850—60) Şaguna e cu adevărat reprezentantul poporului român din Ardeal la Curtea din Viena, unde avea o mare influenţă. Reuşeşte după lupte grele să despartă biserica ort. rom. de Sârbi, apoi să ridice episcopia la rangul de Mitropolie (1861). Caută să dea o nouă organizaţie bisericii pt. a o face un factor puternic în lupta naţională, înţelegând că noua lege „Statutul organic" (din 1868) să se bazeze pe principiul ierarhiei sinodale conform canoanelor, adecă puterea supremă legiuitoare şi judiciară în biserică să fie a epi-

scopului, adică a sinodului episcopesc. Aceste idei nu le-a putut realiza, căci congresul naţional bisericesc din 1868, format din 2/3 laici, a impus în „Statutul organic" puterea şi influenţa laicilor în biserică, ceeace a supărat foarte mult pe Şaguna. Avea două episcopii sufragane la Arad şi Caransebeş. A ridicat cursul teologic dela 6 luni la 2 ani, apoi la 3, căutând ca prin trimiterea la studii a tinerilor distinşi să aibă apoi profesori pregătiţi. A constituit numeroase fonduri: pentru bisericile sărace, pentru zidirea unei catedrale în Sibiu, pentru ajutorul preoteselor văduve, a cumpărat în Sibiu casă pentru reşedinţa vlădicească. A înfiinţat tipografia „arhidiecezană" (1850), cu banii săi, apoi ziarul „Telegraful român" (1853). Sub oblăduirea lui s'au ridicat o mulţime de biserici şi şcoli, pentru care a pregătit învăţători în secţia pedagogică de 2 ani, făcută de el la Seminariul din Sibiu. Prin concursul şi ajutorul său s'au întemeiat şi susţinut liceul ortodox din Braşov şi Brad apoi „Asociaţiunea transilvană" (1861), fiind primul ei preşed. S. a desvoltat şi o întinsă activitate literară în legătură cu nevoile bisericii şi ale şcolii. A tipărit cărţi rituale revăzute şi corectate de el: Minee, Octoih, Psaltire, Triod, Apostol, Penticostar, etc.; apoi predici şi pastorale; instrucţii practice în Manual de studiul pastoralei (1872), Manual de teologie morală creştinească (1855), Istoria bisericei ort. răsăritene universale (2 vol. 1860), a tradus Biblia (1856—58 cu ilustraţii); canonist vestit a tipărit Compendiu de dreptul canonic (1868); Enhiridon adică carte manuală de canoane (1871), şi alte cărţi folositoare. Ş. a fost cel mai mare arhiereu al bisericii rom. din Transilvania, om cu cultură vastă, concepţie morală superioară, diplomat iscusit, ortodox zelos şi Român înfocat; orator de seamă.

Sahalin sau **Sakhalin**, ins. pe coasta de E. a Asiei, în M. Okotsk, rest a unor munţi prăbuşiţi. Partea N.-ică este rusească, iar cea S.-ică japoneză (Karafuto) după 1905. In 1920 Japonia o ocupă toată, dar retrocedează partea rusă în 1923. Supraf. 75900 kmp. cu apr. 250.000 loc. Aur, argint, cărbuni, lemne.

Sahara, mare deşert din Africa de N., mărginit la N. de posesiunile franc. şi italiene de pe coasta Mediteranei, la E. de Nil, la S. cu Sudanul şi la V. cu Atlanticul. Lung. 4500 km., lăţ. 1600 km. Supraf. ei apr. 1/3 din a Africei. Ploi puţine, apa la mari adâncimi (pânză freatică) Munţii au direcţia NV—SE. (Tassili, Tibesti) cu altit. până la 2500 m. Locuită numai în oaze de: Mauri, Tuaregi, Tibbu; mare parte nomazi. Oaze principale: Agades, Tafilelt, Tuat, Gat, etc. Stăpânită la NV. de Spania (Rio de Oro), Franţa (la V. de Munţi), Italia (la S. de Tripolitania şi Egipt) (deşert. Libic). Numărul populaţiei e necunoscut. S. e brăzdată de multe caravane, care urmează mai mult 7 drumuri mari comerciale.

Şahul, joc foarte răspândit şi vechiu de 2000 ani, de provenienţă din Indii. In Europa a ajuns prin Persieni şi Arabi. Ş. se joacă de către două persoane, pe o masă sau tabletă împărţită în 64 de pătrăţele, alternativ albe şi negre. Fiecare jucător dispune de 16 piese albe sau negre, dintre care 8 sunt pioni, iar 8 ofiţeri (un rege, o regină, 2 turnuri, 2 cai şi 2 nebuni).

Sahyadriparvat, coline din podişul Dekkan (India), statul Berar, cunoscute prin templul subteran cu criptele sale celebre. Multe bijuterii şi nestimate se găsesc în ele.

Said Paşa, vice rege al Egiptului (n. 1822 † 1863), a contribuit la executarea canalului Suez. Numele lui e dat portului Port-Said.

Saida, fostul Sidon, port al Siriei la Mediterana. 15.000 loc.

Saigon sau **Gia-Dinh**, capit. Indochinei franc. şi a Cochinchinei. 109.000 loc. Port activ, oraş modern european, arsenal, export de orez. Valul mareei se ridică cu 4 m.

Şăineanu Lazăr, filolog român, ovreu de origină (n. 1859), care a părăsit ţara noastră în 1901, nefiind împământenit; azi la Paris, iscălind Sainéan. A scris valoroase lucrări asupra limbii române: Elementele turceşti în l. română (1885); Incercare asupra semaseologiei l. rom., premiată de univ. din Buc. (1887); Linguistica contemp. sau şcoala neogramatică (1890); Istoria filologiei române (1892); Basmele rom. în comparaţiune cu legend. antice clasice, prem. de Acad. Rom. (1895); Dicţionarul univers. al limbii române (unicul în limba română, apărut în mai multe ediţii); Influenţa orientală asupra limbii şi cult. române (3 vol. 1900; prem. de Soc. Ling. din Paris), iar în urmă lucrări asupra limbii franc. (Le langage de Rabelais), etc.

Saint Bernard. 1. Marele S. B., trecătoare peste Alpii Penini, din valea fl. Rhône în aceea a râului Aosta, 2472 m. Şosea bună. Mănăstire şi ospiciu. Napoleon a trecut-o în 1800. — 2. Micul S. B. trecătoare între Franţa şi Italia. 2188 m. Trecută de Hannibal în 218 a. Chr.

Saint Christophe sau **Saint Kitts**, ins. din Antilele Mici, descoperită de Columb în 1493. Teren vulcanic: fumerole şi solfatare. Trestie de zahăr. 176 kmp. cu 32.000 loc. Capit. Terre-Basse.

Saint-Cloud, oraş de lângă Paris pe fl. Seine, a avut un castel frumos şi istoric, distrdus de Germani în 1871. Produse chimice, fabrică de faianţărie. Biroul internaţional de Măsuri şi Greutăţi.

Saint Cyr L'Ecole, oraş din Franţa (Seine et Oise) cu o celebră şcoală militară, înfiinţată de Napoleon I în locul şcoalei tinerelor fete nobile sărăcite, construită de Ludovic al XIV.

Saint-David, capul cel mai de SE. al Ţării Galilor (Anglia).

Saint Denis. 1. Oraş din Franţa (Seine), are o mănăstire întemeiată în 626, locul de îngropare a regilor Franţei. In fosta mănăstire azi e şcoala fiicelor celor decoraţi cu Legiunea de onoare. Numeroase fabrici. 80.000 loc. — 2. Capit. ins. Réunion. 37.000 loc. Port. Zahăr de trestie, rom, vanilie.

Saint-Etienne, oraş din centrul Franţei, capit. depart. Loire, mare centru industrial: mătăsării, panglici, aţă, metalurgie, mare fabrică de arme, maşini, etc. Bogat bazin carbonifer, 194.000 loc.

Saint Gall sau **Sankt Gallen**, capit. Cantonului S. G. (Elveţia), mari fabrici de muselinuri şi broderii, torcătorii. Mănăstire veche (din 614) cu bogate colecţiuni.

Saint Germain, oraş din Franţa (Seine et Oise) cu un frumos şi vechiu palat, în care s'a încheiat pacea dela 1570 între catolici şi protestanţi. 22.000 loc. şi este o com. suburb. a Parisului.

Saint-Germain, Pacea dela —. Tratat încheiat în 10 Sept. 1919 între Aliaţi şi Austria, prin care se desmembrează fosta monarhie austriacă, rămânându-i un teritoriu numai de 83,591 kmp. cu peste şase mil. loc. şi o armată de 30.000.

Saint James, palat vechiu în Londra, reşedinţa regelui Angliei.

Saint Julien, com. din Belgia (Flandra Occid.), complectamente distrusă în urma aprigilor lupte între Engl. şi Germ. din 1914 până în 1918. A format cheia de oprire a întoarcerii aripii stângi a armatei engl., care l-a apărat cu îndârjire.

Saint-Just Louis-Antoine-Léon de —, revol. franc. (n. 1767 † 1794), membru în Comité du Salut, aderent înfocat al lui Robespierre, cu care moare deodată pe eşafod. S'a remarcat în armata dela Rhin.

Saint Lawrence (Sf. Laurenţiu), mare fl. al Americii de N. Mare estuar la vărsare, navigabil, afară de timpul iernii. Lung. 3820 km. Trece pe la Québec, Montreal, etc.

Saint-Louis. 1. Oraş din U. S. A., cu mari uzine metalurgice, mori, tăbăcării, conserve de carne, etc. Centrul a 24 linii de C. F. 839000 loc. 2. S.-L. capit. coloniei franc. Senegal. Curte de Apel. 23000 loc. Port la fl. Senegal.

Saint-Louis Jean-Ludovic Barthélemy, poet franc. (n. 1626 † 1684). A scris poemul plin de imaginaţie: la Magdeleine au désert de la Sainte-Baume.

Saint Malo, golf mare pe coasta de NV. a Franţei. Are portul S. M. cu mare trafic.

Saint-Marceaux Charles-René de —, sculptor franc., unul dintre reprezentanții marcanți ai eclectismului, rezultat din infl. sculpt. ital. a Renașterii cu neoclasicismul. Lucrări: Le génie gardant le secret de la Tombe, Arlequin, etc. A contribuit și la căderea Giocondiștilor și la executarea lui Danton.

Saint Moritz sau **Sankt Moritz**, stațiune climaterică de cură din valea super. a Engadinei (Elveția). Altit. 1856 m. Ape feruginoase bicarbonate.

Saint Nazaire, oraș din Franța (Loire Infér.). Port mare de comerț, construcții navale, topitorii, metalurgie, etc. 39.600 loc. O parte din vasele noastre S. M. R. sunt construite la S. N.

Saint Paul, capit. stat. Minnesota (U. S. A.). Instrumente agricole, fierăstrae, mori multe, fabrici de conserve. 250.000 loc. majoritate Scandinavi și Germani.

Saint-Pierre, Bernandin de —, scriitor franc. (n. 1737 † 1814). Cunoscut prin romanul său „Paul et Virginie" și prin „Etudes de la Nature", ca precursor al romantismului. Are splendide descripții de natură.

Saint-Pierre Charles-Iréné-Castel, zis abatele de —, scriitor franc. (n. 1658 † 1743). Din cauza rostirii unui „Discours sur la polysynodie, a fost exclus dela Acad. franc. El apără principiile școalei fiziocratice în „Projet de paix perpétuelle".

Saint-Quentin, oraș din Franța (Aisne), pe râul Somme, distrus în mare parte de Germani, cari au avut aici comandamentul armatei a doua și cari l-au ținut sub teroare dela 1914 (28 Aug.) până în 1918 (1 Oct.). Fabrici. Principal nod de C. F. 58.000 loc. în 1914, azi 37.000.

Saint-Saëns Camille, compozitor franc., n. 1835 † 1921. Organist la St. Merry și Madeleine (1855—1877). Trăește apoi numai pentru compoziție, călătorind mult, atât ca organist, cât și ca pianist și dirijor. Compozițiile sale sunt în stil clasic, pline de inspirație și grandoare. Notăm 3 simfonii, 2 suite p. orchestră, 5 concerte p. pian și orchestră, 3 concerte p. viol. și orchestră, „Introduction et rondo capriccioso" p. viol. și orch., 2 concerte p. violoncel și orch., muzică de cameră, lucrări pentru orgă, „Requiem" pt. cor. soli, orgă și orch. motete, psalmi și o mulțime de opere: „Samson et Dalila", „Dejenire", „Les Barbares", „Hélène", „Andromaque", etc., etc. A publicat numeroase scrieri critice.

Saint-Simon Louis de Rouvroy, duce de —, scriitor franc. (n. 1675 † 1755). A compus celebrele „Mémoires", nepublicate în timpul vieții sale. Prima ediție compl. în 1829. Conțin minunate descrieri istorice și de moravuri, izvor nesecat de informații.

Sainte-Beuve Charles-Augustin de —, mare critic franc. (n. 1804 † 1869), fost prof. la Collège de France și la École normale. La început scrie poezii (Poésies de Joseph Delorme, etc.) și un roman (Volupté), apoi critică romantică și în sfârșit critică științifică obiectivă, bazat pe metoda psihol.-biografică. Lucrări mai însemnate: Portrais littéraires, dar mai ales „Causeries du Lundi" (15 vol.) și „Nouveaux Lundis" (13 vol.), care l-au făcut celebru.

Sainte-Helena, ins. engl. din Oc. Atlantic de S. Napoleon I (1815—1821) a fost internat la Longavood, în S. H. și aici a și murit. În timpul războiului anglo-boer, a fost câmp de internare al prizonierilor. 123 kmp. 5000 loc. Depozit de cărbuni pentru marina engl. Capit. Jamestown.

Saintine Joseph-Xavier-Boniface, zis, romancier și autor dramatic franc. (n. 1798 † 1865). Are romanul: „Picciola" și comedii compuse sub pseudonimul: Xavier, l'ours et le Pacha.

Sakhalin-Ula sau **Amur**, fluviu din N. E. Asiei, la hotarul dintre Manciuria și Siberia, format din două râuri Argun și Șilka (lung. totală 4480 km., dela confluența acestora 2710 km.)

Sakharof Vladimir Victorovič, general rus (n. 1853). A luat parte la războiul ruso-japonez în calitate de șef de stat major al armatei din Manciuria. În răsb. mondial a comandat la început armata 11-a rusă, iar în 1916 a fost trimis în Dobrogea comandant al trupelor rușești do colaborare, unde s'a remarcat prin slabul concurs dat armatei române ceea ce a contribuit la pierderea Dobrogei.

Sakkas Ammonius, numit astfel pentru că era hamal de meserie, filos. alexandrin (n. 175 † 242 d. Chr.), predică în Alexandria, părăsind creștinismul pentru filos. și încercând împăciuirea școalelor rivale. Unul din ascultătorii săi a fost Plotin.

Saladin, sultan al Egiptului și al Siriei (n. 1137 † 1193) cu rol important în Cruciata a treia. În 1187 a bătut armatele creșt. (la Tiberiada), cucerind Ierusalimul, care n'a putut fi recucerit de Frideric Barbă Roșie, de Filip August, Richard Inimă de Leu. Pt. creștini s'au obținut totuși avantaje (v. Cruciate).

Sălaj, jud. din Crișana, mărginit la N. cu Satul-Mare, la E. cu Ungaria și o parte din jud. Bihor, la S. cu jud. Bihor și Cluj, la E. cu jud. Someș. 3815 kmp. cu 211.000 loc. La E. regiune muntoasă, formată din ramuri ale Munților Băcului (Făget), Almașului. În S. înălțimi mai mari, formând Munții de Aramă (Rez). Acestea se continuă spre V. printr'o série de dealuri, la fel cu cele din Muntenia de E. până se cufundă cu totul sub depozitele fluviatile ale câmpiei Tisei. Partea de E. de Zălau este formată din oligocen cu eocen pe lângă un pinten de șisturi cristaline dealungul marginei de V. a Munților Mesecșului. Spre V. puternice depozite. pliocene infer., ce se întind până la Șimleu, Marca, iar spre N. până la Bârsăul de Jos. Depozitele cvaternare continuă spre V. Peste ele s'au așternut (pe la Careii Mari, Valea lui Mihaiu, etc.) nisipuri noua, în unele părți formând dune. Jud. S. în partea de câmpie formează regiunea de divagare din N.-ul țării, apele împrăștiindu-se pe suprafețe mari sau mergând când pe o vale când pe alta. Ex. Crasna și Serul. Peste cea mai mare parte a jud. (munții și dealurile) s'au așternut podzolul, iar în câmpie solul brun roșcat cu petece de depozite de lunci (Crasna) sau mlaștini (Ierul). În partea de V., aproape de hotarul cu Ungaria este o regiune de antestepă cu petece de păduri de stejari, iar în rest, pădurea de fag până pe înălțimi. Subsolul conține: gaz metan la Țigani, lignit la Lupoaia, Tihău și Bobota, parafină la Someș-Odorheiu, iar manganul la Valea lui Mihaiu. În câmpie și pe văile largi ale râurilor (Someș, Crasna, Bârcău, Ierul) sunt culturi de cereale. Jud. S. are 3 com. urb. și 267 com. rur. distribuite la 10 plăși. Capit. jud. este Zălau. Alte orașe: Carei și Șimleul-Silvanici. Centre importante: Valea lui Mihaiu, cu vii renumite, Bocșa, Jibou, Buciumi-Bodia, Tășnad, etc. Jud. S. face parte din episcopia ortodoxă a Oradiei, din regiunea a II școară Oradea, din circumscr. Curții de Apel Oradea, din inspect. VII Minier, Baia-Mare, și din inspect. industrial Cluj, industria sa fiind concentrată la fabricarea alcoolului, la mori, la fabr. de cărămizi și țigle.

Salamanca, oraș din Spania, fosta capit. a regatului Leon. Oraș vechiu cu o veche universitate și o catedrală în stil bizantin (sec. XIII). Fabrici. 35.000 loc.

Salamandride (zool.), fam. a Urodelelor (Amfibii cu coadă), în stare larvală au branchii, adulte au plămâni. Genul **Salamandra** frecvent la noi. S. maculosa, neagră cu pete intens galbene (Solomâzdra). S. atra, S. de munte.

Salamina, ins. din golf. Aigina (Grecia), 95 kmp., stâncoasă, vin și grâu. 6500 loc. Victoria navală a generalului grec Temistocle contra Perșilor în 480 a. Chr.

Salandra Antonio (n. 1853), om de stat italian, profesor universitar, deputat, ministru de mai multe ori, în 1914—16 prim ministrul Italici. Sub el a intrat Italia în războiu.

Sălard, (2371 loc.), com. rur. jud. Bihor, reședi. pl. Sălard, judec. și trib. Oradea-mare, perc. și of. P. T. T., d. 10 km. g. Tămășeu.

Salariu, plata muncii sau a serviciului; partea cuvenită din producția avuției, — muncitorului. Deobiceiu S. este plata muncitorului pentru munca sa fizică, spre deosebire de „simbria" servitorului, „leafa" funcționarului și „onorarul" profesioniștilor liberi. S. în natură = plata muncitorului cu lucrurile, de care are trebuință (casă, hrană, etc.). S. în bani = plata în monedă.

Salcia (3782 loc.), com. rur. jud. Mehedinți, pl. Câmpul. P. U. Vânători. G. Mătăței la 25 km.

Sălcuța (3241 loc.), com. rur. jud. Tighina, pl. Sturzeni. P. U. Taraclia. G. Zaim la 5 km.

Salem (arab.) 1. numele vechiu al Ierusalimului. 2 Oraș în India de Est cu 68.000 loc. 3. Oraș în America de N., renumit pentru fabricele sale de piei, cu 40.000 loc. 4. Pace, bunăstare.

Salemi, oraș din Italia (Sicilia), în care Garibaldi s'a proclamat dictator al Siciliei (1860). 12.000 loc.

Salerno, oraș-port din Italia, la S. de Napoli, pe coastele golf. S. Topitorii de fier, țesătorii de bumbac, etc. 55.000 loc.

Salesiani. 1. Ordin călugăresc înființat de Don Giovanni Bosco (1815—1888), la anul 1874. Călugării S. se ocupă mai ales cu ocrotirea copiilor săraci. 2. Ordin de călugărițe înființat de Sf. Francisc de Sales și Françoise Chantal în 1618.

Salford, oraș din Anglia, la V. de Manchester, cu una dintre cele mai mari fabrici de tors bumbac. 231.000 loc.

Salicilic, acid — (chim.), e un corp incolor, cristalizat în ace, solubil în alcool și eter, mai puțin solubil în apă. În natură se găsește în stare liberă sau combinat în unele plante (Spiraea ulmaria, Gautheria procumbens), în mod sintetic preparându-se din fenol și bioxid de carbon. A. salicilic fiind un antiseptic puternic este întrebuințat ca desinfectant, iar combinațiunile sale — sub formă de esteri — în medicină, ex.: salolul (salicilat de fenil) ca antiseptic intestinal și ca antireumatic; aspirina (salicilat acetilic) ca antiseptic intestinal, salicilatul de sodiu, ca antireumatic; diplosalul (salicilat de salicil) ca antiseptic în reumatism articular acut, în cistite și în pleurezii etc.

Salicinee (bot.), sălcii. Plante dicotiledonate; arbori sau arbuști, cu frunze simple, florile unisexuate dioice. Trăiesc în regiunile cu climă temperată. Genul principal Salix (salcie). S. alba, salcie; S. babylonica, salcie pletoasă, S. fragilis, răchita. S. caprae, S. purpurea, răchita roșie.

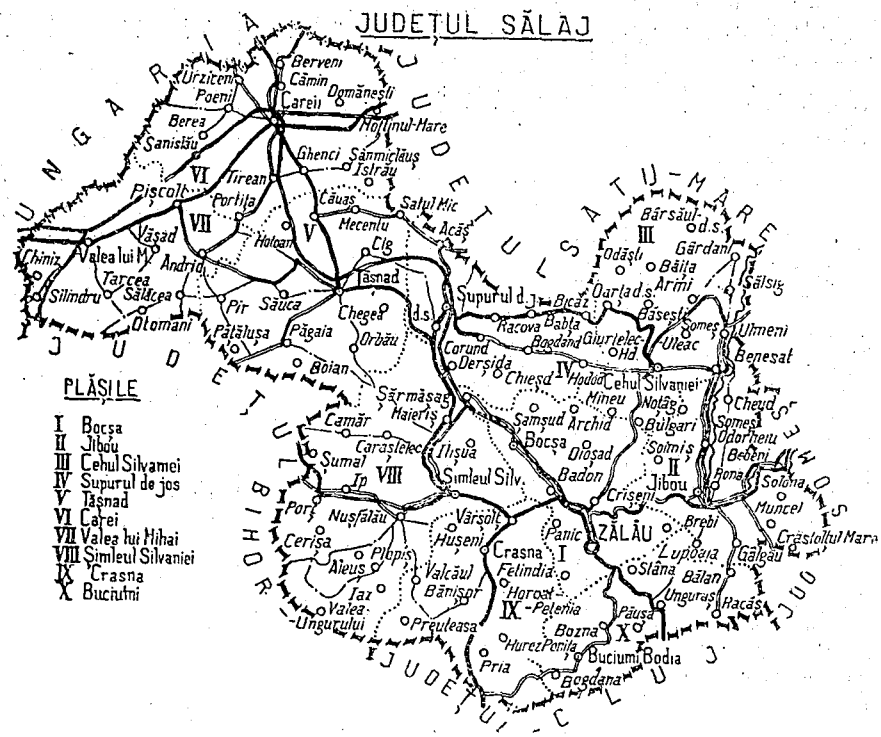

Salieri Antonio, compozitor ital. (n. 1750 † 1825), a trăit la Viena compunând opere numeroase, foarte sărbătorite pe atunci. Din cele 40 opere ale sale remarcăm: „Armida", Semiramida", „Falstaf", „Danaidele", etc.

Saligny Anghel (n. 1854 † 1925), inginer rom. După ce termină studiile inginerești la școala tehnică superioară din Charlottenburg se reîntoarce în țară în 1875. Nenumăratele sale lucrări tehnice, răspândite aproape peste tot vechiul regat din Oltenia și până în Moldova, sunt o mărturie a activității neobosite de o jumătate de veac a acestui mare inginer român. Opera sa tehnică de căpetenie este podul „Regele Carol I" dela Cernavoda (1895). În lunga sa carieră S. a ocupat numeroase funcțiuni și demnități, dintre cari cele mai principale sunt: șef al serviciului de poduri de cale ferată, șef al serviciului docurilor (1884—1901) și al serviciului hidraulic (1899); director general al căilor ferate (1895), director general al podurilor și căilor de comunicație pe apă (1901—1910); profesor la școala națională de poduri și șosele (1884—1914), membru (1897) și președinte (1907—1916) al Academiei Rom., Ministru de lucrări publice (1918—1919). Între 1915—1916 S. a condus direcția generală a muniților pe lângă Minist. de război, în 1922 a prezidat comitetul de organizare a serbărilor de încoronare.

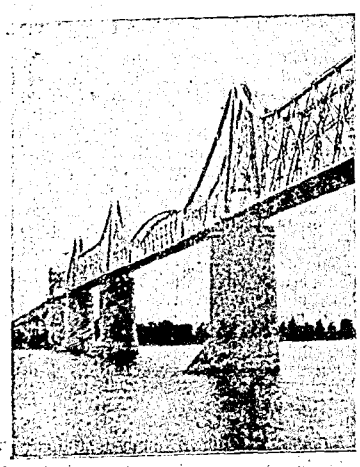

Salii, în Roma antică membrii unui colegiu de preoți ai zeului Mars, înființați, se pare, de regele Numa Pompilius. Păstrau cele 12 scuturi sacre din templul zeului.

Salipirină (med.), antipirină salicilică. Analgetic, antipiretic.

Salisbury, 1. Robert Cecil marchiz (n. 1830 † 1903), om politic englez, avocat, deputat și șef al partidului conservator. Primministru de 3 ori. — 2. Fiul său **James Cecil** (n. 1861), deputat conservator; în 1903 secretar de stat la externe; în 1905 ministru de justiție și de comerț.

Salivă (med.) scuipat, bale, este produsul a 6 glande salivare, așezate 3 de fiecare parte a feții. Acestea sunt: glanda parotidă, submaxilară și sublinguală. S. e un lichid transparent, compus din săruri, apă și un ferment ce transformă amidonul în zahăr, numit ptialină. Omul secretă zilnic $^1/_2$—$1^1/_2$ l.

Șaljapin Feodor, cântăreț rus celebru (bas cantabil) (n. 1873). A început cariera la operetă și a debutat la teatru din Tiflis. Devine cunoscut la 1896 în Moscova. Pe lângă o voce fenomenală e și un actor genial. Rolurile sale celebre sunt: Mefisto, Boris Gudunov și Ivan cel Groaznic.

Salmanasar, numele m. multor regi ai Siriei între 1280—773 a. Chr., care au contribuit la mărirea țării.

Salmiac (chim.), v. Țipirig.

Salmon André, scriitor franc. (n. 1881), critic, poet, romancier, dramaturg foarte fecund. Ca poet, e trecut printre „cubiști". Poezii: „Poèmes" (1907), „Fééries", „Le Calumet", „le Livre et la bouteille", „Prikaz", Ventes d'Amour", „Peindre", „L'Age de l'humanité". Romane și povestiri: „Tendres Canailles", „la „Négresse du Sacré-Coeur", „C'est une belle fille", „Cannibalisme". Critică de artă: „La Jeune Peinture française", „L'Art Vivant", „Propos d'Atelier". Teatru: în colab. cu R. Saunier: „Natchalo".

Salmonide (zool.), fam. de pești, aparținând Malacopterigienilor. Corpul solzos, capul fără solzi și fără tentacule. Au și o înnotătoare grăsoasă și o branchie laterală. Carnivore, trăiesc în mări și apele dulci. Genul principal, **Salmo**, păstrăvul, pește foarte hrăpăreț din râurile clare de munte. Destul de frecvent la noi. S. hucho, somonul de Dunăre. Iarna trece în mare, vara își depune ouăle în râulețele repezi de munte. Carnea foarte gustoasă. S. trutta, somonul de mare.

Salol (med.), fenol salicilic. Antipiretic și desinfectant intern.

Salomea, 1. S. sora lui Irod cel Mare, asupra căruia avea mare ascendență, iar după moarte stăpâna țării (n. ca 60 a.

Chr. † 2 d. Chr.). — 2. S., fica lui Irod Filip şi a Irodiadei († 72 a. Chr.); cea care a obţinut dela unchiul său, încântat de felul cum a dansat, capul lui Ioan Botezătorul.

Salonik (Salonic), oraş şi port important (Grecia) în fundul golf. S. Grâne, tutun, vinuri, lână, etc. 251.000 loc., dintre cari cei mai mulţi sunt evrei.

Salonta, (15448 loc.), com. urb., jud. Bihor, reşed. pl. Salonta. Trib. la Oradea-mare, iar judec., of. P. T. T. şi g. în localitate.

Salonul Oficial. A fost reînfiinţat în anul 1924 (îşi încetase activitatea oficială în 1912). Organizat în Aprilie şi Maiu, primeşte lucrări de pictură, sculptură, gravură şi artă decorativă ale artiştilor în viaţă, selecţionate de un juriu compus din 11 membri, al cărui preşedinte e ministrul Artelor. Acesta acordă în fiecare an 13 premii, între care un mare premiu. Acesta a fost luat în 1924 de pictorul G. D. Mirea, în 1925 de pictorul G. Petraşcu, în 1926 de pictorul Th. Pallady, în 1927 de sculptorul D. Paciurea, în 1928 de sculptorul Ioan Jalea. Expozanţilor li se mai acordă şi burse de călătorii de studii, una pentru pictură şi alta pentru sculptură. O comisiune însărcinată de Minister achiziţionează în fiecare an, pentru colecţiile statului, lucrările cele mai valoroase.

Salpetru, (chim.), azotat de sodiu, incolor sau colorat în alb, solubil în apă cu gust sărat-răcoritor. Se întrebuinţează la fabricarea acidului azotic. In natură se întâlneşte în cantităţi mari în Chili şi Peru; şi în deşertul Atacama, cunoscut sub numirea de S. de Chili, denumit şi Nitratin. Este higroscopic şi delicvescent, fiind întrebuinţat ca îngrăşământ mineral de mare valoare în agricultură. Se fabrică şi în mod sintetic din sare de bucătărie şi acid azotic (v. acesta).

Saltykov Mihail Jevgrafovič (pseudonim: **Scedrin** [cit. Scedrin]), nuvelist şi romancier rus (n. 1826 † 1889). (cit. Saltîcov). Romanele sale sunt realiste şi cu teme revoluţionare („Golovlev"), schitele „Viaţa Provincială" şi fabulele au o puternică notă satirică. S. e unul din cei mai mari scriitor satirici din lit. universală.

Saluen, fl. din Indochina de V. Izvorăşte din E.-ul Tibetului şi se varsă în golf. Martaban (Bengal). Lung. 1640 km.

Salupă (marină), o barcă mare şi solidă cu pânze, motor sau rame, care face serviciul vaselor.

Salus Hugo, poet şi nuvelist germ. (n. 1866 † 1929). A scris drame în versuri şi nuvele.

Salustius Crispus Caius, istoric lat. (n. 86 † 35 a. Chr.). A scris o istorie a pop. roman, din care ni s'au păstrat numai fragmente, şi două monografii: „De bello jugurthino", în care povesteşte luptele Romanilor cu Jugurtha, uzurpatorul Numidiei şi „De bello catilinario", despre conspiraţia lui Catilina.

Salutare îngerească, rugăciunea către P. S. Născătoare de Dumnezeu, compusă din cuvintele arhangelului Gavriil şi ale Elisabetei şi încheindu-se cu o alocuţie. In biserica rom. cat. se numeşte Ave Maria (v. Născătoare de Dzeu).

Salvador (Republica de El), stat din America centrală, cuprinsă între Oc. Pacific (la S.), Guatemala (la V), Honduras (la N. şi E.). 20.948 kmp. cu 1.688.000 loc. Teren muntos, cu mulţi vulcani încă activi. Ploi din belşug, pământ fertil: cauciuc, bumbac, trestie de zahăr, balsamuri, tutun, cafea, orez, etc. Mine de aur, argint. Mari păduri. S. e independent din 1839. Capit. San Salvator 87.000 loc. Oraşe: Santa Anna, San Miguel, etc.

Salvarea (med.), instituţie care are menirea să dea în oraşele mari primele ajutoare şi să transporte bolnavi. Cea mai veche instituţie de felul acesta în toată România e S. din Bucureşti, fondată de prof. Minovici; în Ardeal cea din Cluj.

Salvarea dela înnec. Numărul înecaţilor este foarte mare, datorit nestăpânirii înnotului şi accidentelor ce survin în timpul înnotului. Persoana care se decide ai da ajutor unui astfel de nenorocit, trebuie să fie un foarte bun înotător şi să cunoască apucăturile acestei salvări, în caz contrar îşi pericilitează propria-i viaţă. In primul rând ne lăpădăm de orice haină, sau cel puţin de veston, vestă şi pantaloni (ghetele şi cămaşa ne împiedecă mai puţin). Dacă avem de aface cu un înnotător cu cârcel la un membru, îl punem pe spate, iar cu mâinile se va prinde de umerii noştri şi vom înnota pe piept, sau dacă suntem tari la înnotul pe spate, îl aşezăm pe burtă şi se va prinde de umerii noştri. Dacă sunt doi salvatori lucrul este uşor, pe umerii unuia vor fi mânile, pe ai celuilalt picioarele celui pe care vrem să-l salvăm. Dacă stăm în faţa unui caz de înnec (nesimţire), căutăm să precizăm poziţia celui înnecat, îl prindem de păr ori cu braţul îndoit de gât sau de subţioară în aşa fel că evităm posibilitatea de apucare şi înnotăm pe spate. Dacă disperatul se prinde de noi şi ne paralizează, îi aplicăm palma pe vârful nasului, apăsându-l ori lovindu-l în stomac cu genunchiul şi apoi aplicăm una din procedele de mai sus. Odată ajunşi la ţărm, îi curăţim gura şi nările de murdărie şi nisip, îl punem pe genunchiul nostru cu burta şi cu capul în jos şi exercităm câteva apăsări asupra spatelui pentru a scoate apa, apoi îl culcăm pe burtă, îi întindem mâinile şi apăsăm de 2—3 ori pe torace (dela spate), apoi lăsăm o mică pauză până inspiră aerul şi manopera aceasta repetată de câteva ori, înnecatul va respira spontan (metoda Schäffer, acceptată azi de toată lumea). Apoi dăm cardiotonice: picături Hoffmann, ceai, coniac, cafea, îl învelim în haine călduroase şi îl transportăm într'un loc ferit.

Salvarsan (chim.) sau p-dioxi-m-diaminoarsenbenzen, pulbere galbenă, cristalină, uşor solubilă în apă, mai greu în alcool, foarte sensibilă faţă de aer — se păstrează cu grijă în fiole gclite de aer sau umplute cu azot. Descompunându-se dă un produs toxic. Se întrebuinţează în chemoterapie, adică la distrugerea paraziţilor dăunători din corpul viu, fără a prejudicia ţesutului însuşi al corpului.

Salvioni Carlo, mare filolog ital. (n. 1858 † 1919). Urmaş al marelui Ascoli la catedra de „glottologie" dela „academia Scient. Let." din Milano; susţinător frecvent al idealului de unitate naţională. A făcut minuţioase studii asupra dialectelor din Nordul Italiei. A publicat Postille italiene şi Nuove postille. Cu Guarnerio şi Merlo, a adunat un vast material asupra graiului Ticinului.

Salzburg, oraş din Austria, nod de C. F. Locul de naştere al lui Mozart. Industria bumbacului şi olărici. 38.000 loc.

Samain Albert, poet liric francez (n. 1858 † 1900). Poeziile sale simboliste, cuprind impresii morbide în elogii şi meditaţii, pline de graţie şi delicateţă. Are ideile frumoase inspirate din antichitate. Dar mai ales elogiile sale sunt remarcabile. S. a murit tânăr neputându-şi manifesta întreg talentul său, plin de promisiuni. Scrieri: „Au jardin de l' Infante", „le Chariot d'Or", „Contes".

Şamanism, religia Samoiezilor, Tunguzilor, Barieţilor, Iacuţilor, Ostiacilor, Vogulilor, Indianilor americani şi a diferitelor popoare africane. E o religie primitivă cu credinţa în farmece, practicând cultul strămoşilor. Preoţii acestei religii se numesc **Şamani.**

Samara, 1. Oraş din Rusia, pe st. fl. Volga, capit. guberniei S. Mare târg de blănuri, lemne, grăsimi, fabrici de produse alimentare. — 2. Gubernie din Rusia cu 105.700 kmp. şi 2.410.000 loc.

Samarineni, popor format din amestecul coloniştilor aduşi de regele asirian Sargon, în împărăţia lui Israel (Samaria), cu poporul autohton israelitean. O parabolă a lui Isus, a contribuit, ca S-ii să fie consideraţi ca modele de generozitate.

Samarkand, mare oraş din Turkestanul rusesc, capit. republ. sovietice a Uzbecilor. Intinse legături comerc. cu India. Este vechea Marcanda şi fosta capit. a lui Tamerlan. Mormântul lui. 101.000 loc.

Sâmbăta de sus (jud. Făgăraş). Mănăstire înfiinţată în sec. XVII de Vornicul Preda din Ţara-Românească sau Constantin Vodă Brâncoveanu, proprietarii satului, cari au înzestrat-o cu odoare, odăjdii şi cărţi bisericeşti, a zugrăvit-o frumos prin meşterii munteni. Egumen era Visarion, care fusese şi la Ierusalim (c. 1750). Toţi călugării de aici luptau contra unirii cu Roma, de aceea erau şi foarte persecutaţi. Cu intervenţiile boierului proprietar Emanuil Brâncoveanu, mănăstirea în 1785 a fost dărămată. A fost aici şi o şcoală bisericească. Acum după 145 ani mănăstirea se restaurează prin I. P. Sf. Sa Nicolae, Mitropolitul ortodox din Sibiu.

Samniţii, popor din Italia antică, cu care Romanii au purtat m. multe războ., fiind înfrânţi numai pe timpul lui Sulla (343—290 a. Chr.).

Samnium, regiune din Italia ant. între Adriatica, Campania şi Laţium, locuită de Samniţi.

Samoa sau Arhip. Navigatorilor, arhip. din Pacific, vulcanic şi atoli, ploi multe (3,45 m.), fertil: 3438 kmp. cu 52.000 loc. majoritate Polinezieni. La început un regat sub protecţia Angliei, U. S. A. şi Germaniei (1887—1899), împărţit apoi între cei 3 proectori. Azi U. S. A. are ins. Tutuilla, Anglia restul (3263 kmp.) cu capit. Apia.

Samoiezii, popor uralo-altaic, ocupând regiunile N.-ice între fl. Mezen şi Obi. Apr. 20.000. Vânători şi pescari.

Samoil, rege bulgar dela 976—1014, care a primit coroana dela papa. A purtat îndelungate războ. cu imp. bizantin, fiind înfrânt de cele mai multe ori.

Samos, ins. grec. din M. Egee, aproape de coasta Asiei Mici. A format, după 1832, un principat tributar Turciei. Scriitorul nostru Ghica a fost bey de S. 468 kmp. 70.000 loc. Struguri, vin, măsline, etc. Capit. Vathy.

Samothrake, ins. grec. din N.-ul M. Egee. 190 kmp. cu 5500 loc. Capit. Kastro. In 1863 s'a desgropat o frumoasă statue a Victoriei.

Şampania (chim.), cunoscută încă din sec. al XVII-lea, a început a fi preparată mai intensiv abea după 1830. Se obţine din struguri bine copţi şi bogaţi în zahăr, mustul cărora se lasă ca să

fermenteze înăbuşit şi încet la o temperatură de 12—15°, astfel ca bioxidul de carbon desvoltat în timpul fermentaţiei să rămână disolvat în conţinutul mustului.

Samson, judecător al Iudeilor, celebru prin forţa sa. S'a luptat singur cu Filistenii (v. Dalila).

Samson şi Dalila, operă în trei acte de Saint-Saëns. Textul de Lemaire după legenda.

Samsonov Alexandru Vasilievič, general rus (n. 1859 † 1914). În războiul mondial s'a distins ca comandant al armatei de Narev cu care a năvălit în Prusia Orientală în 1914. Este însă bătut la Tannenberg de Hindenburg, pentru care eşec s'a sinucis.

Samuel Sir Herbert, om politic şi ministru englez; în 1919 comisar general al Palestinei.

Samuil, profet şi ultimul judecător al Iudeilor. A proclamat pe Saul rege, iar în târziu pe David (v. c.).

Sănătate (med.), stare funcţionare armonioasă, uşoară şi regulată a tuturor proceselor vitale din organism.

Sanatoriu (med.); 1. Stabiliment situat într'un mediu deosebit de salubru, care serveşte pentru tratamentul unor anumite boale (ex. S. marin, S. p. tuberculoşi). — 2. Spital particular, cu comfort mai mare decât spitalele obicinuite. S. mai importante din Ţară: Bucureşti: Dr. Antoniu, Brâncovenesc, Central, al Diaconeselor, Dr. Gerota, Dr. Ghiulamila, Inst. de chirurg. ortopedică, Dr. Smărăndescu, Sfta Elisabeta, Saint Vincent de Paul, Elena Eraclide — pentru ofiţeri, Grigore Alexandrescu, de tuberculoşi, Filaret — pentru tuberculoşi. — Iaşi: Ţaicu, Cluj: Park (Dr. Mátyás), Dr. Cosmutza (boli pulmonare). Cu o filială în Egipt pentru bolnavii de plămâni ce nu suferă clima noastră, Popular Stella (boli pulm.), Elisabeta-Maria. Oto-Rino-Larng. N. Gyergyai, Clinicei Medicale (boli pulm.), Colibiţa (lângă Bistriţa) al Societ. de doamne „Caritatea" din Cluj.

Sancho, numele mai multor regi ai Navarei, Leon, Asturiei şi Castiliei. Import.: **S. al III** (1000—1035), rege al Navarei, care a reuşit, pentru scurt timp, să realizeze unit. Spaniei.

Şancru (med.), este un ulcer venerian contagios. Sunt mai multe feluri de şancre: 1. **Şancrul moale** se iveşte la 1—3 zile după infecţie. El e cauzat de un bacil specific, numit b. Ducrey-Unna; 2. **Şancrul dur** se iveşte după o perioadă destul de lungă dela infecţie şi durează 4—6 săptămâni. El este stadiul primar al infecţiei sifilitice (v. Sifilis); 3. **Şancrul mixt** e acel şancru care are însuşirile atât ale şancrului moale, cât şi ale celui dur, fiind cauzate de o infecţie mixtă sifilitică cu b. Ducrey; 4. **Şancrul fagedenic** distruge pielea şi ţesutul subcutanat pe o suprafaţă întinsă. El e formă gravă a şancrului moale.

Sanctis, Francesco de —, prof. de lit. ital. la Zürich (n. 1817 † 1883), ministru de instrucţiune (1860), deputat (1861), în 1872 e numit prof. de lit. comparată la Univ. din Neapoli. După 1878 mai e de 2 ori ministru de instrucţiuni. A scris: Saggi critici, Storia della letteratura italiana, etc. În estetica sa lit. susţine că forma e mai însemnată decât conţinutul operelor lit. „Conceptul nu există nici în artă, nici în natură, nici în istorie. Poetul operează inconştient şi nu vede conceptul, ci forma în care acesta e învăluit şi se pierde." Forma este sâmburele fantaziei poetice, creatoare a operelor poetice. Criticul reface opera scriitorului după ce a studiat epoca, mediul şi individualitatea acestuia. Estetica lui de S. a servit lui Croce ca punct de plecare.

Sancţiune. 1. Aprobare, confirmare. 2. Actul prin care Regele (Şeful statului) confirmă legea votată. Fără „sancţionare" legea nu se poate executa (v. veto, v. prerogativele regale). 3. **Sancţiune naturală** (morală), totalitatea urmărilor de orice fel ce decurg din virtuţii şi vicii. 4. **Sancţiune legală**, pedepsele prevăzute de legi recompensele oficiale. 5. **Sancţiunea conştiinţei** (morală), aprobarea sau desaprobarea cugetului propriu (S. internă) prin satisfacţii sau remuşcare după cum am făcut o faptă morală sau imorală.

Sancţiunea pragmatică, v. Pragmatice.

Sand, Aurore Dupin baroneasă Dudevant, zisa George —, romancieră celebră franc. (n. 1804 † 1876)). Primele romane (Indiana, Valentine, Lélia, etc.) aparţin romantismului şi sunt pasionale, scrie apoi romane rustice (Mare au Diable, Petite Fadette, François le Champi), cele mai bune lucrări ale sale. Apoi: Histoire de ma vie, Impressions et Souvenirs. Se distinge în descrierea naturii.

Sandburg Karl, ziarist şi poet am. (n. 1884, din părinţi scandinavi). Poezia lui e democratică, idilică şi câmpenească, pe un ritm de jazz. A scris: Chicago Poems, Life of Lincoln, Cornhuskers, etc. A reunit baladele populare într'un volum intitulat: „Sacul cu cântece din America". A scris şi povestiri: „Rootabaga Stories, Rootabaga Pigeons".

Sandeau Jules, romancier franc. (n. 1811 † 1883). A scris: la Roche aux monettes, Mme de la Seiglière, Madeleine, Jean de Thommeray, scrieri cu tendinţă moralizatoare.

Sandhi. La gramaticii Indiei fenomenele de asimilare şi disimilare care se produc între două foneme învecinate la unirea unei rădăcini cu un sufix sau a unei teme cu o desinenţă, la compunerea cuvintelor, la formarea frazei, etc.

Sandu-Aldea Constantin, profesor, fost director al şcoalei super. de agricultură dela Herăstrău, scriitor rom. (n. 1871 † 1927). Povestirile sale au ceva dramatic. Înfăţişând viaţa dela ţară, S.-A. descrie tipuri pline de energie, asemeni celor din baladele pop., viaţa din şesul Bărăganului şi bălţile Dunării, dând pagini de splendidă zugrăvire a naturii în mişcare (adevărate pasteluri, ce în proză încadrează narăţiunea). În povestirile cu altfel de subiecte a reuşit m. puţin. Volume: Drum şi popas, În urma plugului, Pe drumului Bărăganului, Ape mari (nuvele şi schiţe) şi Pe Mărgineanca, Două Neamuri (încercări de roman). A mai scris versuri şi însemnate lucrări de agronomie.

Sandu Colţea, colonel român, comandantul unui regiment de „Valahi", cari luptă în armata regelui Suediei Carol al XII. În lupta dela Pultava cu Rusia (1709) e prins şi dus în Siberia, la Tobolsc şi Jacuţc, unde trăieşte zece ani în mizerie. Scapă în Suedia, unde „pentru merite extraordinare şi servicii aduse ţării", i se dă anual o pensie şi casă. Ne mai putând sta aici de dorul ţării sale dându-i-se o recompensă 2000 rixdaleri se întoarce în Ţara Rom. (1723).

San-Francisco, oraş din U. S. A. (California). Cel mai mare port al Americei la Oc. Pacific. 630.000 loc. Cu oraşele mahalale 1.126.000 loc. A fost distrus de un cutremur în 1906.

Sangallo, 1. S. Guiliano Giamberti da —, (n. 1445 † 1516), arhitect şi inginer florentin, colaborator al lui Raffael la biserica Sf. Petru, autorul bis. Madonna delle Carceri şi a citadelei din Pisa, etc. — 2. S. Antonio Picconi da —, fiul celui prec., arhit. (n. 1485 † 1546), autorul palatului Farnese (v. c.) şi San Spirito din Roma.

Sânge (med.), lichid hrănitor care întreţine viaţa. El e trimis în toate părţile corpului de inimă prin artere iar prin ajutorul unor tuburi mici, numite capilare vine în atingere cu părţile cele mai mici şi mai adânci ale trupului. După ce trece prin toate organele, se reîntoarce la inimă prin vene (vine). Drumul pe care-l face sângele în trupul omului se numeşte circulaţia sângelui. Când sângele iese din inimă el are o coloare roşie deschisă, iar după ce a nutrit toate ţesuturile îşi schimbă coloarea şi devine aproape negru fiind încărcat cu acid carbonic. Întorcându-se astfel în inimă, aceasta îl trimite pe alte căi în plămâni ca să se primenească, adică să dea afară acidul carbonic şi să se încarce cu oxigen căpătând imediat iarăşi o coloare roşie deschisă (v Hematoză). Sângele se compune din două părţi: una lichidă numită medical ser şi una solidă, formată din globule roşi şi albe, care i-au oxigenul din plămâni şi îl duc în ţesuturi împreună cu cele mai multe principii hrănitoare luate din tubul digestiv (v. Hematii şi Leucociţi). Dacă omul pierde dintr'odată 3—4 kg. de sânge, nu mai poate trăi. De asemenea sănătatea omului sufere şi când calitatea sângelui nu mai e normală, adică atunci când el e sărac în globule roşii, mai ales. În stare normală sângele este a 9-a parte din greutatea corpului.

Sângiorgiu Ion, conferenţiar de lit. germ. la univ. din Buc., scriitor rom. A scris poezii (Freamăt, Ruguri, Rodul sufletului), critică lit. (Cercetări critice), poeme dramatice (Don Juan sentimental), piese de teatru, etc.

Sângeorz-Băi (3590 loc.), com. rur. jud. Năsăud, pl. Sângeorz-Băi. Judec. Rodna. Of. P. local. G. locală. Staţiune climaterică cu apa minerală „Hebe", foarte bună pentru stomac.

Sanidina, (min.), v. Feldspaţii.

Sanielevici Henric, critic lit. rom. (n. 1875). A colaborat la „Noua rev. rom.", „Curentul nou", „Viaţa rom.", etc. A condamnat lit. dela „Semănătorul" — după ce lăudase pe cea a scriitorilor din Ardeal —, acuzând-o de imoralitate; apoi a apărat „poporanismul" ca redactor al „Vieţii româneşti", pentru ca în curând să-l atace ca mişcare reacţionară şi în sfârşit a găsit în lit. lui Panait Istrate, caracterizată prin imoralismul ei, expresia cea mai pură a clasicismului proletariatului. Critica lui porneşte dela concepţia materialistă istorică şi, ca atare, e în marginea preocupărilor de estetică lit. Scrieri: Încercări critice (1903), Cercetări critice şi filosofice, Icoane fugare şi documente omeneşti, Studii critice, Noi studii critice, Poporanismul reacţionar, Probleme sociale şi psihologice, Clasicismul Proletariatului, La vie des mamifères et des hommes fosiles déchifrée à l'aide de l'anatomie, etc.

Sanielevici Simion (n. 1870), doctor în matematici, profesor la Universitatea din Iaşi. Lucrări îndeosebi din domeniul analizei matematice.

San José. 1. Capit. republ. Costa Rica, 51.000 loc. — 2. S. J. cel mai important port al republ. Guatemala, la Oc. Pacific.

San Juan, Bautista de Puerto Rico, capit. ins. Porto Rico. Port. Export de zahăr, cafea; etc. 71.000 loc.

Sankhya (filos.), sistem materialist din filos. indiană, atribuit lui Kapita (cf. India).

San Marino, târguşor din Grecia (Tesalia) la poalele Pindului. Apr. 15.000 loc., din cari ca 1/2 Aromâni.

San Marino, mică republ., 61 kmp. cu 13.013 loc., din Apenini. Comerţ cu vin, marmoră, minereuri.

Sân-Nicoară, ruina unei biserici catolice în oraşul Curtea de Argeş. A fost clădită de Alex. Basarab pentru soţia sa, Marghita, într'un stil asemănător cu cel dela biserica Domnească (v. Curtea de Argeş), dar având suprapus un turn de un stil diferit. Intre 1390 şi 1602 a fost episcopie catolică pentru Ţara Românească. A început să cadă în ruină dela 1802.

Sânnicolaul-Mare (9230 loc.) com. rur. jud. Timiş-Torontal, reşed., pl. Sânnicolaul-Marc. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală. Liceu local.

San Remo, oraş din Italia, pe Riviera Italiană, port la golf. Genova, 24.000 loc. In 1920 s'a întrunit aici o conferinţă internaţională a aliaţilor.

San Salvador, capit. republ. Salvadore. Uzine metalurgice, tutun, cafea. Portul său este La Libertad. 87.000 loc.

San Salvador sau **Guanahani**, una din ins. Bahama, poate prima, în care a debarcat Columb.

San Salvadore sau **Dolores**, oraş din Uruguay, centrul unei regiuni de păşuni. Mare comerţ (cel mai mare târg).

San Stefano, mahala a Constantinapolului (la 10 km.), cu rol important în războiul din 1877—78.

Sanscrită, Limba —. Se numia limba sf. a Brahmanilor şi a cărţilor scrisă în ea. In desvolt. limbilor indoeuropene (v. c.) S. face parte din vechea indiană, din care s'a desvoltat ca şi cea vedică. In ac. s'a scris celebrele epopee Mahaharata şi Ramayana şi lit. clasică posterioară sec. al. III a. Chr. Studiul ei necesar pt. toţi cei ce aprofundează ist. limbilor indoeuropene.

Sanscrită, Literatura —, lit. veche indiană, cf. Vedele, Mahabharata, Ramajana, Kalidasa, India.

Sans-gîne, (franc.), = 1. Fără grije, nestingherit, fără constrângere sau preocupare de alţii. 2. „Madame S-G." piesă în patru acte de Victorien Sardou şi Emile Moreau (1893). Eroina, mareşala Lefèvre, fostă spălătoreasă, înlesneşte evadarea unui ofiţer austriac spion, ce trebuia să fie executat.

„Sans Souci" — Les Enfants —, (lit. franc. veche), confederaţie dramatică franc. din sec. al XIII, recunoscută oficial.

Sansavino, 1. **Andrea Contucci** ,zis —, sculptor ital. (n. 1460 † 1529), autor de importante lucr. în prima Renaştere. Lucrări: Botezul lui Christos, Mormintele Cardinalilor Basso şi Sforza (Roma). — 2. **S. Jacopo Tatti**, zis —, sculptor şi arhit. florentin (n. 1479 † 1570), elevul celui preced. A îmbinat fericit, ca şi Rafael, spiritul clasic cu cel creştin, în statuele dela San Marco. A fost şi în serv. papei Leon al X.

Santa Clara Abraham (n. 1644 † 1709), pseudonimul predicatorului **Ulrich Megerle**, dela curtea împăratului Leopold I; om foarte popular în Viena. In predicile sale spunea adevărul pe faţă. Operele lui alcătuesc 21 volume.

Santa Fé de Bogota sau **Bogotá**, capit. republ. Colombia, la 2645 m. altit. 144.000 loc. Des scuturată de cutremure. Fabrici de săpunuri, pânzeturi, etc.

Santaj, stoarcerea de bani, avantaje sau favoruri dela o persoană, prin ameninţarea cu darea la iveală a faptelor sale scandaloase.

Sânta-Maria-Orlea (jud. Hunedoara). Biserica impozantă calvină de aici e foarte veche, din sec. al XIII sau XIV, a fost rom. ort. până prin sec. al XVII, cum se vede din inscripţiile slavone din altar, şi pictura foarte preţioasă care acopere toţi pereţii, — acum văruiţi — făcută de un zugrav influenţat de arta italiană din sec. al XIII—XIV.

Santarem (Manoel-Francisco de Barros y Suza conte de —), geograf şi literat portughez (1790—1856). A scris interesante studii de istoria geografiei şi a publicat primul atlas din istoria geografiei.

Santiago, capit. republ. Chili. Comerţ desvoltat, mine de aur, etc. Universitate. 574.000 loc.

Santo Domingo capit. republ. Dominicana. Port, 31.000 loc., majoritate refugiaţi din ins. Canari.

Santos-Dumont Alberto (1873), constructor de avioane, de origine din Brazilia, stabilit de tânăr în Paris. S, a încercat să rezolve problema dirijabilului cu ajutorul motoarelor cu explozie, ceeace i-a şi reuşit. Mai târziu a trecut la construcţia avioanelor fiind cel dintâiu în Europa, care a zburat cu aeroplan cu motor (4 Iulie 1906).

Santorin sau **Théra**, arhip. de orig. vulcanică din Egee (Ciclade). 71 kmp. Bumbac, fructe, vinuri, struguri, etc. 22.000 loc.

Saône, mare râu din Franţa, afl. pe dr. Rhônului. Udă: Verdun, Châllon, etc. 482 km.

São Paulo de Loanda, capit. Africei Occidentale portugheze. Port activ, prin care se face mai tot exportul coloniei. 20.000 loc.

São-Salvador, v. Bahia.

São Thomé, ins. în Golf. Guineea, 1000 kmp. perla coloniilor portugheze, descoperită în 1470. Are trenul de origină vulcanică: trahite, fonolite, bazalte. Climă dulce. Ins. produce: trestie de zahăr, cafea, cacao, vanilie, banane, portocale. 58.000 loc., din cari 2500 europeni.

Sapor, regi Sasanizi din Persia: **S. I** dela ca. 240—261, duşman al Romanilor, a prins şi ucis pe împ. Valerius. — **S. al II** cel Mare dela 310—381; în luptă cu el a murit împ. rom. Iulianus.

Sappho, poetă lirică hellenă din Lesbos (ca. 600 a. Chr.) sărbătorită ca o zecea muză. Tradiţia o consideră ca o curtizană. S'a aruncat într'un acces de furie în mare, de pe o stâncă. A scris elegii, imnuri şi epitalame.

Saprofite (bot.). Plante care trăiesc pe substanţe organice, în descompunere.

Şapte ani, Războiul de —, dela 1756—1763 purtat între Franţa (sub Ludovic XV), Austria (sub Maria Terezia) şi Rusia (sub Elisabeta) deoparte şi între Prusia (sub Frideric II cel Mare) şi Anglia (George I din familia Hannovra), de altă parte. Cauzele: 1. Austria voia să-şi recâştige Silezia. 2. Rivalitatea Franţei cu Anglia din pricina coloniilor. Războiul n'a putut arăta superioritatea unui adversar, căci şi Frideric II, a avut învingeri (la Praga, Rossbach, Leuthen în kirch în 1758 şi la Kunnersdorf în 1758). cu aliaţii săi (la Kollin în 1757, la Hochkirch în 1758 şi la Kunerstdorf în 1758). El se încheie prin pacea dela Hubertusburg (1763), menţinându-se aceeaşi situaţie ca şi înainte de începerea lui (Friderich al II a menţinut Silezia); doar Franţa pierde câteva colonii.

Şapte Turnuri sau **Edi Kule**, închisoare vestită din Constantinopol. In ea a fost închis şi Const. Brâncoveanu, cu fii săi.

Săpunurile (chim.), sunt sărurile acizilor graşi (a. oleic, palmitic, stearic) din compoziţia grăsimilor cu diferite metale (sodiu, potasiu, plumb). Se fabrică din grăsimi animale (său, untură) sau din uleiuri vegetale (uleiu de rapiţă, sesam, in, bumbac, palmieri), fierte cu baze puternice (sodă sau potasă caustică). Se produce astfel o emulsiune, care se separă (se prinde) cu apă sărată, în care S-ul e insolubil. S-ul prins e presat apoi şi retopit, turnându-se în forme de lemn sau de fier, din care se taie în plăci, dându-i-se diferite forme. S. de toaletă fabricate din grăsimi curate de o calitate mai superioară sunt neutre, neconţinând alcalii sau acizi liberi, cari ar putea vătăma pielea. De regulă se taie în şuviţe subţiri şi se frământă cu substanţe parfumate sau cu glicerină, turnându-se în urmă la presă pentru a li se da forma definitivă. Se fabrică şi diferite S. medicinale care conţin substanţe desinfectante sau vindecătoare de diferite boli de piele, de ex.: S. de camforă contra degerăturilor; s. cu terpentină contra reumatismului; s. cu pucioasă sau cu gudron contra râiei şi a boalelor de păr; s. fenicat îmbibat cu fenol (2—3%) ca desinfectant, etc., Intrebuinţarea S. la spălarea pielei şi a rufelor se bazează pe însuşirea sa de a transforma materia grasă de pe rufe sau de pe piele — care fixează murdăria (praf şi alte substanţe insolubile) — într'o emulsiune spălată de apă.

Sarabandă, dans de origine spaniolă în măsură de 3/4 cu mişcări lente, grave, constând din două reprize de câte 8 măsuri. Face parte integrantă din suita instrumentală.

Saracenii, în evul mediu numele dat de creştini Mohamedanilor arabi din Africa, Spania, mai rar din Asia.

Saragossa sau **Zaragoza**, oraş din Spania (Aragon) pe malul dr. al fl. Ebru. Nod de CF. Capit. de provincie. Universitate, centru comercial. 153.000 loc.

Sarajewo sau **Bosna Seral**, oraş din Jugoslavia. Aşezat pe valea râului Bosna, are 66.000 loc., bogate mine de fier în apropiere. Comerţ cu cereale, piei, etc. S. este oraşul în care a fost asasinat arhiducele austriac Franz-Ferdinand în 1914. Din ac. cauză mărturisită a isbucnit războiul mondial.

Sarandi Frosa (n. 1840 † 1897). Actriţă dramatică distinsă, fostă societară a Teatrului Naţional din Bucureşti. A excelat în roluri comice.

Sarasate Pablo, celebru violinist spaniol (n. 1844 † 1908), a cutreerat lumea întreagă concertând, cucerind triumfuri şi faimă mondială. Are şi câteva lucrări pentru vioară („Zigeunerweisen").

Sărăţeanu Constantin, înalt regent al României (n. la Buzău în 1862). Ales de Adunarea naţională în 9 Oct. 1929, ca înlocuitor al decedatului Gh. Buzdugan (v. c.). A avut o carieră de 42 ani în magistratura ţării. Fost procuror la Curtea de Apel din Iaşi, apoi din Bucureşti, secretar general în ministerul Justiţiei (1903), Consilier la Curtea de Apel din Buc. (1905), apoi procuror general (1911), preşedinte al secţiei a IV la aceiaşi curte şi consiier la secţia I a Curţii de Casaţie. După armistiţiu (1918) a fost ministru de interne (Ianuarie—Martie) în guvernul Averescu.

Saratov, oraş din Rusia, capit. de gubernie, S. centru al industriei alimentare, comerţ cu lemne, grâne, etc. 214.000 loc.

Sarazin Jacques, sculptor franc. (n. 1592 † 1660), unul dintre fondat. Acad. franc. de pictură și sculptură, autorul celebrelor Cariatide dela Louvre din Paris.

Sârbii, v. Jugoslavia.

Sarcasm, (gr.), ironie, batjocură mușcătoare, uneori insultătoare.

Sarcey, Francisque, critic franc. (n. 1827 † 1899). S'a distins prin articolele de critică dramatică publicate mai ales în „Le Temps" și care au fost reunite sub titlul: „Quarente ans de théâtre", publicate după moarte sa.

Sarcină (med.), graviditate, este starea unei femei fecundate în al cărei uter (mitră) se desvoltă fătul. Uterul se mărește mereu timp de nouă luni prin desvoltarea unui sau mai multor feți. Sarcina cu un singur copil se numește normală, cu 2 copii (gemeni) sarcină gemelară și cu mai mulți, multiplă. Semnele sarcinei sunt de două feluri: probabile și sigure. Semnele probabile sunt: oprirea menstruației (regulelor), greață și vărsături, întăpături în sânuri și înnegrirea ariei mamelonare precum și a liniei mijlocii a pântecelui, salivație abundentă (bale), dureri de dinți și măsele, opresiune (sensație de apăsare în piept). Semnele sigure sunt: Mișcările copilului pe cari le simte femeia dela 4½ luni înainte și sgomotele inimei copilului. Durata sarcinei este de 260—290 zile (40 săptămâni). Ea se termină normal cu nașterea.

Sarcofag, cosciug de piatră (rar de lemn), în care se punea corpul unui mort, dacă nu era ars. La Egipteni, S.-ele se așezau în piramide sau în necropole subterane. Cele gr. înfățișează una din cele mai frumoase părți ale sculpturii. Și la noi se găsesc S. cu pereți sculptați.

Sarcom (med.), este a tumore (umflătură), malignă (de natură rea), a țesutului conjunctiv, ce se ivește mai ales în primele perioade ale vieții și'n epocile de desvoltare. Poate recidivă după ce se extirpă, la câtva timp

Sardele (zool.), Clupea pilchardus. Pești mici înruditi cu scrumbiile, asemănători acestora, însă mai mici (15—25 cm.). Trăiesc în marea Mediterană și pe coasta sud-vestică a Europei.

Sardica, numele roman al orașului Sofia de azi. Aici se întruni conciliul din 344, care discută erezia lui Ariu.

Sardinia, ins. ital. din Mediterana, la V. de Marea Tireniană. 24.090 kmp. cu 864.000 loc. Mine de plumb, argint, zinc. Cereale, viță de vie, măslini, etc.

Sardou Victorien, scriitor dramatic franc. (n. 1831 † 1908). A obținut un adevărat triumf în comedie, dramă și chiar în melodramă, deși la început a avut eșecuri și succese îndoelnice. Comediile sale sunt toate scrise în proză: „les Ganaches", „Nos Intimes", „la Famille Benoiton", „Séraphine", „Divorçons", „Nos Bons Villagcois Rabagas", etc. Multe din piesele sale vor servi în viitor ca documente pentru studiul cusururilor și viițiilor secolului al XIX. Drame: „Madame Sans-Gêne", „Patrie", „Téodora", „la Tosca", „Thermidor".

Sarea amară (chim.), v. Epsomita.

Sarea gemă, (min.), sau sarea de bucătărie numită și Halit, este clorură de sodiu, cristalizată în sist. cubic, incoloră sau colorată. Solubilă în apă (saramură) cu gust sărat. În natură se găsește formând masse compacte grăunțoase sau fibroase, de dimensiuni considerabile, intercalate între formațiuni sedimentare, fiind depuse din golfurile și lagunele mărilor geologice, concentrate prin o evaporație intensivă sub un climat cald și uscat. Este un mineral foarte răspândit în scoarța globului, în stare disolvată în apa isvoarelor sărate și în apa mărilor și a oceanelor actuale, cu o salinitate de 0,3—7,5%. Țara românească deține acest mineral în cantități mari, în subsolul său, având, în Carpații, în Subcarpații, în basinul Transilvaniei, în Maramureș, Bucovina și în depresiunea Câmpiei române peste 200 massive de sare, ieșind în unele locuri la suprafață sub formă de stânci (la Praid, Slănic) asemănătoare celor de lângă Cordova din Spania. În prezent se exploatează, în așanumitele „Ocne", în Bucovina la Cacica; în Maramureș la Coștiu, Sugatag; în Transilvania la Ocna Dejului, Turda, Uioara (Ocna Mureșului), Ocna Sibiului, Praid; în țara veche la Târgul Ocna (Bacău), Slănic-Doftana (Prahova), Ocnele mari (Vâlcea). Producția de sare din România în anii 1926—27; în 1926 : 344.062 tone în valoare de 780.280.465 Lei; în 1927: 328028 tone în valoare de 709109871 Lei. Surplusul de producție se exportă în Ungaria, Jugoslavia, Turcia, Cehoslovacia. Țările lipsite de massive de sare (Italia, Grecia, Franța, Bulgaria) cu litoral marin, o extrag prin concentrațiune și evaporare, în lagune artificiale, din apa mărilor. Sarea se întrebuințează în industria chimică la fabricarea sodei, sodei caustice, a acidului clorhidric, a sulfatului de sodiu, la amestecurile răcitoare-frigorifere, în alimentație.

Inalt. Regent Const. Sărățeanu

Sargent John Singer, pictor și portretist am. (n. 1858 † 1925), admirat mult timp de aristocrația din Londra. Lucr.: The Misses Hunter, Miss Ellen-Terry, etc.

Sărituri. Utilitatea acestui sport este foarte mare din punct de vedere al desvoltării: activează respirația și circulația fortifică mușchii membrelor inferioare și ai abdomenului. Din punct de vedere sportiv S. fac parte din atletica ușoară și are mai multe variații: S. în lungime cu, sau fără avânt (elan); S. în înălțime, cu, sau fără avânt; triplusalt și S. cu prăjina. S. făceau parte deja din pentatlonul clasic al olimpiadelor grecești. Terenul este special amenajat, deobicei lângă pista de fugă — sub forma unei gropi de 10 m. lungime și 3 m. lărgime, umplută cu nisip fin.

Șarjă (milit.). Aruncarea unei trupe asupra inamicului cu elan și impetuozitate. Se poate executa de infanterie cu baioneta la armă, ducând lupta corp la corp; dar în mod particular se numește atacul cavaleriei care se execută în ordine compactă, în linie sau în bătaie sau răspândită în furajeri.

Sârmă, fir metalic de secțiune de obiceiu circulară. Mai nou se fabrică S. și de secțiuni necirculare. S. la conductele electrice, la fabricarea cuielor, la rețele de S., la funiculare, la rezorturi, la instrumente muzicale, etc. S. de fier trebue protejate din care cauză se îmbracă cu plumb sau zinc, trecându-l prin plumb topit sau printr'o baie de zinc. Acest procedeu se numește galvanizare.

Sarmatian (geol.), v. Miocen.

Sarment Jean, scriitor dramatic franc.: „La Couronne de Carton". „le Pêcheur d' Ombres", „Le Mariage d' Hamlet", „Madelon".

Sarmisegetuza. Stație C. F. R. pe linia Subcetate—Caransebeș la 20 km. de Subcetate și 50 km. de Simeria. În apropiere sunt ruinele dela Grădiște (v. c.) a fostei Ulpia Trajana Augusta (v. c.).

Sarrail Maurice (n. 1856), general francez; în războiul mondial comandantul armatei din Orient, fiind retras din acest post în 1917 în urma învingerilor puterilor centrale în Balcani.

Sarsânlar (1850 loc.) com. rur. jud. Durostor, reșed. pl. Sarsânlar. Formată din satele: Sarsânlar și Orozlow. Primăria la Sarsânlar. Of. P. local. G. Oltenița.

Sarsânlar, Luptele dela —, localitate situată în cadrilaterul Dobrogei, între Turtucaia și Silistra. Însemnată prin înfrângerea avantgardei Diviziei a 9 Silistra, (General Basarabescu), care executa o acțiune ofensivă pentru despresurarea Turtucaei, în ziua de 24 August 1916.

Sarto Andrea del —, celebru pictor ital. (n. 1486 † 1531), elevul lui Leonardo da Vinci și Fra Bartolomeo, autor de importante lucrări (Nașterea Fecioarei. scenă murală la Florența; Cina, frescă la San Salvi apr. de Flor.; la Madonna delle Arpie), pt. ist. artei, căci comparate cu alte lucr. din același sec., arată marea evoluție și emancipare a artei, înlocuind ascetismul contimporanilor.

Șarul Dornei, trecătoare pe valea Bistriței între Mții Dornei și culmea Mestecănișului. Altit. 1327 m. la Cătrinar.

Săruri (chim.), se numesc corpii compuși, cu gust sărat, înțepător, amar, sălciu sau astringent etc., rezultați din combinarea unui acid cu o bază sau a unei baze cu un acid. În soluțiune apoasă neavând nici o influență asupra hârtiei sau soluțiunii de turnesol se mai numesc și corpi neutri — adică nici baze, nici acizi — iar reacțiunea chimică din care iau naștere, se numește neutralizare. Se pot obține și în mod direct dislocând hidrogenul acizilor prin metale. După cum se substitue complect sau numai în parte hidrogenul acizilor, se obțin săruri neutre sau acide, iar în cazul neutralizării parțiale a bazelor se produc săruri bazice. La fel din neutralizarea unui acid puternic cu o bază slabă sau a unui acid slab cu o bază puternică — rezultă săruri care, disolvate în apă, manifestează caractere acide sau caractere bazice desfăcându-se în componente cu ajutorul elementelor apei, fenomen numit disociațiune hidrolitică.

Săruri de potasiu, (chim.), sunt com-

binaţiunile potasiului, întâlnite în natură ca minerale sau preparate prin procedee chimice. Ca *minerale* se cunosc: Silvina, clorură de potasiu, albă, cu gust sărat puţin pişcător, solubilă în apă. Se întrebuinţează pentru prepararea potasiului şi a sărurilor sale, importante în agricultură, în industria chimică şi în medicină. Se exploatează la Calus în Galiţia şi în celebrele zăcăminte cu săruri de potasiu dela Stassfurt din Prusia orientală, alături de: Carnalită, clorură de potasiu şi magneziu, incoloră sau colorată în roşu de carne, delicvescentă, important îngrăşământ mineral; Cainita, clorură de potasiu cu sulfat de magneziu, hidratată, incoloră, gălbuie; Polihalita, sulfat de potasiu, calciu şi magneziu hidratat. Săruri de P. obţinute în mod sintetic: bromura şi iodura de potasiu, întrebuinţate în medicină; Cloratul de potasiu — un oxidant puternic întrebuinţat la fabricarea chibriturilor suedeze, şi în medicină contra durerilor de gât (în gargarisme); Azotatul de potasiu întâlnit şi în natură sub formă de eflorescenţe (Pusta Ungară, Calabria, Ceylon) albe, numit încă Nitrit sau Silitră. Se întrebuinţează — fiind un oxidant puternic — la fabricarea ierbei de puşcă, la focuri de artificii (violete), în medicină, la fabricarea sticlei, în văpsitorie, la prepararea cărnii conservate, şi în agricultură; carbonatul de potasiu, extras din cenuşa plantelor, alb solubil în apă, întrebuinţat la fabricarea săpunurilor moi şi a sticlei; hidratul de potasiu sau potasa caustică, hipocloritul de potasiu sub numirea de „Eau de Javelle", — fiind întrebuinţat pentru înălbit în spălătoria chimică.

Sas fiul lui Dragoş, era voevod în Maramureş. După expediţiile regelui Ungar Ludovic împotriva Tatarilor, îl găsim pe la 1360 voevod în Baia. Depindea de comitele Andrei, care îndeplinea funcţia de apărător al graniţei ungare dinspre Tatari.

Sasanizii, dinastie persană, care a domnit dela 226—632 în Persia. A fost alungată de Arabi.

Sasanov Sergei Dimitrievič (n. 1861 † 1928), om politic rus; în 1910—16 ministru de externe, în 1917 ambasador la Londra, în 1918 e reprezentantul guvernului contrarevoluţionar al lui Denikin în Paris. A fost una din personalităţile conducătoare ale războiului rusesc. A murit refugiat în Franţa la Nisa.

Sascut (3288 loc.), com. rur., jud. Putna, reşed., pl. Sascut. Formată din satele: Bălcuta, Conteşti, Fântânele, Sascut, Schineni, Tg.-Sascut şi Valea-Nacului. Primăria la Sascut. Fabrică de zahăr. Judec. de ocol. Medic, dispensar. Of. P. local. *G.* locală.

Sasolina, (min.), hidrat de bor sau acid boric, în foiţe albe, sidefoase, unsuroase la pipăit. Se topeşte la flacăra lumânării colorând-o în verde. In natură se găseşte în apa unor lacuri, isvoare şi basinuri (lagoni) din Toscana, disolvat din emanaţii gazoase numite soffioni, de natură vulcanică. Se întrebuinţează la fabricarea smalţurilor, în industria lumânărilor şi în medicină ca antiseptic, ca vată şi vaselină boricată.

Satanism (lit. franc.), s'a numit astfel o tendinţă a lit. moderne şi contemporane, în care diavolul (satan) este obiectul principal de inspiraţie: „muză poetică". In genere lit. satanistă arată revolta spiritului modern împotriva căţuşelor superstiţiilor medievale. S. a înflorit în epoca romantică şi se confundă, în mare parte, cu Romantismul, având ca părinte pe Chateaubriand. Inspiraţia medievală dă naştere, în Romantism, şi Satanismului. Deasemeni influenţa lit. nordice. Lit. S. o mai găsim la Franc. în V. Hugo, Vigny, Baudelaire, B. d'Aurevilly, Huysmans, Vil. de l'Isle Adam, ş. a. — S. se găseşte şi în celelalte lit. moderne şi în lit. pop.

Satir, în mitol. gr. însoţitorul zeului Dionysos (Bacchus), reprezentat cu părul zbârlit, în frunte cu două coarne, picioare ca a caprei, în mână cu un tirs şi un fluer.

Satira, poezie lirică în care se biciuiesc cusururile unui individ sau moravurile societăţii, cu tendinţa de a le îndrepta (p. ac. uneori S. e clasificată în genul „didactic"). Puţin desvoltată la Greci, cultivată la Romani (Naevius, Pacuvius, Lucilius, Horatius, Persius, Juvenalis), înflorind la Francezi (d'Aubigné, Du Bellay, Mathurin, Régnier, dar mai ales cu Boileau); în Anglia cu Dryden, Pope; în Ital. cu Ariosto, Aretino, Alamanni, Alpuri; în Rom. cu Gr. Alexandrescu (arc cea mai bună S. „Satira duhului nou"), M. Eminescu, I. Negruzzi, Al. Vlahuţă. Din nenorocire azi e puţin cultivată.

Satmary Carol Popp de — (n. 1813 † 1887). Pictor rom., cunoscut mai ales ca acvarelist. In lucrările lui ne-a păstrat o mulţime de aspecte de oraşe şi de obiceiuri vechi, cari fără el ar fi fost pierdute.

Satrap, la vechii Perşi guvernatorul unei provincii, cu o autoritate f. mare. Pe timpul lui Darius au fost 31, de aceea le-a micşorat puterea.

Satu-Mare, oraş, capit. jud. S.-M. 75000 loc., nod de C. F., oraş cu viaţă comercială şi industrială: fabrici de vagoane, fierăstrae, etc. In jur, multe vii (spre E.) şi mare cultură de cereale. Autorit. judeţ., licee, etc.

Satu-Mare, jud. din NV.-ul ţării, mărginit la S. cu jud. Sălaj, la V. cu Ungaria, la N. cu Cehoslovacia, la NE. cu Maramureş şi la SE .cu jud. Someş. Suprafaţa 4902 kmp. cu 370.000 loc. Reliefu

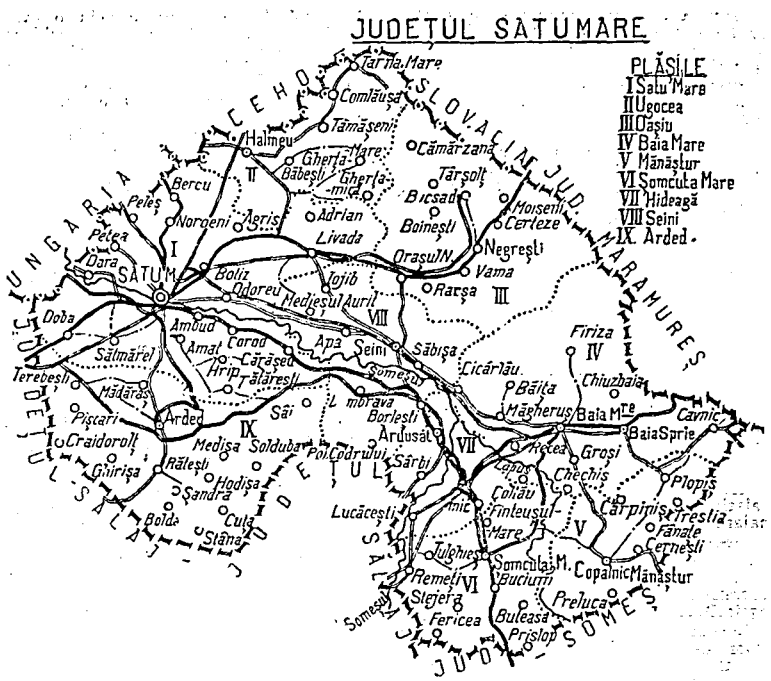

este format din munţi la E. (Gutâiul, Tibleşul şi Lăpuşul), câmpie la V., iar între acestea văile largi ale Someşului şi Lăpuşului pătrund adânc în interior ca nişte golfuri ale câmpiei Tisei. Munţii Tibleşului sunt formaţi din andezite, ai Lăpuşului din şisturi cristaline şi eocen, peste care s'au depus toată seria de straie până la sarmatic, dar care au fost aşa de spălate, încât au mai rămas oarecare petece de oligocen şi pliocen; iar pe văile largi pătrunde cvaternarul. Câmpia este formată din depozite de aluvionare intensă a văilor Someş şi Crasna, neterminată încă în V. (bălţile Ecedului). Peste tot s'a aşternut podzolul cu petece de sol brun-roşcat în V., întrerupt de petece, cu depozite de lunci şi de mlaştini în V. Vegetaţia este formată din păduri de fag pe munţi (Lăpuşul), de brad (pe Tibleş), culturi de cereale pe câmpie şi luncile largi. Tibleşul prezentând un adăpost contra vânturilor puternice, deci putându-se menţine o climă mai dulce pe văile lor, s'a putut menţine o vegetaţie mai aproape de mediterană (castanii). Subsolul conţine: aur şi argint (Baia-Subsolul conţine: aur şi argint (Baia-Sprie), plumb (Baia-Mare, Baia-Sprie), mangan (Duruşa), lignit (Tăuţii de sus), etc. Afară de industria extractivă a minereurilor amintite, jud. S.-M. mai are: mori, fabrici de mobile, de maşini agricole, de vagoane, tâmplării, fabrici de spirt, de frânghii, etc. Are capit. oraşul S.-M. Alte oraşe: Baia-Mare şi Baia-Sprie. In total are 3 com. urb. şi 267 com. rur. împărţite în 9 plăşi. Depinde de Episcopia ortod. din Oradea, de regiunea şcolară a II Oradea, de Curtea de Apel din Oradea, de inspect. minier din Baia-Mare şi de cel industrial din S.-M.

Satu-Lung (6168 loc.), com. rur. jud. Braşov, perc. Cernatu. Of. P. T. T. şi Braşov, reşed. pl. Săcele. Judec. şi trib. G. locală pe linia particulară Braşov—Satulung.

Saturaţie, se numesc soluţiunile care la

o temperatură dată, conţin cantitatea maximă de substanţă disolvată — (pe care au fost în stare s'o disolve), stare numită de saturaţie.

Saturn. A şasa planetă a sistemului solar. Este cea mai mare planetă după Jupiter. Distanţa dela soare este 1430 milioane km. Îşi face drumul în jurul soarelui în 29½ ani. Diametrul este de 119000 km. (a pământului este de 12750 km.). Rotaţia în jurul axei o săvârşeşte în decurs de 10 ore. Are 8 sateliţi şi este înconjurat de un inel, compus din o mulţime de corpuri mici rigide.

Saturnalia, celebre sărbători din Roma antică între 16—18 Dec., participanţii permiţându-şi cea mai mare libertate (sclavii în togă). Se pare că simboliza egalitatea care a existat între oameni pe când zeul Saturnus a venit în Latium.

Saturnism (med.), intoxicaţie cu plumb, înveninare cronică la indivizi cari se ocupă în industria plumbului (mineri, turnători, tipografi, fabricanţi de colori, etc.). *Simptome:* slăbciune generală, anemie, margine-cenuşie a mucoasei dinţilor, degenerare a ficatului, turburări gastro-intestinale, colici (colici saturnine), paralazii, orbire. Profilaxie: curăţenie, amenajare igienică a uzinelor.

Saturnus (Kronos la Gr.), fiul lui Uranus , tatăl lui Jupiter şi Neptun. Şi-a mâncat copiii la naştere. În urma unei promisiuni făcute lui Titanus. Era zeul agriculturii.

Saucluc-Săveanu Teofil (n. 1884), profesor de istoria antică la Universitatea din Cernăuţi (dela 1919). Studii în Viena, Grecia, Italia şi Germania 1904—1912, ministru de stat (dela 1928). Pe lângă articole ştiinţifice publicate în diferite reviste străine, notăm lucrurile: Andros (1914). Cultura cerealelor în Grecia antică (1923), etc.

Sauer Emil, pianist şi compozitor germ. (n. 1862), elevul lui Liszt, unul dintre cei mai mari pianişti contemporani, temporar conducător al clasei de perfecţionare pentru pian la Academia din Viena. Lucrări: două concerte, 2 sonate, 24 studii de concert pentru pian, etc.

Saul, primul rege al Iudeilor în sec. al XI a. Chr. (n. 1115 † ca. 1055 a. Chr.). Adversar al lui David, dar după-ce l-au bătut Filistienii la Gelbol s'a sinucis, urmându-i David.

Săulescu Mihail, poet rom. (n. 1888 † 1916 pe frontul dela Predeal). A scris poezii în care problema vieţii este o veşnică întrebare (Departe..... Viaţa) şi drama „Săptămâna luminată", care s'a ţucat cu succes pe scena teatrului naţional.

Saunière Paul, romancier franc. (n. 1827 † 1894)). A scris romane populare: le Roi Misère, le Capitaine, Marius, le Chevalier Tempête, la Belle Argentière, Flambergc.

Sauret Emil, eminent violonist franc. (n. 1852 † 1920), unanim recunoscut pentru concertele sale, fost profesor la conservatoarele din Berlin, Londra, Chicago, etc. A compus şi două concerte pentru vioară, o rapsodie pentru vioară, şi orchestră etc.

Sauvage Marcel, poet franc. (n. 1897). Voyage en autobus, Le chirurgien des roses.

Saussure Ferdinand de —, reputat lingvist franc. autorul celebrei „Cours de linguistique générale" publicat de Bally şi Sechehaye. S. distinge în domeniul lingvisticei un stadiu diacronic (ce urmăreşte evoluţia succesivă a limbii) şi altul sincronic (care compară diferite fenomene lingvistice din acelaşi stadiu evolutiv).

Sava, Mitropolit ortodox în Alba-Iulia (1684—1685), de origine din satul Veştem (j. Sibiu). Sfinţit în Bucureşti, ajutat de Şerban-Voda Cantacuzino.

Sava, râul din Europa centrală, afl. pe dr. Dunării. Izvorăşte din Alpii Iulieni şi udă: Ljubliana, Zagreb, Brod, Mitrovica şi se varsă în Dunăre la Belgrad.

Saval, ins. cea mai de V. şi cea mai mare din arhip. Samoa. 1707 kmp. cu apr. 16.000 loc. Produce: nuci de cocos, banane, etc.

Savane, câmpii ierboase, aproape de stepe, în cari copacii sunt numai dealungul râurilor. Se găsesc în Sudan, bazinul fl. Zambezi şi sunt caracteristice regiunilor tropicale. Vânat mult, păsări, struţi în special.

Savel Vasile, scriitor rom. A publicat nuvele şi schiţe, romanul Miron Grindea şi studii critice: Contimporanii.

Săveni (3882 loc.), com. urb. din jud. Dorohoi, reşed. pl. Başeu. Perc. locală. Judec. de ocol. Of. P. local. Medici şi Medic veterinar. Spital. Farmacie. G. Ungureni la 11 km.

Savery Thomas (n. 1650 ? † 1715), ing. şi inventator engl. Cea mai importantă invenţie este maşina cu vapori patentată la 1698 (în principiu este o pumpă pulsometrică primitivă).

Săvescu Iuliu, poet rom. († 1903). Un premergător al simbolismului în lit. rom., ca şi Macedonschi şi Şt. Petică (v. c.). A redactat „Dumineca", „Gazeta familiei". Buc. 1890—1891. A publicat poezii şi proză în „Literatorul" (1892) al lui Macedonschi, în „Liga Literară" (1893, 95) şi în „Revista literară" 1896. A tradus „Antigona" de Sophokles. Scrieri: „Poezii", Bibl. P. Toţi, Nr. 1121—22.

Savignon André, romancier franc. (n. 1882). A luat premiul Goncourt cu „Filles de la Pluie" (roman provincial).

Savoia sau Savoie, regiune din SE. Franţei, între Elveţia şi Italia. Anexată Franţei în 24 Martie 1860. Formează două depart. 10.786 kmp. şi 476.000 loc. Oraşe: Chambéry, Annecy, etc. Păduri, fier (St. Georges d'Hurtières), antracit (St. Martin de Belleville, St. Michel, Armoy, etc.), ape minerale, industrie metalurgică, etc.

Savonarola Fra Girolamo (n. 1452 † 1498). Călugăr dominican, profesor de ştiinţele naturale în Bologna, mai târziu prior al mănăstirii St. Marcu din Florenţa. În 1489 a început a biciui păcatele clerului şi ale poporului, voind în acelaşi timp să întemeieze un stat ideal, religios şi democratic. Trădat de către călugării franciscani şi a poporului care mai înainte îl adora, a fost acuzat de erezie, dat în judecată şi ars pe rug.

Săvulescu A., arhitect, cunoscut în special prin palatul Poştelor din Bucureşti.

Savy-Lopez Paolo, distins filolog ital. (n. 1876 † 1919). Lector la Strasbourg şi profesor la Budapesta, Catania şi Pavia. Are studii importante asupra filologiei romanice. A publicat „La novella provenzale del pappagalo" şi studii asupra lui Dante, Petrarca, Boccacio şi Leopardi.

Saxa: 1. Prov. din Prusia. 25.274 kmp. cu 3.283.000 loc. Capit. Magdeburg. — 2. S.-Altenburg, fost ducat din Germania, azi teritoriu din republ. Turingia (din 1919), 1323 kmp. cu 212.000 loc. Agricultură. Capit. Altenburg. — 3. S.-Coburg-Gota, fost ducat, azi teritoriu din republ. Turingiei, din 1919, 1977 kmp. cu 192.000 loc. Agricultură, mine de huilă şi de fier. Capit. Coburg. — 4. S. Meiningen, fost ducat, azi încorporat la Turingia (din 1919), 2468 kmp. cu 271.000 loc. Industrie f. desvoltată. — 5. S.-Weimar-Eisenach, fost mare ducat, azi încorporat la Turingia. 3610 kmp., 434.000 loc. Fabrici: sticlă, ţesătorii, etc. Capit. Weimar.

Saxa, Saxonia sau Sachsen, fost regat din confederaţia germanică, azi republ. autonomă. 14.993 kmp., cu 4.980.000 loc. Mine de argint, huilă. Industrie: textilă, porţelanuri, hârtie, metalurgică, etc. Agricultură. Capit.: Dresda. Alte oraşe: Leipzig, Plauen, Chemitz, Zittau, Freiberg, etc.

Saxofon, instrument de suflat inventat la 1846 de Adolf Sax. E de metal însă ţine familia clarinetului prin felul producerei tonului. Se construieşte în 6 dimensiuni diferite.

Say Jean Baptiste (cit. Se), mare economist franc. (n. 1767 † 1832). În ceebrul său „Traité de l'économie politique" (1803) consideră întâiaşi dată producţia, distribuţia şi consumaţia avuţiei ca fenomene fundamentale în econ. polit. E unul din primii partizani ai liberschimbismului.

Sayous Pierre-André, scriitor francez-elveţian (n. 1808 † 1870). Are importante studii de est. lit.: Histoire de la littérature française à l'étranger; Etudes littéraires sur les écrivains de la Réformation, etc.

Sbiera Ion G. Dr., prof. de limba rom. la univ. din Cernăuţi din 1881 (n. 1836 † 1916), membru al Acad. rom 1866. A scris mai multe lucrări interesante: Codicele Voronefcan (1885), Mişcări lit. la Rom. din Bucovina (1890), Die rum. Lit. u. Sprache (1899). Mişcări culturale şi literare la Români între 1504 şi 1714 (1897). A colborat la Enciclop. rom. a lui Diaconovici. În Bucovina a fost un devotat luptător al desvoltării sentimentului naţional.

Sbiera Radu, prof. la univ. din Cernăuţi (n. 1876), din 1919 la catedra de filologie latină. Fost membru în delegaţia însărcinată cu prezentarea deciziunilor Consiliului naţional român. M. S. R. Ferdinand, decan al facultăţii de litere (1923). Secretar de stat (1918), primar al municipiului Cernăuţi (1926) şi senator (1926), a publicat: Autorii români bucovineni, Amintiri despre Eminescu, Gramatica latină.

Sbor în sens general orice deplasare în aer cu ajutorul unui vehicul potrivit. În sens mai restrâns deplasare în aer cu ajutorul unui vehicul mai greu ca aerul; S. cu vehicul mai greu ca aerul a devenit posibil numai după ce industria automobilelor a făcut posibil construcţia motoarelor uşoare de aviaţie. S. cu vehicul mai greu ca aerul este posibil şi cu vehicul fără motor. (v. avion fără motor). Până la anumită limită, astăzi, toate vehiculele de locomoţie aeriană sunt dirijabile. Cel mai avantajos S. îl prezintă astăzi aeroplanul cu forma sa avantajoasă din punct de vedere a rezistenţei aerului, şi de forma unei păsări cu aripile întinse

Scabia (med.), numită popular şi râie, este o boală de piele cauzată de traiul unui artropod, sarcoptes scabiei în piele, ce dă mâncărimi mari seara şi în timpul nopţii din cauză că atunci sarcoptele se trag mai la suprafaţa pielii. Această boală se ia dela om la om şi dela animal (pisici) la om.

Scaevola Mucius Caius, luptător din Roma antică. Pe când Etruscii asediau oraşul (507 a. Chr.), el a intrat în tabăra ac. cu gândul să omoare pe rege, dar l-a confundat cu un sfetnic. Dus în faţa re-

gelui şi-a întins mâna dreaptă asupra focului, să se pedepsească singur pentru faptul că n'a nimerit pe rege, afirmându-i că *mai sunt ca el 200 de tineri* care i-au jurat moartea. Porsena înspăimântat a încheiat pace cu Romanii.

Scafandru, o persoană care se cufundă în apă pentru a îndeplini un anumit lucru. În vechime S., cum erau de ex. vânătorii de perle din Ceylon, se cufundau în apă fără nici o îmbrăcăminte specială, şi rămâneau cufundaţi atâta timp cât puteau să-şi reţină respiraţia. S. moderni poartă o îmbrăcăminte de gumă terminată la partea inferioară în lamele de plumb, iar în dreptul ochilor prevăzută cu ferestre; acest vestmânt e în legătură cu două tuburi pentru circulaţia aerului necesar respiraţiei. În acest fel un S. poate rămânea mai mult timp sub apă. Din cauza presiunii mari, un S. nu se poate cufunda la adâncimi de peste 40 m., deoarece constituţia omului nu suportă presiuni mai mari de 4 atmosfere. Mai nou se fabrică vestminte de aluminiu, cu ajutorul cărora S. se poate cufunda la adâncimi de 100—150 m., deoarece aluminiul rezistă presiunei apei.

Scala din Milano, unul din cele patru mari teatre lirice ale Italiei, din 1778.

Scala, della — (s. Scaliger), familie importantă ital. ai cărei membri au stăpânit în Verona dela 1260—1387. Francesco Cande d. S. (n. 1291 † 1329), general al ligii Ghibelinilor a dat adăpost lui Dante exilat.

Scaliger Iuliu Cesar (n. 1484 † 1558), tatăl şi Iosif (n. 1540 † 1609) fiul, celebri filologi ital. din epoca Renaşterii. Cel dintâiu autorul unei celebre Poetice, al doilea a unui trat. cronologic De emendatione temporum.

Scaloianul (lit poporană), v. Caloianul.

Scander-Beg, George Castriota Swinamed, zis-, erou albanez (n. 1403 † 1468), ultimul apărător al intereselor creştine din Peninsula Balcanică, împotriva Turcilor. Ca ostatec, a primit o educaţie mohamedană; s'a creştinat în 1443. A bătut de două-ori pe Mohamed al II, sultanul Turcilor, cuceritorul Constantinopolului.

Scandinavia, v. Suedia.

Scandiu (chim.), element chimic din grupa terelor rare, greutatea atomică 45,10, simbolul Sc. Metal alb, formează săruri incolore, care derivă dela oxidul de scandiu, Os_2Sc_2.

Scântee electrică. Apropiind dealtă doi conductori de diferenţe de potenţial foarte mari, la un moment dat când conductorii sunt foarte apropiaţi dealtă diferenţa de potenţial se poate egaliza sub forma unei S. Aceasta poate fi rectilinieară sau în formă de zic-zag. Coloarea S. depinde de natura conductorilor şi de gazul, în care se întâmplă descărcarea. S. are o mare intensitate luminoasă, o temperatură foarte înaltă produce zgomot, posedă acţiuni fiziologice intense şi poate produce acţiuni mecanice (de ex. sparge o placă de sticlă). Aceste efecte ale S. se observă într'un mod foarte intens îndeosebi la trăsnet. S. are un rol important şi în telegrafia fără fir. Anume punând în circuitul S. o capacitate şi un self, putem regula descărcarea condensatorului astfel ca aceasta să se întâmple prin scântei. Putem produce astfel oscilaţiuni electrice, care se propagă la distanţe mari în formă de unde electromagnetice.

Scapule (anat.), omoplate, acestea sunt oasele plate ale spatelui şi sunt în număr de două, aşezate unul de o parte şi altul de ceealaltă a coloanei vertebrale.

Scarificaţiune (med.), sunt tăeturile fine şi superficiale făcute pe piele cu ajutorul scarificatorului (v. c.), sau altor cuţitaşe cu scopul de a lăsa să curgă o *mică cantitate de sânge* sau serozitate infiltrată.

Scarificator (med.), e un instrument *compus dintr'o cutie metalică* în care se află mai multe rânduri de cuţitaşe, cari cu ajutorul unui dispozitiv anume *pot fi ridicate sau scoase mai mult* sau mai puţin după dorinţă afară din cutie. Ne servim de acest instrument când *trebuie să lăsăm cuiva sânge spre a face* o scărificare, adecă o decongestionare sau pentru a modifică vitalitatea unor ţesuturi.

Scărişoreanu Constantin, general de infanterie rom. (n. 1869). Ofiţer cu frumoase însuşiri şi cu *o bogată activitate* în timpul războiului rom. din 1916. Intrat în războiu colonel i-se încredinţează comanda *diviziei a XIX*, cu care se *distinge* în grelele lupte dela Amzacea şi Topraisar. Înaintat general de brigadă la 14 Oct. 1916, comandă *divizia IX*/XIX, luptându-se în marea bătălie de pe Neajlov şi Arges, înfrângând divizia 12 germ. şi capturându-i peste 2000 prizonieri, 20 tunuri şi 30 mitraliere. În bătălia cea mare dela Mărăşeşti (1917) îşi conduce divizia IX cu un avânt şi spirit de sacrificiu eroic, contribuind la oprirea puhoiului germ.

Scărlătescu Ioan, compozitor şi pianist rom. (n. 1872). Studii muzicale la Conservatorul din Bucureşti, apoi la Viena (prof. Epstein, Robert Fuchs, Leschetitzki). La 1900 e numit conducătorul corului capelei rom. din Paris. — Aici publică compoziţiile: „Etudes symphoniques", liduri, apoi la Leipzig „Tonstücke" şi „Poeme româneşti". La 1902 se reîntoarce în ţară; mai târziu pleacă la Paris, apoi se stabileşte la Viena dedicându-se cu totul compoziţiei. Moare la 1922 la Bucureşti. Remarcăm din lucrările sale: liduri, sonată p. pian. Bagatelă p. vioară, schiţă simfonică „Am Spinnrade", variaţiuni, cvatuor, etc.

Scarlatina (med.), este o boală contagioasă ce atinge mai ales copiii. Această *boală e produsă de un microb* necunoscut până acum şi se caracterizează prin temperatură foarte înaltă, cu durere de gât (*anghină*); limba e roşie şi e asemănată în medicină cu smeura, de unde şi numirea de limbă smeurie. Pe piele ies *nişte pete mici care* la *început* sunt separate, apoi se unesc dând o roşaţă intensivă a pielii. Uneori bolnavul are la *început şi vărsături. Petele de pe piele*, după câtva timp se scămoşează şi cad sub forma de pieliţe late (scvame). Aceste *pieliţe sunt foarte primejdioase*, căci atinse fiind, ele transmit boala. Durata dela primirea bolii şi până la apariţia ei *variază dela câteva ore până la maximum* 7 zile. Aceasta este aşa zisa perioadă de incubaţie. Scarlatina trebue bine *îngrijită căci altfel dă complicaţii* la rinichi mai ales.

Scarlatti Alessandro, celebru compozitor italian (n. 1659 la Traponi, † 1725 la Neapole); dirijor şi director al conservatorului de muzică din Neapole. Productivitatea lui Sc. e miraculoasă, a scris 115 opr. („Griselda"), 200 liturgii şi aproximativ 600 cantate pentru voce cu acompaniament instrumental, apoi oratorii, motete, psalmi, madrigale, serenade

Scarron Paul, poet romancier şi autor dramatic (n. 1610 † 1680). Primul soţ al Dnei d'Aubigné viitoarea marchiză de Maintenon; era paralitic. Are poeme burleşti: le Virgil travesti, în care parodizează „Eneida" şi le Typhonet. Comedii: Jodelet sau le Maître valet, Don Japhet d'Armenie, l'Ecolier de Salamanque. Opera sa cea mai însemnată este „Roman comique".

Scavinschi Daniil, poet moldovean (n. 1830), despre care ne vorbeşte C. Negruzzi, într'una din scrisorile sale. Din scrierile lui originale nu s'au păstrat mai nimic.

Scepticism, (filos.) directivă din teoria cunoştinţei, care pune la îndoială posibilitatea cunoaşterii, s. susţine că nu putem avea cunoştinţe valabile. S.-ul metodologic, adoptă atitudinea sceptică ca mijloc pentru a dobândi adevăruri sigure (v. Descartes); în acest sens, el duce către criticism (v. c.). Au fost sceptici în ist. gândirii de ex. Sofiştii. Se deosebesc m. m. şcoale sceptice: a) Sceptica veche: Pyrrhon, Timon; b) Sceptica mijlocie: Arkesilaos, Karneades; c) Sceptica nouă: Aenesidemos, Agrippa, Sextus Empiricus. In filos. modernă: Montaigne, Bayle, G. E. Schulze, etc. Nuanţe de S.: Probabilism, Subiectivism, Relativism, etc.

Schadow Friedrich Wilhelm, distins pictor german (n. 1789 † 1862), fondatorul şcoalei dela Düsseldorf. A scris şi lucrări de estetică. Dintre picturi: Izvorul vieţii, Mignon, etc.

Scharwenka Xaver, pianist şi compozitor germ. (n. 1850 † 1919), membru al academiei de arte în Berlin, directorul conservatorului „Klindworth-Scharwenka" în Berlin. Din lucrările sale, notăm: 4 concerte p. pian, sonate pentru pian şi vioară, o simfonie, lucrări diferite p. pian

Scheele Cari Wilhelm, chimist suedez (n. 1742 † 1786). Este tipul cercetătorului medieval modest şi fecund în rezultate admirabile obţinute cu mijloace de investigare extrem de modeste (laboratorul său de farmacist medieval). A fost un partizan al teoriei flogisticului. A descoperit clorul, oxigenul, manganul, molibdenul, wolframul şi arsenul, descoperi glicerina, acidul tartric, lactic, uric, acidul malic, citric, galic şi tanic. Cu toate că a fost, după importanţa activităţii sale, al doilea dintre chimiştii mari ai veacului al XVIII a fost ignorat complect de compatrioţi.

Scheffer Ary, pictor franc. (n. 1795 † 1858), unul dintre primii pictori ai romantismului (Margareta, Francesca da Rimini, etc.). Fratele său, **Henry** (n. 1798 † 1862), autor de importante lucrări: Charlotte Corday; Jeanne d'Arc autour d'Orléans, etc.

Schelană, Psaltirea —. A aparţinut lui D. A. Sturdza dela Scheia de unde i-a luat numele, devenind în 1844 proprietate Acad. rom. Text rotacizant din sec. al XV, transcris în sec. al XVI, după originalul pierdut. Scrierea e continuă ca şi a Apostolului vorneţean, are pe p. 483 o criptogramă (v. cliseul). Ms.-ul a fost scris de trei copişti, după cum se deduce din particularităţile paleografice şi lingvistice. Particularităţi de limbă mai însemnate: rotacismul lui n în cuv. de origină latină, nazalizarea. Se crede că a fost scrisă la mănăstirea din Perii în Maramureş. Formează cu Apostolul dela Voroneţ şi Psaltirea Voroneţeană, textul cel mai vechiu din limba rom. şi prima faţă a limbii lit., după care s'a condus Coresi în tipăriturile sale. E datorită ca şi Apostolul influenţei husite (v. Husitism). A fost publicată de I. Biauu şi de curând (1916) cu un studiu savant de I. A. Candrea.

Scheldemann. Philipp (n. 1883), om politic german, fost tipograf, secretar de sindicat, redactor, deputat, vicepreşedintele

adunării imperiului german. In 1918 ministru, apoi prim ministru, demisionând ajunge primarul Kasselului. A publicat memorii.

Schelet (anat.), este totalitatea oaselor corpului omenesc.

Schelling Friedrich Wilhelm Joseph von —, filos. germ. (n. 1775 † 1854). Fire artistică, a fost în legătură cu scriitorii romantici, el însuşi devenind un reprezentant al Romantismului în filos. La început se resimte de Fichte, dar îndată trece la formularea primei sale concepţii filos.: despre filosofia naturii, apoi la idealismul transcendental şi filos. identităţii. 1. Sistemul naturii este la fel cu cel al spiritului; e un proces (asta înseamnă atunci „evoluţia") a cărui ultimă treaptă o formează conştiinţa, care dormitează în minerale, toropeşte în plante, visează în animal şi se trezeşte la om, cunoscându-se pe sine însuşi. Acest proces este ireversibil şi se bazează pe cooperarea teleologică a forţelor opuse (Polaritatea şi dualismul forţelor contrare). 2. In filos. transcendentală Sch. vrea să facă din filos. o istorie progresivă a anteconştiinţei. Plecând dela Subiect, arată că datorită, „intuiţiei intelectuale" (v. c.), subiectul poate să-şi urmărească procesul activităţii proprii dela senzaţie, prin intuiţie, reflexiune, judecată, până la voinţă. Prin voinţă noi devenim conştienţi şi lumea devine obiectivă. „Potenţele" naturii coincid cu momentele procesului istoric al auto-conştiinţii. Filosofia practică este la Sch. o filos. a istoriei cu nuanţe religioase: istoria e revelarea absolutului, a armoniei subiect. obiect, conştient-inconştient. Adevărata armonie a spiritului teoretic şi practic se împlineşte în artă. Filos. surprinde în gândire absolutul, iar arta în intuiţia artistică; deaceea filos. artei alcătuieşte încoronarea întregei filosofii. 3. Filos. identităţii arată că deasura conştiinţii şi naturii tronează absolutul, ca indiferenţă totală faţă de Subiect-obiect sau ca identitate absolută între ideal şi real. Nici subiectul nu derivă din obiect şi nici obiectul din obiect, dar ambele au o origine comună: absolutul veşnic unul (Monism). Absolutul se exprimă (desvoltă), într'o serie nesfârşită de trepte (potenţe) din care, predominând când spiritul, când natura, ia naştere diversitatea lucrurilor (diferenţă cantitativă). Această desvoltare a absolutului nu-i temporală, căci toate treptele există simultan în absolut şi împreună alcătuiesc numai un aspect al identităţii absolute. (Prin aceasta „evoluţionismul" lui Sch. e complect deosebit de cel engl). Universul e autoapariţia absolutului, este unitar ca un organism sau ca o operă de artă. In desvoltarea ulterioară a filosofiei sale absolutul devine pentru Sch. = D-zeu, potenţele = idei, pe care D-zeu le intuieşte în sine şi le realizează în lume. Mai găsim la Sch. o ultimă variaţie a sistemului său filos. Temeiul absolut al lumii este iraţional. Filos. „pozitivă" se opune raţionalismului hegelian şi chiar filos. identităţii. Sch. vrea să arate prin această filos. cum se face revelaţia absolutului în desvoltarea mitologiei. Este o mitologie păgână în parte şi în parte o filosofie gnostico-creştină, cam obscură. Fire instabilă de artist, Sch. transpune în fil. sa speculaţia romantică şi-şi modifică sistemul mereu, nereuşind să-i dea o închegare definitiv unitară. A înrâurit pe filos. franc. Cousin, Lamennais şi Ravaisson şi în mare măsură pe Bergson; iar în Germania a avut mare influenţă, astăzi există o renaştere a filos. lui Sch.

Scherchen Herman, dirijor german (n. 1891). Lector pentru muzica modernă la Academia de muzică din Berlin, dirijor al concertelor simfonice din Riga, Leipzig, Frankfurt. A publicat şi câteva compoziţii.

Scherr Johannes (n. 1817 † 1886), om politic radical în Würtemberg şi scriitor germ. (1848); profesor universitar în Elveţia. Opere: „Allgemeine Geschichte der Literatur" „Deutsche Kultur u. Sittengeschichte", „Menschliche Tragikomödie", (12 vol.), etc.

Scherzo (ital.), termin muzical pentru o piesă instrumentală de caracter vioi, umoristic.

Schetlnai (skating) mersul cu ajutorul patinelor cu roţi (scheline). Se poate practica numai pe teren perfect neted (beton, asfalt).

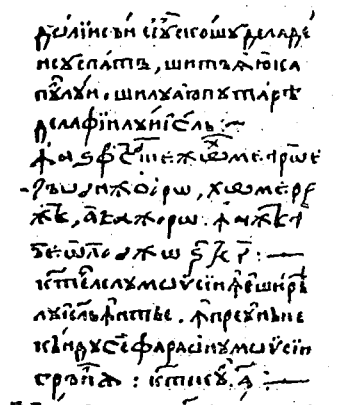

Psaltirea scheiană.

Schiaparelli Giovanni (n. 1835 † 1910), astronom italian. El a descoperit legătura între comete şi stelele căzătoare (meteori). S. a devenit celebru prin observaţiile făcute ani dearândul asupra planetei Marte, din cari a tras concluzia, că pe suprafaţa acestei planete ar exista canale. Mai târziu s'a constatat, că o mare parte din aceste canale nu sunt decât iluzii optice datorite instrumentelor astronomice.

Schiatic, nervul — (anat.), nervul cel mai mare al corpului. El pleacă din măduva spinării şi inervează întreg membrul inferior.

Schiatica (med.), ischias, este o boală caracterizată prin dureri intense de-a lungul nervului sciatic sau numai într'unul ori mai multe puncte ale coapsei şi gambei. Această durere poate fi continuă şi se exagerează prin mers sau numai prin simpla atingere, iradiind în spate până în dreptul rinichiului; alteori poate veni prin svâcnituri ori fulgerături carî pleacă dintr'un punct oarecare la şold sau înapoia coapsei. In intervalul dintre accese, toată partea bolnavă dă o senzaţie da arsură şi de furnicături. Sch. apare de obiceiu la adulţi.

Schiele Frideric Mihail, scriitor bisericesc luteran germ. (n. 1867 † 1913). A redactat lexiconul „Religion in Geschichte und Gegenwart".

Schiller, Johann Cristoph Friedrich von —, celebru poet germ. (n. 1759 † 1805), mare prieten al lui Goethe, cu care a şi colaborat. A scris piesele de teatru: Die Räuber (1781), o producţie a epocei Sturm und Drang (v. Lit. germ., Fiesko (1782), tragedie republicană, Kabale und

Liebe, tragedie burgheză, apoi Don Carlos, dramă. In 1789 e numit prof. de ist. la univ. din Jena. Scrie lucrări mai mari de istoric: Geschichte des Abfalls der vereinigten Niederlande, Geschichte des dreissigjährigen Krieges, etc. In acest timp se ocupă şi cu studiul filos. şi estetică (Briefe über aesthetische Erziehung des Menschen, Naive u. sentimentalische Dichtung, etc.). Din epoca prieteniei sale cu Goethe, până la moartea sa (1794—1805) Sch. dă la iveală cele mai însemnate scrieri poetice (Xenien, Horen, Balladen), apoi dramele ist.: Wallensteins Lager, Die Piccolomini, Wallensteins Tod, Maria Stuart, Jungfrau von Orleans, Die Braut von Messina, şi tragedia cu coruri, iar cu Wilhelm Tell îşi încheie ciclul scrierilor dramatice (1804). Sch. este unul din marii poeţi din sec. al XVIII în lit. universală şi, cu Goethe, cel mai mare poet german. Ambii au ilustrat cu strălucire clasicismul germ. ridicând lit. germană la rangul de lit. universală. Minunatele sale balade şi opera sa dramatică precum şi parte din poeziile sale lirice vor rămânea dovezi neperitoare ale geniului său (cf. Goethe).

Schilling, monedă austriacă introdusă la 1925. 1 S. = 100 Groschen.

Schillings Max von —, compozitor german (n. 1868 la Düren). Ocupă funcţii importante la Bayreuth (1892), la Stuttgart (dirijor al concertelor capelei regale, 1908), director al operei de stat din Berlin (1919). Lucrările sale influenţate de muzica lui Wagner au succese răsunătoare în Germania. Notăm operele „Mona Lisa", „Ingwelde", „Der Pfeifertag", etc., prolog simfonic „Oedipus", melodrama „Hexenlied", lucrări pentru cor, instrumente de coarde, liduri, etc.

Schinkel Karl Friedrich (n. 1781 † 1841), arhitect german, a dat direcţivă nouă şi avânt stilului clasic şi medieval; operele lui de seamă sunt: Hoftheater, Academia de arhitectură, biserica Werder din Berlin, biserica Nicolai din Potsdam, etc.

Schisma, despărţire, desbinare religioasă. In istoria bis. cunoaştem mai multe S.-e, între cari cele mai însemnate sunt: 1. S. orientală, adică despărţirea bisericei răsăritene de cea apuseană, întâmplată în 1054 pe timpul lui Mihail Cerularîul, patriarhul din Constantinopol; care n'a voit să recunoască supremaţia Papei. De atunci, catolicii pe creştinii ortodoxi îi numesc şi schismatici. Ortodoxii se deosebesc de catolici, întru cât nu recunosc următoarele 4 puncte: a) că Papa e urmaşul Sf. Petru şi capul suprem al bisericei, b) că Sf. Duh (Spirit) purcede şi dela Fiul, nu numai dela Tatăl, c) că există purgatoriul şi d) că Sf

euharistie se poate face şi cu pâne nedospită. S. orientală durează şi în zilele noastre. 2. S. Occidentală, s'a ivit cu prilejul reîntoarcerii Papilor dela Avignon la Roma, când, biserica cat. avea câte 2 şi chiar 3 Papi. Acestei S.-e i-a pus capăt sinodul ecumenic dela Constanţa.

Schizofrenie, v. Demenţă precoce.

Schlegel Friedrich, poet şi filos. germ. (n. 1772 † 1829). În opera mai însemnată: „Von der Sprache und Literatur Indiens" a început studiul istoriei gramaticei comparate. A scris romanul romantic „Lucinde" şi scrieri filos. influenţate de Schelling: Philosophie des Lebens; Philos. der Geschichte.

Schleicher August, lingvist germ. (n 1821 † 1868), autorul lucrării Kompendium der vergleichenden Grammatik der indogerm .Sprachen, prin care se sistematizează ştiinţa fondată de Bopp. Reprezentant al paleo-lingviştilor.

Schleiermacher Friedrich Ernst Daniel, filos. şi teol. germ. (n. 1768 † 1834). Fost predicator, prof. de teol la univ. din Berlin şi secretar al Acad. de ştiinţe. Partizan al unui ideal-realism, crede că filos. trebuie să facă legătura intimă a tuturor cunoştinţilor. Adevărul rezultă din concordanţa gândirii cu existenţa şi din înţelegerea dintre gânditori. În cunoaşterea noastră funcţiunea organică (percepţia) şi cea intelectuală (gândirea) lucrează deodată. Cea dintâiu dă materialul, cea de-a doua forma gândirii. Formele cunoştinţii noastre sunt totodată şi ale existenţii. D-zeu este unitatea contrastelor, unitatea absolută a realelor şi idealelor, unitatea primordială a universului întreg. D-zeu nu este identic cu lumea dar nici nu e despărţit de lume; nu ştim nimic despre o existenţă a lui D-zeu în afară de lume, el a existat totdeauna odată cu lumea. Când spunem că lucrurile depind de D-zeu, asta înseamnă că ele-s condiţionate de complexul naturii. De aceea Sch. nu admite existenţa minunilor. Religia îşi are rădăcinile în sentimentul nostru de dependenţă, deoarece noi ne simţim determinaţi în mod absolut de D-zeu. Acest sentiment ne ridică. Omul este cuprins şi el în complexul fenomenelor naturii. Sch. admite în Etică individualismul formarea personalităţii armonice. Comportarea morală este rezultatul acţiunii raţiunii asupra naturii, cu ajutorul căruia omul devine liber. Etica cuprinde: teoria bunurilor, a virtuţilor şi a datoriilor. Binele suprem este unitatea supremă a realului cu idealul. Domeniile activităţii morale sunt: comunicare cu alţii, proprietate, gândire, sentiment. Acestora le corespund raporturile morale: drept, sociabilitate, credinţă, revelaţie. Şi pe acestea se bizuiesc bunurile morale: Stat, societate, şcoală, biserică. Scrieri: Über die Religion, Monologen, Grundlinien einer Kritik der bisherigen Sittenlehre, Entwurf eines Systems der Sittenlehre, Grundriss der philosophischen Ethik, Dialektik, etc.

Schlesinger Ludovic (n. 1864), matematician, fost profesor la Universitatea din Cluj. S'a ocupat îndeosebi cu teoria ecvaţiilor diferenţiale, teoria suprafeţelor, cu operele lui Gauss şi Bolyai. De curând s'a ocupat cu teoria relativităţii.

Schleswig-Holstein sau Jutlanda de S. fostă regiune daneză, dar ocupată de Prusia în 1864 şi supusă germanizării. În 1919, în urma plebiscitului convocat conform tratatului dela Versailles, s'a înapoiat la Danemarca un teritoriu de 3891 kmp. cu 176.000 loc. (S.-ul de N.), rămânând Prusiei încă 15.060 kmp. cu 1,537.000 loc., printre cari mulţi Danezi.

Schliemann Heinrich, arheolog şi elenist germ. Celebru prin săpăturile arheologice făcute la Hissarlik pentru descoperirea oraşului Troia, apoi la Mykene. A fost înainte băcan.

Schlosser Friedrich, istoric german (n. 1776 † 1860), autorul lucrării „Weltgeschichte in zusammenhängender Erzählung" (1817—19) în 9 vol. E stăpânit de concepţii morale.

Schlüter Andreas, arhitect şi sculptor germ. (n. 1664 † 1714). A fost la curtea ţarului Petru cel Mare. Lucrări: Palatul regal din Berlin, statua ecvestră a lui Frideric al III, etc.

Schmalkalden, Liga dela —. Cea încheiată în 1530 de principii protestanţi, împotriva lui Carol al V, care a fost totuşi învingător în lupta dela Mühlberg (1547).

Schmitt Florent, compozitor franc. (n. 1870). Dela 1921 director al conservatorului din Lyon, membru al Asociaţiei naţionale de muzică din Paris. Lucrări: baletele „Tragedia Salomeei", „Le petit Elfe ferme l'oeil", muzică orchestrală, numeroase piese pentru pian, liduri cu orchestra şi pian, coruri, piese pentru violină, violoncel, etc.

Schmoller Gustav (n. 1838 † 1917), economist germ., profesor la Universitatea din Halle, din Strasbourg şi Berlin. Conducătorul şcoalei istorice nouă din Econ. politică. Membru fondator al soc. Verein für Sozialpolitik. A scris numeroase studii economice: „Contribuţiuni la politica socială şi economică a timpurilor de faţă", etc. A întemeiat importanta revistă economică „Schmoller's Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft", „Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre" (4 vol.).

Schönbein Christian Friedrich (n. 1799 † 1868) chimist germ., care a descoperit ozonul şi metoda de prefacere a fulmicotonului. Fost profesor la universitatea din Basel.

Schönberg Arnold, compozitor austriac (n. 1874). Compoziţiile sale ultra moderne reprezentând expresionismul în muzică, i-au adus importanţa de conducător al generaţiei contemporane de muziciani germani. Lucrări: „Gurre-Lieder" două cvartete, un sextet, „Verklärte Nacht", piese pentru pian, pentru orchestră, coruri a Cappella, „Pierrot lunaire", pentru declamaţie cu acompanament instrumental, un poem simfonic, o monodramă, etc.

Schönbrunn, palat imperial lângă Viena, zidit, în 1750, de Maria Tereza, cu mare grădină bot. şi zoologică. Aici s'a încheiat în 15 Dec. 1805 pacea între Napoleon şi Prusia, iar în 1809 pacea dela Viena.

Schongauer Martin, pictor şi gravor german de mare valoare în sec. a XV (n. ca. 1450 † 1491). Gravurile sale în lemn şi aramă sunt mai importante decât picturile sale (Moartea Fecioarei, Purtarea Crucii). Picturi: Fecioara şi pruncul în catedrala din Colmar.

Schopenhauer Arthur, filos. germ. (n. 1788 † 1860). Susţine idealismul (lumea este reprezentarea noastră) şi fenomenalismul (orice putem cunoaşte este fenomen rezultat din prelucrarea senzaţiilor prin formele intuiţiei (timp şi spaţiu) şi ale categoriilor; acestea reducându-se la una singură: cauzalitatea sau principiul raţiunii suficiente. Esenţa vieţii sufleteşti e voinţa, pe care o cunoaştem prin intuiţie directă (voluntarism), iar prin analogie cu noi, cunoaştem şi esenţa lumii, care-i tot voinţa = orice forţă activă a naturii este oarbă ca şi voinţa omului şi iraţională. Tendinţei de înfăptuire a voinţii îi rezultă realitatea lumii. Lucrurile sunt fenomene spaţial-temporale (modalităţi de existenţă) ale voinţii; pe treapta cea mai inferioară voinţa se manifestă ca forţă oarbă, pe treapta ei cea mai de sus, ca inteligenţă,

dar intel. e variabilă, faţă de voinţa neschimbătoare. În om „voinţa de a trăi" duce la suferinţă căci ea nu se poate stăpâna niciodată, iar plăcerile-s totdeauna trecătoare şi ne duc la iluzii. Ştiinţa aduce o eliberare vremelnică de iluzii, dacă-i desinteresată, însă mai durabilă o dă trăirea plăcerilor estetice (arta), iar izbăvirea definitivă de iluzii şi durere o dă negarea completă a voinţii de a trăi, trecând în nimicnicie (Nirvana = influenţa filos. indice, pesimism). Mila e sentimentul moral adevărat, el pregăteşte ac. isbăvire, iar compătimirea este virtutea supremă. Deasupra tuturor artelor, e poezia, care înfăţişează în tragedie ideea umanităţii nenorocite. Muzica însă e arta cea mai pură: ea nu exprimă idei, ci însuşi esenţa voinţii, deci a existenţii. Sch. este unul din cei mai mari stilişti ai lit. universale. Scrieri: Die Welt als Wille und Vorstellung, Über den Willen in der Natur, etc.

Schrader Otto, reputat lingvist şi filolog german (n. 1855 † 1919), din 1891 membru coresp. al Acad. Române. Opere: Die Indogermanen şi Reallexicon der indogermanischen Altertumskunde. Spirit obiectiv, ponderat şi fără originalitate deosebită în domeniile abordate cu multă stăruinţă, S. a devenit duşmanul de moarte al teoriei pangermaniste (care, susţinută de Hans Han şi alimentată de şeful secţiei preistorice dela Muzeul etnografic din Berlin, C. Schuchard, punea leagănul primitiv al culturii indoeuropene „auch in Berlin und Umgegend").

Schreker Franz, compozitor german, (n. 1878 la Monaco), director al institutului academic de muzică în Berlin (din 1920), unul din cei mai îndrăsneţi inovatori pe terenul muzicei moderne, cu influenţă covârşitoare asupra generaţiei actuale de muzicanţi. Din lucrările sale notăm operele „Der ferne Klang", „Das Spielwerk", „Die Gezeichneten", „Der Schatzgräber" „Memnon" şi alte lucrări, aproape toate pentru orchestră mare.

Schrödinger Erwin, fizician german, a fost profesor la Politehnica din Zürich, acum profesor la Universitatea din Berlin. Împreună cu De Broglie este întemeietorul mecanicei noua cvantare cu ajutorul căreia se pot explica fenomenele interatomare.

Schubert Franz Peter, compozitor austriac (n. 1797 † 1828); cel mai genial şi fecund comp. de liduri din întreaga istorie a muzicei. A scris 603 liduri, care sunt încadrate în parte în cicluri („Die schöne Müllerin", „Die Winterreise", „Schwanengesang" „Ossians Gesänge"). O mulţi-

me de lucrări, pentru pian („Moments musicaux", sonate, etc.), muzică de cameră, simfonii, lucrări corale, fragmente pentru 14 lucrări dramatice.

Schuchardt Hugo, mare lingvist germ. (n. 1842 † 1927) şi membru al Acad. Române din 1877. Ajunge prof. univ., însă împins de spiritul său dornic de cercetări personale, demisionează. N'a făcut din catedra sa un apostolat şi nici o şcoală de îndrumare pentru alţii. Activitatea sa bogată numără 770 de lucrări dintre cari importantă „Vocalismus des Vulgärlatein" în 3 volume. Asupra limbii omeneşti are păreri de o originalitate extraordinară. În locul unor soluţii definitive date problemelor, S. preferă explicările complicate şi ipotezele. A dus o luptă aprigă contra dogmelor cari stânjeneau acest spirit de liber creator.

Schuckert Johann Siegmund (n. 1846 † 1895), mecanic germ. S. a perfecţionat dinamul lui Siemens, lampa cu arc, acumulatorii etc. La 1873 a fondat o întreprindere electrotehnică în Berlin, care la 1903 a fuzionat cu casa Siemens; azi poartă numele de întreprinderea Siemens-Schuckert.

Schullerus Adolf D. (n. 1864 † 1928), filol. şi teol. sas. A red. rev. „Kirchliche Blätter" şi Korespondenzblatt. Opera principală e: Dicţionarul limbii săseşti, din care a lucrat numai cele 3 litere dela început. A fost senator (1920—1) şi unul dintre cei mai de valoare slujitori ai bisericii lut., predicator şi organizator.

Schulze Gottlob Ernst (Aenesidemus Schulze), filos. germ. (n. 1761 † 1883) Sceptic, adversar al lui Kant. A scris „Aenesidennis", lucrare, care i-a atras şi supranumele de mai sus.

Schumann Robert, compozitor germ. (n. 1810 † 1856), cel mai genial reprezentant al muzicei romantice germane. Lucrările sale, (în majoritate pentru pian) sunt de esenţă pur lirică, închegând cele mai delicate simţiri într'o formă concisă şi ciselată. Cultivă cu predilecţie genul formelor mici, miniaturi, piese de caracter, întrunite în cicluri. Din lucrările sale, notăm, pentru pian: „Papillons", „Davidsbundlertänze", „Toccata", „Carnaval" „Études symphoniques", 3 sonate, „Kreisleriana", etc.; pentru orchestră: 4 simfonii, 4 uverturi, concert p. pian şi orchestră, „Paradis und Peri", „Der Rose Pilgerfahrt", pentru voce: „Lieder und Gesänge" (5 tonuri), „Liederkreis", „Frauenliebe und Leben", „Dichterliebe", etc. şi nenumărate opuri pentru muzică de cameră, cor, etc.

Schuppe Wilhelm, filos. germ. (n. 1836 † 1913). Partizan al idealismului obiectiv şi al unei filos. imanente, antipsihologist; tăgăduieşte metafizica, apropiindu-se de pozitivism. A redactat rev. „Zeitschrift für immanente Philosophie". Scrieri: Erkenntnistheoretische Logik, Grundzüge der Ethik und Rechtsphilosophie, Grundriss der Erkenntnistheorie und Logik.

Schuré Edouard, critic-istoric şi filos. franc. (n. 1841 † 1929). Scrie într'un stil elegant pagini subtile de analiză în domeniul istoriei artelor şi al civilizaţiilor: „Histoire du drame musical"; „Richard Wagner"; „Les Grands Initiés: esquisse de l' histoire secrète des religions"; „l' Evolution divine"; „Sanctuaires d'Orient"; lucrări etnologice: „les Grandes légendes de France"; romane: „le Double"; „l'Ange et la Sphinge, la Prêtresse d'Isis", etc. S. tinde să trezească interesul pentru antichitate, militând spre un nou idealism filosofic, artistic şi religios, pe bazele inteligenţii, frumuseţii şi a iubirii şi printr'o nouă sinteză între hellenism şi creştinism.

Schütz Heinrich (n. 1585 † 1672), autorul primei opere germ. „Daphne", de tete, psalmi, concerte bisericeşti, muzică sunt pasiunile sale („Cele 7 cuvinte ale lui Christos pe cruce"; patru pasiuni după cei 4 evanghelişti), numeroase motete, psalmi, concerte bisericeşti, muzica bisericească corală, a căror valoare îl clasează ca direct antemergător lui Bach.

Schwann Theodor, naturalist germ. (n. 1810 † 1882), prof. de anatomie în Liège. A dovedit că organismul animal e compus din celule. Fundamentală, a sa „Anatomie du corps humain" 1855. Teaca lui Sch. e una din tecile fibrei nervoase.

Schwanthaler Ludwig, sculptor germ. (n. 1802 † 1848), autor a 15 statui pt. panteonul germ. Walhalla şi alte statui. Are un muzeu la München.

Schwarzwald (Pădurea Neagră), masiv muntos pe malul drept al fl. Rin. Format din gresii triasice în N. şi din arhaic în S., face parte din sistemul hercinian. Erodat puternic de ape, S. are cea mai mare altit. 1493 m. la vrf. Feldberg. Din S. izvorăsc: Dunărea şi Neckar.

Schwerin, capit. republ. Mecklemburg-Schwerin cu 52.000 loc. Produse chimice.

Schytte Ludvig, compozitor danez (n. 1848 † 1909), fost profesor la Conservatorul Stern din Berlin. Lucrări: concert, sonate, studii şi alte piese pentru pian; un ciclu de liduri, scena dramatică „Hero", opereta „Der Mameluk".

Sciţii, locuitori ai ţării noastre, pomeniţi de istoricul gr. Herodotos. Un popor nomad, care lua din me dela Tracii aşezaţi. De neam indoeuropean, veniţi din Iran prin sec. al VIII a. Chr. Aveau obiceiuri sălbatice: beau sânge de om, din teasta capului îşi făceau păhar de băut. Cu regele îngropau femei şi servitori ca să-i servească şi în lumea morţilor. Grecii îi numiau Scolaţi, iar Perşii Saki.

Scipio, distinsă familie patriciană romană. Însemnaţi: 1. Publius Cornelius S. Africanus Maior (n. 235 † 183 a. Chr.), care s'a distins în Spania în al doilea răsb. punic, apoi în Africa, cucerind Carthagena şi înfrângând pe Hannibal la Zama (202 a. Chr.). — 2. S. Nausica, duşman neîmpăcat al lui Tiberius Gracchus, împotriva căruia a răscuat mulţimea. — 3. Publius Cornelius S. Aemilanus Africanus Numantius (n. 185 † 129 a. Chr.), consul (147) şi general; zdrobitorul Carthagenei în al treilea războiu punic (146), apoi al Numantiei (133). A fost conducătorul partid. aristocr. şi adversar al Gracchilor; prieten cu Laelius şi Polybius, sprijinitor al lui Terentius.

Sciurus vulgaris (zool.), veverita. La noi există 2 varietăţi, una roşie, una neagră.

Sclavaj, v. Iobăgie.

Sclerodermie (med.), este o boală de origine nervoasă, caracterizată prin întărirea şi îngroşarea pielii şi uneori şi a ţesuturilor de sub ea, dând astfel atrofii şi diformaţii, uneori destul de importante.

Sclerotica (anat.), una din pieliţele ochiului, v. Ochiu.

Scleroza (med.), întărirea ţesuturilor datorită unei inflamaţii a ţesutului conjunctiv, care se retractă şi dă apoi o atrofie a parenchimelor (v. c.).

Scleroză în plăci (med.), e o boală a sistemului nervos central, caracterizată prin turburări în vorbire, tremurarea mânilor, greutate progresivă la mers în urma slăbirii muşchilor. În a doua perioadă apar contracturi ale picioarelor şi uneori şi nistagmus (v. c.). În perioada a treia găsim o slăbire progresivă; inteligenţa redusă.

Scleroza laterală amiotrofică (med.), boală a sistemului nervos caraterizată prin slăbiciuni în braţe întâiu, apoi apar contracturi la membrele superioare. Cam la un an după începutul bolii se prezintă contracturi şi la membrele inferioare. În perioada a treia se ivesc turburări în vorbire.

Şcoala de arhivari-paleografi (Bucureşti), a fost înfiinţată în 1924 şi e în legătură cu „Arhivele Statului" (Bucureşti), unde se ţin şi cursurile. Scopul ei este să pregătească arhivari-paleografi. Se primesc numai bacalaureaţi.

Şcoala de Arte-frumoase (Bucureşti), înfiinţată în 1860, pregăteşte maeştrii de desen şi caligrafie pentru şcolile secundare. Se admit elevi cu 4 şi cu 8 clase de liceu. Toţi trebuie se dea un examen de admitere (desen). Cursurile durează 7 ani. Absolvenţii liceului sunt înscrişi în anul al IV-lea Director: C. Ressu.

Şcoala de Arte-frumoase (Iaşi)., înfiinţată în 1864. Funcţionează în aceleaşi condiţii ca cea din Bucureşti. Director: G. Popovici.

Şcoala de arte frumoase din Chişinău. Înfiinţată în 1925, e subvenţionată de stat. Director: sculptorul Plămădeală.

Şcoala de arte frumoase din Cluj, înfiinţată la 1925. Se învaţă pictura şi sculptura şi se pregătesc profesori de desemn. Timpul şcolar pentru elevii cu 4 clase secundare e: 3 ani de pregătire şi 4 ani de studii superioare, iar pentru cei cu bacalaureatul numai 4 ani. Directorul şcolii: pictorul Alexandru Pop.

Şcoala filosofică din Baden, (v. Baden).

Şcoala Politehnică din Bucureşti. Înfiinţată în 1867, la 1881 a fost reorganizată şi numită „Şcoala Naţională de Poduri şi Şosele". În 1920 a fost transformată radical, spre a putea corespunde întru totul nevoilor formării inginerilor de diferite specialităţi a ţării întregite, şi a primit numele de astăzi. Şcoala cuprinde cinci secţiuni: de Construcţiuni, de mecanică şi electricitate, de mine şi metalurgie, secţiunea industrială şi cea silvică. Admiterea în anul I se face pe baza unui examen, la care se pot prezenta toţi admisibilii la Facultăţile de ştiinţe, Academia comercială şi absolvenţii şcolilor tehnice medii. Durata studiilor este de 4 ani. Şcoala are cam 900—1000 auditori, cămin şi cantină. Director: N. Vasilescu-Karpen.

Şcoala Politehnică din Timişoara, a fost înfiinţată în Noemvrie 1920. Are două secţiuni: una de mecanică şi electricitate şi alta de mine. Numărul studenţilor în anul 1927—28 a fost de 333. Director: V. Vâlcovici.

Şcoala Română din Franţa („Ecole roumaine en France"), a fost înfiinţată în 1921, din iniţiativa Prof. N. Iorga. Ea e aşezată la Fontenay-aux-Roses, lângă Paris. Direcţia o are d. N. Iorga. Fiecare Facultate de litere trimite aici, pentru câte doi ani, doi licenţiaţi sau doctori în litere, distinşi prin lucrările lor, pentru specializare în istorie sau filologie. Se trimite câte un membru şi din partea Şcolilor de arte frumoase din Buc. şi Iaşi. Membrii şcolii au întreţinere completă din partea statului. Ei îşi publică lucrările într'un buletin anual intitulat „Mélanges de l'Ecole roumaine en France". Şcoala are şi un muzeu şi o bibliotecă destul de bogată.

Şcoala Română din Roma („Academia di Romania a Roma"). A fost înfiinţată deodată cu cea dela Paris şi primeşte

membrii în acelaşi condiţii. Se fac mai ales studii de arheologie. Lucrările membrilor se publică în buletinele „Ephemeris Daco-romana" şi „Diplomatarium Italicum". După moartea întâiului director Vasile Pârvan (1927), a fost numit Prof. G. G. Mateescu, apoi cel actual Emil Panaitescu (1929).

Şcoala superioară de agricultură dela Herăstrău (Bucureşti), are la începutul ei „Institutul de agricultură" dela Pantelimon, înfiinţat în 1852 de Vodă Stirbei, strămutat apoi la Herăstrău. Din Şcoală elementară de agricultură, ea devine medie, apoi, la 1909 „Şcoala centrală de Agricultură", primeşte numele actual şi caracter de şcoală superioară, neadmiţând, ca elevi decât absolvenţi de liceu. A fost reorganizată în 1921. Şcoala tinde să dea o pregătire superioară în domeniul ştiinţelor agricole. Învăţământul durează 4 ani (dintre cari unul de practică sau specializare). Se acordă diploma de inginer agronom. Şcoala are circa 50 studenţi, cămin şi cantină. Director: G. Ionescu-Şişeşti.

Şcoala superioară de arhitectură din Bucureşti. A fost înfiinţată în 1900 în baza unui decret regal. Scopul ei este să pregătească arhitecţi, dându-le cunoştinţele teoretice şi practice necesare, atât din punct de vedere tehnic cât şi artistic. Sunt două secţiuni: pregătitoare (doi ani) şi de arhitectură (trei ani). In cea dintâi sunt primiţi bacalaureaţii, prin concurs. După examene şi prezentarea unui proiect de execuţie, se acordă diploma de arhitect. Şcoala are cam 100—130 de elevi. Director: Emil Pangrati.

Şcoala superioară de medicină veterinară din Bucureşti. Înfiinţată în 1861. Ataşată Universităţii şi transformată în Facultate în 1921.

Şcoala superioară de ştiinţe de stat din Bucureşti. A fost înfiinţată în 1871, când se numia „Şcoala liberă de ştiinţe politice şi administrative". Numele de astăzi l-a primit în 1900. In 1926 i s'a aprobat actualul regulament de funcţionare. Scopul ei este să pregătească funcţionari pt. administraţiile publice şi particulare şi să promoveze studiile administrative, politice şi economice. Şcoala are o secţiune politică-administrativă şi alta economico-financiară. Începând cu toamna anului 1928 nu se mai admit decât bacalaureaţi şi absolvenţi de liceu. Cursurile durează trei ani. Se liberează diplome de licenţiat şi de doctor în ştiinţele de stat. Şcoala funcţionează în localul „Academiei de înalte studii comerciale şi industriale".

Şcoalele inferioare de agricultură tind să formeze plugari luminaţi, precum şi administratori agricoli, pentru conducerea exploataţiilor mai mărunte, particulare sau de stat. Se primesc numai absolvenţi a patru clase primare. Sunt trei ani de cursuri teoretice şi unul şi jumătate de practică. Elevii sunt interni. Absolvenţii se pot înscrie la şcoalele medii de agricultură. Există 24 de şcoli inferioare aparţinând Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, 3 altor ministere, 7 particulare (societăţi, comune, etc.), 6 de viticultură, 6 de horticultură (dintre cari una, la Bucureşti, de fete, şi aparţinând „Consiliului naţional al Femeilor române") şi una de apicultură la Chişinău.

Şcoalele de economie casnică de fete, au fost înfiinţate conform legii din 1901 pentru ca să pregătească pe ficele de ţărani pentru gospodăria naţională. Se primesc absolvente ale cursului primar. Numărul acestor şcoli este de 18.

Şcoalele elementare de agricultură au ca scop să deprindă pe fii de ţărani cu agricultura naţională. Ele se transformă rând pe rând în şcoale inferioare. Zece din ele aparţin Ministerului Agriculturii, 2 sunt particulare, una de horticultură (Ţigănia Dârmăneşti—Prahova) şi una de meserii agricole (Câmpeni—Turda).

Şcoalele medii de agricultură, aparţin Ministerului Agriculturii şi Domeniilor. Ele sunt în număr de patru: **Şc. m. de agr. Roman, Şc. naţională de viticultură din Chişinău, Şc. m. de horticultură din Bucureşti şi Liceul tehnic agricol din Soroca.** In afară de cea din urmă, care e organizată ca un liceu obişnuit, cu deosebirea că se predau şi cursuri de agricultură, tehnologie şi zootehnie, ele primesc numai elevi cu 4 clase secundare şi absolvenţi ai şcoalelor inferioare de agricultură. Sunt trei ani de cursuri teoretice şi unul de practică.

Şcoalele profesionale de fete din România sunt în număr total de 55, dintre care 2 de gradul I (Bucureşti, Cluj) şi restul de 53 de gradul II.

Şcoalele silvice sunt de 3 categorii: de **conductori silvici,** în număr de două (Brăneşti—Ilfov şi Timişoara); de **brigadieri silvici** în număr de trei (Brăneşti—Ilfov, Căiuţ (Bacău) şi Gurghiu (Mureş); şi de **pădurari** (Gurghiu—Mureş şi Lipova—Timiş).

Scolci, v. Lamellibranchiate.

Scolastică, v. Medievală, filosofia —,

Şcolile săseşti. Toată instrucţia primară şi secundară a Saşilor are caracter bisericesc; numai şcolile profesionale nu sunt confesionale. Biserica evanghelică săsească are sub supremaţia sa: 251 şcoli primare, 11 şcoli civile şi populare suprioare, 1 liceu real superior şi 1 inferior, 2 gimnazii inferioare şi 5 superioare, 1 liceu de fete, 1 şcoală normală de băieţi şi 1 de fete. Uniunea economică săsească susţine 3 şcoli agricole cu ajutorul Universităţii săseşti; şcolile de ucenici de seara sunt în grija asociaţiilor comercianţilor, iar şcolile de meserii în sarcina comunelor politice.

Scontrare, în comerţ revizuirea valorilor şi banilor spre a constata, dacă starea lor consună cu registrele în care se ţine evidenţa lor. Avem S. de cambii, devize, valută, hârtii de valoare şi de marfă.

Scorbut (med.), boală fără febră, nemolipsitoare şi care apare la oamenii din pătura săracă, din cauza relei alimentaţii. E caracterizată prin emoragii multiple ale pielii şi muşchilor, prin atacarea gingiilor, slăbire organică cu mers lent (încet).

Scorpion, a opta constelaţie a zodiacului, constând din aprox. 40 de stele, dintre care însă numai una e de mărimea întâi: Antares, având o coloare roşie. Stelele din partea de sud nu se văd la noi.

Scorpionide (zool.), ordin al arachnoideelor. Abdomenul alungit se împarte în preabdomen şi postabdomen. Acesta are la capăt un ac veninos. Sunt vivipare şi trăesc în ţări calde şi tropicale.

Scoţia. Istoria. Incepe cu cele dintâiu tendinţe ale împ. romani de a şi asigura graniţele vastului imperiu atăcat mereu de Barbari. Cucerirea Ţărilor de jos şi expanziunea elementului roman în insula britanică sub consulul Agricola (80 d. Chr.) constitue începutul. Invazia barbară populează Scoţia cu două seminţii indo-germ. venite din Irlanda, Scoţienii şi Caledonienii. Aşezaţi aici, aceştia întreprind numeroase incursiuni în provincia romană, vecină cu ei, trecând astfel la creştinism în secolul al VI şi contopindu-bine definit. Intâiul rege scoţian e Kenneth II. Această înfiripare de stat scoţiană coincide cu una mai puternică şi vecină în partea sudică, cu cea anglo-saxonă, fapt care a determinat un lung şir de războaie şi neînţelegeri, care se se într'o singură naţiune cu un teritoriu sfârşesc abia la începutul sec. al XIV prin supunerea Scoţiei regatului anglo-saxon sub Eduard şi Robert Bruce (1329). Supunerea n'a fost decât temporară. Sub Stuarţi, înrudiţi cu dinastia franceză, legăturile de vasalitate încet, reîncepând epoca de turburări şi insubordonări de mai înainte. Abia sub regina Ana (1707) cele două ţări se unesc cu Irlanda, constituind puternicul regat al Marei Britanii de azi, v. Marea Britanie.

Scoţiană, Şcoala — (filos.), cuprinde filosofii engl. din sec. al XVIII: Thomas Reid, Stewart, Oswald, Beattie, care îşi întemeiază întreaga lor concepţie filos. pe „bunul simţ" (common sense). Adversari ai sensualismului (v. c.).

Scoţienii, populaţie din Scoţia, de origină celtică împărţită în Highlanders şi Lowlanders. Au păstrat caracterul strămoşilor: înalţi, blonzi cu părul roşu ori blond (la Highlanders) sau castaniu ori blond (la Lowlanders).

Scott Ciril, compozitor englez (n. 1879), muzician impresionist, un fel de Debussy englez, foarte recunoscut şi apreciat. Lucrări: o simfonie, două rapsodii, mai multe uverturi, liduri cu orchestră, melodii vechi englezeşti, numeroase piese pentru pian, lucrări pentru muzică de cameră şi opera „Alchimistul".

Scott Sir Walter, mare poet şi romancier engl. (n. 1771 † 1832), unul din conducătorii romantismului engl. Sunt celebre baladele şi poemele sale: The Lay of the Last Ministrel, Marmion, The Lady of the Lake, Rokeby, The laird of the Isles, apoi romanele istorice: Waverley Novels, Bride of Lammermoor, Ivanhoe, Quentin Durward, etc.

Scottus, v. Duns Scottus.

Scotus-Eriugena (n. corect decât Erigena, cum a arătat de curând cercetarea msselor sale), Johannes —, filos. şi teolog scolastic (n. ca 810 † 877). Părintele şi întâiul gânditor al Scolasticei. A fost chemat din Irlanda de Carol Plesuvul (v. c.) să predea la Paris filos. şi teol. şi i-a condus şcoala palatului de acolo, ca unul ce vorbia gr. şi lat. ca în limba lui maternă. A participat la polemica despre predestinaţiune, scriind „De divina praedestinatione". Capodopera sa „De divisione naturae", spre deosebire de scrierile scolastice obişnuite, tratează despre filos. naturii. Admiţând predestinarea spre păcat a omului, neadmiţând decât autoritatea adevărului şi identificând teologia cu filos., doctrina sa fu condamnată de conciliul din Valenţa şi Langres. In filos. naturii S. e influenţat de concepţia neoplatonică-mistică a Areopagiţilor (pe cari i-a tradus) e înrâurit şi de St. Augustin, Gr. din Nyssa şi de Categoriile lui Aristoteles. Arată însă şi unele păreri logice (idealiste): lucrurile există în realitate numai ca percepţii şi singura realitate sunt ideile generale care crează existenţa. Prin aceasta celebra dispută a „Universalelor" (v. c.) era deschisă şi va înrâuri tot evul mediu.

Scotus Viator (pseudonimul lui Robert William Seton Watson) (n. 1879). A studiat la universităţile din Oxford, Berlin, Paris şi Viena; s'a ocupat 10 ani cu problema naţionalităţilor din monarhia austro-ungară. Activitatea lui a contribuit

în mare măsură la desmembrarea Austro-Ungariei. Opere: The future of Austria-Hungary, Racial problems in Hungary, Corruption and reform in Hungary, Absolution in Croatia, The Southern Slave question. E profesor univ. în Londra.

Scrada (1490 loc.), com. rur. din jud. Gorj, pl. Amaradia, perc. P. U. Hurezanii do sus și G. Cărbunești 20 km. Formată din satele Scrada, Berlești, Gâlcești. Primăria la Scrada.

Scratch (engl. scretch), termen sportiv întrebuințat la concursurile cu sistem de handicap, pentru denumirea concurentului celui mai bun, care nu primește nici un beneficiu de timp, distanță ori greutate, față de concurenții mai slabi, cărora li se acordă unele favoruri, v. Handicap.

Scriban Romulus († 1912 la Iași), a studiat în țară și univ. din Turin, întors în 1868 ajunge profesor și avocat în Galați. Om cult și suflet de poet, care în versurile sale ne apare cântărel al unității naționale. A condus revista Dacia literară (1868). A mai publicat: Istoria economiei politice și Istoria comerțului (1885—1900). A sprijinit cu scrisul pe unchiul său episcopul de Argeș, Neofit S. în lupta pentru canonicitatea bisericii (1865).

Scriban, 1. **Neofit** (n. 1803 † 1881), arhiereu (dela 1861), preot (1833); profesor la seminariul din Iași (1846—1862). Înfocat luptător pentru unirea principatelor rom., deputat în divanul ad hoc; în 1865 ia parte la lupta contra sinodului care acceptă ca episcopii să fie numiți prin decret de Cuza-Vodă. Cleric foarte învățat, cinstit și naționalist fervent, a publicat numeroase scrieri: Catehisis (cu litere latine, 1838), Pidalion (1844), Istoria universală și a patriei (1852), Unirea principatelor române (1856), Ist. Mitropoliților Moldovei (1857, Paris), Răspuns guvernului și sinodului (1866), cuvinte bisericești (1868), Călătoria la pământul Sfânt (1875), etc. — 2. **Filaret** (n. 1811 † 1873), frate cu Neofit, arhiereu (dela 1852), profesor (1837), student la Chievul rusesc (1842), prof. la seminarul din Iași (1843—60), egumen arhimandrit la mănăstirea Socola. Luptă pentru unire și contra legii bisericești a lui Cuza-Vodă. A fost o podoabă a bisericii prin curățenia sa morală și vastele sale cunoștințe, ca și fratele său Neofit. Cea mai mare parte din scrisul său bogat a rămas în manuscrise; din cele tipărite: Istoria bisericească pe scurt (1851), Ist. sfântă (1851), Istoria bis. a Românilor (1871), etc.

Scriban A. Ioan, naturalist rom. (n. 1879), doctor în șt. nat., prof. de zool. și anat. comparată la fac. de științe din Cluj. Cunoscut prin lucrările sale de morfologie și histologie (histologia Hirudineelor, a intestinului respirator la Cobitis fossilis, a fibrei musculare miopace, etc.).

Scribe Augustin Eugène, scriitor franc. (n. 1791 † 1861). Autor de comedii, în care se dădea foarte mare atenție intrigei. Personajele acestor comedii sunt ireale, mediul în care trăiesc e arbitrar: Bertrand et raton, le Verre d'eau, Adrienne Leconvreur. A scris și librete de operă pt. Dame Blanche (Boïeldieu), la Juive (Halévy), etc., etc.

Scriere, mijlocul de a face posibilă înțelegerea între oameni prin niște caractere convenționale numite litere. Stadiul evolutiv al scrierii e foarte variat. La început, caracterele de azi lipsiau și comunicarea prin scriere se făcea prin desemnarea obiectelor de care erau legate ideile (pictografie și ideografie). Treptat, treptat s'a ajuns la scrierea silabică și apoi la alfabet, adică la reprezentarea separată a fiecărei litere ce constituie o silabă. În lumea veche, la Epiteni, întâlnim scriere: hieroglifică, hieratică și demonică, fiecare aparținând unei clase sociale. Abia Fenicienii isbutesc, cu împrumuturi dela Egipteni și Asirieni, să formeze cel dintâiu alfabet (v. c.). Scrierea feniciană e împrumutată de toată lumea afară doar de Chinezi, care-și păstrează și azi scrierea proprie.

Scrierile contra bunelor moravuri, sunt oprite de codul penal, care autorizează pe judecători să le distrugă după confiscare. Recidiva în publicarea lor e un delict pedepsit cu închisoare și amendă.

Scrima, origina acestui sport datează dela Asirieni — după alții dela Indieni, — cu secole înainte de Chr. La Greci aflăm sub numele de „Hoplomachia", dar mai mult ca un exercițiu militar. La Romani o practicau gladiatorii profesionali și ofițerii. În evul mediu S. coincide cu luptele cavalerești, iar în sec. al XV în Italia aflăm deja măeștri renumiți, cari în școli speciale, propagau arta S. Dela ei au luat-o Francezii și Germanii, cu deosebire studenții universitari. Dela reluarea olimpiadelor și înființarea Federațiunii Internaționale de Scrimă, acest sport a luat un avânt și mai mare. S. este un sport util, având avantajul, că poate fi practicat la toate vârstele și de ambele sexe, este cu putință pretutindeni și la îndemâna tuturor. Ea realizează agerime, sânge rece, simț cavaleresc, desvoltă calități fizice, intelectuale și morale. S. se practică de câte două persoane, într'un spațiu numit planșă.

Scripete, un disc de lemn sau de metal pe a cărui periferie se pune o coardă sau un lanț. Dacă S. e susținut în axa de rotație se numește S. fix, dacă însă în loc de a fi atârnat S. se mișcă pe coardă, avem S. mobil. În practică ne folosim de obiceiu de o combinație de scripeți ficși și mobili, putând prin intermediul lor ridica greutăți mari, întrebuințând forțe mici.

Scrobeala (chim.), v. Amidonul.

Scrofuloză (med.), e o boală ce atinge copiii. Se ivesc de ambele părți ale gâtului niște tumori (ghinduri) mici, care la început sunt tari și se mișcă sub piele și nu sunt dureroase. Aceste ghinduri cresc, pielea de pe ele se înroșește, devine lucitoare, iar după câtva timp se subțiază și se sparge, lăsând să curgă un lichid galben-verzui. Se formează apoi răni neregulate, care nu dau dureri mari. Lasă în schimb în urma lor cicatrice adânci, neregulate, încrețite. Uneori se umflă și ghindurile de sub subțiori și dela stinghii (locul unde se unește piciorul cu pântecele). Cauzele acestei boale sunt următoarele: hereditatea, hrana rea a copiilor sugaci și a celor mici, întârcarea timpurie, locuințele nesănătoase, fără soare, tuberculoza, alcoolismul și sifilisul părinților, frigul și umezeala. Unii copii bolnavi de scrofuloză capătă tuberculoză la intestine și mor. Tratamentul acestei boale se face, dând în timpul iernii untură de pește, Jemalt, etc., apoi în anotimpul cald, iod. Băile de soare și iradiațiile cu raze ultraviolete dau deasemenea bune rezultate. Se mai recomandă și diferite preparate fosfatate și arsenicul.

Scrot (anat.), e sacul de piele și mușchi în care sunt așezați cei doi testiculi.

Scrutin (drept electoral). 1. Alegerea prin buletine de vot. 2. Alegerea Papei sau a unui episcop (v. Votarea).

Scrutinul de listă (dr.), e sistemul de votare, în care alegătorul nu votează pe un singur candidat, după alegere, ci o listă întreagă de candidați. În alegerile parlamentare în Rom. se folosește S. d. l. cu scopul de-a înlesni reprezentarea minorităților (v. c.).

Scuamă (med.), e stratul epidermic, care se desface de pe piele sub forma de praf, în urma unor boale ca: scarlatina, pojarul, etc. și la boale de piele (eczemă, pitiriază, etc.).

Scudéry sau Scudéri Georges de —, poet dramatic și romancier franc. (n. 1601 † 1667). A scris epopeia: „Alaric" sau „Rome vaincue", ridiculizată de Boileau, tragedii și comedii. A mai scris: Observations sur le Cid.

Scuipat de sânge, v. Hemoptizie.

Sculament (med. pop.), v. Blenoragie.

Sculptură, arta de a reproduce exact sau în basorelief obiecte ori ființe în întregime sau numai părți (bust, cap de studiu, herme, grupuri de persoane, etc.), întrebuințând ca material: lut, gips, marmură, lemn, piatră, bronz, argint, aur, fildeș. S'a desvoltat în cele mai vechi timpuri, dar o intensă desvoltare primește numai la Greci (v. Arta fiecărei țări).

Scurtescu Nicolae, scriitor rom. (n. 1844 † 1879). A scris dramele: Rhea Silvia, Despot-Vodă, Petru Rareș; poezii, o istorie pe scurt a Rom., etc.

Scurtu Ion, critic rom. (n. 1877 în Ardeal † 1922). A colaborat la „Semănătorul" cu articole critice. Scrieri: Michail Eminescu's Leben und Prosaschriften, Portretele lui Eminescu, etc. A comentat și editat pe Eminescu (poeziile).

Scut (milit.). 1. O armă defensivă, care se purta la mâna stângă pentru apărarea corpului în timpul luptei. Este arma defensivă cea mai veche și cea mai răspândită, dispărută în armatele care cunosc întrebuințarea armelor de foc. Era de diferite mărimi și forme; 2. Placă de oțel cu care sunt dotate afetele tunurilor cu tragere repede (în special tunurile de câmp) pentru a apăra personalul în timpul tragerii, contra gloanțelor de armă, șrapnel sau spărturi de obuz. S-rile sunt mobile și imobile.

Scutiți de serviciu militar sunt acei cari suferă de beteșuguri în urma cărora nu sunt în stare să se supuie obligației militare (v. dispensați, nedemni).

Scylla, în mitol. gr. fica lui Phorkos, schimbată de Circe, într'un moment de gelozie în monstru marin, cu 12 picioare, cu trei rânduri de dinți. A dat numele strâmtorii dela Messina (v. Caribdis).

Sebacee, glandă (anat.), mici glande (v. c.) răspândite în piele, care secretează un fel de seu, grație căruia pielea e întotdeauna unsă și moale.

Sebastiano del Piombo, v. Piombo.

Sebastopol, azi Achiar, oraș și port din Crimeia. Are 67.000 loc. Construcții navale. Industrie însemnată. Cunoscut prin luptele ce s'au dat aici în timpul războiului Crimeei (1854—1855).

Sebeș, oraș din jud. Alba. 12.000 loc. Are un gimnaziu, judecătorie de Ocol. Of. P. T. T. G. locală.

Sebeșul, râul —, izvorăște din Munții Sebeșului, de pe terit. jud. Gorj, curge spre N., trece pe la orașul S. și se varsă în Mureș, la V. de satul Oarda de jos. Lung. 90 km.

Seboree (med.) este o boală de piele produsă dintr'o exagerată secreție a glandelor sebacee. Această boală are două

varietăți și anume: uscată, numită pitiriază și alta grăsoasă. La copiii mici, a căror curățenie trupească e rău întreținută, se formează pe cap niște coji alcătuite din murdărie, praf din aer și grăsimea secretată de glandele sebacee. Această boală a copiilor se numește și seborea capitis.

Secale cereale (bot.), secara. Graminee, cultivată la noi în mai multe varietăți. Anuală, secara de vară înflorește în Iulie și August; sau bianuală; secara de iarnă, înflorește în Mai și Iunie.

Secesiune, în arta modernă, grupul de artiști care, din motive personale sau artistice, se separă de soc. artistice existente și formează societăți nouă, mai ales pentru aranjarea de expoziții.

Séché Léon, critic franc. (n. 1848 † 1914). A scris: les derniers Jansénistes și studii remarcabile despre romantici: Alfred de Vigny, Sainte-Beuve, Lamartine, Alfred de Musset.

Sechestrare (dr.), acțiunea prin care se face aplicarea unui sechestru (v. c.).

Sechestru (dr.), depozitarea unui lucru (bun) litigios în mânele unei a treia persoane care trebuie să-l păstreze până se va decide asupră-i. Rostul sechestrării e ca până la această deciziune lucrul să nu fie înstrăinat.

Sechestru judiciar, când sechestrul (v. c.) este ordonat de justiție se cheamă S. j. Justiția poate ordona sechestrarea („punerea sechestrului") asupra: a) imobilelor sau mobilelor a căror stăpânire este contestată (în litigiu) de către două sau mai multe persoane; b) mobilelor luate de un debitor; c) lucrurilor pe care un debitor le oferă pentru liberarea sa; d) lucrurilor unui condamnat în contumacie (v. c.).

„Secolo" II —, ziar italian, apare în Milano dela 1866.

Secreție (med.), se numește eliminarea unui lichid produs de o glandă prin orificiul acesteia. S. internă: S. direct în sânge a produselor unor glande. (v. Glande.)

Secret profesional, datoria ce o au funcționarii și profesioniștii liberi (medici, etc.) de a tăinui ceace pot afla cu prilejul îndeplinirii funcțiunii lor.

Secretul corespondenții (dr.) este garantat de constituție, art. 27: „Secretul scrisorilor, telegramelor și al convorbirilor telefonice este neviolabil". Legile speciale arată când în interesul instrucției penale se poate face excepție la acest articol.

Secță (lat. grup separat), grupare mai mică, despărțită de religia căreia a aparținut mai înainte, din cauza unor divergențe de păreri și formează ori e pe cale să formeze o nouă religie.

Secțiune cezariană (med.), operație prin care se deschide abdomenul și mitra unei femei gravide și prin tăietura aceasta se scoate fătul. Se aplică atunceа, când o naștere normală nu e posibilă (ex. strâmtoarea basinului).

Secțiune conică, curbă plană, care se obține când tăiem un con circular drept cu un plan. Dacă planul de secțiune este paralel cu baza, secțiunea este un cerc; dacă este înclinat pe bază, fără să fie paralel cu o generatoare sau cu axa, secțiune este o elipsă; dacă este paralel cu axa, secțiunea este iperbolă și dacă este paralel cu o generatoare, secțiunea este parabolă. Aceste curbe au fost studiate încă în antichitate de către Apollonius.

Sector (milit.), este o zonă limitată în adâncime și lărgime, încredințată spre apărare unei divizii, regiment sau unei sub-unități de infanterie.

Seculme, regiunea locuită de Secui, jud. Ciuc, Trei Scaune, Odorheiu, în care Secuii formează majoritatea, cum și partea de E. a jud. Mureș.

Secul, mănăstire (jud. Neamț), zidită de marele Vornic al Țării de Jos, Nistor Ureche (în 1602). Sunt îngropați aici trei mitropoliți ai Moldovei și un episcop din sec. al XVII. Aici a stat călugărul Paisie (1775), care a dat o viață culturală bisericească mănăstirii.

Secula Sever Septimiu (n. 1868 în Transilvania † 1912 în Sibiu). A studiat teologia în Arad și facultatea de litere din București. Funcționar la Acad. Rom. (1895—98) și Arhivele Statului (1889—1900). În 1900 profesor la seminarul teologic din Arad, apoi preot în Odvoș. Ziarist, a colaborat la mai multe ziare și reviste din Ardeal și România. A publicat studii istorice: Românii în revoluția lui Gh. Dozsa (1897), Țara de sus și de jos în Principatele române (1898), un memoriu al lui Moise Nicoară (1904).

Secularizare, confiscarea averilor bisericești din partea statului. Astfel de S. s'a făcut în trecut de Carol Martell, Henric al II (1312), orașele și prinții germani în timpul reformațiunii; adunarea națională franceză (1789). La noi de Alex. Vodă Cuza (1863). — 1/4 din pământul țării era al mănăstirilor românești închinate altora din Orient, având un venit anual de 7 mil. franci. Călugării greci cari se instalaseră în mănăstirile noastre folosiau averile după bunul lor plac, dar în dauna Românilor. Cuza a secularizat toate aceste averi închinate, oferind pentru ele locurilor sfinte o despăgubire de 30 mil. franci, cu care n'au fost mulțumite și pe urmă nu s'au mai plătit. Greșeala lui Cuza a fost că a secularizat și averile bisericești neînchinate, lăsând biserica română săracă.

Secundară (geol.), v. Mezozoică.

Secureni (14510 loc.) com. rur. jud. Hotin, reșed. pl. Secureni. Formată din satele: Cobăleciu, Secereni, Sat și Secureni-Târg. Primăria la Secureni-Târg. Medic, spitale, Of. P. local. G. locală.

Secvestru (med.) este o bucată de os necrozat (mort) care stă în țesuturi ca un corp străin și care trebuie scos, căci altfel dă loc la supurație.

Sedan, oraș din Franța (Ardennes) pe malurile râului Meuse. Mari fabrici de postavuri, în special negre. În 1870 a fost locul a mari lupte terminate printr'un dezastru al armatei franceze, predarea a 100.000 soldați în frunte cu Napoleon al III.

Sedentar (milit.), acel militar care rămâne la partea sedentară. P. S. se numește partea aceia a unei unități care la declararea stării de războiu rămâne în garnizoana fixată în interiorul țării, cu misiunea de-a păstra tot materialul de pace a acelei unități și de a instrui și complecta golurile în efective ale părței active (P. A.) produse pe câmpul de luptă.

Ségalen Victor, poet franc. (n. 1878 † 1919). A scris: Stèles, Immémoriaux, Peintures (proză cu subiecte exotice), Orphée-Roi, D'après René Leys (teatru).

Segarcea (5405 loc.), com. rur. din jud. Dolj, reșed. pl. Segarcea. Ferma Domeniului Coroanei. Pere. locală. Judec. de ocol. Of. P. local. Medic, medic veterinar și G. locală.

Seguidilla, dans spaniol de mișcare vioae și măsură de 3/4. E acompaniat de castagnete și de cânt. E dansul național în Andaluzia, acompaniat, de regulă, de ghitară.

Ségur, Sophie Rostopochine, comtesse de —, scriitoare franc. (n. 1799 † 1874). A publicat lucrări pt. tinerime: les Mémoires d'un âne, les Matheurs de Sophie, Un bon petit diable, l'Auberge de l'Ange-Gardien, etc., care au fost foarte citite.

Seherezádé, fica unui vizir al regelui persan Shahriyar, din „O mie și una de nopți" (Halima), care s'a învoit să fie soția regelui, hotărît, din cauza infidelității primei sale soții, să gâtuie în fiecare noapte câte una. Sultana S., prin măestria povestireii sale, îl face pe rege să tot amâne planul de a o omorî, dorind s'asculte sfârșitul povestirii (v. Halima).

Șeicaru Pamfil, ziarist și literat rom. A condus rev. „Hiena" (Buc. 1919—1920), a luat parte la înființarea rev. „Gândirea" și a ziarelor „Cuvântul" și „Curentul" (e director la acesta). În afară de încercări critice lit., s'a distins ca un talentat pamfletar (adesea prea violent): Principii de politică națională, Pamfletul și mediocritatea politică.

Selfulina Lydia Nikolajevna, scriitoare rusă (n. 1899). A scris opere regionaliste, consacrate descrierilor războiului civil. Stilul său e fragmentar, fără precizie. Mila pentru copii în „Violatorii legilor" (1921) și ura pentru „mojici". În „Humus" (1923), nu pare sinceră. Opera ei e naturlistă, oportunistă.

Seimeni, ostași mercenari pedestrași, viteji, dar prădalnici, și gata de răscoală; în cea mai mare parte dintre Sârbi și elemente balcanice. În Țara Românească se ivesc întâiu sub Mateiu Vodă Basarab.

Seine. 1. Baie sau golf, mai mult un estuar al fl. S. în La Manche. Lipsă de adăposturi bune pentru vasele de mare. Numai Le Hâvre poate fi întrebuințat. — 2. Fl. din Franța, izvorăște din Côte-d'Or, trece pe la Bar, Troyes, Nageant, Paris, Rouen și se varsă în M. Mânecei prin estuarul S. 776 km. lung și bazin de 78.000 kmp. Debit constant, navigabil pe 574 km.

Seipel Ignaz (n. 1876), prelat, om politic austriac, în 1909 profesor la Universitatea din Salzburg. În politică are rol numai după războiu. În 1918 ministrul ocrotirilor sociale și șeful partidului social creștin. Din 1922, aproape fără întrerupere, până în 1928, cancelar al Austriei. Opera lui e împrumutul prin Liga Națiunilor, refacerea țării și [illegible] coroanei austriace.

Selșanu Romulus (n. 1884), ziarist, redactor la ziarul „Acțiunea" (1915—18), în prezent la „Universul" din București (1920—29). A publicat pe lângă mulțime de articole și cărțile următoare: „România în timpul războiului din 1916—18; Dobrogea, schiță monografică, și Bătălia dela Mărășești.

Seismograf este un aparat pendular, care înregistrează în mod automat mișcările scoarței pământului. Principiul S.-ului constă în utilizarea inerției unei masse pendulare: dacă solul se deplasează brusc, din cauza inerției massei se produce o mișcare relativă între sol și pendul și se înregistrează această mișcare. Curbele înregistrate se numesc seismograme (vezi Seismologie).

Seismologie, studiul științific al cutremurelor de pământ. S'a desvoltat foarte mult pe la sfârșitul secolului trecut, când s'au făcut primele observații seismometrice (v. seismograf). Cutremurele se produc la o adâncime, într'o regiune numită hipocentru, sau centru dela care

pornesc ondulaţiunile longitudinale şi transversale ale scoarţei în toate direcţiunile. Regiunea suprafeţei pământului din faţa centrului, numită epicentru, sufere sguduiturile cele mai puternice. Un seismograf aşezat în epicentru înregistrează nişte oscilaţii puternice care încetează cu timpul. Aceste oscilaţiuni reprezintă vibraţiile adevărate ale cutremurului. Dela epicentru, ca dintr'un nou centru, pornesc alte ondulaţiuni pe suprafaţă, aşa încât un seismograf aşezat într'un loc depărtat dela epicentru, înregistrează trei feluri de oscilaţiuni: oscilaţiunile longitudinale, slabe, oscilaţiunile transversale, ceva mai tari, a căror viteză de propagare este mai mică, şi în fine nişte oscilaţiuni puternice; reproducerea ondulaţiunilor sosite dela epicentru. Seismogramele caracterizează complect diferitele componente ale acestor ondulaţiuni (timpul lor de sosire, intensitatea, perioada, direcţia de propagare, etc.) Cunoscând încă şi viteza de propagare a ondulaţiunilor, cu ajutorul acestor date se poate calcula, în mod aproximativ, adâncimea şi locul geografic al centrului. Mişcările scoarţei care numai prin seismometri se pot observa, se numesc microseisme; sguduiturile simţite şi de oameni sunt macroseisme; iar acelea care se pot observa pe toată suprafaţa pământului, sunt teleseisme. Curbele care unesc locurile care au fost sguduite în acelaşi timp, se numesc curbe homoseiste, iar acele care unesc locurile unde sguduiturile s'au simţit cu aceeaşi intensitate, curbe isoseiste. Durata cutremurelor de obiceiu e foarte scurtă, câteva secunde, ele se pot repeta însă la intervale scurte. Rareori ele ţin zile, chiar şi săptămâni întregi. Pentru a sistematiza datele diferitelor observatoare seismologice şi pentru a ajunge la concluzii generale, s'a înfiinţat în 1903 Asociaţia internaţională seismologică (Association internationale de sismologie. Această asociaţie între multele ei scopuri ştiinţifice relative la studiul construcţiei interne a pământului, la determinarea hipocentrelor, etc., are şi scopuri practice, ca de ex. examinarea regiunilor locuite întru cât sunt expuse primejdei cutremurelor etc. Alte aplicaţiuni practice ale metodelor S.-ei: căutarea locurilor celor mai favorabile la construirea tunelor, la aşezarea cablurilor submarine, etc., studiul vibraţiilor vapoarelor, locomotivelor, podurilor, etc.

Se-Kong, afluent al fl. Mekong în Laos (în Indochina). Lung. 380 km. Exploataţiuni de lemn de teck prin pădurile de pe malurile sale.

Seldcjucii, dinastie turc. din Asia occidentală, cu rol important din sec. al XI.—XIII. Membrii ei au luat parte în luptele împotriva Cruciaţilor.

Selecţiunii, teoria — (biol.), este o parte a teoriei evoluţiei fiinţelor vii, formulată de Darwin. In natură numai fiinţele mai bine dotate se pot menţinea în lupta pentru existenţă, pe când celelalte pier, eliminându-se astfel automatic. Aceasta este selecţiunea naturală, căreia i se adaugă selecţiunea sexuală: femela preferă totdeauna masculii cei mai puternici şi cei mai frumoşi.

Selene, în mitol. gr. zeiţa lunii, fica lui Hyperion cu Theia. Cu Zeus a avut pe Pandia.

Seleniţ, (min.), v. Gips.

Seleniu, (chim.), element nemetal înrudit cu sulful şi telurul, fiind întâlnit în natură în compoziţia unor minerale rare combinat cu argint şi cuprul (crookesit, eukairit) — sau în asociaţia sulfului, în massa unor sulfuri metalice. Se şi prepară într'altele din rezidiul dela fabricarea acidului sulfuric, — în camerele de plumb. In stare curată este brun-întunecat cu luciu metalic. Aprins arde cu flacără albastră, răspândind un miros de ridichi. Insolubil în sulfură de carbon şi bun conducător de electricitate. Razele de lumină influenţează conductibilitatea sa electrică, crescând proporţional cu intensitatea luminoasă. Datorită acestei proprietăţi este întrebuinţat în electrotehnica modernă la telefotografie (fotografierea la distanţă) şi la realizarea tehnică a televiziunii. [Se = 79.2.]

Seleucizii, dinastie din Siria, fondată de Seleucus, ai cărei urmaşi au luat locul regilor Persiei dela 312—64 a. Chr.

Seleucus: I Nicator († 280 a. Chr.), general al lui Alexandru cel Mare, fondatorul dinastiei Seleucilor şi guvern. al Babilonului. Cu acelaşi nume mai sunt cinci regi ai Siriei şi Antiochiei.

Selim, nume de sultani turci: 1. **S. I.** (n. 1467 † 1521) dela 1512—1520; a cucerit Egiptul şi Persia; întemeie puterea maritimă a Turciei. A masacrat 4000 de Siiţi, care s'au opus venirii lui la tron. — **S. al II** (n. 1524 † 1574) dela 1566—1577; a cucerit Tunisul şi Ciprul, dar la Lepante a fost înfrânt (1571). — 3. **S. al III** (n. 1761 † 1808) dela 1789—1808. A purtat răsb. cu Austria şi Rusia, încheind pacea dela Iaşi; cu Francezii conduşi de Napoleon, în Egipt. Reformele sale au produs revolte şi moartea sa.

Şelimber, staţiune C. F. R., 4 km. de Sibiu, bifurcare spre Cisnădie.

Şelimber, sat în j. Sibiu, localitate istorică lângă Sibiu însemnată prin victoria lui Andrei Batori în anul 1599 şi prin luptele pentru cucerirea Sibiului în războiul român 1916 (27. VIII. 1916). Divizia 51 Honvezi a fost înfrântă.

Semafor. 1. Telegraf aerian aşezat pe coastele mării pentru a putea corespunde cu navigatorii prin semnale optice. — 2. Semnalizator la căile ferate. Constă dintr'un braţ, aşezat pe un stâlp înalt, care se poate roti în jurul unei axe într'un plan perpendicular pe direcţia liniei ferate. Braţul în poziţia înclinată sau orizontală semnalează dacă linia respectivă e libră sau nu. Semnalizarea noaptea se face prin lumină verde, sau roşie.

Semănătorul, rev. lit. scoasă la Bucureşti de G. Coşbuc şi Al. Vlahuţă, începând dela a. 1901. Manifestul S.-lui e foarte important, deoarece idealul reprezentat aici cu atâta entuziasm: redeşteptarea avântului de odinioară în sufletele româneşti, reîntoarcerea spre marea viaţă a pop., revenirea la studiul marilor lui suferinţi şi aspiraţii, inspiraţia din trecut şi entuziasta iubire a ţării —: acest ideal ce S. îl credea ca o datorie a educaţiei tinerimii, era şi un crez literar, care a dat roade îmbelşugate. Misticismul naţional, cultul naţionalismului în lit. a pregătit în generaţia tânără jertfa pentru împlinirea idealului poporului nostru, cerută de războiul întregirii. In anul al II fondatorii S. lasă direcţia revistei în mâna unui comitet. N. Iorga şi O. Densusianu sunt colaboratori noi, acuma. Acesta din urmă se retrage însă curând, iar N. Iorga devine directorul S.-lui, ajutat de un comitet: St. O. Iosif, M. Sadoveanu şi I. Scurtu. Retrăgându-se şi N. Iorga. S. e condus de un comitet nou: Sadoveanu, Anghel şi Iosif. In 1908 e introdus în comitet, p. partea politică, Aurel Popovici, iar puţin după aceea S. dispare. Colaboratorii mai distinşi: Coşbuc, Vlăhuţă, N. Iorga, Densuşianu, G. Bogdan-Duică, Ilarie Chendi, M. Sadoveanu, St. O. Iosif, P. Cerna, D. Anghel, I. Agârbiceanu, Al. Davila, C. Sandu-Aldea, Em. Gârleanu, I. A. Basarabescu, N. Dunăreanu, N. N. Beldiceanu, C. Moldovanu, G. Vâlsan, A. A. Naum, I. Gorun, Izabela Sadoveanu, Constanţa Hodoş, D. Nanu, Ion Adam, A. Stavri ş. a. (v. N. Iorga, Viaţa nouă, Chendi, etc.).

Semantica (Semasiologia), ramură ajutătoare a lingvisticei, care se ocupă cu studierea înţelesului, cum şi evoluţia sensului lor, preocupându-se şi de fenomene de limbă. Rolul ei important a fost arătat de franc. M. Bréal în lucr. sa „Sémantique".

Semenicu, masiv muntos în Banat, cuprins între râurile Timiş şi Nera, pe deoparte, iar pe de alta între Bârzava şi Caraş. Trecătoarea Porta Orientalis îl desparte de Munţii Godeanului. Vârful cel mai înalt Semenicu (1447 m.). Din spre S.E. izvorăşte râul Timişul, iar spre S. două vrf. Piatra Nedej (1438 m.) şi Negarniţa (1388 m.). Valea Menişului. afl. al râului Nera, a erodat puternic în partea de S. V. şi desfăcând din masivul principal craeul Ursoaia cu vrf. Pleşuva (1159 m.). Sunt formaţi din roci cristaline şi primare, conţinând fier şi cărbuni de pământ, bogăţii exploatate la Oraviţa, Anina, Răşiţa, Dognecia, etc.

Semiluna, simbolul naţional şi stema imperiului otoman.

Seminar. 1. Institut pentru educaţia şi pregătirea ştiinţifică a preoţilor. In România Veche S.-ele au 8 clase, iar elevii lor sunt absolvenţii ai şcoalelor primare. Absolvenţii S.-elor pot să-şi continue studiile la facultăţile teologice, ori să se hirotonească pentru o parohie rurală. Parohii urbane pot să obţină numai licenţiaţii universităţii. In Ardeal S.-ele au 4 cursuri (clase), iar studenţii lor sunt de obiceiu absolvenţi ai cursului secundar. Se mai numesc şi „Academii" teologice. — 2. Cursuri speciale la Universităţi pentru perfecţionarea într'o materie. De ex. Seminariu de istorie, chimie, română, franceză, etc. — 3. Deal în comuna Păuşeşti, judeţul Iaşi. Pe acest deal a clădit mitropolitul Veniamin Costache la 1824 un S. mutat la 1832 la Socola, iar 1886 la Iaşi.

Seminar pedagogic-universitar, se numeşte liceul-model de aplicaţie, ataşat universităţilor pentru pregătirea viitorilor profesori de licee şi şcoale similare. Noi avem patru, câte unul în cele 4 centre universitare: Bucureşti (director Rădulescu-Pogoneanu), Iaşi, dircetor I. Găvănescul, Cluj, dir. Vl. Ghidionescu şi Cernăuţi, dir. C. Narly; toţi profesori de pedagogie la universitatea respectivă. Corpul profesoral este selecţionat dintre forţele didactice cele mai bune şi „detaşat" la aceste licee. Predau prof. de liceu şi prof. univ. de specialitate. Absolvirea S. p. u. e cerută obligator, prin lege, tuturor licenţiaţilor ce vor da capacitatea pentru a fi profesori secundari.

Semi-occluzive, v. Africate.

Semiramis, regină legendară a Assiriei, soţia regelui Ninus, pe care l-a asasinat, urmându-i la tron. I se atribue fondarea oraşului Ninive, cucerirea Mediei, Persiei, Arabiei, Armeniei, Egiptului şi Libiei şi grădinile suspendate, una din cele şapte minuni ale lumii.

Semi-sonore. Foneme a căror ţinută este numai în parte însoţită de vibraţiile coardelor vocale. Pot fi numite şi semifonice. Fonemele româneşti „v", „z", „j", „r", de obiceiu fonice, sunt semifonice la sfârşitul cuvintelor.

Semitice, Limbile —, cuprind două grupe de idiome: 1. nordic, cu asiro-babi-

loniana, ebraica (cu samariteana și moabita), feniciana (cu punica din Africa), și armeana; 2. meridional compus, din araba propriu zisă cu dialectele sale și din cea vorbită în Saba. Înrudirea acestora cu cele indoeuropene nu e deplin și sigur dovedită.

Semiții, nume dat popoarelor, care vorbesc limbile semitice (v. c.); după Biblie urmașii lui Sem. Aparțin: Asirienii, Chaldeienii, iar azi Evreii, Arabii și Sirienii, cu centrul altădată în Arabia. Azi, m. des se numesc S. Evreii.

Semi-vocale. Foneme la acăror rostire organele formează un canal mai strâmt decât pentru vocalele închise, astfel că urechea percepe în același timp timbrul vocalei și sgomotul produs de aerul, care iese prin acel canal. S.-le formează împreună cu vocalele propriu zise diftongii. În limba română avem două S.: „i" și „u" în cuvintele „iar", „ai", „au".

Semi-zeu, în antichitate persoană, ce se bucura de drepturi divine. Erau considerați semi-zei: Eroii, fii de zei și zeițele, fondatorii de cetăți, etc.

Semlac (5712 loc.,) com. rur. jud. Arad, pl. Pecica, jud. și perc. Pecica, trib. Arad. P. U. în Rovine. G. Pecica la 8 km.

Semmelweis Ignác, medic mag. (n. 1818 † 1865). Profesor de obstetrică la Univers. din Pesta. El a demonstrat mai întâiu, înaintea erei bacteriologice, că febra puerperală (v. Febră), e cauzată de infecție; în consecință, luând măsuri ca femeile gravide să nu fie vizitate de medici decât după desinfectarea mâinilor, a putut să reducă considerabil, în clinica sa morbiditatea și mortalitatea de f. p.

Semnalizare (milit.), este un mijloc de legătură și un procedeu de transmisiune optic. Se deosebește semnalizarea optică, care se execută cu diferite aparate optice de semnalizare. Semnalizare prin panonii pentru legătura cu avionul (v. panou). Semnalizare prin artificii, rachete, etc.. Semnalizare cu brațele. Toate felurile de S. se fac după un cod, numit codul de semnalizare.

Semper Gottfried (n. 1803 † 1879), arhitect german, bun cunoscător al arhitecturii grecești și mai ales romane din timpul împăraților.

Senacherib (Sin-Akhê-Eriba), rege al Assiriei, urmașul lui Sargon, dela 705—681 a. Chr. A învins pe Ezechias al Iudeei, ducând pe 200.000 de Ebrei în robie; a cucerit Armenia, Arabia, dar s'a interesat și de înbunătățirea imp. și de opere arhitectonice (Ninive, etc.).

Senarmontita, (min.), oxid de stibiu, dimorf cu Valentinitul, ambii de coloare albă, surie, transparenți-translucizi. Se găsesc în filoane cu minereuri de stibiu, la Baia Sprie, întrebuințându-se pentru extragerea stibiului.

Senator (cit. Senatòr), reprezentant al națiunii (parlamentar) în corpul legislativ al senatului (v. Senatul și tabloul senatorilor).

Senatori. 1. **aleși** a) de cetățenii rom. dela vârsta de 40 ani împliniți (nr. lor v. tabloul). La alegerea acestor S. fiecare județ constituie o circumscripție electorală (legea elect. art. 3 a. b) **aleși de colegiul membrilor consiliilor** comunale, urbane și rurale și al cons. județene, câte unul de fiecare județ (legea elect. art. 3 b. c) **aleși de camerele de comerț, industrie, agricultură și muncă**, câte unul din fiecare categorie pentru fiecare circumscr. elect. d) **aleși** câte unul de **colegiile fiecărei universități**. — 2. **de drept**, sunt: aceia cari primesc această demnitate în virtutea înaltei lor situațiuni în stat și biserică: Moștenitorul Tronului 1; Patriarhul 1; Mitropoliții țării (ortodoxi și greco-catolici) 5; Episcopii eparhioți ai bisericilor ortodoxe și greco-catolice 17; Capii confesiunilor recunosc. de stat 3; Reprezentantul sup. Musulmanilor 1; Președ. Academiei Române 1. — S. **de drept** devin: a) foștii președinți ai Consiliului miniștrilor cu o vechime de 4 ani ca titulari, b) foștii miniștri cu vechime de cel puțin 6 ani în una sau în mai multe guvernări, c) foștii S. sau deputați aleși în 10 legislațiuni, independent de durata lor, d) foștii primpreșed. ai Curții de Casație și justiție care au ocupat această funcț. sau pe cea de președ. la Casație 5 ani, e) foștii președ. ai corpurilor legiuitoare în cel puțin 8 sesiuni ordinare, f) Generalii de rezervă și în retragere, dacă: a) au comandat o armată în fața inamicului dela mobilizare din 14 Aug. 1914 și până la demobil. din 1920, cel puțin 3 luni ca titular, b) dacă au fost șefi de stat major sau inspector general de armată (comandant de armată) în timp de pace cel puțin 4 ani, g) foștii președ. ai adunărilor naționale din Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia, cari au declarat Unirea și întâiul președ. de vârstă a primei camere a tuturor Românilor. **Senatorii** din întreaga țară, repartizați pe județe, aleși prin vot obligator, egal, direct și secret de cetățenii români, de la vârsta de 40 ani împliniți.

Județul	Nr. Sen.	Județul	Nr. Sen.
Alba	1	Mehedinți	2
Arad	3	Mureș	2
Argeș	1	Muscel	1
Bacău	2	Năsăud	1
Bălți	2	Neamțu	1
Bihor	4	Odorhei	1
Botoșani	1	Olt	1
Brăila	1	Orhei	2
Brașov	1	Prahova	3
Buzău	2	Putna	1
Cahul	1	Râmnicul-Sărat	1
Caliacra	1	Roman	1
Câmpulung	1	Romanați	1
Cernăuți	2	Rădăuți	2
Caraș	2	Sălaj	2
Cetatea-Alba	2	Satu-Mare	1
Ciuc	1	Severin	2
Cluj	2	Sibiu	1
Constanța	1	Someș	2
Covurlui	1	Soroca	2
Dâmbovița	2	Storojinet	1
Dolj	4	Suceava	1
Dorohoi	1	Târnava-Mare	1
Durustor	1	Târnava-Mică	1
Făgăraș	1	Timiș-Torontal	4
Fălciu	1	Tecuci	1
Fălticeni	1	Teleorman	2
Gorj	1	Tighina	1
Hotin	1	Trei-Scaune	1
Hunedoara	3	Tulcea	1
Ialomița	1	Turda	1
Iași	2	Tutova	1
Ilfov	7	Vaslui	1
Ismail	1	Vâlcea	1
Lăpusna	3	Vlașca	2
Maramureș	1	Total:	113
Consiliilor			71
Circ. Cam. de industrie și comerț			8
Circ. camerelor agricole			4
Circ. camerelor muncii			4
Colegiilor Universitare			4
		Total:	204

Senatus (roman). 1. Era alcătuit în vechea Romă, la început, numai din patricieni, iar din 312 a. Chr. și din plebei. 2. In evul mediu, S. se numiau colegiile magistraților orașelor mari și a altor autorități de ex. a Universității (v. Senat).

Senatul (dr.), una din cele două adunări prin care se exercită puterea legislativă. Legile care trec întâiu la Cameră trebuiesc să fie supuse și biroului senatului, afară de bugetul statului (v. c.) și contingentul armatei (v. c.), care trec întâiu la Cameră. (v. Corpurile legiuitoare, Alegerile, Senatori).

Senatul universitar, corpul profesorilor delegați de facultățile unei Universități să conducă Universitatea, potrivit prescripțiunilor legilor speciale. S. U. este presidat de rectorul Universității.

Senefelder Aloys (n. 1771 † 1834), inventatorul litografiei. Opera lui principală: Lehrbuch der Lithographie.

Senegal. 1. Fl. din Africa de V. cu lung. 1800 km. Având mari variații în debit, navigația se face pe o lungime de 780 km. cu vase mare în timp de ploi și numai pe 235 km. când e secetă. — 2. S. Colonie franceză din bazinul inferior al fl. Senegal, cuprinsă între Mauritania la N., Oc. Atlantic la V., Guineea Port. și Franc. la S. și Sudanul franc. la E. Face parte din Guvernământul Africei Occident. Franc. 192.000 kmp. cu 1,309.000 loc. Capit. Dakar.

Seneslau, Voevod rom., care stăpânia între 1247—51, partea stângă a Oltului, cum se vede din actul de donație a regelui Ungariei Bela al IV către Cavalerii toaniți.

Sengantini Giovanni, pictor ital. (n. 1858 † 1899), peisajist de plener, eternizator de scene din viața din Alpi, care au influ. și școala franc. (Ave Maria, Întoarcerea spre casă, Aratul, etc.).

Senilitate (med.), totalitatea fenomenelor de slăbiciune trupească și mintală la oameni bătrâni. La bază stă atrofia celulelor organismului și adesea înlocuirea celulelor nobile cu țesut de umplutură. Problemele S. preocupă în ultimul timp știința modernă. La noi prof. Marinescu și Parhon au studiat-o în deosebi.

Sensibilitate. 1. Însușirea ce o au organismele de a-și da seama cu ajutorul simțurilor despre situațiile externe sau interne organismului (v. Iritabilitate). 2. Figurat: emotivitate.

Sensitiv, simțitor, emotiv, (psihol.), înzestrat cu sensibilitate.

Sensorial, în legătură cu simțurile. Organe S.-e = organe de simț.

Sensualism, (filos.). Punctul de vedere al sensibilității (v. c.). 1. In Teoria cunoașterii: concepția care deduce întreaga cunoștință din percepțiile senzoriale și susține că orice cunoștință trebuie socotită ca product al activității simțurilor. După S. toate fenomenele vieții psihice sunt niște complexe (v. c.) de sensații. Partizani ai S.-ului: Epicureii, Stoicii, Protagoras, Berkeley, Locke („Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu"; v. această maximă), Condillac, (pentru care „sensația cuprinde toate facultățile sufletului"). Hume, care adaugă sensațiilor și „experiența internă", L. Fuerbach, Czolbe, ș. a. 2. In Etică: părerea că mobilul și scopul comportării morale este plăcerea senzorială (v. Hedonismul).

Sentiment (psihol.), reacțiune totală a organismului, plăcută sau neplăcută, față de situațiile externe. S. este ca conținut al conștiinței o stare subiectivă (v. Emoție).

Sentimental, (psihol.). 1. Tip (fire de) S., omul în comportarea căruia predo-

mină sentimentele. 2. Cine vrea să pară că are o sensibilitate (v. c.) romanescă (v. c.): fată sentimentală.

Sentinelă, soldat înarmat, care păzește o clădire, un pod, un drum, etc.

„Sentinela Română", poezie epică de V. Alecsandri, în care autorul cântă vijia coloniștilor Romani din Dacia sub năvălirea Barbarilor.

Sentință, rezultatul unei judecăți, gândire scurtă cu înțeles moral, zicătoare (v. c.).

Senussi, ordin călugăresc mohamedan, întemeiat în 1883 prin Mohamed ibn Ali al S. Centrul lor e în Sudanul de Nord. S.-ii sunt într'un continuu războiu cu creștinii. Ei au proclamat războiul sfânt împotriva Italienilor cari au ocupat Tripolisul.

Senzație. 1. (Psihol). Impresiile primite dela excitanți exteriori sau organici se traduc (interpretează) la creer ca senzațiuni. 2. Fig. „A face senzație" = „a fi senzațional", înseamnă a produce mare vâlvă asupra mulțimii.

Separația puterilor în stat înseamnă în dr. constituțional organizarea puterilor statului, astfel, ca fiecare dintre ele să fie încredințată altcuiva: puterea legislativă regelui și parlamentului, puterea executivă regelui și miniștrilor, puterea judiciară diferitelor instanțe judecătorești, care lucrează în numele regelui. Prin aceasta, puterile sunt exercitate mai bine și se controlează reciproc. Ele însă se supun și altui principiu, coloral al S. p. î. s.: principiul „cooperării" s. „solidarității" puterilor, care se realizează prin faptul că toate puterile lucrează pentru binele statului și e exprimat prin aceea că la toate cele trei puteri participă în exercitarea lor și regele.

Separatismul. 1. Tendința de despărțire între indivizi sau grupuri sociale. 2. Fig. Situația în care se găsesc cei dela 1. când au altă părere decât alți indivizi sau alte grupe. 3. (Politică). O formă prin care tinde să se realizeze pornirile autonomiste într'un stat: „Separatismul Croaților era să distrame unitatea statului jugoslav". 4. In bis.: Schismă.

Sepia officinalis (zool.), calmarul. Cefalopod frecvent în mare. Are în manta o placă calcaroasă numită os de sepie. Atacat, stropește cu o secreție neagră, ca cerneala, care tulbură apa în jurul lui. De aici și numele său.

Sepiolita (min.). Magnezita sau Spuma de mare, silicat de magneziu hidratat de coloare albă, surie, gălbuie, opac, în mase compacte, cu aspect gras, care se prinde de limbă. Se găsește ca produs de descompunere al Serpentinei, în Crimea.

Septembrie (lat.), luna a noua a anului, care la vechii Romani era a VII, de aici și numirea S.

Septicemie (med). este otrăvirea sângelui indatorită toxinelor (otrăvurilor) eliberate de microbi. De obiceiu toxinele atacă elementele nobile ale organelor, iar dintre centrii nervoși, pe cei termici (producători de febră). Cauza septicemiei este infecțiunea și aceasta uneori nu e în raport cu gravitatea bolii. Totul atârnă de virulența microbilor și de slăbiciunea organismului. Cele mai obișnuite forme ale septicemiei sunt: 1. Febra traumatică, care apare rar și în care traumatismul (lovirea) poate redeștepta o infecție mai veche. Infecția deasemenea poate da naștere unei febre trumatice (de ex. când cineva are o plagă sau rană infectată și puroiul nu se poate scurge bine ci se îngrămădește în anumite părți, atunci capătă febră). 2. Septicemia acută e destul de gravă. Tipul acestei forme de septicemii e înțepătura anatomică, care nu dă fenomene locale mari, dar în schimb în câteva ceasuri temperatura se ridică la 40°—41°, bolnavul prezintă dureri mari de cap, nu doarme, delirează, e agitat, pielea devine uscată, limba arsă, sete mare, urinează puțin. In urină apare albumină, bolnavul are diaree, vărsături, iar după 8—10 zile survine moartea. 3. Septicemia cronică produsă în urma absorbției lente și prelungite a toxinelor (otrăvurilor). Febra e 38—39° seara, dimineața scade. Bolnavul se cachetizează (slăbește mult). Apar edeme (umflături) la picioare și albumină în urină. Apoi vine moartea. Febra puerperală deasemenea e o formă de S.

Septimus Severus, Lucius, împ. roman dela 193—211. S'a distins în luptele cu Parții, contribuind și la organizarea imperiului prin considerabile opere legislative. Față de creștini a fost intransigent.

Septuaginta, (șaptezeci), cea mai veche traducere grecească a Testamentului Vechiu, făcută la Alexandria, iar după unii în insula Pharos, din îndemnul lui Ptolomeu al II Philadelphus, pentru vestita bibliotecă alexandrină. După tradiție, traducerea a fost făcută de 70 ori de 72 translatori și a fost de mari folos pentru Evreii din Alexandria, care vorbiau numai grecește. Cu timpul S. a devenit text autentic al Sf. Scripturi în biserica orientală. E renumită o ediție a S.-ei, scrisă de Origenes (v. c.), care se numește Exapla.

Ser artificial (med.) este o soluție de clorură de sodiu (sare comună) în proporția de 7‰ (se face cu apă sterilizată). Proprietatea acestui ser este de a micșora și a opri chiar înmulțirea microbilor și de a putea înlocui o cantitate de sânge. Se fac injecții cu doze destul de mari, 100—2000 gr. sub piele sau în vene. Acest ser se mai numește și ser fiziologic.

Serafim. Pictor român din generația mai veche, profesor la școala de belearte din București.

Serao Matilde, scriitoare ital. (n. 1856 † 1927). Nuvelistă și romancieră **M. S.**, fica unui jurnalist a fondat și condus m. multe foi literare și ziarul „Giorno" din Neapoli. Reprezintă proza ital. realistă, regionalistă-napolitană, în limitele romanului verist, ajungând la un exotism pitoresc, interesant și ciudat prin originalitatea lui. Scrieri: Ventre di Napoli, la Ballerinia, Dopo il perdono, Evviva la Vita, Fantasia, Il paese di Cuccagna, Il paese di Gesù (scriere mistică).

Serapis, divinitate egipteană, al cărei cult a trecut și la Greci și la Romani, identificată cu Pluton, Esculap sau Jupiter.

Șerban Cantacuzino, v. Cantacuzino.

Șerban Mihail (n. 1887 în Seghedin). Studii comerciale superioare în Viena, academia de agricultură din Halle. In 1914—18 în România ocupă diferite funcțiuni. 1919 delegat la conferința de pace pentru chestiuni economice; profesor și rector la Academia de agricultură (1921-29). Deputat al partidului național-țărănesc (1923—). A publicat studii prețioase: Rumäniens Agrarverhältnisse (Berlin, 1914), premiată de Academia Rom.; Problemele noastre sociale agrare (București, 1914); La situation économique la Transilvanie, du Banat et les parties roumaines de la Hongrie (Paris, 1919); Criza valutară (Cluj, 1923) și Tendințele de evoluție ale clasei țărănești (Brașov 1926).

Șerban-Vodă (4116 loc.), com. suburbană a municipiului București. Formată din satele: Belu și Progresul. Primăria la Belu. P. U. și G. București-Filaret la 1½ km.

Șerban Cantacuzino, v. Cantacuzino.

Șerban-Vodă (4116 loc.) com. suburbană a municipiului București. Formată din satele: Beiu și Progresul. Primăria la Belu. P. U. și G. București-Filaret la 1½ km.

Serbia sau **Srbija**, partea de E. a Jugoslaviei, în jurul căreia s'au strâns celelalte provincii, cari formează azi statul S. H. S.

Serenadă (span.), însemnează muzică de seară de caracter romantic, pur instrumental, câteodată având și solo de voce. Serenadele vechi foloseau mai mult instrumente de suflat, de când însă a cucerit și sala de concert se încredințează în general instrumentelor de coarde.

Sereth sau **Seret**, râu al Galiției, afl. pe stânga al fl. Nistru. Formează granița între Polonia și Rusia. Lungimea peste 300 km.

Sergent Émile, medic franc. contemp., prof. la fac. de med. din Paris, celebru specialist de boli interne, cunoscut mai ales prin cercetările sale asupra tuberculozei. S., care a fost de mai multe ori la noi în țară, e un mare filoromân.

Sergescu Petre (n. 1893). Doctor în matematici și licențiat în filosofie. Profesor la Universitatea din Cluj. Lucrări din ecvațiile integrale, familiile normale de funcțiuni, filosofia matematicei, istoria științei.

Serie; în matematici se numește S. un șir nelimitat de termeni, cari se succed după o anumită lege.

Serment de Strasbourg (Jurământ dela —, text de limbă franceză populară cunoscut până azi. El cuprinde în angajamentul reciproc făcut în 842 la Strasbourg de Ludovic Germanicul, Carol cel Pleșuv, împotriva fratelui lor Lothaire.

Seroasă (anat.), este o membrană, care căptușește organele (de ex. pericardul, pleura, etc.). Uneori seroasele au forma unui sac cu pereți, iar între acești pereți se află un lichid în mică cantitate, numit serozitate și care înlesnește alunecarea unui perete peste cellalt.

Seroterapie (med.), este tratamentul infecțiunilor prin seruri de animale imunizate sau vaccinate în contra lor (v. Imunitate). Seroterapie mai înseamnă și întrebuințarea serurilor sangvine naturale sau artificiale precum și a diferitelor soluțiuni saline (v. Ser artifical), cunoscute sub numele de seruri. Ele se dau în injecțiuni sub piele sau în vine în contra diferitelor stări patologice.

Serpentina, (min.), silicat de magneziu hidratat, verde împestrițat. Se întâlnește în massa unor roce metamorfice (v. c.). Var. sa verde, frumos colorată, omogenă și translucidă, numită S. nobilă, lustruită, se întrebuințează pentru facerea obiectelor de ornament. In țară se găsește în masa rocelor în regiunea Racoșul de jos, Fântâna, Vaighis.

Șerpilor (Insula —). Singura insulă a M. Negre în partea de vest. Un rest al cutelor Varisce, ca și Munții Măcinului și ai Crimeei. Aparține țării noastre. Pe ea se găsește un far, întreținut de Comisia europeană a Dunării, și un post de grăniceri. In jurul ei se găsesc bancuri de midii. Pe insulă se găsesc ruinele unui templu grecese antic.

Serra Gian-Domenico —, distins prof. ital. la catedra de limba și lit. ital. la univ. din Cluj (n. 1885), autor de importante lucrări în domeniul toponomasticei, mult apreciate în Apus. Ele pri-

vesc în special regiunea Piemontului și cea Canavesă. Colaborează la dif. rev. străine, iar la noi la „Dacoromania". În 1929 a publicat ingenioase cercet. etimologice în „Cenezi e faville" (în „Dacorom." V).

Sertorius Quintus, general roman (n. ca. 121 † 73 a. Chr.), partizan al lui Marius; a fugit în Spania dinaintea lui Sulla, unde a organizat un fel de republică. Pe Pompeius și Metellus, trimiși de senat împotriva lui, i-a bătut. A fost asasinat de unul dintre subalternii săi.

Serviciile medico-legale și de identificare ale Ministerului Justiției sunt 6 în toată țara și anume 2 la București (Institutul Medico-legal „Prof. Dr. Mina-Minovici" și Serviciul de identificare), două la Iași (Laboratorul de chimie-legală și Serviciul medico-legal), și câte unul la Cluj și Chișinău (Serviciul med.-legal).

Serviciul maritim român (S.M.R.), deservește cu itinerarii fixe — cu vapoare rapide de pasageri și mărfuri, liniile Constanța — Constantinopole — Pireu — Alexandria și fără itinerarii fixe — după destinația încărcăturilor, atât liniile de mai sus, cât și oricc alte porturi din Occident. 4 vase de pasageri cu un deplasament de 16.000 tone și 2500 C.V. 1 vas mixt. 4 cargaboturi mici cu un deplasament de 25.000 tone. 3. cargoboturi mijlocii și mari, cu un deplasament de 10.00 tone

Serviciu militar (milit.), se numește obligațiunea ce o are fiecare cetățean de a servi sub arme sau a fi la dispoziția armatei, ori de câte ori va trebui. La noi seh face 2 ani sub arme, 18 în rezervă, chemarea 1 și 2 și 6 ani în miliții, având în total o durată de 26 ani, adică dela 21 până la 47 ani.

Serviciul poștelor, telegrafelor și telefoanelor din România în 1927. Exploatează o rețea de 14,299 km. de fire telegrafice cu desvoltare a firelor conducătoare de 75,506 km. și o rețea de 36,265 km. telefonice cu o desvoltare a firelor de 266,891 km,. Serv. P. T. T. dispune de un personal de 24.220 funcționari. Are la dispoziție 5615 oficii, din care: 565 oficii de stat; 906 oficii contractuale; 160 agenții contractuale; 183 agenții speciale; 380 stațiuni C.F.R.; 8081 agenții comunale; 340 oficii poștale ambulante. La S. P. T. T. s'a înregistrat la încasări sunt de 1744 milioane lei, iar cheltuieli 1407 mil. lei, deci un excedent la venituri de 337 mil. lei.

Șesan Valerian (n. 1878); profesor la facultatea de teologie din Cernăuți (din 1919), preot-stavrofor (1922); rector al universității din Cernăuți (1923—29). Studii publicate: Kirche und Staat (1911), Raportul dintre stat și biserica ort. în Constituția nouă a României (1923), etc.

Sesiune, (dr.), timpul cât durează adunarea corpurilor legiuitoare sau a consiliilor comunale și județene. Sesiunile ordinare ale parlamentului durează cinci luni, aceasta fiind convocat la 15 Oct., în fiecare an. Există și sesiuni extraordinare, atât pentru Parlament cât și pentru consilii.

Seton-Watson, vezi Scotus Viator.

Seurat George, pictor franc. (n. 1859 † 1891), șeful direcției neoimpresioniste (v. c.). Lucrări: Une dimanche à la Grande-Jatte, etc.

Ševčenko Grigorjevič Taras, cel dintâiu liric ucrainean (n. 1814 † 1861).

Severeanu-Demetrescu Constantin, medic rom., fost prof. de chirurgie la fac. de med. din București. Ocupă un loc de frunte în istoria chirurgiei românești: a făcut mai întâi la noi în țară operațiuni de abdomen. Numeroasele sale lucrări științifice, din domeniul chirurgiei sunt recunoscute și în străinătate, de ex. operația buzei de iepure. În ultimul timp a publicat memoriile sale, care conțin un bogat material istoric inedit pentru ist. medicinii la noi.

Severin, jud. din E.-ul Banatului, mărginit la la V. cu jud. Timiș-Torontal și Caraș, la S. cu Dunărea, prin care se desparte de Yugoslavia. La E. cu jud. Mehedinți și Hunedoara, iar la N. cu Arad, hotarul fiind râul Mureș. Până în 1925, a format un singur jud. cu Caraș. Apr. 6000 kmp. cu apr. 255.000 loc. Jud. de munte, S are la NE. ramuri de ale Poianei Ruscа până la Godem, dela care, în S., se întind Mții Cerneci. Spre V. în partea de S. a jud. sunt Mții Almașului, iar în N. între valea Begheului și a Mureșului sunt dealurile Făget, continuare a Masivului Poiana Ruscăl. Printre aceste înălțimi se deschid larg cele două văi: Begheul și Timișul, cu aluvionare intensă. Acești munți sunt formați din roci cristaline având intercalări de roci jurasice și cretacice (valea super. a Timișului și a Cernei), miocen (în culoarul Caransebeș) și pliocen (dela Caransebeș la Lugoj cum și în partea din valea Begheului). Pe valea largă a Timișului și mai mult pe st. ei este bine reprezentat cvaternarul și depozite aluvionare. Peste tot s'a așezat podzolul, cu excepție în V., pe valea Timișului și Begheului, unde se găsește solul brun-roșcat, iar pe văi aluviunile noi. Pe marile înălțimi, ale Poianei Rusca și pe Godeanu, este regiunea de vegetație alpină, dela care, coborând de vale avem zona coniferelor (Poiana Rusca, Mții Cernei, Almașului) continuată spre S. cu aceea a fagului care cuprinde aproape tot jud. Spre V., prin văi, este zona stejarului. Prin văile largi, cultura cerealelor. Subsolul este bogat în cărbuni (lignit) și fier. Sunt de citat: lignite la Svința, Eibenthal, Mehadia, Jablonița, Verendin, Feneș, Vârciorova, Rusca Montană, Goleți, Rugi, etc.; fier la Duhova, Eșelnița, Armeniș, Nădrag, Idioara, Românești; antimoniu la Ruschița și Bulza; mercur la Rusca Montană; cupru și crom la Ogradena; crom la Plaviseviția și Eibenthal, etc. Capit. jud. este Lugoj. Alte orașe sunt: Orșova și Caransebeș. Jud. S. are 224 com. rur. Totul împărțit în 9 plăși. Centre importante sunt: Mehadia, Băile Herculane, Sacul, Făget, Balint, etc. Jud. S. face parte din eparhia Caransebeșului, din regiunea I școlară Timișoara, Curtea de Apel Timișoara, inspectoratul V Miniер Timișoara și inspect. industrial din Timișoara. Industria ac. jud. este destul de desvoltată: siderurgie (Nădrag), fabrici de mașini, mașini agricole, turnătorii, unelte de fier, fierestrae pentru scânduri și grinzi, fabrici de spirt, mori, rafinărie de petrol (Orșova), cărămizi, țigle, etc.

Severin Mihail Emanoil, medic rom. (n. 1829 † 1893), fost decan al Fac. de Med. din București (1880—83). La fac. a predat anatomia patologică și patologia medicală. A participat ca medic în armata franceză la războiul Crimeii, iar mai târziu în armata română la războiul din 1877—78. A ajuns până la gradul de medic general. S. a înființat prima revistă medicală științifică românească („Medicul Român", 1859).

Severin. Pictor român contemporan din generația mai vechie, cunoscut mai ales prin pasteluri.

Sevilla, oraș și port din Spania, pe malul fl. Quadalquivir, capit. prov. S., multe și frumoase monumente arabe și creștine. Una din cele mai vaste catedrale în stil gotic. Universitate veche (1254). Fabrici. 214.000 loc.

Sèvres, oraș din Franța (Seine-et-Oise), pe malurile fl. Seine, aproape de Paris, cu o mare manufactură națională de porțelanuri înființată în 1738 la Vincennes și mutată la S. în 1756. Foarte interesant muzeu de ceramică.

Sevrès, Tratatul dela —, încheiat în 10 Aug. 1920 între Turci și Puterile aliate, prin care Turcia se reduce, în Europa, numai la Constantinopol și împrejurimi; Grecia primește Tracia cu Adrianopol, Smyrna. Mai târziu a fost schimbat.

Sextant, instrument pentru măsurarea unghiurilor. S. se folosește în deosebi la măsurarea înălțimii soarelui, pentru determinări geografice.

Sextină, poem cu formă fixă, cultivat în deosebi prin sec. al XII născocit de trubadurul provensal Arnould Daniel. Forma ei este de 6 strofe cu câte 6 versuri, o jumătate strofă cu 3 versuri. Cuvintele sunt aceleași în toate strofele pentru rimă, dar se prezintă fără întrerupere într'o anumită ordine, după o regulă determinată. Acest poem e rar în franțuzește și mai obișnuit în Italia.

Sextus Empiricus, filos. și medic gr. din Alexandria (ca. 200—250 d. Chr.), aparține „scepticei nouă". A scris: „Schițe Pyrrhoniene" și „Contra Matematicilor". Critică valoarea silogismului și cauzalitatea, nu admite argumentele pentru existența lui Dzeu.

Sexualitate, în Psihoanaliză (v. c.) tot ce privește raportul dintre sexe, normal sau pervertit, în vederea producerii plăcerii sexuale. S. este unica funcțiune a organismului viu, care depășește individul, având grijă de legătura lui cu specia. Excitarea S-ei e adesea dăunătoare individului, punându-l, de dragul unei plăceri neobișnuite, în primejdii ce-i amenință viața sau chiar i-o pierde (Freud, v. c.). S. are o strânsă legătură cu producerea nevroselor (v. c. libido).

Sfântă, Alianța —, v. Alianța.

Sfânta Ana (5677 loc.), com. rur. jud. Arad, reședința pl. Sfânta Ana, județ și perc. Șiria, trib. Arad. Of. P. T. T. și Stație C. F. R. locală.

Sfânta Ana, vrf. de munte în punctul cel mai dela sud al lanțului Arghita. Are formă de crater cu un lac în fund. Altit. 1245 m., fața apei lacului la 950 m. deasupra mării. Ultima apariție vulcanică din Ardeal.

Sfânta Sofia, v. Sofia.

Sfântu-Gheorghe. 1. Braț din delta Dunării (v. c.). — 2. Sf. G. sau Catârlez, orășel la gura Sf. G. cu mari pescării (cherhanale). Apr. 3000 loc., mare parte lipoveni. — 3. Oraș din Transilvania, capit. jud. Trei Scaune. 11.000 loc. Tribunal, licee, Of. P. T. T. Gară locală.

Sfântul Munte s. Athos, munte de calcar, în partea de răsărit a peninsulei Chalcidica și formând o mică peninsulă (50 km. pe 6 km. lată) între golfurile Contessa și Hagion Oros, ale M. Egee. Înălțimea 1935 m. Pe coastele lui s'au construit vreo 20 mănăstiri și multe schituri de toate popoarele ortodoxe, în special de Greci. Cea mai renumită este „Lavra". În total sunt 950 biserici și capele. Cu peste 3000 de călugări și cam tot atâția frați și servitori. Intrarea este interzisă femeilor până și femeilor de animale. Toate afacerile sunt conduse de un sobor, care rezidă la Kareis. Are și un port mic, Alavar. Această așezare își are originea în fundațiile și mănăstirile

în Dunăre. E unul dintre cei mai mari pești ai apelor noastre. Carnea se mănâncă.

Silvanii, demoni, genii ai pădurilor la Latini, aproape aceiași cu Satirii, Faunii.

Silvanita (min.), telurură de aur și argint cu un conținut: 25—27% aur, 11—13% argint, 56—61% telur, albă-argintie, surie cu nuanțe gălbui. Este un mineral rar, descoperit întâiaoară în Transilvania, în filoanele dela Săcărâmb, Baia de Arieș, fiind un prețios minereu pentru extragerea aurului și a argintului.

Silvanus, zeu al pădurii, al câmpurilor, al fecundității naturii, la Romani, fiul lui Saturnus sau Faunus, corespunzând cu Pan al Grecilor.

Silvestre Paul-Armand, literat franc. (n. 1837 † 1901). Are poezii delicate. Rimes neuves et vieilles, les Renaissances, la Gloire des Souvenirs, la Chanson des beures, les Ailes d'or, le Pays des roses, le Chemix des etoiles și povestiri, librete de operă: Henri VIII, Jocelyn și teatru: Grisélidis (v. c.).

Silvestru, numele mai multor papi. S. I., a trăit pe timpul lui Constantin cel Mare, pe care, se spune că l-ar fi botezat. A participat la Sinodul ecumenic dela Nicea prin delegați. Ridicat între sfinți, biserica răsăriteană îi serbează amintirea în 2 ianuarie, iar cea apuseană în 31 Dec.; S. II, primul papă de origine franceză (909—1003), renumit teol., filos., matematician și naturalist. Lui i se atribue introducerea cifrelor arabe în Europa și el a încoronat pe Sf. Ștefan, primul rege al Ungariei.

Silvina (min.), v. Săruri de potasiu.

Simbioză (biol.). Traiul împreună al mai multor (de obiceiu două) animale sau plante de specie diferite, sau animale cu plante, în timpul căruia participanții se ajută reciproc.

Simblefaron (med.), este o boală de ochi, care constă în lipirea completă ori incompletă a pleoapei de globul ocular. Această lipire merge până la cornee. Cauzele acestei boale sunt: arsurile, ulcerul granulos sau difteria. Tratamentul se face tăind aderențele.

Simbol, v. Elemente.

Simbolismul, directivă din poezia contemporană, născută întâiu în lit. franc. ca o reacțiune împotriva parnasienilor și naturaliștilor și arătând o mare înclinare pentru muzică și visătorie. — Din 1889 rev. „Le Mercure de France" devine fortăreața simbolismului. Ca poezie S. se silește să dea „corespondentul" realității, viziunea ei simbolică evocând-o. Ca formă S. a renovat tehnica versului: suprimând cezura fixă a alexandrinului, abolind tirania rimei, revenind la ritmul nepereche și impunând astfel „versul liber". Deși toate aceste încercări au fost rodnice, succesul n'a putut fi la toate de o egală valoare. Poeți simboliști: Tristan Corbière, Comte de Lautréamont (Isidore Ducasse) și Jules Laforgue (precursori), apoi: Verlaine, Mallarmé, Rimbaud, Villiers, Tailhade, Moréas, Régnier, Paul Adam, Viélé-Griffin, Gustave Kahn, etc. Acest curent s'a extins apoi în toate lit. contemporane.

Simbolul apostolic (S. credinții, Credo, Crezul), cel mai vechiu simbol de credință, despre care se crede că derivă tocmai dela Apostoli. În zilele noastre îl folosește mai ales biserica rom. cat.

Simeon, țar bulgar dela 893—927, sprijinitor al traducerilor din grec. S'a luptat cu Bizantinii, luând titlul de țar și cerând coroana dela Papa.

Simeon Ștefan, mitropolit ort. de Alba-Iulia (între 1643—1651). A tipărit, corectând trad. (începută de Siliveștru-Ieromonahul) a Noului Testament: „Noul Testament sau împăcarea cu legea nouă" din Belgrad, 1648, în prefața căruia scrie despre importanța limbii lit. (v. Siliveștru, Neologisme).

Simeria, stație importantă de C. F. R. pe linia București—Arad. Dela S. pornesc linii spre Hunedoara și Subcetate cu ramurile Boutar—Caransebeș și Subcetate—Petroșani—Lupeni.

Simetrie, 1. proporția dintre părțile unui întreg sau în așezarea a două s. m. multe lucruri. 2. Când două figuri geometrice sunt astfel așezate, încât fiecărui punct de pe una îi corespund câte un punct de pe cealaltă.

Simfonie, piesă muzicală ciclică pentru orchestră, în forma sonatei. Constă din 4 părți: Allegro, Andante, Menuett și Presto; e strict polifonică, cu largi posibilități de individualizare și caracterizare pentru fiecare instrument.

Simia (zool.), gen al antropomorfelor. S. troglodytes, Șimpanzeul, animal mare; n'are tilozități la șezut, brațe lungi care ajung până sub genunchi. Blană brună neagră. Fața fără păr, gălbue. Urechi mari, mâini înguste. Ajunge la mărimea de 1,50 m., trăiește în Guineea și Africa centrală, în perechi sau familii. Își face un cuib pe arbori, mănâncă fructe. Foarte inteligent. S. satyrus, orangutanul, mai mare decât Șimpanzul, cu blană roșiatică. Trăiește în insulele Borneo și Sumatra.

Simionescu Ioan (n. 1873), prof. de paleontologie la Univ. din Iași și acum la Univ. din Buc. Și-a făcut studiile univ. la Iași, Viena și Grenoble. A fost în repetate rânduri parlamentar, fost rector al Universității din Iași, fost secretar general al Ministerului Instrucțiunii Publice. Cel mai bun popularizator al Științelor Naturale la noi, având publicate broșuri în biblioteca „Cassei Școalelor", în „Cunoștinți folositoare" și diferite articole în revistele: Convorbiri literare, Viața Românească. Adamachi, Lamura, etc. Afară de memoriile și notele (75) de geologie și paleontologie asupra Moldovei și Dobrogei, multe publicate de Academia Română, are și trei lucrări, în care se vede o expunere clară într'o limbă frumoasă. Acestea sunt: Oameni Aleși, Orașe din România, O țară din povești, voi. I. Dobrogea. Pentru lucrările sale, a fost ales membru al Academiei Române, secția științifică.

Șimleul-Silvaniei (7890 loc.), com. urb. nereșed. jud. Sălaj, reșed. pl. Șimleul-Silvaniei. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Simmel Georg, filos. germ. (n. 1858 † 1918). Partizan al relativismului și al realismului. Apropiat de pragmatiști în teoria cunoașterii. În etică admite formalismul. Scrieri: Probleme der Geschichtsphilosophie, Philosophie des Geldes, Soziologie, Hauptprobleme der Philosophie, Einleitung in die Moralwissenschaft, Lebensanschauung, Kant, Grundfragen der Soziologie, etc.

Simonia, mita în cele sfinte. De ex.: hirotonirea unei persoane pentru bani. Numirea derivă dela Simion Magul, care a oferit apostolilor bani în schimbul puterii preoțești.

Simplon, pas în Alpii Penini, prin care se face legătura între valea fl. Rhône și a râului Ticino. Altit. 2010 m. La 705 m. altit. este săpat un tunel de 19.730 m. între Brieg și Domodossola, început în 1898 și terminat în 1905.

Simson Edward, bărbat de stat germ. (n. 1810 † 1899). El a condus delegația Reichstagului care a venit la Versailles pentru a oferi coroana imper. regelui Prusiei.

Simțuri (psihol.). La animalele pluricelulare diferențiarea organismului a dus la specializarea unei structuri anumite pentru funcțiunea sensibilității (iritabilității): receptorii sau organele de simț. Un organ de S. e o parte a organismului dotată cu sensibilitate superioară pentru orice fel de stimulare. Și între organele de S. are loc o „diviziune a muncii": ochii răspund la excitațiile de lumină și coloare, urechea la vibrațiile aeriene ce nasc sunetele, nasul la diferitele forme de energie chimică. Organele de S. conțin toate terminațiunile unui nerv sensorial. 1. S.-ul cel mai primordial este p i p ă i t u l, care alcătuiește de fapt o colecție de S.-uri ce se pot grupa astfel: a) Pipăitul s u p e r f i c i a l (epicritic) dă sensații de frig, cald, durere, presiune, atingere. Experimentul a arătat o neegală distribuție a corpusculelor și terminațiilor nervoase coresp. acestor simțiri [S'a experimentat cu estesiometrul (v. c.)]. b) Pipăitul p r o f u n d (protopatic) dă sensațiile mușchiulare, tendoanelor, articulațiilor — toate aparținând simțului kienestetic (sau de mișcare) apoi sensații de poziție și echilibru, organizate în canalurile semicirculare interne ale urechilor și senzațiile organice (s. vitale în legătură cu respirația, circulația, etc.) numite și senzații cenestezice. 2. G u s t u l ne dă senzații de: dulce, sărat, amar și acru (alcalin și metalic). Organ: papilele de pe limbă, specializate. Excitantul trebuie să fie dizolvat în apă. Amestecul tuturor acestor calități sensibile de gust dă senzația numită „fad". Există și fenomene de interferență și contrast la gust. 3. M i r o s u l dă senzații olfactice f. diverse, pe care limbajul le numește după corpurile ce exală excitantul olfactic. Henning ultimul experimentator al m.-lui găsește 6 „mirosuri elementare": aromatic (de piper, garoafe, nucușoară), de flori, de fructe (mere, portocale, etc.), rășinoase (terpentină, conurile de brad, etc.), puturoase (hidrogen, sulfurat, etc.). arzătoare (gudron, etc.). Există deci și mirosuri compuse. 4. A u z u l ne dă senzații de sunete = sgomote și tonuri după cum vibrațiile aerului sunt complexe și neregulate ori simple și regulate. Aceste senzații se deosebesc calitativ prin: intenzitatea, înălțimea și timbrul lor. Organul receptor sunt coardele de pe „organul lui Corti", ce se află în urechia internă. Urechea e un minunat organ de analiză: ea poate percepe în condițiuni prielnice mai multe mii de tonuri și în înălțimi mijlocii, m. m. de o mie în cuprinsul unei singure octave. Întreaga serie de note ce pot fi auzite se cuprinde între 16 vibrații pe 1″ și apr. 30.000 vibrații pe 1″. Muzica folosește din acestea [= peste 11 octave] deabia opt octave, folosind rarissim extremele superioare și inferioare. Deși în canto cea mai mică deosebire de tonuri se obișnuiește a fi „semitonul" urechea poate face deosebiri mult mai fine. Un „ton pur" rezultă din vibrații de lungime egale, ceea ce în practică e imposibil de obținut, deoarece pe lângă fiece ton găsim și „tonuri superioare" sau „armonice" care explică și timbrul diverselor instrumente. În schimb muzica folosește „armonia" tonurilor, alături de succesiunea lor melodică. 5. V ă z u l ne dă senzații de lumină și de coloare. Lumina este nuanțată între „alb" și „negru", trecând prin nenumărate nuanțe de „cenușiu". Colorile sunt de o bogăție imensă: Manufactura de gobelinuri din Paris folosește 18.000 tonuri de coloare, iar tehnica mozaicului în Italia utilizează un număr dublu! Chevreul (v. c.) a pus cel dintâiu ordine în acest

haos colorat, ordonând pe un disc „colorile fundamentale" cu tonurile lor intermediare: violet, indigo, albastru, verde, galben, oranj şi roş. După el Young şi Helmholtz formară „triunghiul colorilor fundamentale": roş, verde, violet, iar Hering „pătratul" lor: albastru-galben, roş-verde, care se grupează astfel în colori „complimentare" şi „contrastante". Deosebim la colori: „tonul" s. „calitatea", „saturaţia" s. „intensitatea" şi „claritatea" sau „luminositatea". Claritatea trece dela alb la negru (v. m. sus!). Tot ochii ne dau sensaţiile tridimensionale de spaţiu. Vederea binoculară permite vederea adâncimii şi a formelor. Faţă de bogăţia formelor energiei din afară, simţurile noastre sunt imperfecte şi reduse, suficient de ajustate însă mediului în care ne trăim viaţa obişnuit. Dar din această cauză ele cunosc imperfect realitatea, superficial, neistovindu-i niciodată esenţa ei intimă. Ceea ce cunoaştem noi cu simţurile nu e „realitatea aevea" ci realitatea aşa cum e recepţionată de simţuri. Fiecare senzaţie e reacţiunea specifică a unui aparat faţă de o situaţie dată. Excitaţii diferite produc asupra aceluiaşi nerv senzaţii identice, aceeaşi excitaţie produce sensaţii diferite asupra nervilor diferiţi. Sensaţiile traduc „schimbări" de situaţii: noi nu percepem răceala şi trecerea dela cald la rece, ş. a. m. d. Orice senzaţie e relativă la senzaţia ce i-a precedat şi la senzaţiile simultane (ex. Contrastul simultan şi succesiv, v. c.). Orice senzaţie are două limite: „pragul inferior" şi „pragul superior", peste care nu mai e simţită. Aceste constatări, verificabile experimental, ne demonstrează relativitatea cunoştinţii prin S. (cf. Senzaţie).

Simu, Muzeul — (Bucureşti). Deoarece capit. ţării nu are o galerie de tablouri propriu zisă, M. S., cu toate lipsurile este o instituţie de importanţă covârşitoare. A fost inaugurat în 1910, când a fost terminat măreţul edificiu actual, în stil ionic. A fost muzeu privat până în Noemvrie 1927, când fundatorul său, marele colecţionar Anastase Simu, l-a predat statului. Muzeul cuprinde comori nepreţuite de artă veche şi nouă, de valoare europeană. Sunt expuse peste 1000 de piese, în cinci secţii. Deosebit de bine sunt reprezentaţi pictorii şi sculptorii franc. din secolul al XVIII şi XIX (Zurbaran, Delacroix, Huodon, Frémiet, Rodin, Meunier, Daumier, Géricault, Pissaro, Renoir, Courbet, Bourdelle, etc). Dintre pictorii rom. mai vechi (o sală specială este destinată artei româneşti): Aman, Grigorescu, Andreescu, Luchian, Petraşcu, Pallady, Iser, Teodorescu-Sion, Bunescu, Ressu, etc., iar dintre sculptori: Brâncuş, Paciurea, Storck, etc. De remarcat bustul donatorului datorit lui Bourdelle; mulaje ital. din sec. al XVI, icoanele bizantine, etc. Custodele Muzeului e pictorul Marius Bunescu.

Simulaţie (med.), arătarea din partea unui pacient că sufere de stări patologice inexistente. S. poate fi involuntară la bolnavi de nervi (hipocondriaci), cari într'adevăr îşi închipuiesc că sufer de ceva, sau voită la indivizi cari vor să tragă foloase din S. (ex. eliberare de serviciu militar, obţinerea unei pensii sau prime de asigurare, etc.).

Simulide (zool.), fam. a Dipterelor, pop. Muşte rele. La noi cunoscută mai ales Simulia columbacensis, frecventă în Banat şi Oltenia, unde vine din timp în timp din Serbia. Suge sângele mai ales al vitelor, pe care le poate omorî chiar cu înţepăturile ei veninoase.

Simultaneism, o direcţie nouă în pictură, o variantă a cubismului, care, ca şi în arta indiană (unde sunt motive de ordin religios), reprezintă mai multe membre pentru ca să dea imaginea mişcării. S'a desvoltat mai ales de Futuriştii ital. Programul ac. direcţii a fost fixat de poetul ital. Marinetti (v. c.) în 1909, exaltând între altele şi superioritatea maşinii asupra fiinţelor. A avut răsunet şi în Anglia.

Simum, vânt cald al Saharei (v. Sirocco).

Sinai, 1. Peninsulă la extremitatea N. a M. Roşii, între golf. Sucz şi Akaba. Supr. 30.000 kmp. mare parte munţi arizi. Alt. max. 2244 m. la Djebel Musa. Populaţie nomadă. Politiceşte depinde de Egipt. Ocupată de Turci în 1915, a fost eliberată de Englezi în urma victoriilor dela Magdhala (Dec. 1916) şi Rafa (Ian. 1917); 2. Munte în aceeaşi peninsulă, pe vârful căruia Dumnezeu a dat lui Moise cele 10 porunci.

Sinaia, oraş pe valea Prahovei, staţiune climaterică, aproape de Pasul Predeal, 5000 loc. Mănăstire. Reşedinţa de vară a familiei regale. Castelele regale Peleş şi Pelişor. Of. P. T. T. G. locală.

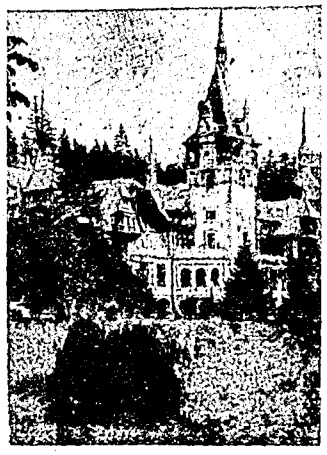

Sinapis (bot.), Muştarul. Un gen al Cruciferelor. S. alba, muştarul alb, se cultivă în grădini, din sămânţa lui se prepară muştarul. S. arvensis, muştarul de câmp.

Şinca, Bătălia dela —, localitate situată între Făgăraş şi Braşov, însemnată prin bătălia din ziua de 22 Sept. 1916, între întreaga armată a grupului Staabs, (3 divizii de infanterie), şi între trupele române al Diviziei 4, care se retrăgeau spre Braşov, după bătălia dela Porumbacu. S'a terminat cu retragerea Românilor care lasă un număr de prizonieri, cari toţi sunt măcelăriţi de învingători.

Şincai Gheorghe, scriitor rom. (n. 1753 † 1816), fruntaş al şcoalei ardelene (v. c.). A fost trimis de P. Maior la colegiul „De propaganda fide" în Roma, unde a cules de prin biblioteci documente relativ la ist. rom. A scris prefaţa la gramatica celebră a lui Micu: „Elementa linguae daco-romanae sive valachicae" (prima ed. Viena 1780, pe care o publică în ed. II Buda 1825 fără numele lui Micu), apoi „Cronica Românilor şi a altor neamuri" (v. c.) ms. tipărit definitiv la Iaşi, după moartea sa, 1853, un exeplar din ac. ms. se află la Bibl. univ. din Cluj. Ş. ca şi Micu era partizan al etimologismului.

Sinclair sir John, economist engl. (n. 1754 † 1835), fondatorul Statisticei şi creatorul acestui termin

Sinclair Upton, romancier american şi socialist militant. (n. 1898). Valoarea lui literară, inferioară reputaţiei sale europene, datează din ziua publicaţiei volumului: „Jungle" (Otrăvitorii din Chicago), în care S. denunţă proiectele respingătoare ale „packer"-ilor, fabricanţii speculanţi de conserve din Chicago, pregătind calea cercetărilor răsunătoare ce le-a făcut, în urmă, preşedintele Roosevelt, în această afacere. Tonul de pledoarie melodramatică, propaganda patetică, hiperbolica imaginaţie şi exaltarea sensibilităţii mulţimii, rămâne caracteristica artei cam dubioase a lui S. şi în celelalte scrieri: „Journal of Arthur Sterling", „The King Midas", „Prince Hagen", „Metropolis", etc. Reuşeşte însă în pamflete, devenind un maiestru al genului şi în două mari romane: „Manassas", (roman istoric), şi „Boston" (roman de actualitate).

Sinclinale (geol.), se numesc cutele (încreţiturile) păturilor sedimentare din scoarţa pământului cu o sinuozitate concavă, în formă de covată. Pe suprafaţa acestor cute se concentrează în adâncime apele de infiltraţie, din care se alimentează puţurile şi izvoarele.

Sincopă, dispariţia unei vocale, deci şi a unei silabe situate imediat înainte sau după silaba accentuată a cuvântului, de ex. latinescul „calidus" devine, prin sincoparea lui „i", românescul „caldu".

Sincopă (med.), leşin, stare de pierdere de conştiinţă, cauzată de o anemie acută în creer. Simptome: Lipsă de conştiinţă, paloare a feţii, sudori reci, respiraţie superficială, puls repede şi slab. Primele ajutoare: Culcarea bolnavului cu capul jos şi picioarele puţin ridicate, desfacerea gulerului, corsetului, cordoanelor, jaretierelor, în general a tot ce strânge, uşoară stropire cu apă rece, masajul picioarelor şi mâinilor. Cât timp bolnavul e inconştient, nu i se va da nimic în gură, ca să nu se înnece, după revenire un pahar cu rachiu, cafea neagră.

Sindicalism, (sociol.). 1. Forma luată de o mişcare socialistă prin care muncitorii uniţi în sindicate (asociaţii profesionale, făcute pentru regularea comună a producţiei, a preţurilor, a drepturilor de muncă, etc.) tind să se emancipeze de tutela burgheziei (v. c.), prin „acţiunea directă" a proletaratului (v. c.). Mijloacele de luptă: boicotul general (v. c.), sabotajul (v. c.); 2. Politica bazată pe aceste principii. Reprezentanţi teoretici ai S.: Sorel, Labriola, Pierre Ramus: S. e desv. şi bine org. în Fr. şi Ital. S. revoluţionar (sociol., econ., pol.), acelaşi fel de mişcare ca şi sindicalismul, care însă urmăreşte distrugerea capitalismului (v. Capitalismul), folosind ca mijloc eficace pt. acest scop greva generală (v. Greva). S. r. apare ca un „Neomarxism" (v. c.) şi tinde să restaureze corporaţiile de meserii (sindicatele). La noi legea din 26 Maiu 1921, reglementează organizarea S. muncitoreşti.

Sindicat, corporaţie de meseriaşi sau de muncitori. Asociaţie de întreprinzători din aceeaşi ramură a muncii. Ex.: S.-ul ziariştilor, S. tipografilor, etc. Aceste corporaţiuni duc o politică a muncii numită Sindicalism (v. c.). Membrii S-lor se numesc „Sindicalişti".

Sindicatul presei române din Ardeal şi Banat, s'a înfiinţat în 1920, având sediul în Cluj. Preşedinţii de până acum: Ion Agârbiceanu, Dumitru Tomescu, Alexandru Hodoş, Ioan Clopoţel.

Sindicul (dr.), în dreptul comercial, magistratul, care face, conform legii, administrarea averii falitului (= judecător sindic).

Sinecdocă, figura retorică prin care se ia partea drept tot (v. pars pro toto).

Sinecura, fără grijă, slujbă care aduce venituri mari, dar fără să reclame muncă echivalentă. Situație nemeritată pe care cineva o capătă datorită protecției sau intervențiilor.

Sinereză, reducerea într'un diftong a două vocale consecutive indepenedente. De ex. „îi aduc", „î-aduc".

Singapore. 1. Ins. în partea de S. a pen. Malacca, de care este separată prin strâmtoarea Ald Strait sau Selat Tambrau, făcând parte din colonia engleză Straits Settlements. Supraf. 534 kmp. Are zăcăminte de fer, staniu și steatită, continuarea zăcămintelor din pen. Malacca. Culturi de cafea, piper, ananas, cocotieri, tapioca, indigo etc. 2. Oraș în partea de S. a ins. S., capit. coloniei Straits-Settlements, împărțit în orașul european, malaez, chinez și malabar.

Singidunum, numee roman al orașului Belgrad de azi. Istoricul bizantin Procopiu îi spune Singidon, iar în timpurile de mai târziu i se spunea Alba Graeca.

Singularism (filos.), concepția metafizică după care universul e alcătuit dintr'un singur principiu (v. Școala din Milet) sau are o singură cauză, s. există o singură lume (univers), s. elementele alcătuitoare ale lumii sunt numai cantitativ deosebite.

Sinn fein (în irlandeză = noi înșine), mișcare naționalistă irlandeză, care avea de scop să formeze din Irlanda un stat independent de Anglia (v. Irlanda). Cuv. s'a răspândit din 1905, când Arthur Griffith a fondat un jurnal, cu același nume. Această mișcare de liberare pare a fi pornit în urma renașterii lingvistice, istorice și literare pricinuită de Liga gelică (gaelică) (1893). In cursul răsb., în 1916, membrii ac. mișcări au căutat să provoace răsc. în Irlanda cu ajut. Germ. După răsb. Irlanda s'a proclamat independentă (12 Iun. 1919). S. au exercitat un regim terorist în 1920, iar în 6 Dec. 1921 Irl. devine stat independent, intrând în Liga Națiunilor (1923). Conduc. lor a fost E. de Valera.

Sintaxă, parte a gramaticei, care stabilește regulele raportării cuvintelor în propoziție și în frază. Analiza sintactică desface aceste raporturi spre a stabili regulele S.-ei, prop. și frazei.

Sinteză, (chim.), v. Analiză.

Sinteza (logică), o metodă de cercetare științifică, care, dacă procedează la înmănunchierea într'un întreg a datelor rezultate din analiză, nu este decât inversul metodei analitice. S. **reproductivă** (v. Analiză). S. poate însă folosi numai câteva rezultate ale analizei, combinându-le în raporturi nouă (= S. **productivă**). Când se aplică această operație numai părților unui tot care stau în raport de cauzalitate, avem S. cauzală (folosită mult în șt. experimentale). Istoria și sociol. folosesc S. **constructivă critică**, bazată pe analiză, comparație și pe analogie, selectând din faptele trecute pe acele care au o „valoare istorică".

Șintoism (shinto sau shintoism), religia națională a Japoniei. Ea este rel. cea mai veche. Prin răspândirea Budismului și a doctrinei lui Confucius, ea a pierdut mulți adepți, recâștigându-și prestigiul prin sec. XVII. Zeița Amaterasu, personificația soarelui, stăpânește panteonul șintoist, în care mai figurează câteva personificații a forțelor naturii. Tendința monoteistă, cu un singur Dumnezeu, ce a voit să se introducă în 1868 prin reforma religioasă, n'a fost acceptată de popor. Astăzi preoții sunt grupați în corporații sacerdotale și supraveghiază templele, organizează serviciile și dansurile rituale, învață doctrinele religioase și morale. Cultul consistă în rugăciuni, daruri de flori și orez.

Siogoun, v. Șogun.

Sion Florian, prof. de drept civil la univ. din Iași.

Sion Gheorghe, cetățean de onoare al orașului Cluj. Și-a donat întreaga bibliotecă și colecție de stampe și tablouri univ. din Cluj, îmbogățind colecțiile bibliotecii universitare cu lucruri de o neprețuită valoare.

Sion George, scriitor rom. (n. 1821 † 1892), membru al Acad. rom. A scris poezii, colaborând la „Albina rom" a lui Asachi, „Foaia pentru minte", etc. și a tradus din Lamartine, Voltaire, Racine, Corneille, etc. Scrieri: Din poeziile lui G. Sion, București 1857, Revista polit., lit. și științifică (cu G. Baronzi) 1859 Buc., Fabule, Buc. 1896, Viața și operile lui A. Donici (discurs de recepție). Istoria țării rom. de frații Tunusli, trad. Buc. 1863, Hora nouă, Buc. 1868, Dramatice, Buc. 1879, Sărutarea, comedie într'un act și versuri, Buc. 1888, Suvenire contemporană, Buc. 1888, etc.

Sion Vasile, medic rom. (n. 1861 † 1921), fost prof. la Fac. de Med. din București. A publicat lucrări importante de anatomie patologică, patologie generală, bacteorologie și igienă. S'a ocupat mult cu chestiuni de igienă socială și organizație sanitară și a militat mai ales în ultimul deceniu al vieții sale pentru ameliorarea serviciului sanitar și organizarea corpului medical românesc.

Sion, muntele pe care s'a zidit fortăreața Ierusalimului, 770 m. Mai târziu s'a numit astfel însuși poporul israelit și templul lui.

Sionismul, mișcare mai nouă a Evreilor, care urmărește crearea unui stat evreiesc în Palestina. In scopul acesta aderenții S.-ui sprijinesc colonizarea Palestinei cu agricultori, muncitori și industriași evrei. S.-ul e organizat în toate țările, promovând trezirea la conștiința națională a Evreilor. Programul S.-ui a fost elaborat de Teodor Herzl, iar primul congres s'a ținut la Basel, în 1897. In România S.-ul s'a organizat mai ales după războiul mondial, având secții în diferite orașe ale țării. Ajungând Palestina sub protectoratul Angliei, după război s'au și făcut însemnate colonizări de Evrei. In 1929 Arabii din Palestina au atacat coloniile evreiești, producându-se serioase și grave ciocniri, cărora le-a pus capăt intervenția armatei engl.

Siphonea (bot.), Plante tropicale, gen al Euforbiaceelor. Conține un latex din care se prepară cauciucul.

Siphonophore (zool.), ord. al Hydrozoarelor. Formează colonii, care înnoată liber în mare, compuse din indivizi în formă de polipi și de meduză.

Sipsom Constantin, prof. de drept civil la univ. din Buc. (n. 1875).

Sirach Isus, un evreu care a trăit pe la anul 200 a. Chr., a scris o carte cu sentințe religioase și filosofice, tradusă în limba grecească de nepotul autorului. Evreii și protestanții nu recunosc canonicitatea cărții, ci o înșiră între apocrife. Ortodoxii și catolicii o consideră aparținând Sf. Scripturi a Legii vechi, înșirând-o între cărțile deutero-canonice.

Siracu, însemnată com. aromânească în Epir. Avea 3000 loc.

Siracusa, oraș și port din Sicilia, 54.000 loc., pe ruinele vechei S., patria lui Arhimede. Ocupată de Romani la 212 a. Chr. Ruine importante.

Sirato Francisc. Pictor rom. contemporan. A fost pe vremuri unul din cei mai buni critici de artă ai noștri. In pictura lui a luptat contra impresionismului și pentru tehnica sănătoasă. E cunoscut mai ales prin compoziții și peisagii. La Salonul Oficial din 1926 până sa „Întoarcere de la târg" a fost deosebit de elogios apreciată.

Sirene, în mitol. gr. ființe demonice ale mării cu cap de femeie și trup de pasere. Prin cântecul lor atrag pe navigatori la strâmtori (Scylla), ca să-i omoară. Odysseus a astupat urechile tovarășilor săi, pe el s'a legat de catarg, pentru ca să scape de ele.

Siret (7634 loc.), com. urb. nereșed. jud. Rădăuți, reșed. pl. Siretului. Formată din satele: Mănăstioara, Văscăuț și Verpolea. Judec. de ocol. Medici, spital, farmacie. Of. P. local. G. locală. Prima capitală a Moldovei. Biserica Troița făcută de Sas-Vodă, întemeietorul acestui oraș. Săpături făcute aci arată că, pe acest loc se afla o colonie Romană.

Siret, râu important al Moldovei. Izvorăște din Obcina lungă sub numele de Dumitrița. După ce se unește cu apele pârâului Comănești și cu ale pâr. Hilța, ia numele de Siret.

Siria, v. Syria.

Șiria (6699 loc.), com. rur. jud. Arad, reșed, pl. Șiria. Judec. și trib. Arad. Jand. Of. P. T. T. G. locală.

Siringă (med.), mică tulumbă pentru injecții.

Siringomielie (med.), boală caracterizată prin formarea de cavități în măduva spinării. Simptome: turburări ale sensibilității, mai ales pierderea simțului termic.

Șiriul, vârf din Munții Buzăului, pe dr. râului Buzău. Altit. 1667 m.

Sirius, una dintre cele mai frumoase stele fixe ale cerului nostru. Face parte din constelația cânelui. Distanța dela pământ este de 16 ani-lumină. Massa este de 14 ori mai mare ca a soarelui, și este o stea dublă; satelitul lui Sirius constă din o materie foarte densă.

Sirocco, vânt arzător și uscat (din spre sud) pe coastele Algeriei, Tunisului și Siciliei; iar în Italia de sud și Grecia, vânt cald și umed (vânt de SV.)

Sisley Alfred, important pictor francez (n. 1839 † 1899), reprezentant al plenerismului, iar prin tehnică al impresionismului. Lucrări: Les bords du Loing près de Moret, La Seine à Saint Mammès, etc.

Sistematica (biol.). Se ocupă cu aranjarea după criterii naturale a grupelor mari și mici ale plantelor și animalelor. Cea mai inferioară categorie a sistemului, care e totodată fundamentală, e specia: totalitatea indivizilor de animale sau plante, care se aseamănă esențial în caracterele lor principale și se înmulțesc între ele. Așa dar indivizii aparținători unei specii se aseamănă între ei ca părinții și urmașii lor. Mici devieri ale caracterelor unei specii, de importanță secundară, dau varietățile. Dacă aceste varietăți se mențin prin mai multe generații, moștenindu-se, ele dau naștere la subspecii sau rase. Specii, care se aseamănă în ce privește organele principale (organe digestive, genitale, părți ale scheletului, etc.), se reunesc în genuri. Mai multe genuri, care se aseamănă, formează familii, familiile se reunesc în clase, clasele în tipuri (încrângături), tipurile formează imperiile (ex, imperiul animal și imperiul vegetal). Toate aceste

împărțiri mai pot avea subîmpărțiri: subgen, subfamilie, subordine, subclasă.

Sistemul nervos (anat.), totalitatea acelor țesuturi și organe, în care se petrec procesele nervoase. S. n. periferic e compus din nervi. In el se conduc incitațiile externe spre măduva spinării și creer (nervi centripetali) sau dela măduvă și creer la periferie (nervi centrifugali). Măduva spinării și creierului formează S. n. central. Aci se prelucrează incitațiile, aci se petrec fenomenele psihologice. (v. Neuron, Nervi, Creier, Măduva spinării, Vegetativ).

Sistemul periodic al elementelor chimice gruparea elementelor chimice în categorii, cuprinzând pe celea cu proprietăți analoage — a fost una dintre marile preocupări a chimiștilor cari au observat de mult timp o corelație între proprietățile fizice și chimice ale elementelor și între greutățile lor atomice. Astfel Döbereiner în 1829 reușì se grupeze câteva dintre elementele cunoscute, în baza analogiei dintre proprietățile lor, — în grupe de câte trei, numite triade:

Litiu	6,94	Calciu	40,07
Sodiu	23,00	Bariu	137,37
Potasiu	39,10	Stronțiu	87,63
Clorul	35,46	Nichel	58,68
Bromul	79,92	Ferul	55,84
Iodul	126,92	Cobalt	58,97

Greutatea atomică a elementului din mijlocul triadei fiind egală cu media aritmetică a sumei greutăților atomice a celorlalte două elemente din grupă. In 1857 chim. Zeuner grupează în astfel de triade restul elementeler cunoscute în acel timp. Chancourtois în 1862 și Newlands în 1864 au încercat o grupare a elementelor în seria crescândă a greutății lor atomice, observând că într'o atare grupare tot după al 8-lea element apare în serie un element cu proprietăți analoage, cari se repetă deci în octave. Fără ca să aibă cunoștință despre această regularitate de repetare a proprietăților elementelor grupate în octave, chimistul rus Dimitrij Mendelejeff în 1869 și Lothar Mayer în 1870 au reușit să sistematizeze cele aproape optzeci de elemente cunoscute în timpul lor, stabilind adevărata clasificare științifică a elementelor — din care rezultă principiul, că „proprietățile fizice și chimice ale elementelor sunt funcțiuni periodice ale greutății lor atomice". Gruparea lor s'a făcut în ordinea crescândă a greutății lor atomice, într'un tablou format din 8 grupe verticale și din serii și perioade mici și mari, orizontale. In aceeași grupă revin elementele cu propr. fizice și chimice înrudite sau analoage, în ordinea lor de clasificare, fiecare element având un număr de ordine (hidrogenul 1, heliu 2, litiu 3, etc.). In locurile libere din sistem au fost prevăzute elementele încă necunoscute, cu toate proprietățile lor, fiind descoperite mai târziu (ex. germaniul descoperit de Winkler în 1866, galiu descoperit de Lecoq de Boisbaudran în 1875, etc.). Tabloul periodic al elementelor a fost completat de Fajans în 1903 prin introducerea, în sistem, a elementelor radioactive, a căror corelațiune a fost observată în același timp și de către Soddy — care introduce numirea de „isotopi" pentru toate elementele cu proprietăți identice și care ocupă același loc în sistem, — în baza căruia — numărul elementelor chimice posibile este 92, dintre care se cunosc până în prezent 87. Atât valoarea clasificării date de Mendelejeff, cât și stabilirea precisă a numărului de ordine, au fost verificate și dovedite mai nou, cu ajutorul spectroscopiei razelor X, cu stabilirea principiului că „rădăcina pătrată a cifrei care exprimă frecvența radiațiunii produse de un element în aparatul Roentgen (introdus ca anticatod în tubul Crookes) este o funcțiune lineară a numărului de ordine al acelui element" (v. Elemente).

Sistemul sau condițiile religiei mahomedane, carte publicată de D. Cantemir, în ruseşte (1722), la Petersburg.

Sistemul solar, e format de soare și de corpurile cerești ale căror mișcări sunt dirijate de soare. Aparțin S. doi cele opt planete împreună cu sateliți lor, cca. 1000 planete mici, cca. 30—40 comete al căror timp de revoluție e cunoscut și meteorii periodici. S. nostru solar nu e singurul în univers; e verosimil că toate stelele fixe sunt centru al unui S., unele chiar se cunosc.

Sistolă (med.), contragerea musculaturii inimei.

Șisturi (petrograf), roce lamelare, stratificate, sistoase, care se pot desface în lespezi sau table (ex.: șisturi argiloase, ardezia, micașisturi), aparținând grupei rocelor metamorfice.

Sisyphos, rege legendar în Corithos, care a fost condamnat de Zeus pentrucă i-a tradat un plan de răpire a unei femei, să ducă după moarte, un bloc de piatră în vârful unui munte, niciodată însă nu-și ajunge ținta. Fig. = muncă zădarnică.

Șiiții, sectari mohamedani, răspândiți mai ales în Persia, cari, consideră ca adevărați „Imami" numai pe descendenții lui Ali, cei mai fanatici mohamedani, divizați și ei în mai multe secte.

Șiuluțiu Sterca-Alexandru de Cărpiniș, primul mitropolit român unit de Alba-Iulia și Făgăraș (n. 1794 † 1867). In 1818 e numit capelan în Bistra, iar mai târziu paroh și protopop. In 1876 trece la Șimleul Silvaniei ca vicar, iar în 1850 e ales episcop al Făgărașului. Prin bulla „Ecclesiam Christi" episcopia Făgărașului a fost ridicată la rangul de mitropolie, iar Ș. în 1855 se instalează ca mitropolit la Blaj. A lucrat mult pentru întărirea bisericei sale: a cumpărat domeniul din Bucerdea grânoasă, iar moșiile sale din Sping și întreaga sa avere a lăsat-o bisericii pentru burse și alte scopuri culturale. Impreună cu mitrop. Șaguna a înființat soc. culturală „Astra".

Siut-Ghiol, liman maritim pe coasta Dobrogei, la N. de Constanța.

Sixtină, Capela —. Celebră capelă la Vatican care are cele mai vestite fresce de Michelangelo (Dzeu împrăștiind haosul, Crearea lumii, Crearea omului, a femeii, Ispitirea Evei, Potopul, Iudita și Holofern, Profeții, Judecata din urmă, etc.). A fost zidită din ordinul papei Sixtus al IV. Aici se oficiază în Săptămâna mare.

Sixtus, numele mai multor papi. **S. I.** (116—125), **S. II.** (257—258), mort ca martir pe timpul împăratului Valerian. **S. III** (432—440), a încercat să aplaneze certele nestoriane. **S. IV.** (1471—1484), a pus la calc o expediție împotriva Turcilor; mare protector al artelor și științei; a înfrumusețat Roma cu clădiri frumoase și apeducte, iar în Vatican a ridicat capela sixtină. Datorită rudelor sale a ajuns în ceartă cu familia Medici și în războiu cu regele Neapolului. **S. V.** (1585—1590), a organizat congregațiile curiei romane (v. c.), a ridicat cupola bisericei Sf. Petru și palatul lateran.

Själland, v. Seeland.

Skarga Peter, scriitor polit, polon (sec. al XVI) ; cel mai mare predicator al lit. pol. In cele opt predici adresate deputaților dreptei, din Dietă, biciuiește politica pătimașă și egoismul, prevăzând prăbușirea Poloniei, dacă nu se vor reforma radical instituțiile statului.

Skeleton, săniuța joasă de 12 cm., având tălpile de oțel gros de 18 mm. Lățimea lui este de 30 cm., iar lungimea de 120 cm. Il întrebuințează în special Englezii pentru concursuri, având greutate mai mare ca săniile

Skiptari, sau Albanezii, popor din peninsula Balcanică, locuiesc în Albania, dar sunt împrăștiați în mai toată pen. Sunt împărțiți în Albania (630.000 loc.), Jugoslavia (440.000 loc.), Grecia (120.000 loc.), Italia (90.000 loc.), în alte țări (100.000), în total 1,380.000 loc. Vorbesc o limbă ce nu e înrudită cu nici una din limbile Europei.

Skobelev Mihail, general rus (n. 1843 † 1882). S'a distins în războiul româno-ruso-turc, în special în luptele dela Plevna. A luat parte ca comandant al trupelor în războiul pentru cucerirea Tmekestonului. Figură foarte populară.

Skoda, fabrică în Cehoslovacia la Pilsen, numită după Emil Skoda (n. 1839 † 1900), care i-a dat o mare desvoltare. Fabrică tunuri, locomotive, etc.

Skoda Joseph, medic boem (n. 1805—1881), clinician vestit, fost prof. la univ. din Viena, reformatorul metodelor de diagnostic prin fundamentalele sale cercetări asupra percuției și auscultației.

Skopas, distins sculptor gr. din sec. al V a. Chr., a cărui opere se disting de ale lui Praxiteles prin ochi mai adânciți și sprâncene proeminente, care aruncă umbră, buze ondulate, când capului personajelor sale impresia unei dorinți înfrânate. Lucrări: Pandemos, Apollon, înfrumusețarea muzeului din Halicarnas.

Skrjabin Aleksander Nikolajevič, compozitor rus (n. 1872 † 1915 la Moscova), unul din cei mai importanți reprezentanți ai muzicei moderne rusești, plin de originalitate și rafinată subtilitate. Din lucrările sale notăm trei simfonii, „Prometheus" (pentru cor, orchestră, pian, orgă și clavir à lumière) și numeroase lucrări deosebit de interesante pentru pian (10 sonate, studii, concert, impromtus, nocturne, etc.).

Sky, sport practicat cu ajutorul instrumentului cu același nume, întrebuințat de Norvegieni, dela cari preiau celelalte popoare nordice, recunoscând utilitatea acestui sport clasic. S. ca sport apare însă numai la 1870, când e recunoscut ca sportul Național al Norvegienilor și se înființează primul club (Christiania Skyclub). La mersul cu sky sunt necesare bețe; azi s'au adoptat două, pentru regiunile de urcat fiind mai scurte, iar în teren mai lungi. Bețele sunt din lemn, având la bază un con de fier, iar deasupra acestuia la 10—15 cm. o rachetă de aluminiu sau trestie pentru a nu se scufunda în zăpada prea mare. Dacă avem de urcat o pantă f. repede, întrebuințăm așa zisele trepte s. foarfece. In coborîri apropiem skyurile, lăsând unul la 10—15 cm. în urmă, corpul îl aplecăm înainte și îndoim puțin genunchii. Săriturile se fac de pe trambuline anume constituite având deasupra o pantă înclinată de unde se pornește, pentru a câștiga viteza cerută. La noi în țară cele m. bune locuri pt. acest sport sunt la Sinaia, Predeal și Brașov, unde în fiecare iarnă se organizează concursuri. La noi skyul se introduce în 1914, prin cursul lui Rosetti-Golescu (actualul președinte al Comisiunei Centrale de Sky), deatunci s'a introdus și la armata noastră și editează și o carte „Manualul skyorului". La fiecare unitate de vânători de munte sunt echipe de sky, iar la Institutul Național de Educație Fi-

zică, se pregătesc în fiecare an profesori, cari vor propaga acest sport în massele porului românesc. Cei mai buni skyori din lume sunt Norvegienii, apoi Suedezii, Elveţienii, Germanii, Cehoslovacii şi Polonii. In ultimul timp skyorii noştri au obţinut rezultate frumoase la concursurile internaţionale, iar la a II olimpiadă de iarnă (Chamonix 1928), patrula militară a României s'a clasat în locul al treilea.

Sky-Kjöring: sky cu calul, se practică cu deosebire la St.-Moritz.

Slaby Adolf, (n. 1849 † 1913), inginer german, dela 1883 profesor la politehnica din Charlottenburg. A lucrat îndeosebi pe terenul desvoltării telegrafiei fără fir. Impreună cu asistentul său: contele d'Arco, a perfecţionat sistemul de telegrafie fără fir numit sistemul S.-Arco.

Slănic. 1. **Sl.** de Prahova, oraş din jud. Prahova, 5500 loc. Staţiune balneară, ape cloruro-sodice. *Una din cele mai mari saline din ţară.* — 2. Sl. de Moldova, staţiune cu ape minerale pentru cură, în special pentru afecţiunile tubului digestiv. Este pe valea **S.**-ului, jud. Bacău. Staţiunea C. F. R. cea mai apropiată Târgu-Ocna. — 3. Râu din jud. Buzău, izvorăşte din vrf. Furul (1386 m.) şi se varsă în Buzău.

Slatina, capit. jud. Olt, pe malul st. al râului Olt. 10.000 loc. Autorităţile judeţene, tribunal, licee. Mori.

Slatina, mănăstire (jud. Suceava), clădită de Alexandru Lăpuşneanu la 1561, care s'a îngropat aici la 1568, ca şi mitropolitul Veniamin Costache (1816). **S.** a fost locul de surghiun al mitr. Sofronie Miclescu.

Slătineanu Alexandru, medic român (n. 1873), *prof. de bacteriologie* la univ. din Iaşi, cunoscut bacteriolog şi patologist. Are lucrări importante de anatomie patologică, bacteriologie şi serologie, în deosebi asupra gripei, febrei tifoide, tuberculozei, asupra fixării complementului în diferite boale, despre alexine, anafilaxie şi sensibilizare, etc. A fost dir. general al serv. sanitar, rector al univ. din Iaşi şi este inspector gen. tehnic de epidemii.

Slave, Limbile —, cu grupul balto-slav (v. c.) una din cele mai mari ramuri a indoeuropenei, cu două subdiviziuni: grup. oriental sudic, cuprinzând rusa, bulgara, serbo-croata şi slovena, care a avut o limbă bisericească comună: vechea slavă sau paleoslavă; cel occidental cuprindea ceha (cea mai veche), soraba, polaba (dispărută în sec. al XVIII) şi poloneza. Alfabetul este latin în cehă şi poloneză şi cirilic în celelalte. *Alfab. glagolitic* e întrebuinţat numai în Dalmaţia.

Slavici Ion, scriitor rom. (n. în Ardeal 1848 † 1925). Ziarist şi om politic. A trăit şi în ţara veche ca profesor şi ziarist. In Ardeal a colaborat la „Telegraful român". A colaborat la „Convorbiri literare" şi a fost prieten cu Eminescu. A fost secretar al comisiei pentru publicarea colecţiei de documente ist. „Hurmuzachi". A colaborat la ziarul „Timpul" cu Eminescu şi Caragiale. E chemat în Ardeal ca director la „Tribuna" (1884—1894). Intors la Buc. e director al inst. Ioteteleşanu al Acad. rom. de lângă Buc. In 1908 e director al ziarului „Minerva". **Sl.** a scris foarte mult: romane („Mara", „Din Bătrâni", „Manea", „Cel din urmă arcaş"), nuvele („Nuvele din Popor"), schiţe, piese de teatru („Fata de birău", comedie; „Toane s. vorbă de clacă", etc.; „Gaspar Gratiani", dramă; Poveşti, studii, amintiri (Inchisorile mele, Amintiri despre Eminescu). Rămâne în lit. rom. ca mare nuvelist, care a reuşit să-şi formeze un stil propriu din elementele limbii pop. şi să prindă în acţiuni epice scene din viaţa pop. ardelean. Reuşeşte mai ales în nuvela socială (Popa Tanda, etc.). Alte scrieri: Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukovina, Ardealul, etc., etc.

Slavii, popor indoeuropean, venit în Europa în mod paşnic încă din sec. al V, întinzându-se spre Apus până la Elba, în sud până în Peloponez. Se ocupa cu creşterea vitelor şi cultura pământului, locuind în case de lemn. Năvăliau des în imper. roman. Justinian le-a recunoscut stăpânirea în Muntenia, fixându-le cetatea Turris ca loc de comerţ cu imperiul. Mulţi au trecut Dunărea contribuind la înfiinţarea statului bulgar. In nordul Dunării au dispărut în masa Românilor, lăsându-ne o mulţime de toponimice şi cuvinte slave în limbă (iubire, drag, selişte, mejdie, silă, etc.). **S.** se împart în **S.** occidentali: Polonezii, Cehii, Slovacii şi Venzii; **S.** orientali: (Ruşi, v. c.); **S.** meridionali: Bulgarii, Serbii, Croaţii şi Slovenii.

Slavkov, numele actual al oraşelului Austerlitz (v. c.).

Slavofilism, tendinţa de a simpatiza cu ginta slavă. **S.** este crezul politic al unor partide contemporane în Rusia, Bulgaria şi alte ţări slave şi mai ales în Rusia, se opune oricărei înrâuriri străine.

Slavu Grigore I., medic veterinar rom. (n. 1879), *prof. de farmacodinamie şi terapeutică* la Fac. de Med. veterinară din Bucureşti.

Şlep (marină), vas plutitor ce se remorchează, amenajat special pentru transportul cerealelor.

Slezak Leo, tenor celebru născut 1875, membru al operei de stat din Viena, cântă pe toate scenele mari ale lumii.

Slöjd (sved. lucru manual), fabricarea din hârtie, carton, lemn, lut ori plumb a unor obiecte, prin lucru manual. **S.**-ul e introdus ca obiect de învăţământ în şcoalele moderne, mai ales în cele profesionale şi normale.

Slovacă, Literatura —, începe cu Anton Bernolak deabia pe la sfârşitul sec. al XVIII, fiind considerată ca o ramură a lit. cehe. Scriitorii adevăraţi slovaci în. însemnaţi: Holly (n. 1785 † 1849), Stur († 1856), Chalúpka (n. 1883), Kral Záborskj şi P. Hvazdoslav (autori dramatici), iar S. Hurban, Kalničak, Kukučin, ş. a. nuveliştl de talent.

Slowacki Julius, poet polon (n. 1809 † 1849). Are poeme lirice şi byroniene: Vipera, Călugărul, Arabul, Poem despre infern, etc.

Slovacia, regiune din nord-vestul vechii Ungarii, ai cărei locuitori, Slovacii, au contribuit la formarea marelui imperiu moravic. După căderea imperiului morav, prin invazia Ungurilor, **S.** a fost răvnită când de Polonia, când de Boemia; la 1018 a fost încorporată Ungariei, păstrându-şi o vreme şi principi naţionali (v. Cehoslovacia.

Slovenă Literatura —, are ca cel m. vechiu document lit. în limba slovenă „Fragmentele dela Freising" (sec. al X). Odată cu reforma luterană, se face traducerea bibliei în slovenă, de către Primus Truber, care e considerat întemeietorul limbii lit. slovene. După un model sloven a fost tradus „Apostolul dela Voronet" al nostru. Până în sec. al XIX condiţiile politice fac să nu avem mai nimic mai însemnat în lit. **Sl.** La începutul sec. al XIX răsar aspiraţiile naţionale m. ales la poeţi. Vodnic este cel m. caracteristic în ac. privinţă. Alţi poeţi: Prešern, Jenko, Levstik, Stritar. In proză, nuveliştii: Erjanec, Jurčič. Stritar.

Sluter Claus (Claes Sluyter), sculptor flamand din sec. al XIV, celebru prin portalul dela Chartreuse de Champol (lângă Dijon), Fecioara şi pruncul, Fântâna lui Moise cu şase profeţi.

Smaltina (min.), arseniură de cobalt, albă ca staniul-opacă, cu luciu metalic, conţinând în cantitate redusă nichel şi fier. In ţară se găseşte în asociaţia altor minereuri în filoanele metalifere dela Oraviţa, Dobsina, servind la extragerea cobaltului şi la fabricarea vopselelor şi a smalţurilor albastre.

Smaltul (chim.), întrebuinţat în industria ceramică la smălţuirea porţelanurilor, *se prepară din pegmatită măcinată* şi amestecată cu apă, din care se obţine un aluat de consistenţa smântânei în care se înmoaie obiectele ceramice poroase. Prin coacere în cuptoare speciale terciul de pegmatită se topeşte transformându-se într'o masă sticloasă, impermeabilă, care acopere şi umple porii produselor ceramice. Adeseori se colorează prin adăugare de diferiţi oxizi metalici.

Smaragd (min.), v. Beril.

Smaragdul oriental (min.), v. Corindonul.

Smara, pseudonimul publicistei Smaranda Gheorghiu n. Andronescu (n. 1857). A publicat numeroase volume în proză şi versuri şi o conferinţă asupra vieţii şi operele poetei Veronica Micle.

Smarandescu Paul. Arhitect. Opere: Tribunele Hiprodomului Floreasca, Palatul Societăţii „Astra Română" (Bucureşti).

Smetana Frederik, compozitor ceh (n. 1824 † 1884), cult. al muz. pop. reprezentând în luc. sale folklorul muzical ceh. Din lucrările sale notăm operele „Mireasa vândută", „Dalibor", „Sărutul", „Libussa", etc.; poemile simfonice: Richard III, Hakon Iarl, Ma Vlast (Patria mea), etc.

Smighelschi Octavian, pictor ardelean (n. 1866 † 1912). De origine polonă, după tată. S. a făcut studii univ. la Budapesta (a fost prof. de desemn la câteva licee), şi s'a perfecţionat, în special în pictura bizantină, în Italia. A fost cunoscut abia târziu, după expoziţiile sale din Blaj, Sibiu şi Budapesta şi mai ales după zugrăvirea catedralei ortodoxe din Sibiu. S. a încercat şi a reuşit să dea viaţă, rigidelor picturi bizantine, îndrăsnind să introducă în pictura bisericească şi motive ale artei poporane româneşti. E cel dintâiu pictor ardelean care a creiat adevărate opere de artă. Multe din pânzele şi schiţele lui se găsesc astăzi în Muzeul Asociaţiunii din Sibiu.

Şmirgel (min.), c. Corindonul.

Smirna, în turc. Ismir, oraş şi port din Turcia Asiatică. Mare oraş comercial. Tratatul din Sèvres (Aug. 1920) o dă Greciei, dar n'o poate ţine mult, căci Turcii o reocupă în Sept. 1922, cari îi deteră foc, distrugând-o pe $^2/_3$. 99.000 loc.

Smitsonita (min.), carbonat de zinc incolor sau colorat în verde nuanţat, transparent-translucid cu luciu sticlos. Se găseşte în massa filoanelor metalifere. în ţară la Dognecia, Băiţa (Bihor)

Smuts Jan. Christ. (n. 1870), om de stat al Burilor, avocat. In războiul buroenglez a ajuns general şi a câştigat mai multe biruinţe. Ministru în guvernul Botha; în 1916 comandantul trupelor bure în lupta contra coloniilor germane din Africa.

Snagov, mănăstire foarte veche (în jud. Ilfov), zidită de vreun boier înainte de 1431. S'a îngropat aici Mitropolitul Serafin (c. 1590). Din ordinul lui Grigorie Vodă Ghica a fost sugrumat la S. postelnicul Constantin Cantacuzino (1663). Sub Brâncoveanu între 1696—1701 e tipografia, condusă de Antion Ivireanul, și tipărește 10 cărți bisericești în grecește, slavonește, românește, în arabă.

Snellius Willebrord van Roijen (n. 1591 † 1626), fizician olandez, profesor la universitatea din Leida. A executat măsurări de arce terestre întrebuințând metoda triangulației descrisă în cartea sa: Eratosthenes Batavus, seu de terrae ambitus vera quantitate suscitatus (Leida, 1617). A descoperit legile refracției luminii.

Snob (engl.), numirea dată, dela mijlocul sec. al XIX încoace (după romanul „Book of snobs" al lui Tackeray), acelora cari fără să aibă cultura și mijloacele necesare, imitează în vorbire și atitudini pe oamenii distinși.

Snoilsky Gustav, conte —, poet suedez, (n. 1841 † 1903). A scris: Imagini italiene. Imagini suedeze și Sonete, într'o l. frumoasă.

Soare, astrul central al sistemului nostru planetar, care prin atracția massei sale enorme, imprimă mișcarea planetelor, cărora le trimite căldură și lumină. Distanța mijlocie dela Pământ este 149.5 milioane km., pe care lumina o parcurge în 8 minute. Diametrul său este 1.391.000 km. adecă Pământul cu Luna depărtată de el la 385.000 km. ar încăpea binișor în S. Massa S.-lui este de 333.000 ori mai mare decât a Pământului și de 700 ori mai mare decât a tuturor planetelor laolaltă. Densitatea este 1,4 (a Pământului este 5,5). Are atmosferă densă, care absoarbe o mare parte din energia calorică și luminoasă radiată. Temperatura fotosferei, după cercetările cele mai nouă, este ca 6000° C. Discul solar nu este uniform luminos, centrul este mai strălucitor și mai albastru decât marginile, suprafața este acoperită cu granule mai luminoase, numite facule. Pe suprafața luminoasă apar adesea pete de dimensiuni foarte mari, Pământul ar intra cu ușurință într'o pată de dimensiune mijlocie, durata lor poate fi de câteva luni. Diametrul celei mai mari pete observate până acum este 240.000 km. (diametrul Pământului este 12.700 km.). Cauza acestor pete este încă necunoscută, aparițiile lor mai numeroasă este legată de o perioadă de 11 ani. După observațiile din ultimele decenii, aglomerările petelor solare coincid aproape exact cu variațiile magnetismului pământesc și a luminii polare, care au aceeași perioadă de 11 ani. Cu ajutorul petelor s'a mai stabilit că S. se rotește în apr. 25 zile în jurul axei sale și că viteza de rotație este mai mare la ecvator decât spre poli. Dela suprafața S.-lui sunt aruncate câteodată flăcări colosale, numite protuberanțe. S.-le radiază o cantitate enormă de energie sub formă de energie calorică și luminoasă, din care numai o infimă parte este captată de Pământ și celelalte planete, dar acesta este singurul izvor de energie, care menține viața pe Pământ. Despre compoziția chimică a S.-lui ne orientează perfect analiza spectrală. Cu ajutorul liniilor fraunhoferiene s'au găsit în S. până acum vreo 40 elemente cunoscute pe Pământ. S.-le numai aparent este o stea fixă, de fapt se arată cu ajutorul analizei spectrale, că S.-le împreună cu toate planetele se mișcă spre constelația Hercules cu o viteză de 20 km. pe sec.

Soare Alice, poetă rom. contemporană. A scris sonete: „Ferestre luminate" (1921) și a colaborat la rev. „Insemnări literare", „Flacăra", „Viața românească", „Sburătorul", etc.

Soare Z. Soare, cunoscut regisor, director de scenă al Teatrului Național din București. Elev al marelui Reinhardt, a introdus și la noi spiritul german în regia de scenă.

Sobieski Ioan (n. 1624 † 1696), regele Poloniei dela 1674—1696. A bătut pe Turci la Hotin (1673). Cu o armată polonă a venit, în 1683, în ajutorul Vienei, care era asediată de Kara-Mustafa, reușind să o elibereze. A sprijinit pe Petriceicu Vodă la tronul Moldovei, de aceea a făcut dese incurs. în Moldova. In 1686 a fost oprit de câtiva plăeși din Cetatea Neamțului (subiect tratat de V. Alecsandri).

Sobranje, numele parlamentului bulgar.

Șoc (med.), din fr. choc, turburare a funcției organelor în urma unui insult brusc mecanic sau psihic (ex. Ș. traumatic, Ș. nervos).

Socaciu Ioan, (n. 1846 în Mândra, † 1915). A fost profesor la școala reală, apoi la comerciale în Brașov (1880). A avut o largă și solidă pregătire pentru științele economice publicând chiar câteva studii remarcabile: Comerciul levantin (1883), Dreptul cambial (1894), Cauzele rentei (1898), Idei fundamentale în economie politică și o nouă teorie sociologică: Manual de economie națională.

Socec Alexandru, gen. român. In războiul nostru din 1916 având gradul de general de brigadă i se încredințează comanda Diviziei a 2-a iar apoi Divizia 2/5 cu care ia parte la marea Bătălie de pe Neajlov și Argeș. Este cunoscut pentru faptul că în mijlocul acțiunii își retrage divizia din luptă fără ordin, părăsind el însăși postul de comandă, contribuind astfel la una din cauzele înfrângerii noastre și la căderea Bucureștilor. Acuzat de trădare și lașitate este judecat și condamnat la 5 ani închisoare și degradare. In timpul executării pedepsei, venind guvernul germanofil al lui Marghiloman, procesul este revizuit și achitat. († 1928.)

Social, grup — (Sociol.), unitatea de viață socială care, deși formată din mai mulți indivizi, are o individualitate obștească, comună, ce nu se reduce la individualitatea membrilor alcătuitori. Ex.: familia, națiunea, etc. „Individualitatea colectivă", ce caracterizează G. S. se datorește coordonării și coadaptării indivizilor la viața socială-colectivă, scopului comun, și aspirațiilor comune, și voinții unitare. Viața familiei, dar mai ales a unei națiuni, arată clar conștiința unitară a G. S., care reacționează unitar la condiții (situații) ce-l privesc, ca întreg (v. Societatea).

Socialdemocrația, v. Socialismul.

Socialism (sociol.) 1. Concepție, după care organizația capitalistă socială, juridică și economică din timpurile moderne este o înapoiere dela dreptur ile firești ale omenirii. De aceea S.-ul luptă să le înlăture prin „socializarea" mijloacelor de producție. Această concepție a fost primită ca program de luptă al organizațiilor democratice muncitorești din sec. al XIX și al XX, alcătuite sub numele de „Socialdemocrație", în urma manifestului comunist al lui Marx și Engels, care au lansat strigătul: „Muncitori din toate țările uniți-vă!" (cf. Marxism, Internaționala). La baza acestei doctrine stă concepția materialismului istoric. Socialismul este a) **Marxist** (Revizionism și Neomarxism, apoi Bolșevism); b) **Nemarxist**: Socialismul de stat, Sindicalism, Socialismul-creștin etc.

Socialism de catedră. 1. (Sociol.) Teorie sociologică a economiștilor academici germani (profesori), cari cer din 1872 o reformă socială prin legiferarea de stat după principii sociale. 2. (polit.) Mișcare în sensul ideilor dela 1. Socialiții de catedră: Ad. Wagner, G. Schmoller, Brentano, etc.

Socialismul-creștin, este mișcarea născută pe terenul creștinismului cu scopul de a creia o nouă ordine economică, folosind în parte mijloacele luptei de clasă socialiste. Tendința o găsim în Franța la François Huet (1854) și la Lamennais (v. c.). In Anglia dela Ch. Kingsley, în Germ. cu Wichern și Aimé Huber, Stöcker, Todt, Naumann și Göhre.

Socialismul de stat (politică), o mișcare politico-economică ce poate fi considerată ca o încercare parțială de organizare colectivistă, deoarece admite etatizarea pământului și a capitalurilor, socializarea marilor întreprinderi și transformarea lor în servicii publice (Ex.: drumurile de fier, alimentația cu apă, gaz, electricitate, etc.) Toate formele sociale trebuiesc lăsate și ele pe seama statului, singurul care poate avea dreptul de inițiativă în această chestiune. Extinderea socializării asupra tuturor întreprinderilor industriale, comerciale și agricole ar fi o greșală economică și politică, deaceea S. de St. nu se realizează decât parțial.

Societatea (sociol.), este: 1. Realitatea colectivă formată de o grupare de indivizi ce duc o viață comună, organizată pentru realizarea unui scop obștesc; 2. O grupare de indivizi ale căror raporturi se realizează în instituții (v. c.), fiind garantate de sancțiuni (v. c.), fie prevăzute de legi, fie cristalizate în regule, pe care colectivitatea le impune, sub forma de constrângere (obligații) activităților individuale (v. obiceiuri, moda, opinia publică); 3. S. e totalitatea legăturilor reciproce a indivizilor ce duc în grup o viață comună. S. este un tot a cărei structură rezultă din raporturile comune, coordonate ale vieții indivizilor și nu din sumarea (înmănunchierea) lor laolaltă. S. nu trebuie confundată cu comunitatea (v. c.). [v. Socius, grup, instituție, Tönies].

Societatea Autorilor Dramatici Români. Constituită în 1923, la stăruințele scriitorului Caton Theodorian, care a condus-o ca președinte până în 1927, când locul acesta l-a luat dramaturgul Mihail Sorbul.

Societatea corală „Carmen" înființată la 1901 de un grup de vre-o 40 tineri entusiaști sub conducerea profesorului D. G. Kiriac, la început numai cor bărbătesc, mai târziu cor mixt. Cultivă cu deosebire muzica națională și muzica armonică a cântărilor psaltichiei.

Societatea de Hidrologie și Climatologie (Sediul în București). Recunoscută persoană juridică prin legea specială din 1922. Are un biurou de informațiuni balneare. Publică revista de Hidrologie medicală și Climatologie, Fizioterapie și Dietetică și Curierul Băilor, Stațiunilor Climatice și Turismului.

„Societatea de Mâine", revistă literară, culturală și științifică, înființată la 1921 în Cluj de publicistul Ion Clopoțel, sub a cărui direcție apare și azi.

Societatea de Oto-Neuro-Oculistică din București. (Spit. Colentina). Președ. Marinescu, Prof. G. Înființată în 1924. Ține ședințe științifice. Publică comunicările în extenso în Revue L'Otoneuro-oculistique (Strasbourg).

Societatea Etnografică Română (Cluj), a fost înființată în 1923 și are de scop promovarea studiilor și cercetărilor de etnografie și folklor în România. Este întâia societate de acest fel în țara noastră. Activitatea ei constă în conferințe și comunicări din domeniul etnografiei, folklorului și antropologiei. Președinte: George Vâlsan.

Societatea Națiunilor, v. Liga Națiunilor.

Societatea Regală Română de Geografie (București). Înființată în 1875. Lucrează pentru promovarea geografiei în România, organizează conferințe, acordă burse de studii și premii. Are bibliotecă proprie în localul său din „Fundația universitară Carol I." A publicat „Marele Dicționar geografic al României" și dă în fiecare an „Buletinul Societății Regale Române de Geografie". Secretar general: Al. Tzigara-Samurcaș.

Societatea Română de Biologie. [Sp. Dr. Davila 4, — Institut. Dr. Cantacuzino]. Președ.: Cantacuzino, Prof. I. Înființată în 1907. Ține ședințe științifice ale căror dări de seamă le publică în Comptes rendus de la Société de Biologie (Paris), căreia îi este afiliată. Acordă premii pentru memorii prezentate.

Societatea Română de Neurologie-Psihatrie, Psihologie și Endocrinologie. [Iași]. Președ. Parhon, Prof. A luat ființă în 1924. Ține ședințe științifice și congrese naționale. Publică: Bulletin de la Société roumaine de Neurologie, Psychiatrie, Psychologie et Endocrinologie.

Societatea Română de Oftalmologie. [Spit. Colțea]. Constituită în 1922. Ține ședințe științifice și organizează congrese naționale. A publicat un Buletin cu dări de seamă ale ședințelor și un Bulletin du premier congrès tenu à Bucarest (1924). Acum dările de seamă ale ședințelor apar în Clujul Medical și în Annales d'Oculistique (Paris).

Societatea Română de științe (București). Înființată în 1890, se numia pe atunci „Societatea de științe fizice" și publica un „Buletin". Astăzi ea are patru secțiuni: de matematici, de fizică, de chimie și de științe naturale. Fiecare ține ședințe și publică un buletin. Președinte: D. Hurmuzescu.

Societatea Științelor Medicale din Cluj cu secția: a) reuniunea anatomică; b) reuniunea ginecologică și obstetricală; c) Soc. de oto-neuro-oculistică. Fondată 1920. E formată de personalul didactic al Facultății de Medicină din Cluj și o seamă de medici practicieni din oraș.

Societăți comerciale: 1. **Societate în nume colectiv**, asociație contractată de două sau mai multe persoane în vederea comerțului. Numele asociaților poate fi cuprins în acest contract. Trebuie să fie constituită prin act autentic sau sub semnătură privată. Gestiunea S. se încredințează tuturor asociaților sau numai unuia, numit girant; dar totdeauna asociații sunt solidar și personal răspunzători de obligațiunile semnate în numele societății, chiar numai de unul din asociați; 2. **Societate în comanditâ**, o societate comercială, în care membri interni, comanditații, au răspundere nelimitată și solidară, iar membri externi, comanditarii, răspund numai cu averea plasată în acțiunile societății; 3. **Societate pe acțiuni**, o întreprindere comercială, cu un capital societar compus din un număr fix de acțiuni de valoare egală a căror posesori răspund numai cu capitalul acționar angajat. Pentru a întemeia o S. se cere cel puțin 7 acționari, capitalul să fie asigurat, statutele fixate și firma înregistrată la tribunal.

Societăți literare maghiare sunt în Ardeal cinci: Soc. literară ardeleană din Cluj, Francisc Kölcsey, din Arad, Ede Szigligeti din Oradia, Ioan Arany din Timișoara și Sigismund Kemény din Tg.-Mureș. Caracter pentru toată țara are numai cea dintâi, celelalte s'au ocupat în cerc mai restrâns cu înființarea de biblioteci, adunarea de folclor maghiar și organizarea de biblioteci populare.

Societé de Biologie din Paris. Cea mai mare societate de biologie și medicină teoretică din Franța. Are secțiuni și în București, Cluj și Iași.

Socinus Faustus, teol. ital. (n. 1539 † 1604), întemeietorul bisericei unitariane (v. unitari). În 1578 a călătorit și prin Ardeal.

Sociologia, este știința structurii și funcțiunilor vieții sociale. Ea studiază desvoltarea și organizarea societății, ținând să stabilească regule generale din studiul evolutiv și comparativ al acestora servindu-se, firește, de istorie și de celelalte științe sociale. A. Comte, care a creiat numele și studiul sistematic al S., deosebește **Statica socială** = studiul formelor societății (a ordinei sociale) (morfologia socială) și **dinamica socială** = teoria progresului social (v. fizica socială), sau a funcțiunilor sociale, (evoluției vieții sociale). Fenomenele sociale formează un grup aparte și natura lor nu se poate explica numai pe bază biologică sau psihologică, etc. Viața socială își are legile ei proprii. (v. Comte, Durkheim, Simmel, Tönnies, Societate, Social, Sociologism, Sociopsihologia, Politica socială, Științe sociale, Progres, Civilizație, Opinia publică, Solidaritate, Grup social, Organizare socială, etc.

Sociologie aplicată, disciplină bazată pe aplicarea cunoștințelor sociale în multe alte ramuri: medicina, educația, politica, dreptul, economia politică, istoria, demografia, literatura, arta, civilizația, religia și chiar psihologia și logica (v. aceste cuvinte, cf. Sociologism). S. a. nu poate fi încă socotită ca o ramură specială a S., ci ca un domeniu comun între S. și celelalte discipline ajutătoare.

Sociologia criminală, ramură a Sociologiei juridice (v. c.) italiene, bazată mai ales pe psihologie și antropologie în explicarea criminalității (v. c.). Din „Școala criminalistă" ital. fac parte: Cesare Lombroso, Enrico Ferri, Garofalo, Scipio Sighele, ș. a.

Sociologia cunoașterii (știință) v. Sociologism.

Sociologia obiectivă (Durkheimiană) susține că realitatea socială pătrunde conștiințile individuale, rămânându-le totuși oarecum exterioară, adică: deși este reală, realitatea socială nu-i alcătuită din lucruri inerte; ceeace o constituie sunt „reprezentările colective" (v. c.), care ni se opun voinții ca niște obiecte de natură spirituală și noi ne supunem lor, fiindcă le-am deprins prin educație și din viața în comun. (de ex.: limbajul, obiceiurile, etc.). Realitatea socială după S. o. are deci două însușiri esențiale: e obiectivă și se impune ca o regulă imperativă. Uneori ea rămâne latentă, necristalizată în „instituții" (v. c.), alteori ea este vie, apare sub forma societății (d. ex. într'un pericol comun, la o ceremonie solemnă ce zguduie sufletele, în panică, etc.). Atunci avem a face cu „conștiința colectivă", care nu se compune din adunarea ori înmânunchierea conștiințelor individuale, ci e o sinteză „sui generis", alcătuită din fapte specifice, care se găsesc în chiar societatea ce le produce și nu în sufletul membrilor ce-o compun. În sensul acesta, ea este exterioară indivizilor și se impune lor ca o „constângere" sau ca o sancțiune.

Sociologism, 1. tendință în teoria cunoștinții de a explica fenomenul cunoașerii pe baze sociologice, nu numai arătând factorul social al cunoașterii, ci susținând, că determinând latura sociologică a ei, am și fundamentat cunoașterea, justificându-i valabilitatea. S. confundă astfel geneza cunoștinții cu temeinicirea și valabilitatea ei. E reprezentat m. ales de școala sociol. franc. (Durkheim, Lévy Bruhl, ș. a.). Pentrucă S. derivă categoriile din forme sociale și prin aceasta crede că le explică generalitatea, de aceea S. poate fi numit „apriorism sociologic". — 2. Tendință în psihol., etică, istorie de a reduce fenomenele științelor respective la condiții sociale (cf. reprezentări colective).

Socius (sociol.), este o unitate socială ce o studiază sociologia. S. este individul asociat, membrul societății (v. c. Societate), unitatea (partea) din care este alcătuită, în viața socială, societatea în forma ei cea mai simplă. Ex.: membrul unei familii este față de ceilalți un „socius".

Socol Aurel (n. 1878) avocat în Cluj. Studii liceale în Cluj, univ. în Budapesta și Germania, 1911 avocat; 1919 membru în comisia de cenzură a avocaților; deputat și fruntaș al partidului național-țărănesc, fiind șeful organizației din Cluj.

Socolescu Ioan (n. 1856 † 1924). Arhitect. Unul dintre bunii reprezentanți ai întâiei generații de arhitecți români. A studiat arhitectura la Paris. A fost inițiatorul Societății Arhitecților Români și președintele ei în anii 1901—1904. În 1890 înființează revista „Analele Arhitecturii", iar doi ani mai târziu face pe cheltuiala sa și a colegului său S. Sterian întâia școală de arhitectură românească. Dintre operele lui arhitectonice amintim: Palatul de Justiție din Craiova, Casa Gion din București, Biserica Sf. Vineri din Pitești, și multe case particulare.

Socor Gabriel, medic rom. (n. 1848 † 1928), fost prof. de fiziologie la Fac. de Med. din Iași. A publicat lucrări importante din domeniul oftalmologiei și igienii.

Soda (chim.). Carbonat de sodiu cristalizat cu zece molecule de apă, incolor, alb, eflorescent. Încălzit se disolvă în apă de cristalizare, deshidratându-se la 100° C. Solubil în apă, împrumutându-i un gust leșietic. În natură se găsește disolvat în apa unor lacuri sau ca eflorescențe (v.: Trona, Natronita), având multiple întrebuințări în marea industrie: la fabricarea sticlei, a săpunnurilor, în vopsitorie, la fabricarea smalțurilor, la spălatul rufelor, etc., se prepară, în cantități mari, după două metode: a) după metoda Leblanc (1782) dintr'un amestec de sulfat de sodiu, carbonat de calciu și cărbune încălzit în instalații speciale, b) după metoda Solvay (1861), din clorura de sodiu (sare gemă) în soluțiune, în care se introduce sub presiune un curent de amoniac și de bioxid de carbon. În ultima metodă se obține bicarbonat de sodiu, care încălzit se transformă în carbonat de sodiu, apă și bioxid de carbon. În țară se fabrică în uzinele Solvay din Uioara (j. Alba), cu o producție de sodă calcinată de 10 vagoane pe zi.

Sodalita (min.), v. Feldspatoizii.

Sodiul (cim.), v. Natriu.

Sodoma, oraș care după istorisirea Bibliei (Moisi) a fost pustiit printr'o erup-

tivne vulcanică, însoțită cu cutremur de pământ, ca pedeapsă pentru nelegiuirea locuitorilor lui. Deodată cu S. s'a nimicit și Gomora și alte orașe ale acelei regiuni, în locul cărora s'a format lacul sărat numit Marea moartă (v. c.). Din această catastrofă a scăpat cu viața numai Lot (v. c.) și familia lui.

Sofia, Sfântă —, importantă biserică bizantină (Bizantin, Imperiul, Arta) din Constantinopol, construită în 532 de Justinianus, prin arhitecții Arthemius din Tralles și Izidor din Milet. Turcii au prefăcut-o în moschee în 1453, fiind astfel și azi. Are o cupolă superbă.

Sofia, capit. Bulgariei, nod de drumuri și C. F., oraș comercial: grâne, tutun, piei de capră, mătăsuri, etc. 213.000 loc.

Sofism[ă] (logică), argumentare [intenționat] falsă, spre deosebire de Paralogism, care este o greșală neintenționată de argumentare.

Sofiști (filos.), erau în sec. al V a. Chr. oameni, cari se ocupau cu științele. Pe încetul au devenit negustori, ambulanți de înțelepciune, căutând să câștige bani prin ascuțimi de judecată și argumentări false (de aici cuv. „sofism"). Protagoras este sofistul cel mai însemnat. Alți sofiști: Gorgias, Hippias, Prodikos.

Sofistică, 1. Înțelepciune aparentă, 2. Arta de argumentare bazată pe subtilități ori pe sofisme.

Șogun (scris: shogoun, Siogoun), numire dată comandantului militar care domnia în realitate în Japonia pe lângă mikado, începând cu 1186—1868, deci în toată perioada feodală. Se mai numește „taikun" de Europeni (v. Japonia, istoria).

Sokolii. In nici o țară educația fizică n'a luat o desvoltare atât de mare — în timp relativ scurt — și un caracter atât de popular și național ca în Cehoslovacia, în mare parte datorit organizației de educație fizică numită „Ceskoslovenská Obec Sokolská" înființată în 1862 de Dr. Miroslav Tyrs și Jindrich Fügner, cu sediul la Praga. Sokol înseamnă „Șoim", membrii acestei organizații se consideră ca frați, fără de deosebire de clasă, toți iau parte la exercițiile fixate în programul de activitate ce se adresează masselor și care imprimă spiritul de disciplină și de sacrificiu, ce îi leagă pe toți deopotrivă pentru păstrarea bunului comun, demonstrând cât de mare este valoarea educației fizice în echilibrarea vieții sociale și naționale din punct de vedere intelectual și fizic.

Sokrates, filos. hellen (n. 470 † 399 a. Chr.). A combătut filosofia negustorească a sofiștilor, căutând să arate, prin metoda euristică (v. Maeutica) nimicnicia științii lor. A fost acuzat când avea 70 de ani, că nu recunoaște zeii oficiali și pervertește tineretul și a fost condamnat la moarte prin otrăvire. Dotat cu mare putere de stăpânire, convins că legile trebuie respectate; filos. sa este exclusiv etică și el este chiar întemeietorul ac. științe: virtutea poate fi obiect al științii, comportării juste și reflecția justă are ca urmare acțiuni juste; omul face fapte rele din neștiință. Dela S. nu a rămas nimic scris. Filos. lui o cunoaștem de scrierile lui Platon, Xenophon și Aristoteles.

Solacolu Th., medic și botanist rom., prof. de botanică generală la Fac. de Farmacie din București.

Solanacee (bot.), fam. de plante dicotiledonate; ierboase sau arbuști. Multe conțin alcaloizi cu efect narcotic. Gen principal **Solanum**. S. dulcamara, Lăsnicior. S. nigrum, zărnă. S. tuberosum, cartoful, S. melongena, pătlăgele vinete și S. lycopersicum, pătlăgele roșii.

Sold, în contabilitate este diferența între debitul și creditul unui cont. Dacă debitul e mai mare, avem S.-debit, în caz contrar S.-credit. S.-ul adunat cu partea mai mică a contului, egalează contul.

Solfatarii (geol.), se numesc emanațiile gazoase de natură vulcanică, formate din vapori de apă și din hidrogen sulfurat (v. Fumarole). Prin descompunerea lor în aer, formează depozite de sulf, alunit, etc. (Vulcanul Solfatara lângă Neapole, Hărghita).

Solfegiu, exercițiu de cant pentru desvoltarea auzului și a intonării sigure și corecte. Curs elementar obligator la Conservatoriile statelor latine, foarte important în instrucția muzicală.

Solferino, sat din Italia (Lombardia), cunoscut prin marea victorie a Francezilor, comandați de Napoleon al III, contra Austriacilor. Această victorie a dus la armistițiul dela Villafranca.

Solidarism (sociol., politică, morală), tendința de a desvolta între membrii unei societăți o activitate morală și social-politică solidară, în care diferențele individuale și diviziunea muncii să se armonizeze prin scopul comun și la care să coopereze toți, fiecare cu obolul său. S., formulat teoretic de L. Bourgeois (v. c.) și studiat de sociologul francez C. Bouglé (v. c.), a dat naștere la multe directive economice-morale și la directivele politice pe care se bazează Liga Națiunilor (v. L. N., v. Solidaritate).

Sokrates

Solidaritate. 1. (Sociol.) S. Socială = atârnarea mutuală dintre oameni, care face ca ceeace privește pe unul să aibă interes pentru toți ceilalți. Ea se bazează pe simpatia reciprocă a membrilor societății, pe cooperare (v. c.), luptă, muncă, creație culturală și activitate morală în comun; 2. (Dr.), Obligația ce o au debitorii sau creditorii (v. c.) în privința plății creanțelor, când unul e răspunzător pentru toți și invers; 3. (Morală), datoria morală de asistență între membrii aceleași societăți prezente, sau a societății prezente față de trecut: (v. Solidarism).

Solidificare — Punct de S. —, este temperatura la care un lichid trece în starea de agregație solidă la presiunea normală. Punctul de S. este identic cu punctul de topire; variază cu presiunea atmosferică și cu cantitatea de substanțe disolvate în el. In practică se folosesc diferite amestecuri (soluție de sare și salmiac) pentru a produce temperatură joasă.

Sollman, numele m. multor sultani turci: S. I dela 1402—1410, a purtat lupte cu fratele său Musa, ajutat de Mircea cel Mare. — S. al II, cel Mare (n. 1495 † 1566), cel mai mare sultan al Turcilor. In urma luptei dela Mohács (1526), a cucerit toată Ungaria, a asediat, fără succes Viena și s'a bătut cu Perșii. Armata trimisă împotriva Munteniei a fost bătută de m. multeori de Radu dela Afumați. — S. al III dela 1687—1691, pierde mai multe părți din imperiu.

Soliman, 1. pașă turc, trimis împotriva lui Ștefan cel Mare, dar înfrânt la Rahova (1475). — 2. S. pașă trimis în Muntenia, pt. înăbușirea revol. din 1848, devenind un instrument al Rușilor.

Solipsism, [din lat. solus ipse = cu însumi], tendință din teoria cunoașterii care susține că realitatea se reduce la propria conștiință a individului, la propria mea conștiință numai: întreg universul e real numai ca conținut al conștiinții mele și nu există decât când îl percep.

„Solitaires de Port-Royal", les —, un grup de singurateci (solitari) din sec. al XVII, astfel numiți pentrucă-și țineau adunările în abația veche Port-Royal, aproape de Versailles, ocupându-se de progresul literelor și al filosofiei, cărora le-a adus nespuse servicii. Ei au introdus în proza franc. a vremii o claritate, necunoscută până atunci. „Solitarii" erau: Lancelot, Antoine Arnault, Le Maistre de Sacy, Nicole, Pascal, ș. a. (v. Port Royal des Champs, Logique de Port Royal, și fiecare din scriitorii solitari citați).

Solo (ital.) = singur; termen muzical indicând o piesă instrumentală sau vocală cântată fără acompaniament, sau cu o acompaniere subordonată, care o susține fără să iasă din evidență.

Sologub F. (pseudonim pentru Teternikov). Literatura sa este aristocratică. Poet liric rus (n. 1863). E simbolist și estet distins, romancier apreciat, cu: Drăcușorul, Lacrimi grele, Stropi de sânge, Mai dulce ca otrava, întreținere de realism și misticism; poezii, poeme în proză, nuvele: „Viața animalelor de pradă", drame fantastice și schițe.

Solomon, al treilea rege al Evreilor, dela 1025—986 a. Chr., ajuns la tron în vârstă de 20 ani, fiul lui David. A zidit în Ierusalim un templu celebru, ajutat de Hiram, regele din Tir. A fost aliat al regelui Egiptului, luându-i fica în căsătorie. A fost vizitat de regina din Saba. Reputat pt. înțelepciunea sa, I se atribuie și trei cărți din Biblie: Cântarea cântărilor, Eclesiastul, Pildele lui S. (ac. din urmă apocrifă).

Solomon Nicolae, prefect român al Ie giunei din comitatul Hunedoarei în 1848 (n. 1820 † 1875). In 1849 Bem i-a oferit rangul de general dacă va trece cu glotașii săi în castrele maghiare, dar el a refuzat.

Solon, distins legislator al Athenei, unul din cei șapte înțelepți ai Greciei (n. 640 † 558 a. Cr.). A introdus în Athena reforme utile (v. Grecia, Istorie), dând o constituție și regulând, proporțional, sarcinile și drepturile cetățenilor. Poporul l-a împărțit după avere în clase, extinzând dreptul asupra tuturor de a participa la adunarea poporului. Din activ. de scriitor ni s'au păstrat câteva poezii ce dovedesc talent.

Solovjev VI. S. (cit. Soloviev), filosof și poet rus (n. 1853 † 1900), fiul celui m.

însemnat istoric rus. Poeziile sale filos. au uneori o nuanţă religios-mistică. El e cel dintâi filos. rus, care nu s'a ocupat numai de sistemele altora, ci şi cu probleme proprii: „Trei dialoguri despre războiu, progres şi despre sfârşitul istoriei lumii".

Soluri arabile (geol.) formate prin descompunerea rocelor subsolului sub acţiunea agenţilor climaterici şi a vieţii vegetale şi animale, sunt argile cu conţinut de nisip sau de calcar de diferite colorăţiuni având o compoziţie chimică variată, formarea lor fiind în strânsă legătură cu variaţiunile regionale climaterice. Cu studiul solurilor se ocupă Agrogeologia (v. cuv.).

Soluţiuni (chim. fiz.), se numesc amestecurile omogene a două sau mai multe substanţe, care nu pot fi separate cu mijloace mecanice sau optice (prin diferinţa de densitate, cu microscopul) decât numai prin mijloace fizice, dinamice (evaporare, sublimare, distilare). Se deosebesc trei categorii de S. după starea de agregaţie fizică a substanţelor amestecate: a) amestecuri gazoase (aerul atmosferic, grizu, etc.); b) soluţiuni adevărate sau propriu zise, care au ca solvant sau disolvant un lichid (apă, alcool, eter), iar ca substanţă disolvată un gaz (bioxid de carbon, apa gazoasă), un lichid (alcool, spirtul) sau un solid (sare, zahăr, etc.); c) soluţiuni solide, în masa cărora componenţii sunt solizi (ex. sticla, aliajele). În toate trei categoriile, ca solvant sau disolvant figurează aceea substanţă din amestec care e în cantitate mai mare. Gradul de solubilitate într'un solvant (apă, alcool, etc.) diferă dela o substană la alta şi creşte, variază) cu temperatura. Când o soluţiune conţine cantitatea maximă dintr'o substanţă pe care a fost în stare să o disolve la o anumită temperatură se numeşte S. saturată. Gradul de saturaţie pentru aceeaşi substanţă încă variază cu temperatura. S.-le formează starea de trecere între amestecurile mecanice şi adevăratele combinaţiuni chimice.

Soluţiuni coloidale (chim.), se numesc soluţiunile formate de unele substanţe cleioase-gelatinoase (albuş de ou, cleiu, gumă, scrobeală, dextrină), formând faza de trecere dela emulsiuni la soluţiunile propriu zise. S. coloidale nu sunt soluţiuni adevărate, fiind formate din îngrămădiri (agregate) de molecule solide răspândite şi împrăştiate în masa lichidului disolvant. Nu difuzează (nu trec) prin membranele semipermiabile (pergament, gutapercă, băşică de bou etc.) şi nu sunt cristalizabile. Importanţa lor este foarte mare în chimia biologică, în marea industrie, în medicină, în fiziologia vegetală şi animală şi în agricultură, intrând în compoziţia solurilor arabile.

Solvay Ernest (n. 1838 † 1922), mare industriaş belgian. A întemeiat la Bruxelles un institut, care-i poartă numele şi se ocupă cu ştiinţele: fiziologice, sociologice, politică şi comerţ; apoi fabrica „Solvay" de sodă caustică, care are o sucursală şi în România, la Uioara.

Somali, popor din NE.-ul Africei, locuind cele trei Somalii şi ţinutul Ogaden din Abisinia. Sunt rezultatul unui metisaj între Arabi şi Gallas.

Somalia, ţinut din Africa de NE., împărţită între: Anglia (176.117 kmp. cu 247.000 loc.), Franţa (22.000 kmp. cu 65.000 loc.) şi Italia (405.000 kmp. cu 460.000 loc.). Produce: lână, gome, pici, cafea, fildeş, aur, etc. S. engl. are capit. Berbera, S. franc. pe Djibouti, iar cea ital. are capit. Mogadiscio.

Sombart Werner, economist şi sociol. germ. (n. 1863). A scris: Sozialismus und soziale Bewegung, Die Juden und das Wirtschaftsleben, Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert, Der moderne Kapitalismus, Grundlagen und Kritik des Sozialismus. Die Anfänge der Soziologie, etc.

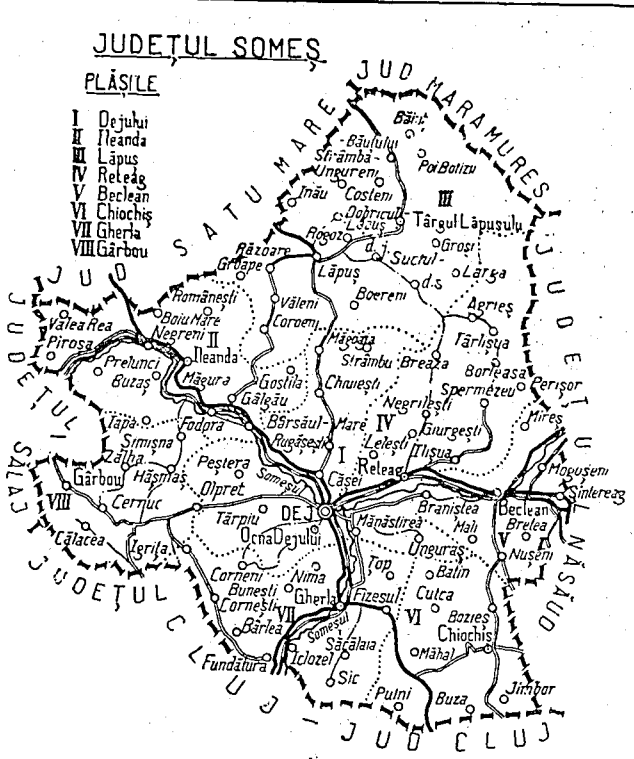

Someş, jud. din Transilvania de N., mărginit la N. cu jud. Maramureş, la NV. cu Satu-Mare, la V. cu Sălaj, la S. cu Cluj şi la E. cu Năsăud. Supraf. 4714 kmp. cu 259.000 loc., adică o densitate aprox. de 55 loc. pe kmp. Întinzându-se din Munţii Ţibleşului peste Munţii Lăpuşului până în dealurile, care despart bazinul Someşului de al Mureşului, terenul jud. S. este unul din cele mai accidentate. Partea lui de SE. face parte din aşazisa Câmpie a Ardealului (v. c.). Ţibleşul este format din andezite apărute prin cretacicul inferior. Acesta este acoperit cu oligocen, valea Lăpuşului şi a Someşului (la Ileanda). Restul jud. de S. şi SE. este format din miocenul mijlociu, iar între oligocen şi acesta miocen este mediteranean I. Tot Miocenul mijl. este străbătut de strate cu sare. Unele exploatate (la Ocna Dejului). Prin văi (în special a Someşului) se găsesc aluviuni moderne. Peste totul ca sol s'a aşezat podzolul, iar dealungul văilor solul schelet şi în lunci este nisipul şi pietrişurile. Vegetaţia este formată din păduri de brad în N., de fag în majoritatea jud., iar pe S. şi SE. o zonă de stepă spre care se trec prin antestepă (Gherla). Subsolul acestui jud. conţine multă sare expl. la Ocna-Dejului şi ceva mangan (Lăpuşul-Unguresc). Industria se rezumă mai mult la industria lemnelor (fierestrae, mobile de lemn, etc.), fabrici de frânghii şi ţiglărie. Agricultura se face pe văile celor două Someşe de unde multe mori, fabrici de spirt. Marea cantitate de păşuni din jud. a dus la creşterea vitelor, în special în Munţii Lăpuşului. Capitala jud. este Dej. Jud. S. are alt oraş Gherla şi 261 com. rur. împărţite în 8 plăşi. Centre rur. importante: Beclean, Târgu-Lăpuşului, Ileanda, Gârbău, ş. a. Este străbătut de C. F. R. Cluj—Dej—Satu-Mare, cu ramura Dej—Beclean—Bistriţa şi Beclean—Rodna. Face parte din Episc. Ort. a Clujului (cea mai mare parte), iar cea de V. din a Oradiei, din Insp. III Şcolar Cluj, din Curtea de Apel Cluj, din Insp. VII Minier Baia-Mare şi din Inspectoratul Industrial Cluj.

Someşul, râu, afluent principal al Tisei, format din râurile S. Mare şi Someşul Mic (v. c.), care se unesc la Dej. Până aici, cele două someşe au avut direcţia, unul dela NE, către SV, iar celălalt dela SV, către NE. După ce se unesc S. ia direcţia spre NV şi după multe cotituri, strecurându-se printre Munţii Lăpuşului şi dealurile Crasnei, iese în Câmpia Tisei, formând cu Crasna, malştinile dela Ecsed. Înainte de a eşi în câmpie, S. primeşte pe dreapta râul Lăpuşul, care-i aduce apele din Munţii Lăpuşului. În câmpie.

Someşul Mare, râu, care, împreună cu Someşul Mic, formează râul Someş. Izvorăşte din Munţii Rodnei şi format din mai multe pârae. Trece pe la Rodna, Năsăud şi Beclean, unindu-se cu S. Mic la Dej. În drumul său primeşte pârâul Iliuţă, Salva, Ilişua, Bistriţa, etc. Lungime apr. 120 km.

Someşul Cald, pârâu ce formează cu S. Rece, râul S. Mic. Izvorăşte din Munţii Apuseni, vrf. Cârligaţii (1693 m.). Se uneşte cu S. Rece la satul S. Rece.

Someşul Mic, râu ce se formează în Munţii Apuseni din două pârae. Someşul Rece şi Someşul Cald (v. c.). Primeşte

în cursul afluenţii: Căpuşul, Nadăşul, etc. şi se uneşte cu S. Mare la Dej. În cursul său (150 km.), udă oraşele Cluj şi Gherla. În partea superioară are curs torenţial, iar dela Floreşti, panta se micşorează. Dela Apahida intră în Câmpia Ardealului, domolindu-şi de tot panta de scurgere.

Someşul Rece, unul din păraele, care formează S. Mic. Izvorăşte din Munţii Apuseni, vârf. Muntişorul (1622 m.) şi se uneşte cu S. cald la satul Someşul Rece.

Sommer Ioan, conducătorul şcoalei protestante din Cotnari, ales de Despot-Vodă ca să propage protestantismul în Moldova. După căderea lui Despot, a cărui biografie a scris-o, S. I. a fugit în Ardeal.

Somn, (Psihol. şi Biol.). Stare periodică, în care organismul se odihneşte în urma oboselii. E caracterizat prin: adormirea simţurilor, care aduce pierderea conştiinţei despre lumea din afară, suprimarea parţială a funcţiunii centrilor nervoşi (v. c.) şi încetinirea funcţiunilor vieţii organice. Când centrii nervoşi au o activitate internă în decursul somnului se produce visul (v. c.). Opus: starea de veghe = trezia. Strămpell a descris cazul unui om lipsit de sensibilitatea tactilă, văzând cu un singur ochiu şi surd, care adormia deîndată ce i se închidea ochiul care vedea, singurul simţ treaz prin care avea contact cu lumea externă. Teorie pentru explicarea S.-lui: Adunarea produselor toxice de disimilaţie (v. c.) în sânge, care, analog cu efectul narcoticelor (v. c.), produce S. Se deosebeşte: S. natural şi provocat, artificial, hipnotic, etc.

Somnambul (med. pop. Lunatic, zănatic), bolnav de nervi care săvârşeşte în timpul somnului adânc mişcări complicate, ex. umblă.

Somnambulism, stare patologică asemănătore cu somnul şi care se produce în decursul somnului, când cel care doarme se scoală, merge, face diferite lucruri, vorbeşte, etc., dormind însă înainte. În acest sens S.-ul este un „vis activ". S.-ul provocat (artificial) e o formă a hipnozei, când putem interoga pe somnambul asupra anumitor chestiuni. Somnambulii uită în starea de trezie tot ce au făcut. Îşi reamintesc deplin într'o nouă stare de S. experienţele trăite prima dată, îşi reamintesc tot ce au trăit în timpul de trezie dinaintea S.-lui (cf. P. Janet, L'automatisme, psychologique).

Sonante. Consonante, care servesc de centru unei silabe, de ex. r în limba serbo-croată: „prst" = „deget". În gramatica comparativă a limbilor indo-europene cele patru consonante l, m, n, r şi cele două semi-vocale i şi u, care joacă rolul când de consonante, când de vocale în silabă.

Sonată, termen folosit pe la 1600 pentru orice compoziţie muzicală scrisă pentru instrumente (în contrast cu „Cantata" pentru voce). Azi S. e o piesă instrumentală aparţinând formelor ciclice. Constă din 4 părţi distincte, Allegro, Andante, Scherzo sau Menuett şi Finale sau Rondo. Se scrie de obicei pentru unul sau 2 instrumente (pian, pian şi violină, etc.).

Sondă (med.), instrument chirurgical cu care se pătrunde în canalele fireşti sau artificiale ale organismului

Sondă (marină), aparat ce serveşte la măsurarea adâncimilor apei.

Soneria electrică, este un întreruptor automat intercalat într'un cicuit electric, de a cărui lamă, de întrerupere este fixat un ciocănaş. Acesta urmând vibraţiile lamei de întrerupere loveşte într'un clopoţel. S. se pune în funcţiune numai când se închide curentul electric apăsând pe butonul soneriei. Ca sursă de curent se întrebuinţează o baterie de elemente Leclanché, mai nou sunt acţionate printr'un reductor al curentului alternativ de iluminat.

Sonet, formă fixă de poezie. Are 14 versuri endecasilabice, împărţite în patru strofe: două catrene şi două terţine. Rima în catrene şi terţine urmează regule fixe. Ex: a) în catrene 1:4 — 2:3; b) în terţine 1:3:5 — 2:4:6. (Ca în „Veneţia" de Eminescu), sau: a) 1:4—2:3 şi b) 1:4—2:5—3:6 („Trecut-au anii" de Eminescu). Fiecare vers trebuie să exprime — în S.-ul perfect — câte o idee, fiecare strofă o unitate şi toate ideile poeziei să formeze un întreg bine-definit, astfel ca fiecare vers să fie continuat de versul următor. Ultimul vers trebuie să fie o concluzie sintetică a fondului poeziei şi să exprime o idee generală sau o maximă. Astfel S-ul este una din poeziile cu forma cea mai dificilă. Originea lui e nesigură. Se spune că trubadurii provensali l-ar fi folosit. Sigur e că Petrarca a scris minunate sonete în „Canzoniere", cântând pe Laura. Ronsard deasemeni. În literatura română, cele mai frumoase sonete le-a scris Eminescu, apoi Vlahuţă, iar în poezia contemporană română, S. a fost cultivat cu virtuozitate, mai ales de Mihail Codreanu.

Song-hoi sau fl. **Roşu**, fl. din Indochina de NE. Izvorăşte din Yun-Nan şi se varsă în golf. Tonkin

Sonnino Sidney (n. 1817 † 1922) om politic italian. Diplomat, deputat. În 1893 ministru de finanţe; în 1906 şi 1910 prim ministru. Contribuie la intrarea Italiei în războiu, în 1915, ca ministru de externe.

Sonor (fon.) v. Fonic.

Şonţu Gheorghe, maior în armata rom. (n. 1851). A murit moarte vitejească 30 Aug. 1877, în asaltul Griviţei.

Sophokles, al doilea mare poet tragic hellen (n. 496 † 406 a. Chr.), a fost împreună cu Perikles strateg (442 a. Chr.) şi a ocupat şi alte funcţii însemnate în viaţă, iar după moarte a fost slăvit ca erou. A compus vreo 123 piese de teatru, din care cunoaştem numai 7 tragedii cu o tehnică nouă şi perfectă: desvoltarea internă, perfecţia şi catastrofa se desfăşură sub ochii noştri. În toate tragediile păstrate eroul joacă rolul de spectactor şi participă ca sfătuitor la evenimentele ce se petrec pe scenă. El introduce în scenă un al treilea actor. Interesul tragediilor sale îl formează, mai presus de tehnică, conţinutul ideilor. Acţiunea, deşi supusă fatalităţii soartei, prezintă voinţa personajelor în conflict şi învinsă de aceasta. Sunt celebre tragediile: Regele Oedip, Antigona, Ajax, Elektra, Oedip la Colona, Trachinierinele, Philoktetes.

Sopran, cea mai înaltă dintre vocile de femei şi copii, numită şi discant. E de 3 feluri: S. de coloratură, S. dramatic şi S. mijlociu (mezzo sopran).

Sopron (cit. Şopron), oraş din V.-ul Ungariei, 35.000 loc. Nod de CF. Mare târg de vite. În timpul marelui războiu, la S. a fost un lagăr de prizonieri, în care au fost duşi în captivitate mulţi soldaţi de ai noştri.

Sorbonne, numele univ. din Paris, dat după fondator, Robert de Sorbon, capelan la Saint Louis, al cărui scop a fost să înfiinţeze o şcoală de studii teologice, unde să poată învăţa copiii săraci. Acest colegiu devine facult. de teologie cu mare renume, mai ales cei care obţineau titlul de doctori. În sec. al XIV a luptat împotriva Iezuiţilor, în al XVII a condamnat pe Jansenişti. Edificiul actual a fost edificat de Richeliu (1635—53). Revol. franc. a ocupat-o, iar în 1808 a fost dată univ. din Paris, de aici numele. Reprezintă cea mai import. şcoală superioară din lume. Cuprinde Academie de Paris, Facult. de litere şi ştiinţe, Ecole des Chartres şi Ecole des Hautes études.

Sorbu Mihail, numele lit. al lui Smolski, scritor rom. (n. 1886). A scris mai ales teatru, fiind remarcat de criticul M. Dragomirescu: Dizertorul, Letopiseţii, Patima roşie (jucată şi în străinătate), Praznicul calicilor, Don Quijotte dela Manche (comedie), etc.

Soreanu N., mare actor dramatic con-

temporan, socletar al Teatrului Naţional din Bucureşti.

Sorel, 1. **Agnes** (n. 1422 † 1450), favorita regelui Caorl al VII, asupra căruia a exercitat o binefăcătoare influenţă. Era de o rară frumuseţe. — 2. **Albert**, istoric franc. (n. 1842 † 1906), membru al Acad. franc. şi secretar gener. al Senatului, autorul celebrei lucrări: L'Europe et la Révolution française şi a: l'Histoire diplomatique de la guerre franco allemande.

Soricu Ioan U., poet rom. (n. 1882). A scris versuri (Florile dalbe, Doine din zile de luptă, Doamna Munţilor, piesă în 4 acte). A tradus „Faust" de Goethe.

Sorit (logică), polisilogism prescurtat, care rezultă dintr'un lanţ de silogisme, când se suprimă la fiecare silogism concluzia. Ex.: Leul este o felină, felinele sunt animale de pradă, animalele de pradă sunt carnivore, deci leul este carnivor. Acest S. este numit „aristotelic" s. „analitic", pentrucă lui i se opune S.-ul „goclenian": Animalele de pradă sunt carnivore, felinele sunt animale de pradă . . . etc. (S. g. porneşte dela general la particular, se numeşte şi sintetic.)

Soroca, oraş din Basarabia, capit. jud. S. 29.000 loc., aşezat pe malul Nistrului, are o veche cetate de tip genovez, destul de bine consolidată. Admin. Cud. Of. P. T. T., tribunal, licee, gara apropiată Floreşti.

Soroca, jud. din Basarabia de E., cuprins între jud. Hotin la V., Ucraina la NE., de care se desparte prin fl. Nistru, jud. Orhei la SE. şi Bălţi la SV. Supraf. 4331 kmp. cu 382.000 loc. adică o dens. de 88 loc. pe kmp. Terenul format din platforma Moldo-Basarabeană cu inclinarea dela NV. către SE. Probă văile Răutul, Cubolta, Cainari şi chiar Nistrul care şi-au săpat văi adânci în masa calcarelor sarmatice ajungând până la triasic, trecând prin calcarele cretacice. Sunt unele petice de cvaternare în S. Peste aceste s'au depus ciornoizem în special şocolat.

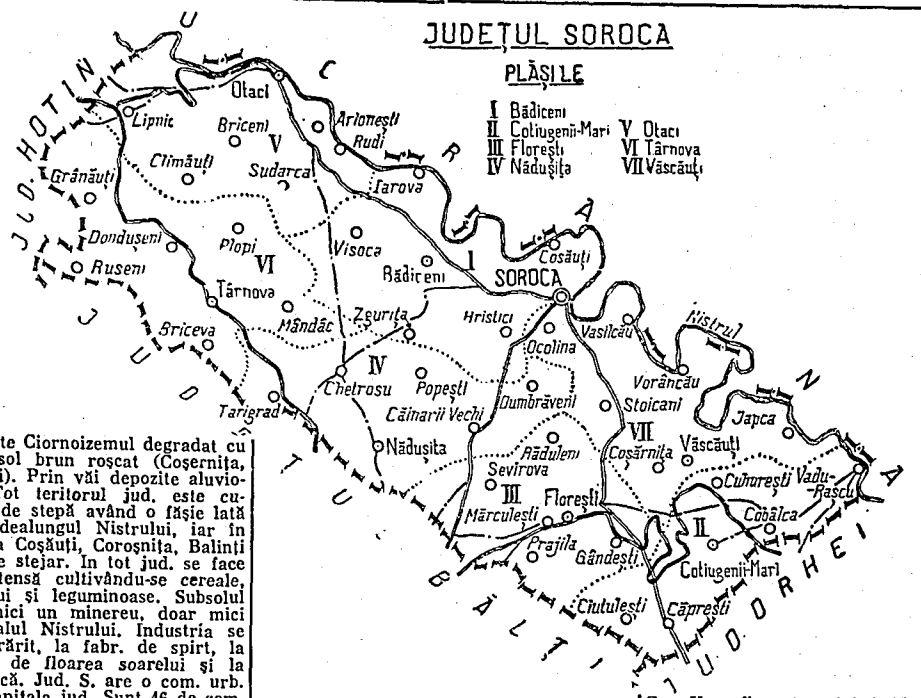

Spre Nistru este Ciornoizemul degradat cu o pătură de sol brun roşcat (Coşerniţa, Cotiugenii-Mari). Prin văi depozite aluvionare nouă. Tot teritorul jud. este cuprins în zona de stepă având o fâşie lată de antestepă dealungul Nistrului, iar în meandrele dela Coşăuţi, Corosniţa, Balinţi sunt păduri de stejar. In tot jud. se face agricultură intensă cultivându-se cereale, floarea soarelui şi leguminoase. Subsolul jud. nu are nici un minereu, doar mici cariere pe malul Nistrului. Industria se reduce la morărit, la fabr. de spirt, la fabr. de ulei de floarea soarelui şi la industria casnică. Jud. S. are o com. urb. S. care e şi capitala jud. Sunt 46 de com. rur. împărţite în 7 plăşi. Centre rur. importante sunt: Otaci, Târnova, Bădicenii, Nadueşita, Foreşti şi Cotiugenii-Mari, etc. Depinde de Episc. Hotinului, de Insp. XIII Şcolar Iaşi, de Curtea de Apel Chişinău, de Insp. I. Minier Bacău şi de Insp. Industr. Chişinău. Este străbătut pe la S. de C. F. R. Bălţi—Mateuţi, iar la V. de linia Bălţi—Lipnic, la N. de Lipnic—Otaci.

Soroceanu I., pictor talentat din generaţia tînără.

S. O. S. (abrevierea cuv. engl. save our souls), mântuiţi-ne sufletul; signalul de alarmă cu telegrafia fără fir a corabiilor în pericol.

Soufflot Jaques-Germain, arhitect franc. (n. 1709 † 1780), autorul Pantheonului, Facultăţii de drept, faţada la Hôtel-Dieu din Paris. E înmormântat la Pantheon.

Soulary Joséphin-Marie zis Joséphin, poet franc. (n. 1815 † 1891). Are sonete impecabile ca formă: Sonnets hummanistiques. A scris şi comedii.

Soupault Philippe, poet liric şi romancier francez (n. 1897). Scrieri: „Les Frères Durandeau", „A la dérive", „Horace Pironelle", „Le Bon Apôtre", „En joue", „Coeur d'Or", „Aquarium", „Les Champs magnétiques". S. este din grupul „supra-realismului".

Southampton. 1. Insula Canadei, situată în nordul băii Hudson. 2. S. oraş în Anglia (comit. Hants), aşezat pe coasta Mării La Manche; 161.000 loc. Numeroase curse de paquebouturi; serviciu pentru Le Hâvre. Uzine şi construcţii navale.

Souza-Botelho, Adèle-Marie-Emilie Fileul, contesă de Flahaut, pe urmă marchiză de—, romancieră franc. (n. 1761 † 1836). Are romane delicate: Adèle de Sénanges, Eugène de Rothelin.

Souza, Robert de —, poet, critic şi estetician franc. (n. 1865). Ca ziarist, a colaborat la: Echo de Paris, Liberté, l'Éclair, Gaulois, Figaro, Eclaireur de Nice, Démocratie nouvelle. Poezii: Fumerolles, Sources vers le Fleuve, Modulations sur la Mer et la Nuit, Les Graines d'un jour, l'Hymne à la Mer, Terpsichore, Critică: Le Rhytme poétique, La poésie populaire et le lyrisme sentimental, Du Rhytme, en Français. Estetică generală: L'Art public, etc.

Sovata (2700 loc.), com. rur. jud. Mureş, pl. Miercurea-Nirajului. Judec. la Miercurea-Nirajului. Of. P. local. Două gări locale: una pe CF. Blaj—Praid şi alta pe CF. îngustă, Tg.-Mureş—Praid. Staţiune balneară importantă pentru lacurile sale sărate şi cu apă încălzită prin acţiunea razelor solare.

Soveja, mănăstire în munţii Vrancei din Moldova, clădită de Mateiu Basarab, în 1645, ca semn al împăcării cu Vasile Lupu.

Soveja, pseudonimul lit. al lui Simeon Mehedinţi (v. c.). A scris vol. de nuvele „Oameni dela Munte" şi studii critice: Primăvara literară, Titu Maiorescu, etc.

Soviet, organismul de cârmuire a statului rusesc actual. Dictatura proletarilor a pus pe bază de S. toată guvernarea şi administraţia. Alegătorii sunt toţi cetăţenii de ambele sexe, trecuţi de 18 ani, care exercită o profesiune. Fiecare S. al statului trimite reprezentanţi la circumscripţie, aceasta la district, acesta la S. guvernelor şi aceasta la Congresul Sovietelor Uniunii. Uniunea sovietică e guvernată de Congresul S. U. şi între sesiuni, suprema autoritate e Comitetul Central executiv al U., care cuprinde Consiliul U. şi Consiliul Naţiunilor. Congresul se întruneşte odată pe an. Consiliul U. se compune din 371 membri aleşi de congres. Consiliul Naţiunilor are câte 5 reprezentanţi din fiecare membru al U. Comitetul executiv se întruneşte în fiecare an, de 3 ori, între sesiuni şi autoritatea o exercită prin un Presidiu. Puterea legislativă şi executivă sunt deţinute de acelaşi Consiliu.

Şovinism. Patriotism exagerat, mai ales d. p. d. v. militar. Fanatism naţional. Ex.: Ungurii sunt şovinişti. Numirea vine dela soldatul republican lăudăros Chauvin, pus pe scenă în comedia „le Soldat laboureur" a lui Scribe (v Chauvin).

Soxhletizare (med.), e sterilizarea laptelui de vacă la aparatul Soxhlet

Spa, localitate din Belgia, 8200 loc. Renumite ape minerale.

Spa, Acordul dela—, a fost semnat la 16 Iulie 1920 de Anglia, Franţa, Belgia, Japonia şi Portugalia, având ca puncte centrale de discuţie desarmarea şi plata reparaţiilor de către Germ. In prima chestiune nu s'au luat deciziuni importante. In a doua s'a hotărît sumele ce vor fi plătite ca reparaţiuni de către Germania statelor următoare astfel:

Anglia	22%	din	suma	totală
Franţa	52%	„	„	„
Italia	10%	„	„	„
Belgia	8%	„	„	„
Japonia	0.75%	„	„	„
Portugalia	0.75%	„	„	„

Grecia, România şi Jugoslavia în bloc: 6.5% „ „ „

din care României i s'a fixat cota de 1%, neţinându-se seamă în această repartiţie nici de lista pagubelor prezentate de puterile aliate. Iar cotele de mai sus s'au fixat chiar înainte de a se stabili totalul datoriilor Germaniei, care s'a fixat mai târziu (v. Planul Dawes, Reparaţii de războiu, Problema reparaţiilor, Datoria de eliberare, Datoria de războiu a României, Conferinţa Păcii, etc.).

Spacu Gheorghe (n. 1883), licenţiat (1906) şi doctor în chimie (1916) dela univ. din Iaşi, în 1919 prof. universitar şi director al laboratorului de chimie anorganică şi analitică dela univ. din Cluj, în 1923—24 prodecan, în 1924—1925 decan al facultăţii de ştiinţe, în 1925—26 rector, iar în 1926—27 prorector al univ. din Cluj, membru corespondent al Academiei Române şi membru a numeroase societăţi de ştiinţă din ţară şi străinătate. In domeniul cercetărilor chimice se remarcă prin marele aport

ştiinţific adus în studiul sărurilor complexe, şi'n perfecţionarea metodelor de analiză chimică calitativă şi cantitativă, publicând numeroase contribuţiuni ştiinţifice şi numeroase metode nouă şi originale, de analiză chimică, inaugurate în ştiinţă. Lucrări: Feramine, combinaţiuni complexe de fier; săruri complexe de magneziu; metode noui gravimetrice pt. dozarea cuprului şi a zincului, a nichelului şi a sulfocianogenului; o nouă metodă electrolitică pentru separarea cadmiului de cobalt, de determinare a cadmiului, de separare a cuprului de mercur; metodă nouă gravimetrică pentru dozarea mercului; structura benzidinei şi a benzidinaminelor; nou reactiv foarte sensibil al cuprului microgravimetric sulfocianogenul şi piridina, etc.

Span Petru (n. 1860 † 1911), profesor în Sibiu, redactor şi întemeietorul revistei pedagogice „Vatra şcolară". A publicat: Intrebări de educaţiune şi instrucţiune (1891); Treptele formale ale învăţământului (1898); Idei pregătitoare de pedagogie (1902); Lecţii de didactică, de psihologie şi de pedagogie (1906—8, etc.

Spania, regat din Penins. Iberică, ocupând mai toată suprafaţa acesteia, mărginită la N. cu Franţa şi Oceanul Atlantic (golful Gasconiei), la V. cu Oceanul Atlantic şi Portugalia, la S. cu Oceanul Atlantic şi Marea Medit., iar la E. cu Marea Medit. Supraf. 497.881 kmp. cu 21,920.000 loc. Teritoriul Sp. este mai mult muntos, având la N. Mţii Pirenei din mijlocul cărora pleacă ca un arc de cerc lanţul Mţilor Iberici, cari se termină la Gibraltar. Intre partea de E. a Mţilor Pirenei şi Mţii Iberici se întinde o câmpie aluvionară, Câmpia Aragonului. Inspre V. Mţii Iberici formează o serie de podişuri: Castilia Veche, Castilia Nouă şi Estremadura. Acestea sunt brazdate de o serie a Sierre: Guadarrama, De Gredos, despărţând cele două Castilii, Morena mărginind la N. câmpia Andaluziei, iar Cordillera Betica (Vrf. Mulhacen cu 3181 m.) se coboară brusc spre Mare. Clima este mediteraneană mult influenţată de aproprierea de Africa. Lipsa de păduri de pe podişuri, calcarele din munţi fac ca aridităţea să ducă până la uscăciune complectă. Ca să preintîmpine resultatele funeste, Romanii, după ei Arabii, au făcut o mulţime de canale de irigaţie. Din cauza aceasta apa fluviilor este mult împrăştiată şi ele nu pot fi navigabile din cauza lipsei de debit. Astfel în Sp. se cultivă viţa de vie în Catalonia şi pe coastele Mării Mediterane, mai ales la Malaga. Grâul în reg. irigate (Câmpia Ebru), în Campos, Burgos, etc. Păşunile de pe Munţi cresc o mulţime de turme. In Sud în Andaluzia se cultivă orez, legume, smochine, portocale, palmieri, cactus, trestie de zahăr, măsline, etc. Subsolul are: huilă în N. (Asturii, Palaucia, Catalonia, etc.), fier la Bilbau, cupru la Rio-Tinto şi Huelva, mercur la Almaden. Industriile sunt: cea textilă în Catalonia, grupată în spec. în jurul oraş. Barcelona, industria extractivă în centrele de mai sus. Prepararea vinurilor la Valencia, Murcia şi Malaga. Prepararea sardelelor pe coasta de NV. Armele albe la Toledo, în valea fl. Tago, etc. Oraşe import.: Madrid, capitala (v. c.), Barcelona (v. c.), Valencia, Sevilla, Malaga. I s t o r i a. Intre provinciile romane figurează sub numele de Hispania. Populaţia autohtonă Iberii şi Celţii sub noua stăpânire se romanizează. In sec. al V d. Chr. cade sub stăpânirea Vizigoţilor, cari şi ei adoptă cu timpul limba romanică şi religia catolică, contopindu-se cu supuşii. In sec. VIII. se suprapun Arabii musulmani. Stăpânirea lor a însemnat o epocă de înflorire a artei şi ştiinţei în Spania. Dar şi stăpânirea arabă s'a fărâmiţat în mai multe principate, aşa că încetul cu încetul au putut să se ridice din nou principatele creştine. In sec. al XI. principii de Aragon, Navarra, Castilia, Barcelona etc. se unesc pentru alungarea Maurilor. Dintre principate s'au ridicat mai ales două: Aragonia şi Castilia. Acestea absorb rând pe rând pe celelalte. La 1469 se unesc prin căsătoria lui Ferdinand Catolicul de Aragon cu Izabela de Castilia, preparând unitatea Spaniei. Sub Ferd. Catolicul Spania e eliberată complect, iar descoperirea Americei de Columb (1492) pune bazele imperiului său colonial. In sec. al XVI. cele două regate ajung prin legături familiare sub stăpânirea Habsburgilor. Sub Carol I. (viitorul împărat al Germaniei Carol V.) se unesc într'un singur regat (1516). In timpul cât e împărat (1519—1556) imperiul colonial al Spaniei ajunge la cea mai mare întindere, cuprindea întreagă America. Sub fiul lui Filip II (1556—1598) prin suprimarea libertăţilor politice şi religoase (inchiziţia) în interior şi războaiele nenorocoase în exterior, Spania începe să decadă. Sub Filip IV. (1621—65), pierde Portugalia (1640) şi trebuie să recunoască independenţa Ţărilor de jos (Vestfalia 1618). Ultimului Habsburg, Carol II îi urmează Filip V (1701—1713), primul Burbon al Spaniei. Din această schimbare se produce războiul cu Austria pentru succesiunea Spaniei (1701—1713). Spania s'a ales cu pierderea posesiunilor din Italia şi a Gibraltarului. Sub Carol IV (1788—1808) se luptă contra Franţei revoluţionare şi apoi alături de ea. După lupta nenorocoasă dela Trafalgar (1805) se produce o reacţiune în frunte cu principele moştenitor Ferdinand. Napoleon rezolvă criza, punând pe fratele său Iosif în tronul Spaniei (1808—13). Mişcarea naţională spanolă restaurează pe Burboni (1813). Domnia lui Ferdinand VII (1813—33) e tulburată de luptele partidului liberal şi chestiunea succesiunii. Excluzând pe fratele său Don Carlos dela succesiune în favorul ficei sale Izabela, provoacă războaiele lungi şi sângeroase, numite carliste. Spania tot sub el pierde coloniile din America. Perioada următoare e cea mai tulburată din istoria Spaniei. Se petrece în lupte permanente între liberali şi conservatori, în revoluţii şi contrarevoluţi, la care se adaugă războaiele pentru tron. Intre 1873—74 e republică. Cu Alfons XII (1874—85) se restaurează din nou Burbonii. Sfârşitul sec. al XIX. marca o decadenţă a parlamentarismului şi pierderea totală a imperiului colonial, în urma războiului cu Statele Unite (1898). In timpul războiului mondial a rămas neutră. După războiu, la neajunsurile anterioare s'a adăugat şi comunismul. Reacţiunea contra acestor tulburări s'a produs prin dictatura militară a generalului Primo de Rivera (1923), care durează şi azi. — L i m b a spaniolă face parte din grupul limbilor romanice (v. c.), având următoarele dialecte: asturic la nord (cu particul. arhaice), leonez, aragonez; în centru castilian (din care s'a format limba literară); în Sud andaluz, un subdialect al celui castilian. Span. e vorbită în America de Sud, America centrală, Marile Antile şi Mexic, în total de 65 mil. do indivizi. — A r t a. A suferit influenţele dictate de împrejurările istorice. La început romană, cu multe vestigii; Vizigoţii năvălind şi primind creştinismul o infl. şi ei; cu venirea Arabilor, arta este mult influenţată în cele cinci secole de ocupaţie, S. devenind un leagăn al artei arabe. Din ac. timp sunt moscheele din Cordova, Sevilla, Grenada şi Alhambra (v. c.). In sec. al XIII şi al XIV infl. artei musulmane (mudejar) era proeminentă în regatele Aragonului şi Castilei, amestecându-se m. târziu, în arhitectură cu cea gotică. Scc. al XV prin Cimboria, turnuri-lanternă la catedrale, de formă octagonală. Renaşt. în arhitectură se face sub infl. ital. (Henares cu: Casas consistorului din Sevila şi faţada univ. din Alcala), apoi Escorialul. Apoi stilul clasic al lui Herrera şi al elevilor săi (Faţada catedr. din Valladolid). Sculptura se remarcă prin: stranele bisericilor, sculp. la Escorial (cu sculpt. Leoni Pompeo, Vasco dela Zarza, Hermandez Gr., Mena Pedro de —, etc.). Pictura: renaşt. cu Berruguete Pedro, El Greco (Gloria lui Filip al II, Christos gonind pe negustori, etc.), Ribolta, Ribera, Murillo, Velasquez, cu care pictura span. ajunge apogeul. După o epocă de decadenţă urmează Goya, care domină sec. al XVIII. In sec. al XIX. elevul lui David, Madrazo y Agudo şi fiul său M. y Kuntz, apoi Fortuny. Mişcarea realistă cu Bastida (n. 1862), Zuloaga, care urmează şc. lui Goya, Velasquez, El Greco, Camarasa H. (n. 1872) elevul lui Benjamin Constant. şi Pablo Piccasso (v. c.). — L i t e r a t u r a s p a n i o l ă începe cu cea mai veche poemă epică „Poema del Cid" (Cantar del Cid) (sec al XII) singura păstrată; dar de sigur că au existat şi altele similare, după cum rezultă din referinţele scriitorilor sec al XIII şi din urmele lăsate în „Crónica general de España", redactată în sec al XIII. „Cronica rimada del Cid" („El Rodrigo") o poemă în versuri din sec. al XIV (XV), apoi alte poezii şi scrieri pop. „Romanul lui Alexandru" (Macedonul) din sec. al XII, „Libro di Apolonio" (sec. al XIII) şi altele. Drama se naşte şi în Sp. în biserică, alături de ceremoniile liturgice: „Mysterio de los Reyes Magos" s. „Auto" (sec. al XIII). Tot acum începe şi lirica primitivă castiliană, din care n'a rămas nimic, nefiind culeasă, doar câteva poezii s'au păstrat în tradiţia orală. Ac. poezie era scrisă în portugheză (galiciană). Cel mai remarcabil poet apare în sec. al XIV: Juan Ruiz (v. c.) arhiepiscop de Hita cu celebrele „Libro de Buen Amor". Sub Alfonso al X se desvoltă proza lit., iar sub Juan al II înfloresc les Cancioneros (poezii mai ales lirice) şi poezia curtenească. Suntem în E p o c a R e n a ş t e r i i care ţine dela Juan al II până la Carlos al V (1406—1516). Acum găsim poeţii: Villena (sec. al XIV), Santillana (n. 1398 † 1458), Juan de Mena, cel mai însemnat din ac. epocă (n. 1411 † 1456), Pero Gonzalez de Mendoza, Macias, Francisco Imperial, Alfonso Álvarez (sec. al XIV), etc. Acum apar în proză Cronicele (cu Corral, F. P. de Guzmán, (n. 1378 † 1466), etc. In sec. al XV găsim poezii lirice: Antonio de Montoro (n. 1404 † 1480), Gomez Manrique, J. Álvarez Goto, Jorge Manrique, poezie satirică (Les Coplas), lit. ist. morală, lit. românească: „Amadis", cel mai celebru roman cavaleresc sp. şi „Celestina" s. „Comedia de Calisto y Melibea, capodopera poeziei sec. al XV. în teatru: Juan del Encina. Secol. de aur al lit. span. este sub dinastia de Habsburg (Carol al V, Filip al II, Filip al III, al IV şi Carlos al II) în care se imită modelele antice şi poezia ital. Impotriva italianizanţilor (Boscan, Garciloso de la Vega, Sáa de Miranda, Diego H. de Mendoza, H. de Acuña, etc.) se ridică Cristobal de Castillejo. Sub Carlos V se desvoltă proza istorică şi teatrul: Florian de Ocampo, J. Paez de Castro. Luis de Ávila, y Zúñiga, F. L. de Gómera, proza

didactică (Guevara, Juan Valdés), rom. cavaleresc și sentimental, genul pastoral, nuvela morescă și romanul picaresc teatrul. Apogeul sec. de aur cuprinde epoca dintre 1555—1635. Mare desvoltare a poeziei lirice: B. de Alcázar, Fr. de Figueroa, Fr. de la Torre, Luis de Leon, Fernando de Herrera (șeful școalei andaluze), J. de Lomas Cantoral, P. de Padilla, Viconte Espinel, Eug. de Salazar Gongora (v. c.), Alonso de Lederma, frații de Argensola, Rodr. Caro, Fr. de Quevedo, Esteban Manuel de Villegas. Poezia epică cu epopeea religioasă: Cristóbal de Virués, J. de Valdivielso, Fr. H. Blasco, Juan Dávila, Lope de Vega, etc., etc. Epopeea istorică: P. de la Vezilla Castellanos, Lorencio de Zamora, J. A. de Vera y Figueroa, C. S. de Figueroa, Bernardo de Balbuena, etc. epopeile cu subiecte americane (ex.: „Araucana" de Alonso de Ercilla y Zúñiga), epopeea burlescă, poezia didactică; proza istorică (Juan de Mariana, Prudencio de Sandoval, Diego, Hurtado de Mendoza, etc.). Scriitori mistici: Juan de Ávila, Sf. Theresa de Jésus, Luis de León. Scriitori didactici: Fr. Gómes de Quevedo y Villegas; filosofii: Juan Huarte, Luis Vives, Fr. Sanchez, Miguel Servet, etc. Romancieri: Roman Pastoral (B. Ponce), L. de Vega, L. G. de Montalvo. Roman moresc: G. P. de Hita, Cervantes-Saavedra. Romanul pitoresc: Guzmán de Alfarache, M. Alemán, Queveda, V. M. Espinel, ș.a. Teatrul: Lope de Rueda, Lope de Vega (duce la apogeu Comedia) și mulți alții. La sfârșitul sec. al XVII și începutul sec. al XVIII este o epocă de decadență. Se scrie însă teatru (Calderon de la Barca) poezie lirică, proză (Melo, istorie. V. de Guevara, A. E. Gómez, ș. a. romancieri). Neoclasicismul cuprinde mijlocul sec. al XVIII și până la a doua jum. a sec. al XIX. La început o epocă de decadență, apoi influență franceză și încercări de reînoire a lit. Înfloresc poezia și proza, teatrul. În poezie: Cadahalso, G. A. de Noroña, G. M. de Jovellonas, J. Mlêndez Valdés, Juan Fernández, J. Iglesius de la Casa, Tomas de Iriarte, N. A. Cienfuegos, Fr. S. Barbero, Manuel J. Quintana, Blanco White, etc. În proză: Juan Ferreras, Enrique Flórez; Martin Sarmiento, Gr. M. y Siscar, T. A. Sánchez, Sempre y Guarinos, etc., critici: Roman: Fr. de Isla, P. Montengón, etc. Romantismul înflorește în a doua jumătate a sec. XIX. Avem în poezie: Fr. de Paula Martinez de Rosa (face tranziția spre R.); apoi liricii: J. de Espronceda, Santos Álvarez, José Zorilla. În teatru: Aug. de Saavedra de Rivas, A. Gil y Zárate, J. Eug. Hartzenbusch, A. G. Gutiérrez, J. Zorilla, M. B. de los Herreros, Ventura de la Vaga. În proză, romancierii: Doña G. Gómez de Avallenda, Antonio Flores, Manuel Fern. y González, S. Est. Calderón, R. de Mesonero Romanos, M. J. de Larra, etc., etc. Înfloresc acum istoria, oratoria și filos. Epoca contemporană, din a doua jum. a sec. al XIX până astăzi e ilustrată de poezie lirică: G. Bécquer, R. de Campoamor, G. N. de Arce, V. Ruiz Aguilera, Selaas J. Selgas y Carrasco, Ant. Hurtado,, Mon. de Palacio, Ant. Grilo, Em. Ferrari, J. Velardi, Amos de Escalante, Salv. Rueda și poeții actuali: Rubén Durio, Juan Ramón Jiménez, Fr. Villaespesa, Grey. M. Sierra, R. P. de Ayala, Manuel și Antonio Machado, Ed. Marquina, Ant. de Zayas, Enrique de Mesa, M. de Sandoval, Enr. Diez Canedo, Miguel de Unamuno. În teatru: E. F. Sanz, M. Fem. y González, M. Tamayo y Baus, L. M. de Eguilaz, A. Lopéz de Ayalo, Narcisso Serra, José Echegaray, Eug. Sellés, Leop. Cano, J. Dicenta, Jacinto Benavente, Gr. Mart. Sierra, Pérez Galdos etc., etc. Romanul are o strălucire și o bogăție neobișnuită: cu Cecilia Bohr von Faber, Fernan Caballero, apoi cu: Ant. de Trueba, P. Ant. de Alarcón, J. Valera y Alcala Galiano, J. Maria de Pereda, Luis Coloma, primii romancieri moderni Dona Emilia Quizoga contesă de Pardo Bazán, Benito Pérez Galdós, Armando Palacio Valdés, Jacinto Octavio Picón, Ortega Munilla, Leopoldo Alas, Vincente Blasco Ibañez (unul din romancierii cu renume european), Pio Baroja, Ricardo León (foarte talentta), Ramón del Vlle-Inclán, Felipe Trigo, Fr. Acebal, Alf. Danvila, Alb. Insúa, Piedro Répide, Arturo Campión, Miguel Unamuno, Salvator Rueda, etc., etc. Înflorește și filos. cu J. Sanz del Rio, Morente, Ortega y Gasset. Oratorie: Emilio Castelar, istoria și critica lit. și celelalte științe. Prea vastă spre a putea caracteriza amănunțit toate epocile sale aici, lit. spaniolă este una din cele mai variate și mai frumoase lit. Pentru orientare: foarte prețiosul manual al lui Ernest Mérimée, Précis d'histoire de la littérature espagnole.

Spânu Domițian (n. 1892), profesor la facultatea do teologie din Cernăuți. Opere: Suferințele sociale și Hristos (1925), Problema dobânzii și morala creștină; Femeia în Evanghelie și Sfaturi evanghelice în doctrina moralei catolice (1928).

Sparta, v. Grecia, Istoric.

Spartachism (polit.), mișcarea politică întreprinsă în Decembrie 1918 în Germ., care voia să pună mâna pe putere prin mijloace violente; mișcarea era dusă de grupa „Spartakus" și condusă de Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg. Numirea vine dela pseudonimul lui Liebknecht, care scrisese din 1916 încă, cunoscutele „Spartakusbriefe". Mișcarea a fost înăbușită.

Spartacus, sclav roman, trac de origină, scăpat în 73 a. Chr. cu 70 de gladiatori din Capua, a trăit pe Vezuviu, reușind să grupeze în jurul său peste 70.000 sclavi, provocând o mare răscoală, care n'a putut fi stăvilită de patru armate rom. Abia Crassus l-a înfrânt în 71 a. Chr.. însuși S. murind eroic.

Spătar, înaltă dregătorie boerească în Principatele Române, S.-ul era purtătorul spatei domnești și comandantul suprem al oștirii în cele două țări.

Spat de Islanda (min.). Varietate incoloră de calcită, cristalizată în romboedri. Prezintând fenomenul optic de dublă refracție și de polarizare a luminii, este întrebuințată la unele aparate de fizică.

Spectru, o prismă triunghiulară de sticlă deviază razele luminoase care pleacă dela o sursă de lumină și totodată le descompune într'o mulțime de colori, numit S. luminos, până când ochiul omenesc vede lumina unicoloră. Corpurile solide incandescente dau S. continuu, pe când gazele și vaporii în stare incandescentă dau S. întrerupt, format din mai multe sau mai puține linii sau bande de diferite colori și anume cu atât mai multe, cu cât presiunea și temperatura gazului este mai urcată.

Speculație. 1. Studiu teoretic, teoria în opoziție cu practica. Combinațiuni, operațiuni în materie de bursă sau comerț, ca să se câștige cât mai mult. 2. (filos.) Intuiție (v. c.) spirituală, tendința spre cunoștință ce depășește datele simțurilor și experiența. În acest sens: filosofia speculativă, deosebită de cea științifică, c un joc de S.-uni (v. Metafizica).

Spencer Herbert, filos. engl. (n. 1820 † 1903). Înțelege ca filos. să sintetizeze toate cunoștințele știinților speciale într'un sistem. S. este ultimul creator al unui mare sistem de gândire filos. în Anglia. Întregul proces cosmic este supus „legei" evoluției: integrarea de materie și disiparea energiei, care se desfășură de la stare de omogenitate primordială la o stare de heterogenitate. Dizoluția opusă evol. este absorbirea mișcării însoțită de desintegrarea materiei. Evoluția se aplică atât lumei anorganice, cât și celei organice. Toate științele o constată: Biologia, Psihol., Sociol. și Etica, pe care Sp. le sistematizează în concepția sa. Știința studiază raporturile fenomenelor din experiență, cărora le stă la bază incognoscibilul (absolutul), obiect al religiei. Această realitate incognoscibilă — manifestată în formele spirituale și materiale (fenomenale) este și domeniul metafizicei. Pe terenul ei Sp. găsește o unire între filos. și relig. Sp, admite Agnosticismul, Relativismul, Eudemonismul și Evoluționismul etic, Pozitivismul. Scrieri: First Principles, Principles of Psychology, Principles of Sociology, Data of Etics, On education, etc.

Spengler Oswald, filosof și istoric germ. (n. 1880). Cu lucrarea sa „Der Untergang des Abendlandes" (2 vol., 1918/20) a avut un succes răsunător. E mistic, antiraționalist.

Spenser Edmund, poet engl. (n. 1552 † 1599). A scris: A Shepers Calendar, Fairy Queen,, S. e cel m. însemnat scriitor alegoric al Angliei.

Speologie, știința care se ocupă cu studiul cavităților subterane (peșteri) și a vieții din ele. În ultimul timp i se dă o mare importanță, căci ființele, care s'au adaptat la viața subterană, prezintă un deosebit interes prin modificările lor adaptative: lipsa de pigmenți, a ochilor, etc. Afară de aceea speciile cavernicole sunt mai totdeauna relicte ale unor faune de mult dispărute, refugiate într'un domeniu unde nimic nu le tulbură. Așa de ex. fauna cavernicolă dela noi reprezintă ultimele rămășițe ale faunelor din terțiar. În ultimul timp a luat un avânt deosebit o ramură a Sp., Biospeologia, ai cărei principali promotori sunt: Românul E. Racoviță și Francezul R. Jeannel, ambii prof. la univ. din Cluj. Clujul are din 1921 un institut special de Biospeologie, apartinând univ., care este astăzi centrul cercetărilor de specialitate.

Sperantia Eugeniu, prof. de filosofie la Acad. din Oradea-Mare., redactor la rev. „Cele trei Crișuri", scriitor rom. (n. 1888). A scris studii de filos. (Contribuții la filosofia magiei. Contributii la psico-biologia gândirii. Mic tratat despre corelațiunile psihice în viața copilului. Generalități de psihologie individuală și socială); poezii simboliste („Svonuri din Necunoscut") și proză lit. („Casa cu Nalbă". roman). etc.

Sperantia Teodor, scriitor rom. (n. 1857 † 1929), fost inspector al învățământului particular și membru corespondent al Acad. rom. A scris foarte mult și divers: teatru, romane, povestiri, studii; dar rămâne în lit. rom. ca creator al anecdotei, gen în care s'a inspirat și din lit. poporană pe care o cunoștea bine.

Sperma (anat.) pop. sămânța, lichid albicios, care se formează în testicule și glandele accesorii ale organelor genitale masculine. Conține spermatozoizii. Ea se varsă (ejaculează) la sfârșitul actului sexual prin penis în vaginul femeiei. V. Fecundație.

Speță (specie) 1. (Logică). O noțiune care este subordonată unei noțiuni cu o sferă

subordonată unei noțiuni cu o sferă (v. c.) mai mare (gen, v. c.) și căreia i se subordonează alte noțiuni cu sferă și mai mică (subspecii). Ex.: not. privighetoare S. a noțiunii pasere cântătoare. 2. (biol.), v. Sistematica.

Spezia, cel mai mare port al Italiei, transformat în port de război la golf. S. 89.000 loc. Arsenal.

Spielhagen Friedrich, literat germ. (n. 1829 † 1911). A scris romane: Problematische Naturen, Hammer und Amboss, Sturmflut, poezii și „Erinnerungen".

Sphinx (Sfinx): 1. Monstru fabulos, cu trup de leu și cap de om, considerat de Egipteni zeu al Soarelui. — 2. S.-ul dela Gizeh era reprezentarea ac. monstru prin sculptarea unui colț de stâncă, având proporțiile: 17 m. înălțime dela pământ și 39 m. lungime. Grecii îl considerau animal misterios și-l reprezentau cu cap și piept de fată, trup de leu și aripi de vultur. Ac. a pus enigmat. întreb. lui Oedipos.

„Spicultorul" (le Glaneur moldo-valaque) foaie româno-franceză publ. la 1841 de Gh. Asachi în Iași, împreună cu franc. Gallice. Asachi publică aici nuvela sa „Roxanda Doamna". Gallice face cronica reprezentațiilor dela teatrul francez din Iași. Se traduce în franț. „Cânele soldatului" de Gr. Alexandrescu. Se dau traduceri, unele cu literă latină. Alecsandri însuși dă câteva versuri franțuzești. S. care apăruse la 10 Martie, își suspendă apariția cu al II volum (April-Iunie) 1841.

Spinelli (min.), oxizi-săruri de magneziu, zinc, fier, mangan, crom și aluminiu, isomorfi, cristalizați în sistemul cubic. Se găsesc în compoziția rocelor metamorfice și'n zăcăminte de minereuri. Varietăți: Spinelul roz-roșu confundat cu rubinul; Pleonast, negru opac; Picotita, galben-verzue; Gahnit, verde-negru; Franklinit, negru: Cromitul, brun negru, servește la extragerea cromului: Magnetita neagră-magnetică, important minereu de fier, servind la fabricarea oțelului de calitate superioară. S. se întrebuințează, — mai ales var. frumos colorate — în bijuterie ca pietre prețioase de calitatea I.

Spinelli Spinello, pictor ital. (n. 1308 † 1400), autor de tablouri și minunate fresce în Campo Santo din Pisa.

Spinoza Benedictus s. Baruch (cit. Spinoza), filos. evreu-olandez (n. 1632 † 1677). Și-a câștigat viața, șlefuind sticle optice. Celebru partizan al panteismului monist (filos. identității) — paraleist (spiritul și materia sunt cele 2 aspecte paralele, cunoscute, ale modalităților substanței unice), care este existența absolută și infinită, esența și cauza imanentă a tuturor lucrurilor, care se deduc din ideea de Dzeu, ca însușirile noțiunilor matematice din esența lor. Dzeu este cauza lui însuși. In teoria cunoașterii e reprezentant clasic al raționalismului dogmatic și al realismului: ordinea și legătura dintre lucruri corespund cu o. și l. dintre idei, cunoștința izvorăște: a) din imaginație (percepția sensibilă), din care se nasc ideile și care dă o cunoștință neadecvată; b) din rațiune, care procură cunoștințe adecvate. In etică Sp. este emoționalist: afectele se combat prin afecte și nu prin inteligență; eliberarea de sub sclăvia afectelor și cunoașterea esenții tuturor lucrurilor (a lui Dzeu), deci „iubirea lui intelectuală" e suprema virtute. Scrieri: Tractatus teologico-politicus; Ethica ordine geometrico demonstrata, Tractatus de intellectus emendatione. etc.

Spirante, v. Fricative.

Spire André, poet franc. (n. 1868) evreu de origine. După ce în primul vol. „La cite présente" (1902), scrie versuri în formă tradițională; din 1903 adoptă definitiv tehnica versului liber, accentuat numai și rareori ritmat. A fondat liga „Amicii Sionismului" și revista „La Palestine nouvelle" și a reprezentat în fața Conferinții de pace „revendicările evreești naționale"... Scrieri: Et vous riez, Poèmes juifs, Versets. — Proză: Israël Zangwill, Quelques Juifs; Les Juifs et la Guerre și multe broșuri de propagandă.

Spiritism, credință în reîntoarcerea sufletului morților. O aveau: popoarele primitive preistorice și cele actuale, anticii: Grecii, Egipteni, etc. Această „revenire" a spiritelor se înfăptuește numai prin anumite persoane alese, apte pentru așaceva: „medii". — Hașdeu era un spiritist. Societatea engl. „of Psychical Researches" se ocupă mult de S. (v. ocultism).

Spiritualism (filos.), directivă metafizică potrivit căreia realitatea adevărată este în esența ei (o substanță) spirituală, iar corpurile ar fi numai reprezentări sau aparențe ale spiritului. Reprezentanți celebri ai S.-ului: Plotin, Leibniz, Berkeley, Lotze, Busse, Ravaison, Lachelier, Fichte, Hegel, Schopenhauer, Fechner, Paulsen, etc.

Spirtul (chim.), sau alcoolul etilic (v. c.), se fabrică în marea industrie din cereale (porumb, orez) sau din cartofi, substanțe care conțin amidon, sau scroabeală și care se transformă prin anumite operațiuni în glucoză sau în maltoză, substanțe fermentescibile

Splină (anat.), organ așezat în stânga abdomenului, de structură asemănătoare ganglionilor limfatici. In ea se reînoiește sângele; totodată în multe boale infecțioase ea este o barieră în care se opresc și se nimicesc microbii pătrunși în sânge.

Spitzberg, grup de insule muntoase pustii, în N. Europei, în oceanul înghețat de N. Descoperite în 1596 de olandezul W. Barents. Aparțin Norvegiei din 1920.

Spitteler Karl, poet germ. (n. 1845 † 1924). A scris sub pseudonimul **Felix Tandem**: „Prometheus und Epimetheus", „Olympischer Frühling", „Glockenlieder". „Prometheus der Dulder". In 1919, premiul Nobel pentru lit.

Spodumenul (min.). v. Piroxenii.

Spongiarii (zoologie), Porifere, Bureți, încrăngătură a animalelor. — Trăiesc în mare singuratic sau în colonii. n'au mușchi și n'au nervi. In apă dulce nu mai Spongillidele, cu **Spongilla** lacustris și Sp. fluviatilis. Spongidele, fam. a Ceraospongiilor au un schelet cărnos, din care se face buretele de spălat (Euspongia, Hippospongia). Substanța carnoasă se numește spongină.

Spontaneitate. 1. Lucrare spontană: care se execută dela sine și prin sine, fără intervenția unei cauze externe. 2. (psihol. și filos.): autoactivitate, autodeterminare, activitate pornită în mod spontan. — După Kant S. este o însușire esențială a inteligenții care constă din formarea noțiunilor.

Sporangii (bot.), Recipiente în formă de sac, care conțin sporii Criptogamelor. In cele mai multe cazuri ele sunt frunze metamorfozate.

Spori (biol.), celulele de înmulțire ale Criptogamelor. Ele corespund semințil Fanerogamelor. In zoologie celulele de înmulțire ale Sporozoarilor.

Sporogon (bot.), celula-ou a mușchilor după fecundare, corespunzând embrionului Fanerogamelor.

Sporozoarii (zool.), Protozari. Au cuticulă, sunt fără cili, flageli și pseudopode. Paraziți, care se înmulțesc prin spori.

Sport, cuvânt importat din Anglia pe la jumătatea secolului trecut și înseamnă exerciții, jocuri practicate prin intervenția eforturilor fizice. — Sporturile se clasifică în 1. sporturi atletice, care au de scop numai desvoltarea fizicului: gimnastică, înnot, lupte, box, atletica ușoară și grea și 2. sporturi mecanice: în care activitatea fizicului se restrânge la conducerea și dirijarea unui aparat mecanic de locomoțiune: automobilism, aviație, barcă cu motor, ori a unui animal: hipism, tir, etc.

Sporturi de iarnă, cuprind două mari categorii foarte răspândite în țările zonei moderate și la popoarele nordice: sporturile pe zăpadă (sky, bobsleigh, skeleton, toboggan, boblet) și sporturile pe gheță (patinaj de viteză și figuri, hockey pe gheață), etc.

Spuma de mare (min.). v. Sepiolita.

Sputa (med.), secreția mucoasă a plămânilor, bronchiilor și traheei

Squame (med.), v. Scuamă.

Șrapnel (milit.), proectil întrebuințat de gurile de foc, la fel cu obuzul, care în loc de explosibil, este umplut cu gloanțe.

Straussenberg Arthur Arz von —, general Austro-ung. de origină Sas din împrejurimile Sibiului. In 1916 i s'a încredințat organizarea apărării frontierii transilvănene, iar la începutul războiului nostru a comandat armata I, din grupul de armate a archiducelui Carol, care se întindea pe toată frontiera carpatică dinspre Rom.

Stadion, locul pe care se făceau alergările și toate concursurile atletice la jocurile olimpice ale Greciei antice. S. servea și ca etalon de lungime, diferit după regiuni (S. olimpic 192 m., greco-roman 198 m., roman 185 m.). Azi sub denumirea de Stadion se înțelege o arenă sportivă cu dimensiuni mari, clădită după modelul amfiteatrelor vechi, amenajată pentru toate sporturile. — La noi, în București, s'au pus bazele unui splendid S. în anul 1921, din inițiativa fostului principe moștenitor, Carol și a O.N.E.F. Lucrările au fost în mare parte terminate și S. deschis în 1924

Staël, Mme de — (cit. Stal), scriitoare franc. (n. 1766 † 1817), fica lui Necker (măritată cu baronul de Staël-Holstein, ambasadorul Suediei la Paris, despărțită de el în 1796). A scris: „De l'Allemagne" (lucrarea ei fundamentală, în care înfățișează moravurile, lit., filos. morală și religia Germaniei cu care a înrâurit mult cultura franc.), două romane: „Delphine" și „Corinne", apoi „De la littérature" și „Considérations sur la Révolution française". Este o precursoare a mișcării romantice.

Stafilococi (med.), v. Microbi.

Stagnelius Erik Johan, poet dramatic, epic și liric suedez (n. 1793 † 1823). Are versuri perfecte: „Martirii".

Stahl Henri, subdirectorul serviciului stenografelor camerii deputaților scriitor rom. (n. 1877). A scris: Metoda pentru a stenografia cu alfabetul latin (1900). Curs complect de stenografie cu vocale, Bucureștii ce se duc, Dela Manevre și alte schițe vesele, Un Român în Lună (roman astronomic), Macabre și Viceversa, Țările românești până în preajma timpurilor moderne, Spion, Grafologia și expertiza grafică, Anonimul și falsul, etc.

Stalactite-Stalagmite (petrograf.), Varietăți de calcar (carbonat de calciu) în

formă de turturi și colonade depuse din apele care mustesc din interiorul peșterilor. Stalactitele sunt turturii cari se prind de tavanul (bolta) peșterilor, iar stalagmitele se formează jos pe fundamentul peșterilor. Prin creștere și alungire reciprocă, unindu-se formează stâlpi și coloane de diferite mărimi și forme, desăvârșind frumusețea și pitorescul peșterilor: Adelsberg-Postumia (Italia-Tirol), Peștera, Tismana, Polovraci, Ialomicioara (Prahova) și renumitele peșteri din Munții Bihorului (Vadul Crișului, Archiducele Iosif, etc.).

Stamati Costache, scriitor rom. basarabean (n. 1777 † 1868). A scris poezii erotice slabe, a tradus din romanticii franc. și din scriitorii ruși (Deržavin, Senkowskij, Lermontov, Puszkin, Krylov [fabule]). A încercat și epopeea eroicomică în „Povestea Povestelor", poetizând începuturile istorice ale principatului Moldovei.

Stamati Iacob (n. 1748 † 1803), mitropolitul Moldovei (1792—1803) de origine din Ardeal, călugăr la mănăstirea Neamțul, protosincel la Mitropolia din Iași (1774—82); episcop la Huși (1782—92), apoi mitropolit

Stamatiad Alexandru, poet rom. simbolist (n. 1885). A scris poezii erotice pline de energie: Din Trâmbițe de Aur, Mărgăritare negre, Pe Drumul Damascului, etc.

Stambul. 1. Numele sub care mai este cunoscut Constantinopolul. 2. Ostrov format. în delta Chilici, între brațele Chilia, Serednai. Noul Stambul și marc. In mijlocul lui este mănăstirea Pavlovski.

Stamine (bot.), v. Floarea.

Stammler Rudolf, jurist, sociolog și filos. germ. (n. 1856). Prof. la Berlin, fost prof. la Halle, criticist neokantian, a aplicat metoda critică în domeniul sociol. și filos. dreptului: Wirtschaft und Recht, nach der materialistischen Geschichtsauffassung (1896), Lehre von dem richtigen Rechte (1902), Theorie der Rechtswissenschaft (1911).

Stampă. 1. Tipar („a se da în stampă"). 2. Gravură, desemnul (imaginea) gravat în aramă sau lemn și apoi imprimat pe hârtie. 3. Figurat: pecete („stampa geniului").

Stambulijski Alexandru (n. 1879 † 1923) om politic bulgar, deputat dela 1908, aderent al Ententei. A fost arestat în cursul războiului mondial, în 1920 ca șef al partidului țărănesc-bulgar, ajunge prim ministru, cu puteri aproape dictatoriale. In 1923 revoluția naționaliștilor îl alungă dela guvern și la refugiul său e împușcat (15 Ian.).

Stambulov Stevo Nicola (n. 1855 † 1895), om politic bulgar, președintele parlamentului. Influența lui a acontribuit la alegerea ca domnitor a lui Ferdinand prinț de Coburg. In 1887—1894 a guvernat țara aproape cu puteri nelimitate, fiind demis de Ferdinand. A fost asasinat.

Stanca Constantin, medic rom. (n. 1889), docent universitar, medic primar al secției ginecologice a spitalului de femei din Cluj și dir. al institutului pt. profilaxia cancerului din Cluj. A publicat lucrări importante din domeniul chirurgiei ginecologice și valoroase scrieri de popularizare.

Stanca Dominic, medic rom. (n. 1892), dir. al spitalului de femei din Cluj. A publicat lucrări importante din domeniul venerologiei și al igienii sociale. Are merite deosebite pentru organizarea și conducerea campaniei contra plăgilor sociale.

Stanca Sebastian (n. 1880), consilier eparhial în Cluj, preot. A publicat: Învățăturile pocăiților (1912); Contribuția preoțimei române din Ardeal la războiul de întregire a neamului (1925); Biserica din Sebeș (1928); Istoricul eparhiei Clujului (1928); Episcopul Vasile Moga (1929), apoi povestirea „Lazăr Diacul" (1923).

Stanciu Victor (n. 1884), absolvent (din 1908). al facult. de științe dela univ. din Budapesta, doctor în științele naturale, din 1919 profesor universitar, directorul Institutului de Mineralogie-Petrografie dela univ. din Cluj, fost director general al învățământului profesional-civil și al învățământului superior (în 1919—1921), membru a mai multor societăți de știință din țară și străinătate. A desvoltat o bogată activitate științifică, literară și ziaristică. In domeniul literar a inițiat, dirijat și redactat revista „Pagini literare" din Arad în. 1916, și revista enciclopedică „Biblioteca Sămănătorul" (în 1916—1918), fiind colaborator și membru în comitetul de redacție al revistelor „Luceafărul" și „Transilvania" din Sibiu (1911—1913), și colaborator permanent al ziarului „Tribuna și „Românul" din Arad (1910—1916). A publicat valoroase contribuțiuni și studii științifice din domeniul Mineralogiei și al Cristalografiei, remarcându-se prin metoda de lucru originală și nouă introdusă în cercetările de optică-cristalografică, „La determination des feldspaths en base de leur birefringence", Cluj 1922, construind „Un aparat nou pentru măsurarea birefringenței și a unghiurilor din tre axele optice, „Birefractometrul" sistem Stanciu", patentat de casa optică C. Reichert din Viena. A scris lucrări didactice și numeroase (32) lucrări de popularizare științifică, ținând diferite conferințe publice în mai multe centre din țară.

Stâncoși, Munții — sau Rocky Mountains, lanț muntos la V.-ul Americei de N. începând din penins. Alaska și mergând până în America Centrală. In Canada se despart în două șiruri, iar în U. S. A. în patru: Coast Range, Sierra Nevada și Munții Cascadelor, Wahsatch. Stâncoșii Propriu ziși. S.-i sunt bogați în minerale, geysere, cañonuri și au multe vârfuri ce trec de 3000 m. Cel mai înalt Blanca Peak cu 4400 m.

Stăneuleanu G., medic rom. († 1917), fost prof. de oftalmologie la Fac. de Med. din București. S. a fost unul dintre cei mai importanți și savanți oftalmologi români. Lucrările sale publicate mai ales în limba franceză sunt fundamentale, cu deosebire în ce privește trahomul. Are merite mari pt. modernizarea clinicii oftalmologice din București și organizarea asistenții sociale pt. orbi. A murit în America, unde plecase pe cheltuiala sa proprie pt. a face propagandă românească.

Standard, măsură normală; conținut de metale nobile stabilit prin lege. De ex.: aurul S. este aurul de 22 carate.

Stănescu Bartolomeiu (n. 1875), episcop la Râmnic. Studii teologice în țară și dreptul la Paris. Profesor la facultatea teologică din București. Cleric învățat, a publicat studii teologice.

Stănilești, sat în jud. Fălciu, unde Turcii învinș pe Ruși și Dimitrie Cantemir își pierde tronul (Iunie 1711).

Stanislau I Leczynsky sau Leszczynski (n. 1677 † 1766), rege al Poloniei dela 1704—1709 ajuns la tron cu ajutorul Suedezilor; alungat în 1709, se reîntoarce în 1733—35. Ajunge apoi suveran al ducatelor Bar și Lorraine (Lorena). A fost bunicul lui Ludov. al XV. — S. August (Poniatowski) (n. 1732 † 1798), ultimul rege al Poloniei, ales prin sprijinul Ecaterinei a II. Pe timpul său s'a împărțit de două ori Polonia: 1772 și 1793. In 1795 abdică.

Staniul (chim.), sau cositorul, metal alb-argintiu, maleabil și ductil, cu o greutate specifică de 7,3, topindu-se la 232°7. In aer nu se oxidează, decât încălzit la 200°. Este solubil în acizii minerali (azotic, clorhidric, sulfuric) și în hidrat de potasiu concentrat. In natură se găsește combinat cu oxigenul în Casiterită (v. c.) din care se extrage prin reducere cu cărbune. Se întrebuințează în aliaje, la fabricarea bronzurilor, a metalului de Britania, la spoirea vaselor de bucătărie, la spoirea tablelor de fier, obținându-se astfel tinicheaua, iar în stare de foițe — numite de staniol — la învelirea brânzeturilor și a bonboanelor. [Sn = 119.0.]

Stanley Henri Morton (John Rowlands) (n. 1841 † 1904), explorator al Africei centrale și al Congolui. A descoperit în 1874—77 și a explorat lacul Albert-Eduard. A publicat memoriile călătoriilor sale.

Stănescu Bartolomeiu

Stănoiu Damian, preot și scriitor rom. contemporan. S'a impus, repede, cu vol. sale umoristice: „Năcazurile Părintelui Ghedeon" și „Călugări și Ispite". Mai ales schițele ultimului volum, prin care viața monahală devine obiect de inspirație literară, sunt dovada unui talent viguros și proaspăt. St. are darul descrierii sugestive și stil curgător. De curând: „Duhovnicul Maicelor".

Stanovoi, Munții —, șir de Munți din Siberia de E., paraleli cu M. Okhotzk și formați dintr'o serie de podișuri.

Starea civilă (dr.). 1. Condiția legală a indivizilor în privința relațiilor de familie, nașterea, filiația, căsătoria, despărțenia, divorțul și moartea (v. actele stării civile). 2. Serviciul special dela primărie, la care se încheie toate actele privitoare la S. C. 3. Ofițerul de S. C. („Ofițerul stării civile") este după lege primarul. El poate să delege această atribuțiune unui membru al delegațiunii permanente comunale și notarului, iar în municipii directorului și șefului de serviciu respectiv.

Starea socială a muncitorilor plugari, un studiu de ist. socială a lui Bălcescu, publicat în „Magazinul ist. p. Dacia", în care, bazându-se pe documente, caută să arate că la întemeierea principatelor exista un nr. de proprietăți private. Locurile pustii și cele ocupate de târguri alcătuiau, numai ele „locul domnesc" — dominium principis — și numai pe acestea

ar fi avut drept Domnii să le dăruiască boerilor împroprietărindu-i. „Răzeşii" şi „moşnenii" (v. c.) au fost siliţi, de sărăcie şi de războaiele dese, să renunţe la vechile lor proprietăţi, devenind „vecini" sau „rumâni" pe moşiile marilor proprietari. Studiind soarta ţăranilor, Bălcescu spune că actele de emancipare date de Const. Mavrocordat n'au adus nici o îmbunătăţire a situaţiei lor, pentru că le-a desrobit numai persoana, lăsându-i în mizerie. Cere o echilibrare a raporturilor dintre muncitori şi stăpânitori, o ridicare a ţăranilor prin îmbunătăţirea stării lor materiale şi acordarea de drepturi egale cu ceilalţi. „Vai de acele naţii unde un mic număr de cetăţeni îşi întemeiază puterea şi fericirea lor pe robirea gloatelor. Ele pier!" (v. Reforma socială la Rom.).

Start, Termen întrebuinţat în sport pentru caracterizarea mai multor momente: pornirea concurenţilor, punctul de plecare al unui concurs (de ex. punctul marcat pe pista de fugă pentru 100 m.), şi în fine participarea la concursuri.

Statele Unite, v. United States of Nord America.

State Succesoare, celea care au luat din teritoriul fostei monarhii Austro-Ungare: Cehoslovacia, Polonia, România, Jugoslavia, Ungaria şi Italia.

Statbouder (des pomenit în istorie), titlu purtat de principii de Orange-Nassau, conducătorii provinciilor unite ale Ţărilor de Jos, începp. cu sfârşitul sec. al XVI până la 1795.

Statica, o parte din Mecanică, se ocupă cu studiul condiţiilor pe care trebuie să le îndeplinească forţele aplicate unui sistem de puncte, pentruca să existe echilibru.

Statistica, e descrierea şi observaţia ce se întemeiază pe calcule. Are importanţă deosebită pentru studierea societăţii şi a vieţii economice. S. în înţeles modern e o ştiinţă aparte cu tehnica şi metoda ei. Cu ajutorul ei putem prezenta surprinzătoare reguli stabile. Astăzi nu se poate concepe studii serioase de legislaţie, dar mai ales de agricultură şi economie politică fără S.

Statius Publius Papinius, lat. (n. 61 † 96 d. Chr.). A scris un poem epic în 12 cânturi: „Thebaida" şi „Sylvae" (cinci cărţi) poezii uşoare cele mai multe lirice, importante pt. cunoaşterea societăţii romane a vremii.

Stat-Major (milit.), un corp de ofiţeri de unde emană directivele unei mari unităţi. In fruntea unui Stat-Major se găseşte şeful statului major, care este ajutorul direct al comandantului, având prerogativa de a semna ordinele în numele comandantului. St.-M. al unei armate sau grup de armate nu se constituie decât în timp de război, atunci când sunt constituite şi unităţile respective. Marele Stat Major al armatei unei ţări este un comandament suprem, anexă a ministerului de război, având ca atribuţiuni în M. de R. pregătirea şi conducerea armatei din punct de vedere tactic, atât în timp de pace, cât şi în timp de răsb. (V. Marele cartier general.)

Statul, organizarea politică şi juridică a societăţii pe teritoriul unei ţări. Statul e condus de „guvern" şi legi fundamentale (în statele constituţionale), ori după voinţa suveranului (în statele cu regim absolutist) (v. Forma de guvernământ, Republică, etc.).

Statul papal, v. Regatul papal.

Statutul funcţionarilor publici, o lege specială cuprinzând drepturile câştigate cu greu de funcţionarii publici şi obligaţiile impuse în schimb de stat, acestora. Drepturi: salariul just şi echitabil, stabilitatea în funcţiuni, dr. de înaintare (avansare) pe loc şi în funcţiune, comisiile de judecată disciplinară, dr. de concediu şi de repaos (o lună pe an), dr. de pensie. Obligaţii m. însemnate: onorabilitatea în exercitarea funcţiunii, responsabilitatea personală pentru săvârşirea actelor ilegale în exerciţiul funcţiunii, titluri academice, şi concurs pentru ocuparea funcţiunilor.

„Statutul" lui Cuza, noua constituţie promulgată de Cuza Vodă la 1864, în urma „loviturii de stat" din 2 Maiu 1864, având ca bază principiile Convenţiunii dela Paris (1858). S. a fost votat prin plebiscit de către popor.

Statutul organic, este legea, după care s'a condus biserica ort. română din Transilvania şi Ungaria până în 1925. E opera membrilor mireni din congresul naţional bisericesc din 1868, în Sibiu, când s'a votat, fără aprobarea mitropolitului A. Şaguna, care sta pe principiul ierahiei sinodale, adecă puterea supremă judiciară şi legiuitoare în biserică o rezervase conform canoanelor sinodului episcopesc. St. o. a fost aprobat de regele Ungariei în 1869. E o constituţie bisericească foarte liberală şi democrată, după care în toate corporaţiile bisericeşti sunt $^1/_3$ membri clerici şi $^2/_3$ membri mireni. Părţile constitutive ale bisericii sunt: parohia, protopresbiteratul, mănăstirea şi eparhia. Membrii ai sinodului parohial sunt toţi bărbaţii majori.

Stat tampon, v. Pufferstaat.

Stavropoleos, biserică în Bucureşti, zidită în 1724 de arhiereul Ioanichie S. în stil bizantin curat, fără pereche în toată ţara.

Steatita (min.). v. Talcul.

Steaua polară, cea mai luminoasă stea (de mărimea a doua) din constelaţia Ursa mică. S. şi-a primit numele din cauza că e foarte aproape de polul nord al bolţii cereşti. Putem afla uşor S., dacă prelungim pe bolta cerească dreapta ce împreună cele două stele din urmă ale carului mare de apr. 5 ori distanţa dintre aceste stele.

Stecchetti Lorenzo (pseudonimul lui Olindo Guerrini), poet, erudit şi critic ital. (n. 1845 † 1915). „Verismul" începe cu o perioadă de romantism „preverist", în cele dintâiu romane ale lui Verga (v. c.), dar şi cu o culegere de poeme intitulată „Postuma", care avură un succes extraordinar şi care se spunea că-s datorite lui L. S., „poci mort tânăr" de o boală de piept! De fapt „Postuma" era opera poetului, cu numele adevărat Olindo Guerrini, care trăia încă... S. imita pe Heine, dar mai ales pe Baudelaire, fără însă a fi descurajat de plăcerile vieţii şi cu unele accente de sensualism şi vulgaritate. A scris pentru apărarea „verismului" polemici în proză şi versuri: Polemica, Nuova Polemica. După aceea se ocupă cu studiile de erudiţie, scrisori şi drame (v. Verism, Verga).

Ştefan al II, voevod în Moldova (Sept. 1434—27 Aug. 1435, împreună cu Iliaş 27 Aug. 1435—29 Maiu 1443 şi apoi din nou singur până în Iul. 1447). E al doilea fiu al lui Alexandru cel Bun, alungă pe fratele său Ilie de pe tron cu ajutorul voevodului din Ţara Rom. Alex. Aldea. In schimbul părăsirii Poculei fu recunoscut şi de Poloni. Revenind Ilie după oarecare lupte, se împacă cu el şi împărţi domnia. In 1443 călcând înţelegerea îl prinde şi îi scoate ochii. Cărmuieşte mai departe, asociindu-şi pe un frate nelegitim, Petru. Este ucis şi el de fiul lui Ilie, Roman al II (1447).

Ştefan al III cel Mare (April 1457 † 2 Iul. 1504). Fiul lui Bogdan al II şi a Doamnei Oltea. După ce învinse cu ajutorul lui Vlad Ţepeş la Orbic şi Doljeşti pe Petru Aron, ucigaşul tatălui său, intră în Suceava, unde fu recunoscut de mitropolitul ţării şi boieri. Petru fugi în Polonia. Primul gând a lui Ştefan fu organizarea unei armate regulate. Il găsim apoi prădând în Polonia, pentrucă adăpostia pe Petru Aron. După împăcarea lui Ştefan cu Polonii (1459), Petru fugi la Secui. Ştefan îl urmăreşte şi aici (1461). In 1462 cu expediţia lui Mohamed împotriva lui Vlad Ţepeş, încercă să ocupe Chilia, pierdută de Petru Aron Vodă, dar fără succes, s'a ales numai cu o rană la picior pentru întreagă via-

ţa. N'a putut-o ocupa decât în 1465. Ocuparea Chiliei, pe care regele o considera ungurească, prădăciunile în Secuime şi răscoala încurajată de el, hotărî pe Matei Corvinul să facă o expediţie în Moldova pentru pedepsirea lui Ştefan şi înlocuirea lui cu Petru Aron. Suferi însă un adevărat dezastru la Baia (1467). Ştefan, victorios, putu să intre în voie în Ardeal, să prindă şi să decapiteze pe Petru Aron. Pe Tătarii, cari năvăliră în Moldova (1469) îi învinse la Lipnic. In Ţara Rom. a trebuit să poarte războaie împotriva lui Radu cel Frumos, pus de Mohamed în locul lui Vlad Ţepeş (1462). Ştefan nu putea să tolereze aici pe un supus al Turcilor. In 1470 arse Brăila, Radu ca răspuns năvăli în Moldova (1471), dar oastea lui fu zdrobită la Soci. In 1473 Ştefan dădu lovitura hotărâtoare. La Cursul Apei învinge pe Radu, care fugi la Turcii de peste Dunăre, luă în prinsoare pe soţia şi fica lui şi puse în scaunul domnesc pe Basarab Laiotă, că să-l schimbe în curând, după ce trecu şi el pe partea Turcilor, cu Basarab cel Tânăr, zis Ţepeluş-Vodă. La aceste schimbări Turcii se hotărâsc să-l înlăture. Ii cer mai întâi tributul şi cetăţile dela Dunăre, întră apoi în Moldova. Ştefan le ţinu calea la Podul Inalt (Vaslui), sdrobi oştirea turcească într'o strălucită victorie (10 Ian. 1475). In aşteptarea răz-

bunării sultanului, Ştefan se împăcă cu regele Matei (1475), obţinând ca feude Ciceul şi Cetatea de Baltă în Ardeal. In expediţia întreprinsă în 1475, Mohamed se mărgini la ocuparea Crimeii, abia în vara următoare (1476) intră în Moldova. Lupta se dădu la Valea Albă (în codri Neamţului). Ştefan a reuşit să-şi scape din această luptă ucigaşă partea cea mai mare a oştirii sale — a pierdut numai 200 morţi şi 800 prisonieri, tunurile şi carele, — pe când 30 mii de Turci au rămas morţi pe câmpul de luptă. Incercarea Turcilor de a cuceri cetăţile: Suceava şi Neamţu a dat fiasco şi astfel au fost siliţi să părăsească ruşinos Moldova falnicii ostaşi ai lui Mohamed, cuceritorul Constantinopolului. In 1476 toamna îl găsim în fruntea unei noi oştiri, împreună cu Ardelenii pătrunde în Ţara Rom. şi înlocuieşte pe Basarab cu Vald Ţepeş. Acesta fu ucis însă în curând de Turcii, cari readuceau pe Basarab Laiotă. In 1477 Ştefan îl înlocui apoi încă odată cu Basarab cel Tânăr (Ţepeluş). Din nenorocire şi acesta trecu pe partea Turcilor. In 1479 se luptă alături de ei pe Câmpul Pâinii, iar în 1481 încerca să recâştige tot cu ajutorul lor Chilia. Ştefan îi bătu la Râmnicul Sărat şi îl înlocui cu un Mircea, dar la urmă rămasese pe tron pretendentul adăpostit în Ardeal, Vlad Călugărul (1482). Sultanul cel nou, Baiazid al II 1484 cuceri prin surprindere Chilia şi Cetatea Albă, care n'au mai ajuns sub stăpânire românească decât în vremurile mai nouă. In speranţa unui ajutor pentru a le recâştiga, Ştefan făcu personal închinare regelui polon la Colomea (1485). Turcii fu acest timp aduceau pe un pretendent Hruet, fără să-l poată întrona. In a doua expediţie Hruet îşi pierdu chiar capul. Dar cele două cetăţi nu le-a mai putut recuceri. Neprimind ajutor dela Poloni trebuia să renunţe la acest gând, ceeace a adus o îmbunătăţire în relaţiile cu Turcii. Păstra încă şi posesiunile din Ardeal, la Vad a pus chiar un vlădică şi a zidit o biserică. In schimb s'au înrăutăţit relaţiile cu Polonii. In 1490 Ştefan luă în stăpânire Pocuţia. Ca răzbunare regele Albert în 1497, sub pretextul că-l ajută să recucerească Chilia şi Cetatea Albă, intră în Moldova, dar în loc să se îndrepte spre Sud, se opri la Suceava cu gândul de a înlocui pe Ştefan cu fratele său Sigismund. Neputând însă cuprinde cetatea, primi bucuros mijlocirea regelui ungar şi a voevodului ardelean, Bartolomei Dragfi — „cuscrul" lui Ştefan cel Mare — pentru pace, se împăcă cu Ştefan şi se învoi să se reîntoarcă pe un drum stabilit pentru a nu prăda ţara. Nerespectând acest drum Ştefan îl ajunse din urmă şi la Codrul Cosminului (26 Oct. 1497) îi zdrobi aproape întreagă armata. Victoriei îi urmă războinarea. Ştefan dădu drumul Turcilor şi Tătarilor spre Polonia. Prădăciunile în această parte ţinură doi ani. Moldovenii se înfăţişară şi sub zidurile Lembergului. Abia în 1499 Aprilie se făcu împăcarea. Albert recunoştea pe Ştefan domn de sine stătător. De acum încolo Ştefan nu mai purtă războaie, nu se mai încredea în planurile creştinilor de a porni nouă lupte împotriva Turcilor. Singurul lui act războinic a fost ruperea tratatului cu Polonii şi ocunarea din nou a Pocuţiei (1502). A murit în Suceava la 2 Iul. 1504 şi e înmormântat la mănăstirea Putna, ridicată de el. A fost cel mai mare stăpânitor din trecutul Românilor. Dotat cu cele mai alese calităţi politice şi războinice în cei 47 ani de domnie a ridicat Moldova la un prestigiu, pe care nu l-a mai avut niciodată. A ştiut, în exterior, să-i lărgească hotarele, să-i afirme neatârnarea faţă de Poloni, Unguri şi Turci, să-i asigure influenţa în Ardeal şi protectoratul asupra Ţării Româneşti, să-i poarte prin războaiele sale faima până la Veneţia, iar în interior să organizeze şi să desăvârşească instituţiile sociale, politice şi bisericeşti, iniţiate de antecesori, să asigure o înflorire a comerţului şi o bunăstare generală, mai mult decât atât, prin construcţii de biserici şi mănăstiri (Putna, Humor, Voroneţ, Dorohoi, Păpăuţi, Baia, Hârlău, Iaşi, etc., 44 la număr), protejarea meşterilor şi vieţii mănăstireşti, să patroneze o strălucită şi originală epocă de cultură şi mai ales de artă bisericească.

Ştefan al IV cel Tânăr, Ştefăniţă (1517—27), fiul lui Bogdan cel Orb, un copil de 9 ani lăsat de tatăl său pe tron sub epitropia hatmanului Luca Arbore. Cât a fost minor ţara a fost bine cârmuită, s'a încheiat şi un tratat cu Polonii contra Turcilor. Când ajunse major, Ştefăniţă rupse alianţa, pentrucă Polonii nu voiau să-i dea în căsătorie o prinţesă din casa regală şi ucise pe Arbore şi fiii săi, cari îndrăzneau să menţină legăturile cu ei. Incepu apoi lupta cu Radu dela Afumaţi din Munt. pentru mâna ficei lui Neagoe Basarab, Ruxandra, dar în cele din urmă se împăcă şi luă pe sora ei, Stana. Boierii, temându-se de cruzimile lui, se înţeleseră cu doamna Stana şi-l otrăviră la Hotin. E înmormântat la Putna. Urmaşul său fu Petru Rareş.

Ştefan al V Lăcustă (1538—40). Fiul lui Alecsandru şi nepot al lui Ştefan cel Mare, crescut la Constantinopol şi adus în locul lui Petru Rareş de Sultanul Soliman, când a făcut expediţia din Moldova (1538), din care ţara s'a mai ales şi cu pierderea Basarabiei de Jos. Din ac. timp datează şi construirea cetăţii Benderului pe malul Nistrului (Tighina). In scaun s'a înconjurat cu Turci, dar n'a putut să domnească în linişte, era într'una tulburat de pretendenţii ridicaţi de boieri. In cele din urmă fu ucis de boieri în Suceava. Porecla a primit-o după o pustiire în ţară a lăcustelor în timpul său.

Ştefan al VII Tomşa (1563—64). Boer de ţară, hatmanul Tomşa, a fost ales de boierii răsculaţi împotriva aventurierului Despot, pe care-l şi ucise cu buzduganul în faţa Sucevei. Nu mult înainte prinse şi trimise la Constantinopol şi pe hatmanul Cazacilor, Dim. Visnievietchi, care trăgându-se dintr'o soră a lui Petru Rareş, năvăli în Moldova tot pentru tron. Ca domn luă numele de Ştefan. Turcii însă nu voiau să l recunoască, numiră pe Alecs. Lăpuşneanu a doua oară şi Tomşa, neputând face altfel, fugi în Polonia, unde regele Sigismund, pentru a multumi pe Turci, puse să-i taie capul sub pretextul unor prădăciuni, pe cari le-ar fi făcut în Polonia la începutul domniei. E înmormântat în bis. ortodoxă din Lemberg.

Ştefan al VIII Răzvan (Mai—Aug. 1595) Fiul nelegitim a lui Petru Schiopul, hatmanul ţării pus în scaun de principele ardelean Sig. Báthori în locul lui Aron Tiranul. Scos de Poloni şi înlocuit cu Ieremia Movilă, fu învins lângă Suceava şi tras în ţapă când încercă să-şi reia tronul.

Ştefan al IX Tomşa (1611—15 şi 1621—23). Se da fiul lui Ştefan al VII Tomşa. Avea un trecut zbuciumat de pribeag. Luase parte în Răsărit la un războiu cu Perşii, iar în Apus la luptele dintre Francezi şi Spanioli în Pirenei. Fiind străin de obiceiurile ţării, în domnie s'a înconjurat cu Turci şi Greci, exploata ţara fără milă şi ţinea pe boieri sub cea mai odioasă teroare. Movileştii făceau sforţări zadarnice să-l înlăture, pe Constantin l-a bătut la Cornul lui Sas, unde a pierit floarea boierimii, iar pe Gavrilaş lângă Iaşi. Abia Alecsandru Movilă, care venia cu ajutor polon, putu să-l alunge, dar numai după ce Tomşa se mai reîntoarse odată cu ajutorul lui Radu Mihnea din Ţara Rom. şi arse Iaşul, putu să-l înlăture definitiv. In a doua lui domnie boierii şi ţara s'au bucurat de o cârmuire neasemănat mai omenească.

Ştefan al X Ştefăniţă (1659—1661). Fiul nebunatec, abia de 16 ani, a lui Vasile Lupu, numit în locul lui Gheorghe Ghica, la stăruinţele tatălui său, care trăia în Constantinopol. Fu tulburat în domnie de Constantin Cârnul din Muntenia, Turcii şi Tătarii, cari aduceau pretendenţi la tron. Tulburărilor le urmă o ciumă şi apoi o foamete cumplită, oamenii mâncau şi papură măcinată în loc de pâine — de aici porecla lui de Papură-Vodă. Se îmbolnăvi şi muri la Tighina, unde se duse să ajute Turcilor şi Tătarilor, să construiască cetăţi de apărare împotriva Cazacilor.

Ştefan al XI Petriceicu (1672—74 şi Ian.— Mart. 1684). Boier bătrân de ţară, ales de boieri cu învoirea Sultanului, care era în expediţie împotriva Polonilor. Nesiguranţa şi greutăţile întreţinerii oştilor turceşti hotărau ca Domnii rom. să rupă legăturile cu Turcii. Chemară în secret pe Poloni la Hotin, unde în mijlocul luptei trecură pe partea lor, dând astfel prilej lui Sobieski să câştige o victorie strălucită asupra Turcilor. Dar Sobieski n'a întrebuinţat îndeajuns victoria şi boierii, temându-se de o răzbunare a Turcilor, părăsiră pe Petriceicu, care fu mazilit şi înlocuit cu Dumitraşcu Cantacuzino. In Ian 1684 Polonii îl întronară din nou, alungând pe Gh. Duca, dar, când Cazacii, cari îl sprijiniau, fură învinşi, trebui să se retragă iarăşi în Polonia, unde a şi murit.

Ştefan, numele mai multor regi ai Ungariei: **Ş. I**, primul rege al Ungariei (1001—1038); creştinează pe Unguri, iar papa Silvestru II îi dă titlul de rege apostolic. El e considerat de Unguri ca al doilea întemeietor al Ungariei, după Arpad. Il numesc **Ştefan cel Sfânt.**

Stefanelli Toader, jurist şi scriitor român bucovinean (n. 1847), membru corespondent al Academiei Române. A publicat schiţe şi nuvele în diferite ziare şi reviste.

Ştefănescu-Galaţi, medic rom. (n. 1874), prof. de clinica boalelor genito-urinare la univ. din Iaşi. Ş.-G. este unul dintre cei mai importanţi urologi ai României. Lucrările sale, între care şi un excelent tratat, sunt de mare valoare. Fost decan al fac. de med. din Iaşi.

Ştefănescu Gheorghe, compozitor şi profesor (n. 1843 la Bucureşti † 1921). Dela 1878 profesor de canto la Conservatorul din Bucureşti. Unul din iniţiatorii operei române la Bucureşti 1879. Directorul orchestrei Teatrului Naţional. A scris muzică pentru: Sentinela, Hamlet, Fecioara din Orleans, Pygmalion, Strigoii, etc.; a publicat „Mecanismul vocal", colecţiuni de cântece, lucrări instrumentale, etc.

Ştefănescu-Goangă Florian, prof. de Psihol la Univ. din Cluj (n. 1881), fost elevul lui Wundt, în al cărui laborator a lucrat, la

Leipzig, teza de psihol. experimentală „Über die Gefühlsbetonnung der Farben"; fost senator al Univ. Cluj în guvernul Brătianu, 1926—1928, directorul și reorganizatorul Căminului stud. „Avram Iancu", secretar și unul din fondatorii „Extensiunii Universitare" (v. c.); directorul și întemeietorul celui dintâiu Institut de psihol. experimentală, comparată și aplicată în țară (1921) pe lângă Univ. din Cluj. — Partizan al psihol. biologice, al Selecționi și orientării profesionale.

Ștefănescu Grigorie, geolog și paleontolog rom., fost profesor și rector la universitatea din București. Cu o activitate prodigioasă mai ales în paleontologie, unde descoperi pentru întâia oară în România fosile de cămilă, elefant și dinoteriu; redactă, în colaborare cu membrii Biroului Geologic, harta geologică generală a României (1887), lucrări diverse cu privire la cărbuni, gips, șisturi, conglomerate, cutremurele de pământ din România.

Ștefănescu Marin, prof. de Filos. teoretică la Univ. din Cluj, (n. 1880); făcând studiile la Sorbonne în Paris, publică acolo două lucrări: „Le Dualisme logique" și „Essai sur le rapport entre le dualisme et le théisme de Kant", în care se ajunge, în partea concluziilor personale, la concepția că filosofia constă în studiul raporturilor dintre cunoștință și credința religioasă, deoarece cunoștința a ieșit din credință și conduce la dânsa. In românește, în afară de art. la rev. „Studii filosofice". — „Fiosofia românească".

Ștefănescu Sabba, geolog și paleontolog rom. (n. 1857); a studiat mai amănunțit geologia Olteniei, Munteniei și Dobrogei, a publicat lucrări de sinteză ca: Extensiunea straturor sarmatice în Muntenia și Moldova; L'âge géologique des conglomerats tertiaires de la Muntenia; Etude sur les terrains tertiaires de la Roumanie.

Stefani, agenția telegrafică italiană, semioficială în Roma. Intemeiată de Guglielmo Stefani.

Stefano (San —), orășel pe malul mării Marmara. La S. S. s'a încheiat (1878) armistițiul dintre Turci și Ruși, premergător tratatului dela Berlin.

Stefulescu Alexandru, scriitor rom. (n. 1856), fost institutor la Tg.-Jiu, a publicat diferite lucrări istorice, iar în 1894, împreună cu I. Moisil, A. Diaconovici și V. Rola a înființat muzeul Gorjan.

Stegosaurus (paleont.), reptilă ierbivoară fosilă, cu o lungime de 9 m. pe spate cu plăci osoase ascuțite, trăind în era mezozoică, în perioada jurasică (v. Dinosaurieni).

Steierdorf-Anina (10311 loc.), com. rur. din jud. Caraș, pl. Oravița. Perc. Oravița, trib. Oravița, Of. P. T. T. și Stație C. F. R.

Stein, 1. Charlotte von —, baroneasa —, scriitoare germ. (n. 1742 † 1827). Prietenă a lui Goethe. După ruperea legăturilor cu Goethe, a scris tragedia „Dido". 2. **Lorenz von** —, sociolog, jurist și economist germ. (n. 1815 † 1890). Fost prof. la Wien și Kiel. A scris lucrări despre socialism, comunism și feminism.

Stein Heinrich-Friedrich-Karl, baron de —, bărbat de stat germ. (n. 1756 † 1831). Pe lângă activ. politică, el a format societatea, care și a propus să publice „Monumenta Germaniae".

Steinach Eugen, medic germ. (n. 1861), fiziolog și biolog vestit, cunoscut prin cercetări sale asupra glandelor cu secreție internă, asupra transplantărilor de glande și asupra încercărilor de întinerire la șobolani prin ligatura canalului spermatic. Operația lui S. la om n'a dat rezultate concludente.

Steiner Rudolf, (n. 1861 † 1925), întemeietorul Antroposofiei (v. c.). A scris: Die Geheimwissenschaft, Wie erlangt man Erkentnisse der höheren Welten? (v. Ocultism, Metapsihie. Spiritism).

Steinthal Heymann, filos. și filol. germ. (n. 1823 † 1899), fost prof. la univ. din Berlin. A scris în domeniul filos. limbii și a psihol. etnologice, împreună cu Lazarus (v. c.).

Stelă la Egipteni și Greci monument monolitic, format dintr'o piatră ridicată în sus, având o inscripție, mai des funerară.

Stema statului român, se compune din trei scuturi puse unul peste altul. Scutul mare reprezintă o acvilă de aur așezată pe fond albastru, având ciocul și ghiarele roșii, purtând coroana regală de aur pe cap și având și în cioc o cruce de aur, în ghiara stângă un sceptru cu vârful în formă de crin. Scutul mediu pe pieptul acvilii cuprinde armele țărilor surori: a) ale vechiului principat al Tării Rom.; sus în dreapta pe albastru o acvilă de aur cu ciocul și ghiarele roșii, având în cioc o cruce de aur însoțită de un soare de aur la dreapta și o lună de aur la stânga. Sus în stânga, armele vechiului principat al Mold. (cu Basarabia și Bucovina) pe roșu un cap de bou negru cu gura închisă, purtând o stea de aur între coarne, un trandafir de aur la dreapta și o semilună de aur la stânga. Jos la dreapta armele Banatului: pe roșu, peste valuri, un pod de aur cu două deschideri boltite construite din piatră cioplită, din care iese un leu de aur. Jos la stânga, armele vechiului principat al Transilvaniei cu Crișana și Maramureșul: albastru și aur, împărțit printr'o fâșie îngustă roșie, din care apare o acvilă neagră cu ciocul de aur, având le dreapta un soare de aur, iar la stânga o semilună de argint. Jos se găsesc gravate 7 turnuri roșii pe două rânduri: sus trei, jos patru. Pe albastru, se găsesc în instițiune armele Dobrogei: doi delfini. Scutul mic, peste tot încuartat de argint și negru, cuprinde armele casei regale de Hohenzollern. Pe scutul mare se află coroana de oțel a Rom. Scutul e sprijinit de doi lei de aur, așezați pe arabescuri de aur. Colanul ord. „Regele Carol I." Deviza casei de Hohenzollern, scrisă pe o eșarfă albastră cu marginile de aur, cu litere de aur: „Nihil sine Deo". Stema se întrebuințează: cea mare în actele statului emanate dela Rege și în actele internaționale și din înalt ordin regal, în cazuri speciale. Stema mijlocie, de către armată și autoritățile statului. Stema mică, pe sigilii și stampile oficiale.

Stendhal (pseudonimul lui Henri Beyle), scriitor franc. (n. 1783 † 1842). Este un romancier psihiolog realist în „Le Rouge et le Noir" (1839) și „Chartreuse de Parme" (1839), are pagine de analiză fină psihol. în lucrarea „De l'Amour". E un psihol. subtil și pătrunzător. Mare admirator al lui Napoleon și al Italiei.

Stenhammer Wilhelm, compozitor suedez (n. 1871), fost dirijor al societății filarmonice în Stockholm, actualmente dirijor al orchestrei simfonice din Gotenburg, reputat autor de lucrări vocale.

Stenic (psihol.), ad lit. = care întărește (mărește) forțele. In biol. și psihol. stările St.-e sunt pricinuite de funcționarea normală a sistemului nervos s. a glandelor endocrine, iar organismul reacționează cum trebuie. Sentimentele St.-e sunt acele, care cresc vitalitatea organismului (v. Astenic).

Stenocardie (med.), v. Angină de piept.

Stenografie, scriere prescurtată, cu un alfabet compus din semne convenționale, formate din linii drepte, orizontale, oblice, etc. Cu ajutorul S.-ei putem reproduce în scris discursuri, convorbiri, etc. aproape din cuvânt în cuvânt. A fost întrebuințată în antichitate. Sisteme de S.: Gabelsberger, Stolze-Schrey, Pitman, etc.

Stepă, regiune, în care variațiunile anuale ale temperaturii sunt mari, ploi puține, graminee mici, lipsă de păduri, dar pot fi mici arbuști spinoși și rămuroși. Din S. se trece ușor la deșert. La noi, stepe sunt: Bărăganul, Buceagul, Dobrogea de mijloc, etc.

Stepanovlei Stepan, voevod sârb (n. 1856 † 1929). Intrat în războiul mondial cu gradul de general s'a distins în bătălia pe Tser în strălucita victorie contra armatelor austro-ungare, după care a fost făcut voevod. In 1918 a participat activ la ruperea frontului dela Salonic, fiind comandantul trupelor sârbe.

Stephenson, 1. George (n. 1781 † 1848), tehnician engl., a perfecționat mult locomotiva și a dat mare avânt construcției căilor ferate. După o muncă neobosită în tinerețe, în 1814 construiește prima locomotivă practicabilă, iar în 1821 preia construcția liniei Stockholm—Darlington, pe care a terminat-o în 1825, și care este considerată ca prima linie ferată cu tracțiune de vapori. A doua linie mare construită de dânsul în 1830 este linia Liverpool—Manchester (pentru această linie a construit dânsul renumita locomotivă Rocket în fabrica dela Newcastle). Deasemenea a contribuit la construcția primei linii ferate din Europa între Bruxelles și Mecheln (1835), și a construit încă mult timp locomotive pentru America. 2. Fiul său **Robert** (1803—1859), a construit linii ferate și poduri de fier în Anglia (podul Britania peste strâmtoarea Mena (1846—1850.) și în Canada (podul Victoria din Montreal peste fluviul Sf. Laurențiu).

Stere Constantin, om politic și scriit. rom. (n. 1880). A întemeiat rev. „Viața românească" (v. c.). A colaborat cu pseudonimul C. Șărcăleanu în rev. „Evenimentul lit.", căutând să formuleze teoretic principiile poporanismului (v. c.). A scris art. de critică lit. și de politică în „V. R.". Fost profesor apreciat de drept constituțional la Universitatea din Iași și rector. Ca om politic, a luptat, înainte de războiul mondial, împotriva colegiului unic, preconizat de part. liberal și în timpul neutralității a fost contra intrării în războiu alături de Entente, dar pentru lupta cu Germania și aliații ei. Deasemeni, ca rector al Univ. din Iași, a căutat să oprimeze mișcările studențești, făcute atunci la Iași, pentru intrarea în acțiune, fapt care i-a atras ura studențimii și îndepărtarea dela conducerea Univ. In timpul războiului a rămas în teritoriul ocupat de Germani, scoțând ziarul germanofil „Lumina", pe care aceștia îl aruncau în tranșeele românești, căutând să demoralizeze pe ostași. In acest ziar C. S. a încercat să prezică victoria Germaniei și a atacat Coroana, punându-se în serviciul dușmanilor. Entuziast luptător pentru Basarabia și contra Rușilor, pe care-i ura încă de când a fugit din Basarabia, urmărit de Ruși pentru ideile sale; a crezut că prin atitudinea arătată servește o cauză scumpă, compromițându-se însă prin lipsa de tact și impulsivitatea sa. A fost suspendat din învățăm. superior. Scrieri: Evoluția individualității și noțiunea de per-

soană în drept 1897, Introducere în studiul dreptului constituțional, Partea I, 1903.; România și războiul european; Marele război și politica României; în Literatură: Un caz de conștiință; Revoluția rusă, în „V. R." Dec. 1923. Socialdemocratism sau poporanism, în „V. R.".

Stereognosie, (agnosie tactilă) în psihol. patologică, neputința de a recunoaște prin tact formele unui corp: de pildă când confundăm sfera cu un cub, pipăindu-le (v. Agnosie).

Stereometrie (chim.) se numește metoda de determinare cantitativă a unui produs dintr'o soluțiune prin precipitare într'o eprubetă gradată cu un reactiv anumit, aprecierea cantității sale făcându-se după volumul, pe care-l ocupă la fundul eprubetei gradate precipitatul produs.

Stereoscop, aparat descoperit de fizicianul englez Sir David Brewster (1781—1868) în 1843, cu ajutorul căruia putem suprapune două fotografii ale unui obiect luate din două poziții deosebite, realizând astfel vederea în spațiu. Suprapunerea celor două imagini se face cu ajutorul a două prisme cu muchile față în față, depărtate una de alta, după distanța ochilor.

Steriade Ion Al. Pictor rom. (n. 1881). Unul din bunii pictori ai generației mai vechi. A aderat dela început la mișcarea impresionistă. E custodele Muzeului Kalinderu din București. Profesor la școala de bele-arte din București.

Sterilizare (med.), acțiunea prin care se omoară cu ajutorul desinfectanților chimici sau a căldurii toate microorganismele patogene de pe instrumente, pansamente și utensilii.

Stern (anat.), osul pieptului. Os plat, așezat pe partea de dinainte a pieptului, de care se leagă clavicula și coastele.

Stern William, psihol., pedagog și filos. germ. (n. 1871). Prof. la univ. din Hamburg, director al revistei „Zeitschrift für pädagogische Psychologie, experimentele Pädagogik und jugendliche Forschung" (împreună cu O. Scheibner fazi în al XXX an). A întemeiat și condus publ. „Beiträge zur Psychologie der Aussage"; conduce, cu Otto Lipmann, col. „Schriften zur Psychologie der Berufseignung und des Wirtschaftslebens". Ca psihol. a sistematizat metodele psihol. aplicate (Metodensammlung zur Intelligenzprüfung von Kindern und Jugendlichen, în colab. cu O. Wiegmann, Die Intelligenzprüfung bei Kindern und Jugendlichen, etc.), ale spihol. diferențiale (Differentielle Psychologie, Psychol. der frühen Kindheit), perfecționând începuturile făcute de Alfr. Binet în Franța și de Neumann în Germ. Ca filos., e partizan al realismului critic și personalismului finalist (Person und Sache, Die Psychol. und der Personalismus, 3 vol., etc.). E unul din marii promotori ai pedagogiei științifice experimentale.

Sterne Lawrence, scriitor engl. (n. 1713 † 1768). A scris: Tristram Shandy și A Sentimental Journey trough France and Italy. Este printre cei mai mari umoriști din lit. engl.; având creații pline de viață și realitate.

Stettin, oraș din Prusia, 233.000 loc., capit. Pomeraniei pe Oder. Industrie desvolt. Port.

Stiela (chim.), o soluție solidă de silicați, reprezentând importanță deosebită în progresul culturii și al civilizației omenirii. A fost cunoscută din timpurile celea mai vechi de Egipteni în templele cărora s'au găsit desemne de fabrici de sticlă (din 1700 a. Chr.), iar în mormintele faraonilor din piramide, obiecte și podoabe de sticlă. Industria sticlei a fost cultivată apoi de Romani — în săpăturile dela Pompei găsindu-se geamuri de sticlă — dela cari a trecut în Galia, Spania și în Bizanț, ajungând la un mare grad de perfecțiune în sec. al XVI, prin înființarea renumitelor fabrici de sticlă și de obiecte de artă dela Murano-Veneția. Fabricarea sticlei în prezent s'a ridicat la rangul de mare industrie cu nenumăratele sale produse și obiecte de o artă desăvârșită (în Germania, Franța, Cehoslovacia, Anglia, Belgia). Fabricarea sticlei — în marea industrie — se face dintr'un amestec topit în cuptoare și creuzete speciale, de cvart (nisip curat), carbonat de calciu (calcar, marmoră) și de carbonat de sodiu (sodă) sau de potasiu, din care, prin adăugare de alte substanțe, se obțin multe varietăți de S.

Stil (bot.), prelungirea cilindrică a ovarului până la stigmat. Prin el trece țesutul conductor (v. Floarea).

Stil. 1. (estetică lit.). Felul personal de a-și exprima gândurile și sentimentele, felul de a scrie. Maniera specială unui scriitor: Stil eminescian, S. caragialesc. 2. (artă) Manieră specială unui artist, unui gen de artă, unui popor, sau unei epoce Stilul lui Michelangelo. Stilul Louis XIII, Stil românesc, Stil gotic. — Buffon a spus: „le style est l'homme même", adică: stilul ar exprima însușirile individuale diferențiale; deși prin maxima sa, Buffon credea, de fapt, că ideile unui scriitor devin zestrea comună a omenirii, pe când stilul său e proprietatea lui personală. 3. Stil nou, Stil vechiu = S. dinaintea reformei gregoriane (Calendarul Iulian) și de după aceasta, în numărarea anilor.

Stilbita (min.). v. Zeolite.

Stilistica, o parte a teoriei literare, în care se cuprind toate regulele stilului.

Stilul lui Ludovic XIII (arhit.), e o reacțiune împotriva letargii în care decăzuse arta Renașterii la sfârșitul sec. al XVI. Arhitecți ca Androuet du Cerceau, Salomon de Brosse, se inspiră din arta flamandă și italiană (Palatul Pitti) pentru a creia un stil ceva mai greoiu, însă original și grandios, căutându-se o regularitate în plan și simetrie în fațade. Întrebuințează cărămizi și se aleg ordine simple (doricul), ornamentația se reduce, acoperișul primește o însemnătate deosebită. În arta industrială, în desenurile fotoliilor, scaunelor sculptura ce le îmbracă nu le ia aspectul de gravitate. S. l. L. XIV, în general păstrează caracteristicile celui de mai sus, însă cu o regularitate rece, rezultată din imitarea fidelă a antichității. Personalitatea regelui joacă un rol considerabil în artă; e necesar să se studieze și aplice gusturile sale. Din această pricină există o unitate pronunțată și susținută și de Le Brun, pictorul oficial al regelui. Lucrările ce se fac au aceleași caractere, se supun acelorași legi, ele sunt diriguite de instituții academice: Academia de arhitectură (1671), de pictură și sculptură (1648), franceză din Roma (1668), regală de muzică (1668). Arta franceză exercită o puternică influență; Europa imită ce se face la curtea lui L. S. lui L. XV, mai puțin rece, mai puțin bogat ca al lui L. XIV, dar mai fin, mai liber. Se produce o reacțiune împotriva simetriei; se întrebuințează aproape exclusiv linia curbă spirală. Ca planță de ornamentat e des acantul; scoicile au un mare rol. Saloanele spațioase sunt înlocuite cu alte mici, mai intime. Panourile sunt pictate cu scene pastorale și lustruite cu lac. S. lui L. XVI, dominat de forme geometrice, cu linii drepte, simplu; liniile arhitecturale joacă mare rol în compoziția decorațiilor și a obiectelor. În interior, influența frescelor din Pompei și Herculanum. Fondul covoarelor reprezintă scene idilice și sentimentale.

Stinnes Hugo (n. 1870 † 1921), mare industriaș germ. Avea întreprinderi și fabrici uriașe de fier și mine și multe interese economice în afară de Germania.

Știol, pas (la 1418 m.) prin care se poate trece din valea Vișăului în cea a Bistriței Bucovinene. Folosit de o șosea ce leagă Maramureșul cu Bucovina prin Cârlibaba—Iacobeni. I se mai zice și Prislop. Pe aici s'au dus Dragoș și Bogdan din Maramureș către Moldova.

Știrbei, Barbu Dimitrie (n. 1799 † 1869). Domn în Țara Rom. (1849—1856). Frate mai mare a Domnului Gh. Bibescu, adoptat de bogatul boier oltean, Știrbei. Studiase în Franța, crescuse deci în ideile timpului. În țară a fost secretarul comisiunei de redactare a Reg. Organic. Pe tron se dovedi un Domn prudent, activ și bun administrator. Greutățile ca cari aveau de luptat amândoi Domnii, erau întreținerea armatelor de ocupație rusoturce, care au rămas în sarcina lor și după convențiunea dela Balta Liman (1849) și puterea prea mare a comisarilor extraordinari. Abia în 1851, după ce înglodaseră țările în datorii peste puterile lor, putură să le obțină retragerea. Știrbei, prin economii și controlul sever al cheltuelilor, reuși să scadă două treimi din datoriile țării sale, găsi timp și mijloacele necesare chiar și pentru o activitate constructivă. A ridicat teatrul din București a redeschis școalele închise pe timpul revoluției, a mai îmbunătățit dispozițiile Reg. Organic cu privire la țărani. Cu noua ocupație rusească (Oct. 1853) se retrase la Viena, împreună cu Domnul Moldovei, Grig. Alex. Ghica, de unde fură rechemați amândoi (Oct. 1854) să domnească sub ocupație austriacă. Nu mai aveau însă libertatea de acțiune și în seama acestei tutele trebuiesc puse și unele fapte ale lor, ca neprimirea emigranților revoluționari în țară. Din războiul Crimeii (1854—56) Rușii ieșiră învinși și Congresul dela Paris (1856) le luă protectoratul asupra Principatelor. Acestea primeau pe lângă Basarabia de sud și dreptul de a se pronunța asupra soartei lor. Turcia, care era invitată să convoace adunări în ambele Principate sub numele de divanuri ad-hoc, nu mai prelungi domnia celor doi principi (erau numiți pe 7 ani, expira deci chiar în 1856), fiind ei înșiși aderenți ai unirei celor două țări și numi doi Caimacami, cari se prezide hotărîrile poporului. Știrbei a murit la Nissa, și adus la Buftea.

Stirner Max (pseudonism pentru Kaspar Schmidt), filos. germ. (n. 1806 † 1856) întemeietorul Anarhismului (v. c.), individualist radical și egoist. Scrie „Der Einzige und sein Eigentum". (1845).

Stockholm, capit. Suediei, port la M. Baltică, 42.000 loc. Reședință regală. Palat regal, muzee. Univ. „Venețiia Nordului", etc.

Stoica Gheorghe (n. 1878). Redact. la mai multe ziare: Tribuna (Arad), Lupta (Budapesta), Foaia Poporului (Sibiu), România, Vremea Nouă, Patria (Cluj), colaborator la revistele: Sămănătorul, Viața literară, Luceafărul. Deputat al partidului Averescu (1920—22); de prezent advocat. Român înfocat, a suferit temniță de mai multe ori pentru articolele sale iredentiste în vremea stăpânirii ungurești.

Stoica Iosif, episcop în Maramureș și administrator al mitropoliei din Bălgradul Ardealului (1690—1711). Sfințit în Moldova, a luptat cu îndârjire contra unirii cu Roma, care n'a putut câștiga nici un aderent în Maramureș în timpul păstoriei lui St. Rezida prin diferite mănăstiri și ținea soboare în centre anumite pentru întărirea religioasă a credincioșilor săi.

Stoicescu Constantin, prof. de drept roman la Univ. din București (n. 1881).

Stoicescu G. I. medic român (n. 1850). Fost prof. de clinica medicală la Univ. din București. A publicat lucrări de clinică medicală.

Stoicii, filosofi gr. antici reuniți de șeful școalei „stoice" Zenon din Kition, într'un „portic" din Athena (gr. Stoa: de aici numele lor), unde se profesa o filos. în special morală, numită „Stoicism" (v. c.).

Stoicismul (filos.). Școală filos. gr. antică de sub conducerea lui Zenon (în Athena). Cuprinde 4 perioade: a) Stoicismul vechiu (sec. IV—jum. sec. al II a. Chr.): Zenon, Kleanthes, Chrysippos, Drogenes Babiloneanul, Apollodor. b) Stoicismul mijlociu (jum. sec. al II—în timpul imperiului): Panătius, Posidonius. c) Stoicismul nou, se desvolta sub imperiu: Seneca, Epictet, Marcus Aurelius. În acest timp S. devine o filosofie morală și religioasă pop. Morala S.-lui se bazează pe următoarele principii esențiale: libertatea, fraternitatea și justiția, binele suprem, care se atinge prin complecta eliberare de sub jugul pasiunilor, față de care trebuie să fii senin, neturbat, nepăsător (v. Apatie, Ataraxie) spre a-ți păstra deplina liniște sufletească — suprema înțelepciune.

Stoilow Simeon (n. 1887), doctor în matematici, profesor la Univ. din Cernăuți. Lucrări din domeniul analizei matematice.

Stolnic, funcție boierească, superiorul bucătăriei domnești, care servia mâncarea Domnului la diferite solemnități și sărbători mari la curte.

Stolnicul Constantin Cantacuzino, cronicar muntean (n. 1650 † 1716). Fiul lui Cantacuzino Postelnicul, nepot după mamă al lui Radu Șerban Basarab al VII (1602—1611), frate cu Domnitorul Șerban Cantacuzino al Munt. (v. c.). Crescut într'o curte de cărturari și-a format o cultură aleasă. A studiat la Padova în Italia, Universitatea. A călătorit prin Viena, Veneția, Constantinopol, Polonia, Moldova, Ardeal. N'a vrut să fie domn în Munt., dar a presidat mereu divanul domnesc sub Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu (nepotul său) și Ștefan Cantacuzino (fiu). El a condus bogata activit. religioasă-literară din epoca lui Brâncoveanu. Cronica sa a fost mult timp cunoscută ca „Cronica Anonimă" și s'a păstrat fragmentar, având scrise evenim. dela colonizarea romană până la năvălirea Hunilor, într'o formă greoaie, dar cu informații bogate, la care se adaugă o luminată conștiință rom. Vorbește de Rom. de pretutindeni. Utilizează prob. pe Gr. Urechc (a cărui cronică o luase cu sine când s'a întors din Moldova [1670] și, sigur, pe Miron Costin. Se revoltă și el împotriva basmelor lui Simion Dascălul. Utilizează din scrierile străine pe ale ist. roman Dion Cassius, pe ale cronic. ital. Bonfinius, pe ale bizantinului Tzetzes și isvoare ung. și polone srise în lat. În prefața cronicei vorbește de isvoarele istorice, spunând că pe tradiții și cântecele pop. nu se poate pune temeiu. A stabilit după hrisoavele mănăstirilor, moșnenilor și particularilor, date cronologice ale ist. Munt. Operile lui și paternitatea lui C. C. asupra lor, au fost stabilitate de N. Iorga.

Stolypin Arcadjevič Petru (n. 1864, † 1911), om de stat rus. După revoluție, în 1906—1911 a fost șeful guvernului rusesc. A făcut marea reformă agrară în Rusia și a restrâns autonomia Finlandei. A fost asasinat.

Stomac (anat.), parte lărgită în formă de sac a tractului digestiv, așezată între esofag și intestinul subțire. Mucoasa S. secretează acid clorhidric și pepsină, care digerează albuminele. Bolile S.: 1. Gastrită acută și cronică, inflamație a mucoasei S.; 2. Ulcer al S.: formarea unui defect de continuitate în mucoasa S.; 3. Gastroptoză, lărgirea și mărirea St.; 4. Cancer al S.: formarea de tumoare malignă pe mucoasa și în peretele stomacului.

Stomatită (med.), inflamarea mucoasei gurii.

Stomatologie, ramură a medicinei care se ocupă cu morfologia, fiziologia, patologia și terapia dinților.

Storck Fritz, sculpt. rom. (n. 1871). Reprezintă în operele lui eclectismul clasic. E profesor la școala de bele-arte din București.

Storojineț, jud. din Bucovina, mărginit la S. cu Rădăuți, la V. cu Polonia, de care se desparte prin râul Ceremuș, la N. cu Polonia și jud. Cernăuți și Rădăuți. Supraf. 4653 kmp. și cu 168.000 loc. adică dens. 63,2 loc. pe kmp. Terenul deluros la E. și muntos la V., unde sunt culmile paralele numite Obcine. Cea mai importantă Ciocîlca și Lungul (cu 1382 m.). Dealurile dinspre E. sunt coline Subcarpatice. Râurile sunt Ceremușul la V. Prutul la N., iar prin mijl. jud. râul Siret cu afl. său Siretelul. Rocile, care formează culmile carpatine sunt eocene alternând cu oligocen. În fășii paralele cu direcția Carpaților orientali. Restul terenului format din sarmatic este brăzdat de depozitele aluvionare nouă din lungul râurilor. Peste tot, s'a așezat podzolul, afară de văile râurilor. Cea mai mare parte a jud. este acoperită cu păduri de conifere. La E. păduri de fag. Printre aceste pășuni naturale, iar pe râuri cultura cerealelor. Subsolul conține ceva lignit la Aspas, Zomostea și Carapciu. Industr. se reduce la câteva fabrici de cherestea, la mori, fabr. de spirt și băuturi alcoolice, la tăbăcării și ind. casnică. jud. St. are 3 com. urbane: Storojineț, Vășcăuți și Vijnița și 61 com. rur., împărțite în 4 plăși. Capit. Storojineț. Alte centre rur. imp.: Ciudei și Adâncata. Brăzdat de CFR. București—Cernăuți, Adâncata—Berhomete și Grigore—Ghica-Voda—Vijnița. Face parte din Eparh. Mitrop. Bucovinei. Din Insp. Școlar, circ. XIV Cernăuți, din Curtea de Apel Cernăuți, din Insp. I Minier Bacău și Insp. Industr. Cernăuți.

Storojineț, oraș din Bucovina, capit. jud. St. 9500 loc. Adm. jud., tribunal, liceu, of. P. T. T. Gară locală.

Stovaină (med.), praf alb. Anestezic. Se folosește în anestezia lumbară după Thoma Ionnescu.

Strabon, geograf (n. ca. 58 a. Chr. † 21—25 a. Chr.). A scris o geografie de mare importanță istorică și cu date prețioase despre loc. Daciei anteromane.

Stradivari Antonio, celebru constructor de viori (n. 1644 † 1737) Cremona.

Strajanu Mihail, scriitor rom. (n. 1841 † 1917), colaborator la „Convorbiri literare". A scris studii de filos., pedagogie și estetică: Manual de Stilistică (1880), Manual de gramatica limbii române (1881), Principii de literatură (1892), Principii de estetică și poetică (1893 1896), Chestiuni literare și pedagogice (1897), Legătura dintre filosofie și științele experimentale (1907), etc., etc. Colaborator la enciclopedia „Astrei".

Stralsund, oraș din Germania (Pomerania), port la coasta Balticei. Pescuit, etc. Fabrici de mașini și hârtie. În timpul războiului la S. a fost un lagăr de prizonieri români, în care s'a suferit mult.

Strâmbu Ipolit. Pictor peisagist, elev al lui Mirea. Cunoscut și prin portrete și interioruri. („Tricotând la lampă"). Profesor la școala de bele-arte din Buc.

Stramm August, scriitor germ. (n. 1874 † 1914). Expresionist: Sanita Susanna, Die Unfruchtbaren, Rudimänter, Die Haidebraut, Erwachen, etc. (drame). Poezii: Du, Die Menschenheit, Tropfblut.

Strass (chim.), v. Sticla.

Strassbourg, capit. depart. Bas-Rhin, în Franța. 178.000 loc.; episcopat, univ. vestită, centru militar, catedrală gotică din sec. al XIII. Ocupat de Louis XIV (1681), recunoscut prin trat. dela Ryswiek. Ocupat de Germ. (1870). Realipit Franței prin pacea dela Versailles (1919).

Strategie (milit.). Se numește arta militară care se ocupă cu mijloacele de întrebuințat în manevrarea armatelor și conducerea lor în vederea întâlnirei cu inamicul, până în prezența lui când se intră în domeniul tactic.

Strauss Johann, compozitor austriac, (n. 1825, † 1899), dirijor popular a cărui orchestră cânta la toate festivitățile curții imperiale austriace. A compus 479 de valsuri, din care mai cunoscute: „An der schönen blauen Donau", „Künstlerleben", „Wiener Blut", etc., deasemenea 17 operete, din care notăm celebrele: „Fledermaus", „Der Zigeunerbaron", „Das Spitzentuch der Königin".

Strauss Richard, compozitor germ. (n. 1864). Unul din reprezentanții de frunte ai muzicei moderne, cu neobișnuită bogăție de invenție. S. a cucerit muzicei mijloace nouă de expresie. E genial în arta instrumentării și a tehnicei compoziției; scrie însă o muzică de suprafață. Opere cunoscute: „Salome", „Elektra", „Der Rosenkavalier", „Ariadne auf Naxos", „Die Frau ohne Schatten", „Josefslegende" (pantomimă); poemele simfonice: „Don Juan", „Tod und Verklärung", „Till Eulenspiegel", etc; apoi lucrări pentru orchestră, pian, vioară, violoncel, cor, etc.

Stravinsky Igor, compozitor rus (n. 1882 la Petersburg), unul din cei mai importanți reprezentanți ai muzicei moderne, cu largi influențe în Apus. Lucrări: baletele „L'oiseau de feu", „Petruska", opera comică „Maria", feeria „Le rossignol", liduri, simfonii, etc. Trăiește în Elveția.

Strelitz, corp de trupă de elită, formând garda foștilor țari ai Rusiei, care a fost nimicit de Petru cel Mare în 1705 (v. Ieniceri).

Stresemann Gustav (n. 1878 † 1929), om politic germ., deputat, membru al partidului poporului, în 1923 cancelar, apoi ministrul muncii și ministru de externe până în 1929.

Strichnina (chim.), v. Alcaloizii.

Striga (zool.), v. Buhe.

Strigături, poezii lirice poporane scurte, numite și hore sau chiuituri, pentrucă se „chiuie" la dansurile flăcăilor dela țară. Conțin note epigramice și satirice, adresate fetelor și flăcăilor; ori îndemnuri strigate în toiul dansului. Cele mai frumoase S. se găsesc în colecția lui Jarnic—Bârseanul și în colecția lui Alecsandri.

Strindberg August, poet suedez (n. 1849 † 1912). A trăit multă vreme în străinătate. E întemeietorul naturalismului în lit. suedeză. A scris romane, drame, poeme epice şi romane autobiografice. Romane: „Camera Roşie", „Fiul unei servitoare", „Spovedania unui nebun". Drame: „Tatăl", D-ra Iulia". In dramele: „Spre Damasc", „Paştele" ş. a. tratează teme apropiate de creştinism. Poeme: „Mireasa coroanei" etc. Drame istorice: „Gustav Wasa", „Gustav Adolf", „Erich al XIV." S. a fost mult apreciat în teatrul contemporan şi a fost tradus mai în toate limbile moderne şi citit pentru ideile sale interesante.

Stroescu Mihail, filantrop român (n. 1836 † 1889). A dăruit guvernului român 50.000 ruble pentru ajutorarea şcoalelor săteşti, iar soc. culturale ardelene „Astra" 25.000 floreni, pentru sprijinirea meseriaşilor români din Braşov, mai făcând şi alte numeroase acte de filantropie.

Stroescu Vasile, Filantrop basarabean (n. 1844). A făcut studii la Chişinău şi Odesa şi a călătorit mult în toată lumea. Moştenitor al unei averi imense, a ajutat pe ţărani, tineretul şcolar şi universitar, precum şi societăţile culturale. In special Asociaţiunea „Astra" din Sibiu. Deşi n'a râvnit nici când la slujbe şi demnităţi, a fost preşedintele Sfatului Ţării când s'a proclamat unirea Basarabiei, apoi preşedinte de vârstă al întâiului parlament al României mari. Mort în 1926 la Bucureşti, i s'au făcut funeraliі naţionale.

Strofă, împărţirea unei poezii care constă din gruparea regulată a mai multor versuri. S. de 4, 6, 8,versuri, etc. In tragedia gr. veche Strofa era o parte lirică, executată de cor căreia-i urma imediat antistrofa (v. c., cf. oda şi epoda). Strofa şi antistrofa se cântau numai de corul împărţit (v. cor).

Stronţiul (chim.), element chimic din grupa „alcalino-teroasă", cu greut. atom. 87,63, simbolul Sr, se prepară fie prin electroliza clorurei de sodiu topită, fie prin reducerea aceleiaşi cloruri cu sodiu metalic.

Stromboli, cea mai de N. ins. dintre Lipari, vulcanul Tempone del Bruciato (927 m.).

Strossmayer Iosif Gheorghe (n. 1815 † 1905), episcop catolic în Croaţia. Cel mai de seamă episcop al Croaţilor, mare luptător naţional; la sinodul din Vatican a fost adversar hotărît al dogmei infaibilităţii papale.

Structură, 1. Felul de aranjare a părţilor unui întreg, spre deosebire de modul în care ele funcţionează. 2. In biol. S. = alcătuirea anatomică şi histologcă a organismului, spre deosebire de funcţiunile fiziologice. 3. In Psihol. = felul combinării părţilor complexului vieţii sufleteşti. De curând, S. psihol. înseamnă un întreg alcătuit de fenomene solidar-independente ce nu există decât datorită „raportării" reciproce a părţilor constitutive şi nu însmănunchierii sumative" a acestor părţi. Prof. W. Köhler a extins conceptul de S. şi în lumea fenomenelor fizice, susţinând că acestea nu pot fi descrise în mod adecvat dacă le consideri ca simple aglomerate spaţiale, ci ca forţe ce tind să ia anumite „forme" închise: o bulă de spumă de săpun de pildă are totdeauna tendinţa să ia forma sferică. Explicaţia S.-lor fizice este deci o explicaţie dinamică şi nu una mecanică (Köhler, Die physischen Gestalten im Ruhe u. i. stationären Zustand). Această concepţie este sâmburele aşa zisei teorii a formei s. Structuralismul (v. c.).

Structuralism (psihol.), directivă din psihol. contemporană cunoscută mai ales în Germ. sub numele de „Gestalttheorie" (= teoria formei) şi care e numită mai bine „Configurationism". Ac. psihol. combate concepţia atomistă şi mecanicisită a psihol. asociaţioniste, susţinând o concepţie finalistă şi configuraţionistă (v. Configuraţie, structură, atomistă, psihol. —). Reprezentanţi: Wolfgang Köhler, Kurt Koffka şi Wertheimer.

Struma (Kara-Su), fl. din penins. Balcanică (Bulgaria şi Grecia). Lung. 256 km. pe malurile sale, mulţi Aromâni.

Struţeanu Scarlat, scriitor rom. (n. 1881). A scris m. ales studii de critică lit. Incercare critică asupra comicului dramatic la Caragiale. Teoria imitaţiunii şi clarului confuz în estetică.

Struthiomorphe (zool.), ord. al păsărilor. Cele mai mari păsări existente, incapabile de a sbura, fără carenă la stern, cu pene moi, cu trei sau două degete la picioare. Se împart în Struthionide, Rheide şi Casnaride. Struthionidele au capul şi gâtul gol, picioarele cu două degete. Genul Struthio, Struţul cu Str. camelus, Struţul african, care trăieşte în grupuri în stepele Africei.

Stuart, familie scoţiană, din care au făcut parte 14 suverani, mai cunoscută fiind Maria S. (v. c.). Fondatorul: Robert al II, rege scoţian. In Scoţia membrii ei au domnit dela 1371—1660, iar în Anglia dela 1603—1688 (prin Iacob I, Carol I şi al II şi Iacob al II). Ultimul membru a fost cardinalul de York Henrik († 1807).

Stuart Ana, regina Angliei, fica lui Iacob al II (n. 1665 † 1714). Partizană (1688) a lui Vilhelm de Orania, ea a fost recunoscută urmaşă la tron (1702). In răsb. de succesiune la tronul Spaniei, armatele gen. său Malborugh se disting. I se datoreşte cucerirea Gibraltarului şi unirea definitivă a Scoţiei cu Anglia.

Stucco, marmură artificială compusă din gips, cleiu, apă şi coloranţi, sau var stins, praf de marmoră şi cretă. Acest amestec se întinde de perete şi după ce se usucă, se şlefuieşte.

Studio (ital.), camera de lucru, atelier. Mai nou: şcoalele pentru pregătirea artiştilor de cinematograf.

Stumpf Karl, filos. şi psihol. germ. (n. 1848), prof. la univ. din Berlin. Lucrarea lui cea mai cunoscută este „Tonpsychologie", apoi: Über Gefühlsempfindungen, Philosophische Reden und Vorträge, Die Anfänge der Musik, Phonetik und Ohrenheilkunde, etc.

Sturdza Alexandru, fost colonel în armata rom. pe care a tradat-o, trecând la inamic, în sectorul unei diviziei pe frontul din Moldova, înmormântându-se pentru totdeauna în disprejul tuturor Rom. Fiul lui D. Sturza, omul de stat al Rom. şi fostul prim ministru şi colaborator al Regelui Carol I. Col. S. era ginerele lui P. Carp şi se distinse ca comandant al şcoalei de ofiţeri. Atitudinea lui se explică numai prin educaţia adânc germanofilă pe care o primise în familie. De la inamic a încercat să desorganizeze frontul rom. trimiţând o „chemare" trupelor, pe care le îndeamnă să dezerteze spre a „reîntregi ce s'a stricat şi a recuceri ce s'a pierdut". Dar încercarea lui n'a reuşit. St. a încercat să ofere serviciul său gărzilor ardelene în timpul revoluţiei, dar i s'a răspuns că „pe pământul ţării şi sub steagul rom. nu e loc pentru trădători". Condamnat la moarte în lipsă, trăieşte şi azi în Germania.

Sturdza Dimitrie A. (n. 1833 † 1914), om de stat român, secretar al divanului ad-hoc din Moldova (1857); secretar particular şi ministru al lui Cuza Vodă (1859), devenind duşmanul Domnului, la a cărui răsturnare (din Febr. 1866) a contribuit foarte mult. Sub principele Carol e ministru de foarte multe ori la finanţe şi lucrări publice (1866—71); în 1875 conspiră şi atacă pe prinţul Carol; nu este partizan al războiului din 1877; aderent pe urmă al lui I. Brătianu ajunge în guvernul acestuia ministru de finanţe, de externe şi instrucţie (1876—88); în 1892 e şeful partidului liberal; primministru (1895—99, 1901—1905); 1893—94 e senator când atacă violent pe Unguri pentru a retracta ca ministru atacurile; contribuie la destituirea Mitropolitului Ghenadie. Energic şi nemilos, a salvat situaţia financiară zdruncinată a ţării în 1901. Membru şi secretar ani îndelungaţi al Academiei Române (1871), unde era atotputernic, a contribuit f. mult la îmbogăţirea materială şi culturală al acestei instituţiuni. Om foarte activ şi neobosit, a avut un mare rol în viaţa politică şi culturală a României. Publicaţiile sale sunt foarte numeroase: Portretele Domnilor români (1874); Numismatica românească (1874, 1878); Partidul liberal dela 1870—1888 (1888); Doc. relative la renaşterea României, 10 vol. în colaboraţie cu Ghenedie Petrescu, D. C. Sturdza, etc. (1888—1902); 30 ani din domnia regelui Carol (1897); Istoria contemporană (1859—96); Charles I Roi de Roumanie (2 vol. 1899, 1904); Insemnătatea divanurilor ad-hoc (3 vol. 1911—12); Regele Carol şi instrucţiunea publică (1903); 10 Maiu 1866 (1899); apoi multele discursuri rostite în Parlament ca deputat şi ministru la diferite probleme importante.

Sturza, 1. **Ioan Sandu**, Domn în Moldova (1822—28). Se trăgea dintr'o veche familie boierească. A fost numit de Turci, la cererea boierilor mici din ţară împotriva voinţei celor emigraţi în timpul ocupaţiei turceşti de după revoluţia lui Tudor, cari cereau ţara pe seama lor. Intenţiile bune ale lui Sturza au fost multă vreme paralizate de acţiunea acestora. Abia în 1826, după convenţia dela Akkerman, care reglementa din nou raportul principatelor faţă de Rusia şi Turcia, s'au reîntors zgomotoşi în ţară. Impăcarea lor cu Domnul a costat mult Moldova: pe lângă multe alte favoruri, fură scutiţi de dări şi armată. S'au putut face cu toate acestea şi multe îmbunătăţiri, s'a deschis o şcoală superioară la Trei Ierarhi primirea în funcţiuni s'a condiţionat de pregătire, nu de rang, s'a scchestrat în folosul statului o parte a averilor mănăstireşti. Deşi, Ruşii, luând apărarea călugărilor, impuseră restituirea lor, au rămas totuşi sub controlul Domnului. Cu războiul ruso-turc (1828—29) Ruşii intrară din nou în Principate şi Sturza fu dus în Basarabia. Muri în 1842 ca simplu particular în ţara unde domnise şi e înmormântat în biserica Sturzeştilor din Iaşi. — 2. **Mihail**. Domn în Moldova (1834—49). Domnea în virtutea regulamentului organic şi, deşi ales sub protecţia Turcilor, a intrat cu totul în sfera politicei ruseţti. Era un om instruit, susţinuse pe Asachi la crearea şcoalei rom. de inginerie din Iaşi, un administrator abil, care deşi a căutat să-şi agonisească o frumoasă avere personală, a făcut sau şi-a dat concursul la o mulţime de lucruri bune şi pentru ţară. A oprit abuzurile administraţiei şi proprietarilor asupra ţăranilor, a limitat imigrarea Evreilor, a căror număr, cu schimbările social-economice ale timpului, a crescut considerabil. Dar mai pe

urmă găsi mai nimerit să-i aşeze în colonii pe moşiile lui, pentru a profita material pe urma lor. A liberat, întocmai ca şi Bibescu în Ţara Rom., pe Ţiganii statului şi mănăstirilor. Şcoala din Iaşi a ridicat-o la rangul de Academie, numindu-se după el Academia Mihăileană. Aceasta în curând deveni un focar al deşteptării naţionale. Nemulţumi în schimb pe marele mitropolit Veniamin Costache, care renunţă la demnitatea sa. In 1848, întrezărind şi în Moldova pericolul unei mişcări sub influenţa celor din afară, ceru tinerilor să-şi arate doleanţele. Însă memoriul întocmit de ei, care dealtfel nu cuprindea decât dorinţe foarte moderate şi mai mult de ordin administrativ i-a servit numai ca motiv pentru arestarea celor consideraţi periculoşi. Cei, cari au putut, au emigrat. Intre aceştia era şi M. Kogălniceanu şi Alecsandru Cuza. După ocupaţia turco-rusă a Principatelor şi convenţia dela Balta Liman (1849) fură numiţi Domni noi şi locul lui Sturza îl luă Grigore Ghica.

Sturza-Bulandra, Lucia—, cunoscută actriţă dramatică; joacă la „Teatrul Regina Maria", din Bucureşti.

Sturzeşti (8032 loc.), com. rur. jud. Bălţi, pl. Glodeni. P. U. Răuţel. G. Răuţel la 8 km.

Stuttgart, capitala Würtembergului, 285.600 loc. Catedrală din sec. al XV. Comerţ mare. Centru cultural.

Styx, în mitol. gr. râu, care înconjura de şapte ori Infernul. Zeus şi ceilalţi zei jurau pe S., devenind irevocabil jurământul. Thetis a luat de picior pe fiul său Achille (v. c.) şi l-a băgat în S., apele sale făcându-l invulnerabil.

Suabia sau **Schwabenland,** regiune din Bavaria, cuprinsă între Rin, Main, Lech şi Alpi. 9820 kmp. Oraş princip. Augsburg.

Suarez André (Yves Scantrel), critic şi moralist francez. Scrieri: „Sur la Vie", „Cressida", „Trois hommes", „Voyage du condottiere", „La tragédie d'Elektre et d'Oreste", „Essais", etc.

Subalternare (logică). Subordonarea noţiunilor cu sferă m. mică altora cu sferă m. vastă. Subordonarea judecăţilor particulare celor universale.

Subcarpatice, Depresiuni —, uluce cuprinse între Carpaţi şi Subcarpaţi în Moldova (Vrancea, Taslăul, Cracăul, Nemţişorul, Gura Humorului), Muntenia (Câmpulung—Rucăr), Oltenia (Baia de Aramă—Tg. Jiu—Novaci, Horez) şi în podişul Transilvaniei (Sibiu, câmpia Făgăraşului, Bârsa şi Trei Scaune). D.-le S. au fost adăpostul poporului român.

Subcarpaţii, regiune de coline, cari se găsesc pe partea exterioară a Carpaţilor, dela Ceremuş la Dunăre şi dela Tisa până în S.-ul Banatului. Sunt valuri de aceiaşi făptură ca şi Carpaţii, ridicate în acelaşi timp. In Moldova, S. sunt formaţi din terţiarul inferior (eocen, oligocen), marginea externă fiind din miocen. In Muntenia sunt formaţi mai mult din pliocen, având în E. o fâşie de miocenul mijlociu ce înaintează din Moldova şi o alta în jud. Vâlcea şi Argeş. In partea de V. a ţării, S. sunt mai puţin pronunţaţi şi sunt formaţi mai mult din pliocen. Cei din Vechiul Regat sunt bogaţi în sare, petrol şi lignit. Ceilalţi n'au aceste bogăţii. S. din Moldova formează cute apr. paralele cu lanţul Carpaţilor Orientali, cei din Muntenia au forma unor grămezi, iar cei din Oltenia constituie mai mult un podiş înclinat spre S. şi continuare a Carpaţilor.

Subconştient (psihol.), orice fenomen sufletesc care trece spre periferia experienţii actuale focalizate (în „penumbra" conştienţii) se zice S. De ex.: orice habitudine, deprindere, act automat. In acest chip fenomele S.-e scapă de sub supravegheierea directă a atenţiei. Limita între S. şi conştient este foarte vagă.

Subiect, 1. (Psihol.), individul psihofizic; 2. Persoana de experimentare. — 3. (gram.) vorba, care arată cine face acţiunea exprimată de predicatul propoziţiunii. — 4. (logică), noţiunea, la care se raportează în actul judecăţii predicatul acesteia [simbol: S.]

Sublimare (chim.), se numeşte trecerea unei substanţe din starea fizică solidă în cea gazoasă, prin încălzire, fără să mai treacă prin starea lichidă, şi condensarea vaporilor ei, prin răcire, direct în stare solidă (ex.: Iodul, Naftalina, etc).

Sublimarea (Psihoanaliză), procedeu psihoterapeutic folosit de medic pt. a combate tendinţele sensuale ale bolnavului, făcându-l să găsească o „compensare" (derivativ) afectivă în altă direcţie: preocupări de altă natură, ocupaţii artistice, caritabile, sport, etc. S. e un procedeu foarte folosit pt. profilaxia desordinelor vieţii sociale.

Sublimat (chim.), corpul produs prin încălzirea unei substanţe solide, care, la presiunea ordinară, n'are punct de topire. S. se mai numeşte şi clorura mercurică.

Sublimul (psihol.), sentiment complex rezultând din plăcerea estetică trezită de obiecte care impresionează prin măreţia proporţiilor (masivitate, mărime, nemărginire, disproporţie de forţe). E compus din sentimentul de admiraţie şi groază (teamă puternică) strâns combinate. S. matematic se referă la mărimea spaţială; S. dinamic la forţa desfăşurării întâmplărilor (Kant).

Submarin, vas pentru navigare sub apă. cufundarea se face prin umplerea cu apă a celulelor, iar ridicarea la nivelul mării se face prin eliminarea apei din celule cu ajutorul unor pompe pneumatice. In decursul războiului Germania a avut 360 S.-e dintre cari 119 au fost distruse. In sensul tratatului de pace Germania nu mai are dreptul să construiască S.-e.

Subprefect, primul funcţionar judeţean, ajutorul prefectului.

Substanţă (filos.), substratul statornic, de sinestătător al fenomenelor schimbătoare, suportul însuşirilor schimbătoare (accidentelor, v. c.), esenţa intimă a fenomenelor.

Substanţe de luptă (chim.), compuşi cu proprietăţi fiziologice speciale întrebuinţaţi în războiul mondial ca armă de luptă. Iată vreo câteva S. d. I. mai importante (din cele 30 câte se cunoşteau în războiul mondial): 1. **Yperita** sau **sulfura de diclordietil** $S(CH_2CH_2Cl)_2$, ulei incolor, topeşte la 13,4°, ferbe la 217°; când e pur n'are miros; nu se solvă în apă; solubil în grăsimi neutre, în eter de petrol, la temperatura de 20,5° se volatiliz. 541 mgr la metru cub, prin adăugire de clorpicrină punctul de topire se coboară la 1°. Apa fierbinte o descompune, la fel permanganatul şi apa oxigenată; este o otravă a celulei, cu acţiunea ireversibilă (ceeace a atins nu se mai poate salva); este vezicantă străbătoare şi lacrimogenă. Afecţiunile epidermice nu sunt mortale, dar fac pe individ incapabil de luptă. Se remediază cu clorură de var $(Cl\,O)_2\,Ca$, amestecată cu oxid de magneziu OMg. — 2. **Clorura de difenil arsină** sau **Blaukreuzkampfstoff** Clark, Cl As $(C_6H_5)_2$, substanţă solidă, cristalină, incoloră, topeşte la 38°, prin încălzire produce o ceaţă foarte fină, care atacă ochii, plămânii, produce greaţă şi vomături nesfârşite (1 mgr la 1 m. cub), atacă sistemul nervos. A fost întreb. de Germani la umplerea granatelor. Apa o descompune. — 3. **Clorpicrina,** Klop sau aquinită Cl_3CNO_2 lichid incolor, f. mobil, se top. la —64°, fierbe la 113°, apa n'o descompune, este reţinută de cărbunele activat sau de un preparat format din 240 gr. hepar şi 140 cmc. soluţie de sapun în 10 litri apă, limita rezistenţei pentru om e la 60 mgr. la 1 m^3; miros înţepător, acţiunea lacrimogenă şi iritantă asupra căilor respiratorii; în timp de pace se poate întrebuinţa cu mult folos ca insecticid. — 4. **Fosgenul** $Cl_2\,CO$, gaz f. toxic, 45 mgr. Fosg. la 1 m^3 formează concentraţia mortală. Produce asfixie şi ameţeli, atacă plămânii, rinichii, sistemul nervos central şi în deosebi nervii gustului (într'o atmosferă de F. nu se mai simte gustul ţigării), se remediază cu cărbune activ şi cu hexametilentetramină (obţinută din formol cu amoniac). Se licheface uşor cu un amestec refrigerent de ghiaţă şi sare, se solvă uşor în grăsimi, uleiuri, benzen, etc.; umezeala îl descompune. F. ca şi celelalte S. d. I. de mai sus sunt cele mai active şi mai primejdioase.

Succesiune la tronul Austriei (Războiul de —) (1740—1748). Prin moartea lui Carol VI (1740) s'a stins linia bărbătească a Habsburgilor la tronul austriac. Pe baza sancţiunei pragmatice (v. c.), urma pe tron fica mai mare a lui Carol VI, Maria Tereza (1740—1780), fapt care n'a fost recunoscut de toate statele Europei. Revindicarea tronului Austriei, devenit liber, a fost cauza războiului. El are două faze: în cea dintâiu, electorul Carol Albert din Bavaria, caută să-şi revindice, pentru sine, dreptul de succesiune la tron, sprijinit fiind de Franţa, Spania şi Sardinia şi reuşeşte să fie proclamat împărat subt numele Carol VII. Faza a doua o formează războiul silezian: Frideric II, regele Prusiei, năvăleşte în Silezia şi o cuprinde, învingând în mai multe lupte pe Austrieci. Maria Tereza a avut un singur aliat, pe regele Angliei, George II, iar din imperiu pe Unguri, care i-au dat mare sprijin, în schimbul privilegiilor acordate. Duşmanii Mariei Tereza au învins temporar: astfel Carol VII este ales împărat roman în 1742, dar după moarte (1745), fiul acestuia recunoscu dreptul de succesiune pentru Maria Tereza. Războiul de succesiune se termină prin pacea dela Aachen (franc. Aix-la-Chapelle) (1748), în urma căreia Frideric al II păstră Silezia, iar Maria Tereza toate domeniile, afară de ducatele Parma şi Piacensa.

Succesiune, Războiul de — la tronul **Poloniei.** Întâmplat la moartea lui August al II. Imp. Carol al VI şi ţarina Ana Ivanovna susţineau pe August al III; Ludovic al XV era pt. ginerele său Stanislav, proclamat rege în 1735. Ruşii îl alungă în favorul lui August al III. Franţa câştigă luptele dela Parma şi Guastella, nerecunoscând prin pacea dela Viena (1738) pe August al III.

Succesiune, Războiul de — la tronul **spaniol** (1691—1714). E războiul purtat de Franţa cu Austria pentru ocuparea tronului spaniol rămas vacant după Carol al II. Acest război a fost pivotul în jurul căruia s'a învârtit întreaga politică externă a „Regelui Soare". Franţa susţinea pe Filip de Anjou, iar Austria pe Carol nepotul lui Leopold, împăratul

german. Se formează coaliția Olandei, Savoiei, Angliei și Austriei contra Franței. Războiul durează 13 ani, când, epuizată *do toate resursele*, Franța isbutește să pună pe tronul spaniol un membru al familiei Bourbon, pe Filip V. Pacea dela Utrecht (1713) și cea dela Rastadt și Nimègue (1714) mai anexează Franței o parte din Flandra și Franche-Comté.

Succinic, acid — (chim.), corp incolor, cristalizat în prizme aciculare, solubile în apă și în alcool, care se topesc la 180°. Se găsește în rășina fosilă de brad numită chihlibar, sau succinit, din care se extrage prin distilare uscată. Se mai găsește încă în vin, în plante (mac, pelin) și în animale (în glande, câteodată în sânge și în urină), preparându-se și în mod sintetic. A. succinic și sărurile sale (succinați) se întrebuințează în medicină ca expectorant, diuretic, sudorific, antispasmodic și ca sedativ în crampe.

Succinul (min.), v. Chihlibarul.

Suceava, jud. din Bucovina, cuprins între jud. *Fălticeni* la S., *Câmpulung* la V. Rădăuți la N., Dorohoi și Botoșani la E. Supraf. 1309 kmp. cu 135.000 loc. adică 102,4 loc. pe kmp. Relieful jud. e format din dealuri continuare spre S. și E., acelor ce se coboară din Obcine. Un adevărat podiș. Râurile principale Suceava cu afl. săi Sucevița, Solca și Cacica. Spre V. terenul este format din aceeași alternanță de eocen cu oligocen. Mergând spre E. se găsește miocenul mijl., o fâșie pe la Solca, iar mai spre E. sarmaticul acoperit de petece de cvaternar. Peste aceste s'au depus podzolul, iar spre E. ciornoizemul. Pe văile râurilor aluviunile nouă. Vegetația este formată din păduri de brad spre V., urmate de *fagi* și spre E. o *antestepă* cu pronunțat caracter de stepă (Suceava, Stroești, Liteni). Pe locurile mai joase și prin văile râurilor *cultura cerealelor*. Jud. S. este lipsit de minereuri. Industria este slab reprezentată doar industr. mică, cea de săpun, frânghii și câteva tăbăcării. Jud. este străbătut de CFR. București—Cernăuți și Dărmănești—Vatra-Dornei. Are două comune urb.: Suceava, capit. jud. și Solca și 59 com. rur, împ. în 4 plăși. Centre rur. împ. Dărmănești, Boșancea și Ilieșești. Face parte din Eparh. Mitrop. Bucovinei, Insp. Școlar al circ. XIV Cernăuți, din circ. Curtea de Apel Cernăuți, din Insp. f Minier Bacău și Insp. Ind. Cernăuți.

Suceava, oraș din Bucovina, capit. jud. S. 12.000 loc. Ruinele palatului domnesc al lui Ștefan cel Mare, ale cetății, biserici vechi, muzeu. Licee, adm. jud., of. P. T. T., tribunal. Gara apropiată, Burdujeni.

Sucevița (1619 loc.), com. rur. jud. Rădăuți, pl. Vicovclor. P. U. Voivodeasa. G. Rădăuți la 18 km. Aci *se* află mănăstirea Sucevița, făcută de Voevodul Ieremia-Movilă în 1586.

Suceava, râu al Moldovei, afluentul Siretului, isvorăște dela poalele Vârfului Lucina sub numele Isvor. Dela Șipot Case numește Suceava. Primește afluenții: Brodina, Putna, Sucevița. Pe malul drept este orașul Suceava.

Suciu Vasile, mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, cu reședința în Blaj (n. 1873). Studiile liceale și le-a făcut în Blaj, iar cele teologice și filosofice la Roma. În 1899 a ocupat catedra de Pragmatică la *facultatea teologică din Blaj*, iar în 1910 e ales canonic. La alegerea din 1918 a întrunit majoritatea voturilor, iar în 1919 atât Papa, cât și Regele României au confirmat această alegere. Ca mitropolit, a desfășurat o activitate deosebită mai ales pe terenul învățământului, purtând o deosebită grijă școalelor din Blaj. A înființat un ordin de călugărițe și un orfelinat, pus sub conducerea acestora, apoi din colecte, la cari a *contribuit cu sume însemnate* din al

său, a ridicat impozanta clădire a „Institutului „Recunoștinței", care adăpostește liceul, școala normală și internatul de fete. Mitropolitul S. poate fi considerat, alături de Ioan Vancea, ca un reîntemeietor al școalelor din Blaj. A publicat mai multe cărți de cuprins bisericesc-teologic, de ex.: Hipnotism și spiritism, Teologia Dogmatică fundamentală și specială (*4 volume*), Raportul dintre știință și credință și mai multe manuale de religie pentru curs secundar.

Sudamericană, Literatura —, desvoltată m. ales în Brazilia, înrudită cu lit. portugheză. In sec. al XVII poet m. important: Gregorio de Mattos, apoi școala poetică a lui Minas Geraes, Basilio da Gama (sec. al XVIII), Th. A. Gonzaga (sec. al XIX). Din 1822 încoace, o lit. m. bogată: Gonçalves de Magelhães; lit. romantică. După 1870 școalele lit.: Parnasionism, Naturalism, Simbolism.

Sudan, regiune din Africa, la N. de ecvator, un mare podiș cu mai mult de 5 mil. kmp. dela Oc. Atlantic până în M. Roșie. Având munți la S., se lasă cu încetul spre N. S. este regiune de culturi, locuită de Negrii sedentari. Produce: cereale, curmali, palmieri de uleiu, bumbac, indigotiarul, cauciucul, trestia de zahăr, etc. Este împărțit în S.-ul francez și S.-ul Egiptean (la E.).

Sudarea autogenă (chim.), se numește lipirea metalelor prin topire. In practică se face cu ajutorul unui suflător, în care se aprinde un amestec gazos de oxigen și acetilenă, a cărui flacără numită oxi-acetilenică, produce o temperatură de aproape 3000°, la care se topesc cu ușurință toate metalele.

Sudațiune (med.), asudat, v. Glande sudoripare.

Sudermann Hermann, mare scriitor germ. (n. 1857 † 1928). A scris romane din care e celebru: „Frau Sorge", drame, din care *cele mai bune* sunt: Die Ehre (1889), Heimat (1892), Stein unter Steinen (1905), Wie die Trâumenden (1922), apoi Bilderbuch meiner Jugend, ș. a. Alături de Hauptmann, e considerat ca cel mai mare autor dramatic modern germ.

Sudeții, munții ridicați în perioada herciniană (primar), făcând legătură între Carpați și Patrulaterul Boemiei.

Sudoripare, glande (anat.), mici glande așezate în piele, cari secretează sudoarea. (v. Glande).

Sud-Vest Africa Germană sau Deutsch Südwest-Afrika, fostă colonie germană din Africa. După încheierea păcei generale (1918) a fost dată prin mandat să o administreze Uniunea Sud-Africană (v. c.) și poartă numele de Sudvestul African.

Sue Marie-Joseph, zis Eugène, romancier franc. (n. 1804 † 1857). A scris: Mystères de Paris, Juif errant, Sept péchés capitaux, scrieri cu idei democratico socialiste.

Suedezii, cea mai numeroasă populație dintre Scandinavi, locuitorii penins. Scandinavia și ai Danemarcii, sunt de origină germanică, având dialecte, cari formează limbile germanice de N. Sunt Scandinavi: Suedezii, Norvegienii și Danezii. La aceștea trebuie să mai adăugăm pe Islandezi, cari sunt urmașii vechilor coloniști. S. 7,6 mil. loc., Danezii 3,8 mil., Norvegienii 3,6 mil., Islandezii 120.000 loc.

Suedia, regat din Europa de N., făcând parte din Scandinavia, cea mai mare penins. a Europei, 772.255 kmp., situată în N.-ul Europei, mărginită la V. de Atlantic, la S. de strâmtorile Skagerrack și Kattegat, la E. de Baltica, iar la N. de Oc. Înghețat de N. Legată de Continent prin istmul cuprins între golf. Botnic și Varanger Fijord, Scandinavia este o regiune înclinată dela V. la E., brăzdată de Alpii Scandinaviei, ce sunt pe partea de V. Ei se coboară brusc pe coasta Atlanticului formând fijorduri cu pereții abrupți. Dealungul coastelor o puzderie de insule, formând o barieră stâncoasă. In E. (S.) pante dulci cu multe resturi glaciare, cu lacuri și râuri lungi, contrar celor din V., cari sunt foarte scurte și având cascade de înălțimi mari. Cele din E. trec peste pragurile morenice prin repezișuri, uncle destul de mari. In V. climă dulce din cauza Atlanticului și a golf. Stream-ului, *din care cauză la Hammerfest sunt* culturi de cartofi. In E. climă rece, iar în partea N.-ică cea polară. Politicește se împarte în: Norvegia (la V.) și Suedia (la E.). Supraf. S.-ei 448.460 kmp. cu 6.074.000 loc. Produce: lemne, fabricate din lemn, hârtie, minereuri de fier, oțel, sticlării, etc. Capit. Stockholm. Alte orașe: Göteborg, Malmö, Upsala, etc. — **Istorie.** A primit creștinismul în sec. IX. Evenimentele ist. încep în sec. IX, când popoarele conlocuitoare, Suezii și Norvegienii se unesc temporar, alcătuind un stat monarhic. Urmează lupte și certuri, cari aduc desbinarea lăuntrică. In constituirea acestui stat nordic intră și Danezii și Goții, cari provoacă nemulțumiri și detronează dinastiile ridicate de nobilime. Albrecht de Mecklenburg e bătut (1389) și locul i-l ocupă Margareta, regina Danemarcei și Norvegiei. Sub ea S. se unește cu cele 2 state amintite prin uniunea dela Colmar (1397). S. e guvernată de vice-regi, cari nu pierdeau ocazia de a se proclama regi. Suedezii nemulțumiți de regimul terorist al regelui Christian al II al Danemarcei, care institui „baia de sânge dela Stockholm" (1520) se răscoală, proclamând rege pe Gustav Wasa,

disolvând Uniunea dela Colmar. Urmaşii lui Gustav poartă războaie cu Ruşii, Polonii şi Danezii. Sub Gustav Adolf (1611—1632) S. tinde să transforme Baltica într'un lac suedez, cauza războaielor suedeze cu Rusia, Germania, Danemarca şi Polonia. Pătrunderea reformei aduce cu sine agitaţii interne pentru ocuparea tronului. De aici numeroase tabere, ce susţineau pretendenţi diferiţi la tron şi lupte dinastice. Cu Gustav Adolf, începe mărirea hotarelor S. Se anexează dela Rusia: Ingria şi Carelia, dela Polonia: Livonia, dela Danemarca: insulele Gottland, Daga şi Quesel. Participarea lui Gustav Adolf în războiul de 30 de ani, ridică S. la rangul unei mari puteri europene şi prin tratatul dela Osnabrück câştigă: gurile Oderului, Pomerania occidentală, gurile Wesserului, Werden şi Bremen (ducate germane). Sub urmaşii lui Gustav Adolf, prestigiul S. e pierdut şi slăbiciunea reală a puterii suedeze apare sub Carol al XI, care voind să evite acest declin, modifică constituţia, instituind un regim absolutist. Sub Carol al XII, se începe nenorocosul şi fatalul război cu Rusii, din care S. iese cu hotarele ciuntite şi cu pierderea faimei de putere europeană în afară, iar înăuntru S. devine teatrul unor lupte civile, din care iese învingătoare nobilimea (1719—21). Pacea dela Abo (1743) ia S.-ei Finlanda, ins. Aland. Abia sub Carol al XV din dinastia Bernadotte, prerogativele nobilimii sunt restrânse şi S. intră în făgaşul normal al refacerii, unindu-se cu Norvegia (v. c.) ptca în 1906 să se separe, declarându-se ac. din urmă independentă. In marele răsb. S a fost neutră. — L i m b a, v. Germania, Limbă. — L i t e r a t u r a. Cele mai vechi monumente lit. se găsesc în sec. al XIII şi XIV. In timpul evului mediu înfloresc m. ales baladele populare: „Volkvisa", şi singurul literat m. însemnat este Olaus Petri. In timpul renaşterii avem pe Stjernhjelm (poet) şi istoricii Buraeus şi Olaf Rudbeck. In sec. al XVII Messenius, Lucidor. Sub influenţa franc. scriu în sec. al XVIII Dalin, Gyllenborg şi Crurtz. Inrâurit de J. J. Rousseau: Thorild; de romantismul german „fosforiştii": Atterbom, Dahlgren. Romantici naţionali: Geijer, Afzelius, Tegner. Pătrunde filos. lui Kant şi Fichte cu Benjamin Höijer. Romanticii sec. al XIX sunt din 2 grupe: cei din jurul rev. „Fosforos" (dela 1810), numiţi „Fosforişti" şi „Iduniştii", din jurul rev. „Iduna" (dela 1811), conduşi de Geijer (v. m. s.), cari caută să redeştepte interesul pt. vechile legende şi minuri nordice. Independenţi: Tranzén, Stagnelius ş. a. Realismul predomină de pe la 1820 cu Almquist Runeberg, romancierii Frederika Bremer, Flygare-Carlén, Schwartz, Topelius şi poetul liric Malmström. Naturalismul are ca fruntaş pe Strindberg dela 1880, mare dramatic. Alături de el stau: Gejerstam Zeffer, Ahlyren, Tovetstjerna, Selma Lagerlöf, Per Hallström. Simbolismul şi neoromantismul sunt reprezentate de: Lagerlöf, Halström, Heidestam. Scriitori mai noi: Karlfeldt, Forsslund, Fröding, Larsson, Blomberg, ş. a. — A r t a. Arhitectura numără importante şi vechi monumente: catedrala romană din Lund (1012—1023) şi gotică din Linköping (1134—1151). După modelul bis. Notre-Dame din Paris e construită catedrala din Uppsala. A suferit infl. franc. şi germ. Arhitecţi: Blom, Nyström, Cronstrand, etc. Sculptura se păstrează în monumente păgâne decorate cu multă imaginaţie. In evul mediu suferă şi ea infl. bizantină şi franco-germ., păstrându-şi originalitatea în cea în lemn. Distinşi: Fogelberg, Kjelberg, Molin, etc. Pictura începe abia în sec. al XVII, iar în al XVIII cu o infl. franc. puternică, artiştii fiind sprijiniţi de regina Luiza Ulric. Pictori: K. Plageman şi Nils Blommer aparţin şcoalei Nazareenilor, Fr. Hoeckert al celei din Düsseldorf; peisajişti: A. Wahlberg, A. Hogborg şi de mare talent, K. Wilhelmon, ridicându-se la cea mai intensă desvolt. cu Anders Zorn (n. 1860), pictor şi de genre şi gravor.

Şuerătoare, numele fricativelor „ş", „j".

Suess Eduard (n. 1831 † 1914), geolog austriac de origine englez, fost prof. de geologie (1857—1901) la univ. din Viena. Pe lângă nenumărate cercetări de detaliu în domeniul geologiei, între altele rezolvând pe bază ştiinţifică şi problema aprovizionării cu apă a oraşului Viena, a scris o serie de lucrări în legătură cu problemele mari din domeniul geologiei, ca desvoltarea şi evoluţia coajei pământului (a litosferei), epoca de ghiaţă şi problema diluviului (potopului) din biblie, etc., sintetizate în monumentala sa operă „Das Antlitz der Erde" (Faţa pământului) lămurind, din haosul de lucrări geologice din lumea întreagă, arhitectura şi configuraţia actuală a feţei pământului.

Suez, Canalul —, leagă Mediterana cu M. Roşie. Este săpat la nivel, după planurile inginerului franc. Ferdinand de Lesseps. Lucrările au durat dela 25 Aprilie 1859 până în 17 Noembre 1869. Lung. 161 km. + 150 m. La Mediterana este oraşul Port Said, fondat în 1860, trece pe la Ismailia şi iese în M. Roşie la Port Tewfik, 3 km. SE. de Suez. Convenţia din 1888 l-a internaţionalizat.

Suetonius S. Caius Tranquillus, celebru istoric roman (n. ca 69 † 141), ocupă înalte funcţiuni în stat sub Traian şi secretar al lui Hadrian. A scris: Vitae XII Caesarum şi De virris illustribus.

Sufismul, directivă de gândire misticoteosofică, născută în sec. al VIII (în Arabia şi Persia). Toţi poeţii mari ai Persiei au fost Sufişti.

Suflet (psihol.), principiul vieţii, în opoziţie cu cea ce este corporal. Noţiune folosită mai ales în metafizică şi în psihol. speculativă. Psihol. ştiinţifică (pozitivă) a voit să elimine acest termin, de aceea a fost numită „psihol. fără suflet". După concepţia actualistă, S.-ul trebuie considerat ca un concept auxiliar ştiinţei şi să înţelegem prin S. totalitatea fenomenelor subiective trăite în experienţa noastră actuală (= suma acestor fenomene). Concepţia ac. „sumativă", mecanistă şi atomistă e întregită de concepţia „substanţialistă" conform căreia S.-ul este o substanţă spirituală. Psihol. modernă care nu vorbeşte despre S., ci despre „viaţă sufletească", ori „conştiinţă" face simple „substituiri verbale" ale ac. noţiuni indefinibile, dar tot pe atât de neînlăturat. Problema S.-lui cade însă dincolo de domeniul psihol. pozitive în cel al metafizicei.

Sufragetă (lat.), numele femeilor engleze, care luptă pentru dobândirea dreptului electoral.

Sugestie (psihol.). Proces sufletesc care constă în producerea unui act exterior (mişcare) sau interior (credinţă) în chip irezistibil, de către o idee sau o imagine. Când S. este înrâurirea provocată de-o altă persoană asupră-ne, avem „sugestia străină"; când o producem noi înşine, avem „autosugestia" (v. c.). Stările de hipnoză, se provoacă în special cu ajutorul S.-ei. Actul sugerat poate fi săvârşit la un termen fixat, sau nemijlocit, după trezire (v. Somnambulism, histerie). S. e însemnată în educaţie. Sugera, a S., a influenţa, a trezi în suflet.

Subardul, culme din Bucovina, cuprinsă între V. Bistriţa Aurie, V. Coşna şi V. Dornei. Continuare a Munţilor Rodnei, are ca vârfuri mai înalte: Subardul (1327), Vrf. Omului (1932 m.), Suhârdel (1709 m.). Ramuri ale sale vin până la Vatra Dornei şi Dorna Cândrenilor.

Suidas, lexicograf bizantin (960 d. Chr.). A adunat o mulţime de date din izvoare, azi pierdute, compunând un interesant lexicon filologic şi istoric-literar.

Suită, termen muzical pentru cea mai veche formă ciclică în compoziţia muzicală, adică o grupare a mai multor (6—7) piese pentru dans, în aceiaşi tonalitate, dar contrastând în caracter.

Suleiman, munţi din Afganistanul de E., îndreptaţi dela N. la S. şi formând marginea de E. a podişului Iran. Altit. până la 3500 m.

Sulfaţi (chim.), sărurile acidului sulfuric cu metalele, hidroxizii metalici, carbonaţii, sulfurile, etc. Substanţe solubile în apă, excepţie făcând sulfatul de bariu, insolubil chiar şi în acizi, sulfatul de stronţiu şi de plumb; se descompun prin calcinare cu carbonat de sodiu, pt. a da carbonaţii respectivi.

Sulfonal (med.), hipnotic. Toxic.

Sulful (chim.), sau pucioasa, este un element mineral de coloare galbenă în diferite nuanţe, cristalizat în sist. rombic. Se topeşte la 114°, fierbe la 440°, fiind solubil în sulfură de carbon. Se aprinde la 250°, arzând cu flacără albastră. Frecat cu postav devine electric. In natură se găseşte în regiunile vulcanice actuale sau stinse, împrejurul solfatarilor (v. c.), în Sicilia, Croaţia-Radoboj, Texas, în ţară în Munţii Călimani Hârghita, la Puturosul în Trei scaune şi în jud. Prahova. Se extrage din massa rocelor impregnate cu sulf, prin mai multe procedee; în Sicilia la Girgenti în „calcheroni", cari sunt arii circulare cu baza înclinată, înconjurate cu un zid de 1,5—2 m. înălţime, cari se umplu cu roce impregnate cu sulf, acoperindu-se cu pământ. Se pune foc sulfului, căldura desvoltată prin arderea unei părţi de sulf servind pentru a topi restul de sulf. La Pozzuoli în Italia, se extrage prin topirea în vase de pământ introduse într'un cuptor. In Texas, se extrage din zăcăminte dela adâncimi mari cu un curent de vapori de apă supraîncălziţi. S. extras prin aceste procedee se curăţă de impurităţi prin rafinare în camere speciale, obţinându-se în cristale mici sau în pulbere, numită „floare de sulf", din care prin topire se toarnă în bastoane. Sulful se întrebuinţează în industrie, anual, în cantitate de zeci de milioane kgr., la fabricarea acidului sulfuric, a ierbii de puşcă, a chibriturilor, la vulcanizarea cauciucului, la fixarea fierului în piatră, în viticultură, la afumarea butoaielor şi contra oidiumului viilor, şi în medicină, contra paraziţilor (râie sau ciuperci). [S = 32.07].

Sulfura de carbon (chim.), este un lichid incolor, uşor volatil, răspândind un miros neplăcut de varză stricată. Prin evaporare repede produce răceală până la —60°. Fierbe la 46°, iar aprins arde cu flacără albastră, fiind foarte inflamabil şi exploziv. Se prepară din sulf şi cărbune încălziţi în cuptoare speciale. Se întrebuinţează în industria chimică ca disolvant (disolvând, sulful, fosforul, grăsimile, cauciucul), ca insecticid pen-

tru stârpirea filoxerei şi a ploşniţelor şi la termometre pentru temperaturi scăzute, îngheţând numai la —113°.

Sulfuri (chim.), săruri de-ale hidrogenului sulfurat, H_2S, cu hidroxizii metalici, de tipul SM_2. S.-ile sunt substanţe greu solubile în apă.

Sulfuric, acid — (chim.), s. vitriolul este un lichid incolor, oleios, cu o densitate de 1.837 şi care fierbe la 338°. Este foarte avid de apă, cu care se combină cu multă energie şi cu desvoltare de căldură, din care cauză diluarea sa trebuie să se facă cu multă precauţiune, turnându-se puţin câte puţin în apă agitată cu un bastonaş de sticlă, dar nici de cum apă în acid sulfuric concentrat. Carbonizează şi distruge corpii organici, scoţând hidrogenul şi oxigenul din compoziţia lor, fiind un deshidratant foarte puternic. Picurat pe piele o distruge, producând arsuri foarte dureroase. In comerţ se aduce în soluţiuni concentrate cu un conţinut de 96% a. sulfuric. Sărurile sale se numesc sulfaţi, fiind foarte răspândite în natură. In industria chimică se prepară din bioxid de sulf, oxidat cu ajutorul buretului de platină şi disolvat în apă, metoda nouă sau prin *contact*, sau prin oxidarea bioxidului de sulf cu ajutorul acidului azotic — în camere de plumb (metoda veche). Bioxidul de sulf necesar în ambele metode de preparare, se obţine prin prăjirea piritelor (sulfurelor metalice) în aer. In ţară se fabrică la Câmpiniţa, Valea Călugărească şi la Firiza de jos, anual întrebuinţându-se mari cantităţi în industrie, la prepararea sulfaţilor la rafinarea petrolului, la uscarea gazelor, ca deshidratant în industria *chimică*, la umplerea acumulatorilor, şi în o serie de operaţiuni chimice de laborator.

Sulfuros, acid — (chim), acid slab presupus că se formează atunci când se dizolvă bioxid de sulf în apă; dela el derivă săruri bine cunoscute şi stabile de forma SO_3M_2, numite sulfiţi, sau SO_3HM, sulfaţii acizi.

Sulina (7347 loc.), com. urb. nereşed-jud. Tulcea, reşed. pl. Sulina. Judec. de ocol. Of. P. local. Administraţia Comisiunei Europene a Dunării. Medic, spital, farmacie. Port la Dunăre şi Marea Neagră. Comerţ activ de import şi export. Până la marele războiu mondial a fost *port-franc*.

Suliţa (17937 loc.), com. rur. jud. Hotin, reşed. pl. Suliţa. Formată din satele: Marşeniţa, Noua-Suliţă-Sat, Noua-Suliţă-Târg şi Stroeşti. Primăria la Noua-Suliţă-Târg. Judec. de ocol. *Medici*, medic veterinar, spital, farmacii. Of. P. şi G. locală.

Sulla Lucius Cornelius, general rom. (n. 138 † 78 a. Chr.). Se distinge în războiul iugurtin, condus de Marius; bate pe Samniţi şi Marsi. In războiul contra lui Mitridate e ales comandant, dar destituit de popor şi înlocuit cu Marius. S. vine contra Romei, cucerind-o. Se reîntoarce contra lui Mitridate şi-l bate încheind cu el pace la Dardanos (86). Cucereşte şi Athena (87) şi apoi ia drumul spre Roma pentru a se răsbuna pe partidul democratic. Se începe războiu civil şi memorabila proscripţie a lui S., cu care a ucis foarte mulţi adversari. Devenind dictator, restabileşte ordinea şi principiul aristocratic în conducerea statului, retrăgându-se apoi de bună voie la ţară, unde se ocupă cu ştiinţa, lăsând o importantă istorie a timpului său.

Sully-Prudhomme Armand, poet şi filos. franc. (n. 1839 † 1908). Membru al Acad. franc. In vol. Stances et poèmes, găsim întregul său program poetic şi chiar filosofic: sceptic şi învăluit într'o meditativă tristeţe, gândul lui S. P. vine în des conflict cu sentimentele şi izbuteşte să susţie o filos. morală pentru care fericirea este autosacrificiul. Versurile sale se remarcă şi prin perfecţiunea formei. Alte vol.: Epreuves, Les solitudes, Les destins, les Vaines Tendress, La Justice, le Bonheur, Impressions de la guerre (1870).

Şuluţiu-Sterca Ion, fratele mitrop. Ş. (n. 1796 † 1858), a adăpostit pe fruntaşii politici din România, între cari şi Al. Golescu. In 1848 el a inventat legendarele tunuri de lemn.

Şuluţiu-Sterca Iosif, fost preşedinte al băncii Albina şi vicepreşedinte al soc. „Astra" (n. 1827 † 1911). A publicat un „Memoriu" în 6 volume, cu preţioase date istorice-politice şi biografia lui Avram Iancu.

Sulyok István, episcopul reformat al eparhiei Piatra Craiului, cu sediul în Oradia (n. 1859), ales episcop în 1925.

Sumarokov A. P., scriitor rus (n. 1718 1777). A scris tragedii şi comedii, pe care le-a jucat la teatrul său (întâiu la Petersburg, apoi la Moscva). Fabulele, satirele, epistolele şi comediile sale sunt fără valoare.

Sumatra, cea mai mare din ins. Sonde. 437.795 kmp. cu apr. 6 şi jum. Mii. loc. Munţi vulcanici la SV. Pantă abruptă spre SV., lină spre NE. Piper, orez, grâu, cafea, tutun, cauciuc, petrol, diamante, cristal de stâncă, aur, cupru, fier, etc. Oraşe: Padang, Telok-Betong, etc.

Sumiştii (filos.) se numesc scolasticii cari s'au ocupat cu „summa sententiorum" (colecţii de păreri doctrinare a celor mai importanţi părinţi ai bisericii), căutând să înlăture şi contradicţiile dintre autorităţi. Cei mai însemnaţi S. au fost: Hugo de St. Victor, Petrus Lombardus şi Alanus din Lille.

Şumuleanu Corneliu, medic rom., prof. de chimie medicală şi biologică la univ. din Iaşi, cunoscut în afară de activitatea sa ştiinţifică şi ca unul dintre conducătorii acţiunii studenţeşti creştine.

Summum bonum (etică) = binele suprem. 1. La Kant: un bine care mulţumeşte pe om atât în privinţa raţiunii, cât şi a sensibilităţii şi activităţii sale. 2. Este valoarea morală supremă, faţă de care (aşa credeau şi filos. greci) toate celelalte valori morale sunt simple *mijloace*. 3. Scopul absolut al comportării noastre morale.

Sunderland, oraş în Anglia (comit. Durham), aşezat la vărsarea lui Wear în Marea-Nordului; 169.000 loc. Huilă, construcţii de vapoare şi frânghii pentru corăbii.

Sunet este sensaţia nervului auditiv, produsă de mişcarea vibratorie a corpurilor materiale elastice, al căror număr de vibraţiune pe secundă este cuprins între 16 şi 25,000 apr. Vibraţiile corpurilor se propagă prin orice corp elastic, la urechea omului ajung de obiceiu prin intermediul aerului sub forma de unde longitudinale. Viteza de propagare a S.-ului depinde de natura mediului, în aer de presiune şi temperatură, aşa în aer uscat la 0° este 332 m. pe sec., la 16° este 340 m. pe sec., în apă 1435 m., iar în corpuri solide şi mai mare (în oţel 5000 m.). Dacă S.-ul întâlneşte un obstacol se reflectează întocmai ca razele de lumină (răsunet, ecou). La sgomote mari (explozie) se produce o zonă, în care nu se aude sunetul, dar mai departe se aude. Înălţimea S.-ului depinde de numărul vibraţiunilor pe secundă. Timbrul S.-ului depinde de mulţimea şi intensitatea armonicelor superioare şi a tonurilor de combinaţie, care se suprapun tonului fundamental. Fiecare corp, instrument muzical, fiecare persoană are alt *timbru*, după care putem recunoaşte sursa din care provine S.-ul.

Superdreadnought (cit. superdrîdnaut). Marină. Cel mai modern tip de cuirasat, mai puternic armat întrecând în caracteristice tipul de vas „dreadnought" (v. c.).

Superior, lac mare din America de N. cel mai de V. din Regiunea marilor lacuri. Altit. 192 m. Supraf. 82350 kmp. adânc. max. 307 m. Mult peşte. Pe malul S.-ic mari zăcăminte de cupru.

Suppé Franz (von), compozitor austriac, de origine belgiană (n. 1819 la Spalatto † 1895 la Viena). Autor al mai multor operete care îşi păstrează frăgezimea şi melodioasa inspiraţie până în timpul de faţă, ca de ex.: „Die schöne Galathea", „Fatinitza", „Boccaccio", etc.

Suprarealism, curent din lit. franc. contemporană, trecut şi în alte lit. E reprezentat de André Breton, Louis Aragon, Alfr. Jarry, etc. Continuă „dadaismul", fiind înrâurit de teoriile psihol. ale lui Freud şi susţine că numai subconştientul este singurul izvor creator al operelor de valoare, voind să reducă toată lit. la vis.

Suprarenale, glande, (anat.), mici glande cu secreţie internă, aşezate ca nişte căciuli pe rinichi. Secretează Adrenalină (v. c.).

Suprarenină (med.), s. Andrenalină, secreţia internă a glandelor suprarenale. Se fabrică şi artificial. Are efect vasoconstrictor şi cardiotonic. (v. Andrenalina.)

Surd (fon.), v. Afon.

Surdină (ital. sordina), mic instrument de metal sau de lemn, în formă de pieptene dublu, care se fixează pe scaunul unui instrument muzical cu coarde (vioară, violoncel, alto, contrabas) pentru a slăbi sunetul.

Surditate (med.), surzenie, asurzire. Imposibilitate de a apercepe sunete. Dacă e *din naştere*, e întovărăşită de mutenie. S. achiziţionată e urmarea unei boale generale cu localizări asupra aparatului auditor (ex. scarlatină), a unei boale a sistemului nervos central (ex. meningită), sau a unei boale locale a urechii (ex. otită). Frecventă la bătrâneţe (scleroză a urechii).

Surditate psihică (agnosie auditivă), în psihol, patologică, „Cine nu aude şi totuşi are urechi", adică nu poate recunoaşte cu simţul auzului, care funcţionează, dela ce fel de obiect vin suneteel pe care în mod normal ar trebui să le atribuie sigur acelor obiecte. Ex.: când nu distingi sunetul cornului de al clopotului şi de al automobilului (v. agnosie).

Surdomutitate (med.), incapabilitate de a vorbi, ca urmare a unei surzenii din naştere sau câştigate în prima copilărie. Prin metodele moderne de pedagogie medicală surdomutii pot fi învăţaţi să vorbească întrucâtva şi pot fi educaţi să se înţeleagă între ei prin semne (alfabetul surdomuţilor). In Rom. avem. şcoli pt. surdomuţi în Focşani şi Cluj.

Surduc, pas prin care trece Jiul peste Carpaţi. Altit. 513 m.

Sută (Războiul de o sută de ani), purtat între Anglia şi Franţa (1337—1453). Cauza războiului a fost rivalitatea dintre Filip de Valois, regele Franţei şi Eduard III, regele Angliei, care pretindea că are drept la tronul Franţei pe bază de înrudire. Invingeri engleze: Ecluse şi Crécy

(1346), când Francezii pierd oraşul Calais (1347), la Poitiers (1356), când Franţa semnează tratatul dela Brétigny (1360), la Azincourt (1415), impunând tratatul ruşinos dela Troyes (1420). Invingeri franceze: la Orléans, subt conducerea Fecioarei Jeanne d'Arc (1429), la Formigny (1450) şi Castillon (1453), când Englezii sunt alungaţi din întreagă ţara, cu excepţia oraşului Calais, pe care l-au menţinut până la 1558. Cu lupta dela Castillon se termină războiul, ajungându-se la aceeaşi situaţie ca şi la începerea lui.

Sultner Berta, baroneasă, (n. 1843, † 1914), scriitoare germană cu o bogată activitate literară. Romanul său „Waffen nieder!" (1889) a fost tradus în toate limbile culte. E pacifistă. In 1905 a obţinut premiul Nobel pentru pace.

Suţu, 1. Mihai, Domn în Ţara Rom. (1783—86, 1791—93, 1801—1802) şi Moldova (1793—95). Dragomanul Porţii destituit, apoi iertat şi numit Domn în Ţara Rom. venia în timpul când se pregătea un *nou război ruso-turc*, în care avea să intre şi Austria. Politica Domnului trebuia deci să balanseze între cele trei puteri. Inlocuit la 1786 cu Nic. Mavrogheni, în 1791 după pacea dela Şistov, când Turcii şi Austriecii părăsesc ţările rom., fu numit din nou, dar peste doi ani (1793) e strămutat în Moldova, în locul lui Alecs. Moruzi, care primia scaunul Munteniei, sub pretext, că S. în războiul ruso-turc, care se apropia, ar fi mult mai folositor împărăţiei acolo. Dar cu toate măsurile de apărare, luate înspre Nistru, nu putu mulţumi pe Turci şi fu înlocuit cu Alecs. Calimah (1795). In a treia domnie din Munt. (1801—1802) îşi schimbă blândeţea din celelalte trei domnii, se arătă tot atât de lacom de bani, ca şi ceilalţi Fanarioţi. O năvălire a Pazvangiilor în ţară intimidă pe S., care fugi cu toate averile şi mai mulţi boieri în Transilvania. De aici se duse în Austria şi apoi în Rusia, sub a cărei influenţă politică sta. Tot sub protecţia ei s'a mutat apoi la Constantinopol, unde a şi murit. 2. **Alecsandru,** Domn în Moldova (1801—1802) şi Ţara Rom. (Iul.—Sept. 1802, Aug.—Oct. 1806, 1818—21). Fiul unui frate a lui Mihai Suţu, numit în locul lui Const. Ipsilanti, care era bănuit de sentimente ruseşti. Boierii ambelor principate, sub influenţa *ideilor* din Apus şi a politicei ruseşti, dela 1791 încoace, cereau întruna dela Turci stabilirea precisă a tributului şi mai ales înlăturarea abuzurilor, dar abia când politica lui Napoleon din Egipt apropie Turcia de Rusia, putu să stoarcă Rusia hatişeriful care stabilea tributul pentru Munt. la 619 pungi, Mold. la 135 pungi, iar durata domniei la 7 ani. Rusia, pentruca să-şi pună un om devotat în scaunul Moldovei, ceru lui S. scăderea sarcinilor şi-l făcu răspunzător pentru abuzurile Grecilor, cari îl înconjurau. N'avu când să răspundă, căci în Iulie (1802) fu chemat să domnească şi în Munt., lăsând în Moldova un caimacam, iar în Oct. fu mazilit şi înlocuit cu devotaţii politicei ruseşti: Const. Ipsilanti în Ţara Rom. şi Alex. Moruzi în Moldova, cari trebuiau să domnească, în baza noului tratat 7 ani. In preajma noului război ruso-turc (1806—12) Sultanul îi destituí şi S. A. primi din nou domnia, dar Ruşii intrară în Principate şi Poarta se văzu silită să-i reintregreze. In domnia din urmă (1818—21) simţindu-şi tronul ameninţat de revoluţia grecească în pregătire se grăbia să-şi adune avere fără nici un scrupul. Muri în 18 Ian. 1821, se zice, otrăvit de eterişti, cari îl priviau ca o piedecă a revoluţiei lor. — 3. **Mihai.** Domn în Moldova (1819—21). Nepotul lui Mihai Suţu. Spre deosebire de Alecsandru S. susţinea prin toate mijloacele mişcarea eteriştilor, încredinţat fiind de Ipsilanti, că se face sub protecţia Ţarului. In Febr. 1821 Ipsilanti intră în Iaşi, apoi se îndreptă spre Bucureşti. La Galaţi ucise 80 de negustori turci. Dar în timp ce Suţu încerca să câştige şi pe boieri pentru mişcare, ambasadorul rus o desaprobă. Boierii, temându-se de o răsbunare a Turcilor, fug în Rusia şi Bucovina, urmaţi de Domn, care şi el fugi în Rusia. *A murit în Atena.*

Sutzu Al., medic român (n. 1837), fost prof. la fac. de medicină din Bucureşti şi membru în consiliul sanitar superior. E unul dintre primii psihiatri români, care a publicat şi lucrări de specialitate valoroase.

Sutzu Mihail C. (n. 1841), numismat român, guvernator al Băncii naţionale; membru al Academiei Române (dela 1909). A publicat numeroase studii preţioase despre monetele antice, etc.

Suveranitate (dr. constit.), autoritatea supremă în stat, autoritatea regală, autoritatea naţiunii. „Principiul suveranităţii naţionale" e formulat de Art. 33 al Constituţiei. „Puterile statului emană dela naţiune". = Naţiunea are puterea de-a hotărî singură despre soarta ei.

Svarabhakti (fon.), termin împrumutat gramaticei sanscrite pentru a numi desvoltarea unei vocale între două consonante. De ex.: dialectal „Hirean" = „hrean", „hărană" = „hrană", „damba" = dambla".

Svatopluk, principe al Moraviei († 894), ajuns la tron în 870 când obţine independenţa ţării de supremaţia germ. In 884 a cucerit Pannonia. Regatul său a fost nimicit de Ungurii năvălitori.

Swansea, port la golf. S. pe coasta de S. a pen. Wales. Port activ la gura fl. Tawe. Comerţ mare cu cărbuni. Metalurgie, 458.000 loc.

Swedenborg Emanuel von Svedberg (n. 1688 † 1772), cercetător suedez, care a pus bazele ştiinţifice ale cristalografiei şi metalurgiei. Mai târziu ocupându-se cu studii filozofice şi anatomice, a descoperit că centrul facultăţilor psihice este substanţa surie din creer. Dela 1745, în urma *unei viziuni*, deveni *profet*, *ocupându-se* cu studii biblice, întemeind „noua biserică a Ierusalimului ceresc".

Swift Jonathan, scritor engl. (n. 1667 † 1745). A scris: Gulliver Travells (1726), Count of Tonneau, Drapier's Letters, etc. In „Gullivers Travells" face o satiră a civilizaţiei engl. a timpului, în ciuda sălbătăciilor şi grosolăniilor, care a avut multe urmări.

Swinburne Charles-Algernon, poet liric şi dramatic engl. (n. 1837 † 1909). Poezia lui are un ritm variat, redă romantic natura misterioasă: Poems and Ballads, Songs bevore Sunrise şi dramele lirice: Atlanta in Calydon, Tristan of Lyonesse, apoi trilogia dramatică despre Mary Stuart: Chastelard, Bokwell şi Mary Stuart.

Sybel Heinrich, istoric germ. (n. 1817 † 1895), autorul importantelor lucrări: Die Begründung des Deutschen Reichs durch Wilhelm I şi Geschichte der Revolutionszeit.

Syria, regiune din Asia de V., mărginită la N. cu Turcia, la V. cu Mediterana, la S. cu Palestina, Transiordania şi Arabia, iar la E. cu Irak. 148.820 kmp. cu 2.423.000 loc. In V. muntoasă (Liban şi Antiliban), iar spre E. podiş deşert. Cereale, fructe meridionale, bumbac, tutun, struguri, lână. Fabrici de stofe orientale, tăbăcării, oţelării (Damasc). Cărbuni, petrol, etc. Locuită de urmaşi de ai Fenicienilor şi Ebreilor încrucişaţi cu Arabii, formând mai multe populaţii: Nestorienii şi Maroniţii (creştini), Druzii (mahometani), Ansarieh, etc. Este sub mandat francez şi se împarte în 4 state: 1. Republ. Libanului, 9321 kmp. cu 598.000 loc., capit. Beyruth; 2. Statul Syrian, 127.000 kmp. cu 1.504.000 loc., capit. Damasc; 3. Statul Aliniţilor, 6500 kmp. cu 261.000 loc., capit. Latakieh; 4. Gebel Druse, 6000 kmp. cu 60.000 locuitori. Capitala Bosra. — Istoria. Prin secolul al VIII a. Chr. devine prov. asiriană, apoi babilonică, egipteană, persană, greacă cu Alexandru cel Mare, cucerită de Romani 64. a. Chr., 1517 de Turci. In marele războiu a fost Sultanii Egiptului, 1078 de Selciuci (v. c.), dela 1099—1187 de Cruciaţi, iar dela iar în 636 d. Chr. de Arabi, dela 968 de ocupată o parte de Turci.

Syllabus (gr.), registrul *erorilor*, adică a părerilor şi învăţăturilor contrare credinţei catolice. Cel dintâiu S. a fost alcătuit din ordinul Papei Pius al IX şi publicat în enciclica (v. c.) din 8 Dec. 1864. Alt S. a mai publicat Papa Pius al X, înşirând învăţăturile moderniştilor (v. c.) şi declarându-le contrare dogmelor catolice.

Syndipa, („Istoria Sindipii filosofului"), e o traducere din greceşte, făcută de un oarecare Simeon Pantea la 1802 şi tipărită în acelaşi an la Sibiu. In ea, e vorba de un împărat care dădu pe fiul său să-l înveţe filosofu! S.S. e o carte foarte veche originară din lit. indică. Din una din pilde s'a inspirat Al. Macedonski în piesa lui „Iadeşul".

Sydney, cel m. mare oraş din Australia, port pe coasta de E. 1,071.000 loc. Capit. regiunii New-South-Wales. Industrie metalurgică desvoltată (maşini, construcţii navale), export de carne congelată, piei tăbăcite şi sărate, unt, etc. Universitate.

Syr-Daria sau **Silhun,** fl. din Turchestanul rusesc. Duce apele în lac. Aral. 1490 km. Apele împrăştiate în irigarea câmpiei Fergheana.

Széchenyi Ştefan conte (n. 1791, † 1860), ofiţer în răsb. cu Napoleon. Scrie trei cărţi importante: „Hitel" (1828), „Világ" (1831) şi „Stádium" (1833). Cu drept cuvânt e considerat pentru Ungaria „cel mai mare maghiar".

Szeged, oraş din Ungaria, în faţa confl. Mureşului în Tisa. Universitate nouă, fabrici de sodă de hârtie, săpun, tăbăcării; cereale. 130.000 loc.

Szigeti József, eminent violinist magh. (n. 1892), actual profesor al clasei de perfecţiune pentru vioară la conservatorul din Geneva; concertist reputat.

Szmigelski Victor, canonic în Blaj (n. 1858 † 1909). A publicat cărţi didactice, exegetico-istorice şi teologice, între cari, mai însemnate: Jertfa creştinilor, Istoria legii vechi şi a legii nouă, etc.

Szterényi Iosif, baron (n. 1861), om politic maghiar. Intâiu ziarist ardelean, apoi secretar de stat; deputat, în 1918 ministru de comerţ, în 1929 preşedintele delegaţiei maghiare în procesul optanţilor cu România.

Szymnowszki Carol, compozitor polon (n. 1882). Trăieşte la Varşovia făcând numeroase călătorii. Muzica sa, mai mult pentru pian, e fină în gen impresionist. Lucrări: preludii, variaţii, studii, o fantazie, trei sonate, un concert, toate pentru pian; apoi lucrări orchestrale, pentru vioară, numeroase lied-uri, o operă tragică „Hagith".

T: 1. a XX literă din alfabet; 2. în comerț = **tara**; 3. **T.** = tonna.

Tabes (med.). T. dorsalis, boală a măduvii spinării, de origine sifilitică. Bolnavul pierde siguranța la umblat (devine atactic), are adese dureri mari în regiunea abdomenului, slăbește. Boala se tratează în timpul mai nou cu mult succes prin producera artificială de febră (inoculare de malarie) și cure antisifilitice energice.

Table ronde (Romans de la —), e un ciclu de poeme („romane") medievale în proză, scrise pentru cinstirea cavalerilor legendari din ordinul „Mesei rotunde", 12 însoțitori ai regelui Arthur. În aceste romane s'au contopit. legendele bretone ale regelui Arthur și povestirile mistice despre sf. Graal (v. c. cf. Artus).

Tablou (franc.), operă de artă picturală lucrată pe pânză, parte a unei piese de teatru.

Tabor, 1. Munte în Palestina (Tavor), aproape de Nazaret. Pe T., s'a întâmplat, probabil, schimbarea la față a D-lui Isus Christos. Cruciații au ridicat pe creasta muntelui fortificațiuni, cari azi zac în ruine; 2. Oraș în Boemia, întemeiat de Husiți la 1420, capitala districtului cu același nume. Are 13.000 locuitori un monument al lui Ziska, mai multe școli secundare, fabrici, etc.

Tabu, *instituție relig. din Polinezia*, care declară sacre persoane sau lucruri, devenind astfel interzise utilizării și contactului (sunt prin natura lor T. preoții, vrăjitoarele, cadavrele, etc.).

Tabula rasa (tablă s. foaie goală = pe care nu-i scris nimic). După concepția „empiristă" se asemănă unei T. r. spiritul, înainte de a fi primit vre-o impresie (v. Locke).

Tachometru, instrument cu care se pot măsura viteze. Tipurile cele mai întrebuințate se bazează pe acțiunea forțelor centrifugale asupra unor sfere ce rotesc în jurul unei axe. Aceste sfere se depărtează una de alta în proporție cu viteza și pun astfel în mișcare un arătător care indică viteza pe o scară. Sunt T. care se bazează pe acțiuni electrice, de ex. T. lui Frahm, întrebuințind principiul rezonanței.

Tacitus C. Cornelius istoric lat. celebru (n. ca. 60 † 117 d. Chr.). A scris dialogul „de Oratoribus" în care arată declinul oratoriei sub imperiu, „De Vita et moribus Julii Agricolae", un fel de memorii-biografie despre socrul său Agricola, „Germania" (— de situ, moribus et populis Germaniae) în care vrea să dea pildă pe Germani, Romanilor corupți. E o lucrare fundamentală pentru cunoașterea vechilor Germani; „Historiae" (14 cărți), din care s'au păstrat aproape 5; „Annales" (Ab excessu divi Augusti) (16 cărți) din care s'au păstrat cărțile 1—4, 12—15 și fragmente din cărțile 5, 6, 11 și 16. T. este un istoric informat și obiectiv în mare măsură, cu mare talent de descriere și analiză.

Tacitus Marcus Claudius, împ. roman dela 275—276 d. Chr., ales după uciderea lui Aurelian. A luptat energic împotriva Alanilor și Goților, dar vârsta înaintată (75 ani) i-a pricinuit dificultăți. Moare asasinat de soldați.

Tactica (gr.), arta conducerii războiului, pricepere în ale conducerii și în purtarea cu oamenii.

Taenilde (zool.), fam. a Cestodelor. Panglici. Au 4 ventuze mobile, uneori crosete. Uterul închis, organele genitale cu orificiu la marginea proglotidelor. Genul principal Taenia.

Tafrali Orest, prof. de arheologie la Univ. din Iași (n. 1876). Aromân. A scris studii de specialitate: [Poema lui Gh. Palamide despre Mihaiu Viteazul studii și trad. Thessalonique en XIV siècle, Topographie de Thessalonique, Mélanges d'archéologie et d'Epigraphie byzantines, La Roumanie d'hier et d'aujourd'hui, La Roumanie transdanubienne, Thessalonique des Origines au XIV siècle, Istoria Artelor, Le trésor byzantin et roumain du monestère de Poutna], romane [Mina Frunză, Urmărind idealul], schițe și articole prin diferite rev. și ziare.

Taft William Howard (n. 1857), fost președinte al Statelor Unite (1909—1913), prof. univ. (1896—1900), guvernator al insulelor Filipine (1901), secretar de stat la războiu (1904—8), președinte al partidului republican. Ales în 1921 judecător *suprem al curții superioare de justiție*.

Tafta *engleză* (med.), plastore englez; stofă fină de mătase, unsă cu cleiu de pește. Udată, ea se lipește de piele. Se folosia mai de mult pentru închiderea plăgilor mai mici (zgârieturi, tăieturi); în prezent e eșită din uz.

Tagliamento, fl. din Italia (Venezzia), 170 km. Se varsă în lagunele Venezziei. Mari lupte în timpul marelui războiu (1917—1918).

Tagore (cit. Tacur) Rabindra Nath, poet și filos. pacifist indian (n. 1861). A scris cântece mistico-religioase („Gitanjali"), cântece erotice („Grădinarul"), drame și studii filos.: „Sadhana, drumul spre perfecțiune", „Naționalismul", etc. și „Amintiri", mai ales în limba bengalică. Unul din cei mai strălucițí scriitori și gânditori contemporani, mult citit și discutat pretutindeni. A luat în 1913 premiul Nobel.

Tahiti, ins. din arhip. Societății. Vulcanică (2236 m.), 1042 kmp. cu 15.000 loc. Perle, vanilie, copra, trestic de zahăr, etc. Capit. Papeete. Posesie franc.

Tahitieni, popor din Oceania, locuiesc în ins. Tahiti. Au fost robuști, cu forme frumoase, coloarea pielei brun-negru, nasul lat, cu buzele mari și dinți frumoși. Azi, din cauza alcoolului, au degenerat. Sunt primitori, muzicanți.

Tăiere împrejur (med.), circumcizie, operație rituală la mahomedani și evrei, prin care se taie prepușul noului născut.

Taiga, regiunea de păduri ce se întinde dela M. Baltică la M. Okhoțk prin N.-ul Europei și al Siberiei. Conifere, mesteacăn, etc. Același fel de pădure se găsește și în America de N.

Taifun sau **Typhon**, cicloni ce pustiesc coastele Chinei și Japoniei.

Taine Hyppolitye-Adolphe, celebru filos. istoric și critic franc. (n. 1828 † 1893). Ca gânditor, T. este pozitivist, prin urmare contra explicațiilor metafizice. Știința nu poate constata decât o sumă de generalități (legile), scoase din studiul faptelor complexe și particulare; deacum metoda explicațiilor științifice constă în analiza faptelor. Generalizările se pot face din cauză că între toate fenomenele găsim oricând asemănări și raporturi de dependență reciprocă. Din acest motiv, F. admite ca unică metodă științifică pe aceea a științelor naturale, pe care o aplică și în lit. astfel: Criticul (istoricul lit.), trebuie să surprindă, analizând operele lit. aptitudinea dominantă a scriitorului și să deducă din aceasta toate consecințele. Dacă vrei să înțelegi de ex. lit. unui popor, trebuie, deasemeni să știi care-i caracterul național fundamental, al lui, pe care-i poți reduce la trei condiții esențiale: rasa, mediul și împrejurările momentane, în care el trăiește; aceste trei principii sunt factorii esențiali în explicația ist. lit. T. îi aplică în ist. lit. engl. și în studiul filos. artelor. Aceeași metodă aplica Taine în studiul istoriei cu prilejul scrierii „Histoire de la France contemporaine". Fiind dotat cu o mare putere de creație, cu ușurință de generalizare și cu destulă imaginație, T. formulează, astfel un sistem de gândiri pe care-l aplică tuturor domeniilor studiate, având convingerea că toate ramurile cunoștinților omenești sunt datoare să ofere filosofici idei generale. Fără a fi istoric de meserie, T. a adus un spirit nou în cercetările istorice, dar criticii găsesc în principiile sale istorice lit. influență germ. Herder (ca Aulard: alții s'au gândit chiar la Hegel!) „Teoria mediului" (v. c.), de care se servește T. pentru explicarea trecutului istoric sau a operelor și personalităților cultural este și ea un rezultat al generalizării și al metodei sale deductive. Ca psiholog, T. este superior în analizele sale aplicate la lit. și artă, față de generalitățile din „l'Intelligence", opera care a avut totuși o mare influență. Aici T. consideră psihol. ca șt. independentă și ca temelie a șt. istorice și spirituale. Face însă greșala de a accepta tezele asociationismului engl., rămânând în carele analizei introspective (v. c.) a faptelor: psihologia e șt. imaginei mintale. Ideile sale foarte însemnate despre psihol. concretă (= aplicată) se găsesc în prefața dela „Essais de critique et d'histoire" și în „discours de réception à l'Académie française". Cea mai importantă lucrare a lui T. este „Philosophie de l'Art". Aici T. dă dovadă de o largă putere de înțelegere și tratează subictul cu atâta simpatie, că adeseori ideile sale „principiale", cad pe un plan secundar, alături de strălucitele analize și expuneri. Cu spiritul său superior și cu marele său talent, T. se ridică deasupra tuturor criticilor ce i s'au adus, ca un mare gânditor și promotor de idei: dovadă înrîurirea asupra generației franc. dela 1870 și asupra altor lit. contemp. La noi, teoria lui T., împletită cu idei socialiste și cu ideologia lit. rusă; a fost folosită de către Gherea, în criticele sale. Alte scrieri: Histoire de la littérature anglaise, Essai sur Tite Live. La Fontaine et ses fables, Voyage aux Pyrénées, Voyage en Italie, Notes sur l'Angleterre.

Tăinuitor (dr. penal) este orice individ, care cu știință, cumpără, primește în schimb sau în dar, etc. lucruri care provin din săvârșirea crimelor sau delictelor, sau care ascund în întregime sau în parte lucruri ori bani de furat. Cod. penal nu consideră T. pe rude. (Art. 54—56 prevăd pedepsele pentru diferitele categorii de T.-i.).

Tairoff Aleksander, director de teatru rus (n. 1885). În 1914 a întemeiat la Moscva „teatrul de cameră". A scris: Das entfesselte Theater.

Talaz G., numele lit. al lui George Antonescu, pictor și scriitor rom. A scris poezii: Flori de lut, Răsul Apei, Soare.

Talbot William Henry Fox (n. 1800 † 1877). A fost primul care a întrebuințat hârtia sensibilă în fotografie (tablotipie). Are cercetări și în analiza spectrală.

Talcul (min.), sau Steatita, silicat de magneziu hidratat, alb-verzui, unsuros și moale cu luciu gras. In țară se găsește la Oravița, Rodna, Băița, exploatându-se la Cerișor (jud. Hunedoara). Se întrebuințează în praf ca glisant în mănuși, ghete, (Federweiss), la mașini, în industria săpunului, a hârtiei și a postavurilor, ca material de lustruit, iar presat la fabricarea cretei croitorilor (creta de Briançon) pentru marcarea *croitului* pe stofe.

Talentum (lat.), gr. talanton: 1. măsură de greutate la Greci (în Attica, aprox. 26 kgr.). 2. Monetă gr. care reprezenta valoarea unei sume de aur sau argint (T. de aur aprox. 56.000 franci franc., cel de arg. 5.600 fr. fr.). Isus Christos a făcut celebru T. prin *pilda Talanților*.

Taliul (chim.), element chimic cu simbolul Tl, greutatea atomică 204, se topește la 301°, are greutatea specifică 11,85. A fost descoperit de Crookes la 1861; se găsește în cantități f. reduse în pirite.

Talleyrand-Périgord Charles-Maurice de —, distins diplomat franc. (n. 1754 † 1838). Episcop de Autun, apoi președinte al Adunării naționale, susținând burghezimea și clerul. Ministru de externe al Directoriatului și Consulatului. A pus baza concordatului încheiat cu Papa. Are mare merit prin zădărnicirea uniunii aliaților în Congresul dela Viena (1815). A lăsat interesante „Mémoires" alături de faima unui om lipsit de simțul moralității, dar abil.

Tallin fost Reval, capit. Estoniei (160000 loc.), este și port la golf. Finlandic, închis de ghețuri numai câteva săptămâni pe an. Impreună cu Baltiski, port la M. Baltică chiar la intrarea în golf. Finlandic, formau avant-porturile Petrograduiui

Tălmăcirea Visurilor. 1. Credința populară admite că întâmplările trăite în vis au o legătură cu viața reală și tălmăcesc întâmplări trecute ori prevăd lucruri viitoare (v. Cărți de vise). 2. Psihoanaliză) T. (interpretarea) V. folosită în tehnica psihoanalitică, visul fiind considerat de Freud și psihoanaliști ca o realizare travestită de „cenzură" a anumitor tendințe reprimate în subconștient. Scopul psihoanalizei este să desprindă complexele unui vis de haina lor imaginativă și absurdă în aparență, desvălind ascunzișurile inconștientului și arătând pe individ în întregimea lui sufletească intimă. Există o „simbolică" a visurilor care trebuie tălmăcită. Ex. împărații sau regii = părinți; Tigri, arbori, șerpi = sexul masculin, cutie, vas, casetă, casă = sex feminin, etc. — Cu ajutoru analizei V., medicul poate găsi începutul psihozelor și perversiunilor, desvălind tendințele ce fuseseră reprimate.

Talmud, colecțiunea operelor literare evreești din cele dintâiu 5 secole ale erei noastre. T. se împarte în 2 părți: „Mișna" și „Ghemara". Cea din urmă e sau babiloneană, sau ierusalineană. Autorii principali ai „Mișnei" sunt rabinii Hillel, Șamai, Gamaliel și Haccadoș. Principalul autor al „Ghemarei" ierusalinene e rabinul Iochanan bar Nappacha, iar al celei babilonene Ași. Conținutul T-lui e cât se poate de variat: teologic, juridic, istoric, ingvistic, matematic, naturalist, tehnic, etc. La Evreii ortodoxi, T.-ul se bucură de mare autoritate. Intre comentatorii T-ului cel mai însemnat e Maimonides (v. c.).

Talofite (bot.), plante la care nu s'a diferențiat încă rădăcina trunchiul și frunzele. Sunt lipsite de țesut vascular.

Talpa (zool.), gen al Talpidelor, Sobolul. Aparține familiei insectivorelor. Trăiește sub pământ, hrănindu-se cu insecte, viermi și mamifere mici. In regiunile noastre T. europaea.

Tămâia (chim.), rășină cu miros balsamic, produsă de unii arbori din genul Boswellia (v. c.), întrebuințată pentru afumat în biserici și'n case.

Tambalac Grigore, călugăr priceput în slavonește din sec. al XV, n. în Bulgaria. Nu se poate ști dacă a fost într'adevăr mitrop. al Moldovei și e același cu Grigorie din vremea sinodului dela Florența pentru unirea bis. răsăritene cu Roma. Nu se știe iarăși dacă a fost predicator în Mold. pe timpul lui Alexandru cel Bun și dacă a fost, cum s'a susținut, „dascăl întâiu dinceput în Mold. și Egumen la Neamțu". D. Iorga arată că G. T. a fost trimis de patriarhia din Constantinopol, la sfârșitul sec al XV, pentru cercetarea în chestia luptelor dintre arhierei pentru scaunul arhipăstoresc din Mold. și a rămas câtva timp în țară, predicând. Ajunse apoi mitr. la Kiew, dupăce stătuse iarăși în Constantinopol și către sfârșitul vieții, a fost egumen la mănăstirea Decian (Serbia). A făcut panegricul Sf. Ioan cel Nou, ale cărei moaște s'au strămutat atunci la Suceava (1400—1401).

Tamerlan, mare cuceritor mongol (n. 1336 † 1405). S'a războit cu Rușii, Turcii, cucerind Persia, Georgia și părți din regatul Egiptului și al Korasanului. A bătut pe Turci la Angora (1402), deși erau comandați de Baiazid-Ilderim. Înăuntru a dat dovadă de multă pricepere.

Tamisa, în engl. Thames, fl. din Anglia de SE. Se varsă în M. Nordului, printr'un estuar larg. Lung. 350 km., aproape tot navigabil. Pe malul st. al estuarului este Londra.

Tammany-Hall, clubul partidului democrat din New-York, care s'a manifestat după 1860, prin corupții în stil mare în *administrația orașului. Puterea i-a scăzut*, dar n'a dispărut.

Tâmplă (anat.), osul temporal, os subțire așezat între oasele frontal, parietal și zigomatic. Regiune temporală e regiunea între orbită și ureche.

Tanacetum (bot.), gen de plante. Fam. compositelor, trib. Anthemidee; vreo 30 de specii în reg. temperate. La noi frecvent T. balsamita, calpărul sau callomfirul, plantă decorativă.

Tănăsescu I. medic român, prof. de Anatomie topografică și clinică chirurgicală la Univ. din Iași, cunoscut prin lucrările sale de specialitate importante.

Tănăsescu Ioan I., chimist român, profesor de chimie organică la Universitatea din Cluj. Cercetările sale mult apreciate și de o mare importanță teoretică și practică, se referă mai ales la studiul spiranilor (coloare și activitate optică), a reacțiunilor fotochimice ale o-nitrobenzilidenpoliolilor, o-nitrofenilmetanilor și a acidului o-nitrocinamic; s'a mai ocupat cu stereo-izomerii benzol-poliolilor; a sintetizat noi tipuri de acridone, a lămurit problema tautomeriei o-nitro-benzaldehidei și a explicat cu teoria polarității multiple cazuri de izomerizări organice.

Tane, 1. Bazen construit din plăci metalice, pentru ținut lichide. 2. Care de războiu cuirasate mânate cu motor și prevăzute cu tunuri și mitrailere. T. au fost construite mai întâi de Englezi în decursul războiului mondial. Infrângerea germanilor pe frontul francez se datorește în mare parte și numărului mare de T. întrebuințat de aliați.

Tancred, prinț al Siciliei (n. 1078 † 1112). Distins erou în cruciata I, la cucerirea Ierusalimului și în lupta dela Ascalon. Tasso, în „Ierusalimul eliberat" îl prezintă pe T. ca o personificare a cavalerismului.

Tandem, 1. cabrioletă trasă de doi cai înhămați, unul înaintea celuilalt. 2. Bicicletă cu *două locuri*. 3. *Două mașini* de vapori, având cilindri unul după altul, pistoanele având fus comun. 4. Joc hipic (v. călărie).

Tandem Felix, pseudonimul lit. al poetului germ.-elvețian Karl Spitteler.

Tangenta este o dreaptă care trece prin două puncte infinit vecine ale unei curbe.

Tanger, ant. Tingis, formează, împreună cu teritoriul înconjurător (400 kmp. cu 74000 loc.), un oraș liber sub protectoratul Franței, Angliei și Spaniei. Mare intrepozit comercial.

Tango (spaniol), 1. dans popular în Spania și America meridională, încetățenit în timpul din urmă și în Europa; 2. Muzica pentru acest dans.

Tanic, acid — (chim.), e o pulbere gălbue solubilă în apă, care se extrage din gogoșile de Alep (Gallae turcicae), găsindu-se în toate substanțele vegetale astringente. Se întrebuințează la tăbăcirea pieilor, la fabricarea cernelii și'n medicină ca antidiareic, în diabet, în intoxicații, cu alcaloizii sau cu metale (v. Tanin).

Taninul (chim.), substanță tanantă (întrebuințată la tăbăcit), extrasă din diverse varietăți de stejar, conifere, etc.; formează o masă albă, amorfă, solubilă în apă, cu gust adstringent caracteristic, dă cu sărurile ferice cerneli de coloare neagră-albastră, coagulează alcaloizii, dar mai ales substanțele proteice (albuminele).

Tannhäuser, 1. trubadur german din sec. al XIII. A lăsat poezii lirice, proverbe, toate vesele; 2. Operă în trei acte și patru tablouri, cu libret și muzică de Wagner (v. c.), inspirată dintr'o legendă asupra lui T. dela pt. 1. T. cavaler german își are iubirea împărțită între o dragoste profană, îndemnat de Venus, zeița dela Venusberg și *iubirea divină* ce i-o inspirase de mult încă Elisabeta, care-l iubește mult și acum. Iertat de Elisabeta, el face greșala de-a lăuda, în fața acesteia, în cursul unei întreceri de cântăreți, plăcerile sensuale dela Venusberg. El fuge spre Roma, apoi, spre a cere iertare Papei, care i-o refuză, dar este absolvit de păcat de către Elisabeta, care murise de durere. In T. sunt bucăți de muzică minunată.

Tanoviceanu Ioan (n. 1858 † 1917), jurist rom., magistrat (1886—99), profesor de drept penal la Univ. din Iași, apoi București (dela 1901). A publicat studii prețioase de drept și istorie: Curs de drept penal (2 vol. 1912), Curs de procedură penală română (1913), Criminalitatea în România (1909). Spătarul Ilie Tifescu (1910), Mateiu Millo (1898), Răsturnarea lui Vasile Lupu (1902), etc. Membru corespondent al Academiei Rom. (dela 1897).

Tantal (chim.), este un metal alb-suriu, care se aseamănă cu platina. Se găsește sub forma de oxid în compoziția unori *minerale rari* (*tantalit*, *columbit*, *niobit*) din care se extrage prin aluminotermie (v. c.). Din cauză că se topește foarte greu (aproape de 3000°) și că la temperaturi înalte devine incandescent răspândind o lumină intensivă, se întrebuințează la lămpile și becurile incandescente cu fir de tantal. [Ta = 181.5.]

Tantalus, în mit. greacă, rege al Lydiei și fiul lui Zeus. Primind la masă pe zei, el le-a servit carnea fiilor săi, pentru care faptă T. a fost aruncat în Tartar și supus unor chinuri îngrozitoare.

Țânțarul, luptele dela —, s'au dat în localitatea situată la 8 km. N. V. Brașov, însemnată prin luptele dela 23 Sept. 1916 între trupele germ. și trupele rom. din diviziile 6—4, în retragerea lor spre Brașov.

Tânjari (2417 loc.), com. rur. jud. Brașov, pl. Bârsa de Sus, judec. și perc. Șercaia, trib. Brașov, Of. P. T. T. și Stație C. F. R. locală.

Tantiemă, remunerație dată după venitul curat al unei întreprinderi, ori al unui inst. financ. funcționarilor, membrilor direcțiunei și comit. de suprav. la sfârșitul anului de gestiune.

Tanzmat, totalitatea reformelor care modifică dreptul public în țările otomane, începând cu sultanul Mahmud II (1839).

Tapioca (med.), feculă extrasă din planta Manioc, ușor de digerat, hrănitoare. Se dă în supă la bolnavi și copii.

Tapir (zool.), animal mamifer, gen al ord. Perissodactylelor. T. american (Maipuri), 2 m. lungime, trăiește în America de sud, stricător plantelor cultivate.

Tara, greutatea ambalajului la mărfuri. Diferența între greutatea brută și tara ne dă greutatea netto a mărfurilor.

„Țara Bârsei". Revistă de cultură generală cu caracter regional, dedicată în special problemelor în legătură cu Brașovul și Țara Bârsei. Apare în Brașov, din 1929, sub conducerea profesorului Axente Banciu.

Țara Crișurilor, v. Crișana.

Țara de Foc, o grupă de insule în sudul Americei de S. Supr. totală 50000 kmp. cu 2700 loc. Dela 1881 împărțită între Argentina (partea de E) formând provincia T. de F. cu capit. Ushuaia. 21048 kmp. cu apr. 500 loc. Partea de V. aparține republ. Chili, făcând parte din prov. Magellan. Cercetată mult de geologi și geografi, T. d. F. are aur, păduri și pășuni bune.

Țara Românească, partea din S.-ul țării noastre cuprinsă între Carpații Meridionali, Dunăre și linia Focșani—Nămoloasa—Galați. Formată din cele două provincii istorice: Oltenia și Muntenia: **Oltenia**, mărginită a E. de Olt care o desparte de T. R. și căreia-i aparține istoricește, la S. și SV. de Dunăre, la V. despărțită prin Mții Cernei de Bănat și la N. mărg. de restul Carpaților Getici. La S. de Mții Vâlcan, Părângu și Căpățîna se întinde șirul paralel cu Mții al Subcarpaților Olteniei (dealuri de origină terțiară, pliocen) uneori cu aspect muntos. Subcarpații sunt de Carpații propriuziși prin depresiunea Subcarpatică, foarte accentuată între Horezu și Baia-de-Aramă. Podișul Olteniei e format din depozite terțiare în care apele și-au săpat văi adânci și strâmte formând pe alocurea ponoare, înăuntru podișului Oltean găsim văi largi de eroziune: aluviuni cvaternare. Dealurile se coboară încet spre Dunăre perzindu-se în șesuri de orig. diluvionară-cvaternară. Ape: Jiul, care primește pe Gilord, Motru și Amaradia; Oltul, care primește Luncavățul și Oltețul încărcat cu Cerna și Plosca. Vecine cu masivul de sare dela Ocnele-Mari găsim stațiunile balneare: Căciulata, Călimănești (32 izvoare vestite pentru vindecarea boalelor de rinichi), Govora (izvoare iodurate), Olănești (izvoare sulfuroase) și Băile-Sacele în județul Gorj (sulfur). — **Muntenia**, din punct de vedere fizic se poate împărți în două prin linia Ialomița—Argeș. Cea din V. are munți cristalini, iar colinele subcarpatice se coboară pe încetul spre S., continuate cu o câmpie mai înaltă, la fel cu cea din Oltenia. Deci fiziceste, Oltenia ține până la linia amintită. Partea din E. are munți calcaroși, colinele subcarpatice nu sunt îndreptate N—S. ca cele din V., ci prezintă un amestec de direcții: unele N—S., altele chiar V—E. (Cetățuia și Istria în jud. Buzău). Toate colinele din E. se termină brusc în câmpie ca niște falese. Câmpia este mai întinsă, mai joasă și mai netedă cu puține cursuri de apă: Mostiștea, Ialomița, Călmățuiul, Buzăul, etc. Solul este mult mai permeabil decât în câmpa înaltă din V. Bogăția cea mare a Munteniei o formează petrolul (v. c.), lignitul (v. c.) și cerealele. T. R. se împarte în: 5 jud. Oltenia și 12 jud. Muntenia, acestea sunt: Mehedinți, Gorj, Dolj, Vâlcea, Romanați (p. Oltenia), Argeș, Muscel, Dâmbovița, Prahova, Buzău, Râmnicul Sărat, Brăila, Ialomița, Ilfov, Vlașca, Teleorman și Olt (p. Muntenia). P. completare v.: România, Câmpia Română, Dunărea, Bărăganul și județele. — *Istoria* se formează încet și trainic în curs de vreo două veacuri prin dispariția voievozilor mai mărunți: Tatul, Sacea, Seslav din Dobrogea (pe la 1090), apoi a lui Litovoiu și Seneslav (c. 1247) și altora. Așa apare la începutul veacului al XIV Basarab Domn al T. R. atât de puternic încât face cuceriri în regatul Ungariei, și pe regele Carol Robert, când vrea să-l pedepsească, Basarab îi distruge complect oștirea și abia scapă cu viața (1330). După aceasta luptă Domnii români, tot victorioși, împing hotarele țării până la Dunăre, ba sub Mircea cel Bătrân se ajunge peste Dobrogea la Marea Neagră și în Nord până la Milcov și sudul Basarabiei. T. R. sub acest Domn a avut cea mai marc întindere. În lăuntru ea era bogată, organizată și puternică, iar în afară temută, în așa fel, că înșiși Turcii, cari au cucerit toată Peninsula Balcanică, ajungând la Dunăre, s'au lovit amar de *rezistența eroică a Românilor*, cari nu s'au lăsat subjugați, ci plătind un atribut și-a păstrat independența internă. Viața culturală bisericească în forma slavonă, comerțul intern și extern pe *marile drumuri* de negoț bine păzite, ce treceau prin Țara Rom., au luat un avânt remarcabil. Ducatul Făgărașului și Amlașului din Transilvania a fost aproape o sută de ani sub stăpânirea T. R. (1366—1470) și înrudirile între Domnii rom. și țarii Bulgariei și Serbiei în timpu de mărire a acestora' n'au lipsit; palatinul Ungariei avea de soție pe fata lui Alexandru Vodă al T. R. Veacul al XVI a fost o epocă de frământări și lupte în toate părțile pentru T. R. Abia sub domnia pașnică și binefăcătoare a lui Radu cel Mare și Neagoe Basarab își recapătă liniștea necesară operelor trainice. Organizează mai solid bisericii prin Patr. Nifon, clădesc monumentele de artă bisericească admirate peste veacuri: mănăstirea Dealu și Argeș; *tipăresc* cei dintâi în Orient cărți bisericești în limba slavonă în Târgoviște (1508—12), care au avut o largă răspândire în lumea ortodoxă supusă Turcilor, care lume primea și *ajutoare materiale* dela acești Domni români evlavioși. Câteva sute de ani încă a supraviețuit în T. R. civilizația bizantină, prin arta ei, fastul și organizarea curții domnești cu înaltele dregătorii boierești. Reședința domnească s'a coborît dela Curtea de Argeș la Târgoviște și de aici avea „sfatul său" compus dintre cei mai de frunte boieri distinși în luptă pentru țară și bună gospodărie publică. Erau apoi țărani liberi cu pământ „moșnenii" și șerbii sau „rumânii, cari erau supuși boierilor și mănăstirilor, îngreunându-li-se situația tot mai mult în sec. al XVI prin exploatarea boierilor. Turcii în veacul al XVI au întrebuințat toate mijloacele de a sărăci T. R. și populația ei prin cererile exagerate de tribut și ajutoare. Sabia nemiloasă a lui Mihai Viteazul puse capăt pe un moment lăcomiei turcești. Eroul român adună sub sceptrul său pe toți Românii, iar pe Turci prin loviturile sale îi spăimânta și le macina elanul de cucerire. Acțiunea epocală a lui Mihai Viteazul face să se vorbească în toată Europa de Români, creindu-li-se o situație excepțională pentru sec. al XVII. Chiar și Ungarii după cele două înfrângeri suferite dela Radu Vodă Șerban (1603—11), se gândesc serios că vremea lui Mihai Viteazul se poate întoarce în Ardeal și-și exprimă în dietă (1613) că doresc să trăiască în bunăvecinătate cu Țările Române. Vreo 20 de ani se scurg cu rivalități și schimburi de Domni păgubitoare pentru țară. Mateiu Basarab cu domnie mai lungă (1632—54) caută mai bine de progresul poporului său. Clădește și repară *biserici*; *tipărește cărți* bisericești și în limba românească la Câmpulung, Govora și Târgoviște. În acest veac actele din cancelariile domnești își schimbă haina slavonă și îmbracă cea românească, dorită și înțeleasă de toți. Șerban Cantacuzino atrage o mulțime de vlădici din Răsărit la curtea sa, crezând că el va putea fi izbăvitorul lumei ortodoxe cutropită de Turci, cum de altfel pentru același scop l-au încunjurat și pe Mihai Viteazul. Șerban Vodă alături de Turci la Viena contribuie la biruința creștinătății (1683). Înființează la București academie grecească; fratele său, cel mai erudit om în Orient, Stolnicul Constantin Cantacuzino (v. c.). Cei 26 de ani de domnie ai lui Constantin Brâncoveanu înseamnă o epocă de înflorire și prestigiu pentru T. R. Proctor material și moral al Românilor din Transilvania, peste care era să ajungă și Domn, având aici mai multe moșii, sprijinitor cu mână largă a întregei creștinătăți ortodoxe din Răsărit, Brâncoveanu în țară a zidit și a restaurat o mulțime de biserici și mănăstiri, dintre care a Hurezului e un adevărat monument de artă. Slujba bisericească se oficează românește pe tot pământul românesc, datorită cărților bisericești, tipărite de acest Domn. Turcii i-au tăiat capul împreună cu a fiilor săi, nevinovat Domnul, ca și copiii. — Apar *cronicarii*, cari nu uită povestea neamului și a domniilor lor. Așa avem buna cronică a lui Stoica Ludescu, omul lui Șerban Vodă Cantacuzino. Viața și domnia lui Brâncoveanu e prinsă în cronica curteanului său Radu Greceanu. Prețioase sunt: istoria lui Constantin Căpitanul Filipescu (până la 1688) și memoriile lui Radu Popescu (dela 1699—1714) și cronica acestuia pe la 1699—1728. În așa zisa epocă fanariotă Domnii trec din T. R. în Moldova și de acolo înapoi, ducând cu ei dintr'o țară în alta aceiași boieri și obiceiuri, aceleași reguli de guvernare; să caută, deci fără voie chiar, o unificare a lor. Ocupațiile străine nenorocite apasă greu țara: cea austriacă (1716—39 cu Oltenia; 1789—91) și cea rusească (1769—74, 1806—12, 1828—34, 1853—54). Domnii cu interes și dragoste pentru țară sunt îndeosebi: Nicolae Mavrocordat și fiul său Constantin, oameni foarte culți, au domnit în amândouă principatele, în care *Constantin* a introdus ordine în guvernare, forme de administrație nouă înainte de Regulamentul organic, a eliberat „rumânii" și „vecinii" de șerbie. Grigore Ghica gospodar, om luminat, a făcut fabrici, alte clădiri publice, școli, plătind pe dascăli din „veniturile domnești": a fixat salarele slujbașilor și li-a orânduit veniturile. Alex. Ipsilanti a pus capăt emigrărilor, a regenerat învățământul superior, s'a înconjurat cu diferiți învățați; din București a făcut un oraș locuibil și Țării

Rom. i-a dat un cod. legislativ. Boerii erau respectați, plângerile lor la Poartă puteau înlătura din scaun pe Domn. Turcii aveau tot interesul ca țara să fie bogată și populată, căci atunci darurile veniau mai des și viața era mai plăcută la Tărigrad. Se poate spune pentru ambele principate, că Domnii „fanarioți", dintre cari mulți erau Români neaoși sau înrudiți de aproape cu familiile boierești rom., au dat o administrație mai bună, precum avuseseră înainte; au înființat registre regulate de judecăți, ordine; orașele le-au pavat cu lemn, au adus apă, au creat o poliție orășenească, au organizat breslele, au reformat școlile și au clădit spitale. — Limba românească puse stăpânire pe stat și biserică, cărțile sfinte apăreau din toate tipografiile, având căutare și răspândire largă. Viața românească în adâncul ei înainta cu vechile tradiții, la care se adăogeau ideile nouă venite din Apus pentru pregătirea unei vieți moderne, pe care boierii o înțelegeau și erau gata s'o ajute. Mișcarea revoluționară, dar națională, a lui Tudor Vladimirescu pune capăt influenței grecești și èra nouă românească să manifestă tot mai puternic. Școala lui Gh. Lazar, apoi acțiunea lui Eliade Rădulescu, a tinerilor veniți dela studii făcute la universitățile din Apus: Poienariu, Ion Ghica, Bălcescu, I. Bratianu, C. A. Rosetti, poeții Văcărești, V. Cârlova, Gr. Alexandrescu, mai târziu: C. Boliac, D. Bolinteanu; domnia „Regulamentului organic", ca și stăpânirea câtorva Domni, crescuți în Apus: Gh. Bibescu, Barbu Știrbei, revoluția din 1848, toate aceste erau frământări, cari duceau spre înfăptuirea dorinței generale de a uni T. R. cu Moldova. În ac. direcție s'a lucrat de toți vreo 50 ani și rezultatul fericit a fost unirea celor două țeri române sub Alexandru Cuza Vodă la 1859, când principatul T. R. dispare, luându-i locul România (v. c.) cu mari perspective de viitor. — Șirul Domnilor din T. R. e următorul: Seneslav, 1247—12...; Ivanco, Iancu Tihomir (Tocomerius) 12..—ca. 1320; Basarab I, ca. 1324—ca. 1352; Nicolae Alexandru ca. 1340—1364; Vladislav-Vlaicu, 1364—ca. 1380; Radu I (?), 138..; Dan I, ...—1386; Mircea cel Bătrân, 1386—1418; Vlad I, 1391—1395; Mihail I, 1418—1420; Dan al II, 1420—1431; Radu al II, Prasnaglava (cap gol) 1422—1427; Basarab al II Laiotă, Iunie 1431, 1473—77; Alexandru I (Aldea) 1431—1435; Vlad al II, Dracul (Drăculea), 1435—1446; Dan al III sau Danciul, 1446—1447; Vladislav al II, 1447—1456; Vlad al III Țepeș, 1456—1462; Radu al III, cel Frumos 1462—1474; Basarab al III, cel Tânăr sau Țepeluș, 1477—1482; Mircea al II, 1481; Vlad al IV Călugărul 1482—1495; Radu al IV cel Mare, 1495—1508; Mihnea I cel Rău, 1508—1510; Vlad al V sau Vlăduț, 1510—1512; Basarab al IV Neagoe, 1512—1521; Teodosie, 1521; Vlad al VI Dragomir, 1521; Radu al V Bădica, 1521—1524; Radu al VI dela Afumați, 1521—1529; Vladislav al III, 1523—1525; Moise 1529—1530; Vlad al VII Înecatul, 1530—1532; Vlad al VIII, Vintilă, 1532—1535; Radu al VII Paisie, 1535—1545; Mircea al III Ciobanul, 1545—1554, 1558—1559; Petru I sau Pătrașcu cel Bun, 1554—1557; Petru al II cel Tânăr, 1559—1568; Alexandru al II, 1568—1577; Vintilă, Maiu 1574; Mihnea al II „Turcul" 1577—1583, 1585—1591; Petru Cercel, 1583—1585; Ilie, Martie 1591; Radu al VIII, Martie 1591; Ștefan Surdul, 1591—1592; Alexandru cel Rău, 1592—1593; Mihai Viteazul, 1593—1601; Nicolae al II Pătrașcu, 1599—1600; Simion Movilă, 1600—1602; Radu Șerban, 1602—1611; Radu Mihnea, 1601—1602, 1611—1616, 1620—1623; Gavril Movilă, Aug. 1616, 1618—1620; Alexandru Iliaș, 1616—1618, 1627—1629; Alexandru Cuconul, 1623—1627; Leon, 1629—1632; Radu, Iulie—Noemvrie 1632; Matei Basarab, 1632—1654; Constantin Basarab sau Cârnul, 1654—1658; Mihnea al III sau Mihail Radu, 1658—1659; Ghica sau Gheorghe Ghica, 1659—1660; Grigore sau Grigoraşcu Ghica 1660—1664, 1672—1674; Radu Leon, 1664—1669; Antonie din Popești, 1669—1672; Gheorghe Duca, 1674—1678; Șerban Cantacuzino, 1678—1688; Constantin Brâncoveanu, 1688—1714; Ștefan Cantacuzino, 1714—1715; Nicolae Mavrocordat, 1715—1716, 1719—1730; Ioan Mavrocordat, 1716—1719; Constantin Mavrocordat, 1730: Septemvrie—Octomvrie, 1731—1733, 1735—1741, 1744—1748, 1756—1758, 1761—1763; Mihai Racoviță, 1730—1731, 1741—1744; Grigore al II Ghica, 1733—1735, 1748—1752; Matei Ghica, 1752—1753; Constantin Racoviță, 1753—1756, 1763—1764; Scarlat Ghica, 1758—1761, 1765—1766; Ștefan Racoviță, 1764—1765; Alexandru Ghica, 1766—1768; Grigore al III Alexandru Ghica, 1768—1769; Emanoil Giani Ruset, 1770—1771; Ocupația rusească: 1769—1774, 1806—1812, 1828—1834, 1853—1854; Alexandru Ipsilanti, 1774—1782, 1796—1797; Nicolae Caragea, 1782—1783; Mihai Șuțu, 1783—1786, 1791—1793, 1801—1802; Nicolae Mavrogheni, 1786—1790; Ocupația austriacă, 1789—1791; Alexandru Moruzi, 1793—1796, 1799—1801; Constantin Hangerli, 1797—1799; Alexandru Șuțu, Iulie—1 Sept. 1802, Aug.—13 Oct. 1806, 1818—1821: Constantin Ipsilanti, 1802—1806, Ion Caragea, 1812—1818; Scarlat Callimachi, Febr.—Iunie 1821; Revoluția lui Tudor Vladimirescu, Mart. 28—Mai 27 1821; Ocupația turcească, 1821—1822; Grigore al IV Ghica, 1822—1828; Alexandru Ghica, 1834—1842; Gheorghe Bibescu 1843—1848; Guvern provizoriu, Iunie—Iulie 1848; Căimăcănie 10—12 Iulie 1848; Guvern provizoriu 12 Iulie—9 Aug. 1848; Căimăcănie, Aug.—Sept. 1848; Căimăcănia lui Constantin Cantacuzino 1848—1849; Barbu Știrbei 1849—1853; Barbu Știrbei cu Austriecii, 1854—1856; Căimăcănia lui Alexandru Ghica, 1856—1858; Căimăcănia de trei membrii, 1858—1859; Alexandru Ioan Cuza, 1859—1866.

Tarantella, dans napolitan de mișcare foarte repede în măsură de 3/8. Numeroase compoziții de mare virtuozitate poartă acest nume.

Tarantula (zool.). Păianjeni. Ord. Araneidelor. Trăiesc subteran în Europa meridională. Se crede că prin mușcătura lor dau boala numită tarentism cu fenomene cerebrale.

Taranto. 1. Golf *mare pe coasta de SE.* a Italiei. 2. T. oraș, port la golf. T., 107.000 loc. Comerț cu măsline, untdelemn, cereale.

Taraxacum (bot.). Gen de plante. Fam. Compositelor, trib. Cichoriacee. Vreo 40 de specii, la noi frecventă **T. officinale**, păpădia, care servește ca salată.

Tarcăului (Munții —), cuprinși între Valea Bicazului și Trotușului. Sunt formați din culmi paralele. Spre V. este vârf. Hășmașul-Mare, iar spre E. Tarhaus.

Tarde Gabriel, sociolog și jurist francez (n. 1843 † 1904). Contra lui Durkheim (v. c.) **T.** nu admite existența societății, nici ca ceva superior, nici ca ceva exterior indivizilor. Faptul social este faptul sufletesc individual, socializat cu ajutorul imitației. „Legile imitației" sunt un fel de legi a gravității în domeniul lumii spirituale. Legile psihologice ale imitației explică îndeajuns sociologia, care se confundă cu psihol. socială, s. interpsihologia (v. c.). **Imitația** este o repetiție universală a „inventiunilor" strict individuale, *datorite individualităților creatoare*, cum arată tradiția, moda, opinia publică, presa, etc. Meritul lui **T.** este de a fi *studiat faptele psihologice* în care predomină tendința imitației. Scrieri celebre: Lois de l'Imitation, La logique sociale, l'Opposition universelle, *Les lois* sociales: esquisse d'une sociologie, Philosophie Pénale. La criminalité professionelle, etc.

Tardieu André, om politic franc. (n. 1876). Fost înalt comisar în Statele Unite (1917—1919), colaborator al lui Georges Clemenceau și reprezentantul Franței la încheierea tratatului dela Versailles. Ministru al regiunilor liberate (1919—20). In Nov. 1929 ministru prezident.

Târg de mostre, formațiune modernă a târgului, unde cumpărătorul nu preia totdeauna marfa (ca la târgul de țară) ci se pot vedea tipul, mostra mărfurilor. Scopul e prezentarea de noutăți și perfecționări industriale după tipul cărora li-se furnizează cumpărătorilor.

Târgoviște, capit. jud. Dâmbovița, fostă capitală a Țării Românești. Resturi ale veche splendori: ruinele palatului domnesc, turnul Chindia, fosta biserică mitropolitană, etc. In apropiere Mănăst. Dealului cu un liceu militar. Școală specială de cavalerie. 13.500 loc.

Târgu-Jiu, capit. jud. Gorj, 9800 loc. situat în depresiunea subcarpatică zisă a **T.-J.**-lui. Orașul eroinei noastre Elena Teodoroiu. Autoritățile jud., liceu, parc *frumos*, monumentul lui Tudor Vladimirescu.

Târgu-Mureș, municipiu, capit. județului Mureș. 42.000 loc. Oraș *industrial*, licee, școală normală. Are un frumos Palat cultural, cu o interesantă colecție de tablouri și o clădire frumoasă și modernă pentru liceul militar. T.-M. este un nod de C. F. R.: linia Războieni—Petru Rareș—Adjud, Tg.-M.—Praid (îngustă) și Tg.-M.—Mihaiu Viteazul (îngustă).

Târgul-Frumos (4986 loc.), com. urb. j. Iași, reședința pl. Cârligătura. *Judec. de ocol.* Of. P. local. Spital, medic, infirmerie, Farmacie. G. locală. Se află așezat pe terasa stângă a văii Bahluiului. Este oraș vechiu pe vremuri fiind capitala jud. Cârligătura, desființat prin Regulamentul Organic al Moldovei. Pe vremuri, Pârcălabii stăteau într'un palat domnesc, în care a locuit și Duca Vodă. **T.-Fr.** a fost prădat de Tătari în 1512 și de Polonezii lui Sobieschi în 1619, când au mers contra cetății Neamțului.

Targum, traducerea în limba aramaică ori chaldaică a cărților vechiului Testament. E renumit mai ales Pentatcuchul v. c.) lui Onkelos, secolul al treilea.

Târgu-Neamț (9290 loc.), com. urb., jud. Neamț, reședința pl. Cetatea-Neamț. La ea s'au adăogat și satele: Ciolpani și Mocani. Are: judec. de ocol, medic, spital, farmacii, *ocol silvic*, of. *postal*, *fabrici* de postav și dimie, de brânzături, țesătorie de lână. G. Piatra-Neamț la 39 km.

Târgu-Ocna (9111 loc.), com. urb. jud. Bacău, pl. Trotuș, Ocol silvic Of. P. T. T. și G. locală. Compusă din Tg. Ocna (oraș) și satele: Mosoarele, Păcurile, Poienile și Vâlcelele dela fosta com. rur. Vâlcelele. Se află așezată în lunca Trotușului. Inconjurată de munți frumoși. La începutul sec. XVII era un sat, ce s'a populat și ridicat la rang de oraș prin mutarea cămărășiei Ocnelor dela Târgul-Trotușului (1680—1700). Are ocnă de sare, penitenciar înființat la 1851 de Gr. Al. Ghica Voevod. Exploatări petrolifere vechi la Mosoarele și Păcurile, ape

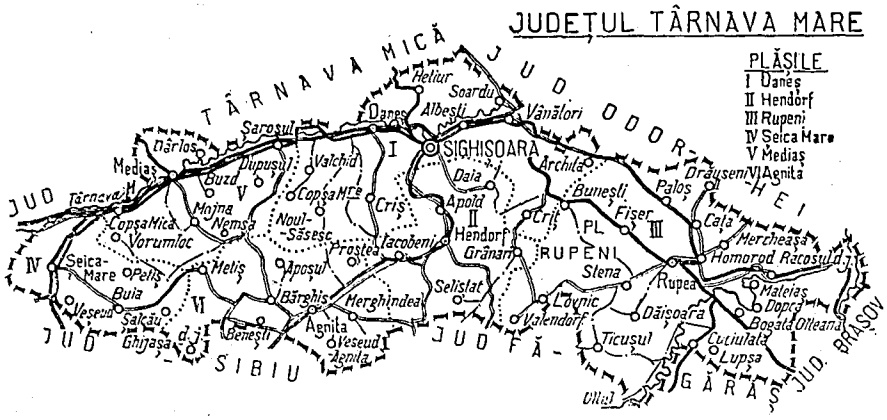

minerale cloruro-sodice la Vâlcelele și iodurate.

Târgu-Săcuesc (4800 loc.) com. urb. jud. Trei-Scaune, reședința pl. Târgu-Săcuesc. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Țările de Jos, se numiau provinciile din valea inferioară a Rinului și Meuzei. Ele au format mai târziu (începp. sec. XIX) statele independente Olanda și Belgia. Astăzi Francezii mai numesc Pays Bas statul Olandez după numele oficial Nederland (v. Olanda).

Tarkington Booth, romancier american, (n. 1869), descendent din părinți franc. Scrierile sale au valoare artistică, zugrăvesc moravurile politice, de care T. se interesează mult și dau bune analize psihol. Scrieri: „Alice Adams", „The Conqueste of Canaan", „Penrod", „Clarence", etc.

Târnava, râu format din unirea celor două T.-e: T.-Mare și T.-Mică. Ambele izvorăsc din masivul vulcanic Arghita. T.-Mare udă: Odorheiu, Sighișoara, Dumbrăveni și Mediaș. T.-Mică udă: Praid, Sovata, Târnava-Sân-Mărtin și se unește cu cea Mare la Blaj. T. se varsă în Mureș la S. de Teiuș.

Târnava-Mare, jud. din Transilvania, mărginit la N. cu Târnava-Mică, la S. cu Sibiu, Făgăraș și Brașov, la E. cu Trei-Scaune și la NE. cu Odorheiu. Supraf. 3338 kmp. cu 169.000 loc. cu o dens. de 50,6 loc. pe kmp. Relieful județului este determinat de dealurile care sunt între râul Târnava-Mică și Târnava-Mare cum și de dealurile, care sunt pe stânga râului T.-M. Aceste dealuri sunt continuarea spre V. a Munților Arghita și Baraolt. Făcând parte din podișul Transilvaniei, baza județului T.-M. o formează pliocenul inferior, iar în E. spre valea Oltului este sarmaticul la coama dela Bea dela care spre Olt este miocenul mijlociu străpuns în unile locuri de andezite și bazalte (Racoșul-de-Jos). În punctul cel mai de SE. al jud. la cotul Oltului sunt calcarele cretacice exploatate la Racoșul-de-Jos (E.), Mateșu, ș. a. Peste acestea s'au depus podzolurile și solul brun-roșcat de pădure, pe văi reg. aluvionară, în special pe T.-M. până în jud. Odorheiu. Vegetația o formează pădurile de fag în special pe stânga T.-M. și cele de stejar pe dreapta (Mediaș). Apele județului sunt colectate de râul T.-M. care are direcția VE., trecând pe a Sighișoara și Mediaș. Bogății miniere, afară de calcarul și bazaltul dela Racoș mai este gaz metan la Copșa-Mică, dar neexplotat. În jud. T.-M. pe malul drept al râului T. și pe valea râului Hârtibaciu sunt multe vii, în restul județului agricultură prin văi, pășuni și expl. de păduri pe dealuri. Industria jud. T.-M. se compune din fabrici de oale smălțuite (de fier) la Mediaș, diferite ateliere mecanice, fabrici de tâmplărie, rotărie și cherestele, mori, fabrici de mezeluri și conserve, de spirt, tăbăcării, frânghii, pânzeturi, sticlă, var, etc. Centrele mari industriale fiind Mediaș, Sighișoara, Copșa-Mică, etc. Capit. jud. Sighișoara (v. c.), alt oraș Mediaș. Are 117 com. rur. împărțite în 6 plăși. Centre importante: Agnita, Daneș, Rupea, Șeica-Mare, ș. a. Jud. T.-M. face parte din Eparh. Mitrop. Sibiului, din Insp. IV Școlar Sibiu, din Curtea de Apel Brașov, din Reg. VI Minieră Cluj, din Insp. Industrial Brașov.

Târnava-Mică, jud. din Transilvania, mărginit la S. cu Târnava-Mare și Sibiu, la V. și NV. cu Alba la N. cu Turda și Mureș și la E. cu Odorheiu. Supraf. 1724 kmp. cu 124.000 loc. adică o dens. de 71 loc. pe kmp. Teritoriul acestui jud., făcând parte din podișul Ardealului cuprinde culmele de dealuri între r. T.-Mică și r. Mureș cu panta mai abruptă spre T.-Mică și culmea de dealuri dintre cele două Târnave. Subsolul ei este format aproape exclusiv din pliocenul inferior având pete de levantin la Diciosânmărtin, Blaj, Bazna, etc., resturi unor vechi suprafețe neacoperite de dacian (pliocen infer.). Dealungul văilor în special pe r. T.-M. aluviuni moderne. În partea de E. s'a așezat podzolul, restul județului este solul brun-roșcat de pădure ce trece spre Blaj într'un sol asemănător ciornoizemului degradat. Vegetația este compusă din reg. fagului la E., a stejarului (Dumbrăveni, Bazna, Diciosânmartin). În partea de V. o reg. de stepă cu o mică fâșie de antestepă (Blaj). Apele județului sunt colectate de râul Târnava-Mică, pe valea acestui râu și unele văi adiacente cultura cerealelor și a legumelor. Pe dealuri pășuni. Subsolul acestui jud. cuprinde din belșug gaz metan în domurile dela Bazna și Șaroș. Industria județului se compune din industria casnică, mobile de lemn, spirt, fabrici de sfoară, de cărămizi și țiglă, tăbăcărie, etc. Acestea sunt conduse în bună parte cu gazul metan din jud. — Jud. T.-M. are 3 orașe: Blaj, Diciosânmartin (Târna-Sânmartin) și Dumbrăveni, cum și 135 com. rur. împărțite în 6 plăși. Capitala județului oficială este la Blaj, dar din cauza lipsei de localuri pentru autorități, ea a rămas tot la Diciosânmartin până la construirea necesară la Blaj. Tribunalul jud. se găsește la Dumbrăveni. Jud. T.-M. face parte din Eparh. Ort. a Sibiului, din Insp. Școlar circ. IV Sibiu, din Curtea de Apel Târgu-Mureș, din Insp. VI Minier Cluj și din Insp. Industr. Târgu-Mureș.

Târnava-Sân-Mărtin, v. Dicio-Sân-Mărtin.

Tarnavschi, 1. Vasile, prof. univ. Cernăuți (n. 1859). A publicat un studiu asupra patriarhiilor și mai multe comentarii ale cărților profetice. — 2. **Teodor**, prof. univ. Cernăuți, (n. 1859). A publicat numeroase cărți de cuprins liturgic.

Tarnopol, oraș din Polonia (Galiția), centru al industriei forestiere. 31.000 loc. Lupte înainte de căderea cetății Przemysl.

Tarnów, oraș industrial din Polonia (Galiția) la V. de Przemysl. Mari lupte în timpul marelui războiu mondial.

Târnova (5994 loc.) com. rur. jud. Soroca, reședința pl. Târnova. Formată din satele: Scăeni-de-Sus și Târnova. Primăria la Târnova. Medic, spital, farmacie. Of. P. local. Judec. de ocol. G. locală (Târnova Basarabia).

Tarpeia, fica lui Tarpeius, apărătorul citadelei Romei, care era asediată de Sabini. În schimbul unor giuvaere ce le purtau Sabinii la brațul stâng, T. a predat citadela, fiind apoi omorîtă de dușmani.

Tarpeică, Stânca —, o extremitate a muntelui Capitolinus din Roma, de unde se aruncau, în prăpastie, criminalii.

Tarquinius Priscus Lucius, al cincilea rege tradițional al Romei (n. ca. 615 † ca. 578 a. Chr.). Fiu al lui Demeratus din Corint și devenit Lucius T. după ce a emigrat la Tarquinii. T. a fost tutorul fiilor lui Ancus Marcius pe care i-a înlăturat, rămânând el rege. S'a războit cu Sabinii și Etruscii, a construit circul, forul și numeroase cloace. A înmulțit numărul Senatorilor, a introdus cultura gr. în Roma.

Tarquinius Superbus Lucius, ultimul rege tradițional al Romei (n. ca. 534 † 510 a. Chr.). Fiu al lui T. Priscus și ginerele lui Servius Tullius, pe care l-a ucis, îndemnat de nevastă-sa. A fost un rege despotic, de aceea cetățenii l-au alungat, rămânându-i zadarnic toate încercările de a-și recâștiga tronul.

Tars (anat.), scheletul părții dinapoi a piciorului, format din 7 oase: călcâiul (calcaneul), astragalul, scafoidul, cuboidul și cele trei cuneiforme.

Tartarus, în mit. greacă și romană, numele zeului Infernului (Pluto), apoi locuința după moarte a tuturor acelora cari au adus ofense zeilor. În general Infernul e locul de ispășire al păcatelor, prin suferințe grele (v. Infern).

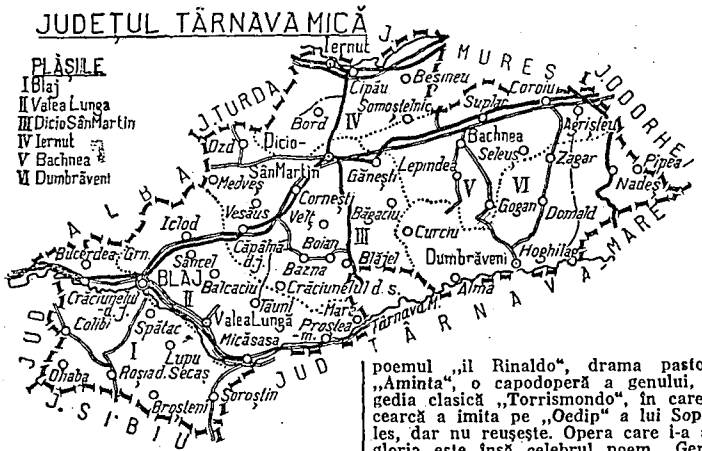

Tartini Giuseppe, compozitor și violonist ital. (n. 1692 † 1770). Renumit virtuos violonist care, după o viață agitată, înființează la 1728 un institut pentru studiul violinei, din care au eșit numeroși violoniști celebri. Din numeroasele sale compoziții remarcăm: 18 concerte, 12 sonate pentru vioară și alte lucrări pentru muzică de cameră tipărite. In manuscript au mai rămas peste 200 lucrări între care și celebrul „Trille du diable". A scris și importante tratate de armonie.

Tartric, acid—, (chim.), cristalizat în prisme solubile, în apă și alcool. Se extrage din drojdia de vin, numită tartru, un tartrat acid de potasiu. Se mai găsește în struguri. cartofi, napi, ananas, păpădie, etc. Se întrebuințează amestecat cu bicarbonat de sodiu, la facerea limonadelor, a apei gazoase; în vopsitorie, iar combinat cu stibiul și potasiul (emetic), în medicină ca vomitiv (la producerea vărsăturilor).

Tartuffe, 1. analog cu fariseu = fals credincios, ipocrit; 2. Comedie în cinci acte și în versuri de Molière; una din capodoperele literare franceze, în care personajul principal e T., tipul corupției deghizate, al perversității cu aparențe de aspră moralitate, al ipocriziei dulcege, ascunsă sub haina cuceriniciei, prieteniei și a blândeții.

Tașcă Gheorghe (n. 1879), profesor la Universitate și la Academia de înalte studii comerciale din București. Economist și financiar cu o vastă cultură, severă metodă, a publicat numeroase studii în domeniul economic, financiar și social: Evoluția proprietății rurale din România (1898), La question agraire en Roumanie, Angleterre, Irlande (1907), Socialism de stat și democrație, Socialism și bolșevism, Liberalismul economic, Refacerea economică a Europei, Capitalismul și cooperația, Curs de economie politică, etc. Membru marcant al partidului național de sub șefia lui N. Iorga.

Tașkend, oraș important din Republ. Uzbekilor, 313.000 loc., fostă capit. a Turchestanului rusesc. T. este un mare târg de bumbac și de mătase locală.

Tășnad (5263 loc.) com. rur. jud. Sălaj, reședința pl. Tășnad. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Tasso Torquato, poet ital. (n. 1544 † 1595), poetul reînvierii civilizației creștine și al catolicismului. A scris în tinerețe poemul „il Rinaldo", drama pastorală „Aminta", o capodoperă a genului, tragedia clasică „Torrismondo", în care încearcă a imita pe „Oedip" a lui Sophokles, dar nu reușește. Opera care i-a adus gloria este însă celebrul poem „Gerusaleme Liberata" (v. c.), în care inspirația religioasă și avântul cavaleresc, misticismul și sensualismul, se contopesc într'o alegorie spirituală și morală, fiind înfățișate în pagini de poezie puternică spontană și plină de imaginație. Tasso a trăit aceste conflicte, a fost chinuit de ele și a ajuns să-și piardă mințile, revenind numai în parte la clipe de luciditate, dar niciodată la sănătatea deplină. E unul din cei mai mari poeți ai Italiei și ai lit. universale.

Tassoni Alessandro, poet ital. (n. 1565 † 1635). Autorul celebrului poem eroi-comic „Secchia rapita" (găleata furată). Apoi: Pensieri diversi, Considerazioni sopra le rime di Petrarca (atacă violent petrarchismul). Poema lui eroi-comică pornește dela un fapt real: luptele Bolonezilor cu Modenezii, în care aceștia din urmă fură o găleată dela Bolonezi, păstrându-l ca trofeu în bis. din Modena.

Tătarii, popor mongol. Stăpâni ai regiunilor din nordul Mării Negre până în Siberia. Erau împărțiți în multe triburi: Iacuții pe Lena, Uzbecii, Turcmenii la sud de Oxus, Cumucii în nordul Caucazului. Cu timpul se fixează, se unesc cu Rușii și își pierd carcterul nomad. Se ocupă cu comerțul, păstoria, cu cultivarea tutunului și a fructelor. Sunt conduși de căpetenii numite „hani". Azi sunt puțini nomazi.

Tătarilor (Republica —), creație sovietică pe valea mijlocie a fl. Volga. 67.100 kmp. cu 2,590.000 loc. Capit. Kazan.

Tătaru Coriolan, medic rom. (n. 1889). Profesor titular și director al Clinicei dermato-venerice la univ. din Cluj. Decan 1928—29. A publicat lucrări valoroase asupra patogeniei și terapiei sifilisului și boalelor de piele. Unul dintre promotorii mișcării pt. educația fizică la Românii ardeleni.

Tatiščev Vasilij Nikitič, scriitor rus (n. 1686 † 1750). A lucrat la o cronică a țării strângând mult material din fragmente de cronici ale căror originale azi sunt dispărute. A scris și comentare asupra vechii legislații ruse (Ruskaja Pravda și Sudebnik). Ideile se găsesc în „Convorbire cu prietenii despre utilitatea științelor și școalelor" și în „Testamentul" său.

Tatius Achille, scriitor gr. din perioada greco-romană. A scris „Leukippos și Klitophon", un fel de roman, în care înfățișează Fenicia, Tyrul, Beirutul, Peluza, Egiptul și valea Nilului briganzii Etiopieni, pe Fenix și legenda sa. T. este un platonician. Titlul romanului său este elegant, dar cuprinde și câteva scene greu de acceptat din p. d. v. moral.

Tatra, masiv muntos la S. de Beskizi, compus în mare parte din roci arhaice, rest al vechilor munți de vârstă hercinian (v. Carpații). Vârful cel mai înalt Gerlachovka (2663 m.). Multe circuri ale vechilor ghețari.

Tatranská Lamnice, cea mai frumoasă stațiune climaterică a Cehoslovaciei, situată la altit. de 950 m., la poalele a două vârfuri înalte ale masivului Tatra. Datorită pădurilor de brad, este căutată pentru afecțiunile pulmonare și boala lui Basedow.

Tăttărescu George (n. 1818 † 1894). Pictor din generație veche, antegrigorescian. Trimis în 1844 să studieze la Academia din Roma, el ne aduce maniera italienizantă, în care a decorat Mitropolia din Iași și alte biserici. Cunoscut și prin portrete și compoziții alegorice.

Tatuaj, desene în piele, compuse din puncte făcute prin înțepături cu ace muiate în colori. Frecvent la popoare primitive și la muncitori, mateloți, etc.

Tăușanu Grigore, ziarist și scriitor român (n. 1874). A publicat studii filos. remarcabile: Tăria Adevărului (în „Omagiu lui Titu Maiorescu"), Filosofia lui Plotin, Morala lui Kant și adversarii ei, Evoluția sistemelor de morală, Trei studii filosofice, opiniile unui singuratic (Cugetări asupra lumii), etc. Este director al Casei de Credit și ajutor al Corpului didactic în București și redactor la ziarul „Viitorul" la care colaborează aproape zilnic cu note diverse semnate „Petronius".

Tausig Karl, pianist și compozitor german (n. 1841 † 1871), unul dintre cei mai virtuoși pianiști ai timpurilor. Elevul lui Liszt. Nenumărate turneie și patru ani de profesorat la Berlin a umplut scurta lui viață. A compus puține lucruri pentru pian; importante sunt edițiile revăzute de el din compozitorii clasici ca: Bach, Clementi, etc.

Tautologia, 1. Repetarea aceloraș lucruri cu alte vorbe; 2. (filos.), eroare de definiție (v. c.) în care noțiunea ce trebuie să fie definită, revine cu același înțeles în definirea ei. Ex.: Psihologia e știința sufletului; 3. **Raționamentul tautologic** e acela în care concluzia repetă în întregime sau parțial una din premise (v. c.).

Tăutu Gheorghe, poet rom. (n. 1823 † 1885). A publicat: Poezii diverse" (Iași, 1862), drama „Un ajutor la timp", „Brândușe române" (poezii), Secret pentru sexul frumos (poezii), Poezii, epistole, Fabule, glume și anecdote, Văduva Carpaților, tragedie, Rarișa sau Ordacul lui Ferenț (poemă), etc.

Tăutu Ionică, boier moldovean, din sec. al XIX, care după Al. Russo, a redactat proiectul „Cârvunarilor" (v. c.), socotit ca pamfletar al epocei.

Tavaszy Sándor dr., directorul și prof. la Facultatea teologică reformată din Cluj (n. 1888) din 1920. A făcut teologia la Jena și Berlin. Membru în mai multe societăți literare maghiare. A scris mai import. lucrări de filos. și teologie: Az ismeretelmélet és megismerés filoz. (1914), Az emberiség életének filoz. (1917), A nyugateurópai kultura sorsa Spengler filoz. tükrében (1924), Világnézeti kérdések (1925), A kijelentés feltétele alatt (1929), A dialektika theologiai problémája és problémái (1929), etc.

Taxinomie, Teoria clasificărilor.

Taxus (bot.), gen de plante. Fam. coniferelor, trib. Taxeae. Vreo 8 specii în reg. temperate. T. baccata, tisa cu lemn prețios, întrebuințat în industria casnică, (butoiașe, etc.) și în sculptura religioasă (cruci de lemn, etc.). Se cultivă ca plantă decorativă.

Taylor Brook (n. 1685 † 1731), matematician englez. Lui i-se datorește descoperirea serici ce poartă numele lui. S'a ocupat și cu coarda vibrantă.

Taylor Frederik Winslow, psihotehnician american, (n. 1856, † 1915), întemeietorul sistemului zis „Taylorism (v. c.) cu privire la organizarea și conducerea științifică a muncii (scientific management), pe baza aptitudinilor individuale și a principiului că mașina ori instrumentul trebuind să fie ajustat omului și nu invers, rezultatul muncii în întreprinderi crește, timpul se economisește, munca se perfecționează și lucrătorul se uzează mai puțin. Pe baza acestor rezultate, dovedite experimental, s'a desvoltat Psihotehnica și Orientarea profesională.

Tăzlăoanu Octavian (n. 1878), redactor și director al celei mai bune reviste literare din Transilvania: Luceafărul (1906—1914), secretar administrativ al „Asociațiunii transilvane", unde a lăsat urme de muncă pricepută și devotată, ministru de comerț și industrie (1920). A publicat numeroase articole în revista Luceafărul și alte lucrări critice și literare.

Teatrul Național din București. Reprezentațiile teatrale în București iau un avânt mai mare la inițiativa prințesei Ralu Caragea. Se juca în saloanele boierești mai mult în grecește. Domniței amintite i se datorește și clădirea sălii dela „Cismeaua Roșe" (1825). Aici a jucat trupa de diletanți a lui C. Aristia, între altele și piese de Molière și Regnard, „Saul" de Alfieri, etc. Acestea erau însă reprezentații sporadice, fără continuitate. O trupă de teatru mai stabilă joacă mai târziu în sala Momulo. Ea e compusă din actori profesioniști, între cari figurau Costache și Iorgu Caragiale, Andronescu, Mihail Pascaly, Raliță Mihăileanu, sub direcția lui Costache Caragiale. Se dedeau reprezentații de 2—3 ori pe săptămână și repertoriul era alcătuit din piese de Corneille Racine, Victor Hugo, etc., precum și de piese originale ale directorului („O soare la mahala", „O tutelă neisprăvită", etc.). Sosirea marelui actor Mateiu Millo și angajarea lui, aduce falimentul întreprinderei lui Caragiale și trecerea concesiunii teatrale lui Millo. Acesta o păstra mulți ani și după trecerea în clădirea „Teatrului cel Mare". In 1833, Heliade Rădulescu și Ion Câmpineanu înființează „Societatea filarmonică" care-și propuse între altele și formarea unui Teatru Național. Clădirea acestuia începe la 1847, cu arhitectul german Heft, și e terminată la 1852, datorită interesului arătat de domnitorul Barbu Știrbei. Inaugurarea se face la 31 Dec. 1852 cu piesa „Zoe sau amor românesc".

Teatrul Național din Craiova. Istoria lui se leagă de numele a doi actori refugiați din București în timpul revoluției dela 1848: Costache Mihăileanu și C. Serghie. Ei înființează o trupă care în 1850 începe reprezentațiile cu „Baba Hârca" (Millo) în școala cea mare. In 1857 se clădește și o sală specială. Boerul Filișeanu e marele ctitor al teatrului craiovean, iar Th. Theodorini, fost timp de 20 de ani directorul lui, este animatorul lui. Din 1889 subvenționat de Stat.

Teatrul Național din Iași. Ca și la București, nici la Iași nu s'a știut până într'al doilea deceniu al veacului trecut, decât de reprezentații dramatice date din când în când de trupe străine și m. mult în franțuzește și grecește. In 1816, George Asachi, ajutat de o seamă de boieri, aranjează câteva reprezentații în românește, jucate de amatori din clasa cultă în casele boierești. Abia la 1832 se ridică un local destinat teatrului, unde joacă întâiu trupe franțuzești, apoi românești. La 1846 se zideste un nou local, Millo e numit director girant. Reprezentațiile se stabilizează din ce în ce mai mult. Actualul Teatru Național a fost ridicat între 1894—1896 după planurile arhitecților Fellner și Helmer.

Tebea (1133 loc.), com. rur. din jud. Hunedoara, pl. Avram Iancu. Judec. Baia de Criș. P. U. și G. Baia de Criș la 2½ km. Aici e înmormântat Avram Iancu.

Techir-Ghiol, liman maritim pe coasta Dobrogei, la S. de Constanța. Ape mult mai sărate decât marea (de 5 ori), pe fund un renumit nămol întrebuințat în tratarea balneologică a maladiilor de femei, scrofulozie, reumatismelor, etc.

Technica, ansamblul științelor aplicate. Ramurile ei sunt: 1. Arhitectura; 2. Poduri și șosele și căi ferate; 3. Geodezia; 4. Mecanica; 5. Electrotehnica; 6. Chimia; 7. Minieritul; 8. Silvicultura; 9. Agronomia, etc. T. își are izvorul în științele naturale (matematica, fizica, chimia, geologia) utilizându-le în folosul vieții practice.

Technologia, partea aceea a tehnicei, care se ocupă cu modurile de prelucrare ale materiilor prime industriale și cu studiul teoretic și practic al lor. Se deosebesc două ramuri ale T., după cum acele moduri constau în preponderența din procedee chimice (T. chimică), sau mecanice (T. mecanică).

Technologia socială, (sociol.) este numirea dată de către Henderson tuturor științelor sociale aplicate: are de scop organizarea tuturor cunoștințelor asupra mijloacelor practice și a metodelor celor mai bune, care pot fi folosite spre a îmbunătăți condiția vieții sociale (v. Eugenia, Politica, Sociologia, Psihotehnica).

Teclu Nicolae, chimist român (n. 1839 † 1916), primul român ardelean chimist. Savant cu renume mondial, a trăit în Viena ca prof. de chimie generală și analitică la Acad. comercială. In 1879 membru al Acad. rom. Dintre lucrări: Problema arderii, chimismul flacării, chimia și fizica colorilor, electroliza, chimia industrială a hârtiei. T. a fost unul dintre primii savanți care s'au ocupat cu problema zborului. El a fondat prima soc. de gimnastică la Românii ardeleni (Brașov).

Tecuci, jud. din Moldova de S., mărginit la E. cu Tutova și Covurlui, la V. cu Bacău și Putna, iar la SV. cu Râmnicul-Sărat. Supraf. 2408 kmp. cu 150.000 loc., adică cu o dens. aprox. 62 loc. pe kmp. Terenul județului e format din marginea de SV. a platformei Moldo-Basarabene, în care apele au săpat văi adânci îndreptate dela N. la S. și determinând niște dealuri a căror altit. este mai mică, cu cât mergi dela V. la E. Cele mai import. sunt dealurile Nicoreștilor. Subsolul e format din pliocen pus în evidență la N. și acoperit de cvaternar în mijlocul și S. jud., pe văile râurilor aluviuni moderne. Apele jud. T. sunt colectate de r. Siret și mai mult de Bârlad, care primește Zeletinul. Peste

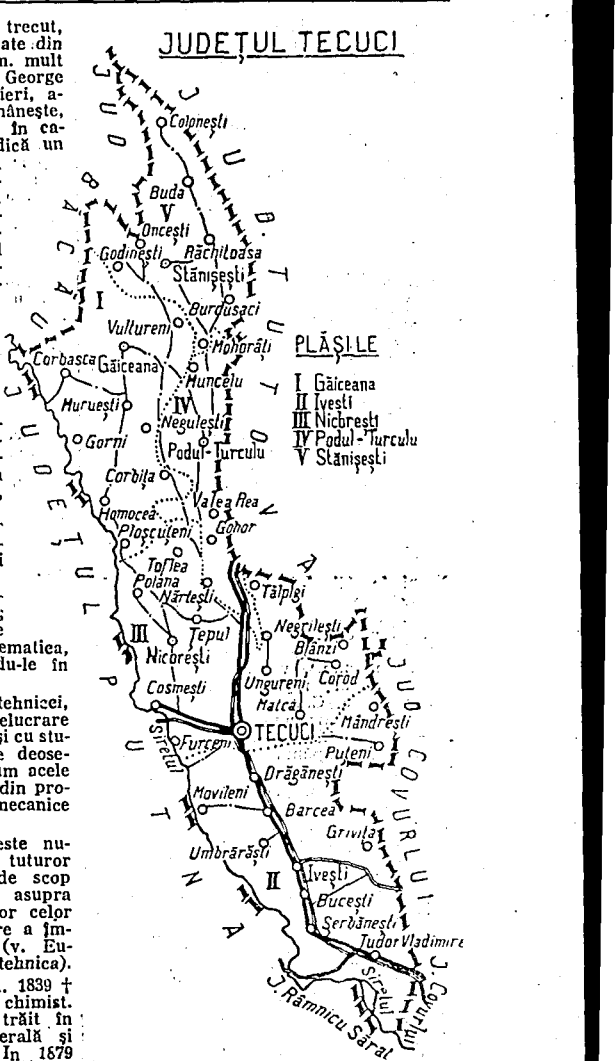

stratele amintite s'au depus podzoluri în N., sol brun-roșcat de pădure la mijl., iar în S. ciornoizemul șocolat și degradat mai spre N. Pe valea r. Siret și a Bârladului, lunci cu vegetație specifică, iar în rest pe dealuri păduri de fagi în colțul de N., trecând spre S. prin păduri de stejar, antestepă și stepă. Cultura cerealelor pe văile largi vii pe dealuri (Nicorești). Pășuni naturale și păduri. Subsolul jud. nu conține nimic de expl. Industria redusă mai mult la cea casnică, la unele ateliere de tâmplărie, de reparații, la mori, fabrici de cărămidă, etc. Jud. are capit. oraș. Tecuci și 57 de com. rur., împărțite în 5 plăși. Centre import. Gaiceana, Nicorești, Podul-Turculuí, Iveștí, etc. Face parte din Eparh. Episc. Romanului, din Insp. al XI Școlar Galați, din Curtea de Apel Galați, din Insp. II Minier Buzău și din Insp. jud. Industr. Galați.

Tecuci, oraș din Moldova, capit. jud. T., nod de CFR., autorități jud., tribunal, licee, școală de aviație, etc. 16.000 loc.

Teculescu Iustinian (n. 1866), episcop în Cetatea-Albă (dela 1925); protopop vreo

20 ani în Alba-Iulia, episcop al clerului militar (din 1923), senator (în 1919—20, 1922—23). A publicat articole şi predici prin diferite ziare şi reviste din Transilvania.

Tefrolita (min.), v. Olivina.

Teglatfalazar, regi ai Asiriei: **T. I** în sec. al XII a. Chr., întreprinzătorul unei campanii în Armenia. — **T. al II** dela 745—727 a. Chr., cuceritorul Chaldeei nordice şi stăpânul întregei Asii occidentale.

Tegner Essaias, poet suedez şi episcop de Wexio (n. 1782 † 1846). A prelucrat în versuri legenda lui Frithjof („Frithjofssaga" v. c.). A scris „Nachtmalskinders".

Tegucigalpa, capit. republicei Honduras (v. c.) cu 39.000 loc. Centrul unei regiuni miniere (aur şi argint) şi al uneia pentru creşterea vitelor.

Teheran, capit. Persiei, la altit. 1158 m. cu 2.100.000 loc. Comerţ cu piei fabricate, fructe, bijuterii, lucruri de aramă, covoare, etc.

Tei (bot.), v. Tilia.

Teichmüller Robert, reputat profesor de pian (n. 1863), profesor la Conservatorul din Leipzig, a cărui eminentă metodă se bucură de deosebită faimă.

Teiuş (3886 loc.), com. rur. jud. Alba, reşed. pl. Teiuş. Judec. la Aiud, trib. la Alba-Iulia. Of. P. T. T. şi mare gară locală la 400 km. de Bucureşti, pe linia principală de legătură cu Occidentul. Punct de ramificaţie a C. F. spre Arad şi spre Oradea prin Cluj.

Telefon, în înţeles obişnuit, ansamblul unor instrumente electrice, cu ajutorul cărora sunetul se poate transmite la distanţă. A fost inventat de Graham Bell, în 1860 şi independent de el de Philipp Reis (1860). Principiul T.-ului este următorul: vibraţiile sonore se transformă cu ajutorul unui aparat, — T.-ul propriu zis — în oscilaţii electrice. Aceste oscilaţii se transmit prin fire la un aparat analog ce le transformă în sunete. T.-ul propriu zis constă dintr'un magnet permanent pe care este bobinat un fir. In faţa magnetului se află o lamă subţire metalică, numită membrană, care e pusă în vibraţie de undele sonore, modificând astfel câmpul magnetic al magnetului permanent. Din cauza variaţiei câmpului magnetic se induc în bobină curenţi electrici, cari sunt conduşi în bobina T.-lui unei alte staţiuni, unde vor produce un câmp magnetic variabil. Membrana acestui T., va fi atrasă mai mult sau mai puţin de magnet, după cum câmpul magnetic al bobinei întăreşte sau slăbeşte câmpul magnetului. Membrana T.-lui receptor va executa deci acelaşi vibraţii ca şi membrana T.-lui transmiţător, producând astfel acelaşi sunet. Bell întrebuinţa T.-l când ca transmiţător, când ca receptor. In staţiunile telefonice moderne, ca transmiţător funcţionează microfonul (v. c.), iar T.-ul funcţionează numai ca receptor. Curentul modificat de microfonul unei staţiuni este introdus în bobina T.-lui unei alte staţiuni. Fiecare staţiune are şi microfon şi T. aşa încât se poate vorbi şi asculta în acelaşi timp. Pentru a mări sensibilitatea microfonului curentul modificat îl transmitem prin intermediul unui transformator mic, pila electrică şi microfonul fiind în circuitul bobinei primare, iar conductele telefonice împreună cu T.-ul celeilalte staţiuni în circuitul secundarului. Pentru a chema partidele la telefon, puncm în funcţiune o sonerie cu ajutorul unui mic dinamo, numit inductor. In vederea simplificării comunicării staţiunilor între ele, s'au înfiinţat centrale telefonice. Fiecare staţiune e în legătură cu această centrală, unde un personal special dă legătura cerută de o staţiune cu alta. Instalaţiile moderne telefonice sunt automate. Legătura dorită se face în mod automat, manipulând asupra unui disc numerotat. Numărul total al posturilor telefonice în lumea întreagă a fost în 1922 ca. 22.000.000, ţara noastră având la acea dată o reţea de 73.680 km. Faţă de telefonia cu fir, foarte răspândită şi descrisă mai sus, telefonia fără fir (radiotelefonia) în forma ei de astăzi nu e potrivită pentru comunicaţii telefonice. Instalarea şi întreţinerea unui post emiţător întâmpină m. greutăţi şi e foarte costisitor. Pe urmă undele electromagnetice emise se propagă în toate direcţiile, nu numai într'una singură. Astfel se pierde energie. In schimb un post de emisiune e foarte potrivit pentru radiodifuziune (emisiuni pt. mai multe staţiuni receptoare în acelaşi timp).

Telefonia fără fir sau radiotelefonia, se bazează pe aceleaşi principii ca şi telegrafia f. f., cu deosebirea că fiind vorba de transmiterea sunetelor, avem cu totul alte condiţiuni de funcţionare. In T. sunetele sunt purtate de oscilaţiunile de înaltă frecvenţă emise de antenă. Din acest motiv pentru T. nu putem folosi staţiuni, cu scântei, ci numai staţiuni cu unde neamortizate, din care motiv T. a devenit posibilă cu mult mai târziu decât T. F. F. Deşi Poulsen încă din 1906 a încercat cu ajutorul lămpii cu arc să telefoneze f. f., totuşi T. a început să se desvolte abia după inventarea tuburilor electronice. Azi se întrebuinţează pentru T. staţiuni fie cu arc, fie cu lămpi, sau cu maşini generatoare de frecvenţă înaltă. Curentul de înaltă frecvenţă trece printr'un microfon, a cărui rezistenţă variază cu frecvenţa sunetului produs în faţa microfonului, astfel că amplitudea oscilaţiunilor curentului variază în ritmul oscilaţiunilor sunetului. Acest fenomen se numeşte modulaţia curentului şi e asemănător cu interferenţa a două oscilaţiuni. Undele electromagnetice emise de o staţiune de T. sunt deci unde modulate. La staţiuni mai mici de 200 watt, modulaţia se face punând microfonul în antenă; la staţiuni de peste 200 watt, modulaţia se întâmplă în circuitul grilei. Mai adesea se întrebuinţează pentru modulaţie microfonul obişnuit cu grăunte de cărbune; are însă desavantajul că atât membrana cât şi grăuntele au massă prea mare. Microfonul condensator are avantajul unei masse mai mici, înlocuind membrana şi grăuntele de cărbune cu o membrană de oţel foarte subţire şi de o frecvenţă proprie foarte înaltă. In microfonul cu gaz sau Katodofonul lui Vogt, Massole şi Engl, în locul membranei avem o massă gazoasă. Cu ajutorul acestuia se pot reproduce exact chiar şi cele mai complexe sunete ale unei orchestre. Recepţia T. se face în mod asemănător ca în T. F. F., cu deosebirea că aici avem unde modulate, deci staţiunea receptoare trebuie să fie acordată nu numai asupra undei fundamentale, ci să poată recepţiona un spectru întreg de unde. Recepţia se întâmplă fie pe antenă, fie pe cadru. Ca detectoare, în cazul când undele sunt destul de intense folosim detectorul cu cristal, iar în cazul undelor mai slabe audionul, care e cu m. m. sensibil. Sunt interzise aparatele de recepţie, care pot emite şi ele radiaţiuni (de ex. montaj cu reacţiune); acestea se pot folosi numai cu recepţie pe cadru. Recepţia pe cadru se recomandă şi din cauză, că nu trebuie pus în legătură cu pământul deci evităm o mulţime de perturbaţii, care trec prin pământ. Ca receptor se foloseşte deobiceiu receptorul telefonic. care poate reda foarte clar, orice fel de sunete de intensitate mică. Dacă însă voim să amplificăm sunetele în aşa fel, ca să fie auzite de mai multe persoane, într'o sală, ne folosim de difuzoare. T. a început să se răspândească dela 1921; azi e foarte răspândită mulţumită radiodifuziunii. Scopul radiodifuziunii este, ca oricine să poată asculta acasă programele executate în teatre, săli de concert, în săli pentru conferinţe, etc. In acest scop fiecare ţară are staţiuni de emisiune de T. ce transmit programe, care se publică anticipativ în ziare, reviste de radio, etc. Cheltuielile de întreţinere ale staţiunilor de T. se acopere prin aceea că în fiecare ţară există o instituţie (în România: Direcţia Generală a Radiocomunicaţiilor), care singură este autorizată să ridice staţiuni de emisiune şi să dea permisiuni de recepţie, în schimbul unei taxe. Tot ea supraveghează bunul mers al radiodifuziunii în ţara respectivă. Pentru ca diferitele staţiuni de emisiune să nu se turbure reciproc, fiecare are o lungime de undă proprie, stabilită de congresele internaţionale de radio. In interiorul fiecărei ţări există cluburi de amatori de radio. Acestea au de scop pregătirea serioasă a membrilor, clarificarea şi disciplinarea lor, aducând un mare serviciu desvoltării viitoare a T.

Telefonie şi telegrafie multiplă, sistem nou de telefonie şi telegrafie pe fir, constând în aceea că pe acelaşi fir se pot urma mai multe convorbiri telefonice sau se pot transmite mai multe telegrame în acelaşi timp. In timpul din urmă au reuşit să se urmeze instantaneu apr. 20 de convorbiri telefonice sau transmisiuni telegrafice. T. se bazează pe întrebuinţarea curenţilor de înaltă frecvenţă ca purtători ai semnelor telegrafice sau a vorbei. Ideea T. a existat dela invenţia telefonului, însă cel dintâiu care a arătat posibilitatea şi a păşit la realizarea practică a T. (1905) a fost inginerul român A. Maior, acum profesor la Universitatea din Cluj.

Telefotografia sau fotografierea la distanţă, este transmisiunea fotografiilor la distanţă cu ajutorul curentului electric

și a luminii. Inventatorul Tf. este A. Korn. La stațiunea de transmitere aplicăm fotografia transparentă pe un cilindru de sticlă învârtit de un motor în mod uniform în așa chip, că cilindrul totodată se și deplasează dealungul axei. Asupra cilindrului cade un fascicol de lumină, care din cauza rotației și deplasării cilindrului, străbate succesiv fiecare element al fotografiei, variindu-i astfel intensitatea după cum elementul de fotografie este mai luminos, sau mai întunecat. În interiorul cilindrului se află seleniu, care are proprietatea de a-și schimba rezistența sub influența luminii. Căzând astfel lumina de intensitate variabilă pe seleniu, variațiile de lumină se transformă în variații de curent electric, care se transmit la stațiunea receptoare, unde acționează un magnet, care influențează asupra unui fascicol de lumină, astfel că intensitatea acestuia variază în ritmul variației luminii din stațiunea transmițătoare. Aceste variații sunt recepționate de o placă fotografică, de pe care se face fotografia.

Telega (6369 loc.), com. rur., jud. Prahova, pl. Prahova. Formată din Milișești și Telega. Primăria la Telega. Fabrici de: ipsos, postav, țesături. Exploatări petrolifere. Of. P. local. Farmacie. Stațiune balneară. G. Doftana. Penitenciar, ocnă de sare, lăsată în părăsire.

Telegraf, în general orice aparat cu care se poate comunica repede prin semne convenționale la distanțe mari, întrebuințând în acest scop diferite feluri de energii (lumina, sunetul, electricitatea). Astăzi se înțelege prin T. o instalație electrică care înregistrează imediat semnel transmise. T.-ul cel mai răspândit e T.-ul lui Morse, inventat în 1844. Semnele lui (alfabetul Morse) sunt combinații de linii și puncte, corespunzând fiecărei litere și cifre câte o combinație. Transmițătorul lui Morse este un întrerupător în formă de pârghie, numit manipulatorul lui Morse, cu care se poate închide circuitul unei pile electrice pe un timp mai scurt sau mai lung, conform punctelor și liniilor din alfabetul Morse. Acest curent se transmite prin firele de linie la stațiunea receptoare. Stațiunea receptoare constă dintr'un electromagnet cu miez de fier moale în fața căruia se află o pârghie cu două brațe. Pe un braț este fixată o bucată de fier moale, iar pe celălalt un ac. De câte ori trece curent prin bobina electromagnetului, acesta atrage brațul cu fier moale al pârghiei. În acelaș timp acul de pe celălalt braț apasă o bandă de hârtie, trasă înaintea lui de un mecanism de orologerie, zgâriind pe ea puncte sau linii conform duratei scurte sau lungi a curentului. În timpul din urmă s'a răspândit foarte mult T.-ul lui Hughes, care funcționează mai repede ca T.-ul lui Morse. Manipulatorul acestuia e înlocuit cu o claviatură analoagă celei unei mașini de scris, fiecare literă și cifră, având câte o clapă din claviatură, iar receptorul înregistrează telegrama de-adreptul cu caractere tipografice. În cazul comunicației transatlantice, firele de linie sunt înlocuite prin cabluri submarine. Fiindcă în cablu se pierde m. energie, aparatele receptoare sunt niște instrumente speciale foarte sensibile. Aparatele de telegrafie rapidă, (de ex. sistemele Pollák-Virág, Siemens, Baudot, etc.) sunt foarte complicate. Înregistrarea telegramei se face pe o hârtie fotografică cu ajutorul unei raze luminoase, reflectate de o oglindă, care urmărește variațiile curentului, descriind astfel pe hârtie, litere cursive. Față de telegrafia cu fir, telegrafia fără fir se răspândește din ce în ce mai mult în zilele noastre (v. Telegrafia fără fir.)

Telegrafia fără fir este transmiterea la distanță a știrilor cu ajutorul unor semne convenționale, fără întrebuințarea firelor conducătoare, ci cu ajutorul undelor electromagnetice. Cel dintâiu care a produs unde electromagnetice și care a studiat proprietățile lor a fost fizicianul german H. Hertz, însă inginerului italian G. Marconi îi revine meritul de a fi reușit mai întâiu să aplice aceste unde la transmisiunea știrilor la distanțe mari astfel, că el e considerat ca inventatorul T. Tot Marconi a perfecționat ulterior foarte mult sistemul T. Părțile principale ale unei stațiuni de emisiune sunt: sursa de curent electric, excitatorul sau lampa oscilatoare, întrerupătorul, cu ajutorul căruia producem semnele Morse, circuitul oscilant constând dintr'un condesator și o bobină de selfinducție, care servește la regularea lungimii de undă și care e cuplat cu antena (inventată de Popoff), ce radiază undele electromagnetice și care e în legătură cu pământul. Stațiunea de recepție a T. constă din: antena pusă în legătură cu pământul și care e cuplată cu un circuit oscilant în rezonanță cu cel al stațiunii de emisiune, detectorul, aparatul Morse, care înregistrează semnele primite sau în locul acestuia un receptor telefonic. La început stațiunile de emisiune ale T. întrebuințau undele amortite produse de scânteia electronică (excitator), azi se folosesc undele întreținute produse de o lampă cu trei electrozi (v. tuburi electronice). Pentru transmisiunea știrilor prin T. ne folosim ca și în telegrafia cu fir de semnele Morse, pe care le producem în stațiunea de emisiune prin închiderea și întreruperea curentului de înaltă frecvență în antenă, fie manipulând cu mâna, fie pt. o transmisiune m. rapidă printr'o mașinărie. Mai des se întreb. recepția telefonică, în care semnele Morse sunt primite în telefon ca tonuri mai lungi sau mai scurte și se scriu imediat în mod obișnuit pe hârtie. Mai practic e însă sistemul de înregistrare cu deosebire în cazul transmisiunilor rapide. În acest caz se întrebuințează fie semnele Morse, ca în telegraful rapid a lui Wheatstone sau se întrebuințează un sistem în care literile se recepționează imediat ca litere grafice, ca în sistemul Siemens et Halske. Cu acest sistem se pot transmite până la 1000 de litere pe minut. T. se perfecționează încontinuu în scopul de a mări energia, distanța de acțiune, manipularea ușoară și rendementul. Energia unei stațiuni se mărește prin întrebuințarea unei tensiuni mai mari. Antena trebue bine izolată și la înălțimi de ca. 200 m. Recepția telegrafică fără fir se întâmplă fie cu ajutorul antenei, fie prin cadru. Unele stațiuni de T. servesc și pentru emisiune și pentru recepție alcătuind un sistem duplex. T. are avantajul de a putea comunica în același timp știri mai multor stațiuni, adecă face posibilă difuziunea radiotelegrafică. Difuziunea e foarte importantă în cazul comunicării timpului și a știrilor meteorologice, îndeosebi pentru corăbii. Asemenea se comunică prin T. știri economice, politice, bursă, știrile de presă, polițienești, etc. Emisiunea T. este împiedecată foarte mult de descărcările atmosferice și în general de schimbările stării atmosferice, de stațiunile cu lungimi de undă apropiate, de uzinele electrice, tramvaie, motoare electrice, de stațiunile de recepție cu reacțiune etc. O altă cauză a perturbației recepției e datorită efectului „fading", care se explică prin accea, că undele electromagnetice, ajungând la straturile superioare ale atmosferei, se reflectă de o pătură conductoare, care variază și deci face ca undele reflactate să ajungă uneori slăbite alte ori mai intense la stațiunea receptoare. De curând G. Marconi a reușit să poată îndrepta astfel undele scurte ca acestea să poată fi recepționate numai în anumite direcții, deci numai de anumite stațiuni făcând astfel posibilă T. dirijată. Cele mai nouă rezultate ale T. sunt transmiterea imaginilor la distanțe mari cu ajutorul ei. Dintre multele procedee întrebuințate mai practic se pare sistemul prof. Karolus aplicat de societatea Telefunken. Principiul acestei metode este, că într'un tub de sticlă în care se află gaze nobile sunt plasați electrozi, astfel că dacă asupra acestui dispozitiv numit celulă fotoelectrică proiectăm un fasciol de raze luminoase, se produce un curent variabil cu intensitatea luminii, care modulează undele electromagnetice. La stațiunea receptoare undele sunt transformate din nou în imagine cu ajutorul celulei lui Karolus, care se bazează pe proprietatea unor lichide (nitrobenzol) de a deveni birefringente într'un câmp electrostatic (efectul Kerr). T. azi este foarte răspândită, fiecare țară având o mulțime de stațiuni de T. Pentru ca acestea să nu se împiedice reciproc, fiecare stațiune își are o lungime de undă deosebită, stabilită de congresele internaționale de T.

„Telegraful Român". Ziar înființat la Sibiu în 1853 de mitropolitul Șaguna, ca organ de propagandă culturală, literară, politică și mai ales de apărare a intereselor bisericii ortodoxe din Ardeal. Apare și astăzi de două ori pe săptămână.

Telemac, fiul lui Odysseos cu Penelopa. A plecat, condus de Minerva, să caute pe tatăl său, rătăcit la întoarcerea dela asediul Troiei. Reîntors în Ithaca a ajutat pe tatăl său să învingă pe petitorii mamei sale.

Teleologia sau **Teleologism** (filos.). 1. Teoria scopurilor sau a finalității (finis = scop, sfârșit). Susține că întâmplările naturii și ale vieții sunt dirijate spre anumite scopuri pe care desfășurarea fenomenelor le înfăptuește. 2. Considerată ca p. d. v. în explicarea științifică T. (finalismul) este o complectare a cauzalității prin accea că orice cauză producătoare a unui fenomen poate fi socotită drept „mijloc" și orice efect poate fi considerat drept „scop". Mai ales în st. biologice și spirituale aceasta explicație a dat roade, fiind aplicată. Pe când concepția cauzalității (mecanistă) este „retrospectivă", cea finalistă este „prospectivă". Sinonim: Finalitate (Finalism).

Teleor Dumitru, scriitor rom. (n. 1858 † ?). A scris foarte mult: poezii, nuvele, cronici, povestiri, schițe umoristice, epigrame, studii, anecdote, etc. A fost citit și apreciat m. ales ca anecdotist și și povestitor umorist.

Teleorman, jud. din Muntenia de SV. mărginit la V. cu jud. Olt și Romanați, de care se desparte prin r. Olt; la S. Bulgaria, hotarul făcându-l Dunărea, la E. Vlașca, la N. Argeș. Supraf. jud. 4577 kmp. cu 315.800 loc., adică cu o dens. aprox. 69 loc. pe kmp. Terenul județului este format din marginea inf. a dealurilor Cotmeana și Vedea, cum și din câmpia înaltă dintre T. și Vedea (Burdea și Găvanul). În S. o câmpie joasă, care se termină în lunca Dunării printr'o terasă relativ destul de înaltă. Apele jud. se duc toate spre Dunăre, colectate de Vedea și Călmățuiu. Afl. Vedei sunt: Burdea, Câinele cu Tinoasa și Teleormanul. În S. Calmățuiu duce apele

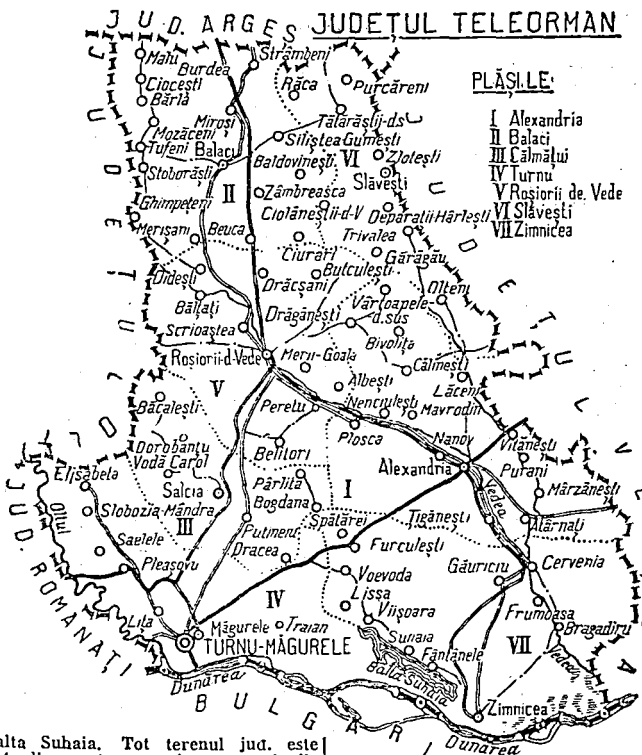

în balta Suhaia. Tot terenul jud. este format din cvaternar, în care râurile şi-au săpat văi destul de adânci cu aluviuni nouă. Solul ce-l acoperă este ciornoizemul cu toată gama de nuanţe, iar în N. solul brun-roşcat de pădure. Partea de S. este o stepă tipică ce se ridică până la latit. oraş. Alexandria. Spre N. se întinde antestepa, în care înaintează ca un pinten pe Vedea, reg. de păduri de stejar, care înainte mergeau până în Dunăre. In lunca Dunării păduri de sălcii şi plopi şi stufăriş mult. Mai mult cu $^2/_3$ din jud. sunt acoperite cu semănături, în care predomină cerealele. Subsolul jud. nu produce nimic. Industria se reduce mai mult la cea casnică, la câteva ateliere de reparat instr. de agric., la ateliere de tâmplărie, rotărie, la mori, ţesături casnice, etc. Are 4 com. urb.: Turnu-Măgurele (capit. jud.), Alexandria, Roşiorii-de-Vede şi Zimnicea; cum şi 142 com. rur., împ. în 7 plăşi. Centre import. afară de oraşe: Balaci, Salcea, Măgurelele, Slăveşti, etc. Face parte din Eparh. Mitrop. din Bucureşti, Insp. VIII Şcolar Bucureşti, Curtea de Apel din Bucureşti, Insp. III Minier Ploeşti şi Insp. Industr. Bucureşti.

Telepatia, doctrină de metapsihie (v. c.) care crede în faptul, foarte contestabil ştiinţificeşte, că se pot transmite la distanţă, fenomene sufleteşti, fără intervenţia vreunui semn sensibil (v. Ocultism).

Telescop, instrument optic pentru observarea astrelor cereşti.

Telesio Bernandino, filos. ital. (n. 1509 † 1588), fost prof. la univ. din Napoli, unde a întemeiat societatea filos. Cosentina. Combate Aristotelismul şi susţine empirismul şi naturalismul, fiind un precursor al ştiinţei moderne.

Televiziune v. Telegrafia fără fir.

Teliman Mihail, scriitor rom. bucovinean (n. 1863 † 1902). A scris nuvele şi povestiri umoristice (Moartea lui Dule); foiletoane şi teatru (Petecul salvat înaintea tribunalului, farsă).

Teliu (2835 loc.), com. rur. jud. Braşov, pl. Bârsa de jos, Judec. Sf. Gheorghe, trib. Braşov, jand. P. U. Budila, G. Preşmer la 11 km. Pe teritoriul com. se construeşte unul din cele mai lungi tunele (din ţara noastră), pentru linia ferată Braşov—Nehoiaş—Buzău. Va fi cu linie dublă

Tell Cristian, general român, s'a distins ca un aprig revoluţionar în 1848. Era prieten de idei a lui Eliade Rădulescu. A fost mnistru de instrucţie publ. în 1888.

Tell Wilhelm, eroul legendar al Elveţiei din sec. al XIV, liberatorul acestei ţărişoare de sub jugul casei de Austria. A ucis pe guvernatorul austriac Gessler, ce maltrata în chipul cel mai neomenesc pe compatrioţii săi. Tell a devenit pop. prin dramatizarea scânteetoare şi neîntrecută a acestei întâmplări de Schiller.

Telmatosaurus transsylvanicus (paleont.), reptilă dinosauriană fosilă, a cărui craniu a fost descoperit de baronul Nopcsa, în formaţiunile cretacice din regiunea Haţegului, aproape de comuna Sărcel din jud. Hunedoara, în gresiile din Sânpetru, alături de numeroase fragmente osoase de animale fosile crocodiliene (v. Dinosaurieni).

Telur (chim.), element chimic, simbolul Te, greutatea atomică 127,5, se topeşte la 450°, fierbe la 1400°, are greutatea specială 6,2. A fost descoperit de Müller v. Reichenbach la 1782, într'un mineral de Telur, aur şi argint (Silvanita) din Transilvania.

Tempea Radu, directorul şcoalelor neunite naţionaliceşti prin marele Prinţipat al Ardealului" cum se intitulează el în subtitlul Gramaticei sale. Ştim despre T. doar că a trăit la sfârşitul sec. al XVIII şi începutul sec. al XIX, că fusese preot şi protopop ardelean şi că o bucată de vreme se refugiase în Mold. Publică la 1797 o „Gramatică românească" în care împărtăşeşte vederile şcoalei latiniste ardelene, certând pe traducătorii cărţilor sfinte că au introdus cuvinte străine slave (vreme, slugă, pricină, în loc de timp, serv, cauză), se ridică contra ungurismelor şi nemţismelor folosite de Ardeleni, contra sârbismelor din Bănat şi a grecismelor şi turcismelor din Ţara Românească. Are tendinţe de latinizare a limbii, totuşi impune, spre deosebire de şc. latinistă ardeleană, unele restricţii. Caută să inventeze din limba română terminii necesari gramaticei: vocale = „glasnice", consoane = „neglasnice", cazuri = „clăderi", singular = „singuratec", plural = „multuratec", declinare = „aplecare", condiţional = „chipul poftirei", etc. Curiozităţile acestea arată truda cărturarului de a face faţă unei probleme esenţiale pentru limba noastră lit. în tot sec. al XIX (v. Neologismele).

Tempeanu Virgil, scriitor rom. A scris poezii şi articole în „Neamul rom. lit." şi „Drum Drept", Istoria pedagogiei cu specială privire asupra învăţământului popular. A trad. în germ. „Alex. Lăpuşneanu" de C. Negruzzi şi a făcut dif. trad. din l. germ. în rom.

Tempera, substanţele întrebuinţate în pictură (în cea cu colori de apă), cu care se pot înmuia colorile uscate.

Temperament (psihol.). Un factor „chimic" al personalităţii umane, în sensul că el se datoreşte structurii şi funcţiunii „umorilor" interne. Se cunosc încă dela Grecii vechi cele 4 T.-e: „flegmatic", „melancolic", „sangvin" şi „choleric" (Galienus), bazate pe predominarea secreţiunii flegmei, bilei albe (splina), sângelui şi fierei. Azi psihol. admite un rol important secreţiilor interne în manifestarea T.-elor, fiind în strânsă legătură cu forţa şi durata reacţiunilor emotive. Psihologiceşte T.-ul este felul obişnuit de reacţiune emotivă a unei individualităţi: încet, repede, exploziv, nepăsător, hărtăgaş, etc., etc. — O clasificare a T.-elor nu s'a putut da încă definitiv.

Temperanţă, abţinerea dela abuzul alcoolului. La noi există *mai multe* societăţi, cari militează pentru T., ex.: soc. „Temperanţe", secţia „Sănătatea socială" a centralei caselor naţionale, înfiinţată în 1925, etc. (v. Antialcoolism).

Temperatură, se numeşte starea calorifică a unui corp. Se măsoară cu termometrul (v. c.). T. critică se numeşte T. deasupra căreia nu putem lichefia un gaz, oricât de mare ar fi presiunea, la care l-am supune.

Temple, faimoasă clădire în Paris, odinioară mănăstire a Templierilor (v. c.). In timpul revoluţiei franceze a fost prefăcută în închisoare de stat. Aici a fost închis şi Ludovic al XVI cu familia sa. Napoleon III a dărâmat-o prefăcând terenul ei într'un parc frumos.

Templieri, ordin cavaleresc înfiinţat 1119 de către Hugo de Payens pentru apărarea pelerinilor sf. mormânt şi practicarea virtuţilor cavalereşti şi călugăreşti. Regele Balduin al II le-a dat drept locuinţă palatul său zidit pe ruinele templului lui Solomon, de aici numele de T. Statutele ordinului le-a redactat Bernhard de Clairveaux. La 1260 avea 20.000 membri cavaleri şi numeroşi preoţi şi

servitori, purtând toți aceeași uniformă: a manta albă cu cruce roșie. După căderea regatului Ierusalimului T.-ii s'au răspândit în toate țările Europei. Îmbogățindu-se peste măsură, în rândurile lor s'au încuibat o mulțime de abuzuri. De acea, Filip al IV cel Frumos, regele Franței, a pornit contra lor războiu de extirpare. Papa Clement al V (1312) a desființat ordinul, iar marele măestru, împreună cu vre-o 100 cavaleri au fost arși pe rug. În secolul al XVIII ordinul s'a reînființat Franța, dar, (1837), a fost din nou desființat.

Tempo, (ital. = „timp"), adică măsurarea precisă a gradului de mișcare în executarea unei piese muzicale. Se definește mai deaproape prin notația metronomică sau prin termeni (mai cu seamă italieni), indicatori. Ex.: andante, allegro, etc.

„Temps", Le —, ziar de seară din Paris, înființat la 1861. A apărat statornic ideile republicane moderate. La el au colaborat cei mai de seamă oameni de litere: Sainte Beuve, Henri Brisson, Sorel, Anatole France, Sarcey, etc., are informație bogată de politică externă.

Tenacitatea este rezistența pe care o opun la rupere metalele trase în fire de 1 m/m² grosime. Metalul cel mai tenace este cobaltul, iar cel mai puțin tenace este plumbul.

Tender (engl.), vagonul așezat imediat după locomotivă, în care se transportă cărbuni, apă și lemne pentru trebuințele trenului.

Tendința (psihol.), înclinație firească spre reacțiune. P. Janet o definește: „dispoziția de a răspunde unei excitații determinate prin reacțiuni determinate". Se deosebește de impuls prin aceea, că este o pornire inconștientă. Deosebim T.-e născute, (instinctele), T.-e câștigate (habitudinele), rezultat al procesului „învățării". Sunt în strânsă legătură cu emoțiile și pasiunile.

Tendon (anat.), cordon fibros, prin care mușchiul se leagă de os. T. lui Achile, T. comun al mușchilor dinapoia gambei, care se leagă de călcâiu. Scurtarea sa dă piciorul ascuțit (piciorul de cal).

Tenedos (Golful —), baie în M. Arhipelagului, pe coasta Anatoliei, cunoscută prin faptul că aici a ancorat flota greacă înainte de a începe asaltul Troiei. Tot aici au ancorat și flotele franc. și engl., când s'au concentrat și-au pornit la războiul Crimeei (v. c.).

Tenia, v. Taeniide.

Teniers David, celebru pictor flamand (n. 1582 † 1649), distins în executarea de subiecte religioase și a vieții câmpenești. T. David cel Tânăr, fiul celui dintâi (n. 1610 † 1694). Pictor al arhiducelui Leopold Wilhelm, guvernatorul Țărilor de Jos. Are numeroase opere în cele mai mari muzee din lume. Se remarcă: Tentația Sf. Anton, Tragerea la țintă, Chermesă într'un sat, Țăran trăgând din arc, etc. Opera sa se distinge printr'un realism puternic, un ton radios, care-l apropie mult de Rubens, a cărui influență asupra lui T. e destul de pronunțată. T. cel Tânăr e promotorul unei puternice școli artistice, cu elevi neîntrecuți ca: Gilles Von Tilborch, David Ryckaert.

Tennis (engl. lawn tennis), joc cu mingea, practicat de 2 sau 4 persoane stând față 'n față, pe cele 2 semiterenuri despărțite printr'o plasă și bătând mingea cu rachetele peste ea. Pista are forma unui dreptunghiu de 23.77 (side-lines) × 10.97 m. (base lines) dimensiuni; din această linie de fund 8,23 m. este terenul simplu (single) și lateral coridoarele de câte 1,37 m. pentru joc dublu. La 6,40 m. de plasă se trage câte o linie trasversală (service-line) întretăiate de o linie longitudinală centrală (half-courtline). Liniile se marchează cu var stins și au o lărgime de 4 cm. Pentru lovirea mingei servește racheta de lemn, cu cordaj de intestine. Jocul, după numărul participanților poate fi simplu (single, 2 jucători) și dublu (4), fiecare putând fi pt. domni, dame și mixt. Jocul constă în baterea mingei peste plasă în cadrele limitelor pistei și după regulele prescrise, până mingea, din greșala unuia din jucători, iese din joc. La socotirea punctelor servește ca bază greșala care se socotește ca un punct bun adversarului. 4 puncte câștigate înseamnă un joc (game) și șase jocuri câștigate o partidă (set). La concursuri, jucătorul învingător trebuie să câștige trei partide. Concursuri de tennis se organizează pentru premiile unui oraș, între societăți, internaționale, iar campionatele se dispută pe regiuni sportive, pentru campionatul național, al Europei și al lumii, concursurile așa zise pentru „cupe" cu caracter challange, au regulament prescris. La noi este Cupa Cămărășescu. Cupa Davis, pentru care în fiecare an se măsoară tenniseurii tuturor națiunilor aproape, sortați după zone, semi-finale și finale (la Wimbledon în Anglia). Câștigătorul cupei în ultimii 2 ani (1927-28) este Franța. Garda cea mai bună de tenniseuri o are Franța, apoi urmează Statele Unite, Australia, Africa de Sud, Italia, Germania, Japonia. România este în a doua jumătate a listei națiunilor, dar tenniseurii noștri, la concursurile internaționale sunt demni apărători ai prestigiului țării.

Tennyson, Lord Alfred —, poet engl. (n. 1809 † 1892). A scris: In memoriam (col. lirică), Idylles of the King, Enoch Arden, Ballads and Poems, monologul dramatic Maud. T. este un poet liric și epic național, îndrăgit de perfecția formei și de ideile morale. La 1850 a f. numit poet laureat și în 1884 nobilitat.

Tenor, cea mai înaltă voce bărbătească. Se disting: tenor liric și tenor eroic, după timbrul vocii.

Tensiune 1°. Forță de întindere. 2° Energie potențială. T.-a vaporilor echivalentă cu presiunea. T. electrică este diferență de potențial.

Tentativă (dr.) = încercare. Act de executare, care n'a produs încă efectul constitutiv al infracțiunii. Pt. ca **„tentativa de crimă"** să atragă pedeapsa, se cere ca ea să se fi manifestat prin acte exterioare ce alcătuiesc un început de executare, iar consumarea faptului să nu fi fost suspendată, sau să nu fi dat roade decât datorită unei întâmplări independente de voința infractorului.

Teobromina (chim.), este o substanță albă, cristalină, puțin amară, aparținând alcaloizilor (v. c.).

Teocrație (dr.), formă de guvernământ, în care șeful statului conduce țara pe baza dreptului divin.

Teoctist, Mitropolit al Moldovei (n. 1451 † 1477), neam de Domn, om de încredere al lui Ștefan cel Mare, fiind prezent la toate actele mari ale țării.

Teoctist, Mitropolit român în Alba-Iulia (1606).

Teodolitul, este un instrument geodezic și astronomic; mobil pe un stativ, prevăzut cu diviziuni unghiulare și cu o lunetă. Servește la măsurarea unghiurilor orizontale și de înălțime.

Teodoreanu, 1. Ionel —, nuvelist și romancier rom., (n. 1898). A publicat vol. „Ulița copilăriei", schițe care evoacă într'un stil viu și plin de imagini amintirile copilăriei, impunându-se ca un talent puternic. Romanul „La Medeleni" (v. c.) i-a adus un frumos succes de librărie, deși adeseori pasaje descriptive reușite sunt înundate cu multe pagini de gongorism (v. c.) și retorism inutil. În ultimul roman „Turnul Milenei", (v. c.) povestirea e mai concentrată, dar descrierile în maniera impresionismului modernist strică și aici unitatea acțiunii; 2. **Alexandru**, poet și nuvelist rom. (n. 1894). În vol. de proză „Hronicul măscăriciului Vălătug", lit. umoristică găsește un strălucit reprezentant, un măestru mânuitor al limbii și anunță un talent plin de vigoare.

Teodorescu Constant, general rom. (n. 1863), cunoscut ca un foarte bun specialist în lucrările de cartografie. Înainte de întrarea noastră în războiul mondial i s'a încredințat organizarea, iar în 1916 la declararea războiului apărarea cetății cap de pod Turtucaia. Nu a corespuns grelei misiuni, dând dovadă de nepricepere și slăbiciune în comandă, neștiind să-și întrebuințeze trupele apărării, cauza principală, care a contribuit la înfrângerea și căderea Turtucaei. Părăsind câmpul de luptă, înainte de terminarea luptei, nu a încercat nimic spre a salva ce se mai putea salva.

Teodorescu Dem., scriitor și ziarist rom. în Buc. A publicat romanele: În cetatea idealului și Sub flamura roșie.

Teodorescu Em. C., naturalist rom. (n. 1866). Doctor în Șt.-Nat. din Paris; prof. de Anat. și Fiziol. vegetală la facultatea de științe din București, botanist foarte apreciat.

Teodorescu G. Dem., scriitor și om pol. rom. (n. 1849 † 1900), a f. min. de instr. publ., bun clasicist și folkl. A scris versuri, studii de lit. și folklore: Cercetări asupra proverbelor române; Noțiuni despre colinde; apoi: Tratat de versificare latină, I 1879 (Prozodia), II 1880 (Metrica); Istoria filosofiei antice (1893); Istoria literaturii latine (1891); Cronica din Nürenberg: 1493 (1893); Viața și Operele lui Eufrosin Poteca (1883); Operele lui Anton Pann, etc. Lucrarea lui fundamentală și cea m. pop. este colecția de „Poezii populare române" (1885).

Teodorescu Iulian, profesor de Drept penal cu procedura sa, la Univ. din Buc. (n. 1872); fost rector al Univ. (1919—20) și prof. de drept penal la Univ. din Iași, transferat la Buc. (1920).

Teodorescu M. Dimitrie, prof. de Archeologie la Univ. din Cluj, directorul Inst. de arheol. și numismatică.

Teodorescu Mihail, profesor de Drept administrativ cu aplicaţiuni practice şi Jurisprudenţă, la Univ. din Buc. (n. 1881).

Teodorescu Raul, scriitor român (n. 1895). A scris poezii şi portrete lit. prin *diferite rev.* şi a trad. din Horatius, Catullus, Carducci ş. a. autori maderni şi contemporani; a publicat La théorie de la condition potestative dans les contracts a titre onereux, Paris, 1923, ş. a.

Teodorini Elena, cântăreaţă (contra alto) şi virtuoasă pianistă, (n. 1857 † 1925.) In 1870 era recunoscută drept virtuoasă pianistă, dar inciinaţiile pentru voce o determină să studieze (1871) la conservatorul din Milano. La 1874 debutează în operă, şi cum volumul vocei şi extinderea ei o poartă spre soprana legeră ajunge în 1874 la opera mare dela „Scala" să cânte rolul Valentina din „Hughenoţii" Faima cântăreţii face să fie solicitată de toate operile şi cântă în toată Europa şi ambele Americi. Criticul muzical Nappi (Milano) spune că „trebue să mai treacă 200 de ani ca să se mai găsească un asemenea element muzical". La 1900 încetează carierea de cântăreaţă şi rămâne profesoară de canto în Europa şi America. Moare tocmai când e numită profesoară la Conservatorul din Bucureşti.

Teodoroiu Ecaterina, Eroina sau fecioara dela Jiu (n. 1808) în satul Vădeni, Gorj. Fică de ţăran, iar în timpul războiului rom. din 1916 pierzând pe cei doi fraţi ai săi în lupte, cercetaşă, fu primită ca infirmieră în spitalul din Târgul Jiu. In luptele dela Podul Jiului a organizat cu miliţienii, sergenţi de oraş, cercetaşii şi femeile lupta pentru apărarea oraşului, până la sosirea de ajutoare. Hotărând să răsbune moartea fraţilor săi, servi călăuză regimentului 18 Gorj, cu care ocazie luptă în rând cu soldaţii la Bratina, Peşteana şi pe Valea Jiului în 1916. A fost rănită şi evacuată la un spital din Moldova unde, deşi rănită grav, a dat ajutoare soldaţilor răniţi şi exantematici. A fost decorată cu „Virtutea militară" de Rege acordându-i-se şi gradul de Sub-Locot. în Regiment. 43/59 Lupeni. A luat efectiv parte în luptele dela Mărăşeşti ca comandant de pluton, dar în bătălia dela Muncelu, într'un contra atac în seara zilei de 22—23 August 1917, a murit străpunsă de gloanţele de mitraliere. Ea rămâne pilda cea mai elocventă a celui mai înalt patriotism.

Teodoru A. Dimitrie, fost inspector şcolar şi secretar general la Ministerul instrucţiunii (n. 1866 † 1910). A scris pentru „la Grande Encyclopedie" articolul despre Istoria literaturii române.

Teodoru Horia. Pictor, născut în 1894. Cunoscut mai ales prin gravuri în lemn.

Teodosie, episcop de Rădăuţi (1535—51), călugăr ieşit din mănăstirea Neamţului de a cărei bunăstare se îngrijeşte ca episcop.

Teodosie. Domn în Ţara Rom. (1521). Fiul lui Neagoe Basarab. Era abia de şapte ani la moartea tatălui său, care îi lăsă domnia sub epitropia mamei sale Despina Milita şi unchiului Preda Craiovescu. Dar o pierdu repede, căci Preda căzu în luptă cu boierii din Buzău, cari îşi aleseră domn deosebit pe Vlad, din familia Drăculeştilor. Turcii îl susţinură şi împotriva lui Vlad şi apoi a lui Radu dela Afumaţi, dar rezistenţa acestuia îi determină să renunţe şi să-l ducă la Constantinopol, unde a şi murit.

Teodosie, Mitropolit al Ungrovlahiei (1668—72, 1679 † 1708), din satul Vestem (jud. Sibiu), călugăr la Cozia şi egumen la Arges. Ales mitropolit sub influenţa puternicilor Cantacuzini, el afurisește pe Stroe Leurdeanul, care omorâse pe Postelnicul Const. Cantacuzino. Intors în domnie Ghica Vodă, îl scoate din scaun pe T. şi-l închide în mănăstirea Tismana; de unde îl scoate noul domn, Şerban Cantacuzino şi-l restituie în reşedinţă. T. în 1680 zideşte mănăstirea Cetăţuia (jud. Vâlcea). A sfinţit vreo 4 vlădici pentru Mitropolia din Alba-Iulia, luptând cu toate mijloacele contra înfăptuirii unirii Românilor din Ardeal cu Roma, condamnând foarte aspru pe Atanasie, care-şi părăsia legea strămoşească. T. a tipărit mai multe cărţi româneşti, cari au contribuit nespus de mult prin larga lor răspândire şi în Transilvania la naţionalizarea slujbei bisericeşti în bisericile Românilor, de ex. Evanghelia, Liturghier, Apostatul, etc.

Teofan, episcop de Rădăuţi (1520—1535), din familia Movilă, Mitropolit al Moldovei (1535—38, 1564—72), călugăr la mănăstirea Râşca, *om* influent pe lângă Petru Rareş, face danii şi zugrăveşte biserica, alungat din scaun de Ioan Vodă cel Cumplit, trece în Polonia, de unde se întoarce ca Mitropolit (1578—2) moare în 1587—8 îngropat la mănăstirea Râşca.

Teofil, episc. de Râmnic (1593—ca 1600). egumen la schitul Olteni (1592), ca episcop face parte din solia trimisă în 1595, la principele Ardealului Sigismund Báthory. — **T. al II**, episcop de Râmnic (1619—36) şi Mitropolit al Ungrovlahiei (1637—48); egumen al mănăstirii Bistriţa; om de încredere al lui Mateiu Vodă Basarab, pe care l-a adus pe tron din Ardeal. Face parte din soliile trimise în Ardeal la principele Gh. Rákoczy, fiind Mitropolit. Sub păstoria lui se desvoltă în mănăstiri o activitate literară deosebită la mănăstirea Bistriţa: călugărul Mihail Moxalie, scrie un Cronograf în româneşte şi un Nomocanon, iar călugărul Mardarie, caligraf distins, ne lasă manuscrise slavone admirabile **T.** înfiinţează trei tipografii la mănăstirea Govora, la Câmpulung şi Târgovişte, în care tipăreşte în româneşte: Pravila (1640), Evanghelia învăţătoare (1642, 1644), Invăţături (1642), Antologia (1643), Liturg. slav. (1646).

Teofil, Mitropolit român în Alba Iulia (1614—15), fost călugăr la mănăstirea Prislop, apoi predicator la biserica românească din A. Iulia. Pe urmă Mitropolit.

Teofil, Mitropolitul ortodox din Alba-Iulia (1692—97), fiul preotul Simion Szeremi din Teiuş. Sfinţit în Ţara Rom., a primit cele 19 condiţii calvine ale predecesorului său. Sub T. s'au început tratativele de unire cu biserica catolică.

Teologia, 1. Ştiinţa despre divinitate (v. Divinitate, Dumnezeu, Argumentul ontologic, cosmologic, teologic, moral); 2. T. are ca obiect existenţa, atributele şi raporturile lui Dumnezeu cu lumea; 3. T. revelată (sacră, dogmatică) se întemeiază pe cuvântul lui Dumnezeu păstrat în cărţile sfinte (Sf. Scriptură); 4. T. naturală se întemeiază pe experienţă şi raţiune (v. Deism, Lumină naturală, teodicee; 5. T. fizică demonstrează existenţa şi înţelepciunea lui Dumnezeu prin ordinea ce domneşte în Universul material; 6. T. Morală: a) demonstrează existenţa lui Dumnezeu prin scopurile morale omeneşti, b) determină datoriile morale pe baza voinţii divine; 7. **T. pozitivă**, ştiinţa isvoarelor teologiei considerate ca autorităţi în argumentările teologice, d. ex.: Sf. Scriptură, hotărîrile Sinodale, canoanele, etc. T, se deosebeşte de religie: T. e o ştiinţă, Religia o realitate trăită (v. Religie).

Teorema lui Pitagora este o propoziţie de geometrie, pe care P. a aflat-o probabil în decursul călătoriei sale prin Egipt. Teorema are următorul enunţ: patratul numărului, care măsoară ipotenuza într'un triunghiu dreptunghic este egal cu suma patratelor numerelor, care măsoară cele două catete.

Teoretic, ceea ce priveşte teoria, speculativ, pur ştiinţific. Opus: practic. **Filos. teoretică** cuprinde: Ştiinţa cunoaterii = a) Logica, b) Metodologia, c) Teoria Cunoştinţii, d) Metafizica.

Teoria, 1. Cunoştinţa ştiinţifică pură în opoziţie cu practica, speculaţie. — 2. O încercare de explicaţie ştiinţifică (interpretare) a datelor constante empiric, în domeniul unei ştiinţe, cu ajutorul unei idei (unui principiu), admisă întâi ipotetic. De îndată ce ipoteza e verificată de fapte şi le coordonează pe acestea explicându-le, ea se numeşte T. Ex. T.-a cinetică a gazelor, T.-a unităţii forţelor fizice, etc.

Teoria cinetică a gazelor, este o teorie moleculară a materiei, care încearcă să explice proprietăţile corpurilor, îndeosebi a gazelor, admiţând că un gaz e format din molecule de dimensiuni foarte mici însă finite, astfel că spaţiul ocupat de molecule este mic faţă de volumul ocupat de gaz. Din cauza distanţelor relativ mari dintre molecule, acestea pot fi considerate ca puncte materiale absolut elastice şi între care nu există forţe de atracţie sau repulsiune, deci conform principiului inerţiei moleculele se mişcă rectiliniu şi uniform şi anume în cazul unui gaz în echilibru în toate direcţiile în mod uniform. Numai când moleculele se ciocnesc sau se apropie prea mult deolată iau naştere forţe intramoleculare din care cauză mişcarea moleculelor devine foarte complicată.

Teoria cvantelor, susţine că energia radiantă nu poate fi absorbită nici emisă de materie în mod continuu, ci în mod discontinuu în cantităţi care sunt totdeauna multiplul întreg al unei cantităţi elementare de energie, al unei cvante de energie. Deci conform T. energia, ca şi materia e de constituţie atomică, cvanta fiind atomul energiei. Mărimea cvantei este proporţională cu frecvenţa radiaţiunii; factorul de proporţinalitate e o constantă numită constanta lui Planck şi având valoarea de 6,53×10,27 erg. sec. T. a fost stabilită de Planck şi joacă un mare rol în desvoltarea fizicei moderne. Pe T. se bazează teoria atomului stabilită de N. Bohr, conform căreia atomul constă dintr'un nucleu pozitiv în jurul căruia se rotesc electronii numai pe anumite orbite permise; dacă un electron absoarbe sau emite energie sub formă de radiaţiuni, atunci el sare de pe o orbită permisă pe alta. Prin T. s'a întrodus în studiul fenomenelor fizice o anumită discontinuitate, care îi consecinţele sale ducea la concluzii uşor criticabile. Aceste dificultăţi au fost însă de curând înlăturate prin noua mecanică *undulatorie* stabilită de L. de Broglie şi Schrödinger.

Teoria electronilor. Electricitatea a fost mult timp considerată ca fiind un fluid incompresibil şi fără greutate. Azi însă s'a ajuns în urma experienţelor la concluzia, că electricitatea ca şi materia e de construcţie atomică, constând din particule foarte mici încărcate negativ, numite electroni. Toate fenomenele electrice se explică cu ajutorul acestei teorii, prin acţiunile reciproce dintre electroni şi eter deoparte, şi electroni şi materie de altă parte. Un electron a cărui viteză variază emite unde, iar un electron care se ciocneşte de o massă materială dă naştere razelor Röntgen. Massa unui electron în repaos este de 1847 ori mai mică decât a atomului de hidrogen, iar viteza

de circa 1/10—1/3 din viteza luminii; în razele B ale corpurilor radioactive, aceasă viteză atinge 91% din viteza luminii. Massa electronului însă nu e de un caracter static, ci dinamic, adică o consecinţă a mişcării electronului şi e cu atât mai mare cu cât viteza electronului e mai mare; pentru o viteză egală cu a luminii massa electronului devine infinită.

„Teoria Mediului" în lit., istorie şi filos. artei este datorită celebrului filos. istoric şi critic franc. Hippolyte Taine (v. c.), care a aplicat-o mai ales în a sa „Histoire de la littérature anglaise" şi în Philosophie de l'Art". — T. M. susţine că factorul esenţial în producerea operei de artă şi lit. este mai ales „mediul" dintre toate condiţiile ambiante, în caro trăieşte autorul: rasa, mediul şi momentul. Ac. teorie a fost reluată şi exagerată în critica rom. de Gherea, ş. a.

Teoria ondulaţiei universale (filos.), a fost formulată de filos. rom. V. Conta (v. c.). El admite că materia e substratul întregului univers şi că toate însuşirile materiei constituiesc forţa. M. şi f. sunt acelaşi lucru, divizibile în gândirea noastră, indivizibile fiziceşte, fiind supuse legii O. u.: Când două sau mai multe forţe de natură sau direcţie deosebită se întâlnesc, între ele începe o luptă — un şir de triumfuri şi contrabalanţări parţiale — care nu încetează decât când se stabileşte un echilibru relativ al forţelor, oprind o clipă, transformarea materiei. Dar formele luptelor şi echilbrurile sunt infinit variabile: „universul nu trece niciodată a doua oară pe calea odată parcursă". Orice luptă naşte o transformare a materiei şi a forţei, născând, prin metamorfoze, forme trecătoare. Orice formă evolutivă, de când se naşte până ce moare, străbate o cale ce se poate simboliza cu un semicerc şi poate fi numită „undă", orice formă evolutivă e o undă; fiecare undă conţine unde secundare, ce alcătuiesc tot atâtea trepte pe curbele ei suitoare şi coboritoare, fiind şi ea conţinută la rândul său de o undă mai mare, în care figurează ca o simplă treaptă. Astfel materia, în metamorfozarea sa veşnică face o adevărată mişcare ondulatoare, valurile sale ondoliforme se aruncă în toate direcţiile crescând şi scăzând în întindere până la nesfârşit. În toate aceste mişcări materia se supune deci „legii ondulaţiunii universale".

Teosofia (gr.), direcţie filosofică religioasă, care urmăreşte cunoaşterea deplină a lui Dumnezeu. Reprezentanţii ac. direcţii, **Teosofii**, pretindeau că sunt în contact direct cu Dumnezeu, dela care primesc unele comunicări speciale. T. au reprezentat-o în vechime **gnosticii** (v. c.), iar mai târziu **misticii** (Weigel, Böhme, Schwendenborg, Baader, etc. v. c.). În zilele noastre T. e doctrina unei secte religioase, întemeiată de colonelul Olcott şi Helen Blavatsky la 1875 în New-York, răspândită şi în unele oraşe mari ale Europei, dar cu un număr redus de aderenţi.

Teposu Emil, medic rom. (n. 1890), prof. de Patologia căilor urinare la univ. din Cluj. Lucrări importante din domeniul patologiei şi chirurgiei aparatului urinar.

Teracota (ital. = pământ ars) se numesc o serie de produse ceramice, poroase cu spărtură aspră, smălţuite sau nesmălţuite, uneori colorate şi decorate cu desemnuri în relief, fabricate din argilă ordinară. Se întrebuinţează la construcţiuni de sobe şi la ornamentaţii.

Teraple (med.), totalitatea procedeelor curative (dietetice, medicamentoase, etc.), care se aplică unui bolnav pentru a combate boala.

Terase (geol.), se numesc albiile vechi ale cursurilor de apă. Cursul râurilor din ţara noastră este însoţit de trei terase care se ridică sub forma de tăpşanetrepte, deasupra albiei lor actuale.

Teratologie, ramură a anatomiei care se ocupă cu descrierea şi explicarea formării monştrilor şi anomaliilor monstruoase.

Terbiu (chim.), element chimic cu greut. atomică 159,2, simbolul Tb, face parte din grupa elementelor „tere rare". A fost separat de Urbain din pământurile itrice.

Terborch (Ter Borch, Terburg) Gerard, pictor flamand (n. 1608 † 1681). Distins în expresia fină şi viguroasă a scenelor istorice şi de „genre". Lucrări: Militarul arătând piese de aur unei femei; Lecţie de muzică; Pacea dela Münster.

Terebentina artificială (chim.), v. Petrolul.

Terentius Publius, scriitor lat. (n. 185 † ca. 159 a. Chr.), originar din Cartagena, de unde are şi supranumele de **P. T.** — **Ater.** A scris comedii Andria, Hecyra, Heautontymorumenos, Eunuchus, Phormio şi Adolphae, în care imită poeţii gr.

Tere rare (chim.) sau pământuri rare, grup de 15 elemente cu proprietăţi diferite, având greutatea atomică, cuprinsă între 139,0 şi 178; **T. r.** se găsesc f. rar în natură, întotdeauna asociate şi sub formă de săruri cu spectru de absorbţie caracteristic.

Terme (med.), v. Băi.

Terminism (filos.), nominalismul, care susţinea că ideile generale nu-s copii ale lucrurilor, ci semne (cuvinte) pentru acestea. Noţiunea este faţă de obiectele gândirii un „termin".

Termit (chim.), se numeşte amestecul de oxid de fier şi praf de aluminiu, întrebuinţat la lipitul tuburilor, a roţilor, a şinelor şi a cazanelor. (v. Aluminotermia).

Termitide (zool.), Termite, gen al Corrodentiilor. Trăiesc social, formând state; animalele sexuate au aripi caduce. Celo asexuate sunt lipsite de aripi şi se împart în soldaţi şi muncitori. Zidesc cuiburi mari în regiunile stepelor africane înalte de 3—5 m., foarte rezistente, construite din argilă, nisip şi salivă. Altele îşi zidesc cuibuirle în pomi, în lemnăria caselor, etc. Trăiesc în Africa şi America tropicală.

Termocauter (med.), instrument chirurgical, cu care se arde (cauterizează), părţi bolnave; ex.: fierul roşu.

Termochimia (chim.), ramură a studiului chimiei, care se ocupă cu măsurarea cantităţilor de căldură, care se degajă sau se absorb cu prilejul reacţiilor chimice.

Termodinamica (chim.-fiz.), studiul, care dă relaţiunile dintre diversele forme de energie, bazându-se pe principiul conservării energiei (principiul I al T.-cii) şi pe principiul existenţei proceselor ireversibile în natură sau a existenţii anumitor tendinţe sau direcţii privilegiate (principiul al II al T.-cii).

Termoelectricitate. Fizicianul Seebeck a constatat la 1821 că într'un circuit format din mai mulţi conductori aşezaţi în serie putem obţinea curenţi electrici, dacă punctele de contact se află la temperaturi neegale. Astfel dacă formăm un circuit dintr'un fir de fier şi unul de cupru şi dacă încălzim unul din punctele de contact, în circuit ia naştere un curent continuu având un sens dela cupru spre fier prin punctul de contact încălzit. Curentul astfel produs se numeşte curent termoelectric, iar circuitul poartă numirea de cuplu termoelectric. Peltier a arătat, că fenomenul descoperit de Seebeck este reversibil. Dacă un curent datorit unei forţe electromotrice străbate traversează locul de contact a două metale de ex. cupru şi fier în senzul dela cupru la fier, acest loc se încălzeşte. Acest fenomen se numeşte efectul Peltier. Lord Kelvin (W. Thompson) a arătat, că putem avea curenţi termoelectrici şi în fire metalice omogene încălzite în mod neegal. Această proprietate a unui circuit se numeşte efect Kelvin.

Termofor (med.), instrument care încălzit, se aplică pe părţile bolnave pentru a le încălzi şi a produce o lărgire a vaselor pielii. Astfel se activează circulaţia şi totodată se alină şi durerea. T. e sau un vas de metal sau un sac de cauciuc, care se umple cu apă caldă. Se poate şi improviza cu sticle calde, cărămizi încălzite, saci cu sare încălzită, etc. Mai nou se fac T. electrici.

Termometru, instrument ce serveşte la măsurarea temperaturii. T. se bazează pe proprietatea corpurilor de-a se dilata sub influenţa căldurii. În practică se construesc însă termometri numai din acele corpuri, care se dilată în mod regulat. Avem T. în care corpul ce se dilată este: 1. Lichid; 2. Solid; 3. Gazos. În categoria 1, intră T. cu mercur. T. cu mercur constă dintr'un rezervoar de sticlă plin cu mercur şi care se prelungeşte într'un tub capilar, închis şi gol de aer, în care se poate urca mercurul. Punctele principale ale acestui T. sunt punctul de îngheţare şi cel de fierbere al apei. Distanţa între aceste două puncte a împărţit-o Celsius în 100, Réaumur în 80, Fahrenheit în 180 grade. Cu excepţia Angliei şi Americei, unde se întrebuinţează T. Fahrenheit în toate ţările se întrebuinţează T. Celsius numit şi T. centigrad. Punctul de îngheţare la T. Celsius şi Réaumur e notat cu 0, iar la T. Fahrenheit cu 32 astfel, că la acest T. punctul de fierbere este 212. Gradele de căldură se înseamnă cu + (plus) iar cele sub 0 cu — (minus). Cu T. cu mercur nu putem măsura decât temperaturi cuprinse între —39° şi +360° C, deoarece la temperaturi mai joase mercurul îngheaţă, iar la temperaturi mai înalte evaporează. Pentru temperaturi înafară de aceste limite se folosesc T. cu alcool colorat. În categoria 2, intră T. metalici, care constau din 2—3 metale de coeficienţi de dilatare diferiţi. Mişcarea cu variaţia temperaturii se transmite cu ajutorul unei pârghiii asupra unui indicator ce se deplasează dealungul unei scale. În categoria 3, intră termometrele cu aer. Se numesc T. înregistratoare aparatele care înscriu pe hârtie variaţiile de temperatură. T. de maximă şi minimă sunt acele T. care indică temperatura maximă sau minimă existentă într'un interval de timp determinat.

Teroare (franc. la Terreur), regimul instituit în Franţa după căderea Girondinilor), dela 31 Maiu 1793 până la 9 Thermidor (27 Iulie 1794), pt. ca să poată menţinea ordinea internă prin mijloace drastice şi a face faţă străinătăţii care se împotrivia regimului revoluţionar. Cea mai mare infl. o avea Comitetul „du Salut public" din Paris, în frunte cu Robespierre şi „les montagnards" (Montagne, La), care trimit la eşafod pe Girondişti şi Dantonişti. Convenţiunea,

amenințată de acte drastice din partea lui Robespierre, se hotărește să pună sub acuzare pe capii Teroarei (v. Thermidor).

Terpentina (chim.), sau terebentina, este o esență lichidă formată dintr'un amestec de diferite hidrocarburi terpenice, cu un miros caracteristic de rășină de brad. Se extrage prin distilarea cu un curent de vapori calzi de apă din rășina secretată de unii arbori din familia coniferelor (molift, brad.) Se întrebuințează în medicină și la fabricarea lacurilor, fiind un bun disolvant organic al rășinelor și al cauciucului.

Terpsichore, în mit. grec. zeița dansului și a cântecului. Reprezentată de sculptori cu o harfă cu două coarne de căprioară.

Terțiară (geol.), grupă sau eră geologică, cuprinsă cu cea cvaternară sub denumirea colectivă de neozoică sau cainozoică. Formațiunile sale reprezentate prin calcare numulitice, gresii, argile, marne, silexuri, tufuri vulcanice și conglomerate, aparțin la numeroase faciesuri (depozite) continentale, litorale și neritice ale Mediteranei centrale cu aproape 90% din formele de viață marină ale Mediteranei actuale. Viața animală din această eră este caracterizată prin dispariția reptilelor gigantice din era mezozoică, fiind înlocuite prin formele actuale de șerpi și șopârle, prin dispariția paserilor cu dinți (Archeopteryx) și prin apariția celor actuale nedințate; prin apariția și desvolarea mamiferelor placentate, prin regresiunea Brachiopodelor și a Crinoidelor și prin desvoltarea Lamelibranchiatelor și a Gasteropodelor cu sifon și prin dispariția complectă a Amoniților și a Belemniților, iar viața vegetală prin marea desvoltare a plantelor angiosperme dicotiledonate. Această eră se divide în 2 perioade: a) Paleogen sau Numulitic cu epocele: paleocen, eocen și oligocen; b) Neogen cu epocele: miocen și pliocen. Prin mișcări orogenetice importante, însoțite de puternice și numeroase erupțiuni vulcanice, în această eră atât de sbuciumată, s'au format majoritatea Munților actuali, ca: Alpii, Carpații, Apenini, Pireneii, Himalaia, Caucazul, Anzeii Cordilieri și Munții Stâncoși.

Terțină, strofă de trei versuri, dintre care I rimează cu al III, al II cu I și al III. A fost folosită de Dante în „Divina Commedia".

Tertium non datur (lat.). A treia posibilitate este exclusă (v. Terțiul exclus). O judecată în care ești silit să alegi numai între două alternative (v. c.).

Tertullian *Quintus Septimius Florens*, (n. 150 † 220), părinte al bisericii și filos. medieval, originar din Cartagena (*Africa de Nord*), a apărat *biserica împotriva* ereticilor. Cea mai însemnată lucrare a sa e „Apologeticus", scrisă într'o admirabilă limbă latină. Către sfârșitul vieții a trecut la secta Montaniștilor (v. c.), de aceea el nu e pomenit între sfinți. În scrierile sale nota polemică, retorică și adesea spirituală, se unește cu energia în care neagă științei lumești orice valoare în fața divinității. Ca filosof, e influențat de Stoici, dela cari ia materialismul: tot ce există e corporal chiar și sufletul și D-zeu însuși! Omul, incapabil să cunoască adevărul cu mintea lui, incapabil să „știe" ceva despre D-zeu, are nevoie de „revelație" (v. c.). Aceasta e însă irațională. Deaceea i se atribuie lui T. formula „Credo quia absurdum est." În etică este ascet. Așteaptă pe Christ, care va veni „călare pe o bestie domesticită (sensibilitatea) sub forma unui înger".

Țesături (merc.), produsele textile obținute prin combinarea diferită a diverselor tărturi de in, cânepă sau bumbac. Așa de ex. **pânza de Olanda** cu țesătura deasă și caracteristică prin albeața ei; batistul, pânză transfucidă, deasă, liină și foarte rezistentă; **damastul** țesătură de in cu figuri în relief și mate pe un fond luciu; drilul, tot o țesătură de in, însă cadrilată sau cu desemnuri; musselinul, țesătură de bumbac f. subțire și ușoară așa încât 15—20 m. musselin abia cântăresc 150 gr.; perkalul, o țesătură deasă din bumbac.

Tesla Nicolae (n. 1856), electrotechnician, de origine sârb, trăiește în America. Curenții T. sunt curenții de cea mai înaltă tensiune și frecvență cunoscuți până acum. Acești curenți fac aerul conductibil și n'au nicio influență asupra corpului omenesc, pe când știm că curenții de frecvență mai joasă ar fi mortali. Curenții T. se folosesc în electroterapie la anumite boli, acest procedeu de a vindeca boale se numește darsonvalizare (dela fizicianul francez d'Arsonval). În apropierea curenților T. lămpile incandescente se aprind de sine fără altă sursă de curent.

Test (engl. = probă, criteriu). Termin lansat de psihol. am. Mc. Keen Cattell în lucrarea sa „Mental tests and measurement" (1890, rev. Mind). Psihol. franc. Alfred Binet a perfecționat metoda testelor, dându-i o valoare internațională prin a sa „Scară metrică a inteligenții", în care, după studii îndelungate a ajuns să făurească niște „probe practice", care se dau la copii să le rezolve (după ce au fost gradate ca dificultate pt. anumite vârste) și astfel li se stabilește „nivelul mental" (inteligența globală). După Binet testele au căpătat mare răspândire în Anglia, America, Italia, etc. Metoda a fost perfecționată de Meumann și elevii săi, apoi de William Stern, Lipmann, Moede și Piorkowski, Claprède, Terman, Whipple, Yerkes, Thurstone, etc., etc. Claparède și Thurstone au adus cele mai importante contribuții la „etalonarea" (v. c.) testelor, și au ușurat folosirea testelor de „nivel" (desvoltare) și a celor de „aptitudini" (cf. Foaia de observație).

Test Acte (engl.), Legea impusă în 1673 de parlamentul englez lui Carol al II, prin care funcționarii publici erau obligați să declare că nu cred în dogma catolică a trausubstanțicrii. A fost abrogată în 1828.

Testament (drept civil). Act solemn revocabil, prin care o persoană („testatorul") hotărăște ce se va întâmpla cu o parte sau întreaga sa avere după moartea lui. Este de 3 feluri: a) **T. Olograf**, fiind scris pe dea'ntregul, datat și iscălit de testator; b) **T. autentic**, când e legalizat de judecător și citit în auzul testatorului; c) **T. mistic**: poate fi scris de altă persoană, doar trebuie iscălit de testator; acesta închide, pecetluiește și-l încredințează judecătorului, care încheie pe plicul T. proces-verbal și-l păstrează în casa tribunalului. T. cu data ultimă anulează pe celelalte, dacă există (v. legat, legatar, executor testamentar, parte disponibilă).

Testamentul Nou, cartea a doua din Biblie, cuprinde: Evangheliile lui Matei, Marcu, Luca și Ioan, Faptele Apostolilor, Epistolele lor: 14 Pavel, 1 Iacov, 2 Petru, 3 Ioan, 1 Iuda și Apocalipsul Sf. Ioan, adică arătarea lui Isus Christos, ca semn al victoriei credinței creștine. (v. Apocalipsul și fiecare din ac. c. pentru a găsi ordinea folosirii în lit. rom. relig.).

Testicul (anat.), orchis, glanda genitală masculină, în care se formează spermatozoizii, așezată în scrot.

Testudo (zool.), gen al broaștelor țestoase. T. elefantina, broasca țestoasă gigantă, lungă peste un metru. T. graeca, broască țestoasă terestră. Carnea se mănâncă.

Țesut (biol.), totalul elementelor celulare și intracelulare, unite între ele și făcând un ansamblu anatomo-fisiologic, care servește unui anumit scop, are o anume funcție. Din Ț. se compun organele. 1. (zool.). Se disting patru mari grupuri de Ț.: a) Ț. epitalial, format de celule cu foarte puține substanțe intercelulare. El dă pielițele, care acopere suprafața corpului și căptușește o seamă de organe. Un Ț. epitalial modiificat e Ț. glandular. — b) Ț. conjunctiv, cu puține celule și multe substanțe intercelulare. E un țesut mai mult de umplutură: Ț. conjunctiv propriu zis, fibros sau elastic; Ț. osos, cu substanțe intercelulare, conținând săruri (v. Os.); Ț. cartilaginos, care formează zgârciul. — c) Ț. muscular, format din fibrele musculare striate sau netede. — d) Ț. nervos, compus din celulele nervoase cu axonul (prelungirea *nerv.*) și alte ramificațiuni și un Ț. de umplutură, numit neuroglie. 2. (bot.) La plante distingem după capacitatea de înmulțire a celulelor, țesut de durată și țesut de înmulțire; după felul formării și după forma celulelor se deosebesc: Ț. parenchimatos, pseudoparenchimatos și Ț. de hife; după structura și poziția celulelor în corpul plantei avem: Ț. epidermal, Ț. fundamental, Ț. liberian și Ț. lemnos; în sfârșit se mai disting Ț. primar și Ț. secundar.

Tetanus (med.), fălcărița, boală cauzată de bacilul lui Nikolaier. Bacilul pătrunde în răni murdărite mai ales cu pământ și formează toxine, care se urcă de-a lungul nervilor la sistemul nervos central. E caracterizat prin o înțepenire dureroasă a mușchilor. Se poate evita isbucnirea boalei, injectându-se indivizilor cu răni suspecte, o doză preventivă de ser antitctanic.

Tetraedritul (min.), sulfură de cupru, stibiu, zinc, fier, mercur, argint, arsen de coloare surie-neagră, în diferite nuanțe. Se întâlnește în filoanele metalifere, la Capnic, Botcș, Iasca. Se întrebuințează pentru extragerea cuprului, mercurului și a argintului.

Tetraedrul (cristalogr.), formă hemiedrică a octaedrului; are 4 fețe triunghiulare echilaterale, corespunde indicilor (111) și reprezintă una din formele sterice ale compușilor carbonului.

Tetrarchie, 1. Subdiviziune a phalangei grecești; 2. Funcția unui tetrarh. Sistemul de guvernare introdus de Dioclețian, prin care imperiul roman era împărțit între patru împărați. T. a fost înființată mai ales pentru ca imperiul să se poată apăra împotriva Barbarilor.

Teutonic, ordin de cavaleri. Ordin religios și militar, având, la început, numele de Frații spitalului Sfânta Maria a Teutonilor, aprobat de papa Celestin III în 1190. Înființat cu ocazia cruciatelor, avea scopul de-a îngriji oamenii bolnavi și cei răniți. Papa i-a acordat mari privilegii. În 1211, regele Ungariei Andrei II, primește pe membrii acestui ordin în Țara Bârsei, pentru ca s'o apere împotriva Cumanilor. Fiindcă nu satisfac condiția impusă, ei sunt alungați și se

stabilesc în Prusia (în 1228). Sediul lor a fost mai întâiu la Acra, apoi la Veneția și în urmă la Marienburg. Au fost învinși de călărețiî moldoveni, trimiși de Alexandru cel Bun, în ajutorul regelui polon Vladislav (lupta dela Tanenberg, în 1410). Cavalerii teutoni au fost suprimați de Napoleon în 1805. Semnul lor: o manta albă, cu cruce neagră.

Teutonii, popor al vechii Germanii. Împreună cu Cimbrii au năvălit în Gallia, unde au fost înfrânți de Marius (102 a. Chr.).

Teutsch, 1. Friedrich D. (n. 1852), istoric și episcop săsesc în Sibiu. Cel mai mare istoric al Sașilor. A publicat numeroase opere foarte prețioase și larg informate. Cele principale sunt Geschichte der Siebenbürger Sachsen, î. d. sächsische Volk, vol. II—IV (vol. I a fost publicat de tatăl său tot episcop Gheorghe D. I.); Die siebenbürgisch-sächsischen Schulordnungen (2 vol.); Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen (2 vol. 1921); Georg D. Teutsch, Geschichte seines Lebens (1908); Bilder aus der vaterländischen Geschichte; Bilder aus der Kulturgeschichte der Siebenbürg. Sachsen. — **2. Gheorghe D.** (n. 1817 † 1893). A luat parte la toate mișcările culturale și politice ale Sașilor. Pentru meritele sale Sașii i-au ridicat o statue în Sibiu (1899). A publicat documente și studii prețioase relative la trecutul Sașilor. Operă principală e: Istoria Sașilor din Transilvania și Reformațiunea pe pământul săsesc din Ardeal (Sibiu, 1876).

„Textele rotacizante". Se cunosc următoarele T. r.: „Apostolul" dela Voronet; Psaltirea Șcheiană; Psaltirea Voroneteană; câteva din textele cuprinse în „Codex Sturdzanus", din „Sbornicul dela Ieud"; apoi scrisorile din Arhivele Bistriței, etc. Caracterul cel mai important al acestor texte este rotacismul.

Textile, plante — (bot.), plante ale căror fibre se pot utiliza pentru fabricarea de țesături, ex. agave, bumbacul, inul, cânepa, urzica, etc.

Tezaurul dela Pietroasa, numit în popor și Cloșca cu pui, după figura unei paftale în forma de șoim, care se află printre obiectele sale de aur. Descoperit în 1837 pe teritoriul satului Pietroasa de jos din jud. Buzău, conține 20 bucăți de aur, toate ticsite cu pietri scumpe, cristaluri roșii și granate, în valoare atunci de peste 100 mii lei. Tezaurul e în muzeul de antichități din București, după ce a fost stricat de două ori. E de o foarte mare valoare istorică și artistică, de origine gotică, probabil din comoara regelui Goților Atanaric, care în sec. al III era așezat cu poporul său pe pământul românesc de azi. Odobescu a descris în românește și franțuzește acest vestit tezaur.

Thackeray William Makepeace, romancier engl. (n. 1811 † 1863). A scris romanul „Vanity Fair", remarcabil ca spirit de observație, apoi „Barry Lyndon", o capodoperă de ironie și spirit, „Pendennis", „History of Henry Esmond", „The Virginians", „The Newcomes", etc.; schițe umoristice, balade și istorioare. În romanele sale, Th. înfățișează cu multă genialitate artistică și umor, viața claselor mijlocii și a aristocrației engl., dând o întregire prin aceasta operii lui Dickens. Prin umor, distincție, simplitatea și claritatea stilului, el este cel m. mare romancier engl.

Thais, curtezană, v. Hetairă.

Thalberg Sigismund, pianist și compozitor germ., virtuos reputat dând concerte strălucite în Europa și America (n. 1812 † 1871).

Thales din Milet, filos. hellen (n. ca. 625 † 545 a. Chr.), unul din cei 7 înțelepți, întemeietorul „Școalei din Milet". I se atribuie prezicerea eclipsei solare din 585. E primul filos. gr. antic. Admite ca principiu, originar a toate câte există, apa, pe care plutește pământul. Lumea întreagă o credea însuflețită (Hilozoism).

Thalia, în mit. grec. una din cele nouă muze a comediei și a idilei. Reprezentată ținând în mână o mască și o ghirlandă de flori.

Thames, numele englez al fl. Tamisa (v. c.).

Tharaud (cit. Taro) Jérôme și Jean, frații —, mari romancieri franc. **Jérôme**, (n. 1874), **Jean**, (n. 1877). Proza lor epică este o excelentă povestire vie, dar fără podoabă, suficient de atrăgătoare prin desvoltarea acțiunii și analizei, a caracterizărilor și conflictelor, atingând cele mai felurite probleme din civilizația contemporană: naționalismul franc., imperialismul, problema coloniilor, problema jidovească în Europa din Răsărit, apusul puterii turcești în Balcani și alte probleme politice și sociale, cu un mare talent de compoziție și măestrie de a-ți sugera idei, precum și cu o remarcabilă impersonalitate. Scrieri: „Dingley", „Un Royaume de Dieu", „A l'Ombre de la Croix" (trad. rom. Cultura Nat.: „La Umbra Crucii"), „Hoberaux", „Quand Israël est Roi", „La Fête Arabe", etc.

Thea (bot.), ceaiul, gen al Cameliaceelor. **Th. chinensis**, ceaiul chinezesc, arbust originar din Assana, cultivat în China, Japonia și Indii. Din frunzele sale uscate și anume preparate se face infuzia de ceai.

Theba. 1. Th., oraș din vechiul Egipt, cu mare renume (Th. cea cu o sută de porți), capitala a nouă dinastii însemnate în antichitate (v. Egiptul, Istorie). Pe ruinele sale se află Karnak și Luqsor, localități atât de bogate în monumente arheologice (Sfinxul, Palatul dela Luqsor, colosul lui Memnon, etc.). — **2. Th.**, vechea capitală a Beotiei din Grecia, patria lui Oedipos (Antigona) și a celor Șapte contra Th. (v. Epigonii). A fost o vreme rivala Athenei și apoi, pe timpul lui Epaminondas, a Spartei (v. Grecia, Istorie). În 335 a. Chr. a nimicit-o Alexandru cel M. Azi Thiva cu 3500 loc.

Thebaïna (chim.), v. Alcaloizii.

Themistocles distins general atenian (n. ca. 525 a. Chr.). Șeful partidului democrat și rivalul lui Aristide, pe care l-a exilat prin ostracism. A ridicat Athena la rangul de mare putere, fortificând portul Pireus și învingând pe Perși în lupta dela Salamina (479). Întărirea Atheneî nemulțumi pe Spartani, îl acuză în chestia lui Pausanias, și Th. e exilat prin ostracism. Se retrage la Perși, unde e însărcinat cu conducerea unei armate contra patriei sale. Th. însă, un patriot înfocat, în loc să execute acest ordin, s'a sinucis, otrăvindu-se (460 a. Chr.), servind astfel interesele patriei nerecunoscătoare.

Theobroma cacao (bot.), Arbustul de cacao; specie a Sterculiaceelor: originar din America tropicală. Din boabele sale care conțin teobromină, grăsimi, amidon, proteine, se fabrică cacaua.

Theodat, rege al Ostrogoților din Italia, nepotul lui Theodoric cel Mare, sotul Amalasunthei, incapabil, Bizantinii cuceresc o bună parte din imperiu, iar el e omorît la Ravena (536), de un general revoltat.

Theodora, împărăteasă în Constantinopol (n. 527 † 548), soția împ. Justinianus (v. c.), colaboratoare lui în guvernare. A fost fiica unui gardian de urși dela Hipodrom, apoi actriță, ducând o viață liberă.

Theodorescu-Sion Ioan, pictor. Unul din cei mai fecunzi, mai exuberanți și mai buni pictori ai generației tinere. Cunoscut prin compoziții decorative pentru care are un talent deosebit, prin naturi moarte și peisaje marine. Mare meșter al perspectivei și poate cel mai bun tehnician român. Fiecare din compozițiile lui tinde să fie o imagine cât mai completă a țării sale. Legătura intimă între pictor și duhul pământului românesc nu o face însă numai troițele și costumele țăranilor români, ci și acel ceva greu de definit, care impresionează în aproape toate compozițiile acestui viguros artist, care imprimă pânzelor sale o atmosferă atât de caracteristic românească. Este inspector general al artelor.

Theodorian Caton, scriitor rom. A scris poezii în „Literatorul", nuvele și schițe în dif. rev., romanul Sângele Solovenilor (1908), teatru (Zina cea din urmă, dramă; Nevestele domnului Pleșu, comedie; Bujoreștii, comedie). Alte scrieri: Petale, Prima durere, Calea sufletului, La masa Calicului, Povestea unei odăi, Epice și dramatce (1921), etc.

Theodoric I Lascaris, v. Lascaris.

Theodoric cel Mare (n. 454 † 526), regele Ostrogoților și fondatorul monarhiei ostrogote în Italia. Ajutat de sfetnici, acest rege, energic și inteligent, crescut în spiritul măreției și a gloriei dela Constantinopol, ca ostatec, a încercat, fără succes, să reconstitue imperiul prin unirea elementului roman, cu cel gotic. A cucerit Italia din mâinile lui Odoacru (pe care-l ucise) și a căutat să refacă pagubele suferite de civilizația romană din cauza întâielor năvăliri barbare. A murit în 526 la Ravena, unde mormântul său e unul din cele mai interesante.

Theodoric I, regele Vizigoților din Spania dela 419—451. S'a luptat împotriva Hunilor, împreună cu gener. roman Aetius pe câmpurile Catalaunice. — **Th. al II** dela 453—466, a cucerit Galicia și Roussillonul.

Theodorus, filos. cirenaic, discipol al lui Aristipp cel tânăr. Era partizan al ateismului.

Theodory I. medic rom. (n. 1834). Fost prof. la Fac. de Med. din București, medic inspector general al armatei și medic al palatului. A publicat o lucrare despre pelagră și instrucțiuni pt. igiena armatei.

Theodosiu cel Mare, Flavius (n. 346 † 395), cel din urmă împărat roman al imperiului roman de apus și răsărit dela 379. A luptat victorios contra Goților, asigurând astfel granița imperiului de Barbari. În interior a sprijinit creștinismul și s'a ilustrat ca un bun legislator. Prin vitejia sa a mai lungit agonia în care se sbătea marele imperiu roman. La moartea sa (395) imperiul roman se împarte între cei doi fii ai săi, Arcadius și Honorius, unul luând imperiul de răsărit, iar cellalt imperul de apus (v. Romanii, Imperiul).

Theohari A., medic rom. (n. 1873). Profesor de terapeutică experimentală și de clinică terapeutică la Univ. din Buc., fost prof. de aceeași specialitate la Iași. Din vasta sa activitate științifică trebuie remarcate în deosebi importantele sale cercetări balneologice.

Theokritos, poet hellen (ca. 270) din Syracusa. A scris idile vestite, inspirate din viața păstorilor și a pescarilor, în care alături de naivitatea scenelor rus-

tice se găsesc scene lascive, imorale şi superstiţii.

Theophrastos din Lesbos, filosof hellen (n. 372 † 287 a. Chr.), unul din înv. lui Aristoteles, din şcoala peripatetică (v. c.), orator strălucit. Din nenumărate scrieri în toate ramurile cunoştinţelor omeneşti au rămas câteva fragmente botanice şi „Caracterele etice", o parte din Metafizică. Este cel dintâiu botanist: cunoştea apr. 500 de specie de plante. Atât ca naturalist, dar mai ales ca destoinic zugrăvitor moralist al slăbiciunilor umane, a înrâurit tot evul mediu şi chiar cultura modernă.

Theotocopuli, v. Greco.

„The right man in the right place", expresie engl. = Fiecare om la locul lui, adică „omul cel mai potrivit la locul cel mai potrivit". E principiul selecţionării sociale a valorilor umane după aptitudinile corespunzătoare cerinţelor societăţii.

Thermidor, luna Novembrie, în calendarul republican francez (1793). Ziua de 9 Thermidor e celebră prin căderea lui Robespierre, ceea ce reprezintă sfârşitul Teroarei în Revoluţia franceză (27 Iulie 1794).

Thermopylae, celebru defileu al Thesaliei, între muntele Anope şi golful Maliaca, unde Leonidas, regele spartan, cu 300 de ostaşi a rezistat eroic Perşilor. Când Xerxes trimite un ostaş pentru să-l someze să capituleze, a răspuns „Vino de le ia". Trădat de Ephialtes, Leonida cu cei 300 Spărtani şi cu 700 de Thespiani, moare (400 a. Chr.), apărându-şi patria.

Thessalia, ţinut din vechea Grecie, între Pind, Focida şi mare. Formează azi unul din cele mai bogate şi fertile regiuni ale Greciei. Locuitorii, Tesalieni.

Thèse, à —, (estetică lit.). Scriere (de obiceiu piesă de teatru sau roman ş. a.), care urmăreşte în primul loc o tendinţă în tratarea subiectului ei şi lasă pe planul al doilea realizarea frumosului. Orice creaţie de acest fel se spune „artă pentru artă" (v. c.).

Theseus, în mit. grec. eroul naţional al Atticei şi fiul lui Aigeus, rege atenian. A săvârşit numeroase bravuri: a ucis Minotaurul, ajutat de firul Ariadnei; s'a luptat cu amazoanele şi cu regina acestora. Cu amicul său Phirithous, s'a coborît în Infern şi a furat pe Persephona, soţia lui Hades.

Thetis, în mit. gr. fica lui Nereu cu Doris, soţia lui Peleu, mama lui Achile, pe care l-a scăldat în râul Styx, făcându-l invulnerabil.

Theurlet Claude-Adhémar-André, poet şi romancier franc. (n. 1833 † 1907). Este cântăreţ al vieţii rustice, a naturii forestiere şi are un gust delicat în scrierile: le Chemin des Bois, la Maison des deux Barbeaux, les Maugars, Raymonde, Sauvageonne.

Thewrewk Emil de Ponor, distins filolog ungur (n. 1838 † 1917) şi prof. univ. la Budapesta, n. la Pojon dintr'o famil. „walachischen Ursprungs". A editat lexiconul lui Festus pe baza codicelui Corvinian şi a manuscriptului inedit de la Troves.

Thibaud Jacques, celebru violinist francez (n. 1880), concertist recunoscut în toată lumea prin interpretarea sa poetică şi tehnica deosebit de cizelată.

Thibaudet Albert, critic franc. Cu o vastă informaţie, cu multe idei, gust sever şi curiozitate bogată, având o înţelegere largă pentru tot ce e „modern", T. ridică în ochii elitei franceze critica la o imparţialitate europeană, în articolele sale dela Nouvelle Revue Française, cât şi în scrieri ca: la Vie de Barrès, Les idées de Ch. Maurras, Le Bergsonisme, G. Flaubert, P. Valéry, Intérieurs, etc.

Thierry, 1. Jacques-Nicolas-Augustin, istoric franc. (n. 1795 † 1856), autor de lucrări istorice cu caracter narativ, bazate pe studiul cronicelor şi a documentelor originale. La conquête de l'Angleterre par les Normands, Récits des temps mérovingiens, etc. 2. Th. Amédée-Simon-Dominique (n. 1797 † 1873), fratele celui preced., autorul lucrării Histoire des Gaulois.

Thiers Louis Adolphe, bărbat de stat şi istoric franc. (n. 1797 † 1877). In 1830 a întemeiat ziarul National, contribuind la restabilirea monarhiei. A apărat interesele Franţei în Egipt. S'a opus revol. din 1848, venirii lui Napoleon al III şi răsb. din 1870 cu Germ. In 1871 a fost numit prezident al republ., contribuind la consolidarea ei. Lucrări ist. valoroase: Histoire de la révol. franç. (1824—27), Hist. du Consulat et de l'Empire (1854—1862).

Thiron Constantin, medic rom. (n. 1853 † 1924). Fost prof. de Patologie generală şi Terapie la Univ. din Iaşi. A publicat în deosebi lucrări de igienă şi a fost unul dintre promotorii mişcări antialcoolice rom.

Thoma de Aquino, celebru teol. şi filos. (n. 1227 † 1274), „prinţ al scolasticei", călugăr dominican. A predat filos. şi teol. la Colonia, Paris, Bologna, Roma, Napoli, etc. Sanctificat de bis. catol. (1323) şi declarat în 1567 ca unul din cei 5 mari învăţaţi ai bis., alături de Sf. Augustin, Hieronim, Ambrosiu şi Grigorie cel Mare; supranumit „doctor angelicus". Teol. lui T. de A. e aceea a bisericii cat., filos. sa este un aristotelism conciliat cu creştinismul, luând dogma sa supremul adevăr. In divinitate „esenţa" şi „existenţa" sunt unite, spre deosebire de creaţiile celelalte. Dzeu este primul îmbolditor al existenţii. T. de A. nu admite realismul şi împărtăşeşte conceptualismul, în cearta Universalelor (v. c.). Sufletul şi corpul nu-s două substanţe deosebite. Forţa fundamentală a spiritului e intelectul. Adevărurile relevate prin „lumina naturală" a raţunii nu contrazic credinţa, ci sunt „preambula fidei" (îndrumătoare în credinţă). Ştiinţa e servitoarea credinţei. Cunoştinţa porneşte din experienţă. Virtuţile creştine (credinţa, iubirea, speranţa) duc la fericire, cele naturale (filosofice) sunt conduse de raţiune şi ne arată media justă a faptelor. Scrieri: De veritate fidei catholicae contra Gentiles (s. „Summa contra G."), „Summa theologiae", etc.

Thoman Ştefan, pianist şi pedagog maghiar (n. 1862), elevul lui Liszt, profesor la Academia de muzică din Budapesta din 1888

Thomas Albert, politician franc. (n. 1878), deputat socialist, din 1920 directorul Biroului internaţional al Muncii la Liga Naţiunilor. In 1914 a organizat producţia muniţiei de războiu, în 1915—1917 ministru al armamentului.

Thomas Ambroise, compositor francez (n. 1811 † 1896). Absolvent al conservatorului din Paris, câştigă premiul Romei, face studii în străinătate şi revine la Paris, unde se ocupă cu compoziţia. La 1871 e numit directorul conservatorului din Paris, la 1851 e membru al Academiei şi decorat cu legiunea de onoare. Din numeroasele sale opere notăm: „Mignon", „Hamlet".

Thomas André-Antoine, distins filolog franc. (n. 1857), prof. la Sorbonne, în Paris, membru al Acad. de inscripţii din 1904. Autor a mai multor lucrări import. pentru filologia romană (Essais [et Nouveaux] essais de philologie française, 1927—1904, 2 vol.), etc.

Thomas Pierre, chimist francez (n. 1876), doctor în ştiinţe. Profesor angajat cu contract special pentru catedra de chimia biologică la Univ. din Cuj. A publicat numeroase lucrări de specialitate în limba franceză şi un manual de Biochimie.

Thomescu N. medic rom. (n. 1859). Fost prof. la Fac. de Med. din Bucureşti. A publicat lucrări despre regenerarea nervilor, tuberculoză, farmaco-dinamie şi chimie fiziologică şi lecţiuni clinice.

Thompson Francis, poet engl. (n. 1859 † 1907). Poet catolic şi mistic, a scris splendida poemă lirică-religioasă, The Hound of Heaven, apoi „Poems" şi „Essai on Shelley".

Thomson, 1. Joseph John (n. 1856), fizician englez, profesor la universitatea din Cambridge. S'a ocupat în special cu descărcările electrice în gaze şi cu razele catode. In 1906 premiul Nobel pt. fizică. 2. Th. Sir William lord Kelvin (n. 1824 † 1907), fizician şi naturalist englez, născut la Belfast, a fost prof. la universitatea din Glasgow. T. a fost unul din cei mai mari fiziciani ai veacului al XIX lea. desvoltând o activitate prodigioasă în domeniul fizicei, a învăţământului şi a tehnicei. Sub influenţa lui Fourier T. s'a ocupat cu electrostatica şi teoria potenţialului.

Thomson James, pet engl. (n. 1700 † 1748). E un precursor al Romantismului, deşi continuă stilul retoric, afectat, al secolului al XVIII („poetic diction"). A scris vestitul cântec naţional „Rule Britannia". Are minunate descrieri de natură: The Seasons (poeme), care au influenţat lit. engl. contemporană, The Castel of Indolence (poemă).

Thomyris, regină a Sciţilor. Ca să-şi răsbune pe Cyrus omoritorul fiului său, s'a luptat cu Perşii, l-a prins, i-a tăiat capul şi l-a cufundat într'un vas plin de sânge.

Thora (evr.), lege, v. Pentateuch.

Thoreau Henry, romancier am. (n. 1817 † 1862). Un adevărat anahoret, trăind în castitate, independenţă şi sărăcie. Se retrage la Walden, unde scrie 14 vol. de memorii (jurnal intim) publicate fragmentar, cât a trăit T. In paginile sale se oglindesc cerul şi apa, pământul cu animalele şi plantele. El a zugrăvit sufletul pădurilor pe care l-a cercetat ca pictor, naturalist, poet şi filos. E singurul peisajist am. al epocei, care nu amestecă în descripţia naturii Biblia şi providenţa. Este primul realist am. Alte scrieri: The Cap Cod, Walden, (fragm. din jurn. intim), Excursions, etc.

Thoriu (chim.). Metal radioactiv, care se găseşte în mineralul thorit (silicat de thoriu) şi în cantitate mică în monazit (fosfat de ceriu). Se prepară din clorură redusă cu sodiu. In praf este suriu brun, strălucitor arzând cu o lumină puternică. Sub formă de oxid de thoriu (99%) amestecat cu oxid de ceriu (1%) serveşte la îmbibarea sitei dela lămpile cu gaz sistem Auer. [Th = 232.4.]

Thorwaldsen Bertel, sculptor danez (n. 1779 † 1844), elev al Acad. de arte din Copenhaga. Autor de lucrări importante decorative, în genul celor ale lui Canova. Mai importante: Intrarea lui Alexandru cel Mare în Babilon, Cele trei graţii, Iason, etc.

Thouvenel Edouard Antoine, bărbat de stat franc. (n. 1818 † 1866). Mare filoromân. A scris o elogioasă carte asupra

noastră „La Hongrie et la Valachie". Ambasador la Constantinopol și la Congresul dela Paris, susținătorul energic al Unirii Principatelor, iar în 1860, ministru de externe.

Thrasybulos, general athenian. A restaurat regimul democratic în Athena, răsturnând domnia celor 30 de tirani, instituită de Lyssandros, prin lupta și dezastrul athenian suferit la Aigos-Potamos (405).

Thukydides, cel mai mare istoric al Grecilor (n. ca. 460 † 395 a. Chr.), autorul unei importante lucrări asupra războiului peloponeziac (în opt cărți), la care însuși a luat parte, comandând o unitate care, ajungând prea târziu la Amphipolis, T. a fost silit să plece în exil. Lucr. se caracterizează prin imparțialitate și informație sigură.

Thyard sau Tyard Pontus de —, poet franc. (n. 1521 † 1605), este membru în „Pleiadă". A scris les Erreurs Amoureuses, le Livre des vers lyriques.

Tiberiada (lacul) sau Ghenesareth sau marea Galileea. Lac în Palestina, străbătut de Iordan la 194 m. sub nivelul mării.

Tiberius Claudius Nero, împărat roman (n. 42 a. Chr. † 37). Fiul lui T. Claudius Nero și al Liviei Drusilla. Cu fratele său Drussus a înăbușit răscoalele din Panonia și Dalmația. Căsătorit cu fica lui August și adoptat de acesta, T. ajunge împărat după August, dela 14—37. A ucis, îndemnat de Seianus, numeroși fruntași romani, bănuiți de conspirație contra sa. T. a fost ucis de Marco, prefectul Pretorienilor.

Tibet, regiune în Asia centrală tributară Chinei. E un platou aproape deșert, la 500 m. altit., înconjurat de șiruri înalte de munți. T. de S. are lacuri sărate. Este centrul budismului. Are 16,430.000 loc. Capit. Lhassa

Tibia (anat.), osul mai mare al gambei (fluerul piciorului).

Tibru (vechiul Tiberis), fluviu în Italia. Izvorăște dela poalele Apeninilor (Fumajolo) și se varsă în marea Tireniană. Are 403 km. lung.

Tibullus Albius, poet lat. (n. ca. 54 † 18 a. Chr.). A scris elegii erotice, pline de afecțiune, armonie și originalitate.

Tic, mișcare forțată, scurtă, a unor fășii de mușchi, a mușchilor întregi sau a unui întreg organ musculos. Mai des la mușchii feții. Simptom al unor afecțiuni nervoase.

Țichindeal, fabulist rom. v. Cichindeal.

Tieck Ludwig, romancier, autor dramatic și novelist germ., (n. 1773 † 1853.) Este reprezentantul romantismului în Germania și creatorul nuvelei în această lit.: Eckbert, der getreue Eckhart, Tannhäuser. A continuat trad. lui Schlegel din operele lui Shakespeare, a prelucrat în nemțește celebrul „Don Quijote della Mancha" a lui Cervantes. Dintre romane e mai însemnat „Franz Steinbalds Wanderungen", iar din drame se citează „Leben und Tod der heiligen Genoveva". A scris poeme dramatice satirice și a fost prietin cu marii romantici: frații Schlegel, Novalis, Fichte, apoi cu Schiller și Goethe.

Tien-Tsin, oraș și port din China, cu 800.000 loc. În 1858 China l-a deschis Europenilor. Concesiuni europene. Export de stofe, piei și blănuri.

Tierra del Fuego, v. Țara de Foc.

Tiers état (franc.), în a'unul revol. franc. numele casei a treia, acea parte din națiunea franc. care nu aparținea nici nobilimii nici clerului (v. Revoluția franc.).

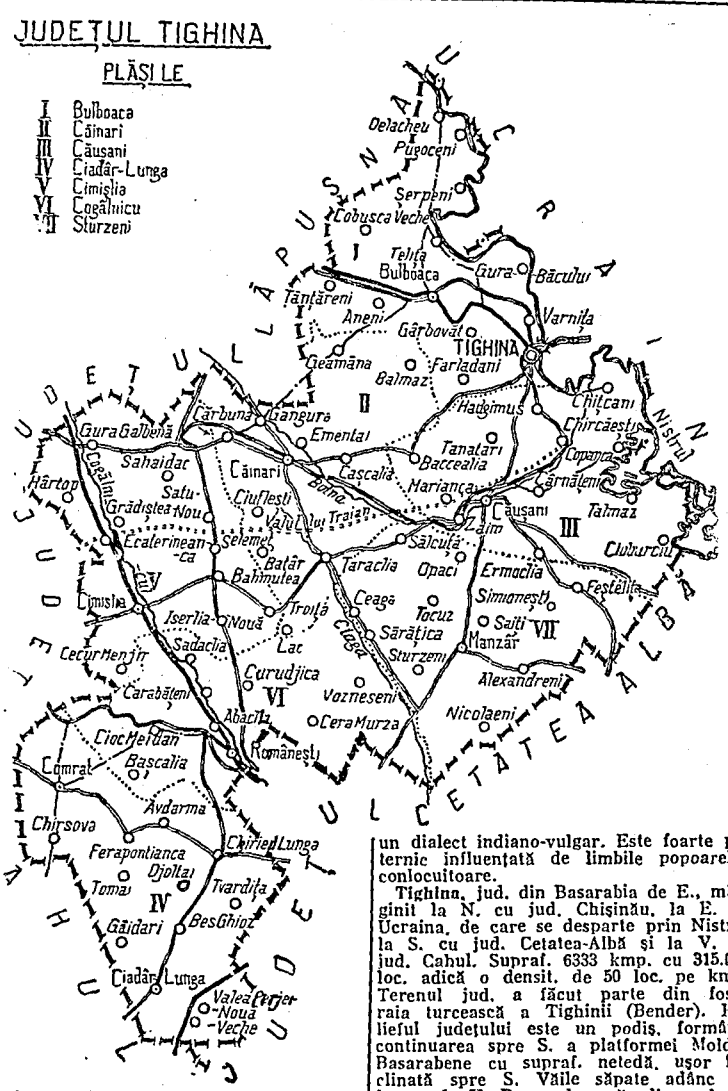

Tiepolo Giovanni Battista, pictor și gravor ital. (n. 1696 † 1770) din Venezia, ale cărei splendide vederi le-a reprezentat artistic. „Pictorul aristocrației rafinate", „ultimul dintre cei vechi și primul dintre cei moderni", izvor de inspirație pt. toți marii decoratori ai sec. al XIX. Lucrări: Sf. Iosif și pruncul Isus, Adorația Magilor, Pelegrinii din Emaus, etc.

Tiflis, capitala republ. caucasiene a Georgiei, 350.000 loc. Fabrici de țesături. Bijuterii. În timpul marelui războiu a fost obiectul atacurilor Turcilor. În 1920 e ocupat de Bolșevici.

Tifos exantematic (med.), boală acută infecțioasă, propagată prin înțepătura păduchilor de haine. E o boală a aglomerațiilor (trupe în războiu) și a mizeriei. În răsb. mondial a secerat nenumărate victime, mai ales în armata română. În Rom. se ivește răzleț tot din nou, îndeosebi în Basarabia.

Țigănească, Limba —. Face parte din grupa indo-iraniană, considerându-se ca un dialect indiano-vulgar. Este foarte puternic influențată de limbile popoarelor conlocuitoare.

Tighina, jud. din Basarabia de E., mărginit la N. cu jud. Chișinău, la E. cu Ucraina, de care se desparte prin Nistru, la S. cu jud. Cetatea-Albă și la V. cu jud. Cahul. Supraf. 6333 kmp. cu 315.000 loc. adică o densit. de 50 loc. pe kmp. Terenul jud. a făcut parte din fosta raia turcească a Tighinii (Bender). Reliefiul județului este un podiș, formând continuarea spre S. a platformei Moldo-Basarabene cu supraf. netedă, ușor înclinată spre S. Văile săpate adânc în forma de V. Preponderează pliocenul. O mică fășie de sarmațian de pe malul Nistrului ne rată că baza întregului jud. este sarmatică. Cvaternarul pe lângă Nistru și prin văile adânci (Botna și Cogâlnic). Văile principale: Nistru, care primește în partea de NE. Bâcul unit cu Iznovățul și Botna. Apele din S.: Sărata, Ceahna ș. a. sunt culese de Cogâlnic. Solul este format din ciornoizem de toate nuanțele în special în jumătatea de S. a jud. este ciornoizemul propriu zis, bogat în humus căruia i se datorează marea producție de cereale. Jud. T. face parte din marea stepă a Bugeacului, cu petice de păduri la S. de Bâcul. Dealungul Nistrului existând o luncă, dela Tighina la vale, vegetația formată din stufuri și păduri de plopi și sălcii. Afară de câteva cariere, jud. T. nu are nici o bogăție minieră. Jud. T. are 2 comune urbane: Tighina, capit. județului și Comrat, mai are 83 com. rur., împărțite în 7 plăși. Centre import. Bulboaca, Căușani, Mauzâr, Căinari, Gura-Galbenă, Cimișlia, Ro-

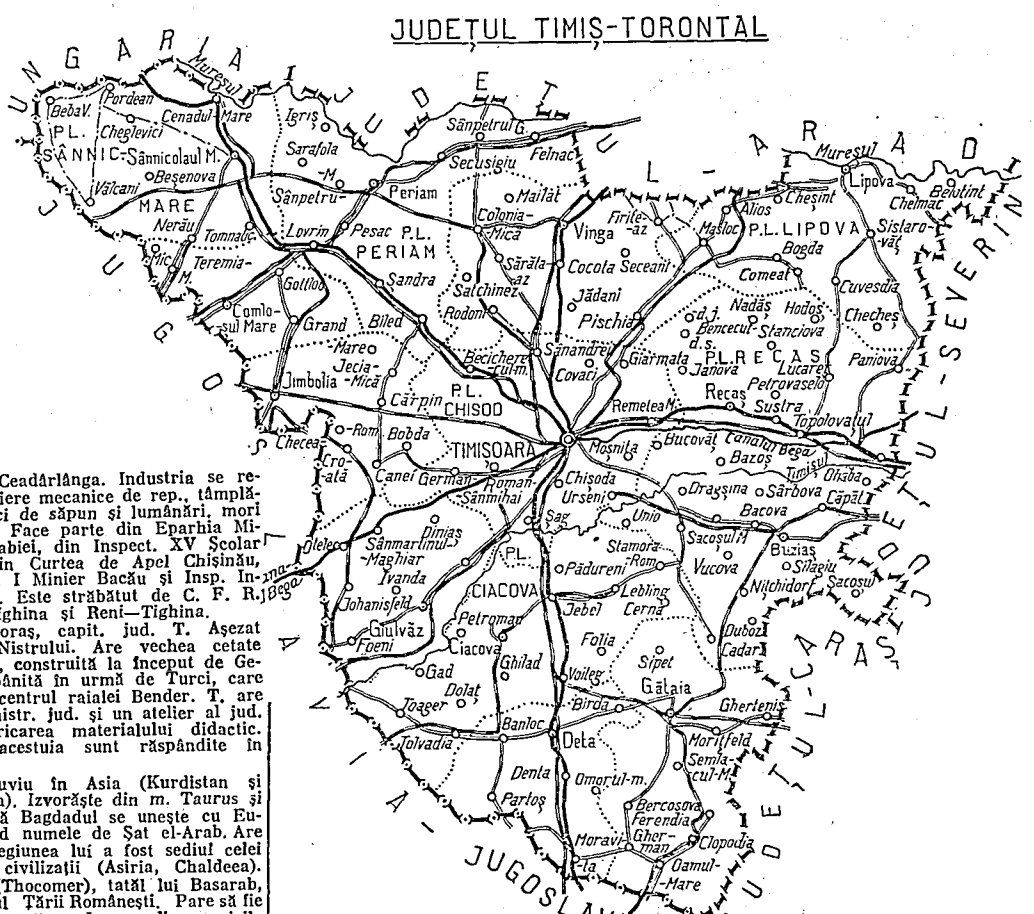

mănești și Ceadârlânga. Industria se reduce la ateliere mecanice de rep., tâmplărie, 2 fabrici de săpun și lumânări, mori și cărămizi. Face parte din Eparhia Mitrop. Basarabiei, din Inspect. XV Școlar Chișinău, din Curtea de Apel Chișinău, din Inspect. I Minier Bacău și Insp. Industr. local. Este străbătut de C. F. R. Chișinău—Tighina și Reni—Tighina.

Tighina, oraș, capit. jud. T. Așezat pe malul Nistrului. Are vechea cetate T. (Bender), construită la început de Genovezi, stăpânită în urmă de Turci, care au făcut-o centrul raialei Bender. T. are licee, administr. jud. și un atelier al jud. pentru fabricarea materialului didactic. Produsele acestuia sunt răspândite în toată țara.

Tigru, fluviu în Asia (Kurdistan și Mezopotamia). Izvorăște din m. Taurus și după ce udă Bagdadul se unește cu Eutratul, luând numele de Șat el-Arab. Are 2000 km. Regiunea lui a fost sediul celei mai vechi civilizații (Asiria, Chaldeea).

Tihomir (Thocomer), tatăl lui Basarab, întemeietorul Țării Românești. Pare să fie aceeași persoană cu Ivanco din cronicile slave. A stăpânit până pe la 1320.

Tikhonov Nikolaj Somjonovič, poet rus (n. 1896). In primele lui cărți „Oarda" (1922) și „Hydromel" (1922) a dat viziunea războiului. Versurile sale între lirică și proză sunt metalice. O baladă e compusă ca o nuvelă și scrisă ca un poem. In „Omul riscat" (1927) e un bun prozator.

Tiktin G. H. dr., filolog rom., prof. la univ. din Halle, autorul primului dicționar etimologic al limbii rom., apărut complect până acum. E scris în limba germ. (Rumänisch-deutsches Wörterbuch, 3 vol.), de mare utilitate pt. filologia rom. A scris și alte lucrări asupra limbii rom.

Tilia (bot.), Tei, gen al Tiliaceelor. T. alba și argentea, tei alb. T. grandifolia și platyphyllos, tei. T. intermedia, tei roșu. T. parvifolia, tei pădureț.

Tilly Jean Tserklaes conte de —, căpitan german. S'a distins în războiul de treizeci de ani ca șeful trupelor Ligei catolice. A cucerit Magdeburgul. A fost bătut de Gustav Adolf la Leich, fiind ucis în luptă.

Timbală, instrument de percusiune de origină orientală. Constă dintr'o ladă de rezonanță în formă de trapez deasupra căreia sunt întinse o mulțime de coarde câte 2—3 pentru un singur ton. Coardele sunt lovite cu două bețișoare învelite la un capăt în vată sau piele. Cuprinde ca. 4 octave. Tonul e pătrunzător ascuțit. Face parte din instrumentele naționale maghiare.

Timbru, calitatea sunetului, care permite să distingem două sunete de aceeași înălțime și aceeași intensitate, de ex. o notă de pian de o notă de violină sau, între sunetele virbirii un a de un o. Diferența de timbru depinde de numărul sunetelor secundare care se adaogă la sunetul fundamental, de intensitatea relativă și de diferența de fază a lor.

Timbrul este un impozit indirect, care se plătește statului, fie cumpărând foi de hârtie, pe care scriem diferite acte administrative, judiciare sau comerciale, ce au imprimate un semn special numit t. („timbru fix"); fie cumpărând un „t. mobil", o marcă asemănătoar celor postale, pe care o lipim pe coala de hârtie.

„Times" The —, ziarul cel mai mare și mai răspândit al Angliei, întemeiat în 1783 de J. Walter, condus de idei imperialiste și conservatoare.

Timiș-Torontal, jud. din Banat, ocupând partea lui de V., mărginit la V. și o parte din N. cu Ungaria, la N. cu jud. Arad, la E. cu jud. Severin și Caraș, iar la SV. cu Iugoslavia. Suprafața județului este de 7313 kmp. cu 500.000 loc. adică o densit. de 69 loc. pe kmp. Jud. T.-T. ocupând partea de V. a Banatului, este m. m. câmpie, având spre E. continuarea dealurilor ce pornesc din Munții Banatului. In partea de N., între Mureș și Begheu sunt dealurile Făgetului. Pe dr. Bârzavei sunt dealurile Buziașului, iar mai la S. continuarea Munților Semenicului. Câmpia este aluvionară și formată din mari depozite aluvionare nouă între Bârzava și Begheu la N. de care se găsește cvaternalul (dep. asemănătoare loessului). Aceleași depozite se găsesc și pe marg. de V. a Colinelor, ele fiind formate din șisturi cristaline și roci cristaline (granite și diolite), iar în N. din pliocen care acoperă cristalinul cufundat. Solurile prezintă fâșii paralele îndreptate NS. și având podzol în E. (Lipova, Cuvesdca, Brestovăț), sol brun-roșcat de pădure (Fișcut, Fibiș, Timișoara, Gâtaia, Denta). Un sol asemănător ciornoizemului degradat (Vinga, Tolvadia, Deta) și spre V. aprox. 1/3 din jud. un sol asemănător ciornoizemului șocolat. Pe valea Mureșului și pe celelalte (Begheul, Timișul, Pogănișul, Bârzasca, etc.) solul de aluvionare nouă. Bogăția jud. constă în cultura cerealelor, în creșterea vitelor, etc. Bogății miniere nu sunt, sau cel puțin nu sunt exploatate. Industria este foarte desvoltată, tot felul de fabrici

de maşini, motoare, turnătorii, ateliere metalurgice pentru rep. maşinile, şi maşinele-instrumente, fabrici de mobile, de săpun, de băuturi spirtoase, mori, fabrici de pălării, de bonboane, de postav, tăbăcării, etc. Cea m. m. parte a industr. este concentrată în jurul oraşului Timişoara. Străbătut în multe direcţii de C. F. R. şi şosele. Jud. T.-T. este unul din cele mai bogate jud. ale ţării. Are o singură com. urb., municipiul Timişoara şi 237 de com. rur., împărţite în 12 plăşi. Centre importante: Sânnicolaul-Mare, Periam, Comloşul-Mare, Vinga, Jimbolia, Recaş, Buziaş staţiune balneară, Gătaia, etc. Face parte din Eparh. ort. a Aradului, partea de N. şi Eparh Caransebeşului, partea de S.; din Circ. I Şcolară Timişoara, Curtea de Apel Timişoara, Reg. V Minieră Timişoara, Inspectoratul Industr. Timişoara.

Timişoara, oraş din Banat, capit. jud. Timiş-Torontal, apr. 100.000 loc., aşezat pe ambele maluri ale Begheului, este format de fapt din 5 oraşe, dintre care cel din centru, cetate, este vechiul oraş stăpânit de Turci. In jurul lui s'au construit: Regele Mihai, Principesa Elena, Fabrica şi Mahala. Cea mai mare parte este construită după un plan cu totul modern. Afară de autorităţile jud. la T. este o Curte de Apel, Licee, Şcoală normală, Politehnica, Episc. Sârbească a Banatului, Comandamentul Portului (la canalul Bega) şi Direcţia Apelor. T. este cel mai mare nod de CFR. din ţară, afară de Bucureşti.

Timişul, râu din Banat, afl. al Dunării, are isvoarele sale şi în M. Godeanu şi în Ţarcu. Afl. principali: Bistra şi Bârzava.

Timologie sau **Axiologie**, teoria valorilor, ştiinţa valorilor = o ramură importantă a filosofiei.

Timon, bărbat de stat atenian şi un mare şi renumit misantrop, atacat impetuos de scriitori.

Timpan (anat.), toba urechii, membrană elastică, care desparte urechea externă de urechea mijlocie (v. Ureche); ea trasmite vibraţiile sonore asupra oscioarelor auditive.

„Timpul", ziar cotidian conservator, înfiinţat 1876 sub direcţia lui Al. Lahovary. A avut colaboratori pe M. Eminescu, Ion Slavici, I. L. Caragiale, D. Rocco, etc. In 1884 fuzionează cu „Binele Public", schimbându-şi numele în „România".

Timuş Gherasim (n. 1841 † 1915), episcop de Arges, doctor în teologie la facultatea din Cernăuţi, preot, profesor la facultatea teologică din Bucureşti, arhimandrit, arhiereu (1886) ;episcop la Arges (de la 1890). Bun păstor şi harnic. A publicat: Teologia dogmatică a lui Macarie de Moscva (3 voi.); Ist. dreptului roman de Zaharia; Meditaţii asupra Psalmilor (3 vol.); Călătorie la locurile sfinte; un Dicţionar hagiografic, etc.

Tinayre Marcelle Chasteau, scriitoare franc. (n. 1872). A scris romane interesante: a Maison du péché, Hellé, la Vie amoureuse de François Barbazanges, la Rebelle. Stilul nu-i totdeauna prea reuşit, iar analiza psihologică lasă deobiceiu de dorit.

Tinctură (med.), medicament în care principiul activ se află disolvat în alcool. **T. de iod**, este o soluţie brună de iod în alcool, întrebuinţată în medicină ca antiseptic, în operaţiile chirurgicale.

Tintoretto Jacopo Robusti, pictor ital. renumit (n. 1518 † 1594), care, împreună cu P. Veronese, dominează a doua înflorire a renaşterii Veneţiei de o fecunditate fără pereche. **T.** a reuşit să producă neîntrecute efecte artistice din contrastul dintre umbră şi lumină; lucrările lui se m. remarcă şi prin colorit: Mergerea Fecioarei la Templu; Originea Căii laptelui; Minunea Sf. Marcu; Gloria Veneţiei, 60 tabl. la Saint-Roch, etc.

Tinută (fon.), stadiul al doilea al articulaţiei unui fonem, în decursul căruia organele fonatoare păstrează un timp oarecare poziţiile luate în decursul stadiului catastazei (v. c.).

Tinută (milit.), felul îmbrăcămintei sau uniformei unui militar, care se poartă în diferite ocazii. Se deosebeşte: a) **Ţinuta de campanie**, care prevede centură cu baionetă, revolver, binoclu, cască sau, pentru ofiţeri şi chipiul fără trese; b) **Ţinuta obişnuită**, care se împarte în: T.-ta zilei şi de serviciu şi în plus pentru ofiţeri şi de ceremonie, care prevede fireturile. **Marea ţinută** sau **în ţinută însemnă** ţinuta de paradă.

Tip (biol.), v. Sistematica.

Tip (psihol.), 1. Varietate a unui proces psihic: tip vizual, auditiv, motor, mixt, etc. — 2. „Caracteristica" unui individ: structura tuturor proceselor psihice, a funcţiunilor şi dispoziţiilor ce marchează individualitatea = individualitate. — 3. Valoarea centrală (modul) a distribuţiei unui grup de indivizi faţă de o funcţiune psihică oarecare. Ex.: înălţimea de 1 m. 30 e „tipul" unui grup de indivizi de o vârstă oarecare.

Tiparî (zool.); anguilla, peşti, ord. Teleosteeni. Corpul lung, cilindric, în formă de şarpe; piele alunecoasă, cu solzi foarte mici, ascunşi în epidermă. Inotătoarele ventrale lipsesc, cea dorsală, codală şi anală sunt concrescute. Trec prin metamorfoză

Ţipirig (chim.) sau Salmiac. Clorură de amoniu, incolor sau colorată în alb nuanţat, solubilă în apă cu gust înţepător. In industrie se fabrică din amoniac şi acid clorhidric. In natură se găseşte ca produs de sublimare pe crăpăturile craterelor vulcanice (Vesuviu). Este întrebuinţat în industrie la lipitul şi curăţitul metalelor, la spoitul vaselor, la prepararea amoniacului şi în medicină contra gripei şi a congestiilor pulmonare uşurând expectoraţia.

Tipologie, ştiinţa care studiază tipurile (v. c. t.) psihologice, o ramură a psihol. diferenţiale.

Tir (tragere în ţintă). Concursuri de T. se organizează deja în secolul al XIII. Deosebim mai multe arme cu care se practică ac. sport: arma militară (tip Mannlicher Model 93), arma de tir (calibru între 6—12 mlm.), miniatură (sub 6 mlm.), a. de vânătoare cu glonte, cu alice, pistol şi revolver. Ţinta este pentru arma (militară şi tir), o tablă de 1 m. diametru în 10 cercuri concentrice (cele 6 din centru colorate în negru, cele 4 dela periferie în alb). — Pentru arma miniatură, pistol şi revolver tabla este de 50 cm. diametru. Pentru arma de vânătoare cu glonte ţinta este un cerb cu cercuri şi linii verticale. Iar pentru arma de vânat cu alice, se întrebuinţează porumbei de lut şi vii. Tirul la porumbei vii se face pe un teren semicircular de 50 m. rază, îngrădit cu un gard, pe teren sunt 5 colivii cu porumbei. Clasarea concurenţilor se face în baza punctelor obţinute, tragerile în diferite cercuri (centrale ori periferice) fiind calificate prin puncte. Federaţiunea Internaţională de Tir organizează în fiecare an (afară de cel al olimpiadelor) campionatul lumii. Cei mai buni trăgători din lume sunt Elveţienii, Belgienii şi Francezii. La noi, din lipsă de terenuri bine amenajate, se practică mai mult T. la porumbei.

Tiraboschi Gerolamo, literat ital. (n. 1731 † 1794). A scris „Storia dela literatura italiana" bogată în informaţii sigure biografice şi bibliografice.

Tiran, în Grecia, regele ajuns prin răsturnarea ordinei legale. **T.**-i se ivesc în toate oraşele greceşti în sec. al VII şi VI, făcând trecere dela regimul aristocrat la democraţie. **T.**-i însemnaţi sunt: Peisistratos în Athena, Gelon şi Hieron în Siracusa, Periandros în Corint. **T.**-i sunt cei 30 de aristocraţi, cari constituiau guvernul impus Atheneі de Lissandros (404 a. Chr.). **T.**-i sunt împăraţii romani ridicaţi la tron prin armată în perioada anarhiei militare.

Tiresias, prevestitor antic, cu autoritate divină şi după moarte; unicul care şi-a păstrat ştiinţa şi în lumea cealaltă.

Tiroida, glanda — (anat.), glandă cu secreţie internă, aşezată pe laringe şi partea superioară a traheei. Secretează tiroidina. Mărirea ei (guşe) produce o seamă de fenomene generale, ca mixedemul, cretinizmul. După cercetările mai nouă guşa, care se găseşte mai ales în regiuni muntoase, e cauzată de lipsa de iod în alimente.

Tiroidină (med.), hormonul glandei tiroide. Se dă ca medicament în diferite afecţiuni ale glandei.

Tirpitz Alfred (n. 1845 † 1930), secretar de stat al oficiului maritim de războiu în 1897 în Germania, ministrul Prusiei în 1900, amiral la 1911, când necontenit măreşte flotei germane de războiu. La propunerea lui a proclamat Germania în 1917 războiul de submarine. După războiu T. a ajuns unul dintre şefii mişcării naţionaliste extreme în Germania.

Tirso de Molina, Tray Gabriel Tellez, cunoscut sub pseudonimul de —, poet şi autor dramatic spaniol (n. 1571 † 1648). Este cel mai variat şi bogat dramaturg după Lope de Vega, discipol şi rival al acestuia T. In scrierile sale: Marta la Piadosa, el Burlador de Sevilla, are stil elegant. Se admite că ar fi prelucrat cel dintâiu materialul legendei lui „Don Juan". (El Burlador...) Cu prilejul piesei „El vergonzosso en palacio" (Timiditatea la curte) îşi expune teoriile sale dramatice. **T.** în teatrul său (tragedii, comedii, etc.)protagonistele sunt mai toate femei, cu o psihologie foarte bine schiţată.

Tisa, râu, important afluent al Dunării pe stânga, lung de 1200 km. Izvorăşte din M-ţii Cernahora, ca două pâraiaşe: T. Albă şi T. Neagră. T. se varsă în Dunăre la Slankamen. Afl. principali ai T. sunt: Someşul, Crişul, Mureşul şi Begheul. Lungimea totală a cursului, 1360 km., s'ar putea reduce la jumătate, dacă s'ar suprima meandrele.

Tischendorf Lobegott Friedrich Konstantin, teolog protestant şi profesor la Univ. din Leipzig (n. 1815 † 1874). Cercetător critic al cărţilor Noului Testament.

Tismana, mănăstire (în jud. Gorj), începută de Vlaicu Vodă şi terminată la 1385 de Dan-Vodă, fiind înzestrată cu moşii întinse şi cu privilegii deosebite. Conducerea o avea (până la 1406) învăţatul călugăr Nicodim, care făcu un lăcaş de harnică cultură bisericească în slavoneţse, de unde călugării au trecut şi în Moldova pentru a vivifica viaţa mănăstirească pe teren cultural. Egumenul dela T. Serghie, e epscop în Maramureş pe vremea lui Mihai Viteazul. La T. au fost închişi mitr. Teodosie, cronicarul Stoica Ludescu (1673, ca partizani ai lui Cantacuzino ucis. Mitropolitul Dionisie Lupu a fost egumen la T. A fost reparată în decursul veacurilor de Neagoe şi Mateiu Basarab,

Tissaphernes, celebru general persan sub Artaxerxes, biruitorul lui Cirus la Kunaxa. S'a căsătorit cu fica lui Artaxerxes şi ajungând satrap al Lydiei, Kariei şi Ioniei. A fost detronat şi ucis în Phrigia (395 a. Chr.).

Tissot Victor, literat elveţian (n. 1845 † 1917). Are povestiri de călătorie: Voyage au pays des milliards, la Suisse inconnue, Vienne et la Vie viennoise.

Tisza István, conte (n. 1861 † 1918), *om* de stat maghiar, a făcut studii de drept în Budapesta, în 1886 deputat, se distinge în Cameră, în 1903 prim ministru, în 1905 e înfrânt la alegeri, în 1910 ia parte la formarea partidului muncii naţionale, în 1913—17 prim ministru, tratează împăcare cu partidul naţional român fără izbândă (1913). A condus treburile Ungariei cu mână tare în timpul războiului, deşi, după unele documente el a fost contra lui dela început. Fiind contra votului universal, regele Carol îl dimisionează din postul de prim ministru în Ian. 1917. Merge pe front ca comandantul regimentului de husari din Dobriţin. Din încredinţarea regelui tratează cu oamenii politici slavi din Bosnia-Croaţia, fără resultat. A anunţat în Cameră pierderea războiului. A fost asasinat în revoluţie în 31 Oct. 1918. *A publicat studii economice.*

Titani în mit. grec. fiii şi ficele lui Uranus şi Gaea. S'au răsculat contra lui Uranus şi-au dat domnia lui Kronos. Zeus i-a trimis în Tartar.

Titanul (chim.), element chimic cu simbolul Ti, greut. atomică 48,1, topeşte la 2200°, densitatea 4,5 alb, cu strălucire metalică, atunci când e compact, se prepară din oxidul de titan cu pulbere de aluminiu metalic, nu este alterat la aer, prin încălzire arde.

Titchener E. B. (cit. Ticene[r]), psihol. am. Unul din marii psihol. experimentali contemporani, a condus mult timp rev. „American Journal of Psychology". Scrieri: Experimental Psychology (Qualitative. Parts 1 and 2, Quantitative, Parts 1 and 2), Lectures on the Elementary Psychology of Freling and Attention, Experimental Psychology of the Thought Process, etc.

Ţiţeica G. (n. 1873), matematician rom., elev al ilustrului savant franc. Darbouse; doctor în matematici dela Paris (1899), profesor la universitatea şi şcoala politehnică din Bucureşti; membru al Acad. Române (1913) şi preşedinte al Societăţii Române de ştiinţe; membrul fondator al

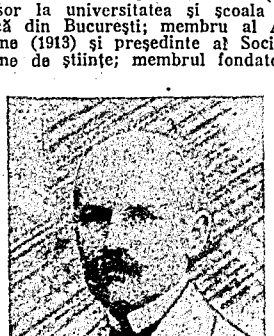

„Gazetei Matematice" şi al revistei de popularizare „Natura". Lucrări importante în domeniul geometriei, unde a descoperit o clasă de suprafeţe, care în urma unei hotărîri a congresului matematic din Toronto (1925) au fost numite „suprafeţe Ţiţeica". Cunoscut şi apreciat în străinătate a fost invitat în 1926 să ţină o serie de cursuri la Sorbona, iar la congresul matematic din Toronto a prezidat una din şedinţele secţiunii de Geometrie. Cărţi: „Géometrie différentielle projective des réscaux" (1924).

Ţiţeiul (chim.), v. Petrolul.

Ţiteră, instrument cu coarde, de formă lată şi scundă, *ca un dulăpior*, pe care sunt fixate 36—42 coarde, din care 5 se pot acorda, restul nevariabile. Se cântă cu ajutorul unui plectru.

Tittoni Tommaso (n. 1849), om politic italian, în 1903—5 ministru de externe, în 1906 ambasador în Londra şi Paris, 1909 şi 1919 ministru de externe, apoi preşedintele senatului.

Titulescu Nicolae, profesor de drept civil la univ. din Bucureşti, actualmente în concediu, fiind ministru plenipoten-

ţiar la Londra (n. 1883). T. este cea mai eminentă personalitate în diplomaţie, care atât ca diplomat, cât şi ca mare orator ne-a făcut cinste, reprezentând ţara în aproape toate conferinţele internaţionale din ultimii ani. In deosebi în chestia optanţilor unguri a obţinut frumoase rezultate.

Titus Flavius Vespasianus, împărat roman (n. 41 † 81 d. Chr.), fiul şi succesorul lui Vespasianus; a domnit dela 79—81. Pe timpul domniei tatălui său el a cucerit şi ruinat Ierusalimul (70), în amintirea căruia eveniment s'a ridicat Arcul de triumf al lui Titus. Pe timpul său a erupt Vesuviul (78) şi au fost îngropate oraşele Herculanum şi Pompei. S'a interesat de soarta poporului (v. Diem perdidi...).

Titus Livius, mare istoric lat. (n. 59 † 19 a. Chr.). A fost unul dintre prietenii lui Augustus. A scris istoria Romei sub numele „Decades" în 140 de cărţi, din care s'au păstrat vreo 35, lucrare însemnată pentru obiectivitatea şi veracitatea faptelor, ca şi pentru stilul ei lit.

Tiziano Vecellio, important pictor ital. (n. 1488 † 1576), asociat de tânăr cu Giorgione, devenindu-i urmaş prin coloritul puternic şi prin puterea de invenţie. A lucrat diferite subiecte mitologice, pline de mişcare, de viaţă. Portretele sunt pagini memorabile de pătrundere în psihologia personajelor. Lucrări: Punerea în mormânt; Coroana de spini lui Isus; Amorul sacru şi cel profan; Francisc I; Carol al V; Danaele; Jupiter şi Antiope, etc. La 90 de ani a executat coborîrea de pe cruce.

Tjutčev F. I., (cit. Tjutcev) poet liric, filosof rus, cântă cosmosul în versuri cu o adâncă putere de gândire şi într'o limbă frumoasă. E panteist. (n. 1803 † 1873).

Tobler Adolf, distins romanist elveţian (n. 1835 † 1910), membru onor. al Acad. române, fost la univ. din Berlin, autor do importante lucrări pt. limbile romanic: Mittheilungen aus altfranzösischen Handschriften aus der Chansons de Geste; Dicţionarul limbii vechi franc., etc. *În curs de apariţie.*

Toboggan: sănioară joasă de tot, a cărei parte anterioară este încovoiată în sus, are forma unui sky lat. Azi se întrebuinţează mai puţin, luându-i locul skeletonul.

Toccata, *termin muzical pentru una din* cele mai vechi numiri pt. piese muzicale de pian sau orgă, un fel de preludiu liber.

Tocilescu Grigorie G. (1850—1909), profesor de istoria antică şi epigrafie la univ. din Bucureşti. Studii în Praga şi Viena; inspector şi secretar general la ministerul instrucţiunii; senator conservator; membru al Academiei Române (dela 1890). A publicat numeroase lucrări de ştiinţă, care n'au putut rezista criticei obiective: Dacia înainte de Romani (1880); Bis. episcopală dela Curtea de Argeş (1886); Monumentul dela Adam Klissi; *Monumentele epigrafice şi sculpturale ale Muzeului de antichităţi din* Bucureşti (2 vol., 1902—8); Istoria Românilor pentru şcoli, etc.

Todleben Francisc-Eduard, general şi inginer rus (n. 1808 † 1884). S'a remarcat în războiul Crimeei la apărarea Sebastopolului. A luat parte şi la războiul româno-ruso-turc (1877), distingându-se în lucrările de învestirea Plevnei.

Tofan Gheorghe (n. 1880 † 1920), profesor în Cernăuţi: redactor al revistei bucovinene „Junimea literară". Naţionalist învocat, a publicat articole în reviste şi ziare.

Toga, haina distinctivă şi oficială a Romanilor. Era de diferite colori, după cei cari o purtau. Magistraţii purtau toga praetexa, ca şi băieţii până la îmbrăcarea *togei virilis*

Togo Heihachiro, conte (n. 1847), amiral japonez. A luat parte la războiul japonochinez şi în cel ruso-japonez (1904—5), a fost comandantul flotei japoneze. A distrus flota rusească la Cusima.

Tokharică, Limba —, o limbă indoeuropeană descoperită de cea iraniană, despre care s'au găsit texte în Asia centrală (v. Afganistan).

Tokio, capitala Japoniei, dela 1868 pe coasta de Sud a insulei Hondo în fundul golfului Tokio. Se întinde pe o mare suprafaţă fiind format de *fapt dintr'o* mulţime de sate şi mahalale despărţite prin grădini şi dumbrave. Industrie desvoltată a mătăsăriei, lacurilor, faianţei şi porţelanurilor. Fabrici de maşini, construcţiuni navale. Portul având mică adâncime, vasele mari se opresc la Yokohama, 30 km. S. de. T. Are 2.200.000 loc. Palatul împăratului (mikado) în cetatea Siro, templul balaurului de aur.

Toleranţă, îngăduirea părerii altora. *Cea dintâiu afirmare sistematică* a T.-ei o face Thomas Morus în lucrarea sa celebră „Utopia". T. e una din condiţiile desvoltării ştiinţei şi a propovăduirii adevărului, precum şi a desvoltării individualităţilor. Opus: Intoleranţă, Autoritarism.

Tolstoj Aleksej Nikolaevič, scriitor rus (n. 1882). Se distinge prin puterea minunată de a însufleţi personajele, dând iluzia vieţii. Este cel mai natural scriitor al literaturii ruse. Personajele lui nu raţionează, ci se conduc după simţuri

și instincte. A scris: „Copilăria lui Nikita" (1922); „Calea Suferințelor"; „Aelita"; „Aventurile lui Nerozov sau Ibicus". Opera sa este simplă și naturală într'o epocă, în care literatura păcătuiește prin accesul de inteligență.

Tolstoj Lew Nicolajevič, conte —, celebru romancier și gânditor rus (n. 1828 † 1910). Cele dintâi scrieri, încercări autobiografice, „Copilărie, adolescență, tinerețe", ni-l arată ca minunat pictor al copilăriei. Cu „Amintiri din Sebastopol", „Cei trei morți", „Cazacii", etc., gânditorul apare, înfrigurat de problema rostului vieții și a morței.. In prima arată superioritatea multimii anonime, mânată de sentimentul împlinirii datoriei, la moarte. E o zugrăvire realistă a războiului. In ultima, face apologia simplității primitive. Individualismul și altruismul, cele două teme contrastante din gândirea sa, se prezintă, de aici, în germen. In romanul „Războiu și Pace", dă o epopee a vieții familiare rusești într'un moment epocal din istoria națională. In locul eroilor conștienți, apare ca purtătoare inconștientă, automată, massa, alături de scene pline de realism neîntrecut și de analiza profundă a vieții, sub toate aspectele. Aceiași concepție o găsim în romanul „Anna Karenin", o epopee a vieții sociale. Și aici contrastul între individualism și fatalismul unor forțe oculte, superioare, formează scheletul ideologic al acțiunii. Concepția buddhistă și valoarea morală a muncii sunt două idei contradictorii, pe care T. brodează povestirea, zugrăvind procesul perpetuu dintre viața orășenească și cea dela țară. „Invierea" e un roman, în care viața rusească apare cu justiția, închisorile ei și exilul în Siberia, precum și cu tendința lui T. de a parodia nobilimea și preotimea și de a simpatiza cu nihilismul. „Sonata Kreutzer" este o pledoarie împotriva căsătoriei. Intre timp T. se ocupă de problemele religioase și politice, precum și de educația pop.. conducând școala dela Iasnaja Poljana și publicând cărți de școală și scrieri pt. popor. Traduce evanghelia și o interpretează, înlăturând toată partea tradițională și istorică a creștinismului. (Scrieri în legătură cu concepția lui relig.: „Religiunea mea", „Confesiunea mea"). In a II parte a activității sale lit. scrie: „Moartea lui Ilija Iljč" (combate și aici căsătoria), „Stăpân și Slugă" (arată inutilitatea bogăției, exaltă altruismul și iubirea aproapelui). Scrie drame, dintre care „Puterea întunericului" e o capodoperă a lit. universale; „Roadele luminării" (ridiculizează clasa cultă); „Cadavrul viu" (tot problema căsniciei): „Lumina mișcă în întuneric", etc. După moarte, s'au publicat: „Jurnalul" și „Scrisorile religioase". T. combate progresul științii și susține primitivismul, inutilitatea eroismului, a luptei pt trai și necesitatea resemnării. Recunoașterea nimicniciei vieții în fața naturii, societății, divinității e cea mai înaltă înțelepciune și singura cale spre fericire. Combate teoriile estetice, ridiculizând m. ales modernismul în artă, condamnă arta greacă, a lui Michelanghelo, Beethoven și Wagner și pe Shakespeare. Prin realismul și puterea de analiză, romanul lui T. n'a fost depășit de nimeni.

Tolstoj K. Alexej (Tolstoi Alexei), poet liric rus (n. 1817 † 1875), scrie și balade, poeme epice, romane istorice („Cniazui Șerebrjanji") și un ciclu de drame (Ciclul „Godunov").

Toluen (chim.), $C_6H_5CH_3$, lichid incolor, mobil, foarte refringent, se solidifică la —94°, ferbe la 110,3°, densitatea 0,884.

Toma. Apostol al lui Isus, numit și geamăn (Didynus). El n'a voit să creadă în învierea lui Isus decât după ce i-a pipăit ranele și coasta. De aceea, e considerat ca prototip al neîncrederii.

Toma Iorgu, scriitor rom. bucovinean (n. 1871). A scris poezii în dif. rcv., apoi: Școala română, societate culturală în Suceava; La question des Roumains opprimés d'Autriche Hongrie; Monumentul Stâlpul lui Vodă, etc.

Toma a Kempis, călugăr augustian, care a scris mai multe scrieri mistine, între care și renumita „De imitatione Christi", tradusă în toate limbile europene.

Tomescu Dimitrie, scriitor rom. A scris mai ales critică lit. și a făcut ziaristică. A tradus din ital. Logodnicii de Manzoni și Misterul poetului de Fogazzaro. Scrieri: Naționalismul (1912).

Tomescu Toma I., medic rom. (n. 1853 † 1929), prof. de Patologie medicală la univ. din București. Intre altele a publicat lecțiuni de patologie internă și cercetări din domeniul balneologiei.

Tomis, episcopie creștină în Scitia minoră (Dobrogea). Episcopi cunoscuți: Evangelicus (290), Britanio (371), Gerontius (381), Theotimus (390), Thimotheus (431), Ioannes (440), Alexander (448), Theotimus (455), Paternus (519), Valentinianus (549).

Tomism (filos.), gândirea Sfîntului Thomas de Aquino și m. ales a discipolilor lui căruia i se opunea Scotismul, s. doctrina filos. lui Duns Scotus. T. admitea că rațiunea este forța fundamentală sufletească; postula, contopirea științii cu credința. Tomiști erau m. ales călugării dominicani, iar Scotiști cei franciscani. Papa Leo al XIII decretează T. ca filos. oficială a bis. catolice.

Tonă. 1. Măsură de greutate, 1 t = 1000 kg; 2. Unitate de măsură a tonajului unui vas, 1 registru-tonă = 2,83³.

Tonaj (marină), măsura cantității de marfă ce poate încărca un vas, măsurând capacitatea interioară dela punte în jos.

Tonalitate în muzică însemnează suma acordurilor care în funcțiune de un anumit acord principal, vădesc posibilitățile armonice înrudite cu caracteristicul acestui prim acord. Există între ele un raport logic ce le încorporează într'un tot anumit: „tonalitate" numindu-se după tonul fundamental al acordului principal. D. e.: tonalitatea do major, etc.

Toneanu V., actor dramatic cunoscut,

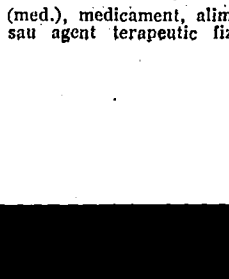

societar al Teatrului Național din București. Excelează în rolurile comice.

Tonic (med.), medicament, aliment concentrat sau agent terapeutic fizic, care întărește organizmul. Medicamentele tonice conțin corpi chimici, cari lipsesc organizmului (calciu, fier, untură de pește, etc.), sau stimulente, care incită organizmul spre un metabolism mai viu (arseniu, coca, cola). Alimentele tonice sau concentrate sunt astfel compuse, încât pe lângă o digestibilitate cât se poate de ușoară să conțină elemente nutritive, care degajează calorii multe, într'o concentrație mare (ex. sucuri de carne); decând se cunoaște rostul vitaminelor (v. c.) se tinde și spre o îmbogățire a lor cu vitamine (ex. Ovomaltina). Agenți terapeutici fizici tonizați sunt: aerul curat, lumina soarelui, soarele artificial, gimnastica, sporturi ușoare.

Tonitza N. N. Pictor român (n. 1886). Artist de mare rutină și perfect desenator, e cunoscut în special pentru delicioasele sale chipuri de copii, nuduri, flori și naturi moarte, toate pătrunse de un adânc lirism. Farmecul picturii lui T. constă în subiect și mai ales în coloare.

Tonsura (lat.), tunderea părului, care se face la botez, simbolizând lăpădarea de grijile lumești

Topa Sorona. Cunoscută actriță, societară a Teatrului Național din București, cu deosebit temperament de tragediană.

Topaz (min.), silicat de aluminiu cu conținut de fluor, incolor sau colorat în verde, albastru, roșu-carmin, deobiceiu galben în diverse nuanțe. T. galben închis, încălzit devine roșu ca rubinul. Se întrebuințează ca piatră prețioasă în bijuterie. In natură se găsește în filoanele de staniu din masa unor granite și porfire, și'n unele nisipuri de aluviune; în Saxonia, Cehoslovacia, Brazilia, Siberia. Cel mai mare T. din lume, verzui de 15,5 kg. greutate — găsit în Urali — se găsește în muzeul mineralogic din Leningrad în Rusia.

Topazul oriental (min.). v. Corindonul.

Topelius Zacharias, poet finlandez (n. 1818 † 1898), romantic influențat de școala franc. Are drame, scrieri pentru copii și poezii.

Topica (gram.), o parte a gramaticei, care studiază locul așezării propozițiunilor în frază și a cuvintelor în propoziține.

Topîrceanu G., poet român contemporan (n. 1890). A scris, atât în versuri cât și în proză, bucăți vesele, remarcabile prin bogăția formei de expresie artistică a umorului său variat, bazat pe spontaneitatea asociațiilor de imagini scăpărătoare, pe contrastul dintre fondul melancolic și forma glumeață de expunere, pe o simțire rafinată, uneori duioasă și discretă, în care ironia plină de spirit se strecoară sglobiu, desfășurându-se în chipul cel mai firesc. Cu o minunată receptivitate.T. reușește să imite în parodiile sale pe contemporani mai ales, scriind, în genul lui Reboux, versuri, în maniera fiecăruia din ei, caracterizându-i cu mult succes. Proza lui are un caracter lapidar, subiectiv și virtuos. S'a format în cercul rev. „Viața Românească", la care colaborează statornic. A debutat la „Semănătorul". A fost premiat de Academia rom. Scrieri: „Balade Vesele și Triste", „Parodii originale", „Amintiri din luptele dela Turtucaia", „In ghiara lor (Amintiri din Bulgaria)" și „Schițe ușoare", etc.

Topire, trecerea unui corp din stare solidă în stare lichidă sub influența căldurii. In tot timpul topirii temperatura corpului rămâne neschimbată; temperatura la care se topește un corp solid la pre-

siunea atmosferică, se numește: temperatură de topire. Fiecare corp are un alt punct de topire. Prin T. volumul unui corp variază: la cele mai multe corpuri există și excepții ca de ex. apa, bismutul etc. al căror volum e mai mare în stare solidă, decât în stare lichidă. Punctul de topire al unor aliaje e uneori mai mic decât al metalelor ce formează aliajul, astfel de ex. aliajul lui Wood (bismut, plumb, staniu, cadmiu) se topește deja la 60°5 C, pecând punctul de topire al singuraticelor metale ce-l compun este peste 200° C.

Topraisar (Bătălia dela —), localitate situată în Dobrogea, la Sud de Constanța, însemnată prin luptele extrem de grele în marea ofensivă asupra frontului rom. Dobrogean, Cerna-Vodă, Constanța în 1916 ofensivă condusă de generalul Mackensen personal. Trupele bulgaro-germ. au atacat cu mari pierderi timp de două zile și două nopți (6—7 Oct. 1916) pozițiile rom. apărate de divizia 19 Colonel Scărișoreanu C. până au cucerit un metru de pământ. Poziția cade fiind învăluită prin spărtura frontului în sectorul Diviziei a 9-a în urma luptelor dintre Muratan și lacul Tusla; deschizând drumul trupelor lui Mackensen spre Constanța, pe care o cucerește în ziua de 9 Oct. 1916.

Tora (lege), numele evreesc al Pentateuchului (v. c.), care între altele conține și legile morale (decalogul), rituale disciplinare și penale ale poporului evreesc.

Torace (anat.), cutia pieptului formată de șira spinării, coaste și stern, mărginită sus de gât, jos de diafragm

Tordaș Mihai, mitrop. rom. calvin din Ardeal (sec. al XVI). A tradus și tipărit împreună cu alții „Palia dela Orăștie" (v. c., 1881/82).

Torouțiu Ilie C. (n. 1888), profesor la liceul Gh. Lazăr în București. Cea mai mare parte din activitatea sa a desfășurat-o în Bucovina. A publicat multe cărți, unele religioase, traduceri, altele privesc pe Românii bucovineni: Românii și clasa dirigentă din Bucovina (1911); Românii și clasa de mijloc (meseriașii și negustorii) din Bucovina (2 vol. 1912—3); Ponoratia și clasele sociale din Bucovina (1916); Kant în filozofia și literatura română (1925), etc.

Torpidă (med.), lenește, se numește o rană care n'are tendința de a se vindeca.

Torpilă (zool.). (Torpedo marmorata, cu o specie numită balăc: T. oculata) din subordinul Raielor, cu corpul lat și cu o coadă îngustă având în corpul său două coloane musculare, care produc descărcări electrice puternice, cu o forță electrometrică de 100 volți, servindu-i ca organe electrice de apărare.

Torpilă I. Marină. Instrument de războiu servind pentru a provoca explosii în lupta pe apă. Se compune dintr'un înveliș de metal în care s'a introdus o materie explosibilă oarecare. După întrebuințarea lor se împarte în: 1. T.-e fixe sau mine submarine; T.-e vigilente pentru apo cu adâncime mică și cu aprindere electrică, electromecanică, mecanică și chimică; 2. T.-e mobile. Arma prin excelență a torpiloarelor. Sunt lansate de pe bordul vaselor prin „tuburi de lansat torpile".

Torpilor (marină), vas de războiu destinat pentru principalul scop să lanseze torpile precum și pentru așezarea minelor blocus. Constitue arma de luptă torpiloară noaptea. Caracteristicele acestui vas sunt: Tonaj mic (300—900 tone), viteză foarte mare, armament tunuri calibru mic și tuburi lanstorpile. T.-oarele de fluvii se numesc vedete.

Torquemada Toma (n. 1420 † 1498), călugăr dominican, cel mai mare inchizitor al Spaniei. In timpul lui au fost arși pe rug 8800 oameni, iar alții vreo 90.000 au suferit diferite pedepse și torturi. La sfatul lui s'a dat edictul care punea pe evrei în fața alternativei: să se boteze ori să emigreze, astfel peste 100.000 Evrei au părăsit Spania. In România sunt mai multe comunități de Evrei-spanioli, veniți din Spania în timpul lui T.

Torricelli Evangelista (n. 1608 † 1647.) fizician italian, elevul lui Galilei. Lui i se datorește vestita experiență cu tubul lui T: dacă umplem un tub deschis la un capăt cu mercur și cufundăm capătul deschis într'un vas *tot cu mercur observăm*, că mercurul din tub se coboară până la o înălțime de ca. 76 cm. Spațiul gol din tub deasupra mercurului se numește vidul lui T. Această experiență alui T. formează punctul de plecare al studiului presiunii atmosferice și al construcției barometrului. Tot T. a descoperit principiul numit în fizică principiul lui Toricelli, relativ la curgerea lichidelor printr'un orificiu îngust: viteza de curgere este proporțională cu rădăcina patrată a înălțimii lichidului deasupra orificiului.

Torso, parte dintr'o figură omenească, o statue care are umerii, pieptul și partea mijlocie a corpului, sau m. des statuia lipsită de cap și brațe.

Tortonian (geol.), v. Miocen.

Tory, în Anglia partizanii lui Carol al II, reprezentanții partidului conservator, spre deosebire de adversari, cei din partidul *whig*, al radicalilor. După revol. din 1688 au ajuns în opoziție. Succesorii lor politici sunt conservatorii.

Tosca, operă în trei acte de Giacomo Puccini, text de Giacosa și Ilica după *drama lui Sardou*. Subiectul tratează tragedia pictorului Cavaradossi și cântăreței Tosca, care ucide pe prefectul de poliție Scarpia, când acesta chinuind pe Cavaradossi vrea să smulgă dela Tosca un secret politic. Se sfârșește cu moartea amândurora. Muzica pasionată, abundând de melodie e celebră. Remarcăm în deosebi acea cântată de Tosca (act. II) și a lui Cavaradossi (act III).

Totem (sociol.), forță aproape impersonală și abstractă (sau care este simbolizată printr'o emblemă), cu care omul se crede în legătură de credință religioasă. Religii „totemiste" sunt acele, care admit ca simboluri a puterii divine un lucru s. un animal (totemul), care o figurează.

Totilas, rege ostrogot în Italia dela 541—552, distins în războaiele cu imperiul de Răsărit. T. mărește considerabil granițele regatului său, anexând, Italia, Sardinia, Corsica și Sicilia. E bătut însă de Narses la Tagina (552) și ucis.

Toulet Paul-Jean, poet și romancier francez (n. 1867 † 1920). Face parte din grupul „fantaisiștilor". A scris versuri într'un spirit fin și caustic. In Contre rimes are poezii cu un ritm ușor. Romanul său este exotic: Le mariage de Don Quichotte; Les Tendres Ménages, Mon amie Nane, la Jeune Fille verte, les Demoiselles, La Mortagne, Poèmes inédits (versuri).

Toulouse-Lautrec Henry de —, important pictor și gravor franc. postimpresionist (n. 1864 † 1901). A reprezentat cu mult realism viața plină de mizerii a cabaretelor, balurilor, teatrelor: le Promenoir, la Danseuse, le Divan japonais, etc.

Tournois (franc., cit. turnoă), sărbătoare războinică, în evul mediu, în care cavalerii se luau la întrecere, bătându-se cu diferite arme (lance, sabie, etc.).

Toxic (med.), sinonim pentru Otravă.

Toxicologie, ramură a med., care se ocupă cu studiul otrăvurilor.

Toxicomanie (med.), obișnuința de a lua substanțe toxice regulat (morfină, cocaină), în cantități tot mai mari, care duce la profunde turburări nervoase și o decădere fizică și morală complectă.

Toxine (chim.), v. Alcaloizii.

Trachea (anat.), parte a aparatului respirator, tub elastic, care începe la laringe și se bifurcă în bronchii, compus din 16—20 inele cartilaginoase și țesut conjunctiv, căptușit cu o pieliță mucoasă. T. e lungă de aprox. 12 cm. Prin ea trece aerul spre bronchii.

Tracheotomie (med.), operație prin care se deschide tracheea în boalele care fac respirația prin laringe imposibilă (ex.: difterie).

Trachitul (petrograf), rocă porfirică, compactă, cenușie, aspră la pipăit, formată din granule minerale de feldspat-sanidină, cu biotită sau amfibol și fără cvarț, prin ce se deosebește de riolit. Varietatea sa cu nefelină se numește fonolit. Are un coeficient de rezistență de 600—700 kg./cm^2, întrebuințat ca material de construcție și de pavaj. In cantitate mai mică se găsește în Munții Lăpușului, iar sub formă de blocuri în Călimani.

Trachom (med.), conjunctivită granuloasă, inflamație infecțioasă, a conjunctivei ochiului (v. Ochiu)

Tracia, vechiu ținut din Grecia, locuit de o populație pelasgică în ant. Azi de Bulgari, Greci și Turci.

Tracii, din ramura europeană a neamurilor arice, erau în antichitate, poporul cel mai mare după Indieni. T. se compunea din o mulțime de triburi, având fiecare numele său deosebit. Ocupau teritoriul între Boemia, Galitia, Rusia sudică, Grecia și Asia-Mică. Triburile care au jucat rol istoric sunt: Besii, Odrisii, Tribali, Mesi, Agatirșii, dar mai ales Getirșii, Dacii, sub cari imperiul Trac și-a ajuns culmea puterii. Se ocupau cu păstoritul și agricultura, fiind neam așezat. Imbrăcămintea lor în linie generală era ca și cea a țăranilor români de astăzi. Locuințele lor erau din lemn sau nuiele împletite și lipite cu lut amestecat cu paie, având forma patrulaterală. Cunoșteau scrisul; iubiau veselia, băutura și muzica: erau foarte viteji și iubiau moartea, fiindcă credeau puternic într'o viață mai fericită după moarte. Această credință îi face să fie cei mai războinic popor în vremurile străvechi. Avea întinse relații comerciale și chiar culturale cu Elada, Asia-Mică și cu Romanii, cari pe urmă i-a răpus.

Trade-Union, corporațiune de muncitori, sindicat. Cea dintâi T. U. s'a înființat în Anglia la 1850. In zilele noastre T. U.-rile engleze au peste 2 milioane de membri.

Tradiție. 1. Obiceiuri s. datine nescrise, transmise urmașilor oral; 2. (Teol.). Învățătura lui Isus Hristos, pe care apostolii au predicat-o, dar n'au scris-o și care nu se cuprinde în cărțile canonice ale Sf. Scripturi. Mai târziu, s'au scris și învățăturile păstrate prin T. în cărțile sf. părinți, simboluri, actele martirilor și hotărîrile sinoadelor ecumenice. După învățătura bis. catolice și ortodoxe tradiția și Sf. Scriptură sunt isvoarele revelațiunii divine; 3. (Socioi.). Obișnuință, prin care individul sau grupul social se con-

formă habitudinilor transmise dela înaintași, familia sau societatea din care face parte. T. transmite diferite norme de conduită, care sunt imitate de urmași și păstrate dela o generație la alta. Copiii „absorb", dela o anumită vârstă, prin educația familiară și socială T., sub forma obiceiurilor, limbajului, a ideilor despre viață, normele de purtare, religia și cultul religios, ideile civilizației curente și toate laturile activității sociale: întreaga zestre spirituală a societății. E ceeace sociologii americani au numit „ereditatea socială". T. asigură continuitatea culturală și socială, datorită imitației și memoriei colective a generațiilor ce se urmează, fiind o forță conservatoare în societate, înlesnind în mare măsură ordinea și organizarea socială, chiar progresul social, când nu e exagerată și exclusivistă, putându-se adapta în mod inteligent descoperirilor și invențiilor, ideilor nouă. T. este de mare folos istoriei și lit. (cf. civilizație, opinia publică, progres, v. Tradiționalism, modernism.).

Tradiționalism, 1. (sociol.) credință care exagerează tradiția, sau vede în ea singurul ori unul din factorii esențiali ai desvoltării sociale, căutând să o justifice în chipuri diferite. 2. (Politică) T. este tendința de a îndrepta conducerea statului spre formele sale de desvoltare ce au un trecut istoric, tradițional, și accentuarea acestora în contra năzuințelor nouă de schimbare. Partidele conservatoare susțin principial T. Naționalismul este de obiceiu tradiționalist.

Traectorie (milit.), se numește linia curbă pe care o urmează proectilul în timpul mersului său în aer dela eșirea din tun (armă), până la căderea sa pe pământ.

Tragedia, o speță a genului dramatic, din acțiunea căreia se desprinde sentimentul tragicului. Originea T.-ei este strâns legată de manifestările primitive ale cultului religios, de care se desprinde pe încetul încă dela Grecii vechi (Aischylos, Sophokles, Euripide) și în sec. al XIX, odată cu romantismul, se transformă în „dramă" deosebindu-se prin felul acțiunii și a personajelor (v. Trei unități cf. Shakespeare, Corneille, Racine, Vega, Schiller, etc.).

Tragere (milit.), acțiunea de a descărca o armă de foc sau o gură de foc asupra unei ținte sau obiectiv ales.

Tragicomedie, piesă de teatru, în care sentimentul tragicului se contopește cu cel al comicului.

Traian, Podul lui —, pod de lemn peste Dunăre, așezat pe stâlpi de piatră, clădit de împăratul Traian la Tierna, (Turnul Severin, Orșova), ale cărui ruini se văd și azi și care e zugrăvit și pe columna lui Traian. P. l. T. a fost distrus de împ. Hadriannus.

Traianus Marcus Ulpius Trinitus, împărat roman (n. 56 † 117 d. Chr.). Originar din Italica (Spania) și adoptat de Nerva. S'a distins în expedițiile din Germania. În 98 ajunge împărat, ridicând gloria imperiului, pătată de Domițianus. A ridicat podul peste Dunăre, a construit drumuri, forul din Roma și vestita lui columnă (39 m.). A purtat războaie cu Dacii (101—102 și dela 105—106), supunându-i și transformând Dacia în provincie romană, aducând în ea mulțime de coloniști romani. A lărgit granițele imperiului, cucerind Partia, Armenia, Mesopotamia, ajungând astfel cea mai mare întindere cu cea mai numeroasă populație (v. România, Istorie). Luptele sale împotriva Dacilor au fost eternizate în Columna ridicată în Roma (v. p. 826), care are mare valoare din punct de vedere artistic ar fi un amestec al artei greco-romane.

Training (antrenament) este pregătirea metodică a corpului în vederea efecturilor sportive, pe care intenționăm a le practica. Eforturile pe care le întâmpinăm la practicarea diferitelor sporturi fiind foarte variate, astfel vor varia și metodele de A. Sunt însă două principii conducătoare: A. să fie rațional și progresiv. Rațional: să nu se piardă din vedere natura efortului în vederea căruia se face A. și întreaga metodă să fie subordonată acestui scop.

Trajanescu Ion D. Arhitect, unul din cei mai de seamă reprezentanți ai acestei arte la noi. Lucrări mai însemnate: Biserica Sf. Spiridon (București), Biserica Sf. Dumitru (Colentina—București), etc.

Trambulină, platformă de scânduri special construită pentru plonje; sunt t. fixate și t. elastice. v. plonje.

Trance (engl. pron. trans). 1. Starea de extaz în care intră „mediile" (v. c.), când manifestează fenomenele spiritiste. 2. Stări de somnambulism (v. c.), hipnoză (v. c.), sau letargie (v. c.). 3. Somn anormal.

Impăratul Traian

Trancu-Iași, Grigorie L. (n. 1873), om politic român; avocat, profesor la școala superioară de comerț din București; deputat (1914—17; 1920—22, 1926—7; ministru al muncei (1920—21, 1926—7). A publicat numeroase lucrări: Societăți cooperative (1899); Concepția juridică a bancrutei (1912); Curs de comerț și contabilitate (3 vol. 1913); Probleme sociale (1923); Organizarea internațională a muncei (1924); Noui orientări economice (1927); Chestiuni economice și financiare (1919); Cooperația (1926); Cooperația și clasele orășenești (1929), etc.

Transcendent (filos.). 1. Ceeace depășește experiența, sau granițele experienții. Ce nu se poate experimenta. Ex.: Metafizica combătută de Kant (met. speculativă), era o cunoștință ce depășia experiența. Ideile de Lume, Dzeu, Suflet, sunt considerate de Kant ca T.-e. 2. Față de conștiință, e T. tot ce trece de granițele conștiinții (realitatea lucrurilor externe, d. ex.) (v. imanent)

Transcendentalism (filos.). Apriorism, Antipsihologism, Idealism critic. Filos. transcendentalismului, având ca problemă centrală chestiunea de teoria cunoștiinței: cum e posibilă (cum se poate concepe) experiența? T. analizând noțiunea de experiență ajunge să fixeze condițiile ei apriorice.

Transcriere fonetică, v. Alfabet fonetic.

Transee (milit.), în fortificație se numesc săpăturile longitudinale făcute în vederea luptei care traversează pozițiile în toate direcțiile. Este protejată, spre inamic, de un parapet, construit din pământul scos prin săpare. În special se numește un șanț organizat pentru tragere cu pușca.

Transfert, 1. (psihol.), fuziunea a două stări sufletești coexistente s, trecerea conținutului unei asupra celeilalte. — 2. (Psihoanaliza). T.-ul psihol. s. Reportul sentimental e mecanizmul psihic, foarte intens la bolnavi de a-și exterioriza înclinările proiectându-le asupra altor persoane, în special de a extinde interesul afectiv asupra tuturor celor din prejur. În practica psihoanalitică, T. de îndată ce analistul a pătruns în intimitatea pacientului, acesta îi arată diferite sentimente foarte vii: simpatie s. ură, etc., aproape sensuale (m. ales femeile). Acest fenomen este dovada — indispensabilă reușitei terapeuticei — trezirii energiei afective a bolnavului și impulsul de a se desprinde de complexe și de a se fixa asupra altor obiecte (v. sublimare, cf. Psihoanaliză).

Transformator, este un aparat electromagnetic care servește la modificarea tensiunii, intensității și perioadei curentului electric. Sunt două feluri de T. T.-ul static și T.-ul rotativ sau convertizor. T.-ul static transformă curentul alternativ de tensiune mare și de intensitate mică în curent alternativ de tensiune mică și de intensitate mare sau invers. Importanța lor constă în aceea că face posibilă transmiterea curentului alternativ de mare tensiune și de intensitate mică dela uzină la consumator prin conducte de secțiune mică — deci ieftine, — unde apoi îl transformă în curent alternativ de tensiune și de intensitate potrivită cu o pierdere mică (2-3%) de energie. T.-ul static e format din două bobine de inducție imobile și independente, așezate pe un sâmbure de fier, care se numesc bobina primară și secundară. Tr.-ul rotativ sau convertizorul se întrebuințează de obiceiu la transformarea curentului alternativ în curent continuu (rareori și invers) sau la modificarea perioadei curentului alternativ. Convertizorul are funcțiune dublă: funcționează și ca motor și ca generator electric. Rendementul convertizorului e mai mic decât acela al T.-lui static.

Transfuzie de sânge (med.), introducerea sângelui din circulația unei persoane direct în circulația alteia. Se aplică în medicina modernă tot mai des, cu succes tot mai mare. Nu orice persoană poate da oricui sângele său. Trebuie să existe o oarecare afinitate între sângele dătătorului și primitorului, afinitate care se constată prin analiza hemoaglutininelor.

„Transilvania", revistă literară, organul Asociațiunei pentru literatura română și cultura pop. rom. („Astra"), întemeiată la 1861. Redactorii de până acum: G. Barițiu, Ioan Popescu, Z. Boiu, C. Diaconovich, Oct. C. Tăslăuanu, H. P. Petrescu, I. Agârbiceanu.

Transilvania. Istorie. Cele m. vechi știri istorice despre provincia de dincoace de Carpați le avem dela Herodot, istoricul grec. După supunerea Dacilor, după ocuparea romană și părăsirea oficială a Daciei, din sec. al III înainte urmează epoca imigrațiilor (v. România, Istoria antică). Abia către sfârșitul veacului al IX Maghiarii descălecă în Pannonia, de unde, rând pe rând, cuceresc și Transilvania. Despre o înscăunare definitivă

a Maghiarilor în Transilvania nu se poate vorbi decât în veacul al XIII, când părţile răsăritene ale provinciei erau colonizate cu Secui, iar cele meridionale prin Saşi. De aici înainte ea a fost cârmuită de voevozi, originari din însaşi familia regală ungurească sau de către comiţii de Solnoc. Saşii şi Secuii, privilegiaţi, se cârmuiau prin conducătorii lor, numiţi comiţi. Românii, în faţa primejdiei, s'au izolat în cnezatele şi voevodatele lor proprii, organizaţii politice, care s'au perpetuat, în unele părţi ale T.-iei, până în veacul al XVII. Cu toate aceste organizaţii însă, ei n'au putut suporta opresiunea maghiară. Parte din nobilime a trecut, cu timpul, în rândurile stăpânitorilor, iar alta, care nu mai putea îndura cruzimea stăpânirii străine, a descălicat, la începutul şi mijlocul veacului al XIV pe versantul opus al Carpaţilor, ducând cu sine mulţimi însemnate de ţărani întemeind cele două principate române: Muntenia şi Moldova. Cei rămaşi acasă, lipsiţi de conducătorii lor fireşti, au îngroşat repede rândurile iobăgimei fără glas, ajungând, în scurtă vreme, la discreţie absolută a agresorilor. Situaţia Românilor s'a înrăutăţit şi mai mult cu anul 1437, când s'a realizat uniunea celor trei naţiuni privilegiate (Ungurii, Saşii, Secuii), parte din dorinţa de-a lega T. definitiv Ungariei, parte de teama R.-lor, cari se găseau, aici, în majoritate şi cari, adânc nemulţumiţi, se puteau uşor răscula. Cât de îndreptăţită era această teamă se putea vedea din răscoalele ţăranilor români, cari s'au ţinut lanţ împotriva domnilor feudali de altă naţionalitate (v. Revoluţii româneşti). Puterea de viaţă a neamului nostru n'a putut fi înăbuşită, însă, cu totul. Ea s'a manifestat, cu prisosinţă, în veacul al XV, în războaiele lui Ioan şi Mateiu Corvinul cu Turcii. In anul 1526 se dă lupta dela Mohács, al cărei rezultat dezastruos aduce desmembrarea Ungariei: o parte este prefăcută în paşalâc turcesc, alta trece sub obladuirea Habsburgilor, iar, prin stăruinţa familiei Zápolya, Transilvania ajunge principat independent. Luptele pentru independenţa T.-iei au durat dela 1526 până la 1556, iar dela acest an până la 1691, deşi sub suveranitate turcească, Transilvaniei îi revine rolul de a reprezenta tradiţiile şi continuitatea regatului ungar prăbuşit la Mohács. Sporindu-i teritoriul cu „părţile anexe" (câteva comitate din Ungaria), dietele ardelene, în afară de reintărirea uniunei celor trei naţiuni privilegiate, mai dau un atac nefiuduplecat împotriva elementului românesc: votează legile numite Aprobate şi Compilate, prin care iobăgimea românească a T.-iei este condamnată la veşnică servitute. Principii T.-iei în acest timp în ordine cronologică sunt următorii: Ioan Zápolya, Ioan Sigismund, Ştefan Báthory, Andrei Báthory. La 1599 Mihaiu Viteazul cucereşte T.-a, bătând pe acesta din urmă în lupta dela Şelimbăr. După epoca lui Mihaiu, urmează Basta, Moise Székely, Ştefan Bocskay, Gavriil Báthory, Gavriil Bethlen, principele protestant, care joacă un rol european, Gheorghe Rákóczi I, Gheorghe Rákóczi al II, Francisc Rhédei, Acaţiu Barcsai, Ioan Kemény, Mihail Apaffi I şi Mihail Apaffi al II. Către sfârşitul veacului al XVII (Diploma Leopoldinum, 1691) Transilvania trece sub stăpânirea directă a Habsburgilor, întărindu-se în T.-a catolicismul, slăbit în perioada principilor protestanţi. Propaganda catolică izbuteşte a sfâşia şi unitatea noastră religioasă, determinând unirea unei părţi a R.-lor cu Roma. Transilvania fu condusă, de aici înainte, de către un guvernator şi un guvern, care lucrau după instrucţiile casei imperiale. In veacul al XVIII Maria Tereza acordă T.-iei rangul de mare principat şi înfiinţează confiniul militar, la alcătuirea căruia iau parte şi Românii prin cele două regimente grănicereşti (v. c.). Sub absolutismul luminat al lui Iosif al II, Românii, ne mai putând suporta sarcinile iobăgeşti, se răscoală sub conducerea lui Horia, Cloşca şi Crişan (1784—85). Răscoala este înăbuşită în sânge, iar lupta împotriva asupritorilor feodali nu va fi reluată decât în 1848, când Maghiarii, pentru a-şi asigura pentru totdeauna poziţia privilegiată în T.-a votează împotriva R.-lor, unirea ei cu Ungaria. Mişcarea revoluţionară a R.-lor din 1848—49 are, pe lângă acest caracter antifeodal, şi un răspicat caracter naţional. Cu toată reuşita mişcării, autonomia T.-iei nu a putut fi păstrată însă decât până în 1867, când, în urma împăcării Maghiarilor cu împăratul, ea a fost încorporată la Ungaria. După dualism, situaţia elementului românesc deveni din ce în ce mai critică. Politica oficială a statului maghiar îşi presupuse să-l maghiarizeze cu forţa. Indărătnicia şi rezistenţa de veacuri a Românilor a învins însă şi această tentativă odioasă, iar prin pacea dela Trianon (1919), T. s'a unit pe veci cu România, act, prin care Românii, desmoşteniţi atâta timp în propria lor ţară de baştină, au reintrat în toate drepturile lor istorice. [N. B.].

Transimenus, Lacul — (azi Lago di Perugia), în vechea Etrurie. Aici a bătut Hannibal, în 217 a. Chr. pe consulul roman Flanimus.

Transit, 1. Transportul de mărfuri peste teritoriul unui stat străin; 2. Totalitatea mărfurilor importate şi apoi reexportate. Trecerea acestor mărfuri se face fără taxe vamale, plătindu-se numai o mică taxă de T.

Transpiraţie (med.), sinonim pt asudat (v. Glande sudoripare).

Transplantare (med.), procedeu chirurgical, prin care se mută un ţesut sau organ viu, în alt loc, sau pe alt individ, pentru a înlocui o lipsă de ţesut sau organ. Se aplică în med. modernă cu mult succes, mai ales în ce priveşte T. glandelor şi pielii.

Transpoziţie, trecerea unei lucrări muzicale în altă tonalitate decât originalul, fără nici o modificare a textului.

Transubstanţiaţiune, prefacerea substanţei pânii şi vinului în substanţa trupului şi sângelui lui Isus Hristos, la sf. liturghie, după doctrina bisericii catolice şi ortodoxe.

Trapez, patrulater având două laturi paralele neegale; sul atârnat cu frânghii în circuri, sau în sălile de gimnastică.

Trapezoid, patrulater neavând laturi paralele.

Trapişti, călugări din ordinul înfiinţat de Jean Bouthilier de Rancé la 1665.

Trass (petrograf), varietate de tuf trachitic cu un conţinut bogat de oxid de aluminiu şi de calciu, întrebuinţat din vechime ca material de construcţie.

Tratament (med.), totalitatea mijloacelor fizice şi morale, a medicamentelor şi procedeelor curative pe care le aplică un medic pentru a obţine ameliorarea sau vindecarea bolnavului.

Tratatele de pace la sfârşitul răsb. mondial s'au încheiat la urm. date: în 28 Iunie 1919 cu Germ., la Versailles; în 10 Sept. 1919 cu Austria, la St. Germain; în 27 Nov. 1919 cu Bulgaria la Neuilly; în 4 Iunie 1920 cu Ungaria la Trianon; în 10 Aug. 1920 cu Turcia la Sèvres, etc.

Traumatism (med.), insult venit din afară, care produce o rană sau leziune.

Travaliul maxim (termodinamică), este dat de relaţia: $Q \times T - T^1/T$, unde Q reprezintă cantitatea de căldură consumată, iar T şi T_1 temperatura căldării şi a condensatorului; această relaţie ne dă limita superioară a randamentului unei maşini, care în cazul cel mai bun, în practică abia atinge valoarea 23% (motoare cu explozie), adică energia utilă este întotdeauna mai mică decât a patra parte din energia calorică folosită.

Travestire (ital.), = mascare. 1. Schimbarea hainelor: bărbaţii se travestesc în haine femeieşti, femeile, în haine bărbăteşti; 2. Ascunderea sub o îmbrăcăminte care te face să nu fii cunoscut: Spionii, agenţii secreţi ai siguranţei, se travestesc.

Traviata (ital.). 1. Femeia pierdută. 2. (muzică) Operă în patru acte de Verdi (v. c.) (1853) cu libretul scris de Piave şi care e o adaptare pentru muzică a subiectului din „La Dame aux Camélias" a lui Alex. Dumas fils

Trecerea Dunării (Crucea —), medalie românească înfiinţată în 1877, conferită militarilor ce au trecut Dunărea în Bulgaria în războiul Româno-Ruso-Turc.

Trecutul pământului românesc în lumina cercetărilor arheologice. In trecutul pământului românesc deosebim două mari epoce: I) **Epoca preistorică** se împarte în mai multe subdiviziuni (epoci preistorice), cari trebuie privite ca stadii de cultură şi nu ca perioade de timp. a) Paleoliticul, sau epoca pietrei neşlefuită (durată cam 125.000 ani) cu primele manifestări ale omului primitiv, locuind în peşteri şi adăposturi naturale şi trăind exclusiv din vânat e atestată până acum numai în Transilvania (parte şi în Moldova), prin câteva obiecte de piatră (arme şi scule) ce aparţin fazelor superioare ale paleoliticului (aurignacee, solutreană şi magdalciană) eşite la iveală prin săpăturile dela Buzeul Ardelean, l. Braşov, (J. Teutsch), Cioclovina, Ohaba Ponor j. Hunedoara (cu resturile de animale preistorice: ursul de peşteră, etc.), peştera Igriţ, comuna Peştere, j. Bihor (M. Roşea), etc. Deşi contestat de unii învăţaţi, paleoliticul ardelean poate fi privit ca sigur. b) Neoliticul sau epoca pietrei şlefuite începe prin părţile noastre, cam prin milenul al VIII-lea a. Chr. până pe la 2500 a. Chr. Aşezările omului din neolitic (staţiunile neolitice) sunt numeroase peste tot cuprinsul României: Cucuteni, I. Iaşi, Gumelniţa, Tara Bârsei, Ariuşd, Tordaş, etc. Cultura neolitică din România atestată prin săpăturile arheologice pomenite mai sus, nu e o cultură izolată, ea face parte integrală din unitatea de cultură carpato-balcanică, cu un caracter bine stabilit t r a c i c, confirmându-se şi prin arheologie informaţiile antice asupra celor mai vechi locuitori ai ţării noastre. c) Epoca bronzului (cu diferitele ei subdiviziuni), caracterizată prin cunoaşterea preţioasă a metalului (la început numai arama, apoi, prin aliaj, şi bronzul) durează cam până la 1000 a. Chr. In această epocă se perfecţionează şi primesc o formă definitivă armele şi sculele. Acum se consolidează viaţa socială şi de stat. Se construiesc primele cetăţi (burguri). Din această perioadă de cultură sunt la noi staţiunile dela Sultana (I. Andriţescu) în j. Ilfov, Sărata Monteoru (j. Buzău), depozitele de bronz dela Sinaia,

Predeal şi Uioara de sus (Transilvania). Mulţimea şi varietatea produselor din această epocă (între care un rol covârşitor îl joacă, acum, obiectele de podoabă: inele, brăţare, fibule, etc.) e o dovadă de viile influenţe culturale, de care e străbătut pământul românesc în acest timp. Purtătorii culturii de bronz dela noi sunt tot seminţiile tracice atestate încă din neolitic şi bine cunoscute din epoca următoare a fierului. **Epoca fierului**, cu perioadele ei de cultură „Hallstatt" şi „Latène" durează peste tot mileniul I a. Chr. Încă în prima jumătate a acestei epoce, o parte a pământului românesc intră în lumina istoriei prin coloniile greceşti de pe coasta Mării Negre. Toată această epocă de fier e dominată de cultura seminţiilor tracice: Daco-Geţii, cu stăpânirile lor bine închegate şi cu marii regi organizatori, ca Dromichete, Burebista, Decebal. Foarte puternice sunt însă şi culturile străine ce pătrund în această ţară geto-dacă: din Răsărit prin năvălirea scitică, întâmplată în sec. VIII, o ramură a acestui popor de stepă, Agatirşii, ajung şi stăpânesc, un timp (în Transilvania), care a lăsat splendide resturi de civilizaţie în Transilvania (Feiurd, Jacul român, etc.) şi, mai puţine, în şesul Muntenesc. Din Apus: invazia celtă întâmplată pe la mijlocul sec. al III, aduce cu sine aşa numită cultură **Latène**, atât de splendid reprezintată prin săpăturile dela Zimnicea, Tinosul (j. Prahova), Piscul Crăsanilor (pe Ialomiţa). Apahida, Silvaş (Transilvania), etc. Către sfârşitul acestei epoce de fier se ridică măreţele fortăreţe dace din munţii Hunedoarei (la Sud de Orăştie: Grădiştе, [presupusa capitală a lui Decebal], Peatra Roşie, Costeşti). Această din urmă complet desgorpată de d. D. M. Teodorescu (în anii 1924—1929). O neîntrecută icoană a civilizaţiei şi istoriei acestei epoci a dat regretatul savant V. Pârvan în Getica (Bucureşti 1926). — **Epoca protoistorică şi istorică.** 1) Helenismul, mileniul întâiu a. Chr. cu epoca fierului dela noi poate fi considerat ca epoca protoistorică a pământului românesc. Încă din sec. al. VII. a. Chr. începe pe coastele Mării Negre şi în interitorul litoralului viaţa civilizată orăşenească, transplantată aici prin coloniile lumii greceşti dela Sud. Cultura greacă îşi revarsă şi peste aceste meleaguri binefacerile ei. Aşezări mari şi numeroase de negustori harnici se înşiră dealungul coastei Mării Negre ca: **Tyras** (Cetatea Albă), **Histria** (săpată şi studiată de regretatul V. Pârvan), **Tomi** (Constanţa), **Callatis** şi altele a căror operă civilizatoare se resimte adânc până în inima Ardealului (moneda din Histria în cetăţile dace din munţii Orăştiei). Comerţ intens se desvoltă între Geto-Dacii din interior şi întreprinzătorii Greci dela Mare. Roadele bogate ale pământului iau calea pe ape de râuri şi mare spre a îndestuli metropolele greceşti dela Sud şi, invers, produsele artei şi a meşteşugului iscusit al Grecilor pătrund pe aceleaşi căi până în creerii munţilor. Sclavii Daci erau iarăşi o marfă bine căutată şi preţuită în Grecia. Săpăturile arheologice arată cu prisosinţă aceste raporturi economice-culturale (Piscul Crăsani, în Ialomiţa, Sultana, în Ilfov şi altele). 2. Romanismul. Încă de pe vremea lui Burebista, Romanii au ajuns în contact cu strămoşii noştrii Geto Dacii. Acest contact se întinde şi mai mult de când cu cucerirea Thraciei de către Roma şi întinderea graniţei imperiului roman până la Dunăre. Nu numai strigătele de ajutor ale oraşelor greceşti dela Dunăre şi din Dobrogea, ajunse sub tutelă romană, dar şi nevoile vitale ale stăpânirii romane, fac ca Roma să-şi îndrepte privirea spre cuibul puternic al ultimului rege dac, Decebal. Pătrunderea paşnică a elementului roman dincoace de Dunăre, so va fi întâmplat chiar cu vreun secol sau două mai înainte (ca şi al Grecilor tot aici şi al Romanilor în alte părţi). Puternică a fost, în orice caz, încă din sec. I d. Chr., în deosebi, la Dunărea de jos şi în Moldova. Monumentul dela Adam Klissi: „Tropaeum Traiani", desvelit şi studiat de arheologul român Tocilescu, foarte probabil că-şi are originea încă de pe aceste vremuri. Ilotăritoare şi permanentă, însă, a fost această pătrundere după răpunerea definitivă a regatului Dac prin cuceririle lui Traian, terminate la 107 d. Chr. Sate şi târguri, cetăţi şi castele de pază împânjenesc pământul Daciei, pline de plugari, meşteşugari, comercianţi şi soldaţi, romani ca limbă şi cultură şi, în mare parte şi ca origine. Adevărata viaţă culturală acum străbate în toate unghiurile pământului românesc, legându-l de lumea civilizată a Apusului. Castrele (taberele) trupelor romane înşirate dealungul Oltului (studiate de Tocilescu) şi dealungul graniţelor de Apus şi Răsărit arată etapele de cucerire şi limitele stăpânirii romane. Desgroparea şi studierea apărării graniţelor (a limes-ului) cu castrele trupelor de pază a început acum câtiva ani prin cercetările arheologice făcute de prof. Em. Panaitescu la Bretcu (j. Treiscaune) şi Căşei (j. Someş). La început împărţită în două, apoi în trei părţi administrative (Dacia Porolissensis, Apulensis şi Malvensis) Dacia romană ajunse în curând la o stare înfloritoare. Populaţia dacă se contopi la a doua şi a treia generaţie în marea lume romană. Oraşe măreţe cu instituţiuni şi clădiri ce imitau pe cele din Roma şi din marile centre romane, se înalţă în câteva decenii Sarmizegetusa, capitala, în locul actualului sat Grădiştе din j. Hunedoara, cu resturile unei clădiri publice impozante şi for-ul oraşuui, (săpate de C. Daicovici), Apulum (Alba-Iulia), cu bogate resultate arheologice, datorite arheologului Bela Cserni, Napoca (Cluj), Potaissa (Turda), Alburnus maior cu minele exploatate de romani, împreună cu alte nenumărate staţiuni şi aşezări civile şi militare, dovedesc o splendidă epocă de cultură, muncă şi civilizaţie, înfăptuită în abia 150 de ani. Muzeele din ţară (şi din streinătate) sunt pline de rămăşiţele acestei vieţi romane, care cu toată părăsirea oficială a provinciei (la 275 d. Chr.) a dăinuit şi mai departe prin populaţia romanică, rămasă aici. [C. D.].

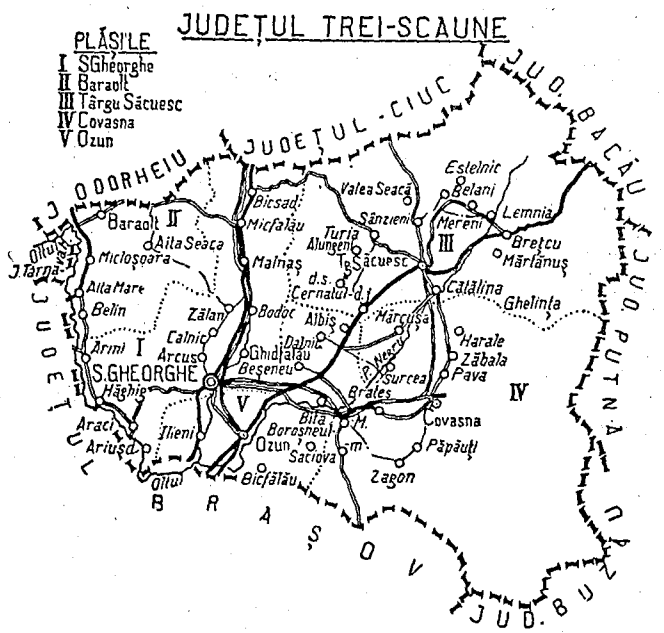

Treime, Sfântă —, credinţa că în Dzeu sunt 3 persoane: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh (Spirit), cuprinsă în simbolul atanasian şi cel niceo-constantinopolitan.

Trei Scaune, jud. din SE. Transilvaniei: mărginit la N. de jud. Ciuc şi Odorheiu, la V. Târnava-Mare şi o parte din Braşov, la S. Braşov şi Buzău, la E. Putna şi Bacău. Supraf. 3889 kmp. cu 146.000 loc., adică cu o dens. de 38 loc. pe kmp. Jud. de munte având spre E. Mţii Bretcului paralel cu Mţii Vrancei. Spre N. continuarea Mţilor Ciucului, având pe hotar măreţul vulcan stins, Sft. Ana. Spre V. Mţii Baraoltului. La S. cotul format din Mţii Buzăului şi ai Vrancei. Vârf. import. Lăcăuţ (1777). In mijloc marea depresiune dela Sft. Gheorghe zisă depresiunea Tr. Sc. Apele judeţului culese de Pârâul-Negru, care le duce spre Olt. Mţii de E. sunt formaţi din fliş carpatic (eocen cu petece de oligoceni), ceilalţi Mţi sunt calcaroşi. S. Mţilor Ciuc, Mţilor Baraolt şi ai Buzăului. In N. ei sunt străpunşi de andezitele lanţului vulcanic. Ca intercalări se găsesc pliocenul la Tg. Săcuiesc pe malul drept al Oltului (Sf. Gheorghe). Depresiunea este formată din depozite moderne. Peste acestea s'au depus podzolurile, iar în depresiune lechmul. Pe văile râurilor aluviuni moderne. Din punct de vedere al

vegetației, păduri de brad și pășuni pe munte. La *poalele* Mților păduri de fag In depresiune cultura cerealelor și a plantelor industr. (tutun, sfeclă, etc.). Subsolul are lignite (la Aita de Mijloc, Chepeț, Ilieni și Sf. Gheorghe). Industria se reduce la cea casnică, la mori, fabr. de tutun, de țesătorie, fabrici de spirt și desvoltată industr. lemnului. Are 2 com. urb.: Sf. Gheorghe, capit. jud. și Târgu-Săcuiesc, cum și 97 com. rur., împărțite în 5 plăși. Face parte din Eparh. Mitrop. Ardealului, Insp. al V Școlar Brașov, Curtea de Apel Brașov, Insp. al III Minier Ploești, Insp. Industr. Brașov.

Trei Stări, legea celor — (sociol.). Formulată întâi de Turgot și sistematizată de Auguste Comte: spiritul omenesc și societatea străbat trei stadii: teologic, metafizic și pozitiv. În **st. teologică**, omul explică fenomenele prin existențe supranaturale, în **st. metafizică**, prin cauze abstracte, în **st. pozitivistă**, prin observația faptelor, stabilind legături între acestea. Stării teol. îi corespunde organizația socială, militară (preoți și regi); celei *metafizice*, *organizația* juridică; celei pozitive, organizația industrială.

Trei Unități. Regula celor trei —, în estetica teatrului grec și a teatrului clasicist modern se cerea ca acțiunea pieselor de teatru să îndeplinească ac. regulă, având a) o acțiune unitară, b) o acțiune care să se petreacă într'un singur loc (U. de loc și într'un interval de timp limitat — 24 ore). c) U.-a de timp. Romantismul n'a respectat ultimele două U.-ți, prima fiind indispensabilă: fără U.-a de acțiune o piesă nu e bună.

Treizeci de ani (Războiul de—), un război religios și politic, care începe în 1618 și se termină în 1648, cu pacea de Westfalia. Cauza războiului: antagonismul ce exista între catolici și protestanți, nerecunoașterea de drepturi calvinilor și ambițiile Austriei. Războiul a început în Boemia. Se împarte în patru faze: 1. perioada palatină (1618—1624) în care Frideric, ales rege al Boemiei, a fost învins și deposedat de Statele ce le stăpânea; 2. Perioada daneză (1624—1628), în care *regele Danemarcei, Cristian V*, se pune în fruntea luteranilor. Protestanții sunt bătuți și trebue să se supună împăratului Ferdinand, care a încercat să le ia o parte din domeniile bisericești; 3. perioada suedeză (1630—1635), în care Gustav Adolf, chemat de protestanți și sprijinit de Richelieu, năvălește în Germania și învinge pe catolici la Breitenfeld și la Lech, însă fu ucis la Lutzen, când câștiga o strălucită învingere asupra lui Wallenstein; 4. perioada franceză (1635—1648), Richelieu intervine pe față împotriva Austriei, ocupă Alsacia și bate pe Austrieci, care-s siliți să semneze pacea de Westfalia (v. Vestfalică).

Trematode (zool.), ord. al viermilor. Pe corp au 2 ventuze, uneori și croșete. Intestinul închis ramificat în două. Hermafroditi. Ecto- și entoparaziți.

Tremolo (ital.), termin muzical, însemnează tremurare, adecă repetirea foarte repede a aceluiași ton. O manieră de efect mai ales a instrumentelor cu arcuș și a vocei omenești.

Tren electric, sunt trenuri cu tracțiune electrică, având multe avantaje față de cele cu tracțiune de vapori. Spre ex. la locomotivele cu vapori se pierde o mare cantitate de energie cu încălzirea apei până la evaporare, apoi cu ocazia staționărilor în gări, o mulțime de vagoane sunt ocupate cu transportul cărbuni o care absoarbe iarăși o mare cantitate de energie. Toate aceste pierdri se pot evita la **T.** prin aceea că locomotiva poartă numai motorul și sistemul regulator și de întrerupere. Energia electrică este produsă în apropierea minelor de cărbuni sau a căderilor de apă, și de acolo condusă prin sârme (linii aeriane), la centrele de consumație, locomotivă, etc. prin aceasta se economisește costul transportului combustibilului. Primul **T.** a fost construit de fizicianul englez Davidson (1835), dar mașina lui având elemente galvanice ca sursă era grea și mergea încet. Primul **T.**, care s'a putut introduce în viață ca mijloc de transport economic și comod, a fost de fapt construit de *firma* Siemens et Halske și prezentat la expoziția din Paris în 1881.

Trepanație (med.), intervenție chirurgicală, prin care se face o gaură în cutia craniană, de obiceiu pentru a se putea mări consecutiv o operație pe creer.

Trepetnic, carte populară „apocrifă", foarte răspândită. În ea găsim prevestirea viitorului, după bătăile (clătirile, tremurarea, svâcnirile) diferitelor părți ale corpului. **T.** a ajuns la noi prin intermediul Slavilor. El există mai la toate pop. orientale. Cel mai vechiu text rom. e din ediția dela 1743.

„Trial and error" (psihol.) este o serie de încercări unele greșite, altele reușite, pe care le face animalul s. omul când este pus să răspundă (reacționeze) la anumite situații. Antrenamentul face ca prin **„T. a. e."** să se selecționeze mișcările ce au rezultat de cele neisbutite. Și să fie fixate prin repetiție. **„T. a. e."** stă la baza habitudinilor și a întregului proces de învățare.

Trialism, concepția de stat a politicianilor și publiciștilor austriaci, pe baza căreia se poate întemeia un imperiu — după Statele Unite — cu popoarele germ., maghiar și slav din monarhia Habsburgilor.

Triangulare, procedeu de a măsura distanța a două puncte. Se întrebuințează la măsurări geodezice (măsurări de înălțime, măsurarea suprafețelor teritoriilor mari, etc.); în astronomie la măsurări de depărtări, etc.

Trianon, Le Grand și le Petit —, două castele importante, edificate în parcul dela Versailles, primul de Hardouin-*Mansard (1687) pe timpul* lui Ludov. al XIV, al doilea pe timpul lui Ludov. al XV, de Gabriel (1755), aici petrecea mult timp Maria Antoinette. La Grand **T.** s'a semnat, în 4 Iunie 1920 *tratatul* dela **T.** între Antanta și Ungaria, prin care ac. din urmă e redusă la hotarele sale etnice, predând Jugoslaviei, României și Cehoslovaciei regiunile, care erau ocupate de populații streine de limbă și origină, dar pe care le-a ținut multe veacuri în urma vitregelor epoce istorice.

Triasic (geol.), *perioadă geologică* din era mezozoică, subdivizată în 3 epoce: Buntsandstein, Muschelkalk și Keuper, formațiunile sale continentale și marine, fiind reprezentate prin gresii roșii, dolomite, șisturi argiloase roșii-violacee, calcare cochilifere și prin argile cu gipsuri, sare și cărbuni. În România, se întâlnesc numai formațiunile triasice marine, reprezentate prin câteva petece de depozite în Carpați, Dobrogea și în Mții Apuseni.

Triatlon, concursul atletic combinat din *numărul* cel *mai mic* posibil (trei): cursă de 100 m. plat, săritură în înălțime cu avânt și aruncarea greutății, ori cursă de 200 m. plat, săritură cu prăjina și aruncarea discului.

Tribord. 1. Partea dreaptă a unui vas. **T.**-ul pe un vas de războiu este partea de onoare, pe unde se îmbracă ofițerii. (v. babord.) 2. Termen de canotaj pentru partea dreaptă a bărcii.

Tribun, în Roma capii tribunilor cu mai multe acepții și în număr de 24. Mai importanți au fost: **T.** plebis, instituiți pentru apărarea poporului în 493, de abuzurile consulilor; erau sacrosancți cu dreptul de a interveni (ius intercessione); asistau la ședințele senatului, putând să împiedece unele deciziuni prin „veto". Mai târziu au dreptul de a face legi cu adunările tribute. Tribunatul era o instituție exclusiv numai plebeiană. Nu putea ajunge un patrician în postul de tribun, pe când un plebeu putea să ajungă consul. De aici tendința și nizuința patricienilor de a-l desființa. La început erau 2, apoi 5 (457). Constantin cel Mare desființă tribunatul.

Tribună (franc.); 1. Postament înalt, de unde vorbesc oratorii; 2. Loc indicat în interiorul unei biserici ori a unei săli publice. Sinonim catedră, amvon.

„Tribuna", ziare. 1. Ziar politic cotidian, înființat 1884 Sibiu și editat de soc. anonimă „Institutul tipografic", organ al partidului național român. Primul director: Ioan Slavici (v. c.). Timp îndelungat a fost cel mai citit ziar în Ardeal. **T.** a avut un rol conducător în procesul „Memorandului" (v. c.) și a fost urmărită cu o lungă serie de procese politice. *Între anii 1893—1903 pedepsele date* **T.**-ei reprezintă amenzi în suma de 40.066 cor. și 17 ani de întemnițări. Și-a suspendat apariția în 29 Apr. 1903. 2. **„T. Poporului"**, ziar politic înființat la Arad 1897 sub direcțiunea lui Ion Rusu-Șirianu. În 1905 și-a simplificat numele, zicându-și numai **„T."**. A luptat pentru întărirea Românilor din Ardeal și Ungaria în activitate și participarea lor la luptele parlamentare. În 1913, după apariția la Arad a ziarului „Românul", pe urma unor conflicte cu comitetul partidului național și-a suspendat apariția.

Tribunal (dr.), sediul magistraților, locul unde magistrații își exercită puterea judiciară. **T.**-ul e compus dintr'un președinte, un judecător de ședință, un supleant și un jud. de instrucție. **T.**-ele cu mai multe secțiuni sunt presidate de președintele sect. I. În fiecare capit. de județ este câte un **T.** Ele sunt în număr de 50 și personalul lor se cifrează la 979 magistrați, dintre cari 50 primi președinți, 91 președinți de secție, 50 primi procurori, 503 judecători, 114 procurori, 9 primi-notari, 140 supleanți și 22 substituiți. Judecătoriile au 717 judecători și 472 ajutori de judecători.

Tribut, ceea ce o țară e silită să plătească celeilalte, atunci, când e supusă (Moldova plătia **T.** Turcilor). La Romani, impozitul la care erau supuse provinciile imperiale. Fig.: ceea ce e dator cineva să facă, să îndure.

Trichechus rosmarus (zool.), Rosmarul, o specie a Trichechidelor, aparținând Pinnipediilor. Trăiește în mările nordice formând turme.

Trichina (zool.), gen al Trichotrachelidelor. Vierme parazit, vivipar, cu schimb de gazdă. **Tr.** spiralis trăiește ca **Tr.** intestinală, în intestinul subțire al omului și altor mamifere.

Trichocephalus dispar (zool.), specie a Trichotrachelidelor; viermi paraziți, care se fixează în mucoasa intestinului uman.

Triclin (cristalogr.), sistemul, care cuprinde *formele cristalografice lipsite* de plane sau axe de simetrie și care forme

se repereză la un sistem de trei axe de coordonare neegale ca lungime şi înclinând unghiuri tot neegale.

Tridimita (min.). Bioxid de siliciu incolor, sau alb nuanţat. Se găseşte în massa rocelor eruptive, în ţară în rocele dela Uroiu din Munţii Gutinului şi ai Gurghiului

Trifenilmetanul (chim.), HC(C$_6$H$_5$)$_3$, compus organic, formează cristale albe care se topesc la 92°, fierb la 358°, nu se solvă în apă, se solvă uşor în alcool fierbinte; se prepară din benzen şi cloroform sau tetraclormetan, întrebuinţând clorura de aluminiu drept catalizator. Importanţă practică mare.

Trifolium (bot.), Trifoi, gen al Papilionaceelor; plante ierboase, care dau un bun nutreţ pentru vite. T. alpestre, trifoi. T. arvense, papanaş, T. pratense, trifoi roşu. T. procumbens, trifoiaş. T repens, trifoi alb.

Triftong, combinarea într'o singură silabă a unei vocale cu două semi-vocale, dintre care una o precedă şi ceealaltă o urmează, de ex. iai, iau.

Trigemen (anat.), nervul al V cranian, care inervează o mare parte a feţii. Nevralgiile T.-ului sunt foarte tenace.

Triglife (arhit.), ornamente sculpturale ale stilului doric, formate din muluri verticale, separând metopele frizei.

Trigonometrie, disciplină cu ajutorul căreia putem calcula toate elementele unui triunghiu dacă avem la dispoziţie datele suficiente. T. are două părţi: T. plană care se ocupă cu triunghiul plan şi T. sferică care se ocupă cu triunghiul sferic. Un triunghiu sferic e format de trei arce de cercuri mari ale sferei.

Tril, termin muzical care defineşte un ornament ce constă din repetarea foarte repede şi egală a tonului principal cu tonul vecin mai înalt

Trilobiţii (paleont.), raci (entomostracei), cari au trăit în apele mărilor paleozoice, reprezentaţi prin numeroase genuri (40) cu o mulţime de specii (17.000) din care s'a păstrat mai ales carapacea lor dorsală, fiind fosile caracteristice pt. formaţiunile geologice din era primară, la sfârşitul căreia au dispărut fără urme. Numele lor derivă dela forma corpului lor împărţit în trei regiuni şi anume: în cap, torace şi abdomen în sens transversal, în axul corpului, şi în latura sau pleure în sens longitudinal. Corpul lor se termină într'o coadă sau pigidiu, iar regiunea capului avea forma unui scut semilunar. Pe pântece aveau câte o pereche de picioare, pe fiecare inel al corpului la baza cărora erau fixate branchiile în forma de fire spiralate. Unele specii aveau însuşirea de a se încolăci pe faţa ventrală şi aveau ochi sau erau lipsiţi de ochi (Paradoxides bohemicus, Agnotus, Olenus, etc.).

Trilogia. 1 La Grecii vechi erau cele trei tragedii ce trebuiau să fie supuse juriului de către participanţii la concursurile dramatice. „Orestia" lui Aischylos (v. c.) 2. Serie cele trei lucrări lit. al căror subiect formează o unitate sau o continuare. De ex. trilogia lui Delavrancea: Apus de soare, Luceafărul şi Viforul.

Trio = compoziţie muzicală pentru trei instrumente diferite.

Triod, cartea care cuprinde slujbele bisericeşti pe timp de 9 săptămâni, adică, dela Dumineca Vameşului şi Fariseului până la Sâmbăta lui Lazăr. Se numeşte T. (Trei cântări) pentrucă aproape toate canoanele acestor slujbe au numai câte 3 cântări, nu 9, ca de obiceiu. Se foloseşte împreună cu Minelul.

Tripla Alianţă, un acord defensiv stabilit între Germania, Austria şi Rusia, la îndemnul lui Bismark (1872). Din această alianţă s'a retras Rusia (1886), în locul căreia a intrat Italia (1887). Prin acest acord fiecare membru era obligat să-l apere pe celălalt, dacă ar fi atacat cel puţin de două puteri, iar dacă unul din membri s'ar fi amestecat într'un războiu, acordul obliga pe ceilalţi numai la neutralitate. Tot prin acest acord se garanta integritatea teritorială a fiecărui stat aliat. Acest tratat de alianţă a fost publicat numai în 1883. El trebuie să fie înnoit din 5 în 5 ani. Şi România a făcut parte din această alianţă. Italia a ieşit din Alianţă în 1915, în cursul marelui războiu. Prin aceasta a încetat orice angajament şi pentru ţara noastră.

Tripoli (min.), v. Opalul.

Tripsina (chim.-biol.), fermentul din sucul pancreatic, cu acţiune dezintegrantă asupra proteinelor.

Triplichon (gr.), tablou compus din trei părţi, de ex.: arestarea, judecarea şi răstignirea lui Isus.

Triteanu Lucian (n. 1870) episcop de Roman (dela 1923); asesor la consistoriul

arhidiecezan din Sibiu (până la 1923); membru în sinoadele arhidiecezei Sibiului; deputat (în 1922—3).

Triton, în mit. fiul lui Neptun şi zeul mării, avea o scoică marină, cu care producea nişte sunete frumoase.

Triton (zool.), gen al Caducibranchiatelor (Amfibii, Urodele). Cu coada înnotătoare turtită; trăieşte în locuri umede. În epoca nupţială trece în apă unde-şi depune şi ouăle. La noi frecvent. **Tr. vulgaris** şi **Tr. cristatus**.

Triumviri, la Romani colegii compuse din trei cetăţeni cu însărcinări diferite. T. capitales, însărcinaţi cu supravegherea execuţiilor şi închisorilor; T. monetales, supraveghetori ai monetăriei; T. noeturni, păzitorii oraşelor în cursul nopţii. T.-tele din perioada imperiului, însărcinate cu conducerea supremă a statului. Primul în 60 a. Chr., format de Caesar, Pompeius şi Crassus; al doilea la 43 de Octavianus, Antonius şi Lepidus.

Triunghiu, poligon (v. c.), cu trei laturi; T. isoscel are două laturi egale; T. echilateral sau echiunghiu are toate laturile, precum şi toate unghiurile egale; T. dreptunghic, are un unghiu drept.

Trivale Ion, pseudonimul lui I. Netzler (n. † 1916). A publicat: Cronici literare (1915), Vina războiului de azi: Dialog între Teutofilus şi Gallomanus (1915).

Triviale, şcoale se numiau în evul mediu şcoalele inferioare gimnaziilor de azi, în cari se preda Gramatica, Dialectica şi Retorica. Şcoalele grăniţereşti din Năsăud în jumătatea I-a a secolului XIX se numiau Ş. T.

Trocadero, măreţ palat, ridicat de Davioud şi Bourdais, la Paris, cu ocazia expoziţiei naţionale franceze din 1878. Azi e un muzeu etnografic şi de sculptură comparată.

Trockij Nicolaj (cit. Trotchii). Numele adevărat: Leo Bronstein, evreu de origine, ziarist şi politician rus revoluţionar. Are rol însemnat în revoluţia rusească din 1905—7, fiind preşedinte al sfatului muncitoresc revoluţionar. Isgonit în străinătate, se întoarce în 1917, devenind, împreună cu Lenin, unul din conducătorii revoluţiei bolşevice. În 1917 e comisar al pop. la externe, în 1925 organizator şef al armatei roşii şi preşedinte al Consiliului superior de războiu. Evoluând spre dreapta, îşi pierde rostul şi e exilat în Siberia, de unde se reîntoarce, fără a mai juca rol hotărîtor în Rusia bolşevică.

Troeltsch Ernst, teolog evangelic şi filos. germ. (n. 1865 † 1923); fost profesor la Univ. din Heidelberg. E cunoscut prin lucrările sale de filos. religie şi a istoriei precum şi de psihol. religiei: Psychologie und Erkenntnistheorie in der Religionswissenschaft, Religionsphilosophie in Festschr. I. Kuno Fischer. Die wissenschaftliche Lage und die Anforderungen an die Theologie, Die absolutheit des Christentums und die Religionsgeschichte, Moderne Geschichtsphilosophie.

Troglodiţi, oameni, cari locuesc în caverne sau în case săpate în calcare sau loess. Geografii greci puneau populaţii de acest fel în Sudestul Egiptului. Astăzi sunt troglodiţi berberii din S. Tunisului, Francezii din văile râurilor Loire şi Cher, unele triburi de Piei Roşii, ş. a.

Troheu, unitate ritmică, formată dintr'o silabă accentuată şi una neaccentuată: (— ⏑). Versul trohaic e alcătuit din unităţi ritmice de acest fel.

Troia, capitala Troienilor, în apropriere de muntele Ida şi râul Scamandros în Asia-Mică. După tradiţie ar fi fost dărâmată de Greci la 1184 a. Chr. Prin săpăturile lui Schliemann (v. c.), se dovedeşte că pe locul Troiei s'au ridicat în cursul timpului şapte cetăţi. A şasea ar fi a lui Priam, datorită faptului, că dărâmăturile găsite sunt arse, lucru ce ar coincide cu faptele povestite în Iliada lui Homer. Războiul Troiei se datoreşte, după cum se ştie, unei femei, Elena, soţia lui Menelau. La Greci erau comandanţi: Achile, Menelau, Agamemnon, Odiseu, Patrocle şi Nestor, iar la Troieni: Hector fiul lui Priam. Războiul a durat 9 ani. Grecii, ascultând de sfatul lui Odiseu, reuşesc, prin înşelăciune, să între în Troia, cu ajutorul calului colosal şi să încendieze cetatea. Troieni fug. Chestiunea războiului troian a fost foarte mult discutată şi se pare că un sâmbure de adevăr istoric există: războiul dintre coloniştii din Grecia şi locuitorii vechi ai coastelor Asiei-Mici.

Trombon, instrument de suflat din alamă. E ceva mai mare ca trompeta, însă fără mari deosebiri în fond. Se construeşte în 3 mărimi. T. bas, T. tenor şi T. alt. Tonul e puternic, strălucitor. E singurul dintre instrumentele cu îmbucătură (Mundstück) pentru care notaţiunea este fixată în tonalitatea şi înălţimea originală, toate celelalte sunt transpozitorii.

Tromboză (med.), astuparea unui vas printr'un tromb, cauzată mai ales de boale ale peretelui intern al vaselor şi de încetinirea circulaţiei.

Trompă (zool.). Proboscidă, prelungire cărnoasă a nasului, cu orificiile nazale la capătul liber, ex. la elefanţi, tapiri, etc.

Trompa (anat.) 1. T. lui Eustachiu, canal care duce din faringe în urechea mijlocie (v. Ureche). 2. T. lui Falloppio, salpinge, oviduct, canal care porneşte din uter şi se termină liber în abdomen în apropierea ovarelor. Prin el pătrund ovulele în uter. Inflamaţia lui se numeşte salpingită.

Tropan (chim.), nucleul heterociclic (cu un atom de azot şi 8 de carbon, ce stă la baza alcaloizilor din grupa atropinei şi a cocainei.

Tropar (grec.), cântare bisericească, care cuprinde icoana vieţii unui sfânt sau descrierea sărbătoarei aceluiaşi.

Troubetzkoj Paul, sculptor rus (n. 1863). Lucrările sale se disting printr'un impresionism pronunţat: Tolstoi călare; Fetiţa şi cânele, etc.

Troyon Constant, peisajist şi animalier franc. (n. 1813 † 1865). Colorist neîntrecut. Opere însemnate: Vallée de la Touques, Vaches allant aux Champs, Boeufs se rendant au labour, La Provende des poules, etc.

Trubadur, numele poeţilor medievali din sudul Franţei, mai ales între anii 1100—1300. Cântecele lor erau scrise în limba poporului şi cântate din oraş în oraş şi din castel în castel de către jongleuri (v. c.), cari trăiau din aceasta meserie. Subiectele acestor cântece erau amorul şi aventurile cavalereşti. Ei cultivau şi cântecele ocazionale, religioase sau politice. T.-ii erau foarte numeroşi. Sub influenţa lor ia naştere literatura ital. mai ales în Sicilia şi Toscana.

Trubadurul, operă în 4 acte de G. Verdi, text de Cammerano. Prima reprezentaţie la 1833 la Roma. Una din cele mai populare opere ale lui Verdi, abundând de melodioase arii. Subiectul e fantastic, un conte şi un trubadur iubind ambii pe Leonora, o ţigancă care a furat pe fratele contelui în copilăria acestuia şi-l creşte ca pe propriul copil (trubadurul), dragoste şi moarte la urmă; acestea sunt elementele dramatice pe cari Verdi a ţesut muzica sa generoasă şi nemuritoare.

Trustul, (econ. polit.), e un fel de cartel în stil american, care are de scop să unească mai mulţi industriaşi mari sau asociaţii industriale pentru regularea producţiunii, ridicarea preţurilor şi pentru impunerea mărfurilor lor pe pieţele statului respectiv sau a altor state.

Trypanosoma (zool.), gen al Euflagelatelor; protozoare parazite şi patogene, caracterizate printr'un flagel şi o membrană ondulată. Cele mai multe produc boale tropicale la oameni şi la vite.

Tschad, v. Ciad.

Tschaïkowsky Peter Iljitsch, compozitor rus (n. 1840 † 1893). Lucrările sale nu evidenţiază atât caracteristica muzicei ruseşti cât o inspiraţie pur muzicală de caracter liric. Din numeroasele sale lucrări notăm: 7 simfonii, (din care mai cunoscută e nr. 6, „Patétique"), suite, uverturi, poeme simfonice, muzică de cameră, 3 concerte pentru pian şi orchestră 3 balete şi 10 opere, din care mai cunoscute „Eugen Onegin", „Piquedame".

Tuan (Tsai-Yi, prinţ —), nepotul împăratului Chinei Tao-Kuang şi ofiţer chinez (n. 1855). In 1900 a fost comandantul Boxerilor în răscoala lor, cu care ocazie a voit să se sue pe tronul Chinei, răsturnând pe împăratul Pou-Tsin. După înăbuşirea răscoalei a fost degradat.

Tub Crookes, (cit. „crucs"), tub de sticlă prevăzut cu doi electrozi şi în care se face vid de ordinul milionimei de atmosferă. Cu aceste tuburi se studiază descărcările electrice prin gaze rarefiate.

Tuberculina (med.), vaccin antituberculos, de eficacitate discutată încă în prezent, compus din bacili ai tuberculozei omoriţi, trituraţi în mod mecanic şi suspendaţi în apă şi glicerină. Se foloseşte mai ales pentru provocarea reacţiei de T. cu scop diagnostic.

Tuberculoză (med., ftisie, oftică). Boala infecţioasă cauzată de bacilul descoperit în 1882 de R. Koch (v. c.) Infecţie mai ales prin căile respiratoare. Boala are localizări în aproape toate organele şi deci un decurs foarte variat. Mai frecventă e T. cronică a plămânilor, cu localizare mai frecventă în vârfurile plămânilor. T. poate fi tratată cu mijloacele med. moderne cu mult succes. Indeosebi stadiile începiente se pot vindeca complect. Ea este cea mai lăţită boală. Profilaxia T. e o problemă capitală a igienii sociale, atacată cu tot mai bune resultate de ştiinţa modernă. La noi în ţară e f. răspândită.

Tuburile electronice, sunt cea mai importantă invenţie a radiotehnicei moderne. T. e. au forma unui bec electric, evacuat la un vid foarte înaintat. In interiorul acestui bec se află trei corpuri metalice separate deolaltă numite electrozi. Unul din electrozi e format dintr'un fir metalic subţire întins pe care-l putem aduce în stare incandescentă în acelaşi chip ca şi filamentul unui bec electric; acest fir poartă numirea de catod. La o distanţă foarte mică dela filament se află un fir metalic în formă de spirală, acesta poartă numirea de grilă. Al treilea electrod îl formează o placă sau un cilindru metalic, care se numeşte anod. Aceşti trei electrozi sunt în legătură cu exteriorul prin patru fire metalice, care ies prin pereţii becului de sticlă. Unele T. au două grile în loc de una. Filamentul T. este din tungsten, un metal ce poate fi încălzit la o temperatură înaltă fără să se topească. Prin încălzire până la incandescenţă tungstenul emite electroni (v. electron), care servesc la producerea curentului în interiorul lămpii. Pentru a produce curentul electric punem polul pozitiv al unei baterii în legătură cu placa (anod), iar cel negativ cu filamentul incandescent. Această baterie se numeşte baterie anodică, iar curentul electronic se numeşte curent anodic, în deosebire de curentul ce încălzeşte filamentul, numit curent de încălzire; iar bateria ce furnizează acest curent se num. baterie de încălz. T. au în radiotehnică următoarele trei roluri principale: 1) Ca generatoare de oscilaţiuni neamortizate. Abia cu ajutorul T. a devenit posibilă răspândirea telefonici fără fir în măsura în care o avem azi; 2) Ca detectoare (audion) serveşte ca şi detectorul de cristal la indicarea oscilaţiunilor electromagnetice recepţionate de antenă, e însă cu mult mai sensibilă decât detectorul cu cristal; 3) Ca amplificatoare serveşte la întărirea curenţilor alternativi slabi. Indeosebi se folosesc T. ca amplificatoare în staţiunile de recepţie deoparte pentru a întări curenţii de înaltă frecvenţă, în care caz T. serveşte ca amplificatoare de înaltă frecvenţă, iar de altă parte pentru a întări curenţii detectaţi, de joasă frecvenţă, în care caz caz T. servesc ca amplificatoare de joasă frecvenţă. T. au o mulţime de aplicări atât în telegrafia şi telefonia cu fir, cât şi în cea fără fir, în telegrafia şi telefonia multiplă, în tehnică, în laboratoare etc., fiind una din cele mai ingenioase şi folositoare invenţiuni ale veac. al XX.

Tuclu sau schija (chim.), v. Fierul.

Tudor sau Elisabetan, Stilul —. Se numeşte în artă continuarea arhitecturii gotice în Anglia, mai ales sub dinastia T. (1485—1603) şi domnia reg. Elisabeta. In ac. stil s'au construit: Capela lui Henric al VII la Westminster, palatul Saint-James, etc.

Tudor, dinastie engleză dela 1485—1603. Insemnat e Henric T. fiul Margaretei de Beaufort, ajuns la tron sub numele de Henric VII (1485—1509), apoi Henric VIII (1509—1547), Maria T. (1553—58) şi Elisabeta (1558—1603), cu care se stinge această dinastie.

Tudor Vladimirescu. Capul revoluţiei din 1821 îndreptată împotriva Fanarioţilor. S'a născut în satul Vlădimiri (jud. Gorj), între anii 1770—80, dintr'o familie de ţărani moşneni. Crescut în casa boierului Glogovéanu, ajunse sluger şi apoi vătaf de plaiu la Cloşani (jud. Mehedinţi). In timpul războiului ruso-turc (1806—12) fu numit „comandir" şi în această calitate organiză, cu banii generalului rus Isaiov, o oaste de 6000 panduri, cu cari luptă cu mult succes împotriva Turcilor. Pentru aceste merite fu ridicat la gradul de locotenent în armată rusă şi distins de ţarul Alexandru I cu ordinul Sf. Vladimir. După încheierea păcii dela Bucureşti (1812) fugi de teama răsbunării Turcilor în Ardeal şi de acolo le Viena, unde se puse în curent cu ideie şi împrejurările politice ale vremii. Reîntors în ţară îşi reluă veche slujbă de vătaf de plaiu, dar nu peste mult renunţă la ea, rămânând să se ocupe de moşia ce şi-o agonisise şi micile lui afaceri. Işi făcu în schimb o datorie din apărarea ţăranilor împotriva abuzurilor administraţiei şi boierilor adesea până la Divan în Bucureşti să le susţină cauzele. Era o fire închisă şi foarte mândră, aspru şi neîndueplecat în hotărîrile iui. Simţea un îndemn lăuntric pentru acţiuni, cari cer chiar jertfa vieţii: „din ceasul în care m'am născut m'am îmbrăcat cu cămaşa morţii" se exprimase odată. Deodată cu acţiunea eteriştilor (1821) începu şi el mişcarea de răzvrătire împotriva asupritorilor poporului, în care îşi pierdu viaţa, tăiat de iatagane (27 Maiu 1821) şi aruncat într'o fântână părăsită de lângă Târgovişte. (Despre activitatea lui revoluţionară din 1821 vezi Revoluţiile româneşti).

Tuilerles, Palatul şi grădina —. O frumoasă clădire arhitectonică şi reşedinţa veche a suveranilor francezi. Inceput de Philibert Delorme (1564) pe locul vechii cărămiderii e modificat şi mărit de Jean Bulant, Louis Levan, etc. A ars în 1871 şi abia în 1878 s'a refăcut şi s'a unit cu Louvre. Grădina a fost făcută după planul lui Le Nôtre.

Tulbure Gheorghe (n. 1880). Deputat averescan (1920—22), primar al oraşului Oradia (1926—27), inspector al învăţământului primar (1922—26). A publicat mai multe articole şi literare; apoi studii istorice: Activitatea literară a Mitropolitului Şaguna; Coloniile macedo-române în Ungaria.

Tulcea, jud. din Dobrogea de N., mărginit la E. cu Marea Neagră, la N. cu jud. Ismail şi Covurlui, la V. cu jud. Brăila, iar la S. cu jud. Constanţa. Suprafaţa 8626 kmp. cu 183500 loc. adică cu o densit. de 21 loc. pe kmp. Făcând parte din Dobrogea (v. c.) solul ţudeţului este format din podzol înălţimi de jur-împrejur cărora se găseşte ciornoizem degradat, sol brun-roşcat iar spre delta Dunării solul bătan nisipos-argilos. Apele sunt: Dunărea în N. şi V., ccleialte care se coboară din Munţii Dobrogii: Taiţa unit cu Teliţa şi Sava cu afl. săi merg spre lagunele de pe malul mării: Razelm,

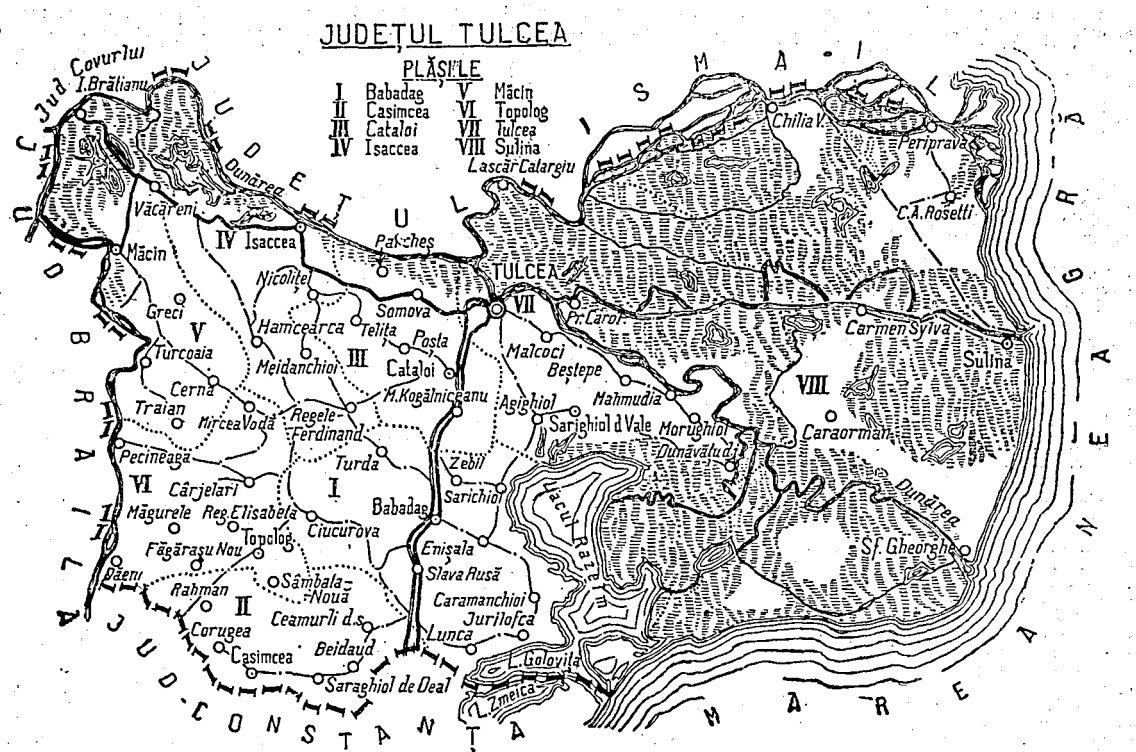

Golovița. Afară de aceste: Lacul Babadag. Frumusețea și bogăția județului T. o formează lacurile, lagunel și Delta (v. c.). Subsolul are fier și cupru la: Balabancea, Ortachioi, Bașchioi și Ciamurii. Jud. T. are 5 com. urb.: Tulcea, capit. jud., Sulina, Isaccea, Macin și Babadag și 73 com. rur. Împărțite în 8 plăși. Centre import.: Chilia-Veche, Sf.-Gheorghe, Topolog, etc. E bogat în resturi ale stăpânirii romane, bizantine și genoveze. Industria mai mult casnică; are câteva mori și ateliere de reparații și fabricarea instrumentelor pescărești. În Deltă mari cherhanale. Face parte din Eparh. Dunării de jos, Galați, din Insp. Școlar XI Galați, Curtea de Apel Constanța, Inspect. II Minier Buzău și din Insp. Industr. Galați.

Tulcea, oraș, capit. jud. T. 23.000 loc. A suferit mult de pe urma răsb. mond., când Bulgarii au distrus monumentul reanexării Dobrogii.

Tulgheș, pas, prin care se trece din valea Bistriței Moldovenești spre Valea Murelului la Toplița pe o șosea națională bine întreținută și trecând prin poziții frumoase.

Tulipa (bot.). Lalea. Gen al Liliaceelor. Plante de grădină, cultivate în multe specii și varietăți, ex. T. gesneriana.

Tullul (chim.), element chimic din grupa „tere rare", simboul Tu, greutate atomică 169,4, formează săruri colorate în verde-albăstriu, care dau un spectru de absorbție.

Tulliu Nușl, scriitor rom. macedonean. Prof. în Chișinău. A publicat: Poezii (Buc. 1907), File rupte din viața Aromânilor I (Chișinău, 1919) și poezii în dif. rev.

Tulnic instrument român. popular, uzitat m. ales în M-ții Apuseni

Tumoră (med.), creșterea abnormă a unui țesut. T. se pot forma în orice țestu: T. conjunctive (fibrome, sarcome), musculare (miome), epiteliale (papilome, carcinome). T. benigne rămân localizate, nu au tendințe de a înlocui și nimici țesuturi nobile, cele maligne (carcinome, sarcome), invadează țesuturile învecinate, înlocuiesc țesuturile nobile și nimicesc cu timpul organe întregi. Afară de aceea celulele T. maligne, pătrunzând în sânge sau limfă, se deplasează la distanță, unde formează tumori nouă. T. maligne se tratează cu tot mai mult succes prin operații radicale, raze Röntgen și radiu.

Tun, gură de foc. In limbajul curent este o mașină de războiu, care întrebuințează puterea gazelor prin arderea unei pulberi, pentru a asvârli proiectile. Cea mai mică subunitate a artileriei, care din punct de vedere al tragerii formează elementul de bază. — **Tunul** propriu zis se compune din: țeavă, afet și aparate de ochire. Pt. a trage, se introduce proectilul în țeavă pe la culată, împreună cu încărcătura de azvârlire (pulberea), se închide apoi cu închizătorul și se trage foc pe cordiță. Percutorul scapă pe o capsă, care aprinde pulberea și prin explozie forțează proiectilul în ghinturile țevei, cari îi imprimă o mișcare de rotație păstrată și pe traectorie, pentru a-i da stabilitate și precizie mai mare. In timpul exploziei forța gazelor apasă și înapoi pe închizător, deplasând tunul. Pentru a împiedeca deplasarea la tunurile cu tragere repede s'a adoptat frâna de tragere, care permite reculul țevei și readucerea ei în baterie. Ochirea tunului, adica îndreptarea lui pe semn se face cu ajutorul aparatelor de ochire, Ac. sistem în întregime se reazmă pe afet, care este compus dintr'un corp dispus pe 2 roate cu partea dinainte, iar înapoi o sapă cu un cuiu de împerechere și un călcâi, care se reazmă și se înfige în pământ în timpul tragerei. Prin ochiul de împerechere, se prinde de anteteren. După calibru se împart în tunuri mici, mijlocii și mari; iar din punct de vedere balistic se deosebesc: a) Tunuri lungi, cu viteză inițială mare, deci traectorie întinsă, precizie mai mare; b) Tunuri scurte, obuziere și mortiere cu viteze inițiale mai mici și diferite (după încărcăturile de pulb. din cartuș), tracctoria curbă, putând trage și peste creste și cu precizie mai mică.

Tun automobil sau Autotun, este un tun amenajat pe o platformă de automobil astfel dispus ca să poată pivota pe afetul său 240° având un unghiu mort de 120°. Acest unghiu mort corespunde locului motorului trăsurii. Poate trage sub unghiu de 70° (în câmpul vertical de tragere).

Tungstenul (chim.) sau wolframul, element chimic cu greut. atomică 184, simbolul W, densitatea 19,1, duritatea 7,5, topește la 2825°, nu se alterează în aer, la cald și în stare fin pulberizată se oxidează, dând O_3W, acizii îl atacă foarte greu, apa regală, potasa caustică îl descompun.

Turanice, nume ce se mai dă limbilor ural-altaice (Max Müller).

Turba (min.) turfa sau torfal este o varietate de cărbune natural care se formează și în prezent în așanumitele turbării, prin carbonificare pe loc a plantelor de baltă (trestie, papură, rogoz, lintița) și mai ales a mușchilor din genul Sphagnum și Hypnum, — din regiunea mlaștinelor, a bălților și a lacurilor, — cari în interval aproximativ de 100 ani se transformă într'o pătură exploatabilă de turbă, exploatarea ei făcându-se cu un hârlet cu marginile îndoite, tăindu-se în bucăți prismatice de forma unor cărămizi cari se usucă la soare pentruca să-și piardă apa.

T. uscată are o masă buretoasă împăslită şi amestecată cu materii pământoase, de coloare cafenie, roşcată sau brună cu un conţinut de 45—60% cărbune, cu 25—40% apă, având o capacitate calorică de 3500—5000 calorii. Este întrebuinţată ca material combustibil mai ales în ţările sărace în păduri ca Olanda şi Germania de nord. Turbării se întâlnesc şi în regiunile muntoase cu lacuri ca: în Tirol, Carintia, Elveţia, Scandinavia, precum şi în Rusia şi Scoţia. In România se găsesc cantităţi mari de T. numai în Transilvania aproximativ 203.000.000 m³, în jud. Alba, Cojocna, Năsăud, Sătmar, Maramureş, Târnava, Făgăraş, Trei-Scaune, etc. T. amestecată cu praf de huilă cu ţiţei, cu reziduri de petrol sau de gudron şi presată sub forma de cărămizi numite brichete, dă un combustibil bun, care arde bine, întrebuinţat la încălzirea cazanelor din fabrici

Turbare (med.), rabie, lyssa, este o peric. boală infecţioasă acută. Oamenii o capătă mai ales prin muşcăturile animalelor (câini, pisici, lupi) turbate. Timpul de incubaţie variază între 2 săptămâni şi mai multe luni. Muşchii respiraţiei se contrag dureros, respiraţia devine tot m. grea, bolnavul nu mai poate înghiţi nimica, nici apă (hidrofobie); temperatură înaltă; urmează paralizii şi moartea. Microbul T. încă nu-i cunoscut. Boala nu se poate trata, e absolut mortală, se poate însă preveni prin vaccinarea antirabică, inventată de Pasteur (v. c.). La noi există 5 institute antirabice unde se fac injecţii profilactice

Turbina, este o roată cu lopeţi pusă în mişcare de apă, vapori sau gaz, cu o turaţie foarte mare (T. cu vapori Laval face 30.000 ture pe minută). Deosebim: a) T. de acţiune în care apa sau vaporii pătrund cu o viteză foarte mare; se instalează astfel de T.-e în cazul căderilor mari de apă cu debit mic; b) T. de reacţiune, în care apa sau vaporii pătrund cu presiune mare prin orificiile unei roţi fixe asupra lopeţilor roţii mobile. Se întrebuinţează în cazul căderilor mici de apă şi cu debit mare.

Turbina cu vapori, foloseşte forţa de expansiune a vaporilor, a căror energie o transformă direct în mişcare de rotaţie spre deosebire de maşina cu cilindru şi piston, este deci cu mult mai economică

Turbogenerator, turbină cuplată cu un generator electric, având axă comună.

Turcia, republică mai mult asiatică decât europeană, având supraf. de 747.000 kmp. cu 13,748.000 loc. Din acestea: în Europa 24.000 kmp. cu 1,198.000 loc., iar în Asia 723.000 kmp. cu 12,550.000 loc. Partea asiatică se numeşte Asia-Mică (v. c.) sau Anatolia, iar cea europeană, Tracia-Orientală. Aceasta este brăzdată de culmi de dealuri, ce continuă spre SE. Munţii Balcani. Prin mijloc şi având direcţia N—S., curge fl. Marița. Valea largă a sa şi a afl. său Ergene, sunt câmpii roditoare. T. produce: cereale, fructe meridionale, untdelemn, bumbac, miere, pielării, tutun, animale, ţesături de bumbac, lână şi bumbac, covoare, droguri, etc. In Asia Mică sunt şi bogăţii miniere: asfalt, cupru, cărbuni, etc. Capit. este Angora (v. c.). Alte oraşe: Constantinopol sau Stambul, fosta capitală a Turciei, Smirna (Ismir), Konia, Brussa, Adrianopol, Trapezunt, etc. — Istoria. Turcii se ridică la o adevărată însemnătate istorică abia în sec. al XV. Din oarde barbare şi stăpânitoare ale ţinuturilor Persiei nordice, Turcii devin, odată cu îndreptarea lor spre Europa, poporul cel mai temut şi puternic. Apariţia lor sub Seldiuci la hotarele răsăritene ale Europei, în cursul sec. al XI, determină acele prodigioase deplasări de populaţie creştină, numite cruciate, care au stabilit un contact viu între occidentul civilizat şi orientul barbar. Atacă imperiul arab, pe care-l desfiinţează. Ocupă Ierusalimul (1078) şi opresc pelerinajele la Sf. Mormânt. In timpul cruciatelor (v. c.) sunt înfrânţi de Creştini (Dorileia 1097). Sub Osman, statele Asiei Mici sunt supuse şi Orkhan stabileşte capitala sa la Brussa (1326). Izolează Constantinopolul, cuprind sub Soliman, Gallipoli (1356), punând pt. întâia dată piciorul în Europa. Murad I, stabileşte capitala la Adrianopole (1365) şi organizează o puternică armată de Spahii şi ieniceri, cu care atacă strategic regatul sârbesc. La Câmpul Merlei Sârbii, comandaţi de Lazăr, sunt înfrânţi (1389). Lumea creştină cade pe gânduri, iar puhoiul turcesc ajunge la Dunăre. Din Franţa porneşte ideia unei cruciate în contra lor. La Nicopole (1396), bravii cavaleri dela Malta şi oastea lui Mircea, în urma unei tactice pripite sufer aceeaşi înfrângere ca şi Sârbii. Stăpâni peste tot, Turcii se îndreaptă spre Constantinopol. Apariţia marelui cuceritor mongol, Tamerlan, întârzie căderea capitalei orientului. Baiazid, învingătorul dela Nicopole e bătut de Tamerlan la Angora (1402) şi închis. Cearta dintre descendenţi împiedică câtva timp statul turcesc. Murad al II, luptă la Varna cu Ungurii (1444). Cel care întări statul turcesc, şi care a dat lovitura de moarte imperiului roman răsăritean, cuprinzând Constantinopolul (1453) a fost Mohamed al II (v. c.). Aşezarea definitivă a Turcilor în Europa a creat mult discutata chestiune Orientală (v. c.), constituind în acelaşi timp un permanent pericol pentru Occident. Sub urmaşii săi, graniţele turceşti se măresc mereu. Selim I (1512—20) cucereşte Palestina, Armenia, Siria şi Egiptul, iar Soliman II trece Dunărea, se răboieşte cu domnitorii români şi supune în acelaşi timp Ungaria (1526) şi asediază Viena. Selim al II, văzu începutul declinului turcesc şi înfrâng. dela Lepante (1571), Murad III suferă înfrângerea în Principatele române (1595) şi în Persia. Urmaşii acestuia lipsiţi de însemnătate sunt supuşi voinţii Ienicerilor. Abia sub Murad al IV reuşeşte să ridice imperiul turcesc din letargia în care căzuse. Sub urmaşul său, Mohamed IV (1648—87), avântul turcesc începe iar sub impulsul marilor generali Kuprili şi Cara Mustafa, care asediază din nou Viena (1683). După ei înfrângerile Turcilor se ţin lanţ pe tot frontul şi prăbuşirea lor nu era departe. Infrângerile dea Zalankemen (1691) şi Zenta (1697) datorită strategiei neîntrecute a generalului austriac Eugen de Savoya, silesc pe Turci să încheie pacea dela Carlovitz (1699), prin care hotarele lor se micşorează. Austria ia Transilvania şi Ungaria, Rusia Azovul, iar Veneţia Peloponezul. Sub Ahmed III (1703—30) Turcii reiau Azovul, Peloponezul, iar prin pacea dela Passarovitz (1718) înapoiază Austriei Sârbia şi Oltenia. Intră într'un nou războiu cu Ruşii şi Austriacii, dela care reiau Serbia şi Oltenia prin pacea dela Belgrad (1739). Sub Mustafa III (1754—74) Turcii se răsboiesc cu Ruşii pentru Polonia. Pierd însă Principatele şi sufer o înfrângere navală la Cesme (1770). Prin pacea dela Cuciuc-Cainargi (1774) Ruşii capătă dreptul de a interveni în favorul Principatelor. Declinul turcesc înaintează vertiginos. In interior sunt răscoale provocate de Ieniceri, cari detronează şi ucid pe sultani, iar în afară sunt înfrânţi pe întreg frontul şi deposedaţi de posesiunile lor întinse. Naţionalităţile supuse reacţiunea. Ideile de libertate ale Apusului ajung în atmosfera haotică a imperiului turcesc şi-şi face efectul. Grecii se răscoală şi la Navariu (1827) bat pe Turci. Pacea dela Adrianopole (1829) dete numeroase privilegii ţărilor supuse, sub intervenţia energică a Ruşlor, cari ţineau spre Constantinopol. La 1833 prin tratatul dela Hunkiar-Skelessi, Turcia intră sub protectoratul Rusiei. In războiul Crimeic (v. c.) cu tot eroismul de care a dat dovadă armata turcească, ea suferă înfrângerea navală dela Sinope. Sub presiunea Puterilor europene, Turcia e obligată prin tratatul del Paris (1856) să introducă reforme cerute de spiritul timpului. Principatele devin neutre, constituind o mare slăbire pentru ea. Incep răscoala Bulgarilor şi Sârbilor susţinuţi de Ruşi. Murad V c ucis şi înlocuit cu Abdul Hamid (1876). Războiul româno-ruso-turc (1877) şi încheierea tratatului dela San-Stefano (1878) reduc mult Turcia. Stipulaţiile tratatului sunt revăzute în cel dela Berlin, care acordă unele consideraţii faţă de Turcia în urma intervenţiei energice a Angliei. Turcia e în desmembrare. Grecii din Creta se revoltă şi obţin autonomie (1897). Bulgaria măreşte prin tratatul dela Berlin, ocupă Rumelia. Răscoale urmează mereu, iar forţele turceşti slăbite şi surmenate nu mai erau în stare să le înăbuşe. In ac. stare se găseşte Turcia în preajma războiului mondial (v. c.). Intrarea Turcie în războiul mondial alături de Puterile Centrale, nu i-a adus nimic din splendoarea de odinioară, din contră ciuntirea hotarelor sale. Incă în 1913 coaliţia popoarelor balcanice contra Turciei, aduce cu sine pierderea Macedoniei şi Mezopotamiei pe lângă numeroase insule din Marea Egee (v. Turco-balcanic). Tratatul dela Sèvres i-a impus condiţii grele, cari au determinat răscoala din 1920 şi expulsarea Grecilor din Asia Mică. In 1921 Turcia are constituţie, iar în 1923 devine republică, cu Mustafa Kemal preşedinte (Pt. completare v. Moldova şi Ţara Românească, Istorie). — Limba, face parte din grupa urlo-altaică. In forma ei de azi e foarte mult influenţată de arabă şi de persană. Are monumente scrise din sec. al XI d. Chr. Din 1929 s'a introdus alfabetul latin obligator, până atunci a fost cel arab. — Arta. Minaretele dovedesc oarecare talent arhitectonic, dar infl. arabă, persană e covârşitoare. De o artă turcească originală nu poate fi vorba, ea şi azi e în mâna străinilor (v. Arabia, Arta). — Literatura. Vechea literatură turcă e reprezentată de poeţii lirici Aşic Paşa († 1332), Baki († 1599), Nedim († ca. 1527), epici: Mesihi († 1513), Fusuli († 1562). Toţi aceşti stau sub înrâurirea exclusivă a lit. persane; genul didactic e reprezentat de Nefi († 1635). Proza turcă cuprinde *cronici* şi *istoriografie*, povestiri şi lit. pop. E celebră povestirea lui Nassir ed-Din (Nastratin la A. Pann), apoi „Cei 40 de viziri", „Curtea Papagalelor", „Umbree şi jocul caraghioslâcurilor": cuprinsul e de multe ori didactic sau supranatural, ca în toate lit. orientale şi cuprinde destule banalităţi ori chiar vulgaritate, alături de plăsmuiri minunate. Lit. turcă modernă a suferit influenţe europene. La începutul sec. al XIX avem pe: poetul Şinasi, prozatorul Namuq Kemal şi dramaturgul şi poetul liric Abdul Hamid. La sfârşitul sec. al XIX: Tewfik Fikret şi Halid Zia cu o întreagă şcoală „occidentalistă" duc la apogeu influenţa lit. europene. Lor li se opune „Reformatorii" s. „Islamiştii" şi „Naţionaliştii". Zia Gög Alp (n. 1875) şi Mehmed Emin, Falih Rifki, Omer Lejfûddin; Jakub Kadri Halide Edib (romancier). Din generaţia nouă notăm pe Dichela Sahir, Ali Dschanil, Urham Seʿfi, Jusuf Sia (po-

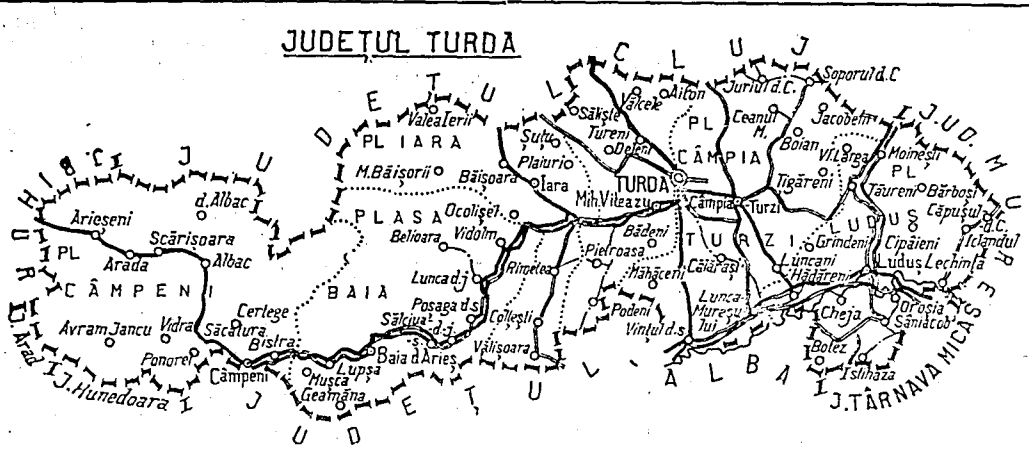

eți). Pentru orientarea în lit. turcă cf. Dr. Michael Haberlandt, Die Literaturen der Perser, Semiten und Türken, vol 2 (ed. Göschen) din „Die Haupliteraturen des Orients".

Turco-balcanic. Războiul —. S'a purtat între Turcia și Grecia-Bulgaria-Serbia-Muntenegru unite, din pricina regimului sever impus creștinilor din Epir, Albania și Macedonia și a administrației incorecte (1912—1913). Turcii au fost înfrânți la Lulle-Burgas, dar reușesc să stăvilească înaintarea Creștinilor pe linia dela Ciatalgea, și încheind un armistițiu (20 Nov.), urmat de tratative îndelungate la Londra. Lupta reîncepe în 1913, căci în Ian. 1913 ajung la putere prin revoluție Junii turci. Turcii sunt bătuți, încheindu-se tratatul dela Londra (30 Maiu 1913) prin care Turcia se retrage dincolo de fl. Maritza și pierde Creta. Între creștinii aliați izbuncesc neînțelegeri. Bulgaria este înfrântă de aliații săi și de România (v. Bulgaria, Istorie).

Turcoaza (min.), sau kalaitul, fosfat de aluminiu hidratat, colorat în albastru, albastru-verzui, opac cu luciu sticlos. Este întrebuințat mult în bijuterie. Se găsește în Silezia, Saxonia, Persia, Nisapur, Arizona.

Turda, jud. din Transilvania, mărginit la V. cu jud. Arad și Bihor, la N. cu jud. Cluj, la E. cu jud. Mureș, iar la S. cu jud. Târnava-Mică, Alba și Hunedoara. Suprafața 5314 kmp. cu 185.000 loc. adică o densit. de 52 loc. pe kmp. Relieful format din Munții Bihorului la V. din care se coboară spre E. Munții Gilăului și Trăscăului. Spre E. dealurile din Câmpia Ardealului (partea de S.). Cea mai mare înălțime Muntele Bihor (cu 1843 m.), iar în Munții Gilăului Vârful Mare (cu 1827 m.). Minunația acestui jud. este Ghețarul dela Scărișoara, un aven plin de ghiață. Apele jud. sunt colectate de râul Arieș, care le duce în Mureș și care are la vărsare o largă câmpie aluvionară. Afluentul său Hășdate a format minunata cheie a Turzii. Partea de V. Munții Apuseni formați din șisturi cristaline și dacite sunt bogați în aur și argint. Partea de mijloc din calcare ca intercalațiuni de porfirite, iar în E. miocenul mijl. și inferior (Sarmatic). Peste acestea s'au așezat la V. podzolurile continuate spre E. prin sol brun-roșcat de pădure, iar în Câmpia Ardealului cu lehm. Vegetația alpină pe marile înălțimi se continuă cu păduri de conifere pe coline și Munții Trăscăului partea mai joasă. În câmpia Ardealului o stepă de același tip cu cea din S. Moldovei. Cultura cerealelor și plantelor leguminoase în câmp. Ard. și pe valea largă a Arieșului. Bogățiile miniere sunt: aur (Baia de Arieș, Roșia-Montană), fier (la Buru, Trăscău, Lupșa, etc.), sare (la Turda). Industria extractivă a minereurilor, ateliere de reparațiuni, fabr. de sticlă, ciment, săpun, fierestrae, mori, pielării, frânghii și sfoară și industr. casnică, în spec. la Moții din Munții Apuseni. Jud. T. are 1 com. urb.: Turda, capit. jud. și 128 com. rur. împărțite în 6 plăși. Face parte din Eparhia Episcopiei din Cluj, Insp. III Școlar Cluj, Curtea de Apel Cluj, Insp. VI Minier Cluj și Insp. Ind. Cluj.

Turda, oraș, capit. jud. Turda. 23.000 loc. Industrii multe: sticlă, sârmă, ceramică, ciment, etc. Așezat pe valea Arieșului este centrul către care converg toate interesele Moților. Autorități jud., licee, etc.

Turdus (zool.), gen al fam. Turdidelor, ținând de Passeres. Ciocul drept, ascuțit, mănâncă insecte și fructe. Păsări migratoare. Masculii cântă foarte frumos. T. merula, mierla. T. musicus, sturzul. T. pilaris, T. torquatus, T. viscivorus.

Turgenev Ivan Sergevič (cit. Turgenev) celebru romancier rus (n. 1818 † 1883). Cel mai mare artist al prozei rusești. A debutat cu versuri. Pasiunea pentru vânătoare însă l-a făcut să cunoască oameni și locuri de tot felul, pe cari i-a înfățișat în schițele: Din însemnările unui vânător, publicate fragmentar în „Sovremjennik", (v. c.), fără să li-se dea de către editori vreo importanță, dar care-l făcură imediat celebru pe autor. Povestirea lui elegantă e presărată cu glume și însuflețită, cu reflecții și amintiri, ca și proza lui Odobescu al nostru, pe care l-a înrâurit. Ce dintâiu în Rusia, T. vede în țăran o ființă însuflețită, în stare să simtă și să gândească, devenind prin aceasta un prozator al „emancipării". Închis o lună pentru un articol despre moartea lui Gogol, T. se fixează la Baden-Badere, de unde scrie restul operelor sale: „Cea dintâiu iubire", „Trei întâlniri". „Faust", „Assia", „Cuibul seniorilor" și romanele sale sociale: „Nakanunie" („În Ajun"), „Părinți și Copii", și „Fum", în care transpiră frământările sociale ale vremii sale. Ultimul său mare roman „Nov" („Pământuri vergine") este tot o operă cu caracter social. Stabilit în ultimul timp la Paris, bolnav de cancer spinal, T. scrie sub obsesia morții *minunatele* „Poeme în proză", în care alături de măreția sufletului său de poet T. dă dovada că e un gânditor, un fin psiholog, un mare artist miniaturist și grațios și o fire atinsă puțin de misticism. Mare stilist și potretist meșter prin simplitatea procedeelor. T. „cântărețul naturii și al iubirii", apare ca un realist pesimist față de rosturile vieții, dar iubind pe om și gustând farmecul naturii. El este un artist occidental în lit. rusească a sec. al XIX. Alte scrieri: „Regele Lear al Stepei", ș. a.

Turgot Anne Robert Jacques, baron de l'Aulne —, filos. și om de stat franc. (n. 1727 † 1781), fost ministru de finanțe al lui Louis XVI, între 1774—75. Precursor al lui Auguste Comte, a dat al dintâiu formularea legii celor „Trei stări" (v. c.). A colaborat la „Grande Encyclopedie".

Turing-Clubul României (T. C. R.), asociație pentru turism și pentru protecția naturii. Fondat „Hanul Drumeților" în 1921. Persoană morală. Deviza: „Prin turism la cunoașterea și iubirea României". Sediul centrului la București. Are secțiuni: Pentru V. Regat: Secția Alpină a Bucegilor (București), S. Sinaia. Pentru Bucovina: S. Pietrele Doamnei (Pojorâta) Pentru Ardeal: S. Brașov, S. Bran și S. Munților Apuseni (Cluj) cu subsecțiunea Detunata (Abrud). T. C. R. publică călăuze, hărți, organizează excursiuni și luptă pentru înființarea rezervelor naturale, numite parcuri naționale și grădini alpine. În scurt timp a construit mai multe case de adăpost: Casa Peștera, casa Mihai Haret (pe muntele Omul), o casă la „Piscul Câinelui" și o casă pe muntele Rarău (Bucovina).

Turingia, regiune din Germania centrală. 1. T. republică din Germania, formată în 1919 din fuziunea a 7 mici state. Popul. 1,500.000 loc. Orașe principale: Gera, Jena, Gotha. 2. T. (pădurea) sau Thüringer-Wald. Lanț de munți în Germania, la 1000 m. altit.

Turism și alpinism. Acesta este într'adevăr sportul, care s'a născut deodată cu omul dintr'o mare necesitate. Turismul exclude concursurile. Idealul lui este stăpânirea naturii în toate manifestațiunile ei prin desvoltarea fizicului și a spiritului. T. azi a ajuns la o așa mare desvoltare, încât nu există națiune fără cluburile ei turistice, dat fiind că numai prin acestea își pot cunoaște frumusețele țării lor, își pot iubi într'adevăr țara. Elveția este adevărata patrie a acestui sport. Aici atât iarna, cât și vara găsim reprezentanții tuturor poporelor iubitoare de natură. Pri-

mul club turistic oficial a fost organizat la 1874 de către Englezi, după cari au urmat Austriecii, Elveţienii, Italienii, Francezii. La noi cea mai bine organizată societate turistică este „Turing-Clubul Român“ cu sediul în Buc. Are mai multe secţii denumite după regiunile turistice (vezi Turing-Clubul-Român). — In programul Turing-Clubului Român aflăm semnalizările drumurilor turistice şi construirea caselor de adăpost (cabane) atât de necesare pe timpurile grele şi în caz de pericol. Pentru a putea însă întreprinde excursiuni şi expediţii turistice cu succes, avem nevoe de anumit echipament pentru a ne ajuta.

Turlachi (9133 loc.) com. rur. din jud. Cetatea-Albă, pl. Liman. Perc., G. şi P. U. Cetatea-Albă la 6 km.

Turmalina (min.), silicat aluminos de bor, litiu, magneziu, fier, incolor sau colorat diferit. Varietăţile sale roşii-verzi-violete se întrebuinţează în bijuterie ca pietre preţioase de calitatea II (rubelit, indigolit), iar var. negre — polarizând lumina — la fabricarea aparatelor optice de fizică. T. încălzită se electrizează. In natură se găseşte în rocele metamorfice; în ţară la Cisnădie, Sălciua, Baia de Arieş, Someşul rece; în străinătate în Alpi, Ceylon, Siberia, America de nord.

Turner Joseph Mallord William, pictor engl., fost prof. la Academia din Londra (n. 1775 † 1851). A abordat subiecte mitologice şi în deosebi peisaje, distingându-se prin efecte neîntrecute de lumină („un extaziat al luminii“). Lucrări: Edificarea Carthagenei, Mortea lui Nelson, Răsărit de soare în ceaţă, etc.

Turnescu Nicolae, medic român (n. 1819 † 1890). Vestit chirurg, prof. la Fac. de Med. din Bucureşti, fost decan, deputat, senator şi membru al consiliului sanitar superior, medic savant şi chirurg foarte abil. El a fost primul român care a introdus în Bucureşti noile metode chirurgicale ale şcolii parisene. A publicat lucrări importante în limba franceză.

Turnesol (chim.), v. Indicatori.

Turnul Colţei. A fost construit la 1742 de soldaţii lui Carol al XII, regele Suediei, la înapoierea lor din Turcia unde au fost internaţi în urma pierderei bătăliei dela Pultava. Era aşezat în poarta veche a spitalului Colţei. Cutremurul dela 1848 i-a dărâmat vârful, iar Pache Protopopescu primar al Buc. l-a dărâmat complect în 1888 intrând în planu de aliniere al străzii. Azi pe zidul grilajului spitalului Colţei o piatră comemorativă arată unde a fost. Dela 1848—1888 a servit ca fuişor de foc.

Turnu-Măgurele, oraş, capit. jud. Teleorman. 11.000 loc. Aşezat pe terasa Dunării este port important pentru exportarea produselor Munteniei de V.

Turnu-Severin, oraş, capit. jud. Mehedinţi construit pe ruinele vechiului oraş roman Drubetae. Oraş modern, port la Dunăre, comerţ întins, şantier naval. A fost bombardat în timpul răsb. mond.

Turnus, regele legendar al Rutulilor, omorît de Aeneas pentru Lavinia, după Eneidă.

Turţ (3593 loc.) com. rur. jud. Satu-Mare, pl. Ugocea Judec. Halmeu. Of. P. local. G. Halmei la 17 km.

Turtucaia (10693 loc.) com. urbană jud. Durostor, reşed pl .Turtucaia cu satul Calimoc. Of. P. local. G. Oltenita Are o veche biserică românească şi cea mai veche şcoală primară (dela sfârşitul sec. XVIII).

Turtucaia, Bătălia dela —, localitate organizată şi fortificată în anul 1915—16 ca cetate cap de pod în vederea unei eventuale întăriri în răsboiu. In linia de centură în lungime de 30 km., la o depărtare de 7—8 km., erau cuprinse 15 centre de rezistenţă organizate din lucrări formate în anul 1916 de trupele diviziei 17-a (4 regt. de infanterie, total 15 batalioane) cu 124 guri de foc dela calibrul 75 mm., sub comanda generalului Teodorescu C. pus sub ordinele directe ale generalului Aslan M., comand. armatei a III-a. Numele ei a rămas legat prin luptele dela începutul răsboiului nostru dela 18—24 August 1916 pentru apărarea ei contra atacurilor trupelor germ.-bulgare mult superioare, comandate de general Kisseloff din armata a III a generalului Toşeff, cuprinzând 31 batalioane infanterie, 5 escadroane cavalerie, 132 guri de foc toate calibrele (75—305 mm.). Acţiunea începe prin atacuri viguroase în sectorul Staroselo şi se termină în ziua de 24 August prin căderea cetăţii după spargerea frontului în sectorul Daidâr şi succesiunea poziţiunilor din ziua de 23 August 1916. Bilanţul luptelor se încheie din partea noastră după 5 zile de luptă cu 462 ofiţeri şi 25.000 de prizonieri, 100 tunuri şi 62 mitraliere iar pentru inamic pierderile s'au ridicat la 25% din efectiv pierzând 172 ofiţeri, şi peste 8000 soldaţi. Cauza principală a înfrângerei şi căderei este atribuită slăbiciunii comandamentului superior al trupelor de apărare care n'a ştiut să repartizeze şi să întrebuinţeze trupele, neînţelegând dispozitivul şi intenţia inamicului.

Turtur (zool.), Turturica, gen al Columbidelor. T. risorius şi T. turtur.

Tusă (med.), expiraţie forţată, explosivă, prin deschiderea bruscă a coardelor vocale. Prin T. se expulsează un corp străin (praf, flegmă) din aparatul respirator. T. e un simtom al celor mai multe boale ale aparatului respirator (laringită, tracheită, bronchită, pneumonie). T. convulsivă (T. măgărească, pertussis), boală epidemică de copii. Tusă intensă, spasmodică, cu vărsături. Ţine 4—6 săpt.

Tuşnad (2065 loc.), com. rur. din jud. Ciuc, pl. Sânmartin. Judec. Mercurea-Ciuc, perc. Sânmartin, trib. Braşov. Of. P. T. T. şi staţie C. F. R. locală.

Tuşul (chim.), este o substanţă colorată neagră, care se prepară în China din cărbune de funingine, obţinut prin arderea unei substanţe aromatice, răşinoase, din lemnul unor arbuşti.

Tut-Ank-Ammon, faraon din a XVIII dinastie. A restabilit cultul disconsiderat a lui Ammon şi a schimbat capitala dela El-Amarna la Theba. In 1922, mormântul său, cu întreg mobilierul, a fost descoperit prin săpăturile arheologului Carnarvon şi Howard Carter.

Tutela (dr. civil.). Insărcinare obligatorie şi gratuită, impusă unei persoane majore de-a veghea asupra unui minor, dacă acestuia i-au murit unul sau amândoi părinţii şi de a-i administra averea, reprezentându-l în actele vieţii civile. T. e o însărcinare „publică“ pe care n'o poţi refuza (v. tutor), deci o datorie socială. Legea dă „dispensă“ de T. pentru: vârsta mai mare de 65 ani şi când ai 5 copii legitimi.

Tutor (dr.), persoană însărcinată să reprezinte în actele vieţii civile pe minor şi să administreze averea lui, sub supravegherea şi cu autorizarea unui „Consiliu de familie“ (v. c.). Unul din părinţi este T. când moare celălalt. Când mor amândoi părinţii, T. e unul din „ascendenţi“ (v. c.). Dacă lipsesc ascendenţii, T. e o rudă aleasă prin consiliul de familie. Mama nu e obligată să primească însărcinarea de T. (v. Tutelă).

Tutova, jud. din Moldova, mărginit la E. cu jud. Fălciu şi Cahul, la S. cu jud. Covurui şi Tecuciu, la V. cu Tecuciu şi Bacău, la N. cu Roman, Vaslui şi Fălciu. Suprafaţa 2498 kmp. cu 136.000 loc., adică 54 loc. pe kmp. Jud. T. face parte din platforma Moldo-Basarabeană, deci relieful este format din dealuri de podiş îndreptate dela N. spre S. şi despărţind văile râurilor: Tutova, Simila, etc., cari se varsă toate în râul Bârlad. In partea de N. terenul jud. T. este format din pliocen, iar în S. este cvaternarul. In lungul văilor, în special pe aceia a Bârladului, sunt aluviuni moderne. Peste acestea s'au depus în cea mai mare parte, ciornoizemul (mai mult cel degradat), iar spre SE. şi N. este podzolul. Sunt şi petece de sol brun roşcat, în special pe dr. râului T. In partea de NV. şi pe înălţimile din SE. sunt păduri de fagi: prin valea largă a râului Bârlad şi întinzându-se mult spre V., este o fâşie de antestepă. Intre zona fagului şi antestepă se găseşte o zonă cu păduri de stejar. In valea largă a Bârladului şi pe înălţimie mai mici se cultivă: grânele, tutunul, sfecla de zahăr, fasolea, etc. Subsolul nu produce nimic. Industria este redusă mai mult la: mori şi industria casnică. Sunt şi câteva ateliere de reparaţiuni, lăcătuşerii, fabr. de săpun, tâmplării, etc. Jud. T. are un oraş, Bârlad, capit. jud. şi 104 com. rur. împărţite în 7 plăşi. Centre mai importante: Ghidigeni, Murgeni, Banca, Coroeşti, etc. Face parte din: Eparhia Episcopiei Huşi, regiunea XI şcolară Galaţi, Curtea de Apel Galaţi, regiunea I Minieră Bacău şi inspectoratul industrial Galaţi.

Tutova, râu din Moldova (jud. T.), izvorăşte din dealurile dela N. de Plopana, primeşte, între altele, râuleţele: Egerul şi Studineţul. Se varsă în Bârlad.

Tutoveanu-Ionescu George, scriitor rom. (n. 1872). A publicat: Albastru (poezii, 1910), La Armei Luptătorilor pentru ţară (1913), Balade (1919), Tinereţe (poezii, 1924), Patria (poezii, 1924). A întemeiat rev. „Florile Dalbe“ şi alte rev. la Bârlad.

Tutunul (merc.), se obţine din frunzele plantei Nicotiana tabacum din clasa Solanaceelor prin supunerea lor la o serie de procese (fermentare, uscare, aromatizare, etc.), care toate au de scop producerea colorii caracteristice galbenă-arămâie şi a aromei parfumate a tutunului. Cultivarea plantei necesită multă grije şi pricepere, la fel şi prelucrarea ulterioară pentru a da T. bun de ţigarete, ţigări de foi şi de pipă. Compoziţia T.-lui variază după specie, în medie însă cuprinde 10—13% apă, 1,8—8% nicotină, 0,1—0,2 amoniac, 0,7—1,0% acid azotic, 2,25—2,45 materii azotate, 6,07—9,03 grăsimi, 3,84—5,65% substanţe alcaline, 23,4—24,6 cenuşe, 3,8—4,09 celuloză, 1,2—2,7% gume, 0,2—1,0% răşini. La noi se cunoaşte din s. XVII şi se cultivă m. ales varietăţile de tutun oriental, uşor, servind la fabricarea ţigaretelor; cultivarea, prepararea şi vinderea lui constituie un drept exclusiv al statului (monopol), începând cu anul 1879. Producţia în România întrece consumaţia, cea dintâi fiind peste 22 milioane kg. în 1924 iar cea o doua cam 15 milioane kg.

Tuzla (1194 loc.), com. rur. din jud. Constanţa, pl. Constanţa. Formată din satele: Carmen-Sylva, Costineşti şi Tuzla. Primăria la Tuzla. Medic. Of. P. local. Sanatoriu. Staţiune balneară. Farmacie. Băile Movilă la Carmen-Sylva. G. locală (Carmen-Sylva).

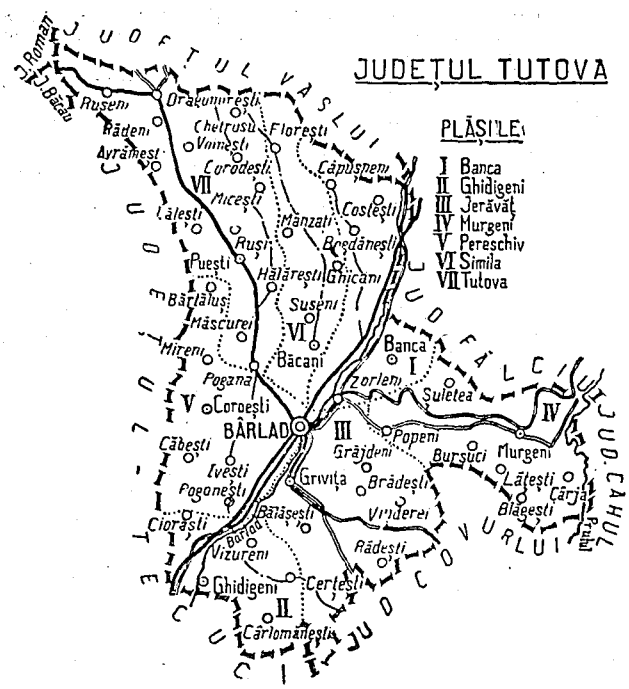

Tvardiţa (6141 loc.) com. rur. jud. Tighina, pl. Ciadâr-Lunga. P. U şi G. Ciadâr-Lunga la 15 km.

Twain Mark, s. Langhorme Clemens Samuel, scriit. am. (n. 1835 † 1910). A scris povesiri umoristice scurte şi The Innocents Abroad. The Adventures of Tom. Sawyer, Huckleberry Finn. A Tramp Abroad, „Rege al umoriştilor", M. T. este realist şi cultivă primitivismul şi aventura.

Twardowski Samuel ze Skrzypny, (n. ca. 1600 † 1660), unul din cei mai mari poeţi epici poloni din sec. al XVII. A scris foarte mult şi numai versuri, socotit de contemporani ca un Virgil sau un Tasso polon, scrierile-i fiind foarte gustate şi mult citite în timpul vieţii şi după moartea lui. Lucrarea „Wojna Domowa" ... (Războiul civil ...) (1650), s'a răspândit foarte repede la pop. creştine vecine: Ruşi, Ruteni şi a servit ca isvor lui Miron Costin (v. c.), fără ca acesta s'o citeze, cum a dovedit istoriografia mai nouă (P. P. Panaitescu, v. c.). In special i-a servit ca model când a scris „Poema polonă" (v. c.) şi „Cronica Moldovei dela Aron Vodă la Dabija Vodă", (v. c.).

Two-step (engl.), dans american modern.

Tyndall, John (n. 1820 † 1893), fizician englez. Are cercetări importante în multe ramuri ale fizicei: conservarea energiei, radiaţiunea căldurii, propagarea sunetului, gheţari, etc.

Typhon, în mit. grec. zeu al pământului şi deşertului. La Egipteni confundat cu Tubhon sau Set-Siton şi considerat de frate a lui Osiris. Personifică lucrurile groaznice şi sterilitatea.

Tyrtaios (Tyrtaeus), poet hellen (din sec. al VII a. Chr.). Multe din datele despre dânsul sunt legendare şi se pot explica alegoric. A scris elegii războinice („embateria s. énpolia" un fel de marşuri militare), care erau însoţite de instrumentul numit „aulos" şi pe care le cântară Spartanii în lupte şi la ospeţele publice. Poezia lui deveni pop., se păstră prin tradiţie şi fu culeasă pe vremea lui Pisistrat. T. a comandat o oştire spartană în timpul celui de al II războiu messenian.

Tzankov Alexander (n. 1879), om politic bulgar, profesor universitar în Sofia. In 1923 produce căderea lui Stambulinsky şi devine prim ministru.

Tzara Tristan, poet rom. cu numele adevărat S. Samyro. A scris împreună cu I. Iovanaki—Vinea) rev. „Simbolul" (1912). In 1916 a lansat dadaismul, al cărui reprezentant ortodox rămâne în lit. franceză, scriind în genul expresionismului germ. Publică şi în rom. poezii de acelaşi fel.

Tzetzes Ioan, poet bizantin din sec. al XII. A lăsat poeme: Iliaka, o explicaţie a miturilor homerice şi anecdote în versuri.

Tzigara-Samurcaş, Al., istoric de artă. Studii la Paris, Berlin şi München, unde şi a trecut doctoratul în filosofie cu teza „Simon Vouet, Hofmaler Ludwigs XIII" (1896). Profesor de istoria artelor şi estetică la şcoala de arte frumoase din Bucureşti, apoi suplinitor pentru istoria artelor la univ. Buc. (1913). Profesor titular de istoria artelor la Univ. Cernăuţi (1927). In 1906 numit director al Muzeului etnografic şi de artă naţională din Buc., calitate, în care a făcut o intensă propagandă pentru culegerea obiectelor de artă populară rom. A reprezentat arta noastră cultă şi populară la mai multe congrese şi expoziţii internaţionale. Publicaţii: Arta în România, I (1909); Muzeul Neamului Românesc (1909); Rumänische Volkskunst (1910); Izvoade de crestături ale ţăranului român (1928); Rumäniens Kunstschätze (1926); L'art du peuple roumain (1925); Tapis roumains (1928), etc.

U., a XXI literă din alfabet.

Übermensch (germ.) = Supraom. v. Nietzsche.

Ubicini I. Honoré Abdolonyme, istoric şi publicist francez (n. 1818 † 1884). In 1848 C. A. Rosetti l-a chemat la Bucureşti, unde luă parte la revoluţie, fiind numit secretar al guvernului provizor. Reîntors la Paris, rămâne un prieten statornic al României, publicând numeroase scrieri de propagandă filoromână. De aceea, Academia română îl alege membru, iar în 1867 e proclamat cetăţean al României.

Ucaz (rus) poruncă, ordin, decret al ţarului Rusiei.

Uccelo Paolo di Dono, pictor florentin (n. ca. 1396 † 1475). Cel dintâiu pictor de bătălii şi înţelegător al perspectivei (Bătălia, Sf. Ioan Botezătorul copil, etc.).

Ucraina, republică autonomă din republica rusă, ocupând partea de SV. a platformei ruseşti. Se întinde din Nistru până pe malurile râului Donet. In latit. U. se întinde dela M. Neagră până la paralelul de 53°. 447.000 kmp. cu 28.887.000 loc. Suprat. înaltă a ei este brăzdată de văi adânci şi largi, cu pante line: Bug, Nistru, Nipru, Donetz. Înălţimile nu ajung la 500 m. U. este bântuită cumplit de vânturile de NE. Produce: cereale multe, se cresc multe vite, zahăr de sfeclă, cartofi, alcool, lână, tutun, cărbuni (Donetz), etc. Capit. Charkov (Harkov) cu 410.000 loc. Alte oraşe: Kiyev (494.000 loc.), Odessa (411.000 loc.), Uman, etc. In U. s'a format şi republica sovietică a Moldovenilor cu 8300 kmp. şi 567.000 loc. capitala Batta. — Istoria. Îşi afirmă treptat treptat existenţa ca stat din secolul al X, supus când Poloniei, când Austriei sau Rusiei până în sec. al XVII când începută de a mai fi o individualitate politică. Abia după 1914 începe să se impună din nou. După răsb. mondial bolşevismul este înăbuşit de Denikin, Germanii sunt bătuţi, dar după multe lupte interne, U. intră în Uniunea sovietică federativă rus. (1920), iar prin trat. dela Riga din 19 Martie 1921 i se recunoaşte independenţa. — Lit.: Coincide pt. epoca veche cu lit rusă. Spre sfârşitul sec. al XVIII are pe cel dintâiu poet modern, Katljarewskj. Influenţa Romantismului a născut sentimentul naţional şi în lit. U. Acum avem pe istoricii Kulisch, Kostomarow. Cel mai mare poet u. este Şewčenko. In timpul din urmă: Iwan Franko, Lesja Ukrainke, Wladimir Winnicenko. Poezia U. populară este destul de bogată atât în epică precum şi în lirică.

Ucuta Constantin, scriitor arom. din sec. al XVIII, orig. din Moscopole, protopop în Posen (Prusia), autorul lucrării: Nea Paidagogia (Viena, în 1797). Primul care chiamă pe Aromâni la redeşteptarea naţională.

Udriski Gh. medic veterinar român (n. 1867). Prof. de clinica şi patologia chirurgicală la Fac. de Med. veterinară din Bucureşti.

Ueberweg Friedrich, filos. germ. (n. 1862 † 1890), celebru istoric al filos. (Lehrbuch der Geschichte der Philosophie, prelucrat în foarte multe ediţii); Lehrbuch der Logik.

Ugolino della Gherardesca, tiran în Pisa, rivalul arhiepiscopului Ubaldini. A fost închis de acest din urmă în turnul Gualandi împreună cu familia (doi copii și doi nepoți) și lăsat să moară de foame. U. a murit cel din urmă, după ce a încercat să se hrănească cu carnea fiilor săi (sec. al XIII). Dante a tratat acest subiect magistral în Divina Comedia, prezentându-ne un tablou înfiorător.

Ugrice, Limbile —, v. Finezo-Ugriană.

Ugron Stefan (n. 1862), om politic magh. 1887 intră în diplomație, ajunge în 1911—13 ministru plenipotențiar în Belgrad, 1916 trimis special la Varșovia, ca cunoscător al chestiiei Polone. Întors în Ardeal, după războiu e președinte al partidului maghiar, dimisionă în 1926. Se ocupă mai mult cu viața bisericească și economică ung.

Uhde Frederic Charles de —, pictor german (n. 1848 † 1911). A executat opere de un realism pronunțat (influențat de cel franc.) cu o slabă nuanță mistică: Cina cea de taină, Noaptea sfântă.

Uhland Ludwig, poet german (n. 1787 † 1862). Pasionat pentru trecutul vechiu al Germ. și pentru legendele nordice, îl răsfrânge în poeziile sale epice. Și în poezia lirică a creiat câteva poezii delicate și pline de sensibilitate (Die Kapelle, Schäfers Sonntagslied, Frühlingsglaube) devenite populare. Scrierile dramatice (Ernest Herzog von Schwaben și Ludw. der Bayer) sunt lipsite de energie. E unul din cei mai mari reprezentanți ai baladei în lit. germ. — În afară de poezii, a scris: Schriften zur Geschichte der Dichtung und Sage (8 vol.).

Uioara (Ocna Mureșului), com. rur. jud. Alba (4891 loc.), reșed. pl. Ocna Mureșului. Judec. P. U. și G. locală.

Uitare (Psihol.) Imposibilitatea de a-ți aminti fapte trăite și câștigate în experiența trecută, sau de a le recunoaște, când amintirea lor îți revine în minte (v. memoria). U. are diferite grade: a) totală și parțială (momentană sau definitivă), b) normală și patologică (v. amnezia). U. normală constă în alegerea amintirilor, eliminarea amănuntelor reținerea ansamblului: e caracteristică memoriei sănătoase. De aceea Ribot (v. c.) a spus că „legea memoriei este uitarea". U. patologică e o spărtură în seria amintirilor, datorită turburărilor fiziologice care produc destrămarea memoriei (accidente, boli, vârsta). U. ascultă de legea regresiunii. Deosebiri individuale resultă din felul înregistrării și materialul impresiilor și după tipuri (v. c.) sau aptitudini (v. c.). Deos. între sexe: femeile uită mai greu, dar și recunosc mai greu (falșifică mai mult) decât bărbații.

Ulcer (med.), ulcus, rană formată în piele sau pielită mucoasă fără vreun insult extern, ci din cauze interne. U. e un defect al epitelului, care interesează mai mult sau mai puțin țesuturile subepiteliale. El e cauzat sau de un proces microbian sau de turburări locale ale circulației.

Uleiu, Pictură în —. Se întrebuințează uleiu de in pentru imprimare, apoi de nucă, de mac alb, de aspic sau alte uleiuri, al căror amestec reprezintă la mulți pictori un secret profesional. Cel de aspic se întrebuințează pentru retușarea, cu atenție, a unor părți ale pânzei sau chiar pentru pictură în email; cel de in pentru proprietatea sa sicativă, expunându-l la soare pentruca să obțină aceeași proprietate ca și cel de mac (adică alb), etc.

Uleiuri minerale (chim.), v. Petrolul.

Ulfilas, Biblia lui —, Goții au fost la început de credință ariană. (Arianism). Ei au avut în limba lor pop. o traducere din sec. al IV a bibliei: „traducerea gotică". Ea este cel dintâiu monument scris al limbilor germanice și s'a făcut din porunca episcopului vizigotic **Ulfilas** [în gotică: Wulfila = germ. Wölflein] U. a tradus biblia, cu excepția cărții regilor, deoarece nu voia să mai dea îmboldiri nouă războinice poporului său, servindu-se de textul Septuagintei și pt. Noul Test. de originalul gr. Din B. I. U. s'au păstrat numai fragmente din evang. lui Luca, care se află la Upsala în Suedia, părți din epistolele către Romani și din evang. lui Luca și fragmente din epistola apostolului Pavel, din Esra și Nebemia.

Uliul găinilor (zool.), Porumbarul, Erete (Astur Palumbarius), răspândit în toată Europa, foarte îndrăznet.

Uliul păsăresc (zool.), Erete, Ulișor (Astur nisus), un uliu mai mic, răpește păsări de pe câmp. E întrebuințat la vânătoare de păsări.

Ulixes, v. Odysseos și Odiseia.

Uljanov v. Lenin.

Ulrica Elconora, regina Suediei (n. 1685 † 1741). A jucat un rol important sub fratele său Carol XII. Energică și cu multă autoritate, abdică în 1720 în favoarea soțului său Frederic de Hesse.

Ulrich Boner, v. Boner.

Ultimatum. 1. Ultimele condițiuni puse la un tratat. 2. Cele din urmă desiderate cerută de o țară altei țări, înainte de a începe războiul. Răspunsul negativ implică ruperea tuturor legăturilor diplomatice și economice și începerea războiului. Prin a doua conferință dela Haga s'a stabilit, în dreptul internațional, ca o țară să avizeze pe cealaltă înainte de a începe ostilitățile. Marele Războiu s'a început de Austro-Ungaria după ce s'a dat ultimat Serbiei (în 23 Iulie 1914).

Ultraj, faptul de a insulta sau lovi pe un funcționar public în exercițiul funcțiunii sale. U. se pedepsește de lege în proporție cu gravitatea insultei.

Ultramarinul (chim.), un colorant mineral cu compoziția foarte complicată, un silicat de aluminiu cu conținut de sulfură de sodiu, foarte apreciat pentru puterea sa colorantă, poate fi colorat în albastru, verde, violet sau roșu, după gradul de dispersiune al sulfului coloidal conținut în masa de ultramarin.

Ultuire (med.), v. Vaccinare.

Umanitate. 1. Complexul calităților care deosebesc pe om de animal, mai ales al celor morale și intelectuale. 2. Iubire de oameni, bunăvoință. 3. Omenirea.

Umbella (bot.), umbrela. Inflorescență formată din mai multe peduncule secundare, la fel de lungi, așezate ca spițele unei roți sau ca vergelele unei umbrele deschise, pe vârful unui penduncul principal. Când pendunculele secundare se termină cu câte o floare, U. e simplă, ex. Sanicula, Ciubotica cucului, etc. Dacă se termină cu câte o umbrelă mai mică, umbellulă, U. e compusă, ex.: Cucută, etc.

Umbelliferae (bot.), fam. de plante Dicotiledonate-polipetale, cu multe genuri și multe specii, răspândite pe tot globul, numeroase mai cu seamă în regiunile temperate din emisfera boreală. Plante herbacee anuale, bisanuale sau perene, rar frutescente și foarte rar arborescente.

Umbelliflore (bot.). Dialipetale cu flori grupate în inflorescență în formă de umbrelă. Cuprinde fam.: Umbelliferae, Araliceе și Cornacee.

Umberto Emanuel, rege al Italiei (dela 1878—1900). A intrat în Tripla Alianță (1883), rămânând prieten Francezilor. A fost victima unui atentat (1900) la Monza. Îi urmează fiul său Victor Emanuel (1900), actualul rege al Italiei.

Umbre chinezești, forma cea mai primitivă a cinematografului. Pe un paravan de pânză albă se proiectau cu ajutorul unei lămpi umbrele unor păpuși, ale căror mișcări groteși erau însoțite de explicațiile artiștilor. U. erau cunoscute înainte cu câteva mii de ani de Chinezi, dela cari au trecut la Japonezi și Turci.

Umiditate (meteorologie), conținutul de vapori de apă al atmosferei. U. absolută: greutatea vaporilor în un m^3 de aer. Din punct de vedere practic este mai necesară noțiunea de U. relativă care indică în procente cătimea acelei cantități de vapori din atmosferă, care poate fi absorbită de atmosferă la o anumită temperatură, până la saturație. Pentru măsurarea U. ne folosim de Hygrometru și de Psichrometru.

Umoare pl. **umori** se numesc (med.), lichidele care circulă în organism (sânge, limfă, chil, serosități, etc.).

Umor, v. Humor.

Unamuno, Miguel de — Y Jugo, scriitor spaniol (n. 1864). Prof. de lit. și limba gr. la univ. din Salamanca, fost rector și apoi vicerector a aceleași univ. Mare romancier și gânditor. A scris: Paz en la Guerra, Amor y Pedagogia, Niebla (romane), Poesias, Ensayos (8 vol.). Mi religión y otros ensayos, Rosario de sonetos liricos, apoi: Par tierras de Portugal y España (Ricuerdos de ninez y de mocedad, celebra Vida de Don Quijote y Sancho, El Christo de Velasquez și Del Sentimento Tragico de la Vida.

Unanimismul (lit. franc.). Concepție filos. și lit. după care scriitorii (în special romancierii și dramaturgii) trebuie să înfățișeze viața grupurilor, a mulțimii, singura reală și nu a indivizilor. U. a fost formulat de către Jules Romains [Louis Farigoule].

Uncială. Scrierea romană cu litere capitale mari precum și cea cu litere mici formată din aceasta și întrebuințată începând cu sec. al IV.

Undă, forma sub care se propagă o oscilație într'un mediu elastic. Este important, că nu se propagă particelele mediului, ci numai starea de mișcare a acestora, în urma legăturii ce există între particelele învecinate. Lungimea de undă este distanța parcursă de perturbație în decursul vibrației. Viteza de propagare este egală cu produsul dintre lungimea de undă și numărul vibrațiilor pe secundă: $v = \lambda n$. Suprafața de undă este locul punctelor, care sunt în aceeași fază de mișcare.

Undă, lungime de —, este raportul dintre viteza de propagare și numărul de vibrații. În radiotehnică U. joacă un mare rol. U. radiotehnicei se împart în următoarele șase grupe după întrebuințările lor. În grupa primă intră U. de lungime foarte mare anume dela 8—20 mii m. Aceste se întrebuințează foarte rar din cauza perturbațiilor atmosferice, și le întrebuințează numai câteva stațiuni de telegrafie fără fir pentru comunicația între diferitele continente. Grupa a doua cuprinde U. între 3—8000 m., întrebuințate tot numai de stațiuni puternice de telegrafie pentru distanțe mari. Există însă și câteva stațiuni de telefonie în serviciul presei. În grupa a treia sunt cuprinse undele dela 1—3000 m., folosite de stațiunile de radiodifuziune ale diferitelor țări și unele stațiuni radiotelefonice pentru presă. Telegrafia fără fir și ea întrebuințează unde ale acestei grupe pentru comunicația între

vapoare sau între avioane, precum și pentru serviciul de poliție în interiorul unei țări. Grupa a patra cuprinde U. între 150—1000 m. Se întrebuințează îndeosebi în radiodifuziune și pentru comunicația între vapoare și avioane. Grupa a cincea cuprinde domeniul de lungimi de U. între 10—150 m.

Unde electromagnetice, Feddersen a dovedit în mod experimental în 1858, că descărcarea unei butelii de Leyda este oscilatorie (o serie de descărcări și reîncărcări alternative). Maxwell a stabilit în mod teoretic (1867), că cu ocazia acestor descărcări, se produc perturbații electromagnetice, care se propagă cu viteza luminii (300,000 km. pe sec.), numite **U.** Experiențele lui H. Hertz (1857—1894) asupra reflexiei, refracției și polarizării undelor electromagnetice au confirmat pe deplin ipoteza lui Maxwell despre natura electromagnetică a undelor luminoase. U. au aplicație foarte importantă în telegrafia și telefonia fără fir.

Undrea, Decembrie, în vechea nomenclatură românească a lunilor anului. Simbolizează timpul de iarnă când munca este redusă la țesutul pânzei și cusutul ei (v. Undrea).

Ungaria, stat din Europa Centrală, mărginită la S. cu Yugoslavia, la V. cu Austria, la N. cu Cehoslovacia și la E. cu România. 92.951 kmp. cu 7,985.000 loc. Terenul său este format din câmpia Panonică (Puszta) și Alföld. Între ele există un prag puțin mai înalt, dar sub 200 m., ce se întinde printre văile Dunării și Tisei, dela N. la S. prelungind Mții Matra și Bükk, ce sunt spre N. În partea de V. și având direcția SV. către NE. sunt colinele Bakony continuate cu Vértes, cari prelungesc Mții Karawanken. Locul U.-ei de azi a fost ocupat de lac. Panonic al Geologilor. Din acesta, azi a mai rămas un mic rest, lac Balaton. Apele, cari se coboară din înălțimile amintite, sunt colectate de Dunăre (la V.) și de afl. său Tisa la E. (v. Dunărea și Tisa). Câmpii aluvionare a Panoniei și Alföld sunt bogate regiuni agricole (cereale, cartofi). Coastele de S. a înălțimilor din N. sunt acoperite de vii (Tokai). În S. U. la Pécs un bazin carbonifer, care servește nevoilor industr. ung. Tutunul se cultivă pe o scară destul de întinsă, ca și inul și cânepa. Industr. desvoltată mare în partea de N. și în jurul capitalei. Sunt uzine siderurgice, metalurgice, cari fabrică: mașini, vagoane, unelte agricole, etc. Sunt fabrici textile (lână, bumbac, in), fabrici de săpun, de lumânări, manufact. de tutun, etc. Capitala este Budapest (v. c.), alte orașe importante: Szeged, Debrecen, Pécs, Győr, etc. — I s t o r i a. Inceputurile istorice ale U. datează din epoca năvălirilor. Ungurii, nu popor de rasă turanică au năvălit în Europa în sec. IX (896) d. Chr. A părăsit regiunile dela Urali pentru a se așeza în câmpia panonică, unde au fost cu câteva secole mai înainte Hunii și Avarii. Așezați aici păstrează încă urmele nomadismului multă vreme, pricinuind multe neplăceri popoarelor din vecinătate prin desele lor incursiuni. La venirea lor în regiunile dintre Dunăre și Tisa, găsesc câteva așezări de ducate românești, bine organizate (ducatul lui Zalan, a lui Menumorut între Crișuri și în stânga Mureșului a lui Glad, iar în Ardeal a lui Gelu, v. Gesta Hungarorum), dar în certuri continue, ceea ce le-a ușurat Ungurilor supunerea lor. Imperiul franc era în descompunere, așa încât Arpad, căpetenia Ungurilor a putut înjgheba Ungaria. La 1000 se creștinează, iar Ștefan cel Sfânt primește dela papa Silvestru II, coroana de rege. Sub urmașii săi, se fac încercări de răsturnare a formelor occidentale introd. de Ștefan, păgânismul persistând încă. Ladislau și Coloman (1095—1114) întăresc creștinismul, consolidează statul, lărgesc hotarele cu anexarea Croației, Slavoniei și Dalmației. Sub Andrei al II privilegiile nobilimii sunt prev. în „Bula de aur" (v. c.). Bela al IV asigură granițele regatului cu coloniștii germani și italieni, acordându-le multe privilegii. Sub cei ce urmează autortatea regală decade, iar puterea nobilimii crește. Se ivesc certuri interne pt. tron până la 1308, când, Ungurii aleg un principe francez, descendent din Carol de Anjou. Odată cu instalarea dinastiei angiovine, pătrunde în Ungaria cultura și formele civilizației occidentale. Sub Ludovic și predecesorul său Carol Robert, Ungaria se reface. Prerogativele nobilimii sunt reduse și autoritatea regală. e restabilită. Ludovic I cel Mare (1342—1437) încearcă să supună Modova, dar nu-i reușì, precum nu-i reușì tatălui său să supună Muntenia. Lui îi urmează fica sa Maria, în locul căreia domni bărbatul său Sigismund (1387—1437). Era și împărat german, crescând din nou puterea nobilimii. Luptă cu Turcii la Nicopole, alături de cavalerii dela Malta. In preajma pericolului amenințător turcesc, Ungaria devine teatrul unor sângeroase lupte interne pentru tron. Alegerea ca rege a lui Vladislav I, constituie siguranța cea mai mare a apărării Europei de pericolul turcesc. Gloria timpului și groaza turcului e însă românul hunedorean Ioan Corvin și fiul său Matei Corvin (1458—90). Sub ei se întărește puterea regală, pretențiunile magnaților sunt înfrânte și avântul Ungariei pe teren cultural e mare. Urmașii acestora Vladislav II și Ludovic II, sunt regi păpuși. Magnații, scăpați de sub Matei, restauratorul dreptății, asupresc nemilos pe iobagi care nemulțumiți se răscoală sub Dózsa (v. Revoluțiile românești). In același timp pericolul turcesc crește și nimeni nu-l oprește. Belgradul cade în mânile Turcilor, iar dezastrul dela Mohács (1526) începe o epocă de supunere turcească a Ungariei. Partea sudică, după 1526, e prefăcută în pașalâcuri, și cea răsăriteană formează principatul Transilvania. Certele dintre cei doi regi (Zápolyay și Ferdinand) aduseră la pieire și supunerea treptată a ei de Turci. Rudolf cucerește Ardealul dela Turci prin Mihaiu Viteazul (v. c.). Prin răscoala lui Bocskai Ardealul devine principat independent. Participarea Transilvaniei în războiul de 30 de ani sub Gavril Bethlen și George Rákóczi a fost cauzată de protestantismul ungar. Pacea Vestfalică, favorizează creșterea autorității Habsburgilor în Ungaria și recâștigarea părților ocupate de Turci. Prin pacea dela Carlovit (1699) Ungaria devine independentă de Turcia. iar Habsburgii obțin dreptul de ereditate în linie directă la tronul Ungariei. Lui Leopold îi urmează Iosif I (1705—1711), apoi Carol III (1710—40), care organizează armata, finanțele și regulează succesiunea la tron prin sancțiunea pragmatică (v. c.), colonizând ținuturile pustiite de Turci, a pus bazele regimentelor de granită (v. Regimente grănicerești). Maria Tereza (1740—80) poartă războiul de șapte ani (v. c.) organizând învățământul, armata și regimentele de granită. Sub Iosif II (1780—90) se introduc reformele liberale, care atingeau interesele nobilimii. Leopold II (1792—1835) intră în războiu cu Napoleon, din care iese istovit de forțe militare și bani. Conducerea statului e în mâna lui Metternich. Sub Francisc și Ferdinand se pornește un puternic curent de regenerare. Legile din 1848 aduc ștergerea privilegiilor, unirea Ardealului cu Ungaria. Absolutismul monarhic determină puternicile mișcări revoluționare din 1848. Monarhismul se clatină și dezideratele naționalităților în mare parte se realizează. Românii cer locul și drepturile unui popor ce stăpânește de veacuri acest pământ. Guvernul intransigent cauzează războaiele civile, care au adus mai târziu desmembrarea imperiului austro-ungar. In 1851, regimul militar instituit în timpul războaielor civile e înlăturat și în Ungaria e numit guvernator arhiducele Albrecht. Ungaria e anexată astfel imperiului austriac. Sub absolutismul lui Bach, se introduce obligativitatea serviciului militar și egalitate la sarcinile publice. Se deschid școale pentru Români. In 1867 Ungaria primi guvern responsabil (sub Andrássy), iar Francisc Iosef e numit rege. Sub Tisza se încep persecuțiile naționalităților și politica de maghiarizare prin legile draconice ale lui Apponyi. Războiul din 1914 a redus pretențiile Ungariei și a înfăptuit dreptatea mult așteptată de popoarele supuse (v. Războiul mondial și România, Istorie). Armatele române au pătruns în Budapesta în 1919 (4 Aug.) scăpând Ungaria de regimul bolșevic al lui Bela Kun, introdus în 20 Martie 1919, după proclamarea republicii, făcută de Károlyi în 16 Nov. 1918. Regele Carol al IV. din familia Habsburg († 1922), detronat, a încercat în două rânduri (Martie și Oct. 1921) să reocupe tronul Ungariei, însă fără succes. In politica externă Ungaria a avut multe dificultăți prin falsificarea biletelor de bancă franceze (1926), săvârșită de unele personalități distinse, apoi, în 1928, cu importarea mitralierelor dela Saint-Gotthard și, în sfârșit, cu problema Optanților (a despăgubirii proprietarilor absenteiști [v. Expropriere] de pe teritorul României, la aplicarea reformei agrare), care nici acum n'a putut fi soluționată. Menține o propagandă intensă în Apus pentru revizuirea tratatului dela Trianon, primejduind baza păcii universale. După pacea dela Trianon, au urmat mai multe guverne de durată foarte scurtă în U., până în 1921, când contele Bethlen István (n. 1874) reușì să întemeieze partidul „Unității" și din membrii acestuia a format guvernul pe care-l prezidează de atunci fără întrerupere. (Pentru complectare v. Austria, Istorie; Transilvania; România, Istorie; Iobăgia; Revoluții românești; Războiul mondial și Războiul pentru întregirea României). — L i m b a, face parte din familia ural-altaică, grupa fino-ugrică, deosebindu-se prin structură de toate limbile popoarelor înconjurătoare. In cursul sec., fiind o limbă fără trecut cultural, a primit multe infl. (prin creștinizare, Slavi, Români, Germani, etc.). — L i t e r a t u r a. Cele mai vechi monumente de limbă în lit. U. sunt din sec. al XIII și XIV. Din sec. al XV sunt cele mai vechi trad. religioase. Reforma aduce trad. biblici și screri de polemică religioasă. In epoca dintre 1526—1606 încep scrierile istorice (Heltai, Székely ș. a.), lit. dramatică (Sztárai, Bornemisza, Szegedi), poezie lirică și epică mai mult religoasă. Cel mai însemnat liric bâró Balassa Bálint (n. 1551 † 1594). Urmează între 1606—1711 o epocă de reacțiune catolică în care crește lupta contra protestanților și a Reformei: Istoricii I. Kemény și Bethlen, poezie, mai ales epică, Zrinyi, Gyöngyósi, Rimai, Kohâry și Balassa B. (liric). Intre 1711—1772 este o epocă de decadență, în care se afirmă totuși: Mikes, Ráday Pál și poeții Amadé,

Faludi (proză și poezie). Renașterea lit. dintre 1772—1820 este epoca înrâuririlor străine: Școala clasică (infl. franc.): G. Bessenyei, A. Barcsay, A. Báróczy, J. Péczeli, P. Ányos. „Școala clasică veche" I. Rajnir, D. Virág și D. Berzsenyci (scrie ode celebre), „Școala națională magh.": Dugonich, Horváth și I. Gvadányi, cercul poeților din Dobrițin: Földi, Fazekas. „Școala eclectică": Verseghy, Bacsányi, Dayka. Scrie acum Csokonai, Kármán, Kisfaludy S. filologul, Révay, Kazinczy și Kölcsey. Dela 1820 înainte lit. maghiară își perfecționează genurile: Societ. lit. Kisfaludy dă directivele lit. Romantismul (până pe la 1848) aduce influența bogată a lit. pop. și lit. ia un caracter național pronunțat. Găsim acum pe furtunosul Vörösmarty, pe Czuczor, Garay, Horváth, — poeți epici — Petőfi de origine sârb, e cel mai mare poet liric. După 1848 se impun Arany János, apoi Tompa K. Tóth, Sász K., Gyulai, Lévay, Szelestey, Lisznyai, Endrődi, etc. (m. m. în poezia lirică). Poezia dramatică e reprezentată de Katona, Teleki László, Madách („Tragedia Omului"), Kisfaludy K. și Szigligeti (comedie), Czakó, Hugó K., Szigeti J., Csiky, Tóth E. Romanul cu baronul Jósika, Fáy, báró Eötvös, báró Kemény și Jókai Mór. Romane și nuvele: Vajda P., Vas Gereben, Mikszáth, Pálfy, Kuthy, Szatmáry, Bérczy, etc. Literatura contemporană e reprezentată mai ales de scriitorii grupați în jurul rev. „Nyugat", condusă de Osváth Ernő († 1929). Poeții: Ady Endre (v. c.) (individualit. dominantă în ultimii ani), Kosztolányi Dezső (v. c.) și Babits (v. c.). Prozatori: Móricz Zsigmond (v. c.) și Szabó Dezső (v. c.), Herczeg Ferenc (nuvele, romane, teatru), Molnár Ferenc (v. c.) (teatru), Lengyel Menyhért (v. c.) (teatru), Zilahy (teatru), Karinthy Frigyes (v. c., umorist neîntrecut, autor dramatic, etc.), Kassák Lajos (v. c., la început extremist), etc. Pentru orientare în lit. magh.: Horváth, Kardos și Endrődi, Histoire de la littérature hongroise; Ludwig Katona și Franz Szinnyei, Geschichte der ungarischen Literatur.

Unger Franz, naturalist german. Celebru prof. la Univ. din Viena (n. 1800 † 1870). Cunoscut prin numeroase publicațiuni de geografia plantelor în ceea ce privește flora terțiară.

Ungheni-Tg. (6130 loc.). com. rur. jud. Iași, reședința pl. Copou. Formată din satele: Berești, Bogdănești, Dănuțeni, Elisabeta, Mânzățeștii-vechi, Ungheni, Ungheni-sat, Ungheni-Târg și Zagaraucea. Primăria în Ungheni-Târg. Medic, infirmerie. Of. P., G. locală (Vasile Lupu).

Unghiu de vedere, este unghiul făcut de dreptele care unesc ochiul cu două puncte extreme ale obiectului văzut. Mărimea U.-liu depinde de mărimea obiectului și de distanța acestuia dela ochiu. Pentru mărirea acestui unghiu se întrebuințează lupă, binoclu, lunetă, microscop. Două obiecte punctiforme apropiate numai atunci pot fi văzute separate, dacă au un U. mai mare decât $^1/_2$ minută.

Ungro-Vlahia, numele dat de Greci Țării Românești, apare la 1359, probabil cu înțelesul că Țara Rom. atunci depindea de Ungaria sau pt. că mitropolitul român se intitula și „exarh a toată Ungaria". Mitropolia Ungrovlahiei s'a întemeiat sub Alexandru Vodă, la 1359, având sediul probabil la Curtea de Argeș, trecând la Târgoviște sub Radu cel Mare (1495—1508), când Patriarhul Nifon organiză biserica din Țara. Rom. De aici se mută în București la 1665, unde era și reședința Domnului țării. Mitropolitul din București, după 1870 e declarat Mitropolit primat; iar în 1925 e ridicat la rangul de Patriarh al României întregite. Mitropolitul primat are sub oblăduirea sa directă, afară de arhiepiscopia Bucureștilor, episcopiile din Râmnic, Buzău, Argeș și Constanța. Șirul Mitropoliților U. V. e următorul: Iachint episcop de Vicina, însărcinat cu Mitropolia munteană, cu „toată Ungrovlachia" „plaiurilor", ca exarh, delegat al Patriarhiei de Constantinopol, Maiu 1359—c. 1379; Antim, fost Danil Kristopulos, întâiu la Severin și în părțile Oltene, ou titlul de „al unei părți din Ungrovlahia către Severin" al „unei jumătăți" 1370—1381; Hariton 1378—87; Antim 1381—8...; Antim 1389; Atanasie 1389—401; Macarie 1442; Iosif. 1464—74; Macarie 1482—3; Ilarion 1492—3; Teodor înainte de c. 1510; Organizația Patriarhului mazil de Constantinopol, Nifon 1500—1508; Maxim (Maximian; fost Gheorghe); Brancovici 1507; David † 1509; Macarie tipograful, între 1508 și 1514—c. 1530; Mitrofan c. 1530; Varlaam 1538—1544; Simion 1540; Mihail 1540; Ieremia 1540; Anania 1545—7, † 1558; Simion 1558; Efrem 1560; Daniil 1566; Eftimie 1568—74; Serafim 1576 † 1590; Mihail I 1586; Nichifor 1590; Exarhul Nichifor Parhasios 1592, 1595; Exarhul Dionisie Rali 1593—601; Mihail al II 1589, Mihail a II oară 1595; Eftimie 1593—1595; Eftimie a II oară 1599—1605; Mireon Mateiu; Luca 1605—1629; Grigorie 1629—1637; Teofil 1637—1648; Ștefan 1648—1653; Ignatie Sârbul 1653, retras 1655, pomenit și 1659; Ștefan a II oară 1659 † 1668; Teodosie de Veștem 1668, scos în 1672; Dionisie dela Atos 1672 † 1672; Varlaam de Glavacioc 1672 † 1698; Teodosie de Veștem a II oară 1679 † 1708; Antim Ivireanul 1708—1716; Mitrofan 1716—1720; Daniil de Aninoasa 1720—1732; Ștefan 1732 † 1738; Neofit Cretanul fost al Mirelor 1738—54; Filaret Michalitzi 1754—1760; Grigorie 1760 † 1787; Cozma 1787 † 1792; Filaret al II 1792—1793; Dosofteiu Filitis 1793 † 1826; Gavril 1808—1810; Ignatie Grecul 1810—1812; Nectarie 1819 † 1825; Dionisie Lupu 1819 † 1831; Grigorie din Căldărușani 1823 scos de Ruși † 1834; Vicariu: Neofit de Râmnic 1829; Neofit 1840—1849; Nifon 1850 † 1875; Calinic Miclescu 1875 † 1886. Iosif Gheorghian 1886—1893 † 1909; Ghenadie Petrescu 1896; Atanasie Mironescu 1909—1911. Conon Aramescu-Dorneci 1911—1919; Miron Cristea 1920.

Unguent s. **Alifie** (med.), amestec de medicamente cu unsori neutre ca vehiculi, pentru aplicarea lor pe piele.

Uniformă (milit.), haină sau îmbrăcăminte militară, aceeași pentru toți militarii dintr'un stat. În armata română U.-a este de coloare Kaki pentru toate armele, fiecare armă având însă spre deosebire la guler o petlită de postav sau catifea de o coloare distinctivă, iar la tunică gulerul întreg de aceeași coloare. Artileria are coloarea neagră, infanteria roșie, la cavalerie fiecare regiment are o coloare, bordată cu vipușcă neagră, geniu marou, medicii vișiniu, veterinarii albastru închis, aviația albastru deschis, coloarea cerului, farmaciștii verde, jandarmii albastru deschis. Uniforma cavaleriei se deosebește de a celorlalte arme, având nasturele cu rozetă și tunica cu brandemburguri. În uniformă se deosebesc mai multe ținute.

Unionide (zool.), Scoici de apă dulce. Fam. Lamellibranchiatelor. Cochilii cu valve egale, groase, de coloare verde închisă, cu un strat gros de sidef. Genul principal Unio, frecvent și în apele noastre.

Unio trium nationum (at.), un pact încheiat în sec. al XV, între Maghiarii, Secuii și Sașii din Ungaria ca singurele popoare recunoscute ca având drepturi în Stat, pentru a lovi în poporul rom., care trebuia să fie ignorat.

„Unirea", ziar înființat în 1891, la Blaj, pentru apărarea intereselor bisericii greco-catolice. Apare și astăzi de 3 ori pe săptămână, sub conducerea dlui Alexandru Rusu, canonic capitular.

Unitarianî, membrii bisericei unitare, întemeiată de Socinius Faustus (v. c.), cari nu recunosc dogma Sf. Treimi și nici dumnezeirea lui Isus Hristos, iar despre Sf. Duh spun că nu e persoană deosebită. Răscumpărarea neamului omenesc după părerile lor nu s'a întâmplat prin moartea lui Isus Hristos, tainele sunt utile, dar nu absolut necesare. Ei mai neagă și existența păcatului original. La început U.-ii s'au răspândit în Polonia și Ardeal. În zilele noastre biserica lor e organizată în America, având vre-o 600.000 credincioși și în Anglia cu 400.000 credincioși. În Ardeal au un episcop și 65.000 credincioși. Se mai numesc și Sociniani, Antitrinitari.

Unitate (milit.), se numește o trupă întrunită sub aceeași comandă. Se deosebesc: a) Micile unități, adică acelea compuse dintr'o singură armă ca: Regimentele; b) Marile unități adică acelea care organic sunt compuse din mai multe arme. Sunt: Divizia, Corpul de armată Armata, Divizia de cavalerie și corpul de cavalerie. U. de bază, se numește aceea după care celelate își regulează mișcarea.

Unitate administrativă (dr. adm.): Județul, plășile, comunele.

Unități. Pentru a măsura o mărime, avem nevoe de o unitate din aceeași mărime. O astfel de unitate, este convențională și se păstrează ca „etalon". Așa d. e. la Paris se păstrează unitatea lungimei = 1 m. în forma unei bare constând din Platiniridium. Pentru multe mărimi fizice este imposibilă stabilirea unei unități, de ex.: pentru viteză și căldură; de aceea referim aceste unități la altele în bază de considerațiuni matematice și fizice. Aceste unități se numesc unități derivate. Unitățile derivate simplifică mult relațiile dintre mărimile fizice. Simplificarea aceasta este de mare importanță în special pentru teoria electro-magnetismului.

Unități electrice practice. Unitatea de intensitate electrică este Amperul (v. acolo), de rezistență este Ohmul (v. Rezistență electrică), de diferență de potențial este Voltul și este acea diferență de potențial, care produce într'un conductor de rezistență 1 Ohm, un curent de intensitate 1 Amper. U. de sarcină electrică (cantitate electrică) este 1 Coulomb = cantitatea de electricitate, care trecând uniform într'o secundă prin secțiunea unui fir, produce un curent de 1 Amper. U. de capacitate este 1 Farad și corespunde capacității unui conductor, care încărcat cu 1 Coulomb prezintă o diferență de potențial de un Volt. U. de selfinducție este 1 Henry și o posedă acel circuit, în care o variație de diferență de potențial de 1 Volt pe secundă, produce o variație de curent de 1 Amper. U. de putință este 1 Watt = 1 Voltamper pe sec. = 10^7 ergi pe sec., produși de un curent de 1 Amper pe lângă o d. d. p. de 1 Volt.

United States of North America, mare republică federativă din America de N. mărginită la N. cu Canada, la V. cu Oc. Pacific, la S. cu Mexico și golf. Mexico, la E. cu Oc. Atlantic. Supraf. 7,996.918 kmp. cu 119 Milioane loc. Relieful prezintă o masă muntoasă de vârstă nouă în V. (Stâncoșii) formați din trei lanțuri: unul dealungul coastelor (Coast Range), paralel și mult apropiat cu șirul al doilea (Mții Cascadelor și Sierra Nevada), închizând între ei depresiuni (a fl. Columbia la N. și a Californiei în S.). Al treilea șir (Stâncoșii) se depărtează din ce în ce mai mult de primele două închizând o serie de podișuri înalte, dintre care unele fără scurgere spre Mări (Marele bazin sărat, Columbia, Colorado). Spre E. Stâncoșii se prelungesc printr'o serie de podișuri mai joase înclinate spre E. Spre Oc. Atlantic, o serie de culmi paralele (Alleghany) de vârstă veche, cu direcția NE. spre SV., bogate în zăcăminte minerale. Între cele două regiuni muntoase o întinsă câmpie aluvionară, cu agricultură sistematică și cultura plantelor textile. La E. de Alleghany, o câmpie aluvionară se întinde până în Atlantic. Clima e oceanică în E. și V., tropicală în S. și continentală în centru. Fluvii: Mississipi cu afl. săi Missuri, Ohio, Arkansas, etc. prin regiunea aluvionară din mijloc; Hudson, Delaware, etc. spre E., Rio Grande spre golf. Mexico, Colorado spre golf. Californiei, Sacramento și Columbia spre Oc. Pacific; iar spre N. este marea supraf. lacustră formată din lacurile: Superior, Michigan, Huron, Erie și Ontario cu fl. Sf. Laurențiu, la hotarul dintre U. S. A. și Canada. Sunt 48 de state și alte diferite teritorii, cari formează U. S. A., fiecare stat având autonomia depline, se guvernează singure în concordanță cu guvernul central dela Washington. Loc. se grupează în: albi (Engl., Francezi, Germani, Italieni, Români, Austriaci, Unguri, etc.) și formând apr. 90% din populație; pieiroșii descendenți ai vechei rase, îngrămădiți prin rezervele speciale din centru; negrii și mulatrii prin S. formând $^1/_{14}$ din populație, și Galbenii (Chinezi și Japonezi) în V. Bogății minerale: huilă (Appalaches și Stâncoșii), petrol (Pennsylvania și Texas), fier, cupru (Alleghany și Stâncoșii), aur și argint (în V.). Bogății vegetale: cereale (în N. pe coastele Atlanticului și în Campania din Centru), trestia de zahăr, bumbacul, orezul, tutunul, cafeaua (în S. dealungul golf. Mexico și în Florida), fructe meridionale, vița de vie (pe coasta Pacificului în special în S.-ul ei), etc. Multe pășuni pe podișurile din E.-ul Stâncoșilor. Industria e foarte desvoltată: industrii alimentare, textile, extractive, metalurgice, grupate mai mult în NE. Orașele cele mai importante: New-York, Chicago, Philadelphia, Detroit, Los Angeles, Cleveland, St. Louis, Baltimore, Boston, Pittsburgh, San Francisco, Buffalo, etc. — I s t o r i a. Incepe în secolul al XVI, odată cu primele colonizări. La 1607, se înființă peste 30 de colonii (Virginia, Maryland, Rodesia, Maine, Carolina de N., Carolina de S., etc.). Istoria lor începe odată cu unirea acestora atunci, când statele stăpânitoare le-au impus taxe pentru comerț. Rezistența coloniilor e geneza unui lung război (1775—1783). La 4 Iulie, coloniile se declar independente (1776), sub numele de St. Unite. Prin strategia lui Washington, ajutat de Francezi, forțele engleze sunt înfrânte, iar prin tratatul dela Versailles (1783) Anglia le recunoaște independența. Washington e ales președinte și se introduce o constituție federală, ce s'a modificat cu timpul. Prosperitatea lor crește prin afilierea Lusianei, Floridei, și prin politica panamericaniste a lui Monroe, și mai ales în urma norocosului război purtat (1846) cu Mexico. Sub Lincoln, Statele de Sud se despart de cele de Nord, care erau contra sclavajului. Se naște un război civil, numit de Secesiune (v. c.), care durează cinci ani. S'a terminat cu triumful antisclavagului și cu unirea acestor state. Acest război a adus însă o perioadă de desorganizare, care dispare abia la 1876, când populația americană conștientă de puternica sa personalitate, se afirmă pe baze din ce în ce mai puternice. Incep expanziunea colonială și cucerirea insulelor: Havai, Porto-Rico, Filipine și Cuba. Sub Wilson, St.-Unite intră în războiul mondial, având rol hotărâtor. Wilson e promotorul autodeterminismului popoarelor, sub influența cărui principiu s'au încheiat toate tratatele de pace. Azi St.-Unite, joacă un rol hotărîtor în politica europeană. In 1928 se iscălește pactul Kellog—Briand, de aproape toate statele. Azi e președinte Hoover.

Uniunea de Sud-Africană, federația coloniilor din Africa de S. (prov. Cap, Transvaal, Orange Natal, etc.), formând un dominion cu deplină autonomie, dar administrată de un guvernator, în numele regelui Marei Britanii. Parlament. Supr. 2,820.000 kmp. cu 8,672.000 loc. Capit. Pretoria.

Uniunea din Berna a stabilit normele pentru apărarea drepturilor lit. artistice, printr'o convenție lit. din Berna din 9 IV. 1886. Astăzi sunt în vigoare modalitățile stabilite la **U. A. B.**

Uniunea internațională a căilor ferate. Constituită în 1922 cu scopul de a unifica și ameliora condițiile de exploatare a căilor ferate, în vederea traficului internațional european. Între membri e și administrația CFR. Uniunea ține în fiecare an o conferință.

Uniunea internațională postală are scopul de a reglementa relațiile internaționale postale, telegrafice și telefonice și de a organiza congresele internaționale de P. T. T. U. a fost întemeiată din inițiativa fostului secretar de stat al postelor germane v. Stephan în 1878. Sediul U.-nii este la Berna.

Uniunea interparlamentară, înființată la 1888 prin membri ai parlamentelor din diferitele țări. Lupta pentru supraarbitraj și înțelegerea internațională a popoarelor. Anual ține conferență și susține un birou statornic (dela 1920 e în Geneva).

Uniunea monetară, convenție între două sau mai multe state, cu scopul ca pe teritoriul lor se circule aceleași monete. Așa e ex. **U.** latină încheiată la 1865 între Belgia, Elveția, Franța și Italia, având unitate monetară francul, cu cursul liber pe tot teritoriul acestor state.

Uniune personală, legătură susținută între două sau mai multe state prin persoana domnitorului. Părțile în **U.** curată, își păstrează deplină suveranitate. **U.** reală, când statele prin învoială reciprocă, stabilesc strânse relații între ele. Pilda de **U. r.** a fost Irlanda până în 1922. **U. p.** și **r.** a fost înainte de războiu Germania.

Uniune vamală, înțelegerea mai multor state ca în politica vamală vor fi conduse de aceleași principii, având teritoriu vamal comun. De ex. Zollverein-ul german, și uniunea vamală a fostei monarhii austro-ungare.

Universalele (filos.), idei, noțiuni generale. In evul mediu s'a născut o ceartă vestită („Cearta Universalelor") în jurul importanței metafizice a **U.**, a noțiunii și raportului lor cu lucrurile. Cearta a luat naștere în legătură cu problema pusă de Porphirius (în introd. la operele lui Aristoteles), dacă **U.** au existență corporală, reală, ori existența lor se reduce la faptul că sunt numai în gândirea noastră, dacă **U.** există deosebit de lucruri sau numai în ele: „in rebus". „R e a l i ș t i i" susțineau că **U.** sunt „ante rem" = au existență independentă față de lucruri. „N o m i n a l i ș t i i" susțineau că **U.** sunt „post rem" = sunt simple numiri ale lucrurilor, singurele existențe reale. Intre aceste două partide „R e a l i ș t i i m o d e r a ț i" luau o atitudine intermediară: **U.** au existență reală, însă numai în lucruri („in re").

Universalism (filos.). Tendința de a cuprinde (înțelege) totul. 1. (Etică). Concepția, care admite că obiectul comportării morale este societatea (familie, popor, stat, umanitate) și nu individul. — 2. (Metafizică), părerea că numai universul este unica substanță = panteism.

Universitate, școală superioară, în care se cultivă totalitatea (universitas) științelor. Cele dintâi **U.**-i s'au înființat în sec. al XII (Bologna, Paris, Salermo, Padova), iar în secl. al XIII cele din Oxford și Chambridge. In zilele noastre Franța are 16 **U.**, Anglia 38, Italia 17, Germania 21, România 4 (București, înf. 1864, Iași 1860, Cluj 1872 și Cernăuți 1875).

Universitatea din București. Inceputurile învățământului superior în țările românești trebuie căutat în Academiile grecești din sec al XVII și XVIII și în școlile naționale dela începutul veacului trecut (vezi „Învățământul secundar"). In Martie 1818, Gheorghe Lazăr deschide la Sf. Sava în București școala de ingineri, care se preface peste puțin timp în „Școală academicească de științe filosoficești și matematicești". La 1816 se înființează și cea dintâi catedră de drept. După plecarea și moartea lui Lazăr, lucrurile se strică însă din nou și abia la 1832 „Eforia" aprobă un program de studii care cuprinde și cursuri de învățământ superior, cu drept român, civil și comercial. In 1847 aceste cursuri înalte complectate cu dreptul criminal și procedura judecătorească erau urmate de 36 de „studenți". Revoluția dela 1848 aduce o nouă întrerupere de trei ani, după care la 1851 Barbu Știrbei Vodă redeschide școalele înființând și una nouă de poduri și șosele. In 1864 Facultatea de drept avea 5 profesori și 37 de studenți, „Școala superioară de litere" 4 profesori și 9 studenți, iar „Ingineria civilă" numai 2 profesori, 10 studenți. Universitatea este înființată în 4/16 Iulie 1864 printr'un decret al lui Alexandru Cuza, sub ministeriatul lui Dimitrie Bolintineanu. Prin acest decret facultățile din București se unesc și iau numele de Universitate, urmând să-și aleagă decani și rector. Cel dintâi rector este George Costaforu, care funcționează din 1864 până la 1871. De acum desvoltarea Universității este asigurată. In 1869 se înființează Facultatea de medicină și în același an se inaugurează Palatul Universității. In 1884 se face deschiderea solemnă a Facultății de teologie înființate în același an. După războiu farmacia a devenit Facultate independentă, înființându-se și o Facultate de medicină veterinară. Dintre somitățile cari au ilustrat catedrele Universității citâm: Vasile Boerescu, Titu Maiorescu, Dr. Thoma Ionescu, Ion Bogdan, Toma Stelian, Bogdan P. Hașdeu, August Treboniu Laurian, Alexandru Odobescu, Dimitrie Onciul, Vasile Pârvan Dimitrie Brândză, Spiru Haret, Const. Istrati, Carol Davila, Victor Babeș, etc Numărul studenților a crescut în mod

verliginos după războiu. In 1864 erau 123 studenți, în 1894: 1387, în 1904: 3925, în 1914: 3450, în 1918: 6272, în 1924: 12.905, în 1927: 21.210. In anul 1926 Univ. Buc. conta, ca populație studențească, a cincia din lume (Columbia-Newyork, Paris, Newyork, Londra, București). Rector: N. Iorga. Decani: I. Mihălcescu (teologie), N. Basilescu (drept), ncocupat după alegerea de rector a decanului N. Iorga (litere), Sabba Ștefănescu (științe), I. Bălăcescu (medicină), T. N. Deleanu (farmacie), Paul Riegler (medicina veterinară).

Universitatea din Cernăuți. A fost înființată de Austriaci în 1875 și purta numele Împăratului Francisc Iosif. Avea trei facultăți, de drept, filosofie și de teologie ortodoxă. La realipirea Bucovine ea a fost românizată și reorganizată. Cursurile în românește au început la 1 Noemvrie 1919. Facultatea de filosofie a fost scindată în 1923; a) litere și filosofie și b) științe. In cadrul facultății de litere și filosofie funcționează seminarul Pedagogic Universitar și un „Institut de istorie și limbă" care publică un buletin intitulat „Codrul Cosminului". Tot în cadrul Facultății de litere s'a înființat și „Cercul de studii filologice, Cernăuți" care editează „Revista filologică". Rector: V. Șesan. Decani: V. Loichiță (teologie), A. Ștefănescu-Galați (drept), V. Grecu (litere și filosofie), E. Bădărău (științe). Numărul sudenților în anul 1926—27 a fost de 1215.

Universitatea din Cluj. Incercările de a deschide o universitate la Cluj datează de pe timpul Mariei Tereza. In adunarea dela Blaj (1848), Românii Ardeleni cerură înființarea unei universități românești. Stăpânirea a promis fără să facă însă nimic. In 1863 abia se înființează o Academie de drept, iar în 1872 Universitatea ungurească cu 3 facultăți. — In 1919 ea a fost românizată și deschisă încă în toamna aceluiași an. Inaugurarea s'a făcut într'un entuziasm deosebit în Ianuarie 1920. In 1927 Universitatea a primit numele „Regele Ferdinand I". Facultatea de filosofie a fost scindată în Fac. de litere și filosofie și Fac. de științe. Pe lângă ele funcționează și un Seminar Pedagogic Universitar. Numărul studenților în anul 1927—28 a fost de 2712. In 1929/30: Rector E. Racoviță. Decani: G. Giuglea (litere), Ion Drăgoiu (medicină), Romul Boilă (drept), A. Maior (științe).

Universitatea din Iași, are la bază școalele naționale înființate de Mitropolitul Veniamin și Gheorghe Asachi în întâile decenii ale secolului trecut, și mai ales „Academia Mihăileană" (v. c.), creată de Mihail Sturza la 1835. Cursurile acesteia se complectează din an în an și în 1851 ele funcționează ca două facultăți: juridică și filosofică. La 26 Oct. 1860 Alexandru Cuza înființează Universitatea. Aceasta a început cu o Facultate de litere, alta de drept, și una de teologie (desființată la 1864). Profesorii erau în mare parte ardeleni ca Simion Bărnuțiu, Petru Suciu, Ștefan Emilian, Ștefan Micle, Ion Pop. Cei dintâiu făcea cursuri și la litere și la drept Erau cu totul 94 de studenți (64 la drept, 14 la teologie și 16 la filosofie). Universitatea avea și o bibliotecă de 30.000 volume. La 1879 se înființează și Facultatea de medicină. La 1879 este inaugurat noul Palat al Universității. Pe lângă Universitate funcționează un Seminar Pedagogic Universitar și un „institut electrotehnic". Numărul studenților în 1926—27 a fost de 4691. Rector: Petre Bogdan. Decani: I. Corol (drept), I. Botez (litere), V. Butureanu (științe), M. Ștefănescu Galați (medicină). Din 1926 funcționează pe lângă Univ. din Iași o facultate de teologie cu sediul la Chișinău.

Universitatea populară „Nicolae Iorga" din Vălenii-de-Munte (Prahova). A fost înființată în 1908, având ca scop răspândirea culturii generale prin cursuri libere și coferințe. Acestea se țin de obiceiu între 15 Iulie—15 August. Inițiatorul instituției și sufletul ei este profesorul N. Iorga. Sediul ei este Palatul Ligei Culturale din București.

„Universul", cotidian bucureștean de mare tiraj, fondat în 1881 de Luigi Cazzavillan. După războiu condus de Stelian Popescu. In editura ziarului apar și revistele „Universul literar", „Ziarul științelor și călătoriilor", „Veselia", „Universul copiilor", „Patron Journal" și o bibliotecă a romanelor și scrierilor autorilor români și străini.

Unterwalden, canton elvețian dealungul lacului celor 4 Cantoane. Impărțit în 2: Ob dem Wald și Nied dem Wald. Primul are 17.200 loc. și capit. Sarnen și celălalt 14.000 loc. și capit. Stanz.

Upanișade (filos.) = tratate cu învățătură misterioasă. Există peste 250 de U., dintre care cele m. vechi sunt în legătură cu filos. vedelor și sunt anterioare Buddhismului; celelalte-s mai recente. Scrise într'un limbaj poetic inspirat, U. cuprinde o gândire panteistă și idealistă (discuții, sfaturi, controverse), având de obiect calea mântuirii sufletelor.

Uphues Goswin, filos. germ. (n. 1841 † 1917). Luând o atitudine intermediară Psihologismului și Antipsihologismului, admite existența valorilor generalvalabile do cunoaștere, voință și simțire, susține Idealismul, Teologia și Teismul: Kant und seine Vorgänger.

Uppsala, oraș din Suedia, cu 30.000 loc. Una din vechile capit. ale Scandinaviei. Episcopatul primat al regatului. Universitate celebră din 1477, în biblioteca căreia este manuscrisul lui Ulfila (Codex argenteus).

Upupa epops (zool.), pupăza. Specie a Upupidelor. Este o pasăre migrătoare, frecventă în Europa și Asia de Vest. Insectivoră. Secreția glandei uropigiene cu miros neplăcut de amoniac.

Ural-altaice, v. Altaic.

Urali, munți între Europa și Asia. Lung. 2400 km. Partea de S. e abruptă și stâncoasă. Mine de aur, platină, magneziu și nickel, etc. Fier și cupru.

Uran, planeta a șaptea (penultima) a sistemului solar. L-a descoperit Herschel în 1781. A fost observat și înaintea lui, au crezut însă că e o cometă. Distanța lui dela Soare e 2900 milioane de km., timpul de revoluție e 84 ani. Are un diametru de ca. 52.000 km. adecă de 4 ori mai mare ca al Pământului. Volumul aproape de 64-ori mai mare. Strălucește cu lumina stelelor de ordinul a 6-lea. Orbita lui e aproape circulară. Are patru sateliți cari au o mișcare retrogradă, adică dela Est spre Vest.

Uraniu (chim.), metal alb-argintiu, ductil, puțin mai moale decât oțelul descoperit de Klaproth (în 1789) în compoziția minereului radioactiv numit **pechblendă** sau uraninită (v. c.) din masa căruia, soții Curie, au izolat elementul puternic radioactiv numit radiu. U. în aer se oxidează acoperindu-se cu un strat galben de oxid. Descompune apa la temperatură ordinară fiind solubil în acizii minerali și se topește la o temperatură mai ridicată decât platina, cromul sau molibdenul. [U = 238.5.]

Uranla, în mit. greacă zeița astronomiei și geometriei, una din cele nouă muze, reprezentată cu un compas și un glob pământesc.

Uraninita (min.). v. Pechblenda.

Uranus, în mitol. fiul lui Erebos și a Gaea-ei, tatăl lui Saturn sau Kronos, a lui Oceanus, Titanilor și Ciclopilor, etc., personificația cerului.

Urbal Victor-Louis-Lucien d' —, general franc. (n. 1858). In 1914 s'a distins în luptele dela Marna în calitate de comandant al unui detașament din armata de Belgia. In 1917 a comandat armata 10 pe frontul din Flandra.

Urban, numele a 8 papi. U. I (223—30); U. al II (1088—1099), promotorul primei cruciate stabil. în concil. dela Clermont; U. al III (1185—87), dușmanul lui Frideric Barbă Roșie; U. al IV (1261—4); U. al V (1362—70), mută reședința dela Avignon la Roma; U. al VI (1378—89). Se produce schisma occidentală, ce durează 51 ani. U. al VII (1590); U. al VIII (1623—44). Poet și literat din familia Barberini. A întemeiat Colegiul „De propaganda fide".

Urbană, comună — (dr. admin.). Un centru de populație, declarat astfel prin lege. Sunt comune U.-e reședințe de județ, nereședințe de județ, suburbane și municipii. Legislația specială referitoare la comunele U.-e o dă legea pentru unificarea administrativă din 1925 și regulamentul ei din 1926 (v. legile fundamentale).

Ureche Grigore, cronicar mold. din sec. al XVII (n. 1590 † 1647). Autorul celebrei cronici „Domnii Țării Moldovei și viața lor", al cărei original s'a pierdut. Avem numai o copie cu îmbinarea de știri culese de Gr. U. și Simion Dascălul. Cercetările din urmă arată că U. a utilizat direct cronica polonă a lui Ioachim Bielski și citează izvoarele din B. ca din „letopisețul leșesc". S. Dascălul n'a cunoscut ac. izvor, ci-l citează după alții. U. mai folosește sub numirea de „letopiseț latinesc" una din edițiile lat. ale Cosmografiei lui Münster (v. c.). Nici acest izvor nu e folosit de S. Dascălul. Tot ceeace se referă la tradiția internă în cronică se datorește „letopisețului moldovenesc" (v. c.), care e citat astfel și e izvor de bază al scrierii. Tot Gr. U. folosește și acest izvor, la care s'au adăugit numai informațiile străine, deci Gr. U. este autorul cronicei întregi (scrisă până la 1587 după izvoare și până la 1595 după tradiția orală). S. Dascălul a folosit o versiune a „Let. mold." ce trece peste 1587, pe care o interpretează, și o parte trad. din cronica lui Guagnin. S. D. a introdus și legenda cu „Laslău Craiul" (v. c.). Gr. U. și-a scris cronica în timpul domniei lui V. Lupu, sub influența polonă; el studiase în Polonia la iezuiții din Lemberg. Afirmă latinitatea noastră după izvoare apusene (nu polone), scrie cu înflăcărare patriotică și uneori înlătură, tendențios, știrile defavorabile Rom., condus de ideea îndreptării, ridicării și înnobilării trecutului și a pildurii pt. viitor. Face adesea caracterizări (portrete) domnilor, imitând, liber, izvoarele polone, și scuză unele fapte ale domnilor din simpatie politică, ponegrind pe adversari, din aceleași motive. Cronica cuprinde și unele naivități amestecată în povestirea faptelor ist.; cunoștința religioasă covârșește pe cea națională. cf. P. P. Panaitescu, Influența polonă în opera lui Gr. Ureche și Miron Costin, 1925).

Ureche (anat.), organul auzului. U. externă e compusă din pavilionul u. şi canalul auditiv extern. Acesta e închis de timpan (v. c.) sau toba u., care mărgineşte în afară urechea mijlocie. U. mijlocie, căsuţa timpanului conţine cele trei oscioare auditive (ciocanul, nicovala şi scărişoara), cari transmit vibraţiile sonore primite dela timpan înspre urechea internă; U. mij. e în legătură cu faringele prin trompa lui Eustachie. In urechea internă se găseşte labirintul, cu arcadele lui Corti şi celule acustice (terminaţiile nervului acustic) şi canalele semicirculare, care nu servesc auzului, ci sunt organe ale simţului echilibrului. U. internă comunică cu cea mijlocie prin fereastra rotundă şi cea ovală. Nervul auzului este nervul acustic, (nervul VIII cranian). Dintre boalele U. trebuie amintite îndeosebi inflamaţia U. mijlocii, otita medie, şi supuraţia ei, otoreea. V. şi Surzenie şi Surdomutitate.

Urechia, Dr. Alecu —, medic şi scriitor rom. (n. 1860). A scris în afară de lucrări de igienă, lucrări polemice („Şăienisme") şi umoristice („Iodoform"; „Ce naşte din Pisică"; „Factor răspunzător", etc.) şi un „Dictionnaire français-roumain" ş. a.

Urechia I. Constantin, medic român (n. 1883), profesor titular şi director al clinicei psihiatrice dela univ. din Cluj. Decan în 1922—23. Membru la „Société de Neurologie", la „Soc. des hopitaux de Paris" şi în „Comité de direction des Archives internationales de Neurologie". Are foarte numeroase lucrări din domeniul psihiatriei, neurologiei şi a endocrinologiei, publicate mai ales în reviste streine.

Urechia, Vasile Alexandrescu — (n. 1834 † 1901), scriitor şi om politic rom. Studii în Franţa şi Spania, profesor la universitatea din Iaşi, apoi la cea din Bucureşti, membru al Academici Rom. (dela 1866) şi ministru de instrucţie (1881—2); preşedinte al Ligei culturale (1894—6); membru la mai multe societăţi ştiinţifice străine. Mare patriot şi neobosit luptător al cauzei naţionale la toate congresele internaţionale. A publicat foarte multe articole, conferinţe şi studii istorice puse în serviciul neamului. Studii istorice, sunt lipsite de metodă şi critică necesară. Opere mai importante: Miron Costin (2 vol. 1886); Istoria şcoalelor (3 vol., 1892); Istoria Românilor (13 voi., o colecţie de documente mai mult din sec. al XVIII şi al XIX, 1891—1901), etc.

Uredinee (bot.), ciuperci. Parasite pe vegetale. Forme multiple (polimorfism). Reproducere asexuată prin spori. Unii sunt uredospori, de coloare galbenă, roşie, portocalie; germinează imediat şi ajută la răspândirea parazitului. Uredo, produce numai uredospori.

Uremie (med.), îngrămădirea de uree în sânge, la unele boale ale rinichilor.

Uretere (anat.), canale, care duc urina dela rinichi la băşică.

Urginea (bot.), gen al fam. Liliaceelor, cu mai multe specii. Plante herbacee, bulboase, trăiesc în regiunea mediteraniană a Europei, în India orientală şi Africa tropicală şi australă. U. maritima sin. Scilia maritima originară în Sudul Europei. Se întrebuinţează în medicină ca diuretic. E cunoscută la noi sub numele de ceapă de marc.

Urle, hrisov, act întărit.

Uricariul Axente, cronicar compilator din sec. al XVIII, om de casă al lui N. Costin. A lăsat o compilaţie despre a II domnie a lui Mavrocordat (1711—1715), în care laudă pe domn.

Urina (med.), udul, excreţia rinichilor, care se scurge prin ureteri în beşica udului şi de aici se elimină prin uretră. Ea conţine o mare parte din produsele devenite inutile şi stricăcioase ale metabolismului. Urina conţine aprox. 1% sare comună (clorur de sodiu), 2% produse ale descompunerii materiilor azotate, 0,23% acid fosforic, 0,05% acid uric, 0,13% sulfaţi, creatinină, xantină, acid hipuric, etc. Omul normal elimineză cam 1 kg. U. în 24 ore. Analiza chimică a U. poate da indicaţii preţioase pentru diagnoza boalelor. Prezenţa albuminei în U. indică o lesiune mai uşoară sau gravă a rinichilor, zăharul e un semn de diabet, puroiul şi sângele indică o inflamaţie a rinichilor sau a beşicii udului. Eliminarea de sânge în U. se numeşte Hematurie.

Urinal (med.), sticlă în care se adună urina bolnavilor pentru a fi analizată.

Urinare, căile —, (anat.): Urina porneşte de la rinichi, trece prin ureţere în vesicula urinară, de unde se elimină prin uretră.

Urlaţi, oraş din jud. Prahova, 5000 loc., reşed. de plasă, staţia Albeşti la 7 km. Farmacie, Judec. de Ocol, etc.

Urmă, unitate veche de lungime. 1 P. vienez = 0,316 cm., 1 P. pansian = 0,324 cm.

Urna (lat.), 1. vas de lut, găsit în mormintele preistorice, în care se aşeza cenuşa mortului; 2. vasul sau cutia, în care cu prilejul alegerilor se depun buletinele de vot; 3. vas împodobit cu picturi ori sculpturi.

Urocystis (bot.), ciuperci parazite. Fam. Tilletiacee, cu mai multe specii. Atacă plantele vii. U. occulta, pe secară; U. violae pe frunzele de Viola odorata.

Urologie, ramura medicinei care se ocupă cu boalele aparatului uropoetic.

Urotropină (chim.) sau hexametilentetramină, medicament sintetic, derivând dela formol şi amoniac, formează un desinfectant al aparatului urinar.

Urs de Mărgina David (n. 1816 † 1897), vestit colonel şi filantrop rom. S'a distins în multe lupte prin eroismul său în 1848, dar mai ales în 1859 la Solferino în Italia, în lupta cu Francezii şi Italienii, când a primit cea mai înaltă decoraţie şi rangul de baron, apoi 1866 la cetatea Lissa. Pensionat pentru sentimentele sale naţionale (1867), ca preşedinte al fondului grănităresc a contribuit mult la înfiinţarea de şcoli în satele grăniterilor. Membru fondator al „Asociaţiunii" şi al băncii „Albina" şi-a lăsat toată averea cu fundaţiune de burse pentru tinerimea şcolară rom.

Ursu Ioan (n. 1875 † 1925), istoric român, profesor la universitatea din Iaşi, Cluj şi Bucureşti; membru corespondent al Academici Române (dela 1910). A tipărit multe studii istorice preţioase: Relaţiile Moldovei cu Polonia (1900); Die auswärtige Politik des Peter Rareş (1908); La politique orientale de François I-er (1908); Historia Turchesca de M. Angiolello (1909); Bătălia din Câmpul Pâinii (1913); Ştefan cel Mare şi Turcii (1914); Pourquoi la Roumanie a fait la guerre (Paris, 1908); Petru Rareş (1923); Ştefan cel Mare Domn al Moldovei (1925); etc.

Ursul de mare (zool.), Otaria ursina. Mamifer din ord. Pinnipedelor. Păr brun sau negru, pe abdomen mai deschis, pe partea dinainte pătat cu alb. Blana moale. Masculul ajunge până la 3 m. lungime, femela e mai mică. Trăieşte în Nordul Oceanului Pacific. Vânat căutat pentru blana sa.

Ursuline, ordin călugăresc feminin întemeiat la 1534 în Brescia (Italia). Călugăriţele U. se ocupă cu îngrijirea bolnavilor şi educaţia fetiţelor. In România sunt la Oradea şi Sibiu.

Ursus (zool.), Mamifer. Ord. al Carnivorelor, fam. Ursidelor, specii multe. U. brun, baribalul. U. polar sau alb. U. american, U. lăutar, etc. U. e cel mai mare animal răpitor dela noi.

Ursus spelaeus (paleont.) sau ursul de caverne, din timpul cvaternarului, un carnivor mare şi puternic ale cărui oase se găsesc răspândite în peştera Onceasa din Munţii Apuseni şi la Stogu în Vâlcea.

Urtica (bot.), Plante herbacee. Fam. Urticaceelor; fără latex, cu peri urticanţi, foile opozite, flori în inflorescenţe glomerate. Mai multe specii în zonele temperate şi subtropicale; unele sunt textile importante, ex. U. Puya în India estică. La noi U. dioică, urzica mare şi U. urens, urzica mică.

Urticacee (bot.), Fam. de plante dicotile monochlamydee. Plante anuale, perene sau lemnoase. Foarte multe specii mai ales în ţările calde.

Urticaria (med.), eflorescenţe trecătoare ale pielii, care produc mâncărime intensă; ele sunt asemănătoare celor cauzate de urzici. Cauza e o idiosincrasie (v. c.), faţă de anumite mâncări (ex. raci, fragi, ciuperci).

Uruguay (Republica Oriental del —), stat din America de S., mărginit la NE. cu Brazilia, la V. cu Argentina, la S. cu Rio de la Plata, iar la E. cu Atlanticul. 178700 kmp. cu 1,762.000 loc. Prin mijloc, terenul este înalt, format de prelungirile munţilor din S.-ul Braziliei. Restul este o câmpie fertilă. In N. şi pe înălţimi păşuni întinse. In Munţi: aur, argint, cupru. Cultura viţei de vie în S. Mulţi imigranţi: Italieni, Spanioli, Francezi. Comerţ cu grâne, lână, carne, piei, pene de struţ, etc. Capit. Montevideo. Alte oraşe: Salto, Paysandú, Mercedes, etc.

Urziceni, oraş din V.-ul jud. Ialomiţa, 4000 loc., reşed. de plasă, staţiune CFR. Judec., Of. P. T. T. local. A fost capit. jud. înainte de Călăraşi. Centru comercial.

U. S. A. (= United States of America) prescurtarea oficială a Statelor unite Nord americane.

Uscoci (serbocr. uskok „pribeag, dezertor, emigrant". O ramură a Românilor apuseni (v. România, Limba), care s'au retras în Carniolia mijlocie dinaintea invaziilor turceşti, unde s'au slavizat complect (pt. amănunte şi bibliogr. v. S. Puşcariu, Studii istrorom. II, pp. 18—23). 2. Piraţi din Marea Mediterană, spaima împrejurimilor, prin sec. al XVI.

Ustí n. Labe, oraş industrial din Cehoslovacia, la confluenţa r. Bila cu Labe (Elba). Are fabrici de stofe, hârtie. Comerţ cu vinuri. 39.200 loc. Numele vechiu Aussig.

Ustilaginacee (bot.). Ciuperci parazite mai ales pe Fanerogame. Ustilago, gen principal cu mai multe specii. U. avenae atacă ovăzul. U. tritici şi U. segetarum atacă grâul, U. maydis corda, atacă mai ales spicul şi ştiuleţii de porumb şi alte graminee. E cunoscută sub numele de Tăciune, din cauza sporiilor săi negrii.

Usufruct (dr.), prescurtare din usus = folosinţă + fructusque = şi fructele. Este dreptul de a te folosi de un lucru, fără a avea proprietatea lui, deci fără a-l putea înstrăina, distruge sau denatura.

Uszküb fost Skoplje, oraș din Yugoslavia, capit. oblastiului S. 42.000 loc. Luat de Turci în 1912, Bulgarii îl ocupă în 22 Oct. 1915 și e reluat de Sârbi cu ajutorul Francezilor în 1918. Episcopie, facultate de drept și de teologie, centru comercial pe valea fl. Vardar.

Utamaro Kitagava, pictor japonez (n. 1753 † 1806), autor de xilografii în colori foarte căutate.

Uter, (anat.), mitră, matcă, zgău, organ format de fibre musculare netede, așezat în abdomenul flanelelor de mamifere. Servește adăpostirii fătului în timpul sarcinei. La naștere se contrage până ce fătul e eliminat. La om U. are forma și mărimea unei pere. În timpul graviditătii se mărește.

Util. 1. Ceeace are valoare ca mijloc pentru a duce la un scop anumit care e socotit bun. 2. Ceeace servește vieții sau procură fericire (mulțumire). 3. Ceeace servește interesul nostru personal. 4. In Economia politică: „utilul se opune în genere a ceea ce este, fie dăunător, fie de prisos. El implică o judecată morală, un raport de potrivire a unui lucru cu anumite trebuinți socotite ca bune. Tot ceea ce corespunde unei trebuinți sau dorinți oarecare este, economicește, util și această utilitate se măsoară după intensitatea trebuinții sau dorinții (Ch. Gide). 5. In biologie U. ceeace favorizează adaptarea organismului la mediul (cosmic sau social) exterior, adică ceeace satisface tendințele vitale din organism promovând viața acestuia.

Utilitarism (etică), doctrină morală care întemeiază binele (valoarea) morală pe utilitate: Consecințele utile, adică favorabile ori dăunătoare individului arată dacă comportarea noastră e bună sau rea. (U. individual). Când se are vedere utilitatea obștească, atunci avem un U. social. In istoria gândirii omenești doctrina epicuree care fundează cea dintâiu etică utilitaristă (v. Epicureism). Apoi U. devine apanajul moralei engleze, dela Bacon și până astăzi. Fondatorul U.-lui engl. a fost Jeremias Bentham (v. c.), pentru care binele suprem este „binele cel mai mare al celor mai multi". Alți Utilitariști engl. J. St. Mill, Austin, Lewes, Sidgwick. Principiile moralei utilitariste: a) Nu există alt bine și alt rău, decât acel simțit ca plăcere ori ca durere; b) Individul nu trebuie să urmărească alt bine nici să evite alt rău, decât binele și răul său propriu, pentrucă orice bine moral independent de plăcere și orice obligație morală independentă de interesul personal, sunt simple himere. U. caută să demonstreze că între interesul individual și cel colectiv nu există nici un conflict. Urmărirea fericirii individuale ar conduce la precepte practice analoage acelora, pe care etica adevărată le deduce din principiul obligativității morale. Prin urmare U. este un **„hedonism** (v. c.) savant" (Goblot). (V. Bentham, Etică, Moralitate, Util.)

Utopia, (gr. = locuință (așezare), care nu există nicăiri). O stare plăsmuită numai de gândire, iluzorie, neexistentă. „U." a fost foarte răspândită, mai ales în sec. al XVI. (v. Utopiști).

Utopiști, gânditori cari construiesc sisteme fantastice (deobiceiu sociale): Plato (Republica), Thomas Morus (Utopia), Campanella (Civitas Soli), H. de Saint-Simon (Le nouveau Christianisme), Charles Fourrier (falansterele), Etienne Cabet (Voyage en Icarie), Bellamy (Looking backward), Will Norris (New from Nowhere), etc.

Utrecht, oraș din Olanda, capit. prov. U. 152.000 loc. Universitate din 1633. O catedrală din sec. al XIII, cu un turn de 100 m. Fabrici.

Utricularia (bot.), gen al fam. Lentibularie, cu multe specii. Plante herbacee, acvatice, flotante sau submerse, epifite sau terestre, mai ales în regiunile temperate și calde. — La noi Utricularia vulgaris în ape stagnante, cunoscută sub numele de Otrățel de apă, Otrățelul bălților. Unele specii terestre cu flori frumoase sunt cultivate ca plante decorative.

Utriusque juris doctor, 1. (dr. lat.) [prescurtat U. j. d.] Doctor în amândouă dr.: dreptul roman și dreptul canonic.

Uva ursi, arctostaphylos, (bot.), plantă din familia Ericaceelor, cu flori albe sau în coloarea cărnii, având un fruct în formă de boabe roșii, cu gust plăcut. Frunzele sale (folia uvae, ursae) conțin glicozidul arbutin, cu gust amar, fiind întrebuințate în medicină în boalele de beșică și rinichi. A. crește în țările nordice, la noi în țară în Bucovina și'n Transilvania la Scărișoara.

Uvertură (franc. Ouverture), termen muzical, însemnează introducere, piesă introductivă, mai cu seamă premergătoare a operei. Evoluția ei s'a înfăptuit încet, începând din sec. al 17, când au început compozitorii să adauge operelor un fel de prefață muzicală, în formă de sonată (Canzon de sonar) sau simfonie ușoară (în stil de pavană) la sfârșitul sec. 17 au devenit două feluri de uverturi tipice: uvertura franceză (după Lully) și uvertura italiană (după A. Scarlatti) care se deosebiau mult ca structură.

Uvula (anat.), v. Omușor.

Uvular. Fonem produs cu ajutorul omușorului, al extremității posterioare a vălului palatului (v. Vibrante).

Užhorod (fost Ungvar) oraș în Cehoslovacia, pe râul Uh, capit. Rusiei Subcarpatine. Academie comercială. Sediul episcop. gr. cat. al Rutenilor. 29.600 loc. Vii, ceramică.

Uzină electrică sau centrală electrică. La U. sunt instalați mai mulți sau mai puțini generatori de electricitate. Dela U. se distribue curentul consumatorilor. Distribuirea se face indirect, fără transformatori, sau, cum este obiceiul direct, prin transformatori.

Uzinele metalurgice din Copșa-mică și Cugir. Capital 2934921 lei aur. 1360 HP. și 390 muncitori. Produce anual 8000 tone de oțel și alte articole de fier.

Uzul, (Luptele din Valea — U.-lui), Vale și trecătoare în munții Ciucului din Moldova, aproape de Ghimeș, unde între 1—14 Oct. 1916, s'au desfășurat mari lupte între trupele Austro-Ungare care pătrunseră în valea Trotușului, și trupele române (grupul Uzului din Div. 7), care înfrânge inamicul ce se retrage în dezordine lăsând prizonieri 4 ofițeri și 900 soldați. Se distinge detașamentul Lt.-Colonel Gherăscu.

Uzun-Hassan, șah al Persiei și restauratorul imperiului lui Tamerlan. S'a aliat cu Venețienii contra Turcilor și chiar cu Ștefan cel Mare.

Uzură (dr. civil), 1. se numește delictul (v. c.), care consistă în a percepe (încassa) interese mai mari decât prețul fixat de lege; 2. Figurat: Câștig disproporționat față de munca depusă spre a-l obține; 3. Cine împrumută pe interese mai mari decât stabilește legea se numește „uzurier" și e expus să fie amendat sau închis.

Uzurpare (dr.), acțiune, prin care cineva pune mâna cu forța și se folosește de bunurile unei alte persoane.

V, 1. a XXII literă din alfabet; 2. ca cifră germană = 5; 3. în fizică V = volt; 4. V. (vide) = vezi. V. = vest: apus.

Vaca domnului (zool.), Pyrrhocoris. Insecte de coloare neagră cu pete roșii. Numeroase primăvara pe scoarța arborilor.

Văcărescu Elena, poetă franc., română din naștere (n. 1866). Reprezintă între-sele Rom. la Liga Națiunilor și în Franța. A scris: les Chants d'Auvergne, l'Ame sreine, le Rhapsode de la Dâmbovitsa (ballades roumaines); Lueuers et Flammes, Nuits d'Orient, le Jardin passionné; La Dormeuse éveilleé, etc.; romanele: Amor vincit, și le Sortilège.

Văcărești, familie de poeți rom. din Muntenia. 1. **Ienăchiță** (n. ca. 1740 † ca. 1799). Avusese pentru educația sa prof. de nemțește, franțuzește, italienește, turcește, latinește și greceșțe, familiarizându-se cu aceste lit., din care unele i-au dat motive de inspirație în scrierile sale. A scris: Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduielilor Gramaticii românești (tip. la Râmnic și Viena, 1787). E un fel de gramatică, în care I. V. adaugă un mic tratat de poetică, cu poezii proprii, dorind să arate înrudirea limbii rom. cu ital., franc. și spaniola și că ea poate urma „meșteșugului și obiceiului acestor limbi ce-l au în poezie". Apoi: „Istoria a prea puternicilor împărați Otomani" . . . (1788), însemnată mai ales în partea a II, care dă informații puține despre Țara rom. și despre viața lui I. V. In versurile sale, V. ia ca model pe Anakreon, Ath. Christopulos, opere franc. și germ.; precum și lit. pop. rom. 2. **Alecu,** fiul lui I., poet rom. dela sfârșitul sec. al XVIII și începutul sec. al XIX. — 3. **Nicolae,** poet rom. († ca. 1624). — 4. **Ianeu,** poet rom. (n. 1792 † 1863), cel mai însemnat dintre poeții Văcărești. Bun cunoscător al lit. hellene și al câtorva lit. mod. Sprijinitor al ideilor dela începutul sec. al XIX, prieten cu Gh. Lazăr, susținător alături de Eliade al începutului teatrului rom. în Muntenia, partizan al lui Tudor Vladimirescu. A protestat contra Regulamentului organic și nu l-a iscălit. A scris câteva poezii erotice (inspirat din Anacreon s. din lit. franc.) și o poezie cu inspirație patriotică (La Pravila Țării). Traduce Britannicus de Racine.

Vaccinare (med.). In organismele care au trecut printr'o boală infecțioasă se formează substanțe de apărare, care feresc organismul de o a doua îmbolnăvire de aceeași maladie. Când se produce în mod artificial o boală infecțioasă ușoară, introducând în organism microbii omorîți sau slăbiți în virulența lor, deasemenea se produce o astfel de imunitate (v. c.) activă; organismul e vaccinat. Substanța cu care se vaccinează se chemă vaccin. Cea mai veche formă de V. e V. antivariolică (hultuire, inoculare), descoperită în 1796, de Edvard Jenner. Prin introducerea de limfă vaccinală, dela vaci care suferă de vărsatul vacilor, se produce la om un fel de vărsat neprimejdios, care îl face imun contra vărsatului negru. In prezent există vaccine împotriva a unui mare număr de boale infecțioase: V. antirabică (Pasteur), antitifo-paratifică, anti-

holcrică, anticărbunoasă, etc. etc. In cele mai multe cazuri V. nu dă o imunitate pentru toată viața. Ea trebuie repetată din timp în timp (revaccinare). In Rom. vaccinarea antivariolică e obligatorie.

Vaccinium (bot.), gen de plante din fam. Vacciniaceelor, tribul Euvaccinee. 4—5 flori și 8—10 antere. Mai multe specii în regiunile boreale temperate. La noi V. myrtillus, afinul și V. vitis idaea, merișorul, cu fructe comestibile.

Vacherot Etienne, filos. franc. (n. 1809 † 1897). In lucrarea „la Métaphysique et la Science" vrea să arate că ideea de divinitate are numai o realitate subiectivă. Este partizan al spiritualismului. A mai scris: „le nouveau Spiritisme" și „Histoire critique de l'Ecole d'Alexandrie".

Vacuole (biol.), Cavități în protoplasma celulelor, pline cu lichid; de obiceiu ele sunt organele excreției.

Vad, sat în j. Someș, veche reședință de episcopie, întemeiată de Ștefan cel Mare pela 1500. Episcopii cunoscuți de aici sunt: Ilarion (1523), Varlaam (1527), Anastasie (1529—ca. 1546), Tarasie (1546) și Gheorghe (1550), acești episcopi erau veniți din Moldova, căci Vadul aparținea domeniului Ciceu, care era proprietatea Domnilor Moldovei, până la 1569, Eftimie (1574—76), Spiridon (1476—1599), Ioan Cernea (1599), Spiridon (1605), Eftimie (1623). Ea dispare în această vreme, adică pela 1625. A avut întinse moșii dăruite de domnii Moldovei. Biserica și azi există restaurată.

Vadiu, este suma pe care una din părțile contractante o depune ca garanție pentru executarea contractului. In caz de neexecutare a contractului, cel care a dat vadiul, îl pierde, iar cel care l-a primit, îl restitue de obiceiu îndoit, v. Arvună.

Vae victis (lat.) — „vai celor învinși", — cuvintele lui Brennus, căpetenia Galilor, când a năvălit asupra Romei (sec. IV Chr.).

Vagin (anat.), născătoare, teacă, partea externă a traectului genital feminin, canal între uter și vulvă.

Vahabiții, sectă mohamedană ivită în Arabia în sec. al XVIII. E înființată de Abd-el-Vahhab. E stăpânită de pașa Ibiahim al Egiptului. Azi are câțiva reprezentanți în India.

Vaiçeshika (filos.), sistem de gândire din filos. indică. Cuprinde o teorie a categoriilor și o filos. atomistă a naturii.

Vaida Voevod Alexandru, om politic român (n. 1872). A studiat la lic. săs. din Bistrița și cel rom. din Brașov, iar medicina la univ. din Viena. Aici tânărul student ia parte activă la toate mișcările naționale. La banchetul dat în onoarea delegației românești, care a dus memorandul Impăratului din Viena. V. a ținut un discurs foarte însuflețit. In 1896 V. convoacă la Viena un impozant congres al stud. ariene, în care înfierează stăpânirea ungurească, arătând mijloacele neumane întrebuințate pentru asuprirea naționalităților și în deosebi a Românilor. In 1896 e membru ales în comitetul partidului național. Medicina a practicat-o f. puțin, abia vara 1-2 luni la Karlsbad. A fost din generația care a cerut părăsirea pasivismului și intrarea Românilor în activitate politică. Căzut la Ighiu la alegerile din 1905 în urma teroarei guvernului, în 1906 reușește cu mare majoritate deputat în Camera Ungariei. La tribuna parlamentului răsună prin glasul lui V. însăși durerile și dorințele poporului român. In 1906—1907, epoca cea mai vie, agitată pentru V., vorbește despre reforma agrară, votul universal și dreptul femeilor de a fi admise la universitate, apoi contra legii școlare a lui Apponyi, care voia să sugrume învățământul românesc. Scos, în 1907, din fosta Cameră, pentrucă a îndrăsnit să citească niște versuri insultătoare *la adresa Ungurilor*, V. *se* întoarce la datoria lui în Cameră cu popularitate mărită. In 1910, furându-se voturile la Ighiu, e ales deputat la Făgăraș, stând în Camera ungară până în

1918. Prin Aurel C. Popovici, V. a ajuns în bune relații cu moștenitorul de tron al Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, dela care se aștepta o îndreptare a situației Românilor din monarhie. In decursul războiului, V. urît de Unguri, trăiește mai mult în Viena și Elveția. Toamna 1918 e consfătuirea comitetului din Oradia și în *18 Octombrie*, același an, V. *citește* în Parlamentul ungar, declarația de liberă dispunere de soarta sa, a poporului român din Ardeal și Ungaria, care a produs o adâncă consternare între Unguri. La marea adunare națională dela Albalulia e ales în Consiliul Dirigent, la externe și delegat în comisia care a prezentat actul unirii, regelui Ferdinand. In 1919 participă la congresul de pace, iar în toamna 1919 e deputat și președinte al noii Camere a României; după câteva zile i se încredințează guvernul, dar numai vreo 4 luni, fiind înlocuit de Averescu. Deputat în toate legislaturile dela 1919 până în 1929. In guvernul Maniu, V. e ministru de interne.

Vaihinger Hans, filos. germ. (n. 1852) Vestit cercetător filolog al operei lui Kant. Partizan al fictionalismului (v. c.), pozitivist. Lucrarea sa „Die Philosophie des Als-Ob", este foarte cunoscută și comentată.

Vaillant, numele unui francez filoroman, profesor și director la colegiul Sf. Sava (1829), care a contribuit mult la trezirea conștiinței naționale a elevilor săi. In 1834 Rușii îl destituie. A publicat o gramatică română pentru Francezi și mai multe studii privitoare la Români.

Valach sau Vlach, nume de origine germană, dat Românilor din partea streinilor. In vechea limbă germană cuvântul V. avea înțelesul de Roman. Dela Germani numele a trecut la Slavi, în forma de Vlachu, iar la Greci în forma de Blachos. In Ardeal cuvântul V. a fost întrebuințat și în înțelesul de iobagiu, ca nume de batjocură dat Românilor.

Valachia, numele Țării Românești (v. c.).

Vâlcanului (Munții —), culme din N.-ul jud. Gorj, dela vrf. Godeanul până la vrf. Mândra. Este străbătută de valea Jiului (513 m.). Peste M. V. este pasul V. sau Buliga (1621 m.). Vrf. mai înalte: Sturu, Sigleu (1683 m.), Straja (1670 m.).

Vâlcea, jud. de munte și deal din Oltenia de E., mărginit la E. cu jud. Argeș și Olt, la N. cu jud. Sibiu, la V. cu jud. Gorj și Dolj, iar la S. cu jud. Romanați. Suprafața 4081 kmp. cu 244.000 loc. adică cu o dens. de 59 loc. pe kmp. Relieful jud. este muntos, la N. format din Munții Sibiului, numiți de unii și Munții Sebeșului cu vrf. mai înalt Vârfu Mare (2073 m.) mai la S. Munții Parângului continuați cu culmea Căpățânii, vrf. mai înalt Breota (1961) și Ursu (2138 m.), între aceste două lanțuri de munți este o vale adâncă a Lotrului. La S. e culmea Căpățânii, înălțimile sub 1500 m. și superioare lui 700 m. formează Mții Slătioarei din acestea se coboară Dealurile Vâlcei în culmi paralele și îndreptate, în general dela N. la S. între Munții Slătioarei și Dealurile Vâlcei se cuprinde depresiunea Horezului. N. județului (mții) sunt roci cristaline și șisturi cristaline; în special Munții Coziei. Se găsesc granaite, sienite și gneisuri. Pe lângă șisturi cristaline la vărsarea Lotrului în Olt sunt păturî de cretacic superior. Mții Slatioarei sunt formați în V. din șisturi, iar în E. din eocen, între aceste se află intercalat jurasicul și ceva cretacic sup.; depresiunea Horezului este formată la bază de roci sarmatice peste care s'au așezat depozite transportate de văi. Dealurile Vâlcii sunt formate din miocenul miji. (Râmnicul-Vâlcea, Ocnele-Mari, în N. de Govora), marginea inf. a lor este formată din sarmatic, iar restul dealurilor din pliocen (Sinești, Lădești). Partea S. a jud. și marginea dealurilor spre Olt este formată din depozitele cvaternare. Pe văi aluviuni moderne. Solurile depuse sunt: 1. Cel de reg. înalte pe marile înălțimi, în spec. în culmea Parângului și a Căpățânii. Mții sunt acoperiți cu păduri de conifere, iar dealurile cu păduri de fagi. Peste podzolurile caracteristice dealurilor subcarpatice din Oltenia și Muntenia de V. Dealungul Oltul în lunca sa largă, de la Râurenî de Vale sunt păduri de sălcii și plopi. Subsolul este bogat în minereuri dintre care se exploatează mică la Voineasa, aur și argint la Valea lui Stan (Brezoiu), sare la Ocnele-Mari, petrolul la Govora; afară de acestea sunt multe ape minerale: Căciulata (litinate), Călimănești și Govora (sulfuroase), Govora (iodurate), Olănești cu mai multe feluri de ape, etc. Râurile sunt colectate de Olt fie direct Cheia-Olănești, unite sub numele de Râmnic, Govora, Bistrița și Luncavăț, fie colectate de Oltet: Cerna cu Cernișoara, ș. a. Toate râurile care pornind din culmea Căpățânei trec în S. străbătând depresiunea Horezului, formează chei prin calcarele dealurilor Vâlcii o astfel de cheie frumoasă este pe valea Bistriții. Afară de avuția minieră j. V. are păduri întinse, vii renumite în spec. la Drăgășani și pe valea Oltului, agricultură în S. județului și pe văile: Oltului și Oltețului. Are 3 com. urb.: Râmnicul-Vâlcea, capit., Ocnele-Mari și Drăgășani, cum și 128 com. rur. împărțite în 9 plăși. Principale centre, afară de orașe sunt: Brezoiu, Călimănești, Horezu, Lădești, Lătreni, etc. Industria este reprezentată prin aceia a lemnului (pe valea Lotrului), ateliere de reparații de rotărie, de tâmplărie, mori, tăbăcării și industria

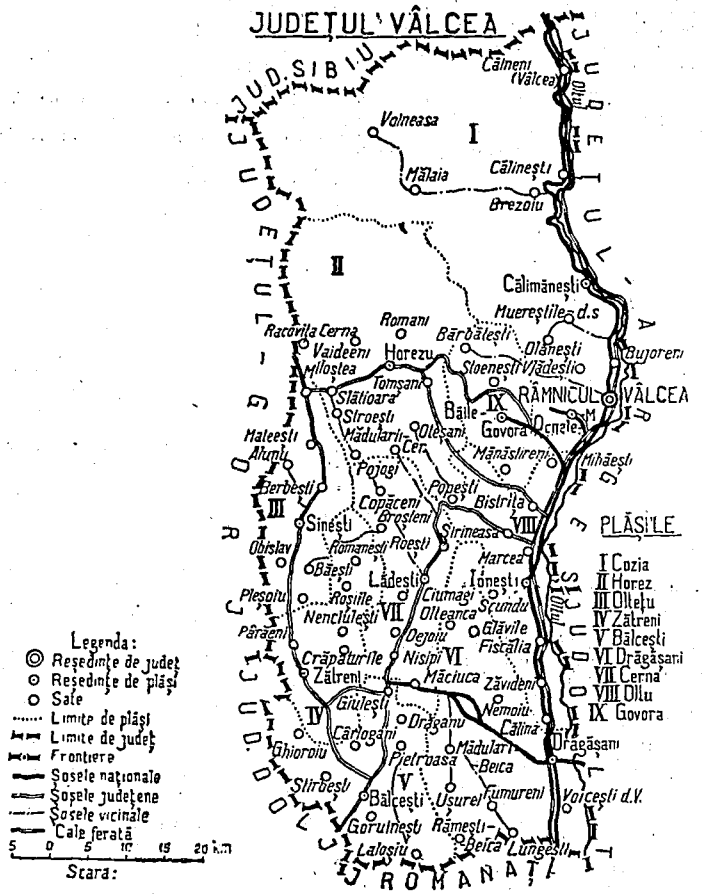

casnică. Face parte din Eparh. Episc. Râmnicului—Noul-Severin (Râmnicul-Vâlcea), din Reg. VI Școlară Craiova, din Curtea de Apel Craiova, din Insp. Minier IV Petroșani și din Insp. Ind. Craiova.

Vâlcei, Râmnicul —, v. Râmnicul V.

Vâlcele (722 loc.) com. rur. jud. Trei Scaune, pl. f. Gheorghe. Formată din satele: Vâlcele și Hitea. Primăria în Vâlcele. Of. P. local. G. Bod la 17 km. Stațiune cu ape minerale bicarbonate. Este fosta stațiune Előpatak.

Valchirĭă, în mitol. scandinavă, curiera lui Odin, care conducea pe soldați în luptă, alegea pe cei care vor muri și îi conducea în Valhalla și turna mied eroilor morți în luptă.

Vâlcov, oraș din Ismail, pe malul st. al brațului Chilia, aproape de punctul de unde începe delta adiacentă a Chilici. Mari instalațiuni de preparat peștele. V. fiind străbătut de multe canale, poate fi numit Veneția României. 6500 loc.

Vâlcovici Victor, doctor în matem. din Göttingen. Fost profesor la universitatea din Iași. Rectorul școalei politehnice din Timișoara. Memorii de mecanică generală, hidrodinamică, analiză. Numeroase conferințe de filosofie științifică.

Valdemar, numele mai multor regi ai Danemarcei: **V. I cel Mare** (dela 1157—1182), care a supus Norvegia și ins. Rügen; **V. al II** (dela 1202—41). s'a luptat cu Estonii; **V. al III** (dela 1326—30); **V. al IV** (dela 1340—75), om energic și priceput.

Valea-Albă zis și Războieni, loc unde s'a dat lupta între Ștefan cel Mare și Sultanul Mahomed al II, cuceritorul Constantinopolului (26 Iulie 1476).

Valea lui Mihai (7175 loc.) com. rur. jud. Sălaj, reșed. pl. Valea lui Mihai. Judec. de ocol. Of. P. local. G. locală.

Valea-Perjei-Nouă (5353 loc.) com. rur. jud. Tighina, pl. Ciadâr Lunga. P. U. și G Ciadâr-Lunga la 9 km.

Valea Seacă (6210 loc.), com. rur. jud. Bacău, pl. Răcăciuni. Formată din: Valea-Seacă, Albeni, Buchila, Florești, Ferdinand I, Frăsinoara, Galbeni și Ruginea. Primăria în Valea Seacă. Judec. de ocol. Of. P. local. Infirmerie. Carieră de piatră. G. locală.

Valencia, oraș din Spania, port la Mediterana (Grao), postavuri, mătăsuri. 265.000 loc.

Valenciennes, oraș în NE. Franței, depart. du Nord, 37.440 loc., pe fl. Escaut. Manufacturi de țesături, fabrici chimice, de dantele, batiste, zahăr, etc. extracție de huilă. Are biserici vechi și monumente de artă, patria pictorilor Watteau și Abel de Pujol.

Vălenii-de-Munte (3704 loc.) com. urb. nereșed., jud. Prahova, reșed. pl. Teleajen. Judec. de ocol. Of. P. local. Spital, medic, farmacie. G. locală. Universitatea pop. „N. Iorga".

Valens Flavius, împărat roman (n. 328). A luat în stăpânire partea orientală a Imperiului. Bate pe Vizigoți, atâțati contra sa de Procopius, și-i silește să încheie pace, așezându-i în Moesia (376). Răsculându-se, V. e bătut de aceștia la Adrianopol și ucis.

Valență (chim.) se numește capacitatea (valoarea) de combinație și de saturație a atomului unui element, exprimată printr'un număr care este câtul dintre greutatea sa atomică și echivalentul său. Ea se mai exprimă și prin numărul atomilor de hidrogen sau a unui element echivalent, cu care se combină un atom dintr'un element oarecare. Gazele nobile nefăcând combinațiuni cu nici un element se numesc zerovalente. Elementele a căror greutate atomică este egală cu echivalentul (v. c.) lor, sunt monovalente (v. hidrogen, clor, sodiu, potasiu). In cazul când greutatea atomică a unor elemente este de 2-ori, 3-ori, n-ori mai mare decât echivalentul lor se vor numi bivalente (oxigen, sulf, calciu, zinc, etc.), trivalente (azot, fosfor, aluminiu, fier), tetravalente (carbon, siliciu).

Valentinianus, numele a trei împărați romani: **V. I** Flavius (n. 321 † 376), coregent cu Valens, fratele său, împ. dela 354—375. A bătut pe Mauri, Germani și Alemani. A adus legi utile, dar a fost și de o mare intoleranță religioasă. — **V. al II** Flavius (n. 371 † 392), fiul celui preced., fratele lui Gratianus. La majorat a fost asasinat de tutorele său, Arbogast. — **V. al III** Flavius Placidus (n. 419 † 455), împărat roman în Occident dela 425—455. Sub el năvălesc Hunii.

Valentino Rodolfo, artist de cinematograf ital. (n. 1895 † 1926). Și-a câștigat renume în America, în filmele: Cei patru cavaleri ai apocalipsului, Fata Șeicului, etc.

Valera Eamon de —, (n. 1883), om politic irlandez, profesor de matematică, aderent al mișcării de independență irlandeză, părtaș la răscoala din 1916 e condamnat la moarte. In 1917 scapă și ajunge președintele republicei irlandeze în 1919—22.

Valera y Alcalá Galiano, Juan de —, scriitor spaniol (n. 1824 † 1905). Romanele sale: Pepita Jiménez, Doña Luz, El comendador Mendoza reprezintă tradiția clasică și idealistă; a mai scris: Poesias și scrieri polemice și critice.

Valeriana (bot.), Odolean, gen al Valerianaceelor. **V. officinalis** și **V. dioica** cresc și la noi. Conțin uleiul de valeriană, întrebuințat în medicină ca nervin.

Valerianic, acid — (chim.) sau acidul izopropilacetic, $(CH_3)_2$. CH. CH_2 COOH, lichid cu miros specific, se solidifică la 58°, fierbe la 185°, greut. specifică 0,956, se solvă în apă. Se găsește în sudoare și în rădăcina plantei Valleriana off.

Valerius Publicola Publius, unul dintre fondatorii republicei romane, în 509 a. Chr. coleg cu Brutus în consulat. A bătut pe Tarquinius, intrând cu triumf în Roma.

Valéry Paul, mare poet franc. (n. 1871). Scrieri: Album de vers anciens, la Jeune Parque, Les Odes, le Cimetière marin, Le Serpent, etc. Poezia lui V. e lirică și intelectualistă, elegantă și grațioasă ca stil, bogată în imagini și armonioasă. Proză: Eupalinos ou l'Architecte, Variété, Introduction à la méthode de Léonard de Vinci, La Soirée avec M. Teste, etc.

Valetta (La —), capit. arhip. Malta. Port. 48.000 loc.

Valette A., scriitoare franceză contemp. v. Rachilde.

Valhalla, în mitol. scandinavă, locul unde *ajung eroii morți în luptă*. În V. se întrunesc, se luptă în fiecare zi, însă ranele li se vindecă în mod miraculos. Se adună apoi în jurul zeului Odin și beau mied turnat în cupe de Valkire.

Valla Laurentiu, filos. gr. († 1457), profesor la Paris și Napoli, primul apologist al lui Epikuros, adversar al scolasticei, a încercat să concilieze liberul arbitru cu prestiința divină.

Valle-Inclán, Ramon del —, poet modernist și romancier spaniol (n. 1869). Aromas de leyendas, Sonatas, Flor de santidad, Jardin novelesco, Memorias del marqués de Bradomin, El águstu del blasón, Los cruzados de la causa, Romance de lobas. E unul din cei mai admirați contemporani în Spania.

Valmy, sat din depart. Marne din Franța cunoscut prin înfrângerea suferită de Prusieni dela Francezi, comandați de Dumouriez și Kellermann, în 20 Sept. 1792. Poetul Goethe, asistând de curiozitate la luptă, a spus, după luptă: „În acest loc și în această zi, începe o epocă nouă în istoria lumii", datorită entuziasmului și atitudinei mândre a Francezilor. In timpul *marelui războiu, Valmy a fost distrus.*

Valoare (filos.). Tot ceeace ne poate satisface din p. d, v. economic, estetic, moral, logic, noetic, ș. a. m. d. **V.-ile intensive** (proprii) sunt acelea care-s căutate pentru ele inșile și nu servesc ca mijloace pentru atingerea scopurilor înafară de ele; **V.-ie consecutive** = sunt apreciate și dorite pentrucă servesc drept mijloace pentru scopuri străine de ele; sunt apreciate deci pentru consecințele lor. Din cauză că **V.-ile** sunt relative, în fiecare sistem de V.-i trebuie să admitem o ierarhie a lor dela o **valoare absolută**, căreia i se subordonează toate celelalte în ordine descrescândă. ***Teoria generală a V.-ilor*** (Axiologia" s. „Timologia") este o ramură a Teoriei cunoștinței, având ca obiect studiul ierahizării valorilor și al întemeierii lor. Lucrări: Münsterberg, Philos. der Werte, W. Stern, Philos. der Werte, etc.

Valoare nominală, este cea dată în mod arbitrar unor monete, obiecte sau efecte, care izvorăște nu din anumite calități și proprietăți intrinseci (ca de ex.: utilitatea și varietatea), ci numai din o învoială comună sau dintr'un act al puterii publice, adică o lege.

Valona, v. Avlona

Valori, Teoria V.-lor (filos.), v. Axiologie și Timologie.

Valparaiso, oraș din America de S. (republica Chili), portul orașului Santiago și la 10 km. de acesta. Port însemnat la Pacific, arsenale mari, șantiere. Are 220.000 loc. Climă dulce, mijlocia anuală a temperaturilor 14° C.

Vals, dans de origină germană în mișcare moderată, în măsură de 3/4. Numeroasele valsuri scrise de compozitori ca: Chopin, Schumann, Liszt și Brahms, sunt piese instrumentale pentru concert, pe când Strauss, tatăl și fiul și Lanner sunt adevărații compozitori de valsuri pentru dans.

Vâlsan Gheorghe (n. 1885), fost prof. de geografie generală la univ. din Cluj (acum la București), director al institutului de Geografie, președ. a Societății Etnografice Române. A ocupat catedra prin transferare dela Iași. Cursurile sale întrunesc în ele fondul științific și expunerea frumoasă, poetică. A lucrat cu mult succes în domeniul geografiei fizice și etnografiei. A publ. „Câmpia Română", „Văile", (în Bulet. Soc. Rom. de Geografie), două lucrări fundamentale; în special prima poate fi considerată ca o biblie a geografilor ce se interesează de Câmpia Română. Afară de acestea o serie de alte articole prin Comptes-Rendus de l'Ac. des Sciences din Paris, prin Bulet. Soc. Reg. Rom. de Geogr., în Analele Acad. Rom., prin Lucrările Instit. de Geogr. din Cluj, publicație pe care o conduce,

cum și prin alte reviste. A descoperit în bibl. cea mare din Berlin o hartă rusească imprimată, rară; iar din colecția de hărți dela Bibl. Nationale din Paris, o hartă imprimată după harta originală a lui D. Cantemir. A scris și poezii și diferite articole literare prin diferite reviste. Unele au fost strânse într'un volum „Povestirea unei tinereți" la Cultura Națională. Pentru activitatea sa a fost ales membru al Academiei Române.

Valul lui Traian, 1. Două în S.-ul Basarabiei, unul la N.-ul Bugeacului și al doilea la S. Primul legând Prutul cu Nistrul, pleacă dela Leova, trece pe la Ecaterineanca, Baimaclia, N. de Căușani și se oprește la Chircăești în zona inundabilă a Nistrului. Al doilea pleacă la S. de Leova, trece pe a N. de Bolgrad, extremitatea de N. a lac. Catlapug, N. lac. Chitai, N. com. Cișmea și se oprește pe malul V. al lac. Sasicu. 2. Alte două V. sunt în jud. Soroca. Unul dela sat. Timiliuț până la Zastânca, iar al doilea dela Oclanda la Balinț.

Valuta, valoare, adică metalul prețios și titlul legal, pe care statul, îl întrebuințează ca *mijloc* de piață. V. sau moneta unei țări e de obiceiu monometalică, din aur sau din argint și bimetalică, din aur și argint, uneori e și din hârtie. A regula V. înseamnă operația *financiară* al cărei scop este, să prevadă cu acoperire metalică hârtia monetă neacoperită (v. Metalism).

Vama, este taxa ce se percepe de stat la întrarea sau ieșirea diferitelor mărfuri din țară. V. regulează schimbul internațional al mărfurilor, de aceia statele caută ca exportul lor să nu fie îngreuiat prin taxe vamale, iar importul îl împiedecă cu scopul de a înlesni desvoltarea industriei naționale. Astfel au luat naștere sistemul protecționismului și liberul schimb. Sunt diferite vămi: de export, import, transit și de drum și poduri; acestea două se plăteau pentru întrebuințarea drumurilor și podurilor.

Vama Buzăului (5333 loc.), com. rur. jud. Brașov, pl. Buzăul Ardelean, judec. Sf. Gheorghe. Perc. Boroșineul mare. Of. P. T. T. Boroșineul mare. La 12 km. G. Prejmir.

Vama (5883 loc.) com. urb. din jud. Câmpu-Lung, reșed. pl. Moldoviței. Cariere de piatră. Medic, farmacie. Of. P. local. G. locală. În 1717 a trecut pe aici Mihai Racovitza întovărășit de Tătari spre Ardeal. Intorcându-se biruitor a ridicat un stâlp de piatră cu o inscripție, ce se vede și azi.

Vámbéry Hermann, distins orientalist maghiar (n. 1832 † 1913). Prov. univ. la catedra limbii orientale dela Budapesta. Are scrieri, în care susține, împotriva lui *Hunfalvy*, existența elementelor turcotătare și ugrice în limba maghiară. A scris: A magyarok eredete.

Van, particulă, care la numele proprii olandeze are valoarea germ. „von", rom. de (Vladimir de Repta), fără să însemne titlu de nobleță, de ex.: Hubert Van Eyck, Vincent Van Gogh, etc.

Vanadiul (chim.), element chimic cu simbolul V și greutatea atomică 51,0. Metal de coloare cenușie, foarte dur și rezistent la acțiunea intemperiilor, se topește la 1715°, are densit. 5,688; se găsește în argile, de unde este asimilat de sfecle și într'un silicat din California exploatat, numit Roscoelit-ă. Se întreb. în metalurgia fierului la fabricarea oțelurilor nobile și la fabricarea sticlei, care absoarbe radiațiunile ultraviolete.

Vânătoarea, sport străvechiu, exercitat cu cele mai primitive mijloace și cu mai *mult curaj personal*. *Reglementarea* V., se face prin: „Legea pentru protecția vânatului și reglementarea vânătoarei" (27. X. 1921) și „Legea pentru reglementarea portului și vânzării armelor" (19. X. 1924). Conform acestor legi, cetățeanul, numai după ce va poseda permis de purtat armă de vânătoare, teren și permis de vânătoare, va putea eși pe teren cu arma, respectând toate dispozițiunile legii referitoare la ocrotirea vânatului.

Vânători (milit.), organizație militară a trupelor de infanterie, constituind infanteria ușoară. Organizația vânătorilor o întâlnim pentru prima oară sub domnia lui Irimie Vodă, sec al. XVI. In sec. al XVIII *sub Grigore Ghica* Vodă pe la 1730 se înființează primul steag (v. c.) de V. în Muntenia, iar în Moldova sub C. Mavrocordat. Se deosebesc V.-ii de munte, trupă specială pentru lupta în munți cu instrucție specială, echipament special și antrenament pentru munte. Aceștia sunt organizați pe batalioane și împreună cu divizioanele de artilerie de munte formează un comandament aparte al V.-lor de munte.

Vancouver, 1. insulă în Oc. Pacific, aproape de coastele Canadei. Suprafață: 41.438 kmp. cu 51.000 loc. Creșterea vitelor și huilă, păduri de brazi. Oraș principal Victoria; 2. oraș al Canadei (Colombia Britanică) la str. *Georgie*, 225.000 loc. Portul deschis tot anul, cu întinse relații comerciale. Extremitatea V. a C. F. Canadian—Pacific.

Vandalii, vechiu popor germ. între Odera și Vistula, care au atacat imperiul roman, împreună cu Goții. Sunt bătuți de Probus (277). Trec în Spania și de aici în Nordul Africei (429) sub Genseric. Cuceresc Cartagena și înființează un regat puternic (435), apoi devastează Roma (455) și Grecia. Cu moartea lui Genseric regatul vandal e desființat de Belisar, generalul lui Iustinianus. Felul lor de a jefui a rămas de pomină (vandalism).

Vandérem Fernand, literat franc. (n. 1864). A scris studii critice: le Miroir des lettres; La Vie et les lettres; romane: les Deux Rives, etc.

Vandervelde Emile, om politic socialist şi scriitor belgian, prof. la „Université nouvelle" (socialistă), din Bruxelles, (n. 1866); fost deputat din 1894, din 1916 ministru de războiu în timpul războiului mondial. În Iulie 1917, prim ministru în regimul de coaliţie, 1918—21 ministru de justiţie; în 1925 ministru de externe. Unul din şefii partidului socialist belgian şi membru al biuroului social. internaţional.

Van de Velde, numele a trei pictori Oland. din sec. al XVII: 1. **Vilhelm** cel Bătrân (n. 1610 † 1693), prin scene marine şi lupte navale. — 2. **V.** cel Tânăr (n. 1633 † 1707) tot prin subiecte marine. 3. **Adriaen** (n. 1636 † 1672) s'a distins şi ca gravor.

Vanellus cristatus (zool.), Nagât. Pasăre aparţinând picioroangelor. Cu moţ de pene în cap, cioc lung, drept, penele de coloare verde metalică, aripile albe; migratoare. Trăieşte în apropierea apelor.

Van Eyck, v. Eyck

Van Gogh, v. Gogh.

Vanilla planifolia (bot.), Vanilia, specie a Orchideelor. Creşte în Mexico şi America meridională. Cultivată mai în toate ţările tropicale. E o liană, ale cărei fructe asemănătoare unei păstăi, conţine vanillina, care-i de mirosul caracteristic; întrebuinţată ca condiment.

Van Loo, familie olandeză, din care au făcut parte câţiva pictori franc.: **Alx** (n. 1684 † 1745), autor a mai multe tablouri (Isus Christos dând cheile paradisului lui Sf. Petru). — **Michel** (n. 1707 † 1771), portretist. — **Charles-Philippe** (n. 1719 † ca. 1796), autor de tablouri alegorice. A fost pictorul lui Frideric cel Mare, etc.

Vânt, curent de aer dela locuri cu presiune atmosferică mai ridicată spre locuri cu presiune mai mică. Viteza V.-lui se măsoară cu instrumentul numit anemometru şi se exprimă în metri pe sec. sau kilometri pe oră, sau în gradaţiunile scalei Beaufort dela 1 până la 12. Direcţia V.-lui poate fi modificată de rotaţia Pământului, de forma suprafeţei lui (munţi, văi, străzi, etc.). V.-urile au mare influenţă asupra formării stării atmosferice. Sunt V.-uri regulate, care suflă în tot timpul anului în aceeaşi direcţie. Cauza acestor V.-uri este diferenţa mare de presiune în regiunea ecvatorială şi regiunile polare. Sunt V.-uri periodice, de ex. brizeele la marginea mărilor şi lacurilor întinse. În timpul zilei uscatul încălzindu-se mai repede şi mai tare, briza suflă dinspre mare spre uscat, iar noaptea uscatul recindu-se mai repede şi mai tare, V. suflă dinspre uscat spre mare. V.-uri mai caracteristice snut: la noi: Crivăţul, suflă iarna dinspre nordest; Siroco pe Marea Mediterană şi coastele Africei; Musonul, suflă vara dinspre Oceanul Indian spre Asia Centrală, iar iarna invers, etc.

Vapereau Louis Gustave, scriitor franc. (n. 1819 † 1906): Dictionnaire universel des Contemporains şi Dictionnaire des littératures.

Vapori, starea gazoasă a unui lichid. Când un lichid vaporizează într'un spaţiu închis, producerea V.-lor, încetează după un anumit timp. In acest caz zicem că spaţiul deasupra lichidului este saturat, iar V.-i sunt saturanţi. Saturaţia V.-lor într'un spaţiu închis va avea loc totdeauna, dacă V.-i rămân în contact cu lichidul generator. Dacă acum urcăm temperatura sau mărim volumul ocupat de V.-i saturanţi, vaporizarea va continua până ce V.-i devin iar saturanţi. Presiunea (forţa elastică) a V.-lor saturanţi depinde numai de temperatură, nu şi de volum, ca a gazelor. Ea creşte foarte mult cu creşterea temperaturii. De ex. presiunea V.-lor saturanţi — de apă — la 0° C este 0,006 atmosfere, la 80° 0,467 atm., la 100° 1 atm., la 160° 6,1 atm., la 220° 22,89 atm., la 280° 63,31 atm., la 340° 144,24 atm.. etc. Dacă mărim temperatura sau volumul V.-lor saturaţi peste temperatura sau volumul la care dispare tot lichidul generator, V.-i devin nesaturanţi, uscaţi. V.-i uscaţi a căror forţă elastică depinde şi de volum şi de temperatură, urmează legile lui Boyle—Mariotte şi Gay—Lussac, întocmai ca gazele. Micşorând convenabil temperatura sau volumul V.-lor nesaturanţi, ei devin saturanţi, se pot chiar şi lichefia. Gazul acela alb deasupra apei ce evaporează mai intensiv, nu sunt V., ci V. condensaţi, formaţi din picături foarte mici de apă. Energia calorifică înmagazinată în V. saturanţi sub formă de căldură de vaporizare, se exploatează în foarte multe feluri. Maşinile cu V. o transformă în lucru mecanic, căldura degajată la condensarea V.-lor se întrebuinţează la încălzirea cu aburi a diferitelor localuri, în chimie pentru producerea unei cantităţi determinate de căldură.

Vaporul, este un vas maritim sau fluvial mânat cu maşini de vapori, cari pun în mişcare roţi laterale cu lopeţi sau mai multe elice. La construcţia vapoarelor mari actuale se are în vedere următoarele: obţinerea în mod economic a unei viteze mari, mers lin şi sigur şi mărirea tonajului. Realizarea acestor cerinţe a promovat considerabil desvoltarea construcţiei V.-lor, încât abia într'un secol s'a ajuns dela V. cu roţi laterale al lui Fulton (1807), care făcea curse pe fluviul Hudson, la transatlanticele enorme, cari fac cursa Europa-America în 5—6 zile. V.-le cu roţi laterale cu lopeţi nu se mai întrebuinţează decât pe fluvii, V.-e de mare nu se mai construiesc decât cu elice şi au tonaj enorm 50—60.000 tone (Imperator, Germania, etc.); majoritatea dintre ele sunt mânate cu turbine cu vapori.

Var (chim.) sau oxid de calciu, OCa; substanţă amorfă, albă, cu greut. specif. 3,3, fierbe la 2900°; V.-ul din technică se deosebeşte prin conţinutul mai mare sau mai mic de impurităţi, ca argilă, oxizi de fier, de magneziu, cvarţ, etc., aşa încât deosebim două calităţi: varul gras, mai pur, şi varul slab, impurificat mai ales cu argilă.

Vara, din punct de vedere astronomic, timpul dela 21 Iunie până la 22 Septembrie pe emisfera nordică: pe emisfera sudică dela 22 Decembrie până la 21 Martie. Vara în meteorologie sunt Iunie Iunie, Iulie şi August.

Varegii, trib scandinav, care prin sec. al IX, conduşi de Ruric, se aşează la Novgorod (879), stăpânind Rusia şi Finlanda şapte secole. Cuceresc Chievul şi atacă chiar Constantinopolul. Odată cu pătrunderea creştinismului, V. dispar în massa Slavilor (v. Rusia, Istorie).

Vârgolici Ştefan, prof. la univ. din Iaşi (n. 1843 † 1897), fost inspector general al şcoalelor, membru al „Junimei". A publicat poezii originale, critice şi trad. m. ales în rev. „Convorbiri literare", studii asupra lit. spaniole şi greceşti, Gramatica limbei latine (carte foarte căutată). A tradus romanul Don Quijote de Cervantes, etc.

Varice (med.), dilataţiunea permanentă a venelor. Frecvenţi de ex. la gambă, unde ele pot da naştere la ulceraţiuni greu de vindecat (ulcere ale gambei).

Varicelă (med.), vărsat de vânt, boală de copii, infecto-contagioasă, cu febră şi erupţie de pete roşietice cu câte o beşicuţă la mijloc. E o boală uşoară.

Variolă (med.), vărsat negru, bubat. Boală infecţioasă. Simptome: febră mare, erupţiuni pustuloase pe piele (care vindecându-se, lasă cicatrice: „ciupit de vărsat"). Când pustulele sunt hemoragice (conţin sânge), avem V. neagră. V. era odinioară foarte răspândită, cu mortalitate mare. Prin vaccinarea antivariolică (v. Vaccinare), ea a dispărut aproape complect din ţările civilizate.

Variometru, selfindicţie variabilă formată din două bobine legate în serie. Variaţia selfinducţiei se face prin schimbarea poziţiei reciproce a celor două bobine.

Varisce (geol.), v. Hercinienc.

Varlaam, mitrop. Mold. (n. ? † 1657). La 1610 era egumen la Secu, în 1628 e arhimandrit la Suceava. Vizitează, în timpul unei misiuni în Rusia, pe Petru Moghilă, viitor mitrop. al Kievului. În 1632 ajunge mitrop., dar e înlocuit în 1653 odată cu plecarea lui Vasile Lupu din tronul Mold. A tipărit „Cazania" vestită: „Carte românească de învăţătură" (1643), cu tiparul trimis dela Kiev de Petru Moghilă, la mănăst. Trei Ierarhi în Iaşi (tradusă din slavoneşte). V. foloseşte limba textelor lui Coresi. Găsind în biblioteca lui Udrişte Năsturel (pe când era într'o misiune M. Basarab în Muntenia) „Catehismul Calvinesc (v. c. Calv.), îl combate în celebrul său „Răspuns", tipărit în 1645 la Iaşi. V. a fost un apărător destoinic al ortodoxiei şi în prefaţa Cazaniei sale adresându-se tuturor Românilor, cu a sa „Carte românească", dă dovadă că pricepe necesitatea unităţii culturale rom. sub forma scrisului bisericesc rom.

Varlaam, Mitropolit ortodox de Alba-Iulia (n. 1685 † 1692); a primit cele 19 condiţii calvine ale antecesorului, Mitropolitul Iosif Budai.

Varlaam Dumitrachi, biv. vel stolnic), a trăit până la sfr. sec. al 18. A scris Istoria Ţării Româneşti dela 1869—1774. A fost publ. de V. A. Urechie în An. Ac. Rom. seria II vol. X (1889) pp. 351—477.

Varna, oraş şi port al Bulgariei la M. Neagră. Are 41.000 loc. Comerţ cu stofe, cereale, legume, etc. În 1410 Vladislav, regele Ungariei a fost înfrânt aici.

Vârnav Constantin, medic român (n. 1806 † 1877). Primul boier moldovean doctor în medicină, unul dintre primii medici români savanţi. Are merite neperitoare pentru organizarea şi îmbunătăţirea serviciului sanitar al Moldovei, desvoltarea Soc. de medici şi naturalişti din Iaşi, creiarea unei terminologii medicale româneşti şi întemeiarea literaturii de popularizare medicală la noi. Teza sa „Physiographia Moldaviae" (1838) e o savantă cercetare asupra geografiei medicale a Moldovei. În 1844 a început să redacteze prima revistă românească de popularizare ştiinţifică: „Povăţuitorul sănătăţii şi al economiei casnice". Tot el a pornit în 1852 „Foaia societăţii de doctori şi naturalişti". Fost deputat, senator şi protomedic.

Varniţa, Bătălia dela — (29 August—1 Sept. 1917). Acţiune ofensivă a trupelor germ. în regiunea Varniţa în urma împingerii frontului rusesc înapoi cucerirea Jureştilor. Frontul rom. susţinut de divizia a III este atacat puternic în ziua de 30 August, însă îşi păstrează poziţiile. Ofensiva generală începe la 1 Sept. pe dealul Porcului cheia poziţiei, care este disputat prin 13 atacuri şi contra-atacuri, sfârşind a rămâne în mâna noastră. Un ultim atac spre seară nu se mai produce, din cauza refuzului trupelor de asalt de a mai lupta.

Varnița (4843 loc.) com. rur. jud. Tighina, pl. Bulboaca. *Formată din satele:* Calfa și Varniț. Primăria în Varnița. P. U. și G. Tighina la 4 km.

Varro, Marcus Terentius, literat lat. (n. 116 † 27 a. Chr.), om foarte învățat. A scris satire în versuri și apoi multe lucrări în proză dintre care „De re rustica" este cea mai însemnată.

Varro Terentius, consul roman în sec. al III a. Chr. El a pierdut la Cannae (v. c.) lupta cu Hanibal (216 a. Chr.).

Vârsta inteligenții (psihol.), diferă de celelalte vârste, dar mai ales de cea cronologică, fiind strâns legată de V. fiziologică și anatomică, pentru că variațiile psihice merg mână în mână cu cele fiziologice și anatomice. *Un adult nu este* de pildă, nici odată întru totul asemănător copilului din p. d. v. al V.-ei I, chiar dacă el este înapoiat în anumite privințe, față de copil. V. i. arată gradul de desvoltare mintală a unui inidivid = nivelul său mintal. Ea se stabilește în psihol. cu ajutorul „testelor de nivel", fiind arătată de o serie de probe mintale pentru fiecare grad de desvoltare în parte.

Vârsta legală (dr.) este etatea fixată de lege și la care poți exercita anumite drepturi civile sau politice. Aceasta V. l. este deobiceiu cea „cronologică" (v. c.) de fapt. Astfel V. l. este pentru

contractarea căsătoriei	(bărbat)	18 ani
„ „	(femeie)	15 „
pentru refuzarea tutelei		65—70 „
pentru câștigarea majoratului		21 „
p. emancipare (c. civ. 422/3)		18 s. 20 „
pentru încorporarea sub drapel		21 „
pentru a putea pune mărturie cu jurământ		peste 16 „
pentru a fi alegător la cameră		25 „
pentru a fi alegător la senat		40 „
pentru a putea fi jurat		între 25—60 „

etc. Toate aceste V.-e l.-e se probează pe baza actului de naștere, extras din registrele stării civile.

Vârstă antropometrică, este vârsta care se atribuie unui individ într'o anumită etate cronologică (ex.: 7, 16, 25 ani, etc.), ca corespunzând stării normale cu etalonul (v. c.) antropometric (v. antropometrie) al acelei etăți. De ex. V. a. a unui adult trebuie să corespundă unui anumit indice de: greutate, capacitate pulmonară, perimetru, înălțime, capacitate craniană, etc., etc. Ea se stabilește în educație.

Vârsta cronologică, reprezintă ceeace se numește în limbajul obișnuit „etatea"= *numărul anilor*. Ea reprezintă etapele evoluției, începând cu data nașterii și urmând calendarul, până la moarte. E singura cerută de „starea civilă" și deobiceiu admisă ca criteriu soc. în aprecierea desvoltării individ., deși este criteriul cel mal arbitrar, deoarece toate celelalte aspecte esențiale în desvoltarea individualității variază mult față de V. cr. la același individ și dela un individ la altul (v. vârsta inteligenții, v. antropologică, v. micii copilării, v. „întrebărilor", etc.).

Vârsta „întrebărilor", (psihol. genetică) se întinde în limitele epocei dintre trei și șase ani din viață, adică până în pragul epocei școlare. Nedepășind această epocă, *un individ se cheamă „imbecil"* (v. c.).

Vârsta marei copilării (psihol. genetică) este epoca din viața individuală care culminează cu etatea de peste 11 ani, care dacă nu e depășită de un individ, el rămâne intelectualicește un „înapoiat" [mintal].

Vârsta micei copilării (a „cocuțelor") [psihol. genetică, educație] cuprinde primii trei ani din viața individului, până la care se îndeplinește desvoltarea indispensabilă *omului normal* și pe care, dacă un individ n'o trece, rămâne „idiot" (v. c.). Este prima etapă din viață în care se cristalizează structura individualității umane.

„Vârsta stângăcilor" este, după psihol. am. Hollingworth, adolescența (v.c.).

Vartolomeiu Stănescu (n. 1875), episcop de Râmnic (dela 1921); profesor la facultatea de teologie din București. Învățat și bun cuvântător, a publicat mai multe lucrări din domeniul teologic.

Varus Publius Quinctilius, general roman pe timpul împ. Augustus (v. c.). In 9 d. Chr. a fost complect zdrobit, împreună cu trei legiuni, de Arminius (v. c.), conducătorul câtorva triburi germane. Vestea ac. a neliniștit f. mult pe împ., care nu înceta să spună: „Vare, legiones redde" (Reinapoiază-mi legiunile, Varus).

Vas (bot.), Cordoane în interiorul plantelor vasculare, formate din celule așezate cap la cap, ai căror pereți celulari despărțitori sunt perforați, stabilindu-se astfel o comunicație. Conținutul celular a dispărut și e înlocuit cu aer, pereții sunt îngroșați, fibrozați sau lignificați. V. se găsesc în cordoanele fibrovasale și în lemn (țesutul libero-lemnos). După cum pereții sunt îngroșați, sunt: spiralate, anulare, etc. Sin. pentru vas = trachee. Cordoanele fibro-vasale constau dintr'o parte vasculară (Xylem, hadrom) și dintr'o parte cribrală (phloem, leptom). Partea vasculară conține clemente, care servesc la conducerea apei, tracheidele și traheele și celule lungi parenchimatoase. Partea cribrală conține tuburile cribrate și celulele parenchimatoase. După poziția Xylemului și phloemului se disting cordoane fibro-vasale colaterale, bicolaterale, concentrice și radiale. Cele închise sunt constituite numai din Xylem și phloem, ex. la Pteridophyte și Monocotiledonate. La cele deschise se mai intercalează și un strat de cambiu (la Gymnosperme și sicotiledonate).

Vas (anat.), organ de formă tubulară, în care circulă unele umori, ca sângele, limfa: V. sangvin, V. limfatic. (v. Circulație și Limfă.)

Vasa (s. Wassa), dinastie suedeză, care a domnit dela 1523—1654, când abdică Cristina (v. c.). Fondatorul ei a fost Gustav Eriksson. A ajuns la tron cu Gustav Vasa (v. Gustav Vasa).

Vasal, în evul mediu, pe timpul Feudalității, persoana care era supusă unui senior (sau regelui), în urma teritorului (feudului) primit. Fig. Persoană dependentă de cineva, obligată cuiva.

Văscăuți, oraș din jud. Storojinet, reședința de plasă, așezat pe malul dr. al Ceremușului. 6000 loc.

Vasco de Gama, marinar portughez (n. 1469 † 1524), a pornit din ordinul regelui Manuel (1497), în căutarea drumului spre Indii prin S.-ul Africei. A ajuns la Calicut. In 1502 a condus o expediție militară contra Indiei, când a distrus orașul Calicut. Disgrațiat întrucâtva se înapoiază, spre a reprima o revoltă în India, în anul 1524.

Vasculare, plante — (bot.), plante, care au țesuturi liberiene și lemnoase (cordoane fibrovasculare). Acestea totdeauna sunt formate din rădăcină, tulpină și frunze. Pteriodophytele și Fanerogamele.

Vaselină (chim.), v. Petrolul.

Vaslel Pavel, *medic român bănățean* (n. 1806 † 1881), unul dintre primii medici români savanți din fosta monarhie Austro-Ungară. Membru al Acad. Rom. și inspector al școlilor ortodoxe din Ardeal. Lucrări: teza sa despre ciumă (1832), tradusă de el din latinește. Antropologia (1830), Dietetica (1831), Difteria (1877). Catehismul sănătății (1870). A tradus Macrobiotica lui Hufeland și *era colaboratorul* științific al „Foaiei pt. minte, inimă și literatură" și „Gazetei de Transilvania". Dela 1876—1880 a tipărit în Gherla o foaie de popularizare „Igiena și școala". Impreună cu Vârnav și Episcopescu, întemeietorul terminologiei medicale românești.

Vasile, împărați bizantini, v. Basilios.

Vasile cel Mare Sfântul, episcopul Cesareei în Cappadochia (n. 330 † 379), studiile le-a făcut la Constantinopol și Athena. Insuflețit de viața pustnicilor egipteni, după întoarcerea sa acasă dintr'o călătorie lungă, își împărți averea săracilor și deveni întemeietorul vieții călugărești în biserica orientală. Călugării cari urmează regulele lui se numesc Basiliți. A purtat lupte grele împotriva Arienilor, *fiind și exilat din partea împăratului arian Valente*. A scris o mulțime de cărți și 366 epistole. A compus și o liturghie, care se oficiază în bisericile orientale de 10 ori pe an, mai ales în Paresimi.

Vasile Lupu, Domn în Moldova (1634—53). Albanez de origine, dar cu educație grecească. Mama sa trebuia să fi fost românca. Tatăl său, Nicolae, ajunsese agă, iar el vornic. Tronul Țării Rom. l-a ocupat ca și Matei Basarab prin răscoală împotriva Grecilor nou-veniți în țară, dar în domnie tot Grecii i-au fost cei mai buni prieteni. Era bogat, ambițios, mândru, o fire împărătească, chiar numele de Vasile și l-a luat după al împăraților din Bizanț. Date fiind împrejurările favorabile din afară, ar *fi* avut o domnie liniștită, dacă n'ar fi

avut *ambiții mari, dacă nu se gândea* și la stăpânirea Țării Rom. și chiar a Ardealului. Sprijinindu-se pe Turci, începuse intrigile împotriva lui Matei încă dela începutul domniei. Pe motivul că Matei nu vrea să plătească jumătate din suma cheltuită pentru uciderea grecului Curt Celebi, care intriga la punerea Domnilor, năvăli în Țara Rom. (1637), arse și jefui până la Râmnic. Matei, ajutat și de oștile lui Gh. Rákóczi I, comandate de Ioan Kemény, îl bătu pe Teleajen și-l scoase din țară. In 1639 Lupu scoase dela Sultan act de domnie pentru fiul său Ioan, în Muntenia și năvăli a doua oară cu ajutor tătăresc, dar nu se alese decât cu titlul de „Domn al Moldovei și Țării Românești" căci fu înfrânt cu desăvârșire la Ojogeni. După moarte lui Ioan se mai liniști câtăva

vreme. In 1644 se făcu chiar o împăcare între cei doi Domni. In amintirea ei Vasile ridică o biserică la Târgoviște, Matei alta la Soveja. In 1646 Moldova suferi o năvălire a Tătarilor, iar după o năvălire a Cazacilor lui Bogdan Hmielnitchi, Lupu trebui să dea în căsătoria fiului acestuia, Timuș, pe fata sa mai mică, Ruxandra. Pe cea mai mare, Maria, o măritase cu mare pompă după nobilul polon, Ion Radziwill (1645). De tronarea îi veni dinspre Ardeal. Gh. Rákóczi al II, gândindu-se la tronul Poloniei, avea nevoie de un om devotat în scaunul Moldovei și îl găsi în boierul Gheorghe Ștefan. Acesta intră în Moldova (1653) cu ajutorul lui Ioan Kemény din partea lui Rákóczi și Diicul spătarul, din partea lui Matei. Vasile fugi peste Nistru la Camenița, dar se reîntoarce încurând cu cazacii ginerelui său Timuș și nu se mulțumi numai cu recâștigarea tronului, ci urmări pe Gh. Ștefan și în Țara Rom., cu gândul de a se răsbuna și pe Matei. Bătut însă strașnic la Finta (17 Maiu) pierdu definitiv tronul. Fugi la Cazaci, de acolo la Tătari și apoi la Constantinopol, unde fu închis în Cele Șapte Turnuri. După eliberare încercă zadarnic să mai recâștige tronul, muri în Constantinopol (1661). A zidit mai multe biserici. Cea mai frumoasă e Trei Ierarhi din Iași, pe lângă care a înființat o școală și o tipografie. Domnia lui relativ lungă a asigurat un nou avânt culturii bisericești. Prin zelul, mai ales al mitropolitului Varlaam, se tipăriră mai multe cărți bisericești. Se tipări o carte de legi: Pravilele Impărătești. Se făcu astfel încă un pas important în întroducerea limbii române în biserică și stat. Prin prestigiul său personal înlăuntru și legăturile întinse în afară, V. Lupu a dat o nouă strălucire principatului Moldovei. Influența lui în Răsărit era așa de considerabilă, că după voia lui punea sau scotea din scaun Patriarhii din Constantinopol, Alexandria și Ierusalim, pe cari îi susținea cu banii săi. Intervenția lui V. L. a pus de Mitropolit în Alba-Iulia pe Ilie Jorest (în 1640), cu care făcuse un plan de cucerire a Ardealului românesc, ajutat și de Sultanul, care n'a reușit.

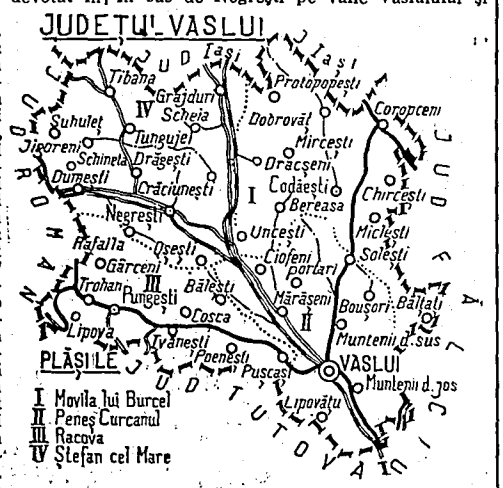

Vasilescu-Karpen N., inginer inspector general, director și profesor la școala Politehnică din București, membru al Academiei Române. Lucrări în legătură cu efectul magnetic al unei sarcini în mișcare și diferite alte lucrări din domeniul electricității; cercetări asupra sborului păsărilor; în ultimul timp lucrări în domeniul Termodinamicei.

Vasiliu Titu, medic român (n. 1885), profesor titular al catedrei de anatomie patologică la univ. din Cluj. Decan 1926/27. Pe lângă multe lucrări de anatomie patologică a publicat un excelent tratat despre „Sângele și organele hematopoetice". A înființat reuniunea anatomică din Cluj.

Vaslui, jud. din Moldova de Mijloc, mărginit la N. cu jud. Iași, la E. cu jud. Fălciu, la S. cu jud. Tutova, iar la V. cu jud. Roman. Supraf. 2260 kmp. cu 135.000 loc., adică o densit. de 59 loc. pe kmp. Jud. fiind cuprins în Moldova de E. reliefu său va fi al platformii Moldo-Basarabene, mărg. la N. de dealul Repedea, la S. de dealurile Bârladului, iar spre V. de culmi de dealuri se coboară dintre acestea. Baza (subsolul) județului este format în S. de pliocen, iar în N. de sarmatic acoperit de petece de pliocen. Văile: Vaslui, Vasleuțul, Rebricea, Stavnicu, Bucovățu și Rahova sunt colectate de râul Bârlad, care duce apele lor în Siret. Peste tot s'au așezat solurile: podzolul a N. și V., solul brun-roșcat de pădure din partea de E. cu o mică pătură de ciornoizem șocolat pe la Vaslui și Munteni. Pe valea Bârladului până mai în sus de Negrești pe văile Vasluiului și Rebricea pătrunde adânc în jud. V. reg. de antestepă din S. Moldovii înconjurată de zona pădurilor de stejar, iar pe înălțimi de cea a pădurilor de fag. Bogăția j. constă în agricultură intensă, subsolul neavând nici un fel de produs. Industr. jud. V. se reduce la: cea casnică, la câteva ateliere de reparațiuni, la mori, fabrici de lumânări și săpun. Are o com. urb.: Vaslui, capit. jud. și 101 com. rur. împărțite în 4 plăși. Face parte din Eparh. Episc. Hușilor, din Reg. a XIII Școlară Iași, din Curtea de Apel Iași și Insp. Industrial Galați.

Vaslui, oraș, capit. jud. V., cu 12.000 loc. Autorit. jud., liceu, școli, Of. P. T. T. Alimentat cu apă prin conducte. Stație CFR., la 340 km. de București.

Vasul fantomă, operă în 3 acte de Richard Wagner. Prima reprezentațiune 1843 în Dresda. Textul e întocmit de Wagner, după legenda nordică „Olandezul sburător". E vorba de căpitanul vasului fantomă, blestemat să rătăcească în largul mării până nu găsește o dragoste credincioasă care să-l izbăvească. După ani îndelungați de chin Senta, fica marinarului Daland îi jură credință până la moarte, și când Olandezul îi suspectează credința, se aruncă în mare, salvându-l de blestem prin moartea sa.

Vasváry Paul (n. 1826 † 1848), tânăr maghiar, însuflețit pentru neamul său; în 1848 în fruntea unei legiuni maghiare pătrunde la Moți, dar în lupta dela Fântânele Ungurii sunt zdrobiți și V. omorît.

Vătaf (milit.), militar în vechime, comandantul unei unități cu un efectiv de 500 oameni.

Vatican, reședința papilor în Roma, un conglomerat de clădiri cu 20 curți și 11.000 camere, în partea Nordvestică a colinei Vaticanus. Inceputul clădirii V. lui s'a făcut în sec. al VI, pe timpul papei Symmachus. Sunt renumite muzeele de antichități, bibliotecile cu 25.600 manuscrise, Scala Reggia, capela Sixtină, loggiile, stanțele lui Raffael și neprețuitele colecții de artă ale V.-lui. Gh. Șincai în timpul studiilor sale teologice a fost numit custode al bibl.

Vatra-Dornei (8196 loc.) com. urb. din jud. Câmpu-Lungu, reșed. pl. Dornei. Judec. de ocol. Medici, farmacii. Of. P. local. 10 isvoare de apă minerală. Stațiune balneară. G. locală.

Vauban (citește vo) Sebastien Le Prestre de —, n. 1633. Inginer *militar și mareșal* al Franței, supranumit și părintele fortificației. A perfecționat arta de a construi și fortifica cetățile precum și a le ataca. Sistemul lui de fortificație se numește bastionat (v. bastion). A construit 33 cetăți din nou și a fortificat 160. Cetățile Lille, Nauburge, Toulouse, etc. au fost construite de el. A condus 53 asedii reușind în toate afară de acel dela Valencienne unde a fost rănit. A mai adoptat pentru infanterie baioneta cu mânerul găurit ca să permită și tragerea (baioneta lui Vauban). Către sfârșitul vieței a fost disgrațiat de rege pentru „proectul dijmuirilor regale". († la 1707).

Vaucluse, 1. departament în S-E. Franței, cuprinse între Rhône și Durance. 3548 kmp. cu 219.600 loc. Capit. Avignon, fosta reședință a papilor. Comerț cu cereale, fructe, vinuri, măsline;

Vaud (Waadt), canton din Elveția de V. Suprafața 3223 kmp. cu 320.000 loc. în majoritate protestanți francezi. Capitală: Lausanne. Creșterea vitelor, vii, torcătorii mecanice, exploatarea pădurilor.

Vaulel Clément, scriitor și ziarist francez, (n. 1876): „Mon curé chez les riches".

Vauquelin de la Fresnaye Jean, poet franc. (n. 1536 † 1606 sau 1608). In satirele sale imită pe Horațiu. Are un interesant „Art poétique", și Foresteries. A mai scris idile. Deși discipol al lit. antice, V. are ca principiu desbrobirea lit. de mitologia păgână și inspirația din subiectele creștine și biblice.

Vavelit (min.), v. Fosfați.

Vazov Ivan, poet, romancier și autor dramatic bulgar (n. 1850 † 1921). Scrieri: Sub tunetul Victoriei, Parfumuri de liliac.

Vázsonyi Vilmos (n. 1868 † 1926), avocat în Budapesta, a fost ministru de justiție, întemeietorul partidului democrat maghiar.

Vecini, sătenii neliberi din Moldova; erau legați nu atât de pământ, cât de proprietari și fără voia lor nu puteau să se mute într'alt loc sau sat. Făceau anual 24 zile de lucru boierului. Aveau dreptul să aibă pământul lor; nu puteau face parte din nici o breslă de slujitori domnești.

Vedanta (filos.), sistem panteist din filos. indică postvedică, formulat în special de Sansara (ca. 800 d. Chr.). Adevărul este în Brahman (v. c.). Cunoștințele simțurilor și sufletele individuale sunt lucruri înșelătoare (v. Maya).

Vedele (în indiană = știința sfântă). Cărțile religioase sfinte ale Indicnilor. Provin din timpuri străvechi până pe la 500 a. Chr. și se împart în: Rigveda (v. c.), Samaveda, Yayurveda, Atharvaveda. Cuprind rugăciuni, imnuri, prescripții morale și religioase, mituri, gândiri filos., etc.

Vederea (med.), v. Ochiu.

Vedetă, 1. (marină), vas torpilor de fluviu care are însărcinarea de recunoaștere și cercetare. Deplasament până la 50

tone; armament: 1 tun calibru mic, 1 tub lanstorpilă și mitraliere. Flotila noastră de Dunăre se compune din monitoare și vedete; 2. Soldat de cavalerie postat de sentinelă.

Vega, Lope de —, mare poet dramatic spaniol (n. 1562 † 1635). A scris nenumărate piese de teatru, dând genului dramatic spaniol o mare strălucire și originalitate. Dintre lucrările sale: Arcadia, Los pastores de Belem sunt poeme religioase. A scris și poezii lirice.

Vegetarianism (med.), alimentație exclusiv cu hrană din regimul vegetal (plante).

Vegetație (lat.) sau floră, se numește: 1. lumea (regimul) plantelor. 2. desvoltarea și creșterea unei asociații de ciuperci (parazite) sau înmulțire unei culturi culturi de microbi

Vegetații adenoide (med.), desvoltarea excesivă a *ganglionilor limfatici* în nas și faringe. E o afecțiune frecventă la copii mici. Ele împiedică respirația nasală normală, predispun copiii la o serie de boale și le împiedică desvoltarea intelectuală. Trebuiesc îndepărtate prin operație.

Vegetativ (anat.) ceace ține de funcțiunile biologice comune animalelor și plantelor: respirație, digestie, circulație, resorpție, excreție, perpetuare. Organele care săvârșesc aceste funcțiuni se numesc org. V. (În contrast cu funcțiile și organele animale, ca mișcarea, sensibilitatea, intelectul). Sistem nervos V. este totalitatea nervilor cu un caracter autonom (întru câtva independent) de sistemul central, care conduce funcțiunile vegetative.

Veglia, ins. din Adriatica de E., coasta dalmatină (golf. Quarnero). Supraf. 410 kmp. Despărțită de coastă prin St. Morlacca.

Veidt Conrad, mare artist germ. de cinema (n. 1893). A debutat în teatrul Reinhardt, interpretând cu succes „Hamlet" și „Richard III" de Shakespeare. Apoi a jucat pentru cinema în diferite filme celebre („Seeschlacht", „Lucretia Borgia", „Lady Hamilton", „Wilhelm Tell", etc.). Succesul lui cel mare fu în filmele: „Monumentul indian", „Ivan cel *Groaznic*", „Omul care râde", ș. a., care i'au atras simpatia publicului. Are o mimică și un joc minunate.

Velare (vocale) s. posterioare, formate prin apropierea părții dindărăt a limbii de *palatul moale* sau vălul palatului. Sunt și labiale, adecă se pronunță cu buzele rotunzite, de ex. o, u.

Velasquez de Sylva Don Diego, celebru pictor spaniol (n. 1599 † 1660). E cel mai mare portretist al *școalei din Sevilla*. Pictorul curții regale pe timpul lui Filip al IV. Degajat de infl. lui Carravaggio, la Madrid a studiat din operele lui Tiziano, adunate de Carol Quintul, a mers apoi în Veneția, precizându-și tot mai mult talentul. Prin tehnică, coloratie, cu cele mai fine nuanțe, V. se clasează printre marii pictori ai omenirii. Înaintea unei opere de V. ai impresia că privești realitatea printr'o fereastră larg deschisă (Regnault). Portretele sale sunt pagini de analize psihologice, încadrate în cel m. adevărat mediu. În opera sa se perindă toată soc. spaniolă dela aristocrația în decadență până la țăranii plin de viață, presentându-ne numai viața altora și nimic din frământările sale sufletești. Lucrări: Christos pe cruce; Princip Balthazar Carol; Apollo vizitând atelierele lui Vulcanus; Venus și Amor; Familia lui Filip al IV, etc.

Velez de Guevara Luiz, autor dramatic și romancier spaniol, v. Guevara.

Velodrom = autodrom, v. automobilism.

Velovan Ștefan, pedagog rom. (n. 1852 † ?), de origine din Bănat. A scris lucrări de pedagogie, estetică, etică și psihol.

Venceslav, numele m. multor regi ai Boemiei: **V. I**, (în 1230), a *cucerit* Austria și Moravia. **V. al II**, ajunge și rege al Ungariei (1278), iar dela 1300 primește și coroana Poloniei. **V. al III**, în 1302 rege al Ungariei, în 1305 al Boemiei. **V. al IV** al *Boemiei* în 1372, și împ. al Germ. în 1378.

Vendée, departament francez în V. țării. 6703 kmp., cu 397.300 loc. Capit. La Roche-sur-Yon. Produce grâne, *rapiță*, *legume*, *vinuri*, *huilă*. *Regiune cunoscută* în istoria revoluției franceze prin războaiele civile ce le-a dus contra conducătorilor dela Paris (1793—1795) și cu tendințe monarchiste. Aceste lupte au fost înecate în *sânge*.

Vendetta, răsbunarea sângelui, obiceiul unor popoare primitive, în înțelesul căruia uciderea sunt obligați să o răsbune membrii familiei celui ucis. V. e un uz și azi la Italieni și la unele popoare balcanice.

Vendôme, Place —. Piața monumentală din Paris, în mijlocul căreia se ridică Columna „de la Grande Armée", înaltă de 44 m., reprezentând în *bronz* scene din luptele lui Napoleon și ridicată în 1806. În vârful ei e statua împ., îmbrăcat în haină de împ. roman.

Vendryes J., mare lingvist franc., prof. la Sorbonne din Paris. În lucrarea sa fundamentală: Le langage, Introduction linguistique à l'histoire (Paris, 1921) își formulează, cu o claritate caracteristică, principiile sale în legătură cu evoluția limbii. Combate pe cei, care considerau limbajul ca o entitate ideală, evoluând independent de oameni cu scopuri proprii, demonstrând că limbajul este un produs al vieții, care-l alimentează încontinuu. În legătură cu prestigiul limbii, arată că Romanii n'au învățat niciodată idiomele barbare, ci Barbarii latina; „la lingua del cuore" n'a cedat niciodată față de „lingua del pane", etc.

Venerologie, ramură a științei medicale care se ocupă cu boalele venerice.

Veneția, oraș din Italia, port la M. Adriatică, este constr. pe piloți în mijlocul *lagunelor V.-ei*. Frumoase palate, *biserici*, muzee de pictură și sculptură, fabrici de mătăsării, sticlă, dantele. Capit. de prov. 201.000 loc. — I s t o r i a. Inceputurile ist. dat. din sec. al V. Dărâmarea Aquileei de Attila, determină așezarea unei numeroase populații pe lagunele Mării Adriatice, și formarea unor comunități conduse de dogi. Puterea supremă era în mâna unui consiliu compus din nobili. Avântul V.-ei se datorește și așezării sale geografice. Își mărește hotarele: cucerește Creta și o parte din Grecia. Poartă răsboiu cu Genua pt. supremația maritimă. Câștigă Verona, Belluno, Padua și Cipru. După abdicarea celui din urmă doge, Luigi Manin (1797), V. ajunge în stăpânirea Francezilor și apoi Austrici (1797) prin tratatul dela Campo Formio. Prin răscoala din 1848 câștigă o independență temporară. În 1866 e anexată Italiei.

Venezuela sau Etades Unidos de V., republică din N.-ul Americei de S. 951.000 kmp. cu 3,050.000 loc. Pe podiș: cafea, cacao, tutun, cereale. În păduri, lemne de construcție, cauciuc, copahu, etc. Minerale: aur, argint, cupru, fier, etc. Perle. Capiti Caracas.

Veni, vidi, vici, (lat.), „am venit, am *văzut*, *am învins*", *cuvintele cu care* a întâmpinat Iuliu Caesar pe prietenul său Amintius după învingerea dela Cela asupra lui Pharnakes. Aceste cuvinte el le-a scris și într'o scrisoare adresată senatului.

Venin (med.), substanță care în cantități mici și minime strică organismului V. Toxic și Toxin. În med. popor. V. este sinonim cu bilă (fiere).

Veninoase, ciuperci — (bot.). Foarte veninoase sunt: Agaricus muscarius; A. pantherinus; A. vernus; A. phalloides; Boletus satanas (burete roșu); Ammanita (pălăria șarpelui); Boletus purpureus (buretele de stejar); Scleroderma vulgare (buretele cerbului). Semnele otrăvirii: se ivesc după 1—5 ore dela mâncare vărsături, diaree, dureri abdominale, amețeli, tremurături, aiurare, spasme. În stadiul acesta ajutorul dat de medic poate fi eficace. Dacă otrăvirea progresează, pulsul devine neregulat, bolnavul începe să horcăie și vede tot mai slab, temperatura scade sub normal și bolnavul moare după câteva zile. — Tratament: mai întâi se provoacă vărsături abundente și se dă un purgativ drastic. Se chiamă de urgență medicul, care va face spălături stomacale, va da atropină și pentru ridicarea acțiunei inimii cafeină, eter, etc.

Veninoase, glande — (anat.), glande, care secretează o substanță veninoasă. Ex.: la scorpii, păianjen, șerpi, miriapozi, himenoptere, etc.

Veninoase, plante — (bot.), plante, care conțin în unele părți (sau chiar întreaga plantă) substanțele toxice, care adesea se întrebuițează în medicină. De multe ori otrăvurile se pot distruge prin spălare și fierbere.

Veninoși, șerpi — (zool.), șerpi cu glande veninoase și doi dinți prevăzuți cu câte un canal, prin care se scurge veninul venit din glandă. Veninul are un efect hemolitic și paralitic asupra inimii. In tropi se află cei mai mulți Ș. V. (Crotalul, Cobra). La noi: Vipera (Pelias berus) și vipera cu corn (Vipera ammodytes). Tratamentul mușcăturilor de șerpi: *membrul mușcat* se leagă strâns deasupra mușcăturii, astfel încât circulația sângelui, dela rană înspre inimă, să fie întreruptă. Rana se lărgește cu un cuțitaș, pentru ca să se producă o *sângerare abundentă*, *care spală* veninul, sau se arde imediat cu fier roșu. Rana se poate și suge, dacă persoana, care suge, nu are vreo leziune, cât de mică pe buze sau în gură. Mai bune sunt ventuzele sângeroase (scarificate). Foarte bune sunt injecții în jurul rănei cu soluție de permanganat cu potasiu. Persoana mușcată să bea alcool în cantități mai mari.

Venizelos Eleutherios (n. 1864), om politic grec; ministru de justiție (1899-1901), prim ministru (1910-15), a dus Grecia în războiu alături de Entente și a silit pe regele Constantin, adherentul Germaniei, să abdice în 1917; Grecia mărită din războiu e opera lui, în 1920 cade în alegeri, regele Constantin se întoarce, V. se retrage în străinătate, Grecia decade prin revoluții interne, devine republică. V. e rechemat în 1928 și ajunge prim ministru cu mare majoritate în Parlament.

Ventil de siguranță, ventil închis cu o supapă cu arc sau greutate. Se aplică pe cazane, pe rezervoare, etc., în care se află aer, gaz, aburi, etc., sub presiune, cu scopul de a limita acea presiune

Ventilație sau aerisire, schimbarea aerului întrebuințat, cu aer proaspăt, într'un

spațiu închis (locuințe, ateliere, localuri publice, mine, etc.). V. se întâmplă sau în mod natural prin porii pereților, prin crăpăturile ușilor, a ferestrelor, etc., sau în mod artificial, prin ventile, prin deschiderea ferestrelor, cu ajutorul ventilatorilor, prin galerii în mine, etc. Ventilatorii mari, de ex. la construirea unui tunel, sunt mânați cu mașini speciale. Ventilatorii minei sunt direct fixați pe axa unui electromotor mic; Ventilatorii mai mari sunt mânați de mașini separate.

Ventilație (med.), v. Aeristre.

Ventricul (anat.), cavitate musculară a inimii din care sângele e împins în artere. La mamifere și om inima are 2 v.: cel drept, din care sângele venos e împins prin artera pulmonară în plămâni și cel stâng, din care sângele arterial (roșu, încărcat cu oxigen) trece prin aortă în corp. (v. Inima și Circulație).

Ventura Marioara. Actriță dramatică. dramatic rom. (n. 1840 † 1909). A scris comediile „Căsătoria în lumea mare", „Cămătarul"; dramele: „Curcanii", „Peste Dunăre"; tragedia: „Traian și Andrada". Apoi: „La Question dinastique en Roumanie", „La Fin d'une monarchie", „Copila din Flori", teatru vol. I 1893). A scris și compoziții muzicale, foarte populare.

Ventura Marioara. Actriță dramatică (n. la București în 1888). A făcut studii la Paris și de timpuriu, la 16 ani a jucat alături de celebra Sarah Bernhardt, care i-a recunoscut talentul. Elevă la conservator, pleacă într'un turneu în America, împreună cu De Max și Sarah Bernhardt. „Premier prix" al Conservatorului din Paris, e solicitată să joace la „Comédie Française". Refuzând se angajează la Odéon, apoi la „Réjane". Se întoarce la Sarah Bernhardt, din nou la „Odéon" (cu Antoine). Războiul o surprinde în țară. La Iași a condus un spital francez. Când s'a încheiat pacea, s'a întors la Paris, unde a fost angajată la „Comédie Française". Astăzi este societară acolo. Aproape în fiecare an joacă și la București. Din creațiile mai importante: Phedra (Racine), Hermione (Athalie de Racine), Grâce de Plaissans din „Marche nuptiale" a lui Battaille. In 1928 jucat la București și a făcut un turneu cu „Pavilionul cu umbre" de Gib. I. Mihăescu. Astăzi conduce Teatrul „V." din București.

Ventuze, 1. (bot.), proliferațiuni ale țesuturilor în formă de disc, cu care se prind unele plante de obiectele nctede. — 2. (zool.) proliferațiuni ale pielii, cu care unele animale se prind de obiecte sau alte animale (ex. v. la tenii, ventuzele la picioarele unor șopârle, etc.).

Ventuze (med.), pahare. Vase, de obiceiu de sticlă, în care se rărește aerul și astfel aplicate pe piele, se produce o puternică hiperemie locală, ba chiar o ușoară revărsare de sânge sub piele. Ele produc o puternică revulsie. — V. scarificate se aplică după ce s'a zgâriat puțin pielea, cantități mici de sânge se revarsă astfel în afară. Inlocuiesc întrucâtva venesecția.

Venus, 1. In mitol. rom. zeița primăverii și a amorului, la Greci identică cu Aphrodita (v. c.). S'a născut din spuma mării. Căsătorită cu Vulcanus, a avut pe Amor. Din antichitate până în timpul nostru reprezentarea ei a fost un subiect în sculptură și pictură. — 2. V. sau luceafărul, a doua planetă mai aproape de soare, la 108 milioane kilometri dela soare. E aproape de aceeași mărime cu pământul, de un diametru de 12,300 km. Timpul de revoluție e de 224 zile pământești. Prezintă faze ca și luna. Fiind foarte aproape de soare se vede numai puțin timp înainte sau după răsăritul soarelui (luceafăr de dimineața sau de seara).

Venzli, v. Wenzii.

Veracruz, cel mai mare port al republ. Mexico. Situat pe coasta golf. M. are 54.000 loc. Exportă: cafea, lemne de construcție, piei, etc.

Verb (gram.), parte a vorbirii, care exprimă o acțiune. V. o flexibil: se conjugă după persoană, număr, timp și mod.

Verbița, sat în jud. Dorohoiu, unde Alexandru Vodă Lăpușneanu, e învins de Despot Vodă, care îi ia tronul (18 Noembrie 1561).

Venus de Millo.

Vercingetorix, general gal, ales în 52 d. Chr. conducătorul rezistenței Gallilor, împotriva aramtelor romane de ocupație (n. 72 a. Chr.). După câteva învingeri asupra armatelor romane, Caesar îl înconjoară în cetatea Alesia, fiind silit să se predea, după o eroică rezistență. Dus în Roma, a fost executat, după șase ani de captivitate.

Verdi Giuseppe (n. 1813 la Roncole, † 1901 la Milano), cel mai mare compozitor italian în domeniul operei. Lucrările sale, interesează și prin faptul că au apărut în același timp cu operele lui Wagner, stabilind net contrastul uriaș, între muzica greoaie, plină de simboluri întunecate, tendențioase ale lui Wagner și fraza de o autentică melodiositate italiană, pusă în serviciul conflictelor pasionale omenești. Muzica lui V. e cea mai pură formă a muzicei italiene dramatice. Din cele 30 opere care le-a scris reținem numai pe cele mai cunoscute: „Ernani" (1844), „Rigoletto" (1851), „Il Trovatore" (1853), „La Traviata" (1853), „Ballo în maschera" (1858), „La forza del destino" (1862), „Don Carlos" (1867), „Aida" (1871, comandată de vice-regele Ismail Pașa, pentru festivitățile inaugurării canalului de Suez, cu prețul de 100.000 fr.), „Othello" (1887) și „Falstaff" operă comică (1892).

Verdict (dr.), se numește răspunsul dat de juriu întrebărilor puse la Curtea cu jurați (v. c.). El este: a) afirmativ și b) negativ. După deliberare, primul jurat pronunță Verdictul.

Verdun, oraș vechiu din Franța (Meuse) cu 24.000 loc. Bine fortificat, a rezistat tuturor încercărilor germane în timpul marelui războiu și a fost distrus cam 3/4. La V. au murit foarte mulți soldați germani. El formează un loc de pelerinaj al poporului francez.

Vereanu A., medic român, excelent chirurg, cunoscut prin instrumentul oftalmologic, care-i poartă numele; a murit în timpul marelui războiu de tifos exantematic.

Vereșcagin V. Vasilij, pictor rus distins (n. 1842 † 1904). A lucrat la Paris cu Gerôme. A participat la potolirea unei răscoale din Turkestan, la răsb. româno-ruso-turc și cel ruso-japonez, pricinuind în sufletul său o mare aversiune față de războiu, ceeace se vede în pânzele sale: Impăratul Napoleon intrând în Moscva, Retragerea împăratului, Piramida de cranii, Plângerea Evreilor la zidul Ierusalimului, etc.

Verga Giovanni, teoreticianul verismului ital. (n. 1840 † 1922). Romancier, autor dramatic și nuvelist. Intre 1874—1880 e într'o epocă de formație, când publică nuvela Siciliană „Medda" și câteva romane reușite. Cu „I. Malavoglia" (1881) dă un roman ce deschide seria marelor sale romane intitulate „I Vinti" (= „Invinșii".) continuând cu „Mastro Don Guesnaldo" și un al treilea roman, neisprăvit „Duchessa de Leyra". Mai scrie și nuvele cu subiecte rustice „Vita dei Campi", „Novelle rusticane", apoi „Per le Vie" (descrie viața milaneză) „Cavaleria rusticana" și „la Lupa" din care scoate o dramă. V. se complace în povestirea întâmplărilor din viața celor învinși, din lupta crudă a vieții, supusă adeseori patimilor și pornirilor rele, cu o mare putere de a reda realitatea așa cu este, fără conventionalism, nici tendințe, fără nici un adaus de prisos. Romanele sale sunt icoane reale, documente ale vieții omenești, pătrunse de ideile pozitivismului (scientismului), înfloritor acum în Europa. (v. Verismul, positivismul). Verga este mai mult admirat, decât citit.

Vergilius Publius Mario, vestit poet lat. (n. 70 † 22 a. Chr.). A scris „Bucolica" (idile) și „Georgica" (poezii didactice despre agricultură și apicultură), imitând pe Theokritos. Apoi deveni celebru cu „Eneida" (Aenus), epopee, în care povestește rătăcirea pe mare a lui Aeneas și peripețiile vieții sale până pune bazele pop. roman. Este cel m. însemnat poet lat. din timpul imperiului și creatorul limbii poetice (v. Eneida).

Verhaeren Émile, cel mai mare poet simbolist franc.-belg, foarte fecund (n. 1855 † 1916). A scris: les Flamandes, les Soires, les Débâcles, Les Flambeaux Noirs, les Campagnes hallucinées, Apparus dans mes chemins les Villes tentaculaires, Villages illusoires, Les heures claires, les Visages de la Vie, les Petites Légendes, les Forces tumultueuses, les Blés mouvants, Ailes rouges de la guerre (toate vol. de poezii), apoi: Toute la Flandre, tragedia „Hélène de Sparte", drama „le Cloître". V. a fost poetul

„înțelegerii universale", dar desamăgit de invazia Germ. în Belgia. Moare călcat de tren, în urma unei conferințe patriotice la Rouen.

Verismul (lit. ital.), teorie estetică-lit. și muzicală din sec. al XIX, agitată mai ales pela 1880. E o mișcare de critică și polemică lit. naturalistă, născută din reacțiunea împotriva idealismului și din tendința înlăturării urmelor romantismului, clasicismului, utilitarismului național și altor tendințe idealiste din lit. ital. In locul acestor negațiuni, se pretindea, ca singură normă a artei, descrierea realității, a „faptului gol și brut" mai ales a realității înfățișate de lumea anormalilor, criminalilor și de clasele mizere ale societății, cu care artistul trebuia să simpatizeze, participând cu întregul său suflet la „procesul acesta viu". V. purcede din naturalismul lui Zola. S'a manifestat mai ales în roman și coincide cu epoca teoriilor antropologice ale lui Lombroso cu ale lui Mantegazza și cu pozitivismul lui Ardigo. Giovanni Verga a scris manifestul V.-lui în fruntea lucrării „L'Amante de Gramigna". Numele V.-lui vine dela credința că lit., opusă scrierilor de propagandă, va reprezenta adevărul („Verita"), desprins de orice considerații religioase, naționale s. politice, că va fi un prilej de emancipare definitivă pt. lit. și artă ital. Reprezentanții V.-lui sunt: Luigi Capuana, Giovanni Verga, Alfredo Oriani; în muzică: Verdi, Leoncavallo, Puccini și a.

Verlaine Paul, mare poet franc. (n. 1844 † 1896). Cu „Poèmes saturniens" s'a remarcat între parnasieni. Scrie apoi poezii simboliste: „Romances sans Paroles", „Sagesse", etc. Poezia sa este spontană, armonioasă și plină de imagini sugestive. A exercitat o influență imensă în lit. contemporană univ. Culegerea „les Poètes maudits" îl consacrează ca șef al simbolismului.

Vermeer de Delft Jan, pictor olandez (n. 1632 † 1675), autor de peisaje și scene de interior, pline de lumină, executate cu o artă unică. Vedere din Delft, Artistul în atelierul său (cea mai superbă), Servitoarea citind o scrisoare.

Vermont, pictor român de talent din generația vcche, cunoscut mai ales ca peisajist.

Verne Jules, scriitor franc. (n. 1828, † 1905). Romanele sale au subiecte științifice fantastice: „Voyage au centre de la Terre". „Vingt miile lieues sous les mers", „Le Tour du Monde en 80 jours", „Cinq semaines en ballon", „Michel Strogoff", „Les Enfants du Capitaine Grant", etc. J. V. este un precursor al lui Wells (v. c.).

Vernescu Gheorghe (n. 1830 † 1900), om politic român; avocat; sub Cuza Vodă, la 1865, ministru de justiție și de culte, și sub regele Carol de mai multe ori ministru de interne, de justiție și de finanțe, atât la liberali cât și la conservatori, orator de seamă și avocat distins.

Vernet, nume de pictori franc. Mai însemnați: 1. Claude-Josephe (n. 1714 † 1789), pictor de subiecte marine, autor a peste 200 tablouri (Naufragiul, Vedere din Marseille, etc.). — 2. Charles (n. 1758 † 1835), s'a remarcat prin subiecte de vânătoare, animale și scene din luptele lui Napoleon (Vânătoare la Rambouillet, Câinii ducelui d'Enghien, etc.). — 3. Horace (n. 1789 † 1863), colorist mediocru, în deosebi prin tablouri ce reprezintă lupte, care sunt m. mult ilustrații decât lucrări aprofundate din punct de vedere psihologic. (Puntea dela Arcole, lena, etc.).

Vernisaj (franc.), ajunul deschiderii unei expoziții de tablouri.

Verona Guido da—, romancier ital. n. 1887. Reprezentant caracteristic al „literaturii milanese", care după războiu, în timpul crizei din 1919—1920, vrea să înlocuiască lit. ce nu mai putea veni din străinătate cu produceri ușoare s. chiar erotice, adeseori. V. e precursor al romancierilor cosmopoliți, la cari descrierile scârboase, lirismui, estetismul și sentimentalismul romanțelor napolitane se înfrățesc într'o expunere vioaie, colorată și uneori apropiată de verism (v. c.) Impotriva acestei tendințe a reacționat școala romană din jurul rev. „la Ronda". (v. c.) V. a scris romenele „La Vita comincia domani", „Mimi Bluette", „Maria Magdalena", „La mia vita in un raggio di Sole", cu care a avut succes, ș. a. (v. Ronda).

Verona G. Pictor român contemporan din generația mai veche, cunoscut prin peisaje și compoziții.

Veronalul (chim.) sau dietil malonil ureea, $C_8H_{12}N_2O_3$, pulbere cristalină, albă, amară, greu solubilă în apă, hipnotic prețios și medicament recomandat contra delirului tremens Doza maximă: 0,25—0,5 gr. pe zi.

Veronese Paolo Caliari, distins pictor ital. din școala venețiană (n. 1528 † 1588). A reprezentat cu mult talent farmecul vieții luxoase din Veneția în jum. a doua a sec. al XVI, deși era originar din Verona, și altele religioase și mitolog. Lucrări: Nunta din Cana, Răpirea Europei, Industria, Triumful Veneției, etc.

Verres Caius Licinius, proconsul roman (n. 119 a. Chr.), cunoscut prin viața destrăbălată și furturile făcute în Sicilia pe când o conducea (73—71). Acuzat de Cicero printr'un magistral discurs, n'a așteptat rostirea sentinței, ci a plecat de bună voie în exil.

Verrocchio Andrea de Cioni, sculptor, pictor și arhitect ital. (n. 1435 † 1488), elevul lui Donatello, maiestrul lui Leonardo da Vinci, a lui Lorenzo di Credi și a altora. El a creat cea mai reușită figură ecvestră a Renașterii. Lucrări: Statua ecvestră a lui Colleone în Veneția, Madona cu doi sfinți, Fecioara și pruncul cu doi îngeri, Toma necredincios, etc.

Versailles, oraș din Franța, capit. départ. Seine-et-Oise, are renumite castele V., care atrag mulți vizitatori. 70.000 loc.

Versailles, Pacea dela —, v. Războiul mondial.

Versificație, 1. Arta de a construi versuri. — 2. Disciplină care studiază alcătuirea versurilor: măsura, ritmul, rima și felul versurilor.

Versiune (lat.), 1. Traducerea dintr'o limbă în alta; 2. Povestirea unei întâmplări cu abatere dela felul cum s'a povestit întâia oară; 3. Diferite traduceri ale Sf. Scripturi. De ex.: V. alexandrină. 4. Variantă.

Versta, măsură de lungime rusească; 1 V. = 1067 m.

Vertebrate (zool.), animale bilateral simetrice cu schelet intern cartilaginos sau osos. Sistemul nervos central situat dorsal, organele viscerale ventral. Două perechi de extremități, care prin reducere, pot scădea la o pereche sau pot lipsi de tot. Organele respiratorii legate cu organele digestive superioare. Sistemul circulator închis. Sângele cu globule roșii.

Vertebre (anat.), oasele care compun șira spinării (coloana vertebrală). Ele formează un canal în care se află măduva spinării. La om sunt 33 vertebre.

Verzea, fost colonel român ardelean de origină. In timpul neutralității, înaintea intrării noastre în răsb. i se încredințează importantul post de director general al poștelor și telegrafelor, în care calitate s'a pus în slujba puterilor centrale. La declararea războiului a rămas fără ordin în teritoriul ocupat, prin ind demnitatea de primar al capitalei Dat în judecată a fost condamnat la moarte, iar după terminarea războiului i s'a schimbat pedeapsa în închisoare pe viață.

Vesică (anat.), beșica udului. In ea se adună urina și prin contragerea musculaturii ei se elimineză din timp în timp.

Vesicatoril (med.), medicamente care, aplicate pe piele produc bești. Servește ca revulsiv (v. Revulsie).

Vesicule (med.), beșicuțe pline cu lichid care se ivesc pe piele și mucoase în diferite boale.

Vespa (zool.), viespea. Insectă, gen al Vespidelor, aparținând Hymenopterelor.

Vespasianus Titus Flavius, împărat roman (n. 7 † 79 d. Chr.) dela 69—79. S'a distins sub Nero prin împăcarea certăților din Iudeia. Urmează la tron lui Vitellius, detronat de legiunile din Orient. A fost om energic, priceput. A ridicat Colosseul din Roma; a suprimat o răscoală a Gallilor; a trimis pe Agricola în Britania. A pus impozite și pt. closetele din Roma; când i-a obiecționat fiul său, Titus, V. a spus: „Banul nu miroase", cuvinte repetate adesea pt. a caracteriza pe cineva, care nu alege mijloacele de câștig.

Vespertilionine (zool.), lilieci, fam. a Gymnorhinelor. Mamifere adaptate sborului. Genuri principale **Vespertilio** (V. murinus, V. mystacinus) și **Vesperugo** (V. noctula, V. pipistrellus).

Vespucci Amerigo, navigtor și explorator al Americii (n. 1453 † 1512). Originar din Italia (Firenze), trece pe rând în slujba Portugaliei și Spaniei, fiind totdeauna în subordinele altuia. Călătoriile, la care a luat parte (între 1499 și 1504) au atras mai mult atenția publicului de cât cele ale lui Columb. Memoriile sale (Quatour Navigationes) s'au publicat în mai multe ediții. In 1507, cosmograful german Waldseemüller a propus numele „Amerigen" sau „America" noului continent.

Vesselényi Miklós, bărbat de stat maghiar (n. 1796 † 1850). A fost alături de Széchenyi, luptătorul neobosit pentru introducerea sufragiului universal și ștergerea privilegiilor nobilimii.

Vessioly Artiom, pseudonimul lui Nikolai Kočkurov, scriitor rus (n. 1900). Debutează prin eseuri de proză polifonică ca să dea romanul „Tara natală", operă scrisă în stil fragmentar fără eroi; roman simfonic cu mai multe teme. El se interesează de emoția ce inspiră ansablul operii sale. A mai scris: „Fluviile focului" (1924).

Vestale, la Romani fetele fecioare între 12—24 ani, care se dedicau cultului zeiței Vesta. Erau îngrijitoarele focului sfânt, care nu trebuia să se stângă niciodată; rupeau contactul cu viața lumească, iar cea care nu respecta această condiție,

era îngropată de vie. Se alegeau de Marele pontifex din famil. cele mai distinse din Roma. Aveau dreptul să grațieze pe criminalul, care îl întâlniau când era dus la locul de osândă.

Vestfalică, Pacea —. Cea încheiată, după patru ani de tratative la Münster și Osnabrück, prin care se încheie războ. de treizeci de ani (1648). Condițiile: teritoriale: Franța câștigă Alsacia, cedând posesiunile Habsburgilor și 10 orașe imperiale, Strasbourg nu avea o situație precisă, fiind oraș liber; Suedia primește reg. dela gura fl. Wesser, Oder cu arhip. Bremen, Verden, Pomerania occidentală cu Stettin, putând ca regele Suediei să participe la dieta germ.; Electorul de Bavaria păstrează Palatinatul de Sus; Elect. de Brandenburg primește: episc. de Camin, Halberstadt, Münden și Pomerania orientală, arhiep. de Magdeburg, aici fiind germenele forții Prusiei de mai târziu. Olanda și Elveția devin independente. Din punct de vedere religios: se recunoaște existența calvinismului alături de luteranism în Germ.; supușii pot emigra fără să și piardă averea. Prin ea s'a stabilit echilibrul european până la revol. franc.

Vesuvianul (min.), silicat de aluminiu și calciu fluorifer, hidratat, numit și Idocras, galben-verzui sau brun. Mineral caracteristic din masa calcarelor dela Ciclova, Dognecia în Banat.

Veterani, la Romani soldații, cari și-au făcut serviciul militar. Ei primiau o parte de pământ, așezându-se astfel în prov. unde au făcut serviciul militar, care ținea până la o vârstă înaintată.

Veterinară, medicina —, este știința și arta medicală aplicată asupra animalelor, mai ales celor domestice; ea este exercitată de medici V. In Rom., serviciul veterinar civil al statului este organizat în cadrele Ministerului Domeniilor, cel militar în cadrele Min de Războiu. Învățământul V. mai înainte se făcea ca o anexă a înv. medical. Cea dintâi școală V. superioară independentă s'a înființat în Lyon Azi în toate statele civilizate există astfel de școli cu rang academic sau mai nou, facultăți veterinare, asimilate celorlalte facultăți, cu drept de-a da gradul de doctor. La noi în țară s'a înființat sub Davila, în 1861, școala de medicină V. In 1919, — după ce între timp ajunsese la rangul unei școli superioare — ea a fost transformată în facultate a univ. din București.

Veto, formulă întrebuințată de tribunii romani, prin care ei puteau zădărnici și împiedeca executarea legilor și deciziunilor aduse de senat în defavorul plebeilor și a poporului. V. a fost întrebuințat și de nobilii poloni în parlament (v. Polonia, Istorie).

Veto, dreptul ce-l are Regele după Constituție, de-a refuza sancționarea legilor (Art. 88).

Veuillot Louis, publicist franc. (n. 1813 † 1883). A fondat jurnalul: „l'Univers". Capodoperele sale: les Odeurs de Paris, le Parfum de Rome. Partizan al ultramontanismului.

Vezuviu, vulcan activ la E—SE. de Napoli. Con dublu, unul enorm și mai jos, pe care se altoește altul mai înalt (1282 m.) de rază mai mică. Vulcan vechiu, a cărei activitate reîncepe în 79 d. Chr. când acoperi cu lave și cenușă cele trei orașe: Herculanum, Pompeji și Stabii. Ultima mare erupție în 1906.

Vianu Tudor, scriitor rom (n. 1897), conferențiar de estetică la univ. din Buc. A scris poezii, eseuri (Masca Timpului), Fragmente literare, Dualismul artei, Das Wertungsproblem in Schiller's Poetik, etc.

„Viața" rev. lit. artistică și științifică, apărută la Buc. (săptămânal) sub conducerea lui A. Vlăhuță și Drlui A. Urechia (1893—1895). Aici au debutat printre alții St. O. Iosif cu poezii și s'a afirmat critica umoristică a drului Urechia. A luptat contra socialiștilor.

„Viața patriarhului N." scrisă în gr. de Gavriil preotul (primul egumen) dela Sf. Munte. In ea se povestește o mare parte din domnia lui Neagoe Basarab. Traducerea rom. a circulat până în sec. al XIX în ms.

„Viața românească", revistă rom. Mare magazin științific și lit.; a apărut la Iași în 1906 sub conducerea prof. C. Stere și P. Bujor. Mai târziu, în locul acestui din urmă, dr. I. Cantacuzino. Conducerea efectivă a rev. a avut-o în curând prof. G. Ibrăileanu, cunoscutul critic din Iași. Crezul rev. a fost „poporanismul", formulat de C. Stere și discutat de G. Ibrăileanu și alții. In jurul ac. rev. s'au adunat mulți scriitori reputați și alții noi. Aici s'au afirmat: G. Ibrăileanu, C. Hogaș, G. Topârceanu, Sp. Popescu, J. Bart, Dem. Botez, Al. Al. Philippide, Otilia Cazimir, Lucia Mantu, D. D. Pătrășcanu, Al. O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu, etc., etc. Revista este astăzi locul de colaborare al multor scriitori, iar directivele începuturilor — foarte criticate — au fost aproape lăsate în părăsire.

Vibrație, mișcarea periodică a unui corp în jurul poziției sale de echilibru sub acțiunea unei forțe care tinde a-l readuce în aceeași poziție de echilibru. De ex. oscilația penduluiului sub acțiunea forței gravitaționale sau vibrația unei coarde sub acțiunea forței sale elastice. Deviația maximă dela poziția de echilibru se numește amplitudinea V.-ei; timpul decurs între două treceri consecutive în același sens, prin același punct este perioada V.-ei. Valoarea reciprocă a perioadei arată numărul V-lor într'o secundă și se numește frecvență.

Vibratile, Celule — (zool.), celule epiteliale cu prelungiri protoplasmatice, filiforme (cili vibratili) la suprafața liberă a celulei, cari sunt în continuă mișcare vibratoare.

Vicaire Gabriel, poet franc. (n. 1848 † 1900). A scris: Emaux bressans, Clos des fées, l'Heure enchantée, Fleurs d'Avril, etc.

Vichy, oraș din Franța centrală (Allier), cu renumite ape minerale termale pentru tratarea boalelor de stomac și aparat digestiv. 20.000 loc.

Viciu Alexiu, prof. rom. ardelean (n. 1855). Profesor la liceul din Blaj. Lucrări: Legendar român, Dicționar lat.-rom., Biografiile autorilor latini, Incercări în vocalismul limbii române, Glosar de cuvinte dialectale, etc.

Vicleimul, teatru pop. rom. (asemănător teatrului relig. și misterelor din alte lit.), în care ni se reprezintă scene dela nașterea lui Is. Chr., din viața sa și din Creștinism. Și mica trupă ce reprezintă aceste scene se cheamă tot V. (de aici „a umbla cu V."). In Moldova se numesc Irozi. Scenele religioase sunt urmate de altele în care se reprezintă un joc de păpuși.

Vico Giambattista, filos. ital. (n. 1688 † 1744). Considerat ca întemeietor a filos. istoriei moderne și al psihologiei etnice cu celebra sa lucrare „Principj di una scienza nuova d'intorno alla commune natura delle nazione".

Vicorul-de-Sus (7367 loc.), com. rur., jud. Rădăuți, reșed. pl. Vicovelor. Medic, Farmacie. Of. P. local. G. locală.

Victoria Alexandrina, regina Angliei și împărăteasa Indiei (n. 1819 † 1901). A domnit dela 1837—1901. A dat multă libertate partidelor politice. Din 1867 a fost proclamată împărăteasă a Indiei (v. c.). A luat parte la răsb. crimeic. Spre sfârșitul vieții sale a avut răsb. în Transvaal. Din Memoriile sale, publicate după moartea V. se dovedește a fi avut mult simț politic și un întegru caracter. A fost căsătorită cu Albert de Saxa-Coburg.

„Victoria", institut de credit și economii în Arad, înființat în 1887; după bilanțul din 1926 Dec. capital 30 milioane și rezerve de 18.777.496 lei. Președintele consiliului a fost: Roman C. Ciorogariu; și director general Gheorghe Adam.

Victor-Amadeu, nume de duci de Savoia și regi ai Sardiniei. Insemnați: **V.-A.** I (n. 1587 † 1637), duce de Savoia dela 1630—1637. —**V.-A.** al II (n. 1666 † 1732), duce de Savoia în 1675 și rege al Sardiniei după tratatul dela Utrecht (1713), abdicând în 1731. A fost dușman al lui Ludovic al XIV, deși era înrudit cu el. — **V.-A.** al III (n. 1726 † 1796), rege al Sardiniei dela 1773—1796. A fost de partea Austriei până la învingerile lui Napoleon, în urma cărora, prin tratatul dela Paris, sufere pierderi teritoriale.

Victor-Emanuel, nume de regi ai Sardiniei și ai Itaiei: **V.-E.** I (n. 1759 † 1825), rege al Sardiniei dela 1802—1821. A primit Piemontul, Nice, Savoie (1814) și Genua (1815). A abdicat din pricina unei răscoale cu idei liberale. — **V.-E.** al II (n. 1820 † 1878), rege al Sardiniei (1849), iar din 1860 al Italiei. Impreună cu ministru Cavour a realizat unitatea Italiei, câștigându-și din bună vreme simpatia Franței contra Rusiei (1854) și a Austriei (1859). In 1866 a cucerit Veneția, iar în 1870 Roma, deși era în bune raporturi cu papa Pius a IX. — **V.-E.** a III (n. 1869), fiul lui Umberto I, actualul rege al Italiei de la 1900. La intrarea țării sale în marele războiu și-a luat asupră-și comnda armatelor ital.

Vidin, oraș bulgăresc pe dreapta Dunării în fața orașului Calafat. Comerț de grâne. 18.000 loc. In 1877 a fost primul oraș bombardat de armata română, deoarece din V. s'au tras primele proiectile contra noastră. A fost ocupat de armata noastră la 19 Ianuarie 1878 după un bombardament ce începuse la 15 Ianuarie.

Vidra (zool.), v. Lutra.

Vidu Ioan, unul din fruntașii muzicei rom. din Ardeal (n. 1860). Studii muzicale la conservatorul din Iași, actualmente profesor de musică la liceul din Lugoj și președintele tutror corurilor și fanfarelor bănățene. Eminent armonizator al melodiilor populare, dirijor reputat, unul din factorii culturali incontestați al Românilor din Transilvania. Câțiva ani a fost inspect. învățământului muzicei vocale în toate școalele sec. din țară. Are diverse compoziții: „Ana Lugojana". „Răsunetul Ardealului (coruri), etc.

Vie de Saint Alexis, v. Alexis.

Vielé-Griffin Francis, poet franc. simbolist (n. 1864). A scris: Partenza; la Légende ailée de Wieland le Forgeron în versuri libere, apoi Phocas le jardinier (teatru), ș. a.

Viennet Jean, poet franc. (n. 1777 † 1868). Ultimul poet clasic franc. dușman al romantismului: Epîtres, Fables, tragedii. A fost membru al Acad. franc.

Viète François (n. 1540 † 1603), matematician franc. A transformat complect algebra, folosind literele pentru reprezentarea cantităților, și a precizat raporturile ei cu geometria.

Vieuxtemps Henri, compozitor şi violonist virtuos francez, (n. 1820 la Verviers, † 1881 în Algeria), celebru atât prin turneele sale de concerte care l'au dus în întreaga lume, cât şi prin compoziţiile sale aproape exclusiv pentru violină, din care remarcăm: 6 concerte pentru violină şi orchestă, „Ballade et Polonaise", „Introduction et Rondo", „Fantasia appassionata", toate pentru violină şi orchestă, etc.

Viezure (zool.), animal mamifer (Meles taxus), din ordinul Carnivorelor, cu un corp scund de forma unui purcel (75 cm. lungime). Trăieşte singuratic în Europa şi în nordul Asiei în gropi subterane (bârlog) de 1—1,5 m. adâncime. Se vânează pentru grăsimea şi blana lui.

Vigantol (med.), vitamina D (v. Vitamine); este principiul activ antirahitic (v. Rachitism), produs prin iradiarea ergosterinei. Are un efect de 20.000 mai puternic decât untura de peşte. Se dă pentru profilaxie şi tratamentul rachitismului la copii de sân şi femeilor gravide şi în timpul alăptării, precum şi în tetanie, osteomalacie, etc.

Vigilie (lat.), pază. La Romani **V-a** o făceau soldaţii, cari se schimbau tot la 3 ore. Deaceea, atât ziua cât şi noaptea erau împărţite în câte 4 **Vigilii.**

Vignola Giacomo Barozzi, arhit. ital. (n. 1507 † 1573). A colaborat la decorarea castelului dela Fontainebleau, iar după Michelangelo, arhitect la Sf. Petru din Roma. Lucrări: Palatul Farnese din Piacenza, Caprarola lângă Viterbo şi un tratat despre cele cinci ordine arhitectonice.

Vigny, Alfred Victor comte de — poet franc. (n. 1797 † 1863). A debutat, după demisia din armată, cu poezii romantice, apoi a scris romane istorice: „Cinq-Mars", „Stello" şi „Servitude et Grandeur militaires", precum şi piese de teatru, cu care obţinu succes: la Maréchale d'Ancre, Chatterton. Mai târziu apare vol. de poezii „Destinées", în care găsim câteva din poemele celebre ale ac. poet, care se ridică dela inspiraţia cea mai subiectivă până la meditatea filosofică, dând lirismului său caracter şi expresie impersonale. Prin aceste poeme A. de V. este unul din fruntaşii poeziei franc. sec. al XIX. Fondul poeziilor lui V. e alcătuit din cântarea singurătăţii şi al lipsei, de care suferia şi mai mult, datorită reflecţiunii asupra lor. In al său „Journal intime" găsim o întreagă concepţie pesimistă despre viaţă, care dă scăpărări fragmentare în cele mai frumoase poezii filos. ale sale şi ale lit. franceze întregi. Plin de abnegaţie şi resemnare. V. e cântăreţul care admiră „măreţia suferinţelor omeneşti". V. a fost membru al Acad. franceze.

„Viitorul", ziar cotidian, organ al partidului naţional-liberal, apare la Bucureşti, Str. Edgar Quinet 2.

Vijniţa, oraş din jud. Storojineţ, pe malul drept al râului Ceremuş. 4000 loc. Reşed. de plasă.

Vikingii, numele unor jefuitori scandinavi, cari au operat prin toate mările europene, ajungând şi la Constantinopole.

Vildrac Charles, poet franc. (n. 1882). A contrib. la întemeierea cercului „l'Abbaye". Scrieri: Poèmes, Images et Mirages, Livre d'Amour, Chants du desespéré. A scris şi teatru: Le Pacquebot Tenacity şi Notes sur la technique poétique (în colab. cu G. Duhamel).

Vilhelm, numele mai multor regi ai Angliei: **V. I Cuceritorul,** duce al Normandiei şi rege al Angliei (n. 1027 † 1087). In 1066 a cucerit Anglia, bătând pe regele Harold la Hastings (v. Anglia, Istorie) şi organizând-o foarte bine. — **V. al II** cel Roşu, fiul celui preced. (n. 1056 † 1100), rege dela 1087—1100. A bătut şi omorît pe Malcolm, regele Scoţiei şi a cumpărat Normandia dela fratele său Robert. — **V. al III,** principe de Orange (n. 1650 † 1702), în 1762 stathuder în Olanda. A rezistat atacurilor armatei franc. a lui Ludovic al XIV. In Anglia detronează pe fratele său Iacob al II, proclamându-se rege al Angl. în 1869. A intrat în Liga dela Augsburg (v. c.) împotriva lui Ludov. al XIV, care a fost silit, prin pacea dela Ryswick, să l recunoască rege al Angliei. — **V. al IV.** (n. 1765 † 1837) rege al Angliei şi al Hanovrei din 1830—1837. Lui i a urmat reg. Victoria.

Vilhelm, nume de împăraţi ai Germaniei: **V. I de Hohenzollern** (n. 1797 † 1888), rege al Prusiei în 1861 şi împ. al Germaniei dela 1871—1888. A organizat, ajutat de cancelarul său Bismarck, armata; poartă răsb. împotriva Danemarcei (1864) împreună cu Austria (v. Germania, Istorie), bătând-o şi pe ac. din urmă, de a cărei putere se temea (v. Austria, Istorie), la Sadova (1866). In 1870—71 poartă răsb. cu Franţa, anexând Alsacia şi Lorena (v. Franţa, Istoric). — **V. al II** (n. 1859), rege al Prusiei şi împ. al Germ. din 1888—1918. A îndepărtat pe Bismarck (v. c.), însuşi căutând a mări şi organiza armata, pt. a dovedi Europei superioritatea poporului german (v. Germania, Istorie). Faţă de minorităţile (Polonii, Danezii, Francezii) a dus o politică de exterminare prin toate mijloacele. Necesitatea unui debuşeu al produselor industriei germane (v. Războiul mondial, Cauzele) l-a dus la desvoltarea şi mărirea coloniilor şi la conflictul latent cu Anglia pe mare. In Maroc, în Balcan, voia să fie dominator, erijîndu-se chiar dictator în politica externă a micilor state sau chiar a Austro-Ungarici. Ambiţiei lui fără margini îi revine o mare parte din responsabilitatea deslănţuirii războiului mondial, ac. „senior" al războiului, mulţumindu-se să parafrazeze în tot timpul atrocităţilor armatelor germane în teritoriile ocupate. In 28 Nov. 1918 a fost silit să abdice, odată cu detronarea Habsburgilor, de pe tronurile ţărilor din Europa. Azi e retras la Doorn în Olanda.

Vilhelm, numele mai multor principi şi regi ai Olandei. Insemnaţi: **V. I** Tacitur-nul, conte de Nassau şi princ. de Orange (n. 1533 † 1584). Se pune în fruntea nobilimii Ţărilor de Jos, raliindu-se cu protestanţii şi se luptă cu Filip al II, regele Spaniei, reuşind, prin pacea dela Utrecht (1579) să câştige independenţa de puterile mari europene (1640). — **V. I** de Nassau (n. 1772 † 1843), rege dela 1815 al Ţărilor de Jos. S'a luptat cu Napoleon la Waterloo. In 1830 pierde Belgia, domnind numai în Olanda. In 1840 abdică. — **V. al II** (n. 1792 † 1849), rege al Olandei dela 1840—1849, el introduce un regim parlamentar. — **V. al III,** fiul celui precedent (n. 1817 † 1890), rege al Ol. dela 1849. Cu el se stinge dinastia de Urania (Orange), urmându i Vilhelmina, actuala regină a Olandei.

Vilhelm, supranumit Leul, rege al Scoţici dela 1165—1214, aliat al lui Richard Inimă de leu.

Villafranca di Verona, oraş din Italia, prov. Verona, pe fluviul Po. In 1859 s'au întâlnit aici Napoleon al III cu împăratul Austriei, Fr. Iosif, şi au semnat preliminarele păcii, care termina războiul Italiei. Are 12.000 loc., fabrici de ţesut mătase.

Villehardoniu Geofroi de —, mareşal de Franţa (n. 1157 † 1212). A luat parte la Cruciata a IV. După expediţie a rămas în Orient luând titlul de mareşal. S'a remarcat ca un croniciar de frunte. Ceea mai importantă lucrare a sa este „Cucerirea Constantinopolului".

Villemain François, istoric lit. franc. (n. 1790 † 1870). A scris: Cours de littérature française, în care e studiu însemnat asupra sec. al XVIII şi Tableau de l'éloquence chrétienne au IV e siècle, etc.

Villerol Nicolas de **Neufville,** duce de —, mareşal de Franţa (n. 1598 † 1685). S'a distins în timpul domniei lui Ludovic al XIII, luând parte la toate campaniile. A fost guvernorul lui Ludovic al XIV.

Villiers de l'Isle Adam, Auguste comte de —, romancier nuvelist franc. A scris lucrări mistice-catolice: Axel, l'Eve future, Contes Cruels, Tribulat Bonhonet le Mour suprême, etc. (n. 1838 † 1889).

Villon François de —, poet franc. (n. 1431 † ca. 1489). Poet sărac, ducând o viaţă plină de aventuri şi de mizerii, în care însă muza nu-l părăseşte niciodată. A scris Petit Testament şi Grand Testament, apoi alte poezii diverse. E celebră a sa „Ballade des dames du temps jadis" cu refrenul devenit proverbial: „Mais vou sont les neiges d'antan" (unde-s timpurile de altă dată?).

Vilma, regina Olandei (n. 1880) dela 1890. Se căsătoreşte cu prinţul Mecklenburg-Schwerin în 1901.

Vilna sau **Wilno,** oraş din Polonia pe râul Viia, afluent al fluviului Niemen, 220.000 loc., fabrici metalurgice, tăbăcării. Catedrală frumoasă, Sf. Stanislas. A fost ocupată de Napoleon în 1812, iar în timpul marelui războiu mondial, a fost ocupată de trupele germane conduse de Hindenburg, la 18 Sept. 1915. După încheerea păcei a fost disputată între Polonia şi Lituania, a constituit un timp (1920—1921) o republică independentă şi terminat prin a fi încorporată la Polonia în urma hotărîrei puterilor înţelegerii (1923).

Vincennes, 1. oraş în S-E. de Paris, la confluenţa R. Marne cu fl. Seine. Are 40.600 loc., fabrici de produse chimice, arsenal, şcoale militare de artilerie, administraţie; un castel construit la jumătatea sec. XIV, parc frumos prin transformarea unei păduri. In 1804 a fost împuşcat Ducele d'Enghien în şanţurile castelului; 2. oraş din statul Indiana (U. S. A.) pe Wabash, are 17.000 oc., Comerţ cu cereale, lemne şi huilă.

Vinci, v. Leonardo da Vinci.

Vinea Ion (Ion Iovanache Vinea), poet rom. modernist (n. 1896). A întemeiat în 1912, împreună cu Tristan Tzara revista „Simbolul" şi cu M. Iancu (după răsb.) rev. „Contemporanul", ambele reprezentând direcţii lit. extremiste.

Vinerea Mare, sărbătoarea morţii lui Isus, e Vinerea premergătoare Paştilor.

Vinga (4872 loc.), com. rur. jud. Timiş-Torontal. reşed. pl. Vinga. Judec. de ocol, fabrică de bomboane. Of. P. local. G. locală.

Vingard (2010 loc.), com. rur. jud. Sibiu, pl. Mercurea. Of. P. local. G. Cunţa la 12 km.

Vintilă Vodă, domnul Ţării Rom. (1532—35), numit Vlad în domnie. A tăiat mulţi boieri, fiind ucis şi el de o conjuraţie de boieri la o vânătoare. A zidit mănăstirea Menedicu în jud. Buzău.

Vintilescu I., farmacist român, prof. de chimie alimentară la fac. de farmacie din Bucureşti.

Vinţul de Jos (4058 loc.), com. rur jud. Alba, reşed. pl. Vinţul de jos. Perc. Of.

P. T. T. G. locală. Judec. şi trib. la Alba-Iulia.

Vinţul-de-Sus (2757 loc.), com. rur. jud. Turda, pl. Câmpia-Turzii. Formată din satele: Vereşmort şi Vinţul-de-Sus. Primăria în Vinţul-de-Sus. Of. P. local. G. locală.

Vinul (chim.), băutură alcoolică nedistilată, cu o compoziţie chimică foarte complexă: 80—92% apă, 6,5—16%, alcool etilic, 0,2—0,43% acizi volatili, 0,4—0,6% acid tartric, 0,3—0,5% glicerină, 0,15—0,5% săruri minerale, 0,01—0,2% zahăr (levuloză), tanin, substanţe albuminoase şi eteri cari formează buchetul sau aroma vinului. Compoziţia sa depinde de calitatea mustului de struguri din cari se prepară *prin fermentare spontanee*, provocată de o drojdie (Saccharomyces clipsoideus) sporii căreia se găsesc pe pelicula boabelor. În timpul fermentaţiei, care durează 4—10 zile, zahărul (glucoza) din mustul de struguri tescuiţi, se transformă în alcool şi bioxid de carbon, la o temperatură prielnică fermentaţiunei de 20—25°. V.-roşu fermentează mai greu, 2—3 săptămâni, având o cantitate mai mare de tanin. De cantitatea de zahăr din struguri (10—28%), care depinde de gradul lor de maturitate, depinde cantitatea de alcool din compoziţia vinului. După prima fermentaţie, V. este tras în *butoae* sau vase bine curăţite şi afumate cu sulf, operaţie numită pritocire şi care se face când dă frigul, în care continuă să fermenteze încă mult timp. După ce se limpezeşte, prin depunerea drojdiei este bine ca să se tragă din nou în Martie sau chiar şi'n August, a treia oară. Limpezirea V.-lui se poate face şi'n mod artificial cu albuş de ou, cleiu de peşte, gelatină, etc. V. se clasifică în: V. *ordinare*, cari se întrebuinţează amestecate cu alte vinuri; V. uşoare de masă albe şi roşii cu 6,5—12% alcool; V. grele sau de desert: nordice cu 8—14% alcool şi sudice sau dulci cu 12—16% alcool; V. *uscate*, *seci* sau de lichior, unsuroase, bogate în zahăr şi în alcool, nefermentate complet, fiind preparate din struguri, cultivaţi în ţările calde, recoltaţi după coacere când şi-au pierdut apa; V. *spumoase*, sunt uşoare şi se prepară din varietăţi de struguri albe şi selecţionate adăugându-li-se zahăr în mod artificial; V. de Champagne din regiunile Amiens—Reims—Epernay, bogate în zahăr, fiind întrebuinţate la prepararea şampaniei (v. c.). In România, în 1927, viţa de vie a fost cultivată pe o suprafaţă de 239.825 hectare cu o producţie de vin de 7.100.632 hectolitrii, în mod specificat: a) Vechiul regat, în 34 judeţe: 108.775 ha cu o prod. de 4.273.064 Hlt.; b) Basarabia, 9 judeţe: 93.759 ha cu o prod. 2.053.193 Hlt.; c) Transilvania, 23 jud.: 37.291 ha cu o prod. 774.375 Hlt. În România se produc vinuri albe şi roşii, moi (6% alcool, de masă (cu 6,5—12% alcool) şi grele (12—16% alcool). Localităţi vestite pentru V. de calitate superioară sunt: Drăgăşani (jud. R.-Vâlcea); Dealul viilor, Florica (jud. Muscel); Odobeşti, Panciu (jud. Putna); Cotnari, Uricani (jud. Iaşi); Nicoreşti (jud. Tecuciu); Niculiţel, Sarica (j. Tulcea); în Transilvania: Mediaş, Târnave, Teaca, Aiud, Sălagiu, Şiria-Arad; în Basarabia: Cetatea-Albă, Sabla, Valea Nistrului. In străinătate: în Franţa: Bordeaux, Bourgogne, Champagne; în Italia: Piemont, Calabria, Toscana, Apulia, Vezuviu (lacrima Cristi), Sardinia, Iochia şi Caprea; în Ungaria: Tokay; în Spania: Xeres, Malaga (alicante); în Portugalia: Porto, Muscat; în Germania: Rin, Mosela, Johanisberg; în Jugoslavia: Negotin; în Grecia: Cipru şi Corint; Algeria; Insulele Canare, Madera, etc. Boalele V-lui sunt: floarea sub formă de mucilagiu la suprafaţa vinului, produsă de o ciupercă, întinderea sau îmbâlşarea, tulburarea, oţetirea, amăreala şi mucigaiul, produse de diferite ciuperci. Se combat prin pritocire (tragere în alte vase) sau adăugare de tanin (40 gr. la 1000 litri) prin filtrare sau prin batere cu cleiu de moron.

Viol, actul prin care un bărbat abuzează de o femeie, necinstind-o, prin violenţă sau şiretenie. V. e o crimă pedepsită de codul penal. Nu trebuie confundat cu atentatul la pudoare, de care se deosebeşte prin aceea că V. presupune consumarea actului.

Viola, instrument cu coarde şi cu arcuş, ceva mai mare ca vioara, de aceiaşi formă. Are 4 coarde acordate cu o cvintă mai jos ca ale viorii; reprezintă în ansamblul de coarde timbrul altului.

Violacee (bot.), fam. de plante dicotiledonate. Floarea cu pinteni. Gen principal Viola. V. odorata, micşunea. V. canina, viorele sălbatice, V. tricolor, trei fraţi pătaţi.

Violenţa (dr.), în dr. civil este o cauză de nulitate a contractului prin aceea că una din părţi a fost silită să-l încheie, neavând liberă deciziune. In dr. penal V. este o circumstanţă agravantă (v. c.) în diferite infracţiuni. Ex. în atentatul la pudoare, furt, viol, etc.

Violett Le Duc Emmanuel-Eugène, distins arhitect franc. (n. 1814 † 1879). Profesor la şcoala de bele-arte şi restauratorul bisericii Notre-Dame, catedrala dela Amiens, castelul dela Pierrefonds, etc. în spiritul vremii, dovadă de o profundă cunoaştere a desvolt. arhitecturii evului mediu. A scris: Memoire sur la Defense de Paris, Dictionnaire raisonné de l'arhitecture française du XI-e au XVI-e siècle.

Viollet-le-Duc, Emmanuel-Nicolas, scriitor franc. (n. 1781 † 1857). A publicat: Bibliothèque poétique, l'Ancien Théâtre français, etc.

Violină, (vioară) e cel mai mic şi cel mai înalt (ca ton) dintre instrumentele cu arcuş. Originea sa e foarte veche, derivă din instrumentul arab rebab, adus de Mauri în Spania. Din acesta s'a născut în evul mediu aşa numitul rebec, care formează baza violelor vechi şi din acestea prin constante schimbări şi adaptări câştigate prin experienţe, se desvoltă violina. Construcţia violinei ajunge la perfecţiune pe la începutul sec. al XVI, de către maeştrii Amati, Guarneri, Stradivari din oraşul Cremona. Toate încercările făcute de atunci pt, a atinge abia, dacă nu a întrece, perfecţiunea violinelor din acea epocă, au fost zadarnice. Violina e cel mai popular instrument, are 4 coarde acordate în cvinte perfecte; tonurile sunt produse cu arcuşul. In orchestră e de regulă folosită în 2 voci independente: violina primă şi secundă, scrise pe portative separate.

Violoncel instrument cu coarde cu arcuş, construit după modelul violinei, dar mult mai mare; cunoscut din sec. al XVI. Are patru coarde de intestin, două învălite în sârmă, e acordat în cvinte, cu o octavă mai jos ca viola. Timbru de expresie nobil, bărbătesc

Vioresecu Leon. Pictor român de talent din generaţia tânără, cunoscut prin peisagii şi *naturi moarte*.

Viotti Giovani Battista, celebru compozitor şi violonist italian (n. 1753 † 1824). Unul din cei mai mari violonişti ai timpului său repurtând strălucite succese în Franţa, Germania şi Anglia. Cu toate că era autodidact în compoziţie, lucrările lui, exclusiv pentru instrumente cu arcuş sunt de necontestată valoare. A scris 29 concerte pentru vioară, 21 *quartete*, 21 trio-uri, 18 sonate, 51 duete, etc.

Vipera (zool.), v. Veninoşi, şerpi.

Virchow Rudolf, medic german (n. 1821 † 1902), anatomo-patolog celebru, întemeietorul patologiei celulare, care dominează astăzi medicina („boala nu este altceva decât leziunea celulei"). Are lucrări importante şi în domeniul antropologiei.

Viriment, adică transmitere de credit. Întrebuinţarea unui credit din bugetul statului pentru alt scop decât pentru cel aprobat.

Virginia, plebeică din Roma, fica centurionului Aulus Virginius, pe care l-a omorît în 449 a. Chr. ptca să nu fie vândut ca sclav de decemvirul Appius Claudius. Ac. faptă a precinuit căderea decemvirilor. Subiectul a fost tratat de Alfieri într'o tragedie (1776).

Virtual (lat.), forţă neaplicată, ceeace e posibil, dar nu se realizează pentru un moment.

Virtus, zeiţa vitejiei în războiu la Romani, care avea mai multe temple în Roma. La fel era venerată şi zeiţa Honos (onoarea), ale cărei temple uneori erau comune cu ale zeiţei V.

Virulenţă (med.), gradul de putere de a infecta al microbului pătruns în organism.

Virus (med.), germen (microb), infectios, care are puterea de a produce o boală. In sens mai special lichid conţinând microbi sau toxinele lor.

Vis, 1. (Psihol.). Desfăşurarea imaginilor în minte, în decursul somnului cu o desordine şi lipsă de legătură aparentă. Deşi pare că V. nu se referă la nimic real, poate avea ca punct de plecare senzaţii (v. c.) externe sau interne, amintiri sau dorinţi înfrânate în timpul treziei. V. nu e totdeauna fantastic sau lipsit de logică. Absurdităţile lui se datoresc lacunelor amintirii. Imaginile V-lui au caracter de halucinaţie (v. c.), pentrucă nu întâmpină puterea reductivă a senzaţiilor ca imaginile din starea de trezie. 2. (Psihoanaliză). V. se aseamănă cu creaţiile patologice ale spiritului (maladii mentale) şi cu stările de trezie normale. In V. apar neîmpiedecate tendinţele impudice şi imorale. V. este împlinirea acestora şi a altor dorinţe „curate" care ne-au obsedat în timpul treziei şi au fost înăbuşite sau irealizabile. In V. inconştientul (v. c.) se deslănţuie neînfrânat, deşi adeseori imaginile sunt mai şterse şi visătorul nu le recunoaşte adesea sensul (v. Tălmăcirea viselor, Cărţi de vise, Psihoanaliza, Cenzură, Reprimare, Somn, Simbol).

Visarion Sarai (n. 1714), călugăr sârb din Bosnia. In 1744 vine în Transilvania şi face o adevărată revoluţie religioasă pentru legea ortodoxă, poporul român fanatizat merge cu el pretutindeni. Prins în Sibiu, în 27 April 1744, a fost dus în temniţa din Viena, unde i se pierde urma.

Vişăul de jos (3815 loc.), com. rur. jud. Maramureş, pl. Vişeu. Judec. Vişăul de Sus. Of. P. local. G. locală.

Vişăul de sus (11.733 loc.), com. rur. jud. Maramureş, reşed. pl. Vişeu. Judec. Sighet. Of. P. local. G. locală.

Viscaya sau Biscaya, mare golf al Atlanticului format între coasta de N. a Penins. Iberice şi cea de V. a Franţei. Se mai numeşte şi golful Gasconiei.

Vischer, numele unei famil. de sculptori şi turnători din Nüremberg, din care a făcut parte Vischer Petru (n. ca. 1455 † 1529), care a reprodus în metal modele şi idei din *sculptura în lemn.* Împreună cu cei trei fii ai săi (Hans, Hermann şi Petru) e autorul Monumetului de pe morm. Sf. Selbaldus.

Vischer Friedrich Theodor, estetician germ. (n. 1807, † 1887). Influenţat de Hegel, împărtăşeşte o estetică speculativă. Scrieri: „Aesthetik oder Wissenschaft des Schönen", „Über das Erhabene und Komische", „Kritische Gänge"; romanul „Auch Einer" ş. a.

Visconti, celebră famil. ghibelină din Italia, care a domnit în Milano dela 1277—1447. Insemnat: Ioan Galeas (n. 1347 † 1402), cuceritorul Padovei, Veronei şi Vicenzei.

Visconti Ennio Quirino, arheolog ital. (n. 1751 † 1818), *conservator de antichităţi* la Louvre, autorul unei lucrări celebre şi mult utilizate: Iconografia greacă şi romană.

Viseum album (bot.), Vâsc. Specie a Loranthaceelor. Plante semperverinte, cu crengile dichotomice. Frunzele lanceolate, pieloase.

Vise, Cărţi de —, sunt cărţi de povestire în care „Tălmăcirea visurilor" (v. c.) în vederea celor ce se vor întâmpla în viaţa omului joacă rolul fundamental. Cea mai veche carte tipărită cu acest conţinut e din 1836, tradusă din ruseşte de Lesviodax: „Tălcuirea viselor".

Vişina (2806 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, plasa Găeşti. P. U. şi G. Găeşti la 15 km.

Vişineşti (2144 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, pl. Pucioasa. Formată din satele: Puturosul, Puturosul-Prahova şi Vişineşti. Primăria în Vişineşti. Exploataţiuni petrolifere. Perc. locală. P. U. şi G. Pucioasa la 20 km.

Viski János, predicator maghiar reformat, care în 1697 a făcut o traducere românească a psaltirei, după modelul psaltirei versificate a lui Albert Molnár. Traducerea a fost scrisă cu litere latine, dar cu ortografie maghiară.

Vişnu, unul din cei trei zei, care împreună cu Brahma şi Siva, formează treimea mitologiei indice, zeul soarelui. După mitologia indică până acum V. s'a întrupat de 9 ori. Se va mai întrupa odată la sfârşitul lumii şi va nimici pe oamenii cei răi, creind în locul lor alţii, buni.

Vissarion I. C., nuvelist şi romancier rom. (n. 1883). Povestitor hazliu şi cu multă fantazie. Preocupat de problemele civilizaţiei moderne şi de realismul întâmplărilor vieţii, acest scriitor ţăran, pune în nuvelele: „Privighetoarea Neagră", schiţele „Vrăjitoarea" şi romanul său „Petre Părcălabul", probleme de-o îndrăzneală ciudată şi de-o neaşteptată originalitate de concepţie („Nevestele lui Moş Dorogan"). Uneori stilul său e prea puţin îngrijit şi convenţional. Alte scrieri: „Florica", „Ber Căciulă", „Sub Călcâiu", *note din timpul ocupaţiei,* ş. a.

Vistiernicul în Ţara Românească, este administratorul finanţelor ţării şi chivernisitorul averii domneşti, în Moldova dispune şi peste cheile destinate ţinerii sfaturilor. Logofeţi sau diaci de visterie sunt subalternii marelui Vistiernic.

Visum repertum (med.), în med. legală procesul verbal prin care se constată o leziune.

Vital, ceeace se referă la viaţă sau e foarte important pentru viaţă. De ex.: interese „vitale".

Vita de vie (bot.), v. Vitis.

Vitalism, 1. (Biol. şi Filos.), concepţie după care viaţa se explică printr'o forţă ce depăşeşte mecanismul forţelor fizice şi chimice: „*vis vitalis*". Ea este deci *o forţă, specială organismelor.* V. a apărut la început în sec. al. XVIII, fiind formulat de Louis Dumas. In 1828 Wöhler a adus o puternică sguduire V-lui, preparând pe cale artificială materii organice, explicate până atunci prin acţiunea forţelor „vitale". De atunci V. s'a restrâns numai la fenomene ce nu se pot explica prin chimia fiziologică şi fizicală (v. c.). (Cf. Viaţă, Neovitalism).

Vitamine (med.), substanţe albuminoase care nu-s încă îndeajuns cunoscute în ce priveşte structura lor chimică, dar care sunt absolut necesare organismului pentru buna sa funcţionare. Ele se introduc în organism prin alimente proaspete. Lipsa lor în hrană produc avitaminozele (v. c.), cum e scorbutul, beri-beri, pelagra, rahitismul, etc. Deoarece prezenţa lor în cantităţi foarte mici ajunge să împiedece avitaminozele, se mai numesc şi Micrine. Ele au fost descoperite în 1913 de Casimir Funck. Se cunosc 5 feluri de V.: 1. V. A, solubilă în grăsimi; se află mai ales în unt, untură de peşte şi preparatele acesteia (ex. Jemalţ). Lipsa ei produce xeroftalmia, hemeralopia; 2. V. B, solubilă în apă; se găseşte mai ales în vegetale (coaja orezului). Lipsa ei produce Beri-Beri; 3. V. C. sau V. antiscorbutică, *se găseşte în poame şi legume* crude. Lipsa ei dă scorbutul; 4. V. D. sau antirahitică; se află în Untura de peşte şi preparatele de untură de peşte (Emulsii, Jemalt, etc.). Ea e indentică cu Ergosterina iradiată (v. Vigantol). Lipsa ei produce rahitismul; 5. V. E. încă prea puţin studiată, pare a fi în legătură cu desvoltarea caracterelor sexuale. De când se cunosc V. şi Avitaminozele, li se atribuie acestor substanţe o însemnătate tot mai mare în med. O seamă de boale se pot evita sau vindeca azi complect prin administrarea de alimente bogate în vitamine sau prin preparate speciale, care conţin deobiceiu mai multe feluri de V. (ex. Ovomaltine, Vitamyne etc.).

Vitelus (embr.), corpul celular al celulei ou. El se împarte în vitelus formativ (protoplasma germinativă) şi V. nutritiv, un amestec de substanţe nutritive, care alimentează embrionul.

Viteză, într'o mişcare uniformă este raportul dintre spaţiul parcurs într'un anumit timp faţă de acest timp. In cazul mişcării neuniforme trebue să luăm atât drumul parcurs cât şi timpul din ce în ce mai mici, astfel că viteza V, e dată de raportul $V = ds/dt$, unde ds şi dt sunt respectiv spaţiul şi timpul infinit de mici. Viteza pe secundă: metri

Melc	0.0016
Omul la plimbare	0.8
Calul în paşi	1.2
Omul grăbit	1.7
Vântul domol	2
Biciclistul	5
Omul alergător	7
Patinatorul	9
Calul de cursă	12
Furtuna	12
Trenul personal	16
Barca cu motor	18
Balon	20
Motorcicleta	21
Trenul accelerat	25
Uraganul	40
Aeroplanul	50
Sunetul	330
Pământul în jurul osiei sale	461
Glonţul de tun	600
Glonţul de puşcă	700

Viteza luminii, distanţa parcursă de lumină în unitatea de timp: 300,000 km. pe secundă. V. l. a fost determinată mai întâiu de astronomul danez Olaf Römer în 1676, cu ajutorul eclipselor celui mai apropiat satelit a lui Jupiter. Mai târziu (sec. al XIX Fizeau şi Foucault au determinat V. l. cu ajutorul unei roţi, respectiv a unei oglinzi rotitoare. Măsurările mai nouă făcute de americani, în special de Michelson, ne dau pentru propagarea luminii o viteză de 299,796 km., cu o eroare de $\pm$ 4 km.

Viti Timoteo, primul maestru al lui Rafaelo, care a lucrat înainte în atelierul lui Francia, însuşi autor de lucrări (Sfta Magdalena, în Muzeul din Bologna).

Vitiligo (med.), decolorare a pielii caracterizată prin pete albe bine conturate; perii de pe astfel de pete sunt şi ei decoloraţi, dar nu cad. In sifilis deasemenea există astfel de pete numite V. sifilitice.

Vitis (bot.), viţa de vie, gen al Ampelidaceelor, introdusă încă din antichitate din regiunile Caucazului, unde creşte sălbatic. La noi cultivată din timpul Dacilor. V. vinifera se cultivă în multe varietăţi, în ultimul timp mai ales americane, *rezistente* filoxerei (v. Vinul).

Vitkovice (ost **Witkowitz,** oraş din Cehoslovacia (Moravia) la S. de Moravska Ostrava, cu 20.000 loc. Mine de huilă şi mari uzine metalurgice.

Vitralii, geamuri împodobite cu picturi şi fixate în şasiuri de metal, care se pun mai ales la biserici, reprezentând scene religioase. V. în colori au apărut m. întâiu în Italia, începând cu sec. al XI şi bucurându-se de mare trecere până în sec. al XVII, când e o epocă de decadenţă. In sec. al XIX, în urma mişcării arheologice şi ist. importanţa vitraliilor creşte din nou. Se întrebuinţează în bisericile în stil romanic şi gotic.

Vitriolul (chim.), v. Sulfuric. Acidul

Vitros, lichid—, (anat.), v. Ochiu.

Vitruvius Marcus Pollio, arhitect roman din sec. I a. Chr. Autorul lucrării „De arhitectura", dedicată împ. Augustus, de mare valoare pt. cunoaşterea arhitecturii epocii.

Vitzu A. N., medic şi naturalist rom. (n 1853 † 1902), fost prof. de zoologie, anatomie şi fiziologie comparată la fac. de ştiinţe din Bucureşti. A publicat lucrări importante despre secreţiunea internă.

Vivaldi Antonio, violonist şi compozitor celebru italian (n. 1680 † 1743). Lucrări: 18 sonate, 12 trio, concerte şi alte numeroase lucrări pentru *vioară.* A scris şi 38 opere.

Vives Lodovico, filos. spaniol († 1540). In lucrarea sa „Impotriva pseudodialecticilor" ia atitudine împotriva autoritarismului şi a scolasticei. Împărtăşeşte empirismul ştiinţific în lucrarea „De disciplinis" (12 vol., 1531), arătând importanţa şt. experimentale a naturii. Intemeiază o psihol. empirică şi o teorie empirică a educaţiei (De anima et Vita) susţinând că formele inferioare ale vieţii organice sunt bazele formelor superioare.

Viviani René (n. 1863, † 1925), om politic francez, avocat, deputat socialist în 1893; directorul ziarului „Lanterne", ministrul muncii, apoi al instrucţiunii, prim ministru în 1914—15, ministru de justiţie în 1915—17.

Vivianit (min.), v. Fosfaţi.

Vivipare (zool.), animalele ai căror pui se desvoltă complect în pântecele mamei.

Vivisecție (med.), metod de cercetare în medicina experimentală și fiziologie: prin operații pe animale vii, narcotizate, se studiază funcția organelor în împrejurări normale sau patologice. Este absolut necesară pentru progresele științei. Nepricepătorii ai acestei necesități științifice combat V. Diferite societăți naționale împotriva V. există în multe state. Ființează chiar și Uniunea internațională și Liga populară contra vivisecțiunei (1900). Sediul la Paris.

Viză, aprobarea trecerii unui cetățean străin prin țară. Această aprobare se însemnă în pașaportul călătorului, însemnare numită viză. Pentru V. se plătește o anumită taxă.

Vizantea (1948 loc.) com. rur. jud. Putna, pl. Mărăști. Formată din satele: Vizantea-Mănăstirea și Vizantea-Răzășească. Primăria la Vizantea-Mănăstirea. Mănăstirea „Vizantea". Stațiune balneară. P. U. Vidra. G. Panciu la 32 km.

Vizigoții, nume dat Goților Occidentali, care s'au așezat mai întâi în Carpați (v. Goții și Tezaorul dela Pietroasa). Imp. roman Valens, în sarcina căruia erau, i-a bătut în lupta dela Adrianopol, dar împ. Arcadius i-a primit în imperiu, iar conducătorul lor, Alaric, i-a dus în Italia. Sub conducerea lui Ataulf au năvălit în Galia (142), primind dreptul de a se așeza acolo. În Spania, unde au început cuceririle pe timpul lui Ataulf, s'au menținut m. multă vreme, sub Theodoric I și al II. În Spania au fost înfrânți de invazia Arabilor (sec. al VIII).

Vlad I era rivalul lui Mircea cel Mare. Ajutat de Turci se pare că a ocupat tronul Țării Rom. pela 1394—95 după lupta dela Rovine. La 1396 în timpul luptei dela Nicopole Mircea e iarăși pe tron, dar Vlad se menținea încă în părțile răsăritene. A fost prins abia după luptă de voevodul Ardealului, Știbor.

Vlad II Dracul (Drăculea), domn în Țara Rom. (1435 Dec.—1446). Era al patrulea fiu a lui Mircea cel Mare, crescut la curtea regelui ungar și căsătorit cu o fică a lui Alexandru cel Bun. La începutul domniei se închină Turcilor, ca apoi pe timpul lui Ioan Corvin să-și îndrepte politica contra lor. Luă parte la expedițiile lui I. Corvin din 1442 și 1443 și apoi la 1444 la lupta dela Varna. La 1445 cuceresc împreună și ajutați de flota venețiană cetățile de pe malul drept al Dunării. Nereușind la Silistra și Turnu, Vlad s'a împăcat cu Turcii. Hunyadi (la acea dată guvernator al Ungariei) supărat, a năvălit în Muntenia, l-a prins și ucis împreună cu fiul său Mircea (1446).

Vlad III, Țepeș, Domn al Țării Rom. (1456—1462). Contemporanii îl numeau Drăculea, numele de Țepeș adăugându-i-se mai târziu după obiceiul lui de a pedepsi cu tragerea în țapă. A fost pus în scaun de Ioan Corvin, după ce fusese mai înainte ostatec la Turci și apoi refugiat în Transilvania. În 1457 ajută pe Ștefan cel Mare să ocupe tronul Moldovei. În 1460 prinse și ucise pe Dan, care încearcă să-l răstoarne cu ajutorul Sașilor din Ardeal. Pe aceștia se răzbună cu o incursiune sângeroasă în Brașov și Amlaș. O altă expediție a lui se îndreaptă împotriva Turcilor dela Dunăre, cari îi cereau tributul pe 5 ani. Cu viclenie prinse pe begul Hamza, comandantul Nicopolei și Vidinului, ocupă Giurgiul și alte cetăți depe Dunăre. Pentru a-l pedepsi, Mohamed II făcu o expediție în Țara Rom. în persoană (1462). Vlad deși învingător pierdu domnia. Turcii puseseră în scaun pe Radu cel Frumos, care se vede câștigase și asentimentul boierilor. Vlad, refugiat în Ardeal, voia să-și reia tronul cu ajutorul regelui Matei Corvinul, pe a cărui rudă o ținea în căsătorie. Prinzându-i însă scrisorile de împăcare către Turci și Moldoveni, Matei îl aruncă în închisoare. Eliberat în 1476 e din nou Domn cu sprijinul lui Ștefan cel Mare, dar pe scurt timp, căci Turcii îl ucid.

Vlad IV Călugărul (1482—1495). Fiul nelegitim a lui Vlad Dracul, susținut de Ardeleni împotriva lui Vlad Țepeș și apoi de Ștefan cel Mare împotriva lui Țepeluș. Tot timpul domniei a ajutat pe Turci. În tinerețe fusese călugăr, iar în timpul domniei a zidit mănăstirea Glavaciocul și Schitul Babelor, a înzestrat mai multe mănăstiri din țară și dela muntele Athos și a rezidit cetatea Târgoviște.

Vlad V sau Vlăduț (1510—12). Fiul lui Vlad Călugărul, ridicat în scaun de boieri după uciderea lui Mihnea cel Rău. Fiind abia de 16 ani domnia sub influența cumnatului său Bogdan. Craioveștii, nemulțumiți, aduseră împotrivă-i pe Turci cari îl prinseră lângă București și îi tăiară capul. E înmormântat la mănăstirea Dealu.

Vlad VI Dragomir (1521). Se trăgea din familia Drăculeștilor. Înainte fusese călugăr sub numele de Dragomir. Ridicat în scaun de boierii din Buzău, după moartea lui Neagoe Basarab, împotriva fiului acestuia, Teodosie, a fost învins și ucis de Mehmed beg, chemat împotrivă-i de boierii Craiovești, protectorii lui Teodosie.

Vlad VII Înecatul (1530—32). Fiul lui Vlad V, întronat de boieri în locul lui Moise, fiul lui Vladislav, pe care îl alungaseră. Moise reveni cu ajutorul lui Ștefan Mailat din Ardeal, dar fu învins și ucis în lupta dela Viișoara. Vlad, căsătorindu-se cu Chiajna, fica lui Petru Rareș, căzu cu totul în sfera politică a acestuia. După doi ani de domnie se înecă în Dâmbovița. E înmormântat la măn. Dealu.

Vlad VIII, Vintilă din Slatina (1532—1535). Fiul lui Radu cel Mare, ridicat după moartea lui Vlad VII. Boierii, îndemnați de aventurierul Aloisio Gritti, care veni să la tronul Ardealului și se gândea și la tronul Principatelor române, se revoltară împotriva lui. Vintilă tăie pe unii din ei, dar în cele din urmă pieri și el ucis la o vânătoare, lângă Craiova. E înmormântat la măn. Dealu. După el e numită măn. Vintilă-Vodă din Buzău.

Vlad Aurel (n. 1875 în Orăștie), om politic rom. Temperament de luptător, român însuflețit, începe împreună cu

câțiva prieteni entuziaști, o puternică mișcare contra politicei românești de pasivitate și cere intrare în viața politică activă. Curentul prinde, ajutat și de 2 ziare din Orăștie: Activitatea și Libertatea (1901), V. candidează la Ilia în jud. Hunedoara și cu toată teroarea ungurească reușește să intre în Parlamentul Ungariei (1903), unde cuvântările lui sguduie pe conducătorii maghiari, așa de nedrepți față de Români. La alegerile din 1905, pătrunde din nou în Parlament împreună cu vre-o 14 deputați rom. Își face datoria întreagă de bun Român în cariera lui publică. Dec. 1918 își gajează întreaga sa avere, pentru a putea face, prin banii luați, față nevoilor țării noua, smulse din ghiarele magh. În Consiliul Dirigent, e șeful resortului de finanțe, iar în guvernul Vaida, e tot ministru de finanțe (1919—20). Deputat în patru cicluri (1919-20, 1926-27) fost (Guv. Maniu) Ministru al cultelor, azi la Industrie și Comerț. Șeful org. part. național-țăr. din jud. Hunedoara, președintele Camerei agricole și cons. jud. Susține cu banii săi de vreo 8 ani ziarul partidului din jud.: Solia Dreptății, în care scrie și articole. E președintele consiliului administrativ al băncii Ardeleana; membru în sinoadele și congresele bis. ortodoxe încă în vremea Ungurilor.

Vlădescu Mihail, naturalist rom (n. 1865), prof. de bot. și director al Inst. de Bot. de la facultatea de științe din București. Fost prof. de bot. la Iași. Fost ministru și rector al Univ. din București. Are mari merite pentru reorganizarea învățământului botanic universitar și secundar. Afară de numeroase cercetări originale în domeniul botanicei a scris mai multe manuale didactice foarte apreciate.

Vlădescu Radu, medic veterinar și chimist român (n. 1886). Prof. de chimie biologică la Fac. de Medicină veterinară din București.

Vlădescu Vasile Ioan, medic român (n. 1842 † 1883). Fost prof. la Fac. de med. din Buc. (oftalmologie). Cunoscut prin valorase lucrări de specialitate. A înființat în București primul institut pentru prepararea vaccinului animal.

Vladimir cel Mare, principe al Rusiei († 1015), a domnit la Chiev, punând bazele imperiului rusesc. A primit creștinismul odată cu căsătoria sa cu o fică a împ. din Constantinopol.

Vladislav II, domn al Țării Rom. (1447—1456) era fiul lui Dan II. A fost pus în scaun de ruda sa Ioan Corvin. Detronat tot de el în primăvara anului 1456, înainte de asediul Belgradului și înlocuit cu Vlad (Țepeș).

Vladislav III. Domn în Țara Rom. (1523—25) din familia Basarabilor și era susținut de Turci împotriva lui Radu dela Afumați după ce duseră pe Teodosie, fiul lui Neagoe Basarab, la Constantinopol. Părăsit de atotputernicii boieri Craiovești, fu chemat la Constantinopol, împreună cu Radu dela Afumați. Sultanul confirmă pe Radu, care fu primit apoi și de Craiovenești, iar el, reîntors în țară, fu ucis de banul Pârvu în părțile Mehedinților.

Vladislav, regi al Poloniei. **V. I Lokietek**, rege dela 1313—1333. — **V. al II Jagello**, dela 1386—1434. Căsătorit cu Hedviga, în 1410 bate pe cavalerii teutoni la Tannenberg. A înființat universitatea din Cracovia. — **V. al III**, fiul celui dintâi, dela 1434, ales dela 1439 și rege al Ungariei (v. V. I rege ungar). — **V. al IV**, fiul lui Sigismund de Vasa, dela 1632—48. S'a războit cu Rușii.

Vladislav, regi ai Ungariei. Însemnați: **V. I.** (dela 1439—1444), căsătorit cu Hedviga, fica lui Ludovic cel Mare. A domnit și în Polonia. S'a luptat cu Turcii la Varna (1444). — **V. al II**, fiul lui Cazimir. Căsătorit cu Elisabeta, fica regelui

ungar Albert. Rege al Ungariei şi Bohemiei, iar după moartea lui Matei Corvin şi al Ungariei (1490). Sub el decade Ungaria.

Vladivostok, oraş din extremul orient, Siberia, situat în fundul unui golf al M. Japoniei, port militar al Rusiei pentru Oc. Pacific, capătul Transsiberianului, a fost ocupat de Ruşi în 1860. În timpul războiului Ruso—Japonez (1904) a fost baza escadrei ruseşti din Pacific. După revoluţia rusă din 1917 a fost ocupat de trupele Cehoslovace în unire cu legiunile româneşti. După retragerea acestora a fost luat în primire de aliaţi, care îl predară Japonezilor. În 1922 aceştia îl părăsiră şi fu ocupat de bolşevici. Are 92.000 locuitori.

Vlăduţiu Nicolae (n. 1818), prefect peste Câmpie cu 92 sate în 1848 şi preot. S'a distins în revoluţie printr'un curaj extraordinar.

Vlahuţă Alexandru, poet, romancier, nuvelist şi public. rom. (n. 1858 † 1919). A colaborat întâiu la „Revista Nouă" a lui Haşdeu şi la „Convorbiri literare". A fondat rev. „Viaţa" cu Dr. Urechia (1894) şi mai târziu „Semănătorul" (cu G. Coşbuc). După războiu a condus ziarul „Dacia", introducând un spirit nou în ziaristică şi rev. „Lamura". La început (1880—1887) sub influenţa lui Eminescu poezii şi nuvele pesimiste (Din Durerile Lumii, etc.), totuşi sâmburile unui optimism ce avea să învingă în viitor desvoltându-se, mijeşte chiar de pe acum. Înrâurirea ideilor socialiste şi mai ales a lui Gherea îi schimbă atitudinea. Cu poezia „Unde ne sunt visătorii" (satiră), VI. îşi capătă individualitatea scăpând de sub influenţele de până acum. Mişcarea naţionalistă iscată pe chestia celebrului „Memorandum" din Ardeal îl răpeşte şi pe VI. şi activitatea lui publicistică e închinată de acum scrierilor pentru ridicarea neamului. In romanul „Dan" (autobiografie) VI. a dat o scriere subiectivă şi imperfectă. Poezia sa este psihol. şi filos. îmbibată cu mult sentimentalism (câteodată retoric). In nuvele şi schiţe reuşeşte mai ales când e vorba de analize sufleteşti. Sunt foarte pop. scrierile sale „Din trecutul nostru (o istorie poetică a pop. rom. şi „România pitorească" o geografie poetică a Rom. Monografia sa „Pictorul Grigorescu" este un admirabil studiu critic de artă. Alte scrieri: Icoane şterse, Clipe de linişte, Dreptate, File Rupte, La gura sobei, etc.

Vlaicu Aurel (n. 1880 † 1913), inginer, aviator român, fiu de ţăran născut în com. Binţinţi, lângă Orăştie; după ce isprăveşte studiile la Budapesta şi în Germania, vine la Bucureşti, unde cu sprijinul lui O. Goga, reuşeşte să şi construiască în Arsenalele Armatei un avion de tip original, cu care abea după câteva luni de exerciţiu execută virajuri, cari stârnesc admiraţia celor mai iscusiţi piloţi. In timpul campaniei din Bulgaria aduce nepreţuite servicii armatei prin îndrăznele recunoaşteri şi este distins pentru aceste merite cu ordinul „Steaua României". In ziua de 31 August 1913 pleacă cu avionul său din Bucureşti cu scopul de a trece Carpaţii, nu ajunge

însă decât până deasupra satului Băneşti (lângă Ploeşti) şi cade; aviatorul a fost găsit mort, aparatul sfărâmat. Câteva rămăşiţe ale avionului lui V. se găsesc expuse la Muzeul militar din Bucureşti.

Vlaicu (Vladislav I), domn al Ţării Rom. (1364—ca. 1380). E fiul lui Alexandru cu soţia sa ortodoxă. In actele ungureşti la început îl găsim rebel. In curând se împacă cu regele Ludovic şi obţine (1366) titlu de ban al Severinului. Tot pentru el a creat regele şi ducatul Făgăraşului. In 1368 ajută pe Ludovic să reocupe Vidinul şi să refacă banatul bulgăresc, înfiinţat de el. Aceasta a fost prima ciocnire a Românilor cu Turcii. La 1369 Vlaicu ocupă Vidinul. Expediţia de pedepsire a regelui n'a reuşit decât în parte: Vlaicu pierde Severinul. In urmă îl găsim din nou ban de Severin şi duce de Făgăraş semn că s'a împăcat cu regele. Biserica munteană pe deoparte ca să împace catolicismul a supus-o episcopului ardelean, iar în Argeş a primit episcop catolic, pe de alta înfiinţează o a doua mitropolie ortodoxă în ţară (1370). A murit pe la 1380. A fost unul dintre domnii dibaci şi întreprinzători, cari au lărgit mult hotarele Ţării Rom.

„Vlaicu Vodă", dramă ist. de Al. Davila. Are ca obiect de inspiraţie lupta împotriva catolicismului de pe timpul lui Vladislav I Basarab, care lasă pe mamăsa vitregă, Doamna Clara, să cârmuiască ţara, deoarece vedea că nu putea căpăta neatârnarea faţă de Unguri. Aceasta însă încercă să scape de dânsul şi să dea mână liberă catolicilor în ţară, îngenunchind-o Ungurilor. Atunci Vlaicu se bizuie pe boieri şi hotărăşte, în taină, lupta contra Doamnei Clara şi salvarea ţării. D-na Clara e surprinsă de energia domnului pe care-l credea slab şi nu-şi închipuia să aibă atâta iscusinţă. Ura ei e şi mai înveninată atunci şi se hotărăşte să ucidă pe domn, spre a scăpa de dânsul. De aici izvorăşte un conflict dramatic preţios, pe care Davila îl conduce cu măestrie, reuşind să caracterizeze minunat personajele principale: Vlaicu, d-na Clara, Miked, Dragomir, Kaliany intrigantul, etc. Când vicleana şi ambiţioasa d-nă vine cu ai săi să ucidă pe Vlaicu, este prinsă şi închisă la Mănăstirea Snagov. Piesa are o acţiune bine condusă, scrisă într'un stil viu, şi într'o limbă curată. Versul corect. E mult jucată mai ales ca premieră la deschiderea stagiunii teatrelor naţionale.

Vlaşca, jud. din Muntenia de S., mărginit la N. cu jud. Dâmboviţa, la V. cu Argeş şi Teleorman, la S. cu Bulgaria de care se desparte prin Dunărea, la E. cu jud. Ilfov. Supraf. 3949 kmp. cu 278.000 loc., adic. o densit. de 62 loc. pe kmp. Terenul jud. face parte din Câmpia înaltă a Munteniei de V. terminată spre S. cu Burnasul (v. c.). Apele sunt îndreptate dela NV. spre SE., toate oprindu-se în linia Călniştea. Acestea sunt: Călniştea, Glavaciocul, Neajlovul unit cu Dâmbovnicul, toate reunite pe linia Călniştul merg în Argeş. Lunca Dunării are o serie de bălţi bogate în peşte. Cea mai mare este Balta-Mare. Bogăţia judeţului constă în agricultura intensă, bine făcută, producând grâne din belşug, datorită ciornoizemului care acoperă tot jud. Doar luncile râurilor au aluviuni moderne. Cea mai mare parte a jud. este o stepă trecând prin antestepă către zona de păduri de stejari din N. rest, a marelui codru ce se întindea în toată partea de V. a Munteniei. In lunca Dunării păduri de sălcii şi plopi. Industria se reduce la cea casnică, la câteva ateliere de reparaţiuni, la o fabrică de zahăr (Giurgiu), etc. Are 1 com. urb. Giurgiu, capit. jud. şi 176 com. rur. împărţite în 7 plăşi. Centre importante: Clejani, Drăgăneşti, Corbinar, Comana, Videle, etc. Face parte din Eparh. Mitrop. Ungro-Vlahiei (Bucureşti), din Insp. VIII Şcolar Bucureşti, din Curtea de Apel Bucureşti şi din Inspect. Industrial Piteşti.

„Vlăsia" (revistă) de sub direcţia scriitorului N. Baboianu, întemeiată în 1925. A oferit aspectul unei tribune libere. Scriitori români şi personalităţi politice ca: dr. Lupu, Vaida-Voevod, Voicu Niţescu, Cezar Petrescu, Ion Vinea, Camil Petrescu, T. Teodorescu-Branişte, Mircea Eliade, I. Peltz, N. Mateescu, Sergiu Dan, Romulus Dianu, Eugen Todie şi alţii au colaborat aici scriind despre toate problemele curente.

Vocale. Foneme la a căror producere curentul sonor trece liber prin cavitatea bucală (şi cele nazale câteodată), aceasta având rolul de rezonator, care determină timbrul V.-ei emise. Vocale sunt: a, e, i, o, u.

Vocaliză, exerciţiu de cânt fără text întrebuinţând vocalele sau silabele de solmizaţiune.

Vodevil (franc. Vaudeville), la început însemna V. orice cântec vesel. Azi se înţelege prin V. o piesă mică de teatru (de obicei comedie), în care se găsesc şi „cuplete" (versuri cântate), cu intrigă uşoară. V. Alecsandri a scris multe şi gustate V.-luri: Herşcu boccegiul, ş. a. V. datează din lit. franc. din sec. al XV.

Vodiţa, mănăstire (jud. Mehedinţi), zidită de Vladislav pe la 1370 şi înzestrată de el cu bogate moşii, fiind pus în fruntea ei învăţatul călugăr Nicodim. Astăzi e în ruină.

Voevod, însemna la Români în vremurile cele mai vechi stăpânul ales sau creditar al unui număr oarecare de sate situate pe o vale. Astfel ei erau mulţi, cu timpul s'au tot redus şi numărul şi importanţa lor. Aşa a fost în Ardeal, unde voevozii români au fost desfiinţaţi. Ungurii au adaptat numirea şi unele atribuţii, căci de fapt Ardealul întreg, de pe la 1200 până în veacul al XVI, a fost

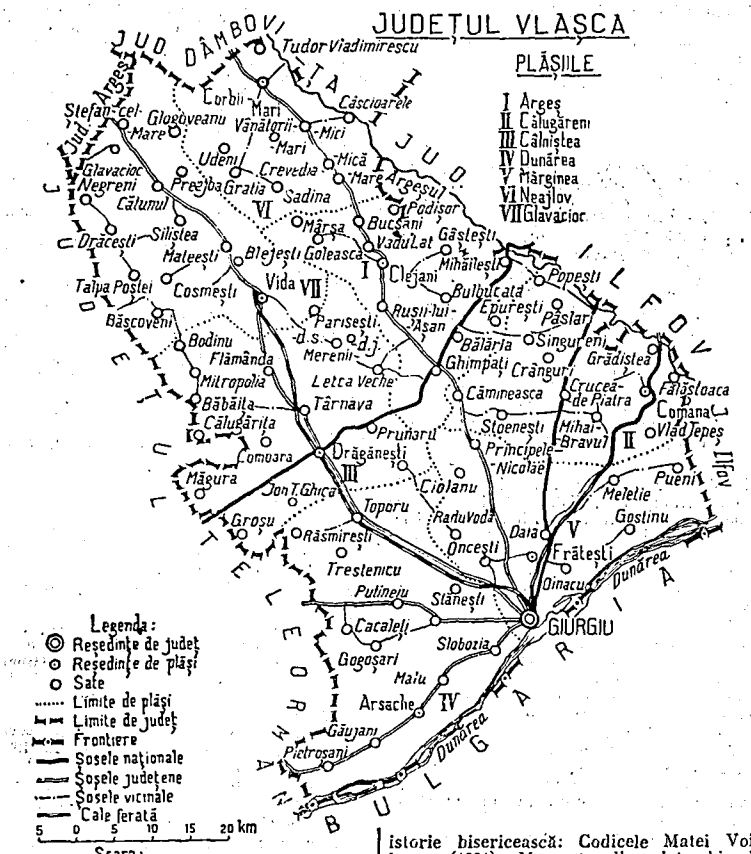

cârmuit de un Voevod unguresc, supus regelui Ungariei. V. în fiecare principat, avea autoritatea supremă, era Domn în senzul lui Dominus, de autocrat, din romanitatea imperială, transmis nu de sclavii incapabili de idei politice, ci de Români pe cale populară dela Romani.

Vogulii, populație de rasă uralo-altaică, nomadă, de pe versantele M-ților Urali.

Vogorides Nicolae (n. 1820 † 1863 în București), caimacan al Moldovei în vremea alegerilor pentru divanurile ad-hoc (1857); era contra unirii Principatelor, dorea el domnia Moldovei; persecuta strajnic pe aderenții unirii, falsifică listele electorale, încât divanul Moldovei ieși întreg antiunionist. Protestelor unioniștilor sili Poarta să facă nouă alegeri, din care divanul Moldovei ieși unionist.

Vogüé Eugène Melchior, viconte de—, diplomat, romancier și critic franc., (n. 1848, † 1916). Membru al Acad. franc. A scris un studiu însemnat „Le roman russe". memorii: „Souvenirs et visions", și romane: „Les morts qui parlent", „Le maître de la mer", „Jean d'Agrève", etc.

Voiculescu V., poet rom. (n. 1884). A scris poezii tradiționaliste: Poezii; Din Țara Zimbrului și alte poezii, Poeme cu îngeri, etc.

Voiculescu Marioara. Mare actriță, societară a Teatrului Național din București.

Volleanu Mateiu (n. 1844), consilier mitropolitan. A publicat câteva studii de istorie bisericească: Codicele Matei Voileanu (1891); Momente din viața bisericească a Românilor ort. din Transilvania 1878—87 (1902); Icoane din viața bisericei. Anul 1804 și Bis. Românilor din Ardeal în veacul al XVIII (1928).

Voinov Dimitrie N., naturalist român (n. 1867), prof. de morfologie generală la fac. de științe din București. Cunoscut prin cercetările sale foarte apreciate în domeniul morfologiei, publicate mai ales în reviste streine.

Volteți-Popescu Ioan (n. 1876), doct. în științele naturale (în 1910) dela Paris, prof. univ. (din 1919), director al Institutului de Geologie-Paleontologie și decan (în 1928/29) al Facultății de științe dela Universitatea din Cluj, iar din 1930 director al ,Institutului Geologic al României" din București. A desfășurat o bogată activitate științifică în domeniul geologiei tectonice și al Paleontologiei, publicând 70 de studii și lucrări în revistele de specialitate din țară și străinătate. Pentru studiile făcute asupra Numuliților, a distribuțiunii lor geografice și stratigrafiei lor sintetizate în lucrarea: „Contribution à la connaisance de l'extension des Nummulites de grand taille dans les regions carpathiques en particulier et dans celles mediterranéennes en général" — a fost ales președinte al secțiunii „Studiul Foraminiferelor terțiare" la congresul geologic internațional din 1926, dela Madrid. In domeniul geologic, pe lângă numeroasele contribuțiuni asupra diferitelor probleme din tectonica Clasificarea flișului, Klipele Carpatice, etc.) se remarcă prin originalitatea concepțiunii nouă inaugurate în știință, stabilind o teorie nouă asupra genezei și a vârstei massivelor de sare cu referință specială asupra raporturilor tectonice dintre massivele de sare și zăcămintele de petrol din țară: „Sur l'origine du sel et les rapports tectoniques de massifs de sel avec les gisements de pétrole de Roumanie" 1921 Paris. A publicat în 1921 prima hartă geologică în colori a României-Mari, precum și alte numeroase hărți geologice. A scris tratat de geologie și tratat de Paleontologie în românește. („Elemente de Geologie", „Elemente de Paleontologie"). A ținut cursuri de specializare la Școala Politehnică din Timișoara și numeroase conferințe publice în țară și străinătate: la Bruxelles (în 1921), Londra (în 1923), Cairo (1924), Viena (1924), Madrid (1926), Strasburg (1927).

Volapük, limbă universală, inventată în 1879 de prelatul Martin Schleyer. A ajuns apogeul în 1889, când a început să fie înlocuită cu esperanto (v. c.).

Volenti Nicolae, poet rom. (n. 1857 † 1907). A colaborat la „Convorbiri literare". A scris vol. de versuri: Câteva strofe (1875); Poezii (1891), etc. Azi e aproape cu totul uitat.

Volga, fluviu din Rusia, cel mai mare din Europa (3395 km), izvorăște din podișul Valdai (229 m.) și se varsă în M. Caspică printr'o deltă lungă de 120 km. și largă. Primește afluenți mulți și importanți: Mologa, Kostroma, Oka, Kama, etc., ce-i aduc apă multă îi formează un bazin de 1.458.922 kmp. și o rețea navigabilă de 18.500 km. întrebuințată cam 7 luni pe an. Udă orașe mari și importante: Tver, Jaroslawl, Kostroma, Nijni-Novgorod, Kazan, Samara, Saratov, Țarițin, Astrahan. Toate aceste orașe sunt mari centre comerciale și târguri importante.

Volintir (milit.), denumirea veche a soldatului voluntar. Volintirii au apărut pentru prima oară în țările române către anul 1768 în Muntenia după domnia lui Grigore Calimachi.

Volintiri (11.296 loc.), com. rur. jud. Cetatea-Albă, reșed. pl. Volintirești, jud de Ocol. Perc. Of. P. T. T. La 28 km Căușani.

Volkelt Johannes, filos. și estetician german (n. 1848). Prof. la univ. din Leipzig. Activitatea lui mai însemnată s'a manifestat cu deosebire în domeniul teoriei cunoașterii și al esteticei, în care V. este astăzi o figură din cele mai distinse. In „Erfahrung und Denken" (1885) arată că siguranța cunoașterii se bazează pe autoreflecțiune asupra principiilor cunoașterii. Știința neîndoielnică constă în siguranța fenomenelor de conștiință proprie; care trebuiesc analizate în primul loc. Teoria cunoștinții va desprinde apoi din experiență părțile componente ce o depășesc în cunoaștere: va deosebi „transsubiectivul" de „subiectiv" și va vedea că orice cunoștință redusă numai la experiență isbutește și nihilismul cunoașterii. Deaceea V. face o critică amănunțită positivismului și idealismului subiectiv. Principiul siguranței gândirii se găsește astfel în necesitatea logică s. necesitatea de fapt, adică în raționamentul transsubiectiv. V. stabilește în acest înțeles un „minimum transsubiectiv". Prin esența sa, gândirea este dualistă. In lucrarea de sinteză finală „Gewissheit und Wahrheit" (1918) V. adaugă principiilor

anterioare de teoria cunoașterii următoarele idei: Siguranța cunoașterii se mai bazează pe siguranța amintirii și a raportării imediate. (Toate alcătuiesc „siguranța prelogică"). Ideea de raportare este categoria originară a gândirii. Raportarea valorificării este în centrul teoriei cunoașterii. V. face o expunere critică a empirismului și relativismului, considerându-ie ca reduceri a dreptului și puterii gândirii. Deasemeni arată că signranța „supralogică" s. inițiativă este esențială pentru științile de valori. Deasemeni arată limitele iraționalului și singuranței efective în cunoaștere. In sistemul de estetică al lui V. găsim patru principii: Empatia (Einfühlung) (v. c.), iluzionarea, unitatea organică, importanța umană, a frumosului. Apoi o teorie a tipurilor estetice și o psihol. a creației artistice. Intreg sistemul se încheie cu o metafizică a esteticei, care tratează mai ales teoria valorilor estetice. V. e partizanul realismului critic și admite o metafizică critică, drept întregire a cunoștinților. Scrieri: Der Symbolbegriff in der neusten Aesthetik, Immanuel Kants Erkenntnistheorie în ihren Grundprinzipien analysiert, Zwischen Dichtung und Philosophie, Aesthetik der Tragischen, Aestetische Zeitfragen, Vorträge zur Einführung în die Philosophie der Gegenwart, System der Aesthetik (3 vol.), Das Aesthetische Bewusstsein, Kunst und Volkserziehung, etc.

„Völkerpsychologie", numirea germ. (nu se poate traduce exact) pentru o ramură a psihol. care cercetează creațiile colective limbajul, religia, mitul, dreptul, etc., pe baza psihologiei. A fost întemeiată de Lazarus și Steinthal și dusă mai departe de Wundt.

Volley-ball (mingea peste plasă). Joc originar din America, în ultimul timp începe a se populariza și la noi. Pe un teren de 20×10 m. despărțit printr'o linie centrală în două semiterenuri, în centru (peste linia centrală) se află o plasă de 1 m. lățime, fixată de 2 stâlpi laterali, la 2.40 m. înălțime deasupra terenului (limita super.) 2 echipe de câte 9 jucători: 3 înaintași (stânga, centru, dreapta), 3 mijlocași și 3 fundași, joacă mingea cu mânile peste plasă. Mingea este de football. Prin sorți se alege terenul sau serviciul. Conduce un arbitru, ajutat de 2 oameni de linie.

Voloca-pe-Derelui (4876 loc.), com. rur. jud. Cernăuți, pl. Cosminului. P. U. și G. Cuciurul-Mare la 5 km.

Volt, unitatea practică de măsură a forței electromotrice și a tensiunei electrice. 1 V. = 1/300 unitate electrostatică C. G. S.

Volta Alessandro, conte (n. 1745 † 1827), fizician italian, profesor la univ. din Como, apoi în Pavia, descoperitorul galvanismului. A inventat pila ce poartă numele lui, electroforul, electroscopul și condensatorul.

Voltaire François-Marie Arouet, filos. și scriitor franc. (n. 1694 † 1778). A scris f. mult și în diverse direcții: teatru, povestiri, romane, epistole, poeme și a întreținut o vastă corespondență cu personalit. contemp. marcante. Unele scrieri i-au atras neplăceri. A fost membru al Acad. franc. In 1750 se duse la Berlin, chemat de împăratul Friedrich al II, cu care era de mult în corespondență, e făcut șambelan și i se dă o pensie mare, dar în 1753 se întoarce în Franța. Trăiește apoi retras la moșioara sa Ferney. Ca filos. V. este un spiritualist, deist, susținând existența lui Dzeu și nemurirea sufletului, atacă însă ideea revelației și abuzurile preoților, luptând pentru toleranță și contra fanatismului, folosind pentru aceasta vestitul lui umor plin de sarcasm. Scrieri mai însemnate: Teatru Zăire, Alzire, Mèrope, Mahomet; Istorie:

Histoire de Charles XII, Le siècle de Louis XIV; filos. ist.: Essai sur les Moeurs et l'Esprit des Nations; filos.: Dictionnaire philosophique; epopee: La Henriade (v. c.); romane: Zadig, Candide; satire, corespondență, etc. V. a fost unul din spiritele cele mai distinse în sec. al XVIII.

Volterra Vito, matematician italian, profesor de fizică matematică la universitatea din Roma, senator pe viață. Lucrări importante în domeniul fizicei matematice și a analizei matematice, unde V. este unul din creatorii teoriei ecvațiilor integrale.

Voltmetru, instrument care măsoară diferența de potențial (tensiunea electrică) între două puncte într'un circuit electric, contrar ampermetrului. Se montează în paralele cu circuitul.

Voluntar (milit.), soldat, care se angajază în armată pentru a-și face serviciu militar, înainte de a fi tras sorții. Timpul de serviciu este la fel cu al tuturor soldaților.

Volută, în arhit. ornament în formă de spirală (ca cochilia unui melc), care împodobește capitelul ionic. Ca element decorativ s'a întrebuințat și în sculptura și pictura antică.

Volvulus (med.), torsiune a unei părți de intestin, prin care se oprește trecerea masselor fecale și a vânturilor în intestin (popor. încurcătură de mațe).

Volynskij (pseudonimul lui Flechser), critic rus, inspirat din filos. kantiană. A examinat critica mai veche, începând de la Bjelinsky (v. c.) atrăgându-și o mulțime de împotriviri. A scris studii despre Dostojevsky, despre idealismul modern, cărți despre Leonardo da Vinci. Un stilist de primul rang.

Vomitiv (med.), medicament care provoacă vărsături.

Vopiscus Flavius, istoric roman din sec. al IV, unul din scriitorii istoriei auguste, cari au fost „spirite lipsite de orice critică, trăind într'un mediu a cărui tradiție se îndeletnicește mai cu seamă de ocârmuire, uneori și de poporul domnitor și numai întâmplător de pop. dominate" (Xenopol, Ist. Rom. I, p. 291, urm.). V. ne vorbește astfel despre părăsirea Daciei: „[Aurelian, după moartea căruia, la vreo 25 de ani a scris istoria] văzând Illiricul devastat și Moesia pierdută, a părăsit provincia întemeiată de Traian dincolo de Dunăre, ridicând din ea armata și pe provinciali, sperând a o mai putea menține, și popoarele luate de acolo le-a așezat în Moesia, pe care o numi Dacia sa și care acum desparte cele două Moesii". Ac. text, cu mici modificări, a fost reprodus de istoricii urmași, Eutropius și Sextus Rufus (v. România, Istorie, Problema originii pop. român, iar pt. *veracitatea* și *temeinicia acestui* pasaj, v. Xenopol, Ist. Rom. I, p. 290—297).

Vopsele de uleiu (chim.), naturale sau artificiale întrebuințate în pictură, se prepară din diferiți oxizi și carbonați de zinc (alb), plumb (roșu, alb, galben), fier (roșu colcatar), etc. pulverizați și amestecați cu uleuri vegetale sicative, în special cu uleiu de in. Inainte de întrebuințare se mai amestecă uneori cu uleiu de terebentină. Intinse în straturi subțiri acopăr suprafața pânzelor sau a obiectelor zugrăvite.

Vorâcău (7628 loc.), com. rur., jud. Soroca, pl. Văscăuți. Formată din satele: Cerlină, Liublin-Colonie, Nemireuca, Slobozia-Vorâncău, Zăluceni, Vorâncău. Primăria la Vorâncău. P. U. Vertingeni. G. Urechiteşti la 16 km.

Vornic, Mare Vornic, demnitate veche în principatele române. In Moldova erau doi, mai pe urmă 3 V.-i, cari se ocupau cu justiția supremă a țării, iar în Valachia, unul, pe urmă doi, cu funcții administrative.

Vorniceni (7393 loc.), com. rur. jud. Lăpușna, reșed. pl. Vorniceni. Formată din satele: Băculeț, Cârlani, Vorniceni. Primăria la Vorniceni. Medic, spital, medic veterinar. Judec. de ocol. Of. P. local. G. Bucovăț la 5 km.

Voroneț (701 loc.), com. rur., jud. Câmpu-Lung, pl. Humorului. Mănăstire ridicată de Ștefan cel Mare, pe locul unde trăise pustnicul Daniil Sihastrul. Zugrăveala bisericii e bizantină. P. U. și G. Gura-Humorului la 4 km.

Voronov Sergei, medic rus contimporan, cunoscut prin cercetările sale asupra transplantării glandelor sexuale și întineririi prin această metodă.

Vorontzov Mihail Somenovič, prinț —, general rus (n. 1782 † 1856). S'a remarcat în campaniile contra lui Napoleon din 1812 și 1814 și la asediul Varnei în 1828. Este fondatorul Sevastopolului. S'a distins și în diplomație, unde a avut diverse însărcinări.

Vörösmarthy Mihály, poet maghiar (n. 1800 † 1855). A scris epopei: Zalán futása (Fuga lui Z.); Eger; drame și poezii lirice. Trăind în epoca maghiarizării silite a naționalităților subjugate Ungariei, poetul V. M. cânta în versuri acest crez politic. El a spus: „Orice om, pe care-l ține pământul și-l acopere cerul, trebuie să fie om și maghiar".

Vorticella (zool.), fam. a Peritrichelor; animale unicelulare, în formă de clopot, fixate de o prelungire lungă a celulei. Trăiesc în colonii pe plante acvatice, ex. V. nebulifera în râuleţe și lacuri.

„Voskresenskaja leatopisi", o culegere rusească de cronici dela sfârșitul sec. al XVI, în care se cuprinde „Cronica Moldovei până la Bogdan Orbul", precedată de legenda populară a întemeierii principatului: un pomelnic de domni.

Votiakii sau **Udli**, popor din răsăritul Rusiei. Este din grupa Finezilor orientali. Sunt împrăștiați printre Ruși pe stânga fluviului Volga. Mai mulți în gubernia Viatka. Sunt aproape rusificați,

sunt creştinaţi. Sovietele le-a format un stat separat, domeniul Votiakilor cu Ijewsk oraş mai principal. In total vreo 500.000 indivizi.

Vot, (închinăciune), promisiune făcută de bună voie lui Dumnezeu în legătură cu părăsirea vieţii păcătoase, practicarea vreunei virtuţi ori fapte bune. Călugării fac V. întreit: al săraciei, feciorici şi supunerii necondiţionate către superior.

Votare, hotărîre luată prin vot, operaţia prin care se exprimă votul.

Votul, (drept), este: a) **secret,** alegătorul votează în gheretă închisă, aplicând stampila pe lista care voieşte a o vota; b) **obligator,** fiecare cetăţean rom. major trebuie să voteze; c) **universal,** se face de către toţi cetăţenii majori, fără deosebire de colegii, religie, naţionalitate; d) **egal,** având aceeaşi valoare, de un vot, pentru orice cetăţean; e) **direct,** fiind dat de către alegătorul însuşi; f) **pe baza reprezentării minorităţii** (v. centralizarea rezultatelor); g) **prin scrutin de listă,** adică V. se dă pentru lista unui partid în întregime, nu prin alegerea persoanelor individual; h) **pe circumscripţii electorale,** fiecare judeţ constitue o circ. elect. care-şi are de ales deputaţii ei.

Voyron Emil-Jean-François-Regis, general franc. (n. 1838 † 1921), s'a distins în expediţia din Madagascar ca comandant al trupelor de expediţie şi în războiul din China din 1900, ca comandant al trupelor de expediţie franc. pentru înăbuşirea revoltei Boxerilor.

Vrânceanu Gh. (n. 1900), Doctor în matematici din Roma. Conferenţiar la universitatea din Iaşi. Multe memorii şi note de mecanică şi de calcul diferenţial absolut.

Vrancei (Munţii), culmi ce ţin din Valea Oituzului până în Valea Buzăului. Toate se resfiră din vârful Lăcăuţul (1777 m.) şi având toate înălţimi mai mici. Sunt formaţi din gresii.

Vrâncenei (4125 loc.), com. rur. jud. Cernăuţi, reşed. pl. Colacinului. Of. P. local. Medic. G. locală.

Vrăneşti (5038 loc.), com. rur. jud. Iaşi, pl. Copou. Formată din satele: Gherman-Dumeni, Gherman-Teleneşti, Hereşti, Tascobeni, Unţeni şi Vrăneşti. Primăria în Vrăneşti. P. U. Valea lui Vlad, G. Stolniceni la 11 km.

Vrchlicky Jaroslav, cu numele adev. Emil Frida, scriitor ceh (n. 1853 † 1912), profesor la Praha. A scris drame, nuvele şi versuri.

Vuillard Jean-Edouard, talentat pictor simbolist franc. (n. 1868), autor de picturi ce reprezintă interioare, executate cu multă fineţă şi armonie.

Vulcan Iosif, scriitor rom (n. 1841 † 1907). A întemeiat rev. „Familia" (1865), ce apare întâi la Budapesta, apoi la Oradea, strângând în jurul rev. mulţi scriitori. A scris poezii, nuvele, amintiri din călătorie, teatru, romane. A fost membru al Acad. rom., iniţiator şi preşedinte al societ. pt. înfiinţarea teatrului rom. în Ardeal.

Vulcan Samuil, episcop român unit de Oradea (n. 1758 † 1839). A fost sprijinitorul tuturor mişcărilor naţionale din timpul său, patronul scriitorilor Gh. Şincai, P. Maior şi S. Micu. In 1828 înfiinţează liceul românesc din Beiuş, lucrând mult şi pentru înfiinţarea şcoalei normale ortodoxe române din Arad.

Vulcana-Băi (1210 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, pl. Târgovişte. Formată din satele: Băile Vulcana şi Nicolaeşti. Primăria în Băile Vulcana. Staţie balneară. P. U. Pucioasa. G. Pucioasa la 6 km.

Vulcana-Pandele (2029 loc.), com. rur. din jud. Dâmboviţa, pl. Târgovişte. Formată din satele: Făgeţelu, Gura Vulcanei şi Vulcana-Pandele. Primăria în Vulcana-Pandele. In apropiere schitul „Bunea". Infirmerie. P. U. Târgovişte. G. Lăculeţe la $1^1/_2$ km.

Vulcani (geol.), se numesc ridicăturile muntoase de formă conică cu o deschizătură largă în vârf, numită crater, care se prelungeşte înspre interiorul pământului cu un canal sau coş prin care, în timpul erupţiunii, iese lava saturată cu gaze şi vapori fierbinţi de apă. Se deosebesc: V. activi, a căror erupţiune se petrece şi în prezent (ex. Vezuviul, Strombolii, Kilauea şi Mauna-Loa din ins. Haval şi Mont-Pelée din Martinica, Crakatoa dintre lava şi Sumatra), şi V. stinşi, cari au fost în activitate în timpurile geologice (ex. Călimanii-Hărghita, Vlădeasa, Detunata, Ţibleşul, etc. din ţara noastră). Din materialul asvârlit de vulcani, rezultă bombele, lapili şi cenuşa sau tufurile vulcanice, iar din lava scoasă în timpul erupţiunii din interiorul pământului, se formează prin răcire, rocele eruptive.

Vulcanizare (chim.), Cauciucul.

Vulcanologia este ştiinţa care studiază cauzele şi natura fenomenelor vulcanice.

Vulcanus, în mit. rom. zeul focului, identic la Greci cu Hephaistos (v. c.). Vizita zeiţei Venus la V., a fost un subiect predilect în pictură.

Vulfenita (min.), molibdenat de plumb, roşu-oranj, galben de ceară. Se întâlneşte în filoane cu minereuri de plumb, în ţară la Băiţa (Bihor), Sasca, Moldova nouă. Se întrebuinţează pentru extragerea plumbului şi a molibdenului.

Vulgata, traducerea latină a Sf. Scripturi, făcută de Sf. Ieronim (v. c.) între anii 382 şi 401 din ordinul papei Sf. Damasus şi revizuită de Alcuin în 804. Sinodul ecumenic tridentin la anul 1546 a declarat că V. e de aceeaşi valoare ca şi originalul evreesc şi grecesc.

Vulovici N., Căpitan, poet-ostaş. († la 8 Sept. 1916), după atacul care a dus la ocuparea Cic-Seredei (Miercurea Ciucului), lovit de un glonţ în frunte, aşa cum îşi dorise moartea în versurile sale, pe când comanda o companie dintr'un batalion de avantgardă, a Rgt. 15 Războieni:

„De-o fi să mor, Tu Doamne,
Dă-mi o moarte vitejească,
Un glonte 'n floarea din chipiu,
In luptă mă izbeaskă"

Vulpinit (min.), var. de Anhidrită.

Vulturide (zool.), fam. a Raptatorelor (păsări răpitoare). Ciocul lung, drept, recurbat brusc la vârf. Genul principal **Vultur** cu speciile V. fulvus şi V. monahus.

Vulvă (anat.), aparatul genital extern al femeii.

Vyx, colonel francez (n. 1872), în 1918 e şeful statului major al trupelor antantei din Europa răsăriteană, apoi merge la Budapesta comunicând guvernului Károlyi, că Românii, Sârbii şi Cehi pot înainta în Ungaria cu armatele lor. După declararea dictaturii comuniste, V. părăseşte Budapesta, dela 1921 e în Paris şeful statului major al armatei coloniale.

W, a XXIII literă din alfabet, proprie limbilor nordice, în româneşte numai în cuvintele streine, cu valoarea lui v Simbolul chimic al Tungstenului (W. ram).

Waals, Dietrich van der — (n. 1837 † 1923), fizician olandez, profesor la universitatea din Amsterdam. S'a ocupat cu teoria gazelor şi cu termodinamica. In 1910 a fost laureat cu premiul Nobel pentru fizică.

Wagner Jean-Martin, sculptor german (n. 1777 † 1858), autorul frizei Lupta Centaurilor şi Lapithilor dela Walhalla.

Wagner Richard, compozitor german (n. 1813 † 1883), cel mai mare componist dramatic al sec. al XIX, în acelaşi timp poet şi filosof erudit. Crescând în atmosfera teatrului, tatăl său vitreg fiind actor, influenţa scenei s'a vădit din copilărie. In 1839, rămânând fără ocupaţie, pleacă în Franţa. Aici, la Paris, necunoscut de nimeni, luptă greu cu mizeria, compune însă opera „Rienzi" şi scrie libretul pentru „Vasul fantomă", compune apoi muzica şi la 1842 pleacă în Germania, unde se reprezintă „Rienzi" la Dresda, „Vasul fantomă" tot la Dresda, dupăce Berlinul face greutăţi. Succesul fu răsunător şi Wagner rămase în Dresda ca dirijor. Incepu o muncă intensă dirijând în condiţii excepţionale operile lui Gluck şi luptând pentru ideile sale de reformă a operei. La 1845 reprezintă opera „Tannhäuser". Neliniştile anului 1848 găsiră ecou în sufletul lui Wagner, luă parte activă la o revoltă cetăţenească şi fu proscris. Publică scrierile: Arta şi revoluţia, Arta viitorului, Artă şi climă, Operă şi dramă şi un „Comunicat către prietenii mei". In 1847 compune opera „Lohengrin", care se reprezintă la Weimar, mulţumită intervenţiei lui Liszt. In 1855 fu chemat la Londra să dirijeze concertele filarmonice. După o viaţă de luptă continuă începu să-i surâdă norocul, când la 1864 regele Ludovic al II, suit atunci pe tronul Bavariei, îl invită la München, oferindu-i prietenia sa. Aici reprezintă „Tristan şi Isolda" (1865). La 1869 se căsători cu Cozima, fata lui Liszt, divorţată de Bülow. La 1868 se reprezintă la München „Die Meistersinger von Nürnberg". La 1869 „Rheingold", prima parte a tetralogiei: „Der Ring des Niebelungen" cu un succes strălucit. La 1871 se realiză idealul lui Wagner: ridicarea unui teatru, în care să se reprezinte în cel mai desăvârşit chip capodoperele muzicei germane. In 1872 se puse piatra fundamentală a acestui teatru la Bayreuth, după ce s'a adunat suma de 900.000 mărci prin subscripţie publică. La 1876 au fost primele spectacole la Bayreuth, reprezentându-se Tetralogia constând din operele: Rheingold, Walkürc, Siegfried, Götterdämmerung înaintea unui parter de regi. La 1882 s'a reprezentat ultima sa operă Parsifal. Wagner moare la Veneţia. Muzica lui Wagner e vădit împărţită în trei perioade: Lucrările din tinereţe inclusiv „Rienzi". Perioada mijlocie de la „Vasul fantomă" la „Lohengrin", perioada romantică, putem zice şi perioada a treia când aplică consecvent principiile de reformă a operei formulate în scrierile sale.

Wagram, sat din Austria, aproape de Wien (Viena), unde Napoleon I a învins în 6 zile (1809) pe Arhiducele Carol al Austriei; azi are 1000 loc.

Wakefield (cit. uek-fild), oraş din Anglia (comit. York), cu 52.000 loc. Are bogate mine de cărbuni în apropiere. O veche şi frumoasă capelă gotică.

Wales (New South), colonie engl. din Australia. 801.510 kmp. cu 2,371.000 loc. Capit. Sidney. Huilă, lână, piei, etc.

Walewski Alex.-Florian Joseph-Colonna, conte de —, bărbat de stat franc. (n. 1810 † 1868). Fiu al lui Napoleon I cu o poloneză. Ministru de externe, ambasador şi preşedintele congresului dela Paris (1856). Aici a susţinut cu energie alături de ambasadorul englez, doleanţele pentru Unire ale Românilor.

Walhalla, numele pantheonului germ. din Donaustauf (Bavaria), consacrat pt. oamenii mari ai Germaniei, construit după planul lui L. von Klenze şi decorat de sculptorii: M. Wagner, Rauch şi Schwanthaler.

Waliszewszki Kasimir, literat polon (n. 1849). A publicat în l. polonă şi în franţuzeşte: le Roman d'une imperatrice, Pierre le Grand, Elisabeth I-re, Ivan le Terrible, Histoire de la littérature russe, etc.

Walkó Lajos (n. 1880), fost ministru de comerţ (1922), azi ministru de externe (dela 1926) în Ungaria.

Walkyre, v. Valchire.

Wallace Russel Alfred (n. 1823 † 1913), naturalist engl., o mare personalitate a ştiinţelor biologice, care independent de Darwin, prin studiile sale directe asupra manifestării naturii, a ajuns să stabilească acelaş principiu biologic al originei speciilor şi anume selecţiunea naturală. Rezumatele lucrărilor sale biologice trimise lui Darwin, pentru publicare, provoacă marea surprindere şi mirare a acestuia. Wallace, ca şi Darwin a ajuns la aceeaşi ideie a selecţiunii naturale în urma călătoriilor sale din America de Sud, explorând apoi timp de 10 ani insulele Sumatra, Java, Borneo, Celebes, Molucc, Noua Guinee, colectând un bogat material de observaţie şi de date biologice, aproape 125 de specii nouă de plante şi animale, încă nedeterminate. Rezultatul călătoriilor sale l-a publicat în 1850 în 2 vol.: „The Malay Archipelago". În 1870 apare opera sa de sinteză: „Contributions of the Theory of Natural Selection". In 1889 apare lucrarea sa: „Darwinism, an Exposition of the Theory of Natural Selection", iar în 1903 „Man's Place in the Univers".

Wallenstein Albert von —, duce de Friedland, căpitan germ. (n. 1583 † 1634). Nobil, ceh de origină, care poseda avere imensă. Cu o armată de 22.000, întreţinută pe spesele sale, a mers împotriva regelui Danemarcei în răsb. de treizeci de ani (v. c.), înfrângându-l pe Christian la Dessau. După pacea dela Lübeck (1629), W. execută edictul de restituţie dat de împ. (adică trecerea domeniilor bis. în mâinile împ.), sprijinind realizarea unui imperiu unitar cu drept de ereditate, ceeace nu convenia Franţei şi Suediei. W. numit amiral al Balticei, ocupă ducatele Mecklenburg şi Pomerania (v. Răsb. de treizeci de ani). Gustav Adolf prin sistemul său de luptă original, înfrânge pe W. la Lützen (1632), cu sacrificiul vieţii. Tratativele lui W. cu duşmanii pt. înfiinţarea pt. sine a unui principat în Boemia şi impunerea păcii împ. Ferd. i-au adus moartea, căci trădarea a fost descoperită. W. a fost un distins general, cu mult simţ diplomatic, dar lipsit de caracter. Schiller a scris o minunată trilogie dramatică, având subiect viaţa lui W.

Wales, provincie din Anglia. Are 19.336 kmp. cu 2,206.000 loc. Pământ muntos, bogăţie extraordinară în huilă, fier, cupru. Metalurgie desvoltată. Odată a fost independentă şi dela 1536 face parte din Anglia. Aici se vorbeşte limba celtică.

Walloni, populaţie din SE. a Belgiei, în cercurile Eupen şi Malmédy, nou anexate Belgiei şi prin depart. Ardennes, Aisne, Nord din Franţa. In total cam 3 milioane. Vorbesc un dialect francez derivat din langue d'oïl.

Walpole Hugh Seymour, romancier engl. (n. 1884): Mr. Perrin and Mr. Traill, A Prelude to Adventure, The Duchess of Wrese, etc.

„Walter von Aquitania", v. Ekkehard von St. Gallen.

Walther von der Vogelweide, trubadur celebru germ. (n. ca. 1170 † ca. 1230). Inspirându-se din poezia pop., împrospătează „Minnesang"-ul.

Warszava, capit. Poloniei, pe malurile Vistulei, 1,035.000 loc. Fabrici. Palate frumoase, fabrici, comerţ = Varşavia.

Wartburg, castel întărit pe o stâncă înaltă de 394 m. aproape de Eisenach (Germnia). Construit prin sec. XII, în sec. XIII devine centrul serbărilor şi reuniunilor literare. În acest castel şi-au petrecut viaţa Sfânta Elisabeta a Ungariei şi Luther (1521), când a fost închis un an. In acest timp a tradus biblia.

Warwick, Richard Nevill, conte de —, general engl. Renumit prin luptele cu regele Angliei Henric al VI, pe care îl detronă în urma victoriei dela St. Albans (1455) pentru a pune pe Eduard al VI, şi pentru ca mai în urmă să răstoarne pe Eduard şi să restabilească pe Enric al VI, sub care a fost guvernatorul regatului. † 1471 în lupta cu Henric al VI la Barwet.

Washington. 1. Capit. Statelor-Unite Americane pe fl. Potomac la 170 km. dela Ocean, pe locul ales de Washington în 1790. După 40 de ani, nu era decât un sat. Azi are 437.000 loc. Toate autorităţile, ambasadele şi legaţiile cu funcţionarii lor, Curtea prezidenţială dela Casa Albă, au atras populaţie. Este construit pe un plan regulat, monumental. 2. Stat maritim din U. S. A. intrat în uniune în 1889. Are 181.284 kmp. cu 1.357.000 loc. Cu toată clima aspră populaţia creşte mult prin imigrări. Are câmpii fertile, păduri de brazi, huilă, fier şi plumb. Capit. Olympia cu 11.000 loc. 3. Capul W., cel mai septentrional din Grönland.

Washington, Conferinţa dela —. Ţinută între 12 Nov. 1921—6 Febr. 1922, la W. din iniţiativa preşedintelui St.-Unite do atunci, Harding. A avut de scop crearea unui acord pt. desarmarea navală. Au participat Anglia, Statele-Unite, Franţa, Italia şi Japonia, stabilind un status quo pt. toate puterile cu forte navale în Oc. Pacific.

Washington George, bărbat de stat american (n. 1732 † 1799). Lui i se datoreşte independenţa Statelor-Unite (v. c.), pt. care a luptat dela începutul răsb. de independenţă, organizând armata reuşind să bată pe Engl. la Trenton, ajutat fiind şi de La Fayette.

Wassermann August, medic german. (n. 1866 † 1925), vestit patolog şi serolog, cunoscut mai ales prin metoda de a diagnostica sifilisul pe cale serologică. Reacţia W. se face cu sânge sau cu lichid cefalorahidian şi poate depista un sifilis atunci când nu există alte fenomene.

Wassilko, veche familie moldovenească, înzestrată şi cu titlul nobiliar polon în grad de baron. Baronul Alexandru W. (n. 1827), preşedintele partidului naţional român din Bucovina, a fost ales necontenit deputat în dieta Bucovinei, iar în 1870, 1880 şi 1890 e numit căpitan al ţării. † 1893.

Waterloo, târguşor din Brabantul Belgian la 15 km. S. de Bruxelles. Are 4270 loc. Cunoscut prin lupta dintre Napoleon I şi coaliţia duşmană lui. Un monum. pe fostul câmp de luptă aminteşte momentul căderii marelui Impărat (18 Iunie 1815).

Watson B. John, psiholog am. contemporan. Reprezentantul behaviorismului strict. (Şef al grupei „S. B", v. Behaviorism). În lucrarea devenită celebră „A psychology from the Stand Point of a Behaviorist" (o psihologie din p. d. v. al unui behaviorist), **J. B.** caută să întemeieze întreaga psihologie pe o înlănţuire mecanică de reflexe, reducând la înlănţuiri de mişcări determinate numai de excitanţii prezenţi întreaga activitate numită de noi spirituală şi negând faptelor conştiinţei observate introspectiv orice valoare psihică. Altă scriere: Behavior.

Watt James (n. 1736 † 1816), tehnician engl., prin perfecţionarea şi transformarea maşinei vechi a lui Newcomen a construit prima maşină modernă cu vapori. A inventat condensorul şi regulatorul centrifugal.

Watt sau voltamper, unitatea practică a putinţei curentului electric (lucrul efectuat într'o secundă). 1 W = 1 volt × 1 amper. Multiplii unui W. sunt: 1 decawatt = 10 W.; 1 hectowatt = 100 W.; 1 kilowatt = 1000 W.; 1 W. exprimat în alte sisteme de unităţi: 1 W = 10,7 erg sec. = 1 joule = 0,234 calorii mici), sec. 1 C. P (cal-putere) = 735 W.

Watteau Jean-Antoine, pictor şi gravor franc. (n. 1684 † 1721), distins prin colorit şi tehnică şi desemn, ce-l apropie de Van Dyck; arc însă efectul de a privi lumea fără pasiune, emoţie „ca o scenă do operă luminată de focuri bengalice". A lucrat mai ales scene câmpeneşti, pastorale şi sărbători dela ţară: Anotimpurile; Sărbătoare câmpereasc, Embarquement pour Cythère, etc.

Wattoră, unitatea practică a lucrului efectuat de un curent într'o oră. 1 W. = 1 watt × 1 oră. Multiplii şi submultiplii unui W. sunt: 1 hectowattoră = 100 W., 1 kilowattoră = 1000 W. 1 W. = 3600 wattsecundă = 10,7 erg.

Watts George Frederick, pictor şi sculptor engl. (n. 1818 † 1904). A lucrat sub infl. ital. Lucrări: Sf. George, Fata morgana, Samariteanul îndurător, Speranţa, Amorul şi Viaţa, etc.

Watts-Danton Walter Theodore, poet engl. (n. 1832 † 1914). Are poezii lirice cu formă perfectă: The Coming of love.

Weber Karl Maria von —, compozitor german (n. 1786 † 1826), creatorul genului romantic în muzica germană. Elevul lui Mihail Haydn şi abatele Vogler. Cariera muzicală şi-a început-o ca dirijor al teatrului dn Breslau (1804). Dintre lucrările sale remarcăm în primul rând operile „Silvana", „Abu Hassan", „Freischütz" (1821) cea mai cunoscută dintre operile sale „Preziosa", „Euryanthe" (1823) „Oberon" (1826).

Weber Wilhelm, fizician german (n. 1804 † 1891). In 1833 a construit împreună cu Gauss primul telegraf. Are lucrări în domeniul electricităţii şi a magnetismului pământesc. In 1840 împreună cu Gauss a introdus sistemul absolut de unităţi. Prof. univ. la Halle şi Göttingen.

Webster John, autor dramatic engl. (n. 1580 † 1652). A scris 2 tragedii vestite: The white Dewill şi The Duchess of Malfi.

Wedekind Frank, actor, poet şi nuvelist germ. (n. 1864 † 1918). A scris drame naturaliste: Frühlings Erwachen, Erdgeist, Schloss Wetterstein, Musik, Büchse der Pandora, Totentanz, Hidalla şi povestiri.

Weenix, pictori olandezi: Jan (n. 1640 † 1719), autor de portrete, peisaje şi porturi de mare. Fiul său, **Jean Baptist** (n. 1644 † 1719), mai ales prin natură moartă.

Wegener 1. **Alfred** (n. 1880), geofizician german, profesor la Univ. din Hamburg, autorul unei ipoteze relative la formarea continentelor (Die Entstehung der Kontinente u. Ozeane) v. Pământ. 2. **Paul** (n. 1884), actor german, artist de cinematograf. Cel mai mare succes l-a avut în piesa „Golem". În prezent e regisorul întreprinderii de filme Wegener Film Co.

Weigand Gustav, filolog german (n. 1860) şi autor de interesante studii asupra limbii române şi a dialectelor sale (megleno rom., aromân şi istroromân). Ca prof. de limba rom. şi limbi romanice la Univ. din Lipsca, a fost maestrul multor filologi români, căci acolo avea un Institut de limba română, subvenţionat de ţara noastră şi publica un anuar cu studii asupra limbii române: Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache. După răsb. şi-a încetat apariţia, publicând altă revistă Balcan-Archiv, în care W. îşi continuă activitatea cu tendinţe slavofile şi adesea lipsită de obiectivitate ştiinţifică. W. a fost primul care a redactat, pe bază de studii la faţa locului, întâiul Atlas lingvstic al limbii române (1910), fără să fi putut satisface deplin metodelor impuse de asemenea cercetări. Astăzi trăieşte retras la Lipsca.

Weimar, oraş în Germania, unde după abdicarea împăratului Wilhelm al II (din 9 Noembrie 1918), s'a întrunit adunarea naţională, în 6 Februarie 1919, compusă din: 163 deputaţi socialişti, 89 din partidul de centru, 74 democraţi, 22 socialişti independenţi, 42 naţionalişti, 22 din partidului poporului germ. Au decis forma de stat republicană a Germaniei.

Weiner Leo, compozitor şi profesor magh. (n. 1885), prof. de teorie la Acad. de muzică din Budapesta. Lucrări pentru orchestră, muzică de cameră, violină şi piese pentru pian.

Weingartner Felix, compozitor şi dirijor german, una din figurile cele mai reprezentative ale vieţii muzicale germane (n. 1863 la Zara), ocupând posturi din cele mai onorifice ca dirijor al operei şi a concertelor simfonice în Berlin 1891—1898, director al operei imperiale în Viena 1908—1911, director al operei populare în Viena 1919—1920, etc. Numeroasele sale compoziţii (opere, muzică simfonică, instrumentală, lieduri, etc.) sunt de cea mai pură valoare muzicală, fără să intre în domeniul muzicei ultramoderne.

Weizmann Chajim, evreu din Polonia, aşezat de tânăr în Anglia, profesor de chimie la universitatea din Manchester; preşedintele comitetului de conducere a organizaţiei mondiale sioniste.

Wellhausen Julius, teol. luteran germ. şi orientalist (n. 1844 † 1918) A făcut întinse cercetări pentru soluţionarea unor probleme în legătură cu Testamentul Vechiu. Rezultatele acestor cercetări le-a publicat în importanta sa lucrare: Israel und Jüdische Geschichte.

Wellington Arthur Wellesley, duce de —, general engl., pentru abilitatea şi rezistenţa sa numit „ducele de fier" (n. 1769 † 1852). În 1808 s'a luptat cu armatele lui Napoleon I în Portugalia şi Spania, câştigând luptele dela Oporto şi Talavera. În 1812 a intrat în Madrid; iar în 1813, la Victoria, a repurtat o luptă decisivă asupra Francezilor. Tot el a comandat armatele unite în lupta dela Waterloo, în care Napoleon a fost înfrânt în urma ajutorului lui Blücher (v. c.). A reprezentat Anglia la congresul din Viena (1815). În politică a fost membru în partidul Tory.

Wells Herbert George, scriitor engl. (n. 1866). A publicat romane cu subiecte ştiinţifice şi utopice apoi poveşti autobiografice realiste: The War of the Worlds, The invisibile Man, The Time Machine, The Lowe of Mr. Lewisham, Tales of Space and Time, The Modern Utopie, Anticipations, The Research Magnificent, Men like Gods, Kipps, The history of Mr. Poly şi celebra „Schiţa de istorie universală", etc. E unul dintre cei mai cititi autori.

Wenzii, populaţie slavă din vechime. Descendenţii de azi locuiesc prin Lusatia (Germania), întinzându-se şi pe partea de S. a Carpaţilor. Se găsesc răspândiţi şi prin Carintia şi Carniola până prin regiunea oraşului Triest. Sunt în total vreo 150.000. Cei din Germ. sunt protestanţi ceilalţi rom.-cat. W. din Lusaţia au dorit să constituie un stat separat după 1919, conform principiilor Wilson, dar guvernele Reich-ului n'au ţinut socoteală de această dorinţă.

Werfel Franz, poet germ. din Praga (n. 1896). A scris versuri expresioniste, drame (Spiegelmensch, Schweiger, Bocksgesang) şi romane (Nicht der Mörder, der Ermordete ist schuldig), etc.

Werner Alfred, chimist elveţian; a sistematizat studiul complecşilor creind noţiunile „valenţă parţială" şi „număr de coordinare" deopotrivă de importante pentru interpretarea compuşilor cu molecula mare din chimia anorganică.

Werner Friedrich-Ludwig-Zacharias, poet dramatic germ. (n. 1768 † 1823). Are drame istorice: „Martin Luther"; „Die Söhne des Tals"; „Der 24 Februar" (o dramă fatalistă). Piesele sale s'au menţinut mult timp pe scena germ. Intr'o vreme W. a fost apreciat de Goethe şi s'au luat împreună la întrecere, compunând sonete. Deşi talentat, W. a fost sclavul pasiunilor sale şi un caracter uşuratec.

Weser, fluviul din Germ., format din unirea râurilor Werra şi Fulda. 436 km.

Wessobrun (Weissenbrun), mănăstire din Bavaria. Rugăciunea dela W. [lit. germ. veche], găsită acolo, descrie timpurile dinaintea creaţiei pe când nu exista decât Dzeu atotputernic şi îngerii săi. Este o poezie creştină, cu versuri în „Stabreim" (v. aliteraţiune).

West Benjamin, pictor american (n. 1738 † 1820), stabilit în Anglia a întemeiat, împreună cu Reynolds, Acad. regală de pictură. A executat compoziţii istorice.

Westinghouse-frână, invenţia (1867) inginerului am. George Westinghouse (n. 1846 † 1914), este sistemul cel mai întrebuinţat la frânarea trenurilor, din cauza acţiunii sigure şi rapide: la un tren de 50 vagoane frânarea ultimului vagon se întâmplă numai cu 2 secunde mai târziu decât a primului.

Westminster. 1. W. Abaye. Mănăstire în Londra, în W. de City, fondată în 616 şi din care a rămas biserica, clădită în stilul gotic primitiv şi care păstrează mormintele regilor şi oamenilor mari ai Angliei. — 2. W. Palat sau Palatul parlamentului, ridicat în 1840, pe locul vechiului palat ars în 1834. E construit în stilul gotic, numit Tudor.

West-Virginia, stat din U. S. A., cuprins între Mţii Alleghany şi R. Ohio. Are 64.180 kmp. cu 1.464.080 loc. ocupându-se cu agricultura şi exploatări miniere: huilă, fier, sare, petrol. Capit. Charleston.

Wetterbergh Karl Antonius, romancier suedez, cunoscut sub pseudonimul: Unchiul Adam (n. 1804 † 1889). Scrieri: „Tablouri de genre"; romane: „Guvernanta"; „Un Nume", ş. a.

Weyden, Roger Van der, pictor flamand (n. 1400 † 1464). Fiind în Italia, pe la 1450, el laudă lucrările lui Pisanello şi Gentile. Lui i se atribuie şi introducerea picturii în uleiu în Ital. Lucrările lui au sentiment religios şi sunt dramatice, exprimând frământări sufleteşti (Coborîrea de pe Cruce, Naşterea, Închinarea magilor, etc.).

Weygand Maxime, general franc. (n. 1867). La declararea războiului mondial (1914) a fost şef de stat major al lui Foch, cu care a colaborat tot timpul războiului. S'a ilustrat în organizarea armatei poloneze şi în războiul acestora cu trupele bolşevice, pe care le înfrânge (1920). În 1923 a fost numit înalt comisar al guvernului franc. în Siria.

Weyssenhof Joseph, romancier polon (n. 1860). In romanele sale sunt portrete şi peisaje frumoase. Capodopera sa este: „Viaţa şi gândurile dlui Podfilipski". Alte scrieri: „Zibelina şi domnişoara", etc.

Wharton Edith Newbold Jones, Mrs —, romancieră am. (n. 1862). A scris romane psihologice.

Wheatstone, Charles (n. 1802 † 1875), fizician engl., profesor la Kings College din Londra. Are cercetări şi invenţiuni importante în domeniul electricităţii, astfel puntea lui W. pentru măsurarea rezistenţelor electrice, semnalizator electric, aparat telegrafic cu ac; telegrafia rapidă, etc.

Whig (= conducător de cai), nume dat în Anglia partizanilor libertăţii, faţă de Tory (v. c.), partizanii autorităţii. La început nume ironic dat, pe timpul lui Carol al II la răscoala Scoţienilor, după expoziţia de cai. S'a extins apoi asupra tuturor duşmanior fam. Stuart, ajungând să numească partidul liberal, radical, democratic.

Whist, joc englezesc cu 52 cărţi. Cel ce dă 6 puncte, câştigă jocul. Atunci se zice că a făcut un Tric.

Whistler James Mc Neill, pictor şi gravor am. (n. 1834 † 1903). A expus la Londra portrete impresioniste, executate cu multă delicateţă şi într'o tonalitate sură-argintie, subordonând totul la o armonie a nuanţelor. Acestea au produs senzaţie; criticul Ruskin l-a ofensat, spunându-i că a aruncat „o oală de colori în faţa publicului". In procesul iscat, deşi a depus şi Burne-Jones (v. c.) împotriva lui, totuşi W. a câştigat pe Ruskin. Lucrări: Portretul mamei artistului, Carlyle, La pian, Fete în alb şi vestitele Nocturne.

Whitman Walt, poet am. (n. 1819 † 1892). Poet liber, a cântat desvoltarea personalităţii omeneşti în versuri neregulate; plin de excentritate şi îndrăzneală în gândire şi expresie, dar şi de strălucire de inspraţie şi tendinţe nobile. W. este poetul democraţiei americane". Scrieri: Leawes of Grass, Drum Taps, etc.

Whitney William Dwight, distins lingvist american (n. 1827 † 1894), autor de lucrări importante pentru evoluția studiilor ingvistice (Viața limbii și o gramatică sanscrită).

Whittier John Green-Leaps, poet am. (n. 1807 † 1892). Frecvent apărător al abolirii sclăvici. Are scrieri cu subiect național: „Legende despre Anglia nouă".

Wickenhauser Franz Adolf (n. 1809 † 1891), scriitor germ. din Bucovina. A publicat în nemțește mai multe studii despre istoria Bucovinei și a mănăstirilor românești de aici: Solca, Humor, Sf. Onofrei, Pătrăuți. Voronet, Putna, episcopia de Rădăuți.

Wiclef John (n. 1324 † 1384), profesor de teologie și reformator englez, considerat ca antemergător al lui Ioan Huss. A combătut puterea mai marilor bisericești, învățăturile bisericii privitoare la liturghie și spovedanie și alte dogme ale catolicismului. Învățăturile lui au fost condamnate la sinodul ecumenic dela Constanța (1414—1418), care a ordonat desgroparea și arderea pe rug a osămintelor lui.

Widal Fernand, medic franc. (n. 1862 † 1926), fost prof. la fac. de med. din Paris, celebru internist și serolog, cunoscut prin descoperirea serodiagnosticuui febrei tifoide: baccilii de febră tifoidă aduși în serul bolnavilor se aglutinează (reacția W.).

Wied, familie princiară din Germ. care se pomenește încă din sec. al XIII la Koblenz. Din ea a făcut parte princip. Wilhelm (n. 1876) căruia i s'a dat oferit în 1913 coroana Abaniei, primind-o în 1914. In 3 Sept. 1914. a plecat din Albania din pricina răsb. mondial.

Wiedeman Gustav, fizician germ. (n. 1826 † 1899). Are lucrări în domeniul electricității și a magnetismului, prof. de fizică la Univ. din Basel, Braunschweig, Karlsruhe și Leipzig.

Wieland Christoph Martin, poet germ. (n. 1733 † 1813). Fost prof. la Univ. din Erfurt. Reprezentant al lit. clasice germ., alături de Lessing, Klopstock, Herder și poeții din „Göttinger Heimbund" (v. c.). Poezia lui e veselă, grațioasă și sensuală. (A fost numit în Hainbund: „der Sittenverderber"!). A editat „Der Teutsche Merkur". A scris: Agathon (roman pedagogic), poezia didactică, „Musarion", poema eroică, „Oberon", etc.

Wien, oraș mare, capit. Austriei. 1,875.000 loc. Cu orașele anex:. 2.010.000 loc. Nod de C. F., mare centru industrial: obiecte de lux, de îmbrăcăminte, mașini, instrumente, metalurgie, produse alimentare, mobile, textile, etc. Palate frumoase, muzee interesante, monumente de artă, etc. Port la Dunăre.

Wien Wilhelm (n. 1864), prof. de fizică la Univ. din Würzburg. Are cercetări importante în optică. Legea ui W.: lungimea de undă corespunzătoare maximului de emisiune a corpului negru este invers proporțională cu temperatura absolută a corpului; cu alte cuvinte, cu cât un corp radiază la o temperatură mai înaltă, cu atât coloarea dominantă din spectrul acelui corp se deplasează mai mult spre violet.

Wiener medizinische Wochenschrift, revistă germ. săptămânală de medicină generală. Fondată 1850.

Wiener Otto (n. 1862 † 1927), fizician a lucrat în domeniul opticei și are cercetări interesante în legătură cu fotografia în colori, dela 1899 profesor la Univ. din Leipzig.

Wiener-Neustadt, oraș din Austria de Jos, centru de CF, fabrici de mașini, de oale de fier, de diferite obiecte de fier; fabrici de bere. Academie militară. 36.000 loc.

Wieniawski Henri, celebru violinist și compozitor (n. 1835 † 1880). Numeroase turnee în Europa și America, virtuos de cameră la Petersburg, fost profesor la Conservatorul din Bruxelles. Lucrări: două concerte, o legendă, o poloneză, mazurci, „Le carnaval Russe", fantazie orientală, studii, toate pentru vioară.

Wiesbaden, oraș în Prusia, capit. fostului ducat Nassau. 109.000 loc. Ape termale, clorurate-sodice foarte vizitate (gută și reumatism). Torcătorii. Situat într'o poziție frumoasă la picioarele munților Taunus. In 7 Octombrie 1921 s'a semnat un acord între Loucheur și Rathenau, stabilind în profitul sinistraților francezi, cu materialele germane folositoare pentru reconstruirea regiunilor revastate, o opțiune până la concurența sumei de 7 miliarde mărci aur.

Wilamowitz-Möllendorf, Ulrich von —, filolog clasic germ., prof. la Univ. din Berlin (n. 1849). A publicat cercetări asupra lui Aristoteles și a tradus din tragicii greci. Scrieri: Einleitung in die attische Tragoedie, Homerische Untersuchungen, Aristoteles u. Athen, Geschichte der griechischen Literatur, Reden und Vorträge, etc.

Wilbrandt Adolf von —, scriitor germ. (n. 1837 † 1911). Romanele sale conțin idei: Osterinsel, Fridolins heimliche Ehe, Hermann Linger. A scris drame perfecte: Der Meister von Pamyra, Gracchus der Volkstribun, Arria und Messalina.

Wilde Oscar (cit. uaild), scriitor engl. (n. 1856 † 1900). Este decadent spiritual, iubește paradoxul. A publicat drama: Salome; romanul: The Portrait of Dorian Gray, apoi: The Sphinx, De profundis, A Woman of No Importance, An Ideal Husband, etc.

Wildenbruch Ernst, poet germ. (n. 1845 † 1909). A scris poezii (cântece și balade), nuvele, romane și drame.

Wilhelm de Occam, v. Occam.

Wilhelm, v. Vilhelm.

Wilkie David, pictor engl. (n. 1785 † 1841), cu bun renume prin portrete, subiecte istorice și scene populare (Lăutarul orb, Asedierea Saragossei, Napoleon și Papa la Fontainebleau, Benvenuto Cellini, etc.).

Wilkinson sir John Gardner, egiptolog engl. (n. 1797 † 1875), autor de valoroase cercetări asupra scrierii hieroglife și al lucrării: Descrierea generală a Egiptului.

Williams Carlos William, medic, nuvelist și poet american (n. 1883). El cere literaturii să fie nouă, plină de strălucire și o adevărată creație de artă. Infocat partizan al modernismului. A luptat mult pentru a înlătura influența europeană din lit. americană. A scris: The Tempers, Al que quiere, Kosa in Hell, Sour Grapes, Spring and All, The Great American Novel.

Willy, cu numee adevărat: Henry Gauthier-Villars (n. 1859), romancier și critic muzical franc. S'a distins cu romanele sale umoristice. Scrieri: Les lettres de l'ouvreuse, Souvenirs littéraires . . . et autres.

Wilno v. Vilna.

Wilson Woodrow Thomas (n. 1856 † 1924), președintele Statelor Unite; profesor de istorie la Universitate, în 1910 guvernatorul Statului New-Jersey, în 1912 și 1916 ales președinte al Statelor Unite. A dorit neutralitatea statului său, dar după declararea războiului de submarine din partea Germanilor, guvernul St. U. a intrat în război pentru a distruge militarismul german și a asigura pacea lumii. W. a formulat cele 14 puncte pentru pace: 1. Tratate publice de pace. 2. Libertate deplină navigațiunii pe mări. 3. Suprimarea tuturor granițelor economice. 4. Reducerea înarmărilor națiunilor. 5. Orânduirea liberă a tuturor revendicărilor coloniale. 6—13. Aranjarea chestiunilor teritoriale din partea statelor beligerante din Europa. 14 Intemeierea Ligei Națiunilor. W. la congresul de pace din Paris n'a putut să-și ducă la bun sfârșit toate principiile sale formulate, fiind schimbate de intervenția personalității covârșitoare a lui Clemenceau. Intors dela Paris, W. în 1920, a căzut la alegerile de președinte și s'a retras din viața publică. In 1919 a fost distins cu premiul Nobel pentru pace. Opere: The State, History of American people, The new Freedom.

Wilson (sir Henric Hughes), feldmareșal engl. (n. 1864 † 1922). S'a remarcat în timpul războiului mondial în consiliul de răsb. interaliat dela Versailles unde a fost delegatul Angliei, iar dela 1918—1921 a fost Șeful Marelui Stat Major al armatei engleze. Irlandez prin naștere, a fost asasinat în 1922 de Sinn-feiners.

Winckelmann Johann, arheolog germ. (n. 1717 † 1768), primul care a studiat științific monumentele antichității, lucrările lui producând mare răsunet și o infl. asupra inspirației artiștilor. (Geschichte der Kunst des Altertums). A studiat și antichitățile dela Herculanum.

Windelband Wilhelm, distins filos. germ. (n. 1848 † 1915), fost prof. univ. la Strasbourg și Heidelberg. Cunoscut istoric al filos. (Geschichte der neuren Philosophie, Geschichte der alten Philosophie, Lerhbuch der Gesch. der Philos. [curentele filos.]. Reprezintă criticismul teologic și axiologic, împărtășind filos. în cele 3 științe de valori (normative): Logică (lato sensu), Etică și Estetică. In filos. istoriei face și o clasificare a științelor în idiografice și nomotetice, având o concepție apropiată de cea a lui Rikkert și A. D. Xenopol. Alte scrieri: Über Willensfreiheit; Präludien (2 vol.); Einleitung in die Philosophie, Vom System der Kategorien, Der Wille zur Wahrheit, Platon, Die Probleme der Logik, etc.

Windsor, oraș și port din dominionul Canada (Ontario), pe râul Détroit, în fața orașului Détroit; 18.000 loc.

Winnipeg oraș din Canada, capit. prov. Manitoba. Are 179.000 loc., Universitate.

Winnipeg (Lacul), din Canada adună apele dintr'un basin de peste un milion kmp.,, primește pe Saskatchevan, Winnipeg, etc. Varsă apele în Golf. Hudson prin fl. Nelson.

Wintzingerod (Ferdinand, baron de —), feld mareșal rus (n. 1770 † 1818). S'a remarcat în diplomație negociind alianța din 1805 a Rusiei, Austriei, Angliei și Prusiei contra lui Napoleon I. A luat parte la războiul din 1814 din Franța, fiind comandant de armată.

Wirth Joseph (n. 1879), om politic german, profesor de matematică, deputat, dela 1914 membru în adunarea națională din Weimar, ministru de finanțe al Baden-ului în 1919 și al imperiului în 1920—22, cancelar și ministru de externe în 1921—22 și aderent al coaliției cu socialiștii.

Wisconsin, 1. Unul din Statele Republicei U. A. S.; 2,632.000 loc. Capit. Madison. Agricultură foarte desvoltată, creşterea vitelor. Mine de plumb, mine de fier. Populaţia pe lângă lacul Michigan mai mult, Germani şi Scandinavi. — 2. W. Râu în Statele-Unite, afluentul lui Mississipi; 950 km.

Wissmann Hermann von —, explorator german în S. basinului fl. Congo (1880—1886). A fost şi guvernator al Africei Orientale germane (1890—93), când a supus pe indigeni stăpânirii germane. S'a născut în Francfurt pe Oder (1853) şi a murit la Weissenbach (1905).

Witerita (min.). Carbonat de bariu incolor sau alb-cenuşiu, galben, cu luciu sticlos-gras, transparent-translucid. Se exploatează (în Stiria, Anglia) pentru fabricarea sărurilor de bariu (v. c.).

Witt Jan, ilustru bărbat de stat olandez (n. 1625 † 1672), adversarul dinastiei de Orania (Orange), cel care a contribuit la desfiinţarea stathuderatului.

Wittelsbach, familie princiară germ., care a domnit în Bavaria din sec. al XII cu *Otho I*, primul duce cu titlu ereditar (1180). Ultimul reprez. a fost Ludovic al III, alungat în urma revol. din Nov. 1918.

Wittenberg, oraş în Germ. (Prusia, prov. Saxa) pe Elba; 22.000 loc. Metalurgie, maşini. Biserica vechei universităţi, la poarta căreia Luther a afişat (1517) faimoasele sale propuneri contra indulgenţelor. Casa lui Luther.

Wlassics Gyula baron (n. 1852), om politic maghiar. In 1891 profesor de drept penal la universitatea din Budapesta, în 1892 deputat, iar în 1895—1903 ministru de industrie, făcând reforma învăţământul secundar; membru al Academiei maghiare; ultimul preşedinte al Casei magnaţilor.

Wöhler Friederich, chimist germ. (n. 1800 † 1882), creator de şcoală ca şi Liebig, s'a ocupat atât cu chimia anorganică, cât şi cu cea organică, făcând aici cea dintâi sinteză a ureei la 1828. A izolat aluminiul şi a arătat analogia dintre carbon, siliciu şi titan.

Wolf Andreas, medic sas ardelean (n. 1741 † 1812), a trăit mult timp ca medic în Iaşi. Pe lângă o seamă de lucrări medicale valoroase mai mici, a publicat în 1805 o carte: Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstentums Moldau", care deşi cam subiectiv scrisă, e un important document pentru istoria Moldovei la sfârşitul sec. al XVIII.

Wolf Hugo, compozitor austriac (n. 1860 † 1903), unul din cei mai geniali compozitori ai sec. al XIX. Lucrările sale se disting prin o formă impecabilă şi profundă stăpânire a mijloacelor technice. Dintre numeroasele sale lucrări, notăm cele mai cunoscute: 7 cicluri mari de liduri după poezii de Eichendorff, Mörike, Goethe, Geibel, Heyse, Keller, Michelangelo, etc., în total 232 liduri. Apoi 2 opere „Corregidor" şi „Manuel Venegas", coruri à capella şi cu orchestră, 1 quatour, „Serenadă italiană" pentru orchestră, 1 poem simfonic, etc.

Wolff Christian, filos. germ. (n. 1679, † 1754), fost profesor univ. în Halle. Influenţat de Aristoteles, de Scolastici (v. Scolastica), Descartes, Spinoza, Locke şi în special de Leibniz; e partizan al raţionalismului (v. c.) dogmatic (v. dogmatism). In morală, admite o atitudine bazată pe reflecţie, perfecţionismul (v. c.). şi eudemonismul (v. c.). A fost conducătorul mişcării „Aufklärung" (filos. luminării) în Germ. şi-a introdus limba germ. în scrierile filos. germ. A popularizat, schimbând-o în parte, filos. lui Leibniz. Scrieri: 1. „Vernünftige Gedanken von den Kräften des menschlichen Verstandes u. ihrem richtigen Gebrauch i. d. Erkenntnis der Wahrheit", 2. „Vern. Gedanken von Gott, der Welt u. der Seele des Menschen, auch allen Dingen überhaupt", 3. Vern. Gedanken zur Beförderung ihrer Glückseligkeit".

Wolff Pierre, scriitor dramatic franc. (n. 1865). Scrieri: „Le secret de Polichinelle"; „Marionettes".

Wölfflin Heinrich (n. 1864), istoric de artă germ., de origină elveţiană, prof. la univ. din Bâle. Lucrări: Die Klassische Kunst; Kunstgeschichtliche Grundbegriffe; Dürer, etc.

Wolfram sau tungsten, element metalic, foarte dur şi fragil, se topeşte greu, greutatea specifică 18,2. In stare nativă nu se găseşte, numai în diferite minereuri. Din W. se fabrică *filamentul unor* becuri electrice.

Wolfram von Eschenbach, poet germ. (n. 1170 † 1220). A scris poezii epice (Titurel, Willehalm) şi a prelucrat „Parsifal", după Chrétien de Troyes.

Wolframitul (min.), wolframat de fier şi mangan, negru-brun, opac cu aspect gras. Se întâlneşte în filoanele metalifere dela Baia Sprie. Se întrebuinţează ca vopsea, şi la fabricarea oţelului-woifram.

Wolsey Thomas, cardinal engl., arhiepiscop de York şi ministrul regelui Henric al VIII (n. 1471 † 1530). A contribuit la centralizarea în mânile regelui a puterii politice şi religioase. Apropierea Angliei şi a Franţei, realizată de el, a nemulţumit pe Ana de Boleyn şi pe Henric, pricinuindu-i disgraţierea.

Wollastonita (min.), v. Piroxenii.

Woodworth R. S., psihol. am. Reprezentant distins al psihol. dinamice: Psychology, Dinamic Psychology, etc.

Woolwich (pr. uulici), oraş în Anglia, pe fluviul Tamisa, la E. de Londra. Are 140.430 loc. Şcoli militare de Artilerie şi de Geniu şi un mare arsenal maritim cu peste 10.000 lucrători.

Worcester, oraş din Anglia pe Severn, are 48.840 loc., o frumoasă catedrală în stil gotic din sec. XIV, fabrici de porţelan şi mănuşi. Aici a fost bătut (1651) regele Carol al II de către Cromwell.

Worcester, district al coloniei Cap, în regiunea Karru (Africa de S.), 6793 kmp. cu vreo 20.000 loc., din cari aproape 1/2 albi. Capitala Worcester pe drumul dela Capetown la Kimberley.

Worcester oraş din U. S. A. (Statul Massachusetts), cu 180.000 loc. Fabrici metalurgice, maşini, conserve, fabrici de postavuri, etc.

Wordsworth William, poet engl. (n. 1770 † 1850). „Poet laureat" din epoca romantismului, preconizează întoarcerea la natură. A publicat „Lyrical Ballads" (în colab. cu Coleridge), „Balads", „Poems" (2 vol.), etc.

Worms, oraş foarte vechiu din Germania (Hessa-Darmstadt), pe Rin, 47.000 loc. Catedrală în stil roman (sec. al X). Diete celebre. Port fluvial foarte activ. Viţă de vie, săpunărie şi sticlărie.

Worms. Dietele de la —. Importante două: cea din 1495 prin care se interzice dreptul de răsb. privat şi cea din 1521 care somează pe Luther să se prezinte în faţa adunării. **Concordatul dela** — din 1122 între papa Calixtus al II şi Henric al V, prin care se pune capăt războiului pt. investitură.

Worms René, sociol. şi filos. franc. Reprezentant al sociol. biologice. A scris importante lucrări: De natura et Methodo sociologiae, Organisme et Société, Philosophie des sciences sociales (3 vol.), Les principes biologiques de l'évolution sociale, Le sociologie, son contenu, ses attaches (1926), etc. A dirijat Revue internationale de Sociologie, Annales de l'Institut international de Sociologie şi „Bibliothèque sociologique internationale".

Worthington, Henry Rossiter (n. 1817 † 1880), tehnician american, inventatorul pompei renumite ce poartă numee lui. (1841).

Wouwerman: 1. **Philips**, pictor olandez (n. 1619 † 1668), celebru ca pictor de cai şi de lupte fixate în cadre de peisaj (Plecarea pt. vânătoare, Lupta dela Haga, etc.). — 2. **Pieter**, fratele său (n. 1626 † 1682), cu aceleaşi calităţi, încât distingerea operei unuia de a altuia e dificilă. Are şi vederi de oraşe.

Wrangel Petre, baron de —, general rus (n. 1879). S'a remarcat prin luptele contra bolşevicilor în fruntea trupelor antibolşevice, a căror comandă a luat-o după Denikin. A fost bătut şi s'a refugiat la Constantinopol, de unde trecu în Serbia.

Wright (Wilbur) (n. 1867 † 1919) şi fratele său **Orville** (n. 1871), aviatori şi constructori mecanici. Au construit un aeroplan după sistemul lor cu un motor inventat de ei, care acţionând două elice au putut sbura, contând printre primele sboruri reuşite (v. Aviaţie).

Wundt Wilhelm, cel mai mare psihol. şi filos. germ. din sec. al XIX (n. 1832 † 1920). Prof. celebru la univ. din Leipzig între 1875—1917. A întemeiat în 1879 cel dintâiu laborator de psihol. experimentală, la care au studiat viitorii savanţi psihol. din lumea întreagă, fondator şi sistematizator al psihol. experimentale, în domeniul căreia are nenumărate studii şi celebrele vol. de sinteză (Grundzüge der physiologischen Psychologie, Grundriss der Psychologie). Alte lucrări de psihol: Volkerpsychologie (10 vol. în care studiază desvoltarea tuturor creaţiilor psihice, genetic şi comparativ: Religie, mituri, limbaj, artă, drept, etc.). Einführung in die Psychol., Elemente der Völkerpsychologie, etc. Mare logician, W. a scris cel mai vast şi mai clar tratat de logică (3 vol.), apoi un vestit tratat de Etică (3 vol.), lucrări de filos. generală: Einleitung in die Philosophie, Sinnliche und übersinnliche Welt, System der Philosophie (2 vol.), etc. Este voluntarist-spiritualist, paralelist. In teoria cunoaşterii antipsihologist şi transcendentalist, în etică evoluţionist-universalist. Concepe filos. ca o sinteză critică între celelalte ştiinţe, în vederea formării unei concepţii armonice despre lume şi viaţă. Are meritul de a fi studiat principiile şi metodele tuturor ştiinţelor, fiind ultimul mare spirit enciclopedic în filos. contemporană.

Würtemberg, stat din Germania, 19.510 km. pătraţi; 2,526.000 loc. Capitala Stuttgart. Torcătorii, papetării, industria fierului şi lemnului.

Würtz Charles Adolph, chimist francez (n. 1817 † 1884). A desvoltat mult domeniul chimiei organice, preparând glicolii, aldolul, etc., a militat pentru încetăţenirea teoriei atomice în chimie.

Wurtzita (min.), sulfură de zinc, brună-întunecată, dimorfă cu blenda. Se întrebuinţează pentru extragerea zincului.

X, a XXIV lit. din alfabet.

X, ca cifră romană = 10, în matematică X se foloseşte ca necunoscută.

X, raze — (med.), termin convenţional pentru razele Röntgen.

Xalapa sau **Jalapa**, oraş din Mexico de E. (prov. Vera Cruz), cu o climă excelentă, deoarece este în regiunea temperată şi este înconjurat de grădini încântătoare, un adevărat „oraş al florilor" al Mexicanilor; un sanatoriu pentru locuitorii de pe coaste. 24.000 loc.

Xantelasma (med.), plăci ovalare puţin proeminente, de coloare gălbuie, localizate pe marginea genelor sau în alte cute ale pielii.

Xanthippos, general athenian, tatăl lui Perikles, învingătorul Perşilor la Mykale. A cucerit Sestos (479 a. Chr.) şi a eliberat un mare număr de oraşe din Asia-Mică.

Xantodermie (med.), coloraţia galbenă a pielii, ex. la intoxicaţie cu acid picric.

Xantopsie (med.), turburare a vederii: bolnavul vede toate într'o nuanţă gălbuie.

Xaver Francisc, sfânt (n. 1506 † 1552), călugăr din ordinul iezuiţilor. Ca misionar în părţile răsăritene ale Asiei, a creştinat sute de mii de păgâni.

Xenien (gr.), daruri pentru străini, titlul cărţii a XIII de epigrame a lui Martial. După ea, Goethe şi Schiller şi-au numit epigramele pe care ei le-au tipărit în „Musenalmanach für 1797", îndreptându-le contra literaţilor contemporani.

Xenokrates din Chalkedon, filos. hellen (n. ca. 396 † 314 a. Chr.). Face parte dintre filos. academiei, (v. Academia veche).

Xenomorfe (petrograf), v. Alotriomorfe.

Xenon (chim.), v. Gaze nobile.

Xenophanes din Kolophon, poet-filos. hellen (n. ca. 560 † ca. 480 a. Chr.). Adversar al antropomorfismului divin şi al miturilor religioase ale lui Homer şi Hesiod, partizan al monoteismului panteist, crezând însă că Dzeu nu este extramundan, ci se confundă cu universul întreg, îmboldindu-l ca spirit al lumii. Dzeu (lumea) este veşnic, necreat, nemişcat şi are perfectă omogenitate. Din poemele filos. ale lui X. au rămas numai fragmente.

Xenophon, celebru istoric şi filos. hellen (n. ca. 430 † după 355 a. Chr.). A povestit retragerea celor zece mii de Greci în „Anabasis". A mai scris Hellenika; Cyropădia; Memorabilele lui Sokrates şi Banchetul, etc.

Xenopol Alex. D. istoric, jurist şi filos. rom. (n. 1847 † 1920), fost membru al societ. lit. „Junimea" şi prof. de istoria Rom. la Univ. din Iaşi, membru al Acad. rom., membru la Institut de France, etc. A dat cea dintâiu sinteză ştiinţifică de ist. rom. („Ist. Rom. din Dacia Traiană") şi a scris lucrări importante în acest domeniu: Les Roumains au Moyen-Age, Paris 1885, Etudes historiques sur le peuple roumain (Iaşi, 1885), Histoire des Roumains de la Dacie trajane, Paris 1896 (2 vol.), Teoria lui Roessler (Iaşi 1884). Influenţa franc. în Rom. (Buc. 1887). A publicat studii juridice şi economice, dar importanţa lui ca gânditor o găsim în lucrarea „Les principes fondamentaux de l'histoire", Paris, Leroux 1899, ed. a II cu titlul „Théorie de l'histore" Paris 1908, în care X. ajunge să formuleze un sistem de filos. a istoriei, pe care o consideră o ştiinţă care formulează „serii" (un fel de legi empirice), de fenomene şi studiind individualul şi nu generalul, deosebind fapte de repetiţie (în şt. nat.) şi de succesiune (în ist.). Cu această operă şi numeroascle studii de filos. ist. (Les sciences naturelles et l'histoire, L'Hypothèse en histoire. Expunere pe scurt a principiilor fund. a ist. Noţiunea valorii în istorie, etc., etc.). X. dă şi o concepţie despre lume şi viaţă, fiind considerat al doilea mare cugetător filos. după Conta, recunoscut şi în străinătate. A avut polemici cu Windelband şi Rickert, cu P. Lacombe şi alţii, sistemul său de fios. fiind apropiat de al celor doi dintâiu. A scris mult şi în reviste străine: franc., germ., ital., engl. şi a ţinut lecţiuni la Sorbonne în Paris şi conferinţe în multe centre apusene. Alte scrieri mai însemnate: Partidele politice în Revol. din 1848, Sociologie et Socialisme, Ideile de legi şi de prevedere, Geologia şi istoria, etc. etc. 2. **Adela** (Riria), soţia lui A. D. X., scriitoare rom., a publicat lucrări diverse: Cântări vechi, Cântări nouă, Ultima rază din viaţa lui Eminescu, Kiajna şi Ion Vodă cel Cumplit (tragedie), Cântări şi poeme (şi multe articole şi poezii în „Românul literar" (1905—1908), Arhiva (1906—1912), ş. a. rev.

Xeres de la Frontera, oraş din Spania (Andaluzia), fabricarea vinurilor şi comerţul lor. Struguri conservaţi. 62600 loc. În 711, Arabii au învins aici pe Roderic, ultimul rege al Visigoţilor din Spania.

Xerofile (bot.), plante care trăiesc în locuri uscate, neavând nevoie de umiditate mare a solului.

Xeroform (med.), bismut tribromfenilic, praf galben, desinfectant, exsicant şi cicatrizant. Se dă în unele leziuni ale pielii.

Xeroftalmie (med.), avitaminoză produsă prin lipsa vitaminei A. caracterizată prin uscarea şi turburarea corneei (v. Ochiu).

Xerxes, rege al Persiei dela 485—465 a. Chr., fiul lui Dareios. După ce a supus Egiptul revoltat, s'a îndreptat, în 480, cu o armată foarte puternică (100.000 sold. şi 400 corăbii) împotriva Greciei. A fost însă învins la Salamina, Platea şi Mykale. A edificat în Persepolis un splendid palat.

Xifoid, apendice (anat.), partea inferioară a sternului (v. c.).

Xilografie, arta de a grava (săpa) în lemn. — X. a fost practicată de Chinezi încă în sec. VI a. Chr. In Europa s'a introdus prin sec. XII. Începând cu sec. XIV s'a întrebuinţat regulat la imprimeria de cărţi în care textul era numai o legendă a gravurii. Gravuri de acest fel au executat artişti renumiţi: A. Dürer, Holbein, Ulrich Gering, Antoine Vérard, Kerver, etc.

Xiloza (chim.) sau pentoza, un hidrat de carbon cu 5 atomi de carbon, formează cristale prismatice cu gust dulce care se topesc la 150° şi sunt optic active. Se găseşte în plante, mai ales în cleiul lor, legată sub formă de glicozid.

Xingu, râu din Brazilia Centrală, afluent pe dreapta Amazonului. Lungime 2100 km., bazinul 395.000 kmp.

Y, a XXV lit. din alfabet.

Yale University, universitate americană purtând numele fondatorului ei filantropul Elihu Yale (n. 1648 † 1721). Înfiinţată în 1701 la Hartford (Connectieut), are 4 departamente (facultăţi): arte, medicină, teologie şi drept.

Yamageta (prinţ Aritomo), mareşal şi bărbat de stat japonez (n. 1838 † 1922). Militar de mare valoare, în timpul războiului contra Chinei din 1894, a fost unul din principalii comandanţi ai armatei japoneze, atribuindu-se victoria victoria dela Ping-Yang. A fost preşedinte de consiliu în diferite rânduri ucrând pentru organizarea Japoniei, considerat fiind ca unul din principalii făuritori ai Japoniei moderne. A luat parte la războiul ruso-japonez 1905, fiind Şeful Marelui Stat Major al armatei Japoneze.

Yamato. 1. Numele vechiu al Japoniei. 2. Numele vechei limbi japoneze vorbite înainte de invadarea chinezei. Azi numele unei provincii din Ins. Nippon. Capit. Nara.

Yanbo, port de export al Hedjasului la M. Roşie. Apr. 5000 loc. A fost cucerit dela Turci de către Anglo-Arabi în 1916.

Yang-Tcheu (cit. Iang-ceu), oraş din China (prov. Kiang-Su) cu 350.000 loc. Comerţ mare cu sare şi ţesături.

Yang-Tse-Kiang, sau Fluviul Albastru, fluviu al Chinei, isvorăşte din platoul Tibetului, străbate China dela V. la E. şi se varsă în M. Chinei. Pe malurile lui multe oraşe, locuitorii avându-şi casele pe corăbii, ancorate la mal. Este unul din cele mai mari fluvii din lume (apr. 4000 km. lung.).

Yankee, poreclă dată de Englezi locuitorilor tatelor-Unite americane, în special celor din Anglia Nouă (statele: Maine, Vermont, Massachussets, Rhode-Island, New-Hampshire).

Yard, etalon de lungime engl., echivalent cu 91,4 cm. In sport, odinioară la toate cursele, parcursurile erau exprimate în Y., azi însă numai în Anglia şi Am.

Yarmuth. 1. Oraş din Canada (Noua Scoţie), port de pescuit, la un golf al Atlanticului. Şantiere navale. Apr. 10000 loc. 2. **Y.** sau **J. Great** oraş din Anglia (comitat Norfolk), post la M. Nordului, cu 60700 loc. Construcţii navale, pescării. A fost des bombardat de Germani în timpul marelui războiu.

Yeats William Butler, fiul unui pictor prerafaelit, poet şi critic englez, (n. 1866). A scris poezii în care inspiraţia mistică se aliază cu înţelepciunea practică şi nota patriotică irlandeză. A fondat şi condus o Societate literară „The Irish Literary Society" în Londra, din 1891 şi teatrul irlandez, „The Irish Literary Theatre". Representant al simbolismului, cântă temele universale ale Celtismului, iubirii şi melancoliei. In drame, caută să facă pe compatrioţii săi irlandezi să asculte teme naţionale sau piese cu amestec de păgânism şi creştinism caracteristic sufletului irlandez. In 1923 a luat premiul Nobel. Scrieri: „The Wind among the Ruds", „Plays", (poezii). „Deirdre" şi altele; teatru.

Yecla, oraş din Spania (prov. Murcia), cu apr. 20.000 loc. Vii şi resturi arheologice, cea mai mare parte romane.

Yedo, v. Tokio.

Yellowstone, râu din U. S. A. afluent pe dreapta râului Missouri. Isvorăşte din „Parcul Naţional" zis şi **Y.** National Park.

Yellowstone National Park = Parcul Naţional Yellowstone, regiune din N. V. statului Wyoming, de natură vulcanică, cu geysere, peşteri, cañoane, forme curioase de eroziune, poziţiuni pitoreşti. Având multe curiozităţi geografice şi fizice, guvernul U. S. A. l-a decretat parc naţional în 1872 spre a-i păstra mai bine caracterul. E legat cu o C. F. şi atrage mulţi cercetători de ştiinţă şi turişti.

Yemen sau Arabia fericită, principat sau imamat arab, la SV. de penins. Arabică. 70.000 kmp. cu 1 milion loc. Capit. Sanâa. Plante aromatice, curmali, fructe, tutun. Corali.

Yerkes M. Robert, mare psihol. am. contemp. A alcătuit un sistem de teste cu cotare pe puncte pentru examinarea inteligenţii (A Point Scale for Measuring Intelligence), a comandat şi antrenat divizia de psihol. am., care au făcut apoi în difer. centre selecţia după aptitudini a armatei am. pt. marele războiu („Psychological Examinig in the United States Army": Memoirs of the National Academy of Sciences vol. XV, 1921; şi Army Mental Testes, în colab. cu Yoachum). A publicat şi remarcabile studii de psihol. animală. Alte lucrări însemnate: Introduction to Psychology; An Outline of the Study of the Self (colaborare cu La Rue), etc.

Yersin Alexandre, medic francez (n. 1863), descoperitorul baccilului ciumei.

Yeso, sau **Hokkaido**, cea mai de N. ins. din cele 4 ins. mari japoneze, 94.012 Kmp. cu 1,455.000 loc. Are munţi şi clima aspră. Oraşe principale: Hakodate, Matsmai.

Yezidi, populaţie din Mesopotamia şi Kurdistan, supranumiţi Stingătorii de lămpi şi Adoratorii dracului. Cultul lor este un amestec de diferite religii.

Yldish, v. iudeo-germanică.

Y. M. C. A., prescurtare a lui Young Men's Christian Association (Asociaţia tinerilor creştini), organizare engl., întemeiată în 1844 de Sir George Williams, pentru protecţia tinerilor (fizică, morală şi religioasă). Dela 1857 este şi organizaţie simiară pentru fete: Y. W. C. A. = Young Women's Christian Association. La noi în ţară este o secţie cu sediul la Buc.

Yoga (filos.), un sistem de filos. mistică indiană, care recomandă ajungerea veşniciei , a limpezirii sufletului şi a izbăvirii lui de existenţa mizerabilă şi trecătoare a vieţii, prin adâncire lăuntrică şi ascetism. Sistemul **Y.** formează fundamentul Buddhismului.

Yohimbim (med.), afrodisiac puternic. Toxic!

Yokohama, oraş şi port din ins. Hondo (Japonia); la golf. Tokio. Port foarte activ. Deschis străinilor în 1858. Are peste 425.000 loc. Comerţ cu bumbăcării, zahăr, ceai, mătăsării, cupru, alamă şi fabricate.

Yokosuka, oraş din Japonia, în ins. Nippon, port la golf. Tokio. 91.000 loc. Mare arsenal maritim.

Yori-tomo, ilustru şhogun japonez. La 1186 a inaugurat prima dinastie şhogunală. El a fost acela care a organizat feudalitatea militară din Japonia.

York, ramură a familiei regale Plantagenet, (v. c.), din care au făcut parte trei regi ai Angliei: Eduard al IV, Eduard al V şi Richard al III. Cu fam. Lancaster (v. c.) a purtat răsb. numit al celor Două Roze (v. c.). A fost subplantată de fam. Tudor. Începând cu sec. al XVI titlul de duce de York a fost dat la al doilea fiu al regelui Angliei.

York. 1. Oraş din Anglia de E. 84.000 loc. Scaunul arhiepiscopului primat al Angliei (anglican). Clădiri importante, între care catedrala Sf. Petru (din sec. XIII). Industrie metalurgică, industria şuncii. — **2.** Comitatul cel mai mare din Anglia. In partea de E. creşterea vitelor, în special a porcilor, iar în V. basinul huilier şi de fier au desvoltat industria metalurgică dela Leeds, Sheffield, sau lânării, postavuri: Leeds, Bradford, Halifax, etc. — **3.** Oraş important din U. S. A. (Pensylvania) 4750 loc. Topitorii şi turnătorii de fier, fabrici de tutun etc.

Young Edward, poet engl. (n. 1681 † 1765). Are poezii filosofico-melancolice: „Night Toughts" (1744) şi Essay on original composition (1759). E precursor al Romantismului englez.

Young Thomas, naturalist şi medic englez (n. 1773 † 1829). Lui i se datoreşte definiţia coeficientului de elasticitate. Simţul colorilor îl explică (teoria Young-Helmholtz) cu existenţa a trei feluri de elemente pe retina ochiului, unul fiind sensibil numai faţă de coloarea roşie, celălalt faţă de cea galbenă şi al treilea faţă de violet. Sensaţia celorlalte colori se produce prin iritarea simultană şi în anumite proporţii a celor trei feluri de elemente.

Young Brigtham (n. 1801, † 1877), întemeietorul sectei Mormonilor. In 1852 a introdus poligamia. După el au rămas 17 văduve cu 56 copii.

Younghusband, Sir Francis Edward, ofiter şi călător englez, care a explorat în 1902—1904 Tibetul şi Turkestanul.

Ypres, în flam. Jetperen, oraş din Belgia (Flandra occid.), pe vremuri cel mai important oraş flamand din cauza postavurilor şi catifelelor. Fabrici de pânzeturi şi dantele. 15.200 loc. Inainte de războiu avea apr. 21.000 loc. In timpul războiului mondial, Germanii l-au bombardat fără milă şi i-au distrus toate monumentele artistice construite în Evul mediu. Frontul dela **Y.** a fost susţinut de trupele engleze.

Yriarte Charles, literat franc. (n. 1833 † 1898). Are scrieri asupra Italiei şi a Renaşterii: Venise, Florence, la Sculpture italienne au XV-e siècle.

Yuan Chi Kai, bărbat de stat chinez (n. 1859 † 1916), cu rol important în revol. din 1911—1912. In 1913 a fost ales prezident al republicii Chineze.

Yucatan, unul din Statele Mexicului, în penins. **Y.** care separă golful mexic de marea Antilelor. Are 340.000 loc. Capit. Merida. Pământ fertil, produce bumbac, indigo. Păduri. Climă nesănătoasă.

Yucca (bot.), gen al Liliaceelor. Frunze liniare, groase, ascuţite. Se aseamănă cu palmierii; trăiesc la tropice. Se cultivă la noi în sere ca plante ornamentale.

Yugoslavia sau Kraliestvo Srba, Hrvata i Slovenaca, stat vecin cu noi, situat în SV.-ul ţării noastre. Mărginită la E. cu România şi Bulgaria, la S. cu Grecia şi Albania, la V. cu Adriatica şi Italia, iar la N. cu Austria şi Ungaria. **Y.** are 248.665 kmp. cu 12,970.000 loc. Teritoriul ei este unul din cele mai accidentate şi din cele mai complexe. Pe coasta Adriaticei, cutări de natură jurasică. Mai în interior, continuarea Alpilor Orientali: Karawanka şi Alpii Iulieni, continuaţi cu Alpii Dinarici la S. de depresiunea Savei. Culmile sunt înguste, având înălţimi de 1700—2000 m. Toate se întâlnesc în Montenegro (Crnagora), al cărui punct m. înalt este Dormitor (2528 m.). In acest punct este un haos de culmi şi de stânci, datorit pe de o parte îmbinărei cutelor alpine cu cele mai vechi, pe care s'a sprijinit formarea Balcanilor. Aceste culmi cuprind între ele sau formează spre E. podişuri calcaroase, cu clasice fenomene carstice. Numirile locale: dolină, polje, Karst, au intrat în ştiinţă ca nume generice. In Bosnia sunt coline din şisturi, larg onduate cu văi largi, ar în Serbia şi Macedonia masivul vechiu (arhaic) înalt, format dintr'o succesiune de culmi şi podişuri, cu chei adânci, mărginite la E. de depresiunea Morava—Vardar. In NE. însă, **Y.** este o câmpie, continuarea celei Panonice. Sirmia (între Sava şi Drava), Bačka (între Dunăre şi Tisa), Torontalul sau Banatul sârbesc sunt câmpiile productive ale **Y.**-ei. Clima este continentală, cu mici variaţiuni. In Slovenia e climă alpină, în Dalmaţia mediteraneană (cu portocali, lămâi, măslini, etc.). Apele se duc spre Dunăre prin Sava, Drava şi Morava. Spre M. Egee, apele sunt conduse de fl. Vardar, iar spre Adriatica prin Narenta şi Drin. **Y.** are agricultură în câmpii, vii, pomi fructiferi (în special pruni în Bosnia), creşterea vitelor, porcilor. Subsolul conţine minereuri: cupru (Bobr, Sinjakoro), fier, (Majdanpek şi Vares), plumb şi zinc (Plibeck, Selj), huilă (Vrška, Strča, Majevica). Industrie mare: Serajevo, Vares şi Trzic (metalurgie), industrie textilă în vechea Carniola, untdelemn în Montenegro, zahăr de sfeclă şi bere în regiunile de câmpii, soda caustică la Lescovač, carbura de calciu la Sebenico, etc. Populaţia este de origină slavă de S. împărţită în 3 grupe: 1. Sârbii propriu zişi (ortodoxi), Bosniacii (mahometani o bună parte), Muntenegrenii (ortodoxi). 2. Croaţii (catolici) şi 3. Slovenii (catolici). **Y.** este un regat constituţional, creiat în urma tratateor dela Saint-Germain, Trianon, Neuilly, Rapallo şi plebiscitului din Carintia, cari au întregit vechea Serbie. — I s t o r i e. După cele mai vechi documente, primii locuitori ai **Y.** au fost Illirii şi Tracii, peste care au venit şi Celţii, pe când stăpâniau o bună parte din Europa. Acest teritor a fost supus de Romani odată cu cucerirea Penins. Balcanice şi romanizat în cursul mai multor secole. Despre romanizarea lui vorbesc monumentele arheologice şi inscripţiile. Romanismul din **Y.** a fost un sprijin şi un drum al culturii romane spre Nordul Dunării, romanizat, dar părăsit în sec. al III d. Chr. In epoca de frământare şi perindare a popoarelor, elementul roman a rămas neclintit până la invazia lentă a Slavilor şi furtunoasă a Bulgarilor (v. Bulgaria, Istorie). La închiegarea statului sârbesc (căci **Y.** se numia Serbia înainte de războiu) exista în **Y.** o populaţie românească — Românii apuseni (v. Istroromânii) — de sigur restul populaţiei romanice. Acesteia i se datoreşte păstrarea multor nume topice de origină latină. Prin sec. al IX se unesc diferitele seminţii ale Slavilor, sub conducerea unui trib din centru, numit al Serbilor. Coroana regală dela papa Gregoriu al VII a primit-o principele Mihail, care a domnit dela 1051—81. Fratele princip. Ştefan (1220), Sava, a întemeiat biserica sârbească autocefală, cu o mitropolie. Teritorul mai puţin întins la început, a primit o tot mai mare extensiune prin slăbirea imperiului roman din Constantinopol, ajungând sub Ştefan Duşan (1331—1335) cea mai mare întindere. Pericolul turcesc se apropia fără ca luptele interne să înceteze, de aceea Turcii au putut cuceri şi supune Serbia, după înfrângerea de pe Câmpul Mierlei 1389 (s. Kossovo). Supusă Turciei

la început a fost teatru de luptă între ei şi Ungaria (Belgrad), apoi, ajungând Turcii deplin stăpâni, de o desvoltare a Y. nu mai putem vorbi. Importanţa ei creşte abia în sec. al XIX, la început, când îşi câştigă independenţă financiară şi autonomie internă. Luptele împotriva Turcilor, în urma ideii naţionale ce se aprindea tot mai tare, au fost tot mai vehemente. In 1804 răsc. lui Karageorgevič. Miloš Obrenovič declară (1815) Serbia independentă, dar sub suveranitate turcească. Prin tratatul dela Paris (1856) privilegiile acordate de Poartă sunt garantate de puterile europene. Milan a dat ţării o constituţie (1869), prin care se limitează puterile principelui. In 1876, cu ocazia răscoalei lui din Bosnia şi Hertegovina, şi S. e împotriva Turciei. Deşi Sârbii sunt bătuţi, totuşi prin faptul că Românii-Ruşii, câştigă răsb. din 1877—78, prin tratatul dela Berlin, se recunoaşte deplina independenţă a Serbiei (1878). In 1882 se declară regat, cu drept ereditar pt. famil. Obrenovič, care domneşte până în 1903, când o răscoală militară omoară pe regele Alexandru şi regina Draga. Urmează familia Karageorgevič, cu Petru I. Austro-Ungaria, care nu vedea cu ochi buni ridicarea Serbiei şi care, instigată de Germania, căuta un motiv de conflict, în 1908 anexează, cu forţa Bosnia şi Hertegovina, fără să întrebe de cineva. Cu toate acestea, S. anexează teritorii în urma răsb. turco-balcanic (v. c.), purtat de Serbia, Grecia, Bulgaria, Macedonia contra Turciei. Abia încheiat răsb. (v. Bulgaria, Istorie), atentatul dela Sarajevo declanşează răsb. mondial (v. c.), din care Serbia iese învingătoare, anexând Croaţia, Slavonia, Bosnia, Hertegovina, Muntenegru, Dalmaţia şi o parte din Banatul nostru, constituind în Yugoslavia regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor. Uniunea s'a proclamat în 4 Nov. 1918. Urmează regenţa princip. Alexandru. Constituţia din 1921. In 22 August 1921, la moartea lui Petru I, e ales rege Alexandru I. Mici neînţelegeri cu Italia din pricina tendinţei de expansiune a ac. din urmă în Penins .Balcanică (chestia Fiume şi Albania). Cu Italia se stabileşte un acord la Nettuno (20 Iul. 1925). Urmează tendinţa separatistă a Croaţilor; atentatul din Skupčină (20 Iunie 1928); rănirea mortală a lui Şt. Radič. In 5 Ian. 1929 lovitura de stat a lui Alexandru I şi suspendarea constituţiei, deci introducerea unui regim dictatorial, ca în Spania şi Italia. Cu Românii din Banat, din Valea Timocului şi cu Aromânii, Sârbii se poartă brutal şi neuman, închizând şcolile şi bisericile şi interzicând chiar conversaţia în româneşte. — Limba sârbească s. serbocroată, comună Sârbilor şi Croaţilor, aparţine grupului sudic al limbilor slave (v. c.). Se scrie cu alfabetul cirilic, afară de Croaţii catolici, care întrebuinţează pe cel latin. Asupra limbii române a exercitat influenţă mai ales în Banat, prin contactul imediat. — Literatura. V. lit. Croată şi Slovenă, la care se adaogă lit. Sârbă, care începe odată cu introducerea creştinismului, când se scriu cărţile vechi bisericeşti slave, legende, etc. Dominaţia Turcilor asupra Serbiei suprimă desvoltarea literară, nu împiedecă însă desvoltarea unei bogate lit. pop., ale cărei balade sunt în legătură cu „cântecele bătrâneşti" dela noi. Lit. Sârbă reînvie în sec. al XVIII cu Dositej Obradovič (n. 1739 † 1811), care a fost prelucrat de fabulistul rom. Cichindeal (v. c.) şi Vuk Karagič Acesta culege poeziile şi poveştile pop. dând un mare avânt limbii lit. şi lit. în genere. Alţi scriitori: poeţii Milutinovič, Njegoš, Branko Radičevič, Djura Jakčič, Zmaj Jovanovič, Kostič, Ducici, Ban, I. Subbotič, Stefanovič, Petrovič; nuvelişti: Lazarevič, Kočič, Isidora Sekulič, Stremnicka, etc.

Yuncas sau Yuncas-Cuna (locuitorii pământurilor calde), populaţie indiană de pe coastele Oc. Pacific în reg. tropicală a Americei de S. Nu se cunosc însă legăturile de familie şi lingvistice cu celelalte populaţii indiene.

Z, a XXVI lit. din alfabet.

Zaborze, oraş din Silezia Germană, 25.000 loc. Centrul unei mari industrii extractive şi metalurgice.

Zăbriceni (4791 loc.), com. rur. din jud. Dorohoi, pl. Başeu. Formată din satele: Zăbriceni, Alexeni şi Porciulcni. Primăria în Zăbriceni. Medic. Perc. locală. Judec. de ocol. Of. P. local C. Târnova la 45 km.

Zacatecas. 1. populaţie mexicană roşie ce locuia în Valea Vio Santander şi era înrudită cu Aztecii. — 2. Stat din Mexico cu 480.000 loc. în majoritate Piei-Roşii şi Metişi. Exploataţiuni de argint şi cupru. Capit. Zacatecas cu 25.900 loc.

Zadă (bot.), v. Larix.

Zagreb, oraş în Jugoslavia, fosta capitală a Croaţiei şi metropola politică şi intelectuală a Slavilor catolici de Sud, cu 108.000 loc. Situat pe Sava, afluent al Dunărei. Are universitate.

Zahăr alimentar (Richter) (med.), un aliment obţinut prin zaharificarea amidonului din grâu, conţinând maltoză şi dextrină şi lipsit de albumină. Indicat în orice afecţiune gastrică şi intestinală. Se pune în comerţ în cutii de 400 grame.

Zahăr nutritiv al lui Soxhleth (Soxhleth Nährzucker) (med.), e un zahăr ce nu fermentează şi care se adugă în aptele de vacă diluat. Tot un astfel de zahăr este şi Hordenzym-ul Dr. Wander. Prin adăugarea zahărului în laptele de vacă intenţionăm să-i ridicăm acestuia hidraţii de carbon.

Zaharescu-Karaman N., medic român. Prof. de clinică obstetricală la Univ. din Iaşi, autor a mai multor lucrări importante de specialitate.

Zaharina (chim.), e o substanţă (imida acidului benzoic-sulfonic), de 500 ori mai dulce decât zahărul. Se întrebuinţează la îndulcirea alimentelor pentru diabetici — cari suflr de boala de zahăr. — In organism nu se descompune nefiind un aliment ca zahărul ci numai un condiment, vătămător uneori, celor cu boale de rinichi. Introducerea şi punerea în consumaţie a Z. în ţară, este interzisă şi pedepsită prin lege.

Zahărul (chim.) sau zaharoza, $C_{12}H_{22}O_{11}$, hidrat de carbon cristalizat în prisme monocline, cu densitatea 1,6. Se topeşte la 160°, e foarte solubil în apă, mai ales caldă, e insolubil în alcool rece, încălzit la 200°•dă un produs brun, numit caramel, iar înzălzit şi mai departe se carbonizează, dând un cărbune foarte curat, Z. dă cu acizii esteri iar cu hidratul de calciu şi stronţiu dă săruri numite zaharaţi. Prin acţiunea acizilor diluaţi sau a fermentului din drojdia de bere, zahărul se desface în glucoză şi levuloză. Se găseşte în sfecla de zahăr (12%) şi în trestia de zahăr (23%), de unde se prepară industrial, aplicând următorul tratament: difuziunea, carbonatarea, cristalizarea şi rafinarea (v. Rafinarea zahărului şi Melasa). Constituie un aliment generator de energie, foarte necesar vieţii animale; se întreb. la facerea zaharicalelor de tot soiul, la conservarea fructelor zaharisite, la compoturi, dulceţuri, etc. In România Z. se extrge numai din sfeclă (diverse varietăţi), realizând în 1927 o producţie de 12,547.708 cvintale pe o suprafaţă de 84.503 ha.

Zahn Ernest, nuvelist şi romancier german elveţian (n. 1867). A scris: „Firnwind" (nuvele) şi romane dintre care sunt apreciate „Der Apothekcr von Kleinweltwil", „Die Liebe des Severin Imbolden". In povestirile sale se distinge prin puterea de a reda caracterele, prin preciziunea şi claritatea compoziţiei. Z. excelează însă în nuvele.

Zaimis Thrasybul, bărbat de stat gr. (n. 1829 † 1880). A contribuit la detronarea lui Otto (v. c.) în 1862, oferind coroana lui George a fost şi prezident de consiliu (1869).

Zakynthos, Ins. cea mai de sud din arhip. Ionicelor, 394 kmp. cu peste 45.000 loc. Climă dulce, sănătoasă, constituţie vulcanică, vegetaţie bogată: portocali, lămâi, măslini, vinuri, struguri (zişi de Corint). Aparţine Greciei. Des bântuită de cutremure. Capit. Z. cu 15.000 loc., aşezat pe coasta de E. a ins.

Zalău, oraş, capit. jud. Sălaj, 8500 loc. Autorităţile judeţene. Licee.

Zale (milit.), o îmbrăcăminte de protecţie întrebuinţată în vechime de către ostaşi când armele de foc nu erau cunoscute. Constituie în special armamentul de protecţie al nobililor cavaleri. La noi erau purtate numai de domnitori şi de boieri. Constau dintr'o împletitură de inele de metal sau solzi de metal legaţi în fier, formând o îmbrăcăminte care se punea de luptător peste îmbrăcămintea obişnuită. Erau mai multe feluri şi purtau diferite numiri. In partea românească în vechime cele mai cunoscute erau: Loricele şi Brunia.

Zama, localitate unde Scipione Africanul a înfrânt pe Annibal (202 a. Chr.). Era în Africa de N. antică, şi aproape de actualul sat Zuam, pe malurile fl. Megerda.

Zambez, fl. din Africa de S. Isvorăşte sub numele de Liba, străbate regiunile Loanda, Rodezia şi Africa de E. Portugheză. Se varsă în Golf Sofala printr'o deltă. Lung. 2660 Km., supr. bazinului 1.430.000 Kmp. In lungul cursului, două serii de cascade împart Z. în trei părţi. Navigabil, afară de regiunile cascadelor.

Zambezia. 1. Regiunea udată de Zambez în Africa de S. — 2. Teritoriul, care a fost concesionat în 1889 lui Britisch South Africa Company şi care actualmente formează Rhodesia şi Protectoratul englez al Africei centrale. — 3. Impărţire administrativă, a colonici portugheze Moçambique.

Zambilă (bot.), v. Hyacintus.

Zamenhof Ludov. Lazar, medic şi filolog polon (n. 1859 † 1917), creatorul limbei esperanto (v. c.).

Zamfirescu Duiliu, diplomat şi om politic, romancier, poet şi nuvelist rom. (n. 1858 † 1922). Membru al Acad. rom.

fost deputat, ministru de externe şi preşedinte al Camerii. Ca poet, **Z.** este un parnasian, scriind câteva pasteluri şi idile bune; poezia lui reuşind să se desprindă de înrâurirea lui Eminescu. (Alte orizonturi, 1894; Imnuri păgâne, 1897; Poezii nouă, 1899; Mirită, poem eroic, 1909; Pe Marea Neagră, 1919). A scris nuvele cu scene puternice dramatica sau pitoreşti (Nuvele romane, Fur

fanto); dar meritul lui netăgăduit este că ne-a dat cele dintâiu romane bune în lit. rom., cu valoare descrescândă în seria lor şi cuprinse în ciclul „Viaţa Comăneştenilor": Viaţa la Ţară, In Răsboiu, Tănase Scatiu, Îndreptări, Lydia, Anna (Ceeace nu se poate), scrise într'o limbă elegantă şi măsurată şi într'o atmosferă senină, cu acţiuni bine studiate. „Poporanismul în literatură" (discurs de recepţie) i-a atras replica energică a lui Maiorescu. Alte scrieri: Metafizica cuvintelor (studiu); In faţa vieţii (roman), etc. Despre **D. Z.**, monografia dlui Pătraşcu la Cultura Naţională, 1924.

Zamfirescu Mihail, poet rom. (n. 1839 † 1878). A publicat vol. de poezii: „Aurora" (1858) şi „Cântece şi Plângeri" (1860—1873). A colaborat la „Revista contemporană" (1873—1876) şi la „Rev. literară şi ştinţifică" (1876).

Zamiatin Evgenij Ivanovič, scriitor rus (n. 1884). Debutează cu nuvele: „Poveştile districtului" (1916), „Insularele" (1922). Toată proza sa este sprijinită de tehnica cinegrafică şi este aproape de cinematograf. Stilul este sugestiv. Dialogurile sunt întrerupte de puncte de suspensiune, fără o sinteză a acţiunii; aceasta e în seama cititorului. Opera lui produce admiraţie, dar nu emoţie.

Zampieri, v. Domenichino.

Zamora. 1. oraş din Spania (prov. Leon), pe fl. Duero. Catedrală din sec. XII. Are 18.000 loc. — 2. Prov. în Spania, 267.000 loc. — 3. oraş în Mexico (Michoacan), 15.000 loc. Alte localităţi cu numele **Z.** în Algeria, Venezuela, etc.

Zanella Giacomo, scriitor italian (n. 1820 † 1888). A scris poezii, din care e celebră oda „Sopra una conchiglia fossile" (vol. Egoismo e carità, La Veglia, Gli ospizi marini), studii critice şi proză.

Zanne Alexandru, scriitor român (n. 1821 † 1880), a tradus Catilinarele lui Cicero şi a publicat mai multe manuale de Aritmetică.

Zanne Iuliu, inginer şi scriitor rom., a publicat o colecţie bogată de proverbe româneşti, în 9 volume (1885—1903).

Zante, v. Zakynthos.

Zanzibar, sultanat în insula Zanzibar, pe coasta Zanguebar. Capitala Zanzibar cu 35.000 loc. — Dela 1890 este sub protectorat englez, cuprinzând şi ins. Pemba. Total 196.000 loc. Comerţ cu bumbac, indigo, gome, cafea, mirodenii etc. Insula este de natură madreporică. Climă tropicală, păduri de teck şi cedrii. Solul conţine antimoniu. Populaţie formată din Arabi şi negrii Baniani.

Zăpadă (Nea), se produce în acelaşi împrejurări ca ploaia, în timpul căderii însă îngheţată, formând cristale simetrice regulate.

Zaporugii, Cazaci de Nipru în Ucraina cari, răsculându-se sub conducerea lui Mazeppa, au fost mutaţi, din ordinele Caterinei a II (v. c.), la 1775 pe malurile Fl. Kuban. Se mai găsesc şi azi pe malurile Niprului.

Zapciu (militar). In vechime era denumirea de ofiţer subaltern, în general. Cuvântul apare în oştirea românească prin sec. al XVIII.

Zápolya, 1. Ioan (n. 1487), rege al Ungariei, ales de nobili şi cler, 1510 voevod al Ardealului, 1514 înăbuşă răscoala lui Doja. Prin pacea dela Oradea (1538) i se recunoaşte titlu de rege numai peste Ungaria dela Tisa spre Est şi Transilvania. — 2. Ioan Sigismund, fiul celui dintâi, principe al Ardealului (1559—71).

Zapolecii, naţiune mexicană roşie, aşezată pe coasta Oc. Pacific, a luptat curajos contra Spaniolilor. Se mai găsesc **Z.** în prov. Madre del Sur în Mexico. Juarez, şeful răsculaţilor contra lui Maximilian (v. c.), a fost Zapotec.

Zappa Evangelie, milionar grec (n. 1800 în Epir), în 1833 se stabileşte în România şi devine cetăţean român. † 1865 în Bucureşti. In 1860 dăruieşte statului român 5000 galbeni pentru redactarea unei gramatici şi a unui dicţionar al limbii române, danie înmulţită prin testament cu încă 1000 galbeni. **Z.** a făcut însemnate danii şi statului elin pentru reînvierea jocurilor olimpice.

Zara, vechiu oraş din Dalmaţia, actualmente al Italiei în urma tratatului dela Rapallo. Fost mult timp al Veneţici. Port activ în timpul stăpânirii austriace, azi a mai scăzut deoarece i s'a micşorat hinterlandul. Are 36.000 loc. Comerţ cu mătăsuri şi marasquino.

Zărand (3057 loc.), com. rur. jud. Arad, pl. Sfânta-Ana. Judec. Chişineu. Of. P. local. G. Păncota la 10 km.

Zarandul, culme ce face parte din Munţii Apuseni şi cuprinsă între Mureş şi Crişul Alb. Se desparte din nodul de munţi dela izvoarele Crişului Alb şi se îndreaptă spre V.

Zarathustra (Zoroastru), reformatorul mazdeismului (v. c.), adică a vechei religiuni persane. A trăit prin sec. al VII a Chr. Învăţăturile lui religioase şi morale sunt cuprinse în Zend-Avesta. El admite două principii: Ormuzd şi Ahriman. Cel dintâi e cauza binelui, iar cel de-al doilea al răului. (v. Parşism, Ditheism, Dualism).

Zârneşti (4039 loc.), com. rur. din jud. Braşov, reşed. pl. Zârneşti. Judec. Braşov. Of. P. local. 2 G. locală.

Zârneşti, sat în jud. Braşov, unde Turcii împreună cu Constantin Vodă Brâncoveanu, bat armata austriacă, în care era şi Aga Constantin Bălăceanu, mort în luptă (21 August 1690).

Zarvana-Akarana, principiul primitiv, infinitul, din care după mitologia persană s'a născut zeul Ormuzd.

Zastavna (4357 loc.), com. urb. din jud. Cernăuţi, reşed. pl. Nistrului. Medic, farmacie, medic veterinar. Of. P. local. G. locală. Până la noua lege administrativă (1925). **Z.** a fost capit. jud. **Z.**

Zavoral, Abatele Metodiu —, superiorul mănăstirei Strachov de lângă Praha. Unul din bunii şi sincerii preteni ai poporului şi ţării noastre. Alinător al su-

ferinţelor răniţilor români, cari erau duşi la spitalul înfiinţat în mănăstirea, ce conduce, **A. Z.** a învăţat româneşte dela ei şi ne-a studiat literatura populară şi cea cultă. Ne-a vizitat ţara în primăvara anului cesta (1929), când a fost declarat doctor „Honoris causa" al univ. din Cluj. A ţinut conferinţe în limba română, prin oraşele vizitate de d-sa.

Zea mais (bot.), Porumb, Cucuruz, o specie a Gramineelor. Originară din America meridională. Se cultivă în toate ţările cu o climă nu prea rece. La noi a fost introdusă la sfârşitul sec. al XVII.

Zebra (zool.), Equus zebra. Subgen al genului asinus. Albă sau galbenă deschis cu vărgi brune închis. Trăeşte în Africa meridională şi orientală.

Zebu (zool.), Bos indicus. Bou domestic din India, are în spate o cocoaşe formată din ţesut grăsos.

Zece poruncl (Decalog = zece cuvinte), legea dată de Dumnezeu lui Moise pentru poporul evreesc pe muntele Sinai. Cele **Z. p.** au fost scrise pe două table de piatră, care se păstrau în Sicriul legii (v. c.).

Zedlitz, Joseph Freiherr von —, poet austriac (n. 1790 † 1862). Are o traducere bună a poemului „Child Harold" de Byron şi poezii, dintre care una evocă pe Napoleon I: „Nächtliche Heerschau".

Zeebrugge, port al oraşului Bruges, la M. Nordului în Belgia (Flandra Occid.), putând primi vasele cele mai mari. Este legat de Bruges printr'un canal lung de 10 Km. Lucrările au început în 1883 şi s6au terminat în 1903.

Zeeman Pieter (n. 1865), profesor de fizică la universitatea din Amsterdam. El a descoperit fenomenul numit după el „efect Z". E. Z. constă în descompunerea liniilor spectrale, într'un câmp magnetic, în mai multe componente. Acest fenomen se explică în fizica cla-

sică prin aceea, că electronii ale căror oscilaţii produc lumina, în câmpul magnetic sunt deviaţi din orbita lor, variind astfel frecvenţa liniilor spectrale corespunzătoare.

Zefir, vânt caro bate dinspre V. Vânt plăcut şi încet. Adiere de vânt.

Zeiss Karl (n. 1816 † 1888), mecanic optician german, care în 1846 a înfiinţat industria de sticlă optică din Jena. In 1875 s'a întovărăşit cu Abbé, în 1889 a trecut în proprietatea muncitorilor şi funcţionarilor sub formă de societate pe acţiuni, ale cărei excedente sunt cedate universităţii din Jena.

Zèle, oraş din Belgia (Flandra Orientală) cu 14.300 loc Construcţii de vapoare, industrie textilă, fabrici de amidon şi uleiuri.

Zeletin Ştefan (Motăş), prof. de Filosofia veche la Univ. din Iaşi. A scris interesante lucrări de Sociol. şi filos.: Evanghelia naturii, Burghezia română, Istoria socială, Neoliberalismul, etc. A tradus din Sextus Empiricus.

Zeller Eduard, celebru istoric filos. germ. (n. 1814 † 1908). Partizan la început al lui Hegel, apoi al lui Kant, admite criticismul şi ideal-realismul. A scris celebra ist. a filos. Geschichte der Philosophie der Griechen.

Zemstvo (rusesc), adunare provincială, consiliu judeţean, care se ocupă cu administrarea provinciilor sau judeţelor.

Zend-Avesta sau Avesta, o colecţie de cărţi religioase, care cuprind credinţa dualistă a Iranienilor vechi (v. mazdeism), atribuite marelui profet Zoroastru. Locul şi epoca în care s'au scris sunt necunoscute. A. sunt compuse din două părţi: una într'o limbă veche, asemănătoare cu cea din Vedas, cealaltă într'o limbă savantă, mai nouă, numită avestică sau zendă.

Zendă, limba indoeuropeană, din grupul indo-iranian, Irania, din care derivă două limbi literare: vechea persană şi avestică sau Zend-avestică, în care sunt scrise cărţile sfinte ale Avestei.

Zenit, punctul de pe bolta cerească, situat deasupra capului observatorului, mai precis punctul unde verticala locului prelungită în sus înteapă bolta cerească.

Zenon din Elea, filos. hellen (n. ca. 492 † 430 a. Chr.), discipol al lui Parmenides, reprezentat fruntaş al şcoalei eleate, considerat de Aristoteles ca inventator al dialecticei, pe care a îndreptat-o contra pluralităţii existenţei şi contra mişcării. Din ac. dialectică au rămas celebre argumentările contra mişcării. de ex.: Achileus (v. c.). Din scrierile sale în proză n'a rămas nimic.

Zenon Isauricul, împărat roman din Orient dela 474—491. A îndemnat pe Theodoric să cucerească Italia dela Odoacru. A pricinuit schisma cu Roma.

Zenta, oraş din Jugoslavia pe Tisa 30.000 loc. Cereale şi pânzeturi. In 1697 Principele de Savoya bate pe Turci la Z.

Zeoliţi (min.), silicaţi hidrataţi — în majoritate aluminoşi — cu conţinut de sodiu, calciu şi bariu, incolori, albi, gălbui, roşcaţi, verzui, bruni-cristalizaţi în diferite sisteme. In natură se'ntâlnesc ca minerale depuse din ape termale, căptuşind golurile şi crepăturile rocelor eruptive, în filoanele metalifere, şi'n şisturile cristaline. Varietăţi: Apofilita, alb, roz-incolor; Analcim alb-roşietic; Natrolith alb-gălbui; Chabazitul incolor alb, roşietic, brun; Laumontita alb-incolor; Stilbita, incolor, alb, roşu, brun; Desminul incolor, alb, gălbui-brun; Harmotomul alb; Phillipsit incolor, alb, gălbui, suriu. Importanţa Zeoliţelor, în petrografie, este mare, servind la determinarea condiţiunilor de geneză şi de metamorfism al rocelor. In ţară se întâlnesc în massa rocelor dela Ciclova, Moldova nouă, Buru, Poieni, Poiana, Trăscău.

Zeppelin Ferdinand, Graf von —, general german şi cunoscut aeronaut (n. 1838 † 1917). S'a ilustrat prin construcţia balonului dirijabil germ. cu schelet rigid, care îi poartă numele, dirijabil, care a jucat un rol însemnat în războiul aerian în timpul marelui războiu, prin incursiunile nocturne în Anglia, Franţa şi România. In 1928 şi 1929, dir. Conte Zeppelin a făcut voiajul peste Atlantic dus şi întors la New-York şi în Rom.

Żeromski Stefan, romancier şi autor dramatic polon (n. 1864). A fost influenţat de starea politică a Poloniei. Romanele sale înfăţişează într'o satiră puternică mizeria Polonezilor sub stăpânirea ruseacă şi dă eroilor atitudini morale. A scris romane istorice patriotice şi realiste, în care nu poate învinge însă romantismul. A scris şi sub pseudonumele Z. — Zych şi Kateola. Sub acest din urmă a publicat o dramă revoluţionară. Scrieri: „Oameni fără cămin", „Duşmanul poporuuli", „Povestea unui păcat", „Frumusetea vieţii", „Lupta cu Satan", „Cenuşă", etc.

Zervân-Akerene (timpul nesfârşit), zeul suprem şi vecinic, care a creiat pe Ormuzd şi Ahriman, în religia Mazdeistă.

Zeus, în mitol. gr. fiul lui Kronos cu Rhea, identic la Romani cu Jupiter (v. c.).

Zeuxis, pictor gr. însemnat din sec. al IV a. Chr., un artist al luminii şi umbrei. Erau considerate lucrări importante: Zeus pe tron, înconjurat de ceilalţi zei; Helena; Penelope, etc.

Zevaco Michel, romancier franc. (n. 1860 † 1918). Are romane populare: le Capitan, les Pardaillan, etc.

Zeyer Julius, scriitor cehoslovac (n. 1841 † 1901). Are poeme epice: „Vyschrad", „Epopee cariovingiană", romanul autobiografic: „Jan Maria Plojhar", etc.

Zgură (chim.), se numeşte materia topită formată din diferiţi silicaţi şi oxizi de calciu, aluminiu sau magneziu, care se obţine la extragerea ferului în cuptoarele înalte. Având o densitate mică, se separă şi pluteşte la suprafaţa fontei topite, substanţele din compoziţia sa provenind din impurităţile sterile din masa minereurilor de fier, separate şi fluidizate prin adăugare de calcar. Când minereurile de fier conţin combinaţiuni de fosfor, dau un oţel de calitate inferioară, căci fosforul strică fierul şi oţelul. Indepărtarea acestuia se face în convertisorul lui Bessemer, căptuşit cu dolomit, prin adăugare de var nestins în masa topită a fontei. Fosforul se separă sub formă de zgură — formată din fosfat tetracalcic. — Accasta, în stare măcinată, este întrebuinţată ca un preţios îngrăşământ artificial în agricultură, cunoscut sub numirea de făina lui Thomas (v. c.).

Zichy Géza conte, pianist şi compozitor maghiar (n. 1849), pianist virtuoz cu toate că pierzându-şi braţul drept la 14 ani cânta numai cu stânga. Elevul lui Liszt. A făcut mari turnee, făcând furoare cu technica sa virtuoasă, transcriind toate compoziţiile pentru o mână. Aproape toate concertele le-a dat în scop de binefacere. Lucrări: un concert pentru pian, studii, operile „Alar", „Maestrul Roland" şi trilogia de opere Rákóczi—Nemo—Rodosto, o lucrare corală şi un poem de dans.

Zidul Chinezesc, fortificaţii construite de Chinezi (pe la 247 a. Chr.) la N.-ul ţării pe o distanţă de 2400 km. ca să stăvilească năvălirile Mandciurienilor. Inălţimi de 6 m.

Zidul lui Adrian. O importantă lucrare militară făcută în Anglia sub Impăratul Adrian, începând dela gura Tynului până la golful Solway, pentru a opri pe Caledonieni. Acest zid marca limita stăpânirii romane în Britania. Se mai găseşte încă şi azi.

Zigot, (biol.), celulă-ou fecundată; celula primă a unei fiinţe vii nouă, născută din unirea celor doi gameţi (a oului şi spermatozoidului), prim urmare prin unirea ambelor masse creditare părinteşti, înjumătăţite (v. cromosom, gamet, Legea lui Mendel, Diviziunea reductivă).

Zigre Nicolae (n. 1882), advocat în Oradia, prefectul acestui oraş (1919), apoi deputat liberal (1922—26), subsecretar de stat (1922), senator şi vicepreşedintele senatului (1926—27); membru al sinoadelor bisericii ortodoxe din Arad şi Oradea.

Zi-Ka-Wei (cit. Zi-Ka-Uei), com. din China, la dist. de 6 km. de Sanghai. Are cel mai principal observator din toată China. Este condus de Iezuiţi. Oraşul este bântuit de cicloane. Observatorul aduce reale servicii.

Zilot (gr.), zelos fanatic. Mai mulţi sfinţi au purtat acest nume, de ex.: Simeon Zilotul.

Zilot Românul, ultilmul cronicar rom. (n. ca. 1780 † ca. 1848). Identif. ac. pseudonim cu Ştefan Moru sau cu Ştefan Fănuţă, propusă de Tocilescu, nu se poate menţinea. Scriitor înflăcărat de dragostea patriei a lăsat o cronică a Ţării Româneşti dela domnia lui Hangerliu până la Ion Caragea, ultima din epoca fanariotă, în proză şi versuri, amestecate. Limba sa este împestriţată de turcisme şi grecisme dar povestirea simţită e simpatică, mai ales că are invective pline de avânt contra Grecilor, asupritorii ţării, aducând o atitudine de răzvrătit împotriva stărilor nenorocite, sentimente în care vorbia conştiinţa naţională, aşa că el poate fi socotit ca un premergător al mişcării de redeşteptare pe care Gheorghe Lazăr şi alţii aveau să o ducă spre biruinţa aşteptată (Ov. Densusianu).

Zimbru (zool.), bour sau bison (Bison europeus), mamifer cavicorn (v. c.), din subordinul Paricopitatelor sau a Artiodactylelor, cu o frunte lată cu coarne mici, acoperită cu păr lung de coloare brune-negrie, care se continuă şi pe grumaz. Cel mai mare animal din Europa cu o înălţime de 1,8 m. şi cu o lungime de vre-o 3,5 m., pe cale complectă de dispariţie, odinioară fiind răspândit în toată Europa centrală şi în Munţii Carpaţi, ultimul exemplar fiind împuşcat în Munţii Bârgăului în 8 Oct. 1762, câteva exemplare mai găsindu-se prin Lituania în pădurea imper. dela Bjelovjes şi în Caucaz, sub protecţia fostului ţar. Marca Moldovei e reprezentată prin capul acestui animal. In America de Nord, prin prerii şi stepe trăia o specie a sa numită B. american (Bison americanus), cu coarnele mai groase, cu cap mare şi butucănos, având o înălţime până la 2 m. şi o lungime de 3 m. cu o coloare a părului brună, pe cale de dispariţie, reprezentată prin câţiva indivizi îngrijiţi în parcul naţional Yellowstone.

Zimnicea, oraş din jud. Teleorman, port la Dunăre. 8000 loc. Legat prin C.

F. R. cu restul țării, comerț de grâne. În 1913 s'a construit un pod de pontoane pentru legătura cu armata, care opera în V.-ul Bulgariei după ce trecuse pe podul dela Silistioara (Corabia).

Zimniceanu Ecaterina, actriță, societară a Teatrului Național din București.

Zimniceanu Mărioara, actriță a Teatrului Național din București.

Zincita (min.) oxid de zinc, roșu-iacint, incolor, galben-verzui, fiind un important minereu pentru extragerea zincului.

Zincografia, se numește operația tehnică de reproducere tipografică a figurilor, desemnelor și a fotografiilor, prin clișeuri făcute din plăci de zinc. Clișeurile se fac astfel: O placă de zinc lustruită se acopere cu un strat format dintr'un amestec de clei de pește cu o soluție de bicromat de potasiu. După uscare, pe aceasta se așează imaginea — sau desemnul fotografiat al figurii de reprodus — întoarsă față cu negativul, totul expunându-se la lumină câtva timp. Lumina trecând prin părțile transparente ale clișeului fotografic negativ (făcut din foiță de colodiu), impresionează amestecul de clei și de bicromat, făcându-l insolubil în apă. Pe placa de zinc, astfel impresionată, prin spălare cu apă rămâne fixată imaginea sau desenul fotografiat. Placa în urmă se încălzește (până la 300°) până ce cleiul cu imaginea fixată se transformă într'un smalț. Se atacă apoi cu acid azotic care disolvă părțile de pe placă, neacoperite de smalț, operația aceasta repetându-se de 3-4 ori, până ce desemnul figurii sau imaginea de reprodus rămân în relief. În urmă se spală placa de zinc, se usucă și se fixează pe un suport de lemn, clișeul sau tiparul fiind gata.

Zincul (chim.), metal alb-albăstrui, puțin ductil și maleabil. Încălzit la 250° devine sfărâmicios. În aier umed își pierde luciu metalic, acoperindu-se cu o pojghiță albă de carbonat bazic. În natură se găsește combinat (Blenda, Calamina, Zincita, Smithsonita, etc), extrăgându-se din oxidul de zinc redus cu cărbune. Se topește la 433°, având o greutate specifică de 7. Se întrebuințează la fabricarea vaselor, statui, ornamente, pentru fabricarea fierului galvanizat, amalgamat la elementele galvanice în aliaje aliat cu cuprul la fabricarea alamei (v. c.), iar în stare de oxid, în pictură, sub numirea de alb de zinc, și în medicină. [Zn = 65.3.]

Zinoviiev Georgij (n. 1833), om politic bolșevic în Rusia; în 1908 se refugiază din Rusia; în 1917 se întoarce și are rol important în și după marea revoluție bolșevică. A scris viața lui Lenin.

Zipernovsky Carol (n. 1853), fost profesor la politehnica din Budapesta. Z. a organizat secția electrotehnică a fabricei Ganz, a fost unul din cei mai aprigi promotori ai aplicației curenților electrici în industrie.

Zirconul (min.), silicat de zircon, incolor sau colorat în verde, galben, roșu, brun, cu luciu sticlos, transparent. Încălzit se decolorează, întâlnit foarte frecvent, în majoritatea rocelor eruptive și metamorfice, și în unele nisipuri, în țară în sienitele dela Ditrău, în nisipurile dela Pianul român. Cristalele bine individualizate se întrebuințează ca piatră semi-prețioasă în bijuterie.

Zirra Alexandru, compozitor și profesor (n. 1884). Studii muzicale la conservatorul din Iași, apoi Milano (armonie, canto, pian). Fost prof. la conservatorul din Iași 1907, actualmente directorul conservatorului din Cernăuți (1924). Partizan convins a muzicei simfonice bazată pe motive poporale. Lucrări: 4 cvatouoruri, 3 simfonii, 2 suite de orchestră, 2 poeme simfonice, liduri, coruri, sonate, p. pian și violină, „Luceafărul", operă feerică în 4 părți. A publicat un tratat de armonie.

Zita regina—, (n. 1892), soția lui Carol al IV, regele Ungariei; fica prințului de Parma, Robert Bourbon și a principesei de Braganza Maria Antonia, căsătorită în 1911. După revoluția și împărțirea Ungariei se retrage cu soțul ei în Elveția, de unde împreună încearcă întoarcerea pe tronul Ungariei, dar zadarnic. Se retrage pe insula Madeira, după moartea soțului locuește în Castelul dela Prado lângă Madrid, apoi în Lequeitio. Copilul ei cel mai mare, Otto, e pretendentul la tronul Ungariei.

Zizka de Trocnow Ioan, erou național al Boemiei (n. 1370 † 1424), comandantul Husiților după executarea lui Ioan Hus. A rezistat eroic și învingător trupelor împ. Sigismund în mai multe lupte. A condus armatele și după ce a orbit.

Zlatna (4017 loc.), com. rur. jud. Alba, pl. Ighiu Judec. Alba-Iulia. Of. P. local. G. local.

Znojmo (Znaim), oraș liber din Cehoslovacia pe r. Dyje (Taja), aproape de granița spre Austria. Exploatări de caolin, fabrici de faianță, postavuri, pânzeturi, etc. În 11 Iulie 1809 Austriecii au fost bătuți aici de armată franceză comandată de Marmont, grăbind pacea dela Wien.

Zoantropie (med.), delir în care bolnavul se crede animal.

Zodiacul (lit. rom.), carte populară de prevestire. Cu ea „se caută în **zodie**", cum zice poporul. Zilele anului sunt grupate după zodii. Ficcare lună corespunde la câte un semn al zodiacului. Se citește zodia din dreptul lunei în care ești născut. (Ex.: Săgetătorul, corespunde lunei Decemvrie), apoi citești pag. corespunzătoare din carte și afli ce ți se va întâmpla în viitor. Răspândirea zodiacului se datorește răspândirii Astrologiei (v. c.) în evul mediu. Ea arată credința neclintită ce o are poporul în legătura dintre om și lumea astrală a stelelor. Noi o cunoaștem din „Miorița" și din „Alixăndria" și „Rojdanicul" (v. c.). Zodiile noastre corespund „Horoscoapelor" din Occident cu naivitatea lor și Rojdanicului Slavilor.

Zogu (Ahmed), regele Albaniei, proclamat prin votul poporului în 1928. A fost până la acea dată șeful statului.

Zoizita (min.), var. de Epidot de culoare galbenă-verzuie, cenușie, întâlnită în rocele metamorfice.

Zola Émile, vestit romancier franc. (n. 1840 † 1902). Reprezentant tipic al romanului naturalist, Z. aplică acestuia gen lit. metodele medicinei experimentale: observația și experimentarea, notând tot ce privește personajele sale și punându-le apoi în situații feluite spre a vedea cum se comportă. În acest fel Z. a compus seria de 20 romane intitulată les Rougons-Macquart, histoire naturello et sociale d'une famille sous le second empire (1871—1893), dorind să întreprindă o anchetă complectă asupra societății moderne. Romane m. importante: le Rêve, la Débâcle (agonia armatei imperiale), Les Troisvilles: Lourde Rome, Paris; Les quatres évangiles: Fécundite, Travail, Verite, Justici (întrerupt de moartea lui Z.). Prin deslănțuirea instinctelor lor personajile lui Z. sunt adeseori desgustătoare.

„Zollverein", asociație economică, prin care Prusia, începând cu 1818, pe rând a contopit statele germane și cu scutiri vamale într'o unitate economică și de drept public.

Zombory László (n. 1887 în Satumare), canonic la mitropolia catolică din București. Studiat teologia în Viena; apoi capelan la curtea episcopească catolică din Alba-Iulia, profesor la Marianum din Cluj, Fost președinte al Uniunei catolice poporale din Ardeal. Maghiar sigur, dar și bun cetățean român, care a știut să-și câștige încrederea conducătorilor țării. Mitropolitul catolic Cisar din București în 1927, l-a făcut sfetnicul său canonic.

Zomoterapie (med.), tratament, mai ales al boalelor consumptive, cu suc de carne crudă.

Zona ciliară (anat.), v. Ochiu.

Zona zoster (med.), boală a terminațiilor nervoase în piele, caracterizată prin erupție de vesicule (cam 5—15) cu o zonă roșie, corespunzând terminațiilor nervilor. Mai des Z. z. e localizată în regiunea coastelor. Dureri persistente, mai ales noaptea. Se vindecă în câteva zile.

Émile Zola

Zonă, — partea din sferă sau elipsoid cuprinsă între două plane paralele perpendiculare pe axa polilor. Pe pământ se disting 5 zone: una torridă între tropice (v. c.), două zone temperate, una V. și alta S. cuprinse între tropice și cercurile polare și două zone (calote) glaciale (înghețate) dela cerc. polare până la poli. Acestor zone le corespund cinci *clime* principale. In zona torridă soarele trece la zenitul fiecărui loc de două ori pe an, pe tropice numai odată (la solstițiu de vară sau de iarnă), în zonele temperate niciodată, dar răsare și apune în fiecare zi, afară de punctele de pe cercurile polare, unde soarele rămâne deasupra orizontului două zile la solstiții, iar în calotele glaciale, nu răsare sau nu apune un număr oarecare de zile. — Z. regule, părțile din discul soarelui, de-o parte și de alta a ecvatorului și în care se găsesc petele solare. — Suprat. Z. este egală cu produsul dintre un cerc mare al Sferei, din care face parte zona și înălțimea zonei.

Zonaras Ioan, cronicar bizantin însemnat din sec. al XII, autorul unei lucrări de Istorie universală, cu date prețioase și demne de încredere, care merge până la 1118.

Zoogeografia v. **Geografia animală.**

Zoografie s. Zoologia descriptivă (v. c.).

Zoolatria, cultul animalelor, răspândit în antichitate la Inzi, Egipteni, etc. Din acest cult s'a născut credința, că și oa-

menii se prefac în animale. Ucigaşii animalelor sacre erau pedepsiţi cu moartea.

Zoological Garden, grădina zoologică din Londra la NE. de Regent's Park. Înfiinţată în 1828. Este prima de acest fel.

Zoologie. Ştiinţa, care se ocupă cu studiul animalelor. Ramura ei, care se ocupă cu descrierea speciilor, comparaţia lor şi gruparea în genuri, familii, etc., se numeşte **Z.** descriptivă, **Z.** sistematică sau zoografie.

Zootehnia (grec.), ramură aplicată a ştiinţei biologice, care indică principiile de ameliorare şi selecţionare a raselor, animale rezultate din împreunarea indivizilor aparţinând aceleaşi varietăţi, obţinându-se rase ovine, cavaline, bovine, canine, etc.), cu caractere constante, fixate prin ereditate în descendenţi, ex.: rasa de cai arabă, flamandă, engleză, ameliorată pentru iuţeală; rasa ovină merinos cu lână bogată; rasa bovină *Durham* ameliorată *pentru* măcelărie; rasa de câine terre-neuve, basset, etc. Rasele astfel obţinute prin încrucişare raţională se numesc artificiale spre deosebire de R. naturale, care se găsesc în stare sălbatică, fiind produse prin selecţiune naturală.

Zorilla (zool.), v. Mephitis.

Zorilla José, poet spaniol (n. 1811 † 1893), liric şi dramatic: Vigilas del estio, Recuerdos y Fantasias, Les ecos de la moñtana, etc. (lirice) şi comedii în versuri: Ganar perdiendo, Cadacual con su razón, etc.

Zorn Andreas, pictor şi gravor suedez (n. 1860 † 1920), aparţinând, prin lucrările sale, direcţiei impresioniste. Lucrări: Mama, Zi de târg, Noaptea Sf. Ioan, Ţărancă pieptănându-se, etc.

Zorndorf, sat din prov. Brandenburg, unde Ruşii au fost bătuţi de Frederic cel Mare în 1758.

Zoroastru, v. Zarathusta

Zorobabel, principe iudeu, din familia lui David, cel care a adus, după edictul lui Cyrus (sec. al VI a. Chr.) prin colonie evreiască în Palestina şi a început lucrările la Templu.

Zoszčenko Mikhajl Mikhajlovič (cit. Zoşcenco), scriitor rus (n. 1895). Prima scriere: Povestirile lui Nazar Iljič, domnul Sirebrukhov (1922) cuprinde povestirile unui burghez. E o disproporţie enormă între numele eroilor şi starea lor socială şi între vorbă şi gesturi. Se inspiră din stilul de jurnal, de romanţă populară. Lumea operelor sale se compune din funcţionari de administraţie, artişti de provincie, mica burghezie, ştiind să se coboare la nivelul personajelor. E un scriitor vesel şi cel mai spiritual din generaţia sa. A scris: Povestiri umoristice (1923), Ce cânta privighetoarea (1925).

Zotta Ion, cavaler, politician român bucovinean (n. 1840 † 1896). Până la 1867 ocupă diferite oficii de stat în Bucovina, iar de aici încolo participă la toate mişcările culturale şi politice ale Românilor bucovineni. In mai multe rânduri e ales deputat în dieta Bucovinei şi reprezentant în consiliul imperial din Viena, fiind întodeauna un călduros apărător al intereselor române.

Zotta Gh., naturalist român. Prof. de zoologie medicală la Univ. din Buc., cunoscut mai ales prin cercetările sale temeinice din domeniul protistologiei med.

Zotta M., medic român, de origină din Bucovina, unul dintre primii medici de naţionalitate română, fost medic oficial la Iaşi, unul dintre întemeietorii soc. de medici şi naturalişti. A publicat în 1826 o lucrare despre colica saturnină, iar mai târziu cercetări asupra apelor minerale din Moldova.

Zotta Sever (n. 1870), director al arhivelor Statului din Iaşi. A publicat cea mai bună revistă genealogică: Arhiva genealogică (Iaşi, 1912—13) şi studii preţioase despre: Andronache Donici (1915), Vasile Alecsandri (1921), Mănăstirea Golia (1924), Neamul Cantemireştilor (1925), etc.

Zotto Antonio dal —, sculptor ital. (n. 1850), aparţinând direcţiei naturaliste. Lucrări: Statuia lui Goldoni (Veneţia), a lui Tiziano (Pieve di Cadore), etc.

Zottu Alexandru, general rom. Numit Şeful Marelui Stat Major al armatei înainte de intrarea Rom. în războiu din 1916. Nu a putut lua parte efectivă la conceperea şi conducerea operaţiunilor, din cauza unei grele boale. A fost secondat însă de generalul Iliescu Dumitru In Septembrie 1916 moare împuşcându-se.

Zrinyi, familie croată, din care au făcut parte: **Nicolae** (n. 1616 † 1664), ban al Croaţiei distingându-se în luptele împotriva Turcilor şi **Petru** (n. 1621 † 1671), tot ban. A conspirat împotriva Austriei, de aceea a fost decapitat. Fiică-sa, **Elena** (n. 1643 † 1703) s'a remarcat apărând oraşul *Munkács împotriva* Turcilor.

Zsiga Nicolau, mare comerciant şi filantrop român (n. 1790 † 1870) în Oradea. In anii 1854—1864 a ajutat câte 20 tineri rom. ortodoxi cu câte 50 floreni la an, iar în 1864 a întemeiat fondaţiunea de burse „Zsigiană", cu un capital de 40.000 floreni. In 1869 a mai înfiinţat o fondaţiune cu cpital de 6000 floreni pentru elevii ortodoxi români ai liceului din Beiuş. Alte fondaţiuni în bis. şcolare ale lui **Zs. N.** reprezintă suma de 16.000 coroane aur. A fost un mare sprijinitor al literaturii române şi al tuturor întreprinderilor filantropice româneşti.

Zuavi, soldaţii unui corp de infanterie franceză din Algeria, fondat în 1831. La început format din indigeni şi europeni, azi numai Francezi. Soldaţi disciplinaţi şi întreprizi.

Zuloaga Ignacio de —, pictor spaniol (n. 1870), a reprezentat scene populare din Spania, fără să fi suferit infl. academismului care a făcut ravagii în Italia, Franţa şi Germania. Lucrările le-a expus la Paris, Bruxelles, Veneţia şi cuprind: toreros, ţigănci, curtezane, etc., două portrete ale verişoarelor sale. E continuatorul şcoalei lui Velasquez.

Zulpich, oraş al Prusiei Renane, aproape de Colonia, 2100 loc. Confecţiuni Clovis a sfidat pe regele Alamaniei în de hârtie. Privit ca vechiul Tolbiac, unde 496.

Zuluşii, populaţie cafră (v. c.) din Zululand. Emigraţi de curând din S., Z. sunt înalţi (1,72 m.), cei mai energici şi mai frumoşi dintre Cafri; pielea mai deschisă, faţa pătrată, nasul mare şi proeminent. In 1879 a pierit în luptă cu ei prinţul Louis, fiul lui Napoleon al III.

Zurbaran, Francisco de —, pictor spaniol (n. 1598 † 1662), zis şi Caravaggio al Spaniei, prin excelenţă un pictor de scene religioase, de călugări în extaz. Pânze: Dominicanul îngenunchiat, Funerariile unui episcop, Sf. Toma, Bonaventura, etc.

Zürich. 1. Cel mai mare oraş al Elveţiei (206.000 loc.), la ieşirea râului Limmat din frumosul lac Zürich. Capitala cantonului Z. Oraş industrial: mătăsuri, ţesături de bumbac, lână, construcţii mecanice (maşini, locomotive, etc.), papetărie, etc. Oraş intelectual: Universitate, politechnică cunoscută în toată lumea. Populaţie mai mult germană. Oraş liber imperial dela 1210. Patria lui Pestalozzi. Zwingli a predicat aici în 1516 reforma sa religioasă. Massena învinge aici pe Austriaci şi pe Ruşi (1799). Tratatul din 1859 între Austria şi Franco-Sardini. Este vechiul Turicum. **2. Z.** lac din Elveţia, lung (40km.) şi îngust (3 Km.), format de ruptură de pantă într'o vale alpină. Primeşte apele râului Linth şi se varsă prin Limmat în Aar. — **3. Z.** canton al confederaţiei Elveţiei, 1725 Kmp. cu 536.000 loc. Deseori bătut de *foehn*, *păduri frumoase*, agricultură pe micile şesuri, căderile de apă dau electricitate, industria mătăsei, bumbacului şi mănuşilor, etc.

Zulawski Jerzi, poet polon (n. 1874 † 1915). A scris şi drame, romane şi poezii lirice filosofice. A avut succes cu incursiunea în trecutul veacurilor, aşa de reuşită „Eros şi Psyche". Va supravieţui deasemeni şi romanul său cosmic despre lună, Martie şi locuitorii de acolo: „Pe globul de argint".

Zuyder See (Marea de Sud), golf al Mării Nordului pe coastele Olandei, adânc întrat în uscat şi de mare supraf (5000 kmp.). La întrare, lăţimea de 17 km., se găsesc ins.: Texet, Vlieland, Terschelling şi Ameland. Oraşul Amsterdam, port la **Z.** Adâncime mijlocie 4,50 m. Până la 1282 a fost un lac (Flevo al Romanilor), pe care l-au invadat apele distrugând mai mult ca 80 sate şi omorând peste 100.000 oameni. Se lucrează la secarea lui cu ajutorul digurilor, transformându-l în pământ bun pentru agricultură.

Zuzin (cit. Jujin) Aleksander Ioanovič, Sambratov, scriitor rus (n. 1857), director de scenă la Moscova.

Zvoriştea (5559 loc.), com. rur., jud. Dorohoi, reşed. pl. Siret. Formată din *satele: Buda, Dealu, Slobozia, Stânca*, Stăncuţa, Şerbăneşti şi Zvoriştea. Primăria în Zvoriştea. Perc. locală. Medic şi spital. P. U. Vârful-Câmpului şi G. Dorohoi la 16 km.

Zweibrücken, oraş din Palatinat (v. c.), celebru prin ediţiile sale de clasici (Editiones Bipontinae).

Zweig Ştefan, poet, nuvelist şi estetician germ. (n. 1881). A scris drame: Thersites, Jeremias; Eseuri: Romain Rolland, şi a tradus din poeţii simboliştii franc.

Zwickau, oraş din Saxonia, pe r. Mulde, 74 000 loc. La S. de **Z.** se găseşte unul din cele mai bogate basine huiliere din Germania. Industrie metalurgică, textilă, produse chimice, porţelanuri.

Zwingli Ulrich, reformator elveţian (n. 1484 † 1531). A fost preot în Glaris. Din 1519 şi-a formulat proectul său de reformă pe care a expus la Zürich. El este împotriva icoanelor, a ştergerii celibatului preoţilor şi a serviciului divin în felul cum era în bis. catolică. O parte din Elveţia a îmbrăţişat reformele sale, însă trei cantoane trecând de partea Austriei, **Z.** s'a luptat cu ei la Cappel, unde a fost rănit mortal. In 1529, în Marburg, nu s'a putut înţelege cu Luther din pricina cinei de taină. După moarte, aderenţii săi s'au ataşat sau celor ai lui Calvin sau la ai lui Luther.

Zymoterapie (med.), tratament cu fermenţi. Ex. trat. cu drojdii de bere în furunculoză.

Zyrianii, populaţie din N. E. Rusiei, din grupa Ugrică, trăind amestecaţi printre Ruşi, s'au rusificat în parte. Mai sunt cam 100.000. **Z.** s'au creştinat prin sec. al XV. Cap mic, păr blond, ochi albaştri, nas drept sau activilin. Buni comercianţi.

Diamantul, r. 62: ucrat, cit. lucrat.
Dinamism, r. 24: Foullée, cit. Fouillée.
Discursiv, r. 5: antura, cit. natura.
Dobrolybov N., r. 18: Gonciacov, cit. Gončarov.
Dougal, W. Mc, cit. **Dougall**. — r. 7: adaptiv, cit. adaptativ.
Duiluis N., cit. **Duillus**.
Echinoderme, r. 6: ovală, cit. orală.
Eclectism, r. 2: căreia, cit. Crede că..
Ecvatorial, r. 3: părălelă, cit. paralelă.
Efes, s'a cules și la **Ephesus**.
Eftimiu V., r. 6: reclamei, cit. laudelor. — idem: adus, cit. făcut.
Eidetic r. 10: imediate, anulează.
Einstellung, r. 2: entrain, cit. en train.
Elam, r. 7: adaugă (v. Persia).
Empedokles, r. 12: pantele, cit. plantele
Entimemă, r. 1: *filogism*, cit. *silogism*
Episilogism, r. 1: v., cit. Prima parte a...
Ervin, r. 5: Roze, cit. Raze.
Etica, r. 14: Hedomismul, cit. Hedonismul.
Etnopsihologia, r. 13: Etiologie, cit Etologie.
Eudemonism, r. 3: primirea, cit. feri cirea.
Eul, r. 12 și 13: un produs al experienții colective, cit. înrâurit de experiența colectivă.
Fabre J. H., r. 1: entimologist, cit. entomologist.
Fabula, r. 18: Hayedorn, cit. Hagedorn.
Fălcoianu Ștefan, general român și om politic (n. 1835 † 1905). Militar de valoare, a fost profesor la școala militară de artilerie, a fost profesor și apoi dirctor al școalei de război. In timpul războiului de independență a fost șeful al Marelui Stat Major, apoi pe rând secretar general al ministerului de lucrări publice, director general al Căilor Ferate și Ministru de Răsboi. De o vastă cultură a fost președinte de onoare al societății politehnice și membru al Academiei Române.
Falkenhayn, Erich von —, general germ. (n. 1861 † 1922). Răsboiul cel mare (1914) îl găsește ministru de răsboi, când i se încredințează șefia Marelui Stat Major germ. până în 1916. La intrarea României în răsboiu i se încredințează comanda armatei a IX austro-germană, cu care respinse înaintarea trupelor române din Transilvania și făcu invazia în România. A stat pe frontul român până în Mai 1917, după care i se încredință comanda unei armate turcești, cu care operă în Palestina.
Filimon N., r. 10: după „bohem", adaugă: E.
Filip, regi ai Macedoniei și ai Spaniei, v. **Philip**.
Filosofia limbajului, v. Limbajul, — anuleaz-o.
Filosofia matematicii, r. 19: Conturat, cit. Couturat, — r. 20: mathematiques, cit. mathématiques. — r. 21: Brunschvig, cit. Brunschvicg.
Fluturele de mătasă, r. 33: gâtitură, cit. gâtuitură.
Formarea cuvintelor, r. 4: l e m n + ar = ul, cit. l e m n + a r + ul = cel.
Förster Fr., r. 24: Sexualpădagogic, cit. Sexualpädagogik.
Fort P., r. 23: Mandel, cit. Claudel. — r. 24: trios, cit. trois.
Foulliée, cit. **Fouillée**.
Franța, pag. 463, col. 2, r. 9 de jos: Alponse, cit Alphonse. — col. 3, r. 36 de jos: Anna, cit. Anne.
Fromentin E., r. 7: d. autrefois, cit. d'autrefois.
Frumosul, r. 7: însuși, cit. însași.
Galaction Gala, r. 14: adaugă: E prof. la Facultatea teol. din Chișinău.
Gallia, r. 9: 50—58, cit. 58—50.
Gândire, r. 15: cunoștință, cit. cunoștința.
Ganymedes, r. 2: Callirhoe, cit. Callirrhoe.
Gârleanu Emil, r. 1: adaugă: (n. 1878 † 1914).
Garofild Const., unul dintre cei m. distinși agronomi rom. Fost ministru de agricult. în cab. Averescu, președ. al Uniunii camerelor agricole și șeful org. Ligei agrare.
Gautier Th., r. 9: voiciunca, cit. vioiciunea.
Găvănescul I., r. 14: Ch., cit. Gr.
Gen (gram.), r. 10: adaugă: v. General.
General (logică), r. 11: G.-ul, cit. G.-ul.
George Ștefan, cit. **George** Stefan.
Germania, p. 481, col. 1, r. 26 de jos: siilt, cit. silit. — col. 3, r. 1 de sus: cuprins, cit. conținut. — pag. 483, col. 2, r. 1 de sus: complectă, cit. „copernicianâ" — idem, r. 22 de jos: înainte de Kra, adaugă: ed. — pag. 481, r. 8 de sus: Normântul, cit. Mormântul.
Géza, r. 9: după: v., adaugă. Gesta Hungarorum, în loc de: Notarius.
Ghibăneseu Gheorghe, prof. la școala normală din Iași și distins istoriograf (n. 1864). Autor a numeroase studii pedagogice și cercetări istorice. Citâm câteva: Originea Hușilor (1887), Școala privită prin prisma socială (1887), Grafia cirilică la Români (1889), Tradițiunea literară (1890), Epilogul izvodului lui Clănău (1891), Vlad Țepeș (1891), Vlad Vodă Călugărul (1891), Arhondologia Moldovei de Sion (1892), „Uricariul" lui Th. Codrescu, vol. XVIII, XXIII, XXIV (1892—94), Glosarul psaltirii șcheiene (1902), Originele lașilor (1904), Opt urice slavone (1904), Ispisoace și Zapise. 10 vol. (1906—1922), Surete și izvoade (vol. I—IV, VIII—X, XII—XIII, 1906—1915), Documente Basarabene (1913), „Teodor Codrescu" (rev. istorică, 1915—1916), „Ion Neculcea", Buletinul Muzeului Municipul din Iași (1921—24), Baba Vodoaia și Dascălul Dumitrache (nuvele, 1895), Școalele normale primare (1906), etc., etc.
Ghica Ion, r. 43: Bâlcescu, cit. Bălcescu. — r. 54: adoptându-se, cit. adaptându-se.
Ghicitori, r. 7: Vine, cit. Trece.
Giurescu C.: r. 19: insituțiilor, cit. instituțiilor.
Gizycki G., r. 6: Tonnies, cit. Tönnies; — Studinger, cit. Staudinger.
Gliptica, r. 4: anulează: Piatra primește rotund sau ovală.
Goga O., r. 17: A condus, cit. Conduce.
Gončarov I. A., r. 11: după: țăranilor, adaugă: ruși.
Goncourt, frații, r. 1: **Houl**, cit. **Huot**.
Gorkij M., r. 20: Copil, cit. Copiii.
Goubaux P., r. 4: joneur, cit. joueur.
Gouzalve, de pe pag. 496, cit. **Gonzalve** și treci-l pe pag. 494, col. 2.
Grădiște, r. 7: conferețiar, cit. conferențiar. — r. 10: Augustallor, cit. Augustalilor.
Grama Al., r. 10: adaugă: Acest studiu e lipsit de orice valoare.
Grimm Petre, prof. de limba și lit. engl. la univ. din Cluj (n. 1881). A făcut bune traduceri din lit. engl. (O. Goldsmith, Tennyson, Lord Byron, etc.) și a scris interesante studii: Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză (studiu de literat. comparată), publ. în „Dacoromania" III (1923); Trăsăturile caracteristice ale lit. engl. (în „Gândirea" I), etc.
Gyaluy I., se află și la **Gyulay**.
Halg Duglas, cit. **Halg** Douglas.
Harmodius, r. 2: atonini, cit. atenieni.
Hasden B. P., r. 59: intenții, cit. intuiții. — generale, cit. geniale.
Hawthorne N., r. 2: i, cit. și.
Hepites Șt., de pe pag. 519, col. 3, trece-l pe pag. 521. col. 2.
Herodes, v. Irod.
Hervé G., r. 14: decât, cit. ca.
Heuristica, r. 9: anulează: v. Metodă.
Hidropizie, r. 1: dopică, cit. dropica.
Hodoș A. Alexandru, ziarist rom., redactor la rev. „Țara Noastră", fost deputat și director al ziarului „Biruința" din Cluj, fost. dir. al teatr. nat. Buc.
Hodoș Constanța, scriitoare rom. (n. 1860), soția scriitorului Al. Hodoș (I. Gorun). A publicat nuvele și schițe (Frumos, 1905; Departe de lume, 1909; Aici pe pământ, 1914, etc.), drame (Aur, 4 acte, 1903; Mântuirea, 1 act., 1920; Teatru de copii, 1914), romanul „Martirii" ș. a.
Hogaș, r. 1: prozator lit., cit. scriitor.
Holbach, r. 30: trecrea, cit. trecerea.
Hulea, r. 4/5: „Jerbe matinale" și poemul dramtic în versuri „Invierea".
Hume, r. 21, regretată, cit. regretabilă.
Ibrăileanu, r. 21: scăzând, cit. alterând; — r. 24: exp., cit. explicarea.
Imanentism, r. 11: v. cit. opùs.
Impersonal, r. 4, etc.: 2. obiectiv, transsubiectiv.
Impresionist, r. 7: Claud, cit. Claude.
India, r. 27: pakrit, cit. prakrit.
Infern, r. 13: Comedia, cit. Commedia.
Insúa, r. 2: *Cuijote*, cit. *Quijote*.
Inteligibil, r. 4: i-a, cit. i-ă.
Intuiție bergsoniană, r. 22: adaugă: așa crede Bergson.
Învățarea, r. 3: aptitudinilor, cit. dispozițiilor.
Invertază, r. 1: enzim, cit. enzimă.
Isac Emil, r. 6: broșură, cit. volum.
Ismail pașa, r. 7: abzică, cit. abdice.
Isopescu, Arhimandritul Silvestru —, († 1922). Fost prof. la facultatea de teologie din Cernăuți. Destoinic cunoscător al limbilor orientale. A tradus „Coranul" în rom.
Ispirescu, r. 7: deaceea, cit. deși.
Istoria filosofiei, r. 23, p. 571: adaugă: și Bréhier, Histoire générale de la Philosophie.
Istoria literaturii, r. 33: Teime, cit. Taine.
Istoria Muzicei, r. 50, col. 3: Bech, cit. Bach.
Ist. Rom. sub Mihai Viteazul, p. 572, r. 14: lucrărilor, cit. lucrării.
Istroromânii, r. 15: Marolac, cit. Morlac. — r. 46: șapte, cit. șaptče; — p. 573, col. II, r. 52: după 1926: și vol. III (1929): Bibliografia critică, Texte inedite, etc., utilizate aici.
Italia — Istorie, p. 575, col. III, r. 34: Cateau, cit. Chateau. — Limba: p. 576, col. I, r. 87: apulio, cit. apulic. — Arta: p. 577, r. 22: Sanzovino, cit. Sansovino; — r. 74: Mazo, cit. Maso. — col. II, r. 63: dela în până la r. 67, etc. trebuiesc șterse.
Italo-elvețian, r. 3: 200, cit. 300. — r. 13 după cuv. mijloc.: G. Rohlfs.
Jacob, r. 6: Tartufle, cit. Tartuffe.
Jacob B., filos. franc. (n. 1858 † 1909). A semnalat printre cei dintâiu caracterul irațional al filos. franc. contemporană, acuzând intuiționismul bergsonian de misticism și impresionism și a fost partizan al unei morale raționale (Devoirs, 1908) sintetizând filos. lui Spencer cu cea antică și cu filos. lui Kant. Lettres d'un philosophe (scriere postumă).
Jacobi, 1. Johann Georg, literat și poet germ. (n. 1740 † 1814). Fost prof. de retorică și filos. în Halle și Freiburg.

A redactat rev. „Iris" (1774—76), la care a colaborat și Goethe. A scris frumoase cântece. — 2. **Friedrich Heinrich**, filos. și literat germ. (n. 1743 † 1819). A scris două romane didactice (Woldemar și Allwill) și s'a remarcat cu „Über die Lehre des Spinoza in Briefen an Moses Mendelssohn (1785) și cu polemicele despre panteismul spinozist și despre idealismul lui Kant, atăcând teoria „lucrului în sine" (v. c.).

Jagič, r. 1: Natroslaw, cit Viatoslav.

Jammes Francis, mare poet și romancier franc. (n. 1868), neosimbolist. Poemele sale respiră dragostea de viață și natură și misticismul creștin: De l'angélus de l'aube à l'angélus du soir. Le deuil des primevères, les Géorgiques Chrétiennes, le Triomphe de la Vie. Le premier livre des Quatrains, le Deuxième livre des Quatrains, Monsieur le curé d'Ozeron (roman), etc.

Jerome Klapka Jerome, scriitor engl. (n. 1859 † 1927). Editor al rev. „The Idler". Lucrări: „Idle Taughts of an Idle Fellow", „Three Men in a Boat", Three Men on the bummel [în care persiflează pe Germani], toate pline de umor.

Janet Paul, filos. franc. (n. 1823 † 1899), fost prof. la univ. din Strasbourg și apoi la Sorbonne. A fost partizan al lui Cousin. E vestită scrierea sa „Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale". Apoi: Les Causes finales, La morale, etc.

Janet Pierre, psihol. și filos. franc. (n. 1859). Profesor celebru la Collège de France. A adus însemnate contribuții experimentale în psihol. și psihopatologie. Conduce cu G. Dumas rev. „Journal de Psychologie normale et pathologique". Lucrarea sa „l'Automatisme psychologique", în care definește sinteza mintală și automatismul, arătând rolul lor în viața psihică normală și morbidă, a devenit clasică. Deasemeni: „l'État mental des hystériques, Névroses et ideés fixes. Les Obsessions et la psychasténie, Les Névroses, Les médications psychologiques, De l'Angoisse à l'extase, etc. Colaborator la p arele „Traité de Psychologie" al lui G. Dumas și unul din reprezentanții cei mai autorizați ai psihol. obiective contemporane.

Jena, oraș din Germania (Saxa-Weimar) cu 40.950 loc. Fabrici de instrumente de precizie (Fabr. Zeiss). O celebră universitate. In apropiere, Napoleon, în 1806 a repurtat o strălucită victorie contra Prusienilor.

Jirasek Alois, mare scriitor ceh (n. 1851 † 1930). Alături de Masaryk, J. e considerat drept șef sufletesc al națiunii cehoslovace, care a luptat sub dominația austriacă pentru libertate. In 1918 sfidează, în timpul războiului purtat de Austria, consecințele, semnând manifestul scriitorilor cehi, prin care se cerea neatârnarea Cehoslovacilor. Propunându-i-se președinția Cehoslovaciei, el indică pe T. G. Masaryk, rămânând, modest, în umbră. Lucrările lui, la început romantice, răsfrâng întâmplări din trecutul istoric național („Împotriva tuturor" e un roman cu subiect husit), și din viața nobililor cehi, („In slujba străinătății"). Alte lucrări: „Confreria" (trilogie), „Intunecimi", etc.

Johnson Ben, scriitor dramatic engl. (n. 1573 † 1637). Din 1601—1637 e figura cea mai reprezentativă în lit. engl. Dintre piesele sale cea mai cunoscută e „Every Man in his Humor" (comedie). Piese istorice: „Sejanus", „Catiline". Este vestită comedia satirică a lui J.: Volpone or The Fox (1605), iar în „Epicoene or The Silent women" J. înfățișează moravurile societății contemporane cu el.

Kant, r. 32: acesta, cit. aceasta, — r. 37: îi, cit. i-o, — col. III, r. 1: cit. ni le, — r. 27: cateforice, cit. categorice, — r. 37: outonome, cit. autonome.

Kantemir, r. 7: cit. A încercat în —.

Karltheater, r. 2: acesta, cit. 1929.

Kaufmann, r. 7/8: cit. Brunswick.

Kiriițescu, r. 12: adaugă: operă premiată de Acad. rom. —, r. 22: Ultima lucrare, cit. In lucrările lit. „Printre Apostoli" și „Porunca a zecea", — r. 25: import. cit. Alte lucrări:.

Kogălniceanu, p. 549, r. 28: cit. partizan al revoluției din 1848 și ...

Külpe Oswald, filos. germ. (n. 1862 † 1915). Ilustru elev al lui Wundt, devenit independent, ca prof. la Leipzig, La Würzburg, a pus bazele „școalei psihol. din W.", care s'a impus în cercetările experimentale despre funcțiunile superioare ale inteligenții. A profesat apoi la Bonn și München. S'a distins în estetica experimentală, logică și critica filos., prin vasta informație, claritatea vederilor și sistematizarea critică. Scrierea „Einleitung in die Philosophie" a devenit clasică, iar capodopera sa, „Die Realisierung" (3 voi. vol. II și III postume), dă o sistematizare critică a filosofiei pe baze realiste, fiind una din lucrările cele mai însemnate ale filos. contemp. Admite Realismul critic, Dualismul, Teoria substanțialistă a sufletului, interdependența psihofizică și Universalismul social-etic. Alte scrieri: Erkenntnisstheorie u. Naturwissenschaft; Grundriss der Psychologie; Kant, Darstellung u. Würdigung și Vorlesungen über Psychol. și Grundlagen der Aesthetik [postume].

Lamartine, r. 28: adaugă: L. a sprijinit sincer revoluția Rom. din 1848 și a sfătuit pe Rom. refugiați la Paris.

Lambrequin, r. 1: lambrachen, cit. lambrăchen.

Lapedatu Alex., r. 2: cit. liceale la Iași.

Lasserre, r. 5: franțaise, cit. français.

Laurian August Treboniu, scriitor rom. (n. 1810 † 1880). După studiile făcute la Sibiu, Cluj și Viena, vine la București ca prof. la Sf. Sava (1840). In 1848 pregătește, cu S. Bărnuțiu, Papiu Ilarian, G. Barit și T. Cipariu revoluția între intelectualii rom. ardeleni, apoi trece în Moldova, unde e numit inspector școlar de Grigore Ghica Vodă și c încredințat de acesta cu tipărirea cronicei lui Șincai. La 1858 este din nou prof. în Buc. la Sf. Sava. L. a fost membru al Acad. Rom. și din însărcinarea ac. instituții alcătuiește „Dicționarulu limbei romane" (2 vol. și Glossariu, 1876) împreună cu Massimu și „Tentamen Criticum" (Viena 1840) o gramatică rom. foarte influențată de latinism. L. latinizează scrierea și gram. rom. potrivit „etimologismului" al cărui principal reprezentant este, alături de T. Cipariu, L. a făurit o limbă latinizată artificială fără vorbe de altă origine și cu multe forme luate deadreptul din latinește. Dicționarul său este dovada ciudată a tendinței extremiste la care exagerările „curentului latinist" duseseră ideile școlei ardelene. L. a mai scris: Istoria Românilor și a publicat, cu Bălcescu, Magazinul istoric pt. Dacia (1845).

Lazarus, r. 3: etimologice, cit. etnologice.

Le Bon, r. 15: Artes, cit. Arts.

Leconte de Lisle, r. 6: aceasta, cit. această, — r. 26: dspărute, cit. dispărute.

Legea Moseley, r. 7: ν/n, cit. + ν/n.

Legea Neumann-Kopp, r. 5: egală, cit. egal.

Leonov, r. 1: Maximovič, cit. Maksimovič.

Ler, r. 16: cit. Dan, cu.

„Letopisețul Moldovenesc", r. 17: Simon, cit. Simion.

Lévy-Brahl, cit. **Lévy-Bruhl.**

Liard, r. 5: Morale, cit. Morales, — r. 7: englais, cit. anglais.

Licență, r. 13: ți-se, cit. ți se.

Locusteanu Petre, r. 5: române, cit. românesc.

Lovinescu, r. 23: 4 vol., cit. 5 vol.

Lugoj, oraș din Banat, capit. jud. Severin, cu 25.000 loc. Reședința episcopiei gr.-cat. a L.-ului. Tribunal, nod de C. F. R. Oraș curat, centru cultural (licee și șc. normală) și industrial (filatură și țesătorie de mătase) și comercial.

Lupescu Mihai, învățător și folklorist rom. (n. 1861 † 1921). A creat biblioteci și cercuri pop. pentru care a pus o trudă neprecupețită. A întemeiat cu A. Gorovei vestita rev. de folklor „Șezătoarea", la conducerea căreia a *muncit desinteresat* și fără preget.

Luther, r. 34: religii, cit. religiei.

Maior Petru, col. III, r. 8: „Arhiva", cit. „Arhivu".

Maiorescu Titu, p. 642, r. 9/10: direcție, cit. dicțiune, — r. 10: o admirație, cit. mare admirație, — r. 24: ortografie, cit. și ortografie, — r. 28: arta, cit. artă, — r. 56: importante, cit. impozante.

Mann Thomas, r. 10: adaugă: premiul Nobel în 1929.

Mansique, cit. Manrique, la r. 2/3: Copios, cit. Coplas.

Marea Britanie. Literatura, r. 30: Martin, cit. Merlin, — p. 659, col. II, r. 21: Etevenson, cit. Stevenson, — r. 52: Swinneston, cit. Swinnerston, — r. 53: Cannaz, cit. Cannan.

Martonne, p. 659: sub clișeu, cit Emmanuel de Martonne.

Mârzescu, cit. Mârzescu.

Mateescu, r. 7/8: Tracinelle, cit. Traci nellc.

Merežkowkij, cit. Merežkowskij.

Metodele psihologiei, r. 3: observația, cit. observația, introspecțiunea.

Metodică, r. 12: Logiei, cit. Logicei.

Meumann, r. 12: Zeitschrift für, cit. Zeitschrift für pädagogische...

Mill John Stuart, r. 41: instrucitvă, cit. instructivă.

Minulescu, r. 25: adaugă: „Cititi-le noaptea" (povestiri fantastice).

Mirea A., pseudonim sub care au colaborat poeții St. O. Iosif și D. Anghel: „Caleidoscopul lui A. Mirea".

Mironescu Gheorghe, Prof. univ. la facult. de dr. din Buc. Ministru de externe. S'a distins, reprezentând Rom. la Conferențele dela Haga și Paris, adâncind relațiile noastre cu Polonia și normalizând raporturile cu Germ.

Moldovan Valeriu, prof. de dr. canonic la Univ. din Cluj și subsecretar de stat la Instrucția publică și culte, decan al baroului din Turda și președ. al Camerei de Agricultură Turda (n. 1875). Fost deputat și senator în mai multe rânduri, din 1928 vicepreședinte al senatului.

Momsen, r. 9: latinorum, cit. latinarum.

Monism, r. 8: extremă, cit. externă, — r. 19: posteriori, cit. aposteriori.

Moxa, r. 1: Moxale, cit. Moxalie.

Neocriticism, r. 9: N.-ul, adaugă: francez.

Neologisme, r. 6/7: automobol, cit. automobil, — ultimul r.: adoptate, cit. adaptate.

Nicolescu, sub clișeu p. 716, col. I. cit. Niculescu.

Ocazionalism, r. 3: Geulinx, cit. Geulincx.

Palamedes, r. 1: Mau-, cit. Nau-.

Paladin, r. 3: (NK, cit. CNK.

Pamfil, r. 3: Clinică, cit. Orășile.

Pamfil, r. 8: Clinică, cit. Chimie.

Pandemonium, cit. Pandaemonium.

Pantheon, cit. Parthenon, — r. 13: Altul în, cit. **Pantheon**, templu în.

Paris Alexandros, r. 2: Hekabei, cit. Hekubei.

Parodi 2, r. 5: nouă, cit. bună.

Parthenon, v. la pag 742 cal. III sub **Pantheon**: cf. Pantheon în Addenda . . .

„Pasquinata", r. 13: situația, cit. statuia.

Paul Ion, r. 6: 1906, cit. 1916.

Peisaj, r. 9: Carol, cit. Corot.

Pépin le Bref, r. 6: 715, cit. 751.

Petrescu Cezar, r. 16/17: roman psihol. cu acțiune redusă, adaugă: „Calea Victoriei" și „La Paradis general" (romane), „Aranca" nuvele.

Petrovici Ion, r. 24: istorice, cit. istorico-filosofice.

Philippide A. Alex., r. 5: fantastice, cit. fantaziste.

Piéron, r. 5: psihologique, cit. psychologique.

Plato, r. 6: metarizică, cit. metafizică. — r. 42: Karty —, cit. Kraty —.

Plinius minor, r. 8: Papa, cit. Popa.

Pneumograf, r. 2: fonetică, adaugă: și psihol.

„Poema polonă", r. 13: reușește, cit. reușite.

Polisilogisme (logică), formă a gândirii, care constă din înlănțuirea mai multor silogisme. In P. concluzia unui silogism servește drept premisă silogismului următor. Primului silogism din lanț (1) i se zice P r o s i l o g i s m, restul raționamentului silogistic (2) e numit E p i s i l o g i s m. Ex.: (1) Orice măsură, care restrânge comerțul e primejdioasă economiei naționale. Orice monopol restrânge comerțul. (2) Deci orice monopol e primejdios ec. naț. Orice societate, care exploatează în mod exclusiv mijloacele esențiale de trai e un monopol. Societatea autonomă a mijloacelor de comunicație face acest lucru; Deci: s. a. a mijl. de com. este primejdioasă pt. economia națională. P.-le, în care se elimină concluziile intermediare, se numesc S o r i ț i, (v. c. Sorit).

Polonia, p. 772, col. II, r. 66: trebuie citit astfel: s'a *mai* ocupat de ideile liberale, după. — r. 72: Alte, cit. după alte. — L i t e r a t u r a, r. 19/20: găsim, cit. aflăm. — p. 773. r. 11: ideile, cit. idile; r. 16: Cazimiecz, cit. Cazimiercz.

Prie, adaugă: (n. 1875). Fost prof. la Acad. teol. și liceul din Blaj, până în 1920, când a fost numit de guvernul Averescu secretar general la instrucțiune pt. Transilvania. Fost vicepreședinte al Camerii și de mai multe ori deputat, director al ziarului „Unirea" din Blaj și colaborator la rev. din Ardeal. Scrieri: Direcția filologică în limba română; piesele de teatru: O viișoară. Răsplata păcatului, Jertfe; Schițe: Din sat la noi.

Primo de Rivera, adaugă: In 1930 (Februarie) încetează dictatura sa. In Martie 1930 moare subit la Paris și e înmormântat în Spania, cu onoruri naționale.

Profesiune, r. 36: cit. **Orientarea profesională**.

Pușcariu Sextil, p. 792, col. III, r. 19: sub presă, cit. în 1929.

Racine, r. 13: Thebaïde, cit. Thébaïde. r. 37: stadiul, cit. studiul.

Radicalism, r. 20: eva —, cit. evo —. **Rădulescu Ion**, acest art. trebuie eliminat.

Realismul, r. 10: capii dc, cit. còpii ale.

Regulus, r. 10: la soție, cit. de către, de.

Relativ, r. 1/2, absout, cit. absolut.

Robinson E. Arl., r. 7: Dubl, cit. Doubl.

România, L i t e r a t u r ă, p. 840, r. 10: Aderca, etc. adaugă: în cercul rev. „Gândirea" (v. c.) se disting: Cezar Petrescu, N. Crainic, Gib. Mihăescu, ș. a.

Sadoveanu Mihail, r. 22: după Apelor, adaugă: Zodia Cancerului s. Vremea Ducăi Vodă (roman).

Solisbury Rob. Cecil, r. 4: adaugă: S'a opus cu energie tendințelor Rusiei de expanziune în Orient. A luat parte la congresul dela Berlin (v. c.), sprijinind cauza Românilor.

Salvioni, r. 5: frecvent, cit. fervent.

Sangallo, r. 1: Guiliano, cit. Giulieno.

Sankhya, r. 2: Kapita, cit. Kapila.

Șapte ani, r. 13 se va înlocui cu: 1757 și la Zorndorf, în 1758 și Austria cu....

Șcheiană, r. 2: i-a, cit. și-a.

Schelling, r. 22: ante conștiinței, cit. autoconștiinței.

Scriban August, prof. la „Lic. Internat" din Iași, filolog. Autor al unei „Gramatice românești". Are în ms. un mare dicționar al limbii rom.

Scriban, Arhimandritul Iuliu —, prof. la facultatea teologică din Chișinău, unul din cei mai culți clerici din țară, orator și scriitor distins. A scris importante lucrări de teologie și de morală creștină.

Scribe, r. 7: Leconvreur cit. Lecouvreur.

Selim al II, r. 1: —1577, cit. — la 1574.

Sengantini, cit. Segantini.

Serra, G. D., r. 10: Cenezi, cit. Ceneri.

Shaftesbury, filosoful, r. 2: cit. Cooper —, r. 8: inerit, cit. merit; Characteristics of men, manners, opinions, times.

Simțuri, p. 876, r. 32: și trecerea, cit. ci trecerea.

Șincai, r. 3: de, cit. cu.

Sociopsihologia, v. Psihol. Socială.

Sociologism, r. 11: cit. Lévy.

Sophokles, r. 9: perfecția, cit. peripeția. — r. 11:, eroul, cit. corul.

Speranția Eug., r. 2: Acad., cit. Acad. de drept.

Stere, r. 24: aceștia, cit. Nemții.

Stern Wiliam, r. 21: Neumann, cit. Meumann.

Stoicismul, r. 5/6: Drogenes, cit. Diogenes.

Stumpf, r. 6: Anfange, cit. Anfänge.

Sturdza Alex., r. 9: distinse, cit. distinsese.

Sublimarea, r. 9: sociale, cit. sexuale.

Svarabhakti, r. 6: darubla, cit. damla.

Syria, I s t o r i a. Rândurile să se numeroteze astfel și să se citească în ordinea numerelor: 1, 2, 3, 4, 8, 6, 7, 5, 9.

Taine, r. 7: deacum, cit. dealtcum.

Tamblac, cit. **Tamblac**.

Țara Românească, r. 15 după cuv. sunt, adaugă: despărțiți.

Tardieu, adaugă: Debarcat dela guv. în Febr. 1930, formează după câteva zile iarăși cabinetul, înlocuind guv. Chautemps. S'a distins la conferența dela Haga (1930).

Temperament, r. 16: hărțăgaș, cit. hărțăgos.

Teodoreanu Ionel, r. 10 după punct, citește: în ultimele romane, [„Turnul Milenei" și „Bal Mascat"]. — r. 12: dar, cit. dar în cel dintâiu. — r. 14: și aici, cit. mai ales.

Teoria James-Lange (psihol.) explică prin autorii ei [W. James, v. c. și danezul Lange] emoțiile cu ajutorul accentuării factorului fiziologic, a cărui traducere în conștiință ar fi constituind experiența emotivă . . . De ex. după ac. teorie, „noi nu plângem pentrucă suferim, ci suferim pentrucă plângem; nu fugim pentrucă ne temem, ci ne temem pentrucă fugim, etc.

Tiers-état, r. 2: Casei, cit. stării.

Titchener, r. 8: Freling, cit. Feeling.

Tjutčev, cit. Tiutciev.

Tönnies Ferdinand, sociol. și filos. germ. (n. 1855). Partizan al unui voluntarism critic. A făcut distincția între comunitate și societate în celebra sa lucrare: Gemeinschaft und Gesellschaft.

Turgenev, r. 21: Baden—Badere, cit. Baden-Baden.

Vacherot, r. 6: Spiritisme, cit. Spiritualisme.

Valentinianus, r. 4: 354, cit. 364.

Ventura (primul art.) trebuie început astfel: **Ventura** Grigore, autor și critic...

Vilhelm (Olanda), r. 8: de puterile, cit. Olandei. V. al II dela 1628—1650, obține recunoașterea independenței de puterile...

Viahuță, r. 43: autobiografic, cit. autobiografic.

Volbură-Poiană, pseudonimul lit. al maiorului Const. Năsturaș (n. ?). A colaborat la „Semănătorul", „Neamul rom. lit.", „Viața rom.", „Flacăra" ș. a. rev. A publicat vol.: Spre Viață. 1912; Glasul brazdelor, 1914; In noaptea Paștilor, 1920; Lumină nouă. 1920; Luna în Prag, 1923; Regina Maria, 1923; Cosașii, 1924; toate poezii.

Volkelt, p. 960, r. 12: inițiativă, cit. intuitivă. — r. 15: efective, cit. afective.

ADDENDA ŞI CORRIGENDA.

Retipărindu-se lucrarea noastră, am căutat să facem, în marginele restrânse ale volumului, complectările lipsurilor celor mai importante, ce-au scăpat la prima tipăritură. Unele lipsuri se datoresc faptului că nu ni s'a răspuns la chestionarele trimise la început (în parte nici până acum). Mulţumim persoanelor care ne-au atras atenţia asupra lipsurilor şi greşelilor şi aşteptăm cu mulţumire şi alte observaţii obiective şi serioase, de care vom ţinea seama.

Corecturile s'au făcut după indicaţiile colaboratorilor, acolo unde ele nu se puteau îndrepta de către cititori. Comitetul de redacţie a însărcinat pe d-nii dr. Romulus Demetrescu şi dr. Sever Pop, — cari au făcut şi redactarea definitivă a primului tiraj — şi cu supravegherea acestei Addenda şi Corrigenda[1]).

Dorim ca Enciclopedia „Minerva“ să fie primită cu aceeaşi bunăvoinţă şi simpatie şi de aici înainte, exprimând publicului românesc mulţumirile cele mai sincere pentru încurajarea ce ne-a dat-o.

In legătură cu funcţiile colaboratorilor facem următoarele rectificări: Maior Alex. Christescu, profesor la Şcoala specială de artilerie din Timişoara; Ion Muşlea, fost membru al Şcoalei române din Franţa, de sub conducerea d-lui Prof. Nicolae Iorga; Sever Pop, lector de dialectologie la Fac. de Litere şi Filos. a Univ. din Cluj, fost membru al Şcoalei române din Franţa.

Accident, r. 2: driez, cit. diez.

Alexandrescu Dimitrie, jurisconsult român cu renume european. Fost eminent prof. şi decan la facultatea juridică din Iaşi. A publicat, printre altele un voluminos tratat de drept civil în franţuzeşte, astăzi devenit clasic.

Alexandru III, cel Mare, r. 16: Diadochi, cit. Diadochii.

Alimoş Toma, r. 1: Alnimoş, cit. A lui Moş.

Aplanogameţi, r. 4: zygomjecţi, cit. zygomijecţi.

Armstrong, r. 5: culasă, cit. culată.

Ascoli, r. 8: Studi, cit. Studj.

Babilonia, r. 23: 2220, cit. 2200.

Babrios, r. 1: Babrios s., cit. Babrios sau.

Bacaloglu Em., r. 1: 1890, cit. 1891.

Bach A. r. 6: 1889, cit. 1849.

Bădărău Alexandru, om politic rom., cunoscut luptător ieşean în partidul conservator democrat, pe vremuri. Pentru energia sa, supranumit „Vulturul Moldovei“. Fost primar al Iaşilor şi de mai multe ori ministru. Din activitatea sa notăm: Reforma codului civil, contenciosul administrativ şi alte îmbunătăţiri aduse ca ministru de justiţie şi de lucrări publice. In tinereţe a fost profesor şi avocat.

Balder, r. 6: Hadex, cit. Hoder.

Baldwin J., r. 21: Thonyht; Thuggs, cit. Thoughts; Things.

Balfour Arthour J., adaugă: † 1930.

Bălţi, oraş din Basarabia, capit. jud. B., important centru comercial cu 22.000 loc., mare târg de cereale, fabrici de ulei de floarea soarelui, reşedinţa episcopiei Hotinului. Licee. Nod de C. F. R. Până la 1806 a fost un simplu târg. Dela această dată se desvoltă treptat, iar dela 1818 deveni capit. jud. Iaşi-Basarabean. Din 1856 este oraş, iar jud. poartă numele actual de jud. B.

Bărbulescu I., r. 1: n. 1873 în Ardeal, cit. n. 1875 în Bucureşti. — r. 4: după (1898) adaugă, a făcut studii de specialitate la Praga, Viena, Leipzig şi Berlin. — r. 8: său, cit. istoriei şi al filologiei, cercetări încoronate cu mari distincţii. după r. 16, adaugă: A fost primit la Acad. rom. (din 1908), membru al vechii Acad. regale din Praga („Societ. regală de ştiinţe“) şi al Acad. regale sârbeşti (din 1912).

Bagrantion P., r. 8: Eylanc, cit. Eylau.

Barmecizii, r. 8: după: câştigată, adaugă: au pricinuit. — r. 10, după: căderea, adaugă: lor.

Basmadjian K., r. 9: 1735, cit. 1375.

Báthory, r. 7: Valois, cit. Anjou.

Becher E., r. 1: adaugă: † 1930.

Behavio[u]rism, r. 4: Behavioniştii, cit. Behavioriştii. — r. 14: behavioniştilor, cit. behavioriştilor. — r. 28: intraspecţie, cit. introspecţie.

Béla, r. 16: Halci, cit. Halici.

Belgia, p. 170, coloana II, r. 4: Genima, cit. Gemma.

Benedite G., r. 5: 1889, cit. 1899.

Benzi, r. 1: Massimilano, cit. Massimiliano.

Bizaninism, cit. Bizantinism.

Brăila, municipiu, capit. jud. B., important port la Dunăre. Are mari docuri şi intrepozite, fabrici şi mori. Apr. 70.000 loc. Vechea Proilavie, B. este cunoscută şi sub numele de Ibraila sau Ibrailov, importantă schelă pentru exportul cerealelor, iar împreună cu Galaţi, cele două porturi importante ale Dunării de Jos. Arsă şi prădată de mai multe ori de Turci şi Moldoveni, B. devine raia turcească de mai multe ori: 1418, 1544. Stăpânirea turcească fu îndepărtată din B. la 1829, iar raiaua, care cuprindea şi 55 sate, trecu în domeniul statului. La B. a fost şi o mitropolie ortodoxă, a Prailaviei, pentru creştinii din raialele turceşti de pe pământul românesc. A durat dela 1544—1771, apoi din 1774—1829. In 1877 a jucat un rol important în trecerea armatei ruseşti, în bombardarea ce a urmat din partea flotei turceşti, iar în 1878 pe aici au trecut trupele române de au ocupat Dobrogea.

Branzin, dela pag. 222 coloana 3, trece-l la pag. 219, col. 3.

Buburuza, dela pag. 239, col. 2, trece-l la pag. 230, col. 2.

Bucovina. La planşa: Arhitectură din Bucovina: 1. Hîrlău..., adaugă Moldova.

Burlă Vasile, filolog rom. ardelean de origină (n. 1840 † 1905), fost prof. de greacă şi director al liceului naţional, membru în societ. lit. Junimea din Iaşi. A publicat o gramatică gr. (după Curtius) şi una lat. Studiile din „Conv. lit.“ [despre gram. lui Ciparîu, Cunoştinţa filologiei a lui Haşdeu, Dacii de origine celtică?, etc.] dau dovadă de multă erudiţie seacă. „Studii filologice“ e o lucrare mult ironizată chiar în cercul Junimei. A mai publicat art. de filol. în „Rev. pt. ist. arheol. şi filol.“ a lui Tocilescu. Despre B.: G. Panu „Amintiri dela Junimea“.

Buzdugan (armament), r. 5: XII, cit. XIV.

Caliani A., r. 3: insp. al înv. sec. cit. director gen. al inv. part. în minist. instr.

Caliga, r. 3 şi 4: şterge: „stă la originea cuvântului cataligă“.

Călindar, adaugă şi: **Cărindar** (forma veche).

Cantacuzino Matei, jurisconsult rom. Vestit avocat şi profesor la univ. din Iaşi pt. dr. civil, decan al facultăţii de drept şi rector. Fost ministru de justiţie. Orator distins. Este foarte apreciat tratatul său „Elementele dreptului civil“.

Carreuo T., cit. **Carreno** T.

Chetopode, r. 8: provăzute, cit. prevăzute.

Cîhlău (2065 loc.), com. rur. jud. Neamţ, pl. Ceahlău. Formată din satele: Lenţeşti, Răpciuni şi Schitul. Primăria la Răpciuni. Of. P. local. G. Piatra-Neamţ la $47^{3}/_{4}$ km.

Cifră, r. 18: matematice, cit. matematicei.

Cistina, r. 4: x—, cit. α.

Civilizaţie, r. 6: progresul, cit. progres.

Conradin, ultimul . . ., r. 4: Caro, cit. Carol.

Conservatorul de muzică... Bucureşti, r. 22 anulează-l.

Coreggio, cit. **Correggio.**

Corneille P. r. 9: Sendéry, cit. Scudéry.

Coşbuc G., r. 45: (Datne), cit. (Dante).

Cotari, de la pag. 318, col. 1, trece-l la p. 346, col. 1.

Couturat L., r. 7: intenţia, cit. intuiţia.

Creangă I., r. 17: conţinând, cit. concentrând.

Crimea A., r. 8: 1(609), cit. (1609).

Cuza C. Al., r. 38: cu, cit. ca.

Dante Al., r. 3: „stil dolce...“, cit. „dolce stil...“

Daquin Claude, de pe pag. 365, col. 1, trece-l pe pag. 370 col. 1.

Davidescu N., r. 4: valuptate, cit. voluptate.

Densuşianu N., după r. 7, adaugă: „Dacia preistorică“.

[1]) Adausurile s'au făcut alfabetic, iar îndreptările pe articole. Se menţionează în primul rând articolul, apoi rîndul (r.,) apoi forma greşită şi cum trebue citită (cit.).